Complet

HISPANIAE ILLVSTRATÆ

SEV

RERVM VRBIVMQ. HISPANIÆ, LVSITANIÆ, ÆTHIOPIÆ ET INDIÆ SCRIPTORES VARII.

Partim editi nunc primum, partim aucti atque emendati.

Quorum Seriem sequens pagina exhibet.

TOMVS II.

Operâ & studio DOCTORVM HOMINVM.

Accessit rerum memorabilium & verborum INDEX *copiosissimus.*

FRANCOFVRTI
Apud Claudium Marnium, & Hæredes Iohannis Aubrij.
MDCIII.
Cum Gratia & Priuilegio S. Cæs. Maiest. ad decennium.

Priuilegium Cæsareum.

RVDOLPHVS SECVNDVS diuina fauente clementia electus Romanorum Imperator, semper Augustus, ac Germaniæ, Hungariæ, Bohemiæ, Dalmatiæ, Croatiæ, Sclauoniæ, Rex; Archidux Austriæ, Dux Burgundiæ, Stiriæ, Carinthiæ, Carniolæ, & Wirtembergæ; Comes Tirolis &c. Recognoscimus, & notum facimus tenore præsentium vniuersis; Cum res literaria, quæ bono publico plurimum præsidii conferre solet, omnibus modis promouenda sit: Nobisq; nostri & sacri Romani Imperii fideles, dilecti CLAVDIVS MARNIVS, & hæredes IOANNIS AVBRII, ciuitatis Francofurtensis ad Mœnum ciues atque Typographi humilimè exposuerint: se opus quoddam insigne, cuius talis est inscriptio: *Hispaniæ illustratæ, seu rerum vrbiumq; Hispaniæ, Lusitaniæ, Æthiopiæ & Indiæ scriptores varii: partim editi nunc primum, partim aucti atque emendati*, magno suo sumptu atque labore, vt pro communi vtilitate in lucem prodeat, typis iam absoluisse: vereri autem ne sinistris æmulorum artibus, vt fieri sæpe assolet, fructu & emolumentis, tanta impensa & labore dignis fraudentur: Nobisq; proinde perquã demisse supplicarint, vt nostra authoritate istorum æmulorum iniuriam arcere, ac priuilegii nostri præsidio indemnitati eorum clementer prospicere dignaremur: Nos sane ipsis hoc in casu bene consultum volentes, precibus eorum iustis & æquis annuendum duximus. Quapropter scienter, animoq; deliberato, & ex Cæsarea authoritate nostra seriò vetamus & interdicimus omnibus & singulis Typographis, chalcographis, Bibliopolis, aliisq; negotiationem librariam quamuis exercentibus, ne quis præmemoratum opus in sacro Romano Imperio, & Regnis, Prouinciisq; nostris hereditariis, intra decenniũ ab editione eius inchoandum æmuletur, imprimat, aut distrahat, vel etiam aliunde impressum aduehat, aut diuendat palàm vel occultè. Quisquis verò interdictum hoc nostrum neglexerit aut violarit, eum nõ solum eiusmodi libris, perperã quippe, illiciteq; impressis & adductis (quos nimirũ supradicti MARNIVS & hæredes AVBRII aut mandatũ ab eis habẽtes, auxilio Magistratus eius loci, vbi deprehensi fuerint, vel propria etiã authoritate sibi vendicare poterunt) priuandum; verumetiam insuper decem marcis auri puri Fisco seu Ærario nostro Imperiali, & dictis heredibus ex æquo soluendis & numerandis mulctandum statuimus. Hac tamen etiam conditione adiecta, vt opus predictum nihil in se contineat, quod orthodoxæ fidei Catholicę, vel nostris & sacri Romani Imp. constitutionibus aduersum sit: ac insuper vt sæpedictus MARNIVS & heredes tria nimirum operis istius exemplaria, ad Cancellariã nostrã Imperialem Latinam, propriis sumptibus quamprimum transmittant. Quod si neglexerint, priuilegio illi hoc nostro priuati & exuti esse debeant. Mandamus vniuersis & singulis nostris & sacri Romani Imperii subditis, & fidelibus, dilectis, tam Ecclesiasticis quam secularibus, cuiuscunque status, gradus, ordinis, conditionis, & dignitatis extiterint; præsertim verò iis, qui in Magistratu constituti sunt, ac vel superiorum, vel suo ipsorum nomine ac loco Iuris & Iustitiæ administrationem exercent, ne quenquam hoc priuilegium nostrum impunè violare patiantur; sed si quos contumaces compererint, præscripta pœna plecti, & quibuscunque rectè fieri potest modis, coërceri curent; quatenus & ipsi grauissimam indignationem nostram, & eandem mulctam incurrere noluerint. Quod hisce literis nostris testatum esse voluimus. quas manu propria subscriptas, & sigilli nostri Cæsarei impressione roboratas. Datum in Arce nostra Regia Pragæ, die vigesima mensis Augusti, Anno Domini Millesimo sexcentesimo tertio: Regnorum nostrorum, Romani vigesimooctauo, Hungarici trigesimo primo, & Bohemici itidem vigesimo octauo.

RVDOLPHVS

Ad mandatum Sacræ Cæsareæ Maiestatis proprium

RVDOLPHVS CORADVCIVS IOAN. BARVITIVS.

INDEX AVCTORVM
SECVNDI TOMI.

LVSITANICA.

ÆTHIOPICA ET INDICA.

TRA-

TRACTATVS

B. ISIDORI HISPALENSIS

EPISCOPI DE CLARIS PRÆSERTIM Hispaniæ ſcriptoribus atque Epiſcopis; cum

APPENDICIBVS

Braulionis, Epiſcopi Cæſarauguſtani.
Ildefonſi, Epiſcopi Hiſpalenſis.
Iuliani, Præſulis Toletani.
Felicis, Præſulis Toletani.

ET

Incerti Authoris,

Quæ Notis Andreæ Schotti explicantur & illuſtrantur.

I.

OSIVS Cordubenſis [1] Eccleſiæ Epiſcopus, ſcripſit ad ſororem ſuam de laude virginitatis, epiſtolam pulchro ac [2] diſerto comptam eloquio: Iſardicenſi etiam concilio quamplurimas edidit ſententias. Hic autem poſt longum ſenium vetuſtatis [3] arceſſitur à Conſtantio Principe miniſque perterritus metuens ne ſenex & diues [4] damnaretur vel exilium pateretur: illico Arrianæ impietati conſenſit, cuius quidem vitam, vt meruit, confeſtim exitus crudelis finiuit. Nam poſt impiam, vt ait quidam, Oſii præuaricationem, dum Sanctus Gregorius [5] Eliberitanus Epiſcopus in Cordubenſi vrbe iuxta Imperiale decretum fuiſſet adductus, ac minime vellet illi communicare, commotus Oſius dicit Clementino Conſtantii [6] præfecto vicario, vt mitteret eum in exilium. At ille non audeo (inquit) Epiſcopum in exilium mittere, niſi (tu) prius eum ab Epiſcopatu deieceris. Vt autem vidit ſanctus Gregorius, quod Oſius vellet [7] dare ſententiam, appellat Chriſtum totis fidei ſuæ viſceribus exclamans: Chriſte Deus qui venturus es iudicare viuos & mortuos, [8] ne patiaris hodie [9] Hermanam proferre ſententiam aduerſus me minimum ſeruum tuum, qui pro fide nominis tui vt reus aſſiſtens, ſpectaculũ factus ſum: ſed tu ipſe quæſo in cauſa tua hodie iudica, ipſe ſententiã proferre dignare per vltionem. Non ego [10] quia metuens [11] de exilio fugere cupio, cum mihi pro nomine tuo nullum ſupplicium graue ſit, ſed vt multi à præuaricationis errore liberentur, cum præſente viderint vltionẽ. His dictis: ecce repente Oſius [12] reſidens [13] faſtu [14] quia Regalis imperii cum ſententiam conaretur exprimere, os vertit diſtorquens pariter & ceruicem ac deſeſſu in terram eliditur, atque illico expirauit. Tunc admirantibus cunctis etiam Clementinus ille gentilis expauit. Et licet eſſet Iudex, tamẽ timens, ne in ſe ſimile ſupplicium [15] iudicaretur, proſtrauit ſe ad [16] pedem ſancti viri, obſecrãs vt ſibi parceret, [17] quod in eum diuinæ legis ignoratione peccaſſet, & non tam proprio arbitrio, quam [18] mandatus imperio. Inde eſt quod ſolus Gregorius ex numero [19] vendicantium integram fidem habens, nec in fugam verſus eſt, nec paſſus eſt exilium, vnuſquiſque enim timuit de illo vlterius iudicare.

1 Col. Ciuitatis.
2 al. diſcreto cõpoſitam.
3 al. accerſitus
4 al damnare rum.
5 al. Iliberitanus.
6 al præfecti.
7 al. ferre.
8 Col. non
9 Col. humanam proferre: al. perferri.
10 al. quaſi.
11 al. exilium.
12 al. præſidens.
13 al. factus.
14 Col. quaſi.
15 Col. vindicaretur.
16 al. pedes.
17 al. quid.
18 al. mandantis.
19 al. vindicantium.

II.

[1]ITACIVS Hispaniarum Episcopus cognomento & eloquio clarus scripsit quendam librum sub apologetici specie, in quo detestanda[2] Precillani dogmata, & maleficiorum eius artes, libidinumq; eius probra demonstrat, ostendens Marcum quendam[3] Menfiticum magicæ artis[4] scientissimum Nianis & Prisciliani magistrum. Hic autem cum[5] Vrsatio Episcopo ob necem eiusdem Prisciliani, cuius accusatores extiterant, Ecclesiæ communione priuatus, exilio condemnatur, ibiq;[6] diem vltimum obtinuit. Theodosio maiore & Valentiniano regnantibus.

III.

[7] SIRICVS clarus Pontifex & Romanæ sedis antistes, scripsit decretale opusculum directum ad Eumerium Tarraconensium Episcopum, in quo inter alias Ecclesiasticas disciplinas, constituit hæreticorum baptisma, nequaquam ab Ecclesia rescindendum. Reperimus & aliam eius epistolam[8] ad diuersos etiam Episcopos missam, in qua condemnat[9] Iouinianum hæreticum atq;[10] Ausentium cœterosq; eorum[11] secaces. Præfuit Romæ annos quatuordecim, obiitq; sub Theodosio & Valentiniano Imperatoribus.

IV.

Paulinus PRESBYTER[12] explicuit in benedictionibus Patriarcharum triplici intelligentia genere libellum, satis succincta breuitate compositum: Idem etiam petente Augustino conscripsit[13] Ambrosii vitam signis florentem atq; doctrinis & meritis Apostolorum non imparem, siquidem & Constantius Episcopus Germani vitam contexuit, obitumque Paulini Oranius edidit.

V.

PROBA vxor Adelphi proconsulis fœmina idcirco inter viros Ecclesiasticos posita[14] pro eo quod in[15] laudem Christi versata est, componens centonem de Christo, virgilianis coaptatum versiculis, cuius quidem non[16] miremur studium, sed[17] laudemus ingeniū: quod tamen opus cum legitur, inter[18] Apocrifas scripturas[19] inseritur.

VI.

IOHANNES sanctissimus Constantinopolitanæ sedis Episcopus[20] etiam confessor cognomento Chrysostomus, cuius oratio & plurimam cordis compunctionem & magnam[21] suaui eloquentia tribuit. Condidit etiam Græco eloquio multa & præclara opuscula,[22] è quibus vtitur latinitas[23] duobus de lapsis libellis scriptis ad quendam Theodorum lamentis[24] exhortationibus plenis,[25] vtpote illum è bona conuersatione deiectum & quia monachi vitam cum eo in vno eodemq; monasterio exercuerat,[26] adeo conuersationis ibi factæ eum in libris ipsis admonuit, prouocans eum ad propositum atq; ostendens nulli peccatori[27] licet impio, si ad pœnitentiam redeat, desperandum. legimus eiusdem[28] etiam librum alium, cuius prænotatio est: neminem posse lædi ab alio, nisi a semetipso. Ad personamque[29] cuiusdam nobilissimæ matronæ Gregoriæ reperitur opus eius insigne de conuersatione vitæ & institutione morum, siue de[30] compugnantia virtutum[31] ac vitiorum, Est etiam & alius liber eiusdem apud Latinos de compunctione cordis. Alter quoq; scriptus ad quendam[32] Sutropium, cum palatio pulsus ad[33] altarium confugisset. Multos præterea composuit[34] diuersos tractatus, quos enumerare[35] per longum est, cuius quidem studii etsi non omnia[36] tanquam plurima eloquia eius fluenta de Græco in[37] Latino sermone translata sunt. Hic autem tertiodecimo anno Episcopatus sui discordia Theophili Alexādrini Episcopi[38] præsus,[39] Nam fauentes Episcopi nostri Archadio Imperatori, damnauerunt eum innocentem, atq; ab Episcopatu deiectum[40] pontu in exilium[41] detruserūt, cuius corpus tricesimo quinto anno, die functionis ab exilio Constantinopolim reuocatur, etiam in Apostolorum Ecclesia sepelitur.

VII.

SEDVLIVS præsbyter[42] condidit tres libros dactylico heroico metro cōpositos: quorum primus signa & virtutes Veteris Testamenti potentissime resonat, reliqui vero gestorum Christi sacramenta[43] vel miracula intonant.

VIII.

[44] POSSIDONIVS Africanæ prouinciæ Episcopus, hic stylo[45] prosequutus est vitam sancti Augustini,[46] cui etiam operi subiecit[47] indicem scriptorum eius, enumerans quanta idem beatissimus Doctor[48] scripserit, vbi plus quanto[49] quingentorum librorum volumina[50] deputantur.[51] Homeliarum vero & Epistolarum, quæstionumq; infinitus modus[52] est, vt pene vix posset quisquam articulo suo aliena tanta scribere, quanta ille proprio labore composuit.

PRIMASIVS Africanus Episcopus composuit sermone scholastico de hæresibus libros tres,[53] directus ad Fortunatum Episcopum: explicans in eis quod olim beatissimus Au-

1 Col. Idacius vide Io. Vasaeum an. 420. in Chronicis. 2 Col. Priscellianorum, al. Prisciliani. 3 Col. Memphiticum quidam scientissimum discipulū fuisse. 4 Quidam. Manis & Presciliani magistrum. 5 Col. Vrsacio. 6 Col. die vltimo fungitur. 7. Col. Siricius clarissimus. 8. al. ad Ecclesiam Mediolanens. 9. al. Iocrinianum. 10. Col. Auxētium. 11. Col. ad sequaces. 12 al. explicauit de 13. Vtrumque intelligit ex Ambrosii Epistolis. 14. al. sola 15. quidā laude. 16 al. miramur. 17 al. laudamus. 18 al. Apocryphas. 19 Col. insertū. al. inscribitur. 20 Col. & 21 Col. suauiloquentiam. 22. Col. & 23. Col. legi duas eius de lapsis libellos scriptos ad quē dam. 24. al. & exortationibus &, 25. Col. Vt puta 26. Col ideo. 27. al. vel 28. Col. et. 29. al. quoque. 30. Col. compugnatione. Prudent. ψυχομαχίας. 31. al. &. 32. Col. Eutropium. 33. Col. altare. 34. al. diuersosq; 35. Col. & per 36. Col. & al. tamen quamplurima eloquentia eius 37. Col. latinum sermonem 38. al. oppressus est. 39. Col. nam fauentes Episcopi Arcadio imperatori. 40. Col. Ponto. 41. col. malè retruserunt. 42. Col. edidit. 43 al. vel mirabilia 44 Col. Possidius. 45 al. persecutus. 46 Col. cuius. 47 Col. indiculum. 48 al. scripsit 49 al. quadringentorum. 50 Col. supputantur. 51 Col. homiliarum. 52 Colon. sit. Scripsit & Philaster Episcopus. 53 Col. directos.

gusti-

IX.

gustinus[1] librum hæreseorum imperfectum morte interueniente reliquerat. In primo nãque ostendens, quid hæreticum faciat. In secundo & in tertio digerens quid hæreticũ demonstret,[2] [claruit Iustiniano regnante.]

X.

[3] PROTERVIVS Alexandrinæ Ecclesiæ Antistes scripsit nõnullas epistolas ad Leonem Romanæ Sedis Episcopum de festiuitate Paschali. Hunc autem[4] Leonis Augusti tẽporib. Discorii hæretici successores, authore Timotheo, seditione facta crudelissime peremerunt, ipsumq; Timotheum sibi pro Alexandrino Episcopo[5] constituerunt.

XI.

PASCHASIVS[6] Sicilensis Episcopus ædidit vnam Paschalem Epistolam ad Leonem supradictum Papam directam, in qua refert Paschalis mysterii miraculum his verbis. Est (inquit) possessio, quæ appellatur[7] Meltinas, in montibus arduis ac syluis densissimis constituta, illic[8] perparuo ac vili opere constructa Ecclesia est, in cuius baptisterio nocte sacrosancta paschali baptizandi hora, cum nullus Canalis sit, vel fistula[9] nec aquæ omnino vicina, fons ex sese repletur[10] fore, paucisque qui[11] fuerint consecratis, cum deductorium nullum sit, vt[12] veniat aqua, ex sese[13] discedit. Claruit sub Theodosio[14] Iuniore Archadii Imperatoris filio.

XII.

IVLIANVS quidam Gallus, cognomento[15] Pomerius, hic octo libros de animæ natura in Dialogi[16] more conscripsit,[17] qui horum primus continet quid sit anima, vel qualiter credatur ad imaginem Dei facta. In secundo loquitur, vtrum anima corporea an incorporea sit. In tertio differit,[18] vtrum primo homini sit anima facta. In quarto,[19] vt noua anima sine peccato fiat, an peccato primo hominis exilio proligata originaliter trahat. In quinto describit quæ sit facultas animæ. In sexto[20] loquitur vnde sit ea discordia, qua carni Spiritus vel caro Spiritui aduersatur. In septimo[21] describit de differentia vitarum ac mortium, vel resurrectione carnis & animæ, siue de morte carnis ac de eius resurrectione. In octauo loquitur de iis, quæ in fine mundi futura sunt, vel de quæstionibus quæ solent de resurrectione proponi, siue de finibus bonorum atq; malorum. Hic tamen in secundo eiusdem operis libro, Tertulliani erroribus consentiens, animam corpoream esse dixit, quibusdam hoc fallacibus argumentis[22] probare contendens. Addidit etiam vnum libellum de virginibus[23] instruendis, alios quoq; tres de futuræ vitæ contemplatione, vel actuali cõuersatione, nec non etiam de vitiis[24] ac virtutibus.

XIII.

EVGIPIVS Abbas Lucanensis oppidi Neapoli Campaniæ, hic ad quendam[25] Paschasium dictum libellum de vita cuiusdam sancti monachi Seuerini transmissum breui stylo composuit. Scripsit etiam[26] & monachis consistentibus in Monasterio sancti[27] Seuerini,[28] quem eisdem moriens[29] quasi testamentario Iure reliquit. Claruit post consulatum Importuni Iunioris, Anastasio imperatore regnante.

XIV.

FVLGENTIVS Afer Ecclesiæ Ruspensis Episcopus, in confessione fidei clarus, in scripturis diuinis[30] copiosissime eruditus, in loquendo quoq; dulcis, in docendo ac disserendo subtilis, scripsit multa, è quibus legimus de gratia Dei & libero arbitrio, libros responsionum septem, in quibus Fausto Galliæ Regiensis vrbis Episcopo Pelagianæ[31] prauitate consentienti respondens obnititur eius profundam destruere calliditatem. Legimus[32] etiam eiusdem de sancta Trinitate ad Felicem directum Notarium, librum quoque regulæ veræ fidei & alium de Sacramento Incarnationis Domini nostri Iesu Christi. Extãt & duo[33] eiusdem libri de veritate p̃destinationis ad Episcopos missi, in quibus[34] demonstrat quod gratia Dei in bonis voluntatem humanam[35] præueniet: & quod[36] Dominus quosdã prædestinationis suæ munere iustificans prælegit, quosdam vero in suis reprobis moribus occulto quodam iudicio derelinquit. Est & liber altercationis eius, in quo de fide cum Trasamundo Rege idem beatus Fulgentius disputauit. Ad[37] Ferrandum quoq; Ecclesiæ Carthaginensis Diaconum vnum de interrogatis quæstionibus scripsit libellum. Inter[38] hoc composuit & multos tractatus, quibus Sacerdotes in Ecclesiis vterentur. Plurima quoque feruntur ingenii eius monimenta, hæc[39] tamen ex preciosis doctrinæ eius floribus carpsimus: sors melior[40] cuius delitias omnium librorum eius præstiterit Dominus. Claruit sub Tarasmundo Rege Wandalorum Anastasio Imperatore regnante.

XV.

[41] EVCERIVS Franciæ Episcopus elegans sententiis ornatus in verbis edidit ad Hila-

Scripsit & Philaster Episcop. 1. Col. in libro hæreseon. 2. [ ] desunt in Colon. 3. Col. Proterius. 4. al. Leonem Augusti: in temporib. Dioscori 5 Col. statuerũt 6 al. & Col. Siciliensis. 7 Col. Mentinas. 8 Col. perparua. 9 al. nec omnino vicina aqua fons ex se repletur. 10 al foris 11 al. & Col. adfuerunt. 12 Alii, qua venerat 13 Alii discreuit. Col. descendit. 14 al. minore. 15 Col. Pomeryus. 16 Col. morẽ. 17 Col. quorum 18 al primo homini vnde anima sit facta. 19 Col. vtrum anima sine peccato fiat, ac peccatum primi hominis est propagata. Col. proligata Col. vero primi hominis ex illo propagata originaliter trahat. 20 Colon. eloquitur. 21 al. autem scripsit Col. scribit. 22 Col. astruere. 23 al. instituẽdis 24 al. atq; 25 Col. Paschalium Diaconũ libellum de vita sancti al. Diaconem. 26 Col. & regulam monachis constituentibus. 27 De Sancto Seuerino Monacho vide Cõsules Cuspiniani in Anastasio 28 Col. quam. 29 Col. quia. 30 Col. copiose. 31 Col. prauitati. 32 Col. & eius librum. 33 Col. eius. 34 al. demonstratur. 35 Col. praueniat. al præuenit. 36 Col. Deus 37 al. Fernandum. 38 Col. hæc scripsit multos. 39 al. tantum. 40 al. cui delitias animum librorum. 41 Col. Eucherius.

rium Arelatensem Antistitem heremi deserta petentem, vnum opusculum de laude eius dem Eremi luculentissime & dulci sermone dictatum. In quo opere laudamus Doctorem etsi pauca, tamen pulchra dicentem, breuitas, vt ait quidam, laus est interdum in [1] alia parte dicendi: in vniuersa eloquentia laudem non [2] habent.

XVI. HILARIVS Arelatensis Episcopus scripsit vitam parentis [3] ac prædecessoris sui sanctissimi ac venerabilis Honorati Episcopi, suaui ac [4] clarissimo prædictatam eloquio.

XVII. [5] APRINGIVS Ecclesiæ Pacensis Hispaniarum Episcopus disertus lingua & scientia eruditus interpretatus est Apocalypsim Ioannis Apostoli, subtili sensu [6] ac sermone illustri, melius pene quam veteres Ecclesiastici viri exposuisse videntur. scripsit & nonnulla, quæ tamen ad notitiam nostræ Lectionis minime peruenerunt. Claruit temporibus [7] Theudi Principis Gothorum.

XVIII. IVSTINIANVS Imperator quosdam libros de incarnatione Domini edidit, quos etiam per diuersas prouincias misit. Condidit quoque & rescriptum contra Illyricianam Synodum & aduersus Africanos Episcopos Calcidonensis Synodi [8] defensores peruerso studio, in quo tria capitula damnare contendit. [9] Theodori numeros vestini Episcopi dicta, rescripta [10] Theodoreti & Epistola, quæ dicitur Ibedesseni Episcopi.

XIX. [11] FACVNDIVS Afer Ermanensis Ecclesiæ Episcopus, duodecim libros pro defensione trium capitulorum scripsit, quorum stylo elicuit tria præfata capitula in [12] proscriptione Apostolicæ fidei & Calcidonensis synodi impugnatione fuisse damnata. i. Epistola [13] Ibo Edesseni Episcopi [14] [ad [15] Marini Persam ductam & Theodorum [16] Monsuestinũ Episcopum] & Theodoreti Cyri Episcopi dicta. Claruit post Consulatũ Basilii anno decimo regnante Iustiniano Imperatore.

XX. IVSTINIANVS de Hispania Ecclesiæ Valentinianæ Episcopus. Ex quatuor fratribus Episcopis ex eadem matre progenitis vnus scripsit quoque librum responsionũ ad quendam rusticum de interrogatis quæstionibus, quarum prima [17] est de Spiritu sancto. Secũda est contra [18] Bonifiacos, qui Christum adoptiuum & non proprium dicunt. Tertia responsio est de Baptismo Christi, quod iterare non licet. Quarta responsio est de distinctione Baptismi Ioannis & Christi. Quinta responsio est [19] quod filius sicut pater inuisibilis sit. Floruit in Hispaniis temporibus [20] Theudi Principis Gothorum.

XXI. IVSTVS [21] Orgilitanæ Ecclesiæ Episcopus Hispaniarum & frater prædicti Iustiniani, edidit libellum expositionis in [22] canticis canticorum, totum valde breuiter [23] ac aperte [24] per allegoriarum sensum, Hi quoq; fratres. Infridius & alia quædam scripsisse ferũt. è quibus quia [25] incogniti sumus magis reticenda fatemur.

XXII. MARTINVS [26] Dumensis Monasterii sanctissimus pontifex. Ex Orientis partibus in [27] Galletiam venit, ibiq; [28] conuersus ab Arriana impietate ad fidem Catholicam Sueuorũ populis, regulam fidei & sanctæ religionis constituit, [29] Ecclesiasticos informauit, monasteria condidit, copiosaq; præcepta piæ institutionis composuit. Cuius quidem ego ipse legi librum de differentiis quatuor virtutum, & aliud volumen Epistolarum, in quibus hortatur vitæ emendationem & conuersationem fidei, orationis instantiam, Eleemosynarum distributionem, & super omnia [30] (cultum virtutum omnium) pietatem. Floruit regnante [31] Theodimero Rege Sueuorum temporibus illis quibus Iustinianus in Republica, & [32] Citanagundus in Hispaniis imperium tenuerunt.

XXIII. [33] AVITVS (Viennensis) Episcopus scientia secularium literarum doctissimus ædidit quinque libellos heroico metro compositos, quorum primus est de origine mundi, secundus de originali peccato, tertius [34] de essentia (sententia) Dei, quartus de diluuio mundi, quintus de transitu maris rubri. Scripsit & ad Fuscinam sororem de laude virginitatis librum vnum [35] pulcherrimo compositum carmine [36] & eleganti epigrammate coaptatum.

DRACON-

1 F. aliqua. 2 Col. habet. 3 Col. & 4 al præclaro prædicatã. Col. præditam. 5 al. Aprigius Col. Apingius. 6 Col. atq; 7 Col. Theodi ex Rod. Theudis. al. Theuda. 8 forte desertores, nam vt ex concilio elicitur, Africani Episcopi huic synodo non consenserunt. 9 Col. Theodori Mopsuesteni Episcopi dicta (sic) rescripta. 10 Col. Theodorici Episcopi Epistolam quæ dicitur Hibæ Edisseni Episcopi. 11 Trith. Fæcundus Ermaniensis. Col Secundus Ermianensis. 12 Col præscriptione. 13 Col. Iberdenensis. 14 [ ] Desunt in Col. 15 al. ad Marim. Persam directam. Lege Marin. ex concilio Constant. 16 al. Mopsuestenum. Mompsue:tinum ex eodem. At ex Nicephoro Mopsuestinum, ille enim de hoc Theodoro lib. 13 cap. 11. agit, qui Io. Chrysostomo fuit familiaris. Mopsuestia autem in Cilicia est. 17 Responsio in Col. 18 Col Bonosianos. 19 Col. quia. 20 Vide supra in Apringio. 21 Col. Orgellitana. 22 al. Cantica. 23 Col. Cod atq; 24 Alii. Allegoricũ & Col. pro Allegoriarum sensu discutiens. Huius quoque fratres Neuridius & Elpidius quædam scripsisse feruntur. Aliq. Nebredius. 25 al. ignari. 26 al. Dumiensis. Col Duminensis. 27 al. Galleciam. Col. Galliam. 28 Quid. conuersis. 29 Col. Ecclesias confirmauit. 30 al. cultum virtutum omnium & pietatem. 31 Col. Theudummiro. 32 V.C. Athanagildus Col. Anahagildus Hispanus imperiũ tenuere. 33 Huius epitaphium inter Eugenii poemata circumferri puto in m.s. Alchimus Auitus. Ater] præsbyter hispanus apud Gennadium. 34 Col. de sententia Dei. 35 al pulcherrimum. 36 al. elegantia Grammatico aptatum. male.

XXIV.

DRACONRIVS composuit heroicis versibus [1] examerón cantionis mundi & [2] luculente equidem composuit & scripsit.

XXV.

VICTOR [3] Tunnuensis Ecclesiæ Africanus Episcopus [4] [hic] à principio mundi vsq; ad [5] Iustini Iunioris Imperii Annum breuem per Consules [6] bellicarum Ecclesiasticarumque rerum nobilissimam promulgauit historiam laude & notatione illustrem ac [7] memoria dignam. Hic pro defensione trium Capitulorum à Iustiniano Augusto [8] [Ecclesia sua pulsus] exilio in Ægyptum transportatur. [9] Inde rursus Constantinopoli vocatus, dum à Iustiniano [10] Imperatore & Euticio. Constantinopolitanæ vrbis Episcopo, obtrectatorib. eorundem trium capitulorum [11] resisterat, rursus in [12] monasterio eiusdem Ciuitatis custodiendus mittitur atque in eadem damnatione, vt dicunt, permanens moritur.

XXVI.

IOHANNES sanctæ memoriæ [13] [alius] Constantinopolitanus Episcopus, natione Cappadox, vir [14] inextimabilis abstinentiæ & Eleemosynis [15] tantum largissimus, vt etiam Zelo auaritiæ aduersus eum Imperator [16] Mauricus permotus vrbe pauperes pellendos ediceret. Hic Græco eloquio ædidit de sacramento baptismatis rescriptum ad [17] bonæ recordationis Dominum [18] nostrum & Prædecessorem Leandrum [19] Episcopum, in quo nihil proprium ponit, sed tantummodo antiquorum Patrum replicat de trina [20] mensione sententias. Claruit temporibus Mauricii Principis, defunctusq; est Mauricio eodem regnante.

XXVII.

GREGORIVS Papa Romanæ sedis Apostolicæ Præsul compunctione timoris Dei plenus & [21] humilitate summus, tantoque per gratiam Spiritus sancti scientiæ lumine præditus, vt non modo illi præsentibus temporibus, quisquam Doctorum, sed nec in præteritis quidem par [22] fuit vnquam. Hic in Exordio Episcopatus sui edidit librum regulæ Pastoralis directum ad Ioannem [23] Constantinopolitanæ Sedis Episcopum, in quo docet qualis [24] quisquam ad officium regiminis veniat, vel qualiter dum [25] venit, viuere vel docere subiectos [26] studeat. Item etiam efflagitante Leandro Episcopo librum beati Iob mystico ac morali sensu disseruit, totamque eius [27] prophetiæ historiam [in] triginta quinque voluminibus largo eloquentiæ fonte explicuit. In quibus quidem quanta mysteria Sacramentorum aperiantur quantaque sint in amorem vitæ æternæ morum præcepta vel quanta clareant ornamenta verborum, nemo sapiens explicare valebit, etiamsi omnes artus eius vertantur, in linguam', scripsit etiam & quasdam Epistolas ad prædictum Leandrum, è quibus vnam in eisdem libris Iob titulo præfationis [28] adnectit. [29] Præterea edidit . . . . . . quod totum mysticis eius intellectum in [30] homelias disseruit. homelias iterum Euangeliorum, Item [31] Dialogis more cum Petro habitum de virtutibus Patrum libros quatuor, in quorum dissertione & verborum flores, & sensuum depromit venustates. Altera eloquitur de [32] dimersione baptismatis, in qua inter cætera ita scriptum est. Reprehensibile (inquit) esse nullatenus potest Infantem in baptismate mergere, vel semel, vel ter, quando in tribus mersionibus personarum Trinitas, & in vna potest Diuinitatis singularitas designari. Fertur tamen [33] isdem excellentissimus vir & aliquos libros morales scripsisse, totumq; textum quatuor Euangeliorum sermocinando in populis exposuisse, incognitum scilicet nobis opus. Felix tamen & nimium fœlix, qui opera omnium studiorum eius potuit agnoscere, Floruit autem Mauricio Augusto imperante, obiitq; in ipso exordio [34] Focati Romanorum Principis.

XXVIII.

LEANDER genitus Patre Seueriano, natione Carthaginensis. prouinciæ Hispaniæ, professione monachus, & ex monacho Hispalensis Ecclesiæ, prouinciæ Bethicæ constitutus Episcopus, vir suauis eloquio, ingenio præstantissimus, [35] vt etiam fide eius atq; industria. Populi gentis Gothorum ab Arriana insania ad fidem catholicam reuerterentur. Hic nâq; in exilii sui peregrinatione composuit duos aduersus hæreticorum dogmata libros eruditione [36] sanctarum scripturarum ditissimos. In quibus vehementi stylo Arrianæ impietatis confodit atq; detegit prauitatem: ostendens scilicet quid contra eosdem habeat Catholica Ecclesia vel quantum distat ab eis religione vel fidei sacramentis. Extat & aliud laudabile eius opusculum aduersus instituta Arrianorum, in quo præpositis eorum dictis suas respōsiones opponit. Præterea edidit vnum ad Florentinam sororem de institutione virginum

1 Col. Hexaemeron. lege conditionis à condo vel creationis. Col. creationis.
2 V. C. luculenter quidem. Col. & luciliter quod composuit scripsit.
3 al. Tunnunensis Col. Tumuensis Ecclesiæ Africanæ.
4 Col. [].
5 Col. primum.
6 Col. anauos.
7 al. memoriam dignissimam.
8 [] desunt in Colon.
9 Col. vnde. Cōstantinopolim euocatus.
10 & al. Imperatori Col. Eutychio.
11 al. insisteret.
12 Col. monasterium.
13 [] Col.
14 inastinabilis Col.
15 Col. male.
16 lege Mauricius.
17 Col. beatæ.
18 Col. meum.
19 Antistitem. Col.
20 al. mersione.
21 Col. humanitate.
22 fuerit.
23 Rauennæ Sedis Col.
24 Col. quisq;.
25 Col. venerit.
26 Col. audeat. Idem:
27 al. propheticam.
28 V. C. adnectitur.
29 hæc vsq; ad altera absunt V. C. & in Colon. desiderātur vide inf.
30 lege, homiliis.
31 forte dialogismorum cum Petro habitorū, vel potius dialogismum cum Petro habitum.
32 Col. mersione.
33 V. C. idem sanctissimus vir & alios. Col. & excellentissimus vir alios libros.
34 Col. Foca. lege Phoca.
35 V. C. Vita quoque etiam atq; doctrina clarissimus, vt & fide eius, Colon. vita quoq; tantum atq; doctrina clarissimus, vt etiam fide eius atq;.
36 V. C sacrarum.
37 propositis.

& contemptu mundi libellum titulorum distinctionibus prænotatum; [1] siquidem & in Ecclesiasticis officiis idem non paruo [2] laborauit studio, in toto enim psalterio duplici editione orationes conscripsit. In [3] sacrificia quoq; laudibus atq; Psalmis multa [4] dulcisono carmina composuit, scripsit & epistolas multas ad Papam Gregorium de baptismo vnam, alteram ad fratrem in qua præmonet [5] ei mortem non esse timendam, Ad cæteros quoque Episcopos plurimas promulgauit Epistolas familiares, etsi non satis splendidas verbis acutas tamen sententiis. Floruit sub Recaredo viro religioso ac Principe glorioso, cuius etiam temporibus mirabili obitu [[6] mortalis] vitæ terminum clausit.

XXIX. LICINIANVS Carthaginis Spartariæ Episcopus in scripturis doctus, cuius quidem [7] multas epistolas legimus: de Sacramento denique Baptismatis vnam & ad Europium abbatem, postea Valentiæ [8] Episcopum plurimas. Reliqua vero industriæ & laboris eius ad nostram notitiam [9] non peruenerunt. Claruit temporibus Mauricii Augusti, occubuit Constantinopoli veneno, vt [10] fertur extinctus ab æmulis. Sed vt scriptum est, Iustus quacunq; morte [11] occupatus fuerit, anima eius in refrigerio erit.

XXX. SEVERVS [12] Malachitanæ sedis antistes, collega & socius [13] Liciniani Episcopi, edidit libellum vnum aduersus Vincentium, Cæsaraugustanæ vrbis Episcopum, qui ex [14] Catholica in Arrianam prauitatem fuerat deuolutus. Est & alius eiusdem de Virginitate ad sororem libellus, qui dicitur [15] Annolus, cuius quidem [16] fatemento cognouisse titulum, ignorare eloquium. Claruit temporibus prædicti Imperatoris, quo etiam & regnante vitam finiuit.

XXXI. IOANNES Gerundensis Ecclesiæ Episcopus [17] natiuitate Gothus prouinciæ [18] Lusitaniæ Scalla natus, hic cum esset adolescens Constantinopolim perrexit, ibiq; græca & latina eruditione [19] nutritus post septimum decimum annum in Hispanis reuersus est, eodem tempore quo [20] in ciuitate Leonogildo Rege Arriana feruebat insania. Hunc suprad. ctus Rex cum ad nefandæ hæresis [21] crudelitatem compelleret, & hic omnino resisteret, exilio trusus [22] Barchinona relegatus, per decem annos multas insidias & [23] persequutiones perpessus est, qui postea condidit monasterium, quod [24] nunc Biclaro dicitur, vbi congregata monachorum societate scripsit regulam ipsi monasterio profuturam, sed & cunctis [25] Dominum timentibus satis necessariam. Addidit [26] in libro Chronicorum ab anno primo Iustini Iunioris principatus vsq; in annum octauum Mauricii Principis Romanorũ & quartum [27] Recaredi Regis annum historico, [28] comptoque sermone valde vtilem historiam, & multa alia scribere dicitur, [29] quæ ad nostram notitiam non peruenerunt.

XXXII. EVTROPIVS Ecclesiæ Valentinæ Episcopus, dum adhuc in monasterio [30] Seruitano degeret, & pater esset monachorum, scripsit ad [31] Papam Licinianum, cuius supra fecimus mentionem, valde vtilem epistolam, in qua petit ab eodem, [32] pro qua re baptizatis Infantibus, [33] Chrismæ post hæc vnctio tribuatur: Scripsit & ad Petrum Episcopum [34] Irtauicensem de [35] districtione monachorum salubri sermone [36] comptam Epistolam & monachis valde necessariam.

XXXIII. MAXIMVS Cæsaraugustanæ Sedis Episcopus multa versu prosaque componere dicitur, scripsit & breui stylo historiolam de eis quæ temporibus Gothorum in [37] Hispania acta sunt, historico & [38] composito sermone, sed & multa alia scribere dicitur, quæ nondum legi hactenus.

1 al. nam idem. 2 Col. elaborauit. 3 Col. sacrificii. 4 al. dulcisone conscripsit,] reliqua & scripsit &. al. carmine. 5 al aliquam. f. vnquam Col. oxiquam. 6 Col. actualis. 7 Col. nonnullas. 8 Col. Episcopũ, & deest qui. 9 Col. minime peruenerunt. 10 Col. ferunt. 11 Col praeoccupatus. 12 al. Malacitanæ. 13 Col. Luciniani 14 deest fide aut pietate aut aliquid simile. In Col. catholica fide. 15 Col. Annulus. 16 fatemur. 17 Col. natione. 18 Col. Lusitanæ. V.C Scalabi natus. Col. Scallabitanus. 19 V. C. munitus. Col. nutritus. septimo decimum anno in Hispanias reuersus est. 20 V.C incitãte Leouigildo. Col. incitante Rege Leouigildo. 21 al. credulitatem. 22 V.C. Barcinonam Col. Barcinona relegatus. 23 Col & persecutiones ab Arrianis. 24 Col. nomine Biclaro. 25 Col Deum. 26 Col. & in libro. 27 V.C. Col. Recaredi. 28 Col. compositoq;. 29 Col ad nostram notitiam minime peruenerunt. 30 Col. Siruitano. 31 Col. Episcopum. 32 al quare. al. Chrisma. 33 al. Vrauicensem f Creaui Ercauicensem. 34 al distinctione. 35 Col compositam. 36 al. Hispaniis. 37 F. compto.

ADDITIO BRAVLIONIS CAESARAVgustanæ Ecclesiæ Episcopi.

ISIDORVS vir egregius Hispalensis Ecclesiæ Episcopus Leandri Episcopi successor & germanus, floruit à tempore Mauricii Imperatoris & Recaredi Regis, In quo [1] quidem antiquitas vindicauit immo nostrum tempus antiquitatis in eo scientiam imaginauit. Vir in omni locutionis genere formatus, vt [2] imperio doctoque secundum qualitatem sermonis existeret, aptus, congrua vero [3] importunitate loci incomparabili eloquentia clarus. Iã vero quantus sapientia fuerit, ex eius diuersis studiis & elaboratis opusculis perfacile prudens Lector intelligere poterit. Deniq; de eis quæ ad notitiam nostram ista [4] commemoraui. Edidit libros differentiarum duos, in quibus subtili discretione ea quæ confuse vsu proferuntur, sensu discreuit. Procemiorum librum vnum, in quo quid quisq; liber sanctæ conti-

1 al. quidam sib. 2 f imperito. 3 al. opportunitate. 4 al. commemorabo.

contineat scripturæ, breui subnotatione distinxit. De ortu & obitu patrum librum vnum: In quo eorum gesta, dignitatem quoq; & mortem eorum, atque sepulturam sententiali breuitate subnotauit. Ad Germanum suum Fulgentium Episcopum Officiorum libros duos, in quibus originem Officiorum cur vnumquodque in Ecclesia Dei agatur, interprete stylo, non sine maiorum authoritate elicuit. Synonymorum libros duos, quibus ad consolationem animæ & ad spem percipiendæ veniæ intercedente rationis [1] exoratione erexit. De natura rerum ad Sisebutum Regem librum vnum, in quo tam de Ecclesiasticorum Doctorum, quam etiam de Philosophorum indagine obscura quædam de [2] elementis absoluit, De numeris librum vnum, in quo Arithmeticam propter numerosam Ecclesiasticis scripturis insertam ex parte tetigit disciplinam. De nominibus Legis & Euangeliorum librum vnum, in quo ostendit quid memoratæ personæ mysterialiter significent. De hęresibus librum vnum, in quo maiorum sequutus exempla, breuitate qua potuit diffusa collegit. Sententiarum libros tres, quos floribus ex libris Papæ Gregorii moralibus decorauit. Chronicorum à principio mundi vsque ad tempus suum librum vnum, nimia breuitate collectum. Contra Iudæos postulante Florentina Germana sua proposito virgine libros duos. In quibus omnia quæ fides Catholica credit, ex Legis & Prophetarum testimoniis approbauit. De viris illustribus librum vnum, cui nos ista subiunximus, monasticæ regulæ librum vnum, [3] quem pro patriæ vsu & inualidorum animis decentissime temperauit. De origine Gothorum & regno Sueuorum & etiam Vandalorum historia librum vnum. Quæstionum libros duos, quos qui legit veterum tractatorum multam suppellectilem recognoscit. Etymologiarum Codicem [4] nimia magnitudine distinctum habeo titulis non libris, quem rogatu meo fecit, quamuis imperfectum ipse reliquerit: Ego in quindecim libros diuisi, quod opus [5] omnimodo Philosophiæ conueniens quisquis crebra meditatione perlegerit, [6] non ignotus scientiarum diuinarum humanarumque rerum [7] merito erit. [8] Ibi redundans diuersarum artium elegantia, quæcunque vere sciri debentur, restricta collegit. Sunt & alia eius viri opuscula multa & in Ecclesia Dei multo cum ornamento [9] instrumenta, quæ hic collegi. Quem Dominus post tot defectus Hispaniæ nouissimis temporibus suscitans, credo ad restauranda antiquorum monumenta, ne vsquequaque rusticitate veterascerent, quasi [10] quasdam opposuit destinans. Cui non immerito illud [11] Philosophicum à nobis aptatur: *Nos, inquit, in nostra vrbe peregrinantes, errantesque tanquam hospites tui libri quasi domum reduxerunt. vt possimus aliquando, qui & vnde essemus, agnoscere.* [12] *Tu ætatem patriæ, tu descriptiones temporum, tu sacrorum Iura, tu sacerdotum, tu domesticam publicamque disciplinam, tu sedium, regionum, locorum, tu omnium diuinarum humanarumque rerum nomina, genera, officia, causas aperuisti.* Quo vero flamine eloquentiæ & quot iaculis diuinarum scripturarum seu Patrum testimoniis Acephalitarum hæresin confuderit, synodalia gesta coram eo Hispali acta declarant. In qua contra Gregorium pręfatæ hęresis Antistitem eam asseruit veritatem. Obiit temporibus Heraclii Imperatoris & Christianissimi Scintilliani Regis. doctrina præstantior cunctis, & [13] copiosis operibus charitatis.

1 exhortatione.
2 al. electione.
3 al. quam.
4 al. nimiæ magnitudinis.
5 omnimoda Philosophia repletum.
6 non ignorabit
7 & merito.
8 vbi
9 al inscripta.
10 al. quandam lucem apposuit destinari.
11 Cicero 1. Academicarum de M. Varrone.
12 Augustinus de Ciuitate Dei c. 2.
13 al. copiosior.

HILDEPHONSI EPISCOPI TOLETANI, ADDITIO AD LIBELLVM SANCTI ISIDORI DE VIRIS ILLVSTRIBVS SANCTÆ ECclesiæ post Hieronymum & Genadium.

PRAEFATIO.

VIRORVM adnotationem illorum, quorum [1] dictis atque doctrinis sancta Ecclesia toto terrarum orbe diffusa illustratur [2] atque in bonis defenditur, ex aduersis mox post ascensionem Christi ab Apostolorum exordio, vir beatus atque doctissimus Hieronymus præsbyter plene dicitur annotasse, qui singulatim nomina eorum, seriem temporum, monumenta librorum, diuersitates opusculorum, in laudabilem necessariamque memoriam vsque ad seipsum stylo euidenti conscribens, & innotescendo monstrauit, & [3] retexendo posteris com-

1 al. edictis.
2 al. in bonis atq.
3 al. retegendo.

mendauit. Hunc ſequutus Gennadius renotationis ordine textu ſimili[1] pręcucurrit. Deinceps vir prudentiſſimus Hiſidorus Hiſpalenſis Sedis Epiſcopus eodem ductu, quoſq; viros optimos reperit, in adnotationem ſubiunxit, ſiquidem non omnia perſcrutatus abſceſſit. Poſt hunc in noſtris partibus incuria cunctis, ita vt quædam vetuſta antiquitas aperiret, & quamplurima noua neglectus obliuionis abſconderet. Aſt ego procul[3] valde impar, & his quos adnotatio retinet &[4] his quos adnotatio delectauit, indignus ſatis & abſque ſubſtantia totius boni operis, ſucceſſorque ſanctę memoriæ alterius Eugenii factus in ſede illa glorioſa Toletanæ vrbis, quam non ex hominum[5] innumeroſo glorioſam dico, cum hanc etiam glorioſorum illuſtret pręſentiam Principum, ſed ex hoc quod coram timentibus Dominum, iniquis atque iuſtis habetur locus terribilis, omnique veneratione ſublimis. Conatus ſum & ſi non elegans ſtudium vel obſequelam bonæ voluntatis illorum miſcere me memoriæ glorioſæ, ne[6] incurrerem ex ſilentio damnum, ſi tam glorioſæ ſedis tam glorioſorum virorum clareſcentem memoriæ lucem tenebroſa nube ſilentii contexiſſem. Fertur namq; ex antiquitate veteri: quod potuiſſe fieri cernitur exemplo temporis noui. Nam Montanus ſedis eius beatiſſimus præſul, vt à ſe coniugalis conuerſationis infamiam propulſaret,[7] tandiu aſſumptos veſte candentes narratur tenuiſſe carbones, donec Domino conſecrans, oblationem, totius per ſemetipſum compleret miſſæ celebritatem. Quo ſacrificio expleto, prunarum ignis cum decore veſtis adeo in concordiam venit, vt nec veſtis vim[8] ſtingueret ignis, nec ignis ſtatum[9] deleret veſtis. Rurſum cum Eladio Epiſcopo ſedis eius Iuſtus Diaconus[10] faſtu ſuperbiæ inſultaret: poſt mortem quidem ſui Pontificis vixit Epiſcopus, & ipſe tabefactus. ſed in reprobum verſus ſenſum ob intemperantiam morum à miniſtris altaris ſui dormiens ſtrangulatus laqueo expirauit. Item cum ſucceſſori eius Iuſto[11] Epiſcopus Gerontius presbyter Principis oblectamine fotus contemptum aduerſitatemq; deferret, tam repentino motu vim perdidit intellectus, vt multis medicorum curationibus acto, quicquid in medelam fieret, totum in peſtis augmentum[12] creſceret, ſicque inualuit commotio mentis, vt vſque ad obitum ſuum[13] error eſſet homini eius vel participatio viſionis vel colloquium oris. Adhuc etiam ſucceſſori in locum eius Eugenio priori[14] Euſidius Diaconus ſuus, cum innexus[15] amicitiæ ſeculari violenter honorem presbyterii & quædam prædia extorſiſſet, tam in reprobum ſenſum, tamque in languoris ſupereminẽtem[16] peruenit ſtatum,[17] vt cum viuere recuſaret tam mori eſſet quam viueret, quam viuere quam mori vellet. Horum ergo bonorum beatorum ſtudiis prouocatus, quæq; vetera antiquorũ relata reperi, quæq; noua exhibitione tẽporis didici orſu linguæ quo potui ſubnotaui, vt illorum bonæ memorię iungar, à quibus[18] praua operatione diſiungor, & qui cũ illis in templo Dei nõ inſero, doctrinæ copiam offerentium commendem fideli obſequela memoriam, obſecrãs omnes, vt me diuinæ ingerant pietati. Quare illos humanę memorię ex qua labi poterant, tenaciter commendaui. Sane beatiſſimum Gregorium ſanctę memoriæ Iſidorus adnotauerat, ſed quia non tantum de operibus eius dixit, quantum ſumus experti,[19] ideo renotationem illius[20] ſubmorentes,[21] quæ de illo nouimus, ſtylo pleniore notabimus.

1 percucurrit. 3 valide. 4 illis. aduocatio. 5 immenſo conuentu. 6 forte incurreret. 7 tandem. 8 extingueret. 9 al. laderet. 10 factus ſuperbiæ. 11 Epiſcopo. 12 al. concreſceret. 13 al. horror. 14 Lucidius. 15 forte innixus 16 perueniens. 17 lege. tam mori eſſet, quam viuere, quam mori vellet. 18 al. parua. 19 ab eo. 20 al. ſubmouentes. 21 quoque. Deeſſe videntur quæ de Sancto Gregorio promittit.

Finis Prologi.

1 ASTVRIVS poſt Audentium in Toletana vrbe Sedis Metropolis prouinciæ Carthaginis pontifex ſucceſſor[2] ſubuenit, vir egregius adſignans opera virtutum plus exẽplo viuendi, quam calamo ſcribentis. Hic & Sacerdotio beatus & miraculo dignus, quia quib. iũgeretur in cœlo, eorum terreno reperire membra meruit in ſepulchro. Nam cum Sedis ſuę ſacerdotio fungeretur, diuina dicitur reuelatione commonitus, Complutenſi ſepultos municipio, quod ab vrbe eius ferme ſexageſimo milliario ſitum eſt, Dei martyres perſcrutari.[3] Qui concitatus adcurrens, quos & tellus aggeris & obliuio temporis preſſerat, in lucem & gloriam terrenæ cognitionis prouehendos inuenit. Quibus repertis redire in ſedem renuens ſeruitute ſimul & aſſiduitate ſanctis innixus diem clauſit extremum. Cuius tamen ſedem donec vixit, nemo adiit, inde vt antiquitas fert, in Toleto ſacerdos[4] nonus, & in Compluto agnoſcitur primus.

1 al. Aſturius & Aſterius. 2 al. obuenit. 3 Cui concitus. 4 f. nullus.

MONTANVS poſt[5] Celſium primæ Sedis prouinciæ Carthaginis Toletanæ vrbis cathedram tenuit, homo & virtute Spiritus nitens & eloquii opportunitate decorus, regimen honoris retentauit ac diſpoſuit condigno, cœleſtique Iure ſimul & ordine ſcripſit epiſtolas duas Eccleſiaſticæ vtilitatis diſciplina conſertas. E quibus vnam Palentinæ habitatoribus, in qua presbyteros Chryſma conficere, Epiſcopoſque alienæ diœceſis,

5 al. Celſum.

alterius

alterius territorii Ecclesias consecrare magna perhibetur prohibere authoritate, sacrarum scripturarum Testimoniis affirmans, idipsum fieri penitus non licere. Amatores quoque [1] Priscilianæ sectæ, licet non operarentur eadem, quia tamen memoriam eius amore retinerent, abdicat & exprobrat, commemorans quod in libris beatissimi [2] Turebii ipsis ad Leonem Papam missis, eadem Priscillianorum hæresis detecta, conuicta atque decenter maneat abdicata. Aliam epistolam eius ad Turibium monachum religiosum, in qua collaudans eum, quod culturam destruxerit idolorum, committit ei sacerdotalis authoritatem [3] rigoris, per quam presbyteros Chrisma conficere, & Episcopos alienæ sortis alterius diœcesis Ecclesias consecrare magna compescat, [4] inuectione. Hic vir antiquissima, fidelique relatione, narratur ad exprobrationem infamiæ, tamdiu prunas tenuisse in vestimentis ardentes, donec coram Sedis suæ sacro altari totius missæ celebritatem per semetipsum expleret, peractis autem solemnibus, nec prunę ignem, nec vestis inuenta est amisisse decorem. Tunc Deo relatis gratiarum actionibus per simplicem naturam ignis conuicta est & fallacia detestabilis accusantis & innocentia beatissimi Sacerdotis. gloriosus habitus fuit temporibus [5] Amarici Regis annis nouem Pontificatus tenuit dignitatem.

1 Pisciliani. 2 Turibii Episcopi. 3 al. Vigoris. 4 al. iniunctione. 5 al. Amalarici.

III.

Donatus ex professione & opere monachus, cuiusdam Heremitæ fertur in [6] Africam extitisse discipulus, hic violentias barbararum gentium imminere conspiciens, atque Ouilis dissipationem & gregis monachorum pericula pertimescens, fere cum septuaginta monachis, copiosisque librorum codicibus, nauali vehiculo in Hispaniam cōmeauit. [7] Qui ab illustri religiosaque fœmina [8] Minicea subsidiis ac rerum operibus ministratur, [9] Siruitanum monasterium visus est construxisse. Iste prior in Hispaniam monasticæ obseruantiæ vsum & regulam dicitur adduxisse, [10] tam viuens virtutum exemplis nobilis: quam defunctus memoriæ claritatis sublimis. Hic & in præsenti luce subsistens & in crypta sepulchri quiescens, signis quibusdam proditur effulgere salutis, vnde & monumentum eius honorabiliter colere perhibentur incolæ regionis.

6 lege Africa. 7 Cui. 8 Vas. Minchea. al. Micea. 9 lege Seruitanum. 10 al. Aduexisse.

IV.

Avrasivs Toletanæ Ecclesiæ Pontifex Metropolis vrbis post Adelphium in loco asciscitur sacerdotis. Vir bonus, regiminis authoritate præclarus, domesticis rebus bene dispositus, aduersitatibus infixis constanter erectus, qui quanto extitit temperantior mãsuetus, tanto fortior semper fuit inuentus aduersis, plus illi intentio in defensione veritatis quam in scribendi exercitio mansit. vnde perfectis viris compar habetur, quia quæ de verbo illorum prædicatio seminauit, defensionis huius custodia præmuniuit. Vixit in Sacerdotio temporibus [11] Witerici Gundemari & exordiis Sisebuti Regum annis ferme duodecim.

11 Num. Witterici al., Villerici.

V.

[12] Ioannes In Pontificatu Maximũ sequutus Ecclesiæ Cæsaraugustanæ sedẽ ascendit, primo præsbyter monachorum & ex hoc Præsul factus in regimine Populorum. Vir in sacris literis eruditus plus verbis intendens docere quam scriptis, tam largus & hilaris dato, quam & hilaris etiam vultu. Vnctionem vero Spiritus Dei, qua fouebatur intrinsecus, tam largitate muneris quam habitudine vultus adeo præferebat, vt & datum gratiæ commendaret, & non datum gratia excusaret. In Ecclesiasticis officiis quædam eleganter & sono & oratione composuit. Adnotauit inter hæc inquirendæ Paschalis solennitatis tam subtile atque vtile argumentum [composuit] vt lectori breuitas contracta & veritas placeat patefacta, duodecim annis tenuit sedem honoris adeptus vitam gaudio, ad quam anhelauit desiderabili voto: substitit in sacerdotio temporibus Sisebuti & Suinthilani Regũ.

12 V.C. Cæsaraugustanus.

VI.

Heladivs post Aurasium Sedis eius adeptus est locum. Hic cum regiæ aulæ illustrissimus publicarumque rerum extiterat [13] rector, sub seculari habitu monachi votũ pariter explebat & opus. Nam ad monasterium nostrum illud Agaliense dico, cuius me susceptio monachum tenuit: Quod munere Dei perennisque ac patentis sanctitatis decorem & opinabile cunctis [14] & palam est totis: quem sæpe discursantium negotiorũ [15] ductus itinere [16] præueniret remota Clientum, seculique pōpa decoris, adeo monachorum peculiaritatibus inhærebat, vt furnis iunctus eorum stipularum fasciculos ad Clibanum deportaret. Cumque inter decorem insolentiamque seculi, solitudinis & amaret & sectaretur arcana, celeri fuga, relictis omnibus, quæ esse nouerat mundi, adiit sanctum monasterium, quod frequentauerat voto, venit permansurus optabili

13 al. rector existeret rerum. 14 V.C. & palam & totis. quam. 15 al. dictus. 16 perueniret.

vsu. Ibi factus monachis presbyter, meritis, studiisque sanctis, & vitam monachorum debite rexit, & statum monasteriis totius communis rei diuitias cumulauit. Ex[1] hoc fessis pene senio artubus ad Pontificatus apicem deuocatur & quia vocaretur vi coactus pariter & ignotus illic maiora virtutum exempla, quam monachus dedit, quia statum mundi quem contempsit, virtute magna perhibetur rexisse discretione. Miserationes Eleemosynarumq; copias tam large egenis intulisse probatur, ac si de illius stomacho putasses spiritus & artus descendere & viscera confoueri: Scribere renuit, quia quod scribendum fuit, quotidianæ operationis pagina demonstrauit. Me ad monasterium rediens memoratum vltimo vitæ suæ tempore Leuitam facit: senex obiit, decem & octo annis sacrum regimen tenuit, temporibus Sisebuti[2] Suintillanis & exordiis Sisenandi Regum. Beatus habitus fuit, qui post beatior gloriam cœlestis regni bona plenus senectute promeruit.

1 al. his.
2 al. Suinthilani. al. Suinthilanis.

VII.

IVSTVS[3] post Eladium discipulus eius, illique successor est. Vir habitudine corporis[4] ingenioque meritis decorus atque subtilis, ab infantia monachus, ab Eladio ad virtutem monasticæ institutionis affatim educatus, pariter & instructus, in Agaliensi monasterio tertius post illum rector est factus. In pontificatu autem mox illi successor inductus, vir ingenio acer & eloquio sufficiens, magna spe profuturus, nisi hunc ante longariam vitam dies abstulisset extrema: Scripsit ad[5] Pichilanem Agaliensis monasterii Patrem, epistolam de vita & sufficienti[6] prosecutione constructam in qua potenter astruit, susceptum gregem relinquere penitus non debere. Extitit Rector annis tribus, tempore Sisenandi obiit, qui Rex post hunc die nona decima defunctus abscessit.

3 V. C. Elladii successor innocens est.
4 lege ingenii, al. mentu.
5 al. Richilanē.
6 al. persecutione.

VIII.

ISIDORVS post Leandrum fratrem Hispalensis Sedis prouinciæ Beticæ Cathedram tenuit, vir decore simul & ingenio pollens.[7] Illam tantæ iucunditatis affluentem copiam in eloquendo promeruit, vt vbertas admiranda dicendi ex eo in stuporem verteret audientes, ex quo audita his qui non audissent, in se repetita sæpius commendaret. Scripsit opera & eximia & non pauca. 1. librum de genere officiorum, librum procemiorum, librum de ortu[8] vel obitu prophetarum, librum lamentationis, quem ipse Synonimiam vocitauit,[9] libellos duos ad Florentinam sororem contra nequitiam Iudæorum, librum de natura rerum ad Sisebutum Principem, librum differentiarum, librum sententiarum. Collegit etiam de diuersis auctoribus, quot ipse[10] nominat secretorum expositiones sacramentorū: quibus in vnū congestis idem liber dicitur Quęstionū. Scripsit quoque vltimo ad petitionem Braulionis Cæsaraugustani Episcopi librum Etymologiarum, quem cum multis annis conaretur perficere, in[11] expleto opere diem extremum visus est conclusisse.[12] Claruit temporibus Recaredi, Luibanis, Anitterici Gundemari, Sisebuti, Suintilianis & Sisenandi Regum, annis ferme quadraginta tenens pōtificatus honorem, insignemque doctrinæ sanctæ gloriam pariter & decorem.

7 Nam
8 al. &
9 al. libros.
10 f. cognominat.
11 al eius opere.
12 Floruit.

IX.

[13] NONNITVS post Ioannem in Gerundensi sede Pontifex accessit, vir professione monachus, simplicitate perspicuus, actibus sanctus, non hominum diutina deliberatione, sed Dei per homines celeri diffinitione in Pontificatum adscitus. Adhærens instanter obsequiis sepulchri sancti Fœlicis Martyris, rexit Ecclesiam Dei meritorum exemplis amplius quam verbornm edictis. Hic & in corpore degens & in sepulchro quiescens fertur saluationis operari virtutes. Substitit temporibus Suintilianis & Sisenandi Regum.

13 Nontinus.

X.

CONANTIVS post Maurilanem Ecclesiæ Palentinæ sedem adeptus est, vir tam pondere[14] meritis quam habitudine speciei grauis, communi eloquio facundus & gratus, officiorum Ecclesiasticorum ordinibus intentus & prouidus. Nam melodias sonis multas nouiter ędidit, orationum quoque libellum de omnium decenter conscripsit proprietate Psalmorum, vixit in Pontificatu amplius triginta annis, dignus habitus fuit ab vltimo tempore Witterici per tempora Gundemari Sisebuti & Suinthilanis, Sisenandi & Cinthilæ Regum.

14 lege mentis.

XI.

BRAVLIO frater Iohannis in Cæsaraugusta[15] descendentis adeptus est locum, vir sicut germanitate coniunctus, ita[16] non nimium ingenio memoratus. Clarus

15 lege decedentis
16 al. minimum memoratus. al. minoratus.

tus & iste habitus Canonibus & quibusdam opusculis. Scripsit vitam Æmiliani cuiusdam monachi, qui [1] & memoriam huius & virtutem illius sancti viri suo tenore cōmendat pariter & illustrat. Habuit sacerdotium fermę viginti annis, quibus expletis clausit diem vitæ præsentis. Durauit in regimine temporibus Sisenandi, Cinthillæ, Tulganis & Cinthasuindi Regum,

EVGENIVS discipulus Elladii collector & consors Iusti Pontifex post Iustum [2] abscessit: ab infantia monachus ab Helladio cum Iusto pariter sacris in monasterio Institutionibus eruditus. Hunc secum Elladius à monasterio tulit ad Pontificatum tractus, qui rursus ab eo [3] Clericalis institutus ordinibus sedis eius post [4] eum tertius rector accessit: & bonū meritum senis, qui duobus discipulis sanctisque filiis Ecclesiæ Dei hæreditatem meruit relinquere gubernandam. Idem Eugenius moribus incessuque grauis, ingenio callens, nam numeros, statum, incrementa, decrementaque, cursus recursusque limarum tanta peritia nouit, vt considerationes disputationis eius auditorem & in stuporem verterent & in [5] cōsiderabilem doctrinam inducerent. Vixit in sacerdotio fere vndecim annis, Regnantibus Cinthilla, Tulgane & Cinthasuindo Regibus.

XII.

1 Solecophanes. Nam qui non refertur ad vitam, quod antecedens præcessit: sed ad librum in quo vita scripta erat.
2 f. accessit.
3 V. C clerialibus. lege clericalibus.
4 al. illum.
5 desiderabilem

Item EVGENIVS alter post Eugenium pontifex subrogatur, hic cum Ecclesiæ regiæ Clericus esset egregius, vita monachi delectatus est, Qui sagaci fuga vrbem Cęsaraugustanam petens, illic Martyrum sepulchris inhæsit, ibique studia sapientiæ & propositum monachi decenter incoluit. Vnde principali violentia reductus atque in Pontificatum adscitus, vitam plus virtutum meritis quam viribus egit. Fuit namque corpore tenuis, paruus robore, sed [6] valde feruescens spiritus, virtute studiorum bonorum vim persequens, cantus [7] passiuis vsibus vitiatos, melodiæ agnitione [8] correxit, officiorum omissos ordines [9] curamque discreuit. Scripsit de sancta Trinitate libellum & elequio nitidum & rei veritate perspicuum, qui Lybiæ, Orientisque partibus mitti, [10] quantotius poterat nisi procellis resultantia freta incertum pauidis iter viatoribus distulissent. Scripsit & duos libellos, vnum diuersi carminis metro, alium diuersi operis prosa, concretos: qui ad multorum industriam, eius ex hoc tenaciter sanctam valuerunt commendare memoriam, libellos quoque Dracontii de creatione mundi conscriptos, quos antiquitus protulerat vitiatos, ea quæ inconuenientia reperit subtrahendo. immutando vel meliorando, [11] ita in pulchritudinis formam coegit, vt pulchriores de officio corrigentis, quam de manu processisse videantur Authoris, & quia de die septimo idem Dracontius [12] omnimodo reticendo semiplenum opus visus est reliquisse; iste & sex dierum recapitulationem singulis versibus renotauit, & de die septimo, quę illi visa sunt eleganter dicta subiunxit. Clarus habitus fuit temporibus [13] Chintasindi & Secesuinti Regum, fere duodecim annis tenens dignitatem simul & gloriam Sacerdotis, sicque post lucis [14] mundanalis occasum, in basilica sanctæ Leocadiæ tenet [15] habitationem sepulchri.

XIII.

6 V. C. valide feruescentis.
7 passim vsibus.
8 connexit.
9 f. chorumque.
10 V. C. quanto ocyus.
Regi in Hispania apud Alu. Gometium.
11 V. C. coniiciendo.
12 Omnino.
13 al. Cindasuindi & Recesuinti. al. Cintasuindi & Recensuindi. V. C. Chintasuinti & Recresuinti. al. Chindasuinti.
14 al. mundialis.
15 al. habitatione sepulchrum.

APPENDIX IVLIANI.

ILDEPHONSVS memoria sui temporis clarus & irriguus eloquentia fluminibus [1] exornatus secula ætatis nostræ [2] nouissimus Toletanæ sedis ascitus in cathedram præsul post secundum Eugenium in sacerdotium consecratur. Vir tanta laude dignissimus, quanta & virtutum gratia numerosus. Fuit denique timoris Dei instantia præditus, religione compunctus compunctione profusus, incessu grauis, honestate laudabilis, patientia singularis, secreti tacitus, sapientia summus differendi ingenio clarus, eloquendi facultate pręcipuus, linguæ flumine copiosus. Tantoque eloquentiæ cothurno celebris habitus vt disputationum eius profusa oratio dum perfecte dirigitur, merito non homo sed Deus per hominem affatim eloqui crederetur. His igitur sub rudimentis adhuc infantiæ degens diuino [3] tactus spiritu vita delectatus est monachorum contemptisque parentum [4] rerumque affectibus Agaliense monasteriū petiit. Cuius fugam rabido furore insequens pater, vnum tantum macerie impeditus est obice: quo & furentis est delusa quæstio & fugientis saluata deuotio. Nempe parentis furor dum percitus in interiora prætenderet latibulū quo hic vir occultabatur reliquit, sicq; pręterita incuratum pertransit & in arteribus quæ prætererat inquisiuit. Armata deinde manu Agaliensem cellam impetens gladio dum quæsitum non inuenit rediens in propria

1 exornans.
2 nouissime.
3 al. contactus.
4 mundanarum.

vt[1] perdictum. Præcognita igitur præfatus vir abstinentia parentali Agaliense illico mo-
nasterium adiit, monachumque se in eo multis fere annis decenter exhibuit. Cœnobium
quoque virginum in[2] Deibiensi, monasterio villula construxit, ac propriis opibus[3] ædifi-
cauit. Rector mihi effectus Agaliensis cœnobii monachorum mores exercuit. Rem dis-
creuit, vitaq; seruauit. Principali post[4] hanc violentia Toletum reducitur atq; inibi post
decessoris sui obitum pontifex subrogatur. Scripsit sane quamplurimos libros luculentiori
sermone potissimos quos idem in tot partibus censuit diuidendos, Id est librum Prosopo-
pœia imbecillitatis propriæ. lib. de virginitate Sanctæ Mariæ contra tres infideles. opuscu-
lum de proprietate personarum patris & filii & Sp. Sancti, opusculum annotationum actio- 10
nis diuinæ, opusculum annotationum in sacramentis. Librum de gubernatione baptismi
vnum, & de progressu Spiritualis deserti alium. Quod totum primæ partis voluit volumini
connectendum, partis quoque secundæ liber epistolarum est. in quo diuersis scribens æni-
gmaticis formulis egit personasq;[5] interdum induxit. In quo etiam à quibusdam luculen-
tiorum scriptorum respōsa promeruit. Partem sane tertiam missarum esse voluit. Hymno-
rum atq; alterius denique partis liber est quartus versibus prosaque[6] concretus, in quo e-
pitaphia multa & quædam scilicet epigrammata annotata sunt. Scripsit autem & alia multa
quæ variis rerum ac molestiarum operibus impeditus, aliqua cœpta, aliqua semiplena re-
liquit. Ascitus autem in pontificatum nono gloriosi Recessundi principis anno nouem an-
nis & duobus fere mensibus clarus habitus fuit vitæ meritis & retentatione regiminis, ex- 20
pletoq; octauo decimo prædicti principis anno sequenti die decimo Kalendas Februarii
domicilio carnis exuitur atq; in ecclesia beatæ Leocadiæ tumulatur ad pedes sui conditus
decessoris, cum quo creditur æterno frui receptaculo claritatis.

1 perdit.
2 al. Debiensi villula, deest monasterio.
3 al. dedicauit.
4 hac.
deest in alio.
5 al. priusquam in titulū induxit.
6 al. contextus.

Hactenus Iulianus.

APPENDIX FELICIS. 30

IVLIANVS Episcopus discipulus Eugenii secundi Carthaginis prouinciæ
metropolitanus, post beatæ memoriæ[1] Quiricum quartum[2] in locum præ-
ceptorem suum sequens vrbis regiæ pontificale culmen adeptus est. Cuius
videlicet ciuitatis proprius ciuis extitit atque in eiusdem vrbis principali ec-
clesia sacrosancti baptismatis fluentis est lotus & illic ab ipsis rudimentis in-
fantiæ enutritus. Denique dum ad puerilis formæ deuenisset ætatem sanctæ memoriç col-
legæ sui[3] Gudilanis Leuitæ ita sociali vinculo est innexus vt indiuiduæ charitatis vnione
coniunctus vt & ambos inuiolabilis charitatis vnam esse ostenderet & vnitas in ambobus
præfixa non duas animas sed vnam his inesse monstraret. Tanta itaque erat inter eos ade- 40
ptæ vnanimitatis communio vt secundum Actuum Apostolorum historiam in duobus
corporibus vnum tantum putaretur & anima vna[4] sistebant. quippe in consilio prouidi in
diffinitione vni in laudabili operatione concordes. Quique diuino afflante spiritu[5] theori-
ce id est contemplatiuæ quietis[6] delectationis perfrui bono & monasticæ institutionis cō-
stringi repagulo, sed quia aliter in superni numinis fuit iudicio, eorum est nihilominus fru-
strata deuotio. Quanquam tamen minime peregissent desiderati itineris cursum non ta-
men desierunt à piæ deuotionis studio. Et dum sibi mallent tantum prodesse[7] profugi cœ-
perunt postmodum proximorum salute votis gliscentibus niti enim in subditis docendis
operosæ virtutis improfectu eorum desiderabiles, in seruitute Dei feruentes, in desi-
derio decoris domus Domini strenui, in seniorum obedientia præsto, atque si fieri posset 50
in omnium emolumentum obtinerent, virtutum animis feruentioribus studebant. Igitur
diuinorum iudiciorum dispensatione sanctæ recordationis[8] Guidila diaconus sexto Ka-
lendas Septembris funestæ mortis euentu anno octauo Bambanis Principis sub digna cō-
fessione Dei, clausit supremum curriculum. Cuius corpusculum in monasterio Sācti Feli-
cis quod est in[9] canensi in villa dedicatum dilectissimi socii sui exhibitione honorifice re-
quiescit humatum. post cuius itaque discessum aliquantula intercapedine temporū post
sanctæ memoriæ[10] Quiritum idem egregius Iulianus præfatæ vrbis est nactus primatum
tanto laudis titulo prædicandus quanto diuersarum virtutum ope suffultus, suis tempori-
bus mirifice[11] compsit ecclesiam Dei. Quinimo vt ex eo tempore clarescere cœpe-
rit per eius textrinum & telā[12] testamine piç relationis pandam. Post decessoris sui obitum
diuę

Ambros. Moral lib. 11. cap. 58. sedis. Eugenius v.
1 al. Quiritus.
2 al. quam in loco.
3 Gudila. al. Cudisanis Leuita.
4 al. cor sistebat
5 al. theoritici.
6 al. delectati sunt.
7 al. perfugam.
al. erant.
al. vt.
8 Gudila.
9 al labensi villula.
10 Quiricum.
11 composuit.
12 al quo. deest testamine f. extamine.

diuæ memoriæ Ildefonſi à decimo ſeptimo fermè anno Receſſundi Principis, nec non & per omne Vanibanis Imperii tempus vſque ad tert.um regni glorioſiſſimi Egicanis regis annum in Leuitici presbyterii ac pontificatus honore conſiſtens celebre nomen obtinuit. Fuit enim vir timore Domini plenus, prudentia ſummus, conſilio cautus diſcretionis bono præcipuus, eleemoſynis nimium deditus, in ſuffectu operũ deuotus, in releuatione miſerorum promptiſſimus, in interueniendo diſcretus, in negotiis dirimendis ſtrenuus, in [1] promendis iudiciis ęquus, in ſententia parcus, in vindicatione iuſticiæ ſingularis in diſceptatione, laudabilis in oratione regis, in diuinarum laudum exolutione mirabilis. Quod ſi forſan in officiis diuinis quicquam, vt ſolet, difficultatis occurreret ad corrigẽdum facillimus, pro ſacris [2] luminariis vehementer [3] attonitus in diſſenſione omnium eccleſiarum eximius, in regendis ſubditis peruigil, in co mprimendis ſuperbis erectus, in ſuſtentatione humilium apparatus, [4] de vitę auctoritate munificus, amplectendæ humanitatis bono opinus, ac generaliter vniuerſa morum probitate conſpicuus. Ita pietate affluens vt non eſſet cui in anguſtiis conſtituto non ſubuenire vellet. [5] Ita munus charitatis exuberans vt non à ſe boni quidpiam cuique poſtulanti ex charitate [6] patiare diſiſteret. Hic denique ſe Deo charum [7] valuit exhibere in omnibus vt præſtabilem hominibus cunctis oſtenderet vt & illi vſquequaq; placeret & hominibus propter Deum, ſi fieri poteſt deuota ſatisfaceret mẽte. Tanto nobilium præcedentium virorum dignis meritis [8] coæquandus quanto ab eis in vllo virtutum corpore extitit infimus. Eccleſiaſticos itaq; bene habitos ordines in ſui regiminis ſede ſolicitatiori cura ſeruauit, vitiatos vtiliter ſubcorrexit, minus habitos prudenti diſpoſitione inſtituit, ac de officiis quam plurima dulcifluo ſono compoſuit. At nũc quoniam ſancti Spiritus vbertate repletus & irrigui fontis affluentia prædictus fulſit ſummam librorum eius quos per eum Deus ad vtilitatem eccleſiæ ſuæ depromſit iſtinc lector addiſce. Conſcripſit enim librum prognoſticorum futuri ſeculi ad beatæ memorię Idacium Epiſcopum directum, habentem in capite epiſtolam quę [9] ipſius eſt directa & orationem. Cuius codicis opus diſcretum in tribus libris habetur ex quibus primus de origine mortis humanę eſt editus. Secundus de animabus defunctorum quomodo ſeſe habeant ante ſuorũm corporum reſurrectionem, Tertius de ſuprema corporum reſurrectione. Item librum reſponſionum ad quem ſupra directum in defenſionem canonum & legum quibus [10] perhibentur Chriſtiana mancipia Dominis Infidelibus deſeruire. Item Apologeticum fidei, quod Benedicto Romanę vrbis Papę directum eſt. Item aliud apologeticum de tribus capitulis de quibus Romanę vrbis pręſul fruſtra viſus eſt dubitaſſe. Item libellum de remediis blaſphemiæ cum epiſtola ad Adrianum abbatem. Item librum de ſextę ętatis comprobatione qui habet in capite orationem & epiſtolam ad Dominum Zurigium regem & tamen idem codex tribus libris diſtinctus. Nã primus eorum habet veteris teſtamenti quã plurima documenta quibus abſq; aliqua ſupputatione annorum, Chriſtus Dei filius non naſciturus, ſed olim natus patule declaratur. Secũdi vero ſeries libri decurrit per oſtenſam apoſtolorum doctrinam, quę dilucide monſtrat Chriſtum in pœnitudine temporis natum non in annis a principio mundi collectis. Tertii quoque libri excurſus, ſextam ętatem in qua Chriſtus natus eſt haud dubiè adeſſe veris documentis oſtẽdit, [11] in quo & vere pręteritę ętates ſeculi non in annis ſed pręfixo generationum limite diſtinguuntur. Item librum carminum in quo ſunt hymni, epitaphia, atque de diuerſis epigrammata numeroſa, Item librum plurimarum epiſtolarum. Item librum ſermonum in quo eſt opuſculum modicum de vindicatione domus Dei & eorum qui ad eam confugiunt. Item librum de contrariis quod Gręce [12] ἀντικειμένων voluit titulo adnotari qui in duobus diuiſus eſt libris ex quibus primus diſertiones continet veteris teſtamenti, ſecundus noui. Item lib. hiſtorię de eo quod Vmbambę Principis tempore Galliis extitit geſtum. Item librum ſentẽtiarum ex decade Pſalmorum Beati Auguſtini breuiter ſummatimque collectum. Item decerpta de libris ſancti Auguſtini contra Iulianum hæreticum collecta. Item libellum de diuinis iudiciis, ex ſacris voluminibus collectum. in cuius principio eſt epiſtola ad Dom. Eruigium comitatus ſui [13] tempore pro eodem libello directa. Item librum Reſponſionum contra eos qui confugientes ad eccleſiam perſequuntur. Item librum miſſarum de toto circulo anni, in quatuor partes diuiſum, in quib. aliquas vetuſtatis incuria vitiatas ac ſemiplenas emendauit atque compleuit, aliquas vero ex toto compoſuit. Item librum orationum de feſtiuitatibus quas Toletana eccleſia per totum circulum anni eſt ſolita celebrare, partim ſtylo ſui ingenii [14] depromptum, partim etiam inſolita antiquitate [15] vitiatum, ſtudioſe [16] in vnum congeſſit, atque eccleſiæ Dei vſibus ob amorem reliquit, ſanctæ religionis. Præſulatus autem honorem & ſacerdotii dignitatem annis decem obtinuit mẽſe vno diebus ſeptẽ,

1 al. prouidendis.
2 al. luminibus al. admonitus.
3 al. defendendis.
4 al. debita humilitatis.
5 al. in. al. vnius.
6 al. præſtare.
7 al. maluit.
8 coæquans.
9 al. ipſi.
10 prohibentur.
11 al. quinque.
12 Hic liber incerti auctoris nomine editus cũ Saluiano ab Alex. Braſſicano & cum Iunilio in Geneſim in 16.
13 Temporis.
14 deprompta, inolera.
15 al. vitiata.
16 correcta.

al DCCXCV. al. DCCLV. sed leg. DCXC. vt Ambros. Morales lib. XII. cap. sub fin.

Quique etiam ineuitabilis mortis præuentus occasu anno tertio Egicanis principis pridie nonas Martii æra DCCXXIIX. diem vitæ clausit extremum. Ac sic in Basilica gloriosissimæ Leocadiæ Virginis sorte sepulchrali est tumulatus.

Hactenus Felix.

Finiunt libri D. Isidori & D. Ildephonsi de viris illustribus cum additionibus Braulionis, Iuliani, & Felicis.

PRÆSVLES TOLETANI QVORVM NOMINA REperiuntur ante excidium Hisp.

10

erant in codice veteri.

Eugenius I.
Audentius IIX.
Asturius IX.
Celsus.
Montanus annis 9.
Euphenius in iu. concil. Toleti.
Adelphius.
Aurasius annis 12.
Helladius annis 18.
Iustus annis 3.
Eugenius II. annis 11.
Eugenius alter annis 12.
Ildephonsus annis 9.
Quiricus
Iulianus
Sisibertus sed culpa sua deiectus.
Felix
Gundericus.

20

Sinderidus hic deserta Hispania Romam fugit & interfuit Concilio celebrato sub Gregorio III.
Olpa sed intrusus.
Vrbanus viuo Sinderido ab ecclesia Toletana electus.

QVATVORDECIM VITÆ INCERTI AVCTORIS, QVÆ IN M. SS. D. ISIDORO ET ILDEFONSO, CVM HAC PRÆFATIVNCVLA præponebantur.

30

QVAMVIS superius plurimi veterum tractatorum, inter Græcos & Latinos scriptores doctissimi annotentur, tamen reor ipse etiam paucorum memoriã facere, quorum lectionem recolo me attigisse.

I. SIXTVS Episcopus Romanæ vrbis, & martyr, composuit ad instar Salomonis, librum Prouerbiorum, tam breui eloquio, vt in singulis versiculis singulæ explicentur sententiæ. Cui quidem opusculo hæretici quędã contra Ecclesiasticam fidẽ inseruerunt, quo facilius sub nomine tanti martyris, peruersorum dogmatũ reciperetur assertio. Sed is qui Catholicum sese meminit, probando legat, & ea quæ veritati contraria nõ sunt, recipiat. Quidam autem eundem librum ab hęreticis, non à Sixto fuisse dictatum. Refellit autem hanc opinionem beatissimus Augustinus, qui in quodam opere suo, ab eodem martyre hoc opus compositum esse fatetur.

40

II. MACROBIVS Diaconus studium sancti Cypriani, ingeniumq; sequutus, complexus est congrua, ex vtroq; testamento, aduersus versutias hæreticorum capitula; de scilicet Dei Patris, & maiestate filii Dei, & de aduentu eius, Incarnatione, & Ascensione in cœlis: parique modo, & de electione gentium, & reprobatione Iudæorum. Deinde subiecit etiam cętera, ad vtilitatem vitæ, & disciplinæ religionis pertinentia: omnia hæc in centum distincta capitulis.

III. FILASTRIVS Brixiensis Episcopus: hic longe ante beatissimum Augustinum, edidit librum de hæresibus, singulas quasq; demonstrans, siue quæ in populo Iudæorum, ante Incarnationem Christi fuerunt, quas viginti octo enumerat, siue quæ post Domini Saluatoris aduentum, aduersus Catholicam fidem exortæ sunt: quas idem centum viginti octo esse describit. Sicut & de eo idem vir magnæ gloriæ Augustinus, & doctor clarissimus meminit.

50

IV. THEODORVS Mopsuestenæ vrbis Episcopus, ita clare copioseque scientiæ doctrina refulsisse refertur, vt prædicaretur, si referre fas est, mille voluminum summam in Gręco cõscripsisse aduersus omnium hæreticorum errores. Hunc Acephalorum Episcopi, in præiudicio

dicio Chalcedonensis Concilii Iustiniano Principe compellente damnare post mortem cum Iba & Theodoreto Episcopis censuerunt, dum constet eum laudabilium virorum testimoniis, clarissimæ Ecclesiæ doctorem fuisse. Vixit vsque ad Imperium senioris Leonis.

V. TYRANNIVS Ruffinus, scripsit ad quendam Paulinum Presbyterum, de benedictionibus Patriarcharum, triplici intelligentia librum, satis succinctum, & clara breuitate cōpositum, Hic autem iuxta mysticum sensum, ea quæ de Dan filio Iacob, scripta sunt, non recte de domino nostro interpretatur, dum proculdubio ad Antichristum eadem pertinere sanctorum Patrum probet assertio.

10 VI. VERGVNDVS Africanus Episcopus, studiis liberalium litterarum disertus, edidit carmine dactylico duos modicos breuesque libellos: quorum primum de resurrectione & iudicio scripsit, alterum verò de pœnitentia, in quo lamentabili carmine propria delicta deplorat.

VII. VICTORINVS Episcopus composuit & ipse versibus duo opuscula admodum breuia: vnum aduersus Manichæos, reprobantes veteris testamenti Deum, veramque incarnationem contradicentes: alium autem aduersus Marcionistas, qui duo principia, id est, duos Deos fingunt, vnum malum, iustum creaturarum conditorem, & retributorem factorū: alterum bonum animarum susceptorem, indultorem criminum.

VIII. ITATIVS Prouinciæ Gallœciæ Episcopus, secutus chronicam Eusebii Cæsariensis Episcopi, siue Hieronymi Presbyteri, quæ vsque hodie in Valentis Augusti Imperium edita declaratur, dehinc ab anno primo Theodosii Augusti, vsque in annum Imperii Leonis octauum, subiunctam sequitur historiam: in qua magis barbararum gentium bella crudelia narrat, quæ premebant Hispaniam. Decessit sub Leone Principe, vltima iam pene senectute, sicut etiam præfationis suæ demonstratur iudicio.

IX. EVSEBIVS Dorolitanæ vrbis Episcopus. hic in cœtu Chalcedonensis Concilii, contra Dioscorum hæreticum Alexandrinæ vrbis Episcopum, librum obtulit, ac præsenti Synodo omnes Dioscori errores & blasphemias recitauit. Hunc enim ad sanctum Flauianum Constantinopolitanum Episcopum idem Dioscorus, in Ephesina secunda Synodo, excōmunicationis sententia deiecerat; eo quod pro orthodoxa fide contra hęresim repugnaret. Vnde postea idem Eusebius, in Chalcedonensi Synodo innumerabilium malorum eius crimina, vel blasphemias detegens, damnationis eius sententiam super eum à sancto Concilio imprecatur: scilicet, vt quod iniuste ille aliis intulerat, in eum iuste retorqueatur

X. CEREALIS Castulensis Ecclesiæ Episcopus: hic dum apud Carthaginensem Africæ Prouinciæ vrbem venisset, & de fide sanctæ Trinitatis cum Maximiano Ammonitarum Episcopo concertatus est, respondens propositionibus eius non eloquiorum argumētis sed testimoniis sanctarum scripturarum. Extat hoc ipsum eiusdem opusculum, decem & nouē responsionum capitulis pręsignitum.

XI. FERRANDVS Carthaginensis Ecclesiæ Diaconus multum in sacris scripturis floruisse 40 asseritur, multasque cum beato Fulgentio propositiones alternis epistolis habuisse narratur. Iste ad Pelagium & Anatolium, Romanos Diaconos, consulentes eum, vtrum liceat quemquam damnare post mortem, edidit rescriptum, vbi inter alia sic loquutus est, dicēs: Quid prodest dormientibus perturbare? Siquis adhuc in corpore mortis huius accusatus, & damnatus antequam moreretur absolui, de Ecclesia raptus est, absolui non potest vlterius humano iudicio. Si quis accusatus & absolutus ante diem sacri examinis, repentina vocatione præuentus est intra sinum matris Ecclesiæ constitutus, diuino intelligendus est iudicio reseruari: de hoc nullus homo potest manifestam proferre sententiam, cui sic Deus indulgentiam dedit, nihil nocet nostra seueritas, sed si supplicium præparauit, nihil prodest nostra benignitas.

50 XII. PETRVS Ilerdensis Hispaniarum Ecclesiæ Episcopus, edidit diuersis solennitatibus cōgruentes orationes, vt Missas eleganti sensu, & aperto sermone.

XIII. MARCELLINVS Italię Presbyter, scripsit Theodosio minori, Arcadioque Imperatoribus opusculum vnum, in quo retexit gesta Episcoporum, qui ad destructionem * homoufion Arimini conuenerunt: quique ita totum mundum perfidia impii dogmatis turbauerunt, vt vix pauci Antistites existerent, qui inuiolabili fidei cultu perseuerarent. Exponit quoque de Arrio dum ad Synodum pergeret, cnm Alexandro disputaturus, qualiter * conuersus in via ad necessariam causam, viscera eius fuissent diffusa. De fine quoque Osii Cordubensis vrbis Episcopi, qui metu Imperatoris, fidem præuaricatus, perfidiæ assertor, & impietatis effectus fuerat assecutor, sic talia profert. Nam post impiam (inquit) Osii pręua-

f. Homousii. *f. conuersio.*

ricationem, dum Sanctus Gregorius Eliberitanus Episcopus, in Cordubensi vrbe, iuxta Imperiale decretum fuisset adductus, ac minime vellet illum communicare, commotus Osius dicit Clementino Constantii Præfecti Vicario, vt mitteret eum in exilium: at ille, nõ audeo, inquit, Episcopum in exilium mittere, nisi prius eum ab Episcopatu deieceris. Vt autem vidit sanctus Gregorius, quod Osius vellet ferre sententiam, appellat Christum totius fidei suæ visceribus, exclamans ita: Christe Deus, qui venturus es iudicare viuos & mortuos, ne patiaris hodie humanam proferri sententiam aduersus me minimum seruum tuum; qui pro fide nominis tui, vt reus assistens, spectaculum factus sum: sed tu ipse quæso, in causa tua hodie iudica, ipse sententiam proferre dignare per vltionem. Non ego quasi metuens, exilium fugere cupio; cum mihi pro tuo nomine nullum supplicium graue sit, sed vt multi præuaricationis errore liberentur, quum præsentem viderint vltionem. His dictis, ecce repente Osius residens factu quasi regalis imperii, cum sententiam conaretur exprimere, os vertit, distorquens pariter & ceruicem, & de sessu in terram eliditur, atque illico expirauit. Tunc admirantibus cunctis, etiam Clementinus ille gentilis, expauit, & licet esset iudex, tamen timens ne in se simile supplicium * iudicaretur, prostrauit se ad pedes sancti viri, obsecrans, vt sibi parceret, qui in eum diuinæ legis ignoratione peccasset, & non tam proprio arbitrio, quam mandantis imperio. Inde est, quod solus Gregorius vindicantium integram fidem, neque in fugam versus est, neq; passus est exilium. Vnusquisq; enim timuit de illo vlterius iudicare.

f. vindicaretur.

VITA IVLIANI EPISCOPI per Felicem: ἐν ἐπιτομῇ eius quam supra collocauimus.

IVLIANVS Episcopus, discipulus Eugenii, sedis Carthaginis prouinciæ Metropolitanus, vrbis Regiæ Pontifex, quamplurima de officiis dulcifluo sono composuit. Æra 728. diẽ vitæ clausit extremum. ac sic in Basilica gloriosissimæ sanctæ Leocadiæ virginis, forte sepulchrali est tumulatus.

VITA SALVI ABBATIS ALueldensis incerto auctore.

SALVVS Abba Albaildensis monasterii, vir lingua nitidus & scientia eruditus, elegans sententiis, ornatus verbis, scripsit sacris virginibus Regularem libellum, & eloquio nitidum, & rei veritate perspicuum. Cuius oratio nempe in hymnis, orationibus, versibus, ac missis, quas illustri ipse sermone composuit, plurimam cordis compunctionem, & magnã suauiloquentiam legentibus, audientibusque tribuit. Fuit namque corpore tenuis, paruus robore, sed valide feruescens spiritus virtute. O quanta illius ex ore dulciora, super mella, manabant verba, cor hominis quasi vina lætificantia. Obiit temporibus Garseani Christianissimi Regis, & Theudemiri Pontificis, quarto Idus Feb. Æra millesima: sana doctrina præstantior cunctis, & copiosior operibus charitatis. Ac sic in prædicto cœnobio, iuxta basilicam sancti Martini Episcopi & confessoris Christi est tumulatus sorte sepulchrali. Ad cuius pedes discipulus Velasco Episcopus quiescit in pace.

AND. SCHOTTI NOTÆ IN ISIDORVM, DE ECCLESIASTICIS SCRIPTORIBVS.

I. IN SARCIDENSI *etiam Concilio*] Legendum *In Sardicensi Concilio*, ex Coloniensi editione anni CIↃ.IↃ.LXXX. & ex ipsa Sardicensi Synodo, vbi multas OSII sententias videre licet.

Nam post iniquam, vt ait quidam, OSII *præuaricationem*] Intelligit Marcellinum, Italiæ Presbyterum, de quo infra. Verum E. Athanasius ad solit. ac. de O-

de Osio oppositum sentit,& Augustinus contra Epistolam Parmen. cap. 4. quorum sententiam amplectendam plerique existimant, eo quod Isidorus secutus sit Marcellinum, qui hæresis labe infectus, huius opinionis fuit primus auctor.

Pro ITACIVS] legendum esse IDACIVS ex Sigeberto, cap. XVIII. de Scriptoribus ecclesiasticis & Io. Trithemio apparet & ex Io. Vasæo ad annum 420. Chronic. Hunc Lemicę Hispan. vrbis Episcopum fuisse Trithemius ait de quo eadem, quæ hic Isidorus refert. Cæterum quod eum CLARVM Isidorus cognominat, videndum est an sit in eo aliqua confusio: atque alius sit IDACIVS CLARVS ab IDACIO Lemicensi. Nam hic ob Priscilliani necem exilium subiit, ille aduersus Verimudum (aut vt Alphonsus à Castro, lib. 2. de iusta hæretic. 10 punit. Verimundum) Arianum contendit. Pro *Lemicæ* Vasæus legit *Lamicæ*: quod ille qui aduersus Verimundum scripsit CLARVS cognominatur. — II.

Ex numero vindicantium] *Vindicantes* appellat catholicam fidem asserentes. Vnde & *Vindicati* dicuntur Martyres ab Optato Mileuitano Episc. lib. I. de Schismate Donatistarum: qui ab ecclesia Catholica in Martyrum numerum recepti sunt. Et in Marcellini vita, infra auctor insertus: Inde est quod solus Gregorius vindicauit integram fidem, &c.

Manis & Priscilliani magistrum] Ita legendum omnino. Intelligit autem Scythianum Ægyptium, cuius meminerunt B. Cyrillus Hierosolymitanus Catechesi sexta: Epiphanius lib. 2. aduersus hæreses, siue is *Marcus* sit, siue quis alius : nam Marci Epiphanius lib. 1: Irenæus lib. I. Philaster, & B. Augustinus meminerunt.

20 *Ad diuersos*] Ad Ecclesiam Mediolanensem.

Atq; Ausentium] Auxentium. Rem cognosces ex Ambrosii epistolis.

SIRICIVS] Leg. quatuor syllabis, non *Siricus*. — III.

Ad Eumenium] Sic etiam Coloniensis editio. Lege Himerium ex eiusdem epistola. Illa vero in actis Siricii est.

Obitumq; Paulini Vronius edidit] Oranius Colon. editio & scripti. Vide an Fortunati Poetæ cognomen, qui post Sulpitium Seuerum de Pontio Paulino conscripsit versibus: & an hic idem Paulinus Nolanus Episcopus. — IV.

Inter apocryphas] Legendus Didacus Couarruuias lib. 4. Var. resolut. cap. 14. in distinct. 15. Gratiani, Falconiæ cognomentum Probæ tribuitur. — V.

30 *Fauentes Episcopi Arcadio Imp.*] In vetere Tolet. *Episcopi nouem* præfert, vt numeris significet. Nam ad eum condemnandum aliquot priuatim Episcopi conuenerunt, atque ita ad vniuersalem Synodum prouocauit, quæ postea numero circiter LX. congregata rursum illum ab exilio reduxit. In Ioanne Chrysostomo extremo hæc absunt à Colon. Sunt tamen in scripto Toletano Codice perantiquo, & editione Conciliorum Garcia Locusæ V. C. *Cuius corpus tricesimo quinto anno die functionis, ab exilio Constantinopolim reuocatur. etiam in Apostolorum Ecclesia sepelitur.* — VI.

PASCHASIVS] vocatur in epistolis Leonis, inter quas hæc etiam epistola Paschasii circūfertur, & in Concilio Chalcedonensi, cui præfuit.

Paschalis mysterii miraculum] Idem miraculum in quibusdam Hispaniæ baptisteriis accidisse Gregorius Turonensis scribit libro historiæ Ecclesiast. lib. 5. & 10. Sed mirum est id ab Isidoro homine Hispano non recenseri, neque hoc loco, neque in originum seu Etymologiarum libris, vbi de ocreo Paschali agit. Verba autem Epistolæ, quæ citantur ab Isidoro, ita in ipsa Paschasini epistola leguntur: *Illic perparua & vili opera constructa est ecclesia, in cuius baptisterio nocte sacrosancta Paschali, baptizandi hora, cum nullus canalis, nulla sit fistula, neq; aqua omnino vicina, fons ex se repletur.* — XI. (40)

Vt qua venerat: ex sese descendit] At vox extrema melius his in vet. libro est: *vt veniat aqua ex sese discedit.* alius liber, *discreuit.* Coloniensis editio: *vt venerat aqua ex sese descendit.*

Iulianus quidam Gallus, cognomento Pomerius] Gennadius hunc natione Maurum fuisse scribit: in Galliis tamen presbyterum ordinatum. Hic alius prorsus esse asseritur à Iuliano 50 Toletano præsule. — XII.

Octauo, de his quæ in fine mundi futura sunt] Hoc forte Prognosticon illud, quod Iuliani nomine circumfertur, ediditque. Duaci accuratius Boetius Epo, Frisius, & ibidem Martinum Oumensem (de quo infra cap. 20) de quatuor virtutibus, qui falso Senecę Philosopho libellus adscriptus est.

EVGIPIVS *abbas*] amplius quam in Colon. est in membranis: Lucanensis oppidi Neapoli Campaniæ. Eugipius autem de vita S. Seuerini monachi auctius nuper Augustæ Vindelicorum prodiit: de quo in Seuerino & Consulum Fastis Io. Cuspinianus in Anastasio. — XIII.

Post consulatum Importuni iunioris] Quidam libri hic *Mauortii* pro *Importuni* præferunt. *Post* pro *Sub*. Sic & cap. XIX. & in Conciliis, vbi hæc quoque locutio est, capitur. Locum ta-

men esse mendosum opinor, nam aliquid deest. Neque enim *Iunior* cum *Importuno* coniungendum: nam Paulus Orosius *Theodorum Impor.* appellat. Onufrius *Importunum Decium.* Anno præcedenti *Decius Iunior* recensetur Consul in Occidente, & ante hunc alius item *Decius*. Itaq; fortasse legendum *post consulatum Importuni & Decii iunioris.*

XIV. *De fide cum Trasamundo Rege*] Transamundus est Paulo Diacono. *Trasimundus*, Gregorio Turonensi: *Trasimundus* Fulgentio in excusis operibus.

XV. *In Eucherio.* *Presbyter Lugdunensis*] pro *Episcopo*, quomodo Gennadius nominat. nam & antiquitus, & B. Chrysostomum *presbyterum* pro Episcopo dixisse post B. Paulum, nō semel obseruatum. Honorius tamen Augustodunensis in Catalogo scriptorum duos Eucherios facit, Episcopum, & alterum presbyterum, forte quod scripta eorum diuersa esse videret. Ætas certe vtrique eadem, & Basileenses typographi anno CIↃ.IↃ.XXXI. opera, edente Menandro Brassicano, coniunxerunt. Eidem vero Eucherio asserit, vt vindex, Cæsar Card. Baronius Annalium Ecclesiast. Tomo sexto non longe à principio, Homilias, quas Eusebii Episcopi Emisseni falso nomine euulgauit Io. Gaignerus. quas nos in membranis longe & meliores & plures habemus: & sunt sane piæ, ad populum habitæ de Sanctis Lugdunensis agri, vt hominis Galli. Et diuersæ ab his, quæ vulgo in Dominicos festosque dies circumferuntur, quæ potius collectanea alicuius ex Augustino & Gregorio esse, non Græci hominis existimo: qualia & glossæ ordinariæ, nomen præferunt. Basilius Zanchus in Notationib. S. Scripturæ Ennodio Ticinensi, ni fallor, adscribit. Sed hæc Critici viderint.

Ibidem breuitas, vt ait quidam] Locus est Ciceronis in Oratore ad Brutum.

XVIII. *Theodori Mepsuesseni Episcopi*] (sic enim leg.) frequens alibi mentio. Ibæ quoq; Edesseni Episcopi cap. proximo, & in Constantinopol. Synodo.

XIX. *In proscriptione Apostolicæ fidei*] id est, in his quæ proscribebat & condemnabat Apostolica fides, Nam & huiusmodi locutio apud probatos authores actiue sumpta in vsu est. Liuius lib. 10. Decad. 4. *Hæ litteræ fidem Persei criminib. fecerunt*: pro his quæ obiiciebat Perseus Demetrio.

Ibæ Edesseni Episcopi] Sic legendum censeo. Amplius hic in membranis, quam in Coloniensi editione.

Ex Marim Persum ductum, & Theodorum Mepsuestenum Episcopum] Alter Codex ad Maxim. Legendum *ad Marin*, ex Concilio Constantinopol. & Mopsuestenus, ex eodem. At Nicephoro est Mapsuestinus: qui de Theodoro isto lib. XIII. cap. II. qui Ioanni Chrysostomo familiaris fuit. Mopsuestia autem in Cilicia est.

XXI. IVSTVS *Orgilitanæ Ecclesiæ*] Coloniensis codex *Orgellitanæ*, sed legendum *Vrgellitanæ*, ex Io. Vasæo in Chronicis ad annum 540. Liber exstat in Bibliotheca SS. Patrum.

Nebridius] In membranis *Infridius*, vitiose. *Nebridius* reponendum, aut Helpidius, aut vtrumque legendum. Nam hi duo fratres Iustiniani ac Iusti, auctore Trithemio in Iustiniano & Vasæo.

XXV. VICTOR *Tunnunensis Episcopus*] Sic lego ex veteribus membranis Chronici, quod è nostra nuper exiit bibliotheca. Ingolstadii. Varii varia commenti. *Tmuensis* etiam non nemo, quæ Ægypti est vrbs.

Hic à principio mundi] Lego, vt veritati respondeat lectio, à principio mundi historiam à Theodosio maiore vsq; ad Iustini iunioris annum I. Consules &c. Nam Eusebii historiam qui à mundi origine auspicatur, Prosper excepit, Prosperum Victor continua serie per consules.

XXIX. *Iustus, quacumq; morte occupatus*] Sapient. 4. in vulgata legitur editione: *Iustus si morte praeoccupatus fuerit, &c.*

XXX. *Qui dicitur Annulus*] Vetus liber, anulus. Forte etiam Aureolus legi posset, è vestigiis veteris scripturæ.

Episcopum Irtabicensem] Sic liber antiquus. Coloniensis editio *Ircabicensem* forte *Ercaniensem* rectum est.

XXXII. Mox, *de distinctione*] Colon. præfert: at in membranis *de districtione* posset & de instructione monachorum legi.

IN ADDITAMENTVM S. ILDEPHONSI.

I. *In Asterio, vel Austurio, extremo. In Toleto Sacerdos nouus*] pro *Episcopus nonus.* Male enim *nouus*. Hinc apparet, ordinem illum, qui in Ecclesię Toletanæ Camera est vsque ad Asturiam recte computari: simulq; Diui Eugenii Martyris, primi Archiepiscopi Toletani Ildefonsi temporis notitiam non haberi. Quod etiam probat, in prologo Eugenium priorem nominari,

nari, qui hodie secundus numeratur, & infra.

In Montano. Turebii ipsis] lege, *Thoribii* Episcopi ex ea ipsa, quæ citatur epistola ad Leonem PP. II.

Ad exprobationem infamiæ] Forte *Exprobrationem*, hoc est, ad infamiam, quæ illi probro dabatur, depellendum. Nam *Exprobratio*, pro, apologia, aut improbatione noue dicitur.

Temporibus Amarici Regis] lege *Amalarici* ex Concilio Toletano secundo: quamuis in excusis Codicib. legimus *Amalrici*, & ex nummis antiquis Gothorum Regum.

De hoc DONATO] vide Chronicon Ioannis abbatis Biclarensis ad annum 570. & Io. Vasæum an. 569. qui mox *Manichæam* legit, alias Mica. III.

10 *Et palam est totum*] *Toletum* reponendum arbitror, vel Tolet. in alio Cod. legitur, *& palam & totis*. Mox illa de vet. libro addidi, quæ in Toletana editione Conciliorum abesse deprehendi: *peculiaritatibus inhærebat, vt furnis iunctis eorum stipularum fasciculos ad clibanum deportaret. Cumq. inter, &c.* Rursum in IVSTO ante *Exstitit*, bene longa periodus amplius his quam in Toletana editione anni CIƆ.IƆ.XCIII. legitur. VI.

NONNICVS] *Nonnitus* est in Toletano codice. M.S. Ioan. Vasæus in Chronicis an. 634. *Nontinus* videtur legisse, quamuis & *Nonnitus* quoq; agnoscit, nisi si illud operarum est vitium. IX.

In EVGENIO II. *Quos antiquitus protulerat vitiatos*] Ita membranæ: repono tamen *antiquitas*: itaque legisse puto Io. Vasæum, ad annum 651. Chronicorum: cuius verba sunt vetustate vitiatos. XIII.

20

Catalogus virorum Illustrium apud Isidorum.

Osius
Idacius
Siricius
Paulinus
Proba Falconia
Ioannes
30 *Sedulius*
Posidonius
Primasius
Proterius
Paschasius
Iulianus
Eugipius
Fulgentius
Eucherius
Hilarius
Aprigius
Iustinianus
Iustus Vrgelitanus Episcopus
Martinus Dumensis.
Alcimus Auitus
Dracontius
Victor Tunnunensis
Ioannes Biclarensis abbas
B. Gregorius Pont.
Leander
Licinianus
Seuerus
Ioannes
Eutropius.

40

Apud Ildephonsum.

Austurius
Montanus
Donatus
Aurasius
Ioannes
Helladius
Iustus
50 Apud { Felicem, Iulianum, Braulionem }
Isidorus
Nonnicus
Conantius
Braulio
Eugenius
Eugenius alter.
Iulianus
B. Ildephonsus.
B. Isidorus.

Ex incerto auctore in editione Conciliorum Toletanorum, anno CIƆ. IƆ. XCIII.

Saluus abbas
Sextus Episcopus
Macrobius
Philastrius
Theodorus Mopsuestenus Episc.
Tyrannius Rufinus
Vergundus
Victorinus.
Itacius
Eusebius
Cerealis
Ferrandus
Petrus
Recullinus.

CHRONOLOGIA TOLETANORUM Præsulum,

Anni Domini.	
68	S.Eugenius *Martyr, primus.*
313	Melanthius, *qui interfuit Concilio Eliberitano & in eo subscripsit.*
325	Pelagius.
396	Patruinus, *qui primum Toletanum Concilium congregauit, & in eo subscripsit: Priscillianam hæresim pullulantem euertit.*
	Turibius.
	Quintius.
	Vincentius.
	Paulatus.
	Natalis.
	Olympius.
	Audentius.
405	Asturius. *S. Illifonsus eius vitam scribit in catalogo illustr. virorum.*
	Isicius.
	Martinus, *vel* Maiorinus.
	Castinus.
	Campeius.
	Sinticio.
	Praumatius, *vel* Palmatius.
	Petrus *primus.*
	Celsus.
527	Montanus. *Secunda Synodus Toletana sub Montano est habita: scripsitq; duas epistolas, alteram ad fratres territorii Palentini, alteram ad Toribium. S. Illifonsus eius vitam literis mandauit.*
	Iulianus *primus.*
	Bracanda.
	Petrus *secundus.*
589	Euphimius: *interfuit sancto tertio Concilio Toletano, Aera 627. & de eo fit mentio in decreto Gundemari.*
	Exuperius.
597	Adelphius: *subscribit in Toletano, sub Reccaredo Aera 635.*
	Conantius *à S. Illifonso non enumeratur inter Præsules Toletanos, forte qui parum præfuit: inquit enim post Adelphium Toletanæ sedis Aurasium adeptum esse locum.*
603	Aurasius. *S. Illifonsus scribit in catalogo, cathedram tenuisse post Adelphium.*
615	S. Helladius: *obiit 18. Februarii. de eo Illifonsus scribit in catalogo.*
633	Iustus. *Quarta Synodus Toletana fuit sub Iusto habita, in eaq; subscribit: de eo Illifonsus scribit in catalogo.*
636	Eugenius. *Secunda, quinta, & sexta, & septima Synodus Toletana sub Eugenio fuerunt collectæ: in eis subscribit: de eo Illifonsus in catalogo.*
647	S. Eugenius *III. obiit 13. Nouembris anno 658. interfuit octauo, nono, & decimo Conciliis Toletanis, Aera 691.*
659	S. Ildefonsus *obiit 23. Ianuarii, anno 667. cuius vitam Cixila Præsul Toletanus scripsit.*
668	Quiricus, *interfuit vndecimo Concilio Toletano, AEra 713. & in eo subscribit. S. Illifonsus eius vitam scribit in catalogo.*
685	S. Iulianus. *II. obiit sexto Martii anno 690. interfuit duodecimo, & decimotertio, & decimoquarto, decimoquinto, Conciliis Toletanis, & in eis subscribit, AEra 719. de eo Felix scribit in catalogo.*
691	Sisibertus, *qui aduersus Egicanem Regem conspirationem fecit, pro qua merito à dignitatis ordine amotus in Concilio Toletano decimosexto: pro eo Felix suffectus est. AEra 731.*

Felix,

69[illegible]	Felix *decimosexto Concilio Toletano interfuit, in eoq; subscribit AEra 731.*
700	Guntericus.
714	Oppas, *intrusus.*
	Sinderedus.
719	Vrbanus *post Sinderedum cathedram Toletanam tenuit: obijt anno 737. Toletum à Sarracenis occupatur fueruntq; in captiuitate Præsules Toletani, qui sequuntur, vsque ad Ioannem.*
740	Sunieredus.
760	Concordius.
775	Cixilanus,
784	Elipandus: *hæresi infectus in Concilio Francofordiensi condemnatur, vt refert Ioannes Aurelianensis in libro de cultu imaginum.*
820	Eumesindus.
850	Vuistemirus.
859	Eulogius *electus, martyr.*
	Vonitus,
926	Ioannes *obiit anno 926.*
	Paschalis.
	Alfonsus *VI. victis Sarracenis, Toletum expugnat anno 1085. die 25. Martii, & Bernardum monachum S. Benedicti in sede Toletana collocat.*

CHRONOLOGIA CONCILIORVM HISPANIÆ, QVÆ TEMPORIBVS GOTTHORVM REGVM SVNT indicta.

Æra Cæsaris circa.	*Anni Christi.*	
	324	Elibertanum *eodem tempore, quo Nicenum.*
362	380	Cęsaraugustum *primum.*
418 438	400 vel 405	*I.* Toletanum *primum aduersus Priscillianum, Consule Stilicone, Arcadii & Honorij temporibus.*
554	516	Tarraconense *anno sexto Theodorici Regis Consule Petro.*
555	517	Gerundense *anno septimo Theodorici Regis Agapeto V. C. Consule.*
56	527 circa	*II.* Toletanum *secundum anno quinto Amalarici Regis Montano Episcopo Toletano.*
578	540	Barcinonense *primum.*
584	546	Ilerdense *anno decimoquinto Teudi Regis.*
584	546	Valletanum *siue* Valentinum *eodem anno Theudi decimoquinto.*
599	561	Bracarense *primum anno tertio Argemeri Regis Sueuorum.*
607		*Concilium* Lucense *sub Theodomiro.*
610	572	Bracarense *secundum anno secundo Mironis Regis Sueuorum: in quo Metropolitæ duo, ex Bracara & Luco, interfuerunt.*
627	589	*III.* Toletanum *tertium anno quarto Reccaredi: in quo Arriana hæresis in Hispania damnatur, & in eo sanctus Leander Hispalensis, & S. Euphemius Toletanus interfuerunt.*
628	590	Hispalense *primum anno quinto Reccaredi regis: in quo S. Leander Hispalensis interfuit.*
630	592	Cæsaraugustanum *secundum anno septimo Reccaredi regis Artemio Tarraconensi Metropolitano.*
635	597	Toletanum *anno duodecimo Reccaredi regis Adelphio Metropolitano vrbis regiæ.*
636	598	Oscense *anno decimotertio Reccaredi.*

Æra Cæsaris circa	Annus Christi.	
637	599	Barcinonense *secundum anno decimoquarto Reccaredi Regis, Asiatico, Tarraconensi Metropolitano.*
648	10	Toletanum *anno primo Gundemari Regis, sancto Montano Toletanæ vrbis Metropolitano.*
652	614	Egarense *anno tertio Sisebuti Regis.*
657	619	Hispalense *secundum, Rege Sisebuto, & sancto Isidoro Episcopo Hispalensi.*
671	633	*IV.* Toletanum *quartum anno tertio Sisenandi Regis in quo S. Isidorus Hispalensis interfuit & Iustus Toletanus.*
674	636	*V.* Toletanum *quintum anno primo Cinthilani Regis in quo S. Eugenius Toletanus interfuit.*
676	638	*VI.* Toletanum *sextum vnro secundo Cinthilani Regis Eugenio Toletano Antistite.*
684	646	*VII.* Toletanum *septimum anno quinto Cindasuinthi Regis, Eugenio Toletano Antistite.*
691	653	*VIII.* Toletanum *octauum anno quinto Reccesuinthi Regis, Eugenio Regiæ vrbis Antistite.*
693	655	*IX.* Toletanum *nonum, anno septimo Reccesuinthi Regis, Eugenio Regiæ vrbis Metropolitano.*
694	656	*X.* Toletanum *decimum anno octauo Reccesuinthi Regis, Eugenio Metropolitano Regiæ vrbis.*
704	666	Emeritense, *anno decimo octauo Reccesuinthi Regis, Proficuo Metropolitano Emeritensis vrbis.*
713	675	*XI.* Toletanum *vndecimum, anno quarto Vuambani Regis, Quirico Metropolitano vrbis Toletanæ,*
713	675	Bracarense *tertium, anno quarto Vuambæ, Leodegisio Metropolitano Bracarensi.*
719	681	*XII.* Toletanum *duodecimum, anno primo Eruigii Regis S. Iuliano Regiæ vrbis Metropolitano.*
721	683	*XIII.* Toletanum *decimum tertium. anno quarto Eruigii Regis, S. Iuliano Regiæ vrbis Metropolitano.*
722	684	*XIV.* Toletanum *decimumquartum, anno quarto Eruigii Regis, S. Iuliano Regiæ vrbis Metropolitano.*
726	688	*XV.* Toletanum *decimumquintum, anno primo Egicæ Regis, S. Iuliano vrbis Regiæ Metropolitano.*
729	691	Cęsaraugustanum *tertium, anno quarto Egicæ Regis Baldefredo Episcopo Cæsaraugustano.*
731	693	*XVI.* Toletanum *decimumsextum anno sexto Egicæ Regis, Felice vrbis Regiæ Metropolitano.*
732	694	*XVII.* Toletanum *decimumseptimum anno septimo Egicæ Regis.*
740	702	*XVIII.* Toletanum *decimumoctauum anno primo Vuitizæ. Non extat in Canone, sed de eo meminit Rodericus.*
750	712	Sarraceni *Gothos expugnant, & biennio totam Hispaniam occupant.*

ORDO

ORDO REGVM GOTHORVM HISPANIÆ, ET EORVM CHRONOLOGIA EX CONciliis.M.ſſ,&Iſidoro & Vulſa.

	Æra Augusti.	*Anni Christi.*	
	407	369	Athanaricus *vna cum Fridigerno, regnat annos tredecim, ſub Valente Imperatore.*
	420	382	Alaricus, *& cum eo Redagaſius: regnat ann. 28. ſub Theodoſio Imperatore.*
	449	411	Athaulfus *regnat ann. 6. ſub Arcadio, & Honorio Imperatore.*
Segericus anno vno.			Segericus, *illico ſuorum dolo interfectus ann. 22. imperii Honorii, & Arcadii: cui ſucceſſit Vuallia.*
	454	416	Wallia *regnat annos 3.*
Theodoredus ann. 14 Augustin. Theodoricus.	457	419	Theuderedus, *regnat annos 33. finem extremum clauſit in prælio Cathalaunico, ſub Theodoſio minori imperatore.*
Thuriſmundus Theodoricus.	490	412	Thuriſmundus, *regnat ann. vnum, ſub. Marciano.*
	491	453	Theudericus *annos tredecim, ſub Marciano imperatore.*
Durico Gregor. Turon ann 27.	504	466	Duricus *annos decem & ſeptem ſub Leone Imperatore.*
Sigisbert. 19.	521	483	Alaricus *annos 23. ſub Zenone Imperatore.*
Geſalarius alii Geſelicus.	544	506	Geſalericus *annos quatuor. ſub Anaſtaſio Imperatore.*
Theodoricus.	549	511	Theudericus *Rex Italiæ, pro nepote Alamarico regnat in Hiſpania annos quindecim, ſub Anaſtaſio Imperatore. In Conciliis M.ſſ. duo coacta eſſe ſub Theuderico Rege lego: primum Tarraconenſe anno eius, Æra 555. alterum Gerundenſe, anno & Æra ſequenti.*
	564	526	Amalaricus *ann. quinque, ſub Iuſtiniano Imperatore.*
Theudius.	569	531	Theudis, *ſeu Theudio decem & ſeptem annos, & menſes quinque, ſub Iuſtiniano Imperatore. Concil. Ilerd. anno eius 15. vbi mendoſe in omnibus M.ſſ. legitur, Æra 584. pro Æra 564. quod recte conuenit cum hac annorum ratione: quam ſequimur.*
	586	548	Theudiſclus *annum vnum, ſub Iuſtiniano Imperatore.*
Aguila.	587	549	Agila. *ſeu Aquila, ann. quinque ſub Iuſtiniano Imperatore.*
Vulſa quindecim annos, & menſes 6.	592	554	Athanagildus *annos. 14. ſub Iuſtiniano. Iſidorus ponit inter regnum quinque menſium.*
Luiba, & Loyba.	605	567	Liuba *annum vnum ſub Iuſtino Imperatore minori.*
Beda, Leuuigildus more Gothorum qui pro eo ponunt eu.	606	568	Leouigildus, *ann. decem & octo, ſub Iuſtino minori. anno 17. regni Ermenegildum Hiſpali impie interfecit.*
	624	568	Reccaredus *primus ann. 15. ſub Mauricio Imperatore.*
Loyba.	639	601	Liuba *ſecundus annos duos, ſub Mauricio Imperatore.*
Victoricus	641	603	Vuittericus *ann. ſex, menſes 10.*
Gundemirus.	648	610	Gundemarus *annos duos, menſes decem, ſub Phoca Imperatore.*
	650	612	Siſebutus *annos octo, menſes ſex, ſub Heraclio Imperatore. Anno quinto Siſebuti Mahometes aduerſus Romanos rebellat.*
	659	621	Reccaredus *ſecundus. menſes tres.*

	Æra Augusti.	Anni Christi.	
Cintila, Santila.	659	621	Suintila *annos decem, sub Heraclio Imperatore. Is, vt nostri historici tradunt, primus pulsis Romanis, monarchiam totius Hispaniæ obtinuit.*
Sisnandus.	669	631	Sisenandus *ann. 3. menses vndecim.*
Cintila.	674	636	Cinthila *annos tres, menses octo. Concilium Toletanum quintum, primo anno eius regni coactum. Isidorus Iunior Episcopus Hispalensis primæ sedis moritur.*
Tulcas	6 7	640	Tulca *ann. 2. menses quatuor.*
Cindasuinthus	680	642	Cindasuinthus *ann. 6. menses 8.*
Recesuinthus	687	649	Recesuinthus *annos 23. menses 6. Ildefonsus anno. 18. moritur.*
Bamba	710	672	Wamba *annos octo, mensem vnum. Relicto regno vixit in monasterio, melius sibi regnans, & viuens pie & sancte, annos septem, menses tres.*
Eringius.	718	680	Eringius *annos septem: relicto regno creatur Egica.*
Egipsa.	725	687	Egica *annos decem solus, quinque vna cum filio suo Vuittiza.*
Vtiza.	739	701	Wittiza *ann. 9. sine Egica patre.*
Rodericus annos 3. duos simul cum Vitiza, vnum solus.	748	710	Rudericus *ann. vnum. Hoc Rege nobilissima, & antiquissima regnum Gothorũ familia, ob impios & sceleratos mores Vuitizæ, & Ruderici, misere extincta, in prædam barbaris Illauris tãquam Dei flagello data, vniuersaque nobilitas totumque regnum breui tempore vna funditus euersum.*

REGES SVEVORVM in Gallœcia.

Æra Augusti.	Anni Christi.	
446	408	Hermericus *ann. 32.*
478	440	Rechilla *annos septem.*
486	448	Recciarius *annos nouem.*
495	457	Maldra *annos tres.*
498	460	Frumarius *annos quatuor.*
		Remismũdus, *qui cum tota gente, Arriana hæresi infectus fuit: in quo errore gens illa per annos ferme centum perseuerauit: quo tempore Reges non reperiuntur, quippe indigni vt eorum repetita maneat memoria.*
601	558	Theodomirus *seu Ariamirus catholicus: Concilium Bracarense primum, sub eo habitum, & Lucense regnauit annis 12.*
607	570	Miro *annos 13. Concilium Bracarense secundum.*
620	582	Eboricus.
		Andeca *tyrannus.*
		Sueuorum *regnum deletum est tempore Leonegildi Gothorum Regis, postquam regnauerunt in Hispania annos centum septuaginta septem, vt auctor est Isidorus.*

FINIS.

D. RODE-

D. RODERICI XIMENEZ NAVARRI ARCHIEPISCOPI TOLETANI,

RERVM IN HISPANIA GESTARVM LIBRI IX.

Ad vetera Exemplaria Comparati, vt nunc primum editi videri queant.

ACCESSIT GOTHORVM, ARABVM ET ROmanorum Historia nunquam antehac edita.

Opera & studio ANDREÆ SCHOTTI.

Prolegomena

DE RODERICO XIMENIO ARCHIEPISCOPO TOLETANO HISPANICARVM RERVM SCRIPTORE.

Ex Annalibus IOAN. MARIANÆ è Societate Iesu, Lib. XI. cap. XXI.

ANNVS *millesimus ducentesimus octauus, mensis Augusti die vicesimo octauo Martinum Præsulem Toletanum abstulit: successit* RODERICVS XIMENIVS, *domo Vasco, seu Nauarrus. Hominem externum spectatæ vitæ probitas, eruditioque, vt ea erant tempora, singularis ad eum honoris gradum prouexit: & quoniam induciæ abs Regibus eo auspice pactæ potissimum erant Principum gratiam, & vtriusq; gentis studia promeruit.*

ET LIB. XIII. CAP. V.

RODERICI *Toletani præsulis obitus Augusti mensis nono die fuit, anno millesimo ducentesimo quadragesimo quinto: tametsi alij adscribant annum millesimum ducentesimum quadragesimum septimum Iunij mensis diem decimum: vt magis mirari liceat, in clarissimi viri obitu dissentire autores quam opinionem opinioni præferre Rodericus grauis annis erat, multisque laboribus fractus, ac nouo itinere, quod Lugdunum susceperat (vbi conuentus Ecclesiastici erant) aduersus Petrum Tarraconensem, à quo fuerat diris defixus, nulla grauiori de causa, quam quod iure Primatis per eius fines Crucē dignitatis insigne prætulisset. Extat Gregorii noni Rom. Pont. sententia secundum iura & merita Ecclesiæ Toletanæ. Verum controuersia nondum satis composita, Rodericum arbitror in extrema quamuis ætate ad Pontificem abiisse. In reditu sane cum Rhodano in Hispaniam nauigaturus naui veheretur, defunctus est. Hortæ quod Aragoniæ monasterium est, ad aram eius templi maximam cippus cum inscriptione monstratur, his carminibus comprehensa, rude & crassum, vt in ea ætate, sonantibus.*

Mater Nauarra, nutrix Castella,
Schola Parisius, sedes Toletum,
Hortus mausoleum, requies cœlum.

RODERICI *semper in Hispania viuet authoritas, memoria vigebit. Defuncti manibus in templi Toletani maximi pluribus sacellis ad hanc diem parentatur, aliquot sacerdotiis eius iussu atque impensa ea de causa constitutis. Roderico Ioannes eo nomine secundus successor est datus.*

SERENISSIMO, INVICTO, ET SEMPER AVGVSTO DOMINO SVO FERNANDO, DEI GRATIA REGI CASTELlæ & Toleti, Legionis & Gallecię, Cordubæ atque Murtiæ, Rodericus indignus cathedræ Toletanæ sacerdos hoc opusculum, & Regi Regum perpetuo adhærere optat.

FIDELIS *antiquitas & antiqua fidelitas primæuorum doctrix & genitrix posterorum credidit actibus minorari, si sibi soli se genitam reputaret. Cum enim per ea quæ facta sunt, Dei inuisibilia percepissent, quia morte interueniente non poterant permanere ea, quæ diuina reuelatione, studio vigilanti, doctrina, vsu, memoria, intellectu circa creaturarum opera, ratione præuia inuenerunt: inuestigantes experimenta rerum & ænigmata figurarum futurorum notitiæ prouiderunt, & duce spiritu præsentia perceperunt, & futura indagiis prænouerunt. Sed obliuio, quæ semper memoriæ aduersatur, pedissequa negligentia subsequente, quod diligentia adinuenerunt, gressu obuio liturauit. Cæterum ne desidia sapientiæ inimica itinera studii occultaret, illi qui pro luce sapientiam habuerunt, & eam rebus omnibus prætulerunt, figurales literas inuenere, quas in syllabas congesserunt, vt his compingerent dictiones, quibus vt ex trama & stamine quasi à texentibus oratio texeretur: & per hoc futuris sæculis præterita vt præsentia nunciarent, & vigilata studia artium liberalium & officia mechanica subtiliter adinuenta scriptura posteris conseruarent. Cursus syderum, motus Planetarum, dispositiones signorum, effectus astrorum, quæ Astronomorum curiosa diligentia adinuenit, cubitorum Geometriæ distinctiones, & graduum differentias, & punctorũ distantias, quo obiectu luna lucida denigretur, qua eclipsi Solis claritas tenebrescat, qua indagine herbarum notitiam & earum efficaciam experimentis physicalibus percipere, sine scriptis qua memoria posset quantumlibet instãs solertia reminisci, ne dixerim inuenire, nisi principiorum notitia præcessisset, quæ primæui inuenta successoribus conscripserunt? Verũ quia humana studia multifarie variãtur, pari prouidentia & eodẽ studio solicitudo diligens eorundẽ descripsit acta sapientiũ & stultorum, fideliũ & ethnicorum, virtutes catholicas & politicas, iura canonica & ciuilia, vt per hoc mundi cursus in suo ordine dirigatur, & gesta principũ, quorũ aliquos ignauia fecit viles, alios sapientia, strenuitas, largitas, & iustitia futuris sæculis cõmendauit, vt quanta sit differentia vtrorũq; exitu cõprobetur, & discant posteri bonorũ exemplis inniti, & malorũ semitis declinare. Quia et si ad tẽpus bonorũ videatur Dominus obliuisci, in fine misericordiã non abscindet. Et si ad tẽpus etiã impij prosperentur, tolluntur in altũ, vt lapsu corruãt grauiori. Quis enim de creatione mũdi,*

de Pa-

de Patriarcharũ successione, de exitu de Ægypto, de lege veteri, de Regib. terræ sanctæ, de exterminio eorundẽ, de annũciatione, de natiuitate, de passione, resurrectione, & ascẽsione Domini Iesu Christi, earũ testib. morte sublatis, posset relatione veridica esse certus, nisi libri canonici aut euãgelia testarẽtur? Quibus, eo quod scripserunt, tãto amplius obligamur, quãto per eorũ doctrinã in præteritorũ notitia innouamur. Gloriosa etiã prælia Romanorũ & aliarũ gentiũ, quæ in mũdo varietate mirabili acciderunt, sine scriptura à memoria excidissẽt. Cũ igitur Hispaniarũ successus variarum principũ cruẽtis cladib. iteratus & linguã mutarit, & origo suæ gentis plurib. intercepta dominiis sit oblita, iam fere gẽs & origo incolarũ Hispaniæ ignoratur. Quia igitur placuit vestræ excellẽtiæ maiestati, meæ requirere ignorantiam paruitatis, vt si quæ de antiquitatib. Hispaniæ, & de iis etiam quæ ab antiquis vel modernis tẽporib. acciderũt, meæ memoriæ occurrissent, petitioni vestræ describere laborarẽ, & vt à quib. gẽtib. calamitates Hispania sit perpessa, & Hispanorũ Regũ origo, & eorũ magnalia, qui patrũ glorias imitatione sequuti sunt gloriosa, per scripturæ meæ indaginẽ ad diligẽtiæ nostræ notitiam peruenirẽt. Ego vero tanti domini, tam excelsi, nõ possũ precib. cõtraire, & vix possibile cogor ob reuerẽtiam attẽtare. Tẽpore enim vastationis Arabũ scripta & libri cũ pereũte patria perierũt, nisi ꝙ pauca diligẽtiũ custodia euasere. Itaq; ea q̃ ex libris beatorũ Isidori &, Ildephõsi & Isidori iunioris, & Idacii Galleciæ Episcopi, & Sulpitii Aquitanici, & cõciliis Toletanis, & Iordani sacri palatii Cãcellarii, & Claudii Ptolomæi orbis terræ descriptoris egregii, & Dionis qui fuit historiæ Gotthicæ scriptor verus, & Põpeii Trogi qui fuit historiarũ Orientaliũ solicitus supputator & aliis scripturis quas de membranis & pictatiis laboriose inuestigatas laboriosius cõpilaui, à tempore Iaphet Noe filii vsq; ad tempus vestrũ, gloriosissime Rex Fernande, ad historiã Hispaniæ cõtexendam, q̃ solicite postulastis, ꝓut potui fideliter laboraui. Inter omnes autem principes Gotthorum Reges secula ꝑcipuos habuere, & testamentali edicto Hispaniæ legauere, quorum insignia vsq; ad tempora q̃ me ꝑtereunt, deriuaui, addẽs aliqua quæ eorum historiæ famulantur, nec non & clades quas Hispania pertulit ante eos. In qua Hispania, peragratis Asiæ & Europæ ꝓuinciis & vastatis, vltimo dominio resederunt, vbi etiam ab Arabib. sub Roderico Rege Dei iudicium pertulerunt. Vobis itaq; Castellæ, & Toleti, & Legionis, & Galleciæ, Cordubæ, & Lusitaniæ, Murtiæ & Gienni inclyte domine Rex Fernande ortum eorum q primo in Hispaniis habitauere, & bella Herculis q̃ exercuit super eos, & quæ Romani mortis iudicia intulere, & quib. Vandalos, Silingos, Alanos, & Sueuos exitiis cõsumpserunt, ꝓut ex antiquis libris & relatione fideli recolligere potui, ego Rodericus indignus cathedræ Toletanæ sacerdos, stylo rudi, & sapientia tenui, ad ꝑconium vestræ gentis & vestræ gloriam maiestatis solicitus compilaui: pro venia supplicans eo, quod munus tam exiguum ausus fui lecturorum diligentiæ exhibere, & conspectui tanti Principis præsentare.

RODERICI ARCHIEPISCOPI TOLETANI DE REBVS HISPANIÆ LIBER PRIMVS.

De fundamento huius historiæ. CAPVT I.

Noe. In seminarium sic Codex Ecclesiæ Toletanæ sed & horum. Sem. Cham. Iaphit. Ita vt cum. Angeli boni. Angeli mali. Noe habitatio. siue Assyria. Habitatoribus & cultoribus solicitudine. Diuisio linguarum.

VT veritas Genesis attestatur, quam Moyses scripsit Spiritu prophetiæ, humanum genus vagum & profugum in terra miseriæ aberrauit, donec culpa hominum inundante cæteris enecatis periculo cataclysmi, Noe solus cum filiis & vxoribus, domino protegente, fuere * vt seminarium humani generis reseruati. Hæc sunt nomina filiorũ eius: Sem, Cham, & Iaphet. * Sed horum filii pœnas peccantium iam obliti culpas ablutis criminibus adiecerunt, & volentes altissimo similari, turrim superbiæ erexerunt. Sed pares in culpa pari vt Lucifer præcipitio corruerunt. Et sicut ibi diuisi angeli diuisa officia sunt sortiti, * ita cum omnia in diuina essentia sint contenta, ab his vbique ei semper assistitur, & per eos in terris salutis ministeria disponuntur. Boni vero his consimiles habent præ oculis diuinæ iudicium maiestatis, & filiali timore altissimi offensam metuentes Dei dulcedinem, licet in ænigmate, iam prægustant. Alii autem angeli qui damnando homini inuiderunt, & mortifera suggesserunt, Dei iudicium non euadunt, sed semper eos culpa & supplicium comitantur. sic & mali qui iniquitatis iudicium secum ferunt, voluptatum solicitudine cruciantur. Noe itaque generatio in Chaldæa, & Damasci Syria, & maiori Armenia, & * Assyria in qua Niniue dicitur esse sita, in certis sedibus vagabatur: & cæteræ regiones Asiæ, Africæ, & Europæ vacuæ habitatorib. * solitudine quiescebant, donec primordia nostræ originis, superbia confundente vnitatem simpliciũ linguarum, diuisio separauit. Et quia loquelæ diuersitas conuictus, mores, & animos variauit vnilingues, aliam & cæterarum linguarum alias sortitæ sunt regiones, & prout vnius linguæ professio exigebat, diuersos populos effecere, & ab inuicem segregati climata, prouincias, & patrias diuiserunt, & lingua alia alienationem à proximo suggerebat, & non tam discidio, quam odio separati loca placida elegerunt, in quibus sedes commodas locauere, & propriis * terminis non contenti alios inuadere præsumpsere, & ex iniuriis mors & gladius prouenere, & nomina sua in terris & cognationibus vocauere, postea linguas idiomatibus distinxerunt. Filii Sem possederunt Asiam, sed non totam. Filii Cham Africam habuere. Filii Iaphet ab Amano & Tauro montibus * Ciliciæ, quæ sunt in Asia, & totam Europam vsque Gades Herculis in finibus Hispaniæ possederunt. Et quod filii Cham & Iaphet aliquid in Asia habuere, existimo actum bello. Sed quia de generatione Iaphet cura est prosequi in hoc libro, de aliis fratribus hic omitto.

Terminis terræ. Cilicia & Syria.

De Europa, & generationibus Iaphet. CAP. II.

Tanais. Oriens adeo. Bosporus. præceps. Scanthium, Cylef. Thule. f. Ebusa. Mutelene. V. C. Concludit. lib Etymolog. cap.

EVROPA autem incipiens à Tanai fluuio * ex vna parte Tyrrheno, & ex alia Septentrionali & Gaditano Oceano terminatur. Tanaim vero hunc dico qui ex Riphæis mōtibus * oriens * ad hæc præceps ruit, vt cum vicina flumina Mæotis & Bosporus gelu sæpissime solidentur, solus ex confractuosis montibus euaporans nunquam algore Scythico indurescit hic Asiæ Europæque terminus famosus habetur. Fretum autem Gaditanum in finibus Galliciæ à Gadibus Herculis nomen habet. Oceanum Septentrionalem qui versus Septentrionem plurimas insulas in se tenet, scilicet * Scandiam, Frisiam, Scotiam, Angliam, & Iberniam, & alias minores: deinde omnes regiones citra Tyrrhenum cum insulis quæ Tyrrheni littore includuntur, scilicet Maiorica, Minorica, * Ebusus, Frumentaria, Corsica, Sardinia, Sicilia, * Mytilene, Venetiæ, Creta, donec ad paludem Mæotida peruenitur. Constantinopolitana & ciuitas in Europa noscitur constituta. Hos omnes terminos, & vsque ad Gadiram, quæ cum Pelle * includit Decapolim, filii Iaphet Gomer, & Magog, & Madai, Iauan, Tubal, Mosoch, Thiras, in linguis & cognationibus (vt dicit Isidorus) possedere. Porro filii Gomer Assenec, à quo Rhegini Calabriæ, Isidorus Ascenez,

Aſcenez, à quo Sarmatæ ſiue Sauromatæ, quos Græci Rheginos vocant, & ab his proceſſerunt Calabri, Siculi, Appuli, & Latini qui Latium habitarunt: & *Riphat, à quo Paphlagones, Paphlagonia contigua Galaciæ, & ſicut dicit Cornelius nepos, Paphlagones in Italiam tranſuecti mox Veneti ſunt vocati, à quibus Veneti Ligures & Æmilii proceſſere: & *Togorma, à quo Phryges, qui terram ſuam Phrygiam appellarunt. Filii autem Iuan Eliſa, à quo Græci, qui *Æolidæ dicuntur: Tharſis, à quo Cilices, qui Ciliciam habitarunt, quorum metropolis Tharſus: Cetim, à quo *Citiei, Iſidorus Cyprii, & ſecundum* hoc Cyprus à filiis Iaphet, non filiis Sem prouenit, quorum ciuitas *Citiũ dicitur: Dodanim, à quo Rhodii, quorum ciuitas Rhodus dicitur. De Gomer filio Iaphet Galatæ ſecundum Ioſephum & Iſidorum: qui Latine Gallogræci dicũtur. Olim enim Senones Galli quandam partem Græciæ inuadentes, à Gallis & Græcis Gallatiã quaſi Gallogræciam appellarunt. De Magog Scythæ, qui & Maſſagetæ appellantur, & Gotthi ſecundum Iſidorum, Vandali, Sueui Alani, atque Hunni. De Madai Medi, à quibus Media nomen ſumpſit. De Iauan Iones qui & Græci à quibus *Ionium mare, ex quibus Græci qui Troiam & fines eius habitarunt, proceſſerunt: qua deſtructa duo fratres Priamus & Antenor Venetias nauigio peruenerunt, ex quibus Antenore mortuo, & Paduæ tumulato, Priamus cum comitibus Germaniam occupauit, & ab* ipſo germano Antenore Germania fuit dicta. Quæ nunc à Teutates, qui eſt Mercurius, Teutonia nominatur, à Latinis autem Lemania dicitur à Lemano fluuio (de quo Lucanus:

Deſeruere cauo tentoria fixa Lemano)

qui has continet regiones: Lothoringiam ſeu Brabantiã, Veſtfaliam, Friſiam, Thuringiam, Saxoniam, Sueuiam, Boiariam, Franconiam, Carinthiam, Auſtriam, & inde Gallias infringentes: à fractione patriæ, & eorum ferocitate Frãcia fuit dicta* à nauigio ſimili e Troia Brutus aduenieńs, eam quæ nunc Anglia dicitur, à ſuo nomine Britanniam nominauit, à qua & olim Siluaria, nũc citra mare minor Britannia nominatur. De Moſoch filio Iaphet Cappadoces, quorum metropolis Mazana, quam Tiberius Cæſar a ſuo nomine Cæſareã appellauit. Thiras, a quo Thraces quaſi Thiraces (vt dicit Iſidorus) & a nomine patris ſui terram incolatus ſui Thraciam vocauerunt. Hæc ideo dixi, quia cogit hiſtoria quam aſſumpſi, de incolis Europæ aliqua declarare.

De primis incolis, & primo nomine Hiſpaniæ. Cap. III.

QVINTVS aũt filius Iaphet fuit Tubal, à quo * Iberi, qui & Hiſpani (vt dicunt Iſidorus & Hieronymus) proceſſerũt. Filii autem Tubal diuerſis prouinciis peragratis curioſitate vigili occidentis vltima petierunt, qui in Hiſpaniam venientes, & Pyrenæi iuga primitus habitantes in populos excreuere, & primo Cetubales ſunt vocati, quaſi cœtus Tubal: & attendentes ſtellam quæ ibi poſt ſolis occubitum occultatur, occaſum eius * veſpertinum ſtellam Heſperum, & patriam à ſtellæ nomine Heſperiam vocauere. Dicitur autem Europa à quadam filia Regis Agenoris ſic vocata, quam Iupiter rapiens tertiæ parti mundi ex eius nomine nomen dedit. Hi poſt diuiſionem linguarum, vt regiones adirent, & vt Nemrod tyrannidem euitarent, diuiſi ſunt in linguas & nationes, & linguam quæ nunc Latina dicitur, obſeruarunt: alii & filii Iaphet qui in Europæ partibus reſederunt, linguas alias habuere, Græci aliam, Blaci & Bulgari aliam, Cumani aliam, Sclaui, Boemi, Poloni aliam, Vngari aliam, Inſulæ etiam Hibernia & Scotia ſpecialibus linguis vtuntur. Teutonia vero, Dacia, Noruegia, Suetia quæ à Sueuis & Scythis nomen accepit, Flandria & Anglia vnicam habent linguam, licet idiomatibus dignoſcantur.* Scandia & aliæ Septentrionales Oceani inſulæ quæ Europæ annumerantur, aliis linguis vtuntur. Walia etiã contigua Angliæ, & Britannia minor circa littus Britannicum linguas proprias ſunt ſortitæ: ſimiliter Vaſcones, & Nauarii. Cetubales itaq; in populos [illegible]tati ad plana Hiſpaniæ deſcenderunt, & iuxta fluuium qui nunc Iberus dicitur, villas, & pagos, & oppida conſtruxerunt, & inibi remanentes, qui prius Cetubales, ab Ibero fluuio, corrupto vocabulo Celtiberes ſe vocarunt: vnde & eadem prouincia Celtiberia appellatur, quæ Oceano *Tyrrheno & Pyreneis montibus terminatur. Hanc* Carpetaniam quæ in ſe quatuor habet oppida, ſcilicet Aucam, & Calagurram, Tyraſonam, & Auripam, quæ poſt Cæſaraugusta ab Auguſto Cæſare fuit dicta, vis Romanorum principum occupauit, quæ tamen ſicut referunt Plinius & *Siſebutus, ad Carthaginienſem prouinciam pertinebant. Deinde ad alias partes Heſperiæ procedentes in terris ſuis cognationes & nomina vocauere & in diuerſis prouinciis diuerſos principes habuerunt, ex quibus fuit Geryon, & alii qui vſque ad Herculem durauere.* Phaleg autem tempore cuius linguarum diuiſio facta fuit, vſque ad* Geryonem ſub

Riphat. Raphat. — *Togorma* — *Iauan filii Eliſa.* — *Æolides.* — *Tharſis.* — *Cethim.* — *Cetim.* — *Cithis hac Tithrum.* — *Dodanim.* — *Gomer.* — *Magog.* — *Madai.* — *Iauan.* — *Ionicum.* — *Priamus.* — *Antenor.* — *ipſo & Germano.* — *Germania.* — *Alemania.* — *Teutonia.* — *Aliter Agathias lib. 1. Hiſtor. Alemani, quod aduentitii, & ex varia hominum colluuione conſtarent, auctore Aſinio Quadrato.* — *Lothoringia.* — *Brabantia.* — *Weſtfalia.* — *Friſia.* — *Thuringia.* — *Saxonia.* — *Sueuia.* — *Bariaria.* — *Franconia.* — *Carinthia.* — *Auſtria.* — *& nauigio.* — *Iberes. V. C.* — *Veſperum.* — *Schanthia.* — *hybero.* — *Sic V. C.* — *Sinebutus.* — *Aphaleg. Phales.* — *Gedeonem.*

1273.V.C.

quo Hercules fuit natus *MCCLXIII. sunt anni. A morte Herculis vsque ad captionem Troiæ anni XIII. A captione Troiæ vsque ad Romulum qui Romam condidit, anni CCCCXLII. A Romulo vsque ad Consules, anni CCXLI. A Tarquinio Superbo vltimo Regũ Consules rexerunt populum Rom. per annos CCCCLXIII. Et post hunc regnauit solus Caius Iulius Cæsar annis IIII. mensib. VI. tempore Consulum Africa & Hispania à Scipione destructis. *Tolemon & Brutus duo Consules condiderunt Toletum centum & octo annis antequam Iulius Cæsar regnare cœpisset, tempore Ptolemæi Euergetis Regis Ægypti. Nunc ad Historiam Herculis reuertamur.

Æque ridiculã opinionem refert infra Io. Gerundensis lib. 5 pag. 31. b. Tholomeus. Toletum.

De aduentu & victoria Herculis in Hispaniam, & pugna illius cum Geryone tricipite.
CAPVT IIII.

Receperant.

CVm itaque Hercules fere tota Asia occupata, peruenisset ad saxum miræ magnitudinis & excelsæ, vt saxum & populos qui se inibi *receperunt, expugnaret, & incolas in deditionẽ cogeret, terræ motu repulsus in Libyam nauigauit, habens secũ Atlantẽ Astrologum magnum pronepotem magni Atlantis fratris Promethei, qui fabulose dicitur homines de luto formasse, & spiritum immisisse. Mercurius, *& nepos eius multarum artium peritus tẽpore Moysi scribitur claruisse. Hũc Atlantẽ Hercules charũ habebat, eo quod eius consilio regebatur. Erat & mons altissimus, qui dicebatur Atlas, sed quia Hercules Atlantem magnis honoribus extollebat, æquiuocato nomine dixit poeta:

etiam.

Hercule supposito sydera fulsit Atlas.

Habebat etiam secum Traxilinum in Musica clarum contra periculum Sirenarum. Eo enim tempore Argonautarum dicitur periculum accidisse, & in finibus Hesperiæ nauium suarum stationem locauit, & in illa parte turres fortissimas fabricauit, quę essent posteris in monumentum, quæ adhuc hodie Gades Herculis nuncupantur. Erat autem tunc temporis in Hesperia princeps quidam, qui Geryon vocabatur, & abundabat gregibus & armẽtis, & habebat tria regna, quæ nunc dicuntur Gallecia, Lusitania, Bætica: vnde & iste Geryon cum esset alias fortis & ferox, triceps scribitur fabulose, de quo Ouid. in 9. Metamor.

Gades.

--- Nec me pastoris Iberi
Forma triceps, nec forma triplex tua Cerbere mouit.

Et idem in lib. Heroidum:

Prodigium.

**Pro dignum triplex armenti diues Iberi*
Geryonis quamuis in tribus vnus erat.

Expressius autem de morte Vergil. in septimo Æneid.

--- Cum iam Laurentia victor,
Geryone extincto, Tirynthius attigit arua,
Tyrrhenoque boues in flumine lauit Iberas.

Contra hunc pugnauit Hercules, & repetito bello ferocem virtute domuit, & prostrauit priuatum vita, patrimonio, & armentis, obtentamq; partem illam Hesperiæ populis qui secum à Galatia venerant, captam tradidit habitandam: vnde & à Galatis Gallecia quinta prouincia Hispaniæ nomen accepit, licet ab* antiquis alia causa eius nominis assignetur.

aliquibus.

De victoriis Herculis, & ædificatione ciuitatum in Hispania.
CAP. V.

Lusitania. Ana. Lusitania 12. Pelopius. Bætica. Hispalis. Bætis. Spali. Vega. Regnis. Carthago. Carpa. Sureo. V.C. Cacus M. Sirreum iugũ. Lerma. Socorbica. Lauinia.

ET inde procedens in eam quę nunc Lusitania dicitur, prope fluuium Anam in campo Hispaniæ propter victoriam habitam ludos instituit recolens Olympiadem, quam *Pelops auus eius maternus instituerat in Olympo, & eam prouinciam à lusu Liberi patris filii Iouis, & Ana flumine, Lusitaniam nominauit: eoque in Olympiade portentum Ioui Olympiaco fabricabant. Inde procedens ad Bæticam, in planicie quę Bæti flumine irrigatur, ciuitatem Hispalim erexit, nomen adaptans, eo quod prima habitacula palis suppositis, tegimen susceperunt, & in ea Spalos qui secum de prope Scythiam venerant accolas collocauit. Prouincia autem illa à situ & flumine nomen sortitur. Hispani enim valles planicie commodas Vegas vocant. His tribus *regionibus præditus Geryon dicitur præfuisse. Procedensq; per Carthaginensem prouinciam occupans deuastauit, & Cacum qui in Carpetania & Celtiberia morabatur, bello contritum in fugam coegit. Hic dicitur Vulcani filius, cuius habitatio principalis in monte Carpetaniæ, qui adhuc hodie mons Caci dicitur, celebris habebatur, cui armentorum, & gregum, & venationũ copia famulabatur, & in * Sirreo iugo sublimior inuenitur, cuius principium prope Lermam, Tyrrheno prope Socorbicam terminatur. Cacus autem bello inferior fugæ prodigus Lauiniam petiit, & in montem qui

tem qui nunc Auentinus dicitur, in spelunca saxea, & profundissima, tenebrosaque metu Herculis se recepit, cuius aditum grauis moles, catenis appensa ferreis, protegebat, quam ipse paterno artificio fabricauerat. Hic semiuir & semifer dicitur fabulose, eo quod immanitate horribilis, & atrocitate terribilis adiacentium orarum homines * inopes cladib. infestabat, & tam hominum quam ferarum strages innumeras exercebat, (quorũ capita dira superbia detestandis postibus affigebat.) de * truncis vero miserabilibus execrandam * ingluuies rabiem satiabat. Verum Hercules in radice montis Caci ex iis qui secum de Tyro & Ausonia venerant (de qua dicit Lucanus:

Cumque superba foret Babylon spolianda trophæis Ausoniis)

10 ciuitatem propter victoriam habitam auxit, & ex Tyriis & Ausoniis nomen indidit Tyrassonam. Indeque ad munitiones Celtiberiæ properans, coactos in deditionẽ recepit. Et quia bellis vrgebat, ciuitatem Vrgellum ædificauit eisdem. Ausoniis etiam qui secum venerãt, Annues oppidũ cũ territorio subiugauit, eisq; cõtradidit, quod Ausoniã nominauit, cuius ciuitas Vicus hodie nuncupatur ibique ex nouem nauibus sui pedissequis, cæteris ad Galleciam applicatis, * nona ad littus applicuit Celtiberiæ, vbi ciuitatem ædificauit ex nona Barcha Barchinonam appellauit, tractusque Græcorum deliciis ad stationem nauium in freto Britannico remeauit, & obtenta Hispania, immo verius desolata, quæ à sui principio quam primo Cetubales habitãrunt, satis prospera fœlicitate gaudebat, infœlices populos quos longa quies inermes fecerat, & ignauos Grȩcorum iugo qui naturaliter sub-
20 ditis sunt infesti, gladius Herculis subiugauit, dimissoque eis Hispano quodam nobili, qui secum ab adolescentia fuerat conuersatus, ab eius nomine Hesperiam Hispaniam nominauit: ipse autem ascensis nauibus in Italiam est profectus.

Auentinus. inopinu. Struriciũ. ingluuiei. cui. Tyriasso. Tyrassona. Ausonia. Vrgellum. Annues. Vicus. nonam. Barchino. subiugati Hispan. Hispanus.

De morte Caci, & vastatione Ilii, & morte Herculis.
CAPVT VI.

CVMQVE ad loca vbi nunc Romæ gloria principatur, Hercules peruenisset, & heros Tirynthius vnus ex magnis heroibus cum armentis Geryonis à finibus Hispaniarum edomitis remearet, & * montis Auentini vallibus se cum Iberis armentis secus ripam * Ti-
30 beris fluminis receptaret, & armenta nobilia per amœna pascua sub famosi Tiberis marginibus lasciuirent, Vulcanides insuspecta tranquilli soporis gratitudine fruebatur: sed ne quicquam sceleris intentatum suæ nequitiæ remaneret, quatuor præelectos tauros cum totidem paris formæ coniugibus ex armentis fallaciter absentauit, & vt falleret vestigantem * per caudam traxit, retrogrado in speluncam. Aurora vero * postera rubescente clauiger cum armentis cæpit iter carpere consuetum, & pecudes in recessu deuexas valles mœstis mugitibus impleuerunt, ad quarum voces altisonas vna boum remugiit in spelunca, & ex insperato furta sacrilegi reuelauit. Tunc Hercules furibundus collis Auentini ambitum anhelis cursibus ter lustrauit, frustra sublatas pecudes inuestigans, cum potius recessũ quam accessum vestigia testarentur. Demum vero cernens semiferum in speluncæ aditu
40 residentem, aerii culmen montis cursu celeri impetiuit, trinodem clauam dextera relibrante. At proles Vulcania tunc timore trepidans insueto, cursu refugit * cõcito in speluncam, aditu accurate mole saxea iam obstructo. Ad quem cum Hercules nullo modo posset aditum reperire, sicut erat præualidus, cornu rupis duris impulsibus lacerauit, & aditu ad speluncam virtute valida præparato, cœpit Hercules Vulcanidem nunc telorum imbribus nunc saxorum impugnare grandinibus. Sed semifer impar viribus ad eum Hercule propinquante, frustra artium paternarum auxilium inuocauit, ignes fumificos incessanter ore Stygio euomendo, quibus innatas speluncæ tenebras condensabat. At orbis domitor expers metus, contempto discrimine tetri rogi, caliginosis ignibus saltu præcipiti se iniecit & semiferum trepidantem arreptum gutture suffocauit, & vastatis partibus Italiæ ac sub-
50 iectis, in Græciam transfretauit, resumptoque exercitu vastauit Ilium, & Antæum palestræ inuentorem, cum non posset in terra eleuatum, in aere interfecit. Postea Olympiades diu neglectas ob memoriam * Pelopis restaurauit: & tandem dolore colei vexatus pyre ardenti coactus impie se ingessit, & qui multos extinxerat se extinxit: licet fabulose dicatur à Deianira data camisia concrematus, quæ tamen dedit ignorans. Nam quidam maleficus Deianiræ suasit, quod Hercules aliam præferebat, sed si hanc camisiam indueret, captus amore maneret. Maleficus autem venenum incentiuũ camisiæ miscuit, qua indutus Hercules viuus arderet: vnde Ouidius,

Incendit demum Deianira virum.

Interiit anno vitæ suæ LII. Per idem tempus Alexander Helenam rapuit, bellumque Troianum decennale surrexit.

& in Turreni. pede per caudã. postea. Condito. Pelopii. Coli vexatum.

De operibus Regis Hispanis. CAPVT VII.

HISPAN autem vir industrius, strenuus, & de heroum maioribus, quem Hercules præfecerat genti miseræ Hispanorum dissipatam Hispaniam reparauit, & opera fortissima prudenter extruit, quarum aliqua adhuc extant, turres in Pharo Galleciæ, & in Gadibus, quas & * moderna tempora admirantur. Ciuitatē iuxta iugum Dorii ædificauit in loco subiecto promontorio quod Cobia dicitur, & quia secus Cobiam sita, Secobia nuncupatur, vbi aquæductum construxit qui miro opere ciuitati aquarum iniectionibus famulatur: & in multis aliis locis inueniuntur opera ab operibus nostri temporis aliena, quæ tanto amplius admiramur, quanto ab antiquiori tempore adhuc extant. Græcorum ergo seruitute Hispania remansit oppressa vsque ad tempora Romanorum: medio tempore regno diuiso plurium præda diripientium vastationem non potuit fugere, * quia leonū faucibus cogebatur inferri.

hodierna.

qua.

De origine & primis actibus Gotthorum. CAPVT VIII.

IGITVR quia magnorum petitio me coegit Gotthorum originem & acta describere, prout ex diuersis historiographorum scripturis recolligere potui, vsque ad mea tempora contexui & descripsi. Verum cum diuersæ sint opiniones de Gotthorum origine, Claudius Ptolemæus orbis terræ descriptor egregius refert, in Oceani solo esse magnam insulā nomine Scandiam, quam Pomponius Mela dicit esse positam in Codano Oceani maris sinu, lateribus pandis per longum ducta sese concludens. Et habet ab Oriente * Vistulā fluuium. qui à Sarmaticis montibus ortus, in conspectu Scandiæ trisulcus illabitur Oceano Septentrionali, & diuidit Scythiam & Germaniam, & habet ab Oriente vastissimum lacū, de quo egreditur fluuius dictus Vagi, quasi eius vtero generatus, & transiens per partes australes vndosus voluitur in Oceanum. Ab Occidente immenso pelago circumdatur: A Septentrione innauigabili Oceano est cōclusa. Et licet in Scādia insula multę & diuersæ maneant nationes, septem tantū nomina eorū meminit Claudius Ptolemæus, scilicet Gotthi, Vesegotthi, Ostrogotthi, Dani, Rugi, Arothi, Thanii, quibus postea * Rodulphus Rex fuit, qui audita virtute Regis Theodorici, contempto proprio regno eius militiæ sese dedit. In cuius Scandiæ quadam parte tanta est frigiditas, quod apes * nusquam reperiuntur, & circa solstitium æstiuale XL. diebus & noctibus continue lux habetur, & in solstitio hyemali eodem dierum & noctium numero nox continua tenebrescit. Sunt & ibi aliæ gentes, * qui velut Turingi eximiis vtūtur equis, & pelles sapphirinas cum aliis gentibus commercantur, & decora nigredine pellium, cum viuant inopes, ditissime vestiuntur: Ostrogotthi item & Dani, qui ex ipsorum stirpe progressi Herulos propriis sedibus expulere. Hæ itaque gentes corpore & animo grandiores pugnabant sæuitia beluina. Ex hac ergo * Scandia insula quasi gentium officina, & nationum vagina, Gotthi cū Rege suo nomine * Verio quōdam memorantur egressi, & quam cito terram exeuntes à nauibus attigerunt, dedere illico nomen loco Gotthiscandiam nominantes, & locus ille hodie Gotthiscandia appellatur. Et inde venientes ad sedes Vlmerrugorum qui tunc in ripis Oceani habitabant, cōmisso prælio eos à propriis sedibus * pepulere, eorumq; vicinos Vandalos subiugantes suis victoriis applicarunt, & diuersos Reges ex suo genere habuerunt.

Vetus Codex legit Insulam, sed perperam, vt credo.

Rodulphus.

nunquam.

qua.

Scanthia.

Verius.

expulerunt. V.C.

De opinionibus originis gentis Gotthorum, & commendatione eorum.

CAPVT IX.

POST mortem Terie, regnauit in eis Gadaric, qui fuit magnificus triumphator, & multos in Scythia, & Gepidia quæ nunc Dacia dicitur, populos subiugauit. Post hunc filius eius Philemer: & videns Philemer Rugorum terram vbertatis penuria laborare, dedit consilium, vt ab illis sedibus transmigrarent. Et cum diu sedes altissimas & congrua loca perquirerēt, ad vlteriores Scythię terras venit, vbi regionis vbertatē & votiua gaudia admiratus, decreuit vt in propriis resideret. Et cum terrā requireret vt explorās, & pontem in vasto flumine reperisset, & regionē vltra placidā, pspexisset, decreuit regionis intima peragrare: & parte exercitus iam transmissa, pontis structura corruit transeuntium pedibus conquassata, nec trāsmissis licuit remeare, nec aliis transuadere. Is enim locus (vt fertur) paludibus tremulus concluditur voragine circumiecta, qui vtraq; confusione imperuius inuenitur: verum tamen adhuc hodie & voces armentorum audiri, & indicia hominū deprehendi, quamuis à longe commeantium relatio protestetur. Pars vero Gotthorum quæ apud Philemer citra remāserat, optatū potita solū ad ¦gētē Spalorū aduenit, vt cōserto prælio

prælio victoriam sunt adepti: exinde vt victores ad extremam partem Scythiæ quæ adiacet Ponto mari, cum triumpho venerunt, & Scythiam suis victoriis subiecere. Et quia ibi diutius resederunt, & regimen tenuere, Scythæ vt indigenæ sunt vocati. Et licet Gotthi ad gentes alias sæpius diuertissent, rectores suos in Scythia dimittebant, penes quos gentis tuitio consistebat. Hæc quæ diximus de gentis Gotthorum principio, Abauius descriptor gestis Gotthorum egregius verissima historia attestatur: in quam sententiam multi de maioribus consenserunt. Iosephus quoq; annalium relator verissimus, qui veritatis regulam & caussarum origines retraxit fideliter, & Isidorus Gotthicæ gentis indigena, & chronicorũ dissertor optimus, hæc quæ diximus de Gotthorum principio cur omiserint, ignoramus.

Regnum tenuere Scythicum indigenæ sunt vocati.

10 Sed tantum ab hoc loco eorum prosapiam memorantes, Iosephus Scythas, Isidorus Getas asserunt appellatos. Sed cum de eorum antiqua origine opiniones variæ habeantur, plus occultat varietas, quam declarat. Iosephus dicit de Magog filio Iaphet Scythas * & Massagetas processisse. Vnde quidam nituntur ea quæ Ezechiel propheta contra Gog & Magog spiritualiter prophetauit, Gotthorum actibus adaptare. Isidorus doctor nullius sciẽtiæ expers eos Getarum siue Scytharum docet ex genere processisse, & e litera mutata in o Gethæ dicuntur Gotthi. De quibus Poeta:

Exstat hoc Chronicon Isidori. Vide lib. 11. cap. 7. & c. 22. fuit quod ita est dãdũ qui &

Mortem contemnunt laudato vulnere Getæ.

Sed Iosephus & Isidorus, quia ortum eorum à Scandia omisere, Scythas & Getas ab inco-
20 latu patriæ, non ab origine appellarunt. Hi Septentrionalia iuga tentantes, Scythica regna montibus ardua possederunt: & pars illa adhuc hodie Gotthia appellatur. Interpretatio autem nominis eorum est lingua nostra fortitudo, & re vera nullius enim gentis strenuitas ita regnis & imperiis se obiecit. In primo enim egressu à Scandia gentem stolidam Vlmerugorum & Vandalorum à suis sedibus eiecerunt, iuga Scythica subiecere. * Vexorem Regem Ægypti prælio fugauere, Asiam subiugarunt, & eorum aliqui inibi remansere, ex quibus Parthi, vt dicitur, processere. Horum fœminæ relictæ à viris armis in præliis claruere, & partem Asiæ subiecere, Armeniam, Syriam, Ciliciam, Galatiam, Pisidiam, Ioniã, & Æoliam domuere. Telephus Rex Gotthorum vicit Danaos, interemit Thersandrum, insecutus fuit Vlyssem. Cyrus famosus à Tomyri fuit occisus. Darius filius Hystaspis, & filius eius
30 Xerxes ab Anciro Rege Gotthorum inferiores in prælio sunt inuenti. Hos Alexander vitandos docuit, Pyrrhus pertimuit, Cæsar exhorruit cum Pompeius pro arripiendo reipublicæ principatu contra Iulium Cæsarem arma mouit, & isti cæteris fortius dimicarunt. Thraciam irruere, Italiam vastauere, Romam ceperunt, Veronam ædificarunt nomẽ imponentes, quasi ve Roma, in odium Romanorum, & Gallias sunt aggressi, Hispanias sunt adepti, ibiq; apud Toletum sedem vitæ & imperium locauere. Hi postquam Scandiam reliquerunt, in tabernaculis & tentoriis habitarunt, terras vberes seminabant, nusquam munitiones vel domicilia fabricabant: & licet terras, & ciuitates, & oppida subiugarunt, semper bellis & vastationibus insistebant contenti dominio populorum, prædis diuites & tributis. A sui principio ferocitati dediti belluinæ, vix humanæ rationis debitum attende-
40 bant. At postquam mores aliarum gentium videre & vrbes, humaniores effecti benignitatem & mansuetudinem induere, adeo quod & philosophos habuerunt, ad quorum sapientiam humili studio peruenerunt. Diu propriis ducibus se rexerunt, & postea regale fastigium asciuere, quod & sacerdotio ornauere. Hos omnes Europæ populi tremuerunt. Alpium obices his cesserunt. Post exterminium Scythiæ gens Vandalica à Pannonia non tam eorum præsentia fuit trita, quam opinione fugata. Eorum impetu Alani sunt extincti. Suevi inter confractuosos Hispaniarum angulos eorum armis periculum finis sunt experti, & regno quod desidiose tenuerant, turpiori dispendio caruere. Libertatem semper bello quam pace potius seruauere. In bellandi necessitate vires precibus prætulere. & in armis spectabiles, hastis & iaculis, arcubus & sagittis, ensi-
50 bus atque clauis, equestri & pedestri prælio confligebant: cura tamen equorum charior illis fuit: telis & iaculis pro recreatione præludere affectabant. Ludorum certamina vsu gerebant in armorum experientia. Solo naualis belli exercitio caruerunt vsque ad tempora Sisebuti, sub quo ad tantam gloriam peruenerunt, vt victoriarum insignibus non solum terras, sed & ipsa maria subsulcarint. * Fuere autem magnanimi, & audaces, & naturaliter ingenio faciles, & subtiles, in proposito prouidi, & constantes, gestu & habitu approbandi, viribus * pollentes, statura ardui & proceri, * diri vulneris, manu prompti, corpore validi, membris apti, dispositione compositi, & coloris albi.

Velosum. V. C. 1. c. 11. Vexores.

Quarunt autẽ naturaliter magnanimi & audaces ingenio faciles.

Præpollentes.

duri vulneribus

De situ Scythiæ, & de Gotthorum exercitus regimine. CAP. X.

Instar.

SCYTHIA siquidem Germanæ terræ confinis, ab occidente vbi Ister* amnis oritur, dilatatur, habens ab oriente Seres, in sui principio Caspii maris l ttus, ab occidente Germanos & flumẽ Vistula: à meridie Ponto & extremo alueo Danubii terminatur. In* principio Scythiæ sunt montes Riphæi, qui Asiam diuidunt & Europã, ex quibus oritur Tanais fluuius, qui in palude Mæotica finem facit. In Scythia autem prima gens ab oriẽte sunt Gepidæ, ad Aquilonem Mysia, ab Africo magnus Danubius, ab occidente Venetiarum natio populosa, quorum nomina licet nunc per varias familias & loca mutẽtur, principaliter tamen Sclaui nominantur. Gotthi ergo descensis alpibus quibus inhabitabãt, destructa Gręcia, Macedonia, Ponto, & Asia, & Illyricum annis fere xv. tenuerunt, & post iuxta Mæotidẽ (quæ fuit eis prima sedes Scythiæ) commorantes, Philimer Regem habuisse noscuntur. In secunda, id est Daciæ & Mysiæ, Zeutam eruditum philosophum habuerũt, post hunc Diceneum, post hunc Zamolxem, quem miræ philosophię & eruditionis historiographi protestantur. Nec defuerunt eis qui eos in sapientia erudirent, vnde & Gotthi sapientiores pene omnibus barbaris extitere, Græcis pene consimiles, vt refert Dion, qui eorum historias composuit Græco stylo, & generosos dicit inter eos Pileatos vocari, ex quibus reges & sacerdotes ordinabantur, & adeo laudatos in bello probauit, vt Mars quem poetę deum belli pronunciant, ex eis dicatur ortus fuisse. Vnde Vergilius:

In principio & medio.

Solo V.C.

Infr. c.15.

Gradiuumq; patrem Geticis qui præsidet aruis.

Vnde Gotthi Martem semper cultura asperrima placauere, opinantes bellorum præsulem captorum sanguine complacandum. Tertia vero sede super Ponticum consederunt, iam humaniores & prudentiores effecti, & diuisi per familias castra figebant. Arcus ex neruis magno studio compingebant. Vnde Lucanus:

Armeniosq; arcus Geticis intendite neruis.

Habuere & carmina, & modulationes, & instrumenta musica, & psallentes.

Athanauso.

De Tanai, & ortu Parthorum.*

CAP. XI.

Vesosus 2. Scythæ. Vexores. Tanais. Tanausus. Vesosus 2.

SCYTHIS quos Amazonũ viros prisca tradit authoritas, * Vexores Rex Ægypti bellum intulit, in quo à Gotthorum exercitu victus fuit, quib. præerat Rex Tanais, & nisi Nilus & munitiones quas propter incursus Æthiopũ Vexores fecerat, obstitissent, eum cum patria extinxisset. Cumq; eum ibi positum lædere non valeret, reuertens fere totã Asiam subiugauit & Formi Regi Medorum tunc sibi charo ad persoluẽdum tributum subditam esse fecit, ex cuius exercitu nonnulli victores prouincias subditas contuentes in omni fertilitate pollere, deserto suorum agmine in Asiæ partibus resederunt. Ex* quorum genere dicit Pompeius Trogus Parthorum prosapiam descendisse. Vnde & lingua Scythica Parthi, id est fugaces, siue exules dicuntur, suoq; generi respondentes inter omnes pene Asiæ nationes, soli sunt sagittarii & acerrimi bellatores. De nomine vero Parthorum aliqui etymologiam traxerunt, vt dicerentur Parthi, quasi parentum fugaces, quia à parentibus recesserũt.

Iornandes libro de rebus Gethicis: vnde hic multa exscripsit.

De fœminis Gotthorum, quæ postea dictæ sunt Amazones. CAP. XII.

Tanausum. Thanausum.

HVNC ergo * Tanaim post mortem sui inter numina posuere, post cuius decessum exercitus eius collocatis ibi fœminis ad gentes alias diuerterunt, quibus diutius immorantibus mulieres coactæ ad incursus hostium arma sumpsere, ex quibus aliquæ rediere ad viros, aliæ remansere. Illæ autem quæ remansere, in prædam à vicinis gentibus tentabãtur, sed doctæ armis fortiter restitere, hostesq; super se venientes cum magna verecundia abegerunt. Eodem tempore fuere apud eos qui in Scythia remansere, duo iuuenes elegantes, ex regali progenie procreati, alter Plinius, alter Scolpythus vocabatur, qui egressi de terra sua cum multitudine iuuenum, habitauerũt iuxta fluuium qui dicitur * Thermodoon. Incolæ autem eius terræ eos & suos bellis & factionib. occiderunt. Mulieres vero eorum de virorum interitu condolentes, paucos qui euaserant occidêre, vt omnes viduæ pari fletu virorum sanguinem vindicarent, nec ex inde maritalia gaudia admiserunt, sed tantum pugnis & præliis institerunt. Cum quibus autem pacem habebant, concubitui se tradebant, & partus tempore masculos enecabant, & fœminas reseruabant, & dextras mamillas abscindere decreuere, vt armis & sagittandi officio expeditius vterentur. Virgines autem

Termedontus. V.C. Termeloontus.

autem earum, spretis officiis mulierum, armis & venationibus insistebant, quæ audientes alias fœminas sui generis à Gotthis relictas prælijs exerceri, in earum coloniam transierũt: quæ omnes simul fretæ maiori audacia se ad inuicem cohortantes, quia sine principatu incertius ferebantur, duas prudentiores & audaciores, Lampedo videlicet & Marpesiam elegere, easque principatui præfecere. Quæ dum curam rerum gererent, & propria defendentes aliena vastarent, sorte Lampedo cepit fines patrios contuendos: Marpesia vero fœminarum agmine sumpto nouum genus exercitus attentauit, & in Asiam proficiscens diuersas gentes bello contriuit, alias pace concilians ad Caucasum remeauit, ibique certum tempus demorans locum saxum Marpesiæ appellauit. Vnde & Vergilius:

10 *Ac si dura silex, [aut stet] Marpesia cantes.* — *Tales. V. C.*

Hic ergo multum temporis Amazones confortatæ, inde egressæ Tale fluuium transiere, Armeniam, Syriam, Ciliciam, Galatiam, Pisidiam,* omniaq; loca fœlici exercitu domuere, & reuersæ Ioniam Æoliamq; deditas sibi prouincias effecere. Vbi diutius dominantes, ciuitates castraq; suo nomine dicauere. Ephesi quoq; templum Dianæ miræ pulchritudinis ob sagittandi ac venandi studium, quibus se artibus dedicarunt, effusis opibus condidere. Tali ergo casu ex Scythia genitæ fœminæ potitæ* victoria, per cẽtum fere annos regna Asiæ tenuere, & sic demum ad proprias socias in cautes Marpesias quas superius diximus, ad montem Caucasum repedarunt. Quæ videntes proles suas rarescere, à vicinis gentibus cõcubitum petiere, ita vt facta nundina in anno semel masculis misceantur, & eadem die futuro tempore reuertentes concubitui se concedunt, patribus masculos, sibi fœminas reseruantes, & armorum vsui deputantes. Dum vero hæ fœminæ partes Asiæ deuastarent, Persarum exercitus superuenit, qui cum fœminis bellum aggressi, XL. millia fœminarum cum Marpesia occidere. Post Marpesiam Sinope filia eius materno principatui subrogatur: post hanc regnauit Orithyia, quæ aduersus Menelaum & Herculem mouit bellum, & plus dolo quam pugna Orithyia victa ab Hercule fuit capta, & de exercitu fœminarum fere centum millia in ore gladii cecidere. Hercules autem restituit Orithyiam sorori suæ Antiopæ, quæ cum Orithyia corregnabat. Postea Orithyia misit ad Scythiam, vt Scytæ auxilium sibi destinarent, quo contra magnum Herculem prælium repararet. Arpedo autem regnabat illo tempore apud Scythas, qui recolens Amazones ex Scytharum seu Gotthorum genere processisse, dolens tam insignes fœminas deperisse, misit filium suum in auxilium Amazonum cum magna multitudine bellatorum, à quorum facie* veritus Hercules in Græciam se recepit. Post Orithyiam suscepit regnum Penthesilea, quæ audiens Græcos in Troiæ exterminium aduenisse, succursui se contulit Troianorum cum LXX. millibus armatarum, & ibi strenue multa gessit. Tandem ibidem cum multis ex suis ab Achille dicitur interfecta. Post Penthesileam *Thalestris suscepit regnum Amazonum. Hæc* acta pace cum Alexandro, qui & Paris, Græcos desiit infestare. Erant autem Amazones varia veste compositæ, capillis à fronte tonsis, à ceruice demissis, mamillis dextris abscissis, sinistras strictura tunicæ coarctabãt. Et erant eo tempore plusquam ducenta millia armatarum. Et hæ Gotthorum fœminæ vsq; ad Iulium Cæsarem regnum egregie tenuerunt. ex inde vsq; ad hæc tempora regnum tenent in terra quæ vulgariter dicitur Fœminea.

omniaque Asiæ loca. — *Victoriam.* — *Victus.* — *Thalestris. Talistridis. V. C. facta 13.*

De actibus Gotthorum, & Amazonum, & de Telepho, & de Eurypylo Gotthorum Regibus, & Regina Tomyri.

CAP. XIII.

Sed quia de viris Gotthorum sermo assumptus fuerat, & quanta fuerit gentis illius gloria, de fœminis fecimus mentionem, quarum fortitudine hoc probatur. Orosius dicit, Gotthos Regem nomine Thelephum post multa tempora habuisse. De quo Iuuenalis, — *V. C.*

— Impune diem consumpserit ingens
Telephus.

Is ergo Telephus Herculis filius, sorori Priami fuit coniugio copulatus, procerus corpore, sed terribilior in vigore, qui paternam fortitudinem propriis viribus æquans, genas & formam similitudine præferebat. Huius regnum Mysiam appellauere maiores. Cum itaque Hercules tempore Gedeonis fuisse dicatur, & ante Telephũ filium Herculis plures Reges habuerit gẽs Gotthorum, scilicet Varic, & Gadaric, & Philemer, & Zamolxẽ, & *Tanaim, & diu post Telephũ filiũ Herculis, & Hercules* fuerit tẽpore Gedeonis qui iudicauit populum Israel centesimo octogesimo quinto anno, & ita videtur quod multis annis ante tẽpora Gedeonis Gotthi à Scandia sunt egressi. Is ergo prædictus Telephus habuit bellum cum Danais, in qua pugna Thersandrum ducem Græciæ interemit, & dum Aiacem

Tanausum. Fuit.

infestus inuadit, Vlyssemq; prosequitur, ictibus equo cadente, ipse corruit, Achillisq; iaculo femore sauciatus diu mederi nequiuit: Græcos tamē quāuis saucius ex suis finib. ꝑpulsarūt. Telepho vero defuncto, Eurypylus successit in regno ex Priami Regis germana ꝓgenitus, qui cū ob Cassandræ amorē bello interesset Troiano, parentib. soceroq; ferre auxiliū cupiens, mox veniens est extinctus. Post longa vero tempora Cyrus ille famosus Rex Persarum cum * Tomyris Regina Getarum siue Massagetarum sibi exitiabile bellum inferret, transmisso Araxe fluuio mortis & regni pœnas subiuit, cuius caput abscissum Tomyris in vtrem humano sanguine plenum misit, dicens: Satiare sanguine quem sitiisti. Tunc Regina Tomyris adepta victoriam tantamq; prædam, in partem Mysiæ quæ nunc Amazonia dicitur, victrix abscessit, & mutato nomine minorem Scythiam appellauit, & ciuitatem Tamer 10 è suo nomine ædificauit, & adhuc hodie succestrices * earum fœminæ agentes militiam, strenuæ habentur in opere militari, & terra earum adhuc hodie dicitur vulgariter Fœminea.

V.C. toto capite Atamiris legit Athamaris. V.C. Iustino libr. 1. & aliis Tamyris, Græcis vt Herodoto τομύρις vel τόμυρις successores.

De victoriis Gotthorum contra Persas & Græcos.

Cap. XIIII.

POST hæc Darius filius * Hystaspis Rex Persarum, Anchiri Regis Gotthorum filiam in matrimonio postulauit, rogans, pariter & deterrens, nisi suam perageret voluntatē. Cuius affinitatem Gotthi spernentes legationem & petitionem pariter frustrauere, qui quia repulsus, & dolore stimulatus, contra ipsos egit exercitum septingentorum millium arma- 20 torum, nauibusq; pene à Chalcedonia vsq; ad Byzantium instar pontium tabulatis duobus mensibus fatigatus octo millia perdidit armatorum. Timens autem ne pōtem eius aduersarii occuparent, celeri fuga in Thraciam repedauit, nec Mysiæ solum credidit esse tutum. Post cuius decessum Xerxes filius eius paternas iniurias vlcisci desiderans, de suis septingēta millia, de auxiliantibus vero * trecenta millia habuit armatorum. Naues rostratas mille ducentas, quæ ad nauale bellum rostris ferreis armabantur, onerarias autem [ad] tria millia legitur habuisse. Et contra Gotthos profectus bellum non fuit ausus tentare, sed eorum animositate & constantia superatus absq; certamine confusus recessit. Philippus quoq; pater Magni Alexandri cum Gotthis amicitias fœderans Olympiada Neptolemi regis Molossorum filiam accepit vxorem, vt tali affinitate roboratus Macedonum regna firmaret. 30 Qua tempestate Philippus inopiam pecuniæ passus * Odisicanam * Mœsiæ ciuitatem quæ propter viciniam Tomyri Reginæ Gotthidi erat subiecta, vastare curauit. Sed sacerdotes Gotthorum qui Pileati vocantur patefactis portis cum citharis & vestibus candidis obuiā * egressi, patriis diis, vt sibi propitii Macedones repellerent, voce supplici modulātes: quos Macedones sibi fiducialiter occurrere contuentes (si fas est dicere) ab inermibus terrentur armati, & soluta acie quam ad bellandum, non ad vrbis excidium * construxerunt, inito fœdere ad * propria sunt reuersi. Quem dolum cum post longum tempus cognouisset Sitalcus egregius doctor & ductor Gotthorum, CL. millia pugnantium congregauit, & Atheniensibus bellum intulit, in eis Perdicca tunc regnante, quem Alexander apud Babyloniā ministri insidiis potans interitum, porrecto anulo in Atheniensium principatu reliquerat 40 successorem: magnoque prælio in hoc inito Gotthi inuenti sunt pro victoria superiores, & pro iniuria quam in * Mœsia Græci fecerant, Gotthi in Græcia discurrentes cunctam Macedoniam vastauere.

Hydaspis. V.C. — Chalcedon. Byzantium. — Quatuor centa. forte quadringenta. — Odisicana. Mesiæ V.C. Athamari. — Codex scriptus Mesiæ, sed legendum Mysiæ egressi sunt. Construxerat. Patriam. — Athenienses. Babylon. eum Mysia.

De sapientibus Gothorum & consiliariis eorundem. Cap. XV.

DEINDE regnauit in Gotthis * Boruista, & venit ad eum in Gotthiam Dicineus, quo tempore Sylla in Romanis habuit principatum, & Dicinei consilio Germanorum terras * quas Franci detinent, occuparūt, & dedit ei Boruista fere regiam potestatem. Gotthorum regnum Cæsar qui pene totum mundum suo subiecit imperio, crebro pertentans non 50 potuit subiugare, neq; Caius Tiberius Imperator tertius Romanorum, licet sæpius attentarit. Gotthi autem hoc commodum, hoc salubre, hoc votiuum, hoc agendum in agendis & in iudiciis iudicabant, quod Dicineus eorum consiliarius approbabat. Ipse autem mores eorum barbaricos immutauit, ipse fere omnem Philosophiam, Physicam, Theoricā, Practicam, Logicam, dispositiones XII. signorum, Planetarum cursus, augmentum Lunæ & decrementum, Solis circuitum, Astrologiam, & Astronomiam, & naturales scientias Gotthos docuit, & ex belluina ferocitate homines & philosophos instaurauit. Hæc & alia Dicineus Gotthis peritia sua tradens mirabiliter enituit apud illos, & non solum mediocribus, immo & Regibus imperauit. Elegit præterea nobiliores & prudentiores, fecitq; sacerdotes,

Boruisti. — Quas nunc.

quos

quos ad Theologiam instituens vocauit speciali nomine Pileatos, & * Tiaris capita palliabant, arbitror sic vocatos. Decedēte vero Dicineo pene pari veneratione Eumosicum habuere, quia nec impar in solertia habebatur. Etenim Rex & pontifex ob sui peritiam illis fuit, & in summa iustitia populos iudicabat. Et hoc rebus humanis exempto, succedit in regno post multa tempora Dorpaneus.

T sup. cap 10. Thyaris V. C. *successit.*

Iterum de bellis Gothorum, & Ostrogotha, & Gniua Regibus eorum.

CAP. XVI.

ANNO XII. ante æram conditam vsque ad æram CXXV. in qua regnauit Domitianus, & fiunt anni CXXXVII. scriptum non reperi, & ideo hic omisi. Demum autem Domitiano imperante æra CXXV. Gothi eius auaritiam metuentes, fœdus quod cum aliis principibus pepigerant * dissoluentes, ripam Danubii diu possessam à Romano imperio deletis militibus cum eorum ducibus vastauere. Caput * Oppii Sabini qui inibi Romanis præerat abscindentes, castella & ciuitates & oppida Romanis subdita deuastarunt. qua necessitate Domitianus cum omni virtute sua Illyricum properauit pene Republica iam exhausta, & Fusco eis prælato cum electissimis viris amnem Danubii consertis nauibus instar pontis transire coegit contra exercitum * Dorpinæi. Tum * Gotthi insignes reperti arma * capessunt, primoque conflictu Romanos deuincunt, Fuscoque duce imprimis extincto castra militum diuitiis spoliant Romanorum, magnaque potiti gloria per loca proceres suos pro gloria & fortuna Semideos vocauerunt. Hi autem licet communiter dicerentur Gotthi, illi autem qui in Scythia commorantes in Orientali plaga manebant, * Ostrogotthi, qui in Occidentali, * Vesegotthi specialiter vocabantur. Et gens ista mirum in modum in ea parte Scythiæ qua manebat, in Ponti littore, tanta terrarum spacia, tot sinus maris, tot concursus fluminum tenens enituit, vt * Vandalus & * Margomanus * Squadrorum princeps eorum essent * subditi. Fastida rex Gepidarum ab Ostrogottha Rege Gotthorum, aut bellum sibi parari, aut terræ spacium legatione præmissa petiit derelinqui. Tunc Ostrogottha vt erat animi solidi, respondit relatis, Bellum tale se abhorrere, durumq; fore & omnino scelestum confligere cum propinquis, loco vero non cedere * fore dignum. * Gepidæ autem in bella irruunt, & inclinata parte Gepidarum, Rex eorum pudendis opprobriis ad patriam fugit bello coactus. Victores Gotthi discessione * contenta in sua patria toto tempore fœliciter remanserunt. Post decessum Ostrogotthæ Gniua ad * regimen sublimatur, qui exercitum diuidens in duas partes, vnam partem ad vastandam * Mœsiam dirigit quæ negligentibus principibus fuerat destituta; ipse vero * Philippopolin ire festinat, & diu obsessam inuadit, prædaque potitus Priscum ducem qui inerat, fœderauit, quasi cum imperatore Decio pugnaturus, qui Decius cœpit regnare æra CCLXVII. Ad conflictum igitur venientes, illico Decii filium sagitta crudeli vulnere sauciauit. Quod pater aduertens ad confortandos animos fertur dixisse, Perditione vnius militis nihil est Reipublicæ diminutum: affectu tamen paterno compatiens hostem inuadit, aut mortem, aut vltionem filii exposcendo, dispositoq; prælio finem consequitur vitæ, Imperii, vltionis.

Æra 125. *Gothi dissoluerunt.* *Danubius.* *absciderunt.* *V. C. Opii vno p. Romanis.* *Darpanei.* *Gothi.* *capescunt.* *Ostrogothi.* *Vesegothi.* *Vandalus.* *Margomanus.* *Squadrorum.* *Scandorum vel Scandiorum.* *Subditi serui tuti.* *Gepidæ.* *ferens.* *contentus.* *regnum.* *Mysia.* *Philippopolis.* *Æra 267.*

De Gallo, & Volusiano, & Claudio Imperatoribus, & pugnis eorum cum Gotthis.

CAP. XVII.

DEFVNCTO autem Decio, Gallus, & Volusianus filius eius regnum adepti sunt Romanorum, & regnauere annis duobus, æra CCLXX. Gallo autem in fata cedente Gallienus per se arripuit principatum æra CCLXXI. tempore cuius Gotthorum exercitus cum multis nauibus per * Hellespontum in Asiam transierunt, vbi multas eius prouinciæ ciuitates, & opulentissimum * templum Dianæ quod superius diximus Amazones condidisse, extractis diuitiis succendere, & spoliatam Chalcedoniam subuertere, quam postea Cornelius habitus reparauit. Quæ etsi vrbis regiæ dignitatem obtineat, antiquæ pugnæ posteris signa præfert. Hac ergo fœlicitate, victoriis, spoliis, prædaque ditati transeuntes per Hellespontum in suo itinere Troiam & Ilium vastauere, & quæ erant à bello Agamemnonis vix aliquantulum reparatæ, hostili gladio iterum feriuntur. Post tale excidium iterum Asia eorum experta est feritatem. Nam * Anchialon ciuitatem aggressi, quam mari vicinam Sardanapalus Rex Assyriorum dicitur construxisse, ibi multis feruntur mansisse diebus aquarum calidarum recreatione iucundi. Erat * autem ad infirmorum efficacissime sanitatem.

Æra 270 *Æra 271* *Gothi.* *Hellespontus.* *Templum Dianæ.* *Chalcedon.* *Troia.* *Ilium.* *Anthiolo z.* *enim*

Exinde ad propria repedarunt. Cumque regiones Romanis subditas deuastarent, Claudius Imperator qui cœpit regnare æra CCLXXXVI. occurrit, & victos coegit ad primas sedes Scythiæ remeare. Romani autem Claudium Augustum, pro eo quod tam fortissimam gentem à finibus Reipublicæ remouisset, insigni gloria honorantes, in foro illi aureum clypeum, in Capitolio auream statuam collocarunt.

Æra 286.

De Constantino Imperatore, & Geberic & Hermanarico Gotthorum Regibus, & eorum bellis.

CAPVT XVIII.

Æra 326.

Quingentianos Gothi. Sarmata.

DEMVM cum auxilia plurima Diocletiano & Maximiano Romanorum principibus præbuissent, succedente Constantino Cæsare Magno, qui cœpit regnare æra CCCXXVI. aliquandiu sunt neglecti, eo quod Cæsar Magnus succedentibus sibi prosperis cōtra Parthos & Persas in superbiam tumuisset. Et cum Diocletianus Achillem in Alexandria superasset, & Maximianus Herculeos & * Quingentinos in Africa attriuisset, cœperunt Romani Gotthorum auxilia dedignari. Tunc Gotthi Sarmatarum regionem aggressi copiosissimis super Romanos agminibus irruere, & vehementi virtute cuncta deprædatione & gladio vastauere. Aduersus quos Constantinus aciem instaurauit, ingentique certamine Danubium compulit pertransire, de diuersis gentibus virtutis gloria clarus, sed de Gotthorum victoria amplius gloriosus, quem Romani acclamante senatu laude sunt publica prosecuti, quod tantam gentem vicerit, quod patriam Reipublicæ reformarit. Gotthi autem ad iuga propria reuertentes ibidem aliquandiu habitarunt, sed quia licet * vitia virtutibus non cedebant, iterum contra Romanos rebellia attentarunt, & sub Ariaco & Aurico qui tunc temporis Gotthis præerant, Pannoniam & Italiam deuastantes Liguriam inuaserunt, & commoditate regionis illecti studuerunt famosissimam Romanæ vrbis æmulam in suo nomine condere ciuitatem, quæ ab aliquibus creditur fuisse Verona, quæ (vt alibi diximus) quasi væ Roma est appellata. Aliqui dicunt fuisse Sicambriam, quæ fuit iuxta paludem Mæotidem * ædificata. Post Ariacum & Auricum Geberic succedit in regnum anno Constantini XXVII. æra CCCLIII. Nam hic cum esset nobilissimus genere, gloriam generis sui auorum magnalibus voluit adæquare, & primitias regni in gente Vandalica cupiens ostentare contra Huimar Regem eorum bella tentauit, victumque coegit à patria exulare. Huimar autem & Vandali expulsi à sedibus ab Constantino principe Pannoniam petierunt, ibique fere per sexaginta annos locatis sedibus Imperatorum decretis velut incolæ paruere, & post longum tempus à Stilicone magistro Romanæ militiæ, consule & patricio inuitati Gallias occupatuat. Vbi finitimos deprædantes impedientibus Gotthis non potuere ad primas sedes in Pannoniam remeare. Nam Geberico rebus humanis exēpto, Hermanaricus regimen suscepit in Gotthis anno Constantini Imperatoris secundo, æra CCCLVII. Hic multas & bellicosissimas gentes perdomuit, suisq; legibus parere * coegit, quem merito nonnulli Alexandro maximo compararunt. Siquidem cum gentes domitas haberet subiectas, & apud omnes earum subiectione clarus floreret, non est contentus, nisi gente Herulorum quibus præerat Alaricus, fere trucidata, residuum suæ subiiceret ditioni. Nam gens prædicta quanuis multos sua velocitate subigeret, Gotthorū tamen subiacuit stabilitati, vt & ipsa inter gentes reliquas Hermanarico, seruiret. Post Herulorum cædem Hermanaricus in Venetos arma mouit, qui quanuis despecti, præ numerositate tamen primo resistere conabantur, & licet ab vna stirpe exorti Venetiani & Sclauiani dicantur, hos omnes Hermanaricus subegit, & vt propriis laboribus imperauit.

Victi à virtutibus non cessabunt.

Verona. Sup. cap. 9. Liguria. Sicambria. populata.

Æra 353. Huymar.

Æra 357. Concilia has æras sup. hac pag. nisi illic de ætate, hic de regno loquatur. Heruli.

Venetiani.

Hugnis & inf.

*De * Hunnis, & morte Hermanarici.*

CAPVT XIX.

Alamber. Ostrogothi. CX. Hunni.

Nicesiæ.

HERMANARICVS autem Rex Gotthorum qui (vt superius retulimus) multarum gentium extiterat triumphator, aliquo vulnere saucius ægram vitam imbecillitate contraxit, & nunc Alamber Rex Hunnorū in Ostrogothos, qui iam à Gothis seiuncti manebāt, insiluit & prostrauit. Hermanaricus autē dolore vulneris & Hunnorum potius, vitæ suæ anno * vx. est defunctus. Cuius mors Hunnis occasionem præbuit præualēdi, ipsiq; Gotthi qui remanserant, extinctis pene Ostrogotthis Vesegotthis ad Valentem Imperatorem nuncios transmiserunt, vt partes Thraciæ & * Mœsiæ eis traderet ad manēdum. qui annuit,

annuit,& petitas terras contulit excolendas,& Danubium transmeantes Daciæ & Thraciæ largitione principis insederunt.

RODERICI ARCHIEPISCOPI TOLETANI DE REBVS HISPANIÆ, LIBER SECVNDVS.

De schismate in Athanaricum & Fridigernum,& hæresi Ariana.* *Fridigenum.*

CAP. I.

PRimvs Gotthorum gentis administrationem suscepit Athanaricus ęra CCCLXXXI.& regnauit annis XIII. qui persecutione crudelissima aduersus *fidem commota,contra Gotthos qui in gente sua Christiano nomine censebantur,cædes * cœpit. Ex quibus plurimos qui nolebant idolis immolare,fecit martyres, reliquos autem multis persecutionibus afflictos dum interficere præ multitudine abhorreret, dedit licentiam in Romanorum prouinciam trāsmigrare. Æra CCCLXXXIX. Gotthi in Istrum aduersus semetipsos in Athanarico & Fridigerno diuisi alternis se cædibus deuastarunt: sed Athanaricus Fridigernum Valentis Imperatoris auxilio superauit, & ei cœpit potentia præminere. Verumtamen Fridigernus quasi subregulus habebatur. Tādem vero ne gentis Gotthicæ gloria scinderetur,* Fridigernus cum iis qui in Oriente Ostrogotthi dicebantur,& Athanaricus cum Vesegotthis in Occidente tabernacula metabantur. Tunc * Gudila Episcopus eos legem docuit Christianam,& scripturas noui ac veteris Testamenti linguam transtulit in eandem. Et Gothi qui hactenus idololatriæ superstitioni dediti gentilibus sacrificiis se vouebant, iam nunc fide suscepta ecclesias construxerunt,& sacerdotes euangelicos habuere,specialesq; literas quas eis cum lege Gudila eorum Episcopus tradiderat,habuerūt,quæ in antiquis * Hispanorum & Galliarum libris adhuc hodie superextant, & est litera quæ dicitur Toletana. Huius rei gratia legatos cum muneribus ad Valentem Imperatorem miserunt,& doctores propter suscipiendam Christianæ fidei regulam postularunt. Valens autem à veritate catholica deuius, & Arianæ hæresis peruersitate detentus,vt audiuit Gotthos fidem catholicam suscepisse, applausit eisdem,& missis hæreticis sacerdotibus Gotthos persuasione nefanda sui erroris dogmati aggregauit,in tam præclaram gentem virus pestiferum transfundendo: sicq; errorem quem recens credulitas bibit,tenuit,diuq; seruauit vsq; ad tertiam synodum Toletanam quę fuit sub Rechared principe celebrata. Gotthi autem statim vt Valentis literas suscepere,& sibi dogmatis sui ecclesias construxere,& talia iuxta eundem Arium de ipsa diuinitate documenta sumpsere,vt crederent Filium Patris maiestate esse minorem, & æternitate posteriorem,Spiritum autem sanctum nec * dominum esse, nec ex substantia Patris existere, sed per Filium creatum esse,vtriusque ministerio deditum, & amborum obsequio subditum: aliam quoque Patris sicut personam,sic & naturam asserentes,aliam Filii, aliam denique Spiritus sancti,vt non iam secundum sanctæ scripturæ traditionem vnus Deus & vnus Dominus coleretur,sed iuxta idololatriæ superstitionem tres Deos & Dominos faterētur. Cuius blasphemiæ malum per decessum temporum Regumq; successum annis pluribus tenuere: qui tandem salutis suæ reminiscentes,& inolitam perfidiam detestantes ad vnitatem catholicæ fidei redierunt æra CCCXC.

Æra 381 / *fideles* / *incepit.* / *Æra 389.* / *Fridigenus.* / *Gudila.* / *Hispaniarum.* / *Deum* / *Æra 390.*

De fame Gothorum, & morte Valentis Imperatoris.

CAP. II.

* GOtthi qui primum Christianos à sedibus suis expulerunt,rursus ab * Hunnis & ipsi cum Athanarico & * Fridigerno suis Regibus sunt expulsi. transito Danubio, cū vim ferre non possent, Valentis Imperatoris imperio armis depositis se dederunt. Sed vbi viderunt se opprimi à Romanis, contra consuetudinem libertatis rebellia tractauerunt.

Vgni V.C. / *Hunni* / *Fridigenus semper.*

imminente.

Verum famis periculo * eminente Fridigernus & Athanaricus qui vice Regum illis præerant, * exercitus inopiæ condolere, & immundorum animalium morticina eis dare, ita vt mancipium pro vno pane, aut decem libris carnium mercaretur. Mancipiis autem & supellectili iam * distractis, filios eorum auarus mercator poscebat, parentes autem saluti pignorum prouidentes elegere ingenuitatem potius perire quam vitam, dum qui venditur, vitæ seruetur. Contigit illo tempore, vt dictator Romanorum Fridigernum Gotthorum Regulum dolo ad conuiuium inuitaret. Sed cum Fridigernus doli nescius cum paucis conuiuio aduenisset, suorum in prætorio occisorum vox suspectis auribus * intonuit, & voce flebili non * ignota illico velocitate egreditur Fridigernus, suosq; socios eripiens ab interitu imminente ad Romanorum necem instigat. Qui nacti votiuam occasionem elegerunt bello magis quam fame deficere, & Lupicinum & Maximinum duces gladio occidere: & illa dies Gotthis famem, Romanis securitatem ademit, cœperuntq; Gotthi iam non vt aduenæ & peregrini, sed vt ciues & domini possessoribus imperare, totasque * Septentrionales vsque ad Danubium sub iure tenere. quod comperiens in Antiochia Valens Imperator, mox armato exercitu in partes Thraciarum egreditur, vbi lachrymabili bello commisso vincentibus Gotthis in quodam * prælio iuxta Hadrianopolin saucius ipse fugit, ignorantibusque quod Imperator in tam vili casella delitesceret, Gotthis ignem, vt * assolent, apponentibus, cum regali pompa crematur: & merito ipse ab eis temporali crematur incendio, qui tam pulchras animas æternis ignibus tradiderat concremandas. Inuenere autem Gotthi illo prælio confessores priores ex Gotthis, quos dudum propter fidem à suis finibus expulere, & voluere eos participes fieri prædæ suæ, qui cum acquiescere noluissent, fuere ex eis aliqui interfecti, alii montuosa loca tenentes sibi refugia construxere, & non solum perseueratione Christiani catholici, sed * & in concordia Romanorum à quibus dudum excepti fuerant, permansere. Eo tempore Vesegotthi Thraciam Daciamque Ripensem post tanti trophæi gloriam, tanquam solum genitale potiti colere inceperunt.

cęperunt exercitus. — defectis. — intonauit. — ignorata. — Septentrionales portas. — quoddam prædium. — Adrianopolis. — assolet. — etiam

De quibusdam vastationibus, & pace Romanorum, & morte Athanarici & Fridigerni.

CAP. III.

Æra 391.

GRATIANVS autem qui cœpit regnare æra CCCXCI. & regnauit annis VI. post obitum Valentis patrui sui, Theodosium qui agnominabatur Hispanus, filium Theodosii Comitis electum præfecit imperio Orientis anno regni sui quinto, & fratrem paruum Valentinianum Romano imperio subrogauit. Qui Valentinianus regnauit cum Theodosio annis VIII. Cum autem esset Theodosius acris ingenii, consilio & virtute præclarus, præceptorum seueritatem sic liberalitate & blanditia temperauit, vt remissum exercitum ad fortia prouocaret. At vero milites principe meliore comperto impetendi Gotthos fiduciam acceperunt, eosque Thraciæ finibus pepulere. Sed cum Theodosius pene vsque ad desperationem ægrotasset, Fridigernus cum Gotthis diuiso exercitu Thessaliam, Epirum, Achaiam, & Alatheos cum residuis copiis deprædatus, Pannoniæ superuenit. Quod cum Gratianus Imperator qui à Roma in Gallias secesserat, comperisset, mox ad eos collecto exercitu venit, & eorum exercitum cui præerat Fridigernus, primo aduentu prostrauit. Sed cum qui euaserant ad Athanarici exercitum confugissent, & mox Athanaricus deliberauit collegæ sanguinem vindicare. Sed Gratianus occurrens venit ad eos, non tam armis quam gratia & muneribus complanandos, pacemque firmat victualia concedendo. Quod audiens Theodosius postquam conualuit, gratum tulit, & in hanc pacem ipse consensit, Athanaricumque Regem qui Fridigerno successerat, sibi benignis moribus & muneribus sociauit, & Constantinopolim accedere inuitauit, qui acquiescens cum Theodosio vrbem Regiam est ingressus, miransq; vrbis situm, stationemq; nauium, populosq; diuersarum gentium, quasi in vno fonte è diuersis mundi partibus scaturire, En, inquit, cerno, quod incredulus audiebam. In tali ergo admiratione maioriq; à principe suffultus honore, obiit paucis mensibus interiectis, quem princeps affectionis gratia plene plus mortuum quam viuum honorans dignæ tradidit sepulturæ.

Thessalia. — Epirus. — Achaia. — Alathei. — Pannonia. — Constantinopolis.

De strage Radagasi & Stiliconis, & vastatione Italiæ.

CAP. IIII.

V.C Redagaysi sed in sequentibus Radagaysus. — Æra 414. — V.C.394 fortasse minus bene.

DEFVNCTO igitur Athanarico æra CCCCXIIII. attendentes Gotthi Theodosii benignitatem Romano Imperio se dedere, fuereque sine Rege XXVIII. annis. Et exinde dicti

dicti sunt Fœderati, quos Theodosius contra Eugenium tyrannum qui occiso Gratiano Gallias occuparat, plusquam viginti millia armatorum, fideles & amicos intelligens secum duxit, victoriaque de prædicto tyranno potitus vltionem exegit. Sub Theodosio Alani Vandali, & Sueui Hispanias sunt aggressi: Alani Carthaginem & Lusitaniam sortiuntur: pars Vandalorum qui Silingui dicebantur, Bœticæ resederunt: reliqui Vandali cum Sueuis Galleciam sunt adepti. Postquam vero Theodosius qui cœpit regnare cum Gratiano æra CCCXCII. & regnauit cum eo annis quinque, & Valentinianus regnauit Romæ annis septem, & Theodosius in Oriente post mortem Valentiniani iunioris regnauit monarcha annis decem, & fiunt in vniuerso anni XVII. Hic pacis & Gotthorum gentis amator fuit, & rebus excessit humanis æra CCCCXII. & successere ei Arcadius & Honorius filii eius, & regnauere annis XXV. qui luxuriose viuentes Gotthis consueta donaria subtraxerunt. Mox Gotthis increuit fastidium, verentibus ne longa pace eorum strenuitas solueretur, & iudicarunt indignum se Romanorum subditos potestati, eosque sequi quorum leges & imperium contempsere, & quos in prælio sæpius deuicerunt. Sed dum Regem eligere procurarent anno XI. Arcadii & Honorii, æra CCCCXXIII. in * Radagaso & Alarico diuisi se variis cædibus lacerarunt. Tandem in concordiam veniunt ob excidium Romanorum, & pari intentione vniforme consilium inierunt, vt ambo pariter corregnarent, Alaricus tamen * potior haberetur, & ad deprædandas Italiæ regiones ad inuicem diuiduntur. Sed * Radagasus genere Scytha cultui idololatriæ deditus, Barbaricæ inhumanitatis feritate sæuissimus, cum ducentorum armatorum millibus Italiæ partes vastatione aggreditur vehementi, spondens in contemptum Christi diis suis Romanorum sanguinem * immolaturum. Cuius exercitus ab Stilicone duce Romano in montuosis locis * Thusciæ circunclusus, fame est potius, quam ferro consumptus, ipse postremum Rex captus & interfectus. Quo extincto consors regni * alacrius cœpit regnare solus, nomine quidem Christianus, sed hæreticus professione. Qui dolens tantam multitudinem Gotthorum extinctam, habito suorum consilio, ad Honorium misit legationem, vt si permitteret, Gotthi pacati in Italiam residerent: sin autem aliter, bello foret agendum. Sed Honorius vtramque pollicitationem formidans, inito consilio cum senatu, vt eos à finibus Italiæ pellerent, prouincias longe positas, scilicet Gallias & Hispanias quas pene perdiderant, concesserunt. Gotthi autem acceptant donationem sacro oraculo confirmatam, & ad patriam sibi traditam processerunt. Post quorum discessum nihil mali in Italia perpetrato, Gotthis nihil à Romanis suspicantibus, Stilico patritius, & socer Honorii, qui fuerat natus de genere Vandalorum, gente perfida & dolosa, in Alpibus Gotthos inuadere procurauit. Sed Gotthi recollectis animis, vt solebant, & recolentes tantam multitudinem cum Radagaso extinctam, omnem pene exercitum Stiliconis vsque ad internecionem furibundo animo prostrauerunt, & in Liguriam quam transierant, rediere, eamque prædis & spoliis deuastantes Æmiliam pariter vastauere, & Tusciam discurrerunt.

Alani. Vandali. Sueui. Silingi. Æra 392. Æra 412. Æra 423 Radagayso. potentior. Radagaysus. libaturum. Thuscia. Alaricus. Gallia. Hispania. Vandali. Æmilia.

De destructione vrbis, & morte Alarici.

CAP. V.

* ET ne victrix cædium expers remaneret, Alaricus cum suis in vindictam sanguinis * Radagasi aduersus Romam prælium inceperunt, obsessamque magnæ * cladis impetu irruperunt. Sicque vrbs cunctarum gentium victrix Gotthicis triumphis victa subcubuit & captiua. Gotthi autem tantæ fuerunt clementiæ, quod omnibus indulserunt qui ad sanctorum limina confugerunt, nec quemquam à sanctuariis extraxerunt. Ingressi vrbem omnibus pepercerunt, sed iis quos extra loca martyrum inuenerunt, Christi & sanctorum nomina inuocantibus, simili misericordia indulserunt, in reliquis autem etsi preda hostibus patuit, feriendi licentiam pietas refrenauit. Incursantibus vero Gotthis in illa vastitate per vrbem, dum quidam potens virginem consecratam ætate prouectam in transitu reperisset, eam modeste admonuit, vt si quid apud se auri argentique haberet, voluntarie exhiberet: illa fideli conscientia quod habuit, reuelauit. Cumque ille vasorum formam & pulchritudinem ex illa antiqua Romanorum opulentia miraretur, virgo ait: Hæc vasa mihi de sacrario beati Petri Apostoli sunt commissa. præsume, si audes. ego sacram hostiam non audeo tibi dare. Gotthus ille ad nomen Apostoli magno pauore perterritus, hoc Regi per nuncium nunciauit, qui Rex confestim reportari omnia ad sacrarium sancti Petri per virginem illam summa cum reuerentia iussit, dicens: Cum Romanis se bellum gerere, non cum Apostolis Iesu Christi. Rediit igitur virgo reuerentissimis officiis hono-

Et, ne atrox cædium expers cadis. Radagaysi. Hoc & Augu. in pri. de Ciuitate Dei testatur. Mira Gotthi cuiusdam reuerentia erga virginem & pietas erga [illegible]. Alarici dictum religiosum.

rata redeunt & cum illa omnes qui ei se sociauerunt, super capita sua vasa illa aurea & argentea cum hymnis & canticis reportantes. Concurrerunt vndique ad voces canentium de latibulis agmina Christiana. Concurrerunt & Pagani Christianis admixti, & dum seruos Christi se esse fingerent, calamitatis excidium euaserunt. Capta est itaque Roma ab Alarico anno* M. CLXIIII.* ditioni suæ. Et beatus Innocentius Papa primus refert, qui tunc temporis apud Rauennam positus, vt peccatoris populi non videret excidium: Illa irruptio non hostis fortitudine sed Dei iudicio acta fuit. Hac tempestate Gotthi Placidiam Theodosii Imperatoris filiam, Arcadii & Honorii Imperatorum sororem, cum ingenti auri argentique thesauro Romæ capiunt, adeptisque multis opibus Romanorum, tertia die euersa vrbe partibus & incensa, inclyti & spoliis & victoria recesserunt. Deinde per Campaniam,* Brutiam, Lucaniamque simili strage bacchantes, Rhegium peruenere. Inde conscensis nauibus cum * Siciliam exiguo ab Italia freto diuisam transire disponunt, infesto mari periclitati, multum exercitum perdidere, quibus tanta fuit gloria de Romanæ vrbis obtentu, vt nihil mali se passos arbitrarentur euentum naufragii victoria compensantes. Post paucos autem dies apud Consentiam quam ipse destruxerat, Alaricus morte subita est defunctus XXVII. regni anno, æra CCCCL. quem sui nimia dilectione lugentes, Barsento amne à suo alueo deriuato, in medio amne collecto captiuorum agmine locum effodiunt sepulturæ, in cuius foueæ gremio Alaricus cum multis copiis sepelitur, & loco obtecto rursus amnem proprio cursui reddidere, & vt nesciretur ab aliquo, omnes fossores captiuos qui interfuerant, extinxerunt.

Roma capitur ab Alarico Gothorum Rege. con ditioni suæ, V.C. Et vt. M.C.IX. Briciam. cum ad Siciliã. Campania. Brucia. Lucania. Sicilia Consentia. Æra 450 Barsentum.

10

20

De victoriis Athaulphi & morte eius. CAP. VI.

ALARICO sepulto, ad regni fastigium Athaulphum consanguineum eius, forma menteque consimilem sublimarunt æra CCCCXLIX, & regnauit annis sex, qui etsi non adeo proceræ staturæ, pulchritudine tamen corporis erat in oculis intuentium gratiosus. Hic suscepto regno rediens Romam, si quid remanserat totum abrasit more consumentium locustarum, nec tantum priuatis diuitiis, immo publicis Italiam spoliauit, * imperante Honorio resistere non valente. Cuius sororem Placidiam quam Gotthi Romæ ceperant, tum propter nobilitatem, tum propter pulchritudinem in foro Iulii, ciuitate Æmiliæ, sibi matrimonio copulauit. Et Honorio rebus exhausto iam quasi cognato deferens reliquit Italiam, & ad Gallias se conuertit. quod cum audissent Burgundiones & Franci qui prius Gallias infestabant, cœperunt se suis finibus coarctare. Vandali, Alani, & Sueui quos Gotthi fugauerant à Pannonia, qui & in Galliis se receperant, relatione maiorum didicerant qualiter Geberic Rex Gotthorum incommodis & cædibus eos in Pannonia coarctarat, & à Gotthis coacti ad partes confugerant Galliarum. Vnde audito eorum aduentu, se ad Hispanos transtulerunt. Cumque Athaulphus diu Gallias infestasset, ei vt principi paruere. Confirmato itaque Gotthorum regno, Athaulphus audiens insolentias barbarorum, cœpit condolere miseriis Hispanorum, & occurrere incursibus Vandalorum. Dum autem relictis Galliis Hispanias peteret, à quodam suorum apud Barcinonam fuit inter familiares fabulas iugulatus æra CCCCLV. Huius Athaulphi & Placidiæ matrimonio conantur quidam adaptare prophetiam Danielis: Filiam Regis Austri assumet Rex Aquilonis, nec stabit ex eis germen: & vocant Regem Austri Theodosium, & Regem Aquilonis Athaulphum, nec stetit ex eis germen, quia prolem non habuerunt. Sed aliter exponitur in Daniele de Regibus Syriæ & Ægypti, nec respectu loci vbi prophetauit, regnum Romanum versus Austrum consistit. Interea Stilico Comes de quo diximus, cogitauit Honorium pellere* de Imperio Romanorum, & suum filium Eucherium subrogare. Sed Honorius stratum bello cum Eucherio filio interfecit.

Æra 449. Imperatore 2. rectius. Hispanias. Athaulphus (vt hinc colligitur) primus Gothorum Rex Hispaniarum obtinuit regnũ. Æra 455. ab.

30

40

50

De Sigerico, & Valia, & victoriis in Hispania. CAP. VII.

POST obitum Athaulphi princeps Gotthis eligitur Sigericus æra CCCCLV. & regnauit anno vno. Erat autem Sigericus Romanorum clade in vrbe notissimus, statura mediocris, profundo animo, sermone rarus, contemptor luxuriæ ira turbidus, habendi cupidus, ad solicitandas gentes prudentissimus, contentionum semina iacere, odia miscere paratus, claudicans equi casu. Hic cum plures haberet filios, sperans regnum filiis prouenturum

turum, ne intestino bello, sicut in reliquis gentibus assolet prouenire, populus vexaretur cœpit ad pacem intendere Romanorum. Ordo in filiis iste fuit: primus * Gisericus pater & dominus: sequens Hunericus: tertius Guntemandus: quartus Trasamundus: quintus Hildericus. Cum igitur Sigericus proponeret Gotthos ob causam filiorum pace diutina detinere, & Romanorum beneplacitis conniuere, Gotthi quorum belli quam pacis potior causa fuit, contra ipsum continuo conspirarunt, & cum factione impia peremere. Æra CCCCLVI. Valia Sigerico in regno succedens regnum tenuit tribus annis belli causa princeps à Gotthis effectus, sed ad pacem diuina prouidentia ordinatus (mox enim vt regnare cœpit, fœdus cum Imperatore Honorio pepigit) Placidiam sororem eius olim captam ei restituit honoratam, promittens Imperatori se propter rempublicam adiutorem. Itaque ad Hispanias per Constantium * patricium euocatus, Romani nominis causa barbaris intulit magnas cædes, Vandalos Silinguos in Bætica bello prostrauit, Alanos qui dominabantur Vandalis & Sueuis, adeo * cæcidit, vt extincto Athace ipsorum Rege, pauci qui superfuere ex Alanis, obliti regni nomine, Gunderico Regi Vandalorum qui in Gallecia residebat, sese darent, & dum cum Valia confligere tentauissent, non potuerunt eius potentiam sustinere. Deuictus itaque cum Vandalis Gundericus fugam in Aphricam meditatur, & dum à bello Hispaniæ vellet in Aphricam transfretare, in freto Gaditani maris vi grauissimæ tempestatis effractus, memor illius sub Alarico naufragii, omisso nauigationis periculo, relictis Hispaniis fugam in Gallias procurauit. Prostratis igitur Vandalis, Alanis, & Sueuis, potitus victoria ab Hispaniis gloriosus Valia reuertitur in Tolosam, Romano imperio fugatis hostibus aliquantas prouincias, secundum quod promiserat, derelinquens. Et data est sibi ab Imperatore ob meritum victoriæ secunda Aquitania cum prouinciis & ciuitatibus aliquantis. Post hæc apud Tolosam longa valetudine deprimente excessit à rebus humanis, qui fœlix fuerat, licet parum.

Gerericus. *Æra 456* *principem.* *cessit.*

De Theudoredo, & casu Hugnorum.
CAPVT VIII.

VALIA Rege defuncto Theudoredus succedit in regno æra CCCCLIX. & regnauit annis XXXIII. qui regno Aquitanico non contentus, pacis Romanæ fœdus recusat, plæraque municipia Romanorum suis cædibus occupauit, Aurelianum nobilissimum Galliæ oppidum obsessum multis viribus oppugnauit, à cuius obsidione * eminente virtute Etii Romanæ militiæ ducis non impunitus abscessit. Iussu igitur Valentiniani Imperatoris Etio remoto à militiæ principatu, cum Theuderedus Narbonem vrbem fame & obsidione diutina infestasset, rursus a Litorio Romanæ militiæ duce Hunnis auxiliantibus effugatur. Litorius autem, dum primum gessisset bella reipublicæ contra Gotthos, denuo dæmonum signis aruspicumque responsis fallaciter circunuentus, bellum cum Gotthis iniit moriturus, amissoque Romano exercitu, miserabiliter interiit superatus: fecitque intelligi, quantum illa quæ cum eodem periit multitudo prodesse potuerit, si fide potius quam fallacibus dæmoniorum auspiciis dimicasset. Extincto igitur Litorio & receptis epistolis Valentiniani, Theudoredus cum Romanis pace inita, denuo aduersus * Hunnos Galliarum prouincias deuastantes, atque vrbes plurimas euertentes, in campis Catalaunicis contra Hunnos & Regem eorum Attilam bellum assumpsit. A parte Romanorum tanta Etii patricii cui innitebatur respublica, virtus enituit, vt in ea parte Hunnorum ferocitas sopiretur auxiliantibus Francis, Burgundionibus, Saxonibus, Vrionibus qui quondam fuerant Romani milites, sed tunc in auxilium requisiti. * Sangibanus autem Rex Alanorum metu perterritus futurorum, Aurelianis ciuitatem Galliæ vbi sistebat, pollicetur Attilæ se daturum. Sed vbi Theudoredus & Etius cognouere, ante aduentum Attilæ iniectis aggeribus occuparunt, & quia suspectum, custodiri faciunt Saguibanum, quem cum gente propria in die belli medium statuere. Attila autem Rex Hunnorum tali discrimine conturbatus timuit experiri, & futura cœpit per aruspices sciscitari, qui prænunciantes infausta hoc solatii prædixere, quod ductor aduersæ partis occumberet, & sua morte triumphum sedaret. Erat autē in campis illis locus superexcrescens, quem vterque cupiebat exercitus obtinere. Dexteram partem Hunni, sinistram Gotthi & Romani cum suis auxiliis occuparunt. Inter quos dextrum cornu tenebat Theudoredus, sinistrū Ethius cū Romanis, mediū Sāguibanus. Ex aduerso autē acies Hūnorū ordinatæ in quorū medio cū suis Attila cōsistebat, vt hac ordinatione ab imminēti periculo seruaretur, excepto cornu Attilæ multiplices populi & nationes diuersæ quas suæ subdiderat ditioni, suæ gentis,

Æra 459. V. C. Theudoredus semper legit. *imminente.* *Hugnos V. C. semper.* *Sanguibanus toto cap.* *Sanguibanus.* *Ethius.*

exercitum ambiebant. Attila autem solicitus super omnes, suos erigit ad certamen. Sed Thurismundus Theudoredi filius, & Etius dux Romanus cruento Marte collis supercilium occuparunt. Arderico Rege Gepidarum qui ob nimiam fidelitatem consiliis intererat & secretis, & Valamer Rege Ostrogotthorum qui erat secreti tenax, doli ignarus, blandus alloquio, cum essent audacia strenui, & eos Hunni sæpius infestassent, ne dixerim subiecissent, adiuuantibus supra modum venientes Hunnos collis beneficio facile turbauerunt. Attila autem videns suos causa dicta turbatos, eos alloquitur, ne qui hactenus inuicti extiterant, nunc inferiores inuenirentur. Hæc & alia illo dicente, accensi in pugnam præcipitantur, & præsentia Regis cunctationem * inertibus auferebat, bellum manibus aggrediuntur atrox, multiplex, immane, pertinax, cui simile antiquitas nulla narrat, in quo gesta talia referantur, vt nihil esset quod in vita sua * conspici potuisset egregius qui huius spectaculi non fuit contemplator. Tanta enim fuit cruoris effusio, vt fluminis alueus, sicut solet imbribus inundare, fluenta traheret mixta cruore. Tunc Theuderedus Rex Gotthorum dum adhortans suos discurreret per exercitum qui pugnabat, cuius telo *occidit, ignoratur, nisi quod equo desiliens calcantium pedibus conculcatus vitam clausit vltimæ senectutis. hoc fuit quod aruspices Attilæ prædixerunt. Ibi etiam fuit occisus cognatus Attilæ Laudericus. Tunc Gotthi se ab Alanis diuidentes Hunnos fortiter inuaserunt, & pene Attilam extinxerunt, nisi quod videns suorum interitum fugit ad castra, & in * ambitum quem ex plaustris & scriniis sibi firmauerant, se recepit. Thurismundus autem Theudoredi filius de colle quem cum Etio occupauerat, credens se nocte ad agmina propria remeare, ad carpenta hostium ignarus accessit, quem fortiter dimicantem quidam de equo deiecit capite vulneratum, sed suorum prudentia liberatus à præliandi intentione cessauit. Etius etiam noctis confusione diuisus, cum inter hostes medius vagaretur, si quid aduersi Gotthis acciderat, intrepidus inquirebat, tandem ad castra veniens reliquum noctis scutorum defensione transegit. Die autem postera clarescente campos plenos cadaueribus aspexerunt, & tamen Hunni erumpere non * audebant. Sciebant autem Gotthi Attilam non nisi magna clade percussum certamina deuiare, quamuis tamen armis teperet, tubis canebat minans incursus, velut leo confossione venabuli prouocatus, qui speluncæ aditus obambulando, nec audet insurgere, nec cessat fremitibus vicina terrere. Sic Attila Rex bellicosus licet inclusus suos turbabat. Fertur autem desperatis rebus in supremo agmine de sellis equinis pyram struxisse, vt si irruerent aduersarii, flammis se ingereret consumendum, ne aut aliquis eius vulnere lætaretur, aut in potestatem hostium dominus tantarum gentium deueniret. Verum Gothi de ignoto Regis interitu admirati, & quod in eius absentia tanta * fuit fœlicitas subsecuta, doloribus stimulati exploratum diutius, & ploratum demum inter densissima cadauera repererunt, & cantibus honoratum inimicis spectantibus abstulere, & per globos dissonis vocibus inter bella furentia funeris debitum exoluerunt, & subrogati filii gaudium funesto funeri miscuerunt. Thurismundus autem gloriosus pro bello, vt tanti patris decebat filium, peractis lachrymis orbitatis, virtutis impetu in Hunnos mortem patris voluit vindicare, & super hoc Etium patricium, tanquam seniorem prudentia maturum, duxit in articulo consulendum. Ille vero metuens ne eleuati victoria Gothi consurgerent in Romanos, consuluit vt ad sedes proprias remearet, & regni paterni initium roboraret, ne Germani eius procuratis copiis præuenirent. Quod consilium non vt callide fuit actum, sed vt fides syncera, vt vtile acceptauit. Sic enim humana fragilitas dum suspicionibus carere conatur, agenda plærunque rerum occasione relinquit. *Thurismundus ergo patre mortuo in campis Catalaunicis vbi pugnauerat, & victor extiterat, ad maiestatem regiam subleuatur æra CCCCXCII. & regnauit anno vno, cum patre duobus, qui tamen patri annumerantur. Et licet fratrum & fortium turba gauderet, ipse tamen sic sua initia temperauit, vt nullius reperiret de regni successu certamen. In hoc itaque famosissimo bello ab vtrisque partibus tercenta ferme millia cæsa feruntur, exceptis XV. millibus Francorum & Gepidarum, qui ante bellum mutuis vulneribus conciderunt. Multa signa cœli & terræ eodem tempore præcesserunt, quorum prodigiis tanta belli crudelitas signabatur. Nam assiduis terræ motibus homines conturbati, à parte Orientis Luna fuscata, à Solis occasu apparuit stella Cometes, atque ingenti magnitudine * infausta diu fulsit, ab aquilonis plaga cœlum rubuit sicut ignis immixtis per ruborem igneum lineis clarioribus, quæ in speciem hastarum fulgentium rutilabant. Nec mirum si tantarum gentium tāta strages tot portentis diuinitus monstraretur. Attila igitur cognita discessione Gotthorum, & tamen dolo metuens procuratam, diu se continuit intra castra. Thurismundus vero Tolosam à cāpis Catalaunicis est reuersus. Euphromus autē Episcopus * Augustudini innumera occisorum

Marginal notes: *mentibus V. C. 2.* — *conspicere.* — *Mos Theuderedi.* — *ceciderit.* — *ambitus.* — *valebant.* — *fuerit.* — *Æra 492. Turismundus V. C. toto capite legit absque h. Turismundus Athilæ filius regnat.* — *infausta pronuncians in fulsit. al. pranuncians.* — *Augustuduni. V. C.*

Line numbers: 10, 20, 30, 40, 50

sorum cadauera sepeliuit. Igitur Attila Danubium transiens post bellum Catalaunicum contra Alanos mouit* bellum. Quod cum Thurismundus Rex Gotthorum non imparis gloriæ præsensisset, in auxilium Alanorum exercitui Attilę mox aduenit, consertoque prę-lio sicut in campis Catalaunicis, pauenda Romanis vexilla Attilæ effugauit, ipsumque Attilam fugientem coegit *oblitum olim trans Danubium repetere mansiones: & ille famosus Attila victoriarum dominus bello gemino consternatus inglorius effugatur. Thurismundus vero repulsis ab Alanis Hunnorum cateruis Tolosam rediit, & pace composita inter suos dum *insolentius solito cœpisset agere, anno regni sui secundo, cum de vena sanguinem minuisset, fuit à suo cliente consilio fratrum interfectus. Sed ante mortem v-
10 na manu paruo ganipulo quem tenebat, sui sanguinis vltor fuit, & de insidiantibus aliquos interfecit.

guerram V. C. vt inf. sæpe.
oblitas V. C.
Turismundus dolo interfectus
insolentius.

De Theudorico, & regulis Sueuorum.

CAP. IX.

THEVDORICVS germanus eius post necem fraternam æra CCGCXCIII. annis tredecim imperauit, & Rechiarium Sueuorum Regem cognatum suum reperit inimicum. Hic enim Rechiarius ex quo Theudoredi Regis filiam duxerat, de se præsumens vniuersam pene Hispaniam sibi credidit occupandam, habens sedes Galleciam
20 & Lusitaniam, è quibus egrediens Hispanias inuadebat, cui Theudoricus cognatus suus, vt erat modestus, per legatos pacifice demandauit, vt non solum recederet à finibus alienis, verum etiam nec præsumeret attentare. *Cumque ad eum Theudorici legatio aduenisset, tumido animo sic respondit: *Si* * *hic murmurans* Tolosam venio vbi sedes, & si poteris, ibi resiste. His auditis Theodoricus compacatis gentibus quibus arma mouerat, à Gallia Gotthica contra Rechiarium properauit. Cui cum Rechiarius cum magna copia occurrisset, conserto prælio iuxta fluuium Vrbicum inter Astoricam & Legionem, Theudoricus victor enituit. Cæsis Sueuorum agminibus aliquantis, & multis captis, plurimisque fugatis, ipse postremo Rex Rechiarius telo saucius cum paucis aufugit, carensque præsidio Sueuorum nauem conscendit, solius fugæ præsidio comitatus,
30 aduersaque procella Oceani Portugale proiicitur, ibique captus aduersario redonatur priuatus regno, victoria, atque vita. Theodoricus vero victor existens, subactis pepercit, eisque præfecit clientem proprium nomine Aliulphum, qui Sueuorum persuasionibus incitatus præuaricari præsumpsit, credens se ęqua cum domino potestate prouinciam obtinere. erat quippe Auernorum stirpe genitus à nobilitate Gotthici sanguinis alienus. Quo comperto Theudoricus contra eum exercitum destinauit, qui mox veniens eum in primo certamine superauit, & suorum auxilio destitutus capite plectitur, sensitque iratum quem nesciuit seruare placatum. Tunc Sueui rectoris intuitum contuentes sacerdotes suos ad Theudoricum supplices direxerunt, quos ob pontificalem reuerentiam grate suscipiens non solum impunitatem Sueuis indulsit, sed vt sibi de suo genere principem eleuarent, flexus misericordia condonauit. Occiso Rechiario Theu-
40 doricus de Gallecia ad Lusitaniam pertransiuit, & dum Emeritensium vrbem intenderet deprædari, sanctæ martyris * Eulaliæ miraculo territus cum suo exercitu mox discessit, & cum parte exercitus duces dimisit, qui ea quæ in Hispaniis acquisierat, tuerentur, & partem vnam exercitus cum duce qui Ceurila dicebatur, ad Bæticam destinauit, partem aliam cum Sunerico & Nepotiano ducibus Galleciæ deputauit, qui Sueuos apud Lucum sæuis cædibus vastauere: & ex tunc Gotthorum duces in Hispaniis præfuerunt. Exinde Theudoricus Sueuorum gente cum suis principibus subiugata in Galliam Gotthicam est reuersus. Et tunc Agrippinus Comes vt Gotthorum auxilia mereretur, Narbonam tradidit Theodorico. Post cuius discessum Sueui bifarie sunt diuisi: alii Masdram Massilæ filium in principem * elegere, qui tantum duobus annis re-
50 gnauit, alii * Frantam. Masdra autem statim mortuo, pars [illegible] sdræ filium eius substituit * Remismundum, qui cum Franta illico pacem fecit: & ambo pariter fœderati partes Lusitaniæ deuastabant. Post biennium mortuo Franta, pars eius Frumarium sibi præfecit, qui cum Remismundo super regni præminentia litigaret, euertit* Flauiam vastationes in patria exercendo. Remismundus & Lucum, & Auriam, & maritima deuastabat. Sed post biennium Frumario decedente, Remismundus pace cum Gallecis inita, Sueuorum in Gallecia obtinuit principatum. Sueui enim eum sibi in regulum præfecere. qui ad Lusitaniam transiens Coimbriam pace* detentam diripuit & exhausit, Vlysbonã etiam occupauit, Lusidio ciue & incola qui illic præerat, eam tradẽte. Post aliquot

Æra 493. V. C. Theodoricus toto cap.
adde ex V. C. hæc: Ipse enim Rachiarius ratus est opportunum regnantis initia attemptare.
Vrbicus Fl.
Sic hic murmurans? V. C.
S. Eulalia Emeritensis.
Agrippinus Comes.
elegerunt.
Masdra.
Frahta.
Remismedum.
Remismundus.
Flammam vastationesq́.
deceptam V. C.

Salanus. dies Remiſmundus his ſucceſſibus eleuatus ad Theodoricum Regem Gotthorum nuncios deſtinauit,& pacem & amicitiam poſtulauit. Quos Theodoricus benigne recipiens annuit poſtulatis,& in ſignum veri amoris coniugem miſit ei per Sallanum quendam ex officio palatino cum adiectione munerum & armorum. Et recepta coniuge & muneribus cœpit amplius ſuperbire,& Sallanum donariis honeſtatum remiſit ad Theodoricum cum epiſtolis ſuę laudis. qui cum ad Galliam rediiſſet, Theodoricum ab * Eurico fratre ſuo reperit interfectum. *Euricus.*

De Eurico Rege. CAP. X.

fratri. *Æra 506* *Tarraconum etiam.*

EVRICVS pari ſcelere, quo & * frater, ſucceſſit in regno æra DVI. & regnauit annis XVII. in quo honore prouectus & crimine, partes Luſitaniæ impetu deuaſtauit, Pampilonam & Cæſarauguſtam miſſo exercitu in deditionem recepit, ſuperioremque Hiſpaniam ſuæ ſubdidit poteſtati, * Tarraconem & prouinciæ nobilitatem quæ ei repugnauerat, irruptione exercitus peragrauit. In Gallias autem reuerſus percupida feſtinatione ſuccēſus audiuit Valentinianum à Maximo interfectum,& ipſum Maximum ab Vrſo Romano milite interemptum. Vnde attendens Romanum imperium conturbatum Arelatum & Maſſiliam ſubiugatas principatui ſuo adiecit, & contra Riothimum Regem Britonum, qui cum XII. millibus in auxilium venerat Romanorum, bella reſtaurans victor extitit & oppreſſor. Ad hæc omnia * eum Gizericus Rex Vandalorum qui expulſus ab Hiſpania regnabat in Africa, conſilio & muneribus incitabat, vt dum Reſpublica turbaretur, ipſe in Africa quiete placida frueretur. Quod Euricus grate ſuſcipiens Hiſpanias Galliaſque cum Burgūdionum * prouinciis ſubiugauit. Cumque quadam die apud Arelatum Gotthos ad colloquium congregaſſet,& Gotthi manibus tela tenerent à parte ferri alia viridi, alia roſeo, alia nigro, alia croceo colore, naturalem ferri ſpeciem vidit aliquandiu immutatam. Sub hoc Rege Gotthi legum ſuarum ſtatuta ad ſcripturæ ſeriem redegerunt: nam antea tantum moribus & conſuetudine tenebantur. Obiit Arelati Euricus Rex, & morte propria vitam finiuit.

cum] abundat. *prouincia.* *Gothorum leges qui prius moribus regebantur.*

*De Alarico & * Giſaleico.* CAP. XI.

Giſalrico v. inf. & Giſalricus mſ. *Æra 523.*

EVRICO mortuo Arelati filius eius Alaricus apud Toloſam ad Gotthorum regimen ſublimatur æra DXXIII. & regnauit annis XXIII. aduerſus quem Fluduinus Francorum princeps Galliæ Gotthicæ regnum affectans, Burgundionibus ſibi auxiliantibus bellum mouit, fuſiſq; Gotthorum copiis ipſum poſtremo Regem apud Pictauiū prælio interfecit. Giſaleicus ſuperioris Regis filius ex cōcubina, quia Amalaricus filius Amalaricus filius Alarici ex Amalaſuente Regina, filia Theodorici Regis Oſtrogotthorum, qui in Italia tunc regnabat, erat paruulus, vix quinquennis, Narbonæ Alarico mortuo ſubrogatur æra DXLVI. regnās annis quatuor,& ſicut genere vilis, ita infœlicitate & ignauia ſummus. Denique * vt eadem ciuitas à Gundebado Burgundionum Rege direpta fuiſſet, iſte cum magna ſuorum clade Barcinonem ſe recepit, ibi moratus donec regni faſcibus fugæ ignominia priuaretur. Videnſque non poſſe proficere, in Aphricam transfretauit poſcens ſuffragium Vandalorum, qui ſine auxilio ab Africa rediens, ob metum Theudorici in Aquitaniam ſe recepit. A qua poſt anni circulum in Hiſpaniam eſt reuerſus, atq; Theudorici Regis duce duodecimo à * Barcinone milliario commiſſo prælio effugatur,& interiit trans * Druentiam fluuium Galliarum. Sicq; honore primo caruit, & poſt vita.

Æra 546. *dum eadem ciuitas à Gundelado.* *Barcinonia.* *Seuerus Sulpitius, & S. Iſidorus Ioh. Vaſæus, anno 509.* *Druentium.*

De Theudio. CAP. XII.

POST mortem Amalarici mater profeſſa ſexus fragilitatem cum ſperneretur à Gotthis, Theudium conſobrinum olim filii ſui tutorem ob germanitatis gratiam à Tuſcia acceſſiuit, vbi priuate degebat & eum in Regem cum * conniuentia principum eleuauit æra DLXX. & regnauit annis XVII. menſibus quinque. Qui dum eſſet hæreticus, pacem tamen conceſſit eccleſiæ, adeo vt licentiam catholicis Epiſcopis daret in vnum apud vrbem Regiam conuenire, & quæcunque ad diſciplinam eccleſiæ pertinerent, libere * ordinarent. Eo regnante dum Francorum Reges cum infinitis copiis in Hiſpaniam conueniſſent, & Tarraconenſem prouinciam deuaſtarent, Gotthi duce Theudiſclo, obicibus Hiſpaniæ interclusis, Francorum exercitum multa cum admiratione victoriæ proſtrauere.

conuenientia. *Æra 570.* *ordinare.*

prostrauere. Sed dux idem prece atque ingenti pecunia sibi data, viam fugæ hostibus residuis vnius diei noctisq; spacio condonauit, cætera infeliciũ turba cui transitus collati temporis non occurrit, Gotthorum perempta gladio non euasit: & sic insidiosam Francorum calumniam repulit ab Hispanis. *Theudius vero immemor beneficii Amalasuetæ, post aliquos dies eam fecit in balneo strãgulari. Et quia ipsa se & filium Iustino Catholico Orientis principi commendarat, cum audisset facinus, condoluit interfectæ, & misit* Belisarium ducem & patricium, vt in Theudium vindicaret. Sed ipso intercepto negotiis Romanorũ, ante aduentum eius fuit Theudius interfectus, & sic remansit impietas impunita. Post tam felicis successum victoriæ trans fretum Gotthi minus prouide nauigarunt. Deniq; dum aduersus milites qui Septam oppidum inuaserant, pulsis inde Gotthorũ militibus Tyrrheni littora pertransissent, & *eidem castrum magna vi certaminis expugnarent, adueniente die Dominico armis depositis quieuerunt, ne diem sacrum prælio funestarent. Hac igitur occasione reperta milites repentino incursu aggressi exercitum mari vndique terraq; conclusum, inermem exercitum adeo prostrauere, vt nec quidem vnus superesset qui tantæ cladis excidium nunciaret. Nec mora ipsum principem debita mors præuenit. vulneratur enim à quodam in palatio qui iamdudum dementis speciem, vt Regem deciperet, simularat. Finxit enim arte insaniam, vt principem trucidaret. quo vulnere Rex prostratus vi gladii indignantem animam exhalauit. Fertur autem in emissione sanguinis coniurasse, ne quis interficeret percussorem, dicens se congruam meriti vicissitudinem recepisse, quod & ipse priuatus commiserat in ducem suum. Interempto Theudio, Theudisclus dux exercitus Gothis præficitur incunctanter æra DLXXXVII. & regnauit anno vno, mensibus tribus. Qui dum plurimorum potentum connubia prostitutione publica macularet, & ob hoc necem pluribus procuraret, præuentus manu coniuratorum Hispali confoditur, & inter epulas iugulatur.

Theudis. *Belesarium.* *Septa ciuitas capta.* *fastdem.* *Æra 587. Theudisculus.* *Theudiscus regnat.* *Idem Hispali confoditur.*

De Agila Rege. CAP. XIII.

EXTINCTO *Theudisclo in regnum Agila sublimatur æra DLXXXVIII. & regnauit annis quinque. Iste aduersus Cordubam mouit bellum, & in contemptum religionis catholicæ sepulturam beatissimi Acisceli martyris hostium & iumentorum præsentia profanauit, & inito certamine contra ciues pœnas dignas sanctis inferentibus, prout meruit, est expertus. Nam belli præsentis vltione percussus filium cum copia exercitus interfectum, & thesaurum omnem cum insignibus opibus confusus amisit. Ipse victus ac miserabili metu fugatus, apud Emeritam se recepit, aduersus quem interiecto aliquanti temporis spacio Athanagildus tyrannide regnum præsumpsit, dum exercitum cõtra se missum Athanagildus apud Hispalim prostrauisset. Hinc Gothi videntes excidio proprio se euerti, & magis metuentes ne in Hispaniam Romani milites hac inuaderent occasione, Agilam Emeritæ peremerunt, & Athanagildi se regimini tradiderunt.

Æra 588. Theudisculo. *Aciscelus martyr. cuius sepulchrum profanatum.*

*De Athanagildo, & Luiba, & * Leouigildo.*

CAP. XIIII.

Leouegildo V. C. *Æra 593.*

OCCISO Agila Athanagildus tyrannide fit successor æra DXCIII. & regnauit annis XIIII. Hic cum iam dudum Agilam regno priuare conaretur, auxilia militum ab Imperatore Iustiniano poposcit, sed submouere Agilam à regno non potuit, donec à suis fuit Agila interfectus. Decessit autem Athanagildus Toleti propria morte, & vacauit regnũ mensibus quinq;. Post Athanagildum Narbonæ præficitur Luiba Gothis æra DCVII. & regnauit tribus annis, qui secundo anno postquam adeptus est principatum, Leouigildum fratrem non solum successorem, sed & participem regni fecit, & Hispaniæ prouisorem, ipse Galliæ regno contentus. Sic regnum duos sustinuit,* cum nulla potestas patiens sit consortis. Huic autem vnus tantum annus in ordine temporum reputatur, reliqui Leouigildo fratri annumerantur. Duxerat autem Leouegildus vxorem nomine Theodosiam filiam Seueriani ducis prouinciæ Carthaginẽsis, qui fuerat filius Regis Theoderici. Luiba vero defuncto Leouigildus adeptus est Hispaniæ & Galliæ principatum æra DCX. regnauit annis XVIII.* Hic bellis regnum desiderans ampliare, opes instituit congregare, studio eius exercitum concordante fauore victoriarum, & animositate præclarus multos populos subiugauit. Cantabriam nanque iste obtinuit & destruxit: * Baregiam iste cepit: Sabaria ab eo fuit deuicta: cesserunt ei plurimæ rebelles Hispaniæ ciuitates. Fudit quoque

Æra 607. *dum* *Lucan. lib. 1. pharsal.* *Æra 610.* *Illo tempore fuit Sanctus Emilianus V. C.* *Aregiam V. C. al. Baregiam.* *Gregorius lib. 4 Dialogorum.*

diuerſo prælio milites aduerſantes,& quædam caſtra quæ occupauerant,eis abſtulit dimicando.* Hemergildum deinde filium contra imperium tyrannizantem obſeſſum Hiſpali dolo cepit,& quia nefandis ritibus noluit conſentire,tormentis variis cruciauit. Demum ſecuri percuſſum parricida impius dignum Deo martyrem conſecrauit. Poſtremum bellum Sueuis intulit,regnumque eorum in ius Gotthorum bello celeri commutauit, & magna ex parte potitus Hiſpaniam ampliauit.nam antea gens Gotthorum anguſtis finibus arctabatur.Sed offuſcauit in eo error impietatis tantæ gloriam probitatis. Denique Arianæ perfidiæ furore repletus in catholicos perſecutione commota Leandrum Hiſpalenſem & * Mauſonam Emeritenſem ſanctiſſimos Epiſcopos,& alios plurimos exilio relegauit, ecclesiarum reditus infiſcauit,& priuilegia earum abſtulit,multoſq; * terroribus Arianæ peſtilentiæ applicauit,plerosque ſine perſecutione illectos auro rebuſque decepit. * Auſus quoque inter cætera hæreſis ſuæ contagia catholicos rebaptizare,non ſolum ex plebe, ſed & ſacerdotalis ordinis dignitate,ſicut Vincentium Cæſarauguſtanum,quem de Epiſcopo apoſtatam eſſe fecit,& tanquam à cœlo decidit in infernum.Extitit autem quibuſdam ſuorum pernicioſus:nam quoſcunque potentiſſimos ac nobiliſſimos vidit,aut capite mutilauit,aut ablatis opibus ſpoliauit,& proſcriptos in exilium relegauit.Fiſcum quoque iſte primus locupletauit,primuſque ærarium de rapinis ciuitatum hoſtiumque manubiis auarus locupletauit. Primus etiam inter ſuos regali veſte regia coopertus reſedit in regali ſolio more Regum.Nam ante eum Reges qui fuerant,in veſtibus & * conſeſſionibus militibus communiter conuiuebant.Condidit ciuitatem in Celtiberia,quam ex nomine filii ſui Recopolim nominauit.In legibus quoque ea quæ ab Eurico videbantur incondite conſtituta,correxit ſtudio vigilanti,plurimas leges adiiciens prætermiſſas,plæraſque ſuperfluas reſecauit.Sed dum infirmitate acriter torqueretur,præcepit filio Recaredo,vt Epiſcopos ab exilio reuocaret,& * Leandrum Hiſpalenſem,& eius germanum Fulgentium Aſtigitanum qui in doctrina eccleſiaſtica fulgebat inſignis, tanquam patres audiret, & eorum monitis obediret. Obiit autem defunctus propria morte Toleti.

Martyrium Hemergildi. *V. C. Muſonam, eum in ſeq. cap. legit Mauſonâ.* *f. erroribus.* *D. Iſidorus & Ioh. Abbas Valſaus Chronici anno 579.* *f. deiecit.* *conſeſſibus. f. Confeſſionibus, vt in V. C. ad marginem.* *Leander Hiſpalenſis Epiſcopus Fulgentius Aſtigitanus.*

De Reccaredo Rege.

CAP. XV.

LEOVIGILDO defuncto in regno ſucceſſit eius filius Recaredus æra DCXXVIII. & regnauit XV. annis.Hic fuit cultu præditus religionis, & paternis moribus longe diſſimilis.Nam ille irreligioſus & bello promptus,hic fide pius & pace præclarus.Ille armatorũ exercitu gentis imperium dilatauit,hic glorioſus eandem gentem trophæo fidei ſublimauit.In ipſis enim regni ſui exordiis per Leandrum & Fulgentium in fide catholica inſtitutus,totius Gotthicæ gentis populos inoliti erroris labe deterſa ad cultum rectæ fidei reuocauit. Synodum deinde Epiſcoporum ſexaginta duorum ad condemnationẽ Arianæ hæreſis de diuerſis Hiſpaniæ & Galliæ prouinciis in vrbe regia congregauit, & eidem concilio religioſiſſimus princeps deuotus aduenit,geſtaque Concilii ſubſcriptione firmauit,abdicans,Pontificibus, & palatii primoribus clero & militia approbantibus cum populo vniuerſo,perfidiam quam hucuſque Gotthorũ populus didicerat ex dogmate Ariano,prædicans trium perſonarum vnitatem,vnum Deum,Filium à Patre conſubſtantialiter genitum, Spiritum ſanctum inſeparabiliter à Patre & Filio procedentem, & eſſe amborum vnum Spiritum,vnde & vnum ſunt. Egit etiam glorioſe bellum aduerſus infeſtas gentes fidei auxilio ſubleuatus.Francos enim cum LX. ferme millibus armatorum in Galliam Gotthicam irruentes miſſo aduerſus eos Emeritenſi duce Claudio glorioſo triumpho repulit & proſtrauit.Nulla vnquam in Hiſpaniis Gotthorum victoria, vel maior, vel ſimilis inuenitur. Proſtratis enim& captis plurimis millib. hoſtiũ reſidua pars exercitus Gotthis ſequentibus vſque ad regni ſui confinia cæſa fugit.Sæpe etiam contra inſolentias Romanorum,& irruptiones Vaſconum plurima bella geſſit. Vnde non magis bella tractaſſe, quam gentem Gotthicam quaſi in ludo palæſtræ pro vſu certaminis videtur exercuiſſe. Prouincias autem quas pater prælio conquiſiuit,iſte pacifice conſeruauit,æquitate diſpoſuit,moderamine gubernauit.Fuit autem placidus,mitis,egregiæ bonitatis,tantaq; in vultu gratia abundabat,& tanta animi benignitate dulcis erat,vt omnium mentibus influens, * & malos in ſuæ dilectionis reuerentia conſeruaret:adeo liberalis, vt opes priuatorum, & eccleſiarum prædia quæ paterna labes fiſco addixerat,iuri debito reſtauraret:adeo clemens, vt tributa populi indulgendo ſæpius relaxaret.Multos etiam ditauit rebus, plures honoribus ſublimauit,opes ſuas in miſeris, theſauros in egenis recondens. Sciens ad hoc illi fuiſſe regnum collatum, vt eo ſalubriter frueretur, bonis initiis addidit bonum finem.Fidem * rectę

Neoregildo vt ſup cap. 24. *Æra 628* *Toletum vrbs regia, vt & ſup. c. 12. lib. 2.* *etiam* *enim*

rectæ gloriæ quã in initio regni percepit, nouissime publica confessione & pœnitentia consummauit. Toleti fine pacifico migrauit ad Christum. Anno quarto gloriosissimi Regis Recaredi, idibus Maii, tertia Toletana Synodus celebratur, & inter secundam Synodum sub Montano & istam fuerunt LXII. anni. Et hæc fuit sub Helladio, & interfuerũt Mausona Emeritensis, Euphemius Taraconensis, Leander Hispalensis, Nigetius Narbonensis * Pantardus Bracarensis, & suffraganei eorum. Et in concilio fuit ab Hispanis eliminata hæresis Ariana, qua infecta fuerat gens Gotthorum à tempore Athanarici Regis, & Valentis Imperatoris qui dedit Gotthis doctores, vt eos in Ariana perfidia confirmarent. Sed in hoc concilio eliminata spurcitia eius sectæ, Gotthi in vera confessione fidei catholicæ 10 remanserunt, & ponitur ibi homilia sancti * Leandri Episcopi de laude ecclesiæ pro * conuersione Gotthorum, quæ sic incipit: *Festiuitatem hanc omnium esse solemniorem festiuitatum nouitas ipsa significat, & cætera.* Et fuit istud concilium LXII. *Episcoporum.*

Tertia Synodus Toletana. *Partardus.* *Confessione.*

De Luiba, Victerico, & Gundemaro.

CAPVT XVI.

POST * Recaredum Regem cœpit regnare Luiba filius eius æra DCXLIII. & regnauit annis duobus, ignobili quidem matre progenitus, sed virtute indolis insignitus, quem in primo flore adolescentiæ * Victericus sumpta tyrãnide innocuum Regem deiecit, præ20 cisaque dextra occidit anno ætatis XVI. regni autem secũdo, æra DCXLV. * Extincto Luiba, Victericus regnum quod viuente illo inuaserat, vindicat annis VII vir quidem strenuus in armorum arte, victoriæ tamen expers. Nam cum aduersus Romanos bellum sæpius intentasset, semper inglorius est inuentus, nisi quod quosdam milites ducens * Seguntiam captos cepit. Hic in vita illicita multa fecit, in morte autem gladio periit, quia gladio fuerat operatus; mors quippe innocentis non pertransiuit * multa. Inter epulas enim prandii coniuratione quorundã extitit interfectus corpus autem viliter exportatum vilius est * sepultum Æra DCLII. Gundemarus post Victericum regnum suscepit, & regnauit annis duobus. Hic Vascones vna expeditione vastauit, alia militem Romanum obsedit. Propria more Toleti decessit.

Æra 643. *Rechardedum semper V. C.* *V. C. Victericus toto ca. Luiban V. C.* *Æra 645.* *Seguntiam in M.S.* *Multa.* *humatum.* *Æra 652.*

30 *De Sisebuto Rege.* CAPVT XVII.

SISEBVTVS. Rex Christianissimus post Gundemarum ad regale fastigium euocatur æra DLIIII. regnans annis VIII. mensibus sex. Qui in initio regni Iudæos ad fidem Christianam * permouens, æmulationem quidem habuit, sed non secundum scientiam. potestate enim compulit quos prouocari oportuit fidei ratione: sed sicut Paulus dicit, *siue per occasionem, siue per veritatem Christus annuncietur in hoc gaudeo & gaudebo.* Sisebutus itaque Iberiam vt vir sapiens & nimium literaturæ deditus per annos VIII. retentat. Hic per Hispaniam vrbes Romanas sibi subiecit. Venerabilẽ Helladiũ Toletanæ sedis metropolitanum Episcopũ sanctitatis præconio præfulgentẽ ecclesia veneratur. Isidorũ Hispalẽsẽm metro40 politanũ tunc tẽporis Hispania * celebrabat sanctissimũ, doctorẽ egregiũ & præclarũ, qui an. 7. præfati principis Sisebuti cõtra Acephalorũ hæresin apud Hispalim in * secretario sanctæ Hierusalẽ concilium celebrauit, atq; per veridica doctorũ testimonia Syrũ quendam Acephalum Episcopũ supra fatam hæresin vendicantem exuperat, & vera concilii assertione eius eloquia cõdemnauit, atque à suo errore præfatum Pontificem diu docendo perpetualiter liberauit. Fuit autem Sisebutus eloquio nitidus, literarum sapientia doctus, in iudiciis strenuus, ac præstantissimus pietate, mente benignus gubernatione regni præcipuus, in bellicis documentis, & victoriis semper clarus. Astures enim sæpius rebellantes misso exercitu in deditionem reduxit. Rucones montibus arduis conceptos vndique per duces euicit. Ecclesiam sanctæ Leocadiæ Toleti miro opere fabricauit. De Romanis quo50 que personaliter bis fœliciter triumphauit, & quasdam eorum vrbes pugnando subegit, residuas intra fretum omnes exinaniuit, quas gens Gotthorum post in suam redegit facile ditionem. Tantę clementiæ extitit erga victos, vt quos hostilis potentia mancipauerat seruituti, dato precio restitueret libertati, eiusque thesaurus redemptio existeret captiuorum. Hunc alii proprio morbo, alii immoderato medicaminis haustu, alii veneno asserunt decessisse: cuius exitus non solum religiosis, sed etiam optimis laicis extitit luctuosus. Huius temporibus nefandus Mahomet nequitiam sectæ suæ stultis populis prædicauit. Obiit itaque Sisebutus relicto filio Recaredo paruulo, qui post patris obitum princeps paucorum dierum, id est septem mensium, consummatur. Huius vitæ breuitas nihil habuit memoria dignum.

Æra 654. *præmonens* *Iudæi ad fidem compelluntur. lib. 3. c. 2. reciþiuntur, & lib. 3. c. 11. & c. 13. fine, & c. 17. fin.* *sup. lib. 1. c. 9. & c. 18. lib. 2.* *Celebrat.* *Sacrario.* *S. Leocadiæ templum.* *Mahomet secta sua venenũ cœpit euomere. vide Roder. in Histor. Arabũ & Vasæum anno 580.*

De Suintila, & Rechimiro filio eius. CAPVT XVIII.

Æra 663.

GLORIOSISSIMVS Suintila filius Regis Recaredi suscepit diuina gratia regni sceptrum æra DCLXIII. & regnauit annis X. Iste sub rege Sisebuto ducis nactus officium castra domuit Romanorum. Rucones etiam superauit. Postquam vero regni apicem est adeptus, vrbes residuas quas in Hispaniis manus occupauerat Romanorum conserto prælio obtinuit & subiecit, auctamque triumphi gloriam præ cæteris Regibus fœlicitatem mirabiliter reportauit. Totius Hispaniæ monarchiam intra fretum Oceani, quod nulli retro principum est collatũ, exclusis Romanis primus obtinuit inter Gotthos. Auxit eo prælio virtutis eius titulum duorũ patritiorũ obtentus, quorum alterum prudentia suum fecit, alterũ virtute prælii subiugauit. In initio regni incursus Vasconũ coarctauit, qui Tarraconensem prouinciã infestabant. Montiuagi vbi populi aduentus eius terrore perculsi, confestim quasi debita iura noscentes, remissis telis & complosis ad precẽ manibus supplices submittũt ei colla: Oligitis ciuitatẽ Gotthorũ stipendiis suis & laboribus, vt eis parceret, fabricarũt (hanc quidam dicunt Olorũ, quidam Olitum) pollicentes iurisdictioni parere, & imperio obedire. Præter has militaris gloriæ laudes plurimæ in eo virtutes regiæ effulsere, fides, prudentia, & industria, in iudiciis examinatio prouida, in regimine cura præcipua, circa omnes largitas læta, erga inopes misericordia semper prompta, ita vt non solum princeps populorum sed etiã pater pauperũ vocaretur. Toleti propria morte decessit æra DCLXXIII. Huius filius Rechimirus in consortio regni assumptus pari cum patre solio corregnauit, in cuius infantia ita sacræ indolis splendor enituit, vt in eo & vultu & mente paternarum virtutum effigies appareret. Isto fere cum patre mortuo superstites remansere alii duo filii Suintilæ Sisenãdus & Cindasuindus, quos susceperat ex Theodora filia supradicti principis Sisebuti. Sed Beatus Isidorus Gotthorum historiæ descriptor egregius, vsque ad quintum annum principis Suintilæ fuit seriẽ historiæ prosecutus, & quarto anno regni Scintilæ nõ dico Suintilę à quo tertius fuit iste cum beatus Isidorus in Hispalẽsi ecclesia solemnia celebrasset, & populum sibi commissum cœlestis frumenti adipe satiasset, se eorum orationibus commendauit, & vltimum vale dicens obitum suum quem prophetice nouerat, reuelauit. Obiit itaque quarto principis anno, æra DCLXXXI. secundo nonas Aprilis

Æra 673. Rechimirus regnat. D. Isidorus sup. lib. 1. c. 9. & lib. 11 c. 17. & 22. fine. Vbi emendandum. Æra 681.

De Sisenando, & Cintila, & conciliis eorum temporibus celebratis, & de Tulga.

CAPVT XIX.

Æra 673.

POST Suintilam & Rechimirum filium eius cœpit regnare Sisenãdus æra DCLXXIII. & regnauit annis quinque, & mensibus XI. iste per tyrannidem in Gothorum solio collocatur. Qui anno regni tertio sui, LXVIII. Galliæ & Hispaniæ, apud Toletum episcopis * congregatis cum absentium vicariis & palatii senioribus in ecclesia sanctæ Leocadiæ virginis & martyris Christi, extante adhuc Isidoro Hispalensi Episcopo, & in multis iam libris fulgente mirifice, de diuersis causis concilium celebrauit sub Iusto vrbis regiæ primate, & subscribunt ibi Isidorus Hispalensis, *Selua Narbonensis, Iulianus Bracarensis, Audax Tarraconensis, Imirus vicarius Emeritensis, & suffraganei eorum, & fuerunt omnes LXVIII. & istud fuit quartum cõcilium Toletanũ. Post mortem Sisenandi Cintilla Gotthis præficitur æra DCLXXIX. vno anno mensium numerato regnans quatuor annis. Hic quintum concilium Toletanum Episcoporum XXIIII. procurat sub Eugenio regiæ vrbis primate. Vbi non solũ de rebus mundanis, verum etiam de diuinis multa ignaris mentibus à lumine gratiæ sunt infusa. Quanta vero sanctorum congregatio [cum] Episcoporum vicariis assistentibus, & cum seniotibus palatii qui digni interesse concilio habebantur, extitit aggregata in ecclesia sanctæ Leocadiæ virginis, liber canonum gloriose declarat. Huic Synodo Braulio Cæsaraugustanus Episcopus præ cæteris illustris effulsit, atque piam doctrinam Christianis mentibus decenter infudit, cuius & opuscula nunc vsque ecclesia veneratur. Huius eloquentiam Roma, vrbium mater & domina, per epistolare alloquium est mirata. Et in hoc concilio subscripsit Selua Taraconensis, & aliqui de suffraganeis suis & vicariis absentium Episcoporum. Sextum concilium de obseruatione fidei catholicæ & aliis ecclesiasticis disciplinis fuit tempore eiusdem principis Cintilæ celebratum sub Eugenio vrbis regiæ metropolitano & primate, subscribentibus Selua Narbonensi, & Iuliano Bracarensi, & Honorato Hispalensi, & Protasio Tarraconensi, & eorum suffraganeis, & vicariis absentium Episcoporum. Mortuo Cintila Tulgas bonæ indolis & radicis Gotthorum regnum suscepit æra DCLXXXIII. & regnauit duobus annis. Iste blãdus & catholicus in omnibus est inuentus. Regna sibi subdita pacifice dilatauit. In iudicio rectus iudex, claruit largitate, magna* fuit lenitate. Synodos à suis prædecessoribus confirmatas

*Quartum Concilium Toletanum. * aggregatis. Silua V. C. Æra 679. Quintum Concilium Toletanum. 6. Concilium Toletanum. Æra 683. * præfuit*

firmatas simili autoritate confirmauit. Doleat gens Gotthorum tam cito talem indolem amisisse. cunctis flentibus, quia flos tantæ indolis in fructum non adoleuit, Toleti propria morte decessit.

De Cindasuindo, & inuentione Moralium per Taionem Episcopum.

CAPVT XX.

POST Tulgam Cindasuindus per tyrannidem regno Gotthorum inuaso cœpit Iberiæ triumphaliter principari æra DCLXXXV. & regnauit annis decem. Hic in Toletana vrbe synodale decretum XXX. Episcoporum cum omni clero, & vicariis eorum episcoporum quos languor vel inopia detinuerat, & cum palatino collegio *qui interesse collegiis merebatur, anno regni sui quinto indixit laudabiliter celebrandum discurrentibus tantum notariis, quos ad recitandum ordo requirit: & hoc fuit *septimum concilium Toletanum sub Eugenio metropolitano & primate vrbis regiæ celebratum XV. Kalend. Nouembris, de *refugiis & præsidiis, ecclesiasticis disciplinis: & interfuerunt & subscripserunt Orontius Emeritensis, Antonius Hispalensis, Protasius Tarraconensis, & eorum suffraganei, & absentium vicarii, omnes numero XL. Et fuit in hoc concilio magna turbatio, eo quod liber Moralium quem beatus Gregorius ad petitionem beati Leandri composuerat, deperditus negligentia in Hispaniis non extabat. Vnde & idem princeps, sacro concilio approbante, Taionem Cæsaraugustanum Episcopum religione & literatura præstantem, & solicitum scrpturarum, ad Romanum Pontificem cum sua petitione pro libris Moralium nauigio destinauit, & dū à Papa de die in diem responsio differretur, quasi in armario Romanæ ecclesiæ præ multitudine voluminum non posset quæsitum de facile reperire, orationis causa Taio Episcopus in basilica Apostolorum principis pernoctauit. ab ostiariis ecclesiæ conniuentia est petita. at vbi impetrauit, circa noctis medium cum se lamentis nimis ante beati Petri loculum irrigasset, & mox luce missa cœlitus adeo tota ecclesia illustratur, vt nec modicum quidem luminaria ecclesiæ relucerent, & tunc vidit sanctorū agmina in voce psallentium introire. Denique vbi timore nimio Episcopus territus, & quasi exanimis iā iaceret, oratione ab eis completa ex illa sanctorum curia ad eā partem in qua Episcopus consistebat, duo senes in dealbatis vestib. accesserunt, & cū eum iam pene mortuū inuenissent, ad statū pristinū reduxerūt dulci *alloquio salutatū. Cumq; interrogarēt ob quā causam à tā remotis partib. aduenisset, aut cur in ea basilica sic vigiliis instituisset, & quasi inscii omnia quæsiuissent, Episcopus multis eloquiis cōsolatus fiducialiter sic est fatus: Obsecro domini, qui sūt illi, & quæ sāctorū illa caterua quæ sese tāto lumine comitetur. Cui dixerunt, duo principes quos cernis manibus se tenere, sunt Petrus & Paulus Apostoli domini nostri Iesu Christi: cæteri successores eorū, qui in ista basilica requiescunt. Cumq; causam cur venerat explicasset, & percunctatur, qui essent ipsi qui ad eum venerant consolandum: alter eorum respondit se esse Gregorium, pro cuius libris deuotissime laborasti, & ideo venimus, vt quod expetis reuelemus. Dixeruntq; in armario librorum in theca penultima inuenies quod requiris. At ille pro oraculo lætus, quærit si in illa tam sancta multitudine S. Augustin. adesset, pro cui⁹ libris nō minori quā pro libris beati Gregorii desiderio tenebatur. Tūc ille vir clarissimus, & omni spectatione gratissimus, inquit: Augustinū quē quæris, altior nobis cōtinet locus. Certe vbi ad eorū pedes cœpit proruere, citius ab eius oculis senes sanctissimi cū luce qua venerāt, abiere, ipso & ostiariis simul territis vehementer. Cumque sequenti die visionem Romano Pontifici reuelasset, in Apostolorum sede venerabilis Taio extitit gloriosus qui antea despicabilis habebatur. Et reperto libro prout sanctorum oraculum *reuelarat, recepta benedictione Papali ad suum principem est reuersus libro, gaudio, & gloria comitatus, habitus Romæ & in Hispaniis venerandus.

7. Concil. Tolet. Æra 685.
Hic apparet Roder. sinceritas, cuius animus non fuit nisi vera scribere.
de refugiis & perfidis clericis siue laicis & aliis
Moralia D. Gregorii de Ecclesiæ disciplinis V.C. & sic in Concil. in vtroque.
pro consultatione, vt Horat. Epodis & Seneca sæpe.
Libri morales deteguntur.
Taio celebris factus
reuelauit

De morte Cindasuindi, & primatu ecclesiæ Toletanæ.

CAPVT XXI.

CINDASVINDVS Recensuindum filium suum regno Gotthorum præponit regnans per se annis sex mensibus nouem, & cum filio suo Recensuindo annis quatuor, diebus quindecim. Iste à Romano Pontifice obtinuit priuilegium vt secundum beneplacitum Pontificum Hispanorum primatię dignitas esset Toleti, sicut fuerat ab antiquo: & per *multas synodos cum Episcopis celebratas ecclesiam erudiuit. Huius tempore ab omni perturbatione Hispania conquieuit, adeo vt nullus in ea infidelis reperiretur, vel qui arma sumeret rebellandi. Libros sanctorum patrum diligenter fecit perquiri, & instituta

Cindasuindus
Toleti primatia.
multa synodia cum Episcopis celebrata Ecclesiam erudiuit.

exulauit. f. pro exulare fecit & [.] deest.

beati Isidori firmiter obseruari. Hic perfidum [Theodistum Hispalensem] Episcopum synodali sententia in *exilium misit & dignitatem primatię quam ab antiquo habuerat totius approbatione concilii Toletanæ ecclesiæ confirmauit. Obiit Toleti.

De recensuindo, & conciliis eius tempore celebratis, & de sancto Ildefonso. CAPVT XXII.

Æra 695.

RECENSVINDVS post mortem patris successit in regno æra DCXCV. & regnauit annis XVIII. & mensibus XI. vniuerso XXIII. annis. Sed quini anni ei in ordine temporum non computantur, quia patri cui corregnauerat numerantur. Restat vt ei decem & octo anni & menses vndecim cōputentur. Hic ter concilia clarente Eugenio vrbis regiæ metropolitano Toleti instituit celebrari XLVI. Episcoporum cum infinito clero, & vicariis desistentium, atque officiariis dignissimis palatinis in basilica prætoriensi sanctorum Petri & Pauli Apostolorum. Et non solum de mundanis actibus verum etiam sanctæ trinitatis mysterio animas instituit ignorantes. In diebus huius anno quinto regni eius fuit octauum concilium Toletanum, præsentibus & subscribentibus Orontio Emeritensi, Antonio Hispalensi, & Potamio Bracarensi, & eorum suffraganeis, nec non & Episcopis prouinciæ* Narbonensis & Tarraconensis, sub Eugenio Toletano pontifice & primate solenniter celebratum, & fuerunt numero LII. Episcopi, & X. vicarii absentium. & plures abbates, & XVI. de viris illustribus officii palatini: & ponuntur in serie eiusdem concilii leges quædam à prædicto Recensuindo principe promulgatæ. Nonum concilium Toletanum fuit tempore eiusdem principis anno VII. regni sui sub Eugenio vrbis regiæ Pontifice celebratum, præsentibus & subscribentibus Episcopis aliarum prouinciarum, numero XVI. & vicariis absentium, & viris illustribus ex officio palatino. Decimum concilium Toletanum fuit tempore eiusdem principis, anno VIII. regni sui, & sub Eugenio pontifice celebratum, & subscripserunt * Fugitinus Hispalensis, Fructuosus Bracarensis, & suffraganei, & vicarii aliorum, numero XXV. Hic fidem catholicam ex corde diligens à sciolis sanctæ scripturæ petebat dubia scripturarū & articulos fidei declarari, adeo quidem eum diuinæ scripturæ semper collatio delectabat: altaria Christi ornamentis variis decorabat. Huius temporibus eclipsi Solis stellis meridie apparentibus omnis Hispania territatur: atq; incursationem Vasconum non cum modico exercitu repulit sine damno. Recensuindus itaq; cunctos mire dilexit, & à cunctis dilectus fuit in villa propria, quæ tunc* Gerticos, nunc Bamba dicitur, in territorio Palantino. Obiit Kal. Septembris, ibique sepultus fuit æra DCCXIII. Nono huius Recensuindi principis anno suscepit sanctus Ildefonsus pontificatum ecclesiæ Toletanæ. Fuit autem beatus Ildefonsus genere nobilis, discipulus beati Isidori, monachus professione, vir per omnia laudabilis, & præcipuus sanctitate, demum pontifex Toletanus. Huius tempore cum Heluidius & Pelagius à Gallis venientes, plærasq; partes Hispanię infecissent, virginitatem beatæ virginis infamantes, beatus Ildefonsus illis occurrens sacrarum scripturarum testimoniis, & lingua melliflua, & gratia in labiis suis diffusa eorum dogmata confutauit, & ab Hispaniis confusos abegit. Vnde & in festo gloriosæ virginis, quod in Hispaniis XV. Kal. Ianuarii celebratur, cum ipse ad matutinale officium comitatus clero, & populo, & multis luminaribus ad ecclesiam conuenisset, apparuit ei beata virgo choris Apostolorum, martyrum, atque virginum comitata, & sic ait: Quia fide certa conscientia pura lumbos tuos virginitatis cingulo cinxisti, & gratia labiis tuis diffusa virginitatis meæ gloriam in cordibus fidelium depinxisti, accipe vestem de thesauris filii mei, vt* etiam in hac vita vestimento gloriæ adorneris, & ea in meis & filii mei solennitatibus vestiaris. Et his dictis cum glorioso cœtu quo apparuerat, ad gloriam filii remeauit. Beatus autem Ildefonsus de promissis securus suscepto munere lætus remansit. Hac autem veste nullus post eum vti præsumpsit, nisi Sisibertus Archiepiscopus, qui culpa sua ab illa sede propulsus, fuit exilio relegatus. Sedit autem nouem annis, & duobus mensibus in cathedra Toletana, & expleto XVIII. Recensuindi principis anno, qui sine patre Cindasuindo XVIII. annis regnauerat, X. Kal. Februarii, vitā finiuit Toleti, & in ecclesia beatæ Leocadiæ ad pedes beati Eugenii* decessoris sui cū magna reuerētia est sepultus: & multa de operibus quæ conscripsit ante pontificatū & cætera post pōtificatū miro eloquio cōsummauit, aliqua etiā morte præuētus imperfecta reliquit. Et quia diuina gratia perfuderat os illius,* Ildefonsus os aureū dicebatur, & etiā quia in diuersis libris melliflue loquebatur, & de virginitate beatæ virginis nitido politoq; eloquio perorauit. Ancora fidei eius tēpore in tota Hispania, Gotthica Gallia roboratur: & libri ab eo editi postquā fuere in cōciliis lectitati, & ab omnib. approbati, tanquā cibi diuinæ gratiæ in fide pusillanimes refecerūt. Et cū beatus* Isid. scripsisset Gotthorū originē vsq; ad 5. annū Regis Suintilæ, S. Ildefonsus scripsit tēpora Gotthorū, Alanorū, Vandalorū & Sueuorū à 5. anno

Narbona & Tarracona. — *fugitiuus.* — *Genticos* — *Æra 713. Sic habet Codex scriptus, cuius veritas constat ex capitis initio.* — *iam* — *Sisibertus.* — *prædecessoris.* — *Ildefonsus: os aureum dictus.* — *Alph. Carthag. Anaceph al. ca. 33*

10 20 30 40 50

anno Suintilæ, vsq; ad octauum decimum Recensuindi. [Et* Isidorus iunior qui à principio mundi incipit Chronica, vsq; ad octauum decimum Recesuindi] annum fideliter prosequutus, & vsq; ad destructionem Hispaniæ per Arabes ipse scripsit.

Desunt recte in M. S. vide supr. lib. 1 c. 9. & 10. Vasaus libr. 1. Chron ca. 4. & sup. lib 2. ca. 18. Quomodo potuit bene Roderice quod non vidit, scribere.

RODERICI ARCHIEPISCOPI TOLETANI DE REBVS HISPANIÆ LIBER TERTIVS.

De regno Bambæ. CAPVT I.

DEFVNCTO itaque Recensuindo, ibidem ab omnibus Bamba vir nobilis, de Gotthorum nobili genere, strenuus, pacificus, mansuetus, qui ante regni fastigium multorum reuelationibus celebris habebatur, ad regni fastigium vnanimiter sublimatur æra DCCXIV. & regnauit annis nouem, mense vno, & quamuis renuens & inuitus, demum tamen minis & terroribus vix consensit, sed decreuit se à Regis nomine temperare, donec in maiori ecclesia vrbis regiæ vnctionis reciperet sacramentum. Mox igitur à principibus Toletū ducitur, & in primate ecclesia beatæ virginis à Quirico eiusdem pontifice in Regem omnibus annuentibus consecratur (& omnes in electione eius promissione spontanea subscripserunt, & fidem ei & patriæ iurauerunt, & Paulus futurus proditor subscripsit, cum aliis) & iurauit, & iam cultu regio insignitus ante altare diuinum fidem catholicam est professus, & iuramento leges & consuetudines iuri consonas confirmauit. Et in ipsa hora qua à Pontifice vngebatur, cunctis cernentibus visus est vapor ab eo loco, vbi vnctionis oleum fundebatur in modū * virgæ funeæ ascendisse, & visa est apis de eius capite * prosiluisse, & ad cœlos continue volitasse. Et qui diligentius cogitabant, intelligebant per eum Gotthorum regnum fœliciter exaltandum, & in pacis dulcedine gubernandum.

Wambanus in actis Concilii Toletani 11. & 12. vocatur. Æra 714.

Virgulæ fumeæ prosiluisse. V. C.

De rebellione Hilderici. CAPVT II.

SED quia nouitas perturbationibus raro caret, & in primo anno regni eius turbatio non modica excitatur. Nam Hildericus qui Nemausensis vrbis Comitatum tenebat, fauentibus sibi * Gumildo pernicioso Magalonensi Episcopo & Ranimiro abbate, contra statuta Gotthorum Iudæos in patriam reuocauit, & virum venerabilem Aregium Nemausensem Episcopum rebellionis suæ vecordia nisus est irretire, quem quia non potuit laqueare, à sede expulsum Francorum manibus tradidit illudendum, & Ranimirum abbatem perfidiæ socium in pontificatu exulis subrogauit. & à duobus Episcopis proditionis consortibus fecit contra statuta canonum consecrari. Demum à temeritatis insania non verentes Hildericus Comes, *Gumildus Magalonensis, Ranimirus Nemausensis intrusus, cōiuratione iterum innouata, à monte Cameli vsque ad Nemausum terrā diuidunt, coniurationis complices asciscentes, vt fidelitatem infidelitas superaret: & furoris sui vesania non contenti, ciues & agricolas qui aduentum Bambæ noui principis expectabant, cœperunt prædis & vastationibus lacessere. Quod cum ad regis notitiam peruenisset, misit ilico cum exercitu Paulum ducem qui ex Græcorum prosapia nobili ortus erat, sed gentis suæ versutiam non oblitus cœpit remissius agere, & militum corda qui accensi ad prælium veniebant, vt regni iniuriam vindicarent, à gradu propero retardabat, & persuasionibus inclinabat, dicens, impedimenta principis militantibus expedire. Et iam publice fidem promissā Bambæ principi violauit, & vt ad optatum fastigium perueniret, Renosindum Celtiberiæ ducem & Hildisum adhuc in palatino officio consistentem arcano cōsilio circumuenit, vt suis insidiis consentirent. Simulabat enim sui desiderii virus occultans contra rebelles regiæ potestatis exercitum circumferre: quod vir magnæ sanctitatis Argebatus Antistes ecclesiæ Narbonensis solerter percipiēs, nisus est præcludere aditum ciuitatis. Sed & hoc ipsum ad notitiam Pauli venit, & anteaquam reuerēdus Antistes quod fideliter cogitauerat effectui manciparet Paulus portas Narbonæ præcursoribus militibus occupauit, & circumfusa exercitus multitudine habita concione cœpit iniurias in Antistitem retorquere, eo quod vrbis ingressum nisus fuerat impedire.

Nemusenm Gumillo 12. ca. seq. Gumellus.

Gumillus.

Græci leues & vani. inf. ca. 12.

Renosindus Hildisus.

Argebadus

De proditione Pauli. CAP. III.

ET cum iam corda fere omnium inclinasset, rebellionem contra regiam maiestatem quam corde conceperat, publice denudauit, iureiurando promittens Bambam pro rege se nullatenus habiturum, nec in eius consistere famulatu, sed suasit, vt Regem ex se ipsis eligerent, cui & ipse, vt cæteri, in omnibus obediret. Ad hæc Ranosindus factionis conscius sic respondit: Regem nolumus nisi Paulum, & ipsum in Regem eligimus, & ei vt principi obedimus. Tunc omnes coniuratione astricti illud idem voce publica acclamarunt. Paulus vero fidelitatis immemor, ambitione anhelus, præsumptione superbus, consensit crimini proditorum, & mox regalibus insignibus insignitus omnes sibi allicuit iuramento, sub eadem forma qua ipse cum aliis Toleti iurauerat Bambæ Regi. His peractis regnum obtentans, alios minis, alios donis, alios pœnis sibi alliciens, Francos & Vascones datis muneribus ad sui auxilia incitauit. Hildericum Comitem, Gumildum, Ranimirum pseudopontifices de facili suæ perfidiæ sociauit: & nec solum Gallia Gotthica, sed & pars Celtiberiæ acquieuit consilio proditorum. Paulus vero tantorum coniurationibus iam securus se cœpit parare, vt intraret Hispanias proditor contra dominum pugnaturus, & regni confinia inuasurus. Dum hæc agerentur, Vascones quietis ignari loca Pyrenæi & Cantabriæ inuaserunt rapinas agentes, vt eius gentis hodie facta & desideria attestatur, qui libenter rapiunt aliena. Quod cum ad Bambæ notitiam peruenisset, contra iniuriosos de iure procedens, à finibus Cantabriæ & Pyrenæi confusos abegit.

Vascones quales

*De * processibus Regis contra Paulum.* CAP. IIII.

processu

REGEM autem in finibus Cantabriæ commorantem à partibus Galliæ perculit celer rumor de rebellatione Pauli & Hilderici. Cumq; illustribus palatii rumoris instantiam reuelasset, bifarie consilia diuiduntur: alii redire ad patriam, & ampliorem sumere apparatum contra proditores patriæ processuri, alii suadebant, vt in continenti procederent perfidos inuasuri. Cumque Regis catholici solers cura consilia nutantia audiuisset, suos * magnanimus sic affatur: Quid Paulus & sui attentauerunt, iam audistis: eos ergo expedit præueniri, ne crescat incendium tanti mali. & Gotthorũ gloriam non deceret repetere propria, donec tanti facinoris iniuria vindicetur? pudendum esset, vt Paulus proditor qui fraude, non armis patriam supplantauit, Gotthorum gloriæ audeat repugnare, & qui imbellem gentem pro quiete patriæ non valuit subiugare, Gotthorum * militis hostem se audeat exhibere, quasi nulla virtute eius tyrãnidi resistere valeamus, cum à seculis Gotthorum magnalia omnes populi omnesq; principes sint experti. Etsi enim de Francorũ viribus Paulus præsumat, claret clare, quod sæpe Franci inuasi ab hostibus Gotthorum auxilia implorarunt, & eorum beneficiis sunt erepti. Si quando & prælium intercessit, semper Gotthi superiores Gallicis sunt inuenti. Properemus igitur resistentium contubernia deuastare, vt armis impares armis duplicibus deuastentur: gloriosius erit etiam deficientibus alimoniis arma capessere, quam abundantiæ ignauia detorpere. Iuuat & quod Gotthorum nobilitas semper donauit nobiles libertate, quos Frãci seruitute* nobilissima oppresserunt. Ab hinc ergo Vasconum cladibus accedamus, & per eos ad seditiosorum interitum properemus. His auditis exercitus gratulatur, & accensis animis Gotthorum gloriam æmulatur. & scissuram patriæ resarcire viribus meditatur, & transitum faciens per Calagurrã & Oscam, per vallem Pyrenei, quæ * Aspa dicitur, Vasconias sunt aggressi quas per dies aliquot deuastantes, & eorũ campos incendiis concremantes, & castra plus lignea quam lapidea fabrica eleuata pugnis & machinis deiecerũt ita vt qui se adiutores Paulo spoponderant, deposita feritate, vitam seruari, pacemque largiri datis obsidibus postularunt, quas non tam precibus quam muneribus vix potuere à principe obtinere. Et acceptis obsidibus, & tributis, paceque firmata, Rex Bamba & suus exercitus ad Galliam processerũt & diuisit exercitum in tres manus: vnam partem versus Ruthenum & Albam Aquitaniæ ciuitates, cui præfecit Desiderium nepotẽ suũ, qui tunc temporis in * Narbonensi habebatur. aliam partem versus Ausonam contra eos qui fauentes Paulo in Celtiberia rebellarant tertiã vero per viam Toletæ versus Narbonam, * Biterram, & Agatham destinauit. Rex autem cum potiori multitudine eam manum quæ per Ausoniam iuerat, sequebatur. Sed quia inimicus bonorum operũ semper nititur in bonis operibus zizaniã seminare quidã de exercitu rapinis & adulteriis delectati etiã domos incendiis consumebant, q; Rex iustus ita acriter vindicauit, ac si læsæ maiestatis criminis essent rei, vt cæteris fieret exẽplum, ne similia attentarẽt, & alloquẽs exercitũ perorauit: Cũ bellũ immineat nõ licet illicitis implicari, quia

magnanimus — *militis* — *crudelissima* — *Aspera* *Calagurra.* *Osca.* *Aspa.* — *Ruteni.* *Alba.* *Narbonæ prouincia.* *Ausona* *Biteram* *Celtiberia.* *Narbona.* *Biteia* *Agatha.*

10 20 30 40 50

quia Dei benignitas est omnis immunditiæ execratrix. Cauendum est ergo ne Dei iudicium facinoribus prouocemus, & non viribus hostium, sed nostris sceleribus consternamur, & quā Gotthorum gloria armis efficere consueuit, nostris excessibus amittamus, & ego qui præsum, merito confusioni subiaceā, si impunita facinora derelinquo. In domino igitur confidentes, purgati à crimine procedamus. Cumq; * Barcinonem peruenisset quæ erat vna de rebellantibus, eam incursu celeri acquisiuit, & eadem capiens satellites repugnantes, scilicet Euredum, Pompedium * Guntifredum, Vulsum diaconū, & Naufredum. Deinde Gerundam incursu simili subiugauit, vbi fuere ei literæ præsentatæ, quas Paulus proditor amatori eiusdem vrbis Antistiti miserat sub his verbis: Audiui quod Rex Bamba cum exercitu ad vos venire disponat, sed tua prudentia non cōturbetur (nec enim hoc fieri puto) & tamen quem primum de nobis ambobus ibi tua sanctitas cum exercitu viderit accedentem, ipsum se credat habere dominum, & in eius debet persistere charitate. Hæc miser scripsit, nesciens quod contra se iustum iudicium proferebat. Vnde & verba rescripti Rex Bamba considerans dixit ei: Non in his scriptis Paulum à semetipso locutum, sed nescientem prophetasse.

Barchinonam Barcino
Eurediū, Gundifridum, Vulsum

De transitu Pyrenæi. CAPVT V.

EGRESSVS itaq; princeps à ciuitate Gerunda conserto exercitu venit ad municipium Pyrenæi quod * Cauco liberi nuncupatur, vbi est portus maris nauigantibus commodus & securus. Ibi etiam Pyrenæus mari finitur. & castra alia Vultuariam & Libyam sibi subiecit, quæ quidem castra auro, & argento, & sericis, & bonis aliis abundabant, quæ omnia exercitui aduenere, glorioso principe manus ab his omnibus continente. Vnde & ad seruiendum sibi animos omnium inflammabat. Cumq; ad castrum Libyæ, quod est caput Ceretaniæ, peruenisset, Hyacinthus Episcopus Helenensis cum * Aragisclo sibi castrū capere nitebatur, sed nec castrum capere potuit, nec Bambæ principis manus euasit. Missisq; duobus ducibus cum parte exercitus, Rex Bamba castrum quod Clausura dicitur, eisdem decertantibus occupauit, captis ibidem Ranosindo & Hildigiso cum multo agmine perfidorum qui ad defensionem castri conuenerant fastuosi, * quod iidem duces post terga manibus alligatis glorioso principi præsentarunt. Victimirus etiam vnus ex perfidis, qui se in * Sardonia receptarat, relicto castro aufugit timidus in Narbonam, & Paulo vsurpato principi facta Bambæ principis nūciauit. qui corde solutus, vt fuerat particeps factionis, sic fuit etiam & timoris. Vnde & à Narbona fugiens seruili animo consternatus, aduentum principis non sustinuit expectare, & Victimiro qui à Sardonia fugerat, tuitionē Narbonæ commisit, relictis ibi Ranimiro pseudoepiscopo, Argemundo, & Gultritione primicerio, qui etiam Ranimirus viso exercitu, antequam ciuitas inciperet expugnari, fugā petiit, sed mox in territorio Biterrensi capitur, & reducitur fugitiuus. His igitur munitionibus occupatis gloriosus Bamba fatigatum exercitum, & manum quam per Tolosam miserat, recollegit, & se & suos donās quieti, biduo ibi māsit. Cumq; exercitus vndiq; cōuenissent, manū vnā misit per mare, vt Narbonam nauali impetu coarctarēt. Ipse vero quatuor præmisit principes cū electo exercitu armatorū, qui Narbonā machinis impugnarēt. Cumq; ad muros vrbis principes peruenissent, secundū legē oblata pace, salutē, si se Regi redderēt, pollicentur. Victimirus autē qui pro Paulo inibi rebellabat, cœpit Regem conuitiis lacessere, & cæteris mortis periculū & Pauli potentiā minitari. Quod Gothorū animositas impatiens tolerare, incanduit animis, & ora blasphemantiū iaculis impetiuit. immanis vtrinq; pugna cōseritur, & alternatim sagittarū immissionib. impetūtur, & dum ab vtrisq; fortiter agitur, à Regis exercitu tot lapidū ictibus ciuitas infestatur, vt videretur omnib. quasi alluuione grandinis subuertēda. Per quatuor. n. fere horas à fundibulariis sic fuit ciuitas infestata, vt nec quidē respiraculū superesset. Tunc Gothorū agmen virtute magnanima dilationē victoriæ non prestolans, ad portas vrbis fiducialiter accesserūt, & succēsis portis ingressi sunt ciuitatem. Tūc Victimirus ingressu Gothorū * turbatus, in ecclesia beatæ virginis se recepit, plus gladio quē manu tenebat, se iactās defensurum, quā reuerentia aræ sacræ. Vnus autē de exercitu audiens eū verbis superbiæ intonare, sumpta tabula inuasit eū: sed miser & vilis corde dissoluitur, & in terra cadēs viuus capitur, & priuatus gladio quē tenebat, vinctus ducitur, & cū his quibus vrbē tueri decreuerat, flagellis durissimis flagellatur. Ciuitate itaq; triūpho nobili iam obtenta, & multis bellatorib. communita, Biterram & Agatham ciuitates victoria simili subiugarunt, comprehensis Agathæ Vilismundo Episcopo, & Aragisclo, & Ranosindo germano Episcopi Vilismundi. Post hæc contra Magalonam suas acies direxerunt:

Colibre Caucō, libi hodie. Illiberri. Vultuaria Libya.
Libya Castrum Aramscio
quos 2.
Sardonia receptarat. Sardonia
Narbo.
Biterræ
Lapidorum
stupefactus
Biterræ Agathæ Biterris Aragisclo

Gumillus quod audiens Gumildus pseudopontifex eius vrbis, qui tunc aderat proditionis conscius mente & animo consternatus fugam iniit, & Nemausum ad Paulum peruenit. *Magalona* Rex autem Bamba vrbem exercitu circumfuso, & nauali prælio sic arctauit, quod Magalonam simili victoria subiecit pariter & muniuit.

De aduentu exercitus ad Nemausum. CAPVT VI.

POST hæc contra Nemausum Gotthorum acies diriguntur. Prima acies quatuor ducibus cum magno bellatorum agmine commendatur, in qua erat robusta iuuentus fere triginta millium pugnatorum: & isti seduli præcursores Regis exercitum præcedentes 10 in ortu auroræ Nemausi conspectibus aduenerunt coram oculis conclusorum, clari nobilitate animorum, pariter & armorum. Erat autem Paulus Nemausi cum complicibus factionis, & cum Francorum exercitu in auxilium aduocato. Verum in eadem ciuitate cum Paulo erant potiores, & qui tandiu eius perfidiæ pertinaciter adhæsere, donec cum ipso facti degeneres perierunt, *Gumildus Episcopus, Fruiscus, *Flodorar us, Victimirus, Ranimundus, Adosyndus, Adulphus, Maximus, & Gothila, & alia peccantium synagoga, quasi stuppa pertinacia simili colligata. *Flodoarius. V.C. Gumillus* At vbi venientem Regis exercitum conspexerũt, cum paucos crederent, in campo confligere decreuerunt, sed suspicantes insidias superesse, eligunt in vrbe rei exitum præstolari, præsertim cum crederent peregrina auxilia citius aduentura. Vbi autem terris solis claritas est infusa, tubis clangentibus cœpit Gotthorum 20 exercitus muros vrbis acriter impugnare, & eos etiam qui erant in vrbe, fundis, iaculis, & sagittis exitialiter *coarctare, & pugna simili qui interius resistebãt, exteriorem exercitum impetebant, & æquali certamine tota die & tota nocte crudeli Marte vndique concertarunt. *Choartare. V.C* Vnus autem conspirationis particeps eminus ex muro proloquens, talia proclamauit: Quid hic (inquit) pugnæ insistitis morituri? cur ad lares proprios non reditis? cur ante tempus vitæ dispendium procuratis? cur prærupta *montium, concaua vallium, condensa nemorum, aspera collium non requiritis? *Liuiana sunt* vt cum auxilii nostri aduenerit fortitudo, possitis ibi saltem ad modicum vitæ dispẽdio prouidere: nec vt terream, sic peroro, sed vestræ miseriæ condescendo. Imminent enim auxilia aduentitia, quæ tanto vos durius extirpabunt, quanto virtute & multitudine præeminebunt, & tertia dies est hodie, ex quo ab 30 illo exercitu huc adueni. Nec enim vestro principe confidatis, quem vobis ostendam à nostris auxiliatoribus captiuatum. Non ergo expedit pro eo vlterius decertare, quẽ forte iam constat nostrorum gladio interisse, & cum nostra victoria vos inuoluerit, spes vobis veniæ nulla erit. nec hæc dicens bellantes terruit, sed ad pugnam potius animauit: ad murumq; viriliter accedentes pugnam acuunt acrius dimicantes. Et tunc ad Regem Bãbam nuncios destinarunt, vt exercitus in auxiliũ properaret, ne forte aduersæ partis auxilia præuenirent. *Vandemirus.* Auditis nunciis in noctis initio Rex Bamba præmisit cum Vandemiro duce decem millia pugnatorum, qui tota nocte gradu propero incedentes in ortu diei ad eos qui Nemausum obsederant, aduenerunt, & quanto obsessoribus creuerunt animi, tantum obsessis elanguidis fuit demptum. Cum enim viderunt hostibus [exercitum] accreuisse, *existimarunt Bambam principem aduenisse. *extimarunt* Cumque Paulus in quandam turrim, vt exercitum conspiceret, ascendisset, deiectus animo sic est affatus: Æmulum meum video aduenisse, quem in suis dispositionibus recognosco. Hæ sunt vires, hæc potentia, hic exercitus, nec habet amplius quid spectet, nihil est quod de cætero timeatis. Famosa enim Gothorum virtus qua gentibus præeminebat, penitus iam defecit, quia præliandi desuetudo torpore confecit quos consuetudo assidua virtute præfecit: & si ad certamen veniremus, facti degeneres potius fugient, quam resistent. Adhæc ex suis aliqui asserebant, Regem sine vexillorum insignibus non venire. Ad quod Paulus, Ideo, inquit, sine insignibus aduenisse, vt putaremus adhuc alium Regis exercitum superesse, & hoc fraude agitur, vt quos bello non sufficit, dolis euiret. Hæc Paulo dicente cœpit tubis regalibus exercitus concre- 50 pare, & vrbem variis insultibus infestare, sed qui intus erant, licet alia iactitarent, plus de muri fortitudine quam de suis viribus confidebant. Vnde lapidum & iaculorum iniectionibus insistebant, & ingeminantes certamina rediuiua, plus ipsi quam exterior exercitus lædebantur. Cumque pars Pauli sagittis, & fundis, & spiculis, & vulneribus grauiter vrgeretur, iam timore affecti, & animo consternati Paulo dixerunt: *Fortitudo Gothorum* Non videmus Gotthorum audaciam decreuisse, non strenuitatem in eorum aliquibus defecisse, sed instans magnanimitas hoc confirmat, quod gentis illius antiqua nobilitas asseuerat, & plagarũ & vulnerum profunditas, Iam nos docet à quãtis viribus infligantur, & excussio iaculorum non prius percutit, quam extinguat, *iactus lapidum simul vulnerat & occidit præter instãtiam *ictus* sagit-

ſagittarum, quibus nequeunt arma reſiſtere, vel cautela. Quorum Paulus dum verbis trahitur, deſperationis iaculo figebatur.

De irruptione Nemauſi, & deſperatione Pauli. CAPVT VII.

EXERCITVS itaque Regis Bambæ reputans tardum ſi victoria in craſtinum differatur, accenſis animis concitati fere vſque ad horam nonam muros fortiter impugnarũt, portas vrbis ignibus ſuccenderunt, & muros irrumpunt, & in pleriſq; locis aditu patefacto occupant ciuitatem. Cumq; incluſi non poſſent ferocitatem intrantium tolerare, in præſidium confugiunt arenarum, quod à Gotthis fuerat antiquitus contra Romanorum potentiam obfirmatum: ſed viri exercitus perſequentes vſque ad præſidium cædere non deſiſtũt, adeo quod omnia fere habitacula & plateæ plenæ iacent cadaueribus mortuorum. Aliqui tamen de vulgo qui prædæ inſiſtere nitebantur, aduerſo gladio perierunt. Cumque in parte Pauli diſſenſio oriretur, eo quod incolæ proditionẽ in ſuorum aliquos retorquebant, mutuis vulneribus concidebant, & adeo inualuit iſta cædes, quod licet ipſe Paulus quendam eſſe de ſuis vernulis acclamaret, de manibus ferientium nõ potuit liberare. Vnde & factus contemptibilis, tam ipſe, quam ſui qui cum eo ab Hiſpania venerant, ab omnibus incolis ſuſpicioni & deſpectui habebantur. Verebantur enim ne in ſuis capitibus admiſſam Bambæ principis gratiam procurarent. Vnde & rediuiua concertatione conciſi mirabili ſpectaculo caterua proſternitur perfidorum, & qui Gotthorum euaſerant vim, armorum ſuorum gladiis ceciderũt, ita vt penetralia & abdita cadauerib. eſſent plena, aliqui etiam lethali vulnere ſauciati mortuorum effigiem ſimulabant. Paulus autem talia videns tyrannidis ferocitate depoſita, magna cordis miſeria arctabatur, cum nec poſſet hoſti reſiſtere, * nec ciuibus ſubuenire. Vir autem quondam de familia Pauli calamitati cõpatiens, inquit Paulo: Quid agis? vbi ſunt conſiliarii qui te ad tanti ludibrii ſpectaculum perduxerunt? quid tibi profuit contra Regem & tuos inſurgere, cũ nec te, nec tuos valeas adiuuare? * Hæc vir ille inſultãdi animo dicebat, ſed memor beneficii ex cõpaſſionis amaritudine loquebatur. Tunc Paulus orauit, vt dolori confuſionem non admiſceret, & illico vir ille in gradu marmoreo, vbi talia proferebat, à Pauli militibus eſt occiſus, licet frequenti lachryma Paulus diceret eſſe ſuũ, & vt parceret, flagitaret, ſed negligitur contẽptui habitus, quaſi continuo moriturus. Tunc Paulus omnino deſperans, quæ ſuperbe præſumpſerat regalia depoſuit ornamenta, & ea die reuoluto anno, hoc eſt in Kalendis Septembris, qua religioſus Bamba fuit ad regimen ſublimatus, ea die fuit * eruptio ciuitatis, & Paulus regalibus ſpoliatus coronã depoſuit cũ fortuna. His igitur malis Paulus proditor tabefactus, tertia die poſtquã depoſuit regni culmen, ſuis loquitur, vt mortis vale, aut vitæ conſiliũ ſibi darẽt.

Pauli deſpicatio.

nec ſibi, nec ciuibus.

Nec, v. c.

irruptio

De legatione Argebadi Epiſcopi ad Regem. CAPVT VIII.

TVNC omnes communiter flagitant Argebadum Antiſtitem Narbonenſem, vt regi occurreret veniam petiturus. Hic eorum actibus non conſenſit, ſed coactum duxerant à Narbona, & tamen pietate ſolita condeſcendens ſuſcepit officium ſupplicandi, & celebratis diuini myſterii ſacramentis, eiſdem ſacris veſtib. cum quibus Deo immolauerat, quarto ab vrbe milliario exiuit obuiam principi veniẽti. Et cum ad Regis præſentiam perueniſſet, de equo deſcendens coram maieſtate regia ſe proſtrauit. quem Rex vt vidit, pietate motus illico ſubſtitit, & iuſſit à terra pontificem eleuari, & pontifex voce flebili principi ſupplicauit eiulans atq; dicens: Peccauimus, inique egimus, nec tanti principis venia digni ſumus, cum ſit noſtra iniquitas non tantum terræ, ſed cœlo etiam reuelata, quia & promiſſæ fidei pacta fregimus, & læſæ crimen incurrimus maieſtatis, ſed pietatis tuæ clemẽtia cõdeſcendat, & præſtet * venia quod petitio non meretur, vt ad internecionem mucro nõ ſæuiat, & gladius reliquias non extinguat, & ſaltẽ remaneat ſeminarium incolarũ. Iube ergo ceſſare à ſanguine, quia pauci euaſimus, & pro paucis veniã poſtulamus. Si enim cito nõ peperceris, non ſupererit cui parcas. Regis clementia his cõmota vitam omnib. pollicetur ſalua iuſtitia tãtæ culpæ. Pro tãta gratia præſul lętus addidit ſupplicare, vt ad iuſtitiã cõdonaret. Sed Rex inquit, ꝙ iam dixi penitus obſeruabo, ſed cõditiones alias nõ admitto: tibi autẽ ſoli ſufficiat me in omnib. pepercisse. Rex itaq; propter nimiam inſtantiã aliquantulũ indignatus properauit ad arenarũ præſidium capiendum animoſus, eo quod audierat Francorũ auxilia aduenire. Rex itaque cum exercitu procedente armorum fulgor ex ſolis reuerberatione præfulgidus terrã quaſi ſplendore duplici radiabat, & tantus erat decor exercitus, quod vix poſſet ei aliqua gloria comparari, cum maiores, mediocres, & iuuenes ſic procederent ordinate, vt nullus eſſet qui à ſuo ordine diſſideret, & ſpecialibus vexillis quælibet acies ſignabatur. Fertur etiam angelorum præſidia affuiſſe, & multis videntibus pugnatorum animos erexiſſe. Cumq; duæ manus quæ ſecum aderant, & illa quæ in Aquitaniam iuerat,

Argebadus antiſtes Narbon. pro ſe & aliis, qui ab excidio euaſerunt, venia Regis petit.

veniam

Angelorũ præſidia.

principi aduenissent vno ab vrbe stadio, visione iam angelica roboratus dispositis aciebus corda suorum ad bellum excitat perfidorum.* Inualuerat quippe rumor, Francos & Saxones qui in subsidium venerant obsessorum, ad belli dubia se parare: sed cum nil esse princeps strenuus comperisset, nisi quod aliqui qui nuper aduenerant, talia iactitabant, mox præcepit, vt de caueis arenarum proditores cum sibi fauentibus abstrahantur, vt viui principi præsententur. Bellatoribus autem iussa complentibus Paulus cum complicib. mox extrahitur de abditis arenarum, & per murum fune depositus, à duobus ducibus capillis tractus, & ludibrio habitus principi præsentatur. Quo viso Rex magnificus prorumpens in lachrymas cœpit Regem omnium collaudare, & protensis in cœlum manibus proclamauit: O Rex omnium te collaudo, qui humiliasti superbum, vt vulneratũ, & in brachio virtutis tuæ aduersarios dispersisti. Sed mox Paulus vt faciẽ Regis vidit, soluto cingulo quo cingebatur, super terram coram Regis pedibus se prostrauit, & collum cingulo propriis manibus alligauit. Iam enim exanimis & pauore perterritus quid faceret ignorabat, qui paulo ante se viderat gloriosum. Cum itaque ante principem Paulus & complices sic iacerẽt,* Regis compassio inquitita: Cur ad tantum malum vesaniæ prorupistis, vt malum pro bono beneficio redderetis? vitam dono, sed sub arcta custodia præcipio consetuari, donec de vindicta iudicium agitetur. Tunc traditi sunt per exercitum certis custodiis deputati. Francos autem & Saxones qui capti fuerant, iubet mitius pertractari. Erant enim nobiles, & stipendio, non odio trahebantur: quos omnes post diem octauum decimum datis muneribus suis terris restituit manumissos.

Inuaserat

Regis compaßio

De reparatione Nemansi, & restitutione sacrorum. CAPVT IX. V.C.

POST hæc autem Rex condolens dirutæ ciuitati præcepit muros cum instantia reparari, & incensas ianuas renouari, & occisorum corpora sepeliri, & vulneratos medicorum officio confoueri, & thesauros omnes qui capti fuerant, solerter inquiri, & cum diligentia custodiri, non cupiditate illectus, sed sacrorum reuerentia prouocatus. Proditor enim Paulus timẽs ne ærarium quod à Rege susceperat, sibi deficeret, sacrorum spoliis ærarium augmentauit, & vasa aurea & argentea quæ habere potuit, de thesauris domini sacrilegus infiscauit, & coronam auream quam Recaredus princeps deuotissimus Gerũdæ ad altare beati Fœlicis obtulerat, vesanus Paulus suo capiti vsurpauit.* Rex ergo Bamba sacra vasa quæ potuit reperire, præcepit suis ecclesiis redonari. Tertia feria post victoriam Paulus cũ aliis qui erant custodiæ deputati, ligatus principi exhibetur. Cumq; vinculatus cum suis tribunali adsisteret: Adiuro te per* fidem (inquit princeps) vt si te læsi in aliquo, aut tibi malum occasione malitiæ procuraui, hic edisseras coram cunctis, vt contra me tantum facinus cogitares, & regni etiam apicem attentares. Mox Paulus coram omnib. protestatur, se à principe nunquam læsum, nec in aliquo molestatum, sed suis beneficiis plus merito exaltatũ, & quod fecerat, instinctu diaboli se fecisse. similiter & omnes factionis* complices responderunt. Tunc iubentibus senioribus & viris illustribus ex* iudicio palatino qui iudicialiter assistebant, prolatum est instrumentum Toleti cõfectum, in quo (sicut superius diximus) Paulus fidelitatẽ, sicut alii, Regi & patriæ iuramento & subscriptione manus propriæ roborauit. Allatæ sunt etiam & relectæ conditiones quibus iurare populũ sibi fecit, vt ei inseparabiliter adhærerent, & ei fideliter obedirent, & tanquam principem obseruarent, & contra Regem Bambam & defensores illius efficaciter adiuuarent, & contra deiectionem eius vel periculum vsq; ad effusionẽ sanguinis totis viribus dimicarent, & gloriosum Bambam infaustum Regem in concione sua sententialiter iudicarunt. His conditionib. & electione Bambæ in commune perlectis, à seniorib. & viris illustrib. iudicati sunt sentẽtialiter Paulus & sui, Regis & patriæ proditores, eo quod in Regis mortẽ & patriæ exterminium coniurassent: vnde & capitali sententia condemnantur. Sed Rex verax, promissi non immemor, præcepit eis vitam, sicut Archiepiscopo promiserat, conseruari, sed decaluationis opprobrio tunc confusos effossis oculis præcepit in vinculis custodiri.

Sanctus Fœlix
Vsurpauerat

perfide

Paulus proditor complures officio

An vt serui radi solent. Vel cõtra potius. inf. c. 11.

De fuga Lupi ducis, & metu Francorum. CAPVT X.

ITERVM rumor increbuit ex aduerso Francos & Teutonicos contra Regem quantocius aduenire. Quod Rex memor antiquæ iniuriæ suæ gẽtis gratanter accepit, experiri cupiens contra Francos. vnde & aliquandiu expectauit. Sed falso rumore penitus expirante, deliberauit cum eis in eorum finibus experiri. Sed quia pacta pacis cum Rege Francorum intercesserunt, noluit pacis fœdera violare: & tamen Francorum vrbes quæ magnis munitio-

Theutonicos

munitionibus præminebant, aduentu Regis in Galliam Gotthicam iam audito, ab eius facie timuerunt, & proprium excidium deplorantes à propriis sedibus recesserunt, vitæ suæ latebrosi subsidiis prouidentes. Cumq; Rex * Francorum à vastationis proposito iam cessasset, & Nemausensem vrbem fossatis & muris fortissimis restaurasset, nunciatum est ei Lupum ducem de nobilioribus Franciæ Biterrense territorium deuastare. Quod Rex audiens cum exercitu properans Lupi fugam voluit præuenire. Sed cum Lupus iuxta villam quæ Asperianum dicitur, regressum principis audiuisset, tanto timore fugæ periculũ meditatur, vt sui sibi & ipse suis viderentur penitus iam deesse. Et partita fuga omnes sine comitatus solatio aufugerunt, prædas & spolia, & diuitias quas attulerant, hostibus reliquerunt, & multi quibus timor abstulit alas, capti * postea rem auferunt, & tanta fuit celeritas fugientis, quod non potuit consequi studium subsequentis, & sic fugerunt ad abscondita latebrarum, quod pauci aut nulli potuerunt inueniri.

A Francorum V. C. — *Lupus.* — *Asperianum.* — *remanserunt.*

*De * reformatione prouinciæ Narbonensis, & reditu Regis in Hispaniam.*

reparatione.

CAPVT XI.

FVGATO itaq; Lupo duce, princeps victor fœlici regressu Narbonã peruenit, & disponens de prouincia Narbonensi, & de Ruteno & Alba ciuitatibus quæ tunc ad eam * ciuitatem pertinebant, præcepit diruta restaurari, & eos qui ob metum discidii fugerãt, reuocari, & consuetudines indebitas in melius immutari, & omnia loca à malis vsibus reformari, & locis debitis rectores qui clementer agerent, deputari, vt terra tantis sordibus deformata quasi nouo baptismate purgaretur. Præcepit etiam vt Iudæi quos Hildericus vocauerat, ab illis finibus pellerentur, statutum omnium pacis concordia roborauit, & radicem rebellionis & schismatis penitus extirpauit, & dimisit ibi manum validam fortiũ bellatorum, Francorum prælia non formidans, immo potius vilipendens, cum nullus esset principum vicinorum qui cum eo præsumeret concertare. His omnibus prouide ordinatis, disposuit in Hispaniam remeare. Cumque ad locum qui Canebat dicitur, peruenisset, concione totius exercitus conuocata, omnibus grates refert, quod tam fideliter, tam viriliter, & tam strenue sibi in omnibus astitissent, & quod eorum præliis tam cito rebellia subiecisset. Vnde & imperterritus animo princeps clemens cunctos absoluit, dans licentiam & sumptus itineris, vt quo placeret itinere remearent: ipse quoque Helenam veniẽs, biduum ibi mansit. Indeque veniens in Hispaniam sexto mense à suo recessu rediit gloriosus, & quarto fere milliario ab vrbe regia Paulus cum sociis factionis decaluatis capitibus, rasis barbis, pedibus denudatis, induti saccis, camelis impositi, & Paulus confusionis potior corona picea coronatus, sequente longa deductione suorum, quos cæcitas & proditio deducebat, facti omnibus in derisum & ludibrium, in opprobrium & cachinnum, vrbem ingressi sunt Toletanam, & carceri deputati, vt qui supra se nequiter leuauerunt, sedeant solitarii & tabescant.

Rutenum. — *Alba prouinciam.* — *Canebar.* — *Helena.*

De reparatione vrbis Toletanæ.

CAPVT XII.

POSTQVAM igitur rex cum triũpho nobili fuit sedi regiæ restitutus, sceptra regni meditans eleganter, ciuitatem Toleti muro & exquisito opere renouauit, quam & opere sculptorio versificando prætitulans, hoc in portarum epigrammatibus stilo ferreo in nitido lucidoque marmore fecit scribi:

Erexit factore Deo Rex inclytus vrbem
Bamba, suæ celebrem protendens gentis honorem.

In memoriis quoque martyrum, quas super eisdem portarum turribus titulauit, hoc similiter exarauit:

Vos domini sancti quorum hic præsentia fulget,
*Hanc vrbem & plebem solito seruate * fauore.*

saluate

Hic anno regni sui quarto in Toletana vrbe beatæ Mariæ semperque virginis atrio in secretario post trãsactos octo & decem perturbationum & diuersarum cladium annos, concilium salutis parauit: & istud fuit concilium vndecimum Toletanum sub Quirico vrbis regiæ primate. Interfuerunt huic concilio sedecim Episcopi, & multi vicarii absentium Episcoporum, cum quibus & tẽpora absq; concilio prætereuntia deplorarunt. In hoc vero [concilio] consolationem cum tantis viris recepit, & ibi * fuit [tunc] illud concilium constitutum, * vt vicini Episcopi singulis per annum mensibus in vrbe regia debeant commorari. Huius tempore ducentæ septuaginta naues Arabum ad littus Hispaniæ peruenerunt, cumq; cædes & vastationes agerent, & ad Regis notitiã peruenisset, misso exercitu bellatorum ilico capiuntur, & naues incendio concremãtur, & pars potior aduentorũ gladio de-

Conc. 11. Tolet. — *270. naues Arabum. cum lõge lateq; & vt vicini. V. C.*

Fort. Graculi perfidia sup, lib. 3. 2. Ardauastus. Honorifice & sobrinam. Graculi perfidia 3. lib. 3. c. 2. Eruigius. Rex Bāba monachus. Religiosus.

truncatur, & pars alia captiuatur: & sic exercitus ad Regem cum gloria est reuersus. Tempore autē Cindasuindi Regis ex Græcia vir aduenit nomine * Ardauastus, qui ab Imperatore suo expulsus, mari transuectus in Hispaniam est adductus. Quem Rex Cindasuindus suscepit * magnifice, & consobrinā suam ei matrimonio copulauit, ex qua suscepit filium quem Eruigium nominauit: qui Eruigius in palatio nutritus processu temporis honore Comitis sublimatur, mortuoque Cindasuindo in superbiam eleuatur, & contra Regem Bambam factionem incepit callide cogitare, & Regis potui ingessit herbam per quā Regis memoria turbaretur. Cumq; Quiricus Episcopus vrbis regiæ & optimates palatii intelligerent Regem memoria destitutum, & causam penitus ignorarent, ne Rex catholicus sacramentis fidei fraudaretur, statim confessionis & pœnitentiæ antidotum obtulerunt, & Rex * gloriosus deuote suscepit, & religionis habitum postulauit, & ad monasterium conuolauit in villa quæ Pannis plica dicitur, & ibi creditur tumulatus, & vixit in regno annis nouem, & in monasterio annis septem.

De regno Eruigii, & Iuliano Pomœrio. CAPVT XIII.

Æra 723. Theodofredus Cisilone. In m S. erat. Hunc transtulit rex Alfonsus in capellā S. Leocadiæ, quam ipse construxit in Vrbe Regia Tolet. iuxta Castrum suum. Concil. Tolet. 12. ann. Dom. 681. secūdū Vasæum. 13. Conc. Tolet. 683. Æra. 721. Vasæus an. 684 Concilium 14. Tolet. 10. Æra 722. Boetius Epon in prologo ad lib. prognostici futuri seculi Iuliani, ait Conci. videlicet Toletanum, celebratum fuisse ann. 682. Vasæus ait Concil. 14. celebratum fuisse anno 685. Hallucinatum Rodericū putat Vasæus Chronici ann. 684. sed vereor, ne & ille deceptus sit nominis ambiguitate. Vide Com. Vide infr. lib. 4. c. 3 in fin. pag 6. & Amb. Moral. copiose lib. 12. c. 58.

HVIC succedit Eruigius, eo quod esset Recensuindi sobrinus, sed tyrannide, non de iure. Reliquerat enim Recensuindus filium paruulum Theodofredum cui regni successio debebatur. Cœpit autem regnare Eruigius æra septingentesima vicesima tertia, & regnauit annis VII. Hic Cisilonem filiam suam magno viro Egicæ Bambæ principis consobrino dedit vxorem propter Recensuindi filium Theodofredum, ne regni eius primordia impediret. Huius in tempore fames valida Hispaniam pro parte depopulauit. Hic anno regni sui primo procurauit fieri concilium duodecimum Toletanum quinto idus Maii, in quo fuerunt triginta quinque Episcopi cū inæstimabili clero, & Christianorum collegio laicorum. Et hoc concilium fuit sub Iuliano vrbis Regiæ primate, & subscripserunt Iulianus Hispalensis, Luiba Braccharensis, Stephanus Emeritēsis, & suffraganei, & vicarii absentium prælatorum. Anno quarto Flauii Eruigii principis fuit celebratum tertium decimum concilium Toletanum sub eodem Iuliano primate, & interfuerunt Episcopi numero quadraginta octo, Luiba Braccharensis, Stephanus Emeritensis, Spandus abbas agens vicem Tarraconensis, Pacatus abbas agens vicem Sumphredi Narbonensis, & alii Episcopi Hispaniæ & Galliæ cum vicariis absentium vices agentibus. Quartum decimum concilium Toletanum fuit anno quinto Flauii Eruigii sub Iuliano vrbis Regiæ primate, subscribentibus Vitelliano Cypriani Tarraconensis metropolitani vicario, & Ioanne abbate Sumphredi Narbonensis archiepiscopi vicem agente, & Maximo abbate vicario Stephani metropolitani Emeritēsis, Recisindo vicario Luibæ Archiepiscopi Braccharensis, Gaudentio vicario Florisindi Archiepiscopi Hispalensis, & subscripserunt sedecim Episcopi, & alii vicarii absentium prælatorum. Et fuit celebratum hoc concilium die dominico, duodecimo Kalend. Decembris. In cuius tempore iam * Iulianus Episcopus [dictus Pomerius] ex traduce Iudæorum, vt flores rosarum de inter vepres spinarum productus omnibus mundi partibus in doctrina Christi manet præclarus, qui & iam à parentibus Christianis progenitus splendide in omni prudentia Toleti manebat edoctus, vbi & postmodum episcopatu extitit decoratus.

De regno Egicæ & scriptura Benedicto Papæ transmissa. CAPVT XIV.

Æra 730. Narbo.

EGICA gener & successor Eruigii post mortem eius ad regni Gothorum assumitur principatum æra septingentesima trigesima, & regnauit annis decem, & cum filio annis tribus: sed isti tres anni patri, non filio computantur, & ita in vniuerso regnauit annis tredecim, & dum regnum accepit, filiam Eruigii coniuratione Bambæ abiecit. Hic Gothos morte fuit & odio persecutus. Huius tempore inguinalis plagæ necessitas inualuit in prouincia Narbonensi, occasione cuius ad Narbonensem cathedram Episcopi pertinētes à Toletano concilio excusantur, ita tamen quod eiusdem sacri concilii instituta in singulis cathedralibus ecclesiis nuncientur & admittantur: & si quis Episcoporum hoc non fecerit, & anathemate feriatur, & quinta bonorum parte mulctetur. Anno regni eius primo quintum decimum concilium celebratur Toleti in ecclesia prætoriensi sanctorum Apostolorum Petri & Pauli, omnibus Hispaniæ & Galliæ Episcopis aggregatis, beatæ memoriæ Iuliano doctore clarescēte, sub sexagenario numero Episcoporum, & multiplici Christianorum collegio in circuitu assistente. In quo pro diuersis causis, & pro absolutione iuramenti

15. Conc. Tolet.

ramenti quod præfato principi Eruigio noxaliter fecerat, expoſcit ſynodum, vt ſolueretur à iuramento. Eius in tempore librum de tribus ſubſtantiis, quem dudum Romam miſerat primas ſanctiſſimus Iulianus, & minus caute tractando Benedictus Papa Romanus indixerat reprobandum, ob id quod voluntas genuit voluntatem, ſanctus Iulianus veridicis teſtimoniis in hoc cõcilio ad exactionem præfati principis per oracula eorũ quæ Romam tranſmiſerat, verum eſſe firmauit, & apologeticum fecit, & Romam miſit per ſuos legatos presbyterum, diaconum, & ſubdiaconum viros eruditiſſimos, & in omnibus Dei ſeruos, & in diuinis ſcripturis imbutos, cum verſibus etiam acclamatoriis, ſecundum quod & olim tranſmiſerat de laude Romani Imperatoris. Quod Roma digne & pie recipiens cunctis le-
10 gendum indixit, atque * Imperator adclamando, *Laus tua Deus in fines terræ*, lectum ſæpius notum fecit, qui & reſcriptum domino Iuliano per ſupra fatos legatos cũ gratiarum actione & cum honore remiſit, & omnia quæcumq; ſcripſit, iuſta & pia eſſe deprompſit. Et fuit hoc quintum decimum concilium Toletanum celebratũ anno primo Regis Egicæ quinto idus Maii ſub Iuliano vrbis regiæ primate, & ſubſcripſerunt * Sumphredus Narbonenſis, Floreſindus Hiſpalenſis, Fauſtinus Braccharenſis, Maximus Emeritenſis, metropolitani, & Siſuldus vicarius Cypriani Tarraconenſis, & alii vicarii Epiſcoporum, qui nõ venerant cauſa legitima impediti, & fuerunt præter vicarios ſexaginta vnus. Anno ſexto Flauii Egicæ nonis Maii fuit celebratum ſextum decimum concilium Toletanum ſub Fœlice vrbis regiæ primate, & ſubſcripſerunt Fauſtinus Hiſpalenſis, Maximus Emeritenſis, Vera
20 Tarraconenſis, Fœlix Braccharenſis, metropolitani, & *alii [Epiſcopi ſuffraganei, & vicarii abſentium vices agentes, Anno ſeptimo Flauii Egicæ Regis quinto idus Nouembris fuit celebratum ſeptimum decimum concilium Toletanum in eccleſia ſanctæ Leocadiæ, vbi ſanctum eius corpus requieſcit, in ſuburbio Toletano ſub Fœlice vrbis regiæ primate, qui grauitatis & prudentiæ excellentia nimia præpollebat, &* ſubſcripſerunt Fauſtinus Hiſpalenſis, Maximus Emeritenſis, Vera Tarraconenſis, Fœlix Braccharenſis, metropolitani] præter abſentes qui pro ſe vicarios deſtinarunt. In quo concilio idem Rex præſentialiter adfuit, & coram omnibus humi proſtratus ſe eorum orationibus commendauit, & tomum quẽ manu tenebat, primati & concilio offerens, ſuper iis quæ ibi continebantur, ſibi ſatisfieri poſtulauit: & hæc omnia in libro canonum pleniſſime declarantur.

Papa leg. ex mi. S. quem citat Ambroſius Moral. lib. 12. c. 58. pag. 191. a.
Pſal. 47.
Sumifredus.
15. Concil. Tol. Æra 727. 689.
16. Concil Tol. Fœlix Tolo. ſubſcribunt
17. Concil. Tol. S. Leocadia, cuius reliquiæ in monaſterio Hannoniæ D. Giſlarii. Monachorum ordinis aſſeruari creduntur. Vide Vſmard. Noſter concilia ſecutus eſſe videtur. Patet igitur, ad tempora vſque Rod. Toleti aſſeruatas reliquias fuiſſe.

30

De morte Egicæ, & regno Vitizæ. CAPVT XV.

HIc Flauius Egica tribus annis ante mortem * Vitizam filium ſuum quem ex Ciſilone ſuſceperat, præfecit Galleciæ quæ olim regnum fuerat Sueuorum, & præcepit, vt in Tuda quæ eſt vna de amœnioribus Galleciæ ciuitatibus, reſideret, & illuc etiam Flauius Egica Faſilam ducem, patrem Pelagii, licet inuitum, exilio relegarat. Quem Faſilam Vitiza occaſione vxoris fuſte in capite vulnerauit: ex quo vulnere mortuus fuit iuxta Vrbicum, & ibi ſepultus in villa quæ Duodecim manus, ab aliis Palatium, appellatur. Poſt hæc Flauius Egica propria morte Toleti moritur, & ibidem honorifice ſepelitur. Cui ſucceſſit filius e-
40 ius Vitiza æra ſeptingenteſima quadrageſima, & regnauit annis nouem, qui patri ſuccedens in ſolio, quamquam petulcus, clementiſſimus tamen fuit, & non ſolum quos pater exilio condemnauerat, verum * etiam quaſi clientulos, vt reſtitueret, laborauit. Nam quod pater impoſuerat Praue iugum, ipſe modice releuabat, quos & pater patrio ſolo abdicauerat, ipſe reſtituens fœlici ſtatui redonabat: & poſtremo conuocatis omnibus cautiones inſtrumentorum quas pater in dolo confecerat, ipſe in conſpectu omnium digno incendio concremauit, & non ſolum liberos reddidit ab inſolubili vinculo cautionum, verum etiam omnia reſtituit quæ Egica infiſcarat, & expulſos officio reſtituit palatino. Hic in eccleſia ſancti Petri quæ eſt extra Toletum, cum Epiſcopis & magnatibus ſuper ordinatione regni concilium celebrauit, quod tamen in corpore canonum non habetur. Cumq;
50 Vitiza circa initium optime inchoaſſet, cœpit poſtmodum flagitioſius ſe habere, & Pelagium filium Faſilæ ducis Cantabriæ, qui poſtea contra Sarracenos cum Aſturibus rebellauit, ob cauſam patris quam prædiximus, ab vrbe regia coegit expulſum, & cum antea petulanter ageret in occulto, iam nunc luxus * impudicitiam publicat in aperto, & laxatis habenis nulli vitio ſe ſubtraxit. Et vtinam ſolus in ſuis ſordibus periiſſet, ne nobilitatem Gotthorũ cleri & populi ſuis immunditiis infeciſſet. Ad tantæ enim perditionis & diſſolutionis peruenit cumulum, vt plures vxores, & concubinas ad ſatietatem libidinis ſimul detineret. Et exemplo ſimili viros illuſtres & potiores Gotthorum ad ſimilia facinora inducebat, quorum exemplo in minoribus populi peccata ſimilia inundabant. Per idem tempus Gundericus Toletanæ ſedis primas ſanctimoniæ dono illuſtris habetur, & in mul-

Victizam
Æra 740.
recepit ad gratiam, verum miſericorditer
impudicitia publicatur
Regis ad exemplũ totus componitur orbis. Claud.

tis mirabilibus clarior celebratur. Huic successit Sinderedus Episcopus vrbis regiæ primas vir sanctimoniæ studio clarus, & durauit vsque ad tempora Roderici, & sub isto fuit perdita ciuitas Toletana. Hic viros longæuos & honorabiles, quos in Ecclesia Toletana repererat, post mortem sancti Fœlicis & Gunderici decessorũ suorum zelo sanctitatis, licet non secundum scientiam, cœpit grauiter infestare, & hoc ad instinctum Vitizæ, qui propter sui nequitiam eorum iustitiam timescebat.

Sinderedus Episcopus, cuius tempore Toletũ Saracenis cessit. Felix & Gundericus sancti.
isti
Tingi
Tingi tunc Hispaniæ paruit Rhodanus.

De facinoribus & fraudibus Vitizæ. CAPVT XVI.

VERVM quia* ista sibi in facie resistebant, propter vexationẽ pontificis ad Romanũ Pontificem appellabant. Vitiza facinorosus timens ne suis criminibus obuiarent, & populum ab eius obedientia reuocarent, dedit licentiam, immo præceptum, omnibus clericis, vt vxores & concubinas vnam & plures haberent publice iuxta libitum voluptatis, & ne Romanis constitutionibus quæ talia prohibent, in aliquo obedirent, & sic per eos populus retineretur. Tanta igitur temporibus facinorum alluuio inundauit, vt fere Gotthorum strenuitas quæ consueuerat regnis & gentibus imperare, in vitiorum altitudine iam submersa omnibus abominationibus subiaceret. Itaq; Gotthorum Hispanorumq; regnum diffusum magnitudine dominabatur à mari vsque ad mare (à * Tingi enim ciuitate Africæ vsque ad Rhodanum suæ sceptra propaginis dilatauit) excelsum nobilitate, largum abundantia, deuotum religione, pacificum vnione, clarum conciliorum eloquentia, Episcoporum frequentia, relgiosorum reuerentia, sanctorum pontificum Leandri, Isidori, Helladii, Eugenii, Ildefonsi, Iuliani, Fulgentii, Martini * Dumiensis Idalii Barcinonensis, * Talonis Cæsaraugustani clara doctrina, & [Zazei] Cordubensis profunda philosophia. Sed quoniam humani generis inimicus humano generi non desinit inuidere, seminauit in potestate superbiam, in religione acidiam, in pace discordiam, in abundantia luxuriam, in solertia ignauiam, adeo vt sicut populus, sic & sacerdos, sicut impii, sic & princeps. Qui cum pro suis iniquitatibus timeret expelli, muros præcepit dirui ciuitatum cunctarum, præter paucas quarum muros destruere formidauit, & arma ferrea in vomeres commutari, vt quasi omnibus conniuens illicita, videretur quietem, & pacem, & * licita procurare. Ipse tamen dolose agebat, ne possent sibi resistere, qui volebant eius sceleribus obuiare. Alluuione ergo voluptatum in tota Hispania inundante, Vitiza principe maiestatis oculos prouocante repleta est terra iniquitate. Omnis quippe caro corruperat viam suam, & qui optimus, quasi paliurus, & qui rectus, quasi spina de sepe.

Dumiensis
** Duminensi V. C.*
Huius libellus de 4. virtutib. qui falso Senecæ hactenus adscriptus.
vide Vasæum anno 694. Chronici.
Taionis V. C. 12. & sup. li. 2. cap. 20.
& Cordubæ] vt in ora Cordubæ.
libita V. C.
Hæc videntur confuse dicta. apud Tudõtem clarius habetur. Vidẽs eum Egica Rex elegantem & recogitans vt cum Gothis surgeret contra ipsum, expulit eum à regno, qui veniens Cordubam sortitus est vxorem ex regali genere nomine Ricilionem, ex ea natus est ei filius nomine Rudericus, qui cũ ad ætatem perfectam peruenisset, vir bellator exstitit, & Cordubæ palatium firmissimũ fecit.

De causis dissensionis propter quas fuit destructio Hispaniæ subsecuta. CAPVT XVII.

SED quia dominus voluit Gothorum gloriam incuruare, Satan immisit in pacem quam simulauerat Vitiza. Cum enim * Theodofredus filius Recensuindi, qui in ætate paruula à patre fuerat derelictus, & in iuuenili ætate placidus, elegantis formæ, & indolis gratiosæ, ab omnibus amaretur, timens Egica pater Vitizæ ne iuuenis tanti generis & tantæ * spei ad regni fastigium aspiraret, à propriis finibus Cordubam exilio relegauit. Cumq; sibi mansio Cordubæ placuisset, ibi palatium miræ fortitudinis fabricauit, quod & filius eius ætatis robore adolescens & dilatauit, & obfirmauit, qui aliquandiu ibi moratus duxit vxorem de regali genere nomine * Ricilonem, ex qua suscepit filium Rodericum. Cum autem Vitiza regni gubernacula post patrẽ suum Egicam suscepisset, æmulatione, qua pater, cœpit persequi Theodefredum, donec captum vtroque lumine fecit * orbum. Pelagium etiam cuius patrem apud Tudam fuste peremerat, volebat pœna simili condemnare, sed ad Cantabriam fugiens euasit furiam persequentis, quia volebat Dominus liberationis * asylum in Hispaniis conseruare. Vitiza autem sacrorum canonum inimicus Oppæ fratri suo Archiepiscopo Hispalensi contradidit ecclesiam Toletanam, eiusdẽ ecclesiæ viuente pontifice Sinderedo, vt sicut ipse carnali ita & frater spirituali adulterio fœdaretur, & vt iniquitatem iniquitati adiiceret, violatis priuilegiis ecclesiarum reuocauit Iudæos, & maioris immunitatis quam ecclesias priuilegiis honorauit. Sed quia iusto iudicio Dei agitur, vt actores scelerum pœnas subeant vltionis, de manu Domini duplicia susceperunt qui pro simplicibus satisfacere noluerunt. Igitur Rodericus filius Theodofredi, quem Vitiza, vt patrem, priuare oculis * visus fuit, fauore Romani senatus qui eum ob Recinsuindi gratiam diligebat, contra Vitizam decreuit publice rebellare. qui viribus præeminens cepit eum, & quod patri suo fecerat, fecit ei, & regno expulsum, sibi regnum electione Gothorum & senatus

Lucas Tudẽsis Sinderech non meminit: sed Iuliano exulato, opẽ intrusum esse ait. eius hæc sũt verba. Exulato etiam Iuliano Toletano Episcopo intrusit filium suum opẽ, vt esset Archiepiscopus Ispalẽsis simul, & Toletanus cõtra sacrorũ canonum instituta. Sed vltra Iulianum Felicem Gudericum & Sindericũ agnoscit.
Rodericus.
Theudefredus.
Speciei
Vicilionem
orbaui
Tuda
auxilium
nisus

ſenatus auxilio vindicauit. Vitiza itaque plenus abominationibus, vacuus regno, orbus oculis, propria morte Cordubæ quo Theodofredum relegauerat, exul & exrex vitam finiuit æra DCCLI. Cumque duos filios reliquiſſet, Siſibertum & Ebam, neuter ſucceſſit in regno, eo quod eſſent propter patris inſolentias omnibus odioſi.

Æra 751.
Siſibertus

De regno Regis Roderici. CAPVT XVIII.

HORTANTE autem & adiuuante ſenatu, & adhuc Vitiza viuente, cœpit conregnare Rodericus vltimus rex Gothorũ, anno Vlit quarto, Arabũ vero XCI. æra DCCXLIX. anno ſeptimo Vitizæ: & tantum tribus annis regnauit, vno per ſe, duobus etiam cum Vitiza. Erat autem Rodericus durus in bellis, & ad negotia expeditus, ſed in moribus nõ diſſimilis Vitizæ. nam & circa initium regni ſui Vitizæ filios Siſibertum & Ebam probris & iniuriis laceſſitos à patria propulſauit, qui relicta patria ad * Recilam Comitem Tingitaniæ ob patris amicitiam transfretarunt. Erat autem tunc temporis Toleti palatium à multorum Regum temporibus ſemper clauſum, & ſeris pluribus obſeratum. Hoc fecit Rex Rodericus contra voluntatem omniũ aperiri, vt ſciret quid interius haberetur. putabat enim theſauros maximos inuenire, ſed cum aperuit, præter vnam arcam repoſitam nil inuenit. qua aperta reperiit quendam pannum, in quo Latinis literis erat ſcriptum: Quod cum contingeret ſeras frangi, arcam atque palatium aperiri, & videri quæ inibi habebantur, gentes eius effigiei quæ in eo panno erant depictæ, Hiſpanias inuaderent, & ſuo dominio ſubiugarent. quod Rex videns doluit aperuiſſe, &, vt erat prius, fecit arcam & palatium inſerari. Erant autem in panno depictæ facies, vt vultus, diſpoſitio, & habitus Arabum adhuc monſtrat, qui ſua capita tegunt vittis, ſedentes in equis, habentes veſtes diuerſis coloribus variegatas, tenentes gladios, & baliſtas, & vexilla in altum tenſa: qua pictura Rex & proceres timuerunt.

Æra 749.
Ricilam
Toletum

De violentia facta filiæ Comitis Iuliani, & coniuratione cum Arabibus.

CAPVT XIX.

MOS erat tunc temporis apud Gothos, vt Domicelli & Domicellæ, magnatum filii, in regali curia nutrirentur. Inter cæteras Domicellas filia Comitis Iuliani præſtantior habebatur. Erat autem Iulianus vir nobilis de nobili Gothorum proſapia ortus, illuſtris in officio Palatino, in armis exercitatus, Comes Spathariorum, familiaris & conſanguineus Vitizæ, & in oppido quod Conſocra dicitur, & in maritimis diuerſarum poſſeſſionum titulis abundabat. Contigit autem vt idem Iulianus legationis cauſa à Rege Roderico in Africam mitteretur. Qua legatione pendente, Rex Rodericus filiam eius de qua diximus, violenter oppreſſit. Hæc erat Regi promiſſa, ſponſaliter non traducta. Alii dicunt vxori Comitis vim feciſſe. Sed vtrumlibet fuerit, Galliæ, Gothicæ & Hiſpaniæ exitialis excidii cauſa fuit. Verum peracta legatione rediens Iulianus, vt ſtuprum comperit vxore vel filia reuelante, dolorem continuit alacritate exterius procurata, & legatione expoſita receſſit indignans, & tempore hyemali nauigio iuit Septam, vbi vxorẽ cum rebus domeſticis collocauit, & habito verbo cum Arabibus in Hiſpaniam eſt reuerſus, & ægrotantis matris deſiderium ſimulans à Rege filiam impetrauit infirmæ matri ſolatio deſtinandam, quam receptam reſtituit matri ſuæ. Eo tempore Comes Iulianus Inſulam viridem, quæ nunc Arabicè Gelzirat * alhadra dicitur, detinebat, ex qua barbaris Africanis damna plurima inferebat. vnde & ab eis plurimum timebatur. Erat autem tunc tẽporis in Africa princeps quidam qui Muza proprio nomine dicebatur, & erat ab * Vlit à Miramomenino præſes Africæ cõſtitutus. Huic fuit Iulianus Comes factioſo colloquio fœderatus, promittens ei ſi ſibi crederet, Hiſpaniam ſe daturum. Muza autẽ cognomento Abenozair audiens Comitem Iulianum gaudio eſt gauiſus, eo quod ſtrenuitatis eius magnalia expertus fuerat in periculis gentis ſuæ, & continuo verbum huiuſmodi Abulit à Miramomenino Arabũ nunciauit, qui inhibuit ei ne in Hiſpaniam cisfretaret (timebat enim poſſe in periculum redundare) ſed paucos mitteret, per quos poſſet promiſſum Comitis aperiri. Muza autem miſit cum Comite Iuliano quendam * Tarif nomine, & cognomine Abienzarcha cum C. militibus & CCCC. peditibus Africanis, & hi in quatuor nauibus tranſierunt, anno Arabum XCI. æra DCCL. in menſe qui dicitur Ramadan. Et iſte fuit primus aduentus Arabum citra mare, & applicuerunt ad inſulam citra mare, quæ ab eius nomine dicitur * Gelzirat harif: & ibi ſubſtitit donec ad ſe cognati & complices ex Hiſpania aduenerunt, & primos inſultus fecit in

halharda dicitur, obtinebat
Vlit
Taref V. C.
Æra 750.
Gelzira Taref

Gelzirat haladra, & inde abstulit magnam prædam, & alia loca maritima deuastauit. Et Hispania misera quæ à tempore * Leouigildi principis fere per C X L. annos in pace substiterat, iam nunc incipit innouatis antiquæ miseriæ cladibus laniari. Cædibusque in Lusitania & Bætica pro parte peractis, Iulianus cum Arabibus quos adduxerat, ad Muzam rediit fastuosus. His diebus Sinderedus de quo diximus, vrbis regiæ præsul & primas, aduentum Arabum expauescens, & Vitizæ insolentiis fatigatus, Romanæ patriæ sese dedit, oues deserens, vt mercenarius, non vt pastor. Viri autem longæui, de quibus diximus, Vrbanum virum sanctimoniæ in Episcopum elegerunt, intrusione Oppæ qui iam nil poterat, non obstante.

Leonegildi.

Hic Vrbanus nō repertur in catalogo Archiep. Tole. neq; in capitulo & arario Toletano

10

De secundo introitu Arabum in Hispaniam. CAPVT XX.

POst hæc Muza vocatus ab Vlit à Miramumenino iuit in Africam, relicto in patriæ principatu * Taric Abentiet qui erat strabo cui iniunxit, vt Iuliano Comiti auxilia largiretur, & amicitiam conseruaret. * Tunc autem dedit Comiti Iuliano X I I. millia bellatorum quos separatim duxit in Hispaniam in nauibus mercatorum, ne causa transitus perciperetur, & conuenerunt ad montem qui ab illo Mauro * Gebel Taric adhuc hodie nuncupatur (Arabice autem Gebel mons interpretatur) mense Regeb, anno regni Arabum X C I I. æra D C C L I. Quæ cum ad Regis Roderici notitiã peruenissent, misit contra eos sobrinũ suũ nomine Eneconẽ, qui cũ eis sæpius dimicãs sæpius fuit victus, & ad vltimũ interfectus. Vnde & Arabes sumptis animis, audaciam assumpserunt, Iuliano Comite eos per Bæticam & Lusitaniam deducente. Gothorum enim exercitus prima vastatione perculsus, & longa pace armorum vsibus desuetus antiqua magnalia ignorabat & facti desides, & imbelles, * ignari certaminis sunt inuenti, & obicibus terga vertentes, ad mortem citius quam ad fugæ subsidia peruenerunt. Taric autem cum Iuliano Comite ad Muzam in Africam est reuersus, & Iuliani fidelitas ex his factis apud Arabes fuit mirabiliter approbata. Vnde & Muza Taric & Comiti ampliorem exercitum sociauit, & retinuit * Ratilam Comitem Tingitanum. terrebant enim eũ doli Comitis laqueosi, si forte cũ aliis mitteretur. Qui cũ in Hispaniã applicassent, in Bætica & Lusitania cœperũt direptiones & excidia exercere. Rex autẽ Rodericus audita strage suorũ, & prouinciæ vastatione, Gothis omnibus congregatis aduentui Arabum se obiecit, & ad incursum eorum strenue properauit. * Cumq; venissent ad fluuium qui Guaealete dicitur, prope Assidonam, quæ nunc Xerez dicitur, ex alia parte sedit exercitus Africanus. Rex autem Rodericus cum corona aurea & vestibus deauratis, à duobus mulis in lecto eburneo ferebatur, vt Gothorum Regum dignitas, exigebat. Et per octo dies continuos à Dominica in Dominicam dimicarunt, ita quod de Taric exercitu fere decem & sex millia ceciderunt. Sed Iuliano Comite & Gothis qui secum aderant dure instantibus, franguntur acies Christianorum, qui longa pace & abundantia desides, imbelles, & ignaui certaminis sunt inuenti, & obicibus terga dantes. Die Dominica, quinto idus mensis Xauel, anno Arabum * X C I I I. æra D C C L I I. Rex Rodericus & Christianus exercitus vincitur, & fuga inutili perierũt. Duo autẽ filii Vitizæ qui cũ Iuliano Comite conspirauerãt, Regi Roderico in hoc prælio astiterũt, & alter à sinistris alter à dextris collaterales acies gubernabant, & dicũtur in præcedẽte nocte cũ Taric cõsilium habuisse, vt ipsis à bello cessantibus, Gothorum exercitus de facili vinceretur, & Rex Rodericus cum esset magnanimus, antequam fugeret, permitteret se occidi, & eo mortuo posset eis regnum perditum prouenire: non enim credebant, quod possent, vel vellent Arabes patriam retinere. vnde & in conflictu armis depositis, quantocius effugerunt. Et hoc ipsum Taric promiserat, quod restitueret eis omnia quæ fuerant patris sui. In exercitu Christiano fuisse constat plus quam centum millia armatorum, sed erat populus duorum annorum peste & inedia imbecillis. Et quia diuina gratia protectionis manum elongauerat ab Hispanis, gens illa victrix, gens illa nobilis gens Gothorum cui se dederant Asia, & Europa, & eius fugacibus Vandalis orbis cesserat Africanus, triumphis Arabicis incuruatur. Conserto prælio cum Arabibus, Rex Rodericus fortiter insistebat, sed iners manus strenuitatis Gothicæ recuruata, quæ multorum sanguine consueuerat gloriari, hostes suo cogitur satiare. Iulianus autem animabat Gothos qui secum aderant necnon & Arabes, vt bellum acrius restaurarent. Cumq; bellum ex vtraque parte instantius efferueret, alternis cædibus plurimi cecidere. Iam iamque Gothorum aciebus fere vndique consternatis, Rex Rodericus interdum occursibus nitebatur, sed aliquandiu bello protracto gens Gothorum in parte cæditur, in parte fugæ præsidio liberatur. & dum hoc agitur, quid de Rege Roderico acciderit, ignoratur, tamen corona, vestes, & insignia & calciamenta

Tarif. *Taric.*

Gebel mons vnde dicatur. *Gebal.* *Æra 751.*

20

ignaui

Muza. *Riciliam.*

30

Assidona *Vedaces V. C. Cumq; peruenisset ad fl. qui dicitur Vada lac. prope Xerez*

X C I I. *Æra 752.*

40

Et in exercitu Christiano ducuntur fuisse dicitur fuisse.

50

menta auro & lapidibus adornata, & equus qui Orelia dicebatur, in loco tremulo iuxta fluuium sine corpore sunt inuenta. Quid autem de corpore fuerit factum, penitus ignoratur, nisi quod modernis temporibus apud Viseum ciuitatem portugalliæ inscriptus tumulus inuenitur. *Hic iacet Rodericus vltimus Rex Gotthorum. Maledictus furor impius Iuliani, quia pertinax, & indignatio quia dura, vesanus furia, animosus indignatione, impetuosus furore, oblitus fidelitatis, immemor religionis, contemptor diuinitatis, crudelis in se, homicida in dominum, hostis in domesticos, vastator in patriam, reus in omnes, memoria eius in omni ore amarescet, & nomen eius in æternum putrescet.*

10 *De destructione Gothorum, & commendatione Hispaniæ.* CAPVT XXI.

PROH dolor hic finitur gloria Gothicæ maiestatis æra DCCLII. & quæ pluribus bellis regna plurima incuruauit, vno bello vexilla suæ gloriæ inclinauit. qui Scythiam, Pontum, Asiam, Macedoniam, Græciam, & Illyricum variis cædibus vastauerunt, & eorum mulieres Orientalem plagam prælijs subiecerunt, & Cyrum magnum dominum Babyloniæ, Assyriæ, & Mediæ, Syriæ, & Hircaniæ, victum & captum in vtre sanguinis extinxerunt, & cui victa Roma prouinciarum domina flexit genu, cui imperator Valens cessit incendio, cui ille eximius * Attila Rex Hunnorum * Catalaunico bello recognouit Imperium, cui Alani fugitiuo prælio Paunoniam dimiserunt, cui Vandali cesserunt Gallias 20 fugitiui, quorum bella minacibus tonitruis toti mundo à sæculis intonarunt, Machometi nuper orta rebellio vno bello inaudito excidio consummauit, vt discant omnes, ne diues in diuitiis, ne potens in potentiis, ne fortis in fortitudine, ne sublimis in gloria glorietur. *Qui gloriatur autem, in Domino glorietur, quoniam ipse vulnerat & medetur, ipse percutit, ipse sanat.* Cum enim sit Domini omnis terra, omnis populus, omnis natio, omnis lingua, omnia cursu instabili variantur creatore omnium semper & in omnibus stabili ac permanente qui mundi partes & climatum singula donis dissimilibus adornauit, inter quas Hispaniam in Occidentis finibus constitutam omnium desiderabilium copia vbertauit. Hanc (vt diximus) peragratis ferme omnibus &* obtentis Asiæ & Europæ prouinciis, & experti bella & certamina, & quibus insederant, varias mansiones attendentes in locorum commoda 30 omnibus prætulerunt, eo quod inter omnes mundi prouincias specialibus vbertatis titulis redundabat: quæ Pyrenæis montibus à mari vsque ad mare protensis Oceano circumducitur & Tyrrheno Gallia & Gotthica, id est Narbonensis prouincia cum Rutheno, Alba, & Vivario ciuitatibus, quæ, Gotthorum tempore ad Narbonensem prouinciam pertinebant, & in Africa, vna prouincia decem ciuitatum, quæ Tingitania dicebatur, ad Gotthorum dominium pertinebant. Hispania quippe quasi paradisus domini vere principalibus fluminibus irrigatur, scilicet Ibero, Doria, Tago, Ana, & Bæti, montanis inter quelibet interiectis. Mediæque valles *sui latitudine deseruiunt vbertati, & humore fluminum fœcundantur, & pro magna parte riuis & fontibus irrigantur: sed & puteorũ suffragia raro desunt. Fœcunda frugibus, amœna fructibus, deliciosa piscibus, sapida lacticiniis, clamosa 40 venationibus, gulosa armentis & gregibus, superba equis, commoda mulis, priuilegiata castris, curiosa vino, deses pane, diues metallis, gloriosa sericis, dulcis mellibus, copiosa oleo, læta croco, præcellens ingenio, audax in prælio, agilis exercitio, fidelis dominio, facilis studio, pollens eloquio, fertilis in omnibus, nulla in fertilitate similis, nulla munitionibus comparabilis, paucæ magnitudine æquales, in libertate præcipua, fidelitate preciosa, in audacia singularis. Sunt & alia flumina quæ retentis nominibus capitalia nuncupantur vt Minius qui in parte Gallecíæ oritur, & per eandem discurrens prouinciam in Oceanum deriuatur. Ab hoc & flumine prouincia illa Minea appellatur. Abaris & Succaris, quæ oriuntur in territorio Segontinensi Toletanæ prouinciæ, in Rhenum retentis nominibus dilabuntur. Hoc ergo regnum tam nobile, tam ornatum, patriæ gladio in se verso, quasi 50 in eo manus hostium non cœpissent, succubuit vno impetu vix incepto: & captæ fuerunt omnes Hispaniæ ciuitates & manibus diripientium sunt sub u ersæ.

Æra 752.
Victoria Gothorum.
Athila.
Cathalanico.
Catalanico.
obtentis omnib.
Quam late dominati Gothi.
Hispaniæ laus ab vbertate.
secundum latitudinem.

Deploratio Hispaniæ, & de causa excidii Gothorum. CAPVT XXII.

Quadrant hæc in hæreticos.

BELLO autem miserabiliter consummato, cum vix superesset qui ad bellum ex alterutra partium non venisset, omnibus in se cæsis, remansit terra populis vacua, sanguine plena fletu madida, vlulatu clamosa, aduenis hospita, ciuibus peregrina, nudata incolis, orbata filiis, confusa Barbaris, infecta sanguine, stupida vulnere, destituta munimine, & suorum solatio desolata. Iam clades Herculis innouantur, iam Vandalorũ, Alanorum

& Sueuorum obducta vulnera reputrescunt, quæ olim Romanorum gladio sauciata, Gothorum medicamine post curata, nunc ipsa* fœtu cæditur, iam extincta & oblita cantica in loquela labii, iam lingua loquitur peregrina. Viri exercitus in coccineis, & equorum igneæ sunt habenæ, eorum facies vt nigredo, vultus gloria quasi* oleæ, & eorum oculi velut ignis, velocior pardis miles eius, & lupo crudelior vespertino. Enimuero genti Aphrorum, quæ olim de viribus non præsumens dolis & diuitiis nitebatur, nunc cedit Gothorum strenuitas in momento, quæ citius cecidit quã dici possit, & vix relinquitur, vt deploret, quod mortis instantia non reliquit, vt clamet transeuntibus: Iam non viuo *Attendite si est dolor similis sicut meus*, vox eius percipitur, vt Phitonis, & eloquium eius mussitat, vt ex humo, ploratus & vlulatus lugubris vix auditur. Hispania suos filios plorat, & consolari non potuit, quia non sunt. facta est eius habitatio iam deserta, eius gloria iam confusa, iam eius filii gladio ceciderunt, & eius inclyti iam captiui: principes eius in opprobrium* habuerunt, & vix bellator in exterminium. Qui erant liberi, mancipati sunt seruituti, qui consueuerant in militia gloriari, coguntur cultro & vomere incuruari, qui vescebantur voluptuose, nec vilibus satiantur, & qui nutriti sunt in croceis, non tangibilia amplexantur, vt nec inundatio pluuiarum, nec alluuio tempestatum eis potuerunt adæquari. quæ Hispaniam non prætereunt tempestates? paruuli alliduntur, adolescentes cædibus inuoluuntur, iuuenes gladiis extinguũtur, viri in præliis prosternuntur, senes excidio consumuntur & quos senium & decrepita fecerat honorandos, hos Afrorum crudelitas abiicit extirpandos, mulieres seruantur ad ignominiam, & earum speciositas ad contumeliam. Qui robustus animo occubuit gladio, qui velox pedibus à sagittariis est confossus. * *Pepercit gladius inimicis, & in domesticos debacchatur*: non erat qui resisteret Gothis dimicantibus in seipsos. Quis dabit capiti meo aquas, & fontem oculis lachrymarum, vt plorem excidium Hispanorum, & miseriam gentis Gothorum? Conticuit religio sacerdotum, cessauit frequentia ministrorum, abscessit diligentia prælatorum, periit doctrina fidei & sanctorum vnio, pater soluitur orthodoxorum, sanctuaria destruuntur, ecclesiæ diruuntur, & quæ laudabant in cymbalis, prouocant in blasphemiis. *lignum salutis* à sanctis eiicitur. non est qui adspiciat vt saluetur. Solẽnia penitus cessauerũt, & Ecclesiæ organa in blasphemiã transierunt, nõ est qui iubilet in ecclesiis. & subsannat cõfessio Machometi, defœdat abusio ornamẽta, & vasa sancta contaminãt alieni, religionẽ deuorãt inimici, & omnis habitatio desolatur, cũ* occiditur habitator, ciuitates ignominiis cõsumuntur, & quæq; viridia succidũtur. Adeo enim pestis inualuit, quod in tota Hispania non remansit ciuitas cathedralis quæ non fuerit, aut incensa aut diruta. Arabes enim, quæ vi non poterant subiugare, falso fœdere deceperunt. Oppa filio Egicæ Hispalensi Episcopo suadente, vt subiecti Arabibus viuerent sub tributo, & si forte Dominus patriam visitaret, fierent subuenientibus in succursum. Et sic fraudibus circunuenti reddiderunt oppida & præsidia ciuitatum & isti dicti sunt mixti Arabes, eo quod mixti Arabibus conuiuebant, quorum hodie apud nos nomen perseuerat & genus. & tali fraude Arabes fere omnia occuparunt, & omnibus occupatis, rupto fœdere thesauros ecclesiarum & diuitias incolarum pariter exhauserunt, nisi quod Episcopi postmodum cum reliquiis Asturiis se dederunt. Quicquid illa Babylon magna inter regna sæculi prima à Cyro & Dario subuersa pertulit, nisi quod perpetuo exterminio solũ à bestiis & serpentibus habitatur, quicquid domina prouinciarum Roma ab Alarico & Athaulpho Gothorum Regibus, & Giseтico Vandalorum principe est perpessa, quicquid Hierusalem iuxta dominicam prophetiam lapide super lapidem non relicto sustinuit diruta & incensa, quicquid Carthago nobilis à Scipione Romano direptione & incendio passa fuit, hoc misera Hispania omnium cladium coniectis miseriis est experta, nec est qui adjiciat misereri. Sed quia *Regis ad exemplum totus componitur orbis*, peccata Vitizæ, & vltimi Roderici, & aliorum Regum qui præcesserant, quorum aliqui factione, aliqui fratricidio, seu parricidio regni vsurpauerant potestatem, successione legitima non seruata, incanduit ira Dei, & Gothorum gloriam quam hactenus sustentarat, eiecit à facie maiestatis, & quos sustinuit in hæresi Ariana à tempore Valentis Imperatoris vsq; ad tempora Recaredi, sicut superius est descriptum, nunc Vitizæ abominationibus & aliorum Regũ sceleribus prouocatus, non addidit vlterius tolerare. Nomina autem Regum hic duximus exprimenda qui factioso gladio perierunt. Athaulphus apud Barchinonã inter familiares fabulas à quodam suorũ fuit proditionaliter interfectus; Segericus fuit à suis similiter interfectus: & Thurismundus apud Tolosam cõsilio fratris sui a suo famulo interfectus: Theudoricus fuit à fratre suo similiter interfectus * Almaricus apud Narbonã in foro fuit à suo exercitu interfectus: & Theudus fuit interfectus à quodam qui se insanum, vt Regem interficeret, simulauit: Theodiselus apud Hispalim à quodam suorum fuit inter epulas iugula-

Marginal notes: *ferro V. C.* — *olla* — *abierunt* — *pepercit gladius inimicitia, & in domesticos debachatur.* — *Quanto iustius de nostri temporis hæreticis?* — † — *occiduntur habitatores* — *Ecclesiarum destructio.* — *Oppa.* — *Ægicæ.* — *Sanctorum reliquiæ ab Episcopis in Asturia deportatur.* — *sup. c. 21. initio.* — *Claudianus.* — *Interitus Regũ Gothorum violentus.* — *Barcino.* — *Tholosa.* — *Amalaricus.* — *Narbo.* — *Hispalis.* — *Leonegildus.*

gulatus: Agila à suis est apud Emeritam interfectus: * Leouigildus interfecit filium suum * Hermenigildum, eo quod nolebat hæresi consentire: & Luiba filius Recharedi a Viterico fuit proditionaliter interfectus: Vitericus coniuratione quorundam fuit inter epulas interfectus: & Vitiza à Roderico exoculatus: & Rodericus à Iuliano, vt creditur, interfectus: Froila fratrem suum Vimaranum propriis manibus interfecit, & sui in vindictam apud Canicas Froilam * occiderunt.

Hermenegildū. *Vimaranum.* *Canicas Fedulam occiderunt V.C.*

Qualiter Taric vrbes occupauit. CAPVT XXIII.

10 POST bellum autem infauste patratū, * Taric Christianos fuit* vsq; in Eciiam secutus, & qui erant in ciuitate, & etiam qui * extra fugerant, adhuc de multitudine confidentes ei improuide occurrerunt, * & bello infœliciter inchoato, infœlicius perierunt, & occisis pluribus, plures ad ciuitatis ambitum redierant. Taric autem cum suo exercitu resedit iuxta fluuium Cilofontis, qui ex tunc dicitur fons Tarici. Christiani autē audientes quod gens aduenerat quæ Gothorum gloriam sua multitudine superarat, & licet falso, quod humanis carnibus vescebatur, tanta se ignauia abiecerunt, vt nec resistere cogitarent: & quia Toletum cunctas vrbes fortitudine præcellebat, curabant omnes inibi receptari, & aliæ ciuitates & oppida remanserunt paucis defensoribus * habitata. Tunc Comes Iulianus Taric consuluit, vt de suo exercitu bellatoribus compartitis, per diuersas partes Hispania vastaretur, & ipse daret de suis complicibus qui ducatu & auxilio Arabes adiuuarent. Tunc 20 Taric diuisit exercitum, & misit quendam qui de Christiano factus fuerat Sarracenus, * qui dicebatur Arabice * Mogeit airomi, & erat seruus Amiramomenini, & duxit secum DCC. milites, & Cordubam est profectus. Vix enim inter Arabes pedes quispiam reperiebatur. Nam ex equis Gothorum de pedestri ordine milites fuerant facti. Et misit aliū exercitum contra Malacam & Granatam. Ipse autem cum maiori exercitu venit Mentesam prope Giennium, & ciuitatem funditus dissipauit. Mogeit autem cum Cordubam venisset, in villa quæ Secunda dicitur, prope Cordubam, insidias occultauit. & quidam de exercitu à quodam pastore quem ceperant, rumores Cordubæ sciscitarunt, qui & retulit maiores Cordubę ad Toleti præsidium confugisse, & præfectum vrbis cum CCCC. militibus remansisse, & vrbem circumdatam muro forti, nisi quod iuxta pontem erat muri ambitus interci-30 sus. Mogeit autem cum suo exercitu transiuit Bætim, & aere & rore nocturno tenebroso venit ad locum per quem muri interruptio viam dabat: vbi etiam erat ficulnea, cui vt scalæ auxilio adhærentes ad locum intercidii ascenderunt, & vittis Mogeit * vsi pro funibus ad muri ardua conscẽderunt, & vigilibus interfectis seras & ianuas infregerunt, & per pontis ianuam intrauerunt. quod cum vrbis dominus percepisset, in ecclesiæ præsidium quod erat fortissimum, se recepit, sed ibi eum tribus mensibus obsederunt: post quos idem dominus ciuitatis ad montana quæ imminent ciuitati, dimissis aliquibus in ecclesiæ munimento, abiit fugitiuus. quod cum ad Mogeit notitiam peruenisset, post eum insecutores continuo destinauit. infœlix autem fugitiui equi casu præcipiti conquassatus, desperatis re-40 bus, vt in proprio clypeo residebat, quem Mogeit superueniens cœpit viuum. Nec aliquis de senioribus Hispanorū captus dicitur præter istum. Omnes enim alii deditione, aut fœdere se dederunt. Mogeit autē Cordubā rediens tandiu præsidium ecclesiæ impugnauit, donec captos capitibus mutilauit: & ex tunc dicta fuit ecclesia captiuorū. Iudæos autem qui inibi morabantur, cū suis Arabibus ad populationem & custodiam Cordubæ dimiserunt: dominum autem vrbis, quem ceperant, Vlit Amiramamonino * Arabi præsentarūt.

Taryc. Astygis. Eciiam insecutus è strage. *Toletum.* *Derelicta.* *& Mogey aromi. V. C.* *Mogeit* *Corduba.* *Malaca.* *Granata.* *Mentesa.* *Cordubā.* *& sue* *Mogeit* *Arabum.*

De captione Malacæ, Murtiæ & Granatæ. CAPVT XXIV.

EXERCITVS autem qui Malacam iuerat, cepit eam, & Christiani qui inibi habitabant, ad montium ardua confugerunt. Alius exercitus Granatā diutius impugnatam 50 victoria simili occupauit, & Iudæis ibidem morantibus & Arabibus stabiliuit. Deinde ad vrbem quæ tunc Oreola, nunc Murtia dicitur, properauit. Et dominus Murtiæ egrediens contra eos infœliciter est aggressus, & in vrbis ambitu circumseptus, cum esset prouidus & discretus, fecit mulierum capita circumcidi, vt in muris afforis apparentes viri eminus crederentur, & cannæ quas manib. præferebant, lanceæ putarentur. ipse autem se simulās nunciū ciuitatis exiuit ad obsessores, & blādiens domino eorundē securitatis gratiā impetrauit, interposito fœdere * treguarū. Tunc paucos ex eis introduxit in ciuitatē, & cum vidissent hominū raritatē, de datis treguis doluerunt; nec tamē pro religione iuramenti treguas violarūt, sed paucis Arabibus ibi relictis, cæteri Toletū iuere, vbi Taric tunc tēporis consistebat. Cum enim Toletum venisset, inuenit eam fere habitatoribus destitutam. plu-

induciarum

Crillam
Villam montiuicinam.
Medinat Aleneinda.

res enim ad Amayeram, alii ad Asturias, alii confugerant ad montana. Taric autem ex Arabibus quos secum duxerat, & Iudæis quos Toleti inuenerat, muniuit Toletum. exinde iuit Guadalfaiaram, & ad montem qui dicitur Gebelculeman, & imposuit ei nomen Gebeltaric. inde venit ad ciuitatem * Montiuicinam, in qua inuenit mensam viridem ex lapide precioso, & mensa & pedes ex vno lapide erant, & erat immensæ latitudinis & longitudinis, & imposuit villæ nomen * Medina Talmeida, quod interpretatur ciuitas mensæ. exinde venit Amaiam olim Patriciam ciuitatem, ad quam propter fortitudinis prærogatiuam deiecta confugerat multitudo: sed quia fame & penuria fere laborabat tota Hispania, fame protinus fuit capta, & cepit ibi multa millia captiuorum, & thesauros, & donaria * magnatum. exinde campos Gotthicos & Asturicam deuastauit, & in Asturiis ciuitatem Gegionem, & alia loca plurima occupauit, & in locis idoneis præpositos stabiliuit, & Toletum postmodum est reuersus anno Arabum XCIII. Muza autem filius Azair anno prædicto mense Ramadan audiens magnalia quæ Taric princeps * sui exercitus exercuerat in Hispanos, familiaris zeli ductus inuidia in Hispanias * cisfretauit, ducens secum plusquam XII. millia bellatorum, & cum venisset ad insulam viridem quæ Gelzirat alhadra iam Arabice dicebatur, incolæ suaserunt, vt ea via qua Taric intrauerat, ipse iret: quod noluit acceptare. Tunc auditores qui dicuntur Adalides, & alii Christiani suaserunt, vt per alia loca & ciuitates quæ à Taric nondum fuerant acquisitæ, ipse procederet maiora præteritis patraturus, & ipse gaudens eorum consilio approbato venit ad locum munitum, qui Latine Ciuitas salua, ab Arabibus * Medinatsidona exinde fuit dicta (hæc est inter mare, & eam quæ nunc Xerez, Latine autem dicitur Assidona) & eam pugnæ violentia occupauit.

magnatorum. V. C.
militia sua. V. C.
transfretauit.
Medinat
Ciuitas salua
Medinatsinodâ
Xerez.
Assidona.
Carmona.

Deinde venit Carmonam, & quia dictum fuerat ei, quod vix impugnatione aliqua posset capi, misit Comitem Iulianum cum aliquibus Christianis, vt fugam quasi victi à prælio simularent: & sic à ciuibus receptati, pro hospitalitatis officio hospitam ciuitatem in manus Arabum prodiderunt. noctu enim vigiles occiderunt, & per portam quæ * Cortoba dicitur, Arabes induxerunt. Deinde venit Hispalim, in qua Gotthorum substiterat multitudo, quæ ante Gothorum aduentum à Silinguis Vandalis vrbs regia habebatur, sed Gothi ab ea mutauerunt curiam in Toletum. Hanc Hispalim cum Muza aliquando obsedisset, Christiani qui iuerant ad villam quæ Beia dicitur, aufugerunt. Ipse autem captam Hispalim de Iudæis & Arabibus populauit, & inde iuit Beiam, & eam dispendio simili occupauit. Deinde iuit Emeritam quæ multis & antiquis ædificiis antiquæ dignitatis gloriam testabatur, & incolæ de multitudine præsumentes contra eum ad prælium exierũt, sed ea die Muza non potuit præualere.

Hispalis.
Silingi Vandali
Corduba.
Hispalis, primũ, post Toletum Vrbs Regia dicta G. lib. 11. ca. 21. Vandali.
Beia.
Emerita.

Videns autem quod vi non poterat obtinere, in lapicidina vrbi proxima insidias occultauit, & sequenti die, vt heri fecerant, ciues ad prælium processerunt, sed inter celatam & acies intercepti ex ciuibus plurimi occiderunt, & qui euadere potuerunt, ad vrbis ambitum confugerunt. Erat enim muri firmitas miro opere fabricata. Christiani autem corde pusillanimi desperantes sequenti die colloquium petierunt. Cumq; permissi ad Muzæ præsentiam accessissent, & viri canitiem attendentes, ad suos post colloquium redierunt, & exposita canitie obsessoris opinati sũt senẽ breui tempore desiturum, & ideo illa die à compositionis colloquio destiterunt. Tunc Muza præcepit murum perfodi circunquaque, obsessi autẽ ab intus exeuntes plures ex fossoribus occiderunt. Die tertio iterũ colloquiũ postulantes ad Muzæ præsentiã redierunt, & quos pridie canos notauerãt, tincturę opere coloris cõtrarii inuenerũt, & fatuitate attoniti miraculũ reputarũt, & ad suos ilico redeũtes nunciarũt virũ virtute præditũ, qui nũc iuuenili, nunc senili præstantia iuxta beneplacitũ mutabatur; & hoc miraculo cõturbati vrbẽ protinus reddiderũt, interposito tamẽ pacto, vt saluis reb. recederẽt & personis. Cepit itaq; villã anno Arabũ 94. vltima die mẽsis Ramadan. Et dũ hæc fierent, Christiani de Elepla, & Veia, & aliis partibus insurgentes Hispalim adierũt, & vrbis præsidiũ occupantes plures ex Arabibus quos Muza reliquerat, occiderunt, cæteri qui euadere potuerunt, ad Emeritam quã Muza ceperat, confugerunt.

Elepla.
Beia.
Pelagius
Talauera
Tietar

Tunc Muza filium suũ Abdulaziz misit Hispalim cum exercitu copioso, qui veniens vrbẽ ilico occupauit, & Christianos qui cædem egerant, interfecit, Eleplam etiam occisis incolis occupauit. Dum hæc aguntur, Pelagius in Asturiis rebellauit. Muza autem victoriis & spoliis gloriosus iuit Toletũ, vbi Taric non minori gloria residebat, qui in occursum Muza ad Talaueræ confinia est egressus, & iuxta riuũ qui Teitar dicitur, simulato gaudio conuenerũt. Muza autẽ qui Taric calumnias cogitabat, Taric redarguit indignanter, eo quod, licet fœliciter, mandatũ præterierat in peractis, & Toletũ pariter venientes de obtẽtis & acquisitis, de diuitiis & thesauris de mẽsa exquisiuit exactissime rationem, & receptis mẽsa viridi & pecuniis quæ Taric volũtarie reuelauit, veniẽtes ambo Cæsaraugustam ipsam, & ciuitates alias, & plura oppida Carpetanæ & Celtiberiæ occuparunt.

RODE-

RODERICI ARCHIEPISCOPI TOLETANI DE REBVS HISPANIÆ LIBER QVARTVS.

De rebellione Pelagii contra Arabes, & de sorore sua & regno eius. V. C.

CAPVT PRIMVM.

ET dum tot dispendiis Hispaniam dissecarent, Deus omnipotens in ira sua misericordiæ non oblitus, Pelagium quasi scintillam modicam in suo conspectu voluit conseruare. Hic Pelagius (vt est dictũ) fugiens à facie Vitizæ qui eum voluerat excæcare, licet spatharius eius fuisset, apud Cantabriam se recepit, sed audiens succubuisse exercitum Christianum, & Arabes quæque desiderabilia inuasisse, sumpta secum sorore propria, Asturiis se donauit, vt saltem in Asturiarum angustiis posset Christiani nominis aliquam scintillam conseruare. Sarraceni enim totã * Hispaniã occupauerant gentis Gotthicæ fortitudine iam contrita, nec alicubi resistente, exceptis paucis reliquiis quæ in montanis Asturiarum, & Biscagiæ, Alauæ, Guipuscuæ, Ruchoniæ, & Aragoniæ remanserunt, quas ideo Dominus reseruauit, ne lucerna sanctorum in Hispanis coram Domino extingueretur. Præfecerunt itaq; Sarraceni in singulis regionibus præpositos * qui à pauperibus, vinitoribus, & agricolis Christianis, quos sub tributo permiserant permanere, census colligerent & tributa. Erat enim in regione Gegionis iam Sarracenis subdita, qui & in montanis aliqua loca * occuparunt, præfectus quidam Munuza nomine, Christianus quidem, sed Arabibus fœderatus, qui captus pulchritudine sororis Pelagii, cum eo amicitias simulauit, & fingens causam legationis Pelagium misit Cordubam, quæ olim patritia, tunc erat Arabibus sedes regni. Eo misso Munuza procurante quodam liberto sibi sororem Pelagii copulauit, sed postquam Pelagius rediit, facinus noluit tolerare, & resumpta sorore, licet dissimulans, in Asturiis se recepit non minus magnanimus, quam solicitus, liberationem patriæ adhuc sperans. Munuza autem pro ablatione coniugis reputans se contemptum, Taric principi nunciauit iam manifeste Pelagium rebellare. Qui missis militibus præcepit Munuzæ, vt Pelagium caperet, & Cordubam destinaret. Cumque milites ad Asturias peruenissent, voluerunt Pelagium dolo composito retinere, sed consilio per quẽdam amicum in vico qui * Vrete dicitur, Pelagio reuelato, quia nõ poterat armis resistere, ad oppositam ripam Pioniæ fluminis equo insidens pernatauit, & quia fluuius inundabat, Sarraceni persequi cessauerunt, & ad vallem quæ Canice dicitur, solus venit. Inueniensque plurimos qui metu ad edicta Arabum properabant, spiritu fortitudinis & spe in domino confortauit, quia etsi propter peccata flagellat filios pestilentes, in fine tamen non obliuisceretur misereri. Illi autem sacra monita attendentes excusso metu facti magnanimi & fideles ad montem mgnum qui Auseua dicitur, conscenderunt, & per omnes Astures sacra monita persuadens quasi de graui somno pusillanimes excitauit, & de omnibus partibus Asturiarum ad eum tanquam ad Dei nuncium concurrentes in tanta desolatione ipsum in principem elegerunt. Cœpitque per loca deuia & incerta cædes agere cõtra Mauros, & quasi gyrouagus eorum totam victoriam perturbare, & suos ad persecutionem Arabum roborare. Exercitus autem, qui in capturam eius venerat, Cordubam est reuersus. Quod cum audisset Taric qui Cordubæ residebat, Alchamam principem militiæ contra Pelagium destinauit, & Oppam Episcopum Hispalensem filium Egicæ, vt Pelagium ad obediendum sibi monitis suaderet.

Marginal notes: Pelagius. Cantabria. montibus. Asturia. Briscagia. Guipuscua. Ruconia. Aragonia. Vt à pauperibus ianitorib. & agricolis, quos sub tributo viuere promiserant. Munuza. occuparant. occuparat præfectus. Vrete. Brete. Prete. V. C. Pionia. Vallis Canice. Auseua. tutam. Alchamã. Auseua.

De introitu Pelagii in caueam, & strage Arabum, & captione Oppæ, & morte Alchamam. V. C.

CAPVT II.

QVORVM aduentum cum Pelagius percepisset, in cauea quadam quæ est in latere montis Auseuæ, de quo diximus, se recepit. est autem hæc cauea quasi diuino artificio rupe inexpugnabili circũclusa, & ab impugnatione secura. Et cũ illa cauea vix sit mille hominũ receptiua, assumptis secũ quos strenuiores credidit, reliquos diuinæ gratiæ cõmendauit, vt in tutis montiũ Dei misericordiã & rei exitum expectarẽt. Ipse autẽ in cauea cum iis qui secum aderãt, Dei misericordiã implorauit. Cumq; Alchamam & Oppa Episcopus cum multitudine fundibulariorũ & peditum ad Asturias peruenissent, & vastationes ali-

Oppa oratio.

quas peregissent, demum in circuitu caueæ fixis tentoriis recederunt. Oppa autem qui multos Christianos suaserat, tunc (vt fertur) mulo insidens dicitur Pelagium taliter allocutus: Quanta fuerit Gothorum gloria in Hispaniis ipse nosti, & licet semper contra Romanos & gentes barbaras inuicta fuerit nunc Dei iudicio victa plorat. Quæ est ergo fiducia tua. vt clausus in antro cum viris pauculis nitaris resistere contra Arabes, quos totos exercitus gentis Gothicæ sub vno Rege non potuit sustinere? recole Gothorum regnum, quanta doctrina, quanta potentia abundauit, & nunc vltimæ virtutis exinanitione consumptum ad nihilum est redactum. Consule igitur vitæ tuæ & eorum qui tunc pari miseria consumentur, & Taric inuicti principis te exhibe voluntati, vt & honoribus redoneris & cum iis qui tecum sunt, vita & operibus perfruaris, Cui respondit Pelagius: Etsi ad tempus Deus percutiat filios pestilentes, non tamen* proiiciet in æternum. Nosti autem Episcope Oppa. qualiter tu, & fratres tui, & * pater tuus Rex Vitiza vestris sceleribus cum Iuliano Comite iram altissimi prouocastis, propter quod excidium gentis Gothicæ superuenit. Et flet ecclesia penitus destituta filios perditos & extinctos, nec consolari sufficit, donec Dominus consoletur: sed per id modicum momentaneum exterminii nostri pondus adiiciet ecclesia, vt resurgat, & ego sperans in misericordia Iesu Christi hanc multitudinem cum qua venis, nullatenus pertimesco. habemus enim aduocatum apud Patrem dominum Iesum Christum, in quem credimus & speramus. Tunc Oppa Episcopus de persuasione desperans exercitui dixisse fertur? Inueni hominem obstinatum, nil restat de cætero nisi pugna. Tunc Alchaman præcepit fundibulariis, sagittariis, iaculariis, ostium speluncæ fortiter impugnare. Sed Dei manu pro suis conclusis misericorditer dimicante lapides, sagittæ, & iacula in emissorum intentum vertebantur. Sique tali iudicio ferme xx. millibus Arabum interfectis, cæteri quasi vertigine turbabantur. Quod Pelagius cum vidisset laudans Dei potentiam, & spiritu fortitudinis roboratus cnm suis egreditur à spelunca, & Alchaman cum maxima multitudine Arabum interfecit, præter eos qui euersis iaculis perierunt. Reliqui vero ad Auseuæ ardua fugientes, ab iis quos Pelagius reliquerat, cædibus perierunt. Qui autem ab iis euaserant, in* Libana ad ripam Deuæ fluminis peruenerunt, & super quodam montis supercilio incedentes, eodem supercilio in fluuium coruente, & aggere opprimente, in flumine sunt submersi: & Ægiptiorum emersio nouo miraculo præsentatur. Oppa autem à Pelagio captus mansit. Ab aliquib. dicitur Oppa fuisse filius Vitizæ, ab aliquibus frater Comitis Iuliani. Sed verius filius fuit Egicæ & frater Vitizæ. Sed vtrum libet istorum fuerit, certum est fuisse Archiepiscopum Hispalensem.

Pelagii responsum. percutiet. frater tuus

interitum 2. V. C.

Auseua Libana Deua Libana

De translatione arcæ, & reliquiarum, & sacrorum librorum in Asturias.

CAPVT III.

VRBANVS autem Sinderedi successor, de quo superius d ximus, arcam reliquiarum & scripta beati Ildefonsi, & Iuliani Pomerii, & vestem * sacram quam beata* virgo dederat Ildefonso, cum iam videret in Hispaniis destructionem ecclesiæ & populi Christiani ad Asturias dicitur detulisse, & de loco in locum, * vt persecutio exposcebat, à fidelibus ferebatur. Postquam vero vrbs regia fuit non irruptione, sed fœdere ab Arabibus occupata, quod tamen fœdus Sarraceni postea irruperunt, clerus & Christiani eiecti cum aliis qui in Hispaniis seruituti barbaricæ mancipati elegerunt degere sub tributo permissi in * lege & ecclesiasticis institutis, & habere * pontifices, & euangelicos sacerdotes: apud quos viguit officium Isidori & Leandri, & viget hodie in VI parochiis Toletanis. Eo & tempore, quo Vrbanus in vrbe regia præsidebat, Ouantius Archidiaconus Toletanus doctrina, sapientia, & sanctitate, secundum scripturas spe, fide, charitate ptæcipuus habebatur, & Frodoarius Accitanæ vrbis Episcopus religione & sapientia prædicabatur insignis, & vsque ad tempora Almohadum qui Imperatores Aldefonsi tempore inceperunt, in pace instituta euangelica seruauerunt. Et in isto * medio fuit apud Hispalim gloriosus & sanctissimus Ioannes Episcopus, qui ab Arabibus Caeit almatran vocabatur, & magna scientia in lingua Arabica claruit, multis miraculorum operationibus gloriosus effulsit, qui etiam sacras scripturas catholicis expositionibus declarauit, quas in formationem posterorũ Arabice cõscriptas reliquit. Fuit etiã ibi alius electus nomine Clemens, qui fugit à facie Almohadũ Talauerã, ibiq; diu moratus vitã finiuit, cuius contemporaneos memini me vidisse. Venerunt etiam tres Episcopi, Assidonẽsis, & * Elepẽsis, & tertius de Marchena, & quidam Archidiaconus sanctissimus, pro quo etiam Dominus miracula operabatur, qui Archiquez Arabice dicebatur, & vsque ad mortem in vrbe regia permanserunt episcopalia exercentes

sacratam, Virgo beato dederat. prout

vti lege Pontificem Mosarabum missa. Ouantius Frodoarius

Ioannes, & in ista medio accidit quod in canone dicitur de Episcopo Malachitano, etiã in isto medio, &c. Plepensis.

exercentes,& vnus eorum in ecclesia maiori est sepultus. Quod autem ab aliquibus dicitur quod à Iuliano pontifice Toletano & Pelagio principe reliquiarum arca & sanctorum scripta ab ecclesia Toletana in Asturias sunt translata, stare nō potest, cum Iulianus Pomerius tertius fuerit ab Ildefonso,& Sinderedus sub quo Hispaniæ destructio, quartus fuerit à Iuliano. Hoc modo Ildefonso successit Quiricus, cui Iulianus Pomerius, cui Sisibertus, cui Fœlix, cui Gūdericus, cui * Sinderedus, sub quo fuit ab Arabibus ciuitas occupata. Item ab aliquibus dicitur, quod primatus Hispaniæ prius fuit in ecclesia Hispalensi,& post translatus ad ecclesiam Toletanam, quod etiam stare non potest. In XVI. enim concilio Toletano, vbi Sisibertus Archiepiscopus Toletanus fuit depositus merito culpæ suæ à generali concilio omnium Archiepiscoporum, Episcoporum, & cleri Hispaniarum & Galliæ Gothicæ, decreuerunt nihil tractandum in concilio, donec prouideretur primæ sedi vrbis regiæ de pastore. Et electus & translatus fuit Fœlix Archiepiscopus Hispalensis ad ecclesiam Toletanam factus pontifex Toletanus. Et in eodem concilio Faustinus * Bracarensis Archiepiscopus factus est Hispalensis, Fœlix Portugalensis Episcopus factus est Megarensis Archiepiscopus,& postea de ordinatione * earum concorditer tractauerunt. Vnde patet, quod si Hispalensis ecclesiæ maior esset, non trāsferretur eius * Episcopus ad minorem. Quia igitur propter diuersas relationes scriptorum interdū de veritate historiæ dubitatur, diligentia lectoris inquirat, vt ex scripturis authenticis videat, quid debeat approbare.

Sideredus. *Primatus in ecclesia Toletana* *Archiepiscopus Bracharensis.* *Ecclesiarum* *Archiepiscopus*

De morte Munuzæ, & filiorum Vitizæ, & Comitis Iuliani, & Regis Pelagii.

CAPVT IV.

NVNC ergo ad ordinem historiæ reuertamur. Cum itaq; Dominus diuino prælio inimicos suos ad ostium caueæ Pelagii principis, & in rupe Deuæ fluuio imminēte, præcipitio & iaculis prostrauisset, Munuza qui ciuitati Gegioni maritimæ & Asturiis præsidebat, fugæ periculo se commisit: sed ab Asturibus in vico qui Olalies dicitur, fuit captus & interfectus. Licet autem Gegio ciuitas sit deserta, Gijon terra vulgariter appellatur, in qua est monasterium sancti Saluatoris. Muza autem condolens stragi auspicatus est factione filiorum Vitizæ & Iuliani Comitis prouenisse, & eos pariter pactis, & capitibus, & vita priuauit. Gotthi autem quibus fugæ facultas affuerat, audientes quod a Gothis manus Domini non discesserat, clanculo se furantes ad Pelagium principem aduenerunt, & zelantes legem, & Machabæorum iustitiam æmulantes pro fide commori elegerunt. Ciuitatem etiam Legionem quæ in descensu Asturiarum ab Arabibus tenebatur, primo exercitu inuaserunt in ea vexilla fidei exaltantes. Eo tempore Aldefonsus catholicus, filius Petri Ducis Cantabriæ, in Asturias transmigrauit bella Domini cum Pelagio principe pugnaturus, cui princeps Pelagius in vxorem dedit suam filiam Ormisindam. Pelagius vero post multa bella decenter exercita migrauit cum domino apud Canicas anno 18. regni sui.

Deua *Olalies* *Gegio* *Animaduerte cur Pelagius filiam suam Ormisindam Alfonso catholico nuptū dederit.* *Canica.*

De regno Fafilæ & Aldefonsi Catholici, & eorum morte.

Alfonsus I.

CAPVT V.

MORTVO Pelagio, cœpit regnare Fafila filius eius æra DCCLXX. & regnauit annis 2. qui leuitate ductus plus debito venationibus insistebat, & quadam die dum vrsum insequi niteretur (decreuerat enim cum vrso singulariter decertare) ab eodem vrso fuit miserabiliter interfectus. Iste dignum memoria nihil egit, nisi quod quandam ecclesiam sanctæ Crucis pulchro opere decorauit. Post hunc cœpit regnare gener Pelagii Aldefonsus æra DCCLXXII. & regnauit annis XIX. Hic agnominatus fuit Catholicus, quia documēta fidei in se legaliter obseruauit, & ad id alios, vt zelator fidei prouocauit, & ideo ab omnib. [amabatur, & communi voto ab omnibus in Regē] est receptus. Hic fuit filius Petri Ducis Cantabriæ, & habuit fratrem qui Froila dicebatur. Fuit autem Petrus Dux ex progenie gloriosissimi principis Recaredi, qui cum fratre suo Froila sæpius Arabes bellis intentans plurima bella gessit, & ciuitates multas occupatas ab eis Christianæ potentiæ redonauit, quasdam muniens, quasdam prosternens, quas bellatorum defectu non poterat retinere. * Retinuit autem in Gallecia Lucum, & Tudam, & Asturicam: in descensu autē Asturiarum expugnato exercitu Arabum, Legionē, quæ postea ex frequenti Regū habitatione vrbs regia fuit dicta. Occupauit etiā campos Gothicos, qui ab Estola, Carrione, Pisorica, & Doria fluminib. includuntur, & in partibus Castellæ Septēmancas, Dominas, Saldaniam, Amaiam, Mirandam, Cinisariam, Alesancum, Transmeram, Supportam, * Catrantium.

Æra 770. *Æra 772.* *abundant hæc hæc ciuitates nō Petrus, sed Aldefonsus filius videtur cepisse & euertisse, vt apparet ex cap. 13. huius lib. vbi dicitur ciuitates desertas, quæ eiectis Arabib.* *Legio, etiam vrbs, &c.* *Regia fuit dicta: vt olim Toletum.* *Carrantium.*

Biscagia. Sarascacion vt supr. c. 1. 4. multis

Et à Malaua, & Ordunia, * Viscagia, & Nauarra, & Ruboma, & Sarasacio vsque ad Pyrenæum plurima castra muniuit populis Christianis, & * multos ex his qui tenebantur captiui, reduxit ad patriam, & ad loca quæ potuit communire. Ad ipsum enim, tanquam ad singulare Christianæ professionis asylum, ex vicinis regionibus quas Arabes occupauerāt, Christiana mancipia concurrebant, & quamuis diuina gratia tantis eum honoribus exaltaret, humilitatem non deserens omnibus se amabilem exhibebat, & Deo deuotus in ciuitatibus quas obtinuit, secundum quod potuit, opportune dedit operā, vt Episcopi crearentur, quorū doctrina reliquiæ Christianæ in fide catholica * firmarētur. Ecclesias etiam prout tanta desolatio tolerabat, structuris & ornamentis liberaliter decorabat, libros etiam sacræ scripturæ vndecunque poterat, colligebat & omnia opera pietatis Deo & ecclesiis & hominibus pro viribus exhibebat. Reliquit autem ex Ormisinda Regis Pelagii filia duos filios Froilam & Vimaranum, & filiam Odisindam, & Mauregatum tertium filium ex ancilla, & propria morte vitam finiuit. In cuius transitu voces psallentium in aere feruntur auditæ: *Ecce quomodo tollitur iustus, & nemo considerat: ablatus est à facie iniquitatis, & erit in pace memoria eius.* Sepultus est autem cum vxore sua Ormisinda in ecclesia sanctæ Mariæ in tentorio Canicarum.

fouerentur

Ormisinda Vimaranum Odisinda Mauregatus

De Froila, & operibus eius, & morte. CAPUT VI.

Æra 791. Ouetum inolesset

POST mortem eius Froila filius eius successit in regno æra DCCXCI. & regnauit annis XIII. Iste populauit Ouetum, & fecit ibi ecclesiam cathedralem. Cumque à tempore Vitizæ insolens abominatio * esset, vt clerus carnalibus coniugiis potiretur iste intelligens iram Dei pro tanta immunditia æstuasse, iuxta sacrorum canonum instituta præcepit, vt ministri ecclesiæ castitate seruata, nullatenus matrimoniis vel connubiis fœderentur: & licet alias austerus fuerit & crudelis, propter hæc quæ circa clerum instituit, direxit Dominus manum eius. Cumque Omar Dux Cordubæ fines Gallecíæ infestasset, occurrens ei Froila bello prostratum cepit & interfecit, & in eo prælio quinquaginta quatuor millia Arabum ceciderunt. Rebellantem etiam suo domino Gallecíæ populum subiugauit, eorū prouinciam deprædatus. Nauarros & rebellantes inuasit, & sibi concilians vxorem ex eorum regali progenie, Momernam nomine, sibi duxit, & cum eis Vascones sibi infestos suæ subdidit ditioni. Rediens ad Asturias suscepit filium ex Momerna nomine Aldefōsum. Cumque frater eius Vimaranus esset pulcher, strenuus, & affabilis, ab omnibus amabatur, quem Froila ob zelum regni propriis manibus interfecit, & filium eius Veremundū quasi pro satisfactione in filium adoptauit. Nec tamen cessauit indignatio sui generis contra eū. Vnde & à suis apud Cannicas fuit factione simili interfectus, & apud Ouetum cum vxore sua Momerna fuit traditus sepulturæ.

Vermundus I.

De Aurelio, & Silone, & Mauregato, & Veremundo Diacono. CAPUT VII.

Æra 804.

POST huius interitum Aurelius frater eius successit in regno æra DCCCIIII, & sex annis regnauit. Cuius tempore seruilis origo contra proprios dominos insurrexit, sed eius industria in seruitutē pristinā sunt redacti. Et in dieb. eius Silo frater eius Odisindæ Froilæ Regis sorori cōiugio copulatur, propter quā postea obtinuit regni sceptrū, Et in principio anni 7. regni sui vitā finiuit morte propria, post cuius mortē Silo causa Odisindæ regnū accēpit æra DCCCX. & regnauit annis 8. & in * Prauia ad regni soliū subleuatur. Cū Arabib. pacē firmauit, & Galleciam rebellantē in monte * Ciperio superauit, & suo imperio subiugauit. Aldefonsus autem filius Froilæ & Momernæ propter * Odisindam amicam suam regale palatium gubernabat, & Silonius negotia procurabat, quia Silo de prole ex Odisinda desperans iners fiebat, & anno regni sui octauo humanis actibus est ademptus, & in ecclesia sancti Ioannis Apostoli, quam ipse construxerat, fuit sepultus. Silone autem defuncto æra DCCCXVIII. omnes magnates palatii cum Regina Odisinda ad regni solium eleuāt Aldefonsum. Mauregatus autem eius patruus ex ancilla (vt superius diximus) elatus in superbiam ad Arabes se * contulit, eisque confœderatus auxilium postulauit, spondens se eis fideliter seruiturum, si eorum auxilio nepotis imperium obtineret. Cumque enim esset affabilis, persuasit, & dato sibi exercitu Arabum, regnū nepotis inuasit fauentibus sibi aliquibus Christianis. Aldefonsus autem à facie eius verens fugit in Alauam & Nauarrā. Ipse autem Mauregatus vt fauorem Arabum retineret, contra Dei legem multa cōmisit. * Puellas enim nobiles ingenuas, & plebeias stupris Arabum concedebat. Vnde Deo & hominibus odiosus, expletis in regno quinque annis, & Prauus in Prauia habuit sepulturam

prauia s hic
Æra 810.
Ciperius mons Cipro quidam M. atnitam habent.
Erat enim Adosinda soror Froilæ patris Aldefonsi, vt ex supradictis in hoc cap habes.
Æra 818.
Cōuolauit V. C.
Mauregatus regnat, licet tyrannice
Puellæ Arabib. promissæ: de numero earū Luc. Zudens. 50. nobiles virgines, totidē plebeias ab impuro Rege tributo annuo expositas.

ram. Regnauit annis quinque, sed eius anni in computatione temporum annis Aldefonsi Regis annumerantur. Eo mortuo * Veremundus filius Froilæ in Regem eligitur, & quamuis magnanimus, regnum tamen sponte dimisit, recolens se* olim diaconi ordinem suscepisse, & duobus annis vixit in regno, & sobrinum suum Aldefonsum qui ad Nauarros confugerat, reuocauit, & in regno substituit successorem, & cum eo aliis quatuor annis & sex mensibus dulcissimam duxit vitam, & propria morte vitam finiuit sepultus Oueti cum vxore sua *Imilone, quam viuens à se propter conscientiam ordinis separauit, relictis ex ea duobus filiis paruulis Ranimiro & Garsia.

Veremundus. Heremundus. se ordinem diaconi suscepisse, &c. Inulone V. C. Diuortium.

10

De Aldefonso Casto, & piis operibus eius. CAPVT VIII.

ALDEFONSVS itaque dictus Castus, filius Regis Froilæ, vir virtutum, castitate & pietate præcipuus, absque contactu fœminæ cælibem duxit vitam. Vnde & Aldefonsus Castus meruit nominari. XLI. annis regnauit. Anno sui regni tertio exercitus Arabum cum duce suo nomine Mugay Asturias est ingressus, sed Aldefonsi milites in loco qui Lucos dicitur, Arabes præuenerunt, & cum eodem duce bello inito septuaginta millia Arabum cæciderunt, multisque præliis repellens Arabes pacem patriæ confirmauit. Anno autem regni sui XI. à suis per tyrannidem regno expulsus in Abeliensi monasterio se recepit. Indeque à Theudo & aliis suis fidelibus reuocatus regni culmini redonatur. Nunc misericordiæ suæ opera prosequamur. Hic cum multis virtutibus emicaret, palatia regia pulchro & forti opere construxit Oueti. Fundauit etiam ecclesiam cathedralem, & maius altare in honorem sancti Saluatoris, & altaria duodecim apostolorum cum suis titulis eleuauit, ecclesiamque sanctæ Mariæ iuxta basilicam sancti Thyrsi ex lapidibus & columnis marmoreis, argento & auro cum regali palatio adornauit, & Gotthorum gloriam tam in ecclesiis, quam in palatiis, vt olim Toleti fulserat, prout potuit, reparauit. Et sicut reparato templo per Esdram & Neemiam, lætabantur iuuenes qui prioris templi gloriam ignorabant, & senes flebant qui prioris templi magnificentiam recolebant: sic & ibi qui gloriam viderant Toletanam, perfundebantur lachrymis & mœrore, iuuenes autem præteritæ gloriæ inscii Regis magnalia cum laudibus extollebant. In altari etiam sancti Michaelis posuit arcam reliquiarum, quam Rex Pelagius & Vrbanus Episcopus vrbis regiæ tempore perditionis Hispaniæ ad Asturias transtulerunt, ad quam hodie ex vniuersis partibus deuote concurrunt populi Christiani, laudantes Dei beneficia quæ Dominus Iesus Christus ibidem suis fidelibus impartitur. Et in eadem ecclesia dicitur esse vestis illa gloriosissima quam beata virgo contulit glorioso pontifici Ildefonso. Hæc autem arca reliquiarum dicitur Hierosolymis constructa fuisse, & tempore persecutionis Pseudomachometi per mare Hispalim fuisse translata, indeque Toletum adducta, demum (vt dictum est) tempore quassationis cum multis aliis sanctorum reliquiis in Asturiis collocata.

Lucos. Arabes. Abeliensi. Ouetum. Templorum instauratio Oueti. Arca reliquiarum à Rege & Episcopo in Asturias translata, direptionis metu.

20

30

De angelicis aurificibus, & Bernardo. CAP. IX.

40

AD hęc cum Rex preciosos lapides coram aspiceret, * cogitauit crucem de auro eisdẽ lapidibus fabricare, ipsique ab ecclesia ad palatium venienti occurrerunt duo angeli in effigie peregrina, se esse aurifices asserentes: Rex autẽ datis auro & lapidibus, etiam dedit domum in qua possent secretius operari. Cumque in prandio consedissent, misit nuncios ad aurifices, sollicitans qui nam essent. Cumque nuncii* accessissent, inuenerunt crucem miro opere consummatam, & corusco splendore totius domus penetralia illustrantẽ adeo vt non possent tantum splendorem intuentium oculi tolerare. quod Rex audiens festinauit, & tanto splendore comperto agens gratias Saluatori, conuocato clero, & populo, & pontifice, gloriosam crucem altari obtulit Saluatoris, & ista referens Leoni tertio qui sedi apostolicæ præsidebat, obtinuit vt in Ouetensi ecclesia Archiepiscopus crearetur. Cumque circa talia & circa prælia existeret animosus, Semena soror eius Comiti Sancio viro nobili furtiuo connubio clam consensit, ex quo suscepit filium nomine Bernardum. Quod cum ad Regis notitiam peruenisset, Comitem Sancium in castro quod Luna dicitur, carcere & vinculis coarctauit, & mortis vinculorum statuens vnum finem. Sororem autem Semenam religioni in monasterio mancipauit. * Bernardum, quia non habebat filium, delicate nutriuit, qui postquam adoleuit, statura, vultu, eloquio, ingenio, & consilio, & etiam armis fere omnibus prẹminebat.

& cogitaret crucẽ de eisdem auro & cap. aduenissent. Luna. Bernaldum.

50

De legatione ad Carolum, & victoria Regis Alphonsi. CAP. X.

REx autem longo regimine & laboribus fatigatus ad Imperatorem Carolum qui Italis & Teutonicis,& Gallicis imperabat, secrete nuncios destinauit,qualiter carebat filiis & regnum, si veniret in adiutorium, sibi daret. Imperator autem Carolus impugnationi Arabum insistebat. Qui cum Hispanias occupassent,transiecto Pyrenæo Galliam Gotthicam,Burdegalam,* Patauiam, & Turoniam, & fere totam Aquitaniam occuparunt.Sed eos Carolus ab occupatis sedibus virtute prælii abigebat, etiam trans Pyrenæum partem Celtiberiæ quæ Catalonia dicitur,vt victor inuasit:vt præpotens conseruauit:& tamen his præliis occupatus spopondit nunciis ad Regis Aldefonsi auxilium se venturum. Post nunciorum autem reditū innotuit legatio magnatibus Aldefonsi, qui æquanimiter non ferentes suaserunt Regi cum instantia, vt quod mandauerat, reuocaret, alioquin ipsum à regno expellerent, & pacta eius nullatenus obseruarent, & sibi de * alieno domino prouiderent (malebant enim mori liberi, quam in Francorū degere seruitute) in his instante fortius cæteris Bernardo bonæ indolis,bonæ spei.Rex autem licet turbatus * minis & consilio satisfecit, & iteratis nunciis ad Carolum quæ spoponderat, reuocauit. Iratus autem Carolus fidem mentitam intentans, cœpit Regi Aldefonso terribiliter comminari, & postpositis bellis Arabum direxit acies in reliquias Hispaniarum. Qui cum ad montana Hispaniæ peruenisset, in quibus pauci qui gladium effugerant,habitabant,cum clamore valido, tacti dolore cordis intrinsecus, lachrymas cum sacrificiis Domino miscuerunt,quasi non superesset eis vlterius viuere, cum cæli sententiam gladio Arabum iam experti rediuiuæ morti iterum parabantur, quæ tanto amplius cruciabat,quanto ab illis timebant,de quorum debebant præsumere charitate,& quibus erāt coniuncti fibula Christiana. Cumque hoc verbū fuisset in Asturiis, Alaua,& Biscagia, Nauarra, Ruconia,& Aragonia diuulgatum, omnes eodem animo & pari studio elegerunt mori potius quam seruire, collectique in simul cum Rege Aldefonso contra Carolum processerunt. Carolus autē ad radicem Pyrænei ex opposito in valle quadam exercitum collocauit,quæ adhuc hodie Hospita vallis vocatur. Indeque procedens per vallem quæ vallis Caroli dicitur, planior inuenitur, ne ascendentes impediret asperitas Pyrenæi, vsque ad summitatem montis porrecto agmine processerunt. In prima acie venerunt præfectus Britanniæ, Rolandus,& Anselmus Comes,& Eginardus qui erat præpositus mensæ Caroli. Quibus occurrens Rex Aldefonsus cum prædictis populis, virtute gladii, immo domini superauit, & eis stratis, plures ex eis qui porrecto agmine procedebant, cæde & impetu ceciderunt adhuc Carolo per vallem Caroli veniente. Cumque stragem præcedentium comperisset,turbatus insonuit buccina quam ferebat,damno,metu,fuga,& periculo comitatus,& aliqui qui à strage præcedentium aberrabant, eisdem comitibus sociati ad eum * semianimes audita buccina * confugerant, & ad eos qui extrema exercitus obseruabant, propter Bernardum, de quo fama erat * quod cum exercitu Arabum per partes Aspæ & Secolæ veniebat, postrema exercitus inuasurus,& ipse tamen in strage primorum semper astitit Aldefonso. Carolus autē indignatione & confusione * demonitus, tantam multitudinem suorum extinctam deplorans [&] clades quas Arabibus intulerat parui pendēs,ad Germaniam repedauit, vt reperto exercitu Hispaniam retentaret. Sed thermarum deliciis interceptus exercitum crastinando obiit Aquisgrani,& in glorioso tumulo sepelitur, qui erat priscarum victoriarum epitaphiis circumscriptus, ea parte vacua remanente, qua valle Caroli vindictam * minitans inglorius rediit,& inultus. Nonnulli * istorum fabulis inhærentes ferunt Carolum ciuitates plurimas, castra,& oppida in Hispaniis acquisisse, multaque prælia cum Arabibus strenue perpetrasse, & stratam publicam à Gallis & Germania ad sanctum Iacobum recto itinere direxisse. Quod quidem quantum ad partem Cataloniæ, scilicet * Varemonensis, Gerundensis, Ausonensis, Vrgellensis territoria, satis constat, quæ cum Gotthica Gallia Rex Frācorum dicit ad se ex ea acquisitione quam superius diximus, pertinere. Sed Comes Barcinonæ dicit se transactione ab eius feudo liberum & exemptum.

Marginalia: *Pictauiam. Patauia. Turonia. Aquitania.* — *alio V.C.* — *nimis, consilio.* — *Vallis hospita V.C. Vallis Caroli.* — *semanimes.* — *confugerunt. qui. Aspa. Secola. f. demolitus. V.C. deiectus. cap. 16. reparato. Aquisgranum.* — *minitatur. Histrionum. De Carolo Magno variæ & repugnantes sententiæ. Barchinonensis*

De ciuitatibus Hispaniæ à quibus acquisitæ. CAP. XI.

VERVM cum Carolus tempore Regis Casti, qui cœpit regnare æra DCCCXXV. fuisse noscatur, non inuenio, quas ciuitates, castra, vel oppida in Hispaniis acquisisset. Nam * Tarracona diu destructa fuit tempore Bernardi Toletani primatis, sicut patet in regesto Vrbani Papæ secūdi, qui Vrbanus eundem Bernardum de restauratione ciuitatis * ecclesiæ suis literis animauit,* Post recuperationem etiam Toleti regiæ ciuitatis Comes Barcinonæ Ilerdam, Dertosam,& Fragam noscitur acquisisse. Montionem Titio quidam nobilis ex Aragonia acquisiuit,& ei castrum illud proditione sublatū Comiti Barcinonæ deditione prouenit.

Marginalia: *Æra 825. Tarrachonæ metropolis. diu V.C. & Ecclesia. Montion. Titio.*

prouenit. Osca à Rege Petro Aragoniæ noscitur acquisita. Cæsaraugustam, Tirasonam, Calataiub,& Darocam cum cæteris adiacentibus Aldefonsus Rex Aragoniæ dicitur * acquisisse, assistentib. sibi * retro Comite Perticarũ,* cui *conuenit Tuteleí* cum aliis castris, quæ postea dedit Garsiæ Ranimiro Regi Nauarræ cum sua filia Margelina,& Gastone Vice comite Benearnensi, cui etiam castra & possessiones in Aragonia prouenerunt. Idem etiam Rex habens vxorem Vrracam filiam Regis Aldefonsi qui cepit Toletum, populauit Soriã *Almazan, Valeranicam, quæ nunc Verlanga dicitur,& Belliforamen. Sed in finibus regni Castellæ Aldefonsus qui cepit Toletum, cepit etiam Talaueram, Maquedam, S. Eulaliam & * Alfanum, populauit Scalonam, cepit Margeritum, Canales, & Vlnos, Talamancam, Vzetam, Guadalfaiaram, Fitam, & Almochariam populauit. Buitragum tempore * eius Bernardus qui tunc temporis erat primas Alcala acquisiuit. Idem etiam Rex Aldefonsus Secouiam, Abulam, Salmanticam cum omnibus oppidis & suarum diœcesium populauit, quæ à tempore vastationis Arabum semper manserant desolatæ. Medina, quæ nunc * Cælum, olim Segontia dicebatur, & Atentia, Ripa, Fandalus per ipsum & suos suis victoriis accesserunt. Oxoma, sanctus Stephanus, & * Gormatũ tempore Comitum Castellæ Christiano nomini prouenerunt. Optã,*& Anteliam,& Cauliam obtinuit Imperator. Velesium Santius filius eius suæ subdidit ditioni. Concam, Alarconem, Moiam, Placentiam, Beiarã Alarcuis, Calatrauã, Caracuel olim perdita Aldefonsus nobilis cũ omnib. ante dictis addidit fidei Christianę. Rex Fernãdus pater Regis Aldefonsi qui cepit Toletum, Conimbriã acquisiuit. Vlysbonam, sanctam Ireneam,*Elboram, Sintriam cepit Aldefonsus, qui * primus in Portugallia habuit Regis nomẽ. Cætera oppida earũ diœcesiũ quædã ipse, quędã filius eius Rex Sancius popularunt. Ea autem quæ sunt nostris temporib. acquisita, suo loco, prout Deus dederit, prosequemur. Cum igitur hæc omnia infra ducentorum annorum spaciũ potestati * accreuerũt Christianæ, nõ video quid in Hispaniis Carolus acquisiuerit, cũ ab eius morte anni pene effluxerunt quadringentesimi. Facti igitur euidentiæ est potius annuendum, quam fabulosis narrationibus attendendum. Siue enim à Christianis, siue à Sarracenis, ipse vel eius exercitus* fuit victus, itinere retrogrado comitatus damnis & periculis retrocessit, nec stratam sancti Iacobi suo itinere potuit publicare, cui non obuenit trãsitum vallis Roscidæ penetrare: sed longe post cum gloria apostoli Iacobi miraculis publicata pœnitentium animos incitasset, propulsis à strata Sarracenorum incursibus, occultæ semitę in viam publicam concreuerunt, per quam ferme ab vniuersis Christianorum finibus beati apostoli limina visitantur: nisi forte aliquod insigne fecerit eo tempore, quo cum Rege Galafro Toleti degebat, Fertur enim in iuuentute sua à Rege Pipino Galliis propulsatus, eo quod contra paternam iustitiam insolescebat. Et vt patri dolorem inferret, Toletũ adiit indignatus,& cum inter Regem Galafrum Toleti & Marsilium Cęsaraugustæ dissensio prouenisset, ipse sub Rege Toleti functus militia bella aliqua exercebat, post quæ audita morte patris Pipini, in Gallias est reuersus ducens secum Galienam filiam Regis* Galastri, quam ad fidem Christi*commissam duxisse dicitur in vxorem. Fama est & apud Burdegalam ei palatia construxisse.

*Calataiub acquisiuit. Irreto Comite. Tutela prouenit. Almaζaum Berlangar & Belliforamen. Alfamin. Margeritum. *cuius. Aldefonsus. Celi. Gormatium &. Anceliam & Cauriam. Velesium Aldefonsus. Fernandus. Elbora pro Ebora non pro Talabrica. al. prius accreuerint. V.C. fuerit Galafrus Galiena. Galafri conuersam. palatia*

De victoriis Alfonsi,& morte eius. CAPVT XII.

NVNC ad prosequenda facta Regis Alfonsi, à quibus diuertimus, reuertamus. Anno regni eius trigesimo, duo exercitus Arabum Galleciam sunt ingressi (dux vnius vocabatur Abolabez, dux alterius Melhi) & audacter ingressi, audacius sunt repulsi. Alter in loco qui vocatur Naron, alter in Anceio fluuio perierunt. Subsequente tempore anno regni eius trigesimo septimo, cum fama sui nominis Christianos & Arabes dulcoraret, vir quidã * ciuis Emeritensis Mahamut nomine, de familia Abderramæ Regis Cordubæ cui rebellionem procurauerat, indignationem veritus confugit ad clementiam Aldefonsi cum multis Arabibus qui ei fauebant,& clementer susceptus per septem annos in Gallecia fecit moram, qui octauo anno sui aduentus Arabum manu ascita, habitatoribus Gallecíæ molestias inferebat,& proditionis præteritæ non oblitus addidit congeriem factioni. In castro enim quod sancta Christina, dicitur, in præiudicium clementis domini & exterminium telluris hospitæ nisus est rebellare. Sed Rex audiens mouit exercitum, obsedit castrum cum multis millibus bellatorum, Cumque bellum contra Regem prædictus proditor præsumpsisset, victus capite mutilatur, quod Regi ilico præsentatur, castrumque capitur Regis dominio restitutum, & de Arabibus qui primum secum venerant, & de aliis qui postmodum aduentauerant, cæsa vsque ad quinquaginta millia remanserunt. Rex autẽ Aldefonsus Ouetum cum victoria est reuersus. Dicitur quinquaginta duobus regnas-

Naron Anceius fluui. cuius Emerecã Mahamat nomen. Sancta Christina.*

Syloni annis quatuor conregnauit & expulsus annis 5. &c. *& expulsis V. C fugientib. litteris.* *Veremundus primus, Diaconus.* *supr. cap. 7 fine.* **emisit.*

se annis, quinq; tempore Mauregati, & duobus in regno particeps Veremundi, solus autẽ quadraginta vno. in quibus licet vxorem habuit, ab eius* contactu semper extitit alienus, caste, sobrie, immaculate, ac pie regni gubernacula dirigendo, amabilis Deo & hominibus. Apud Ouetum morte propria consummatus immaculatum spiritum ad cœlos* dimisit. Cuius corpus omni veneratione delatum in ecclesiam sanctæ Mariæ quam ipse fundauerat, in tumulo lapideo sepelitur.

De strage Normanorum, & victoriis Ranimiri. CAPVT XIII.

Ramirus primus. *Æra 859. Bardulia qua nunc Castella dicitur.* *Lucus.*

POST obitum eius* Ranimirus, filius Veremundi Regis & diaconi, ipso Rege Aldefonso adhuc in extremis laborante, & hoc ipsum præcipiente, ad regni fastigium sublimatur æra octingentesima quinquagesima nona, & sex annis regnauit. Sed quia in Bardulia pro accipienda vxore aliquandiu fecit moram, Nepotianus quidam Comes palatii attentauit regnum tyrannide obtinere. Ranimirus autem hoc audiens festinato reuertitur, & apud ciuitatem Gallecіæ quæ Lucus dicitur, exercitum congregauit, & Asturias irruptione inuasit, eo quod Astures Nepotiano fauebant. Nepotianus autem sumpta manu Asturum & Vasconum Regi Ranimiro occurrit ad pontem fluuii qui Narceia nuncupatur. Nec mora, destitutus à suis in ipso certamine fugam parat, fugitiuus à duob. Comitibus Somna & Scipione in Pramaria capitur, & sic regnum Ranimiro pacifice subiugatur, Rex autem Nepotianum in monasterium relegari præcepit, vt ibi finem vitæ orbus & monachus expectaret. Tempore Ranimiri gens Normanorum crudelissima & pagana ad Pharum Gallecіæ applicuit cum multis nauibus & triremibus. quod vt comperit Rex Ranimirus, congregauit exercitum Comitum & magnatum, & in Pharo Gallecіæ supradicto intulit eis bellum, & Domino adiuuante, gens Normanica, licet aspera, fuit victa, & septuaginta naues eorum incendio cócrematę, magna eorum multitudine interfecta. Qui supererant, nauigio aufugerunt, spoliis multis victoribus derelictis. Fugientes aũt Hispalim confugerũt, & prędas agentes plurimos occiderunt, vsq; adeo quod ipsam Hispalim irruperunt, & post anni circulum ad propria redierunt. Dum hæc aguntur, Ranimirus bellis impellitur intestinis. Nam Comes palatii Alderedus, & Piniolus procer palatii cum septẽ filiis contra Regem in superbiam sunt elati. Sed eorum factionibus Ranimirus occurrens, Alderedum priuauit oculis, Pinioluũ cum septem filiis interfecit. Post hæc autem Rex Ranimirus nolens otiosus à Dei seruitio inueniri, aggressus est loca Arabum, & tam in villis, quam in agris cuncta quæ reperit, etiam Anagarum incendio concremauit. Tunc Sarraceni cum maxima multitudine occurrerunt. Exercitus autem Regis Ranimiri visa multitudine, in locum qui Clauigium dicitur, se recepit. Cumque in nocte de certamine dubitaret, apparuit ei beatus Iacobus confortans eum, vt certus de victoria sequenti die bellum Arabibus instauraret. Cumque diluculo surrexisset, visionẽ Episcopis & magnatibus reuelauit. Qui pro visione gratias exoluentes, ad pugnam omnes se communiter parauerunt apostoli oraculo roborati. Sed ex alia parte Sarraceni de multitudine confidentes, ad prælium processerunt. Hinc inde itaque conserto prælio, Sarraceni confusione turbati Christianorum Galliis terga dederunt, ita quod ex eis fere septuaginta millia ceciderunt, In quo bello beatus Iacobus in equo albo vexillum manu baiulans fertur apparuisse. Tunc Rex Ranimirus cepit Albaidam, Clauigium, Calagurram, & multa alia, quæ regno adiecit Ex tunc (*fertur) hæc inuocatio inoleuit, *Deus adiuua, & sancte Iacobe.* Tunc etiã vota & donaria beato Iacobo persoluerunt, & in aliquibus locis non ex tristitia, aut necessitate, sed deuotione voluntaria adhuc soluunt. Aderant autem cum Rege Garsias frater eius, qui à patre eorum Veremundo diacono post mortem patris infantulus est relictus, quem Rex Ranimirus tanta benignitate fouebat, quod & tanquam seipsum diligeret, & participem faceret regni sui. Vrraca autem vxor Ranimiri quam ex Castella duxerat, cum esset christianissima, ecclesias sancti Iacobi & sancti Saluatoris multis donariis adornauit. Construxit etiam Rex Ranimirus ecclesiam sanctæ Mariæ opere forniceo in latere montis Nauxrantii, duobus milliaribus ab Oueto. Anno sexto regni sui propria morte decessit, Oueti honorifice tumulatus.

D. Iacobus in prælio visus. *Clauigium. Calagurra. vt Tessera Hispanicorum militum.* *Naurancias.*

De Rege Ordonio, & eius magnalibus. CAPVT XIIII.

Æra 866. quinta. Mamadonna toto hoc libro scriptus Codex pro Veremundus, legit Veremudus.

RANIMIRO defuncto Ordonius filius eius successit in regno æra octingentesima sexagesima* sexta, & regnauit annis decem, vir patiens & modestus, vxorem duxit nomine* Mamadonam, ex qua genuit quinque filios: Aldefonsum,* Veremundum, Numiũ Odoarium. Froilam qui dictus est Aragontus. Ciuitates desertas quas eiectis Arabibus Aldefonsus

Aldefonsus maior inuasione destruxerat, adductis populatoribus reparauit, scilicet Tudam, Asturicam, Legionem, Amaiam, Patritiam, Contra Arabes sæpissime dimicans triumphauit. In primo anno regni sui aduersus Vascones rebellantes exercitum congregauit, & coactos cædibus suo iuri eos & patriam subiugauit. Cumque victor ad propria remearet, audiuit Arabes contra se cum exercitu aduenire, & cum toto sui exercitus apparatu occurrit intrepidus ad bellandum, & victor in Arabes: plurimis eorum gladio detruncatis cæteri aufugerunt, & sumptis spoliis & captiuis Rex Ordonius rediit gloriosus. Interim autem quidam Princeps Sarracenorum natione Gotthus, sed ritu Machometico inquinatus cum tota sua gente deceptus, quos Arabes * Beneaharim dicunt, contra Regem Cordubæ rebellauit, eique plurimas ciuitates, quasdam fraude supplantauit [quasdam gladio] Cæsaraugustam, Oscam, Tudellam, & Toletum, vbi filium suum nomine Lupum præposuerat ciuitati: postea autem in Francos Cataloniæ & Galliæ Gotthicæ arma vertit, prædas & cædes plurimas inferendo, duosque eorum Francorum duces, Sancium & Pulionem, fraude & prælio vicit, & cepit catenis, & carceri mancipauit. Duos etiam tyrannos Sarracenorum Ibembeanza & Alporz cum filio suo Azeth, partim Muza, partim filius eius Lupus præliando ceperunt. Carolus autem Rex Franciæ, non ille Magnus qui iam decesserat, videns quod sine magnis sumptibus & discrimine ei non poterat obuiare, decreuit Muzam muneribus compescendum: & acceptis muneribus inquietare cessauit. Tunc * de tot victoriarum successibus eleuatus præcepit suis, vt eum Regem tertium in Hispania appellaret. Post hæc præsumptione præterita non contentus, collecta manu valida, cõtra regẽ Ordoniũ se parauit. Sed Rex Ordonius ad eius insaniã comprimendã venit Albaidã, quã dictus Muza nuper Christianis ablatã construxerat, & muris & turrib. in ea presidium obfirmarat, ad quam veniens Rex Ordonius conclusit obsessam. Quod audiens Muza manu valida in succursum Albaidæ festinauit, & veniens ad montem qui Laturcius dicitur, fixis tentoriis spectauit. Ordonius autem audiens aduentum Muzæ medietatẽ exercitus in obsidione dimisit, cum reliqua contra Muzam animose processit, initoq; certamine Muzam cum suo exercitu superauit, interemptis plusquã decem millibus de numero militari, exceptis * plebibus interfectis, quæ hunc numerum excedebant. Muza vero trino vulnere sauciatus vix semiuiuus euasit, & totius exercitus apparatum, & munera quæ à Carolo susceperat gloriosus, deuictus amisit, quæ Rex Ordonius & suus exercitus habuerunt. Et sic victor inclytus ad eos quos in obsidione dimiserat, est reuersus, & septima die postquam rediit, irruptione munitionem accepit, omnibus qui inerant interfectis & ciuitate vsque ad fundamenta subuersa, ad propria rediit cum triumpho. Lupus autem filius Muzæ, qui principatui præerat Toletano, auditis quæ circa patrem suum acciderant cum omnibus quæ habebat, Regi Ordonio se subiecit, & dum vixit, subditus ei fuit, & cõtra Arabes pro Rege Ordonio cui se dederat, plurima bella gessit. Rex autem Ordonius Cauriam cum rege suo Zeyt, & Salmanticam cum Rege suo Muzerez potenter inuasit, & pluribus interfectis reliquum vulgus cum vxoribus & filiis fecit vendi. Eisdem temporibus Normani piratæ ad Hispaniæ littora peruenerunt, & loca maritima deprædantes, homines gladio, terras incendio consumpserunt. Exinde in transmarinã Mauritaniam transfretantes, * Nacorum ciuitatem eius prouinciæ inuaserunt, magna Sarracenorum multitudine interfecta. Deinde Maioricam, Minoricam, * Euizam, Frumentariam, Baleares insulas vastauerũt. Deinde aduecti, Græciam patratis incursionibus eodem nauigio ad propria redierunt. Rex autem Ordonius supradictus expleto anno decimo, quidam dicunt decimo sexto regni sui, morbo podagrico * interceptus, Oueti defunctus in ecclesiã sanctæ Mariæ cum prioribus Regibus tumulatur.

Tuda. Asturica. Legio. Amaia. Patricia. — Beliaz in V. C. — abundant hæc — Muza. — Albaida. — Laturcius. — alii militibus. — Cauria. Salmantica. — Nacoz. — f. Ebusam. — interemptus.

De Aldefonso Magno, & eius præliis gloriosis. CAPVT XV.

POST mortem Ordonii regnauit Aldefonsus filius eius, [qui] quatuordecim annorum erat cum regnare cœpisset, æra octingentesima septuagesima quinta, & regnauit annis quadraginta sex. Hic in morte patris à palatio absens erat, sed audita morte patris festinus venit Ouetum, ibique ab omnibus gratanter susceptus regni fastigium est adeptus. Cumque regni negotia laudabiliter inchoaret, Froila Veremundi ex partibus Gallecíæ cum magno exercitu veniens regnum præsumere attentauit. * Sed tamen ex improuiso Rex Aldefonsus Alauæ se recepit, vt collecto maiori exercitu Froilæ * Veremundi obuiaret. Inter hæc autem dum prædictus Froila plus tyrannice, quam regaliter se haberet, Oueti interficitur à senatu. Cuius mors quanto iustior, tanto gratior approbatur. Quod audiens Aldefonsus ab Alaua ad Asturias properauit, & statim vtilitati inhians, Sublan-

abundat qui. — Æra 875. — Et quia — tyrannidi — Sublantia.

Ceia.
Hinc patet Sublantiam nō esse legionem: Videtur esse illud oppidum quod hodie Sabaga à sanctis manib. nominatur.

tiam & Ceiam populauit muris, & turribus cōmuniuit. Eilo autē Alauensium Comes corda suorum contra Regem indebite incitauit existimans rebellare, sed dum Rex collecta manu factioni resistere properaret Alauensium, aduentu Regis territi, manus dederunt, pollicentes se de cætero subditos & fideles. Sicque Alaua suo imperio subiugata, Eilonem Comitem ferro vinctum misit Ouetum, Eisdem diebus Legionem exercitus Arabum attentauit cum duobus ducib. Imundar & Alchana, quorum aduentum audiens Aldefonsus cæde & gladio effugauit. Post hæc volens omissis aliis stragi Arabum insudare, & fidei terminos dilatare, Gallos & Nauarros amicitia sibi iunxit, & ex Francorum regali genere vxorem duxit nomine Amelinam, quæ postea Ximena mutato nomine fuit dicta, ex qua suscepit quatuor filios, Garsiam, Ordonium, Froilam, & Gundisaluum, qui fuit Archidiaconus ecclesiæ Ouetensis, Hic Aldefonsus vir bellorum, pietatis, religionis, & iustitiæ fuit amator. Hic volens bellis domini tempora dedicare, assumptis Gallis Gotthiæ, & populis Vasconum & Nauarrorum, terras quas Arabes detinebant, fame, flamma, cædibus, & incursionibus coarctauit, Lentiam turribus igne consumptis obtinuit habitatoribus interfectis. Inter cætera autem pietatis & religionis opera thesauros quos pater suus sibi reliquerat, ecclesiis & pauperibus erogauit, ecclesiam sancti Iacobi quæ erat terrea, quadris lapidibus & columnis marmoreis reparauit, ecclesias multas & palatia intra diœcesin Ouetensem, & per omnia loca regni sui oppida, munitiones, & castra. Factum est autem, vt Arabum maxima multitudo ex regno Toleti ad regni sui exterminium adueniret, sed Aldefonsi Regis occursu confusi, & caruere optatis, * & quæ attulerant perdiderunt, & maxima multitudine bello perempta, etiam quæ fugæ se dederant, perierunt. Peracta victoria in ripa Dorii, Rex rediit cum gloria & honore, & in his bellis Bernardo fortissimo milite sibi strenue assistente. Verum quia pater eius, licet orbus & decrepitus, adhuc in vinculis tenebatur, Bernardus extruxit castrum quod Carpium appellauit, in territorio Salmanticensi, indeque fœderatus Arabibus cœpit regni confinia infestare. Vnde & Arabes assumpta maxima multitudine Legionem, & Asturicam, & adiacentia loca vastare cœperunt. Sed Rex Aldefonsus absolutione patris Bernardum concilians contra Arabes exercitum instaurauit. Arabes vero præ multitudine nil verentes in duas partes exercitum diuiserūt: vnam partem Puluerariam miserunt, cum alia Regis exercitui occurrerunt. Sed Bernardus cū parte exercitus eam medietatē quæ contra Regis exercitū mittebatur, in Vallemori præuenit, & eos cæde mirabili deuastauit. Rex vero eis qui * Puluerariam iuerant occurrendo, iuxta Vrbicum vt potens prostrauit, victor occidit, vt præualens exterminauit, & præter eos qui fugæ periculo perierunt, in campo cæsi vsque ad duodecim millia remanserunt, ita quod de vtroque exercitu nulli alii euaserunt, præter decem qui obtecti sanguine remanserunt.

Lentia.

S. Iacobi.

& confusi facti sunt

Carpium.
Salmantica.

PuluerariāV.C

Item de præliis & piis operibus Aldefonsi. Cap. XVI.

POST hæc iterum exercitus Arabum cōgregatus obsedit Zamoram. Quod Rex audiēs improuisus cum iis quos ad manum habuit, ingressus est ciuitatem, mandans omnibus suæ gentis, vt in succursum eius quantocius properarent: & Bernardo sollicite instigante exercitus adunatus Arabes exterminio conquassauit, Alchaman eorum propheta gladio interfecto. Quibus cædibus coacti Arabes ad tempus cum Rege pacis fœdera firmauerūt. In diebus huius Aldefonsi dicunt quidam fuisse bellum Roscidæ vallis, & non cum Carolo Magno, sed cum Carolo agnominato Martello, cum quo asserunt accidisse. Sed cum tres Caroli fuerunt successiue, scilicet Carolus Magnus, Carolus Caluus, Carolus Martellus, ex causa superius assignata, & quia in libris authenticis inuenitur, & quia publica fama Francorum & Hispanorum communiter hoc proclamat, tempore Magni Caroli dicimus accidisse. Si quis autem melius dixerit, * correptionem in hoc corpusculo non recuso. Per idem tempus Froila frater Regis cum aliis quatuor fratribus (vt fertur) mortem Regis procurans, factione detecta in Bardulia se recepit, sed Rex frater eum insequens comprehendit, & omnes fratres suos Veremundum, Nunium, Odoarium, & Froilam priuauit oculis ex hac causa. Veremundus autem clanculo fugit Asturicam, & per septem annos gessit tyrannidem, cum quibus etiam acto exercitu Graliare obsedit, sed ab Aldefonso Rege prostrato exercitu, Veremundus orbus ad Arabes fuga celeri conuolauit. Tunc Rex in Ventosam & Asturicam, eo quod Veremundum receperunt, vindicauit. Coimbriam etiam à Sarracenis obsessam soluta obsidione suo imperio cōseruauit. Tunc etiā vrbes, * Portugallia, Viseum, Flauiū cœperūt habitari ab incolis Christianis. Etiā vsq; ad fluuiū Tagū in partibus Portugalliæ aliqua populauit. Quidam dux & proconsul Arabum nomine Abohali bello comprehensus Regi est præsentatus, qui datis pro se centum millibus aureorum

Vallis roscida.

Caroli tres.

lib. 4. cap. 10.

Correctionem.

Bardulia.

Graliare.
Ventosa.
Asturica.
Coimbria.
Portugalia.
Viseum.
Flauia.
Portugallensis, Visensis. Flauiensis.

rum permissus liber abiit & securus.* Idem etiam Rex Septem mancas, Dominas, & alias villas in campis Gotthicis populauit. Post hæc Rex partes Toleti deuastans, & aliquas munitiones euertens habitatoribus trucidatis, accepta à Sarracenis pecunia, eis per trienniū pacem dedit. Sicque reuersus ad propria, Addanium quēdam de familia Palatina in mortem regis comperit macchinatum, quem fecit ilico laniari. Ecclesias quoque beati Iacobi, & sanctorum Facundi & Primitiui magnifice fabricauit, quas postea Arabes destruxerūt, castrum Gozon in maritima Asturiarum ob tuitionem patriæ obfirmauit, ciuitatem Zamoram nobiliter populauit, quæ ex eo nomen dicitur accepisse. Cum Rex ipse locum ascenderet ad videndum, satelles quidam qui inter cæteros Regem cum spiculo præcede-
10 bat, vaccam nigram dicitur inuenisse, quam volens rusticam applausus vocabulo delinire, fertur dixisse * Zemora. vaccas enim eius coloris Hispani armentarii moras vocant. *mora.* Vnde & Rex Zemoram nomen indidit ciuitati. Et cum Rex tantis prosperis lætaretur, duos presbyteros Seuerum & Desiderium ad Ioannem Papam cum suis literis destinauit, qui reuersi cum * Reinaldo eiusdem Papæ gerulo epistolam huiusmodi detulerunt. *Reinaldo.*

Epistola Ioannis Papæ ad Aldefonsum Regem. CAPVT XVII.

IOANNES Episcopus seruus seruorum Dei Aldefonso Regi christianissimo, seu cunctis venerabilibus Episcopis, Abbatibus, vel orthodoxis Christianis. Quia igitur in cu-
20 ra nos totius christianitatis beati Petri Apostolorum principis sempiterna prouidentia successores, ea Domini nostri Iesu Christi constringimur adhortatione, qua beatum Petrum Apostolum monuit, dicens quadam voce: *Tu es Petrus, & super hanc petram ædificabo ecclesiam meam & tibi dabo claues regni cœlorum, & reliqua.* * Hinc rursus imminente Domini nostri articulo gloriosæ passionis, inquit: Ego pro te rogaui, vt non deficiat fides tua, & tu aliquando conuersus confirma fratres tuos. *Huic* Ideoque quia vestræ notitiæ fama per hos fratres limina apostolorum lustrantes per Seuerum & Desiderium presbyteros nobis miro odore bonitatis est reuelata, paterna vos adhortatione commoneo in cœptis bonis operibus gratia duce perseuerare, quatenus copiosa vos beati Petri protectoris vestri, & nostra protegat benedictio, & quotiescunque filii charissimi ad nos venire quilibet vestrum, aut
30 transmittere voluerit, tota cordis exultatione & animi gaudio de vltimis Gallecia finibus, cui vos præter me Dominus rectores constituit, tanquam iure filios nostros vos * colligimus, & ecclesiæ Ouetensis quam vestro consensu & assidua petitione metropolitanam constituimus, omnes vos subditos esse mandamus, & concedimus etiam prædictæ sedi, vt ea quæ Reges, seu quibus fideles iuste obtulerunt, vel in futurū Domino opitulante cōtulerint, ratum, firmum, & inconcussum manere in perpetuum præcipimus. Hos quoque latores literarum nostrarum omnes hortor, vt habeatis commendatos [Bene * valete] Item alia epistola ab eodem Papa Romano directa per Arnaldum gerulum mense Iulio.

collegimus *Ouetēsis Ecclesia Metropolis instituta.* *Bene valentes V.C.*

Alia Epistola.

40 IOANNES Episcopus seruus seruorum Dei dilecto filio Aldefonso glorioso Regi Galleciarum. Literas deuotionis vestrę suscipientes, quia deuotum vos esse cognouimus erga * vestram sanctam ecclesiam, gratias vobis multiplices referimus Dominum exorantes vt * victor regni vestri abundet de inimicis vestris, victoriam vobis concedat. Nam * vos filii * charissimi sicut petistis, sedulas preces Domino fundimus, vt regnum vestrum gubernet, vos saluos faciat, custodiat, & protegat, & super inimicos vestros. Ecclesiam autem beati Iacobi ab Hispanis Episcopis consecrari facite, & cum eis concilium celebrate. Et nos quidem, gloriose Rex, sicuti vos, à Paganis iam constringimur, & die ac nocte cum illis bella committimus, sed omnipotens Deus * dat nobis de illis triumphum. Huius rei gratia rogamus dilectionem vestram, & animum deprecamur, vt quia (vt diximus) valde à Paganis
50 opprimimur, aliquantos vtiles & optimos Mauriscos cum armis (quos Hispani cauallos Alpharaces vocant) ad nos dirigere non omittatis. Qualiter nos recipientes Dominum collaudemus, vobis gratias referamus, & per eorum * portionem de benedictionibus sancti Petri vos remuneremus. Bene * vale dilectissime fili, & clarissime Rex.

nostram Ecclesiam *rigor* *nos* *fili carissime* *saluum* *donat* *portitorem* *Valete*

De sublimatione Ouetensis vrbis in metropolim, & dedicatione ecclesiæ sancti Iacobi, & concilio Ouetensi. CAPVT XVIII.

REx itaq; visis epistolis gaudio est gauisus, & cōstituit diem in qua conuenirent nobiles, & magnates, & pontifices, qui ecclesiam beati Iacobi dedicarent. Et celebrata de- *S. Iacobi ecclesiam.*

dicatione, omnes cum gaudio ad propria redierunt, & fuerunt ibi in dedicatione multi Episcopi: Vincentius Legionensis, Gomellus Astoricensis, Hermegildus Ouetensis, Didacus Tudensis, Egila Auriensis, Sisnandus Iriensis, Rechaedus Lucensis, * Theodosinus Britoniensis. Horum ciuitates iam per Dei gratiam à Christianis possidebantur. Fuerunt ibi alii Episcopi, quorum ciuitates aliquæ desertæ, aliquæ ab Arabibus tenebantur, Ioannes Aucensis, Dulcidius Salmanticensis, Iacobus Cauriensis, Faustus Coimbriensis, Ardimirus Lamecensis, Theodemirus Visensis, * Guimagus Portugallensis, Argimirus Bracarensis, Heleca Cæsaraugustanus. Horum vrbes etsi aliquando Asturiarum Reges obtinuerunt, propter impotentiam retinēdi ab Arabibus occupatæ, aut retentæ, aut diruptæ remanserunt vsque ad tempora Aldefonsi qui cœpit Toletum. Et earum Episcopi ad Asturias fugientes tam in ciuitate, quam in diœcesi Ouetensi partitis sibi territoriis, vt poterant. victitabant. Vnde in aliquibus libris antiquis Ouetum dicitur ciuitas Episcoporum. Transactis autem XI. mensibus prædictus Rex vna cum vxore & filiis, Episcopis Comitibus, & magnatibus autoritate domini Papæ Ioannis Ouetum ad celelebrandum concilium conuenerunt, in quo cum vniuersali conuenientia ciuitas Ouetensis dignitate metropolitica insignitur, & Hermegildus in Archiepiscopum sublimatur, quia Hispania captiuatis quinque sedibus metropoliticis, silebat officio metropolitico destituta. Incursantiū enim hostilitate fugati intra Asturiarum angustias Prælati qui gladium effugerant, confugerūt, & vt tanta angustia tolerabat, antiqua Toletani cōcilia instituta sollicite contuentes, Ouetensem ecclesiam & cæteras quibus iam vt metropolis præminebat, ordinabant, iuxta canonum sanctiones. Multisque secundum Deum vtiliter ordinatis, soluto concilio ad propria redierunt.

Legionens. Ast. ricens. Ouetens. Tundens. Aucens. Iriens. Lucens. Theodosindus. Silet Roder. Toletanum Episc. Britoniensis Salmāticensis Caur. ensis. Coimbriensis. Lamecens. Visensis, &c. Gumagus. Ouetū ciuitas Episcoporum & Metropolis.

10

20

De incarceratione Garsiæ filii Regis, & morte Aldefonsi. CAPVT XIX.

POST hæc veniens Zemoram Garsiam filium suum comprehendit, & apud * Gazonem ferreis vinculis mancipauit, quia suspectum habebat, eo quod socer eius Munio Fernādi tyrannidem actitans contra Regem rebellare parabat. Ex quo facto alii filii indignati, coniuratione facta, patrem suum regni regimine priuare parabant. Huius autem dissensionis causa fuit Regina * Semena, quæ dicta fuerat Amelina, quæ satis inhumana studebat noua grauamina & seruitutis onera inuenire, nihilominus discidia & schismata procurare. Hæc Regem Aldefonsum non habens charum, vt affectus expetit maritalis, excogitauit virū regno priuare, & filium suum Garsiam quem pater vinculauerat, subrogare: * Albam, Gordonem, Arbolium, atque Lunam commouit, vt filius eius in his rebellans, auxiliante socero * Munione, captionis iniurias vindicaret, coniuratione fratrum eum ad talia incitante. Rex autem tam filii, quam suorum persecutionibus coarctatus, in villa quæ Boides dicitur in Asturiis, regni regimine se priuauit, & filium suum Garsiam [licet inuitus] regni constituit successorem præsentibus filiis & potioribus regni sui. Post hæc orationis causa beati Iacobi limina visitauit, & rediens à filio suo Rege Garsia quem * exaltauit, qui iam tunc fratrib. præminebat, petiit vt semel impeteret Sarracenos, & obtento à filio q̄ petebat, mouit exercitum contra Mauros, & eorum terris stragibus & incendiis deuastatis, & factus inclytus spoliis & captiuis victor ciuitati restituitur Zemorensi, & sicut principium sic finem regni victoriis adornauit. Ibique proprio morbo coactus, fœlicem spiritum creatori restituens, vitæ cursum fœliciter consummauit, & sepultus Astoricæ, post translatus Ouetum, in ecclesia sanctæ Mariæ cum vxore sua Semena Regina finalem obtinuit sepulturam, cum regnasset, annis XLVI.

Gazon. Gozonem.

supr. Ximenam vocauit, cap. 15.

Vnde & muniuit castra in confinio Legionis videlicet 2. Alba. Gordo. Arbolium. Luna. Munione fratrem. filiorum Boides. exaltauerat impetrauit quia iam V.C.

30

40

De prælijs Garsiæ, & morte eius. CAPVT XX.

Garsias primus

Æra 921.

ALDEFONSO defuncto Garsias filius eius successit in regno æra DCCCCXXI. regnauit annis III. Garsias igitur in initio regni sui terras Arabū est aggressus, & duris incursionibus peragratas, euersis plærisque munitionibus campestria flamma vorace consumpsit, habito prelio cum Aiola Rege Arabum, plurima strage contritum vicit, & captiuauit. Prędaque rerum, gregum, & captiuorum maxima subsequente venit ad locum, qui Tremulus nuncupatur, ibique custodium incuria Aiolas curiosus abscessit, & ad suos rediit fugitiuus. Garsias autem III. annorum expletis circulis, Zemoræ propria morte decessit, Ouetumque delatus in monumentis regalibus est sepultus.

50

Ordonius II.

De Rege Ordonio, & bellis eius, & de translatione ecclesiæ Legionensis.

CAP. XXI.

POST Garsiam Ordonius frater* eius regni gubernacula legitur suscepisse æra DCCCC XXXIIII. & regnauit annis VIII. mensibus* sex. Hunc Ordonium Rex Aldefonsus Galleciæ præfecerat adhuc regnans. Hic autem Ordonius paterna facta fœlici æmulatione capessens & solers, iustus & pius, & in necessitatibus pauperum consolator, regnum prouide gubernabat. Cum enim viuente patre principatum teneret, collecto exercitu aliquantas Bæticæ prouinciæ ciuitates irrumpens loca campestria deuastauit plurimis habitatoribus interfectis. In initio autem regni Rex Ordonius collecto exercitu Talaueram oppidum animosus obsedit, venientesque Arabes, vt obsessis fierent in succursum, & ipsi pugna postrati, & obsessi frustrati, vtrique gladio perierunt, & direpto oppido, quæ ibi erant, Regis Ordonii prædæ cesserunt, & principem exercitus Cordubensis captum adduxit, qui multis prędis & captiuorum cateruis eius gloriam subsequentibus in regnum suum reuertitur gloriose. Post hæc autem tantis vastationibus arctati Arabes, ad Regem Cordubæ Abderramen & Almotaraph Regem Tingitaniæ miserunt auxilia postulantes qui legationi lugubri annuentes interminatione pœnali exercitus coegerunt, &* Auolalpaz Alcaidus Cordubensis cum magno exercitu Arabum, & cum alio Rege Tingitaniæ *Almotaraph nomine, ad castrum quod sanctus Stephanus dicitur, in ripa Dorii peruenerunt. Quod Rex Ordonius cum audisset, conuocato magno Christianorum agmine festinus occurrit, & triumphali prælio prostratos deleuit, & Rege Vlit, & Almohabat duce magno, & aliis ducibus interfectis, cæteros aut cæde, aut captiuitate possedit, & cum triũphali gloria ad propria est reuersus. Sed à bellorum magnalibus impatiens abstinere, contra Emeritam exercitum congregauit, & totam Lusitaniam fere deuastans,* castrum Colubri quod Turne Alariz dicitur, occupauit, & acta præda auri, & argenti, & serici, & hominum triumphaliter remeauit. Sed illius prouinciæ incolæ occurrentes, oblatis muneribus pacem humiliter postulabant. Qua ad tempus indulta ad propria est reuersus, & veniens Legionem pro tantis victoriis omnipotenti Deo gratias referens, conuocatis Episcopis & magnatibus, maiorem ecclesiam sanctorum apostolorum Petri & Pauli quæ minus tute sistebat, intra vrbẽ decreuit prouide trãsferendã, & in palatio regio quod olim balneum fuerat Paganorum, Episcopalem cathedram collocauit, conueniente Fruminio Legionensi Episcopo cum aliis, Episcopis, qui tunc temporis ibi erant. Et cum tres essent in palatio mansiones, in prima domo altare maius in honorem sanctæ Mariæ semper virginis erexerunt: in secunda domo sancti Saluatoris, & apostolorum omnium construxerunt: in tertia domo sancti Ioannis Baptistæ, & omnium martyrum, & confessorum. Quibus omnibus dedicatis prædicta altaria ornamentis aureis & argenteis liberaliter decorauit, & ad dotem ecclesiæ possessiones varias cumulauit, & in eadem ecclesia communi fauore principum & magnatum à duodecim pontificibus fuit diademate insignitus.

Eius dicitur reus. — *Æra 924.* — *septem.* — *Talauera.* — *Auelapaz Alcaidus.* — *Elcondado de S. Esteuan.* — *Templum DD. Petri & Pauli in Vrbem translatum.* — *Ordonius à XII. Episc. coronatur.*

Item de præliis Ordonii, & vxoribus eius, & captione magnatum, & morte Regis.

CAPVT XXII.

HIs peractis Rex Cordubensis dolens tantum interitum suæ gentis inuasit terminos regni sui, & ad* Roindoniam vsque peruenit. Cui occurrit Rex Ordonius, consertoq; prælio multi ex parte Regis Ordonii, & ex Arabib. corruerunt, & cũ per totã diẽ fortiter dimicassent, neuter victor, neuter victus fuit, sed vtriq; redierũt ad propria cum iactura. Post hæc venit Abderramen cum magna multitudine suorum & Africæ quos conduxerat, terramque ingressus est Nauarrorum vsq; ad locũ qui Muez adhuc hodie nuncupatur. Quos Rex Garsias filius Regis Sancii nequiens tolerare Regi Ordonio nunciauit, qui confestim occurrens cum ingenti auxilio properauit. Cumque in valle Iuncaria sibi ad inuicem exercitus obuiassent sicut Dominus voluit sustinere, multi de Christiano exercitu corruerunt. Etiam duo Episcopi Dulcidius Salmanticensis & Hermigius Tudensis fuerunt ibi ab Arabibus comprehensi, & pro isto Hermigio fuit sobrinus eius sanctus Pelagius datus obses, qui postea fuit martyr. Similiter & Dulcidius fuit dato obside liberatus. Is autem Rex Ordonius prouocatus ex suis agmina congregauit, & ingressus terram Arabũ quæ Sintilia dicitur, strages & plurimas cædes egit, castra & oppida plurima in ore gladii occupauit, Sarmalion, Heliph, Palmatiũ, & Castellionẽ, & Magnantiã, & multa alia castra

Mindoniam Rondonia. — *Muez.* — *Sintilia.* — *Sarmallon.* — *Sarmalionem.* — *Eliph.* — *Palmatium.* — *Castellio.* — *Magnantia.*

Et inde Moninam. Nunninam. Dopnam.

diripuit,& destruxit.* Exinde Zemoram rediens cum triumpho vxorem suam * Muninã * Domnam, quæ & Geloira alio nomine vocabatur, inuenit defunctam, ex qua susceperat duos filios, Aldefonsum videlicet, & Ranimirũ, plus de morte coniugis contristatus, quã de victoria iucundatus. Aliam quoque duxit vxorem ex partibus Galleciæ nomine Aragontum, quam postea suspectam reliquit, pro quo condigne postea satisfecit. His transactis misit pro Comitibus qui Castellam regere videbantur, ad locum qui Tegulare dicitur, in ripa fluminis Carrionis, quasi cum eis colloquium habiturus, & venerunt ad eum Nunius * Fernandi, & Almondar Albus, & filius eius Didacus, & Fernandus Ansuri filius, & nullo conscio exceptis consiliariis cepit eos, & vinctos catenis Legionem adduxit, & carceri mancipatos post aliquantum tempus iussit occidi, & posuit maculam in gloria sua, & cruore innocuo baltheum gloriæ obfuscauit. Et fœderatus Garsiæ * Enechonis Aristæ Principi Nauarrorum filiam eius nomine Sanciam duxit vxorem. Post quod etiam cepit Anagarum quod olim * Ticium vocabatur, & Vicariam, quæ ex eo nomen dicitur habuisse, quod Gotthorum tempore sedes iudicii habebatur. Reuersus autem ad propria, cum egrederetur Zemoram, in infirmitate percussus vitam finiuit, sepultus Legione in ecclesia cathedrali.

Tegulare. Fernandus & Almodar albus & Didacus filius eius, & Ferdinandus Ansorii filius. Enechonis. Anagarum. Tricium. Ticium.

RODERICI ARCHIEPISCOPI TOLETANI DE REBVS HISPANIÆ LIBER QVINTVS.

De Froila & iudicibus. CAPVT I.

Æra 932. Monina Dompna V. C. vt supra cap. vlt. aliqua. Frominium.

POST morte Ordonii Froila frater eius successit in regno æra DCCCCXXXII. & regnauit anno I. mensibus II. & duxit vxorem nomine * Munina Domna, ex qua suscepit tres filios, Aldefonsum, Ordoniũ, & Ranimirum, & quartum de concubina nomine Acenare. Hic nihil egit memoria dignum, nisi quod filios Olmundi nobilis sine culpa aliqua fecit occidi, & * Fronimium fratrem eorum Legionensem Episcopum exilio condemnauit. Et quia viri impii nõ dimidiant dies suos, percussus lepra, vnius anni & duorum mensium expleto circulo vitam finiuit, & iuxta fratrẽ suũ Ordonium Legione inglorius sepelitur. Episcopus Fronimius statim fuit sedi propriæ restitutus. Eisdem diebus nobiles Barduliæ, quæ nunc Castella dicitur, attendentes nobiles suos Nunium Fernandi, Almondar Album, & filium eius Didacum vocatos ad colloquiũ, ex factione à Rege Ordonio interfectos, tyrannum etiam Froilam, & multa alia quæ eis euntibus ad iudicium à Regibus & magnatibus Legione iniuriose fiebant, videntes etiam quod termini gentis suæ ex omnibus partibus arctabantur, & pro iudicio contemptus & contumelias reportabant, sibi & posteris prouiderunt, & duos milites non de potentioribus, sed de prudentioribus elegerunt, quos & iudices statuerunt, vt dissensiones patriæ & querelantium causæ eorum iudicio sopirentur. Vnus fuit Nunius Nunii, dictus * Rasura, filius Nunii Bellidez: alter dicebatur Flauinus Caluus. iste tamen aut nil, aut parum de iudiciis cogitabat, sed armis & militiæ insistebat. Erat enim facile iracundus, nec causarum varia pacifice sustinebat, quod non competit iudicanti. Ex huius genere processerũt multi & alii magni nobiles de Castella. Flauinus Caluus habuit duos filios, Fernandum Flauinum, & Veremundum Flauini. Fernandus genuit Flauinum Fernãdi. Flauinus genuit Nunium Flauini. Nunius duxit vxorem nomine Egilonem, ex qua suscepit filium Flauinum Nunii. Flauinus Nunii genuit Didacum Flauini. Didacus Flauini duxit vxorem filiam Roderici Aluari de Asturiis, viri nobilis & magnatis, & ex ea genuit Rodericum Didaci, qui dictus fuit Campiator. Alter filius Flauini Calui dictus fuit * Veremundus Flauini. Veremũdus genuit Rodericum Veremundi. Rodericus genuit Fernandum Roderici. Fernandus genuit Petrum Fernandi, non illum qui dictus fuit Castellanus.

Rosoria inf. c. 2. Flanini 21. pro filium & seqq. Veremudus, sic & in seqq.

De Nunio Rasura, & filiis eius. CAPVT II.

Nunii. Rosoria vt sup.

NVNIVS autem cognomento * Rasura fuit vir patiens & modestus, solers & prudens, industrius, circũspectus, & sic ab omnib. amabatur, vt vix esset cui eius iudicia displicerent,

rent, aut eius sententias causaretur, quas tamen rarissime proferebat, quia in compositione amicabili fere omnia terminabat, & sic charus ab omnibus habebatur, vt locus aliquis detractioni, vel inuidiæ non pateret. Hic habuit * filium nomine Gundisaluũ Nunii, qui cum esset adolescens, bona indole coætaneis prę̨minebat, & futurorum indiciis omnibus complacebat. Nunius vero pater eius fere ab omnibus Castellæ militibus Domicellos filios petiit nutriendos, quos curialitate, affabilitate, & bonis moribus sic instruxit, vt patres adolescentium de profectu filiorum profiterentur se tali nutritio obligatos, & ipsi adolescentes sic erant Gundisaluo Nunii dilectione coniuncti, vt eum quasi dominum sociarent, nec possent ab eius consortio vel ad modicum separari. Cumque creuisset factus miles, militiam strenuus exercebat, & pacis dulcedinem in patria * retinebat, ita quod patre suo mortuo, patri fuit fauore omnium substitutus, & etiam principatum militiæ conniuentibus iis qui secum nutriti fuerant, addiderunt, & duxit vxorem nobilissimam Semenam nomine filiam Nunii * Fernandi, ex qua suscepit filium nomine Ferdinandum. Hic fuit omnibus patre charior, in sermone verax, in iudicio iustus, in militia gloriosus. multa enim strenue contra Arabes peragendo fines patriæ ampliauit. Hic habuit filium qui dictus est Ferdinandi Gundisalui. Hunc Deus supra patrem & auum tot gratiis exaltauit, vt ipso non attẽdente, tam à magnatibus & militibus, quam ab vniuersis populis Castellanis in Comitem crearetur, & omnes se suæ subiicerent ditioni. Qui factus Comes totam Castellam sic pacifico dominio confouebat, vt omnes Deo gratias agerent, qui per talem Comitem à populo suo releuauerat sarcinam seruitutis. Hic contra Arabes plurima bella gessit, quoniã & sanctum Stephanum & alia plurima loca Christianæ restituit ditioni. Ex quo iste suscepit suæ patriæ Comitatum, cessauerunt Reges Asturiarum insolescere in Castellam, & à flumine Pisorica nihil amplius vindicarunt. strenuitate enim sua eorum insultibus resistebat, nec propter eos à bellis Arabum desistebat. Monasterium sancti Petri in ripa * Aslantiæ fluminis ædificauit, & multis possessionibus illud dotauit. Morte propria defunctus in eodem monasterio est sepultus. cui successit filius eius Garsias Ferdinandi, homo catholicus, qui bella plurima contra Reges Asturiarũ conantes Castellæ finibus præminere, gloriose peregit, & castra plurima in ripa Dorii munifice reparauit, & vsque ad fluuium Carrionem iurisdictionis suæ terminos dilatauit. Hic construxit monasterium in honorem sancti Cosmæ & Damiani iuxta ripam * Dorii fluminis Aslantiæ, in villa quæ Caueæ rubeæ nuncupatur, & amplissimis possessionibus dilatauit, & loca quæ dedit, statuit Infantaticum appellari eo intuitu, quod si aliqua de genere suo non posset, aut nollet mariti comparis solatia adipisci, de bonis monasterii prouideretur eidem largiter & decenter, demptis duntaxat necessariis clericorum qui inibi Deo & sanctis martyribus deseruirent. Obiit autem morte propria, & in monasterio sancti Petri de Cardonia tumulatur.

filium Gundisaluum
nutriebat
Fredenandus non Ferdinandus & Nunius.
S. Stephanum.
Pisorica.
Aslantia flu. Asiancia.
Dorii Asiancia
Couarrunias.

De Comite Sancio, & morte eius. CAP. III.

HVIC successit filius eius Comes Sancius Fernandi, vir virtutum, amator patriæ, & in subditos totus pius. Hic obtinuit Pennam fidelem, & Septem publicam, & * Madoliũ, & Montelionem, & Varinatium, * Oaromam, & sanctum Stephanum, quę in captione patris perdiderant Christiani, & multa intulit Agarenis. Antiquos foros Septem publicæ iste dedit. Castellanis militibus qui & tributa soluere, & militare cum principe tenebantur, cõtulit libertates, videlicet vt nec ad tributum aliquod teneantur, nec sine stipendiis militare cogantur. Hic habuit filium qui dictus fuit Infans Garsias, & Legione fuit proditionaliter interfectus: & habuit filiam nomine Geloiram, quam duxit in vxorem Sancius Maior Rex Aragoniæ & Nauarræ, de quo, si Deus dederit, postea prosequemur. Huius mater optans commercium cuiusdam principis Sarraceni, proposuit filium interficere, vt sic cum munitionibus & oppidis optatis nuptiis potiretur. Cumque quodam sero lethali poculo virus mortiferum miscuisset, filius reuelatione * pedissequę hoc prę̨sensit, & matri, vt prius biberet, supplicauit. Quod ipsa renuens demum coacta, quod male miscuerat degustauit, & parricida mater hausit, & meruit mortem in poculo quod parauit. Et tandem Comes Sãcius contriti cordis, pœnitentia stimulatus construxit monasterium nobile quod Oniam nominauit, eo quod matrem viuentem Mioniam more Hispanico appellabat. Demum post multas victorias strenue consummatas fœlicem spiritum suo restituit creatori, & in monasterio Oniensi quod ipse construxerat, est sepultus. Nunc autem ad genus & acta Regum Asturum reuertamur.

Matrolium hodie Madreuelo.
Oxomam
Garsias.
Geloyra.
Sancius.
Infandum facinus libidinosæ mulieris veneficæ, quæ ipsam se puniuit.
pedissequa.
Onia.
Mioniam.

De Alphonso, & Ranimiro, & discordia fratrum CAP. IV.

Æra 933. Duxit vxorem Xemenam.

MORTVO Froila Aldefonsus filius Regis Ordonii adeptus est sceptra patris æra DCCCCXXXIII. & regnauit annis V. mensibus VII. anno vno mensium numerato. * Nomen * vxoris eius Semena, ex qua genuit infantem Ordonium, qui dictus est Malus, & fuit iuxta Cordubam interfectus. Hic Aldefonsus leuitate potius quam virtute deliberauit apud se, vt ad viam confessionis & pœnitentiæ se transferret, & ideo religionis operibus deuouit se, & aliquandiu huic proposito inhærendo decreuit sibi substituere fratrem suum nomine Ranimirum. Cumque propositum fratri per nuncios intimasset, Ranimirus audito nuncio cum magno exercitu venit Zemoram, & Aldefonso regni regimen resignante, 10 Ranimirus substituitur fratri suo. Aldefonsus autem iam exrex ad locum qui Dominos sanctos vulgariter dicitur, super ripam * Ceiæ fluminis properauit, habitumq; monachalē assumens viam perfectionis elegit.

Cegæ V.C.

Alfonsus IV. Huius tempore dicitur floruisse Episcopus Legionensis Florianus, de quo fortè infr. cap. 14. in fine.

De regno Ranimiri, & rebellione monachi Aldefonsi. CAP. V.

Æra 939. annis XIX. mensibus 2. Et cum esset V.C.

RANIMIRVS autem successit in regno æra nongentesima trigesima nona, vno anno mensium numerato, & regnauit annis * decem, & nouem mensibus, diebus duobus. * Et cum esset vir bellis deditus, mouit exercitum contra Mauros, & dum exercitum congregabat, frater suus ea leuitate, qua de Rege se monachum fecerat, à monasterio apostata 20 resiliuit, & Legionem veniens cœpit inibi rebellare, & ad regnum iterum inhiare. Ranimirus cum hoc audiuit, direxit congregatum exercitum contra eum, & duobus annis obsessum in deditionem recepit ad suæ beneplacitum voluntatis, & statim in carcerem mitti iussit. Et dum hæc fierent, Aldefonsus, & Ordonius, & Ranimirus, filii Regis Froilæ supradicti, cum conniuentia in Asturiis rebellarunt, & tyrannidem exercentes Aldefonsum qui maior erat, honore regio præferebant. Astures enim indignati, eo quod in cessione Aldefonsi, & substitutione Ranimiri non fuerant euocati, rebellionem huiusmodi factitabant. Vnde & Astures in dolo euocant Ranimirum, vt si fieri posset, in manus filiorum Froilæ deueniret. Quod præsentiens Ranimirus armata manu Asturias est ingressus, & coactos præliis mancipauit, secumque ducens cum fratre suo Aldefonso quondam Rege in eodem 30 carcere * coarctauit, & post aliquantulum temporis interuallum fratrem & sobrinos crudeliter excæcauit. Tandem Ranimirus pœnitentia ductus prope Legionem in ripa Turii monasterium sancti Iuliani construxit, & in eo fratrem & consobrinos pie, prout potuit, collocauit, vbi vsque ad finem vitæ necessaria habuerunt. Mortuus autem Aldefonsus ibidem sepultus est cum vxore sua Regina Semena & consobrinis. Regnauit autem Aldefonsus annis quinque & mensibus septem, & in quinto anno regni sui fuit orbatus oculis, & postea duobus annis & septem mensibus superuixit.

coartauit. Turius fl. S. Iulianus. De ruiforco hodie appellatur. Conuentus S. Isidori beneficium est alicui Canonicorum conferendum.

De victoria Ranimiri, & Comitis Fernandi Gundisalui. CAP. VI.

40

RANIMIRVS autem regnum ingrediens Toletanum obsedit oppidum Maioritum, & muros disrumpens, sublatis rebus incolas captiuauit, & reduce exercitu remeauit. Post hæc Arabes fines Castellæ inuadere decreuerunt, & Comes Fernandus Gundisalui, qui Castellæ tunc temporis præsidebat, nunciauit aduentum Arabum Ranimiro, qui conuocato exercitu, properauit in auxilium Comitis Castellani. Cumque Legionensis & Castellanus exercitus conuenissent, Arabibus apud oppidum * Oxomam occurrerūt, & collatis signis adinuicem dimicarunt, sed Dei gratia adiuuante, Christianis victoria, Arabibus cessit fuga, multaque millia captiuorum Christiano exercitui prouenerunt. Sicque Rex Ranimirus ad sua fœliciter est reuersus.

Gyoniam. Oxomam, & deleatur oppidum inf. ca. 14.

50

De proditione Abenaiæ, & victoria Ranimiri. CAP. VII.

Cæsaraugustā semper V.C. sine u. Cæsaraugusta.

POST hæc iterum Ranimirus contra Cæsaraugustam exercitum congregauit. Abenaia autem qui inibi princeps erat, audito quod Ranimirus & Ferdinandus Gundisalui Comes Castellæ adinuicem concordarant, timuit in immensum. Vnde & seipsum cum terra Ranimiri subdidit ditioni mentitus Abderramen Regi Cordubæ, cui erat subiectione simili obligatus. Rex autem Ranimirus omnes munitiones regni Cæsaraugustæ quæ Abenaiæ resistebant, cædibus & irruptionibus coegit Abenaiæ obedire. Post quæ Ranimiro ad sua reuerso, Abenaia proditionis non immemor, fregit pacta, & reconciliatus principi

principi Cordubensi ratus est posse inuadere terminos Ranimiri, & agens exercitum peruenit celeriter Septem mancas. Quod audiens Ranimirus assumpto exercitu processit obuius contra eum, & ibidem adinuicem vtroq; exercitu dimicante, cæsi Arabes, nec fuga, nec strage, sed victoria caruerunt, & secunda feria, in festo scilicet sanctorum Iusti & Pastoris, ex Arabibus vsq; ad octoginta millia perierunt, & Abenaia proditor fuit captus: cæteri qui euaserant, ad oppidum quod Alfondega dicitur, cōfugerunt. Ranimirus autem plus sanguine Arabum, quam præliis, vel spoliis cupiens satiari, eos viriliter insecutus in castro Alfondega quo confugerant, comprehendit Abderramen autem cum paucis fugæ comitibus vix abscessit. Tunc fuit solis eclipsis per vnam totam horam diei. Tunc Rex & 10 sui cum multis spoliis & multa turba pedisequa captiuorum reuertitur gloriose, secum ducens Abenaiam captiuatum.

Septem manca.

Alfondega.

Item de præliis Ranimiri. Cap. VIII.

HIs peractis exercitus Sarracenorum per ripā Turmii fluminis est ingressus sub principe qui Aceipha dicebatur, & fauētibus sibi Fernādo Gundisalui & Didaco * Munionis magnatibus regni sui, cœpit populare Salmāticam, * Letesmiam, Ripas, Balnea, Alfondegam, Pennam, & alia multa castra. Tunc etiam Comes Rodericus populauit Amaiam, & prædas exercuit in Asturiis in partibus sanctæ Iulianæ. Post Rex Ranimirus talibus con- 20 iurationibus prouocatus exiit obuiam Sarracenis, & bellis & cædibus sæpe repulsi à cœptis operibus destiterunt, & Fernandum Gundisalui, non illum Comitē Castellæ, & Didacum Munionis, fautores Arabum comprehendit, & alterum Legione, alterum Gordone in carcere vinculauit. Sed procedente tempore, quia captione eorum magnates alii murmurabāt, recepto ab eis iuramēto fidei obseruādæ à carcere liberauit, & filio suo Ordonio dedit vxorē Vrracam filiam * Fernandi Gundisalui Comitis Castellani. Post hæc Rex Ranimirus qui ex Regina Tarasia, sorore Garsiæ Tremulosi Regis Nauarræ, cognomine Florentina, genuerat Sancium & Geloiram, in honorem sancti Saluatoris iuxta regale palatium monasterium fabricauit, & ibidem Geloiram filiam Deo dicauit. Decimo nono regni sui anno obsedit oppidum quod olim Aquis, nunc Talauera vocatur, in diœcesi To- 30 letanensi, Arabes autem ei succurrere festinantes victi à prædicto Rege in prælio ceciderunt, & cæsis fere duodecim millibus, vsque ad septem millia captiuauit, & reuersus ad sua se misericordiæ operibus dedicauit, & vxore sua Regina Tarasia operante sancti Andreæ & sancti Christophori super * Ceiam, & sanctæ Mariæ in ripa Dorii, & sancti Michaelis archangeli in valle Ornæ quæ nunc dicitur Destriana, monasteria ædificauit, & possessionibus multis ditauit. Et cum Ouetum causa orationis adisset, ibidem grauiter ægrotauit, & Legionem allatus, in vigilia Epiphaniæ facta confessione Episcopis & Abbatibus qui secum aderant, deuote suscepit sacramentum corporis & sanguinis Domini Iesu Christi. quo facto à se regnum quod à * patre susceperat, abdicauit proclamans cum lachrymis: *Nudus egressus sum de vtero matris meæ, nudus reuertar illuc. Dominus mihi adiutor, non timebo,* 40 *quid faciat mihi homo?* His ita peractis vitam finiuit, & in monasterio sancti Saluatoris quod filiæ suæ construxerat, tumulatur. In his decem & nouem annis computantur quatuor anni Aldefonsi prædicti, quia post primum annum statim substituit sibi fratrem: per se autem regnauit Aldefonsus anno vno, Ranimirus annis quindecim.

Turmius. *Nunionis.* *Ledesmiam.* *Ferdinandi.* *Ceyam.* *à fratre.*

De Rege Ordonio, & dissensione cum Castellanis, & morte eius. Cap. IX.

HVic successit in regno Ordonius filius eius æra nongentesima quinquagesima octaua, & regnauit annis quinque, mensibus sex. Iste Ordonius satis prudens, & in regi- 50 mine exercitus circumspectus. Vnde frater eius Sancius quem Rex Ranimirus ex * Tarasia sorore Garsiæ Regis Nauarræ susceperat, fauore & auxilio eiusdem Garsiæ auunculi & Fernandi Gundisalui Comitis Castellani, ipsis personaliter cum ipso venientibus, Legionem accessit, vt fratrem suum à regno expelleret, & ipse dignitate regia donaretur. Sed Rex Ordonius vt erat in armis strenuus, ciuitates muniuit, & munitiones viriliter defensauit, & regnum sibi intrepidus conseruauit, & vxorem suam Vrracam, quia Comitem Fernandum socerum suum hostem senserat, dereliquit, & duxit vxorem aliam nomine Geloiram, ex qua genuit filium qui fuit podagricus, nomine Veremundum. Galleci autem audientes dissensionem inter Legionenses & Castellanos cœperunt contra Regem Ordonium rebellare. Ipse vero congregato exercitu Gallecos perdomuit vsque Vlisbo-

Æra 958. *Therasia.* *Contra legem diuinā Diuortium hic infra lib. 6. cap. 5. & lib. 7. cap. 24.*

nam, & vastatione & incendio omnia deprædatus est, & rediit inclytus multis spoliis & captiuis. Posthæc autem, inter Regem Ordonium & Fernandum Gundisalui Comitem Castellanorum discordia sedata, exercitum Arabum venit ad sanctum Stephanum in ripa Dorii, & vsque Burgis omnia deuastabat. Sed Comes Fernandus Gundisalui cum exercitu Regis Ordonii & suorum, eos vsque * Dozium insecutus pugna subegit, & magnam multitudinem victor occidit, plurimamq; captiuauit. Quo audito Rex Ordonius disposuit in Arabes exercitum cōgregare, sed infirmitate præuentus Zemoræ moritur, & Legionem delatus in monasterio sancti Saluatoris quod pater suus condiderat, sepelitur.

Dorium.

Supr. cap. 4.

De Rege Sancio, & Ordonio Malo. CAP. X.

Ordonius IV. & Malus.

Æra 963.

DEFVNCTO Ordonio frater eius Sancius regis Ranimiri filius successit in regno æra nongentesima sexagesima tertia, & regnauit annis duodecim. Cumque magnates regni contra ipsum vnanimiter conspirassent, ad Garsiam Regem Nauarræ qui dictus est Tremulosus, suum auunculum festinauit. Erat autem Sancius intolerabili pinguedine aggrauatus, vnde dictus fuit Sancius Crassus, & consuluit ei auunculus Abderramen principem Cordubæ postulare, vt posset à tanto pinguedinis pondere releuari. Cumque cum eo pacem firmasset, Cordubam veniens ab Abderramen magnifice est susceptus, qui conuocatis medicis antidoto cuiusdam herbę à grauitate pinguedinis liberatur, & agilitati & dispositioni restituitur cæterorum. Inter hæc autem Comes Fernandus & Magnates regni Asturiarum Ordonium malum, quem Rex Aldefonsus cæcus ex vxore sua Semena susceperat, in Regem & principem elegerunt. Et Comes Fernandus Gundisalui dedit ei vxorem filiam suam Vrracam Regis Ordonii derelictam. Erat autem tunc temporis quidam nobilis adolescens nomine Vegila, qui cum esset de nobilioribus illius patriæ, nolebat Comiti Fernando vt subditus obedire. Comes autem eum grauiter insecutus compulit exulare, & ad Arabes compulit transmigrare. Rex autem Sancius assumpta ab Abderramen multitudine Arabum est reuersus, vt absens regnum quod perdiderat, veniens obtineret. Quod audiens Ordonius Malus in Asturiis se recepit, vt difficultate montium inibi rebellaret. Rex autem Sancius olim Crassus, quam cito aduenit, rebellibus domitis regnum recuperauit. Ordonius autem Malus cum esset vilis, pusillanimis, & effœminatus, Deo & hominibus odiosus, operibus prauus, nec in Asturiis se tutum reputans iuit ad socerum fugiens & abiectus. Comes autem filiam ei abstulit, & alteri viro dedit, & ad Arabes ire coegit, cum quibus dum vixit, vilitatis suæ pœnas exsoluit. Rex vero Sancius regno pacato, duxit vxorem, quæ Tarasia dicebatur, ex qua genuit Ranimirum. Tunc Rex Sancius cum esset homo deuotionis, suadentibus vxore sua Tarasia & sorore sanctimoniali Geloira, misit Velascum Legionensem Episcopum & alios nuncios pro pace firmanda, & pro petendo corpore sancti Pelagii martyris qui sub Abderramen fuerat Cordubæ martyrio coronatus. Rex autem construxit monasterium Legione, in quo corpus sancti Pelagii statuerat * collocandum. Et hac legatione pendente, Galleci discordes inter se prædas & iniurias exercebant. Sed Rex aduenіens insolentes domuit, & iniuriosos coegit vsque ad Dorium, qui diuidit Galleciam & Lusitaniam. Quod audiens Gundisaluus qui trans flumen Dorii princeps erat vsque ad ripam eiusdem fluminis, congregato potentiæ suæ exercitu, præceps venit, sed videns se Regi Sancio non posse resistere, suæ gratiæ se commisit, & præstito iuramento de tributis soluendis, etiam terræ suæ dominium Regi Sancio recognouit. Verum proditionis virus in corde * reseruat, virus mortiferum pomo immissum Regi obtulit ad edendum, in cuius esu cor Regis cœpit ilico titubare, sicut natura exigit venenorum: & Rex intelligens dum Legionem mortis conscius properaret, tertia die in via moritur, & Legione iuxta patrem in sancti Saluatoris monasterio sepelitur.

S. Pelagius Martyr.

collocaret.

reseruans.

De Rege Ranimiro, & strage Normanorum. CAP. XI.

Ranimirus, III.

Æra 975.

Tharasia, vt supra.

Normani.

SANCIO defuncto filius eius Ranimirus, habens à natiuitate annos quinque, patri successit in regno æra nongentesima septuagesima quinta, & regnauit annis viginti quinque. Hic de consilio matris suæ Reginæ Tarasiæ, & amitæ suæ Geloiræ monialis, secundum legationem patris cum Arabibus pacem fecit, & corpus sancti Pelagii pro quo pater miserat, impetrauit, in monasterio quod pater ad hoc construxerat, collocauit. Anno secundo regni eius multitudo Normanorum cum Rege suo nomine Gundiredo in finibus Gallecіæ applicarunt, & stragibus & incursibus vrbes & loca Gallecіæ vastauerunt, & Sisnandum Episcopum sancti Iacobi peremerunt, discurrentes patriam vsque ad locum qui

qui mons dicitur Onagrorum. Tertio anno cum patratis vastationibus vellent ad propria nauigare, inuocato nomine Domini & beati Iacobi, Comes Gundisaluus Sancii occurrit eis, si posset exterminium vendicare. Et cum prælium iniuissent, Dei gratia & virtute Apostoli, qui sine lege vastauerant, Dei iudicio sunt prostrati, & tam ipsi, quam Rex eorum in ore gladii ceciderunt, & Comes Gundisaluus Sancii eorum nauigia igne consumpsit.

Onagrorum mons.

De vastatione Castellæ, & Zemoræ, & Gallecia, & morte Ranimiri. CAP. XII.

10 ET dum hæc fierent, Arabes per Ranimiri Regis pacem securi contra Castellanos exercitum direxerunt. Cumque Ferdinandus Gundisalui Comes resistere non valeret, occuparunt Arabes Septem mancas, Donias, & Septempublicam, & Varinatium, & multa alia, terram cædibus & incendio deuastantes, ad hæc omnia inhumaniter adiuuante Vegila quodam nobili qui à Fernando Gundisalui Comite ob rebellionem à partibus Alauæ erat eiectus. Ex tanto ergo successu Arabes insolentes etiam fœdus quod cum Ranimiro habuerant, infregerunt, & venientes Zemoram inuasam funditus subuerterunt. Ea tempestate vir strenuus Fernãdus Gundisalui Comes Castellæ moritur, qui in acquisitione, & tuitione, & dilatatione patriæ vtiliter, strenueque, & fideliter laborarat, & in 20 monasterio sancti Petri de Assantia quod ipse construxerat, sepelitur. Rex vero Ranimirus duxit vxorem nomine Vrracam. Cumque esset puer, nec ad discretionem ætatis venisset, stultis actibus cœpit Comites Galleciæ prouocare, iam à consilio matris & amitæ alienus. Cumque Galleci non possent eius insolentiam tolerare, quendam Veremundum filium Regis Ordonii super se regem beati Iacobi creauerunt. Quod audiens Ranimirus contra ipsum collecto exercitu in Galleciam festinauit, & ex alia parte veniens Veremundus in Portella de Arenis prælium commiserunt. Et licet inuicti adinuicem discessissent, ex vtraque quam plurimi cæde mutua ceciderunt, & duobus annis non sine grandi vtriusque gentis exterminio bellum inualuit intestinum. Ranimirus autem morbo correptus obiit Legione, & in Destriana traditur sepulturæ. Interea Alcorexi Rex 30 Agarenorum eam partem Galleciæ quæ nunc Portugallia dicitur, & vsque ad sanctum Iacobum, non veritus Apostolum, deuastauit, sed merita Apostoli occurrerunt, & immissa in eos infirmitate, aut pauci, aut nulli superstites euaserunt qui in patria nunciarent.

Septem mancæ. Donia. Septem publica Varinacium. Zamora. Astantia. Portella. Legio. Destriana.

De Rege Veremundo, & miraculo tauri. CAP. XIII.

Veremũdus II.

MORTVO itaque Ranimiro, Veremundus filius Regis Ordonii veniens Legionem ab omnibus suscipitur, & ad regni gloriam promouetur, eo quod mortuo Sancio patruo suo & Ranimiro consobrino ad ipsum erat de iure regni successio deuoluta, æra millesima, & regnauit annis decem & septem. Hic leges Gotthorum liberaliter confir-40 mauit, & sanctorum patrum canonicas sanctiones seruari præcepit, & licet alias esset satis prudens, susurronibus & detractoribus aures bibulas inclinabat. Accidit autem quod tres serui de familia ecclesiæ S. Iacobi, quorum vnus vocabatur * Zadon, alter Cadon, alter Ansilon, apud Regem dominum suum * Athaulphum de crimine pessimo accusarent, & quod etiam promiserat Sarracenis se legem Mahometicam suscepturum, & Galleciam traditurum. Rex autem credidit, eo quod Episcopus esset filius illius principis qui Regi Sancio in pomo mortis poculum propinarat. Cumque prædictus Episcopus vocatus ad curiam quinta feria ante Pascha venisset Ouetum, consulentibus sibi aliquibus, vt antequam ad ecclesiam descenderet, se Regis conspectui presentaret, Episcopus constanti animo sic respondit, quod prius se præsentiæ Saluatoris omnium exhiberet, & post in præsen-50 tia tyranni principis compareret: intransq; ecclesiam Saluatoris ilico indutus sacris vestibus diuina officia celebrauit. Rex autem taurum ferocem præceperat adduci, vt in venientem Episcopum desæuiret. Sed Episcopus innocens cum talia præsensisset, cõsummatis officiis, ad locum vbi taurus æstuans mugiebat, accessit intrepidus, & mox taurus ad Episcopum veniens, cornua in manibus eius dimisit, quibus dimissis ad montem vnde venerat, remeauit. Episcopus autem cornua quæ sibi taurus dimiserat, coram altari deponens Domino Saluatori cum cæteris fidelibus soluit laudes, actores vero falsæ suggestionis & eorum semine maledicto coarctans, ad exemplum Dauid qui pro morte Abner innocui Ioab cum semine condemnauit, sententialiter sic profatur: De semine * Zadon, Cadon, & Ansilon non deficiat leprosus, & claudus, cæcus, & mancus, vilis, & tenens fusum. Rex autem viso miraculo perturbatus obtulit Episcopo satisfactionem, sed Episcopus regem

Æra 1000. Cadeo. Athaulphum. Episcopum de V.C. 2. Cadeon.

videre noluit: immo secunda feria post festum Paschæ iter arripiens ad Pamariensem ecclesiam sanctæ Eulaliæ vsque peruenit. Ibi infirmitate correptus quarta feria vitam finiuit. Cumque sui vellent corpus eius ad Ecclesiam beati Iacobi deportare, immobile est inuentum, & attendentes quod à Domino fieret, tradiderunt corpus in eadem Ecclesia sanctæ Eulaliæ sepulturæ.

Citat hæc in historia Arabum cap. 32.

De insolentiis Veremundi, & vxoribus eius, & de victoria Almanzoris.

C A P. XIIII.

REX vero Veremundus habuit duas nobiles concubinas, & erant sorores, legem Domini obliuiscens, & ex vna genuit infantem Ordonium, & ex alia Geloiram. Infans autem Ordonius procedente tempore ex infante Fronilda genuit Aldefonsum, Pelagium, Sancium, & Semenam. Prædictus etiam Veremundus habuit duas vxores legitimas, Velasquitam videlicet, quam viuentem dimisit, & non contentus incestu, sibi aliam nomine Geloiram adulterino* contubernio copulauit, ex qua genuit Aldefonsum & * Taresiam. Ex Velasquita autem genuit Christinam infantem. Ipsa vero Christina ex Ordonio Cæco filio Ranimiri Regis genuit Aldefonsum, Ordonium, Pelagiam, Comitissam, & Eldontiam. Eldontia autem ex Pelagio Froilæ diacono genuit Comitem Petrum, Ordonium, Pelagium, Munionem, & matrem Suerii Comitis & fratris eius, & Taresiam Comitissam. Quæ cum esset domina Carrionis, ibi ecclesiam sancti Zoili ædificauit. Hi omnes dicuntur vulgariter* infantes de Carrion. Igitur propter peccata principis Veremundi, & populi Christiani, Rex Arabum qui Alhagib dicebatur, se Almanzor* constituit nominari. Alhagib autem interpretatur supercilium, quia sicut supercilium defensio est siue vmbraculum oculorum, sic & ipse dicebatur defensio populorum. Vnde & clariori vocabulo se Almanzor instituit nominari. Almanzor autem interpretatur defensus, siue defensio, eo quod multis victoriis gloriosus se & suos strenue defensauit. Cumque Vegila de quo prædiximus, & quidam Comites, & alii plurimi Christiani ad eius præsidium confugissent, promittebant ei terram reliquiarum Hispaniæ se daturos, & hac ambitione commotus adunato exercitu Arabum & Christianorum qui secum aderant, assumpto etiam filio suo Abdelmelic,* quod in tempore famulus erat Regis, cœpit Legionis, Castellæ, & Nauarræ prouincias deuastare, cui exterminio pro maiori parte causam præbuit dissensio principum Christianorum qui sibi ad inuicem auxilia denegabant. Almanzor autem cum esset prudens, strenuus, hilaris, atque largus, ita sibi Christianos allicere satagebat, vt Christianos Arabibus ostenderet chariores. Hac benignitate charissimus erat suis, adeo quod omnes ex animo ei seruire pari studio laborabant, ita quod à Dorio qui erat limes inter Christianos & Arabes, vsque ad fluuium Estolam omnia vastauit, in cuius ripa tentoria collocauit. Quod audiens Veremundus cum exercitu properauit, & insultum faciens in tentoria Almanzoris multos de suo exercitu interfecit. Cum autem esset Almanzor magnanimus, atque constans, à proprio solio deposito aureo pileo quem pro corona gestabat, humi resedit iuxta morem principum gentis suæ. Exercitus autem qui eum ex animo diligebat, confusionem autem ferre non sustinens, prælium restaurauit, & fugatis Veremundi militibus vsque ad Legionis ianuas peruenerunt. Sed vrgentibus pluuiis hyemalibus, quæ solent in illis partibus inundare, Almanzor ad propria est reuersus. Ciues autem Legionenses & Astoricenses timentes in futuro anno super se tantam multitudinem aduenturam, corpora Regum quæ erant sepulta, Legione & * Astorica cum corpore sancti Pelagii martyris ad Asturias transtulerunt, & apud Ouetum in ecclesia sanctæ Mariæ sepelierunt, & super altare beati Ioannis Baptistæ corpus sancti Pelagii posuerunt. * Quidam autem ex ciuibus Legionensibus corpus sancti Froilani Episcopi deferentes infra Pyrenæum ad vallem quæ Cæsaris dicitur, in sancti Ioannis Apostoli ecclesia collocarunt.

Concubino.
Tharasiam semper V. C.
Sic Hispani vocant liberos Regios vel nepotes.
instituit.
Almanzor defensor.
Quod interpretatur famulus Regius. V. C.
Hac etiam fallacia vsus est Abenabus Rex Hispalensis cũ audientibus. Albito & Ordonio Episcopis locutus est Isidoro à se recedentibus.
Dorius fl.
Estola fl.
Astorica.
Hinc decipiuntur, qui corpus Pelagii in templo S. Isidori Legione fuisse repositum autumant.
Vallis Cæsaris.
Legionis V. C.

De irruptione Legionensi & Astoricæ.* C A P. XV.

Legio.

ADVENIENTE autem verno tempore Almanzor iterum exercitum congregauit, & veniens Legionem obsessam firmiter impugnauit. Veremundus autem se apud Ouetum recepit morbo podagrico præpeditus. Almanzor vero captioni Legionis feruenter insistens, dum fere per anni circulum impugnasset, in porta occidentali prima irruptio facta fuit, quarta die post hoc, secunda irruptio iuxta portã meridionalẽ. Tunc Guillelmus Consalui

Consalui Comes Gallecìæ qui ad defensionem venerat, grauiter ægrotabat, sed audiens murum effractum ad locum periculi se armatum deferri præcepit, vt mortem videret antequam excidium ciuitatis. Irruentibus itaque Arabibus idem Comes occiditur, & ciuitas occupatur, & Almanzor portas vrbis opere marmoreo constructas, & arcem præcipuam portæ orientalis murum, & cæteras turres fecit destrui à fundamentis, vna duntaxat relicta quæ esset posteris in memoriam, quod talium murorum & tantarum turrium destruxerat ciuitatem. Cepit Astoricam, & summitatem turrium decurtauit, Coiancam (quæ nunc Valentia) & sanctum Facundum, & alia plurima loca subuertit, Albam, Lunam, Gordonem, & Arbolium licet impugnauerit, non potuit obtinere. Deinde rediens per terras Castellæ, * Oxomam, & Alcouelam, Valeranicam (quæ nunc Berlanga) & Atentiam obtinuit & destruxit. Exinde ad sua rediit fastu & superbia eleuatus. Sic enim super Christianos ira cælestis Regis exarserat. Vbi cum fere per duodecim annos Christianorum terminos inuasisset, & vt voluerat, vastauisset, & plurima loca sibi tributaria effecisset, semper inuictus rediit cum triumpho. Vnde * etiam ab Hispania Gotthorum gloria recessit, thesauros ecclesiæ Arabes abduxerunt, & cultus ecclesiæ datus est in contemptum, & plaga quæ acciderat tempore Roderici, & iam videbatut obduci, passa est recidiuum.

Gumsalui
Asturica.
Sic V. C. & sup. cap. 6.
Coianca.
Valentia.
S. Facundus.
Alba.
Luna.
Gordo.
Arbolium.
Oxonia.
Alcouela.
Valeranica, quæ nunc Berlanga.
Atentia.
Vnde cum.

De morte Almanzor. CAP. XVI.

IGITVR anno XIII. Almanzor resumpto exercitu ingressus est per eam partem Galleciæ quæ dicitur Portugale, munitiones & ciuitates hostiliter deuastando. Cumque ad maritima peruenisset, etiam ciuitatem & ecclesiam beati Iacobi deuastauit, sed fulgure territus, ab eo loco vbi esse * corpus apostoli credebatur, abstinuit, quod tamen proposuerat violare. Nihilominus tamen campanas minores in signum victoriæ secum tulit, & in Mezquita Cordubensi pro lampadibus collocauit, quæ longo tempore ibi fuerunt. Almanzor autem cum suo exercitu percussus à Domino pro scelere sacrilegii dignam sustinuit vltionem. nam qui sanctum locum apostoli profanarat, immunda sui plaga, scilicet dysenteria, fere totus exercitus est consumptus, reliqui morte subitanea perierunt. Quod audiens Rex Veremundus misit multitudinem peditum expeditam, qui imbelles & infirmitate consumptos in montanis facile trucidarunt. Et sic Almanzor coactus peste ad propria est reuersus. Rex autem Veremundus coactus hostibus legationem misit, Garsiæ Fernandi Comiti Castellano, & Garsiæ Tremuloso Regi Nauarrorum, vt obliti iniuriarum, ad agenda prælia fidei fœderati in simul conuenirent. Quod audientes Rex Garsias misit exercitum, Comes Garsias Fernandi personaliter cum sua multitudine, & Rex Veremundus, licet podagricus, gestatus humeris baiulorum, collecta potentia regni sui omnes in simul conuenerunt, & in loco quodam qui Arabice Calacanazor, Latine autem dicitur Vulturum altitudo, Almanzor venienti cum suis Arabibus vt Castellam inuaderet, occurrerunt. Cumq; sese mutuis cædibus inuasissent, maxima pars cecidit de exercitu Agareno, tamen noctis tenebris intercepti, neuter neutri cessit campum, & tanta strage compertasuorum bellum in crastino timuit restaurare. Vnde & de nocte fugiens cum venisset ad vallem Borgecorexi, dolore vexatus animam exhalauit, & ad Medinam quæ Cælum dicitur, est delatus. Cumq; dies crastina illuxisset, exercitus Christianus putauit Arabes ad prælium reuersuros, sed cum tentoria vacua hominibus conspexissent, ipsa tentoria, & supellectilem, & spolia varia occuparunt. Comes autem Garsias Fernandi viriliter insecutus eos qui cædem euaserant, fere vsque ad internecionem deleuit. Almanzor autem qui semper inuictus fuerat, tanto dolore prosternitur, vt à die prælii neque cibum, neque potum sumpserit, donec diem conclusit extremum.

Portughale.
S. Iacobus.
Nusquam Roder. affirmat, corpus D. Iacobi esse Compostellæ, imo contrarium videtur sentire.

De fuga Abdelmelich, & morte Regis Veremundi. CAP. XVII.

IBIDEM anno sequenti Abdelmelich filius eius postquam paternum suscepit honorem, exercitum congregauit, vt vastationibus in Christianorum finibus instaret, veniensque Legionem, quod residuum inuenit in muris & turribus, dissipauit ne posset iterum reparari. Sed Comes Garsias Fernandi aduenìens ex Castella cum magna multitudine militum & populorum, sibi Legionem adiunxit, & Abdelmelich in ore gladii effugauit. Sicque Christianis finibus à tot cladibus liberatis, aliquo tempore terra quieuit. Tunc reuocatis militibus Christianis, Rex Legionis, & Rex Nauarræ, & Comes Castellæ possessiones & iura militibus restituerunt, ne particularia schismata fierent Arabibus occasio præualendi. Eo tempore Rex Veremundus à susurrone deceptus præcepit capi Gude-

steum Episcopum Ouetensem, sed vt tantum nefas non procederet impunitum, facta est siccitas magna in terra, ita quod totus populus ciborum penuria arctabatur. Cumq; quibusdam religiosis fuisset à Domino reuelatum famem propter iniuriam Episcopi accidisse, & Regi esset reuelatio intimata, confestim absoluit Episcopum, & per Semenum Astoricensem Episcopum cui Rex Episcopum commendauerat, fecit restitui Gudesteum, & statim Dominus pluuiam voluntariam segregauit, & terra attulit fructus suos. Tunc Rex Veremundus corde compunctus ecclesiam beati Iacobi, & cætera loca quæ Almanzor profanarat diripiens, prout potuit, restaurauit, & bonis operibus, & eleemosynis iam intentus de commissis cum consilio prælatorum pœnitentiam agere satagebat, & in villa quæ est in Berizo, moritur & sepelitur, & ab Alphonso filio & successore transfertur post aliquantum temporis Legionem, & in eccclesia beati Ioannis Baptistæ cum coniuge Geloira denuo sepelitur. 10

Alfonsus V. qui sagitta confossus interiit apud Visarum.

De Aldephonso, & miraculo sororis suæ, & morte Comitis Garsiæ Fernandi. CAP. XVIII.

Æra 1017.

POST obitum Veremundi Aldephonsus filius eius successit in regno, qui quinque annorum erat cum regnare cœpisset, æra M. XVII. & regnauit annis XXVII. nomen matris eius Geloira. Cum esset paruulus, datus est nutriendus Menendo Gundisalui Comiti Gallecia, & vxori eius Comitissæ Maiori. Cum autem adoleuisset, accepit vxorem eorum filiam Geloiram, ex qua duos filios dicitur habuisse, Veremundũ & Sanciam: & hæc Sancia procedente tempore nupsit Regi Fernãdo filio Regis Sancii Nauarrorum. Hic autem Aldephonsus in reprobum sensum datus, cum esset puer, dedit Tarasiam sororem suam in vxorem Abdaliæ Regi Toleti sub pacto auxilii contra principem Cordubensem, ipsa penitus reclamante. Cumq; Rex ille vellet eam suis amplexibus cõmiscere, inquit illa, Christiana sum, & abhorreo connubia aliena, noli me tangere, ne interficiat te, quem colo, Dominus Iesus Christus. Ille autem deridens talia inuitam corrupit, statimq; percussus ab Angelo sensit mortis periculum imminere, vocatisq; familiaribus & oneratis camelis auro, & argento, & vestibus preciosis, & supellectili valde decora remisit eam protinus Legionem quæ ibidem in monachali habitu diu vixit, sed ad monasterium sancti Pelagii se postea transferens ibidem & vitam finiuit, & sepulturam accepit. Eisdem diebus Sancius filius Comitis Garsiæ Ferdinandi contra patrem visus est rebellare. Cumq; inter patrem & filium esset discordia concitata, Sarraceni fomentum impetus habuerunt, & Castellæ terminos inuadentes Abulam quæ populari cœperat, destruxerunt, Cluniam & sanctum Stephanum occuparunt, cædes & incendia in patria exercentes. Cumque Comes* Garsiæ Ferdinandi talia percepisset, magnanimitate pulsatus, licet gens sua in eum & filium esset diuisa, eligens mori pro patria cum Arabibus decertauit, sed multitudine circumclusus viuus capitur inter cæsos vndique comprehensus, sed paucis diebus moritur, eo quod in bello fuerat lethaliter vulneratus, & corpus eius à Sarracenis redemptum in monasterio sancti Petri de * Cardonia requiescit. 20 30 40

Connubia alienigenarum & abhorrentiũ a fide Christiana.

Garsias Abula Clunia S. Stephanus.

Cardenia, vt supr. lib. 4. Cardonia.

De Sancio Comite, & piis operibus Aldephonsi. CAP. XIX.

HVIC successit in comitatu Sancius filius eius, vir prudens, iustus liberalis, strenuus, & benignus, qui nobiles nobilitate potiore donauit, & in minoribus seruitutis duritiam temperauit. Hic patris iniuriam impatiens sustinere, iuxta fœdus cum patre initum Nauarrorum & Legionensium exercitus conuocauit, & ingressus cum eis ad partes Toleti cæde & clade cuncta vastauit, & prædis abductis, quæ remanserant, flamma consumpsit. Nec ab his stragibus fuit regnũ Cordubæ alienum. Sed vtroq; regno vastatione consumpto, & munera obtulerunt, & indignationis faciem donariorum copia placauerunt, & sic patris iniuria vindicata gloriosus & inclytus remeauit. Rex autem Aldephonsus concilium celebrauit, & reædificauit Legionem, quam Almanzor & Abdelmelich filius eius destruxerant (pro vt superius est expressum) & leges Gotthicas reparauit, & alias addidit, quæ in regno Legionis etiam hodie obseruantur, & colligens ossa Regum variis direptionibus dispartita in sancti Ioannis basilica sepeliuit. His temporibus duo filii Vegilæ ad Sarracenos transfugæ propter insolentias quas agebant, à Sancio Comite recesserunt, & à Rege Aldefonso benigne recepti in submontaneis dominium acceperunt. Post hæc Rex Aldefonsus cum suo exercitu veniens ad oppidum quod Viseũ dicitur, mox obsedit. Cumque inermis infirmiora oppidi prospectaret, inter scapulas sagitta percussus lethalis vulneris 50

supr. cap. 15. Legionense Concilium & Leges.

Viseum.

vulneris sensit ictum, & rebus in præsentia pontificum ordinatis, facta confessione, & sumpto viatici sacramento vitam finiuit, & soluta obsidione à suis Legionem deducitur, & in paterno mausoleo sepelitur.

Mausoleo & sic in Epitaphio Rod. huius historici.

De Rege Veremundo, & filiabus Sancii Comitis Castellani. CAP. XX.

POST mortem Aldefonsi Veremundus filius eius successit in regno æra M. XLIII. & regnauit x. annis, & quamuis puer, postremis patris actibus adhærens, tam ecclesias, quam monasteria, quam loca sacra ab Arabibus dissipata studuit reparare, & malorum in- 10 solentias refrenare. Hic duxit vxorem nomine* Taresiam filiam Sancii Comitis Castellani, qui Sancius habuit aliam filiam nomine Geloiram (alii dicunt vocatam Maiorem) quam dedit vxorem Regi Nauarrorum Sancio qui dictus est Maior, ex qua suscepit idem Sancius duos filios, Garsiam videlicet, & Fernandum

Æra 1044. *Tharasiam.*

De ortu & genealogia Regum Nauarrensium. CAP. XXI.

Nauarra.

VERVM quia genealogiæ Regum Castellæ linea, & Legionis in viris post tempora Veremundi & Comitis Sancii defecerunt, & successiones Castellæ & Legionis fuerunt ad fœminas deuolutæ, oportet genealogiam texere à Regibus Nauarrorum, qui hæ- 20 redes fœminas in matrimonium assumpserunt. Cum enim Castella, Legio, & Nauarra variis Arabum incursionibus vastarentur, vir aduenit ex Bigorciæ Comitatu, bellis & incursibus ab infantia assuetus, qui* Enecho vocabatur, & quia asper in præliis, Arista agnomine dicebatur, & in Pyrenæi partibus morabatur, & post ad plana Nauarræ * descendens ibi plurima bella gessit: vnde & inter incolas regni meruit principatum. Hic genuit filium Garsiam nomine, cui vxorem Vrracam de regio semine procurauit.

Inde nigo Bigorcia. descens. descedens.

De Rege Garsia Enechonis, & filio eius Sancio. CAP. XXII.

MORTVO autem Enechone Arista regnauit Garsias Enechonis filius eius, vir lar- 30 gus, & strenuus, & in bellis continue se exercens. Cumque quadam die minus caute in quodam viculo qui* Larumbe dicitur resideret, superuenientes Arabes improuidum occiderunt, & Reginam Vrracam vxorem suam prægnantem in vtero lancea percusserunt. Sed continuo aduētu suorum latrunculis Arabum effugatis Regina morti proxima, tamen viua, per vulnus lanceæ sicut Domino placuit, infantulum est enixa, & fotus ministerio muliebri vitæ miraculo omnium est seruatus, & Sancius Garsiæ fuit vocatus. Mortua autem matre, quidam nobilis qui à tempore Enechonis Aristæ adhæserat Regi Garsię, suscepit infantulum, & fecit eum diligentissime enutriri, & transactis infantiæ & pueritiæ annis, cum ad adolescentiam peruenisset, ætatem indole, & indolem strenuis operibus superabat, & successit in regno Regi Garsiæ [æra DCCCCXVIII.] Nutritius autē eius cum 40 esset nobilis & abundans, semper eum consiliis & auxiliis ad magnalia prouocabat, & procuratus est ei vxorem de regio semine quæ Theoda vocabatur, ex qua suscepit filium Garsiam nomine, qui agnominatus est Tremulosus. Habuit etiam quatuor filias, Semenam Mariam, & Tarasiam, & * Valasquitam, quæ fuit data Comiti Biscagiæ Munioni. Verum Rex Sancius ex Cantabria Arabes grauiter infestabat, adeo quod vsque ad mortem Auce, & Tudeliam, & prope Oscam fere omnia suæ subdidit ditioni. Acquisiuit etiam Aragoniā & montana. Verum populi Cantabrorum agilitati & frigore assueti tempore irruptionis Arabum expeditiones viriliter sustinebant, & quadam vice cum Arabes hyemali tempore inuaderent* Pampiloniam, & Rex Sancius vltra Pyrenæum ageret,* audito periculo, periculo se ingessit, & propter importunitatem niuium de crudis coriis fecit abarcas,* qui- 50 bus pro sotularibus per medias niues transiuit illæsus, & ab hoc facto fuit exinde dictus Abarca (& aliqui qui ex genere eius processerunt, adhuc hodie cognomen retinent ab Abarca) & circa aurorā obsessis adueniens impetu dirupit obsessores, & tanta succubuit multitudo, vt vix superesset qui Arabum infortunium nunciaret. Et quia habebat populos agiles, & in spiculorum actibus expeditos, vt eos ad bella & infestationes Arabum amplius prouocaret, interdum cum militibus studio militari, interdum cum peditibus officio peditali, semper tamen præliis fidei insistebat, & in rupibus arduis munitiones sæpius construebat, & aliquando pugna, aliquando furtim castra plurima occupabat, & more peditum calciatis abarcis peditibus comitatus, pari, immo præcellenti agilitate, in Carpetania & Celtiberia loca plurima acquisiuit, quæ adhuc hodie Regis Sancii Abarcæ dicuntur,

Lapuerbe. Larumbe. *Æra 918.* *Infra cap. 25.* *Vr lasquitam. montem & Tude. Auca. Tudelia. Osca. Aragonia. Pompelo. audito periculo, &c. Sic & Caligati milites & caligula.* *Vt Caligula Imp.*

& ipse Rex Sancius Abarca adhuc hodie memoratur, & inde sic compescuit incursantes, vt terra diebus eius securitate continua lætaretur, & regnauit Rex Sancius dictus Abarca annis XV. & decessit æra DCCCCXLIII.

Æra 943.

De Rege Garsia qui dictus est Tremulosus. CAP. XXIII.

EO mortuo, Garsias filius eius regnauit pro eo, qui dictus est Tremulosus, eo quod quando rumores periculi audiebat, vel * debebat in prælio experiri, à principio totus * tremulabat, sed postea constantissimus persistebat. Hic bonus, pius, & largus, strenuus, & benignus, & quicquid habere poterat, militibus erogabat, & quia imitator patris, interdum se peditum phalangibus immiscebat, peditans aggregatim, & etiam calceamentis similibus vtebatur: vnde dictus fuit Garsias Abarca. Regnauit autem annis XXV. & mortuus fuit æra DCCCCLXVIII.

dolebat. tremebat, 10 Æra 968.

De Rege Sancio, & generationibus Regum Nauarræ. CAP. XXIIII.

POST mortem eius filius eius Sancius dictus Maior successit in regimine Nauarrorum, & duxit vxorem filiam Comitis Sancii de Castella, quæ Maior, vel Geloira secundum alios dicebatur, & suscepit ex ea duos filios, Garsiam & * Fernandum. Et Rex Garsias habuit duos filios, Regem Sancium, quem sibi ordinauerat successorem, sed fuit occisus in Pœna leni, & alium, qui Sancius similiter est vocatus, qui apud Rhodam fuit proditionaliter interfectus. Hic habuit filium Ranimirum Infantem, qui Ranimirus duxit vxorem filiam Roderici Didaci, cum Valentiæ morabatur, & suscepit ex ea filium Garsiam Ranimiri, qui primus regnauit in Nauarra, ex quo Fernandus filius Sancii Maioris sedem regni à Nauarra transtulit in Castellam, & tunc temporis Nauarri inter regnum Castellæ & Arragoniæ, quasi acephali fluctuabant. Vnde cum post mortem Petri & Aldefonsi Regum Arragoniæ qui sine filiis decesserunt, regnum Nauarræ diuersis studiis traheretur, Nauarri Garsiam Ranimiri, de quo diximus, missis duobus Baronibus, * Guillelmo Acenarii de Oteica, & Fortunio Enechonis de leet, clanculo à Montionis curia euocarunt, & eũ sibi in Regẽ & principẽ elegerunt, & per eum fuit regnũ Nauarræ satis tenue reparatũ. Hic duxit vxorem Margelinam filiam Rotronis Comitis Perticarum, ex qua suscepit filium nomine Sancium, qui fuit prudens, magnanimus, & strenuus in agendis. Habuit etiam duas filias Rex Garsias, Blancam, quæ nupsit Sancio Regi Castellæ, & habuit filium nomine Aldefonsum, de quo inferius prosequemur, habuit & aliam filiam nomine Margaritam, quæ nupsit * Guillelmo Regi Siciliæ, ex qua suscepit Regem Guillelmum, qui semper diuitiis & deliciis abundabat. Hic duxit vxorem Ioannam filiam * Enrici Regis Anglorum, nec tamen habuit ex ea prolem. Sed eo mortuo vxor sua Regina Ioanna nupsit Raimundo Comiti de * Tolosa, ex quo suscepit filium nomine Raimundum, qui Tolosæ adhuc hodie principatur. Mortua Margelina, Rex Garsias duxit vxorem Vrracam filiam Imperatoris, quam habuit ex Gontroida sorore Didaci Abiregonis, ex qua suscepit tertiam filiam. Et mortuo Rege Garsia, Vrraca Regina nupsit Aluaro Roderici, & me sua tempora inuenerunt. Et ex ista habuit Rex Garsias tertiam filiam nomine * Santiam, quæ data fuit Gasconi Vicecomiti Beatnensi, & eo mortuo sine prole, nupsit Petro Comiti Molinensi, & suscepit ex ea filium nomine * Aimericum, qui fuit Vicecomes Narbonensis, eo quod Comes Petrus fuit filius Ormisindæ, ad quam Narbona successione prouenit. Sancius autem Rex Nauarræ duxit vxorem nomine * Beatiam filiam Imperatoris, ex qua genuit duos filios, Sancium, qui successit in regno, qui dicebatur agnomine Inseratus, eo quod in castro Tudeliæ residens se ab omnibus præterquam à paucis domesticis occultabat. habuit & alium filium Ferdinandum, qui erat merito probitatis in oculis omnium gratiosus, sed casu miserabili equi præcipitio * quassatus apud Tudeliam vitam finiuit. Habuit & tres filias, Berengariam, quæ Ricardi Regis Angliæ fuit vxor. Quo mortuo sine prole, in viduitate laudabili diu vixit, & in ciuitate * Cenomannis ex donatione propter nuptias quam habebat, frequentius morabatur. Eleemosynis, & orationibus, & piis operibus intendendo castitatis & religionis exemplo prouocans studia fœminarum, & in eadem ciuitate vitæ cursum fœlici exitu consummauit. Secunda filia Regis Nauarræ fuit Constantia, quæ fuit mortua nondum nupta. Tertia filia fuit Blanca, quæ nupsit Comiti Campaniæ Theobaldo, & suscepit ex eo filium * posthumum Theobaldum. Hic duxit vxorem de Lothringia filiam Metensis Comitis, sed ab ea postmodum fuit iudicio ecclesiæ separatus. Postea duxit filiam nobilis Baronis Guiscardi de bello ioco, & Sibyllæ filiæ

Ferdinandum. 20 Guillemo. 30 Guillelmo. Henrici. Tolosa. 40 Sanciam. Bearnensis. Molinensis. Narbonensis. Emericum. Beatricem. Tudelia. Ferdinandum. conquassatus. 50 Anglia. Cenomani. posthumi Lothoringia. Metensis c.

filiæ Philippi Comitis Flandriæ & Hannoniæ. Ex ista suscepit filiam nomine Blancam, quę est vxor nobilis Ioannis ducis Britanniæ. Postea duxit vxorem tertiam nomine Margaritam filiam nobilis principis Archenbaudi, ex qua suscepit duos filios Theobaldum, & Petrum, & filiam* Alienor, quorum infantiam Dominus alat, prouehat, & exaltet. Hic Theobaldus fidei zelo succensus assumpta secum maxima multitudine militum, principum, & baronum iuit in subsidium Terræ sanctæ, & loca plurima acquisiuit, quæ Christianę restituit potestati, ibiq; omnibus militibus indigentibus, etiam iis qui in expensis eius non iuerant, vsque ad reditum in sumptibus satisfecit, plerosq; milites quos Agarenorum versutia captiuauerat, pactis & pecuniis liberauit, & reuersus in Campaniam Comitatum & regnum laudabiliter gubernauit, omnibus mansuetus, iustus, pacificus, & modestus, qui nunc Nauarræ & Campaniæ principatur, & Dominus dirigat vias eius.

Flandria. Hanonum. Britannia.

Alienorum.

De infante Garsia, qui fuit occisus in Legione. CAP. XXV.

NVNC ad historiam Regis Sancii, qui dictus est Maior, à qua diuertimus, reuertamur. Mortuo Comite Sancio successit in comitatu filius eius Garsias, cui magnates Castellæ vxorem procurati* sunt Regis Veremundi sororem quæ Sancia dicebatur. Cumque infans Garsias cum suo exercitu, & Rege Sancio Nauarrorum, vsq; ad sanctum Facundum facturus nuptias peruenisset, ibidem dimisso exercitu cũ paucis clanculo iuit Legionem, vt posset sponsam conspectu mutuo intueri. Erant autem tunc tẽporis Legione filii Vegilę, Comitis, Rodericus Vegilæ, Didacus Vegilæ, & Enechus Vegilę qui ob patris odium proditionis anheli in filium congesserant factionem, & ei obuiam occurrentes, manus* osculo (pro vt exigit mos Hispanus) se eius dominio subiecerunt, quorũ* hominio iam securus, & paranymphis dulci alloquio persuasis, permissus est infans optatis solatiis delectari. Cumq; se mutuo conspexissent, ita fuit vterq; amore alteri colligatus, vt vix possent à mutuis aspectibus separari. Tunc quidam milites de regno Legionis cum prædictis filiis Vegilæ ad Sarracenos transfugæ, eo quod à Comite Sancio indignanter recesserant à Castella proditione tracta, infantem Garsiam annorum terdecim occiderunt, Roderico Vegilæ ea manu, qua eum de sacro fonte leuauerat, gladio feriente. Et proditionem huiusmodi sponsa sua Sancia quæ vtcumque perceperat, reuelarat, sed magnates qui secum aderant, cum essent nobiles & fideles, tantum facinus credere noluerunt. Vnde & * peracto facinore Castellani & Legionenses intestinæ plagæ vulnere corruerunt. Sponsa vero sponsi dulcedine vix gustata, ante vidua, quam traducta, fletu lugubri semiuiua lachrymas cum occisi sanguine admiscebat, se occisam ingeminans cum occiso. Qui cum in Ecclesia sancti Ioannis cum patre sponsæ sepeliretur, & ipsa cum sepulto voluit sepeliri. Aliqui autem de proditoribus ad montium ardua confugerunt. Sancius autem dictus Maior, qui sororem infantis Garsiæ maiorem duxerat in vxorem, statim Castellæ ingressus est Comitatum, ad quem erat ratione vxoris successio deuoluta, ad quem etiam Ducatus Cantabriæ pertinebat, eo quod pater eius Rex Garsias fuerat filius Sancii, qui regno Nauarræ Cantabriæ addiderat principatum, & regnum Nauarræ, & Comitatum Castellæ, & Ducatum Cantabriæ bellis indesinentibus mirabiliter ampliarat, cuius sedes fuit Anagarum ab antiquo. Sub isto Comes Didacus Porcelli populauit Burgis, quam quia ex Burgellis plurimis ademerat, Burgis statuit nominari, æra nongentesima vigesima secunda, & iter sancti Iacobi quod propter insultus Arabum per Alauam & Asturiarum deuia frequentabant, ab Anagaro per Biruescam & Amaiam immutauit, & per confinia Carrionis, donec ad Legionem & Astoricam veniatur.

supr. cap. 22.

Oculo prona exegerunt mox Hispani se eius dominio subiecerunt, quorum hominium iam securus.

infr. lib. 7. c. 1.

Hominium.

perpetrato.

Ecclesia S. Ioannis Baptistæ, hodie D. Isidori dicitur.

Cantabria. Anagarum. Burgelli. Burgus. Æra 922. Burgi conditur. Anagarum. Biruesca. Amaia. Carrio.

De diuisione regni, & infamatione Reginæ. CAP. XXVI.

CVMQVE Arabes victoriis attriuisset, satis secure degebat. Habebat autem equum quem tenerrime diligebat, eo quod celeri fortitudine equis omnibus præminebat. Erat enim strenuus, domitus, & probatus, & in eo tanquam in vitæ subsidio confidebat, quem dimisit Anagari vxoris fidei commendatum. Tanta erat tunc temporis infestatio Arabum, quod milites, Comites, & etiam Reges in domibus vbi vxorum thalami ornabantur, equis stationem parabant, vt quacunque hora clamor inuadentium insonaret, ad equos & arma possent sine dilatione aliqua festinare. Filius autem eius Garsias qui erat primogenitus, commendatum equum à matre petiit sibi dari. Et cum illa annuisset precibus inclinata, miles quidam Reginæ seruitio deputatus, eam à proposito reuocauit;

Anagarum.

ne forte contra eam Regis indignatio incanderet. Sed & ipsa acceptans consilium, quod promiserat, denegauit. Indignatus autem filius vehementer suasit fratri, vt matrem suam apud patrem de familiari commercio cum milite qui de equo dissuaserat, accusarent. Sed Fernandus nolens esse matris delator dixit fratri, non accusabo, sed quæ dixeris, tolerabo. Garsias autem cuius furor maledictus, quia pertinax, & indignatio, quia dura, matris infamiam coram patre proposuit impudenter, & fratris testimonium inuocauit. Et Rex credulus filiorum vxorem suam in castro Anagari obseruauit, & super hoc curia congregata decretum est Reginam condemnandam duelli certamine, aut saluandam. Sed cum nullus adesset, qui contra Regis filios vellet in certamine pro Regina experiri, Ranimirus aduenit homo pulcherrimus, & in armis strenuus, & Regis Sancii filius, non ex illa, qua alii, ortus matre. Ipse se obtulit duelli periculo pro Regina. Cumq; negotium in magno discrimine tractaretur, accessit monachus sanctitate præcipuus ex monasterio Anagorensi, qui dixit Regi: Si Regina falso susurro accusatur, velletis eam à crimine liberare, & delatoribus indulgere? Qui respondit: Si posset cum iustitia liberari, nihil posset mihi gratius obuenire. Filii autem confessi fuerant sancto viro, se in matrem suam falso infamiam congessisse. Vir autem sanctus timens ne in tanto periculo Regina innocens damnaretur, Regi, quæ perceperat, reuelauit: & saluatus est Reginæ sanguis innoxius illa die. Rex autem de absolutione Reginæ iucundius eam rogauit, vt filiis impietatis facinus indulgeret. Tunc Regina annuit ea lege, vt Garsias in regno Castellæ quod ei ex parte patris prouenerat, non regnaret: quod & ita fuit. Nam cum regnum filiis diuidere decreuisset, ne occasio discordiæ viam daret Arabibus præualendi, ordinatione patris Garsiæ primogenito regnum Nauarræ & Ducatus Cantabriæ prouenerunt: Fernando vero Castellæ tradidit principatum. Regina itaque honore pristino restituta, & etiam ampliori, Aragoniam quæ eius erat ex* donatione propter nuptias, dedit Ranimiro priuigno, qui propter eam se obtulerat ad duellum, idipsum Rege Sancio confirmante.

Duellum.

eius erat propter nuptias donationem dedit. *sup. pag. 46. b.*

RODERICI ARCHIEPISCOPI TOLETANI DE REBVS HISPANIÆ LIBER SEXTVS.

De Rege Ranimiro, & Genealogia Regum Aragoniæ, & de captione Oscæ. V. C.

CAPVT PRIMVM.

SED quia Ranimirus principium fuit Regum qui in Aragonia regnauerunt, à genealogia fratrum suorum aliquantulum diuertentes, successionem Regum Aragonum qui multis victoriis claruerunt, stylo continuo vsque ad hæc tempora prosequemur. Fuit itaque Ranimirus filius Regis Sancii qui dictus est Maior, quem suscepit ex quadam nobilissima domina de castro* Aiuarum. Qui patre mortuo cum esset strenuus, primus in Aragonia Regem statuit se vocari, & hic fuit in Aragonia Regum primus. Hic genuit filium quem à patris nomine Sancium nominauit. Hic Sancius obsedit Oscam, & sagitta percussus sensit se lætaliter vulneratum, adiurauit filios suos Petrum & Aldefonsum,* quod nunquam ab obsidione recederent, donec ciuitas caperetur: & ipso vitam ex vulnere finiente, corpus eius inhumatum tandiu seruauerunt, donec ciuitas fuit capta. Cumq; ad soluendam obsidionem multitudo Arabum aduenisset, Petrus qui inter filios maior erat, & ibidem mortuo patre in Regem fuerat eleuatus, à monasterio sancti Victoriani martyris fecit afferri corpus, & eius orationibus se commendans cum Arabibus concertauit, & martyris oraculo confortatus pugnæ institit, adeo quod & fugauit Arabes, & de eorum spoliis exercitui inopia laboranti copiam ministrauit, & interpositis paucis diebus sic ciuitatem strenue impugnauit, vt & ciuitatem sibi redderent, & se eius dominio manciparent. Hic est Petrus qui in bello postmodum à Roderico Didaci fuit captus, sed hostis clementia continuo liberatus. Hic habuit duos fratres Aldefonsum, cuius facta postea prosequemur, & Ranimirum, qui in monasterio nsancti Pontii de Thomaris fuit monachus & sacerdos.

Castrum quod dicitur Aiuarium.

Osca.

ne vnquam.

Victoriani Martyris preces infra cap. 6, Osca capitur.

Tomaris.

De dis-

De dissensione Aragonensium, & de regno monachi Ranimiri. CAP. II.

VERVM interpositis multis annis, aliis duobus fratribus decedentibus sine prole, fuit inter Aragonenses dissensio subsecuta, quia cum Ranimirus (vt diximus) esset monachus & sacerdos, non posset bella neque iustitiam more regio exercere, nec posset vxor legitime sibi dari. Vnde & quendam nobilem qui dicebatur Petrus Tarasiæ, volebant Regi mortuo subrogare, & quia ille minus prouide se gerebat, cœpit de futuro nomine se * insolere, & spei, non rei dominio superbire, & nobiles dedignari. Vnde duo magnates, scilicet Petrus Titionis de Catherecta, & Peregrinus de castello Acioli, cum essent nobiles & potentes, & vellent fidelitatem naturali domino custodire, plurimorum animos à primo proposito reuocarunt, & vt Ranimirum monachum à monasterio euocarent, vigilanti studio procurarunt. Dum enim quadam die apud * Boriam Aragonensium curia prouenisset, vt prædictum Petrum ad regni fastigium subleuarent, & ex Nauarra aliqui ex magnatibus aduenissent, & eos Aragonenses minus curialiter recepissent, Petrus Titionis eis occurrens recepit liberaliter & iucunde, & sciens Petrum Tarasiæ balneis detineri, prædictos magnates duxit ad eum, sed fuit eis à ianitoribus aditus denegatus. Et indignantes ilico abierunt, & peracto prandio cum Petro Titionis mutato proposito recesserunt. In eadem autem curia procurantibus dictis magnatibus, fuit promotio Petri Tarasiæ impedita, & res dilata vsque ad curiã Montionis. Cumque in Montione iterum conuenissent, potiorum consilium hoc firmauit, vt Ranimirũ monachum fratri mortuo subrogarent: & eductum de monasterio apud Oscam in regni solio collocarunt, & sororem Comitis Pictauiensis in vxorem ei post modicum temporis asciuerunt. Hic fuit in prœliis fortunatus, & suis benignus propitius, liberalis, adeo quod fere omnes villas & castra regalia militibus est largitus. Suscepit autem filiam nomine Petronam, quæ postea dicta fuit Vrraca, quæ Raimundo Barcinonensi Comiti fuit nupta, & cum esset nubilis, statim Rex monachus fuit suo monasterio restitutus. Qui tamen dum in regno existeret, monasterium suum ecclesiis & possessionibus multis ditauit, quæ adhuc hodie possidet in * Aragonia & Nauarra.

Insolescere. — *Borià.* — *Borigam. V. C.* — *Ranimirus ex monasterio ad regnum vocatus, vxorem duxit.* — *Pictauium.* — *In Cathalonia & Aragonia & Nauarra.*

De vnione regni & Comitatus Barcinonæ, & filiis Comitis & Reginæ. CAP. III.

EIVS itaque filia Vrraca coniuncta Comiti Barcinonæ, fuit regni & Comitatus * vna deinceps successio subsecuta. Et suscepit idem Comes ex Vrraca Regina duos filios, & vnam filiam, Aldefonsum scilicet & Sancium, & Dulciam, quæ nupsit Regi * [Sancio] Portugallensi, cuius generationem inferius describemus. Sancius duxit vxorem Sanciam filiam Nunii Comitis ex Castella, ex qua suscepit filium Nunium, qui fuit mortuus sine prole. Aldefonsus autem primogenitus patri & matri succedens sceptra regni & Comitatus obtinuit. Hic fuit strenuus & liberalitatis satis amator, & in partibus Prouinciæ multa gessit. Comitatus enim Prouinciæ suus erat. Hic populauit Turolum & alia plura castra, & duxit vxorem Sanciam nomine, quam Imperator Hispaniarum susceperat ex Richa imperatrice, quæ fuit filia Ducis Poloni, ex qua suscepit tres filios, scilicet Petrum, Aldefonsum, & Fernandum, & tres filias, Constantiam, Alienor, Sanciam. Aldefonso dedit Comitatum Prouinciæ. Hic fuit bonus, strenuus, atque largus, & duxit vxorem neptem Comitis * Folocalquerii, ex qua suscepit filium qui nunc Prouinciæ principatur, & est strenuus atque prudens, qui ciuitates multas & castra à Comitatu deperditas acquisiuit. Hic duxit vxorem Beatricem filiam Comitis * Maurienem, ex qua suscepit quatuor filias; quarum vna nupsit Regi Francorum domino Ludouico: aliam duxit dominus Angliæ Rex Enricus: Constantia filia Regis Regi Vngariæ fuit nupta, & viro mortuo sine prole in Aragoniam est reuersa, quam Rex Petrus frater eius dedit in vxorem Regi Siciliæ * Federico, qui fuit postea Imperator. Cumque Aldefonsus Comes Prouinciæ frater eius cum sorore Regina in Siciliam nauigasset, ipsa iuncta matrimonialiter Federico, Aldefonsus Comes vitam finiuit cum multis aliis nobilibus, qui cum eis ex Aragonia & * Catalonia nauigarant, Federicus autem suscepit ex Constantia filium Enricum, qui adultus duxit vxorem filiam Ducis Austriæ. Sed quia contra patrem intentauerat rebellare, pater eum tandiu tenuit captiuatum, donec in Apulia diem vltimum consummauit.

Vnio deinceps subsecuta. — *Abundat Sancio.* — *Turolum.* — *Folqualquerii.* — *Mauriensis.* — *Frederico.* — *Cathalonia.*

De Petro Rege Aragoniæ, & eius morte. CAP. IIII.

PETRVS autem qui erat primogenitus, Aldefonso patri successit in regno. Hic fuit strenuus, curialis, & largus, & vndecũq; pecunias habere poterat, liberaliter eregabat;

Vbeda: Vbeta. Alibdeimuz. Domini filiam nobilis Comitis Montislani.

adeo quod interdum castra & municipia creditoribus obligabat, ne manus solita semper dare, inueniretur à largitionibus aliena. Hic semper fuit Regi Castellæ Aldefonso nobili fidei amicitia fœderatus,& cum eo in famosissimo bello * Vbetæ fuit victor, vt inferius latius disseremus. Hic cepit castellum * Abibdeimuz, & alia castra quæ à Sarracenorum instantia liberauit. Hic duxit vxorem Mariam * [filiam principis nobilis Guillelmi Montis Pesulani,] quam habuerat ex filia Imperatoris Constantinopolitani, & suscepit ex ea filium nomine Iacobum. Hic Rex Petrus sub Innocentio Papa tertio Romam adiens, ab eodem Papa fuit in ecclesia sancti Pancratii diademate coronatus. Demum cum venerabilis Arnaldus Narbonensis Antistes contra hæreticos qui prouincia Narbonensi nomen Domini blasphemabant,de Galliis*crucis signatorum multitudinem aduocasset,aduenit Petrus Rex Aragonum in auxilium Comitis Tolosani. Nam ipse Raimundus Comes Tolosæ Alienor sororem Petri Regis Aragonensis duxerat in vxorem. Raimundus etiam eius filius patri æquiuocus sorori Regis nomine Sanciæ erat matrimonio copulatus, & ex ista Sancia genuit filiam,quæ nupsit Aldefonso, filio Ludouici Regis Francorum, Comiti * Pictauiensi. Rex itaq; Petrus cum paucis Aragonensibus, & pluribus Catalanis, & prædicto Comite, & etiam, [cum Fuxensi,] & aliis magnatibus Galliæ Gotthicæ, iuxta castrum quod * Murelum dicitur,cum Gallicis commiserunt, & sicut Domino placuit,Rex cum Aragonensibus in prælio ceciderunt, quia ipsi soli viriliter perstiterunt,*Fuxensi & Tolosano Comitibus terga præbentibus cum aliquibus Catalanis. Nec Rex Petrus cum esset plene catholicus, in fauorem venerat blasphemorum,sed (vt diximus) affinitatis debito. Mortuus autem sepultus est in Sexena quam mater sua Regina Sancia construxerat hospitali, & instituerat ibi collegium dominarum. Occubuerunt autem cum eo in bello de magnatibus Aragonis, Aznarius Pardi, & Petrus Pardi filius eius, & Gometius de Luna,& Michael de Lusia,& multi alii de potioribus Aragonis. Hoc prælium fuit æra millesima ducentesima quinquagesima secunda.

Pictauen. V. C. Crucis signatis indicitur bellum. Murelum. Fuxensis.

Æra 1252.

Huius Iacobi Arragonum Regis vitam accurate Latine scripsit libris Bernardinus Miedes Archidiaconus Segontinus. Valentiæ Anno 1582. Murelli. V C. sup. cap. 4. Sercobricensi V.C.

De Rege Iacobo, & filiis eius, & magnalibus eiusdem.* CAP. V.

MORTVO Rege Petro filius eius Iacobus adhuc paruulus fuerat à patre Simonis Comitis Montis fortis custodiæ deputatus, & eius filiæ desponsatus. Sed quia in bello * Murelli idem Simon Regi Petro dederat causam mortis,sedes Apostolica sic prouidit,vt infans suis naturalibus redderetur, & per Petrum Beneuentanum sanctæ Mariæ in Acquiro Diaconum Cardinalem fuit Rex Iacobus suis fidelibus restitutus, hæc omnia venerabili Hispano * Socobiensi Episcopo sollicitè procurante, & in propriis sumptibus personaliter laborante. Cumq; iam ad annos adolescentiæ peruenisset, Alienor filiam Aldefonsi Regis nobilis ex Castella, quam pater dimiserat domicellam,duxit vxorem, & genuit ex ea filium qui dicitur Aldefonsus, sed postea per venerabilem Ioannem apostolicæ sedis Episcopum Cardinalem fuerunt iudicio ecclesiæ sæparati, eo quod sibi consanguinitatis linea * attingebat, filio tamen per eundem legatum legitimato. Rex vero Iacobus æmulatione magna contendens parentum magnalia superare,cœpit terras Arabum infestare, & cepit oppidum quod dicitur Burriana,multis aliis castris & villis Arabum occupatis. Postea vero magno nauigio congregato ex omni littore regni sui Baleares insulas est aggressus, & Maioricam caput regni,ciuitatem nobilem,maximam, & potentem impugnatione diutina fatigatam, Rege & incolis pene cæsis, suo dominio subiugauit,licet de suis multi ciderunt * bellis variis intercepti. Obtentis etiam Euiza & Minorica, relictis defensoribus in Aragoniam cisfretauit. Nec vnius regni acquisitione contentus,regnum Valentię quod multis munitionibus præminebat, adiit confidenter, & longis concertationibus ciuitas infestata inuicto Regi se victam tradidit & subiectam. nec se credens Rex inuictus aliquid peregisse, dum agendum aliquid remanebat, & * inuadens cæteras vrbes regni tamdiu incursibus & cædibus regni incolas coarctauit, donec vrbes, castra, & fere omnia municipia regni Valentiæ Regi inclyto reddiderunt, vt iam tranquillitate suis regnis vndiq; procurata, & omnibus aduersariis iam obtentis, non habeat quibus moueat ex se guerram. Hic (vt diximus) à prima vxore per ecclesiam separatus duxit aliam nomine Iolesam filiam Andreæ Regis Vngariæ, & Iolesæ Reginæ, quæ fuit filia Petri Imperatoris, & Iolesæ Imperatricis Constantinopolitanensis, qui erant de genere Regum Francorum,& ex hac vxore suscepit filiam nomine Iolesam, quam dedit vxorem domino Aldefonso primogenito Regis Fernandi, qui Castellæ, Toleto, Legioni, Galleciæ, Cordubæ, Lusitaniæ, & Murię principatur. Suscepit autem ex eadem alios filios paruulos, quibus Dominus benedicat, & deinceps dirigat vias eius.

attinebant. Burriana. Nauigio pro classe vt Victor & Iustinus. Belluariis. Euixa forte Euiza. ni si euinceret ceteras V. C. Diuortium supra lib. 5. cap. 9 & 10.

De matrimonio Regis Ferdinandi cum sorore Veremundi, & de morte Santii Regis.

CAPVT VI.

NVNC ad Regis Sancii & filiorum eius historiam reuertamur. Itaque Rex Sancius dictus Maior patriæ finibus dilatatis, & pace inter filios ordinata, contra Veremundum Regem Legionis arma commouit, & de regno eius loca plurima acquisiuit. Hic Sancius dum quadam die se in venationis studio recrearet, aprum secutus, contigit in ciuitate olim nobili, tunc deserta, quæ Palentia dicebatur, cryptam in forma ecclesiæ inuenire, & altare in honorem sancti Antonini martyris adhuc extans. Ad quam cum aper fugiens aduenisset, & Rex vibrato venabulo feram in crypta occidere voluisset, diuino percussus miraculo, quod proposuit, non potuit adimplere. Obriguit enim brachium eius dextrum, & sic aper illæsus euasit. Rex autem conuersus ad preces beati martyris Antonini suffragium implorauit, & illico destitutus iussit ciuitatem dirutam reparari, & super cryptam ecclesiam ædificari, & procurauit ibidem Episcopum consecrari, & totam ciuitatem cum omnib. terminis, & pleno dominio Episcopo, & ecclesiæ donatione obtulit liberali, villas & possessiones alias superaddens, quibus adhuc hodie gaudet ecclesia Palentina. Magnates autem detrimentum patriæ attendentes Regem Veremundum suasione & consilio induxerunt, vt sororem suam Sanciam valde pulchram virginem daret Fernando filio Regis Sancii in vxorem, qui & consensit, & à partibus veniens Galleciæ, regales nuptias in magnis copiis & muneribus celebrauit. Tunc Rex Sanciæ dictus Maior quicquid acceperat vltra * Pisoricam Fernando filio suo, dedit Sancius nurui cum beneplacito Veremundi. Posthæc Garsias qui Nauarris Rex fuerat assignatus, causa voti beatorum apostolorum Petri & Pauli limina visitauit, & eo peregre sic agente, Rex Sancius pater eius plenus dierum vitæ terminum consummauit, cum regnasset annis tringinta quinque. Obiit autem æra M.LIII. quem suus filius Rex Fernãdus regalibus exequiis celebratis in Ouetensi monasterio sepeliuit.

Palentia.

Sic & V.C. Tolet Vasæus tamen in fine Chron. S. Antolinum vocat.

Inter reliqua priuilegia & illud, vt Episcopus etiam Comes esset.

Pisoricam dedit Sancis nurui, & Fernando filio suo.

Æra 1053.

De victoria Regis Garsiæ contra Regem Ranimirum. CAPVT VII.

INTEREA Ranimirus cui pater in Aragonia partem dederat, confœderatus Regibus Cæsaraugustæ, Tudeliæ, atque Oscæ, contra fratrem suum Regem Garsiam indebite conspirauit. Qui cum peracto voto Roma rediisset, inuenit Ranimirum fratrem suum iã Regis nomine superbire, & super * Tafaliam exercitum congregasse. Sed Rex Garsias cum esset strenuus & magnanimus, Ranimiro occurrit, & insultu turbatum fugæ reliquit. adeo enim improuisus aduenit, quod Ranimiro & exercitui ad arma non licuit conuolare: immo Ranimirus solis pannis lineis circumtectus nudis pedibus in equum prosiliit, equum non freno dirigens, sed capistro. Sicque peracta cæde tam in Reges qui auxiliatores venerant. quam in exercitum Ranimiri, occupatis tentoriis & supellectilibus vtrorumque, Rex Garsias victor recedit, & quicquid Ranimirus à patre habuerat præter* & ripã Gursiam, Rex Garsias strenue occupauit.

Cæsaraugustá. Tudelia.

Tuphaliá.

infr. c.11. initio præter Superarne & Ripagurciam.

Gutriam V.C. vel Gurciam.

De morte Regis Veremundi. CAPVT. VIII.

PORRO est orta discordia inter Regem Fernandum qui Castellæ & Veremundum qui præerat Legioni. Causa autem discordiæ ista fuit. Cum Aldefonsus pater Veremundi adhuc puer regnare cæpisset, Rex Sancius à flumine * Ceiæ versus Castellam omnia occupauit. Sed cum (vt dictum est) Fernandus Regis filius Sancii sororem Regis Veremundi duxerat in vxorem, terram illam quæ in controuersia habebatur, pacifice possidebat, eo quod sibi & vxori fuerat à Veremundo libere derelicta tempore matrimonii celebrati. Mortuo autem Rege Sancio, Veremundus præteritæ iniuriæ reminiscens, pacta quæ fecerat, non seruauit, & partem quam spõte sorori dimiserat, * sorori noluit vindicare. Quod percipiens Rex Fernandus, ascito Garsia fratre suo Rege Nauarræ, contra Regem Veremundum qui cum toto potentiæ suæ exercitu * veniebat, iuxta fluuium * Carrionis occurrit. ibiq; exercitus congredientes adinuicem pluribus cædibus se læserunt. Et Rex Veremundus de velocitate & fortitudine equi præsumens, & ipse acer per cuneos militares imperterritus se iniecit, vt Regem Fernandum posset impetere gladio speciali. Sed Rex Garsias & Rex Fernandus non minori ferocia pertinaces ex aduerso viriliter resistebant, & dũ Rex Veremundus equi impetu traheretur, confossus lancea in terram cecidit expers victoriæ, simul & vitæ. Multi etiam de suis militibus post eius impetum concurrentes inibi ceciderunt, & eodem momento vita dominio caruerunt. Corpus autem Regis Veremundi Legionem delatum cum vxore sua Tarasia est sepultum.

Orta & disc.

Ceya supr.

Ceiæ.

Carrio.

sororio. V.C. f. sororio & sorori, voluit sororio & sorori dimiserat, voluit vendicare.

veniebat in vallem Tamaronis aduenit iuxta fluuium Carrionis.

Legiorum. Hactenus Vasai Chronicon.

De vnione regnorum Castellæ &* Legionis, & de filiis Regis Fernandi.

CAPVT IX.

Æra 1054.

POST hæc autem æra M.LIIII. cum regnum Legionis ad Regem Fernandum ratione vxoris suæ Sanciæ pertineret (non enim alius hæres supererat) cōgregato exercitu Rex Fernandus impetiuit Legionem. Et quamuis propter Veremundi mortem, cœpissent indigne aliquantulum rebellare, tamen de facili obtinuit ciuitatem, eo quod nondum erat post destructionem Arabum firmiter reparata. Et ingrediens Legionem in Regem ab omnibus est receptus, & regali diademate decimo Kalendas Iulii à venerabili *Seruando Legionensi Episcopo insignitus, & regnauit annis XL. mensibus VI. & sic regnorum schismata quieuerunt. Confirmauit etiam leges Gotthicas, & alias addidit quæ spectabant ad regimen populorum. Hic Rex Fernandus vir bonus, & iustus, ac timens Deum, & strenuus in agendis, ex prædicta Sancia Veremundi sorore genuit Vrracam primogenitam, ornatam moribus & decore, antequam regni fastigium obtineret. Postea genuit Sancium, postea Geloiram, postea Aldefonsum, postea Garsiam. Hos filios fecit instrui liberalibus disciplinis, adultos vero militaribus studiis assuetos, incursiones & prælia indidit frequentare, filias autem in deuotione erudiri præcepit & studiis fœminarum.

Synando.

10

De discordia fratrum, & morte Regis Garsiæ. CAPVT X.

20

SVCCEDENTIBVS autem prosperis Fernando, frater eius Garsias Rex Nauarrorum cum esset magnanimus, & superioris impatiens, de fratris successibus torquebatur, cumque eum contigisset apud Anagarum ægrotare, & Rex Fernandus venisset ad eum gratia visitandi, inique cogitans Rex Garsias eum proposuit retinere. Sed cum consilium patuisset, Rex Fernandus Dei gratia liberatus exiuit oppidum, & ad propria remeauit. Paucis autem diebus interpositis Regem Fernandum accidit infirmari. Cumque ad visitandum Rex Garsias modo simili aduenisset, vt scelus præteritum expiaret, quod in innoxium cogitauit, ipse noxius est perpessus, & captus à Rege Fernando custodiendus Ceiæ deputatur. Sed paucis diebus elapsis, promissione suasis custodibus, soluitur, & suæ patriæ restitutus cœpit vindictam totis viribus procurare, & congregato exercitu tam suorum, quam Ruchonum, Vasconum & Maurorum, ad fratris iniuriam properauit. Cumque post transitum montis Aucæ consedisset in loco qui dicitur Ataporca, Rex Fernandus veniens ex aduerso, per legatos pacem humiliter postulauit, vt contenti suis pace perpetua lætarentur. Quod Rex Garsias renuens, nuncios comminando grauia in* honoros ad se misit. Cumque iam belli periculum immineret, magnates & milites regni sui ad ipsum cōmuniter accesserunt humiliter supplicantes, vt eis & ablata restitueret, & leges patrias cōfirmaret. Cum enim præcelleret strenuitate corporis, & viriū magnitudine super omnes, adeo vt omnibus præmineret, crudeli superbia grassabatur, & possessiones militum infiscabat, & iura patria immutabat. Ipse autem solis viribus autumans preualere, petitiones militum refutauit, ne videretur annuere ex timore. Tunc duo milites quorum bona proscripserat, naturale debitum abnegantes se in aduersarium trāstulerunt. Ad hoc Nutritius eius qui eum ab infantia nutrierat vir prudens, & bonus, strenuus, & fidelis, sinceris lachrymis consulebat, vt & petitis annueret, & sibi suorum animos complanaret. Rex vero animo induratus, neutris satisfecit. Tunc ille Nutritius inquit: Intelligo quod hodie victus & inglorius morieris, sed ego præmoriar, ne te videam morientem quem tanto studio enutriui. Cumq; se exercitus circumspicerent, & ad certamen vndique properarent, ille Nutritius depositis clypeo, & galea, & lorica, pannis duntaxat vsualibus circumtectus, sola lancea & gladio comitatus, morti in prima acie se obiecit, ne alumni & gentis excidii esset testis. Cūque mutuis cædibus hinc in exercitus se impeteret, cœpit praualere exercitus Castellanus eo quod numero & potentia excedebat, & Rex Garsias, suorum animos non habebat. Tūc quidam milites qui fuerant ex familia Veremundi, & noctu collem qui Nauarrorum exercitui imminebat, clanculo occuparant, Regis Garsiæ acies cum duobus militibus qui ab eo recesserant, impetu irrumpentes, ad regis aciem peruenerunt, & alter militum qui ab eo recesserat, dicitur eum lancea perfodisse. ex quo ictu in terram cecidit Rex Garsias, & duo magnates qui cum eo aderāt, inibi ceciderunt. Cumque Rex Fernandus fratre occiso & fugato exercitu, de victoria lætaretur, pietatis non immemor præcepit suis ne fugientes læderent Christianos, tamen Sarraceni qui aderant, pro maiori parte captiuitate & gladio perierūt. Tūc Rex Fernādus præcepit corpus Regis Garsiæ honorifice Anagarū deportari & in monasterio S. Mariç quod ipse cōstruxerat, & donariis plurimis adornauerat, sepeliri.

Anagarum.

Ceya. Ceia. V.C.

Aucemont.

inhonorios à se.

30

40

Nutricii fidei.

50

De mo-

De monarchia Regis Fernandi, & de acquisitione Portugalliæ, & diuisione regnorum.

CAPVT XI.

IGITVR Rex Fernandus non minus de Dei gratia quàm de victoria gloriosus, regnum fratris obtinuit sine mora, factus monarchus Hispaniæ vlterioris, scilicet Gallecciæ, Asturiarum, Legionis, & Castellæ, Anagari, & Iberi. Terra autē Nauarræ inter Iberum & Pyrenæum remansit Sancio filio Regis Garsiæ, qui fuit occisus in Penna leni, & Aragonia cum Ripagurtia Ranimiro. * Cumq; in tranquillitate secura gauderet, congregato exercitu processit, vt Portugalliam & Lusitaniam occuparet, quas tunc temporis Arabes detinebant. Et primo ingressu cæsis pluribus cepit Senam, eo pacto vt incolæ remanerent, & essent subditi sub tributo. Inde * Viseum veniēs obsedit eam, sed quia ciuitas multis sagittariis abūdabat, Rex exploratis ingressibus ciuitatis præcepit vrbis ianuas ab armatis & fortibus obseruari, & propter sagittarum instantiam præcepit asseres clypeis superponi, ne impugnantes à sagittariis læderentur, & duplex lignū sagittarum impetus hebetaret. Cumque ciuitatem fortiter & continue impugnaret Viseorum, coactam obtinuit, & habitatoribus captiuatis & interfectis, diripientibus dedit manus, repertusque fuit ille sagittarius qui in alia obsidione socerum suum interfecerat Aldephōsum, eumque captum fecit Rex oculis, & manibus, & pede altero mutilari. Indeque procedēs peruenit Lamecum, & quāuis ciuitas loci difficultate inexpugnabilis videretur, tamen castris ligneis & diuersis machinis coarctata in contenti capitur, incolis & opibus occupatis, & partem habitantium interfecit, partem ad resarciendas ecclesias diruptas reseruauit. His itaque munitionibus occupatis proposuit Coimbriam maiorem illius patriæ ciuitatem cum Dei adiutorio impugnare, & ad petendum cæleste subsidium ecclesiam beati Iacobi visitauit, & implorato per triduum diuinæ auxilio maiestatis, beati Apostoli oraculo confortatus contra Coimbriam exercitum congregauit. vbi fixis tentoriis circumquaque machinas & castra lignea eleuauit. Sed quia ciuitas fortitudine & magnitudine præminebat, obsidionem contigit diutius protelari. Erant autem sub Arabum potestate monachi religiosi in loco arcto, qui Loruanum adhuc hodie appellatur. Hi laboribus manuum insistentes, thesauros frumenti ordei, & milii, & siliginis ignorantibus Arabibus conseruarant, hæc omnia proprio victui subtrahentes. Verum quia protracta obsidio victualibus indigebat, de recessu ab omnibus tractabatur. Sed audientes monachi occurrunt, & quæ a longis temporibus conseruarant Regi & obsidioni liberaliter obtulerunt. Et his victualibus exercitus confortatus longanimis est effectus, & cibis refocillati impugnationi vrbis de die in diem virilius institerunt donec obsessi fame & pugna coacti elanguidis animis marcuerunt. Verum Christianis viriliter insistentibus, & machinis vndique quassantibus, auxilio Dei & beati Iacobi interuentu murus irrumpitur ciuitatis. Quo viso Arabes consternati ciuitatem & opes Fernādo principi obtulerunt, pro vita tantummodo supplicantes, quod Regis clementia acceptauit, & die Dominica hora tertia inuicto principi ciuitatis dominium reddiderunt. Eo tempore fertur vir Græculus ex Hierosolyma causa peregrinationis ad ecclesiam sancti Iacobi aduenisse, qui in deuotione pernoctans audiuit indigenas enarrare, vt militem in Christianorum præliis apparere, sed ipse licet deuotus Apostolo prædicabat non militem sed piscatorem, cumque in tali pertinacia permaneret, reuelatione diuina meruit intueri equum splendore conspicuum Apostolo præsentatum, & armorum insignibus decoratum obsidentibus Coimbriam subuenire. Et peregrinus de quo diximus, visione huius certus factus, & diem, & horam captionis Coimbriæ in ecclesia Apostoli publice prædicauit, & sicut ipse prædixit, sic postea rei veritas patefecit, & sic remansit terra citra Mondaicum fluuium Christianæ fidei acquisita. Commisit autem custodiam illius patriæ Sisenando, qui olim exul adhæserat Abenadab Regi Agarenorum, & suæ merito probitatis fuit in eius oculis gratiosus, qui bella & vastationes exercuit contra Christicolas Lusitaniam & Portugalliam habitantes, iam nunc reconciliatus principi Ferdinando fuit restitutus gratiæ & honori. Rex vero Ferdinandus pro triumpho gratias agens ecclesiam beati Iacobi visitauit, & oblatis donariis ad propria est reuersus, & cœpit bonis actibus abundare, & toto tempore vitæ suæ ab infestationibus Arabum non cessauit, Et timens ne post mortem eius de regno filii decertarent, ipse viuens regnum diuisit, & dedit Sancio primogenito à flumine Pisorica Castellam, Anagarum, & Iberū: & dedit Aldefonso Legionem, Asturias & Transmeram vsque ad flumen quod dicitur Oue, Astoricam, & partem camporum qui Gotthici nuncupantur, & Berizum vsque in Villam in monte qui dicitur * Ezebredus dedit Vrracæ & Geloiræ filiabus Zemoram & Taurum: Garsiæ dedit Galleciam cum ea parte quæ dicitur * Portugale.

Anagarum. Cumq; tranquilla securitate V. C. & in Penalenu Ripagurtia. Sena. Viseum. Lamecum. Coimbria. Loruanum. D. Iacobus, & miles. B. Iacobum 12. Mondaicum. Pisorica. Castilla. Anagarum. Transmera. Ezebrecus. Oue. Berizum. Ezebredus. Portulaca.

De vastatione regni Toleti, & de translatione reliquiarum in regnum suum.

CAPVT XIII.

POST hæc apud Legionem curia celebrata, direxit acies contra Mauros, & quædam castra Christianis infesta victrici gloria subiugauit, videlicet Gormatium, Vadum Regis, Aquilariam, Valericanam (quæ nunc Berlanga dicitur) Ripam sancti Iusti, sanctam Emerentianam, Gormicis: & turres multas speculatorum (quas nūc diximus Atalaias) per quas Christianorum introitus nudabatur, in valle * Borgecorrexi, & in loco qui nunc dicitur Caracena, vsque ad Medinam Cæli solo diruptas adæquauit. Inde ad loca Cantabriæ properans, expulsis Mauris, montana Aucæ &* Ioniæ suæ subdidit ditioni. Inde firmans propositum versus Toletum, Talamanticam, Guadalfaiariam, Alcala, Maieritum, cætera loca dominii Toletani sic cæde & incendio deuastauit, vt Rex Toleti suorum clamoribus concitatus & munera dedit, & iuramento promisit tributa annis singulis se daturum. Postea adeo Regem Hispalis infestauit, vt corpus beati Isidori permitteret inde leuari, quod à duobus episcopis, Aluito Legionensi, & Ordonio Astoricensi, multis miraculis coruscantibus translatum est ab Hispali Legionem. Aliqui dicunt corpus beatæ Iustę cum corpore beati Isidori tunc translatum. Sed quia nostris temporibus corpora sanctarū Iustæ & Ruffinæ reuelatione ostensa per Petrum Fernandi nobilem principem sunt translata ad regale monasterium prope Burgis, ego nolo. sed diffiniat, qui præsumit. Verum Rex Fernādus ecclesiam honorificam fecit construi, & in honore eiusdem sancti Isidori dedicari, quam auro, & argento, & lapidibus preciosis, & cortinis sericis decorauit, & eandem ecclesiam vespere, & mane. nocturnisque horis, & sacrificii tempore frequentabat, interdum cum clericis in Dei laudibus modulando, interdū etiā vices cātoris explebat. Cumq; sepulturā in monasterio S. Facūdi aut S. Petri de Aslantia eligere decreuisset, vxoris suę Reginę Sanciæ precib. inclinatus Legione in ecclesia quā cōstruxerat, elegit sibi, & cōiugi, & successoribus sepulturas, & etiam ab vxore suasus Regem Sancium patrem suum à monasterio Ouetensi ad eandem transtulit sepulturam. Ad instantiam etiam Legionensium Zemoram nobilem ciuitatem, quam Almanzor olim diruerat, reparauit. Postea cum ciuitas Abulensis longis temporibus diruta remansisset, Rex Fernandus ab ea corpora sanctorum martyrum Vincentii, Sabinæ, &* Christetæ dicitur transtulisse. Sed quia aliqui dicunt ea esse Abulæ, alii in monasterio sancti Petri de Aslantia, alii corpus sancti Vincentii Legione, alii corpus* Christetæ Palentię dubium pro certo asserere nō præsumo. Constituit etiam vt in toto regno Legionensi leges Gotthicæ seruarentur.

Gormatium. Vadum Regis. Aquilaria. Borgecorri. S Emerentiana. Gormicis. Borgecorrexi. Caracena. Onia. Medina Cæli. Auca. Ionia. Toletum. Talamatica. Guadalfaiara. Alcala. Maieritum. Burgis. sic V.C.S. Maioritum per o. D. Isidori corpus Hispali. Legionem trāslatum. Iustæ & Rufinæ corpora vbi, controuersum. Oniensi. V.C. recte. Idem error inf. cap. 6. in fine. Zemora. Abulensis. Vincentii, Sabinæ & Christeta trāslatio. V.C. xpēta.

De religiosis actibus Regis Fernandi, & morte eius & vxoris illius.

CAPVT XIIII.

HIc itaque Rex Fernandus iam senectute confectus vitam suā bonis operibus & Deo placitis dedicauit. Ecclesias regni sui, & præcipue sancti Iacobi, sancti Saluatoris, sancti Isidori, & cathedralem ecclesiam Legionis possessionibus & donariis inclytauit, monasteriorum etiam indigentiam de suis facultatibus subleuabat. Cum vero quadam die in cathedrali ecclesia Legionis audiret diuina, vidit ministros ecclesiæ causa familiaris inopiæ nudis pedibus ministrare, & statim certos reditus ad calceamenta instituit ministrorum. Cæterum cum ad sancti Facundi monasterium veniebat, cibis eorum contentus, pari ordine & consortio, quasi vnus ex eis & diuinis officiis insistebat, & cibariis regularibus vtebatur. Cumq; oblatum vas vitreum de manu Abbatis ad mēsam residēs suscepisset, vas decidēs de manu Regis ilico fractū fuit. Rex vero pro negligentia valde pœnitens incontinēti vas aureum gemmis ornatum fecit afferri, & Abbati offerens pro vitreo satisfecit. Obtulit insuper Cluniacensi monasterio de regio fisco mille aureos annuatim perpetuo soluendos. Nec minus eo regina Sancia vxor eius bonis & piis operibus abundabat, & in regimine, & bellorum discrimine eius solertia vtilis & sedula apparebat. Cumque Regi Fernando Arabes Celtiberiæ & Carpetaniæ tributa negaret, ipse Rex cum exercitu eos aggrediens, & vastationibus infestauit, & pristinæ restituit seruituti. Sed iam vitæ sibi termino imminente apparuit ei beatus Isidorus, & diem* sui obitus intimauit, & cum cœpisset post modicum infirmari, fecit se Legionē abduci, & nono Kalendas Ianuarii die Sabbati ingressus est ciuitatē, & ex more corpora sanctorum flexis genibus adorauit petens & supplicans, vt cum dies obitus iam instaret, anima eius ab Angelis duceretur. In ipsa aūt nocte dominicæ natiuitatis licet æger, ipse Rex cum clericis interfuit matutinis concinens, vt infirmitas tolerabat, & obseruabatur ibi tunc temporis officium. Toletanum Facto autem die vocatis Episcopis fecit sibi missam solenniter celebrari,

S. Facundus. Cluniacensis. Celtiberia. Carpetania. octauo. Officium Toletanum siue Isidorianum hodie Mozarabe: de quo inf. 26. cap.

brari,& percepit corporis & sanguinis Domini sacramentum. In castrino autem vocatis Episcopis,& Abbatibus,& viris religiosis vna cum eis fecit ad ecclesiam se deferri,& imposito capiti diademate,& indutus regalibus indumentis,coram sarcophago sancti Isidori clamauit ad Dominum voce clara: *Tua est potentia, tuum est regnum Domine, tu es super omnes Reges,tuo imperio omnia sunt subiecta,quod te donante accepi,restituo tibi regnum,tantum animam meam in æterna luce iubeas collocari.* Et his dictis exutus regalibus ornamentis pro venia exorabat,& recepta ab Episcopis pœnitentia & gratia vltimæ vnctionis, indutus cilicio,& conspersus cinere duobus diebus in pœnitentia atque lachrymis superuixit. Tertia autem feria hora sexta in festo S. Ioannis Euangelistæ plenus dierum reddidit Deo spiritum immaculatum, & iuxta patrem suum in eadem ecclesia sancti Isidori est sepultus. Regnauerat autē viuente patre annis XII. In Castella mortuo patre annos XII. In Castella & Legione annis XVI. In vniuerso annis XL. mensibus VI. diebus * II. Regina autem Sancia vxor eius superuixit II. annis,& obiit sexto Idus Nouembris,& sepulta est iuxta eum.

duodecim.

De discordia fratrum,& qualiter vicit Sancius Aldephonsum.

CAP. XV.

POST mortem itaque Regis optimi Fernandi tres filii eius & duę filiæ remanserūt, Sancius, Aldefonsus, Garsias, Vrraca,& Geloira. Sed licet ipse regnū filiis diuisisset,& partem suam vnicuique assignauisset,quia omnis potestas impatiēs est consortis,& quia * Reges Hispaniæ à feroci Gotthorum sanguine contraxerunt,ne maiores aliquem velint parē nec minores superiorem, sæpius inter Gotthos regalia funera fraterno sanguine maduerunt. Rex itaque Sancius Castellæ & Nauarræ finibus non contentus,inhumanitatis Gotthicæ successor & hæres, & sanguinem fratrum sitire, & ad eorum regna cœpit cupidus anhelare,vt nihil fratribus vel sororibus de iis quæ pater dederat, remaneret,sed solus totū ambitiosus haberet. Vnde contigit & cædes varias prouenire, & sanguinem innoxium sæpe fundi. Pater vero eorum attendens filii Aldefonsi plus quam cæterorum modestiam, Vrracam & Geloiram filias * commendarat. Cum esset vero Vrraca solers & prouida, Aldefonsus ei tanquam matri in omnibus deferebat,& eius consilio se regebat.

Lucani.

commendauit.

De pugna fratrum,& transitu Aldefonsi ad Regem Toleti.

CAPVT XVI.

SANCIVS vero qui erat primogenitus,cœpit regnare æra millesima nōgentesima quinta,& sex annis regnauit. Hic regna fratrum sibi voluit vindicare, & primo incursu cœpit Aldefonsum qui erat medius, infestare. Dum autem Rex Sancius contra fratrem exercitum congregasset, ille veniens ex aduerso occursu opposito se obiecit, & in loco qui * Plantaca dicitur,sunt congressi, & Domino disponente, qui Sancium extollebat,vt lapsu rueret grauiori, Rex Sancius fugauit fratrem & exercitum Legionis, & de vtroque exercitu plurimi ceciderunt,& quod Arabes consueuerant sustinere,fraterno gladio in se verso, Christiani miseri pertulerunt, victusque in prælio Aldefonsus abiit Legionem. Iterum autem diem constituunt ad pugnandum tali pacto, vt victus victori regnum cederet sine pugna. Cumque in loco qui Vulpecularia dicitur,conuenissent,iuxta ripam fluminis Carrionis,ex vtraque parte pluribus bello cæsis,demum Rex Sancius fuit victus,& cum fugæ dubiæ se dedisset,Rex Aldefonsus volens parcere Christianis,præcepit vt nullus pręsumeret persequi fugientes. Erat autem cum Rege Sancio miles strenuus dictus Rodericus Didaci Campiator. Hic regem suum deuictum animans persuasit,vt quoad posset fugientem exercitum reuocaret,& in aurora Legionensibus & Gallecis improuidis adueniret. Gens enim illa consueuit in prosperis se iactare,& alios deridere, in aduersis fortiter comminari. Vnde nocturnis confabulationibus fatigati circa mane fortius dormierunt,& irruente exercitu Regis Sancii sunt præuenti,& multis captis,aliisque cæsis,cęterisque fugatis [Rex etiā Aldefonsus capitur in ecclesia beatæ] Virginis quæ est in præsidio Carrionis,& Burgis ducitur captiuatus. Tandem procurante Petro Assurii Comite cum consilio Vrracæ sororis ea conditione educitur,vt in monasterio sanctorum Facundi & Primitiui monachali habitu vestiretur. Cumque hoc totum Rex Sancius acceptasset,Rex Aldefonsus non proposito,sed timore sumpsit habitum monachalem. Verum procurato consilio cum Petro Assurii Comite fugit noctu, & Toletum veniens ab * Almenone Rege inibi dominante solenniter est receptus, & multis muneribus honoratus. Et rex Toleti interposito iuramēto securitatis sibi præstitit cautionem,& in ipso atrio regio domos & mansionem congruam fabricauit,vt Rex Aldefonsus extra strepitum ciuitatis cum suis Christianis commodius habitaret,& iuxta regale viridarium, vt recreationem reciperet quando vellet. Erant

Æra 1905.

Plantatā. *Plantacā.*

Vulpeculariā.

infr. cap. 19.

Ob hoc scelus vita & regno est priuatus.

Vrbi Almeonē. Almenon. infr. vocatur.

autē cum eo tres fratres viri nobiles & fideles, videlicet Petrus Assurii, Gundisaluus Assurii & Fernandus Assurii, quos Vrraca Regina fratris sui Regis Aldefonsi custodiæ & consilio deputarat. Et Almenon in eo gratias tot inuenit, quod eum quasi filium diligebat. Ipse vero pro Almenone contra vicinos Reges Arabum bella* vtiliter exercebat, & pacis tempore per montana & ripas fluminum venationibus intendebat.

Viriliter.

De venationibus & prognosticis Aldefonsi. CAPVT XVII.

Teuiniæ. *Brioca.*

VERVM tunc temporis inter condensa arborum & in humore fontium ripa Teuiniæ vrsis, & apris, & aliis bestiis abundabat, & ipse ascendens per alueum, locum sibi placidum qui nunc Brioca dicitur, adinuenit. Cumque sibi Castellum, & loci amœnitas, & venationis copia placuisset, reuersus Toletum à Rege postulans impetrauit, & collocatis ibi montariis, & venatoribus Christianis, remāsit locus suæ subditus ditioni, & pauculos Christianos gnaros venandi & officii sagittandi ibi accolas collocauit, quorū successio ibi mansit vsque ad tempora Ioannis tertii Archiepiscopi Toletani, qui locum ipsum habitatorib. ampliauit, & vicum parochiæ sancti Petri, quasi suburbium, populauit. Quadam autem die cum Almenone descendit in viridarium gratia spaciandi, & cum eis turba Arabum circūsedit, & prospiciens cominus ciuitatem, cœpit altius cogitare qualiter posset tanta ciuitas restitui Christianis. Verum cum consessu* diuino fatigati per viridarium ambularent, Rex Aldefonsus sub vna arbore decubuit recreandus, & eo somnium simulante, Rex Almenō cum suis Arabibus loquebatur, si posset tam fortis ciuitas virtute aliqua expugnari. Cui quispiam sic respondit: Si per septem annos huic vrbi fruges & vindemiæ auferrentur, deficientibus victualibus posset capi. Quod Aldefonsus audiens corde intimo conseruauit. Iterum quadam die cum Aldefonsus iuxta Almenonem causa solatii consideret, cœperunt erigi capilli verticis Aldefonsi. Et Almenon cœpit comprimere manu sua, sed capilli tanto amplius cœperunt erigi, quanto amplius premebantur. Et sapientes Arabum hoc notantes suaserunt Regi, vt interficeret Aldefonsum, quia prognosticum hoc signabat ipsum ad vrbis dominium eleuandum. Almenon vero noluit fœdus promissæ fidei violare, sed iurare petiit, ne eo viuente sui regni terminos infestaret, & Rex Aldefonsus spontaneus Almenoni hoc iurauit. Eo itaque Toleti degēte, Vrraca Regina præsensit quod Rex Sancius frater eius intendebat eam iis quæ pater sibi dederat, spoliare. Zemorenses vero Regis Aldefonsi exilium æquanimiter non ferentes, Arriam Gundisalui virum nobilem & potentem, qui Vrracam Reginam nutrierat, in principem elegerunt, vt eo duce resisterent Castellanis.

diuino.

Vt de Tullio Seruio vrau quid. cum flamma in cap. appareret

Qualiter regna fratrum Rex Sancius occupauit. CAP. XVIII.

SED Rex Sancius ex Castellæ & Nauarræ partibus exercitu congregato Legionem aduenit, & eam, licet modicum infestatam, vt victor inuasit, & cætera quæ Regis Aldefonsi fuerant ditionis, & sibi trium regnorum imposuit diadema. Et cum Rex Sancius circa huiusmodi moraretur, Rex Garsias in suos tyrannide grassabatur, & vilis ab omnibus, & à suis etiam habebatur, & contra fratrem bella, licet segniter, intentabat. Habebat autem quendam Vernulam causa familiaris secreti plus debito sibi charum, cuius delationibus cōtra milites & barones aures credulas adhibebat, & licet sæpius supplicassent, vt à se prædictum Vernulam remoueret, discessum eius nullatenus voluit sustinere. Et ipsi reputātes dedecus & iacturam, quia eius delationibus lædebantur, delatorem in eius præsentia occiderunt. In cuius morte se læsum reputans, & confusum illatum dedecus sæpe obiiciens, omnes suos cœpit affligere indistincte, districte comminans se indignationi suæ nullū terminum positurum. Sui autem minarum pericula pauescentes, & illatum dedecus recolentes, ab eius dominio, prout poterant, discedebant. Occupatis vero Legione & Asturiis, Rex Sancius vultum versus Galleciam obfirmauit. Gallecis autem turbatione, quam diximus, in vota diuisis, Rex Sancius de facili obtinuit quod optabat. Interim autem Rex Garsias assumptis secum trecentis militibus iuit ad Agarenos, & nisus est suadere, vt secum contra fratrem suum exercitum destinarent, regnum fratris & suum eis pollicens se daturum. Cui taliter responderunt: Cum Rex esses, regnum tibi seruare minime potuisti: quomodo ergo perditum nobis dabis? Honoratum tamen muneribus, sed despectum ad Christianorum patriam remiserūt qui duplici confusione contritus cœpit prouincias infestare, & in Portugallia se receptans loca plurima occupauit. Cui occurrens Rex Sancius frater eius in loco qui sancta Irenæa dicitur, ambo fraternas acies ordinarunt, & inito prælio, victus Garsias regno perdito captiuatur, & apud Lunam vinculis & custodiæ mancipatur.

Lunæ.

De ob-

De obsidione Zamoræ, & Sancii Regis morte. CAPVT XIX.

OCCVPATIS itaque fratrum regnis terram suorum voluit etiam occupare, indignãs sororibus, eo quod Aldefonso fugitiuo & exuli condolebant, & ditionis suæ phalangibus conglobatis vrbem aggressus est Zamorensem, & obsidione conclusam cœpit fortiter impugnare. Sed Arias Gundisalui, de quo diximus, & *obsessi alii viriliter resistebant*, nec obsessor obtinere potuit quod optabat. Cumque vtrinque certamina agerentur, & miles quidam ex ciuitate egrediens, qui dicebatur Belidius Athaulphi, Regem per castra deambulantem lancea petiit incunctanter, & festinatione qua venerat, se restituit ciuitati. Verũ 10 Rodericus Didaci Campiator zelo domini interfecti eum prosequitur sine mora, & fere in ipsa vrbis ianua* interfecit, sed velocitatem Belidii nõ potuit præuenire. Rex autem Sãcius priuatus habitis & ambitis, recepto vulnere, vita caruit atq; regnis, & in exercitu turbatione non modica excitata inter obsessores conflictus etiam interuenit: & alii diuersa fugæ pericula attentantes, alii per deuia deuiantes in captiuitatis & mortis supplicia inciderunt. Castellani autem quorum constantia audaci consilio semper fulsit, corpus principis in sarcophago egregie locauerunt, & commercio lugubri, & resonis planctibus subsequentes ad Ouiense monasterium detulerunt, vbi expletis exequiis sepulturæ* honore regio tradiderunt,

Zamoræ.

obsessioni viriliter resistebat

pro interfecisset

Oniense V C. recte, vt supr. c. & 13.

more.

20 *De recessu Aldefonsi ab Almenone, & reditu in terram suam.* CAP. XX.

Vt supr.

CELEBRATIS vero exequiis, Castellani & Nauarri Burgis pariter conuenerũt, & quia Rex Sancius decesserat expers prolis, Castellani & Nauarri fidelitatis innatæ semper memores, Aldefonsum qui a facie fratris Toletum confugerat, in Regem & dominum concorditer elegerunt tali pacto, vt prius ab eo reciperent iuramentũ, quod Rex Sancius de eius conscientia non fuerat interfectus: & eidem electos nuncios clanculo destinauerunt. Vrraca etiam Regina Legionensium & Zemorensium curia congregata, & eorum recepto consilio, ad fratrem suum Aldefonsum quem præ cæteris diligebat, & Toleti tunc temporis morabatur, nuncios destinauit, vt acceleraret accipere regna fratrum. 30 Et præcepit nunciis, vt hoc consilium secretissimum habere, ne reuelatio in Regis periculum verteretur. Sed viri diabolici, qui nunc dicuntur initiati, & solebãt Arabibus Christianorum proposita denudare, Regis Sancii morte comperta, nunciare Arabibus percurrerunt. Sed Petrus Assurii vir discretus, & in lingua Arabica eruditus, & pro rumoribus patriæ curiosus, omni die extra Toletum quasi spaciandi gratia ad tria millaria vel amplius equitabat. Et casu accidit quodam vespere, vt inueniret quempiam venientem, qui dixit sibi se ideo aduenire, vt regi Almenoni Regis Sancii interitum nunciaret. Petrus autem duxit eum quasi causa colloquii extra viam, quem amputato capite interfecit: & ad viam rediens, & paulisper procedens inuenit alium rumore & causa simili venientem, quem excidio simili decollauit, sed via alia aliis venientibus secretum non latuit Almenonem. Pe- 40 tro vero Assurii gressu tertio procedente Vrracæ Reginæ nuncius superuenit, qui, vt facta fuerant omnia, nunciauit & ille festinus Toletum rediens* cœpit Aldefonso inscio itineri necessaria præparare. Cumque die altero Castellanorum nuncius aduenisset, & Regi negotium indicasset, ipse & Petrus Assurii dubitabant, ne si Almenoni nuncium reuelarent, Regem caperet, & pacta grauia postularet: vel si celarent, & ipse alias posset scire, hostilius deseuiret. Et dum ipsi tali dubio tenerentur, Rex Aldefonsus confidens in* Domino sic respondit: Honorifice me recepit, & necessaria liberaliter ministrauit, & vt filium me tractauit, quomodo eum celare potero quæ Dominus mihi fecit? & accedens ad eum quod per nuncios acceperat, reuelauit. Almenon autem hęc omnia iam sciebat, & omnium viarum transitus fecerat diligẽtissime obseruari, vt si eo inscio vellet abire, ab obseruatoribus 50 caperetur. Cumque audisset quæ dixerat Aldefonsus, factus hilaris sic respondit: Gratias ago Deo altissimo, qui me ab infamia liberare, & te a periculo voluit custodire. Si enim me inscio aufugisses, captionem aut mortem nullatenus euasisses. Nunc autem vade, & accipe regnum tuum, & de meo accipe aurum argentum, equos, & arma, quibus possis tuorũ animos complanare. Cumque inter eos multa amicabiliter tractarentur, inter cætera hoc exegit, vt Rex Aldefonsus iuramentum sibi & filio suo primogenito, quod de securitate fecerat, innouaret, & cum necessitas immineret, cõtra vicinos Arabes adiuuaret. Et ipse & filius primogenitus Aldefonso se fœdere simili obligarũt. Erat autẽ minor filius de cuius fœdere nil dixerũt, nec Aldefonsus fuit ei in aliquo obligatus. His peractis* Almenon cum maioribus gentis suæ vsque ad montem de Velatome Aldefonso regaliter comitato dedit

cœpit &.

in Domino sit.

Almenon semper V C. Velatome.

munera & pecunias, quibus Aldefonsus Rex inclytus dicto vale, in summitate montium ab eis discessit, & suis fœliciter redonatur.

De sublimatione Aldefonsi in Regem, & de vxoribus & filiabus eius.
CAPVT XXI.

VENIENS itaque Zemoram cum Regina Vrraca, quæ erat prudens & piis operibus dedicata, habito consilio diligenti cœpit in operibus iustitiæ exerceri. Castellani etiā & Nauarri ad ipsum ilico conuenerunt, & ante omnia iuramentum (vt diximus) exegerunt, quod non fuerat conscius mortis Regis Sancii fratris sui. Sed cum nemo vellet ab eo recipere iuramentum, ad recipiendum se obtulit solus Rodericus Didaci Campiator. Vnde & postea, licet strenuus, non fuit in eius oculis gratiosus. Et Rex Aldefonsus obtento regno quod perdiderat, & etiam regnis fratrum, omnibus acclamantibus *Viuat, Viuat*, omnes ei communiter iurauerūt, & accepit imperii diadema æra millesima centesima prima. Triginta annorum, & septem mensium erat, cum regnare cœpisset, & regnauit quadraginta tribus annis. Hic habuit quinq; vxores successiue legitimo matrimonio sibi iunctas. Prima fuit Agnes: secunda Constantia, ex qua suscepit filiam nomine Vrracam, quæ fuit vxor Comitis Raimundi, de qua ipse Raimundus genuit Sanciam & Aldefonsum, qui fuit postea Imperator: tertia Berta ex Tuscia oriunda: quarta Elisabet, ex qua genuit Sanciam, quæ fuit vxor Comitis Roderici, & Geloiram, quā duxit Rogerius Rex Siciliæ. Hic Rogerius fuit frater Roberti Guiscardi, & filius Tancredi de Alta villa, qui veniens à Normania Siciliam, & Apuliam, & Calabriam, & Capuam occupauit. Quinta Beatrix ex partibus Gallicanis. Habuit etiam aliam vxorem quæ Ceida postea Maria fuit dicta. Habuit etiam duas nobiles concubinas, vna dicebatur Semena Munionis, ex qua genuit Geloirā, quæ fuit vxor Raimundi Comitis Tolosani, & ex illo Comite genuit Aldephōsum Iordanis, qui sic dictus, eo quod fuerit in Iordanis flumine baptizatus. Ipsa enim cum viro in Syriam transfretauit tempore illo quo exercitus ille magnus procedens ex partibus Galliarū isto Raimundo Comite duce ac præuio cum Episcopo Auiciensi, Ierusalem, Tripolim, & Antiochiam acquisiuit, hortante & personaliter in Galliis & Italia prædicante beatissimo Vrbano Papa secundo, qui primus substituit euntes in subsidium terræ sanctæ in dextro humero crucis signaculo insigniri. Et eadem Semena Munionis genuit aliā filiā quæ Tharasia dicta fuit, quam duxit Comes Enricus ex partibus Bisontinis, congermanus Raimūdi Comitis patris Imperatoris, ex qua suscepit idem Enricus Aldefonsum, qui fuit postea Rex Portugalliæ.

Æra 1101.

Ecce sanctam Diui Isidori sponsam appellatam.

Normania. V. C. est tamen inf. cap. 31.

Tolosa. Syria.

Expeditio in terram sanctā. Auiciensis inf. cap. 27. initio.

Enricus nusquam Rex salutatus in Portugallia sed ab eo progeniti Reges infr. lib. 7. cap 6.

De virtutibus Aldefonsi. CAPVT XXII.

NVNC ad gestorum eius principia redeamus. Hic fuit strenuitate maxima nobilis, virtute excelsus gloria singularis, abundauit in diebus eius iustitia, finem accepit seruitus, consolationem lachrymæ, augmentum fides, dilatationem patria, audaciam populus, confusus est inimicus, obtinuit gladius, cessauit Arabs, timuit Afer, ploratus & vlulatus Hispaniæ vsque ad istum mansit absque consolatore, dextera eius præsidium patriæ, munimentum absque timore, fortitudo sine perturbatione, protectio pauperum, virtus magnatum, magnitudo cordis eius infra angustias Asturiarum non potuit contineri, & elegit laborem indiuiduum comitem vitæ suæ, delicias miseriam reputabat, & belli dubia experiri delectabile & iucundum, id deperditum reputans vitæ suæ in quo belli pericula non agebat. Rex accrescens magnanimus Aldefonsus, Rex accrescens sedit, arcus eius confisus in Domino inuenit gratiam in oculis Creatoris, magnificauit eum in timore inimicorū & in populo suo elegit eum zelare fidem, dilatare regnum, exterminare inimicos, concludere aduersarios, multiplicare ecclesias, restaurare sancta, restituere dissipata. Cumque (vt diximus) Almenoni & filio primogenito fœdere teneretur, eum iuxta fœdus adiuuit in omnibus, quoad vixit. Et cum Rex Cordubensis regnum Almenonis inuadere conaretur, Rex Aldefonsus contra eum pro fœderis debito properauit. Cumque aduentum eius Almenon audiuisset, *timuit eum in sui dispēdium aduenire. Sed Rex Aldefonsus nunciauit eidem, quod in eius auxilium veniebat, propter pacta quæ olim præcesserant inter eos. Tunc Almenon occurrit ei cum actionibus gratiarum, & ambo intrantes fines Cordubæ omnia cædibus & incendiis vastauerunt, & actis prædis, vterque ad propria fœliciter est reuersus, nec præsumpsit Rex Cordubēsis regnum Toleti amplius infestare. Tunc mortua Agnete duxit vxorem nomine Constantiam ex partibus Galliarum, cuius superius fecimus mentionem.

timuit Verens eum.

De obsi-

De obsidione & captione ciuitatis Toletanæ. CAP. XXIII.

MORTVO autem Almenone, & filio suo Issem primogenito, de quo diximus sicut patri fuit semper propitius & adiutor, ipso mortuo secundus filius Almenon * Hiaie dictus post fratrem in regno substituitur Toletano, qui à viis fratris & patris * minus aberrãs cœpit in seniores & * populum, quos tot angariis & perangariis conuexabat, vt mortem vitæ præferrent, alias ignominiosus, inutilis, & imbellis. Almenon autem pater suus Regi dederat Aldefonso quædam municipia, Canales & Vlmos, in quibus cum ipse veniebat in adiutorio Almenon, infirmos & debiles collocabat. Cumque (vt diximus) Toletani à suo principe premerentur, & à vicinis gentibus vexarentur, & Rex eorum de eorum miseriis non curaret, coniurati in simul Regi dixerunt: Populi & patrię te exhibe protectorem, aut quæremus alium defensorem. Hiaie autem captus luxuriis dicta dicentium paruipendit. Tunc ipsi pressi dominio & cladibus vicinorum, Regi Aldefonso nuncios destinarunt antequam eius notitiam attendentes, & auxilia impensa fideliter recolentes, & ei per nuncios supplicarunt, vt ciuitatem quamuis inexpugnabilem obsideret, vt coacti pugna colorẽ excusationis haberent, cum ei traderent ciuitatem. Cumque ipse illi Regi nullo fœdere teneretur, ciuium oblatione suscepta, congregauit exercitum ex omnibus partibus regni sui, & fruges & vindemias deuastauit per totum territorium Toletanum, & per quatuor annos id ipsum intulit successiue. Et licet ciuitas cunctas superet sui opulentia ciuitates, tamen tot annorum vastatione continua non potuit victualibus non carere. Et Rex Aldefonsus id ipsum percipiens congregato exercitu infinito,

Hyahye Hiaiæ. *nimis 2.* *populum insolere.* *Canales.* *Vlmi.*

O *Obsedit secura suum Castella Toletum*
P *Castra sibi septena parans, aditumque recludens.*
P *Rupibus alta licet, amploque situ populosa,*
I *Circumdante Tago rerum virtute referta,*
D *Victu victa * carens inuicto se dedit hosti.*
A *Huic Medina Cœlim, Talauera, Conimbria plaudat.*
C *Abula, Secobia, Salmantica, Publica Septem,*
A *Cauria, Cauca, Colar, Iscar, Medina, Canales,*
P *Vlmus, & Vlmetum, Magerit, Atentia, Ripa,*
T *Osoma cum Fluuio lapidum, Valeranica, Maura,*
A * *Ascalona, Fita, Consocra, Maqueda, Butracum*
Victori sine fine suo modulantur ouantes:
Ildephonse tui resonent super astra triumphi.

Toletum. *uadens.* *In m s Tolet. M.C.xxiii. itatamẽ vt ind-mas addita videntur in alio m s.D Ioannis Franciscanorũ est ara M.C. xxi. ille est annus Christi 1085 Hic 1083. At vero Toletũ Christianis restitutũ anno 1095. vulgata ergo lectio propius accedit ad cõem calculum.* *Æra 1133.*

Cepit itaque Toletum * æra millesima centesima trigesima tertia, multis pactionibus interpositis, videlicet vt Sarraceni haberent plene & integre domos, & possessiones, & omnia quæ habebant, & Regi remaneret præsidium ciuitatis cum viridario vltra pontem: reditus autem qui antiquo iure dabantur Regibus, ei persoluerent Agareni, & etiam quod maior * Mezquita eis in perpetuum remaneret. Sicq; Rex adepto præsidio & ciuitatis dominio mansit ibidem pro ciuitatis tuitione magno periculo se exponens. Fuit autem capta in die Vrbani Papæ & martyris octauo Kalendas Iunii, vicesimo anno regni sui, & quia de eius * intentione dubium adhuc erat, distulerunt electionem Pontificis in futurum. Tunc Rex in vrbe regia statuit thronum suum, donec securum præsidium stabiliret, & gentem fidei confirmaret, & electionis populus præualeret.

Escalona. *xxiii. V.C. V C. M C xxi.* *Mezquita.* *Alfonsus regnũ suscepit æra 1101 capta fuit ciuitas anno regni eius 20. vnde capta fuit. æra 1121.* *retentione.*

De dote ecclesiæ Toletanæ. CAPVT XXIIII.

VIDENS autem Rex, quod Deus prospera indulgebat, conuocauit regni proceres, & maiores Episcopos, & Abbates, & viros religiosos, & quintodecimo Kalendas Ianuarii omnes in vrbe regia conuenerunt, & habito diligenti tractatu dominum Bernardum, virum religionis & prudentiæ, communiter & concorditer in Archiepiscopum elegerũt, & Rex in continenti dotauit ecclesiam liberaliter & honeste, & dedit ei Briocam quam sibi retinuerat à tempore Almeonis, Barciles, Cabannas de Sagra, * Couera, Rodiellas, Alcoleia sub Talauera, Azecbuch, quæ nunc dicitur Melgar, * Almonecir, Alpobrega, & in ciuitate omnes stationes quas vulgariter tendas vocamus, necnon domos, molendina, furnos, viridaria, vineas, & hortos, pro quibus hodie eius memoriam & exequias veneratur ecclesia Toletana, & multa alia priuilegia dedit immunitatis.

Brioca. *Barciles.* *Cabannas.* *Couexa.* *Rodellas.* *Alcolea.* *Couexa.* *Almonaran.* *Vulgo.* *Azebuch.* *Mergar.* *Almonecir.* *Alpobrega.* *s. hoc lib. cap 30.*

Quod Mezquita Maurorum facta est ecclesia Christianorum.
CAPVT XXV.

infr. hoc lib. c. 30

ET quia adhuc litera Gotthica, & translatio Psalterii, & officium missæ institutum ab Isidoro & Leandro pontificibus, quod cum translatione & litera dicitur* Toletanum, per totam Hispaniam seruabantur, ad instantiam vxoris suæ Reginæ Constantiæ quæ erat de partibus Galliarum, misit Romam ad Gregorium Papam septimum, vt in Hispaniis omisso Toletano Romanum seu Gallicanum officium seruaretur. Bernardus autem Toletanæ ecclesiæ electus fuit de* Agenensi territorio oriundus, scilicet de oppido Saluitatis. Hic cum fuisset ab infantia literatus omisso clericatu militiæ se ascripsit, & postmodum infirmitate coactus in monasterio S. Aurentii Auxitani B. Benedicti regulæ sumpto habitu se dicauit, exinde vocatus ab Hugone Cluniacensi Abbate cum eo laudabilem egit vitam. Deinde cum Rex Aldephonsus vellet sanctorum Facundi & Primitiui ex ea causa quam diximus, monasterium ampliare,* mittit ad venerabilem Hugonem Cluniacensem Abbatem, vt ei virum prouidum & religiosum mitteret, qui in prædicto monasterio sanctorum Facundi & Primitiui Abbatis officio fungeretur, & sicut in Galliis illud monasterium præcellebat, ita & istud omnibus monasteriis eiusdem ordinis in Hispaniis præsideret. Prædictus autem Abbas Cluniacensis Bernardum quem ob sanctitatis meritum charum habebat, cum aliis monachis destinauit. Qui mox veniens factus Abbas, omnibus se exhibuit amabilem & benignum, adeo quod cum Deus omnipotens Toletum Christianæ restituit potestati, mox ipse post modicum interuallum fuit electus in Archiepiscopum & primatem. Cumq; Rex ad partes Legionis iuisset, ipse electus Regina Constantia hortante* ascitis militibus Christianis maiorem Mezquitam ingressus est Toletanam, & eliminata spurcitia Mahometi erexit altaria fidei Christianæ, & in maiori turri campanas ad conuocationem fidelium collocauit. Quod cum ad Regis notitiam peruenisset, indignatus animo, & dolore accensus, eo quod Sarracenis pactum firmauerat de Mezquita, à sancto Facundo tribus diebus venit Toletum, proponens Bernardum electum & Reginam Constantiam incendio concremare. Cumq; tanti furoris indignatio ad notitiam Toletanorum Arabum peruenisset, maiores & minores cum paruulis & vxoribus in pago qui Magam dicitur, Regi obuiam exierunt. Cumq; Rex ad eorum multitudinem peruenisset, existimans eos causa querelæ venisse, sic respondit: Non vobis iniuria facta fuit, sed mihi, cuius fides fuit hactenus illibata, sed iam de cætero de fide non potero me iactare: mea autem intererit, & vobis satisfacere, & in præsumptores acrius vindicare. Arabes autem vt erant prudentes, eleuatis vocibus & flexis poplitibus cum lachrymis audientiam postularunt. Tunc Rex aliquantum substitit tenens equum, & Arabes in hunc modum perorare cœperunt: Bene nouimus, quod Archiepiscopus dux & princeps est legis vestræ, & si causa fuerimus necis eius, ob zelum fidei Christiani nos percutient vna die, & si Regina perierit causa nostri, semini eius erimus perpetuo odiosi, & post dies tuos acrius vindicabunt. Vnde petimus, vt parcas eis, & nos voluntarie te absoluimus à fœdere iuramenti. His auditis* ira Regis in gaudium commutatur, eo quod Mezquitam habere poterat sine fidei læsione, & ingressus vrbem regiam, omnia pacifice pertractauit.

Agerenensi. — *Auxitani.* — *Hugo abbas Cluniacensis.* — *misit.* — *de nocte 2. V. C.* — *Magam.* — *ira Regis compescuit, &c.*

De commutatione officii Toletani. CAP. XXVI.

GREGORIVS autem septimus de quo diximus, ad petitionem Regis Aldefonsi misit quendam Ricardum Abbatem sancti Victoris Marsiliensis, vt ecclesias Hispaniæ tot persecutionibus perturbatas, ecclesiastico moderamine ordinaret. Qui minus religiose officium peragens cœpit* irregularius se habere. Quod attendens Toletanus electus per maris & terræ pericula se Romani Pontificis conspectui præsentauit, & Gregorio septimo viam vniuersæ carnis ingresso inuenit* Vrbanum secundum in sede Apostolica substitutum. A quo gratanter & benigne susceptus consecrationem, pallium, & priuilegium obtinuit, & primas institutus Hispaniarum, Apostolicæ sedis benedictione suscepta, & per Tolosam rediens ibidem cum Episcopis Gotthicæ Galliæ, & Narbonensi Archiepiscopo cōcilium celebrauit.* Ideo per Pyrenæum in Hispanias transiens omnium ecclesiarum Hispaniæ curā gessit, & statuto die, in festo scilicet sanctorum Crispini & Crispiniani, octauo Kalendas Nouembris, in honore beatæ Mariæ semper virginis, & beatorum apostolorum Petri & Pauli, & sanctæ crucis, & beati Stephani protomartyris, Toletanam ecclesiam cōuocatis Episcopis dedicauit, & in maiori altari multas & preciosas reliquias quas à sede Apostolica attulerat, & quas Rex & Regina de suis & patrū suorū thesauris obtulerāt, collocauit,

irregulariter. — *qui etiam erat Gallus, & fuerat Monachus, & fortasse Bernardo notus.* — *Inde.*

cauit, quorũ hodie beneficiis lætatur populus Christian⁹. Verũ quia Ricardus legat⁹ se gerebat in aliquib. minus caute, religione & autoritate compescuit attentata, adeo quod ille Ricardus legatione priuatus, fuit ab Vrbano summo Pontifice reuocatus. Verum ante reuocationem clerus & populus totius Hispaniæ turbatur, eo quod Gallicanum officiũ suscipere a legato & principe cogebantur, & statuto die, Rege, primate, legato, cleri & populi maxima multitudine congregatis, fuit diutius altercatum, clero, militia, & populo firmiter resistentibus ne officiũ mutaretur, Rege a Regina suaso cõtrarium minis, & terroribus intonante. Ad hoc vltimo res peruenit militari pertinacia decernente, vt hæc dissensio duelli certamine sedaretur. Cumq; duo milites fuissent electi, vnus à Rege, qui pro officio Gallicano, alter à militia & populis, qui pro Toletano pariter decertarent, miles Regis ilico victus fuit, populis exultantibus quod victor erat miles officii Toletani. Sed Rex adeo fuit à Regina Constantia stimulatus, quod à proposito non discessit, duellum iudicans ius non esse. Miles autem qui pugnauerat pro officio Toletano, fuit de domo Matantiæ prope Pisoricam, cuius hodie genus extat. Cumq; super hoc magna seditio in militia & populo oriretur, demum placuit, vt liber officii Toletani & liber officii Gallicani in magna ignis congerie ponerentur. Et indicto omnibus ieiunio à primate, legato, & clero, & oratione ab omnibus deuote peracta, igne consumitur liber officii Gallicani, & prosilit super omnes flammas incendii, cunctis videntibus & Dominum laudantibus, liber officii Toletani illæsus *omnino, à combustione incendii alienus. Sed cum Rex esset magnanimus, & suæ voluntatis pertinax executor, nec miraculo territus, nec supplicatione suasus voluit inclinari, sed mortis supplicia & direptionem minitans resistentibus, præcepit vt Gallicanum officium in omnibus regni sui finibus seruaretur. Et tunc cunctis flentibus & dolentibus inoleuit prouerbium: *Quo volunt Reges, vadunt leges.* Et ex tunc Gallicanum officium tam in Psalterio, quam in aliis nunquam ante susceptum, fuit in Hispaniis obseruatum, licet in aliquibus monasteriis fuerit aliquanto tempore custoditum, & etiam translatio Psalterii in plurimis ecclesiis cathedralibus & monasteriis adhuc hodie recitatur. Ricardo itaq; legatione priuato, primas Bernardus cœpit in Hispaniis ecclesias ordinare.

Duellum. *Matantia.* *Pisorica.* *Liber in igne seruatus.* *Alu. Gomecius in vita Ximenii.* *& à comb.*

De schismate clericorum, & de reditu primatis, & de bonis viris à Gallis ductis.

CAPVT XXVII.

EISDEM diebus sanctissimus Vrbanus Papa secundus tactus dolore cordis, eo quod ab Agarenis Hierosolymitana ciuitas tenebatur, personaliter verbum crucis cœpit omnibus prædicare, sicut superius meminimus nos dixisse. Eius indulgentiis prouocatus venerabilis primas Bernardus de clericis indigenis Toletanam ecclesiam ordinauit, & assumptis ad viam necessariis, crucis signaculo insignitus recessit à propria ciuitate, volens cum exercitu de quo* superius diximus, in Syriam transfretare. Cumque vix esset tribus dietis à sede propria elongatus, clerici quos in ecclesia instituerat, stulte locuti dixerũt adinuicem primatem suum nunquam de cætero reuersurum. Vnde spiritu malignitatis & insipientiæ inflammati alium electione indebita subrogarunt, & primatis domesticos eiecerunt, qui gradu concito dominum consequentes, prout factum fuerat, intimarunt. At ille non immerito admiratus Toletum rediit in auctores sceleris indignatus: quos cum electo suo non tardius degradauit, quam ipsi celeri præcipitio inthronizauerant maledictum & tollens aliquos de monachis sancti Facundi in ecclesia collocauit, ne interim dum rediret, ecclesia diuino officio fraudaretur. Ipse vero cœpto itinere Romam iuit. Sed cum ad sedem Apostolicam peruenisset, prohibuit eum dominus Papa Vrbanus, ne procederet, sed in tanta nouitate ad sedem propriam remearet, ne pastoris absentia nouella plantatio periculo subiaceret. Cumque eum à voti & crucis proposito absoluisset, ipse per partes rediit Galliarum, vbi eligens de diuersis locis viros honestos & literatos, necnon & iuuenes dociles quos habere potuit, in Hispaniam secum duxit. De Mosaico duxit beatum Giraldum, quem prius cantorem in ecclesia Toletana, postea fecit Archiepiscopum Bracarensem. De* Bituricis sanctum Petrum, quem prius Archidiaconum Toletanum, postea fecit Episcopum Oxomensem. De Aginno Bernardum, qui fuit cantor ecclesiæ Toletanæ, postea fecit eum Episcopum Seguntinum, postea Archiepiscopum Compostellanum: & de eadem ciuitate Petrum, qui fuit iuuenis nutritus in ecclesia Toletana, postea Archiepiscopum, postea Episcopum *Secobiensem: & alium Petrum, quem fecit Episcopum Palentinensem: & Raimundum, qui fuit oriundus de Saluitate, & fecit eum post beatum Petrum Episcopum Oxomẽsem, qui postea immediate successit eidẽ in ecclesia *Toletana: & Hieronymũ de partib. Petragoricæ, *quem tempore Roderici Campiatoris fecit

Cap. 26. *Residentia Prælatorum.* *Peregrini ex Gallia in Hispania honoribus aucti à Bernardo Archiepiscopo Toletano.* *Raimundus Tolet. Archiepisc II.* *Archidiaconum postea episcopum* *Seiobiensis V. C Secobiensem.* *inf cap 4 lib. 7.* *quoniam*

Episcopum Valentinum, sed in breui ciuitate deperdita eum dominus Bernardus metropolitanus eius & primas in ciuitate posuit Zamorensem, vt ibi episcopalia exerceret, in qua nondum fuerat nec Episcopus, nec ecclesia cathedralis. Duxit etiam de eisdem partibus Bernardum, quem post mortem Hieronymi fecit Episcopum in ecclesia *Zemorensi, & iste fuit primus proprius Episcopus Zemorensis.

Zamorens.

De schismate & depositione Burdini. CAP. XXVIII.

Burdinus Bracaren. Episcopus & postea Antipapa. Hūc Onuphrius Panuinus in lib Pontt. & Cardd. Hispanum facit, cum Gallus fuerit.

DVXIT etiam de Lemouicis Burdinum, quem primo fecit Archidiaconum Toletanū, postea Episcopum Coimbriensem, postea Archiepiscopum Bracarensem. Hic erat astutus & versipellis, qui cum vocaretur Burdinus, factus Episcopus fecit se Mauricium appellari, & immemor fidelitatis & gratię sanctæ recordationis, Vrbano Papa secundo viam vniuersæ carnis ingresso, accessit ad Paschalem Papam secundum qui prædicto Vrbano fuerat substitutus, & magnum pondus pecuniæ secum portans, promisit domino Paschali Papæ secundo nouiter instituto magnam pecuniam se daturum, si remoto Bernardo qui eum creauerat, fieret ipse Pontifex Toletanus. Qui nequitiam eius in eo quod deliquerat volens punire, accepit pecuniam, & eum postea petitione frustrauit. Cumque eo tempore ecclesia persecutione grauissima læderetur, eo quod Imperator * Otho prædictum Papam captiuatum cum Cardinalibus carceri mancipasset, idem Burdinus dolore pecuniæ instimulatus ad schismaticum Imperatorem accessit, eius famulatui se despondens. Cumque de alio eligendo in Papam Imperator tractaret, attendens Burdini astutiam, mox præcepit eum eligi ad culmen Apostolicæ dignitatis, & factus Papa, immo verius Antipapa, Romā ingreditur imperiali potentia comitatus, & in ecclesia sancti Petri, vt Papa, resedit, & solennia celebrauit vocatus Gregorius Papa octauus. Cumq; diuina gratia adiuuāte Paschalis Papa carcerem euasisset, persecutione coactus per maritima & Apuliam ferebatur incertus, ibique diu degens, vt exul, persecutionem constantissime tolerauit, & * Caietæ dicitur obiisse. Ibidemq; fuit in * papatu Gelasius substitutus qui scripsit Toletano primati, sicut in eiusdem Papæ inuenitur *regesto, epistolam sub his verbis: Gelasius Episcopus seruus seruorum Dei venerabili fratri Bernardo Toletano primati & cæteris Hispaniarum Episcopis. Non latere credimus fraternitatem vestram, qualiter frater noster Mauricius Bracarensis Episcopus se iam diu habuerit, & quomodo ecclesiam suam dimiserit, & quomodo Regi excommunicato adhæserit. Illud etiam, vt opinamur, nostis, quod à prædecessore nostro sanctæ memoriæ Paschali Papæ in concilio excōmunicatus sit, & quod Bracarensi ecclesiæ sit mandatum, vt pastorem sibi alium prouideret. Nunc tandem per Regis tyrannidem post longum electionis meæ spacium in cubile sanctæ matris Ecclesiæ se ingessit. Ideoque fraternitati vestræ mandamus, vt ad electionem in Bracarensi ecclesia faciendam solicitudine charitatis debitæ operam præbeatis. Ipsum vero Mauricium excōmunicatum, periurum, & matris ecclesiæ construpratorem, cæteris ecclesiæ filiis publicetis. Datis Caietæ, octauo Kalendas Aprilis. Et idem Papa in Gallias nauigans* Lugduni decessit in Pontificatu anni circulo vix expleto: & huic successit Calixtus secundus, qui erat Archiepiscopus Viennensis, frater Raimundi Comitis patris Aldephonsi Imperatoris Hispani. Hic mox pace formata debitæ restituitur dignitati, & Burdinum iam ab Imperatore abiectum* Sutrii conclusit obsessum & captum, & depositum Calabrię in monasterio sanctæ trinitatis de cauea captiuitati perpetuæ mancipauit, qui ibi vixit fere vsque ad tempora Eugenii Papæ tertii, a quo fuit quartus dominus Alexander. Vnde & in secretario palatii Constantiniani hi versus reperiuntur inscripti:

Henrico V.C. sed obliteratū, & in ora Otho.

Erat in m.s. Tolet Hericus, sed nescio à quo obliteratum & ad oram Otho adscriptum Annales Henricum II. nominant.

Gayeta V.C. Papam regiſtro.

Lugdunum

Vienam.

Sutrium. Domini V.C.

Ecce Calixtus, honor patriæ, decus imperiale,
Nequam Burdinum damnat, pacemq; reformat.

Hos inquam prædictos viros literatos, prouidos, & honestos, primas Bernardus per Gallias transiens in Hispaniam secum duxit, & eos in Toletana ecclesia canonicos ordinauit. Monachos quos ibi reliquerat, sancti Facundi * monasterio. & ex eis quos secum duxerat, vt sapiens architectus, fundandis ecclesiis prouidit primaria fundamenta, quorum solers prudentia & honesta religio causam dotationis & incrementi ecclesiis præbuerunt, sicut adhuc hodie patet in priuilegiis possessionum & libertatum quæ ecclesiis supra dictis ob eorum sanctitatis reuerentiam principes indulserunt.

monasterio redonauit

De captione Alcalæ & Valentiæ. CAPVT XXIX.

CVM ergo primas Bernardus ad sedem propriam rediisset, castro quod dicitur Alcala, vix expugnabili obsidionem parauit, & incolæ qui eidem castro* immineret, castrum aliud

Alcala. imminet.

aliud obfirmauit. Demumq; fame affecti loci * incolæ per deuia aufugerunt, relicto castro venerabili Bernardo primati, quod adhuc hodie in Toletanæ ecclesiæ possessionibus numeratur. Rex autem Aldephonsus acquisita iam vrbe regia & munita, restauratis oppidis & ciuitatibus extremorum Dorii, inertiæ inscius Sarracenorũ patrias peragrauit, loca munitiora diruens, & plana deuastans, adeo quod sibi coegit seruire cismarinos Arabes sub tributo. Et cum tanta gloria emineret, in priuilegiis quæ personis vel ecclesiis cõferebat, Imperatorem Hesperiæ se vocabat. In diebus eius Rodericus Didaci Campiator, qui ex causa quam diximus, non erat in eius oculis gratiosus, conferta manu consanguineorum & militum aliorum proposuit per se Arabes infestare. Cumq; versus frontariam Aragoniæ peruenisset, congressus cum Rege Petro Aragoniæ obtinuit contra eum, & etiam viuum cepit, sed continuo manumisit. Et inde procedens peruenit Valentiam & obsedit. Cumq; ad succursum Valẽtiæ Buchar Rex Arabum cum exercitu aduenisset, inito certamine obtinuit Rodericus, & Buchar fugit vix vitæ relictus, cæsa tamen ex suis multitudine infinita. Et in continenti ciuitas se reddidit Roderico, & eam habuit quoad vixit, & fuit in ea Hieronymus de quo diximus, in episcopum consecratus à domino Bernardo primate Archiepiscopo Toletano. Sed postea mortuo Roderico Didaci, fuit ciuitas iterum ab Arabibus occupata. Corpus autem Roderici Didaci inter insultus Arabum fuit à suis fideliter & strenue deportatum ad monasterium sancti Petri de * Cardigna, vbi hodie etiam quiescit humatus.

in colle. *Dorius.* *Valentia.* *cap 27 fine.* *Carodigna.*

*De morte Regis Garsiæ & * sororis eius.* CAP. XXX.

HIs diebus Rex Garsias cœpit in vinculis ægrotare. Quod audiens Rex Aldephonsus doluit vltra modum. diligebat enim eum, & quia filiũ non habebat, proposuerat eum substituere successorẽ, & quam cito Toleto rediit, à vinculis absoluisset, sed verebatur ne cum esset insolens, in regnis rebellia excitaret. Vnde fecit eum liberiori custodia custodiri, & placita indulgeri. Et cum esset infirmus, & sanguinem minuisset, præcepit Rex, vt à vinculis solueretur. * Ex quo ipse ait: Deus noluit, vt in vita soluerer, absolutionẽ renuo moriturus, sed rogo & mãdo sororibus meis, vt me cũ compedibus sepeliant Legione. Cumque eum ducerent Legionem, prout præceperat, à sororibus & pontificibus qui conuenerant, ibidem regio funere est sepultus, anno 16. regni fratris, æra millesima centesima decima septima. Et interfuit etiam Renerius legatus & Romanæ ecclesię Cardinalis, ibidemque celebrato concilio cum Bernardo Toletano primate, multa de officiis ecclesiæ statuerunt, & etiam de cætero omnes scriptores omissa litera Toletana, quam Gulfilas Gotthorum Episcopus adinuenit, Gallicis literis vterentur. Post hæc obiit Regina Vrraca Fernandi, & sepulta est Legione. Post modicum tempus obiit etiam Geloira, quæ cum sorore sua Vrraca & patribus Legione habuit sepulturam.

sororum *Sed & ipse ait ex quo Deus noluit.* *Æra 1117.* *Toletana litera erat Gothica: Gallica vt vterentur voluit Bernardus 3. cap. 25.*

De aduentu Arabum, & morte Auenabet. CAP. XXXI.

MORTVIS autem vxoribus quas habuerat successiue, Agnete scilicet, Constantia, Berta, & Elisabet, duxit * Ceidam filiam Auenabeth principis Hispalensis, quæ postea baptizata dicta fuit Maria. Hæc auditis magnalibus Aldefonsi, licet non visum, vehementi tamen desiderio adamauit, adeo vt fidem Christi susciperet, & castra quæ sibi pater dederat, Regis Aldefonsi dominio manciparet. Castra autem quæ viro dedit, sunt ista, Caracuei, Alarcuris, Consocra, Mora, Occania, Aurelia, * Vclesium Opta, Amassatrigo, & Cõcha. Et suscepit ex ea filium qui Sancius vocabatur, quem Comiti Garsiæ de Capra dederat nutriendum. Et de consilio soceri Auenabet vocauit ab Aphrica Almorauides, qui in gente Arabum tenebant tunc temporis principatum, vt eorum auxilio vteretur contra Arabes cismarinos. Sed in contrarium res euenit. Nam cum ipsi in magna multitudine cisfretassent, cœperunt Auenabeth grauius infestare, adeo quod eum in quodam prælio peremerunt. reputabant enim eum quia filiam & castra Christiano dederat, Christianum. Cumque Vandalutii eorum potentiam perpendissent, adinuicem tractauerunt, quid esset gratius, aut Christianorum porcos, aut camelos Almorauidum custodire, & sectæ suæ zelo commoti seruire Almorauidibus elegerunt. Et ex tunc vltramarini & cismarini sub vnius Regis regimine seruierunt.

Caidam. *Caracuei. Alarcuris. Vclesium, Amassa. Trigo. Consocra. Mora. Ocania. Aurelia. Vclesium. Opta. Amassatrigo. Boncha Vandalucii.*

De strage Christianorum in Sacraliis, & victoria Aldefonsi in prouincia Hispalensi. CAP. XXXII.

Roda.

CONGREGATI igitur Agareni cœperunt inuadere Christianos, & effusi sunt super terræ faciem vt locustæ, cumq; venissent ad locum Castellæ qui Roda dicitur, occurrerunt eis duo Comites, Garsias & Rodericus. Et in congressu interfectis vtrinque multis militibus, tandem succubuit exercitus Christianus, & magna captiuitate patrata, & locis plurimis concrematis, Agareni cum superbia redierunt. Post hæc Aldefonsus stragem huiusmodi non leuiter ferens iterum exercitum adunauit, occurrens exercitui Agareno, qui cum suo maximo principe quē Amiramomeninum vocāt, ex opposito egressus est. Cumque ambo exercitus in loco qui Sacralia dicitur, concertassent, demū cessit populus Christianus, Et licet multi de Arabibus periissent, tot & tanti de Christicolis perierunt, quod illius belli strages & memoria quasi in prouerbium adhuc extant. Fugatus itaq; Rex Aldefonsus quem tot victoriæ * coronauerūt, non fuit tamen animo consternatus, sed resumptis suis, & conuocatis de omnibus regnis omnibus conuocandis, corde magnifico ad victoriam eleuato, eodem anno faciem contra Hispalim obfirmauit, intransq; Bæticam & eam partem Lusitaniæ quæ sibi non suberat, prædis, vastationibus, & incendiis sic omnia deuastauit, quod horum fuga, & Agarenorum victoria fœlici commercio mutarentur. Et licet Amiramomeninus multos haberet cum Comite Garsia Ordonii Christianos, non tamen ausus fuit Regi occurrere venienti. Et Rex Aldefonsus reuersus est præda & victoria gloriosus.

Sacralia. Coronarant. Hispalis.

De obsidione Vclesii, & morte Infantis Sancii. CAP. XXXIII.

CVM itaque post labores & bella plurima Rex Aldefonsus longæuus degeret, & grandæuus cōfractus infirmitatibus & ætate, Amiramomeninus qui Hali proprio nomine dicebatur, venit Vclesium obsidere. Sed Rex Aldefonsus (vt diximus) senio & grauedine non permissus, misit Garsiam Comitem cum filio suo Sancio adhuc paruulo, & cum eis magnates & milites regni sui. Cumque prope Vclesium peruenissent, Sarracenorum maxima multitudo quæ iam obsessis Vclesii præualebat, contra venientes egreditur ad pugnandū, & hinc inde dispositis aciebus congredi inceperūt, & sicut Domino placuit, pars Christiana cœpit virtute Arabum infirmari, & in ea parte vbi Comes cum * paruo aderat, cœpit fortius inualere. Cumque quispiam equum cui Infans Sancius insidebat, grauiter vulnerasset, Comiti dixit: Pater, pater, equus cui insideo, est percussus. Cui Comes: Prẹstolare, quia te etiam ferient successiue: & in continenti cecidit equus qui fuerat sauciatus, & Regis filio simul cadente. Comes descendit, & inter se, & clypeum, paruum collocauit, cęde vndiq; perurgente. Ipse vero cum esset strenuus, & clypeo paruum turabatur, & vndiq; irruentes cædibus repellebat, sed pede ictu gladii amputato, non potuit amplius sustentari, & incubuit super paruum, vt ipse, quam puer, antea cæderetur. Cæteri vero magnates & milites Christiani qui mortis periculum euaserunt, fugientes & victi victoriā effugerunt. Dumq; Comes Garsias Fernandi, & Comes Martinus, & alii Comites & magnates ad locum qui nunc Septem Comites dicitur, peruenissent, eos Arabum sequela præuenit. Et septem de magnatibus cum multis aliis ibidem occisis, occisionis locū vocauerunt Arabes Septem porcos, quem postea locum Petrus de Franco Commendator Vclensis mutato nomine septem Comites appellauit. Comites autem & magnates qui fugerant à conflictu, cum Toletum deiectis vultibus aduenissent, & Regis præsentiæ astitissent, Rex dolore ineffabili conturbatus talia dixit eis: Vbi est filius meus, iucunditas vitæ meæ, solatium senectutis, vnicus hæres meus? Ad quod Comes Gometius sic respondit: Nobis filium, quem exposcitis, non dedistis. Cui ille: Etsi dedi aliis, consortes prælii & custodiæ vos adiunxi, & ille cuius custodiæ specialiter reputaui, sustinuit, incubuit, & occubuit super eum, vos autem relicto puero cur venistis? Tunc Aluarus * Fanun vir strenuus & fidelis sic dicitur respondisse: Memores laborum quos ab adolescentia tolerastis, ciuitatum, & oppidorum, patriæ, & castrorum, pro quibus toties sanguinem effudistis, & quod auxilium extincto * paruo nō prodesset, huc aduenimus, ne cum extincto paruo magnalium * vestrorum gloria extinguatur, si ea quæ à iuuentute vestra feliciter acquisistis, nobis perditis perderentur. Sed nec sic vis doloris potuit mitigari. quanto enim talia dicebantur, tanto amplius rediuiuis singultibus memoria filii torquebatur. Tunc autem perdita fuit Concha, Amasfatrigo, Opta, Vclesium, Aurelia, Ocania, & Consocra.

Vclesium. Puero. Septem Comites. Septem porci. Fany. V. C. Puero. Nostrorum. Concha, Amasfatrigo. Opta, Vclesium. Aurelia. Oconia, Consogra, Magam.

Quod

Quod Vrraca Regis filia datur in matrimonium Regi Aragoniæ Aldefonso.
CAP. XXXIIII.

ALIQVANTO itaq; temporis interuallo videntes Comites & magnates Regem dolore & senio tendere ad defectum, in pago prope Toletum qui Magam dicitur, pariter conuenerunt, tractaturi vt Vrraca Regis filia, quæ mortuo Raimundo Comite viro suo adhuc vidua permanebat, nuptui traderetur. Et cum inter se aliquandiu tractauissent, demum communi consilio elegerunt, vt Comiti Gomezoni dicto postea de Campo spinæ, qui erat potior, matrimonio iungeretur. Et quia consilium Regi proponere non audebat animositatis eius magnificentiam formidantes, quendam Iudæum Cidellum nomine asciuerunt, qui satis erat familiaris Regi propter industriam & scientiam medicinæ, & huic consilium denudantes mittunt ad Regem, vt quæ tractauerant, nunciaret. Tunc Rex quasi dolore duplici stimulatus Iudæo tale dicitur dedisse responsum: Non tibi imputo quod hoc dicere præsumpsisti, sed mihi, cuius familiaritate in tantam audaciam prorupisti. Caue ergo ne de cætero audeas in mei præsentia comparere: quod si feceris, ilico morieris. Mea autem intererit meæ filiæ, sed non vt postulant, prouidere. Hoc audito recesserunt confusi Comites & magnates. Iisdem diebus Aldefonsum paruulum filium Raimundi Comitis & Vrracæ, Comes Petrus de Traua in Gallecia nutriebat. De quo quia Comes Raimundus non fuerat in Regis oculis gratiosus, quasi eius immemor non curabat, sed vocato Toletano primate, & cæteris Episcopis, & abbatibus regni sui, decreuit cum eis, vt filia eius Vrraca Aldefonso Regi Aragoniæ matrimonio iungeretur, & vocato Rege Aragonum quod decreuerant, impleuerunt. Nuptiis itaque amara conspersione peractis, Aldefonsus Rex Aragoniæ vxorem suam in Aragoniam secum duxit. Rex autem Aldefonsus dictus Hesperiæ Imperator in senectute sua regni pericula sic sedauit, vt nobiles & ignobiles, potentes & impotentes vnius legis moderamine regerentur, adeo vt vtriusque sexus, quantumlibet imbecillis, per omnes regni semitas incederet sine metu.

Campus spinæ. *Iudæus medicus.* *Traua.*

De morte Regis Aldefonsi, & miraculoso prognostico mortis eius.
CAP. XXXV.

CVMQVE ei vitæ terminus immineret, fere per annum infirmitate * chronica tenebatur, & tamen consilio medicorum (cotidie) aliquantulum equitabat, vt laboribus assuetus exercitio foueretur, & quia Deus omnipotens eius opera acceptarat, eius obitum prognostico flebili voluit intimare. Octauo etenim die in natiuitate sancti Ioannis, hora sexta de lapidibus qui erant in altaris gradibus cæmentati, non ex terra, vel ex iuncturis, sed ex ipsa substantia lapidum cœpit aqua cunctis videntibus emanare, & tribus diebus continue emanauit. Erant autem illis diebus in ciuitate Petrus Legionensis Episcopus, & Pelagius Ouetensis, qui audito miraculo cum vniuerso clero, & populo ciuitatis, induti sacris vestibus ab ecclesia cathedrali vsque ad altare sancti Isidori vbi hoc acciderat, processerunt, & peracta missa, & sermone proposito ab Episcopo Ouetensi, ad locum miraculi accesserunt, & ex ipsa aqua pontifices & cæteri laudantes Dominum cum lachrymis potauerunt, ignorantes tamen quid portenti nouitas præsignaret. Sed morte Regis audita ilico cognouerunt, quod luctus & tribulatio Hispaniæ orphanæ imminebat, quare & duri lapides plorauerunt. Plenus itaque gratiæ & dierum, Kalendis Iulii, quinta feria clarescente, reliquit luctum populo suo, periculum patriæ, gaudium hostibus, lamentum pauperibus, suspiria religiosis. In eius obitu exiuit latro, præsumpsit prædo, latuit pauper, conticuit clerus, luit incola, sæuit hostis, fugit victoria, creuit fuga, gladius in domesticos efferatur, & patria exterminio præparatur, quolibet quod bonum erat in suis oculis faciente. Rege itaque finito exitu glorioso primas Bernardus cum magnatibus & aliis qui aderant, viginti dierum exequias celebrauit. Sed quia de tuitione ciuitatis Rege mortuo non sperabant, corpus eius ad monasterium sanctorum Facundi & Primitiui quod ipse ditauerat, detulerunt. Vbi sepultus cum hymnis & laudibus requiescit. Regnauit autem duobus annis fratre viuente, sed isti anni annis fratris annumerantur: postquam vero Toleto rediit, annis quadraginta, mensibus sex, diebus duodecim, qui cum aliis mensibus fiunt quadraginta vnus anni. Sepultus ibidem cum suis vxoribus superius nominatis.

Cronica. V. C. *Aldefonsus Rex moritur.*

RODERICI ARCHIEPISCOPI TOLETANI DE REBVS HISPANIÆ LIBER SEPTIMVS.

De separatione Regis Aragonum, & Reginæ Castellæ.

CAPVT PRIMVM.

VERVM Rex Aragonum * Aldefonsus soceri sui audito decessu, mox cum vxore sua Vrraca in Castellam congregato exercitu properauit, & totam terram nullis fere resistentibus, eo quod vxori eius successione prouenerat, occupauit; quam vt bonus princeps quiete & pacifice ordinauit, & à * Maurorum incursibus viriliter custodiuit, & regnum Castellæ tanquam proprium vndique dilatauit, & loca deserta restituens ductis incolis populauit, videlicet Belliforamen, Valeranicam, Soriam, * Almazanan. Cumque de vxoris contubernio dubitaret, eo quod consanguinea eius esset, munitiones plurimas* Regis Castellæ Castellanis omissis Aragonensium fidei commendauit, quas eorum aliqui diu fideliter tenuerunt. Hęc autem erat consanguinitas inter eos. Rex Sancius dictus Maior fuit pater Fernandi Regis Castellæ, & Ranimiri Aragoniæ primi Regis. Fernandus genuit Aldefonsum qui cepit Toletum. Aldefonsus genuit Vrracam Reginam. Ranimirus genuit Sancium qui Oscam obsedit. Sancius autem genuit Aldefonsum qui duxit Vrracam. Verum Comes Petrus Assurii à Rege Aldefonso qui cepit Toletum, Reginam Vrracam paruulam susceperat nutriendam. Mortuo autem Rege post patris exequias Regina ingratitudinis spiritu incitata, terram abstulit Comiti Petro Assurii. Sed Rex Aragonum vxoris ingratitudinem non acceptans restituit Comiti terram suam, & quia Regina in his & in aliis excedebat, Rex fecit eam in castro quod Castellare dicitur, collocari. Regina autem indignanter tolerans custodiri, vocauit milites ex Castella, cum quibus suasis custodibus sibi datis reditum obtinuit in Castellam. Sed magnates regni ab ea diuortium procuratum nullatenus approbantes variis tractatibus interpositis viri gratiæ reddiderunt. Sed tempore procedente cum Rex intellexisset à suis beneplacitis alienam, Soriam vsque eam duxit, ibique repudians dimisit eam suæ arbitrio voluntatis, & ipsa ad Comitem Petrum Assurii properans suo consilio se commisit. Tunc celebrata curia terram petiit ab omnibus Castellanis, quam tamen à Rege Aragoniæ tunc tenebant. Sed vt fidelitatis debitum exposcebat, terram quam tenebant, ei communiter reddiderunt. Cumque sui ad eam ex omnibus regni partibus conuenirent indignatione maxima prouocati, eo quod Rex Aragonum eam repudiauerat, & in dominio patriæ Aragones præponebat, eiusdem Regis dominium abiecerunt, & munitiones & castra omnia quæ tenebant, Reginæ naturali dominæ reddiderunt. Tunc Comes Petrus Assurii indutus scarlato, & insidens equo albo, & portans funem in manu accessit personaliter ad Regem Aragonum in castro quod dicitur Castellare, cui manu & ore hominium fecerat pro terra quam ab eo acceperat in honorem, in plena curia sic proponens: Terram quam mihi dedistis, Reginæ restitui cuius erat, meæ dominæ naturali. Manus autem, os, & corpus quæ fecerunt hominium, vobis offero morte vel dispendio consumenda. Tunc Rex cum esset aliquantulum iracundus, voluit in continenti sententialiter condemnare, sed suasus à suis sententiam distulit promulgare. In crastino autem magnates sui in consilio suaserunt, vt tali principi qui fidelitatem naturali dominæ sic seruauerat, & ei corpus & membra ad dispendium offerebat, liberaliter indulgeret. fidelitatem enim vtrique domino obseruarat, pro vt dominii debitum exposcebat. Et insontem remisit cum muneribus & honore, cuius factum Hispani adhuc hodie imitantur.

Nauarrorum. *AlmanaZum. AlmaZanum.* *Belliforamen.* *Valeranica.* *Soria.* *Regni.* *Osca.* *Castellare,* *Castellare. Sup. lib. 6. c. 25. & inf. cap. 7.*

10 20 30 40 50

De victoriis Regis Aragoniæ contra Gallecos, & Castellanos, & morte Comitis* Gomitii.*

CAP. II.

Victoria Aragonensis Gomicionis. V.C. *Intentarunt.* *Intemptarunt.*

CASTELLANI autem confestim castra & oppida * intermutarunt, & sic regnum in discidio constitutum ab vtraq; parte grauiter vexabatur. Interea Comes Gomitius ad Reginæ,

Reginæ connubium anhelabat, sicut patris tempore (vt prædiximus) à magnatibus fuerat pertractatum. Sed Regina Vrraca clanculo, non legitime, Comiti Gomitio satisfecit. Vnde & Comes quasi de matrimonio iam securus, cœpit agere bella regni, & pro viribus Aragones propulsare, & genuit ex Regina filium furtiue, qui dictus fuit Fernandus Furatus. Interim autem quidam Comes Petrus de Lara reginæ gratiam clandestine * procabatur. Quod voluit, impetrauit, vt exitus comprobauit. Cumque regnum discidio & cladibus vexaretur, Aldefonsus Rex Aragonum, qui adhuc munitiora loca in Castellæ terminis detinebat, exercitu congregato Castellæ fines inuasit, & Castellani omnes cum Gomitio Comite congregati ei communiter occurrerunt. Cumque vtrique in Campo spinæ prope Septem publicam conuenissent, Castellani suas acies ordinarunt: primam aciem cum regni vexillo Petro de Lara Comiti concesserunt: in postrema vero fuit Comes Gomitius tanquam maior. Et cum exercitus congredi incepissent, Comes Petrus qui ad Reginæ connubium anhelabat, in primis ictibus vexillo proiecto cessit hostibus sine pugna, & venit Burgis, vbi Regina tunc temporis morabatur. Comes autem Gomitius cum cæteris Castellanis bello institit strenue præliando, sed præualente Rege Aragoniæ victus occubuit & occisus. Sed & miles quidam de domo Oleæ qui vexillum Comitis in sua acie præferebat, occiso equo ad terram cecidit, & amputatis manibus solis brachiis vexillum tenens non cessabat, * Oleam, Oleam fortiter inclamare. Fugit ergo exercitus Castellanus, multis ex eis cædibus detruncatis, & Castella nuper inclyta * pro vili commercio prosternitur derelicta. Aragonenses autem de Castellæ victoria eleuati, Doriam transeuntes per campos Gotthicos adeunt Legionem, intermedia irruptionibus & incendiis deuastantes, & licet inclyti essent prædis, tamen cœperunt defectu pecuniæ stipendia minorari. Vnde & Rex Aragonum ad sanctuaria misit manum, & thesauros auri, & argẽti, & preciosorum lapidum quos Regum & Reginarum deuotio dedicauerat, manu sacrilega vsurpauit, & etiam possessiones oblatas à Regibus infiscauit. Vnde erga Deum & homines cessit ei in scandalum & peccatum. sperabat enim se regna vxoris perpetuo habiturum. Cumque vlterius processisset, Galleci & Legionenses cum infante Aldefonso, qui (vt diximus) in Gallecia consistebat. Regi Aragonum occurrerunt inter Astoricam & Legionem, in loco qui dicitur Via anguis, & commisso prælio fugatis Legionensibus & Gallecis, & cæsis pluribus ex vtrisque, Rex Aragonum fuit victor, & per partes Castellæ rediens fautores Petri Comitis deuastauit, & eos persequens in Montione prope Palentiam coarctauit, vbi fugientes se receperant cum Regina, & ex eis aliquos ibi cepit: & sic in Aragoniam rediit triumpho duplici coronatus. Petrus autem Comes de Lara cum familiare commercium cum Regina indebite propalaret, sperans illud matrimonio confirmare omnibus præminebat, & cœpit regis officium exercere, & quasi dominus omnibus imperitare, sed magnates alii infamiam dominæ non ferentes, cœperunt ei resistere, & matrimonii propositum impedire.

procurabat. *Septem publica.* *Campus spinæ.* *Burgis.* *Olea.* *Olea, Olea.* *Vici dispendio.* *Doria.* *Campi Gothici.*

De electione Aldefonsi Regis in Regem. CAP. III.

De concordia Regis Aragonensis & regis Aldefonsi & morte Regis Aragonum. V. C.

VERVM timentes ne res ad effectum casu aliquo perueniret, * Gometho de Maceneto & Guterrius Fernandi de Castro præ omnibus institerunt, vt Aldefonsum Reginæ filium & Comitis Raimundi, quem à tempore aui in Gallecia nutriebãt, ad regni fastigium euocarent. Qui fauore omnium euocatus, in regni solio collocatur, resistente nihilominus sibi matre, & Comite Petro de Lara, sed adiutus à suis Comitẽ Petrum de Lara à regno expulit, & expulsus ad asylum Comitis * Barcinonæ abiit destitutus. Rex autẽ matrẽ suam Reginam Vrracam obsedit in turribus Legionis, sed pace inter matrem & filium procurata, retentis quæ Regina voluit, cætera filio resignauit, & intestinis discidiis iam sedatis cœpit Rex, quamuis iuuenis, potentiam Aragonum attentare, qui adhuc in regno suo potiora loca sub potestatis suæ dominio detentabant. Cumque ex Gallecia, Legione, Asturiis, & Castella exercitum congregasset, Rex Aragonum ex aduerso per partes Anagari cum suo exercitu veniebat. Videntes autem Episcopi & Abbates Castellæ & Aragoniæ quod ista dissensio posset Arabibus viam dare, sicut tempore Roderici, vtrique Regi humiliter supplicarunt, vt à prælio abstinerent, donec de concordia tractaretur. Demum cum esset iunior Rex Aldefonsus, fuit taliter procuratum, vt supplicaret per Episcopos & Abbates Regi Aragonum tanquam patri, vt sibi restitueret regnum suum, & cum de iure non posset, nollet eum de facto priuare, quia ipse paratus erat, tanquam filius, eum in omnibus adiuuare. Et Rex Aragonum his auditis, cum esset vir pius & optimus, sic respondit: Gratias ago Deo vero qui filio meo tale consilium inspirauit, quia & si antea hoc fecisset, me nun-

Gomẽtus de Machbmeto Gomẽthus Maceneto Castro. *Barchinonia. V. C.* *Anagarum.*

quam hostem, sed propitium habuisset, & ecce nunc ex quo petiit gratiam, nihil eorum quæ ad eum pertinent mihi volo, sed cuncta restituo incunctanter. Mandauit itaq; omnibus qui munitiones, castra, & oppida detinebant, vt Regi iuueni priuigno suo omnia restituerent sine mora. Et firmata pace concorditer & benigne, vterque exercitus sine belli periculo ad propria remeauit, Aldefonso Rege iuuene in integrum restituto. Verum Rex Aragoniæ audiuit ibidem Arabes suis finibus aduenisse, & in eorum occursum properans in loco qui Fraga dicitur, cum Arabibus decertauit, & qui * alias semper inuictus fuerat, strenuitate Aragonum frigescente, sacrilegii quod Legione commiserat, soluit pœnas. nam victus occiditur, &, si occisus inuentus fuerit, dubitatur. Ab aliquibus enim dicitur corpus eius in montis Aragonis monasterio tumulatum, à Mauris tamen ante redemptum. Ab aliis dicitur viuus à prælio euasisse, & confusionem prælii nequiens tolerare, peregrinum se exhibuit huic mundo, effigie & habitu immutatus. Et annis aliquot interpositis quispiam se ostendit, qui se eundem publice fatebatur, & multorum Castellæ & Aragoniæ id ipsum testimonia affirmabant, qui cum eo in vtroque regno fuerant familiariter conuersati, & ad memoriam reducebant secreta plurima quæ ipse olim cum eis habita recolebat, & antiquorum assertio ipsum esse firmiter asserebat. Demum tamen quia eum ex regno plurimi sectabantur, & de die in diem eorum numerus augebatur, Aldephonsus Rex Aragoniæ fecit eum suspendio interire.

Alias fere.
Fraga.
Propter sacrilegium Legione commissum vincitur ab Arabib.
Alfonsus Aragoniæ Rex.
Aragonis mons.
Pseudorex Aragonum.

10

20

De magnalibus Regis Aldefonsi circa principium regni sui.

CAP. IIII.

ALDEPHONSVS autem filius Comitis Raimundi cœpit regnare æra millesima centesima quadragesima sexta, & regnauit LI. annis. Mater autem eius regnauerat post mortem Aldephonsi qui cepit Toletum, IIII. annis & fuit vir bonus, largus, strenuus, mansuetus. Cuius tempora viris optimis, Comitibus magnatibus, & aliis strenuis * magnatibus abundarunt, cum quibus magna & ardua attentauit, & fœlici exercitu consummauit. Circa principium regni sui ciuitatem Cauriam acquisiuit, & in ea per Bernardum primatem qui eius tempore adhuc erat, dignitatis perditæ insignia reformauit, & Mauros qui in Lusitania habitabant, sæpe & sæpius conculcauit. Interea Bernardus primas venerandus ordinatis ecclesiis prouinciæ & primatus, beneplacitis Deo actibus gloriosus quarto Nonas Aprilis, quartodecimo anno regni Imperatoris, defectu naturæ migrauit ad Christum, & in * ecclesia quam de Mezquita ad titulum beatæ virginis consecrarat, obtinuit cunctis flentibus sepulturam, acclamantibus vniuersis: *Cur nos pater deseris desolatos?* Vixit in pontificatu annis quadraginta quatuor. Est autem titulus tumuli sic inscriptus: *Primo Bernardus fuit hic primas venerandus.* Huic successit Raimundus Episcopus Oxomensis. Postea Imperator per partes Toleti Mauros aggrediens, Calatrauam quæ regnum Toleti grauiter infestabat, & diu obsessam pugnis & machinis occupauit, & ecclesiam cum multis possessionibus & decimis regalium redituum domino Raimundo Toletano primati concessit, & eiusdem villæ iurisdictionis municipia quæ munitionibus præminebant, quædam retinuit, quædam solo dirupta adæquauit, scilicet * Alacuris, Caracoi, Petrochium, sanctam Euphemiam, Mestantiam, Alcudiam, Almodouar. Et cum esset irruptione frequenti Mauris infestus, omnia sibi prospere succedebant, & iam Hispaniarum Regem in * suis se vocabat.

Æra 1146.

Militibus.

Hodie tamen sepulchrum eius visitur in monasterio S. Facundi. Idem de ...S. Laurentius apud Prudentium.
Calatraua.
Alarcuris.
Caracoi.
Petrochium.
S. Euphemia.
Mestantia.
Alcudia.
Almodouar.
Alarturis.
Alcadiam.
Suis literis se vocabat.

30

40

De ortu & genealogia Regum Portugalliæ. CAP. V.

VERVM Comes Enricus, de quo diximus, quod Rex Aldefonsus * Tarasiam filiam ei dederat in vxorem, cum esset vir bonus, iustus, strenuus, timens Deum, cœpit aliquantulum rebellare, non tamen subtraxit * hominium toto tempore vitæ suæ, sed à finibus Portugalliæ eiecit, prout potuit, Agarenos, sibi iam specialem vendicans principatum. Hucusque etenim cum gente sua mandatum ad exercitum & ad curiam veniebat, sed benignitas, immo negligentia Aldephonsi, tanquam consanguineo & affini improuide deferebat. Ipse vero Enricus Viseo, & Lameco, & Portugali sedes restituit cathedrales, & à Toletano primate earum Episcopi fuerunt consecrati. Coimbriæ etiam eius tempore fuit Burdinus, de quo diximus, primus Episcopus consecratus. Bracaram etiam quæ variis vastationibus adhuc diruta permanebat, vigili studio restaurauit, & per Bernardum Toletanum primatem fuit dignitati pristinæ restituta. In ea enim sanctum Giraldum Toletanum

Taresiam.
Sup c.21. lib.6.
Sup c.1. lib.7.

50

hum cantorem, de quo diximus, in Archiepiſcopum conſecrauit. Comes autem Enricus ad petitionem vxoris ſuæ Taraſiæ, quæ Regina, quia Regis filia dicebatur, terræ ſuæ ciuitates ſingulis Epiſcopis donationis titulo aſſignauit præter Coimbriam, quæ apud eos tūc temporis vt vrbs regia habebatur. Hic Enricus genuit ex Taraſia Aldephonſum, qui mortuo patre ſucceſſit in principatu, & à principio Dux Portugalliæ dicebatur. Hic duxit vxorem Mafaldam filiam Comitis Maurienæ, ex qua ſuſcepit filium Sancium & Vrracam, quæ fuit poſtea vxor Fernandi Regis Legionenſis, & genuit ex ea filium Aldephonſum, de cuius genere poſt dicemus, & aliam filiam quæ Taraſia dicebatur, & nupſit Philippo Comiti Flandriæ & Hannoniæ, & fuit mortua ſine prole. Filius eius Sancius duxit vxorem nomine Dulcem, filiam Raimundi Comitis Barcinonæ & Vrracæ Aragonenſis, & ſuſcepit ex ea filios Aldephonſum qui ei ſucceſſit in regno, & habuit vxorem Vrracam filiam Regis Caſtellæ nobilis Aldephonſi, & genuit ex ea filios Sancium Regem Portugalliæ ſucceſſorem, qui etiam adhuc regnat. Habuit ſecundum filium Aldephonſum, qui duxit vxorem Matillam nomine de partibus Franciæ Babyloniæ Comitiſſam, & per eam habet hodie Comitatum. Habuit etiam tertium filium nomine Fredinandum, qui in Caſtella duxit vxorem Sanciam filiam Comitis Fredinandi. Habuit etiam filiam Alienor, quæ nupſit Regi Daciæ, & ibi fuit mortua ſine prole. Rex autem Sancius, de quo diximus, præter Aldephonſum cuius generatio iam eſt dicta, filium habuit alium nomine Petrum. Hic duxit vxorem filiam Argmengaudi Comitis Vrgellenſis, quæ expers prolis vitam finiuit. Habuit & alium filium Ferdinandum, qui duxit vxorem Flandriæ Comitiſſam, & antequam prolem ſuſciperet, vitam finiuit. Habuit & aliam filiā Taraſiam nomine, quæ Aldephonſo Regi Legionenſi fuit inceſtuoſo contubernio copulata ex quo ſuſcepit filium nomine Fernandum, & filias Sanciam atque Dulcem, & Fernando & Sancia iam defunctis, Dulcis remanet nondum nupta.

De inſignibus præliorum Regis Portugalliæ Aldephonſi.*

** inſignia.*

CAP. VI.

NVNC contexta generatione Principum Portugalliæ, ad Aldephonſum Ducem, de quo cœpimus, reuertamur. Hic Aldephonſus fuit ſtrenuus, & pertinax in agendis. Hic primus in Portugallia ſibi impoſuit nomen Regis, cum pater eius Comes, & ipſe Dux antea dicerentur, & ab Eugenio Papa tertio, cui regnum ſuum conſtituit cenſuale, multa priuilegia & indulgentias impetrauit. Hic apud Coimbriam conſtruxit monaſterium ſanctæ Crucis, quod donariis & poſſeſſionibus multis * ditauit. Conſtruxit & aliud monaſterium quod Alcobatia nominatur, quod multis dotauit poſſeſſionibus & ditauit. Cepit ſanctam Ireneam, Sintriam, & * Vlyſbonam, Elboram, & Alanquellum. Multa etiam loca quæ patriæ vtilitas expoſcebat, & muris firmauit, & diu deſerta nouiter populauit. Habuit bellum cum Fernando Rege Legionis, in quo fuit victus & captus, ſed clementia aduerſarii ſuis protinus redonatus. Propria autem morte deceſſit, [ſepultus Coimbriæ in monaſterio ſanctæ Crucis.] Cui ſucceſſit filius eius Sancius, de quo diximus, vir magnæ prudentiæ & ſtrenuus in agendis. Contra Mauros plurima bella geſſit, & Syluam nobilem ciuitatem animoſus obſedit, & aduentantibus ex Flandria plurimis bellatoribus demum cepit, & in ea pontificalem cathedram eleuauit, ſed poſtea incurſu Arabum * veniente remanſit primis incolis ſubiugata, expulſo inde catholico incolatu. Populauit etiam loca plurima, quæ in ditione Regis Portugalliæ adhuc extant, Caueam Iuliani quæ vulgariter dicitur Couillana, Guardiam, Montem ſacrum, Portum molarum, & Turres nouas, & multa alia, quibus remanſit, Portugallia dilatata. Et morbo* cronico diu detentus vitam finiuit, in monaſterio ſanctæ Crucis iuxta patrem traditus ſepulturæ. Huic ſucceſſit filius Aldephonſus in principio Chriſtianiſſimus, in fine ſuæ deditus voluntati. In diebus eius Alchazar & * caſtra alia in deditionem fidei catholicæ peruenerunt. Moriturus autem elegit in monaſterio Alcobatiæ ſepulturam. Poſt hæc Sancius filius eius ſucceſſit in regno. Huius temporibus Heluis, Iurmenia, Serpia, & multa alia caſtra Maurorum, Chriſtianorum victoriis acceſſerunt. Adhuc extat, & Dominus dirigat vias eius. Et vt genealogiæ Regum Portugalliæ ſeriem texeremus, à propoſito diuertimus aliquantum.

Rex primus Portugalliæ.
Mirabiliter adornauit.
Alcobatia.
Vlixbonā V. C. pro Ebora.
S. Irenea.
Sintria.
Olyſsimo.
Elbora.
Alanquellum.
Silua.
Flandria bellatores.
Violento.
Inter F. interim.
Cauea Iuliana.
Couillana.
Gronico. V. C.
Guardia.
Sacer mons.
Portus molarum.
Turres nouæ.
Caſtra videtur vt ſup ſæpe pro pagis pueblos & luegares accipere.
Alcazar.
Alcobatia.
Heluis.
Iurmenia.
Serpia.

Quod Imperator diuiſit imperium filiis ſuis.

CAP. VII.

NVNC ad geſta Aldefonſi Hiſpaniarum Regis, prout cœpimus, reuertamur. Mortuo itaque Aldefonſo Rege Aragonum, & ſubſtituto eidem Ranimiro monacho fratre

suo, cœpit Aldefonsus Rex Hispaniarum Aragoniam infestare, adeo quod ciuitates, & castra quæ sunt citra Iberum, & loca omnia occupauit. Tandem post longa certamina ea lege in concordiam redierunt, vt Rex Aragonum omnia supradicta teneret in feudo à Rege Hispaniarum, & ei fieret in* vasallum. Quod & fuit fideliter obseruatum vsque ad obsidionem Conchæ, in qua dicitur Rex Castellæ Aldefonsus nobilis Regi Aragonum Aldefonso hominium & dominium remisisse. Post hæc rediens * Legionem imposuit sibi Imperii diadema, & vocatus fuit deinceps Imperator. Habuit autem duas vxores, Berengariam atque Richam. Ex Berengaria genuit Sancium & Fernandum, Elisabeth & Beatiam. Elisabeth nupsit Ludouico Regi Francorum, ex qua genuit filiam quæ dicta fuit* Adelodis, & fuit vxor Comitis de Pontino. Et illa Comitissa genuit Mariam, quæ fuit mater Ioannæ Reginæ Castellæ & Legionis. Beatia nupsit Sancio Regi Nauarræ, & suscepit ex ea duos filios, & tres filias, de quibus superius est iam dictum. Post hæc consilio quorumdam Comitum Amalarici de Lara, & Fernandi de Transtamarim * discidia seminare volentium, diuisit regnum duobus filiis, Sancio & Fernando: Sancio primogenito dedit Castellam vsque ad sanctum Facundum, & Morum Reginæ, & Aggerem fumorum, & Oroniam, Couellas, Medinam, &* Areualum, & totum territorium Abulense, & inde sicut diuidit Calciata, quæ dicitur deguinea, & in Asturiis sicut diuidit ripa Oue. Residuum versus mare, * & Portugalliam dedit minori filio Fernando.

Sic V.C. — Concha. — Legione Imperatoriam coronam imposuit. — Pontinum. — Lara. — Transtamera. — Adeledis. — V. C semper. — S. Facundus. — Morum. — Agerfumorum. — Areualū V. C. — Oronia. — Couellas. — Medina. — Areualum. — Stratagumea. — Portugalia.

10

De captione Cordubæ. CAP. VIII.

20

POSTEA cum magna suorum multitudine metuenda vrbem aggressus est Cordubensem. Cumque prope eam venisset, Princeps Auengamia qui Cordubæ præsidebat, de viribus non confidens exiuit obuiam Imperatori, & claues obtulit ciuitatis eius dominio sese tradens. Cumque Imperator acceptasset oblata, recepit etiam ciuitatem, & in Mezquita Raimundus primas & Archiepiscopus Toletanus ritu catholico solēnia celebrauit. Cum vero ciuitas esset nimium populosa, nec Imperator sufficeret tot ibi ad conseruationem dimittere bellatores, qui possent resistere incolis, si vellēt forsitan malignari, demum consilio minus sano Auengamiæ qui ei ciuitatem dederat, commisit custodiam ciuitatis, & ille super librum Mahometi qui Alchoranus dicitur, sibi & Regi Sancio filio suo fecit hominium, & iurauit.

Corduba.

30

De aduentu Regis Franciæ in Hispaniam. CAP. IX.

POST hæc quidam maligni inter eum & Regem Franciæ volentes odium seminare, Regi Franciæ obrepserunt, dicentes Elisabeth vxorem suam esse ortam ex vilissima concubina, & Rex Ludouicus volens experiri suggesta, iter arripuit ad sanctum Iacobum veniendi. Quod præsentiens Imperator Burgis occurrit, turba herilium procerum comitatus, equorum & thesaurorum copiis adornatus, & gener eius ab eo & Rege Nauarræ qui cum eo venerat, gloriosissime est susceptus, ita quod ipse Rex Franciæ in aspectu tantæ gloriæ obstupebat. Cumque eum vsque ad sanctum Iacobum produxisset, inde rediens Toleti curiam celebrauit tam Christianorum, quam Arabum eius imperio subiectorum, cui etiam interfuit Raimundus Comes Barcinonensis. Cumque Rex Franciæ tam nobilem curiam inspexisset, admiratus omnia dixit coram omnibus protestatus, similem curiam, similem apparatum in orbis ambitu nusquam esse, nec tantam supellectilem se vidisse. Tunc imperator ostendens ei Comitem Barcinonæ, qui in magno & honorabili apparatu erat, Ecce, inquit, ex huius sorore Berengaria suscepi filiam quam vobis contuli in vxorem, & si vobis hanc ignobilem, & me inglorium suggesserunt, oculi vestri videant veritatem. Tunc Rex Ludouicus gratias egit dicens, Benedictus Deus quod filiam tanti domini ex sorore tanti principis habere merui in vxorem. Obtulit autem Imperator infinita donaria, quæ * sine valore numerum excedebant, sed nil eorum voluit recipere Ludouicus, nisi quendam Carbunculum, quem in corona spinę Dominicæ apud sanctum Dionysium collocauit, quem etiam memini me vidisse.

Burgis. — Sui.

40

50

De ortu Almohadum. CAP. X.

IN diebus autem huius Imperatoris Aldefonsi surrexit apud Arabes vir quidam nomine Auentumerth, homo in Astronomia & naturalibus valde doctus. Hic curiositate vigili inuestigans quæsiuit iuuenem filium figuli qui * Abdelmon proprio nomine dicebatur, & ei

Aldemon.

& ei suadens grandia prædixit eum Regem Arabum *affuturũ, qui mox consentiens* prophetiæ monitis acquieuit. Auentumerth autem asciuit quendam qui Almohadi vocabatur, & erat in Mahometi doctrina valde peritus, & cœpit librum Mahometi qui dicitur Alchoranus, exponere & docere, & Caliphe de Baldac, qui est Papa Arabum, & descendit generatiõnis linea de semine Mahometi, contraria prædicare, similiter contra Almorauides qui tunc culmen regni in Africa obtinebant, rebellia adhortari. Et tantam seduxerunt populi multitudinem, quod licet Rex Albadi qui erat Rex & dominus Almorauidum, cum eis sæpius concertasset, & etiam deuicisset, tanta fuit commotio eius gentis, quod non potuit præualere. Ille etiam Abdelmomus qui regalia exercebat, adiutus prædicatione Almohadi, & conciliis Auentumerthi, Regem Aboali vicit, & interfecit, & totum regnum obtinuit Africanum, & apud Marrochum gentis illius metropolim statuit sedem suam, & Almohadi quasi Dei prophetam in omnibus honorabat, cuius prædicatione totam Africam acquisiuit, & suo gladio subiugauit. Tandem etiam in Hispaniam cisfretauit, & fere suo dominio omnes Arabes incuruauit, & eo reuerso in terram suam, mortuus est Almohadi, quem Abdelmomus non longe à Marrochis regio funere sepeliuit. Et in tanta veneratione habetur, vt in necessitatibus suis ad eum recurrant subsidia petituri, & ab eius nomine complices huius sectæ Almohades nominantur. Alii tamen dicunt Almohades, vnitos interpretari. Post hæc mortuo * Abdelmuno filius eius Auenjacob successit in regno, qui in Hispanias veniens à quodam Christiano occisus fuit in Portugali. Cui successit frater eius * Aduenjuxeph, qui in bello Alarcuris repulit Christianos, & hoc mortuo successit ei filius eius Auenmahomath, qui in Nauis Tolosæ ab Aldephonso Rege nobili fuit victus quæ victoria discessionis & exterminii Almohadibus causam dedit.

A futurum P. futurum. Propheta.

Baldac.

Vide Historiam Arabum cap. 48, & 49.

Marrochum.

Abdelmunio.

Auenmcaps.

De captione Beatiæ & Almariæ. CAP. XI.

CVMQVE iam in purpura diadematis seminarium discidii germinasset Imperator, congregato exercitu obsedit Beatiam, & cum de suis aliqui recessissent, Sarraceni vndiq; congregati ad soluendam obsidionem ilico aduenerunt. Apparuit autem in nocte sanctus Isidorus confortans Imperatorem, & in congressu crastino se pollicens adiutorem. Igitur luce crastina apparente, inito prælio iuxta promissum sancti Isidori obtinuit Imperator, & fugatis auxiliis, Mauri incolæ, quia resistere non valebant, eius dominio se dederunt, & ei vrbis præsidium tradiderunt, quod ipse in continenti repleuit bellatoribus, & incolis Christianis, & remanserunt Mauri subditi sub tributo, & propter miraculum ecclesiam sancti Isidori conuentu regularium ordinauit, & donariis plurimis adornauit. Et inde procedens peruenit ad ciuitatem maritimam, quæ dicitur * Almaria. Cumque aliqandiu ibi mansisset, Raimundus Comes Barcinonæ, & naues Ianuensium aduenerunt. Qui cum eum in acquisitione fideliter adiuuissent, obtinuit, & sibi retinuit ciuitatẽ, & spolia omnia Ianuensibus est largitus, inter quæ inuentum fuit vas smaragdineum, vt scutella, & Ianuenses illo contenti cætera dimiserunt, quæ fere omnia Comiti Barcinonæ contulit Imperator. Et reuersus est Imperator inclytus victoria & honore, & Beatiam vsque peruenit, ibique relicto filio suo Sancio ad custodiam ciuitatis & Andugari, ipse Imperator per montem qui * Muratal dicitur, iter arripuit redeundi. Cumque venisset ad ilicem quandam frondibus densam & ramis, ibidem infirmitate vexatus vitam finiuit, & statim Fernandus filius eius timens à fratre suo Sancio præueniri, cum magnatibus regni sui regnum adiit Legionis.

Beatia, hodie Baesatemplum, vbi Diuo Isidoro sacrum.

Almeria hodie. Almaria.

Beatia. Et quesate ipse in marg. V.C. Andugarum. Muradal. Muratal.

De successione Regis Sancii in regno Castellæ. CAP. XII.

CVMQVE Rex Sancius qui Beatiæ remanserat, hoc sensisset, relictis omnibus * quæ vltra montem de Muratal Christianitas possidebat, ad funus patris velociter properauit, & cum primate Ioanne qui tunc aderat, patrem suum duxit Toletum, & ibidem in patriarchali ecclesia honorifice sepeliuit, & cœpit regnare æra millesima centesima nonagesima septima, & regnauit anno vno, & ex tunc cœpit assignati regni negotiis prouidere, & viuente patre vxorem duxerat nomine Blancam filiam Garsiæ Regis Nauarræ & Margelinæ filiæ Rotronis Comitis Perticarum, ex qua iam susceperat filium nomine Aldefonsum, qui trium annorum remanserat in morte Imperatoris. Hic Rex Sancius tanta benignitate pollebat, quod clypeus nobilium dicebatur, & tanta congerie virtutum clarui t, vt pater pauperum, amicus religionum, defensor viduarum, tutor pupillo-

Beatia quæ V.C.

Æra 1197.

Pertica.

rum, iustus iudex omnium ab omnibus vocaretur. Nihil arduum reputabat quod ad cordis magnificentiam pertineret, ascensiones virtutum in corde suo continue disponebat, & munditiam amans ad ea quæ virtuosum faciunt, anhelabat. Quid de moribus eius, de strenuitate in hostes, de liberalitate in omnes, de iustitia in suos, de pietate in fratrem, de deuotione in ecclesias, de timore in Deum dicam? Huic pater diuisit imperium, sed ipse virtutes omnium in se virtutum fibula colligauit.

De restitutione magnatum Legionis per Regem Castellæ.*

Magnatorum.

CAP. XIII.

10

REx autem Fernandus cum esset pius, misericors, & benignus, susurronum tamen linguis aures credulitate facili inclinabat, qui volentes regni exordia perturbare, mala de quibusdam Comitibus suggesserunt, & ipse eorum susurris inclinatis abstulit eis temporalia feuda quæ tenebant. At illi Regem Castellæ Sancium adierunt, qui statim congregato exercitu venit ad sanctum Facundum. Quod cum Fernandus Rex Legionis audisset, verens cum fratre committere, habito suorum consilio, fratris arbitrio se commisit, & cum paucis equitans venit ad fratrem velocissime sine armis. Ipso vero improuisis omnibus veniente, Rex Sancius in mensa conuiuii consedebat, & adeo Rex Fernandus venit festinus, quod vix potuerunt ei assurgere conuiuantes. Rex autem Sancius, vt improuisus aduentus potuit tolerare, eum recepit curialiter, & iucunde, & iuxta se in* collegio regio collocauit. Erat autem Rex Fernandus de cultu non curans, & venit illotus vestes & caput. Cumq; vidisset eum Rex Sancius qui munditiam vestium & corporis diligebat, fecit in continenti balneum præparari, & tandiu in mensa non comedens expectauit, donec lotus corpus & caput, optimis vestibus innouatus, in conuiuio cultu regio sedit ornatus. Et cõuiuio splendide celebrato, Rex Sancius aduentus sui causam, & cuius cõsilio sic aduenerat, sciscitatur. Cui respondit: Ad vos tanquam ad patrem & dominum veni securus, de virtute bona præsumens, & supplico quod regni mei fines inuadere non velitis, quia etiam si velletis, vobis hominium facere sum paratus. Cui Rex Sancius sic respondit: Absit à me, vt terram quam pater meus vobis contulit, meæ subiiciam potestati, vel frater meus, filius tanti patris, alicui hominio sit astrictus. Sed cum pater noster regnum nobis diuiserit, & vos vestris, & ego meis & prouentus & terram tenemur magnatibus impartiri, quorum auxilio patres nostri terram perditam habuerunt, & Arabes repulerunt. Reddatis ergo feuda sua Comiti Pontio de Minerba, & aliis magnatibus quos priuastis, & non credatis susurronibus cõtra eos, & ego in continenti recedo. Tunc Rex Fernandus cum esset piissimus & benignus, omnia quæ Rex Sancius dixerat, acceptauit, & statim ab inuicem amicabiliter recesserunt.

S. Facundus.

Consessu V.C.

20

30

Quod Calatraua data fuit Abbati Fiteriensi, & de morte Regis Sancii.

CAP. XIIII.

QVIBVS* peractis Rex Sancius venit Toletum, & rumor increbuit, quod Arabes veniebant cum magno exercitu Calatrauam. Fratres autem militiæ templi qui arcem Calatrauæ tenebant, timentes quod non possent Arabum violentiæ obuiare, ad Regem Sancium accesserunt supplicantes, vt & arcem & villam Calatrauæ reciperet, quia non erat eis facultas Arabibus resistendi, nec inuentus fuit aliquis de potentioribus qui vellet defensionis periculum expectare. Erat autem tunc temporis in vrbe Regia Raimundus, homo religionis, Abbas Fiterii, & cum eo monachus quidam qui Didacus Velasqui dicebatur, homo nobilis, & quondam strenuus in officio militari, & de Buronæ partibus oriũdus, & à iuuentute cum Rege Sancio enutritus. Qui videns Regem solicitũ pro discrimine Calatrauæ, suasit Abbati, vt à Rege peteret Calatrauam, & licet Abbas se à principio retraxisset, demũ consensit monacho, olim militi, supplicanti, & accedens ad Regem petiit Calatrauam. Et licet aliqui fatuum reputarent, tamen sicut Domino placuit, Rex consensit: & Abbas cum monacho in continenti venerunt ad primatem Ioannem qui tunc præerat ecclesiæ Toletanæ. Qui audiens sanctum propositum gratias egit Deo, & statim rerũ suarum dedit auxilium, & fecit publice prædicari, vt omnes euntes in auxiliũ Calatrauæ omnium peccatorum veniam mererentur. Et facta est tanta commotio in ciuitate, vt vix esset qui aut in propria persona non iret, aut equos, aut arma, aut pecunias in subsidium largiretur. Et Rex Sancius in continenti dedit Abbati & sanctæ Mariæ de Fiterio in possessionem perpetuam, villam & præsidium Calatrauæ. Et Abbas cum Didaco Velasqui monacho venit

His peractis.
Calatraua.

Fiterium.

Burona.

40

50

venit duce Domino Calatrauam,& sic est factum dispositione altissimi ordinante, quod Agarenorum exercitus,de quo rumor increuerat,non aduenit. Et tunc multi quos deuotio incitauit,temperato habitu, vt militaris agilitas exposcebat, eorum ordinem receperunt, & in continenti cœperunt contra Arabes cædes & prælia exercere,& Domino adiuuante prosperatum fuit opus in manibus monachorum. Tunc Abbas reuersus ad monasterium,armenta,& greges,& cætera mobilia quibus tunc temporis Fiterium abundabat, nec non & multitudinem bellatorum quibus stipendia & viatica ministrauit,duxit secum veniens Calatrauam, exceptis debilibus & ægrotis quos ad ministerium monasterii dereliquit,& vt audiui ab his qui viderant,fere viginti millia hominum secum duxit.Et hic fuit in Fiterio primus Abbas. Mortuus autem sepultus est in villa quæ Cirolos dicitur, prope Toletum,vbi Deus per eum(vt fertur)miracula operatur.Didacus autem Velasqui postea diu vixit,quem etiam memini me vidisse, & obiit in monasterio sancti Petri de Gomello, & ibi sepultus requiescat in pace. Rex vero Sancius postquam dedit Fiterio Calatrauam, consummatus in breui compleuit tempora multa. placita enim erat Deo anima illius, & ideo * festinauit eum Dominus educere de medio iniquitatis, & dare ei imperium non diuisum. Obiit autem Toleti secundo Kalend.* Septemb.cui regni,& vitæ anni circulus finem dedit.Regnauit enim anno vno, diebus duodecim,iuxta patrem sepultus in maiori ecclesia Toletana.

Ciroli,hodie Ciruelos. *Gomello.* *Festinauerat.* *Nouemb. Cuius.*

De Rege Aldefonso,& persecutione quam infantia tolerauit, & nuptiis eius. CAP. XV.

POST obitum desiderabilis Sancii successit ei filius nomine Aldefonsus trimus, & patris priuilegio amplectendus,æra millesima centesima nonagesima octaua. Hunc genuerat ex Blanca filia Garsiæ Regis Nauarræ. Hic ab infantia vultu viuax,memoria tenax,intellectu capax. Sed quia regnorum principia vix carent discordia etiam in adultis, multi de suis qui ad discidia inhiabant,Fernando Regi Legionensi infantis patruo suaserunt, vt Regis pueri initia perturbaret. Qui continuo acquiescens aliquas ciuitates & oppida occupauit,ita vt ipse Rex paruulus quæreretur. Causa autem huius seditionis (vt dicitur)ista fuit.Cum desiderabilis Sancius pater eius videret diem obitus imminere, vocatis magnatibus mandauit omnibus,vt terrarum dominia quæ ab eo tenebant feudo temporali, vsq; annos quindecim retinerent,& tunc filio suo fideliter resignarent. Cumque puer Guterrio Fernandi de Castro à desiderabili Sancio fuisset commissus, & ipse post patris obitum custodia pueri diligentiam adhiberet,accesserunt ad eum Garsias Garsiæ de Atia, Comes * Amalaricus, Comes Aluarus, * Nunius Petri de Lara,& hi tres vltimi erant fratres, filii Comitis Petri de Lara & Auæ Comitissæ.Garsias Garsiæ erat frater eorum ex matre,& filius Comitis Garsiæ qui in bello Vclesii cum infante Sancio fuit occisus. Itaq; omnes suaserunt Guterrio Fernandi de castro, vt daret puerum Comiti Amalarico qui erat potens, & * charus habitantibus Extrematuram, & sic posset terræ seditio complanari, & ipsi autem Guterrio Fernandi tanquam maiori deferrent. Erat enim vir grandæuus & honorabilis,qui etiam desiderabilis Sancii patris pueri curam habuerat, cum viueret Imperator. Hic dicitur fere quingentos milites manu propria accinxisse cingulo militari, & habuit vxorem nomine Theodam, ex qua tamen prolem aliquam non suscepit,sed habuit fratrem nomine Rodericum Fernandi, qui fuit Caluus agnominatus.Hic habuit quatuor filios Fernandum Roderici,& Aluarum Roderici,& Petrum Roderici, & Guterrium Roderici,& filiam Sanciam Roderici, quæ fuit vxor Aluari Roderici de Guzman. Cumque Guterrius Fernandi adhibuisset fidem verbis Comitis Amalarici, & fratrum suorum,eorum fidei commisit infantem,& infantem receptum Garsiæ de Atia tanquam maioris custodię commiserunt.Ipse vero cum esset simplex & rerum non prouidus dispensator,quęsiuit a fratribus vnde posset de sumptibus prouidere. Ipsi vero gaudentes eo quod ad custodiam pueri anhelabant, dixerunt ei, vt se ab expensarum onere expediret, & traderet puerum Comiti Amalarico. Quod & ipse acceptans sumptibus caruit, & regimine & honore.

Æra 1198. *Almaricus toto hoc cap.& seq. Atta Nunius, Clarus.* *Extrematura.* *Guzman.* *Atia.*

*De * dispensatione magnatum Castellæ super custodia Regis Castellæ, & de fuga eiusdem in * Atentiam.* CAP. XVI.

Dissensione. recte. *Atentia.*

CVM vero Guterrius Fernandi percepisset hos fratres cum Rege paruo rebellare, iuxta quod promiserat, petiit ab eis restitui sibi Regem. Quem ipsi tanquam impro-

Castrum. Lara.

uidum deriserunt. Cumque inter vtramque domum, de Castro videlicet, & de Lara, longa concertatio incidisset, multa hinc inde pericula, multa homicidia acciderũt, adeo quod hæc discordia occasionem præbuit Legionensibus præualendi, in tantum quod & aliquã partem Castellæ & extremorum Dorii occuparent. Cumq; Comes Amalaricus & fratres sui sibi timerent, Regem puerum Soriæ dimiserunt sub * fidei custodia in parochia sanctæ Crucis. Inter hæc autem Guterrius Fernandi vitam finiuit, & in monasterio sancti Christophori de * Eucis fuit sepultus, & Comes Amalaricus in continenti petiit terram à nepotibus Guterrii Ferdinandi, sed illi vsque ad quintum decimum annum pueri iuxta statutũ Regis Sancii patris sui reddere noluerunt. Vnde & ipsi corpus Guterrii Ferdinandi inhumaniter exhumantes, de proditione, nisi terram restituerent, * reputarunt. Sed nepotes eius ab impetitione huiusmodi liberarunt dicentes, quod Rex ab ipso nunquam petierat terram suam. Vnde iam mortuus non poterat criminari, & sententia curiæ absolutus propriæ restituitur sepulturæ. Cumq; in nepotes eius vellent obiecti criminis infamiam retorquere, responderunt se testamentali edicto Regis Sancii terram sibi creditam vsque ad annos quindecim retinere, & tunc parati erant terram restituere Regi suo. His decertationibus inflammati terram Regis pueri cum deberent fideliter regere & tueri, incursionibus & cladibus affecerunt, & crescentibus malis vsque adeo res processit, vt Regi Legionensi fere totius regni, & etiam Toleti per duodecim annos soluerentur reditus & tributa, & Comes Amalaricus ad tantæ necessitatis articulum fuit ductus, vt Regi Legionensi facere hominium cogeretur de dando Rege puero in vassallum. Cumque cum ipso Rege Soriam peruenisset, vt iuxta hominium Regem puerum reciperet in vassallum, facto concilio Soriensi, illi quorum fidei Rex tenellus fuerat deputatus, Amalarico Comiti sic dixerunt. Liberum vobis damus, & liberum custodite. Et tunc puer à quopiam concitatus in brachiis * baiuli cœpit flere, & in domum ducitur sub specie cibi dandi, vt sic à fletu cessaret, & patruo traderetur. Tunc Petrus Nunii de fonte * Almexiri, miles strenuus & fidelis, Regem puerum protexit sub cappa, & velocissimo equo insidens ea die ad castrum sancti Stephani duxit eum. Cumque in Concilio Soriensi Rex Legionis, & Comites, & Barones varia varie pertractarent, & simulatum somnum Regis pueri spectarent, Rex Legionis de puero percunctatur. Erat enim spectatione & desiderio fatigatus. Et dum quæreretur à pædagogo pueri * quonam esset, respondit: miles venit qui eum duxit patruo præsentandum. Cumq; Comites moram variis protractionibus procurarent, demum in ciuitate facta perturbatione non modica, ea conditione à Rege patruo recesserunt, vt solicite inquirentes vbilibet inuenirent, puerum restituerent iuxta pactum. Et ea nocte ad sanctum Stephanum peruenerunt. Sed Comes Nunius quasi quæsiturus puerum præcurrit, & inde assumpto puero sequenti die Atentiam se recepit, & pacta & hominia pro liberatione domini non curauit. Quod audiens Rex Fernandus doluit reputans se delusum, & misit quendam militem Comiti Amalarico qui eum de infidelitate & periurio appellaret. Qui attendens pro liberatione domini naturalis quidlibet faciendum, & tenellum dominum omnibus præponendum, nuncium qui ad reptandum venerat, iocose delusum sine responso alio remiserunt. Tandem cum Rex Ferdinandus Comitem Amalaricum præsentialiter reptaret, Comes Amalaricus sic dicitur respondisse: Si sum fidelis, aut proditor, aut aleuosus, nescio, sed quocunque modo potui, tenellum puerum dominum meum à seruitute indebita liberaui, cum sim eius dominii naturalis. Ad hæc omnium iudicio est ab imposito crimine absolutus.

fideli
Eneis V.C.
reptauerunt.
inf. cap. 1. lib. 7.
Soria.
al Banili. leg. Baiuli ex Cod. scripto.
Almarici.
f. quonam isset? vel. puer quonã isset?

10 20 30 40

Quod Rex Fernandus obtinuit fere totam Extrematuram.
CAP. XVII.

OCCVPAVIT itaque Rex Fernandus omnes ciuitates, & castra, & villas, præter paucissimas in quibus Rex puellus receptabatur aliquãdo minus tute, & qui adhuc à mammillis nutricis paruulus dependebat, ætatis gratia fauorabilis, naturæ beneficio innocens, patris priuilegio amplectendus, futurorum indiciis obseruandus, quasi iam reus, vel nocens ad mortem quæritur, quasi non verus hæres exhæredatur, quasi non filius primogenitus Imperatoris, qui debebat esse hæres ex integro, à patrimonio effugatur. Quid mali fecit, qui loqui non poterat, qui nec statum suæ infantiæ agnoscebat? nisi hoc dignum persecutione dicatur, quod quicquid possibilitati illius ætatis suberat, hoc in puero bonorum præsagiis monstrabatur, quæ omnia processus infantiæ iam in pueritia ostendebat, in qua regalis grauitas leuitatis puerilis ignara successione temporum mirabiliter coalebat. Quæque in aliis principibus vix ætas etiam operatur, in isto gratia superabat. Itaque puerorum

50

ludicra

Indicra vir mente transcendens, & bella plurima contra patruum decenter exercuit, & munitiones plurimas immerito perditas merito recuperauit, fauentibus sibi Amalarico & Nunio Comitibus, & plurimis magnatibus qui toto tempore vitæ suæ ei inseparabiliter & fideliter adhæserunt, qui etiam eum propriis humeris & brachiis nutrierunt. Nec etiam fuit locus vel ciuitas, licet Regem Fernandum prędictis de causis stulta vulgi mobilitas sequeretur, in quibus aliqui saniori & fideliori mente præditi Regi puero nō fauerent. Vnde & quidam ex eis persecutionem & damna à Fernando Rege & suis complicibus pertulerunt, & ipsi magis elegerunt cum vero domino fideliter exulare, quam fide læsa vtilitatis causa indebito principi obedire. Horum nomen & genus etiam hodie habetur in omni-
10 bus regni finibus gloriosum, remuneratione plenum, opprobrio vacuum, potentia sublimatum, familiaritate regia honestatum.

De commendatione fidei seu fidelitatis. CAP. XVIII.

QVID fide gloriosius? impossibile est enim Deo placere quempiam sine fide. Si prima gratia in iustificatione impii fides à Theologis prædicatur, per hanc damnatus homo gratiæ redonatur. Quid fidelitate potius appetendum? cum enim sit vtilis & honesta, sine hac Deus, qui omnia potest, noluit mundum regi, quia si hæc periret, homo homini non subesset, nec quisquam ab alio tutus esset, & conuictus inter homines * non adesset, *nullus esset.*
20 sed nec quisquam sufficeret sibi solus, & ita cōgregatio hominum deperiret: igitur cuncta pro nihilo facta essent. Fides itaque sit præuia omnibus, per quam quilibet Deo placet, qui est Dominus dominorum, fidelitatem etiam circa inferiores tanquam pupillam oculi inuiolatam custodiat & illæsam. Nunquam enim hæreditatis eius tuta possessio violatur, & eius negotiatio nunquam mercede fraudatur, nō est in ea labor sine præmio, nec est timor sine adiutorio, oculi eius securi, frons velari nescia non indiget velamento, tuta in occulto, * gloriosa in publico, iucunda inter amicos, nobilis inter odiosos, probris infesta, laudibus *tuta in publico.* gratiosa, ab omnibus acceptatur, etiam vbi displicet approbatur. Sed & vitiorum monstrosa caterua fidelitatem abnuens, quam in se renuit, in aliis concupiscit. dignitate enim humanæ naturæ conspicua non prono, sed vultu incedit erecto, & terras dedignata simi-
30 lis cælestibus inuenitur. Quiescit securitate conscientiæ, roboratur spei magnitudine, tota pura, tota desiderabilis, tota vtilis inuenitur. Hanc exquisiuit à iuuentute sua Aldefonsus desiderabilis Sancii filius, qui cum esset paruulus (vt dictum est) & fere regno priuatus, suorum fidelitate & industria recuperauit perdita, acquisiuit non habita, * reædificauit deserta, donec iaceret fundamenta vrbium, & erigeret excelsa turrium, & ruinas à sæculis repararet. Proficiebat enim apud Deum & homines sapientia & ætate. Persequentium manus euasit suorum solertia liberatus. Tandem etiam * Toletum obtinuit, quam duodecim annis occupauerat Rex Fernandus. Persecutus est persecutorem, & quem iniuste senserat hostem, sæpe persecutus est fugientem. Omnia enim quæ perdiderat, acquisiuit, & etiam Infantaticum, quod sub dubio vertebatur. Erexit eum Deus altissimus, & magnificauit
40 eum Creator ipsius, donec stabiliret illi solium gloriæ, & exaltaret ei diadema victoriæ. In fraude circumuenientium illi affuit, & honestum gloria fecit illum, custodiuit eum ab inimicis, & à seductoribus tutatus est illum, & dedit illi certamē, vt vinceret, & sciret quoniam omnipotens regit Reges, & per eum principes tenent terram. Obtinuit itaq; omnia quæ fuerant patris sui.

abundat re.

Toletum 12. annis sub rege Legionensium; quo videtur ex scripturis vetustis falsum.

De Rege Fernando Legionensi filio Imperatoris. CAP. XIX.

NVNC à prosecutione propositi aliquantulū diuertētes Regis Fernandi magnalia prosequamur. Fuit autem Rex iste Fernandus pius, hilaris, liberalis, strenuus, benignus, & in præliis fortunatus, erga religiones & ecclesias sic deuotus, vt eis fere omnia regalia
50 largiretur, quę tamen filius eius postea reuocauit, & adeo communis omnibus habebatur, quod tanquam regularis, in mobilibus fere proprium non habebat, & quamuis industria * immoratus, plus fauore quam timore ab omnibus amabatur. Et accepit vxorem Vrracam nomine, filiam Regis Portugalliæ Aldefonsi, ex qua suscepit filium nomine Aldefonsum. Rex igitur Fernādus, licet gener, Regi Portugalliæ, pacificus raro fuit. Vnde ad consilium cuiusdam * Vernali qui à Rege Portugalliæ læsus effugerat, locum optimum populauit qui dicitur Ciuitas Roderici, ex qua Portugalliæ intulit multa mala. Populauit etiam Letesmam in territorio Salamantino, & Granatam in territorio Cauriensi, Beneuentum, & Coiancam quæ nunc Valentia dicitur, in diœcesi Ouetēsi, Villarepandum, Mansellam, & Maioricam in diœcesi Legionensi, castrum Toraph in diœcesi Zamorensi.

minoratus.
Vernuli V. C. f. Vernalis
Sed infr. 24.
Roderici ciuitas.
Letesma.
Granata.
Beneuenta.
Coianca.
Valentia.
Villarepādum.
Mansella.
Maiorica.
Castrū Toraph.

De bello eiusdem cum Salamantinis. CAP. XX.

CVM QVE Salamantina ciuitas cæteras regni vrbes & habitatoribus & terminis superaret, indignati ciues eo quod Rex eorum terminos decurtabat, contra Regem fauentibus sibi Abulensibus seditionem mouerunt, & in valle Muze pariter cōgregati cum duce quodam qui Munio Rauia dicebatur, cum Rege Fernando prælium inierunt, & præter spem omnium victoria Regi prouenit, & ducem quem sibi * fecerant, Munionem Rauiæ viuum cepit, quem capitali sententia condemnauit. Et sic maioribus sibi fauentibus, quorū sententia principio non potuit præualere, vim vulgi multitudine faciente, demum experti præsumptionis flagellum, & potentia minorati, nunc suis maioribus & suo principi pro venia supplicabant, & sic Rex victor ciuitatem, vt voluit, subiugauit, maioribus qui sibi fauerant, honoratis. Post hæc Rex Fernandus corpus Regis Ranimiri Destrianæ sepultum Astoricam transtulit, & in cathedrali ecclesia sepeliuit.

Vallis Muza.

præfecerant.

Destriana.

Astorica.

De succursu ciuitatis Roderici. CAP. XXI.

ERAT autem tunc temporis vir nobilis, de quo diximus, ex Castella Fernandus Roderici agnomine Castellanus, qui postquam feuda quæ tenebat, Regi restituerat Castellano, recesserat à Castella, & transiuit ad Agarenos, & cum eorum maxima multitudine ad ciuitatem Roderici venit festinus, vt præoccuparet locum & incolas improuisos. Sed dicitur sanctus Isidorus custodi sacrorum suæ ecclesiæ aduentum prædicti principis & Arabum reuelasse, * vt ipse Fernando similiter reuelaret, & Rex Fernandus audiens egit gratias, in continenti properans ad subsidium obsessorum. Sed quia ciuitas nondum erat muris munita, populatores quadrigas, & scrinia, dolia, arcas, & lectos, & lignamina omnia in circuitu posuerunt, quibus vsque ad aduentum Regis hostibus institerunt. Rex autem veniens inuictus animo, confisus in Domino, & oraculo confortatus, cum obsessoribus concertauit, & maxima eorum multitudine interfecta quæ vix poterat numerari, alios egit fuga, alios retinuit in captura: & munita ciuitate Roderici quieuit terra à præliis diebus multis.

Et & ipsi Regi Ferdinand.

Roderici ciuitas.

De bello Fernandi Roderici. CAP. XXII.

ET Rex Fernandus optans strenuos, Fernandum de quo diximus reuocauit. Sed idem Fernandus quiescere nesciens cœpit inuadere Castellanos, & in campis Gotthorum, in loco qui dicitur Lubricale, pugnauit cum Comitibus Castellanis, & socerum suum Osorium Comitem qui degebat tunc temporis in Castella, & Aluarum Guterrii fratrem Roderici Guterrii interfecit, & multis aliis fugatis, captiuatis, & interfectis, Comitem Nunium & Rodericum Guterrii captiuauit, qui tamen postea recepto reuertendi * hominio taliter discesserunt, vt Comes Nunius statuto tempore, & Rodericus Guterrii postquam sepelisset Aluarum Roderici, se restituerent captioni. Sed cum Rodericus Guterrii esset sagax, fratrem suum in sarcophago posuit, & tamdiu distulit sepelire, donec Fernandus Roderici vitam finiuit, & sic fuit a captiuitate sua hominio liberatus. Comes autem Nunius die & loco quo redire debebat, assumptis secum sexcentis militibus venit Donias, & in præsentia omnium Fernandi Roderici se obtulit captioni dicens coram omnibus, Ecce adsum, & iuxta condictum me recipite in captiuum. Sed cum Fernando Roderici non esset facultas sexcentis militibus resistendi, nemo manus in eum iniecit. Et Comes Nunius protestatus coram omnibus captiuitati se tempore placiti obtulisse, abiit liberatus, & sic sollicitudo delusa est captiuantis. Occiso autem Osorio Comite Fernandus Roderici filiam eius quam in vxorem duxerat, dereliquit afflictæ addens afflictionem: sed ipsa nupsit Petro Ariæ, ex quo genuit Rodericum Petri de villa Luporum. Et post paucos dies Rex Fernandus sororem suam ex parte, nomine Stephaniam, ei matrimonio copulauit, ex qua suscepit idem Fernandus filium Petrum Fernandi, qui fuit postea magnus, & coram Regibus honoratus.

Lubricale campi Gotthici.

* C. Hominium agit & in aliis plerisque locis

Donia.

De victoriis Regis Fernandi, & morte eius. CAP. XXIII.

ALDEPHONSVS autem Rex Portugalliæ dolens quod Rex Fernandus ædificauerat ciuitatem, misit exercitum cum filio suo Sancio primogenito contra eam. Sed quia Rex Fernandus à Rege Castellæ infestabatur, diuiso exercitu partem reliquit quæ occurreret,

reret Castellanis, partem duxit contra exercitum Portugallis, & occurrit filio Regis Sancio venienti in termino ciuitatis, in loco qui dicitur Arganale, & cōserto prælio, Regi Fernando victoria Portugalensibus cessit fuga, & multis occisis, multisque fugatis, cæteri Regis clementiæ se dederunt, quos non vt victor euertit, sed vt clemens abire permisit. Rex autem Portugalliæ indignatus cœpit Galleciam infestare, & occupauit totam Linciam, & Turonium, & alia multa loca. Deinde congregato exercitu Badallocium est aggressus, quæ in diuisione acquirendorum prouenerat Regi Fernando. Cumque super hoc nuncius aduenisset, Rex Fernandus congregato exercitu bellum intulit Aldephonso, & cum succumberet exercitus Portugallis, Rex eorum confugit ad eam de qua agitur ciuitatem. iam enim fere duas partes occupauerat ciuitatis Agarenis in arce conclusis. Sed nec ibi quidem se tutum existimans, dum per portam effugeret ciuitatis, quæ pessulo ferreo claudebatur, impegit ad pessulum, & crure confracto vix in equo poterat residere. Vnde & ilico fuit captus, & Regi Fernando satis miserabilis præsentatus. Quem benigne suscipiens Rex Fernandus iuxta se in consessu regio collocauit. Sed Rex Portugalliæ grauis discriminis attendens statum, confessus est se Regem Fernandum indebite offendisse, & pro satisfactione regnum obtulit & personam. Sed Rex Fernandus pietate solita mansuetus, suis contentus Regi Portugalliæ sua remisit. Tunc restituit Rex Aldephonsus Regi Fernando Luniam, & Turonium, & cætera quæ suæ fuerant ditionis, & dimissus ad propria est reuersus, nec propter læsionem tibiæ potuit postea militare officium exercere. Rex autem Fernandus cum iterum Badallocium obsideret, egressi ad eum Agareni ab arce se ei cum præsidio tradiderunt, quorum hominio & fide susceptis præfecit eis quendam Arabem qui Abenhabel dicebatur, cuius fidei commisit custodiam ciuitatis. Sed Rege ad patriam redeunte præditus Arabs oblitus fidei continuo rebellauit, & Amiramomenino se tradens Regem Fernandum postea grauiter infestauit. Arabes autem attendentes Regem Aldephonsum debilitate qua diximus, præpeditum, eundem in castro sanctæ Ireneæ congregata multitudine obsederunt. Quod audiens Rex Fernandus in succursum eius celeriter properauit, & eius aduentu territus Rex Aldephonsus timuit ne ad vindicandas iniurias adueniret, sed cognita veritate egit gratias, vt debebat. Agareni autem Regis Fernandi præsentiam non ferentes ab obsidione continuo recesserunt. Et Rex Fernandus ad regnum rediens dimisit Vrracam vxorem, quia eum consanguinitatis gradu tertio attingebat, & duxit vxorem Tarasiam filiam Comitis Fernandi, quæ fuerat vxor Comitis Nunii de Castella. Et ea mortua duxit Vrracam filiam Lupi Comitis Naiarensis, ex qua suscepit duos filios Sancium & Garsiam, quorum vterq; expers prolis vitam finiuit. Cæterum Rex Fernandus annis triginta vno in regno fœliciter consummatis, obiit Beneuenti æra millesima ducentesima octaua, & in ecclesia beati Iacobi est sepultus iuxta auum suum Comitem Raimundum & Imperatricem Berengariam, matrem suam.

Arganale. *Lincia.* *Turonium.* *Badallocium.* *Lunia.* *Turonium.* *Æra 1208.*

De Rege Aldephonso, & eius militia, & filiis. CAP. XXIIII.

MORTVO Rege Fernando, successit ei eius filius Aldefonsus. Hic fuit homo pius, strenuus, & benignus, sed* successionum vicissitudine mutabatur, & à consobrino suo Aldephonso Rege Castellæ & Sancio Rege Portugalliæ infestatus circa* principium regni sui venit ad Regem Castellæ & in curia Carrionis accinctus ab eo cingulo militari, manum eius fuit in plena curia osculatus, & in eadem curia Rex Castellæ nobilis Aldephonsus Conradum filium Frederici Imperatoris Romani accinxit similiter cingulo militari, & ei filiam suam primogenitam Verengariā desponsauit. Sed ipso Conrado in Teutoniam reuertente prædicta domicella desponsationi continuo contradixit, & per Gundisaluum Toletanum primatem & Gregorium Sancti angeli Diaconum Cardinalem Apostolicæ sedis legatum* diuortio celebrato, puella Verengaria* mansit innupta. Et sic ad tempus quieuit terra pace amicabiliter reformata. Sed quia (vt diximus) auriculariorum susurris ad varia trahebatur, eorum consilio duxit Tarasiam filiam Sancii Regis Portugalliæ in vxorem, licet essent consanguinei in* secundo gradu, ex qua suscepit Sanciam & Fernandum, qui fuerunt mortui sine prole, & aliam filiam quæ Dulcis dicitur, & adhuc viuit. Et in odium Regis Castellæ fuit hoc* contubernium procuratum. suggerentibus enim suis vernulis, dolebat se à Rege Castellæ recepisse cingulum militare, & tamen ab illa vxore fuit iudicio ecclesiæ separatus. Demum inter ipsum & Regem Castellæ guerris & vastationibus perpetratis, duxit vxorem dominam Verengariam Regis Castellæ filiam, de cuius virtutibus post dicemus, & suscepit ex ea filios Fernandum, cui Castellæ & Legionis prouenit postea principatus, & Aldefonsum: & duas filias, Constantiam, quæ fuit in Bur-

susurronum. *primordia.* *Bereng.* *Diuortium sup. lib. 5. cap. 9. cap. 13.* *Illicitum connubium in 2. gradu, infr. in fine cap.* *connubium.*

gensi monasterio monialis, & Verengariam, quæ nupsit Ioanni de Brena, qui ex parte vxoris quam habuerat, Hierosolymitani regni ad tempus negotia ministrauit. Postea vero filiam suam quam ex prædicta Verengaria susceperat, Baldouino Imperatori Constantinopolis desponsauit, & quia idem Baldouinus adhuc puer à Græcorum incursibus non poterat Imperium defensare, sedes Apostolica Ioanni dicto Regi commisit Imperium toto tempore vitæ suæ, & sic fuit deinceps Imperator, & vxor eius Verengaria Imperatrix. Quibus defunctis Baldouinus cum vxore sua Maria in Imperii culmine dominantur, & dominus custodiat eorum statum. Rex autem Aldephonsus & Regina Verengaria susceptis filiis supradictis propter consanguinitatem fuerunt ab Innocentio Papa tertio separati. Et postea inter Reges guerræ & vastationes vix aliquo tempore cessauerunt, Rege tamen Castellæ in omnibus præualente, & de regno alterius castra & plurima occupante: sed tamen nec sibi, nec filio, sed nepoti Fernando omnia acquirebat. 10

De actibus Aldephonsi Regis Legionensis. CAP. XXV.

Abenhur. *Cancres.* *V. C. Vandaliæ* *Hæc abundant ex V. C.* *Absunt hæc vsque ad finem cap. in Tolet. scripto codice.*

VERUM in senectute positus Rex Legionis actus suos Domino dedicauit, & Arabibus mouit guerram, & obtinuit ab eis Montem angii, Emeritam, Badallocium, Alcantaram, atque *Canceres. Populauit etiam Saluam leonem, Saluam terram, & Sabucale, & alia plurima loca, per quæ regni terminos ampliauit: [& conflixit etiam cum *Auhenhuc industrio Sarraceno, qui nuper expulsis Almohadis *Vouandaliæ vsurpauerat monarchiam. Sed bello subactus Aldephonso Regi prope Emeritam dedit terga, & victa Emerita dedit manus.] Mortuus est autem in Villa noua de Sarria æra millesima ducentesima sexagesima octaua, & in ecclesia beati Iacobi requiescit, & reliquit duas filias Sanciam atque Dulcem, quibus etiam successionem regni legauit. Sed quia omnes regni nobiles tam de ciuibus, quam de aliis olim filio suo Fernando iurauerant, non potuerunt regnum filiæ obtinere. Sed aliquantis discidiis procuratis, & ciuitatibus, & nobilibus in varia studia separatis, nobilis Verengaria Regina Castellæ *interposuit partes suas, & sic omnes gratiæ solertia dulcorauit, quod licet infantes quam plurimos fautores haberent, & munitiones, & castra quam plurima in omnibus fere regni finibus possiderent, ad hoc infantes & matrem eorum Reginam Tarasiam necessitate induxit, vt eius gratiæ se sponderent. Vnde paternæ largitatis in omnibus imitatrix curialitate sua *vt infantes coadiuuarent, magnos reditus fecit à filio assignari, & sic obtinuit pacifice regnum patris æra millesima ducentesima sexagesima octaua.] 20 30

artes. *infantibus suis quo ad viuerēt.* *Æra 1268.*

De insignibus nobilis Aldephonsi, & captione Conchæ. CAP. XXVI.

al. Ferrica. *V. C. Feriza.* *fort. Hariza.* *Zueronium.* *Nauarretum.* *Antilena.* *Granon.* *Cæsareum.* *Biruesca.* *Feriza illud.*

NVNC ad Aldephonsi Regis historiam reuertamur. Licet igitur fidelitate suorum regni perdita reparasset, tamen semper fuit à patruo infestatus. Post hæc Rex nobilis Aldephonsus guerrā habuit cum auunculo suo Sancio Rege Nauarræ & euicit ab eo Lucronium, Nauarretum, & Antilenam, Grannonem, Cæsareum, & Biruescam, & fere omnia vsque Burgis, quæ idem auunculus in eius infantia occuparat. Post hæc orta est dissensio inter eum & Regem Aragonum Aldephonsum, & abstulit ei nobile castrum quod *Feriza nuncupatur, per industriam nobilis viri qui Nunio Sancii dicebatur, qui cepit castrum, & dedit *illi nobili Regi Aldephonso. Post hæc autem virtute altissimi roboratus conuertit manus ad infideles, vt bella fidei exerceret. In manu robusta vastauit eos, & in cordis magnificentia coegit eos, succendit ignibus ciuitates, & succidit viridia deliciarum, repleuit terram timore suo, conclusit Arabes aduentu suo, destruxit munitiones insidiantium, & fidei terminos dilatauit, obsedit Concham munimentum Arabum, & laboribus pluribus arctauit eos, extruxit in gyro plures machinas, nec die, nec nocte pepercit eis, & cibus & victus defecit ei, sed cor regium confortauit eum, neglexit delicias seducentes, & zelatus est nomen gloriæ, longanimitas sua glorificauit eum, & regalis constantia direxit eum, donec concluderet obsessos in arcto, & *hostis clementiam implorarent. Miserunt legatos ad Almohádes, verba doloris ad gentem Arabiæ. Induratus auditor conclusit aures & suum auxilium denegauit, timor belli confudit eum, & odor belli terruit eum, fama Regis conclusit mare, & nomen eius compescuit transeuntes, donec reddita est ei munitio Conchæ, & turres eius subditæ ei, rupes ei, rupes eius factæ sunt peruiæ, & aspera eius in planicies. Possedit † etiā post labores multos, & extruxit eam in vrbem regiā, posuit in ea cathedrā fidei, & nomē pręsulis exaltauit in ea, cōgregauit ibi diuersos populos, & vniuit in populū magnitudinis, statuit in ea pręsidiū fortitudinis, & Regiam decoris honestauit in ea. Dedit ei Aldeas subiectionis, & pascuis vbertatis deliciauit eam, ampliauit in alto muros eius 40 50

Concha. *hostes.* *eam.* *Vrbs Regia, Concha, vt Toletum, Conimbria: & ni fallor Legio.*

eius, & vallauit eam munimine tuto, creuit in vrbem multitudinis, & dilatata est in terminos populorum. Miratur eam antiquus incola, & in aspectu eius formidat Arabs. Munitio eius in rupibus eius, & abundantia eius in decursibus fluuiorum, gloria eius in principe suo, & sanctimonia eius in cathedra dignitatis, deliciæ eius in pascuis gregum, & copia eius in pane & vino. Recole Concha dies principis, & in memoria eius exhilara faciem, nomen eius in laudibus tuis, & gloria eius memoriale tuum, addidit protectionem terminis tuis, & dilatauit iurisdictionem cathedræ tuæ.

Concha.

Item de magnalibus & piis operibus nobilis Aldephonsi. CAP. XXVII.

CEPIT Alarconem in rupibus sempiternis, & firmauit seras defensionis, Aldeis multis dotauit illud, vt abundaret in eo incola fidei, constituit fortes in munimine, vt esset Arabibus via necis, deserta apte repleuit gentibus, & in via tutatus est habitatores, Alcarias rupium domuit populis, & duritiam ilicis conuertit in vias. In* Vclesio statuit caput ordinis, & opus eorum ensis defensionis, persecutor Arabum moratur ibi, & incola eius defensor fidei, vox laudantium auditur ibi, & iubilus desiderii hilarescit ibi, rubet ensis sanguine Arabum, & ardet fides charitate, mentium execratio est cultori dæmonum, & vita honoris credentium in Deum. Ripam Tagi repleuit habitatoribus, & incolis defensionis saltus Ocaniæ, obtulit excelso terram illam, & militiæ sancti Iacobi dedicauit eam, rupes Aureliæ vniuit ei, & præsidium more subiecit illi, vt dedicaret terram sanctimoniæ, & particeps fieret religionis. Desiderabilis Sancius pater eius dedit Fiterio Calatauam, Aldephonsus nobilis consummator eorum, suscepit militiam * contemplatio, & egressus fratrum à Fiterio. Rex Aldephonsus educauit eos, & possessionibus pluribus ditauit eos, Zuritam, & Almochariam,* Machedam, Acecham, & Cuculutum obtulit eis, & sustulit sarcinam paupertatis, & superaddidit diuitias competentes, multiplicatio eorum *corona principis, qui laudabant in Psalmis, accincti sunt ense, & qui gemebant orantes ad defensionem patriæ, victus tenuit pastus eorum, & asperitas lanæ tegumentum eorum, disciplina assidua probat eos, & cultus silentii comitatur eos, frequens genu flexio humiliat eos, & nocturna vigilia macerat eos, deuota oratio erudit illos, & continuus labor exercet eos. Alter alterius obseruat semitas, & frater fratrem ad disciplinam.

Alarcon. Velesium. Vilesio. Tagus. Ocania. Aurelia. Titerium. contemplando. Zurita. Almocharia. Mequeda. Acecham. Cucullum. Macedam. Aceram. Gloria regis & disciplina eorum.

De populatione Placentiæ, & exercitu Martini primatis. CAP. XXVIII.

CONVERTIT manum ad nouitatem operum, & ædificauit de nouo ciuitatem gloriæ: statuit in ea præsidium patriæ, & nomen eius vocauit Placentiam: conuocauit populos in vrbem nouam, & exaltauit ibi tiaram pontificis: sacerdotio legis * ordinauit eam, & dilatauit terminos ensis sui: Toletanam vrbem vallauit castris, & territorium eius repleuit populis: in diœcesi eius extruxit oppida, & religionem fidei locauit in eis: magnificentiæ suæ addidit opus, & ædificauit Alarcuris vallem sanguinis: iudicia Dei abissus multa, & ignota filiis hominum: iudicium Dei super opera eius, & sententia cœli in agmen illius: commouit arma in Regem Aphricæ, & prouocauit cito gentem Arabiæ: populus eius instaurauit acies, & arma potentiæ direxit in Mauros: exercitus eius transiuit * Bætim, & dux eius Præsul Toleti. Magnates regni in consiliis præsulis, & exercitus omnis sub præsule dignitatis, nomen eius Martinus Magnus. Et genus eius à Pisorica, honor gentis vita eius. Et stola eius diadema ecclesiæ, sapientia eius pax multorum. Et lingua eius informatio disciplinæ, manus eius ad subsidium pauperum. Et cor eius ad compassionem humilium, cingulum eius zelus fidei. Et arma eius ad persecutionem blasphemię. Agmen omne ad nutum illius, sanguis Arabum in conspectu illius. Regio Bætica flammis succenditur, & factum Præsulis prosperatur. Processit enim per castra Bæticæ, terras & oppida succendendo, fœliciter autem ad propria est reuersus.

Ornauit tiarā. V. C. Alarcuris. Betim. Pisorica.

De bello Alarcuris. CAP. XXIX.

SVBSANNAVIT eum blasphemia Aphricæ, & incanduit ira Arabum. Ioseph Mazemutus regnabat in Aphrica, & genus Almohadum caput gentis. Surrexit Princeps in multitudine magna, & variis vocibus repleuit campestria. Parthus, Arabs, Afer, Æthiops, Almohat, & de claris montibus* in exercitu eius, & Valdus Bæticæ ad nutum illius transiuit Tyrrhenum in stricto Hispalis, & vndas maris calcauit trieribus. Exercitus eius innumerabilis, multitudo illius vt arena maris. Applicatio eius ad Hispalensem metropolim,

Exercitus eius Vandalus.

Alarcuris. & processus illius ad campestria Cordubæ. firmauit vultum versus Alarcuris,& faciem indignationis ad regnum Toleti. plana Tolosæ nudauit pascuis, & scopulorum semitas ampliauit vngulis. transiuit montis supercilia,& in multitudine nimia siccauit riuos. fama volatilis perfudit sæcula,& celer rumor pulsauit Hispaniam. in auditu nuncii lætati sunt multi,& aduentus hostium prouocauit plurimos. ignorat homo viam altissimi, & filii Adæ cõsilia celsi. Cumque congressi fuissent exercitus,succubuit exercitus Christianus, & nobilis Rex à suis violenter eductus à bello,suorum industria est saluatus, licet ipse mori potius eligeret, quam saluari. obtinuit etiam Agarenus post * prælium quædam castra. Hoc est bellum Alarcuris, quod fuit æra millesima ducentesima trigesima tertia,quindecimo Kal. Augusti,sedente Cælestino Papa tertio. 10

Victoriam. *Æra 1233.*

De discidio Regum Legionensis & Nauarræ à Rege Aldephonso nobili.

CAP. XXX.

CVM autem Aldephonsus Rex Legionis & Sancius Rex Nauarræ venire in auxilium ad bellũ Alarcuris simulassent, & iam ad regni Castellæ confinia peruenissent, audito quod in prædicto bello non bene successerat,à proposito destiterunt, & Rex Nauarræ qui iam ad regnum Castellæ peruenerat, retrocessit. Rex Legionis peruenit Toletum, * vbi paucis diebus cum Rege nobili commoratus ad terram rediit Legionis, & post modicum temporis interuallum ambo regnum Castellæ hostiliter inuaserunt. Sed Rex Legionis 20 Arabibus fœdere sociatus, multis ex eis secum ascitis regnum Castellæ per campos Gothicos est ingressus diruens, diripiens, & deuastans, & Rex Nauarræ ex alia parte deuastans Soriam & Almazanum,cædes & incendia exercebat. Ex * illa parte contra Toletum Rex Almohadum,dictus Iucef,anno secundo obsedit Toletum,deinde Maieritum, & Alcalam, Optam, & Concham, & Vclesium, & deinde per Alcaratium est reuersus,vastatis omnibus & destructis quæ extra murorum ambitum sunt inuenta. Rex autem nobilis Aldefonsus federato sibi fideli amico Petro Rege, qui in Aragonia tunc regnabat,terram ingressus est Legionis, & obtinuit plura castra,scil. * Bollanos, Vallem Arearũ, Castrum viride, Coiancam (quæ mutato nomine Valentia nuncupatur) Carpium & Paradinas. Et plurimis prædis actis,& cædibus perpetratis, effugatis etiam Agarenis quos Rex Legionis secum duxerat, ambo ad propria redierunt. Tertio autem anno Rex Almohadum de quo 30 diximus iterum veniens obsedit Toletum,* Maquelam,& Talauoram, sed nullam earum potuit obtinere: euertit tamen sanctam Eulaliam, & alia loca quæ munitione carebant, & inde procedens cepit Placentiam,Sanctam crucem, Montem angii, & Turgellum,& inde cum fastu & superbia ad propria est reuersus. Tunc temporis Rex Castellæ & Rex Aragonum iuxta Abulam in monte * Palumbaria morabantur. Reuerso autem Agareno ad propria ex monte * Palumbaria ambo Reges contra Regem Legionis pariter processerunt, & obtinuerunt Castrum Legionis,& Ardon, & Castrum Gundisalui,& Castrum terræ,& Albam de aliste, & vsque ad Astoricam cuncta cædibus & incendio vastauerunt, & inde per partes Aluæ & Salmanticæ venientes omnia exterminio consumpserunt,& Montem 40 regalem castrum nobile occuparunt, inde ad propria remearunt. Sed Rex nobilis Aldefonsus dignum iudicans furori cedere venienti, ad tempus cum Rege Arabum fecit treguam, vt posset tutius vicinis Regibus obuiare.

alia. *Bollanos. Ballanios.* *Maquedam. V. C. sup.* *ad propria. qui Palubacio dicitur.* *Palumbario.*

Quod Rex Aldephonsus nobilis dedit filiam suam in vxorem Regi Legionensi.

CAP. XXXI.

CVMQVE proponeret Regem Legionis truciori dispendio infestare, quidam guerrę periculum pauescentes familiari consilio procurarunt, vt Rex Legionensis peteret à Rege Castellæ filiam suam Berengariam in vxorem. Et licet Rex nobilis hoc respueret; eo 50 quod ipse & Rex Legionensis consanguinitatis linea essent vincti, Alienor Regina vxor nobilis Aldefonsi,cum esset prudentissima, sagaci prouidentia, & solerter rerum pericula attendebat,quibus per coniunctionem huiusmodi poterat obuiare, & Regi Legionis vallem Oleti cum suis magnatibus venienti dedit prædictam filiam in vxorem,& propter nuptias datis donationibus quæ tantæ dominæ competebant, & nuptiis solenniter celebratis, traduxit eam in regnum suum. Rex autem Castellæ nobilis Aldephonsus omnia quæ abstulerat,nunc genero,olim hosti,dedit filiæ suæ nuptæ. Et sic pace quasi cum filio reformata à vastationibus quieuerunt.

De capta-

*De captatione Victoriæ, * Guipuzchuæ, & Iuidæ.* CAP. XXXII.

Guipuschua.

POST hoc Rex nobilis Aldephonsus volens Regis Nauarræ iniurias vindicare, cum Rege Aragonum fideli amico congregauit exercitum in Nauarrā, & obtinuerunt Ruchoniam & * Aiuare, quæ Regi Aragonum prouenerunt. Obtinuerunt etiam Inzuram & Mirandam, quæ Regi nobili remanserunt. Et sic vterque Regum patratis variis vastationibus, ad propria est reuersus. Iterum autem Rex Castellæ nobilis Aldefonsus cœpit Ibidam & Alauam infestare, & obsidione diutina Victoriam impugnauit. Interim autē Sancius Rex Nauarræ fortis viribus, armis strenuus, sed voluntate propria obstinatus, regno 10 discrimini derelicto cum paucis magnatibus migrationis comitibus ad Arabes transmigrauit, & eius aliquandiu commorans nuncios quos ad Miramomeninum Transtyrrhenum transmiserat, expectauit. Quibus pecunias & donaria reducentibus Rex nihilominus deductionis causa peragrans Arabum ciuitates, & in eorum patria morabatur. Interim autem obsessi Victoriæ pugnis & laboribus fatigati, & defectu victualium macerati, in deditionis periculum inciderunt. Sed venerabilis Garsias Pampilonensis Episcopus libertatis studio gratiosus cum famis periculum comperisset, ad Regem Sancium in terram Arabum cum obsessorum aliquo festinauit, qui rei exposita veritate à Rege obtinuit, vt Regi Castellæ Victoria * traderetur. Qui rediens tempore constituto cum eo milite, * quoniam 20 obsessi Victoriæ destinarant, Regis Sancii, mandatum exposuit, vt Regi Castellæ Victoria redderetur. Obtinuit itaq; Rex nobilis Aldefonsus Victoriam, Ibidam, Alauam & * Guipuscuam, & earum terrarum munitiones & castra, præter Treuennium, quod fuit postea commutatione * Inzuræ datum sibi. Mirandam etiam dedit commutatione simili pro Portella. Sanctum Sebastianum, Fontem Rapitum, [* Beloagam] Zeguitagui, Aircorroz, Aslaceam, Arzorociam, Victoriam veterem Maranionem, Aussam, Athauit, Iruritam, & sanctum Vincentium [acquisiuit] Verum Rex Nauarræ rediit onustus muneribus Agareni, sed exoneratus prædictis omnibus & honore.

Abiuare. *Ibida.* *Alaua.* *Victoria.* *redderetur.* *qua,* *NB. (Sest)* *Guipuscua.* *Treueuium.* *Zura. Miranda. Portella.* *non legitur in cod. scripto.* *S. Sebastianus.* *Fons Rapidus.* *Icura.* *Incura V. C. legit.* *Iucixe. ignoro an Bene.* *f. Sanguessa.* *Meia credo* *Ituria.* *Zeguitati Asluciam, Aicorrociam, Victoriam veterem, Muraimonem.*

De discidio Didaci Lupi, & obsidione Castellæ, & ædificatione monasterii regalis. CAP. XXXIII.

30

HIS igitur consummatis Didacus Lupi Biscagiæ dominus, qui inter omnes magnates Hispaniæ præcipuus habebatur, à voluntate Regis nobilis familiari discidio discordauit. Vnde feuda quæ tenebat restituens, ad Regem se transtulit Nauarrorum, indeque bellis & incursationibus frequenter insistens, damna plurima intulit Castellanis. Sed Rex nobilis Aldefonsus iniuriarū impatiens ascito sibi genero suo Rege Legionis fines ingressus est Nauarrorum. Cumque stellam nobilissimum †oppidum obsedissent, Didacus Lupi ex Biscagia, qui erat in oppido [cum multis nobilibus Castellanis] impugnantibus, resistit violenter, & inter obices vinearum intercesserunt cædes & pericula præliorum. Sed quia 40 oppidum sui munitione vires impugnantium minorabat, nec spes victoriæ animos protrahebat, Reges ab obsidione oppidi recesserunt, & vastatione in circuitu damnosa incolis consummata Reges ad propria redierunt. Postea autem inter Regem Castellæ & Regem Nauarræ, & Regem Legionis tregua per interuallum temporis interuenit. Rex enim nobilis Aldefonsus bellum de Alarcuris corde altissimo reponebat. Sed vt altissimo complaceret, prope Burgis ad instantiam serenissimæ vxoris suæ Alienor Reginæ monasterium dominarum Cisterciensis ordinis ædificauit, & nobilissimis fabricis exaltauit, & multis reditibus & possessionibus variis sic dotauit, vt virgines sanctæ Deo dicatæ quæ ibi die ac nocte laudabiliter Deo psallunt, nec inopiam sentiant, nec defectum, sed structuris, claustro, & ecclesia, & cæteris ædificiis * regulariter consummatis, expertes solicitudinis 50 in contemplatione & laudibus iugiter delectentur.

Biscagia. *Stella.* *oppidum Nauarrorum virtute maxima occidissent.* *Burgis.* *Monastica vita.* *regaliter.*

De constructione hospitalis, & institutione scholarum, acquisitione Vasconiæ. CAP. XXXIIII.

CONSTRVXIT etiam hospitale iuxta monasteriū ædificiis & domibus mirabiliter decoratum, quod tantis diuitiis dilatauit, vt omnibus peregrinis, nullo patiente repulsam, omnibus horis diei necessaria ministrentur, & omnibus volentibus pernoctare lecti mirabilis apparatus continue præparentur. Infirmis autem vsque ad mortem vel restitutionem pristinæ sanitatis, per manus mulierum misericordium & virorum omnia necessaria erogantur, adeo vt opera pietatis in eodem hospitali quasi in speculo possit qui-

Burgis hospitale.

libet contemplari, & qui in vita propter excellentiam operum ab omnibus meruit collaudari post mortem multiplicatis intercessoribus merebitur à Domino coronari. Sed ne fasciis charismatum quæ in eum à sancto Spiritu confluxerunt, virtute aliqua fraudaretur, sapientes à Galliis & * Italia conuocauit, vt sapientiæ disciplina à regno suo nunquam abesset, & magistros omnium facultatum Palentiæ congregauit, quibus & magna stipendia est largitus, vt omni studium cupienti quasi manna aliquando in os influeret sapientia cuiuslibet facultatis. Et licet hoc fuit studium interruptum, tamen per Dei gratiam adhuc durat. Et postquam fere totam Vasconiam præter Burdegalam, Regulam, & Vaionam suæ subdiderat ditioni, finito termino treguarum quas cum Amiramomenino ad tempus inierat, postquam & * Moiam populauerat, idem Rex nobilis pro fide Christi mori desiderans 10 præteritum dedecus, licet prudenter, non tamen æquanimiter tolerabat. Et quia semper magnalibus inhiabat, noluit treguam vlterius protelari, sed strenuitatis proposito, & zelo fidei animatus in nomine Domini mouit guerram.

Collocauit. Pallentiæ. Pallentiæ Academia. Vasconia. Burdegalia. Varona. Moia. etiam Moiam populauit.

De captione Saluæ terræ. CAP. XXXV.

QVARE nunciis incipientibus inchoata est pugna inter Regem nobilem & Agarenos. Post vastationem autem aliquam factam à nostris in terra Beatiæ, Endugari, & * Gieminii, filius prædicti Regis Agarenorum Mahomat nomine collecto gentium suarum exercitu castrametatus est in circuitu Saluæ terræ. Cumque eam fere tribus mensibus 20 obsedisset, diuersisque machinis impugnasset, multis de iis qui erant in castro, occisis, plerisq; vulneratis, turribus & muro fere dirutis, de obsessis pluribus siti & impugnationibus interemptis, ad vltimum castrum occupatum est in opprobrium fidei Christianæ, æra millesima ducentesima quadragesima * octaua, mense Septembri. Castrum illud castrum salutis, & deperditio eius ademptio gloriæ. Super ipsum fleuerunt populi, & soluerunt vincula brachiorum. Zelus illius excitauit omnes, & fama eius conspersit plurimos. In auditu eius surrexerunt iuuenes, & in zelo eius amaricati sunt senes. dolor illius ad gentes exteras, & compassio eius ad æmulantes. Eo tempore Aldefonsus nobilis exercitum suum congregauerat circa cōfinia Talaueræ, & cum vellet dubiæ sorti belli se committere, præcipue ad instantiam filii sui primogeniti Fernandi, maturiori vsus consilio mandauit in se- 30 quentem annum belli dubia prorogari. vtilior est enim dilata opportunitas, quam audaciæ præceps temeritas.

Praenunciis autem incip. Vastationes autem aliquas factas. Gienni. V. C.

Æra 1248. nona V. C. Strix.

De condicto bello, & morte Infantis Fernandi. CAP. XXXVI.

AGARENVS autem adeptus præsidium Saluæ terræ cum magna superbia ad propria est reuersus. Aldefonsus vero Rex nobilis habito cum Archiepiscopo, Episcopis, & magnatibus consilio diligenti, ore eius vniuersis acclamantibus est prolatum, melius esse in bello voluntatem cœli sub discrimine experiri, quam videre mala patriæ & sanctorum. Fecitque edictum per omnes prouincias regni sui, vt milites & pedites, relictis su- 40 perfluis vestium, & aurificii, & ornatus cuiuslibet, quæ ad rem non pertinent, armis vtilibus se munirent, & qui prius in superfluis displicebant, nunc in necessariis & vtilibus altissimo complacerent. Omnes autem à minimo vsque ad maximum voluntati regiæ paruerunt, ad hæc omnia dulcissimo Fernando filio primogenito nobilis Aldefonsi competentem suæ modestiæ operam impendente, qui eodem tempore febre correptus finiuit vitam, antequam belli terminus aduenisset. In cuius morte fletus patriæ, luctus inconsolabilis genitori, quia in ipsum tanquam in vitæ speculum contemplabatur. Erat enim spectatio populorum. Sic enim eum Dominus honestauerat, vt etiam ab omnibus amaretur, & quod ætas in adolescentibus non permittit, iam in ipso gratia dispensabat. Obiit itaque in oppido * Magerito in diœcesi Toletana mense Octobri, æra millesima ducentesima qua- 50 dragesima nona, vacuus dierum, plenus gratia & virtute. Sepultus est in monasterio sanctæ Mariæ regalis prope Burgis à Roderico Toletano pontifice, & multis Episcopis, & magnatibus sæcularibus & religiosis, excellentissima sorore sua Berengaria Regina, ad quam postea regnum Castellæ successione prouenit, impendente liberaliter & decenter officia funeris, & honoris, & gemitus doloris. vbi virtutum eius sic plenitudo claruit, vt eius prudentia deuoti sexus excederet pietatem, & eleemosynarum largitio, principum largitates: etiam pudica modestia inconsolabili luctui solatia procabatur, vt exinde famæ eius dulcorata suauitas in augmentum cresceret & dulcorem. Religionum, & pauperum, & quorum titulos pauperies incrustabat, toto tempore vitæ suæ subuentrix extitit & leuatrix,

Æra 1249. Madritum, vt supr. Mageritum.

trix, præter opera magnifica, quæ regnante suo filio mirifice claruerunt. Verum nobilis pater consolationem de morte filii nisi in magnalibus non admittens, collecto suorum exercitu per ripam fluuii qui Sucaris dicitur, terram aggreditur Sarraceni, & obsedit castrum quod dicitur Alcala, & cepit illud, & Surcariam, & Garadem, & Cubas, in quibus multi Agarenorum capti, multa etiam spolia sunt inuenta. quibus occupatis, & munitis vtiliter, fœliciter ad propria est reuersus vrgente instantia hyemali

Sucaris. Alcala. Surcaria. Garada. Cuba.

10 # RODERICI ARCHIEPISCOPI TOLETANI DE REBVS HISPANIÆ, LIBER OCTAVVS.

De aduentu Regum ad vrbem Regum. CAP. I.

V*ERTENTE autem anno, eo tempore quo solent Reges ad bella procedere, ab Aldephonso nobili* citatis gentibus, congregatis armis, victualibus* comportatis, nec non & omnium cordibus ad bellum erectis, factus est* occursus omnium apud Toletum, quæ sola potuit sui opulentia omnium necessitatibus non deesse. Interim Roderico eiusdem vrbis pontifice & cæteris nunciis propter opus simile destinatis, aduersis partibus redierunt. Et cœpit vrbs regia repleri populis, abundare necessariis, insigniri armis, diuersificari linguis, variari cultibus. Nam zelo belli ex omnibus fere Europæ partibus ad eam diuersarum nationum varietas concurrebat. Nec erat qui posset alicuius rei causari defectum, cum & ipsa ciuitas sui abundantia occurreret, & prodiga manus nobilis principis omnibus ad omnia necessaria ministraret. Concursus autem venientium à mense Februario particularis incepit, & multiplicationis paulatim incrementa suscipiens per totum vernum tempus, & amplius creuit turbarum* multitudine copiosa. Et quia diuersarum nationũ varietas diuersitate morum, linguarum, & cultuum discrepabant, de voluntate principis in eadem vrbe eiusdem vrbis pontifex morabatur, vt dissidentium varietas per eius industriam sedaretur. Et sic factum est per omnipotentis Dei gratiam qui solo nutu omnia disponebat, vt nulla seditio, nulla perturbatio exorta fuerit quæ potuerit belli negocium impedire, licet per hostem humani generis fuerit sæpius attentatum. Et quia de die in diem crescebat numerus stigmata Domini in corpore suo portantium, ne intra vrbis angustias arctarentur, Rex nobilis volens eorum commodis prouidere, extra vrbem circa fluenta Tagi deliciosa viridaria, quæ ob Regiæ grauitatis recreandam maiestatem coalita fuerant, eis exposuit, vt sub vmbraculis arborum æstus iniurias euitarent, ibique ex fructiferis arboribus constructis tabernaculis vsque in diem processus ad bellum in Regis sumptibus permanserunt. Octauo itaque die post festum quo Christiana religio Pentecosten celebrat, Petrus Rex Aragonum nobilis Aldefonsi fidelis amicus secundum fœdus apud Concham initum, dietis plus fastu regio festinatis, die prefixa venit Toletum: vbi à pontifice & toto clero processionaliter est receptus, ibique in viridario* regio fixis tentoriis gentis suæ præstolabatur aduentum.

Factum est autem Vertente eo tempore. V. C. cunctis, portatis. Toletum habitatoribus auctum. concursus. multitudo. De residentia Pontificis Tolet. Tagus. Regis.

De aduentu vltramontanorum ad bellum. CAP. II.

COEPERVNT etiam venire magnates de partibus Galliarum, Burdegalensis* & Natensis Episcopus, multique Barones de eisdem partibus & Italia. Conuenerunt & simplices milites, nec non & de pedestri ordine plurima multitudo. Aduenit etiam venerabilis Arnaldus, qui* aliquando solicitudine* Cisterciĩ functus, tunc regebat ecclesiam Narbonẽsem. Hic paulo ante ęmulatione legis Catholicæ prouocatus, contra quosdã qui in Narbonensi & vicinis prouinciis blasphemare nomen Domini & ecclesiam ore nefario præsumpserunt, corda fidelium excitauit, vt signo crucis contra hæreticorum versutias armarentur. Et sic factum est per Dei gratiam, quod vbi contempta prædicatio non proficit, falce crucis putatis, heresibus fides Catholica de die in diem fœliciter* coalescit, & destructis* Biteriis, & Carcassona blasphemantium [sanguine, & flamma vorace, & vltrici gladio est cõsumptus] æra millesima ducentesima quadragesima sexta. Hic itaque põtifex

Archiepiscopus, & Natareum. V. C. forte. Narniensis. aliquandiu. Cisterciensis. Sistertii. Hæretici puniuntur. conualescit. Bituris. Æra 1246. sanguis vltrici gladio, & flamma est consumptus.

forte onusta.

cum multitudine citerioris Galliæ vasis belligeris, signis, & armis * honesta, vrbē ingressus est Toletanam, in qua decenter à nobili Rege & eiusdem vrbis præsule est receptus. Conuenerunt etiam ad eandem vrbem plærique milites de partibus Portugallis, peditum vero copiosa multitudo, qui mira agilitate expeditionis onera facile sustinebant, & * audaci impetu impetebant.

audaci temeritate & impetu.

De concursu pontificum & magnatum Hispaniæ ad congressum. CAP. III.

AD hæc magnates Regis Aragonum strenuitate inclyti, apparatu insignes, armis & equis honesti, Toletum ad exercitum peruenerunt, inter quos fuerunt Garsias Romerii, Eximinus Cornelii, Michael de Lusia, * Anazarius Pardi, Guillermus de Ceruaria Comes Empurensis, Raimundus Fulconis, Guillermus de Cardona, & multi alii principes, & Barones, & simplices milites, necnon ballistariorum & peditum copia gratiosa. Aderat in vrbe regia cum nobili Rege magnatum suorum generosa societas, nobilitate, strenuitate, & multitudine approbanda, quos sic & morum elegantia, & curialitatis prærogatiua, & strenuitatis supereminentia venustauerat, vt & in oculis hostium non solum terribiles, verum digni honoribus apparerent. Ciuitatum vero & oppidorum concilia sic copiosis phalangibus, & equis, & armis, & vehiculis, & victualibus, & omnibus ad bellum necessariis præmunita venerunt, vt non * esset inter eos qui aliquo indigeret, immo sua aliis liberaliter communicarent. Quamuis vero in oppidis & ciuitatibus sub vno * degant principis regimine, tamen à suæ principio gentis, & armorum etiam & militaris dignitatis insignia habuerunt, & militare nomen sortiti sunt ab antiquo. Multa etiam contra Sarracenos & contra Christianos ipsi & eorū parentes decenter exercuerunt. Fuerunt etiam ibi pontifices qui se & sua, prout Deus dedit, in sumptibus & laboribus deuote pro fidei negocio impenderunt, in sollicitudinibus vigiles, in officiis deuoti in consiliis prouidi, in necessitatibus largi, in exhortationibus seduli, in periculis strenui, in laboribus patientes. De regno Castellæ Rodericus Archiepiscopus Toletanus, Tellius Palentinus Episcopus, Rodericus Segontinensis, Menendus Oxomensis, Petrus Abulensis. & [Dominicus Placentinus, infra cap. 10. & 15.] De regno Aragonum Garsias Tyrasonensis, Berengarius Barcinonensis electus. De seculari vero militia regni Castellæ Didacus Lupi de Pharo, Comes Fernandus de Lara, Comes Aluarus, & Comes Gundisaluus, frater eius * Lupus Didaci de Pharo Rodericus Didaci de * Camberis, Gonsaluus Roderici, & * frater eius, & multi alii nobiles, & magni, & strenui, quorum nomina longum esset enumerare. Fuerunt etiam fratres Calatrauæ sub vno militiæ suæ magistro Roderico Didaci (grata Deo & hominibus fraterna societas) fratres militiæ templi sub vno magistro Gomitio Ramiri, qui post bellum fœliciter expirauit. Hi sunt qui primi in nouo testamento signo crucis suscepto, superbiæ militaris fastum, strenuitate seruata, charitatis & religionis vinculo arctauerunt. Fratres etiam militiæ hospitalis, qui fraternitatis, charitati insistentes deuote, zelo fidei, & terræ sanctæ necessitate accensi defensionis gladium assumpserunt. Hi sub vno priore Guterrio Ermegildi. Fratres etiam militiæ sancti Iacobi sub vno magistro Petro * Auæ. Hi in partibus Hispaniæ multa opera militiæ decenter egerunt. Multi etiam Christianæ religionis diuersorum votorum & professionum zelo & compassione * moniti, insigniti signaculo * sanctæ crucis inibi conuenerunt.

Aznarius Pardi.
essent i. e. q. a. indigerent.
degerant.
Toletanus. Pallantinus. Segontiensis. Oxomensis: Abulensis.
de Camesis illius mentio infra cap. 5. & 7.
Lupi Didaci de Pharo, Roderici Didaci de Carrione.
Gunsaluus.
fratres eius.
f de Alcantaro
Ari &
moti.
sancto.

De prærogatiua virtutum & largitatis nobilis Aldefonsi. CAP. IIII.

LICET * autem tam diuersa, tam varia, tam extranea multitudo non esset facilis ad regendum, etiam patienti, nobilis tamen Rex magnanimitate sua omnia pacifice regebat, omnia æquanimiter & * tranquille tolerabat, ita vt tædium in virtutem mutaret, cum vultu hilari tædium superaret. Irreuerenter prolata reuerenti responso in reuerentiā conuertebat, ambitionis loquacem tristitiam larga manu in lætam facundiam commutabat, curiali applausu fastibus militaribus occurrebat, regalium morum grauitate seruata. id in ipso operabatur benignitas, vt præexcellentia videretur æqualitas, sapientia grauitate conspersa sic omnia * miniabat, vt his fieret eius curialitas in suspirium, & strenuitas in exemplum, ita quod de eo dici posset: Hic virtutis habet plus, quam possedimus omnes. Adolescentes, iuuenes, & quos virilis ætatis robur perfuderat, senes, & decrepiti, quid laudare, quid appetere si facultas suppeteret, quid mirari, quid diligere repererunt, eius industriam in agendis stupore attoniti mirabantur, quem doni & dati perfectio sic perfecit, vt gratiæ & naturæ charismatibus abundaret, adeo vt mundi circulus fateatur Aldefonsum nobilem Hispaniæ se debere. Iuuenes & adolescentes * quorum auorum nobilitas præsentabat,

enim.
omnia.
muniebat.
quos.

bat, præficiebat titulo militari, vt quos nondum propriæ virtutis extulerat gloria, & creantis manus, & parentum magnalia magnalibus obligarent. Hos sic equorum tuta firmabat magnanimitate, armorum copiosa securitate, vestium speciosa varietate, vt in ipso inuenirent & dominum quem diligerent, & munificum quem laudarent. Et quamuis diuersus esset ritus alienigenarum, & in moribus ab indigenis dissiderent, quia mores omnes virtus magistra diiudicat, potuit omnibus satisfacere, qui virtutes omnium in se potuit conseruare, & quasi non vnius patriæ incola, sic mores omnium in se sciuit assumere, vt nulli videretur à suis moribus dissidere. De largitate autem eius quis loqui præsumeret? cum id in ipso modicum fuerit, quod in aliis vix poterat reperiri. Sic enim ab infantia largitatem seruauit, vt obliuisci non potuerit quod de matris vtero secum traxit. Sic omnia largitatis suę priuilegio confirmauit, vt ore omnium promulgata sententia, omnibus munificis silentio imposito, prærogatiuam munificentiæ sententialiter obtineret. Et licet magnis magnifice distribueret, manum à minoribus non retraxit. Cum enim essent vltramontani plusquam decem millia equitum, & centum millia *peditum, dabantur omni die viginti solidi vsuales, pediti vero quinque solidi. mulieres, paruuli, debiles, & cæteri ad bellum inepti non erant ab hac gratia alieni. Hæc erant quæ in communi & publice donabantur, præter donaria priuata, quæ sui quantitate hunc numerum excedebant, quæ magnatibus non diurna distributione, sed potiori summa per nobilis Regis nuncios *mittebantur. His muneribus cumulabatur equorum *numerosa generositas, paruulorum iocunda varietas, quæ omnia tenacitatis curua seueritas vultu propitio non poterat intueri. His autẽ omnibus si iungantur Regibus oblata donaria, suis distributa stipendia, plus modus dantis & hilaritas meruit, quam his omnibus emi posset. Et ad hæc omnia ne gens alienigena expeditionis omnibus indigeret, omnibus tentoria, & eorum vehicula est largitus. Addidit etiam gratiam gratię, & cibariorum vehicula cum cæteris necessariis sexaginta millia summas, & vltra cum summariis erogauit.

adde vnicuique militum dab.

mittebantur.

innumerosa.

De processu ad bellum, & captione * *Malachonis.* CAP. V.

Malatonis,

S*ATISFACTO itaque omnibus per omnia, duodecimo Kalendas Iulii exercitus Domini ab vrbe regia est profectus: vltramontani per se, dato eis pro duce Didaco Lupi de Pharo: Petrus strenuus Rex Aragonum cum suis [Aldefonsus nobilis cum suis.] Et licet separatim procederent, modicum tamen spacium exercitus diuidebat. Primo die castrametati sunt iuxta alueum *Guadararaz: secundo iuxta *Guadacelet: tertio iuxta Algodor. Vltramontani vero iuxta Daralferciam castra fixerunt. Et inde procedentes obsederunt præsidium Malachonis, & signum in bonum diuina gratia faciente, licet qui erant in arce satis viriliter se defenderent, instantia tamen vltramontanorum, quæ magna strenuitate feruebat pro Christi nomine mori desiderans, virtutem resistentium & munitionum præsidium in nomine Domini minorauit, cepitque Malachonem, omnibus qui inerant interfectis. Sequenti die exercitus Regum aduenit, ibique substitit vno die, sed & aliquantulum victualia defecerunt, tamen occurrit industria Regis nobilis & fecit exponi victualia copiose.

Patefacto. V.C. in ora, vt hic.

[ ] V.C. & forte recte.

Gradazaram. f. Guadararaz.

Guadacelet.

Malachon.

De captione Calatrauæ, & discessu vltramontanorum. CAP. VI.

INDE igitur procedentes omnes pariter peruenimus Calatrauam. Agareni autem qui inibi rebellabant, excogitauerunt tribulos ferreos fabricare, & per omnes transitus Anæ fluminis proiecerunt, & quatuor habentes aculeos, qualitercunque caderent vno eorum erecto, pedibus hominum & equorũ vngulis *figebantur. Sed quia humana artificia contra Dei prouidentiam nihil valent, sic Deus voluit, vt paucissimi, vel nulli fere, illis tribulis læderentur, & gratiæ Dei manu supposita transiuimus flumen Anam, & castrametati fuimus in circuitu Calatrauæ. Agareni autem oppidum illud sic in summitatibus turrium armis, & vexillis, & machinis munierant, vt volentibus impugnare satis difficile videretur. Præterea licet sit oppidum illud in plano, tamen ex vna parte muri eius per tactum fluminis inaccessibile inuenitur: ex aliis partibus sic muro, & antemurali, fossatis, & turribus, & propugnaculis est munitum, vt absque longa machinarum impugnatione inexpugnabile videretur. Erat autem ibi Agarenus quidam nomine † Auencaliz, longa armorum assuefactione astutus, & bellorum exercitia frequenter expertus. De huius industria plus seipsis confidebat populus obsessorum, licet esset ibi in præsidio quidam Almohat, qui præsidii custodiæ præsidebat. Cumq; in obsidione per dies aliquot moraremur, & Re-

figerentur.

Auenthaliz.

ges cum principibus de impugnatione præsidii dubitarent, post longos tractatus placuit omnibus non relinquere oppidum intentatum, licet impugnatio difficilis videretur. Plerique autem melius iudicabant cœpto itinere ad bellum procedere, quam impugnationibus castrorum insistere, præsertim cum in talibus & strenui periclitentur, & exercitus fatigetur. cum & ius acquisitionis & retentionis talium pendeat ex fine belli. Assumptis itaq; armis, locisque oppidi specialiter * Regibus & ptincipibus assignatis, voce fidei *eleuata oppidum sunt aggressi. Sicque per Dei gratiam factum est, vt die dominica post festum sancti Pauli expulsis Arabibus fuit Calatraua Regi nobili restituta, quæ statim à fratribus qui dudum ibidem resederant, fuit munita, & Christiano nomini redonata. Nobilis autem Rex de omnibus ibidem inuentis nihil sibi retinuit, sed vltramontanis & Regi Aragonum cuncta * cessit. Sed quoniam humani generis inimicus non cessat Christianis actibus inuidere, misit Satan in exercitum charitatis, & corda æmulantium conturbauit, & qui ad certamen fidei se accinxerant, retrorsum à bono proposito abierunt. Omnes enim fere vltramontani communi proposito statuerunt, vt relictis crucis signaculis, omissis etiam belli laboribus, ad propria remearet. Rex autem nobilis suorum victualia compartitus, quantum necesse erat omnibus est largitus. Sed nec sic * cœpta obstinatio potuit reuocari. Immo passim omnes inglorii recesserunt, excepto venerabili Arnaldo Narbonensi antistite, qui cum omnibus quos habere potuit, & multis nobilibus de prouincia Viennensi, semper in bono constans à bono proposito non recessit. Et erant circiter centum triginta * milites præter pedites, de quibus etiam aliqui remanserunt. Remansit etiam de partibus Pictauiæ Theobaldus de Blazon, homo nobilis, & strenuus, & natione Hispanus, & genere Castellanus. Rex Aragonum cum omnibus suis vsque ad finem permansit indissolubili dilectione Regi nobili fœderatus, & quia sicut dicit Salomon: *Si possides amicum, in tentatione posside illum:* hic probari potuit, quisq; qualiter diligebat. Sed quoniam *diligentibus Deum omnia cooperantur in bonum*, licet schismatis huius periculosus exitus timeretur, omnia tamen cœperunt de die in diem fœlicius prosperari. Recedentibus itaque his qui crucem Domini in Angaria attulerunt, soli Hispani cum paucis vltramontanis superius nominatis proficisci cœperunt ad bellum Domini confidenter, & primo venerunt Alarcuris, ibique castrametati municipium occuparunt, nec non & castella alia in vicino. In eadem mansione aduenit Sancius Rex Nauarræ, qui licet à principio simulasset nolle venire, cum ad discrimen peruentum fuit, strenuitatis suæ gloriam à Dei seruitio non subtraxit. Sicque Regum ternarius in sanctæ Trinitatis nomine processerunt, & primo die castrametati sunt in circuitu Saluæ terræ. Dominica die sequenti visum fuit Regibus & principibus, vt totus exercitus armaretur, & etiam omnia tanquam ad bellum disponerentur. Et per Dei gratiam talis apparuit multitudo armis, & signis, & equis ornata, vt intuentibus nobilis hostibus & terribilis appareret, nobis amabilis, bello expediens discessum absentium compensaret, ita quod etiam corda magnanimorum creuerunt, pusillanimes confortati, dubii confirmati, & discedentiū schisma quod multos terruerat, recessit à cordibus timidorum. Ibiq; etiam die altero spectantes, post peruenimus ad aliam mansionem quæ dicitur * Fraxineda. Tandem peruenimus ad aliam mansionem eiusdem nominis. Tertio vero die ad aliam mansionem in radice montis de Muradal, quæ dicitur Guadalfaiar.

regionibus. *eleuata expugnaturi opp.* *Calatraua restituitur.* *cesserunt.* *sic propositi cœpta.* *pro equites semper.* *Fraxineda. Muradal. Guadalfaiar.*

*De occupatione montis, vnde ad prælium processit * Christianorum exercitus.*

exercitus Christianus.

CAP. VII.

INTEREA dum hæc agerentur * Mahomat Rex Agarenorum prope * Giennium in montanis congregauerat gentes suas, ibiq; præstolabatur exercitum * Christianorum. Nec erat ei cordi pugnare, quia verebatur auxilia peregrina, sed vt in reditu insiliret, vt forte Christiani fatigati laboribus, diminuti mortibus ei resistere non valerent. Et ideo forte consilio altissimi factum fuit, quod aduentitii discesserunt. post discessum enim eorum, quidam initiati diabolo clanculò de nostro exercitu se furantes ad Arabes transfugerunt, eis statum Christiani exercitus, & defectum victualium detegentes, qui tamen cessauerat post discidium Calatrauæ. Sicque procurante prouidentia quæ in sui dispositione non fallitur, fuit factum, vt Agarenus mutato consilio, assumpta audacia præsumens gloriam, à partibus Gienni processit. Contra nos properans Beatiam vsque peruenit, & aliquos inde misit ad Nauas * Tolosæ, vt in angustia transitus, vbi est rupis fere in via, alueique * vorago, Christianorum transitum impedirent. Et si Christiani summitatem montium non cepissent, in montis supercilio resideret, vt ascensum exercitus Domini prohiberent, sicut capti in bello postea narrauerunt. Hac intentione obseruabant transitum, vt tandem

Maphomat. Giennum. Christianum. *Losæ.* *origo.*

dem deficientibus victualibus affecti tædio & inedia rediremus. Domino autem aliter faciente, Didacus Lupi de Pharo, cui ducatus exercitus erat commissus, præmisit filium Lupum Didaci, & duos nepotes eius Sancium Fernandi, & Martinum Munionis, vt præcederent ad montis supercilia obtinenda. Verum cum illi de strenuitate confisi aliquãtulum procederent improuisi, in summitate montis iuxta castrum quod Ferral dicitur, quosdam Arabes inuenerunt, qui insultũ facientes in eos fere læsissent, nisi diuina gratia operante acceptis armis prædicti Christiani cum suis Arabes viriliter * repulissent: & summitatem montis per Dei gratiam obseruarunt, ita quod statim fixis tentoriis inibi remanserunt. Quinta autem feria circa horam nonam venimus ad pedem montis, & eadem die plerique de nostris ad montis ardua conscenderũt. Maior vero pars circa Guadalfaiar alueum remanserunt. Sexta feria in mane tres Reges, Aldephonsus de Castella, Petrus de Aragonia, Sancius de Nauarra, inuocato nomine Domini ascenderunt, ibique in quodam decliuo montis fixis tentoriis resederunt, & * ea die occupatum fuit a nostris castrum Ferral, sub quo sunt quædam voragines, & in rupe anfractus, & scopulorum præcipitia iuxta Losam, & tanta est ibi angustia transitus, vt etiam expeditos impediat difficultas. Ibique quædam phalanges Agarenorum * per diem illum & partem sequentis Christianorum transitus obseruabant, ibique frequenter illo die inter nostros & ipsos quædam belli præludia intercesserunt, ita quod ex vtraque parte aliqui, non tamen plurimi, ceciderunt. Dum hæc agerentur, Regũ & Principũ deliberatio eligebat, qua esset sine periculo procedendũ, trãsitus .n. Losæ non erat possibilis sine damno. Et cum iam exercitus Agareni vicinior nobis esset, necnon & eius tentorium rubeum appareret affixum, diuersorum de processu exercitus diuersæ sententiæ ferebantur. Aliqui enim attendentes impossibilitatem transitus retrocedere consulebant, & per locum faciliorem ad Agarenorum campestria transmeare. Ad hoc nobilis Aldefonsus Rex Castellæ: Etsi hoc consilium discretione fulgeat, periculum secum portat. populus enim & alii inexperti cum nos retrocedere viderint, non bellum quærere, sed bellum fugere iudicabunt, & fiet discessio in exercitu, nec poterunt retineri. Sed ex quo ex vicino hostes prospicimus, ad eos necesse est vt eamus. Sicut autem fuerit voluntas in cælo, sic fiat. Cumque hoc consilium nobilis Regis præualuisset, Deus omnipotens qui negocium speciali gratia dirigebat, misit quendam hominem plebeium, satis despicabilem, & habitu, & persona, qui olim in montanis illis pecora pauerat, & cuniculorum & leporum ibidem captioni institerat. is ostendit * facilem viam, omnino possibilem per decliuum lateris montis eiusdem. Nec * oportet ab aspectu hostium * occultari, & ipsis videntibus, nec impedire valentibus, venire ad locum * pugnæ congruum poteramus.

Ferral. *repulissent.* *Guadalfaiar.* *eadem.* *per totum.* *viam satis facilem.* *custodiri.* *oporteret.* *V.C. f. oportere.* *pugnæ per gyrũ pot.*

De processu ad locum pugnæ, & occursu Agarenorum.

CAPVT VIII.

SED quia in tanto discrimine tali personæ vix credi poterat, duo principes præcesserunt, Didacus Lupi de Pharo, & Garsias Romerii, vt si inuenirent esse vera quæ pastor dixerat, montem quendam in summitate sui habentem planitiem occuparent. Et dante Domino sic euenit vt ille tanquã Dei nuncius, qui * infima mundi eligit, verax inueniretur, & prædicti principes montis planiciem occuparunt, & tres Reges die Sabbati summo mane suscepta benedictione pontificali & gratia sacramenti, ad prædictum montem cum suis agminibus peruenerunt. Castrum Ferral quasi omnino tunc inutile est dimissum. Ipsi tamẽ credentes nos à prælio deuiare, eo quod Losæ transitum non seruauimus, prædictum castrum cum magna lætitia occuparunt. Reges itaque postrema exercitus obseruantes cum toto comitatu ad suos principes qui præcesserant, peruenerunt. Quod attendentes Agareni non esse * subterfugium, sed processum, grauiter doluerunt, & prospicientes tentoria quæ in prædicti montis cacumine figebantur, caterua militum destinarunt, vt a metatione castrorum primos agminis cohiberent. Nos enim propter viæ angustias porrecto agmine procedere cogebamur. cum nostris autem diutius confligentes Domino faciente viriliter sunt repulsi, & nostri occupata planitie montis per Dei gratiam castra fœliciter locauerunt. Et tentoriis vix metatis, videns Rex Agarenorum quod in obseruatione transitus nihil ei proderant insidiæ, neque doli, dispositis aciebus eadem die processit ad campum, & præcipuam aciem quæ eius erat custodiæ deputata. super quodã promontorio ad quod difficilis erat ascẽsus, nobiliter collocauit, cæteris suis aciebus a dextris, & a sinistris prudentissime ordinatis, & ibi ab hora sexta vsque ad vesperum spectarũt, putantes nos eo die ad prælium processuros. Sed consilii deliberatione habita prouisum fuit, vt bellum vsque ad secundam feriam differretur, eo quod equi erant montiũ difficul-

infima mundi elegit. *Castrum Ferral. Losa.* *fugam.*

tate vexati,& exercitus fatigatus,& vt etiam statū eorū & processum possemus in isto medio contueri. Cumque intellexisset Agarenus,quod non procedebamus ad bellum,elatus in gloriam,non ex cautela,sed prouenire credidit ex timore. Vnde epistolas misit Beatiā & Giennium,quod tres Reges obsederat intra triduum capiendos. Tamen aliqui altius cogitabant,dixisse talia referuntur: Videmus prouide & sollicite collocatos, & plus vidētur ad pugnam parari,quam ad fugæ subsidia anhelare. Sequenti die Dominica, summo mane iterū egressus est Agarenus in campum,vt pridie, & mansit in campo vsque ad meridiem dispositis aciebus,& ad æstus iniuriam repellendam allatum fuit tentorium rubeū ad vmbraculū Agareni diuersis artificiis adornatū,sub quo gloriosus debito residens conflictum fastu regio expectabat. Nos vero,sicut pridie fecimus, eorum exercitū attendentes obseruatis castris deliberabamus,qualiter in crastino procedere deberemus. Toletanus aūt & cæteri pōtifices per singularū ciuitatū & singulorū principū mansiones verbum exhortationis & indulgentiæ deuotissime proponebāt. Eo die illustris Rex Aragonū consobrinum suum Nunium Sancii accingit* cingulo militari. Agareni etiam in modum torneamenti circa vltimam partem castrorum quædam belli præludia attentabant. Tandem inter sextam & nonam post longā expectationē Agareni ad locum quo castra metati fuerant,sunt reuersi.

Sup. de hoc ritu.

De dispositione acierum, & ordinibus bellatorum. CAPVT IX.

SEQVENTI vero die circa mediam noctem vox exultationis & confessionis insonuit in tabernaculis Christianis,& per vocem præconis inclamatum est, vt omnes ad bellum Domini se armarent,Celebratis itaque Dominicæ passionis mysteriis,& facta cōfessione,sumptis sacramentis,acceptis armis ad campi certamina processerunt. Dispositisque aciebus(sicut iam dudum fuerat pertractatum inter principes Castellanos) Didacus Lupi cum suis habuit primos ictus : mediam aciem Comes * Gundisaluus Nunii cum fratribus Templi, & Hospitalis, & Vclesii, & Calatrauæ : collateram habuit Rodericus Didaci de Camberis,& Aluarus Didaci frater eius, & Ioannes * Gundisalui, & alii nobiles cum eisdem:in vltima acie nobilis Rex Aldefonsus,& Rodericus Archiepiscopus Toletanus cum eo,& alii episcopi supradicti. De Baronibus, Gundisaluus Roderici,&*frater eius,Rodericus Petri de Villa luporum,Suerius Telli,& Fernandus Garsiæ,& alii. In qualibet autem istarum acierum erant communia ciuitatum, sicut fuerat ordinatum. Strenuus autem Petrus Rex Aragonum exercitum suum disposuit in totidem aciebus: primos ictus habuit Garsias Romerii: secundam aciem Eximinus Cornelii, & Aznarius Pardi:in vltima fuit ipse cum aliis magnatibus regni sui: similiter & in collaterali acie alios de suis nobilibus collocauit. De communibus etiam ciuitatum Castellæ habuit ipse secum. Rex Nauarræ Sancius, speciali prærogatiua strenuitatis perspicuus, cum suis à dextris Regis nobilis procedebat,& in comitatu suo communia ciuitatum Secobiæ, Abulæ,& Medinæ. Dispositis atque aciebus,eleuatis ad cælum manibus, directis ad Deum oculis, cordibus ad martyrium excitatis,protensis vexillis fidei, & nomine Domini inuocato, ad belli discrimina omnes pariter peruenerunt. Primi autem qui primos ictus dederunt in acie Didaci Lupi de Pharo, fuerunt suus filius,& nepotes superius nominati, strenui & audaces. Agareni vero in summitate quadam præsidium instar atrii firmauerunt de scriniis sagittarum,infra quod erant præcipui peditum collocati,ibidemque Rex eorum resedit habens iuxta se ensem,induens cappam *nigram, quæ fuerat* Abdelmumi, qui fuit principium Almohadum,& librum etiam sectæ nefariæ Mahometi,qui dicitur Alchoranus. Extra atrium erant etiam aliæ acies peditum, quorum quidam tam de interioribus,quam de exterioribus sibi adinuicem colligatis,vt quasi de fugæ præsidio desperarent,constanter belli instantiam sustinebant. Erat autem exterius ante atrium acies Almohadum militaris,equis,& armis,& infinita multitudine terribilis in aspectu : à dextris autem ipsorum & à sinistris erāt Arabes velocitate & lancearū agilitate nocui inexpertis,qui & fugiendo impetunt,& fugati acrius insolescunt. In planitie vero vbi volubilitati non * obest angustia,nociuiores reperiuntur. Hi similes Parthis sagittarum insistunt negotiis, & in clauarum ponderibus vasa ferunt vertiginis, & hi, & illi extraordinariis vagationibus intenti acierum ordinem non obseruant,vt aduersarios incursionibus turbent,& suis ordinatim venientibus ruptis agminibus ex aduerso grassandi tribuant facultatem. Sed & istorum & aliorum innumerabilē multitudinē nullum credo de nostris potuisse veraciter extimare,nisi quod postea ab Agarenis audiuimus,quod erant octoginta millia * militum,peditum vero [turbæ non poterant numerari.] Ad hæc dicebantur adesse quidam Agareni de partibus *Azdoræ prope Marrochos,mirius accepti in oculos Regis sui. Hi equis relictis, Regi suo,vt eius

Gonsaluus. *Gonsalui.* *fratres.* *An hæ Vrbes tunc regni Nauarræ?* *magnam* *Abdelmum.* *abest* *multitudo non poterat.* *pro equitum.* *Azcora.* *Azdora.* *Marrochi.* *minus acc in oculis V.C.*

10 20 30 40 50

eius gratiam compararent, pedites astiterunt, & ex his omnibus nullus creditur euasisse. Astabat etiam Regi eorum quædam acies stupenda multitudine obstipata, & militaribus insignibus mirabiliter adornata.

De victoria Christianorum, & strage Sarracenorum.

CAPVT X.

AGARENI autem fere immobiles in loco manentes cœperunt repellere primos nostrûm qui ascendebant per loca satis congressui importuna, & in his repulsis aliqui ex nostris congressoribus difficultatibus fatigati aliquantulum substiterunt. Tunc etiam aliqui ex mediis aciebus Castellæ & Aragoniæ in vnum agmen ad primas acies conuenerũt, & fuit ibi commotio magna, & res dubio periculosa, ita vt etiam aliqui, non tamen de *magnis, viderentur fugæ præsidio inhiare, sed primi & medii ex Aragonia & Castella coniunctim congressui insistebant, collaterales etiam acies cum Agarenorum aciebus acriter dimicabant, adeo quod quidam eorum terga vertentes fugere videbantur. Quod attendens Aldephonsus nobilis, vidensque quosdam plebeia vilitate quid deceat non curare, dixit omnibus audientibus pontifici Toletano: Archiepiscope ego & vos hic moriamur. Qui respondit ei: Nequaquam, immo hic præualebitis inimicis. Rex autem inuictus animo, Festinemus, inquit, primis succurrere in periculo constitutis. Tunc Gonsaluus Roderici, & fratres eius processerunt ad primos. Fernandus vero Garsiæ vir strenuus, & in militia industrius, retardauit ipsum Regem, consulens vt obseruato moderamine procederent ad succursum. Tunc Rex inquit iterum: Hic Archiepiscope moriamur. talis enim in tali articulo mors * non dedecet. Et ille: Si Deo placet corona victoriæ, non mors insistat: sin autem aliter Deo placuerit, vobis * commori omnes communiter sumus parati. In his autem omnibus (testificor coram Deo) nobilis Rex non mutauit vultum, nec gestum solitum, nec loquelam, immo viriliter & constanter, vt leo imperterritus, aut mori, aut vincere firmus erat, nec diutius valens tolerare primorum periculum festinato gressu vsque ad atrium Agareni dante Domino hilariter vexillorum insignia peruenerunt. Crux vero Domini quæ coram Toletano pontifice consueuerat baiulari, præferente eam Dominico Paschasii canonico Toletano, per Agarenorum acies miraculose transiuit, & ibidem illæso baiulo sine suis vsque ad finem belli, sicut Domino placuit, perdurauit. Erat autem in vexillis Regum imago beatæ Mariæ virginis, quæ Toletanæ prouinciæ & totius Hispaniæ semper tutrix * extitit & patrona. In cuius aduentu acies illa mirabilis, & turba innumerabilis, quæ hactenus satis immobilis permanebat, & rebellis nostris obstiterat, cæsa gladiis, fugata lanceis, victa ictibus terga dedit. Tunc etiam ad instantiam germani sui, qui Zeit Auozecrith vocabatur, Rex Agarenus iumento varii coloris insidens fugæ præsidio se commisit, & cum quatuor militibus periculi sociis Beatiam vsque venit, & Beatiensibus quid facerent sciscitantibus, dicitur respondisse: Nec mihi, nec vobis possum consulere, Dominus sit vobiscum. Ibique mutato iumento, Giennum ea nocte peruenit. Interea Aragonensibus ex sua, Castellanis ex sua, Nauarris ex sua parte instantibus, cæsa sunt multa millia Agarenorum. Quo viso & audito Toletanus pontifex hæc verba dixit Nobili Regi: Estote memor gratiæ Dei, quę omnes defectus in vobis suppleuit, & opprobrium aliquandiu toleratum hodie releuauit. Estote etiam memor vestrorum militum, quorum auxilio ad tantam gloriam peruenistis. His & aliis in hunc modum dictis, ipse Toletanus, & alii pontifices qui simul aderant, cum lachrymis deuotionis in laudis canticum eleuatis vocibus * proruperunt dicentes: *Te Deum laudamus, te Dominum confitemur.* Erat etiam ibi Tellius Palentinus Episcopus, Rodericus Segontinensis, Menendus Oxomensis, Dominicus Placentinus, Petrus Abulensis, multi etiam alii clerici Domino cantica decantantes. Campus autem sic strage Agarenorum plenus erat, vt etiam in robustissimis equis vix super eorum cadauera absque periculo transiremus. Erant autem Agareni qui * supra prædictum atrium inuenti sunt, statura proceri, pinguedine dilatati, & (quod mirabile est dictu) licet iacerent in omnibus partibus corporis detruncati, & iam à pauperibus spoliati, in toto campo nec signum sanguinis poterat inueniri. Quibus peractis nostri gratiæ Dei terminum nolentes imponere, per omnes partes vsque ad noctem eos infatigabiliter sunt secuti, & secundum extimationem creduntur circiter bis centum millia interfecta. De nostris autem vix defuere viginti quinque.

Marginal notes: *magnatibus; *nos decet; *vobiscum mori; B. Maria Virgo *erat; Beatia; *prorumpunt; sup. cap. 3.; *decantabant; *iuxta supra dictum atrium

Line numbers: 10, 20, 30, 40, 50

De magnalibus bellatorum. CAP. XI.

QVÆ autem specialiter facta sunt à magnatibus, neminem credo sufficienter posse dicere, cum nemo potuerit omnia particulariter intueri, scilicet qualiter Aragonensiũ audax strenuitas operam dedit stragi, qualiter agilitate facili præuenerit fugientes: quam viriliter * Eximinus Cornelii cum turba suorum aduenerit agentibus primos ictus: qualiter Garsias Romerii, & Aznarius Pardi cum aliis magnatibus Aragoniæ & Cataloniæ belli dubia magnificè peregerunt: qualiter Nauarrorum bellicosa agilitas belli * instantiæ se obiecit, & persecuta sit fugientes: qualiter & vltramontani qui remanserant, in occursum magnanimi Agarenorum incursibus restiterunt: qualiter Castellanorum magnifica nobilitas, & nobilis magnanimitas largis copiis suppleuit omnia, manu strenua compressit pericula, victrici gladio præuenit velocia, fœlici victoria complanauit aspera, & crucis improperia in gloriam commutauit, & hostis blasphemias laudũ canticis dulcorauit. Sed si singulorum magnalia vellem prosequi, citius in scribendo manus deficeret, quam dicendi materia mihi deesset. Sic enim omnes præuentrix armauerat gratia, vt nullus de iis qui esse aliquid videbantur, aliud appeteret, nisi aut pati martyrium, aut obtinere. His itaque omnibus peractis fœliciter, iam circa solis occasum in Agarenorum tentoriis sedimus fatigati, satis tamen pro victoriæ lætitia recreati, neque ex nobis ad castra qui redierunt, nisi famuli ad sarcinas deportandas. Tanta autem fuit in campo Arabum multitudo, quod medietatem spacii vix potuimus occupare. In campo autem * qui voluerunt, rapere, plurima inuenerunt, aurum scilicet, argentum, vestes pretiosas, suppellectilia serica, & multa alia preciosissima ornamenta, nec non & pecunias multas, & vasa preciosa, quę omnia pro maiori parte pedites & aliqui milites de Aragonia habuere. Maiores enim & quos fidei zelus, & Regis reuerentia, & amor strenuitatis nobilitauerat, hæc omnia contemnentes vsque ad noctẽ persecutioni viriliter intenderunt, præsertim cum pręcedenti die pontifex Toletanus sub interminatione anathematis inhibuisset, ne quis prædę campi insisteret, si diuina prouidentia victoriam concedere dignaretur. Camelorum autem, & cæterorum animalium, nec non & victualium quę inibi sunt inuenta, vix posset, quamlibet subtilis discretio æstimare. In eodem itaque loco illo die & sequenti moram fecimus fatigati. Homines, & vehicula, & res, & sarcinas, quæ fuerant ob belli instantiam * proposita, vel neglecta, famulorum studio sunt aduecta. Et quod vix videtur credibile, licet verum, in illis duobus diebus ad vsus omnes nulla alia ligna combussimus, nisi hastas lancearum & sagittarum, quas secum duxerant Agareni: vix tamen in illo biduo potuimus consumere medietatem, quãuis ex industria, non ad necessitatem, ignem apponerent, sed ad eorum multitudinem consumendam.

Ximenius. Sed sup. sæpe. — *instantiis.* — *al. alii* — *aliqui.* — *postposita.*

10 — 20 — 30

De captione Beatiæ, & Vbetæ, & aliorum castrorum, & reditu exercitus.

CAP. XII.

EXINDE procedentes quidam ex nostris castrum de Bilche fortissimum obsederunt. Nos vero die tertia post bellum, quarta scilicet feria, venientes cepimus castrum Bilche, nec non & alia tria, scilicet Ferral, & Balnea, & Tolosam, quæ vsque hodie per Dei gratiam à fidelibus incoluntur, ibique moram per vnum diem fecimus, & procedentes ex nostris ad ciuitatem Beatiam vacuam inuenerunt, fugientibus Agarenis, & suorum periculo iam comperto se in Vbetam receperunt, præter quosdam inexpeditos qui in eorum oratorio quod Mezquita dicitur, incendio perierunt. Hoc audito Reges & principes cõmuni consilio decreuerunt, Vbetam obsidere. Hoc factum fuit feria sexta post bellum. Igitur secunda feria, *octauo scilicet die post bellum, aggressi sunt ciuitatem inuocato nomine Christiano, & sicut Domino placuit, ex ea parte vbi instabant Aragonẽses, quidã armiger Lupi Ferrencii de Luna murũ ascendit, & in eius ascensu corda resistentium languerunt, & se Regis gratiæ sposponderunt. Super hoc itaque habito frequenti tractatu primo obtulerunt Sarraceni mille millia aureorũ, vt ciuitas eis integra remaneret, quod & aliqui acceptarunt, dolentibus admodum Regibus, dissimulantibus tamen propter instantiam magnatum. Demum Toletano, Narbonensi, & cæteris pontificibus auctoritate pontificali pacta huiusmodi prohibentibus factum est, vt ciuitas funditus euerteretur, Sarracenis ad vitam seruatis, captiuitati nihilominus mancipatis. Etiam Dei gratia propter luxũ hominum tepescente, Christiani cupiditate illecti intendebant iniuriis & rapinis. vnde & Dominus imposuit frenum ori eorum, & percussit eos infirmitatibus, & iumenta, & vix erat in tabernaculis qui cõmilitoni posset socio, vel domino ministrare. Et necessitate compulsi

Bilche. Berral. Balnea. Tolosa. Beatia. Vbeta. — *septimo* — *Lupi Ferrencii facinus memorabile.*

40 — 50

pulſi rediuimus Calatrauam,ibiq; inuenimus Ducē Auſtriæ de partib.Teutoniæ, qui ſatis in magno venerat apparatu.Indeque cum Rege Aragonum , cui erat conſanguinitate coniunctus,in Aragoniam eſt reuerſus.Nos vero cum nobili Rege Aldephonſo ad vrbem peruenimus Toletanam,ibique cum pontificibus, & clero,& vniuerſo populo in eccleſia beatæ Mariæ virginis proceſſionaliter eſt receptus,multis Deum laudantibus, & in muſicis Inſtrumentis acclamantibus , quod eis Regem ſuum reddiderat ſanum & incolumem & corona victoriæ coronatum. Inde diuiſo exercitu, vnuſquiſque ad propria eſt reuerſus. Hic finis belli,quod fuit æra milleſima ducenteſima quinquageſima , feria ſecunda, decimo ſexto Kalendas Auguſti.

Auſtria. Teutonia.

Æra 1250 Chriſti 1212 Eodem die Dona capta anno V.C.367.

10

De captione Alcaratii,& Alcantaræ, & aliorum caſtrorum, & fœdere cum Rege Legionenſi. CAP. XIII.

POST hæc autem,licet Chriſtianorum populi eſſent laboribus & infirmitatib. fatigati, Rex tamen Nobilis a magnalibus non poterat abſtinere.Et congregato exercitu eodē anno menſe Februario Caſtrum Dominarum impugnatum machinis occupauit, & reſtituit,quorum fuerat, fratribus Calatrauæ. Et inde procedens cepit caſtrum quod* Eznauexore dicitur,& militiæ ſancti Iacobi dedit Illud. Et inde perueniens ad caſtrum famoſum quod Alcaratium dicitur,obſidione diutina impugnauit,& in die aſcenſionis Domi-
20 ni eiuſdem anni cepit illud Domino faciente , & à Roderico Toletano pontifice, & clero qui aderat,proceſſionaliter eſt receptus in eccleſia ſancti Ignatii quæ Mezquita fuerat,diuinis ſolenniter celebratis.Cepit etiam aliud caſtrum quod Riuus Oppæ dicitur,expulſis Arabibus ab eodem.Et ſic reuerſus in terram ſuam,in villa eccleſiæ Toletanæ quę ſanctus Torquatus dicitur,feſtum Pentecoſtes pręſente vxore ſua Regina Alienor,& filio ſuo Enrico,& filia ſua Berengaria Legionenſi Regina , & nepotibus ſuis Fernando & Alphonſo cum gratiarum actionibus & gloria celebrauit. Accidit autem eo anno,vt Dei iudicium Hiſpaniam viſitaret.nam ſic in omnibus regni finibus victualia defecerunt, vt homines panem petentes,cum non eſſet qui porrigeret,in plateis & compitis famis exitio morerētur,licet ipſe Rex nobilis largiſſime eleemoſynas erogaret, & pontifices,& magnates, mi-
30 lites,& populares ſupra poſſe ſtuderent,quæ habere poterant,pauperibus impartiri. Nec tantum ſterilitas in fructu terræ,ſed etiam in volucribus, gregibus, & armentis, quæ conceptu & fœtu eo anno ſterilitate ſimili caruerunt,& equitaturæ, & equi multi defectu palearum & hordei perierunt.Et licet tanta peſtis patriam infeſtaret, Rex nobilis ab aſcenſionibus corde conceptis non potuit retineri,& cum Aldefonſo Rege Legionenſi olim genero fœdus initum innouauit,& reſtituit ei Rex Caſtellæ Carpium , & Montem regalem, vt diruta de cætero non ſtarent. Et dato ei in auxilium Didaco Lupi de Pharo, magnate nobili & potente, Reges pariter condixerunt , vt vterque per confinia regni ſui exercitum duceret contra Mauros: & Rex Legionenſis in eo introitu cepit Alcantaram munitionem nobilem,quam dedit poſtea fratribus Calatrauæ.

Caſtrum dominarum
Eznanexo
Eznauexore
Alcaratium
Oppa riuus
S. Torcatus
Carpium
Monsregalis
Alcantara

40

De obſidione Beatiæ, & tregua cum Arabibus, & populatione Miraculi. & peſte famis. CAP. XIIII.

ALDEPHONSVS autē nobilis Rex Caſtellæ æra milleſima ducenteſima quinquageſima prima,octauo Kalendas Decembris,congregato exercitu vrbem ingreſſus eſt Toletanam,& per Conſocram & Calatrauam tranſiens circa Beatiam fixit caſtra,& ſic inualuit fames ibi,vt exercitus carnes humano generi inſuetas edere cogerentur,ibique aduenit prædictus Didacus Lupi cum magno militum comitatu. Rex enim Legionenſis poſt captam Alcantaram reuerſus fuit in terram ſuam.Cumque diu Beatiæ obſidio traheretur,nec
50 a patria victualia portarentur,omnibus fere famē deficientibus ,ſuorum conſilio Rex nobilis tregua cum Arabibus reformata rediit Calatrauā,& cum fratres & ſæculares qui inibi morabantur , fame & inedia laborarent , magnates , & milites , & cæteri populorum, prout vnuſquiſque potuit,ſubuenerunt,ſicut tanta aduerſitas tolerabat. Rodericus etiam Toletanus pontifex attendens verbum Ioannis Apoſtoli , *Qui viderit fratrem ſuum neceſſitatem habentem,& clauſerit viſcera miſericordiæ ſuæ, quomodo Dei charitas eſt in illo* & item dicit ſcriptura *Paſce fame morientem,quem niſi paueris,occidiſti.* totum argentum quod apud ſe potuit inuenire,fratribus erogauit,& ne caſtra frontariæ remanerent habitatoribus deſtituta,elegit ipſe cum indigentibus indigere,& cum fratribus in terræ ſolatium & ſubſidium eo tempore remanere.Rege itaque cum exercitu ad patriam redeunte, prædictus pōtifex

Æra 1251
Conſoera
Calatraua
Beatia.

omnibus sæcularibus remanentibus Calatrauæ à festo Epiphaniæ vsque ad octa-uas sancti Ioannis omni die edulium ministrauit. Sed in Quadragesima ad tantæ necessitatis angustias peruenerunt, quod ipse pontifex cum fratrum capitulo potius carnes comedere, quam terram deserere decreuerunt, nisi Dominus aliter prouideret. Sed Dei abundantia pietati misericorditer sic prouidit, vt * prædicto pontifici alimonia non deesset, & fratrum indigentiam supportaret vsque in diem, qua terra Domini diuitibus & pauperibus fructum dedit. Eo tempore idem pontifex in via publica per quam Toletum Arabes grauius infestabant, castrum quod Miraculum dicitur, populauit. vbi cum aliquandiu consedisset pluuiis & inundationibus impeditus, castri fabrica non crescebat, tamen in eo quod fieri potuit, relictis militibus, & aliis bellatoribus qui nouæ populationis ambitum custodirent, imminente solennitate Ramis palmarum venit ad ecclesiam Toletanam. Vbi processione solenniter celebrata, cum clamor insurgeret egenorum, idem pontifex verbum exposuit charitatis, & sic Omnipotens corda audientium inflammauit, vt ipso incipiente, cæteri qui verbum Domini audiebant, vsque ad tempus fructuum * cæteros pauperes receperint: & sic charitatis gratiarum numerum augmentauit, vt in * tota vrbe vix remanserit qui exhibitorem proprium non haberet. Et eadem die * qua fuit hæc distributio charitatis, septingenti milites, & mille quadringenti pedites Arabum castro Miraculi aduenerunt, & eos qui intus aderant, vnius diei concertatione fortiter impugnarunt, adeo quod aliquis de intrinsecis sine morte, aut effusione sanguinis vix remansit. Agareni autē inclusorum constantiam formidantes, multis ex suis sagittis, gladio, & lapidibus interfectis, gressu retrogrado recesserunt, & tanta fuit cæsio obsessorum, quod nullus ex eis in castro potuit remanere. Sed post * accessum Arabum Roderico pontifici, cuius erant, nuncio destinato, successores fortes & incolumes receperunt, & ipsi Toletum vehiculis sunt aduecti, vbi commoditate debita recreati vsque ad sanitatis gaudium sub chirurgico remanserunt. Rodericus autem pontifex his dispositis iuit Burgis ad regem nobilem Aldephonsum, qui opera eius commendans in Domino dedit ei viginti aldeas in possessionem perpetuam ecclesiæ Toletanæ.

Vt & prad. *cunctos.* *tanta.* *que.* *abcessum.*

De morte Regis nobilis Aldephonsi. CAPVT XV.

CONSVMMATIS autem quinquaginta tribus annis in regno, Rex nobilis Aldephōsus generum suum Regem Portugalliæ ad colloquium conuocauit. Cumque esset in procinctu itineris eundi Placentiam vltimam sui dominii ciuitatem, in aldea quadā Areuali, quæ dicitur Gutterius Munionis, cœpit grauiter infirmari, vbi demum febre correptus vitam finiuit, & secum gloriam Castellæ sepeliuit, facta prius confessione Roderico pontifici, & sumpto summi viatici sacramento, assistentibus Episcopis, Tellio Palentino, & Dominico Placentinensi. Sequenti die in præsentia Alienor vxoris suæ charissimæ, & Reginæ Berengariæ filiæ suæ dulcissimæ, cum Enrico filio, & Alienor filia, & nepotibus suis Fernando & Alphonso in ætate consistentibus puerili, æra MCCLII. in die * Fidis Virginis secunda feria, * decimo Kalendas Octobris, non plenus dierum, sed virtutibus & honore, beatum spiritum suo qui dederat, restituit creatori. Et factus est luctus omnium & desolatio magnatum, nec non & omnium populorum. Et corpore eius in decenti sarcophago collocato, ea die peruenimus * Vallemoletum. Deinde ex omnibus regni partibus pontifices & abbates, religiosi & sæculares, milites & magnates, humiles, & maiores ad exequias tanti funeris conuenerunt. Sic enim corda * hominū vulnerauit relatio mortis eius, quasi quilibet improuisæ sagittæ iaculo feriretur. Sic enim strenuitas, largitas, curialitas, sapientia, & modestia eum sibi ab infantia vindicarant, vt post mortē eius sepulta credantur omnia cum sepulto. Omnes enim non tantum in suis, sed in aliis Hispaniæ finibus effrenatis studiis, & laxatis habenis licentiæ, quo libuit abierunt, & nihil sibi retinuerunt, cum thesauros verecundiæ amiserunt. Sepultus est autem in regali monasterio prope Burgis à Roderico Toletano, Tellio Palentino, Roderico Segontinensi, Menendo Oxomēsi, Girardo Segobiēsi Episc. & aliis religiosis, officiosa obsequia funeris filia eius regina Berēgaria impendēte: quæ tanto dolore eius exequias cōsummauit, quod fere dilaceratione & lachrymis se extinxit. Et sicut in vita regnum virtutibus adimpleuit, sic in morte totam Hispaniam, immo mundum lachrymis madefecit. Sepultus est autem in prædicto monasterio à pontificibus supradictis, vbi laudum eius præconia nec inuidia, nec obliuio poterit abolere.

Placentia. *Guterius.* *Æra 1252.* *Fidis.* *quinta.* *Vallemoleti.* *omnium.* *Corrupti mores Hispania.*

RODE-

RODERICI ARCHIEPISCOPI TOLETANI DE REBVS HISPANIÆ LIBER NONVS.

De regno regis Enrici, & quod fuit Comiti Aluaro deputatus.

CAPVT I.

EO igitur iam ſepulto continuo filius eius Enricus* paruulus & hæres, à pontificibus & magnatibus, vniuerſo clero, *Te Deum laudamus*, cantante, ad regni faſtigium eleuatur. Vndecim annorum erat cum regnare cœpiſſet, & duobus annis, & decem menſib. regnauit. Verum poſt mortem Regis nobilis viginti quinque diebus tranſactis Alienor vxor eius fuit rebus humanis exempta. Hæc erat Enrici Regis Angliæ filia, pudica, nobilis, & diſcreta, & ſepulta eſt in prædicto monaſterio iuxta virum, & cuſtodia* pueri Regis, & regni gubernatio remanſit penes Berengariam Reginam* ſororem eius. Cuius diligentia ſic apparuit toto tempore ſui regiminis, vt pauperes, diuites, eccleſiaſtici, ſæculares, ſicut tempore Regis nobilis fuerant, in ſuis ſtatibus ſeruarentur, licet Baronum varietas zelo inuidiæ circum acta diſcidia procuraret. Cum autem eſſent tres Comites, Fernandus, Aluarus, Gundiſaluus, filii Comitis Nunii ſupradicti, cœperunt ad cuſtodiam Regis pueri inhiare, vt concepta odia poſſent in his quos oderant, vindicare, ſicut pater eorum fecerat tempore pueritiæ patris eius. Aliqui etiam quibus Regina Berengaria ſe credebat, eorum ſtudiis conſenſerunt, mediante quodam milite Palentino qui Garſias Laurentii dicebatur, & de mandato Reginæ erat cuſtodiæ Regis pueri deputatus.* Hic promiſſa ſibi à Comite Aluaro in hæreditatem villa quæ dicitur Tabulata, Regi ſuaſit, vt ad Comitis Aluari cuſtodiam ſe transferret. Quod cum ſolers Regina Berengaria percepiſſet, animo gratanti conceſſit, ſed timens inſolentias quæ venerunt, fecit iurare Comitem Aluarum, & magnates, vt ſine ipſius Reginæ conſilio, nec aliquibus terram auferrent, nec aliquibus terram darent, nec vicinis Regibus guerram mouerent, nec multam, quæ Hiſpaniæ* pecta dicitur, imponerent in aliqua regni parte: & iuramento, &* hominio in manu Roderici Toletani pontificis firmauerunt, & ſi contrarium facerent, proditionis infamia tenerentur. Sed quia Regina propter importunitates militum & maiorum tædio erat affecta, timebat ne regnum in ſui cuſtodia turbaretur, & ideo Comiti Aluaro dedit puerum conditionibus ſupradictis. Qui cum* Gundiſaluo Roderici, & fratribus ſuis tunc ſibi fauentibus in continenti Burgis egrediens cœpit exterminia procurare, magnos humiliare, & vulgi diuites exhaurire, religiones & eccleſias ancillare, & decimarum tertias quæ ad eccleſiarum fabricas pertinebant, cœpit ſimiliter infiſcare. Sed excommunicatus à Roderico Toletano decano, qui vices Archiepiſcopi tunc gerebat, coactus fuit reſtituere, &* iurare ne de cætero attentaret, & eccleſiarum homines qui priuilegiorum regalium immunitate gaudebant, cœpit angariis & exactionibus ſubiugare.

paruulus ſucceſſor & hæres

paruuli, al. puelli.

Nobilem.

Huic promiſſa eſt à Comite Tabulata

f. Pecho

homagio

Gunſaluo

In archiuis ſanctæ Eccleſiæ Toletanæ exſtant duæ epiſtolæ, quibus continetur iuramentum hoc huius Comitis & promiſſio Regis, de non auferendis tertiis. Epiſtolæ autem habentur inf. in Notis.

De contubernio Regis Enrici & Dominæ Mafaldæ. **CAP. II.**

VERVM cum apud Vallem oleti curiam celebraſſent magnates alii, Lupus Didaci de Pharo, Gonſaluus Roderici, & fratres eius Rodericus Roderici, & Aluarus Didaci de Camberis, Alphonſus Telli de Meneſis, & alii nobiles regni exterminio condolentes curauerunt tantis cladibus obuiare, & Reginæ Berengariæ prudentiam* adeuntes humiliter ſupplicarunt, vt regni miſeriis condoleret. Comes autem Aluarus cœpit Reginam nobilem infeſtare, adeo vt ea quæ ſibi pater ſuus dederat, occuparet, & ei etiam ore temerario demandauit, ne in regni finibus remaneret. Tunc Regina nobilis cum ſorore ſua Alienor, quæ fuit poſtea Regina Aragonum, & erat tunc temporis domicella, in caſtrum Gunſalui Roderici quod Aptellum dicitur, ſe recepit, ibique deguit vſque ad mortem fratris. Sed prædicti magnates tanquam naturali dominæ fideliter adhærentes Regi* paruo fidelitatis debitum in omnibus ſeruauerunt. Cæterum prædictæ Reginæ ſolers induſtria omnia ſic prouide ordinauit, vt magnates ſibi fauentes, & Comitis Aluari inſolentias re-

attendentes

paruo puero

frenaret, & iura sua Regi paruo conseruaret. Verum cum Rex tenellus intentionem Comitis sagaci indole iam sentiret, libenter volebat ad sororis custodiã se transferre. Sed Comes Aluarus per suos complices ita cauit, quod Rex puer quod volebat, non potuit* effectum mancipare. Nam Comes callide cogitauit vxorem ex Portugallia sibi dare, qua mediante posset puerum in suo beneplacito retinere. Sed in contrarium res euenit. Nam cum Mafaldam filiam Regis Portugalliæ adduxisset, & puer non esset in ætate nubili, remansit domina coniugali commercio defraudata, & quia se consanguinitatis linea attingebant, de mandato Innocentii* Papæ fuit contubernium separatum. Et post (vt fertur) inter se, & dominam voluit Comes Aluarus connubium procurare. Sed ipsa cum esset pudica, verbũ respuit indignanter. 10

effectui

adde tertii V.C. & inf. cap. 9.

De morte nuncii, & captione Montis alacris, & obsidione Villæ albæ

CAPVT III.

POST curiam Vallis oleti Comes Aluarus cum suis complicibus, & cum Rege extrema Dorii peragrauit maiorum animos sibi concilians, vt eorum fauore posset aliis imperare, & habentiũ diuitias exhaurire, & inde se transtulit vltra Serram. Et cum venisset Maquedam, quæ est oppidum in diœcesi Toletana, Regina nobilis misit nuncium de fratris statu clanculo percunctari. Erat enim solicita, eo quod a Comite Aluaro negligentius seruabatur. Et cum Comes Aluarus de nuncio cõperisset,* fecit scribi literas imposturæ, & falso sigillo Reginæ nobilis intercludi, in quibus continebatur, quod Regina nobilis scribebat aliquibus de consilio* magnatum de campis, vt cum toxico sibi misso fratri suo exitiale poculum propinarent, vt sic puerum* ad sororis odium grauius prouocarent, & hominem continuo suspenderunt. Sed cum labia malignorum sibi velut ebria mentiantur, qui Susannam a falso testimonio liberauit, Reginam nobilem & innocentem ab imposturæ mendacio liberam declarauit, & vt in suis mendaciis caperentur iniqui, communis & fidelis assertio omnium sine dubio affirmabat Reginæ nobilis veritatem, detestans maledictis & conuitiis quod iniquitas adinuenit. Et licet e fronte superbia Comes Aluarus niteretur, tanta tamen efferbuit subsannatio populi contra eum, vt cogeretur recedere a partibus diœcesis Toletanæ, & Optam veniens ibi aliquandiu fecit moram. Aduenit autem miles nobilis Rodericus Gundisalui de Valle viridi, qui beneplacitum Regis pueri iã habebat, vt ad sororem suam inscio Comite Aluaro se trãsferret. Sed cum Fernandus Munionis Comitis Aluari fautor & nepos aduentum prædicti nobilis comperisset, ei ex improuiso assumptis militibus superuenit, & captum duxit ad Alarconem. Tunc Comes Aluarus vt in regno excidia excitaret, fautoribus Reginæ nobilis mouit guerrã, & assumptis quos habere potuit, cum Rege ad Vallem oleti in sequenti quadragesima peruenerunt, & Paschate resurrectionis dominicæ celebrato, cum militibus Castellanis, & de extremis Dorii Vallem triticariam vastauerunt, & domos magnatũ qui Reginæ fauebant, hostiliter dissiparunt. Deinde in castro quod Mons alacer dicitur, Suerium Telli obsederunt. Sed cum Gonsalus Roderici, & fratres eius, & Alphonsus Tellii pluribus militibus præminerent, Regis præsentiam reuerentes noluerunt obsesso fieri in succursum. Sed ipse Suerius Tellii regi petenti protinus castrum dedit. Exinde Comes cum Rege procedẽs in campis plurima deuastauit, & apud Carrionem per dies aliquos fecit moram. Deinde ad Villam albam de Alcor contra Alphonsum Tellii properauit, & quidam milites ex agmine præcurrentes extra munitionẽ Alphonsum Tellii repererunt, & captis equis & armis ipsum etiam vulnerarunt, & vulneratus in municipio se recepit, vbi per aliquot dies obsessus viriliter se defendit.

Maqueda

secum scribit, scripta Cod.

magnatorum ad sororem

Opta

Alarcon discidia

Extrema Dorii Vallis triticaria Mons alacer.

Carrion Alcor Villa alba.

20 30 40

De morte Regis Enrici. CAP. IIII.

AB obsidione vero Comes recedens Pallentiam festinauit, Regina autem & sui nobiles in Aptello & Castro Cinisario morabantur, & nesciebant quid agerent, eo quod in exercitum Rege præsente non poterant insilire, nec illatas iniurias sustinere. Vnde communiter decreuerunt Regi restituere terram suam, & de cælo auxilium expectare. Cum igitur terra (vt dictum est) variis incursionibus vastaretur, & Comes cum paruo pallentiam aduenisset, contigit eum in domo Episcopi hospitari, & res Ecclesiæ vt hostem consumere & deuastare. Quadã aũt die cum Rex puer instaret ludicris cũ coætaneis Domicellis minus prouide custoditus, Domicellus quidam e turre casu tegulam proiiciens, Regem in capite vulnerauit, ex quo ictu post dies paucos fuit mors lugubris subsecuta. Sed antequam rumorem loquacitas diuulgasset, Regina sapiens misit Lupum Didaci & Gundisaluum Roderici magnates pro filio suo Fernando, qui apud Taurum cum patre tunc temporis

Pallentia. Cinisarium.

Palentiam

50

temporis morabatur. Qui* euntes rumorem de morte Regis pueri sumpserunt, & Regi
Legionis causam aliam suadentes cum Infante Fernando ad Reginam* Verengariam re-
dierunt. Interim autem Comes Aluarus tulit Regem à Pallentia, vt in castrum quod Ta-
recum dicitur, celaretur. Sed quia res non potuit, occultari, soror eius Regina funestis ru-
moribus concitata Pallentiam cum magnatibus properauit, vbi à venerabili Tellio Epi-
scopo ciuitatis cum processione solenniter sunt recepti, & inde ad castrum quod Doniæ
dicitur, procedentes continuo viceperunt. Tunc magnates cum Comite Aluaro de con-
cordia tractauerunt, sed nihil voluit Comes Aluarus acceptare, nisi Infans Fernandus
Rex futurus suæ custodiæ, vt auunculus, traderetur. Cui pactioni Regina nobilis & ma-
gnates verentes præterita, nullatenus consenserunt, & procedentes ad Vallem oleti vene-
runt, & consilio habito ad extrema Dorii processerunt. Et cum venissent ad villam quæ
* Cauca dicitur, habitatores villæ eos recipere noluerũt, sed ad Aldeam quandã quæ San-
ctus Iustus dicitur, secesserunt, & ibidem nuncios receperunt, ne* Socobiam, vel Abulã,
vel ad aliquam extremorum Dorii accederent ciuitatem. Nunciatum est etiam quod Sã-
cius Fernandi frater Regis Legionensis contra Reginam & filium eius magna cum mul-
titudine aduenirer. Vnde & Regina Nobilis & filii sui cum his qui aderant ad Vallem oleti
protinus redierunt.

Venientes mortem Regis pueri suppresserunt. *Berengar.* *Tarecum.* *Donia* *Cauea* *Cauca pro Coca* *S. Iustus* *Secobiã sup. lib. 8. cap. 9.* *Abula*

Quod Infans Fernandus factus est Rex Castellæ. CAP. V.

CVM autem audisset Regina potiores extremorum Dorii, & de vltra Serram Socobiæ
conuenire, misit nũcios qui eis fidelitatis debitum suaderent. Cumque viri extremo-
rum Dorii hoc audissent, venire ad Reginam nobilem continuo consenserunt, & cum ad
Vallem oleti communiter conuenissent, ibidem tam extremorum Dorii potiores qui pro
omnibus venerant, quam etiam magnates & milites Castellani communi consensu* re-
gnum Castellæ fidelitate debita Reginæ nobili obtulerunt. Ipsi enim decedentibus filiis,
cum esset inter filias primogenita, regni successio debebatur, & hoc ipsum patris priuilegio
probabatur, quod in armario Burgensis ecclesiæ seruabatur, & etiam totum regnum, an-
tequam Rex haberet filium, bis iuramento & * hominio hoc firmarat. Ipsa autem intra fi-
nes pudicitiæ & modestiæ supra omnes mundi dominas se coarctans regnum sibi noluit
retinere. Sed extra portam Vallis oleti educta multitudine extremorum Dorii, & Castel-
læ, vbi forum agitur, conuenerunt, eo quod tantam multitudinem domorum angustia nõ
ferebat, & ibidem filio regnum tradens, Infans Fernandus, de quo diximus, omnibus ap-
probantibus ad ecclesiam sanctæ Mariæ ducitur, & ibidem ad regni * salutem sublimatur,
anno ætatis suæ decimo octauo, clero & populo decantantibus, Te Deũ laudamus, te Do-
minum confitemur. Et ibidem omnes ei fecerunt hominium, & fidelitatem Regi debitam
iurauerunt, & sic honore regio ad regale palatium est * reductus. Cum autem audisset Re-
gina nobilis Aldephonsum Regem Legionensem ad villam quæ * Airoium dicitur, adue-
nisse, modestiæ suæ insistens pudori, per Mauricium Burgensem & Dominicum Abulen-
sem Episcopos humiliter supplicauit, vt se ab inquietatione filii temperaret. Sed ipse Rex
elatus superbia, quam cordi eius Comes Aluarus instillarat, supplicationi & precibus con-
tradixit, eo quod imperio inhiabat. Immo transiuit Pisoricam, & venit Lacunam, vbi cum
diebus aliquot permansisset, direxit faciem contra Burgis, & cum loca plurima & domos
militum deuastasset, & alias incendio concremasset, ad villam quæ Arcus dicitur, superue-
nit, sperans ciuitatem Burgensem se capturum. Sed cum audisset in eadem vrbe Lupum
Didaci, & multos milites congregatos, frustratus spe vacua & inani, contra consiliarios in-
dignatus in terram suam propere remeauit.

Regi Castellæ fidelitatem debitam. *homagio* *solium* *adductus* *Arroyum.* *Pisorica* *Lacuna* *Arcus.*

De tumulatione Regis Enrici. CAP. VI.

REGINA autem in Regem filio sublimato, dum hæc fierent, Pallentiæ morabatur, &
ibi venerunt ad eam ex Secobia, & Abula, & aliis oppidis extremorum Dorii milites
copiosi consiliorum suorum seruitia offerentes. Et tunc Regina duos venerabiles pontifi-
ces, Tellium Pallentinum & Mauricium Burgensem misit Tarecum, vt Enrici Regis cor-
pus reciperent cum suis parentibus tumulandũ, præsertim cũ & hoc ipsum Comes Alua-
rus iam mandasset: & præfati pontifices recepto corpore Pallentiã redierunt. Et inde Rex
nouus cum matre sua Regina nobili ad castrum q̃ Munio dicitur, aduenerunt, & dum Rex
oppidum impugnaret, Regina Nobilis fratrem suum Enricum Regem in sarcophago
nobiliter præparato detulit ad monasterium prope Burgis, & ibidem iuxta fratrem suum
Fernandum Infantem cum planctu magno exequiis celebratis regaliter sepeliuit.

Tarecum *Munio*

Munio. *Lerma.* *Lara.*

Inde vero Regina veniens Munionem inuenit castrum a Rege Fernando & suis fidelibus occupatum, militibus qui inerant, captiuatis. Post hæc ad Lermam & Laram, quas Comes Aluarus detinebat, cum Burgensi concilio procedentes inuasas fortiter occuparunt, & rebellantes milites vi ceperunt. Inde ad vrbem Burgensem redeuntes, à pontifice, clero, & populo honorificè & processionaliter sunt recepti, gaudentibus omnibus quod liberati ab hostibus in dominæ naturalis dominio remanserunt.

Berengaria.

De largitate Reginæ Verengariæ, & de captione Comitis Aluari.*

CAPVT VII.

10

VERVM quia perturbatione huiusmodi obsistente regales reditus ad stipendia defecerunt, & Regina nobilis quidquid habuerat in largitionibus, dispensarat, ad argenti & auri, & gemmarum donaria misit manum, & quæque ex talibus reseruarat, in auxilium filii liberaliter erogauit, & de consilio magnatum qui secum aderant, ad partes Belli foraminis, Anagari, [& Naiaræ] processerũt, & receptis villis quas sibi incolę gratissime reddiderunt, Burgis iterum sunt reuersi. munitiones enim quas Comes Gonsalus Nunii detinebat, non potuerunt propter sui fortitudinem expugnare. Et dum Rex & Regina nobilis essent Burgis, Comes Aluarus, cum fratribus & cõplicibus per aggerem Alliorum & Quintanam fortunii transierunt, & in Belli foramine hostiliter irruentes, nec ętati, nec sexui pepercerunt, sed cuncta cæde & incendio consumpserunt. Quod cessit nouo Regi & Reginæ nobili in amaritudinem & dolorem. Et hac vastatione peracta Comites ad propria redierunt, & Rex nouus cum matre Regina nobili & suis magnatibus a Burgis Pallentiam cœpit ire. Et dum ad villam quæ Pallẽtiola dicitur, peruenissent, Comes Fernandus in Ripella vallis Guiariæ aciebus dispositis subsistebat. Comes Aluarus cum suis militibus Ferrariolam se recepit, & quarta feria quatuor temporum mensis Septembris, cum Rex Fernandus & Regina nobilis ituri Pallentiam iuxta Ferrariolam pertransirent, collateralem aciem cum Alphonso Tellii & Suerio Tellii separauit, ne agmen exercitus transeuntes à militibus Comitis læderetur. Et cum Comes Aluarus extra villam cum aliquibus militibus resedisset, in villam cęteris intromissis, vt posset exercitum contemplari, remansit cum paucis in villam colligi dedignatus. Sed cum Alphõsus Tellii, & Suerius Tellii, & Aluarus Roderici, & quidam alii eum eminus agnouissent, contra eum equorum impetu processerunt, & videns multitudinem præminere, iam exanimis, quamuis superbus recolligere sese cœpit. Sed cum prædicti milites aduenissent, Comes Aluarus de equo descendit, & iacens in terra clypeo se obtexit. Sed illi* manibus eum trahentes captum cum duobus militibus concaptiuis Regi & nobili Reginę præsentarunt. Et qui multos offenderat, qui nulli pepercerat, qui naturali dominæ* eius dominiũ abnegarat, diuino iudicio nunc prostratus suorum militum & fratrum intuentium auxilio destitutus, capitur inglorius & confusus. Tunc Regina nobilis gaudio & lachrymis Deum laudans diu gratiarum institit actioni, quod inimicum suum, & regni, & filii sibi tradidit tam facili captione.

Belli foramen. *Anagarum.* *Naiara.* *Alliorũ agger.* *Quintana fortunii.* *Pallentiola.* *Ferrariola.* *per manus.* *ius dominii V C.12. abnegauit.*

20 30 40

Quod Comes Aluarus & Comes Fernandus restituerunt quædam castra nouo Regi.

CAPVT VIII.

VIDENTES igitur cuncti qui aderant, quod Deus omnipotens Reginæ nobilis opera dirigebat, cum gaudio & actionibus gratiarum Pallentiam intrauerunt, & inde ad Vallem oleti iuerunt, vbi fuit Comes Aluarus in captione & vinculis custoditus. Cumque ibidem de compositione aliquandiu tractaretur, ea conditione fuit pactio acceptata, vt Comes Aluarus restitueret castra omnia quæ tenebat, scilicet Cannetum, & Alarconnem Amaiam, & Tarecum Cæsareum, & Villam francam, Turrim Belli foraminis, Anagarum [Naiarã] & Pandicurgum, & his deditis solueretur. Castrum Xoriz & Orzeionem detinebat Comes Fernandus frater eius, & ad eorum captionem tenebatur Comes Aluarus cum centum militibus Regem sequi, donec ea suæ potentiæ subiugaret. Comes autem Aluarus Gundisaluo Roderici fuit commissus, donec compleret superius prænotata. Rex autem duxit exercitum versus Castrum, & licet Comes Fernandus fultus copia victualium & multitudine armatorum inibi rebellaret, ea conditione restituit Castrum & Orzeionem, vt eius vasallus fieret, & ab eo vt vasallus proprius Castra teneret. His peractis Domino disponente quieuit perturbatio noui regis, & sex mensium spacio fuit seditio sic sedata, quæ credebatur perpetuo duratura, quod Rex Fernandus susceptus ab omnibus cœpit * ibi iurisdictionem regiam exercere.

Cannetum. *Alarcon.* *Amaia.* *Belli foramen.* *Anagarum.* *Naiara.* *Pandicurgum.* *Castrum.* *Xoriz.* *Orzeion.* *Vbique.*

50

De

De Comitum morte, Aluari & Fernandi. CAPVT IX.

POST hæc autem Comites videntes in regno potentiæ suæ gloriam minoratam, immo potius annullatam, in Valle iuniperi territorii Pallentini cœperunt iterum rebellare, & prædas in campis Gotthicis exercere. Sed Rex Fernandus cum Regina nobili matre sua & aliqua parte magnatum venit ad Aggerem Fumorum, &* Medinam de riuo sicco, & sic Comitum insolentiæ pro parte maxima cessauerunt. Sed videntes Comites in Valle iuniperi non posse resistere, Regis Legionensis dominio se dederunt, &, vt moueret guerram filio, suaserunt. Cumque vtrinque exercitus conuenissent, & quidam nobiles ex Castella versus partes Salmanticæ intrauissent, videntes Regem Legionis sibi cum suo exercitu occurrentem, in Aldea Medinæ del campo, quæ Castellio dicitur, intrauerunt. Cumque Rex Legionensis eos inibi obsedisset, & Comes Aluarus cœpisset caligis ferreis calceari, percussus à Domino cœpit grauissime infirmari, & firmata tregua inter patrem & filium ab inuicem discesserunt. Comes autem Aluarus morbi & treguæ dolore vexatus, Taurum semianimis est delatus, vbi mortis anxietate coactus militiæ Sancti Iacobi sese dedit, & ibidem vitam finiuit, & Vclesii est sepultus. Et post modicum temporis Comes Fernandus frater eius, cui non vt voluit, in regno Castellæ desideria prouenerunt, in Africam transfretauit, & ab Amiramomenino susceptis muneribus varia iactitauit, & dum ibi longa mora, vt moris est Arabum, traheretur, eum contigit infirmari, & fecit ad vicum prope Marrochos qui Elbora dicitur, se transferri. Vicus enim à Christianis duntaxat incolis colebatur. Et dum percepit ex incurabili morbo interitum imminere, à Gundisaluo fratre Hospitalis, qui Innocentii Papæ tertii familiaris extiterat, suscepit habitum Hospitalis, & vniuersæ carnis viam ingressus, cum aliis qui ibidem obierant, ad domum Hospitalis, qui Pons Fiterii dicitur, in diœcesi Pallentinensi, in sarcophago est delatus, & ibidem ab vxore sua Comitissa Maiore, & filiis suis Fernando, & Aluaro, & multis aliis est sepultus.

Vallis Iuniperi
Agger fumorũ
Methymna Riuii.
Salmantica.
Medina.
Castellium.
Taurus.
Vclesium.
Marrochi.
Quæ sit hæc Elbora. Vide Elbora.
Fiterii pons.

De laude Regis Fernandi & eius vxore Beatrice.

CAPVT X.

ADVERSARIIS itaque sic à Domino iudicatis, Rex Fernandus regnum obtinuit pacifice & quiete, Regina nobili omnia disponente, quæ* adeo sollicite filium educauit, vt regnum & patriam iuxta morem aui sui nobilis Aldephonsi in pace & modestia gubernaret, vsque ad regni sui vicesimum quintum annum. Sed quia indecens erat, vt tam magnus princeps extraordinariis petulantiis traheretur, mater sua quæ semper voluit eum ab illicitis custodire, procurauit ei vxorem nomine Beatricem, quæ fuit filia Regis Philippi in Romanorum Imperatorem electi, & Mariæ filiæ Corsac Constantinopolitani Imperatoris, quæ fuit optima, pulchra, sapiens, & pudica, missiq; pro ea nuncii, Mauricius Burgensis Episcopus, vir laudabilis & discretus, Petrus Abbas S. Petri de Aslantia, Rodericus Abbas de Riuo sicco, Petrus Odoarii Prior Hospitalis, ad Fredericum Romanorũ Regem, sub cuius custodia erat tunc temporis Domicella, in Teutonia accesserũt: ab ipso Rege honorabiliter sunt recepti. Cumq; legationis causam, vt iniunctum fuerat, explicassent, prædictus Rex & sui principes responsionem aliquandiu suspenderunt, & fere per menses quatuor prædicti nuncii expectarunt. Tandem Rex Federicus in Imperatorẽ electus consobrinam suam Beatricem, Domicellam nobilem, pulchram, compositam, & prudentem, Regi Fernando per dictos nuncios cum apparatu nobili destinauit. Et cum Parisios aduenissent, Rex Francorum Philippus nomine, qui tunc Galliis præsidebat, eam honeste recepit per terram suam honorifice dans ducem. Ad regnum Castellæ fœlici itinere peruenerunt. Et Regina nobilis Berengaria cum comitatu nobili religiosorum & sæcularium magnatum, & Dominarum vltra Burgum qui Victoria dicitur, occurrit nobili Domicellæ, & Burgis ex inde venientes inuenerunt Regem Fernandum cum magnatibus, & nobilibus, & ciuitatum primoribus expectantem. Qui Domicellam & nuncios honore quo decuit, receptauit, & tertia die ante festum sancti Andreæ in regali monasterio prope Burgis celebrata missa à venerabili Mauricio Burgensi Episcopo, & armis militaribus benedictis, ipse Rex suscepto gladio ab altari manu propria se accinxit cingulo militari, & mater sua Regina nobilis ensis cingulum deaccinxit. Tertia die, in festo scilicet sancti Andreæ, Beatricem dulcissimam Domicellam duxit solenniter & legitime in vxorem, missam venerabili Mauricio in cathedrali ecclesia celebrante, & benedictionẽ nubentibus largiente. Et fuit ibi curia nobilissima celebrata assistentibus totius regni magnatibus, dominabus, & fere omnibus regni militibus, & primoribus ciuitatum.

adeo sollicite eũ educauit. V.C.
Aldephonsi modeste & pacifice gubernaret.

De rebellione quorundam magnatum, & morte Comitis Gundisalui.
CAPVT XI.

POST modicum vero temporis propter iniurias quas Rodericus Didaci de Camberis in terra sibi credita exercebat, licet esset cruce signatus in subsidium terræ sanctæ, Rex Fernandus citauit eum, vt ad curiam veniens satisfaceret de obiectis. Cumque ille ad Vallem oleti curiam aduenisset, cum naturaliter irę inconstantia duceretur, à falsis amicis suasus inuiso & insalutato Rege recessit. Rex autem pro huiusmodi indignatus abstulit ei terram suam. Et cum prædictus Rodericus Didaci nollet restituere munitiones, tandem restituit eo pacto, vt Rex daret ei quatuordecim millia aureorum, & cum pecuniã suscepisset, tunc demum reddidit castra Regi. Anno postea iterum reuoluto, Gonsalus Petri *Molinæ consilio Comitis Gundisalui cœpit contra Regem minus prouide rebellare, & partem Reginæ, Molinæ vicinam rapinis & vastationibus molestare. Cumque monitus nec desistere, nec satisfacere voluisset, Rex Fernandus super eum exercitum congregauit, sed superuenienti nobili Regina Berengaria matre sua, cum Rex non posset Castrum *Zaphare expugnare, concordiam * procurauerat, & certis pactionibus Rex soluto exercitu à Molina recessit. Et diebus aliquot interpositis Comes Gundisaluus Nunii, qui ad Arabes se transtulerat, cum à Rege Castellæ beneficia non posset assequi, vt optabat, iterum se restituit Agarenis, & dum in partibus Cordubæ moraretur, in villa quæ * Beatia dicitur, infirmitate grauissima contigit ipsum mori, & delatus à suis sepultus est in Cephinis, vbi habent oratorium fratres templi.

Vallis Oleti. Valloleti.

Molina. De Molina dominus.

Caphare. procurauit.

Baena.

De filiis Regis, & primis vastationibus contra Mauros. CAP. XII.

SVSCEPIT autem Rex Fernandus ex vxore sua gratissima Beatrice filios hic notatos, Aldephonsum primogenitum, * Federicum, Fernandum, Enricum, Philippum, qui oblatus à domina Berengaria Regina nobili auia sua Deo & Roderico Toletano põtifici, per manus eiusdem pontificis ad titulum ecclesiæ Toletanæ in sortem Domini est vocatus, & in continenti idem pontifex præbendam, & alia beneficia in prædicta ecclesia assignauit. Habuit alios filios, Sancium qui oblatus * Roderico Toletano põtifici, à quo cum clericali tonsura Psalmistæ officium est adeptus, præbendam & beneficiũ in Toletana ecclesia est consecutus: Emanuelem, & duas filias, Alienor, quæ decessit paruula, & Berengariam, quæ in regali monasterio degit virgo Domino consecrata. Verum Regina nobilis Berengaria mater Regis volens eum à Christianorum iniuriis alienũ, militiæ suæ primitias voluit Domino * dedicare, & * treguam cum Arabibus noluit vlterius protelari: sed exercitu congregato, assistentibus sibi Roderico Toletano pontifice, & aliis magnatibus regni sui, per Beatiam & Vbetam vastationes exercens aggressus est Caseatam, & captis & interfectis multis millibus Saracenorum, quia castrum variis impugnationibus erat dirutum, tunc noluit retinere. Rex autem Caseata vt diximus, occupata, per ripam Bætis magni fluminis ad partes peruenit Giennii, & destructis quibusdam munitionibus vrgente instãtia hyemali ad propria est reuersus. Post hæc autem iterum exercitum congregauit, & tradente eas sibi Auomahomat, qui erat Arabum princeps nobilis filius Auoabdellę filii Abdelmumi, cepit Beatiam, Andugarum, atque Martos, & castrum istud nobilissimum dedit fratribus Calatrauę, & destructis aliis castris & municipiis, ad sua fœliciter est reuersus. Et tertio ingressus terram Arabum cepit Seuiot, Xoparum, & Gartiez, & bellatoribus obfirmauit, aliisque vastationibus peractis ad vrbem reuersus est Toletanam. Eo tempore erat in Hispaniis legatus Romanæ ecclesiæ Ioannes de Abbatis villa, quæ est in Comitatu Pontini, Sabinensis Episcopus Cardinalis, vir bonus, sapiens, literatus, qui celebratis in singulis regnis conciliis, postquam monita salutis proposuit, ad sedem apostolicam est reuersus, tribus annis legationis expletis. Post hæc iterum Rex Fernandus terram Arabũ est ingressus, & cepit * Eznatoraph, turrem de Albep, Sanctum Stephanum, & * Chicranam, & alia vice duxit exercitum per Giennium circa festum sancti Ioannis, quod propter sui fortitudinem nõ potuit expugnari, & inde procedens cepit Pegum, & captis incolis & occisis, munitionem funditus desolauit, & veniens ad oppidum quod Alhama dicitur, captis habitatoribus & occisis, locum destructione simili dissipauit. Post quod ad propria cum exercitu remeauit. In hac expeditione non interfuit Rodericus pontifex Toletanus, qui * Guadalphaiare remanserat febris acumine fatigatus, vbi finis periculum vix euasit, sed misit cum exercitu * Dominicum capellanum suum virum venerabilem, Episcopum Placentinensem, qui in exercitu loco eius pontificalia exerceret.

Fredericum. Frenandum.

Hunc Franc. Tarapha Archiepiscopum Toletanũ fuisse, & in prælio contra Mauros occubuisse refert pag. immolare. treugam.

Oznatoraph V.C. hodie Isnatoraph. hodie Chiclana.

Guadalfaiara. V.C. [illegible] [illegible]xini.

De ca-

De captione Capellæ, & fundatione ecclesiæ Toleti, & Abenhuth.

CAP. XIII.

ET procedens iterum contra Mauros obsedit Capellam, castrum munitissimũ, in diœceſi Toletana, & diutinis impugnationibus tandem cepit, & expletis quatuordecim hebdomadibus expeditionis, ad vrbem regiam est reuersus. Et tunc iecerunt primum lapidem Rex & Archiepiscopus Rodericus in fundamento ecclesiæ Toletanæ, quæ in forma Mezquitæ à tempore Arabum adhuc stabat, cuius fabrica opere mirabili de die in diem, non sine grandi admiratione hominum, exaltatur. In diebus huius Regis Fernandi surrexit quidam nomine Abenhut in castro Rechoc in territorio Murtiensi, & cœpit contra Almohades rebellare, qui cismarinos Arabes adeo crudeli dominio opprimebant, quod de facili Abenhuti proposito consenserunt, & obtenta Murtia, & finitimis oppidis & castellis, omnes Almohades quos habere potuit, capite detruncauit, & omnes Mezquitas præsentia Almohadum iudicans inquinatas, aspersione aquæ fecit à suis sacerdotibus expiari, & armorum suorum insignia fecit nigra, quæ in bellis & alibi præferebat, quasi luctu præsignans excidium gentis suæ, & in modico tempore obtinuit Vandaliam Hispanorum, præter Valentiam, & confinia, in quibus Zaen de genere regio rebellauit. Erat autem Auenhut de genere Abohaget olim Regis Cæsaraugustæ, & cum fere monarchus in cismarina Vandalia haberetur, audacia, largitate, iustitia, veritate, prout gentis eius infidelitas seu versutia tolerat præminebat. Sed à quodam suorum qui Abenroman dicitur, inuitatus ad epulas & delicias familiares, quas gentis illius colit voluptas, factione hospitis & vasalli occiditur in conclaui apud præsidium Almariæ. Et tunc inualuit Arabs quidam dictus Mahoma Alienalaginar, qui paulo ante * bouis & aratri vestigia sequebatur. Hic Arionæ, & Gienni, Granatæ, Vastæ, & Accii, & locis aliis adhuc hodie principatur: & post interitum Abenhuti, Vandalia cismarina in plures Regulos est diuisa, & ab Almohadibus separata, quod Christianis vtile inuenitur.

Capella. Templi Toletani fundamenta. Rechoc. Murcia. Vandalia. Cæsaraugusta. Auenaleginar. Almaria. Ariona. Mahomat. bouem. Giennium. Granata. Bæsta. Accium. Christianorum propositum.

De morte Aldephonsi Regis Legionensis, & successione Regis Fernandi

CAP. XIIII.

POST hæc iterum obsedit Giennium, & machinis validis impugnauit, sed videns quod ciuitas tanta fortitudine præminebat, quod non posset humano ingenio expugnari, habito magnatum suorum consilio inde recessit, * & cum Abdaralfertiam peruenisset, rumor aduenit patrem suum in villa noua de Sarria ab hoc sæculo migrauisse, & in ecclesia beati Iacobi traditum sepulturæ, æra millesima ducentesima sexagesima octaua, & quod etiam regnum legauerat, quas ex Regina Tarasia susceperat, [filiabus.] Propter quod mater eius Regina Nobilis domina Berengaria ad eum materna solicitudine veniebat, vt ad recipiendum * bonum paternum * quantocius festinaret, quod ei de mandato patris pontifices, magnates, & ciuitatum concilia iurarent, ne forte in mora perturbatio aliqua oriretur. Erant autem cum eo Rodericus pontifex Toletanus, Lupus Didaci, Aluarus Petri, Gonsaluus Roderici, Garsias Fernandi, Alphonsus Tellii, * Guillermus Gonsalui, Didacus Martini, & alii nobiles, & magnates, & plures milites ciuitatum, qui cum Rege inclyto venientes Reginam nobilem in pago qui * Orgatium dicitur, inuenerunt, & inde communiter vrbem regiam intrauerunt, à qua mora * proposita omnes continuo recesserunt, & ad oppidum quod Agger Sellarum dicitur, peruenerunt, indeque ad castrum sancti Cypriani de * Mozoth cum matre & comitatu veniens, castrum ei vt domino reddiderunt. Sequenti die eum similiter in Villa Lalii receperunt, vbi ad Regem, tanquam ad dominum, ex Tauro nobilissimo oppido milites aduenerunt, qui Regem * sui & oppidi naturalem dominum cognouerunt, & vt sequenti die Taurum adiret, instantissime supplicarunt, nobili Regina hæc omnia * procurante. Altera vero die Taurum intrauimus, vbi omnibus annuentibus Rex Fernandus facto sibi hominio in Regem & dominum est receptus. Indeq; per castra dominæ Reginæ aliquandiu incedentes recepimus ex aliis ciuitatibus milites, & nuncios venientes, qui videbantur de receptione Regis aliquantulum dubitare. Sorores enim domini Regis, Sancia & Dulcis, de quibus diximus, rebellionem cum complicibus præparabant. Sed tamen regni Prælati, quorum interest regnum & sacerdotium contueri, in auditu auris Regem Fernandum in Regem ilico receperunt, scilicet Ioannes Ouetensis, Nunius Astoricensis, Rodericus Legionensis, Michael Lucensis, Martinus Salamantinus, Martinus Mintonensis, Michael Ciuitatẽsis, Sancius Cauriensis. Hi omnes cum suis ciuitatibus, patre mortuo, filio se dederunt, nec rebellio cogitata potuit inualere. Nam quam cito venimus Maioricam & Mansellam, Regi se protinus reddiderunt.

& cum ad Daralfeciam peruenisset: rumor aduenit, patrem suum ab hoc seculo decessisse & in. ad Daral Fertiam. non legitur in scripto exemplari. regnum. quamcitius. Guillinus scrip. cod. Orgacin hodie Orgaz. Mocoth. Orgatium postposita. suum. sagacissime proc.

De ingressu Legionensi, & concordia Regis cum sororibus. CAP. XV.

Castella. Legio. de regni vastatione. Valentia.

SEQVENTI vero die intrauimus Legionem, quæ in regno illo sedis regiæ præminet dignitate, ibique ab Episcopo & vniuersis ciuibus ad regni Legionis fastigium eleuatur, clero & populo Te Deum laudamus cantantibus concorditer & iucunde, & ex tunc Rex Castellæ & Legionis pariter est vocatus. Ibiq; nuncii aduenerunt ex parte Reginæ Tarasiæ super compositione internuncia referentes, & licet verbum magnatibus displiceret, tamen Regina nobilis in tantum timuit * regni & pauperum vastationem, quod procurauit, vt Rex subsisteret Legioni, & ipsa iret Valentiam de concordia cum Regina Tarasia tractatura. Cumque ambæ Reginæ Valentiæ conuenissent, sic solertia Reginæ nobilis Berengariç procurauit, vt Regis sorores Regi restituerent omnia quæ tenebant, & ipsæ essent prouisione contentæ, quam eis Rex & Regina nobilis assignarent: si quid iuris in regno habebant, simpliciter resignarent. Et pacto huiusmodi confirmato, Rex aduenit, & inde omnes iuimus Beneuentum, quo etiam infantes filiæ Reginæ Tarasiæ aduenerunt, * vbi Rex Fernandus & Regina nobilis eis reditus triginta millium aureorum in locis competentibus * assignarunt percipiendos toto tempore vitæ suæ: & sic obtinuit omnes munitiones & omnia castra quiete & pacifice Rex Fernandus. Et in hoc enituit quam plurimum Reginæ nobilis solers cura, qua non minori gratia Regi filio dedit hoc regnum, quam regnum Castellæ quod ad eam iure hæreditario pertinebat. Sic enim sciuit omnia ordinare, vt licet regnorum vnio fere omnibus displiceret, ipsa studuit taliter prouidere, vt sine sanguinis effusione regnorum vnio prouenire, & vtrunque regnum pace perpetua lætaretur. Indeque Rex iuit Zemoram, Salamanticam, * Letesmiam, Ciuitatem Roderici, & Albam, & per cæteras regni partes, in quibus honore regio & hominio ab omnibus est susceptus. Tunc Rex Fernandus dedit Caseatam iure hæreditario Roderico Archiepiscopo Toletano, quæ tamen aliquantulum reparata à Sarracenis incolis tenebatur. Sed Rodericus Archiepiscopus euolutis à donatione mensibus tribus, exercitu congregato iuit contra Caseatam cum multitudine armatorum, & expulsis Mauris qui ruinas oppidi reparabant, illud retinuit, & ad honorem Regis qui illud dederat ecclesiæ Toletanæ, custodiuit hactenus, & custodit cum aliis castris, scilicet Pilos, Toyam, Lacra, Agosmo, Fonte Iuliani, Turribus Dela, cum Ficu, Alaulula, Areola, duobus Germanis, Villa Montini, Nubila, & Castorla, Concha, & Chelis. Post hæc iterum Rex Fernandus obsedit Vbetam, oppidum populosum, bellatoribus & munitione magna tutatum, sed adeo fortiter impugnauit, vt conclusi saluis corporibus oppidum resignarent. Et tunc Rex oppido acquisito ad vrbem regiam est reuersus, æra millesima ducentesima septuagesima secunda. Obiit Regina Beatrix in oppido quod Taurum dicitur, & ducta ad regale monasterium prope Burgis iuxta Regem Enricum regaliter est sepulta.

Beneuentum. vt resignarent.

Zamora. Lethesmiam. Salamantica. Letesmia. Ciuitas Roderici. Alba. Caseata.

Pilos, Toya, Laza, Agosin, la fuente de don illan torres de Lago, la figera.

Æra 1272.

De obsidione & captione Cordubæ. CAP. XVI.

Corduba vrbs regia & patricia.

CÆTERVM elapso biennio à morte patris sui Regis Legionensis obsedit Cordubam regiam & patriciam ciuitatem, ad cuius obsidionem hoc modo venit. Sarraceni quidam offensi primoribus ciuitatis venerunt ad quosdam milites Christianos, spondentes se daturos vnum ambitum el * Axarquia ciuitatis. Hi autem milites qui Almogaueres dicuntur Arabice, verbum gaudii audientes, licet non crederent, periculo sese dederunt, & in noctis silentio ad murum Cordubæ peruenerunt, & cum vocem vigilum non audissent, quia * soporis ignauia tenebantur, appositis scalis quas secum tulerant, ad muri altitudinem ascenderunt, & turres aliquas occuparunt, in quibus vigiles occiderunt, & ambitum qui Axarquia dicitur, inuaserunt, multis ex Arabibus interfectis qui in hoc ambitu habitabant, & ipsi metu postposito in turribus resederunt licet ex alio ambitu Arabes sagittis, fundis, iaculis, & lapidibus fortiter impugnarent, & successum huiusmodi nunciarunt Christianis qui in Frontaria morabantur. Quod cum audisset miles quidam de familia Regis qui Ordonius Aluari dicebatur, statim omnes quos habere potuit, Cordubam secum duxit, & statum obsidionis domino Regi continuo intimauit. Interim autem aduenit Aluarus Petri de regni magnatibus potens & nobilis, & obsidentibus se adiecit, & Rex Fernandus qui in regno Legionis eo tempore morabatur, recepto nuncio, conuocatis ciuibus & militibus, licet non expectatis, vix cum centum militibus cœpit continuo proficisci, sed imbrium & fluuiorum inundationibus aliquantulum impeditus non potuit tam cito occurrere, vt volebat: aduenit tamen tempore opportuno, & * cotidie tam ex Castella, quã ex Legione veniebant milites, & magnates, & cõmunia ciuitatum.

non legitur in script. exemp.

corporis ignauia dormitabant.

continue.

tatum. Cœpit Corduba grauius coarctari, tandē affecta pugnis & inedia, victa redditur, & inuita, & vitæ tantummodo conseruati inclusi Arabes exierunt, & in festo Apostolorum Petri & Pauli à sordibus Machometi patricia ciuitas expurgatur. Sed Rex in turri maiori vbi solebat nomen perfidi inuocari, præcepit lignum crucis viuificæ exaltari, & cœperunt omnes cum gaudio & lachrymis, Deus adiuua, conclamare, & subsequenter regale vexillum iuxta crucem dominicam collocari, & cœpit in iustorum tabernaculis gaudii & lætitiæ vox audiri, clero cum pontificibus acclamante, Te Deum laudamus, te Dominum confitemur.

10 *De restauratione & * dote ecclesiæ Cordubensis, & campanis relatis ad sanctum Iacobum.* CAP. XVII. *datâ.*

ET tunc venerabilis Ioannes Oxomensis Episcopus regalis aulę cancellarius cum Gundisaluo Conchensi, Dominico Beacensi, * Adamo Placentinensi, Sancio Cauriensi Episcopis, Mezquitam ingressus est Cordubensem, quæ cunctas Mezquitas Arabum ornatu & magnitudine superabat. Et quia venerabilis Ioannes, de quo diximus, Roderici Toletani primatis vices gerebat, qui tunc temporis apud sedem Apostolicam morabatur, eliminata spurcitia Machometi, & aqua lustrationis perfusa, in ecclesiam commutauit, & in honore beatæ virginis erexit altare, & missam solenniter celebrauit, & sermonem exhortationis * diem proponens secundum sapientiam sibi datam, & gratiam suis labiis instillatam diffudit in cordibus adiutorum, adeo vt pœnitentiali gaudio recreati, contriti cordis sacrificia & labiorum vitulos immolarent. Et Rex Fernandus nouæ ecclesiæ dotem obtulit competentem. Postea consecrato ibi Episcopo magistro Lupo, * Rodericus primas & pontifex Toletanus aliquos reditus priuilegio confirmauit, & Lucenam insuper dedit ei. Et tanta est vrbis illius abundantia, amœnitas, & vbertas, quod audito præconio tantæ vrbis ex omnibus Hispaniæ partibus habitatores & futuri incolæ, relictis natalibus sedibus, quasi ad regales nuptias cucurrerunt, & sic incolis continuo est repleta, quod domus habitatoribus, non habitatores domibus defecerunt. Et cum in opprobrium populi Christiani campanæ sancti Iacobi, quas (vt diximus) Almanzor detulerat in Cordubæ Mezquitam, dependerent functæ officio lampadum, Rex Fernandus easdem campanas fecit ad ecclesiam beati Iacobi reportari, & ecclesiæ beati Iacobi restitutæ sunt. Cum cæteris cymbalis bene sonantibus in sanctis suis peregrinorum deuotio laudat Deum. Stabilita igitur incolis & bellatoribus ciuitate, Rex Fernandus Toletum ad Reginam nobilem est reuersus, quæ pari victoria iucundata, vtpote quæ consilio & subsidio, licet absens, omnia procurarat, gratias cum lachrymis egit Deo, quod antiqua dignitas, ignauia principum liturata, sui solertia & studio filii fuit Hispaniæ restituta. Hæc enim Regina nobilis Berengaria sic filium in bonis operibus enutriuit, quod bona studia, quæ Regina nobilis nullius virtutis [oblita] nullius charismatis expers, vt lac mellifluum gratiis circumfusum cordi eius influere non cessauit, nec vnquam ab vbere pleno virtutibus ablactauit: & licet vir factus, in ætate roboris confirmatus, mater eius nunquam cessauit, nec cessat, quæ Deo & hominibus sunt accepta, studio vigili suadere, quia nec vnquam fœminea, sed semper magnificentię opera persuasit. Hæc enim Regina nobilis tanto studio conseruauit, & adeo dilatauit recepta charismata gratiarū vt omnis ætas, omnis sexus, omnis cōditio, omnis professio, omnis natio, omnis lingua affectum sentiat cum effectu, & virtutum fasciculo non partito, omnibus misericordiæ opera compartitur, & paternorum operum prouida executrix, plus inuenitur regni & rerum prodiga, quam virtutum, quam merito nostra tempora admirantur, * cui nunquam similem, nec * moderna, nec patrum nostrorum tempora habuerunt. Pro qua Dominum exoremus, vt eam dignetur diutius conseruare, & sibi profutura concedat, & bonis operibus abundare, donec fœlicem spiritum suo restituat redemptori.

Roderico Primate & Pontifice Toletano, aliquos reditus. *Adam.* *diuina.* *cum.* *nostra.*

De traductione secundæ vxoris Reginæ Ioannæ. CAP. XVIII.

ET ne Regis pudicitia alienis commerciis læderetur, Regina nobilis mater sua domicellam nobilem generosam, * proneptem Regis Francorum illustrissimi Ludouici, filiam Simonis illustris Comitis de Pontino & Mariæ illustris Comitissæ eiusdem, Ioannam nomine procurauit in coniugem sibi dari, æra millesima ducentesima septuagesima quinta. Burgis adueniens more regali curia & nuptiis celebratis ad Reginæ assumitur dignitatem. Hæc vero Regina pulchritudine, præstantia, & modestia sic floruit, vt in conspectu

proneptam. Pontinum. Æra 1275. dari. Quæ ara.

viri virtutibus gratiosa, coram Deo & hominibus sit accepta. Et suscepit ex ea filium qui dicitur Ferdinandus, & filiam paruulam quæ à proauia Alienor est vocata, & alium paruulum Ludouicum. Verum Rex Fernandus cum filiis suis Aldephonso & Fernando, qui tunc in flore adolescentiæ lætabantur, Cordubam est reuersus, & in aduentu suo multa castra Sarracenorum,* quæ Christianorum incursibus & intestinis cædibus longo tempore tabescebant, volentes colere pacifice terras suas, supradictis interpositis se Regis dominio tradiderunt. Tunc datæ sunt ei ciuitates & castra, quorum præsidia Christianis (vt diximus) inuestiuit, & ab Arabibus tributa suscepit, & eorum nomina hic notantur: * Eciia, Almodouar, Luc, Luxcena, Stepa, * Sede, & Fila, & multa alia, quorum nomina longum esset enumerare.

quæ eo tempore tabescebant, volentes pacifice terras possidere, pactis interpositæ se Regis dominio reddiderunt. Oceya. Site & Filia.

Hoc opusculum, vt sciui & potui, consummaui, anno incarnationis Domini millesimo ducentesimo quadragesimo tertio, æra millesima ducentesima octogesima prima, anno vicesimo sexto regni Regis Fernādi, quinta feria, pridie Kalendas Aprilis, anno pontificatus mei trigesimo tertio, sede Apostolica adhuc vacante anno vno, mensibus octo, diebus decem, Gregorio Papa nono viam vniuersæ carnis ingresso.

Roderici Archiepiscopi Toletani historiæ Hispanicæ finis.

RODERICI ARCHIEPISCOPI TOLETANI OSTROGOTTHORVM HISTORIA.

PROLOGVS.

*CVM Gotthorum causa olim in Athanaricum & Fridigernum fuisset diuisa, ea lege in concordiam redierunt, vt Fridigernus Ostrogotthis & Athanaricus Vesegotthis regali excellentia præminerent. Hi autem qui ab Oriente tabernacula metabantur, dicti sunt Ostrogotthi, quasi Orientales Gotthi. * Ost enim vocant in lingua Gotthica Orientem, & inde Osteric, id est, Orientale regnum. West autem Occidens interpretantur, & inde Westgotthi, quasi Occidentales Gotthi. inde alia pars Teutoniæ Westfalia nuncupatur, quasi Occidentalis campus. Et ex tunc vsque ad Fridigerni interitum regni diuisio perdurauit. Post cuius mortem Athanaricus solus obtinuit principatum, sed & eo mortuo in Alaricum, & * Redagarsum interim sunt diuisi. Vnde Redagarso in Tuscia interfecto Alaricus solus obtinuit curam regni & sic postea res mansit, donec Ostrogotthi seiuncti ab aliis sedes proprias metabantur, & in Mysia, & ripa Danubii morabantur. Vesegotthi autem Pannoniam, Gallias, & Hispanias inuaserunt, in quibus etiam sedes vltimas posuerunt. Vnde quasi prophetice dicti sunt Vesegotthi, id est, Occidentales Gotthi. Ostrogotthi autem, qui Hunnis, Pannoniis, & Romanis grauia bella gesserunt. Sed quia successiones & acta Vesegotthorum in alio libro digessimus, in hac parte Ostrogotthorū successiones & prælia prosequemur.*

Athanaricus. Fridigernus. Ostrogotthi. Vesegotthi. Oster. Redagaysum iterum sunt diuisi. Verum Redagayso. V. C Alaricus. Rhadagasius.

De Regibus Ostrogotthorum, & de actibus Theodorici. CAP. I.

MORTVO Attila, Valamer Rex Ostrogotthorum, & Ardaricus Rex Gepidarum contra Hunnos qui remanserant, processerunt. Hunni autem ex aduerso venientibus occurrerunt, & conserto prælio Hunni cesserunt, & tot ex Hunnis cæsi fuerunt, quod deinceps Ostrogotthorum potentiam metuerunt. Post hæc Leo Imperator cum Ostrogotthis pacem firmauit, & Valamer Rex eorum dedit obsidem nepotem suum Theodoricum filium fratris sui Theudemiri. Mortuo Valamer frater eius Theudemirus regnum suscepit Ostrogotthorum, cui Leo Imperator statim restituit suum filium Theodoricum, quem obsidem receperat à Valamer. Mortuo Theudemiro successit in regno Ostrogothorum filius eius Theodoricus. huius bonitas ita enituit, cum esset obses, vt tam ab Imperatore quam à Romanis charissimus haberetur, adeo vt famæ eius pura sinceritas ad aures Zenonis relatu celeri perueniret. Vnde & Zenon qui Constantinopoli imperabat, Theodoricum ad se venire suis epistolis inuitauit, & recepit iucundo

Athila. Valamer. Ardaricus. Gepidæ. Hunni.

iucundo applausu,& congruis honoribus venientem,& in consulem, & patricium exaltauit, & ei æream statuam ante Palatium collocauit. Cumque ibidem aliquanto tempore imperialibus deliciis teneretur, cœperunt Ostrogotthi aliquãtulum murmurare, eo quod defectu victualium vexarentur, nec licebat eis propter pacis fœdera à vicinis gentibus aliquid attentare. Vnde & pacem initam causabantur:& Theodorico talia nunciarunt. Quæ audiens Zenoni continuo reuelauit. Zenon autem de Ostrogotthorum penuria contristatus, quia nolebat Theodoricum à se fieri alienum, quem tantis virtutibus compererat abundare, tradidit ei Italiam, vt ciborum inopiæ subueniret, & commendauit ei Senatum populumq; Romanum. Egressus igitur à Zenone venit ad Ostrogotthos nuncians eis, vt
10 se pararent ad obtinendam Italiam sibi datam. Cumque pergere incepissent, Gepidæ & Bulgari se illis in itinere obiecerunt, sed ex eis plurimi ceciderunt: & victor Theodoricus exiens de Mysia,& transiens per Pannonias Italiam est ingressus.

Gepidæ. Bulgari.

De Odoacare & morte eius. CAP. II.

ODOACER autem Rex Herulorum* & Turingorum fugato Oreste patricio,& obtenta ciuitate Ticini deposuit ab imperiali purpura Augustulum qui imperialẽ vsurpauerat potestatem,& Romam obtinuerat,& totius Italiæ principatum. Hic cum audisset aduentum Theodorici, prope* Aquileiam occurrit Theodorico, ibique pugna inita, O-
20 doacer victus extitit, & fugatus. Theodoricus autem vsque Veronam eum persequi non cessauit. præsumptione denuo restaurata bellum iterum innouauit, sed eadem infelicitate, qua prius, pluribus de sua multitudine interfectis. ipse iteratæ fugæ subsidio est relictus, sed Theodoricus impetu persequens fugientes etiam Veronam locum refugii occupauit. Odoacer autem in vrbem fugiens à ciuibus est abiectus,& ei introitus denegatus. Ipse vero quæ attingere potuit, gladio & incendio deuastauit,& Rauennam veniens ibi se clausit, gestiens rebellare. Theodoricus autem obtenta Verona venit Mediolanum, & eam obtinuit. Ibique dimissis matre,& sororibus, supellectili familiari Rauennam iuit, Odoacrem profugũ obsessurus. & cum obsidione diutina arctaretur, Odoacer sub fide se dedit Theodorico. Qui demum volens iterum rebellare, à Theodorico morte crudelissima est per-
30 emptus. Mortuoque Odoacre, frater eius Onoulphus cum residuis Odoacris Theodoricum voluit infestare, sed victus ab eo trans confinia Danubii est fugatus.

qui in Pannonia residebat cum multitudine Herulorũ & Thuringorum. V. C.
Heruli. Thuringi. Ticinum. Aquileia. Verona. Aquilegiam. V. C. Mediolanum.

De regno Theodorici in Italia. CAP. III.

POST hæc autem Theodoricus pacifice obtinuit Italiæ principatum, & Romam veniens à Romanis omnibus voluntarie est receptus. Ipse vero, vt erat vir gratiæ & virtutum, sic se sciuit omnibus conformare, vt charus ab omnibus haberetur. Et quia tunc temporis stipendia victualium fuerant minorata, assignauit Romanis singulis annis CXX. millia modiorum, pro quo Romanis charior est effectus: & quamuis tot fauoribus redundaret, nunquam voluit Imperator dominio derogare, sed omnia quiete, omnia pacifice
40 gubernabat,& per totam Italiam regalia habitacula opere nobili fabricauit, cuius virtutes & acta Sidonius & Enodius latius prosequuntur. Cum itaq; in Italia annis decem & octo victor regnasset, audiens extinctum Regem Gotthorum Gisaleicum, cœpit in Hispaniam proficisci, & in via Francorum superbiam domuit, & prostrauit, & partem regni quam manus hostium occupauerant, Gotthorũ restituit potestati. Et intrans Hispanias regnum tenuit annis quindecim pro Amalarico nepote suo qui paruulus adhuc erat,& totam Hispaniam & Galliam Gothicam subiugauit. Cumque nepos Amalaricus ad ætatem legitimam peruenisset, Theodoricus regnum Gotthorum dimisit eidem, mandans filiæ, & nepoti, & quasi voce testamentali denuncians, vt Senatum populumque Romanum diligerent, & Imperatorem Orientalem haberent propitium & pacatum. Ipse vero reuersus est
50 in Italiam, & per ipsum fuit Romæ dignitas restituta. nam partem murorum quam Alaricus, & Athaulphus Reges Gotthorum, & Gisericus Rex Vandalorum vastationis tempore dissipatant, ipse redintegrauit,& prospere regnum rexit. Vnde & à Senatu statuam meruit inauratam. Amalaricus autem nepos eius cœpit regnare æra DLXV. & quinque annis regnauit sine auo, & tam suam adolescentiam quam matris viduitatem Iustino Orientis Principi commendauit.

Sidonius Apollinaris. Enodius Ticinensis.
Vandali.
Æra 565.

De Theodorici hæresi, & morte eius.* CAP. IIII.

De restitutione Arriana hæresis per Theodoricum & de morte eius.

MORTVO Zenone Iustinus Catholicus suscepit Imperium Orientis. tunc Hormisda Papa misit ad eum Germanum Episcopum Capuanensem, quem Iustinus propter sanctitatis præconium honorauit. Eo tempore hæresis Arriana adeo inualuerat, quod

fere vtrumque Imperium infecerat viru ſuo. Gotthi etiam, Vandali, Alani, & Sueui à tempore Valentis Imperatoris eadem perfidia tenebantur. Prędictus autem Germanus Epiſcopus multos apud Conſtantinopolim ad fidem catholicam reuocauit, & Iuſtinus mandauit catholicis Epiſcopis eccleſias reſtaurari, & per ſacerdotes catholicos gubernari. Quod audiens Theodoricus Arriano veneno repletus ad Iuſtinum nuncios deſtinauit, vt Arrianis Epiſcopis eccleſias reſtitueret, & eos in pace permitteret remanere, alioqui ipſe in omnes de Italia deſæuiret, nec ſexui parceret, nec ætati. Nuncii autem cum lachrymis poſtularunt, vt petitioni annueret, & Arrianos permitteret frui pace, & ſic parceret Italis occidendis, quod & fecit compaſſione Italiæ prouocatus. Hormiſda Papa defuncto, Ioannes Conſtantinopoli ad Papalem apicem ſubleuatur. Et dum hæc fierent, Theodoricus prauitate hæretica concitatus Symmachum patricium, & Boetium ſenatorem gladio interfecit: nec in eo primis operibus vltima reſponderunt. *Eo cum Ioannes Papa à Conſtantinopoli adueniret, inuenit Rauennæ Theodoricum, & cum ei verba ſalutis proponere incepiſſet, ipſum Papam cum iis qui cum eo venerant, interfecit, indignans quod Iuſtinus reueritum honorauit. Paucis autem diebus interpoſitis, Theodoricus ſacrilegiis Arrianus impiam animam Dei iudicio exhalauit. Tunc quidam ſolitarius eremita vidit Ioannem Papam, & Symmachum patriciũ eius animam deportare, quam in ollam Vulcani quæ ipſi littori eſt vicina, vt executores diuinæ ſententiæ proiecerunt. Iuſtinus vero Imperator cum per vndecim annos apud Conſtantinopolim regnauiſſet, in pace quieuit.

Et.

De Gutide & ſucceſſoribus eius. CAP. V.

MORTVO Theodorico Oſtrogotthi nepotem eius Amalaricum in principem elegerunt, ſed paruo poſt tempore in Hiſpania vitam finiuit. Poſt hunc etiam Oſtrogotthi cum voluntate Amalaſuentæ Theudem elegerunt, ſed quia Theudis Amalaſuentam paucis diebus interpoſitis in balneo ſtrangulauit, Oſtrogotthi Regem alium elegerunt, qui Gutis nominabatur. Hic ad regale faſtigium eleuatus iuit Rauennam, & filiam Eurici Regis & Amalaſuentæ Reginæ, quam ibi auus Theodoricus reliquerat, abſtulit violenter, & ſibi matrimonio copulauit. Cumque Beleſarius Neapolim inuaſiſſet, & Gotthos cum incolis extinxiſſet, veniens Romam voluit Gotthos qui inibi habitabant, gladio ſimili extirpare. Sed qui fugere potuerunt, Rauennam ad Gutidem peruenerunt, Gutis autem vt cognouit talia, ſtatim cum magno exercitu contra Beleſarium venit Romam. Beleſarius autem non ratus congredi opportunum, vrbis ianuas facit claudi, & introitus cuſtodiri. Oſtrogotthi autem extra muros omnia euertebant, & incendio conſumebant, & loca ſacra bonis omnibus ſpoliabant, & quoſcunque de Romanis habere poterant, trucidabant, & ciuitatem vndiq; grauiter infeſtabant. Beleſarius vero è contrario firmiter defendebat. Romani calamitate duplici tenebantur. nam foris eos gladius, intus famis penuria affligebat. Cumque per annum fuiſſet obſeſſa, in Rauennam cœlitus territi redierunt. Eo tempore tanta fames inuaſit Liguriam, vt, ſecundum quod prędixerat Sanctus Dacius Mediolanenſis Epiſcopus, matres filiorum carnes chariſſimas attentarent. Poſt hoc iterum Gutis exercitum congregauit, & veniens contra Romanos à Beleſario fuit victus, & crudelitatis ſuæ recipiens talionem multis de ſuis occiſis, dum ipſe fugeret, à Ioanne magiſtro militum fuit captus, & Beleſario præſentatus. Beleſarius autem tanta victoria glorioſus Gutim Conſtantinopolim ſecum duxit, & obtulit eũ Iuſtiniano. Ille autem benigne recipiens honorauit patricia dignitate, & factum patricium, quia ſtrenuus eſſet miſit eum ad fines Perſidis contuendos, vbi & vitam finiuit. Hoc tempore ſanctus pater Benedictus in montẽ qui Caſſinus dicitur habitabat, & gens Longobardorum Romani populi tunc amica Pannoniam poſſidebat, & habebat Regem qui *Alboini dicebatur. Oſtrogotthi autem mortuo Gutide ſuper ſe Regem alium leuauerunt nomine Heldebatum, & iſto poſt annũ occiſo, alium præfecerunt, qui intra anni circulũ vitam finiuit.

Liguria.

Caſsinus mons.
Alboin.

De Totila, & actibus eius. CAP. VI.

DEINDE Totilam elegerunt. Hic fuit ſtrenuus & crudelis, qui ſuorum exercitu congregato cœpit Italiam impugnare, & per Campaniam, & montem Caſſinum, per Lucaniam & per Brutiam tranſeuntes ad regnum Calabriæ peruenerunt, indeque mare modicum tranſeuntes Siciliam occuparunt. Deinde Romam reuerſi, quia fame grauiſſima *laborabant, vt humanas carnes pro pabulis attentarent, tandem cæde, inopia tabefacti, à de-

laborabat, ſiducialius obſederunt: obſeſſi autem tanta inedia tenebãtur, vt V. C.

à defensione penitus cessauerunt. Totila autem per portam ingressus est Hostiensem, & præcepit buccinis intonare, vt Romani se in latebris occultarent, aut ad sanctuaria se transferrent, vt à gladio seruarentur, & fecit volens parcere sanguini Romanorum. Post hæc cum Romanis aliquanto tempore, vt pater cum filiis, habitauit, & cum antea crudelissimus haberetur, hanc humanitatem creditur Beati Benedicti monitis induisse, ad quem iuerat, vt intelligeret, si haberet spiritum prophetiæ. Ciuitates autem Italiæ variis incursionibus dissipauit. Ciuitatem, Castellum, * Perusium, & Fulginiam, & multas Æmiliæ ciuitates, cum plurima cæde hominum diruit & euertit. In tantis vero excidiis aliqui Senatores tot calamitatibus cruciati Constatinopolim adierunt, & Iustiniano excidium Italiæ nunciarunt. Imperator verò dolore repletus continuo misit * Narsetem cubicularium eunuchum cum magna multitudine pugnatorum, qui veniens in Italiam Ostrogotthis oblita prælia reparauit, & ad extremæ virtutis vltima coarctauit, & Regem eorum Totilam interfecit, & eos ab Italiæ finibus propulsauit. Ciuitates & oppida quæ Totila decem annis tenuerat, Romano Imperio restituit. Reliquiæ autem Ostrogotthorum quæ remanserant, ad ripam Danubii confugerunt, & ex tunc Romani à Gotthorum cladibus respirarunt. nec Ostrogotthi leguntur Regem postea habuisse, nisi quod se Vesegotthorum cœtui miscuerunt qui in Hispaniis & Gallia Gotthica regnauerunt.

Ciuitas Prisium V. C. *Perusium.* *Fulgineum.* *Æmi.* *Narsim.* *Vesegotthi.*

RODERICI ARCHIEPISCOPI HVNNORVM, ET VANDALORVM, ET SVEVORVM, ET ALANORUM, & Silinguorum historia.

PROLOGVS.

*QVIA stylo flebili nostræ gentis repetita sæpius excidia recitaui, ne per intercapedines digitorum mira defluant Hispanorum, descriptis cladibus quas fere semper à sui principio est perpessa, ad eorum tempora verto stylum, qui licet breuiori, acriori tamen dominio sæuierunt. Quorum inhumanitas tanta fuit, vt omnem bestiarum rabiem superarent, nec vnquam humani generis ingluuie satiati pietatis spiritum admiserunt, sed semper extermínio inhiantes, cædibus & excidiis intenderunt. quod diuini iudicii talio sic euertit, vt parum aut raro in tutis sedibus remanerent: & fere semper intestinis suppliciis pœnas * criminum, vt oportuit, receperunt. quorum principium, medium, atque finem, prout maiorum relatio docuit, si Dominus dederit, * annotabo. Gotthorum originem, gloriam, & processum, quorum insignia super omnes barbaros effulserunt, in superiori volumine declaraui, prout docuit veritas primæuorum. Verum quia præter Gotthos quatuor gentes ferocissimas sæcula habuerunt, scilicet Hunnos, Vandalos, Alanos, & Sueuos, qui semper cædere, nunquam quiescere voluerunt, horum originem, sedes, & acta cogit suscepti laboris ratio explicare.*

Prouerb. *crimine.* *enotabo.*

De Origine Hunnorum. CAP. VII.

H * VNNORVM origo (vt refert antiquitas) ita cœpit. * Rex Gotthorum Gardarici Magni filius, qui post egressum à Scandia tertio loco Gotthorum tenuit principatum, qui & terras Scythicas (vt diximus) occupauit, in populo suo reperiit quasdam magas quæ in exercitu stupra & maleficia procurabant, & factitiis strenuos euirabant, quas habens suspectas longe ab exercitu effugatas in solitudine fecit exponi. At immundi spiritus per deserta & inuia euagantes, vt multorum cogit ratio opinari, se earum complexibus ad coitum miscuerunt, & genus hoc ferocissimum ediderunt. primum minutum, tetrum, inter paludes extitisse commemorant, & quasi genus hominum, nec alia voce notum, nisi quod humani seminis imaginem exhibebat. Tali ergo Hunni stirpe progeniti, procedente tempore magis humanæ naturæ vicini, licet satis dissimiles, humanæ formæ imaginem præferebant, & [a] rugitibus bestiarum humanis vocibus se aptabant, Gotthorum linguam quam à matribus didicerant, in aliquibus imitantes. Et vt Priscus historicus refert, in vlteriori ripa paludis Mæotidis insidentes non aliis laboribus, sed tantum venationibus & piscationibus insistebant, nisi quod postquam creuit, fraudibus & rapinis vicinarum gentium commoda perturbabat. Erat autem eis species pauenda nigredinis, & velut offa incomposita, & informis, non plene, vt facies [&] figurata, sed habens in facie quasi

Hugnorum. *Philimer.* *Hunni.* *Philimer.* *Scantia.* *Maga.* [a]

puncta pro luminibus oculorum, & sæuitiam animi toruus prodebat aspectus: etiam in proles recenter natas impie sæuiebant. nam genas earum ferri calidi stigmate figurabant, vt ante vulnus, quam lactis susciperent nutrimenta. exigui quidem forma, sed argutis motibus expediti, ad equitandum promptissimi, latis scapulis, ad arcus sagittasq; parati, ceruicibus & superbia semper erecti. Quadam autem die dum venatores eorum in vlteriori ripa Mæotidis circa venationis studia laborarent, cerua se obtulit improuisa, ingressaq; paludem nunc progrediens, nunc subsistens, vt index viæ solicita præcedebat, & venatores paludem imperuiam quam vt pelagus existimabant, pedibus transierunt, moxq; ignotis apparuit Scythia nunquam visa, & creduntur spiritus illi vnde progeniem traxerat, id egisse. quod enim in tam modico tempore à non multis fœminis quocunque concubitu tantus populus processisset, tamque ferox, non videtur humana posse contingere ratione. Illi vero qui præter Mæotidem alium esse mundum penitus ignorabant, admiratione Scythiæ stupefacti, vt erant solertes, iter illud ostensum diuinitus crediderunt, & ad suos in Mæotidem reuertentes, gestum prout euenerat retulerunt, & terras Scythiæ laudauerunt. Et continuo * Hunnorum exercitus paludibus procreatus Scythiam adiuerunt, & quoscunq; in principio inuenerunt, suæ victoriæ litauerunt, & ingentem paludem Scythiæ transierunt. Alpizuros, Lizuros, * Iumaros, Boiscos qui in ripa paludis Scythiæ insidebant, quasi cum turbine rapuerunt. Alanos quoque pugna sibi pares, sed humanitate, victu, formaq; dissimiles, frequenti certamine subiugarunt. Nam quos bello forsitan minime superabant, terrore vultuum consternebant, & iam longa generatione veri hominis imaginem * natura scientes ferali sæuitia trahebantur. Hermanaricus autem Rex Gotthorum, qui (vt superius retulimus) multarum gentium extiterat triumphator, aliquo vulnere saucius ęgram vitam imbecillitate contraxit, & tunc * Voalamber Rex Hunnorum in Ostrogotthos qui iam à Gotthis seiuncti manebant, fecit insultum, eosque prostrauit. Hermanaricus autem dolore vulneris, & * Hunnorum potius vitæ suæ anno centesimo decimo est defunctus. cuius mors Hunnis occasionem præbuit præualendi, ipsosq; Gotthos qui remanserant, & Ostrogotthos fere extinxit. Ostrogotthi autem & Gepidæ vsq; ad bellum Catalaunicum sub Hunnorum dominio remanserunt, à tempore Hermanarici Regis Gotthorum vsq; ad Voalamer Regem Ostrogotthorum, & Ardaricum Regem Gepidarum, qui tempore belli Catalaunici rati posse restitui libertati, se Gotthorum auxiliis addiderunt. Post quod bellum (de quo in superiori libro latius est expressum) Attila pro discessu hostium non restitutus præsumit gaudia, meditatur grandia, erigitur ad coronam, oppressioni inhiat, Romanis intonat, & inde reuertitur in Pannoniam, vt maiorem exercitum congregaret. Et cum cœpisset Alanos infestare, Thurismundus adueniens vicit eum: & licet fugatus, post Thurismundi discessum virtutem animi non abiecit, sed maiore exercitu congregato corde intimo reponens iniuriam Romanorum, perfectionem dirigit in excidium eorundem, habens secum quam prius exercitum ampliorem. Primum partes Aquilegiæ deuastauit, quæ erat in Metropolis Venetorum. Deinde ciuitatem obsidionis ambitu coarctauit. Cumque obsidio diutius traheretur, cœpit exercitus victualium penuria murmurare. Quadam autem die cum ciuitatem Attila circuiret, vt videret, qua posset facilius impugnari, inspexit ciconias in rostris filios deportantes egredi ciuitatem, & lætus auspicio dixit suis: Pugnate hilariter, quia transmigratio auium transmigrationem indicat obsessorum. & tunc fortius solito dimicantes obsessæ vrbis muros & ianuas irruperunt. Et quædam domina nomine Digna, quæ in turre altissima habitabat, in Natissam fluuium se proiecit, ne barbarorum ludibrio seruaretur. Inde vrbe euersa, & penitus dissipata, vicina oppida diruit & castella. Concordiam, & Bellunum, & Feltrum, Vincentiam, & Veronam, Bergamum, Brixiam, atque Cunam, Mediolanum metropolin, Ligurum, & Ticinium, quæ nunc Papia, omnes diripuit & euertit, cædi tamen & * in medio paruus insistebat. Ipso talia perpetrante, & Liguriam & Venetias deuastante, quæ erant quasi viscera Romanorum, proposuit Romam simili dispendio visitare, sed suorum consilio dissuasus timuit sibi, vt Alarico, si Romam inuaderet, euenturum, qui postquam Romam vastauerat, humanæ vitæ protinus sensit finem. Dumque inter consilia fluctuaret, venit ad eum cum legatione placida sanctissimus Leo Papa, in cuius aduentu sic furorem deposuit consuetum, vt sui & alii mirarentur in tantum, vt idem Papa recessum eius ab Italia impetraret. Fuerat enim Attila Dei territus potestate. viderat enim dum sibi Papa cominus loquebatur, alium prope stantem in similitudine sacerdotis tenentem gladium euaginatum, & mortem terribiliter comminantem, si nollet Papæ beneplacitis obedire. Cumq; suis visionem huiusmodi reuelasset, pacem, vt Papa petierat, suaserunt: & in loco vbi Ticinus Pado flumini admiscetur, ab inuicem discesserunt.

Hugnorum. V. C.
Itymaros V. C. Ytimaros, Tucarsos Boyscos, qui V. C.
Alpizuri. Lizuri. Iumari. Tucarsi. Boisci. Alani.
nascicētes. V. C. lego nanciscentes.
Valamer.
Hugnorum.

incendio peius insistebat. V. C. nisi quod peius f. penitus.
Roma direpta.

De Hono-

De Honoria & morte Attilæ.* CAP. VIII.

Honora V. C.

HONORIA autem Valentiniani germana Attilam incitauit per clandestinum eunuchum, vt eam sibi peteret in vxorem. Attila autem audito nuncio est gauisus, & statim ad Imperatorem Valentinianum internuncios destinauit, vt sororem eius peterent supra dictam: quod si renueret, interminans minitauit se in Italiam reuersurum, & grauiora prioribus patraturũ. Igitur Attila Danubium transiens contra Alanos mouit arma. Quod cum Thurismundus Rex Gotthorum non imparis gloriæ præsensisset, in auxilium Alanorum exercitui Attilæ mox aduenit, consertoque prælio sicut in campis Catalaunicis, pauenda Romanis vexilla Attilæ effugauit, ipsumque Attilam fugientem coegit oblitas olim repetere mansiones. Et præter alias quas habebat, duxit vxorem quæ Ildico dicebatur, & inter conuiuia quæ sobrietatis terminos excesserunt, plus solito bibit vinum, & cum sanguis per os & nares cœpisset effluere, fuit continuo post breue spacium suffocatus. In ipsa nocte Imperator Martianus qui tunc Constantinopoli morabatur, vidit in somnis arcum Attilæ esse fractum, & intellexit eum mortuum, aut confractum. Vnde Etium patricium interfecit, eo quod in bello Catalaunico eius consilio quod Thurismundo dederat, Attila euasisset. Sed eorum prælia & processus in superiori volumine descripsi calamo latiori.

De Vandalis. CAP. IX.

Schancia. Vandali. Silingui. Alani. Sueui. Vbsalensis. Teutonia. Sueuia. Pannonia.

VANDALOS autem Scythas fuisse superioris libri auctoritas protestatur, quos Gotthi egressi à * Scandia primo impetu prostrauerunt. Pars autem altera Vandalorum dicta Silingui per se exercitum faciebat, & speciali nomine vocabatur, licet à principio vtrique vna gens fuerint Vandalorum. Alani similiter ex Scythia oriundi, acti à Gotthis in Vandalorum coloniam transierunt, vt Gotthis impares possent cum Vandalis se tueri. Sueui etiam qui à Germanis processerunt, eam partem Scythiæ inuaserunt, quæ à Sueuis & Scythis Suetia nominatur, in qua est metropolis ciuitas Vbsalensis. Horum nomen & patria in Teutonia adhuc antiqui cespitis nomen habet, quæ Sueuia nominatur. Hi itaque genitale solum egressi, & in obtenta Suetia habitantes, & Gotthorum gladios formidantes, se Vandalorum & Alanorum cœtui miscuerunt, vt simul iuncti Gotthorum potentiæ obuiarent, quibus tamen semper in bellis impares sunt inuenti. Cumque enim Geberidus Gotthorum regeret principatum, & Vimar Vandalorum, quos iuuabant Alani & Sueui, tanta strage fuere prostrati, quod nunquam postea in Scythiæ sedibus præsumpserunt remanere, nec nobilitati Gotthicæ obuiare, sed à Constantino Cæsare Pannoniam petierunt, & per sexaginta annos terram vt agricolæ coluerunt, tributarii Romanorum.

Quod Barbari à Pannonia in Gallias transfugerunt. CAP. X.

Gallia. Burgundiones. Franci. Aquitania.

DEMVM Fridigernus Rex Gotthorum eis aduenit, sed morte præuentus eos non potuit obtinere. Verum ipsi timentes Athanaricum qui in Gotthorum regimine adhuc stabat, à Stilicone consule & patricio Gallias petierunt, vt Romano imperio rebellantes sua multitudine subiugarent. Cumque ad Gallias peruenissent, biennio ante irruptionem vrbis Romanæ, vastatis prouinciis interiectis, in Gallias peruenerunt, Burgundiones, & Francos, siue Gallicos, mirabili impetu prostrauerunt, & etiam Aquitaniam subiecerunt. At postquam tyrannus Eugenius interfecerat Gratianum, & Gallias occuparat, Vandali, Silingui, Alani, & Sueui cum tyranno Eugenio contra imperium rebellarunt. Sed Theodosius progrediens contra ipsos, duxit de Gotthis plusquam viginti millia armatorum, & Eugenio interfecto, prædictæ gentes fugaci compendio recesserunt, & Pyrenæis montibus se dederunt. Sed Didymus & Veranianus, ambo fratres, de nobilioribus & potentioribus Romanorum, se in eorum transitu obiecerunt, & fratrum obice potentatu à transitu sunt repulsi, & tribus annis per prouincias Galliæ vagabundi à Romanis & Gotthis cædes frequentissime sunt experti. sed prædicti fratres qui claustra Pyrenæi potenti præsidio tuebantur, fuerunt apud Constantinum Cæsarem accusati quasi rebellioni Eugenii consensissent, sed licet innoxii & insontes, à Constantino Cæsare sunt occisi.

De introitu Barbarorum in Hispaniam. CAP. XI.

Vandali. Alani, Sueui. cædes.

MORS autem fratrum Vandalis, Alanis, & Sueuis occupandi Hispanias viam dedit, qui intrantes Hispanias, vastationes & * neces cruentis incursibus exercebant. Ciui-

tates & oppida, villas & pagos* incendio consumentes, spolia occisorum diuisione cruentissima partientes, ad tantam cladem accolas perduxerunt, vt humanas carnes famis periculo attentarent. Bestiæ quoque cadaueribus assuetæ in viuorum interitum ferebantur: atque ita quatuor plagis, bestiarum scilicet, famis, pestis, gladii, Hispania misere lacerata diuini iudicii sensit iram. Tandem vero videntes Barbari terram extinctis cultoribus elanguere, & fructibus defraudari, & in ipsos penuriam redundare, non miseriis incolarum, sed suæ ceperunt penuriæ condolere. Vnde & incolis conuocatis, cum eis prouincias diuiserunt, vt incolæ terram colerent, tributa dominis soluturi: ipsi autem prouinciarum dominia sorte sacrilega partirentur. Alani itaque Lusitaniam & Carthaginensem prouincias habuerunt: Vandali, qui Silingui, in Bætica resederunt: alii Vandali Galleciam occuparunt: Sueui maritima & occidua Oceani tenuerunt, & partem Celtiberiæ quæ ad montana Oceani tendebatur. Tot faucibus indulta laceratio Hispanorum, cum supereminerent guttura voratorum carnibus occisorum, nec subiectione, nec officio mitigari potuit crudelitas dominorum.

incolis. V.C. — *Lusitania.* — *Carthaginensis.*

De regno & fuga Vandalorum, & primo introitu Gotthorum. CAP. XII.

POSTQVAM autem Hispanias sunt ingressi, primus in Vandalis regnũ obtinuit Gundericus, & in Gallecia posuit sedem regni annis decem & octo, & fœdere interposito ipse & Sueui pariter ibidem corregnabant. Alani enim qui Carthaginensem prouinciam & Lusitaniam occuparant, præminebant Vandalis & Sueuis. Sed quia Alani Celtiberiam infestabant, quæ sola in Hispaniis in potestate remanserat Romanorum, Walia Rex Gotthorum qui erat in amicitia Romanorum, per Constantium patricium qui in Celtiberia residebat, in auxilium est vocatus, & intrans Hispaniam, adeo Alanos infestauit, vt Regem eorum Athacem extingueret, & relictis sedibus Carthaginensis & Lusitaniæ ad Gundericum Regem Galleciæ quem nuper prostrauerant, se transferrent, regni nomine iam oblito. Omnes tamen in bello Walia superauit, & Silinguos qui in Bætica morabantur, bello simili coarctauit. Walia autem victoriis inclitus ad Galliam Gotthicam est reuersus. Post cuius discessum Gundericus Sueuorum fœdera violauit, vt eis subiectis ipse solus præesset Vandalis & Sueuis: sed Sueui obstinatione solita pertinaces in Neruasis montibus restiterunt. Vnde cum eos Gundericus aliquandiu obsedisset, cœpit de victoria desperare, sed ne videretur desperatione siue impotentia recedere ab obsessis, causam maioris negotii simulauit, & obsidione relicta, ad Baleares insulas se conuertit, & eas prædis & cædibus deuastauit. Inde rediens ad Carthaginem cismarinam (quæ Spartaria dicitur) eam diruit & deleuit. Hanc olim Scipio Aphricanus deleta maiori Carthagine, vastatione simili dissiparat, & ibi fuit antiquitus dignitas ciuitatis. Sed postquam ipsa à Vandalis fuit euersa, Gotthorum tempore dignitas ad Toletanam ecclesiam est translata, & adhuc hodie Carthaginensis dicitur prouincia Toletana. Euersa Carthagine, processit vt Bæticam deuastaret, non parcens Silinguis, qui erant cum Vandalis vnus populus & gens vna. Sed cum Hispalim diruisset, & acta cæde diripuisset, in basilicam Vincentii martyris eius vrbis sacrilegas misit manus. Sed Dei sententia nolens tantum facinus tolerare, dæmonii impetu in foribus templi cecidit interfectus, æra quadringentesima sexagesima septima. Et tunc remanserunt in Hispaniis tria regna: in Carthagine & Lusitania Alanorum, qui ad Mansiones suas post recessum Waliæ redierunt: secundum regnum in Gallecia Sueuorum: tertium in Bætica Silinguorum, quæ regio à Silinguis Vandalis adhuc hodie Vandalia nuncupatur, quam Andaluziam corrupto vocabulo vulgariter appellamus, in qua est fluuius qui Silingius appellatur & ab Arabibus Guadaxelium Arabice nominatur, & incolas Andaluzes.

Carthago Spartaria, cismarina. — *Carthago noua paret Toletanæ Ecclesiæ.* — *Bætica.* — *Hispalis.* — *Æra 457.* — *Sup. Rodericus lib. cap.* — *Vandalia.*

De Giserico, & transitu eius in Aphricam. CAP. XIII.

MORTVO Gunderico, frater eius Gisericus successit in regno, & regnauit quadraginta annis. Hic cum esset catholicus in apostasiam Arrianæ perfidiæ est* lapsus, & cum frater eius de quo diximus Gundericus verens vicinitatem Gotthorum Regum qui in Gallia Gotthica & Aquitania residebant, & partem Hispaniæ veniente Walia occupatam, proposuit in Aphricam transfretare sperans* freti obice à Gotthorum insultibus fore tutum. Gisericus autem propositi conscius cum omnibus Vandalis eorumque familiis, relictis Hispaniis, ad Aphricam transfretauit, & continuo obsedit Hipponam. Cuius obsidionis anno* primo beatus Augustinus, beati Ambrosii discipulus, eiusdem vrbis Episcopus migrauit ad Christum inter impetus obsidentium Vandalorum, anno decimo

dilapsus. — *Turreni.* — *Hippona.* — *primus.* — *D. Augustinus moritur.*

mo post mortem Hieronymi, Episcopatus sui trigesimo quinto. Cum autem Vandalorum transitum Valentinianus iunior qui occidentali imperio præerat, audiuisset, timuit ne totam Aphricam subiugarent, & cum obsistere non valeret, per Trigerium pacem misit, & partem Aphricæ, Hipponæ videlicet regionem, concessit ei pacifice possidendam, conditionibus interpositis, ne quid vltra inuaderent de Imperio Romanorum: & hoc ipsum firmauit iuramenti robore Gisericus. Sed fraternæ pertinaciæ non immemor obseruator, & sacramenti velocissimus violator, ilico pacta fregit, & festinauit Carthaginem obsidere, & id residuum quod reparatum fuerat post tempora Scipionis, impetu inuadens, Carthaginem pace * deceptam * diripuit & consumpsit. Carthago ante Romam fuit condita se-
10 ptuaginta duobus annis, & septingentis triginta septem annis, & diebus decem & septem a fundatione sua, à Scipione incensa in puluerem est redacta. Post centum & duos annos fuit denuo reparata, & post iterum à Giserico destructa, decimo quarto Kalendas Nouembris, & adhuc hodie simul irreparata. Et cum esset Arrianæ sectæ perfidus obseruator, statim in exordio sui regni cœpit persequi catholicos Christianos, & eorum Episcopos in exilium condemnauit, & eos qui ei resistere nō timebant, pœna vltima condemnabat. Et tanta fuit tunc temporis persecutio in ecclesiis Aphricanis, quod vix poterat aliquis catholicus reperiri. Proscripsit etiam bona ecclesiarum, & seruitutem imposuit omnibus clericis, qui vtcunq; sub eius dominio latitabant: ecclesias profanabat, & iumenta sua tam
20 in ecclesiis, quam in porticibus religabat: & adeo per totam Aphricam Arrianam hæresin seminauit, quod loca sacra & Deo dicata in habitacula suis domesticis conferebat, & viros sanctos Arrianam hæresim detestantes ipse detestabatur, & sine intermissione eorum sanguinem procabatur, & cum poterat effundebat, ita vt vsque ad os totam Aphricam sanctorum sanguine ebriaret. Per idem tempus quatuór viri Hispani in Arrianam sectam transire nolentes, diuersis mortibus interempti illustri martyrio consummantur: Arcadius, Probus, Paschalius, & Eutychius: puer autem, Paulillus nomine, frater Paschasii, & Eutychii propter fidem catholicam damnatus est infimæ seruituti.

Carthago.
receptam.
f. diripit.
Vt hodie hæretici.
Prouerb.
Arcadius & socii Hispani, martyres constantissimi.

De transitu Vandalorum in Siciliam & vastatione vrbis. CAP. XIIII.

30

VERVM quia nec sacrilegiis, nec cædibus hominum poterat satiari, Aphrica conculcata in Siciliam nauigauit, vt eam pari exterminio laceraret: & direptionibus iam peractis, obsedit Panormum eius insulæ regiam ciuitatem. Cumque hæc omnia Theodosius iunior qui Orienti præerat, percepisset, exercitum congregauit, vt Gisericum à Sicilia effugaret. Et dum hæc fierent, rumor aduenit, quod Hunni Thracias & Illyricum deuastabant. & hac necessitate Theodosius exercitum quem contra Vandalos destinauerat, reuocauit, vt Thracibus & Illyricis fieret in succursum. Martianus autem, seu Maiorianus, qui imperabat in Occidente, ab Italia in Hispaniam est profectus, & cum ad Carthaginensem prouinciam peruenisset, in eodem littore aliquantas naues ad transitum contra
40 Vandalos præparauit: sed proditione suorum fuit Vandalis reuelatum, qui improuiso nauigio venientes ex eis aliquas succenderunt, & aliquas abduxerunt. Sicq; Martianus dispositione frustratus in Italiam est reuersus, &* Tertone à Richimiro patricio occiditur circumuentus, eo quod reipublicæ ignominiam intulerat & iacturam. Quod audiens Gisericus non contentus Aphricæ & Siciliæ vastatione, aggressus est patriam Romanorum. Romanæ autem ecclesiæ adhuc præerat Leo Papa. Romani vero timentes aduentum principis Giserici, relicta ciuitate ad montium ardua confugerunt, & veniens Gisericus ciuitatem habitatoribus vacuam, sed plenam diuitiis occupauit: sed nec incendere voluit occupatam, nec in eos qui remanserant, gladio desæuire. Nam Leo Papa in introitu ciuitatis occurrerat venienti, & diuini verbi pabulo Giserici tyrannidem sic se-
50 dauit, vt à ferro & incendio abstineret: & suasus ab Eudoxia Valentiniani relicta, quæ eius commercium cupiebat, vt Romam ingrederetur, Romanorum copias cupiebat, & per quatuordecim dies exhausit opes, & thesauros absconditos eorundem, & Christiani * Valentiniani Eudoxiam relictam, & duas filias duxit captiuas cum multis millibus captiuorum. Roma itaque domina ciuitatum remansit vidua, quasi terræmotu tertio conquassata, primo Alarici, secundo Athaulphi, tertio Giserici. Vandali vero Roma egressi se per Campaniam diuiserunt, omnia gladio & incendio dissipantes, Nolam, & Capuam, nobiles Campaniæ ciuitates, impetu subuerterunt, & incendio consumpserunt, & similia in aliis ciuitatibus, castellanis, & ruribus peregerunt. Sanctus vero Paulinus Nolanus Episcopus quicquid habere potuit pro redemptione captiuorum patriæ, erogauit. Supplicanti etiam viduæ vt vnicum filium captiuum redimeret, cum nil haberet

Tetrone à Richimiro. V. C.
Roma.
etiam ipsam Eudoxiam Valentiniani. V. C.
Nola.
Capua.
S. Paulinus Nolanus.

omnibus erogatis, se ipsum in seruum vendidit, & filium viduæ liberauit, & cum aliis captiuatis ipse quoque in Aphricam est delatus, vbi sanctis operibus gloriosus, meruit obtinere sibi & omnibus concaptiuis qui à patria sua ducti fuerant, libertatem: & sic cum omnibus in Campaniam est reuersus. De hoc beatus Augustinus in libro Dialogorum plenius declarauit. Et sic Gisericus victor & inclytus ad Carthaginem est reuersus, & mox misit nuncios ad Theodosium qui præerat Orienti, & pace firmata remisit ei honorifice Valentiniani relictam, & vnam filiam, alteram retinens suo filio Hugnerico: & tamen ecclesiam persequi non omisit insistens hæresi Arrianæ. Paucis autem diebus interpositis, Gisericus iterum in Italiam voluit nauigare, sed repulsus à * Basilisco patricio nauali victoria, in Aphricam inglorius est reuersus. Sicque vesaniæ suæ virus vbique refundens, frequenter victor, vltimo victus, quadragesimo regni sui anno vitam finiuit.

Basilio.

De * Hugnerico. CAP. XV.

De Regno Hugnerici.

MORTVO Giserico, filius eius Hugnericus succedit in regno, & regnauit annis octo. Hic habuit vxorem Valentiniani filiam, ex qua suscepit filium nomine Heldericum. Initium autem regni sui consperсit viru perfidiæ Arrianæ, & sicut in regno, sic patris in hæresi fuit hæres, & in persecutione catholicorum patre atrocior est inuentus, ecclesias infiscauit, sacerdotes & cæteros in ecclesiasticis officiis constitutos exilio condemnauit, monachos & laicos circiter quatuor millia durioribus pœnis arctauit, & eorũ plurimos martyrio consummauit, plurimis confessoribus linguas abscidit, qui tamen linguis abscissis, Domino faciente, vsque in finem vsum loquelæ non amiserunt. Lætus etiam Neptensis Episcopus sub eo martyrio coronatur, & quia Arriani contagii labe noluit maculari, victor & martyr cœlesti consortio meruit adunari. Et quia Hugnericus calicem irę Dei aliis propinauit, ea potione, qua & Arrius doctor eius, effusis visceribus impium spiritum suo restituit incentori regni sui anno octauo.

De * Gutamundo, & Thrasamundo. CAP. XVI.

De Regno Gutamundi & Thrasamundi.

MORTVO Hugnerico Gutamundus nepos ex filio Giserici succedit in regno, & regnauit annis vndecim, mensibus octo, qui statim pacem cum ecclesia reformauit, & omnes catholicos ab exilio reuocauit. Isto mortuo Thrasamundus frater eius successit in regno, & regnauit annis viginti sex, mensibus nouem. Iste insaniæ Hugnerici successor & hæres, statim in catholicos misit manum, & eos * abhortans, & euertens bona eorum fisci titulis assignauit, & ex omni Aphrica centum triginta Episcopos mittens Sardiniam exilio condemnauit: nec sui temporis hæresi satiatus, Hildericum filium Hugnerici iuramento astrixit, ne catholicos exules reuocaret, ecclesiam restitueret aut foueret. Isto autem Thrasamundo impium spiritum Carthagine exhalante, Hildericus filius Hugnerici ex filia Valentiniani in regno substituitur Vandalorum, sed nolens transgredi iuramentum quod fecerat Thrasamundo, antequam regni culmine donaretur, Episcopos & cæteros catholicos ab exilio reuocauit, & ecclesiis restituit infiscata, & per totã Aphricam pacẽ datam ecclesiæ edicti præconio publicauit, & priuilegia quæ Thrasamũdus abstulerat ecclesiis, redonauit. Cum enim mater eius esset catholica, fidei opera suadebat. Gilimerius autẽ de potioribus Vandalorum, contra Hildericum proditione & tyrannide insurrexit, & prçlio victum cepit, & eum cum filiis custodiæ carceris mancipauit, multosq; nobilium Vandalorum. qui in Aphrica vt indigenæ residebant, & Hilderico vt domino obediebant, & propter captionem eius tyranno indebito resistebant, sustinuerunt à Gilimerio persecutiones varias & iacturas, ita quod multos ex eis cum Hilderico in carceribus coarctaret: aliosq; proscriptis subiectis capitali sententia condemnauit, omniq; scelere inquinatus, & * venundatus ad malum, nulli malitiæ se subtraxit. His miseriis Aphrica dissipata, sanctus Lætus Episcopus Neptensis, martyr eximius (de quo diximus) in visione apparuit Iustiniano Imperatori, vt succurreret tantæ cędi. quo oraculo incitatus Imperator confestim misit exercitum cum Belesario magistro militum contra tyrannidẽ Gilimerii. qui Belesarii aduentum verens, Hildericum Regem cum affinibus sui generis & aliis nobilibus interfecit. Veniensque Belesarius Gutimirum & Gebanundum fratres Gilimerii primo prælio interfecit. Deinde prælio iterato ipsum Gilimerium fugę exterminio propulsauit, sed insequens captiuauit, & ipsum captum cum diuitiis & rapinis nequiter conquisitis Imperatori Iustiniano Constãtinopolim destinauit, & eo misso redegit totam Aphricã in prouinciam Romanorum anno nonagesimo septimo, ex quo Vandali Aphricã intrauerunt: & mansit postea

apropriant.

Vide Zonaram in Iustiniano.

adde, sub peccato.

Aphrica.

postea Romanorum subdita ditioni, donec per Mahometi astutiam fuit reddita hæreticæ * peruersitati, in qua peccatis exigẽtibus adhuc manet. Sicque regnum Vandalorum cum populo suo funditus extirpatur, quod à Gunderico Rege vsque ad interitum Gilimerii durauerat centum tredecim annis.

prauitati. *Vandali.* *Sup. in Ostrogothorum hist. cap. 4.*

De historia Alanorum. CAPVT XVII.

NVNC à Vandalorum historia liberatus, Alanorũ me ingero seruituti. Eorum originẽ, processus, & acta, donec Gallias infregerunt, & Hispanias intrauerunt, superius enarraui. Postquam igitur Hispanias sunt ingressi, in Carthaginensi & Lusitania prouinciis, superbo oculo, corde auido, crudeli proposito sedes altissimas collocarunt, ita vt Silinguis in Bætica, Sueuis in Gallecia, Romanis in Celtiberia præeminerent, & Vandalos quos in vna prouincia concluserant cum Sueuis, potius impetiuerunt, & incursibus coarctauerunt. Romanis etiam in Carpetania quam à Carthaginensi prouincia defalcarãt, * intulerunt multas cædes, & * abstulerunt multas vrbes. quorum necessitate Constantius patricius (vt dixi superius) Gotthorum Regem Waliam inuocauit, qui mox veniens Alanos tanquam * acie duræ silicis hebetauit, & quam in aliis exercuerãt feritatem, venienti Walię reliquerunt, & regni nomine abnegato, se Gunderico quem deuicerant, subiecerunt, sed cum eo ad quem confugerant Gunderico, in conspectu Waliæ ceciderunt, & ciuitates suæ ditionis in Carthaginensi prouincia Walia tradidit Constantio præsidi Romanorum, & sic fuit in Hispaniis eorum potentia dilatata, & Regis nomine apud Alanos iam extincto, cessere Romanis Vandali & Sueui, qui fere totam Hispaniam occuparunt, & facti ignaui pro maiori parte, non militiæ, sed ascripti populo remanserunt, nec vt magnanimi ad sedes alias migrauerunt, donec post temporis interuallum Gotthis venientibus, vt accolæ peruenerunt. Et hic finis regni & gloriæ Alanorum.

Alani. *Vide cap. seq. & pag. seq.* *intulit.* *abstulit.* *aciem*

De regno Sueuorum. CAPVT XVIII.

LIBERATI ab ignauia Alanorum, transire restat ad historiam Sueuorum, Horum originem & processum in superiori opere declaraui. Sueui autem cum Hispanias intrauerunt, Hermericum Principem habuerunt, & cum Vandalis Galleciam occuparunt, sed Vandalis nauigantibus in prouincias Aphricanas, soli Sueui Galleciam tenuerunt. Galleci tamen in aliqua parte proprio dominio vtebantur, quos Hermericus assiduis incursibus prædabatur. Tandem morbo chronico aggrauatus pacem iniit cum Gallecis, & tanquam insufficiens filium suum Recilam regni substituit successorem, qui armorum studiis prouocatus raro a præliis quiescebat. Cũ autẽ Romani misissent quendã militiæ suæ ducẽ nomine Andebodem cum multis copiis, vt Bæticam occuparet, occurrens ei Recila ad fluuium qui Silingius dicitur, in Bæticæ regione, conserto prælio Andebodem vicit & interfecit, magnis auri & argenti copiis occupatis, & Romanorum exercitu dissipato Bæticã suæ subdidit ditioni, & volens Lusitaniam subiugare, obsedit Emeritam, & captam regno proprio adunauit. Hermericus autem pater ipsius interiit, postquam septem annis fuerat morbo diutino fatigatus. Regnauerat autem annis triginta duobus. Carthaginensem etiã prouinciam suæ subdidit potestati & ita Gallecia, Lusitania, Bætica, Carthaginensi prouincia suo dominio subiugatis, erat in Hispaniis fere monarchus, & vt in hac quiete securior permaneret, Carthaginensi prouinciæ regionem Carpetaniam, videlicet quam Romanis abstulerat, restituit facta pace. Cumque venisset Emeritam (prout fertur) sub gentilitatis errore vitam infœliciter consummauit, cum regnasset annis octo.

Carpetania sup. 16.

*De * Rheciario, & morte eius.* CAPVT XIX.

Rechiarius.

MORTVO * Recila Rheciarius filius, eius & factus catholicus successit in regno annis * IX. Hic duxit vxorẽ filiã Theuderedi Regis Gotthorũ, & pro tanto coniugio eleuatus est, suspicatus non tantum Hispaniæ, sed & Vasconiis imperare, & ad Theuderedum socerum suum in Galliam Gotthicam est profectus, & ab eo rediens honoratus Gotthorũ auxilium secum duxit, & Tarraconensem prouinciam & Cęsaraugustam Carpetaniæ quę Romano Imperio seruiebãt, impetẽs occupauit, * Carthaginem, etiam regiones quas Romanis reddiderat Recila pater eius, prædæ incursionibus deuastauit. Mortuo autem socero suo Theuderedo in bello Catalaunico, & eius filio Thurismundo, succedente Theodo-

Recila. *8. v. c.* *Carthaginensem*

rico ſecundo filio, Rhecíarius cœpit in Hiſpaniis inſoleſcere:& Theodoricus Rex Gotthorum filius Theuderedi, qui regnabat in prouincia Narbonenſi, contra eum citius properauit.* Rheciarius autem de ſuis viribus plus præſumens occurrit Theodorico, & prælio adinuicem inchoato, Rheciarius effugatur, poſtea capitur. poſtea interiit interfectus.

ſup. in Roder. l b. ni fallor pro inſoleſcere. Rechiarius. V. C. ſemp. r.

De Maſdra & Franta, & aliis regulis Sueuorum.

De Sueuorum Regibus. CAPVT XX.

SVEVI autem bifarie diuiſi, alii Maſdram Maſſilæ filium in principem elegerunt, qui tãtum duobus annis regnauit: alii Frantam. Maſdra autem ſtatim mortuo, pars Maldrę filium eius ſubſtituit Remiſmundũ, qui cum Franta ilico pacem fecit: & ambo pariter fœderati partes Luſitaniæ deuaſtabant. Poſt bienniũ mortuo Franta, pars eius Frumarium ſibi præfecit. qui cum Remiſmundo ſuper regni præminentia litigaret, euertit Flauiã, vaſtauit patriam. Remiſmundus etiam* Lucum, & Auriam, & maritima deuaſtabat. Sed poſt biennium Frumario decedente, Remiſmundus pace cum Gallecis inita, Sueuorũ in Gallecia obtinuit principatum. Sueui enim eum ſibi in regulum præfecerunt. Qui ad Luſitaniam tranſiens Coimbriam pace deceptam diripuit & exhauſit, Vlysbonam etiam occupauit, Luſidio ciue & incola qui illic præerat, eam tradente. Poſt aliquot dies Remiſmundus his ſucceſſibus eleuatus ad Theodoricum Regem Gotthorum nuncios deſtinauit, & pacem & amicitiam poſtulauit. Quos Theodoricus benigne recipiens annuit poſtulatis & in ſignum veri amoris coniugem miſit ei per Sallanum quendam ex officio palatino cum adiectione armorum & munerum copioſa. Et recepta coniuge & muneribus, cœpit amplius ſuperbire, & Sallanum muneribus honeſtatum remiſit ad Theodoricum cum epiſtolis ſuæ laudis. qui cũ ad Gallias rediiſſet, Theodoricũ ab Eurico fratre ſuo reperiit interfectũ. Huius tẽpore Aiax natione Galata, effectus apoſtata, Regis auxilio ſectæ ſe contulit Arianæ, & inuẽtus eſt fidei catholicæ inimicus, qui de Gallia Gotthorũ adueniens hoc virus peſtiferum genti Sueuorum infudit, Regibus in Ariana hæreſi permanentibus. Catholici perſecutionem & pericula pertulerunt, donec regnauit Theodomirus, qui prædicatione Martini Dumiẽſis Epiſcopi fidei catholicæ redonatus, eliminata ſpurcitia Ariana Sueuos reſtituit fidei vnitati. Hic Martinus Dumienſis Epiſcopus, religione, doctrina, & fide præclarus, multa docuit & firmauit in eccleſiaſticis inſtitutis, pro cuius memoria eccleſia Galleciæ adhuc gaudet. Regnauit autem Theodomirus annis decem.

Luchum V.C.

Martinus Dumienſis Epiſcopus in Gallecia.

De Miro, & fine regni Sueuorum. CAPVT XXI.

POST Theodomirum Mirus princeps efficitur Sueuorum, & regnauit annis tribus. Hic ſecundo regni ſui anno Rucconibus mouit guerram, & bellis attritos opibus ſpoliauit. Et dum Leouigildus Rex Gotthorum Hermegildum filium ſuum propter fidem catholicam Hiſpali obſediſſet, Mirus proceſſit in auxilium Leouigildi, & Hermegildo capto & interfecto Mirus ibidem terminum vitæ clauſit. Huic ſucceſſit Euricus filius eius in regno, quem in adoleſcentia conſtitutum Andeca per tyrannidem regno priuat, & coegit eum monachum fieri, & detonſum in monaſterio inſerauit. Sed quia malorum impietas non remanet impunita, protinus Rex Gotthorum Leouigildus ingreſſus Hiſpanias, bellũ intulit prouinciæ Sueuorum, & Andecam deuictum regno priuauit, & regnum eius in prouinciam redegit Gotthorum. Ipſum autem Andecam poſt regni honorem fecit tonderi, & presbyterii officio mancipari. Enimuero oportebat, vt quod Regi ſuo fecerat innocẽti, ipſe proditor congrua viciſſitudine pateretur. Et ſic Sueuorum regnum obtentum à Gotthis, expers gloriæ hic finitur, quod durauerat centum & ſeptuaginta ſeptem annis.

Hiſpa'is

De Silinguis. CAPVT XXII.

EXPLICATIS regno & actibus Sueuorum, me cogit materia acta deſcribere Silinguorũ quorum ratio cum Vandalis vna fuit, niſi quod illis in Aphricam transfretantibus iſti in Bætica remanſerunt. vbi experti cædes, & incurſiones, & pericula Romanorum, non euaſerunt excidia Alanorum. Sed & Reges Galleciæ Sueuorum eos multis direptionibus ſubiecerũt, & Hiſpalis eorũ metropolis interdũ diruta, interdũ inuaſa, nunquã fœlicitate ſtabili potuit efflorere, donec ſub Leouigildo Gotthorum principe * ſiluit captiuata, Regis & regni gloria viduata, & in Gotthorũ ꝓuinciã iam redacta. Et hic finẽ habuit principatus & potentia Silinguorum, quorum exterminiũ à Gotthorũ Rege Walia inchoauit, & per Leouigil-

Silingui

ſup. cap. XIII.

Leouigildum postea consummatū. Primus.n. Gotthorū Ataulphus Hispanias est ingressus sed Barcinonæ interfectus est. Post ipsum Walia, qui Vandalos & Sueuos, Alanos & Silinguos domuit & prostrauit, & in Silinguis prouinciis de Gotthorum maiorib. instituit principes populorum, nec tamen ibi sedem regni voluit collocare. Theodoricus etiam Sueuos suo domino subiugauit: & extunc cœperunt Gotthi in Hispaniis dominari, & regni sedem à Gallia Gotthica in Hispaniam transtulerunt.

NOTÆ IN HISTORIAM RODERICI XIMENEZ, &c.

AND. SCHOTTI.

And. Schottus.

CONTVLI cum veteri m. s. in membranis Ecclesiæ Toletanæ, cui plus fidei iure optimo tribuendū: quippe qui iam ab inde D. Roderici temporibus scriptus & hic collocatus esse videatur. Sunt & variæ lectiones seorsim ab alio codice m. s. in quibus non erat librorum appellatio atq; distinctio, nec per capita 1. 2. 3. 4. 7. mense Ianuario CIↃ. IↃ.LXXXIII. Hos sequebatur historia Romanorum nō edita, & mox Gotthorum: & hunc Ostrogothorum, & post Arabum historia nunquam impressa.

De ætate Roderici lib. 1. c. 24. pag. lib. 6. c. 3. pag. cap. 5. fine lib. 6. Fuit in Gallia. 7. cap. 9. & cap. 14 & 24. 6 & 36. eiusdem lib. 7. & lib. 8. cap. 6. & 9. & 10. 12. & toto libro 8. c. 4. & 14. Lib. 9. cap. 1.

Ioh. Vasæus Chronici CAP. IV.

RODERICVS Ximenez Nauarrus Archiepiscopus Toletanus, res in Hispania gestas nouem libris complexus est. Quibus subiunxit Ostrogothorum, Sueuorum, Alanorū & Vandalorum historiam. Eos libros mirè vitiatos, si quis exemplarium collatione mendis expurgatos atque emaculatos ederet, non aspernandum haberet Hispania rerum suarum monumentum. Scripsit præterea Rodericus Arabum Historiam ab excidio & origine Mahometi. De eius obitu & laude Marian. lib. XIII. cap. v. pag. & Epitaphium rudis sæculi: Mater Nauarra, nutrix Castella schola Parisius: Sedes Toletum, Hortus Mausoleū, requies cœlum, obiit anno Christi 1245. alii adscribunt 1247. Augusti 9. aliis Iunii mensis die 10.

Incipit historia Gothica edita à Roderico Toletanę Ecclesiæ Sacerdote. V. C. Tolet. Vnde dubitari potest, an quæ post librum IX. sequuntur, sint Roderici, in quo nulla librorū nec capitum numerus est: sed perpetua series, quasi vnius libri, nisi quod argumenta capitū cum his & lemmata conueniant. Historiam Gothicam vocat ipse in historia Arabum cap. 32. & cap. 48. fine, & bis 49.

Ad Libri II. CAP. XI.

Primi Concilii Toletani nulla mentio in Roderico, sed vt ex libro Conciliorum colligas, Celebratum est sub Patrono Episcopo, & confirmatū authoritate Leonis Papæ, nouendecim Episcoporum, at in libro Concil. XVIII. tempore Honorii & Arcadii Impp.

Fludingius] *Fludinum vocat* Isidorus. Annales verò Gallorum Clodoneum. Gregorius Taronensis lib. 11. cap. 37. & Paullus Æmilius & alii.

Apud Patauium] V. C. apud Pictauis lege apud Pictauos, Pictauium, vel ne quid dissimulem ita in Tolet. m. s. *apud Regem Pictauis* prælio *interfecit*, vel *apud* delendum sit: vel *Regem apud Pictauos*, qui iidem & Pictones sunt, leg. sit vel apud Pictauiū, quod emendat Ioh. Vasæus Chronici anno 509.

Apud vrbē Regiā] D. Isidorū Rodericus noster secutus est, ex quo hic celebratū apparet secundum Toletanum Concilium, & nō superius, nisi, vt Ioh. Vasæo placet, hic fuerit aliud Concilium celebratum, quod non exstat in lib. Conciliorum. Vasæus anno 530. ait quinto anno Amalarici celebratum, vel, vt Isidorus tradit, secundo anno Theudii, sed cum Amalaricus quatuor tantum annis regnauerit in Hispania, verius est tempore Theudii, & hoc sub Montano præsule Toletano: sed codici Conciliorum repugnare non possumus, qui v. anno Amalarici affirmat celebratum sub eodem præsule.

Ad Cap. XIV.

Animaduerto toto hoc cap. (excepta inscriptione) Leonegildum per n.non per u. vocari, vt hinc Leon ciuitas dicta videatur. Atque in m.s.semper Leouegildus.

Fuit sub Helladio] Helladium tertio concilio Toletano præfuisse nec subscripsisse legitur, sed è libris Conciliorum Mausonam Emeritensem Episcopum subscripsisse dicit Vasæus anno 589.

Leandri Episcopi] Scripsit & de virginitate ad sororem. Vidi Toleti in bibliotheca Tolet. & in Concil. Tolet. Ambros. Moralis lib. 12. cap.3.pag.3.

Ecclesiam S. Leocadiæ] Quidam putant Ecclesias duas, quæ hodieque Toleti visuntur, religioseq; frequentantur, fundasse Sisebutum, alteram carceris, alteram sepulcri loco. S. Eulogius & Lucas Tudensis huius meminerunt. 10

Ad Cap. XXI.

Dignitatem primatiæ] Quæ primatia fuerat Hispali: vnde elicitur Isidorum fuisse primatem Hispaniarum. Isidorum autem fuisse primatem Hispaniæ, multorum testimonio comprobatur. Sed quod Hispali fuerit primatus Hispaniæ non satis constat: quanquam ex verbis Roderici in hoc cap. Hispali fuisse potest contendi, ita confuse Rodericus tradit vide lib.3.cap.24.pag. 29.b.& lib.4.cap.3. in fine pag.31.

Ad Cap. XXII.

In festo gloriosæ virginis] Bene infertur (vt Vasæo placet) hanc festi solemnitatem iam antea constitutam esse. nam in decimo Concilio Tolet. fuit instituta, & hoc sub Eugenio, Ildefonsi auunculo, & octauo regni Recensuindi anno, vt ipsemet Rodericus ait. Ildefonsus vero Archiepiscopatum suscepit anno IX. eiusdem Principis. Vnde errant qui institutionem huius festi Ildefonso tribuunt. Quod vero ipse librum virginitatis in eadem die in honorem virginis Mariæ pro lectionibus matutinis fecerit recitari, probatur multorum testimoniis: etsi Rodericus hoc prætermittat. 20

Ad Lib. III. Cap. XII. *sub finem.*

Ibi creditur tumulatus] Non in basilica S. Leocadiæ Toletanæ, vt quidam putant. In m.s. bibliothecæ, vt quidam putant Toletanæ reperi adscriptum alia manu. Hunc transtulit rex Alfonsus ad Capellam S. Leocadiæ, quam ipse construxit in vrbe Regia Toletana, iuxta castrum suum. 30

Capvt XIII.

Iulianus Episcopus] Vasæus in Tomo 1. Chronic. ait quod noster Rodericus hallucinatur, significans hunc Iulianum alium fuisse ab eo, qui interfuit concilio Toletano. nam ex historiis Hispaniæ constat eundem fuisse ac discipulum Eugenii 3. Archiepiscopi Toletani. Alius fuit Iulianus Pomerius presbyter, qui floruit circa annos Domini 450. qui falso creditur à Trithemio Archiepiscopus Tolet. De hoc secundo Pomerio scribit Gennadius Iulianus Pomerius presbyter, decies citatur à nostro D. uo Iuliano in libro qui inscribitur Prognosticon futuri seculi. Creatur Archiepiscopus Tolet. anno primo Pruigii regis, Christi. 681. obiit anno 690 fuit huius nominis secundus. Vide Ambrosium de moral. lib. 12. Chronic. Hispan. cap. 58. 40

Ad Capvt XIV.

Episcopi suffraganei &c.] Hæc omnia desunt in aliquibus V V C C. in quodam sanctæ Ecclesiæ Toletanæ in margine habebantur, à qua fortasse in contextum migrarunt. Vt cunque sit: quod dicitur, vbi sanctum eius corpus requiescit: neque ad tempora Roderici neque eius qui ea ad marginem scripsit, referri potest, cum multo ante fuerit translatum. Cæterum id desumptum est ex principio 17. Concil. Tolet. vbi ita habetur. Dum in Ecclesia gloriosæ virginis & confessoris Christi S. Leocadiæ, quæ est in suburbio Toletano vbi sanctum eius corpus requiescit, plerique Hispaniarum & Galliarum Pontifices conuenissemus. 50

Ad Cap. XVIII. *Lib. 5.*

Inuitam corrupit] Alii Tharasiam intactam & integram remissam scribunt. Vasæus.

Ad monasterium S. Pelagii] Ergo Monasterium S. Pelagii non est quod quidam autumant, sed Oueti, quo se transtulit Tharasia, vbi vixit sepultaque est.

Ad Lib. VII. Cap. I.

Verum Rex Aragonum Aldefonsus] Rex Aldefonsus Aragoniæ Vrracæ coniux non debet inter reges Castellæ numerari, licet cum vxore sua Vrraca quatuor annos regnauerit, quia iam natus erat & superstes Aldefonsus VII. dictus Imp. & hæres, & dici potest non regnasse sed gubernasse.

Ad Cap. XXIII.

Æra 1208] Huius lectionis veritas ex cap. XI. & XII. colligitur. Æra namque 1197. Fernandus patri successit regnauitque annis 31. obiit ergo æra 1228.

Ad Cap. XXIV.

Accingit similiter cingulo militari] Hunc morem suspicor fuisse nobilitandi ob illustre militiæ factum, vt apud Burgũdiones gladio à Rege feriri.

Charta Illustrissimi Domini Henrici Regis Castellæ super tertiis Ecclesiarum non accipiendis.

10

Notum sit omnibus, quod ego Henricus Dei gratia Rex Castellæ & Toleti, considerans me peccare grauiter in accipiendis tertiis Ecclesiarum in meis vsibus expendendis: salubri consilio doctus promitto Deo, & beatæ Mariæ eius genetrici, & sanctæ Ecclesiæ, quod nunquam eas de cætero accipiam: neq; violentiam super eis inferam Ecclesiis, nec super his sustineam eis iniuriam inferri. Facta charta apud Soriam Rei exp. æra 1254.

Charta Comitis Domini Aluari super tertiis Ecclesiarum.

20 Notum sit omnibus hanc chartam videntibus, quod ego Comes Dominus Aluarus Nunii cum consilio Magistri de Veles, & Prioris Hospitalis, Domini Gonsalui Nunii & Domini Gonsalui Roderici, & Domini Ordonii Martini, & totius curiæ: promitto Deo & beatæ Mariæ eius genetrici & sanctæ Ecclesiæ, quod nunquam de cætero tertias Ecclesiarum, in Regiis vsibus expendendas accipiam nec consulam illas accipere, nec iniuriam nec vim inferam in illis accipiendis, nec alicui dandis nisi vbi ius diuinum præcipit illas dari, nec pro posse meo consentiam iniuriam inferri ab aliquo, quamdiu Regem dominũ Herricum in custodia mea habuero. Facta charta apud Soriam ip. exp. 15. die Februarii Æra 1254.

30

NOTÆ IN RODERICI ARCHIEPISCOPI TOLETANI OSTROGOTHORVM HISTORIAM.

O*strogothorum Historia*] In m.s. Toletano hæc Hunnorum historiæ subiunguntur: & post hęc historia Arabum

Ioh. Vasæus Chronic. . . . . . . putat esse Seueri Sulpitii aut . . . . . . sed hi multo antiquiores. Ambros. Moralis negat esse Roderici Chronic. lib. XI. cap. XIII. In m.s. Tolet. quo vsus sum, Annales sequuntur, nisi quod de Romanorum origine quædam præmittantur, & Gotthorum Historia præcedat Ostrogothorum. Cuius & antiqui sane 40 scriptoris, & Roderico, vt apparet, antiquioris, vnde & D. Isidorus in Gotthicis multa ad verbum exscripserit. Ex fine sup. lib. IX. apparet integrum librum esse, nec de Gotthis suam historiam nusquam citat, præter ea quæ libro I. à cap. VIII. leguntur. Sed Roderici esse colligo ex cap. XXXII. Historiæ Arabum, vbi Historiæ Gothicæ caput aduocat, de insolentiis Veremundi & Victoria Almanzori: quod exstat lib. V. cap. XIV.

Ad Prologum eiusdem.

Prologus in Historia Hugnorum, Vandalorum, Sueuorum, Alanorum & Silingorũ V.C. Tolet. in quo hic libellus præmittitur historiæ Ostrogothorum & Arabum: & præ- 50 cedunt quædam de statu Hispaniæ sub Romanis, repetito altius principio, inde ab vrbe condita.

Ad Cap. XI.

Sub finem ibi [*appellamus*] adde, in qua est fluuius qui Silingius appellatur, & ab Arabibus Guadaxelin Arabice nominatur: &c.

Rodericum esse legitimum auctorem apparet ex cap. XXXXI inf. & 49. cap.

RODERICI XIMENEZ ARCHIEPISCOPI TOLETANI HISTORIA ARABVM.

Incipit Prologus in libro Arabum post principium Machumeti.

f. acerbius

u. & regibus f. vero vel numero quinq; regibus

f. aperuit.

alias. explicaui

*Qvæ calamitatum * aceruus Hispania dispendia sit perpessa, in superioribus, vt licuit, explicaui. Nunc de excidiis Arabum: quæ vtinam sint postrema, à quibus nihil fuit in Hispaniis intentatum, finem imponere dignum duxi, Si diuina potentia velit de cætero à gladiatorum dissecationibus custodire, quæ iam à quingẽtis triginta duobus annis & vltra, repetito gladio dissecata, nec à filiis euasit viscerum sectionem: nunc** nostro v^e^.*regibus dispartita ab eis, & transfugit ad Sarracenos, intestini vulneris supplicia non euasit. Verum diuina clementia miserante à tempore nobilis Aldephonsi, qui prope vilche Amiramomeninum cum Arabibus campestri prælio effugauit, & Arabum gladiis hebetatus & Gothorum strenuitas restituta, talionis semitas* apparuit Christianis: & sicut a principio Christianos incolas sub tributi onere coegerunt, sic & modo restitutis munitionibus principibus Christianis, degunt seruitute solita sub tributo. Eorum itaque successiones & tempora volens posteris conseruare, eorum exordium à Machometi tempore inchoaui: qui eorum sectæ fuit conditor & inuentor, de eius origine, prædicatione, & regno, & eorum scripturis ad detegendam gentis illius versutiam, & sæuitiam, satis breuiter * explicabo. Aduertat autem lectoris studium qualiter mentita reuelatio versuti hominis Machumeti ex corde finxit virus pestiferum, quo libidinosas animas, quasi nexibus colligauit: vt discant paruuli à fabulis abstinere, Adæ funiculis colligati, & trahi vinculis charitatis.*

DE ORIGINE ET EXORDIO Machumeti.

CAPVT PRIMVM.

1 Sequitur auctor opinionem eorum qui Leouegildum regnare cœpisse Æra IↃCX. id est, anno IↃLXXII. Christi affirmant vt et in Chronicis lib 2. cap. 14.

2 Leg. IↃCXVIII. Ait enim inf. mortuum æra IↃCLXVI. cum tantum vixerit quadraginta nouem annis. Ioan. Vasæus.

3 pro Genethliacus.

ANNO Leouegildi regis Gothorum [1] nono. Æra DC prima,[2] In villa quod Hiatrib dicitur, prope Mecham, erat homo Aly nomine, filius Abdelmutalib, & vxor eius Æmina; nomẽ patris Æminem Bayab, & matris eius Halima: quæ concepit & peperit filium, quem vocauit Mahomath. Et cum Arabia & Africa inter fidem catholicam & hæresim Arrianam, & perfidiam Iudaicam & idolatriam diuersis studiis traheretur, Arabs prædictus Aly familiaritate cuiusdam Iudæi, qui erat [3] geneaticus inter fidem catholicam & Iudæorum perfidiam fluctuabat. Cumque Æmina concepisset, facta est sterilitas magna per totã Arabiã adeo vt pane deficiente, herbis duntaxat siluestribus vescerentur: Cum autem tempus partus Æminę aduenisset, Iudæus ille, vt erat geneaticus, captauit consistentiam planetarum, & horam natiuitatis infantis. Aly autem in sanctam Ierusalem iuerat ad orandum & rediens inuenit filium suum natum: & quicquid ille geneaticus de infante perceperat, reuelauit & prædixit eum in regno & lege mirabiliter exaltandum, Aly autem apud Hiatrib post tempus modicum vitam finiuit. Cum autem esset infans annorum quatuor, vt ipse mentitur, venerunt duo angeli, & sciderunt cor eius, & extraxerunt inde coagulum sanguinis denigrati, quod postea niuis lauacro abluerunt, & ponderauerunt cor eius cum decem cordibus gentis suæ. Post cum mille & maioris ponderis est inuentum, & vnus angelus dixit alteri. Si cum omnibus Arabibus in trutina poneretur, omnibus præualeret. Hæc mentitur in visione se à Gabriele angelo audiuisse. Cum autem esset annorum quinque, mater sua tradidit eum auiæ suæ Halimæ nutriendum.

De instru-

De instructione & prima ostensione Machometi. CAPVT II.

ANNO septimo mater sua recepit eum & se transtulit ad propinquos & post paucos dies ibi mortua fuit Æmina mater eius, & suscepit eum alia mulier, quæ Daymen dicebatur, & transtulit eum in Mecham. Octauo anno mortuus est Abdelmutalib auus eius, & recepit eum Abutalib patruus eius in curam: & iste tradidit eum prædicto geneatico instruendum, qui eum instruxit in naturalibus scientiis, & lege Catholica, & Iudaicæ perfidiæ documentis: vnde & ipse postmodum aliqua de fide catholica, aliqua de lege veteri in 10 suæ sectæ subsidium vsurpauit. Cum autem Mahomath esset annorum tredecim, Abutalib duxit eum Ierusalem, eo quod templum sanctimoniæ erat ibi. Mahomath autem cum ad annos adolescentiæ peruenisset, & in doctrina noui testamenti ac veteris, & naturalis sciētiæ profecisset, iterum fame Arabiam opprimente, ipse ad cuiusdā diuitis viduæ, quæ Hadeya dicebatur, familiam se conuertit, & circa operationes domesticas industrior est inuentus: & ea quæ vehiculi onere abducebat, reduci fœnore sibi gratiam & viduæ diuitias cumulabat: & factus est in oculis viduæ gratiosus, adeo vt eum in filium adoptaret. Cum autem esset annorum vigintiquinque, duxit vxorem quæ Abdiga dicebatur. Demum etiā viduam, quæ eum exhibuerat, superduxit & procedēte tempore alias cumulauit: ita quod decem & octo vxorum libidine, immo adulterio fœdabatur. Prima autem causa suæ ostē-20 sionis in Arabia sic euenit. Ecclesia nobilis apud Mecham inundatione fuit penitus dissipata: in qua erant formæ argento, & auro, & preciosis lapidibus decoratæ, quam seniores Mechæ cupientes vnanimiter reparare, nauem regis Ægypti Christiani, qui in Æthiopiā ecclesiam cœperat ædificare, oneratam lignis in Arabiæ littore acceperunt, & ex istis lignis deiectam ecclesiam reparauerunt, quæ Alcahaba dicebatur. Et cum esset ecclesia cōsummata, erat lapis niger in angulo apponendus (quem & hodie ob reuerentiam Arabes osculantur) cumque maiores populi diffiderēt quis consummationis lapidem adaptaret, vltimo conuenerūt, vt qui primus in porta, quæ Bayssayba dicitur, appareret, ille lapidē collocaret. Accidit autem Mahomath per portam prius cæteris aduenire, & concesserunt, vt ipse esset supradicti lapidis coaptator: & ipse extendens chlamydem, texit petram & voca-30 tis ad se quatuor de Coraxinis, tulerunt lapidem ad structuram & ipse, vt cemētarius collocauit: & viderunt omnes, & miraculum reputarunt & cum omnes crederent esse Prophetam, inquit quidam. Cum tot seniores & viri probabiles in vestro concilio habeantur, miror quare hunc adhuc iuuenem omnibus prætulistis: & iurans & interminans, hic sine dubio vos disperdet. E contrario alii resistebant dicentes, à diabolo sic locutum. Viri autem seniores & populus reparatam ecclesiam iuxta dignitatem pristinam ornauerunt, & tunc Mahomath suasit eis, vt semper versus illam ecclesiam adorarent. Erat autem Mahomath annorum triginta quinque. Post hæc Mahomath fecit moram per quinquennium apud Mecham, & ibi multis dissensionibus cum his, qui erant de genere Coraxinorū & idola adorabant, frequentius concertabat, vnum Deum tantummo-40 do prædicans adorandum: sed quia illi potentia præminebant eum à Mecha in Hiatrib fugere compulerunt.

V. C. Correxi.

De instructione & prima ostensione Mahometis. Tolet. Cod.

De Prædicatione & Rebellione eiusdem.

CAPVT III.

POST quinque autem annos, cum esset annorum quadraginta, Mecham intrauit, & ibi latuit per tres annos, nolens se ostendere Prophetam, & ibi mentitur sibi datum ab Angelo librum, qui dicitur Alcoranus: & quia adhuc Mecha pro maiori parte 50 à Coraxinis idolorum cultoribus tenebatur, ipse quasi humiliter cedens, in villam suam Hyatrib declinauit, & postea resumptis viribus, intrauit in Mecham, & eos qui erant de genere Coraxinorum & ei restiterant, vi & potentia captiuauit: & quasi improperans dixit eis: Quid de vobis faciam. At illi dixerunt, Bene: quia estis largus, & curialis. & ipse continuo dimisit eos, & deinceps humiliter subfuerunt. Tunc præcepit vt in turribus, vbi consueuerant campanæ pulsari, Sarracenus quispiam proclamaret. Sicut & adhuc hodie proclamatur à cultoribus sectæ suæ. Præcepit etiam vt in mense Ramadam ieiunarent triginta diebus, & aliis triginta diebus in mense, qui dicitur Almoharram: & domum, in qua ipse natus fuerat, fecerunt Mezquitam.

Anno autem imperatoris Heraclii VII. Sisebuti regis Gothorũ quinto natiuitatis suæ quadragesimo Mahomath vidualibus diuitiis inclytatus: & falso miraculo lapidis à populo approbatus, cœpit grandia cogitare, & rebellia contra Romanorum imperium procurare: & clanculis suasionibus populos concitare, ostendens eis qualiter seruitutis amaritudine premerentur, & exinaniti censibus, & tributis paupertate continua vexarentur, & sola ignauia tenebantur, cum vi & numero possent repellere potentiam Romanorum.

De victoria Machometi contra Romanos. CAP. IV.

CVMQVE plurimis taliter suasisset, accidit quod Heraclius Imperator mitteret nuncios pro tributis, sed Mahometh cum suis complicibus hoc prænoscens eis occurrit, & negatis tributis, fultus audacia, interfecit: & sic assumptis viribus interdum furtim, interdũ publice, prout negotium exigebat, Syriam Arabiam & Mesopotamiam, fraude potius quã virtute, suo proposito inclinauit: & adeo ciuitates & oppida stimulauit, vt iugo seruitutis abiecto, iam aperte inciperent rebellare. Eisdem diebus Heraclius somniauit, quod mures è terra nascentes, sibi extrema vestium corrodebant: & tunc misit ampliorem exercitum cum Theodoro fratre suo: sed victi ab exercitu Machometi ad Heraclium redierunt, ampliorem exercitum collecturi. Tunc Heraclius fratri suo Theodoro visionem murium reuelauit, & restaurata multitudine bellatorum, Romanorum exercitus cum Theodoro iuit contra exercitum Machometi. Sed adeo inualuerat rebellium multitudo, quod Romanæ legiones verentes à facie Machumeti ad Gabatam oppidum secesserũt, rebellium exercitu subsequente vbi pugnæ periculo crebescente, succubuit exercitus Romanorũ & Theodoro interfecto, cæteri strage & gladio perierunt, præter paucissimos, qui fuga & latebris euaserunt: & ex tunc fuit iugum imperii Romanorum excussum à ceruice Sarracenorum.

De sublimatione Machometi in Regem, & de visionibus mendaciter excogitatis. CAP. V.

ET continuo superba victoria eleuati, Damascum adeunt nobilissimam & regiam Syriæ ciuitatem: in qua attendentes, quod per eum adepti erant libertatem eum in principem elegerunt, & regni solium concesserunt. Quo adepto, verens Mahomath ne de populis sibi subiectis, qui Christianis legibus subiacebant, Romano Pontifici obedirent, & reconciliati imperio adhærerent, legem statuit qua, quasi funiculis, peccatorum damnandas animas colligaret, cœpitque fabulis detestandis seducendas animas mulcere. In eius secundo libro reperitur scriptum quod Mahomath insidebat vni bestiæ, quæ dicitur Aborac, & præponebat pedem posteriorem super pedem anteriorem, & talibus bestiis prophetæ consueuerant insidere: & in tali bestia Mahomath Ierusalem est profectus, &, vt ipse in libro suo mentitur, inuenit ibi Abraham, Moysem, & Iesum, & prophetas alios, ex antiquis, qui ibi conuenerant ad orandum, & obtulerunt Machumeto tria vasa, vnum lacte, aliud vino, aliud plenum aqua: & audiuit vocem cælitus hoc dicentem. Si vas aquæ acceperis, cum populo tuo submergeris. Si vas vini, cum gente tua peribis: Si vas lactis, tu cum populo tuo dirigeris. Et ipse accipiens scyphum lactis, bibit ex eo. Tunc Gabriel Angelus dixit ei. Nunc es directus, tu & omnis qui crediderit legi tuæ: & oratione facta cum Ierosolymis recessisset, quod viderat, discipulis reuelauit, & addidit, quæ sequuntur. Cum vidi, inquit, Abraham Moysem, & Iesum, oculi corporis dormiebãt, sed cordis oculi vigilabant & vidi quod Abraham similis erat mihi: Moyses autem erat rubeus atque crispus. Iesus autem Mariæ filius, flauus capillis, nec longus, nec paruus: sed dispositione & statura media coaptatus, & videbatur aqua ab eius capite prosilire, veruntamen aqua non erat ibi. Addidit etiam in hoc libro: Ad primum cœlum Gabriel me perduxit, & me benigne Angeli in isto cœlo receperunt, cum risu, & gaudio respexerunt, dicentes communiter, bene, bene; orantes mihi prospera, & iocunda. Vnus solus inter Angelos consistebat, qui nec mihi orauit ꝓspera, neq; risit. Cumq; quæsissem ab Angelo quisnã esset, respondit: nunquã risit hic Angelus, custos ignis, & dixi Angelo: est hic Angelus qui à Deo dicitur nimis dilectus. & respondit Angelus: hic est ille. Tunc dixi ei, Præcipite, inquit, vt ostẽdat mihi ignẽ. Iubente itaque Gabriele remouit tegimen ollæ ignis: & ignis ascendens, timui ne omnia quæcumq; videram concremaret, & rogaui Gabrielem, vt ignis iterum tegeretur: & ignis rediit in locum suum, & videbatur, vt sol cum occidit in occasu: & tristis Angelus, vt prius

vt prius fuerat, texit ignem. Similiter cum intraui cęlum, inueni hominem venerandum in sede sedentem, & ostendebantur ei animæ omnium mortuorum: & cum videbat animas, quæ sibi non placebant, ab eis intuitum auertebat, improperans eis: Peccatrix anima ab infœlici corpore exiuisti, & cum ostenderetur ei anima, quæ placebat, applaudens animæ inquiebat: O fœlix anima à bono corpore exiuisti: Et interrogaui Angelum de viro tantæ reuerentiæ, quisnam esset: & Angelus dixit mihi, Adam est, qui bonis sui generis congaudebat, & à malis faciem auertebat, & pœnas peccantium ostendebat. Vidi etiam in eodem cælo, qui carnes pingues, & optimas manducabant: & alios qui post positis pinguibus de fœtidis comedebant. Cumque quæsissem, isti homines quinam essent, respondit Angelus:
10 Primi sunt qui vxoribus legitimis adhæserunt. Alii qui legitimas non curantes fœdis commerciis vetitis mulieribus se dederunt. Postea duxit me Gabriel ad secundum cælum, & inueni ibi Iesum filium Mariæ, & Hyaya, quem nos Ioannem dicimus, filium Zachariæ, qui erant consobrini. Postea Gabriel in cælum tertium me induxit, & inueni hominem, cuius forma erat, vt plenæ Lunæ & Gabriel dixit mihi: Hic est Ioseph filius Iacob Patriarchæ. Postea duxit me in cælum quartum, vbi inueni hominem venerandum, & Gabriel dixit mihi: Hic est Aaroho, & erat ibi cum eo Iduz, qui cælum ascendit. Post hæc duxit me Gabriel in quintum cælum & inueni ibi hominem senem, & pulchrum, & dixit mihi: Hic est Aaron, filius Abrahæ. Postea duxit me in sextum cælum, & inueni ibi hominem rubeum, & procerum, & dixit mihi: hic est Moyses. Postea fecit me ascendere in septimum
20 cælum, & inueni ibi hominem canum, sedentem in sede apertæ domus, quæ à pluribus Angelis habitabatur, & intrauerant in ea LXX. millia Angelorum & non redierunt, vsque ad diem iudicii, & Angelus dixit mihi: Hic est Abraham pater noster. Post hæc introduxit me in Paradisum, & inueni ibi puellam formosam quæ multum placuit in oculis meis, & interrogaui eam, cuia esset: quæ respondit. Hic seruor Zayt filio Hyarith: & cum descendissem de Paradiso nunciaui hæc Zayt filio Hyarith, qui de meis consortibus vnus erat. Et in omnibus cælis, ad quos ascenderam, interrogabant Angeli Gabrielem, & ipse dicebat eis: Hic est Mahomath, & interrogabant cum gaudio: Est iam missus? & ipse inquit: Iam est missus: & ipsi omnes orabant, vt Deus adderet mihi vitam, tanquam fratri suo & amico. Postquam autem transieram septem cælos, Gabriel me proposuit ante Deũ,
30 & mandauit mihi, vt quolibet die dicerem quinquaginta orationes. Ego autem conuersus ad Moysem amicum meum optimum, dixi ei qualiter Deus mihi mandauerat, vt quolibet die dicerem. L. orationes, sed tot orationes graues esse ad dicendum, cum gens conuersa nouiter non posset tantum onus quotidie tolerare: & Moyses conuersus ad Deum, obtinuit, vt decem orationes relaxarentur: Et iterum à me rogatus, obtinuit alias decem: & sic paulatim descendens omnes abstulit, præter quinque. Itaque quicumque quolibet die quinque orationes dixerit, remunerabitur quasi pro quinquaginta. Mahomath autem anno ætatis suæ quadragesimo apud Mecham frequentius morabatur & ibidem prædicta omnia, & multa alia ridicula & nefanda sibi dicta à Gabriele Angelo mẽtiebatur, vt populos, quos ad rebellionem concitauerat, sectæ suæ mortis funiculis colli-
40 garet: & vt virus malitiæ suæ occultaret, prædicabat omnibus vnum Deum. Mecha autem tenebatur cultu plurium idolorum. Cognatio autem Coraxinorũ conuenerunt in domũ Abutalib, qui erat patruus Machumeti, conquerentes de eo, quod eorum legem, & Deos patrios aboleret: sed quod ipse & ipsi in suis ritibus remanerent & iam Mahomath habebat aliquos de suis consanguineis conniuentes.

De disceptatione legis cum Coraxinis & morte eius

CAPVT VI.

PRÆDICTVS autem Abutalib conuocauit Mahomath, & alios Coraxinos, super legẽ
50 & idolis querelantes, & dixit ei Abutalib: Ecce isti habent aliqua aduersum te. Mahomath autem respondit ei: Sustine me modicum perorare. Tunc ille, non est, inquit, Deus alius præter vnum: & recedite ab idolis, quæ hactenus coluistis. Tunc illi, manus manibus collidentes, indignati animis, responderunt: Cur Deos nostros vis à patria exstirpare, & dixerunt: Iste homo à proposito non cessabit, & nos ritus patrios obseruemus, & tunc ab inuicem recesserunt. Abutalib autẽ dixit Mahomath: Bona videtur oratio, quam dixisti Tunc Mahomath: Dic inquit verbum quod prædicaui, & conuertere ad legem meam. Abutalib autem respondit ei, libenter facerem, sed diceret genus nostrum, quod metu tui & timore mortis talia proferebam, nec volo perdere gratiam propinquorum. Ex tunc Mahomath cœpit sectam suam publice prædicare, & ad rebellionem

populos concitare,& aliquos seducebat, quia vnum Deum tantummodo prædicabat, & mentiens Gabrielem angelum ad se missum; quæ deceptis populis prædicabat, dicta sibi ab angelo asserebat:& frequenter in contemplationem inuisibilium se rapi simulans,quasi destitutus sensibus, se in terram, vt exanimem prosternebat: & stulti populi cum angelo loqui æstimabant. Demum autem quasi restitutus spiritu præcepta aliqua proferebat,quę sub vno cōpacta capitulo*Zoara appellabat:& per tales Zoaras distinguitur liber eius,qui dicitur Alcoranus.in quo tot ignominiosas Zoaras prædicauit,quod puderet dicere,nedū sequi: quos tamen viru diabolico* debriati,& libidine dulcorati, infelices populi recepe-runt,& adhuc in sua perfidia permanent obstinati, nec legem vitæ & disciplinæ desinunt infestare. Mahomath itaque fraudibus,& incursibus,& infami doctrina corda gentium in sua pertinacia solidauit. Annis autem decem expletis,ex quo apud Damascum regni su-sceperat principatum,moritur,& sepultus est in inferno. Æra DC. sexagesima sexta Anno Eraclii XVII. & Suintille regis Gothorum VII.

alias Iohara. *f. inebriati* IↃLXVI.

De Abubacar,& Omar,& Moabia,& eorum prælijs. CAPVT VII.

MORTVO Mahomath, Abubacar eius gener,& contribulis in regni solio subrogatur Huius tempore Romani Persidem reliquerunt, quam Abubacar bellis in desinenti-bus occupauit, Æra DCLXVIIII. Anno Heraclii XX. anno Arabum XIII. Et incipiente anno Arabum decimoquarto mortuo Abubacar Omar in solio regni Arabū collocatur & decem annis regnauit,hic fuit rigidus,& in præliis valde constans.Hic obsedit Alexandriā in Ægypto, & captam constituit sub tributo, & totam Ægyptum ditioni suæ,& sectæ sub-didit Machometi: & tam de partibus Orientis, quam de partibus Africanis, triumphum victoriæ reportauit.Et dum quadam die orationi instaret, fuit à quodam suo clientulo in-terfectus. Post mortem Omar Autuman successit in regno & regnauit annis XII. Hic Li-biti,Marmorichin,Pentapolim,Gazaniam,& Æthyopiam quæ supra Ægyptum plagis ad-iacent Sarracenorum, suæ sectæ, & suæ subdidit ditioni. Plurimas etiam ciuitates Persa-rum, quas Omar non potuerat obtinere, obtinuit, & posuit sub tributo demum à suis est interfectus. Mortuo Autuman Moabia qui & Maula,successit in regno anno XXXV. Arabum & regnauit annis XXV. sed quinque annis (quia regnum eius turbatum variauit) contra suos prælia multa gessit. Post quinquennium suis sedatis fœliciter rexit regnum: sed aduersus eum Constans Augustus plusquam mille naues aggregans, infœliciter trans-fretauit. Cum enim bellatorum discrimina inchoassent, Moabia præcedente quodam, Abdalla nomine,qui in exercitu Arabum principatum militiæ tunc tenebat,cœperunt a-criter decertare: sed victus Augustus vix cum paucis per æquor aufugiens læsus euasit, & plures de suis captiuitate,& gladio ceciderunt:& Moabiæ & Abdallæ nomen & gloria ac-creuerunt. Abdalla autem volens victoriam ampliare, Tripolim Ægypti venit,& eam & Cidamis suæ victoriæ subiugauit:& post desolationes plurimas diuersis patriis subiugatis, & multis prouinciis domitis,& vastatis,& captiuis: plurimis in fide receptis Africam attē-tauit cum multis phalangibus bellatorum:cumque ex aduerso Comes Gregorius aduenis-set,vtrinque fuit prælium inchoatum, sed pars Afrorum morti & fugæ penitus derelicta, infeliciter est deleta: & sic omnis decor gloriæ Africanæ in Arabes est translatus. Abdalla itaque spoliis & diuitiis inclitus,cum suis cohortibus reuersus est in Ægyptum. Moabia autem peragebat decimum regni annum,qui cum vidisset in Africa prospere sibi succes-sisse,centum millia bellatorum in obsequium Izit filio suo dedit, vt cum eis Constantino-polim festinaret:qui illam adiens,parauit obsidionem, & per totum vernum tempus bel-lis indesinentibus infestauit:sed quia vrbis magnificentia obsistebat,& fames, & pestis la-borem impugnantium fatigabat,vrbe relicta, oppida plurima expugnarunt, & adiacentē patriam deuastarunt. & onusti prædis & diuitiis, post biennium Damascum regiam vrbē redierunt, Postea autem partes Orientales bellis indesinentibus suæ sectæ & dominio su-biecerunt,& expletis XXV. annis in regno naturæ debitum soluit.

IↃCLXIX. *ergo primus annus Arabū est Æra 655. imo 656. Christi 617. Regni Arabum XIII.* *Regni Arabum XXXV.* *Africa*

De Izit & Maula & Abdelmelic filio eius & victoriis eorum

CAPVT VIII.

ANNO imperii Arabū sexagesimo primo,*Izit natus Moabiæ obtinuit patris regnum & regnauit iucundissime tribus annis. Hic subdidit sectæ suæ vicinas vndique natio-nes,eo quod cunctis gratissimus habebatur: nunquam enim, vt moris est hominū,regalis fastigii

Concit. V.C. Tol. f. Vlt. *Regni Arabum LXI.*

fastigii gloriam appetiuit: sed curialiter cum omnibus se habebat, & communiter omnib. conniuebat: & expleto regni triennio vitam finiuit, & reliquit Maulam filium successorem Anno imperii Arabum LXI. Hic patriis moribus similis, cum ad regni fastigium peruenisset, tertiam partem tributi omnibus condonauit: qui anno dimidio in regno expleto, vitam finiuit. Post eius mortem exercitus Arabum, per quatuor fere annos, bifarie est diuisus & innumerabiles cædes. Arabibus prouenerunt. Alii enim Maroan, alii Abdallam sequebantur. Sed Maroan Constantino Cæsari mille solidos auri probati & variam supellectilem annis singulis impendebat, vt ei adiutor fieret, aut saltem non adimpediret: & quæ Arabes à Romanis euicerant, fuit præteritorum temporum captiuitas relaxata. Hoc tempore Eruigius præficitur regno Gothorum. Cumque inter Maroan incidisset, & Abdallam longa concertatio, tandem Abdalla qui fuerat princeps militiæ regis Moabiæ, & multis diuitiis, quas ab Africa tulerat, abundaret, eiecto Maroan, solus obtinuit principatum: Anno imperii Arabum LXVI. & 4. annis regnauit. Post quos Abdelmelic iunioris Maule filius, contra Abdallam Arabum regnum intentat, & fauore * patrum ad successionem debitam eleuatur Anno imperii Arabum LXX. regnauit annis XXI. Hic Abdallam æmulum suum persequens, apud Mecham Abrabædomum vt ipsi autumant, quæ est inter Archas & Carram Mesopotamiæ, interfecit. Post quod sapientissime bella ciuilia compressit. Huius anno quinto ad regnum Gothorum Egica sublimatur & iterum eius XVI. anno Vitiza in regno substituitur Ægicæ patri suo. Abdelmelic autem consummatis in regno XXI. annis, vitam finiuit.

al. ciuiliter.
Arab. regni LXIIII.
In V. C. LXII. sed LXIV. dixisse oportuit, sed mox rursus numerantur 66 additis 4.
Eruigius
Regni Arabũ LXVI.
forte, partium.
Regni Arabũ LXX.
Vitiza

De Vlit. CAPVT IX.

ANNO autem imperii Arabum XCI. * Vlit eius filius ad regnum Arabum sublimatur. Huius quinto anno Rodericus seditionibus procuratis regnum Gothorum inuasit. Vlit autem per quatuor annos bella peragens, imperium Arabum mirabiliter dilatauit: erat enim vir magnæ prudentiæ, & in disponendis exercitibus valde cautus: & quia futurus erat virga furoris domini, in populos Hispaniæ pestilentes, diuino auxilio ferebatur, vt vicinas gentes suo imperio subiugaret, Romaniamque & multas prouincias Romanorum, vastatione assidua conculcauit. Insulas etiam & fines Indiæ domuit, deuastando ciuitates plurimas, oppida, & castella obsedit, & occupauit. In Libyæ anfractibus omnem * Mauritaniam subiugauit. In occiduis partibus regnum Gothorum antiqua soliditate firmatum obtinuit, & afflixit: quod à tempore Leonegildi per annos. CXL. pace continua fuit lætum. Hic per ducem exercitus sui Muzam, Hispanias domuit, & regni abstulit dignitatem, & constituit vectigalia. Anno imperii Vlit quarto, Muza Abennocayr, princeps militiæ Vlit regis, misit Tharic Abezarca cum exercitu citra mare, qui & Rodericum vltimum regem Gothorum bello fugauit, & Hispanias subiugauit. Demum veniens in Hispaniam Muza ciuitates plurimas occupauit, & infinitas diuitias congregauit, inter quas mensam lapideam, coloris viridis, immensæ magnitudinis, adinuenit, quæ habebat CCC. LXV. pedes, & mensa & pedes ex vno lapide erant. Hæc mensa dicitur inuenta in villa quadam, quæ Arabice dicitur Medina Almeyda: Latine autem interpretatur, ciuitas mensæ: & erat iuxta montem qui adhuc hodie dicitur, Gebel culeman, & imminet burgo Sancti Iusti. Hanc Taric cum multis aliis diuitiis dedit Muzę. Muza itaque Taric & Mogeyt Hispanias deuastantibus, præcepto Vlit ab Hispaniis reuocantur: Cumque oporteret eos ad edictum principis festinare, Muza dimisit filium suum Abdulaziz principem citra mare, qui apud Hispalim constituit sedem suam, & fertur vxorem regis Roderici nomine Egilonem sibi in coniugem assumpsisse & ab vxore suasus, more regum Gothorum, sibi imposuit diadema: vnde & Arabes Christianum putantes, consilio Ayubaben halib dum in oratione persisteret, occiderunt: regnauerat autem tribus annis & Ayub, eo quod erat in secta Machumeti prudentissimus, in regni solio subrogarunt: & ab isto dicitur Calatayub fuisse ædificata: & iste Curiam Arabum ab Hispali transtulit, & Cordubæ instaurauit.

alias Walit
Regni Arabum XCI.
alias Maritaniam V. C.
hodie la cuesta de Zulemã cabe alcala sed ipse Rodericus ponit in historia cabe medina celi

De morte Muze & Vlit, & regno Zuleman & morte eius. CAP. X.

MVZA autem cum Taric & Mogeyt, ducens secum infinitam pecuniam & ex Christianis triginta millia captiuorum, & mensam viridem & plurimos lapides preciosos,

peruenit in Syriam ad regem, vbi Vlit tunc temporis residebat: sed Taric qui odium conceperat contra Muzam, præuenit Muzam & se regis conspectui præsentauit, accusans Muzam, eo quod de diuitiis Hispali plurima occultaret, & modica differebat. Cumque Muza se regis conspectui præsentasset, male receptus cum ignominia est eiectus, priuatus potestia & honore. Demum condemnatus in mille millibus, & in decies centum millibus solidorum, & dolore vario circumseptus, vitam finiuit anno Arabum XCVII. & quia Ayub, de quo diximus, Muze consanguinitate aliqua attinebat Amiramomeni fecit eum à regno Hispaniæ remoueri, & Alohor filium Abderramē in regno Hispaniæ subrogauit: qui duos annos & nouem menses in regno expleuit. Vlit autem omnia prospere gerens, receptis copiis immensarum gentium, & diuitiis, quas gens misera vomuerat Hispanorum, vitæ termino consummato, cum regnasset annis XI. vitam finiuit. Mortuo Vlit Zuleman frater eius successit in regno Arabum anno XCVIII. & tribus annis regnauit. Hic misso exercitu Arabum, Romaniam grauiter deuastauit.* Pergamum antiquissimam & florentissimam minoris Asiæ ciuitatem, vltrici incendio concremauit. Misit & Alohor, quem Hispaniæ præfecerat, vt Narbonensem Galliam deuastaret, & citeriorē Hispaniā, in qua Christiani aliqui rebellauerant, subiugaret, qui & prædictam Galliam & vtramque Hispaniā, vi, fraude, & deditione receptans, vectigali subdidit seruituti. Zuleman autem filius Abdelmelic, nepotes suos, filios Vlit scilicet, Omar & Izit, sibi ad regni regimen sociauit. Inter hæc Alohor Cordubā retentauit & Christianos ibidē degentes, emunctos vsque ad exinanitionē extremæ virtutis, tyrannide coarctauit. Arabes autem qui* fuerant primæ vastationi, carceris ergastulo & ciliciorum asperitate, & fame & inedia macerauit, adeo vt vermes siue pediculi in ciliciis scaturirent, & quæstionibus eos afflixit, vt absconditos thesauros reuelarent. Hoc tempore eclipsis ab hora sexta vsque ad horam nonam durauit, & stellæ, vt in tenebris apparebant. Verum quia Izit ob sanctimoniam suæ sectæ ab omnibus amabatur, & sanctissimus habebatur, Omar frater ipsius, eum in tutelam regni adsciuit. Omar autem benignitate nimia præditus, à præliis, quantum poterat, abstinebat. Tantæ enim dulcedinis & patientiæ fuit in regno, vt tantus honor ei exhiberetur, & tantæ laudis præconio efflereret: quod non solum à suis, sed & ab exteris præ cunctis principibus laudaretur. Tanta etiam Sanctimonia ei adscribitur, quanta nunquam vlli Arabum fama veridica recognouit, qui & princeps paucorum dierum vitam finiuit.

Regni Arabū XCVII.

Regni Arabū XCVIII.

V.C. Pergamū

f. interfuerant.

De Izit & Izit, & obsidione Tolosæ, & principatu Ambizæ. CAPVT XI.

EO mortuo Izit regni gubernacula cepit solus. Tunc quidam alius Izit nomine, qui de genere suo erat, & apud Persas tutelam gerebat, rebellionem molitus, bella ciuilia procurauit: sed Izit misit quendam Muzillima nomine cum infinito exercitu, vt rebellionis iniuriam edomaret, & in campis Babylonicis supra Tygrim turba rebellantium dilabitur fuga magna, & actor sceleris comprehensus veniæ reseruatur. Tunc etiam in occidentis partibus multa illi prospera prouenerunt: nam Zama qui tribus annis ducatum tenuit, in Hispaniis proprio stylo descripsit vectigalia Hispanorū, & quod prius indiuisum ab Arabibus habebat? ipse partem reliquit militibus diuidendam, partem fisco de mobilibus & immobilibus assignauit, & Galliam Narbonensem diuisione simili ordinauit, & Francorū gentem bellis frequentibus stimulauit, & Narbonæ ob tuitionem patriæ * electos milites collocauit. Ipse autem bellis plurimis Tolosam veniens, obsidionis ambitu circumcinxit, & cœpit eam variis machinis impugnare. Gens autem Francorum cum Eudone exercitus sui duce in obsessorum auxilium superuenit. Cumque vterque exercitus cepisset acriter dimicare, Franci Zamam ducem Arabum cum parte multitudinis peremerunt, reliqui obsidione relicta se fugæ patrocinio commiserunt: & qui euaserant Abderramen super se principem elegerunt, donec principalia iussa venirent. Post idem tempus Frodoarius Accitanæ sedis Episcopus, & Vrbanus Toletanæ sedis, Veteranus Melodius & Euācius eiusdem Toletanæ sedis Archidiaconus doctrina, sapientia, sanctitate in fide, spe, & charitate ad confirmandam captiuam Dei ecclesiam clari habentur. Izit autem misit præfectum in Hispanias* Adhā filium Melic: & præcepit ei, vt ciuitates, oppida, & castella, quas primū Arabes expugnauerant subiiceret, sub tributo videlicet, vt quintam partem omnium prouentuum fisco regio soluerent annuatim: quæ autem se sponte reddiderant, decimum tātum soluerent pro tributo, & hi & illi in suis possessionibus liberi remanerent. Iste Adham pontem Cordubæ, fecit fieri anno imperii Arabum CII. Adham cum duobus annis & dimidio Hispaniis præfuisset & à vastatione Tirasone rediret, fuit à suis perditionaliter interfectus & Izit Amiramomeni præfecit Hispaniæ quendam, qui dicebatur Ambiza anno regni

electorum.

Vrbanus Euancius.

Alias Azam.

Azam. Regni Arabū CII.

regni Arabum c. III. & quatuor annis & dimidio, principatum Hispaniæ apte rexit. Gentes Francorum prælia meditando sæpius intentauit, & per directos Satrapas insequẽdo infœliciter decertauit, nihilominus tamen furtiuis obreptionibus nonnullas eorum ciuitates & oppida stimulauit & pro huiusmodi infestationibus Gallicorum super Christianis vectigalia duplicauit. Cumque honorum fascibus in Hispaniis triumpharet, postremo per se expeditionem ingeminat contra Francos, & incursionem in eos assumpta audacia meditatur. Sed cum cœpisset cum exercitu proficisci morte propera vitam finiuit. Ipse autem Ambiza in vltimo constitutus, quendam qui Odra dicebatur, Consulem patriæ sibi commissæ, & principem exercitus repedantis voluntate propria ordinauit. Sed Arabes in continenti Amiramomeno Ambizæ obitum nunciarunt, & Odrem pariter successionem. Izit autem in continenti misit eis quendam qui Gabye dicebatur & erat filius Zaleme anno regni Arabum c. VII. & fuit terribilis potestator, & regnauit duobus annis & dimidio: Homo acris ingenii, crudelis dominii, tamen Iusticiæ intendebat: nam Arabes siue Mauros, qui res pacificas abstulerant, Christianis coegit debite restaurare.

Regni Arabum 103.

Regni Arabum 107.

De Regno Hyscam. Cap. XII.

HVIVS temporibus Izit quarto regni sui anno completo, vitam finiuit & fratrem proprium Hyscam nomine instituit successorem, tali pacto, vt filius eius proprii seminis Abulit nomine fratri succederet in honorem. Hyscam autem in suæ primordio potestatis, anno regni Arabum c. VII. satis modestum & pacificum se ostendit, & regnauit annis XXI. & in partibus Orientis ac Romania prospere multa gessit, non personaliter, sed per duces, terra, & pelago destinatos. In occidentis partibus nil gessit præclarum: demum tanta cupiditate fuit illectus vt de nullo, nisi de collectione pecuniæ, cogitaret: adeo vt omnes reges qui eum præcellerant præcelleret in diuitiis congregatis, * vnde quia emunctionis iniurias nõ poterant tolerare, multæ prouinciæ sibi subditæ vota sua ab eius * proposito ferre per annos quatuor retraxerunt, strage plurima subsequente nec discessum huiusmodi potuit reformare. Prouinciæ autem eius dominio subditæ, & Secta Mahometica inquinatæ, dignum est vt propriis nominibus exprimantur. Videlicet Iconia, cuius Metropolis Iconium, Lystria cuius metropolis Lystris, Alapia cuius metrop. ciuitas eiusdem nominis, Chaldæa cuius metropolis, Babylon destructa, Assyria cuius metropolis, Niniue: Medea cuius metrop. Ecbatanis: Hyrcania, cuius metropolis Anthiolos. Persis, cuius metrop. Susa: Mesopotamia, cuius metropolis. Aram siue Carra: Syria superior cuius metropolis, Damascus: Cœles Syria siue Phœnicia cuius metropolis. Tyrus: Syria inferior, cuius metrop. Antiochia: Iudæa, cuius metrop. Ierusalem, Ægyptus, cuius metrop. Alexandria, Arabia maior cuius metrop. Baldac, Æthiopia, cuius metropolis Nadauer: Africa, cuius metrop. Carthago: Hispania, cuius metrop. Toletum. Has omnes prouincias subiugauit Secta & gladius Mahumeti: Aliquando etiam Siciliam cuius metrop. Panormum, & Calabriam, cuius antiqua metrop. Rhegium, & partem Appuliæ, & Galliam Gothicã, cuius metrop. Narbona, & Vasconias, cuius metrop. Auxis & Burdegala suæ potentiæ subiugauit. Anno itaq; regni Arabum c XI. Hyscam vero sexto, suscepit regnum Arabum in Hispaniis Odoysa Alcayci auctoritate, à duce Africano recepta. Hic fuit vir leuitate plenus, & vacuus grauitate. præ paucitate autem temporis nil dignum memoria legitur peregisse. Isto à regno repulso Hyscam Amiramomeni Hyemen filium Abinaze ad regimen Hispaniæ destinauit, anno regni Arabum c. XI. Hyscam vero sexto, hic quinq; mensibus Hispanias gubernauit: Post quos vitam finiuit, & missus fuit alius, Autuman nomine, hic per quatuor menses rexit terram. Post quem Hyscam substituit alium nomine Alhaytam filium Obytq; veniens in Hispaniam sigillum & authoritatem principis, quam ferebat patenter & strenue demonstrauit: & per decem menses turbidus terram rexit, & intellexit aliquos de Arabibus in depositione eius colloquio clandestino conspirare: vnde & eos capiens conspirationis propositum flagellis exrersit. demum iussus ab æmulis transmarinis quos pœnis afflixerat, capitibus detruncauit. Inter quos Zath Sarracenum sanguine nobilem, facundia clarum, diuersis rebus & diuitiis opulentum pœna afflictum, flagris illusum, colaphis, cæsum, inhumaniter flagellauit.

Regni Arabum 107.

V.C. vnum F. verum.
Proponito V. C.

Iconia.
Iconium.

Plinius: Toletũ caput Carpetanorum vocat.

Regni Arabum 111.

De Zath & Abdalla & Abderramen & eius victoriis. Cap. XIII.

ZATH autem manus eius euadens ad petitionem gentis eorum quorum sanguinem effuderat, inhumane Amiramomeni se cõspectibus præsentauit: & cum eo * Maranem mittitur Sarracenus cum relatione auctoritatis absconsa, vt absque cunctatione aliqua

F. Mammen.

Abdelrama alhaytan eiecto ad regni regimen subleuetur. Sed cum Mammen Cordubam peruenisset, Abderramen non potuit inuenire & statim Mammen Alhaytan captum carceri mancipauit: nec mora fortiter flagellatum, turpiter iudicatum, capite decaluatũ, post terga manibus colligatum cathenis ferreis alligatum, ab asino deportatum per ciuitatem attractũ tantis ludibriis reseruatũ iterum carcerali custodię deputauit, & ibi vitam finiuit. Post quem regnauit Mahomath Auenabdalla duobus mẽsibus quibus cõpletis Abderramen inuenitur anno imperii Arabum CXIII. Hyscam autem nono, Abderramen vir belliger ad potestatem eligitur Hispanorum & regnauit fere tribus annis. Cumque de animositate & gloria superbiret, vnus ex Mauris Munniz nomine audiens, suos temeritate iudicum indebite aggrauari, pacem cum Francis illico procurauit, & rebellionem aduersus Arabes* procurauit: & cum esset in prælijs expeditus, multi eius desiderio paruerunt: vnde & fuit status palatii conturbatus, & non multis diebus interpositis Abderramen expeditionem agitans, rebellem insequitur conturbatus & in Cerritaniæ oppido conclusit obsessum. Hic multorum Christianorum effudit sanguinem innocentem, & Anabadum Illustrem Episcopum virum floridæ iuuentutis incendio concremauit, & sic sanctorum sanguine crapulatus siti meruit laborare, nam quamuis oppidum Cerritaniæ *affluentibus aquis,* rigaretur, Munniz vndique circumclusus sitis ardore præuentus, non inuenit quo aufugeret moriturus, sed vt manus euaderet persequentium desperatam animam morti offert & dum per anfractus rupium conaretur aufugere, manus persequẽtium non aufugit: nam dum in scissuris petrarum latebras quæreret, præcipitio animam exhalauit, ne viuus odioso principi traderetur. Nuper etiam Eudo præpositus Gallicorum huic Munniz filiam suam, causa fœderis, in coniugio copulauit: & ad suos libitus tradidit inclinandam ob persecutionem Arabum differendam, quæ simul cum oppido Cerritaniæ fuit capta.* Viri autem exercitus caput Munniz præcipitio iam collisum cæde fe[illegible]ida detruncant, & cum filia Eudonis regi suo* læto præsentatur. Abderramen autem d[illegible] ellium interitu iocundatus, vxorem eius, cum esset pulcherrima, summo regi trans maria honorifice destinauit. Tunc Abderramen victoriæ gloriam prosequi non desistens, cum vidisset terram sua multitudine esse repletam,* fretosa dissecans & montana præcalcãs Rodanum etiam dissulcauit: verum cum Arelatum in multitudine exercitus obsedisset inferioris fortunæ Gallici sunt inuenti, nam fugati periculo se* nouentes sequaci victoria sunt præuenti quorum cadauera vorax Rodanus occultauit, & terra suscipiens reuelauit, sed & eorum tumuli adhuc hodie in Arelatensi cæmiterio ostenduntur.

Imperii Arabum.113.

præparauit.

Anabadus Episcopus.

affluentis aqua abundantia regeritur.

Vni autem c.8.

lati præsentant.

F. fruticosa.

F fugati

Al. nouentes.

10 20 30

De morte Abderramen & fuga suorum & Carolo Martello. CAP. XIIII.

ABDERRAMEN autem lætus victoria, elatus potentia, ratus est Francorum patrias deuastare. Cumque amnes Garonæ & Dordoniæ pertransisset, Eudonem, de quo diximus, inuenit ad prælium præparatum: sed infœlicitate præterita comitatus, in fugam dilabitur fugitiuus, & tot ibi de eius exercitu ceciderunt quod eius numerus humanæ scientiæ occultatur. Sed cum Deus concluserit hostiis mare, & ei dixerit, hucusque venies: & vndas fluctuum hic confringes Abderramen nõ à Deo sed à sua potentia extimans prouenire, proposuit interiorem Galliam penetrare, & Eudonem ducem persequi non desistẽs per Petragoneam & Sanctoniam & Pictauiam ciuitates, oppida, & ecclesias deuastando & igne continuo consumendo, & Turonis ciuitatem, ecclesiam & palatia vastatione & incendio simili diruit, & consumpsit. Eudo autem, de quo diximus, ad Consulem Franciæ, & Germaniæ, nomine Carolum, virum belligerum, & rei militaris expertum fugit, infelicitatis Francorum excidia relaturus. Carolus autem dictus Martellus, Germanos & Gepidas secum ducens, cum Francis, qui remanserant, Abderramen se obtulit* deuastanti. Cumque per septem dies bellis particularibus exercitus sese impeterent, demum dispositis aciebus generali prælio dimicantes alternis cædibus se lęserunt: sed gens Austrię, membrorum præeminentia valida, & gens Germana, corde & corpore præstantissima, quasi in ictu oculi, manu ferrea & pectore arduo Arabes extinxerunt: & ipsum gladio peremerunt, sicque nocte prælium dirimente ad castra sua exercitus redierunt. Mane autem diluculo apparente, viderunt Germani Arabum tentoria, vt heri fuerant ordinata, & putauerunt Arabes velle prælium restaurare & cum exploratorum officio vacua percepissent, ruerunt ad spolia & manubia diuidenda, & verentes, ne Arabes forte in stratis vel semitis insidias procurarent, Germani & Franci in patrias redierunt. Arabes autem qui euaserant per compendia ad Galliam Gothicam sunt reuersi.

deuastantis V. C.

Germani proceri.

40 50

De Ab-

De Abdelmelich & Ocha. CAP. XV.

ANNO Arabum CXVI. Hyscam Amimoramenii misit quendam Abdelmelich nomine, de nobili genere, qui dum in Hispaniam peruenisset, post tot clades & pericula inuenit eam opulentiæ non oblitam, & bonis omnibus abundãtem & quasi malogranatum augustalibus deliciis efflorentem. Ipse autem quatuor annis regnans, qui dispensator esse debuerat, inuentus est dissipator discolus & petulans, & prosperitatem patriæ reputans, inopinam flagrantis petulantiæ malitiam propalauit, & patriæ iudices blandiendo [pro iure iniurias, pro pace angarias] pro regimine nocua cepit in Hispaniis exercere, vt rediuiuæ plagę angustias reparatas mordaci tyrannide renouaret, nec aliquid vtile, aliquid strenuũ exercuit in patrię vastatores: vnde cũ relationem summi principis accepisset, vt Francorũ insultibus obuiaret, volens iuga Pyreneica penetrare, multis suorũ perditis, in planis Celtiberię refugus se recepit, Vox enim Christianorũ quæ ad aures Domini ascendebat, cõtra tyrannum diuini iudicii sententiam impetrauit: moxq; Amiramomeni remouetur iussu, edicto, & successor ei mittitur Aucupa siue Ocha anno Arabum C. XIX. Hyscam vero anno XV. & quinq; annis regnauit. Hic potestate præcelsa genealogia & legis suæ custodia ab omnibus timebatur, & Abdelmelich qui ante eum regnauerat vinculis alligauit, iudices & præpositos quos ille instituerat, condemnauit: Sectæ suæ ceremonias cogebat Arabes exacte seruare, & tributa ardue exigebat. Fiscum diuersis occasionibus augmentauit, peruersos Hispaniæ & diuersis vitiis implicatos ratibus impositos, coegit ab Hispania exulare: neminem non per Iustitiam legis proprie condemnauit. Expeditionem Francorum cum multitudine exercitus attentauit. Deinde ad Cæsaraugustam classe peruenit, vbi recepit epistolas à partibus Africanis, quod Mauri Hispanię ei resistere intentabant: quibus perlectis quanta potuit velocitate Cordubam remeauit, & in transductiuis promontoriis sese recepit, ibique naues ab Africa præstolatur: quibus receptis in Africam transfretauit & assumptis auxiliis continuo cisfretauit, & contradictores bifarios & rebelles, quos reperit, interfecit: Sicq; omnia disponendo sedi propriæ inclytus redonatur? qui post paululum peracto quinquennio infirmitate correptus Abdelmelich quem captum tenebat, consensu omnium restituit in regni sedem: infirmitate eius vitalia penetrante, vitam finiuit, & regnauit secundo Abdelmelich anno, Arabum C. XXIIII. Hyscam XX.

Regni Arabum 116. — *Regni Arabum 119.* — *Regni Arabum 124.*

De insolentiis Hyscam & infelicitate eius & de Belgi & morte Abdelmelich. CAP. XVI.

IGITVR Hyscam iniquitatem & rabiem diu conceptam, & cupiditatis termino relaxato, cœpit in suos plus solito debacchari, & insolentius se habere: vnde & gentes suæ subditi potestati in bellum prosiliunt intestinum: nam & illa vasta solitudo vnde Arabia oritur, & occidentalis plaga & ea quæ ad meridiem extat zona, impietatem iudicum non ferẽtes ad inuicem colligati, à suis ceruicibus iugum Arabicum excusserunt: Sed vbi rumor ad aures Hyscam peruenit, misit Cultum cum centum millibus bellatorum, quem præfecit exercitui Orientis, cum quo veniens in Africam se recepit, & definito consilio statuerunt, vt Maurorum patrias discursando & gladio feriendo ad Tingitanum pelagus properarent: sed vt Maurorum rebellio hoc percepit, pannis circumpendentibus duntaxat pudendis obtectis, nudi prosiliunt à montanis, nigri specie, crispi crine, albi dentes. Cumque ad fluuium, qui Mafan dicitur, aduenissent, vtroque exercitu ex opposito collocato, Mauri tetrum colorem equis pulchrioribus venustantes, & albis dentibus subridendo, aduersi exercitus multitudinem deterrebant: vnde & pars * Cultum & Arabici equites, & equi Ægyptii cum sua & ascensorum * internecione subito terga vertunt: & dum per deuia & fretosa cursitant transfretando absq; retinaculo vltra reparationem virium multitudo illa deperiit in heremi vastitate: Sicq; omnis illa collectio Orientis & Occidentis per fugam dilapsa, vndiq; dissipatur, dum dux exercitus * Cultus nomine cum sociis territis iugulatur, & pars vna fugientium persequentium gladio præuenitur. Et pars alia vagabunda per viam qua venerat, redire cogitans trucidatur. Tertia pars quo deuenerit ignoratur. Exercitus itaque rebellantium habebat super se ducem Belgi Abenben & tribus annis regnauit homo magni generis & armis exercitatus. Iste, proh dolor, in Hispanias cisfretauit: Cumq; præsensisset Abdelmelich de quo dixeram, iuit ad portum, vt portum nauibus impediret: sed vbi Mauri Hispaniæ cognouerunt Belgi volentes auxiliari cõtra Abdelmelich, ad prælium conuenerunt, & in tres partes diuisi vnam mittunt cõtra Toletum, aliam Cordubam, vt Abdelmelich interficerent in eadem. Tertiam ad portum dirigunt * Septitanum, vt reciperent nauigantes, quos Belgi in Hispaniam destinabãt, vel si forte de Arabibus qui è prælio euaserant, aduenirent in eos acriter desęuirent. Sed Abdelmelich

Culdam. V.C. — *Intentione V.C.* — *Cultum. V.C.* — *Sepitanum. V.C.*

contra procedens partem illam quæ Toletum per XXVII. dies obsederat, extinctiuo gladio dissecauit: aliam partem per Almuzaor Arabem, licet cum magna exercitus internecione, ense belligero refrenauit: & pars ista ad partem aliam declinauit, quæ ad portum iuerat: tertiam partem simili excidio dissipauit. Tunc Abdelmelich de tantis successibus gloriosus, epistolari alloquio Belgi admonuit, vt in pristina insula se reciperet. Belgi autem audiēs indignanter misit Abderramen principem militiæ vt coerceat obsistentem: qui Cordubam veniens, penetrat ciuitatem & Abdelmelich captum grauibus iudiciis, & sudibus arundinum, cruciatum demum gladio interfecit, & tanta in Oriente & Occidente ab vtrisq; sunt prælia peracta quod vix lingua sufficit enarrare. 10

De Alulit Pulchro & Albuscatar & Thobam. CAP. XVII.

Regni Arabum 125. ANNO Arabum CXXV. Africani & Arabes concorditer consenserunt, vt Alulit Pulcher, filius Izith, Sobrinus Hyscam in eius solio locaretur: qui regnauit annis duobus. Nec mora Doran rebellia suadente, omnes Hispania conturbatur, & anno primo Alulit, Albulcatar mittitur in Hispaniam ad iussa principalia exequenda, qui veniens extinxit scandala, & sedauit: & sollicite commissam patriã gubernauit, & omnes superbos Hispaniæ sub specie exercitus in Africam destinauit. Sed Hispani Arabes, per Zimael, virum gentis suæ auctoritate præditum Albulcatar, à regni solio remouerunt. Cumq; congredi voluissent, Zimael Celatam posuit in occulto, & dum Albulcatar fugientem sequitur Zimaelem, incidit in Celatam, & hi qui cum eo erant, fuerant Zimaeli coniuratione clandestina obligati. 20 Cumq; eum in periculo reliquissent, victus succubuit, & occisus, & * Toban qui valida ad victoriam præbuerat Zimaeli, ad regni solium sublimatur. Iste diuisa prælia attentauit, ad quæ se & suos infeliciter præparauit: demum dura internecione succubuit cum multitudine occisorum. Alulit autem defuncto omnes homines patriæ, Ybrahem fratrem eius in Amiramomeninum & dominum receperunt, Anno Arabum CXXVII. Sed * Mardan vnus ex Arabibus in scandalũ suscitatus dum eum cũ paucis in palatio reperisset, gladio interfecit, sic q; rei huius causa intestinum discidium suscitatur, & quinquennio perdurauit Azali quodam Arabe dissensionis scandalo procurante, Anno Arabum CXXVIII. Mazoan 2. qui cum Ybrahem regnauerat duobus annis * Toaba Hispanis præfecit regnans, anno vno. hic fuit vir belliger, & magni generis, sed annus vnus vitam eius & regnum finiuit. Quo defuncto ab omni senatu palatii Arabum Yuceph in Hispania mittitur ad regni regimen 30 sublimatus, anno Arabum CXXIX. seu incipiente XXX. Maroan vero 3. Yuceph, vt senior & longæuus ad regimen Hispaniæ sublimatur. cui non post multos dies diuersa rebellia Arabes per Hispaniam molientes plurimos occiderunt. Iste ad suggestionem residui populi, qui mortem euaserant, descriptionem publici codicis innouauit: * & quos de Christianis vectigalibus dempserat, gladius vastatorum à fisci codice demerentur. Hic licet petulcus, tamen sollicite rexit regnum: Sexto anno regni istius hora 1. 2. & 3. omnes Cordubæ habitantes, tres soles lucis mirificæ conspexerunt, & quasi psallẽtes cum fascibus igneis, & smaragdineis præcedebant ex quorum ortu angli deuastantes fines Hispaniæ, nutu Dei fame intolerabili affecerunt. 40

Al. Proba.

Regni Arabum 127.
Al. Maroan.

Anno Arabum 128.
Thoaba. V.C. sup. Toba.

Anno Arabum 129.

F. Vt quos.

Sic V C. Tolet. F. pallentes cum facibus, ita Vt ad soles Verba referantur. & mox procedebant.

De Abdalla Benallabeci & Abderramen. CAP. XVIII.

Anno Arabum 133. HOc tempore anno Arabum CXXXIII. Abdalla Benallabeci contra Maroan, qui tumultuose, vt diximus, imperium Arabum occupauerat, manu valida attentauit. Quod Maroan cum præsentit tumultu gentium animo minoratus cum thesauris publicis è palatio fugiẽs, ire in Libyam meditatur, vt ibi prælium rapararet. Sed Abdalla nil veritus, seniorum instinctu in sede regia se locauit, & statim post Maroan cũ infinito exercitu Arabum & Persarum suum patruum Zali nomine destinauit, qui Maroan de loco in locum insequebatur. tot enim mala intulerat Sarracenis, quod nusquam receptaculum inueniret, & Nilo transiecto, cum ad locum, qui lingua eorũ * Azunum dicitur, peruenisset, insecutores cũ Maroan sese adeo valide iacularunt vt per binos dies ex vtraq; parte plurimi cederentur: & die tertio Maroan victo, & interfecto, insequentes à gladio cessauerunt. Tunc capita 50 magnatorum ad Abdallam dirigunt, quasi xenia præciosa, & de residuo spoliorum remunerant bellatores, digna pace patriæ terminos disponentes, & à Mahomath vsq; ad hæc tẽpora cismarini, & vltramarini Arabes vnius Amiramomeni dominio regebantur: & qui de Benelabeci progenie descendebant, eos qui de Abenhumeya descenderant, à sede imperii expulerunt, cognationem eorum ad necem vsque inuestigantes, Humeya autem & Alabeci, ex duabus Mahometi processerant filiabus: vnde & inter domos eorum diu contentio perdurauit. Alii dicunt Mahomath non nisi vnam filiã reliquisse, quæ Fatima dicebatur, & nupsit Aly abnetalep, qui scriptor fuerat Machumeti, & post Mahumath quartus regna-

Al. Azimum

regnauit annis 4. & diebus 8. & ab isto & fatima duæ domus concertantium processerunt Post Mahomath Aben Alabeci cismarini ab Africano imperio discesserũt, & sedem regni Cordubę statuerunt. Deinde particularibus dominiis excidia patrauerunt, vsq; ad tempora Almorauidum, qui sibi Hispanias subiecerunt, & fuit Monarchiæ vnitas restituta, sed & Almoades tam ab Africa quam ab Hispaniis Almorauides eiecerunt, & sibi regnum totaliter subiecerunt, vsq; ad tempora regis Fernandi: sub quo Abenfut Almoades ab Hispaniis effugauit, & fere Monarchiam obtinuit citra mare. Vnus autem Abderramen abenmeya, qui Abderramen Adahil postea fuit dictus, clanculo in Hispanias transfretauit, & misit quempiam de clientulis, vt volũtates omnium exploraret, & inuenit quam plurimos Abderramen beneplacito inclinatos: quod cum ad Abderramen notitiam peruenisset, statim ad Hispanias cisfretauit, & continuo Malaca, * Assidona, & Hispalis eius dominio se dederunt: & Hispalim ad eum fere de omnibus Hispaniæ partibus aduenerũt, eius dominio se spondentes, & inde exercitu congregato processit contra Yuceph Halhacri, qui Cordubæ præerat, pugnaturus: & prælio inito fugit Yuceph ad præsidium Toletanum & Abderramen interim * Belam obsedit. Tunc Yuceph furtim ingressus est pręsidiũ Cordubense, & inde dominas tres educens, in Granate confugio se recepit: quem Abderramẽ insecutus, tãdem in deditionem eum recepit, & cum * Abderramen Cordubam inde venit, sed culpæ conscius, sibi timens, Emeritam adiit fugitiuus: vbi fere 20. millibus hominum congregatis, terram Abderramen cœpit vastationibus lacessire, & dum incursibus desæuiret, bellatores de Hispali & eius partibus venientes continuo fugauerũt, & ipse credens Toleti, vt in præsidio liberari, à quibus vitã sperauerat, est occisus, & incõtinenti Abderramen dominio se dederunt, & tũc regno in Hispaniis confirmato Amiramomeni statuit se vocare, Anno Arabum CXLII. Et tũc fecit obfirmari præsidium Cordubens. & hortum nobilem, qui Razapha arabice nuncupatur. Tunc vnus qui Girat Alhadra & alius, qui * Bere, & multi alii contra eum in vnum factitii surrexerunt: sed omnes cæde & prælio subiugauit, & vrbes rebelles simili dispendio coarctauit, multos suspendio, multos nece, multos gladio eliminauit. Anno autem Arabum CLXIX. cepit Cordubens. Mezquitam ædificare, vt prærogatiua, opere omnes Mezquitas * Arabum superaret. Regnauit autem annis XXXIII. & mortuus est, anno Arabum CLXXI. & sepultus est in præsidio Cordubens. Reliquit autem XI. filios, & nouem filias.

[Margin: 10, 20, 30 — *Almoades.* — *Vnde de Gothis sup.* — *& de Assidona.* — *Ali. Veiam.* — *V. C. Abderrahinum.* — *Anno Arabum 142.* — *nunc arricafa.* — *Al. Bese.* — *Anno Arabum 169.* — *Anno Arabum 171.*]

* *De Issem.* CAP. XIX.

De Actibus Issem Tolet. cod.

VNus ex filiis, Issem nomine, successit in regno. Frater autem eius dictus Zulema qui à patre successor fuerat institutus, præerat principatui Toletano. Hic cum audisset quod eum pater instituerat successorem, contra fratrem exercitum congregauit, & sibi mutuo occurrentes apud castrum, quod Bilche dicitur, acriter dimicarunt: sed Zuleman inferior est inuẽtus, & Issem victoria animosus, Toletum adiit, & obsessam post modicum occupauit. Zuleman autẽ victus & fugitiuus, Murciæ se recepit, anno Arabum CLXXIIII. Post hæc Issem emit à Zuleman, quicquid in Hispaniis possidebat, pro sexaginta millibus aureorum & Zuleman relictis Hispaniis, mare trãsiens iuit in Barbariam, & quieuit Issem ab eo, & obtinuit Issem Toletum, & cætera loca, quæ Zuleman consueuerat obtinere. Similiter cum altero fratre Abdalla, interposito discidio, aliquando demũ concorditer conuenerunt, vt relictis Hispaniis in Africam transfretaret, & sic duobus fratribus effugatis ab eorum scandalo in regno Hispaniæ conquieuit, & totam terram Iustitia & dilectione pacifice gubernauit, & à suis plurimum amabatur.

[Margin: 40 — *Anno Arabum 174.* — *De prognostica mortis eius Tolet. cod. sed capite sequenti.*]

* *De actibus Issem.* CAP. XX.

ANno autem Arabum CLXXVII. misit quendã à suis, qui Abdelmelic dicebatur? cum magno exercitu, vt Christianorum patriã deuastaret. Hic Narbonam & Gerundam, & loca cætera interposita cepit, & subiugauit, & tot spolia secum duxit, vt in quinta parte Issem suo principi * Morbetinorum XLV. millia prouenerunt: ex quibus Mezquitam Cordubæ, quam pater suus inceperat, consummauit. Narbonenses autem, & cæteri Christiani tanto exterminio ferebantur, quod pactis concordiæ interiectis, vt à Narbona vsq; Cordubam humeris & vehiculis terram ferrent; ex qua in suo præsidio Mezquitam ædificauit. Construxit etiam Mezquitas alias, & veteres renouauit. Quicquid autem acquirere poterat, liberaliter diuidebat, & ita viriliter restitit Christianis, vt cum quadã vice diues quispiam pro redemptione Maurorum magnam summam pecuniæ diuisisset, vix potuit inueniri, quem redemptio liberaret, & cum suorum aliquis morte propria vitam aut gladio finiebat paternum stipendium filio, quantumlibet paruulo, erogabat, donec ætate perfectus militiæ * adscriberetur. Hic pontem constituit qui Cordubæ adhuc extat: fuerat

[Margin: 50 — *Anno Arabum 177.* — *Morbumorum. cod. Tolet.* — *scriberetur. V. C. Tolet.*]

enim ibi pons alius, qui sub isto inferior subsistebat, & est indirectum portæ maioris, & prope præsidium, quod in lingua sua dicunt, Alcazar: & tanta diligentia pontis fabricam procurauit, quod ipse personaliter operibus assistebat, & fabricæ ordinem dirigebat.

Prognostica. V. C.

De Prognostico mortis eius. CAP. XXI.

Ad Tolet.

TANDEM aduocauit quendam in arte Astronomiæ valde peritum, & quæsiuit ab eo, quid de regno, vita, vel eius operibus suæ artis indicio percepisset: At ille, licet timidus, minis territus, quæ perceperat, reuelauit: dicens ei, Eris præ regibus fortunatus, & manus tua opprimet inimicos, sed in regno octo annorum numerum non complebis. quod rex audiens diu tacuit: Astronomum autem remunerauit. Exinde autem cœpit se virtutibus politicis exercere, & se omnibus beneficum exhibere, & pauperibus Iustitiam conseruare. Hic Galletiam deuastauit, Anno Arabum CLXXV. & in reditu obuium habuit Veremudum. Deinde, vt diximus, Narbonā obtinuit, & Gerundam, Anno Arabum CLXXVII. & plura bella exercuit cum rege Galetiæ Aldefonso, & cum quadam vice Galetiam intrauisset, Anno Arabum CLXXIX. Christiani in montanis loca deuia seruauerunt, & transitu occurrentes, pluribus captis ex Arabibus, plurimos occiderunt.

Anno Arabum 175. Veremudus.

Anno Arabum 179.

De morte Issem, & regno Alhacam. CAP. XXII.

Al. ann. 7 men. 9. di. 8. Anno Arabum 179.

HISSEM autem cum regnasset* annis VII. mensib. VII. diebus VII. vitam finiuit & filium suum Alhacam nomine regni substituit successorem, anno Arabum CLXXIX. & regnauit annis XXVI. mens. X. diebus XV. Hic fuit sapiens, & strenuus in agendis, & vt legis eorum ratio asserit, fortunatus, & seruorum quinq; millia ad sui custodiam deputauit: tria millia de apostatis Christianis & duo millia de Eunuchis, qui secum ibant, alii præsidium obseruabant; & ipse etiam personaliter pauperes iudicabat, & maleficos inquirebat, vt compesceret delinquentes, & quod gentis illius impietas vix admittit, eleemosynas liberaliter erogabat. Cum autem fratres Issem Zuleman & Abdalla, qui à facie fratris, vt diximus, fugerant vltra mare, audissent Issem mortuum, & Alhacam filium eius in regni regimine substitutum, conati sunt regnantis initia perturbare, & fugæ infamiam festino reditu palliare, & contra nepotem vela reducia erexerunt, & in Hispaniam transfretantes, regnum nepotis inuadere præsumpserunt: & Abdalla agnomine Valentinus, cum barbaris Valentię * rebellauit & Zuleman fratrem suum à Tangia accersiuit, & ambo à Valentia nepotem suum Alhacam nomine, bellis indesinentibus impetebant: demum collatis vexillis ad inuicem dimicarunt, & Zuleman inibi interfecto Abdalla fugæ opprobrio derelictus, Valentiam est reuersus. Hoc fuit anno Arabum CLXXXIIII. Anno regni Alhacum V. mansit autem Abdalla Valentiæ prælio refrenatus & auxilio destitutus. Nepoti autem per nuntios supplicauit, vt securitatem & victualia indulgeret. Alhacam autem malitiæ iam oblitus, cōcessit ei vt Valentiæ moraretur, & mille aureos mense quolibet & per annum quinq; millia sibi dabat. Abdalla autem iam pacificus filios suos misit regi, & rex eos benigne recipiens eorum vni sororem suam matrimonio copulauit, & sic terra à præliis conquieuit.

rebellauit F. bellauit.

Anno Arabum 184.

De Rebellione Toletanorum. CAP. XXIII.

Regni Arabum 190.

ANNO autem regni Arabum CXC. regni autem eius XVII. populus Toletanus confidēs de fortitudine ciuitatis, & in multitudine incolarū, & copia victualium rebellauit, & ei iura regalia negauerunt: quos copia, otium, & securitas fecit à dominio aberrare. Rex autem, licet familiari stimulo arctaretur, sustinuit patienter, & scelus scelere studuit callide vindicare, & vocauit Ambroz, quem Oscæ præfecerat & Cæsaraugustæ: & erat carus & fauorabilis Toletanis. Regi autē Alhacam semper extiterat vtilis, & fidelis. Hunc misit Toletum cum epistolis suasoriis, quæ talia continebant: Cum misissem aliquos qui mea negotia procurarent, & vos in deuotione regia conseruarent, intellexi eos vos stultis operibus prouocasse, & regia negotia minorata. Nunc autem mitto vobis Ambroz, qui vestris beneplacitis condescendet: cum sit vester amicus, & contribulis: Quem ipsi cum gaudio receperunt, & ad sua consilia admiserunt, & diebus aliquot interiectis promisit eis rebellionis participem velle esse, & præter regium præsidium aliud in ciuitatis medio se facturum, vt ibi regis familiares secum haberet, ne possent in populum malignari: & statuerunt ei locum in monte vbi Ecclesia sancti Christophori nunc est sita, & præcepit suis, vt domus circa idem præsidium fabricarent & eductione terræ ad parietes erigendos ex industria in medio præsidii profunda voragine foueam dilatauit, & omissis præsidiis ciuitatis in isto statuit mansionem & placuit regi, sciens hoc ex industria procuratum.

De cæde

De cæde Toletanorum. CAP. XXIIII.

TVNC Rex Alhacam mandauit his qui tabernaculorum castris vel ciuitatibus morabantur, vt à Rege auxilia implorarent, quia Christianorum incursibus grauabantur & per se vel per alios succurreret impugnatis. & hæc relatio venit Toletum, & ad cæteras ciuitates. Rex autem præcepit vndique exercitus congregari, & misit cum eis filium suum Abderramen, & etiam de maioribus seniorum, vt adolescentem, qui XIIII. agebat annum, in consiliis custodirent. Cumq; venisset Toletum castrametatus est ab Oriente, & continuo venit nuncius, qui treugam firmauerat cum Christianis, & dimisso exercitu quod redirent. Ambroz autem vt fuerant facta cuncta percipiens Toletanis suasit, quod Abderramen instantissime supplicarent, vt eorum ciuitatem ingredi dignaretur: qui tādem precibus vix coactus, annuit postulatis. Ingressus itaque, in præsidio Ambroz voluit hospitari, vt inueniretur communior quasi in medio ciuitatis, & vt apud eos gratiosior haberetur. De consilio Ambroz potiores vrbis fecit ad conuiuium inuitari, & solemnibus epulis instauratis, cum venissent, qui fuerant inuitati; spiculatores cum ensibus præparati ingredientes hospites capitibus mutilabant, & retentis capitibus equitaturos per oppositum hostium dimittebant, sanguine in voragine foueæ elicatus. Cumq; quispiam vaporem sanguinis ascendentem odoratu narium percepisset, & non ex carnium, vel vapore conuiuii inualere, quæsiuit de his qui introierant, quidnam esset, & responso accepto, quod in epularum sedibus discumbebant, odore sanguinis stimulatus, factionis interitum promulgauit: quia fere succubuerant quinq; millia occisorum. Populus autem deiectis animis consternatus, Alhacam & Abderramen seruituti capita subiecerūt, & rebellionis opprobrium confusione debita sustulerunt, & hoc fuit anno CXC. Arabum.

V. C.

De victoriis Alhacam, & morte eius. CAP. XXV.

POST hæc actis fœlicibus eleuatus, misit quendam de suis magnatibus Abdelcarim nomine, cum suo exercitu Calaguriam. Abdelcarim autem cum aliquandiu obsedisset Calaguriam, & cum vsque ad mare emissis phalangibus plurima deuastasset, cum prædæ gloria copiosa in mittentis dominium est reuersus, Anno Arabum CC. regni autem Alhacam XXIIII. Postea anno Arabum CCII. Arabes de suburbio Cordubens. inceperunt contra Alhacam dominum rebellare, quia diuitiis & delitiis eleuati iugum dominii abhorrebant. Alhacam autem rebellioni aduenions, cum Abdelcarim, qui strenuitate militiæ erat carus, per portam, quæ noua dicitur, ciuitatem ingressus est Cordubens. & rebellium indebitam factionem cæde & suspendio domuit, & sedauit; & iuxta portam, quæ pontis dicitur, in ripa fluminis CCC. & amplius infurcauit: Qui autem potuerunt euadere, fugę subsidium elegerunt. Rex autem solita pietate decreuit* rebus, paruulis, & mulieribus indulgendum. Hic Alhacam fuit strenuus in agendis, & rebelles compescuit, vi bellorum. Dum autē bella cum suis patruis exerceret Christiani Barchinonam acquisierunt, & Arabes vastationes & incendia sunt perpessi: Cumque Alhacam sedatis suorum dissidiis ad recuperandas terras quas amiserat, se pararet, mortis imperio est præuentus, Anno Arabum CCVI. regni sui XXVII. reliquit filios XIX. filias autem XXI.

Regni Arabum 200. & 202.

forte senibus aut rebus i. facultatibus.

Regni Arabum 206.

De regno Abderramen & Nauibus aduentitiis. CAP. XXVI.

sub hoc diuus Eulogius.

POST Alhacam regnauit filius eius Abderramen. XLI. annorum erat cum regnare cepisset, & XXXI. annis regnauit, & seniores Curiæ fratres Abderramen, & consanguineos conuocauit, qui venientes libenter noui regis dominium receperunt. Abdalla autem qui Valentiæ, vt diximus, morabatur, vt olim fecerat, rebellauit, sed Abderramen continuo exercitum congregauit. Abdalla vero fugam iniit, veritus expectare, & post fugam paucis diebus interpositis exspirauit. Tunc Abderramen vxores & filios Abdalle fecit ad se adduci, & eis in necessariis liberaliter prouideri, & ex tunc apud Arabes parentibus filii successerunt. nam antea fratres consanguinei vel propinqui, & etiam de alio genere succedebant, & fuit Abderramen plurimum fortunatus, vt genris eius* geneatici dogmatizant. Hic Barchinonam nuper Christianis obtentam, per Abdelcarim suum principem subiugauit, & terras alias quas Christiani tempore schismatis occupauerāt. Ipse etiam per se plurima bella gessit, Anno autem Arabum CCXXIX. regni autem eius XXIII. nunciatum est ei LIIII.* Galeas in Vlixbonæ littore* appulisse, & Abderramen rescripsit eis, vt prout possent, sui custodiæ prouiderent. Sequenti anno plures naues, & maior potentia Hispalensi littori aduenerunt, & diebus XIII. Hispalim obsederunt, & congressus cum Arabibus habuerunt, & pluribus interfectis captiuos & spolia plurima abduxerunt: inde Zelziram,

pro genethliatici vt sup. cap. 1.

F. Galeras.
V. C applicasse.

Cadiz,& Aſſidonam,cum ſuis claſſibus adierunt,& confectis prælijs, pluries cum Arabibus pugnauerunt,& terras eorum cæde & incendio vaſtauerũt, & prædas multiplices abduxerunt,& iterum Hiſpalim ſunt reuerſi,& tranſierunt *Ingelzira captel,& impugnatam tribus diebus,eductis ſpolijs incenderũt Deinde per hortos,& vineas,& terminos Hiſpali tranſeuntes,omnia vaſtauerunt, Arabes occidentes,& quæq; vtilia ſecum ferentes,Deinde mane Hiſpalim venientes,congreſſum cum Arabibus habuerunt,in quibus tot de Arabibus occidebant,quod vix poſſet induſtrius numerare,& Arabes ab vtraq; vrbis facie effugati,vix vitæ relicti ad muri ambitum confugerunt;gentes autem,qui nauigio venerant, ciuitatem per diem & noctem grauiter afflixerunt, & ſequenti die ad ſtationem nauium redierunt cum multitudine ſpoliorum, quæ ab ſuburbio & ſuburbanis iuxta votum quilibet abducebat. Cumq; ad Abderramẽ rumor huiuſmodi perueniſſet, fecit magnum exercitum congregari,quem in auxilium Hiſpalenſ.deſtinauit, & venientes cum gentibus nauium commiſerunt.Sed nec hi,nec illi,vincere potuerunt.Gentes autem in villam quæ tablata dicitur,prope Hiſpalim intrauerunt:& Arabes eos machinis impugnantes à tablata egredi compulerunt,& in conflictu vſq; ad CCCC. amiſerunt. Ipſi autem diebus aliquot ibi commorantes confinia Hiſpalenſ. vaſtauerunt & cum audiſſent quod Abderramen XV.naues & exercitum alium in eorum exterminium deſtinaret, reuerſi ſunt Vlixbonam & exinde cum alijs,qui illuc aduenerant,ad propria remearunt.

forte albadra & fol.ſeq.

De morte Abderramen & regno Mahomath. CAP. XXVII.

ANNO Arabum CCXXXVI. regni autem ſui XXX.præcepit plateas Cordubæ pauimento ſolidari lapideo,& aquã à montanis plumbeis,fiſtulis deriuari & fontes iuxta Mezquitam,& iuxta præſidium, & in alijs locis eductione nobili emanare. Et cum hæc feciſſet,mortuus eſt Abderramen,anno Arabum CCXXXVIII. incipiente anno regni ſui XXXII. & reliquit XLV.filios,& XLII.filias.Anno Arabum CCXXXVIII.Mahomath filius Abderramen,ſucceſſit in regno,eo anno mortuus eſt Rainimirus, filius Veremundi, rex Galetiæ, & filius eius Ordonius ſucceſſit in regno,& regnauit annis XXXV. Anno Arabũ CCXL.regni autem Mahomath 2.Toletani contra Mahomath dominum rebellarũt & Ordonium qui in Aſturiis &*Gallitia tunc regnabat,in adiutorium vocauerunt qui miſit eis Germanum ſuum cum multitudine Aſturum,& Nauarrorum. Tunc Mahomath collecto exercitu iuit Toletum,& cum propior eſſet vrbi, in alueo qui Celet dicitur inſidias occultauit, & cum ad ciuitatem propius acceſſiſſet,ſpiculatores exterius poſiti, venire cũ paucis bellatoribus exiſtimarunt:quod cum Chriſtianis & ciuibus intimaſſent contra eum volentes congredi,exierunt,& cum prælium inchoaſſent, inſidiæ, quæ latuerant,accurrerunt, & ſuccubuerunt cum ſuis complicibus Toletani,& de Chriſtianis vſque ad octo millia;de Toletanis vſque ad XII. millia perierunt, & fecit rex Mahomath multa capita detruncari, quæ Cordubam,& ad maritima,& in Africam pro victrici gloria deſtinauit.Sequenti anno Calatrauam, Talaueram,& Curitam,multis militibus ſtabiliuit,vt Toletum & eius cõfinia infeſtarent, & tertio anno miſit Almondar, germanum ſuum cum exercitu copioſo, qui circa Toletum reſidens,meſſes,& fructus,& vindemias penitus deuaſtauit. Poſt cuius receſſum, Toletani Talaueram inuadere præſumpſerũt,ſed egreſſus princeps qui præerat Talaueræ venientes congreſſu obuio debellauit,& pluribus captis & interfectis, vſque ad DCC.capita occiſorum regi Cordubam deſtinauit. Sequenti anno rex perſonaliter ſuper Toletum exercitum congregauit,& eam obſidens pontem præcipitauit, & multi de ciuibus qui pontem aſcenderãt,defenſuri cum * pontis præcipitio corruerunt ex quo fuit populus Toletanus,valde animo conſternatus. Anno autem ſeptimo regni ſui,cum iterum exercitum congregaſſet,Toletani incolæ Mahomath potentiam non ferentes, ſe eius dominio reddiderunt,qui eos benigne recipiens pacem dedit,anno Arabum CC. XLV. anno VII. regni eius.

Anno Arabum 236. *Regni Arabum 238.* *Ranimirus.* *Ordonius.* *Regni Arabum 240.* *Gallecia.* *Celet.* *Pons dirutus.*

De nauibus Normannorum. CAP. XXVIII.

EODEM anno LX. naues à Normannia aduenerunt,& Gelzirat,Alhadra,& Mezquitas, vndiq; deductis ſpoliis,cæde & incendio conſumpſerunt: deinde in Africam proceſſerunt,vbi exterminia grauia exercuerunt, & reuerſi in maritimis Hiſpaniæ hyemarunt, & in vere ad propria redierunt. Sequenti anno rex Mahomath contra Nauarros exercitum adunauit, & circa Pampilonam meſſes & vindemias deuaſtauit: & obtinuit tria caſtra,in quorum vno inuenit militem,qui * Fortunius dicebatur: quem captũ Cordubam ſecum duxit, & elapſis 20. annis ſuæ domui reſtituit cum multis iunioribus liberatum:& vixit hic Fortunius CXXVI.annis. Sequenti anno filium ſuum Almondar cũ exercitu contra Alauam deſtinauit,qui Chriſtianos crudeliter debellauit,& multa eorum capita Cordubam

Regni Arabum 240. *Regni Arabum 241.* *Fortunius Longæuus.*

dubam deportauit. Sequenti anno Emerita rebellauit, qui adueniens fecit destrui arcum pontis, & ciues deditioni se offerentes, milites cum filiis & vxoribus obtulerunt, vt obsides Cordubam duceretur: quod rex annuens fecit destrui muros vrbis: præter præsidium, quod suis bellatoribus inuestiuit. *241.*

Item de rebellione Toletanorum, morte Mahomath & regno Almondar.

C A P. XXIX.

ANNO Arabum CCL. septimo regni eius, Toletani iterũ rebellarunt, & quendã, qui Mahomath Auenlop dicebatur; super se regem & principẽ statuerunt, & rex Mahomath, filius Abderramen, duxit exercitum super eos: sed ipsi animis minorati se mãdatis eius, datis obsidibus, obtulerunt, quod rex acceptans præcepit obsides Cordubæ custodiri, & hic secundo accepit obsides à Toletanis anno CCLXVI. præcepit Rex naues fieri Cordubę, Hispali, & in aliis locis, vbi lignorũ materiæ abundabant. Audierat enim in Galletia ciuitates, & oppida, pagos, & villas, quæ nullo murorũ ambitu claudebantur; & nauigio instaurato, præfecit eis quendam, qui Abdelhamit dicebatur: sed fractis nauibus in contrario tempestatis naues & homines totaliter perierunt. Abdelhamit cum paucissimis vix euasit, Anno CCLXVII. fuit terræmotus in tota Hispania generalis, & cũ Rex Mahomath sederet in Mezquita Cordubæ, & oraret, fulmen cecidit iuxta eum, & duos homines interfecit; tonitrua coruscationes, & lampades turbatum populũ deterrebant. Anno autẽ Arabum CCLXXIII. mortuus est Mahomath, ætatis suæ anno LX. regni autem XXXV. qui regnum suum humane & prouide gubernauit, & dum quodam die per regale viridarium perambularet, miles quidam de astantibus, dixit ei: Quam pulchrum viridarium, quam pulchra dies, quã dulce sæculum, si mortis sentẽtia non veniret. Tunc rex inquit, Erras in verbo, Quia, si mors non esset, ego nullatenus hic regnarem. Reliquit autem XXXIIII. filios, & XX. filias. Eo mortuo anno Arabum, quo supra, filius eius Almondar apud Alhamam degebat, quæ Almerię balnea nuncupatur: & audito patris discessu, Cordubam festinauit, & mox eum ad regni solium sublimarunt, anno ætatis suæ XLIII. & cum esset liberalis, in principio regni sui Cordubens. decimas relaxauit: sed immemores beneficii contra eum continuo rebellarunt. Ipse autem agens exercitum vitam finiuit, cum regnasset fere duobus annis, & reliquit sex filios, & septem filias.

Regni Arabum 250. *Regni Arabum 266.* *pro classi. Vt alibi Roder. & Aur. Victor.* *267.* *273.* *Alhama.*

De regno Abdallæ. C A P. XXX.

ANNO autem Arabum CCLXXV. exercitus germanum suum Abdallã fratri mortuo subrogarunt, qui noua gloria inclytatus, ab omnibus, etiam Cordubens. est receptus, & fratrem suũ Cordubæ honorifice sepeliuit, Regnauit autem annis XXV. diebus XV. Sequenti anno contra eum Homar haben habzon, vnus de principibus rebellauit, & cum eo cõtra regem gentes plurimæ surrexerunt. Stepa, & Vlixbona, & alia multa castra similiter rebellarunt. Rex autem super eum exercitum destinauit. Homar autem ea facilitate, qua rebellauerat, inclinauit, & rex Abdalla petenti veniam concessit. Hispalis autem, quæ similiter rebellauerat, in se bellis ciuilibus excitatis, se mutuo sanguine cruentarunt: & qui * seuiores in effusione sanguinis sunt inuenti, regis Abdallæ dominio se dederunt: & sic in Hispali totale dominium est adeptus. Homar autem haben habzon pro facilitate veniæ eleuatus iterum rebellauit, & Giennium veniens, præsidii principem interfecit, & procedens per oppida & castella eiusdem officii principes factione simili decollauit: & rex Abdalla adeo eum fuit variis incursibus insecutus, quod coactus fuit, etsi non animo, ficte saltem ad Christiani nominis gratiam se transferre, & baptismum suscipere, & fidem Catholicam profiteri. Rex autem Abdalla, præcepit Loxæ præsidium obfirmari, & cum magnis & minoribus æquo iudicio iustitiam exhiberet, apud Cordubam vitam finiuit, anno ætatis suæ LXXII. Regni autem XXV. Sepultus est autem in præsidio Cordubensi, & filios XI. & XIII. filias reliquit.

Regni Arabum 275. *V.C. sic fluviores F. sanctiores scientiores.*

De regno Abderramen, & Albacam. C A P. XXXI.

MORTVO Abdalla, nepos eius Abderramen, filius Mahomath, filii Abdallæ, successit in regno: & non successit aliquis filiorum, quod in præteritis nõ inuenitur. XXIII. annorum & quinq; mensium erat, cum regnare cœpisset, anno Arabum CCC. & L. annis regnauit, & fecit mutato nomine se vocari * Almanzor ledinele quod interpretatur, defensor legis Dei; & fecit se communi nomine appellari Amiramomeni, quod, rex credẽtium, interpretatur. Hic fuit rex potens, & honoratus, & gentes suas Iustitia, & Iudicio gubernauit: & quia dissensio erat inter domum Abenhumeye & domum Abelabeci, qui nepotes

Regni Arabum 300. *Ananzer Ledinele V. C.*

fuerant Machometi, vixerat locus, quem schismata non vexarent: ipse autem quosdam pace; quosdam terroribus reconcilians, vt pacifice viuerent procurauit: & quosdam rebelles bellis & incursibus sic afflixit, vt sederent solitarii, & tacerent, & per 20. annorum spacium à bellis & exercitibus non cessauit, donec tota terra sub suo dominio complanata, omnes ei vnanimiter subfuerunt. Hic præcepit ædificare castrum prope Cordubam, quod hodie adhuc extat, & nauigio *Septe adueniens, obtinuit ciuitatem, & de suis in ea principem stabiliuit. Præterea Cordubens. Mezquitam, & multas alias adornauit, & opera regalia dilatauit. Mortuus est autē anno ætatis suæ LXXIII. regni vero L. Anno Arabum CCCL. Alhacam, filius prædicti Abderramen, patri suo successit in regno, & imposuerunt ei nomen *Almuztacar bille quod interpretatur, defendēs se cum Deo: & regnauit annis XVI. & duobus mensibus. Hic inuenit terram à patre suo pacifice complanatam, quam & ipse paterno moderamine cōseruauit: nec necesse habuit bellis vel exercitibus exerceri. Mortuus est autem anno ætatis suæ LXIIII. regni autem XVI.

Septa.

Regni Arabum 350.

Al. almuntacir.

10

De Issem & de eius Alhagib Almanzor & Abdelmelich. CAP. XXXII.

ANNO Arabum CCCLXVI. Issem filius Alhacā, patri suo successit in regno. Decem annorum erat & octo mensium, cum regnare cœpisset, & regnauit prima vice annis XXXIII. mensibus quatuor, & imposuit sibi nomen Almuhayat bille quod interpretatur Nitens cum Deo: & cum esset puer, datus est ei à suis principibus coadiutor, vir strenuus, industrius, atq; prudens; qui Mahomat ibne Abenhamir proprio nomine dicebatur, nunc autem dictus fuit Alhagib, quod interpretatur, Vicerex. Postea autem, quia fere semper in præliis fuit victor, Almanzor fuit appellatus, quod defensor interpretatur: & licet multi pro hac potentia laborassent, ipse consensu omnium omnibus est prælatus, & sic ad se totius regni negotia recollegit, vt rex Issem tantum regali nomine præmineret, & nomen Issem in moneta, & pannis, & epigrammatibus & epitaphiis ponebatur, & fiebat oratio super eū, & expers potentię agebatur, & quasi clausus in præsidio Cordubensi quidnam fieret ignorabat: nec accessum alicuius permittebant, nisi quod tantum omnibus dicebatur: Ista præcepit vobis Issem. & talibus internunciis credebatur, & cum Almanzor cū exercitu recedebat, custodes regis custodiæ deputati, sic eius *exercitum obseruabant, vt cū ad regale viridarium equitaret, nullus esset eius auribus appropinquans, nec ausus cum clamore aliquo propulsare, & sic vxorum contuberniis interceptus, reputabat sibi pro regni dominio satisfactum, & durauit Almanzor huius regiminis potentatus annis XXVI. & in isto annorum spacio quinquagesies & bis exercitum Christianorum finibus superduxit, & eos multis afflictionibus coartauit; & suis adeo fuit carus, quod sępe voluerunt ei concedere regni thronum, sed ipse nunquam voluit Issem priuare. Et cum quadam vice Castellæ terminos deuastasset, & hyemali instantia proponeret remeare Christiani in montium transitu restiterunt, quos asperitas niuium adiuuabat, & ipse intelligens transitum præpeditū, in planitie castra fixit, & cum bobus prædæ aratra instaurauit, semina terræ mandans. Interim autem tot incursibus, & tot cędibus Christianorum patrias deuastauit, vt cogerentur hostibus supplicare, & impeditum transitum expedire, vt Almanzor exercitus pertransiret, & etiam pro agricultura & semine precium obtulerunt: quod Almanzor non necessitate, sed pietatis clementia acceptauit: & sic Cordobā est reuersus. Cætera quæ in finibus Christianorum perpetrauit superius in historia Gothica disserui diligenter, sub rubrica, De insolentiis *Veremudi & victoriis Almanzori. Fuit autem factus Alhagib anno Arabum CCC.LXVII. & præfuit annis XXVI. Mortuus est autem anno Arabum CCC.XCIII. prælationis suæ XXVI. Cui successit anno, quo supra filius Abdelmelich cognominatus Almodofar, & sex annis & octo mensibus tenuit regiminis principatum. Sicut tenuerat pater eius, & anno sequenti cum super Legionem exercitum congregasset, à Christianis turpiter effugatus, turpius est reuersus, nec adiecit vltra inuadere Christianos: Sed regni negotia vtiliter dirigebat. Mortuus est autem anno Arabum CCCC. & sui regiminis VII. Huic successit frater eius Abderramē, qui derisorie Sanciolus dicebatur. Hic pessimus & peruersus, fornicationibus, & ebrietatib. insistebat, & *Issem à regno expellere nitebatur, mortem minitans, nisi eum regni institueret successorem, qui metu annuit postulanti. Cum autem Abderramen quatuor mensibus & dimidio præfuisset, eum ob suam nequitiam peremerunt. Hucusq; Issem regnauerat annis XXXIII.

Regni Arabum 366.

20

Alhagib.

Almanzor.

Inf. cap. 48.

Hissem V. C. semper.

Al. exitum.

Excitum. V. C.

30

40

Historia lib. 5. cap. 14. inf. cap. 48. fine.

Regni Arabum 367.

Regni Arabum 393.

Almodofar.

50

Regni Arabum 400.

Hyem V. C.

De intestinis discidiis super Regimine principatus CAP. XXXIII.

IGITVR Abderramen, vt diximus, interfecto, cœperunt vbiq; contra Issem rebellia procurari. Primus autem fuit quidam qui Mahomath Almahadi dicebatur, & Cordubæ cum

Obtinuit Ibis pro cepit vel victoriam est consecutus concise.

cum XII. complicibus insurrexit, & sumptis armis præsidium occupauit, & Issem captum in domo cuiusdam sui complicis occultauit, & cũ mortuũ omnibus publicauit & quẽdam Christianum, Issem simillimum, interfecit, quem mortuum senioribus, & aliis demonstrauit, & decepti similitudine, crediderunt, & statim honore Regio sepelierunt. Mahomath autem Almahadi iniuriose circa populum se gerebat, & eorum vxores ludibrio prouocabat, & quia circa Issem taliter se habuerat, eum odire & persequi inceperunt, & propter alia, quæ subditis inferebat vnde & seditiones vndique fuerunt ortæ, & surrexit quidam, qui Issem Araxit dicebatur, & cum Almahadi quadam die cum suo exercitu Cordubam 10 egrederetur, illi qui erant in ciuitate cum prædicto Issem Araxit coniurarunt, & multos de fautoribus Almahadi occiderunt. Sequenti die contra Almahadi egressi sunt ciuitatem, & cum aliquandiu conflixissent, obtinuit Almahadi, & multos ex eis cepit, & aliquos interfecit, & de proditione reputans, Issem & multos alios capitali sententia cõdemnauit. Tunc quidam de Barberia, nepotem Issem, qui Zuleman dicebatur, super se principem leuauerunt, & extra Cordubam peragrabant. Verum quædam pars eorum de Barberia iussi sunt sibi præficere Marhuan consobrinum Zuleme, & dederunt ei equum & ensem, vt si Zuleman interficeret statim constituerẽt eum regem.* Quod cum Zuleman per quempiam percepisset, illos barbaros fecit decapitari, & consobrinum suum Marhuam in vinculis detineri, & treugam cum Sancio filio Comitis Garciæ Fernandi, Castellæ comite obfirmauit. Postmodum pecunia magna data eum contra Almahadi in adiutorium euocauit. 20

Quin V.C.

De aduentu Comitis Sancii in auxilium Zuleme, & de victoria habita contra Almahadi. CAP. XXXIIII.

COMES autem Sancius cum magno exercitu veniens factus est Zuleme in adiutorium: Almahadi autem cum audisset Zuleman cum Comite Sancio aduenire, de Medina cælim, & aliis locis, quos potuit, conuocauit. Erat autem Alhagib Almahadi quidam, qui Alhameri vocabatur. Qui autem erant in ciuitate contrauenientem exercitum aggredi proponentes, vt faciliorem exitum præpararent fossata in circuitu repleuerant, quamuis Almahadi, ne hoc facerent prohiberet. Cumque extra vrbem veniente exercitu commisissent, Zuleman obtinuit, instante fortiter exercitu Comitis Sancii, & cæsa fuerunt ex 30 parte Almahadi vsque ad XXXV. millia Sarracenorum & Christiani suburbium inuadentes abductis spoliis & interfectis plurimis, & pluribus captiuatis, cætera vastauerunt. Et cum vidisset Alhagib Alhameri tantum excidium suæ partis, vocatis qui de Medina cælim aduenerant, in eadem Medina cum fugæ comitibus se recepit. Almahadi autem fugit ad præsidium ciuitatis Zuleman, cum Christianorum exercitu, vrbem exterius obsidente: Tunc Almahadi eduxit Issem regem, quem olim mortuum simulatat, & ostendit eum omnibus manifeste suadens, vt eum in regem reciperent, potius quam Zuleman: sed tantus terror inuaserat audientes, quod nulla suasio poterat demulcere, Et Almahadi iam desperans abscondit se in domo cuiusdã Arabis, qui Mahomath Toletanus dicebatur, & inde 40 cum eodem Arabe Toletum fugit. Zuleman autem ingressus est Cordubam violenter, & præsidium occupauit, & in regali Solio se locauit & mensibus septem regnauit. Hoc bellum fuit apud Arabes nominatum, & dicitur victoria de Cantiche. Zuleman autem de Cordubensibus non confidens, egressus est ciuitatem, & in vicinis locis morabatur cum exercitu Christiano. Cumq; quadam die ad regem seniores Cordubæ exiuissent, Comes Sancius dixit eis: Quomodo huc existis: tria enim stultitiæ signa in exitu prætendistis; vnũ, quia timidi eo quod in primo congressu, complures essetis, terga dedistis. Secundo, quod securitate non habita accessistis. Tertio quia in Deum grauiter peccastis, cum vxores vestras & filios homines legis vestræ ques gladio cepimus in seruos emere voluistis. Et mirati sunt vniuersi super prudentia Comitis Sancii. Cumq; Zuleman verbis & muneribus ci-50 uium animos complanasset, & in ciuitate tutius resideret, quidã barbarus suasit ei, vt permitteret eos occidere Christianos ne forte, vt ei adhæserant, alii regi adhærerent, & ei cederet in periculum & iacturam, præsertim cum prædis Arabum locupletes, de cætero similia assuescerent. Cui Zuleman, in securitatem meæ fidei aduenerũt, & ideo nunquam hoc facinus perpetrabo, & timens Zulema, ne eis fieret quicquam mali datis muneribus licentiam tribuit redeundi. At illi cum multis diuitiis reuersi sunt in Castellam.

V.C. Castella.

Quod Almahadi deuicit Zuleman, & obtinuit regnum eius. CAP. XXXV.

PAVCIS autẽ diebus interpositis, Alhagib Alhameri plures ex plurib. partib. congregauit, & etiã Christianos & duos magnates, quorũ vnus Armongandus, alter dictus est Vere-

V.C.

mudus,& veniens ad Almahadi,qui tunc temporis Toleti degebat,& procurato exercitu ampliori contra Cordubã processerunt. Quod cũ Zulemę innotuisset, Cordubenses sollicitauit,vt cum eo occurrerent venienti,sed ipsi factionis solitæ non obliti,se causis friuolis excusarũt.* Barbarii autē regi dixerunt pro Cordubensib. Non formides,quia nos tibi vsq; ad mortem strenue,& viriliter assistemus. Tunc Zuleman de eorum promissione confisus occurrit Almahadi contrario aduentanti,& procedens fixit tentoria in loco qui* Accauatal bacar nominatur, qui distat à Corduba decē leucis,& antequã Almahadi exercitus resedisset,in eum barbarii irruperunt,& ex eis multa millia occiderũt,adeo quod succubuisse Almahadi exercitus videretur:sed resumptis viribus prælium restaurarunt, & instantibus Christianis,succubuit pars Zuleman & Zuleman cedens hostibus, fugit ad Acafram, in qua fuerat aliquandiu demoratus,& sumpta supellectili,quæ potuit asportari, Citanam abiit fugitiuus,Cordubenses autem Acafram communiter inuaserunt, & eos qui non fugerant,peremerunt,& cętera rapuerunt,& in ciuitate quicquid Barbaricorum fuerat,occuparunt & à Mezquita maiori lampades aureas,& coronas,cathenas,& omnia alia ornamenta vestes & libros, quæ omnia Barbarii dimiserant, abduxerunt: & hoc bellum apud Arabes adhuc hodie est famosum,actum anno Arabum CCCC. IIII. & fertur Almahadi in exercitu habuisse XXX. millia Sarracenorum,& IX. millia Christianorum,& inde Cordubam veniens,in regem ab omnibus est receptus,& Issem,qui rex fuerat, & etiam obediuit & quia Alhagib Alhameri felicitatem huiusmodi procurarat, suo officio restitutus,omnia disponebat. Almahadi autem solo nomine præsidebat.

F. Barbari vbique legend.
Nunc albacar. 4. leucis distat à Cordoba.
Regni Arabum 404.

De proditione Eunuchorum, & morte Almahadi. CAP. XXXVI.

ET cum in regem fuisset receptus, recepit nuncios Arabum & Eunuchorum quod eius fierent,si vellet offensas præteritas indulgere,& audita relatione hilarior est effectus, & datis muneribus & petitione admissa, dimisit eos:qui post paucos dies Cordubam venientes cœperunt turbare incolas ciuitatis. Erat autem cum eo Raymundus quidam Comes Christianus,non ille qui fuit pater Imperatoris; qui notans scandala, & quod rex fretus Barbariis & eunuchis,ciuium pecunias auferebat,& quod erga ciues insolentius se habebat,præsertim cum à quopiã audiuisset,quod sicut Cordubēses barbarios extinxissent, sic conarentur Christianos & Comitem demoliri: & à rege accepta licentia, quia iam pacta inita compleuisset,licentiatus à rege ad propria feliciter est reuersus. Rex autem cœpit fossatis circundare ciuitatem,pacto cum ciuibus inito,vt ipse tertiam partem ciuitatis, ciues residuum consummarent. Interim autem Barbarii,qui à cæde superstites remanserũt, ciuitates & villas vndique infestabant,adeo quod plures fuerunt habitatoribus destitutæ. Arabes autem & Eunuchi, qui à Citana venerant,consilium inierunt,vt Almahadi interficerent & restituerent Issem olim regem, & hoc consilium Alhagib Alhameri communicarunt. In die autem Paschæ eorum miserunt quendam Eunuchum,hambar nomine, & cum eo alios Eunuchos,qui regale præsidium occuparent, & captum Almahadi tenuerũt & educentes Issem,olim regem,in regali solio locauerunt,& ei Almahadi captum præsentauerunt,& dixit ei: Tu es proditor Dei & mei, quia Sarracenos interficere procurasti,& bona eorum amitti fecisti,& proditiones sæpius tractasti:& fecit eum per Alguazilum statim decapitari,& reseruato capite,mandauit corpus à muro in plateam præcipitari,& Eunuchi,& alii frustatim dilacerantes,& in corpus exanime lanceas defigebāt. Caput autem fecit per totam ciuitatem in lancea deportari, quod erat iucundum fere omnibus intueri, eo quod eius iniurias recolebant: & post triduum quidam supplicarunt,vt infelix corpus traderent sepulturæ,quo obtento in Mezquitæ angulo est sepultus. Caput autem misit Issem Zuleman qui Citane morabatur, sperans quod eo viso ei fieret in vasallum,filius autem Almahadi qui Obegdalla dicebatur,erat Toleti,& à Toletanis plurimum amabatur: cui Zuleman caput receptum misit cum mille* Morabinis, quod & Toletani in Mezquita sepelierunt.

Hodie Hispani lictores vocant Alguazilum, ab Al & auxilium. Vide inf. cap.39.
Hodie Moranedis.

Quod Issem secundo regnauit, & de insolentiis Barbariorum. CAP. XXXVII.

ALMAHADI mortuo, Issem obtinuit regnum suum, & fecit Alhagib Alhameri sicut fuerat ante tempore Almahadi;& regnum pacifice stabiliuit,& statuit milites per oppida,pagos,& villas,vt introitus hostium obseruarent;& ciuibus vt essent attenti,cum clamorem inuadentium peraudirent, & equitabat per ciuitatem quod omnibus erat carum eo quod vice alia regni sui ad eum accessus hominum non patebat, & quia erat sic se hominibus

minibus exhibebat, vt ei obedirent, & ab omnibus amaretur, & cum per præsidium deambularet, inspiciebat loca regalium tumulorum, & cum vidisset tumulum patris & aui sui, vidit tumulũ in quo sepultus fuerat ille sibi simillimus Christianus, de quo superius fecimus mentionem: & ait: Ego hanc eligo sepulturam. Barbari autem, de quibus diximus, non desinebant Cordubæ confinia infestare, Ecigam & Carmonam, & Bethis, & socii incolas deuastare: nec Cordubenses milites vltra villã quæ secunda dicitur, & alia loca, in quibus excubantium militiæ subsistebant progredi præsumebant: & sic barbarii insistebant, quod multa loca habitatoribus caruerunt & relicta à profugis barbarii occupabant, & vix aliqui in ciuitatem victualia inferebant: vnde fuit in vrbe grauis * caristia subsecuta, propter quam ciues apud Issem dominum instirerunt, vt egrediens contra eos, bello decerneret, quorum incursus damnosa patientia tolerabat. At ipse Cordubensium constantiam iam expertus fingebat se internunciis detineri, per quos sperabat eos suo dominio inclinari, & sic eos blandis sermonibus * illudebat. Post hæc duo Eunuchi venerunt ad eum, & hi fuerant cum Zuleman, dixeruntq; regi Issem, scias quod illi de genere tuo Zuleman & Barbariis nunciantur, vt Cordubæ aduenirent: quia eis procurantibus obtinerent & Zulemã iterato regni dignitas perueniret, & continuo * Atamoribus propulsatis ciuium multitudinem conuocauit, & eos qui de Abenhumeye Machometi maioris nepotis successione processerant, fecit capi, & vinculis colligari, & bona eorum à ciuibus occupari, & die, qui sibi fuerat assignatus, Barbarii aduenerunt: pro quorum aduentu inter ciues magna turbatio fuit orta, & rex armis viriliter sese accingens cum ciuibus consentientibus in idipsum egressus est, in occursu, vsq; ad locum, in quo Barbarii consederunt. sed regis aduentu territi abscesserunt. Rex autem milites misit expeditos, qui eorum vestigia obseruarent, sed nec consequi potuerunt. Barbarii enim à bello profugi, incursibus institerunt nec à cædibus & incendiis cessauerunt. Rex autem speculatores, & excubias in patriæ finibus stabiliuit.

Cap. 33. | pro annona Caritas. | audebat. | inde Atambor

De confœderatione inter Issem & Comitem Sancium datis castris.
CAPVT XXXVIII.

HIs itaq; ordinatis Rex egressus est ciuitatem, expeditionis effigie insignitus si posset de aduersariis aliquem inuenire. Omnes autem in eo belli instantiam mirabantur, quẽ olim viderant præsidio interclusum. Nihilominus tamen ferè cotidie Barbariis nuncios destinabat, & dona plurima promittebat, si suo dominio obedirent, sed ipsi Zuleman eius aduersario confœderati, petebant pacta grauia, & inepta: propter quod elegit periculum potius, quam petita. Zuleman autem de pactionibus iam desperans ad Sancium Comitem ex Castella nuncios destinauit, spondens pecunias, & honorem, si eum vellet contra Cordubam adiuuare: qui responsionis oraculum elongauit, donec Issem petitionem Zuleman insinuaret, addens se in Issem auxilium libentius aduenturum, si pari remuneratione respiceret adiutorem: ita vt sex castella, quæ quondam Almanzor abstulerat, restitueret Christianis. Et cum Issem petitionem Comitis suis consiliariis intimasset, fuit petitio grauis visa, sed quia discriminis instantia perurgebat, visum fuit castella cedere, eo quod nouiter acquisita, & minus vtilitatis, quam oneris secum ferrent. Rex Issem petitioni Comitis acquieuit, & præcepit castella protinus sibi dari.

De rebellione Toletanorum, & discursu Barbarorum.
CAPVT XXXIX.

INterea Toletani filium Almahadi qui Obeydalla dicebatur, regem super se eleuarunt: quod cum ad Issem noticiam peruenisset, misit Alguazilum suum, vt Toletanos tamdiu obsideret, & impugnaret, donec sibi redderent ciuitatem: qui veniens tamdiu eos cædibus & impugnationibus infestauit, donec apertis ianuis eum cum exercitu ad præsidium admiserunt, & occupata penitus ciuitate Obeydalla, regem cepit, quem regi Issem Cordubæ viuum misit, & Issem eum capite mulctauit, & fecit in flumen præcipitari. Interim autem Barbarii Cordubam vndiq; infestabant. Erat autem Cordubæ magna caristia, adeo vt summa panis xxx. aureis venderetur. Inualuerat etiam grauis pestis, ex qua plurimi moriebantur: vnde, qui poterant, ad montium ardua confugiebant. Alhagib autem qui Hua de Alhameri dicebatur, epistolari nũcio Zuleman, & Barbariis nunciauit ac intimauit se ad eos iturum cũ omnib. quæ habebat: sed hoc nõ latuit Issem regẽ, qui missis apparitoribus fecit eum suo conspectui præsentari: & visis epistolis, quas receperat à Zulema, iussit

eum decapitari, & caput eius vndique circumferri, vt qui in proditionis armario proditionis iacula occultarat, eius iudicium fieret omnibus manifestum. Cum autē Barbarii terram cultoribus denudassent, æqua penuria intrinsecos & extrinsecos opprimebat: vnde & Barbarii relicta Corduba Hispalim adierunt, & vias omnes vacuas viatoribus & incolis inuenerunt, & intrantes loca arborum, quod Axarab dicitur apud eos, vastationes & incendia exercebant. Demum Hispalim obsederunt. Tunc Rex Issem misit Zabor Iusticiarium, qui apud eos dicitur Alguazilus, & quendam alium, Hambor nomine, cum bellatoribus, quos potuit congregare, vt fines Hispalis tuerentur. Tunc Barbarii in aduentu istorum relicta Hispali, ad partes alias migrauerunt, & Calatrauam impetu inuadentes, ibi victualia inuenerunt, & inde cædibus & incursibus, & rapinis, loca adiacentia infestabant. 10

Quod Zuleman Cordubam acquisiuit, & de fuga Issem in Africam.

CAPVT XL.

Medina alfarayelqua & Guada la faiara.

POST hæc Zuleman vocauit Mundir, qui præerat Cæsaraugustæ, & alium, qui præerat Medine Arfaragel, quæ nunc dicitur Guadalafaiara: & Barbarii quos poterant, vndique inuitabant, vt Zuleman fierent in succursum, & tali pacto ad Zuleman omnes concorditer conuenerunt, vt cuilibet habita remanerent, & simul conuenientes contra Cordubam properarunt, & castrametati sunt intra Acafram, & Cordubam obsederunt: & ciues monuit, vt ei traderent ciuitatem: qui acquiescere noluerunt, & ipsi vrbem vndiq; impugnarunt. Barbarii autem fossata humo, & lapidibus complanabant, & ibi ex vtraq; parte plurimi ceciderunt, & tamen nihilominus impleuerunt, & sic partem vrbis, quæ Xarquia dicitur, inuaserunt: sed & ciues protinus erumpentes Barbarios repulerunt, & ex eis plurimos occiderunt, & iterum ex aliis partibus impugnantes quodam homine* aperte secunda ianua* perditionaliter referante ingressi sunt Barbarii ciuitatem, & omnes stationes vendentium & domus plurimas combusserunt, & sine numero occiderunt, & preciosa quęlibet rapuerunt, & qui gladium euaserunt, se in Xarquia post gladium receperunt, & per triduum infestati demum Zuleman dominio se dederunt. Tunc obtenta vndique ciuitate Zuleman præsidium est adeptus. Barbarii autem domos vrbis ad libitum dimiserunt. Ciues autem Issem extra Cordubam deducentes, abire libere permiserunt, & ille fugiens in Africam transfretauit. 30

pro parte
proditionaliter

De regno Zuleman, & discidiis intestinis.

CAPVT XLI.

ZVLEMAN autem regno potitus, fixit Cordubæ thronum suum, & regnauit hac vice annis tribus, & mensibus tribus, & mansit Cordubæ in delitiis, & honore, vsque ad diem interfectionis. Cordubens. autem in miseria & penuria & ærumna. Barbarii à Zuleman concorditer postularunt, vt daret eis villas & oppida, quæ hereditate perpetua possiderent: & cum essent sex cognationes, quas ipsi* Alcauelas dicunt, dedit vnicuiq; certa loca perpetuo possidenda. Eunuchi autem qui Issem consueuerāt adhærere dolebant quia Zuleman prospera succedebant, & ideo vnusquisq; vbi potuit, rebellauit. Erat autem potentior inter eos quidam qui * Hayram Alhemari dicebatur, & hic fugerat à facie Zuleman, quando, Cordubam occuparunt, & dum fugeret, fuit à Barbariis grauiter vulneratus, & pro mortuo derelictus. Sed quidam ciuis eum in domo sua clanculo occultauit, donec plenam obtinuit ciuitatem: alii vero eunuchi, qui euaserant, obtinuerant Oriolam, quam venienti Hayram illico tradiderunt, & inde cepit loca Zuleme prout poterat infestare, & congregati sunt ad eum plurimi bellatores, cum quibus à Barbariis plurima acquirebat. Et venit ad eum quidam ab Almeria, qui Habenhamyt dicebatur, & se ei reddidit in vasallum cum magna multitudine bellatorum. Erat enim quidam Afla nomine qui contra Habenhamyt rebellabat, in præsidio Almeriæ, venerunt itaq; Hayra, & Habenhamyt pariter Almeriam, & Hayram obtinuit ciuitatem, xx. autem diebus cum machinis præsidium impugnantes, quamuis fortissimum expugnarunt & Afla, cum filiis suis in maris voragine proiecerunt & felicitate homini succedēte expulit Hayram Barbarios à Gienio, Beatra, & Ariona. Hayram autem diligebat Issem, & quicquid acquirebat, eius nomine acquirebat, & pro eo orationem quæ pro regibus solet fieri, faciebat, & intendebat eum à Zuleman iniuriis vindicare. Illi autem qui ab Issem receperant villas, & ciuitates Hayram pro viribus adiuuabant.

Alcauele 40

al. Hayram

Oriola 50

De Re-

De Regno Haly & morte Zuleman. CAPVT XLII.

ERAT autem quidā dictus Haly Abenhamith apud Septam, quem Issem præposuerat ciuitati & huic Hayrā nunciauit, vt Malacā aduenirer, & vbi rex fieret, procuraret qui veniens Malacam bene receptus, continuo Rex est factus, Hayram autem Granatenses & Murcienses, & villarum incolas aliarum, vt venirent, & Haly iam regi Malacæ obediret, & nunciauit Haly, * quasi de negotiis tractaturi: qui & venit & consilio habito discesserunt congregaturi subditos, & fautores: vt contra Cordubam dimicarent: & Hayram conuenit cum consiliis Murciæ & Granatæ, vt statuto die omnes concorditer couenirent; & Haly ex Malaca, Hayram, ex Almeria, Gitfeya ex Granata & consilia ex Murcia & locis aliis in campestrib. Cordubæ conuenerunt: & egressi sunt ad eos Zuleman cum Barbariis, & cæteris incolis ciuitatis & campestri prælio inchoato victi sunt Cordubens. & captum Alguazilum Adub nomine decollarunt & de barbariis plurimos occiderunt. Zuleman autē cum patre & fratre, Haly regis conspectui præsentarunt. Alguazilus suus qui proditionaliter eū ceperat, duxit eum. Rex autem Haly improperans ei proditionis culpam eum cum patre & fratre manu propria interfecit. Erat tamen pater Zuleme homo innocens, & benignus, & eius anima non venerat in consilium filiorum, & ideo dicitur perditus sine causa. Haly autem timebat, si Issem viueret, regno priuari, & ideo Zuleman citius interfecit, quia dixerat Issem viuum. Alii etiam, qui sciebant Issem viuere dicere formidabant.

Hali, vt venirent.

De rebellione Hayram, & morte Haly. CAPVT XLIII.

HIS igitur factis vocauit ad se omnes, etiam eos, qui Zuleman adhæserant, dum viuebat, & hi & alii ei obedierunt, & sic habuit totum regnum. Hayrā autem verēs ne Haly vellet in eum aliquid machinari, reuersus est Almeriam & Ecigam & Granatam. Post modicum autem temporis, quia Haly non seruauerat pacta quædam Hayram indignatus scripsit Mundar, filio Hyaye domino Cæsaraugustæ, vt ambo contra Cordubam aduenirēt, & Haly à regni solio remouerent & apud Accium quæ nunc Guadix dicitur, conuenerūt: & inde Cordubam exierunt, sed in prælio ceciderunt, & plures ex suis gladio perierunt: sed dissensione inter Hayram & Mundar filium Hyaye accidente, ab inuicem discesserūt, Hayram autem quæsiuit si in genere Abenhumeye dignus regno posset inueniri quispiam: & inuenit quendam, qui Abderramē Almortada dicebatur? cuius māsio erat Gienny, hic bonus paciens & quietus ab omnib. amabatur, hunc Hayram cogitauit ad regni fastigiū sublimare, quod cum ad Haly notitiam peruenisset de castro in castrum, de loco in locū Hayram sequebatur, mala irrogans sibi & suis: sed Hayram vt Abderramen præficeret, laborabat. Et dum Hayram esset Gienny, nunciatum est ei, quod Gilfeya de quo supra fecimus mentionem, inerat contra castra quæ Hayram detinebat, & continuo Hayram insequens procedentem fecit transitum per Guadix, & Gilfeye, cum suo exercitu obuiauit, & pugna commissa Hayram exercitus fuit victus, & multi ex eis temulēta ignauia perierunt. Cumque de Hayram, quid acciderat, nesciretur, & Almeria ciuitas turbaretur significauit eis se esse in Canilibus castro vaste & domum, in qua latuerat nominauit. Tunc illi eum instantissime vocauerunt: & illis diebus quatuor Hayram fautorib. in conflictibus male cessit: q, Haly factus hilarior cum audisset, falces & alia vastationis vasa ferri præcipiens, iuit Giennum, anno Arabum CCCCVIII. & cum iam vexilla & tubæ & cæteri apparatus existeret ex tra vrbem ipse intrauit balneum, quod in præsidio habebatur & intrarūt cum eo aliqui Eunuchi qui eum in balneo occiderunt & continuo recesserunt.

f. trafsse

Regni Arabum 408.

De regno Alcazim. CAPVT XLIV.

CVMQVE exercitus foris expectans moræ dispendium causaretur, aliqui ad præsidium redierunt, & cum eum quærerent in balneo mortuum, inuenerunt capite coquassato: Tunc concilium ciuitatis præsidium obseruarunt, donec veniret germanus eius Alcazim nomine, qui Hispali morabatur, quem in regem illico eleuarunt. De interfectorib. Eunuchis nonnisi duos pueros inuenerunt, quos protinus occiderunt. Regnauit autē prima vice Alcazim annis trib. mens. 4. dieb. 26. Hayram autem semper instabat, vt Almortada promouerent, & misit nuncium Mundar principi Cæsaraugustæ, & misit Citanam, Valētiam, & Dertusam, vt venirēt omnes, & Abderramē Almortada obedirent: qui cōmuniter confesserunt, & venientes Giennum in regem pariter promouerunt. Venientes autem occi-

derunt, quicquid de Barbariis inuenerunt & à Gienno proficiscentes Mureiam adierunt, quam rex statim acquisiuit, & introiuit, vidensque quod sibi prospera succedebant, cœpit consilia ciuitatum deligere, & fouere: & eos qui cum receperant, honorare: Ab Hayram autem & Mundar oculos auertebat, nec ex corde recipiebat, nec vt consueuerat, honorabat, & dum quadam die causa videndi ad eius palatium accessissent, fecit eis introitum denegari & diu exterius expectare: qui merito indignati ad inuicem loquebantur: Merito patimur, quia tanto studio, vt rex fieret, procurauimus. Et tunc odium conceperunt. Rex autem Abderramen, collecto exercitu, iuit Granatam, & in monte qui Secustar dicitur, fixit castra; qui distat sex leucis à Granata: & cum Granatam appropinquasset, inter viros exercitus dissensio fuit orta, & vt dicitur Hayram & Mundar cum Granatæ domino hoc tractarant, propter iniuriam sibi factam. Cumque Granatam Abderramen exercitus impugnaret, qui interius erant extra congredi attentarunt, & quia dissensio exteriorum animos diuidebat; sibi fugæ, aduersariis victoriæ causam dedit: & fuit ibi Abderramen Mortada interfectus, & sic ingratitudinis pœnas luit: & Granatenses prædæ copia occupata, cum capitibus occisorum Cazim regi Cordubæ præciosa donaria transmiserunt: & hac victoria Alcazim recuperauit de his, * quas perdiderat plures villas. Tunc Alcazim Hispalim est profectus, & statim ibi in regem est eleuatus.

que v. c.

De regno Hyahyæ. CAPVT XLV.

Regni Arabum. 412.

CORDVBENSES vero nepotem Cazim, Hyahyæ nomine, in regem sublimarunt Anno Arabum 412. Hyahyæ autem blandiebatur omnibus, & se munificum ostendebat. Exinde autem iuit Malacam, vbi olim fuerat dominus, & morator: & dū esset ibi Alcazim ad Hispalim pernoctauit, & Cordubam veniens, secunda vice in regē iterum est receptus, & regnauit secūda vice mensib. 7. dieb. 3. Anno Arabū 414. Verū quia Barbarii à rapinis & direptionibus, & iniuriis quiescere ignorabant, & stationes vendentium euertebant, ciues conqueri non cessabant: sed nec poterāt tolerare. & quadam die dum ad orationem cōsisteret in Mezquita, insonuit vox clamoris, & ciues muro & turrib. occupatis cū barbariis vsq; ad noctem congredi non cessarunt: & cum ciues præsidium inuasissent, Cazim fugiēs in vrbis angulo cū Barbariis se recepit, vbi diebus aliquot resisterunt, donec ciues vniuersaliter concurrentes, & plus mori, quā viuere optantes, insultu acerrimo eos à loco refugii abegerūt, & eos obstinatis animis insequētes pro magna parte cæde & interitu extinxerūt. Cazim autem fugæ prodigus filiis suis qui erant Hispali intimauit, vt præpararēt Barbariis mille quingētas domos de meliorib. ciuitatis. Cumq; Cazim Hispalim aduenisset, ciuitatis ei ianuas serauerūt, propter domos quas iusserat præparari: filii autē eius ad eū cum paucis complicib. exierunt. Cazim autē inde recedens huc & illuc ferebatur incertus, donec cœpit eum Hyahye, filius fratris sui, & in castro quod * Hanax dicitur cōpediuit. Viri autē Hispalis rogauerunt quendā iudicem Mahomath filiū Habeth, vt vrbi & populo præsideret: & ille licet inuitus eorū paruit voluntati, timens ne forte vrbi periculū imminerct. Cordubens. autem fecerunt regē quendam qui Abderramen dicebatur: germanum Mahomath filii Abdeliabar qui olim regnauerat apud eos, & hoc, quia erat de genere Abenhumeye, & priori statui restitui cupiebant: sed quia ante eum in Regem elegerant Zulemā Amortada nec tamen res peruenerat ad effectū: in sua promotione Abderramē pepercit senioribus, qui consenserant in Zuleman, sed securitatis præstitæ post oblitus seniores cepit & carceri mancipauit. Et cum ciues factum huiusmodi percepissent, carcerē adierunt & seniores effractis ostiis eduxerunt & inde ad præsidium ascenderunt, & ianuas confregerūt ducētes secum quendam, qui dicebatur Mahomath & præsidium perscrutantes inuenerunt Abderramen in furno balnei latitantem, & repertum continuo occiderunt, & in quadā domo suburbii sepelierunt: & hic tantum vno mense & diebus 17. regnauit.

Regni Arabum. 414.

Arian Tolet.

De regno Mahomath, & Hyahye, & eorum discidiis, & de Ydriz. CAP. XLVI.

Regni Arabum. 414.

HOc extincto regnauit Mahomath vno anno, mens. 4. dieb. 22. anno Arabū 414 & cū regni cōfinia peragraret, fama insonuit apud suos, quod pecunias & margaritas, & preciosos lapides secum ferret: & vt hæc auferrēt mortis poculo dominū occiderunt. Et cum mortem eius Cordubæ audiuissent, Hyahye Haly filium regi mortuo subrogarunt, & regnauit Hyahye mensibus tribus. & dieb. 2 . & iuit Malacham, vbi quōdam fuerat cōmorator, & viri Malachæ se ei protinus reddiderūt. Abuz autem Granatæ dominus Hyram & Muzeit de suorum maiorib. Cordubam destinauit, & cum eorum aduentū viri Cordubæ præno-

prænouissent, de his qui in vrbe remanserant, vsque ad mille barbarios occiderunt: & venientes principes admiserunt, & Alguazilus, & scriptor, & familia hyahye prorsus Malacam confugerunt, & breui termino vix incœpto Hizmael filius Habeth yahyan interfecit, & caput eius * Hisse, qui erat Hispali, destinauit. Cum autem audiuisset Ydriz frater Haly, de quo diximus, qui Septe dominabatur, fratris interitum & regni imitationem Malacam cisfretauit, & obtento præsidio regem statuit se vocari. Ibi venit ad eum Abuz qui Granatæ dominabatur, & Ydriz, vt regi & principi obediuit, & sumpta secum multitudine armatorum, iuit Carmonam, & inde Hispalim, vt eos Ydriz dominio inclinaret, & in Alcala iuxta Hispalim, resederunt, & sequēti die Trianam, quod est suburbium Hispalis combusserunt, & in castro præsidii viri Hispalis chirographum obedientiæ conscripserunt quo Ydriz in dominum receperunt; eodem modo se ei subdidit Almeria.

Issa

De schismatibus, & dissidiis citra mare. Capvt XLVII.

NVnc ad historiam Cordubæ reuertamur. Cum Hyram & Mogeyt occisis Barbariis Cordubam intrauissent, zelus incidit inter eos, & vterque mortē ab alio metuēs præueniri, ambo Cordubam exiuerunt, & ab inuicem discesserunt. Cordubens. autē quendam, qui * hyssem dicebatur, non ille, quem quondam ad culmen regiminis eleuarunt, & regnauit Cordube annis duobus, dieb. quatuor. In Frontaria autem annis duobus, mensib. 7. diebus octo. Cordubens. vero eū pro causa huiusmodi remouerunt. Habebath Alhagib, qui plus domino potens erat, & hic erga ciues crudelissime se habebat: & cum esset vilis genere, vilitatem in potentia ostendebat, eo quod conditionis non immemor in omnibus excedebat, & cum nemine concordabat, & falsis occasionibus immerito offendebat, & bona ciuium barbariis erogabat vnde & ciues Alhagib occiderūt, & regem à regni solio expulerunt. Quidam autem Humeya nomine, assumpto secum iuuenum comitatu, præsidium est ingressus & vt se regem facerent postulabat: & dixerunt ei, vides quod ciuitas iam turbatur, & quod te interficient, formidamus. at ille respondit: Mihi hodie obedite, & me in crastino interficite. Ecce quanta est ambitio dominandi. Ciues autem Hyssem, & isti sub interminationis periculo præceperunt, vt præsidium relinquentes, se reciperent quocumque vellent, & ciues ad inuicem condixerunt, vt nemo de genere Abenhumeye, Cordubæ remaneret. Hissem autem valedicens filiis, & amicis, iuit ad quoddam castrum, quod in montanis Cordubæ erat situm Cordubens. vero castrū post modicum temporis obsederunt, & Hissem captum custodiæ tradiderunt. Sed inde subiugali vehiculo noctu effugiens Zuleman auen hut regem Cæsaraugustæ in asylum sui periculi præelegit. Qui suscipiens liberaliter & benigne, dedit ei castrum, quod dicitur Acvela, in quo deguit quoad vixit.

Issem sup.

al. alzuela.

De regno Almorauidum in Hispania, & de morte Auenhabeth. Capvt XLVIII.

ET illis diebus non fuit Rex in Hispania de genere Abenhumeya, sed vnusquisque in loco cui præerat, rebellabat. Cordubens. autem cum regem alium non haberent, monetæ, pannorum * & granate literas sub Hissem nomine conscribebant, & hic finis regni Cordubæ quia fere in singulis locis, qui potuit, dominium vsurpauit, donec monarcha Africæ, qui erat ex Almorauidis omnia occupauit. Cordubæ insurrexit Alguazilus nomine Iahuar filius Mahomath. Hispalis insurrexit iudex quidam, qui Albucazim dicebatur, & obiit anno Arabū 433. post eum filius eius Habeth, & obiit anno Arabum 461. Post hunc filius eius Mahomath auenhabeth, hic obtinuit Cordubam, & alia plura loca & satis prospere rexit terram. Postea Almorauidi, qui sunt ex barbariis de Lutinia, huic dominium abstulerūt, cum in dominio durasset annis 23 & hoc fuit anno Arabum 484 Erat autem Rex Almorauidum Yuceph, filius Tessefin hic prędictum Mahomath tamdiu captum tenuit donec in vinculis vitam finiuit. Hic Mahomath Auenhabeth Aldefonsi, regis qui Toletum cæperat, anno Arabum 477. timore turbatus contra eum Yuceph aben Tessufin in auxilium euocauit, sed veniens ipsum primitus captiuauit deinde in campo Zalla, quæ prope Badalloz cum Aldefonso rege acriter dimicauit, quod prælium hic omittimus, quia in historia Gothica est descriptum.

al. granatum al. Grammati. sic V. c. pro Grāmaticas: forte Epigrammatū. Vt sup. cap. 32. Iessem. Regni Arabum 322.

Regni Arab. 484.

Regni Arab. 477.

Lib. 6. cap. 32.

De Monarchia Yuceph citra mare, & vltra mare. CAPVT XLIX.

Yuceph autem Abentessefin adeptus victoriam, in Africam est reuersus, & quia intellexit Wandalos Arabes multis dissensionibus minoratos, assumpta maiori multitudine cisfretauit, & totam terram Wandaliæ occupauit & fuit monarcha vltramarinus, & cismarinus, & durauit sibi huiusmodi monarchia annis 55. ab anno Arabum 484. vsque ad quingentesimum trigesimum nonum annum, quando per Almoades dominium perdiderunt, vt superius in Historia Gothica est expressum. Hic rex Yuceph, terram, & populos custodiuit, & omnibus iustitiam conseruabat: & eos, qui in particularibus præsidiis rebellarunt, tamdiu infestauit, donec suo dominio subiugaret Yahye autem, dictus Allehadyr bille, postquã Toletum perdiderat, iuit Valentiam, quæ ad suum dominium pertinebat & annis 16. vixit ibidem, & interfecit eum iudex quidam, qui Abeniahab dicebatur, postea cepit eam Rodericus Didaci Campiator. Et eo mortuo eam Almorauides occuparunt. Cæsarauguste etiã insurrexit Mundir filius hyahye, & post eum filius eius yahya Almundafar, Demum tota terra illa contermina Christianis se reddidit, Zuleman filio Hamath, qui abẽhath dicebatur. hic Zulemã fuerat Alcaydus Mundir filii Hyahye de quo diximus Post quem filius eius hamath successit, Post eum filius eius Yuceph, post eum filius eius Hamath cognomine Almuztaim post eum Abdelmelich, potest eum filius eius Hamath, cognomine Almutazit. hic amisit Cæsaraugustã, & confinia, quæ habebat, & Almorauides omnia occuparunt & in locis aliis alii rebellarunt quos omnes Almorauides subiecerunt. Insurrexit Murciæ quidam Abderramen abentaxeci, & tenuit eam, donec eum venientes Almorauides eiecerunt. Insurrexit, Almeriæ Mohez Abdalla 14. annorum erat, cum insurrexit, & totam terram perdidit præter Almeriam, sed & eum Almorauides obsederunt. Et insurrexit Granatæ Abdalla, sed eam post modicum temporis Almorauides occuparunt: & ita dicitur quod eam vltimo acquisierunt. Post hæc Yuceph abentessefin reuersus est in Marrocos, quam Barbarii Almorauides in vrbem regiam dilatarant, & ibi statuerunt caput regni. Isto mortuo Haly filius eius successit in regno & fuit inuentus debilis, & ignauus, nec regni confinia defendebat. Post eum regnauit filius eius Tessefin vilis animo, & virtute, & plus iniuriis quã defensione patriæ insistebat, & quia viderunt à regalibus actis alienum in eum vbilibet insurgebant: & vbique & quilibet rebellabant, & bellis indefinentibus infestabant, & fere perdidit totum regnum. hoc fuit anno Arabum D.XXXIX. & regnum Wandaliæ 53. annis possederant citra mare. Erat autem inter Wandalos cismarinos vir prudentia præditus, liberalis, strenuus, & benignus, qui Mahomath abenzahath & rex lupus, postea fuit dictus. Hic obtinuit regnum Valentiæ, & regnum Murciæ, & quæ ad ea cõfinia pertinebant, Lorcam, Bastam, & Guadiez & loca plurima, circa ista Christiani etiam plurima occupabant, donec venientes Almoades ab Africa & Wandalia, Almorauides exstirparunt. Sed quia de aduentu eorum in Historia Gothica fuimus prosecuti, hic nolumus iterare.

Lib.7.c.10.

Marrocos Vrbs regia.

Regni Arabum 539.

Lib.7.c.10.

Finis. Toleti 25. Ianuarii. 1583.

HISTORIA ROMANORVM.

PROLOGVS.

QVIA *direptiones Herculis, quas gens misera pertulit, Hesperorum, in superioribus capitulis declaraui. quæ Romani, Vandali, & Sueui, Alani, & Silingi, & Arabes Mahometi & qualiter Hispanias inuaserunt, & quæ ei multiplicata supplicia addiderunt prosequi dignum duxi. Romani quippe à Remo & Romulo, qui à Latinis exordium habuerunt, ab ipsis & vrbe dominati Latio inchoarunt: quorum Reges successionibus prosecutus vsque ad eos qui Hispaniæ calamitatibus adiecerint, Genealogiæ Eulogia supputam, vt discat Hispania, quæ Dei misericordiam perfunctorie vix attendit, à tot tempestatibus iam respirans, quantum debeat diuinæ gratiæ inclinare: sed pro dolor, nec præterita memoratur, nec quæ accidere poterint, pertimescit. Principes etenim & potentes volitis & libitis inuoluuntur: & perturbato ordine rationis eneruant iudicii veritatem: & procuratis iniuriis consuetudines violente pro iustitia inducuntur: & in partes iustitiæ aduocati id iustum iudicant, quod aures mulceat præsidentis, & à summi iudicis intuitu alieni, oculos suos in terram statuunt declinare: nec est qui pauperi condescendat, nisi familiari debito inducatur: sed vtinam altissimus videat, & permittat & non Hispaniæ miseræ sed facientibus imputetur: & non luat vniuersitas oppressorum, quod meretur iniquitas dominorum, & cessit indignatio maiestatis, compatiens*

Libr.1. Historia Gothicæ, seu rerum in Hispania gestarum, c.4.5.& 6.

patiens clamoribus paupertatis, qui faucibus præsidentium ingeri non sinuntur, mediatorum rabie...... Cum enim cæteræ mundi prouinciæ certis agariis (seu pangariis) deducantur, Hispania misera incertis oppressionibus cruciatur: semper remanens inconsumpta, vt possit sæpius deperire, & consumptionis periculo reseruari, & tot vulneribus sauciatur, quod à summis capitibus successiua voragine absorbetur: nec est quæ possit vocem attollere cum inimici iudices dominentur: nisi quod vt bestia agri, & area sitiens vociferatur, & vim patiens Sabaoth domini pulsat aures: & vtinam videat, & vt ceteras mundi partes, Hispaniam iudicet, & prospiciat de excelso.* al....damni. al. angariis.

DE REGIBVS LATII.

10

CAPVT I.

PRINCIPIVM autem Regum Latii istud fuit: Ante initium regni Romani primus in Italia Ianus regnauit, cui ob magnæ prouidentiæ meritum duas facies depingebant, eo quod futura & præsentia præuidebat: vnde Persius: *O Iane à tergo quem nulla ciconia* pinxit.* Ianus. al. pinsit.

Et inde Romani ei primum mensem in anni mensibus adscripserũt, eo quod in eo mense Sol incipiat ascendere post solstitiũ hiemale, vt quasi medius inter tempora bina facie tempus præteritum respiciat & futurum: & ideo est in computo Romanorum Ianuarius primus mensis, sicut Ianus principi-20 um regni fuit. Post Ianum regnauit Saturnus, qui primus regnauerat super Creta, sed inde expulsus à filio suo Ioue in Italia est iactatus. Hunc gentiles primum deorum, licet mendaciter, fabulantur. Primus enim in hominibus Ninus rex Assyriorum patri suo Belo, Dei vocabulum vsurpauit. Hic itaque Saturnus filium fugiens aliquandiu latuit apud Thuscos, & ideo à latendo pars illa Thusciæ Latium dicta fuit. Vnde Lucanus: Saturnus. Ninus.

Quis furor, o ciues, quæ tanta licentia ferri
Gentibus inuisis Latium præbere cruorem?

Et à Latio Latini dicuntur: verum incolæ Thusciæ degebãt nõ vt homines, sed vt bestiæ sine domibus, sine vrbe, contenti solũmodo caueis, tuguriis, & casellis quas vtcunq; de frondibus & foliis arborum faciebant, & de fructibus syluestrium arborum vt bestiæ victita-30 bant: Ipse vero ferocitati hominum postmodum manifestans humani conuictus docuit rationem, & agriculturæ; commercium vtile persuasit, effossionem etiam docuit metallorum: & ideo dicitur fabulose aurea sæcula ordinasse. Vnde & Virgilius:

Iam redit & virgo, redeunt Saturnia regna.

De eo alius poeta: *Primus Cretæis Saturnus venit ab oris*
Aurea percunctas disponens sæcula terras.

Et pro tantæ vtilitatis beneficio incolæ bestiales iam facti homines eum super se regem & principem statuerunt. Ipse vero ex multitudine iam edocta construxit vrbem in rupib.* sepiternis quam à suo nomine Saturniam appellauit: quæ nunc Sutrium esse fertur: & eum post mortem patrem Deorum omnium vocauerunt; vnde & poeta: Sic. V. C.

40 *Ipso gaudet auo superum generosa propago.*

Post Saturnum regnauit Picus filius eius: Post Picum regnauit Faunus filius eius, à quo dii bicornes, vt ponit Ouidius, processerunt: de quibus dicit Picus.

Antiquas semideæ Dryades Fauniq; bicornes,
Numine contactas attonuere suo.

Huius tempore Troia à Græcis obtenta incendio est consumpta. Horum itaq; regnũ Laurentium hactenus dicebatur, de quibus Virgilius.

Hic genus indocile sparsumq; in montibus altis:
Mores composuit, legesq; dedit, Latiumq; vocari
Maluit, his quoniam latuisset tutus in oris.

50 Post hunc regnauit Latinus, filius eius, à Latio sic vocatus. Huius mater fuit Carmētis quæ vulgare Latii emendauit, & Latinis litteras adinuenit, & ab isto, cessante Laurentii vocabulo, cæpit regnum vocari Latinum. Latinus.

De Aduentu Aeneæ in Italiam, & regno eius, & de Didone. CAPVT II.

VERVM quoniam post Latinum ab Æneas reges Italiæ descenderunt, aduentũ eius in Italiam breuiter prosequemur. Troia destructa, Æneas filius Veneris, & Anchisæ, cum patre Anchise & Ascanio filio fuga nauali ad Siciliam applicauit, ibique Anchise mortuo, cum Ascanio filio, Niso, Euryalo, nobilibus, & Achato armigero & Palinuro nauclero cœpit in Africam nauigare: sed infestæ periculo tempestatis naufragium vix euasit, nec damno caruit; vna ex nauibus cum Palinuro submersa,

quorum interitu Æneas timuit interire, ſed inter iniurias procellarum in Africa cepit portum, & dum dormiret, audiuit in ſomnis; prius Didoni coniugio ſociaberis, & poſt in Italiam reuerteris. cuius aduentum cum Dido nouiſſet, egreſſa obuiam datis muneribus honorauit, & mirata Aſcanii pulchritudinem, in concupiſcentiam Æneæ exarſit, quẽ viderat in armorum decore præclarum; vtriuſque beneplacito accedente, mox in coniugem eſt aſſumpta, & Æneas Didonis coniugium, & Carthaginis dominium eſt adeptus, pollicens ſe cum ea perpetuo permanſurum; Dido vero ante aduentum Æneæ in templo quod fecerat, hiſtoriam deſcripſerat Troianorum, quam Æneas intuens doluit ſuæ gentis interitum diuulgatum, & picturæ memoriam reputans verecundum: diſpoſuit à Carthagine aberrare, & ideo præſentiens, inquit illi: 10

Ouid. Epiſtolæ Heroidum 7.

Certus es ire tamen, miſeramq; relinquere Didon,
Quæque vbi ſunt neſcis Itala regna ſequi:
Quando erit vt condas inſtar Carthaginis vrbem?
Et videas populos altus ab arce tuos?

Sed fide & fœdere violatis, idem venti neglecta Didone, fide, & verba cum viro & nauigio detulerunt, & in Sicilia remeans patris anniuerſarium celebrauit. Dido autem incauto amore ſuccenſa Æneam epiſtolari alloquio ſalutauit, ſicut Ouidius in Heroidibus metrice declarauit, dicens: 20

Sic vbi fata vocant, vdis abiectus in herbis,
Ad vada Mæandri concinit albus olor:
Nec, quia te noſtra ſperem prece poſſe moueri
Alloquor, aduerſo mouimus iſta Deo.

Deinde amoris incendium nequiens ſuſtinere, eidem prætulit incendium actuale, & lignorum congerie comportata ad pedem turris pyram vaſtiſſimam fecit accendi, & his verbis habitis ad ſororem:

Anna ſoror, ſoror Anna meæ male conſcia culpæ,
Nunc dabis in cineres vltima dona meos.

His dictis à ſummo arcis in pyram igneam ſe proiecit, & conſumpta ilico exſpirauit. Carthago Didonis tempore Dauid: Carthago Hiſpaniæ tempore Amaziæ regis Iuda conditæ feruntur. Æneas vero à Sicilia in Portuam ciuitatem Lauinii enauigauit, & ciuibus ſciſcitantibus quiſnam eſſet, reſpondit ſe eſſe Æneam, qui è Troia veniens iactatus fluctibus applicarat: addidit etiam ſeſe generum Priami, qui rex fuerat Troianorum, ſeq; deorum oraculo accepiſſe ſe in Italia regnaturum. Ciues autem verbum vt impoſſibile reputarunt, Latini regis potentiam opponentes. Cumque his aliquantulum turbaretur præ triſtitia factus ſegnis decubuit dormiturus, & accepit in ſomnis vt Euandri auxilia precaretur, qui in VII. montibus, vbi fuit poſt Roma condita, habitabat, vt eius auxilio & Pallantis filii poſſet Latini & generi ſui Turni potentiæ obuiare: & vt credas, ſicut nuncio, ſic futurum, inuenies ſub ilice albam ſuem cum 30. filiis ſuis coloris. 30 40

De victoria Æneæ contra Latinum. CAPVT III.

SVRGENS autem à ſomnio à Portua cœpit proficiſci, & vt reuelatum fuerat, ſic inuenit, & ibi poſtea ciuitatem condidit Albanorum. Euander autem Æneam audiens aduenire ſe ad prælium, æſtimans inimicum, præparauit: ſed Æneas ramum oliuæ pertulit manu ſua præferens, * quæ tali ramo illis temporibus ſignabatur: Et cum Euander pacis ſignaculum proſpexiſſet, in occurſum profectus eſt venientis, & amico gaudio amplexati fœdera firmauerunt, & ſimul etiam iucunda conuiuia peregerunt: quod Latinus audiens ægre tulit: & vocauit generum ſuum Turnum, de quo ſe amplius confidebat, & miſit eum contra Aſcanium, qui in caſtello cum parte exercitus reſidebat, ſed videns Aſcanius Turni potentiam præminere, percunctatur ſi quis adeſſet, qui patri ſuo periculum nunciaret. Tum Niſus & Eurialus familiares Æneæ, qui vnum de paribus amicitiæ fuiſſe dicuntur, ſe legationis diſcrimini obtulerunt, & noctu aggredientes Turni exercitum intrauerunt, & cum viri exercitus ſopore ebrius teneretur, Niſus & Euryalus plures ex eis furtiua, audacia occiderunt, & galeam auream quæ caſſis dicitur, abſtulerunt: & diei nuncia apparente cœpto itinere abierunt, & cum in via Latini exercitum proſpexiſſent qui in Turni auxilia veniebat ad Syluæ denſiſſimæ latebras confugerunt, ſed cum ſplendore 50

* f. pacem

splendore aureæ galeæ, quam Euryalus gestabat in capite, opacas latebras confugerant, quos densitas occultauit, claritas reuelauit, & a venientibus comprehensi, pœnali gladio decollantur, & Turno capita obtulerunt, qui præcepit ea proiici in municipium obsessorum: & tunc cœpit Ascanius aliquantulum desperare. Dumque ad Æneam fatali relatu rumor obsidii peruenisset, assumptis suo & Euandri exercitu, duxit acies contra Turnum: cumque consertis agminibus vicit eum, & Turnus fugiens iuit Laurentum, vbi socer eius Latinus tunc temporis consistebat. Æneas autem cum Pallante Euandri filio Laurentum obsessurus aduenit. Latinus autem videns se victo genero minoratum, Mezentium & Camillam reginam Amazonum suscitauit, vt eum in casu discriminis adiuuarent: & precibus non frustratus habuit in infelici exercitu adiutores, & cum Ænea & Pallante prælio restaurato succubuit pars Latini: & dum Æneas & Mezentius sese cõgressu obuio percussisset, Mezentius vulneratus diuertit ad fluuium, plagæ sanguinem lauaturus. Lausus autem Mezentii filius Æneæ se obtulit, vt paterni vulneris fieret vindicator: cui Æneas dicitur, sic dixisse: *Quo periture venis?* & percussum omnino interfecit, quod Mezentius non sustinens tolerare cum Ænea iterum iter fecit: In ipso etiam prælio occubuit regina Camilla. Ex parte autem Æneæ mortuus fuit Pallans, pro quo Æneas fuit inconsolabiliter contristatus, & campi victoria iam obtenta fecit corpus Pallantis nobili funere deportari, & cum eo. C. de prudentioribus comitatis: qui Euandrum de morte filii solarentur. Videns Latinus sibi noxia, Æneæ prospere successisse, misit ad Diomedem Regem Græciæ, vt in eius auxilium adueniret. Sed Diomedes petitionem renuens, sic respondit; Æneam de quo loqueris, ipse noui: nam cum ad expugnandum Troiam ex Græcia venissemus, Æneas & Hector fortiter restiterunt, & si tertium comparem habuissent, Troia forsitan non periisset. His auditis Latinus de auxilio iam desperans ad Æneam pro pace nuncios destinauit. Et Æneas dicitur respondisse: Non nostro consilio, nec meo proposito huc adueni, sed voluntas superum me aduexit. Occiso Turno & Latino mortuo, Æneas Lauiniam Turni sponsam & Latini filiam duxit vxorem; & Latino successit in regno, & in Latio tantum tribus annis regnauit, & ædificauit ciuitatem, quam Albanum à nomine suis Albæ, vt diximus, nominauit.

De Ascanio, & Regibus Albanorum. CAPVT IIII.

AENEA mortuo Ascanius filius eius ex Creusa successit in regno. Albanenses autem super Æneæ tumulum aceruum politorum lapidum magnæ altitudinis erexerunt, quem memini me vidisse. Ascanius autem ciuitatem incœptam sollicita diligentia ampliauit. Hic Ascanius dictus fuit Iulus, à quo descendit Iulia familia Romanorum. Lauinia autem vxor Æneæ post mortem eius peperit filium quem Postumũ appellauit, quia mortuo patre natus: quem Ascanius fraterno amore dulciter enutriuit: Posthæc Ascanius genuit filium, quem Iulium appellauit: Mortuus autem est Ascanius cum regnasset annis XXXVIII. & diuisit regnum Postumo fratri suo: & quia iste Posthumus in sylua nutritus; Siluius fuit dictus, & ab eo reges alii Albanorum fuerunt Syluii nominati. Post hunc Æneas Syluius filius eius regnauit annis XXXI. Post mortem eius Latinus Syluius, filius eius annis quinquaginta. Post mortem eius Alba Syluius filius eius regnauit ann. XXXVIII. Post hunc Ægyptus Syluius filius regnauit annis XXXVII. Capys Syluius filius eius regnauit annis XXVIII. Iste a nomine suo ædificauit in Campania Capyam ciuitatem. Carpentus Syluius filius eius regnauit annis XIII. Tiberius Carpentarius filius eius regnauit annis IX. Hic cadens in flumen qui Albula dicebatur, fuit extinctus, & fluuius ab eo Tiberis fuit dictus postea. Vnde Virgilius:

——— tunc perdidit Albula nomen.

Hic condidit Tybur satis modicam ciuitatem: quæ XII. ab vrbe milliario adhuc exstat. Agrippa Syluius filius eius regnauit annis XL. Huius tempore fuit Homerus Poeta. Aremulus Syluius Agrippę filius regnauit annis XVIII. Auentinus Syluius filius eius regnauit ann. XXXIV. Iste fuit in monte sepultus, qui ab eius nomine dicitur Auentinus. Procas Syluius filius eius regnauit annis XXXIII. Iste fratrem suum Numitorẽ à regno expulit, & priuatis reb. prouidere coegit. Rhea Syluia, quæ Ilia dicta fuit: Numitoris filia in tẽplo Vestæ virgo est dedicata, quam postea Mars arripuit à ludis * Consularib. Sabinorum: & ex ea Remũ & Romulum generauit. quos eo quod sacrilego concubitu genuisset in ripa Tiberis abiecerunt: matrem vero incendio consumpserunt, vt iustitia eius temporis exigebat. Pastor autem de gregib. regis, Faustulus nomine, cum paruulos expositos in ripa fluminis inuenisset

f. Censualib.

ad Accam Laurentiam vxorem suam detulit nutriendos: verum quia Acca erat pulcherrima & sui corporis liberalis infami lucro pecuniis abundabat: & ob impudentiam lupa ab indigenis dicebatur, & tuguria, quæ turpi commercio faciebat, à lupa lupanaria fuerunt dicta. Cum autem Remus & Romulus adolessent prædæ & latrocinii crudelibus studiis se dederunt: & similium conciliabula asciscentes cœperunt cum sua multitudine præualere, & Albanorum ciuitatem ingressi regem Amulium, qui Numitorem auum eorum maternum de regno expulerat, peremerunt: & Numitorem regno restituerunt. Remus autem & Romulus cum essent annorum octodecim, ciuitatem modicam ædificauerunt in monte, qui dicitur, Palatinus. Cumque ad eos adueniret multitudo maxima populorum, vt in populos crescerent potiores, cogitarunt templum immunitatis construere, ad quod veniens quilibet saluaretur, & propter tantæ impunitatis asylum ad hoc templum iniuriosi & rei ex omni Italia veniebant: cumque in tanta multitudine non conclusa nullius ordo iudicii seruaretur, statuerunt vrbis ambitum dilatare, vt muro quantumlibet modicum eleuato, qui alias quàm per portam præsumeret introire, mortis sententiæ subiaceret. Primo igitur anno Achaz regis Iudæ XI. Kalend. Maii, Remus & Romulus Romæ vrbis primarium posuerunt, & vsque ad apoditionem muris in circuitu vix erectis, Remus plebiscitum fratris & populi non attendens, vt agilitatem ostenderet, murum inscius insiluit, & scandalo in populo excitato omnis transgressionis iniuriam causabantur: sed Fabius qui erat Dux Romuli eius consilio persuasus Remum morti concione habita, condemnauit, & pastorali rastro distractus: continuo expirauit, anno tertio ab V. condita: cui præuaricatio & fraterna factio causam dedit: de quo poeta Lucanus:

Fraterno primum maduerunt sanguine muri.

De Creatione Senatorum, & militum: & Regibus Romanorum.

CAPVT V.

TVM Romulus centum senes elegit, quorum consilio crescentis vrbis negocia procuraret: & quia senes, dicti fuerunt exinde Senatores: & alii eos Patres vocabant. Post hæc quia bellis indesinentibus à vicinis gentibus tentabantur, elegit mille de his qui clariores in populo habebantur, vt inimicis insultibus militari resisterent apparatu, & quia à millenario inceperunt, tali officio deputati Milites appellantur: cumque tam ipsum quam vrbis populum vxorum inopia minoraret, Sabinis festiuitatem agentibus & vxores & filias ad gaudia deducentibus, in eas insiluit Romulus cum suo pro populo ciuitatis, & iuxta placitum apprehensas iocunda spolia reduxerunt. Tunc omnes principatus Italiæ Sabinorum dedecus proprium reputantes, cœperunt contra Romanorum potentiam dimicare: sed Romulus cum sceleratorum multitudine superauit. Cumque ex vicino Romanis & Sabinis insidiæ pararentur, & Romulus plus quieti quam periculis inhiaret, amicitiam cum Romanorum duce Tito Tatio procurauit, vt in Sabinis ita Romulus cum Tatio conregnaret, & Sabinorum vnus essent populus cum Romanis, & vt Romani sibi agnomen imponerent à Sabinis, & Sabini similiter à Romanis: & quia longa hasta lingua Sabinica Quirita dicitur, Quirites Romulus fuit dictus: à quo & alii Romani Quirites. Hic Romulus sceleratorum manum promissa impunitate collegit, Numitorem auum maternum quem regno restituerat, vt regnum arriperet, interfecit: Amulium fratrem aui extinxit, Remum fratrem parricida occidit: socerum in templo vita priuauit Titum Tatium amicitia fœderatum fallax peremit. Itaque regnum aui, murum fratris, templum soceri, fidem amici sanguine maculauit. Regnauit autem annis XXXVIII. & cum ad quintum paludem, quæ Caprea dicitur, abiisset, quo interitu absumptus fuerit ignoratur. Hic templa & muros vrbis extruxit. post mortem eius Senatores quiuis diebus vsque ad vnum annum rexerunt populum ciuitatis, & iste annus dictus est interregnum: post hunc annum regnauit NVMA POMPILIVS. Iste fuit vir sapiens & in regimine circumspectus, cumque vidisset homines à iustitia aberrare & post vitia euagare cum intellectu, Naturæ inuisibilia præcepisset & intellexisset diuinam essentiam à loco aliquo nõ abesse, docuit homines locum quemlibet proprio Deo regi vt præsentiam numinis metuentes vbique à vitiis abstinerent: quod tamen fuit ad idolatriæ incremẽtum. Exinde enim dicti fuerũt diis orti, diis nemoris, & cetera numina certis spiritualia vocabula habuerunt. Hic prius inuenit monetã & numos à suo nomine appellauit, & expletis in regno quadraginta

Numa Pompilius.

ginta vno annis vitam finiuit. Eius tempore Pythagoras Philosophus celebris habebatur. Post hunc * Tullius Hostilius regnauit annis XXXII. Hic inter reges Romanos fascibus & purpura fuit vsus: & vrbem addito monte Cælio ampliauit. Hic cum domo sua ictu fulminis fuit vstus. Huius tempore Pausanias rex Spartanorum condidit Byzantium ciuitatem, quæ à Constantino Imperat. postea ampliata Constantinopolis fuit dicta. Post hunc regnauit ANCVS MARCIVS annis XXVII. Huius tempore Massilia fuit condita. Post hunc SERVIVS TVLLIVS annis XXIV. Huius tempore Nabuchodonosor cepit Hierusalem & templum incendit. Post hunc regnauit *Tarquinius Superbus* annis XXXV. & fiunt per reges ab vrbe condita anni CC. XLI.

Tullius Hostilius.

10

De creatione Consulum Romanorum. CAPVT VI.

ET cum propter insolentiam Tarquinii Superbi Regis Roman. Senatui populoque Romano regum præeminentia displiceret, Consules elegerunt, qui sua sapientia statum Reipubl. gubernarent: quorum regimen CCCC. XL. tribus annis legitur durasse. Primi Consules fuere Brutus & Collatinus: post hæc Decemuiri constituti. Post hoc Camillus Cos. post hunc Quinctius Dictator: post hunc Papirius; post hunc Manlius & Regulus: post hos P. Cornelius Scipio: post hunc Fabius Maximus Dictator, post hunc L. Æmilius Paulus & P. Varo. post hunc Marius & Cn. Mallius. post hunc Sylla post hunc M. Tullius Cicero post hunc Pompeius & Brutus & Crassus: post hos C. Cæsar solus, Hi singulis annis Reipub. prouiderunt, per annos CCCC. XLIII. & hi omnes insignia aliqua peregerunt, & suis temporibus multa alia sorte varia acciderunt prælia Alexandri temporibus: Scipionum temporibus bella Punica cessauerunt: temporibus Marii Iugurthinum: temporibus M. Tullii Catilinarium, de quo Iuuenalis:

20

Claudius accuset mœchos, Catilina Cethegum.

Res ergo publica CCCCLXIII. annis felici regimine adoleuit, & plurima bella gessit, anno CCCI. ab V. C. potestas Consulum fuit tradita Decemuiris & censu habito inuenta sunt CXVIII. millia, & CCXIX. capita ciuium Romanorum. Anno ab V. C. CCCXLIV. Galli Senones duce Breuio inuaserunt, & totam excepto Capitolio incenderunt, & plurimos trucidantes sex mensibus vastauerunt, & eos qui ad Capitolium confugerunt, obsederunt, eosque fame, peste, desperatione & formidine subiecerunt, & mille libras auri pro quolibet precium statuerunt. Anno ab V. C. CCCC. Philippus filius Amyntæ, pater Alexandri regnum Macedonum est adeptus & XXV. annis regnauit. Tum clarissimus Alexander gurges excidiorum Philippi filius fuit natus, Aristotelis ætate annum XVIII. tunc agebat. Anno ab V. C. CCCCXXVI. Alexander patri Philippo successit in regno.

30

De Annibale & Asdrubale regibus Poenorum, & destructione Seguntiæ & strage Romanorum. CAP. VII.

40

ANNO autem ab V. C. CCCCCXXXIII. à creatione vero Coss. anno CCXCIII. Amilcaris rex Afrorum, qui de genere Annæ sororis Didonis processerat, antiquum dedecus reminiscens filium suum nonum annum ætatis agentem fecit iurare, vt cum primum ad ætatem potentiæ perueniret Romanos pro viribus infestaret nec vnquam pacificus illis esset: qui cum ad ætatis suæ vicesimum peruenisset cœpit Hispanias infestare, & multis cædibus laceratas fere suo imperio subiugauit, & Seguntiam nobilem Hispaniæ ciuitatem, Romani populi, tunc amicam, quæ nunc Medina Celim vulgariter appellatur, in odium Romanorum obsidione diutina coartauit: & tamdiu oppugnationibus lacerauit, vt cogerentur cibos vetitos attentare, quibus fere deficientibus, fame non prælio lacessiti, patres imbelles, mulieres, & paruulos peremerunt, ne vitæ seruati serui fierent, quos libertatis titulus hactenus adornarat. Demum ipsi prælio se dederunt, & plures ex obsessoribus occiderunt, & extincti ab hostibus cum extinctis patribus liberi decesserunt: de quibus Tullius in Paradoxis: *Numquid Segontini parricidæ fuerunt, qui patres suos liberos emori, quam seruos viuere maluerunt.* De hoc & Iuuenalis. Pugna Seguntina, itaque iam euersa montes transgreditur Pyrenæos nouem diebus inter gentes ferocissimas Galliarum labore maximo ad plana Italiæ pertransiuit, multo exercitu circumseptus, cui occurrit Consul Scipio cum exercitu Romanorum. Iste fuit Scipio genitor magni Scipionis: cumque

50

iuxta Ticinum cœpisset exercitus dimicare, pugna inferior, cæsus est fere totus exercitus Romanorum: postea autem Scipio Romam rediens restaurato exercitu infaustis præliis sæpius iteratis cum Annibale est congressus: sed in omnibus inferior est inuentus. primo vt dixi apud Ticinum, secundo apud flumen Ticinum, tertio circa idem, quarto apud fluuium Sarnum: in quo oculum ictu amisit: quinto apud Trasymenũ lacum: sexto apud Cannas Apuliæ vicum, vbi ex Romanis 54. millia ceciderũt, & Varro Cos. cum quinquaginta equitibus Venusium fugiens vix euasit.

Item de victoriis Annibalis & Asdrubalis: deq; victoriis Scipionis. 10

CAPVT VIII.

ANNO ab V.C. IↃ XL. ætatis vero 27. Annibal rex Poenorum in signum victoriarum tres modulos annulorum, quos ex digitis præciderat Romanorum Carthaginem destinauit: Et tunc Roma bellis plurimis intercepta, quinq; principaliter sumpsit bella: vnum in Macedoniam, contra Philippũ; aliud in Sardinia contra Sardos: aliud in Sicilia, in quo Claudius Marcellus obtinuit Syracusam: aliud contra Annibalem, à quo Italia premebatur: aliud contra Asdrubalem fratrem eius, qui illud modicum quod in Hispanias vix euaserat ab Hannibale omnia deuastante, quasi erucæ, bruti, atelabi & locustæ, pestilentia consumebat. Contra quem Coss. exercitum repararunt, & missis fratribus Scipionis cum exercitu Asdrubali aduenerunt. Ille autem, vt erat pertinax, illis occurrens, victus prælio interfecit, cæsis ab exercitu multis millibus Romanorum. Hi autem qui euadere potuerunt, fugerunt ad municipia Romanorum quæ iam in Hispaniis possidebãt. Asdrubal autem in Hispania desidens, vt locusta quod residuum fuerat deuastabat. Ciues autem Romani desperationis voragine iam absorpti de auxilio desperabant, eo quod Roma sic ab Annibale esset pressa, vt potius cedere quam resistere cogitarent. Verum Scipio adolescens 24. natus annos patrem & patruos cupiens vindicare, ab vrbe ad mare meatus subterraneos fecit fodi, per quos Romani improuisis in statione nauium aduenerunt, & de exercitu custodiæ nauium deputato, pluribus interfectis cum apparatu & nauibus in Hispaniam nauigauit, &*applicatis ad littus citerioris Carthaginis eam cepit, & procedẽs contra Asdrubalem, victum strenue effugauit, & vsque ad 80. ciuitates & oppida, aut deditione aut bello Romano dominio acquisiuit: & fere tota Hispania suis victoriis incuruata Romam rediit cum triumpho, vbi ad consulatus apicem eleuatus, continuo disposuit in Africam transfretare, ducens secum exercitum copiosum, vexillis & insigniis gloriosum.

al. applicans.

De destructione Carthaginis per Scipionem. CAP. IX.

CVmq; Carthaginenses vela venientia eminus prospexissent, iocundo occursu demum flebili occurrerunt, putantes Annibalem Romanis domitis cum victoria aduenire, sed re votiua in contrarium accidente, Hãno qui vice Annibalis præerat Africanis, capessere cœpit arma, vt resisteret venienti: sed bello acerrimo interceptus, ipse cum cæsis occubuit interfectus, & prostratis incolis pluribus interfectis, pluribus captiuatis, obsidione Scipio Carthaginem circumclusit. Obsessi autem verentes euersionem Asdrubali nunciarunt vt fratris copiis iungeretur & ambo fierent obsessæ Carthagini in succursum. Asdrubal autem procuratis auxiliis Hispanorum & aliquibus Gallorum cœpit ad Annibalem proficisci, sed à Romano exercitu Annibale ignorante, in Liguria est præuentus: & capite mutilatus. Caput autem eius Romani ferentes ante castra Annibalis proiecerunt. Quod videns Annibal, & Pœnorum cognita tempestate, deliberauit Africæ subuenire, & eiulans & iratus reliquit Italiam, anno XXII. quo eam cœperat obtinere, & nauigans in Carthaginem Scipioni se obtulit improuisus: & bello grauissimo inchoato pars Annibalis est prostrata, cæsis & interfectis fere omnibus qui cum Annibale aduenerant. Annibal autem inter discrimina concertantium vix euasit, & in Bythiniam fugax venit: vbi à Romanorum exercitu iterum impetitus desperatis rebus veneni poculo se necauit. Scipio vero post totam fere Africam subiugatam, imo verius deuastatam, iteratam obsidionem Carthagini reparauit, & eam diutinis sedibus oppugnauit, & tot incursibus lacerauit, vt deposito principatu potius eligeret destrui quam rediuiuis calamitatibus reseruari. Cœpit itaque ciuitatem & solo dirutam adæquauit, & incensam redegit in cinerem & fauillam, habentem à conditione sua DCCXXXVII. annos, & dies XVII. & sic euenit vt non tantum præsentia, sed in ea futura bella deleret, & exinde dictus

Carthago euersa.

ctus fuit Scipio Africanus: Et regno deleto facta est Africa prouincia Romanorum: & bello duplici gloriosus Pœnico videlicet & Hispano Romam reuertitur, de nobilioribus Carthaginis secum ducens: quos libertati donatos in regionem Transtiberim collocauit, & in ciues Romanos à Senatu & populo sunt recepti: quorum progenies adhuc hodie suam originem recognoscunt. Duxit etiam Terentium Comicum qui libertatis adeptæ, suscepto pileo, titulum præferebat. Verùm quia gens Hispana quiescere nescia, rebellionem contra Romanos denuo suscitauit: iterum veniens Scipio Africanus maiora prioribus exterminia restaurauit, & iterata rebellio iterata supplicia degustauit, & cædibus & incursibus sic totam Hispaniam deuastauit, * & cædibus Herculis pro dulce- *f. vt eadem*
10 dine memorarent. Demum cum per omnes Hispaniarum angulos discurreret consumendo in finibus Galliceæ morte propria est consumptus, & ibi sepultus in tumulo, qui adhuc exstat inscriptus: *Tumulus Scipionis*. De laudibus Scipionis Tullius libro de Amicitia eleganter; eum commemorans virum multarum fuisse virtutum, & à C. Lælio Scæuolæ socero multipliciter commendatum: & præcipue in liberalitate & curialitate: in iustitia & pietate in fide amicitiæ & studio Reip. & inter ceteras eius laudes dicit quod Consularis dignitas ei accidit ante tempus, sed reip. pæne sero venit: & quod duas Carthagines inimicas reip. euertisset.

De Pompeio & Iulio Cæsare. CAPVT X.

20

DEMVM cum Pompeius Consulari præminentia fulgeret, nolens Hispania obductis cicatricibus respirare, profectionem in Hispaniam procurauit, & quod euaserat à gladio Scipionis consumens feralitas dissipauit, obtentisque munitionibus & incolis subiugatis Sex. & Pompeium filios cum aliis nobilibus Romanorum præfecit reliquiis Hispanorum. Ipse vero Romam rediens pro obtenta Hispania gloriosus parem non poterat sustinere. vnde & Lucanus:

> *Nec quemquam sufferre potest Cæsarne priorem,*
> *Pompeiusve parem.*

30 Ex aduerso autem C. Iulius Cæsar eius gener, qui ab Ænea per Iuliam familiam descendebat, priorem non poterat tolerare: & hoc discidio Respubl. conturbata variis studiis trahebatur: & quia Pompeius iam Hispaniam subiugarat, cœpit aspirare ad imperium Orientis. Iulius autem cum multis fautoribus abundaret, cœpit Pompeii propositum impedire, & sæculi singulare dominium procurare, sed moderatione aliqua mediante. Iulio Cæsari IIII. prouinciæ fuerunt specialiter adsignatæ videlicet Gallia Transalpina, in qua sunt Mantua & Verona, Brixia, Bergomum atque * Cuma: quæ olim à Gallicis occupatæ Cisalpina Gallia est vocata: nec non & Gallia Comata, quæ à Gallis Gothicis & Vasconibus habitatur. Verior tamen antiquorum historia protestatur, non ab alpibus Cæsaris sed alpibus, quibus Lugdunia & vlterior Gallia separantur, Cisalpinam & Trans- *f. Comū Gallia Cisalpina*
40 alpinam Prouincias esse dictas: & videtur esse probabile, eo quod Cæsar Iulius Gallos & Germanos, & etiam Britones quibus incognitum nomen extiterat, Romanorum tributarios fecit esse: & inde Romam rediens gloriosis acclamationibus est receptus, sed audiens Pōpeio accrescere prospera in partibus Orientis, ipse Tyrrena littora penetrauit, vt Pompeius prospera perturbaret. Cumque Dyrrachium aduenisset, qui iam Pompeii imperio seruiebat, aduentus Pompeii accidit ex aduerso: & cum collatis signis bella mutua efferuerent, Iulius inferior est repertus, vt Paulus Orosius attestatur: qui cum pedis retrograda vestigia ignoraret, ad eam quæ Thessalia dicitur, prouinciam se conuertit: in qua Pompeii potentia specialibus efflorebat: & reparato exercitu cum his qui in Scythiam nauigarant, cum pro Pompeio iterum in campis Emathiis concertauit: sed quia Pom-
50 peius ante ista in Hierusalem templum Domini profanarat: qui hactenus fuerat victor, miserabiliter fuit victus: & inde fugiens in Thessaliam anno XII. ante æram conditam, scilicet nono anno ante regnum Octauiani Augusti reparato exercitu, bellum etiam reparauit, & in hoc exercitu Gothi, Æthiopes, Iudæi, Persæ, Medi, Græci, Armenii, Scythæ, ac reliquæ Orientis gentes in Pompeii auxilium aduenerunt. Cumque ad inuicem discertassent, Gothi ceteris fortius restiterunt: quorum Cæsar virtute & copia conturbatus, fertur fugæ ignominiam cogitasse, nisi noctis subsidium timori prælio succurrisset, & sequenti die metu in inuicem comparcito, exercitus ab inuicem recesserunt. Tunc Cæsar ait: Nec Pompeium scire vincere, nec Cæsarem posse vinci. Nam si Pompeius vicem nosset, hodie cum tam asperimis ratis Cæsarem superasset. Sed paucis diebus postmo-

dum interiectis impatientia cupidæ potestatis bella ciuilia reparauit, & victus Pompeius à solita victoria alienus, & à Thessalia effugatus iuit ad Ptolomæum Dionysium Regem Ægypti auxilium petiturus: sed vt erat versutus timuit: quod si tantum principem liberaret, posset in sui exterminium redundare. Romani enim, quos primo amicitia allexerunt, in seruitutem postmodum redegerunt, & cum Pompeium ad conuiuiũ inuitasset, inter epulas interfecit. Iulius autem Cæsar Pompeii fugam magnanimiter insecutus, regnum adiit Ptolemæi & audiens Ptolemæus, timore sollicitus prætendebat se causa Cæsaris hoc fecisse: & regnum Cæsari promittebat, & ad familiares delicias inuitabat, vt sic Pompeiũ, sic dolo Cæsarem faceret interire. Sed Cæsar oblatæ fidei fœdera recusauit, suspicione calumnians Ptolemæum. Ptolemæus autem intelligi se coniiciens, contra Cæsarem mouit bellum: sed Cæsaris victoria comprehensus, mortem sustinuit: quoniam paratam. Hic Ptolomæus habuit filiam Cleopatram, & filium Ptolemæum. Cleopatra autem patre occiso fratri nupsit, vt regni particeps conregnaret: sed cum Cæsar Alexandriam obsedisset, occcurrit ei fratrem virum moliens defraudare, & per speciem & stuprum regnum sibi & necem fratri à Iulio Cæsare impetrauit. Cæsar autem negociis * Scythiæ ordinatis, & nepotes Pompeii & filiam Pompeii iussit occidi, & Alexãdriæ intrans mare, aura placida venit Romam, & factus est Cos. quartum; vbi aliquandiu demoratus, & statu Reipubl. ordinato in Hispaniam est profectus contra Cn. & Sex. Pompeii filios pugnaturus, & septimo die quam vrbem exierat peruenit Segunthum, Hispaniæ oppidũ, quod nomine mutato dicitur nunc Almanarum, & patet ex eo quia vallis eiusdem oppidi vallis Segunthi ab antiquo nomine nuncupatur: quia si de Segunthia ciuitate vel Medinam Celim, quæ creditur fuisse Segunthia, propter magnitudinem & ædificiorum vestigia quæ apparent, quantumlibet veloci nauigio possibile vix videtur. tamen antiqui libri habent. XVII. die peruenit Segunthum in Hispaniis plurimis cædibus discurrebat, vt dicit Lucanus:

Cleopatra. — *Scitie* — *Segunthus. & Segontia.*

Cæsar in arma furens nullas, nisi sanguine fuso
Gaudet habere vias.

Et Bruto sub eo Massiliam impugnante, cum Iulius Cæsar venisset Ilerdam, qui intus inerant, restiterunt. Petreyus enim Afranius sub Pompeio in Hispania conregnantes, eam armis communibus tuebantur: sed plurimis hybernarum inundationibus pluuiarum Sycoris intumescens latitudine non sueta distulit diu bellum. Vt autem tertia serenitas densitatem nubium effugauit, & fluuius rursus intra fines aluei se recepit, Cæsar amnem classe viminea pertransiuit & dictos duces ad opes finium *montanorum fuga celeri festinantes cursu promtissimo præpediuit: & eosdem cum suis exercitibus vniuersis intra cuiusdam arentis vallis angustias coartauit, vt siti acerbissima tam duces quam exercitus perurgente, vitam propriam abhorrentes, Martem lacessere tentauerunt: vt sitis acerbitatem mortis compendio terminarent. Quod Cæsar intelligens, eis honestam mortem sagaciter deuiauit, suos ab omni conflictu pertinaciter cohibendo, donec hostibus tepescerет iræ feruor, & animis languentib. arma dimitterent, & submissis signis imperio Cæsaris se offerrent. Quo peracto duces miserabiles meruerunt à Cæsare impetrare, ne in partes de cetero traherentur, sed solum essent bellorum ciuilium spectatores; quod etiam in eiusdem Lucani lib. VI. tangitur, vbi dicit:

fontanorũ.

Non Vticæ, Libyæ clades, Hispania ne ...
Flesset,

Inde procedens aduersus filios Pompeii & T. Labienum, & Accium Varum: plurima varia sorte bella gessit. Interim autem infelix Hispania, quidquid principes delirabant, misera plectebatur. Vltimo autem Cæsar cum Pompeianis iuxta Mundam fluu. est congressus & adeo fuit acriter dimicatum vt imminentis mortis præuenire supplicium cogitaret, cum videret exercitum cedere Pompeianis: & qui iam quinquaginta sex annis victor exstiterat, in manus hostium nõ veniret: sed populo suo ad se reuerso pugnam fortius restaurauit, & Sex. fil. Põpeii maior fugiens interfectus: Cneus cum centeno milite vix euasit. T. Labienus & Accius Varus, vita & fugæ subsidio caruerunt. Faustus & Sylla iubente Cæsare trucidantur, semetipsos T. Torquatus & Scipio iugularunt, Cato fautor Pompeii ne Cæsari subiaceret, audita strage apud Vticam se occidit. Munda ciuitas immensa cæde hominum cruentata oppugnante... Quod fuerit Munda ciuitas ignoratur: Ab aliquibus dicitur esse Conimbria quæ à Mundego flu. dicta Munda. postea à Cæsare Conimbria fuit dicta, eo quod incolæ acri pugna ciuitatem Cæsari conniuerunt: vnde & à Conniuentia Conimbria nomen habet, & Mondego dicitur, quasi Mundam

Munda — *Conimbria*

Mundam agens. Alii relationibus inhærentes dicunt Mundam eum fluuium quem nunc dicimus Durationem, & septem publicam esse Mundam: quæ primo dum à septem publicis mulieribus, quæ eam primitus habitarunt: septempublica fuit dicta. Lector eligat quibus credat. Cæsar itaque de bellis ciuilibus quatuor annis in Hispania gestis, Romam rediit. In isto reditu à Senatorib. occidendus: & Hispania flebilis remansit omnium trans eum pedibus conculcata, & variorum præsidum tyrannide lacerata.

Septem publica Vrbs.

f. trāseuntiū

Ioannes Gerundēsis etiam ait Rodericum historicum incipere ab Hercule, vt hic.

Prologus in Historia Hugnorum, Vandalorum, Sueuorum, Alanorum, & Silingorum. Hinc: Prologus in *Historia Ostrogothorum*. Post: Historia Arabum Roderici Ximenes, cuius & hæc esse puto: vt & lib. IX. *Gothicæ Historiæ*, qui vulgo *rerum Hispanicarum Chronicon* inscribuntur: Ex M.S. Cod. antiq. Toletano, in quo hoc ordine hæc leguntur: non vt in editis. Toleti CIↃ.IↃ.LXXXIII.

Andreas Schottus.

PETRI PANTINI DE DIGNITATIBVS ET OFFICIIS REGNI AC DOMVS REGIÆ GOTHORVM.

COMMENTARIVS.

OPERÆPRECIVM nos facturos existimauimus, si Commentarium hunc de dignitatibus, ac Palatinis officiis, aliisque inferioris ordinis muneribus Gothorum contexeremus. Quod videamus rem cognitione non indignam, & plurimum lucis historiis Hispaniæ, & subscriptionibus virorum ex officio Palatino Conciliisque ipsis & legibus allaturam.

DVX.

INTER præcipuas Palatinorum dignitates, Dux apud Gothos semper primum locum obtinuit, vocaturque à Iustiniano spectabilis dignitas; cuius, vt vis nominis ostendit, id potissimum munus erat, vt in prouinciis, bello ducendo gerendoque præficeretur. Vnde Germani ex nobilitate Duces, & ex virtute sumebant, ad illosque in illa prouincia summa rerum deferebatur. Is enim fuit Gothorum mos, Paullo Æmilio teste, lib. I. histor. Franc. in Chereberto, cuiq; vrbi Magistratum dare, qui Dux appellaretur. Eum autem quem Romæ præficiebant, vocabant Præsidem. Hinc Dux Tripolitanæ, & Bizantinæ prouinciæ, & Mauritaniæ, ac Numidiæ, lege final. Cod. de offic. Præfect. Prætor. Sic etiam Dux Roethici apud Vopiscum in Bonoso, & Dux limitis Scythici Illyriciani, Thracii, & Orientalis apud eundem in Aureliano. Ita & Claudius, sub Witterico, Dux Emeritensis; Paullus, sub Wamba, Dux Narbonensis. Patet id ex Cassiodoro libr. 7. in formula Ducatus Rhoetiarum, his verbis. *Ideoque validum te ingenio, ac viribus audientes, per illam indictionem Ducatum tibi credimus Rhoetiarum; vt milites & in pace regas, & cum eis fines nostros solenni alacritate circumeas. Quia non paruam rem tibi respicis fuisse commissam, quando tranquillitas regni nostri tua creditur solicitudine custodiri. Ita tamen, vt milites tibi commissi viuant cum Prouincialibus iure ciuili: nec insolescat animus qui se sentit armatum: quia clypeus ille exercitus nostri quietem debet præstare Romanis.* Et libro primo Cod. de officiis Præfect. Afric. leg. 2. mandat Iustinianus Ducem in Sardinia ordinari, vt gentes barbaricas ab ea, militibus suis arceret, prouinciamque ab omni hostium incursu tueretur illæsam. Habebat etiam Dux cum belli muniis, ciuilem administrationem coniunctam; idque cum ex aliis, tum ex Cassiodoro colligere licet apud quem libr. 4. variarum, Theodoricus Rex Ibæ Duci in hunc modum scribit. *Præsenti tibi auctoritate præcipimus, vt possesiones Narbonensis Ecclesiæ, secundum præcelsæ recordationis Alarici præcepta, à quibuslibet peruasoribus occupa-*

tæ teneatur, æquitatis facias contemplatione restitui. Quoniam versari nolumus in Ecclesiæ dispendio præsumptiones illicitas: dum nostra deceat tempora, sedare confusa. Esto contra talia omnino sollicitus: vt qui es bello clarus, ciuilitate quoque reddaris eximius. Sic & arma tua, Deo iuuante, corroboras, si iustitiam mediocribus seruare contendas. Improbis enim potuisse resistere, non prauales excusare; quando omnes tibi libenter cedunt, quem gloriosum in bellorum certamine cognouerunt. Idem etiam Cassiodorus indicat libro primo Variarum, vbi Theodoricus Rex Seruato Duci Rhetiarum scribens epistola vndecima iubet, vt mancipia, quæ Maniario cuidam à prędonibus ablata ferebantur, sua auctoritate, sine mora curaret restitui. Et libr. 5. epistol. 33. Wilitancho Duci Theodoricus Rex expresse mandat, vt in adulterum, Brandilam, secundum legum præscripta inquirere ne differret. Constat id ipsum ex legum Wisegothorum libro 2. titul. 1. leg. 17. qua cauetur, vt Dux prouinciæ, eos, qui non accepta potestate ausi sunt iudicare, acriter per se, vel per alium coerceat. Et lege sequenti iubetur Episcopus qui honore Sacerdotali fretus, admonitionem iudicis contemnens, pro persona sua assertorem dare distulerit, confestim à iudice negotii, seu à prouinciæ suæ duce, vel Comite compulsus, quinquaginta solidorum damnum excipere. Atque hæc de Ducis officio dicta sufficiant. Post quem in dignitatis ordine Comitis proxime honor sequebatur. Sic Cicero in Lælio de amicitia, loquens de Scipione ait: facile ducem populi R. non comitem diceres.

Comes.

COMES, vt Spartianus est auctor in Adriano, inde fluxit; cum enim Adrianus Senatum in aulam suam transtulisset, receptis Senatorum optimatibus in amicorum cohortem, quæ superiorum Imperatorum temporibus constare solebat ex equestri ordine, non Senatorio, ita domesticum quemdam Senatum penes se habere cœpit: qui quoniam is continuatis pene delectaretur peregrinationibus, Comitatus Cæsaris dici cœptus est; & ipsi amici, Comites: eorum consiliis, atque ope in bello & pace vsus. Inde Comites largitionum, rerum priuatarum, & ceteri, dicti sunt. Et non solum ii qui personam principis sequebantur, & officia in aula exercebant Comites dicti sunt; ceterum & alii ita appellati, qui ad administrandas, vel regendas prouincias & Respublicas mittebantur, & ad regni limites custodiendos; qui Comites rei militaris dicuntur; qualis fuit Ristanus domesticorum Comes, qui ad Gallos missus fuit, vt refert Gregorius Turneb. libro 2. histor. capite 10. Vnde Verus Imperator, vt Iulius Capitolinus est auctor in Vero, confecto bello, Regna Regibus, prouincias vero Comitibus suis dedit regendas. Extat in iure titulus de Comitibus, qui prouincias regunt libro 11. C. titul. 14. Illud animaduersione dignum, quod antiquitus creabantur Comites annulo tradito cum adamantis gemma: apud Hispanos vero aliter, offa in aquam iniecta, inuitatus à Rege comedebat, populo ter acclamante, *Dua del Conde.* Non abs re erit ponere quod à Cornelio Frontone grammatico dicitur de Comite: *Comes iter facit; Assecla sequitur potentiorem; Sodalis adolescentiæ nomen est; Cliens implorat opem & fidem. Ita Comes tutus; Assecla officiosus; Sodalis amicus; Cliens submissus.* De Comitibus etiam in prima Part. Regis Alfonsi titu. primo leg. vndecima. cautum, nomenque deductum video, & à D. Thoma 1. de regimine Principum. Et sicut Ducis in bello, sic Comitis potissimum in pace, ciuilique administratione elucebat officium, (erat enim maior dignitas Ducatus, quam Comitatus, & ideo ex Comitatu fit erectio in Ducatum, pro magno munere, sicuti ex Duce in Regem:) quorum tamen neutri ita adstringebatur, quin vtrunque simul cum res ferret, per se vel per alios administraret. Prioris apud Cassiodorum libro septimo in formula Comitiuæ Gothorum per singulas prouincias, illustre extat exemplum, ad hunc modum. *Cum Deo iuuante sciamus Gothos vobiscum habitare permixtos; ne qua inter consortes, vt assolet, indisciplinatio nasceretur, necessarium duximus illum sublimem virum, bonis nobis moribus hactenus comprobatum, ad vos Comitem destinare. Qui secundum edicta nostra inter duos Gothos litem debeat amputare. Si quod etiam inter Gothum & Romanum, natum fuerit fortasse negotium, adhibito sibi prudente Romano, certamen possit æquabili ratione distinguere. Libro etiam legum Wisegothorum, & titulo secundo leg. duodecima ita cauetur. Nullus iudex caussam audire præsumat, quæ legibus non continetur; sed Comes ciuitatis, vel iudex, aut per se, aut per executorem suum conspectui Principis vtrasque præsentare partes procuret, quo facilius & res finem accipiat, & potestatis Regiæ discretione tractetur, quatenus exortum negotium legibus inseratur.* Lege etiam decimaquarta libro & titulo iisdem, ostenditur, Comitem per commissoriam, aliis iudicibus, quos sub se habebat, iudicandi suas vices posse concedere. Quorum iudicum tanta erat auctoritas, vt querelantis aduersarium (ea sunt legis verba) admonitione vnius epistolæ vel sigilli, ad iudicium venire posset compellere, grauesque

multas

mulctas, id facere per negligentiam, aut contemptum differentibus, inferre. Liquet id ex leg. decima octaua libro & titulo citatis. Si vero iudex in officio suo, per negligentiam, aut quod munere corruptus esset, cessasse deprehenderetur, à Comite ciuitatis acerbissime castigabatur. Habes exempla libro tertio legum Wisegothorum titulo quarto leg. decima septima. Quod si Comitem à ciuitate sua abesse contingat, relinquebat suo loco PRÆPOSITVM, qui si quid grauius, quod ad Comitis relationem, iurisdictionéue pertinet, emersisset, id Comiti statim per litteras indicabat; vt liquet ex leg. quinta titulo secundo libro nono legum Wisegoth. Atque hic ni fallor est, qui libro secundo legum Wisegothor. titul. primo leg. vigesim. tertia. VICARIVS COMITIS appellatur; qui absente eo, vice eius fungebatur; à quo, si forte quis eum suspectum habuisset, licebat apud Principis audientiam, alium iudicem appellare. Atque inter hanc ciuilem administrationem, bellica etiam munia procurabat. Habebat enim Comes, præsertim, qui ciuitati, aut portui, siue alii loco, cui ab hoste periculum timeri posset, præficeretur, sub se milites, quibus ad subita belli semper paratus occurreret, videretque ne quid Respubl. detrimenti caperet. Quod ex Cassiodoro libro sexto formula Comitiuæ disces. *Militum*, inquit, *numerus tibi nostris seruit expensis. Redderis inter arma geniatus: processio tua, procinctualis ornatus est: exercitu vteris pacato; nec pericula belli subis, & armorum pompa decoraris. Verum inter hæc, ciuilem cogita disciplinam: non permittas milites esse possessoribus insolentes. Et infra: Pro securitate se omnium cognoscat electum, qui se gloriatur habere armatum. Et formula Comitiuæ Neapolitanæ: Prætoria tua officia replent; militum turba custodit. Sed tot testes pateris, quot te agmina circundare cognoscis. Præterea littora vsque ad præfinitum locum data missione custodis. Et apud eundem libro primo. Theodoricus Rex Asio Comiti iniungit, vt militem necessariis armis instruat. Illustris,* (inquit) *sublimitas tua Solonitanis militibus, vt cuique se expediendi facultas obtulerit, pro nostra missione arma necessaria procurabit.*

Præpositum Comitis.

Porro tantam in rei militaris administratione auctoritatem obtinebat, vt cum in caussis ciuilibus ei VICARIVS PRINCIPIS (eum intellige, qui principis vice fungitur) præferretur; in bellicis negotiis hic eidem anteponeretur. Cod. libro primo titulo trigesimo octauo leg. prima. & hactenus quidem breuiter de Comitis officio in genere egimus. Nam alia multa eidem incubuisse munera, ex nominum, quæ ei adiunguntur, varietate, facile cognoscitur. Fuit enim Comitis tam generalis appellatio, vt quicunque à Principe insigni alicui officio præficeretur, ab eo fere Comes nuncuparetur. Idque ex Cassiodoro, Ammiano Marcellino, Eutropio, aliisque posterioris æui, atque inclinatæ iam, prostratæque Reipublicæ Romanæ scriptoribus, aperte est cognoscere. Quos omnes, ne prolixus sim, missos faciens, eas duntaxat Comitum species recensebo, quas à Gothis nostris, hoc est qui in Hispania rerum potiti sunt, vsurpatas inuenio: vbi tamen prius illud adiecero, quod Carolus Magnus decreuit leg. secunda Regum Franc. cap. 6. de Comitum studio & diligentia pro vtilitate Ecclesiarum conseruanda; quod vtinam nostris temporibus Galli prospicerent, vt ad meliorem mentem, diabolica fraude decepti redirent. *Vobis*, (inquit) *Comitibus dicimus, vosque commonemus, quia ad vestrum ministerium maxime pertinet, vt reuerentiam & honorem sanctæ Dei Ecclesiæ exhibeatis, & cum Episcopis vestris concorditer viuatis, & eis adiutorium ad suum ministerium peragendum præbeatis, & vt vos ipsi in ministeriis vestris pacem & iustitiam faciatis, & quæ nostra auctoritas publice fieri decernit, vt in vestris ministeriis studiose perficiantur studeatis. Proinde monemus vestram fidelitatem, vt memores sitis fidei nobis promissæ, & in parte ministerii vestri vobis commissi, in pace scilicet & iustitia facienda, vosmetipsos coram Deo, & coram hominibus tales exhibeatis, vt & nostri veri adiutores, & populi conseruatores iuste dici & vocari possitis; & nulla qualibet causa, aut munerum acceptio, aut amicitia cuiuslibet, vel odium, aut timor, vel gratia, ab statu rectitudinis vos deuiare compellat, quin inter proximum, & proximum semper iuste iudicetis. Pupillorum vero & viduarum & ceterorum pauperum adiutores ac defensores, & sanctæ Dei Ecclesiæ vel seruorum illius honoratores, iuxta vestram possibilitatem sitis. Illos quoque qui temeritate, & violentia in furto & latrocinio, siue rapinis communem pacem populi perturbare moliuntur, vestro studio & correctione, sicut decet, compescite. Et si aliqua persona, in aliquo vobis impedimento fuerit, quin ea, quæ dicimus facere non valeatis, nobis ad tempus illud notum fiat; vt vestra auctoritate adiuti, ministerium vestrum digne adimplere possitis.* Nunc igitur, vt ad institutum redeamus, primo loco se offert COMES SANCIARVM: cuius in

Vicarius Principis.

Concilio Toletano non obſcura fit mentio. Subſcribunt enim ibi Wadamirus Comes Scanciarum & Dux: Reccaredus Comes Scanciarum & Dux: Egica Comes Scanciarum & Dux: Sumefredus Comes Scanciarum: Adeliubus Comes Scanciarum: Salamirus Comes Scanciarum. Agnoſcitur & Scanciarum Comes in priuilegio quodam Complutenſi antiquiſſimo. Hunc nonnulli poculis, alii vniuerſis epulis Regis præfectum fuiſſe contendunt. Hodie vulgari Hiſpanorum lingua, Scanciar, eſt bibere. Apud Adonem Viennenſem inuenio ſolitos inſtitui ſeu creari Duces per impoſitionem cauſiæ ſeu pilei aurei Ducalis, vnionibus ornati: Marchionis tradito annulo, in quo eſt pyropus, ſeu rubinus, qui quidem eſt ſpecies Carbunculi: Comites ea ratione, qua ſupra diximus: Vicecomites virgula deaurata: Barones vexillo decurtato, ſeu labro. 10

Theſaurorũ Comes

THESAVRORVM COMES is fuit qui dicta lege vnica, & leg. finali. C. de ſuſcept. lib. 10. Comes aerarii appellatur, Theſauris videlicet Regis præpoſitus. Concil. 13. Tolet. Iſidorus Comes Theſaurorum ſubſcribit.

Comes Patrimonii.

COMES PATRIMONII, qui Regis Patrimonium, poſſeſſiones, menſamque procurabat. Vnde & Procurator à Lampridio dictus in Commodo. Meminit de hoc Caſſiodorus libro primo variarum & 4. & 6. ad Iulianum Comitem ſcribente Theodorico. Habes de eo titulum in Codice cum inſcriptione de officio Comitis Sacri Patrimonii, cui à Principe facultas conceſſa fuit, pro ſubleuandis, non pro premendis priuatorum fortunis, vt habet Caſſiodorus libro octauo. Hic ad munus rectius exequendum milites ſub ſe habebat, vt oſtendit idem eodem loco. Videtur & Regiis epulis ordinandis curam adhibuiſſe. Nam & Caſſiodorus ibidem ſic ſcribit: *Nam & ſi epulas noſtras ſolicita ordinatione diſponas, non ſolum noſtro palatio clarus, ſed & gentibus neceſſe eſt reddaris eximius.* Subſcribunt in Concilio decimo tertio Toletano. Vitulus Comes Patrimonii & Toletano decimo octauo. Vitulus vir illuſtris, Comes Patrimonii & Dux. 20

Comes ciuitatis Toletanæ.

Eſt etiam in Concilio decimo tertio Toletano. Waldericus COMES CIVITATIS TOLETANÆ. Is etiam vocatur Rector rerum publicarum: vt in Conc. Hiſpal. 2. dicitur de Siſiſclo Rectore Rerumpub. Et apud Caſſiod. lib. 7. Comitiuæ Romanæ formulæ, & Comitiuæ Rauennatis: formula etiam Comitiuæ diuerſarum ciuitatum; & libro nono. Comes Siracuſanæ ciuitatis. Horum Comitum, vt ſupra monſtrauimus, vtque Caſſiodor. libro ſeptimo variarum oſtendit, id officium erat, ciues vrbanos æquitate regere, & publicarum ordinationum iuſſiones conſtanter adimplere. Rodericus Bibarius, hoc eſt, Dominus à Mauris honoris cauſa appellatus, fuit Comes Toletanus. Et in regno Luſitaniæ hodie Comites multi nominantur ex ciuitatibus Regiis, in quibus antiquitus ius exercebant. Quam conſuetudinem Galli obſeruarunt. A Romanis prouinciæ Comitibus diſtinctæ erant. Vide titul. de Comitibus qui prouincias regunt libro 11. Cod. titul. 14. Quis vero fuerit Comes vrbis Romæ, & quod eius officium, altioris indaginis eſt. 30

Comes Notariorum.

COMES NOTARIORVM is erat, qui Notariis, id eſt, à Principis ſecretis tabulis præficiebatur. Quod intelligi videtur ex Caſſiodoro libro ſexto in formula Notariorum, his verbis: *Regis conſilium ſolos decet ſcire grauiſſimos; mutari debent armaria quæ continent monumenta chartarum: vt quando ab ipſis aliqua inſtructio, quæritur, tunc loquantur: Totum autem diſſimulare debent quaſi neſciant ſcientes.* Probatur etiam ex libro Cod. duodecimo titul. de Primicerio Notariorum, vbi expreſſe hoc verbum pro ſecretariis Principis vſurpatur. Non diſſimilis dignitas fuit eius quem poſterior ætas etiam Cancellarium appellat; idque in Caſſiodoro videre eſt, qui ex perſona Regis libro vndecimo ita ad Cancellarium ſcribit. *Conſiſtorii noſtri decreta fideli integritate cuſtodias: per te præſentandus accedat: per te noſtris auribus deſiderium ſupplicis innoteſcat: iuſſa noſtra ſine ſtudio venalitatis expedias*, & alia. Quamuis hodie in Regnis Hiſpaniæ & Galliæ diſſimilis huius muneris eſt functio: etiamſi pro ſcriba vſurpetur in conſtitutionibus Caroli Magni, & Lotharii. Concil. 13. Toletan. ſubſcribitur à Notario Exila: Comes Notariorum. In notitia prouinciarum aliquoties fit mentio Primicerii Notariorum; qui & Notariorum Decanus, & Protoſcribarius. Et in Romana curia is erat, qui diem datus adiiciebat diplomatibus pontificalibus. 40 50

Comes Spathariorum.

COMES SPATHARIORVM, Cuſtodum corporis Regii præfectus. Hunc & Protoſpatharium appellatum fuiſſe exiſtimo. Cuius meminere Conſtantinus Hermenopolitanus libro decimo & Zonaras annal. 3. à *Spatha*, qua voce Apuleius pro gladio maiore ac latiore vtitur: nam minorem breuioremque *Semiſpatham* Vegetius in libro de re militari appellari teſtis eſt. Vtitur hac voce etiam Spartianus in Adriano & Trebellius

bellius Pollio in epistola Claudii ad Brocum, *tecta sunt*, (inquit) *flumina scutis, spathis & lanceolis*. & legum Wisegothorum lib. nono titul. secundo. vltim. decernitur, *vt Dux, Comes atque Gardingus, aliique quos secum ducunt in bellum, partim sint Zauis* (extat ea vox etiam in Macropolis Mauricii cuiusdam, qui de Romana militia Græce scripsit) *& loricis muniti; partim scutis, spathis, seramis, lanceis sagittisque sint instructi*. De Spatha scribit Isidorus libro Originum decimo septimo capit. sexto *dici à passione, nam* πάθειν *pati est, eo quod scindat, & dilaceret: vel ex eo quod sit spatiosa, & ampla latiorque*. Spathariorum vero dignitatem maximi honoris fuisse ex eo constat, quod multos Duces ac Comites hanc gessisse inueniamus. Sic in Concilio decimo tertio Toletano Guilingus Spatharius, & Comes: Trasericus Spatharius, & Comes: Altericus Spatharius, & Comes Sisimirus Spatharius Comes, & Dux, subscribunt. Quoniam vero in *Spatharii* mentionem incidimus Iulianum Roderici Regis Spatharium, Ducem Tingitaniæ, non Spartarium fuisse existimo, hoc est, Carthaginensis ciuitatis Comitem, ex eo non fuisse appellatum quod regio illa, vt ex Plinio atque aliis constat, sparti multitudine abundet. Neque enim dubito quin Spartarius vocis similitudine dicatur, qui Spatharius & Comes dicendus erat. Spatharii definitionem ita Cedrenus extulit σπαθάριος ὁ σωματοφύλαξ ἐστιν iisdem nimirum verbis, quibus eius vocis notionem supra explicaui-mus. Quanquam alii secus de hoc eiusque officio sentiant. Scribunt Neoterici *Spatha*, antiqui sine h. efferebant, scribebantque.

Comes Cubiculi.

COMES CVBICVLI, seu Comes Cubiculariorum est, eorum qui cubiculi Regii curam gerunt, præpositus: hunc Xiphilinus πραιπόσιτον appellat. Cubiculariorum mentio est, leg. 63. de legat. 3. & leg. 203. ff. de verborum significationibus. Quanquam ibi pro seruis tantum cæteris conditione potioribus accipiuntur: hic vero ingenui sunt, & insignem adiunctam dignitatem habent. Quæ dignitas hodieque in Regum aulis durat, *Camareros* vulgo vocamus Concil. decimo tertio Toletano. Argemirus Comes Cubiculi subscribit & Atulfus Comes cubiculariorum. *Cubicularius* à Grammaticis, vt ex Sosipatro constat, dicitur Custos cubiculi: *Cubicularis* vero lectus, cubiculo aptus. Isidorus lib. Origin. 15. cap. 3. *Cubiculum quod eo cubemus, ibique dormientes requiescamus: Cubile vero locus cubandi.*

Comes Stabuli.

COMES STABVLI, qui equorum principis curam gerebat, dicitur etiam Magister equitum. Hic ex Aimonio Monacho libro tertio capit. vigesimo videtur esse quem vulgo *Conestabilem* appellamus: eius hæc sunt verba. *Leudegesilius Regalium præpositus equorum, quem vulgo Conestabilem vocant*. Sic & Regino Monachus annal. libro tertio *eodem anno* (inquit) *Burchardum Comitem stabuli sui* (*quod corrupte Constabulum appellamus*,) *cum classe misit Corsicam. In eum omnem belli curam Princeps reiiciebat*. Eruditiores vero, quique harum rerum inquisitioni plus operæ impendunt, eum vere hoc nomine censeri putant, qui apud nos *Cauallerizo maior* appellatur. Vtut est dignitatem hanc maximo olim in pretio fuisse, satis vnus Ammianus Marcellinus ostendit, de Valentiniano loquens, qui Valentem stabulo cum tribunatus dignitate præfecit. Hunc superioribus temporibus πρωτοστράτορα Græci dixerunt: vt Zonaras clare libro annal. tertio asserit his verbis. *Theophilus igitur Basilio delectatus* (*erat enim formosus, procerus, & manu promptus, agilisque, ac promissum capillum, eumque crispum alens*) *suis equisonibus ipsum præfecit. Quod muneris, qui administrat, communiter protostratora appellamus*. Et Cedrenus: *Michaelisque, qui ante ipsum fuerat, equisonum præfectus primus, quem protostratora nuncupant*. In Concilio decimo tertio Toletano. Gisclamandus Comes stabuli subscripsit. Alii vero dicunt Comitem sacri stabuli dici, qui curam palatii habebat, & scholarum, armorum, & domus Regiæ cum administratione & sine administratione Prouinciarum, vt constat. libro primo de Comitibus & tribus schol. libro duodecimo titulo vndecimo, habereque in vna dignitate curam militiæ & domus. Verum cum Comites sacri stabuli grauioribus erant intenti negotiis, curam stabuli alii demandatam fuisse, atque ita vnam dignitatem in duas diuisam, atque partitam. Apud Castellæ Reges dignitas est insignis, sine administratione tamen, ac titulo tenus. Primus Comes stabuli fuit Alphonsus Marchio Villenæ filius Infantis Aragoniæ Petri; cui successit Petrus Comes Trastamaræ: tempore Regis Henrici tertii. Tertio tradita Roderico Daualos viro insigni, & claro homini; qui à Ioanne secundo Henrici filio proditionis falso damnatus, bonisque eius in sectionem datis, sequens Henricanas partes, exul Valentiæ diem extremum clausit. Cui successit Aluarus Luna, infelicior, cuius vitæ tristis exitus, infamauit aulæ opulentiam, & Regum intimam consuetudinem.

Comes exercitus.

COMES EXERCITVS, qui lib. 1. Cod. de officio Vicarii, & l. Nemo. C. de Assessoribus, Comes militum & Comes rei militaris appellatur, vniuersis legionibus, castrisque præficiebatur, habebatque absolutum in milites imperium. Hoc ipsum munus exercebat apud Romanos Tribunus militum; videlicet vt militem dicto audientem haberet, ad exercitationes deduceret, & in stationes & hyberna mitteret; clandestina cum hostibus colloquia vetaret, nouarum rerum auctores supplicio afficeret, pabulationes, frumentationesque curaret, militi ne arma, stipendia, cibaria, commeatusque deessent, prouideret; breuiter summæ in exercitu rerum præesset. De hoc Consule Cassiodorum libro septimo, formula Comitiuæ Principis militum. Hic apud Gothos alio vocabulo Præpositus hostis, ni fallor, appellatur. Idque colligi ex leg. sexta titul. secund. libri noni legum Wisegot. videtur: vbi vtraque appellatio, vni eidemque tribuitur. Verba legis hæc sunt: *Quod si contigerit vt ipse Comes ciuitatis, aut Annonarius, per negligentiam suam non habens, aut forsitan nolens, annonas eorum dare dissimulet, Comiti exercitus sui querelam deponat, quod annonas eorum dispensatores tradere noluerint: & tunc ille Præpositus hostis hominem ad nos mittere non moretur.* Atque hæc sunt quæ de Comitum varia appellatione, officiisque à Gothis in Hispania regnantibus vsurpari solitis, in tanta Gothicarum rerum obscuritate, ex Consiliis, legibus, priuilegiis, aliisque veteribus monumentis elicere potui. Vir quidam doctissimus Comitem *Sacrarum reliquiarum* apud Gothos fuisse existimabat, forte quia legerat apud Cassiodorum aut alios, *Comes sacrarum*. Ego vero & apud Cassiodorum, & Iustinianum *Comes sacrarum* lego, id est largitionum: cuius præcipuum officium erat. Vt princeps per eum suam liberalitatem, & magnificentiam exerceret; indulgentias daret; & militibus stipendia, & donatiua populo Kalendis Ianuariis, nomine principis elargiretur. Et hic vtpote Augustalis habebat sub se iudicem Sacrarum largitionum, & Prouinciarum ceterarum largitionum Comites: vt erat Comes sacrarum largitionum per Illyricum, per Orientem, & Comites etiam Commerciorum per Orientem, Ægyptum, Mysiam demum, & alias prouincias. Hunc donis præsidere Regalibus Cassiodorus ait libro sexto Variarum capite septimo. *Huius*, inquit, *actus, innocens pietatis officium, illud semper ingerere, vnde se fama Principis possit augere. Nihil per hunc districtum geritur: nihil seuerum, forte censetur; sed tunc obsequitur, quando Principi vota funduntur. Per hunc Princeps supplicum fortunas erigit, Kalendis Ianuariis dona largitur: monetam hic Regii vultus figura consignat: Iudices Prouinciarum sub sua potestate coercet. Negotiatores subiectos habet: vestis sacræ curam gerit; salis commercium huic deputatur, denique quidquid in vestibus, quidquid in ære, quidquid in argento, quidquid in gemmis pretiosum est, huius ordinationibus obsecundat.* Hactenus Cassiodorus. Hæc vero loquutio aliquot in locis apud posterioris æui scriptores occurrit, vt apud Cassiodorum libro sexto. Cypriano Comiti sacrarum Theodoricus Rex: apud Ammianum lib. 15. & alibi *Comes priuatarum*.

Procer.

PROCER. In Concil. Toletan. octauo subscribit Dabila Comes & Procer, & Euredus, Comes & Procer, & Frolla Comes & Procer. Vnde constat quod Procer sit nomen dignitatis. Isidorus libro Etymolog. 9. capit. 4. [*Proceres sunt Principes ciuium vel ciuitatis: quasi procedes, quod ante omnes honore præcedant. Vnde capita trabium, quæ eminent extra parietes proces dicuntur, eo quod primo procedant.*] Lege *Proceres* ex Seruio in illud Virgilii Æneidos. 10.

Tot lecti Proceres terdenis nauibus ibant.

Proceres etiam *Magnates* vocantur Concil. Toletan. vndecim. capit. quinto & *Primates Palatii*, & generosæ personæ. Erat autem sola dignitas sine administratione iurisdictionis.

Gardingus.

Ducis & Comitis dignitati GARDINGVS ordine subiungitur. Erantque hi tres apud Gothos maioris loci personæ, vt patet ex leg. Wisegoth. libro nono titulo secundo leg. vltima. vbi ita habes. *Si maioris loci persona fuerit, id est, Dux, Comes, siue etiam Gardingus.* Et infra leg. eadem, atque alibi sæpe, hi tres seu eminentiores coniunguntur. *& ideo*, inquit lex: *id de cetero speciali decreto decernimus, vt quisquis ille est, siue sit Dux, siue Comes, atque Gardingus.* Gardingi in libr. leg. Wisegoth. non semel fit mentio: verum ita obscure, vt quod ipsius munus fuerit liquide scire nequeamus: illud tantum coniectura consequi licet, cum maioris loci persona dicatur, vnum ex præstantioribus Palatinorum habuisse officiis. Quod etiam ex legum Wisegothorum libro secundo titulo primo leg. prima non male colligitur, vbi cum Sacerdotibus Dei, senioribusque palatii præsentes in ordinatione legum Gardingi fuisse commemorantur.

Maioris præstantiorisque loci personis (qui nunc Magnates, nunc *Primates Palatii*

palatii appellantur) breuiter, vt res tulit decursis, restat vt ad inferiores deueniamus. Inter quas TIVPHADVS primum sibi ordinem vindicabat, quique ei suberant Millenarii, Quingentenarii, Cẽtenarii, Decani, exercitus etiam compulsores, Annonarii, defensores, pacis Assertores, Numerarii, Villici, Saiones. *Tuiphadum*, Germanorum lingua quæ Gothicæ multum vicina est, altum significat, *Tieph* enim rem altam dici cõtendunt. Quidquid est, illud constat, vnam ex primis post ducis, Comitis, atque Gardingi dignitatem fuisse, ciuilemque administrationem habuisse, vt patet ex leg. 23. & 26. titu. 1. lib. 2. legum Wisegoth, & libr. 4. titu. 5. leg. 6. Huic in omni criminalium negotiorum genere iudicandi licentia concessa erat, præterquam in his criminibus quæ legum sententiam aperte condemnant, quibus qui obnoxii reperiebantur, eos non iudicare amplius, sed vt iam à lege præiudicatos, condemnatosque debitis pœnis subiicere cogebantur. Ita enim accipio legem. 15. titu. 1. lib. 2. legum Wisegoth. Quæ habet hoc modo. *Cum in ceteris negotiis criminalium caussarum Tiuphadis iudicandi licentia concessa fuit, criminosos à legum sententiis iudicare non audeant, sed debitam in eis, vt competit, censuram exerceant.* Hi si quando siue ad bellum, siue alio auocarentur, vices suas aliis committere poterant. Sequitur enim in d cta lege: *Qui Tiuphadi tales eligant, quibus vicißitudines suas audiendas iniungant, vt ipsis absentibus, illi caussas, & temperate discutiant, & iuste discernant.* Huius in bello proxima auctoritas ad Comitis exercitus dignitatem erat, cum quo simul de rebus arduis consultabat: cuius consilio militi in hostem pugnandi facultas dabatur, & adimebatur; denique cum hoc de summa rerum exercitus deliberabat. Hic si quem de TIVPHADIA sua (sic copiæ militum quibus præerat vocabantur) donis forte corruptus de expeditione domum redire permiserat, aut domo in expeditionem proficisci non coegerat, acerbis pœnis multabatur. Vt constat ex l. 1. titu. 2. lib. 9. legum Wisegoth. *Si Tiuphadus* (inquit) *ab aliquo de Tiuphadia sua fuerit beneficio corruptus, vt eum ad domum suam redire permitteret, quod acceperat in nouecuplum reddat Comiti ciuitatis, in cuius est territorio constitutus. Et si ab eo nullam mercedem acceperit, sed sic eum dum sanus est, domum dimiserit, vel de domo in exercitum iure non compulerit, reddat solidos 20.*

Tiuphadum.

MILLENARII erant, qui mille sub se milites habebant. Horum meminit lex 26. tit. 2. lib. 2. legum Wisegot. Isidorus lib. 9. Etymol. ca. 3. *Sunt, qui mille præsunt militibus, quos nos Millenarios appellamus.*

Millenarii.

QVINGENTENARII qui quingentis militibus præerant. Hi si quem etiam de suis, propter munus aliquod, ab hoste domum redire cõsensissent, aut in hostem domo proficisci non coegissent, quod acceperant nouecuplũ etiam Comiti ciuitatis, cuius territorio suberãt, reddere tenebantur. Si vero nullo accepto munere id fecissent, XV. solidos inter milites suos diuidendos reddebant. Id cautum est lege prima, tit. 2. lib. 9. leg. Wisegot. Horum etiam meminit lex 26. tit. 1. lib. 2.

Quingentenarii.

CENTENARII, teste Vegetio libr. 2. cap. 13. dicti sunt, quos antiqui *Centuriones* vocabant, centum videlicet militibus præfectos. Ab Isidoro id animaduersum est libro nono Etymolog. capit. tertio. *Centuriones* (inquit) *dicti, eo quod centum præsunt militibus: sicut Quinquagenarii, qui sunt in capite quinquaginta militum: & Decani ab eo, quod militibus decem præficiuntur.* Hi si centenam (sic iis temporibus loquebantur) suam deserentes, domum ab hostibus refugissent, capitis plectebantur. Si vero vel ad sacra altaria, vel ad Episcopum confugissent, trecentos solidos exsoluebant Comiti ciuitatis, in cuius erant territorio constituti: neque postea inter centenarios, sed Decanos tantum habebantur. Quod si ipsi ob beneficium forte acceptum, aliquem de centena sua domum ab exercitu redire, aut domi manere, neque in hostem proficisci passi fuissent, nouecuplum acceptũ suo Comiti ciuitatis reddebant. Quod si ob nullum munus acceptum, id permisissent, decem solidos Comiti ciuitatis dabant. Habes hæc omnia fuse in lege 3. titul. 2. libro nono. Centenariorum meminit etiam Concil. Arelatense sub Carolo magno: his verbis: *Ne Comites, vel Vicarii, seu Iudices, vel Centenarii, sub mala occasione, vel ingenio res pauperum emant.*

Centenarii.

DECANI, quos Varro, Suetonius, aliique probati auctores *Decuriones* appellant, decem militibus imperabant. Hi si relicta decania, ab hoste domum recessissent; aut quum sani essent, domo exire in expeditionem detrectassent, decem solidos Comiti ciuitatis dare cogebantur. Quod si aliqua mercede, à superiore suo impetrassent, quinq; tantum solidos luebant, vt ostendit lex quarta eiusdem tituli & libri. Vbi amplius additur. *Quod si aliquis, qui in Tiuphadia sua fuerat numeratus, sine permissu Tiuphadi sui, vel Quingentenarii, aut Centenarii, vel Decani sui, de hoste ad domum*

Decani.

suam

suam refugerit, aut de domo sua in hostem proficisci noluerit, in conuentu mercantium publice centena flagella suscipiat; & reddat solidos decem.

Exercitus Compulsores. Et quandoquidem in locum de Gothica militia incidimus, erant apud eos, qui dicebantur EXERCITVS COMPVLSORES; nempe qui Gothos in hostem exire compellerent: vt habetur in leg.2.tit.2.lib.9. Hi multis in locis SERVI DOMINICI appellantur; forte quod erant serui, qui regalibus seruitiis mancipabantur. Quorum tanta erat auctoritas, vt Palatinis officiis honorarentur, & testandi sicut cæteri potestatem haberent. Testatur id lex.4.tit.4.lib.2.legum Wisegot. Hi si quid ab iis, qui in exercitum compellebantur, sine ipsorum voluntate abstulissent, vndecuplum restituere cogebantur, & quinquaginta insuper flagellis multari.leg.2.tit.2.libr.9. 10

Annonarii. Ad exercitus robur conseruandum in primis pertinet, ne annonæ laboret inopia; ob idque prouida Gothorum cura cautum est, vt per singulas ciuitates, atque castella, crearentur, qui militibus eam sine fraude exhiberēt; ii nunc ANNONARII, nunc dispensatores annonæ, nunc erogatores annonæ in Gothorum legibus dicuntur. Videtur & Comes ciuitatis huius rei curam gessisse, vt patet ex leg.7.titu.2.lib.9.leg. Wisegoth. Vbi cauetur, si contingat, vt ipse Comes ciuitatis, aut Annonarius, per negligentiam suam non habens, aut forsitan nolens, annonas dare militibus dissimularet, apud Comitem exercitus conquerantur: qui eos in quantum temporis subtraxerunt consuetas annonas, in quadruplum de propriis facultatibus restituere cogeret. Consistit autem proprie annona in frumento, oleo, vino, sale, carne. Solebat autem in militia Romana annona militibus pro stipendio 20 per singulos dies distribui expeditionis tempore, veluti buxellatus panis, quem *bis coctum* vocamus duobus diebus; ac panis alius tertio; vno die vinum, alio acetum; vno die lardum; caro veruecina biduo, ex commeatu publico. Cui annonæ interdum pecuniæ erogatio accedebat, & vestitus, & alia id genus militibus necessaria. Quando annona loco pecuniæ in solutionem militibus dabatur, dicebatur *stellatura*, quia per tesseras stellatas species alias, pro annona accipiebatur: vt adnotauit Wolffgāgus Lazius lib.12. Comment. Reipubl. Romanæ capit. vltim. Hæc annona quæ per capita singulis diebus

Salarium. militibus dabatur, *panes ciuiles*, quandoque *annona ciuilis* dicitur, & *salarium*. Qui annonarias species exhibebant opinatores dicebantur, vt constat ex lege opinatoribus libr. 12. C. titu.29. interdum etiam nomine, vniuersum militare salarium seu præbendum accipitur. Idque Flauii Vopisci abunde declaratur auctoritate, qui in Aureliano *oleum* (inquit) *sal, lignum, nemo exigat; annona sua contentus sit.* Patet etiam ex Vegetio libris de re militari *Torquis* (inquit) *aureus solidæ virtutis præmium fuit; quem qui meruisset, præter laudem, duplas consequebatur annonas.* 3

Defensores. DEFENSORVM etiam meminit lex 26. titu. 1. lib. 1. legum Wisegoth. Horum officium erat in duplici ratione. Alii sunt qui nomine ciuitatis causas, lites & negotia curant, vt actores syndici. Alii *defensores* sunt cum potestate & magistratu, qui locorum defensores dicuntur. De quibus leges Wisegoth. loquuntur; leges etiam Romanæ l. 1. & l. defensores ciuitatum. 3. Cod. titu. 53. de defens. ciuitat. Alii dicuntur prouinciarum defensores quibus latior cura & plures res, & ciuitates defendendæ commissæ sunt, &, vt 40 inquit Iustinianus, paterna voce ita dicti, vt eripiant à malis iniuriam patientes Erat quinquennale hoc munus. l. 4. Cod. de defens. ciui. ex Nouellis Iustiniani factum est biennale. §. iusiurandum. & §. fin. eodem titu. in Nouellis. Prædictorum singula declarat pulchre, lex 4. titu. 54. Codicis lib. 1. his verbis: *In defensoribus vniuersarum prouinciarum* (aliàs singularum ciuitatum, vel vt alii, vniuersarum ciuitatum) *erit administrationis hæc forma, & tempus quinquennii spatio metiendum; scilicet vt in primis parentis vicem plebi exhibeas, descriptionibus rusticos, vrbanosque non patiaris affligi; officialium insolentiæ, & iudicum procacitati, salua reuerentia pudoris, occurras: ingrediendi cum voles ad iudices, liberam habeas facultatem: superexigendi damna, vel spolia plus petentium ab his, quos liberorum loco tueri debes, excludas; nec patiaris quicquam vltra delegationem solitam ab his exigi, quos certum est, remedio non posse reparari.* Et Cassiodor. libro septimo variarum in formula defensoris cuiuslibet ciuitatis: *Nihil venale, nihil improbe facere velis, qui tali nomine nuncuparis. Commercia ciuibus, secundum temporum qualitatem, æquabili moderatione dispone. Definita serua, quæ iusseris: quia non est labor, vendendi summas includere, nisi statuta pretia castissime custodire. Imples enim re vera boni defensoris officium; si ciues tuos, nec legibus patiaris opprimi, nec caritate consumi.* Gratianus etiam, Valentinianus, & Theodosius. ccc. Theodoro defensori, formam defensionis præscribunt. l. in defensoribus, & l. 4. Cuius verba superius attulimus. 50

PACIS

PACIS ASSERTOR apud Gothos erat, qui ad faciendam pacem, Regali destinabatur auctoritate. Differebat autem *Assertor* à *Iudice*, quod illi omnium negotiorũ, actionumque causas terminabant: hi vero non alias, nisi quas illis regia commiserat ordinandi potestas. Hæc ex l.16.tit.1.lib.2.leg.Wisegoth. *Pacis assertor*

Duo sequuntur officia, quæ vt vicina frequenter coniunguntur, NVMERARII, nempe & VILLICI. Isidorus de numerario, lib.orig.9.cap.4. sic ait: *Numerarii vocati sunt, qui publicum nummum ærariis inferunt, hoc est, qui pecuniam regiam, ex tributis & portoriis, & vectigalibus partam, in æraria inferebant.* Extat titulus. 50. in C. de *Numerariis*, & *Actuariis*, qui à Iustiniano *Tabularii* dicti sunt. Hic etiam annonas, quæ ex villis fisco regio debebantur, procurabat quod si singulis annis facere neglexisset, duplo de propriis facultatibus soluere cogebatur. Constat ex Concil. 13. Tolet. in edicto Eruigii Regis ad priuatos, siue fiscales populos his verbis: *Certe si quis ille Dux, Comes, Tiuphadus, Numerarius, Villicus, aut quicunque curam publicam agens, tributa exacto sibi commisso, annis singulis plenario numero non exegerit, aut exacta apud se retinuerit, & ea statim thesauris publicis inferre neglexerit, duplata tributa ipsa de propriis rebus suis modis omnibus in publico inferet.* fuerunt hæc duo officia ex humilioribus apud Gothos. Ac de Villico id tantum coniicere licet, quod eandem fere cum Numerario functionem habeat. De numerario autem res certa est, cum eius munus, vt sordidum atque abiectum, etiam Concil. Tolet. 16. in Theudemundo Spathario damnetur. Verba eius, quia clarius id explicant, apponere non pigebit, ex edicto Regio ad Patres: *Et quia præcessor noster, diuæ memoriæ dominus Wamba Rex in ipsis regnandi primordiis Theudemundum Spatharium nostrum, contra generis, vel ordinis sui vsum, Festi quondam incitante Emeritensis Episcopi, solius tantum regiæ potestatis impulsu, in eandem Emeritẽsem vrbem Numerariæ officium agere instituit (quod etiam vnius anni excursu contra rationem noscitur peregisse) imo quia nec valuit imperio gentis obsistere, vestri edicto Concilii ab eodem Theudemundo, suaque omni posteritate talis actionis officium suspendatis, quo nullo vlterius tempore, tam ipse, quam omnis eius progenies vsque in finem seculi ob hanc causam videantur aliquatenus molestari.* *Numerarii & Villici*

DE VILLICO, sic Isidorus lib.9.Etymol.c.4. *Villicus* (inquit) *proprie villæ gubernator est; vnde à villa Villicus nomen accepit. Interdũ autem Villicus non gubernationem villæ, sed dispensationem vniuersæ domus, Tullio interpretante significat, quod est vniuersarum possessionum, & villarum dispensator.* Locus Ciceronis ab Isidoro citatus, est Verrina. 5. Villicus à Varrone de re rustica lib.1.cap.2. dicitur, qui præest pago, & totius rei rusticæ curam habet. *Villicus*

SAIONVM, frequens mentio est apud Cassiodorum, & in legum Wisegot.lib.6. Hi, vt ex variis locis colligere licet, iidem erant, qui apud Romanos Apparitores; Regii videlicet, ac Magistratus ministri, qui ad eorum iussa exequenda semper præsto erant. Solebant etiam Cancellariis *Saiones* assignari, vt ostendit Cassiodorus libr.12. in epist. cuius initium est: *Oportet quidem cuncta*, &c. Vbi munus eorum scite describitur, his verbis: *Quapropter deuotionem tuam solatiis illius viri clarissimi Cancellarii nostri solenni more deputamus; vt contra nullum alium erigaris, nisi qui legibus parere despexerit. Ad forum trahe, qui iusta non recipit: sub continentia irascere: sub maturitate distringe: timeri te amplius volumus, quam probari: quia illud maxime vigori tuo reputabitur, si nullius præsumptione peccetur. Cogitetur præ omnibus pecuniæ publicæ fidelis actio: Sit tuum commodum contemptus alienus. Coactus faciat, qui iusta sponte complere neglexerit. Causis tantum delegatis impende. Si præcepta sequeris, deuia non requiris. Caret culpa qui imperata præfecerit. In executore illud est pessimum, si iudicis relinquant arbitrium. Non inde iacteris quod tibi non potest obuiari. Nec assumere superbiam velis, qui à te multorum humilitas pertimescit.* Plura de hoc lege apud eundem Cassiodorum, libr.2.epist.ad Vlingem Saionem lib.4.ad Gesilam Saionem, ad Thecutar Saionem, ad Dudam Saionem, ad Veranum Saionem, ad Gudinandum Saionem, ad Aiulfum Saionem, ad Gudium Saionem, aliisque apud eundem locis complurimis. Et legum Wisegothicarum, lib.2.titu.1.leg.17.cauetur; vt si Saio iudici in aliquem contra legum æquitatem insurgentem obsequens, alium consenserit comprehendere, distringere, vel aliquid rerũ auferre. C. publice ictus flagellorum accipiat, & præsumptionem tali emendatione coerceat. Leg. etiam 25.titu.& lib. citat. sic scribitur: *Quod si ea, quæ iudex ordinare decreuit, Saio Callidus implere neglexerit, res de qua agitur si vnciam auri, vel infra valere constiterit, illi, cui res debita est, idem Saio de suo auri solidum reddat. Si certe plus valuerit, per singulas vncias, singulos solidos pro sua tarditate persoluat. Idem vero si super duas vncias, vsq. ad libram auri, eadem res valere probatur, decem flagella suscipiat; ac sic crescente auri numero, crescat & pœna flagelli, iidem vero Saiones, cũ pro causis alicuius vadunt, si minor causa est, & persona, duos caballos tantum ab eo, cuius causa est, accipiat fatigandos. Si vero maior persona fuerit, & causa, non amplius quam sex caballos, & pro itinere & pro dignitate debebunt accipere. Alia de eodem multis capitulis eiusdem libri inuenies.* *Saiones*

Seruus fiscalis.

SERVVS FISCALIS, vel fiscalinus dicitur, eo quod res, & corpus eius fisco regio cedat. Hi in officiis mancipati regi inseruiebant. De quibus etiam Concil. Tolet. 3. ca. 15. fiscales serui ecclesias construxere ex sua paupertate, & in aliis Concil. De his fit frequens mentio lib. 2. leg. Wisegot. tit. 4. ca. 4. Nam illic legislator agens de iis, quorum testimonium admittendum est: *Seruo* (inquit) *penitus non credatur, si super aliquem crimen obiecerit, aut etiam si dominum suum in crimine impetierit. Nam etsi etiam in tormentis positus exponat quod obiecit, credi tamen illi nullo modo oportebit. Exceptis seruis nostris, qui ad hoc regalib. seruitiis mancipantur, vt non immerito Palatinis officiis liberaliter honorentur; id est Stabulariorum, Gillonariorum, Argentariorum, Coquorum quoque præpositi, vel si qui præter hos superiori ordine, vel gradu præcedunt. Quos tamen omnes & regia potest*[..]*s iugiter non habet incognitos, & nullis eos constat prauitatibus, aut criminibus implicatos. Quibus vtique vera dicendi, vel testificandi licentia, sicut cæteris ingenuis hac lege conceditur.* Itaque inter officia seruorum fiscalium recensentur *Stabularii, Gillonarii, Argentarii, Coqui.* Quos omnes antiqua legum Hispaniæ translatio ita explicat: *Assi cuemolos que mandan las bestias, los que mandan los rapaces, los que son sobre los que fazen la moneda, e los que son sobre los cozineros.* *Gillonarii* vox Gothica, puerorum præfecti. Nam, *Gielen*, illis lasciuire est, quod proprium est eius ætatis: vnde, Giel, lasciuus. Gielei Comatulus. Posterior ætas præfectum istorum, *Alcayde de los donzoles* vocitauit. Et libr. 10. tit. 2. l. 4. legum nostrarum cauetur, vt si quis per tricennii tempus quodcunque de fisci, aut cuiuspiam rebus tenuisset, aut quocunq; iure possedisset perenni sibimet iure, vindicaret, & retentaret, exceptis mancipiis fiscalibus, in quibus hoc tricennale tempus nullo modo valebat, neque vllum præiudicium quo minus in potestate fisci perpetuo manerent, adferebat. Hactenus de officiis Gothorum, & breuitate, qua potuimus, & integritate. Lector boni consulat.

GOTHICARVM DIGNITATVM officiorumque index.

IO. MA-

IO. MARIANAE HISPANI.
E SOCIETATE IESV,
HISTORIÆ DE REBVS
HISPANIÆ LIBRI XX.
AD PHILIPPVM II. HISPANIÆ Regem Catholicum.
Auctoris Præfatio.

QVOD nostri homines expetebant, externi conuitio efflagitabant, Philippe Rex Maxime, sub tuo felicissimo imperio præstitum est. Annales de rebus Hispaniæ Latina lingua confectos in publicum damus, exemplo nationum aliarum vno volumine cõprehensos. sic orbem terrarum vnius tabulæ angustiis includimus aliquanto detrimento magnitudinis, nulla veritatis iniuria. sed in ea tamen breuitate res maxime nobiles, bellaq; sæpe pleniori narratione explicantur: non secus ac ex angustis ripis egressus amnis in patentes campos late diffunditur restagnatq;. multarũ vigiliarum magniq; laboris opus: vtinam tam felix gratumque, quam pium debitumque patriæ officium. Herculea plane audacia, quis neget? quis non videat? Sed scriptorum tamen in hoc genere penuria, argumenti nobilitas, otium, quod confecta Italica Gallicaq; peregrinatione nonnullum Toleti suppetebat, ad scribendũ impulit. & erat spes sublata perficiendi, quæ de Theologia superioribus annis instituerã, huic tempori quamuis, nostræq; vitæ rationib. magis accommodata commentaria. Dicendi arte & elegantia potiores multi sint: rerum nostrarum cognitione qui excellant, occurrant in Hispania passim. qui ad vtriusq; rei nonnullam facultatem, adiunxerit voluntatem studiumque ingentes labores tolerandi, quales historico subeundi sunt, nulla præmiorum spe, exiguis in præsenti opibus, fortasse nullus existat. Nostræ ætatis Hispanis scriptoribus quibusdam certe, comparari nõ volumus, non optamus. adiutos ab iis esse his annalibus conficiendis, quasi parata materia, congestisq; ruderibus structura faciliori, non negamus tamen: cum sit sordidi & humilis animi vsuram accepti fœnoris non soluere, vnde census augeatur, nihil detrahatur certe de capite. & alioqui sumpsisse fatendum est, ne silentio surripuisse videamur. fortasse etiam iis ducibus aliquando erratum est, non sine spe veniæ, cum alienis vestigiis insistamus. Veteres Hispaniæ historias euoluimus: excussimus veteres schedas monimenta antiquitatis, acceptas publice ex vetustis templorum tabulariis, ab amicisq; priuatim præstãti humanitate eruditioneq; viris. Quæ prima lex est historiæ, veritatis inprimis cura est habita: quæ lux maxima, temporibus designãdis superstitiose sæpe sudatum est. Arabum annos cum nostris annis exacta ratione comparauimus primi, atq; exæquauimus. Locis, oppidis, fluuiis, montibus, vetera nomina reddidimus: neq; reipublicæ casus, sed vti erat necesse, ecclesiæ etiam vicissitudines explicuimus. cum prouentu singula, an vano conatu, nostrum diiudicare non est: ne lector quidem facile statuat. tẽpus aperiet iudex, testisq; syncerus, obtrectatione & inuidia sublata. A primis temporib. ad auorum ætatem narratio progreditur, cum Maurorum imperium euersum est in Hispania. recentiora contrectare ausi non sumus, multorum offensione vitanda: præsertim le-

ui gratia operæpretioque, cum multa in vtraque lingua monimenta de reb. postea gestis extarent. Felicioribus ingenijs via patefacta est & campus, vbi eruditionem iactent, Hispaniæ res maiori copia elegantiaq; sermonis illustrent. Nobis cœpisse sit satis: aliosque prouocasse fructus erit, multo maximus, siue ad scribendũ denuo, siue ad castigandum nostra. Synceris tantum animis fiat, & sine contẽtionis studio, vti viros decet memores humanitatis. Nam in tanta rerum sylua nunquam offendere miraculi instar esset. Locorum propria ac familiarum considerabunt alij accuratius: si monuerint quod in rem sit, non sine gratia emendabitur· si quid temere præterijsse, aut non satis explicasse videbimur, docti facile & libenter sententiam commutabimus. Tenuitatem ingenij nostri, imbecillitatemq; agnoscimus. Historiæ conscribendæ quanta sit difficultas, si initio esset ignoratum, vsus docuit. infirmam valetudinem, quid attinet excusare, nisi ad confeßionem culpæ ipso supra vires conatu susceptæ? Tuo quidem, Rex, augusto nomini hos labores consecramus, nulla neque spe, neque ambitione mala inducti. sed humanitas singularis inuitauit: & rerum quæ in vniuersa Hispania contigerunt explicatio, cui æquius adscriberetur, quam adiecta nuper Lusitania Regum Hispaniæ felicißimo, lateque fusum imperium ad vtrunque cœli axem iisdem quibus Solis cursus regionibus terminanti? Quod vt proprium faustumque sit, atque nouis incrementis maius, dies noctesque pro tua salute & incolumitate vota facimus.

IVDICIVM.

AVCTORITATE REGII SENATVS FACTVM A MARTINO BAILLO de libris XXV. *Historiarum Ioan. Marianæ, de Rebus Hispanis.*

IOANNES Mariana Societatis Iesu, vir vt doctrinæ, ac pietatis laude florẽs, sic disertus imprimis, atq; eruditus, cum Hispanorũ res cognitione nostrorũ hominũ & exterorum dignissimas, tum veteres, tum recentiores, siue ad Rẽpublicam, siue ad Ecclesiam spectãtes in omni memoria præclarissimas, Latinis nondum litteris, neq; vulgarib. plene, aut satis pro dignitate, neq; ordine certo, aut perpetuo commendatas esse perspiceret: quod per multis mirabile accidit, cũ alioqui Dei singulari munere, hac præsertim ætate, excellentium ingeniorum, præstãtia nostra affluat Hispania: huic occurrere pro virili, incommodo cupiens, vt familiæ huius viri perpetuo actiones suas omnes ad communem referũt vtilitatem, is vnus inter alios laudatissimus, minime instituti sui immemor, se totum ad hanc vnam curam videtur contulisse: vt summa eas diligentia, nec sine diuturno labore colligeret, atq; explicaret. Ex quo factum plane est, vt huiusmodi narrationem, immensi sane operis molem, quinq; & viginti libris comprehensam, ab Tubalis in Hispaniam aduentu institutam, & productam *vsque annum Christi* M. CCCC. XCII. capta vrbe Granata insignem, quam verissime fieri potuit in maxima vetustatis caligine, rerum, temporũ, scriptorumq; incredibili varietate, perfecerit. Hãc igitur, Senatu regio iubente, studio flagranti perlustraui: quam meo iudicio quantumque ingenii tenuitate cõsequi possum nihil habere, quod rectæ Christianæ pietati noxium, aut optimis moribus, & institutis aduersetur, prorsus arbitror: immo potius multa in ea reperiri, quæ ad sacram eiusdem Christianæ religionis disciplinam illustrandam, multa, quæ ad totius Hispaniæ dignitatem, splendoremq; augendum summopere videntur pertinere, omnino iudico: ipsumq; auctorem verbis illustrem, sententiis grauem, optima fide, iudicioque præditum penitus esse censeo. Quod attestor propria manu.

Doctor Martinus Baillus Regius Capellanus.

EL REY.

POR quanto por parte de vos el padre Iuan de Mariana dela Cõpannia de Iesus, me fue fecha relacion que vos auiades compuesto vn libro, intitulado, Ioannis Marianæ Hispani è Societate Iesu, Historiæ de Reb. Hispaniæ libri XXV. De que ante nos hezistes presentacion, en quatro cuerpos: y nos supplicastes os mandassemos dar licencia para le imprimir, y priuilegio por diez annos, o como la nuestra merced fuesse. Lo qual visto por los del nuestro Conseio, y como por su mandado se hizieron todas las diligencias, que la pregmatica por nos hecha sobre la impression de los libros dispone, fue acordadoque deuiamos de mandar dar esta nuestra cedula para vos en la dicha razon:

razon: y nos tuuimoslo por bien, y por la presente (por os hazer bien y merced) os damos licencia e facultad, para que por tiempo de diez annos, primeros siguientes, que corren y se cuentā desde el dia dela fecha desta nuestra cedula, podays imprimir el dicho libro, de que de suso se haze mēcion, por su original, que en el nuestro Consejo se vio, que va rubricado, e firmado de Pedro çapata del Marmol, nuestro escriuano de camara, de los que en el nuestro Consejo residen. Con que antes que se venda le traygays ante ellos, juntamente con el dicho original, para que se vea si la dicha impressiō esta conforme a el: e traygays fe en publica forma, como por corrector nombrado por nuestro mandado, se vio y corrigio la dicha impression por el original. Y mandamos al impressor, que ansi imprimiere el dicho libro, no imprima el principio, ni primer pliego del, ni entriegue mas de vn solo libro, con el original al auctor, o persona a cuya costa le imprimiere, ni a otra alguna para effecto de la dicha correction, y tassa, hasta que antes y primero el dicho libro este corrigido, e tassado por los del nuestro Consejo. Y estando secho, y no de otra manera, pueda imprimir el dicho principio, y primer pliego, y segundamente ponga esta nuestra cedula, y priuilegio, y la approuacion, tassa, y erratas: so pena de caer e incurrir en las penas contenidas en la dicha pregmatica, y leyes de nuestros reynos. Y mandamos que durante el dicho tiempo, persona alguna sin vuestra licencia no lo pueda imprimir, y vender. So pena de el que lo imprimiere aya perdido todos e qualesquier moldes, y apareios, que de los dichos libros tuuiere: y mas incurra en pena de cincuenta mil marauedis, por cada vez que lo contrario hiziere. La qual dicha pena sea la tercia parte para el iuez que lo sentenciare, y la otra tercia parte para la persona que lo denunciare, y la otra tercia parte para la nuestra camara. Y mandamos a los del nuestro Consejo, Presidente, y oydores de las nuestras audiencias, alcaldes, y alguaziles, de la nuestra casa, corte, y chancillerias, y a todos los Corregidores, Assistente, Gouernadores, Alcaldes mayores, y Ordinarios, y otros iuezes, e iusticias, qualesquier de todas las ciudades, villas, y lugares de los nuestros reynos, e sennorios, assi a los que agora son, como a los que seran de a qui adelante, que vos guarden y cumplan esta nuestra cedula, y merced que assi vos hazemos, y contra el tenor e forma dello no vayan, ni passen, ni consientan yr, ni passar en manera alguna, so penna de la nuestra merced, y de diez mil marauedis para la nuestra camara. Fecha en san Lorenço, a postrero dia del mes de Agosto, de mil y quinientos y nouenta y vn annos.

YO EL REY.

Por mandado del Rey nuestro sennor.

Iuan Vazquez.

IOANNIS MARIANAE HISTORIÆ DE REBVS HISPANIÆ, LIBER I.

De Tubale, & Hispaniæ fertilitate. CAPVT I.

IAPHETI filius Tubal, mortalium primus in Hispaniam venit. sic magnorum virorum consentiens opinio est, eā orbis terrarum partem aliis alio deductis coloniis, multis per latepatentem prouinciā oppidis constitutis imperio, iusto moderatoq; tenuisse. Anno enim post diluuium terrarum generale iuxta veriorem computādi rationem centesimo trigesimo primo in omnes prouincias Adæ posteri dissipati sunt. Tentatæ Nembroto duce turris Babylonicæ ædificationis, spretique numinis eā scilicet merces fuit. sublato diuinitus sermonis commercio cum inter se non intelligerent homines, necessario terrarum orbis trifariam diuisus in trium filiorum Noę ius ditionemq; concessit. Semo Asia omnis ab Euphrate versus orientem Solem Syriaq; data est. Chami posteritas Babylonem, Arabias, Ægyptum, totamq; Africam obtinuit. Iapheti familiæ Asiæ pars ad Septentriones obuersa à Tauro & Amano montibus, Europaq; vniuersa obuenit. Alii Iapheti filii in alias regiones abierunt. Tubal autem quinta eius proles ad extremū occasum ablegatus, Hispanorum gentem & regnum primis illis temporibus, rudiq; adhuc seculo, auspicato numine annuente atq; auctore in ęternum ea in orbis parte cōstituit. Vnde excellentes bello paceq; viri ab omni memoria prodierunt, bonorum omniū copia extitit. ampla ad scribendum materia ob rerum amplitudinem & varietatem. scriptorum tamen inopia, qui res Hispaniæ per se præclaras, litteris ipsi illustrarēt. Prouocauit hæc ipsa penuria quosdā quidem, vt poeticis fabulis quam incorruptæ historiæ propiora memoriæ propagarent: nos autem vt hoc ingenio, & hac eruditionis tenuitate grauissimum scribēdæ historiæ onus subiremus, magis vindicandæ ab iniuria veritatis studio, quam laudis spe præmiiq;: quod neq; cupimus ab hominibus, neq; reddi poterit laboribus par quocunq; tandē successu. Ergo de regionis natura, situ, linguis, morib. quædam initio dicenda sunt. Hispania terrarum plaga comparanda optimis, nulli cedit; neq; salubritate cæli, neque frugum

omne genus vbertate, neque metallorum gemmarumq; copia, quibus tota ferme scatet. Non vt Africa violento Sole torretur, neq; vt Gallia ventis, cæli rigore, humiditate terræ aerisq; fatigatur, sed media inter vtranq;, verni caloris temperie & tempestiuis sæpe imbribus geluq; hyemis tempore fœcundatur: adeo vt ex Hispania non indigenis tantum, verum externis etiam remotisq; nationibus, ipsiq; Italiæ multarum rerum copia suppeditet. Omni enim materia affluit, cuicunq; pretium aut vitæ necessitas fecit, aut humani ingenii vitium & ambitio conciliauit. Suaues imprimis arborum fructus sunt, vinearum vinique nobilitas præcipua: frumenti, mellis, oleiq; copia: pecoris, saccari, bombycis, lanarũq; vis maxima: argenti & auri secturas habet: ferrariæ vbiq; occurrunt: sunt & speculares lapides, sunt & marmorum lapicidinæ, mira ludentis naturæ colorum varietate. Minii nulla regio feracior. Soli multiplex & varia natura: alibi multa arbor, alibi arboribus nudi montes agriq;. rari sæpe fontes, pingue solum, cum vigesimo trigesimoq; sæpe efficit, nõnunquam octogesimum excedit, sed rara ea felicitas agrorum est. Quæ mitiora sunt frugibus frumentoq; seruiunt; cætera pabulo pecorum. Magnam Hispaniæ partem squalida siccitate loca, rupes horridæ & saxa tenent (nõnulla ea iniuria est) qua certe parte ad Septentrionem vergitur: Australia benigniora sunt, eximiaq; felicitate conspicua. Maritimi piscatu abundant, cuius in Mediterraneis penuria est, propter maris longinquitatem, raris fluminibus, paucis stagnis: nihil tamen otiosum, nihil sterile: quacunque parte frugum messis denegatur, sparti copia funditur ad nauticos funes conficiendos, variosq; vitæ vsus. Equorum velocitas tanta est, vt ex ea re commento probabili vento gigni, apud exteras nationes veteresq; scriptores vulgatum sit. Plinii etiam testimonio in extrema historia naturali, quacunq; ambitur mari, omnium terrarum optima & vberrima Hispania est secundum Italiam: cui ipsi læta cæli facie, atq; aeris nulla paludum graui nebula infecti æquabili salubritate præstat: ac nisi per æstatem aliquando terræ ariditate, pluuiarumq; inopia laboraret, rebus omnibus ad victum cultumq; vitæ necessariis, cæteras omnes prouincias Europæ atq; Africæ absq; controuersia vinceret. Hoc quidem tempore propter Indicum cõmercium, quo ad orientis occidentisq; Solis oras, Hispanorũ arma nostra & auorũ ætate inuicta virtute penetrarunt, copiis omnibus, omneq; genus mercibus beata facile regionum omnium obtinet principatum. Inde auri, argenti, gemmarumq; vis immensa ac vix fidem factura, si ad numerum referatur, publice & priuatim nauigationibus anniuersariis aduecta propitio cælo, magno nostræ gentis splendore famaq;, aliarum nationũ haud leui prouentu: ad quas ex nostris opibus fructus redit multo maximus.

Hispaniæ situs & ambitus. CAP. II.

EXTREMA terrarum ad Solis occasum Hispania iacet, à Gallia Pyrenæis montibus, ab Africa angusto freto dirempta: corio bubulo similis figura (sic regionum descriptores aiunt) circumfuso vndiq; mari: nisi quo latere Pyrenæos montes finem habet perpetuis iugis ab Oceano tendentes ad Mediterraneum mare, duobus promontoriis altero in Oceanum proiecto cui Olarsoni nomen, altero in mare nostrum, cui olim à Veneris templo, nũc religione mutata à Cruce facta est appellatio. Ab hoc promõtorio, vbi Gallia Narbonẽsis terminatur, ad extremas vsque Gaditani freti fauces, Hispaniæ latus vnũ è quatuor præter Austrum Occasumq; lõgissimo littorum tractu porrigitur ad Mediterraneũ mare, leucas colligens ducentas & septuaginta (continent autem leucæ singulæ millia passuum quatuor) si quidem extima legentes littora totum spatium metiamur: alioqui breuius aliquanto iter est mari terraq;, si à promontoriis, vbi se mare flexu locorũ insinuat, introrsus extrorsusve recedatur. Ad hoc Hispaniæ latus Illiberis in ora antiquæ Galliæ sita est, vetustate & portus commoditate aliquanto, quam elegantia & ciuium frequentia hac tempestate nobilior. Post Veneris promontorium, quod Illiberi vicinũ est, succedunt Lunarium, Ferraria siue Tenebrium promontoria, pari propemodũ interuallo ab Iberi ostiis. Eo spacio Rubricati ostium est (quod hodie Lobregat dicitur) Barcino, Tarraco, Dertusa, atque Saguntum, fidei constantia, suaq; ruina nobilis, Valẽtia, Sucronis (nimirũ Xucaris) ostium, Dianium. Sequitur promontorium Scombraria, propeq; noua Carthago, & lõgiori interuallo, quod ab achatis hodie, quarũ iis locis magna copia est, nomen habet promontorium: & à Græcis olim quoniã ii lapides ad conciliandã gratiã valere crediti sunt, Charidemum vocabatur. Succedit Almeria, quæ ex Abderæ ruinis creuisse creditur: aliis Vrci est in Bastetanis: deinde Malaca: ac tandẽ ad freti angustias Heraclea siue Calpe à Calpe monte, cui imposita est. Mox Tartess⁹, nostris Tariffa, vnde totũ fretũ Tartessiacũ dictũ est: & fortassis vtrũq; nomẽ à Tharsis. h. e. Carthagine vel Tuneto manauit, ob freqũes quõdã Pœnorũ iis in locis

in locis commercium nouis, vt fit, appellationibus factis. Herculeum fretum vocitatum est, quod Hercules suscepta expeditione in Hispaniam, Calpemque & Abylam montes vtrinque freto impositos (Herculis columnæ eæ sunt) magnis in mare iactis molibus exaggerans eas maris angustias arctasse obturareque voluisse dicatur: quarum longitudo quindecim millia passuum efficit, latitudo, qua breuissimus traiectus est, vix septem. Idem Gaditanum fretum à Gadibus vocatum est, quæ insula fauces freti egressis ad dexteram in Oceano occurrit, à Pœnis deducta voce, quod vt Hispaniæ sepes (id enim Hebræis etiam Gheder est) obiecta marinis fluctibus esset: olim septingentis passibus à continenti diuulsa, ambituque ducenta passuum millia numerans, nunc summa longitudine vix duo- 10 decim, ponteque cum continente commissa. Ab extremis freti faucibus vsq; ad promontorium Nerium in Calæcia, quod hodie finis terræ dicitur, leucas ducentas viginti sex numerant præternauigantes. Nam Sancti Vincentii promontorium Sacrum è regione Pyrenæi montis positum, longissimoque ab illo Hispaniæ tractu dissitum, excurrensque in Oceanum littorum anfractus efficit longiores aliquanto quam essent recta progredientibus. In his Oceani littoribus Hispalis ad Bætim est, atque qua parte se Tagus in mare exonerat, vrbs Olisipo amplitudine, frequentia, commercioque cumprimis Europæ comparandæ: propeque Artabrum promontorium: vnde ad læuam Oceano Atlantico terminato, incipit ad dextram Oceanus Gallicus, quemadmodum in mari infero (sic arbitror) Iberici & Balearici appellationes Iberus amnis secreuit. Latus Hispaniæ tertium Septen- 20 triones inter & Caurum protensum leucas centum triginta quatuor patet, haud quaquam directis exæquatisque littoribus, vt Pomponius Mela existimauit, sed maris recessibus littorumque inæqualitate non minus quam reliqua castigatum sinuosumque. Portus insignes maxime Brigantinus, Lauretanus, Sanctique Emeterii, (hi hodie portus Corugna, Laredius, Santanderiusque sunt) & fortassis Hispaniæ littorum sicut reliquarum prouinciarum vetus forma immutata est alibi exesis vetustate, alibi noua materia exaggeratis congestisque montibus, ad veterum descriptionum terræ iniuriam, neque minorem denuo scribentium difficultatem naturæ inconstantia comparatum. Pyrenæi montis (quod quartum Hispaniæ latus est) longitudo Hispaniam versus incuruata aliquantum est: atque præter Ortum Septentrionemque porrecta ab Oceano ad Mediterraneum mare octoginta 30 leucas continet: Iustino sexcenta millia passuum, numeris proculdubio iniuria temporis vitiatis. & ex altissimo Cantabriæ monte, cui à D. Adriano nomen, despectum in vtrumq; mare esse memorant, quibus ea parte iter est nisi oculorum ludibria pro vera specie venditantur.

Præcipui Hispaniæ montes & flumina. CAP. III.

CANTABROS inter & Vascones ad Roscidam vallem, Gallorum procerum nobilem clade, quo tempore Carolus Imperator cognomento Magnus irrumpere in Hispaniam conatus est, montes ex Pyrenæi iugis præcisi rectaque in Occasum delati, Canta- 40 bris Asturibusque ad dexteram Septentrionem versus relictis, Calæcosque medios secantes Nerium promontorium, quod longissime procurrit in mare, in extrema Hispania constituunt. Citramontanorumque appellationem ab Vltramontanis vulgo in Hispania secernunt. Ex his montibus Idubeda mons versus Austrum ad Iberi fontes in Pelendonibus deriuatur: (saltum Aucensem hodie vocant ab Auca vrbe veteri, cuius ad Villanfrancam vigesimo supra Burgos milliari vestigia monstrantur) & per Viruescam Areuacesque vbi Orbionis cacumina surgunt, neque procul Cauno, qui hodie Moncaius est, Bilbilim Darocamque prætereuectus mare Mediterraneum attingit non procul Dertusa vrbe, vnde extremæ eius montis partes hodie etiam nomen habent. Iberum amnem contra quam reliqui insigniores Hispaniæ faciunt ad Occasum ire Idubeda mons prohibet, duobus o- 50 stiis sese confundentem mari Mediterraneo. Paulo infra Caunum ex Idubeda emissus Orospeda mollibus initio iugis vix assurgere videatur: sensim tamen sese efferens vlteriusq; progressus Molinæ primum montes erigit, Conchæ deinde; vbi Sucronem ad læuam, ad dextram Tagum emittit. Inde Consaburonis seu Consuegræ montibus constitutis & in cãpis Laminitanis Anæ fontes enixus, ad Alcarassum, Seguráq; procedens in diuersas partes mariaq; diuersa Tadere (hic hodie Segura fluuius est) Bætimq; in saltu Tigensi non lõge à Casorla oppido fundit, ab Anæ fontibus remotum amplius centũ millibus passuum. vnde in duo brachia scissus parte vna è regione Murciæ factus ad Murgim hoc est Muxacram mareq; terminatur, relictis ad occasum Bastetanis à Basta vrbe, quæ hodie Baza est, ad ortum vero Contestanis veteris Hispaniæ populis. parte altera versus Malacam porrectus,

& Eliberritanis iugis ſeſe annectens, vltra Calpem vltraque Tarteſſum tanta procurrit auiditate, vt penetrato mari fretique anguſtiis tantum non obturatis, Africæ complexum non ſemel appetere videatur. Ex Oroſpeta prope Alcaraſſum Mariani montes (noſtris Serra-morena) ſurgunt. quorum radices perpetuo ferme vſque ad Oceanum Bætis ad læuam alluit, ab Illiturgi Bæticam mediam ſecans Cordubam, Italicam, atque Hiſpalim prælabens demum in Oceanum euoluitur ad oppidum, quod antiquis Luciferi templum erat vno nunc oſtio, olim duobus, quando Nebriſſa & Aſta ab antiquis in Bætis æſtuariis ponebantur, à quo modo octonis paſſuum millibus remotæ ſunt. Non procul ab origine Oroſpodæ propeque Caunum è media camporum vaſtitate atque planicie montes alii oriri quidem videntur, cæterum in Pyrenæi brachiis quibus vniuerſa innectitur Hiſpania numerandos eſſe nemini dubium eſt. tametſi initio vix aſſurgere viderentur, niſi aquarum diuortia facerent, Duriique curſum in Pelendonibus exorti non obſcure Meridiem vſque ad Numantiam appetentem, recta ad occaſum auerterent. Horum montium apud veteres ſcriptores neque nomen ac ne mentionem quidem inuenio: nunc numeroſis nominibus atque nouis itentidem & ferme à vicinis ciuitatibus inſignes per Numantiam, Segobiam, Abulamque, Caſtellam (vt mox dicemus) latiſſimam inter Hiſpaniæ prouincias in veterem nouamq; ſecernunt. præterque Caurium & Placentiam Tagi ductum, quo ad læuam alluuntur, ſequentes, Portugaliam in duas ferme æquas partes ſecant. ad oppidum Sintram demum Tagro monti viginti octo millibus paſſuum ad Septentrionem ab Oliſipone vrbe impoſitum, occiduum Oceanum attingunt, deſinuntque promontorio in mari conſtituto, cui Artabro apud Solinum quidem certe nomen eſt.

Hiſpaniæ tum vetus tum recentior diuiſio. CAPVT IIII.

VETVS Hiſpania in tres partes diuiſa eſt, Luſitaniam, Bæticam, atque Tarraconenſem. Luſitani extremam Hiſpaniam ad Oceanum occiduum obtinebant, Durio ad Septentrionem, ad Auſtrum Ana fluminibus comprehenſi: atque à Durii parte ea, quæ è regione Septimancarum eſt linea ducta ad Tagi pontem, cui ab Archiepiſcopo appellatio eſt indita, vſque ad Oretanos Anæque ripam ab Hiſpania Tarraconenſi ſecreti ſunt Abulam, Caurium, Placentiæ agrum, Caſtra Iulia, Salmanticam, aliaſque Caſtellæ noſtra ætate contributas vrbes & oppida ſuo ambitu continebant. Bætici ſequebantur Ana flumine atque vtroque mari tribus ex lateribus cincti vſque ad Murgim: quod oppidũ prope Charidemum promontorium ſitum erat, & hoc tempore Muxacra eſſe creditur. vnde ad finem Caſtulonis ſupra Emeritam vſque ad Oretanos, vbi Almagrum eſt lautum municipium, ducta linea extremus Bæticæ limes ad Solis ortum conſtituebatur. Quid quid vero terrarum in Hiſpania relictum eſt, à Tarracone Scipionum colonia nobiliſſima, vbi Imperii Romani ſedes diu fuit, vnde iura dari populis, belli paciſque concilia prodire moris erat, Tarraconenſis Hiſpaniæ nomen tulit. Hanc Iſidorus Hiſpaniæ partem Hadriani ſeu Conſtantini Magni apud Sex. Rufum diuiſionem ſecutus, in Tarraconenſem, Carthaginenſem, Caleciamque nulla finium certa deſignatione partitus eſt. neque erat facultas, finibus ſæpe harum prouinciarum pro voluntate imperantium prope rerum euentu alternantibus. Tarraconenſem alii Citerioris Hiſpaniæ nomini vniuerſam quemadmodum Luſitaniam & Bæticam vna Vlterioris Hiſpaniæ appellatione comprehendunt. nam qui Ibero amne Citeriorem Hiſpaniam ab Vlteriore ſecernunt, quod aliquando certe factum eſt, iis antiquior Plinius & maiori viri eruditione reſiſtunt. Vtraque hodie Hiſpania in varia & numeroſa nomina abiit: quæ quinque tamen regnorum nominibus comprehendi omnia nihil vetat, poſtquã gens Maurica Hiſpania pulſa eſt. Portugalliæ gentem, nomen, regnum, & linguam primi condiderunt Galli Henrico Lotaringo duce: cui Portus vrbs ad Durii oſtium, & vicina oppida ab Alfonſo Caſtellæ Rege eo nomine Sexto, dotis nomine data ſunt. vnde à Portu & Gallia duplicata voce (quæ opinio magnos auctores habet) ſeu potius quod maiori viri eruditione ſequuntur, de Cale oppidi quod nunc Caia eſt portui imminens, nomine Portugaliæ appellatio facta eſt, veteri Luſitania aliquanto longioris. vltra Durium enim præcipua regionis nobilitate ſolique fertilitate ad Minium vſque fluuium extenſa centum decem & ſeptem leucas ad Oceani littora efficit vniuerſa, anguſtior regionibus, ac ferme locorum latitudine ad Solis ortũ æquabili, paulo ſupra Brigantiam per Duriũ Tagumq; ad Pacis Iuliæ finem in Anæ ripa (qua ad Auſtrum clauditur) pertinens. Portugaliæ ad Septentrionem & Ortũ Legionis regnũ adhæret (ſic dictum ab eius prouinciæ vrbe regia Legione) Cõtinet Calæcos omnes & Aſtures Ouetẽſes, à Mearo flumine & Ribadeo oppido ad Lianis portũ ſecundũ littus extẽſos: ac præterea è Caſtella veteri quidquid Pernia ſaltu, & (qui inde ortũ habet) Carrione fluuio & Piſorica, quouſque cum Durio coniungitur, incluſum eſt. Durioq; trãſmiſſo Heua & qui in Heuam influit, Rega-

Regamon eius prouinciæ limitē constituūt, Salmanticam inter & Abulam vsque ad montium culmina & Portugaliam extensum. Accessit deinde, vno excepto Placentiæ agro ditioneq; sacra, totus ille tractus, cui Extremaduræ nomen fecit, quod post Hispaniæ vastitatē rebus Christianorum resurgentibus, bellique alternāte fortuna, vtriusq; nationis longo tempore ea prouinciæ pars, limes esset extremus. alii diuersam vocis notationem afferunt, quam nec refellimus hoc loco nec probamus. Prolati etiam aliquando eius regni fines sunt vsque ad Emeritam veteris Lusitaniæ & Pacem Augustam Bæticæ ciuitates, vti locis competentibus historia declarabit. Nauarri in Vasconibus censebantur. Pyrenæis iugis à tergo parteq; eius montis, quem in Nerium promontorium excurrere demonstratum est: reliquis ex partibus Aragone flumine ad Austrū, ad occasum fluuio ignobili, qui infra Calagurrim influit in Durium Duriique parte cincti sunt. vltra Iberū hæc, citra autem Tudela Nauarræ aliaque vicina oppida iis Regibus postmodum dotis nomine accesserūt, Quam prouinciam quamuis angustis regionibus circumscriptam, neque incolarum numero frequentissimam (nam hoc tempore quadraginta millia familiarum tota ditione numerantur) in præcipuis Hispaniæ partibus poni placuit: quod Vascones veteres eius prouinciæ cultores à reliquis prouincialibus seiuncti loca, quæ à Mauris armis inter primos vindicarunt, regio occupato nomine ad patrum memoriam constanter retinuerunt: bellorum sæpe alternante fortuna vltra præscriptos fines imperium proferentes. nam in vrbe Anagaro Regum Nauarræ sepulcra, aliisque vicinis locis, eius gentis extant illustria ditionis maioris monimenta. Nauarra quasi naua erria dicta est, vt quidam arbitrantur, ex Cantabrica & Hispanica linguis voce duplicata, conflato nomine. nauas Hispani vulgo planicies, terram Cantabri vocant erriam. commentum haud insulsum nos his commentariis, Vasconum voce eam Hispaniæ partem nominamus. Aragonię regnum in Catalaunos Valentinos, & qui peculiari nomine Aragonii dicuntur, tributum est. Mediterraneo mari, Pyrenæi saltus parte extrema, vbi Ceretani erant, Vasconumque finibus, tribus ex lateribus ad Austrū, Ortū atque Septentrionem cinctū, ad Occasum Ibero definitur, qua parte Vasconum fines attingit: lineaq; magno sæpe locorum flexu per Turiasonem Darocam, Harisam, Turulim, Setabimque & Horihuelam ad Staberi ostiū Ilicim inter & Carthaginis portum ad mare terminata. Legibus & institutis ab aliis, Aragonii, Hispaniæ populis discrepant plurimū, retinendæ libertatis, aduersus Regum potestatem studio acres & incitati quam antiquis maiorum sanctionibus scitisque, ne sese nimia efferat, luxurietque in subditorum perniciem, degeneretque in tyrannidem, circumscriptam hactenus tenuerunt, non ignari à paruis initiis ius sæpe minui libertatis nomen vero vel à Tarracone, vel vt alii malunt, ab Aragone flumine, vnde eius regni fines initio extendi cœperunt, mutuatum habent. In Castella, quam ab arcium frequentia dictam putant, vnaque regionum amplitudine, cæli clementia, soli bonitate, ingeniorū præstantia, diuiti cultu, ac quodam fertili & peculiari nitore reliquas Hispaniæ prouincias facile superat, exterarum nulli concedit, Asturum partem comprehendimus, totamq; Cantabriam olim angustam regionib. neque Pyrenæos montes attingentem deinde latiorem, indicio Cantabrigæ, quæ vrbs præter Lugruniū & Vianam ad Iberi ripam sita fuisse creditur in edito colle, cui Cantabrię hoc tempore nomen est: & D. Eulogio martyri fluuius est Cantaber, cui Arago amnis confunditur Ega aut Iberus scilicet. argumento maioris olim latitudinis Cantabriæ, quā quibus hodie finibus circumscribitur, in Viscaiam, Guiposcoam, Alauam, & montanos diuisa. Continet præterea Castellæ regnū è Castella veteri vrbes non paucas: atq; in his Burgos, Segobiā Abulam, Soriā, Vxamam, agrum Toletanū nouam Castellā hodie vocant, antiquis Carpetani) quā Tagus amnis interfluit, ab arenis voluentibus aurū, aquarum suauitate, agrorum per quos decurrit nitore prouentuq; vnus maxime celebratus. Fluit versus Occasū aliquanto ad meridiē flexu riparū: quod cū Durio, Ana, Bætiq; cōmune habet. Is Toletū in Hispaniæ vmbilico vrbē amplā, totius Hispaniæ lucē arcemq; natura loci munitā, incolarū tum forma tū ingenio, & religionis cultu sapientiæq; studiis excellentem totā ferme circulo, vastis, præruptisq; montib. magno naturæ miraculo penetratis ambit, angusto arduoq; aditu ad Septentrionē relicto cæli salubritate, & in sterili solo propter agrorū vicinorum bonitatē rerū omniū ad vitæ cultū victumq; copia beatā ciuitatē. Inde Liborā præteruehitur frequens municipiū, agri amœnitate bonitateq; præcipua, quod hodie oppidū vocatur Talauera, atq; per mediā vicinamq; Lusitaniā, multis auctus fluminibus in Oceanum effunditur. In eadē Hispaniæ parte prouincia Carthaginensis est, vbi Carthago, Spartaria, Murcia, Conchaq; numeratur: & Celtiberia, cuius caput fuit Numātia: preterea Aragoniæ marca in Contestanis, quā vulgo Manchiā dicimus: Bæticaq;, quæ ferme Vandalosia est, vbi Hispalis & Corduba sunt, atq; Granata olim Eliberris. certe prope illam sitā portæ vrbis atq; vicini mōtis, quæ Eluiræ nomē retinēt, indicio certissimo.

De Hispanorum linguis. CAPVT V.

HISPANIS omnibus hoc quidem tempore lingua ea communis est, quam vulgo homines Castellanam vocant, ex multarum linguarum colluuione, ac præsertim ex Latinæ degenerantis corruptione conflatam. nominis argumento, nam Romana etiam vulgo appellatur, tantæque cum Latina affinitatis, vt quod ne Italorum quidem linguæ concedit, perpetua oratione tum soluta, tum adstricta numeris loqui liceat simul Latine & Hispanice. Extremis Lusitanis peculiaris lingua est ex Gallico sermone & Hispanico temperata atque confusa eoque elegans audituque grata. Valentini & Catalauni, vnde originem habuerunt, Narbonensi idiomati, affini lingua vtuntur: & fere locorum vicinitate & commercio vocabula magna ex parte moresque mutantur. Soli Cantabri linguam hactenus retinuerunt rudem & barbaram, cultum abhorrentem, multumque à reliquis omnibus discrepantem, & totius olim Hispaniæ communem (sic fertur) & antiquissimam, priusquam in eam prouinciam Romanorum arma sermoque penetrassent. Gens enim agresti rudique ingenio, quæ plantarum instar translata tamen, terræ bonitate mitigatur, & montanis inaccessa locis, externi imperii iugum vel admisit penitus nunquam, vel excussit quam primum: atque cum antiqua libertate veterem gentis, atque communem prouinciæ sermonem conseruatum fuisse fide non caret. Alii contra differunt veterum auctorum testimonio, voces Cantabricas oppidorum præ cæteris Hispaniæ duriores esse confirmantium, atque Latinæ linguæ cultum respuentes maxime: ac Strabo non vnum genus literarum, neque linguam vnam Hispanis omnibus esse ait. Vocum Briga, Cetra, Falarica, Gurdus, Cusculia, Lancea, Buteus, Vepio Necy pro Marte, multarumque id genus aliarum argumentū accedit: quas Hispanorum linguæ fuisse proprias, magnorum autorum testimonio confirmatur, & nonnullas inde in Latinam linguam manasse minime dubitare licet: neque eæ tamen hodie lingua Cantabrica vsurpantur. quam vnam è multis tamen priscis Hispaniæ linguis esse minime negant, quorum opinionem pluribus neque refellere operæ pretium est, neque confirmare animus.

Hispanorum mores. CAPVT VI.

VETERES Hispani moribus fuere rudes sane & sine more, feris propiora quam hominibus ingenia, secreti etiam inter tormenta tenaces, inquieto animo, corporum celeritate maxima, dediti religionibus, à sapientiæ studiis abhorrentes: tametsi ingenio maximo, quod translati in alias prouincias declararunt, neque mentis perspicuitate, neque memoriæ laude, ac ne orationis quidem copia ab vlla gente superari. Armis aliquanto aduersus hostes, quā consilio meliores fuerunt: cultu vitæ agresti, victu copioso magis quam exquisito, vino parcissimo, aquæ sæpe potu contenti vitam propagabant: aduersus sontes seueri, in aduenas humani & hospitales. Hoc tempore vitiis & laudibus multum est additum; nam sapientiæ studia, vt si qua alia in orbis parte, coluntur vigentque maxime, nullibique maiora virtuti certioraque præmia proposita sunt, cursusq; ad laudē apertus magis quam in vlla alia gente, humaniorum litterarum cultus desideratur, sine iniuria tamen cæterarum disciplinarum. Iustitiæ cultores maximi sunt, summos cum mediis, atque cum his infimos, æquabili iure deuinctos tenent legibus armati, & auctoritate muniti magistratus. quorum industria latrocinia sublata, à cædibus, ab iniuria manus abstinent. nulli enim impune est, quicumque vel sacrosanctas leges, vel quemuis de populo violare ausus fuerit. Retinendæ veteris religionis constantia, quo tempore sacra omnia apud nationes alias rerum nouarum cupiditate mutantur & conuelluntur passim, clari atque præstantes. Domi consilium viget, foris arma pulsis intestinis hostibus, atque profligata Saracenorum impietate, magnam orbis terrarum partem inuicta virtute peruagata sunt. Laborum atque inediæ, quibus virtutibus omnes difficultates mari terraque superarunt, patientissima natura corpora. nostra tamen ætate affluenti copia voluptatum, illecebris omnis amœnitatis maritimæ terrestrisque, atque commercio gentium exterarum ad copiarum Hispaniæ famam accurrentium, easque importantium merces, quibus vigor animorum extinguitur, emolliuntur labefactanturque vires, eneruati, & peregrinis moribus deprauati, tum obsequio principum, & licentia lasciuientis plebis corrupti, nec libidini, nec sumptibus, nec vestium pretio modum faciunt. vnde quasi ex summo voluente se fortuna graues calamitates prudentibus videntur imminere: cum præsertim ab ingeniorum austeritate, morumque seueritate atque arrogantia odium nationum omnium sustineant, grauissimum atque indiuiduum magnorum imperiorum assecIam.

De fabulosis Hispaniæ Regibus. CAPVT VII.

ITAQVE venisse Tubalem in Hispaniã in confesso est. quib. vero in locis insederit, quãq; latissimæ prouinciæ regionẽ primum colendam habitandamq; susceperit, dicere nõ habemus, diuinare non iuuat. Tametsi Setubalis oppidi indicio quidam in Lusitania putant, alii in ea Vasconum parte malunt, cui Nauarræ nomen esse demonstratum est, ex Tafala atq; Tudela, quas Tubalis colonias esse magis ob affinitatem vocum suspicantur, quã certo aliquo argumento confirmant, sumpta pronunciandi occasione. Nam toti prouinciæ de primi conditoris appellatione Setubaliæ nomen factũ, quod nonnulli ne probabili quidem & ad scænæ ostentationẽ apto mendacio affirmarunt eruditæ aures auersantur. quid enim nisi hoc desipere sit, tantam vetustatem ad linguæ Latinæ etymõ vel e præpostere reuocare, & venerandam antiquitatis formã nouis commentis fœdare? quod ii faciunt, cum Setubaliam Tubalis cœtum significare persuadent. Tarraconem & Saguntum alii in Tubalis coloniis numerant, quod neq; affirmare hoc loco, neq; refellere in animo est. Nimirum quod ignotas remotasq; à nostro commercio regiones describentibus sæpe accidit, vt inaccessos montes, paludes perpetuas, horrida gelu, aut ardoribus vasta loca esse dicat: varias piscium, ferarum, auiumq; formas, prodigiosos hominum mores, insolentes vultus iis in regionibus ad intuentium legentiumve voluptatem esse confingãt, nullo qui redarguat absq; existimationis periculo prorsus impune: idem plerisq; tum nostris tum externis historicis video contigisse. qui vbi lumen historiæ deficiebat, rerumq; ignoratio antiquitatis velum oculis opponebat, ipsi illustrandi eam gentem studio, cuius res gestas in historiam conferre erat propositum, & ad maiorem scriptionis gratiam, si nullis lacunis præcisa & impedita, contra magnarum rerum luminibus illustris narratio esset, de suo multa commenti sunt. Sed antiquitati fas esse ais, consecrare gentis origines, initiaq; multo quam sint, splendidiora facere miscendo falsa veris. Sit sane. modo ne male affictæ vrbium origines, inauditæ Regum progenies, & nomina, & bella, sexcentaq; alia id genus portẽta ex anicularum fabulis & populari rumore collecta posteritati prodantur: simplexq; veritatis facies apertis mendaciis deformetur. quod imitari profecto non debemus, quamuis cum spe veniæ aliena vestigia sectaremur. Ac multo minus Beroso adscripti, qui non ita pridem in lucem prodiit, & cæteros in errorem misit, libri opiniones venditare, somniaq; ex fabulis & mendacio compositi eius, qui suas cogitationes alieno nomine, speciosoq; titulo, quia diffidebat ingenio, more malorum mercatorum voluit illustrare, haud satis dissimulata fraude: neq; enim cohærentia loquitur, neque alia ex aliis apta & colligata ita respondet secunda primis, posteriora mediis, vt non commenti vestigia expressa vbiq; cernantur, extentq; si præsertim veterum scriptorum, quæ nobis relicta lux est, tenuis certe & maligna, sed lux tamen nonnulla propius admoueatur. Itaq; quod ex noui Berosi officina prodiit, Noemũ in Hispaniam, ex longo nimirum errore, tandem appulsum, Noelam in Calæcia, in Asturibus Noegam primum fundasse, specioso mẽdacio, quoniam de his oppidis Plinius, Strabo Ptolemæus meminerunt, repudiamus. Neq; recipimus ab Ibero Tubalis filio, Ibero fluuio, toti deinde prouinciæ Iberiæ nomina fuisse facta, cum sit potius verisimile, Iberos ad Pontum Euxinum intra Colchida & Armenias Caucasiis montib. inclusos, inde in Hispaniam magno numero delatos, atq; vrbe Iberia supra Dertusam cõstituta, vicino fluuio primum, vniuersæ deinde prouinciæ, nouas Iberi & Iberiæ appellationes fecisse: quemadmodum Aragonis fluminis, ab alio eiusdem appellationis in Iberia, nomen quidam fluxisse putant. Nam Celtiberiæ nomen ab Iberis & Celtis duplicata voce venit: qui & ipsi superatis Pyrenæi iugis, ex Gallia finitima in Hispaniam delati (& Celtas Appianus in Citeriori Hispania collocat) mixto cum Iberis sanguine Celtiberiæ appellationem effecerunt. Neq; maiorem meretur fidem, Idubedam Ibero patre defuncto Hispaniæ Regem monti Idubedæ, cuius montis initia, media, atque progressus demonstrata paulo superius sunt, suã appellationem communicasse. Adiiciunt huius filium Brigum, cum aucta gente numero, opibus, auctoritate in varias orbis partes colonias dimisisset, Brigiam, quæ postea sit Phrygia dicta, vbi Ilium erat, in Asia condidisse de suo nomine, in Alpium iugis Varobrigam è ducib. Brugi vnum, alium in Gallia Latobrigã, quo sua nomina consecrarent, & à suo Rege gratiã inirent nouis colonis deductis. Mendacio probabili accommodata fides est. cum Plinius referat transiisse ex Europa Brigas, à quib. appellantur Phryges, & plures in Hispania ciuitates Brigas nominari cernerẽt, vt Mirobrigã, Segobrigã, Flauiobrigã: arbitrati sunt Regẽ aliquem extitisse in Hispania, Phrygiæ gentis auctorẽ, conditorẽ Ilii, multarumq; vrbiũ eo nomine in Hispania constructorẽ. Cum Brigas ex Hispania profectos in Asiã credere, nõ esset necesse (Midamq; Brigibus ad Brimium montẽ imperasse Conon ait, quib. in Asiã trãsuectis, Phrygibus nomẽ fuit) & in prõptu esset existimare, vel prisca Hispanorũ lingua vrbẽ, Bri-

gam communi voce nuncupatam: aut quod verius eſſe puto, Germanorum nationẽ prole fœcundiſſimã, aliquando ſe in Hiſpaniã primis illis temporibus infudiſſe, atq; à Burgis quæ vox oppidũ ipſorum lingua ſignificat, obtinuiſſe vt vrbes in Hiſpania facili litterarum permutatione dicerentur Brigæ. aut ſi qua alia commodior ſit ratio, quæ ignoretur: tantum ne fabulis in hiſtoria ſit locus. Tagum poſt Brigũ regnaſſe, quod iidem affirmant, eo pertinet, vt nihil ſit paulo maioris rei in Hiſpania, cui nõ cõtinuo Rex cognominis affingatur: quo omnium rerũ certa deſignari origo & appellationũ ſingularum exacta reddi ſcilicet notatio videatur. quaſi non liceat in rebus ipſis reſiſtere, nefaſq; ſit ſacra Regum nomina vlterius perſcrutando inquirendoq; contrectare. ac nõ is fluuius in Carthaginenſi prouincia exortus à Carthagine potius nomen traxiſſe videatur. auctor Iſidorus. Eiuſdem formæ eſt, Bætum Tagi ſucceſſorẽ Bæticæ nomen dediſſe, in Turdetanos, Turdulos, Baſtuloſq; olim tributæ, atq; ab inſigni rerum omnium copia poetarũ ingeniis concelebratæ cum primis: adeo vt Elyſios campos ſedeſq; beatorum non alibi collocarẽt teſte Strabone, qui legibus ait, carmine modulatis vti ſuo tempore conſueuiſſe, vt ipſimet iactabant, ante ſex amplius annorũ millia promulgatis. & fortaſſis annus eorum Romano multo breuior erat, & quatuor tantũ menſibus voluebatur. Eſt autẽ vero propius quod numero & auctoritate potiores hiſtorici tradiderũt: Bæticam prouinciã à fluuio ipſam interfluẽte dictam, quem incolæ Ciritũ, externi Bætim vocarũt, fortaſſis Hebraica voce à crebris domibus, villis, oppidis, quibus dextra leuaq; ob agri ſubiecti bonitatẽ, cultũ collucentemq; videbãt. Atq; de commẽtitiis Hiſpaniæ Regibus hactenus hoc loco quorũ ſtatuo audeoq; affirmare, neq; regnum, neq; nomen in ea prouincia, ac ne obſcurã quidem mentionem vſquam in probatis ſcriptoribus extare. Sed vt aniles fabulas colligere, & figmentis oblectare lectores velle, procul grauitate ſuſcepti operis eſſe arbitror: ita quæ magni auctores vulgarunt tradiderunt que, repudiare non auſim.

De Geryonibus. CAPVT VIII.

PRIMVM Geryonem Græcis & Latinis litteris celebratum licet, Regem Hiſpaniæ numerare. Is cum aliunde applicuiſſet in Hiſpaniã, quod Geryonis nomen Chaldaica lingua declarat, peregrinum fuiſſe, optimæ prouinciæ copiis oblectatus, auri cumulis congeſtis, cuius quia vſus ignorabatur, glebæ paſſim neglectæ iacebant in agris, nullis fornacibus victæ, ſed vt natæ erant, vnde apud Græcos Chryſei illi nomen factũ eſt; pecorumq; armentis propter læta paſcua copioſus, in prouinciales eatenus rudes ingenio, & per agros ferarũ ritu pagoſq; diſſipatos. nulliuſq; vnius, cuius imperiũ reſpicerent, cuius virtute allatam vim propulſarent, ſub iure ditioneq; deuinctos tyrannidem occupaſſe primus & exercuiſſe putatur: arcemq; operibus é regione Gadiũ muniuiſſe Gerondam, cuius præſidio arreptũ ſemel imperiũ ſtaret: vrbemq; alterã (niſi ex nomine ducta coniectura fallit) eadem appellatione ad Pyrenæi radices atq; in Auſetanis exædificaſſe oram maritimã complexus vnde rebus ſuis tranquillitatẽ pollicebatur. Oſiris, quem Ægyptii etiam in ſuis Regibus primũ ponunt Diodoro teſte, quique alio nomine Bacchus & Dionyſius vocitatus eſt, non ille Semele natus atq; in vrbe Myro educatus (vnde fabulæ occaſio, quia myron fœmur ſignificat) ſed Ægyptius Geryonis rationes aduentu inopinato turbauit. cum enim longiſſima peregrinatione ſuſcepta atq; obita orbẽ ferme terrarum vniuerſũ, ab Æthiopia ad Indos Aſiam, & Europã victoriis illuſtraſſet, viteſq; & frumenti ſerendi ſcientiam vſumq; vbique primus monſtraſſet, tandẽ in Hiſpaniam perlatus, quod in aliis orbis partibus nullo ſuo priuato compendio ductus, ſed odio tãtum ardens improbitatis extirpandæ præſtiterat vt exactis tyrannis priſtinã reuocaret libertatẽ, idem in Hiſpania faciẽdum ſibi iudicauit. quam in ſeruitutem redactã, omnes indignitates contumeliaſq; perferre fuerat ante denunciatũ: & quia voluntate tyrannũ copiis opibuſq; præualidũ, facturum quicquã pro ſano non ſperabat, ad arma ventũ eſt. Inſtructis vtrinq; copiis collatiſq; vexillis in Tarteſſiacis cãpis ad fretum Gaditanũ dimicatum ferũt, magno quidẽ animorum ardore ancipitiq; marte: cæterum victoria cæſis & fugatis Hiſpanis penes Ægyptios ſtetit. Geryon ipſe in prælio cecidit, occiſiq; corpus victoris iuſſu (ſic aiunt) ſepulturæ mãdatum, in extremis freti faucibus ad locum, vbi nunc Barbate oppidum ſitum tumulo compoſito. Diuinitati conſecratum, conſtitutum in ora Siciliæ ab Hercule templum, atque Geryonis oraculum Patauii famoſiſſimum, quod à principibus etiam viris religionis ergo frequentabatur, ſatis declarant. Pace igitur per hunc modum reſtituta Oſiris beneficio, depulſaque tyrannidẽ, cum acerbum, remque non optimi exempli ad poſteritatem victor iudicaret, parentum peccata filiis puniẽdis emendare, graueq; videretur tres Geryonis filios ætate pueros, forma præſtanti, atque in ſpem paterni regni educatos in turbam coniicere, aut perpetuæ ſeruituti exilioq; mancipare: & fere magnis animis poſt victoriam aduerſus proſtratos ſuc-

cedit

cedit humanitas: quorum mentes non magis paternis vitiis & exemplis ad crudelitatem erudiri, quam funesto exitu castigari posse non desperabat, viris prudentiæ opinione excellenti, qui infirmam puerorũ ætatem, regniq; tantisper molem regerent, commendatos, optimisq; præceptis institutos in paterno Hispaniæ regno collocauit. Ipse vt longinquæ expeditionis tantorumq; laborum fructus aliquis per otium esset in patria, in Ægyptum reversus est Geryones fratres ætate cõfirmata opib. aucti atq; paterni Regni administratione suscepta, beneficii immemores, memores iniuriæ paternas inimicitias persequi, cædẽ vlcisci, atq; quod gratissimum venire solet, parentis occisi manibus hostili sanguine parentare decreuerunt. quod cum præ se ferrent, alia ex arcano cura non minus solicitabat tyrannidis
10 exemplo patris in Hispaniam reuocandæ: quod Osiri superstite impune fore nõ sperabant. Hæc cogitantibus, neq; rationem tantæ rei conficiendæ satis explicantibus, optimũ visum est Typhonem Osiris fratrem ad eam rem solicitare. quem fama ferebat regnandi ambitione vltro corruptum esse & alioqui dira dominandi cupiditas omnia naturę iura subuertit. Missi legati muneribus haud difficulter se in Typhonis gratiam insinuant: sensimq; opem omnem polliciti, data vltro citroq; fide eosdem amicos inimicosq; futuros persuadent, vt fratre germano sublato armis ipse Ægypti regnum inuaderet occuparetq;. Quod cum occultissime factum esset, occisi quidem corpus diligenter conquisitum, Isis Regina in Abato tumulauit eius paludis insula, quæ Memphi proxima est: quam idcirco Stygem, hoc est: mœrorem, vulgo homines nominarunt. Tanta perfidia latere non poterat, neque occulti
20 quicquam esse in intestina discordia. Orus qui eo tempore res gerebat in Scythia, celeriter in Ægyptum rediens, paternam cædem morte Typhonis vltus est. & cum cognouisset impiæ conspirationis cõscios impulsoresq; præcipuos Geryones fratres extitisse, paternæ gloriæ æmulatione & vindictæ cupiditate inflammatus, suscepta non minori quam pater expeditione, varias toto orbe gentes in fide confirmauit, nouasq; ad amicitiam adiunxit: & quam à matre acceperat, medendi arte diuinitatis honorem obtinuit, opinionẽ excitauit. Vnde à quibusdam Apollo est dictus, ab aliis propter militarem scientiam, & pugnandi dexteritatem Martis nomen tulit: ab omnibus Hercules vocitatus est, non ille Amphitrionis filius, sed Libyus: quem monstra domuisse fama tenuit, claua & leonis exuuiis armatũ, armorum è chalybe vsu nondũ per ea tempora ad humani generis exitium excogitato.
30 Ergo numeroso conflato exercitu, & collectis vndique auxiliis, formidabilis in Hispaniam tandem contra Geryones penetrauit, Gadeisq; peruenit: quo se illi iam dudum receperãt collatis in vnum regni copiis, comparato in multos dies, si forte ducendum esset bellum, commeatu, finitimorumq; auxiliis vndique conuocatis. Nam conscientia patrati sceleris animos debilitabat, & scissis prouincialium studiis pro ipsis & aduersus ipsos, erectisq; multorũ animis ad spẽ recuperãdæ libertatis in ambiguo erat, suis an externis magis diffiderẽt. Desperata salus si Ægyptii vicissent, ad rabiẽ magis quã audaciã accẽdebat. Itaq; locis munitis se tenere cõstituunt. Hercules cõtra instructis copiis progressus, in hostiũ conspectũ peruenit. & quoniam neq; bellum duci volebat, & tantos vtrinq; exercitus contemplatus ad honestam vllam pacis conditionem venturos hostes non sperabat: neq; si venirent nisi
40 patre Geryonum sanguine vindicato, satis foret è dignitate ab armis discedere animo reputans tamen quanta vtrinq; hominum strages futura esset, si totis vtrinq; copiis esset dimicatum Geryonibus misso Feciali iubet denunciari: vt si quidem corporis robore fiderẽt quo erant firmissimo, vel æquitate causæ, qua niti videri volebant, prædicantes se ab Osiri fuisse iniuria prouocatos, violatosq; priores: eam vltro se conditionem cõponendæ totius contentionis, proponere, quam ne desiderare quidẽ ipsis venisset in animum. Vnde culpa orta esset, ibi periculum cõsisteret: parceretur innoxio sanguini, à ciuium & cognatorum laniena tẽperarent. Neq; vereri se pro cõmuni vtriusq; exercitus salute contra tres ipsos vnus ex prouocatione dimicare, suoq; periculo multorum redimere incolumitatem, singulari quidem certamine & aduersus singulos separatim, numinis auxilio fretum, cuius
50 arbitrio res humanæ vniuersæ, sed & maxime bellorum euentus gubernantur. Eam conditionem Geryones libenti animo susceperunt, minime de victoria dubitantes. Die dicta vbi ad manus deuentum est contra accidit. tres Geryones ab vno Hercule superati iugulatique. Tumulus in eadem insula eorum corporibus compositus. quo ex tempore nomen Erythrææ inde tulisse putatur, non ipsa sola, sed & vicina Gadib. insula, obiectaq; cõtinentis Hispaniæ pars quoniã gẽtes ex Erythræo mari Orũ secutæ, eius consensu pace facta loca ea domicilio delegerunt. Demum in freti Gaditani faucibus, magnis vtrinque molibus iactis in mare, Calpe & Abyla montib. constitutis (quæ Herculis columnæ dictæ sunt) rebusq; cæteris in Hispania ordinatis, Hispalum è sociorum numero ad prouinciæ gubernacula reliquit: cuius fidei constantiæ, atque industriæ domi militiæque præclara monimenta extabant. ipse in Italiam nauigauit.

De Hispalo & Herculis morte. CAPVT IX.

HISPALVM in Hispania post Geryones regnasse, constanti omnium fama & prædicatione traditum est. Iustinus affirmat ab Hispalo dictam Hispaniam vnius permutatione litteræ. adiiciunt alii conditã huius industria atque nomine Hispalim, vrbem amplitudine, opibus, commercio propter Bætis subuectiones, inclytæ fertilitatis glebam, nulli in Hispania secundam: ab ea procedente tempore ad totam prouinciam Hispaniæ appellationem deriuatam. Isidorus eius vrbis conditionem Iulio Cæsari adscribit, quo tempore res in Hispania gessit scilicet, Iuliamque Romulam suo illam & Vrbis Romæ iunctis nominibus nuncupasse ait. dictam vero Hispalim, quod in palustri loco suffixi profunde pali fundamenta contineant. & fortassis tunc primum amplificata locis, ædificiis illustrata, & iure coloniæ donata est: nam à Plinio Romulensis colonia vocatur. verũ vt eo primum tempore fuerit ædificata, fide caret, idonea argumenta auctoresque deficiunt. Plutarchus scripsit, altero Dionisio, Semele nimirum nato, in Hispaniam appulso, totaque prouincia victricibus armis parere imperio compulsa, è sociis vnum ad res gerendas relictum Pacia nomine effecisse, vt prouincia primum Pania, deinde vnius litteræ adiectione Spania diceretur. Verum de his liberum opinaturis iudicium esto. Illud non recipimus: Hispalum reliquisse filium nomine Hispanum, qui patre defuncto regnaret. tantũ eundem hominem gemina voce significari à diuersis scriptoribus credimus: cum Hispaniæ nomen vtrique acceptum feratur: & qui alterum ponunt nullam de altero mentionem faciant, vno excepto Beroso, cuius male consarcinatas fabulas paulo ante repudiauimus. Huius Regis res gestæ cum ignorentur ob longinquitatem, nostri historici vt gracilem, tenuique riuo historiam corriuatis aliunde aquis amœniorem facerent, & ne quis esset Regum, cui non continuo Hispaniensium rerũ aliquod siue nomen, siue ædificium ad maiorem celebritatem, quod male cohæreret, assuerent: Hispalum scripserunt vrbem Segobiam, aquæductumque in ea mirabilitum forma tum altitudine excitasse. quod de aquæductu constat Traiani Imperatoris esse opus certe per ea tempora factum. In portu vero Brigantino (Corugnia hodie vocatur) turrim speculo imposito, vnde erat despectus in mare, nauesq; procul venientes speculari atque prospicere ex imagine obiecta consueuerant. atque eo præsidio vitare pericula, exædificasse Hispalum vt existimarent: ex Latinæ tum linguæ tũ historiæ pudenda ignoratione factum est, speculæ voce quæ eas turres significat, in speculi significatione vsurpata. & constat turrim illam in honorem Augusti Cæsaris fuisse à Brigantinis ciuibus constitutã C. Seuio Lupo Lusitano architecto cuius nomen hoc ipso tempore vicinis rupibus incisum legitur. nimirum in publico id opere facere lege vetitum erat; quæ lex inter Romanas in Pandectis extat. fuitque Phidiæ Athenis capitale, violata ea lege suam & Periclis imagines in scuto Palladis efformasse, quamuis in dissimulato habitu: in quo religio etiam læsa esse poterat iudicari. Defuncto Hispalo, quo tempore auctores variant, sed defuncto tamen Hercules ex Italia, vbi eatenus morã traxerat, rerum nouarũ metu continuo Atlante, cuius magnitudinem animi perspectã habebat, rebus in Italia præfecto, accurrit in Hispaniam. Vbi rep. recte & sapienter administrata, nouisq; in ea vrbibus constitutis, in quibus Iulia Libyca & Vrgelia in Pyrenæi montis cõplexu, Barcino & Turiaso in Citeriori Hispania à quibusdã cõmemorantur Herculis coloniæ fuisse, in senili affectaq; ætate defunctus, propensa vniuersæ prouinciæ voluntate diuinitati est consecratus, diuini honores decreti templo dicato. Quo loco corpus Herculis solennibus sacris, non tantũ à prouincialibus, sed etiã ab exteris nationibus religionis ergo eo confluentibus coli cœptum magno sacrificulorũ quæstu & loci nobilitate. Templũ illud Herculis sepulcro clarum qua in Hispaniæ parte extiterit, auctores in diuersum trahunt: & in rebus tam antiquis diuinare ex coniecturis facilius fuerit, quam certa ratione in alteram partem pronunciare aliis Barcinone dicentibus, vbi ad templũ maximũ vetusti operis reliquiæ & magnifici sepulcri vestigia extant: aliis in Gadibus: aliis, quorum auctoritas potior erat, eruditio maior, Tartessi existimantibus ad fretum Herculeum quo loco constat, eam religionem diu fuisse conseruatam Herculis magnifico templo excitato.

Hesperus & Atlas Hispaniæ Reges. CAP. X.

HISPALO & Hercule in Hispania sine vlla prole defunctis Hesperus Atlantis frater, in Africa, vt perhibent, natus, atq; vnus è sociis Herculis, quod is testamento sanxerat Hispaniã regendã suscepit tanto gentis cõsensu, quanto haud quisquam alius. Rerum gestarum fama & virtutis exactæ opinio maxime ad populum, commendabant: vsque eo vt vniuersam Hispaniam de Hesperi nomine Hesperiam cœpisse dici Græcis & Latinis auctoribus persuasum sit. Macrobius & Isidorus ab Hespero stella occidua malunt, quæ in Hispania,

Hiſpania occidit, & ad quam ferme reſpiciunt in eam regionem nauigantes. Læta certe huius regni initia breui luxuriarunt, vanaque euaſerunt. Atlas Heſperi frater ex Italia, vbi relictus ab Hercule fuerat, Hiſpaniæ copiis & amplitudini inhians, iniuriam ſibi factam expoſtulabat fratre prælato. Nec mora: in Hiſpaniam delatus, incenſis pro eo militum ſtudiis, quem militari gloria florere conſiderabant, regnum cepit. Heſperus à ſuis deſertus fuga in Italiam euadere coactus eſt. Hetruſci eiecti hominis atque profugi calamitatem nulla ipſius culpa, fraterna tantum ex ambitione contractam miſerati benigne primum hoſpitio acceperunt: deinde probitatis & modeſtiæ experimento, famaq; rerum geſtarum permoti Heſperum, qui Corythi Regis (hunc Ianum etiam quidam & 10 Iouem nominant) teneram ætatem præſidio indigentem atque rectore, veris virtutibus informaret: regnique tantiſper molem, dum ille adoleſceret, humeris ſuſtineret, omnibus ſuffragiis delegerunt communi prouincialium lætitia. Spem de eius probitate conceptam animis irritam non fuiſſe declarat Italiæ nomen, ab eo tempore Heſperiæ etiam appellatione mutatum Hiſpaniæ exemplo, atque Heſperi probitatis argumento efficaci. Qua re in Hiſpania nunciata Atlas ſibi metuens, ne prima negligendo ſerperet malum, reſurgenteque à ſecundo hominum fauore, fratris potentia, de Italiæ primum imperio cadere, deinde etiam de Hiſpaniæ poſſeſſione periclitari cogeretur: ſuorum concilium aduocare, nouos delectus habere, omnibusque poſthabitis in Italiam feſtinare conſti-20 tuit. Sequebatur valida Hiſpanorum manus, in qua plerique Hiſpani proceres in expeditionem deducti per ſpeciem honoris, & vt ſe iis auxiliis confirmaret, & vt obſidum loco eſſent, ne ſe abſente, externo repudiato nouis imperiis ſtuderent. Suſcepta nauigatio ſecunda non fuit. vi tempeſtatis in Siciliam abreptus, eius inſulæ copiis oblectatus Hiſpanorum in ea partem non exiguam reliquiſſe memoratur: quorum virtute inſulæ occupatum imperium retineri poſſe ſperabat. Cum reliquis copiis ex longo interuallo atque poſt longas moras in Italiam tandem delatus, Heſpero interea rebus humanis exempto, Corythum Hetruſcum Regem facile in poteſtatem redegit: rerumque in Italia nullo reſiſtente arbiter, è duabus filiabus alteram Electram nomine Corytho vxorem dedit: vnde Iaſius & Dardanus nati ſunt, de quibus mox ſermo redibit. Altera cui nupſerit incer-30 tum eſt, ferunt tamen Romen vocatam, ditioneque tenuiſſe loca, per quæ Tiberis fluit, qui tunc fluuius Albula dicebatur, addunt, iis locis prius Hiſpanorum copias ab Atlante fuiſſe collocatas præterea memorant Romen deinde in Palatino monte eius vrbis prima fundamenta poſuiſſe, quæ à paruis initiis profecta orbis imperium longo interuallo nacta eſt. An fabulæ hæ ſunt Fabii quamuis Pictoris auctoritate affirmatæ: noſtrorum mulcendis auribus datum, ab Hiſpanis conditam vrbem Romam? nam alii Romen eius vrbis conditricem Æneæ neptim faciunt, Aſcanii filiam. Aliis poſt Ilii excidium cum Ænea in Latium delata nobiliſſima captiuarum fuit, incenſis nauibus ad Tiberis ripam oppidi iis locis condendi auctor, quod eius nomine Roma ſit dicta. Omnino Vrbem Romam ante Romulum conditam fuiſſe, magnorum virorum teſtimonia confirmant: neque ob-40 ſcurum eſt, nomen alterum fuiſſe Romæ, quod foras enunciari cæremoniarum arcana vetabant. eius violati ſilentii reum Valerium Soranum capite pœnas dediſſe. Cæterum quale illud nomen fuerit clam eſt: neque ſatis fixum à noſtra gente eam vrbem fundatam, quod noſtri hiſtorici affirmarunt. Quid me ſcribere par ſit, leges hiſtoriæ, quam quid noſtrates laudaturi ſint, conſiderabo: neque intempeſtiuis commentorum floribus, quibus Hiſpaniæ rerum ſplendor non eget, ſimplicem veritatis faciem exornabo. Itaque Romam Hiſpanorum coloniam fuiſſe, inter incertæ fidei res (ne quid grauius dicam) ablegamus. Quemadmodum Sicorum, Sicanum, Siceleum, Luſum, quos recentes hiſtoriæ in Hiſpaniæ Regibus ponunt, eorum veteres nihil meminerunt, penitus repudiamus. Ac ne illud quidem recipimus: Atlantis filium nomine Morgetem à patris 50 obitu in Italia regnaſſe: vnde Hiſpani Atlantem in Italiam ſecuti, Morgetes fuerint dicti: quod nihilo meliori fide ſtat: & credam potius eam gentem ab vrbibus, in quibus habitabant, appellationem tuliſſe: cum duplex Murgis in Bætica extiterit, altera ad maris littus, quæ modo Muxacræ nomen habet: in interiori prouincia altera, quæ hodie Murga nuncupatur: atque his locis finitima Murcia, quam Morgetum ſedem quidam faciunt. Vnde in Sicilia Murgantium vrbs atque Murgentini populi fortaſſis hoc ipſo tempore aut alio quouis manarunt. & eſt omnis coniectura fallax, quæ nominum tantum ſimilitudine nixa eſt.

De Siculo Hiſpaniæ Rege. CAP. XI.

ILLVD Philiſtii Syracuſani auctoritate munitum pro vero recipiatur: Siculum Atlantis filium, poſt patris ex Hiſpania diſceſſum, pro abſente vicarium eam prouinciam gu-

bernasse, successisse defuncto. Regno is suscepto, rebusque in Hispania ordinatis, cupiditate incensus regni Italici hæreditatem cernendi, cum lectissimis copiis eo profectus est. Paterni exercitus reliquiæ ab indigenarũ iniuria tuendæ erant: Iasii & Dardani controuersiæ pacandæ post Corythi patris obitum de Hetruriæ possessione certantium. Iasii, cuius melior erat caussa, vires infirmiores, vt maturaret litteræ solicitabant, Multum temporis in ea nauigatione consumptum. ex itinere vltro, siue tempestatis vi in Siciliam appulsus veterum sociorum vires confirmasse fertur, Cyclopibus & Lestrigonibus feris & immanibus gentibus bello illato. Parta victoria ei insulæ, quæ Trinacria erat, noua nomina facta (sic quidam suspicantur) Siciliæ à Rege Siculo, Sicaniæ ab Hispanis, quos ad retinendum eius insulæ imperium reliquit, ex ea Hispaniæ parte auectos, quam Sicoris 10 amnis interfluit. nam iis in locis olim Sicanam gentem habitasse in confesso est. Sunt qui Sicoriæ etiam nomen ei insulæ adhæsisse tradant à Sicoris gente Sicanis vicina, siue alio nomine eadem Siculum etiam secuta. Deinde Romen Atlantis filiam contra Aborigenes bello identidem lacessentes opportunis auxiliis à fratre Siculo firmatam addunt, nullo commodiori argumento, quam quod Siculorum Sicanorumque in Latio etiam mentio facta ab idoneis scriptoribus reperiatur: quod quanti ponderis sit, alii iudicabunt. In Hetruria demum Dardanum validis Aboriginum copiis stipatum ferocientemque aduersus fratrem, eo redegit: vt positis armis ex animo seu simulata fraude in auunculi se fore potestate promiserit, & sua innocentia confisum, & Siculi æquitate, non passurum eripi iniuria, quod paterna ex hæreditate debitum, armis etiam vindicarat. Fœdus inter fratres Si- 20 culi auctoritate factum. quam breui Dardanus ludibrio habens, Iasium fratrem per fidem conuentionis securum, nihilque minus cogitantem, ferro crudeliter peremit. Eam iniuriam Siculus ad se pertinere ratus, parricidam insigni prælio victum expulit in Samothraciam: vnde Hellesponto is superato in Asia primus Ilium condidit. Iasii filio Corybanto pro patre regnum Italiæ de manu est traditum. Rebus ad hunc modum compositis repetita Hispania, quid Siculus egerit clam est: ac ne referre quidem promptum aliquid per hæc tempora memorabile. nisi inania quorundam somnia pro historia venditare placet, vnde noua rursus Hispanorum Regum nomina post Siculum prodierunt. Testa vrbis Testæ, & Contestanæ gentis conditor, ex Africa ad Hispaniæ imperium translatus. 30 Romus Valentiæ fundator in Edetanis, cuius antiquum Romæ nomen in Valentiam fuerit transformatum retenta sententia, voce modo mutata, quemadmodum Romam, cum prius diceretur Valentia, ab Euandro vulgatum Romæ nomen accepisse Solinus est auctor. Palatuus, à quo Palatui populi, & magno terrarum interuallo Palentia. Cacus abactarum boum indicio Herculis Thebani manibus peremptus in Auentino monte, vbi Roma est, ipseque morabatur ex Hispaniæ possessione pulsus. Erythrus è mari Rubro profectus, à quo Gadeis insula Erythræa dicta sit. Melsicola alio nomine Gargoris, de quo Iustinus meminit. Quæ omnia neque tanquam foueam intacta præterire debuimus; cum in eam non vulgus modo, sed expoliti doctrina homines præcipitarint: neq; verum ea probare, quæ ad anicularum fabulas ableganda potius esse, præiudicatum habebamus. 40 Siculum sane à Iustino arbitror Sicorum nominari.

Variæ gentium migrationes in Hispaniam. CAP. XII.

SVPERIORVM Regum tempora tum imperii tũ ætatis certa ratione designare promptum non est: ac ne ab orbis quidem constitutione annos numerare facile. neque deesset studium, si qua se via conantibus panderet inquirenda veritate, nunc coniecturis standum. Quibus Geryones Hispaniæ Reges suspicabar quarta aut quinta post diluuium ætate vixisse. Siculum ducentis amplius annis ante bellum Troianum. Huius ætate aut non multo post, numerosa classis soluens ex Zacyntho (quæ insula Peloponneso ad Occa- 5 sum in Ionio mari adiacet) in eam Hispaniæ partem perlata, vbi nunc Valentia cernitur, Zacynthum condidit (quod deinde nomen Sagunti appellatione mutauit) tribus à littore passuum millibus, se muniendi cura contra prouincialium vim, & vt esset quo fortunas aurum & argentum conferrent, scrutis vilissimisque rebus mutatum simplici homines ingenio sua bona & natiuas opes ignorabant. Eius arcis præsidio liberius in prouinciam penetrare ausi sunt; atque vicina littora explorare: adeo vt sexaginta ad Occasum passuum millibus idoneo loco, templum Hispaniæ celeberrimum Dianæ exædificare aggressi sint (vnde Dianium promontorium dictum) moreque è Græcia aduecto simulacris exornare, multoque victimarum sanguine nobilitare. Cæremoniarum insolentiam & totius structuræ maiestatem admirati incolæ, quasi è cælo lapsos homines, maiores con-

ditione

ditione mortali heroes credere. & est innatus humano ingenio sensus & reuerentia diuinitatis. sic nulla re magis capitur quam religionis studio, vero aut simulato. Templi huius contignationem ex iunipero materia imprimis odorata, Plinius ad suam ætatem incorruptam mansisse est auctor. Secundum Zacynthos Dionysius alter centum quinquaginta circiter annis ante bellum Troianum, in extremam Hispaniam penetrasse fertur: atque in Bætis æstuariis inter duo eius fluminis ostia, quibus tunc decurrebat in mare, Nebrissam ædificasse, à nebridibus, id est, ceruinis pellibus, quibus Dionysius & socii in communi vita & cum sacris operabantur, vti soliti erant, Nebrissæ appellatione facta. cui deinde oppido Veneriæ cognomen accessit. Tres fuisse Dionysios seu Bacchos Diodorus
10 scribit. Primum Deucalionis, vt ego interpretor, Noe filium, Osirim nempe Ægyptium, de quo superius est demonstratum. Alterum Proserpinæ seu Cereris filium, cuius ad simulachra cornua adhibere moris fuit, boues primum ad aratrum iunxisse monimentum. Tertius Semele ex adulterio natus fuit, & in vrbe Myro (quæ vox fœmur significat) educatus: vnde materia fabulandi in patris Iouis fœmore creuisse. Hunc ferunt primi Dionysii æmulatione, suscepta expeditione, multis obitis prouinciis, defunctum victoriis Hispaniam maleficiis omnibus atque immanitate repurgasse eorum, qui in tenuiorum fortunas grassabantur. Quo tempore Milicus Myricæ filius, fortassis & ipse è Siculi posteritate, gratia, opibus, auctoritate plurimum poterat inter Hispanos. Milici nepotes non procul Biatia Castulonem condiderunt in Bæticæ agro, vrbem quondam inter primas Hispa-
20 niæ nobilem. Dionysii duo socii ab eo reditum ad suos adornante in Hispania relicti cum potestate. Lusus à quo Lusitanorum nomen & gens, & Pan, quem delusi vana superstitione homines diuinitati consecrarunt, & ab eo vniuersa prouincia Pania primum, deinde Spania dicta est. auctores Varro atque Plutarchus. Non longo annorum interuallo Iason Thessalus gloriæ cupiditate incensus, pyraticæ deditus (quod ingentes opes parabat, littoribus nondum munitis, hominibus per agros pastorum in morem in tuguriis habitantibus) Agri industria excellenti forma nauim ædificandam curauit: multisque sociis sibi adiunctis, Hercule Thebano, Orphæo, Lino, Castore & Polluce ex Thessalia soluens ad Sigeum Troiæ promontorium Hesionem Laomedontis filiam eripuit ab interitu: inde in Colchidem perlatus, vellusque aureum furatus, hoc est, auri gazam, quod per riuos è
30 monte Caucaso dilapsum villosis pellibus piscari quasi retibus soliti erant, cum iis copiis raptaque Medea in Mæotidem Cimmerio bosphoro superato penetrauit. Tanai mox aduerso, quo fluuio ab Europa secernitur Asia, nauim aliquanto spatio, qua pertractam remulco, qua solutam in partes humerisque deportatam in Salmantico littore rursus cōpegisse fama est Germaniæ, Galliæ, atque Hispaniæ circumductis littoribus, tandem ad freti Gaditani fauces constitisse. in iis extremis, qua in Mediterraneum mare se pandunt, monti Calpi imposuisse arcem: quæ de Herculis nomine Heraclea dicta est. Prædæ cupiditate ex ea cum Hispanis varia fortuna pugnatum. Ingens præda fuit. qua in naues imposita, iustoque præsidio in arce relicto, Saguntum abiit. ibi benigne accepti propter communem originem linguæque commercium, ad Baleares excursione facta, Bocorique ea-
40 rum Rege in potestatem redacto, quia nullum iis in locis aurum inueniebatur, comparato commeatu, bobusque lectissimis in naues impositis in Italiam transmisere. Quo loco in mōtis Auentini antro interfecto Hercules Caco, morem etiam sustulit, Saturnum quotannis placandi homine de ponte Miluio iactato, quod crudele erat & inhumanum: ritu tamen permanente, vt effigies hominum scirpeæ verorum vicariæ mitterentur in aquas. Longissima nauigatio fuit, miraculo comparanda. præsertim cum soluta rursus naui per Liguriam, qua parte breuissimus in Padum traiectus est, in Hadriam delati absoluta nauigatione læti & incolumes, tantis rebus perfectis clarissimi in patriam peruenisse credantur. Verum externa mittamus, satis oneris sustinentes Hispaniensium rerum commemoratione. Auctorem habeo Hecatæum, qui Herculem Amphitrionis, alio nomine Alcęum,
50 venisse neget in Hispaniam. Diodori & aliorum omnium opinio resistit. Vestigia præterea in Hispania, Pyrenæis iugis, & Gallia Narbonensi huius expeditionis multis seculis impressa, ipso in Italiæ aditu Alpes Lepontiæ & Euganeæ ab Herculis comitibus sic dictę declarant, venisse quidem in Hispaniam Herculem, & copiarum quidem partem terra in Italiam peruenisse, inde locis Græca nomina facta. Nam quod Geryonum cædes eidem à Virgilio tribuitur, errare potuit vt humanus, ex nominum similitudine temporibus commutandis. Post Herculis expeditionem & Milici ætatem, Gargoris in Hispania regnauit, mellis colligendi inuenta arte vsuque nobilis, vnde Mellicolæ cognomen affingendi occasio. Huius ætate bello Troiano confecto, atque vtriusque exercitus reliquiis in varias orbis partes dispersis, non pauci neque contemnendi Græcorum Duces in Hispaniam na-

uigarunt. & nostrorum scriptorum consentiens opinio confirmat, multas gentes eo antiquitus traductas propter locorum commoditatem in variis eius prouinciæ partibus consedisse. In quo numero Teucer amisso Aiace fratre, eoque à patre Telamone aditu patriæ prohibitus, in Cypro Salaminam vrbem patriæ cognominem constituit. in Hispania deinde, quibus locis Carthago est, vrbem alteram de suo nomine Teucriam posuisse memoratur. quod pro vero relinquerem, si Isidori testimonio, qui Teucrum quidem in Hispaniam venisse ait, confirmaretur: aut eius vrbis aliqua vestigia vel obscura possent demonstrari. Illud constanti auctorum fide traditur, Teucrum freti faucibus enauigatis, flexisque ad dextram proris, ac promontorio Sacro superato, in Galæciæ littore vrbem Hellenem construxisse, quo nunc loco Ponteuedra sita est, de socii nomine Amphilochiam, quam Romani Aquas calidas dixerunt, Sueui (quo tempore iis locis imperium tenuere) Auriam. Diomedem rursus memorant Tydei filium Hispaniæ littoribus præternauigatis, repulsum vndique prouincialium virtute supra Lusitaniam Tudem siue Tydem vrbem paterni nominis monimentum exædificasse, eo terrarum tractu, qui Minii & Limiæ ostiis ad mare est inclusus. Omnino Mnestheus Atheniensis auctore Strabone libro tertio, sua & ipse classe in Gadeis delatus, è regione eius insulæ qua parte Belon, qui Guadalethes est, in mare influit, vrbem sibi cognominem ab imo totam construxit portu munitam. Templum etiam in eodem littore inter duo Bætis brachia, cui olim templo Mnesthei oraculo nomen fuit: quod ad Græcam superstitionem inter Hispanos suscipiendam, magnum attulit momentum. Vlyssem tandem venisse in Hispaniam, atque in Lusitaniæ littore vrbem Vlyssiponem condidisse Strabo Solinusque, ipsoque ex nomine ducta coniectura confirmant. Refellunt quidam tum nominis argumento, nam Olisipo ex antiquis monimentis, & lapidum inscriptionibus nominari scribiq; debet. & quoniam Vlyssis aræ supra mare Armoricum in Belgis non vno loco extabant. nempe ex Græca vanitate, quem in Deorum numero habebant, ei templa atque oppida consecrabant. quod Hispanis contigisse etiam, non inepte prorsus arbitrantur.

Habidis res gestæ, & generalis Hispaniæ siccitas. CAP. XIII.

INTEREA Gargoris Rex in Tartessiorum saltu, vbi Titanas aduersus Deos bella gessisse antiquitas finxit, Curetum regnum tenens auctore Iustino, cæteras virtutes omnes, quæ magnæ in illo fuerunt, vna crudelitate sugillabat. Habidem nepotem ex filia furto conceptum ad depellendam generis ignominiam, dolorem ex eo casu procurandum, feris laniandum in monte obiici mandauit. Illæ naturæ conditione mutata eam infanti exhibuerunt humanitatem, quem efferatus aui animus denegarat, vberibus distentis lacte etiam in os instillato. Repertum incolumem, in angusto primum tramite pecoribus conculcandum, aui iussu proiectum ad maiora fata numinaque seruarunt. Multorum dierum inedia maceratæ canes, quibus & suibus denuo fuerat obiectus, quodam misericordiæ sensu vltro lactarunt. In mare demum præcipitatum fluctus sustentarunt, cerua in littore diligenter aluit. Pro alimenti conditione animi mores corporaque mutantur. eo lacte educatus, mirabile dictu est, quantam pedibus grandior celeritatem excitarit. ferarum cursum adæquabat, vndique prædas agebat importunus & audax. neque resisti poterat, cum ad velocitatem vires & industriam adderet. Insidiis tamen exceptus, laqueoque implicitus ad auum perductus est Ille ad iuuenis conspectum sensu naturæ tacito, quo sæpe ignorantes tangimur, (& nescio quid ea fortuna maius micabat in facie) vultu nepotis & notis, quæ infantulo inustæ erant, attente consideratis, intellexit nepotem suum non absque deorum consilio è tot periculis fuisse seruatum. Odium humanitate mutatum. Habidem nominatum regio cultu, dum vixit, apud se habuit: moriens successorem regni, hæredem fortunarum reliquit. Suscepto imperio cæteros ante se Reges industria & virtute superauit ingenio præstanti, corpore tantis laboribus durato: quæ res magnas difficultates non solum mitigare, sed exhaurire etiam consueuit. Feros homines per agros dissipatos in vrbes & oppida coire persuasit, quantum præsidii esset in mutua societate, atque communis iuris commercio demonstrans. ad vitæ cultioris commoda, disciplinæ studium adiectum. sic feri gentis mores humanitate mutati. Vini vsum, agrique colendi rationem longo ex interuallo restituit: nam herbis antea, & sponte natis frugibus pomisque tolerabant vitam. Leges sanxit, fora constituit, iudicia & magistratus ordinauit. Quo virtutum tenore incredibilem à suis gratiam, apud exteras natio-

nationes nominis celebritatem consecutus, ætate omni ad vltimam senectutem peracta, vitam morte mutauit. Eius posteri per multa secula regnum tenuisse traduntur, nulla neq; nominum neque temporum designatione, nisi quod Habidis res gestæ in Dauidis Iudaici Regis ætatem incidisse creduntur. Iustinus videtur Geryonibus æqualem facere, & in diuersa parte tenuisse imperium. Consequenti tempore nihil in Hispania accidit memorabile, quod quidem in litteras sit relatum, præter insignem & diuturnam, quæ non multo post consecuta est in Hispania, terræ aerisque viginti sex annorum siccitatem, vt nostrates historiæ affirmant, tantam vt fontibus fluuiisque omnibus, præter Iberum & Bætim, præ ariditate consumptis, humoreque penitus exsiccato, quo partes terræ puluisque coagmen-tantur, agri in vastos hiatus abirent, facultate sublata alio commigrare cupientibus vitæ sustentandæ necessitate. Sic Hispania locis præsertim mediterraneis arborum & herbarum honore nudata (paucas quasdam arbores ad Bætis ripas conseruatas aiunt) bestiis & hominibus consumptis fame, in solitudinem redacta est miserabilem vastitatem. Regum nobiliumque progenies à stirpe defecit, tenuioribus, quibus res angusta domi erat neque in multos dies paratus commeatus, in vicinas prouincias locaque maritima tempestiue dilapsis. Vnde terræ tandem post vim ventorum maximam, qui subsecuti sunt, & arbores omnes radicitus conuulserunt, copiosis pluuiis depulso malo, ad pristinas sedes aliis permixti gentibus reuersi Hispanorum gentem & nomen ferme ad interitum perductum instaurasse creduntur. Sic nostræ historiæ sentiunt. Alii præstanti homines ingenio eruditione magna, huius narrationis fidem conantur eleuare his fere argumentis. Quod nullus neque Latinorum neque Græcorum scriptorum, ac ne nostræ quidem omnes historiæ tantæ rei mentionem faciant, cum sæpe leuia & minutissima quæque persequantur. Nulla neque profectionis Hispanorum neque reditus vestigia extent, nulla monimenta, minori sæpe de causa excitari solita. Negant deinde tanta & tam diuturna siccitate, qualem fuisse perhibent, humoris partem aliquam in Bæti, Ibero aut omnino vlla in parte conseruari potuisse, quantum humoris vnius æstatis spatio ob pluuiarum raritatem Solis æstu consumatur ad coniecturam de re tota reuocantes. quo tempore sæpe copiosa flumina exsiccantur consumptis penitus aquis: præsertim si maligni sideris vis terris incubuerit, eoque maiori aliqua ariditate laboratum fuerit. Adiiciunt tam longi temporis siccitate, non fatiscere terram, sed in puluerem comminui necesse fuisse: cum humore concrescant corpora, soluantur ariditate: Africæ Libyæque exemplo, vbi præ Solis æstu terræ humore cōsumpto, pulueris fluctus montesque vi ventorum concitarentur. Hæc illi. Nos ductam per manus famam, & historiarum nostrarum consentiens testimonium temere repudianda non putamus. & licet antiquitatem excusare, quæ summas rerum nunciat tantum, ordinem & vestigia cofundit: aut quæ aliis contigerunt, in alios permutat. fama omnia in maius auget, vti in magnorum fluminum lapsu, non temporum interuallo modo, sed & locorum longinquitate non maxima sæpe memoria vitiata. Quod in re præsenti euenisse arbitror ariditate eius temporis, minus diuturna, certe minus graui. pluuiis malignis nonnullis tamen terram irrigatam subactamque, ne solueretur in puluerem: neque fluuiorum aquas omnium penitus defecisse, fructus modo arborum terræque fruges ad maturitatem perduci, hiatusque & voragines semel patefactas, coagmentari nimiam siccitatem vetasse. Et fortassis quod Phaetontis ætate in aliis prouinciis accidit: terras exustas Solis ardoribus, aeris insolenti siccitate (fabulæ commento rem gestam antiquitas adumbrauit) eandem calamitatem Hispania pertulit, huic alioqui malo inter primas obnoxia.

Celtæ, Rhodii, Assyrii in Hispaniam veniunt, CAP. XIIII.

HISPANIÆ vastitatis fama finitimarum gentium animos misericordia compleuit, rerum humanarum vices considerātium: deinde depulso malo magnam earum multitudinem in prouinciam attraxit. Agros, cultum, & copias Hispanorum, aut suis ipsi oculis viderant rebus integris, aut ex aliorum prædicatione adamare cœperant. Cum vxoribus, liberis, atque impedimentis omnibus populariter commigrarunt: vastæque & latissimæ prouinciæ eam pro se quisque partem domicilio delegit, quam rebus suis maxime idoneam fore iudicabat: siue pecore diues esset, siue agrorum cultui commerciove deditus. Horum industria, multitudine, fœcunditate haud longissimo tempore pristina elegantia, cultus, frequentia restituta locis est, nouaque rebus facies reddita malorum colluione sublata. Ex finitima Gallia Celtæ Pyrenæi iugis superatis, Hispaniæ tractum incolendum suscepere ad Iberi ripam protensum, Idubedæ monti ad Solis ortum adiacentem, lætissima cæli solique facie, vbi Turiaso, Nertobriga, & Arcobriga erant. Ab his & Iberis mixto in-

ter se sanguine Celtiberiæ gentis appellatio conflata etiam est, initio angustioris: deinde sobole aucta fines gentis nomenque ad Austrum prolatum, argumento Segobrigam, Belsinum, Valeriam, Vrcesiam, aliaque oppida locis remota ab idoneis scriptoribus in Celtiberis poni. quod plerisque gentibus accidit, vt procedente tempore earum gentium fines alternarent, nunc angusti, nunc lati pro rerum euentu vario. His finitimi ad Septentrionem Areuaces, vbi Vxama & Agreda sunt, Duraci, Pelendones, Neritæ, Præsamarci, Cileni Celtiberis contributi, iisque sanguine coniuncti, locis finitimi vno se tempore ex Gallia in Hispaniam infudisse creduntur, coniectura probabili, argumento euincente nullo. Illud maiori fide nititur: Rhodios propter magnum in re nautica vsum, maris imperium tenuisse annis viginti tribus, & quod in aliis prouinciis præstitum erat, vt se muniendi causa, classesq; continendi maris tempestatibus clauso mari, præterea vnde commercii cum prouincialibus facultas esset, arces multis locis construerent: idem sibi in extrema Hispaniæ ora faciendum iudicasse, ad Pyrenæi montis radices Rhodope cõstituta ad idoneam maris stationem. quæ vrbs á nostris Roses vocatur, in eam amplitudinem quondam aucta, vt Gothorum imperio Episcopi sede esset insignis: nunc ad casas redacta præter ruinas & antiquę nobilitatis vestigia nihil retinet. Nauticos ex sparto funes plectere, atq; ad varios vitæ vsus storeas Rhodii primi docuerunt Hispanos. molas trusatiles versare manu molendo frumẽto, & ad facilitatem conficiendi panis: quod multo ante labore rudibus ingeniis & industriæ omnis ignaris constabat. Numos ex ære percussos primi mortalium in Hispaniam inuexerunt, magno miraculo risuque initio prouincialium, cum paruo ære, vnde nullus vsus sperabatur, viderent cibos, tegumenta, variaque instrumenta mutari. Accessit religionis cura Dianæ templo Saguntinorum imitatione ædificato: quod exquisitis cæremoniis hostiisque colebatur. Fortassis etiam (nam ritus non explicatur) more è Tauris translato, apud quos hospites Dianæ immolare vsitatum erat. Herculi oraculum præterea constitutum sacraque: quæ non faustis acclamationibus, neque sacerdotum placida prece, sed maledictis & execratione peragebantur: nullaque re magis contaminari habebant persuasum, quam si inter solennes ritus vel imprudenti bonum verbum excidisset. Cuius rei hæc ratio reddebatur. Hercules Lyndum, quod est oppidum Rhodi, delatus forte, ab aratore bouem alterum pretio sibi vendi postulauit: & cum non impetraret, vtrunque vi abstulit. Iniuriam ille, quoniam nihil aliud supererat, maledictis vltus est. Hercules tum quidem inter epulas cum risu & cachinnis audiuit. Postmodum eo ad diuinitatem cõsecrato Lyndi ciuibus placuit rei gestæ monimentum perpetuis sacris celebrare ara posita, quam Bouzygon, id est, bouis iugum dixerunt: atque eo ipso rustico sacerdote creato, binis mactatis bobus, conuitia in Herculem certis temporibus instaurari sanxerunt. Is mos ritusque à posteris conseruatus hoc tempore ex Græca vanitate, Rhodiorum commercio, cum multis venit in Hispaniam. Rhodope ex aduersum Emporiarum sita est duodecim millium traiectu interualloque inter vtranque ciuitatem. Pyrenæi montes, quibus hæ vrbes vicinæ sunt, per hoc tempus omni ex parte conflagrasse memorantur, de cælo tacti, an à pastoribus incendio per imprudentiam excitato. forte etiam de industria arboribus dumisque combustis campos pandere, idonea culturæ & habitationi reddere rura propositum erat. Ex ea re Pyrenæi vocari ii montes cœperũt à Græcis hominibus, quorum lingua, Pyr, ignem significat. Alii malunt ab igne cælesti eam appellationem conflatam, quo sæpe tanguntur ob sublimitatem. Nam quod de Pyrene quidam fingunt ab Hercule adamata, atque iis in locis defuncta, aut à Pyrrho Rege quondam Hispano affirmant Pyrenæorum vocem fluxisse: à sanioribus tanquam fabulosum repudiatur. Omnino eius incendii vi, auri & argenti venæ, quibus tum ii montes tum vniuersa Hispania scatebat, eoque Plutonem in eius terræ visceribus delitescere fingebatur, conflatæ ardore atque solutæ riuos liquati metalli in omnes partes emiserunt. Ii riui sedato incendio concreti fulgore suo admirationem prouincialibus commouerunt: contempti tamen ab ignorantibus quanti ea metalla essent. Aliis tamen nationibus re vulgata in Hispaniam veniendi incredibilem animis cupiditatem immiserunt, minime dubitantibus, ab ignaris suorum bonorum Hispanis, facile aurum & argentum impetraturos se, aut vilissimis mercibus scrutisque commutaturos.

Phœnicum in Hispaniam aduentus. CAP. XV.

PHOENICES primi mortalium mare classibus tentasse feruntur: atque ad regendum nauium cursum Elicem Cynosuram, ipsumque imprimis cæli cardinem obseruasse. Ii maris imperio Rhodiis, Phrygibusque erepto, Tyroque nobilissimo Orientis emporio profecti

profecti ad Hispaniæ copias inter primos nauigarunt. Hispaniæ partem quam primum tenuerint, auctores non consentiunt. Aristoteles Phœnices ait, ad Gaditanum fretum appulsos tantam argenti vim à Tartessiacis oleo aduectitio mutasse, vt cum neque nauibus ferri neque capi posset, omne instrumentum nauticum ipsasque anchoras ex argento conflarent. Fortassis Pyrenæi incendium per alias etiam Hispaniæ partes montesque vagatum similes vbique copias produxit in lucem. aut quod vero est propius, argentum ipsi effoderant, cuius secturis Bætica abundabat imprimis. Alioqui Phœnices extimas Hispaniæ partes primum tentasse credibile est: atque argenti vim illam maximam ex Pyrenæi incendio sublatam concedentibus prouincialibus, merciū quas afferebant permutatione. Sichæum
10 autem vel huic classi Ducem (quod nostri scriptores affirmant) vel non multo post repetitis subinde nauigationibus venisse in Hispaniam, credi par est: atque ex eo commercio eas copias parasse, quæ regiæ quidem sororis nuptias conciliarunt primum, exitio deinde fuerunt, Pygmalione leuiro auri Hispanici cupiditate corrupto: Didonem occiso marito iis copiis raptim in naues impositis ereptisque tyranno, fugam Tharsis, id est Tunetum, cum qua vrbe Tyriis frequens erat commercium, adornasse: multis adiunctis sociis Sichęi misericordia, odio tyranni, viduam Didonem secutis. Iis ad sobolem propagādam in Cypro excensione facta virgines raptæ, abductæque Charchedonem: quod oppidum olim Charchedon Tyrius à Tuneto vrbe duodecim passuum millibus condiderat. In eo agro à prouincialibus auro redemptum terræ quantum bouino corio complecterentur: quo in
20 tenuissimas partes dissecto iustæ arcis idoneum locum occuparunt, fraudem incolis dissimulantibus. Vnde & arci nomen Byrsæ factum est, id enim bouinum corium significat, vt Iustinus scribit libro octauo decimo. Alioqui vero propius est Byrsam Phœnicum lingua, quæ Hebraicæ affinis est, dictam quasi Bosrá, quæ vox arcem munitionemque significat Hebræis. Eam arcem perpetuo muro cum Charchedone iunctam, locisque amplificatam, atq; nouis exornatam ædificiis Carthaginem nominauit, conditam vrbem annis duobus & septuaginta priusquā Romanæ Vrbis fundamēta constarent. Verū externa mittamus, ne incerto exitu infinita feratur oratio nostra. in Hispaniā redeamus. Ad quam Sichæo sublato Pygmalion nauigatione Hispanica, quæ aliquot annis intermissa fuerat, instaurata, venisse in Hispaniam fertur: atque ad Turdulorum littoris partem eam, vbi
30 Almunecar oppidum cernitur, vrbem Axim seu Exim nomine condidisse. Inde commercio cum prouincialibus inito, atque Hispanicis copiis onusta classe reuersum in patriam. Repetita iterum & tertio ea nauigatione Gadeis tenuisse nostri historici confirmant: quam insulam ab Ori sociis Erythrææ nomen accepisse supra est demonstratum, Gadiram ab his Phœnicibus, quod vt Hispaniæ sepes marinis Oceani fluctibus obiecta esset, quidam diuersam causam eius appellationis designant, nimirum oppidum quod primum in ea insula constituerunt Phœnices, sepe valloque mœnium vice muniuisse. Herculi in eo oppido templum constructum aiunt, ex aduersum continentis, qua parte extenuata in cuspidem insula desinebat in promontorium Herculeum ab eo templo dictum. sic perspicaci homines ingenio odorantur. Bini profecto
40 in ea insula putei erant admirandæ naturæ, alendæ superstitioni idonei. alter aqua dulci, cum se æstus ex alto incitabat, quod bis accidit quotidie duodecim horarum spatio, incrementa similia & decrementa suscipiens. salsa alter, easdem vicissitudines sed ex contrario ferens, imminuta aqua cum se æstus extulisset, aucta remittente æstu. Erat & Geryonis arbor, sic dicta, quod præciso aliquo ramo, humore quasi sanguine sudaret, eo rubicundiore, quo propius radices cædebatur, cortice pineo, ramis ad terram inflexis, foliis cubiti longitudine, latitudine digitorum quatuor, neque plures vna & altera, quam prioris radices protulerunt. Ad Phœnices redeamus. qui aliis constitutis oppidis, in quo numero Malaca & Abdera sunt, & Bæticæ parte sub iugum missa, ad vniuersæ Hispaniæ imperium niti cœperunt non obscure, eius prouinciæ opibus & commer-
50 cio formidabiles. Plato in Timæo est auctor, Atlantides (iacent Gadeis in Atlantico mari) ex Erythræa insula profectos, & in Achaiam delatos Athenas quidem initio expugnasse, deinde autem belli conuersa fortuna ad vnum omnes periisse. Eam expeditionem de Phœnicibus quidam interpretantur, Orientis, Occidentisque imperio validis, Gadeis obtinentibus. Vno tempore Romanæ Vrbis fundamenta ponebantur, & Iudæorum rempubl. Ezechias Rex gubernabat Israelis regno, quod decem eius gentis tribus complectebatur, sublato ductu Salmanasaris Assyrii Regis potentissimi. Huius filius Senacheribus numeroso exercitu comparato, orbisque imperium animo complexus, Iudæam prouinciā igne, ferro, & direptionibus vastauit, Hierosolymam obsedit. Cursu tan-

dem victoriarum elatus, maioraque versans animo, quam quæ gerere videbatur, relicto cum copiarum parte Rabsace subigenda Hierosolyma anno quartodecimo regni Ezechię, ipse cum robore exercitus Pelusium progressus, quæ Heliopolis fuit, ab ea obsidione cum ignominia est repulsus, Tarachone, qui ad Æthiopiæ regnum, Ægyptum armis adiecerat, obuiam facto. Herodotus à muribus dixit omni bellico instrumento corrupto. vitiata memoria arbitror, quam Hierosolymæ accepit in ipso reditu cladem, centum octoginta quinque hominum millibus diuinitus vna nocte prostratis, ad Ægyptios transtulisse. nisi forte diuina vrgens vltio vtroque loco susceptæ impietatis pœnas sumpsit. Tarachonem hunc scribunt Assyriorum tempestate ab Ægypti finibus pulsa victricibus armis tum alias prouincias lustrasse, subegisse gentes, tum in Hispaniam directo cursu (Strabo in Europam progressum ait) in ea ora cis Iberum in edito tumulo Tarraconem vrbem sibi cognominem condidisse. quam tamen Scipiones multo post tempore instaurantes primæ conditionis laudem tulerunt, Plinii etiam Solinique testimonio, neque apud vulgus tantum, sed etiam ab expolitis ingenio & doctrina hominibus attributam.

Carthaginenses Ebusum capiunt, Baleares tentant.

CAP. XVI.

SECVNDVM hæc Carthaginenses cum validis instructi classibus terra marique essent potentissimi, & ad imperii amplificationem multum referre haberent persuasum, si vicinis Mediterranei maris insulis potirentur: vnde ad Europæ imperium gradum facere cogitabant: primum Siciliam armis tentarunt, deinde Sardiniam atque Corsicam euentu vario, successu haud satis prospero, cum vndique insulanorum virtute repellerentur. Optimum visum est minores primum insulas aggredi. Itaque Liguriæ & Galliæ ora relicta, atque ad Hispaniæ littus directo cursu Ebusum cœperunt insulam scopulis quidem circumcirca impeditam, adituque difficilem, nisi qua ad Austrum idoneus portus se pandit: Dianio promontorio obiectam disiunctamque à continenti centum non amplius millib. passuum: cæterum locis angustam ac vix ambitu colligentem viginti millia passuum: plurima ex parte syluis obsitam, vnde à Græcis Pityusæ à pinorum copia nomen tulit: salinis diuitẽ, atque totius terræ nobilitate præcipua: quando venenata animantia ipsa non procreat, aduecta perimit naturæ vi quadam admirabili: eo amplius cum non sine ludentis naturæ miraculo Ophiusa prope sita esset, noxiis scatens atque vastata animantibus, vt prisci Cosmographi testati sunt. Quę quo hoc tempore nomine vocetur, diuinare facilius est, quam certa ratione designare: aliis Formenteram facientibus bis mille passibus remotam ab Ebuso: aliis Draconeram putantibus maiori Baleari propemodum coniunctam. Doctioribus placet montem Colubrarium continenti vicinum, atque Peninsulæ oppido obiectũ Ophiusam credere, in quem signa vetera consentiunt: serpentibus impediri atque vastari, vnde Græci Ophiusam dixere, Latini Colubrariam. Neque moueat quod antiqui descriptores terræ Ophiusam Ebuso propinquam fecerunt, falli promptum fuit propter regionum longinquitatem. Ergo Carthaginenses in insula Ebuso vrbe eiusdem nominis ædificata, duas alias ad Ortum insulas aduerunt, ab Hispaniæ littore sexaginta passuum millibus seiunctas, inter se triginta has Græci quoniam à nudis hominibus incolebantur dixere gymnesias, à fundis quibus certissime collimabant, Baleares: & alioqui minorem Nuram, maiorem Clumbam Florianus dictas ex Antonino ait. Harũ insularum littora & aditus omnes Pœni quidem circumducta classe explorarunt. interiora penetrare ausi non sunt, incolarum feritate deterriti: quos qui lacessissent ardentiori spiritu iuuenes, cæsi atque reiecti in naues reliquis documento fuerunt, feros montanosque homines temere irritandos non esse. Hispaniæ deinde littora tentata, si possent aut commercio prouinciales aut armis subiugare, Hispanorumque copias Carthaginem auertere. euentu nullo duas ob caussas. Saguntini iis insulis vicini, vt erant à multo vsu cauti magnoque ingenio, non ignari Pœnos libertati Hispanorum insidiari, à suis eos littoribus prohibuerunt. ingeniorum dexteritate prouincialibus persuasis ab eius gentis commercio abstinere: in specie amicitiæ latere insidias. Accidit commode vt res aduersæ Carthagine classes in patriam reuocarent. quæ intestinis dissidiis fluctuabat, & Africanorum armis impar erat. præterea sæuissima pestis lue per ignobilia capita vagata in vrbe ad paucos erant redacti. Iis malis procurandis cruenta sacrorum religione & scelere pro remedio vsi sunt. Ritu ex Syria translato, vbi Melchon, id est, Saturnus à Moabitis & Phœnicibus humano sanguine placabatur, sancitum ex oraculorum responso, quotannis lectissimos iuuenes eius

Dei

Dei numine placando vt mactarent. Erat ſimulacrum ingens manibus cauis & complicatis,quibus impoſiti infantes, pueri, adoleſcentes in ſubiectam foueam igne ardentem arte quadam præcipitabat. Magnus circumſtantium clamor erat, tympanorum & ſiſtrorum crepitu partes omnes perſonabant, ne iuuenum ſcilicet eiulatus audici ad miſericordiam reuocarent animos. Ea ſe religione cum ciuitas implicaſſet, calamitatis ſæpe cauſæ depulſæ ſunt, diuino numine abiectum veritatis lumen nouo & maiori errore vindicante. Impius & crudelis ritus non magno interuallo in Siciliam primum ex Africa, deinde ad Hiſpanos manauit. tanta immanitate vt rebus in ſupremum & maximum periculum adductis, niſi Regis maiori filio mactato non ſatis propitiari numen, haberent perſuaſum. Quod Moabitarum Regem vſurpaſſe, cum à Iudæis obſidione premeretur, diuinæ perhibent litteræ. & fortaſſis memoria retinebant, Abrahamum Iudaicæ gentis auctorem à Deo iuſſum, filium vnicum aræ impoſitum iugulare. Mala ſæpe exempla ex bonis initiis ſunt nata. Philo ſane in Phœnicum hiſtoria morem, inquit, ſupremis periculis fuiſſe, ciuitatis Principem, filium dilectiſſimum dæmonio vltori pretium liberationis offerre. quod Saturnum, quem Phœnices Iſraelem vocant, feciſſe ait, filio ex Anobret Nympha vnico, cum bello ciuitas premeretur, ſuper aram regiis ornamentis impoſitis immolato. corrupta memoria Iſraelem poſuit, quippe homo externus, pro Abrahamo.

Argantonii ætas. Cap. XVII.

IN HOC ipſum tempus, quantū in rebus tam antiquis coniicere licet, annum ſexcenteſimum vigeſimum ante Chriſti Dei ortum ſalutarem, cum ſe hominibus in carne monſtrauit: qui annus ab Vrbe condita centeſimus trigeſimus ſecundus erat, Argantonii Tarteſſiorum Regis nobiliſſimi ætas incidit. Hunc Silius totos tercentos annos vixiſſe ait: Plinius ex Anacreontis ſententia eam annorum illi ſummam dimidiatam dat. Erat illi magnus in re militari vſus, & ex multarum rerum varietate prudentia ſingularis: vſque eo vt rerum ſummam & imperium permitterent prouinciales, eius virtute atque induſtria vanos fore Phœnicum conatus ſperantes, iam ex latebris atque inſidiis erumpentium in apertam tyrannidem. Quam vt conſtituerent in continentem traiicere, rixas contentioneſque ſerere inter Hiſpanos, alias ex aliis diſcordiarum cauſſas nectere, ſenſimque multa oppida ſuæ ipſorum ditioni ſubiugare. Cognito prouinciales periculo condonatis mutuis iniuriis patriæ caritati, ſub vnius imperio deuincti Phœnicum audaciam reprimunt, ſuſceptam à maioribus libertatem tuentur. Auctorem habeo, qui Argantonium affirmat curſu victoriarum ſecundo Bæticæ oram maritimam vniuerſam, ipſaſque adeo Gadeis ſub imperium miſiſſe. quod haud difficillimum fuit pleriſque Phœnicibus ex ea inſula profectis Tyrum, auxilium aduerſus Nabuchdonoſorem Babylonium: qui numeroſo exercitu formidabilis in Iudæam impetu facto, Hieroſolymam vrbem copiis, frequentia, ipſaque imprimis loci ſanctitate inter Orientis ciuitates facile principem ceperat, Sedechia Rege capto, atque cum vniuerſa Iudæorum multitudine in ſeruitutem abacto. Tyrios deinde impugnandos ſumpſerat mari terraque nobiliſſimum Orientis emporium. Illi quanto in periculo res eſſent, Carthaginem in Africa, in Hiſpania Gaditanos extruſis legatis monuerunt. Ni mature opem communi patriæ tuliſſent, vnde orti erant, & cuius induſtria atque commercio tantas diuitias paraſſent, inſtare exitium. Debere eos ſiue communi naturæ ſenſu tam opulentæ paulo ante ciuitatis miſericordia tangi: ſiue communis patriæ periculo moueri: ſiue etiam ſuorum commodorum reſpectu, quæ cadente Tyro euertebantur. Celeritate opus eſſe propter locorum longinquitatem, rerum anguſtiam. Rei bene gerendæ occaſionem, cum in celeri momento verſetur, fruſtra amiſſam quæri. Non debere eos ſumptibus deterreri, quos victoria parta facile compenſare poſſet. Laborem, periculum, ſanguinem, ſi opus eſſet, communi parenti, vnde omnia accepiſſent, patriæque caritati denegare, nefas eſſe. Hac denunciatione quid Carthaginenſes fecerint clam eſt: Gaditani certe ea permoti, delectu ſuorum habito & Hiſpanorum auxiliis aduocatis, inſtructa numeroſa claſſe, ſecundiſque à puppi ventis, paucis diebus in Tyri conſpectum delati, per mediam hoſtium claſſem ad obſeſſos penetrarunt. Eorum aduentu ciuibus cum ſpe defenſionis ſtudium etiam propugnandi acceſſit, tantum vt integris ferme quatuor annis obſidionem tolerarint, enixe tum Tyriis tum Hiſpanis pro extrema ſpe dimicantibus. ſic patientia atque virtute obſeſſorum fractis Babylonii animis ab obſidione diſceſſerunt. Commodum etiam ex Africa nunciabatur, magnas in Ægypto copias

aduersus Nabuchdonosorem conscribi: quos is conatus priusquam mora conualescerent, reprimendos iudicabat. Pugnatum inter vtrosque initio varia belli fortuna: Ægyptus tandem & Africa victori, armis domitæ cesserunt. Inde Hispaniam transmisit, spe ditissimæ prouinciæ copias occupandi: simul studio ardens vindicandi missa Tyrum auxilia. In extrema Hispania ad Pyrenæi radices exposito milite, reliquam Hispaniam Gadeis vsq; peruagatus victoriis est. (Iosephus in Antiquitatib. à Nabuchdonosore affirmat, huius Nabuchdonosoris filio, Hispaniã subiugatã, Tyrũ obsessam) Verũ cum se prouinciales ad resistẽdũ cõpararẽt, neq; Babylonius vellet superiores victorias aduerso aliquo casu corrũpere: satis diuitiarũ congestũ esse, satis ad nominis gloriã profecisse, orbis finibus imperio terminato consideranti optimum visum est numerosa comparata classe soluere ex Hispania. 10

171. vti fecit ab Vrbe condita anno. 171. Huius aduentu in Hispaniam nonnulli, cum multos Iudæos in expeditionem traheret, arbitrati sunt, multa Hebraica nomina cum in Bætica tum in Carpetania locis adhæsisse. atque ex ea gente Toletum, Scalonam, Nouem, Maquedam, Iepem, aliaque minora oppida fuisse constituta, ab Ascalone, Nobe, Mageddone, & Ioppe Palestinæ vrbibus, appellationibus mutuatis. Toleti vocem à Tholedoth deriuatã, quod nomen Hebræis progenies familiasque significat, quæ magno numero eius vrbis fundamenta posuerint. Quam opinionem neque refellere operæpretium est, neque probare animus, cum leui coniectura nixa sit, neque veterum scriptorum fide auctoritateque fulciatur. Sic compressa Phœnicum audacia & Babyloniis ex Hispania reuersis Phocæenses Phocęa Ioniæ ciuitate profecti, cum classe longarum nauium, quarum primi Phocæenses inuentores extiterant, in Italiam, Galliam, atque Hispaniam nauigarunt Harpali sæuitiam veriti copiarum pro Cyro in Asia Ducis sic suspicari iuuat. Ii in extrema Lucania ex aduersum Siciliæ Velia vrbe constituta, cæli eius grauitatem & loci sterilitatem exosi, atque ab incolis male accepti, pars Corsica tentata, atque ad Galliæ littus prouecti idoneum portum nacti, tumulo tribus ex partibus mari cincto, difficili è terra aditu propter loci naturam vallemque altissimam Massiliam vrbẽ condiderunt. Pars in Hispaniam Tartessumque nauigantes, Argantonio Rege in vrbem admissi oppositas Tartesso insulas (nunc oẽs præter vnam Iunoniã nomine perierunt) quæ Aphrodisiæ vocabantur, Græco instituto atque ædificiorum elegantia excoluisse memorantur: effecisseque industria, vt 20

210. quæ paulo ante neglectæ iacebant, ciuibus in deliciis essent. Subsecutum Argantonii funus anno circiter ducentesimo decimo ab Vrbe condita tot circum tumulum obeliscis lapideis constitutis scilicet, quot in bello hostes sua ipse manu peremerat. quem morem ritumq; tumulandi mortuos Hispanis solennẽ atque vsitatum fuisse, Aristoteles est auctor. 30

Phœnices imperium meditantur Hispaniæ. CAP. XVIII.

ARGANTONII mortem magni motus sunt consecuti. Hispania non secus ac destituta gubernatore nauis magnis tempestatibus iactata deinceps est: belli fortuna alternante atque ab Hispanis tandem auersa, quibus libertas erepta est Carthaginẽsibus in prouinciam attractis. Phœnices per hæc tempora numero, viribus, & copiis aucti, atque iugo Hispanorum excusso, Gadeis insulam receperunt, fortunarum domicilium, commercii sedem, arcem imperii. vnde in continentem transmittere cogitabant, si qua se occasio dedisset. Hæc cogitantibus, neque rationem tantæ rei perficiendæ satis explicantibus optimum visum est, religionis prætextu aggredi, quo nihil est in speciem fallacius. Quasi per quietem iussi essent Herculis sacra in Hispaniam transferre, templum Herculi in continenti ædificandi facultatem sibi, locumque esse prouinciales postularunt: & cum datum esset, iustæ arcis forma, addita munitione, magnis molibus ad culmen breui perduxerunt. Multi loci religione, & insolenti cæremoniarum apparatu allecti locum illum domicilio delegerunt. Sic in vrbis æmulam magnitudinem non magno interuallo excreuit, eo loco sita vt creditur, vbi nunc Medina Assidonia cernitur. Nam & Sidonis nomen consentit, & locus, cum sit obiecta Gadibus, à maris littore, sedecim passuum millibus. Obtinebant præterea alias vrbes minoraque oppida, vel ex ipsorum numero constituta, vel per vim ablata finitimis. Vnde ac ex templo præsertim prædas agere pecorum hominumque. Turdetum vrbem, quæ olim posita fuit, præter Cæsarianum & Arcobrigam (hæ hodie Xerez & Arcos sunt) suæ ditionis fecerunt nullo meliori iure quam quod in vi & armis erat. A Turdeto sunt dicti Turdetani amplissima olim Bæticæ natio secundum Oceani littora Ana flumine terminati Bastuli & ipsi in Bæticæ parte à Tartesso Veram vsque fusi ad Mediterranei maris oram erant. Turduli à Menesthæi portu (is hodie portus à Sancta Maria nomen habet) præter 40 50

Ortum

Ortum & Septentrionem extensi paulo infra Cordubam Bæti superato, & Marianos montes attingentes, vsque ad extremum Bæticæ limitem mediterranea obtinebant. Turdulos & Turdetanos Liuius, Polybiusque vnam nationem faciunt. plerique eorum fines confundunt. quominus iis describendis, aliisque populorum nominibus eorum ambitu comprehensis, sigillatim recensendis laborandum puto, Massienis, Selbisiis, Curensibus, Ligniis, aliisque haud exiguo numero nominatis à veteribus regionum descriptoribus. Quod rei præsentis est tamen tantis iniuriis læsa prouincialium patientia, & nouæ vrbis incrementa suspecta habentes finitimi, bello Gaditanos lacessere constituunt concilio gentis ad diem certam indicto. In eo conuentu Phœnicum iniurias conquesti sunt.

10 Vt semel Assidoniæ templum ædificare cepissent, iugum prouinciæ ceruicibus impositum grauissimum. Homines esse auaritia insatiabili, crudelitate maxima, ex fraude & arrogantia compositos. in religionis simulatione inexpiabiles fraudes, immania scelera contegere. Non posse diutius eorum iniurias sustineri. nisi quid auxilii in mutuo gentis consensu sit, vniuersis domo emigrandum. aliud domicilium, alias à Phœnicibus disiunctas sedes petendas. Quiduis perpeti fore satius quam tantas & tam frequentes iniurias contumeliasque tolerare. Hæc verba multorum excussere gemitus, expressere lachrimas. Sed silentio tamen facto, Baucius Capetus Turdetanorum Princeps. Mollis, inquit, & eneruati animi est calamitatem deplorare, leue malorum in muliebri eiulatu solamen, turpe nullam rebus asperis opem afferre præter lachrymas. Quin viros nos esse

20 potius recordamur, correptisque continuo armis illatas iniurias vindicamus maiori hostium molestia? Neque erit difficile paucos perduelliones de vniuersæ prouinciæ finibus exturbare: si qui numero viribus, & caussa potiores sumus, animorum concordiam adiungamus, mutuis iniuriis communi patriæ condonatis caritati: ne quod hactenus euenit, conceptæ animis simultates cursum veræ laudis impediant. Violari numen nostris iniuriis vindicandis nemo sibi persuadeat: nam fauere sceleri non solet, & iniuria potius oppressis opitulari æquius est. Diuturnam hostium felicitatem metuere non debetis: sed illud potius cogitare consuesse deos, quorum scelera vlcisci volunt, iis interdum res secundas & diuturnam impunitatem dare. Ituri in arma modo maiores vestros & posteros cogitate: ne obliti sanguinis vestri, nepotum contumelias & commoda neglexisse videa-

30 mini. Hac oratione cuncti, qui aderant, animis inflammati, vno consensu bellum contra Phœnices decernunt. Duces delecti, iisque imperatum quam maximos delectus militum, & quam occultissime habere: quo hostes imparati facilius opprimerentur. Totius belli summa Baucio demandatur: quē exactæ prudentiæ opinio, virtus bellica, multarum rerum vsus ad populum commendabat. Collecto per eum modum numeroso exercitu Phœnices inopinantes locis omnibus oppressi. diuitiæ multo congestæ tempore direptæ. vrbes & oppida expugnata mométo temporis tum ea quę per vim occupata tenebant, tum alia, quæ ex sua gente fundarant. Assidoniam, quo se Phœnicum reliquiæ quasi ex cōmuni naufragio receperant templi munitione confisæ, nihil impediente loci sanctitate eodem animorum ardore vi expugnatam solo æquant, ciuibus ad vnum cæsis, tanta erat vin-

40 dictæ cupiditas: ne templo quidem ipsi parcitur. Exasperati iusta iracundia animi neque misericordiam recipiebant, neque religione mouebantur. Multis annis magnaque diligentia quæsitas opes, fundatam vrbem & templum hostilis iracundiæ flamma vastauit. tanta ex eo Phœnicum consternatione, vt paucis in continenti oppidis iisque ignobilibus retentis, magis quia non impugnabantur, quam quod satis animi ad resistendum esset, in insulam Gadeis compacti de Hispania, vbi tanta inuidia flagrabant, deserenda, consilia inter se communicarent. Omnino concordiæ spe omni sublata, externa auxilia aduocare, iisque se aduersus prouincialium vim munire constituunt. E Tyro expectare longum erat in ea rerum angustia. vnde minime debuerunt, Carthagine propter communem originem, regionum haud magnum interuallum euocant. Dato senatu, le-

50 gati Phœnicum supremum in periculum res Gaditanorum venisse, Patribus explicant. nisi in ipsorum præsidio, spem nullam esse reliquam. Non iam de opibus laborare, quibus puncto temporis iniuria exuti essent: sed de libertate & salute periclitari. Venisse quam toties expetiissent, occasionem in Hispaniam transeundi, honestā iuxta ac piam pro necessariis & cognatis tuendis, pro deorum immortalium religione vindicanda: quæ Herculis templo euerso sanctitatis opinione celeberrimo, sacrisque contaminatis violata erat. Se quidem libertate modo & antiquis finibus habituros satis: cætera victoriæ præmia, quæ futura erant opinione ipsorum, suaque prædicatione maiora libenter ipsis relicturos, imperium copiasque Hispaniæ. Carthaginenses audita Gaditanorum legatione bono eos animo esse iubent; eorum salutem fore senatui populoque curæ pollicentur.

Magnam se habere spem fore breui, vt Hispani suis malis castigati breui iniuriis finem faciant. tantisper modo sustentarent, dum classis valida rebus omnibus instructa mitteretur in Hispaniam. Obtinebant ea tempestate Carthaginenses maris imperium numerosis classibus, siue commercio seruientes, quo nomine per hæc tempora, vti ex diuinis libris intelligitur, naues Tharsis celebres erant, siue proferendi imperii cupiditate: nam oram Africæ vniuersam & inferi maris insulas non paucas sub ditionem miserant felici conatu. Hispaniæ aditu hactenus fuerant prohibiti eas ob caussas, quæ sunt superius indicatæ. Eo maiori auiditate festinationeque instructa classis Duce Maharbale cum soluisset Carthagine, Baleares & Ebusum prætereuecta idoneis tempestatibus Gadeis tenuit anno ab Vrbe condita, ducentesimo trigesimo sexto. Alii non multo ante primum bellum Punicum putant. quocunque certo tempore, ad imperium Hispaniæ aditu patefacto continuo littora vicina explorare, Hispanorum naues intercipere, atque ex ipsorum agris quam maximas & quam latissime prædas agere, locis idoneis munitiones ædificare, vnde incursiones in agros finitimos facerent. Quibus malis excitati Hispani Turdetum frequentes conuenientes, Baucium denuo noui belli Ducem iubent. Is delectu suorum habito, hostium munitionem, quæ ex multis Turdeto proxima erat, intempesta nocte expugnauit, præsidio cæso præter paucos ipsumque ducem Maharbalem, qui equo per auersam portam euadens fuga seruatus est. Eodem victoriæ cursu maiora hostibus damna intulit. His rebus gestis Baucius graué præda militem lætus in vrbem reduxit. Carthaginenses, Hispanos vi opprimi posse desperantes ad Punicas artes conuersi velle se pacisci simulant, non eo se venisse affirmantes, vt Hispanos bello fatigarent: sed vt cognatorum iniurias vindicarent, & à sacrosancti templi violatoribus piacula exigerent. Turdetanos ciues habere compertum, neque aduersos deos quidquam impie, neque in Gaditanos crudeliter commisisse. Gentis virtutem admiratos, amicitiam appetere potius, quæ vtrique nationi non inutilis futura erat. ponerent arma, dextras iungerent, atque in amore responderent, à quibus essent prouocati. Et vt intelligerent, nihil ficto animo geri, cuncta se præsidia deducturos, atque omnem militarem iniuriam ab eorum finibus prohibituros. Adhæc Turdetani. eam legationem gratam tum sibi fore responderunt, si cum verbis consentirent facta: bellum neq; timere neque prouocare: amicitiam Carthaginensium neque magnopere desiderare, neque repudiare oblatam. Eos esse Turdetanos, qui beneficiis maleficia vlcisci, & officio cum offensa certare consuessent. quæ gessissent non sua voluntate sed defendendi belli necessitate facta esse. Ad hunc modum quodam induciarum genere facto, se propius littora Pœni continuerunt: vnde per oppida & arces dispositis præsidiis finitimos carptim fatigabant. Quod si qua paulo validior manus Hispanorum, vindictæ studio coiuisset, militum licentiam excusantes, atque noua fœderis simulatione, simplices homines & tranquillitatis amantes illudebant: similique fraude ad alios opprimendos conuertebantur. Quæ res Gaditanis gratissima erat, Hispanis non videbatur intolerabilis, publica damna, vt fit, contemnentibus singulis, cum à priuatis rationibus sunt seiuncta. Sic Carthaginensium vires augebantur nostrorum cessatione, ipsorum artibus quod facile fuit Baucio tanto Duce per idem tempus defuncto die suo, nullo relicto successore hæredeve, quod sciatur.

236. (margin) 10 20 30 40

Carthaginenses in Gaditanos insurgunt CAP. XIX.

INSATIABILIS est humanus animus eo quod fortuna suppeditat seu vis altior. fœtent prima, cum maiora versamus in animo: & quæ non minor est nostræ felicitatis labes, consortis impatientissima est natura potestatis. Extincto Baucio Carthaginenses de vniuersæ Hispaniæ imperio cogitantes, à quibus euocati erant, propinquos & necessarios Gadium possessione Phœnices deturbare aggressi sunt. Fœcunda gignendis inimicitiis ambitio. Arte quadam semina discordiæ serere, misericordiæ simulatione erga veteres insulanos. Superbe Phœnices imperare prædicantes, neque communicare honores aut magistratus cum veteribus incolis, publicas & priuatas fortunas compilare. ad vitæ conditionem seruituti proximam miseros insulanos perductos esse. Sic Phœnicibus accusandis studia sibi multitudinis adiungere, malis artibus ambitiosi, ingenio prauo callidoque. Illi re cognita Pœnorum perfidiam accusare. neque cognationis respectu, neq; beneficiorum memoria à concepto scelere retardari corruptis semel animis praua cupiditate. Arma corripiunt inter se. Primi Phœnices impetum in Pœnos faciunt, quem illi impetum non tulerunt, venturi securi scilicet, neque digna formidantes. Non pauci in conflictu perierunt, contento alii cursu in arcem, quam ad similes casus in extrema insula ex ad-

50

ex aduersum Cronii promontorii paratam munitamque habebant, se receperunt. In tecta & agros Pœnorum conuersa rabies. ignes passim iniecti, direptæ opes. Conturbati Pœni improuiso malo gaudebant tamen, vt in malis, tumultu Phœnices facto honestam sibi occasionem belli defendendi præbuisse, vrbemque eorum occupandi. quod breui factum est. Deductis præsidiis omni ex parte, & fœderatorum auxiliis aduocatis, à quibus paulo ante cæsi fugatique erant, vltro prouocare ausi sunt. successuque elati, quoniã hostis nullo loco pugnæ copiam faciebat, ipsam vrbem Gadeis expugnare aggrediuntur. Menses aliquot obsidio tenuit: ferroque tandem in vrbem penetratum. In ea obsidione Pephasmeni Tyrii industria litteris quorundam celebratur, arietis machina inuenta muris quatiendis: quam ex transuersa trabe suspensam, atque libratam maiori motus facilitate, maiorique impetu quatere monstrauit. Phœnicum calamitas magnam Carthaginensibus inuidiam à finitimis conciliauit gentis perfidiam & inhumanitatem accusantibus: à quibus in partem imperii vocati essent, & quos paulo ante conseruassent, iisdem libertatem & fortunas eripuisse: impios æque & ingratos nulla satis idonea caussa hospitii iura, consanguinitatis, amicitiæ, humanitatis priores violasse. Menesthæi portus ciues, quibus magna ac diuturna cum Phœnicibus amicitia erat, imprimis dira omnia Pœnis imprecari, minitari vindictã. à iurgiis & conuitiis ad bellum & arma ventum est. Validæ ab vtraque parte copiæ in aciem productæ. prius tamen quam ventum esset ad manus prudentioribus placuit concordiæ viam aliquam tentare. Carthaginenses in vnius pugnæ euentu considerantes rerum suarum & imperii summam verti, priores de pace agere cœperunt. Datis consensu arbitris fœdus haud difficulter his conditionibus est factum. Commercia instaurarentur. Neutri alteros portubus excluderent, aut mari libere vagari vetarent. Captiui redderentur ab vtraque parte. Damna inter se compensarent, quantum delecti iudices pronũciassent. Quo maior esset conuentionis constantia, Athenienſium instituto obliuionem iniuriarum sancire visum est. Vnde fluuio ad Menesthæi portum in mare influenti Lethis, id est, obliuionis Grçca voce nomen factum aiunt. Plura transcribo quam credo: nam neque refellere promptum erat, quæ dicuntur ab aliis, neque argumentis confirmare animus. Sed iis tamen rebus (sic aiunt) ex Meherbalis litteris cognitis Carthagine, immortales diis gratiæ actæ: eoque maior lætitia fuit, quod difficultate rerum suarum impediebãtur classem expedire in Hispaniam auxilium suis, retinendo imperio Gaditano subsidiũ, Bello Siculo primum, deinde Sardico male mulctati: quæ Machæo copiarum Duce gesta erant. Excepit belli Africani nouus metus: qui Carthaginensis senatus cogitationes auertit penitus ab Hispania. Sic pœni qui Gadibus erant, spe auxilii sublata ad conciliandas Hispanorum voluntates animos retulerunt assimulatis ad tempus officiis. Phœnicum reliquiæ, qui potissimum lęsi erant, quoniam aliud nihil supererat, retenta maritimi commercii libertate, vnde ingentes diuitiæ parabantur, à cogitatione abstinuerunt deinceps repetendi Gadeis. Quo tempore anno ab Vrbe condita ducentesimo quinquagesimo secundo, Hispania terræ siccitate pluuiarum inopia, annonæ angustia, terræmotibus frequentibus afflicta est. terra desidente vasti hiatus extiterunt, magnaque auri & argenti vis ex antiquo Pyrenæi montis incendio cineribus terraque sepulta, per eum modum in lucem producta nouas gentes attraxit in prouinciam, quas enumerare non est necesse. Prorsus Carthagine classis in Hispaniam nouo decreto senatus destinata missaque Asdrubale & Amilcare Ducibus (Magonis ii filii erant viri Principis Carthagine) Sardiniam, cum deuia non esset, primò tenuit. In ea insula Asdrubal ab insulanis in pugna interfectus periit. cui filii fuerunt Annibal, Asdrubal, & Sappho. Amilcarem à cogitatione Hispaniæ bellum Siculum reuocauit. Cognito enim Asdrubalis casu Siculi, atque Leonida Spartano cum classe delato in Siciliam, bellum contra Pœnos maiori impetu instaurarunt. In eo bello Amilcar occubuit, tribus filiis relictis Himilcone Hannone & Gisgone. Præterea Darius Histaspis per idem tempus magnam Carthaginensibus solicitudinem iniecit, missis legatis, qui viuendi leges præscriberent, & auxilia in id bellum, quod contra Græciam parabat, mitti postularent. quem in se irritare Carthaginenses nolebant asperiori aliquo responso, in eo discrimine rerum suarum: tametsi auxilia mitti non placebat. Darii filius fuit Xerxes, is qui imperii sui anno tertio, qui annus ab Vrbe condita ducentesimus septuagesimus primus erat, cum patris æmulatione bellum & ipse atrox in Græciam pararet, Græcis illis ex Sicilia in patriam reuocatis, qui Leonida Duce auxilio venerant contra Pœnos, senatus Carthaginensis quasi ex diuturna iactatione respirans, rerum Hispanienſium cura, nongentos milites ex Siculis præsidiis deductos & quatuor nauibus impositos supplementi loco in Hispaniam mitti decreuit, maioris auxilii spe facta. Baleares tentati ex itinere. montanos homi-

252

271

nes lacessere malo fuit. Correptis illi fundis, quo tunc solo telo vtebantur, hostes male acceptos, atque lapidum grandine continenter afflictos, ad mare redire, & auertere in altum naues compulerunt. Inde valida abreptæ ventorum vi, diuersæ Gadeis tandem appulerunt. Earum aduentu, & acceptæ in Sicilia cladis cæso Amilcare fama imminuta est, & male sentientibus se commouendi potestas sublata. Quo tempore Tartesso aiunt coloniam missam Duce Capione ad eam insulam quam ambobus ostiis Bętis complectebatur. Omnino vbi Mnesthæi oraculum erat, noua ciuitas à Tartessiacis fundata est Cartesiorum Ebora dicta distinctionis gratia, cum plures eo nomine ciuitates in Hispania fuisse constet. Et Tartessus Carteia etiam nuncupabatur. præterea in ostio fluminis altero turris est constituta Capionis Ducis nomine, quo tempore non constat. Sed eius tamen oræ accolæ Cartessii seu Tartessii dicti sunt: vnde coniectandi occasio Tartesso in eam partem coloniam fuisse amandatam ingeniis nimium perspicacibus.

Sappho venit in Hispaniam. CAP. XX.

AFRICAM omnem contra Carthaginem coniurare per id tempus fama erat, copias conferre, quantum cuique ciuitati virium esset, obsides inter se dare. Nimia eius vrbis potentia cęteris suspecta esse cœperat, & annuum vectigal denegarant, quod Didonis voluntate pactum pendere cõsueuerant. præterea rei male gestæ in Sardinia atq; Sicilia fama ad audendum inuitabat. Mauritaniæ gentes nulla quamuis iniuria violatas sese cum cęteris coniunxisse: tantumque omnium furorem esse, vt Hispanos angusto freto diremptos, in belli societatem trahere cogitarent, & à Carthaginensium amicitia abducere. His rebus Carthaginensis senatus permotus tum se ad resistendum comparare, tum Sapphonem Asdrubalis filium Pręfectum in Hispaniam amandare: vt suorum vires atque animos pręsentia & auctoritate confirmaret: & nutantes Hispanorum voluntates industria atque accommodatis officiis conciliaret. Quod ille in prouinciam delatus diligenter effecit. Hispanorum enim proceribus aduocatis, quid Africani molirentur exposuit? quo essent animo Mauritanię populi, pro iure veteris amicitię postulans neu se, neu suorum quemquam in fraudem impelli sinerent, se potius, atque Carthaginensem populum consilio reque iuuarent. Eorum voluntate tria Hispanorum millia conscribere datum est: non vt bello lacesseret Mauritanos amicos Hispanorum & necessarios, sed vt rem Punicam ab iniuria defenderet, sicunde vis pararetur. Copias ille omnes ad Gaditanum fretum continuit tum ciuium, tum sociorum: si quo modo Mauritanos sanare, & à cæteris Africanis belli timore posset abducere. Verum cum non cessarent, transmisso freto agros vastare, ædificia oppidaque incendere, in seruitutem abducere, quicunque marte arbitro venissent in potestatem. His malis permoti Mauritani Tingim Tartesso obiectam in Africæ littore conueniunt, in commune deliberaturi, quid facto opus esset. Legatos in Hispaniam mitti placuit, conquestum iniurias eorum Hispanorum qui Sapphoni militabant. in quibus præsidium esse debuit, inde perniciem existere amicis & necessariis. vnde discederent, & quibus se adiungerent considerare iubent. Omnium gentium, ad quas Pœni accessissent, insidiari libertati. Communibus proinde armis vindicandos videri. Ne consilium priuatim ipsi captarent, cuius è vestigio eos pœnitere necesse esset, siue victis Carthaginensibus, totius Africæ odium incurrere necesse foret, siue victoribus seruiendi necessitate. Iam dudum Carthaginenses præ animorum fastu atque arrogantia orbis meditari imperium. Adhæc Hispani, facti imprudentiam excusare, Sapphoni non ad inferendum bellum sed ad defendendum, Hispanorum auxilia concessa. missuros se in Africam legatos, quibus auctoribus si pax facta non esset, suorum copias reuocarent in Hispaniam. ita præstitum. Legatorum aduentu ab armis discessum ea lege est, vt Dux Carthaginensis copias ex Mauritania deduceret, Mauritani suos ab oppugnatione Carthaginis, à qua nulla fuerant iniuria violati, reuocarent. Verum Sapphone in Hispaniam reuerso cum Mauritani ab Africanorum castris non recederent, repetito bello maiores illatæ sunt Mauris clades: ægreque tandem Hispanis interpellantibus impetratum, vt nouis Sappho Hispanorum auxiliis auctus, quæ vltro offerebantur, Mauritania relicta in Africam interiorem discederet versus Carthaginem. Sic hostium copiæ oppressæ sunt, à tergo & à fronte circumuentæ iis copiis, quæ Carthagine & ex Hispania missæ erant. Sarucus Barchinus, à Barce vrbe ad ortum Carthaginis sita (tametsi Silius à Didonis socio Barce malit) ob diligentem operam Carthaginensi reipublicæ in hoc bello nauatam, in eam vrbem translatus Barchinorum factionis princeps extitit. Finis bello impositus est anno ab Vrbe condita ducentesimo octogesimo tertio. Sappho in Hispaniam reuersus,

283.

rebus

rebus in prouincia compositis, Carthaginem septimo post anno reuocatus est, per speciem quidem reipublicæ in patria procurandæ, summo magistratu dato, cui Suffetes nomen erat, auctore Festo, re quoniam molestum erat, ditissimæ prouinciæ copiis amplius ciuem vnum augeri quam libera ciuitas pati posset. Quo maior esset honor Himilco Hanno & Gisgo patrueles successores dati sunt. Sapphoni in patriam reduci magni honores habiti, tantos spiritus ex eo sumenti: vt non tyrannidem inuadere sed diuinitatem meditaretur. plures enim auiculas vocales docuit proferre atque ingeminare, tria verba. Magnus deus Psaphon. quæ libere abire permissæ, cum iis vocibus pronũciatis Psaphonis famam per agros dissipassent: facile à prouincialibus, rei miraculo attonitis ante obitum di-
10 uinitati consecratus est, nomenque templis datum. quod ante id tempus acciderat nemini. Plinius hoc factum ad Hannonem ablegat, Psaphonem fama tenuit, veteri prouerbio consecrata munitaque.

Himilco & Hanno nouas nauigationes aperiunt. CAP. XXI.

HIMILCO & Hanno Hispaniæ prouincia destinata, quæ prima dies cursum dedit, classis vela è portu egressi explicarunt. Tentati ex itinere Baleares munusculis arteq; rudes homines & earum artium ignari munitioni ædificandæ locum cõcesserunt in maiori Baleari, qui gradus erat ad opprimendam gentis libertatem. In minore Hanno Iamam
20 condidisse fertur præter Septentriones & Occasum situm oppidum, Magonem ad Eurum. Sunt qui Labonem tertium eius insulæ oppidum numerent: & caussam harum appellationum extitisse putent tres deinceps Carthagine missos eius insulæ procuratores. Hannonem satis constat Gadeis appulsum gloriæ cupiditate incensum, & vt res nouas exploraret, Oceani littora vsque ad promontorium Sacrum (D. Vicentii hodie) classe legisse, visaque senatui sigillatim per litteras explicasse. Magnam se habere spem, inaccessa eatenus Atlantici, Gallicique maris littora longissimo excurrentia locorum tractu, posse magno reipublicæ commodo gloriaque aperiri. Binas classes ædificare daretur, rebusq; omnibus instruere ad diuturnam nauigationem tolerandam. Quod cupiebat consequenti anno senatus permissu est factum. Himilco Europæ littora mariaque, quam lon-
30 gissime posset, iussus est explorare: Hanno Africæ adeundæ curam sibi desumpsit: Gisgo ad rerum procurationem in prouincia consensu fratrum relictus est. Ergo sub initium eius anni, qui ab Vrbe condita trecentesimus septimus numerabatur, Hanno & Himilco relicta Hispania diuersi classibus abiere. Himilco Heraclea soluens Meseniosque & Selbisios (hi in Bastulis ad fretum erant) præteruectus Hermam siue Iunonis promontorium, quod in extremis freti faucibus est, flexis ad dexteram proris transmisit, Cylbique ostium, fluuii Melariam (hodie Beielium) atque Barbatem inter in mare mittentis. quemadmodum Besilum tenui riuo proximum, Gadibus obiectum in idem euoluitur mare: Geryonis sepulcro inter vtrunq; flumen comprehenso, vbi lingula est procurrens in mare. Mox occurrit Erythræa insula, siue ea Gadeis sit, siue vt alii disputant, à Gadibus secreta,
40 quinto olim à continenti stadio dirempta: nunc hausta mari, vt ne vestigium extet. Deinde syluis densum impeditumque montem contemplati sciscitatione inuenerunt Tartessium, ex illius oræ maritimæ communi nomine dici, porro ex eo monte deriuari fluuium Lethim, de quo paulo ante est demonstratum. Sequebantur Cibiceni Turdetanorum natio ad propinquius Bætis ostium secundum littora fusi atque in medio interuallo Geronda turris, Geryonis opus. Supra hos Yleates, Cempsii, & Manii aduerso Bæti interiora terræ obtinebant. Eum fluuium Tartessium etiam vocari, atque è Ligostico fonte in paludis formam restagnante ad Argentarii montis latus, qui hodie mons Seguræ est, deriuari cognouerunt, in quatuor brachia diductum. Mendacio videlicet accomodata fides est verisimili propter tria flumina alia, quæ influunt in Bætim: aut fortassis per ea
50 tempora irrigandis Bæticæ campis in plures partes riuosque diducebatur, quod vix in tam rudibus ingeniis credi potest. Rufus Festus qui has nauigationes explicuit, quatuor ostiis Bætim in mare mittere testatum reliquit. antiqui descriptores terræ duo tantum inueniebant, nos vnum, rebus tempore mutatis alternante scilicet memoria. Inde progressi, Bætisque ostia præteruecti, Cassii montis fastigia viderunt venis stanni copiosi, vti nomen ipsum indicio est, vsque eo vt ab eo monte id genus metalli Cassiteron Græce dici quibusdam sit persuasum. Monti subiectam planiciem Albiceni Tartessii obtinebant. Succedebat Iberus fluuius olim Tartessiorum limes extremus, nunc Palos inter & Huelmam in mare defertur, tantę olim nobilitatis, vt ab eo quidam malint Iberiæ nomen, quam ab altero Citerioris Hispaniæ fluxisse. Hoc tempore Tinctus fluuius, siue Atramenti vocatur,

307.

ab eius terræ copia inficiendis atro colore lanis aptissimæ. Ad Occasum secundum littus progressis Iberia vrbs occurrit, alteri cognominis ad Iberi ripam olim sitæ non procul Dertusa, de qua Liuius meminit. Prope maris æstuaria succedunt: qua parte promontorium excurrebat in mare ab imposito templo Proserpinæ appellatione. quo circumducto Mariani montis extrema iuga visa sunt in mare desinentis: supraque Zephirius mons culmine cælum attingere, nubibus nebulaque contectus tranquillo quamuis mari, raris ea parte ventis. Littora excipiebant, lapidibus impedita, dumetis aspera vsque ad Saturni montem pertinentia. Mox Cenitæ interfluente Ana, duabus obiectis insulis: quarum quæ maior erat, Agonida nuncupabant. Inde promontorio Sancti Vicentii Sacro transmisso, magno littorum flexu aliquot confectis millibus ad portum Cenim ventum est, non procul à Petanio insula (nunc Perseguero.) Quibus locis proximi erant Dragani Lusitaniæ populi, montium Sephis & Cempis latere sinuque Septentrionali inclusi, ex aduersum Strimniæ insulæ procul iacentis in mari. Draganis vicina erat insula altera Acale nomine, aquis præter morem cæruleo colore, odore tetro (sic ea tempestate res erant) nunc retracto mari omnia sunt à veteri forma & obseruatione immutata. Supra Acalem Ceprilianus mons in continenti assurgebat. & longo littorum tractu emenso, præter Ortum & Septentrionem Pelagiam insulam nacti viriditate præcipuam Siluisque, attingere ausi non sunt, cum in Saturni præsidio esse, & eo appulsus mare turbari ex multorum prædicatione haberent persuasum, homines inani superstitioni seruientes. Sequebantur ad continentis littora Sarii gens inhumana & inhospitalis: Promontoriumque quod iis locis vulgo Spichelis dicitur, antiqui Barbarium ab eius gentis feritate nominarunt. Duorum mox dierum nauigatione ad Strimniam insulam est peruentum, habitatoribus vacuam vastamque, ob serpentes & noxia animalcula, incolis nouas quærere sedes compulsis: vnde à Græcis Ophiusæ nomen tulit. Occurrit deinde Tagi ostium Sariæ gentis finis, Græca colonia imposita, quæ non incommode Olisipo fuisse creditur, vrbs consequenti tempore in paucis nobilissima. Quo ex loco soluentes, atque Albianum & Lanciam insulas (hæ hodie Baionæ in Calæcis obiectæ sunt) legentes ad Neriorum littora peruenerunt, vsque ad Nerium promontorium pertinentium, quod nostris Finis terræ est. Ei promontorio plures insulæ adiacent Strenides quidem ex eo dictæ, quod Strimniæ insulæ incolæ Serpentum inde copia depulsi, eas insulas domicilio delegere: Cassiterides à plumbi stannique prouentu Nerium promontorium præteruecti Himilco & socii, conuersisque ad Ortum proris, quatuor iam decursis mensibus, ex quo nauigare cœperant, ventis remittentibus, vadosisque littoribus & vlua plurimum impediti magnas difficultates obierunt: vt Ligorum, Asturum, Silororum, quæ deinceps nationes ea littora obtinebant, sinus, portus promontoria, vrbesque explorarent. Quarum rerum, ac ne earum quidem, quas in Armonico & Baltico mari, Galliæ atque Germaniæ littoribus inuenerunt, quidquam est in litteras relatum, posteritatique proditum (quod sciatur) ac ne iter quidem, quo in Hispaniam redierunt, toto biennio in ea nauigatione transacto.

Hannonis nauigatio. CAP. XXII.

HANNONIS nauigatio longior fuit, priscis temporibus omnium nobilissima, & huius ætatis nauigationibus comparanda: quibus ad orientis occidentisque Solis oras Hispanorum arma inuicta virtute penetrarunt: præferenda etiam, cum magnetis illi & quadrantis vsum ignorarent, neque se libero mari permitterent. Itaque comparata classe, in qua sexaginta quinqueremes erant, hominum vtriusque sexus millia triginta, coloniis Libophœnicum per littora, vbi esset commodum, constituendis, Gadibus soluens atque Herculis columnis superatis, duorum deinde dierum nauigatione in latam planiciem delatus vrbem imposuit, quam Thymiaterion dixit (hodie Azamor quidam esse suspicantur.) Conuersis mox ad Occasum proris Ampelusium promontorium occurrit: quod nos quidem Despartel vulgo dicimus, Arriano autem Soloen esse puto, opacum arboribus, præcipua locorum amœnitate. Sequebatur Zilia fluuius, Anatis Polybio (sicut arbitror) qui fluuius hoc tempore Arzillam oppidum præterlabitur. Septingentis triginta quinque passuum millibus ab Ampelusio promontorio Lixii ad ripas fusi erant Lixii fluminis, quod ex Libya decurrit in Oceanum: vbi Antæi & Herculis luctam fuisse, atque hortos Hesperidum dracone custode quondam fabulati sunt. Succedebant paribus interuallis centum millium spatio duo fluuii Subur, vbi Bonosa oppidum: & Sala coniuncto eiusdem nominis oppido, quod hoc tempore Sale esse credimus, situ commodo agri fertilitate atque amœnitate præcipua: Africæ tamen desertis vicinum, eoque ferarum incursibus obnoxium,

xium, quæ haud leuis iniuria est. Iis ex locis profecta classis ad montem Atlantem peruenit desinentem in promontorium in primis nobile, cui olim promontorio extremę Chaunariæ nomen fuit: consequenti tempore à nautis vulgo rudi vocabulo & barbaro Caput Non vocari solitum erat, existimantibus si quis id promontorium superare conatu temerario ausus esset, eum ad suos nunquam amplius rediturum nostra ætate Boiadoris promontorium est, Palmam insulam recta ad Occasum obiectam habens, vnam è Fortunatis à media cæli regione vigesimo octauo positam gradu. Eo promontorio superato littus vastum excepit vsque ad insulam paruam quinque stadiorum ambitu: quam tum quidem colonia relicta Cernem dixerunt, nostra ætate Arginam vocari puto vltra promontorium
10 Album citra Æquatorem vigesima prima orbis cælique parte. Totus sinus ab ea insula Argini nomen habet vsque ad promontorium Viride extensus, & illi obiectas decem insulas Hesperides: in quo numero, cui à D. Iacobo nomen est, principatum obtinet. Hoc promontorium Arriano esse puto Cornu Hesperium: præterea fluuius, qui latissimo alueo multisque superbus aquis citra illud decurrit in mare, à Festo Rufo Asamam vocari. nam & huius temporis nomen Asanagæ consentit non multũ ab antiquo discrepans. Crocodilos nutrit atque hyppopotamos Nyli modo. Similia incrementa & decrementa suscipit in æstate, vnde & originem eandem habere creditur. à veteribus Nigir est dictus, duobusque ostiis mittit in mare, hoc de quo dictum est, & altero Viride promontorium circumuectis occurrente, cui à latitudine fluuio Magno vulgo nomen est. Sequebantur in-
20 sulæ Gorgonides. Sic eas Hanno nominauit, à portentosis fœminis, quas Gorgonas dixit antiquitas. quemadmodum Currum Deorum vocarunt montem continentis, iis insulis vicinum, quod ignibus micaret, tonitruisque perstreperet, nostris Serra Liona est octauo citra æquatorem gradu. Ptolemæus quinto posuit, numeris ipsius errore, aut incuria librariorum corruptis. Eum montem constat ob sublimitatem fulguribus identidem coruscare: æstus qui ingens iis locis est, vitandi necessitate incolas dies in specubus subterraneis transigere, noctu ad opus annonamque procurandam egredi accensis faculis: quibus subiecti ei monti campi collucentes ardere omni ex parte cum videantur, Hannoni & sociis ea occasio extitit siue serio existimandi siue fingendi de industria, vt libẽter de longinquis regionibus maiora vero prædicamus, ex iis locis fluuios igneos decurrere in mare: vici-
30 nasque late regiones flammis perpetuis incendioque vastari. Vltra eum montem insulam nacti sunt à villosis hominibus habitatam (sic illi crediderunt) Rei insolentis quo maior fides esset, duabus fœminis, quas ceperunt (nam virorum cursum adæquare non potuerunt) quia feritatem non deponebant, pelles detractæ atque tomento suffultæ Carthaginem missæ longo tempore, miraculo iuxta & monimento fuere. Hæc insula non inepta ratione creditur passim à doctis ea fuisse, quam æquatori subiectam & Lupi Consalui promontorio oppositam Lusitani sub imperium miserunt parentum ætate, D. Thomæ nomine, nobilem saccari prouentu, cæterum cæli grauitate infamem nostrę certe gentis corporibus, cum sit Æthiopibus vicinis saluberrima. Pilosos homines simias maiores fuisse putamus, quarum in Africa magna copia est absoluta hominum forma. Ex iis locis Hanno-
40 nem in Hispaniam rediisse Arrianus confirmat, commeatus inopia longius progredi prohibitum. Plinius Hannonem ait, ad Arabicum sinum peruenisse, superato nimirum Bonæ spei promontorio, quod littoribus ab vtraque parte, maris fluctibus castigatis, in pyramidis formam extenuata interior Africa facit: indeque Carthaginem affirmat legatos de rebus gestis pedestri itinere missos. Illud conuenit quinto postquam soluerat anno, qui annus ab Vrbe condita erat trecentesimus duodecimus, in Hispaniam rediisse tandem. Socii nauales suspensis audientis populi animis pro se quisque narrare miracula, vim tempestatum, inauditas volucrum formas, marinarum belluarum prodigiosa corpora, hominum ferarumq; ambiguas species, visa, an ex metu credita, an studio conficta. 312.

LIBRI PRIMI FINIS.

HISTORIÆ DE REBVS HISPANIÆ. LIBER SECVNDVS.

Hannonis reditus in patriam. CAP. I.

HANNO & Himilco ex longo errore in Hiſpaniam reduces, continuo
otii ſumendi, patriamque inuiſendi cupidi Carthaginem venia impe-
trata profecti, inter ſuorum ſalutationes & totius populi plauſus trium-
pho perſimili pompa in vrbem inuecti ſunt, cunctis animorum vigo-
rem, nobiles auſus, lętiſſimum laborum exitum cum voluptate præ-
dicantibus, heroes immortali laude dignos. Giſgoni fratri, qui fue-
rat in Hiſpaniæ procuratione relictus, vt magiſtratu abiret & in pa-
triam rediret tanti gaudii futurus particeps, facile eſt impetratum. Quod ad confirman-
dam potentiam auctoritatemque pertinebat, ſucceſſores deſignati miſſique in Hiſpaniam
ſunt ex eorum voluntate, Annibal patruelis Sapphonis ſcilicet frater, & Mago neceſſarius.
Magonem ferunt in Balearibus, cum aliquot annis hæſiſſet, in minori inſula vrbem ſibi co-
gnominem poſuiſſe. Quod quoniam veterum ſcriptorū fide caret, & ſola ex nomine con-
iectura nititur (quoniam Magonem vrbem in ea inſula fuiſſe conſtat) non videtur pro
certo ponendum. ne à Hannone quidem fuiſſe fundatam. In rebus tam obſcuris quid mi-
rum ſi caligat narratio? Conuenit Annibale Gadeis appulſo Giſgonem iis copiis onuſta
claſſe, quas ipſe & fratres tot annis, tanto labore, tantaque induſtria parauerant, Carthagi-
nem profectum curſum tenere non potuiſſe nauibus ad vnam mari hauſtis earum tempe-
ſtatum vi, quæ per eos dies validæ frequenteſque incubuerunt mari, anno nempe ab Vrbe
315
condita tercenteſimo quintodecimo. Sic ſæpe ſpes concepta animis fallit in ipſa laborum
meta euerſa atque mutata in contrarium. Annibalem autem ad Oceani maris littus citra
promontorium Sacrum idoneo portui vrbem impoſuiſſe affirmant viri eruditionis opi-
nione magna, dictam olim Annibalis portum, deinde Lacobrigam, nunc Lagos lingua
vulgari. Tarteſſii econtrario ad vlterius Bætis oſtium arcem ædificarunt cum templo Ve-
neri ſacro, quæ ſtella quoniam Luciferi nomen habet, Luciferi templum dictum, hodie
corrupta voce Sancti Lucari nuncupatur, oppidum hac tempeſtate quidem propter Indi-
ci maris commercium cum primis Hiſpaniæ celebre. Sic gentis hiſtoriæ tradunt. Bellum
etiam per idem tempus omnium opinione atrocius exarſiſſe confirmant inter Hiſpanos,
eos qui Anæ ripas vtrinque obtinebant Bæticos & Luſitanos, à iurgiis paſtorum natum.
Horum partes Carthaginēſes fouiſſe, illis vrbem in eo tractu primariam opitulatos, quam
nonnulli Iberiam fuiſſe arbitrantur, de qua paulo ante eſt demonſtratum: ac ne fœminas
quidem ab armis abſtinuiſſe, tanta erat vincendi rabies. Pugnatum die integro neutro vi-
ctoria inclinante. ceſſatum noctis ſuperuentu octoginta hominum millibus ferro truci-
datis nihilominus, & Carthaginenſium Duce primario, quem ipſum Annibalem fuiſſe (ſi
hæc vera ſunt) non abs re licet exiſtimare. coniecturis ducimur, cum rerum veritas latet.
Addunt Magonem ad eius prælii famam continuo è Balearibus excitum ſuorum res ſu-
ſtentaſſe in præcipiti conſtitutas: hoſtes non minori clade afflictos vrbem incendere, & a-
lias ſedes quærere, metu maioris mali compulſos. Incidit ea clades in annum ab Vrbe con-
dita trecenteſimum vigeſimum primum. Quo anno Carthagine magna rerum immuta-
321
tio facta eſt; duobus Annibalis fratribus Aſdrubale & Sapphone in vrbe coniunctis ferme
funeribus elatis. Hannonis gratia & auctoritas, quę conſeneſcere cœperat, nouo ex Hiſpa-
nia incommodo renunciato, aperte præcipitauit, multorum, vt fit, erumpentibus odiis, v-
num ad nutum rempublicam gubernare, pluſque priuatim poſſe quam reliquos magiſtra-
tus moleſte ferentium. Ergo centum virorum magiſtratu creato, reuerſis à bello Ducibus
ad rationem reuocandis rerum geſtarum Hannonem cauſſam dicere coegerunt: & da-
mnatum iudicio patriā exilio mutare, inuidi æque & ingrati nulla iuſtiore de cauſſa, quam
quod ingenio & induſtria plus valeret, quam vt liberæ ciuitati tutum putarent, qui primus
hominum leonem manu tractare, atq; cicurare auſus eſſet: & male credi videretur liber-
tas, ei qui ferarum immanitatem domuiſſet. Nimirum liberæ ciuitates aduerſum clariſſi-
mum quemq; ciuem opinionē habent, atq; reipub. Principes inuidia lacerare ſolent: qui-
bus malo ſæpe fuit, excellentibus virtute atq; induſtria fuiſſe.

Res ab

Res ab Hispanis in Sicilia gestæ. CAP. II.

ALIQVOT deinceps anni exitere nulla re in Hispania memorabili: nisi quod annò ab Vrbe condita trecentesimo vigesimo septimo, quo tempore bellum Peloponnesiacum Græcia in duas factiones scissa gerebatur, sæua pestis lues orbem ferme totum peruagata, ab Æthiopia corruptis ventorum flatibus profecta Hispaniã etiam vexauit, hominibus & pecoribus magno numero consumptis ea tabe. Huius mali Thucidides, Liuius, Dionysiusque in suis historiis meminerunt. Historiæ nostrates diræ contagionis caussam ad insolentem aeris siccitatem referunt, pluuiarum inopiam. Hippocrates qui tum vixit in Thessalia, incensis syluis eam pestem auertisse à finibus ait. Contra Syracusanos in Sicilia, nondum ea peste sedata grauissimum bellum exarsit: Leontinis finitimis & Caranensibus contra eos Atheniensiũ auxilia aduocantibus Ducibus Nicia & Alcibiade tum iuuene missa sunt, cum classe centum triremûm ad spem non dubiam ex contentione incolarum totius insulæ imperio subdendæ. Expectationi ne respõderet euentus, importuno discessu Alcibiadis factum est à populo postulati, quasi Cereris mysteria nulla re magis quam silentio solennia enunciasset. Is enim ex conscientia digna metuens, an aduersariorum potentiæ vt par esset, ad Lacedæmones abiit iudicii, ad quod vocabatur, metu. In ea vrbe benigne acceptus propter indolem ingenii & rerum gestarum famam, vt Gilippum excellentem ea ætate Ducem, contra Atheniensium conatus auxilio Syracusanis mitterent, auctor extitit. Sic breui belli Fortuna in Sicilia conuersa est. Atheniensibus terra mariq; oppressis Nicias ipse cum multis aliis in hostium potestatem venit. Obtinebant ea tempestate aliquot in Sicilia oppida Carthaginenses ad promontorium Lilybæum, quod Carthagine distat centum octoginta millibus passuum non amplius. Agrigentini finitimi moleste ferebant Pœnorum potentiam inueterascere in prouincia: præterea priuatæ iniuriæ extabant. Ergo consilio inter se communicato, vindictæq; studio, sacrificii caussa egressos in syluã Pœnos non procul Minoa vrbe inermes imparatosq; opprimunt, quos non montes, fuga, saltusq; texerunt. Ea res Carthagine nunciata magnam populo & Patribus indignationem commouit. Duo millia Punici nominis, & par Hispanorum militum numerus ad reposcendam vindictam nauibus in Siciliam vecti sunt, adiunctis quingentis Balearibus. nouum atq; insolens militię genus, præsertim cum nudis corporibus pugnam inuaderent, hostibus contemptui fuit initio: deinde terrori. commisso prælio victoriam pepererunt, sinistro Agrigentinorum cornu perpetuo lapidum imbre penitus afflicto. Multi ex hostium numero ceciderunt in pugna fugaque. pars inter noctis tenebras in vrbem euadentes biennii obsidione tolerata in hostium tandem potestatem venerunt, ab Vrbe condita anno trecentesimo quadragesimo sexto. Finem huius belli alterius initium excepit. Dionysius senior Syracusis occupata tyrannide pollens opibus famaque, ab Agrigentinis occulte per legatos & litteras solicitatur, vti eos in fidem accipiat, Pœnorum imperio liberatos, quod grauissimum erat impositum. Pollicetur ille maturam opem, Carthaginensibus stantibus regnum, quod meditabatur, in ea insula statui posse diffisus. interim consilium dat, vt Agrigento cuncti quam occultissime dilapsi Camarinam & Gelam finitima oppida improuiso occupent. inde populationibus late, hostilem agrum infestum reddant. reliqua ipsius curæ permittant. Damnis vltro citroque per eum modum datis acceptisque disceptator Dionysius accessit missis ad Pœnos legatis postulabat, ablata reponi, compensari damna. quod caput erat, Agrigentinis suam ciuitatem reddi, certe in parem iuris libertatisque conditionem, atque ipsi erant, profugos & egenos admitti. Propinquos & necessarios iusto propemodum seruitio premi, suas preces ludibrio haberi sese passurum non esse. Ad hæc Pœni. Ius esse belli, vt victis victores pro voluntate imperarent. non se Agrigentinis sed eos sibi bellum intulisse priores, iniuriamque fecisse, & superum numen violasse. Neque recte neque pro bono facturum, si impios atque consceleratos subleuaret. Quod diceret, se Agrigentinorum iniurias non neglecturum, cum vellet congrederetur: intellecturum quid inuictæ Carthaginis vires, duratusque in armis miles virtute posset. Ab hoc initio res ad bellum deducta est. Dionysius insulæ copiis contractis Græcas ciuitates, ipsumque Darium Nothum Persarum Regem contra Pœnos solicitare. Illi contra quindecim millia Punici Afrique nominis & quinque equitum millia conscribere, adiunctis decem Hispanorum millibus: quorum animis promerendis Gadibus placuit pristinam reddere libertatem, iura legesque restituere, sublata tantum potestate longas naues ædificandi. Herculis modo templũ & paucæ in littore speculæ sub Punica retentæ potestate. Copiis omni-

bus Himilco Cipus (Iustini codices Amilco habent) præfectus, quo omnes copiæ conuenerant, Carthagine soluit. Mollibus initio tempestatibus, deinde concitatis atque vehementibus ad varios Siciliæ portus diuersæ naues delatæ sunt. Classis Hispanica commodior ad tempestates maris perferendas, & rei nauticæ maior erat peritia, in alto se tenuit: & remittente vento Camarinæ portum inuecta quatridui oppugnatione vrbe capta incensaque oppidanos ad vnum trucidarunt. Crudele exemplum: sed eo metu tamen Gelæ habitatores oppidum deseruere. Iis in locis, cum reliquæ naues confluxissent aliquot dierum mora exercitu recreato, contra Dionysium, qui numerosas copias mari terraque trahere nunciabatur, terrestri prælio decerni placuit, classibus magna ex parte Carthaginem Gadeisque reuersis. Hæc Pœno cogitante Dionysius se in conspectum dat. Castris castra collata. Prior Dionysius copias omnes producit in aciem, paribusque interuallis diuersa ciuitatum auxilia constituit. equitatum, quem numerosum habebat ab vtroque latere. Syracusanos nouissimum agmen claudere iubet. Himilco contra triplici suorum instructa acie hosti procedit obuiam. In medio agmine erant Hispani. vtrunque cornu Pœni tenebant, adiunctique ab vtraque parte septingenti funditores. ea equites latera muniebant. duo peditum millia ex omni copia lectissima in subsidiis collocata. Concurritur dato pugnæ signo ardore animorum maximo: diu prælium fit anceps neutro victoria inclinante. pugnatur vna in omnibus partibus. consistit agmen. multi abutraque parte cadunt. Dionysii tantum equitatus meliora ferre, Pœnosque equites premere cœpit. debellatumque esset Pœnis cedentibus, ni Himilco cohortes subsidiarias contra equitatum promouisset. quarum ii impetum non tulerunt, cum vno tempore Siculi equites à fronte & à tergo premerentur, magna equorum strage edita in fugam compulsi omnes sunt. Funditores ab apertis lateribus lapidum grandine hostes continenter vexare. Hostium equitibus fusis Himilco cum suo equitatu ad legiones reuersus, vbi pugna integra erat, Siculorum agmina turbauit. Dionysius tametsi non periti tantum Ducis sed strenui etiam militis officium impleuerat, & fugato equitatu in pedes desiliens, arreptoque militari scuto rem inclinatam diu sustentarat, omnibus partibus præsto, & quo loco suos grauius laborare videbat, eo signa inferri & aciem cōuerti iubens: ad extremum re desperata suos in castra sensim reduxit, propter diei tempus retenta. Nocte cōcilio conuocato consolatus hortatusque suos, ne se ad modum animo demitterent, non virtute vicisse Pœnos, sed artificio quodam & astu: modo tantisper sustentarent, equitatum, qui esset integer, & magnas ex vniuersa gente copias auxilio venturas, militibus corpora curare iubet, sauciisque magna diligentia atque humanitate, vt res erant, recreatis, castra defendere parat. Inanis conatus fuit. proxima luce hostium concursu fossa obducta, vallo superato circum carros & impedimenta pugnatur. Re demum desperata amissis castris Dionysius non vno vulnere accepto fuga euasit. Magnus Siculorum numerus in eo prælio cecidit, neq; Pœnis incruenta victoria fuit. Tria ex eorum numero genteq; millia; duo Hispanorum millia perierunt. Secundum eam victoriam plurimæ Siciliꝗ vrbes se victoribus adiunxerunt: cum tota ferme insula in potestatem redacta, ad inconstantiæ rerum humanarum exemplum repente exorta grauissima pestis lues rempublicam penitus afflixit, Hispanorum Afrorumq; copiis sæua contagione consumptis. tanto ex eo Carthaginis dolore, vt non secus ac si vrbs ipsa capta esset, iustitio indicto insolitus mœror mentes omnium occuparet. Dux Himilco cū paucis reuersus sordida seruiliq; tunica discinctus, inter populi prosequētis gemitus domū ingressus, remotis omnibus ac ne filiis quidē admissis mortem sibi consciuit. Secundum hæc Dionysium tentasse ferunt per legatos, Hispaniā a Carthaginensium amicitia abducere: Pœnos contra omnibus blandimentis prouinciales in fide retinuisse. Illud constat Dionis Syracusani industria inter Siculos & Pœnos pacem triginta annorum factam nonagesimæ quintæ Olympiadis anno tertio, qui annus ab Vrbe condita, fuit trecentesimus quinquagesimus sextus. Et auctorē habeo qui post Leuctricam cladem Thebanorū Duce Epaminōda Laconibus à Dionysio missa auxilia scribit, in quibus Celtæ & Hispani numerantur. (nimirum ex Himilconis exercitus reliquiis, aut ab ipsa vsque Hispania in Siciliam vecti) iis auxiliis confirmatum Archidamum Agesilai filium ad Mantineam vrbem cæso Epaminonda Spartam exitio proximam à casu sustentasse. Quo tempore ex Carthaginensium numero quidam classe soluentes ex Hispania, vi ventorum abrepti, an Hannonis ęmulatione præter Occasum & Austrum directis proris, multorum dierum nauigatione Oceani fluctibus victis insulā conspicati sunt: in quam excensione facta inuenerunt, latā regionibus esse, lætissimis pascuis, densam arboribus, ex arduis montibus flumina nauium capaci alueo deriuari. Quibus bonis permoti & quoniam habitatoribus vasta erat, pars eam domicilio delegere: reliqui incolumi classe Carthaginem rede-

redeuntes senatui populoq; visa atq; explorata renunciarũt. Aristoteles re in senatu deliberata ait, decreuisse Patres occisis qui redierant, rei tantæ famam comprimere. Nouarum rerum cupida plebs, & tot annorum militia fatigata, prouidebatur scilicet, ne vacua habitatoribus vrbe relicta eo populariter commigraret. præstare iis copiis carere, quam tam longè propagato imperio vires debilitare. Hanc insulam quidam vnam è Fortunatis fuisse crediderunt. Sed neque magnitudo consentit neque amœnitas. Itaque eruditioribus magis probatur fuisse eam, cui hodie à D. Dominico nomen est: aut proximi continentis partem, quæ cum tota circulo lustrata non esset, insulam crediderunt.

10

Bellum Siculum instauratur. Cap. III.

ARDEBAT Carthago pertinaci cupiditate belli Siculi instaurandi. noui in Africa atq; Hispania delectus habiti. Hispani sumere arma detrectabant, militiam adeo longinquam auersantes. male ominatam dicere, nouas ex loco religiones fingere. geminam cladem ob oculos habentes nefas prædicare Siculis inferre arma, vnde nulla iniuria extaret. Pœni adhæc tantisper dissimulare, dum malorum memoria tempore consenesceret. gentem in arma promptã breui arrepturam atque auide eam militiam, quam tantopere detrectaret. Commodo ipsorum accidit, Hispaniam aeris siccitate, fame, & quæ famem excipit, peste laborare: & ex Sicilia nunciabatur Dionysium ea insula magna ex parte subdita, arma transtulisse in Italiam: captoque Rhegio in ipsis freti faucibus, Crotonem obsidere Græcam vrbem & maritimam. plurimum accessurum opibus considerabat vrbe valida mœnibus portuque, occupata in extrema Italiæ ora. Eæ duæ res senatum Carthagine inuitauit, vt bellum Siculum instaurarent: Hispanos vt militiam capesserent impulit rerum suarum difficultas. viginti millia peditum, equites mille nauibus impositi. & ex Balearibus, cum deuii non essent, funditores trecenti Carthaginem auecti. Hanno eius belli Dux adiunctis decem Afrorum millibus, qui in procinctu erant, celeriter in Siciliam nauigauit. Ea cura Dionysium in Siciliam reuocauit Italia relicta. ad quam subigendam Galli Senones prouocabant Romanæ potentiæ odio. Classem eius, qua Rhegio copiæ traiici curabat, Punica classis superauit, multasque naues cepit. in quibus domestica tyranni suppellex erat & Suniati Carthaginensis litteræ, quibus Græce scriptis Dionysio totius belli rationem & apparatum significabat, inuidia Ducis, sibi ad id bellum prælati, patriæ proditor. Quod re cognita illi capitale fuit: decretumque factum, ne quis postea Carthaginensium Græco sermoni & litteris studeret, loquendi cum hoste aut scribendi sine interprete sublata ciuibus facultate. Secundum victoriam naualem multa se oppida & vrbes Siculæ Hannoni dediderunt: & bellum alternante sæpe fortuna ducebatur. Anno demum exquo id bellum cœptum erat sexto decimo. qui annus ab Vrbe condita fuit trecentesimus octogesimus sextus iuxta Eusebii computationem, alii Olympiadis nonagesimæ nonæ anno secundo, aiunt, Dionysius suorum coniuratione periit filio eiusdem nominis successore: cuius vt teneram ætatem omni disciplina liberali imbueret, & naturæ insita vitia institutione vinceret Dion sororius, penes quem regni procuratio mansit, Platonem Athenis in Siciliam euocauit, cum Carthaginensibus fœdus constituit, fecitq; inducias. Inter Dionysium ætatis accessu & Dionem sub ortæ suspiciones simultatesque remp. turbarunt. Iis vigentibus Dion solum vertere coactus, rebus alternantibus Dionysium hostem regno patriaque deturbauit, compulitque tandem egenum atque inopem sine lare familiari aliquandiu vagari. Hæc in Sicilia sunt gesta, ad Hispaniam sese conuertat oratio.

20 30 386. 40

Hannonis res gestæ. Cap. IIII.

INITIO belli Siculi Gaditanis magna ex parte restitutam fuisse libertatem dictum est. Eo bello confecto duo missi gubernatores in Hispaniam, Bostar vt Balearibus præesset, & Saguntinos tentaret omnibus officiis conciliare: quæ illi suspecta habentes præ libertatis studio constanter repudiarunt, neque suæ vrbis adeundi copiam fecerunt, alias ex aliis causas excusantes. Hanno iura dicere Gaditanis iussus, cum in Bætica premeret prouinciales, & in diuitias tum publicas tum priuatas auidissime inuolaret, quæ illi malo fuerunt, Hispanos compulit re communicata inter se, à Carthaginensium auctoritate rebellare. capta repente arma, cædes factæ hostium, bonaque eorum locis omnibus prædæ fuerunt. Hanno magna suarum diuitiarum parte spoliatus, atque ab iis Hispanis desertus, qui eius castra & auctoritatem sequebantur, Mauros ex Africa attraxit in Hispaniam. Ab iis Bæticæ agri omni sunt iniuria vexati, prædæ direptionesque locis omnibus factæ,

50

edita vbiq; barbaræ crudelitatis exempla. Quibus rebus Carthagine nunciatis, Hannoni successor est datus anno ab Vrbe condita trecentesimo nonagesimo octauo. Successoris neque nomen proditur, neque res gestæ in Hispania. Fortassis assimulatis ad tempus officiis prouincialium voluntates sanasse, & imperii inuidiam leuasse, satis habens à belli cogitatione abstinuit. Et in Sicilia Dione occiso, atque Dionysio Syracusas restituto, pace turbata, cum Corinthus Syracusanis aduersus tyrannum auxilia misisset, Duce Timoleonte, Pœni de Sicilia soliciti, eo conuersis animis, Hispanorum res tranquillæ vt essent, fecerunt. Lætitia ea syncera non fuit. præ pluuiarum copia inflati fluuii ripisque superfusi, magna agris, pecoribus, ædificiis intulerunt damna. Anno altero ingentes terræmotus, ac frequentes extiterunt. Multæ ad Mediterranei maris oram vrbes afflictæ: 10 in quibus Saguntum maiorem calamitatem pertulit: ex quanto alias Hispaniæ vrbes amplitudine, frequentia, elegantia, atque maiestate superabat. Anno tertio sæuis procellis iactato mari, non vno loco naufragia sunt facta. Is annus ab vrbe condita fuit quadringentesimus quintus. Quo tempore Hanno tyrannidem in patria occupare aggressus est, fretus iis opibus, quas in Sicilia atque Hispania ingentes pararat, doloreque ex abrogato imperio irritatus. Id vt consequeretur, in filiæ nuptiis epulum generale plebi & proceribus parare constituit: atque in eo noxio veneno senatum perimere. Audax facinus atq; immane. Indicio facto modo tantum conuiuiorum sumptibus adhibito periculum declinatum. Ille impunitate ferocior seruitia armare, quorum erat magnus numerus, & cæsis proceribus remp. nouo conatu opprimere tentat. Verũ re denuo prodita cõcursu ciuium, 20 in arce quo se receperat, captus effossis oculis, manibus pedibusq; effractis, lacerato virgis corpore, cruci est affixus. Filii & cognati omnes etiam innoxii, supplicio traduntur: ne ad imitandum facinus, aut ad vindicandam mortem, quisquam ex ea familia euaderet. Crudele exemplum magnitudo concepti sceleris, & patriæ caritas videbantur excusare.

405.

Ad Alexandrum Macedonem missa legatio. CAP. V.

VNo tempore Boodes Carthagine missus est in Hispaniam, eo præfecto Gadibus defuncto, quem in Hannonis locum fuisse subrogatum diximus: & ex Sicilia nunciabatur Dionysium suorum coniuratione & Timoleontis virtute compulsum patriam exilio mutare, & priuato instrumento recepto Corinthum abiisse: vbi humillima quæque tutissima iudicans fore, in popinis & lupanaribus ad extremum ludi magister factus, sordidam vitam ad exitum tolerauit. Timoleon cum Dionysio pulso, magnos sibi in re militari spiritus sumeret, Carthaginenses tentauit ex Sicilia pellere. prælio ad Crinisium fluuium facto Pœni superati. cęsi ad decem millia sunt, & pręsidium castrorum captum. neq; victoria Timoleonti incruenta fuit: debilitatis viribus victor quamuis neq; hostes ex insula pellere, neq; aliquã illis vrbẽ potuit post victoriã adimere. Interea Boode siue defuncto siue Carthaginẽ reuocato, Meherbal in Hispaniam venit. qui quid rerum in prouincia gesserit non liquet. ac ne illud quidem proditum est, quibus deinceps præfectis ex ea gente Hispania sit gubernata. Illud pro constanti traditur, Massilienses aucto suorũ numero & commercii extendendi gratia, anno ab V. C. 419. multis nauibus coloniam misisse in Hispaniam. classis partem ad Pyrenæi radices consedisse, vbi Indigetæ habitabant: vrbisq;, quæ ex aduersum Rhodopes sita erat, & ex hoc tempore à multo commercio Emporia nuncupari cœpit, angustiorem quidem partem versus mare, perpetuo tamen muro à reliqua vrbe secretam tenuisse. vnde tota ciuitas & Palæopolis, id est, vetus vrbs, & Dyopolis, id est, gemina ciuitas dicta sit. partẽ alteram ad Dianiũ promontoriũ oppidum Dianæ templo coniunctum constituisse. Huius classis aduentu tria in Hispania cognita ferunt: magna Romanos potentia, eximiaq; fide susceptas amicitias colere. Syracusanos post receptam libertatem Timoleontisq; obitũ de pellendis tota insula Carthaginensibus cogitare. Tum Alexandrum Macedonem, cui Magni cognomen res gestę pepererunt, initio regni cum nondũ vigesimum ætatis annum impleisset, Illyriis, Triballis, Thraciisq; superatis, & liberis paulo ante Græciæ ciuitatibus oppressis, Asia deinde, Syria, totaq; Ægypto domitis, Dario fugato cæsoq;, Persarum imperium occupasse. ad Indos tandem ferro penetrantem inauditas gentes & regna citius domuisse, quã alius passibus peragrasset. quo nuncio permoti Hispani ea parte, quę Mediterraneo alluitur mari legatione Babylonẽ vsq; missa, eũ conciliare placuit, vt haberent quẽ Carthaginẽsibus opponerent, nõ obscure prouincię libertati insidiãtibus. eius legationis princeps Maurinus (nisi Orosii lectio vitiata est) adiunctis ex itinere Gallorum legatis Babylonem tandem peruenit. vbi Siciliæ, Sardiniæ, Italiæ, totius Africæ ciuitatum, ipsiusq; adeo Carthaginis legati victoris aduentũ iussi erant expectare.

30 40 50

419.

ctare. Ergo post reditum facta se adeundi potestate Hispanorum legati mandata exposuerunt, eius virtutis famam toto orbe ad extremam terrarum Hispaniam vagatam, suam gentem permouisse vt missa legatione interpellandum iudicarent, amicitiamque expeterent, non inutilem futuram post subactum ipsi Orientem, signa ad Occasum conuertere, vt par erat, cogitanti, ditissimæque prouinciæ copiis vsuro pro voluntate: sibi non minus domesticis dissidiis quam externis bellis laborantibus, & periculo proximis haud minori præsidio opus esse. non commissuros sese vt fidelis animi officium atque industriam vllo tempore desideraret. Hispanorum moris esse, neque amicitias leuiter suscipere, & cum suscepissent constanter colere. Grata imprimis hæc legatorum oratio Alexandro extitit, atque ita vt tum demum rerum dominus factus sibi videretur auctore Arriano, postquam ex vltima terrarum plaga de controuersiis suis ipsi arbitrium deferebatur. multa de reipub. statu, prouinciæ copiis, agrorum fertilitate, institutis atque moribus prouincialium, commercioque gentium exterarum percontatus atque quam primum res Asiæ compositæ essent, quoniam de Africa atque Occidente cogitaret, Hispanorum res sibi curæ fore pollicitus, donatos in patriam remisit. Romanorum gloriæ æmulatio Alexandrum incitabat, & Carthaginensibus erat iratus, quos satis constabat suarum rerum metu Tyro euersa atque Alexandria in ipso Africæ aditu constituta, Amilcarem cognomento Rhodanum ad Alexandrum misisse, vt fugæ simulatione consilia eius ad ciues occulte perscriberet. Verum eos conatus mors inopina impediuit. Babylone quarto Kalend. Quintilis extinctus est, Olympiadis. 114. anno primo, qui annus ab V. C. 430. erat. Quidam huic annorum numero biennium detrahunt, & in ratione horum temporum sæpe hallucinetur historia necesse est. Hanc Hispanorum legationem Carthaginensibus fuisse ingratam, contra quos potissimum erat comparata verisimile est. & constat eos à cogitatione repetendæ armis Hispaniæ reuocatos motibus Siculis atque Agathoclis metu. Is patre figulo in Sicilia natus, & adolescentia turpissime exacta, quod esset manu promptus, bonus consilio, Syracusanorum Dux creatus, bello quod contra Æenneos gerebatur: eo bello profligato, cum in suspicionem venisset affectatæ tyrannidis, in exilium pulsus, & à Murgantinis odio Syracusanorum prætor primum, deinde Dux constitutus, eorum ope Leontinis captis Syracusas etiam redegit in potestatem, vrbem prodente Amilcare Pœno, quem illi contra Agathoclis potentiam auxiliarem aduocarant. perfidiæ pœnas Amilcar capite dedisset omnibus suffragiis in senatu damnatus, ni fati beneficio euasisset morte in Sicilia præuentus, altero Amilcare Gisgonis filio successore. Qui firmis ex Hispania auxiliis, nouisque ex Africa copiis in Siciliam traductis, tyrannum inito prælio victum intra Syracusas obsedit. ex metu audacia nata, suorum is animis confirmatis ad obsidionem tolerandam, cum classe in Africam traiecit: & qui vni bello impar erat, consilio vires adiuuante, duobus victor extitit, Hannone Pœnorum Duce in Africa acie superato, cæsoq;, dein agro vastato villis castellisq; incensis, atq; ingenti hominum & pecorum præda abacta, magna Carthaginis trepidatione, in cuius oculis agri, villæ, oppidaq; fumabant, deliciæ ciuium copiæq;. & ex Sicilia afferebatur tyranni fratrem Artandrum, qui erat in obsidione relictus, eruptione ex vrbe facta, hostes securos Duce cæso superasse. Quo nuncio lætus Agathocles continuo Syracusas reuersus, Pœnis locis omnibus superatis, cæsis reiectisq; in Africam, totius insulæ imperiũ abstulit. Tranquillitas diuturna rebus non fuit. Pyrrhus Epirota à Tarentinis aduocatus venit in Italiam, & Romanorum potentia duabus coniunctis ferme cladibus afflicta, anno ab V. C. 476. traiecit in Siciliam. Agathocle enim Syracusis defuncto, vxoreq; & liberis eius iussu cum thesauris & priuato instrumento in Ægytum dilapsis, Carthaginenses insulæ occupandæ studio in Siciliam traiicientes non paucas vrbes occuparant. Contra horum potentiam Pyrrhus à Syracusanis aduocatus, Epiri se & Siciliæ Regem dixit, hostesq; terrestri prælio superauit: tametsi eos in ora Hispani maritima delectu habito quinq; Hispanorum peditum millia, centum quinquaginta equites, funditores septingentos, præsidiariosq; Hispaniæ milites, arcibus Hispanorum fidei custodiæq; concreditis, nauibus in Siciliam auexisse nostri scriptores aiunt: quorũ virtute addunt Pyrrho in Italiam redire maturanti nauali prælio commisso, victoriam de manibus extortam. victum constat: in Italiamq; ac deinde in patriam reiectum, Siciliæ imperio tam cito amisso quam facile quæsierat. sic Iustinus ait Pyrrhi discessu Syracusani Hieroni remp. commendarunt, deinde Ducem contra Pœnos, ac demum Regem iusserunt. patre is Hieroclyto natus erat, genus ducenti à Gelone antiquo Siciliæ tyranno, matre impari atq; adeo ancilla. Carthaginenses multas Siciliæ vrbes sub imperium denuo adiunctas validis præsidiis muniebant.

(Margin: 20 — 30 — 40 — 50 — 10 — 430. — 476.)

Primum bellum Punicum. CAP. VI.

REBVS ad hunc modum stantibus, nouum repente bellum exarsit: quod Carthaginis fortunas afflixit, penitusque subuertit Romanis qui hactenus Italiæ finibus imperium terminarant, in Siciliam admissis hac occasione. Mamertini à Marte dicti, cum bellicā gloriam sibi præ cæteris arrogarent, ex ea Italiæ parte quam Campaniam dicimus, Messanæ (quæ vrbs freto Siculo imposita & portu tutissimo nobilis est) Agathoclis ætate à ciuibus auxilio aduocati, oppressa libertate & ditione armis propagata, adeo opibus aucti sunt, vt Pyrrhum Epirotam bello lacessere auderent, & Syracusanos iniuriis prouocare minime dubitarent. Verum Hierone Duce ad Longanum fluuium prælio commisso, 10 cæsis atque fugatis plurimis, Mamertini cæteri intra vrbem compulsi, cum ægre mœnibus se tuerentur, neque suis viribus fiderent, aliunde auxilium petierunt. pars Carthaginenses asciuit, venientesque quoniam prope erant, vrbe atque oppidis recepit. pars Romam legatos misit, cuius felicitatis, virtutis atque æquitatis ingens fama ferebatur. Ii damato senatu suorum ciuium mandata explicarunt. Plerisque Patribus iniquum fore videbatur Carthaginenses vnde nulla extaret iniuria bello prouocare. alii expectandum negabant dum Siciliæ accessione aucti traiicerent in Italiam. Re iactata optimum visum est Mamertinis opitulari, præsertim cum in antiquo fœdere iam inde à Publicolæ consulatu icto rursusque & tertium instaurato cautum esset, ne se rebus Siculis alterutri admiscerent, quod à Carthaginensibus violatum fuisse accusabant. Missus est auxilio Appius 20 Claudius Consul cum cohortibus aliquot, Olympiadis. 129. anno primo, qui annus ab V. C. fuit. 490. Ea re Messanæ nunciata Carthaginense præsidium vrbe pulsum à ciuium 490. parte est. Atroci iniuria Pœni irritati fœdere cum Hierone facto Messanam terra mariq; obsident, tum vrbis expugnandæ studio, tum vt Romanos freti transitu prohiberent. Verum ii noctis caligine tecti in vrbem admissi freto transmisso, eruptioneque facta Hieronem prælio superant, & Pœnorum castra capiunt, Siculos qui cladi superfuerunt intra Syracusas compulsos aliquandiu obsessos tenent, Carthaginensibus vrbes & oppida non pauca adimūt, & fortuna penitus aduersa Hieron ab eorū amicitia diuulsus Romanis se adiunxit. At illi noua comparata instructaque classe nouisque delectibus in Hispania, Galliæ ora maritima, atque Liguria habitis, vt Polybius est auctor, bellum instaurarunt con- 30 tra Romanos diuturnum atque difficile. cuius successus omnes à nobis vt referantur visum non est, satis oneris sustinentibus Hispaniæ rerum commemoratione, bello intestino atque atroci hac ipsa tempestate vexatæ, cædibus, incendiis, rapinis vastatæ, vti nostrates historiæ docent, nulla neque locorum neque nominum designatione. Nam bellum inter Romanos & Carthaginenses alternante sæpe fortuna gerebatur: & prælio 502. nauali quod commissum est anno V. C. 502. Romana respublica afflicta est nonaginta, si Eusebio creditur, amissis nauibus, Cæcilioque Metello Imperatore victo fugatoque. Baleares vero à Carthaginensium magistratuum auctoritate rebellarunt, cæsisque Punicis præsidiis classem, quæ in portu erat, lapidum procella coegerunt è portu subductam stare in anchoris: & cum furor agrestium hominum non remitteret, in patriam migrare. 40 Ad eam tempestatem sedādam virtute & auctoritate opus erat. Amilcar Barchinus exacta prudentia vir, atque militari laude clarus Dux à senatu eo missus, cum summæ diligentiæ & auctoritati summam morum facilitatem addidisset, & à vi abstineret, totam insulam ad pristinam tranquillitatem reuocauit. Quo tempore in Tiquadra insula Balearibus proxima, Amilcari natus est Annibal, is qui magnitudine rerum gestarum totum orbem terrarum sui nominis fama compleuit. Plinius certe nisi lectio sit vitiata, Tiquadram Annibalis patriam esse ait. Scriptores nostri matre Hispana natum addunt, atque Amilcarem 507. belli contra Romanos Ducem creatum anno ab V. C. 507. duo Hispanorum millia, & funditores trecentos nauibus abduxisse, Siciliæ imperio, quod amissum erat recuperando. Eæ copiæ Italiæ littoribus tentatis, ad eam Siciliæ partem appulerunt, vbi 50 Panormum vrbs sita est, nauium statione non incommoda coniuncta, monteque in quem ascensus est difficilis omni ex parte. subiecta duodecim millium quoquo versus planicies præcipua amœnitate prouentuque panditur. Eum montem Amilcar munire atque in eo copias continere, ne vniuersæ dimicationis aleam subire cum victore necesse foret: minutis tantum præliis fatigare, finitima oppida & vrbes ad defectionem solicitare, & maris imperium retinere constituit. Aduersus eas molitienes C. Luctatius Consul Roma cum valida classe dimissus Lilybæum venit. A Carthaginensi senatu Amilcaris hortatu noua classis comparata, atque Hannone Duce, Romanorum classi obuiam missa, cum ad manus ad Lilybæum ventum esset, victa à Romanis atque profligata est, sexaginta nauibus

captis, quinquaginta submersis. Cæsorum & captiuorum numerus pro numero nauium magnus, tanta ex eo Carthaginis trepidatione, vt continuo de pace agendum iudicarint. paciscendi cura Amilcari demandata, non minori prudentia Duci ad fortunæ impetus sustinendos, quam ad gerendum bellum virtute diligentiaque. Ducum mutuo colloquio de conditionibus actum, ac tandem pax facta est his legibus. Pœni copias omnes ex Sicilia vicinisque insulis deducunto. Hieroni aut Romanorum confœderatis negocium ne faciunto, neve molestiam exhibento. Duo millia & ducenta Euboica talenta aliquot pensionibus pendunto mulctæ nomine, & ob eos sumptus quos tolerare necesse fuerat. Gratis captiuos reddunto. Has conditiones populus Romanus non probauit. missi Decemuiri cum auctoritate mille talenta addiderunt summæ pactæ. neque Sicilia solum, sed etiam aliis insulis quæ Siciliam inter & Italiam sunt, Pœnos abire iusserunt. Inchoati belli anno 22. qui annus ab Vrbe condita fuit quingentesimus duodecimus, Hispaniæ infaustus ob aeris siccitatem & terræmotus frequentes, quibus Gadium pars hiatu facto desedit mari hausta, ab armis discessum est, pace facta. atque ita discessum vt maius quam quod gesserant agitare in animis bellum omnibus esset persuasum. Graues conditiones fœderis eoq; non amplius cogitabant, quam necesse foret, Pœnos toleraturos.

512.

Amilcar denuo venit in Hispaniam. CAP. VII.

NOVÆ excepere calamitates: vt nunquam in vno gradu fortuna resistit. vno tempore in Africa atque Sardinia Punicæ copiæ tumultuatæ sunt. In Africa quidem deducti ex Sicilia milites Coto Afro & Sependio Italo Ducibus, cum exhausto superioris belli malis ærario stipendia longæ atque infaustæ militiæ negarentur, ad sexaginta hominum millia oppidis incensis, atq; vicinis vrbi agris vastatis, Carthaginensiũ animis magnam solicitudinem iniecerunt. Sardiniæ exercitus eadem de causa rebellans, id facinus nouo scelere cumulauit. Hannonem ad eos motus sedandos missum, acerbe exercentem imperium conspiratione facta milites in crucem egerunt: & vtrisq; copiis coniunctis eam insulam communi nomine aliquandiu tenuerunt. Dein Sardorum armis pulsi, atque ad Romanos confugientes, ita in fidem recepti sunt, vt neque eas copias in Sardiniam remitterent, & cõparata tamen classe Pœnos ab eius insulæ possessione remouerunt. Grauis is dolor genti fuit. tantum virium amissa nuper Sicilia & modò erepta Sardinia decessisse. Romani contra excusabant, in superiori fœdere cautum esse vt vtraque insula Pœni abstinerent. Additum blandimentum mitigando dolore vltro Carthaginem nauibus missis frumento onustis ad famem leuandam, quam neglectus agrorum cultus in tantis motibus pepererat grauissimã. Tametsi Amilcar Barchinus ei bello creatus Dux, tumultuãtes, primum triennii patientia fregerat, deinde etiam prælio ingenti superarat. Hac victoria Pænorum rep. recreata, atque ablatæ Sardiniæ dolore compresso, de Hispania cogitare cœperunt, longissime à Romanorum ditione imperium proferri posse credentes, & maioribus commodis reipub. vulnera sanari. Amilcar ei prouinciæ cum summa potestate præfectus Carthagine soluit, votis prius nuncupatis, & sacrificio peracto: ad quod Annibalem nouem natum annos, atque in Hispaniam secuturum, à patre Amilcare adhibitum memorant tactis aris cum per ætatem liceret, conceptis verbis iurasse, hostilem animum in Romanos. Erant præterea Amilcari filii tres Annibale minores, Asdrubal, Mago, atq; Hanno. Appulso Gadeis Turdetani qui vno tenore multis annis ex quo in amicitiam Carthaginensium venerant, fidem coluerant, missa legatione occurrerunt aduentum gratulantes, copiasq; si ex vsu esset, offerentes. Eo præsidio Amilcar non modo veterem ditionem in continenti recepit, verum etiam vniuersam Bæticam, qua vi, qua voluntate sub imperium misit, anno ab Vrbe condita quingentesimo sexto decimo. Gentem vsq; adeo opulentam ea ætate, vt argenteis præsepibus & doliis vterentur, auctore Strabone. Adiiciunt classe Mediterranei maris littoribus tentatis, aduerso Ibero flumine coloniam instar arcis reliquisse, quã olim Carthaginem veterem dixerunt: hodie Cantauechia esse creditur, ignobile oppidum, & Rhodiensibus militibus contributum, à Dertusa vrbe præter Occasum & Septentrionem quadraginta millibus passuum in Ilercaonibus situm, vbi eam coloniam Ptolemæus certe collocauit: haud obscuro argumento falli eos, qui Carthaginem veterem aut Dertusam ipsam esse putarunt, aut duodecimo ab ea vrbe lapide ad orientem Solem Perellum pagum, vbi parietinæ extant veteris structuræ clara vestigia. Sequenti anno ora maritima vniuersa sub iugum missa est, vbi Bastetani atq; Contestani secundum maris littus extendebantur. Sagunto vicino ad Amilcarem missi legati, de victoria gratulantes, muneraque afferentes, seruiendi conditionem quantumuis honestam detrectarunt. Iis

516.

benigne dimissis, nobilem vrbem opprimendi studio ardens, iure vt videretur facere, idq; facinus specie honestatis velaret, Turdetanos paulo post subornauit, vt in eorum agro atq; ditione vrbem ponerent, quam Turdetum olim nominatam fuisse constat. Turulim quidam octoginta passuum millibus remotam esse arbitrantur, sola ex nominis leui similitudine ducta coniectura. Ea ex re inter vtranq; gentem orta controuersia, Amilcar confidebat opprimendæ Saguntinorum libertatis nō defuturam occasionem. Quam illi fraudem odorati, nihil se commouere, atq; ab armis abstinere constituunt. ad Iberi ostium rei bene gestæ lætitia celebrata est Amilcaris filiæ Himilces & Asdrubalis propinqui nuptiis, anno ab Vrbe condita. 521. Legati dimissi ad Gallorum Principum voluntates tentandas, quorum Amilcar amicitiam imprimis vsui fore confidebat, domita Hispania aduersus Romanos signa conuertere cogitanti, pleriq; donis & auro, cuius est gens illa auidissima in partes attracti. Arma mox anno sequenti propius Pyrenæum promota, atq; à Dertusæ finibus ad Rubricati ostium littoribus subditis, Barcino vrbs de Barchinæ gentis nomine paulo vltra id flumen constituta creditur, alii ad Herculem Lybium, alii ad Barcilonem Cariæ ciuitatem huius vrbis conditionem ablegant: auctores numero & antiquitate potiores redarguunt, Barcinonem in coloniis Punicis numerantes. His rebus intentum Amilcaré, Rhodopemq; & Emporias finitimas vrbes, quoniam eius conatibus potissimum repugnabāt, subiugare parantem, mors oppressit. Cum noui motus in Bæticam reuocassent, in Edetanis magna prouincialium multitudine in armis obuiam facta, in acie occubuit, nono circiter anno ex quo in Hispaniam venit. ex hominū millibus amplius quadraginta, quem numerū sub signis habuisse memorant, plus duabus tertiis cæsis, reliqui amisso duce fugæ & noctis beneficio in proximas ciuitates euaserunt. Ad Castrū Altum pugnatū fuisse Liuius ait.

521. 10 20

Asdrubalis res gestæ. CAP. VIII.

POENORVM arma in Bæticam conuersa sunt, Phocæensiumq; iis locis coloniam, cuius nomen non proditur, quoniam eos motus prima concitarat captam solo æquarunt. Ita qui funesto bello occasionem præbuerunt, ii principes pœnas persoluere. Carthagine Hamilcaris morte nunciata de successore subrogādo deliberatione suscepta, magna contentio excitata est, & senatus sententiæ variabant. Tota enim ciuitate in Edos atq; Barchinos scissa, quæ duæ factiones opibus, gratia, & auctoritate facile principes erant, Barchini Asdrubalem præferebant. His Edi non obscure inuidentes ex sua gente nouum in Hispaniam præfectum mitti omni ope contendebant vnde ingentes diuitiæ parabantur. Dum altercationibus tempus extrahitur, missus opportune ex Hispania Annibal amicæ factionis animos confirmauit, aduersariorum conatus fregit: atq; gratia & auctoritate effecit, vt imperium Hispaniæ Asdrubali deferretur: cum in senatum ingressus longa atque accurata oratione explicuisset patris labores, res gloriose gestas, Hispaniam eius virtuté domitam, funestum exitum nulla ipsius culpa sed fortunæ iniquitate contractum. Nouas in Hispania conditas vrbes, veteres magnis præsidiis teneri. Magnam spem esse totius prouinciæ potiundę, si eodem consiliorum tenore pergerent remp. administrare. Errare si qui putent feroces Hispanorum animos viribus superari posse. Asdrubalem ætate esse integra, virtutis opinione maxima, non modo bellicis artibus, sed etiam eloquentia validum, tractandi Hispanorū animos artificem singularem. In vnum maxime exercitus & sociorum studia conspirare. Fasciculum litterarum ostentabat, volūtatis indicem Hispanorum, Ducumq; proficiscenti datum ad senatum. Etiam atq; etiam viderent ne mutandis præfectis nobilissimæ prouinciæ animos alienarent, in eo rerum momento, cuius opibus aucti nullam deinde potentiam ipsi formidarent. Ea oratione, atque iis litteris victo senatu Hispaniæ imperium Asdrubali decretum est anno ab Vrbe condita. 524. Quo is circumacto, rebus in prouincia compositis, multis Hispanorum proceribus stipatus Carthaginem nauigauit, vbi omnia ad nutum gubernare sperabat: plusque vnum auctoritatis & potentiæ habiturum quam reliqui magistratus. Verum cum nihil procederet eorum quæ cogitarat, populo atq; Senatu ab Edorum factione concitato, quasi re cum Annibale communicata regnum meditaretur in libera ciuitate, in prouinciā reuersus per otium ea parte, qua Contestani ad mare fusi erant, vrbem ædificauit, quam Carthaginem nouam dixerunt (alterius comparatione ab Amilcare prope Iberum amnem constitutæ, vti ante dictum est) ab sparti copia, quam ea regio fundit maximam, Spartariam etiam Carthaginem: portu coniuncto ab omni ventorum procella tutissimo, propter editos colles, quibus quasi circino circundatus angustum aditum habet insula obiecta ad maiorem securitatem: quam prisci Herculeam nuncuparunt, Latini à piscium genere iis in locis frequentissimo Scombrariam. olim murorum amplitudine, ædificiorū elegantia, ciuium cultu atq; frequentia cum quauis

30 40 524. 50

quauis magnarum vrbium comparanda. nunc ad paucos incolas redacta, non obſcura veteris amplitudinis veſtigia retinet. Romani iis rebus cognitis, quæ in Hiſpania gerebantur, tametſi cupiditate ardebant, eundi obuiam Pœnorum conatibus, ignauiamque ſuam accuſabant: ne initi tamen nuper fœderis ſanctitatem primi violaſſe viderentur, & quoniam ex vlteriori Gallia rumores erant allati, eam gentem vna cum citerioribus Gallis in Romani nominis perniciem coniurare: tantiſper ſuſtentare placuit, ac Maſſiliam tantum legationem mitti per ſpeciem occurrendi Gallorum conſiliis, re vt eorum opera vrbes in ora Hiſpaniæ Maſſilienſibus amicas in fœdus attraherent: quod Pœnorum odio facile perfectum eſt. Emporiæ primum in Indigetibus, qui Laletanis & Ceretanis contermini à Sa-
10 meroca fluuio vſque ad Pyrenęi extremas partes extendebantur, cum Romanis fœdus fecerunt: & per eos Saguntum atque Dianium in partes attractæ: vnde noui atque grauiſſimi belli inter Carthaginēſes & Romanos non longo interuallo materia extitit. Tantæ machinationes Aſdrubalem latere non poterant, neq; quorſum Romanorū conatus & conſilia ſpectarent. diſſimulare tamen placuit donec omnia eſſent ad bellum comparata, ſociis vrbibus in fide confirmatis, & Annibale per litteras in Hiſpaniam reuocato (nam eatenus Carthagine hæſerat, retentus à patribus, quaſi Aſdrubalis fidei pignus) ægre ac multum Hannone Edorum factionis Principe repugnante, qui æquo cum cæteris iure viuere aſſuefaciendum diſputabat, impetratum à Senatu eſt, vt remitteretur in Hiſpaniam. eo delatū, incredibili exercitus atq; ſociorum lætitia exceptū continuo Aſdrubal ſuum legatum
20 conſtituit, anno ab Vrbe condita quingenteſimo vigeſimo octauo. Quo tēpore Romani Senatus legati venerunt in Hiſpaniam, & facta Aſdrubalem conueniendi poteſtate, data ipſis mandata explicarunt. Iam dudum Pœnos amicos atque confœderatos eſſe cœpiſſe Populi Romani. Nuper in Citeriori Hiſpania quibuſdam ciuitatibus pacem datam. Ne fœdus cum alterutris initum alteris fraudi eſſet. Quod erat æquiſſimum, Pœni vt in Hiſpania Ibero flumine ditionem terminarent, poſtulare: neque Saguntinorum fines contingerent, quamuis vltra id flumen poſitos. neutri alterutrius populi ſocios iniuria violarent. qui ſecus feciſſent, ab iis fœderis leges motas fuiſſe viſum iri. Ea legatio cum tantum ſibi Romani ſumerent, vt in aliena prouincia victoribus præſcriberent, magnum pro eo ac debuit dolorem inuſſit Carthaginenſium animis. tempore tamen cedere rati optimum, dum
30 ſe penitus ad reſiſtendum compararent. omnia legatis conceſſerunt, quæcunque ſenatus nomine poſtularant. & erat ex Italia nunciatum Gallos vlteriores Ciſalpinæ Galliæ copiis permixtos atque formidabiles à Romanis fuiſſe ingenti prælio ſuperatos, cæſis ex hoſtium copiis quadraginta millibus, atq; eius numeri quarta parte capta. Dimiſſis legatis Aſdrubal totum triennium conſumpſit iis rebus comparandis quæ ex vſu belli, quod meditabatur, futura prouidebat animo. Verum conatus eius mors inopinata intercepit, Olympiadis. 139. anno tertio, qui annus ab Vrbe condita fuit quingenteſimus trigeſimus ſecundus, trucidatus eſt à ſeruo quodam necem domini ferro vindicante, quem Tagum nomine Aſdrubal occiderat ſummo inter Hiſpanos loco natum, tanta in ſeruo vindictæ voluptate, vt cum eum ad aras ſacris operantem obtruncaſſet, continuo comprehenſus inter ex-
40 quiſita tormenta, membris omnibus excarnificatus, geſtientis habitu nullam paulo triſtiorem vocem emiſerit.

528.

532.

Saguntinum bellum. CAP. IX.

MORTVO Aſdrubale ſumma Hiſpanici imperii Annibali commiſſa eſt. vigenti ætati iuueni Magnorumque ſpirituum, viginti ſex annos circiter nato, prærogatiuam militarem, fauor plebis & ſenatus approbatio confirmauit. Multæ inerant virtutes, neq; minora in natura vitia. corpus duratū labore, ingens animus: gloriæ appetens, magis quam voluptatum: plurimum audaciæ, conſilii plurimum. Has virtutes crudelitas, perfidia, re-
50 ligionis omnis contemptus fœdabat. multitudini iuxta tamē erat ac Principibus carus. Inito magiſtratu, & ſua ſponte & Amilcaris caſu caſtigatus, ne eius conatus mors impediret, continuo de bello Romanis inferendo agitare animo cœpit. honeſta cauſſa quęrenda erat. optima viſa eſt ſociorum iniurias, quæ à Saguntinis illatæ eſſe ferebantur, armis vindicare. Id priuſquam aperte moliretur, Himilcem ſibi Carthagine noua iunxit connubio nuptiiſque celeberrimo apparatu factis, ex Milici Regis poſteritate virginem, Caſtulone natam ad fines Bæticæ, non procul Biatia, vbi Cazlonæ villæ veteris amplitudinis obſcura tantum veſtigia conſeruant. præterea Cyrræus Phocæenſis, vnde etiam ſanguinem deriuabat, Caſtulonæ matris nomine eam vrbem primus condidiſſe ferebantur. Dos ingens fuit, diuitiæ pares nobilitati: vnde Annibalis potentia multum in Hiſpania creuit, creuere prouin-

cialium ſtudia. multis præterea locis auri atque argenti ſecturæ perſcrutando effoſſæ eo res gerente: atque ex eo communi omnes voce Annibalis putei dicti ſunt. Prouentum vnius putei, cui Bebelo nomen fuit, argumento licet coniicere liquati defecatique argenti in dies ſingulos reddentis trecenta pondo, hoc eſt, quantum duo millia ducenti quadraginta aurei nummi noſtrates valoris habent. Initio arma in Carpetãos verſa, gentem ferocia & multitudine cæteros eius prouinciæ populos ſuperantem. De cauſſa non liquet. Primi Olcades, vbi nunc Ocania ſita eſt (Stephanus Olcades ad Iberum ponit) & caput gentis Carteia oppreſſi. mox alii ad Tagum inſigni prælio victi. Quo tempore Saguntinorum inteſtina diſſidia vigebant graue malum. quo procurando eorum rogatu miſſi Roma legati vtranq; factionem hortando terrendoque, & de ſontibus aliquot ſumpto ſupplicio motus compoſuerunt, veriti ſi diutius aleretur controuerſia, vbi ventum eſſet ad arma, ne victa pars Annibali aditum in vrbem patefaceret, vniuerſoſque is ſuæ ditionis faceret. Qui ferox ſucceſſu omnibus citra Iberum populis ſubiugatis ad bellum Saguntinum conuerſo animo, Turdetanis perſuadet, vti de finibus Saguntinos laceſſant, non defore ſperans ea controuerſia orta occaſionem opportunam perficiendi, quod cupiebat: bellique cum Romanis id futurum initium, quo iam dudum totus ferebatur. Contra Saguntini, quod neque ſe armis pares fore, & amicitia populi Romani magis quam ſua innocentia fidebant, Romam cõtinuo extrudunt legatos. Ii dato ſenatu mandata Patribus explicarunt, hoſtilia moliri Annibalem, propediemq; ſociam fidelemq; ciuitatem obſeſſurum. niſi quid opis in ipſis ſit, de ſua ſuorumq; ſalute actum. Se quidem extrema prius pati paratos eſſe, quam fidem fallerent: viderent ipſi, ne cunctando ſocios hoſti prodidiſſe, & vrbi amicæ cultam eximie fidem exitio fuiſſe videretur. Variis ſententiis agitata in ſenatu res. Multis bellum continuo decernentibus vicit ſententia lenior, legatoſq; ad Annibalem mitti placuit. qui adulta iam æſtate Carthaginem nouam delati Annibali, ſenatus Romani verbis denunciant, ne Saguntinis ſociis atque confœderatis moleſtus eſſe pergat. neve Iberum, vt erat in ſuperiori fœdere cautum, tranſcendat. ſi ſecus faxit, curæ ſenatui populoq; Romano ſocios amicoſque fore. Ad hæc Annibal neque recte, ait, neq; pro bono facere Romanos nuper Sagunti de viris primariis ſibiq; amicis ſupplicio ſumpto, & nũc diſſimulandis iniuriis, quib. Turtedani à Saguntinis violati eſſent. Tum demum æquũ fore Romanis ſocios tueri, ſi ſibi pari conditione iureq; poteſtas relicta eſſet, amicos ab iniuria damnoq; vindicandi. Hoc reſponſo dimiſſis legatis continuo menſe Septembri Annibal Romanorum conatus pręoccupandi ſtudio copias omnes ad centum quinquaginta hominum millia Saguntum deducit Olympiadis centeſimæ quadrageſimæ primæ anno primo, vti Polybius ait. Iis copiis vaſtato agro, & multis circum oppidis direptis, vno modo Dianio conſeruato propter loci ſanctitatem homo minime religioſus vrbem cœpit impugnare. Erat Saguntum in Edetanis, tribus à mari millibus paſſuum, agri fertili gleba, commercii maritimi terreſtriſq; copiis beata, loci natura arteq; munita. Poſitis caſtris, ædificatiſque operibus, ariete murus tentatur, qua parte in vallem deſinebat, minoriq; adeo firmitate. Fefellit opinio. munitior locus erat quam putarant: ciueſque ſupremo conatu propugnabant. Annibali ipſi, cum auidius muro ſuccederet, haſta fœmur traiectum, tanta ſuorum trepidatione, vt opera propemodum omnia & vineæ desererentur. Dum vulnus curatur dies aliquot ab oppugnatione ceſſatum. Nouos interea Saguntini legatos Romam mittunt, obteſtatum, ne vrbem amicam in cruciatum hoſtibus dedant. Si paululũ cunctati fuerint haud dubium interituram demonſtrant. Ratione inita paucorum menſium frumentum eſſe: paulo etiam longius parcendo tolerare poſſe. Simul locis omnibus maiori cura munitis ſe ad reſiſtendum comparant. Annibal cum primum ex vulnere conualuit, tribus turribus arietum ictibus & quidquid inter eas muri erat ad terram proſtratis, per lapidum ſtragem & rudera in vrbem conatur euadere. Oppidani contra inſtructa pro ruinis acie, hoſtium primum impetum ſuſtinent, deinde quoniam pręter ſpem non vincebantur, loco mouent ex vrbeque reiiciunt, tandem in fugam vertunt: atq; ita vt Saguntinorum impetum vix caſtrorum munitione ſuſtinerent. Audacia exitialis fuit. Ferocior factus Annibal, certus niſi vrbe capta non quieſcere. Legati denuo Roma miſſi (nam omnia tentare viſum eſt, prius quam veniretur ad arma) negata Annibalem conueniendi poteſtate, vt erant iuſſi, Carthaginem nauigantes de iniuriis in ſenatu conqueſti ſunt, dedi Annibalem certe ad ſupplicium poſtulantes. eam vnam pacis conditionem eſſe. Hanno æqua Romanos petere diſſeruit. Annibalem ſi nullus poſceret, in vltimas terras deportandum videri: ne quietum reip. ſtatum perturbaret. Reſtitit Barchina factio Annibalis litteris & ſtudio præoccupata. Sic repudiato ſaniori conſilio in hanc ſententiam reſponſum datur. Nulla Annibalis culpa res in eum ſtatum deductas eſſe, à Saguntinis ortam iniuriam. Inique facere Romanos nouis ami-

uis ami-

uis amicitiis prælatis. Interea Annibal fesso militi pugnis atq; operibus paucorum dierum quietem dat. Ex Himilce per eosdem dies natus Aspar patrem Annibalem & exercitũ lætitia cumulauit. pro eius ortu ludi in castris magno apparatu celebrati, & spectacula varii generis commissa. Saguntini contra de salute soliciti omnia ad defensionem comparare. Vani ii conatus fuere. repetita oppugnatione, turriq; lignea promota, telorum ex ea multitudine murum propugnatoribus nudatum, quingenti Afri vectibus diruunt nulla calce duratum sed luto, eoq; cedentem ictibus. Milites aditu patefacto, prædęq; spe per præconem denuntiata in vrbem penetrant. Cedunt Saguntini viribus impares, penitioremque vrbis partem cum arce subitarii operis muro coniungunt. Res in extremum adductas vna 10 Romani auxilii spes sustentabat. Datum tantisper respirandi spatium Annibalis discessu in Carpetanos & Oretanos, delectus acerbitate ad arma consternatos. Relictus obsidione vrgenda Maharbal Himilconis filius Saguntinorum eruptionibus compressis, & noua vrbis parte capta fecerat operæpretium, cum Annibalis reditu postquam eos motus composuit, miseris spes omnis præcisa est, arcis parte in potestatem redacta. Vna obstinatio, quæ in summo periculo consilium non recipit, vana sine viribus sustentabat animos. Saguntinus Halcon clam ex vrbe euadens, suorum misericordia ciuium quos de mentis potestate malorum pondere deductos considerabat, de pace priuatim agere cœpit: & cum nihil aliud impetraret, quam vt ciues cum vestibus tantum, vrbe relicta, vbi victor constituisset, in ea agri parte nouum oppidum ædificarent, in castris hæsit, desperatione ea lege flexuros 20 ciues ad deditionem animos. Miseram conditionem. pars maxima morbi est medicinam respuere. Alorcus Hispanus, tametsi Annibali militabat, Saguntinis quadam naturæ propensione & veteris hospitii memoria fauens, in vrbem per ruinas admissus, eas deditionis conditiones pro concione proceribus summota multitudine exposuit, iniquas quidem, & graues, sed fortunæ iniquitate necessarias. Debere eos non quid amitterent considerare: sed quidquid relinqueretur id in lucro ponere. vitam, libertatem, opes in victoris esse potestate. Alorci oratio magna indignatione plebis & fremitu, quæ certatim confluxerat cognoscendi auida, audita est. Pleriq; aurum atq; argentum vestemq; in forum raptim cõgestam subdito igne cremarunt: seque cum liberis & coniugibus in eundem rogum iniecerunt, mori obstinantes. Turris diu quassata eodem momento concidens, liberum militi 30 aditum in vrbem dedit, flagrantem incendio: quod excitarent sui restinguerent hostes, pari vtrunq; infelicitate. Sic naturæ iura bellum in contrarium mutat. Sæuitum est in ciues, nullo neq; ætatis neq; sexus discrimine: pleriq; seruitutis odio hostium ferro vltro obiiciebant capita, aut tectis admoto igne eodem peribant incendio. Pauci in potestatem venerunt. ea militum præda fuit. Præterea multa vestis Carthaginem missa, multa occupata à militibus. neq; enim omnia corrupta erant à ciuibus. Octo menses obsidio tenuit. mense Maio capta vrbs est atq; excisa, anno ab Vrbe condita, 536. cui alii numero annum, quidam biennium detrahunt, certe P. Cornelii & T. Sempronii consulatu. 536.

Initia secundi belli Punici. CAP. X.

40 SAGVNTI excisæ fama vno tempore Romæ audita est, & qui ad Annibalem fuerant legati, Carthagine redierunt, quanto Patrum & plebis dolore dicere non est necesse. Sera pœnitentia suam ipsorum cunctationem accusabant. proditos desertosque socios. Inanis luctus erat, nobilissima vrbe euersa. quod proximum erat, vindicare constituunt. Tametsi iram adæquabat metus à præualido hoste multorum annorum militia duratas copias trahente. Iam superatis Alpibus bello petere Italiam Annibal, & pro mœnibus adesse, tantumque vim non admouere videbatur. Bellum tamen continuo in Carthaginenses decretum. Coss. Cornelius Hispaniam, Sempronius Africam cum Sicilia sortiti sunt. Romæ atque tota Italia delectus habiti. Iuuenes ad signa vocati. inutilis bello turba, in qui50 bus nihil præterea opis erat, in preces & supplicationes versi per omnia vrbis templa votis & victimis fatigare deos. His rebus comparatis, instructaque classe, quinque legatos præmitti Carthaginem placuit, rogatum publica ne an priuata auctoritate Saguntum esset excisa. Legationis princeps Q. Fabius, dato Carthagine senatu, mandata suæ vrbis exposuit. Illi non de auctoritate quærendum dicere, sed de belli conditione, iure an iniuria illatum esset. In antiquo cum Luctatio fœdere nullam de Saguntinis esse mentionem. Ab Asdrubale conditiones datas non magis reliquos astringere, quam Luctatii fœdus Romanum senatum: cuius leges pro voluntate mutarat, peioresque ea excusatione fecerant. Tempus altercationibus ducebatur, nullo competenti responso. Romanus veste in sinum contracta pacem, inquit, & bellum portamus. vtrum mauultis eligite. Respondentibus

daret quod vellet, explicato sinu bellum dare dixit. Inde vt erant iussi Romani legati in Hispaniam nauigantes Bargusios in extrema Hispania atq; in Ceretanis facile contra Pœnos impulerunt. à Volcianis vero, quos vicina loca tenuisse arbitror (alii in Celtiberis ponunt, quo loco Villadolce sita est, non procul ab ortu Guerbæ fluminis, oppidum veteribus monimentis Volcem dictum) repulsam tulerunt addita verborum contumelia, quasi proditis Saguntinis nouos socios aucuparentur: nomen magis ad præsidium sociorum quam vires afferre soliti. Eo responso vulgato pari libertate ab omnibus ciuitatibus repulsi, in Galliam Narbonensem profecti in gentis concilio ne Annibali, quem arma expedire in Italiam constabat, per suos fines transitum darent, Romani senatus verbis postularunt. magno Gallorum risu, stultum iudicantium alieno commodo arbitrioque grauissimum 10 bellum in suos fines attrahere. Pœnorum donis præoccupati erant: à Romanis neque acceperant quidquam, neque expectabant. Sic nullo operæpretio facto per Massiliam Romam redierunt. Interea Annibal in nouum bellum intentus, copiis in hiberna dimissis, factaque qui cuperent suos inuisendi potestate, modo ad prima veris signa Carthagine noua præsto essent: ipse Gadeis, quasi in Herculis templo nuncupaturus vota, procuraturus sacra, profectus est. Sacrificio peracto, atque vxore & filio abs se dimissis, aut in Africam, aut vt alii suspicantur, Castulonem, tredecim millia & octingentos cetratos ex Hispania pedites Carthaginem misit, Baleares octingentos, mille & quingentos equites, vt obsidum loco essent, & procul à patria maiore virtute fideq; operam reip. nauaturos confidebat. Eadem classe vndecim Afrorum millia in Hispaniam abducta. quo præsidio octin- 20 gentis insuper additis Liguribus Asdrubalem fratrem iussit Hispaniam tueri. Addita classis idonea ad maris imperium retinendum. Obsides præterea quos ciuitatibus imperauit iuuentutis principes, in Sagunti arce Bostari custodiendos reliquit. Ipse cum robore exercitus, in quo nonaginta peditū millia ex variis gentibus erant, duodecim millia equites (Polybius multo minorem numerum ponit) iter ingressus, vbi ad Iberi ripam castra posuisset, noctu de belli euentu solicitus, videre sibi visus est per quietem, iuuenem augusta specie, qui se ab diis ducem in Italiam missum diceret. sequeretur proinde, neque oculos retro referret. eum nihilominus conuersa facie serpentem vidisse obuia cuncta subuertentem, & nimbi procellam subsecutam. Roganti ecquid ea portenderent, desineret retentem, spondisse fatorum arcana perscrutari, sequereturq; qua viam pandebant numina. Ibero 30 transmisso Annibal Andubale gratia, copiis & auctoritate iis in locis inter Hispanos Principe sibi conciliato, atq; Hannone cum iusto præsidio totiusque exercitus impedimentis, quo expeditius esset iter, in eo tractu relicto, in Pyrenęi saltus iugis tria Carpetanorum millia tam longinquę militiæ pœnitentia signa deferentes, ne iis cogendis supplicio cæteri irritarentur, eos septemq; alia Hispanorum millia, qui inuiti sequi videbantur, sponte dimisit. Quo facto nominis auctoritatem sanciuit, quasi dimissis sponte omnibus, & reliqui exercitus metus mitigatus, eo exemplo confidentium militiam, quam sponte suscepissent, cum vellent posituros. Mox transcenso Pyrenęo, atq; Gallis, qui arma corripuerant, fœdere deuinctis, opera Ciuismari & Mænicati, qui inter Gallos summum gratiæ & auctoritatis locum obtinebant, Rhodano traiecto, Volcisq; victis, eius fluminis ripas vtrinq; inco- 40 lentibus, ad Alpium radices castra promouit. Fuit hic annus Hispaniæ vt frugum copia lętus, sic morbis & pestis contagione grauis. magni terræmotus extitere. mare identidem tempestatibus sæuiit. in cælo concurrentium acierum species visæ cum nubium fragore, ad indicium calamitatum, quibus hoc bellum orbem terrarum implicuit.

Annibalis transitus in Italiam. Cap. XI.

MVLTA ex iis quæ sequuntur, externa sunt: sed nisi iis explicatis, quæ in Hispania contigerunt, cognosci vix possent. Dabit lector veniam accommodatam priorum vestigia obseruantibus, maiori breuitati. Ergo P. Cornelius Consul, cui forte obuenisse 50 Hispaniam dictum est, mari profectus ad impediendum hostium iter, positis ad Rhodani ostium castris, ad rei bene gerendæ occasionem excubabat: cum trecenti equites Romani quingentos Numidas (nam erant ab vtraque parte speculatum missi) forte obuios factos, tumultuaria in pugna vicerunt. Lætus Consul omine, quoniam prima bené successerant, ex iis coniectans de summa, cupidusque vniuerso prælio decernendi, motis castris ad Rhodani & Araris confluentes, triduo postquam hostis inde discesserat, in vacua Pœnorum castra peruenit. Iter hostium consequi non sperabat: vnde discesserat rediens Cn. Scipione fratre cum robore exercitus & longarum nauium classe, ad tentandam Hispaniam, tuendosque in ea socios ablegato, cum paucis ipse Genuam mari repetiit, nouum in Italia

Italia exercitum haud defore ratus aduersus Annibalem. Qui per Allobroges, Taurinas Alpes ægre quamuis, superauit quindecim dierum spatio: ac in Italiam copias induxit viginti peditum millia, sex equitum, vt quidam aiunt. Alii centum millia pedites, equites viginti millia duxisse confirmant. Punicis certe copiis par Romanus non erat, tyrone plurimum milite, vti ex subitario delectu. Ita ad Ticinum amnem facta pugna Consul pro victo in castra compulsus proxima nocte fugæ persimili profectione Placentiam abiit, maiori mœnium quam virium fiducia, in pugna grauiter sauciatus. Collega Sempronius meliori partium fortuna in Sicilia res gerebat, vna & altera Punicis classibus victis. Eo inde aduersus Annibalem reuocato ad Trebiam amnem maior quidem clades illata Romanis est.
10 Iis in locis Annibal hyeme transacta Sempronio Cos. ad comitia in Vrbem profecto, vix dum aperiente sese vere anni ab Vrbe condita quingentesimi trigesimi septimi, in Hetruriæ aditu coorta atque in Apennini transitu sæua procella, & frigorum inclementia multos suorum amisit. Ad Placentiam, cum re necessaria retro rediisset, Sempronioq; in castra reuerso creatis Coss. Cn. Seruilio & C. Flaminio, denuo collata signa sunt. Acre & anceps prælium fuit. pugnantes nox diremit: exęquataque clade Pœnus in Lygures abiit, amissa magna exercitus parte. 537.

Gesta per idem tempus in Hispania. Cap. XII.

20 INTEREA Gn. Scipio Emporias classe delatus, à Lacetanis exorsus omnem eam Hispaniæ oram à Veneris promontorio ad Iberi ostia secundum mare Romano nomini adiunxit, Pœnorum odio libenter fœdus imperiumq; mutantem. Classis Romana ad Tarraconem nempe in Salu portu (Solorium Rufus Festus vocat) quarto ab ea vrbe ad Occasum lapide hyemauit. Deinde cum Hannone ei oræ ab Annibale præfecto signa collata in Ilergetibus ad Cyssum: quod hodie quidam Sissum, alii Saidi iis in locis nota oppida esse suspicantur. victoria penes Romanos stetit, sex Pœnorum millibus cæsis, duobus captis. Hanno ipse venit in potestatem, & Andubal Hispanus, quem rebus Carthaginensium fauere dictum est, tot vulneribus debilitatus vt intra paucos dies expirarit. Asdrubal, qui auxilio fuerat Carthagine noua ab Hannone aduocatus, cum traiecto Ibero aduersi prælii nun-
30 cium accepisset, flexo ad mare itinere multos nauales socios Romanorum, promiscuamq; hominum turbam inopinato aduentu oppressit. parique celeritate rursus Ibero transmisso Ducis Romani metu, qui ad eius rei famam accurrere nunciabatur, incolumes copias octo millia pedites, equites mille, in tuta loca reduxit. Gneius continuo Emporiis, quo fugato Asdrubale discesserat, in Ilergetes redire compulsus est, quoniam ab eius discessu ad Pœnos defecisse contempto Romano fœdere, imperioq;, erat nunciatum. Modica vindicta fuit. Athanagia vrbe, quæ princeps rebellionem fecerat, deditionem faciente pecunia mulctatos, & maiori obsidum numero imperato, vniuersos conseruauit. Inde in Accitanos promota castra. ii prope Iberum incolentes in Pœnorum fide manebant (alii Ausetanos scribunt, qui ad Pyrenæi radices, vbi nunc Gerunda est, habitabant) sane Acete gentis e-
40 ius vrbe primaria obsessa Lacetani auxilio superuenientes, noctuque in vrbem irrumpere conantes, excepti insidiis, ad duodecim millia trucidati sunt, cæteri fuga dilapsi. Obsessi omni auxiliorum spe deposita, atq; vrbis Principe Amusito ad Asdrubalem occulte profecto, trigesimo obsidionis die deditionem necessario fecerunt. argenti talenta viginti mulctæ nomine imperata victis. copiæ Tarraconem in hiberna reductæ. Hispanorum auxilia domos dimissa. Multa per eos dies in Hispania, Italia, atq; Africa ostenta visa. quibus procurandis maiores hostiæ mactatæ à Carthaginensibus præsertim, feruntur: prosus vt more è Phœnicia translato, qui longo tempore fuerat intermissus, Principum filiis iugulatis Saturni numen placandum censerent, in eius belli euentu, fortunarum atq; communis salutis discrimen verti considerantes. atq; in cæteris Asparem Annibalis filium senatus iudi-
50 cio neci destinatum aiunt, quasi emineret inter alios. ea paternis meritis gratia habita. An hæ fabulæ potius sunt, ad lectorem oblectandum varietate, à nostris historicis confictæ? Addunt patre intercedēte puerum euasisse, sui capitis periculo bellum administrare malle dictitante, quam filii profundendo sanguine patriis religionibus obsecundare.

Pugna ad Trasimenum. Cap. XIII.

HYEME exacta, atque in Liguribus exercitu recreato auctoque, Apennini iuga Annibal superauit, meliori aliquanto quam antea conatu. In eo itinere restagnantis Arni paludibus transmittendis alterum oculum amisit, deformata facie maiori terrori futurus;

multi homines, & iumenta. Elephantique ferme omnes perierunt. Ad Trasimenum peruentum, lacum in ea Hetruriæ parte nobilem, vbi Cortona vrbs sita est, non procul vrbe Perusio, vnde lacui nomen nostra ætate. Iis in locis lacessenda C. Flaminii temeritate in exitium præcipitantis agrum omnem Cortonam inter & lacum vastat, atque in aperto castra ponit, retro vicinum montem Baleares & leuem armaturam in insidiis, ad angustias equitatum, quas montes & lacus efficiunt. Ea arte à tergo atque à latere circumuenti Romani, qui Ducis furore cæci in hostem ferebantur, quasi indagine inclusi nulla difficultate victi sunt. quindecim millia ex Romano exercitu cecidere, pari captiuorum numero: cecidit & Consul ipse hastili traiectus. Cæsi mox in Vmbria ab Annibale quatuor millia equites, qui vicisse Pœnos ignorantes securique in castra Romana ibant, missi à Cn. Seruilio collegæ auxilium. Sub hæc Spoletum Romanorum colonia tentata cum expugnari non posset, signa, in Picenos conuersa, atque eorum agris omni iniuria vexatis, Annibal per Marsos, Marrucinos, Pelignosq; in Apuliam irrumpens circa Arpos & Luceriam substitit. Tantis acceptis Romæ exiguo tempore cladibus, maiori metu vrgente, ad illud extremum decurritur. Dictator creatur cum summa & maxima decernendi potestate extraordinaria, Q. Fabius Maximus. M. Rufo Minutio magistro equitum. Libri Sibyllini consulti, atque ex iis ver sacrum Romæ votum. Propter ærarii inopiam ex singulis assibus, qui ante librales erant, sex facti valore retento, qui sextantarii sunt dicti. Naues missæ per idem tempus in Hispaniam ad Cneium commeatu onustæ, ad Cossanum portum à classe Carthaginensi interceptæ erant. noua ergo classe ad tutandam Italiæ oram comparata, nouisque contra Annibalem copiis conscriptis, Dictator in Apuliam profectus cunctando, neq; totius dimicationis vsquam facta copia, hostis ferociam debilitare cœpit, & reip. vulnera aliqua ex parte sanare. Tametsi non illi magis contra hostem pugnandum erat, quam contra Minutii temeritatem, militum audaciam, nominisque infamiam: quæ res fortissimos sæpe viros in præceps egit, Dictatoris cunctationem cunctis accusantibus ignauiæ affictо nomine. In Hispania Asdrubal Himilcone cum classe valida præmisso ad eam Hispaniæ oram tentandam, quæ in Romanorum fide erat, terra ipse copias duxit viginti militum millia. Cneius terrestribus copiis inferior retinendi maris imperii studio cum triginta nauium classe. Tarracone profectus in ostio Iberi classem Punicam nactus militibus vacuam (securi ii in terra erant) oppressit. Viginti quinque naues in ipsius oculis Ducis captæ. reliquæ qua submersæ, qua ad littus eiectæ. parique celeritate naues onerariæ quatuordecim interceptæ sunt in mari: quæ remittente vento cursum aliarum adæquare non potuerant. Eodem victoriæ cursu Honosca vrbs vi expugnata direptaq; est. Carthaginis vicinus ager vastatus, & suburbana ædificia incendio deformata. Asdrubal Gadeis vsq; Romanæ classis vestigia subsecutus incendiorum Hispaniæ atq; vastitatis deformis vbiq; testis visebatur nullo præsidio. Secundum eam victoriam Ebusus insula tentata à Romana classe: atq; populi amplius centum viginti in fidem accepti: in his Celtiberi gens valida cum primis & lata. nam in horum finibus Segobriga, Bilbilis, & Medina Celina erant: ad hæc Vrcesia, Concha, Opta, Agreda, Numantia, vrbes & oppida regionibus vsq; adeo disiuncta, ipsaq; adeo Cauni montis fastigia. Harum Cneius gentium accessione formidabilis, terrestribus copiis ad saltum vsque Castulonensem armis penetrauit. eundem nullo magno operæpretio facto, citra Iberum ii motus reuocarunt, quos Mandonio auctore, summo in Ilergetibus loco, inter suos ante Principe, concitari nunciabatur. vnde maiori mole bellum coortum est, Asdrubale à factiosis aduocato. Tametsi missa Romanorum manu multi è seditiosorum numero sublati erant: & Celtiberi Cneii litteris solicitati, cum facta suorum manu in Punica ditione tres vrbes occupassent, retro redire Asdrubalem compulerunt, noui periculi propulsandi necessitate. Ventum vtrinque ad manus. quindecim millia è Punico exercitu a Celtiberis trucidata sunt duobus præliis, autumno in hyemem præcipiti, quem præcipua fertilitas & bonorum omnium copia celebrem reddidit in Hispania.

P. Scipio venit in Hispaniam. CAP. XIIII.

HIC status rerum erat cum Cn. Scipio datis ad senatum litteris, militem in supplementum & commeatum quantum maxime possent mitti postulauit. Æqua Patribus petere visus est. Cornelius Scipio prorogato post consolatum imperio ad fratrem destinatur initio sequentis anni, qui fuit ab Vrbe condita quingentesimus trigesimus octauus. cum triginta longis nauibus, octo millibus militum, magnoque commeatu, Tarraconis portum tenuit, exequato cum fratre imperio bellum administraturus. Ii consilio inter se communicato, exulum Saguntinorum rogatu, cum in patriam redire, & iniurias vindicare cuperent,

rent, Saguntum copias promouent. In ea vrbe Hiſpanorum obſides modico præſidio à Boſtare præfecto tenebantur. Ea res Hiſpanorum pleraſque ciuitates morabatur: ne defectionis ad Romanos culpam ſuorum capitibus luerent. Acedux nobili loco Saguntinatus, ad Romanos propenſus & inſigni aliquo officio ſatagens eorum promereri gratiam, præfecto clam conuento perſuadet, vti obſides redderet Hiſpanis. nulla re magis quam fide hominum ſtudia excitari. Id cum Boſtari homini minime malo eſſet perſuaſum, obſides reducendi cura deſumpta, Acedux monitis prius Romanis de media nocte profectus, in eorum induxit caſtra. ſic per eos cognatis redditi, magnam Romanis ab iis populis beneuolentiā adiunxere. Orta ex his rebus lætitia ne Romanis ſyncera eſſet Cannenſis cla-
10 dis fama effecit. Peracto enim Cn. Seruilii conſulatu, noui Coſs. creati, L. Æmilius ex nobilitate, è plebe nouo exemplo Terentius Varro, cuius importunitate tanta clades accepta eſt. Diuiſo inter collegas imperio, ita vt alternis diebus imperarent, Æmilio detrectante certamen, Varro quo die imperii ſumma penes ipſum erat, confligere non dubitauit, collega proſequente, magis ne defuiſſe reipublicæ videretur, quam quod conſilium probaret. Ad Cannas Apuliæ vrbem ad oram Superi maris, vbi vtraque caſtra erant, pugnatum. prælium atrox ſæuumque fuit. quadraginta duo millia peditum è Romano exercitu ſtrata ſunt, equites tria millia. cecidit & Conſul Æmilius, repudiato qui ad fugam offerebatur equo. capta duodecim millia capitum. Annulorum modios tres cum dimidio Mago Annibalis frater Carthaginem legatus de victoria detulit, oſtentauitq; in ſenatu, ad indicium,
20 quam multi ex nobilitate, quæ ſola annulis aureis vtebatur, in ea pugna periiſſent. Poſt eam cladem tanta Romæ trepidatio fuit, vt iuuenes primarii de Italia deſerenda deliberarent. Ne Romanum imperium penitus concideret, modica temporis mora factum eſt. omnino Italię vrbes non paucæ eius cladis fama ab amicitia populi Romani abductæ. multæ retentæ in Hiſpania ne fœdus cum Romanis maturarent. nam noui motus ne exiſterent Scipionum prudentia factum eſt. Quo tempore eorum diligentia atque auctoritate Tarraco quidem in Hiſpania ædificiis atque mœnibus amplificata, coloniæ Romanæ iure donata eſt. Carthagine autem quamuis Hannone multum repugnante atq; in eo rerum momento nouo fœdere vinciendos Romanos in ſenatu diſputante, placuit Annibalem atq; Aſdrubalem pecunia, claſſe, & ſupplemento, prout ipſi expetierant iuuare. magnis dele-
30 ctibus Afrorum atque Numidarum millia quadraginta conſcripta, atque ex eo numero continuo ad Aſdrubalem, qua parte reſp. magis laborabat, quatuor millia pedites miſſi, equites quingenti. Horum Duci Magoni cura data, nouas & maiores copias conſcribendi in Hiſpania peditum, equitumque, ad retinendum extendendumque in ea prouincia imperium.

Aſdrubal Italiæ aditu prohibetur. CAP. XV.

MOVEBANTVR in extrema Hiſpania Tarteſſii, ferox hominum genus Duce Galbo Aſenaque vrbe capta, vbi Pœnorum commeatus & frumentum erat. Iis Aſdrubal
40 motibus compreſſis, litteris Carthagine miſſis, continuo in Italiam maturare iuſſus eſt Annibali fratri ſupplementum allaturus. Graue id mandatum fuit, multorumque animos in Hiſpania ad Romanos auertit. ſed re neceſſaria compulſus, accepto ſucceſſore Bomilcaris filio Himilcone, eoque prouinciæ arcana edocto, & rationem belli in poſterum adminiſtrandi, magnis denuo delectibus tota prouincia habitis, & pecunia maxima in ſtipendium imperata, ſigna verſus Iberum mouit, anno ab Vrbe condita quingenteſimo trigeſimo nono. Scipiones de patriæ periculo ſoliciti, ſi Aſdrubal in Italiam perueniſſet, ne à duobus exercitibus opprimeretur, ab Annibale toties victa, Punicæ ditionis oppidis impugnandis ab Italiæ cogitatione aut auertere penitus aut morari conſtituit. Vrbem à propinquo fluuio Iberiam dictam tentare viſum eſt. Aſdrubal contra ea
50 prius vrbe munita, alteram vrbem Romanis addictam iis in locis circumſedit. Accurrunt Romani Duces, Iberiæ obſidione ſoluta. Caſtra caſtris collata primum, deinde leuibus vtrinque præliis dimicatum, poſtremo totius dimicationis ſigno propoſito totis viribus & copiis concurſum eſt. Non de Hiſpaniæ modo poſſeſſione, ſed de Italiæ orbiſque imperio certamen erat. Romani non ſecus ac ſi pro mœnibus ipſiſque vrbis Romæ portis acriter pugnantes vicere hoſtes. Fugæ initium ab iis Hiſpanis factum, qui intimis ſenſibus à Pœnis auerſi, inuiti eorum ſigna ſequebantur, longinquę expeditionis odio, & ad Romanos propenſi. Pœni Afrique tanto præſidio nudati, cæſi profligatique ſunt. equitatum elephantoſq; fuga ſeruauit. Ipſe Aſdrubal cum paucis Carthaginē nouam euaſit. Ea res ex Scipionum litteris Romæ nunciata, non tam victoria læta fuit, quam Aſdru-

539.

balis in Italiam impedito transitu. Grauis is annus Hispaniæ extitit, tum annonæ difficultate, tum pestis lue, quæ multos mortales extinxit, Himilcemque vxorem Annibalis & filium Castulone. sic affirmant. Ea causa Romani Patres ad Hispaniensem exercitum commeatum misere, mutuo à mercatoribus pecunia sumpta, propter inopiam ærarii, & quia aduersus Philippum Macedonem, qui icto cum Annibale fœdere, Italiam appetere nunciabatur, noua classis erat comparanda. Mago ea classe, quam in Italiam instructam habebat, Asdrubalis periculo nunciato, iussu senatus Carthagine soluens, atque in Hispaniam perlatus, sexaginta longas naues & duodecim millia milites intulit in portum Carthaginis nouæ, vbi Himilco naues eas etiam continebat, cum quibus paulo ante ipse venerat in Hispaniam. Magonis aduentu magna animorum commutatio facta est. Quibus victis, vix erat relictum vbi consisterent in Hispania, ii de reparando bello cogitare cœperunt. Illiturgim eorum antea ditionis, & nunc ciuium defectione alienatam ducunt, & trinis castris obsessam impugnant. Sexaginta hominum millia sub signis erant. Eo Scipiones cum sedecim millibus auxilio profecti, carris atque iumentis frumento onustis in vrbem inuectis, Pœnos nequicquam prohibere conatos, ingenti prælio superarunt: non Asdrubalem modo, sed Magonem, Himilconemq; ex propriis castris ad certamē accurrentes. Cædes maior quam pro victorum numero fuit. tria millia equitum capta, mille equi in castris reperti, Elephanti quinque trucidati. Incibilim oppidum viginti septem passuum millibus à Dertusa ad Occasum Pœni Duces reparatis viribus expugnare parabant. Eo loco nouo prælio facto, tria millia è Punico exercitu cæsa sunt, pari captiuorum numero: cecidit Himilco Dux præstanti virtute, famaque. Incibilim hoc tempore quidam esse arbitrantur Cheluam oppidum in Valentini regni agro. Illiturgim Andugarum in Bætica, aut Lietor non procul Alcarasso vrbe. Sed regionum historiam conquirere non minus quam factorum difficile est, cæca vsque adeo Hispaniç antiquitate. Hæc autumno contigerunt, quo ex Italia nuncius Romanorum lætitiam vehementer auxit: Annibalem Capuæ delitiis per hyemem exercitu eneruato, dum Nolam finitimam obsidione premit, acie à M. Marcello victum atq; in Apuliam reiectum. Duo Hispanorum millia desertis Punicis castris ad Romanos transiisse, magnis pollicitationibus solicitatos. In Sardinia Asdrubalem Caluum, qui cum valida classe ex Africa mittebatur in Italiam, & Arsicoræ viri inter insulanos principis promissis in spem venerat eius insulæ occupandæ, à T. Manlio Torquato ad Calarim prælio victum captumq; cæsis multis tum Pœnis tum Sardis, qui Pœnis militabant. Simul ex Sicilia cognitum Hieroni Regi defuncto Hieronymum eius nepotem diuersissimis moribus, Syracusis in regno successisse. Scipiones bona ex iis rebus spe pleni, certiq; arma repetere cum primū per anni tempus licuisset, copiis in hyberna dimissis, ipsi Tarracone hyemare constituunt. Quo tempore eius vrbis murum fuisse perfectum in veteri lapide incisæ litteræ declarabant, qui lapis Alfonsi Regis Castellæ eo nomine. XI. ætate extabat, vt eius historia testatur. Tarraco in planicie modica sita est, quæ in mollis atq; rotundi collis fastigio se pandit, mari subiecto ad lapidis iactum, ascensu ad Ortum arduo, propter continentes rupes. Ad Occasum planicies præcipua amœnitate & prouentu consternitur quadraginta amplius millibus passuum, olea, vite, malis medicis consita, pecore abundans & frumenti ferax, quantum ciuibus alendis sit satis: modico interfluente flumine vno ab vrbe milliari (Francolinum vulgo vocant, veteres Thulcim.) Eius aquæ ad macerandum linum & canabim, quarum rerum magnus prouentus est, magis quam ad potum aptæ sunt. vna enim aquæ dulcis penuria olim ea vrbs cum laboraret, post Scipiones, Romani opere Romano aquæ ductu magna altitudine exædificato, Gaiæ fluminis partem decem & sex passuum millibus in vrbem deriuarant. Eo porro bellorum iniuria salutis anno ducentesimo sexagesimo sexto, corrupto, puteus auorum memoria effossus altissime, aquæ dulcis copiam suppeditat, ciuibus, qui nostra ætate septingentas circiter familias efficiunt, murorum vniuerso ambitu duarum millium non amplius capaci.

Pœni paßim in Hispania caduntur. CAP. XVI.

540. VIx hyeme circumacta anni ab Vrbe condita quingentesimi quadragesimi, Mago & Asdrubal fratres magnum Hispanorum exercitum comparant, educuntq; tempestiue Carthagine, spe Vlterioris Hispaniæ, quę magna ex parte Romanorum facta erat, armis recuperandæ. His conatibus P. Scipio obuiam eundum iudicans, Ibero transmisso in Vectones penetrat: & ad Castrum Altum nobile oppidum, Amilcaris cæde Pœnis infaustum, castra ponit. vnde amissis duobus Romanorum millibus, qui à circumfusis vndique hostibus intercepti trucidatique erant, maioris cladis metu, copiis in pacata loca reductis, in Vi-

in Victoriæ monte (hic hodie Mocia esse creditur, vltra Iberum aliquot millibus passuum ad mare) castra posuit muniuitque. Eo diuersis itineribus atq; animis tum Cneius auxilio cum omnibus copiis, tum Asdrubal Gisgonis filius ad impugnandū venerunt. Erat is paulo ante ex Africa missus cum quinque millibus militum supplementi caussa, summo Carthagine loco natus, magnis opibus, Barchinos fratres cognatione attingens: eoq; cum copiarum parte, tertius bellum administrare per vicina Ibero loca cœperat. Erant vtraque castra vltra Iberum, modico interuallo distantia. P. Scipio speculatum progressus circumfusa hostium multitudine periculo proximus fratris superuētu seruatur, haud vllo maiore operæpretio. Vtrosque Castulonis defectio in vlteriorem Hispaniam auertit. Ea vrbs Carthaginis odio, grauiq; eius gentis imperio fessa, pulso Carthaginensi præsidio rebellarat aperte plures voto. Pœni ne mora cresceret malum, Illiturgim obsident, Castulonensis defectionis auctorem præcipuam vindicaturi supplicio. Cneius ad ferendam opem cum expedita legione profectus inter bina hostium castra magna cæde facta, in vrbem penetrat. Sequēti mox & tertia luce eruptione facta, duo hostium millia cædit, capta tria millia, cum militaribus signis tredecim. Maiorem alii numerum ponunt, vitiatis, vt creditur, numeris. Omnino Pœni obsidione soluta, rursus à Bigerra in Bastetanis, quam circumsidere parabant, hostium superuentu repulsi, ad Aurigim (hæc hodie Giennium est, aut Ariona) totius dimicationis aleam subeuntes denuo victi sunt, cum quatuor horis certamē sustinuissent. cæsa quinq; Pœnorum millia: capta tria: elephanti triginta confossi: relata signa militaria quinquaginta. Cneius suorum aliquanto numero amisso, & ipse fœmore hasta traiecto, lectica hostem persecutus, ad Mundam non alio quam antea euentu pugnauit. minor dimidio cædes fuit. hostem syluæ montesque vicini texerunt. Liuius pugnam ad Aurigim postremo loco ponit, & ad Mundam Gneio vulnus inflictum ait. Nobis locorum situs & aliorum scriptorum auctoritas potior fuit. Tot incommodis re Punica afflicta in Hispania quidem, nihil vt esse in calamitate residui videretur, Mago in Galliam mittitur Mœnicato & Ciuismaro, quos Regulos cum Annibale amicitiam iunxisse supra monstratum est, ad iungendas vires, ferendamque opem solicitandis. Parent illi: nouem Gallorū millia nauibus Carthaginem nouam deduxere. In ea vrbe Asdrubal bello reparando intentus erat. Gneius successu lætus, haud minori cura hyemem in Bætica consumpserat. Anni eius initio, qui fuit ab V. C. quingentesimus quadragesimus primus, productis vtrinque copiis in Bætica pugnatum est, eisdem quibus ante animis, maiori aliquanto cæde. octo millia è Punico exercitu occisa, ac ferme è Gallorum numero omnes. Duces etiam Mœnicatus & Ciuismarus, cū ostentandę virtutis cupidi auidissime, & vt est gentis ingenium, magna alacritate pugnarent, fortiter occubuerunt. Secundum eam victoriam Saguntum vi expugnatum est à Romanis, sexto omnino anno ex quo in Pœnorum potestatem venerat. Exules Saguntini, qui cladi patriæ superfuerant, tandem restituti in auitos lares sunt. Turdetum excisa susceptæ calamitatis princeps caussa: eorum etiam agri Sagunto contributi: vt esset malorum aliqua compensatio. Ipsi Turdetani sub corona venditi doloris iniuriæque vindicta leuamen. Quo tempore ex Italia nunciabatur, Arpis Apulæ vrbe, quæ post Cannensem cladem à Romanis defecerat, Q. Fabii virtute expugnata, Hispanos mille eius vrbis præsidiarios milites magnis promissis inuitatos transisse ad Romanos. Ex ea re Patres Romæ de summa belli sperātes hostes euerti posse, Scipionibus per litteras mandant, vti proceres aliquot Hispanorum primo quoque tempore mittant in Italiam: per quos reliquos Hispanos ab Annibalis castris, hoc est, robur hostilis exercitus subducere cogitabant.

541.

Nouum bellum excitatur in Africa. CAP. XVII.

PER idem tempus in Africa bellum hac occasione exarsit. Asdrubal Gisgonis filius, viro maturam filiam Sophonisbam reliquerat Carthagine. Huius quoniam eximiæ animi & corporis dotes erant, nuptias Syphax Numidarum Rex ambiens, cum Patres Asdrubalis parentis absentiam excusassent, quod res erat repulsam interpretatus bello iniuriam persequi cogitabat. Sedes regni Siga fuit exaduersum Malacæ posita in ora Africæ; imperium Tingi atque Oceano ad Occasum, ad Ortum Carthaginensium ditione terminabat, Galæ tantum regno interiecto cum quo sæpe de finibus belli fortuna alternante certabat. Galæ Masinissa filius erat, præstanti indole iuuenis, & ad res maximas obeundas corporis & animi virtute pari. In hunc Syphax primum arma vertere parabat, Pœnorum amicitia magis quam suis viribus propter ditionis angustias fretum, iniuriæ opportunum Pœnis gemino bello impeditis Italico atque Hispanico. Hæc cogitantem tres à

Scipionibus legati ex Hispania amplius inflammarunt, ostendentes rem eum in primis gratam facturum Romano senatui: si fœdere facto iunctisque viribus nouo Carthaginem bello in Africa implicaret, futuram imparem, copiis in plures partes distractis. Eius beneficii memoriam perpetuam Patribus fore. Cum his Syphax legatis multis sermonibus consumptis ad Romanam amicitiam animum appulit: & cum didicisset, quam ipsi præ Romanis omnis disciplinæ militaris essent ignari, petiuit pro initæ amicitiæ iure vt duobus ipsorum cum responso, vnde venerant, redeuntibus, tertius maneret in Africa, peditatu instituendo, qua parte militiæ disciplina per manus tradita Numidæ carebant. Datum expetenti Regi vt Q. Sertorium apud se ea lege retineret si factum Scipionibus ipsi probassent. Carthaginenses cognito Scipionum consilio, Galæ Regis confœderati opera aduersus Syphacis conatus vti decernunt. Belli Dux Masinissa creatus, tunc præstanti indole iuuenis, deinde Romana amicitia clarior, contractis continuo suis & Carthaginensium copiis, hosti obuiam procedens, primo prælio triginta hostium millia cæcidit. Mox fuga ad Maurusios regni extremam vrbem elapsum Syphacem, & viribus reparatis transitũ in Hispaniam parantem, prælio altero victum fregit. Sunt qui Syphacem venisse, scribant, in Hispaniam, nimirum vt de ratione belli gerendi coram consilia cum Scipionibus communicaret, à Liuio atq; Plutarcho prætermissum, quod mirum non est. Hæ res in Hispania nunciatæ, dolorem Romanis vt par erat, lætitiam Asdrubali pepererunt singularem: rem Romanã, quę resurgere visa erat, denuo præcipitantem vrgere maiori studio visum est. Appetente iam hyeme, Celtiberi, quorum erat maxima opinio virtutis inter Hispanos, in sequentem annum magno stipendio à Pœnis inuitantur. Cognito Scipiones periculo, maioribus præmiis gentem pretio venalem in fide retinent. Additus honos ne distincto in agmine & separata castrorum parte, vt ante consueuerant, tenderent, sed sub iisdem signis atque Centurionibus confusi Romanis. Ex eo numero per speciem honoris re vt obsidum loco essent, & à castris Annibalis reliquos Hispanos abducerent, trecenti Romam missi eo initio anni sequentis mari peruenerunt, qui annus ab V. C. fuit quingentesimus quadragesimus secundus. Quo tempore quatuor naues ex vrbe cum comeatu & pecunia missæ, copias præsenti inopia leuarunt. & quod non minus iucundum accidit, Hannonem nunciarunt Carthagine missum, dum contractis Ligurum Gallorumque copiis contendit ad Annibalem, vt vires conferret, qui per eos dies Tarentum in deditionem acceperat, in Piceno agro cum copiis omnibus oppressum fuisse. In Sicilia autem Syracusas, quæ post Hieronis obitum cędemque Hieronymi successoris in factiones scissæ, in Pœnorum ditionem concesserant, à M. Marcello triennii obsidione fatigatas Merici Hispani, quingentorum militum præsidio vrbem obtinentis tutatique diu, proditione expugnatas tandem atque direptas, imperii Romani iugum suscepisse.

542.

Scipiones in Hispania occiduntur. CAP. XVIII.

VICTI Syphacis præmium Sophonisba fuit æmulo atq; riuali Masinissæ pacta coniux. Sic nouo necessitudinis vinculo & ferendæ socero opis necessitate impulsus, cum septem Afrorum millibus & Numidis equitibus septingentis eadem æstate in Carthaginis portum sese Masinissa intulit. Indibilis Mandonii frater in Suessetanis quinque hominum millia in armis habebat, mouere paratus cum primum admoneretur. Suessetanos quidam in Vasconibus ponunt, ea parte vbi Sanguessa ad flumen Aragonem est, quam olim Suessam fuisse dictam veterum Regum diplomata indicio sunt. & à suũm bonitate nuncupatam quidam coniiciunt: quod in Lacetanis finitimis suillæ pernæ à præcipua nobilitate nostra etiam ætate celebrantur. Ergo tantis Pœni auxiliis confirmati copias Carthaginę priores educunt Bæticam versus, bipartito exercitu. parti Asdrubal Barchinus præerat, reliquis Mago Masinissaque cum socero. Scipiones nouis ex Italia auxiliis aucti, & triginta Celtiberorum millibus confidentes, ex statiuis & ipsi mouent, certi cum hoste toties fracto manus conserere. Cneius cum Celtiberis & legionum Romanarum parte tertia Asdrubalem sibi deposcit, castraque castris confert ad vrbem Anatorgim, fluuio interfluente. Publius contra reliquos Pœnorum Duces mouet, ne Asdrubale victo fuga ipsi in saltus euaderent, sed quasi indagine cincti omnes vna perirent. Tantum fiduciæ ingerit sæpe continuata felicitas. Quod contra prorsus accidit. Asdrubalis arte, facili linguę commercio Celtiberi inducti Cneium deserere, conuulsis repente signis rediere in patriam. & erat nunciatum, à parte Pœnis fauente armis correptis fortunas eorum diripi, qui in Romanis castris erant. Ea virium Cneius parte spoliatus, quia inferior hosti erat, cedere statuit. Quid enim temeritate in exitium certum rueret? Neq; est minori

sæpe

sæpe animi certamen vitare, quam accipere. Sapienter destinata, vis altior euertit: Publius Masinissæ equitatu pro castris adequitante fatigatus, veritusque si Indibilis accessisset, qui aduentare nunciabatur, vt par tantis copiis esset, anceps consilium cœpit. Indibili prodire obuiam statuit, Dux alioqui cautus iuxta ac fortis. Sed nimirum excæcantur animi cum instat exitium, vti tunc accidit. Relicto in castris modico præsidio de nocte cōtra Indibilem copias educit. Consilium hostes non latuit. Ventum iam erat in Suessetanorum conspectum, & sub vesperam pugnari cœptum. Romanum meliora ferentem Masinissa aduentu suo turbauit primū, deinde vicit. multis passim ab equitatu stratis, Publioque Imperatore confosso, reliqui vertuntur in fugam. Magna cædes fuit in pugna fugaq; Noctis beneficio pauci, pars ad vicina Romanorum præsidia, vrbemq; Iliturgim, pars vnde exierant in castra redierunt. Pœni successu læti magnis itineribus festinantes cum Asdrubale Barchino copias iungunt. Horum aduentu permotus Cneius suspicari cœpit Publium fratrem fuisse cæsum. neque eo superstite & incolumi venturos in vna castra Pœnos, sibi pro certo persuadens. & inerat animo insolita mœstitia, tacitum infelicis, vt sit, euentus præsagium. Eo amplius in cedendi consilio confirmatus, de nocte silentio castra mouet. Lucente die Pœni Romanos profectos esse cognoscunt. præmissi Numidæ equites carpendo nouissimos necessario morantur iter, dum Pœnorum duces cum robore exercitus superueniunt. Cneius vbi præoccupatis metu animis neque cohortationes, neque preces, neq; auctoritatem valere cernit, proximum collem capere vniuersos, atq; eo signa inferre iubet, molli ascensu, nullaque materia erigendo vallo, ne fossam quidem ducere sinebat, soli natura in modum petræ durati. Clitellæ & sarcinæ pro vallo obiectæ. munimentum leue, aliquandiu hostes detinuit, virtutem atque industriam Romanorum rebus etiam perditis admirantes. Verum à Ducibus castigati increpitiq; in castra ferro irrumpunt. Pauci à multis circumuenti facile cæduntur. Cneius ipse occumbit, summi Ducis & strenui militis functus officio: qui tot annis Hispaniæ Præfectus fuerat, primusq; inter Romanos Hispanorum fauorem, morum facilitate occuparat. pauci montibus syluisq; tecti qua quenque metus aut spes agebat ad P. Scipionis castra perfugerunt (incolumem forte credebant) sed ea à T. Fonteio Legato modico tenebantur præsidio. Ad Staberum fluuium prope Illicim pugnatum est, quod hodie oppidum quibusdam Lorquinum esse creditur, non procul noua Carthagine. vulgo persuasum turrim Tarraconi prope obiectam Scipionum sepulchrū esse, omnino in ea duo signa è marmore male dolata atque informia visuntur, Scipionibus, sic prædicant, constituta, eo tantorum Ducum translatis cineribus: aut eximia prouinciales voluntate militesque Scipionum memoriæ id cenotaphium constituendum ad vrbem primariam, vbi sedes imperii erat, iudicarunt.

L. Martii virtute Pœnorum audacia repressa. CAP. XIX.

SCIPIONVM casus magnam rerum & animorum commutationem attulit: concidissetque res Romana, ac penitus afflicta fuisset, ni eam L. Martii primum audacia, deinde P. Cor. Scipionis virtus sustentassent in præcipiti constitutam, & nouis iactatam ærumnis. Destituunt studia hominum, quibus fortuna aduersa est. Castulonenses primi, Romanis ad se confugientibus portas vrbis clauserunt. Illiturgitani etiam in vrbem admissos crudeliter peremerunt. Earum vrbium exemplo alia oppida defecisse dubium non est. tot vna malis consternatos Romanos, qui cum T. Fonteio legato in præsidio castrorum relicti erant, & qui se eodem ex fuga recipere potuerunt, magnisque itineribus trans Iberum festinabant L. Martius Septimii filius eques Romanus, magno animo iuuenis, qui sub Cn. Scipione primipili Centurio, & Tribunus fuerat recreauit, validam manum, partim ex præsidiis, partim ex his quos à fuga retinuit, factam, ad reliquas copias adiungens. Incredibilis eius aduentu totius exercitus lætitia fuit: de Duce deligendo deliberatione suscepta, omnibus suffragiis prælatus Martius est, ipso T. Fonteio legato prætermisso, siue etiam concedente, ambitionem comprimentibus rebus aduersis. Verum ea militum alacritas breui formidine mutata est, Asdrubalem Ibero transmisso ad delendū Romani exercitus reliquias festinare, iamque adesse nunciabatur: proxime Magonem subsequi. Fortunæ iniquitatem nondum Romano sanguine exatiatæ. pars suos inter se commendare, testamentaque in procinctu nuncupare, si quibus ex eo discrimine euadere cōtigisset: pars vicem suam deplorare: Martii cohortationes non audire: attonitis similes hærere, fixis in terram oculis, aut abditi per tentoria. Cum ad vallum appropinquante hoste signa Punica visa sunt. tum ex metu audacia orta, accensis milites animis, ad periculum omni ex parte correptis armis concurrunt, è castrisque erumpunt hosti obuiā. Pœnorum

securitas incuriaque ex re, vt fit, prospere gesta Romanis saluti fuit. Inopinata hostium audacia metu perculsi terga continuo verterunt. paucis in fuga cæsis Martius satis habens suorum animos confirmasse, ac suspicatus insidias, signo receptui dato, milites reduxit in castra, multum quamuis indignantes, palamque edicentes, quoniam talis occasio vlciscendi hostis relinqueretur, sese etiam cum vellet Martius non esse pugnaturos. Pœni contra Ducis consilium metum interpretati, nihilo maiori cura munire castra. Ea res Martium prouocauit, vt rursus fortunam tentare cuperet, noctu cogitans hostem securum opprimi posse: & necessitudo inerat, quæ ex ignauis sæpe facit audaces. Mago cum robore exercitus subsecutus, si se cum Asdrubale coniunxisset, spem salutis omnem sublatum iri prouidebat animo. Celeritate opus erat. militibus de ratione suscepti consilii pauca locutus, iussisque curare corpora, de quarta vigilia silentio copias eduxit, prodigio lætas, quod ex Martii concionantis capite flamma eluxerat. Erant Magonis copiæ sex tantum millibus passuum ab Asdrubalis castris interiecta nemorosa valle, in qua cohors Romana & equites aliquot ad omnes casus excubare iussi sunt. reliqui milites in Asdrubalis castra penetrant. nullæ enim vigiliæ erant, nulli pro portis milites excubabant. Hostium contemptus exitium attulit. In inermes somnoque sepultos magna cædes facta est: pauci fuga seruati. multo plures cum in vicina castra effugere conarentur, in insidias præcipitarunt. Captis Asdrubalis castris, eodem animorum vigore ad Magonem opprimendum festinatum est, ignarum cladis acceptæ. Exorto iam Sole in ea castra impetus factus, & pari felicitate momento temporis capta sunt, priusquam se hostes ad resistendum comparassent. Intra munitiones pugnatum acriter, donec recentis cædis signa in Romanorum scutis & gladiis visa fregerunt animos. Salute disperata se in fugam concitant, cæsi in vtraque pugna hostes ad triginta septem millia. capti ferme duo millia. præda ingens fuit. Pœnorum Duces fuga euaserunt. id vnum ad exequandam superiorem cladem Martio defuisse visum est. Tantæ victoriæ nuncii Romam peruenerunt eius anni initio, qui fuit ab Vrbe condita quingentesimus quadragesimus tertius, cum Martii litteris: quibus quod iniussu senatus se Proprætorem scripsisset, Patribus offensionem commouit. Responsum tamen est, quod de frumento & vestibus postularet senatui curæ fore, adscribi Proprætorem non placuit. Quare, & Cl. Nerone post peractum bellum Capuanum destinato in Hispaniam cum supplemento peditum duodecim millium, equitum mille centumque, militum Martiique factum dissimulanter accusabant. naturæ vitio in timore benigni sumus, post victoriam ingrati. Omnino ea re motus Annibal, de rerum summa desperare cœpit, cum tantum animorum habere Romanos cerneret, vt hoste pro portis excubante (nam venerat Tarento Annibal ad liberandam obsidione Capuam, & inde repulsus ad tertium ab Vrbe lapidem castra posuerat) supplementum decernerent, mitterentque in Hispaniam. Itaque ex senatus decreto, Nero Puteolis Tarraconem classe delatus, Martii & Fonteii copiis adiunctis, continuo in Bæticam mouit, contra Asdrubalem, qui in Ausetanis Illiturgim inter & Mentisam (Montegium esse creditur, aut Casorla) statiua habebat, ad Lagides atros (saltus nomen id erat.) Eius loci faucibus à Nerone occupatis, Asdrubal fœderis simulatione, sanciendo retractandoque pacis conditiones, tantum temporis extraxit, dum noctu copiæ per ardua montium euaderent: Romano Imperatore sero se Punicis artibus circumuentum esse sentiente, pugnamque expetente, cuius discrimen Pœni cautiores omni cura deuitabant.

543.

10 20 30 40

Carthago noua à P. Cor. Scipione expugnata. CAP. XX.

INTEREA Romæ de augendo Hispaniensi exercitu, Imperatoreque deligendo deliberatione suscepta, populi comitiis habitis quoniam ancipites atque suspensi erant Patrum animi, cum nulli eum honorem ambirent ob magnitudinem periculi: P. Cor. Scipio L. Scipionis filius quatuor & viginti ferme natus annos prodiit candidatus, atque omnibus suffragiis Proconsul in Hispaniam missus est, nam Nero Proprætoris officio vicario fungebatur atque extemporali. Inerat animi magnitudo supra ætatem, eamque iuuenibus de Italia deserenda deliberantibus post Cannensem cladem, gladio in conuentu districto, intentaque morte, nisi desisterent penitusque mutarent, satis declarauit. integritatis opinionem, religionis siue studio siue simulatione, ex quo togam sumpsit, diligenter aluit, Iouis Capitolini templum frequentando, sacrisque procurandis, quoties aliquid siue publicæ rei siue priuatæ aggressurus esset. Decem millia peditum, equites mille in supplementum dati, Syllanus Proprætor in Neronis locum. legatos sibi ipse legit

50

L. Sci-

L. Scipionem fratrem & C. Lælium, cum cuius ex consiliis ea omnia prodiisse creditum est, quæcunque à Scipione per omnem ætatem perfecta gloriose sunt. & vulgo iactabatur, Lælium comœdiam scribere, Scipionem agere. His præsidiis atq; his copiis ad ostia Tiberina classe instructa, in Hispaniam sub finem anni appulsus, milite omni verborum honore collaudato, Martium in præcipuo honore apud se habuit. Quo anno M. Marcellus Ouans ob Syracusas captas, in vrbem ingressus est, Merico Hispano, qui vrbem præsidiumq; prodiderat, præeunte in corona aurea. Eius militibus Murgantii agri attributi merces operæ, olim Hispanorum coloniæ, vt nostri scriptores affirmant. Proximo anno, qui annus ab V. C erat quingentesimus quadragesimus quartus, Scipio ad prima veris signa, suis & sociorum copiis contractis, Iberum traiicere, atque Carthaginem nouam impugnare decreuit: qua vrbe capta cogitabat, quoniam omnium munitissima erat, exaduersum Africæ portui commodissimo imposita, in eamque Pœni Hispaniæ obsides, subsidia belli, & militum impedimenta contulerant, sperabatque Carthaginenses de totius Hispaniæ possessione depellere. Temerarius conatus non erat: nam modico præsidio tenebatur, & Pœnorum Duces procul habebant castra: Mago prope Gaditanos, Asdrubal Gisgonis ad Anæ ostium, alter Asdrubal in Carpetanis curabat. Classis Romanæ Lælius cura suscepta, modicis itineribus subsequi iussus est. Scipio cum omni exercitu, in quo vtriusque gentis viginti quinque millia peditum erant, equites duo millia & quingenti, pedestri itinere Carthaginem die septimo peruenit. Sequenti die vno tempore à mari & à terra vrbem impugnare constituit. Mago contra præsidii præfectus armare ciues, loca omnia militibus firmare, bellicas machinas expedire, nulla re prætermissa, quæ ab strenuo Duce posset desiderari. Erat ea vrbs in cliuo posita, portui imminens, insula ad portus fauces obiecta (vti alio loco est dictum) quæ stationem tutissimam efficit, tribus ex partibus circumfuso mari, aditu à terra versus Septentrionem arduo, muroque ex ea parte altissimo. Romanos ea inuadentes parte repellunt Hispani castris hostium oppositi. cedentibus facta eruptione instant acerrime primum: deinde subsidiis è castris Romanorum submissis, terga vertunt ipsi tanta ciuium trepidatione, verentium ne hostes permisti suis ingrederetur in vrbem, vt mœnia defensoribus nudarentur. Rei bene gerendæ occasione animaduersa milites scalis muro succedere tentant, mari terraque. sed cum male mulctarentur, telis & lapidibus è superiori loco coniectis, eoq; maiore vi ictu certiori, receptui signum est datum. Erat ad Occasum vrbi coniunctum æstuarium, quod remittente maris æstu cognitum ex piscatoribus est, peruium pediti esse. Ea milites bifariam iussi murum inuadunt, oppidanisque alteri agmini resistentibus, reliqui in muros scandunt. Aderat Dux Romanus testis spectatorque singulorum virtutis & ignauiæ, magnum in pugna incitamentum. Superato muro & proxima porta occupata intra diem vnum vrbs venit in potestatem: arcem etiam dedente Magone Pręfecto. Præda ingens fuit, tormenta bellica multa, signa militaria septuaginta quatuor, naues onerariæ in portu sexaginta tres, commeatu & instrumento nautico onustæ. Capti ad decem millia homines. ex his oppidani dimissi, suaque eis omnia concessa. Ea libertati gratia addita promerendis prouincialium voluntatibus. quin obsides ipsi pars ciuitatum legatis concessi, pars honestissime habiti. in his filiæ Indibilis, & fratris Mandonii vxor, puellaq; insigni forma, quam à militibus oblatam, ne videre quidem voluerat, cum suæ ætati intelligeret, non aliunde maius esse periculum, quam ab inhonestis voluptatibus. Cui desponsa erat Celtiberorum Principi Luceio, Scipionis iussu conseruata & restituta est, addito etiam auro ad dotem augendam, quod à puellæ parentibus fuerat oblatum, libertatis pretium. Qua ille benignitate victus, intra paucos dies cum mille & quadringentis equitibus veniens ad Scipionem, fortem & fidelem operam nauauit Romanis. Præmia militibus ad veram meritorum rationem exæquata, & duobus de corona murali cōtendentibus totius exercitus studiis diuisis in partes, vtrunq; eo honore dignum videri pronunciauit, coronaq; donauit. Lælio corona aurea & in sacrificium triginta boues dati: missusq; continuo Romam cum quinqueremi, in qua mago Præfectus & quindecim Pœnorum senatores vehebantur, nuncius de capta Carthagine. Vrbis deinde aliquanto tempore muris refectis, quibus partibus labefactati erant, præsidium impositum. His ita gestis Scipio quidem ad generales sociorum conuentus habendos Tarraconem rediit, sub eiusdem anni exitum: Lælius autem dato Romæ senatu, quantum virium capta Carthagine accessisset, longa oratione disseruit. Ex captiuis quæstione habita, cognitum quod M. Valerii Messalæ ex Sicilia litteris nunciatum erat, Masinissam quinque in Africa Numidarum millia sub signis habere, & Afrorum copias scribere, atque de repetenda Hispania cogitare. Asdrubalem Barchinum cum iis copiis & noua Hispanorum manu senatus iussu in Italiam destinatum, subsidium Annibali. Magnum ea res populo metum atq;

544.

senatui vniuerso curam ingessit: & per eos dies ad Herdoneam vrbe in Samnitibus non exigua clades erat accepta Cn. Fuluio Prætore cũ duodecim Tribunis numerosoq; exercitu cæso. quidam tredecim millia cecidisse affirmant, septem alii.

Asdrubal Barchinus à Scipione victus. CAP. XXI.

IN Hispania magna conuersione rerum facta pleriq; ad Romanos inclinare cœperunt. Edescus summo loco inter Hispanos, vxore & liberis receptis, quoniam inter obsides erant, Romanorum partes secutus est. Mandonius & Indibilis Celtiberorum Principes, nouæ proditionis venia impetrata in gratiam recepti. Erant Asdrubalis Barchini castra ad Betulonem, quæ vrbs in Bætica fuisse creditur, quibus nunc locis Vbeda & Biatia sunt. Eo Scipio cum primum per anni tempus licuit, eius qui ab V.C. fuit quingentesimus quadragesimus quintus, adiuncto Lælio. qui Roma redierat, Tarracone mouit. Asdrubal Scipionis aduentu cognito, atq; suorum viribus & Hispanorum voluntate diffisus, noctu in tumulum copias traducit: cuius radices fluuius (Bætis vt creditur) circulo magnaq; ex parte subluebat. Fastigium distinguebat gemina planicies. in inferiore subiectaque Numidæ, Afri, Baleares constituti. in superiore cum robore exercitus Dux ipse constitit. Scipionem neq; loci iniquitas neq; periculum deterruit, quin cũ perterrito hoste, locoq; magis quam viribus confidente, manus conferret. Subeundi difficultas magna fuit, nullo hostium frustra cadente telo. In planiciem magno nisu vbi ventum est, cominus pugna conserta continuo hostes conuersi in superiorem tumuli partem sese receperunt. In eam diuisis copiis Scipio, quoniam difficiliori ascensu erat, flexo atq; adeo molliori cliuo, læua ipse, Lælius dextra euadentes, atque ab vtroq; ingruentes latere, hostes momento temporis fuderunt, neq; pugnam in cornua vertere valentes, nec ad collocãdos in fronte elephantos satis spatii nacti. Ad octo hostium millia ceciderunt, capti decem millia pedites, equites duo millia. In his Massiua puer Masinissæ, qui nuper ex Africa venerat, nec prælio interfuit, ex sorore natus, vestibus equoq; donatus ad auunculum dimissus prælio peracto est. Asdrubal pecunia elephantisq; præmissis, cum copiarũ parte non prius substitit, quam ad Pyrẹneum ventum esset: eodem Asdrubal Gisgonis & Mago cũ venissent, communi consilio decretum: Asdrubalem quidem Gisgonis in Lusitaniam concedere, Masinissam cũ tribus equitum millibus per Citeriorem Hispaniam vagari: pugnæ vtrunq; necessitatem discrimenq; omni ratione vitare. Mago ad colligenda funditorum auxilia in Baleares dimissus. Barchino autem Asdrubali videri necessario in Italiam commigrandum, vt senatui morem gereret, & Hispanos milites, qui ad Scipionem respiciebant, longinquitate sanaret. Atque hæc Pœni. Scipio autem adulta ætate per Castulonensem saltum Tarraconem reuertit. vbi in sequenti toto anno, qui fuit ab Vrbe condita quingentesimus quadragesimus sextus, Pœnorum viribus fractis, atq; republica moderanda occupatus substitisse videtur: neq; quidquam accidit ad memoriam illustrius, quam quod est ab Italia allatum. Ad Tarentum in tumultuaria pugna Marcellum Consulem cæsum ab Annibale, Collegam Crispinum sauciatum, atq; ex vulnere obiisse. In locum Barchini Asdrubalis Hanno Carthagine missus in Hispaniam venit, anno ab Vrbe condita quingentesimo quadragesimo septimo, Magone ex itinere adiuncto, qui eatenus in Balearibus hæserat. In Celtiberis delectus habẽtem Hannonem missus à Scipione Syllanus cepit viuum, Magonem etiam superauit acie, cum ex aliis castris socio auxilio superuenisset. Scipio ea victoria nunciata Asdrubalem Gisgonis prope Gadeis castra habentem, sibi impugnandum sumpsit. Ille tot cladibus castigatus, ante Scipionis aduentum milites per vicinas vrbes & præsidia distribuit, quoniam dextris virtuteq; diffideret. Huius consilii Scipio certior effectus, ipse quidem retro conuertit iter: Lucius autem frater ad expugnãdam Oringim vrbem missus in Melessum finibus (Plinius Oningim in Bætica, quibus locis Giennium nunc est, collocat) breui operæpretium fecit, capta atque direpta vrbe. Pœni omnes & trecenti ciues, qui portas venienti clauserant, in seruitutem abducti. cæteris libertas suaque omnia restituta. & quia hyemis tempus appetebat, exercitu in hyberna dimisso, Lucius ipse Romam à fratre missus cum Hannone cæterisque nobilibus captiuis Patribus gesta nunciauit. Quo tempore ex Italia nunciatum est Asdrubalem Barchinum, qui in Gallia Alpiumque transitu omnia faciliora opinione erat expertus, in Piceno à L. Claudio Nerone & M. Liuio Salinatore Coss. in Metauri fluminis transitu ingenti prælio victum ac cæsum fuisse, exequata Cannensi clade, siue Ducis cæde, siue occisorum numero. Nam quinquaginta sex millia ciciderunt, magna populi Romani lætitia, in eius pugnæ euentu rerum bellique summam verti considerantium.

Pœni

Pœni ex Hispania pelluntur. CAP. XXII.

SEQVENTI anno ab Vrbe condita quingentesimo quadragesimo octauo, Asdrubal alter, supremo adhibito conatu numerosum exercitum conflarat, nouo prouincialium delectu & veteribus copiis in vnum corpus collatis. castra in Betica ad Silpiam vrbem posuit, in quibus quinquaginta millia pedites, equites quatuor millia & quingenti erant, tantæ multitudini Scipionem haudquaquam parem fore arbitratus. Ille re cognita à Colca Bæticæ Regulo, qui partibus studebat, peditum tria millia, equites quingentos accepit. plures ex Hispanis adiungere verebatur, patris & patrui exemplũ pro documento habens, ita fidendum externis, vt propriis viribus amplius crederet. Cum his auxiliis & Romanis legionibus hosti obuiam profectus est. Leuia aliquot dies prælia fuere, deinde copię vtrinque in aciem productæ, nullo operæpretio, cum neutri pugnam inciperent. Erat vallis inter duas acies haud magno & difficili ascensu hanc vtrique si alteri transire tentarent expectabant, quo æquiore loco pugnam committerent. Et cum neutri auderent, sub vesperam copiæ reducebantur in castra, Pœnorum prius, deinde Romanæ. Hoc consiliorum tenore dies aliquos extracti: donec Scipio suorum curatis corporibus summo mane in hostium castra impetum dat. Asdrubal re inopina commotus, equitatu præmisso aduersus Scipionis equites, qui primi castra tentarant, copias in pugnam eduxit. diu ab equitibus ancipiti pugna dimicatũ: Scipioque suos in mediam aciem cũ recepisset, vtroq; cornu explicato atque promoto, quæ ex Romanis legionibus constabant, priusquam mediæ acies iungerentur, hostium cornua, in quibus Baleares tyronesque Hispani erant loco mouit atque in fugam compulit. Nam virtute impares erant, & ieiuni ad pugnam processerant: cuius initium de industria ad multam diem fuerat à Romanis extractum. Castra in quæ prius seruatis ordinibus, deinde etiam effusa fuga sese receperant, ne continuo caperentur, effusus repente imber effecit. Asdrubal sociorum inconstantiam veritus, ne quod nonnulli continuo fecerunt, cuncti ad Romanos transirent, sequenti nocte silentio motis castris, quantum extendere iter potuit, retro redire constituit. Scipio sequenti luce hostium fuga perspecta, equitatu præmisso, qui nouissimum agmen carperet, distineretque, legionum aduentu hostem penitus conturbauit. Magna cædes fuit, vixque septem millia ex tantis copiis cum Duce in tumulum præruptum naturaque loci munitissimum euaserunt. vbi Asdrubale Gadeis elapso. Scipioneq; cum copiarum parte Tarraconem profecto, cum reliquis copiis, à Syllano obsessi Pœni sunt. Erat inter Pœnos Masinissa relictus, qui punicis rebus inclinatis penitus atque collapsis, ad fortunæ motum se mouere constituens, clam de transitione ad Romanos, primum cum Syllano est collocutus. Hoc bellum veris initio gestum est: eoq; confecto Hispania omnis Pœnis adempta in Romanorum ius ditionemq; concessit, quartodecimo anno ex quo Annibal Saguntinos violarat, quinto vero ex quo Scipio Hispaniæ Proconsul erat factus.

548.

Alia Scipionis gesta in Hispania. CAP. XXIII.

BELLO in Hispania magna ex parte profligato, Scipio de Africæ ipsiusque adeo Carthaginis expugnatione cogitans, Masinissa primum in amicitiam accepto, deinde in Africam misso ad solicitandos populares deducendosque ab amicitia Carthaginis, Syphacem ipse Regem Romanæ reip. conciliare parat. Missus in eam rem est C. Lælius in Africam. Barbarus facturum se fœdus negare nisi Duce Rom. præsente. Scipio profectus in Africam Sigam peruenit: hodie Aresgol esse putatur Malacæ obiecta, vti Plinius ait. Eodem Asdrubal erat studio Regem occupandi appulsus: magna Barbari gloria, cum duę potentissimæ gentes, duoq; clarissimi Duces eius amicitiam magno licerent. In eadem Romanus Pœnusq; mensa cænarunt, quod mirere amplius, eodem in lecto cubuerunt. Regis id gratiæ voluntatiq; datum. vt de pace ageretur à Scipione impetratum non est, absq; conscientia Romani senatus excusante, nihil statui posse. Ergo pro quo venerat, Rege in partes tracto, in Hispaniam rediit. Eius reditu Illiturgis & Castulo, quæ vrbes conscientia facinoris dudum in Romanos concepti, magis quã spe defensionis in fide Pœnorum perstabant, breui in Romanorum potestatem venerunt. Illiturgi excisa, Castulo est conseruata. nam minor culpa erat, & voluntaria deditio victorum animos flexerat. Deinde Martio aliis vrbibus subigendis occupato, Carthagine P. Cor. Scipio patri patruoq; iusta funeris facienda curauit. Plinius Scipionum rogum Illorci extitisse ait: quem Tader seu Bætis, vti alia exemplaria habent, Tugiensi exortus saltu refugit, non procul Carthagine, (Lorquinum quidam putant, alii Lorcam.) In eo funere voluntariorum gladiatorum ludi editi. In

quibus Corbis & Orsua patrueles de Ibæ vrbis principatu ex prouocatione dimicarunt. Valerius Maximus fratres fuisse ait. Conuenit Orsuæ ætate minoris peruicaciam morte mulctatam, minori miseratione quod viribus confisus adduci non potuit, vt verbis potius quam armis disceptaret. Multæ interea vrbes sese dedebant Martio. vni Astapæ incolę venia desperata, quod incursionibus sæpe Romanorum socios fatigarant, obstinatis animis obsidionem diu tolerarunt: demum reliquis in acie pugnaq; trucidatis, qui in vrbe remanserant, fœminis & pueris, vt conuenerat, antea iugulatis, atq; igne rebus in foro supposito, suis se gladiis peremerunt. haud minorem quam Saguntinorum siue obstinationem siue inconstantiam loci ignobilitas obscurauit. Huius vrbis ruinæ ad Singilim fluuium extant, non procul Astigi atq; Antequera: vnde constitutum creditur, quod octo ab eo loco millibus hodie oppidum Estepæ nomen habet. His rebus peractis Lælius & Martius Gadeis dimissi ad spem eius insulæ in fide Pœnorum perstantis, occupandæ quorundam perfugarum proditione. fefellit eos spes, cum Magoni id periculum esset indicatum, Scipionem importuni morbi vis occupasset. Cuius fama, vt fit, variis hominum sermonibus aucta, Mandonius & Indibilis aperte à Romanis defecerunt. Delusos se ea spe dolebant, qua pulsis Pœnis Hispaniæ regnum sibi pollicebantur, vitio mortalitatis facile sperantes quod cupiebant factum. Octo præterea Romanorum millia, qui ad Sucronem erant, postulatis importune stipendiis seditionem concitarunt. magna rerum erat turbatio. in spem Mago erectus rei Punicæ restituendæ in Hispania, datis ad senatum litteris valida auxilia mitti postulabat. Verum eæ molitiones inanes extiterunt. Scipione è morbo recreato, seditionis ardor breui restinctus est: & magnorum motuum occasio sublata. Romani milites spe veniæ, & stipendii pollicitatione Carthaginem nouam deducti, à Scipione castigati grauissima increpatione vniuersi sunt: supplicium penes auctores seditionis stetit. mox in Ilergetibus, vnius & alterius diei pugna hoste superato exutoq; castris, Mandonius & Indibilis Duces & auctores defectionis facta deditione ad victoris voluntatem recepti sunt, gratia delicti facta, pecunia tantum in stipendium mulctati. Venerat Gadeis Masinissa cum Numidarum auxiliis ex Africa, nondum deficiendi ad Romanos animo patefacto. Eo Scipio Martio cum copiarum parte præmisso proficisci parat. Cuius aduentu cognito Masinissa, per speciem finitimos agros populandi in continentem transmittens, conueniendi occulte Scipionem nactus facultatem, eam amicitiam sanciuit, quæ ad vitę exitum stetit, & magno adiumento fuit Romanis ad euertendas opes Carthaginis, magnam ipsi gloriam paresque opes attulit. Mago senatus iussu rebus in Hispania desperatis, auro atque argento omni tum publico tum priuato in naues imposito Carthaginem abiit, tentatis Balearibus, nam ad Romanos defecerant: atque ex minori quam sine difficultate occupauit, duobus funditorum millibus præmissis in Africam. In ea insula præcipiti iam autumno cum hyemasset, vrbem sibi cognominem fundasse quidam suspicantur. antiquiorem disputant alii, vti superius est demonstratum. Liceat nonnunquam in rebus tam vetustis hallucinari. Scipio Gadibus in fidem receptis, atque Italica prope Hispalim Romanorum municipio fundato, trium Augustorum patria Traiani, Hadriani, Theodosii, nondum Hispania in prouinciam redacta, quinto postquam venerat anno, decem nauibus Romam delatus est. senatu idem in æde Bellonæ foris ciuitatem dato, quantæ res in Hispania gestæ essent, cum explicasset, magnam Patribus & vniuerso populo lætitiam commouit, ex quanto periculo euasissent Hispania subdita, quantum esset profectum verissime reputantibus. Triumphus datus non est, quoniam ad eam diem ex proconsulatu neminem triumphasse constabat.

Carthago à Scipione victa. CAP. XXIIII.

PROXIMIS comitiis Coss. creati Cornelius ipse Scipio & P. Licinius Crassus Pont. Max. Sicilia Scipioni designata collega concedente. datum tamen expetenti à senatu, vt si è republica futurum iudicaret in Africam inde traiiceret, tametsi eam expeditionem Q. F. Maximus, longa oratione temerariam & plenam periculi fore disputarat. Fuit is annus ab V. C. quingentesimus quadragesimus nonus. quo anno Mago quidem è Balearibus soluens in Liguria Genuam euertit: à Lælio autē quem Scipio ex Sicilia præmisit in Africam, Pœnorum agri igne ferroq; & abacta præda vastati. in Hispania Mandonius & Indibilis libertatis recuperandæ studio siue regnandi ambitione, rebellandi consilium ceperunt, Belli initium non in Ilergetibus modo, vbi ipsi principatum obtinebant, sed etiam in Ausetanis, vbi Vique vrbs nunc sita est, & aliis finitimis locis factū, breuiq; in Sedetanis vt Liuius ait (Ceretanos mallem qui post Ilergetes & Ausetanos ad Pyrenęi radices fusi sunt) triginta millia pedites, equites quatuor millia sub signis inuenti sunt. L. Cor. Lentulus & L. Manlius Acidinus Proconsules, quibus Scipio prouinciam tradiderat, obuiam Hispanis profecti

549.

profecti eos collatis signis superarunt. Cæsi sunt ad tredecim millia hostium. reliqua multitudo in proxima syluas euasit. Indibilis in acie occubuit: Mãdonius Romanis deditus est ab Hispanis, eius morte rebellionis culpam expiare cupientibus. & Romani Proconsules denunciarant pacis nullam conditionem fore, nisi auctoribus seditionis in eorum potestatem redactis. Proximus annus, qui fuit ab V.C. quingentesimus quinquagesimus, Hispanis quidem quietus fuit tot annorum bellis exhaustis, Carthagini autem funestus, cum Scipio numerosa classe validoque exercitu traiecisset in Africam, Quæstore M. Catone qui Censorinus est dictus. Masinissa continuo cum Numidarum manu ad Romanorum castra desertis Pœnis palam venit. Nam Syphax Sophonisbæ amore corruptus, cuius nuptias tãdiu affectarat, eas assecutus totus se ad Pœnos contulerat. Belli initio Hanno Amilcaris filius superatus acie cæsusq; est. Asdrubal & Syphax, Vticæ obsidionem vt solueret, Scipionem compulerunt. nihil præterea magnæ rei in Africa gestum eo anno est. Principio anni sequentis, Cn. Seruilio Cæpione & C. Seruilio Gemino Coss. nouis ex Italia Scipio auxiliis confirmatus in aciem contra Asdrubalem & Syphacem progressus Pœnos aliquot præliis victos binis etiam castris exuit. In his præliis quadraginta hominum millia è Pœnorum exercitu cæsa sunt. In eo numero Celtiberi quatuor millia Syphacis stipendia facientes. Massæsulorum prouincia quæ à Syphace fuerat intercepta. Masinissæ restituta est. Syphax ipse cum in paterno auitoq; regno bellum repararet, Lælii Masinissæq; ductu acie victus & captus est. Regia Syphacis Cyrtha in potestatem redacta. Sophonisbam ibidem repertam Masinissa continuo nuptiis in procinctu factis cum vxore adoptasset, vt sunt in libidinem effusi Mauri, castigatus eam ob caussam à Scipione verbis, eam veneno sustulit. Rebus desperatis Annibal decreto senatus in Africam reuocatur. Mago qui cum classe veniebat, ex veteri vulnere, quod in Insubribus acceperat, & maris iactatione in Sardinia obiit. Annibalis aduentu de pace agi cœptum. Res videlicet Pœnorum in præceps ibant. Ab vtroq; Duce coram de fœderis conditionibus disputatum. quoniam non conueniebant ad arma denuo est vẽtum. Pœni supremo prælio superati. Annibal tota Africa cedere compulsus longinqua fuga se texit. Victis pax his tandem conditionibus data est. Vt Carthago suis legibus viueret. Ditionem iis, quibus ante bellum finibus terminaret. Perfugas, fugitiuos, captiuos redderent. Naues rostratas ne haberent præter triremes, neq; domitos elephantos. Decem millia argenti talẽta quinquaginta pensionibus repræsentarent. Hæc vt rata essent, quinquaginta Scipioni obsides eius arbitratu delectos darent principes ciuitatis. Graues conditiones erant, sed necessariæ tantis vno tempore cladibus rep. oppressa & à Saguntinis capti Carthaginenses quidam Romam delati venerant, cum auro & argento, quod ad solicitandum Hispaniæ quietem ex Africa attulerant. Laudata Saguntinorum in senatu constantia captiuis retentis pecunia remissa est cultæ fidei pretium. Hæc anno ab V. C. quingentesimo quinquagesimo secundo, perfecta sunt. Quo anno in proximum euoluto Cornelius Scipio omnium Imperatorum clarissimus Coss. Cn. Cornelio Lentulo. & P. Ælio Pæto Romæ de victa Carthagine triumphauit. Decessit prope Romam Syphax: quæ vna res ad triumphi splendorem augendum defuit, si tantus paulo ante Rex captiuus in Pompa duceretur. Ipsi Scipioni Africani cognomen est factum, meritis debita gratia. Sic secundum bellum Punicum finem habuit septimodecimo anno ex quo erat inchoatum, omnium grauissimum & maxime anceps, eoq; lætissimo omnium exitu terminatum.

550.

552.

M. Portius Cato Consul venit in Hispaniam. CAP. XXV.

DVos in Scipionis locum in Hispaniam missos fuisse Proconsules monstratum est. Ex iis L. Cor. Lentulus ad spem triumphi, domitis Hispanis Romam rediit, sexto postquam venerat anno. Postmodum C. Cor. Cetegus venit in Hispaniam, L. Manlio Acidino collega, exæquataque potestate duorum, anno ab Vrbe condita quingentesimo quinquagesimo quarto. Quo tempore Hispani suæ gentis conditionem miserati, seroque intelligentes bella, quæ gessissent Romani, non pro ipsorum libertate suscepta esse, sed studio imperii amplificandi: coniuratione inter se inita rebellantes in Ceretanis, Cetegi celeritate eorũ conatibus præoccupatis ad quindecim millia cæsi sunt in acie. Sequenti anno Cetego & Acidino imperio abrogato successores dati Cor. Lẽtulus, L. Stertinius. quo & tertio anno nihil accidit illustrius in Hispania, quã duas in ea ex vna præfecturas factas iussu senatus: Vlterioris Lusitaniæ & Bęticæ finibus terminatæ, atq; Citerioris, cuius ambitu reliqua Hispania continebatur. ii fines non semel commutati in vtraque præfectura, cognoscenda antiquitate nonnullam pariunt difficultatem. In Gręcia bellum eadem tempestate cũ Philippo Macedone gerebatur: & M. Portius Cato Sardiniam cum imperio gubernabat. Itaq; anno ab Vrbe cõdita quingentesimo quinquagesimo septimo, Cn. Sempronio Tuditano

554.

557.

Hiſpania Citerior ſorte deſtinata, M. Heluio Vlterior. Contra hos quia militi veterano miſſione conceſſa infirmiores & iniuriæ opportuni fore viſi ſunt, Hiſpani variis in locis rebellarunt, Ducibus præcipuis Colca, atq; Luſcinone. Cum rebellium parte in Citeriori Hiſpania auſus Tuditanus dimicare inſignem cladem accepit, exercitu cæſo, atq; ipſomet ſauciato & paucis poſt diebus extincto, ex animi dolore vulneris acerbitate aucta. Ea res Romæ nunciata non maiorem moleſtiam quam curam attulit, formidantibus bellũ quod maiori mole renaſcebatur in Hiſpania, non ſciſſis ſtudiis vt antea pro Romanis & aduerſus Romanos, neq; ad pellendum finibus Pœnum, ſed pro veteri belli gloria, pro recuperanda libertate ab vniuerſa gente ſuſceptum. Miſſi in Hiſpaniam, Anno ab Vrbe condita quingenteſimo quinquageſimo octauo, in Vlteriorẽ quidem Q. Fab. Buteo, in Citeriorem autem Q. Minutius Thermus circumagente ſe anno ex prouincia diſceſſerunt haud magno operæpretio, niſi quod à Thermo ſcribunt duodecim Hiſpanorum millia ad Turbam vrbem acie fuiſſe trucidata. Creſcente itaq; cura Patribus Coſs. L. Valerius Flaccus & M. Portius Cato. Hiſpaniam Citeriorem ſortiri iuſſi ſunt anno ab Vrbe cõdita quingenteſimo quinquageſimo nono. quod ad eam diem non erat factum, vt Conſul in Hiſpaniam iret, magnitudo periculi ſuaſit. Sortitione facta, Cato miſſus eſt cum duabus legionibus & viginti quinque longis nauibus. & nihilominus P. Manlius Citeriorem Hiſpaniam ex prętura obtinere iuſſus eſt, Vlteriorem App. Cl. Nero. Hoc apparatu Cato velis è portu Lunæ explicatis emenſus ſinum Gallicum, oram Hiſpaniæ tenuit: & ad Rhodopem circumacta claſſe, ex eius vrbis arce pulſo Hiſpanorũ præſidio, Emporias delatus, ab eius ciuitatis parte benigne acceptus eſt, quam Græci è Phocæa profecti obtinebant, & Maſſilienſium exemplo in fide Romanorum perſtabant. Erat enim ea vrbs in duas partes diuiſa muro interiecto. mari vicinam anguſtiorem ſpaciis, ac vix ambitu quadringentos colligẽtem paſſus Græcorum natio obtinebat è Phocæa profecta, vti eſt antea demonſtratum. latiorem habitabant Hiſpani tria millia circulo colligentem. Qua parte muro dirempti inter ſe erant vnica porta patebat ad alteros: cuſtode per diem adhibito, noctu non minus tertia Gręcorum ciuium parte in muris excubabat: iiſq; tantum eo die ad maritima commercia prodire datum erat. Qua diſciplinæ diligentia in tanta paucitate libertatem ad Catonis aduentum illibatam conſeruarant. Hiſpani Romanum imperium reſpuebant, confiſi numero atque finitimis auxiliis. Cato poſitis ad eam vrbem caſtris redemptores Romam dimiſit, naues Maſſiliam: illos quoniam maturæ ſegetes erant alendo ex præda milite, claſſem vt ſpes reditus adempta niſi parta victoria milites acueret. Eodem tempore Heluius ex Vlteriori Hiſpania venit in caſtra, Celtiberis magno numero, qui obuiam prodierant, trucidatis ex itinere, atq; Illiturgi, quoniã nouo conatu defecerat, denuo expugnata iis copiis, quas præſidii cauſa à ſucceſſore acceperat. Venerunt præterea à Belliſtage Ilergetum Regulo legati auxilia poſtulatum aduerſus iniurias, quæ ab Hiſpanis rebellibus inferebãtur. vaſtatis agris ęgre à mœnibus vim hoſtium arceri. fore niſi mature opem ipſe tuliſſet pereundum omnibus, nulla grauiori culpa quam fidei erga Romanos ſuſceptæ cultęq; conſtanter. Quinque militum millia depellendo periculo fore ſatis. Adhæc Cato cupere ſe quidem ait ſociis opitulari. quæ ad amicitiam populi Romani attuliſſent ea ab hoſte eripi moleſtum eſſe. cæterum copiarum paucitate prohiberi ne continuo ſubſidio eſſet, ne diſtractis viribus, hoſtibus eſſet impar: qui ad obſidionem Emporitanorum ſoluendam magno numero feſtinare iamq; affore nunciabantur. fidei præmia debere eos euentu belli expectare. tantiſper modo ſuſtentarent hoſtiumq; iniurias aut arcerent, aut tolerarent, maioribus commodis ſanaturi parta victoria. Legati eo reſponſo accepto vehementius rẽ vrgere. ad genua Conſulis prouolui. infimis precibus poſtulare, ne in tanto diſcrimine rerum ſuarum à ſociis deſerantur. Tum Cato ancipiti cura diſtractus, cum intelligeret plerunq; bellorum euentus magis opinione hominum niti quam vera virtute conſtare, ad artes conuerſus die poſtero auxilia pollicetur legatis. tertia copiarum parte in naues continuo impoſita auxilii mittẽdi ſimulatione, eos in patriam præcurrere iubet, & ſuorum animos auxiliorum ſpe cõfirmare. Copiæ tamen poſt legatorum profectionem reuocatæ. nam Hiſpanorum exercitus in conſpectum venerat, & quam primum prælio decernere Conſul habebat in animo. De tertia vigilia copiis omnibus è caſtris eductis, atq; in alteram caſtorum hoſtilium partem traductis, tres dubia luce cohortes, hoſtiũ vallo ſuccedere iuſſę. Barbari repentina re commoti, miratiq; primum à tergo apparere Romanos, qui pridie à fronte erant: deinde quoniam pro portis valloq; ad pugnam hoſtis prouocabat irritati, nullo ordine nec certo imperio portis omnibus erumpunt, cedenteſq; Romanos, nam vt ita facerent moniti erant, diſpalati inſequuntur. Eum impetum Romani certe equites non ferentes in fugam verſi legiones etiam conturbarunt primũ, deinde acie reſtituta promotaq;, hoſtiumq; audacia compreſ-

558.

559.

10 20 30 40 50

compressa est,& æquo vtrinque discrimine pugnatum aliquandiu.Erat legio in subsidiis à Catone ad omnes casus parata.ex hac cohortes aliquot in pugnam recentes inductæ hostem in fronte atq; in sinistro cornu laborantem loco pepulerunt.in fugam versum atq; in castra compulsum castris exuerunt. In pugna fugaq; supra quadraginta Hispanorum millia cecidisse scribunt. Sequenti nocte modica quiete sumpta milites ad vastandos Emporitanorum agros educti sunt. consternati eo incommodo ciues extemplo defensione desperata portas Victori aperuerũt,parati imperata facere,rebusq; omnibus iuuare.in fidem acceptis Cato omnem humanitatem exhibuit, præsidio militari impune dimisso,quod ex finitimis constabat. Secundum eam victoriam vniuersa citra Iberum prouincia pacata Tarraconem itum est. Bergistani Cos.profectionem ad occasionem tumultuandi vertentes pari celeritate ad officium retracti sunt. Venia tunc data denuo rebellantibus negata est. vniuersi sub corona in seruitutem venditi.crudele exemplum: sed cæteri eo supplicio castigati recenti à defectione sunt.Bergua nunc oppidum est nõ procul Osca,quidam malunt Bergistanos tenuisse loca,vbi nunc Turulis seu Tiruela est.Turdetani in extrema Hispania & ipsi rebellantes à Manlio Citerioris Hispaniæ Prætore suis & Neronis copiis superati erant.in hos quoniam aduocatis Celtiberis bellum reparare dicebantur,priusquam Consul moueret,oppida omnia citra Iberum armis exuere constituit. Continenda in officio gente remedium vniuersos conturbauit.quidam etiam manus sibi attulerunt,quibus arma vita potiora erant.Sic mutato decreto ad certam diem dimissis in omnes partes legatis cunctæ eo tractu vrbes mœnibus nudatæ sunt. Consilio patrato,atq; Turdetanorum motibus interea à Manlio compressis,pari celeritate Seguntiam contendit,vbi Celtiberorum impedimenta erant.ingens præda. Verum eius vrbis capiendæ spe, contra quam cogitarat,deiectus Numantiam abiit auctore Gellio.Cis Iberum demum Ceretanis, Ausetanis,& Suessetanis in fidem ex deditione acceptis, Lacetanos regionis longinquitate & locorum asperitate confisos armaq; mouentes domuit. Pacata per hunc modum Hispania vniuersa,auctoq; vectigali publico,ex argenti ferriq; secturis,nouis creatis missisque in eas prouincias Prætoribus, Cos. Romam reuocatus, splendido triumpho in vrbem inuectus est in quo argenti infecti signatiq; centum quadraginta octo millia pondo, Oscensis auri, quingenta quadraginta illata: Militi septuageni æris in capita donati, equiti triplicatum. Domitæ Hispaniæ Cato per totam vitam patrocinium suscepit: eamque ab iniuria tutatus est. Et est magnis viris innatum,qualis Cato fuit,post contentionem in supplices & postratos humanitatem suscipere,iram misericordia mutare. Ex voto ad Emporias nuncupato ædiculam Romæ post biennium extruxit, vt in Liuii codicibus est, & Victor affirmat,de regionibus Vrbis Romæ,Victoriæ Virgini.monetæ expressa Catonis facie magno effossæ numero, Victoriæ victrici habent.

Varii Prætores veniunt in Hispaniam. CAP. XXVI.

PLVRES deinceps Prætores missi sunt in Hispaniam.quorum nomina adscribere visum est,temporibus neque accurate designatis,neque penitus prætermissis. Primi in hoc numero sunt Sex. Digitius murali corona clarus in expugnatione nouæ Carthaginis, P. Cornelius Scipio Nasica,Cn. Scipionis filius decreto senatus Roman sanctissimus. Post hos vno tempore vtranque Hispaniam rexerunt.M.Fuluius Nobilior,cuius virtute Toletum in ditionem Romanorum venit & C. Flaminius. Huic prorogato imperio, Fuluio successor est datus L. Æmilius Paulus,is cui ob deuictum Regem Perseum, Macedonico cognomen postea fuit.Deinde L.Plautius Hypsæus in Citeriorem Hispaniam Prætor venit.in Vlteriorem L.Bebio Diuite in Liguribus cæso,cui ea prouincia designata fuerat, P. Iunius Brutus,Horum decurso præturæ tempore L. Manlius Acidinus Citeriorem Hispaniam,Vlteriorem C.Catinius toto biennio tenuerũt.Acidino atq; Catino successores dati sunt C.Calphurnius Piso,& L.Quinctius Crispinus anno ab Vrbe condita quingentesimo sexagesimo octauo. quo anno Catinius nondum successore in prouinciam delato, in Lusitania occubuit prælio ad Astam facto. Piso & Calphurnius biennio prouincia gesta, de victis Lusitanis Celtiberisque Romæ triumpharunt. Successores dati A. Terentius Varro Citerioris, Vlterioris Sempronius Longus. Secundum hos P. Manlius Vlterioris Hispaniæ, qui Consul M. Catone eandem prouinciam ex prætura gubernarat.Citerioris Q. Fuluius Flaccus. Ab hoc Celtiberi in Carpetanis insigni prælio victi sunt ad Eburam oppidum, quod Ptolomæo oppidum Libora est. Biennium hi Hispaniam rexerunt.quo tempore exacto,noui Prætores Roma missi, Vlterioris Hispaniæ L. Posthumius Albinus, Citerioris Ti. Sempronius Gracchus Gracchorum pater ex Cornelia filia Scipionis maioris, alteriusque Corneliæ matri cognominis: quæ nupsit Scipioni minori, cui etiam Africani nomen fuit. Sempronii Prætoris virtute multæ in Hispania victoriæ partæ,

568.

Numantiaq; primum in Romanum fœdus venit. Præterea quibus nunc locis Agreda ſupra Soriam cernitur, Gracchurris, quę antea Illurcis vocabatur, de Gracchi nomine ſic dicta eſt. inſtaurauit nimirum illam, aut ædificiis & regionum amplitudine illuſtrauit Monetæ Gracchurris percuſo nomine in Hiſpania viſuntur: Albini multo maiori numero.

577. Anno ab Vrbe condita quingenteſimo ſeptuageſimo ſeptimo M. Titinius Curuus Citerioris Hiſpaniæ Prætor fuit, Vlterioris Q. Fonteius. Hi tribus annis res in prouincia geſſerunt: quarto qui Prætores venerint non ſatis conſtat: tametſi Ap. Claudium Centhonem ſcribunt victis Celtiberis ouationem Romæ meruiſſe anno quingenteſimo octogeſimo. annum quidam ex hoc numero demunt. Omnino per idem tempus Hiſpaniæ Prætores fuerunt Vlterioris quidem Seruilius Cępio, Citerioris autem Furius Philo. Succeſſere M. Macienus & Cn. Febius Buteo. Verum Buteone in itinere ex iactatione maris Maſſiliæ defuncto, iuſſu ſenatus inter Prætores priores ſortitione facta Furius in prouincia permanſit Citerioris Hiſpaniæ pro defuncto Buteone vicarius. Annus quingenteſimus octogeſimus ſecundus Prætores Hiſpaniæ dedit Citeriori M. Iunium, Vlteriori Sp. Lucretium. Eo anno circumacto vtriuſq; Hiſpaniæ prefectura in vnum collata, atq; L. Canuleio demandata eſt. Hoc priuſquam in prouinciam iret, iudice ab Hiſpanorum legatis quidam è prioribus Prætoribus repetundarum poſtulati, abſoluti iudicio ſunt more ſuſcepto, vt in cæteros ſeueri Romani Patres ſibi mutuo parcerent, qua inuidia paſſim flagrabant. Id modo leniendis prouincialium animis datum, ne frumentum venderetur à magiſtratu Romano pretii æſtimatione facta: neu viceſimam, vectigalis genus redimere cogerentur Hiſpani ex Prætoris voluntate. Additum ne publicani vectigalia licerent: redigendæ è vectigalibus pecuniæ oppidis cura poteſtaſq; eſſet. Noua legatione impetratum etiam eſt, vt ex militibus Romanis & matribus Hiſpanis ſtupro geniti, quos Hybridas vulgus vocabat, & ſeruorum conditione erant, agris donarentur. Si quos ex ea multitudine hominum amplius quatuor millium, Canuleius Prætor manumittendos iudicaret, eos Carteiam deduceret coloniæ iure & nomine addito. Sic ea ciuitas prima Romanorum colonia in Hiſpania fuit, Carteiaque ex eo Libertinorum colonia dicta eſt. Canuleo ſucceſſor M. Marcellus anno ab Vrbe

585. condita quingenteſimo octogeſimo quinto Cordubam fundauit vrbem in Bætica nobilem, magnorum ingeniorum matrem. Strabo à M. Marcello Cordubam fundatã ait. quod dictum de hoc tempore interpretari commodius arbitror, quam cum poſt aliquot annos Cos. Hiſpaniam repetiit. Silius Annibalis ætate Cordubę mentionem facit. quod ſi verum eſt, ex eo M. Marcellus eam laudem tulit, quod eam vrbem ædificiorum elegantia & maieſtate exornatam municipii iure donauit. coniecturæ neq; certę neq; prorſus inanes. Succeſſit Fonteius Balbus. Et rurſus Hiſpania in duas præturas tributa, Cn. Fuluius & C. Licinius Nerua. Quo tempore Iudas Machabæus Iudæorum Dux clariſſimus in amicitiam venit populi Romani, armis in Aſiam prolatis ingenti gloria parta ſed & auctis immenſum vectigalibus potentiſſimi ſecturis in Hiſpania auri & argenti, vt fama ferebat, occupatis. Atque hoc loco Prætorum Hiſpaniæ enumeratio reſiſtat, ſi vlterius procedatur moleſta magis quam ex vſu futura. Neq; vero licet corruptis antiquis monimentis hiſtoriam continuare locis omnibus perpetuam: ne conuenit quidem rerum Romanarum adipe amplius annales Hiſpaniæ infercire quaſi per ſe graciles, rimas explere rudere.

HISTORIÆ DE REBVS HISPANIÆ, LIBER TERTIVS.

Belli Numantini initium, CAP. I.

610. BELLVM diuturnum atque atrox anno ab Vrbe condita ſexcenteſimo primo in Hiſpania natum eſt, præliorum euentu varium, ſucceſſu Hiſpanis tãdem exitiale. Horum motuum principes auctores Numantini extiterunt, imperii videlicet grauitate feſſi & Romanorum iniuriis exacerbati. Numantia formido ac terror populi Rom. gloria decuſque Hiſpaniæ in extremo Celtiberiæ ad Septentrionẽ angulo ſita fuit atq; in Areuacis quatuor amplius millibus ſupra Soriam ad Garai pontem, non procul ab ortu Durii fluminis eius vrbis veſtigia monſtrantur. Natura loci quam arte munitior

munitior fuit in cliuo posita molli quidem ascensu, aditu tamen difficili, quod tribus ex partibus montibus ambiatur, vno tantum latere in planiciem desinente, prouentu fertilem & secundum Teram amnem duodecim millia, quousque in Durium influit protensam. Lacædemonum instituto nec mœnibus munita erat, nec turribus circumuallata, & ad gregum pascendorum commoditatem regionibus aliquanto latior, quam vt perpetuo muro includi posset arce tantum munita erat, vnde lacessenti hosti repugnare soliti erant: in eamque fortunas omnes in belli discrimine conferre: ciuium numero modico, vnde quatuor pugnatorum millia prodibant in aciem (alii hunc numerum duplicatum ponunt) genere vitæ & omnium rerum patientia durati. multum audaciæ ad bella suscipienda inerat, multum prudentiæ bellis administrandis. Iunxerat Sempronius Gracchus, quo tempore res gessit in Citeriore Hispania, cum Numantinis fœdus, his legibus. Oppida & arces ne ædificantor, neu muniuntor absque conscientia Romani senatus. Vectigal penditor quibus oppidis & quantum esset imperatum. Castra Romana sequuntor, quoties essent ad signa vocati. Erat præterea in Areuacis (Appianus in extrema Celtiberia inter Belos collocat, fortassis quibus nunc locis Vxama sita est) Segeda vrbs quadraginta stadiorum ambitu. Hæc vrbs atque eius exemplo Tithii finitimi nouorum motuum cupiditate cum finitimis populis fœdus inire, mœniaque instaurare nihilq; eorum prætermittere, quæ ad propulsandum bellum fore ex vsu iudicarent. Vetitum à Romano senatu in opere progredi cum esset, & tributa ex fœdere imperata, iussumq; Romana castra sequi, quorum ætas idonea erat ad induenda arma: aliam ex alia nectentes moræ causam facere recusarunt. Hinc belli eius prima occasio extitit, quo Numantia implicata est Segedæ vicina, & cum illa armis fœdereq; contra Romanos sociata. Nam Romani ne prima negligendo malum serperet, continuo arma expedienda fore iudicarũt. Erat eodem tempore in Lusitania natum Romanis bellum cum Cessarone, qui restituendæ pristinæ libertatis curam susceperat vniuersæ prouinciæ voluntate, Africani cuiusdam vicarius atque successor: qui non ita pridem contra Romanos rebellarat, & in expugnatione cuiusdam vrbis ictu lapidis fuerat occisus. Hi motus Romæ nunciati magnam curam iniecerunt Patribus atque ita vt L. Mummio Vlterioris Hispaniæ Prætore destinato, in Citeriorem Hispaniam propter indomitos Celtiberorum animos, cum exercitu Consulari Consulem alterũ amandandum iudicarent: atq; insolita festinatione Consules, qui sub finem Decembris creari, atq; dimidiato Martio magistratum inire consuessent, nouo exemplo iusserũt, quod in morem ab hoc initio deinceps abiit, ipsis Ianuarii Kalendis Consulatum auspicari. Itaque Q. Fuluius Nobilior Consul in Hispaniam destinatur adiuncto valido supplemento militari. Segedani contra minime ignari tantum belli apparatum ad eorum perniciem comparari, vrbis munitioni, cum nondum perfecta esset, diffisi, filios & vxores apud Areuaces deposuerũt. ipsi se ad bellum compararunt Caro copiarum Duce creato, qui magnum in re militari vsum habebat. Is operæpretii faciendi & sanciendæ auctoritatis à præclaro initio cupiditate ex Consulis Copiis, quę triginta millium numerum efficiebant, insidiis in transitu positis sex millia cecidit, cæteros in fugam compulit, quos dum auidius insequitur à Romanorum equitatu, qui in postremo veniebat agmine, non minori suorum numero trucidato occisus est. Accidit hoc prælium quarto Kalendas Septembris, quo die Romani Vulcanalia celebrabant, tanta vtriusq; exercitus siue formidine, siue calamitate, vt vtriq; à pugna nisi necessario temperarent deinceps. Eadem Areuaces nocte Numantiæ, quo frequentes conuenerũt, nam vicinis locis prælium erat commissum, in Cari locum Haracum & Leuconem substituerunt. Numantinis priuatim Copiis Lintheuo cum potestate præfectus. Consulis castra tertio post cõflictum die ad quartum ab vrbe Numantia lapidẽ posita sunt. in his decem Elephanti erant & quingenti Numidæ equites à Masinissa recens ex Africa auxilio missi. Ex Consulis prouocatione prælio commisso Celtiberi primum, cum in ipso ardore pugnæ laxatis Romanorum ordinibus Elephanti essent inducti, noua re commotis atq; perterritis, tum hominibus, tum equis, in fugam versi atq; in vrbem cõpulsi sunt. Romanos insequentes atq; Consulis hortatu conantes in vrbis munitionẽ euadere Elephantus perturbauit magno lapide comminuto capite, vique doloris, vt fit, in furorem actus. Nam tum ipse, tum reliqui eius exemplo Elephanti in suos conuersi, vt est anceps hoc genus animalium, ordines dissiparunt, obuiosque prostrauerunt. Ea res Numantinos prouocauit, vt denuo eruptione facta vrgerent Romanos, qui quatuor millibus suorum occisis in castra compulsi sunt. ex Celtiberis duo hominum millia in vtroque conflictu ceciderunt. Ad Axeniam eius tractus Emporium, quam vrbem Consul secundum id præliũ tentauit, non minore nec ignominia nec clade repulsus est. his rebus renunciatis atq; perspectis Ocilis vrbs, in quã Romani, pecuniam, impedimẽta & bellica instrumenta cõtulerant,

Celtiberis se adiunxit. Nam plerunque fides ex fortuna pendet,& blanda ac sæpe fallax libertatis spes multorum animos capit. Ea re Consul territus veritusq; vt hoc exemplum ad alias vrbes pertineret, munitis prope Numantiam castris copias in Hybernis continuit. Annonæ angustia atque frigoris vi maxima, multos fames & cæli inclementia consumpsit. Atque hæc in Citeriori Hispania. in Vlteriori vero à Mummio Prætore per idem tempus pugnatum vario euentu, exitu tandem optimo. Nam in prima pugna, cnm Lusitanos victos & terga vertentes auidius nulloq; ordine sequerentur Romani, Cessaron confirmatis suorum animis in hostes conuersus victoriam extorsit è manibus decem Romanorum millia trucidata, castraq; vtraq; expugnata, tum sua quibus exuti fuerant, tum hostium quos extrema pugna superarunt. capta spolia Romanorum virtutis ostẽtandæ causa à Lusitanis per vniuersam ferme Hispaniam circumlata. Hos Mummius aliquanto tempore suorum animis confirmatis, quos ad quinque millia locis munitis continuerat, pompam circumducentes de hoste superato,& futuri securos repente impetu facto cæcidit, in ea pugna complura signa eorum quæ erant amissa recepta sunt. In Cessaronis locum (nam forte in eo conflictu periit) Canthonus suffectus, ad Cuneos qui siti erant in ea Bæticæ parte, vbi Niebla cernitur, cum Cunistorgim vrbem, quæ in fide Romanorum erat suæ ditionis fecisset, ad fretum Gaditanum progressus est. vnde exercitus parte in Africam abeunte, cui præ animorum fastu Hispaniæ fines angusti erant, reliqui Lusitani à Mummio Prætore, qui aucto suorum numero nouem millia militum sub signa contraxerat, aliquot præliis fatigati cæsique, ac tandem noua eius gentis manu cæsa, ne vno quidem superstite, qui tristem nuncium princeps deferret in patriam, ad officium demum reuocarunt animos. Pro his rebus Mummio sequenti anno qui annus ab Vrbe condita fuit sexcentesimus secundus Romæ triumphus decretus est. In Fuluii locum eius calamitate nunciata M. Claudius Marcellus Consul missus est cum valido supplemento peditum octo milliũ, equitum quingentorum. Vlterior Hispania M. Atilio Prætori commendata. Marcellus cum omnibus copiis in Hispaniam appulsus primo quoq; tempore Ocilim vrbem impugnandam sibi sumpsit, vt cuius noxa præcipua extiterat, princeps pænas daret. conseruata tamen est deditione mature facta, tametsi admisisse videbatur, vt extrema inferrentur pateretur que mala. obsides tantum imperati,& triginta talentorum auri mulcta indicta. Prope erat vrbs Nertobriga, atq; quantum ex Ptolemæi descriptionibus suspicari licet non procul Turiasone atq; Bilbili. Inde legati ad Consulem de deditione missi sunt. centum tantum equites imperati primum: deinde quoniam ex ea vrbe quidam postremum Romanorum agmen atq; impedimenta latronum more inuaserant, haudquaquam à Consule excusatione recepta quasi priuata fecissent auctoritate, centum obsidibus sub corona venditis, vrbs ipsa obsidione cincta atq; impugnata est. Missi denuo de pace legati Lupi exuuias in hasta gentis instituto præferentes. Debere eum siue superior noxa communis fuisset siue priuata, illato damno esse contentum. Satis iam pęnarum datum, agris vastatis, ędificiis incensis, ciuium suorum vendita libertate. Miserorum animos salutis desperatione, amplius irritandos non esse: quæ vires aduersus victores sæpe suppeditare consueuit: neque minima animalcula perire inulta. Consul vllam Nertobrigis priuatim pacis conditionem fore negat, nisi Areuacibus, Belis, Tithiis, vnde initium extiterat rebellandi, eodem fœdere comprehensis. Non recusabant gentes illæ pacisci, modo Gracchi id contingeret fœdere reuocato. Consulem ad ea, quæ petebantur propensum, socii atq; confœderati dehortati sunt, iniquum fore prædicantes, qui toties defecissent,& magnas clades intulissent tum Romanis tũ præcipue finitimis Hispanis, qui in populi Romani fide essent, cum iis antiquum fœdus instaurari. Consulis animo cura in vtranq; partem suspenso atq; distracto, quodam induciarum genere facto, vtriq; eo concedente legatos Romam miserunt, vt quasi in re præsenti Patres statuerent atq; decernerent, vtrum ex vsu fore iudicarent populi Romani. Peruenerat interea Fuluius Nobilior Romam: quo eius gentis perfidiam atque iniurias commemorante in senatu, re infecta legati iussi sunt, in Hispananiam redire, atq; à Marcello Consule responsum expectare. Ea denunciatione facta, qua haud obscure belli denunciatio continebatur, de supplemento Hispaniensis exercitus actum totius Hispaniæ perdomandæ destinata voluntate. Ex omnibus ergo legionibus euocati quoniam respondere sponte recusabant eam militiam formidantes, nouo exemplo sortibus deligi ex omni copia placuit, qui necessario irent in Hispaniam.

602.

P. Cor. Scipio legatus venit in Hispaniam. CAP. II.

INTEREA M. Atilius in diuersa Hispaniæ parte Lusitanis male mulctatis in ditionem plerasq; redegerat ex deditione ciuitates, anno sequenti appetente: quo Consul L. Licinius Lucul-

Lucullus Citeriorem Hispaniam sortito suscepit administrandam, Vlteriorē ex prætura Serg. Galba. P. Cor. Scipio Minor cui excisæ Carthaginis laus seruabatur, legatus venit in Hispaniam viginti quatuor natus annos, cupidus nauandi operam reip. in eo bello, à quo cæteri milites abhorrebant maxime. Sunt qui scribant Lucullo in Hispaniam appulso Scipionem traiecisse in Africam, ab eo ad Masinissam missum, vt pro iure veteris amicitiæ Elephantos submitti impetraret. Nobis M. Ciceronis auctoritas potior sit, Manlio Consule id demum factum fuisse affirmantis. Gracchorum is sororem connubio iunctam habuit, neptim Scipionis Africani ex Cornelia eius filia, fueratque à Scipionis filio in filium adoptatus. Paulum Æmilium natura patrem habuit Scipionis Africani leuirum nulla præterea eum Scipionum familia communione sanguinis. Æmiliani cognomen à patre tulit. Ceterum dum Luculli aduentus expectatur, Marcellus confecti eius belli laudem affectans copias ex Hybernis quam primum reuocat. Nertobriga quinq; Areuacum cum millibus intra vrbem admissis Consulis conatus occupat. Numantia arma corripit. In hanc vrbem Marcellus, quoniam belli caput habebatur, arma expedienda primum fore arbitratus ad quintum lapidem castra ponit. Verum cum à Lintheuone agi de pace cœptum esset Numantiorum Duce, ea tandem lege à Marcello fœdus est factum si Numantini Belos, Tithios, & Areuaces desererēt. Eo destitutos præsidio sperabat breui in potestatem esse venturos. Inanem eam spem non fuisse rerum euentus probauit. continuo ii populi deditione facta in fidem accepti sunt obsidibus datis atq; talentis sexcentis, vt Strabo auctor est. Lucullus in prouinciam appulsus Celtiberorum bello pacato, nocendi cupidus certusq;, in Carpetanos profectus, inde traiecto Tago in Vaccæis Cauciam vrbem impugnare constituit, iis locis sitam vbi nunc Coca oppidum situm est, vindex vt videri voluit Carpetanorum quos à Cauciensibus violatos esse accusabat. fames auri agebat præcipitem tenui inter Romanos censu, dirum in Præfectis & Ducibus malum. Ii inito cum Consule certamine, cum in vrbem repulsi essent, deditione facta in fidem accepti sunt. obsides imperati, atq; equites auxiliares, præterea centum argenti talenta. Huius fœderis simulatione expetente Consule præsidium Romanorum in vrbem admissum. à quibus, vt conuenerat, ad tubæ signum ciues calamitosi nullo discrimine neque sexus neque ætatis oppressi incogitantes cæsique sunt, perfidia plusquam Punica, barbara inhumanitas. Finitimi populi hoc immanitatis exemplo cautiores, neque mœnibus confisi, neque Romanorum fidei credentes in syluas rupibus horridas & inaccessos montes se, suos, suaque contulerunt, igne corruptis quæ comportari non poterant. Lucullus quem inopia auarum, auaritia crudelem efficiebat, eius prædæ spe depulsus, ad Intercatiam penetrauit. Erat ea vrbs medio circiter itinere sita, quo Vallisoleto Asturiam itur. Positis iuxta castris ciues ad deditionem inuitati, an ea fide responderunt recipere deditios & supplices vellet, qua Caucienses paulo ante? Hoc responso Consul irritatus acie pro castris explicata obsessos ad pugnam inuitabat, quam illi omni ratione deuitare prȩiudicatum habebant mœnibus & munitione atque commeatu, quem in multos dies parauerant (tametsi præter vrbanam multitudinem ex vicinis locis in eam vrbem, confugerant pedites equitesq; magno numero) certi libertatem tueri. Leuia modo prælia fuere euentu haud memorabili. Illud est ad memoriam insigne: Hispanum quendam Regulum vasto corpore & viribus magnis singulari à Scipione certamine superatum fuisse: cum quo identidem pro castris ad pugnam prouocante nullus Romanorum ausus fuerat manus cōferere. Annonæ angustia maxime laborabatur in castris, famemque vulgo milites frumento hordeoque cocto, & nonnulla venatione tolerabant. salis inopia grauius premebantur. His rebus & ex aquarum subtilitate, vt in regione montana, plerosque milites disenteria cœperat fatigare. Vna expugnandæ vrbis spes animos sustentabat. Itaque comportata materia bellicæ machinæ perfectȩ erant, quibus quassati muri parte magna prostrata, milites in vrbem conantur euadere. Primus Scipio per stragem lapidum & rudera fastigium occupauit: eoq; merito pro concione postea laudatus & murali corona donatus est. tametsi egregia oppidanorum virtute repulsi Romani atq; vrbis aditu prohibiti sunt, non paucis præ festinatione in vicina palude suffocatis. Muri pars collapsa sequēti nocte obsessorum diligentia instaurata est, coactusque esset Consul re infecta ab obsidione discedere, ni fames obsessorum animos ad deditionem impulisset. Actū ergo de fœdere interprete atq; annitente Scipione, cui maior quam Consuli fides est habita. Pacis conditiones moderatæ fuerunt. Decem millia sagorum, certus iumentorum numerus & obsides imperati, pecuniȩ videlicet nec copia, nec cupiditate: cum Montani homines agrorum cultu & pascendo pecore vitam sustentarent. Motis ex ea vrbe castris Palentiaq; frustra tentata Consulem ad fretum vsque Gaditanum peruenisse ex Plinii testimonio nonnulli suspicantur, portentosæ magnitudinis Polypi caput oblatum

Lucullo iis in locis fuisse affirmantis, inde in Lusitaniam populabundum irrupisse. Atque hæc Lucullus. Sergius vero Galba, cui ex prætura Vlteriorem Hispaniam obuenisse est demonstratum, in Bætica res gerebat aduersus Lusitanos, qui populi Romani socios direptionibus fatigabant. Iis cum militem longo itinere fatigatum obiicere non dubitasset, magna clade accepta, & septem suorum millibus amissis, fuga ipse cũ reliquis copiis Carmenam euasit, vt Appianus est auctor. nos Carmonam esse arbitramur vrbem ea ætate totius prouinciæ longe firmissimam, quæ prope Cuneos sita erat. vbi Prætor reparatis collectisq; vndiq; viribus hyemasse continuo fertur, indeque ignominię delendę cupiditate in Lusitaniam irrupisse, eiusque prouincię agros atq; oppida omni iniuria vexasse. Ad quem cum Lusitanorum legati de pace venissent humanissimis verbis & oratione, cuius erat egregius artifex, & in pręcipuis suæ ætatis oratoribus à Cicerone numeratur, gentis defectione excusata: fatalem necessitatem, regionis sterilitatem sępe tumultuandi occasionem afferre: proinde suis denunciarent, se in animo habere agros ad habitandum colendumq; genti tribuere multo commodiores, vnde vitam sine maleficio & finitimorum iniuria perpetuo deinceps propagarent. Dies dicta, quo die tripartito ad eum venirent. illi haudquaquam in beneuolentiæ simulatione fraudẽ subesse rati homines minime mali, imperata cum fecissent, armis exuti atq; ad vnum cęsi sunt. Prędę pars militi concessa, pars à Prætore retenta, vnde Romanorum ditissimus euasisse creditur.

Viriati bellum. CAP. III.

OMNINO hac Galbæ immanitate irritatis prouincialium animis magis quam territis Viriati bellum natum est: vt sunt alia ex aliis mala nexa aptaq;, & calamitatis finem alterius initium excipit illo plerunque grauius. sane Viriati bellum totis quatuordecim annis vario euentu Romanorum potentiam fatigauit. Natione quidem Lusitanus fuit loco humili, nam pascendis initio gregibus operam dedit, militia bonus, cuius rudimenta posuerat publicis itineribus obsidendis cum peculiari latronum manu. Vnde cum multi ad eum confluerent, qua cum in ære alieno essent aut alioqui flagitiis infames: qua belli malis fatigati, more militum armauit, in signa turmasq; distribuit. iusto propemodum exercitu conflato finitimos ac Romanorum præsertim socios, qua parte Anas influit in mare, fatigare cœperat. Hunc M. Vettilius, qui anno ab Vrbe condita sexcentesimo quarto, Galbæ successor est datus, sibi exterminandum sumpsit. Viriatus contra pugnæ discrimen vitare & ad fretum Gaditanum locis natura munitis se tenere, vbi cum obsessus à Prætore famis malo cœpisset laborare, missis ad Vettilium legatis tentata cõcordię spes, si modo agri concederentur ad habitandum Viriati militibus, pollicentibus in populi Romani futuros potestate. Eam voluntatem, cum Prætor se æquum eorum postulatis prębere, Viriati oratione retractarunt disputantis quanto cum periculo credituri essent Romanis salutem libertatemq;, in quibus hominum nihil esset prćter speciem & humanę lingue sonũ. Quod si nulla exempla extarent Galbę immanitatem documento esse debere, ne blandis Prætoris Romani verbis inducerentur in fraudem. se potius Ducem sequerentur, suisq; auspiciis bellum administrarent. Consilio cũctis probato atq; Romanis pugnæ simulatione deceptis, obiecto in prima acie equitatu primum in vicinas syluas pedites euasere: deinde cuncti Tribolam vrbem peruenerunt, quo Viriatus bellum transferre cogitabat. Prope eam vrbem Romani in insidias præcipitantes ad quatuor millia cum Vettilio ipso cęsi sunt, reliqui cum ex fuga Tartessum tenuissent, & Celtiberorum auxiliis confirmati denuo certaminis aleam subiissent vniuersi in pugna ceciderunt. in Vettilii locum Plaucius Prętor in Hispaniam Vlteriorem venit anno ab Vrbe condita sexcentesimo quinto. Qui Viriati cum in conspectum venisset Turdetanię Carpetanięque agros populantis, eo fugam simulante quatuor Romanorum millia insequendi studio longius prouecta, circumuenta cęsaque sunt. Prętor abolendę magis infamię cupidine quam victorię spe hostis vestigia secutus ad Veneris montem, quo ille transmisso Tago se receperat, non minori accepta clade, nec minori suorum numero amisso in fuga præsidium ponere compulsus est. atque ita vt media æstate virtuti diffisus vrbibus munitis non secus atq; in Hibernis copias contineret, maiore mœnium quam virtutis fiducia. Hęc pugna in Lusitania propeq; Eboram commissa putatur, argumento sepulchri, quod in ea hodie vrbe extat hac inscriptione.

L. SILO SABINVS. BELLO. CONTRA. VIRIATVM. IN. EBOR. PROV. LVSIT. AGRO. MVLTITVDINE. TELOR. CONFOSSVS. AD. C. PLAVT. PRÆT. DELATVS. HVMERIS. MIL. H. SEP. E. PEC. MEA. M. F. I. IN. QVO. MEMIN. VELIM. MECVM. NEC. SERV. NEC. LIB. INSERI. SI. SECVS. FIET. VELIM. OSSVA. QVORVMCVNQ. SEPVLCR. MEO. ERVI. SI. PATRIA. LIBERA. ERIT.

604.

605.

Hæc

Hęc inſcriptio omnium antiquiſſima eſt earum, quæ hoc tempore Romanorum in Hiſpania extant. Dum hæc in prouincia geruntur, Galba Romæ reus poſtulatus violatæ Luſitanis fidei, vnde in ea mala conſtabat fuiſſe præcipitatum, accuſationem euaſit, quamuis L. Scribonio Libone tribuno plebis & M. Catone vrgentibus, pecuniæ præſidio tutus, quod ſibi certiſſimum in Hiſpania parauerat aduerſus eam tempeſtatem. Claudius Vnimanus ab Vrbe condita anno ſexcenteſimo ſexto, Prætor contra Viriatum miſſus in Hiſpaniam ab eo victus cæſuſque eſt, exercitu magna ex parte capto. faſces & magiſtratus inſignia in Luſitaniæ montibus conſtituta trophæi inſtar, tanta deinceps Romanorum conſternatione, Hiſpanorum audacia, vt trecenti Luſitani non dubitarent cum mille Romanis dimicare, & plures quam pro numero trucidarent. Accidit præterea vt à pedite vno plures Romani equites fugarentur attoniti & pauidi, quod ex ipſorum numero vnius equo traiecto ipſius equitis caput momento amputaſſet. ſequenti anno ab Vrbe condita ſexcenteſimo ſeptimo C. Nigidius in demortui locum miſſus nihilo meliori euentu cum Viriato ad Viſeum vrbem pugnauit, vbi ſepulchrum L. Æmilii in ea pugna occiſi ſcribunt extare. Fuit is annus non tam rebus Hiſpaniæ inſignis quam P. Cornelii Scipionis conſulatu, & Carthagine penitus exciſa, vnde illi Africani nomen, quod ab auo poterat hæreditarium habere. Per hæc tempora C. Lælium, eum qui Romæ ſapiens eſt cognominatus Ciceronis teſtimonio, veniſſe in Hiſpaniam conſtat, primumque Romanorum Viriati ferociam comprimere cœpiſſe nimirum bellicam virtutem ex multarum rerum vſu collecta prudentia ſubleuando illuſtriorem effecit. Omnino ab Vrbe condita anno ſexcenteſimo nono Q. Fabius Maximus Æmilianus Scipionis frater germanus adepto conſulatu miſſus eſt contra Viriatum, Ex ſenatuſconſulto alterum Conſulem proficiſci in Hiſpaniam neceſſe erat, de eius belli euentu ſuſpenſis Patrum populique animis. Et quoniam veterani militis copia non erat, tyronum atque ſociorum latini nominis delectu habito, quindecim millia pedites, equites duo millia in prouinciam vecti Orſonam, vti Appianus ait, peruenerunt, eam quæ in Bætica hodie Oſſuna vulgari lingua dicitur. vbi exercendo milite aliquantum temporis datum. Gadibus, quæ inſula non procul ea vrbe iacet, Herculi à Conſule ſacrificia inſtaurata, votaq; pro victoria nuncupata. Viriatus contra belli apparatu, quod in eius perniciem meditabantur Romani, perſpecto, neque eodem proficiſci dubitauit: & primo aduentu Romani exercitus lignatores cæcidit, trucidatis etiam militibus qui ad eorũ præſidium vna miſſi erant. Deinde Conſuli Gadibus reuerſo in caſtra, tametſi Viriatus ad prœlium prouocabat laceſſebatque, tumultuario tantum certamine experiri placuit quantum virtutis in ſuis eſſet quantum in hoſte: vniuerſæ pugnæ neceſſitatem omni ratione vitare, dum mora ſuorum animos à terrore confirmaret, hoſtemque vinci poſſe monſtraret. Demum vniuerſæ pugnæ copia facta Viriatus ſuperatus acie atq; in fugam compulſus eſt. Romanorum copiæ autumno iam in hyemem præcipitante Cordubam in hiberna deductæ. Viriatus autem locis natura munitis ſe tenere, & quoniam militum corpora durata habebat, omnem cæli & aeris iniuriam perferre. Areuaces, Belos, & Tithios ad bellum ſolicitare pro communi ſalute, pro patriæ libertate, quæ pridem ſua virtute renaſcens, ni mature ipſi vires ſociarent, in periculum rurſus vocabatur. Ab hoc initio his populis ad rebellandum inductis, Numantinum bellum denuo exarſit, vt ſuo loco commemorabimus, Viriati rebus prius explicatis. Vna cum Fabio Æmiliano, cuius auſpiciis hæc in Hiſpania geſta ſunt, L. Hoſtilius Mancinus tenuit conſulatum. Hunc Conſulem veniſſe etiam in Hiſpaniam atq; Calæcos prælio ſuperaſſe Anconitani inſcriptiones declarant. cui auctori quanta fides habenda ſit aliorum iudicium eſto: à nonnullis ſane eruditis viris fabularum artifex egregius, & inſignis mendaciorum conſarcinator fuiſſe putatur.

606.

607.

609.

Q. Cæcilii Metelli geſta in Hiſpania. CAP. IIII.

SEQVENTI anno, qui ab Vrbe condita fuit ſexcenteſimus decimus, duobus Conſulibus Ser. Sulpitio Galba, & L. Aurelio Cotta de Hiſpaniæ prouincia, quam diuiſis Patrum ſtudiis ſibi vterque depoſcebat contendentibus: Scipio in ſenatu rogatus ſententiam, neutrum è republica videri reſpondit, alter inquiens nihil habet, alteri nihil eſt ſatis. æque malam in imperio iudicabat ſcilicet inopiam atque auaritiam. illa iniuriæ neceſſitatem propemodum affert: hæc certam nocendi voluntatem. Itaque Popilius Prætor miſſus eſt, cui Plinius ſcribit Viriatum (nempe prælio aliquo inſigni victum) vrbes tradidiſſe, quæ in eius erant poteſtate. Poſt Popilium Q. Cęcilius Metellus, cui à deuicta Macedonia Macedonici cognomen fuit, Conſul creatus anno ab Vrbe condita ſexcenteſimo vndecimo venit in Citeriorem Hiſpaniam ad cõprimendos Celtiberorum motus, qui Viriati diligentia &

610.

611.

hortatu cœperant excitari. Quintius quidam cum Viriato ipso bellum gessit: an à Consule Legatus, an Romæ Prætor destinatus incertum. Sane à Viriato, quem ad Veneris montem prope Eboram in Lusitania acie superarat, maiori accepta clade, cum hostis vires reparasset repulsus est, atque autumni tempore quasi in hibernis copias intra Cordubam continere coactus: hostis iniurię opportunis tum sociis tum Romanis, qui in vrbium vicinarum præsidiis relicti erant. Metellus vero Celtiberis ad officium perrractis, nam Areuaces vicisse Plinius est auctor, in sequentem annum, qui fuit ab V.C. sexcentesimus duodecimus, imperio prorogato in Citeriori Hispania res gessit. Q. Fabius Seruilianus Fabii Æmiliani ex adoptione frater, in Hispaniam vlteriorem Consul venit contra Viriatum valido supplemento adiuncto, in quo decem & octo millia pedites erant, equites mille quingenti: à Micipsa Masinissæ filio elephanti decem ex Africa auxilio missi, equites trecenti. Has copias Viriatus in Bætica ex syluarum latebris inopinato progressus in castra compulsas, neque noctu neque per diem incursionibus fatigare atque lacessere destitit, donec Vticam peruentum est Bæticæ vrbem. Eo loco annonæ angustia compulsus suorum manum in Lusitaniam reduxit. Consul ea molestia liber, in Cuneis Curionem & Apuleium prædonum Duces deuicit, & nonnullas iis in locis vrbes, quæ validis à Viriato præsidiis tenebantur, vi cepit. Captiui quingenti interfecti, quorum erat noxa maior: cęteri sub corona venditi, ad decem capitum millia. Dum ea æstate in Vlteriori Hispania hæc gesta sunt, haud leue decus Metellus quæsiuit Celtiberis domitis, captisque in eo tractu Contrebia, Vesobriga, atque Centobriga vrbibus. quo tempore ad Contrebiam fallendi studio per diuersa loca nullo vt videbatur ordine neque militari disciplina cum exercitum versaret, identidem mutatis castris, caussam à Centurione rogatus vocem illam emisit, magno & prudenti Duce dignam: Tunicam, inquit, comburerem si meorum consiliorum esse cōsciam putarem. Hæc recte. illud perperam. ante Q. Pompeii aduentum in prouinciam, quem successorem datum nunciatum erat, militibus ante legitimum tempus vacatione concessa, publicis horreis neglectis, atque elephantis detracto pabulo, aut mortuis prorsus, aut præ macie inutilibus, vires Romanas debilitauit. tantum plerunq; in magnis ingeniis obtrectatio valet, inuidiaque. Sed harum rerum merito tamen, redeunti triumphus Romæ denegatus est: alioqui debitus ob rerum gestarum amplitudinem. Ergo Q. Pompeius Cos. in Citeriorem Hispaniam venit, anno ab Vrbe condita sexcentesimo tertiodecimo. quo tempore Seruilius in Vlteriori Hispania, nimirum imperio prorogato, Canobam prędonum Ducem se dedentem in fidem accepit. Viriatum Baciæ vrbis obsidionem soluere, & in fuga salutem ponere coegit. Hostis fuga, multa eo tractu oppida, abiecta defensionis spe, deditionem fecere. Summæ diligentiæ disciplinæ seueritas adiuncta, omnibus Canobæ sociis, & quingentis præterea captiuis quoniam Romanorum castra fidemq; deseruerant, amputatæ manus. magnitudine supplicii terrere alios sperabat. Sed ex ea re tamen prouincialium animis magis irritatis, quam territis, magna rerum commutatio facta est. Erat Erisana vrbs in fide Viriati. in eam à Romanis obsessam noctu is deceptis vigiliis sese intulit, & sequenti luce in hostes inopinantes impetu facto, cæsos in fugam compulit. Iidem cum ex fuga locum non satis munitum tenuissent, essetque omnibus pereundum, venisse tempus ratus honestis conditionibus paciscendi cunctos conseruauit fœdere facto: ex quo Viriatus quidem amicus populi Romani vocatus est: eius autem militibus & confœderatis, quæ occupauerant obtinebantque, omnia concessa. Hoc fœdere, quo Romani imperii maiestas sugillata est, Q. Seruilius Cepio, qui Romam à fratre Seruiliano nuncius missus erat, accusando identidem atq; vituperando, in sequentem annum, qui fuit ab Vrbe condita sexcentesimus quartusdecimus, adeptus consulatum in Vlteriorem Hispaniam venit, iussus à senatu fœdus cum Viriato quamprimum violare abrumpereq;, quasi imperii maiestate indignum, neque publico consensu factum. Quo minus arbitror Romæ fuisse probatum, quamuis Appiano contra affirmante.

612. 613. 614.

10 20 30 40 50

Viriatus occisus. CAP. V.

QVINTVS Pompeius iis incommodis impeditus, quæ à Metello inuidia erant allata, neque præterito anno, neque præsentis magna parte (nam biennium Citeriorem Hispaniam tenuit) aliquid memorabile gessit: & prouincia pacata bellorum erat materia sublata. Seruilius autem in Bætica ad Arsam vrbem Viriatum fugatum in Carpetaniam vsque secutus est: vbi is tanquam ad pugnam explicata acie, atq; equitatu in primo agmine collocato, hoste distento pugnæ expectatione in proximas syluas montesq; peditatu dilapso, eodem equitatum qua consueuerat celeritate subductum incolumē seruauit

Cos.

Cos.& dimicandi & consequendi hostem spe depulsus in Vectones & Calæcos penetrare constituit, vbi scelerum licentia erat,& cædibus atque latrociniis cuncta miscebantur. Ad eum Viriatus & belli diuturnitate fessus,& sociorum fidei diffisus magis quam Romanorum metu, tres de pace legatos misit. Hos Consul benigne acceptos,& officiosis in præsens delinitos muneribus, atque magnis in posterum promissis oneratos, hortatur suadetque vti Viriatum incautum opprimant: seque militia tam exercita, patriam, tot malis eripiant. Illi vt sunt infidæ prauorum hominum societates, facile inducunt in animum sui Ducis capite incolumitatem redimere. sic datis palam à Consule de pace mandatis discedunt, Viriatumque spe fœderis delusum, incautumque noctu in strato dormientem opprimunt, virum meliori fortuna dignum. Qui ex obscuro tenuique loco animi magnitudine tot annis Romanos bello fatigauit, neque aduersis rebus fractus, neque secundis incautus. cum armis petitus varia fortuna pugnasset, dolo suorum cecidit, liberator propemodum Hispaniæ: & qui non primordia populi Romani lacessierit, sicut alii Duces, sed florentissimi imperii maiestatem. Funus sequenti luce deprehenso facinore magis caritate suorum quam apparatu celebre fuit, hastis concursum inter milites est, & multæ pecudes mactatæ. parricidæ Romam elapsi, cum à Patribus facinoris præmium postulassent, responsum: nunquam senatui Populoq; Romano placuisse Ducem à militibus trucidari. Sunt enim proditores inuisi, etiam iis quos anteponunt: & pœnas sæpe dant, vnde præmium sperabant. Successit Viriato Tantalus, impar industria, virtute, auctoritateq;. breui deditione facta cum suis omnibus in Consulis fidem receptus est. His & cæteris Lusitanis arma detracta, & agri dati sunt, vt terræ cultu distenti, & rei familiaris tenuitate oppressi, rebellandi penitus abiicerent siue cogitationem siue facultatem.

Numantinum bellum renascitur. CAP. VI.

ANNO eodem ab Vrbe condita sexcentesimo quartodecimo, nimirum Olympiadis centesimæ sexagesimæ anno primo, graue malum Hispaniæ, Numantiæ denuo arma mota bellumque hac occasione maiore mole est renatum. Erant Celtiberi sub Romanum iugum missi Metelli virtute, soli Numantini & Termestini (triginta sex passuum millibus ab vrbe Numantia ad Occasum siti erant, quo nunc loco sacrarium Virginis matris cernitur Tiermes nomine) superioris fœderis beneficio libertate incolumi socii & amici populi Romani vocati erant. Q. Pompeius ne otio penitus marcescere nihilque agere videretur, harum vrbium libertatem opprimere cogitabat. Honesta causa quærenda erat, optima visa est Segedanos (hi in Belis erant Numantinis finitimi, hodieque Seges oppidum est Soriam inter & Vxamam) ad Viriatum auxiliis missis, Romani imperii maiestatem violasse: & cum suæ munitioni diffiderent siue supplici metu, siue aliqua alia de caussa, à Numantinis mœnibus fuisse receptos. benignitas crimini data. Missi Numantia qui Pompeio factum excusarent, cum ignominia repulsi. Errore cognito, Segedanorum patrocinio & amicitiæ, ne Romanos offenderent renunciantes, cum nouis Legatis Pompeium de fœdere instaurando, quod cum Gracchο factum erat, appellassent, Numantinis cum Romanis vllam fœderis conditionem fore nisi positis armis, Pompeius negauit. Ergo bellum necessario susceptum est, vt armis tuerentur arma, quæ hostis per iniuriam vna cum libertate extorta de manibus cupiebat. Delectu habito, octo millia pedites, equites duo millia inuenti. exiguus numerus, verum viuida virtus, hostiumque multitudini non omnino impar. His copiis Megara magno vsu Dux cum potestate præfectus. Pompeii castra breui prope Numantiam posita, in quibus pedites triginta millia erant, equites duo millia. Hos Numantini è vicinis collibus identidē irruptionibus fatigare. Dispalatos locis omnibus carpere, vniuersæ pugnæ discrimen vitare, cum signa Romanorum inferebantur locorum notitia periculum deuitantes, totiusque certaminis aleam subire detrectantes. Pompeius irrito in Numantinos conatu Termentiam tentare constituit, vnde non minore cum ignominia & maiori aliquanto clade repulsus est. Intra diem vnum triplici Termestinorum eruptione in præruptos montes copias subducere coactus. vnde se præcipites multi dederunt, ingenti formidine animis præoccupatis: atque ita vt noctem in armis excubarent. Die postero collatis signis dimicatum: neutro victoria inclinante pugnantes nox diremit. Pugnatum rursus fuisset, ni Pompeius sequenti nocte Manliam vrbem petiuisset. id signum perculsi fuit, viresque & animos suorum mora interiecta reparare cupientis. Manlia Romanis dedita, quæ Numantino præsidio tenebatur (hodie Malen esse creditur) Termestini etiam repetita eius vrbis expugnatione ad ditionem accessere. Reliqui erant Numantini: in quos priusquam moueret, in Sedetanis, vbi nunc Cæsaraugusta sita

614.

est, Tanginum prædonum Ducem cum suorum manu oppressit. Inde copiæ retractæ Numantiam,& quoniam obsidio ducebatur,Durii cursum,quo commeatus in vrbem vehebatur corriuare conati Romani, Numantinorum eruptione mulctati & ab opere desistere coacti sunt. His incommodis atque Tribuno militum cum suis omnibus trucidato, qui frumentatoribus præsidio veniebat, Pompeius territus, iniquissimo anni tempore insuetum ei cælo militem in castris continuit.Sic magna exercitus parte aut ex morbo consumpta,aut Numantinorum irruptionibus cæsa,consilium mutare quidem coactus,adulta hyeme reliquas copias in vicinas sociorum ciuitates in hiberna deduxit : ad prima autem veris signa,anni ab V.C.sexcentesimi quintidecimi,dum M. Popilii Lenatis Consulis expectatur aduentus,cui ea prouincia erat designata, cum Numantinis pax facta Pompeio interpellante,iudicii metu ob res male gestas,an successoris obtrectatione, ne suo periculo alienæ gloriæ seruisse videretur.Numantini belli diuturnitate fessi & ex agrorum intermisso cultu annonæ sæuitia laborantes rem confectam cupiebant. De pacis conditionibus arcano agi placuit,quoniam ignominiosæ erant Romanis.Omnino ne iis subscriberet Pompeius morbum simulauit. In vulgus Numantinis mulctæ nomine triginta talenta imperata iactatum, ad tuendam Romani imperii & nominis maiestatem confictum prudentiores existimabant.Satis constat Popilii Cos.aduentu de eo fœdere disceptatum fuisse. Pompeio negante vllam à se cum Numantinis pacem factam, illis testimonio primorum è Romano exercitu contra confirmantibus, vtrique ad Romanum senatum à Cos. reiecti.libido amplius quam æquitas Romæ valuit, inter varias Patrum sententias illa obtinuit,quæ Numantinis denuo bellum denunciabat.

615. (margin) 10 (margin) 20 (margin)

Mancini fœdus cum Numantinis. CAP. VII.

INTEREA Popilius Cos. Lusonibus, qui Numantinis erant finitimi, nullo operæpretio tentatis,in alterum annum ab Vrbe condita sexcentesimum sextumdecimum, imperio protogato à Numantinis ipse quidem victus & fugatus est. D. autem Bruto, cui Consuli eodem anno Vlterior Hispania erat destinata, Viriati Veterani milites concessa venia atque agris ad habitandum Valentiam condiderunt. Edetanorum Valentiam quidam putant,viris valentem atq; armis:resistunt alii cum in Citeriori Hispania sita sit,& Valentiam Alcantaræ potius credunt propter locorum vicinitatem, aut quæ supra veterem Lusitaniam à Minio flumine nomen habet,Tudæ obiecta cui nos opinioni accedebamus. Proximo anno ab Vrbe condita sexcentesimo septimodecimo Bruto imperium prorogatum est. C. Hostilius Mancinus Consul in Citeriorem Hispaniam destinatus, castris ad Numantiam positis sæpe acie victus,atque animo fractus, tandem Vaccæorum & Cantabrorum aduentu nunciato, qui auxilio Numantinis veniebant, veritus vt par esset vtrisque, noctu per occultam tesseram profectione denunciata in pacata discessit,atque in loca munita qua parte non traditur, certe vbi Fuluius Nobilior ante aliquot annos statiua habuerat.in vrbe non ante biduum hostium discessus cognitus est cum festos dies ciues agerent nulla armorum cura. Accidit vt vnius virginis coniugium duo iuuenes ambirent. Orta ex amoris contentione audacia conuenit, vti in hostium castra egressis,qui prior hostis occisi dextram retulisset,ei præmium optatæ nuptiæ essent. Nullo ii hoste inuento,castra esse vacua renunciarunt,curriculo in vrbem regressi. Reliqui nuncio læti Romanos eisdem vestigiis consecuti, priusquam munitio castrorum esset perfecta:commutata belli ratione à quibus obsessi fuerant eosdem obsidere cœperunt. Cos. salute desperata ad sanciendum fœdus animum adiecit. quo ex fœdere quoniam Numātinis libertas manebat incolumis, sociiq; atque amici vocabantur, post tot iniurias, Romani imperii gloria obscurari videbatur,cum vnius vrbis virtuti concederet imperium orbis terrarum. Fœdere necessario magis quam honesto sanciendo Tiberii Gracchi gratia atq; auctoritas ob memoriam videlicet Sempronii patris multum contulisse creditur, Romana castra secuti, flectendis ad misericordiam Numantinorum animis, periculo procurando. Verum Romæ iis rebus nunciatis,continuo Mancino in Vrbem reuocato, Æmilius Lepidus in collegæ locum substitutus est belli Dux, vindex iniuriæ. Aduersus eas molitiones missi etiam Numantia Legati cum fœderis tabulis,si minus senatui probassent,iussi exercitum postulare vt dederent, nimirum fœderis pacisq; specie ab exitio conseruatum. Re in senatu agitata,cum neq; fœderis ignominiam pati vellent,& æqua Numantinos petere iudicarēt, Mancinum dedi mandarunt,violati fœderis religione satis se exolui eius calamitate existimantes. Tiberio Graccho venia data,fœderis auctori atq; interpreti,quoniam alieno imperio noxaque peccasse iudicabant. sororii Scipionis id gratiæ & auctoritati datum vulgo interpretabantur procliui ad credendum peiora persuasione homines. Atq; hæc Romæ.

617. (margin) 30 (margin) 40 (margin) 50 (margin)

C. Mancinus Numantinis deditur. CAP. VIII.

IN HISPANIA autem M. Lepidus nondum perſpecta ſententia ſenatus Vaccæos, quaſi ſuperiore bello Numantinis opem tuliſſent, annonaque iuuaſſent, bello aggreſſus, atque eorum agris igne ferroque deformatis, Palentiam etiam obſidione tentauit. tametſi Roma monitus erat, ne Hiſpanos bello laceſſeret, fero agreſtique ingenio homines, haud impune ſæpe fuiſſe irritatos. Mancini ignominia Patribus curam incuſſerat, animos Hiſpanis fecerat, quo minus dubitarent bellum vltro illatum ſtrenue defendere. Ergo ciuium virtute Romanæ copiæ mulctatæ, atque annonæ anguſtia in caſtris vigente noctu ſilentio profectione denunciata, neque more militari conclamatis vaſis, reductæ eæ copiæ tanta trepidatione & Palentinorum audacia, qui poſtero die diſceſſu hoſtium nunciato, veſtigiis abeuntium tergiſque inſtabant, vt non minus ſex millibus Romani ceciderint, magna ex ea re Romani populi indignatione. Omnino Lepidus in Vrbem reuocatus, continuo priuati habitu reus poſtulatus, & iudicum ſentẽtiis rei male geſtæ damnatus eſt. Hæc incommoda D. Bruti virtus per idem tempus in Vlteriori Hiſpania compenſabat Calæcorum atque Luſitanorum motibus pacatis, atque Labricanis, qui in eo tractu ſæpe rebellarant, ad deditionem compulſis, ea lege, vt perfugis redditis, armis ipſi poſitis cuncti ad eum ex vrbe prodirent. Id cum eſſet factum, circumuentos ab exercitu perfidiã verbis modo caſtigata, vltimi ſupplicii metu perfuſos conſeruauit. mulctæ tantum nomine pecunia imperata, armaque & belli ſubſidia, quibus ad perniciem abutebantur, ſublata. D. Bruto ex his rebus Calaici nomen eſt factum. Atq; hæc Mancini & Lepidi conſulatu. Nam ſequenti anno, qui fuit ab Vrbe condita ſexcenteſimus octauus decimus, Bruto imperium quidem prorogatum eſt: P. autem Furio Philoni Cos. dedendi Mancini Numantinis atque Citerioris Hiſpaniæ adminiſtrãdæ cura demandata eſt. Eam Conſulis expeditionem, vnde non maior gloria quam commodum ſperabatur, Q. Metellum & Q. Pompeium opibus & auctoritate principes impedire conatos, Furius audacia confidentiaque memorabili Legatos declaratos, ſe in Hiſpaniam ſequi iuſſit. Eo vbi ventum eſt, caſtris ad Numantiam poſitis Mancinum nudato corpore, reuinctiſq; poſt tergum manibus, quod ſolenne erat Duce Romano hoſtibus dedendo, ſummo mane ad Numantiæ portas conſtituunt. Verum inter hoſtes & amicos deſtitutus diem totum, nocte iubentibus auſpiciis in caſtra relatus eſt. qua in re tali cæremonia conſueuerant. Numantini violatæ fidei religionem ſatis expiari negabant Ducis deditione, & exercitu ſeruato, qui fœderis ſimulatione euaſerat. Conſtat in ea re Romanos magis vtilitatem ſecutos, quam honeſtatis & æquitatis leges. Quid præterea rerum in Hiſpania Furius geſſerit clam eſt, niſi quod ſequenti anno, ab Vrbe condita ſexcenteſimo nonodecimo, Bruto in tertium annum imperio prorogato, Q. Calpurnius Piſo Conſul, Hiſpaniæ Citerioris prouincia deſignata, male cum Numantinis pugnauit, exercitus parte amiſſa, reliquis in magnas anguſtias redactis: cum Romani Hiſpanorum conſpectum non ferrent, & vi quadam abdita continuo fugam præcipitarent, non ſecus ac viſis canibus cerui. Plerique ex eo metu violatæ fidei religiones captabant. Re Hiſpani neq; vſu armorum eo tempore, neq; virtute, neque audacia concedebant Romanis. Non enim, vti antea, rari diſperſiq; vagis incurſibus pugnare, ſed longæ militiæ vſu edocti erant Romanorum inſtituto ſigna ſequi, aciem ſubſidiis firmare, Ducum imperia audire: diſciplina militari qua rudi vti conſueuerant, in artis perpetuæ præcepta conformata.

618.

619.

Scipio Cos. creatus venit in Hiſpaniam. CAP. IX.

RES aduerſæ ex Hiſpania nunciatæ magnam pro eo, ac par erat, ſolicitudinem iniecere Romano ſenatui populoque. Ad extremum illud decurritur, P. Cornelius Scipio cui ab exciſa Carthagine Africani cognomen erat, legis venia conceſſa vetantis Conſulatum ante decennium repetere ex quo quis Conſul fuiſſet, in Hiſpaniam Conſul mittitur, anno ab Vrbe condita ſexcenteſimo vigeſimo. D. Bruto (ſic credimus) in Vlteriorem Hiſpaniam rurſus prorogatum imperium eſt. Scipionem ex nobilitate Romana, & iis qui a Regibus miſſi erant, quatuor millia iuuenes ſunt ſecuti, ac niſi ſenatuſconſulto vetitum fuiſſet, idem reliqui Patritii feciſſent, cunctis auidiſſime nomina dantibus. tanta erat cupiditas eo Duce arma ſuſcipiendi. Ex his iuuenibus cohortem Scipio inſtituit, quam Philonida dixit, mutuæ coniunctionis nomen validiſſimum rebus gerendis inter milites à mutua amicitia præſidium ſcilicet ſanxit. Copiæ Hiſpanienſes ſoluta diſciplina militari, otio luxuque torpentes, atque temporum licentia eneruatæ ſalutari ſeueritate erant ſanandæ. Ergo Scipio M. Buteone legato in Italia relicto ſupplementi vehendi cauſſa, ipſe primo

620.

quoque tempore profectus in prouinciam, breui,castigato exercitu operæpretium fecit. duo millia scortorum abiere.calonum,lixarum,institorum non minor numerus,neq; minus in libidinem & turpitudinem corruptus. Sic turpi atque tetri odoris sentina exhausta militum erecta atque recreata virtus,contempta ante, cœpit esse formidabilis. Vegetandis corporibus additum, vt singuli milites triginta dierum frumentum, septenos vallos muniendis castris,suis ipsi humeris portarent. Ea seueritate disciplinæ mutandisque sæpe castris vigor breui rediit in corpora & animos.nulla re magis licentia coercita, quam Imperatoris exemplo. Parendi necessitatem omnes auersamur,facile exemplo iubetur. Itaque primus Scipio in opere versari,postremus abscedere. Multum contulit ad disciplinam instaurandam C. Marii diligentia eius, qui postea ab his initiis in summum Ducem euasit. 10 Inter hæc anni tempore in æstatem extracto,castra in Numantinos mota sunt,eorum agri longe lateque vastati. Militem ex superiorum rerum memoria nondum terrore discusso, vniuersæ pugnæ obiici nolebat. Inde excursiones in Vaccæos populabundus fecit, Palentinorum finibus præsertim infensus propter acceptæ nuper cladis Lepido Cos. memoriam. Quo loco Rutilii Rufi temeritate præcipiti,in vniuersæ pugnæ necessitatem ferme deductus est, longius studio prouecti Palentinorum conatus comprimendi, qui locis omnibus se ostentantes molesti erant. Iis enim de industria cedentibus,in insidias inducebatur: cum ex tumulo Scipio periculo animaduerso, signa repente inferri iubet,equitatumque bipartito insidiarum latebris circumuentis, atque leui cum hoste prælio commisso,socios periculo,in quod se induebant,eripere. Ea in expeditione Scipio euersæ Luculli 20 perfidia Cauciæ spectaculo commotus, voce præconis denunciauit vectigalium immunitatem,si qui vellent vrbem eam instaurare,in eaq; fortunarum & vitæ domicilium constituere. Atque hæc per æstatem gesta sunt,qua præcipitante atque adeo in hyemem inclinata,copiæ incolumes Numantiam reductæ, positaque ad eam vrbem castra. vnde tota hyeme variæ manus prædę caussá dimissæ vicinos agros depopulatæ sunt. In his manus vna prædantium periculo proxima Scipionis diligentia euasit. Erat pagus magna ex parte palude circumfusa,qui pagus hodie Henar vicinæ paludis coniectura esse putatur. prope eum pagum loca prærupta erant, & insidiis tendendis apta. in his Numantini occultati Romanos milites vagos & prædæ maiori ex parte intentos ferme oppresserant, ni Scipio (nam non procul erant castra) suorum periculo cognito, continuoque signo receptui da- 30 to, milites à præda ad signa reuocasset, milleque equitibus præmissis, ipse cum copiarum robore secutus esset. Numantini dum pari certamine res gesta est, magnum hostium numerum sustinuere: verum legionum signis appropinquantibus terga dederunt, magno miraculo Romanorum, qui à multo tempore Numantinos auersos non viderant. Atq; hæc Scipionis consulatu gesta sunt. quo tempore Iugurtha venit in castra Romanorum, Masinissæ nepos ex filio Manastabale, missus à Micipsa patruo cum decem elephantis & valida equitum ac peditum manu,cupiente non modo Romanos auxiliis iuuare, sed etiam Iugurthæ caput periculis obiectare, vnde filiis suis periculum imminere sagax & prudens considerabat. consilio euentus defuit. 40

Numantia excisa. CAP. X.

PVBLIO Mutio Scæuola & L. Calpurnio Pisone Coss. nimirum anno ab Vrbe condita 621. sexcentesimo vigesimo primo, Numantia funditus excisa est, Scipioni imperio prorogato. Is enim hyeme transacta atque leuibus præliis suorum animis à metu quem conceperant confirmatis. Numantiæ obsidionem premere constituens,ex vnis bina castra fecit. Alteris Q. Fabius maximus eius frater præfectus est, in alteris ipse curabat. tametsi alii quadripartitum castrorum numerum faciunt: ac ne de copiarum numero satis conueniunt,aliis sexaginta millia aliis quadraginta affirmantibus. Numantini tot antea victoriis elati quamuis numero vincebantur (qui plurimos octo millia fuisse pugnatorum dicunt, 5 qui paucissimos quatuor) suis in aciem productis, non dubitabant vniuersi certaminis aleam subire,pereundi aut perdendi proposito,vt obsidionis diuturnæ scilicet incommoda vitarent. Scipioni in consilio detrectandi certaminis perstare animus erat, cum consideraret Ducis partes esse non magis audacia quam consilio, & arte, & patientia bellum profligare.neque committendum putabat,desperato hominum generi ciues & milites obiectare. Itaque vrbem circumuallare constituit, ad coercendam obsessorum audaciam & impetum reprimendum: noua autem auxilia bellique subsidia fœderatis ciuitatibus imperare. Circumducta fossa noui generis agger erectus est decem pedes altitudinis, latitudinis quinque, ex trabibus terraque compactus, atque turribus ex interuallo perpetui muri

muri similitudine. Durio tantum flumine in vrbem patebat aditus: sed dispositæ in vtraque ripa cohortes intercludentes, commeandi facultate prohibebant. Quam diligentiam nonnunquam obsessi eludebant procul hostium conspectu subeuntes aquam, occultoque natatu in partem alteram euadentes vrinandi peritia: alii nauiculas vel remis incitantes, vel secundis à puppi ventis celeritate tela coniecta vitabant. atq; per hunc modum nonnihil commeatus in vrbem inferebatur. Verum hoc qualecunque solamen noua diligentia impeditum est, binis vtrinque castellis extructis, atque trabibus iuncto flumine, vnde claui prælongi atque acuminati extabant. Nec Numantini desistebant in vigilias excubiasque Romanorum impetum facere, vnde aliorum superuentu facile in vrbem reiiciebantur. Nam à cæde de industria temperabant, vt citius consumpto à multitudine commeatu ad annonæ supremam difficultatem redigerentur, atque deditionis necessitatem. Vnus Rhetogenes Carauinus ab animi virtute opem in his difficultatibus petendam indicans, cum quatuor aliis noctu, qua parte Romanorum munitiones infirmiores erant, & minor custodia adhibebatur, scalis admotis, atque vigiliis occisis in Areuaces euasit. vbi concilio Principum gentisque conuocato, pro veteri amicitia & propinquitatis iure obtestatus petiit ne Numantiam, quæ eatenus gentis commune propugnaculum fuerat, & iniquitate fortunæ arteque obsidentium magis quam vera virtute proxima exitio erat negligendo, hosti vindictæ studio inflammato iniuriarum memori diripiendam, euertendam, excindendam relinquerent. Quin, inquit, dum vires integræ sunt, & Romanus tot cladibus castigatus certamen horret, & ad artes conuersus nobilissimam ciuitatem opprimere cogitat, iunctis viribus iugum seruitutis depellitis, & communem patriæ pestem de finibus exturbatis? An expectatis dum contagionis vis vestram ciuitatem opprimat? Accensa flamma proxima quæque vastante cunctis pereundum cogitate. An Romanorum ambitionem & rapacitatem ignoratis? quos nulla sæpe de causa vidistis audistisque ex aliis proferendi imperii cupiditate totius Hispaniæ fortunis libertatique insidiari. At fœderis fiducia retinet. quod nisi multa exempla recenti memoria & ante oculos extarent Romanorum perfidiæ, auaritię, crudelitatis: Cauciæ nuper exitium, & nunc Numantinorum cum Mancino fœdus violatum, satis docere potuit, nihil ei genti sanctum esse præ libidine dominandi. Videte ne priuatæ tranquillitati communem salutem posthabentes modo, quam Numantiæ præsidio stare ne ipsi quidem ignoratis, vtraque prodidisse aliquando, vtinam vanum vaticinium sit, frustra queramini. Agite dum opportunum est, dum res salua: ad patriæ salutem procurandam animos & cogitationem referte. arma viresque sociate: hostemque securum, vtrisque copiis à tergo & à fronte circumuentum aut opprimite aut fugate. in nostro periculo vniuersæ gentis fortunas, libertatem, salutem verti putate. Huic orationi cum vim addidisset lachrimarum, & ad terram prouolutus singulorum genua prensaret, multorum flexerat animos. Vicit tamen sententia non esse Romanis irritandos. additumque Numantinos quamprimum suis finibus pellendos videri, ne fraudi esset aliquando in eorum conuentu eam legationem auditam. Quid Rhetogenes deinceps fecerit clam est. constat tamen Luciæ vrbis iuuentutem, quæ ad quartum ab vrbe Numantia lapidem sita erat, ad ferendam opem excitam, Scipionis diligentia compressam: & quadringentis iuuenibus eius iussu dextras amputatas, vt cæteris documento essent Romanæ seueritatis. Numantini ergo auxiliis desperatis, & ex diuturna obsidione fame fracti, necessario ad deditionis consilium flexerunt animos. Missa ea de caussa ad Scipionem legatio. Eius legationis princeps Alurus facta eum conueniendi potestate in hunc modum allocutus fertur. Qui sunt Numantini ciues, qua fide, qua constantia, explicare longa oratione non attinet. Nam & ipse longo vsu expertus es, & miseros non decet suarum laudum commemoratio. Illud dicam, tibi gloriosum fore Numantinorum animos fregisse: neque nobis ignominiosum prorsus, quando ita in fatis erat, à tanto Imperatore superari. Quod præsentis fortunæ est, & obsidionis mala cogunt, victos nos esse fatemur: modo pœnitentiam quam exitium malis. Neque veniam petimus, tametsi nullibi melius beneficium collocaris, sed supplicium moderatum. Quod si salutem negas, neque pugnæ copiam facis: omnia prius experiri, ac occumbere, si res ferat, nostris potius quam alienis dextris, quod virorum fortium supremum officium est, certum habemus. Tu quid fama sit in præsens & ad posteros locutura etiam atque etiam considera. Ex hac oratione Scipio infractos gentis animos miratus, in tam afflicta fortuna ac penitus desperata dignitatis memores atque constantiæ: Legatis tamen nullam fore spem salutis, nullam pacis conditionem respondit, nisi in deditione ad victoris arbitrium. Eo responso Numantini acti in furorem Legatis violatis, in quibus quid culpæ erat? sed furente multitudine, vera dixisse sæpe exitium attulit, spe salutis

& pugnæ abiecta, quod reliquum erat, multa celia (potus genus erat ex frumento) hausta ebrii in Romanorum munitiones irruunt, & vallo superato obuios tandiu prosternunt, donec summissis vndique Romanorum auxiliis in vrbem reiecti sunt. Secundum hunc conflictum, suorum qui ceciderunt corporibus famem dies aliquot tolerasse tradunt: deinde fugæ spem tentatam haud meliori successu. Ad extremum rebus omnibus desperatis memorabili facinore se suosq; omnes aut epoto veneno noxio, aut adacto in viscera ferro peremerunt. Fuere qui ex prouocatione certarent, nihilo meliori conditione victoris, quam victi pyra accensa, in quam qui cadebant continuo iactabantur, sequebantur qui occiderant. ad hunc modum anno & tribus mensibus exactis ex quo Scipio venit in Hispaniam, excisa Numantia est ciuibus ad vnum nullo discrimine sexus vel ætatis pertinaci obstinatione deletis. Appianus vrbe capta viuos aliquot in victoris potestatem venisse scribit: sed aliorum auctorum opinio resistit. Constat Numantiam ciuium concordia stetisse, labefactatam discordia: & victam victoriæ palmam victori eripuisse ædificia, quæ incendii à ciuibus iniecti furorem euaserant, Scipionis iussu euersa sunt. Numantinorum agri finitimis populis distributi. His rebus perfectis Scipio, & Hispaniæ pace fundata, Romam ad triumphum rediit Numantini cognomento auctus, cum D. Iunius Brutus paulo ante de Calæcis deuictis ac domitis triumphum in vrbem egisset, Calaici cognomine parto, vti paulo ante dictum est.

Gesta in Hispania post bellum Numantinum. CAP. XI.

EXCEPERE tempora bello vacua, præcipua tranquillitate insignia: missique duodecim legati varias Hispaniæ partes pro attributa cuique portione gubernarunt diu. Nam Baleares, qui piraticam exercentes vicina maria & littora infestabant, Q. Cæcilii Metelli Consulis virtute domiti, & ad tranquillitatem reuocati sunt anno ab Vrbe condita sexcentesimo trigesimo primo. vnde ei Balearici nomen factum. Quo tempore Marius, cum Vlteriorem Hispaniam ex Prætura gubernaret, sublatis latrociniis, quorum licentia ex superiori temporum perturbatione orta erat, itinera aperuit, leges, iudicia, atque pacem in prouinciam reuocauit: & post duodecim annos rebus denuo in ea prouincia turbatis Calpurnius Piso primum, deinde Sulpitius Galba eius Galbæ filius, qui res in Lusitania gesserat, prouincialium motus pacarunt. Pisonis nomine multæ monetę & passim percussæ hoc tempore reperiuntur in Hispania. Pace Pisonis & Galbæ virtute reuocata, rursus decem Legatis prouincia commendata est. quo tempore Cimbrorum ex ora Septentrionali sese in Romani imperii prouincias rapidi torrentis instar numerosa multitudo effundens, & cursu victoriarum maximo, in Hispaniam delata: in Galliam atque Italiam Romanorum & prouincialium virtute redire compulsa est, anno ab Vrbe condita sexcentesimo quadragesimo quinto. Quo anno Q. Seruilius Cæpio Lusitanos, quo ex magistratu incertum, sed Lusitanos tamen prælio superauit: & tribus post annis eiusdem Cæpionis consulatu Lusitani maiori reddita quam acceperant clade Romanos vlti sunt. Fuit is annus ab Vrbe condita sexcentesimus quadragesimus octauus, Marci Tullii Ciceronis ortu, quam vlla alia re gesta insignior. Arpini natus est, matre Heluia, patre equestris ordinis, & ex regio Volscorum sanguine. qui rem Romanam non minus in toga quam reliqui Principes reipublicæ, ferro illustrarunt. Post alterum biennium, anno ab Vrbe condita sexcentesimo quinquagesimo, denuo Cimbri Teutonibus confusi Celtiberorum virtute ex Hispania, in quam prouinciam irruperant, rursus in Galliam reiecti sunt: & Lusitanorum motus L. Cornelii Dolabellæ virtute & diligentia compressi, cum eam prouinciam ex proconsulatu gubernaret, anno ab Vrbe condita sexcentesimo quinquagesimo quinto, Lusitanorum motus Celtiberorum bellum sequenti anno excepit. cuius comprimendi studio quoniam maiori mole coortum est, T. Didius Consul venit in Hispaniam. Collata vtrinque castra, directæ acies & pari vtrinque spe pugnatum nec diuerso successu, nam exæquata vtrinque clade pugnantes nox diremit. Verum Consulis arte continuo Romanorum, qui ceciderant, corporibus tumulatis, postera luce Hispani perterriti, quasi multo plures ex ipsorum numero essent trucidati quam ex Romanis, victoria desperata deditionem fecerunt, iis conditionibus, quas victores Romani præscripsissent. ex Areuacis eo prælio & totius belli progressu viginti millia ceciderũt. Termestini veteri vrbe excisa, cuius fiducia quoniam locorum natura munitissima erat, sæpe rebellarant, in planiciem translati per vicosque distracti sunt, prohibiti in vrbis formam coalescere, oppida mœnibus aut aliqua munitione firmare. Prædonum manus latrociniis assueta per fidem fœderis ad Consulem vocata cum filiis & vxoribus ad vnum trucidata: cum spes non esset ingenium mutatu-

ram

Margin: 10 · 20 · 631. · 30 · 645. · 648. · 40 · 650. · 655.

ram gentem alienis laboribus raptoque viuere assuetam. Quod factum ita senatui Romano non probauit, vt triumphus nihilominus pro rebus gestis concessus fuerit. In eo bello Q. Sertorius Tribunus militum fuit, magnamque laudem peperit seruato ad Castulonem Romano præsidio, quod Castulonenses ad omnem recuperandæ libertatis occasionem intenti communicato cum Gyrisenis (Giennenses fuisse quidam putant) consilio, noctu parabant trucidare, cum se Romani milites indulgentius poculis inuitassent hibernorum tempore, atque ex ea re opportuni iniuriæ fore viderentur. Nam Sertorius Castulonensium tumultu excitatus forasque ciuitatem se proripiens, aucto suorum numero quos fuga seruarat, suorumque cædem vltus, curriculo ad Gyrisenos aduolans, vestium aspectu delusos, quas milites cum Castulonensibus occisis mutarant, gratulatum prodeuntes magno numero cæcidit. reliqui deditione facta sub corona venditi. Atque hæc tum hoc anno, tum quatuor sequentibus in Hispania Citeriori gesta sunt: ex quanto tempore Didius eam prouinciam gubernauit. Nam in vlteriorem Hispaniam P. Licinius Crassus consulatum adeptus venit, ab Vrbe condita anno sexcentesimo quinquagesimo septimo: atque re in prouincia bene gesta, sexto demũ anno triumphauit. omnino ex Hispaniæ præfectura eas copias parauit: quæ M. Crassum filium inter Romanos maxime nobilitarunt, Romanorum aliquando ditissimum. & Antonius Nebrissensis affirmat viam totius Hispaniæ nobilissimam Salmantica Emeritam vsque (vulgo Argentea via nuncupatur) à Crasso fuisse constratam, columnarum quas toto eo itinere, Crassi inciso nomine se vidisse testatur, indicio haud probabili, cum eæ columnæ modo non inueniantur. Vidisse se fortasse putauit. quod nusquam erat, quod antiquariis sæpe accidit. Quo tempore Crassus in Hispania fuit noui Celtiberorũ motus Fuluii Flacci opera ductuque compositi sunt, anno ab Vrbe condita sexcentesimo sexagesimo, & Italia bellis ciuilibus cœperat æstuare, C. Marii, atque Cinnæ republica occupata nobilitatem Romanam, quæ Syllæ partes sequebatur proscribentibus. In his M. Crassus patre & fratre cæsis in vltimam Hispaniam aufugit, vbi multæ clientelæ erant, & magna prouincialium studia tum paternis, tum suis meritis, qui patrem in Hispaniam fuerat secutus quæsitę: conspectu tamen hominum vitato (nam fides plerunque ex fortuna pendet, & pleræque ciuitates Hispaniæ in Marii potestate erant) in specum se abdidit mari vicinum, in prædio viri principis, cui nomen erat Vibio Pacieco, arctissima beneuolentia coniuncti. Missus seruus vnus è paucis, qui eius fugam erant prosecuti, Pacieco denunciauit quo loco res Crassi essent: atque pro iure amicitiæ, eius nomine postulauit, ne herum in eo discrimine desereret. Is tempus venisse gaudens amicitiæ qualicunque officio declarandæ, quo res occultior esset ipse Crassi congressũ abstinens quod tempori dandum erat, seruo mandat quotidie in vicina speluncæ rupe commeatum deponere, quem ex vrbe accepisset, vetito perscrutari quorsum id fieret, mortis denunciatione si mandata violaret, si exequeretur fideliter promissa libertate. Ea diligentia atque cura Crassus seruatus, Marii Cinnæque morte denunciata, ex latebris prodiens facile multas in Hispania vrbes, quæ propensa in Syllam voluntate erant, in partes attraxit. Malaca etiam à milite direpta, Crasso inuito, vt videri voluit & per totam vitam præ se tulit: an annuente, vt militum voluntates redimeret aliena calamitate, ex Hispania in Africam traiecit, vbi Syllæ partes præcipue vigebant. Porro specus Crassi latebris illustris, præter Heracleam & Arundam hodie monstratur, Ximenæ oppido vicinus, signis omnibus conuenientibus, quæ ex Plutarchi lectione colligũtur. & Paciecorum familiam non minus nobilem quam amplam fuisse ea tempestate in Hispania veterum auctorum monumenta satis declarant. Ad quam qui familiam nostra ætate opibus, gratia, & auctoritate in Carpetanis facile principem referunt, sola ex nomine ducta coniectura nituntur, nec repudianda semper, nec satis constanti. Recentiora procerum genera in vetera eiusdem nominis infundere receptum: quæ magna est historiæ labes, veritatis iniuria.

657.

666.

Bellum Sertorii inchoatur. CAP XIII.

Ex bellis ciuilibus nouum in Hispania bellum natum est, quod à paruis initiis potentiam Romanam nouem annis exercuit, varia sæpe fortuna, exitu tandem Romanis prospero. Q. Sertorius eius belli incitator extitit, natione quidem Italus, obscuro loco Narsii oppido prope Romam natus: cæterum virtutis specimen in Hispania dederat, vt est superius demonstratum, & Marii deinde ac Cinnæ partes secutus in Italia, alterum in eo bello oculum amisit. à Sylla tandem, cum rerum esset potitus Cinna & Mario deuictis, proscriptus cum multis aliis, mortis discrimine adactus, & quoniam in

ea rerum perturbatione id habiturum iudicabat, quod primus occupasset: vbi militum atque prouinciæ studia erant, in Hispaniam venit. Iulio Salinatori Pyrenæi angustias obsidendi cum legionis præsidio cura demandata, aduersus Syllæ conatus. Ipse in interiori prouincia magnos delectus habere, & subsidia vndique comparare ad retinendam Hispaniæ possessionem. Verum Sertorii conatus G. Annii aduentu & celeritate præoccupati sunt, Pyrenæi præsidio disiecto Salinatoris morte, quem à Gaio subornatus Calpurnius Lanarius per fidem amicitiæ proditorie sustulit. Sertorius suorum numero & virtute diffisus, veritusq; acie contra Gaii copias dimicare, Carthagine traiecit in Africam: vbi varia & aduersa sæpe fortuna iactatus, Hispaniæ vicinam Ebusum cepit cum sua peculiari classe, & Piratarum ex Asia lembis adiutus, qui forte mari vagabantur. Inde depulsus, & de Fortunatis cogitans (sunt qui eo traiecisse scribant, declinandæ videlicet hostilis sæuitiæ necessitate) à Lusitanis aduocatus est. Nam Romanorum imperio fessi erant, & recuperandæ libertatis cupiditate flagrabant. Oblatam Sertorius occasionem hostes de totius Hispaniæ possessione pellendi arbitratus, continuo in Lusitaniam venit, non magis disciplina militari instructus, quam pacis artibus. ingenii facilitate, comitate morum, atque vectigalibus moderandis prouinciæ vniuersæ studia excitauit. Ad formam præterea Romanæ reipublicæ senatu lecto ex Hispaniæ proceribus, iisdem magistratuum nominibus quibus Roma vtebatur, Romanę maiestatis imaginem quandam repræsentabat. his ad consilium adhibitis imperii summa penes Sertorium erat. militare præsidium ex iis legit, qui Romani nominis essent, quorum voluntatibus magis fidebat, propter communem originē. & quia fallere non poterant difficili ad hostium gratiam aditu maxime fidos fore iudicabat. Harum rerum fama non Vlterioris modo Hispaniæ imperium, sed etiam Citerioris voluntatem adiunxit, vnum esse Sertorium cunctis iudicantibus, per quem Hispanorum potentia Romanorum gloriam obscuraret, fastum tyrannidemque deprimeret. quæ ille studia vt diuturna essent, arte prouidebat, sapientiæ professoribus ex Italia aduocatis, atque litterario gymnasio Oscæ constituto, ad quod filios procerum mitti curabat, cunctas nationes non magis armis quam sapientiæ studiis illustrari, dictitans, neque fas esse ea laude concedere Romanis, quos rebus cæteris exæquarent. Atque hæc palam iactabantur: ex arcano datæ fidei obsides comparabat nulla offensione prouincialium. Ad has artes accedebat religionis simulatio, qua vna re vulgi animi maxime capiuntur, cerua candida Dianæ dono, vti iactabat, ad aurem adhibita, vnde assueta erat cibum capere, quoties aut litteræ essent allatæ, aut de rebus magnis in senatu consultabatur, quasi nutu numinis arcanos euentus & consilii summam insusurraret, Itaq; Sertorii monetæ reperiuntur in Hispania cerua expressa altera ex parte. Eboræ in Lusitania duo lapides indicio hodieque sunt, multum in ea vrbe Sertorium fuisse, ciuesque Eboracenses pręcipuis & frequentibus beneficiis ornasse. Geminam Oscam in Hispania fuisse, alteram in Ilergetibus, in Bæticæ parte alteram, ex Plinio & Ptolemęo constat. In vtra erudiendam iuuentutem Hispanicam Sertorius curauerit, dubitatur: multis tamen eam laudem ad Citeriorem Oscam ablegantibus, nobis locorum vicinitas persuadet in Bastetanis esse: ab vtraque certe vetus appellatio conseruatur leui mutatione facta. Duxerat ex Africa cum primum in Lusitaniam venit Romani nominis duo millia & sexcentos, atque huic numero septingentos Afros adiunxerat: in Hispania vero pedites quatuor millia, septingenti equites accessere. cum his copiis Cota primum nauali prælio non procul Melaria, quæ ad freti fauces sita est superato, deinde ad Bætim Didio Prætore profligato, atque duobus hostium millibus cæsis ex eius exercitu, imperii auctoritatem vehementer sanxit: hostibus timorem incussit reputantibus Hispanię potentiam ductoris cōsilio, quo eatenus caruisset, adiutam magnas allaturam difficultates Romano nomini, cladesque priusquam ad officium penitus reuocari posset.

Metellus & Pompeius veniunt in Hispaniam.

CAP. XIIII.

674. EA res Syllam mouit vt anno ab Vrbe condita sexcentesimo septuagesimo quarto, altero suo consulatu Q. Metellum collegam cognomento Pium ob patrem lachrimis ab exilio liberatum, mitteret contra Sertorium in Hispaniam. Huic adiunctus L. Domitius Prætor, quem Plutarchus Toranium vocat cognomento videlicet Domitiis familiari, in ipso Prouinciæ aditu ad Pyrenæi montis radices ab Hirtuleio Sertorii Duce victis fusisque copiis cæsus est. Quæ res Manilium Galliæ Narbonensis Proconsulem in Hispaniam attraxit haud meliori quam Domitius euentu: nisi quod acie ab Hirtuleio superatus Ilerdæ munitione, in quam se contulit, seruatus est. Sane Metellus in

Bætica

Bætica, in quam cum exercitu penetrare ausus fuerat à Sertorio sæpe victus & virtute suorum diffidens, locis munitis se tenere coactus est, neque totius dimicationis, copiam ferocienti hosti facere. Lacobrigam tantùm, quæ vrbs in extrema Lusitania ad promontorium Sacrum sita est, Sertorii copiis aliò atque aliò dilapsis, repentina obsidione opprimere cogitauit, irritus conatus fuit. Afri & Hispani proposito à Sertorio præmio deceptis Romanorum vigiliis, duo millia vtres aquæ ad obsessos intulerunt, cuius inopia maximè laborabant: aquæductibus corruptis, atque vno tantùm puteo maligne aquam suppeditante. Itaque Romani cùm quinque dierum frumentum allatum esset, inopia commeatus coacti sunt obsidionem soluere, Sertorio cum subitaria manu locis omnibus fatigante. Nec impar Hispanus Romano militi erat, quem Sertorius ordines seruare, atque imperia agnoscere, signaque sequi docuerat: solitum alioqui rarum dispersumque pugnare, magno primùm impetu facto, si premeretur pedem referre assuetum. Multum in eam rem contulere, Romanorum arma mortuis detracta, quibus Hispani armati erant. Harum rerum fama, cùm non modò tota Hispania vagata esset, sed etiam in Asiam peruenisset: Mithridates altero bello, quod gessit cum Romanis, Sertorium missis Legatis ad fœdus inuitauit, classis & pecuniæ pollicitatione. vt vires populi Romani distraheret. Iis Legatis senatu dato, quo maior esset auctoritas concessum postulantibus, vt M. Marium cum aliquanto comitatu secum deferrent, cuius operam suis rebus Rex potentissimus imprimis vtilẽ fore iudicabat, si suas copias per eũ Romana disciplina militare docuisset. In eo Asiæ bello Aulus Mæuius Lacetanus Luculli signa secutus, egregiam operam Romanæ reipublicæ nauauit, vt lapis indicat altero ab vrbe Ausetana stadio in loco publico constitutus, eius iussu cùm redux esset in patriam. Verùm ad Sertorium redeamus. qui hostibus L. Lollij res gerentis in Gallia aduentu confirmatis, prælij discrimen, quod antea vltro appetebat, detrectare cœpit, satis habens leuibus præliis atque incursionibus tumultuariis hostẽ fatigare. quo belli & consiliorum tenore biennio extracto Cn. Pompeius exæquata cum Metello potestate atque ipso per litteras expetente, nam aliter Pompeius venturum negarat, in Hispaniam missus est, Magni cognomento aut iam parto, aut vt alii scribunt ex Sertorio superato quæsiuit. Tertullianus indicat, & Cassiodorus ait, id cognomen conciliasse theatrum, quod è lapide Romæ primus Pompeius extruxit: nam antea scæna ex materia facta, & subitariis gradibus vtebantur. Quæstor adiunctus L. Cassius Lõginus de quo sermo est rediturus. Magnis ergo in Gallia difficultatibus superatis, cùm Pompeius in Hispaniam penetrasset, ad Metellum se contulit, non prius cum hoste dimicare certus, quàm vires essent collatæ. Sertorius eodem tempore Lauronam obsidione premebat nouis auctus copiis, quas Marcus Perpenna ex Sardinia deduxerat. Nam Æmilius Lepidus Cõsul, cum à senatus auctoritate defecisset, Italia pulsus atque Sardinia occupata, breui ex morbo migrauit è vita. Robur exercitus à M. Perpenna in Hispaniam deductum, Sertorio se adiunxit, siue eius sponte siue defectione militum, nam vtrunque ab auctoribus proditur, cum in diuersa Hispaniæ parte bellum gerere atque imperium constituere in animo haberet. Ad Sertorium necessitate se contulit. Lauronem periti antiquitatis Lyriam esse arbitrantur ad Sucronem sitam in agro Valentino, sedecim ab ea vrbe millibus passuum. Eò Metellus & Pompeius iunctis viribus ac paribus auspiciis profecti obsidionis soluendę studio cùm castra prope posuissent, nullum aliud operæpretium fecerunt, nisi quòd in tumultuario certamine dum pabulatoribus opem ferunt, decem Romanorum millia Sertorii insidiis circumuẽta ceciderunt, atque in his Pompeii legatus D. Lælius. Obsessi defensione desperata ad deditionem compulsi cum incolumi salute res etiã educere iussi essent, vrbs incendio est absumpta in vtriusque Ducis Romani oculis, ad ostẽtationem videlicet virtutis magis, quam sæuiendi voluntate. Orosius discessisse Pompeium ait, priusquã Lauro in Sertorii potestatem venisset: & ciues partim trucidatos, partim direpta vrbe in seruitutem abactos. addit præterea, in Romanorum castris triginta millia pedites, equites mille fuisse. In Sertorii pedites duplicato numero, equites 8000. Proximo anno, qui fuit ab Vrbe cõdita sexcẽtesimus septuagesimus septimus, veris principio bellũ vtrinq; instauratũ. Metellus ac Pompeius ex Citeriori Hispania atque Pyrenæis montibus, ad quæ loca in hiberna secesserant, Sertorius ex Lusitania digressi. à Pompeio Segeda expugnata est. Metellus prope Italicam signis cum Hirtuleio collatis, viginti hostium millia cæcidit: Dux ipse fuga seruatus est, tanta ex ea victoria Metelli lætitia, fastuq;, vt picta veste in conuiuiis vteretur: venientique passim in vrbibus thure quasi Deo supplicaretur, populis in assentationem effusis, addebantur ludi, atque triumpho persimilis pompa. Sunt qui huius victoriæ monimentum esse credãt è duobus Guisandi tauris lapideis, alterum hac inscriptione: Q. Cæcilio Metello Consuli. II. victori. numero non ad consulatum sed ad victo-

677.

riam duplicem relato. Pompeius Segeda capta, hostem ad Sucronem nactus, prælioque dimicare ausus, periculo proximus fuit. verum prælium inclinatum penitus Metelli aduẽtu restitutũ est, sine quo ne aliquid de victoriæ laude decederet pugna fuerat inchoata, discessum dubia victoria parique vtrinque iactura facta.

Sertorius victus & occisus. CAPVT XV.

SECVNDVM hoc prælium Sertorius in luctu esse, & publico abstinere, ceruam qua plurimum vtebatur ab hostibus interceptam cogitans, tristi videlicet omine rerum futurarum. & cum deinde repente apparuisset, lætitia animi reuocata, luctuque abiecto, bellum instaurauit. Ad Turiam fluuium denuo dimicatum (decurrit per agrum Valentinum, & hodie Guadalauiar nuncupatur) totis vtrinque viribus summa animorum contentione & corporum conatu. victoria cæso dissipatoque Sertorii exercitu penes Pompeium stetit. Herculeius cum fratre eiusdem nominis, & Herennius, qui Sertorii partes sequebantur trucidati sunt. In ipso ardore pugnæ à Pompeiano milite frater obtruncatus est, vt sunt ancipites & calamitosi etiam in ipsa victoria bellorum ciuilium casus. Detracta casside agnitum cum instructæ pyræ imposuisset, voce flebili precatus manes placatos parricidii veniã per errorem facti: quoniam mutare nõ licebat, eadem vindicare dextra certus, gladio quo fratrem occiderat in viscera adacto super defuncti corpus occubuit. re vulgata indignatio vtriusque partis subsecuta est & sæuissimi belli execratio. Amisso Sertorius exercitu intra Calagurrim se continuit. dum nouis delectibus vires colligeret. Intra eam vrbem à Pompeio obsessus, cum eruptionem fecisset, tria suorum millia amisit. inde ad copias fuga elapsus est, quæ suorum diligentia magno numero erant collectæ: quarum virtute confisus Romanos aggredi atque dimicationis copiam facere ausus in hiberna copias deducere coegit. Metellus superatis Pyrenæi iugis ad eius montis radices, Pompeius in Vaccæis hyemarunt. Erat Sertorio mite ac tractabile ingenium. nisi naturam suspicio corrũperet: qua stimulatus Romanorum animos penitus alienauit, Celtiberorum præsidio vsus: & vt timorem sæuitia consequitur, nõnullis è suorum numero trucidatis. Ab eo gradu pueros Hispanorum, quos studii causa Oscam missos fuisse docuimus, partem occidit, partem in seruitutem vendidit: atque ex ea re, quod vnum præsidium reliquum erat, prouinciæ studia atque voluntates penitus conturbauit: excæcat nimirum animos fortuna siue Deus vbi vim suam exerere vult. Omnino Sertorius, qui suorum beneuolentia nitebatur, ab hoc initio in præceps ruere cœpit. Et Metellus multas vrbes veris principio expugnauit. Pompeius à Palentiæ obsidione Sertorii aduentu discedere compulsus est: deinde viribus reparatis Sertorioque in extremam Hispaniam cedere coacto, ad promontorium Hemeroscopeum, quod prope Dianiũ promontoriũ iacet & hodie à S. Martino nomẽ habet, tumultuario certamine pugnatum est haud memorando in alterutram partem euentu, cum vniuersi certaminis aleam imminutis vtrinque copiis subire vtraque pars detrectaret. Res Sertorii magis suorum odio quam Romanorum virtute inclinatas, vt nunquam calamitas in vno gradu resistit, eius mors penitus conturbauit. Perpennæ coniuratione Antoniique, qui proximus assidebat, pugione in conuiuio Oscæ trucidatus est. Coniuratione paulo ante ex parte detecta, quidam ex coniuratis supplicio affecti sunt, alios fuga seruauit, alios sociorum silentium texit, qui ne proderentur facinus accelerarunt. Sic periit Sertorius, quem Hispani Romanum Annabilem vocare soliti erant. nullam prolem reliquit: tametsi iuuenis quidam deinde se Sertorii filium esse simulauit propter oris similitudinem facili ad fallendum fide. anno quantum coniectura coniicere licet ab Vrbe condita sexcentesimo octogesimo primo, cæsus est magnis Imperatoribus veris virtutibus, militari scientia, ciuilique prudentia merito coæquandus, si primis vltima cõtexuisset, nec egregiam indolem sæuitiæ ignominia fœdasset, Sertorii illa vox fuit: Malle se ceruorum exercitũ duce leone, quam leonum duce ceruo. tum illa: Periculis obeundis periti Ducis partes esse priusquã ingrederetur discrimen, considerare de exitu. Concordiæ militaris symbolũ equi caudam proposuisse fertur, crinibus singulis facile conuulsis, omnibus inuictis. Belli necessitatem salutis discrimen imposuit. tranquillitatis tamen cupidior fuit: cùm Romæ postremum locum occcupare mallet, vt ipse præ se ferebat, quam in exilio principem. Corpus eius Eboræ sepultum esse traditur lapidis indicio, quem eruendis templi D. Ludouici fundamentis inuentum esse affirmatur haud satis idoneo auctore. Sed confractum tamen lapidem, & in eo incisa subiecta verba aiunt:

681.

SERTOR. LVSIT. DVX. IN EXTREM. ORB. PLAGA.

GA. D. IMMORT. VOVET. ANIM. BVSTO. CORPVS. QVI TIBI SALO. TETHI. SERVATVS QVO LOCO. CIRCA. EBOR. RO. COS. COP. Q. IPS. CÆCIDERAT. OLIM H. EREX. S. CIRCVMVENTAM. DOLO VMB. ELYSIVM. DIRIGE. DIVA. D.

S. T. T. L.

AVLICVS. P.

Quæ inſcriptio cum paucis aliis ſumpta eſt ex commentariis Ambroſii Moralis viri in hiſtoria noſtræ gentis, ſed eruenda Hiſpaniæ antiquitate imprimis diligentis & accurati. ad auctorem gratia redeat fidesque: nobis his rebus amplius examinandis otium non erat.

Pompeius pacat Hiſpaniam, Capvt XVI.

Sertorii cæde vulgata magnus ſuorum gemitus conſecutus eſt: magnaque inuidia atque indignatio in Perpennam excitata. reſignatis teſtamenti tabulis, quibus eum inter alios hæredem ſcripſerat, & priuatim imperii ſucceſſorem deſignabat, vehementius aucta eſt: cum amicitiam perfidia, beneficium maleficio compenſaſſe cum dolore & gemitu reputarent. Quos ille multis in præſenti blandimentis & donis, maioribusque in poſterum pollicitis mitigauit. timor præſertim Romanorum, qui concordiæ vinculum maximum eſt, compeſcuit animos: nam ad Pompeii impetus ſuſtinendos, qui Metello Romã profecto factionis reliquias diſſipare parabat, Duce aliquo opus habebant: neque melior Perpenna occurrebat Sertorii, etiam iudicio atque ſuffragio. Itaque Perpenna adminiſtrandi cura ſuſcepta Pompeioque continuo obuiam facto, cum non minus ſuorum virtute quam fide diffideret, in conſilio certaminis detrectandi initio perſtitit: deinde in inſidias hoſtiũ arte præcipitatus facile victus eſt: copiisque partim cæſis, partim diſſipatis ex latebris ipſe, cum ſe intra dumeta condidiſſet, extractus atque eius rogatu clementiæ Romanæ ſpe quamuis ad Pompeium deductus, eius iuſſu continuo interfectus eſt. præcipiti ira an ne proditis defectionis conſciis maiori ſæuitia graſſari neceſſe eſſet: nam eo conſilio litteras Romanorum ad Sertorium, quibus in Italiam reuocabatur, igne cremarat. Omnino Sertorio & Perpenna ſublatis breui vniuerſa Hiſpania ad officium reuocata eſt. Oſcenſes, Valentini, & Termeſtini deditionem ſecundum hanc victoriam fecerunt. Vxamam imperata facere recuſantẽ Pompeius ipſe expugnatã ſolo æquauit. Calagurris ab Afranio poſt diuturnam obſidionem, qua ciues conſumpto commeatu filiorum & vxorum carnibus famem tolerarunt, vnde prouerbio facto fames Calagurritana nobilitata eſt, cum veniſſet tandem in poteſtatẽ ipſa quidẽ euerſa eſt, ciues autẽ qui ſupererãt ad vnũ trucidati. Iis exemplis reliquæ vrbes & oppida caſtigata iugum imperii Romanorum breui omnes accepere: multaque bello peracto trophæa à Pompeio in Pyrenæi montis iugis excitata, commemoratione vrbium atque oppidorum, quæ eius belli progreſſu in deditionem venerant amplius octingentorum in ſola Vlteriori Hiſpania, atque ea Galliæ parte vnde in Hiſpaniam tranſmiſerat. Horum trophæorum veſtigia circuli ferrei eſſe creduntur plumbo liquato affixi rupibus decem amplius pedum ambitu, in Andorre & Altauaca Pyrenæi montis vallibus ad hunc vſque diem extantes. fornicum triumphalium coniectura huic opinioni fauet: vbi eius formæ circulos nonnunquam trophæis ſuſtentandis erectos fuiſſe Emeritæ præſertim conſideramus. In Vaſconibus condendæ vrbis nouæ & cognomẽto ſuo appellandæ gloriam aucupatus Pompelonem fundauit (ex eo quidã Pompeiopolim vocant. Strabo certe Pompelonem quaſi Pompeiopolim dictã ait) Nauarræ hodie metropolim. Romam tandem profectus vna cum Metello de domita Hiſpania triumphauit, anno ab Vrbe condita ſexcenteſimo octogeſimo tertio, quo tempore nonnulli poetæ Cordubenſes Romæ vixerunt craſſum, vt Cicero ſcribit, ſonantes non magis nationis culpa quam temporum vitio. Sane iis Metellus multum & familiariter vtebatur, eosque fortaſſis ex Hiſpania decedens ſecum in vrbem deduxerat. 683

C. Iulius Cæſar venit in Hiſpaniam. Capvt XVII.

Annvm circiter ab Vrbe condita ſexcenteſimum octogeſimum quintum, Iulius Cæſar Quæſtoris munere in Hiſpaniam venit Antiſtio Prætori ſocius. Plutarchus Tu- 708

beroni ait vitiatā, vt putamus lectione pro Turbione, Antistiorum videlicet cognomento vsitato. Omnino populi Romani mandato conuentus iure dicundo cum inuiseret, vt quid de rerum statu videretur, senatui referret, Gadeis delatus propter eius insulæ celebritatem, in Herculis templo ad visam Alexandri Macedonis statuam ingemuisse fertur: quod ea ætate, qua Alexander orbem terrarum armis subegisset, nullum rerum ab ipso gestarū monimentum extaret. Ea æmulatione incitatus & somnio in Vrbe erectus, quo matri stuprum offerre sibi videbatur, (& vates orbis imperium atque Vrbis ex eo denunciabant,) ad captandas nouas spes missione ante tempus impetrata in Vrbem fuit reuocatus. Cæsare digresso atque ab Vrbe condita anno sexcentesimo octogesimo nono. Gn. Calphurnius Piso, qui cum extraordinaria potestate res gerebat in Hispania Citeriori, noctu à quibusdam equitibus Hispanis obtruncatus est, scelerum vindicta, an in Pompeii gratiam? qui opprimendi Pisonis omnes artes quærebat, eoque auctore per speciem honoris erat in Hispaniam amandatus. Quadriennio exacto atque ab Vrbe condita anno sexcentesimo nonagesimo tertio, Consulibus M. Pupio Pisone, & M. Valerio Messala: qui annus ante Christi Dei ortum salutarem octauus & sexagesimus præcise fuit, Cæsar rursus in Hispaniam Prætor venit, atque initio Herminiorum montium accolas Durio & Minio amnibus circumfluos, quoniam ex iis locis variæ prædonum manus Lusitaniæ & Bæticæ oram latrociniis infestabāt, locorum notitia & munitione confisæ, cum sponte detrectaret malo compulit in loca plana domicilia transferre. Præterea iis finitimi cum exemplo seueritatis castigati Durio transmisso nouas sedes populariter petere constituissent, à Cæsare occupata fuga, victi prælio atque domiti sunt. Multę Lusitanorum vrbes & oppida direpta, multæ ex deditione venerunt in potestatem. Herminii quoniam ab imperio rebellabant, denuo bello petiti, victique acie atque ex fuga in vicinam littoris insulam compulsi sunt: ex earum fortasse numero quæ Baionæ obiectæ ab ea vrbe vulgo nomen habent, antiquis Albianum & Lancia, cōmuni nomine Ciciæ erant, quod hodie etiam nomen retinent. Ad eorum hominum stirpem delendam missus est à Cæsare Dux cum copiarum parte, cuius nomē nō proditur, factū Dion tradit. in milites in terram expositos, ipso Duce maris æstu excensione prohibito, Herminii facto impetu facile vniuersos trucidarunt. in eo discrimine P. Sceuæ virtus enituit, qui amisso clypeo, multisque vulneribus debilitatus, natatu ad classem euasit. Cæsar eius ignominiæ vindicandæ studio maiori classe comparata, cum ipsemet in insulam transmisisset, breui hostes & minori virtute & commeatus inopia laborantes afflixit atque peremit. Inde in Calæciæ littore Brigantinus portus (Corugnam hodie vocāt) pari celeritate est occupatus deditione ciuium, nauium magnitudinem, immensum inflata carbasa, malorumque proceritatem cū admiratione formidantium ab insolenti spectaculo: cum modicis ipsi lembis vti soliti essent carina ex leui materia compacta, reliquo corpore ex viminibus contexto coriisque stipato: ne videlicet aqua peruii essent. Cæsare Prætore prouincia optimis institutis temperata est, ac nominatim Gaditanis eæ leges datæ atque sancitæ quas ipsi petiissent. denique modus versuris impositus, vnde debitori tertia fructuum pars cederet, reliqua creditor perciperet, quæ vsuris annumeratis de capite detraheret. His rebus perfectis Romam rediit ad comitia neque expectato successore, & triumphi honore, qui sponte à senatu deferebatur, repudiato, spe videlicet & studio consulatus obtinendi. Equinum pullum ex prouincia deduxit pedum vnguibus in plures diductis partes, vnde aruspices orbis etiam imperium portendi pronunciabant. viuo solus ipse vsus est cum nullum alium dorso admitteret: mortuo statua Romæ ad Veneris posita eius iussu recepta vanitate.

689.

10

693.

20

30

40

Initium belli ciuilis in Hispania, CAPVT XVIII.

CVm Cæsar Gallia magna ex parte domita aduersus Vocontios & Tharusates (hos coniectura est fuisse incolas vrbis Tursæ in prouincia Auscitana, Aquitaniæ parte Hispaniæ Citeriori vicina) Crassum misisset: ab iis gentibus Hispani finitimi aduocati magna multitudine Pyrenæi iuga superarunt. Orosius quinquaginta millia Cantabros affirmat iuisse in Galliam: & constat eorum potissimum virtute bellum fuisse gestum, Ducibus ex eo numero creatis, qui ex Sertorii disciplina Romanæ militiæ artes edocti magnum in re militari vsum habebant: successus aduersus fuit. ex Hispanorum numero triginta octo millia cecidisse feruntur. Strabo auctor est Crassum mari in Cassiterides insulas delatum Cronio promontorio obiectas, insulanos pacis artibus & tranquillitati deditos, nulla difficultate sub imperium misisse. Excepit anno ab Vrbe condita sexcentesimo nonagesi-

699.

50

nonagesimo nono, proconsulatus Q. Cæcilii, qui biennium Hispaniam gubernauit, & ad Gluniam vbi Romanorum conuentus iure dicundo erat, & cuius vrbis ruinæ hodie extant non procul Vxama propeque Corugnam, à Vaccæis insigni prælio superatus magnā iniecit solicitudinem senatui populoque Romano. prorsus vt Gn. Pompeio cui gratia & auctoritas magna erat in prouincia & multæ prouincialium clientelæ superiori tempore adiunctæ, res Hispaniæ in quinquennium commendarent anno ab Vrbe condita LXXI. Cæterum cum Iuliæ nuptiis, quæ Cæsaris filia erat, delinitus totusque vxorius factus in Hispaniam proficisci recusaret, tres Legatos prouinciæ præfecit Petreium, Afranium & M. Varronem. Afranius Citeriorem Hispaniam tribus legionibus obtinere iussus est. Varro eum Hispaniæ Vlterioris tractum qui Marianis montibus & Ana flumine continetur. Petreio reliqua Bætica & Lusitania atque Vectones cum duabus legionibus cōmēdata. Quibus præsidiis quasi fræno prouincialium ferocia cohibita Hispaniæ quidem res, aut tranquillæ, aut modice lacessitæ fuerunt. Ex Italia autem noui atque exitialis belli occasio nata. cuius flamma Hispanos etiam peruasit. Defuncta Iulia, quo vno vinculo Cæsaris & Pompeii voluntates adstrictæ fuerāt, noua simultas exorta totum imperium Romanum diuisis inter vtrunque studiis traxit in partes. Regnandi inexhausta auiditas, & incōmunicabilis natura potestatis fatalis mali extitit caussa. dum Cæsar neminem præferri patitur, Pompeius exæquari aliquem auctoritate detrectat. Sane Cæsar Gallia domita, atque Britannia terrarum vltima semel & iterum tentata, ęquum postulare videbatur vt legis venia concessa absenti daretur petere consulatum. Id graue senatui Romano visum est arma tenentem, vnde gradus fieret ad reipublicæ libertatem opprimendam, summum & maximum ambire magistratum. & erant plerique senatores infecti partibus & in Pompeii fauorem inclinabant. Itaque ad illud extremum atque vltimum senatusconsultū decursum est, quo nisi rebus desperatis discessum esse nunquam antea constabat. Darent operam Consules, Prætores, Tribuni plebis, quique Consules essent ad vrbem, ne quid respublica detrimenti caperet. Eo senatusconsulto quoniam bellum continebatur, nisi Cæsar qui decennium Galliam tenuerat, ad certam diem copias dimisisset: is re cognita Rubicone fluuio vbi prouincia terminabatur, cum exercitu traducto Romam festinare constituit. Pōpeius hostis voluntate perspecta & Consules Claudius Marcellus, & Cornelius Lentulus nondum copiis ad resistendum comparatis ex vrbe diffugiunt anno ab Vrbe condita septingentesimo quinto. Brundusium in extremo Italiæ angulo situm elapsi, inde in Macedoniam transmittunt. vt quoniam de Italia & Occidente desperarent, Orientis viribus publicam libertatem tuerentur. Bibulius tamen Rufus à Pompeio in Hispaniam legatus eius verbis Afranio Petreio, atque Varroni imperauit, vt collatis in vnum viribus supremoque conatu Cæsarem prouinciæ delegatæ aditu prohiberent. Itaque Varroni Vlterioris Hispaniæ cura commendata Afranius & Petreius additis ad præsidiarias copias ex Celtiberia & Cantabria octoginta Cetratorum cohortibus, Ilerdam belli sedem deligunt castris positis citra Sicoris ripam. Ilerda enim in colle arduo sita est, obiecto ad septentrionem tumulo vnde tormentis petatur ad munitionis nonnullam iniuriam. Orientale latus Sicori alluitur, qui fluuius paulo inferius Cingæ cōfusus nō magno interuallo in Iberū euoluitur. Cæsar Pompeio ex Italia pulso atq; rebus vrbanis ex sententia compositis Hispaniæ petendæ studio, dum ad Massiliā, quæ portas clauserat, moram trahit, cum tribus legionibus Fabium præmittit in Hispaniam. Is Pompeianorum præsidio superato Pyrenæi angustias trāgressus atque Ilerdam delatus in hostium conspectu castra posuit Sicori transmisso. Lucanus ex licentia poetica flumen inter vtraque castra interiectum fuisse ait. subsecutæ sunt aliæ legiones & auxilia: sex millia pedites, equites tria millia & par numerus euocatorum ex Gallia nominatim. Nam fama prodierat Pompeium per Africam in Hispaniam festinare, venturumque primo quoque tempore, quod omnino facere debuit, sicque rerum periti suspicabantur, vt nobilissima prouincia retenta reliquum bellum maiori robore melioriq; spe administraret.

701.

705.

Pompeiani à Cæsare in Hispania victi. CAPVT XIX.

CÆSAR Massilia relicta, tandem in Hispaniam delatus, cum Ilerdam in castra peruenisset, bellū cum Pompeianis varia fortuna gestum est: leuia sæpe prælia fuerunt meliora ferentibus Cæsarianis. deinde pluuiarum copia atque niue veris tepore in montibus liquata, Sicoris vehementer auctus duos pontes, quibus Cæsariani supra Ilerdam factis pabulatum frumentatumque prodire consueuerant, disiecit, Cinga ex altera parte

non minorem aquarum molem trahente. sic locorum angustiis cohibitis Cæsarianis, magna rerum commutatio facta est, magnaque commeatus inopia in castris esse cœperat. Quibus rebus Pompeianorum litteris, rumore, famaque, vt fit, magnificentius Romam atque in alias prouincias perlatis, quasi hoste profligato magnæ gratulationes factæ, multique dubiæ eatenus atque suspensæ ex fortuna fidei ad Pompeium tanquam re diiudicata profecti sunt: ne videlicet postremi ad eius partes minori gratia accederent? Verum hæc omnis Pompeianorum lætitia atque spes male fundata breui luxuriauit vanaque euasit. Cæsaris diligentia viginti duobus supra Ilerdã millibus, Sicori pōte constrato commeatus inuectus in castra affatim, & noua auxilia quæ ad Cæsarem denuo veniebant ex Gallia periculo liberata. multæ præterea Hispaniæ Citerioris vrbes Cæsari sese adiunxerũt Calagurris cognomento Nasica, Osca, Tarraco, Ausetani, Lacetani, Ilurgauonenses. Quibus rebus & quoniam Sicori in plures riuos diducto, ne tanto circuitu pontem petere esset necesse, Pompeiani metuebant, ne à Cæsaris equitatu, qua parte copiarum ipsi inferiores erant, commeatus facultas intercluderetur, fugæ consilium captant. Vrbano ponte Sicorim transmittentes, aliquanto circuitu ad Octogesam, quod hodie oppidum Mequinēsa esse creditur, viginti ab Ilerda millibus Ibero superato in interiora Celtiberiæ penetrare certi, Cæsaris celeritate atque diligentia præ occupatis montium angustiis, qua omnino illis transeundum erat, ad deditionis necessitatem sine sanguine deducti sunt. Cæsar omni ratione in detrectandæ pugnæ consilio perstitit, ne quod futurum prouidebat tanto vtrinque effuso Romanorum sanguine imperii vires suasque ipsius debilitaret. Deditum militē sine mulcta conseruauit, vltro etiam missione tam exercitæ & diuturnæ militiæ concessa (& eas legiones constabat in pacata prouincia contra ipsum comparatas) insuper si quid amisissent rerum suarum, quod penes ipsius milites esset, pretio de suo persoluto pristinis dominis reddi mandauit. Sed vt est prona hominum in deterius persuasio, non defuere qui crederent proditam pecunia Hispaniam: prorsus vt Afranio qui continuo ad Pompeium nauigauit (nã de Petreio nihil est proditũ) ad Pharsaliam Cato Faonius obiiceret: ecquid pugnare recusaret contra mercatorem, qui pretio ab ipso prouincias esset mercatus? Varro quem in Vlteriori Hispania relictum fuisse est demonstratum, initio amicitia cum Cæsare simulata medium se gesserat: deinde Cæsaris angustiis ad Ilerdam nunciatis persona detracta hostilia palam moliri, bellum comparare, copias cōscribere, triremes Gadibus & Hispali ædificare. Ad eas res perficiendas pecunia grauissime imperata, ipsum etiam Herculis Gaditanum templum, quod sanctitatis opinione celeberrimum erat, thesauris expilauit. Verum Petreio & Afranio ad Ilerdam superatis, ipsaque Cæsaris celeritate præoccupatus, militumque magna ex parte defectione ad Hispalim desertus necessario deditionem fecit: saluteque concessa naues, pecuniam, frumentum, in victoris tradidit potestatem. Qui conuentu prius omnium ciuitatum Cordubæ habito & reipublicæ statu fundato, cum spolia inde mota thesaurique in Gaditanum templum essent relata, Gaditanis omnibus pro eximia voluntate, qua impositum à Varrone præsidium vltro depulerant, ciuitatem dedit. Q. Cassium Longinum cum quatuor legionibus in Hispania Vlteriore reliquit. Erat is eo anno Tribunus plebis, & rerum Hispaniæ magnum vsum habebat, Cn. Pompeio Proconsule Quęstor in ea prouincia. Rebus sic ordinatis Cæsar mari quidem Tarraconem, terra autem inde in Galliam profectus, Romam cum peruenisset, Lepidum à quo Prætore Dictator erat dictus, in Citeriorem Hispaniam cum potestate amandauit: annoque sequenti qui fuit ab Vrbe condita septingentesimus sextus, Pompeiũ prius prælio Pharsalico vicit, deinde in Ægypto eo cæso Regem Ptolemæum interfectorem illato bello superauit.

Longini res gestæ in Hispania. CAPVT XX.

INTEREA nouis bellis mota Vlterior Hispania Longini auaritia atque immanitate: quam olim ob causam Pompeio res gerente prouincialium coniuratione salutis periculum adierat vulnere inflicto, verum à Cæsare iussus in Africam traiicere aduersus Iubam Regem, qui Pompeii partes sequebatur, huius expeditionis prætextu tum imperandis tributis, tum plerisque facultate manendi in Hispania pretio vendita magnam pecuniam compilauit. fœdum latrocinium peculatumque. Ea re multorum animis exacerbatis in eius salutem coniuratio facta, L. Recilio & Annio Scapula eius coniurationis principibus. Minutius Silo specie libelli supplicis offerendi primus vulnus inflixit, cæteri ad terram deiectum nouis vulneribus deformarunt. Verum militari præsidio accurente Silo quidem captus est, Longinus à Succolantibus in lectum deductus, cum vulnera leuia essent, mortē euasit. De Silone quæstiones tormētis habitę multique

que coniurationis socii eius indicio perierunt: quosdam fuga seruauit, aut captos pecuniæ vis maxima supplicio eripuit. Auaritia in Longini animo cæteros affectus, tametsi deprauatissimi erant, superabat. Interim à Cæsare allatis litteris victum esse Pompeium renunciatum: & nihilominus prætextu expeditionis Africanæ copiis ad fretum Gaditanum missis, cum ipse conualuisset, classe inuisenda Hispalim profectus audit, magnam terrestris exercitus partem defecisse Thorio Italicensi Duce creato. Is quoniam continuo Cordubã petiturus credebatur, M. Marcellus Quæstor ad continendas in officio ciuium voluntates vrbemque tuendam præmissus, breui & ipse à Longini auctoritate deficiens cum vniuersa ciuitate Thorio se adiunxit: eoque concedente, quoniam potiori auctoritate erat, 10 belli administrandi præcipuam curam suscepit. Longinus cum omnia infesta videret, & castris in conspectu hostium citra Bætim ad Cordubam positis suorum virtute & voluntate diffideret, Vliam concessit oppidum loci natura munitum. Nam in colle arduo positũ est, & hodie Montis maioris nomen habere putatur vigesimo ab vrbe Corduba lapide. Ad eius collis radices castris positis, hostium superuentu, cum certamen detrectaret, perpetuo aggere & fossa circumuallatus est. Aduocarat Longinus Bogudem Regem ex Mauritania, atque ex Citeriori Hispania M. Lepidum, vt quam primum rebus inclinatis opem ferrent: si Cæsaris auctoritatem in prouincia saluam cuperent. Bogud prior cum accurrisset, & Hispanorum qui Longino fauebant, delectu auctus aliquoties cum Marcello pugnasset præliorum euentu vario, non potuit obsidionem dissipare. Lepido aduenienti cuncta sine difficultate cesserunt, Marcello controuersiæ arbitrium ad eum deferente. Longino idem facere detrectanti, conscientia scelerum an Lepidi gratiam præoccupatam a Marcello arbitranti, discedendi quo vellet facultas est data. Itaque Marcellus & Lepidus Cordubam profecti sunt. Longinus Trebonii successoris aduentu renunciato ad Malacã classe conscensa aduersis tempestatibus non procul Iberi ostiis cum vniuersa pecunia, quam scelere & rapina pararat, facto naufragio periit. Consequenti anno, qui fuit ab Vrbe condita septingentesimus octauus, Lepido quidem triumphus concessus, Hispaniæ videlicet motibus inter Longinum & Marcellum pacatis: Marcellus autem defectionis culpam exilii pœna luit, haud diuturni venia à Cæsare facile impetrata, diuersusque ab eo M. Marcello pro quo conseruato Cæsari gratiæ à Cicerone eleganti imprimis oratione sũt actæ. Quemadmodum non idem Longinus est, quem subiecta alteri è lapideis tauris Guisandi inscriptio continet his verbis: Longinus Prisco Cæsonio fieri curauit. 708.

Bellum aduersus filios Pompeii inchoatum in Hispania. CAPVT XXI.

ERAT Hispania diuisa studiis inter Cæsarem & Pompeium: & plæræque vrbes ad Scipionẽ in Africã, cuius post interfectũ Pompeiũ præcipua inter Põpeianos autoritas erat, missis legatis postularunt se vt in fidem tutelamque reciperet. Missus ex Africa Gn. Põpeius è filiis Pompeii natu maior Balearibus ex itinere occupatis atque Ebuso, in ea Insula affecta valetudine aliquandiu moram traxit. Interea Annius Scapula, nimirum is qui contra Longinum conspirauit & Q. Aponius Aulo Trebonio proconsule tota prouincia pulso vsque ad Pompeii aduentum Pompeianas partes sustentarunt. nec multo post non modo Gn. Pompeius è morbo recreatus sed etiam bello Africano Cæsaris virtute profligato Scipioneque & Catone voluntaria morte sublatis Sex. Pompeius Gneii frater, Actius Varus, & Labienus cũ exercitus & classis reliquiis venerũt in Hispaniã. Gn. tota prouincia obita multas vrbes, qua vi qua voluntate sub ditionem misit. atque in his Cordubam in potestatem redegit. vbi Sexto fratre relicto Vliam obsedit Q. Pedio & Q. Fabio Maximo Cæsaris legatis certamen detrectantibus, sustẽtantibusq; vsq; ad Cæsaris aduentum. Nam is quatuor triumphos dum agit in vrbem atque reipublicæ perturbatæ statum componit, venire distulit vsque ad sequentis anni initium, qui fuit ad Vrbe condita septingentesimus nonus: cum Roma profectus discessus moram celeritate compensare studens septimodecimo die Saguntum & post decem alios dies Obulcum peruenit (hoc hodie oppidum Porcuna vocatur propter Cordubam & Giennium situm). Interea ad fretum Gaditanum à Didio classi pro Cæsare præfecto & Varo Pompeianorum partium prælium nauale commissum. Exæquato vtrinque damno & pari periculo, Varus in Carteiæ se intulit portus faucibus obiecto ferreæ catenæ claustro. id signum perculsi fuit, & aliquanto maioris acceptæ cladis. Cordubenses veteri studio, & nouo periculo prouocati clam per legatos necessitatem excusantes, noctu vrbem capi posse docent Pompeianorum vigiliis deceptis. Vlia etiam missi legati obsidionis angustias & moræ periculum nisi succurreretur declarant. Cæsare ancipiti cura distracto, Vliam quidem L. Iunius Paciecus cum sex cohortibus missus turbidæ noctis beneficio & Pompeii mandatis simulandis per medios 709.

hostes in oppidum cum penetrasset, oppidanis cum spe defensionis animos etiam inflammauit. Hunc quidam suspicantur eum Iunium esse, cuius opera forti & fideli Cæsar in Gallia vsus ad Ambiorigem legatum non semel de pace misit. Cæsar ergo iussis Pedio & Fabio Legatis ad certam diem sibi cum copiis præsto esse, ad Cordubam castra ponit, tanta ex ea re Sexti formid.ne, vt Gneium ab Vliæ obsidione, quæ ferme in potestatem venerat, per litteras & nuncios reuocaret. Verum Gneio, tametsi prope castra locarat, in detrectandi certaminis consilio durante Cæsar morbo tentatus atque grauatus, Corduba noctu per occultam tesseram profectione denunciata, Atteguam versus castra mouet. Comitiali morbo, cui fuit obnoxius, Cæsarem primum Cordubæ tentatū Plutarchus auctor est: & in ea vrbe constat platanum fuisse antiquorum litteris celebratam. vtrunque fortassis cum superiori tempore res gereret in Hispania. Attegua sextodecimo ab vrbe Corduba lapide sita erat, quo nunc loco ruinæ tantum extant Debæ veteris nomine. In id oppidū Pompeiani frumentum, pecuniam, & bellicum instrumentū magna ex parte contulerant: quo Cæsar confidebat aut oppugnando defendendoq; Pompeianos ad pugnam elicere, aut capto multum virium & auctoritatis detrahere. Gneius iisdem rationibus Cæsaris itinere explorato & detrectandæ tamen totius pugnæ certus ad Castra Posthumiana & Attubim (hæ hodie oppida Castrum fluminis, & Spegium sunt) copiis promotis se tenere locorum munitione confisus: deinde trans flumē Salsum Atteguæ vicinum (hodie Guadaxox vocatur) castra ponere. Sed cùm leuibus præliis fortuna tentata incommodum esset acceptum, desperata oppidi defensione, Cordubam quidem ipse repetiit: ex oppido autem missi sunt ad Cæsarem de deditione facienda legati vano conatu, cum pacis leges afferrent quas à victoribus dici, accipi à victis æquius fore Cæsar prædicabat. Exacerbatis responso militibus in eos, qui ad Cæsaris fœdus erant propensi sæuitum est. In quo Numatii Flacci Præfecti factum prætereundum non est propter eius nefariam ac singularem crudelitatem. Omnes eius oppidi ciues Cæsari studentes peremptos è muris præcipitauit, fœminas etiam citatis nominibus virorum, qui in Cæsaris castris erant. præterea in ipsarum brachiis liberos trucidauit, infantes alios in oculis parentum humo tegi, aut pilis excipi iussit. auditu intolerabilis quàm feræ truculentior rabies. Nihil ea sæuitia profectum. Ad vndecimum Kalen. Martii Attegua venit in potestatem ab oppidanis deditione facta ad Cæsaris voluntatem. oppidanos conseruatos, atque Numatii immanitatem vindicatam, etsi historiæ sileāt verisimile est. Attubi deinde incensa, atq; multis ex tractu oppidis aut vi aut voluntate subiugatis, Mundam Cæsaris castra promota. Erat ea vrbs Pompeianarum partium in edito colle viginti millibus Malaca dissita, modico præterfluente amne, quem lata planicies excipit amœnitate & vbertate præcipua, olim nobilis ciuitas nunc exiguum oppidum antiquo retento nomine ad eam vrbem supremo vtrinque conatu pugnatum est. Cæsar suorum numero & virtute potior erat, Gneius loci natura confisus atque loco superiori, in vicino colle castris collocatis. Explicantur vtrinque acies: nec maiori mole vnquam concursum est nec magis ambiguo marte. sinistra vtrinque cornua superata in fugamque conuersa. prælium varium, anceps, atrox fuit, multum effunditur sanguinis, sternitur cadaueribus campus. Aduentu Cæsaris, cum se in pedes coniecisset & arrepto militari clypeo inter primos pugnaret multis à fuga suamet manu retentis, prælium locis omnibus restitutum & victoria parta est. Triginta millia pedites è Pompeianis ceciderunt equites tria millia: in his Varus & Labienus. tredecim legionum aquilæ captæ è Cæsarianis mille milites, & in his promptissimus quisque desiderati sunt. quingenti vulnerati. victoriæ præcipua laus penes Bogudem regem stetit, (nam is & Bochius Afri Reges Cæsaris partes adiuuabāt) Pompeianorū castris, quæ modico præsidio tenebātur, in ipso prælii ardore occupatis. quo cū se Labienus raptim proripuisset, cæteri fugā interpretantes abiecta victoriæ spe hosti terga dederunt. Pugnatum est septimo decimo die Martii, quo die Romæ Bacchanalia celebrabant. & harum rerū curiosi notabant, eodem ante annos quatuor die à Pompeio Italia deserta in Græciam fuisse traiectum. Cum Cæsar de hoc prælio loqueretur. sæpe se pro gloria, ea die pro vita pugnasse dictitabat.

Cæsar Romam reuertitur, CAPVT XXII.

GNEIVS postquam ad Mundam male pugnatum erat, cùm vulnere in humero accepto, Carteiam fuga euasisset, ciuium voluntate diffisus & cedendi in Citeriorem Hispaniam consilio, vbi magnæ clientelæ erant & multorum propensæ voluntates, classem conscendit, quam ad omnes casus paratam habebat: verùm ex iactatione maris vulnere

vulnere recrudescente quarto post die in littus descendens cum lectica gestatus latebras captaret, fugientis vestigia insequentibus mari quidem Didio, terra autem Cæsonio, Cæsaris iussu, intra specum vbi se condiderat comprehensus obtruncatusque est. Florus pugnasse affirmat & prope Lauronam cecidisse, quod hodie oppidum Lyria siue Laurigi esse creditur. Eius naues à Didio partim captæ partim incensæ. Sextus frater ad nuncium aduersi prælii, cum de Cordubæ defensione sine exercitu desperaret, & iis locis nihil tutũ fore putaret, cunctis eo propensis humani ingenii vitio quo fortunam videbant inclinasse, procul in Citeriorem Hispaniam abiit. Scaphula ex prælio Cordubam rediens voluntariam mortem sibi consciuit seruorum ferro post funereas epulas, cum se solito liberius inuitasset. Cæsar Q. Fabio ad Mundæ obsidionem relicto cum parte exercitus, Corduba per vim expugnata in aduersæ factionis ciues grassatus viginti duo millia trucidauit. Mox eius vrbis statu composito pridie Idus Aprilis, cum Hispalim peteret, Gneii caput allatum est, tantis rebus admiranda celeritate intra breue tempus peractis atque confectis. & est bello ciuili facto magis quam consulto opus, nihilque festinatione salutarius. Pari felicitate Hispalis venit in potestatem, & Pompeianis deinde tumultuantibus rursus ad officium reuocata, ad quartum Idus Augusti vt in vetustis Kalendariis Romanis annotatur. Hispalis exemplo, tum alia eo tractu oppida deditionem fecerunt, tum Asta vrbs: olim quidem octo millibus Cæsariano dissita ad Lethim fluuium, nunc autem vastus locus antiquam tantum appellationem retinet. Q. Fabius Munda aliquot mensium obsidione fessa atque expugnata Vrsaonem, hodie Ossunam, præterea redegit in potestatem, vi an voluntate incertum monimentis vetustatis vitiatis. Omnino Cæsar Hispaniæ vniuersæ motibus compressis & reipublicæ statu composito, cum tributis imperandis, atque mulctis publice & priuatim indicendis, honoribusque & magistratibus venalibus ingentem pecuniam corrasisset, ac ne à templo quidem Herculis Gaditano, cui superiori tempore pepercerat, manus abstinuisset, dona auro & argento grauia abstulit minori cura religionis inter prospera, euoluta æstate atque præcipiti autumno ex Hispania discedens, Romam Octobri mense peruenit, Rebus gerendis in Hispania præfecit: in Vlteriore quidem Asinium Pollionem eum, cuius filii Salonini ortum Virgilius Sibyllæ carmine celebrauit: in Citeriori autem M. Lepidum, adiuncta præterea Narbonensi Gallia. Quo ex tempore quidam coniectura potius quam certa ratione suspicantur Cordubæ coloniæ Patritiæ nomen & honorem accessisse. Constat tamen Augusti imperio, vt monetæ indicant, eam appellationem habuisse. Sane multis oppidis & vrbibus, tota Hispania in victoris assentationem effusa, nomina facta Attubi claritatis Iuliæ, Eboræ in Lusitania libertatis Iuliæ Calagurris cognomento Nassica Iuliæ appellationem accepit. Sexi ex hoc tempore Firmium Iulium nuncupatum. Illiturgis forum Iulium. Emporitani demum veteri dissidio Græcorum & Hispanorum sublato in Romanos mores, linguam & iura concessere coloniæ nomine & honore aucti. Extant huius belli monimenta pluribus in Hispania locis & Elboræ in Carpetanis muri parte exaduersum D. Petri hæc incisa sunt verba. Gn. Pompeio Magni Pom. F. nam cætera vetustate corrupta sunt.

Cæsare occiso noui motus in Hispania. CAPVT XXIII.

CÆSAR in senatu tribus & viginti vulneribus à coniuratis in eius necem, Romæ confossus est Martii Idibus sequentis anni, qui fuit ab Vrbe condita septingentesimus decimus. vnde Octauiani Augusti successoris, imperii annos quidam numerant, plerique proximo anno faciunt cum decimo Kalen. Octobris in C. Vibii Pansæ locum auctore Dione Consul est subrogatus ætatis lege soluta in Hispania Pollio, qui latrociniis sublatis montium Marianorum, vbi præcipua licentia grassabantur, itinera aperuerat, studio renascentis in republica libertatis, in Cordubẽsi conuentu professus se in senatus potestate futurum, aliquam fessis rebus lucem polliceri visus est, ni Sex. Pompeius temporum perturbatione ad occasionem factionis instaurandæ vsus, se è latebris proripuisset, vbi se eatenus inter Lacetanos continuerat. Itaque eius gentis delectu habito, & nouis indies auxiliis firmior, cum legione vna Carthaginem delatus in eo tractu Vergim (hæc hodie Vera aut Vergia esse creditur) cum expugnasset, magna rerum & animorum commutatio facta est. Pompeianorũ factione resurgente, & maiores colligente vires, quę paulo ante extincta esse videbatur. Nam pari felicitate Bætica omnis accessit Pollione insigni prælio superato. Magno ad victoriã adiumẽto (vt parui sępe casus magnarũ rerũ momẽtũ afferũt) Pollionis paludamentũ fuit, forte in ipso cõflictu cadens an proiectũ latẽdi studio. eo enim à militib.

perspecto, qui integri Pompeianorum impetum sustinebant, Ducem sublatum putantibus animi conciderunt. Eos motus & prouinciæ ad Pompeium propensas voluntates Lepidi aduentus compescuit sanauitque, Sexto persuaso vti pecunia, quam in Hispania pararat, comportata, ad paternam amplitudinem & hæreditatem libertatis beneficio concessam Hispania deserta in Vrbem festinaret. Et erant res non minus in Italia turbatæ, M. Antonio, qui anno superiori consulatum tenuerat, opprimente libertatem. cui Romanus senatus exitiali consilio Octauianum obiecerat Iuliæ nepotem, quæ Cæsaris soror erat. Is Pompeiorum bello posteriori auunculum in Hispaniam secutus prima militiæ rudimenta in ea prouincia posuerat vix decem & octo natus annos. & bello profligato Athenas concesserat excolendi ingenii litteris & humanitate cupidus. Vnde Cæsaris morte nunciata in Vrbem reuocatus, multorum studiis ob Cæsaris memoriam adiutus M. Antonium, qui ad Mutinam D. Brutum Consulem designatum obsidione premebat collatis signis superauit: atque Galliam ex fuga petere compulit. Ibi M. Lepido conciliato & per eum Octauiano in fœdus attracto Triumuiratus constitutus est imperii nempe prouinciis trifariam diuisis. Lepido Gallia Narbonensis & Hispania omnis concessa. Antonio reliqua Gallia. Italiam, Africam, Siciliam atque Sardiniam Octauianus obtinuit. nam Orientis prouincias Cassius & Brutus præcipui Cæsaris interfectores occuparant. excepit carnificina plerisque ciuibus & Senatoribus Romanis proscriptis. in hoc numero Cicero sexaginta tres natus annos Popilii Tribuni militum ferro occubuit, quem ipse in iudicio defenderat de parricidio postulatum.

Eræ ratio. CAPVT XXIIII.

OPPRESSA rursus ad hunc modum Romæ Vrbis libertate, post confectum Octauiani diligentia bellum Perusinum, noua prouinciarum inter Triumuiros partitio facta est, anno ab Vrbe condita septingētesimo quatuordecimo: Hispaniaq; omnis in Octauiani ius ditionemque concessit, Coss. Cn. Domitio Caluino & C. Asinio Pollione. Quo ex anno Hispani cœperunt annorum numerum & computationem inchoare, eam quam Eram Domini, aut Eram Cæsaris dicere consueuerunt, tum in historia, actionum formulis, atque priscis conuentuum ecclesiasticorum actis: tum priuatim in sermone familiari. Adiunguntur nonnunquam anni à Christi ortu salutari, octo & triginta annorum à priori computandi ratione interuallo discrepantes paucioresque. Ita annus Christi primus Eræ Cæsaris nonus & trigesimus fuit. Nam quod Ioannes Margaritus Gerundensis Antistes sex & viginti annis tantum ante Christi ortum Eram Cæsaris auspicatur, in eo quid secutus fuerit facilius est conicere, quam certa aliqua ratione pronunciare, cum aliorum omnium opinio resistat. & forte Ægyptiorum computationem, de qua mox sermo recurret, cum Hispanica confudit similitudine falsus, quoniam ea etiam gens ab Augusti imperio annos numerare cœpit. Huius supputationis & causam & nomē declarare promptum non est, in tanta sententiarum & iudiciorum hac de re varietate. Auctores numero & auctoritate potiores, & doctrinæ opinione clari, atque in hoc numero Dion, hoc ipso anno affirmant post bellum Perusinum L. Antonio deuicto M. Antonii fratre, nouam prouinciarū partitionem inter Triumuiros factam: & oppressa penitus atque conuulsa Romanæ reipublicæ libertate, vti paulo ante dictum est, Hispaniæ imperium M. Lepido collega concedente, cui in priori partitione obuenerat, Octauio Cæsari cessisse, Lepido Africam. Vnde quod Antiochenos secutos fuisse memoriæ proditum est, idemq; Ægyptios sublata post vndecim annos Cleopatra vsurpasse, vt ab Augusti imperio annorum numerum & rationem inchoarent: idem sibi faciendum esse iudicauit Hispania, pro ingenio mortaliū noui Principis obsequio delinita & in assentationem effusa. Hæc de Hispanicæ computationis initio. De Eræ voce pauca. Eræ Lucillio & Ciceroni ea capita rationarii sunt, vnde dati & accepti vniuersa summa conflatur. inde traducta vox est ad librorum capita, & legum numerum designandum. quod in Isidori & Gotthicis legibus non vno loco factitatū obseruamus. Ab hoc initio extensa amplius eius vocis significatione, summam quanq; rationem temporis, atq; adeo promiscue tempus quodcunque numerumque Eræ nomine designare, atque intelligere cœperunt homines præsertim Hispani, tum Latino sermone, tum maxime lingua vulgari, quæ ex Romana proculdubio nominis argumento, atque ex vocum affinitate certissima coniectura manauit. Hildericus etiam Gallus æqualis Isidoro, Eras dierum dixit pro numeris dierum. & inter astrologos Eras nonnulli vocarunt tempora seu fundamenta illa & positionem astrorum (vnde rationem temporum

temporum deriuantur) ad quæ cælestium corporum motus reuocantur diriguntúrque. Errant ergo quicunque ex Isidori testimonio atque auctoritate, qui cæteros in errorem induxit, Eram putarunt ab ære dictam: quod eo anno, vnde tota hęc supputatio inchoatur, Cæsar Augustus primum tota Romana ditione tributum imperasset cunctis mortalibus relatis in ærarios. nam neque scribendæ eius vocis ratio cum ea notatione consentit, neque eo anno, vnde Eram Cæsaris inchoamus, nouum vectigal imperatum prouinciis inuenimus. Sane hæc supputandi ratio, anno salutis millesimo trecentesimo octogesimo tertio Segobiæ, vbi conuentus Principum habiti sunt Ioanne eius nomine primo Castellæ Rege, antiquata est atque ad Christi ortum reuocata. quod paulo ante fecerant Valentini, Lusitani non multo post imitati sunt, exemplo aliarum prouinciarum. vti Iustiniani Imperatoris ætate Dionysius Abbas Romanus sublatis aliis supputandi rationibus excogitasse primus atque inuexisse in rempublicam Christianam memoratur. Prorsus Domitii Caluini & Asinii Pollionis Cons. Cornelius Balbus Gaditanus Consul suffectus est. quod ante eam diem constabat nullo externo homini contigisse, vt Romæ consulatum obtineret. Erat Cornelius Balbus alterius Cornelii Balbi propinquus, quem Cn. Pompeius Sertorii bello peracto in Vrbem secum ex Hispania deduxerat. Præterea Domitius Caluinus post quinquennium, annoque ante Christi ortum tertio & trigesimo, gesta Hispania ex proconsulatu de victis Ceretanis ad Pyrenæi montis radices, vbi nunc Cerdania sita est, Romæ triumphauit. Rebus mox inter Triumuiros turbatis, nouis motibus Hispania est implicata. Etenim post Iulii Cæsaris necem renascente Romanæ reip. libertate Sex. Pompeius in patriam postliminio redux Romanæ classi præfectus, denuo à Triumuiris oppressa republica Siciliam occuparat. vnde Octauii & Lepidi armis cum depulsus esset, eius insulæ possessione atque adeo totius Africæ Lepido ad Messanam à suis deserto atque in ordinem redacto Octauius auctus tot prouinciis occupatis quasi victoriæ præmium Antonii collegæ, qui Orientis prouincias obtinebat, animum exulcerauit. Ab his initiis read bellum deducta, & Antonio ad Actium superato, Octauius solus rerum potitus est, anno ante Christum natum vigesimo octauo. & qui à patre Octauius, ab auunculo Cæsar dictus erat à senatu Augustus est salutatus, pace restituta, quasi de cælo lapsus, & supra homines visus. Id nomen Sex. Pacuuius Tribunus plebis consecrauit, hoc est, viuenti diuinos honores decreuit, more ex Hispania translato, vt Dion auctor est. Huius belli ciuilis progressu Bogud Mauritaniæ Rex ex Africa transmisit in Hispaniam, M. Antonii videlicet partes sectatus. vnde non minori accepto quàm illato detrimento repulsus est. Nec multò post, octauo nimirum Augusti consulatu, atque anno ante Christum natum vigesimo quinto, viam publicam Corduba Astigim ipsumque Oceani littus lapidibus constratam esse indicio est columna ex marmore subuiridi, quæ hodie Cordubæ in cœnobio Franciscanorum visitur, Augusti nomine inciso, & milliarium centum viginti vnius numero expresso, ex quanto spatio Corduba distat à mari, his verbis:

IMP. CÆSAR. DIVI. F. AVGVSTVS. COS. VIII. TRIB. POTEST. XXI. PONT. MAX. A. BÆTE. ET IANO. AVGVSTO. AD: OCEANVM. CXXI.

CONSTANTIÆ. ÆTERNITATIQVE. AVGVST.

Hoc Iani templum, vbi nunc est Corduba, fuisse creditur, pacis fundatæ æternum monimentum ab Augusto constitutum. Verum hæ coniecturę sunt. Exceperunt Cantabrorum Asturum, atque Vaccæorum motus Statilii Tauri diligentia & virtute compositi, fortassis cum legatus esset C. Norbani, quem de Hispania per hęc tempora triumphasse constat. Vnde Cantabrici belli initium sumunt, qui ex Orosii auctoritate toto quinquennio durasse aiunt. Omnino forma antiqua Hispaniæ gubernandæ commutata per hæc tempora, in locum Prætorum & Proconsulum Legati consulares missi sunt exemplo aliarum prouinciarum. argumēto sunt veteres lapides in quibus consularis vox expressa cernitur. Ad hæc diuisis inter senatum & Augustum eius voluntate imperii prouinciis, Bætica tantum in Hispania senatui cessit: vnde Vlterior Hispania deinceps duos magistratus habuit, in Bætica vnum, alterum in Lusitania. Hispani pace imperio reddita, cum multæ Romanorum coloniæ tota Hispania constitutę essent, in mores & linguam Romanā veteribus paulatim antiquatis abierunt, auctore Strabone

Bellum Cantabricum. CAPVT XXV.

REBVS ad hunc modum stantibus, quiescebat Hispania bellis fessa, viris, opibus, & fama florens: cum nouum bellum opinione maius, diuturnum, atque atrox, exortum

eſt,initio à Cantabris facto,gente eatenus non plane à Romanis domita ſub imperiumque miſſa propter animorum ferociam iis omnibus innatam præ cæteris Hiſpaniæ nationibus: & quoniam locis aſperis,& inacceſſis montibus habitant,laborum ſunt patientiſſimi,procul à cultu atque humanitate reliquæ Hiſpaniæ.Cantabris Autrigones ad Ortum,ad Occaſum Lungones finitimos Ptolemæus quidem facit: ad Septētriones Oceano Cantabrico,ad Meridiem Iberi fontibus terminat anguſtis finibus,neq; Pyrenæi montis iuga attingentes.præcipua oppida Iuliobriga,Vellicaq;. Ab aliis appellatione, vt fit inerrāte extēſaque,Cantabriæ,vicinos populos ad fines Aquitaniæ Pyrenæo mōte terminatę,eo nomine comprehenſos,haud leuia argumenta ſunt,vti alio loco eſt demonſtratum. & bello Cantabrico locorum & oppidorum nomina,ad quæ id bellum geſtum eſt, extra anguſtos illos fines fuiſſe Cantabros extenſos ſatis declarant, vti locis competentibus eſt indicandum. Agreſti homines ingenio,moribus ſine more, pecuniæ nullo vſu.aurum atque argentum propitius an infenſus Deus negauerit,dubitatur. Mulieribus iuxta ac viris robur eſt corporis.capitum integumenta in varias ſpecies conformata: neque iis abſimilia,quibus fœminæ in Cantabria vtuntur noſtra ætate. Agros ipſæ exercere:à partu viris miniſtrare cōſueuerunt,earum vice decumbentibus:quem morem ad noſtram ætatem in Braſilia retineri fama fert,& multorum teſtimonia confirmant.Choreas pedibus,& digitorum ſonitu crotaliſq; plaudere,virgines elocare dote ab ſponſo data,veneno parato vim illatam morte euadere,cōſtanti homines ingenio,& aduerſus mala peruicaci. cuius rei magna documēta huius belli tēpore extiterūt.Ergo ij Aſturib.& Galæcis ad arma excitis,finitimos Vaccæorum agros,qui in Rom.imperii fide erant, illato bello vaſtantes,magnam nō tantum prouincialibus formidinem incuſſerunt, ſed & ipſi Auguſto curam, ne ab iis initiis maiori mole bellum exiſteret,quam vt facile reſtingui poſſet. Omnino Illyrico & Pannonia,vbi motus erāt,neglectis,veniēdū ſibi in Hiſpaniā iudicauit:Iani tēpli valuis recluſis, quę paulò ante fuerant obſeratæ,tertio nimirū ex quo tempore Romanæ Vrbis fundamēta iacta erant. ſemel enim Numę regno, iterum peracto primo bello Punico, id templum clauſum fuerat:demum M.Antonio ad Actiū ſuperato nauali prælio: nam toties Romanorum arma quieuerant. Auguſti aduentu nouis delectibus numeroſus exercitus conflatus eſt.Romanorum caſtra ad Segiſamam poſita:quod hodie oppidum Beiſama eſſe creditur in Guipuſcoa,præter Azpeitiam & Toloſam.Copiis trifariam diuiſis vno tempore totus ille tractus militibus occupatus eſt,haud latiſſimus ſpatiis. Cantabri diffiſi viribus,aduerſus eam tempeſtatē locis præruptis ſe tenere:in quæ fortunas,vxores, & filios contulerant:inde eruptione pugnare:neque totius certaminis facere hoſti poteſtatem.bellum ducebatur,& opinione diuturnius futurum erat. Auguſtus moræ tædio,& ex locorum aſperitate,aeriſque intemperie,atræ bilis morbo tentatus Tarraconem rediit, belli gerendi cura Legatis demandata.C.Antiſtius,& P.Firmius Galæcos impugnandos ſibi ſumpſerunt:P.Cariſius Aſtures,haud minori ferocia quam Cantabri,neque moribus multum diſcrepantib. Imperii ſumma ad M.Agrippam redibat,præcipua tum apud Imperatorem gratia,& eiuſdem poſtmodum generum,Iulia vxore Auguſti filia. Is rei frumentariæ inopiam,qua propter locorum ſterilitatem anguſte vtebantur, nauibus ex mari Britannico, & Armorico contractis,ſubleuandam curauit.Simul ea claſſe Cantabriam à mari obſedit:ne fugæ facultas miſeris eſſet,comparandive aliunde commeatus. His Cantabri circumuenti malis,& ſuprema annonæ anguſtia laborantes,prælii fortunam tentare auſi ad Vellicam(quæ Victoria Vellica eſſe quibuſdam creditur,ſed regionum interualla arguūt) primo impetu cæſi, diſiectique Romanorum virtute ſunt,vt quibus temere collectis,non caſtra, non Ducem agnoſcentibus,neque in victoria decus eſſet, neque in fuga flagitium: ſibi quiſque Dux adhortatorque erat,& magis deſperatione animorum,quam vincēdo ſpe percellebantur. Ab Oceani littore Hirmius mons (Latini Vinnium dicunt) in ſublime erigitur arduo aſcēſu,Segiſamæ proximus,tantaque altitudine, vt è faſtigio in Cantabriæ atque Galliæ littora deſpectus ſit. Eius montis vicinitas & aſperitas multis eo confugientibus ſaluti fuit. Sed Romani tamen conſcendere non ſperantes, veritique cum locorum iniquitate,& deſperato hominū genere vnà pugnare pręſidiis atq; operibus circumuallarunt:eoq; calamitoſam gentem redegerunt,vt cum illi omnem ſeruiendi conditionem recuſarent malis ferociores facti,& hi turpe ducerent ab inermi hominum genere ludibrio haberi populi Romani maieſtatem, pleroſque fames conſumpſerit : quidam etiam ſibi ipſis attulerint manus,turpi vita mortem potiorem exiſtimantes : Aracillum (quod oppidum infra Beiſamam eſt, & Arrexil hodie vocatur) poſt longam obſidionem à Romanis expugnatum exciſumque eſt. Dum hæc in Cantabria geruntur. Antiſtius & Firmius

mius Calæcos bello vexabant, & Meduliæ montis faſtigio obſeſſo, vbi ſe magno numero hoſtes tenebant, circumducta foſſa quindecim millium ſpatio, victoriæ ſalutisque ſpe omni ſublata, non minori quam Cantabri obſtinatione, alii ferro, alii ex tilia potione temperata (quæ arbor venenata eſt) ſibi mortem conſciuere. Meduliam montem, non nemo Menduriam noſtra ætate eſſe ait, in Cantabria nobilem præruptumque: ſi credi, par eſt, Calæcos propriis finibus relictis, in alienis cum Romanis conſeruiſſe manus. Oroſius certe Medulium montem ad quem Calæci confugerunt, Minio flumini imminere ait. Aſtures haud meliori fortuna bellum adminiſtrabant, quod Cariſii ductu gerebatur: caſtris enim ii poſitis ad Aſturam amnem, vnde regioni nomen, cum diuiſis trifariam copiis Romanos ſecuros opprimere cogitarent, à Tregecinis ſociis ac confœderatis prodito conſilio, inopinantes ipſi oppreſſi a Cariſio ſunt. Fuga qui potuerunt euadere, Lanciam iis locis ſitam vrbem, vbi nunc Ouetum cernitur, ſe receperunt: quoniam armis non ſucceſſerat: mœnium munitione bellum defendere cogitantes. diu obſidio tenuit: noſtros deſperatio agebat præcipites, acre in periculo telum, Romanis turpe videbatur, niſi agreſti hominum genere profligato ceſſare. Victa tamen diuturnis malis gentis conſtantia, vrbe dedita, leges & magiſtratus accepere, exemplo Cantabrorum, atque Calæcorum in formam prouinciæ ea regione redacta. Et Auguſtus bello confecto in Cantabriam rediens, multitudinem conſeruatam, ne locorum aſperitate confiſi imperata deinceps facere recuſarent, ex præruptis locis deductam, in planicie domicilia collocare mandauit, Obſidum certus numerus imperatus, multique ſub corona venditi, quorum maior noxa erat, animus præfractior. His rebus Romæ renunciatis, ſupplicationes habitæ ad omnia puluinaria, triumphusque Auguſto decretus eſt, ob domitam penitus Hiſpaniam, multo quam antea clariori, anno centeſimo nonageſimo octauo, ex quo primum Gn. Cæpione Caluo Conſule Romanorum arma in Hiſpaniam ſunt illata: quantum tempus nulla ſubigenda Romani imperii prouincia conſumptum fuiſſe conſtabat. Triumphi quidem quamuis vltro delatum honorem Auguſtus repudiauit, ludi tamen in caſtris commiſſi M. Marcelli, & Tiberii Neronis, qui bello Cantabrico Tribunus militum fuerat, ductu. Romæ Iani templum quarto clauſum eſt, quaſi pacata penitus Hiſpania, diuturnam imperio tranquillitatem, rebus ſuis ſecuritatem Auguſto Imperatore pollicito. Emeritæ militiæ milites in Vectonibus extremaque Luſitania collocati, colonia conſtituta Auguſtæ Emeritæ nomine, præterfluente Ana flumine in paucis nobiliſſimo. Quæ ciuitas priſcis temporibus frequentia, amplitudine, copiis, auctoritate, cum ciuili, tum ſacra cum præcipuis Hiſpaniæ vrbibus de principatu certabat, Luſitaniæ caput: vnde & Magnæ Emeritæ nomen tulit. Raſis Arabs effuſis ingenii copiis, multa ac pene incredibilia de eius vrbis magnificentia, elegantiaque prædicat, a Mauris euerſam affirmans, quo tempore imperio ſubdiderunt Hiſpaniam. Eius coloniæ deducendæ conſtituendæque curam Cariſio demandatam, indicio eſt moneta, altera ex parte Auguſti, altera Cariſii atque Emeritæ nominibus expreſſis. Et paſſim reperiũtur monetæ P. Cariſii nomine in Hiſpania. Dion perpetuo T. Cariſium vocat, fortaſſis librariorum incuria, voce deprauata. Ea Auguſti aduentus, ac confecti belli monimenta fuerunt Acceſſere alia. ad Iberi ripam quo loco Salduba oppidum olim ſitum erat, colonia Cæſarauguſta fundata eſt. Præterea Pax Auguſta in extrema Luſitania, quam hodie vrbẽ corrupta voce Badaioz vulgus nuncupat, ad fines Portugaliæ Epiſcopi ſede & ſua vetuſtate nobilem. Bracaræ ex hoc tempore Auguſto nomen eſt additum. Auguſtobriga in Celtiberis condita, vbi nunc pagus eſt Murus nomine, Agredæ proximus ad quartum lapidem. tum altera eodem nomine, non procul templo Guadalupeo: quibus in locis Pedroſus pagus cernitur, antiquitatis veſtigia non obſcura retinens. Aræ demum Sextianæ, Melæ, Plinii & Ptolemæi litteris celebratæ, atque in honorem Auguſti in Aſturibus conſtitutæ in peninſula piramidum forma, cochlea ab imo ad ſummum pertinente quibuſdam creditæ ſunt, huius belli monimenta fuiſſe (veſtigia earũ ad oppidum Gegionem ab Oueto viginti millibus paſſuum extare affirmant) coniectura neque contemnenda prorſus, neque prorſus conſtanti, cum alii Aras Sextianas à Sexto Apuleio excitatas malint: eo quem ante paucos annos de Hiſpania triumphaſſe paulo ſuperius dictum eſt. Auguſto Tarracone moram trahente, tum octauus & nonus conſulatus eſt datus, tum legati Indorum, atque Scytharum venerunt, de pace interpellatum, quem de fama notum reuereri, atque amare cœperant, quæ maxima gloria fuit. Ex ea vrbe Romam profectus quinto anno ex quo id bellum cœptum erat. præſidii cauſſa ex cohorte Calagurritana milites Hiſpanos, quos fidiſſimos erat expertus. ſecum deduxit. Eius diſceſſu Cantabri & Aſtures inquietum hominum genus, nondumque ſuperioribus malis fra-

cti, denuo rebellandi consilio inter se communicato, bellum instaurarunt, non minori quam antea conatu. Vana est sine viribus audacia. L. Æmilii, & P. Carisii virtute primum deinde C. Furnii dexteritate, magna eorum parte consumta, cæteri domiti sunt. Seruitutis odio, & Romanorum crudelitatem plerique veriti, sibi mortẽ consciuerunt, tanta animorum rabie, vt matres ne in hostium potestatem capti venirent, filios peremerint: puer quidam patris iussu, eum, matremque, ac fratres captiuos vinculisque adstrictos, ferro necauerit. Læti alii cum in manus hostium venissent, cantantesque crucem subirent, gloriosum existimantes pro libertate vitam finire. pars etiam victorum iussu in seruitutem abstracti, ex composito heris occisis, montiumque iugis occupatis, latronum in morem finitimos, populos ad belli societatem excitare non desistebant. Ad hos motus M, Agrippa Augusti gener, è Gallia, vbi res gerebat, in Hispaniam necessario euocatus, non semel cum obstinato hominum genere aduersa prælii fortuna conflixit. Legionem penes quam accepti detrimenti maior culpa erat, integram ignominia notauit Augustæ nomine quo vocabatur, detracto. Eo supplicio cæteris cautioribus, victor tandem eos motus penitus pacauit. Cæsi omnes qui arma gestare poterant, reliquæ multitudini in planiciem domicilia transferre iussæ, arma etiam detracta sunt. Sic rebellandi denuo sublata facultate, ęgre, sed quieuere tandem. Pro his rebus oblatum à senatu triumphi honorem, Augusti soceri exemplo repudiauit: & Romam reuersus in campi Martii porticu Hispaniæ regiones describendas curauit, Bæticæ mensuris haud satis ad veritatem directis. auctor est Plinius. Hæc in Hispania. Romæ Cornelius Balbus Gaditanus, is quem Consulem fuisse diximus, de Garamantibus triumphauit, primus externi sanguinis eum honorem adeptus, priuatorum postremus. nam republica ad vnius potestatem reuocata, Imperatores tantum, aut Imperatorum propinqui, Romæ consequenti tempore de victis gentibus triumpharũt. & triumphorum apparatus ab sano initio in insaniã vix magnis imperiis tolerabilẽ venerat. Cæteris eius honoris vicaria triumphalia ornamẽta cõcessa: trabea, laurea, sella curulis, eburneus baculus. Sunt qui post hoc tempus nouos Cantabrorũ motus extitisse confirment, legatosq; venia impetranda, factoque excusando Romam missos per Italiæ vrbes dissipatos reditus in patriam spe sublata, sibi ad vnum attulisse manus. In tam rudibus ingeniis, tantaque ferocia, nonnulli Hispani extiterunt, humanitatis studiis clari, atque præstantes. C. Iulius Higinus Augusti libertus, & Portius Latro magnam laudem ex artis oratoriæ professione consecutus, Senecæ familiaris, eius qui philosophus dictus est, patri, Romæ clari habiti sunt: patriumque Hispaniæ solum eruditionis nomine illustrarunt. Volumina quæ Higini nomine circumferuntur, plerique ad Higinum alterum natione Alexandrinum ablegant: resistit Suetonius, eundem hominem à quibusdam Alexandrinum ab aliis Hispanum credi confirmans, quos ipse sequitur, & Augusti bibliothecæ curam habuisse demandatam ait, liberto Iulio Modesto in studiis, atque doctrina vestigia patroni secuto, Ouidio poeta inprimis familiari.

Libri Tertii Finis.

HISTORIÆ DE REBVS HISPANIÆ, LIBER QVARTVS.

Christi Dei ortus. CAPVT I.

AD felicissima tempora ventum est: quibus Dei filius, vti erat necesse iuxta vaticinia Prophetarum, se hominibus in carne monstrauit homo factus. & noua luce inuecta vagos atque errantes in viam salutis induxit, sublatam iustitiam restituit, morteque sua delictis humani generis procuratis, Deo patri æternum sanctumque templum fundauit cœlestis exemplum: quod appellatur Ecclesia. Huius templi cultores & partes pii sunt, quicunque toto orbe suscepta Christiana sacra syncera fide atque constanti conseruant. Eo cultu suscipiendo quoniam inter primas gentes Hispania numeratur, quid egerit perpessaque sit primis Ecclesiæ temporibus, comme-

commemorare suscepti officii ratio postulat. Nouamque nobilissimæ prouinciæ formam designare verbis informareque: atque ad Romanorum Imperatorum res gestas, quoniam penes illos nostrarum rerum potestas erat, piorum hominum conatus atque certamina idoneis locis adiungere conabimur, triumphos laureasque martyrum, qui pro religione sanguinem vitamque profuderunt felices & generosæ animæ. maiori tamen breuitate, ne vltra iusti voluminis modum crescat opus, attingere potius quam explicare est animus. Adesto de cœlo alma lux, nostris conatibus faue: linguæ infantiam diuina sapientia meliori stylo mutato. tuorum laudibus vt par oratio contingat, benignus facito tuo nomine, & parentis castissimæ atque integerrimæ Virginis precibus flexus. Natus est Christus Dei filius ad octauum Kal. Ianuarii, anno ab Vrbe condita septingentesimo quinquagesimo secundo, Augusti imperii anno quadragesimo secundo, Coss. Octauio Augusto XIII. & M. Plautio Siluano. Ex hoc annorum numero quidam annum detrahũt, biennium alii. ac ne Coss. nominibus designandis auctores omnes consentiunt. ne Augustini quidem ætate. Nos aliorum sententiis consideratis, quod maiori fide & auctoritate niti videbatur, id sumus secuti: lector ex suo iudicio, & ex aliorum libris quid probaturus sit, maiori diligentia statuet. Ergo hæc missa facimus. In Hispania quid deinde rerum gestum sit ignoratur. nisi quod præcipuum est, cunctis prouinciis sub vnius imperium reuocatis, opima pace quieuisse Hispanos bellis fessos: quæ nexa ex aliis alia aptaque tandiu viguerant. & pacis auctor æternæ, vt pacem aut inueniret aut faceret, æquum erat.

752.

Pauca quidem Augusto & Tiberio Imperatoribus in Hispania contigerunt: nonnulla tamen continuanda magis narratione idonea, quam ad memoriam præcipua. Vnus Diõ absque vlla temporum designatione Corocotam ait prædonum Ducem in Hispania (nam ex priori bellorum licentia multis latrociniis infesta erat, & variæ latronum manus tota prouincia vagabantur) cum vestigiis omnibus ad necem quæreretur, vltro ad Imperatorem venisse: eaque ex re non veniam modo impetrasse, sed & auri pondus quicunque ipsum peremisset præmium propositum. Obiit Augustus Nolæ, anno Christi quintodecimo quartodecimo Kal. Septembris, septuaginta sex annos natus, diebus quinque & triginta minutis, omnium Imperatorum Romanorum primus: & si spectetur humana, felicissimus vindicatis enim adoptiui patris interfectoribus, Sex. que Pompeio in Sicilia victo, ac M. Lepido collega in ordinem redacto, M. Antonium non multo post ad Actium superauit. Solus quatuor & quadraginta annos imperium tenuit. ob egregia bello paceque opera pater patriæ salutatus est. Vrbem quam lateritiam accepisset marmoream se effecisse dictitabat. Successorem reliquit Germanico Cæsare & Germanici filiis prætermissis, qui meliori iure nitebantur, vxoris Liuiæ victus blanditiis Tiberium Neronem priuignum suum. Hic rem Romanam viginti duobus annis, mensibus sex, & diebus aliquot inter bonum & malum alternante ingenio gessit: initio quidẽ compressa indole: promiscua vero deinde libidine, immani crudelitate & auaritiæ sordibus gloriam superiorem fœdauit. Vulgo Callipides dictus est. (quod animal cursitare quidem, neque vltra cubiti mensuram procedere fama est) cum quotannis profectionem pararet, & vrbe non excedere, haberet præiudicatum. Hoc imperatore ex Hispania ad Germanicum, qui in extrema Gallia res gerebat, & rerum necessariarum difficultate laborabat, arma, equique missi cum pecunia, quam ille repudiauit, cæteris rebus contentus, gratias prouincialibus agens pro tam propensa in rempublicam voluntate. Accidit hoc altero imperii Tiberii anno. quo ex Citeriori Hispania legatis venia petentibus data est, templi in memoriã Augusti Tarracone ex ædificandi. quo exemplo Vlterior Hispania aucta assentatione, quod Asianis concessum erat, Tiberii & Liuiæ matris nominibus, atque ad eam diem factum non esse constabat, vt viuentibus templa ponerentur per legatos postularunt. Verum Imperatore Asiæ conceslam facultatem pertæso excusanteque, quod petebant denegatum. Modestiæ quæsita laus est. Cantabriæ nouis motibus per idem tempus æstuanti, & finitimos direptionibus, & latrociniis fatiganti, Romani præsidiis tota prouincia dispositis, frænos iniecerunt. Præterea militum Romanorum, qui in his præsidiis erant vsu pristina feritate posita gens ad humanitatem reuocata ea est, Gn. Piso Hispaniæ paulo ante non magis gubernator, quam expiator, Germanico Antiochiæ ad Orontem veneno, vt creditum est, sublato, iudicii metu Romæ sibi manus attulit: ex conscientia digna metuens an furentis populi inuidiam semper ad credendum deteriora procliuis non ferens. Vibius Serenus Vlteriore Hispania ex proconsulatu gubernata à suomet filio, quod grauissimum videbatur, lege repetundarum accusatus, atque conuictus, Amorgam relegatus est, Ægæi maris insulam vnam ex Cycladibus. P. Piso Citerioris Hispaniæ Prætor, cum nouis atque grauissimis tributis imperandis prouincialium odia commouisset, Termestino in agro ferro

15.

confossus est. tanti facinoris patrator Termestinus agricola equi indicio, quem defatigatũ reliquerat, inuestigatus & comprehensus, nullis tormentis adigi potuit, vt socios proderet, cum se coniurationis socios habuisse, non negaret. omnino ne doloris impotentia constã- tiam mentis egregiæ mutaret, die postero tormentis instauratis, inter carnificum manus e- lapsus, capite ad rupem illiso expirauit. tantum in agresti pectore potuit secreti amicitiçque
26. fides. anno Christi vigesimo sexto id accidit in Hispania. Romæ sexto post anno Iunius Gallio Senecæ frater, eius qui philosophus est dictus, Tiberii iussu in exilium missus est, nõ alia grauiori de caussa, quam quod eo inconsulto retulisset ad Senatum prætorianos eme- ritos videri cohonestandos sublimiori loco in theatro ludis spectandis. Sext. Marius & i- pse natione Hispanus, homo copiosus adeo vt vicinas ædes domino apud se retento intra biduum diruerit, atque succedente facti pœnitentia instaurarit, stupri Romæ, quasi filiæ quam habebat eximia oris venustate vitium attulisset, reus postulatus, atque iudicio con- uictus, è rupe Tarpeia præceps datus est, filia etiam perempta. fama tenuit diuitias illi exitio fuisse, ex multorum exemplo fide probabili. & quoniam in eas continuo Imperator inuo- lauit, cum ætatis inclinatione præceps in auaritiam peiorque. Cæde Christi à Iudæis Tibe- rio Imperatore iniquissime patrata, religio infixa animis neque vindicata opportune age- bat scilicet prçcipitem. Vita is sanctissime peracta, atque vt Deum decuit, ad octauum Kal.
34. Aprilis ætatis anno trigesimo quarto in crucem actus est. Eum innocentiæ, doctrinæ, & be- neficiorum ab hominibus fructum tulit. Sceleris immanitatem saxa tacito doloris sensu in partes distracta, concussa terra, Sol ipse collectis contractisque radiis testata sunt. Nec mo- ra vti ipse prædixerat, & vti necesse erat, die tertia patefacto sepulcro, in quod fuerat illatus, perterritisque terræmotu custodibus, integer ac viuus egressus est. Miraculum omnibus seculis inauditum, numinis argumentum præclarum. Christi reditum ad vitam, ante po- stremum imperii Tiberii annum Phœnix visa, vti Dion & Plinius testantur, orbi significasse à quibusdam certe credita est.

Caius & Claudius Imperatores. CAPVT II.

38. TIBERIVS defunctus est septimodecimo Kal. Aprilis, ætatis anno septuagesimo octa- uo, qui annus ab ortu Christi trigesimus octauus fuit, Gn. Acerronio Proculo, C. Por- cio Nigro Consulibus. Caius Germanici filius à calceis militaribus cognomento Caligula insania tantum per totam vitam & fœdo vitæ exitu nobilis per exquisita scelera nefariasq; libidines, annos tres, menses decem, dies octo, imperium tenuit, à Chærea cohortis præto- riæ Tribuno ferro peremptus est. Æmilius Regulus Cordubensis pari animo fortuna non eadem, tantum facinus aggressus coniuratione detecta perierat. Caligulæ imperio Agrip- pa (Herodes à Luca in Actis Apostolorum vocatur) è vinculis eductus, in quæ fuerat Tibe- rii iussu coniectus, cum inter pocula visus esset Caligulæ imperium optare, ad regnum Itu- ræ euectus est, Philippi patrui recens defuncti Tetrarchia regio nomine mutata. Alter patruus Herodes Galilææ Tetrarcha, qui Ioannem interfecit, & Hierosolymæ affuit, quo tempore Christus in crucem est actus, dum Agrippæ nouum honorem inuidet, Romam- que ea de caussa contendit: de proditione per litteras ab æmulo accusatus, Lugdunum in Galliam relegatus est, vt plerique arbitrantur Iosephi testimonio nixi in Antiquitatum li- bris, cum alio loco Imperatoris acerbitatem aufugisse confirmet, atque in Hispania exilii comite Herodiade vitam turpissimam pari exitu terminasse. Omnino Caio sublato Clau- dius eius patruus è latebris, in quas se metu mortis condiderat, ad imperium extractus est,
42. eius seculi anno quadragesimo secundo, senatu nequicquam ad spem recuperandæ liber- tatis erecto. Agrippa Rex, qui Romam venerat, multum contulisse fertur nouo imperio confirmando. vnde maiori ditione auctus est. Noui Imperatoris tanta socordia fuit cum vitiis aliis coniuncta, vt Messalina vxor in eius ferme oculis Silio cuidam homini principi publice nupserit. Ea vix tandem sublata, Agrippinam fratris Germanici & Agrippinæ fi- liam Augusti proneptim, vxorem duxit, lege lata vt id cunctis liceret: contra quam veteri iure Romano cautum erat, ne fratrum filiæ nuberent patruis. Senecam prius in Corsicam relegauit, deinde Romam vltro aduocauit, vt Domitii priuigni tum vndecim annos nati pueritiam litteris & honestate formaret: quem Britannico filio ad imperii successionem præferre habebat præiudicatum pessimo consilio vxorius factus. annis ferme quatuorde- cim imperium tenuit. quo tempore in Hispania nati, Pomponius Mela, patria Mellaria, & Turanius Gracula, eruditionis nomine Romæ floruerunt. atque horum æqualis L. Mo- deratus Columella Gaditanus patria: cuius de re rustica commentaria extant. Cornelius præterea & Clodius Turinus oratores, de quibus Seneca meminit in Declamationibus.

tum

tum Porcius Latro, de quo paulo ante mentio facta est, in hoc genere admirandus: quem orationis initio vehementius conturbari solitum esse, quam aut ætas, aut vsus postularet, Quintilianus est auctor. Eusebius ex febri quartana obiisse ait. Extat eius in L. Catilinam declamatio. Sextilius Hena Cordubensis his omnibus paulo senior Romæ vixit, inæqualitate orationis crassum aliquid sonantis nobilior, quam condendis versibus clarus. Drusillanus Rotundus Claudii Imperatoris libertus per hæc tempora Citeriorem Hispaniã gubernauit, dispensatoris nomine, Bæticam Vmbonius Silio. Simul Christianæ religionis fundamenta ponebantur. Iacobus Zebedęi filius cognomento Maior, Iudęa atque Samaria obitis in Hispaniam venit, auctore Isidoro. nouaque in eã prouincia Euangelii luce propagata Cæsaraugustæ Virginis Matris nomine eius monitu templum constructum est, vt persuasio hominum ab antiquo per manus ducta cõfirmat: nobis receptas opiniones mouere non erat animus, sed ex Hispania tamen Hierosolymam cum reuertisset, quã ob caussam incertum, in ea vrbe ab Herode Agrippa regnum Iudæorum recens à Claudio acceptum grato initio cupiens auspicari, interfectus est, anno salutis quadragesimo secundo, octauo Kalendas Aprilis, quando per eos dies Iudæi Azyma celebrarunt, tempus à Luca Iacobi cædi designatum. Corpus à discipulis sublatum, nauique impositum, ad Iriam Flauiã in extrema Calæcia (ei oppido hodie Padrono nomen est) constitit, ad octauum Kal. Augusti. Vnde quo anno incertum, sed trigesimo tamen Decembris die Compostellam migrauit. secundi & tertii diei memoria anniuersaria celebritate tota præsertim Hispania colitur. nam mense Martio, quo tempore occisus est, ieiunii Christiani squalore situq; occupatis omnibus, luctum lætitia mutare non est Patribus visum. Annum circiter octingentesimum, Rege Alfonso, qui dictus est Castus, sacrum corpus diu obliuione obrutum, cælesti indicio est inuentum, cultumque templo dicato, vti eo loco explicatur. Aucta religio est, cum paulo post Ramiro Regi ad Clauigium de innumera barbarorum multitudine victoriam concessit, & Christianos grauissimo tributo liberauit, ex quo centum lectissimas virgines quotannis Mauris tradere soliti erant. Vnde cœptum est sub conflictum in bellis nomen eius, patrociniumque implorari: & voti rea Hispania facta est ex singulis iugeris pendendi modium frumenti quotannis D. Iacobi templo Compostellano. Morem hunc sæpe alternantem Romani Pontifices, sæpe etiam restituerunt datis diplomatis. Paucos se discipulos D. Iacobo adiunxisse, quo tempore fuit in Hispania, fama est. qui plurimos nouem numerant, Petrum Eboræ in Lusitania Episcopum, pro quo nonnulli Thesiphontem substituunt Præsulem Bergitanum, quæ vrbs non procul Almeria sita erat: Cæcilium Eliberritanum: Eufrasium Illiturgitanum: Secundum Abulensem: Indaletium Vrcitanum, Verga oppidum esse creditur in Vasconum confinibus: Torquatum Accitanũ, id est, Guidixensem: Hesichium Carthesanum non procul Asturica: Athanasium demum, & Theodorum, sacri sepulcri (sic fama fert) custodes. quorum ibi sepulcra dextra, leuaque monstrantur. Sunt qui hos omnes Roma à Petro & Paulo Apostolis amandatos in Hispaniam putant, gratia Euangelii promulgandi. Prorsus, qui historiam ante quingentos ferme annos scripsit Pelagius Ouetensis Episcopus, Iacobi discipulos facit Calocerum, Basilium, Pium, Grisogonum, Theodorum, Athanasium, & Maximum. Nos, quoniam rerum antiquitas certam scriptioni derogat fidem, liberũ lectori iudiciũ de tota hac re relinquamus.

42.

Domitius Nero. CAPVT III.

CLAVDIVS Imperator veneno sublatus est, salutis anno quinquagesimo quinto. Cædis minister Halotus spado explorare Principis epulas gustu solitus, aut Agrippina vxor malis artibus ambitiosa imperium Domitio Neroni filio suo parans, ipsi imprimis exitiale. Tenuit imperium quatuordecim annis. quinquennio sub initia Princeps optimus iudicio etiam Traiani Imperatoris habitus est, in omnia deinde vitiorum genera velut fera è cauea emissa maior factus degenerauit. Crudelitati cætera vitia concedebant: prorsus vt matrem, cui stuprum prius attulerat, amitam, vxores duas, & Senecam magistrum occiderit: tum Lucanum poetam ex Mela Senecæ fratre natum. Fœdam carnificinam. exquisitam turpitudinem audi. Flammeo nuptiali sumpto, iuueni publice nupsit. spadonem ipse duxit, quem in fœminam arte exsecandum curarat. Histrionem sæpe egit in theatro. Vrbem Romam per ludum incendit: eius inuidiæ declinandæ cupiditate primus Romanorũ Imperatorum, vndecimo imperii anno Christianos, quasi Vrbem ipsi incendissent, modis omnibus vexauit. Imperii diuitias profundere solitus, quem vnum pecuniæ fructum esse dicebat, in alienas fortunas auidissime inuolabat, diuersissimis vitiis, ac cõtrariis prodigus

51.

de publico, priuatim auarus. Neronis imperio tum Apollonius Tyaneus magicis artibus clarus, cum omnes prouincias luſtraret, in Hiſpaniam venit: tum Paulus Apoſtolus Romæ è vinculis liberatus, vt ipſe ſe in votis habere ad Romanos ſcripſit, & magnorum virorum auctoritate confirmatur, Rufum Cyrenæi Simonis filium Alexandri fratrem, Dertuſanis Epiſcopum reliquiſſe fertur. Sergium autem Paulum, eum quem in Cypro inſula Chriſto pepererat, eccleſiæ Narbonẽſi præfeciſſe Beda, Vſuardusq; teſtantur. Sunt qui Hierotheum cognomento Diuinum Dionyſii Areopagitæ magiſtrum ſcribant, ex Hiſpania vbi ortus erat, & vbi rempublicam moderabatur, rebus gerendis præfectus idoneusque, à Paulo Apoſtolo deductum peregrinationis comitem. quam opinionem refellunt alii, Athenis natum confirmantes magnorum virorum auctoritate. Nam Petrum ipſum in Hiſpaniam veniſſe, vt Metaphraſtes eſt auctor, à ſanioribus repudiatur. Miſit tamen Saturninum in Galliam primum Toloſanis Epiſcopum. à Saturnini ſucceſſore Honorato natione Cantabro Firminus patre Firmo natus, Euangelii cauſſa in interiorem Galliam amãdatus Andegauis primum, deinde Bellouaci, ac demum Ambianis Euangelium annunciauit. vbi quoniam primus Epiſcopus eius vrbis habitus eſt, & pro pietate ſanguinem profudit, eius memoria colitur templo dicato. Firmini pueritiã Honeſtus Saturnini presbyter eius iuſſu, cum in Hiſpaniam penetraſſet, & Pompelone, vbi Firminus eſt ortus, veram pietatẽ docuiſſet litteris & honeſtate informauit. verum hæc aliquanto poſt. Citeriorem Hiſpaniam Ser. Sulpitius Galba octo annos gubernarat, cum in affecta atque præcipiti ſenectute, nam ſeptuageſimum annum ætatis ſuperabat, imperium contra Domitium Neronem hac occaſione occupauit. Iulius Vindex Galliæ Narbonenſis moderator Neronis immanitatem pertæſus, litteris ſæpe Galbam, in quo auctoritas inerat, prouocauit ad capeſſendũ imperium. Quod cum ille facere recuſaret, ipſe palam à Domitii auctoritate defecit. Eius defectione Galba prouocatus Carthagine noua in conuentu procerum, quos ex tota Hiſpania conuocandos curarat, cauſſas expoſuit, ob quas ſibi licere, ea vero neceſſarium fore iudicaret, contra Neronem rebellare, immane orbis atque imperii prodigium, qua meliori hoſtia quam ſuomet ſanguine procuratum iri afflictæ atque iacenti communi parenti ferrent opem priuſquam omnes prouinciæ communi incendio flagrarent. Nobilitatem Romanam propemodum extinctam vnius hominis (ſi hominem dicere fas eſt, & non belluam potius immanem) ſæuitia & crudelitate multis familiis abſumptis. Earum exemplum in ſingulorum capita recidere poſſe. Innocentiam & morum probitatem nulli præſidio eſſe. non ratione agi, ſed vim, & libidinem dominari. Si proprio periculo non mouerentur, ſaltem reſpicerent filios, pro quorum ſalute ſæpe vel ipſæ belluæ quodam naturæ ſenſu in gladios flammasque incurrerent. Et aderat ad augendum dolorem infans, quem nullo ætatis reſpectu Domitius in Baleares relegarat. Hanc orationem omnium qui aderant clamor excepit, Galbam Auguſtum ſalutantium. Ille ab innata modeſtia imperio recuſato, Ducem ſe populi Romani ſenatusque Legatum contra Neronem fore profeſſus eſt. Multum contulit ad eius conatus confirmandos Ottho Syluius Luſitaniæ moderator. Coniunctis is viribus, atque eius conſilio probato argentum, aurumque priuatum in ſtipendium militi libenter conflauit: dignus immortali laude ſi odio tyrannidis id ſtudium ſuſcepiſſet, & non potius priuatæ vindictę cupiditate inductus. Incitabat ignominiæ dolor cum vxore Poppæa Sabina Domitii amoribus occupata, quam interfecta etiam Octaui Claudii filia duxit, per ſpeciem honoris eſſet in Luſitaniam extremam amandatus. Pro his rebus, & quoniam ingenii dexteritate valebat apud nouum Imperatorem proximum gratiæ locum ſecundum Iunium Galbæ Legatum obtinuit, maiori populi fauore cum vltro inopes ſubleuaret, Iunius fauores Principis vendere ſolitus prouincialium voluntates magna ex parte alienaſſet. Iulius quidem Vindex in Gallia, vbi prior rebellarat, acie victus ſibi manus attulit. Virginius Rufus victor memorabili modeſtia non ſibi imperium ſed patriæ aſſeruit. Quod exprimi olim moriens mandauit, hoc diſticho in ſepulchrum inciſo:

Hic ſitus eſt Rufus pulſo qui Vindice quondam
Imperium aſſeruit non ſibi ſed patriæ.

Galba Vindicis exemplo caſuque tantum non deſperatis rebus Cluniam ſe recepit (vrbis huius nomen in Plutarcho & Suetonio vitiatum eſſe antiquæ monetæ indicio ſunt, quæ paſſim occurrunt in Hiſpania.) Verum Neronis cæde nunciata recreatus eſt. erectus enim ſenatus ad meliorem ſpem Iulii Vindicis in Gallia primum, deinde Galbæ in Hiſpania defectionis fama, Neronem hoſtem iudicauit. ſic à ſuis deſertus, in Phaontis liberti ſuburbano, quo latendi ſpe ſe contulerat, ſalute deſperata ſceleratas manus ſibi attulit, ſecundo & trigeſimo ætatis anno. Fama tenuit inter Chriſtianos præſertim, ex vulnere conualuiſ-

ſe, An-

se, Antichristumque olim futurum. In ipso sane Cæsarum progenies à stirpe defecit tot annis in imperio continuata. Occisus est Consule Silio Italico, salutis anno sexagesimo nono. Silium plerique Hispanum faciunt. Crinitus Romæ natum ait, ex Hispania oriundum. à Giraldo vtrunque repudiatur: & in Pelignis patria Italica (vnde errori occasio) natum arbitratur. Secundum bellum Punicum Heroico carmine scripsit senex, in Campaniæ secessu reipublicæ cura abdicata. Huic æqualis Seneca Tragicus quoto gradu Senecam Philosophum cognatione attigerit, clam est. fuisse propinquum ducta ex nomine coniectura plerisque persuasit. Vnius tragœdiæ Quintialianus meminit Senecæ Philosophi nomine vulgatæ. Ad Galbam redeamus. Qui nuncio de Neronis casu continuo Romam abiit, legione ex Hispanorum delectu conflata: atque præsidio munitus, quod ex euocatorum cohorte constabat. Deduxit præterea ex Hispania Fabium Quintilianum patria Calagurritanum, artis oratoriæ professione clarissimum. Eius oratorias institutiones ante sexcentos annos amissas Pogius Florentinus Concilii Constantiensis tempore in quodam eius vrbis monasterio inuentas, luci publicoque restituit. Adiunctas operi declamationes Quintiliani nomine, stylus ipse alterius esse manifeste arguit. Ergo Galba Romæ septimo imperii mense Prætorianorum armis occubuit. alienatæ militum voluntates erant donatiui ingentis, vt animis conceperant, frustrata spe. Seueri mores malo fuerunt, quibus impar ea ætas erat, cum diceret se militem legere, non emere. Militari inuidiæ atque alienationi faces subdidit Otho Syluius Pisonis inuidia, quem à sene Principe successorem designatum dolebat, quasi præmia sibi debita alter occupasset. Itaque lectica in castra vectus continuo Imperator salutatur. Potestas scelere quæsita stabilis non fuit. occisis Galba, Pisone atque T. Iunio. rempublicam occupauit tenuitque dies tantum quinque & nonaginta. Legiones Germanicæ Hispaniensis exercitus æmulatione incitatæ, licereque sibi iudicantes reipublicæ Imperatorem dare, A. Vitellium Augustum consalutarunt. Gallia in partes accessit locis vicina: Hispaniam nutantem Otho vt in officio retineret, Bæticæ præfecturæ primus Romanorum Imperatorum Mauritaniam Tingitanam contribuit. sic factum vt conuentu Gaditano deinceps iura peteret, & in Gotthorum ditione ea Africæ pars esset, quo tempore Hispaniam tenuerunt. L. Albinus Mauritaniæ præfectus Othonis partibus fauens, cum freto transmisso de Hispania cogitaret, vnde venerat repulsus est, Cluuii Rufi virtute à Galba relicti cum potestate in Hispania, & ad Vitellium iam mutatione temporum respicientis. Otho tot malis vna circumuentus, & ad Bebriacum Veronã inter & Cremonã situm vicum victis suis Brixeli oppido, vbi substiterat, sibi manus attulit, auersus a consiliis belli atrocis & lugubris victis iuxta ac victoribus, annos natus triginta octo. Vitellius suorum victoria cognita, ex Gallia, vbi se tenuerat, in Italiam maturauit. Vrbemque paludatus ingressus, circumfusis militum legionibus, quasi de victa patria triũphum ageret, multorum inuidiam commouit. His initiis progressus responderunt, ætatẽ actam turpissime pergebat maioribus probris fœdare. Quæ res Orientis legionibus nouũ Imperatorem creandi occasionem suppeditauit, consilio euentuq; felicioribus.

Flauii Vespasiani & filiorum imperium. CAPVT IIII.

FLAVIÆ gentis auctor Fla. Vespasianus Claudio Imperatore Britannica expeditione defunctus: Vecta etiam insula, quæ Galliam inter & Britanniam iacet, cursu victoriarũ maximo subiugata, & nuper ex secessu, in quem se condiderat temporum tædio, euocatus missusque in Syriam, penultimo Neronis anno aduersus Iudæos magna obstinatione tumultuantes, tota ferme prouincia subiugata Imperator est ab exercitu salutatus. multum contulit Mutianus Syriæ Præfectus auctor impulsorque imperii capessendi, eoque persuasu legionibus in eius verba sacramento adactis. Secundum Mutianum Tiberius Alexãder Ægyptum, cui præerat, traduxit in partes. Antonius Primus ardentior omnibus in Italiam ductis copiis Vespasiani imperium confirmauit, insigni de hostibus victoria parta. Ergo Vitellianis ad Veronam prælio victis, ipsoque Vitellio Romæ interfecto nono imperii mẽse, ætatis anno septimo & quinquagesimo, Vespasianus Tito filio in Iudæa relicto vt belli reliquias conficeret, ipse in Ægyptum profectus, atque Alexandria soluens, anno salutis septuagesimo secundo, secundis tempestatibus in Italiam venit: summaque senatus & populi voluntate reipublicæ cura suscepta, res communes inclinatas atque præcipites à casu sustinuit: totoque decennio tanta virtute & prudentia imperium rexit, vt in eo præter religionem nihil ferme desiderari possit. Auariciam, quæ ad virtutum iniuriam accessisse videbatur, ærarii calamitas ex superiorum temporum perturbatione excusat, magnaque ædificia constituta, & in his Romæ templum, Pacis atque

amphithearum. Præmia eruditioni primus Romanorum Imperatorum proposuit. Latinis Græcisque Rhetoribus annua mercede ad scholas inuitatis. Domita Iudæa, atque vrbe Hierosolyma expugnata euersaque, cum filio Tito triumphum egit: candelabro, arcaque aurea, & reliquo sacrorum instrumento pompæ apparatum exornantibus. Captiuorum Iudæorum partem in Hispaniam ablegatam, Emeritæ sedes ad habitandum accepisse Hebræorum libri testātur: vero an mendacio non disputamus. Vetitum certe ne Iudæi amplius Hierosolymæ habitarent. Sub initia imperii Reipublicæ procellis iactatus, atque studio pacandi Hispaniam, quæ Vitellii factionem mordicus sectabatur, vniuersam Latii iure donauit. In eam per hæc tempora Plinius Quæstor venit. Eius historiam, & libros reliquos Licinius Lartius. & ipse Hispaniæ Citerioris Prætor, tanti fecisse fertur, vt magno paucos eius libellos cuperet comparare. Segobiæ aquæductus structura mirabili, vsque eo vt vulgo iactatum sit dæmonis opera fuisse excitatum, Licinii opus esse creditur. Alii Traiani malunt: neutrum satis idoneis argumentis nixum videtur. Flauiobriga in Cantabria, quæ vel Bermeus est, vel non procul sita Bilbaus, Flauium Brigantium in Calæcia (hodie Betanzos) atque Iria Flauia: præterea in Bætica Municipium Flauium Axatitanum, hodie Lora: aliaque oppida extant in Hispania, siue à Flauia gente, fundata. seu in Principis gratiam veteribus appellationibus per hæc tempora permutatis. Non ita pridem in Cantabriæ montibus repertus est lapis hac inscriptione. HIC IACET CORPVS BILELÆ SERVÆ IESV CHRISTI. Eum quoniam adiecta est Era centesima quinta, quidam ad hæc tēpora referunt, inanique prorsus coniectura Bilelam in cœlestium numero haberi volunt. cum ad religionem tuendam magni referat ne leui argumento noua sanctorum nomina cudantur. ineptiis onerare fastos quam graue malum? Et verisimile est suppresso millenario numero reliquos annos vulgi consuetudine designari. neque Vespasiani tempore mos erat inuectus vt per Eras tempora computarent, neque inscriptionis verba crassum quiddam sonantia, tantam præ se ferunt antiquitatem. Indicio est Vespasiani epistola nostra ætate reperta in ærea lamina Cagneti prope Malacam, quod oppidum Sabora dicebatur.

IMP. CÆ. VESPASIANVS. AVG. PONTIFEX. MAXVMVS. TRIBVNICIÆ. POTESTATIS VIIII. IMP. XIIX. CONSVL. VIII. PP. SALVTEM. DICIT. IIII. VIRIS ET DECVRIONIBVS. SABORENSIVM.

CVM. MVLTIS DIFFICVLTATIBVS. INFIRMITATEM. VESTRAM. PREMI. INDICETIS. PERMITTO. VOBIS. OPPIDVM. SVB. NOMINE. MEO. VT. VOLTIS. IN. PLANVM. EXTRVERE. VECTIGALIA. QVÆ. AB. DIVO. AVG. ACCEPISSE. DICITIS. CVSTODIO. SI QVA. NOVA. ADIICERE. VOLTIS. DE. HIS. PROCONSVLEM. ADIRE. DEBEBITIS. EGO. ENIM. NVLLO. RESPONDENTE. CONSTITVERE. NIL. POSSVM. DECRETVM. VESTRVM. ACCEPI. VIII. KA. AVGVST. LEGATOS. DIMISI. IIII. KA. EASDEM. VALETE.

II. VIRI C. CORNELIVS. SEVERVS. ET. M. SEPTIMIVS. SEVERVS. PVBLICA. PECVNIA. IN. ÆRE. INCIDERVNT.

82. Obiit Vespasianus salutis anno octogesimo secundo, ætatis septuagesimo, octauo Kalend. Iulii, Tito filio successore felix. nam paternas virtutes ingenii facilitate & liberalitate cumulauit: vsque eo vt nefas esse diceret à conspectu Principis quenquam tristem abscedere. Aliquando fertur dixisse: Amici diem perdidimus, cum ea die reputaret nulli beneficium collatum. Pro quibus rebus Deliciæ humani generis vulgo est nuncupatus. Eximios eius conatus mors præcidit Idibus Septembris, ætatis anno altero & quadragesimo: biennium, menses duos, dies viginti imperauit. Quid rerum gestum in Hispania sit non constat. Domita quiescebat, & superioris ætatis incommoda ex bellis nata pace compensabat: in tres prouincias per hæc tempora diuisa atque tributa, vt est superius obseruatum, Bæticam, Lusitaniam, & Tarraconensem. In Bætica octo erant coloniæ Romanæ, municipia totidem, conuentus iuri dicundo quatuor, Gaditanus, Hispalensis, Astigitanus, Cordubensis. Lusitania colonias quinque habuit, Municipium vnum Olisiponem. quæ & Felicitas Iulia dicta est, cōuentus tres, Emeritensem Pacē-sem,

sem,& Scalapitanum. In Citeriori Hispania coloniæ fuerunt quatuordecim, alii huic numero plures addunt, municipia tredecim, conuentus septem, Carthaginensis, Tarraconensis, Cæsaraugustanus, Cluniensis, Asturicensis, Lucensis, & Bracarensis Eratque vsu receptum vt Prætores(id magistratus nomen restitutum erat) cum magistratu abibant, dũ successorem expectabant non amplius Proprætores vocarentur sed Legati. Hæc de Titi imperio quod vt amplius homines prædicarent Domitiani fratris mores effecerũt. Tito is suffectus à maiorũ indole degenerauit Neronibus propior quam Flauiis, vitiorũ omniũ turpitudine deformis. Incredibili vanitate nouo exẽplo primus vxorẽ Augustã, se dominũ & Deum salutari voluit. Philosophos omnes Vrbe atq; Italia prohibuit auctore Suetonio. Philosophos ego Christianæ philosophiæ sectatores arbitror dici ob spectatam morum in omni vita modestiam & probitatem. & Domitianum constat Christianorum nationem modis omnibus vexasse: Ioannem Apostolũ in insulam Pathmum relegauit. Flauium Clementem paulo ante gesto consulatu eo nomine occidit patruelem suum nullo propinquitatis respectu. Flauiam Domicillam Clementis vxorem, & ipsam sanguine iunctam in Pontiam insulam relegauit. vnde Tarracinam reducta, Traiani iussu intra cubiculum exusta est, vnaque eius famulæ. M. Acilius Glabrio ante quatuor annos gesto consulatu eadẽ tempestate periit. Ex ea carnificina maturasse sibi necem Domitianus creditus est. Magna vis fulminum octo continuis mensibus lapsa, Principis capiti minitari visa. Accessit noua inuidia caussaque, Domicillæ procurator Stephanus cum interceptarum heræ pecuniarum reus ageretur, inita coniuratione eum ferro peremit in Palatio, salutis anno sexto & nonagesimo. Imperauit annis quindecim, mensibus quinque. Cædes eius molesta fuit militibus, quibus omnia indulgebat: grata populo vniuerso, cuius inter conuitia corpus occisi populari sandapila asportatum à vespillonibus fuit: grata Patribus, atque ita vt coacto continuo senatu certatim nomen eius maledictis lacerarent: memoriam extinctam cuperent, Domitiani insignibus tota vrbe detersis. Romanorũ factũ alias prouincias esse imitatas indicio est ad Aquas Flauias in Calæcia(id hodie Chiaues oppidũ esse credit) eius pontis inscriptio, quo Tamaga fluuius iungitur, Vespasiani & Titi nominib. integris, Domitiani sublatis: nam trium Imperatorum opus esse creditur. Edicto vetuit nouas in Hispania vineas. neglectis præ eo studio segetibus ne frumenti penuria laboraret prouidebatur. Omnino per hæc tempora Eugenius primus Toletanus Præsul occisus est. missus fuerat in Hispaniam à Dionysio Areopagita(sic pro constanti traditur) ex Gallia, vbi Euangelium propagabat, & Christi religione in ea prouincia, ac Toleti præsertim fundata, studio Dionysium inuisendi in interiorem Galliam penetrauit, cum à Sisinii Præfecti satellitibus comprehensus in vestigio est occisus. Corpus in Marcasium lacum coniectum, Gallia demum Christi sacris populariter imbuta, Hercoldus vir primarius diuino monitu in Diolum pagum lacui vicinum delatum, templo eius nomine dicato coluit, vnde in templum Dionysiacum migrauit, & Rege Castellæ Alfonso, qui Imperator est nuncupatus, eius brachium primum Toletum relatum est, Ludouico septimo Galliæ Rege concedente in soceri Regis gratiam, & Raymundi Toletani Præsulis. nam quo is tempore Eugenio III. Romano Pontifice ad Remensem Episcoporum conuentum festinabat ex itinere rem omnem de Hispanorum memoria obliteratam præsens explorauerat. Reliquum deinde corpus nostra ætate à Carolo. IX. Rege Galliæ, Philippo. II. Hispaniæ Regi datum atque in vrbem Toletum inuectum principale ac vere incredibili apparatu ante viginti annos, maiori religione colitur. Sunt qui putent, Philippum quendam à Clemẽte in Hispaniam Episcopum amandatum, aut certe Marcellum quem Philippo socium Dionysius adiunxit ex Gallia(vt Michael Syncellus est auctor) Eugenium ipsum fuisse: atq; hoc quidem nomẽ ab ingenita nobilitate manasse. alterũ autẽ à parentib. accepisse. Quod cũ affirmant nulla meliori coniectura nituntur, quam quod Eugenii nulla mentio extet in antiquorum scriptis: Philippus & Marcellus quid rerum in Hispania gesserint, penitus lateat. Domitiani sane imperio M. Valerius Martialis patria Bilbili, vixit Romæ atque Martiali æquales C. Canius Gaditanus & Decianus Emeritensis, omnes condendis carminibus clari.

96.

Nerua, Traianus, atque Hadrianus Imper. CAP. V.

DOMITIANO sublato C. Nerua senatus suffragio ad imperium euectus, M. Vlpium Traianum belli & pacis artibus clarum patria Italica in Bætica, successorem adoptauit: cũ imbecillæ ac præcipiti ætati præsidiũ quæreret, ne despectui esset male cogitantibus. Huius imperio Ioãnes Apostolus ab exilio quo in Pathmũ insulã fuerat relegatus

ecclesiæ suæ redditus est actis Domitiani à Nerua rescissis. Imperauit mensibus sede-cim. Eo defuncto die suo M. Vlpius Traianus reipublicæ curam suscepit Februario mense eius anni, qui ab ortu Christi fuit nonus & nonagesimus. Conceptam animis 99. hominum spem veris virtutibus exæquauit, Plutarcho præceptore vsus est, cuius extat ad eum epistola sub initia principatus missa, non minus elegans quam grauis, admonentis quo modo principalem vitam deberet gubernare. Fore si ad virtutis regulam actiones dirigere, atque animum in imperio tenere didicisset, vt non male subditos regeret. Principes non suo tantum, sed etiam præceptorum periculo peccare: quibus malo sæpe fuit alumnos ab eorum disciplina degenerasse. In vtranque partem sibi ea monitione cauere, si pareret votum adepto sin minus orbi testatus non suo illum consilio, & præceptis peccare. Duos admirandi operis pontes extruxit, alterum in Germania, quo Danubium iungebatur: in Hispania alterum, cui Alcantaræ hodie nomen est, ea Lusitaniæ parte quam Extremaduram dicimus, Tago impositum, multorum populorum stipe collata. Multum apud Traianum gratia & auctoritate valuit Cælius Tatianus fisci procurator, Hadriani pædagogus, Italicæ natus. Azaguæ (oppidum est in Bætica D. Iacobi militibus contributum) in arce bini visuntur lapides, quibus Matidiæ & Martiæ sororum Traiani statuæ sustinebantur, vt eorum inscriptiones declarant. In Asturibus septimæ legionis milites, quæ & Gemina dicta est, Sublancia deleta quoniam in colle sita erat, octo sub ea passuum millibus vrbem posuerunt, Legionem à conditoribus dictam, exiguo numero ciuium hac tempestate: antiquitate & Regum sede nobilem, quo certe tempore post Maurorum vastationes res Hispaniæ resurgere cœperunt. Imperauit annos decem & nouem, menses sex. Tertio imperii anno bellum in Christianam religionem concitatum eo grauius, quo à sanctiore & prudentiori Principe omnium opinione inferebatur, octauo demum anno mitigatum, est. Plinii præsertim Iunioris litteris & hortatu tum Bithyniæ Proconsulis, Imperatori renunciantis: Christianam superstitionem, quæ non ciuitates modo, sed vicos etiam & agros peruagata esset, cum flagitio omni careret, arte potius quam vi comprimendam videri. cui Traianus Christianos inquirendos non esse rescripsit, oblatos tamen supplicio subiiciendos. Ea clade innumeri Christi cultores periere. in his Mantius Eboræ in Lusitania primus Episcopus: in Æmilia quidem natus vt nonnulli perhibẽt, atq; vnus ex septuaginta Christi discipulis. Corpus eius ex vario errore in Astures, quo tempore Mauri occuparunt Hispaniam, tandem ad Villam nouam S. Mantii constitit celebri monasterio dicato à Medina quæ à Riuo sicco nomen habet, quatuor passuum millibus. In Selinunte Ciciliæ vrbe obiit Traianus Imperator (vnde deinceps Traianopolis dicta est) cum profligato bello Parthico, atque compositis in Oriente rebus in Vrbem maturaret. Defuncti cineribus triumphus decretus est Romæ quod vni Imperatorum Romanorum contigisse satis constat, vt de hostibus mortuus triumpharet. Ælium Hadrianum sanguine propinquum atque Italicæ natum (Spartianus Romæ mauult patre cognomine, matre Gaditana, cui Domitiæ Paulinæ nomen fuit) ante designatum, imperii successorem habuit: Plotinæ Augustæ gratia, Cælii Tatiani diligentia, atque Sabinæ vxoris respectus Traiani ex sorore natæ, multum contulisse videbantur ad conciliandam gratiam, præterea ingenita virtus & multarum artium cognitio. Suscepta reipublicæ cura, inuisendi imperii prouincias studio per Germaniam & Britanniam in Hispaniam progressus est deinde Africam & Orientem nudo semper capite, pedibus plerunque adiit. In eo itinere Tarracone vitæ periculum adiisse memoratur. Seruus quidam gladio districto pene oppresserat incogitantem. cuius amentia explorata nullo supplicio medicis curandum tradidit. Hispaniam in sex prouincias tribuit, Bæticam Lusitaniam, Carthaginensem, Tarraconensem, Calæciam, atque Mauritaniam Tingitanam, vt Sex. Rufus consularis testatur. Bæticæ & Lusitaniæ Legati consulares præficiebantur, vti lapidum inscriptiones, & Codicis Iustiniani leges argumento sunt. quatuor aliæ prouinciæ Præsidibus contraditæ sunt. Ceionium Commodum Verum, eius Veri patrem, qui cum M. Anto. Philosopho imperauit, cum prole careret filium adoptauit Cæsaris nomine, Augusti penes se appellatione retenta. vnde more deinceps confirmatum est, vt Imperatorum filii successoresque Cæsares vocarentur. Iudæis Hierosolymæ reædificandæ, Vespasiani lege abrogata, fecit potestatem. non eodem prorsus loco, atque Æliæ nomine, veteri appellatione mutata. Denuo rebellantibus quod circuncisione prohiberentur Iouis templo prope nouam vrbem exædificato, supremam sub vitæ finem cladem attulit ad Betheram seu Bethoron quo innumera gentis multitudo se contulerat loci munitione confisa Duce Barcosbano, quem se pro Messia venditasse Hebræorum libri testantur. Religionem certe Christianam vndeci-

vndecimo imperii anno si alio flagitio vacaret, fraudi esse vetuit. Aristidis & Quadrati apologiæ pro Christianis Imperatori Athenis oblatæ & Serenii Granii Asiæ Proconsul s litteræ vsque adeo conciliarant, vt de Christo in Deorum numerum transferendo cogitasse, templaque per ciuitates sine simulacris (nempe quæ inter Ethnicos in vsu erant) ædificari mandasse feratur. Romanum imperium quoniam sua mole laborabat, ad Septentriones Danubii ponte diruto, & ad Orientem Euphrate terminauit. Quibus rebus ingenti gloria parta, molesta valetudine fatigatus, ad Baias vt medicorum manus euaderet, obstinata inedia vitam finiuit. vnum & viginti annos imperauit. Cælium Tatianum, cuius opera imperium erat adeptus, detractis honoribus in ordinem redegit: ac demum occidendum curauit, ad exemplum inconstantiæ rerum humanarum, ac præsertim Principum gratiæ leui momento in varias partes agitari solitæ, & maxima officia maleficio compensare, Antonium e cubiculi sordibus fœdaque libidine in Deorum numerum transtulit, templo dicato atque vrbe eius nomine in Ægypto constituta. Quibus rebus, & quoniam aliquot extabant eius crudelitatis exempla, superiorem gloriam sugillasse visus est. Hadriani imperio Basilides Gnosticorum sectam in Ægyptum inuexit, Saturninus in Syriam, Trinitatis hypostases confundentem, actionesque humanas & voluntatem astris fatoque subdentem, & Christianam iustitiam affirmantem ex sola fide pendere. Ex Basilidis schola Marcus in Hispaniam profectus erroris semina iecit. Agape nobili fœmina & Heluidio Rhetore in partes traductis. vnde aliquanto ex interuallo Priscillianus ex consopiti ignis scintillis magnum incendium excitauit, sibi conciliauit exitium, vti competenti loco declarabitur.

Tres Antonini Imperatores. CAPVT VI.

COMMODO Vero defuncto paulo post quam ab Hadriano fuerat adoptatus: nam erat valetudinarius, nihilque ad memoriam gesserat insigne, in eius locum T. Ælius Antoninus suffectus Hadriano mortuo successit, salutis anno centesimo trigesimo nono, totosque duos & viginti annos, menses septem toto Romano imperio pacem conseruauit, Numæ simillimus, vnde & propter clementiam singularem Pii cognomen inuenit, & pater patriæ salutatus est. In Christianam religionem nihil mouit. mercedes annuas detraxit iis, vnde nullus fructus expectabatur, quoniam otiosi percipiebant reipublicę onera grauia, nullo vsu. Eius illa vox fuit, quæ fuerat ante Scipionis, Malle se ciuem vnum seruare, quam mille hostes perimere. Quid rerum gesserit in Hispania clam est, tametsi eius nomine aliquot inscriptiones extant, quas hoc loco subiicere non arbitror necessarium. Antonino Pio M. Aurelius Antoninus, cognomento Philosophus eius gener successit, salutis anno centesimo sexagesimo secundo, imperii consorte Antonino Vero, eius Veri filio, quē ab Hadriano fuisse adoptatum monstratum est. quod ad eam diem nunquam contigisse satis constat, vt exæquata duorum Imperatorum potestate respublica gubernaretur. Is postquam carnificinam in religionem Christianam instaurauit, & Persarum motus in Oriente composuit, eo bello peracto primus Præfectos prouinciarum Comites nominasse fertur. Extinctus ex morbo est nono imperii anno. Deinde solus Aurelius Antoninus rempublicam gessit, ea probitate, iis virtutibus, vt exemplum desit. nam eruditionem Philosophi cognomen satis declarat. Bello Marcomannorum (hi hodie Moraui sunt) in summa aquæ penuria Christianorum precibus, eorum qui in legione duodecima militabant, pluuiam impetrauit, & victoriam procella & fulminibus in aduersos hostes delatis. Iulius Capitolinus Imperatoris precibus numina placata & pluuiam impetratam ait: scriptoribus nostris Dionis testimonium fauet, & ipsæ Imperatoris litteræ, quæ tum Græce tum latine extant: præterea legioni ipsi nomen Fulminatricis additum. Cuius nominis vestigium Tarracone in Citeriori Hispania conseruatur in hortis Ioannis Melgosæ, his verbis concepto epitaphio:

139.

162.

D. M.
IVLIO SECVNDO, QVI VIXIT ANN. XXXVIIII. M. II. D. X.
C. IVLIVS IOSCHVS LEG. XII. FVLMINATRICIS LIBERTO
BENEMERENTI FECIT.

Extat præterea Barcinone in Requesenarum ædibus pro æde Diuorum Iusti & Pastoris testamentum Aurelii imperio conditum, atque in lapides incisum: ex quo intelligitur vsuram centesimam esse cùm summæ octaua pars annuatim pendebatur, hoc est, centum mensibus summa duplicata. vnde centesimæ nomen, aut quoniam singulis Kalendis quo

tempore versuram numerari moris erat, centesima summæ pars fœneratori pendebatur. Testamenti verba hæc sunt, quibusdam insolentibus notis in affines, vt erat commodum: atque vt est visum, in litteras explicatis.

*Centurio aut Tribunus.

L. CÆCILIVS. L. F. PAP. OPTATVS. * 7. LEG. VII. G. FEL. ET 7. LEG. XV. APOLLIN. MISSVS HONESTA MISSIONE AB IMP. M. AVR. ANTONINO ET AVR. VERO AVG. ATLECTVS AB AVG. INTER IMMVNES CONSEQVVT. IN HONORES ÆDILITIOS IIVIR. III. FLAM. ROMÆ DIVORVM ET AVGVSTORVM. QVI R. P. BARC. TA. C. DO, LEGO, DARIQVE VOLO. * X. VII. D. EX QVORVM VSVRIS SEMISSIBVS EDI VOLO QVOTANNIS SPECTAC. PVGILVM DIE IIII. ID. IVNII VSQVE AD X. CCL. ET EADEM DIE EX X. CC. OLEVM IN * HIERITECTA PRÆSTARI EA CONDITIONE VOLO, VT LIBERTI MEI, ITEM LIBERTORVM MEORVM, LIBERTARVMQVE LIBERTI QVOS HONOR SEVIRATVS CONTIGERIT AB OMNIBVS MVNERIBVS SEVIRATVS EXCVSATI SINT.

*Denarios 7050.

*Thermas public. populo præberi tecta.

QVOD SI QVIS EORVM AD MVNERA VOCITVS FVERIT, TVM EA X. VII. D. AD REMP. TARRAC. TRANSFERRI IVBEO SVB EADEM FORMA SPECTACVLORVM QVOD SS. EST EDENDORVM TARRACONE. L. D. D. D.

Obiit M. Aurelius Antoninus salutis anno CLXXXI. 16. Kalen. April. cum annos decem & nouem imperasset, & mensem vnum, non magis suis virtutibus, quam domestica calamitate nobilis, ob Faustinæ vxoris impudicitiam: quam cum neq; sanare posset, neq; repudiare induceret in animum, tanti probri dissimulatione & patientia imperii maiestatem fœdasse visus est. Alioqui vtriusque Antonini memoriam Romæ gratam fuisse Septimii Seueri lex lata indicio est: Antonini appellationem non secus atque Augusti perpetuam Imperatoribus fore deinceps sancientis. Tametsi Ælius Aur. Commodus Ant. quem pater imperii consortem declararat, & moriens successorem reliquit, maiorum memoriam vitæ licentia & perpetua morum turpitudine fœdauit, Augustus nomine, animo fœdum vitiorum omnium mancipium Martia concubina iniecisse carminibus furorem credita est, exitii certe caussa, cum ex Commodi scheda inter alios se ad necem etiam peti cognouisset, cum Narcisso eunucho consilio communicato peremit annos natum triginta duos, veneno prius præbito, deinde quia lenta tabes erat, gula fracta. Imperauit annos duodecim, menses octo, dies quindecim. trecentas concubinas, & pari numero exoletos habuisse traditur, eorum quos forma conciliasset delectu habito. primusq; Romanorum Imperatorum vendidit pretio magistratus: quod malum quantas reipublicæ affert calamitates, quam grauia incommoda? Annium Verum Commodi atauum Iulius Capitolinus facit Hispanum, ex Bæticæ municipio Succubitano. Sunt qui per hæc tempora arbitrantur à Facundo & Primitiuo sustentatos pro religione cruciatus fuisse, Attico Calæciæ pro Romanis Præside ad Ceæ fluminis ripam, quod ex montibus Asturum in interiorem Hispaniam delabitur, solenni sacrificio repudiato, ad quod totius prouinciæ milites erant inuitati. Pro qua re militiæ honore detracto, tormentis omnibus excarnificati, ac securi demũ percussi sunt. Corpora, quibus in locis cæsi erant, à Christianis coli cœperunt, templo dicato. Postmodum cum in Astures semel, & iterum migrassent, quo tẽpore armata Maurorum impietas per Hispaniam volitabat: Alfonso prius Rege, cui Magni cognomen fuit, deinde Ferdinandi primi ætate reducta sunt, loco vnde erant amota templo instaurato, adiunctoque cœnobio Benedictino, cui à sancto Facundo nomen est, inter præcipua diuorum domicilia in Hispania celebri.

Seueri & Caracallæ imperia. CAP. VII.

193. OCCISVS est Commodus anno salutis CXCIII. Successit Heluius Pertinax patre libertino, ętate septuagenarius. Imperium tenuit menses duos, dies 28. Commodi interfectores eius probitate perspecta, vltro detulerãt principatũ. Prætoriani impetu facto in palatium vita spoliarũt. Disciplinæ seueritatẽ reuocari moleste ferebãt, prioris tẽporis licẽtia corrupti. Vtriusq; linguę facultate, & iuris sciẽtia instructus fuit ex disciplina Sulpitii Apollinaris, quo præceptore in tenera ætate vsus erat, cuius periochæ in Terẽtii fabulas extant. Pertina-

Pertinace interfecto Sulpitianus & Didius Iulianus palam de imperio in prætorianorum
caſtris licitati. Iulianus vicit, quinque & viginti ſeſtertia in milites ſingulos auctionatus.
Tantæ ſummæ cum ſoluendæ non eſſet, pollicitis quam fide ditior, inter militum odia, &
populi inuidiam deſtitutus, ſexto imperii menſe interfectus eſt. Septimius Seuerus, quo
agente Iulianus periit, ab Illyrici legionibus fuerat Imperator renunciatus, Africana Le-
pti (hæc Tripolis eſt trans Syrtim minorem) natus. Innatam animo ſæuitiam bellica forti-
tudine compenſauit. Iactatum vulgo eſt, aut nunquam naſci debuiſſe, aut nunquam mori.
Prætorianos cæſi Pertinacis religione fœdatos Roma ad centeſimum lapidem relegauit,
armis veſtibuſq; detractis. Peſcenium Nigrum imperii æmulum in Oriente domuit. quo
in itinere Byzantium portas claudentem euertit. Albinum in Gallia ſuperauit, eum qui
Mileſias fabulas Ariſtidis exemplo ſcripſiſſe traditur, omni impuritate fœdas. Parthi bis
domiti. Rebus vrbanis priſtinus ſplendor reſtitutus eſt. Britanni pacati, atque ad arcendas
Scotorum incurſiones à mari ad mare, qua parte caſtigatis littoribus eius inſulæ latera ma-
xime coarctantur, perpetuum vallum duci curauit. In ea expeditione defunctus eſt Ebo-
raci, cum decem & ſeptem annos imperaſſet, menſes octo, dies tres. Eius illa extrema vox
fuit: Se imperium, ꝙ turbatum accepiſſet, pacatũ filiis relinquere: firmum ſi bonis, ſi malis
haud diuturnũ. tum illa: Omnia fui, & nihil expedit. In Christianos nono imperii anno cũ
ſæuire cœpiſſet, Felix presbyter, Fortunatus, & Archilocus Diaconi Valentiæ occubuerũt
in Hiſpania. Tametſi, nonnulli Achilleum legi pro Archiloco malunt, in alteraq; Valentia
peremptos fuiſſe, quę in Gallia Lugdun. ſita eſt, ab Iręneo Lugdunẽſi Epiſc. Euangelii pro-
mulgandi gratia proculdubio amandatos. locorũ vicinitas opinioni ſuffragatur, Hiſpania
longinqua. Prorſus Seuero defuncto, Aurelius Antoninus Baſſianus eius filius, cui veſtis
Gallica populo donata Caracallæ nomen fecit, imperium tenuit annis ſex, menſibus duo-
bus, diebus quinque. Getam fratrem imperii conſortem à patre teſtamento deſignatum
ſuſtulit. Publica ex eo noui principatus inuidia nouo facinore aucta. Iuliam nouercam
Getæ matrem connubio ſibi iunxit. Occiſi fratris partibus ſtudentes ſublati, Sammonicus
Serenus Medicus, cuius multa ſcripta ferebantur eruditione præcipua, Iureconſultus Pa-
pinianus: nulla hic iuſtiori de cauſa, quam quod iure fratrem cęſum ad ſenatum defende-
re recuſaſſet, facilius eſſe dicens parricidium facere, quam excuſare. Noua fraude, ſimula-
tione coniugii cum Artapani Parthorum Regis filia incautos hoſtes ad Carras oppreſſit.
Lætitia diuturna non fuit. Martialis ferro dum ventrem leuat confoſſus eſt, annos natus
tres & quadraginta. ſupra corpus exanime Iulia nouerca coniuxq; cum Antiochiam eſſet,
vbi illa morabatur, delatum, ferro in viſcera adacto occubuit. Tragœdias referre videor.
ſed in reliqua amentia Alexandrum Magnum, quem imitatione exprimere ſtudebat, de-
torto etiam in læuam capite repræſentaſſe fertur. Succeſſit Opelius Macrinus prætorii
Præfectus, quo auctore cædes facta erat, Audentio concedente, cui à milite imperium de-
ferebatur, vno Auguſti nomine, nulla præterea re nobilis, neq; in vita priuata neq; in prin-
cipali. Breue imperium fuit. Meſæ arte (hæc Iuliæ ſoror erat) ſubornatis legionibus Chal-
cedone periit ipſe & filius Diadumenus, eius ſeculi anno ducenteſimo nonodecimo, ſe- 219.
ptimo Idus Iunii, cum imperaſſet menſibus tredecim, diebus octo & viginti.

Heliogabali & Alexandri imperia. CAP. VIII.

AVRELIVS Antoninus Varius Solis in Phœnicia Sacerdos, vnde illi cognomẽ Helio-
gabali, Caracallæ filius fuit ex Soemi genitus Meſæ filia. Vt Auguſtus ſalutaretur, for-
næ dignitas iuuit imperio digna, fallax ſæpe indicium compoſiti animi, Caracallæ patris
memoria militibus grata, quibus omnia largiebatur, & Meſæ aniæ artes exercitu in partes
racto. Imperauit annos tres, menſes nouem, dies quatuor, vitæ turpitudine & fœdo vitæ
exitu infamis. libidinis promiſcuæ auidus patienſq;: prorſus vt in muliebrem ſexum ſe ex-
ecari tentarit. Romani imperii probrum & humani generis portentum, Prætoriani mili-
es ipſiuſmet ſanguine procurarunt. decem & octo annos natum ferro peremerunt, ſexto
dus Martii, anno ducenteſimo vigeſimo tertio. In veſte holoſerica primus Romanorum 223.
mperatorum viſus eſt, cum antea ſubſerica in vſu eſſet. Bombycinę telę ea ætate exęquato
uri pondere conſtabant. Ab Heliogabalo inſtitutum traditur in vindemia à ſeruis heros
ocularibus & dicteriis lacerari. Heliogabali vitia ſucceſſor & conſobrinus Seuerus Ale-
ander veris virtutibus exęquauit, magnus futurus Imperator ſi vita longior contigiſſet.
More à Chriſtianis mutuato neminem muneribus publicis pręficiebat niſi proclamatum.
Honores & magiſtratus vendidit nunquam: cum diceret, qui emit, vendat idem neceſſe
ſt. Noſtris æquum ſe prębuit: Chriſti imagine in pręcipuo larario atque inter Deorum

signa collocata. Neminem ad familiaritatem ac ne ad salutationem quidem admittere solitus erat, nisi integra probitatis fama. ærarii inopiam ex curiosis superuacaneisque artibus vectigali excogitato subleuata. Cum Parthicam expeditionem contra Artaxerxem Persarum regnum longo ex interuallo reuocantem feliciter obiisset, belli impetu in Germaniam conuerso, Maximini proditione & insidiis occubuit, ætatis anno nono & vigesimo, cum annos tredecim, dies nouem, imperium magna æquitate gubernasset. In reliqua clementia illud paulo acerbius videatur, quod Turinum Vetronium fumos, id est, ficta Imperatoris responsa vendere solitum, fumo necauit. Vlpiano Tyrio Iureconsulto multum & familiariter vsus est, sacri scrinii Magistro: eiusque præceptis vitam & mores conformauit. Eundem in militari furore purpura texit. Horum Imperatorum ætate, quid in Hispania sit gestum, latet. Extat tamen Accitanæ basis statuæ Mammeæ Alexandri Imperatoris matri posita. quæ quoniam Christianis sacris imbuta fuisse creditur, & Origene familiariter vsa est, inscriptionis verba subiiciantur.

IVLIÆ MAMMEÆ AVG. MATRI IMP. CÆSARIS MARCI AVRELII SEVERI ALEXANDRI PII. F. AVG. M. CASTRORVM.
COL. IVL. GEM. ACCITANA DEVOT. NVMINI.
M. Q. EIVS.

Fuit Mammea ex Iuliæ Augustę Mesa sorore nata, Soemis soror germana. ex Soemi & Caracalla furto conceptus est Heliogabalus. ex Mammeæ & Marcelli iustis nuptiis Seuerus Alexander. Quo tempore Anterus Pontifex Romanam ecclesiã rexit, & ad Episcopos Bęticæ & Toletanæ prouincię litteras dedit, fas esse negans Episcopos priuati commodi causa ab vna in aliam ecclesiam migrare.

Maximinus, Gordianus, Philippus, Imperatores. CAP IX.

IVLIVS Maximinus Thrax, ex obscuro genere natus, parentib. Mecca Gottho, & Ababa natione Alana, vt Symmachus ait, nulla re alia fuit nobilis nisi vasti corporis viribus, & celeritate tanta, vt equi cursum adæquaret: vnde ad omnes militię honores gradu facto, Alexandro Seuero occiso humanæ salutis anno ducentesimo trigesimo sexto, rempublicam occupauit biennium, & menses aliquot. Imperii initio Germanorum motibus compositis, Gordianum Africæ Pręsidem ab exercitu Imperatorem salutatum, subsecutam approbationem senatus, cum Sirmium esset allatum vbi bellũ in Sarmatas parabat, Romam conuerso itinere, vindictæ studio ardens, dum in Aquileiæ obsidione moram trahit, nouo nuncio allatũ est: Gordiano & filio cognomine in Africa sublatis, Balbinum, & Pupienum, senatus suffragio nouos Imperatores fuisse factos, magis desperata venia, quam q̃ satis esset animi ad Maximinum vindicandum. Eo nuncio milites exciti, facto in prætorium impetu, Maximinum trucidarũt: respublica & Christianorum natio magno periculo metuq; liberatæ. Bellum enim in Christi sectatores concitarat, ac præsertim ecclesiarum Præsides præcipuo odio susceperat exagitandos. Maximus & socii hoc tẽpore pro religione sanguinem profudisse memorantur, ad Bufragani montis specum, à Tarracone viginti quatuor millibus passuum. Vnde is ad necem extractus est, eo loco templo dicato colitur. & fortassis Maximus hic est, quem ciues Tarraconenses vulgo Sanctum Magi nũcupare soliti sunt. Balbino & Pupieno intra primum imperii annum prętorianorum furore sublatis, Gordianus primi Gordiani nepos, ac vix quindecim annos natus, cum antea Cæsar esset & imperii successor designatus, rem publicam cœpit administrare. Misithei soceri auspiciis Persico bello confecto, quo tempore summa pollicebatur: Iulii Philippi prætorii Præfecti fraude periit, sexto imperii anno. Extant Gordiani ad socerum litterę, quibus principalẽ vitam, domesticorum præsertim, fraudibus obnoxiam esse conqueritur auribus Principis multis insidiantibus, ipso suis oculis res singulas considerare non valente. Sane nullius rei grauior apud Principes penuria est, q̃ veritatis: cui quis locus sit inter continuos assentationis plausus omnes aulæ partes personãtis? Ea sublata Principes cęcis ignorationis tenebris oppressos offendere passim quis miretur? aut quis non doleat, sine luce esse, quos Deus in fastigio collocauit: vt vitę humanæ duces essent, & humanis erroribus succurrerẽt opera, consilio, auctoritate? Vna medicinę faciendę via est, à magnis hominib. monstrata, à paucis arrepta: si ad alios ministros aulę procuratorẽ, amanuenses, asseclas, vir aliquis spectata prudentia & probitate accersatur si opus sit magno: cui facultas sit renunciandi Principi nõ vera modo, sed quæcunq; de ipso fama loquetur, inanes etiã vulgi rumores & vanos. Dolorem sæpe necesse est faciat, sed ferendus est tamen, vt maxime importunus interpellator accedat, vtilitatis, sanitatisq; spe eã molestiam compensante. Et sunt veritatis radices amarę, fructus suauissi-

ſuauiſſimus. Verum nunquam impetrabimus: Principum deliciæ quantæ ſunt non ignoramus, vitæ licetiam præcipuum imperii fructum arbitrantium. voces ad gratiam loquentium ſuauiſſimæ ſunt: veritatis ſpecies horrida, ingrata oculis atque auribus. non eſt tamen deſperandum fortaſſe non canimus ſurdis. Erunt quibus veritas placeat, & monſtratum ſalutis iter publicæ priuatæque, videant, & ſequantur: atq; intelligant, non eos qui carpunt mores, vitamque rectorum perniciem afferre, ſed eos qui auribus loquuntur grata, quorum eſt infinitus numerus in aulis Principum maior, certa peſtis quia blanda. Ad Imperatorum numerum reuocanda oratio eſt. Sublati innocentis iuuenis merces imperium fuit. M. Iulius Philippus natione Arabs, obſcuro genere, militari laude clarus rempublicam occupauit, anno Chriſti ducenteſimo quadrageſimo quinto: tenuitq; vltra quinquennium. Icto is ſub initia cum Perſis fœdere, ex quo Meſopotamiam hoſti conceſſit, Romani imperii maieſtatem obſcuraſſe viſus eſt. Romam reuerſus annum ſecularem clauſit, maiori quam vnquam lætitiæ ſignificatione & ludorum apparatu, nimirum ab Vrbe condita milleſimum. Contra Gotthos Thraciam vaſtantes Marino Duci miſſo, ab exercitu imperium eſt delatum, cæteraq; Auguſtis deferri ſolita, à Decio in Mœſia collatis ſignis ablatum cum vita ipſe oppreſſi tyranni præmium ab exercitu compulſus imperium datum conſtanter tutatus eſt, Philippo, qui obuiam armatus progrediebatur Veronæ in militari ſeditione trucidato. Cognominis patri filius, quem ſeptennem imperii conſortem fecerat, eo ingenio vt nunquam riſiſſe ferant, Romæ ad nuncium de patris nece eſt occiſus. Origenis ad Philippum litteræ Hieronymi ætate extabant. Chriſtianis nimirum ſacris initiatum, ac nō niſi ſceleris ſuſcepti prius pœna exoluta à Fabiano Pontifice ad myſteria admiſſum, qui affirmēt auctores habeo antiquos & graues. reſiſtunt alii hanc laudem Conſtantino Magno tribuentes, vt primus Romanorum Imperatorum Chriſti Dei agnouerit maieſtatem. Philippi theſauris eccleſiam fuiſſe locupletatam nonnulli ſuſpicantur, mores deprauati ſimulaſſe potius quam impleſſe Chriſtiani hominis officium declarant. Gn. Meſſius Decius, cum ſalutis anno ducenteſimo quinquageſimo imperium occupaſſet, religionem Chriſtianam ſæuiſſime exagitare cœpit Philippi odio, vt creditum eſt: diſciplinam eccleſiaſticam multis modis collapſam externo bello aſtringere, atque reuocare diuinum numen parabat. In eo Chriſtophorum martyrem occubuiſſe Nicephorus auctor eſt. A Gettis ſeu Gotthis (iidem enim fuiſſe putantur) Mœſiam Thraciamq; vaſtantibus, primo prælio victor, in ſecundo conflictu occiſus eſt, ipſe & filius cognominis, cum biennium rempublicam gubernaſſet. Trebonianus Gallus, cuius perfidia circumuentus fuerat, imperium deferente exercitu tenuit annuum ſemeſtreq;, facto cum Gotthis victoribus fœdere, ex quo tributum annuum illis pēdere eſt pactus. Ea ex re cum deſpectui eſſe cœpiſſet, & Gotthos rurſus tumultuantes, Æmilianus natione Afer, atque in Mauritania Tingitana natus, ingenti prælio ſuperaſſet, imperium arripuit, Galloque in acie cæſo, nam obuiam prodierat, quatuor tantum menſes tenuit, nulla præterea re geſta ad memoriam inſigni, prorſus vt in nullo Auguſtorum numero ſit.

245.

250.

Valerianus, Gallienus, Claudius, Aurelianus, Imperatores. CAP. X.

LICINIVS Valerianus ætate ſeptuagenarius erat cum in Gallia contra Æmilianum legionum conſpiratione factus eſt Imperator, anno ducenteſimo quinquageſimo quarto, non alia de cauſa in faſtigio rerum poſitus, niſi vt grauiori caſu præcipitaret. Longæua ſæpe vita calamitatibus eſt obnoxia, vertentique fortunæ tribuit quos ſecundis rebus honeſtarat. Septimo imperii anno in Perſarum bello victus, & captus calamitoſam ſeruitutem amplius annum tolerauit, Gallieno filio, quem imperii conſortem fecerat, nihil minus quam de liberando patre, aut imperii maieſtate cogitante: Perſarum, Gotthorum, & Germanorum bello non magis quaſſati, quam inteſtina triginta tyrannorum ambitione. Iamdudum reſpublica mole ſua cœperat laborare. In his Poſthumus Gallia occupata Francos auxiliares primus aduocauit, gentem eatenus ignotam in hiſtoria Romana. Lollianus Gallieni iuſſu Poſthumo ſuperato cæſoq;, ſe pro illo vicarium ſubſtituit cum filio eiuſdem nominis, cuius eſſe putantur declamationes Quintiliani nomen præferentes. Tetricus Hiſpaniam tenuit, in quam Germanica natio per Galliam infuſa totis duodecim annis vrbes & agros igne ferroq; vaſtauit. Orientis prouincias Odenatus Palmerinus, eoque defuncto Zenobia vxor ad Aurelianum vſq; Imperatorem, maiori quam pro ſexu animo tutata eſt. Gallieni vxor fuit Cornelia Salonina, Decii Herennia Salluſtia, vt lapides in Hiſpania non vno loco reperti declarant. Per hæc tempora Lucius Pontifex Romanam eccleſiam gubernabat, cuius extant litteræ ad Epiſcopos Hiſpaniæ & Galliæ. In his Epiſcoporū concilia

254.

ſępe haberi hortatur. Metropolitanis quid iuris ſit in finitimas eccleſias declarat. hęretico-rum vſu interdicit: facitq; animos ad perferendas eorū temporum graues & diuturnas calamitates. Lucio ſucceſſit Stephanus, quo Pontifice Hiſpaniæ Præſules in conuentu communicato conſilio duos Epiſcopos Martialem Emeritenſem & Baſilidem Aſturicēſem loco mouerunt, lege de libellaticis poſtulatos atq; conuictos. Libellatici erant, qui ſyngrapha religionē deſerebant: qui impio ſe cultu contaminabant, ii Sacrificati vocabantur, vti Cypriani epiſtolæ declarāt. Baſilides Romam delatus Stephani Pontificis auctoritate abſolutus eſt. nimirū ad eccleſiæ caput confugit, vnde iura ſacra prodire moris erat, mutari aliorū decreta perperam facta. Hiſpani tamen ſacerdotes ea re offenſi Cyprianum Carthaginenſem Felice & Sabino Epiſc. ad eum legatis de tota re admonent. Negat is cum aliis Epiſcopis conſilio communicato homines deſertæ fidei reos debere ad priſtinos honores redire. impoſita pro modo culpæ pœna recipi fas quidem eſſe, ſed ſacerdotali tamen honore atq; functione detractis. Id Cornelii Pontificis decreto ſancitū. Stephanum in tanta longinquitate videri in fraudē inductum. Itaq; Sixtus. II. Stephani ſucceſſor, litteris fortaſſis hac ipſa de cauſa monuit Epiſc. Hiſpanię: Patrum decreta conuellenda non eſſe, neq; ante legitimā cognitionem Epiſcopos loco mouendos videri, neq; abſq; conſcientia Romani Pontificis. iuſte ab eo reponi, quæ per iniuſtitiam eſſent ablata. Atq; hi ſane tres Romani Pontifices eius belli procella conſumpti ſunt, quam Valerianus Imperator cum initio viſus eſſet in religionem Chriſtianam bene animatus, concitauit. Periit etiam Romæ Laurentius Diaconus, Oſcæ in Hiſpania natus, Orentio & Patientia parentibus, quos Oſcenſes in cæleſtium numero habent, Sixtus. II. priuſquam eſſet Pontifex, Euangelii euulgandi cauſa delatus in Hiſpaniam, Laurentium Vincentiumq; comites ſecum detulerat Romam rediens. Inerat in Laurentio indoles animiq; conſtantia, quam perferendis grauiſſimis cruciatibus ne datam Chriſto fidem proderet, ſatis declarauit. ſalutis anno ducēteſimo quinquageſimo nono, tum ipſe, tum Sixtus ſunt trucidati. Errant qui Decii imperio accidiſſe aiunt. Errant qui Decium Cæſarem Valeriani nepotem ex auctoritate Trebellii Pollionis arguto cōmento affingunt, magis quā ex fide Laurentium peremiſſe, minuti ſcriptores ſecuritate maxima. Sed eodē prorſus anno, Fuſco & Baſſo Coſs. Fructuoſus primus Tarraconenſis Pręſul, Augurius & Eulogius Diaconi in ea vrbe non minori conſtantia illatā pro vera pietate mortē tolerarunt. Æmiliani Pręſidis miles, ac filia ætate paruula à milite ad conſiderandum excitata, ſanctorum animas continuo ſublimes in aera ferri viderunt, vt Prudentius eſt auctor. Horum exuuiæ, qua cauſa & tēpore incertum, ſed in Ligures tamen migrarūt, ſeruanturq; non procul Genua vrbe in Benedictinorū cœnobio. Conſequenti anno Dionyſius in Sixti locum Romanus Pontifex factus eſt. Aureolum, qui in Illyrico rebellarat & Mediolanum in poteſtatem redegerat, Gallienus intra eam vrbem obſidebat, cum ſuorum coniuratione periit ſalutis anno ducenteſimo ſexageſimo nono, ex quo primum imperare cœperat anno quintodecimo. Periit etiam minor frater Valerianus, quem conſortē imperii dixerat. Vacuam rectore rempublicam Flauius Claudius occupauit. Anno proximo idem cum Paterno Conſul fuit. Quibus Coſs. Dionyſius Pontifex ad Seuerum Cordubenſem Epiſcopum litteras dedit, vti Romanę eccleſiæ exemplo populum in parœcias tribuat mandās. Verum Claudius nouus Imperator cœſo Aureolo, cum Gotthos deinde & Germanos armis domuiſſet, Tetricum qui Hiſpaniam & Galliam obtinebat, an Zenobiam bello peteret incertus Sirmii morbo oppreſſus eſt, magno reipublicæ incōmodo, neq; minori luctu. Annum, menſes decem, dies quindecim imperauit. Conſtantii Cæſaris magnus auūculus fuit, nam ex fratris Criſpi filia & Eutropio gentis Dardanę, Conſtantius eſt natus Magnus Conſtantini pater. Claudii morte renunciata Quintilius alter Claudii frater, cui à ſenatu erat imperiū delatū, rerum mole oppreſſus ſibi mortē cōſciuit, ſeptimodecimo die ex quo Auguſtus erat ſalutatus. magnū imperii ludibrium. Erat allatū militari ſuffragatione. D. Domitium Aurelianum Imperatorem eſſe renunciatū, viribus & auctoritate potiorē. Qui inter optimos Principes locū habere potuit, ni bellicam gloriam ingenii ſæuitia fœdaſſet, atq; Chriſtianæ nationis odio grauiſſimo. Dacis enim domitis; quibus duæ Mœſię ad habitandū datæ ſunt, tyrannis toto imperio, qua vi, qua volūtate ad officium redactis, Zenobiam ad Palmiram vrbem captam, cum fugeret ad Perſas camelis quos dromadas vocant, Romam in triumphi pompa egit ciuium oculis, grauiſſimū ſimul & miſerabile ſpectaculum exhibens, mirantium in fœmineo pectore virile robur atq; animū malis inuictum. Eum triumphum ex veteri more Romanorum Imperatorum poſtremus inſtauraſſe Aurelianus memoratur. Deinde Oriente repetito, in Perſas dum bellum parat, Heracleam inter & Byzantium Mneſthei familiaris fraude periit. Annos quatuor, menſes vndecim, dies ſeptē rempublicā gubernauit. Aureliam ad Ligerim & Geneuam ad lacū Lemanum in Gallia condidiſſe. qui affir-

259.

269.

10 20 30 40 50

affirment auctores habeo. Narcissus Gerundæ in Hispaniæ Galliæque confinibus, postquam Alpinis gentibus Euangelium annunciarat, occisus pro religione est, tum ipse, tum Felix Diaconus. alterum eodem nomine ea vrbs præcipua religione celebrare consueuit (ne nominum similitudo fallat) alio tempore neci datum. Extant Eutychiani Pontificis Romani superiori anno in Felicis occisi locum cooptati litteræ ad Ioannem atq; alios Bæticæ Episcopos, Aureliano & Marcellino Coss. hoc est, salutis anno ducentesimo septuagesimo sexto. In iis proprie de Dei filio homine facto differitur aduersus Hæreticos in Hispania nouis opinionibus religionis synceritatem commaculantes.

276.

Quidam alii Imperatores. CAP. XI.

A MORTE Aureliani sex mensium interregnum tenuit. nouo ad eam diem certamine inter exercitum & senatum, vtrique ad alteros noui Imperatoris creandi potestatem arbitriumque ablegabant. victi tandem Patres modestia militari Clau. Tacitum Augustum crearunt. Præcipiti ætate annos natus octo & septuaginta, non diu rebus præfuit. cum rempublicam tenuisset menses sex, dies viginti, Tharsi defunctus est. Florianus frater successor tertio deinde mense dissectis vltro venis sibi mortem consciuit. conscientia imbecillitatis incitauit, metusque M. Aurelio Probo à legionibus in Oriente Imperatore salutato, natione quidem Dalmata, obscuritatem tamen generis belli & pacis artibus præclare compensante, vsqeu adeo vt Probi nomen nisi à patribus accepisset veris virtutibus parare potuisset, Germanos, Galliam, Sarmatas Illyricum vastantes domuit. Narseo Persarum Regi leges dedit. Vandalis & Gotthis in imperii prouincias magno numero dilapsis agri in Thracia dati. E duobus imperii æmulis Saturninum in Ægypto Probi metu an gratia ipsiusmet milites peremerunt, Bonosum ad Rhenum acie victum ad laqueum adegit. Galliæ & Hispaniæ vineas serendi facultas plena concessa, Domitiani Imperatoris interdicto abrogato. Periit in Illyrico in seditione militari, cum Persas denuo tumultuantes bello repetere maturaret, postquam annis quinque & mensibus quatuor imperarat. Seuerior disciplina militum odium conciliarat, & quoniam sublatis hostibus aliquando negarat exercitu amplius opus fore. Successit exercitus suffragio M. Aurelius Carus, salutis anno ducentesimo octogesimo secundo. nonnulli Dalmatam, alii Gallum faciunt, ipsius litteræ Romanum. E duobus filiis quos continuo imperii consortes renunciauit, Carinum quidem in Gallia atque Hispania rempublicam curare mandauit, Numerianum autem secum contra Persas duxit. Eo in itinere Babylas Antiochenus Episc. lege perduellionis postulatus capite pœnas dedit. Numerianum siue cupiditate cognoscendi nostra, erat enim omni liberali disciplina excultus, siue vt religioni conuitium faceret, Christianis sacris interesse volentem templi aditu prohibuisse crimen erat. facinus alioqui dignum immortali laude. Onino bello Persico profligato, Carus quidem ad Tygridis ripam fulmine tactus est altero imperii anno ineunte. Numerianum autem paulo post in lectica qua gestabatur, cum ex oculis laboraret, socer Arrius Aper interficiendum curauit. imperandi ambitione affinitatis iure violato. Hunc Diocletianus ab exercitu Imperator salutatus, gladio transuerberauit, illud sub ictū ipsum effatus: Gaude Aper magni Æneæ dextera cadis. Carinum bellum comparantem totius imperii obtinendi studio & spe, prælio superatum cæcidit. Quo tempore in Citeriori Hispania M. Aurelius res gerebat pro Romanis vt nonnullæ lapidum inscriptiones declarant: vnde illud etiam perspicitur Imperatores (quod antea etiam factitatum inscriptio Romę in fronte Pantheonis indicio est) per hæc tempora non Consulis modo nomen, sed & Proconsulis vsurpare consueuisse. Eius rei argumento vnam è multis inscriptionem adscribi visum est, Saguntí conseruatam in foro rerum venalium his verbis.

282.

IMP. M. AVR. CARINO. NOBILISSIMO. CÆS. PIO. FELICI. INVICTO.
AVG. PONT. MAXIMO. TRIB. POT. P. P. COS.
PROCOS.

Præterea quod in reliquis prouinciis ab Antonini Philosophi imperio vsitatum erat, vt Romani gubernatores Comites vocarentur, idem deinceps inuectum obseruatumq; in Hispania. Tametsi exacto magistratus tempore dum successorum aduentus expectabatur Legati Cæsarei, vtroq; tempore Præsides vt dicerentur in more positum obseruamus.

Diocletianus & Maximianus Imperatores. CAP. XII.

DIOCLETIANVM ex libertino sanguine natum Dalmatia dedit Imperatorem, salutis anno ducentesimo octogesimo quarto: cum optimis comparandum, ni tam multo

284.

Christianorum sanguine manus fœdasset. Imperii anno altero Maximianum Herculeum principatus consortem dixit. paulo post Galerium Maximinum & Constantium Chlorum Cæsares creauit, Galerio Valeria Diocletiani filia vxor data, Constantio Theodora Maximiani priuigna. Helenam Britanni Regis filiam, vnde Constantinus, cui res gestæ & religionis amor Magni cognomen pepererunt, natus erat, repudiare coacto. Ergo Diocletianus Ægypti, Maximianus Africę, Constantius Britanniæ motus pacarunt, euentu vario successu demũ omnes prospero. Galerium apud Persas re male gesta Diocletianus in Mesopotamia, quò domita Ægypto processerat, ignominiæ causa pedibus ante Carpentum currere mille passus coegit, victorem paulo post triumphi persimili pompa obuius accepit. præmio & pœna continentur res humanæ: hæc ignauiam arcet, spe præmii industria alitur. Romam pacatis imperii prouinciis cum rediisset, octauodecimo imperii anno bellum quod in Christianam religionem ante octo annos concitarat sæuissimum crudelioribus edictis exacerbauit anno Christi tercẽtesimo tertio, nimirum Coss. Diocletiano. VIII. & Maximiano. VII. vt Augustinus est auctor. templa Christianorum euerti, libros sacros exuri, Christianos homines infames haberi, & publicis honoribus arceri imperatum. additum deinde vt ecclesiarum præfecti interficerentur. Hoc bello Romæ Caius Pontifex & Gabinus frater, atq; huius filia Susanna trucidati. Iusta & Rufina Hispali lege violatæ religionis postulatæ, quod Salambonæ, hoc est, Veneris statuam ad terram afflixissent. Marcellus Centurio patria Legionensis, Tingi in Mauritania iussu Agricolai Prætorii Præfecti, cuius in Codicibus Theodosii & Iustiniani mentio extat. abiecti cinguli, quod militię erat insigne, studio religionis, crimen obiiciebatur. Huius Centurionis duodecim filii memorantur pro vera religione graues cruciatus mortemq; tolerasse: tametsi non eodem omnes tempore, neq; loco vno. Claudium, Lupercium, Victorianum, Emeterium & Celedonium, Seruandum & Germanum, Acisclum & Victoriam in hoc numero qui reponant auctores habeo. Faustum, Ianuarium, & Martialem adiiciunt alii. Marinam pręterea, cuius extat templum ab Aquis Sextiis octo millibus passuum, eo loci atq; per hęc tempora occubuisse nonnulli suspicantur. Atq; hęc priusquam Datianus à Diocletiano missus veniret in Hispaniam, atq; impiæ immanitatis vestigia tota prouincia impressa reliquisset. Cum furor impius ab extrema Hispania exorsus, qua Pyrenæi iugis disterminatur à Gallia, breui interuallo ad Austrum Occasumq; vniuersam prouinciam peruasit. Finium meta Pacem Iuliam inter & Eboram ad pagum Oreolam Datianum totius Hispaniæ Præsidem fuisse declarat in hæc verba.

DD. NN.

ÆTERN. IMPP. C. AVR. VALERIO. IOVIO. DIOCLETIANO.
ET M. AVR. VALERIO. ERCVLEO PIIS. FEL. SEMPER AVGG.
TERMINVS. INTER PACENS. ET. EBORENS. CVRANTE. P.
DATIANO. V. P. PRÆSIDE. H. H. N. M. Q. EORVM DEVOTISSIMO.

HEINC. PACENSES.

Prorsus Datiani sæuitia Felix & Cucufatus in Africa quidem nati, cæterum in Hispaniam appulsi studio Christiani nominis amplificandi, Felix Gerundæ, Cucufatus Barcinone occisi sunt. vbi etiam Eulalia interfecta est ab Emeritensi diuersa. Cæsaraugustam appulsus Engratiam (Prudentius Encratim vocat) cum Ruscinonem ad sponsum properaret ab extrema vsq; Lusitania trucidauit, & cum ea decem & octo comites itineris. Ad hęc innumera ciuium multitudo neci data. Corpora exusta vna cum sceleratorum hominum corporibus, ne videlicet à Christianis colerentur, vt erat in more positum. Cineres in massas conglobati discretiq; ab aliis, massa candida dicti sunt. Quod in Africa trecentis aliis martyribus in calcem ardentem iactatis, quo die cæsus est Cyprianus, contigisse Prudentius est auctor, vt eorum cineres dicerentur massa candida. Valerius eius vrbis Episcopus, & Vincentius Diaconus Valentiam ad dicendam causam missi, si quo modo itineris longinqui labore & spatio temporis mentem mutarent. Valerius exilio mulctatus tantum ad montes, qui Cinga flumine alluuntur, vitæ reliquum exegit. Datianus fortassis præcipiti eius ætati dandum iudicauit, ne maiores subire cruciatus cogeretur. Vincentium autem cum neq; de sententia decederet, neq; libros sacros proderet, quod qui fecissent ab eo crimine traditores per ea tempora cœperunt vocari: consumptis omnibus cruciatibus ferri ignisque peremit. Corpus eius ex promontorio Sacro, quo fuerat delatum metu Maurorum Hispaniam vniuersam vastantium (vnde illi promontorio D. Vincentii nomen) Alfonso primo Rege Lusitaniæ Olisiponem migrauit, eius prouinciæ vrbem primariam, vti alio loco est explicandum. Compluti Iustus & Pastor vix dum infantiæ annos egressi occubuerunt in

campo

campo laudabili, vbi progressu temporis augustum templum eorum nominibus excitatum est, inclytum ministrorum numero eruditioneq;. corpora ex vario errore ob Maurorum infestationem, anno tandem humanæ salutis millesimo quingentesimo sexagesimo octauo, Philippo. II. Hispaniæ Rege agente, Osca Complutum relata atq; in eodē loco vbi sanguinem profuderant collocata, Emeritæ Eulalia quatuordecim annos nata, & Iulia socia trucidatæ. Toleti Leocadia virgo cruciatuum metu & pędore carceris exanimata periit. In Gotthicis precibus inter confessores, in Romanis inter martyres ponitur, haud magno quidem discrimine. Leocadię corpus in Hannoniæ montibus Benedictini socii in S. Gisleni monstrabant, Hispaniæ an alterius incertum: Hispanę, vt credamus inclinat animus. Iniqui iudices cur simus in nostra causa? Nam quo hæc tempore commentabamur, Philippus. II. Hispanæ Rex postliminio patriæ reddidit, incredibili hominum concursu plausuque ad sextum Kal. Maii, anno millesimo quingentesimo septimo, insitæ pietatis monumentum præclarum omnibus seculis. 1568.

Quo loca sita sit Elbora. CAP. XIII.

TOLETO relicta Datianus Elboram abiit. In eo oppido Vincentius alter comprehensus, verbisque Præsidis castigatus, cum de constantia animi nihil mutaret, dato euadendi spatio Abulæ profugus pro religione occubuit, ipse sororesq; eius Sabina & Christeta, fugæ auctores & comites. Hæc in cōfesso sunt: illud dubium, qua in Hispaniæ regione Elbora sita sit. quo nunc nomine excisa an superstes, vicina Toleto, an dissita procul: inter viros præcipuæ eruditionis opinione, magnis animis, parique contentione disceptata quæstio. Lusitani fere gentilem suum Vincentium fuisse contendunt, Eborę natum, vrbe in ea gente nobili antiquaque. resistunt alii, atque Elboram in Carpetanis sitam fuisse confirmant: nostraque ætate Talaueram vulgo dici persuadent. Illis maior nominum similitudo fauet antiqui recentisque, ducta per manus opinio, vetustatis monimenta: lapis quem vestigio consistens Vincentius ceræ instar emolliuisse fertur: ædes paternæ ad hunc diem iisdem vestigiis conseruatæ, cultæq;. Quæ si leuia putantur, negemus omnia, comburamus annales, susceptas à populis Diuorum religiones euertamus, quiduis potius quam à suscepta semel sententia nos dimoueri patiamur. Hæc sunt in hanc partem argumenta valida atq; præclara: quis neget? quis non videat? In alteram partem plura. Vrbium Toleti, vnde Datianus discessit, & Abulę vbi fugientes Martyres insecutus neci dedit, vicinitas, Ebora longinqua: vnde reuersum Præsidem, quis credat, vno iuuene mactando? aut quî contendens Emeritam Eboram deuiam, atq; supra centum millia vlterius positam prius adiit? Verum de tota itineris ratione pręstabit ex libris ecclesiasticis eximię vetustatis D. Leocadiæ vitam mortemque adscribere. Braulio Cæsaraugustanus Episcopus auctor. sic multorum opinio est.
« In temporibus, inquit, illis, dum post corporeum Saluatoris aduentum & pro redemptione nostra sanguinis eius effusionem, ab inferis descensionem, à mortuis resurrectionem, in cœlum ascensionem, Euangelica eruditio sensim atq; gradatim Apostolorum doctrina in omnem terram refulsisset: sero tandem Hispaniæ finibus innotuit: eratq; rara fides, & ideo magna quia rara. Delubra vero gētilium in omni loco sacrilega effusione sanguinum taurorum hircorumq; fumabant: & quia nonnullę ciuitates, oppida, vici, castella, sine Faunorum monstrorumq; imaginibus ex auro argentove & omni metallo non erāt, colebantur propterea in effigie dęmones, & fides in Christo pullulans inter tantas rabies paganorum palpitabat. Conuenticula vero nominis Christi secretissimis & abditissimis locis à paucis & perfectis ingrediebātur peragenda. & quantum crescebat Christiani nominis dignitas, tantum deficiebat execranda calamitas. Ita fiebat, vt in nonnullas vrbes perfectæ fidei flagrarent incendia, vt non iam per latebras occulendo, sed publice ecclesiæ Sacerdotibus, & omni præpollerent clero. Quæ fama non solum totam Italiam sed & Byzantium peragrauit: quæ causa fecit vt impiissimum Datianum Præsidem impiissimi Diocletianus & Maximianus Imperatores ad euertendam magis quam ad gubernandam destinarent Hispaniam. Primum namq; Galliam vt lupus cruentus intrauit, ibiq; exsatiatus sanguine Martyrum, cadauera crapulatus ructās, Hispaniam aggressus est: Felicem, Cucufatem, Eulaliam, & alios quorum nomina longum est scribere, grauissimis tormentis afficiens, Deo animas consecrauit innocuas. ac post inde Cæsaraugustam, quasi leo frendens arripuit. Quanta ibi ludibria? quantaq; verbera? quot cruces? quot effusiones sanguinum operatus fuit? Si humana lingua taceat, ipsa quæ polluta est Christianorum sanguinibus terra loqueretur, & quod nullus exceptus sit, qui bustali situ non teneat rediuiuos ac florentissimos cineres Martyrum locus. Inde alacri profectu Complutensem ingreditur ciuitatem. protinus pro cruore lac truncatis corporibus fundens, geminas margaritas in diademate nostri

„ Regis affigendas, & innocentiæ dignitate velut auro conſpicuas, Iuſtum & Paſtorem à
„ terra cœlo per feram impietatem pius Dominus ſuſcepit. Deinde veniens Toletanam vr-
„ bem ingreſſus, cœpit ſagaci indagatione perquirere ſanctorum membra: ibique reperit
„ Deo dicatam ſanctam Leocadiam, genere nobiliſſimam, nobiliori tamen propoſito men-
„ tis ornatam, quæ non diebus, non noctibus peruigili cura ab oratione ceſſabat. Qui cum
„ eam præſentari ſuis conſpectibus præcepiſſet, ita affatus eſt: Cur te leuis & vana deludit
„ circumuentio, vt de tam præclaro genere nata, derelinquens cæremonias Deorum no-
„ ſtrorum, neſcio cui Chriſto te præferas ſeruituram: Cui beata Leocadia cum grandi au-
„ dacia ita ad hæc reſpondit: Non me tua ſuaſio à propoſito Chriſti, cui me integram voui
„ reuocat, non illuſio verborum tuorum, nec blandimenta natalium, quibus me ſuades, re-
„ trahet à ſeruitute, vel à promiſſione Domini mei Ieſu Chriſti, qui nos pretioſo ſuo ſangui-
„ ne redimens, magnam induit libertatem. Fremens itaque Datianus præcepit militibus ar-
„ ctiſſimis vinculis beatam Leocadiam colligatam in carcerem trudi, cogitans qualibus tor-
„ mentis vel pœnis eam poſſet affligere. Itaque Elboram ingreſſus, officium omne præmo-
„ net, vt indagatione percurrentes, Chriſtianos quoſcunque inueniſſent, eius tribunalibus
„ præſentarent: ſtatimq; repertum adoleſcentem quendam nomine Vincentium, cuius me-
„ ritum nomini committebatur ſuo, comprehenſum eius conſpectibus ſiſtunt. Quem cum
„ Sabina & Chriſteta eius ſororibus in Abulenſem ciuitatem perſequens, digna Chriſto
„ munera conſecrauit. Profectuſq; ab Abula, Emeritenſem ingreſſus ciuitatem, illico tribu-
„ nal ſibi præparari præcepit, multoque Sanctorum crudeliter ſanguine fuſo tranſmiſit ad
„ Deum: inter quos ſanctam Eulaliam multis cruciatibus, multiſque verberibus afflictam
„ igne applicato Domino conſecrauit. Cumque in Toletanam vrbem ad beatã Leocadiam
„ percurriſſet fama, genibus in oratione poſitis in eodem loco, quo retruſa tenebatur, con-
„ feſſionis oratione completa, ſuum Domino commẽdauit ſpiritum: qui Martyres & Con-
„ feſſores ſuos coronauit in pace, cui eſt honor & gloria, virtus & poteſtas in ſecula ſeculo-
„ rum amen. Itaque Braulio, ſeu quiuis alius, rem vt geſta eſt litteris commendauit, Datiani-
que iter complexus eſt: Abulam Elbora fugiſſe Martyres ſecutum Præſidem iiſdem veſti-
giis affirmat, nimirum Talauera profectos, vti locorum vicinitas fidem facit. quod muni-
cipium Elboram dictum Lucas Tudenſis ait, nulla diligentia, nulloq; iudicio dices, eſto,
tametſi non inſulſo neque inerudito ingenio fuiſſe, editi ab eo libri arguunt. Certe Pto-
lomæus Liboram vocat proxima Ilurbida, ſita quondam vbi nunc ager eſt nomine Lorui-
ga (ſic putamus) quatuor diſſitus paſſuum millibus trans Tagum: atque exaduerſum loci
vbi Aluerchius confunditur Tago, ex Abulenſibus montibus manans. Liuius Eburam vr-
bem in Carpetanis ponit, nobilemque in paucis pugnam ad eam commiſſam Romanos
inter & Celtiberos ait, Q. Fuluio Flacco Citeriorem Hiſpaniam ex prætura obtinente, iis
notis deſignato loco, quas in ſuburbanum eius oppidi agrum cõuenire omnes quibus hęc
conſiderare ſtudium fuit, perſuaſum habent. Sed ipſa elegantis hiſtorici verba, ex libro
„ quadrageſimo ſubiicimus: Magnum, inquit, bellum ea ætate coortum in Hiſpania Cite-
„ riore. Ad quinq; & triginta millia hominum, quantum nunquam ferme antea Celtiberi
„ comparauerant. Q. Fuluius Flaccus eam obtinebat prouinciam: is quia armare iuuentu-
„ tem Celtiberos audierat, & ipſe quanta poterat à ſociis auxilia contraxerat: ſed nequaquã
„ numero militum hoſtem æquabat. Principio veris exercitũ in Carpetaniam duxit, & ca-
„ ſtra locauit ad oppidum Eburam, modico pręſidio in vrbe poſito. Paucis poſt diebus, Cel-
„ tiberi millia duo ferme inde ſub colle poſuerunt caſtra: quos vbi adeſſe Prætor Romanus
„ ſenſit, M. Fuluium fratrem cum duabus turmis ſociorum equitũ ad caſtra hoſtium ſpecu-
„ latum miſit, quam proxime ſuccedere ad vallum iuſſum, vt videret quanta eſſent, pugna
„ abſtineret, reciperetq; ſeſe ſi hoſtium equitatum exeuntem vidiſſet. Ita vt præceptum erat
„ fecit. per dies aliquot nihil vltra motum, quam vt hæ duæ turmæ oſtenderentur, dein ſub-
„ ducerentur, vbi equitatus hoſtium caſtris procurriſſet. Poſtremo & Celtiberi omnibus ſi-
„ mul peditum equitumq; copiis caſtris egreſſi, acie directa medio ferme ſpacio inter bina
„ caſtra conſtiterunt. Campus erat planus omnis, & aptus pugnæ: ibi ſtetere Hiſpani hoſtem
„ expectantes. Romanus intra vallum ſuos continuit per quatriduum continuum, & illi eo-
„ dem loco aciem inſtructam tenuerunt: ab Romanis nihil motum. Inde quieuere in caſtris
„ Celtiberi, quia pugnæ copia non fiebat. Equites tantum in ſtationem egrediebantur, vt pa-
„ rati eſſent ſi quid ab hoſte moueretur. Pone caſtra vtriq; pabulatum & lignatum ibãt, neu-
„ tri alteros impedientes. Prætor Romanos vbi ſatis tot dierum quiete credidit ſpem factam
„ hoſti, nihil ſe priorem moturum, L. Acilium cũ alia ſiniſtra, & ſex millibus prouincialium
„ auxiliorum circumire montem iubet, qui ab tergo hoſtibus erat. inde vbi clamorem au-
„ diſſet, decurrere ad caſtra eorũ. Nocte profecti ſunt, ne poſſent cõſpici. Flaccus luce prim

C. Scri

C. Scribonium Pręfectum socium ad vallum hostium cum equitibus extraordinariis sinistræ alæ mittit: quos vbi & propius accedere, & plures quam soliti erant Celtiberi conspexerunt, omnis equitatus effunditur castris simul, & peditibus signum ad exeundum datur. Scribonius, vti præceptum erat, vbi primum fremitum equestrium audiuit, auertit equos, & castra repetit, eo effusius sequi hostes. primo equites mox & peditum acies aderat, haud dubia spe castra eo die se oppugnaturos. quingentos passus nō amplius à vallo aberant. Itaque vbi Flaccus satis abstractos eos à præsidio castrorum suorum ratus est, intra vallum exercitu instructo, tribus partibus simul erumpit, clamore non tantum ad ardorem pugnæ excitandum sublato, sed etiam vt qui in montibus erant exaudirent. Nec morati sunt quin decurrerent, sicut imperatum erat ad castra, vbi quingentorum armatorum non amplius relictum erat præsidium. Quos cum & paucitas sua & multitudo hostium, & improuisa res terruisset, prope sine certamine capiuntur castra. castris, quæ pars maxime à pugnantibus conspici poterat, iniecit Acilius ignem. postremi Celtiberorum qui in acie erant, primi flammam conspexere. deinde per totam aciem vulgatum est castra amissa esse, & tum cum maxime arderent, vnde illis terror, inde Romanis animus creuit. Iam clamor suorum vincentium accidebat, iam ardentia hostium castra apparebant. Celtiberi parumper incertis animis fluctuati sunt. Cæterum posteaquam receptus pulsis nullus erat, nec vsquam nisi in certamine spes, pertinacius de integro capessunt pugnam. Acie media vrgebantur acriter à quinta legione. Aduersus læuum cornu, in quo sui generis prouincialia auxilia instruxisse Romanos cernebant, cum maiori fiducia intulerunt signa. Iam prope erat vt sinistrum cornu pelleretur Romanis, ni septima legio successisset, simul ab oppido Ebura, qui in pręsidio relicti erant, in medio ardore pugnæ aduenerunt: & Acilius ab tergo erat. Diu in medio cæsi Celtiberi, qui supererant in omnes passim partes capessunt fugam. Hactenus Liuius. Ergo manifestum efficitur, oppidum de quo instituta disputatio est, Ptolemæo Liboram esse ex regionum interuallis, mensuraq;: Eburam Romanis, certe fuisse in Carpetanis constat. Ex iis vocibus Elboram factā quis miretur? quis dubitet? nisi qui nominibus commutandis vim antiquitatis ignorat. Monimenta vetustatis nihil moror: quanta in his rebus vanitas sit, quanta commenta vulgi, multis exemplis docere promptum erat. Sed & iis propria monimenta Elbora Carpetanorum opponit: Vincentii ædes, vbi nunc D. Ioannis & Luciæ nominibus xenodochium est forum quod à vicino templo sancti Stephani vocabatur, vbi incolæ persuadent Vincentium ad tribunal Præsidis saxo vestigium impressisse. in vicinis montibus, qua Abulam itur, antrum in rupibus specie horrida trium fratrum latebra omnibus circum populis nobile: in montis cacumine fugæ monimentum arx, & templum Vincentii nomine inclytum olim non religionis modo opinione, sed & amplis possessionibus locus editus, & proceris arboribus amœnus augebat maiestatem. fama est olim Templariis militibus attributum fuisse, nunc Abbatia magis quam re alia insignis est, quæ in Toletani templi sacerdotiis numeratur: tametsi is locus Abulensis Episcopi ditione comprehenditur. Hæc sunt partis aduersę pręsidia. quę verbosior fuit, an verior, syncero animo lector diiudicet: si quid nostrum testimonium iuuat, sic nos certe putabamus. De Elboræ Episcopis in Toletanis Patrum conciliis frequens mentio extat, & monetæ Gotthorum imperio Elboræ nomine percussæ visuntur ex auro non probo: vti Gotthorum omnes. Hæc ad vtram vrbem referenda sint, non laboramus. sine certis argumentis in alteram partem pronunciare non constituimus. libenterq; Episcopi sedem Lusitanis relinquimus Emeritæ contributam, vti Constantini Magni & Vvambæ Regis diuisiones Episcopatuum argumento sunt. Neq; negamus Eboram vrbem ea Gotthorum ætate Elboram etiam fuisse pari licentia vocitatam.

Descriptio Elboræ. CAP. XIIII.

ID autem municipium, quo nullum prō incolarum numero Hispania lautius præstantiusque habet, & Ptolemæo Libora, Ebura Liuio vocatur, Gotthorum ætate Elbora, nonnullis etiam Talabrica est, sed hos vocum Talaueræ & Talabricæ similitudo cum multis in errorem misit. Nos his commentariis, vt erit commodum, eo oppido designando promiscue his vocibus vtemur, ne nominum multitudo fallat. Ad confines Carpetanorum Vectonum & veteris Lusitaniæ situm est, loco plano, in valle quatuor ea parte passuum millibus lata, superius latiori, quam plures amnes intersecant: inter alios princeps Tagus ab arenis voluentibus aurum celeberrimus fama, latissimo alueo multisq; receptis aquis amplissimus, eius oppidi mœnia ad Austrū alluit, quæ sunt opere firmissimo, angusto ambitu omnino septendecim turribus horrida, quas extrarias vocant ꝙ æquis interuallis

ſingulæ iuſti inſtar propugnaculi exterius protendantur. Minorum turrium maior eſt nu-
merus, ſub quibus humilior murus altiorem ferme ex omnibus partibus ambit. Hæc mœ-
nia, quibus nulla ex antiquis in Hiſpania comparari poſſunt altitudine, latitudine, & totius
operis firmitate, quo ſint tempore conſtructa in ambiguo eſt Romanorum imperio vul-
gus perſuaſum habet, ſtructuræ laudibus antiquitatem adiicientes. Refellunt alii ex forma
operis cæmentitiis ex parietibus fere compacti: & lapides cum litteris Romanis nullo or-
dine, ſed vt caſus dabat in eo muro viſuntur. Ergo rudiori ſeculo Gotthis aut Mauris re-
rum potientibus, ea mœnia fuiſſe conſtructa fateamur neceſſe eſt. Gotthorum ætate non-
nulli affirmant, nobis recentior ſtructura videbatur eſſe. Videbitur fortaſſe etiam aliis, ſi
cum parte Toletani muri ab Vvamba Rege conſtructi, ea mœnia conferantur, eam ſpe-
ciem multis partibus præbentia, vt recentiori memoria extructa fuiſſe appareat. Quod
Raſis Arabs confirmat, à Mauris opus perfectum, noſtrorum incurſionibus arcendis, Ara-
bum anno tercenteſimo vigeſimo quinto, nimirum ſalutis, anno nongenteſimo trigeſimo
ſeptimo. Ipſa Mauri ſcriptoris verba Latine facta ſubiicimus. In Toleti, inquit, agro quo
» nullus eſt latior, multa oppida & arces ſunt, atque in earũ arcium numero Talauera à Græ-
» cis condita ſupra Tagum: deinde propugnaculum vti imperium alternabat Mauros, inter
» & Chriſtianos. Murus eſt magna altitudine & firmitate, excelſæ turres. Maurorum anno
» tercenteſimo vigeſimo quinto, Miramamolinus Mahomadis filius diuortio in municipio
» facto, arcem ædificari mandauit, vbi Præfecti eſſent. Hanc ego arcem, totum eum muro-
rum ambitum interpretabar, qui latiores in Italia Galliaq; viderim: nam minorem arcem,
quæ intra hunc ambitum ad fluuium eſt rudiori opere, & maiori ex parte labefactata, ſatis
conſtat ab Alfonſo Imperatore fuiſſe poſteriori tempore conſtitutam euerſis priuatis ædi-
bus, de qua re Toleti in Clementino virginum collegio tabulæ monſtrantur factæ ipſis
compenſationis pro ędibus quæ ea parte ſunt ablatæ. Sed ab ea arce tamen murus alter de-
ducitur minori firmitate, nempe plurimum ex formaceis parietibus, magnoq; flexu prio-
rem murum complectens circulo ferme totum niſi qua parte flumen alluit. Huic tertius
commiſſus eſt murus, ſuburbium amplum cingens ad Solis occaſum torrente interfluen-
te à reliquo oppido diremptũ, cui Portiniæ nomen eſt, aquis hyemalibus ſæpe exundanti,
magna vicinarum ædium ſtrage aliquando. Hunc murum ingruente bello factum puto
opere ſubitario: nam cum recentiſſimus ſit, multis partibus eſt euerſus, rara vt veſtigia ex-
tent. Intra hunc murum agricolæ continentur. Intra alterũ opifices, mercatores, & maior
ciuium pars eſt, forumq; rerum venalium, annonæ copia & lautitiis cũ quolibet Hiſpaniæ
certans. Minori ambitu firmioriq; ſtructura murus nobilium domicilia habet, quorũ pro
oppidi modo nullibi aut maior numerus eſt aut amplior cenſus. Cæteris tenuis ferme for-
tuna otio deditis à commercio abhorrentibus, patriiq; ſoli bona & natiuas opes ignoranti-
bus. Ea parte collegium Canonicorum eſt, coniunctumq; Hieronymianum monaſterium
à Tenorio Toletano Pontifice Canonicis conſtructum domicilium: quod cum illi recu-
ſarent communi menſa viuere, ne temere ſuſceptus labor eſſet, ii monachi aſciti ſunt, am-
pliſſimis prædiis attributis, qua Ioannæ matris cuius ſepulcrum in æde maxima monſtra-
tur, qua Calderonis fiſco addictis ob cæſum magiſtratum, aut ex eius teſtamento. vnde ii
monachi, ſe & inopes magno numero alunt, certũ in annonæ difficultate perfugium. Vni-
uerſum oppidum in octo tribus diuiſum eſt, parœcias nos vocamus. Præterea decem cœ-
nobia, virorum ſeptem, tria virginum ſacrarum numerantur. In quibus opibus quidẽ Hie-
ronymianum principem locum occupat. ſtructurę autem elegantia Dominicanum: quod
Garſias Loayſa ex Dominicano monacho Cardinalis Hiſpalenſiſq; Præſul conſtituit mo-
nimentum præclarum, municeps noſter claris maioribus egregius ipſe primus familiæ o-
pum conditor. Franciſcanum Ferdinandus Talauera in eo oppido etiam natus, primus
Granatæ Pontifex extruxit, re & nomine vir ſanctus, obſcuro quamuis genere nouus ho-
mo. Extra oppidum ipſa militari via, qua Toletum itur, templum ſatis amplum eſt Virginis
Matris nomine, ſanctum omnibus circa populis: prope compaſcuus ager læta paſcua ha-
bens, frequenſq; lucus proceris populis, vlmiſq; conſitus. Miracula non pauca tribuuntur
Virginis peruetuſto ſigno, vnde loci religio propagata eſt. Contributus oppido ager vni-
uerſus, latiſſimus in paucis, præſertim vltra fluuium ſupra centum millia paſſuum proten-
ditur. Latrociniis ea parte prohibendis, ciuiũ ſocietas ante annos trecentos conſtituta eſt,
quam veterem ſocietatem vocant, templo intra mœnia dicato: quod illi cum duabus vrbi-
bus Toleto & Ciuitate Regia commune inſigneque eſt, præ cæteris Hiſpaniæ ciuitatibus
optimiſq; reditib. attributis, vnde publici ſumptus tolerãtur. Quadraginta circiter oppida,
& pagi in eo agro ſita à ſenatu vrbano iura petunt, Frumẽti, vini, olei, mellis, lactis, pecoris
copia eſt. Syluæ feras alũt venationi idoneæ: piſcium affatim Tagus præbet, horti fontibus
hau-

haustrisq; irrigui præcipua nobilitate. Vicinus vrbi ager humoris satis & pinguedinis habet: quocunq; loco moueris humum intra mœnia, atque extra obuius ac paratus humor, atque aqua iugis statim occurrit potui plurimum apta, vnde amœnitas locis omnibus eximia, prouetus magnus. summa, quidquid aliis ciuitatibus per partes tributum est, id omne in vnum locum larga manu quasi secum ipsa certans natura congessit. Omnium voluptatum copia, iuuenes forma præstãti, ingenio maximo, in tenera ætate eneruantur, corrumpunturq;. ea vna iniuria est. meliora in posterum speramus, collegio Societatis Iesu nuper instituto, quod litteris informanda iuuentute. castigandis moribus, in nobilissima eius oppidi regione surgit, impensa Quirogæ Cardinalis Toletani, eius amplitudini non impar futurum, sic auguramur speramusque. Fauere votis quid obstat? Copiis ciues alii, eruditionis laude, præclaris editis bello paceq; facinoribus ornabunt, vti sæpe faciunt, patriam: à nobis quod nostræ opis fuit, hoc amoris pignus habeat. Neque enim fas fuit, à qua omnia accepimus, & vnde primum spiritum vitæ hausimus, silentio dissimulare eius laudes. Lector, vt speramus pio studio veniam dabit, si tantisper institutæ narrationis breuitatisque cursum inhibuimus, festinatione noua compensaturi tarditatem. Ad hæc tempora & calamitatem Verissimus Maximus, & Iulia fratres referuntur Olisipone perempti, Bracaræ Victor, Cordubæ Zoilus & decem & nouem alii, Centolla & Helena prope Burgos, Seguntiæ Liberata & Quiteria. Aliique quos si sigillatim recensere velimus, neque modum dicendi, neque finem reperiet oratio. Horum omnium martyrum corpora, quibus in locis hoc tempore sint, de quibusdam affirmare promptum est, de plerisque non item, aliis alibi prædicantibus: fortassis in plures partes sacris exuuiis distractis variæ opiniones natæ, penes quos pars tantum esset totum habere putantibus. Omnino Eusebius confirmat bestias se vidisse per hæc tempora sæuissimas neque fame neque ferro aduersus martyres irritari, tantæque procellæ præbuisse ansam disciplinæ ecclesiasticæ labem. neque dubium est ex his rerum fluctibus in Africa Donati sectam excitatam. Cæcilianum Carthaginensem Episcopum de gradu deiectum, Donatus Numida Lucillæ fœminæ Hispanæ opibus subleuatus quasi libros sacros hostibus tradidisset violatæ religionis postulabat. Eiusdem criminis in Hispania Osius Cordubensis Episcopus accusabatur, de quo iterum sermo recurret. in Cæciliani sane locum Maiorinus prior, deinde Donatus suffectus est patria Carthaginensis, alterque ab eo, qui primus eius sectæ auctor extitit. Verum hæc aliquanto post.

Constantii & Galerii imperia. Cap. XV.

DIOCLETIANVS republica viginti annis gesta, rerum mole fessus, atque ex desperati one Christiani nominis opprimendi, nouo exemplo imperii insignia cum Mediolani posuisset, idemque eius hortatu Maximianus socius effecisset Nicomediæ, Constantius Chlorus imperium suscepit, salutis anno trecentesimo quarto, tenuitque in Gallia, Britannia, atque Hispania annum, menses decem, dies octo, longiori vita dignissimus, cum ob alias virtutes, tantamq; frugalitatem vt fictilibus vteretur, tum ob propensam in Christianorum gentem voluntatem. Obiit Eboraci in Britannia Constantino filio successore felix, quem ex Helena susceperat. nam Theodora Maximiani priuigna Annibalianum pepererit Dalmatii patrem & Constantinum alterum, vnde Gallus & Iulianus nati sunt, consequenti tempore Cæsares: præterea filiam vnam nomine Constantiam. Vixit hac ætate in Hispania Prudentius Turiasonensis Episcopus, natus Armentiæ in Cantabria, episcopali sede olim claræ, nunc redactæ ad casas postquam collegium Canonicorum Alexandri I. Romani Pontificis voluntate Victoriam vrbem migrauit. Vixit etiam Rufus Festus Auienus, auctore Crinito, in historia Romana nobilis auctor. Suscepit Cõstantinus à morte patris imperiũ, anno Christi trecentesimo sexto. quo anno Galerius Maximinus, qui reliquas imperii prouincias Constantio concedente, an priorũ Imperatorum voluntate, iam cœperat gubernare, imperii consors Seuerum & Maximinum ex sorore natos, Cęsares dixit. Maximinus Cęsar Orienti Pręfectus, Italia & Africa Seuero demandatę. Ipse sibi Dalmatiam Gręciamq; retinuit, Anno proximo cũ Maxentius Maximiani Herculei filius Romæ imperium occupasset, Seuerus in pręlio occubuit. Maxentii pater Maximianus an studio iuuandi filium, an intempestiua ambitione imperii quod abdicarat recuperandi, Romam accurrens, indeq; à filio reiectus in Galliam, Constantini generi iussu Massilię interfectus est: cũ hospitii iura & cõmunis mensę sacra, maleficio atq; insidiis compensare pararet. Galerius Licinio in Seueri locũ substituto, Maxentiiq; opprimendi studio inflãmatus, cum in Italiam penetrasset, indeq; veritus defectionem exercitus Dalmatiam repetiisset,

304.

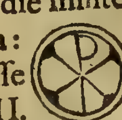
306.

& religionem Christianam exagitare cœpisset, exvlcere in inguine nato defunctus est, quinto anno euoluto ex quo cum Constantini patre cœperat imperare, Melchiade Romano Pontifice. cuius extat epistola ad Marinum, Leontium, Benedictum, cæterosq; Hispaniæ Episcopos, morum exemplo, quæ facillima docendi via est atque imperandi, adhortantis subditos regere, atq; inter beatos Apostolos affirmantis in pari electione discretionem fuisse potestatis: datumque Petro vt cæteris emineret. De Confirmationis sacramento nonnihil disputatum. Rubrio & Volusiano Coss. nimirum salutis anno trecentesimo quartodecimo hæ literæ datæ sunt.

314.

Constantini Magni imperium. Cap. XVI.

10

ROMANI, Maxentii tyrannide & improbitate fessi Constantinum ex Gallia aduocandum curarunt. is Mediolani traducto in partes Licinio Constantia sorore in coniugium data, cum aduersus tyrannum iter intenderet Romam appropinquanti, & de belli euentu solicito, die serena Crucis sacræ signum in cælo hac inscriptione monstratum est: IN HOC SIGNO VINCES. Itaq; vexillum Regium (Labarum vocare, & quotidie milites illud adorare soliti erant) in crucis figuram conformari mandauit, hac forma: vnde Christi nominis litterarũ compendium quo Hispani vulgo vtuntur fluxisse suspicantur quidam, lapidis indicio ad Oretum in Hispania Valentiniani II. imperio excitati extantisque, vbi ea nota Christi nomen manifeste significatur. Crucis 20 virtute Maxentio ad pontem Miluium victo, flumineque hausto, Roma grauissima tyrannide erepta est, religioque Christiana: in quam Maxentio sæuiente multi Christiani perierunt. Dorothea & Sophronia ne stupro, de quo à tyranno appellabantur, pudicitiam fœdarent, illa occisa est, hæc sibi vltro mortem intulit: exemplo videlicet Antiochenæ fœminæ sub Diocletiano, quæ eadem de caussa parique constantia se & duas filias in subiectum flumen de ponte dedit præcipitem. Per idem tempus Maximinus in Oriente Christianum nomen vastabat multorum sanguine fuso: Catherina virgine Alexandrina, Porphyrio Magistro equitum, Petro Alexandrino Episcopo trucidatis. tanta Christianæ religionis opprimendæ rabie, vt Pilati & Christi acta omnibus ignominiæ caussis fœda toto imperio ludimagistros iuberet pueris tradere memoriter ediscenda recitandaque. Obiit 3 abrogatis sub vitæ finem iis edictis, quæ in Christianos erant promulgata sæuissime, non tam pietatis studio, quam Constantini, cuius potentiam indies augeri considerabat, atque Licinii metu, à quo paulo ante in acie fuerat superatus. Hoc sublato neque minori sæuitia, neque exitu lætiori Licinius religionem exagitauit. Verum in Pannonia semel, deinde in Bythinia prælio victus ad priuatam vitam compulsus primum est. id Constantiæ vxoris precibus datum. deinde occisus, cum res nouas moliri cogitaret. dignus ea calamitate, quod litteras virus publicum appellaret, tam expers earum vt ne nomen quidem suum scribere didicisset: & quoniam impia carnificina inter alios, Sebastiæ quadraginta martyres sustulit, & sua virtute & Basilii oratione nobiles. Per hunc modum respublica à domesticis externisque armis libera, atque ad vnius imperium arbitriumque reuocata, religio Christiana in dies singulos illustrabatur. Constantinus Imperator Romæ postquam à lepræ contagione fuerat liberatus Christiani lauacri virtute (nam Romæ fuisse baptizatum cum Crispo filio, magni auctores affirmant, & indicio est baptisterium eximium ad D. Ioannis Laterani Constantini opus) nostram religionem ex eo tempore cœpit vehementius illustrare. Hanc lucẽ modico interuallo Arius Alexandrinus presbyter conturbauit, Dei filium Deo patri æqualem esse negans. Luciani quidem martyris auditor fuit, sed ambitione corruptus in eam ingressus est caussam. Alexandrum, Præsulem Alexandrinum factum, ipsius nullam rationem habitam dolebat scilicet. ab hoc initio scissa in duas parte Christianorum natio, proxima interitui videbatur esse. multis eruditionis opinione claris tum Episcopis tum priuatis noua opinio placere, neque præoccupatis ea persuasione ani mis saniorum cohortationes admittebantur ad aures. Osius Cordubensis Alexandrian ab Imperatore missus vocum Ousias & Hypostaseos discrimen excogitasse primus fertu pace concilianda (extat Constantini lex in Theodosii Codice ea caussa missa ad Osium Arius concordia desperata Alexandria pulsus breui decessit, Ario altero impietatis hære de. Hunc Imperator & sectatores Nicæam Bithyniæ aduocauit, quo salutis anno trecente simo vigesimo sexto ex toto orbe Episcopos trecentos decem & octo (in numero Patru discrepant alii) conuocandos curarat. In eo conuentu Arii placita improbata. Meletiu

326.

Episcopus de gradu deiectus, quod Petri Alexandrini Episcopi recipiendis lapsis facilita te accusanda Ægypti ecclesias turbasset. Pascha sancitum quo die toto orbe celebraren

Paphn

Paphnutii consilio permissum viris sacratis vxores retinere, laxata videlicet in Oriente disciplina ecclesiastica. Præterea Arii libros igni tradere capite sancitũ. Et auctorem habeo, qui rationẽ computandi per indictiones ait in Nicæno conuentu esse excogitatã ab anno salutis trecentesimo tertiodecimo, sumpto numerãdi principio: quo anno Cõstantino cõstabat Crucis signũ in cœlo fuisse indicatum. Affuit in hoc conuentu Osius (sunt qui præsedisse putent) Siluestri Romani Pontificis vicarius, cum presbyteris Vito & Vincentio Roma legatis. Atque hæc in Oriente. In Hispania autem concilium Eliberrinum est habitum. Erat Eliberris in ea Bæticæ parte sita, vbi nunc Granata argumento est Granatensis porta, vicinusque ei vrbi mons, quibus vulgo Eluiræ nomen faciunt. nam qui hoc concilium Illiberi affirmant esse habitum ad Pyrenæi montis radices, quam vulgus hodie Colibrem vocat, nominum argumento refelluntur: & quoniam ex veterum codicum fide deprehenditur nullos ex vicina Gallia atque ea Hispaniæ parte conuentui interfuisse: sed ex iis vrbibus tantum quæ ei Bæticæ parti propinquæ erant. Tametsi Valerius Cæsaraugustanus sexto loco numeratur, septimo Melanthius Toletanus. In huius concilii canonibus virginum Deo sacratarum mentio facta est. menses Iulius & Augustus ieiunii lege soluuntur. Vxoribus interdicitur litteras dare, aut accipere insciis maritis. Imagines in templorum parietibus depingi vetitum, ne videlicet tectorio decrustato fœdari cõtingeret. Extat præterea Metropolitanorum mentio, cum hactenus primæ sedis Episcopi vocarẽtur. Toletum, Tarraco, Bracara, Emerita, Hispalis, eo honore decoratæ sunt, descriptis cuiusque finibus, vt quidam arbitrantur per hæc tempora atque in ipso Eliberritano conuentu, Constantini iussu: quod quoniam certa fide caret in medio relinquimus. Eam tamen diuisionem Rasis Arabis verbis adiecturi commodiori loco sumus, vetusti auctoris neque contemnenda auctoritate. Et constat Vvambæ Regis ætate atque industria eam distributionem primarum sedium maiori diligentia factam contributis, ac designatis iis Episcopis, qui ab vnaquaque maiora iura peterent. Sane exemplo reliquarum imperii prouinciarum Hispanica gubernatio multum ab antiquo immutata est. Byzantio enim in Thracia instaurato (nam à Seuero dirutum erat) Constantinus Romani imperii maiestatem in eam vrbem Roma transtulit, in quo grauissime peccatum est, vt rerum euentus declarauit: Imperatorum corporibus atque animis effœminandis terræ natura & cœli sub quo alebantur conditione, deliciarum copia Martiam Romanorum indolem debilitauit. Quindecim legiones quæ Rheni Danubiique ripas præsidio obtinere solitæ erant, vnde maius periculum imminebat propter indomitos & barbaros earum gentium animos sublatæ. in quo quid secutus fuerit Constantinus clam est. & fortassis grauissimo stipendio imperii vectigalia voluit liberare. pro vno quatuor Præfecti prætorii denuo instituti, penes quos bello paceque summa esset auctoritas. duo in Oriente res gerebant: totidem in Occidente. Horum alter Italiæ præesse cœpit, Galliæ alter contributa Hispania, quam per Vicarium gubernaret. Ad hos liberum erat, qui vellet à prouinciarum Præsidibus prouocare. Erant Comites, quibus in milites ius & potestas tribuebatur: erat Magister scholæ, cui res frumentaria curæ erat, aliaque præterea Magistratuum nomina, quæ vt sigillatim referantur non arbitror fore necessarium. His rebus peractis obiit Constantinus Magnus anno Christi trecentesimo trigesimo septimo, cum rempublicam gubernasset annos triginta, menses nouem, dies septem & viginti. neque in tanto virtutum splendore reprehensione caruit, tum ob Crispum filium occisum. Fausta nouerca (nam ex Mineruina priori Constantini coniuge genitus erat) intentati stupri accusarat falso: quod cum esset exploratum, ipsa etiam capite pœnas dedit. tum ob suspicionem violatæ religionis, cum sub vitæ finem in Arium propensior Athanasium Alexandrinum Episcopum insectatus fuerit. Sunt qui putẽt Nicomediæ ab Eusebio Nicomediensi Ariano homine fuisse baptizatũ extrema ætate, cũ Christi exemplo in Iordane cuperet. nimirum nominum similitudine decepti ad patrem transtulerunt, quæ Constantio filio tribui æquius est: eius præsertim auctoritate permoti, qui studio Arii sectam illustrandi cæteros in errorem misit. Prorsus has ob causas ecclesia Latina Constantini nomen, quod alioqui tantæ virtutes mereri videbantur, consecrare noluit, quamuis Græcæ ecclesiæ exemplo prouocante Aprilis die vigesimo Constantini nomine diem festum celebrantis.

337

Constantini Magni filii. CAP. XVII.

TRES Constantini Magni filii Constantinus, Constantius, Constans Cæsares à patre non vno tempore dicti, mortuo successere. Constantinus ætate maximus Occidentis prouincias trans Alpes accepit, Orientis ætate proximus Constantius, Constans

ætate minimus Italiæ, Africæ, atque Illyrico est præfectus. sic pater testamento sanxerat: ex quo Dalmatius etiam Imperatorum patruelis in Oriente Cæsar est constitutus. Hunc Constantius in militari tumultu intra primum annum occidēdum curauit, maiores quam pro conditione scilicet spiritus gerentem. Constantinus tertio imperii anno hostium insidiis circumuentus periit ad Aquileiam, quo processerat aduersus Constantem iniuriam vindicaturus ferro sibi factam iniqua imperii partitione. Sunt qui Constantinum Arianorum opinionibus corruptum esse confirment. Athanasii restitutio reclamat eius potissimum hortatu à Constantio fratre facta, cum à patre sub vitæ exitum relegatus esset in Galliam. Denuo exulantem Constantii Augusti metu, synodi Sardicensis, Iulii Romani Pontificis, Constantis Imperatoris auctoritate, atque hortatu ecclesia Alexandrina recepit. 10 Constantinopolitana Paulum eadem de causa relegatum. Synodo Sardicensi Osius Cordubensis totius controuersiæ præcipuus disceptator, Annianus Castulonensis, Costus Cæsaraugustanus, Domitianus Pacensis, Florentinus Emeritensis, Prætextatus Barcinonensis, ex Hispania interfuerunt, longinqua profectione suscepta studio reuocandæ pacis. Eam prouinciam cum Constans appeteret Helenæ occisus est (hodie Helnà dicitur in Ruscinonensi tractu) tertiodecimo imperii anno. Cædis auctorem Magnentium Galliam Hispaniamque occupantem Constantius, Gallo patruele Cæsare prius in Oriente designato, collatis in Illyrico ad Murtium signis deuicit. In eo prælio hostes viginti quatuor millia ceciderunt, ex Constantii copiis millia ferme triginta. Ea strage imperii vires penitus sunt debilitatæ. tyrannus Lugduni, quo se ex fuga contulerat, rebus desperatis mortem 20 sibi consciuit: eiusque exemplo Decentius frater quem Cæsarem renunciarat. Itaque cunctis prouinciis denuo sub vnius imperium reuocatis Sirmii in Illyrico Episcoporum conuentus habitus est aduersus Photinum eius vrbis Episcopum, Christum Deum esse negantem. In eo conuentu binæ fidei formulæ de scripto conceptæ sunt, vocis Homousii vsurpationem pacis studio vetantes. tertiam, quæ vulgo circunfertur, Marcus Arethusæ Præsul Arii opinionibus imbutus euulgauit. His fidei formulis suscipiendis Osius Cordubensis venerandam caniciem sugillasse fertur, valde care æstimans pauculos vitæ annos quot illa ætas recipiebat. Synodus Mediolanensis Constantii opera, cum Romam proficisci pararet, habita: opera Paulini Treuerensis Dionysii Mediolanensis, Eusebii Vercellensis, Luciferi Calaritani re infecta dissipata est. Athanasium à morte Constantis rur- 30 sus exulantem damnari non ferebant. Iis ergo in exilium actis, Romæ à Constantio Liberius etiam Pontifex relegatus est, Felice substituto. Arimini numerosus Episcoporum conuentus (nam supra quadringentos confluxerant) instauratus. In eo Arianorum fraude, ac præsertim Valentis & Vrsacii, quorum præcipua erat apud Imperatorem auctoritas, Episcopis circumuentis vox Homousii antiquata est, Synodi Sirmiensis exemplo, quasi voce tantum sublata sententiis conspirantibus. Verum cum Arii sectatores eam sectam anathematis ignominia notari non ferrent, fraude detecta ingemuit orbis se repente Arianum factum. liceat Hieronymi verbis vti. Itaque Seleuciæ Episcopi numero centum sexaginta sex, Homousii voce expuncta reliqua Concilii Nicæni decreta retinenda censuerunt. Verum hæc aliquanto post. ad Osium redeamus, quem affirmant Potamio Olisiponensi Episcopo insectando, quasi Arianus esset ab Imperatore ex Hispania, quo se contulerat otii causa in Italiam ad dicendam causam reuocatum, an suppliciorum metu, an non satis sui compotem Ariminensis Synodi fraudibus consensisse: redu- cem in Hispaniam à Gregorio Eliberrino Episcopo execratione deuinctum, dirisque deuotum, Cordubæ quo à Clementino Vicario Gregorius Osio postulante fuerat vocatus, ore fœdato atque distorto repente ad ipsa tribunalia, vbi præsens vterque disceptabat, corruisse in terram & succolantibus famulis domum relatum breui animam exhalasse, haudquaqam mente ad sanitatem reuocata, ad inconstantiæ rerum humanarum exemplum & ludibrium singulare. Gallum Cæsarem Imperator pridem in Oriente interficiendum curarat, homo natura suspicax, & qui multorum criminationibus faciles præberet aures. Galli fratrem Iulianum ex monasterio detractum paulo post Cæsarem dixit, Helena sorore connubio iuncta. Alemanorum motibus Galliam vastantium compescendis, quod facere eius ductu cogitabat, opus erat auctoritate. Ipse bellum Persicum animo agitabat. Eo tempore rursus Athanasius Principis furorem vereri, rursus latebras captare coactus, vsque ad obitum Constantii. Re enim male gesta in bello Persico, Iulianoque Lutetiæ Imperatore salutato dum obuiam progreditur, Antiochiæ baptismo (nam tandiu distulerat, aut forte ab Arianis vt in more erat rebaptizatus est) Arianorum ritu procuratus obiit anno huius seculi trecentesimo sexagesimo primo, ad tertium Nonas Nouembris. Imperium tenuit annis quinque & viginti, mensibus quinque diebus 361.
quin

quinque. Quo tempore in Hiſpania contigit, vt pueris lumen ſub noctem inferentibus, atque pro more (vnde manauit vt illatis luminibus inter ſe ſalutent in Hiſpania) dicentibus, Vincamus, Vincamus, Romanus quidam verba puerorum crudeliter interpretatus, diſtricto gladio hoſpitem cum omni familia iugularit: Ammianus Marcellinus auctor, nulla loci aut perſonarum deſignatione. Florebat in ea prouincia eruditionis laude Clemens Prudentius Calagurritanus patria, à militia & foro cum ætate ad pangenda ſacra carmina traductus, atque multorum martyrum laudes celebrandas, qui cum Chriſto regnant in cœlo tum Pacianus Barcinonenſis Epiſcopus Nouatianos ſcriptis exagitabat. Paciani filius Dexter fuit Hieronymi familiaritate nobilis, cui librum de Scriptoribus Eccleſiaſticis dicauit. Præterea Iuuencus Presbyter his ſenior Chriſti actiones luculento carmine celebrabat.

Iulianus & Iouianus. Cap XVIII.

IVLIANVM, quem Conſtantius inſectabatur viuens, moriens ſucceſſorem teſtamento reliquit, ſummo virum ingenio, atque præcipua eruditione: meritoque magnis Imperatoribus exæquandum ſi veram pietatem, qua à teneris annis imbutus erat, ad extremum ſpiritum retinuiſſet: neque ſe ætate confirmata Libanio præceptori corrumpendum tradidiſſet, religione deſerta, vnde Apoſtatæ cognomen inuenit. Auguſtus factus ſtudio cunctorum animos demerendi, catholicos quidem ab exilio reuocauit vno dempto Athanaſio, quem quod à Conſtantii morte ſuam eccleſiam repetiiſſet, latebras denuo metu mortis captare compulit. Templi Hieroſolymitani inſtaurandi copia Iudæi facta, erumpente ex ipſis fundamentis igne ceſſarunt. Græcæ ſuperſtitionis cultoribus datum Deorum templa, quæ erant à Conſtantino Magno clauſa frequentare. In Chriſtianos ex inſidiis potius quam aperto marte graſſatum, intercluſo ad publicos honores aditu, ſapientiæ atque eloquentiæ addiſcendæ ſublata facultate, in Græcorum ſcholis. Ea ex re Chriſtianorum ingenia excitata: ac præſertim Apollinarii duo ſoluta aſtrictaque numeris oratione, non paucos libros euulgarunt. His initiis exitus conſentaneus fuit. Perſico bello ſuſcepto cum initio proſpere ſucceſſiſſet, interfectus eſt. Cædis auctor ignoratur. quidam ſagitta dixerunt in incertum emiſſa, vel à ſuis vel ab aduerſariis. Alii à Mercurio Martyre, haſtæ indicio in eius ſepulchro repertæ perfuſæ ſanguine. ex diuina plane voluntate magnoque rei publicæ Chriſtianæ commodo & gaudio, ætatis anno altero & trigeſimo. Imperauit anno, menſibus ſeptem, diebus ſeptem & viginti. Poſt mortem Iuliani Fl. Iouianus oblatum vltro ab exercitu imperium, initio quidem recuſauit, profeſſus ſe religione prohiberi Chriſtianum hominem non Chriſtianis imperare: deinde vniuerſis Chriſtianos ſe eſſe clamantibus, eorum votis acquieuit. Imperio ſuſcepto, exercitum Iuliani temeritate in ſupremum diſcrimen adductum, fœdere cum Perſis facto, neceſſario magis, quam honeſto, liberauit. Honores Chriſtianis redditi, eccleſiis vectigalia: exules atque in his Athanaſius reuocati. Quibus initiis noua lux piorum nationi affulſiſſe, videbatur, procella ſedata, cum in Galatiæ Bithyniæque confinibus carbonum nouique cubiculi vapore intercluſa anima, defunctus eſt ætatis anno quadrageſimo. Menſes ſeptem, dies duos & viginti rempublicam tenuit, & pœna capitis ſanxit ſacratæ Virginis pudicitiam etiam coniugii prætextu attentare.

Valentiniani Valentis imperia. Cap. XIX.

FLAVIVS Valentinianus patria Pannonius, Gratiano patre, Iouiano ſucceſſit: militari ſuffragio factus Imperator, à funaria quidem arte, ob prævalidi corporis vires, atque exactam prudentiam per omnes militiæ gradus, prætorii præfecturam conſecutus. Cæterum religionis Chriſtianæ cultor eximius, qui Iuliano Imperatore, militiæ cingulum abdicarat, religionis ſtudio, & ad idolorum templum æditu ob aſperſam forte fortuna aquam luſtralem in eiuſdem oculis alapam infregerat. Simili ſtudio factus Imperator Romanos ciues in partes ſciſſos, atque de Pontificis electione tumultuantes compeſcuit, Vrſicino ad Epiſcopatum Neapolitanum ablegato, qui ſeditionis extitit cauſa. nam Liberio Romano Epiſcopo defuncto, pars feſtinatis comitiis Vrſicinum in defuncti locum ſubrogarat, pars potior & ſanior Damaſum. Hic natione Hiſpanus fuit, an Egita vrbe in Luſitaniæ parte ea natus, quæ Durio & Minio comprehenditur, & hodie Guimaranes vocatur: an Tarracone, an Madriti in Carpetania auctores in diuerſum trahunt. Ergo cum ſe vterque legibus creatum diceret æmulum vitio, tanta contentione ſeditio exarſit, vt in baſilica

Sicinini vno die centum triginta septem homines fuerint occisi, auctore Marcellino eius ætatis historico. Quo loco Pontifices Romanos vehiculis procedere criminatur, & conuiuia eorum regales mensas superare. Hac tempestate sedata, aduersa Damaso factio non quieuit. prorsus adulterii lege postulatus in Episcoporum conuentu innocentiam tueri compulsus est. Ariminensem synodum adulterinam pronunciauit: nimirum absq; conscientia & consensu Romani Pontificis habitam. Auxentius Mediolanensis Episc. gradu deiectus, quod Arii vesaniam sectaretur. Psalmos alternis in templis decantari adiecto in fine versu Gloria Patri: atq; sacrorum initio peccatorum confessionem præmitti sanxit. Duobus templis exædificatis Romæ religionem auxit, altero D. Laurentii nomine. altero Apostolorum ad Catacumbas via Ardeatina: vbi ipsiusmet matris, atque sororis corpora tumulari curauit, atque perfecit. Hieronymo arcta familiaritate cõiunctus fuit ob similitudinem studiorum: nam & Romanorum Pontificum vitas ad suam ætatem eleganti copiosoque volumine complexus est, vnde eæ Pontificum vitæ sunt consarcinatæ, quæ Damasi nomine circunferuntur, alioqui indignæ tanta eruditione viro. Obiit cum Christiana sacra annos octodecim, menses duos, dies vndecim gubernasset. Verum hæc aliquanto post: ad res imperii reuocetur oratio. In Oriente Procopio Duce, qui Iuliani propinquus erat, & in Imperatoris nomen inuaserat, magni motus excitati Valentis diligentia, qui à fratre Valentiniano sub initia imperii fuerat socius declaratus, breui compositi sunt æmulo in Phrygia victo, atque suorum proditione in potestatem redacto. Eodem tempore Valentinianus Germanos domarat, & Saxones (huius gentis hoc loco primum mentio reperitur in historia Romana) Gotthos ex Thracia, Parthos ex Syria depulit: Scotos in Britannia, Sarmatarum arma in Pannonia compescuit. Qua ipse, qua ipsius Duces tanta bella profligarunt. Obiit Bregetione in Germania Quadorum bello occupatus quintodecimo Kalend. Decembris, anno trecentesimo septuagesimo quinto. Imperium tenuit annos vndecim, menses octo, dies duos & viginti. Duos filios reliquit Gratianum ex priori coniuge nomine Seuera, atque hac superstite ex Iustina Valentinianum. Qua re præsertim cum lege lata duarum vxorum fecisset potestatem, superiorem gloriam fœdauit magna ex parte; & quoniam religionis professionem liberam esse voluit vt Marcellinus est auctor. Interea in Oriente Valens catholicorum ecclesias vexabat. Dominicæ vxoris blanditiæ atque Eudoxi Constantinopol. Episcopi fraudes, à quo Arianorum ritu se baptizari permiserat, à mente deduxerant. vsque eo, dum Edessæ Catholicorum conuentum immisso in templum milite dissipari curaret. ne faceret Modestus eius vrbis Præfectus deterruit. maior hominum frequentia concurrerat quiduis pati parata. fœminaque præ studio festinandi ne occasioni deesset, necdum satis honeste induta filium infantulum ad non dubiam mortem raptabat. Multi Sacerdotes in quos præcipue iratus erat exilio mulctati. in his Eusebius in Cappadocia Cæsariensis Episcopus vir tam bene meritus de religione, quam alter Eusebius Cæsariensis Cæsareæ in Palestina Episcopus historiæ ecclesiasticæ scriptor eruditione nobilis fuit. Eusebii Cappadocis successor Basilius minis, & pollicitationibus solicitatus est, vt à catholica fide deficeret, quas ille cõstanter repulit & sua virtute & multorum exemplo incitatus, pro vnica diuinorum dogmatum syllaba mortem oppetere, si res ferrent, paratum se esse palam prædicans. Atq; hæc Valentiniano superstite. nam post illius obitum eo amentiæ prolapsus est Valens, vt magicis incantationibus deditus Iamblicho adiutore (hic Procli magister fuit) nomen successoris inuestigandum curaret. Alphabeti litteræ in terra describebãtur. tot frumẽti granis per litteras distributis. vate nescio quid obmurmurante, ex quibus litteris gallus prima grana caperet, eæ nomen quod quærebatur designare credebantur: vnde diuinatio per gallum dicebatur. aliis litteras stylo contrectare placebat. Prodierunt sane litteræ Theod. vnde Valenti occasio nata in Theodatos, Theodoros, Theodulos sæuiendi. quasi possit humano consilio diuinum labefactari. In ea carnificina Honorius Theodosius Italicæ in Hispania natus atque ex Traiani posteritate occisus est, sub vitæ finem lauacro Christiano procuratus, Britanniæ, atque Africæ motibus compositis clarus: vnde Magistri equitum honorem consecutus erat. Reliquit is ex Thermantia vxore filios duos Theodosium & Honorium. Infuderat se per idem tempus in imperii prouincias Gotthorum numerosa multitudo Fridigerno & Athanarico Ducibus. nato inter eos dissidio, vt in pari potestate fieri amat, partem Valens prælio facto cæcidit. Aliis Athanaricum secutis in fœdus acceptis Mœsiam etiam ad habitandum dedit, sed Arianam sectam professis. quo tempore Vlfilas eius gentis Episcopus Gotthicos characteres excogitasse fertur à Latinis discrepantes, & in Gotthicam linguam vtrunque testamentum transfudisse, Arianæ certè sectæ suscipiendæ genti auctor. Omnino Gotthi denuo tumultuantes, vt erat gens quietis impatiens, in Thraciam inuect

375.

inuecti ad Hadrianopolim collatis signis Valentem obuium prælio superatum peremerunt. Mortis genus morte ipsa grauius fuit. Intra casam rusticanam, quo se receperat, iniecto igne cremarunt, nulla relicta prole, quarto anno post Valentiniani obitum: violatæ religionis condignum supplicium, atque quod præcipiti temeritate Gratianum fratris filium ad auxilium festinantem noluit expectare spe ferox, humanæ imbecillitatis immemor. Fridigernus reparatis viribus confisus, Romanorum iniuriis consternatæ ad arma genti se Ducem præbuerat.

Gratianus, Valentinianus, & Theodosius Imperatores. CAP. XX.

FLAVIVM Gratianum pater ante aliquot annos Cæsarem dixerat. is mortuo, continuo successit salutis anno trecentesimo septuagesimo quinto: exercitus suffragatione Fl. Valentinianus frater ætate puer adiunctus est exequata imperii potestate. Mortuo Valente cum Gotthorum arma in Oriente volitarent, iis comprimendis magno viro & Duce opus erat. Theodosius Italica patria, ab extrema Hispania, quo post cædem patris se receperat, aduocatus vir domi militiæque clarus & ex multarum rerum tractatione prudentia singulari, Gotthorum audaciam, quæ eo vsque processerat vt Constantinopolim ipsam obsidione tentarint, armis virtuteque repressit. pax petentibus data, atque sedes ad habitandum. icti fœderis obses, Athanaricus Fridigerni successor in Theodosii venit potestatem. cui rerum gestarum merces Orientis, quod pacauerat, imperium fuit, Gratiano concedente vt Theodosius tertius Augustus accederet, vir ad alias virtutes religionis studio inflammatus. nam Gratiano. V. & Theodosio Consulibus lege sanxit Damasi Romani Pontificis & Petri Alexandrini Episc. de religione, quæ sectarum opinionibus distrahebatur, placita rata haberi. Amphilochius Iconii in Lycaonia Episcopus, eius legis suasor extitit hac arte. Imperatore salutato, Arcadium patri assidentem imperii nondum consortem insalutatum cum contempsisse visus esset, contemptus causam rogatus, tuo ipsius, inquit, exemplo ita feci, filium Dei ab Arianis contemni æquo ferentis animo. Triennio post Merobaude iterum & Saturnino Consulibus nimirum salutis anno trecentesimo octogesimo tertio: tum Arcadius imperii consors à patre Theodosio factus est septimodecimo Kalend. Februarii: tum Synodus Episcoporum Constantinopoli habita, inter generales secunda. In eo conuentu Meletius Antiochenus Episcopus per quietem Theodosio ostensus ipsi imponere diadema, ab eodem nullo indicante cognitus est, vultu considerato quem videre sibi visus fuerat. Nectarius Senator necdum sacro lauacro procuratus ad Episcopatum Constantinopoli. agente Imperatore euectus est, Gregorio Nazianzeno in patriam concedente quem magna ciuium pars prælatum cupiebat, eius diligentia hæresi repudiata ad sanitatem perducta. Præterea qua causa is conuentus potissimum est habitus, hæreses omnes reprobatæ ac præsertim Macedonii Constantinopol. Episc. perperam de Spiritu sancto, quem in rerum aliarum ordinem redigebat, sentientis. Acta atque decreta omnia Damaso Romano Pontifice probata: nouumque fidei symbolum. in quo de Spiritu sancto ex patre filioque procedere affirmatum est. sic Synodus Foroiuliensis ait ante octingentos annos habita. Id symbolum Nicæno vt substitueretur sacris celebrandis auctor extitit Damasus, qui consequenti anno defunctus est. Interea Maximus & ipse natione Hispanus Britannia, vbi primum rebellauit, Gallia atque Hispania imperio occupatis Gratianum ad Lutetiam obuium factum vicit in pugna, prope Lugdunum etiam Andragatius dolo interfecit: cum imperasset septem annos, menses nouem, dies nouem nulla ex se prole, eam meritus certe laudem, quod primus Imperatorum pontificiam stolam pontificatus insigne ex veteri Romanorum ritu & superstitione, constanter repudiauit. Gratiani vxor Læta & Socrus Pissamena Romæ ad eius vrbis vastationem vixerunt cultu regio. Theodosius publica vectigalia designarat, vnde vitam & solitudinem sustentarent. In Hispania dissidia de religione vigebant. Priscillianus Gnosticorum sectam excitabat: cuius sectæ Hadriani imperio docuimus femina à Marco quodam Ægyptio Basilidis discipulo pridem sparsa. Fuit Priscillianus homo copiosus & generis nobilitate clarus, in ea Hispaniæ parte natus, cui Calæciæ nomen est. Inerant præterea multa animi, & corporis bona: vigilare multum, famem sitimque tolerare. has virtutes non minora vitia fœdabant: inquies animus & turbulentus, atque ex profana scientia mentis elatio. Ingenii dexteritate & accommodatis ad tempus officiis Instantium, & Saluianum Episcopos sectæ conciliauit. Hos Idacius Emeritæ ciuitatis Præsul Hieronymi laude nobilis Agidini Cordubensis Episcopi monitu exagitandos cum suscepisset, vulnus recruduit: latiusque serpit malum, quod contrectatum cautius fortassis curationem recepisset. Ad illud extre-

375.

383.

mum & vltimum deuentum, vt in cōuentu Episcoporum Cæsaraugustæ habito ea de causa, vtrique in re præsenti disceptarēt. Sectarii die dicta cum venire recusassent anathemati subiecti: Instantius & Saluianus Præsules, è populo Elpidius & Priscillianus & cum his Agidinus Cordubensis Episcopus mutata voluntate ex inimico repente hæreticorum socius factus. Ithacio Sossubensi (sic Seuerus Sulpicius ait) Episcopo sententiæ promulgandæ cura demandata, ardenti homini, atque procaci: qui se unius aut lectioni sacræ deditos quasi Priscilliani sectatores palam accusaret. Huius atque Idacii diligentia à Gratiano Imperatore tum superstite impetratum vt hæreticos templis, vrbibus, totaque prouincia expelli mandaret. Instantius & Saluianus atque cum his Priscillianus interim Abulensis Præsul sectatorum ope creatus, Romam præsidii causa contendentes in Aquitania resistentes, non paucos eo tractu sectæ conciliarunt. Romam appulsis Damasi conueniendi potestas non est facta: ac ne Ambrosius quidem Mediolani eorum vocibus aures præbuit ad noui dogmatis insolentiam cunctis exhorrentibus. Non remittunt tamen: corrupto officiorum Magistro Macedonio à Gratiano impetratum, vt priori edicto inducto ablatæ ecclesiæ Priscilliano atque Instantio redderentur: nam Saluianus Romæ diem obierat. ab eo successu Gnosticorum audacia confirmata, Ithacius seditionis lege postulatus atque à Voluentio Vicario ad necem quæsitus, ad Gregorium Præfectum Prætorii in Galliam confugit. Eo parum opis ferente Clementem Maximum adiit, ab eoque Treueri impetratum cognitionem Burdigalæ in Episcoporum conuentu instaurari. eo venire compulsi sunt Priscillianus atque Instantius. à Priscilliano, cum socius gradu deiectus esset, ad Maximum prouocatum: factumque Episcoporum inconstantia vt ad Imperatorem deuolueretur causa, nouo ad eam diem exemplo iudicem prophanum de hæreticis iudicare: cæterum causa Treueri agitata atq; vrgente Ithacio capitale supplicium Priscillianus subiit, maleficii conuictus, atque nocturnos conuentus cum fœminis religionis specie agitasse. Interfecti præterea Felicissimus, & Armenius, tum Latronianus seu Matronianus fœdo exitu nobilior quam pangendis carminibus, quamuis in aliquo Poetarum numero ea ætate. Instantius vltra Britanniam in insulam deportari iussus est, Martino Turonensi nequicquam reclamante, atque hæreticos Episcoporum præsertim accusatione necari fas esse negante. Eam benignitatem fortassis tempori accommodatam nimiam ex parte extitisse, atque si in mores nostros induceretur fore exitialem, dies & vsus & maior rerum cognitio declarauit. Prorsus Priscilliano occiso secta non modo non est repressa, sed latius etiam propagata. Cæsorum corpora in Hispaniam delata, à sectatoribus Martyrum instar honorata sunt. Iurare per Priscillianum summa religio putabatur. Ithacius & Idacius anathematis ignominia notati, & solum exilio vertere compulsi sunt: quod iis agentibus hæretici essent trucidati. Tametsi quo non supplicio digni erant, qui præter vitæ turpitudinem sacræ Triadis personas confundere, coniugia soluere, carnium esum detestari ausi sunt: affirmareque animos ex diuina essentia defluxos ad certamen per septem cœlos & genios quosdam gradatim descendentes in nequam Principem incurrere mundi opificem. homines fatalibus stellis subdi: corporis membra duodecim signiferi partibus. Arietem capiti dominari, ceruici Taurum, pectori Geminos, reliquis membris alia. Quo tempore Hispania hac agitatione æstuabat, Siricius Romanam ecclesiam gubernabat Damaso substitutus, Prosper Vrsinum vocat. & fortassis qui ante contra Damasum pontificatum inuaserat, defuncto credidit successisse. Extant Siricii litteræ ad Himerium Tarraconensem Episcopum, Arcadio & Bautone Consulibus, nimirū salutis anno trecentesimo octogesimo quinto. De baptismo, nuptiis, Deo sacris viris & virginibus, ordinib. sacris multa, vt erat rogatus respondet, cū Episcopis eas prouinciæ Carthaginensis Bæticæ, Lusitaniæ, atque Calæciæ mandans communicare. Extat harum litterarum mentio in Concilio Toletano primo, suppresso auctoris nomine sententia recitata: atque in libro Isidori de viris illustribus Hispaniæ Siricii & Himerii nominibus designatis. Omnino ex quo Siricius Pontifex creatus est anno quinto Maximus ad Aquileam acie victus est, & suis prodentibus captus pœnas capite dedit, Theodosiique virtute Valentinianus iunior in Occidentis imperium restitutus, vnde aufugerat metu tyranni. A præclaro initio expeditio ea suscepta est, cum Stobis in Macedonia Theodosio. II. & Cynegio Consulibus octauo decimo Kalend. Iulii, hæretici lege lata conuentus habere aut mysteria extra ecclesiam peragere vetiti essent. Victoria de tyranno ad sextum Kalend. Septembris parta est eodem prorsus anno trecentesimo octogesimo octauo. Atque hactenus religiose. Illud crudeliter, quod Thessalonicam vrbem cæsis sex hominum millibus deformauit ira præcipiti actus. Butericum copiarum Ducem, aliosque Principis asseclas in populari seditione interemisse crimen erat tam multo innoxio sanguine luendum scilicet. Ambrosius Mediolanensis Episcopus

385

388.

ſcopus Imperatorem (nam tunc tempor s Mediolani morabatur) venientem templi adi u prohibuit, dirisque deuotum more & ritu Christiano pœnam ſubire hortatus eſt tanto fa- cin ori debitam. Repulſæ dolorem non minori animo tulit Theodoſius qu m Ambroſius inuſſit. Aucta animi conſtantia poſt menſes aliquot, ipſo natal s Chriſti d e Ruffini intimi hortatu templum repetentem, quaſi Præſulis iracundia ſedata, non prius admiſit quam verbis grauiſſimis coram caſtigatum, atque legis promulgandæ conditione, necis ſenten- tiam ante trigeſimum diem executioni mandari vetantis; vt ſi quid præcipiti in vindictam libidine decerni contingeret, temporis ſpatium iracundia remittente mutaret. additum- que, ne verbum prius efferret commoto animo, quam alphabeti Græci litteras ex ord ne recitaſſet. Ea res Antiochenſibus ſaluti fuit. Ob extraord naria tr buta tumultuantes, Placillæ vxoris Theodoſii iam defunctæ ſtatuam euerſam, per vrbem raptarunt. Fœmi- næ lectiſſimæ in Noſocomiis ſolitæ ægrotis cibos ſuis manibus miniſtrare, virumque pri- ſtinæ fortunæ commemoratione ad modeſtiam identidem clementiamque reuocare, il- latam contumeliam ne multorum cæde Imperator vindicaret, Ambroſii prudentia effe- cit, atque miſſi Antiochia ea de re legati ad Imperatorem placandum. Iis agentibus lugu- bre carmen à pueris flebilibus modis decantatum prandenti Imperatori excuſſit lachry- mas, flexitque ad miſericordiam iratum animum. Atque hæc in Italia. In Gallia autem Theodoſio in Orientem reuerſo Valentinianus Arbogaſtis Comitis dolo Viennæ ſuffoca- tus eſt. Eugenius necis conſcius atque præcipuus ſuaſor ex Grammatico litteratore Impe- rator eſt factus ſalutis anno trecenteſimo nonageſimo ſecundo. Imperii probrum ludi- briumque Theodoſio magnam curam iniecit. vſque eo vt de belli euentu ſolicitus, pio- rum hominum qui in eremo vitam agebant, precibus ſalutem commendaret. Horum ac Ioannis in primis victoriam pollicentis reſponſo lætus, quo mortis denunciatio contine- batur tamen priuſquam rediret ex Italia, Conſtantinopoli profectus ad Alpium radices hoſtem magno atque ancipiti prælio vicit. Ventorum procella in aduerſos hoſtes delata multum contuliſſe viſa eſt, vt Claudianus ſcripſit inſignis poeta ea ætate: atque cum anti- quioribus comparandus: Chriſtianus religione, an prophana ſuperſtitione implicitus in- certum. Multum ad victoriam Gotthi contulere ſupra viginti millia Romana ſigna ſecuti poſt Athanaricum Conſtantinopoli defunctum nullo ex ſua gente Principe Theodoſii ſtipendia facientes. Poſt pugnam Eugenius à ſuis interfectus eſt, Arbogaſtes ſibi manus attulit. c mmiſſum eſt prælium quintodecimo Kalend. Octobris. anno trecenteſimo no- nageſimo quarto. Quo anno Honorius Theodoſii filius natu minor imperii conſors à pa- tre renunciatus eſt. Proximo anno Theodoſius ipſe in viuis eſſe deſiit ad ſextumdecimum Kalen. Februarii Mediolani intercutis morbo ætatis anno quinquageſimo. imperauit an- nis ſedecim, duobus amplius diebus. ex Placilla vxore Arcadium & Honorium reliquit. ex Galla Valentiniani ſenioris & Iuſtinæ filia, quam ſecundis nuptiis ſibi copularat, Gallam Placidiam. Defuncti laudes Ambroſius prior, deinde Auguſt. dicatis orationibus ce- lebrarunt, Theodoſii id eſt, à Deo dati nomen, niſi à parentibus accepiſſet diuino monitu (vt Aurelius Victor eſt auctor) vitæ probitas, religionis ſtudium, domi militiæ- que res præclare geſtæ, atque reſpublica à præcipiti caſu ſuſtentata conciliare potue- runt. Religionis amplificandæ ſtudium ſatis declarauit, veteris ſuperſtitionis templis euer- ſis, quæ Conſtantinus Magnus claudi curarat. vnde innumeræ fraudes in lucem prodie- runt, cauæ retro ſtatuæ reddendis oraculis. miraculo fuit Alexandriæ in Serapidis templo immortalitatis ſignificatione crucis figura multis expreſſa locis. Habuit hæc ætas viros in- ſignes litteris atque probitate præclaros: atque in hoc numero, quod quidem Hiſpaniam attingit, Pontius Paulinus Burdigalenſis patria in Hiſpania Citeriori moram traxit ipſe & vxor Tharaſia. Barcinone presbyter factus eſt nullius eccleſiæ miniſterio addictus nouo exemplo ac propemodum ſingulari. Inde gradus factus ad Nolanum Epiſcopatum, cum ex Hiſpania in Italiam migraſſet. Abundius Auitus presbyter Tarracone natus, Luciani li- brum de ſancti Stephani corporis inuentione latinitate donabat. Licinius Bæticus Hiero- nymi amicitia atq; in Hieroſolymitanos pauperes præcipua liberalitate ad memoriam in- ſignis. Deſiderius & Riparius Hiſpani presbyteri Vigilantium Barcinonenſem presbyte- rum Pompelone natum ſanctorum qui cum Chriſto regnant in cœlo honorem cultumq; vellicantem de ſcripto impugnabant: vt Hieronymus eſt auctor nobilis huius ætatis ſcri- ptor, atq; præcipua tum erud tionis, tum ſanctitatis opinione clarus.

392.

394.

Arcadii & Honorii imperium. Cap. XXI.

THEODOSIO defuncto eius filii Arcadius in Oriente, in Occidente Honorius Remp. gubernare cœperunt ſalutis anno trecenteſimo nonageſimo quinto, maiori aliquanto

395.

religionis studio, morumq; probitate quam animorum vigore. His enim rectoribus Romani imperii maiestas, quæ à tenui initio profecta sua magnitudine & mole pridem laborare cœperat, in præceps toto impetu abiit, ad exemplum imbecillitatis rerum humanarum. & constat nil esse opera & viribus humanis paratum, quod edax vetustas non consumat, summisq; negatum stare diu, nimioq; graues sub pondere lapsus, vt nobilis poeta ait: nullaq; imperia quantumuis magna diu stare. si foris hostem non habent domi nascitur, vt abdomine impedita corpora quamuis ab externis causis tuta, suis ipsa viribus onerātur, & proprio premuntur pondere. Romanam ecclesiam per hæc tempora Siricius gubernabat, vti dictum iam est. quo defuncto salutis anno trecentesimo nonagesimo octauo, cum tredecim amplius annos Pontifex fuisset, Anastasius successor tribus annis eandem ecclesiam tenuit. Hoc Pontifice in Hispania Synodus Toletana habita est Kal. Septembris ipso anno seculari. Episcopi decem & nouem actis interfuerunt ex variis Hispaniæ vrbibus conuocati. in his primum locum Patronus occupauit Toletanus Episcopus vt quidam affirmant ex catalago vetusto, eius ecclesiæ Præsulum ab hoc tempore numerum inchoante: vt aliis visum est Bracarensis, quod in actis Synodi Paterni Bracarensis memoria extet neutri argumento satis efficaci. Priscilliani placita nouis decretis exagitare atq; conuellere placuit. Episcopi Simphosius & Dictinius atq; Comasius presbyter eiurata secta ecclesiæ conciliati. Dictinium Asturica, cuius vrbis Præsul fuit, in cælitum numero habet colitq;, nimirum erroris suspicione vel imposita, vel salutaris pœnitentiæ dolore per totam vitam expiata. Extant ad Patres in eo conuentu Innocentii Romani Pontificis litteræ, cum anno consequenti Anastasio successisset. Africam per hæc tempora Gildo cum potestate gubernabat, Ruffinus Orientis prouincias, Occidentis Stilico maiori auctoritate quam alii, Serena coniuge ex Theodosii fratre nata potens, præterea Honorii socer. Hos Theodosius exitiali, si spectetur euentus consilio, reipublicæ moderatores constituerat, vt filiorum ætatem virtute iuuarent & imperii molem suis ipsi humeris regerent. Verum cum suo potius quam alieno nomine dominari cuperent. & præ ambitione imperandi datæ fidei religio tanti non esset, imperii maiestatem penitus labefactarunt. Primus Gildo in Africa rebellauit, eoq; & Mascescele fratre, cum deinceps imperium inuasissent sublatis: Ruffinus neq; horum perfidia, neq; exitu castigatus Gotthos ad arma excitauit, aliasq; nationes barbaras. Ea via erat ad imperium occupandum inuenta, non aspera modo sed fallax. natione Britannus seu Francus Ruffinus fuit, magni vsus Dux fide non eadem. Eius fraude detecta cum de medio esset sublatus, quasi fatali perfidia per omnes prouincias ad imperii exitium vagata, Stilico iisdem vestigiis insistens, vti proximo libro repetendum est, atq; paulo copiosius explicandum, varias gentes solicitauit ad sumendum arma. Vandalos gentiles suos & Alanos in imperii prouincias attraxit clam cum illis communicato consilio. Rebus in supremum discrimen adductis scilicet filio Eucherio imperium parabat. Theodosii Magni sobole sublata, versutus iuxta & ingratus. Gotthi imprimis ob negata rursus stipendia Thracia & vicinis prouinciis vastatis in Italiam bipartito irruperunt. Radagasius Gotthorum Dux alter ex antiquis gentis eius sedibus cum numerosa multitudine Italia Fesulas vsque in Hetruria penetrata Stiliconis virtute cum copiis omnibus oppressus est. Alaricum Ducem alterum ad Rauennam cum delere potuisset, acie superare satis habuit. Fraus detecta auctori exitialis reipublicę funesta fuit. Stilico Honorii iussu peremptus anno salutis quadringentesimo octauo, decimo Kal. Septembris: post eum Serena vxor Eucheriusq; filius. Gotthis ex fœdere in Galliæ finibus sedes erant datæ. Iis irritandis Stilico Saulum Iudæum ad Alpium radices tendentes iusserat impetu repente facto mulctare. quam ferox gens iniuriam non ferens conuerso itinere vastata Italia ipsum orbis caput Romam post diuturnam obsidionem in potestatem redegit, ferro flammaq; deformatam, tanta immanitate, vt totius orbis iniurias vlcisci velle viderētur. Capta est Roma salutis anno quadringentesimo decimo, vti præcipua eruditione viri numerant. Paulus Orosius, nisi numeri sunt vitiati, anno ab Vrbe condita millesimo centesimo sexagesimo quarto irrupisse Alaricum ait Romamque expugnasse, hoc est, anno Christi quadringentesimo duodecimo: quod eius æqualis Prosper Aquitanicus est certe secutus. In ea vrbe Placidia Honorii soror capta Athaulfo nupsit, Alarici sororii suiad Cosentiam paulo post in Lucanis extincti successori. Is regno gentis suscepto ex fœdere cum Honorio facto ad Pyrenæi radices ex vtraq; parte, nimirum in Gallia atque Hispania sedes accepit: vbi fortunarum & vitæ, gens bello assueta domicilia collocaret. Ab hoc principio Gotthis ad vniuersæ Hispaniæ imperium aditus est patefactus. vti proximus liber explicabit.

398.

410.

LIBRI QVARTI FINIS.

HISTO-

HISTORIÆ DE REBVS HISPANIÆ, LIBER QVINTVS.

Varias gentes in Hispaniam venisse. CAP. I.

MVLTAS gentes feras & indomitas in Hispaniam per hæc tempora venisse, sequens narratio declarabit, Vandalos, Sueuos, Alanos, atq; Silingos. Gotthi in primis ex antiquis sedibus dilapsi, cum orientis occidentisq; solis oras sui nominis terrore famaq; cõplessent, atq; victricibus armis Italiam vniuersam lustrassent, ad extremũ in Hispania constiterunt: in eaq; imperii sedem cæteris nationibus qua pulsis, qua domitis collocarunt ac tenuerunt annis amplius trecentis. Ex Septentrione omnes has gentes profectas sese in Romani imperii prouincias infudisse quęstionis non est. ab insito corporibus ardore, quem regionis frigus accendit, cibi & potus indulgentia, ad procreandam sobolem fœcunditas maior existit. vnde aucta sæpe multitudine, quo tempore præsertim nondum Christi religione suscepta desultoriæ veneris licentia ad vnas nuptias constricta erat: soli sterilitas niuibus & pruina plurimum rigentis vitæ sustentandæ necessitate cogebat innumera hominum examina in mitiores fertilioresq; agros commigrare: Romanos rerũ dominos de finibus lacessere: imperii prouinciis ni mature obsisteretur cladem exitiumque comparare. Quibus ex regionibus singulæ hæ nationes in Hispaniam commigrarint, quibus moribus, & ingenio essent (nam lingua institutis legibusque discrepasse constat) explicare oratione, atque ita explicare vt inter tot opinionum tenebras verum inuenisse videamur, ardua res est, neque diligentia deesset si via se ostenderet laboranti: nunc coniecturis standum, quando rerum vetustas, & eorum temporum incuria certam scriptioni fidem derogat. Vandalos Plinius in Germania collocat, quibus ferme locis nunc Meccelburgenses sunt, & Pomerani: tametsi Dion fontes, vnde Albis fluuius deriuatur irrigatque Germaniã, in Vandalicis montibus ponit. Vandalis Burgundiones annumerari debent eorum pars, à Burgis, hoc est, pagis in quos dissipati erant appellatione indita. & cum in Heduis consedissent, ei Galliæ prouinciæ Burgundiæ nomen fecerunt. Alanos Dacis & Getis finitimos facit Dionysius is, qui luculento carmine orbis terrarum situm Græco sermone descripsit: Marcellinus in Scythia, beatosque ait haberi consueuisse, qui cecidissent in prælio: senio contabescentes aut fortuita morte consumptos, contumeliis conuitiisque lacerare, truci homines ingenio & ad immanitatem procliui: ꝓpterea quod à cultu atq; humanitate aliarum prouinciarum gens Scythica longissime abest, nihilque importatur ferme eorum, quæ animorum ferociam emollire solent. Silingos venisse in Hispaniam constat, & cum Vandalis confusos in Bętica consedisse nullo suæ gentis Rege peculiari. qua tamen ex Septentrionis regione venerint, incertum est. Salingos Boiorum gentem quidam faciunt, vnde Salingostadium olim in ripa Danubii tertio ab Heligostadio lapide. neque dubium est Francos, qui per hæc tempora Galliam occuparunt, Salios à Sala flumine nuncupatos vt Marcellinus est auctor. ab iis legem Salicam dictam hæreditates Francorum in fœminas transferri vetantem. Sueuos quondam ad Albim sedes habuisse constans antiquorum opinio est. cæterum Strabo Sueuos ad Danubii etiam ortum ponit, quibus ferme locis nunc Augusta Vindelicorum sita est. Reliqui sunt Gotthi, quorum origo quoniam diutius in Hispania regnarunt, & maiori fama celebrantur, paulo altius eruenda est. Gotthos olim non pauci Getas esse existimarunt, quos Plinius & Herodotus non procul ab Istri ripis ostiisq; collocarũt: atq; Gog. & Magog. nominibus in diuinis libris Getas, & Massagetas significari aiunt. quorũ opiniones neq; probare operæpretium est, neq; refellere arduum: cum Plinius in Cœlesyrię vrbibus numeret Magog, quam alio nomine Bambycem vocari ait. & pleriq; quorum sententia potior est & studium eruendæ antiquitatis maius, eam gẽtem ex Scandia (Basiliam antiqui seu Baltiam nominabant) prodiisse affirmant terrarum tractu latissimo supra Germaniam supraq; Sarmatiam, ei prouinciæ ad orientem Solem coniuncta, cui Fimmarchiæ nomen est, circumfusis aliis ex partibus mari Baltico atq; Glaciali peninsulę forma multo longiore spatiis, quã lata in Gotthiam, Sueciam diuisæ & Nortvegiam cui Lapia coniuncta est. Ad Occasum

enim vbi ſinus Codanus panditur(incolæ Suconicum vocant)atque ad eam Scandiæ partem, qua breuiſſimus in Cimbricam Cherſoneſum Daniamque traiectus eſt,minor peninſula maioris pars efficitur, cui Gotthiæ nomen eſt, duobus potiſſimum nominibus olim diuiſa in Oſtrogotthos ipſorum lingua,noſtra Orientales,& Viſigotthos, id eſt Occidentales. Inter Viſigotthos Balthi à maioribus vocitati (ita enim dicuntur apud eos audaces)intra Oſtrogotthos Amali ab Amalo ſummo & Duce & Rege nuncupati illuſtriſſimæ Regiæque familiæ erant.Reliquam Scandiam perpetui montes ſecant,Suecia ad auſtrum relicta mitiori cælo:ad Septentriones Nortvegia maiori frigoris ſæuitia vaſtatur: vſque eo vt importatum vinum vi frigoris continuo aceſcere feratur. quæ res magnam aliquando Pontificibus Romanis ingeſſit curam, vt diuinæ hoſtiæ pars vtraque retineretur,perficereturque oppidatim.Sunt Gotthi fere cæſarie barbaque rutila,colore candidi,vti plerique omnes Germaniæ populi cum quibus affinem ſermonem habent, neque multum diſcrepantem à cæteris gentibus, quas in Hiſpaniam per hæc tempora ferro penetraſſe dictum eſt,præter Alanos,quos Scythico ſermone vſos eſſe magis ex coniectura probabili, quam certo argumento licet affirmare. Omnino in vulgarem linguam,qua hoc tempore vtitur Hiſpania ex multarum linguarum colluuione conflata, multæ voces ex Gotthorum ſermone deriuarunt,quo in numero hæ ſunt.Tripas, Caza, Robar, Yelmo,Moza,Vandera. Harpa,Iuglar,Aluergar,Eſcanciar,Eſgremidor,Cangilon,Camiſa, Sauana. Quemadmodum Vandalis aliæ voces acceptæ feruntur.Camara,Gozque, Azafran.Chriſti ſacra ab his omnibus nationibus,aut nunc aut paulo poſt hæc tempora ſuſcepta ſunt populariter.olim ſuperſtitioni multiplici ſeruire ſolitæ erant:ac Gotthi in primis haudquaquam bella auſpicato ſuſcipi arbitrabantur niſi humano ſanguine exercitu procurato, captis in bello mactatis Marti (cui imprimis addicti prædæ primitias offerre, exuuiaſque truncis ſuſpendere ſoliti erant) neque geri niſi equos prius ſolenni ritu mactaſſent, eorumque capita rictu diducto in contis eſſent prælata.Illud recte:quod humanos animos perpetuos fore ducta ex antiquo per manus opinione habebant perſuaſum, præmiaque & ſupplicia à rogo ſupereſſe exiſtimabant. Cælo tonante ſagittis in ſublime eiaculatis numini opitulari,cui vim afferri ac regno deturbari ſuſpicabantur. Maiorum facta ad lyram cantu modiſque concelebrabant.Gotthorum inſignia leonē erecto inuerſoque capite vndanti clypeo impoſitum fuiſſe,cæruleo dimidiata ex parte quidam affirmant. alii tres leones ingredientium habitu ſupra ſe inuicem Regum Daciæ ſimilitudine. In quo ſudandum non eſt,cum ſit præcipue noſtrarum partium occaſionem paulo ſuperius indicatam copioſius explicare, quæ tam multis nationibus & tam barbaris aditum patefecit in Hiſpaniam. In ea rerum colluuione atque imperii Romani ruina Marcus quidam in Britannia à legionibus Imperator eſt ſalutatus,neque minori leuitate paulo poſt de medio ſublatus Gratianuſque ſubſtitutus: & hoc intra quartum menſem occiſo pari leuitate Conſtantinus in eius locum ſubrogatur, nullis rebus geſtis inſignis ſed memoria nominis bene apud eas gentes ominati commendatus,anno quantum ex Paulo Oroſio coniici licet quadringenteſimo vndecimo, Theodoſio iuniore Cos.IIII.cum is Arcadio patre ante triennium defuncto Orientis imperium gubernaret.Conſtantini partes magna Galliæ pars atq; Hiſpaniæ ſecuta eſt.Romani imperii diuturnitate atque grauiſſimis vectigalibus,quæ in dies maiora imperabantur,cunctorum animis exacerbatis. Didymus & Verinianus Honorii propinqui in Hiſpania in fide perſtantes tumultuario collecto exercitu & maiori quam pro viribus animo Pyrænei aditu Conſtantinum, qui ex Gallia in Hiſpaniam feſtinare nunciabatur, prohibere conati, à Conſtante tyranni filio, quem pater ex monaſterio detractum & Cæſarem dictum præmiſerat in Hiſpaniam,victi acie atq; trucidati ſunt,tum ipſi,tum vxores. Theodoſcilus & Lagodius occiſorum fratres fugę beneficio ſeruati ad Imperatores abierunt,Honorium Theodoſiumque Arcadii filium diffiſi viribus.Conſtantis exercitus plurimum ex iis gentibus erat conflatus,quę cum ex Germania irrupiſſent in Galliam ob fœdus cum Honorio factum Honoriaci nuncupabantur. Hi Conſtantis permiſſu Hiſpaniam Palentiam vſque depopulati ſunt,nimirum barbari exercitus voluntates aliena calamitate redimebantur. deinde cum reditum ad patrem pararet, Pyrenæi anguſtiis præfecti ſunt:moleſte ferentibus Hiſpanis mercenarium militem dubiaq; adeo fide ipſorum conſtantiæ prælatum,quibus ducta ex antiquo conſuetudine is honor deberi videbatur. Detractum vt prouinciæ aditus ipſi munirent,querebantur ſcilicet foreq; minitabātur, vt breui noui motus exiſterent, ruſuſq; ad alios dominos Hiſpania reſpiceret, contumeliæ dolore faciente animos. Eorum ſermones vanos non fuiſſe,euentus breui declarauit. Honoriaci enim quibus natura fauere cogebat Vandalos,Alanos,Sueuos,& Silingos, quos paulo ante Stilico in Galliam immiſerat,vt eſt paulo ante demonſtratum,clam inito fœdere patefactoq; aditu,quo eate-

411.

[t]atenus erant prohibiti, attraxerunt in Hispaniam. Deserendi Galliam Gotthorum metus causa fuisse putatur, quibus facta cum Honorio pace vt pares esse possent verebantur. Constantini etiam potentia solicitabat maximam Galliæ partem imperio obtinentis, & ad reliquam aspirantis. Erat Sueuorum Rex Hermenericus, Alanorum Atace, Vandalorum & Silingorum Gundericus. Horum irruptionem grauissimæ calamitates consecutæ sunt: cum barbara immanitate in Hispanorum atque Romanorum fortunas sine discrimine inuolarent, agris & oppidis afferrent vastitatem. vnde sæuiente mox fame humanis carnibus passim vitam tolerare non homines modo cogebantur, sed & bestiæ ea laniena efferatæ passim in homines irruebant. Famem vt fit pestis lues excepit grauissima. innumeri tota prouincia consumpti superstitum inuidia, cum quauis morte grauiora mala tolerarent. Ergo prouincia magna ex parte habitatoribus vastata barbari in variis eius regionibus sedes collocarunt. Sueuis & Vandalorum parti Calæcia data est latioribus quã nostra ætate finibus: nam totam Castellam veterem ambitu comprehendebat. Lusitania & Carthaginensis prouincia Alanis obuenerunt, demptis Carpetanis & Celtiberis in fide Romanorum perstantibus. Bætica Vandalis & Silingis attributa. Ea partitione facta fœdus initum cum Romanis: cultusque pristinus & frequentia in prouinciæ vrbes magna ex parte reuocata est. Hispani nouam seruiendi conditionem Romanorum imperio atque acerbitati præferebant. tametsi nonnulli veterem libertatem mordicus retinentes barbaricum iugum subire detrectabant, præsertim in Caleciæ tractu, vbi Sueuorum imperium erat. Interea Honorius ex Italia Constantium cum valido exercitu in Galliam immiserat contra tyrannum. In Hispania noui motus exorti, Maximo in Citeriori Hispania Imperatore salutato Gerontius Comes tyranni prioris odio, cuius partes sequebatur, vt alieno nomine regnaret eius defectionis auctor extitit. Itaq; Maximo Tarracone relicto cum copiis ipse in Galliam penetrauit: Viennæque ea vrbe capta Constantem Cæsarem nactus de medio sustulit. ne vlterius procederet Constantii aduentus fama deterruit. Reducem in Hispaniã an hominis fortuna despecta, an Honorii demerendi studio, Hispani noctu in ædes impetu facto quamuis egregie pro extrema spe dimicantem iniecto igne peremerũt. Maximus Gerontii opibus, cuius auctoritate stabat, destitutus cum fuga saluti consuluisset inglorius ad Orosii ætatem vitam calamitosam propagauit. Dum hæc in Hispania geruntur. Constantii virtute Constantinus tyrannus Arelati & Iulianus eius filius sublati. neq; multo post Iouius & Sebastianus deinceps imperio rebellantes. Galliaque vniuersa ad Honorii ditionem reuocata salutis anno quadringentesimo tertiodecimo. Gotthi tanquam ad vtriusq; prouinciæ præsidium Honorii permissu Pyrenæi radices vtrinque post biennium occuparunt. Ii ex antiquis sedibus ante hæc tempora sæpe dilapsi atque in Romani imperii prouincias impetu facto, virtutis opinionem maximam excitarant: vsque eo dum Alexander Macedo gentis indomitæ congressum declinasse. Pyrrhus Epirota exhorruisse, Iulius Cæsar detrectasse crediti sint, auctor Orosius. Huius gentis irruptiones omnes & bella commemorare nostri instituti non est. res gestas narratione explicare sigillatim maius opus quam pro susceptæ narrationis modo. Valente Imperatore, vt est superius demonstratum, Visigotthos ex antiquis sedibus deductos in Mœsię finibus sedes accepisse ea lege constat, vt Romani imperii stipendia facerent, Christi Dei sacra susciperent. vnde ex aliquanto interuallo Arii secta, cui Valens addictus erat, magnarũ calamitatum & motuum in Hispania extitit causa. Datas sedes ad Arcadii & Honorii imperium tutati in Pannoniam vsq; propagarunt, paulo ante quam irrupissent in Italiam Thracia vastata. nimirum Stilico Honorii socer, vt Eucherio filio imperium pararet gentem suopte ingenio inquietam ad arma excitauit. duxerat Stilico Serenam Honorii fratris Theodosii filiam: ex qua Eucherius, Maria, & Thermantia nati. Eucherio Galla Placidia Imperatorum soror connubio iuncta. Honorius Mariam & Thermantiam deinceps duxit. Mariæ sepulchrum Romæ non ita pridem repertum Paulo III. Pontif. Max. in D. Petri Vaticani gemmæque in eo magni pretii, auri & argenti pondus non exiguum Honorii & Mariæ nominibus in bulla expressis: vti ex Topographia vrbis Romæ à Marliano edita cognoscere accuratius licet. Sublata igitur vtraque Honorii vxore (quidam Thermantiam ait ab Honorio repudiatam cognita Stilionis fraude) Stilico quasi fidei vinculis sublatis facinus, quod diu animo coxerat perficere cum maturaret, Vandalos, vnde ipsi origo, & Alanos magnis inuitatos præmiis immisit in Galliam. Gotthi eadem arte stipendiis negatis arma corripuerunt. Alarico Rege salutato in defuncti Athanarici locum, Thraciaque & Italia vastatis ipsum orbis caput Romam diuturna obsidione fatigatam in potestatem redegerunt Fl. Vararo & Tertull. Cos. IIII. Nonas Augusti, Honorii socordia tanta, cuius partes erant summæ rerum opitulari, vt renunciantem vrbis Romæ calamitatem de Gallo putaret loqui, quem Romam vocare erat

413.

solitus & pugnantis paulo ante spectaculo se, vt in more habebat, oblectarat. Gotthorum Duce Alarico in extrema Italia defuncto, Athaulfus successor Gallæ Placidiæ vxoris, quæ Romæ capta fuerat, blanditiis delinitus & ad pacem procliuis cum Honorio fœdus pepigit. ex quo Gotthorum copiæ ex Italia deductæ in Galliæ Hispaniæque confinibus consederunt. regni sedes Narbone collocata salutis anno quadringentesimo quintodecimo: vnde Galliæ Gotthicæ nomen factum finibus sæpe alternantibus pro vario bellorum successu cum Francis finitimis & Romanis. Atque hac occasione tum aliæ gentes tum Gotthi in Hispaniam venerunt.

415.

A Gotthis aliæ nationes barbaræ in Hispania superantur. CAP. II.

ERAT Hispania in multa regna distracta legibus institutis atque religione discrepantia. Romani & Hispani catholicę religioni addicti erant. Gotthi Arianorum peste contaminati. reliquæ nationes barbaræ nondum Christi sacris imbutæ gentili superstitioni seruiebant. Vniuersę vt occupatam ditionem in ea rerum colluuione retinere liceret, pro se quęque pacem cum Romanis firmare cupiebant. Godigisco (Gundericum quidam vocant Gisericum Iornandes, id certe falso) Vandalorum Regi in has leges data est. Vt sine veterum incolarum maleficio viuerent in Hispania, neq; triginta annorum præscriptionis lege vllo tempore tuerentur aduersus Romanos, quæ per vim nefasq; vsurpassent. Quibus verbis indicabatur eam pacem non tam voluntate concessam, quam expressam necessitate: magisq; facultatem deesse quam bellādi cupiditatem. Omnino ex eo fœdere inter barbaros nouis suspicionibus natis bellum cōtinuo exarsit. Alani ferociores Vandalos atq; Silingos Bætica relicta coegerunt in Calęciam ad Sueuos confugere, vt iunctis cum illis viribus Alanorum audacia repressa sedes suas, vnde erant pulsi recuperarent. Alanorum impetu in Celtiberiam & Carpetaniam conuerso multæ vrbes & oppida detractę Romanis. Gotthi consequenti anno ex quo in Galliam venerant, in Hispaniam penetrarunt. vbi eorum ope Attalus imperii honorem inane nomen exitialeq; primum vsurpauit: mox consilii inops & viribus destitutus cū mari euadere tentasset, ex fuga retractus à Constantio, qui ea littora validis classibus obtinebat, ad Honorium missus pollice & indice pręcisis in Liparam exilii gratia deportatus est. Athaulfus Gotthorum Rex siue suopte ingenio, siue ex noua affinitate ad pacem quam ad bellum propensior, cum Barcinone constitisset, suorum cōiuratione periit anno salutis quadringentesimo sextodecimo, cū annos amplius quinq; regnasset. Vernulfus pusilla statura homuncio, cęterum viuido ingenio & in omnia iura familiaria assuetus, nactus opportunitatem facinoris, Regis latus districto ense transuerberauit. Dobbium Olympiodorus vocat & Athaulfi cæde vindicasse heri cędem ab eo ante occisi. Sex Athaulfi filios vna cum patre periisse sepulchri inscriptio carmine concepta declarat, cuius hodie sepulchri pars Barcinone extat. Ei inscriptioni quanta fides sit arroganda, aliorum esto iudicium: nobis recentior visa est, quam pro horum temporum antiquitate. Natum certe ex Athaulfo & Placidia atque in prima ætate defunctum infantem Theodosium, in oratorio pro Barcinone vrbe atque in theca argentea sepultum: alios ex priori coniugio Athaulfi filios de sinu Sigesari Episcopi abstractos neci datos à Sigerico successore: præterea ante eius equum Placidiam cum aliis captiuis longo spatio currere compulsam fuisse (sic sunt rerum vices) Olympiodorus ait. Ergo in Athaulfi locum Sigericus gentis suffragio subrogatus (nam indoles inerat belloq; & pace spectata virtus, ad hæc in procero corpore oris dignitas quamuis crure altero ex equi casu debilitato) cum Athaulfi vestigiis insisteret eatenus, vt ad pacis consilia procliuis videretur, suorum coniuratione ferro occubuit intra primum regni annum, Vvalia substituto inquieto homine atque bellaci. Hunc scribunt sub initia regni instructa classe in Africam transmittere voluisse: siue rerum suarum desperatione, cum vtrinq; hostes terrorem incuterent, hinc Constantius, inde nationes barbarę, siue alia quauis de causa ac pręsertim Mauritaniæ occupādę studio Hispaniæ contributæ. Disiecta sane vi tempestatis classe ad freti Gaditani fauces, cum in Oceanum egredi pararet, necessitate in Hispaniam reuocatus cum Constantio fœdus pepigit ea lege: Vt Placidia Athaulfi vxor, quæ Constātio erat à fratre Imperatore pacta redderetur. Nationes barbaras quæ obtinebāt Hispaniam Gotthi bello fatigarent. Eius belli progressu quidquid terrarum quæsitū esset ereptumq; hostibus, cederet imperio Romano. Ipsi quibus finibus antea, in Gallia atque Hispania ditionem terminarent. Hæc pax facta est, eius seculi anno octauodecimo, auctore Paulo Orosio Presbytero Tarraconensi, Augustini atque Hieronymi familiaritate claro. qui rerum Romanarum historiam perduxit in proximum annum Flauiiq; adeo Monaxi & Flauii Plinthæ consulatum, Constantio cum Placidię nuptiis imperii maiestas accessit Honorio concedente. Vvalia ob domitas, vt erat in fœde-

416.

418.

fœdere, gentes barbaras, Aquitaniæ possessione auctus est, nobilissimo Galliæ tractu Garumna flumine & Pyrenæis montibus comprehenso, vbi Tolosa & ad Oceanum Burdigala sitæ sunt. Ex Celtiberia enim, quo Constantius penetrarat rerum Hispaniensium cura Gothi noui belli cura suscepta, in Alanos rerum successu ferocientes, neque iis finibus contentos quos primo aduentu occuparant, atque ad totius Hispaniæ imperium aspirantes impetu facto, Rege eorum Atace in prælio cum multis suorum trucidato, qui cladi superfuerunt deserta Lusitania in Calæciam aufugere compulerunt, vbi Sueuis confusi gentis & regni nomen penitus amiserunt. Alanquer oppidum in Olisiponensi agro, & Alanim in montibus Hispalensibus quidam suspicantur ab Alanis ea nomina accepisse (nam Alanquer olim Ierabrica fuit) nulla meliori coniectura, quam appellationum similitudine. Eodem belli impetu Silingi vexati, domitique (cum in Tartessiacis campis pugnatum esset) constitutis qui genti iura darent ex Gothorum numero. Horum exemplo Vandali, atque Sueui castigati retenta ditione, in ius concesserunt Romanorum, quorum auspiciis bellum administrabatur, Gothorum periculo, & armis. Negatum tamen vectigalibus, Romani imperii stipendia facere, ne retentis armis rebellandi facultas esset. Walia grauissimo bello breui confecto, cum in Galliam concessisset quasi Hispania penitus domita atque pacata, Tolosæ ex morbo defunctus est eius seculi anno nonodecimo, cum tribus annis iura Gotthis dixisset, suumque & gentis nomen tantis rebus gestis magnopere illustrasset. 419

Theodoredi Regnum CAPVT III.

POst Waliæ profectionẽ in Galliã duæ res incommodæ consecutæ sunt. Constantii Imperatoris mors, cum Hispania Galliaque pacatis in Italiam se contulisset Rhauennæ defunctus est salutis anno quadringentesimo vigesimo primo, Valentiniano infante ex Placidia relicto: quem auunculus Imperator in Imperii spem educandum curauit. nationes barbaræ in Hispania resurgere cœperunt atque ditionem & auctoritatem pristinam recuperare. Vandali inprimis, quorum erat inter gentes cæteras opinio virtutis singularis Rege Gunderico Hispaniæ totius imperio spe deuorato Sueuos (caussæ in incerto fuere) sed Sueuos tamen Eruasis montibus se tenere coegerunt, magis locorum munitione fidentes, quam vera virtute. Hos montes Legionem inter & Ouetum Aruas hoc tempore vocari peruetusto monasterio nobiles quidam arbitrantur, & Ptolemæo Narbasos esse. Montium horum quicunque fuerint præsidio Sueui cum nusquam totius dimicationis copiam facerent, Vandali victoriæ spe depulsi instructa classe in Baleares profecti ferro igneque eas insulas deformarunt. inde in continentem versi Carthaginem Spartariam, quæ paulo ante Alanis erepta in ditione Romanorum erat, solo æquarunt, non totis sexcentis annis decursis ex quo à Pœnis fuerat fundata, imperii Punici arx atque præsidium in Hispania. Secundum hanc cladem ad casas redacta, propter portus nobilitatem consequenti tempore habitari cœpit. nostra ætate vix in ea sexcentæ familiæ numerantur. Omnino ex eo tempore vrbis Carthaginis iura Toletum migrarunt. quod ab antiquo scriptore rerum Hispaniæ affirmatum, nonnulli de Metropolitani dignitate interpretantur: alii de conuentu iuridicundo Carthaginensis prouinciæ populis Toleto iura petere coactis, quæ stante Carthagine ab ea vrbe petebantur. argumenta quoniam in neutram partem assensum exprimunt: de tota re liberum lectori iudicium ex aliorum lectione relinquatur. Gundericus Vandalorum Rex excisa Carthagine in Silingos impetu facto, quoniam Romanorum auctoritatem sequebantur, eorum agris vastatis atque Hispali eorundem ditionis vi expugnata atque direpta, cum ad extremum sancti Vincentii in ea vrbe templum opibus & religione nobile simili audacia diripere, atque spoliare pararet, in ipso templi limine extinctus est, violatam religionem diuino numine ipsiusmet Regis morte procurante. Successit Gensericus defuncti ex impari matre frater, alii Guntharim scribunt. Hæc omnia intra eundem annum gesta sunt quo Constantius Imperator obiit. quo tempore Iouino & Maximo imperii nomen occupantibus in Hispania, noui motus excitati Honorium Imperatorem compulerunt nouis delectibus habitis, Castinum rebus gestis ea ætate nobilem contra tyrannos & Vandalos ablegare. Eius virtute Iouinus & Maximus, quoniam exiguo præsidio nitebantur, & magis rerum perturbatione quam sua virtute fidebant, breui in potestatem redacti atque perempti sunt. maior rerum moles à Vandalis opponebatur. Itaque Castinus viribus diffisus Bonifacium quidem Comitem belli & pacis artibus æque atque Augustini familiaritate nobilem ex Africa, vbi res gerebat, acciuit in Hispaniam, cæterum discordia vt fit inter pari potestate Duces exorta, cum summo periculo tum Hispaniæ tum

rerum Romanarum Bonifacius in Africam rediit. Castinus eo præsidio destitutus contra Vandalos nulla re gesta memorabili in Italiam redire compulsus est ipso anno huius seculi vigesimo tertio: quo Honorius Imperator rebus humanis exēptus est octauodecimo Kalend. Septembris, cum imperasset annos octo & viginti, menses vndecim, dies decem, non magis constantia religionis quam imperii casu atque infelicitate nobilis. Corpus in D. Petri Vaticani tumulatum. Valentinianus eo nomine. III. in defuncti locum est subrogatus, ætate puer, atque tantis rebus sustinendis impar. Eam imbecillitatem Flauius Ioannes ad imperii occupandi occasionem vertit. Ioanne post biennium oppresso Bonifacius Ætii æmulatione, quem apud Placidiam gratia & auctoritate plurimum posse dolebat, vindictę studio & rebus suis cauens Vandalorum Regem Gensericum acciuit in Africam barbarorum armis Africæ imperium retinere cogitabat, Vandalis parte data, vti erat in fœdere designatum. Vsque adeo ambitionis labe excæcantur humani animi, vt neque Reipublicæ amor, neque fides, neque religionis studium quo erat singulari, hominem alioqui probitatis opinione excellentem à concepto facinore retardarit. Itaque Gensericus Africæ imperio occupandæ occasionem non esse prætermittendam iudicans, deserta Bætica, atque spe repudiata totius Hispaniæ, cuius imperium meditari cœperat, armis subiugandæ, cum octoginta Vandalorum millibus mare transmisit, huius seculi anno septimo & vigesimo, Hierii & Ardaburii Cons. Silingi remanserunt in Hispania, eaque potissimum Bæticæ parte, vbi Hispalis sita est. vnde quoniam Vandalis contributi erant, illisque confusi consequenti tempore Bæticæ nomen Vandalosiæ appellatione non iisdem prorsus finib. mutatum est. Vandali in Africa initio quidem iunctis cum Bonifacio viribus magnam eius prouinciæ partem sub imperium miserunt: deinde tamen orto dissidio, vt est incommunicabilis natura potestatis, Vandali concessa in fœdere Africæ parte haudquaquam contenti: & solent homines ad maiora tendere sordentibus primis cum meliora expectantur, Bonifacium viribus inferiorem intra Hipponem obsessum (qua in obsidione Augustinus eius vrbis Episcopus obiit, vir immortali laude gloriaq; dignissimus) expugnata vrbe peremerunt, vniuersamque propemodum Africam redegerunt in potestatem. Arii opinionibus deprauati venerant (ex Gothorum fortassis commercio.) Ex eo magnis calamitatibus atque diuturnis Africanæ ecclesiæ implicatæ sunt. innumeri mortales perempti ob veræ religionis atque catholicæ constantiam. In his Arcadius, Probus, Paschasius, Eutychius cæsi sunt, regiæ Genserici aulæ assectæ: tum Paulillus puer Paschasii & Eutychii frater germanus in seruitutem contraditus eo consilio, vt sordidi ministerii cui addicebatur tædium de mentis constantia deduceret. Fuere hi Martyres natione Hispani atq; quātum ex Prospero coniici licet anno quadringentesimo trigesimo septimo mortem tolerarunt. Vandalorum discessu Sueuorum potētia vniuersæ Hispaniæ cœpit esse formidabilis Hermenerico gentis Rege. eoque ex diuturno morbo sublato, salutis anno quadringentesimo quadragesimo, regni anno trigesimo secundo, Rechila filius ardenti ingenio iuuenis vestigiis patris insistens, atque in spem erectus imperii obtinendi Hispaniam vniuersam, ad Singilim fluuium congressum Andebotum ab Imperatore missum in Hispaniam, in prælio victum cæcidit. Ex præda auri & argenti copia ad bellicos sumptus tolerandos. secūdum eam victoriam Bætica imperio subacta, Silingis domitis atque Hispali in potestatem redacta haudquaquam pristinam amplitudinem gloriamque retinenti, cum bellorum iniuriis esset deformata. Mox in Lusitaniam belli impetu conuerso Emerita expugnata Alanorum reliquiæ penitus oppressæ, deletęque sunt. Sebastiani strenui Ducis pro Romanis discessus in Africam, vbi à Vandalis occisus est auctore Paulo Diacono, multum contulit ad Sueuorum audaciam confirmandam. Carpetania & Carthaginensis prouincia victricib. armis sub imperium missæ, breui ex fœdere pacis studio facto ad ius ditionemque Romanorum redierunt. Obiit Rechila salutis anno quadringentesimo quadragesimo octauo, Recciario filio successore, qui primus Sueuorum Regum Christiana sacra suscepit Sueuicæ religionis conditor in Hispania. atque hæc Sueui. Gothi vero Theodoredo Rege Walliæ propinquo atque successore ditionem in Hispania angustis finibus terminabāt exiguo tractu prouinciæ, vbi nunc Catalauni sunt, subdito: opibus tamen atq; militari gloria in Gallia florentes, Romanis cum quibus rupto superiori fœdere ex bellis bella serere soliti erant, terrori esse cœperant. Numerosa Theodoredi soboles potentiam augebat. Sex enim filios genuerat, Turismūdum, Theodoricum, Fridericum, Euricum, Rocimerum, Himericum: filias duas, alteram Genserici filio Hunnerico connubio iunctam impio homini & immani, qui catholicos in Africa indignis modis vexabat, vxorem præcisis naribus nulla magna de causa, suspicione tantum inductus veneni sibi parati leui scilicet & inani, remisit ad patrem. Altera Recciario nupsit Sueuorum Regi in Hispania. Irruperant ea tempestate in Galliam

423. 427. 437. 440. 448.

10 20 30 40

Galliam Hunni Duce Attila, qui Dei flagellum vulgo vocitatus est, siue vltro imperii proferendi cupiditate, siue Romanorum arte inducti ad Gothorum potentiam audaciamque frænandam siue quod vero propius est, Genserici Vandali hortatu Gothorum arma vindictamque patrati sceleris formidantis. Hunnorum gentem quidam intra Riphæos montes collocant, Marcellinus ad Oceanum supra Mæotidem genus hominum figura truci, victu aspero neque igne neque conditis cibis vti solitos, sed radicibus & carnibus inter femora tepefactis: nonnunquam equorum sanguine, qui incisis venis manabat, vitam tolerare. Valentis imperio Gotthos antiquis sedibus expulisse primum proditum est, deinde Armenia aliisque Orientis prouinciis vastatis vtranque Pannoniam sub Honorio Gothis eripuisse. In Gallia vicinisque locis cum irruptiones fecissent, innatæ sæuitiæ vestigia fixere. Hoc demum tempore Galliam vniuersam imperio subiicere parantes, Rhemos nobilissimam vrbem direptam incensamque vastarunt, vbi Nicasius ciuitatis Pontifex securi percussus ab ea gente est, sacros hymnos extremis intermorientibusque vocibus personās. Deinde Aureliano obsessa Gothos, Francos, atque Romanos impulerunt vt fœdere inter se facto coniunctis viribus communem hostem opprimendum curarent. Theodoredus Gothorum Rex ad incendium, quod vt Aquitaniam inuolueret verebatur, primus accurrens Aureliani obsidione soluta compulit barbarum in Catalaunos campos (hi Marochii siue Mauricii etiam dicti sunt Tolosæ vicini) migrare. Affuit Ætius à Valentiniano militiæ Magister creatus, atque Franci Merouei Regis ductu, imperioque. Iis locis copiæ ad pugnam explicantur. Theodoredus Rex in dextro latere curare iussus, Ætius in sinistro Francis adiunctis. Sangibanus Alanorum Rex eorum qui in parte Galliæ consederant, vbi Aurelianum est, in medium agmen recipitur dubia fide: eoque ne se posset commouere prouidebatur. Contra ab Attila, Reges, nationesque aliæ in cornua distributæ immensa belli lues late patentibus campis diffusa. Ostrogothi in eo numero eminebant, præcipua virtutis opinione, in sinistro latere Visigothis obiecti. Attila ipse Hunnique in medio agmine substiterunt, truci aspectu cæteris adustiores. Locus decliuis erat. assurgentes collis fastigium qui priores occupassent, magnum operæ pretium facturi videbantur. Vtrique pari consilio, eo contendunt. Occupauere Romani. Eo incommodo turbatum militem & de prælii summa metuentem, Attila hac sententia allocutus fertur: Victores orbis terrarum, domitores gentium verbis accendere opus non est. ne ignauis quidem virtutem oratio addat. fortibus quales vos estis pugnare ludus est, vlcisci hostes voluptas, vincendi consuetudo in morem transiit. An victas Pannonias, Mœsias, Germaniam, Galliam, Mæotidis recessus penetratos obliti estis? Assumite, qui decet victores animum. Licuit otiosis victoriarum fructum percipere quia otium ferre non potuistis, primi intulistis bellum. audaciæ maioris argumentum, sit incitamentum facite. Hic dies orbis terrarum imperium vestra virtute confirmabit. Eæ copiæ ex colluuione multarum gentium supremo conatu conflatæ an vestrum conspectum ferent milites, oculos, manus? Virtuti diffidunt, eo sublimiorem locum auidissime occuparunt. At Visigothos auxiliares habent. verum quantulum id præsidii rebus erit? Si in eos irruitis vno impetu Romani delicati emollitiq; voluptatibus, quasi concisis neruis, nullo impellente cadent. Excitate ergo virtutem: solitos assumite animos: vestram operam si minus victoria, certe quod Dii auertant, nobis morte probate. Magnanimis vel in morte victoria est, vel in victoria salus, præmiaque à nobis non imperium modo sed exemplum expectate. Vos nisi vincitis milites, quis alius Imperator, quæ prouincia accipiet, omnibus nationibus irritatis, inuidentibusq; vestræ felicitati? His dictis pugnæ signum datur. Hunni præcipitant impetum: excipiunt aduersarii nihilo minori virtute, suorum & ipsi Ducum cohortationibus inflāmati. miscentur agmina: prælium atrox fit his atque illis rursus exitiabile, supremo conatu, vt par erat, de imperio orbis terrarum certantibus: cæsorum tam multo sanguine, vt riuus vicinus excessisse ripas memoretur, mendacio probabili, quoniam ad centum octoginta virorum millia ceciderunt. Periit etiam sub initium pugnæ Theodoredus Rex grauii ætate, suorum pedibus cōculcatus, dum auidius pugnans in confertos hostes rapitur. Sunt qui ab Andage Ostrogotho occisum malunt. Quod debilitare potuisset, animos auxit. Turismundus & Theodoricus occisi filii denso suorum agmine obturbant hostes, feroces atque præcipites: abrumpunt ordines atque disiiciunt. Attilam quamuis in illa trepidatione nullo constantis Ducis, aut fortissimi militis officio prætermisso in fugā vertunt. Ipsi longius studio prouecti prospectu tenebris adempto, in reditu hostiū castris temere appropinquantes supremum periculum adierunt. Turismundus ex equo præcipitatus vulnere in capite accepto suorum virtute euasit. Hostis spe orbem terrarum complexus, quia non vicisset, pro victo se in castra recipit, si quid grauius accideret, mortem conciscere certus acceso rogo. Car-

ri quibus munita erant castra, saluti fuerũt, & noctis tenebræ qua spe pugnam post meridiem inchoarat. Ætius haud minori metu vallo ex equorum cadaueribus clypeisque facto, noctem totam in armis sustentauit. hostem sequenti luce certamen repetere detrectantem obsedit primum intra castra: deinde cum deleri facile potuisset, haud ægre passus est è Gallia in Pannonias redire. Multũ de tantæ victoriæ voluptate & gratulatione tũ barbari fuga diminutũ est, tũ Theodoredi casu: tametsi Romanis æque ac Francis gratũ accidisse videbatur Regẽ præpotentẽ de medio fuisse sublatũ. Consultus ab Attila vates Duce hostiũ cæso victorẽ fore denunciarat, mentitus in altero, alterius partis vana interpretatione Ætii capiti id minari existimabant, vt est genus hominũ fallax vanumq;. Triduo armorũ fragorem iisdem vestigiis auditum, pugnantium clamorem vmbris pertinaci contentione post 10 mortem in pugna perstantibus in Græca Isidori philosophi vita traditur. Occasionem fabulæ videlicet prælii nobilitas præbuit. Pugnatum est, vti Cassiodorus ait, Martiano Augusto & Clodio Adelphio Coss. eius seculi anno quinquagesimo primo, Theodoredi regni anno trigesimo secundo. Huic prælio Sueuorum Regem Recciarium interfuisse nonnulli suspicantur, ob affinitatem cum Gotho Rege iunctam: certe Vasconibus qui in Romanorum fide ea Hispaniæ parte perstabant, vbi Nauarra sita est, bello tentatis in Galliam transcendit soceri inuisendi studio: & Gothorum auxiliis auctus in Tarraconensi prouincia Cæsaraugustam eripuit Romanis: Carthaginensem prouinciam & Carpetanos longe lateque depopulatus fœdere cum Romanis icto in ditionem patriamque reuertit: Bæticam, Lusitaniam, atque Galeciam imperio complexus, & ad reliquæ Hispaniæ dominationem aspirans. 20

451.

Turismundus & Theodoricus. CAPVT IIII.

THEODOREDI funere in Gothorum castris procurato, Turismundus in patris locum cooptatus, ne patris vlciscendi studio fugientis Attilæ vestigiis insisteret, Ætii cõsilium & auctoritas fecit, noui regni statum disputantis stabiliendum videri: ne fratribus si forte male cogitarent, rerum nouandarum daretur spatium cum ex arcano prouideret ne Gothorum potentia nimium aucta rebus Romanis exitium compararet. Ætii concilio ita Turismundus acquiescendum iudicauit, vt breui regni opibus firmatis Attilam insecutus prælio superasse constet ad Ligerim fluuium, Alanorum partem iis locis considentem 30 subiicere imperio parantem. Nobilissima victoria fuit, qua compulsus Hunnus Galliæ finibus abscessit. Sed Attilæ dimissi consilium Ætio exitiale fuit. cum enim suppleto exercitu arma in Dalmatiam, Illyricum, atque Italiæ partem vertisse esset nunciatum, qui opprimi in Catalaunis campis potuisset, Ætium Valentinianus occidendum curauit perduellionis lege postulatum, salutis anno quadringentesimo quinquagesimo quarto. Quo tempore post Celestinum & Sixtum eo nomine. III. Leo Romanam ecclesiam gubernabat, vere Magnus sapientiæ atque eloquentiæ laude ad animi dotes eximias, tractandi Principes dexteritatem singularem adiunxit. Attilæ Hunno cum Romanis ceruicibus immineret, retro iter conuertere obuiam factus ad Mincii vada: neque multo post Genserico 40 Vandalo ne vrbem Romam quam ceperat incendio vastaret persuasit. cælesti virtute cessit barbarus. Verum externa mittantur. Cum Turibio Asturicensi Episcopo in Italia olim vsum habuerat Leo, cum eam prouinciam aliasque non paucas siue sapientiæ siue religionis studio Turibius peragraret. ex huius litteris Põtifex factus Prisciliani sectam cognouit toties iugulatam denuo renasci, in Calæcia præsertim vbi contagionis malum incubuerat maxime. Malo procurando conuentum Episcoporum Tarraconensium, Carthaginensium, Lusitanorum, atque Calæcorum conuocandi curam Turibio ipsi per litteras demandat. Conuenere Episcopi vt erat imperatum, Celenis Caleciæ municipio. vbi Prisciliani placita cunctorum suffragio iugulata: rectæq; fidei formula de scripto concepta, Baleonio Bracarensi Præsuli destinata est Metropolitani iure an etiam Primatis cunctis eo tractu ecclesiis imperantis. Huius formulæ mentio facta est concilio primo Braccarensi: subiiciturq; primi concilii Toletani decretis, quasi eius pars, maleque assutus cento errore eius qui conciliorum volumina primus compilauit. Extat præterea Turibii epistolæ fragmentum aduersus Priscilliani sectam ad duos Episcopos Hispaniæ. vbi secundum salutem: Dolere se, ait, religionis concordiam, quam reliquæ ecclesiæ tenerent, in patria labefactari, Episcoporum culpa malum toties compressum denuo renasci non satis confidentium. Susceptæ vitæ rationes atque demandati muneris partes sibi rebus omnibus inferiori loquendi necessitatem imponere. Libros apocryphos, quos hæretici pro diuinis venditabant, reiiciendos videri. Thomæ Apostoli acta non aqua sed oleo affirmantia solitum Tho-

454.

tum Thomam baptizare, quod ex eius libri auctoritate Manichæi recipiebant sacramentum, reiiciebat Priscillianus. Andreæ acta à Manichæis vel conficta vel deprauata. Ioannis gesta à Luccio composita homine nefario. Apostolorum memoriam, quo libro lex vetus penitus conuellebatur, inde Manichæos & Priscillianistas hausisse constabat. eius libri deliria affirmat de scripto à se impugnata esse sigillatim. disputationem temporis diuturnitas abstulit. Turibii corpus ad D. Martini de Licuena in Asturibus tumulatum est à quibusdam etiam Hispaniæ populis ad sextumdecimum Kal. Maii festo dicato eius memoria celebratur. Ad Turismundum referatur oratio, quem superbius atq; crudelius imperantem, quam vt libero homines ingenio atque feroci pati possent, Theodoricus & Fridericus fratres perimendum curarunt. Ascalernus in omnia Regis familiaria iura assuetus ex morbo decumbentem ferro oppressit, toto anno circumacto ex quo Gothis iura dabat. Consequẽti mox anno, qui annus à Christi ortu fuit quadringentesimus quinquagesimus quintus, ad quintumdecimum Kalend. Aprilis. Valentinianus Imperator Romæ interemptus est à Thrasila Ætii milite. species erat vlciscendi Ducis iniuria sublati, re Maximo subornante tantum facinus suscepit, cum is tyrannidem affectaret, atque vt fecit Eudoxiam Valentiniani vxorem sibi toro iungere pararet, eius maiestate occiduum imperiũ occupare satagens, planè ex hoc tempore collapsum penitus atque conuulsum. Nouem enim deinceps tyranni maleq; ominati Imperatores haudquaquam imperii nomine digni sunt habiti. Cum per idem tempus Orientis prouincias Theodosio Iuniore defuncto Martianus imperio teneret, synodus Episcoporum Chalcedone habita Patrum Concilii Nicæni numero duplicato, Dioscori & Eutychetis vesanas de Christo opiniones iugulauit. Gothorum gentem Theodoricus prudentia ac moderatione singulari cœperat gubernare, Princeps optimus, ni religionem Arii placitis, vitæ probitatem fratris germani cæde fœdasset. Sidonius Apollinaris Comitis honore à Theodorico decoratus, deinde in Gallia factus Antistes, litteris ad Agricolam datis Theodorici virtutes sigillatim commemorat. venusti oris dignitatem: corpus eximia firmitate compactum, neque munditiis cultum, sed virile prorsus, ac militare: iaculandi peritiam: in cibo & potu sobrietatem: solitum à prandio animum curis regni grauem atque distentum, honestis ludis laxare: & quod Regum proprium est, supplicibus audiendis patientiam adhibere singularem: iocis scurrarum inter cœnandum citra cuiusquam morsum sese oblectare. Auito apud se legato à Maximo Augusto, cognita eius cæde persuasit, vti Occidentis imperium inuaderet, opibusque & auctoritate iuuit: eoque concedente impetrauit vt Gothico imperio cederet quidquid in Hispania Sueuis ereptum esset, Romanorum ditionem Carpentibus identidem atque vniuersæ Hispaniæ imperium spe complexis. Inferendi belli honesta caussa quærenda erat, affinitatisque iura violandi. Optimum visum est missa legatione Recciarium modestiæ admonere, ne vltro finitimos, vnde nulla iniuria extaret, lacessendo publicum aliarum gentium odium atque inuidiam concitaret. Regna æquitate constitui, ambitione atque immanitate labefactari. Se nisi desineret imperio Romano, cui fidem astrinxerat, & a quo multis beneficiis esset prouocatus, deesse officio non posse. Ad hæc Recciarius vt erat elato animo, quem secundi bellorũ successus inflauerant spe vana, breui se Tolosæ affore responderet: vt quantum in vtraque gente virtutis esset periculum faceret, marteque arbitro de tota controuersia disceptaret. Eo responso Theodoricus accepto, suorum delectu habito, adiunctisque Burgundionum & Francorum auxiliis Pyrenæos montes transcendit, atque ad Vrbicum flumen Hiberiam præterfluens atque Asturicam in Calæciæ finibus congressum hostem fundit, fugatque. Ingens in eo prælio Sueuorum cædes facta Recciarius ipse accepto vulnere cum nihil tutum in Hispania fore crederet, naui in Africam transmittere parans, vi tempestatum repulsus ad portum Cale, qua parte Durius in Oceanum euoluitur, victoris iussu interfectus est, eius seculi anno quinquagesimo sexto, vt Ado Viennensis est auctor. Bracara direpta absq; vllo ciuium sanguine: & fortassis in ea vrbe Sueuorum regia fuit. Calæciæ secundum id prælium domitæ à Theodorico; Achiulphus ex Warnorum gente longe à Gothici sanguinis nobilitate præfectus, fide inconstanti. Arma in Lusitaniam versa. Eulaliæ monitu ab Emeritæ direptione temperatum: cum in eius Diuæ tutela res eius vrbis essent. In Bæticam cum copiarum parte Ceurila missus: Nepotianus & Ilericus in Calæciam aduersus Achiulphum, qui fidei oblitus in ea prouincia tyrannidem inuaserat. Theodoricum in Galliam, siue otii cupiditas, siue motus alii vocabant, Romanis enim & Maioriano, qui Auito successit, iratus, qua caussa incertum, sed infensus tamen agris oppidisque vastatis, armatus Rhodanum vsque penetrauit, ac Lugdunum in potestatem redactam incendio & direptionibus deformauit. Ceurilæ in Bæticam cum de improuiso celeriusque omnium opinione ventum esset incolæ legatis missis

455

456

nunciarunt, se suaque omnia fidei atque potestati Gothorum permittere. neque cum reliquis Sueuis consensisse, neque contra Romanos conspirasse. paratos esse obsides dare, imperata facere, oppidis recipere, frumento aliisque rebus omnibus iuuare. Itaque sine sanguine Bætica Gothorum ditionis facta est. in Calæcia maiori contentione bellum gerebatur, ac tandem ad Lucum commissa pugna Achiulphus, qui Regis nomen occupauerat, certe à Gothorum imperio defecerat cum in potestate venisset capite mulctatus est. Viris sanctis annitentibus, quos Sueui ad Theodoricum miserunt legatos cum infulis & velamentis supplices, venia prouinciæ est impetrata. neque venia tantum delictorum, quam postulabant, sed & ab incredibili animi magnitudine datum collectis naufragii reliquiis Regem è suo numero genteque creare. Ventum in comitia, & cum voluntatibus discreparent, pars Frantam Regem iussit, pars Masdram. intra biennium Masdra suorum ferro occubuit, Re-

460. misimundus filius successor, anno salutis quadringentesimo sexagesimo, iuxta Isidori computationem, numeris ad veram rationem castigatis, fœdere cum Franta icto, iunctisque cum eo viribus, Lusitaniam ad Romanorum ditionem, quo casu incertum, sed reuocatam tamen, igne ferroque depopulatus, sub iugum imperii mittere prorsus non valuit. Romæ, atque in Italia Recimer ex Waliæ Gothi Regis filia & Sueuo patre natus, militiæ Magister (summæ id potestatis secundum Imperatores nomen) instituendis destituendisque in ea temporum fæce Imperatoribus rem Romanam sursum deorsum versabat. Nam Mæcilio Auito, qui post Maximum imperium tenuerat abdicante, Iulius Valerius Maiorianus successor in Hispaniam delatus, eius prouinciæ motibus pacatis, in portu Carthaginis classem ædificandam instruendamque curauerat, Vandalos in Africa opprimendi studio. Tantus apparatus Romana classe qua incensa ab hostibus cum Imperatoris conatus præoccupassent, qua capta euanuit. Maiorianus ipse rei malæ gestæ ignominia deformis, cum in Gallia tamen, Gothi quæcunque occupauerant, imperio restituisset eius prouinciæ statu composito in Italiam re-

461. uersus Ricimeris fraude Derthonæ captus, salutis anno quadringentesimo sexagesimo primo, ad Hiram fluuium, septimo Idus Augusti periit. Vibius Seuorus coniurationis particeps in eius locum subrogatus est Ricimeris ope subleuatus. In ea rerum perturbatione Theodoricus Narbonem pristinæ ditioni adiecit tradente vrbem Rauennio quem ipse magis pollicitis ad defectionem à Seuero Augusto sollicitarat. Extat huius temporis inscriptio Nebrissæ in ipsa templi fronte supra ianuam his verbis: ALEXANDRIA CLARISSIMA FOEMINA VIXIT ANNOS PLVS MINVS. XXV. RECESSIT IN PACE. X. KAL. IANVA. ERA. D. III. PROBVS FILIVS VIXIT ANNOS. II. MEN. VNVM. Vnde intelligitur Latinæ linguæ elegantiam multum ab antiquo degenerasse. Alpha & omega cum signo Crucis ea forma ad quam Constantinum Magnum Labarum conformasse superius est demonstratum, inscriptioni subiecta more eius temporis Christianorum sepulcra distinguebant ab aliis. Romanam ecclesiam per idem tempus Hilarius patria Calaritanus regebat, Leonis Magni successor. Extant Ascanii Tarraconensis Præsulis ad Hilarium litteræ, ex quibus in conuentu Episcoporum, nam forte conuenerant ad eius diem natalem celebrandum, Romæ relatum est: Nundinarium quidem Barcinonensem Episcopum hæredem scripsisse fortunarum atque successorem designasse Irenæum adiutorem suum. eius voluntatem, atque iudicium principum & populi suffragiis comprobatum. idem Siluanum Calagurritanum Episcopum effecisse, successore designato, verum absque populi voluntate & Metropolitani consensu. Proinde petere vt Hilarii auctoritate priori electione comprobata, posterior irrita esset. Responsum ab Hilario quoniam nullo modo posset caussa Barcinonen. à Calagurritano distingui, ne hæreditarium videretur quod Christi benignitate confertur, & vitæ merita conciliant: vtranque electionem irritam esse, atque more & legibus instaurari debere. litteræ tertio Kal. Ianuarii datæ Basilisco & Hermenerico Coss. nimirum salu-

465. tis anno quadringentesimo sexagesimo quinto. In his litteris Ascanius Tarraco. prouinciæ Metropolitanus dicitur. Turiaso, Calagurris, Legio, Barcino, Ciuitatenses (Mirobriga veteribus fuit) locorum quamuis spaciis multum seiunctæ, eius cura continebantur. ad indicium omnibus eum ecclesiis præfuisse in Hispania quæcunque Romano imperio parebant, & à Romana ecclesia tanquam religionis parente sacra petere solitæ erant. Primatis nomine nondum fortassis in Hispaniam inuecto. sed vnde iura petebantur, & vbi sedes imperii erat, ei vrbi auctoritatem in alias ecclesias datam, quam late fines imperii patebant, multis coiecturis habemus comprobatum. ad Calæciam reuocetur oratio.

Theodorici

Theodorici mors & Eurici regnum. CAP. V.

SVEVI nouis bellorum motibus agitati sunt, in Frantæ defuncti locum factionis suffragiis substituto Frumatio. Æmulus Remismundus priusquam vires coalescecerent, vniuersam ditionem gentemque Sueuorum armis inuasit, obtinuitque Frumario forte fortuna per idem tempus ex morbo defuncto. tametsi Iria Flauia, quæ vrbs in Remismundi fide erat, ab aduersa factione, belli deinde iniuria vastata est, Frumarii morte non satis studiis pacatis. Sueuorum gente sub vnius imperium reuocata, magni delectus tota prouincia habiti sunt. Iis delectibus numeroso exercitu conflato Remismundus Lusitaniam inuadit. capta per fraudem Conimbrica, Olisipo vrbem dedente Lusidio ciue eius atque Præfecto venit in potestatem. Romanorum potentia contemptui erat: Gothorum arma timebantur. Legatione missa Theodoricum conciliare visum est, fidei constantiam polliceri, seque imperata facere esse paratos profiteri. Nouum vinculum accessit affinitate inter Reges contracta, Theodorici filia Remismundo iuncta coniugio. Annuente postulatis Theodorico, noua nupta in Hispaniam missa est, Salano viro principe deducente, comite Aiace homine quidem Gallo, cæterum in Regis gratiam pridem ad Arii sectam traducto. & illud agebatur vt religionis dissidio huius opera sublato, fœdus initum diutius staret, Sueuorum gente ad Arii sectam traducta. Quod homo callidus diligenter præstitit, in Remismundi gratiam à Regina insinuatus, & per eum gente lethali veneno vniuersa contaminata. Salanus cum nuptiis celebratis in Galliam rediret, Theodoricum inuenit Eurici fraude periisse salutis anno quadringentesimo sexagesimo septimo. ex quo pari ipse perfidia Thurismundum fratrem obtruncandum curarat, anno tertiodecimo. Gothorum regnum Eurico absque controuersia cessit. Parricidii merces regnum fuit. Sueuorum potentia solicitabat: ne Remismundus soceri Regis cædem armis vindicaret. simul Lusitaniæ Sueuis eripiendæ atque adeo Romanis pulsis vniuersæ Hispaniæ imperio occupandæ cura erat. quæ trifariam ea ætate diuisa erat. Calæcia cum Lusitaniæ parte Sueuis parebat. Bætica & Catalauni Gothis. Romanorum imperio Carthaginensis tractus, Carpetani ac ferme reliquæ Hispaniæ prouinciæ tenebantur. Euricus ergo Fl. Leone, qui Orientis prouincias imperio obtinebat, per legatos conciliato, cum validis Gothorum copiis in extremam Hispaniam penetrauit. atque Lusitaniæ prouincia nullo prohibente longe lateque vastata, copiarum parte præmissa vt Pompelonem & Cæsaraugustam, quæ in fide Romanorum erant, expugnaret: ipse etiam cum robore exercitus in Hispaniam Citeriorem rediens, Tarraconem (quæ ciuitas in Hispania maximam habebat auctoritatem) post diuturnam obsidionem in potestatem redactam solo æquauit. moræ tædium dolorque ad vindictam incitabat. Sic Romanis in Hispania, vniuersa ditione imperioque spoliatis, quod ferme septingentis annis steterat, præter Calæciam, quæ Sueuis parebat, reliqua Hispania Gothorum armis subiugata est. atque hæc in Hispania. In Gallia ditionis Gothicæ fines amplificati hac occasione sunt. Intestinis armis suprema ac pudenda imperii imbecillitate res Italiæ laborabant: vix vt aut suis viribus aut externis auxiliis consisterent. Etenim Vibio Seuero Imperatore defuncto Flauius Anthemius imperium Occidentis aliquandiu tenuit Ricimeris Patritii opibus fultus, cui præmium operæ fuit noui Augusti filia in matrimonium collocata. Gratia diuturna non fuit, neque tanta priuati hominis potentia fida esse poterat. Aut pereat aut perdat necesse est qui Principi metum facit, vti tunc accidit. Enata inter socerum & generum simultate ad arma ventum, vrbeque à Ricimere capta atque direpta Anthemius ipse ferro periit. Res in Olybrium Senatorem translatæ. Ricimerem paucis post diebus mors oppressit, sæuissimis corporis doloribus excruciatum. Cælestem vindictam vulgus interpretabatur ob contempta affinitatis sacra, vrbemque deformatam. Olybrium paulo post defunctum Glycerius est subsecutus, nihilo meliori successu. Iulius enim Nepos, quem Leo Orientis Augustus Imperatorem renunciarat, eum abdicare coactum Salonam in Dalmatia amandauit Episcopum factum: ne ludibrio priuatus esset, erepti imperii solamen, eiecto sibi paulo post perfugium futurum. Orestis filius Nepote pulso Momylus Augustus imperium à patre traditum accepit pridie Kalendas Nouembris, anno quadringentesimo septuagesimo quinto. Augustulum vulgus dixit, infaustum veteribus nomen atque irridiculum, nobile tamen extincto Occidentis imperio, quod eodem nomine Octauius Augustus æternum fundasse videbatur. Sic vices fortuna mutat; cadunt vrbes, imperiaque, prouinciæ in solitudines vastantur, certissimum in singulorum casibus leuamen. Nobilissimæ vrbes & regna quasi proiecta cadauera

467.

475.

iacent. nos quibus vita exiguis spatiis constricta est, si quis nostrum periit indignabimur? Nimirum homines nos esse natos meminisse fas est, neque superis suam inuidere immortalitatem. Imperauit Augustulus menses nouem, dies viginti quatuor. Odoacer Herulorum Rex barbarus eo amoto Italiam Vrbemq; prædæ habuit, tenuitque imperio amplius sedecim annis. Euricus Rex Visigothorum, domita Hispania in Galliam irruperat. ad cætera mala quibus prouinciæ premebantur, hoc quoque nouum accessit. Fatali perfidia ac eius ætatis præcipua Aruandus prior, deinde Seronatus, qui res in Gallia pro Romanis gerebant, solicitarunt vt imperii prouincias occuparet, in ea temporum labe facili conatu. Accessit Gensericus Vandalus, nauali prælio à Basilisco Leonis imperio ad Siciliam male mulctatus atque in Africam reiectus, maioris mali metu vtranque Gothorum gentem contra Romanos incitauit magna præmiorum spe. Aruandus quidem & Seronatus proditione detecta capite pœnas dederunt iudicio conuicti. Genserici conatus felicior fuit. Theodemirus Ostrogothorum in Pannonia Rex recepto nuper Theodorico filio, qui diu obses Constantinopoli fuerat, cuique Italiæ imperium fata destinabant, Vindemiro fratri negotium dat vt Italiæ inferat arma per se labanti pronæque in exitium. Verum is donis à Glycerio Augusto expugnatus relicta Italia in Galliam abiit, atque cum Eurico agros iam, villas, oppida igne ferroque vastante magno prouinciæ terrore damnoque vires iunxit, magnum rebus momentum. Epiphanius Ticinensis Episcopus à Nepote Augusto de pace legatus, vir ea ætate auctoritate præcipua, nihil profecit tamen. Eo digresso Ruteni, Cadurci, Lemouices, Gabalitani Gothorum armis expugnati. Atuernum Aquitaniæ primæ vrbs (hodie Claramontem vocant, non procul eo colle vbi Gergouia fuit) diuturna obsidione victis ciuibus ad deditionem compulit. Propugnabant Sidonius eius vrbis Episcopus castissimis precibus, clarus eruditione, moribus sanctus: Ecdicius Comes armis Auiti quondam Augusti filius. Verum cælestium auribus surdis vrbisque mœnibus magna ex parte prostratis Ecdicius certæ fugæ consiliū cepit. Nepos Augustus ad se vocatum Patritium creauit, virtuti debitum præmium, quamuis infelici. Orestem in Galliam Magistrum militum misit, gente Gothum: vnde illi ad euertendum Nepotem versis in eum viribus, filiumq; rebus præficiendi opportunitas nata. Sic Euricus nullo impediente imperii fines proferebat in Gallia. Massilia, aliisque vrbibus, & omni vsq; ad Rhodanum prouincia occupata regni sedem Arelati collocauit. Tantis victoriis insolentior, cum hostes deessent, arma in religionem vertit Arianæ sectæ, cui erat addictus, amplificandæ studio incensus. Catholici ecclesiarum Episcopi loco mouebantur nullis aliis substitutis. Minores sacerdotes sublatis rectoribus dissipabātur. Templa redigebantur ad vastitatem, pars situ deformis, pars enatis herbis horrida, quas pecora & iumenta nihil prohibente locorum sanctitate depascebantur, conuulsis valuis atque aditu omnibus promiscue patefacto hominibus atque animantibus, nisi quæ forte sepsissent arbusta dumetaque sponte nata. Sidonius Apollinaris non vnis literis horum temporum calamitatem & malorum syluam deplorauit: vnde hæc petenda sunt ab annalium auctoribus prætermissa. Euricus cum Gothorum regnum tenuisset annis septendecim, Arelati ex morbo obiit salutis anno quadringentesimo octogesimo tertio. Quo anno Hilarii successor Simplicius Romanus Pontifex defunctus est. Extat Simplicii ad Zenonem Hispalensem Episcopum epistola his verbis sententiaque. Plurimorum relatu comperimus dilectionem tuam feruore Spiri-
›› tus sancti ita ecclesiæ gubernatorem existere, vt naufragii detrimenta Deo auctore non
›› sentiat. talibus idcirco gloriantes indiciis congruum duximus vicaria sedis nostræ te au-
›› ctoritate fulciri, cuius vigore munitus Apostolicæ institutionis decreta vel sanctorum
›› terminos Patrum nullo modo transcendi permittas. quoniam digna honoris remune-
›› ratione cumulandus est, per quem in his regionibus diuinus crescere innotuit cul-
›› tus. Ex his initiis, cum Hispalensi Antistiti Romani deinceps Pontifices vicariam concedere potestatem consueuissent, illa auctoritas nata est, quam in reliquas Hispaniæ ecclesias nonnunquam obtinuit, Primatis iure atque auctoritate nondum per hæc tempora ad Toletanam ecclesiam deuoluta. Simplicio Felix successit. cuius extant literæ ad eundem Zenonem nulla præterea re ad memoriam insignes.

483.

Alarici regnum. CAPVT VI.

EVRICI funere procurato Alaricus filius procerum suffragiis, quibus pater optimis præceptis sub vitę exitū coram castigatū magnopere cōmendarat, successor est renūciatus. Alarico Visigothorū rege res Hispaniæ quietæ erāt. Gallia in multa imperia Gothorū, Frācorū, & Burgūdionū diuisa diu qescere nō poterat. Theodoric⁹ in Italia Zenonis Imperatoris

ris (is Leoni successerat) permissu Ostrogothorum regnum Odoacre victo cæsoque fundauit salutis anno quadringentesimo nonagesimo tertio. Ostrogothorum origo a Radagaisi tempore explicanda. eo enim ad Fesulas profligato Honorii imperio Stiliconis virtute, oppressi exercitus reliquiæ, qui ex Ostrogothis cõstabat variis iactatæ casib. cum Hunnis vires sociarunt, Attilæque in prælio Catalaunico militarunt, vti antea dictum est. Verum cum Romani imperii stipendia facere, quam barbaris seruire mallent, à Martiano Imperatore in Pannoniæ finibus sedes ad habitandum datæ. Gentis regno paulo post ad Theodemirum deuoluto Theodoricus filius ex impari matre nomine Erelieua septennis vt obsidis loco esset ad Leonem Imperatorem missus, morum comitate & dexteritate ingenii Imperatoris gratiam promeritus, ætate maior venia impetrata ad patrẽ remissus est: Rex demum à patris morte renunciatus cum ad Zenonem Imperatorem rediisset, quo tempore Odoacer Herulus Italiæ imperium inuaserat, facile in Italiam transmittendi aduersus eum facultate concessa, factaque potestate, victis profligatisque hostibus, se Italiæ Regem dixit, Roma etiam subdita, vt Cassiodori litteræ manifeste declarant, Theodorici nomine scriptæ, cui à secretis erat. Noui regni vires vndecunq; quæsitis præsidiis confirmandæ erant. optimum visum est, Francos, Burgundiones, & Visigothos validas ea ætate gentes nouis affinitatibus conciliare. Itaque Clodouei Franci sacris iam Christianis initiati Audefledam sororem ipse duxit, filias duas ex concubina susceptas, Ostrogotham Alarico Visigotho connubio iunxit, Theudicodam Burgundioni Gundibaldo. Vnde totius Occidentis moderator & arbiter exortam inter Visigothos & Francos controuersiã, missis ad vtrosque literis, quibus minæ admiscebantur, componere conatus est. Franci religionis susceptæ studio Visigothos Arii vesania pollutos oderant, molesteque ferebant ad Alarici regnum tanquam ad receptaculum perfugere quicunque exules hostesque Francorum essent: & cum de colloquio actum esset insidias vitæ suæ Clodoueus ab Alarico paratas comperisse se conquerebatur. Finitima regna diu pacata esse non poterant. res ad arma spectabat, bellumque inter duas ferocissimas gentes ingenti mole cooriri videbatur. Id ex fama prius, deinde frequentibus nunciis cum Ostrogotho esset exploratum: missa ad vtrunque legatione, datisque litteris, conatus est ad concordiam diffidentes animos reuocare. Dolore se, quam maximum animo capere poterat, confici, inquiens, cum duo sibi carissima capita in certum exitium armari, nunciatum esset, magna atque incredibili hostium vtriusque voluptate, mutuis digladiari odiis lætantium. Vtrunq; dum alteri molitur excidium, in salutis periculum ruere, tum suæ, tum subditorum, quorum sæpe periculo maloque Reges peccant. Modestia atque prudentia imperia cõstitui, effræni temeritate labefactari. Bella quę facile inchoãtur luctuoso sępe exitu terminari. Æquũ videri priusquã ad arma veniatur omnẽ ineũdæ concordię viã rationemq; tentare. Animos non magnis de causis eatenus irritatos conciliari facile: facto acerbiori si cõcordia esset violata de pace desperandũ priusquã alterutrius regni, quo vtriq; florentissimo vtebãtur, opes euersæ essent, vires cõciderent. Sibi pro mutuæ cognationis iure dedecus vtrinque atq; infamiã cõciliari. Quod si neq; patrẽ Alaricus respiceret, neq; Clodoueus fratris amore moueretur: se vt patrẽ minari, & vt fratrẽ monere, eũ hostis loco futurũ esse, quicunq; se à pacis studio alienũ præberet: neque præceptis consilioque hominis amicissimi atque necessarii obtemperaret. Alaricus his monitis æquiores aures præbebat, Clodouei animus ferocior, quamuis pacis conditionem respuens superbum responsum dedit. Non alio erga Alaricum esse animo, quam par esset & ipse vellet. Priorem facta iniuria hostibusque receptis bellum indixisse. Indictum defendere naturæ iura decusque regium monere. Cum ipse ad pacem, hostis vocaret ad bellum: cupere manum vnam Alarico opponere, alteram inermẽ Theodorico ipsi præbere, si binas dextras natura dedisset. Hoc responso Ostrogothus in Alaricum propensior ad totius orbis Reges litteras dedit, quarum exemplum extat. Franci superbiam accusans, in viribus eum atque immanitate fidere, iuri atque æquitati aures obturatas habere. Vnius periculo, quod ad reliquos recidere posset, cunctos moueri par esse. Missis oratoribus Clodoueum ab incœpto terrerent. Singulorum salutem communi omnium prouidentia coniunctioneque contineri. Nihil neque Theodorici diligentia neque auctoritas profuit quominus ad arma veniretur. In Pictauii agro, decimo ab ea vrbe lapide in campis Vogladensibus Francorum Gothorumque copiæ conuenerunt. Non animis, non armis, non arte belli, non vigore aut viribus corporis pars altera hosti cedebat. Simul atque in conspectum ventum est, acies vtrinque ad pugnam instructæ. Pugnatum acriter exæquato periculo, pari spe. Nihil Alaricus omisit, eorum quæ ab strenuo Duce expectari poterant. Francorum impetu & impressione acerrima cum sui omni ex parte cæde ingenti sternerentur, locoq; moti terga verterent, occursare

pauentibus, retinere cadentes: vbi plurimus labor, vnde aliqua spes, consilio, manu, voce iuuare equo & fulgentibus armis conspicuus. non in pedum celeritate præsidium, sed in dextris virtuteque ponendum dictitans. ea tutissima consilia quæ plus haberent periculi. tot gentium victores ab vna gente superari ignominiosum ducerent. Verum cum vincente pudorem metu, Alarici cohortationes ad aures non admitterentur: tunc ipse postremus in effusa suorum fuga fortunæ iniquitati cedens Clodouei impetu in primo agmine pugnantis ex equo deiectus, cum se attollere conaretur, à Franco pedite confossus est. Duo Visigotthorum equites Regis sui casu incitati in vtrumque Regis Franci latus infestis hastis diuersi concurrunt, loricæ beneficio & Clodorici iuuenis fortissimi ope periculum declinatum. Alarico cæso Gotthi fuga per proximas ciuitates dissipantur, nulla manu numero, aut viribus insigni. Engolisma, quæ Gotthorum præsidio tenebatur, secundùm prælium in Francorum potestatem venit, murorum parte repente cadente ob vetustatem. In Burdigalæ finibus Gothi qui prælio abfuerant, ausi certaminis aleam denuo subire tanta strage strati sunt, vt ab eà clade Arianus campus vulgo nomen habeat, nempe à Gothorum religione appellatione facta. Burdigala, Vesates, Cadurci, Rutheni ad extremum Aruerni (nam cæso in acie Apollinare Duce Sidonii Aruernorũ Episcopi propinquo irritati erant) deditionem fecerunt. Ipsi Tolosates, vbi Gothorum regia erat, expugnati. vix quidquam in Gallia relictum Gotthis, quòd in Francorum non venerit potestatem. In Gothorum Regum thesauris, templi Hierosolymitani vasa & instrumenta sacrorum in Romæ vrbis expugnatione olim capta ab Alarico primo gentis Rege, & per manus ad successores trãsmissa, aut in castris Vogladensibus aut Tolosæ (nam auctores variant) in Clodouei potestatem redacta sunt. quidam ea vasa Carcasone fuisse ait, eaque re obsessam à Francis, & Ostrogothorum aduentu liberatam. Occisus est Alaricus salutis anno quingentesimo sexto, eo minori commiseratione, quod imperium à parricidio auspicatum, fraudibus & sæuitia continuatum meminerant annos tres & viginti, quibus genti imperauit. Hunc primum inter Reges Gothos leges de scripto sanxisse, promulgasseq; constat, Codice Theodosiano in compendium relato editoque, tertio Nonas Feb. anno ipso quo cæsus est. Antea institutis more maiorum firmatis vitam bello paceq; gubernare soliti erant. Ad Alarici leges cum consequentes Reges plerasq; alias adiecissent, illud volumen conflatum est, quod Forum iudicum vulgo ab Hispanis nuncupatur, de quo iterum sermo redibit.

506

Gesaleicus, Theodoricus, Amalaricus. CAPVT VII.

SVSCEPERAT Alaricus ex vxore quidẽ Theudicoda, quæ paulo ante decesserat, Amalaricum, ex concubina autem Gesaleicum. Gothorum proceres Amalarici tum quinquennis ætate contempta, Gesaleicum collatis suffragiis rebus præfecerunt, non obscuro Ostrogothi dolore ob prætermissum nepotem. Itaque cum Italiam, Siciliam, vicinas Italiæ insulas, Illyricum & Dalmatiam ditione complexus, copias aleret in armis exercitatissimas, octoginta millia militum Duce Ilba Gepidarum Comite in Galliam immisit: tum vt Francorum animos victoria insolentes compesceret, & Visigothicam regiam prope euersam fulciret: tum vt occupatum iniuria eius gentis regnum nepoti suo restitueret. Tanti apparatus metu Gesaleicus, & quoniam erepta nuper Narbone à Gundebaldo Burgundionum Rege ad prædam, vt fit, accurrente nihil in Gallia tutum superesse putabat, Barcinonem se recepit homo ignauus, atque in crudelitatem propensus, qui suis manibus Goericum intra regiam ea in vrbe obtruncarat. & necesse est socordes & ignauos in potentium virorum cæde spem salutis ponere flagitioque. Ilba in Galliam delatus, & Visigothorum reliquiis adiutus, victoriam de hoste reportauit. Francorum viginti millia in acie ceciderunt. Prouincia Phocæensis ad Ostrogothos vt nauatæ operæ merces esset, Aquitania ad Visigothos reuocata. Gesaleicus cum Ostrogothi Narbone præterea recepta Pyrenæos montes transcendere pararent, suarum rerum desperatione, & militum voluntatibus diffisus, neque ignorans multorum in se odia excitata ob ignauiam & crudelitatem, in Africam nauigauit. Thrasimundus Vandalorum Rex tametsi Theodorici sororem in coniugio habebat, profugi hominis fortunam miseratus, an ægre ferens noui regni accessione Theodorici, qui iam dudum esse cœperat formidabilis, potentiam augeri: benigne acceptum, atque pecunia adiutum vt Theodorici litteræ declarant eam iniuriam cum Vandalo expostulantis, in Galliam remisit. vbi transacto in latebris anno, cum exercitum pecunia Africana comparasset, ad duodecimum ab vrbe Barcinonensi lapidem totius certaminis aleam tentare ausus, ab Ilba prælio superatus Gallia ex fuga repetita, breui in ea ex morbo defun-

defunctus eſt, quem concepta animo ægritudo ex re male geſta conciliarat, quarto anno ex quo Rex erat renunciatus, ſalutis humanæ quingenteſimo decimo. Geſaleici morte materia amputata in Gothicum regnum antiquus ſplendor cœpit reuocari. Extat Elboræ patrum ætate repertum ſepulcrum ex candido marmore hac inſcriptione. LITORIVS FAMVLVS DEI VIXIT ANNOS PLVS MINVS LXXV REQVIEVIT IN PACE IX. CALEN. IVL. ERA. D.XLVIII. Inſcriptioni Crucis figura Alpha & Omega ſubiecta ſunt, ad indicium cultæ religionis Chriſtianæ Geſalaico defuncto, quis in eius locum ſuffectus ſit, auctores in diuerſum trahunt. plerique Theodoricum ipſum Oſtrogothum Viſigothorum Regem fuiſſe deinceps affirmant. Epiſcoporum concilia per hæc tempora in Hiſpania habita Theodorici nomen præferunt, regni etiam anno deſignato. Alii malunt Geſalaico Amalaricum ſucceſſorem datum: regni procurationem tantū penes Theodoricum auum fuiſſe vnde quoniam ad nutum rempublicam gubernabat, & ad eum opes Hiſpaniæ & vectigalia regia conferebantur, Viſigothorum & Oſtrogothorum alendis exercitibus præſidiariis opinio nata, quæ Theodoricum Regem facit. Nos de tota controuerſia iudicium in medio relinquimus lectori in vtranuis partem opinaturo argumentis vtrinq; conſideratis. Illud non placet, quod ab Hiſpanis ſcriptoribus affirmatur nullius externi hominis teſtimonio, veniſſe Theodoricum in Hiſpaniam qui enim tam nobilē profectionem ſiluiſſent Caſſiodorus aliiq; ſingularum Theodorici actionum nobiles ſcriptores. Omnino ad aniles fabulas ablegandum quamuis à Luca Tudenſi affirmatum, Toleti vxorem duxiſſe ex antiquo Hiſpanorum ſanguine. eius precibus victum veteribus Hiſpanis reddidiſſe libertatem. natum ex his nuptiis Seuerianum Leandri & Iſidori patrem quod neque veritati conſentaneum eſt, neque cum ratione temporum conuenit. Theudius antea Theodorici armiger, & nunc eiuſdem beneficio Viſigothici regni procurator, pueri teneram ætatem regnique molem regendam ſuſcepit. vnde illi ad regnum gradus, quod deinceps obtinuit. Eutharicus regia Amalorum familia ortus in ſpem hæreditatis regniq; Italici à Theodorico ex Hiſpania accerſitus, filiam Amalaſiuntam vxorem duxit. Erat is Oſtrogothus genere, prælioq; Catalaunico interfuit. Veremundus Turiſmundi filius ex Scythia ad Theodoricum Walliæ ſucceſſorem contendit: huius filius Witericus, Eutharicus nepos fuit. Hunc cum in Italiam Theodoricus euocaſſet, iuuenis indole captus, generū ſibi aſciuit. Nuptiæ regio ſplendore apparatuq; celebratæ, anno quingenteſimo quindecimo. Quo anno in ſequentem euoluto Theodorico & Petro Coſſ. concilium Tarracon. in Hiſpania, octauo Idus Nouemb. habitum eſt. In eo primum mentio monachorum extat inter Hiſpaniæ monumenta. Diei dominici cultum more ex Hæbræis translato à ſabbatho inchoari ſancitū vnde in morem Hiſpanorum ea obſeruatio manauit, vt ſabbathi noctem feriatam habeant. Hector Carthaginen. Metropolitanus poſt Ioannem Tarraconen. & Paulum Emporitan. actis Concilii ſubſcribit. Conſequenti mox anno, nimirum à Chriſti ortu quingenteſimo ſeptimodecimo, Gerunden. ſynodus habita eſt. In ea ſynodo more ex Gallia aduecto, vbi Mamercus Viennenſis Epiſcopus in luporum rabie ciuitate expianda Litanias commentus eſt, quotannis in Hiſpania inſtaurari ſancitum poſt Pentecoſtes feſtum diem, menſeque Nouembri. Romanæ eccleſiæ Hormiſda Pontifex per hæc tempora gubernator, litteras dedit tum ad Ioannem Epiſcopum priuatim nimirum Tarracon. duobus his ſynodis Præſidem, tum ad omnes Hiſpaniæ Epiſcopos, ſingulis ſaltem annis Epiſcoporum conuentus in Metropoli haberi mandans: quibus ſalutem eccleſiæ cōtineri veteres habebant perſuaſum, ad aſtringendam diſciplinæ ſeueritatem vitio hominum laxari identidem ſolitæ. Extant præterea Hormiſdæ litteræ ad Saluſtium Hiſpalen. Epiſcopum, ad componendas Præſulum controuerſias in Vlteriori Hiſpania, Metropolitanorum priuilegiis iureque conſeruato, vicaria ei poteſtate facta. Vnde & quoniam Amalaricus Viſigothorum regiam Hiſpali plurimum collocauit & fixit. Hiſpalenſes Epiſcopi auctoritate aucti ſunt Primatus æmula. Hormiſda defuncto Ioanneque eius nominis primo in Hormiſdæ locum pridie Idus Auguſti, anni quingenteſimi vigeſimi tertii, ſubrogato, conuentus Epiſcoporum bini habiti ſunt, Ilerdæ nimirum & Valentiæ. In Ilerdenſi Abbatis & Archidiaconi mentio facta: nihil præterea ad memoriam inſigne. Synodum Cæſarauguſtanam, quæ vulgo extat in conciliorum libris, ad hoc tempus quidam referunt, neque argumento certo neque coniectura ſatis idonea, cum temporis atque Coſſ. deſignatione careat. vetitum tamen in Doctoris nomen inuadere, niſi iure & ordine. Sacras virgines velari ante annū ætatis quadrageſimū, Leonis magni, aliorum Pontificum & conciliorū decretis in eo inſtauratis. Obiit Ioannes Pontifex ſexto Kal. Iunii, ſalutis anno quingēteſimo vigeſimo ſexto Rauennæ ex pedore carceris. Theodoricus enim tot dominis gentibus inſolentior factus, bellum minaſque in religionem vertit numenque Iuſtinus

510.

515.

517.

523.

526.

Augustus Anastasii successor catholicæ religionis studio, quo mirifice flagrabat, Arianos toto Oriente exules esse sanxerat. Id Iustini edictum Theodoricus, cum vtraq; Gothorum gens sectæ Arianę addicta esset, tam indigne tulit, vt Ioannem Pontificem Roman. Episcopum Rauennatem, & aliquot senatus Principes ad Imperatorem legarit, minas denuncians nisi abrogaretur: se templa Christiana euersurum in Italia: vrbem Romam, nomen catholicum deleturum. Ioannes expositis mandatis, cum supremis honoribus, pro eo ac par erat, cohonestatus Augustum coronasset, tametsi edictum abrogari Imperatori persuasit, obità legatione rediens, Theodorici iussu in custodiam coniectus est, ob habitos honores suspicanti prodendæ Græcis Italiæ consilia communicasse, & Augustorum nomini dedi- tum esse. Defunctum Pontificem ecclesia ipso obitus die anniuersariis sacris festoque dicato in cælitum numero colit. In eadem causa Symmachus & Boetius viri principes fuere, easdemque ob suspiciones, cum ante legatos Constantinopolim hactenus in custodia detinuisset, necari iussit. Diuini numinis breui insecuta vindicta est. Proximi Septembris initio Theodoricus ipse defunctus est, Athalarico nepote ex filia Amalasiunta successore in Italia. Imbecillam pueri Regis ætatem molemq; rerum, patre pueri iam defuncto, mater virili animo fœmina regendam suscepit. Visigotthorum regnum Amalaricus libere cœpit gubernare. Quo ex tempore nonnulli regni eius annos numerant, haud magno in alterutram partem discrimine: cum constet Theodoricum aut suo aut alieno certe nomine ad mortem in Hispania regnasse. Hoc sane rerum potiente, primum omnium pax cum Francis Regibus firmata, eorum sorore Clodouei iam defuncti filia Crotildi ab Amalarico in coniugium accepta. Dotis nomine Tolosatium præfectura ad ditionem Gothorum reuocata. pacem pulcherrime constitutam Amalarici furor violauit. Erat Crotildis probitatis opinione clarissima, veræq; pietatis cultu à matre cognomine imbuta. Ea res viri animum, cum secta Arianus esset, vehementer abalienauit. catholicorum templa petentem vulgus Rege conniuente contumeliis & sordibus iniectis fœdabat: redeuntem truci Rex vultu excipiebat. conuitio & linguæ petulantiæ plagæ & verbera accedebant, sanguine sæpe excusso. Eam vitæ acerbitatem cum constanti animo diu tolerasset, sperans crudelem viri animum patientia & pietatis studio posse aliquando ad sanitatem redire: tādem re desperata, fractoq; malis animo, litteras ad Childebertum fratrem dedit cum linteo suomet sanguine delibuto, ærumnas quibus dies noctesq; premebatur renuncians. Debere eum sorori carissimæ opitulari, priusquam luctu & lacrymis, quas vitæ acerbitas exprimeret, consumpta esset. Se quidem diuturno eatenus silentio iniurias dissimulasse, tantis laboribus exitum aut morte ipsa (quod vtinam accidisset, priusquam fratres germanos cum viro committere necesse foret) sperans, aut viri sanitate. nunc alias ex aliis iniurias necti, & indies acerbiorem tristioremq; vitæ conditionem euadere. Obsequia crudelitate compensari, maleficiis beneficia, quibus ferarum sæpe immanitas cicuratur, nulla alia de causa, quam ob religionis à maioribus matreq; carissima traditæ constantiam. Graue tyrannidis iugum, quod prætextu nuptiarum imposuissent, detraherent. diuinum numen respiceret, quod tam bonæ causæ non defuturum sperabat. Amalaricum non hominem esse, sed in hominis figura belluam immanem, ex sæuitia & immanitate compositum. Dictis ni fides esset, sanguinis aspectu mouerentur, quo tauri & leones irritari consueuerunt. Si propinquitatem contemnerent, humanitatis respectus excitaret. nulla re magis diuinum numen Reges assimulare, quam iniuria oppressis subleuandis: ac fœminis præsertim regio ex sanguine prognatis, & in melioris fortunæ spem à prima ætate educatis. Inter Clodouei filios Francorum regnum sic erat diuisum: Childeberto Parisii, Clotario Suessiones, Clodomiro Aurelianum, Theodorico Mediomatrices parebant. Reges omnes vocabantur. Ii Crotildis sororis calamitatem miserati, & furore in Visigotthum succensi, & est ea gens in iram effusa memor dignitatis, coniunctis viribus in Amalaricum ducunt. A rebus omnibus imparatum, & ipso genere causæ inferiorem: ex scelerum præterea conscientia religione obstrictum in fuga salutem ponere compulerunt. Poterat euadere, ni pœnis flagitiorum à- gentibus gemmarum memor quas in thesauris reliquerat, pedem in vrbem (Parcino fuisse creditur) curriculo retulisset. nēpe ad amentiam adigit diuina vltio, quos euertere constituit. Interea enim vrbe in Francorum potestatem redacta Amalaricus consilii inops ad catholicæ religionis templum, quam tot iniuriis violarat, quasi ad asylum confugiens, in ipso itinere militis hasta traiectus periit. Isidorus Narbone occisum Amalaricum scribit, & prælio dimicatum. nobis Gregorii Turonen. aliquanto vetustioris auctoritas potior fuit. Ado Viennen. Francos ait Hispaniam ferme vniuersam victoriis peragrasse, Toletum in Hispanię vmbilico loci natura firmissimam ciuitatem post diuturnam obsidionem solo æquasse: multa alia oppida & vrbes eodem victoriæ cursu expugnata. Galliam Gotthicam vniuersam

vniuersam Gotthis ereptam Procopius est auctor. quod ne pro certo ponatur aliorum scriptorum silentium facit. & quoniam consequentes Visigotthorum Reges satis constat in Gallia ditionem & imperium Rhodano terminasse. nimirum Amalasiunta post Theodorici patris mortem Prouinciam Theodoberto Theodorici Mediomatricum Regis iam defuncti filio attribuit, ne quid in Gallia Ostrogotthos Franci possidere moleste ferrent: reliqua Visigotthis reliquit, Italiæ imperio contenta. Childebertũ constat Amalirici thesauris potitum, in quibus sacrorum instrumentum erat ex auro, tum sorore recepta in patriam rediisse. Obiit Amalaricus salutis anno 531. cum quinquennio iura genti dixisset. Quod si à Gesaleici morte regnum inchoare placet, viginti annis regnũtenuisse constabit. Crotildis eius vxor in ipso itinere defuncta est. Autor quidam antiquam Abderam affirmat ab Amalarico instauratam Almeriæ appellatione regii nominis & antiqui affinitate assimulata. Omnino Amalarici regni anno quinto, concilium Toletanum secundum habitum ab Episcopis septem. In iis Nebridius Bigerrensis & Iustus Vrgelitanus. In eo conuentu sancitum pueros parentum voluntate & voto in sacratorum virorum collegia allectos atque in clericorum morem detonsos, cum ad octauum decimum ætatis annum venissent coram rogandos, vellent ne castimoniæ cultores esse. Si assentirent, nefas esse amplius professione relicta connubii vinculis implicari: dissentientibus liberum vxores ducere. Iis si prouecta ætate vxorum consensu à mutuis amplexibus abstinere vellent, sacris ordinibus initiarentur. Hallucinantur quicunque ex hoc decreto sumpta occasione errãdi, Hispanos sacerdotes arbitrantur coniugio fuisse per hæc tempora implicatos. Montanus Toleta. Præsul & primæ sedis Carthaginensis prouinciæ Metropolitanus conuentui præfuit. Extant Montani binæ litteræ: ad ciues Palentinos alteræ, alteræ ad Turibium monachum. in iis pro iure Metropolitani sibi curam impositam ait Palentinæ ciuitatis. iustis de caussis eius vrbis Episcopo Segobiam, Caucam, atque Britalbum attribuere. Ildefonsus eo libro, quem de claris viris Hispaniæ edidit, harum Montani litterarum mentionem facit; & constanti fama prædicari ait, Montanum prostratæ turpiter pudicitiæ lege postulatum, innocentiæ indicio prunas sinu continuisse dum sacris more Christiano operam daret, neque vestem læsam, neque ignem extinctum. Ex hoc principio mos ille in Hispania manasse videtur Gotthorum legibus non vno loco receptus à diuinis abhorrens, furta, adulteria, aliaque crimina purgandi candentis ferri attactu aut feruentis aquæ haustu. reus peccatorum confessione conscientiam prius expiabat. ferrum aquaue sacerdotis cũ sacris operatus esset prece lustrabatur. eorum tandem attactu potioneve, qui periculum euasissent, criminis obiecti suspicionem infamiamque procurabant. neque Gotthorum tantum mos fuit, sed ab aliis Hispaniæ Regibus auctoritatem habuit, cæterisque gentibus quæcunq; Christiano nomine censebatur. Honorius III. Romanus Pontifex ante trecentos quinquaginta annos, lege lata antiquauit id genus compurgationis vulgaris. Floruerũt per hæc tempora in Hispania fratres germani quatuor sapientiæ opinione & Episcopatus honore nobiles, Iustus Vrgelitanus, cuius extat in Cantica explanatio: Iustinianus Valentinus, hic librum edidit in quo quinq; quæstiones explicãtur à Rustico quodam propositæ: de Spiritu sancto, de Bonosiacis, qui alio nomine Photiniani erant, de Trinitate, baptismũ Christianum non esse iterandum, differreque à Ioannis baptismo. Nebridius Agathensis præsul in Gallia Gotthica vixit: Elpidius cui ecclesiæ præfuerit, clam est. Præterea hac ætate Aprigius Pacis Iuliæ Episcopus in Lusitania commentariis in Apocalypsim editis, quæ nos vidimus, Isidori etiam testimonio clarus.

Theudis & Theudisclus. CAPVT VII.

AMALARICI morte, cum prole careret, Visigotthorum Regum progenies à stirpe defecit. Rerum summa ad Theudim Ostrogotthum genere deuoluta est. Belli & pacis artibus clarum & ex multarum rerum vsu collecta prudentia excellentem Visigothorũ proceres genti Regem præficiendum curarunt. Ex superiori regni procuratione, cum Amalaricus ætate minor esset, & Remp. Theudis pro arbitratu gubernaret, multas clientelas pararat. Vxor fœmina præpotens, ex præcipua Hispaniæ nobilitate ditione auxerat: vnde bina militum millia armari poterant. inde ad regnum hoc tempore gradus. Conatus erat Theodoricus Ostrogotthus nepotis rebus prospiciens, Theudim in Italiam attrahere per speciem honoris. quæ ille consilia intelligens omni arte eludenda curarat. Theudio Rege reipublicę moderandę ratio Romę immutata est, Coss. nomine & potestate sublata huius seculi anno quadragesimo primo. quo anno Basilius Iunior sine collega postremus omnium gessit consulatum: Consequenti anno Childebertus Francorum

531.

541.

Rex & Clotarius frater superiori clade nondum exaturata vindictæ cupiditate armis re-
petierunt Hispaniam. Tarraconensi prouincia longe lateque vastata vrbs Cæsaraugusta
graui obsidione fatigata ad Vincentii martyris, in cuius patrocinio erat, opem confugit.
viri lugubri veste, fœminæ passis crinibus fœdatæ cinere, circum muros ciuitatis publica
supplicatione diebus singulis instaurata, tunicamque D. Vincentii circunferentes diui-
num numen cum lacrymis implorabant. Childebertus muliebrem eiulatum prius deuo-
tiones & maleficia interpretatus, re deinde ex captiuo cognita atque religione obstricto
animo ab omni iniuria temperauit. Vincētii orarium, quod à ciuibus impetrauit, velut in-
gentes hostium exuuiæ Lutetiam asportatum. eique Diuo ædes suburbana extructa, quæ
nunc Germani est arcis instar, fossa & mœnibus ab aliis ædificiis secreta. Neque religione
iucundior præda fuit quam iniuriarū vltione & victoriæ monimento: tametsi vt Isidorus
est auctor, in reditu Franci supremum periculum adierunt, locorum angustias atque Py-
renæi montis fauces Theudisclo cum Gotthorum parte obsidente, cum Theudis Rex vi-
ribus inferior, & rebus omnibus imparatus æquo certamine congredi formidaret. Itaque
Franci indagine cincti magna accepta clade, auroque redemptis induciis, vix tandem cō-
niuente Theudisclo in iuga mōtium & patentes campos euasere. Bellum pestis lues exce-
pit, innumerique mortales morbi contagione toto biennio, ex quanto tempore malum
grassatū est, in Hispania sublati. Theudis, siue acceptæ ignominiæ procurandæ studio, siue
insigni aliqua expeditione nominis famam extendere parans, seu quod vero propius arbi-
tror, vt Vandalos iuuaret de imperio Africæ iam dudum periclitantes, superato freto Se-
ptam vrbem Hispaniæ obiectam ad freti angustias diuturna obsidione premens, cum diei
dominicæ religione obstrictus cessaret, obsessorum eruptione repēte facta insignis clades
accepta. deleti ad vnū quicūque in castris erant. Rex cum exercitus parte classis beneficio
seruatus reiectusq; est in Hispaniā. Quo tempore Belisarii ductu, auspiciis Iustiniani Imp.
qui Oriētis prouincias obtinebat, Africa Vandalis erepta est, vbi imperium ad centum an-
nos tenuerant. eius belli progressu Fuscia & Gothius à Gilimere Vandalorum Rege, qui
in Romanorum venit potestatem, ad Theudim legati auxilia postulatum. Lenta nauigatio
fuit. eorum aduentum fama præcurrit, & nauis ex Africa nautæ vectoresque visa nuncia-
runt, ingentem luctum, Carthaginem captam, Vandalorum regnum euersum. Legati ha-
rum rerum ignari roganti Theudi ecqui Gilimeris res essent, ac perbelle affirmantibus e-
ius res atque fortunas stare: redirent continuo in Africam mandatum, ibique conueniens
postulatis responsum expectare iussum, Regem illi incaluisse mero suspicati, nam splendi-
dis epulis inuitati erant, & magnis poculis erat certatum consequenti luce legatione repe-
tita, cum idem responsum tulissent, tum vero mali aliquid subesse rati, quod res erat Van-
dalorum regnum euersum, Africam ad Romani imperii ius ditionemque reuocatam fuis-
se: recedentes in Africā & nō procul Carthagine à Romanis militib. capti Belisario omnia
vt acta erant nunciarunt. Secundum hæc ex Italia nunciatum Belisarii primum virtute de-
inde Narsetis Ostrogotthorum regnum sublatum. Theodatum, Vitigim, Ildebaldum, Ar-
daricum, Totilam, atque Teiam, post Theodoricum deinceps Reges Italiæ superatos acie
atque deletos. Remp. Romanam quasi membris, quæ dissipata erant, in vnum corpus col-
latis atque compactis ex longo interuallo pristinam dignitatem atq; splendorem reuoca-
re cœpisse Iustiniano Imperatore. Quo rempub. gubernante, non magis foris arma quam
consilium domi viguerunt. duobus fere librorum millibus ad pauca volumina competen-
ti ordine ac Treboniani potissimū opera redigendis, vasta legum multitudo castigata, Co-
dex Theodosii exemplo, primum confectus, deinde Institutiones Digestaque promulga-
ta. qua re ad gloriam nihil esse magnificentius potuit, Eodem tempore Laureanus Massiliæ
ab Arianis est occisus, gente Pannonius Mediolani presbyter factus, cum Arianam sectam
magna dicendi libertate insectaretur Totilæ iussu paratam necem fuga euasit. Hispali id
virtutum specimen dedit, quod eius vrbis Episcopatum defuncto Maximo attulit. verum
Totilæ diligentia vestigiis omnibus inquisitus, & ad necem rursus postulatus. Dei monitu
per quietem naui Romam petiit. eo in itinere cæci oculis lumen insinuatum traditur. Ro-
ma magnis à Pontifice summo honorib. cohonestatus cum Massiliam rediisset, quæ ad Ro-
manorum potestatem redierat, Arianorum insidiis periit. Arelatensis Episcopus defunct
corpus Beterri in Gallia tumulandum curauit. caput Hispalim relatum vrbem fame peste-
que prout ipse proficiscens erat vaticinatus, continuo liberauit. Theudis mors breui con-
548 secuta est salutis anno quingentesimo quadragesimo octauo, annis 17. mensibus quinq; re-
gnauit. Homo quidam, qua caussa incertum, sed perire tamen certus aut perdere, amentiæ
simulatione ad Regem admissus ense transuerberauit. extremo spiritu atque intermorien-
tibus vocibus Dei vindictam agnoscentem ob Ducem cui olim nomen dederat, & sacra-

mentum

mentum iunior dixerat, sua manu obtruncatum. Itaque parricidam ab iis qui aderant violari vetuit. id benignitatis exemplum vt in malis in Theudii vita laudatur: & quoniam Episcopos catholicos quamuis religionis placitis dissentiētes Toleti cōuentus agitare dedit: de fide & religione, quæ videretur libere constituere. Romanam ecclesiam post Ioannem. II. Agapitum & Siluerium Vigilius regendā susceperat. Quo tēpore Theudio sublato Theudiselus ob spectatam bello Frācorum virtutē & generis nobilitatem, nam Totilæ Ostrogotthi Regis ex sorore natus erat, procerum suffragiis Visigotthorum regnū accepit. Læta regni principia atq; virtus militaris effusa libidine breui obscurata. multi ex suorū numero per insidias aut iudicio assimulatis criminibus sublati eo agente, vt eorū coniugibus abuteretur ad libidinē exaturādam. Ea ex re populi & procerū inuidia excitata est: vsq; eo vt coniuratione inita peremerint. Theudiseli ætate vulgatū Osseti Hispalensis agri oppido, Plinius Osset vocat, in templo catholicorum, qui vulgo etiā ab Arianis distinctionis gratia Romani vocabātur, eius hebdomadis, quæ quia Christi cruciatus in memoriam reuocat, Magna vocatur, feria quinta cū baptismi fōtes, ab Episcopo populo inspectāte clausi essent & diligenter obsignati proximo sabbatho aquis annis singulis redūdare consueuisse, vnde deriuarentur atque manarent cunctis ignorantibus. Theudiselus eius rei miraculo commotus, & fraudem subesse ratus nimirū secta Arianus, semel & iterū custodia adhibita cū nihilominus fontes cōplerentur, circū templum ne per occultos meatus aquæ forte deriuarentur fossam quinque & viginti pedes altitudine duci imperauit directis lateribus, vt solum tantum pateret quantum summa labra distabant. Ei operi intentus suorum coniuratione ferroq; occubuit. Paschasius Episcopus litteris ad Leonem Magnum, vt Isidorus est auctor, simile prodigiū in Sicilia contigisse testatus est, & fortassis errāte fama, quod in vna prouincia cōtigit, alii tribuebatur. Isidorū miramur rei in Hispania tū illustris, cum ferme in suā ætatem inciderit, & de Sicilia retulerit nullam mentionē fecisse. Hispali impetu in regiam facto inter prandēdum Theudiselus à suis obtruncatus periit. regnū tenuit annuo semestrique spatio & diebus tredecim. Francorū regnum, Clotario ad quē imperii Fráci summa redierat defuncto, in Tetrachias abiit Chereberto Parisii, Sigiberto Mediomatrices, Chilperico Suessiones, Guntrano Aurelianū regiæ vrbes obuenere quatuor Clotarii filiis.

Agila & Athanagildus. CAPVT IX.

IN Theudiseli locum Agila procerum electione Rex factus Gotthorum genti iura dixit annos quinque, menses tres, aduersa fortuna vsque ad vitæ exitum iactatus. Sub initia enim Cordubam obtemperare recusantem graui & diuturna obsidione cum fatigaret, ciuiū repentina eruptione superatus est. filius cæsus in acie. impedimenta capta. ipse ex fuga Emeritam petiit. Agilæ infortunio Ascisli martyris numen apparuit, templi suburbani, quod ad Cordubam eius nomine erat, immissis regiis iumentis violati, grauia exigentis piacula. Sic animis infixa religio vulgo suasit, & Isidorus scribit ex accepta ignominia cum despectui esse cœpisset, & plerunq; quo fortuna, eo fauor hominum inclinat: Athanagildus ab eius imperio rebellauit. Is vt factionis vires firmaret, missa legatione ab Imperatore Iustiniano auxilia mitti postulauit, operæ mercedem Hispaniæ partem non exiguam pactus sub Romani imperii ditionem hoste profligato redituram. Missus ex Gallia est Liberius Patritius: quod nomen nobilitatis antea, hac ætate dignitatis erat à Constantino Magno excogitatæ supra Præfectos prætorii sedendi facultate concessa. Liberii aduentu ad Hispalim iusto prælio dimicatum est. in ea vrbe rebellionis initia extitisse credimus. Victus eo prælio fugatusque Agila procerum, qui eius partes sequebantur, ferro Emeritæ periit huius seculi anno quarto & quinquagesimo. Intestinis gentis dissidiis dolebant scilicet Gotthorum vires infringi tot per annos stabilitas. Romanis Italiæ atque Africæ exemplo, ne ea via esset ad Hispaniam recuperandā verebantur. Eodē anno Constantinopoli diligentia Iustiniani Imperatoris generales Episcoporum conuentus habiti sunt, centum sexaginta quinque contra plerosque, qui Origenis placita à vera pietate aliena sectabantur. In ea synodo quæ inter generales quinta est, mortuos anathematis ignominia notari posse sanctum. atq; contra quam Origenes docuerat, neque Solem, neque stellas, neque aquas quę super cælos sunt, animatas quasdā & rationales virtutes esse definitū. Theodori Mopsuesteni dicta, Theodoreti rescripta, atque Ibæ Edesseni Episcopi epistola reprobata. Mena Constantinopo. Episcopus, ipsoque defuncto Eutychius successor conuētui præfuerunt. nā Vigilius Rom. Pontif. qui Romæ imperatoris iussu captus eo tempore Constantinopoli erat, interesse quidē actis cōcilii noluit, & decreta tamē Patrū scriptis literis rata habuit: ac nominatim Originem fertur damnasse. Iornandes Gotthorū Episcopus historiā de gente

554.

ſua ad hæc tempora perduxit. Cum Athanagildus æmulo ſublato, Gotthorum abſque cō-
trouerſia Rex pellendis continuo Romanis, qui partim icti nuper fœderis beneficio, par-
tim virtute & armis non exiguam Hiſpaniæ partem occuparant & ad vtriuſque maris lit-
tora ditionem terminabant, magnum negocium ſuſcipere neceſſe habuit: & grauiſſimo
per totam vitam bello implicatus eſt, flantem & reflantem fortunam moderari aſſuetus.
Genuit ex vxore Goſuinda filias duas Galſuindam Chilperici Sueſſionum Regis vxorem,
& Brunechildim natu minorem, quæ Sigiberto Chilperici fratri Mediomatricum Regi
connubio iuncta eſt. Eæ Epiſcoporum Galliæ diligentia atque præceptis informatæ Aria-
na ſecta poſita, cui à teneris addictæ erant, catholica religione imbutæ ſunt: & auctorem
habeo, qui Athanagildum affirmat ex arcano catholicam religionem tenuiſſe, tametſi tē-
pori ſeruiens Arianam ſectam palam profiteretur, metu videlicet gentis animos alienan-
di. Cum regnum certe tenuiſſet annis quindecim, menſibus ſex, Toleti ex morbo obiit ſa-
567. lutis anno 567. In Portugalia 16. ab vrbe Guimarane (antiquis Idania fuit) lapide ad flu-
uium Vizelam pagus extat Athanagildi nomine, fortaſſis ab hoc tempore conditus: in eo
parietinæ cernuntur & ædificiorum fundamenta, Gotthicæ fabricæ multum ab elegantia
Romanæ degenerantis ſpeciem repræſentantia. Athanagildi obitum quinque menſium
interregnum excepit, Tudenſis ſeptem annorum, & quinq; menſium ait. Partium nimirū
ſtudiis Gotthorum proceres diſſipati, neque in vnum aliquem ſuffragiis conſpirantes, qui
virtute & ingenio Remp. inclinatam è caſu ſuſtētaret, magno impetu in præceps ruere nō
conſiderabant. Romanam eccleſiam poſt Vigilium atque Pelagium Ioannes eo nomine
III. gubernandam ſuſceperat. Quo tempore Sueui hactenus Calæciæ imperantes, ab Aria-
na ſecta, cui impenſe fauerant, & catholicos modis omnibus vexarant centum ferme an-
norum ſpatio, ex quanto tempore à vera religione deficientes prauas opiniones ſuſcepe-
rant, ad ſanitatem reuocati ſunt. Martini Dumienſis diligentia multum contulit. erat na-
tione Pannonius, & longinquis peregrinationibus Orientis prouincias luſtrarat. in ſtudio
diuinarum ſcripturarum magnos progreſſus habuit. In Hiſpaniā delatus in Calæcia ma-
gnum probitatis & ſapientiæ ſpecimen dedit. eruditionis argumento editi ab eo libri ſunt
multis elegantiæ luminibus, & priſcæ ſapientiæ copiis exornati. Extat diſputatio de ira, de
humilitate chriſtiana, de moribus, & differentia quatuor virtutum Cardinalium. In his
quoniam crebris ſententiis & ſtyli acumine ad Senecæ ſimilitudinem proxime accedit,
duo poſtremi libri, eius philoſophi nomine inter reliqua eius opera circunferuntur. Ex-
truxit ab imo Dumienſe monaſterium. quo in Epiſcopatum poſtmodum transformato
ex Abbate Dumienſis Epiſcopus factus eſt, deinde Bracarenſis, Dumienſi eccleſia cum
Bracarenſi copulata, eique contributa. Defunctum ob eximiam ſanctitatis opinionem
Calæcia, & Luſitaniæ pars in diuorum numero habent ad tertiumdecimum Kal. Aprilis
feſto dicato. Sueui ad catholicam religionem traducti ſunt Theodomiro Rege. Poſt Re-
miſmundum de quo ſuperius eſt dictum, ante hanc ætatem qui Sueuorum Reges fuerint
clam eſt, antiquis hiſtoriarum monimentis temporum iniuria ſublatis. ſed commodū ta-
men accidit Theodomiri filium iuuentutis Principem & in ſpem paterni regni educatum
ex morbo decūbere. Sueuorū legati ad Martini Turonenſis ſepulcrū, cuius virtutum fama
toto orbe celebris erat, à Rege mittuntur. Auri & argenti pondere quantum adoleſcentis
corpus appenderet, cū nihil eſſet impetratū, intellexit pater ꝙ res erat, indignū eſſe qui pla-
citis à religione catholica diſſideret, eum Martini precibus quidquam à diuino numine
obtinere. Itaq; miſſi denuo legati cū pallii, quo Martinus ſuperſtes vtebatur, partē retuliſ-
ſent, & filius interea ſanitati redditus eſſet, voti reus quo ſe pater ſi vtrunq; impetraſſet ob-
ſtrinxerat, D. Martini nomine templū exædificandū certe curauit ad Aquas calidas hodie
Orēſem, vt quidā arbitrantur nullo firmiori argumento, q̃ eius vrbis tēpli maximi, ꝙ à D.
Martino nomē habet. A Sueuis populariter eodē agēte Chriſti ſacra catholicorū ritu mo-
req; ſuſcepta. religionis eius con firmādæ cauſſa Martini Dumienſis hortatu Epiſcoporum
Calæciæ conuētus Bracaræ habitus eſt anno 3. regni Theodomiri. In Concilii actis quod
inter Bracarēſes primū eſt, Ariamiri Regis nomē legitur lectione nimirū vitiata. Fuit is an-
563. nus à Chriſti ortu 563. Lucretius Bracarēſis Epiſcopus Profuturi ſucceſſor inter octo Præ-
ſules primū locū occupauit. poſt hūc Andreas Iriæ Flauiæ Præſul, Martinus Dumiēſis, Lu-
cētius Conimbricēſis. Cottus, Hildericus, Timotheus, & Malioſus ex eodē numero, quib.
eccleſiis ꝑfuerint clā eſt. Religionis catholicæ placita in eo conuētu cōfirmata. Priſcilliani
ſecta reprobata. Corpora defunctorū priſco more reuocato vetitū intra tēpla tumulari. Ca-
læciæ diœceſiū fines deſcripti, ꝓpriiſq; ſingulæ regionib. terminatæ, vt Ithacius eſt auctor
in Sueuorū, Vandalorū, & Gotthorū chronico alterius Ithacii cognominis, qui de reb. Hi-
ſpaniç ante 100. an. hiſtoriā cōſcripſit. (Multos Ithacios ſiue Idacios in Hiſpania extitiſſe du-

bium

bium non est) Alii finium descriptionem in Lucensi Synodo consequēti mox anno habita factam malunt, veteris schedæ indicio, quæ in Lucensis ecclesiæ tabulariis extat. quidam non inepte sexennium inter vtranque Synodum intercessisse putant. rès incertas neque confirmare argumentis, neque refellere in animo est: ex ingenio suo quisque adiungat fidem vel detrahat. ipse eorum opinionibus accedo, qui Bracarensis Synodi decretum suspicantur in Lucensi concilio fuisse confirmatum. Martinus sane iam Bracarensis Præsul capita quædam ex Græcis Synodis compilata Lucensis concilii patribus misit cognoscenda. Ecclesia Lucensis Regis permissu iure Metropolitanæ aucta Bracarensis ecclesiæ prærogatiua conseruata, atque Primatus auctoritatem ex ea re consecutæ: tametsi à nominis vsurpatione abstineret. Erat hac tempestate celebris eximiæ sanctitatis opinione Æmilianus cognomento Cucullatus, iuuenis à pastoritia arte ad sanctioris vitæ studium traductus. Felice monacho præceptore vsus est, deinde à frequentia hominum remotus cum quadraginta vitæ annos in Destertii montis secessu transegisset, Didymius Turiasonensis Præsul celebri fama permotus in publicum extractum presbyterumque consecratum Bergegiensi ecclesiæ præfecit. ibi collegarum calumniis & criminibus appetitus disciplinæ seueritatem non ferentium, prope id oppidum sacello ædificato cum sacerdotium abdicasset, in rerum diuinarum contemplatione defixus, ad centesimum ætatis annum vitā propagauit. quo loco corpus eius tumulatum est, & post 50. amplius annos eius nomine monasterium extructum copiis, auctoritate, totius ædificii amplitudine cum primis Hispaniæ comparandum.

Galsuinda & Brunechildis sorores. CAPVT X.

DVAS Athanagildi Regis filias Galsuindam Brunechildimque in Gallia Francorum Regiis elocatas fuisse paulo superius dictum est, infaustis nuptiis neque auspicato, vti rerum euentus declarauit. Alterius breue gaudium fuit. vix primo cōiugii fructu delibato periit. alterius vita in multos annos producta, multisque calamitatibus obnoxia. vulgus ad eas ærumnas nominis infamiam adiunxit, quam nobilissimam fœminam liberare melioribus argumentis testimoniisque constituimus. Fuere Clotario eius nominis primo Francorum Regi quatuor filii partito paterno imperio Reges: Parisiorum Cherebertus, Suessionum Chilpericus paternis thesauris potitus potentior aliis, Guntrannus Aurelianensium, Sigibertus Mediomatricum. Huic Brunechildis prior nupsit, minor ætate fratrū "minimo, puella elegans opere, venusta aspectu, honesta moribus, atque decora, prudens "consilio & blanda colloquio. liceat Gregorii Turonensis æqualis verbis vti. Multum dices commutandis moribus tempus valet, Principum amplius, esto, sed audi alia. Chilpericus ex Audouera priori coniuge Merouei & Sigiberti pater Galsuindam Brunechildis maiorem sororem duxit. nouæ nuptæ Fredegundis pellex Regis potens iurgiis incessere ausa, exitium attulit. in geniali toro mortua inuēta est, nulla prole relicta. Æmulæ locum Fredegundis occupauit, Reginaque dicta est, inter multa scelera flagitiaque diu incolumis, petulantia, libidine, luxuria, sæuitiaque nobilis ea ætate. Sigibertum enim defuncto fratrē Chereberto Parisiorum regno auctum duobus immissis sicariis Lutetiæ incautum peremit. Perculsa viri casu Brunechildis, ac de filio Childeberto solicita, cum in Mediomatricum mittit, vbi prouinciæ studia erant & propensæ gentis voluntates. ipsa in Chilperici potestatem redacta Rhotomagum in custodiam mittitur. Florenti viduę Principis forma captus Merouëus maior Chilperici filius eam sibi toro iungit. vitiosum coniugium fuit vetantibus legibus patrui viduam ducere. Iuuenili errori paratam veniam Fredegundis nouerca discussit. in monachi habitum detonsus primum, deinde etiam peremptus fuit. idem exitus Clodoueo minori fratri fuit. Prætextatus Rhotomagensis Episcopus in exilium pellitur. Merouei & Brunechildis coniugium eo Antistite iunctum, crimen erat. Hæc crudeliter impieque: illud petulanter. spreto regio toro, impudicos oculos in Landricum Magistrum equitum impudica coniecit. scelus maiori scelere cumulatur. male tectas libidines amoresque vesanos virum vlcisci cogitantem occupant: atque è venatione redeuntem ad Calam oppidum perimendum curant. Successit conatus, solutiorque deinde vita fuit. Pro filio tamen Clotario cum Childeberto infantis patrueli, qui testamento Guntranni patrui Burgundos imperio adiecerat, bellum gessit, Ductore copiarum ipso Landrico in pugna victrix. Excepit interitus Childeberti vxorisque. veneni id suspicionem confirmauit, cuius insidiis non proditur. Sed perempti tamen duo filii Theodobertus maior Mediomatricum, Theodoricus Burgundionum imperiū suscepit. ambo dicti Reges, in Brunechildis auiæ tutela. ii confirmata ætate cum Clotario bellum gerunt. belli causæ in finitimis imperiis deesse non possunt. Brunechildis hor-

tatu dicunt Gallicæ historiæ, quo Protadium genere Italum amasium suum nouis honoribus augeret, vero an ex odio Hispanæ fœminæ nondum definio. addunt certe eo studio progressam, vt Theodoricum armarit in Theodobertum fratrem, quasi olitore genitum, & paternos thesauros occupantem neque commota prius odia constiterunt, quam Theodoberto proditorie cæso Coloniæ: quem vita donatum tamen Caullonum in custodiam dimissum docent alii. Repudiata victor antea Hermemberba Witterici filia, vti alio loco memorandum est, occisi filiam & fratres duos cepit. pueros Brunechildis peremit, sic memorant, puellam præstanti forma cum sibi iungere patruus pararet, obiecta auiam religione auctoritate vetantem facinus districto gladio ne perimeret, aulicorum concursu factũ aiunt. illam vindicasse dolorem eum, lethali poculo perempto Theodorico nepote suo, cum è balneo egrederetur. Idonei auctores dissenteria obiisse tradunt. Sic rerum summa atque imperii ad Clotarium translata est, Fredegundis iam morbo extinctæ filium, Brunechildi noua iniuria infensum, quod Theodorici filio Sigiberto quamuis notho regnum paternum asserere meditaretur. ventum ad arma, Sigibertoque à suis deserto atque fugato duos eius fratres Corbo & Meroueus atque Brunechildis ipsa in Clotarii potestatem venerunt. Proximi seculi anno sextodecimo hæc gesta memorant. Corbo continuo interfectus. Meroueum victor seruari voluit, cum eius ex baptismo pater esset, in Brunechildim maiori seueritate sæuitum affirmant. quater fustibus lacerato tergo ad ferocis equi caudam capillo deligata concitato equo dilacerata est, exacta mulier ætate: eo minori populi misericordia, quod decem Reges numerosamque vulgi multitudinem eius artibus periisse iactant. Desiderium Viennensium Pontificem & Columbanum virum sanctum, hunc exilio, illum exitio mulctatum. adeo ad portenta prodenda scriptores Gallici, ad accipienda vulgus procliues fuerunt, pudenda securitate, si mendacium deprehensum iri nõ putarunt, si secus impudentia mirabili. Meram tragœdiam idonei auctores confirmant nullo iudicio ex populi rumoribus confictam. quæ scelera à Fredegunde sunt facta, quod supplicium tulisset victoribus Austrasianis, ea mentiente fama atque nomina commutante affictа Brunechildi arbitror, fœminæ religiosæ probæque. vti indicio sunt geminæ à Gregorio Pontifice Maximo ad eam litteræ plenæ verissimis laudibus. multa magnifica templa eius sumptibus in Gallia constituta exornataque. magnus captiuorum numerus pecunia redemptus. An hæc facta negabis: sed certa monimenta monstrabimus. an quisquam hæc ab impia & crudeli fœmina facta inducat in animum maius argumentum accedit, Gregorii Turonensis æqualis de his flagitiis silentium. an id gratiæ datum putabis à Gallico scriptore, magnæque auctoritatis viro? an qui Fredegundis scelera omnia & dolos exposuit, externæ fœminæ pepercisset? non arbitror. At Sisebutum, ais, in vita Desiderii Viennẽsis Episcopi Brunechildis scelera multa, cæsumque ab ea martyrem accusasse, ab equisque raptatam periisse tandem vltore numine. Recte, si auctorem eius vitæ Regem fuisse confirmares, & non potius eo nomine alius, eos vulgi rumores collegisse se affirmaret. minori quam pro modo Regis auctoritate diligentiaque, ætate posterior. Sit ergo constitutum Brunechildim innocentem fuisse, & perditissimis tamen temporibus aliena inuidia flagrasse. vti primus Boccatius considerauit poetici quidem ingenii scriptor, sed antiquitatis cognoscendæ studio incitatus præstansque. Nos orationem in Hispaniam referamus.

Liuua & Leuuigildus. CAPVT XI.

ATHANAGILDO Visigothorũ rege Toleti defuncto, vti paulo ante dictum est, Liuua (sic antiquæ monetæ huius Regis nomen scribunt) homo præpotens & magnarũ rerum vsu & cognitione instructus, Rex est renunciatus Narbone, vbi eatenus res gesserat Galliæ Gotthicæ Præfectus. Iustini Iunioris, qui imperium Romanum obtinebat, primusque Exarchi nomine Longinum in Narsetis locum misit in Italiam anno secundo, 567. Christi quingentesimo sexagesimo septimo, Liuua regnare cœpit, nulla re gesta memorabilis, nisi quod anno regni secundo Leuuigildum fratrem regni consortem dixit exæquata prorsus potestate, ipse Galliæ Gotthicæ ditione cõtentus, quibus in locis multũ affluerat. nam & Tudensis scribit septem annis Galliæ imperiũ tenuisse priusquã Hispaniæ Rex esset. Reliquas prouincias Gotthico nomini subiectas fratri demandauit, per quẽ spes erat Rempub. multis collapsam partibus pristinũ splendorẽ reuocaturã: tametsi tantum belli in manibus erat aduersus Romanos magnam latissimæ prouinciæ partem occupantes, tuentesque non suis armis modo sed & Gotthorum virtute, partium studio ad eos tanquam ad commune receptaculum deficientium. Erat Leuuigildus gemina prole auctus ex Theodosia vxore. Seueriani Carthaginensis prouinciæ Ducis ac Præfecti ea filia fuit,

fuit, Leandri, Fulgentii, Isidori, Florentinæq; soror. Leuuigildi filii Ermenigildus & Reccaredus. Theodosia defuncta Leuuigildus Gosuindam Athanagildi viduam duxerat, quo tēpore à fratre ad regni consortiū vocatus est. Suscepto regno cum viuida virtute, & belli pacisque artibus clarus esset, continuo in Romanos duxit, in Bastetanis prælio dimicatū est. victi Romani, totaque ea regione depulsi. Malacæ ager igne ferroque vastatus. Assidonia ad fretum noctu capta, vrbem prodente Framidanco. Corduba, quæ ex quo Agilam vicerat, imperii iugum ferre detrectarat, ad officium reuocata, multaque circum oppida & vrbes magna rusticorum strage. Sabariæ tractus, quæ quo loco esset clam est, ferendis agendisque prædis deformatus imperioque subactus. His rebus Leuuigildo occupato Liuua frater in Gallia defunctus est salutis anno quingentesimo septuagesimo secundo, cum quinque annos regnasset (quidam huic numero biennium detrahunt) Leuuigildus Bæticæ rebus compositis, totaque prouincia pulsis Romanis belli impetu in Cantabriam verso Amaiam (alii Aregiam dicunt, Varegiam alii) sed Burgos inter & Legionem sitam ciuitatē expugnauit. Reliqua Cantabria, cuius fines ad Amaiā extendebantur, vastata. multi seditiosi cæsi. in his Sacrificulus cui Æmilianus Cucullatus necem ante denunciarat, quod in cōuentu procerum Cantabriæ eius vaticinio fidem abrogarat, quo eius prouinciç excidium haudquaquam inanis vates denunciabat. Ex Cantabria arma in Aquitaniam versa. Aspidius ad Agerensem vrbem (Aagen hodie est) imperiū detrectans malo coactus est ad officiū redire: cum euersis fortunis ipse, vxor & filii in regis venissent potestatē. Aspidium Biclarensis ea regione Seniorem fuisse ait, ea voce in dominii ac principatus significatione vsurpata. & nimirū seniores imperare æquum est. vnde consequēti tempore tum in monimentis Hispaniæ, tum in conciliorū actis, præsertim quæ Caroli Magni ætate in Gallia habita sunt, domini ac Principes seniores nuncupari cœperūt. Eum morē ad vulgares linguas Hispaniæ, Italiæ, atq; Galliæ permanasse satis cōstat. Eo prorsus anno quo Liuua defunctus est Myro seu Ariamyrus (sic. n. quidā scribunt) Theodomyro patre ante bienniū defuncto, Sueuorū gentē gubernabat: cum conuentus alter Bracaræ habitus est à Calæciæ Præsulib. duodecim. Martinus Bracarēsis Metropolitanus primas inter Patres partes locumq; occupauit. Eius conuentus decretis recentē Sueuorum religionē mirificè confirmatā nouū miraculum auxit. Templū Martini Turonēsis nomine à patre vt diximus ædificatū egredięte rege, scurræ generosæ vitis contra regis præceptū pro forib. templi è pergula pendentes vuas attrectare aggressi, repente manus exaruit. Ab irato rege vix populi precibus ne manus amputaretur impetratū. Martini tamen virtute, cuius religionē violarat, cùm numen eius populus imploraret, sanitati reddita est. Proximo anno, vt Sigibertus est auctor, Hispani paschatis festum ad 12. Kal. April. celebrarūt, Galli 14. Kal. Maii: quo die Osseti oppidi fontes quotannis sponte aquis cōpleri soliti scaturiisse de more feruntur. Eo miraculo sępe per ea tempora cum opinionib. de die paschatis vtraq; natio discreparet, constanti atq; perpetua computi ratione nondum excogitata veritatem indicatam & cognitam Gregorius Turonensis huius ætatis scriptor testatur. Gregorio æqualis Donatus monachus adiunctis octuaginta sociis ex Africa venit in Hispaniam: & opibus Minicea præpotentis fœminæ copiosæ Seruitano monasterio extructo Setabi, vt plerisq; placet, monasticam viuendi rationem, certis nimirum legibus institutisque temperatam, inuexit primus in Hispaniam, Ildefonsus scribit. Monachi enim, quorum in actis conciliorum Hispaniæ ante hęc tempora mentio extat, aut nulla votorum religione constricti erant, aut dissipati per syluas vitam exigebāt solitariam. Ad Leuuigildum se se referat oratio. Qui Aquitaniæ motib. compositis in Hispaniam rediit, Sueuorum imperii, quod tandiu tenuerat, delendi certus. Myro Rex Gotthorum potentiam veritus Calæciæ iam fines vastantium, missa vltro legatione cum pacem peteret, inducias tantum ad certum tempus impetrauit. Expetendæ a Sueuis pœnæ, nisi religionis mutatæ caussa nulla erat: & ardebat Leuuigildus cupiditate bello lacessendi, profligandiq; Romanorū copias, quibus à Iustino Imperatore Hispaniensis litoris custodia credita erat. Orospedæ montes, qui ad Cauni montis radices assurgunt, per Molinamque Concham, Seguram Granatæ fines attingentes ad Gaditanū fretū desinunt, montani homines locorū asperitate confisi imperium detrectabāt, illato primum bello domuit. Iis locis superatis Gothorū potentia magnopere aucta est, imminuta Romanorum: cū exiguū Hispaniæ tractū ad mare, vt arbitror, Mediterraneum exigua spe defensionis retinerent. In eos priusquā Leuuigildus verteret arma, ad reip. statum conuerso animo studio ius suffragii antiquādi, quo Gothorū pceres eatenus reges creare soliti erant, & stabiliēdā in familia regni successionē magnopere referre cogitabat, Ermenigildum & Reccaredū filios regni cōsortes declarauit, ditione tripartita. Ermenigildus Hispali (Turonensis Emeritæ ait) res curare iussus. Reccaredi nomine ad Tagi & Guadielę cōfluētes, ppe

572.

Paternianam, hoc eſt, Paſtranam, vt Raſis Arabs teſtatur, vrbs Reccopolis fundata anno
577. & pleriq; ſuſpicantur in Celtiberis fuiſſe, quo loco Almonacillũ oppidum loci natura
firmiſſimum ſitum eſt vulgò à Zurita nomen habens. Leuuigildus ipſe regni ſedem Toleti
fixit: vnde ea ciuitas, vrbs Regia nuncupari cœpta eſt, atq; Gothici regni deinceps ſedes fa-
cta: cùm hactenus Hiſpali fuiſſet. Ab his initiis ei vrbi ad Primatus dignitatẽ aditus eſt pa-
tefactus in cæteras Hiſpaniæ eccleſias, quod locis competentibus eſt à nobis copioſius ex-
plicandum. Romanam eccleſiam poſt Ioannem III. Benedictus Pontif. gubernabat. Ro-
manum imperium Iuſtini Iunioris ſucceſſor Tiberius eo nomine II. Quo tempore Myro
Sueuorum Rex Ruccones bello vexauit. cauſſæ in incerto fuere: ſed bello tamen victos &
fortunis ſpoliatos imperio ſubiugaſſe conſtat. Is tractus Riuogia hoc tempore nuncupatur
præcipua fertilitate nobilis, frumenti ferax: ita vt cum vigeſimo frequenter efficiat.

Ermenigildi bellum. CAPVT XII.

INGVNDIS Sigiberti Mediomatricum Regis, atq; Brunechildis filia, Ermenigildo cõnu-
bio iuncta eſt ſalutis anno 579. Eo coniugio quoniam Goſuindæ & Athanagildi neptis
erat, vtriuſq; regiæ familiæ ſanguis copulabatur: quod ad ſtabiliendum regnum nonnihil
referre Leuuigildus Rex habebat perſuaſum, ſi Francorum regiam noua ſibi affinitate iun-
geret. Miſſam ex Gallia regio procerum comitatu ſtipante auia Goſuinda, præcipua lætitię
ſignificatione aliquandiu apud ſe habuit, nihil prætermittens eorum, quæ ad beneuolen-
tiam conciliandam pertinere viſa ſunt. Nimirum ſagax fœmina his blandimentis adole-
ſcentulæ animum expugnare parabat, vt catholica religione deſerta, ad Arii veſaniam tra-
duceretur, baptiſmatis lauacro, vt moris erat inter Arianos, inſtaurato. quod cum illa ſe fa-
cturam negaret, ſemel ritu Chriſtiano excuſans, ſancti lauacri virtute expiatam ſub Trini-
tatis ſanctæ inuocatione, quam ad extremum ſpiritum inuiolatam conſeruare certum e-
rat, impotens fœmina, atque iracunda, neque magis corpore deformis (erat enim altero lu-
mine capta) quam animo efferata, repulſæ dolorem non ferens, ad conuitia & contumelias
ſemel in puellæ capillos inuolaſſe fertur: atque per ſolum tractam excuſſo ſanguine fædaſ-
ſe: iterum in piſcinam ſubiectam dediſſe præcipitem, magno vitæ diſcrimine. His Ingun-
dis iniuriis non modo nihil de animi conſtantia mutauit, verum eius potiſſimum diligen-
tia Ermenigildus vir creditur ad catholicam religionem reuocatus. Leandri Hiſpalenſis E-
piſcopi regii iuuenis animum ad veritatem procliuem præcepta ad omnem veræ pietatis
partem informarunt. doctrinæ opportunitatem Leuuigildi patris, in Citeriorem Hiſpa-
niam, atque adeo Carpetanos diſceſſus præbuit. Quo tempore Ringundis Chilperici Re-
gis & Fredegundis filia Reccaredo pacta, cum ad ſponſum Toloſam vſque proceſſiſſet, cæ-
de patris renunciata, quem à Landrico Magiſtro equitum occiſum diximus, repente in pa-
triam rediit. ſic eius coniugii ſpe intercepta Bada Reccaredo iuncta eſt, quo ex genere in-
certum: ſed his tamen rebus occupato patre, Ermenigildus plane noſter eſt factus. Ex hac
religionis mutatione, bellum graue & diuturnum natum eſt. & ægroto Leuuigildi animo,
filii conſilio cognito Goſuinda nouercali odio faces ſubdebat. omnia tamen prius tentare
placuit, quam ad arma ventum eſſet. Itaque legatione miſſa, pater hoc exemplo litteras ad
» filium dedit: Coram maluiſſem, ſi per te licitum eſſet, quam per litteras de re tota diſputa-
» re. quid enim à te præſens non impetraſſem, ſiue regia auctoritate præciperem, ſiue pater-
» no iure caſtigarem? beneficia certe in memoriam reuocarem, quæ tu in ludibrium vertere
» maluiſti. A teneris (nimia fortaſſis indulgentia) in ſpem Gothorum regni diligenter alui:
» confirmata ætate, antequam poſtulares, maiora quam ſperares delata ſunt. Dedi ſceptrum
» vt cum auctoritate adiutorem haberem: non vt te externaſque gentes cum quibus fœdus
» inire paras, imperio me aduerſum armarem. Nouo exemplo appellaui Regem, vt conſor-
» tio poteſtatis contentus, primas patri partes dares: atque in hoc ætatis flexu, eſſes ſeni præ-
» ſidio æque atque ſolatio. Si quid eſt, quod amplius cupias, patri explica. ſin autem ſupra æ-
» tatem, ſupra conſuetudinem, ſupra merita tibi ſunt omnia tributa: cur aut ingratus impie
» aut impius ſceleratuſq; crudeliter circumſcribis patrem? an ſenis mortem expectare grau
» fuit? tantique fuerunt pauci anni, quot hæc ætas recipit? an cum fratre communicatam po
» teſtatem inuidebas? de quo me arbitro diſceptare æquum fuit. Sed nimirum regnandi am
» bitio omnes naturæ leges violat: reſoluitque ea quæ perpetua neceſſitudine cõſtricta ſun
» At religionem cauſſaris: in quo te video non humana iura tantum, ſed diuina etiam euer
» tere, & in caput tuum Dei vindictam prouocare. Ita ne ab ea religione tuo arbitratu diſce
» das, cuius cultu propagando nomen Gotthicum auctum opibus, atque potentia ampli
» catum eſt? an maiorum, quæ ſacroſancta eſſe debuit, auctoritatem contemnas? Nouæ re

gion

gionis vanitatem, vel eo potissimum considerare potuisti quod filium à patre seiungat: & summæ caritatis nomina odio plusquam paterno, atque inuidia labefactet. Ego Ermenigilde pro patris iure impero, & pro ætate, qua maior sum tibi consulo, reuoca ad sobrietatem animum: positaque noxiarum rerum cupiditate quiesce: sic enim facile eorum quæ commissa sunt hactenus venia dabitur. si recusas, cogisque arma capere, næ tu frustra paternam misericordiam re desperata implorabis. Molestæ hæ litteræ Ermenigildo fuere, pro eo, ac par erat: nihil tamen de priori sententia mutare certus, in hanc setentiam rescripsit. Minas & contumelias tuarum litterarum æquo animo tulimus: tametsi nulla nostra lacessitus iniuria, linguæ libertatẽ cohibere potuisti. Beneficiis tuis, quę & ipse meritis maiora esse sentio, parem aliquando gratiã rependere cupio: obseruantiæ tenorem tibi debitæ, mihi propriæ ad extremum vitæ spiritum præstare. Saniori religione quam ipse inuidię caussa nouam dicis, amplectenda orbis iudicium sequebamur, multis præterea nixi præsidiis: de veritate non disputo: cuique de ea re liberum arbitrium facimus: tantundem modo nobis detur. Gotthicæ gentis felicitatem Arianæ superstitioni acceptam fers, scilicet ignarus consueuisse Deum, quo grauius ex commutatione rerum doleant, quos pro scelere vlcisci parat, his secundiores interdum res & impunitatem concedere: haud sane constantem atque perpetuam, quod Vandalorum, atque Ostrogothorum in simili caussa exitus declarat. Quod si indignaris te inconsulto ausum me religionem mutare: concede mihi, vt doleam. ne hoc quidem abs te tribui, vt salutem meam rebus cæteris potiorem habeam: pro qua, si res ferent, paratus sum sanguinem vitamque profundere: neque patrẽ ·as est plus diuinis legibus, ac conscientia posse. Deũ quæ se consilia tua reipublicæ sint salutaria, nobis filiis tuis haud exitialia. Tu caue ne sinistris criminationibus aures accommodando comittas, vnde luctum tibi in omnem vitam paries, nomini ac generi nostro ad posteritatem infamiam victis, ac victoribus parem. Erant regni studia diuisa inter patrem & filium. catholici quorum erat magnus numerus caussa meliores, viribus impares Ermenigildum palam, aut voto sequebantur. maiori potentia Ariani Leuuigildi partes. Ermenigildum Turonensis ait, sacro chrismate delibuta fronte (is ritus erat recipiendis in ecclesiã Arianis) veterem appellationem Ioannis nomine mutasse: aureæ monetæ resistunt, in ipso ·t videtur belli ardore, vt essent videlicet pro tessera militari, præcipuæ puritatis percussæ, Ermenigildi nomẽ & faciẽ exprimẽtes altera ex parte, in altera victoriæ signũ, his adiũctis verbis: HOMO Regem deuita. Nimirũ ad Pauli sententiã allusit: Hęreticum hominẽ pręcipientis post vnam & alteram monitionem esse deuitandum. Lõginqua auxilia à catholicis conquisita. Leander Constantinopolim ad Tiberium Augustum nauigauit. ex monacho Benedictino Hispalẽsis Episc. singulari eruditione, morũ probitate eximia, neq; minori orationis suauitate & elegantia, res eo tempore cõparanda miraculo. Pro qua re iuerat, parum profecisse arbitror: synodo tamen Episcoporum interfuit, & cum Gregorio, cui postmodũ Magni cognomẽ accessit, & Legati partes pro Pelagio secundo implebat, vsum habuit. Ex vitæ & studiorũ similitudine voluntates conciliatas indicio sunt libri Moralium à Gregorio Leandri hortatu, eiusque nomine in publicum dati. Huius belli initia inciderũt ·salutis annum quingentesimum octogesimum, Mahometis in Arabia ortu famosum insultumque nomini Christiano, magis quàm nobilem. Hispalis & Corduba munitæ instructæque commeatu: siue ducendum esset bellum, siue obsidionis mala essent toleran·. Romani Duces fœdere conciliati. vxor Ermenigildi, & filius recens natus in eorum ·icti potestate, vt fidei datæ obsides essent: & si quid grauius accidisset à belli discrimine longissime abesse volebat. Contra Leuuigildus cum inuictum filii animum, neque ·etu frangi, neque promissis flecti consideraret, vt monenti patri aures accommoda·t, ad arma vimque vertit animum. Romani primum qui leuiter fundata fide cum filio ·ntiebant, magno auri pondere Leuuigildo conciliati. Mercenarii homines ingenio, & ·ibus fides ex fortuna pendebat, vnde melior spes affulsit in eam partem nullo hone·, inhonestique discrimine inclinabant. Deinde inter Catholicos & Arianos, quorum · religione dissidio bellum excitatum esse constabat. species quædam concordiæ ex·gitata. Arianorum Præsulum conuentus Leuuigildi iussu Toleti habitus. In eo con·ntu rebaptizandi mos sublatus Arianis familiaris: cum ad eorum sectam catholici ·nsfugissent. Patri Filium æqualem esse, de quo tandiu disceptabatur, verbo tenus sanci·n: cum prauæ opinionis virus conceptum retinerent animis. verborum simulatione ·ltorum animi circumuenti, quasi dissidii caussa sublata, aut ab Ermenigildo distra· palam, aut frigidius, quam fecerant, optimam caussam tuebantur. Plerique an·iti periculo dubii, atque ad tempus fortunam in consilio habere soliti, spectatores ·li esse mallebant, quam cum fortunarum alienarum euentu miscere discrimen rerum

580.

ſuarum.His rebus perficiendis tres anni conſumpti:quo ſpatio Tiberio Imperatore defun-
cto,Mauritius eius ſucceſſor rem Romanam cœperat adminiſtrare. Leuuigildus tota di-
tione magnis delectibus habitis contra filium mouens, in extremam Bæticam ferro pene-
trauit. Hiſpalis circunſeſſa. parum ſpei erat obſeſſos voluntate quicquam facturos ab Er-
menigildo,atque Leandro Præſule præoccupatis animis: vim adhiberi,ac metum placuit.
Alluitur ea vrbs Bæti flumine magnarum nauium capaci. ad ſubuectiones prohibendas
commeatu intercipiendo.eius fluminis curſum corriuari,alioque auerti placuit. Ea moli-
tio magni laboris erat,atque multorum dierum opus.Itaque quarto ſupra Hiſpalim lapide
Italicæ veteris mœnia inſtaurata, vti veteris magnificentiæ ruinæ documento ſunt. & ni- 10
mirum belli,quod diuturnum fore perſuaſum habebāt,opportuna ſedes quærebatur. Di-
ui Iſidori nomine monaſterium iis in locis extat noſtra ætate. Myro Sueuus,tametſi placi-
tis de religione diſcrepabat,cum ſuorum manu Leuuigildo iunctus, tantum nefas morte
luiſſe creditus eſt,ipſo obſidionis tempore defunctus,Eborico filio ſucceſſore. Turonen-
ſis Myronem Ermenigildi partes ſecutum ait: & profligato demum bello cum fœdus fe-
ciſſet cum Leuuigildo in patria paulo poſt defunctum, locis natura grauibus, vbi bello
intentus hęſerat & aquarū inſalubritate valetudine proſtrata.Hiſpalim redeamus: vbi Bæti
corriuato magna atque ſuprema annonæ difficultate laborabatur. Ermenigildus poſt an-
nuam obſidionem deſperata defenſione,clam ad Romanos elabitur:ignorabat nimirum
paterno auro corruptos. ciuium deditione Hiſpalis continuo in Leuuigildi poteſtatem
586. venit,ſalutis anno quingenteſimo octogeſimo ſexto. Æque paucis poſt diebus Rex iuue- 20
nis à patre captus:an Cordubenſium proditione, defectionis infamiam noxamque inno-
centis,cum ſe eo retuliſſet venalem Romanorum fidem metuens, calamitate procurare
parantium,an vt Turonenſis eſt auctor,ad Oſſetum oppidum,vbi baptiſmi fontes quotan-
nis impleri ſponte conſueuiſſe eſt demonſtratum. Loci munitione & ſanctitate confiſus,
eo ſe Ermenigildus contulerat cum trecentis delectis militibus:& patrem ſperabat ſi vim
adhibere pararet à tergo atque à fronte circumuentum, nam prope reliquæ copiæ tende-
bāt,opprimi poſſe.Quod cōtra accidit.filii cōſilio explorato, vt nihil occulti eſſe poteſt in
inteſtina diſcordia,ſolers pater eius conatus eluſit.Magna celeritate oppidū captum,incē-
dioque deformatum. Ermenigildus ipſe ſpe omni deſtitutus in templum aufugit, ſi forte
reſidente patris ira moræ ſpatio veniam impetraret. Sequebatur Leuuigildi caſtra Recca-
redus minor ætate filius,indole animi atque prudentia fratri æqualis.Is patris permiſſu, fa-
„ ctaque à fratre ipſum conueniendi poteſtate in templum admiſſus aliquandiu vi lacryma-
„ rū vocem intercludēte,tacitus ſubſtitit.deinde,Mollis, ait, eſt animi ſuorum caſum dole-
„ re nullumque in dolore præter lacrymas remedium adhibere. tuam calamitatem noſtrā
„ iudico.quid enim inter fratres & patrem poteſt eſſe ſeiunctū : Neq; tuos conatus vitupero
„ religionis ſuſceptæ ſtudio,tametſi quæ iuſta cauſſa eſſe poterat in patrem arma mouendi?
„ ac ne illorum quidem conſilia accuſabo,quibus es in fraudem inductus. præterita lamen-
„ tari,quam corrigere facilius eſt.Fuit horum temporum calamitas,& ſciſſis prouincialium
„ animis fatale diſſidium. Dum vtraque pars in noſtra familia quærit præſidium,vtrique pl
„ ne corruimus.Reliquum eſt ad concordiam animos reuocare:prouidere certe ac præſta-
„ re,ne inimici in noſtræ domus ruinis amplius exultent. ꝙ vtinam rebus integris libuiſſet
„ ſed præſtat ad paternam miſericordiam recurrere,& factorum veniam cupidiſſime petere
„ quam pertinacia atque arrogantia perire. Moneat vtriuſque fortunæ conditio, ne contu
„ maciam cum pernicie, quam obſequium cum ſecuritate malis. Illud memento, rebu
„ profligatis conſilio opus eſſe. animi impetum fore tum vanum, tum exitialem. Ego ti
„ bi ſi quod neceſſe eſt,ſpōte facis, tibi patrem recipio placatū. retento certe regio honor
„ modico ſupplicio noxā expiabis.Ad ea verba iuramēti religio addita,vocato patre mœſtu
iuuenis ad genua prouolutus ab eo veniæ ſimulatione oſculo exceptus eſt,atq; blādis ſe
monibus delinito animo,in caſtra deductus. mox regiis inſignibus detractis Hiſpalim i
cuſtodiā miſſus eſt (Biclarenſis, Valentiā relegatū , Tarracone occiſum ait).Monſtrat
Hiſpali ad eam portam,cui à Corduba nomen eſt,turris Ermenigildi cuſtodia nobilis, l
ci altitudine,anguſtia,atque tenebris horrida. In ea manibus ad collū reuinctis aſſeruat
traditur ad carceris ſqualorē victus ipſe & cultus aſperitatem addebat: cilicii veſte
qua in lecto etiā pro ſtragula veſte vtebatur,animo in rerum diuinarū contemplatione d
fixus,cælumq; ſuſpirans,quo ſe quamprimū iturum ſperabat. Aduenerat Paſchatis feſtu
Chriſti Dei ad vitam reducis memoria lætū,& eo anno incidit in 14. Aprilis diem, ab o
586. Chriſti anno quingētesimo octogeſimo ſexto,quod certa ratione intelligitur.tametſi q
dam ex hoc annorum numero biennium detrahunt: Biclarēſis tertio Mauritii Imp. an
Ermenigildū occiſum certe ait. Leuuigildus de filio ſolicitus mittit quendam Epiſcop

Arrianu

Arianum de media nocte, qui epulum Christianum vincto de morte traderet. Ille ve. bo-
rùm contumelia castigatum cum à se repulisset, patris animum, ad se eam iniuriam perti-
nere interpretantis, vsque eo exacerbauit, vt Sisberto carnifice è vestigio misso securi per-
cutiendum mandarit. Horret animus atque hæret tantæ crudelitatis imagine. Inerant Er-
menigildo simplicitas & libertas: quæ nisi modus adsit, in exitium vertuntur. Martyris
memoria colitur in Hispania passim ad octauũdecimũ Kal. Maii, (nõnullæ ecclesiæ priori
die faciunt). Carceris locus consequenti tempore in sacellum Ermenigildi nomine trans-
formatus est. multiq; deinceps mortales viri & fœminæ, Ermenigildi, Ermesindæ siue Er-
menesindę nũcupati. Armengol & Ermengãdus gẽtilia Hispanorũ nomina eodẽ pertinere
putãtur. tum Ermegildez & Ermildez barbarũ magis sonantia. Hæc indicia sunto cultus
martyris in Hispania suscepti olim atque propagati. Corpus vbi sit nostra ætate clam est: ac
ne satis quidem constat quo tunc loco fuerit tumulatum: nisi quod os eius argenteæ sta-
tuæ inclusum, atque reuinctum Cæsaraugustę in templi maximi proprio sacrario seruatur.
Romanam ecclesiam per hæc tempora Pelagius. II. obtinebat. Pelagii successor Gregorius
cognomẽto Magnus Ermenigildi mortem, & mortis caussam memoria recenti descripsit.
auditumque ad martyris corpus testatur cælestem concentum funus videlicet peragen-
tium exequiasque celebrantium, quoniam eo honore carebat: famaque vulgatum eodem
loco per noctem lumina lampadum ardentium similitudine visa. Iis rebus & quoniam
Sisbertus carnifex breui turpissimo mortis genere consumptus est, religio martyris maio-
rem in modum in animis hominum confirmata auctaque est, nunc amplius cum Sixtus
V. Pont. Max. Ermenigildi nomen in Romanos fastos adscripsit, festumque & in primis
celebre octauodecimo Kal. Maii vniuersæ Hispaniæ fore sanxit lege in omne tempus lata.

Leuuigildi mors. CAPVT XIII.

INGVNDIS viri casu perspecto, oppleta mœrore & lacrymis in Africam transmisit. Ro-
mani Duces, quorum fidei credita erat, ad Mauricium Imperatorem ducendam cum
filio curabant, quasi belli prædam. Franci Reges Childebertus Ingundis frater germanus
& Guntrandus patruus eius iniuriam, Ermenigildi necem armis vindicare parabant fero-
ces & rapidi. Reccaredus noui belli cura in Gallia eorum conatus anteuertit, in hostium
fines inuectus. atque Vgerno arce munitissima in Arelatensi agro armis expugnata, finiti-
mi agri omni iniuria deformati. Tentata subinde concordiæ spe, missisque à Leuuigildo
de pace legatis, nihil impetratum tamen, ad priores noua iniuria hostibus exacerbatis.
Francorum naues ad Calæciæ littora (commercii videlicet caussa cum Sueuis ineundi) in
ea loca delatæ, à Gotthica classe interceptæ sunt, cum hominibus prædaque omni. sic re-
petita, quamuis legatione Franci Reges ac Princeps Guntrandus surdas aures Gotthorum
postulatis præbuerunt. & auctorem habeo, qui Reccaredum Narbone profectum rursus
in Francorum fines irrupisse ait, lætissimisque Gallię agris rursus attulisse vastitatem. Chil-
debertus dolori propior vindictę auidior, Mauricium Imperatorem, cuius amicitiam pau-
lo ante contempserat, vltro solicitauit ad vires armaque socianda aduersus Longobardos
& Gotthos rerum dominos in Italia atque Hispania. Validæ Francorum copiæ ex nouo
fœdere missæ in Italiam, cum hostis initio metu simulando, neque vniuersæ dimicationis
copiam faciendo innatam Francorum genti confidentiam auxisset, pugna repente atque
improuiso facta victæ profligatæ sunt. cæsorum numerus non proditur: cladem tamen eo
seculo maiorẽ Francis contigisse nullã constat. Gotthis ex eo casu Childebertũ æquiorem
redditũ minime dubiũ est, præsertim cũ Imperator aliis reb. intẽtus nomẽ magis ad socio-
rum præsidium, quam vires afferre videretur. In ipso belli apparatu Ingundim Childeber-
ti sororẽ, pro qua bellum suscipiebatur, nunciatũ erat diẽ obiisse, siue in Africa, siue in Sici-
lia, nã auctores in diuersum trahũt, filio paruulo ad Imperatorẽ deducto: qui quẽ exitum
habuerit clã est, & fortassis paulo post matrẽ & ipse decessit, obitu quã vita felicior futurus.
Interea in Hispania Leuuigildus opprimendæ catholicæ religionis studio, vnde tantum
calamitatis domesticæ extitisse interpretabatur, viros sanctos, quorũ præsidio veræ pieta-
tis cultus nitebatur, toto regno exiliis mulctabat: Leãdrũ Hispalẽsem. Præsulẽ, Fulgentium
Astigitanum, quibus in primis iratus erat, Ermenigildi causa, cui fauisse minime dubitabat
Mausonam Emeritæ Metropolitanũ ea ætate cũ summis viris cõparandũ, cum Toleti, quo
adducendum curarat, omnibus contumeliis violasset ob religionis constantiam, & quo-
niam Eulaliæ vestem Arianorum metu Regi prodere recusabat, feroci equo impositum
atque Sunna Ariano in eius locum subrogato, in exilium expulit. Miraculo viri innocen-
tia est indicata: equus ille posita continuo feritate sanctum virum dorso admisit. Plures

alii Episcopi relegati, aliique in eorum locum substituti: vnde tranquillitate reddita eccle-
siæ factum creditur, vt contra quam ecclesiasticis legib. cautum erat, duo essent aliquando
eiusdem vrbis Episcopi, vti publica eius ætatis acta testantur. pacis studio nouum exemplũ
inductum. Ecclesiarum reditus ab auaro Rege nemine resistente occupati. sacratorũ vi-
rorum priuilegia antiquata. multi proceres occisi veris caussis, aut assimulatis. ex eorũ bo-
nis regium patrimoniũ locupletatũ. ac præsertim tanta carnificina prouidebatur, ne quis-
quam externi sanguinis ad regnũ aspirare posset. His malis pleriq; fracti, non ex plebe mo-
do, sed & viri principes copiis & nobilitate, manus dederunt, atq; ad Arianorum sectã tra-
ducti sunt. In his Vincentius Cæsaraugustanus Episcopus, cùm Arianus esset factus, incon- 10
stantiæ exemplo multos alios in pręcipitiũ traxit. Seuerus Malacitanus & Licinianus Car-
thaginensis Præsules Vincentii æquales, eius perfidiam de scripto iugularunt. Extat nostra
ætate Liciniani liber, quem plures præterea epistolas ad Eutropiũ Episcopum Valentinũ
scripsisse Isidorus testatur, Constantinopolique diem obiisse: nimirum cum Regis furorẽ
fuga declinasset. In ea vrbe Ioannes Biclarensis Abbas Scalabi in Lusitania natus, decẽ &
septem ætatis annos studiorum gratia iunior cõsumpserat, inde vtriusq; linguæ aliarumq;
artium cognitione instructus in patriam ex longinqua peregrinatione redux, communi
ecclesię tempestate iactatus Barcinonem exilii causa missus, ad Pyrenæi mõtis radices, vbi
hodieq; eodem nomine visitur, Biclarẽse monasterium constituit optimis legibus atq; in-
stitutis ad D. Benedicti regulam cõformatum. vnde Reccaredo quidem Rege, ad Gerun-
densis ecclesiæ procurationem: Suinthilæ autem ætate ad cælum morte migrauit, meritis
debitum præmium Nonito successore. Ioãnes presbyter Emeritensis, atq; Nouellus Com-
plutensis Episcopus Asturii ex magno interuallo successor. & ipsi doctrinæ atq; religionis
laude clari, quibus rerum fluctib. agitati fuerint clam est. Isidoro minor ætas præsidio fuit,
eaq; indoles & ingenii lumen, quod breui vniuersam ecclesiam illustrauit: generis nobili-
tas, totius oris dignitas, atq; suauissimi mores. tametsi Arianorũ in se inuidiam irritare non
desistebat, & sua sponte & Leandri fratris litteris ad oppetendam pro vera pietate mortem
si opus esset, animatus. Hisce rebus Gotthici regni potentia vehementer confirmari vide-
batur: præsertim cum per idem tempus Sueuorum ditione sit auctum, eius gentis Regibus
penitus à stirpe sublatis hac occasione. Myronis filius Eboricus ab Andeca viro præpoten-
ti, tum suis copiis, tum Sisegundæ nuptiis (erat ea Eborici nouerca) regno spoliatus, atque
in sacerdotis morem detonsus, compulsus est vitam principalẽ cum priuata, regia insignia
cum veste monastica commutare. Leuuigildus vt amici atque fœderati Regis iniurias vl-
cisceretur, victum armis Andecam, atque thesauris regiis spoliatum, detonsa coma (maio-
rum instituto atque more, nobilitas promissa cæsarie continebatur) atque eo facto regni
spe penitus intercisa, Pacem Iuliam relegauit. Amalarici motibus tandem compressis, qui
fauore gentis regium nomen occuparat, vniuersa Calæcia in prouinciam redacta, leges &
magistratus accepit. Sic Sueuorum regnum, quod aliquando florentissimum fuerat, & cẽ-
tum septuaginta quatuor annis Hispaniæ partem tenuerat, extinctum penitus est, atque
sublatum ipso salutis anno quingentesimo octogesimo sexto. Quo anno Leuuigildus ips[e]
586. Toleti decessit, ex quo cum fratre regnare cœpit anno octauodecimo. Fama est, & mult[i]
auctores testantur, sub vitæ finem cum salute corporis desperata ex morbo decumbe[-]
ret, Ariana impietate repudiata, animum ad sanitatem quidem reuocasse, atque pri[-]
uatim cum Reccaredo filio pro catholicæ religionis veritate disputasse: regnum quo[d]
multarum vrbium accessione amplificatum relinquebat. futurum multo illustrius vete[re]
religione quasi postliminio in Hispaniam vniuersamque adeo Gotthicam ditionem reu[o-]
cata. Leandrum & Fulgentium, quos ab exilio postremis testamenti tabulis reuocari ma[n-]
dabat. Patrum loco habere, eorum auspiciis & monitis priuatam vitam, communesque [...]
deo res gubernare. & Gregorius magnus affirmat Leandro coram priusquam ex morb[o]
obiisset, Reccaredum filium enixe commendasse, eius præceptis sperare sese, ac vero v[e-]
hementer optare Ermenigildo fratri, quem magna animi temeritate innocentem occid[e-]
rat, vt persimilis moribus, humanitate atque totius vitæ conditione euaderet. Nimiru[m]
sancti Martyris manes mortui, quam viui feliciores patre tandem ad sanitatem reuoc[a-]
to conquieuerunt. Tametsi nostri historici Leuuigildum temporibus seruientem, atq[ue]
factionis metu animum debilitante negant palam eum, vt erat opus, Arianam sectã abd[i-]
casse, priuatim agnouisse veritatem non negant, antea multis prodigiis admonitum, q[uæ]
religionem catholicam illustrabant, In iis hæc numerantur: quo tempore filium innoce[n-]
tem armis persequebatur, in ora Carthaginis monasterium D. Martini nomine sacru[m]
monachis in vicinam insulam fuga dilapsis, à regiis militibus est direptum. in Abbate[m]
qui, solus remanserat, districto gladio eorum quidam facto impetu, sacrilegii pœnis age[-]
tib[...]

tibus in terram decidit exanimis. In quo Rex prudentior cognito casu prædam omnem reddi monasterio mandauit. Annulum in ignem proiectum cum de religione esset dispu-tatio, catholicus ardentem manu incolumi contrectauit, catholicæ veritatis argumentum præclarum: hæreticus haudquaquam est ausus simili periculo sectæ patrocinari. His atque aliis id genus miraculis, Regem aiunt animo commotum atque vacillantem ex Episcopo quodam sectæ Arianæ addicto diligenter quæsiuisse, eccur Christianis tot tantaque mira-cula patrantibus, Ariani suam sectam nullis virtutibus illustrarent? Cui Episcopus: Multis (inquit) ò Rex si vera fateri conuenit, atque aduersariorum in morem nostra iactare fas est, surdis auditum insinuaui, cæcorum oculos ad videndi vsum aperui: verum quæ hacte-nus vitandæ ostentationis caussa sine arbitris gesta sunt, ea consilium est palam facere, confirmareque tibi, quæ à me dicta sunt haudquaquam inania esse. Itaque Rege per pla-team paulo post transeunte, Arianus quidam auctore impulsoreque Episcopo, magnis cla-moribus oculos in pristinum restitui aspectum fraude postulabat: notam Episcopo fabulã apud ipsum auctorem argumenti peragens, supinasque tendens manus Antistitis precibus & sanctitate sanitatem supplex sperare simulabat, callidum commentum. turpissimum mendacium. Verum contra res accidit. Impostor ille atque nefarius simulatque Episco-pus eius oculos manibus contrectauit, penitus excæcatus est, Fraude detecta (dolor pu-dorem superabat) Ariana secta, vt par erat, vehementer inclinare cœpit: & Regis animus sensim abalienari: præsertim cum toto quadriennio Hispaniæ agros, ac Car-petaniam in primis, in quam ob aeris temperiem maximam vis mali incubare ma-xime consueuit, locustarum agmina penitus vastarent. quod populares vt solent in religi-onem vertebant, quasi diuino numine Ermenigildi cædem, atque veram pietatem iis malis vindicante. Eam laudem Leuuigildus Isidori etiam testimonio habeat certe præci-puam. quod post Euricum Regem Gotthorum leges temporum iniuria deprauatas, non-nullis additis, aliis detractis castigauit. & Paulus Diaconus Emeritensis, qui visa retulit, affirmat Nunctum Abbatem præcipua sanctitatis opinione virum, cum ex Africa Emeri-tam traiecisset Eulalię sepulchrũ inuisendi studio, & ex ea vrbe fœminarum aspectum de-clinans in eremum aliquanto post secessisset, regiis vectigalibus sustentatum, tametsi reli-gione erat catholicus tandiu, donec à vicinis rusticis facta conspiratione occisus est. Cau-sæ in incerto fuere. & fortassis liberas sancti viri increpationes ferre non poterant agresti homines pectore, rudi ingenio: sacrilegii certe pœnas Rege vindictam negligente dæmo-num incursu in furorem acti dederunt. Illud varie in Leuuigildi actionibus accipi potest, quod primus Gothorum Regum veste à populo discreta vsus est primusque regia insignia atque instrumentum principale, trabeam, sceptrum, diadema gestauit.

Reccaredi regni initia. CAPVT XIIII.

EL. RECCAREDVS patris funere procurato, domesticisque rebus compositis, animo ad reipub. statum & religionis catholicæ instaurationem conuersus, primum omnium cũ Francis Regibus fœdus instaurare cupiebat: & quo pax diuturnior sanctiorque esset Bada priori vxore defuncta Clodosindam alteram Childeberti Austrasiani Regis sororem si-bi iungere: cum consiliorum patris in Ermenigildum sæuientis participem non fuisse ex-cusaret, fratrisque calamitatem se ex animo doluisse. Verum tantæ rei perficiendæ nondũ maturitas erat, & appropinquabat tamen. Illud maius: Leandri & Fulgentii præceptis con-firmatus, de reuocanda in Hispaniam catholica religione serio cogitabat, ipse iam animo & sententia catholicus: tametsi tantisper tempori cedendum arbitrabatur, dum populariũ mentes facilius flecti quam frangi solitæ, præsertim commutanda religione, quam à pri-mis annis accepere, arte sanarẽtur. Patientia & verborum comitate plebei & principes fa-cile Regis voluntati morem gesserunt. Gotthique vniuersi, atque ex Sueuorum gen-te ii qui veteris erroris reliquias fouebant, populariter in ecclesiæ catholicæ castra com-migrarunt. Regis diligentia, gratia, atque auctoritate res tanta perfecta est: cui ad alli-ciendas versandasque subditorum voluntates multum contulit oris dignitas, moresque suauissimi, quibus gratissimus genti est habitus dum vixit, post obitum gratum poste-ris, faustumque nomen in paucis. Contigit enim Reccaredo, quod haud scio an Re-gum vlli, vt religione permutanda, quod propemodum necesse erat, motus existerent, ne-que diuturni admodum, neque graues: & seueritas animaduersionis non modo non in-uidiosa esset, quia necessario suscipiebatur, sed etiam popularis, & cũ bonis omnibus, tum optimo cuique gratissima. Primus in Gallia Narbonensi Athalocus Episcopus Regis cona-tibus sese opposuit, erat enim secta Arianus, vsque eo vt vulgo homines Arium nominarẽt Granista & Bildigernus Comites, siue Athaloci consilio & hortatu, siue sua sponte factio-

nis tuendæ studio, iis in locis corripere contra Regem arma, plebemque ad defectionem
solicitare minime dubitarunt. Verum is nimbus, qui grauissimam procellam minabatur,
breuem & facilem exitum habuit. Athaloco vbi rem inclinatam videt, & popularium vo-
luntates ad religionem catholicam propensas retineri à transitione non posse præ animi
ægritudine defuncto, Comites à Reccaredi exercitu acie superati: eorumque supplicio
catholicorum iniuriæ vindicatæ sunt, quos ille quo odio religionis, qua desperatione rerũ
suarum si victi essent, tormentis omnibus cruciauerant. ac ferme nullæ acerbiores simul-
tates atque odia quam quę religionis specie comparantur. Ipso regni initio, hi Galliæ Nar-
bonensis motus extiterunt. Quo tempore omnino ex quo remp. capessierat mense deci-
mo, Rex nouus palam Ariana perfidia abdicata, veterem religionem atque catholicam
amplexus cõtinuo ecclesiis sua iura restituit, bonaq; à patre per iniuriã ablata noua tẽpla &
monachorum collegia sua expensa fundabat regia magnificẽtia: plerosque populares in
eum locum restituit vnde à patre erant deturbati: cuius acerbitatem videbatur benigni-
tate superare velle, maleficia beneficiis compensare. His rebus occupatum eum, diuinum
numen tuebatur. Desiderius enim à Guntrando Rege cum validis copiis missus vt Got-
thos de finibus lacessens superiores iniurias armis vindicaret, à Reccaredi copiis in Gal-
lia Narbonensi superatus, interfectusque est. Ad Carcasonem acie pugnatum. victi primũ
Gotthi, atque intra vrbem compulsi Francos victores & neglecta militari disciplina aui-
dius insequentes, irruptione ex vrbe facta, signaque quasi tunc primum pugna commit-
teretur de integro canentes, velut numine rem Gotthicam respiciente, mutata prælii for-
tuna, qui terga dederant, obliti vulnerum laborisque prælium maiori impetu restitutis or-
dinibus repararunt. Attoniti hostes Gotthorum audacia. breui loco moti atque in fugam
conuersi sunt. Duce cadente, plerique trucidati. paucos fuga seruauit. Atque hæc omnia
intra primum annum regni Reccaredi gesta sunt. Consequenti autem detecta in Regis
caput coniuratio. & propemodum necesse est reip. statu commutando, cuius præcipua
pars religione continetur, fluctuare animos: motus existere varios & graues. Mausona
temporis beneficio in Emeritensem ecclesiã restitutus est. Sunna Arianus, qui exulis lo-
cum concedente Leuuigildo occuparat, ægre tulit æmuli reditu se de amplissimo digni-
tatis gradu esse deturbatum. Itaq; eius interficiẽdi consilia cum factiosis hominibus clam
communicauit: audax facinus, atque exitu anceps, præsertim Claudio Duce superstite:
cuius fidei vniuersa Lusitania concredita erat, atque vrbem Emeritam præsidio militari
obtinebat, catholicæ religionis constantia clarus, vt Gregorii Magni & Isidori litteræ ad
eum datæ declarant. Vtrunque ergo obtruncari placuit. rei perficiendæ cura Vvitterico
demãdata, magnorum spirituum iuueni, & in omnia familiaria iura Claudii assueto: quip-
pe qui in eius domo educabatur: vnde consequenti tempore ad Gotthorum regnum per-
uenit. His moribus crescebat. Hispanię Princeps futurus. Occasio tanto facinori opportu-
na quærenda erat. Sunna officii caussa Episcopi conueniendi facultatem petit. Ille quod
res erat suspicatus in beneuolentiæ simulatione suæ saluti insidias comparari, Claudium
ad se aduocat, vt mutui colloquii arbiter esset: & si qui forte male cogitarent, auctoritate
comprimeret. Coniurati tempus venisse rati vtriusque cædis perpetrandæ, cũ salutationis
officio functi essent, Vvitterico signum dant. Is enim retro Claudium de more stabat. mi-
raculo habitum est, cum gladium nulla ratione stringere posset, siue diuino numine inno-
centem caussam respiciente, siue iuuenili animo metu periculi perturbato. coniurati haud-
quaquam fracti animis in publica supplicatione, qua ad Eulaliæ templum suburbanum i-
batur, promiscua cæde in Episcopum & populum vniuersum sæuire constituunt: gladii
quo res esset occultior frumenti specie carris impositi. Conceptum paratumque facinus
Vvittericus indicio facto disturbauit, ex superiori miraculo pœnitentia concepta, aut fa-
ctionis crudelitatem exhorrescens. Claudius re perspecta Sunnam & proceres qui cum
eo magno numero sentiebant, facto in eos impetu, cæsisque quicunque armis resistere
ausi sunt, reliquos redegit in potestatem. Procerum bona iussu Regis, cum quo rem tantã
communicari placuit, in fiscum redacta. ipsi honoribus spoliati in varias partes exilii caussa
abierunt conceptæ fraudis testes deformes. Sunnæ coniurationis principi, & architecto
cum seueritate mitigata, aut Hispaniæ deferendæ, aut superstitionis abdicandæ optio data
esset, in Africam nauigauit. Vvitterico indicii facti præmium fuit concepti sceleris venia.
Vacrilę è coniuratorum numero ad Eulaliæ tẽplum tanquã ad asylum fuga elapso perpe-
tuæ seruitutis conditio imposita, eiusque templi obsequiis perpetuo est mancipatus. Pau-
lus Segga Comes coniurationis princeps, manibus præcisis in Calęciam exulare coactus
est, vt Biclarensis ait. His suppliciis procella dissipata, vnde magna clades ecclesiæ catho-
licæ imminere videbatur: reliquis documentũ datũ haudquaquã impune procedere im-
pios at-

pios atque nefarios conatus. Maior nihilominus rerũ moles continuo exorta est. Gosuinda Regina sub initia in priuigni gratiam Catholicæ religionis cultum simularat, & quod horrescit animus commemorare, in catholicorum conuentu solita erat diuinum epulum de sacerdotis manu sumptum occulte spuere, ne si in stomachum traiiceret, violatæ videlicet religionis rea esset. Idem Vldida Episcopus, cuius illa consiliis multũ vtebatur, factitabat. Diu tegi simulatio non poterat. cum eo Regis obtruncandi cuius periculo salus publica vertebatur, cõsilia cõmunicauit. verum diuino numine catholicæ religionis statum nondum satis firmatum protegente, cõiuratione detecta Vldida exilio est mulctatus: Gosuinda fato concessit: conceptamque animo impietatem morte luit, inquieto animo fœmina, & catholicæ religioni semper infesta. In Gallia per idem tempus, nimirum salutis anno 588. Francorum armis bellum reparabatur. Guntrandus Rex memor iniuriarum, quas pridem acceperat: atque ignominiæ delendæ cupiditate, quæ Desiderio duce accepta erat, magnis delectibus tota ditione habitis, numerosum exercitum conparat. ad sexaginta hominum millia, pedites equitesque numerabantur. Cum his copiis Boso Dux sui Regis iussu in Galliæ Gotthicæ fines populabundus irruit. Claudius Lusitaniæ Dux ex antiquo Romanorum sanguine prognatus, nunciato Francorum apparatu missus in Galliam, atque Gallici limitis custodia concredita, ad Carcasonem locorum [no]mine lætus ob recentem superioris victoriæ memoriam, hostem nactus, collatis signis [su]perauit. multi in pugna, non pauci in fuga ceciderunt. castra expugnata. impedimentis [o]mnibus victor potitus est. clara victoria, & qua illustrior nulla extiterat in Hispania, [au]ctore Isidoro, Gotthorum paucitate admirabilior est habita: scribunt enim Claudium [c]onfidentia mirabili cum trecentorum militum cohorte, quam ex lectissimis confla[ue]rat, cum prævalido hoste tantisque copiis stipato ausum totius pugnæ fortunam ten[ta]re. Extitit paulo post nimirum vertente anno noua in Regem coniuratio, ex qua non [m]inori ope numinis mirabiliter euasit. Argimundus regio cubiculo præfectus, Rege oc[ci]so regnum inuadere parabat. res tanta cum sine sociis perfici non posset, cum pluribus [co]mmunicata celari non potuit. De sociis ergo quæstione habita continuo supplicium [s]umptum. coniurationis dux, quo maiori ludibrio esset pœna diuturnior & grauior, [de]caluatus (quod erat amissæ nobilitatis insigne: nobiles enim à plebe cæsarie promissa [di]stinguebantur, extantque Francorum leges de iure cæsariei) ad hæc præcisa manu, asino [im]positus per Toleti plateas traductus, gratum piis spectaculum, totius populi conui[tii]s, contumeliisque laceratus, capite tandem plexus est. Verum hæc aliquanto post, ad in[te]rmissa reuocetur oratio.

588.

Concilium Toletanum tertium. CAPVT XV.

TOLETANAM ecclesiam per hæc tempora post Montanum, Iulianum, Bacaudam, ac Petrum ex ordine eius ecclesiæ Præsules, Petri successor Euphimius tenebat, [ex]cellenti probitate vir, & eruditionis laude non vulgari. Rex bellorum moti[bu]s pacatis & domesticis insidiis toties superatis, diuini beneficii memor, susceptæ religi[on]is statum cupiebat, publico totius gentis consensu, atque totius ecclesiæ iudicio ratum [fir]mumque esse. disciplinam ecclesiasticam, quod erat necesse, vitio temporum labefacta[m] astringi atque reuocari satagebat. Hoc animi consilio cum Leandro Hispalensi, cuius [aus]piciis, vt par erat, res priuatas & publicas gubernabat, communicato, optimum visum [e]x tota quam late patebat ditione Gotthica Episcopos Toletum vrbem Regiam (sic [pri]nceps vocari consueuit, & Gotthos Reges in ea imperii sedem collocasse est demon[stra]tum) ad generales conuentus totius prouinciæ celebrandos conuocare. Ad diem cer[tum] septuaginta circiter Episcopi conuenerunt: in his Metropolitani quinque: atque sub [in]itium mensis Maii, salutis anno quingentesimo octogesimo nono, primus conuentus est [ha]bitus. In eo conuentu Rex ad Patres qui aderant, hoc exemplo, atque his verbis breuem [ora]tionem habuit: Non incognitum reor esse vobis, reuerendissimi sacerdotes, quod pro[pte]r instaurandam disciplinæ ecclesiasticæ formam ad nostræ vos serenitatis præsentiam [conu]ocauerim: & quia decursis retro temporibus hæresis imminens in tota ecclesia catho[lica] agere synodica negotia denegabat, Deus cui placuit per nos eiusdẽ hæresis obieẽ de[pel]lere, admonuit instituta de more ecclesiastico reparare. Ergo sit vobis iucũditas, sit gau[diu]m, quod mos canonicus prospectu Dei per nostrã gloriã ad paternos reducitur termi[nos]. Prius tamen admoneo pariter & exhortor ieiuniis vos, vigiliis, & orationib. operã da[re, v]t ordo canonicus, quem à sacerdotalibus sensibus detraxerat longa ac diuturna obli[uio,] quem ætas nostra se nescire fatetur, diuino dono nobis rursus pateſiat. Patres [e]x Regis oratione vehementer commoti pro se quisque, vt in quoque erat auctorita[tis] plurimum, diuinam benignitatem concelebrarunt. Regi ipsi gratiæ actæ pro tam

589.

propensa in religionem catholicam voluntate. Itaque trium dierum indicto ieiunio animis procuratis, alter conuentus est habitus. In eo Rex fidei catholicæ professionem, Arianæ perfidiæ abdicationem descripto conceptam, suo & Badæ Reginę nomine Patribus obtulit: quam quoniam in ea synceræ religionis formula comprehensa erat, ac nominatim in Symbolo Constantinopolitano expressum, Spiritum sanctum à Patre Filioque procedere, Patres faustis acclamationibus prosecuti. Ex reliquis tum Episcopis tum proceribus, qui Ariana secta repudiata Regis exemplum secuti erant, quæsitum, num aliquid in regia professione reprobarent? responsum datum: sancire se & amplecti quæcunque religio catholica profitebatur. Octo Episcopi erāt, proceres quinque, prauis antea opinionibus imbuti: qui priori similem fidei professionem post Regem & Reginam suæ manus subscriptione confirmarunt. Secundum hæc, tres & viginti canones promulgati, disciplinæ ecclesiasticæ instaurandæ caussa. In his sigillatim expressum ne populus prius diuini epuli particeps fieret, quàm publicè fidei susceptæ symbolum inter offerendum sacrificium more Christiano iuxta formam in concilio Constantinopolitano perscriptam, cuncti qui aderāt pronunciarent. vnde arbitror eum morem in Hispaniam deriuatum qui ad nostram ætatem retentus est, ne ad sacræ mensæ epulum quisquam admittatur priusquam Christiani symboli partes omnes præeunte sacerdote pronunciarit. Concilii acta Regis edicto confirmata. Postremo Leander ad Patres & populum concionantis in modū hac sentētia orationem habuit: Præsentis, inquit, diei tantam esse celebritatem tantamq; lætitiam, quanta nullius diei festi toto anno recurrit, nullus vestrum, vt arbitror Patres, mecum affirmare recusabit. Aliis enim toto anno celebritatibus gaudii veteris memoriam reuocare consueuimus: nouæ hodie atque maioris lætitiæ materia suppeditatur: cum gratia liberatori humani generis Christo, nobilissima Gotthorum gens hactenus sine vllo laboris effectu vagata per tenebras inextricabiles, cælesti illustrata lumine, viā cōsequēdæ immortalitatis inuenit, ad diuinū æternūq; templū admissa, quod appellatur ecclesia. Quod si res fragiles & terrenæ, & quæ ad solius corporis pertinent cultū, vbi prospere fluunt, vsque adeo animos afficiunt, vt sæpe non parum de statu mentis immutent: quantum gaudere debemus ad regni cælestis vocati, admissique hæreditatem? Sane quo diutius fratrum nostrorum cæcitatem calamitatemque luximus in exigua sanitatis spe, eo syncerioris voluptatis offertur occasio. Mihi profecto Sol ipse illustriori luce quam solet, hodierna die micare videtur: terræ facies multo quam antea lætior esse. Gaudet enim cælum in beatas illas sedes tot gentibus aditu patefacto, tot hominib. ea ciuitate donatis, quæ insignitę nomine Christiano in mortis laqueos incurrerant. Gaudet terra hactenus spinis obsita, nunc distincta variataq; floribus: vnde sertū Patres, qui hactenus graues molestias pertulistis mirabiliter cōtextū vestris capitibus imponatis. Seuistis cū lacrymis, lęti nūc decerpite flores, metite maturas fruges, spicarum manipulos in horrea ecclesiæ comportate. Vestri gaudii magnitudo haudquaquam Hispaniæ regionibus terminatur: ad vniuersam ecclesiam permanet necesse est, quæ suo complexu totum orbem terrarum comprehendit, & nobilissimæ prouinciæ accessione aucta modos dictante Spiritu sancto pro tanto beneficio diuinam benignitatem cōcelebrat. Quę enim hactenus ob sterilitatem contemptui fuerat Hispania, nūc cælesti dono perfusa multiplicem prolem vnico partu enixa est. Reliquæ gentes, si quæ nondum cælesti lumine sunt illustratæ, nostræ nationis exemplo salutem sperent: easque sub vno pastore Christo in ecclesiæ ouile breui conuocandas is dubitet, qui diuinarum pollicitationū fidē satis perspectā non habet. & nimirū æquum est, vt qui vnius Dei imperio regimur, & ab vno parēte originē trahimus linguarū diuersitate sublata, vnde terra errorum facies in terras incubuit, idem de diuinis rebus sentiamus: mutua inter nos caritate constricti simus: qua quid est in rebus humanis aut fructu suauius, aut vtilitate salutarius, aut honestius ad dignitatem? Rumpatur licet inuidia atque dolore nostræ salutis aduersarius, cui ludus esse solebat, & vna materia gaudii nostra calamitas. tot illustres ex mortis laqueis ereptas doleat scilicet. Nos angelorum exemplo prouocati, Gloria in excelsis Deo & in terra pax, concinamus terræ cælum conciliatum considerantes, non regni tantum cælestis spem præferamus: sed etiam pro terreno regno Regis nostri incolumitate, cuius opera in hanc felicitatem euasimus dies noctesq; diuinam benignitatem implorare non desistamus. Biclarensis qui sui temporis chronicon perduxit ad hunc annum, in eoque fecit scribendi finem, scribit Leandri Hispalensis & Eutropii Seruitani Abbatis consilio & auctoritate concilii actiones gubernatas. Tudensis addit Leandrum Hispaniæ Primatem fuisse, & in conuentu Patrum Pontificii Legati partes implesse. Concilii acta huic opinioni reclamāt, vbi Leāder ex subscriptionib. tertio loco consedisse declaratur, Euphimium Toletanum secundo, primo Mausonam Emeritensem, nimirum ordinationis prærogatiua

ogatiua & antiquitate cæteris prælatum. Illud in huius concilii actis miramur, Regem no-
o & insolenti exemplo his verbis & subscriptione conuentus acta confirmasse. Fl. Rec-
aredvs Rex hanc deliberationem, quam cum sancta definimus synodo, confirmans
ubscripsi. Et constat in conciliis generalibus Romanos Imperatores Patrū decretis con-
ensisse, confirmasse, aut definisse nunquam, intelligentes nimirum, quibus finibus suam
otestatem deberent terminare.

LIBRI QVINTI FINIS.

HISTORIÆ DE REBVS HI-SPANIÆ, LIBER SEXTVS.

Reccaredi Regis obitus. Capvt I.

Bonis omnibus cumulabatur Hispania priori tempestate seda-
ta noua luce perfusa. Membra tetro religionis dissidio, regnorum
multitudine, nulla inter se compage præter linguæ commercium,
disiecta palpitare magis quam viuere antea solita, in vnum
quasi corpus reuocata lætabatur scilicet: festos agitabat dies. Externi
Principes Regi, pro diuino munere gratulari, vires opesq; certatim of-
ferre piis conatibus cœptisq; iuuandis: ac nominatim à Gregorio Ma-
no Romano Pontifice, qui Pelagio. II. defuncto substitutus, ad tertium Nonas Septem-
ris, salutis anno quingētesimo nonagesimo primo, (errant qui priorē annū ponūt) nostra 591.
cra cœpit gubernare, ipso Pōtificatus initio litteræ missę sunt ad Leandrū, quibus Recca-
dum lætatur ad veram religionem traductum: tum demum beatum iudicandum si pri-
is vltima connectat: neque cacodæmonis astu in fraudem se impelli sinat. Ad eum Pon-
icem factum de more salutandum obsequiumque deferendum illi debitum, sibi neces-
rium à Reccaredo Rege missi cum litteris honestissimi Legati sunt, Probinus presbyter
Probino adiuncti aliquot Abbates. Addita ex auro munera. præterea trecentæ vestes in
us pauperum ecclesiæ S. Petri (ea ætate collegia pauperum ecclesiæ reditibus susten-
bantur). Leandri consilio & hortatu præstitum officium, (sic putamus) cui cum Grego-
Magno à superioribus annis familiaritas erat, & coniunctio animorum præcipua. Stu-
orum similitudo, & vitæ in vtroque sanctitas par, amicitia deuinxerat. Præterea peculia-
caussa suberat, tametsi id non proditur, vt conuentus Toletani nuper actiones & decre-
Romanæ ecclesiæ probarent: vnde sacra petenda sunt, & eorum quæ in conciliis statuta
nt, sanctitas. Legatos longa ac difficili nauigatione iactatos reiectosque vi tempestatis
Hispaniam plures annos in itinere atque Romæ consumpsisse, trinæ Gregorii litteræ in-
io sunt, non ante nonum Pontificatus annum datæ, hoc est, Indictione secunda. Primis
eris Claudio Emeritensi Duci, cuius proxima secundum Regem auctoritas erat, Cyri-
um Abbatem in Hispaniam proficiscentem commendat. Alteris Leandrum neruorum
oribus obnoxium dolet. Postremæ ad Regem sunt, quem in suscepta religione confir-
t, laudatque susceptæ pietati pares fructus existere: grandi pecunia à Iudæis tentatum,
egem quandam in eam nationem promulgatam abrogaret, adduci non potuisse. Iis lit-
s adiuncta dona sunt. crux inclusa ligni veræ crucis parte, atque capillis Ioannis Bap-
æ: geminæ claues, altera contactu corporis Diui Petri sacrata erat, pellendis morbis vir-
e salutari: in altera ramenta continebantur ex eiusdem Apostoli catenis religionis ergo
racta: Leandro Pontifici pallium meritis debitum præmium. Extant aliæ Gregorii Pō-
cis ad Leandrum litteræ, quibus Probinum presbyterum ait, librorum quos Gregorius
derat partem ipsius permissu abstulisse in Hispaniam Leandri precibus præstitum. Fa-
sine vllo certo auctore vulgo iactatur inter Hispanos, Regis Legatos Virginis Matris
ptilem ex ligno imaginem ad Leandrum attulisse eiusdem Gregorii donum: esseque
n quæ longo post tempore in specu quodam reperta vna cum Fulgentii Astigitani cor-
e, præcipua totius Hispaniæ religione colitur ad Guadalupeum oppidum templo di-
. Fulgentii & Florentinæ sororis corpora ad Barzocanum pagum, non procul Gua-
upeo oppido, vbi simul reperta sunt, conseruantur. Astigi Florentinā vitam exegisse tra-
t, quadraginta virginum collegiis præfectam: vbi & domus in qua vixit monstratur: &
cipui virginum collegii vestigia ad Singilis hoc est, Xenilis fluminis ripam. quo loco

D. Hieronymi nomine monasterium extat. Scripsit Fulgetius librum de Fide Incarnationis, aliisque nonnullis quæstionibus, qui ad nostrum tempus conseruatur. Romæ regii Legati moram trahebant, & conuentus Episcoporum in Hispania frequentes habebantur, ex decreto videlicet atque auctoritate concilii Toletani: vbi concilia prouincialia, quibus ecclesiæ salus continetur, quotannis haberi sancitum erat. Itaque Hispali primum cũ Leandro septem vicinarum ecclesiarum Episcopi concilium celebrarunt. In eo de seruis ecclesiæ disceptatum, quos à Gaudentio Astigitano Episcopo legibus repugnantibus manumissos fuisse Pegasius successor disputabat. Totidem Episcopi Narbone conuentum agitarunt per hæc tempora communique sententia quindecim canones promulgarunt, studio videlicet ecclesiasticæ disciplinæ in mores reuocãdæ. Tarraconẽsis Metropolitan⁹ 10 tametsi cõcilio Toletano non interfuit, Cæsaraugustæ cũ Præsulib. suæ ecclesię cõtributis, tribus capitibus explicuit, quo pacto ad ecclesiã catholicã recipiẽdi essent, qui sectã Arianã vellẽt abdicare. Toleti præterea, Oscæ atq; Barcinone cõuentus peculiares habiti sunt, quorum acta ex sancti Æmiliani Cucullati peruetusto codice peti possunt: vt hic sigillatim referantur operæ pretium non est. Ad Regis actiones redeamus. qui Bada Regina defuncta, pacis studio conciliandæ cum Francis Regibus, immemor iniuriarum, Clodosindam alteram Childeberti Austrasiani Regis sororem, matrimonio sibi iungi vltro postulauit, obtinuitque tandem. consiliorum patris in Ermenildum sæuientis, qua de caussa Frãcorum animi erant exulcerati, participem non fuisse docuit, fratrisque casum se ex animo 20 doluisse monstrauit. Itaque regia puella Anthari Longobardo, cui pacta erat, prætermisso, in Reccaredi regiam torumque migrauit: & cogitatio Francos subiit diuersæ religionis coniugia, neque esse legitima, neque cohærere feliciter: Longobardum adhuc vana deorum superstitione teneri, Reccaredum Christũ seruatorem, quod Christianorũ commune est omnium totã vita professum. Leandri præterea & Fulgentii opera, & ipsum catholicum factum, & vniuersam ditionem veram religionem atque veterem reuocasse. De harum nuptiarum tempore auctores variant: & illud constat, sub extremam Reccaredi ætatem cum Francis fœdus factum: Romanorum reliquias, qui Hispaniæ partem aliquam retinebant, Gotthorum armis exagitatas, aliquotque præliis victas: Vascones imperio rebellantes, studio rerum nouarum, eodem victoriarum cursu domitos. Rege immortali gloria parta ob res bello paceque præclare gestas, magnitudinem tum animi, tum etiam in 30 genii atque consilii singularem, veræ pietatis cultum, cum regnum tenuisset annos quindecim, mensem vnum, dies decem, vitam cum morte commutasse, salutis anno sexcentesimo primo. Toleti sub ipsam mortem peccata pœnitẽtia publica, ex Christianorum veteri ritu procurasse Isidorus est auctor. & Gregorius scribit, Ermenigildi meritis factum vt Hispania sectam Arianam abdicaret, veritatem amplecteretur. Tres Reccaredo filii erant, Liuua natu maximus, Suinthila & Geila. Liuuam quidem ex priori vxore natum, regno ætas apta declarat. Suinthila & Geila vtram habuerint matrem ignoratur. Ad hos & Reccaredum patrem, quoniam Hispani Reges nunquam intercisa maiorum serie genus reuocant, vt multorum opinio habet, & monimenta antiquitatis declarant, veteresque historici, Alfonsus Rex cognomento Magnus, & Isidorus Pacensis cognomento Iunior affirmant: vt omnia ad intelligendum plana fiut, huius familiæ stemma lectoris oculis subiiciẽdum existimaui. Athanagildi vxor Gosuinda. Galsuindam peperit & Brunechildim. Clodouei Regis Frãci ex Clotario filio nepotes fuerũt Gũtrandus, Chilpericus, & Sigibertus. Chilperico Galsuinda nupsit, quæ Fredegundis insidiis circumuenta periit, vti antea dictum est. Sigibertus ex Brunechildi Childebertum, Ingundim, & Clodosindam genuit. Athanagildi successor Leuuigildus, ex priori vxore Theodosia Ermenigildi & Reccaredi pater Gosuindam Rex factus duxit. Ermenigildo Ingundis vxor data: Reccaredo Clodosinda. Est autem ad obseruationem insigne in Reccaredi rebus gestis, & deinceps in Gotthica historia Comitum & Ducum frequentem mentionem extare in ciuilis magistratus significatione. Comites dicebantur, qui prouinciam aliquam cum imperio gubernabant. Duces qui vrbem aut regionem aliquam præsidio militari obtinebant. ad hos quoniam summa rerum respiciebat, & cudendæ in stipendium scilicet monetæ facultatem habebãt, factum vt aureus nummus vulgo vocetur ducatus. Neq; ii modo, quibus reipublicæ moderatio erat demandata. Comites dicebantur: sed etiam quibus in bello alicuius functionis cura imposita erat, quique in Gotthorum regia honorem aliquem gerebant, eodem nomine censebantur. Vnde Comites Cataphractarii, Clibanarii, Sagittarii, Thiuphadi in re militari castrisque. Domi Comes stabuli, qui vulgo est Condestable, cubiculi, patrimonii, notariorum Comites, omnia fortassis ex Romani imperii æmulatione: Gotthorum Regibus, vt Romanę potentię hac ętate non multum concedebant, ita honorum nomin ex Ro

ex Romano more libenter vsurpantibus. Eadem imitatione, vti quidam non inepte suspicantur, Flauii prænomen, quo primus Reccaredus vsus est, ad Gotthorum Reges transiit frequens consequentibus annis. Toleto Regiæ vrbis appellatio accessit, quoniam eo nomine Græci sedem imperii vrbem Constantinopolim cohonestabant. Illud constat Comites Ducesque hac ætate temporarii magistratus nomina fuisse: deinde Regum beneficio imminuta plerunque potestate & minutis oppidis definita, facta hæreditaria.

Liuua, Wittericus, Gundemarus Reges. CAPVT II.

LIVVA Reccaredi filius vix annos viginti natus, ad Gotthorum regnum post patris mortem funusque accessit. Ætas iniuriæ opportuna erat: & dissidia superiora nondum satis pacata male cogitantibus occasionem præbebant. cum magni, pii, iustique Regis specimen dedisset, videbaturque paternis vestigiis insistens, ad immortalem gloriam sibi aditum patefacere, Witterici proditione iis artibus assueti periit. Regnum biennium tenuit: nulla re prætereagesta ad memoriā insigni, nisi quod formæ totius dignitate, atque in ætatis flore sublatus, incredibile in animis subditorum sui desiderium reliquit. Reperiuntur in Hispania eius nomine percussæ monetæ aureæ, additis verbis argumento insignis pietatis HISPALI PIVS. nam ne prioris Liuuæ, qui huius magnus patruus fuit, esse credantur, facit diadema affictum capiti insigne, ante Leuuigildi tempora Gotthorum Regibus insolēs inusitatumq;, vt superius est indicatū. Parricidæ, merces proditionis regnū fuit quod factionis opibus armisq; subleuatus occupauit tenuitq; annis sex mensibus x. Bello bonus est habitus, & Romani exercitus reliquias pellendi tota ditione, cupiditate cum aliquoties aduersa prælii fortuna pugnatum esset, Witterici Duces ad Segontiam Celtiberis, quæ pars est Tarraconensis Hispaniæ, hostem collatis signis superarunt. Interea Childeberto Austrasiano Rege defuncto, duo eius filii successerunt bipartito regno. Theodobertus Austrasiæ, Theodoricus Burgundiæ Reges facti. Theodorico Witterici filia Hermemberba pacta in Galliamque principali apparatu missa, breui ad patrem integra rediit. caussæ in incerto fuerunt. fama tenuit. Theodoricum pellicum, quibus ad insaniam vsque deuinctus erat, arte & carminibus impeditum ne regiæ virginis florem delibare posset. Alii Brunechildis arte affirmarunt, vt sola rerum potiretur, puellam nulla sua culpa ad patrem amandatam. Eius iniuriæ vlciscendæ studio, cum Witterici legati finitimas prouincias obiuissent, bellum in Theodorici caput conflatum. Agilulphus Longobardus, Clotarius vetus Theodorici hostis, Theodobertus Austrasiæ Rex fratris iniuriis prouocatus, adulterio ipsum conceptum iactare soliti, ad commune fœdus accessere. Theodoricus animi ferocia fracta, cum tantum periculi bellique esset in manibus, ditionis parte concessa, fratrem sibi conciliauit: & nimirum natura compellebat, vt potius faueret, quam externas iniurias vindicaret. Omnino eo præsidio detracto cæteri confœderati conquieuerunt, belliq; apparatus grauissimi continuo dissipatus est: ex eoq; aduerso secessu, Wittericus cum despectui esse cœpisset, erumpente odio, quod in subditorum animis diu hæserat, & reuocandæ Arianæ perfidiæ, cuius factionis, vt arbitror, viribus Rex euaserat, consilia agitare fama vulgauerat, à populo in regiam improuiso impetu facto, inter prandendum trucidatus est. Occisi corpus per plateas vnco tractū à coniuratis atque inter populi conuitia fœdatum modis omnibus in ignobili loco est tumulatum. Ea calamitate Liuuæ innocentis necem exoluisse creditus est: & præcipuo documento persuasum diuinam vltionem, tametsi aliquādo sera esse consueuit, nunquam irritam videri. Gundemarus Witterico occiso Gothorū regnū cōtinuo obtinuit salutis anno sexcētesimo decimo: an coniurationis princeps regnandi spe tantum facinus suscepit: an procerum suffragiis cum bello paceque prudentia esset singulari. Francorum viribus adiutum arbitror (licet enim in rebus tam dubiis halucinari) qui Witterico infensi erant Regem factum: argumento vectigalis annui quod Francis à Gundemaro solui consueuisse satis constat ex Bulgarani Comitis Galliam Gotthicam pro Rege ea ætate gubernantis litteris: quæ ad hāc diē Cōpluti & Oueti inter veteres schedas librosq; seruatur. Vnde prætere a intelligitur Gundemari legatos à Francorū Regibus semel violatos sacros etiā inter gentes barbaras. In quo etsi commisisse videbantur vt hostium loco essent. noua missa legatione Hispanis oratoribus, ne conueniendi quidem Reges potestatem factam. His iniuriis Bulgaranus animo commotus. Theodorici oratores aditu Hispaniæ prohibuit: & cum res ad bellum spectaret, correptis repente armis Iubinianum & Corneliacum oppida. quæ ex fœdere à Reccaredo cum Frācis inito Brunechildi cesserāt, in Narbonēsi Gallia, pulso Francorum præsidio ad Gotthorum potestatem reuocata. Ea ne Francorum

610.

armis repeterentur Brunechildis morte factum arbitramur non multo post cōsecuta, nulla ex se prole superstite. In Hispania Gundemarus Vascones imperio denuo rebellantes, Ducesq; & copias quibus Romani limitis custodia in Hispania credita erat, prospero belli euentu exagitauit, salutis anno sexcentesimo duodecimo, Toletique ex morbo obiit. Regnauit annum vnum, menses decem, dies tredecim: ex Hilduara vxore nullam, quod sciatur, prolem reliquit. Quo tempore Romanam rempublicam in Oriente Heraclius Phocæ successor obtinebat. Ecclesiam Romanam post Gregorium, Sabinianum, Bonifaciū III. Bonifacius eo nomine IIII. gubernabat. Ecclesiam Toletanam Euphimii, Tonantii, Adelphii successor Aurasius studiis litterarum doctrinæque animi magnitudine & probitate cum quouis priorum comparandus. Eo Pontifice atq; adeo primo anno regni Gundemari, viginti quinque Præsules ex variis Hispaniæ partibus Toletum conuocati in caussa Toletani Episcopi, & Episcoporum prouinciæ Carthaginensis, conuentu coram Rege, eiusque iussu habito disceptarunt. Euphimius enim Toletanus Præsul in superioris Toletani concilii actis se Metropolitanum per imprudentiam dixerat prouinciæ Carpetaniæ. Reliqui Præsules Carthaginensis prouinciæ, quæ regionibus multo latior erat, Euphimii subscriptionem vertentes ad occasionem libertatis, ecclesiæ Toletanæ parere recusantes, ad dicendam caussam vocati, sententiam mutare compulsi sunt: cum secundum Aurasii iura, tum à Rege pronunciatum esset. tum ab Episcopis. in quibus Leandro fratri iam defuncto successor Isidorus Hispalensis, Innocētius Emeritensis, Eusebius Tarraconensis, & præter hos, nisi codices sunt vitiati, Beniamin Cumiensis erant. Quem sententiam separato codicillo Carthaginensis prouinciæ Præsules quindecim, quorum res agebatur, confirmarunt. Protogones sanctæ ecclesiæ Segontinensis, Theodorus Castulonensis, Minicianus Segobiensis, Stephanus Oretanus, Iacobus Mentesanus, Magnentius Valeriensis, Theodosius Ercauicensis, Martinus Valentinus, Tonantius Palentinus, Portarius Segobriensis, Vincentius Bigastriensis, Eterius Bastitanus, Gregorius Oxomensis, Præsidius Complutensis, Sanabilis Elotanus. Vnde intelligitur Toletani Metropolitani ditione multo plures ecclesias olim quam nostra ætate contineri. Nam de Primatu, quem in omnes Hispaniæ ecclesias obtinet, neque nunc disputamus, neque tunc de illo suscepta erat disceptatio. Ex Montani haud dubium tempore olim Toletani Episcopi, conuentu in ea vrbe habito ius in omnes Carthaginensis prouinciæ ecclesias Præsulibus Toletanis datum, ipsi quorum caussa agebatur confitentur: vt huius conuentus acta & horum Episcoporum sanctio manifeste declarant.

612. 10 20 30

Sisebuti regnum. CAPVT III.

GVNDEMARI funere solenni ritu multorumque lacrymis procurato, eorum videlicet qui ægre ferebant virum bonum, Principem excellentem, & in summa magnitudine animi, multa humanitate temperatum tam breui occidisse. Sisebutus procerum suffragiis in defuncti locum cooptatus, bonorum dolorem magna ex parte mitigauit, haudquaquam ignorantium quantum in nouo Rege esset animi, quantum consilii. Belli & pacis artes eximias, religionis armor, atque litterarum studia illustrabant. Erat enim Latini sermonis non expers, res iis temporibus comparanda miraculo: extantque eius ingenii monimenta epistolæ aliquot, & D. Desiderii Viennensis Episcopi vita (si tamen eius est, & non potius alterius Sisebuti, quod magis puto) Theodorici Burgundi Regis, cum tanti viri liberas increpationes non ferret, iussu interfecti, vi lapidum cerebro comminuto. Extat Granatulæ epitaphium in rudi lapide incisum Amatoris Episcopi defuncti anno sexcentesimo quartodecimo, quem Sisebuti regni annum secundum facit: & nimirum is lapis ex veteris Oreti ruinis aduectus creditur, ab oppido Granatula dissiti duobus tantum millibus passuum. Conceptam de suis virtutibus spem, breui Sisebutus auxit, illustrauitque, Asturibus & Rucconibus, qui locorum natura confisi nouo imperio rebellarant, breui domitis parereque compulsis, vtrunque Flauii Suinthilæ ductu & virtute: vnde illi ex aliquanto interuallo ad regnum Gotthorum gradus. Rex ipse Romanorum reliquias toties resurgentes ad veterem Suinthilæ exercitum nouis copiis adiunctis, quas magnis delectibus tota prouincia habitis conflauit, nouo bello persequi constituens atque in eorum fines inuectus bis acie victor extitit: & non paucas vrbes illis eodem victoriæ cursu ereptas in suam potestatem redegit, ad fretum nimirum Gaditanum & Oceani littora, vbi Bæticæ & Lusitaniæ pars in Romanorum ditione erat. Atque ita viribus hostes debilitauit, vt vix haberent vbi consisterent in Hispania. Victoriæ gloriam

614. 40

clementi

clementiæ laude illustrauit host bus magno numero, cum ab ipsius militibus capti essent, in libertatem restitutis. Id religionis commercio datum. redemptionis pretium vltro militibus ex regio ærario numeratum. Cæsarius Patritius rem Romanam in Hispania gubernabat. Is suarum rerum desperatione, & quoniam parum spei erat propter locorum longinquitatem Heraclium Imperatorem auxilia opportune missurum, vltro Sisebutum de pace compellare constituit. Eius impetrandæ leuis, quidem, opportuna tamen sese obtulit occasio. Cæcilius Mentesanus Episcopus vitæ tranquillioris studio, ecclesiæ administratione relicta sese in monachorum collegium abdiderat, quod situm fuisse arbitror in Romanorum ditione. Eum à Rege ad dicendum caussam desertæ ecclesiæ vocatum Cæsarius, quoniam à suis retinebatur, vltro ad Regem deducendum curauit. Rei perficiendæ cura Ansemundo legato demandata. iniunctum præterea vt de pace ageret: dataeque in eam sententiam litteræ, quibus secundum salutem Regis animum ad pacis cogitationem prouocare contendit. parceret innoxio Christianorum sanguini cuius copia Hispaniæ agri pluuiarum instar in stagna redundabant. Cæcilium Episcopum regiæ beneuolentiæ conciliandæ studio mittere: arcum amoris pignus, tenue quidem donum si ex rei natura metiatur, magnum si ex mittentis voluntate pensaret. Grata hæc legatio Sisebuto fuit. Itaque ad pacem procliuis Theodoricum legatum ad Cæsarium misit cum litteris, quem ille adiunctis aliis legatis, quo pax esset constantior, ad Imperatorem transmittendum curauit. Erat Heraclius natura deditus astrologorum & ariolorum vanitati. Ab iis intellexerat metum ingentem impendere Christianis à gente circuncisa. Quod de Sarracenis debuerat, de Iudæis interpretatus, nationē illam omnib. modis vexatam, extra imperii prouincias expulerat: nactusque opportunitatem aduentu Theodorici legati sæuiendi amplius, pacis legibus de quibus in Hispania conuenerat facile assensum præbuit: modo eius exemplo Sisebutus induceret in animum Iudæorum gentem imperiis omnibus exitialem ex vniuersa Hispania pellere. Ea re sibi nihil gratius fore, nulloque officio amplius beneuolentiam conciliari posse: id vt faceret vehementer se etiam atque etiam rogare. Heraclii auctoritate & hortatu, non quod ille cupiebat modo Iudæi ex Hispania pulsi sunt, vniuersæque adeo Gotthicæ ditionis finibus prohibiti: sed etiam minis & suppliciis coacti religionem Christianam sacraque suscipere. Quod in Christianorum moribus nefas est, quenquam malo cogi ad professionem veræ pietatis. neque tunc Sisebutus factum temere vsurpatum prudentioribus probauit, vt Isidorus est auctor. Extāt in Gotthorū legū volumine geminæ de hac re leges quarto regni anno à Sisebuto promulgatę. quod Episcoporū iudicio decerni pręstitisset, id Rex ad suum arbitrium reuocauit: cum iuris inter homines Reges sint iudices, religionis Pontifices, quorum sententiam de re tanta expectare æquius profecto fuerat. Verum regii conatus tanti sunt. Pleriq; metu regis, nostri facti. quidā ex animo, pars multo maxima simulate: non pauci ex fuga euasere in Galliæ partem eam, quæ Francorum imperio parebat. quoniam iuncti veteribus suæ sectæ incolis ingentem numerum efficiebant, Sisebuti exemplo Heraclii auctoritate (& commodum Seruatius & Paternus oratores Constantinopolim venerunt ex Gallia) quod in ceteris prouinciis præstitum erat cunctis in Gallia obseruari: Iudæi omnes ex ea prouincia discedere post aliquot annos com... : Dagoberti Regis edicto capitale fore sancientis, nisi cuncti intra certam diem ...rtales Christianæ religionis cultum tota ditione susciperent. Plures exilio solum vertere maluerunt: reliqui tempori seruientes veræ pietatis cultum aut simulando aut amplectendo incolumes manserunt. Ita gentem flagitiosam & Christi Dei sanguine pollutam, ...ina vltio nouis toto orbe calamitatibus per hæc tempora exagitabat. verum externa ...tantur. In Hispania pari decernēdi libertate Eusebius Barcinon. Episcopus loco à Rege ...tus est, vt ipsius Sisebuti litteræ declarant, substituto alio: quod in theatro quædam ...histrionibus agi concessisset, quæ ex vana deorum superstitione traducta, aures ...ristianæ abhorrere videbantur. Regis videlicet auctoritate, disciplina ecclesiastica ...ocabatur. Cuius studio Hispali octo Episcoporum conuentus habitus est, Sisebuti ...ni anno septimo, Isidoro Præside. In eo conuentu Acephalorum secta explosa est, quæ ...dem in Oriente compressa, in Hispania resurgere cœperat, Syri cuiusdam Episcopi o... & fraudibus. quo à Patribus conuicto, & sectam palàm abdicare coacto, singulorum ...scoporum diœceses de quibus erat disceptatio certis finibus circunscriptæ. Virginibus ...is virorum colloquio interdictum: ipsique adeo collegii præfectæ vetitum præter Ab...em & eum monachum, cui virginum cura esset demandata, quempiam alium è mona...rum numero conuenire: ac ne hos ipsos quidem sine arbitris alloqui datū, & de rebus ...ū diuinis. Interfuit cum Episcopis concilii actionibus Rector rerū publicarū Sisiselus,

ad veterem exemplarium fidem vulgata lectione, vbi Sisebutus legitur castigata. His rebus intentum Regem, atque de republica & religione bene mereri pergentem mors oppressit, salutis anno sexcentesimo vigesimo primo. Regnauit annos octo, menses sex dies, sedecim. De mortis caussa varii rumores iactati. quidam pharmaci salutaris quidem, sed vltra mensuram præbiti copia extinctum putarunt: alii dixerunt, medicorum fraude venenum pro medicamento propinatum. Et nimirum in magnorum Principum obitu, multa fingi credique consueuerunt: eorum præsertim qui præclaris actionibus subditorum voluntates sibi conciliarunt. Defuncti funus non magis suorum cura celebre fuit, quam amore ciuium & verissimis totius populi lacrymis. Extat Toleti ad Tagi ripam suburbanũ templum D. Leocadiæ nomine, quod hoc tempore male materiatum ruinam aperte minatur, à Sisebuto eleganti opere ædificatum. sic vulgo persuasum est. Omnino Rodericus Præsul Toletanus, templum Leocadiæ nomine Toleti à Sisebuto extructum fuisse ait. Proditur præterea Sisebuti disciplina classes à Gotthorum gente comparatas: vt qui eatenus terrestria bella prospere gesserant, nauigandi peritia ex Themistocleo instituto maris imperium obtinerent: cui cætera parere vsu exploratum est. & fortassis de Africa cogitabant, Romanis propemodum pulsis ex Hispania. Nam Mahometem nouæ superstitionis specie victoriis Asiam & Africam cum lustrasset, traiecisse in Hispaniam, atque Isidori auctoritate metuque Corduba fugatum, pro vano repudiamus: neque cum ratione temporum conueniens, neque externis historiis consentaneum: tametsi nonnulli ex nostris scriptoribus id affirmare non dubitarunt, pudenda homines securitate. Sisebuti filius Reccaredus, ætate puer atq; regni mole sustinenda impar, cum tribus mensibus à morte patris regnasset defunctus est, nulla præterea re gesta.

621.

Suinthila & Rechimirus Reges. CAPVT IIII.

SISEBVTO & Reccaredo morte sublatis, Suinthila procerum suffragiis rempublicam gubernandam suscepit. Res superioribus bellis præclare gestæ, & Reccaredi patris memoria gentis beneuolentiam conciliarunt, vt vnum in primis dignum iudicarent, cui Gotthicum imperium demandarent. Plurimum audaciæ inerat, neque consilii minus laboribus neque corpus fatigabatur, neque vincebatur animus: tanta præterea munificentia in eos quos res asperæ fatigabant, vt vulgo Pater pauperum vocaretur. Vascones ferocem gentem & barbaram, atque noui imperii occasione denuo tumultuantem, correptis præterea armis Tarraconensis prouinciæ fines ferro flammaque vastantem, sua tantum præsentia ex superioris videlicet belli memoria conterritos, compulit deditionem facere. admissos in gratiam vrbem Ologitum suis sumptibus ædificare mandauit, vt compedum instar esset, & nouarum rerum studium frænaretur. præstare eius rei facultate carere, quæ toties tentata infeliciter cessisset. Eam vrbem quidam Olitum fuisse arbitrantur in Nauarræ finibus. Secundum Vasconum bellum Romani, qui superioris fœderis beneficio magis quam suis viribus nitebantur, Hispaniæ possessione decedere sunt compulsi: in qua septuaginta amplius annos Lusitaniæ & Bæticæ partem ad vtriusque maris oram alternantibus sæpe ditionis finibus obtinuerant. Qua de caussa Eboram nonnulli affirmant à Gotthis magnis operibus munitam, vbi geminæ turres firmissimæ structuræ monstrantur, Sisebuti Regis (sic ducta per manus opinio habet) opus: vt quoniam in vtriusque ditionis finibus sita erat, propugnaculi instar esset arcisque fortissimæ ad hostiles Romanorum incursiones arcendas. Tanto tempore vt Romanorum imperium in exigua Hispaniæ parte tenuerit, Africæ vicinitatem fecisse credimus, nouas indies copias supplementi caussa mittentis: quo præsidio per hæc tempora destituti, cum tantum belli esset in manibus aduersus Mahometis arma, facile Gotthorum virtuti cesserunt. Duo Patritii, qui ad vtrunque mare pro rata portione res gerebant pro Romanis, in Regis potestatem venerunt. alter industria Regis in partes attractus, virtute alter & armis superatus est, cum vim repellere pararet. Res tantæ intra quintum regni annum à Suinthila perfectæ. quo anno nimirum à Christi ortu sexcentesimo vigesimo sexto, stabiliendæ successionis in familia studio, Rechimirum filium regni consortem declarauit, in minori atque adeò puerili ætate paternas atque auitas virtutes ab eximia indole repræsentantem. Qua re quoniam in eo Gotthorum mores & iura euertebantur regia potestate facta hæreditaria, quæ procerum suffragiis veteri instituto deferebatur, gentis voluntates abalienatas arbitror. Et constat ex hoc tempore virum paulò ante summum, nullum Regem fuisse: republica perturbata vis & audacia dominabatur. Neque prius conquieuere prouincialium animi, quam Suinthilam & fi-

626.

c filium de regni gradu & fastigio deturbarent. Quæ caussa Isidoro fuit Gotthorum
istoriæ,quam ad hunc annum perduxit,non amplius proferendæ. nimirum nobilissimi
aulo ante Regis, & propinqui probra & calamitatem litteris vulgare recusauit. Neque
utum erat reipublicæ vulnera, tanquam desperatæ curationis carcinomata stylo contre-
tare. motus intestinos atque gentis proditiones memoria propagare consilium non fuit.
llud præcipue in Suinthilæ moribus vituperatur,quod pulsis ex Hispania hostibus & pu-
lica pace fundata,vitiis animum contaminauit: nobili documento sanciens, esse diffici-
us animi cupiditates tenere in rerum omnium potestate, quam armis & virtute hostes
incere. Theodora vxor, Sisebuti Regis filia vt quidam arbitrantur, & Agilanus fra-
er,quibus sese & rempublicam gubernandum tradiderat, magnã illi inuidiæ qua flagra-
at partem conflarunt, hostiumque partem maximam illo pacis tempore adiunxerunt.
oletanam ecclesiam Aurasii successor Helladius Suinthilæ regno gubernabat, vir pru-
entiæ,modestiæque,& eruditionis laude cumulatus,à cupiditate omni remotus,magni
ræterea laboris summæque constantiæ. Iuuenis supremo Gotthorum magistratu abdi-
ato,erat enim Rector rerum publicarum, excolendi Christianis virtutibus animi cupi-
itate in Agaliensi monasterio Toleti monachum induit. Vnde cum monasterii Abbas
reui euasisset, Regis Sisebuti ad ecclesiæ Toletanæ regimen translatus est, non magis
is virtutibus illustris, quam Ildefonsi institutione: quem in Diaconorum numerum
ooptatum ex aliquanto interuallo successorem habuit. Et verisimile est Helladium
orum temporum perturbatione commotum animo, viteque tædio extinctum: nam quo
mpore Sisenandi proditione an rebellione Suinthila sublatus est, & ipse in viuis esse de-
t Iusto successore. Erat Sisenandus vir magno animo, neque minus domesticis copiis
lignis,quam belli artibus clarus.Is regnandi ambitione corruptus, neque id quibus mo-
s assequeretur quidquam pensi habens, & Suinthilæ Regis odio contemptuque,quem
ublica gentis inuidia flagrare considerabat, in Franciam ad Dagobertum Regem pro-
ctus,Regis sui euertendi cupiditate incensus auxilium impetrauit.Habere se totius pro-
nciæ studia excitata,sed metu prohiberi ne rem tantam absque externo præsidio incho-
ent.Suinthilam Regis nomine exercere tyrannidem vitiis omnibus obnoxium:neque
quam in terris monstrum fuisse vllum tam ex contrariis & inter se pugnantibus naturæ
udiis cupiditatibusq; conflatũ. Abũdãtius & Venerãdus firmissimas Burgũdionũ copias
esaraugustam duxere. Gotthi proceres qui cum voto cum Sisenando sentiebant,pa-
n Gallici fiducia à Suinthila deficientes eum,Rechimirum filium, & vxorem regno ex-
lerunt. Quidam Suinthilam & filium Toleti ex morbo decessisse affirmant.concilii
arti Toletani acta huic opinioni resistunt.vnde præterea intelligitur Agilanum Suinthi-
fratrem Sisenandi partes haudquaquam syncera fide fuisse secutum: ex Francorum hi-
riis Dagoberto Regi decem pondo auri appensa, quæ æde D. Dionysii absoluenda
ributa sunt. Rege Suinthila Ioannes Cæsaraugustanus Episcopus Maximi successor,
æ probitate, eruditionis laude, atque benignitate in pauperes vnus maxime per hæc
ora celebratur.De ratione celebrãdi Paschatis librũ scriptũ reliquit.Ioãni æquales Vin
tius & Ramirus fuerunt: Vincẽtius in S.Claudii Legionẽsis, Abbatis munere fungens
anorum secta quæ sopita videbatur resurgente, defensæ veræ religionis ergo sanguinẽ
it.Corpus eius in Hispaniæ vastatione generali Ouetũ migrauit. Ramiri ossa in S.Clau-
Legionensis monasterio, vbi monasticam vitam exegit, ad latus aræ maximæ sacello
uloque dicato seruantur. Regnauit Suinthila decem annis: regno pulsus est salutis an- 631.
excentesimo trigesimo primo.

Sisenandus Rex. CAPVT V.

SENANDVS in ea temporum perturbatione & rerum omnium colluuione conside-
rans, scissis prouincialium studiis pro se & aduersus æmulum, regnum diu stare non
e: optimum iudicauit fore religionis prætextum popularibus obtendere: quo
l est in speciem fallacius. Ex tota ditione septuaginta circiter Præsules con-
ati Toletum ecclesiasticæ disciplinæ, quæ vitio temporum collapsa erat nouis
bus adstringendæ videlicet caussa (sic fingebatur). Maior tamen cura suberat vt Suin-
e actionibus Patrum decreto reprobatis, qui eius partibus erant addicti posito fa-
nis studio animos ad concordiam reuocarent. Ad quintum Decembris diem eius
li anno trigesimo quarto, in D. Leocadiæ primus conuentus est habitus. Erat is an- 634.
tertius ex quo Sisenandus Rex cœperat regnare. In eo conuentu nouus Rex genibus
is coram Patribus, humillimoque totius corporis habitu, inter singultus & lacrymas,

quæ ex oculis copiosæ manabant, preces pro se diuini numinis propitiandi caussa fudit. Re-
petiit: quorum caussa conuenerant, sancirent suis decretis disciplinam ecclesiasticam. Re-
gis oratione animati Patres synodos Episcoporum, quas quotannis per prouincias haberi
volebant, celebrandi formam rationemque præscribunt. Patres sedendo atque sententias
dicendo consecrationis antiquitatem sequuntor. Patrum voluntate, proceres quos inter-
esse visum erit ad conuentum admittuntor. Summo mane templi, vbi conuentus est ha-
bendus, ianuæ clauduntor, vna excepta Patribus admittendis, adhibita præterea ianitorũ
custodia. Proponendi ea de quibus à Patribus disceptandum erit, Metropolitani ius esto:
de priuatis caussis referre Archidiaconi partes. Missale & Breuiarium vnum esto in His-
pania. Eius rei perficiendæ cura, quoniam Isidoro, qui primas partes in eo consilio tenuit, re
creditur esse demandata, vsus obtinuit vt Missale & Breuiariũ Mozarabum, hoc est, ex an-
tiquo Gotthorum more conseruatum, sacrorum precumque diurnarum & nocturnarum
ritus, Isidoro tribuantur. tametsi nonnulla Leander inuenit plura progressus temporis ad-
didit. Ante Epiphaniæ festum quoto die Pascha sit celebrandum sacerdotes inter se com-
municanto. Metropolitani sibi contributis ecclesiis idem litteris significanto Liber Apo-
calypsis Ioannis Euangelistæ inter libros sacros numerator. Calæciæ ecclesiæ reliquæ His-
paniæ instituto cereum paschalem sacra cæremonia & precatione lustranto. Neque Epi-
scopi neque presbyteri ante trigesimum ætatis annum, & qui se populo probarint initian-
tor. Iudæos amplius ad religionis Christianæ professionem cogere nefas esto. Qui Sisebu-
ti Regis compulsu susceperunt in data fide perstanto. Iudæi, quique ex eorum sanguine
sunt prognati ad publicos magistratus ne admittuntor. Viri sacrati non verticem tantum
sed caput totum capillis in coronæ figuram conformatis radunto. Nullus ad regnum ac-
cedito nisi procerum & Antistitum liberis suffragiis. Sacramentum Regi datum ne viola-
tor. Reges concessa ad salutem, potestate ne ad tyrannidem abutuntor. Suinthila, eius v-
xor, filii, & frater diris deuouentor ritu Christiano, ob ea quæ impie & crudeliter gesserant
regia abusi potestate. Nimirum Patres eo decreto regnum Sisenando confirmare cupie-
bant: & in posterum documentum statuere, ne quis eorum amentiam vellet imitari. In
qua sententia illud paulo crudelius videri possit, quod ad liberos quos ætatis innocentia
debuit excusare, pœna peruenit. sed id & antiquũ est, & ab omnibus vsurpatum. quo nimi-
rum liberorum caritas cum republica fortius deuinciret patres, & ab omni cogitatione
scelerum retardaret. Metropolitani hoc ordine propriæ manus signo concilii decreta cõ-
firmarunt. Primus Isidorus Hispalensis, deinde Selua Narbonensis, tertio loco Mausonæ,
Innocentii, & Renouati in ecclesia Emeritensi successor Stephanus. post hunc Iustus To-
letanus, qui omnibus sermonibus solitus, Helladii prædecessoris mores actionesque car-
pere, ob morum asperitatem à suis clericis in lecto, constrictis faucibus suffocatus periit,
tertio pontificatus anno, ac ferme statim post solutum hoc concilium Toletanum. Quin-
tum locum Iulianus Bracarensis occupauit, postremum Audax Tarraconensis: de reliquis
Præsulibus non existimo fore laborandum. Pimenii tamen Assidonię Episcopi, quem huic
concilio interfuisse subscriptio propriæ manus declarat, nomen ad hanc diem expressum
cernitur, tum in ea vrbe in D. Iacobi templo, tum ad Mellariam secundo ab eo municipio
lapide in D. Ambrosii, quod ad maris littus situm est. nimirum vtrunque templum Pime-
nius ex ritu Christiano sacrauit. Legum Gotthicarum volumen, quod vulgo Forum iudi-
cum dici consueuit, in hoc quarto Toletano concilio editum fuisse, viri eruditionis lau-
de & eruendæ antiquitatis diligentia præstantes, non exiguo numero persuadere conan-
tur, Isidori potissimum opera, Regis Sisenandi auctoritate. quod & peruetusti earum legi
codices adscriptum initio habent, leges eas in concilio quarto Toletano esse in vnũ cor
pus collatas. Alii malunt eam diligentiam & laudem ad Egicam, qui in postremis Gottho
rum Regibus ponitur, ablegare: quod consequentium Regum nomine plures in eo volu
mine leges extant. cum ab exiguo principio in iustum volumen temporis progressu cre
uisse verisimilius videatur. Circumfertur præterea vulgo breuis celebrandi concili
formula Isidori nomine, quam nonnulli existimant ex huius concilii actis consarcinatam
adiunctione multarum rerum, quę ex aliis conciliis decerptæ sunt: Isidori autem nome
adscriptum conciliandæ auctoritatis causa commentum probabile, quod cæteris deferẽ
tibus, primas in eo conuentu partes. Verum de his quisque ex suo iudicio statuat, nobis ar
gumenta in neutram partem assensum necessario exprimere visa sunt.

Chintilæ regnum. CAPVT VI.

SISENANDVS Rex & Iustus Toletanus Præsul, coniunctis ferme funeribus subla
sunt. vigesimo omnino die post quam Iustus à suis est interclusa anima suffocatus, S
senandu

nandus ex morbo Toleti obiit, anno sexcentesimo trigesimo quinto. Regnauit annis tri- 635.
us, mensibus vndecim, diebus sedecim. In eius locum Chintila procerum & Antistitum
uffragiis, vt in superiori conuentu cautum esse memoraui, Rex creatus est. Iusti Pontifi-
atum Eugenius eo nomine secundus obtinuit, & suis virtutibus & Isidori Hispalensis a-
nicitia clarus. Ex quo cum aliquando quæsiuisset, an superioris sententiam, qui potestate
nferior est soluere posset: & an Apostolos iudicaret pari præditos fuisse potestate, litteras
d eum h c exemplo dedit. Domino carissimo & virtutibus inclyto Eugenio Episcopo «
sidorus. Vestræ sanctitatis litteras per nuncium suscipiens Verecundum, rerum omnium «
onditori grates impendimus, quod ecclesiæ suæ sanctæ mentis & corporis vestri valetu- «
inem conseruare dignatur, atque ad inquisita pro modulo parati satisfacere, exoramus «
rationum vestrarum suffragiis ab ærumnis opprimentibus à Domino subleuari. Verum «
uod in quibusdam quæstionibus venerabilis vestra fraternitas, licet vos non ignoretis, «
ne compulit respondere: quod maioris sententiæ innodatio nisi in mortis articulo à mi- «
ori nequaquam valeat enodari, sed potius ab inferiore prolata à superiore iure medi- «
nte cassetur, orthodoxi Patres quidem Spiritus sancti auctoritate præuia sanxerunt: aliter «
utem quolibet astruente sicut est vestræ prudentiæ cognitum, prauum suborietur exem- «
lum, scilicet gloriatio securis, contra eum qui secat in ea. Quod vero de parilitate agitur «
postolorum, Petrus præeminet cæteris, qui à Domino audire meruit: Tu vocaberis «
ephas, tu es Petrus, &c. & non ab alio aliquo, sed ab ipso Dei & Virginis filio honorem «
ontificatus in Christi ecclesia primus suscepit. Cui etiam post resurrectionem filii Dei, «
b eodem dictum est, Pasce agnos meos, agnorum nomine Ecclesiarum Prælatos notans. «
uius dignitas potestatis & si ad omnes catholicorum Episcopos est transfusa, specialius «
amen Romanus Antistes singulari quodam priuilegio, velut caput cæteris membris cel- «
or permanet in æternum. Qui igitur debitam ei non exhibet reuerenter obedientiam, à «
apite seiunctus acephalismo se reddit obnoxium. Quod sicut illud S. Athanasii de fide «
nctæ Trinitatis sancta ecclesia approbat, & custodit quasi fidei catholicæ articulum: «
uod nisi quisque fideliter firmiterque crediderit, saluus esse non poterit. Hæc vestræ dul- «
issimæ caritati breuiter prælibaui considerans illud Philosophi, Pauca sufficiunt sapien- «
Vale. Huius epistolæ fragmentum ante quadringentos ferme annos Lucas Tudensis ei «
sputationi inseruit, qua Albigensium sectam vires in Hispania colligentem, docte & ele-
nter exagitandam suscepit. Ad Regis Chintilæ actiones redeamus: quem Sisenandi fra-
em germanum nonnulli fuisse arbitrantur, vtrunque ex Suinthila natum. Verum huic
pinioni maiori eruditione & numero resistunt alii ex quarti concilii Toletani actis: vbi
inthilæ memoria multis ignominiis fœdatur, quod filio præsente ausuros Patres haud-
quam fore, non inepta prorsus coniectura arbitrantur. Illud constat Chintilam susce-
a regni administratione, metu intestinæ discordiæ, Sisenandi exemplo nouum Episco-
orum conuentum habendum curasse: Patribus nimirum cupiebat suam electionem in-
gurationemque probare. Longum videbatur ex vniuersa ditione dum confluerent o-
nes Præsules expectare. Patres duo & viginti, ac ferme ex prouincia Carthaginēsi To-
um intra primum Chintilæ regni annum conuenerunt. qui annus à Christi ortu fuit
xcentesimus trigesimus sextus. In D. Leocadiæ conuentus habitus est. In eo nouem o- 636.
nino leges sunt promulgatæ. atque lege proxima sancitum, Idibus Decembris quotan-
s Litanias ex ritu Christiano triduo celebrari. Susceptum antea pietatis officium veteri
clesiæ more, vt aduentante Ascensione supplicationes Deo fierent pro terræ frugibus,
æua luporum rabie Mamercus Viennensis lapsam veterem disciplinam addito ieiunio
uisque precibus instaurauit ante annos ferme ducentos: quod aliæ imitarentur prouin-
e. Gregorius Magnus proximo seculo grauissima peste Romæ procuranda D. Marci fe-
die similes supplicationes haberi quotannis sanxit. Vinci se Hispania non est passa in
religionis studio. ad alia duo anni tempora, quæ in Gerundensi concilio decreta dixi-
s iis supplicationibus peragendis, nouo instituto Patres Toletani conuentus mensem
cembrem Litaniis celebrādis dicarunt: pro nullo commodo aut periculo temporario,
venia delictorum, quorum erat magna licentia impetranda, ob idque maiori religione
nedium excogitatum. Aliæ eius concilii leges minutæ sunt: quippe Chintilæ Regis ele-
one confirmanda consumuntur, atque filiorum eius patrocinio: quos ab omni iniuria
uncto etiam patre tutos fore mandabant. ac nominatim lege de ambitu diris execra-
ibus sancitum, ad regnum accedere nisi libera electione atque suffragiis; iisque tan-
qui ex antiqua Gotthorum nobilitate nati essent. Prensare autem ante Regis mor-
, quoniam tumultuum & proditionum seminarium erat, nefas haberi mandatum. In
onuentu, quod inter Toletana concilia quintum est, Eugenius Toletanus Episcopus

primas partes tenuit: atque actiones concilii his verbis confirmauit. Ego Eugenius Dei miseratione Toletanæ ecclesiæ, prouinciæ Carthaginensis Metropolitanus Episcopus, his communibus decretis annuens subscripsi. Sequitur Tonantius Palentinus Episcopus, vt peruetusti codices habent. Post hos Episcopi viginti. Horum Patrum decreta vt totius prouinciæ consensu fixa rataque essent, proximo anno quinquaginta amplius Episcopi ex tota ditione Gotthorum à Rege conuocati Toletum conuenere. Ad D. Leocadiæ templum prætorio vicinum (nunc arci regiæ coniunctum est, veteris elegantiæ & amplitudinis vestigia retinens) ante diem quintum Idus Ianuarii, salutis anno sexcentesimo trigesimo septimo, conuentus habitus est. In eo decem & nouem leges sancitæ. pars disciplina ecclesiastica constituenda consumitur, pars confirmandis quæ de Rege eiusque filiis superiori conuentu decreta erant. Additum præterea ne Rex regno inauguraretur, priusquam conceptis verbis Iudæorum genti se haudquaquam opem laturum iuratus: ac ne permissurum quidem, vt quisquam à religione Christiana alienus tota ditione impune vitam ageret. Selua Narbonensis Episcopus, Iulianus Bracarensis, Eugenius Toletanus, Honoratus Hispalensis, Isidori per hæc tempora defuncti successor, conuentui interfuerunt. Post hos Protasius Valentinus Episcopus aliique Episcopi concilii actis subscripserunt. Braulius Cæsaraugustanus Episcopus, qui Ioanni fratri in ea ecclesia successerat, cæteris deferentibus, propter ingenii eruditionisque laudem, litterarum doctrinæque studia, concilii actiones rexisse fertur: decreta, legesque sanxisse. Litteras ad Honorium per hæc tempora Romanum Pontificem dedit: cum illi Patres suas actiones probare cuperent. Eas litteras ob dictionis elegantiam, sententiarum grauitatem, atque structuræ venustatem, magnam Romæ admirationem excitasse Rodericus Præsul est auctor. His conciliis ex sententia celebratis Chintila, magis quam vlla alia re gesta memorabilis fuit: & fortassis hostibus tota ditione pulsis, & pace publica stante res bellicæ sine cura habebantur. Intestini motus Regis diligentia, Patrum auctoritate, cum species religionis obtenderetur, comprimebantur, prouincialium voluntatibus omnium ad concordiam pacisque consilia reuocatis. Obiit salutis anno sexcentesimo trigesimo nono. Regnauit annos tres, menses octo, dies nouem.

637. 10

639.

D. Isidori vita & mors. CAP. VII.

EX CONCILII sexti Toletani actis Isidorum diem iam obiisse monstratum est, & ex Illefonsi scriptis intelligitur extremo Sisenandi Regis anno, qui à Christi ortu erat sexcentesimus trigesimus quintus. tametsi alii ad Chintilæ regnum de quo proxime dictũ est, longæuam scilicet vitã propagasse arbitrantur. Leandri, Fulgentii, & Florentinæ virginis, germanus frater fuit. alii Theodosiæ Reginæ addunt Ermenigildi & Reccaredi matris: ætate minimus, animi & virtutum indole patre Seueriano, quem nonnulli Carthaginensis prouinciæ Ducem faciunt, suisque fratribus æqualis: eloquentiæ, doctrinæ, atque ingenii laude multo maior. quod vulgati Isidori nomine libri declarant: quorum catalogum Illefonsus & Braulius in eius vita texuerunt. Indicio sapientiæ fuit examen apum in cunis circum infantis os volitans, quod nisi de magnis viris neque credi neque dici solet. tametsi in primis annis discendi desperatione ob ingenii tarditatem, simul superbi pædagogi metu è domo paterna aufugisse fertur: Verum cum erraret per agros putealis aspectu funis vsu & attritu excauati, monitus quantæ vires diuturnæ consuetudinis essent, vincique naturam arte & constantia & labore, retro pedem retulit. Rei gestæ monimentum Hispali in D. Isidori cœnobio, pars putealis ex marmore monstratur. Ab his initiis in eam doctrinæ atque eruditionis laudem euasit, qua vniuersam Hispaniam illustrauit, catholicæ ecclesiæ, fratribus à Leuuigildo Rege relegatis, adiumento fuit. Multum contulit Leandri siue industria siue astus. cum ab exilio rediisset, Isidorum tunc iuuenem, incertum qua de causa, sed intra conclaue tamen inclusit, sublata prorsus vagandi facultate: quod ille otium ad occasionem euoluendi innumeros libros conuertit: vnde Etymologiarum volumen prodiit, quod Braulii hortatu, ex indefessa lectione consarcinauit opus spissum & varium, atque ea ætate comparandum miraculo. Ex ea custodia non ante est liberatus, quam Leandro defuncto successor ei est subrogatus. Susceptam ecclesiam cum optimis legibus atque institutis temperasset, intelligeret autem inanem omnem curam esse nisi à primis annis ceræ instar ad omnem pietatis partem pueri formarentur, collegium Hispali constituendum curauit, iuuentute litteris & sapientiæ studiis imbuenda. Vnde tanquam ex arce sapientiæ plurimi prodierunt morum probitate & doctrinę laude insignes. In his Illefonsus & Braulius. Romam Gregorio Magno

Pon-

Pontifice profectum nonnulli affirmant, amicitiæ videlicet quæ cum fratre olim inita erat confirmandæ studio. nam quod breui temporis spacio atque adeo ipsa natalis Christi nocte iuisse & rediisse aiunt: geminas præterea candelas ex arte ab ipso confectas in eius sepulchro Ferdinando primo Rege repertas inextincto lumine: Mahometem Corduba ab Isidoro pulsum addunt, pro vanis repudiamus: cum neque ad tanti viri laudes addant, & cæteris quæ de eo vere commemorantur, fidem abrogare videantur. Quid enim inanius, quam fabulosis commentis velle sanctorum virorum laudes vitamque illustrare? Quid religionis synceritati mendacio exitialius? Illud constat, Isidori auspiciis reipublicæ statum optimis legibus gubernatum: ecclesiasticæ disciplinæ instaurandæ causa tum Hispali, tum Toleti aliquot Episcoporum conuentus habitos. ecclesiam sibi demandatam quadraginta circiter annos tenuit. In extrema affectaque ætate grauissimo morbo implicitus discipulorumque humeris in S. Vicentii templum delatus (Ioannes Episcopus & Vparcius amicissimi moribundo aderant) publica peccatorum confessione, atque sacræ mensæ epulo ex Christianorum more conscientiam procurauit. se adeundi toto triduo omnibus qui vellent fecit potestatem. blandissimis præterea verbis vniuersos qui aderant consolatus, eorum quæ commiserat veniam tum ab vniuerso populo intermorientibus vocibus, tum a diuino numine ardentissima oratione & humillimo totius corporis habitu postulauit. Demum inter suorum eiulatus, ac vniuersæ ciuitatis lachrimas extremum spiritum edidit in eodem D. Vincentii templo, pridie Nonas Aprilis: quo die quotannis eius memoria in Hispania, dicato festo celebratur. nam de anno quo obiit non satis est exploratum. nullum testamentum condidit, quoniam quidquid in bonis erat reliquum, per eos dies egenis erat eius iussu datum. Romanæ ecclesiæ principatum per totam vitam agnouit, inde sacra petenda, legesque viuendi dictitans. quod cum omnibus sermonibus vsurpauit, tum sub ipsam mortem contestatus genti est fore si ab iis, quæ tradita erant, diuinis præceptis doctrinaque recederent, vt omnibus malis implicati scelerum pœnas exoluerent, de rerum culmine deturbati atque grauissimis ærumnis oppressi. quod si his malis castigati ad sanitatem tandem reuocarent animos, maiori quam antea gloria parta cæteris nationibus superiores euasuros. In vtraque re non inanem vatem fuisse superioris temporis memoria eadesque, & nostræ ætatis amplitudo ostendunt: cum imperium Hispanicum videamus olim oppressum ob Witizæ Regis impios & sacrilegos ausus, nunc ab exiguis initiis profectum atque à veteri calamitate resurgens in eam amplitudinem creuisse, quæ ipsius orbis ferme finibus terminatur. Isidoro defuncto Theodisclus natione Græcus ex aliquanto interuallo successor in ecclesia Hispalensi subrogatus est. Hunc nonnulli affirmant Isidori libros multis locis deprauatos, Auicenæ Arabi tradidisse vt in linguam Arabicam conuersos ipsiusmet nomine vulgaret. quod de Auicena falsum est. quippe Sorsani æqualis testimonio in ipsius Auicenæ vita exploratum est, post trecentos amplius annos deinceps vixisse, neque venisse in Hispaniam: sed in Persarum regia vitam omnem propagasse. Sunt qui scribant Bonifacio. VIII. Romano Pontifice deliberante de iis qui doctorum ecclesiæ nomine & numero essent cohonestandi: fuisse qui Ambrosio Isidorum præferendum, et quatuor certe aliis quintum adiiciendum iudicarent. Opinioni fidem tanti viri eruditio facit: in omni litterarum genere excellentis, & quoniam in eo numero duo Patres Itali generis sunt, nullus ex Occidente. Isidori certe nomine non eodem tempore tres in Hispania viros eruditionis & probitatis opinione excellentes extitisse constat: Isidorum Cordubensem Episcopum, cui ob antiquitatem Senioris cognomentum est: Isidorum Hispalensem, cuius actiones explicuimus: postremo Isidorum Pacensem, qui quod duobus fuit ætate posterior, Iunioris cognomen tulit. tametsi nonnunquam ea appellatione Isidorus Hispalensis à Cordubensi secerni consueuit. Ne te lector idem cognomen in errorem mittat caue.

Tulga, & Chindasuinthus, & Reccesuinthus. CAP. VIII.

IN CHINTILÆ defuncti locum procerum suffragiis Tulga subrogatus est, ætate quidem iuuenis, cæterum æquitatis atque religionis laude senilique prudentia nulli posthabendus. Bello strenuus erat, consilio bonus, liberali ingenio, & quæ virtus Regum propria esse debet, præcipua benignitate in eos quos res angustæ vexabant. regias scilicet opes non ad priuata commoda, neque ad voluptatum instrumentum, sed ad multorum præsidium, publique salutem congestas esse considerabat. Verum ab optimis initiis ad summa tendentem, mors importuna præcepsque Toleti ex morbo oppressit, eius seculi anno quadragesimo primo, cum rempublicam gubernasset annis duobus, mensibus quatuor 641.

Sigibertus Gemblacensis Tulgam ait, iuuenem ingenio leui fuisse, vitiorum licentia suorum animos exacerbasse: demum à subditis regno pulsum. Nobis Illefonsi Præsulis, qui visa retulit, auctoritas potior est, quam externi hominis commentum ex nationis odio, aut ob regionum longinquitatem fama vitiata natum. Tulgæ obitum Gotthorum imperium instar nauis rectore destitutæ, ventorumque flatui obnoxiæ opportunæque, Flauius Chindasuinthus vi atque armis continuo occupauit, an Tulgæ ætatem despectui habens illo viuo, an Gotthorum copiis armatus tantam rem aggressus est: cum ius ferrent in armis, reliqui regni proceres populusque temerarium iudicarent, tyrone & subitario exercitu, qualis intestino dissidio conflatur, cum exercitatissimis legionibus signa conferre. Regnum per tyrannidem occupatum bene gessit, inaugurationis vitium totius vitæ probitate, prudentia, atque constantia compensare satagens. Nam reipublicæ statu composito Episcopos ex tota ditione Toletum sexto regni anno conuocat, vt in re præsenti de rebus quæ ad religionem & rempublicam pertinebant maturo consilio disceptarent. Triginta Episcopi conuenerunt. vigesimo octauo Octobris die, qui dies Apostolorum Simonis & Iudæ memoria sacer est, primus conuentus est habitus. In eo concilio, quod inter Toletana septimum est, sex canones editi sunt. In iis ex Valentini concilii instituto, quod Theodorici Regis & Symmachi Romani Pontificis imperio habitum erat, Episcopo cuiuis animam agenti mandatum è vicinis Episcopis aliquẽ, qui esset ad id vocatus adesse, defunctique funus præsentem procurare: qui secus faxit, vocatusque venire neglexerit, anathematis ignominia notatus anni spacio è gradu atque dignitate deiicitor. Auctorem habeo, qui controuersiam ait inter Hispalensem & Toletanum Episcopos exortam de Primatu, Patrum auctoritate in hoc concilio compositam. Postremo nimirum capite sanxerunt, ex vicinis Episcopis vnum aliquem singulis mensibus Toletum venire, suaque præsentia Regiam vrbem cohonestare, id Regis dignitati, atque Metropolitani honori dari affirmantes. Verum ea prærogatiua atque honore Primatus dignitatem haudquaquam Toletano Præsuli contributam esse, Patrum subscriptiones conuincunt: vbi post Orontium Emeritensem, & Antonium Hispalensem, Eugenius Toletanus, & Protasius Tarraconensis subscribunt. sequuntur Episcopi alii antiquitatis ordine. post hos absentium Episcoporum Vicarii. qui & ipsi non consentientes tantum, sed & definientes subscribunt nouo exemplo, neque à Tridentini concilii Patribus nostra ætate vsurpato. Porro Antonius Hispalensis Episcopus in Theodiscli locum suffectus erat, nuper de gradu deiecti: quod cum Græcus natione esset, Græca leuitate prauas de religione opiniones in vulgus spargeret Isidori etiam scriptis, quorum facultatem nactus erat, viciatis, vti paulo ante dictum est, quo nimirũ maior esset auctoritas doctrinæ ab ipso traditæ. Agente Chindasuintho Rege, Patrum auctoritate loco motus, atq; ex Hispania præceps deturbatus, in Africa Mahometis sacra suscepit. vsque eo excæcantur mortalium animi hausta semel impietate. Theodiscli casum Chindasuinthus Rex ad occasionem arripiens Regiæ vrbis Primatus honore decorandæ à Romano Pontifice impetrauit principatus ecclesiastici iura Hispali, vbi hactenus hæserat, Toletum migrare. sic Toletani Primatus fautores affirmant, neque argumento satis idoneo, neq; documento paulo vetustiori. Romanam ecclesiam per hæc tempora Theodorus & Theodori successor Martinus, eo nomine primus obtinebant. Chindasuinthum fama est, & antiqua monimenta declarant, cum studio teneretur Hispaniæ litteris illustrandæ, ad Theodorum Romanum Pontificem ablegasse Taium Episcopum Cæsaraugustanum: vt Gregorii Magni commentaria, quibus librum Iob ad mysticas significationes traductum eleganter explanarat, diligenter conquisita, atq; cum fide descripta secum auferret in Hispaniam. Volumina ad Leandrum, cuius nomine in lucem prodierat, missa (si vnquam tamen missa erant) iniuria temporum interiisse. teneri maximo desiderio Patris vtriusque memoriam ex iis libris instaurandæ, catholicæ pietatis augendæ, ecclesiasticæ bibliothecæ locupletandæ. Rempublicam suis iam nitentem viribus parta pace, profligata impietate, nulla re magis illustrari, quã sapientiæ studiis & religionis puritate. Rem vtranque ex libris antiquorum Patrum eruendam videri. Regiæ voluntates vehementes sunt, neque id Romani non considerabant. Rerum quod in Hispania contigerat, Gregorii libri ferme de memoria hominum exciderant. scrinii Romani schedas omnes & tabularia excutere longum erat. Itaque diem ex die ducere, atque aliam ex alia moræ causam nectere. cum Episcopus, quoniam parum spei erat hominum diligentia impetraturum se quod volebat, ad Deum conuersus ardentissimis precibus petiit, ne tantos labores vanos esse pateretur, Regis sui pro pietate conatus præsenti numine adiuuaret. inter has preces integra nocte consumpta die proxima locum designauit, vbi scripta Gregorii asseruabantur. fama tenuit, & ipsemet Taius litteris de ea re testatur ipsius Gregorii indicio atque monitu vot

compo-

ompo:em fuisse factum. Per idem tempus Fructuosi nomen in Hispania celebre erat,
uod vitam principalem, cum ex regio Gotthorum sanguine esset patre Duce, cum pri-
ata atque adeo monastica commutasset. In ipso ætatis flore Tonantii Palentini Episcopi
ræceptis & disciplina ad pietatis studia conformatus, ætate confirmata, perfectioris vitæ
more ad Virgidunensem tractum (Vierzum vulgo dicimus) in solitudinem se abdidit:
bi monachorum collegium ex suomet patrimonio constituit Iusti & Pastoris martyrum
omine ad Compluticam sub monte Irago, eius monasterii vestigia monstrantur. Asturi-
æ, quæ vrbs non procul iis locis sita est, inter eius ecclesiæ sacerdotia Abbas Compluten-
is locum habet, nimirum consequenti tempore monasterio dissipato, Ex diplomate à Re-
e Ramiro eo nomine tertio, ecclesiæ Asturicensi concesso constat, Fructuosi monaste-
um non ipsius tantum patrimonii reditibus fundatum, sed & regia Chindasuinthi libe-
alitate possessionibus auctum, variaque suppellectile exornatum. Extat pręterea vicinis
ocis sancti Petri nomine monasterium alterum amœnis vndique montium claustris in-
lusum Fructuosi opus: cum tantam hominum multitudinem, quanta indies opinione
anctitatis ipsius excitata confluebat, prioris loci angustiæ non caperent. Valerius Abbas,
uius extat de vana seculi sapientia liber, aliaque monumenta ingenii, tum soluta tum nu-
neris astricta oratione, Vvamba Rege, ei monasterio pręfuit. Gennadius Episcopus Astu-
censis salutis anno nongentesimo sexto, instaurato ædificio amplificauit. Vtriusque rei
ndicio est lapidi incisa inscriptio, in ipsa templi ianua, qua aditus in monasterium
st, Tertium monasterium Gadibus ædificandum Fructuosus curauit. In continen-
, quartum nono ab eo littore milliari. aliis locis alia tum virorum, tum fœminarum.
nter eas virgines Benedicta principem locum obtinuit, quod sponso relicto, cui pacta
rat viro in primis nobili & copioso, ad Fructuosum aufugit conseruandæ virginitatis stu-
io succensa. Hæc sub extremam Chindasuinthi Regis ætatem in Hispania gerebantur:
uo tempore regnum quod per vim occupauerat, familiæ suæ hæreditarium facere sata-
ens, filium Flauium Reccesuinthum imperii consortem declarauit, salutis anno sexcen-
esimo quadragesimo octauo: cum ipse solus rempublicam gubernasset annos sex, menses
cto, dies viginti. Vixit præterea annos tres, menses quatuor, dies vndecim. quod tempus
filii regno ponitur: quod ob præcipitem atque affectam patris ætatem solus ipse rerum
otiretur, & rempublicā vniuersam ꝑ voluntate gubernaret. Obiit Chindasuinthus Tole-
quidem ex morbo, aut vt alii tradunt, vi veneni vitalibus corruptis. Corpus autem tum
us, tum Ricibergæ vxoris in monasterio sancti Romani nomine tumulatum est: quod
die monasterium secundum Durium amnem Taurum inter & Tordesyllam visitur
lorm (quæ nomine ipsius Chindasuinthi sepulturæ destinatum opus.

648.

Tria Concilia Toletana. CAP. IX.

Ecclesiam Toletanam per hæc tempora Eugenius eo nomine tertius obtinebat, al-
terius Eugenii successor, Helladii discipulus. Ex Helladii enim schola tum hic, tum tres
ui proxime præcesserant Toletani Pręsules prodierunt. Is otii litterarii cupiditate an-
relicta Toletana ecclesia, vbi honestum locum inter eius templi sacerdotes obtinebat,
æsaraugustæ ad D. Engratiæ cucullum induit, monasticę vitæ insigne inde à Rege Chin-
suintho per vim ad ecclesiæ Toletanæ gubernacula extractus est. Ecclesiastici cantus
umeros temporum negligentia deprauatos, ad meliorem rationem antiquitatisque re-
ulam conformauit. Librum de Trinitate composuit, Dracontii operi, in quo heroico car-
ine mundi conditionem descripsit, Geneseosque initium eleganter explanauit, diei se-
imæ explicationem, quæ desiderabatur adiecit. Iis ex versibus, aliisque epigrammatis,
uæ ad nostram ætatem conseruata sunt, non inelegantis fuisse ingenii, neque prorsus in-
uditi intelligitur. In iis epigrammatis Chindasuinthi & Ricibergæ, quorum beneficio
ctus erat, epitaphia extant, crassum aliquid sonantia, magis ætatis vitio, quam auctoris
lpa. Sunt qui Eugenium Illefonsi auunculum fuisse affirment: cui opinioni Illefonsi
ius scripta & Iuliani resistunt, in quibus de re tanta mirum silentium est. nam cælitum
umero adscriptum fuisse, tametsi ecclesiæ Toletanæ fasti sileant, nonnulla Martyrolo-
Nouembris Idibus Eugenii nomine adscripto, ei opinioni suffragantur. Illud constat,
genio Pontifice Reccesuinthi Regis opera Toleti Episcoporum conuentum ex tota di-
ne habitum. flagrabat enim Rex catholicę religionis amplificandæ studio diuinos li-
os tum ipse euoluere solitus, tum disputationibus de rebus sacris libenter interesse: au-
m, gemmas, vestemque pretiosam multam templis donare, diuino cultu illustrando non
sistebat. Nimirum vt ita faceret, domestica paulo ante defuncti patris exempla excita-

bant. Episcopi duo & quinquaginta in Petri & Pauli basilica sextodecimo Decembris die,
653. salutis anno sexcentesimo quinquagesimo tertio Toleti concilium habuere, quod inter
eius vrbis concilia octauum est. Eo die Rex ad Patres ingressus, paucaque de more præfa-
tus, coram codicillum obtulit: in quo fidei catholicæ de scripto concepta professio conti-
nebatur. Patres in eo non tantum vt de religione statuerent, quæ ex commodo ecclesiæ
futura essent, hortatur rogatque: sed reipublicæ etiam statum temperarent, antiquis legi-
bus noua censura vbi opus esset, additione etiam atque detractione castigatis. Proceres
quicunque ex recepta Gotthorum consuetudine conuentum cum Patribus agitare com-
pellebantur, idem vt facerent obtestatur. De Iudæis, qui superiorum Regum compulsu,
religione Christiana suscepta, Iudaicos ritus & cæremonias consectabantur, quid esset sta-
tuendum mature deliberarent. Etenim libellus supplex à Iudæis Reccesuintho oblatus,
qui inter antiquas Gotthorum leges extat, velle se continebat, tametsi à Chintila per vim
compulsi erant Christi sacra suscipere: Sabbathum, reliquasque Iudæorum cæremonias
abdicare. porcinas carnes vt manducarent adduci non posse, magis stomachi fastidio ob
cibi insolentiam, quam quod religione aliqua se vt ita facerent obstrictos putarent mentis
sanitatem satis declarare, cum cibos alios cum his carnibus coctos edere minime recusa-
rent. Regis litteræ in conuentu magna Patrum gratulatione recitatæ. Ex iis cum in con-
cilio relatum esset, communi sententia duodecim canones editi sunt. In iis Regis votis co-
piose satisfactum. insuper vota iuramentaque illicita irrita fore sancitum. vetitumque car-
nibus in Quadragesima, quo tempore ex vetusto ecclesiæ more Christiana ieiunia cele-
brantur, absque euidenti necessitate vesci. Postremo regiæ exactiones & vectigalia, quo-
rum prætextu ab aliis Regibus in ea temporum perturbatione, cum regnum is occupa-
bat, non qui iure plus poterat sed qui armis, in subditorum fortunas grassatum erat, angu-
stis finibus circumscripta. Considerabant Patres nusquam satis fidam potentiam esse, vbi
nimia est: sæpe inuidiæ populari imparem fuisse: quæ sunt moderata durare, propriaq; esse.
Regi Reccesuintho concessum ea lege paternam bonorum hæreditatem cernere, si iis,
qui iniuria spoliatos esse conquerebantur, auditis causis satisfaceret, pretiumque exolue-
ret, quanta rerum ablatarum esset æstimatio. Orontius Emeritensis, Antonius Hispalensis,
Eugenius Toletanus, Potamius Bracarensis Metropolitani primas in eo conuentu partes
occuparunt: secundum hos Præsules alii, atque in his Bacauda Egabrensis Episcopus, qui
in vrbe ipso D. Ioannis cœmeterio nomen eius in marmore candido incisum extat, nimi-
rum illius aut alterius templi vnde lapis fuerit aduectus dedicatione facta, salutis anno sex-
centesimo quinquagesimo, mense Maio. Subscribunt præterea actis concilii Abbates no-
uo exemplo, in quibus Illefonsus numeratur. Præterea proceres, tum Duces, tum Comi-
tes: quorum certe curæ reipublicæ pars aliqua permissa erat. Nec mirum: hæc enim con
cilia Toletana veluti regni comitia erant, conuentusq; generales: vbi non tantum de reli
gione, sed etiam de republica communi omnium consensu disceptabatur. Post alterum
655. biennium, huius seculi anno quinquagesimo quinto, nonum concilium Toletanum Re
gis diligentia habitum est. Sedecim Episcopi Kalen. Nouembris in basilicam sanctæ Mari
Virginis conuenientes, de rebus variis leges septendecim promulgarunt. In his Eugeniu
Toletanus cum alii abessent Metropolitani, principem locum obtinuit. Maiori aliquant
numero Præsules viginti, consequenti mox anno nouum conuentum Toleti agitarun
Kalen. Decembris. In eo conuentu Annunciationis festum, quo die filii Dei nostra carn
induti memoria celebratur quotannis ad octauum Kalen. Aprilis: quoniam is dies Qu
dragesimę celebritate, & Christi Dei morte commemoranda occupatus erat, sancitum
diem octauumdecimum Decembris transferri. Expectationis festum vulgus dicere co
sueuit: nimirum temporis longinquitate memoria hominum vitiata, quod ad libros tan
ecclesiasticos manauit, Virgines Deo sacras, quas nouo nomine Beatas Patres vocant, d
stinctionis gratia flammeum nigrum, aut rubrum gestare insigne mandatum. Potami
Bracarensis Episcopus, quod libidinis lapsu se contaminasset, gradu motus, Episcopat
tum nomine retento. id temperamentum, supplicii seueritati adhibere placuit, quod ip
coram libello supplici Patribus oblato culpam vltro confessus esset, seq; nouem mensiu
spatio cultus victusq; asperitate macerasset, diuinæ videlicet misericordię impetrandę st
dio. Fructuosus cum pridem ex Complutensi Abbate Dumiensis Episcopus esset fact
in Potamii locum subrogatus Bracarensis ecclesiæ à Patribus commendatam administr
tionem suscepit. quam ob causam actis concilii post Eugenium Toletanum & Fugitiuu
Hispalensem tercius ipse atq; inter Metropolitanos postremus subscribit. Exorta erat co
trouersia de Martini olim Dumiensis Episcopi testamento, cuius procuratio Sueuoru
Regibus erat à Martino ipso commendata. in eorum Regum iura Gotthorum Reges s
succ

ccesserant,siue inuaserant. Vvamba Palatinus Regis permissu,quid statuendum in ea re
ret Patres consulit. illi totius controuersiæ arbitrium penes Fructuosum, quem nouo
onore auxerant,esse voluerunt:& quod constitueret ipse.id ratum iusque fore mandant.
ructuosi memoriam ob eximiam sanctitatis opinionem Bracarenses, Eborenses, Com-
ostellani populi festo dicato ad sextumdecimum Kalen. Maii instaurare consueuerunt.
orpus eius Dumium inter & Bracaram in monasterio ab ipso exędificato sepulturę man-
atum, inde post quingentos circiter annos Compostellam migrauit Iacobi Gelmiridis
ura,qui eius ecclesiæ primus Archiepiscopus fuit. defuncti virtute multa edita miracula:
orum partem aliquam Paulus Emeritensis Diaconus in historiam contulit, vt à nobis
ferantur pretium operæ non est. Fructuoso Irene virgo Lusitana æqualis fuit. ab insano
natore Britaldo,cum eius nuptias contempsisset, interfectæ corpus,quo cædes esset oc-
ultior, in Nabanim proiectum, quo flumine Nabana virginis patria alluitur ad Scalabim
medio Tagi fluminis,in quod Nabanis influit,alueo repertum est.vndę diuino miracu-
in vtranque partem dimotæ:sepulchrumq; diuino opere fabricatum siccis pedibus qui
ærebant inuenisse memorantur. Ex ea re virginis religionem iis in locis confirmatam
mplificatamq; breui fuisse vrbis nomen indicio est, Scalabis appellatione ex eo tempore
Sanctæ Irenes mutata.

Diui Illefonsi vita. CAP. X.

RECCESVINTHI regni anno nono,qui annus à Christi ortu erat sexcētesimus quinqua-
gesimus septimus,Eugenius Toletanus Pręsul eo nomine tertius,extinctus est. Illefon-
s Agaliensis Abbas in eius locū cooptatus, eximia morum probitate. litterarum,doctri-
eq; studia, atq; ex multarum rerum tractatione & vsu collecta prudentia,multum apud
oceres & populum cōmendabant:euiceruntq; vt suis ciuibus imponeretur moderator
ctorq; rerum sacrarum. Erat enim Toleti nobili genere natus.patre Stephano,matre Lu-
a. In excelsa atq; adeo nobilissima eius vrbis parte ædes monstrantur Illefonsi natalibus
biles,(sic ducta per manus opinio populo persuasit,nullo præterea auctore.) Eæ ædes cū
rgatii Regulorum consequenti tempore essent factæ, nuper in Societatis Iesu ius pote-
temq; migrarunt.quorū studio effectum, vt quod maiorum negligentia prætermissum
debatur,in nobilissima vrbe templum Illefonsi nomine extaret. Eugenio decessori non-
m Archiepiscopo.cum esset ingenio non prorsus insulso, & vt quidam arbitrantur Ille-
nsi propinquus,Illefonsus doctrinæ causa operam dedit. Isidori Hispalensis Episcopi fa-
a celebris erat in primis. Ad eum cultus ingenii capiendi studio, Hispalim missus, in col-
giumq; cooptatus,quod iuuētutis instituendæ causa ab Isidoro extructum fuisse dictum
, viro doctissimo expoliendum se limandumque permisit. Ab eius latere non ante dis-
ssit,quam omni liberali doctrina exeultus,disciplinarum orbem absoluisset. Libri multi
varii,quos Iulianus successor in tria corpora ab ipsomet auctore tributa ait, multis inge-
luminibus distincti & sententiarum maiestate graues, stylum magis redundantem eius
culi vitio,quam castum atque nitidum consectantur. Iis studiis atque totius vitæ tenore
m summa omnia polliceretur,spretis honoribus ad quos generis nobilitas & vitæ meri-
vocabant,vitam principalem cum priuata atque adeo monastica mutare certus,in Aga-
nsi monasterio cucullum induit, multum quamuis reluctante patre, vsque eo dum o-
nes monasterii latebras filii vestigiis insistens,perscrutaretur:cuius ille diligentiam elu-
at è via declinans & tantisper retro vicinam sepem se continens, dum pater domum re-
et,vano conatu speque filium ab ea mente posse deduci. Erat id monasterium non pro-
ab vrbe situm ad Septentrionalem plagam, siue Cosmæ & Damiani nomine dicatum.
quidam putant,Cixilæ auctoritate Illefonsum in Cosmæ & Damiani Abbatem fuisse af-
mantis:siue vt Concilii Toletani. XI.acta declarant.sancti Iuliani:quibus maior fides ad-
enda esset si in Gotthicis id codicibus legeretur. Stephanus pater filii susceptam vitæ
ionem ægre quidem sed probauit tandem,vxoris potissimum hortatu post longam ste-
tatem affirmantis precibus à diuino numine impetratum, Virginis matris obsequiis de-
i,qua se religione implicasset,si voti compos esset facta.datam superis fidem haudqua-
am impune violari:redderent Deo diuina beneficia. Præstare filio ad tempus carere,
m perpetuis conscientiæ cruciatibus viuos mortuosque macerari filio retrorsum re-
ato. Exigui temporis iactura consultius fore sibi ipsis & filio redimere incolumitatem.
o collegio quantum breui profecerit indicio est eius monasterii præfectura post pau-
annos eius fidei commendata:cum Adeodato defuncto, qui post Helladium,Iustum,
hilam,eius monasterii Abbas fuerat, monachi non alium sibi præferendum guberna-
m iudicarent. Quo tempore in prædio Debiensi sua impensa virginum collegium

657.

fundauit atque constituit, parentibus interea defunctis. Ecclesiæ mox Toletanæ cura suscepta in omni virtutum genere secum ipse certare, maiorque conditione mortali visus est. Quis tam facundus & tanta rerum verborumque copia instructus existet, vt Illefonsi laudibus commemorandis par esse possit? Quis tali futurus ingenio est, qui Illefonsi actiones ita mandare litteris possit, vt facta non ficta esse videantur? Quis tanta animi facilitate, vt quæ verissima sunt, iis fidem adiungere inducat in animum? Ex Gallia Gotthica Pelagius quidam & Helladius profecti, veteris Heluidii insaniæ scintillas in Hispania exsuscitare cœperant, Mariam Virginem negantes perpetuo virginitatem retinuisse. horum furorem ne patientia confirmaretur audacia, aut mora cresceret malum, sibi Illefonsus impugnandum sumpsit cominus disputando, eminus libro euulgato, in quo perpetuæ virginitatis Mariæ patrocinium suscepit. Ea diligentia erroris semina dissipata, compressique nefarii eorum impostorum conatus. operæ nauatæ merces vestis de cœlo allata fuit. Cum enim ad nocturnas preces persoluendas contenderet mense Decembri, ipsa nocte quæ festum Annunciationis diem nuper à Patribus institutum præcedebat: templum maximum visum est maiori fulgore micare, quam vt oculi mortales ferrent. tunc cæteris alio atque alio dilapsis præ terrore, ad aram ipse progressus, cum nixus de more genibus preces funderet, in cathedra vnde is ad populum concionari erat solitus, astantem beatam Virginem in augustiori quam pro humano habitu specie vidit, his eum verbis compellãtem: Cultæ in tuo corpore virginitatis cum mentis puritate fideique ardore coniunctæ, nostræq; virginitatis defensæ præmium erit ex cœlesti thesauro munus allatum. Inter hæc verba vestem suis manibus capiti inseruit, hac inquiens, filii mei, meaque, quæ toto anno recurrunt festa celebrato. Comites receptis à pauore animis cum ad Præsulem accurrissent, toto iam spectaculo ex oculis sublato, ferme exanimatum inuenerunt. tum metus tum admiratio vocem intercluserat, oculi tantum in lachrymas soluebantur: quod neque pares beneficio gratias agere posset, neq; Virginem alloquio morari. Sic nimirũ susceptas pro pietate actiones consueuit diuinum numen munerari. Cixila Illefonsi successor hæc omnia memoria propagauit, ex ore Vrbani Archiepiscopi itẽ Toletani, atque Euantii Archidiaconi accepta, quibus per ætatem licuit rei gestæ miraculo interesse. Lapis vbi beata Virgo vestigio constitit, in ipso templi Toletani aditu monstratur, clatris ferreis inclusus, rei tantæ monimentum. Accidit præterea, aut eodem anno vt Cixilla sentire visus est, aut vt alii malunt proximo, nono Decembris die, qui dies virginis Leocadiæ memoria sacer est, vt ad ipsum Leocadiæ tumulum, Rege præsente, atque Præsule sanctissimo sacris operante, sepulchri lapide quo tegebatur, & quem vix triginta valentissimi homines loco mouere potuissent sponte sublato, tumulo egressa Leocadia, manum Illefonsi tangeret, atque in hæc verba prorumperet: Illefonse per te viuit domina mea. Tum vniuerso populo metu exanimato, Illefonsus in Leocadiæ virginis laudes effusus, vrbis ei atq; Regis patrocinium commendauit: cupidusque rei tantæ ad posteritatem certo testimonio propagandæ, gladiolo quem ex vagina detractum Rex ea de causa obtulit, veli partem quo virginis caput tegebatur, priusquam se reciperet in sepulchrum abscidit. Ea veli pars cum gladio ad hanc diem in sacro Toletani templi ærario conseruatur & visitur. His prodigiis perpetratis, quantum auctoritatis Illefonso accesserit, de suo sensu quiuis facile existimabit, quam ipse perpetuo virtutum tenore studiose confirmabat, ac præsertim beneficentia in pauperes. quæ tanta in illo fuit. vt mos triginta pauperes quotidie alendi, quod fit in Archiepiscopi ædium ea parte, quæ templo coniuncta est, Illefonsi institutum esse credatur. (Et erat à maioribus susceptum, vt à Patriarchis qui iidem Primates sunt, duodecim pauperes mensæ adhiberẽtur quotidie.) Ex iis decem fœminæ sunt, viri duplicato numero. Canonicus per hebdomadam sacris in ara maxima operatus, sacra precatione pauperum mensam lustrare, & ne quid inopibus desit, diligenter considerare consueuit. Duas res natura pugnantes, lenitatem & grauitatem ita temperabat, vt neque seueritas de suauitate, neque facilitas quicquam de auctoritate detraheret. Cum ecclesiam gubernasset nouem annis, ac mensibus ferme duobus vitam immortalitate mutauit, Reccesuinthi regni anno nonodecimo inchoante. Corpus ad Leocadiæ tumulatum, ad Eugenii decessoris pedes, in vastatione Hispaniæ funesta atque generali Senticam (Zamoram nos dicimus) migrauit: vbi dicato tumulo in Petri Apostoli templo magna populi religione colitur. Vestis de cœlo allata simili casu iactata, Oueti seruatur in obserata arca ab oculis subducta mortalibus eoque maiori religione culta.

Reccesuinthi obitus. CAP. XI.

ILLEFONSO superstite Emeritæ conuentus habitus est ad octauum Idus Nouemb. salutis anno sexcentesimo sexagesimo sexto. Duodecim Lusitani Episcopi in eam vrbem conuenientes, viginti tribus decretis disciplinam ecclesiasticam sanxerunt, quę vt hic referantur non est visum. ac ferme de ratione precum ecclesiasticarum disceptatio suscepta erat, temporum vitio variantium. Per idem tempus in Africa Mahumetanæ sectæ arma impune volitabant. Abdalla Moabiæ Dux Mahometis post tres priores successor, Africam prouinciam eripuerat Romanis, Gregorio Romanorum Duce & Præfecto ingenti prælio superato. Romani exercitus clades maxima fuit, ac ferme ea ætate nulla maior. Mauritaniæ Tingitanæ partem Gotthi ducta ex antiquo consuetudine retinebant, Septam præsertim atque vicinos agros, reliqua victori barbaro cesserunt, quam late Mediterranei maris littora patent. Ex eo tempore nouum imperium est cōstitutum in Africa. Reges, penes quos tum de republica tum de rebus sacris gētis instituto arbitrium erat, Miramamolini vocati sunt, quæ vox credentium principem significat. nam in Asia eius nationis principes & rectores supremi, Caliphæ dicebantur. Ex Africa vero, cum angusti freti faucibus dirempta sit, Hispaniæ vniuersæ imminere videbantur. Solis deliquium, quo dies obscurissima nocte mutatus est, Reccesuintho Rege, vt Rodericus Præsul est auctor, hæc mala orbi denunciasse creditum est. In Hispania Vascones bello domiti Reccesuinthi Regis ductu atque virtute, cum correptis armis in vicinas prouincias populabundi irruissent. Pace parta Gotthorum leges, quæ temporis iniuria vitiatæ erant, per otium castigatæ: ex veteribus multæ detractæ nouæque magno numero adiunctæ. Earum legum volumen indicio est, in quo Reccesuinthi nomine leges, omnes aliorum omnium Regum sanctiones multitudine superant. Tantis rebus perfectis Regem nobilissimum bello paceque, mors oppressit. Obiit Kal. Septembris mane, salutis anno sexcentesimo septuagesimo secundo. Regnauit, ex quo quidem à patre consors imperii factus est, annis viginti tribus, mensibus sex, diebus vndecim. Solus autem annis vno & viginti, mensibus vndecim. Extat à municipio Valisoleto (Pineiam nōnulli vocant) octo passuum millibus dissitum oppidum Wambæ nomine (olim Gertigus vocabatur) in monte Cauro. In illud oppidum Toleto profectus se contulerat, cum lethali morbo oppressus est. nimirum cœli mutatione, atque natiui aeris salubritate) erat enim familiæ gentilitium) afflictam valetudinem restituere habebat in animo. In eius oppidi templo Reccesuinthi Regis sepulchrum nostra etiam ætate monstratur. vnde alio tempore Toletum deductus, atque in Leocadiæ æde prope arcem tumulatus est ad aram maximam, Alfonsi Regis eo nomine decimi iussu atque diligentia. vt vulgo persuasum est. Nam quo tempore Philippus. II. Hispaniæ Rex, salutis anno millesimo quingentesimo septuagesimo quinto, coniuncta Reccesuinthi & Wambæ mauseola vetusti operis, se præsente aperiri mandauit: nullæ litteræ sunt repertæ: ossa tantum bombycinis implicata pannis, inclusaque thecis ligneis. Ex ætatis tamen prærogatiua suspicabantur viri eruditi magis quam certo argumento confirmabant, Reccesuinthi Regis ossa dextram templi partem occupasse. Extat præterea prope Donnias, quod municipiū supra Valisoletum ad Pisoricam flumen situm est, Io. Baptistæ nomine vetusti operis, atq; adeo Gotthicæ structuræ imaginem repræsentans, templum lapide atque marmore varium. In eo templo inscriptio seruatur sex versibus comprehensa: vnde intelligitur Reccesuinthi impensa ab imo totum extructum salutis anno sexcentesimo sexagesimo primo, ad indicium gentilitiæ ditionis: quam iisce locis duos hos Reges obtinuisse viri docti non immerito suspicantur.

666.

672.

Bellum Narbonense Vvamba Rege. CAP. XII.

IMPERIVM Orientis per hæc tempora Constantinus cognomento Pogonatus obtinebat. Ecclesiam Romanam Pontifex Adeodatus, is cuius extat epistola ad Gratianum archipræsulem in Hispania (Gordianum Hispaniensis ecclesiæ Episcopum, Gotthicus Æmiliani codex habebat) coniugia soluentis eorum qui ob legum inscitiam proprios filios de sacro lauacro susceperant. In Gotthici imperii ea parte, quæ Galliæ Narbonensis finibus cōtinebatur, noui grauesq; motus excitati. regnandi ambitio omnia naturæ iura pervertere solita magnorum imperiorum labes rem Gotthicam pulcherrime stantem, cum externi hostes deessent, intestinis dissidiis afflixit. Etenim Reccesuinthi Regis funere procurato, cum prole careret, & defuncti fratres tantis rebus impares essent ob imbecillam ætatem, Wambam præcipuum dignitatis gratiæque locum in aula obtinentem, præterea

bello strenuum, consilioque bonum, continuo collatis suffragiis Regem renunciarunt: tametsi rerum gerendarum magnitudinem atque præcipitem ætatem excusabat, omnibusque precibus, quibus lachrymæ addebantur, grauissimum imperandi onus deprecabatur. Nimirum vir prudens animo prouidebat multitudinis voluntates vt vehementes, sic mobiles esse, plerunque etiam inter se contrarias. Neque prius destitit deprecari, quam ex Gotthis proceribus Dux quidam gladio districto, ni morem gereret mortem minitari cœpit. An vnus (inquiens) totius gentis voluntati repugnes, tuæque tranquillitati communem omnium salutem posthabeas? Nimirum magno æstimas paucos annos, quot in hanc ætatem cadunt. Ego vero nisi cõtinuo pareas vitam ipsam, cuius conseruandæ studio impositum onus excutere cupis, hoc ipso gladio eripiam: & graui documento sanciam, neminem præposteræ modestiæ specie suam ipsius tranquillitatem publicis commodis debere potiorem arbitrari. Iis minis fractus, ita procerum & totius populi voluntati cessit, vt sacræ vnctionis cæremonia inaugurari prius quam Toletum ventum esset, omnino detrectarit. vrbi Regiæ is honos deberi videbatur: & mora temporis cupiebat aut studia suorum mutari, aut totius prouinciæ, ne dissidii occasio esset, voluntates conciliare. Itaque ad tertiumdecimum Kalend. Octobris cum Toletum ventum esset, Quirico Præsule Toletano, qui Illefonso successerat, sacræ cæremoniæ Antistite Rex inunctus est Petri & Pauli templo, quod Prætorio vicinum erat, conceptis prius verbis commoda publica legesque iuratus. Miraculo habitum est, cum ex Regis capite columnæ specie vapor excitari, apisque sublime volare visa essent. Ludibria sæpe oculorum à populo pro veris prædicantur indices: recte, ni id etiam Iulianus Episcopus Toletanus confirmaret, in proprio commentario de bello Narbonensi Vvamba Rege. Proceres sacramento adacti in noui Regis verba iurare. in his Paulus defuncti Regis propinquus vt nonnulli arbitrantur: Græcum natione, quod alii existimant, nominis coniectura & fidei incõstantia declarant. Erat Vvamba natus in Lusitaniæ parte illa, quæ Igeditania veteribus fuit, vbi oppidum extat Idaniæ veteris nomine, prædiumque prope, vbi fons quadrato lapide inclusus emanat Vvambæ nomine. Locorum incolæ ducta ex antiquo opinione id prædium in Vvambæ possessionibus fuisse habent persuasum. Sub initia regni Vasconum motus extiterunt, quibus imperii nondum satis firmati rationes despectui erant, & nouarum rerum studio tumultuandi occasiones sæpe captare videbãtur. hoc bello Regem implicatum in Cantabriæ finibus, quo delectu suorum habito validas copias duxerat, ne videlicet prima negligendo serperet malum: noui belli maiori mole coorti in Gallia Gotthica cura solicitauit. multi quorum ex sententia res non erant & partium infecti studio Vvambam Regem nolebant, deficiendi consilia animis agitabant. Rebellandi initium Hildericus Nemausi Comes fecit, locorum longinquitate confisus, magnis opibus & clientelis potens. Magalonæ vrbis finitimæ Præsul Gumildus, præterea Remigius Abbas in partes attracti. Aregius Nemausi Episcopus cum nullis artibus adduci potuisset vt fidem falleret, loco motus, atque in interiorem Galliam ablegatus est, Remigio in eius locum substituto. Aguntur omnia raptim, atq; turbate, neque quid legibus liceret pensi habent: vsque dum ex Gallia Iudæi pridem ex Gotthorum finibus pulsi, auxiliares sint vocati. Paulus à Rege aduersus coniuratorum conatus continuo præmissus, magno vir ingenio, magnoq; rei militaris vsu. copiarum tantum adiunctum, quantum satis esse videbatur ad rebellium vires frangendas debilitandasque. Ille tempus venisse ratus perfidiæ depromendæ, quam eatenus inclusam animo tenuerat, lento itinere progrediens occasionem hosti dedit sese viribus confirmandi, defectionis ipse consilia cum Gotthorum proceribus communicans, atq; mora temporis expectans rei bene gerendæ opportunitatem. Ranosindum Tarraconensem Ducem & Hildigisum Gardingum (nomen id Magistratus erat atq; potestatis) factioni conciliauit. horum ope atque consilio Barcino, Gerunda, atq; Ausa in ipso Hispaniæ aditu in potestatem redactæ. Iis aucti viribus de Gallia cogitant, vbi iunctis cum Hilderico copiis, regiæ potentiæ sperabant sese haudquaquam fore impares. Argebaudus Narbonẽsis Metropolitanus initio quidem conatus suæ vrbis portas rebellibus claudere, cum eorum celeritate esset præoccupatus, Rege tandem deficere visus est, magis cum non satis animi esset ad resistendũ, quam quo proditorum causam probaret. In ea vrbe Paulus concione tum ciuium, tum militum aducata, Archiepiscopi primum temeritatem accusauit, qui ciues de republica optime meritos, neq; quidquam mali cogitantes, vrbis aditu prohiberi tentasset: causas deinde explicuit cur iure Christiano putaret fas æquumq; esse Vvambæ imperium detrectare, neq; legibus neq; auspicato, sed paucorum temeritate constitutum quæ vbi vigere cœpit, ibi non publicum consilium viget, sed vis & libido dominatur. Deniq; postulauit nouum Regem legibus creari, cuius imperium cuncti respicerent, cuius consilio & virtute Vvambæ c

nat

us viresque frangerent. Fabulam Ranosindus apud ipsum argumenti auctorem per-
ens, palam magnisque vocibus vt cuncti audirent, negat se quenquam regio nomine di-
orem ipso Paulo arbitrari. Idem cum turbæ ex composito confusi plerique factiosi cla-
llent, reliqui quorum melior sententia erat, in tanta rerum colluuione silerent, Paulus
otthorum Rex pronunciatus est. Corona capiti imposita, quam Reccaredus Rex Felici
artyri Gerundensi dono dederat: factionis videlicet studio non modo publicas & priua-
fortunas expilabant, sed ne à sacris quidem templorum ærariis sacrilegas manus tem-
rabant. Hildericus primus defectionis auctor facile in partes attractus, & Galliæ Got-
icæ vrbes omnes sub iugum missæ. præterea Hispaniæ Tarraconensis non exigua pars
nosindi auctoritatem sequebatur. Eo rerum successu Paulus animo ferocior Regem
ambam contumeliosis litteris prouocare non dubitauit, siue linguæ intemperantia ela-
s, siue noui regni auctoritatem sanciendi cupidus, ad multitudinem inani verborum so-
u in fraudem allici solitam. Ex his conuitiis, atque partium studiis natam arbitror opi-
onem vulgi, quæ Wambam affirmat rusticanum hominem fuisse ex aratro atque ligo-
ad sceptra vocatum: cum esset ex præcipua Gotthorum nobilitate, & præcipuum gra-
& auctoritatis locum apud superiores Reges occuparet. Wamba Rex Pauli perfidia
gnita, aduocato procerum concilio, sententias rogauit: num commodius fore putarent
ntinuo in Paulum mouere, vt perditorum hominum furorem, priusquam adolesceret,
ipsis incunabulis extinguerent: an retro conuerso itinere præstare Toleti se nouis auxi-
& maioribus copiis confirmare. Variæ dictæ sententiæ. Pars, quibus plus inerat auda-
e, omnem moram exitialem disputare, qua proditorum vires crescerent, confirmaren-
animi: militum ardorem pugnam expetentium restingui magna parte necesse esse.
uid enim receptus habeat præterquam cautionis specie turpissimæ fugæ significatio-
m: famæ quanta in bellis momenta sint, quis ignoret? opinione potius hominum, quam
tute victoriam stare, superiorum temporum varii & mirabiles bellorum euentus testan-
. Pars fore consultius disputabat aliquanto temporis spatio noui regni statum confirma-
ne deserta Hispania à tergo maior belli moles instaret. Pauli proditione documentum
tum, multorum ad defectionem arrectas esse voluntates. Exercitum præterea nouis de-
tibus confirmandum videri cuius imbecillitatem Vascones nondum domiti satis indi-
rant. Magnis Imperatoribus sæpe exitiale fuisse popularis auræ flatu moueri, atq; opinio-
hominum terga dare. Wamba auditis procerum sententiis, atque vtriusque partis ratio-
bus expensis. Præuenire, inquit, hostiles conatus satius arbitror, & gliscenti malo prius- «
am confirmetur remedium afferre: ne elapsam occasionem, quæ momento temporis «
titur, dolere necesse sit. Imperii auctoritatem victoria de hostibus sanciet: quam diuini «
minis præsidio optimam protecturi causam, & vestra virtute mihi certo polliceor. Mili- «
em ardorem, atque indignationem in proditores conceptam accendere potius celeri- «
, quam mora debilitare æquum est: cum ira mora languescat, festinatione accendatur. «
ius vero animum non moueat vrbium amicarum calamitas, agri vastati, fortunæ expi- «
æ quæ mala nostra cessatione indies augeri necesse erit? Quis vestrũ, nisi forte genero- «
ille sanguinis ardor refrixit, & pristina Gotthorum soboles obsoleuit, nõ grauius morte «
ducat, amicos & propinquos hostium crudelitati permittere, atq; cunctatione iis ani- «
s facere, qui scelerum conscientia stimulati conspectum vestrum ferre non poterunt? «
turemus ergo & Deo duce, cuius potissimum causa agitur, de scelerato hominum ge- «
e vindictam sumamus, priusquam intelligere possint eorum nos vires formidare. Exer- «
um neq; tam debilem habemus, vt vestrum quidam disputarunt: & eo gloriosior victo- «
erit, quo minori apparatu, celeritate maiori fuerit parta. Regis oratione omnium animi «
nfirmati sunt: tantusq; belli gerendi ardor excitatus, vt Vascones gens belli gloria ferox,
ra septimum diem domiti fuerint. Hæc initia ad futuri belli omen spectare cum exerci-
haberet persuasum, nihil aliud quã hostem expetebat: vnam moram victoriæ fructum
dare. Mota quamprimum castra per Calagurrim & Oscam in Catalauniæ fines incredi-
festinatione est peruentum: inde copiæ trifariam diuisæ, pars Castrolibyam Ceretano-
n caput, tenere iussa est: pars in Ausetanos missa: tertium agmen secundum maris littus,
tios agros, & oppida depopulari mandatũ. Rex ipse cum valido agmine subsecutus præ-
lentiũ vestigia obseruabat. De nonnullis militibus more militari supplicium sumptum,
od miseros homines iniuria vexassent, virginum pudicitiam violassent. quorum præpu-
amputata cæteris documento fuere, impuræ libidinis frænandæ. Nimirum prudens &
s Rex, nulla re magis diuinum numen propitiari habebat persuasum, quam sceleribus
dicandis: neq; irritari vehementius, quam innocẽtium iniuriis dissimulandis. Inter hæc
n Barcinonem esset peruẽtum, ea vrbs Catalauniæ facile princeps, facile in potestatem

redacta est. defectionis auctores Regis iussu ad supplicium seruati. Gerunda continuo capta, vrbem tradente Amatore Episcopo. ad quem paulo ante Paulus litteras dederat, quibus sui eum aduentus spe confirmare conabatur, eum Regem recipere, atque ei vrbem tradere hortatus, qui prius cum exercitu venisset. Iis lectis litteris Wamba Rex non irridicule: Paulus, inquit, de nobis nostroq; aduentu vaticinatus est. Iis in locis bidui quiete exercitus recreatus: mox Pyrenæi iuga atque angustiæ superatæ sunt nullo prohibente. In eo itinere Caucoliberis, Vulturaria, & Castrûlibyæ oppida vi expugnata. præda omnis militi cessit. Clausura oppidum in ipsis Pyrenæi faucibus, vt nomen declarat, per duces vi captum. In eo Ranosindus, Ildigisus, aliique factiosorum principes capti. Wittimirus ex Sordonia, quam præsidio obtinebat, acceptæ calamitatis nuncius ad Paulum aufugit Narbonem ad occasionem rei bene gerendæ intentum: si forte moliendo audendoque Wambæ impetus retardare posset. Verum cum se viribus imparem cerneret hosti rerum successu validiori, eius vrbis cura Wittimiro concredita, Namausum se contulit, quo propediem Gallorum Germanorumque copias auxilio venturas sperabat. Pyrenæo monte transcenso Rex in planicie castrametatus biduo constitit, dum copiæ omnes diuersis itineribus, vt erat imperatum, in eundem locum confluerent. Cum copiarum parte missi duces quatuor Narbonem: vt nobilissimam vrbem, atque in ipso prouinciæ aditu constitutam, aut vi aut voluntate ad officium reuocarent. Mari præterea instructa classis eius vrbis expugnandæ causa. Terrestres copiæ cum se priores in conspectum dedissent, ciuesque ad deditionem inuitassent, arroganti Wittimiri responso & contumelia irritatæ in vrbem impetum faciunt: & ignominiæ dolore his faciente animos, illos si victi essent salutis desperatione acuente, tribus horis acerrime pugnatum est. Postremo regii lapidum nimbo murorum coronam propugnatoribus nudant, vrbis portas succendunt, admotis scalis muro succedere conantur. Vtrinque in vrbem irrumpitur. Wittimirus re desperata in templum aufugiens, ad Virginis aram captus, constrictusque vinculis, Regis arbitrio plectendus seruatur. Capti præterea Argemundus Præsus, & Primiclerius Galtricia, & in furore militari verberibus pulsati. Capta Narbone factio despectui & odio esse cœpit in causa, quam iudicia hominum & fortuna belli damnabant. & Wambæ rebus fauebatur, quod mitissimo imperio eius atque legitimo repudiato, necessaria arma cepisset. Eodem victoriæ cursu vi captę Magalona, Agatha, & Beterris. In his oppidis factiosorum principes nonnulli in potestatem venerunt, atque in iis Nemausensis Præsul Remigius. Magalonæ Episcopus Gumildus de rerum summa diffidens, longinqua fuga se texit: Nemausumque se ad Paulum recepit, vrbem ea ætate ciuium frequentia, ædificiorum amplitudine & munitione nulli cedentem in Narbonensi Gallia. multa veteris nobilitatis monimenta & tunc extabant, & nunc extant: amplumque theatrum Romanorum opus: quod quoniam muro coniunctum erat, arcis firmissimæ præbebat vsum. Duces quatuor ab Wamba præmissi tantis rebus gestis feroces, quamuis earum rerum ignari quæ ad vrbium expugnationem vsui esse solent, moræ impatientes quamprimum in eius vrbis conspectum ventum est, sublato totius exercitus clamore, in quo triginta millia homines erant, in munitiones impetum faciunt. Pugnatum vtrinque acriter. indignantur hi toties victam perfidiam resistere: illos desperatio nisi vicissent agebat in rabiem. Pugnantes nox diremit, neutro victoria inclinante. obsessi, quod victi non essent, regiique loco cessissent. se pro victoribus ferebant. In ipso pugnæ ardore miles quidam insultabundus regiis denunciauit, validas Germanorum Francorumque copias auxilio aduentare, breuique affore: quorum multitudine atque virtute, tanquam feras indagine cinctas cunctos perituros scilicet haud dubie, minabatur. Parua sæpe momenta in bello magnas inclinationes faciunt, nihilque prætermittendum quod contemptu exitium afferat. eaque consilia saluberrima, quæ cautissima. Eas ergo voces cõtinuo Regi non procul tendenti denunciant, nouas supplementi causa copias mitti postulantes, in vna celeritate victoriæ spem esse. Ad decem hominum millia Duce Wandemiro missa. Ii continuato tota nocte itinere, tantus erat vincendi ardor, priusquam consequentis diei pugna conserta esset, in suorum castra perueniunt. Tantæ multitudinis cõspectu Paulus exanimatus, atq; ex hesternæ pugnæ comparatione intelligens quantum periculi superesset si instaurata oppugnatione fessis integri succederent, metu tamen dissimulato suos pro concione hortatur, ne dimittant animos, neu hostium multitudine frangantur, virtute non numero victoriam pari. Regem cum copiis omnibus adesse, quas si vicissent, nihil superesse amplius: sibi ingentes copias prope diem venturas auxilio: tantisper modo mœnium munitione spem sustentarent, fortique animo hostilem impetum propulsarent: certo existimantes non cum Gotthorum inuicto sanguine rem esse, sed ex plebis colluuione, nulla militari disciplina, nullo vigore animorum hostium exercitu[m]

citu

itum constare. Itaque magnis vtrinque animis certamen instauratur. pugnatur acriter ad
ultam diem. obsessis defatigatis, regii muro succedunt. pars ignem iniicit portis, pars
ectibus muri lapides conuellunt. Aditu patefacto, ferro in vrbem penetrauit. Ciues &
ranci Hispanorum, qui cum Paulo erant, proditione vrbem captam existimãtes, quo ni-
irum gratiæ aditus ad victorem Regem esset, in rabiem acti præsidiarios milites magno
umero peremerunt. in his è Pauli domesticis vnum in ipsius oculis lateri adhærẽtem, fer-
trucidarunt. Cum ergo à fronte regii, à tergo ciues vrgerent cæde promiscua captæ ci-
tatis plateæ sternebantur. tetra rerum facies erat. nihil præter cadauera in suo sanguine
olutantia obiiciebatur oculis. morientium gemitus, clamores fœminei, infantium eiula-
s locis omnibus exaudiebantur. Paulus ipse tantorum malorum causa, errore cognito:
rrasse, ait, nos confitendum est, at semel, at vna in re? imo omnia quo diligentius sunt ex-
gitata eo facta sunt imprudentius. Simul paludamento deposito ad theatrum loci firmi-
te confisus cum suorum peculiari manu se recepit, mori certus, aut honesta aliqua con-
tione deditionem facere. Obseruatum est, eodem die euoluto anno, nempe Kalen. Se-
embris regni insignia Paulum posuisse, quo procerum suffragio Wambæ fuerant dela-
Vrbis parte in potestatem redacta, eo & sequenti die ab impugnatione cessatum, dum
egis aduentum morantur, penes quem confecti belli laudem fore æquum erat. Fortassis
am erga afflictos atque prostratos ciues & propinquos victorum animis successerat hu-
anitas, atque innocentem multitudinem Regis clementia impetrata seruare cupiebant.
que ex captiuorum numero Argebaudus Narbonensis Præsul communi consilio Regi
uiam mittitur, veniæ deprecator. Is ad quartum ab vrbe lapidem aduenienti Regi oc-
rrens, ex equo quo vehebatur descendens, genibus nixus inter singultus & lachrymas
o ore manantes: Tui ciues, inquit, Rex clementissime: si tamen eo nomine digni sunt
i patriæ caritatem exuerunt, exilioque & diminutione capitis ius ciuium amiserunt, in
a clementia salutis spem ponentes, non veniam scelerum orant: quamuis te Rege hæ
eces non inuerecundæ videri possent, sed promeriti supplicii modum aliquem depre-
ntur. Est omnino difficilius animum in victoria continere, quam hostes in bello supera-
ed aliis. Animi magnitudo nulla re magis perspicitur, quam miserorum ærumnis suble-
ndis. illa laus communis cum milite est, hæc magnorum Regum præcipua. Procul ab-
tes contemplari oculis nequis: sed finge animo lachrymis & squalore fœdatos pedibus
s aduolutos, causam suam tibi commendare, homines vel mentis inscitia, vel communi
nporum calamitate, vel insuperabili vi fatorum in hæc flagitia prolapsos. Quo grauio-
elicta sunt, eo maior tibi clementissime Rex gloria erit miseros conseruasse: furoreque
extinctos, quasi ad vitam reuocasse. Venissent ad te inermes, laqueis colla implicati, vt
ea specie ad misericordiam flecterent, vel morte obita quod se promeruisse fatentur,
e finem simul atque ærumnis pariter facerent: sed veriti sunt si ad extremam veniæ pe-
dę spem conditionemque descenderent, ne cui videretur animus tuus immitior eis vi-
i, quam qui posset nisi extremis remediis mitigari. Pauci relicti sumus, tuique omnes.
i tua manu perire, quibus belli crudelitas pepercit hactenus. Atque illud caue, ne dum
dictæ indulges deletis ciuibus nobilissimam Galliæ ciuitatem, atque Gotthorum im-
ii propugnaculum excindas. Erat Wamba bellicis artibus cuiuis veterum Regum æ-
lis, sed imperatoriam laudem benignitate, clementia, & mansuetudine superabat. Ita-
perpauca locutus, hanc summam orationis habuit: Tuis inquit, precibus flexus, vitam
ibus dono. ne tamen absolutio improbitatis, lex impunitatis esse credatur: supplicium
d ad retinendam imperii dignitatem necessarium fore arbitror, penes coniuratio-
capita stabit. Episcopo vero integram veniam pergente flagitare, Rex aliquanto ira-
redditus: An non satis, ait, esse videtur, vitam facinorosis concessam? an vultis vt sup-
ia ad delictorum mensuram expendamus? Tibi Argebaude Præsul bono sit à nobis
d exploratum habemus, inuitum defecisse, ne venia dimidiata concedatur: reliqui
dquid de ignominiosa morte fuerit detractum, id totum in lucro ponant, nostræque
eptum ferant benignitati.

Coniuratorum supplicium. CAP. XIII.

EGEM in vrbem aduenientem instructæ copiæ roburque exercitus triumphi specie
sequebantur. belli reliquiæ confectæ erant vniuersa ciuitate contradita: cuius ille su-
orem partem, quæ Franciæ obiecta erat, militari præsidio muniendam curauit aduer-
Germanorum & Francorum impetum, quos obsessis auxilio superuenire, iamque af-
erat nunciatum. Paulus vitæ dulcedine illectus, nulla honesti cura continuo deditio-

nem facit.cum eo Gumildus Episcopus, Wittimirus,aliiq; proceres coniurationis capita amplius viginti in potestatem venerunt. Vincula omnibus sunt iniecta. Duo Duces equis insidentes medium Paulum toto inspectante exercitu peditem cæsarie vtrinq; apprehensa ad Regem deducunt. Ad cuius ille conspectum cingulum ponit: qua cæremonia veteri maiorum instituto omni militari honore spoliabatur. captiuis ad Regis pedes prostratis, cum pro diuino munere gratias numini egisset, coramq; coniuratorum amentiam increpasset, ita vitam supplicibus donauit: vt custodiri sontes ab exercitu mandaret, supplicii modum maturiori consilio volens decernere. Franci atq; nonnulli Saxones, qui aut obsidum loco erant, aut arma rebellionis initio cum proditoribus sociarant, conseruati donatiq; liberaliter. impune in patrias sedes dimissi. Ita magnarum initia rerum, quæ occupatione regni & Galliæ defectione solicitum Wambam habebant, celerem & opinione faciliorem exitum habuere. Flagitiosis puniendis Dei numen apparuisse videbatur, cum templorum thesauros expilassent, quos inde mouere religio erat. Eos Wamba eius religionis exoluendæ causa quęstione habita pristinis locis reponi mandauit: vrbis belli iniuria quassatæ mœnia instaurata: cadauera ne tetro odore vrbem inficerent sepulturæ mandata. His rebus perficiendis triduum datum. mox Rege in sublimi loco sedente in rebelles sententia pronunciatur. Eorum colla Rex ipse pedibus primum calcauit: deinde ex Paulo quæsitum, num aliqua iniuria læsus, impium in Regem & patriam facinus consciuisset? negauit ille. contra magnis & multis honoribus abs Rege cohonestatum. temere in ea mala præcipitasse. Mox eo scripto concepta sacramenti forma, qua in Wambæ verba iurat, coram pronunciata: iurisiurandi præterea formula recitata, quod Paulus cum regni nomen inuasit à popularibus exegit. Demum quibus suppliciis rebellium conatus plectendi essent, ex conciliorum legibus cognitum est: & secundum eas mortis ignominiosę sententia in Paulum & socios pronunciata. bona fisco addicta: additumque, vt si forte Regis benignitate vita esset condonata, luminibus certe priuarentur. Rex clementiæ laude cupiens reliquos populares sibi conciliare, ponere cæsariem, qua olim nobilitatis insigne continebatur, & decaluari satis habuit. Chilpericum Regem Francum eo nomine secundum nunciatum erat propediem cum copiis affore. eius aduentum in castris cum quatuor dies frustra expectasset, satis se ad victoriæ fructum, & ad nominis existimationem tuendam tantis rebus confectis profecisse iudicans, & ne vltro lacessendo Francos, fœdus quod inter vtranque gentem diu steterat violasse prior videretur, Galliæ rebus compositis in Hispaniam redire parat. Cum interea nunciatur Lupum Ducem quendam cum Francorum manu Beterris agros omni iniuria vastare. Verum Rege cum copiis aduentante, hostes viribus impares montium iuga captare constituunt. fugæ similis profectio visa est, relictis impedimentis in planicie, & ex strage rerum in itinere relictarum. Regii sine vulnere hostium spoliis ditati, & Gallica præda graues, Narbonem ex composito redierunt: vnde exercitus pars per Galliæ pręsidia distributa. Iudæi nouo edicto Gotthicæ ditionis finibus prohibiti. reliquus exercitus Canabæ, quod oppidum in agro Narbonensi erat, pro concione laudatus, missioneq; donatus est. Rex ipse conuerso in Hispaniam itinere, Toletum vrbem Regiam sexto mense ex quo inde discesserat, tantis victoriis clarus, atque triumphi simillima pompa inuectus est. Rebelles barba & capite rasis, nudis pedibus, atque pannosi in camelis pręibant. Paulo ludibrii causa corona ex nigro corio capiti imposita. regii milites sequebantur in splendidis vestibus, atque omni lætitiæ significatione. agmen præeunte curia Rex ipse claudebat, ipsa canicie & tantis rebus gestis regni maiestatem augens. Vniuersa ciuitas, quæ se portis obuiam effuderat, ad eius spectaculi insolentiam attonita, senem Regem faustis acclamationibus prosequebatur. peracta pompa sontes perpetuo carceri mancipati. Is finis tantarum rerum fuit.

Reliqua Vuambæ actiones CAP. XIIII.

Vvambæ virtute ac perpetuo labore, Hispania domi quidem pacis diuturnę bonis florebat, foris autem pristinam dignitatem recuperabat. Itaque Rex animo ad pacis consilia conuerso, Regiam vrbem spatiis amplificatam perpetuo muro muniuit, qui per Diui Isidori suburbium ad vtrunque pontem pertinet. Toletum enim tribus amplius ex partibus flumine alluitur, quod circum vrbem altissimis coercitum ripis per saxa præceps fertur. quarta pars ex planicie aditum habet difficilem: & angustiori prius muro cincta erat, cuius vestigia ad venale forũ & ad ferream portam extant. nũc Wambæ diligentia suburbiis intra vrbem inclusis, quo difficilior expugnatio esset, inferior murus est additus. Operi perficiendo lapides vndecunque conuecti. ac ex Romanæ structuræ ædificio marmora, quib

quibus rotæ aut rosæ similitudine sculptæ imagines sunt pluribus in locis. Vulgus Wambæ Regis insignia esse persuasum habet: ipsi lapides resistũt huic opinioni nullo ordine positi, ed temere vt conuehebantur. Gemina carmina, vt magni auctores testantur in nonnullis urribus incidi curauit, rei gestæ monimentum: quæ tametsi rudia sunt nimirum eius ætais, subiici placuit.

Erexit fautore Deo Rex inclytus vrbem
Vvamba, sua celebrem protendens gentis honorem.

n summis prætereà turribus Sanctorum statuas ex cãdido marmore locauit, eorum quos præcipuos tutelares patronosq; ciuitas adoptarat, his additis versibus.

Vos Domini Sancti, quorum hîc præsentia fulget,
Hanc vrbem & plebem solito seruate fauore.

Vtrosq; versus temporum longinquitate iniuriaque oblitteratos euersas statuas, Philippi I. Hispaniæ Regis nostra ætate cura restituit. Vrbe munita, intermissa consuetudo ecclesiasticos conuentus celebrandi reuocata est, Wambæ Regis cura. Itaque regni anno quarto, salutis sexcentesimo septuagesimo quinto, ad septimum Idus Nouembris, in D. Mariæ de conuentus est habitus. Pauci Episcopi, nimirum septendecim, ac ferme ex Carthaginensi prouincia conuenerunt. septem præterea Abbates, iu quibus Auila numeratur monasterii Agaliensis sancti Iuliani nomine Abbas, nisi locus est vitiatus. postremũ inter Paes locum Gundila occupauit, Archidiaconus sanctæ Mariæ de sede: vnde intelligitur em plum in quo cõcilium est habitum, primum & maximum eius vrbis fuisse: eodem auem loco situm quo cernitur nostra ætate retento nomine structura mutata, lapis indicio t, quem de cœlo lapsa Virgo mater vestigiis pressit, Illefonso Præsule, vt est superius deonstratum. In eo conuentu secundum Deo & Regi gratias actas ob instauratum morem eterem concilia celebrandi, qui decem & octo annorum spatio intermissus erat, sedecim anones sunt editi: sancitumque quotannis concilia prouincialia Episcoporum in ecclesia letropolitana agitari. Eodem anno Bracaræ in Lusitania tertium concilium, inter ea quæ illa vrbe celebrata sunt, est habitum. Sancitum ne Episcopi, vt erat moribus receptum, lartyrum reliquias è collo appensas in sellis ipsi sublimes succolãtibus Diaconis, sed Diaoni in thensis gestarent. Sacerdos sacris operaturus nisi orario vtrunque humerum tege-t, pectus crucis figura, anathematis ignominia notatur. Interfuit in eo conuentu Isidorus turicensis Episcopus, Valerii eius æqualis qui sancti Petri Montensis Abbas fuit, humarum rerum contemptu & eruditionis opinione, ea ætate cum primis clarus: vt eius ingei monimenta testantur, præsertim is liber, cui titulũ fecit, De vana seculi sapientia. Alios æterea Episcoporum conuentus Wamba Rege esse habitos, & si publica conciliorum ta sileant, res ipsa loquitur, recensq; instaurata lex de conciliis habendis. ac Toletum ex iuersa ditione Præsules cõuenisse certo credimus: cum magni auctores tradant, Wam-Rege, atque in concilio Toletano singulis diœcesibus Episcoporum, fines descriptos. que putamus in causa communi, & quæ ad omnes pertinebat, paucorum iudicio, atque tentiis fuisse disceptatum, sed vniuerso gentis concilio stetisse. in quo pretera additum, acerdotes ad normam in D. Isidori regula præscriptam, vitam vniuersi conformarent. luæ diœceses Episcoporum constitutæ. Exiguum oppidum quod Pimeneii confessoris ulchro celebre erat, aliique pagi & vici, ad hæc Petri & Pauli Prætoriensis ædes, quæ in leti suburbiis erat, ac ferme vbi nunc nosocomium S. Crucis nomine, Episcopatus iure nata: vtrunque Regis obsequio magis datum, quam ad antiquam legum ecclesiastican rationem expensum: quibus vetitum esse constat, tum in vna vrbe duos Episcopos stitui, tum in exiguis oppidis nouos Episcopos creari. quod Regis pio sane sed impruti studio violatum, proximi cõcilii Toletani, quod duodecimum est, decreto antiquan est, Rege etiam leuitatis accusato. vt rebus mutatis plerunq; quo fortuna eo fauor hoium inclinat, destituit alios. Nonnullæ leges ab Wamba latæ sunt, quibus reipublicæ um multis labefactatum partibus temperauit. disciplinam militarem reuocare curaomnes cum delectus haberentur ad signa conuenire sanciens, præter senes, pueros, & ecilla valetudine impeditos: seruitia armare minimum quenq; decimam suorum par-, quibus armorum genus à cæteris discretum designabatur. Ipsi Episcopi virique sacrarepentino hostium incursu collecta suorum manu obuiã prodire iussi ad centesimum dem. Hac Wambæ diligentia, victoria naualis de ingenti Saracenorum classe Gotthovirtute parta est. Etenim vniuersa ferme Africa, quam late nostri maris littora à Nili s vsq; ad Herculis columnas patent, Saraceni armis domita, obiecta Hispaniæ littora ma ferroq; vastabant ingenti classe, in qua ducentæ & septuaginta naues erant. quam ersam Gotthi noua classe comparata, partim ceperunt, partim incenderunt: cum ex-

675.

pedito consilio Rex, atque in omnes reipublicæ partes peruigil hostium conatus continuo comprimendos iudicaret, ne latius serperet malum. Sunt qui ab Eruigio Comite suspicantur eam classem in Hispaniam euocatam odio Wambæ & ambitione regnandi. Erat enim Ardebasti filius, Reccesuinthi propinquus, atque magna inter proceres auctoritate: quam ipse ingenii dexteritate, & accommodatis ad tempus officiis vehementer augebat. Animus mortalium inexeplbilis est præsentis fortunæ muneribus, semperque ad vlteriora contendit. Ergo cum neque Wamba superstite fore se voti compotem speraret, neque defuncto si procerum liberis suffragiis res ageretur, propter Theodefredum Reccesuinthi fratem, quem superioribus comitiis ob imbecillam ætatem prætermissum fuisse monstratum est: sibi spem nullam regni nisi in scelere ratus primum Saracenorum classem in Hispaniam immisisse creditur. Deinde cum hac non successisset, Regi clam aquam, vbi spartum erat maceratum, præbendam curauit. Eo veneni genere cum venis conceptum esset, repente Rex morbo grauissimo implicatus, sacris Christianis atque pœnitentia Quirici Toletani Præsulis cura expiatus, sub primam noctis horam cum iam videretur animam agere, posita coma, atq; in sacerdotis morem detonsus, monachi ritu cucullum induit. Eo videlicet ritu diuinum numen amplius propitiari credebatur. vtrunq; Eruigii suasu (sic creditum est) quo nimirum regnandi spe, si maxime superuiueret penitus caderet, vt in concilio Toletano sexto cautum erat. Additum præterea, vt intermorientibus vocibus, menteque vi veneni alienata, Eruigium ipsum successorem diceret: idque extemporaria syngrapha atque diplomate regio confirmatum. Accidit id pridie Idus octobris, die Dominico, Luna quin-

680. tadecima. vnde intelligitur Wambam anno salutis sexcentesimo octogesimo regno fuisse spoliatum. Nam cum sequenti luce morbo tantisper remittente ad se rediens consideraret, ex potenti paulo ante Rege monachum repente factum, mutare noluit: siue animi magnitudine rursus spernentis, quæ alii per ignes ferrumque petunt: siue desperatione regnum recuperandi, cum Eruigius rerum potiretur, intra eundem diem corona suscepta, tametsi inunctionis cæremonia in proximum diem Dominicum reiecta est. Itaq; Wamba in Pampligæ monasterium, quod nonnulli suspicantur in Mugnoni valle fuisse situm, se contulit: vbi septem annos & menses tres (alii diutius tradunt) purissimo religionis studio vitæ reliquum propagauit. Regnauit annis octo, mense vno, diebus quatuordecim. Ex eo monasterio Alfonsi Regis iussu, cui cognomen Sapienti fuit, defuncti corpus Toletum deductum est, Ioannis Martini ex monacho Franciscano Episcopi Gaditani diligentia: atq; in D. Leocadiæ, quæ ad arcem sita est ad aram maximam tumulatum. Quiricus Toletanus Præsul, siue ætatis grauitate pressus, per idem tempus defunctus est: siue tædio animi confectus vltro abdicauit. nam Iulianum Quirici successorem constat Wambæ permissu Flauium Eruigium Regem, vt erat in more positum, inunxisse.

Nomina Episcopatuum Vvamba Rege. CAP. XV.

VETERES vrbium sedes, extinctaq; variis casibus oppida, & post excidium renata aliis sæpe nominibus, ex Wambæ Regis decessum diuisione cognoscere non erit incommodum: & quibus Metropolitanis singuli Episcopatus contributi essent, explicare vniuersim operæpretium fore arbitror. nam de singulorum finibus, quibus descripti erant, laborare non attinet, temporum longinquitate rebus omnibus ab antiquo mutatis. Toletano Præsuli Oretanus Episcopus subiectus erat. extat Oreti vestigium, octo passuum millibus ab Almagro municipio, Virginis Matris sacellum cognomento Oretanæ, atque eo loco Almagrũ translati lapides Oreti nomine inciso, Biatia, quę hodie Baeza. Mentesa, quæ nostra ætate Montizon nuncupatur versus Casorlã sita, & à Duce olim Mauro excisa auctore Roderico, quo tẽpore à Mauris euersa est Hispania. Acci, hoc est, Guadixiũ. Basti, Baza. Vrci, quibusdã hæc Almeria, aliis Murcia fuisse creditur. Bagasta: huius vrbis nullum vestigium extat, tantum versus Orihuelam sita fuisse putatur, tum ex locorum ordine, tum ex portæ Magastri nomine, quæ in ea vrbe est, indicio. Illici, Helche. Setabis, Xatiua. tum nomen retinens Denia, quæ antiquioribus Dianium fuit. & Deniæ vicina Valentia. Sequitur Valeria, quæ hodie vulgo Valera cremata dicitur. Segobrica, huius vrbis vestigia ab Vrcesia octo passuum millibus in oppido, quod Græci caput vocatum extare eruditiores habent persuasum: nam qui Segorbium putarunt, nominum eos similitudo misit in errorem. Arcabica, hæc olim Segobricam inter & Complutum sita fuit, fortassis quæ Ptolemæo Percabita est. Præterea quarum appellationes notę sunt Complutum, Segontia, Vaxama, Segobia, Palentia. Itaque Toletum sacræ ditionis fines vltra Carthaginensem prouinciam, cui proprie præfecta erat, Gotthorum etiam ætate extendebat, nam

nam hæ omnes vrbes atque earum Episcopi à Toletano Præsule sacra petebant. Ab Hispalensi autem Metropolitano, Italica, quæ hodie Hispalis vetus est, ab Hispali sex passuum millibus dissita. Assidonia, quæ quibusdam Medina Sidonia est, ex similitudine appellationis argumento probabili: aliis Cæsarianum, indicio templi, quod in ea vrbe est B. Virginis Siduegnæ nomine. & Rasis Maurus Xeritium Siduegnæ eam ciuitatem vocauit. Elepla siue Niebla sit, siue Lepe. Malaca, Eliberris, quæ olim vrbs supra Granatam octo passuum millibus posita fuit, in monte quod ab ea vrbe Eluiræ hodie nomen habet. Astigi, hæc est Ezigia. Corduba, atque quæ hodie prope Vaenam Cabra vulgo est Egabrum. tum Tucci, hoc est, Martus. Atque his finibus Hispalensis Præsulis ditio descripta erat. Emeritæ Metropolitanus subiectis vrbibus & earum Episcopis iura dabat: Paci Iuliæ, (hodie Begia est in Lusitania,) Olisiponi, quæ Gotthis Olisibona fuit, vrbs nostra ætate diuitiis & amplitudine nulli Europæ secunda. Eboræ (Gotthis Elboræ,) Tudensis Talaueram esse dixit in Carpetanis. Oxonobæ, quæ eruditis Estombar hodie esse creditur, prope Silues constituta. Igeditaniæ, oppidum in Lusitania extat Idaniæ veteris nomine, Conimbricæ, cuius vestigia octo millibus passuum à noua Conimbrica monstrantur, veteris Conimbricæ nomine. & quæ nomina ferme retinent Viseum & Lamecum. præterea Caliabriæ, quam vrbem Tudensis & Marineus Montangium esse suspicantur, coniectura haud satis probabili. Salmanticæ (Gotthis Salamantica,) Numantiæ, hoc est Garay. Abulæ, Cauriæ. atque hactenus de Emeritensi prouincia. Bracarę hæ vrbes contributę erant, Dumium, quod hodie monasteriũ extat prope Bracaram. Portucale, qua se Durius euoluit in mare, vnde Portugaliæ nomen ipsi vrbi primum, deinde toti prouinciæ ab oppido Cale factum, quod hodie oppidum Caia dicitur. Tude, Auria, & cui hodie Padrono nomen est Iria Flauia, in eodem numero sunt. præterea Lucus Augusti, Britanica, siue Bretonia, quæ Lucum præter & Asturicam sita erat: hodie à Mindoniensi vrbe octo millibus passuum oppidum extat nomine Bretagna. ad hęc Asturica, & Legio, quæ vrbes vulgo notę sunt, & antiquis affinia nomina retinent. Tarraconensis Metropolitani auctoritatem subiectę vrbes sequebantur Barcino (Gotthis Barcinona,) Egara, quę vrbs pręter Barcinonem & Gerundam sita fuit, atq; his locis finitima Gerunda. tum Emporia, & Ausona, quæ hodie in Catalanis Viq; dicitur cognomento Osona. Vrgelia, Ilerda, quę duę vrbes notæ sunt. & cuius sedes prorsus ignoratur Hictosa. Superioribus adiungebãtur Dertusa, Cęsaraugusta, Osca, Pompelo (Gotthis Pampilona,) Calaguris (Gotthis Calaforra,) Turiaso (Gotthis Tirasona,) Auca, cuius vrbis vestigia supra Burgos monstrantur, vnde & Aucę montes dicti. atq; hactenus Tarraconensis Metropolitani ditionis fines prolati. Narbo veteribus (Gotthis Narbona) subiectis Episcopis & vrbibus iura dabat, legesque sacrorum: primum Beterri, hoc est, Besiers, quę vrbs Plinio quidem Bliterę est. deinde Agathę, quę hodie ciuitas siue Agde est, siue Mompellerium in Gallia Narbonensi. Magalonę, quod nomen hodie retinet villa Episcopi Mompellerii. Nemauso, Latebę (hodie Lodebe,) & quę nomen retinet Carcasoni. pręterea Helenæ, quę hodie in agro Ruscinonensi Euna est. Sunt qui Tudensem, Lucensem, & Legionensem Episcopos affirment, siue Wambę beneficio, siue ex antiquo ducta consuetudine, sui iuris fuisse, neque vllius Metropolitani imperium & auctoritatem respexisse, haud satis idoneis in alterutram partem argumentis. Illud in confesso est, plura Episcopatuum nomina in vetustis conciliorum actis extare, quæ in Wambę ditione desiderantur. fortasse rebus tempore permutatis, aut quoniam vetera monimenta schedę multis in locis vitiata sunt, Epagrensis, Carhaginensis, Castulonensis, Fiblariensis, Elioerocensis, Eminiensis Immenticiensis, Lamibrensis, Elotanus, Magnetensis, Laricensis. Quę nomina nostra ætate ignota sunt, ac ne vrbium quidem omnium, earum sedes vbi essent, prorsus exploratum est: neq; deesset diligentia si in rebus tam dubiis qua via certa panderet ad inuestigationem veritatis.

Constantini diuisio. CAP. XVI.

QVOD ante sumus polliciti, neque hactenus pręstitum est, Episcopatuum in Hispania factam diuisionem à Constantino Magno, vti Rasis Arabs est auctor, eius sententiam patriis verbis subiicimus Latine, post diuisionem Wambę. Constantinus, inquit, multis vrbibus Episcopos dedit eo honore carentibus. Ac Hispaniæ cum esset renunciatum in magna agrorum bonitate, diuite cultu, incolarum frequentia, Christianorum numerosa multitudine, Episcopos non habere: consilio communicato, optimum fore iudicauit sex Episcopos dare, qui metu omni sublato, libere religionem Christianam & sacra populis promulgarent. Ergo viris idoneis ad se vocatis, ciuitates ad hunc modum distribuit.

mo Narbo designata est, aliæque septem vrbes cum potestate iura sacra populis dandi,
„ moresque castigandi. earum hæc sunt nomina. Beterris, Tolosa, Magalona, Nemausum,
„ Carcaso. in hac vrbe D. Mariæ gloriosæ, ædes est, septem argenteis aris inclyta, frequentia
„ populi religiosa, præsertim semel in anno maiori concursu multitudinis, sed & aliis tempo-
„ ribus celeberrima. Barcinone distat decem dierum itinere. Præter has Lutebe & Helena,
„ Narbonensi Episcopo sunt datæ. Alteri Episcopo Bracara cessit: Dumio, Portucale, Auria,
„ Oueto, Asturica, Britonia, Iria seu Compostella, Aliubra, Issa, Tude côtributis. Proximus
„ Tarraconensis Episcopus creatus est. Barcino, Auca, Morada (fortassis Gerunda.) Beria
„ (fortassis Emporiæ,) Oriola, Ilerda, Dertusa, Cæsaraugusta, Osca, Pompelo, Calagurris
„ sunt additæ. Quartus Carthagine Episcopus institutus est. Toletum, Oretum, Setabis, Se- 10
„ gobrica, Complutum, Caraca, Valentia, Murcia, Biatia, Castulo, Montogia, Basta, Bege-
„ na (forte Bigastra.) adiunctæ. Quinto Emerita data est vrbs primaria. subiunctæ Pax Iulia,
„ Olisipo, Egitania, Conimbrica, Lamecum, Ebora, Cauria, Lampa (quid si Salmanticam
„ legas? aut Lamam nunc contributam Mirobrigæ Lamasi nomine.) Postremum Hispalis
„ Episcopum habuit. Hispali iura petere iussæ sunt Italica, Seritium Assidoniæ, Niebla (Ro-
„ manis Elepla,) Malaca, Eliberris, Astigi, Egabrum. Sic Hispania omnis à Constantino Au-
„ gusto in sex Episcopatus tributa est. Quo maior esset auctoritas, religionique suum caput
„ constaret, imperandique potestas: ipse quidem Constantinopolim concessit, seque vt
„ priores Romæ, eius vrbis Regem dixit: sanciens præterea, vt Romæ domino cæteri Chri-
„ sti cultores obtemperarent: quem ipsi dominum Christianorum eorum qui è sacrato or- 20
„ dine erant, & sanctum vocare soliti erant, ob acceptam à Petro Apostolo potestatem,
„ quam illi Christus crediderat. Hæc sic Maurus ait. Conuenit auctor historiæ, quæ Alfonsi
Castellæ Regis cognomento Sapientis nomine circunfertur, diuisionem Episcopatuum
in Hispania factam à Constantino Magno eodem ordine, quibusdam modo vrbium no-
minibus commutatis: vnde & ex Wambæ diuisione atque ex coniectura deprauatas haud
dubium in Mauro nonnullas voces castigauimus, sententia conseruata. Archiepiscopos
vocare non sumus ausi, quos Maurus Episcopos vocat, religionis nostræ, & graduum di-
stinctionis ignarus scilicet, admonuisse sit satis.

Eruigius Rex, CAP. XVII.

FLAVIVS Eruigius regnum malis artibus quæsitum recte & prudenter administrauit.
Ac primum memor rerum humanarum haud diu eodem vestigio stare, potentiam sce-
lere partam inuidia sæpe opprimi populari: omnis ætatis ac memoriæ clarissimum Re-
gem fraude ipsius circumuentum, neque id Gotthorum gentem ignorare, regni stabi-
liendi cura, ingenium in omnes partes versat. optimum visum est, religionis speciem ob-
tendere? quod ab aliis sæpe Regibus tentatum non incommode cesserat. Itaque Toletum
ex vniuersa ditione Præsules conuocati, numero triginta quinque conuenerunt. Ad quin-
681. tum Idus Ianuarii mensis, salutis anno sexcentesimo octogesimo primo, conuentus est ha
bitus, quod in conciliis Toletanis duodecimum est. In eo conuentu duæ res ad memo
riam insignes sancitæ sunt: Eruigio regnum quod arripuerat Patrum sententia confirma
tum: arma tenenti, qui negarent quod petebatur? non constantia id, sed temeritas fuisse
Gotthorum proceres sacramenti religione exoluti, quo Wambæ obstricti erant, abdica
tione Wambæ, & capitii diminutione sublati. sic putabant. Præsuli Toletano creandi tot
ditione Episcopos ius datum, Rege ad quem ea res peruetusto Hispaniæ more spectab
procul constituto: præsente confirmandi, quos Rex creasset, concessa potestas. Ea prærc
gatiua quoniam Toletani Primatus in cęteras ecclesias Hispanię fundamenta ponebar
„ tur, Patrum decretum adscribi placuit. Illud quoque collatione mutua decernendum nc
„ bis occurrit, quod in quibusdam ciuitatibus, decedentibus Episcopis propriis, dum diffe
„ tur diu ordinatio successoris, non minima creatur officiorum diuinorum offensio: du
„ tractu terrarum impeditur, celeritas nunciorum: ne queat Regis auribus defuncti Præs
„ lis obitus innotescere, aut Principis de successore electio expectari. Placuit ergo omnib
„ Pontificibus Hispanię atq; Calæciæ, saluo priuilegio vniuscuiusq; prouinciæ, vt Toletar
„ deinceps Pontifici ius sit in quibuslibet prouinciis, quoscunq; regalis potestas elegerit,
„ iam dicti Toletani Pontificis iudicium dignos esse probauerit, præficere Præsules: & d
„ cedentibus Episcopis eligere successores. Actis concilii Iulianus Hispalensis, Iulianus T
letanus, Liuua Bracarensis, Stephanus Emeritensis subscripserunt. Et fortassis Hispalen
Toletano Pręsuli de dignitate noluit quidquam concedere, cum in subsequentibus co
cil

iliis, primum inter Patres Toletanus locum pro iure concessę auctoritatis occuparit. To-
o deinde biennio euoluto, rursus Eruigii Regis iussu, Episcopi triginta octo, Vicarii Epi-
scoporum viginti sex, Abbates nouem, proceres prætereà nō pauci in vrbem Regiam con-
uocati, in Petri & Pauli Prętoriensi ęde, concilium Toletanum tertiumdecimum celebra-
unt pridie Nonas Nouembris, salutis anno sexcentesimo octogesimotertio, qui annus 683.
Eruigii regni quartus erat. In eo conuentu Pauli sectatoribus Rege concedente, Patrumq;
decreto venia concessa. & cum fides esset angustior, neq; debita regio fisco soluerentur, ad
nouorum motuum metum procurandum vectigalia, quorum grauitate prouinciales fessi
erant, imminuta, & quæ eo nomine debebantur condonata. Et nimirum clementiæ &
liberalitatis laude, quæ maxima vitia sæpe obruūt, occupati regni maculas delere Eruigius
satagebat. Præterea cum ad honores publicos homines ignobiles malis artibus irreperent,
& Gothorum nobilitas confuso cum plebe sanguine, magna ex parte extincta contami-
nataq; esset, ei malo occurri mandatur. Ad extremum in Regis gratiam, lex à Patribus pro-
mulgata, qua Reginæ Liubigotonæ atq; filiorum, si quid humanitus Regi accidisset, præsi-
diū, continebatur: ne popularis inuidiæ flamma, quod non immerito metuebatur, Eruigii
posteri deflagrarent. Mandatumq; Episcopis, vt ad Paschatis festum, quo die Christi ad vi-
tam reducis memoria instauratur, cum Rege celebrandum venirent quicunq; moniti es-
sent. Extant Iuliani Toletani Præsulis ad Idalium Barcinonensem Episcopum litteræ, inter
eos amicitiam initam significantis, cum is Episcopus ad celebrādum Pascha in curiam ve-
nisset. Subscribunt Iulianus Toletanus, Liuua Bracarensis, Stephanus, Emeritensis, Flore-
sindus Hispalensis. Multa concilia celebrādi laudem quæsisse Eruigius videtur: nam anno
proximo quartumdecimum Toletanum concilium habitum est ad octauumdecimum
Kal. Decembris, Leonis II. Romani Pontificis iussu & auctoritate: vt sexti concilii genera-
lis, quod nuper Constantinopoli à ducentis & nongenta Episcopis habitum erat, acta Hi-
spaniæ Præsulum assensu rata essent. Episcopos omnes conuenire instantis hyemis rigor
non permisit: & pleriq; sumptus, quos superioribus conciliis celebrandis tolerare necesse
fuerat, excusarunt. Itaque Episcopi septendecim, ac ferme omnes ex Carthaginensi pro-
uincia. Vicarii Episcoporum decem, in quibus Tarraconensis, Narbonensis, Emeritensis,
Bracarensis, atque Hispalensis procuratores erant, Constantinopolitani concilii actiones
& decreta probarunt: illudque proxime post Chalcedonense concilium ponendum iu-
dicarunt. Nimirum eius seculi vitio, Africæ, atque Illyrici exemplo, quintum concilium
generale, quod Iustiniano Imperatore habitum erat, repudiabant: quod & Isidorum Hispa-
lensem fecisse, eius scripta non vno loco testantur. Ibæ Edesseni, Theodori Mopsuesteni,
Theodoriti Cyrensis scripta in eo conuentu Patres improbasse accusabatur passim, quos
concilii Chalcedonensis auctoritas excusabat. haud satis intelligebant non idem semper
de hominibus & de eorum opinionibus iudicium esse. Monothelitæ ergo siue Apollina-
ristæ geminam in Christo negantes esse voluntatem, Hispaniæ Præsulum iudicio, quod
Constantinopoli factum erat damnati missaque à Patribus ad Romanum Pontificem
per Petrum quendam Romanæ ecclesiæ Regionarium apologia aduersus hæreticos, in
qua catholicæ religionis summa capita continebantur, Iuliani Toletani Præsulis vt erat
excellenti eruditionis opinione opus. In quo Leone II. interea defuncto, Benedictus Leo-
nis successor nonnulla censuræ digna iudicauit, atque in his quod de sacra Triade differe-
ns dixisset: sapientiam ex sapientia procedere, voluntatem ex voluntate: quomodo ca-
tholica ecclesia affirmat, Deum de Deo, lumen de lumine: quas loquutiones non esse ex-
tendendas Pontifex disputabat. Illud præterea offendebat, quod Christum seruatorem ex
tribus substantiis conflatum esse affirmaret. Dum hæ controuersię Romæ atq; in Hispania
agitatur, Eruigius Rex tametsi religionis specie satis profecisse videbatur, vt regnum se su-
perstite staret: ne defuncto tamē alienata multitudine, inimica nobilitate populare odium
suos opprimeret cura solicitabat, optimum visum est, Egicam arcta cognatione Wambæ
sanguini annexum generum adoptare Cixilone filia in coniugium data, iuratumq; in pri-
mis Reginę socrus, atq; filiorum eius commoda & incolumitatem diligenter, pro eo ac par
erat, curaturum: neq; permissurum patre defuncto in orphanorum fortunas quenquam
impune grassari. His rebus ex sententia cōstitutis, cum Wambæ leges nonnullas, quæ pau-
lo acerbiores videbantur, & ab illorum temporum conditione abhorrere, propter corru-
ptos gentis mores antiquasset, ac nominatim legem de delectibus militaribus, quæ paulo
seuerior erat, mitigasset, in viuis esse desiit Toleti ex morbo defunctus. 17. Kal. Decembris.
qui dies Veneris erat, salutis anno 687. regnauit annos septem, dies quinque & vigin- 687.
ti, ad posteritatis memoriam, non tam honestus, quam clarus. Hoc Rege fame gra-
uissima vexata est Hispania. Emeritæ pons & mœnia noua diligentia instaurata, opus

curante vrgenteq; Sala (vt peruetusta carmina indicant inter Eugenii Toletani Pontificis epigrammata) noui atq; magnificentissimi ædificii speciem repræsentabant.

Egica Rex. CAP. XVIII.

ERVIGIVS pridie mortis suæ Egicam generum successorem designauit, proceribus sacramento solutis, quo ipsi obstricti erant, vt nimirum in noui Regis verba iurarent. Inunctionis cæremonia more per hæc tempora vsitato, post diem nonum, qui dies Dominicus erat, octauo Kalen. Decembris, Luna quartadecima, in Petri & Pauli Prætoriensi æde peracta. Rerum potitus Egica odium in Regem socerum compressum animo, continuo deprompsit. Et fere iniuriæ quam beneficii memoria diuturnior est. Itaq; regnum de manu à socero acceptum, præclaro videlicet initio, ab eius vindicta auspicatus, vxorem Cixilonem, ex qua Witiza natus erat, in odium patris repudiauit. Repudii suasor auctorque Wamba, vt nonnulli auctores tradunt, cum pietatis specie veteris odii semina scintillasq; foueret ad extremam vsq; ætatem. De nonnullis proceribus supplicium sumptum: nimirum quorum opera Wambam in fraudem impulsum, atque de rerum culmine deiectum esse constabat. Quod nisi ea vindictæ dulcedine reliquas actiones deformasset, facile cum quouis priorum Regum conferri potuit. Belli & pacis artibus perçque instructus fuit, prudentiæ atque mansuetudinis laude in primis cumulatus. Religionis amplificandæ studio, & superiorum Regum æmulatione prouocatus, concilium Toleta. quintumdecimum 688. haberi curauit, atque perfecit, ab Episcopis sex & sexaginta, eius seculi anno octogesimo octauo, Idibus Maii, in Petri & Pauli Prætoriensi æde. De sacramenti forma atque vi potissimum suscepta est disputatio: quo Eruigius ante annos aliquot Egicam successorem & regni proceres implicarat, adegeratque viduæ Reginæ, & filiorum eius præsidium incolumitatemque iurare. Ii cum temporum perturbatione, qua multi tota prouincia promiscue bonis euersi sunt, plurima per iniuriam occuparent tanquam certo iure possessa: quærebatur an iuramenti religione prohiberentur, tum ii qui iniuriam pertulissent res suas iudicio repetere, tum Rex secundum eorum iura & merita pronunciare. Patrumque sententia statutum, iurisiurandi sanctitatem haudquaquã sceleri patrocinari: exolu'q; potius religionem calamitatibus hominum subleuandis æquitate sancienda. Præterea Benedicti Pontificis criminationes & maculæ, quibus superioris concilii acta inusserat, noua disputatione detersæ. Nouoque apologetico Iuliani verbis, Patrum auctoritate sancitum, nihil eum videri aduersus Christianam pietatem committere, qui in Deo voluntatem ex voluntate procedere affirmarit: Christumque Deum ex tribus substantiis conflari. cum substantiæ nomen in naturæ, essentiæque significatione vsurpari consueuerit, & abstractæ voces nempe formas significantes, sæpe pro concretis veterum scriptorum abusu sumantur, Eam Iuliani disputationem Sergius Romanus Pontifex, Benedicto interea defuncto, magnis laudibus celebrauit, vt Rodericus Præsul est auctor: nobis aliquanto liberior visa est, quam vt Iuliani modestiam erga Romanum Pontificem, summum ecclesiæ rectorem deceret. Et nimirum de ingenii laude, qui cuiquam concedat rarus est, & in ardore disputandi modum tenere difficile. Erat enim Iulianus eruditionis laude ea ætate celebris, vt eius libri testantur: ac præsertim opus quod Prognosticum seculi venturi nominauit, liberque De sex ætatibus: qui libri ad nostram ætatem conseruati sunt, alii iniuria temporum desiderantur. Fuit ex Iudæorum sanguine prognatus, Eugenii tertii discipulus: cum Gudila Archidiacono Toletano arcta amicitia coniunctus: Quirici Toletani Præsulis successor, ingenio facili, copioso, suaui: probitatis opinione singulari. Obiit Egica Rege, octa- 690. uo Idus Martii, huius seculi anno nonagesimo. Defuncti corpus in Leocadiæ tumulatum vitæ sanctitas cœlestium numero inseruit fastisque, vt Martyrologia testantur. In eius locum Sisbertus successit, homo audax & temerarius, ingenio malo prauoque: qui vestem Illefonso Præsuli de cœlo dono allatam, & prædecessorum religione eatenus intactam contrectare, eaque indui non dubitauit. Vnde in maiora mala præcipitauit. Et fere humani animi excæcantur, cum diuina vltio insequitur, neque aciem suam retundi vult. Itaque vasto animo immoderata nimisque alta cupiens, ac rerum nouarum studio elatus, in Regis caput, cuius beneficio auctus erat, rebellauit personæ quam gerebat immemor. Erat ei consilium ad facinus aptum, consilio autem, neque lingua, neque auctoritas deerat. appellare, tentare, solicitare nouerat. & cum prouincia per eam ætatem in factiones scissa esset, multi ex nobilitate & plebe in partes attracti. vnde intestini belli materia excitata, externa præterea arma mouebantur: vtrunque (sic credimus) Sisberti suasu. Ter cum Francis signa à Gotthis collata sunt, aduersa semper fortuna belli. Verum iniuria tempor[...]

nequ[...]

neque pugnantium neque cadentium numerus proditus est: ac ne quibus in locis sit pugnatum. Illud constat, Regis diligentia intestini belli, quod maiora mala minabatur, initia compressa. Sisbertus Regis primum, deinde Patrum sententia anathematis ignominia notatus, exilioque mulctatus, ac de gradu deiectus est: eorum qui Toletum iussu Regis conuenientes, numero vnus & sexaginta in Prætoriensi Petri & Pauli, sexto Nonas Maii, salutis anno sexcentesimo nonagesimo tertio, concilium Toletanum sextumdecimum celebrarunt. In eo conuentu Christianæ religionis formula de scripto concepta promulgataque est. In qua superioris concilii auctoritate atque instituto, voluntatem ex voluntate, sapientiam ex sapientia, essentiam ex essentia in Deo procedere, Christumque ad inferos descendisse expressis verbis affirmatur. Iudæi, qui syncero animo Christiana sacra complecterentur, nobilitate atque vectigalium immunitate donati. Gotthicæ leges maiori diligentia sunt castigatæ: præceptumque vt pro Regis, filiorum, nepotumque eius salute, ad omnia templa, vota diebus omnibus susciperentur ad certam verborum formam oratione concepta à Patribus. quod institutum ab hoc initio susceptum in nostros mores nostramque ætatem emanasse credimus, paucis in ea oratione verbis commutatis. Cuius deprecationis ea summa capita erant: Vt desideria in eis bona quotidie multiplicentur: aduersantium eorum conamina virtute suæ dexteræ (hoc est Dei) confringantur: indulgentia eis & gratia à sua misericordia conferatur: vt suæ potentiæ defensione protecti antiqui hostis decipula euadant: & caritate & vitę longæuitate pollentes adire mereantur post transitum sidereas mäsiones. quæ sunt omnia verba Patrum. In Sisberti locum Felix Hispalensis Præsul Toletanus est factus. Faustinus Bracarensis Episcopus Hispalim in Felicis locum migrauit. Præterea Maximus Emeritensis, & Vera Tarraconensis cōcilio interfuerunt. Cum his Metropolitanis Felix in Faustini locum ex Portucalensi Episcopo Bracarensis Præsul & alii Patres, tametsi numerus ignoratur, proximo anno Toleti in Leocadiæ templo suburbano nouum conuentum, cuius acta inter concilia Toletana postremum occupant locum, agitarunt Nouembris septimo die. Galliæ Gotthicæ Episcopi venire non potuerunt, pestis contagione impediti, quæ per hæc tempora grassabatur: & belli malis impliciti, cum inimici Franci in ea Gotthici imperii inclinatione de finibus sæpe lacesserent. Actum referente Rege de Iudæorū natione suppliciis omnibus extirpanda: quam prodendę Hispaniæ atque aduersus Christianorum imperium rebellandi, cum Iudæis Africanis consilia communicasse, ex oblato Patribus codicillo Rex conquerebatur: latius opinione disseminatum id malum, obscureq; serpens manasse per vniuersam Hispaniam, omnesque eius prouincias occupasse, neq; tamen Pyrenæos montes transcendisse, in Galliamq; penetrasse. Id opprimi sustentando ac dissimulando nullo pacto posse, neq; fas esse. Proinde celeriter quid optimum factu foret in re præsenti iudicarent. Æternæ seruituti Iudæi omnes Patrum sententia mancipati, bona publicata, vt animi & corporis cruciatus egestatis malum augeret. sancitumq; in posterum, vt filii eorum septennes à parentibus abstracti, Christianis hominibus educandi instituendiq; traderentur. Lex præterea promulgata, qua Cixilonis Reginæ, quamuis à Rege repudiatæ, & filiorum Rege ipso defuncto præsidium continebatur. Eandem Patres ante tres annos in conuentu Cæsaraugustano lege vniuersim de Reginis viduis lata sanxerunt, defuncto Rege ne cuiusquam libidini atq; contumeliæ opportuna esset, veste mutata in virginum Deo sacratarum collegium cooptari. Cixilonis filius Witiza à Rege patre regni consors renunciatur, cum solus ipse decem annos regnasset. Extantq; monetę in Hispania patris & filii nominibus percussę atq; ad Tudēsem vrbem in amœnissima valle, malis citreis & scatentibus aquis. regii palatii vestigia atq; parietinæ, quod Witiza oblectandi animi causa extruendum curauit. cum in ea vrbe regni sedem collocasset à prouido patre, ne videlicet consortium potestatis pacem publicam, vt fieri solet, turbaret, ad Calæciæ regnum, quod in Sueuorum ditione fuerat, cum potestate ablegatus. Vnde ad reliquas Gotthico imperio subiectas prouincias defuncto patre, quinto post anno vocatus est. Obiit enim Egica Toleti ex morbo, salutis anno septingentesimo primo, mense Nouembri. cuius mensis die quintodecimo, septimodecimo Kalen. Decembris Witiza recepto more Gotthorum Rex inunctus est.

693.

701.

Vvitiza Rex. CAP. XIX.

VVITIZÆ regnum omnibus turpitudinum maculis deformatum fuit, crudelitate immane præcipua impietate, aduersus ecclesię leges insigne. Res Hispanię peccatis gentis vrgentibus ad exitum festinabat. Et inest rebus omnibus quidam velut orbis, vt quemadmodum temporum vices, ita mores hominum & imperia vertantur. Initio quidem cum

intelligere videretur. Regum officium esse tueri innocentiam, coercere improbitatem: exules qui à patre fuerant relegati in patriam reuocauit. & vt beneficium illustrius esset, honores etiam & magistratus, quibus apud patrem functi fuerant, reposuit. In procerum conuentũ schedas publicas, quibus delicta continebantur, atq; infamiæ notæ non paucis in ea temporum perturbatione inustæ, comburi mandauit. Ab his initiis cum iusti & optimi principatus specimen præbuisset, mox omnia in ludibrium vertit. cesserunt prima postremis: vt est difficile in lubrica atq; iuuenili ætate summam potestatem & rerũ omnium licentiam ratione virtuteque frænare. Se ipse primum assentatoribus, quorum magnus in aulis Principum numerus alitur, corrumpendum tradens, in omnes libidines præceps effudit: quas male coercitas, qualiscunq; patris reuerentia tardauerat. Magno numero concubinas vxorum iustarum loco cultuque habuit: lege lata vt id cunctis liceret, tum promiscuo populo & proceribus, tum viris sacratis. quod illi libenter factitabant: vt vitia Principum imitari, genus obsequii ducitur. & propemodum necesse est sensibus hominum placeant, quæ cum turpitudine coniuncta sunt, & vitę humanæ fructum vitiorum licentia atque improbitate definiũt. Romani Pontificis, cuius auspiciis hactenus religio steterat, & Gotthicæ res auctæ, & bonis omnibus amplificatæ erant, imperium abrogatum. Vtraq; lex vt communi prouincię consensu & iudicio sanciretur curatum. Ea re Toleti Episcoporum conuentus octauus decimus Gunderico eius vrbis Episcopo, est habitus in Petri & Pauli suburbano templo, vbi per ea tempora Benedictinarum virginum domicilium erat. Eius conuentus acta in volumen conciliorum collata non sunt: ne conuenit quidem, cum legibus ecclesiasticis essent contraria. Iudæis redeundi atq; habitandi in Hispania, cõtra quam antiquis legibus cautum erat, facultas concessa. Conuersa ex eo prouincia, & malis omnibus fœdata, cum multorum inuidiam excitasset, eorum qui antiquis legibus stari malebant & multi ad Chindasuinthi sobolem spectarent: quod superstite patre cœperat, vt eorum sanguine manus fœdaret, idem sibi rerum potitus faciendum iudicauit. Erant ad hãc ætatem superstites duo Chindasuinthi filii, Reccesuinthi Regis fratres, Theodefredus, & Fauila. Theodefredus Cordubæ Dux erat, vbi olim palatium extruxit in agro suburbano, sese loci amœnitate oblectandi cupidus: cum regiæ inuidiæ declinandæ studio, curia abstinere, atq; aula haberet præiudicatum. Fauila Dux Cantabriæ erat, & quo tempore Witiza Calætiæ regnum obtinuit, eius lateri adhærens, cohorti prætoriæ præfectus est: (Gotthi Protospatariũ vocabant, voce eo seculo nota.) Hunc Witiza vt eius vxore liberius frueretur (sic nonnulli suspicantur) stipite percussum interfecerat, eius Pelagii patrem, qui deinceps res Hispaniæ collapsas restituere cœpit, & tunc apud Witizam pro patre vicarius Protospatarii honore fungebatur. Verum cum sublato patre se in Cantabriam recepisset, & Iulianus Comes, qui Witizæ sororem in matrimonio habebat, in eius locum substitutus esset, hoc tempore tum in ipsum Pelagium, tum in patruum Theodefredum odium depromptum: quod diu Witiza conceptum animo habuerat, Theodefredum luminibus priuandum curauit. Eius filius Rudericus fuga est elapsus. Ne Pelagium quidem quamuis vestigiis omnibus inquisitum capere potuit: cum Cantabrorum fide munitus esset, & regii furoris vitandi causa religionis specie Hyerosolymam petiisset, vt per manus ducta eius prouinciæ persuasio habet. In Arratia Cantabriæ oppido diu Pelagii & comitis baculi quibus ex ritu peregrinantium in eo itinere vsi sunt, monstrabantur. Eo actionum tenore cum ad totius vitæ prauitatem crudelitatem adiunxisset, commotos prouincialium animos, quia sanari non poterant, frænandi studio, ne res nouare cupientibus locus esset vbi factionis vires confirmarent, plerasq; vrbes tota Hispania mœnibus & munitione nudauit. Paucæ Regis imperium euaserunt: in his Toletum, Legio, Asturica, siue obsequium detrectantes, siue quod earum fidei Witiza res suas credere non dubitaret. Arma quibus reipublicæ salus & præsidium continetur, easdem ob causas (sic nonnulli tradunt) confla- ta. Tantis molitionibus honesta species prætendebatur, pacis publicæ conseruatio, regni que tranquillitas. Re vera tyranni vbi semel prauitas eorum animos occupauit, ipsa præsi- dia metuunt: & quos neq; pudor à turpitudine, neq; metus ab immanitate, neq; à teme- tate ratio reuocat: ii dum propriæ incolumitati studere videntur, maiori periculo metu implicantur. Gundericus Felicis successor Toletanam ecclesiam per hæc tempora guber- nabat, præcipua probitatis laude, si satis animi habuisset ad reprimendos regios conatus improbitatem arte & ratione sanandam: vt sunt multi, qui peccare magis nolint, quã qui satis magnum animum habeant ad scelera vindicanda. Erant præterea prisci moris sacer- dotes, qui superiorum temporum memoria sanitatem retinentes, Witizæ actiones prob- re non poterant: quos omnes Gunderici successor Sinderedus exagitandos atq; omni su- pliciorum genere vexandos suscepit, Principis obsequio delinitus, temporique seruie-

V

Vſque eo vt Oppam Witizæ fratrem (alii filium faciunt) ex Hiſpalenſi eccleſia, cui præfectus erat, Toletum migrare conceſſerit, vnius eccleſiæ duobus gubernacula procurantibus: quod pietas Chriſtiana, & priſcæ leges eccleſiæ vetabant. His actionibus, ac totius vitæ peruerſitati Regis exitus conſentaneus fuit. tametſi non vna de eius obitu opinio eſt. Rodericus Præſul Ruderici ait coniuratione, cum ſe & factionis ſtudia Romanorum, ad quos excæcato patre, ſuiq; periculi metu aufugerat, auxiliis copiiſq; confirmaſſet regno ſpoliatum, luminibus patris exemplo vindictaq; priuaſſe: Cordubamq; miſiſſe, vbi vitæ reliquum exegit, æternis tenebris vinculiſq; mancipatus. Numero tamen & diligentia potiores hiſtorici Witizam ex morbo Toleti obiiſſe affirmant, decimo regni anno, ſalutis ſeptingenteſimo vndecimo, gemina prole relicta, Eba & Siſebuto. quorum partes dum plerique ſequuntur, reſiſtunt alii, reſpublica in ſupremam calamitatem præcipitauit & maximam. 711

Horum Regum progenies. CAP. XX.

RES ipſa hortari videtur, quoniam ex fatali gentis diſſidio res Gotthicæ ad exitium per hæc tempora properabant, diuiſis prouinciæ ſtudiis inter Chindaſuinthi Regis poſteritatem, & Wambæ cognatos, cum vtrique ſe legibus ad regnum niti putarent, vtriuſq; familiæ ſtemma breui narratione explicare. Chindaſuinthus ex Reciberga vxore hos filios reliquit, Receſuinthum ſucceſſorem, Theodefredum, atq; Fauilam, & filiam vnam. Receſuinthus nullam prolem ſuſcepit, quare procerum ſuffragio Wambam ſucceſſorem habuit. Chindaſuinthi filia Ardebaſto Comiti nupſit. erat is Græcus natione, & Conſtantinopoli relegatus, cum ingenium induſtriamque Chindaſuintho probaſſet, ab eo gener eſt adoptatus. Ex hoc coniugio natus eſt Eruigius, magnorum motuum origo cauſaque, cum Wamba circumuento regnum per fraudem occupare viſus eſſet. Ex Eruigio Rege & Liubigotone vxore nata Cixilo Egicæ Regis, qui Wambæ propinquus erat, vxor. Eo enim coniugio, quoniam vtriuſq; familiæ ſanguis miſcebatur, pax publica diſſidio ſublato coitura rurſus prouidebatur. Ex hoc coniugio Witiza natus eſt, præterea Oppas Hiſpalenſis Præſul atque filia, quæ Iuliano Comiti nupſit, vt magni auctores teſtantur. Witizæ filii fuerunt Eba, & Siſebutus, vt eſt paulo ante monſtratum. Theodefredus alter Chindaſuinthi filius ex Ricilone vxore, quæ ex regio Gotthorum ſanguine nata erat, Rudericum genuit, Hiſpaniæ facem & peſtem. Ex Fauila, qui & ipſe Chindaſuinthi proles erat, Pelagius is natus eſt, cuius virtute collapſę penitus atq; profligatæ Chriſtianorum res in Hiſpania Ruderici temeritate, reſurgere ex aliquanto interuallo cœperunt. Ad hunc Hiſpaniæ Reges nunquam interciſa ſerie, cum ſemper aut parentibus filii, aut fratribus fratres ſucceſſerint, clariſſimum genus referunt.

Ruderici Regis initia. CAP. XXI.

IS ERAT rerum ſtatus in Hiſpania, quo tempore Rudericus Rex Witizæ filiis prætermiſſis, regnum Gotthorum ſuſcepit procerum ſuffragio, vti multorum opinio eſt: vt neque pace coaleſcere ſciſſa principum & plebis ſtudia, atque infecta partibus poſſent, neq; bellum defendere ſicunde illatum eſſet. Externis præſidiis nudati, atque vitiorum aſſuetudine non minus corporibus eneruati, quam ægri animis, accubantes in conuiuiis, cibo atque vino debilitati, emolliti atque corrupti ſtupris vitam infamem Principum exemplo perditi plerique è populo tranſigebant, ſeditionibus concitandis idonei, inepti externorum hoſtium armis propulſandis. virtute partum imperium opulentia perdidit, & opulentiæ aſſeclæ voluptates. Omnem illum animorum vigorem, quo tantæ res bello paceque perfectæ erant, vitiorum licentia extinxerat, qua nihil eſt diſciplinæ militari exitialius. nihil vt Hiſpaniæ moribus ea ætate corruptius eſſet, neque ad irritandas illiciendaſque immodicas voluptates inſtructius. Mihi Gothicum imperium per hæc tempora multo maxime miſerabile fuiſſe videtur, cuius virtute cum magna orbis terrarum pars peragrata victoriiſq; illuſtrata eſſet, domi rerum omnium copia atq; diuitiis redundaret: fuere tamen qui partium ſtudio ſe atq; rempublicam obſtinatis animis perditum irent. Tanta vis morbi atque veluti tabes pleroſque Gotthorum animos occuparat. Inerant quidem nouo Regi magna animi & corporis bona, neque adumbrata ſolum, ſed expreſſa atque illuſtria maximarum ſigna virtutum. corpus laborum patientia duratum: inediæ, vigiliæ, frigoris atque æſtus: animus audax magna petens, liberalitatis laude excellens, atque ingenii ad verſandos hominum animos, & magnarum rerum tractationem præcipua dexteritate. Has omnes virtutes cum primum ad regnum acceſſit ingentibus vitiis exæquauit: iniuriarũ memoria, libidinis intemperantia, atque actionum imprudentia Witizæ propior quam patri

maioribuſque. Extat numiſma Ruderici nomine percuſſum, expreſſa facie armati atque
ferocis hominis ſimilitudine ex parte vna, ex altera his adiunctis verbis IGEDITANIA
PIVS. Temporum aſſentatione, vt arbitror, magis quam quod iis in locis aliquid egerit,
vnde eo cognomine cohoneſtari meruit. Palatium à patre Theodefredo prope Cordu-
bam in locis ſuburbanis ædificatum, vt paulo ante dictum eſt, nouis operibus magniſque
molibus exornandum, augendum, muniendumq; curauit. Vnde tempore conſequenti à
Mauris Ruderici palatium vocatum eſt, vt Iſidorus Pacenſis eſt auctor certiſſimus hiſtoriæ
horum temporum ſcriptor. Pelagium patruelem ſanguinis propinquitate coniunctum for-
tunæ ſimilitudo amplius conciliauit. Itaq; continuo ad ſe ab exilio reuocatum cohorti præ-
toriæ præfecit: quo magiſtratu ea tempeſtate ſecundum Regem honos ſupremus & maxi-
mus continebatur. Odium quod in Witizam Regem longo tempore hauſerat, in eius fi-
lios profundere velle viſus eſt: vſq; eo vt ignominia ac dedecore quo à Rege afficiebantur
prouocati, atque maioris mali metu perculſi, curia abſtinere atq; Hiſpaniæ finibus excede-
re, tutiſſimum fore iudicantes, in Africæ Tingitanæ partem illam, quæ Gotthorum impe-
rio retinebatur, nauigarint. Erat ei prouinciæ cum poteſtate Requila Comes præfectus, Iu-
liani Comitis (ſic arbitror) vicarius. Præerat præterea Iulianus ei Hiſpaniæ parti, quæ freto
Herculeo adiacet, vnde breuiſſimus in Africam traiectus eſt, ad Conſaburonem autem
multa gentilitia oppida obtinebat: vnde Iulianus potentia cum quouis Hiſpaniæ princi-
pum conferri poterat, Regi ipſi formidabilis eſſe debuit. atque hæc prima fatalis diſſidii ſe-
mina iaciebantur: nam Witizæ filii priuſquam in Africam traiicerent, rebellandi conſilia
inter ſe & cum aliis viris principibus communicarunt, grauiſſimas iniurias conqueſti, qui-
bus indies à Rege petebantur, aderant iuuenibus Oppæ Præſulis ſtudia, qui regio ſanguine
& multis clientelis potens erat. aderant alii, pars vindictæ ſtudio, non paucis ſpes ex nouis
rebus petebatur. Hæc ſemina cum diſſipari arte atque comprimi debuiſſent, nouo atque
exitiali facinore exacerbatis amplius inimicorum voluntatibus aucta atque ad maturita-
tem perducta ſunt. vnde male cogitantibus occaſio eſt ſuppeditata, ſummum ſcelus, quod
incipere eatenus formidarant, honeſti ſpecie velandi. Erat in more poſitum vt principum
Hiſpaniæ liberi in aula regia educarentur. Filii quidem ad cuſtodiam regii corporis, & pri-
uata obſequia adhibebantur, inter epulas miniſtri erant: venantem Regem, quibus per
ætatem licebat comitabantur, & ad bellum proſequebantur armati magnorum Præfecto-
rum & Ducum hæc rudimenta incrementaque erant. Filiæ autem in gynecæo Reginæ
miniſtrabant: vbi Mineruæ artes, pſallere & ſaltare, quantum neceſſe eſſet fœminis, doce-
bantur. Moris omnis cum ætate gnaræ viris principibus connubio iungebantur. In his Iu-
liani Comitis filia, Caua nomine, in obſequiis Reginæ Egilonæ erat, excellenti formæ di-
gnitate. Hæc aliquando cum æqualibus ludens, corpus cum magna ex parte nudaſſet, Re-
gis animum forte fortuna clam ex feneſtra proſpicientis vehementer perculit: atque ita v
rebus omnibus contemptis vnam deperiret, eiuſque ſpecies animo identidem obuerſa
retur. Alebatur in medullis amoris obſcœni flamma, atque intima præcordia depaſceba
tur: & frequenti aſpectu vnde animum inuaſerat, quotidie magis morbi vis augebatur. It
opportunitatem nactus, quam neque gratia flectere, neque blanditiis allicere, neque mi
nis & metu frangere potuit, inuitam atque reluctantem virginem vitiauit. Regem nim
rum aliis flagitiis fœdum libidinis impatientia in præceps egit. Erat Iulianus à Rege in A
fricam eo tempore de rebus magnis legatus. Filia doloris impatientia, atque ignominiæ de
„ decore in furorem acta, hoc exemplo ad patrem litteras dat: Vtinam ô vtinam pater, ter
„ mihi dehiſceret ne his te litteris interpellare neceſſe eſſet, & atroci nuncio dolorem ti
„ ſempiternum & luctum conciliare. Quantis cum lachrymis & ſingultibus hæc ſcriba
„ hæ lituræ indicio ſunt: ſed niſi continuo facio non corpus tantũ fœdatum eſſe, ſed & an
„ mum ſempiternam concepiſſe maculam ſuſpicaberis. Aut quis noſtris malis exitus er
„ Quis te inſcio noſtræ ignominiæ & dedecori medeatur? An expectabimus dum quod
„ arcano hactenus deliteſcit, tempus in lucem proferat: & dedecus quod modo ſuſtinem
„ in probrum & infamiam vertatur, qua non grauiorem morte? Pudet ſcribere quod ſile
„ non licet. O turpem & miſeram vitæ noſtræ conditionem! Vno verbo dicam: filia tua, t
„ proles, Gotthorum Regum agnata ſoboles, à Rege Ruderico, cuius cuſtodiæ à te permi
„ erat, nimirum ouis lupo, incredibili & maximo ſcelere violata eſt. Vos ſi viri eſtis, facie
„ vt gaudium quod noſtro ex dedecore hauſit, peſtiferum illi ſit: neque impune noſtro ſa
guini & familiæ illuſiſſe videatur. Hæ litteræ quantum dolorem iniecerint patris anim
quiuis de ſuo ſenſu æſtimare poteſt. Omnino faces ſubdiderunt ad proditionem matura
dam, cuius paulo ante initia iacta erant. Itaque continuo quaſi rebus in Africa compoſi
redit in Hiſpaniam: & vt erat audax, verſutus, varius, cuiuslibet rei ſimulator, & diſſimu

to

tor, rerum à se gestarum commemoratione & accommodatis ad tempus officiis, Regis animum amplius deuinxisse videbatur. ad omnia iura familiaria & consilia Regis intima, de supremis reipublicæ rebus admittebatur. quæ omnia nõ tantum eius meritis, sed etiam amori filiæ dabantur. Dat consilium, vt quoniam immota pax staret in Hispania, Mauri sæpe & Franci de finibus lacessebant: quidquid equorum & armorum reliquum erat, aduersus externos hostes in Africam atque Galliam mittendum videri. In quo specie vtilitatis prouidebatur, vt Rex omnibus præsidiis nudatus iniuriæ opportunus esset. His rebus ex sententia peractis, fingit vxorem, quam in Africa reliquerat, morbo implicitam esse graui atque diuturno: nullaque re leuari posse, nisi filiæ, quam vnice amabat aspectu. Id per litteras, tum ipsam tum domesticos significasse. Necessaria re, & quoniam propediem redituram pollicebatur, victus Ruderici animus magis quam flexus (& fortassis copia fastidium fecerat) patrem & filiam ex aula dimittit. Malacæ, quæ vrbs infero mari alluitur, porta visitur Caua nomine. Ea parte egressam Iuliani filiam, nauim conscendisse, ducta ab antiquo hominum persuasio habet. Interea Regem ex tantis sceleribus cœlo & hominibus inuisum ratio ipsa & prudentia deserere videbatur: fatali palatio, quod Toleti erat aperto, vt Rodericus scribit, quod inuicti vectes atque æterna ferri robora muniebant, aditumque prohibebant, ne reseratum, excidium Hispaniæ afferret: quod in fatis esse vulgo homines, sed & primores gentis persuasum habebant. Rudericus ingentes thesauros suspicatus superiorum Regum prouidentia in eo palatio seruari, & alioqui indagandi curiosus animus, quamuis dissuadentibus atque deterrentibus cunctis ordinibus, seras perfringendas curauit: vt sunt vehementes & inuictæ in eo quod semel proposuerunt Regum voluntates. Nulli thesauri reperti. Arca tantum extabat, & in ea linteum, quo explicato insolentes hominum facies atque habitus in eo depictæ apparuerunt cum inscriptione verbis Latinis, quæ Hispaniæ excidium significabant instare ab ea gente quam pictura demonstraret. Mauricis similes vestes atque habitus visi sunt: vnde ex Africa tantum malum instare Regi & proceribus qui aderant persuasum est: seraque pœnitentia subiit nullo fructu, magno periculo gentis arcana perscrutatos esse, quæ tanta eatenus religione ab omnium oculis subducta fuerant. Huius narrationis fidem nonnulli eleuant. ex ingenio quisque suo in vtramuis partem statuat: nobis neque confirmare argumentis neque refellere animus erat.

Primus Maurorum aduentus in Hispaniam. Cap. XXII.

SARACENORVM arma hac ætate impune toto orbe volitabant. in Arabia exortus ille furor Mahomete Duce, multos primum mortales illusit nouæ religionis specie, orientis deinde Solis partes cum occupasset, Australesque regiones peruasisset, vsque ad vltimas occidentis Solis oras non longissimo spacio temporis peruenit. Heraclius quidem Imperator Cosroe Persarum Rege deuicto, Asiaque domita, nascentem pestem in ipsis incunabulis comprimere arte cupiens, ex Saracenorum nobilitate quatuor millia Romana castra sequi voluit honoris specie: re vt obsidum loco essent, ne nouos motus vt cœperant in prouinciis concitarent. ii militarem vestem ex Iustiniani, quæ adhuc extat, lege poscentes cum repulsam tulissent, addita præterea verborum contumelia, eunucho in ea imperii fæce, fisci præfecto dicente: Quid reliqui est Romano militi quod dari his canibus possit? ea effœminati viri voce irritati, ad suos continuo facto agmine reuertuntur, propinquas Romani imperii vrbes carpunt: Ægyptum occupant: Persas nuper à Romanis deuictos debilitatosque viribus, ipsi integri ferocesque domant. compelluntque Mahometis sacra & Saracenorum nomen suscipere. Syria vniuersa capta: Africa sæpe tentata bellorum euentu vario, successu tandem ipsis prospero. Abimelechi Regis ductu Carthago magna capta euersaque. à Ioanne Præfecto prætorii, cum res in ea prouincia gereret, repulsi Africæ finibus maiori mole bellum parabant. Aduersus eorum conatum Ioannes supplementum à Leontio Cæsare petiturus Constantinopolim nauigat, salutis anno circiter septingentesimo. Romanæ interea legiones tædio longioris moræ, an nouarum rerum studio, Tiberium Apsimarum ciuem Constantinopolitanum Imperatorem salutatum, ad rempublicam capessendam Constantinopolim prosequuntur. Ea ex re Saraceni vacuam Africæ possessionem inuadunt, atque occupant: Numidiam & Mauritanias ad Oceanum vsque Atlanticum, qua finis est orbis terrarum. Vlit vniuersæ genti præerat Miramamolinus (supremi imperii ea vox erat.) Eius nomine Muza Africam gubernabat, homo natura ferox, vehemens, manu promptus atque animo, consilio bonus Iulianus impetrata à Rege discedendi facultate, ex itinere quidem coniurationis capita adit, singulos appellare, polliceri

tabulas nouas,opes suas,imparatum Regem docere,præcipua & maxima victoriæ prēmia polliceri. Non procul Consaburone mons ostenditur ab incolis Calderinus nomine ea voce quoniam Arabica lingua proditionis mōs significatur, vulgo homines accepta à maioribus opinione persuadent.in eo monte prodendæ Hispaniæ Mauris consilia à Iuliano & sociis agitata. Appulsus autē in Africam Muzam exemplo adit,iniuria se à Rege violatum conqueritur: Witizæ filios paterni regni hæreditate priuatos, inopes, & egentes sine lare familiari vagari:non deesse prouincialium studia. Quo in statu res Hispaniæ sint,explicat: venisseque tempus Hispaniæ imperium occupandi, atq; adeo totius Europæ, cuius aditu eatenus erant prohibiti.vna celeritate opus esse ad præoccupandos factionis aduersæ conatus.seq; si pauci iuuarēt non dubitaturum clientum opibus,& quoniam prouinciæ aditum vtrinq; ad fretum obtineret,Ruderici vires tentare,regnum euertere. Oblatam occasionem non despiciebat barbarus. Christiani tantum hominis fidem suspectam habebat. Re ergo cum Miramamolino communicata,modicis primum copiis Hispaniæ vires tentare,Iulianiq; fidem experiri,an verbis facta responderent optimum fore iudicauit, cunctator ingenio & latissimæ prouinciæ moderatione, multisq; ex eo & magnis negotiis implicatus. Centum equites & quadringenti pedites quatuor nauibus impositi sunt missi. Iis vicinas freto insulas & littora tentantibus diripientibusq;, cum ex voto res succederent & pleriq; Hispani ad illos confluerent,denuo agente Iuliano,Tariffio Duce qui altero oculo captus erat,cognomine Abenzarca duodecim pugnatorum millia mercatorum nauibus, quo res occultior esset,transuecta sunt in Hispaniam. Iis copiis cum Calpe mons primum effet occupatus, Heraclea vrbs illi monti imposita Gibraltaris nomen accepit à Tarif & Gebal, quæ vox montem significat, nomine duplicato.ab eodem Duce Tariffæ nomen vicino oppido est factum,vt plerique arbitrantur, cum olim Tartessus diceretur. Hos Iuliani & Maurorum conatus celeritate præoccupandos iudicans Rudericus, sobrinū suum Sanctium (alii Enecum vocant) continuo obuiam misit.Ex eo initio de belli summa omen est factum.vt erat ex colluuione plebis & subitario delectu exercitus conflatus,non vigor corporibus inerat, non ardor animis,lentum & deforme agmen,fluxa arma, segnes equi, impatiens Solis, pulueris,ac tempestatum, nulla disciplina militaris. Itaque cum primum castris collata sunt castra,leuibus initio præliis, aduerso semper Marte,deinde totis vtrinque viribus dimicatum est. Victoria penes Mauros stetit:& Sanctio cadente Gotthorum exercitus partim cæsus,partim fuga dissipatus est. Barbari victoria elati, Bæticæ & Lusitaniæ agros depopulati,non pauca oppida eo tractu,ipsamque vrbem Hispalim,vt erat mœnibus & munitione nudata, facile suæ ditionis fecerunt. Incidit hæc prima calamitas in annum eius seculi tertiumdecimum. Quo anno Sinderedus Prǽsul Toletanus rerum summæ diffidens, an Ruderici iniurias & insolentiam non ferens, relicta Hispania Romam abiit: vbi post aliquot annos Gregorio tertio Pontifice Maximo Lateranensem conuentum cum aliis Episcopis habuit. Ecclesiæ Toletanæ præcipui sacerdotes, ne in ea temporum calamitate rectore carerent, Oppa prętermisso,quem legibus repugnantibus constabat ad eum honorem vocatum, Vrbanum prisci moris virum,morum sanctitate excellentem, Præsulem crearunt, Fuerat is Toletanæ ecclesiæ Primiclerius, seu primus cantor. & quoniam Sinderedo superstite electus est,neque electionem probarunt iis,quorum inter erat,à veteribus vt indicio sunt peruetusti codices,vbi eorum Episcoporum nomina continentur,in nullo Præsulum Toletanorum numero ponebatur.

713.

Ruderici Regis mors. Cap. XXIII.

TANTIS rebus peractis Tariffius & Iulianus Comes in Africam redeunt: nouas Sa[...]cenorum copias supplementi causa in Hispaniam mitti Muzam postulant:relictoq[...] apud eum obsidis loco Requila Comite, impetrant multo maiorem quam ante equitu[...] ac peditum numerum.atq; ita vt cum Ruderico Rege totis viribus confligere non dub[...]tarent. Is enim suarum rerum periculo prouocatus & ignominiæ, quæ accepta erat dele[...]dæ cupiditate inflammatus,ex vniuersa ditione, quorū ætas idonea erat, ad signa mag[...] propositis suppliciis nisi parerent, vocauit. Ea denunciatione numerosa hominum mul[...]tudo conuenit.qui minimum supra centum millia hominum fuisse aiunt. Verum ex d[...]tino otio ad bella suscipienda, vt vulgus consueuit alacri ac prompto animo, molli ac n[...]nime resistente ad calamitates perferendas. Et erant pleriq; inermes, fundis tantum & [...]dibus armati. Cum hoc exercitu Rex in Bęticā profectus,hostemq; nactus ad Cæsarian[...] in planicie, quam Lethes amnis interfluit,castra locauit. Ardebat vterque exercitus [...]gnandi cupiditate. Mauri tot victoriis & proximo belli successu elati. Gotthi pro salut[...] lib[...]

& libertate, patria, liberis, coniugibus vitam discrimini offerre non dubitabant. Tametsi plerosque mœstum silentium tenebat, & tacita diuinatione occupati videbantur, qualis iam præsagientibus animis imminentis mali esse solet. Regem curis anxium ac solicitudine, ostenta insomniaq; perterruisse memorantur. Octo continuis diebus iisdem vestigiis dimicatum est: septem, leuibus præliis, vt arbitror, cum vtrique quantum virtutis in hoste esset, quantum in suis experiri cuperent, priusquam totius certaminis aleam subire necesse esset. Die octauo, qui dies Dominicus erat, Xauelis Arabum mensis nono die, tertio Idus Nouembris, ipso Martini festo die, vti ex Aluendensi Chronico colligimus, atque salutis anno septingentesimo quartodecimo, totis vtrinque viribus & copiis pugnatum est. vtræque acies pro castris ad pugnam instructæ. Rex curru eburneo sublimis, & intertexta auro veste conspicuus, vt erat Gotthorum Regum mos pugnam inuadere, priusquam ad manus deuentum esset, hanc ad suos orationem habuit: Lætor milites venisse tempus vindicandi iniurias, religionem expiandi aduersus hominum genus cœlo æque & hominibus inuisum. Quę enim illis est causa pugnandi, nisi vt vobis, liberis, coniugibus, & patrię æternam seruitutem imponant, Dei immortalis templa diripiant euertantque? quod in aliis prouinciis & Hispaniæ parte fecerunt, & quorum ruentium fragor & rudera pene in oculis atque auribus vestris versantur. Sentiant hactenus cum eunuchis bellum gessisse, nunc cum inuicto Gotthorum sanguine. Superiori anno minima virium parte cum hoste pugnauimus. eo successu elati (Deus illis mentem eripuit) eo penetrarunt vnde receptus esset nullus: quo nimirum tot nefaria scelera suo suorumque sanguine luerent. sic speramus auguramurque, Mauris antea bellum inferebamus in Africa, Francos à finibus repellebamus: nunc in sedibus nostris propulsamus illatum. proh facinus nefasque. vel ipsa morte procurandum. hæ sunt humanarum rerum vices. Quod nisi victoriæ spes esset vt exploratum habemus, vindictæ certe studium debet stimulare, tot cognatis & necessariis in acie trucidatis. tanta agrorum & oppidorum cum nostra ignominia vastitate. Quod mearum fuit partium exercitum comparaui, quem planicies vix capit, commeatus prouidi locum idoneum elegi, Ducibus munia distribui, subsidiis aciem firmaui: alia præterea arcano comparata ad salutem, quæ nunc sileri satius est. in ipsa pugna nihil me reliqui ad victoriam fecisse sentietis. Cætera in vestra potestate sunt, audete modo vincere, plenique humana diuinaq; spe in hostes irruite, memores patriæ auitæque virtutis, memores Gotthorum sanguinis, memores religionis Christianæ, cuius auspiciis militamus. Econtrario Tariffius certus copiam pugnandi facere, postquam copias in aciem produxerat, hanc summam orationis habuit: Terrarum finis Oceanus hinc alluit, ex ea parte claudit Mediterraneum mare: non de gloria, sed de salute pugnandum est. nullus receptui locus, dextris atque virtute fidendum. Hic dies aut Europæ imperium dabit, aut vitam cunctis eripiet. In morte securitas erit, in victoria gaudium. ignominiosa vita nihil turpius, sed Asiæ domitores atque Africæ, ad subigendam Hispaniam non meo magis ductu, quam vestra sponte profecti inueteratæ virtutis meminisse debetis. non Africæ solitudines & tescua, sed opima Europæ spolia offerūtur: nam quis ad superiores victorias Gotthorum gente compressum virtuti vestræ resistet? Inermem credo aciem, & ex vulgi fæce temere raptimque conflatam suomet fluctuantem timore, multitudine impeditam formidatis? quam sine gladio vel umbonibus propelletis. Qui se tutari viribus suis integris & illibatis non potuere, an nunc imminuti superiore clade metuq; exanimati victoriam reportabunt? quam igitur nunc video in vobis alacritatem, certum victoriæ omen: eam in aciem ferte freti virtute felicitateque vestra & fortuna fatisq; Irruite Deo duce, Mahumete auspice, in hostes prædam non arma gestantes. Aspera montiū iuga, nudosq; colles & perpetuo æstu deformes Africanas sedes ditibus Hispanię campis vrbibusq; mutate. In dextris vestris imperium, salutem, præsentis lætitiam, spem futuri temporis geritis. Ducum verbis inflammati milites pugnæ signum expectabant. Gotthi ad tubæ sonitum in hostem feruntur. Mauri tympanis æreis certamen more gentis accendunt. Ingens vtrinque clamor editus. primum fundis, iaculis, omni telorum genere pugnatur, deinde gladiis res geritur. Vtrique acriter dimicant. ad multam diem prælium anceps fuit, neutro victoria inclinante. Paulum modo Mauri virtuti nostris cedebant, locoque moti fugam respectare videbantur: cum Oppas incredibili scelere, eatenus dissimulata perfidia cum suorum manu, vt arcano conuenerat, in ipso articulo pugnæ ad hostes transfugit: & Iuliano coniunctus, qui validum Gotthorum agmen ducebat, nostros ab aperto latere aggressus. victoriam hosti peperit. Regii enim perculsi improuisa suorum proditione, & continenti totius diei pugna fessi fractiq; animis, recentium impetum non tulerunt. & cum omni parte ingenti cæde sternerētur, terga verterunt. Tametsi Rex cum fortissimo quoq; in prima acie pugnans, non Ducis magis, quam militis

714.

partes implebat, laborantibus succurrens, pro sauciis substituens integros, cedentes à fuga retinens, propria nonnunquam manu. Ad extremum desperatis rebus veritus, ne viuus in hostium potestatem veniret, ex curru desiliens, in equum Oreliam nomine, quem paratum habebat ad omnes casus conscendit, seque subducit è pugna. Eo nudati præsidio Gotthi qui in acie perstabant, pars trucidati, pars fuga salutem quæsierunt. Castra & impedimenta momento temporis capta. cæsorum numerus non proditur, nimirum præ multitudine iniri non potuit. Vnum enim prælium omnia Hispaniæ ornamenta abstulit. ibi Gothorum nomen extinctum, ibi virtus bellica, ibi præteriti temporis fama, ibi spes futuri deleta: imperiumque, quod trecentis amplius annis steterat, à feroci gente & immani compressum est. Ruderici Regis equus, paludamentum, corona, calceiq; gemmis distincti ad Lethis ripam inuenta: & cum nulla præterea fugæ indicia extarent, occisus in fuga, aut mersus in flumine creditus est. Post ducentos ferme annos in Lusitaniæ templo quodam vrbe Viseo hac inscriptione lapis est repertus: HIC REQVIESCIT RVDERICVS VLTIMVS REX GOTTHORVM. indicio ex fuga in eam regionem fuisse delatum. Milites qui cladem effugere potuerunt, tantæ calamitatis nuncii, deformesque testes, vicinas vrbes petiuerunt. Pelagius (quem quidam suspicantur prælio interfuisse) rebus diffidens, in Cantabriam vltimam suæ ditionis prouinciam se continuo recepisse videtur: alii Toletum affirmant. Hostibus haud incruenta victoria fuit, sedecim ferme millia ex eorum numero ceciderunt. Et fuerat superius biennium frugibus aduersum, desertoque propter bella agrorum cultu fame & peste laboratum erat. Quibus malis debilitati prouinciales processerunt in aciem: sed vitiis potissimum ac libidine vigor extinctus erat, & scelerum pœnis agentibus in eam præcipitatum est cladem.

Christiani in Astures proficiscuntur. CAPVT XXIIII.

ROMANAM ecclesiam Constantinus Pontifex obtinebat, Orientis imperium Anastasius cognomento Artemius, Francorum Rex Childebertus eo nomine tertius erat, quo tempore planctu tumultuq; vniuersa Hispania repleta erat, non præsentis tantum dolore mali, sed etiam futuri temporis metu: nec vllum calamitatis genus deerat, cum per omnes ordines ætatesque victoris crudelitas & licentia debaccharetur. Magna pars eorum qui ex ærumnoso illo prælio mortem euadere potuerunt, Astigam petierunt, vrbem neque remotam locis, & ea ætate ciuium frequentia, & mœnium munitione validam. Cum iis ciues confusi, atque inter se hortantes sui capitis periculo vniuersæ gentis incolumitatem redimere, excidium auertere, illatas si possent iniurias vindicare: cum victore qui vestigiis omnibus Gotthorum reliquias persequebatur, rursus dimicare non dubitarunt. Eadem prælii fortuna fuit. rursus Gotthi à Mauris cæsi fugatiq; sunt. qui cladi superfuerunt in varia loca dilapsi. vrbs omni præsidio nudata, atque in victoris redacta potestatem à Mauris euersa est. Iuliani deinde Comitis consilio & hortatu, copiæ bifariam diuisæ: pars Maguedo Duce, qui Christiana olim sacra, quibus erat imbutus abiurarat, Cordubam petiit. & quoniam nobilissimi eius vrbis ciues commune periculum veriti Toletum aufugerant, haud ægerrime expugnata est, pastoris cuiusdam ductu, qui aditum qua facillime penetraretur in mœnium ea parte monstrauit, quæ ponti coniuncta est, silentio noctis, custodiisque interfectis. Vrbis Præfectus templi munitione, cui D. Georgio nomen fuit, defensus tribus mensibus obsidionem tolerauit. deinde è fuga retractus in Ma[...]rorum potestatem venit socii per vim expugnato templo ad vnum interfecti sunt. Cu[...] copiarum parte alia Tariffius reliquam Bæticam incendiis & direptionibus vastabat. Pr[...]pe Giennium, vt Rodericus est auctor, vt res habet regionibus aliquanto remota, Me[...]tesa vi capta soloque æquata est. Malacam, Eliberrim, Granatam præsidiis occupauit. M[...]ciæ Præfectus, quæ vrbs ea tempestate Oreola vocabatur (sic aiunt) homo militaris & [...]gax, cum à Mauris acie victus esset, fœminis in veste virili per muros vrbis dispositis c[...] magnæ multitudinis speciem præbuisset: ad honestas conditiones victores Mauros a[...]duxit, priusquam vrbis deditionem faceret. Iudæi Mauris confusi, Cordubam, Gra[...]tamque habitandas susceperunt: Christiani ciues alio atque alio dilapsi. Toletum reli[...] erat in Hispaniæ vmbilico posita, situ inexpugnabilis: vnde Vrbanus eius vrbis Præsu[...] ea rerum inclinatione, haud satis loci munitione confisus abierat in Astures, sacrasq; [...]ctorum reliquias, ne hostibus nominis Christiani ludibrio essent, secum asportarat: no[...]natim vestem Ilefonso Præsuli de cœlo allatam, arcamque reliquiis sacris refertam, [...] variis iactata casibus Hierosolymam delata Toleti constiterat: libros prætera sacro[...] san[...]

ſanctorum virorum ingenii monimenta Iſidori, Illefonſi, Iuliani, ne vi flammæ cuncta vaſtantis perirent. auro & gemmis pretioſiores theſauri. Vrbani iter Pelagius proſequutus eſt præſidii cauſa, quod à magnis auctoribus affirmatum inuenio. Cœleſtes theſauri in extrema Hiſpania, vt tutiores eſſent ab iniuria, in ſubterraneo ſpecu conditi, octo millibus paſſuum ab eo loco vbi poſtmodum Ouetum vrbs ædificata eſt, ab ea re loco Montis ſacri nomen factum, ductaque ab antiquo conſuetudine à vicinis populis, qui religionis ergo quotannis, die præſertim Magdalenæ memoria ſacro frequentes conueniunt, præcipua & magna veneratione colitur. Vrbani & Pelagii exemplo prouocati plerique ciues, & in his optimus quiſq; ac nobiliſſimus vt longiſſime à belli diſcrimine eſſent, ſeq; & ſuos ad meliora tempora ſeruarent, vrbem deſeruerunt. Vacuam ciuitatem Gotthici ſedem imperii, Mauri ex variis partibus, vbi res proſpere fluebant, ad obſidionem conuenientes, Tariffio Duce haud ægerrime redegerunt in poteſtatem. Tametſi de eius expugnatione non vna fertur opinio. Rodericus Iudęos ait, qui in vrbe perſtiterant belli ſpectatores ſine diſcrimine rerum ſuarum, ſiue vincerent, ſiue victi eſſent Hiſpani, præterea odio Chriſtiani nominis, continuo victori portas aperuiſſe: atq; quod Granatæ & Cordubæ factum erat, Iudæos & Mauros in commune habitandam ſuſcepiſſe. Tudenſis munitione ait, confiſos ciues, tametſi exiguo numero fractiq; animis erant, menſes aliquot obſidionem toleraſſe, ac tandem Dominico Palmarum die, quo die Chriſti à Iudæis cruciati memoria recurrit, Chriſtianis ad Leocadiæ ſuburbanum templum de more ſupplicationem agentibus, hoſtes à Iudæis aditu monſtrato in vrbem admiſſos, ciues ad vnum occiſos, aut in captiuitatem redactos. In rebus tam incertis in alterutram partem certo pronunciare temerarium eſſet: ipſe eorum opinionib. accedo, qui poſt diuturnam obſidionem, vrbem à ciuibus deditam affirmarunt, his conditionibus: Qui vellent ex vrbe diſcedere ſine fraude res ſuas efferrēt: qui manere, patriæ religionis libertatem retinerent, ſeptemq; ea de cauſa ex Chriſtiano ritu ſacrata in vrbe templa: Iuſtæ, Torquati, Lucæ, Marci, Eulaliæ, Sebaſtiani, & Mariæ Virginis ſuburbanum, Vectigalia penderent, quæ Gotthorum Regibus conſueuerant, noua imperandi ſublata Mauris poteſtate. Suis legibus viuerent, & qui iura dicerent iuxta eas ex ſuorum numero iudices darentur. Per hunc modum Toletum à Mauris occupata eſt, reliquæ Hiſpaniæ vrbes eadem belli flamma carpebantur. ciues, quo quemque metus agebat, in varias partes diſſipabantur. Legio cum annonæ difficultate laboraret, fame cōpulſa eſt deditionem facere. Caraca in Carpetanis capta. In Celtiberis oppido quod noſtra ætate Medina Celina vocatur, olim Segontia vt Rodericus eſt auctor, ex lapide ſmaragdo, vt ego interpretor viridi marmore portentoſę magnitudinis & pretii menſa reperta: vnde oppido Medinæ Talmeidæ, quod nomen menſæ vrbem ſignificat, appellatio facta. In Vaccæis Amaia fame quæ in dies maior inualeſcebat, coacta imperata facere. Vrbis huius ſpolia præteritam opulentiam vicere. multi enim eius munitione confiſi eo ſe & opes omnes ſuas cōtulerant. Is tractus ea tempeſtate Campi Gotthorum vocabatur, vnde Camporum appellatio ei Hiſpanię parti facta ad noſtram ætatem manauit. In Calęcia Aſturica incenſa euerſaque, muris ſtructuræ firmiſſimæ ſtantibus. In Aſturibus Gegio oppidum, terreſtri marique ſitu firmiſſimum in Maurorum poteſtatem venit. Militaria præſidia locis competentibus diſpoſita: ne ſe commouendi nouiq; imperii iugum excutiendi prouincialibus eſſet facultas. Tantis totius Hiſpaniæ ſpoliis Maurorum agmen graue, Tariffio Duce, quo imperatore tantas victorias pepererat, Toletum vt tantorum laborum aliquis per otium fructus eſſet, atq; inde velut ex arce in reliquas Hiſpaniæ partes deſpicerent, reductum eſt, huius ſeculi anno quintodecimo. Quo anno inuenio præterea Narbonem in Gallia à Mauris fuiſſe occupatam. variæ videlicet manus ex Africa ad famam rei bene geſtæ examinum inſtar ſeſe in varias imperii Gotthici partes infundebant. Prouinciales, pars fuga diſſipati, pars metu perculſi, iuuandæ patriæ conſilia haud ſatis explicabant. nulla manus numero aut viribus inſignis coibat. vrbes tantum ſingulæ rebus ſuis priuatim conſulentes Præfectos creabant: penes quos cum bello paceq; ſuprema rerum omnium poteſtas eſſet, nullius imperium reſpicerent, à quibuſdam hiſtoricis Reges nuncupantur. 715.

Muza venit in Hiſpaniam. CAP. XXV.

HÆc in Hiſpania: ex Africa autem nunciabatur Muzam variis cogitationum fluctibus æſtuare. gaudebat nobiliſſimam prouinciam ſubiugatam, Maurorum imperium in Europam propagatum. dolebat ſua ceſſatione factum vt expugnatæ Hiſpaniæ non præda modo, ſed & laus ad Tariffium pertineret. Itaque auaritia æque atque inuidia agitatus peſſimis conſultoribus bello paceq;, traiicit in Hiſpaniam recenti Maurorum manu ſtipatus,

in qua duodecim armatorum millia fuisse aiunt: exiguus videlicet numerus tantis molitionibus impar, nisi rebus omnibus oppressi essent, afflictiq; Hispani. Nam quod rebus perditis accidit, consilium ab omnibus dabatur defendendæ patriæ, periculum sumere singuli recusabant. Cum Duce ratio belli mutata. Erant qui suaderent, vt iunctis cum Tariffio viribus, reliquas vrbes peterent, quæ Mauricum iugum nondum susceperant. Vicit sententia eorum, qui cum Christiani essent, tempori potius quam religioni seruientes, ad reliqua perficienda Muzæ suam operam pollicebantur: auctoresque erant, vt suis viribus peculiarique exercitu vicinas vrbes subiugaret. qui cursus Barbaro ad laudem certior videbatur. Affuit præterea Iulianus Comes, an noui Ducis promerendi studio, & liberalioris militię spe, an Tariffii odio incertum: & solent patriæ proditores, vt sunt ingenio turbulento & inconstanti, minori gratia primum esse, deinde odio propter sceleris memoriam, & quia tanquam creditores aspiciuntur. Algezira vbi barbarorum copiæ expositæ erant, Adoniam primum itum est. ciues aliquandiu obsidionem tolerarunt, suaque virtute, & vrbis munitione confisi, non semel irruptione pugnarunt: ad extremum vi expugnati. Carmona deinde Bæticæ quondam firmissima vrbs, eodem belli impetu tentata. Barbarus diebus aliquot multis laboribus frustra consumptis, Iuliani arte delusam ciuitatem cepit, cum defectione ille à Mauris, pugnaque simulata, intra mœnia esset admissus, ea porta, cui olim è Corduba nomen fuit. Rasis Arabs postquam Muza & Tariffius Toleti congressi sunt, hæc contigisse tradit: & Iuliani Comitis milites, ait, haudquaquam simulatione fugæ, sed mercatorum specie arma Carmonam intulisse, ea quibus capta est. Nos his rebus commemorandis Roderici Præsulis auctoritatem sequebamur. Hispalis, quo se Gotthorum numerosa multitudo contulerat, cum ingruentem barbarorum vim repellere non sperarent, ciuibus occulte fuga elapsis denuo est capta. Iudæis, qui remanserant, vt cum Arabibus confusi eam domicilio obtinerent, tradita à victore est. Eadem fortuna fuit Pacis Iuliæ in Lusitaniæ finibus sitæ, quo ciues Hispalenses se contulerant. Cæterum vi an deditione barbarorum armis cesserit, incertum: nisi quod satis constat magnam Christianorum multitudinem diu in ea vrbe post hanc calamitatem vixisse. Non procul iis locis Emerita erat, Romanorum olim colonia, ea tempestate inter Lusitanię vrbes nobilissima, antiquæque amplitudinis & maiestatis haud obscura vestigia retinens. tametsi multis bellorum iniuriis deformata erat, ac postremo in eo prælio, quo Ruderico Duce Hispaniæ fortunæ omnes euersæ sunt, multi ciues perierant in acie. qua calamitate haudquaquam qui supererant animis fracti aduenienti hosti obuiam processère. tumultus persimilis pugna fuit, multique vtrinque ceciderunt, ac Emeritenses tandem cum numero vincerentur, & rebus omnib. inferiores essent, intra mœnia compulsi. Tum Muza quatuor tantum comitibus stipatus, antiquissimæ vrbis situm & maiestatem oculis contemplatus, dixisse fertur: Ex toto orbe ad hanc vrbem fundandam homines conspirasse arbitror, felicem qui eius imperio potiretur. Ea cupiditate inflammato amplius animo anxiusque, diligenter vrbis expugnandæ rationes considerans, forte animaduertit lapicidinam veterem vrbi coniunctam. ob depressionem loci insidiis parandis fore opportunam. In eum ergo locum de nocte equitatus partem immittit, ciues denuo prælii fortunam tentaturos haud inani coniectura reputans. Id cum sequenti luce esset factum, obsessi irruptione facta in insidias præcipitantes, à fronteque & à tergo ab hostibus circumuenti, multis cadentibus, reliqui facto cuneo egregieque propugnantes vix in vrbem euaserunt. Ea clade audacia castigata pugna abstinere consilium fuit, atque vrbis tantum mœnibus & munitione hostium vim propulsare. Obsidio ducebatur: Muzaque quietis impatiens, opera omnia comparabat quæcunque expugnandis vrbibus idonea ea tempestate habebantur. ligneæ turres extructæ, vineæque, quibus tecti milites muro succedentes lapidum compages dolabris distrahere, atque in vrbem aditum patefacere moliebantur. Obsessi locis omnibus adesse, hostiumq; conatus virtute ac diligentia eludere. Erant numero imminuti ciues, & commeatus angustia cœperant laborare. ergo necessario de deditione agunt, iis tamen conditionibus quas victor Muza, vt erat vasto animo repudiauit. Re infecta legati in vrbem redeuntes, vnam salutis spem in Ducis ætate graui atque affecta collocare: vix superuicturum omnibus sermonibus prædicare quousque vrbs esset expugnata. Barbarus re intellecta, barbam & comam infecit. Legati rursus de eadem re facta ipsum conueniendi potestate perculsi animis, & miraculum interpretati effecerunt, ciues vti serio de deditione facienda cogitarent, ei homini qui naturæ etiam leges superasse videretur. Deditionis conditiones fuerunt. Vt ciuium, qui in acie ceciderant, aut in obsidione defuncti erant, bona victori cederent. Ecclesiarum reditus, & sacrorum instrumenta ex auro & argento occuparet. Qui manere in vrbe vellent, res suas retinerent: qui discedere, iis quocunq; vellent migran

migrandi facultas esset. De tempore quo Emerita barbaris cessit, non satis constat. Rodericus Præsul intra eundem mensem ait, quo Muza venit in Hispaniam: eodem an sequenti anno non explicat. Et constat Pacis Iuliæ atque Ilipulæ cives novum imperium nondum satis firmatum everti posse cogitantes, correptis armis Hispalim occupasse, Maurorum præsidio magna ex parte cæso. Intempestiva audacia exitio fuit, maloque coacti sunt iugum impositum perferre. Abdalasisius Muzæ filius, patris iter prosecutus venerat in Hispaniam. Is per otium aliquando cum patre expostulans, quod eius indulgentia nihil ea ætate suoque animo dignum gessisset, facile impetrauit, vt valida Maurorum manu attributa, virtutis specimen daret. In Valentiæ fines irruerat, ibique cum eius tractus incolis prospere acie pugnarat. Valentiam, Dianium, Alicantium, Orihuelam, atque Ortam, iis in locis ceperat civium deditione ea lege: Vt à templorum sanctitate abstineret, & religionis Christianæ cultus deinde nemini fraudi esset. Res suas cuncti retinerent vectigali repræsentato: quod magna moderatione imperabatur. His rebus peractis, huius seculi anno sextodecimo, Hispalim petens breui eam vrbem in potestatem redegit, cæsis omnibus quicunque superioris rebellionis & cædis auctores extiterant. Eodem animi ardore Ilipula capta, vbi magna strages hominum fuit: fortassis etiam vt magnitudo supplicii terreret alios, solo æquata: nam ex valida vrbe nostra ætate exiguum oppidum euasit Pennafloris nomine Cordubam inter & Hispalim. Rasis Arabs Emeritæ præsidium cæsum ait, Hispalensesque cum Pacis Iuliæ & Ilipulæ ciuibus conspirasse. Emerita Toletum Muza abiit. Tarissius aduenienti vltra Elboram in Carpetanis processit obuiam honoris gratia. Ad Tietarem amnem, qui Argnueli agros interfluit, congressi sunt, magna vtrinque lætitiæ significatione: tametsi animis auersi penitus erant. Muzam inuidia stimulabat: Tarissium metus amittendæ potestatis. Accusabat enim Muza, quod bello gerendo eius præceptis haudquaquam obtemperasset. fortunæ temeritate potius quam pugnandi scientia, atque ex militari disciplina vicisse. Verum hæc apud vulgus non probabat, audacia consilia ex euentu æstimare solitum. Inter has contentiones vbi Toletum ventum est, ad rationes Tarissius compulsus, eorum quæ in bello expensa, quæque victoriæ cursu capta erant. quam ille siue iniuriam siue acerbitatem dissimulanter ferendo, accommodatisq; ad tempus officiis, senis animum lenire satagebat. Omnino vtrinque conciliatis animis Cæsaraugustam petierunt, eamque vrbem armis virisque potentem ceperunt. denique multis vrbibus potiti in Celtiberia, atque Carpetanis, ac plerisque exercitu incruento, vniuersa ferme Hispania domita Maurorum armis videbatur, non toto triennio euoluto, ex quo Maurorum exercitus primum ex Africa venit: res miraculo comparanda. nam interiora regionis adiri non poterant nisi magna difficultate. Iuga montium, densæ sylvæ, inaccessæq; rupes, plerasq; Hispaniæ partes sepiunt. Vlit Miramamolinus tantis victoriis nunciatis, quas ne discordia Ducum labefactaret verebatur, vtrunque ad se venire iussit. Muza discedendi certus, & ne se absente turbaretur prouincia, consensu procerum, quorum consilio vti voluit, Abdalasisium filium, cuius ea virtutis documenta recenti memoria extabant, pro se substituit Hispaniæ moderatorem. Cuncti ordines in eius verba iurare adacti. Ipse & Tarissius antea magni atque clari, nunc tantis rebus peractis maiores atque clariores, vt erat imperatum in Africam nauigarunt, eos thesauros prædamque omne genus exportantes, quos Gotthorum potentia tam longo tempore congesserat.

716.

De annis Arabum. CAPVT XXVI.

CVM imperio mores prouinciæ, leges, institutaque mutata. Omnia colligere longum esset: quod præsentis loci est & ad cognoscendam consequentium temporum historiam confert, annorum ratione antiquata, qua vulgo Hispani vtebantur in actionum formulis, publicis tabulis, historiaq; conscribenda, à Christi ortu, aut Era Cæsaris ducto principio numerandi: noua fere inuecta est, qua gens Maurica vtitur, quam late per orbem terrarum fusa est. Mahumetes prauæ superstitionis conditor felicibus armis, Heraclii Imperatoris ignauia, Damasci, quæ Syriæ vrbs nobilissima est, imperium gentis arripuit, regiaque insignia desumpsit. quo maior esset auctoritas, leges quasi cœlo delatas numinisque instinctu inflatuque acceptas subditis populis promulgauit. Nihil in speciem fallacius est, quam praua religio, vbi diuinum numen sceleribus prætenditur: nihilque potentius ad impellendum in fraudem multitudinis animos. Ab hoc tempore Mauri annos computant Egiræ, quod Arabibus nomen expeditionem significat. Quo id salutis anno contigerit auctores variant, neque in colligendo consequentium annorum numero opinionibus conueniunt. Pudenda historiæ, atq; antiquitatis ignoratio. Nobis è tantis tenebris lumen

veritatis eruere difficile erit. conabimur tamen quantum ingenio & diligentia consequi
poterimus: pauloq; altius disputationem omnem ordiemur. Annum Sol ambitu facit Zo-
diaci signa percurrens diebus trecentis sexaginta quinque & quadrante. mensem Luna
auctu senio labore describit, idem spacium circumagẽs diebus viginti nouem, horis duo-
decim. Tempus in annos tribuere receptum est omnium gentium more, annum in men-
ses. vnde vniuersa difficultas existit, quoniam Lunæ & Solis conuersiones multum inter se
discrepantes exæquare dierum numero promptum non est, quamuis multis ingeniis &
temporibus in ea inquisitione consumptis. Annum antiquissimi Romani ad Solis nume-
rum, lationesque accommodarunt, varia inconstantique ratione in decem menses expli-
catum: è quibus sex tricenûm essent dierum, quatuor tricenis & singulis complerentur,
Martius, Maius, Quintilis, October. totus annus diebus quatuor & trecentis descriptus
erat. Principium, mensis Martius, vti aliorum mẽsium nomina indicio sunt, Quintilis, Se-
xtilis consequentium. Rudi seculo ingeniisque nulla eruditione expolitis in quæ incom-
moda incurreretur non considerabant, ęstatis ferias in hyemem verti, veris in autumnum,
quæ maxima perturbatio est. Arabes vnde gens Mahumetana hausit, annis describendis
ad Lunæ tantum conuersiones respexerunt, duodecies per signa Zodiaci circumactæ: vn-
de duodecim menses conflati, sex dierum viginti nouem, triginta sex alii. vniuersus annus
diebus trecentis quinquaginta quatuor descriptus. Quod institutum inter Romanos Re-
ges Numa Pompilius imitatus est, ad antiquam anni rationem quinquaginta diebus ad-
iectis, geminoque mense, Ianuario atq; Februario. Sed eueniebat longiori quidem quam
antea tempore, certissimo tamen, vt frigus æstiuis mensibus, calor hyemalibus proueniret.
In quod incommodum vt gens Maurica incurrat necesse est, antiquo rudique instituto ad
hanc ætatem mordicus retento. Nam cæteris cura fuit, omnisque labor, Lunæ Solisque
conuersiones exæquato dierum numero inter ipsas comparare: vnde omnis inconstantia
varietasque corrigeretur, magno ingeniorum labore, successu impari. Græci octauo quoq;
anno euoluto dies nonaginta, in tres menses tributos effluere sinebant. Idem eorum ex-
emplo fecere posteriores Romani, paucis tantummodo commutatis. Hebræi & Ægyptii
vti erant cœlestium rerum omnium præ cæteris cognitione præstantes hanc speciem e-
mendationis quam intercalationem Latini vocarunt, prudentius excogitarunt, annis no-
uendecim, quo spacio omnis Lunæ conuersionis varietas consumitur, septem menses cer-
tis interuallis intercalantes. Iulius Cæsar Romana republica oppressa ad aliquam suæ pro-
uidentiæ partem pertinere iudicauit temporum rationem, quæ nimium inter Romanos
perturbata erat, acriori studio emendare. Sosigenes mathematicus rerum cœlestium peri-
tissimus, Marcus Fabius scriba rerum Romanarum in cõsilium adhibiti. iis adiutoribus an-
nus quidem ad Solis numerum trecentis sexaginta quinque diebus & quadrante descri-
ptus est: eoque singulis quatuor annis dies vnus consumitur ad sextum Kal. Martii, quem
ob id Bissextum nominarunt. Lunæ ratio atque inconstantia omnis Aureo numero com-
prehensa est: quem ab vnitate procedentem vsque ad nouendecim Kalendario Romano
adiecerunt, decem & nouem annis septem Lunas Ægyptiorum instituto intercalantes.
Ratio tunc commodissima visa est vt certus temporum status perseueraret: sed progressu
temporis ob quasdam minutias non satis describenda anni ratione consideratas, depre-
hensum neutram rationem cum Solis numero conuenire. Itaque gens Christiana, quæ e
Iulii imitatione quo ad statiuas quidem ferias solarem, quo ad cõceptiuas autem lunarem
annum sequebatur, se multum à proposito aberrare deprehẽdit. neq; anni initium in idem
tempus incidere, neque Aureo numero, qua causa institutus erat, Lunæ exortum designa-
ri deprehendique. Eoq; Gregorius XIII. Pont. Max. salutis anno millesimo quingentesi-
mo octogesimo secundo, quo tempore hæc commentabamur, vtrunq; errorem correxi
Aureo numero expuncto detractoque è Kalendario, atque in eius locum maiori numer
substituto, quem Epactas nominauit. Præterea ex mense Octobri ineunte decem dies d
tracti, eo quidem anno sunt: quo anni solaris initium ad competentem à veteribusque d
scriptam sedem reuocaretur. quam ne deinceps mutaret Bissexti intercalatione certis i
teruallis omittenda prudenter excogitatum, atq; prouisum. Verum de iis rebus subtili
accuratiorq; disputatio ad astrologos ablegenda est. quod præsentis loci, atq; ex vsu hist
riæ fore putamus, annum Mauri, vt paulo ante dictum est, vndecim diebus & quadran
nostro anno minorem faciunt: quod plerique scriptores non considerantes eius comp
tationis initium, non vno loco designarunt, ab anno salutis quingentesimo nonagesim
secundo vsque ad annum sexcentesimum vigesimum septimum mirabili ac pudenda v
rietate inerrantes. Cuius discrepantiæ eam extitisse causam arbitror: quod aliis atque al
temporibus annos Arabum cognoscentes, neq; considerantes eos annos minores nost
e

esse, retro conuersa ratione diuersa numerandi principia designarunt posteriores priora. Nobis in tanta varietate, quid potissimum sequeremur in ambiguo diu fuit. Id tamen verisimile maxime videtur, Arabum computationem inchoandam esse salutis anno sexcentesimo vigesimo secundo, Idibus Iulii, die Iouis, vti Annales Toletani testantur ante annos trecentos confecti. Quod re cum Iudæis & Mauris deinde communicata libello dicato, certa ratione conuicimus. Consentiunt lapidum inscriptiones, & incorrupta vetustatis monimenta. Quamuis Roderico Præsule, & Isidoro Pacensi discrepantibus, atque eius computationis initium salutis anno sexcentesimo octauodecimo designantibus, hoc est, septimo Heraclii Imperatoris anno: plerisq; in quo maior peruersio est, atq; confusio, vtriusque nationis annos exequantibus, quod fieri non debuit.

Abdalasisii res gestæ. CAP. XXVII.

COMMENDATAM à patre prouinciam Abdalasisius prudenter gessit. Ex Africa noui imperii stabiliendi studio multi à victoribus euocati, vt latissimam prouinciam bellorum iniuria incolis vastam domicilio obtinerent. Iis agri sedesque ad habitandum datæ. Hispalis delecta Maurici imperii sedes, atque firmissima arx, vnde vniuersæ prouinciæ iura dabantur. Egilonam Ruderici Regis vxorem captiuam, tanquam belli iure ad eum pertineret, Dux Maurus euocauit. Erat ætas idonea, formæque & actionum dignitas singularis. Ipse ergo barbarus aspectu continuo captus blandis verbis, num valeret, rogauit. Illa dolore recrudescente, atque ex superioris fortunæ memoria animo exulcerata, lachrymis manantibus, debilitataque voce: Quid de me, inquit, scire cupis, cuius calamitatis fama « totum orbem terrarum peruasit, eo acerbioris, quo cunctis nationibus est testata? Felix « paulo ante Regina, imperii fines vltra Hispaniam proferebam: nunc summa iniquitate for- « tunæ rebus omnibus spoliata, in numero captiuorum sum, eo grauiori casu deiecta, quo « eram in sublimiori fastigio collocata. prorsus vt Hispani suarum calamitatum obliti meam « vnius vicem gemitu & lachrymis prosequantur, grauioremque malis omnibus ducant. « Tu si vt generosos animos decet, Regum calamitate tangeris, in hac tua felicitate gaude « venisse tempus cum regio sanguini benefacere possis. Mihi nullum maius dare benefi- « cium potes, quam si pudicitiam nostram, hoc est, Reginæ atque matronæ, vt magnanimi « Duces solent, tuearis: neque permiseris nostram fortunam cuiquam ludibrio esse. Alioqui « tua sum: de captiua, quodcunque fert animus, statuas. Ego si minus rebus, quoniam res ita « tulerunt, perpetua certe beneficii memoria, tuæ voluntati obsequi, tibi gratificari nun- « quam desinam. Reginæ oratione barbari animus amplius captus est: atque adeo vt officiis omnibus & blandimentis delinitam, sibi eam connubio iungere non dubitarit. Pactam Christianæ religionis cultum & libertatem in præcipuo dum vixit honore habuit. Erat enim forma insignis, & florentissima ætas, eaque prudentia, vt eius auspiciis rempublicam regeret, consilio, vt maior auctoritas esset, regiam coronam imponeret capiti suo. In Anteueræ agro, qua parte Malacæ fines attingit, mõs surgit Abdalasisii nomine, fortassis appellatione a Mauro Principe mutuata. quemadmodũ nonnulli suspicantur, à Maguedo Arabum Duce, Almagueris appellationem factam, oppido ditionis militum Diui Iacobi. Causam explicant, vicinum fontem excitisse, cuius ille aqua, quæ Arabum lingua Alma dicitur, libenter vtebatur. Nec dubium est cum rebus pleraque oppidorum, montium, fluminum, fontium mutata nomina, magnamque inductam veteris memoriæ confusionem. nouas vrbes condendi, aut veteres suis nominibus appellandi gloriã Duces barbari quærebant. Quid Iuliano Comiti acciderit clam est: nisi quod æternis suppliciis viuum mortuumque mactatum esse sceleris magnitudo, vt credatur facit. & fama exiit nullo satis idoneo auctore, Iuliani vxorem à barbaris lapidibus obrutam, filium ex Septensi turri in ora Africæ datum præcipitem: ipsum perpetuæ custodię in Oscensis agri arce Loarri Maurorum iussu, quibus tantopere gratificari voluerat, mancipatum: vbi eius ex lapide sepulchrum extra arcis templum monstratur. Occisum ac bonis omnibus spoliatum, Rodericus Tudensisque aiunt, ipsum & Witizæ filios. Rerum status per hæc tempora plane erat miserabilis. Mauris vniuersa ferme parebat Hispania, vbi nullus erat cruciatus, quem à victoribus non perferrent Christiani: vxores è virorum complexu rapiebantur ad libidinem: liberi de gremiis parentum: pretiosa vestis atq; ornamenta maiorum diligentia constructa impune auferebantur. Prædiorum fructus multo quam ante maligniores erant, irato cœlo, atq; agrorum cultu neglecto. tecta & diuorum domicilia ignibus conflagrabant. Cæsa incolarum corpora passim iacebant in vrbibus atque in agris. omnia domi forisq; luctu & gemitu personabant. nulla erat facies mali, quæ non opprimeret Hispaniã: scilicet

violatas religiones numinis vindicta improborum sed & innocentium suppliciis expiabat.
Cantabriam tamen, & Pyrenæi montis partem ad confines Vasconum atque Aragoniæ,
Astures & Calæciæ partem multo maximam retinebant Christiani, magis quia non im-
pugnabantur ob locorum sterilitatem asperitatemq;, quam quod ad resistendum satis ani-
mi esset. In eas partes ex reliqua Hispania Christiani passim dilabebantur: vbi nonnulla rei-
publicæ forma retenta, proceres & sacrorum Principes res profligatas gubernabant. Chri-
stiani qui Maurorum imperio parebant, cum Mauris confusi essent, tunc mixti Arabes,
nunc voce mutata aliquantum ab antiquo Muzarabes dicti sunt, tum ipsi tum eorum po-
steri. Ii religionis Christianæ libertatem retinebant, templaque ex ritu Christiano sacrata,
virginum ac monachorum collegia: tametsi plerique Episcopi ne videlicet in tanta rerum
colluuione nominis maiestas ludibrio esset, in Calæciam aliasque regiones se receperunt.
Iriæ Flauiæ Episcopus multis ex eo numero ad se confugientibus, reditus vnde viuerent,
& decumas agrorum liberaliter suppeditauit, vt Ordonii Regis eo nomine secundi diplo-
ma declarat, Compostellanæ ecclesiæ concessum, salutis anno nongentesimo tertiodeci-
mo. Per hunc modum cecidit Hispania: sic nobilissimum Gotthorum regnum extinctum
est. Scilicet cum cœlo vertuntur res humanæ. Quarum initium, earum & finis sit, necesse
est. Orta intereunt, auctaq; senescunt. Mihi sane eo cecidisse videtur Gotthorum regnum
& gens, vt ex sepultæ cineribus noua, iusta, & suis viribus nitens nasceretur Hispania, ca-
tholicæ religionis hac tempestate præsidium & columen: quæ ex suis omnibus partibus,
quasi membris in vnum corpus reuocatis compacta imperium latissimum, quale hodie
cernimus, Orientis atque Occidentis vltimi finibus terminaret. Quo enim hæc tempore
commentabamur, Philippus secundus Hispaniæ Rex potentissimus, Lusitaniæ accessio-
ne, quod felix, faustum, propriumq; fore speramus, perduellionibus semel & iterum acie
superatis auctus erat: & latissima prouincia post tot annorum spatia sub vnius Regis impe-
rium reuocata, Christiani nominis hostibus esse cœperat multo amplius quam antea for-
midabilis.

LIBRI SEXTI FINIS.

HISTORIÆ DE REBVS HISPANIÆ, LIBER SEPTIMVS.

Pelagii in Mauros rebellio. CAPVT I.

NONDVM totum biennium abierat, ex quo furor ille Africanus bellu[m]
impium Hispaniæ atq; nefarium indixit: cum ingens barbarorum ex-
ercitus transcensis Pyrenæi montis iugis, quo ab Hispania Gallia di[ri-]
mitur, in eam prouinciam ferro penetrauit: vt quæ pars Gotthoru[m]
imperio tenebatur, victricibus armis cederet. Et opportuna occasi[o]
sese dabat, quam spe complexi erant, reliquæ Galliæ inuadendæ atq[ue]
occupandæ, Regum socordia, atq; inutili otio marcescentium, nō m[i-]
nus quam paulo ante Hispania fecerat, intestinis dissidiis fluctuantis atq; in occasum incl[i-]
natæ. Pipinus senior, & Carolus eius filius, quamuis ex impari matre, à martia virtute c[o-]
gnomento Martellus, Mediomatricum & Leucorum, hoc est, Austrasiæ Duces, reg[ni]
Francorum Procuratores, cum rempublicam vniuersam bello paceq; administrarent, [a-]
regnum cuius solum nomen penes legitimos Reges Pharamundi sobolem erat, haud o[b-]
scure nitebantur, magna multorum inuidia atque obtrectatione. Familiam vnam in Gal[lia]
plus legibus & Regibus posse, plus reliqua nobilitate, pleriq; ægre ferebant. Eudo Aqui[ta-]
niæ Dux. Austrasianorum conatibus obuiam eundo, vniuersam prouinciam in factio[nes]
diduxerat. Omnino barbaris Gallico bello implicitis, Gotthorum reliquiæ, qui ex calam[i-]
toso atque teterrimo communis patriæ naufragio, in Astures, Calæcos, atque Cantabri[a]
euaserant, & locorum munitione magis quam armis freti, summis se montium iugis tu[e-]
bantur, occasionem nactæ sunt de recuperāda pristina libertate aliquando cogitandi. [Fi-]
lios & vxores clam inter se conquerebantur in seruitutem abactos impotenti dominoru[m]
libidini seruire. ipsos quod extremum in calamitate erat. expertos non publico tantu[m]
imperio premi, sed iustum propemodum seruitium singulos pati: omnes sanctitates t[o-]
prouincia violatas: diuorum domicilia, qua belli furore incensa euersaq;, qua post vic[to-]
ri[am]

riam Mauricæ ſuperſtitionis ſordibus contaminata: ſacrorum inſtrumenta direpta: barbaræ crudelitatis atq; perfidiæ expreſſa veſtigia locis omnibus extare. In Munuſa, in quo præſidii aliquid eſſe debuit propter cõmunem religionem (erat is Gegione præfectus a Mauris) neq; hominis quicquam eſſe, præter figuram & ſpeciem: neque Chriſtianæ religionis, præter nomen & externum habitum. præſtare ſemel mori, quam in tanta indignitate vitęque acerbitate tandiu verſari. non iam de veteri gloria, quæ temporis momento obſcurata eſſet cogitare: neq; de priſtino gentis imperio, quod auerſa numina extinxiſſent laborare: tolerabilē aliquam ſeruiendi rationem requirere: atq; vitæ non acerbiſſimæ conditionem ſupremis votis exoptare. Hæc cogitantibus, Dux magis quam vires deerat, qui ſui capitis periculo exemploq; virtutis, reliquos per Hiſpaniam Chriſtianos ad præclare audendum conandumque prouocaret. nam vt eſt ingenium multitudinis omnes audacter loquebantur: periculum ſuſcipere cuncti pariter detrectabant. vigor animorum extinctus erat. Gotthorum proceres tot bellorum oppreſſi caſibus, magna ex parte ceciderant. Vnus Pelagius vera Gotthorum Regum ſoboles, tametſi tot aduerſis caſibus iactatus erat, præcipua pollebat animi magnitudine atque conſtantia, neque id prouinciales ignorabant: cœperatque iam ante ex fama rerum admiratio virtutis, & quibus ignotus facie erat, ſubſtituerant etiam animis ſpeciem corporis amplam atque magnificam. Commodo reipublicæ accidit per idem tempus, vt is è Cantabria, quo ſe poſt Hiſpanię cladem receperat, veniret in Aſtures: incertum euocatus ne, an ad rei bene gerendæ, patriæque iuuandæ, ſicunde ſe lumen oſtenderet, occaſionem intentus: an quia de Cantabriæ principatu plures reguli diſceptabant. nam tres ea tempeſtate Cantabriæ Duces inuenio, Eudonem, Petrum, Pelagium. In hunc continuo omnium oculi animiq; cõiecti, remedium aliquod tantis malis, atq; opem eo Duce afferri poſſe non omnino deſperantium, induceret modo in animum rerum ſummæ patrocinari. Periculi magnitudo, virium imbecillitas pleroſq; conturbabat: nam furori ſimile videbatur fore, nouo conatu, haud magna ſpe, denuo victricia barbarorum arma laceſſere, irritare animos. Verum quod metu facere detrectabant, caſus in neceſſitatem vertit. Erat Pelagio ſoror ętate florentiſſima, eximia venuſtate. Munuſa Gegione pro Mauris præfectus, puellæ pulchritudine captus, eam ſibi toro iungere cupiebat: diu ignotus, repente nobilis ſecundas res ſuſtinere non poterat neq; animi libidines ratione virtuteque frænare. Ergo cum Pelagii voluntate deſperaret vnquam ſe voti compotem fore, ſimulata beneuolētia, per ſpeciem legationis eum Cordubam ablegat: vbi Tariffius erat magni nominis Dux, cum nondum rediiſſet in Africam. Pelagii diſceſſu, facile optato coniugio potitus eſt. Fœditate cognita Pelagius, cum obita legatione reuertiſſet, ex compreſſæ ſororis ignominia, ſuęq; familiæ dedecore, quantum doloris ceperit, quantis iracundię flammis arſerit, de ſuo ſenſu quiuis ęſtimare poteſt. nec iniuriæ magis magnitudo vrebat, quā quod in ea rerum perturbatione, vltioni de viro præpotente, quique arma teneret, ſumendæ parem fore ſe non ſperabat. Cogitationem in omnes partes verſanti optimum fore viſum eſt, dum ſe comparat, & vindictæ occaſio ſeſe offert, ſilentium tenere, doloremq; comprimere: & lætitia ad tempus ſimulanda, fraudem fraude eludere. Itaque recepta ſorore in finitimos Aſtures aufugit, vbi ſtudia gentis erant, & propenſæ vniuerſæ prouinciæ voluntates. Munuſa rei nouitate perculſus, veritusque ne à paruis initiis latius ſerperet rebellionis malum, Pelagii conatus Tariffio renunciat. miſſi Corduba milites, Pelagium nondum viribus ſatis confirmatum facile cepiſſent, ni periculum indicio facto, celeri fuga euaſiſſet: admiſſoque equo, vicinum fluuium nomine Pioniam tranaſſet, aquis inundantibus rapidum: quod illi ſaluti fuit, hoſtibus qui iiſdem veſtigiis inſequebantur eo facto deluſis: cum certiſſimum vitæ periculum adire, Pelagii capiendi cauſſa tanti non eſſet. Ad ...nicæ vallem (Cangas hodie dicimus) ex fuga euaſit. Iis in locis egentium & profugorum delectus habiti vndique confluentium ad ſpem recuperandæ libertatis. nam hoſtes maiori numero affuturos propediem, nemo dubitabat. Multi vltro nomina dant: ...ta erat cupiditas Pelagio auſpice, pro patriæ ſalute ſuaque libertate certandi. Plerique metu hoſtium ſuorumque minis fracti, atque ancipiti periculo permoti, ſiue vincerent, ſiue vincerentur Hiſpani, ne alterutris prædæ eſſent, neceſſitate arma induunt. Aſtures ferme omnes in ſententiam perducti. Hortatur in concilio gentis, vti magno animo communis cauſſæ patrocinium ſuſcipiant, priuſquam barbarorum imperium vetuſtate amplius confirmaretur in Hiſpania, quod ipſa ſua nouitate nutabat. Celeritate, in- « ...it, & audacia opus eſt, vt qui cauſſa ſuperiores ſumus, hoſtes virtute vincamus. Ciuita- « ... ſingulæ modico Maurorum præſidio tenentur: ciuium multitudo noſtra eſt, omneſq; « ... fortes tota Hiſpania nauare nobis operam & ſtudium cupiunt: nemoque erit (quem « ...dem Chriſtianum nominare fas ſit) qui non continuo in noſtra caſtra ſe conferat: «

» tantisper modo sustentemus,& recuperandæ libertatis spem in nostrorum animis audacia
» & virtute alamus. Hostium exercitus in varias manus dissipatus est. pars multo maxima in
» Galliam abiit. Nunc animis & virtute audendum: nunc pro veteri belli gloria, pro aris &
« religione pugnandum, pro liberis, vxoribus, propinquis,& necessariis, qui indigna & gra-
» uissima seruitute premuntur. Eorum calamitates, nostrasque ipsorum ærumnas & pericula
» memoria repetere graue est, oratione recensere, prosequi lachrymis vanum: opem ali-
» quam & remedium adhibere salutare. tantum vos viros esse ostendite ex nobilissimo Got-
» thorum sanguine prognatos. Secundæ res voluptatesque debilitarunt,& iniuriæ opportu-
» nos præbuerunt: nunc asperæ & profligatæ acuant. An belli pericula adire graue est? at
» multo illa grauiora, liberos, coniuges in seruitutem abstrahi, immensæ hostium libidini
» seruire,(ò magnum atque intolerandum dolorem, ò grauem acerbamque fortunam!) vos
» ipsos interfici, quod sit necesse victis accidere. An priuatarum rerum amor, & otii cupidi-
» tas tenet? erratis si republica oppressa singulorum fortunas stare posse putatis. Incendii vis,
» mihi credite, velut ex continentibus tectis in alia traiiciendo cuncta pariter vastabit. An
» locorum munitione confiditis? sed neque desides & otiosos hæc montium claustra tue-
» buntur. nec si maxime hostes cessabunt, tantam multitudinem quanta se in hæc loca re-
» cepit, solum sterile,& rebus omnibus indigens alere potest. An paucitas nostra despectui
» est? sed præteriti temporis memoria, & ancipites bellorum casus victoriam non numero
» stare, sed virtute satis declarant. Deo cuius numen ante irritauimus, & nunc placatum
» confidimus, facile est numerosas hostium copias paucorum armis prosternere. Tolerabili
» fortasse conditione, vt in malis hosti seruire consultius fore putatis? quasi perfido homi-
» num generi vlla fœdera sancta sint, fideique constantia sit à barbara gente expectanda.
» Cum hominibus enim crudelibus nobis res est, an cum feris & immanibus belluis? Ego
» quidem, vobis adiutoribus laborem & periculum graue quamuis & maximum, suscipiam
» tamen pro communi salute libentissime: & dum vixero hostis ero, non barbaris magis,
» quam si quis ex nostra gente arma conferre & sacram militiam suscipere recusabunt: no-
» biscumque aut vincere aut mori non malint, quam in tanta vitæ acerbitate, ignominia, &
» calamitate versari: & suppliciorum magnitudine sanciam, ne hostes maxime metuendi
» ignauis esse videantur. Hæc dicentem singultus & gemitus eorum qui aderant sæpe in-
terturbarant, præsentium impendentiumque malorum imagines ante oculos inerrabant.
mœrori par metus. Verum cum ex aliquanto spacio respirassent, animosque ad nonnul-
lam spem melioris fortunæ reuocassent, sanctissimo iureiurando bellum in Mauros san-
ciunt. Nullum periculum communis salutis causa recusaturos pollicentur. profitentur
que principes ex omnibus bellum barbaris illaturos. Omnibus suffragiis Pelagius ipse bel
716. li Dux, atque Hispaniæ Rex creatur, salutis scilicet anno septingentesimo sexto decimo
tametsi nonnulli huic annorum numero biennium addiderunt. Ab hoc initio ipso tem
pore, quo impietas armata per vniuersam ferme Hispaniam impune vagabatur, furor &
audacia passim volitabant, & res communes propemodum desperatæ erant: nouum re
gnum in Hispania auspicato in perpetuum fundatum est, signumque ad bene sperandum
afflictis & oppressis prouincialibus sublatum. Tanti nonnunquam est non deesse fortuna
& oblata casu sapienter flectere ad consilium. Calæci & Cantabri, quos Oceanus ad Se
ptentriones alluit, & locorum asperitate Asturum exemplo confisi, libertatem magna
parte retinebant, ad belli societatem adiuncti sunt. Missæ præterea occultæ legationes, v
bes quæ in Maurorum ditione erant solicitatum obtestatumque ne communi causæ d
essent: suorumque potius conatus, rebus & consilio iuuarent. Nonnulli ex vicinis locis
Pelagii castra dilapsi sunt, communem belli fortunam rursus subire atque tentare ce
Plerique noui Regis despectu, metuque maioris mali, citra discrimen rerum suarum b
spectatores esse mallebant quã pars, ex fortuna consilium sumpturi. Pelagius haud ignar
quanto in periculo res essent, primisq; euentibus considerans metũ aut fiduciam gigni,
pidusq; noui imperii sanciendi auctoritatẽ: de Mauris prædas agere, locis omnibus insta
vrgere, carpere hostes,& trucidare, oppida & vrbes Asturũ inuisere, suaq; præsentia & o
tione dubitantes erigere, audaces in fide confirmare, magna diligentia quæ subsidio
sent conferre vndique & comparare: nullique labori parcere, quo susceptam semel re
nominis maiestatem inter suos tueatur, & aduersus barbaros, quos continuo tanquam
restinguendum incendium affuturos minime dubitabat. Inerat animo vigor
atque ad labores perferendos ætas idonea: formaque
corporis non cultu conspicua, sed virilis
vere atque militaris.

Mauri vincuntur a Pelagio. CAPVT II.

ALCHAMA Mauricæ militiæ Magiſter, magnique in ea gente nominis Dux, ex Africa
cum Tariffio venerat, quo primum tempore tranſmiſſum eſt in Hiſpaniam: & ſupe-
rioribus bellis omnibus virtutis ſpecimen dederat ſingulare. Is Aſturum motibus nuncia-
tis, Corduba accurrit ad ſeditionis initia comprimenda: ne videlicet tempore & diſſimu-
latione vires ſumeret & confirmaretur audacia. Alchamam iuſtus exercitus ſequebatur ex
vtraque gente conflatus ſcilicet. Oppas Hiſpalenſis Præſul ſocius adiunctus: vt pro ea ſa-
cerdotii, qua fungebatur auctoritate, & pro ea neceſſitudine, quæ illum inter & Pelagi-
um erat, temere tumultuantes arte & ingenio, quo valebat maxime, ad ſanitatem reuo-
caret, vanam ſine viribus eſſe audaciam doceret: ſuo quemque periculo furere. viros
prudentes admoneret non tam belli initia quam exitus cōſiderare conſueuiſſe. ſi quæ Mu-
nuſæ aut aliorum Præfectorum iniuria extaret, præſtare legibus iureque agere apud Mau-
ros rerum dominos, qui quod iuſtum faſque eſſet nulli vnquam denegaſſent. Arma ſu-
mere, vimque importune intentare, conatu temerarium eſſe: euentuque haud dubium
fore cunctis exitiale. Alchamæ aduentu ingens animos Chriſtianorum militum metus in-
ceſſit. & vt fit, audaciſſimi ante diſcrimen, in ipſo diſcrimine ignauiſſimi omnium eſſe
videbantur. ex ſuperiori rerum memoria barbarorum vires & perpetuam felicitatem for-
midabant, & ſeruorum in morem vix videbantur hoſtium conſpectum laturi. Venerat in
periculū ſumma rerum. verū deſerta omnia ſine præſidio ſine virib. ſine conſilio, diuinum
numen, diui tutelares Hiſpaniæ, Pelagii virtus atq; prudentia tutata ſunt. Inermen enim a-
ciem & ipſo fluctuantem timore, hoſti tantis victoriis ferocienti obiicere cum temerari-
um fore iudicaret, militibus cæteris per vicina loca diſſipatis, delectos tantum ex omni
copia mille viros retinet. cū iis in Auſenæ montis ſpeluncam locis ſpatioſam ſe condit, cui
hodie ſpeluncæ Sanctæ Mariæ de Couadonga nomen eſt. Comparat in dies multos com-
meatum, arma telaque comportat vt ſi latebræ patefactæ eſſent, obſidionem tolerare, & ſi
caſus ita ferret, ex eruptione etiam pugnare cum hoſte poſſet. Mauri Pelagii fuga conſilio-
que indicato, fugientis veſtigiis inſiſtunt. Breui ad ſpeluncæ aditum ventum eſt. Concor-
diæ viam tētare primum placuit ne cum deſperato hominum genere in locorum anguſtiis
pugnare neceſſe eſſet. Oppas Præſul rei perficiendæ curam ſumit, factaque inter ſe col-
loquendi poteſtate, ex mulo quo vehebatur, cum prope acceſſiſſet, in hunc modum allo-
cutus fertur: Quanta, Pelagi Princeps, noſtræ gentis gloria fuerit, neque tu ignoras & “
hoc tempore à me commemorari ſuperuacaneum eſſet. Magnam orbis partem armis per- “
agati, quondam Romanis rerum dominis abſtulimus Hiſpaniam: nationes feræ & bar- “
baræ virtute noſtra ſubiugatæ ſunt: Maurorum ipſi armis nuper victi conceſſimus: & ad “
exemplum inconſtantiæ humanæ felicitatis è rerum faſtigio in quo paulo ante eramus col- “
locati, in ſupremas calamitates & maximas præcipitauimus. Qui rebus integris victi ſu- “
mus, num perditis & profligatis pares erimus? Speluncæ credo munitione, in qua pauci “
latronum in morem incluſi eſtis, & tanquam feræ indagine cinctæ, tenemini, numeroſum “
hoſtium exercitum, in quo ſexaginta millia homines ſunt nihilominus, arceri poſſe ſpera- “
tis? Obcæcat nimirum animos Deus noſtræ nationis ſceleribus irritatus, ſanguineq; nec- “
dum ſatiatus. quod præliorū euentus illis proſperi, noſtris aduerſi niſi ſatis declaraſſent, “
importuni iſti conatus docere potuerunt. Quin iſtam mentem abiicitis: & dum clemen- “
tiæ aditus intercluſus non eſt, dum veniæ ſpes ſupereſt, armis continuo poſitis ignomini- “
am, ſeruitutem, interitum temeritatis ſcilicet mercedem, honoribus & præmiis, quæ vo- “
bis polliceri poſſum maxima mutatis? & vniuerſæ potius Hiſpaniæ iudicium & exemplum “
ſequimini quam animi ſine ratione impetū, & cæcam temeritatem? Ad hæc Pelagius: Ti- “
bi, inquit, & Witizæ fratri, eiuſque liberis diuina vltio metuenda eſt: tametſi ad breue “
temporis ſpatium res ex ſententia fluant. Veſtris ſceleribus diuinum numen irritatum eſt. “
omnes tota prouincia ſanctitates contaminatæ. leges ipſa vetuſtate ſacroſanctæ refixæ. Ab “
his gradibus eo furoris progreſſi eſtis, vt Mauros feram gentem & immanem attraxeritis in “
Hiſpaniam: vnde tot clades acceptæ, & tantum Chriſtiani ſanguinis effuſum eſt. Pro qui- “
bus ſceleribus, ſi quidem res humanas Deo curæ eſſe arbitramur, viui mortuique pœnas “
grauiſſimas dabitis. Tu omnium maximas, qui perſonæ quam gerebas oblitus, horum “
malorum præcipuus & maximus auctor fuiſti: & modo impudenti oratione hortari auſus “
es, vt denuo ſeruitutis iugum ceruicibus accipiamus, quauis calamitate grauius. hoc eſt, “
ego interpretor, ſuperiores acerbitates & mala, quibus vexati ſumus denuo ſubeamus. “
Hæc, hæc illa præmia ſunt magnifica, hi honores ad quos noſtros milites inuitabas. Nos “
Oppa neque tam auerſas diuinas aures, & animum à rebus noſtris eſſe putamus, vt tuis “

,, pollicitis fidendum sit: & Deum supplicii acerbitatem speramus, vt solet continuo commutaturum benignitate. Quod si nondum satis pœnarum datum est, supplicesq; & præsidio indigentes periculo eripere noluerit; stat sententia morte obita præsentes calamitates redimere, & durissimam seruitutem sempiterna (sic speramus) felicitate mutare. Pelagii oratione intellectum est obfirmato animo, aut moriendi aut vincendi obsessos esse: quando omnibus circumuenti malis, præterea Oppæ verbis vltro prouocati deditionem facere recusabant. vim ergo & metum adhiberi placuit. Speluncæ aditus telorum omne genus & lapidum procella quassatur. in quo vis numinis apparuit nostris propitii, infensi hostibus. Sagittæ & lapides missi reflecti in iacientes visi sunt: ipsosque barbaros reuoluta in auctores tela magno numero vulnerare trucidareque. Tanto miraculo hostes attoniti. Christianis cum spe victoriæ pugnandi ardor incessit. Erumpunt ex latebris pauci numero, elluuie corporum fœda acies: pugnam magnis animis inuadunt. tumultus persimilis dimicatio fuit. Hostes incussa diuinitus formido debilitauit, continuoque in fugam versi. cæsi supra viginti millia. reliqui ex Ausenæ montis fastigio, quod fugæ initio occuparunt, in Libanensem agrum delati ad Deuæ fluminis ripam prope prędium, cui ab euentu (sic arbitror) Causegadiæ nomen fuit, montis vicini parte sponte conuulsa ab imo atque collapsa in subiecti fluminis aquas præcipitarunt. Strages armorum atque ossium iis in locis effossæ retectæque, quo præsertim tempore hibernis pluuiis augentur aquæ, rapasque exedunt, diu cædis indicio fuisse memorantur. Pauci cladi superfuere. Alchama in pugna periit. Oppas Hispalensis Præsul in potestatem venit: de quo more militari supplicium fuisse sumptum, tametsi historici sileant, scelerum magnitudo indicat, & de rebus ipsius deinceps silentium in historia. Munusa tantæ victoriæ nuncio perculsus animo, & Gegionis munitione diffisus ob alienatas ciuium voluntates, fuga euadere conatus ad Olaliem vicum ferro incolarum occubuit. Eius cæde non publicæ tantum iniuriæ vindicatæ, sed etiam priuatus Pelagii dolor ex accepta ignominia mitigatus: nihilque de victoriæ lætitia diminutum, si cuius crudelitate irritati arma ceperant incolumis euasisset. Pugnatum est salutis anno septingentesimo octauodecimo. Quo tempore in Africa Muza criminibus à Tariffio æmulo apud Miramamolinum circumuentus, & ad accepti expensique in bello Hispaniensi rationes adductus, cum ingenti pecunia mulctatus esset, ignominiæ dolore obiit. Abdalasisius eius filius cum Hispaniam annos tres pro Mauris gubernasset, inuidiam prouincialium & suæ gentis incurrit: quod principum filias magno numero vitiasset. Itaque in ipsis templi adytis, vbi ex ritu gentis precibus vacabat, suorum ferro periit anno septingentesimo nonodecimo. Fama tenuit Egilonæ coniugis insidiis circumuentum, cum tæderet conditionis, atque præ aliis quas vir amabat contemptui se haberi cerneret. Eius suasu, vt tradunt alii, regia insignia suscepta malo fuere, & cultui corporis vitæ fastus & actionum superbia consentanea. Cædis præcipuus auctor Aiub genere propinquus Rempublicam gessit in Hispania mense vno, Calataiubæ conditor, vti Rodericus Præsul ait, quod est in Celtiberis municipium præclarum. Successit Miramamolini Zuleimani iussu (is Vlit fratre defuncto Maurorum imperium obtinuerat) Alahor in Abdalasisii locum subrogatus Hispaniæ bello paceque gubernator, homo ferus & barbarus in Mauros æque ac Christianos: ciues enim Cordubenses bonis euertit: rapinarum cupido idonea ipsi iniuriæ faciendæ caussa videbatur. de Mauris quæstiones habitæ, qui primi venerant in Hispaniam, & deuictæ gentis spoliis se contaminasse interpretabatur. Hunc memorant Hispali sedem imperii Maurici Cordubam transtulisse: atque cum Iuliani & Witizæ filiorum fraude, cladem in Asturibus acceptam suspicaretur, bonis eos spoliatos omnibus peremisse. mercedem nimirum actionibus consentaneam & vitæ, patriæ proditores reportare æquum erat.

718 (margin, at "set. Pugnatum est")

719 (margin, at "cabat, suorum ferro")

Reliquæ Pelagii actiones. CAPVT III.

IS ERAT Christianæ rei cursus in Hispania, vt in bonis aduersus, vt in tantis tenebris tantaque aduersariorum potentia non incommodus. & parta de Mauris victoria Pelagius non modo in Asturibus imperium firmauit, vbi eatenus se tenuerat: verum in subiectam planiciem delatus, Mauricæ ditionis oppida, igne, ferro, & direptionibus vexabat: auctusque indies viribus, nam multi rerum gestarum fama permoti in eius confluebant Castra, Legionem vrbem ad montium radices positam, eorum qui à Calæ Astures dicunt, vi expugnatam suæ ditionis fecit eius seculi anno vigesimo secundo. Quo ex tempore se Legionis Regem dixisse nonnulli arbitrantur: resistunt alii, cogn... cen...

722 (margin, at "Quo ex tempore")

ſcendæ antiquitatis ſtudio maiori, quibus veteres priſcorum Regum tabulæ fauent, confirmantque priores Principes Pelagium & poſteros Oueti tantum Reges fuiſſe nuncupatos. Fauent vetera horum Regum ſepulchra Oueti, aliiſque in Aſturibus locis conſtituta, ante Hordonium eo nomine ſecundum; qui primus ſe Legionis Regem dixit: & in ea vrbe templum D. Mariæ Maioris nomine, quod ab imo totum extruxerat viuens, ſepulturæ moriens delegit. Illud maiore aliquanto fide traditur: Legione capta, priſca Gothorum Regum inſignia Leonis rubra effigie mutata, in clypeo argenteo cælati, in pedes erecti, atque diducto rictu formidabilis. Quocunque ab initio ſuſceptum, in morem certe abiit ad vſque noſtram ætatem: & eſt idem lingua Hiſpanorum vernacula Legionis & Leonis nomen: vnde erroris occaſio viris arma tractantibus à litterarum ſtudiis abhorrentibus. Res Chriſtianorum ad hunc modum reſurgẽtes, multum iuuit Alfonſi virtus, eius cui regnum adepto Catholico cognomen fuit. Petro Cantabriæ Duce patre, ex nobiliſſimo Reccaredi Regis ſanguine ſatus erat. Præterea Egica & Witiza Regibus ordines duxerat iunior: & nunc Reipublicæ iuuandæ ſtudio incenſus, relicta patria patreque, ſuo aduẽtu piorum animos auxit vireſque, cum Cantabrorum valida ſequeretur manus. Omnino Ormiſinda Pelagii filia Alfonſo nuptui data: eoque connubio amplius vtriuſque Principis animi perpetuo fœdere conciliati. vnde Hiſpaniæ in poſterum Regibus origo generis, perpetuaque propago, & tunc breui maius operæpretium factum. Gegio loci natura & munitione firmiſſima, Aſturica, Manſilia, Tineus, aliaque in Aſturibus & Calæcis oppida Mauris erepta (inde Pelagium & poſteros Gegionis Reges dictos ſuſpicamur, aliiſque occaſionem extitiſſe hos Reges Legionis vocatos exiſtimandi, vnius permutatione literæ.) Incolæ cum religionis Chriſtianæ cultores eſſent, & Pelagii rebus naturæ impulſu fauerent, cæſis pulſiſque Maurorum præſidiis, erectique paſſim ad ſpem recuperandæ libertatis, vrbes & oppida cupidiſſime dedebant. Accidit magno rei Chriſtianæ cõmodo, Mauros in diuerſa Hiſpaniæ parte magnis bellorum motibus, quæ ex aliis alia nexa aptaque excitabantur, implicatos teneri: ne iuſto comparato exercitu Pelagii conatibus obuiam iretur. Etenim Zuleima defuncto, Homarus & Izit filii Vliti, ex patrui adoptione Maurorum late patens imperium Aſiæ, Africæ, atque Hiſpaniæ obtinuerant, nouo exemplo inter Mauros atque haud ſcio an ſatis probabili, exæquata duorum poteſtate. Homarus intra primum imperii annum ex morbo defunctus eſt. Izit ſolus rerum potitus, Zamam præfecerat Hiſpaniæ, magno virum ingenio, magnoque rei militaris vſu, neq; minori quam ſuperiores auri cupiditate. noua & grauiora quam antea vectigalia captiuis vrbibus imperata. Narbone in Gallia militare præſidium conſtitutum. Toloſa Gothici olim imperii in ea prouincia ſedes circunſeſſa. In ea obſidione, Eudonis Aquitaniæ Ducis ſuperuentu, barbarus acie victus & cæſus eſt. exercitus in prælio fugaque magna ex parte trucidatus. qui ſuperfuerunt cladi, obſidione continuo ſoluta, dum ex Africa nouus Præfectus veniret, Abderrahmanum in occiſi Ducis locum cooptarunt domi militiæque clarum: qui tantiſper res inclinatas, virtute & prudentia ſuſtentaret. Miſſus quamprimum aduerſo gentis caſu nunciato Aza (alii Adham ſcribunt) Mauricam rempublicam in Hiſpania Iziti Miramamolini vicarius ſuſcepit gubernandam. Hic prouinciam tantis feſſam malis, nouis calamitatibus exagitauit. vectigalia multo quam antea acriora imperata. exhauſtis prouidebatur ſcilicet populis, ne ad rebellandum facultas eſſet, quibus ſtudium erat & cupiditas rerum nouarum prorſus vt oppidis & vrbibus, quæ per vim ſuperioribus bellis capta erant, quintam redituum & prouentuum omnium partem, in regium ærarium inferre quotannis mandaret: decimam illa oppida quæ ex deditione in Maurorum poteſtatem venerant. Ea conditione Chriſtianis incolis datum prædia & poſſeſſiones priſtinas quaſi mancipii iure retinere. Raſis Arabs à Mauris ait, quintam bonorum omnium partem exegiſſe, ſpecie quietem pauperum, quorum erat tota ditione innumera multitudo, inopiam ſubleuandi: re vt viribus debilitati, haudquaquam ſe commouendi facultatem haberent. Cordubæ pontem exædificandum curauit. Hiſpaniæ tractum monti Cauno adiacentem bello oppreſſit, (nonnullæ enim vrbes veterem libertatem mordicus retinebant (Turiaſonem vi captam ſolo æquauit. Tantis rebus intra biennium & menſes ſex in prouincia perfectis ferro [illegible]orum, quorum inuidia maxima flagrabat, ex inſidiis Dertuſæ occubuit, Ambiza, Odra, [illegible]hea, ſucceſſoribus, vt Rodericus Præſul eſt auctor: vt ego interpretor, Hiſpaniam eodem tempore tripartito, cum in nullum vnum totius gentis voluntates conſpirarent, aliquandiu gubernarunt: aut ſingulorum imperium paucorum menſium fuit. Conuenit [illegible]ito Imperatore in Aſia defuncto, Iſcamum eius fratrem in imperio ſucceſſiſſe ea lege, vt [illegible]bulit Iziti filium ſucceſſorem ipſe, vt fecit, adoptaret. Maurorum imperium obtinuit [illegible]utis anno ſeptingenteſimo vigeſimo quarto, imperii Arabum centeſimo ſeptimo, iuxta 724.

Roderici Præsulis computationem in historia de Arabibus, vtrosque annos Christiano-
rum atque Arabum, quod faciendum non fuit, exæquantis, vti alio loco monstratum est.
Tenuit autē imperium vno de 20. annis merito rerum gestarū ac perpetua felicitate, ipsaq;
ditionis amplitudine clarissimus: nisi cæteras virtutes congerēdæ vndiq; pecuniæ auiditas
immensa fœdasset, vnde maiores opulētia vicit, subditorum odium incurrit grauissimum.
Rerum potiente Iscamo, Odayfa, Himenus, Autuma, Alhaytanus, Mahomad, deinceps
eius iussu, fama non eadem Hispaniam pro Mauris gubernarunt. singulorum vix annu-
um imperium fuit: Mahomadis bimestre tantum. Nam salutis anno septingentesimo tri-
731. gesimo primo Abderrahmanus subsecutus est, fortassis ille de quo paulo ante commemo-
ratum est. Huius Præfecti res gestas, quoniam maiori fama celebrantur, & prospero tan- 10
dem nostris exitu ad memoriam iucundæ sunt: compendio explicare operæpretium fore
arbitror. Bello bonus habitus ad cætera, quibus nemo ex Maurorum gente per eam æ-
tatem instructior Dux fuit. immite tantum ingenium, imperiumque graue, non magis
Hispanis, quam genti suæ temporum licentia vitiis omnibus deprauatæ. Ea res odium illi
multorum conciliauit: Munizio viro acri atque præpotenti inter Mauros, occasionem
suppeditauit nouorum motuū. Gallia Gothica longinquitatis opportunitate vsa, & acer-
bitate Præfectorum prouocata, Munizii auctoritatem secuta est. in Hispania ad Pyrenæi
montis iuga Ceretani. Eudo Aquitaniæ Dux, cum Francorum æque ac Maurorum arma
fatigarent, in fœdus attractus. Hunc ego Eudonem illis temporibus grauem, & strenu-
um atque sapientem virum comperio: nisi quod religione prohibebatur, nefasque Chri- 20
stianorum legibus semper est habitum, partium studio, vincendi cupiditate, Munizio fi-
liam suam cōnubio iunxisset, icti fœderis confirmandi caussa: quod illi coniugium non
ignominiosum tantum fuit sed etiam infelix. Abderrahmanus enim Munizii conatib. co-
gnitis, & prouinciæ tumultu renunciato, in extremos Hispaniæ fines mouit: circumses-
sumque hostem in Ceretania vrbe, cum neque fuga euadere liceret, neque salutis spes es-
set si in hostis potestatem viuus venisset, vitam præcipitio finire compulit. Vxor florenti
ætate, formaque lectissima, occisique viri caput in Africam missa grata nimirum summo
Maurorum Imperatori munera. Munizii casu plerique interpretabantur, iniurias vindi-
catas in religionem Christianam, multusque gentis Christianæ sanguis barbara immani-
tate effusus: ac nominatim, quod Anabadum Episcopum in ætate vigente prisci moris vi-
rum, igne combussisset. Abderrahmanus ex ea victoria animo elatior factus in Galliam
irruit, belli terrorem Gothis & Francis circunferens, quam late nobilissimæ prouinciæ fi-
nes patent, secundum Mediterraneum mare Rhodanum vsque progressus. Arelatum vr-
bem eo tractu primariam obsedit. ad eam vrbem cum Eudone qui obuiam processerat,
signa collata. Vicere barbari. nostrorum cædes tanta, vt nulla ea ætate maior. Ossium
cumuli diu ad eam vrbem extantes, cladis quanta esset indicio fuerunt. Conuerso deinde
in læuam itinere, magnamque Galliæ partem emensus victricibus armis, in Aquitaniam
irruit. & Garumna transmisso, Burdigalam ad Oceanum mare incenso agro, dirutis tem-
plis euastat. Iis in locis rursus ab Eudone, cum vires reparasset, dimicatum aduersus cōmu-
nem Christiani nominis hostem. Eadem prælii fortuna fuit, nostris aduersa, Mauris se-
cunda. Engolismenses, Petragorii, Sanctones, Pictonesque eadem belli flamma vexat-
Vertebatur in eo bello discrimen rerum Christianarum. quis enim domitores Asiæ at-
que Africæ, & Gothorum nuper imperio deleto formidabiles, æquare viribus posse-
Quis auderet certaminis aleam subire? cum inuicto barbarorum robore pugnare? Ips-
nominis fama, atque rerum gestarum claritate, perculsæ cæteræ nationes erant, ac prope
modum subiugatæ. Communi periculo permotus Carolus Martellus, regiæ Francoru-
ea tempestate Magister, magnis delectibus habitis Germaniæ, Austrasiæ, & Galliæ nume-
rosam pubem armat: multi sponte nomina dant tanti incendii restinguendi studio inflam-
mati. Cum his copiis hosti procedit obuiam pugnandi certus. Turones peruentum
vrbem D. Martini fano nobilem, lætissima cæli agrique facie, vbi spirant identidem F-
uonii atque Austri, & tunc Aquitaniæ contributam. Ligerim fluuium, ad quem est
ta traiiciunt, vt pro munimento à tergo esset: ne hostium multitudine circumueniri po-
sent, qua superabantur: vincebant ipsi caussa, virtute, & scientia pugnandi. Iis in loc-
castra posita. Eudo simultate, quæ illi cum Martello erat, patriæ caritati condonata,
est timor externus maximum concordiæ vinculum, cum Francis vires & copias iunx-
rat. magno id adiumento ad victoriam fuit. Franci scriptores Maurorum copias Eud-
nis accitu, quo nimirum Martello æmulo ægre faceret, in Galliam tam longe penetr-
se affirmant: & nunc eorum perfidia commotum, qui Aquitaniam euastassent nu-

fœde

fœderis respectu, mentem mutasse. historici Hispani silent. gratiæ aut odio nationis Hispanicæ alterutrum datum interpretabamur, (Nam Eudo in Cantabria principatum obtinebat, Aquitaniam dotalem habuerat) quid potissimum in re dubia sequeremur incerti: nisi quod prælia duo, quibus cum barbaris decertasse monstratum est, Eudonis voluntate haudquaquam in Galliam immissam eam gentem, contra quam fama obtinuit, suspicari libet. Barbarorum aduentu, totis vtrinque viribus dimicatum. Mauri ad quadringenta millia hominum erant, Galliæ fertilitate cum vxoribus & liberis, vt est genus hominum vagum, ad mutandas sedes inuitati. Ingens omnium expectatio erat, par metus. concurrunt inter se acies, pugnatur vtrinque acriter, consistunt agmina. diu anceps victoria fuit. demum Christianorum virtute hostium multitudo victa est. Trecenta septuaginta quinque millia ex eorum exercitu cæsa. Abderrahmanus ipse inter occisorum corpora repertus victoriæ lætitiam auxit. ex nostris mille quingenti desiderati, pauci quidem & minor quam pro tanta victoria numerus: verum promptissimi quique, factisque & generis nobilitate clarissimi. Hic dies lætissimus Christianis illuxit, non tam victoriæ præsentis fructu, etsi clarissima fuit: quam quod esset documentum datum, inuictam eatenus gentem nostrorum virtute superari posse. In eo prælio Eudonis maxime virtus Martelli etiam confessione enituit: qui in ipso pugnæ ardore vt erat ante constitutum, cum expeditis aduolans prius pene hostem circumuentum à tergo adortus est, quam eius agmen conspici posset. Pugnatum est salutis anno septingentesimo trigesimo quarto. agebaturque vigesimus primus, ex quo amissa erat Hispania. Quo tempore Orientis imperium Constantinus cognomento Copronymus obtinebat. Ex Eudonis ad Romanum Pontificem Gregorium tertium (plerique secundum dicunt: nos in ratione annorum Isidorum Pacensem huius ætatis scriptorem sequimur) literis Romæ cæsorum numerus cognitus. additumque tres spongias, vt pro amuleto essent, sacra Pontificis precatione lustratas, missasque ad Eudonem, cum dissectæ & inter milites distributæ essent, ad vnum omnes qui particulas tenerent, incolumes ne leui quidem accepto vulnere perstitisse: quod miraculi instar est habitum. Abdelmelicus in Abderrahmani locum subrogatus, pro Mauris Hispaniam quatuor annis proximis gessit, nulla re præterquam æuitia memorabilis: & quoniam reflorescentem Rempublicam quæstui habuit: quod non modo turpe est in Principibus, & multitudinem gubernantibus, sed sceleratum atque nefarium. Galliam tentare iussus ad Pyrenæi montis iuga multis suorum amissis, retro redire compulsus est. Quo tempore atque adeo eius seculi anno trigesimo septimo, Pelagius Hispaniæ Rex annis grauis, rebus gestis clarissimus Canicæ defunctus est in S. Eulaliæ Velaniensis, Canicensis agri, quam ipse ædem exædificandam curarat, extincti funus illatum. vbi & vxor Gaudiosa nomine sepulta est. Pelagii filius Fauila, à patris obitu regnum nemine repugnante obtinuit: regnauit duobus annis, infelici exitu & morum leuitate magis nobilis quam clarus. Venationi enim nimio plus deditus, cum tantum belli esset in manibus, nouumque regnum imbecillitate magis hostium & perturbatione quam nostrorum virtute staret: Reipublicæ curam negligere visus, priuatasque voluptates rebus communibus potiores arbitrari, ab vrso quem inter venandum auidius insequebatur, dilaniatus est, nulla neque vitæ neque mortis gloria. in Sanctæ Crucis templo, quod in Canicensi agro extruxerat, tumulatus est: vbi & Froleuæ vxoris sepulcrum olim extabat. Iulianus quidam diaconus natione Græcus, in vtriusque linguæ cognitione non impar, antiquitates Hispaniæ atque Pelagii res gestas, per hæc tempora Toleti literis illustrabat. auctor est non nemo. Vrbanus Toletanus Præsul in extrema & præcipiti ætate, Euantius eius Ecclesiæ Archidiaconus, Fredoarius Accitanus Episcopus, viri præstantes atque præclari in ea rerum omnium caligine, velut stellæ inter obscuræ noctis tenebras, morum sanctitate, & sapientiæ laude micabant. His æqualis Ioannes Hispalensis Præsul diuinos libros lingua Arabica donabat vtriusque nationis saluti consulens: quoniam Arabicæ linguæ multus vsus erat Christianis æque atque Mauris, Latina passim ignorabatur. eius interpretationis exempla ad nostram ætatem conseruata sunt, extantq; non vno loco in Hispania.

734

737

Alfonsus cognomento Catholicus. CAPVT IV.

FAVILA sine prole defuncto Alfonsus & Ormisinda, vt erat postremis testamenti tabulis à Pelagio mandatum, Reges renunciati sunt, magna gentis lætitia, optimo publico. Erat Alfonsus belli & pacis artibus peræque instructus, animi constantia rebus

uersis, & perpetua rerum gestarum felicitate admirandus, religionis cultor eximius; vnde Catholici cognomen accessit. quod Recaredo olim Regi, quo tempore vniuersam Gothorum gentem repudiatis Arii opinionibus, in catholicæ ecclesiæ castra reuocauit, in Toletano Episcoporum conuentu acclamatum, intermissumque multis ætatibus, Iulius eo nomine secundus Pontif. Max. in Ferdinando Aragonio Hispaniæ Rege instaurauit, effecitque vt consequentibus Regibus proprium hæreditariumque esset. Florebat quidem eo tempore Hispania pacis opimæ bonis, quantum Africa & Gallia bellis ciuilibus æstuabant. Eudonis fato functi principatum in Gallia, Carolus Martellus armis præsidiisque occuparat. defuncti filii Aznar, Hunnoldus, & Vaiferus paternæ simultatis hæredes, suæque ipsorum iniuriæ vindices, arma necessario corripiunt. Aznar in Hispaniæ partem to illam profectus, quæ Vasconibus finitima erat, Iaccam vrbem, multas præterea arces atque oppida Mauris eripuit, Aragonum regni & gentis parens & conditor. Aragoniæ nomen Arago fluuius effecit per ea loca decurrens, seseque Egæ iunctus confundens Ibero vti alio loco est explicandum. Hunnoldus & Vaiferus suorum opibus subleuati, trāsmisso Rhodano, vniuersæ Galliæ terrorem incutiunt, non viris, non mulieribus, non pueris, non senibus parcitur: vt ferme subditorum periculo Principes peccant. Allobroges præcipue vexati. Vienna ægre defensa est. interior Gallia cis Rhodanum bello tentata. Mauri sua spōte ad delendam ignominiam præteriti temporis, iniuriasque vindicandas, præterea Mauritii Massiliensis Comitis, Hunnoldi & Vaiferi accitu, quo nimirum Martello & Francis ægre facerent, Galliam armis repetunt. Aucupa per idem tempus rem Mauricam in Hispania gerebat, cum Abdelmelicum reipublicæ male gestæ reum postulatum, ex vinculis caussam dicere compulisset præcipua vir nobilitate inter suos, suæque superstitionis æmulator maximus, magna vt seueritate peccata in religionem commissa vindicaret. Is Mauritii ope Auennionem Cauarum vrbem, quam Rhodanus alluit, inprimis amplam & nobilem armis occupat. cætera circa incendiis, ruinis, & direptionibus fœdata: atque hæc quinquennio postquam ad Turones pugnatum est gesta sunt salutis anno septingentesimo trigesimo nono, qui annus Alfonsi regni primus fuit. Fœda rerum facies erat, & colluuies malorum miserabilis: verum res Gallica Martelli virtute stetit. reiecti hostes in Hispaniam. Auennio atque Narbo in potestatem redactæ: pene vt Gotthis atque Mauris nihil esset residuum in Gallia. Maiori tumultu atque animorum pertinacia mota Africæ arma. Belgius Abembexius magni inter Mauros nominis Dux, aduersus Iscamum Miramamolinum populares concitauit. caussæ proditæ memoriæ non sunt. cupiditas dominandi iusta plerisque inferendi belli caussa esse creditur. Multa prælia commissa in Africa. Belgius sæpe victor in Hispaniam transmittit, quam pro Mauris Abdelmelicus denuo gubernabat, è vinculis ad imperium eductus (Aucupæ æmuli iussu cum ex morbo ipse animam ageret) magno suo malo. Nam Belgii aduentu, paulo post quam ad Reipublicæ gubernacula est reuocatus intra Cordubam à Duce Abderrahmano, quem Belgius cum valida manu præmiserat, captus atque omnibus cruciatibus excarnificatus ad mortem est, eius seculi anno quadragesimo tertio: quo anno Iscamus Miramamolinus obiit. Iziti filius Alulit cognomento Pulcher, Mauricæ gentis imperium obtinuit, gentis spe maxima, successu non eodem. Belgii arma solicitabant in Africa, & motæ Hispaniæ cura Dorano impulsore, qui Belgii partes sequebatur. Africæ motus explicare nostri instituti non est. In Hispaniam Albulcatar ab Alulito ipso imperii initio cum potestate missus rebus tranquillitatem reddidit, cum factiosos magna ex parte supplementi specie misisset in Africam: ipse paulo post Zimaelis coniuratione occubuit. Roba Zimaelis socius præcipuus coniurationis auctor Hispaniam occupat. Alulit Imperator altero regni anno, qui eius seculi quadragesimus quartus erat, defunctus est, Ibrahemo fratre successore. Neque hic meliori successu regnauit. Maroanus enim gentilis ex Humeia Maurorum familia nobilissima, fauore gentis continuo imperium inuasit: & Ibrahemo intra palatium iugulato, altero anno ex quo cæperat imperare, rerum solus potitus est. Hoc Imperatore, Toba Hispaniam pro Mauris gessit: eoque intra primum annum defuncto gentis consensu Iuzephus ex Africa missus rem Mauricam gessit in Hispania, in ætate longæua, libidinis potens & auidus: quam ignominiam, rebus præclare superiori ætate gestis & militari laude compensare videbatur. Hoc gubernatore in Asia quidem, Abdalla ex Alauecinorum familia inter Mauros nobilissima, Maroanum Miramamolinum facta gentis conspiratione sustulit, anno Christi septingentesimo quinquagesimo: alienæque proditionis & crudelitatis non vindex sed vicarius, Mauricæ gentis principatum obtinuit. quem vt in sua gente firmaret, Humeiæ posteritatem, vnde priores Reges prognati erant, à stirpe penitus tollendam curauit, & magna ex parte perfecit. In Hispania autem anno Christi septingentesim

739.

743.

744

750

753

gentesimo quinquagesimo tertio, tres Cordubæ Soles visi. magno id terrori fuit, rudi seculo ignorantium scilicet, in nube æquabili densitate tanquam speculi obiectu, multiplicis Solis speciem repræsentari. nouæ præterea formæ oculis fingebantur, pompæ instar præcedentium hominum cum igneis facibus. auxit gentis miraculum atque formidinem, grauis per id tempus consecuta fames. Interea Alfonsus Rex ex intestina Maurorum discordia, & rerum omnium perturbatione, rei bene gerendæ occasiones captans, regni fines quod angustis regionibus descriptum erat, armis amplificabat. Et erant Christianorum animi Maurorum imperio fessi, conuersique ad studium resarciendæ veteris calamitatis. In Calæcia Lucus, Tuda, Asturica receptæ. in Lusitania Portus Cale ad Durii ostium, qua se parte fundit in mare, Pax Iulia, Bracara, Viseum, Flauia, Bletisa, & Sentica, quæ duæ postremæ vrbes hodie Ledesma, & Zamora sunt. Septimancas, Dominas, Mirandam, Segobiam, Abulam cepit, atque Sepuluedam ad radices Orospedæ montis Duratoni fluuio impositam, loci natura munitissimam: olim Segobriga dicta est, deinde Sepulcega: sic enim in sui fori legibus appellabatur, cnm municipium quondam amplissimũ, & maximæ auctoritatis esset. Præterea felici victoriarum cursu, locis remotos Viruescanos atque Riuogiam in Vardulis Idubedæ latere comprehensam, qua parte Ogia amnis ex eo monte emissus in Iberum decurrit, insigni regionis amœnitate atque prouentu. In Vasconibus Pompelonem, in Cantabria partem eam, cui hodie Alauæ nomen est, in potestatem redegit: tametsi bellis alternantibus harum ciuitatum pleræque consequenti tempore ad Maurorum ditionem redierunt: cum Cordubense Maurorum imperium magno Christianæ rei incommodo per hæc tempora, vt paulo post explicabitur, inchoatum, viribus deinde & potentia auctum in Hispania atque amplificatum est. Captis ciuitatibus Alfonsi cura, vetus Episcoporum dignitas longo ex interuallo restituta est. dati Præsules syluescentes Christianorum mores repurgabant contagionibus malorum, quæ ex consortio Maurorum profectæ manarant latius. subditos populos nouis institutis & legibus, atque diuinorum librorum explicatione excolebant. Christiana templa, vbi diruta erant, instaurabantur: & quæ Mauricæ superstitionis sordes fœdarant ex Christiano ritu expiata. Sacrorum instrumenta restituta, quantum gentis inopia, & regii ærarii tenuitas patiebantur. Noua lux reddita videbatur, lætitiæ in præsens, & maioris ad futurum spei materia maxima. Vardulos, veteres prouinciarum descriptores in Cantabria collocarunt, parte ea quæ Oceano mari adiacet: historiæ Hispaniensis auctores paulo antiquiores ætate, rudi homines ingenio, tenui eruditione & cognitione antiquitatis in Vaccæis Castellæ veteris parte. Ex ea opinione & quoniã magna Castellæ pars piorum armis cessit, nouus plerisque error natus persuasit, Alfonsi armis vniuersam Cantabriam subiugatam, ereptamque Mauris esse. cum ex verioribus monimentis ostendere liceat, Maurorum arma haudquaquam vltra locum, cui Rupi perforatæ in Cantabris vulgo nomen est, vnquam penetrasse. Rex tot rebus gestis clarissimus Canicæ defunctus est salutis anno septingentesimo quinquagesimo septimo, ætatis septuagesimo quarto, regni nonodecimo. Quinque liberos reliquit, ex Ormisinda quidem Froilam, Bimaranum, Aurelium, atque Vsendam. ex impari autem matre atque adeo serè stupro genitum Mauregatum. Defuncto iusta peracta non magis apparatu exequiarum, quam verissimis totius gẽtis lacrymis celebrata, & cælestibus vocibus, quas in funere auditas memorant, ex diuinis libris pronunciantium: Tollitur iustus nemine considerante, ablatus est à facie iniquitatis, & erit in pace memoria eius. ad D. Mariæ cœnobium Canicæ Alfonsus & Ormisinda vxor sepulti sunt. Alfonso Froila frater fuit, Aurelio & Veremundo filiis magis quam alia re clarus felixque. Ad Maurorum res quoniam cum nostris confusæ sunt reuocetur oratio: & fatalis dissidii semina, initia incrementaq; explicentur, vnde nouum in Hispania regnum eius gentis constitutum est.

757

Duæ inter Mauros principes familiæ. CAPVT V.

MAHVMETANORVM armis, nostrorum cessatione, maxima nobilissimaque orbis terrarum pars victa concessit Christiani nominis hostibus diris ferisque: quibus nefarium execrabileque esse creditur quidquid nobis sanctum est. Vnum initio habuerunt summum Principem & rectorem, qui vniuersæ genti imperaret. ad hunc summa rerum consiliorumque redire solita erat. huius imperium cuncti respiciebant. is iura dicebat populis. ab eo sacrorum leges petebantur. In historiis Arabum nunc Calipha dicitur, quod Romana interpretatione successor est. nunc Miramamolinus, hoc est, credentium principes. Sub principia quietæ res erant nouæ factionis studio: deinde, vt necesse erat in tam

longe lateque fusis opibus, seditiones exortæ, multaque ex vno imperia facta. Omnium dissidiorum caussas & euentus explicare non attinet. quod huius loci proprium est, duarum familiarum, quæ inter Mauros nobilissimæ habitæ sunt, & quarum discordia maximi motus hac tempestate extiterunt, originem atque progressum indicare non incōmodum fore arbitratus sum. Mahumetes gentis conditor, & nouæ superstitionis auctor, cum belli terrorem prospero semper successu multis prouinciis incussisset, ingenio ardenti, prauo, callidoque, profunda simulatione sanctitatis, qua nihil est in speciem fallacius, nihil potentius ad conciliandas multitudinis voluntates, moriens ex multis vxoribus, quas sibi pollutis coniugiis atque nefariis toro iunxerat, tres filias tantum reliquit, nullam masculam prolem (Cacinus enim filius duodennis obierat) Fatimam natu maximam, Zeinebim r atque Imicultim viris principibus connubio iunctas. Cæterum Mahumete defuncto, eius soceri Abubacarus prius, deinde Homarus, rerum summæ in eius locum præfecti sunt, quasi filiarum vicarii neptumque. post hos Atumanus Fatimæ vir, quæ ob ætatis prærogatiuam ad regni paterni successionem meliori iure niti videbatur, imperium obtinuit. hinc Alauecinorum familia exorta, opibus & clientelis potentissima. Atumano successit, non sine multorum inuidia magnoque gentis motu, Moabia Zeinebim alteram Mahometis filiam vxorem habens, Benhumeiarum gentis & familiæ conditor. Harum familiarum nominibus, quæ vis sit & caussa clam est. Moabiæ sane Iziti filius, & Maula nepos, qui tertiam tributorum partem genti remisit, ex ordine sunt suffecti. Maulæ obitu, Ma in factiones diducti pars Maroanum secuta est, pars Abdallam, quem ex Aluecinorum familia fuisse arbitror: licet enim coniecturis agere in tanta eius gentis rerum ignoratione & caligine. fuit certe militiæ Magister Rege Moabia, multisque ex eo copiis & clientelis potens. Itaque eiecto æmulo, solus rerum potitus est. eo vero defuncto, imperium ad Maulæ filium Abdelmelicum rediit, eum qui Africa vniuersa deuicta, gentis imperium firmauit maxime: sibi & posteris peperit memoriam nominis sempiternam. Romanorum Principum dissidia Maurorum incrementis occasionem præbuerunt. tetram rerum omnium caliginem, impotentem hominum vesaniam. sed præstat ab his cogitationibus animum auocare, quarum recordatio velut morsu quodam dolorem efficit. Abdelmelico ex morbo defuncto substitutus est filius Vlit, is cuius auspiciis Tariffii ductu Hispania, Roderico Rege cæso, vniuersa Maurorum imperio subiugata est. In Vliti locum fratter Zuleima primum, deinde Homar & Izit filii Vliti ex patrui adoptione exæquata duorum potestate cooptati. post hos Iscamus vtriusque germanus frater. Iscano filius Iziti Alulit in imperio successit. Alulito Ibrahemus eius frater gentis consensu & Maroanus ex eadem familia, vi & armis Ibrahemique noui Regis despectu. Horum dissidia Alauecinorum genti, & posteris Fatimæ se opportuna præbuerunt, vt ipsi viribus integri diuisos in partes æmulos, atque debilitatos opprimerent. Ergo Abdalla magno vir ingenio animi vigore maximo, Maroanum inter vtriusque gentis studia destitutum occidit: atq Fatimæ posteritati imperium tandem restituit, vt est superius indicatum. Quod vt poste ris firmaret, propriumque faceret; Humeiam gentem extirpandam curauit, nullo ali scelere nisi quod imperium, quia tenuerant, sperare ambireque credebantur eaque soli citudine leuare animum tyranno erat propositum: vnde eius nomini inuidia in præsens in futurum ignominia grauis ab immanitate conflata. Abderrahmano Abenhumei necessitudo est imposita, vt carnificinæ quæ in suos gentiles exercebatur, se subducere fuga euadēdi in Hispaniā: vbi vulgo Mauri veteri Humeiæ familiæ imperio fauebāt mult & magnis beneficiis ab iis Principibus deuincti. Horum studio Abderrahmani virtute & felicitate, nouum in Hispania Maurorum regnum fundatum est Corduba sede: vnd reliquæ ciuitates iura peterent, sui iuris propriisque viribus nitens neque Africæ contribu tum, neque Asiæ Caliphis, vti mox est explicandum.

Froila, Aurelius, & Silo Reges. CAPVT VI.

757 ALFONSI morte, Froila filius natu maximus pro eo ac par erat continuo piorum Hispania rempublicam gubernandam suscepit, salutis anno septingentesimo qui quagesimo septimo. Regnauit annis vndecim, mensibus tribus: fama inter bonum malum alternāte, ingenio aspero, morum seueritate maxima, in sæuitiam propensior qua humanitatem. & fere Principes in summa rerum omnium licentia, ingenio indulgere m lunt, quam imperare assentatores, quorum in aulis Regum magnus numerus est, affir virtutū nomina vitiis affingēdo, prauitatem semel susceptā alunt, nemine cōtra obsistere

vo

vera prædicare auso. Laudatur in Froilæ actionibus, quod Ouetum in Asturibus vrbem primariam & nobilem fundauit primus atque constituit. Quidam conditæ eius vrbis laudem ad Alfonsum patrem ablegant, nullo idoneo satis, neque testimonio neque argumēto. Conditæ ciuitati ius & honorem Episcopatus dedit. Sacerdotum coniugia Froilæ iussu dirempta quæ consuetudo Witizæ olim lege suscepta, & Græciæ deinde exemplo firmata, in mores abierat. vnde irritato numine (sic saniores interpretati sunt) tantum ærumnarū accersitum, tantum pœnarum & supplicii datum. Eo facto, quantam ad bonos gratiam iniuit, tantum magnæ partis populi, & sacerdotum offendit animos. Nam plerique veteribus stari malunt, & peccandi libertas multitudini gratissima est. Ex ea seueritate inuidiæ pars maxima illi conflata est, qua viuens flagrauit: & mortui nomen ad posteritatem ignominiæ nota fœdatum est, maioris quam pro meritis. (sic libet suspicari) nam ad cæteras virtutes militari laude paterna exempla æmulari visus est. Iuzephum enim Hispaniæ Præfectum pro Mauris veteranum Ducem, cum numeroso exercitu Calæciæ fines ingressum, cunctaque belli clade euastantē ingenti prælio superauit altero regni anno. cæsa quinquaginta quatuor hostium millia. nulla ea ætate victoria maior, neque magis ex rei Christianæ commodo. Ea clades Iuzephum iam quatuot annis Abderrahmani armis, cum ad spem regni ex Africa profugus in Hispaniam venisset, & Humeiarum factione fatigatum, opportunum supremæ calamitati præbuit. Nam Corduba fugiens, & æmuli diligentia Granatæ captus, Toletique quo demum tanquam ad præsidium aufugerat eius vrbis munitione confisus, suæ gentis ferro occubuit, Abderrahmano victori, eo facto cupientis gratificari. Quo ex tempore nimirum salutis anno septingentesimo quinquagesimo nono, imperii Arabum centesimo quadragesimo secundo, Mauri omnes in Hispania sub vnius imperium reuocati, nouumque regnum fundatum Abderrahmano Abenhumeia, cui Adah I: deinde cognomen est factum, conditore: imperiique iugum excussum, quod Syriæ Caliphæ, Africæ Miramamolini, captæ primum Hispaniæ imposuerunt. Vna Valentia Edetanorum in Hispania Tarraconensi vrbs, in fide veteri præstans Abderrhamani armis & obsidione fatigata, tandem noui Regis iugum subiit. Christiani eius vrbis ciues, barbari victoris metu, & ne religio ludibrio esset hostibus nominis Christiani, Vincentii Martyris ossa, quem tanquam Deum adorabant, & miraculorum fama celebris erat (sic Rasis Arabs loquitur homo Maurus) secum fugientes asportarunt in extremæ Lusitaniæ partem eam, qua promontorium Sacrum excurrit in mare. Eos Allibohazes Phutensis dum venationi studet, repertos occidit: pueros captiuos abduxit: quorum indicio, vbi sacra ossa relicta essent post modum est demonstratum. Loco certe ab ea re, promontorii D. Vincentii nomen est factum. Rex barbarus tantis victoriis & tam prospero rerum successu insolentior factus, Calæcos bello tentauit. Pacem Iuliam quæ hodie in Lusitania Beia est, circunsedit. vtrinque Froilæ virtute, & armis reiectus est: & Christianæ ditionis fines, non modo aduersus victricia barbarorum arma, sed etiam aduersus prouincialium tumultus perpetua Froilæ felicitate tutati. Calæcorum motus compositi, quos suspicor ob vxores sacerdotibus detractas, temere ea ætate tumultuatos esse. Vascones imperio rebellantes armis ad officium pertracti salutis anno septingentesimo sexagesimo primo. In ea expeditione Meninam Rex Froila (alii Moeranam scribunt) Eudonis Aquitaniæ Ducis filiam sororem Aznaris, fratris concessu vxorem duxit. quo ex coniugio Alfonsus cui deinde Casto cognomen fuit, atque Semena Bernardo olim Carpensi filio felix, nobilis stupri fœditate nati sunt. Eo actionum honore in magnis principibus Froila numerari potuit, ni fratrem Bimaranum eximia corporis dignitate atque morum candore studia populi conciliantem, suis ipse manibus impie æque ac crudeliter iugulasset. Affectati regni suspitio malo fuit. & fortassis scisso vt in partes populo ob Regis seueritatem, factio altera Bimaranum corrumpere satagebat Ducem se præberet rebus nouandis. Neque enim existimo Froilam temere, nullaque prouocatum, tantam crudelitatem designasse. tametsi suscepti parricidii nulla idonea causa esse potuit: & ipse inuidiam ex eo facto succensam restinguendi studio, Veremundum occisi fratris filium regni successorem adoptauit, fructu nullo. Cum cælo æque & hominibus inuisus esset, & in alia ex aliis mala præcipitaret, suorum an Aurelii coniuratione Canicæ peremptus est. Oueti in æde maxima Froilæ & vxoris Meninæ corpora sepulturæ mandata. Quo tempore Verus Archiepiscopus Hispalensis, eruditione, scriptis & vita clarus est habitus: tum Petrus Toletanus præsul Vrbani successor cognomento Pulcher, cuius libellus de ratione Paschatis celebrandi ad Hispalenses ciues, quoniam ea re hallucinabantur, magno ingenio conscriptus extabat. Petro successit Cixila, is D. Illefonsi vitam scripsit: ad quem Hadriani Pontificis Romani litteræ extant

759

761

(tametsi Egilam eum vocat) diebus sabbathi carnibus vesci Hispanos, more scilicet è Græcia translato, increpantis. Vnde temperamento quodam factum arbitror, vt intestina & extremæ animalium partes hoc tẽpore in vsu sint, & præcipuo iis diebus honore mensarũ. Quod alii putant susceptũ anno Christi millesimo ducentesimo duodecimo, cũ ad saltum Castulonensem Mauri insigni prælio à nostris superati sunt, nullo neque auctore neque argumento idoneo. Veteres schedæ in quibus Toletanorum Pontificum nomina sunt, non tantum Vrbanum, sed & Petrum eo numero eximunt; substituunt alios Sunieredum atq; Concordium Cixila priores nobis in tantis tenebris hærere necesse est aliquando, non secus atq; ignorata via, vbi in plures vna diffinditur, cũ nulla repudietur nulla placet. Aurelius Froilæ Regis interfector, Bimarani vindex, vtriq; frater germanus (alii patruelem faciunt, Froila natum Alfonsi Regis fratre) gentis consensu regnum obtinuit anno septingentesimo sexagesimo octauo, Alfonso Froilæ filio ob ætatis imbecillitatem & paternæ memoriæ inuidiam prætermisso. regnauit annis sex, mensibus sex nulla neque domi neque militiæ gloria. Seruilis enim belli, quod in prouincia exarsit, cum serui studio libertatis incensi & temporum perturbatione confisi arma magno numero corripuerunt, profligati laudem fœdere cum Mauris inito fœdasse visus est: ex quo ingenuæ conditionis virgines ad certum numerum quotannis tributi nomine, proh nefas! erant Mauris repræsentandæ. Regis Abderrahmani felicitas formidinem nostrorum animis incutiebat: ne noui regni armis rem Christianam sua imbecillitate & partium dissidio fluctuantem, ferox ipse & validus opprimeret. Erat enim inquieti animi vir, & minime otium, quo tunc senescere videbatur, diutius laturus. Adosindam sororem Siloni viro principi cum spe successionis connubio iunxit, ipse prole destitutus: ac ne vxorem quidem habuisse satis est exploratum. In valle Iagueia (quam saniores Canicam vallem interpretantur) æde S.Martini nomine sepultus est: alii S.Michaelis affirmant in oppido Langua (quibus maior nominum similitudo fauet) vbi antrum subterraneum extat Andreæ nomine dicatum, & coniuncta duorum Regum sepulcra (sic apud populum fama obtinuit) Aurelii nempe & Fauilæ tempore scilicet consequenti, vtriusq; sepulturæ veteri loco mutato. In Aurelii locum Silo sororis vir Prauiæ cum Adosinda vxore regno est inauguratus. regnauit annis nouem, mense vno die vno Calæcos sub initia tumultuantes ad Ciperiũ montem, nostris Cebrerum, compescuit eius belli caussæ non sunt proditæ. Silo tamen grauior annis, siue ingenii socordia, non militaribus solum sed ciuilibus etiam muneribus abscedere certus, nam se imposito oner imparem sentiebat, præterea vxoris hortatu, Alfonsum, Froilæ filium consortem regn fecit, summa bello paceque auctoritate concessa. Fuit hæc horum temporum calamitas vt cum maxime turbata republica sæuæ tempestatis fluctibus, viro & gubernatore opus es set, tunc ad gubernacula sederent plurimum Reges inutiles & ignaui. Ex eo consorti Alfonso Regis nomen accessisse, indicio est diploma vetus, atque quo nullum in tabula riis Hispaniæ antiquius extat, Valpuestæ ædi D.Mariæ nomine, vbi hodie collegium C nonicorum est olim monachorum cœnobium, concessum: vbi Regis liberalitate mul prædia illi templo donantur Era octingentesima duodecima, nempe salutis anno septi gentesimo septuagesimo quarto regni Silonis anno primo, nisi fortasse numeri vitiati sun neque enim eorum opinioni accedimus, qui ad Alfonsum Catholicum in diploma abl gare malunt, ratione temporum haud magna aliqua de caussa vehementer perturbata. E autem ad memoriam insignis iis in litteris contenta execratio, qua eius donationis viol tor iubetur esse anathema, Marrano, & excommunicatus. vnde intelligitur Marrani v cem vulgarem non à Mauris quasi Maurani, vt quidam suspicantur, factam in Italia F derici Ænobarbi tempore: cum Mauri plurimi fidem Christo datam in baptismo, pass eiurata quam susceperant religione violarent: sed potius ex Syriaca voce Maranatha d ductam, qua anathematis ignominia execratioque in diuinis litteris continetur. De Si nis sepulcro non vna opinio est, quibusdam Oueti affirmantibus in Saluatoris æde, sepulcrum eius nomine cum prolixa inscriptione extat: aliis Prauiæ in S.Ioannis Eu gelistæ, quod ipse templum à fundamentis ædificandum curauit. quo loco Aldosinda c te vxor tumulata est.

768.

Alfonsus, Mauregatus, Veremundus Reges. CAPVT *VII.*

783. SILONIS funere procurato regnum ei, penes quem reipublicæ procuratio erat, Alfo procerũ voluntate confirmatũ est anno septingentesimo octogesimo tertio. Paterni memoria resederat, & virtutis specimen quod interea dederat singulare. cunctorũ ord volu

voluntates conciliarat. Vnus Mauregatus Alfonsi patruus, tametsi stupro genitus erat, fratrum exemplo qui deinceps regnarant, iniuriam factam querebatur Alfonso prælato sibi, quem arctiori cognationis gradu defunctos proxime Reges attingere constabat. neque deerant factiosi homines, qui studio rerum nouarum eius conatus adiuuarent, corruptores, vaniloqui, vt sunt plerique Principum asseclæ. His auctoribus, quoniam parum præsidii in gente erat, ad Maurorum opem supplex confugit, ignominiosoque Christiano nomini fœdere impetrauit quinquaginta virgines natalib. nobiles, & parem ex plebe numerum pactus tributi nomine quotannis. & sunt ante omnes nationes Mauri effusi in venerem. Itaque his illecebris voluptatum gens barbara prouocata, Rege eorũ Abderrahmano concedente, Mauregatum secuta est. Inerat præterea dignitas, cum Christianorum gentem vectigalem haberent, Regem beneficiarium. Eius exercitus impetum Alfonsus viribus impar, neque satis confirmato regno vt sustentare posset veritus, æmulo fortunæq; cedens, in Cantabriam aufugit: vbi magnæ clientelæ erant, multi propinqui & necessarii Eudonis, ad quem maternum Alfonsi genus referebatur. vigintiquinque annos natus erat, cum sub ipsa initia regno spoliatus est. Regnauit Mauregatus annis quinque, mensib. sex, nulla re nobilis præterquam ignauia, actionum turpitudine, atq; scelere nefario, quod prodenda patria suscepit. Prauiæ sepultus est in D. Ioannis, vt Chronici quod Alfonsi Magni nomine vulgatum est, Ouetense exemplum habet. Obiit anno septingentesimo octogesimo octauo: quo anno Abderrahmanus Maurorum rex cũ regnasset annis vno de triginta, Cordubæ defunctus est. Quam vrbem extructa arce, atque hortis institutis, quibus Razaphæ nomen fuit nunc Arrizaphæ, magnopere exornauit. Præterea ante biennium ex belli manubiis templum est inchoatum: quod hodie Episcopi Cordubẽsis cathedra insigne, ipso structuræ genere, multitudine, & varietate columnarum quibus moles incumbit, cernentibus pro miraculo est. Reliquit filias nouem, filios vndecim. ex his Zulemam natu maximum, quem viuens Toleto vrbi præfecerat, moriens successorem designauit. Issemus filius alter, cum fauorem gentis præsens occupasset, regnum à morte patris occupatum virtute & armis tutatus est, primum aduersus Zulemam, qui acie victus in Contestanosque, vbi Murcia sita est, fuga pulsus, pretio sexaginta milliũ aureorum regni ius fratri relinquens secessit in Africam: deinde Abdallam fratrem alterum nouarum rerum studio tumultuantem fœdere cum eo facto, in Africam expulit. rerum potitus est annis septem, mensibus septem, diebus septem. Mauregato quidem Veremundus successit cognomento Diaconus, quod in eum ordinem lectus esset, & ex ritu Christiano sacratus in minori ætate. De Veremundi patre variant historici: nec facile est aut opinionem opinioni, aut auctorem auctori præferre. nominum similitudine vitiatam memoriam arbitror. Quidam Bimarani filium putant, eius qui Froilæ fratris manu cecidit: alii Alfonsi Catholici fratre Froila natum affirmant. Cui ego potius opinioni accedo, viros maiori antiquitatis Hispanicæ eruditione secutus, chroniconque Alfonsi Magni Regis nomine compositum. regnauit annos tres, menses sex: & gemina prole auctus Ramiro & Garsia ab vxore Nunilone seu Vsenda, quam contra fas æquumque sibi iunxerat, saniori consilio deinceps per totam vitam abstinuit. Cætera modesto quidem ingenio, & otii cupidior quam reipublicæ status ferret: non animo, non armis, non vigore aut viribus corporis, non arte belli instructus temere ad regnum accessit. Eo dignissimus laude, quod optimo publico Alfonsum Froilæ patruelis filium Mauregati armis spoliatum, pulsumque in Cantabriam, ad regni consortium reuocauit, eius seculi anno nonagesimo primo, duodecimo Kalend. Augusti, vt Isidorus Pacensis huius ætatis scriptor est auctor. Regnauit is deinceps annis quinquaginta duobus, mensibus quinque, diebus tredecim, perpetua rerum gestarum felicitate, bellicis artibus, clementiæ, religionis & liberalitatis laude suis carus, externis formidabilis. Inclinatæ Hispaniæ res vnius maxime virtute steterunt. Susceptam regni auctoritatem & fauorem gentis vehementer confirmauit victoria, quam de Maurorum Duce Mugaio retulit amplissimam, tertio anno ex quo in regnum fuerat reuocatus. cum enim virgines, vt erat in Mauregati fœdere cautum, barbaris repræsentare ignominiosum esse Christiano nomini iudicaret: numerosum exercitum ea caussa belli iniuriis Christianorum oppida & agros longe lateque vastantem Astures vsque magno damno prouincialium luctuque, Alfonsus hosti obuiam factus ad Ledos oppidum acie vicit. Insigne prælium fuit. septuaginta hostium millia cæsa: atque durissima seruitute Respublica liberata, tandem respirare visa est. Mauri enim viribus debilitati & nouis bellis impliciti, acceptam ignominiam cladémque vlcisci non potuerunt. & constat ea ætate ad extremam Hispaniam, qua parte Pyrenæi montes sunt, Vasconum Regum armis, & Caroli Magni virtute, cuius præcipua & maxima inter Christianos

788.

791.

Principes auctoritas erat, rerum gestarum celeberrima fama, multas vrbes & oppida Mauris erepta. Quæ res Issemum Cordubensem Regem impulit, vt Abdelmelicum magni nominis Ducem cūm iusto exercitu mitteret ad conatus Christianorum compescendos. Gerunda in Ausetanis, Narbo in Galliæ aditu à Mauris occupatæ. vnde templi Cordubensis structuræ perficiendæ, Christianorum humeris terram comportatam Rodericus Præsul est auctor. Res prosperæ, quæ sæpe moderatos homines de statu mentis immutant, barbaros natura feroces insolentiores effecerant. Pons alter Issemi iussu Cordubæ extructus ad arcem. Prætoriani milites adhibiti præsidii caussa ex externa gente, quod primus Maurorum Regum vsurpauit tria millia Christiani religione abiurata impii, Eunuchorum duo millia aulam domestici scilicet ministerii caussa sequebantur. Obiit salutis anno septingentesimo nonagesimo quinto, Alhaca filio successore, qui regnauit annis viginti sex, mensibus decem, diebus quindecim prudentiæ, æquitatis atque liberalitatis laude famaque vt in ea gente celebratus.

795.

Elipandus Toletanus Præsul. CAP. VIII.

AD CAPTIVITATIS mala, quæ si extrema fuissent nimium erant grauia, grande de religione dissidium accessit. mali auctores præcipui Felix in Ilergetibus Vrgelitanus Præsul, atque Elipandus in Carpetanis Archiepiscopus Toletanus, non insulso viri ingenio neque eruditionis experti, vt in tantis tenebris tantaque malorum omnium colluuie: in qua non offendere, non fœdari miraculi instar esset. Quis enim in grauissima seruitute litteris locus? cum oppressi vectigalibus vitæ necessaria subsidia comparare cogebantur. silebant ecclesiastica concilia, quibus disciplinam ecclesiasticam astringere & reipublicæ vulnera sanare, veteri instituto susceptum erat. Proceres & populus pro se quisque vt collibitum erat, ita vitam instituebant, atque de rebus diuinis nullo prohibente pro voluntate proq; arbitratu singuli sentiebant. quæ magna pernicies est. Ex impiæ gentis vsu prauas sæpe opiniones in Christianorum gentem redundare propemodum erat necesse. Nestorii placita concilii pridem Ephesini diligentia sopita, quasi veteris incendii scintillæ in Hispania, iis auctoribus suscitatæ sunt, Christum affirmantibus qua parte certe homo est Dei filium adoptione esse, contra fas, contra auspicia. contra omnes diuinas & humanas litteras, & religiones. Qui enim natura & adoptione filius simul idē esse possit? cum adoptione filius patris tantum benignitate, nulla necessitudine sit quasi ad alieni iuris hæreditatem admissus. quod qui asserat Christi geminam hypostasim fateatur opus est. Felicem propter locorum vicinitatem, & quoniam in eam Hispaniæ partem Gallorum arma annis superioribus penetrarunt, Gallum natione fuisse vulgo nonnulli suspicantur. Elipandus ex antiqua Gotthorum gente prognatus erat. Pugnabat pro illis pontificia ipsorum auctoritas, & celebrati nominis fama. erroris auctores laudabant Eugenium, Illefonsum, Iulianum. multis præterea diuinarum scripturarum locis ad patrocinium abutebantur quibus Christum qua homo est, minorem patre dici satis constat. Et vt erant ardenti in genio, missis in omnes partes litteris ac libris, cæteris omnibus susceptas opiniones instillare fucata oratione, atque persuadere satagunt. Ad Asturū & Calæcorum Episcopos Elipādus pro ea auctoritate quam in alias ecclesias obtinebat præcipuā & maximā, litteras da ac nominatim Adosindam Silonis Regis viduam in fraudem impellere conatur. Illa vti rat necesse, sui iudicii esse negat de controuersia pronunciare: remque integram ad Ep copos defert & sacerdotes, sanctissima & prudentissima fæmina: in quo numero erat Be tus presbyter, & Heterius Vxamensis Episcopus. quorum extat aduersus Elipandum d putatio non inelegans, opusq; spissum, operosum, & vastum: sed quoniā validis argumē mendaciū arguit, bene esse operā collocatā lectores iudicabunt. Controuersia agitata, quoniā conatib. par successus nō erat, Elipandus quidē Toleto profectus Astures & Cal cos obiuit, iisque in locis multos praua opinione infecit pestifero oris afflatu. Felix Vaca primum in Hispania, & Septimaniam in Galliæ aditu aggressus est: deinde reliquā Galli atque Germaniam nullo operæpretio cum passim summi, medii, infimi ad insolentiam n uæ vocis exhorrescerent, & errorem cum auctoribus palam detestarentur. Concilia piscoporum iis in regionibus habere promptum erat. Itaque inuenio apud Reginum ioariæ ciuitatem coram Carolo Magno Frācorum Rege in Episcoporum conuentu Fe cem damnatum salutis anno septingentesimo nonagesimo secundo. inde Romam miss coram Hadriano Pontifice abdicasse, simulato certe animo. Qua de caussa nouum piscoporum conuentum haberi Franconofurti in Germania necesse fuit anno septing tesimo nonagesimo quarto, præsente Carolo Magno. Missi Roma legati Theophila &

& Stephanus Episcopi: ex Hispania Beatus & Heterius Vxamensis Episcopus pro catholicis legati. Neque se mali auctores deserunt in periculo: Carolo ipsi libellum supplicem offerunt, postulantes vt præsens in ea controuersia disceptaret: & multorum potius iudicium sequeretur, quam se paucorum dolis circumueniri fineret. Re discussa, praua opinio cum auctoribus reprobata est: ac nisi mutarent Felix & Elipandus sacrificiis interdicti. Felix, vt Ado Viennensis est auctor, Patrum sententia relegatus est, & Lugduni nunquam errore deposito extremum vitæ diem clausit. sic opinio hominum fuit. vsque adeo difficile est fixam perperam de religione sententiam mutare, imbutamque praua persuasione mentem traduci ad sanitatem. Quid Elipando contigerit clam est: ac credam potius sententiæ Patrum obtemperasse, prauaque opinione deposita mutasse, neque ex Hispania extulisse pedem, neque Reginum, Romam, aut Franconofurtum adiisse, persuasum habeo. Veteres Eugenium, Illefonsum, Iulianum Carolus quidem accusat iis litteris, quas ad Elipandum & cæteros sacerdotes Hispaniæ scripsit: neque mirari se ait, filios patribus similes existere. Heterius negat in eorum scriptis simile quippiam extare. Ex Felicis sane schola aliquanto interuallo Claudius Taurinēsis Episcopus homo Hispanus, versatusque aliquandiu cum nonnulla ingenii laude in Ludouici Augusti cognomēto Pii aula, ad priorum commenta, tum alia, tum imagines diuorum è templis Christianis exturbandas esse affirmauit. quem Ionas Aurelianensis æqualis, de scripto diligenter atque accurate impugnauit.

Alfonsi Casti initia. CAP. IX.

PER idem tempus Veremundo morte sublato, Oueti que sepulto, vbi eius & vxoris sepulcra monstrabantur: solus Alfonsus rerum potitus est. Purioris vitæ studio à Bertæ vxoris complexibus per totam vitam abstinuisse fama fert: vnde illi Casti cognomen. Religionis amplificandæ studio templum Oueti, Saluatoris nomine præcipuū & maximum ab imo totum extruxit: tametsi inchoatæ fabricæ laudem nonnulli ad Veremundum ablegant: Alfonsum fama tenuit. Extructi iam templi cum exornandi cura solicitaret pii Regis animum, Angeli aurificum spetie, crucem auream gemmis distinctam, auroque fulgentem eleganti forma perfecerunt. Opinionem ad populum euentus confirmauit, cum perfecta cruce nusquam comparuissent. Rodericus Præsul Regem ait, à Qeone.III. Romano Pontifice impetrasse, vt Archiepiscopi cathedra templum à se nuper extructum honestaret: cum constet id tempore Alfonsi Magni factum esse. Alfonsi gloriam à præclaris initiis auspicantem domestica calamitas sugillasse visa est. Semena soror Sandiæ seu Santio Saldaniæ Comiti nupsit, nullo fratris respectu. Ex eo coniugio clandestino scilicet Bernardus infans natus est, cui deinde Carpensi nomen fuit, & rerum gestarum fama ab Hispaniæ scriptoribus vnus maxime per hæc tempora celebratur. Re prodita Comes quidem cum per speciem comitiorum Legionem venisset, maiestatis lege postulatus, excæcatis oculis perpetuo carceri in arce Lunæ mancipatus est: vbi vitæ reliquum in tenebris & squalore propagauit. Semena soror in virginum sacratarum collegium compulsa. Infans in Asturibus auunculi Regis iussu, non secus ac si ex ipso genitus esset, regio cultu educatus habitusque. magnæ indolis, quæ natura inerat, hæc adiumenta fuerunt. Interea Maurorum arma mouebantur. Zulema & Abdalla Regis Mauri patrui cum eatenus se in Africa tenuissent (tametsi auctorem habeo qui Abdallam Francorum opem implorasse firmat, & Ludouicum Caroli Magni patris iussu Abdallæ iuuandi caussa cum exercitu in Citeriorem Hispaniam, Oscam vsque penetrasse,) hoc sane tempore noui Regis despectu, priusquam se in regno confirmaret, in Hispaniam transmiserunt. Abdalla vt erat ardentiori ingenio, prior Valentiam ciuium voluntate occupauit. Zulema postmodum inuocatus est à fratre ad spem rerum nouarum. In vicina oppida & vrbes irruptiones factæ finitimi agri omni belli iniuria vastati. Ab his initiis eo audaciæ progressum est, vt collatis vexillis cum Alhaca Rege dimicare non dubitarint. pugna ingens fuit multumque in ea sanguinis effusum. cum multis Zulema cecidit. Abdalla fuga Valentiam euasit. & cum partes eius conatus fortuna destituisse visa esset, pacata consilia turbulentis potiora fore arbitratus, fœdere cum Rege facto arma posuit ea lege, vt vectigal annuatim penderetur, inde vitam principalem in ea vrbe sustentaret. Pace inita firmanda filii ad Regem missi sunt: quos ille benigne acceptos apud se habuit eo loco & cultu, qui patruelibus consentaneus esset. eorum vni sororem connubio iunxit. Atque hæc gesta sunt imperii Arabum anno centesimo octogesimo quarto, iuxta Roderici Præsulis computationem. qui annus [illegible]ntus erat ex quo Alhaca regnare cœpit. Maurorum bella intestina rei bene gerendæ

opportunitatē Alfonso Regi præbuiſſe videntur, multi enim auctores externi ſcilicet (nam noſtratibus magnum de ea re ſilentium) Alfonſi virtute aiunt Oliſiponem vrbem Luſitaniæ principem Mauris ereptam, miſſamque ad Carolum Magnum honeſtiſſimam legationem ex Hiſpania: cuius legationis principes Fruela & Baſilicus captæ vrbis ſpolia Regis iuſſu detulerunt, equos, arma, captiuos, præterea admirandi operis & amplitudinis tentorium Mauricum. Excepere inteſtini tumultus motuſque graues, quibus vitandis Regem in Abelienſe monaſterium ex fuga compulſum locis præruptis ſitum in Calæcis, Theudii viri principis opes regno reddiderunt clariorem effectum poſt calamitatem. Cæterum Alfonſi regnum nulla re mihi felicius illuſtriuſque viſum eſt, quam D. Iacobi Apoſtoli corpore, quod per hæc tempora Compoſtellæ inuentum eſt, ad omen maioris quam vnquam futuræ Chriſtianorum felicitatis. quod qua ratione contigerit ex altiori principio explicandum eſt.

D. Iacobi Apoſtoli corpus inuentum. CAP. X.

FLORVERAT vt ſi qua in Hiſpaniæ parte maxime in extrema Calæcia, ad eum locum vbi Iria Flauia ſita eſt, cultus religionis Chriſtianæ. Verum ſæua procella in Chriſti cultores excitata, quo tempore nōdum repudiata multorum deorum vanitate, Romanorum Imperatorum iuſſu, piorum corporibus excruciandis tormenta omnia conſumebantur, iis in locis penitus extincta eſt. Quo factum, vt neque Romanorum reliquo imperio, neque Gothis rerum potientibus in Hiſpania B. Iacobi Apoſtoli ſepulcrum vbi eſſet exploratum haberent. temporis iniuria atque vetuſtatis locus dumis & vepribus obſitus erat, ignotuſque omnibus, vſque ad Theodomiri Irienſis Epiſcopi ætatem. Myrus quidem Sueuorum Rex, de quo eſt ſuperioribus libris memoratum, ex Romanæ eccleſiæ inſtituto formaque, Epiſcoporum in ſua ditione diœceſes certis finibus deſcripſit. Andream Irienſem Epiſcopum conſtituit, cui ordine ſucceſſerunt Dominicus, Samuel, Gothomarus, Vincibilis, Felix, Hindulphus, Selua, Leoſindus ſiue Theoſindus, Enula, Romanus, Auguſtinus, Honoratus, Hindulphus: quorum omnium præter nomina notitia nulla extat: eademque ignorationis caligine reliqui omnes qui ſucceſſerunt inuoluti eſſent, niſi Iacobi luce, quæ breui totum orbem peruaſit, illuſtrati eſſent. Theodomiri enim qui Hindulpho ſucceſſit, diligentia, nutu numinis tantus theſaurus repertus eſt. Præcipua auctoritate & fide viri, lumina ſæpe inter noctis tenebras micare in vicino nemore teſtes oculati renunciabant. Sanctus Præſul ne ludibria oculorum eſſent ſuſpicatus, ſtudioque rem vniuerſam, cuius fama percrebuerat, veſtigiis omnibus explorandi, iis luminibus locum omnem coruſcare videt. nemus perſcrutatur omne, effoſſo terreo tumulo marmorea domuncula inuenta, qua ſacrum ſepulcrum includebatur. Argumenta quibus Apoſtoli corpus eo ſepulcro contineri cognitum eſt, memoriæ non ſunt prodita: ſed niſi magna de cauſſa eam opinionem ſuſceptam non arbitror antiquitatis ſcilicet veſtigia excuſſa, geniique quos paſſim occurriſſe memorant, rem ita habere nunciarant. Præſul viſa nunciaturus Regem continuo arrepto itinere adiit. Is vt flagrabat religionis amplificandæ ſtudio, rem omnem præſens luſtrat: lætuſque ſucceſſu, D. Iacobi nomine eo loco templum extruendum curat, extemporarium quidem & rude, nimirum formaceis parietibus compactum. ſacerdotia inſtituit, redituſque vnde ſacrifici viuerent templo attribuit, quantum regii fiſci tenuitas per ea tempora patiebatur. Rei fama breui toto orbe Chriſtiano diſſipata, D. Iacobi religio vehementer aucta & amplificata eſt. Nunquam in Hiſpaniam ne rebus quidem integris, tantum exterorum hominum venit. Confluxerunt ex Italia, Gallia, atque Germania, ex propinquis, & vlterioribus, ex longinquis gentibus ad tantæ rei famam. Multa miracula & magna, quæ quotidie ad ſepulcrum Apoſtoli edita ſunt, religionem auxere: vanamque non fuiſſe eam opinionem cunctis nationibus demonſtrarunt. Leo III. Romanam Eccleſiam eo tempore obtinebat. ab eo Alfonſi Regis precibus, Caroli Magni auctoritate, nam ea potiſſimū de cauſſa legationem (de qua dictum eſt) ſuſceptā arbitror, impetratū cū Epiſcoporum & procerū Hiſpaniæ voluntas accederet, vt Præſulis Irienſis ſedes retento nomine, & Bracarenſis Metropolitani, cui ſubditus erat iure retento, Cōpoſtellam migraret loci cohoneſtandi cauſſa. Tametſi Bracara per id tēpus cū eſſet à Mauris euerſa, habitatorib. vaſta erat vtraq; lege poſt ducentos ſeptuaginta quinq; annos, Cōpoſtellana Eccleſia ſoluta eſt: cū Pontificum Romanorū induſtria, Regū Hiſpanorū opera, veteribus Emeritæ vrbis quondā Metropolitanæ iuribus in eam Eccleſiam tranſlatis aucta eſt. Acceſſit eius municipii principatus agro attributo quantum tria millia paſſuum circum ſepulcrum occuparent, vt Alfonſi diploma declarat, quo

rat, quod in eius templi schedis conseruatur, designata etiam caussa inuenti suo tempore corporis sancti.

Carolus magnus venit in Hispaniam. CAPVT XI.

CAROLVM cognomento Magnum Francorum Regem, non semel venisse in Hispaniam, fama fert veterum scriptorum constanti fide fundata. primum post initia regni quod defuncto patre suscepit, Ibnabalæ Mauri precib. solicitatus ad spem Hispaniæ Mauris eripiendæ qua parte Vascones sunt Pyrenæo monte transcenso circunsessam Pompeonem, ciuium deditione facta, redegit in potestatem. Cæsaraugustæ de manu Ibnabalam Regem dedit, vectigali mulctatæ, quod annuatim penderetur. In reditu Pompeonem, quoniam iniuriæ opportuna erat, & inter Maurorum & Christianorum imperium sæpe alternabat, mœnibus nudandam curauit. In Pyrenæi angustiis Vasconum armis, impedimentis exutus thesaurisque direptis omnibus deformatus in Germaniam rediit. Gerunda & Barcino post aliquot annos, Mauris dedentibus in Caroli potestatem venerunt. Inde Barcinonensium Comitum initia, & origo gentis Catalaunicæ: cum Cathelauni populi ad Tolosam vrbem in Gallia Narbonensi late fusi, ad nouas scilicet sedes in Hispaniæ partem eam penetrassent. nam qui ex Gotthis & Alanis Catalauniæ vocem duplicāt, aut a Catalone quodam Aquitaniæ Præfecto, quo tempore Martelli armis occupata est, Eudonique filiis erepta, vti antea dictum est, deriuant, nulli erudito suam opinionem probarūt. Thomichus eius gentis scriptor Carolum denuo ait, post aliquātum tempus Narbone capta ereptaque Mauris, in Hispaniam irrupisse: tractumq; illud adiecisse imperio, cui Catalauniæ veteri nomen est ad Ceretanos. Præterea cum Mauris dimicatum in valle, cui ab eo prælio Caroli nomen est factum. Addunt alii inuento Iacobi corpore, cum in amplificandæ religionis curam incumberet, venisse in Hispaniam, vt quæ fama prædicabat, præsens oculis lustraret. Re certa in reliquas Hispaniæ ecclesias eo agente ius & auctoritatem Primatis Compostellano Præsuli datum. quod ne pro vero ponatur, ac potius vt repudietur tanquam falsum, multæ rationes mouent, quas explicare non est necesse, cum se nullo indicante commentum prodat. Post discessum ex Hispania Romam certe abiit, Leonis eo nomine. III. Pontif. Maxim. quem ab inimicis iniuria pulsum suspicabatur, restituendi tuendique cura. In Vrbe cum ad cognoscendā caussam consedisset, Episcopi quorum erat magnus numerus euocante Rege, nefas esse acclamarunt, cuiquam de Pontifice Maximo iudicium facere. Pontifex ipse de suggestu obiecta crimina iureiurando diluit. Accusatores primum capitis damnati: deinde agente Pontifice, exilio tantum mulctati sunt. nullo tempore, neque res Romana liberior visa est, neque Pontificia dignitas augustior. Præmissæ fuerant ad Carolum claues confessionis S. Petri, & vrbis Romæ vexillum: indicio ciues & Pontificē se in eius potestatem cōtradere: quoniam parum opis in temporum perturbatione fore videbatur in Græcis Imperatoribus: res Francorum resurgere & confirmari considerabant. Itaque quod absenti decreuerant, vrbis Romæ imperium præsenti delatum. Octingentesimus primus salutis annus agebatur, cum Leo in æde Petri sacris operatus, Carolum Augustum appellatum, imperii insignibus exornauit. Romanus populus incredibilis lætitiæ argumento acclamauit: Carolo Augusto, Magno, pacifico, vita & victoria. Factus Imperator ex Germania quo se contulerat, in extrema ætate venit in Hispaniam, vt consensus ferme scriptorum est, hac occasione. Alfonsus annis grauis fessusque bello, quod continenter in Mauros gerebat maiori conatu quam successu, Carolum cogitauit in Hispaniam euocare, breui sperans totam prouinciam eius armis barbaris eripi posse. Prole ipse carebat. nauatæ operæ mercedem commodum visum est. regni successionem proponere. non abiecit conditionem Carolus. Verum ætate ipse grauis neque Alfonso minor, imperiique amplitudine clarissimus: Bernardo quem ex Pipino filio defuncto nepotem Regem Italiæ dixerat, nouum regnum destinans, Hispaniam petere constituit. Sequebatur inuictum copiarum robur. prope confecta omnia erant: cum re prodita (neque enim magnorum Principum conatus & foedera, cum per alios conditiones ferantur, diu latere possunt,) vtriusque Principis conatus disturbati sunt. Proceres Hispaniæ ægre ferre Francorum imperio subdi, gentis insolentis (vti ipsi loquebantur) & feræ non Maurorum seruitutem depelli, sed grauiori propemodum seruitute mutari. Hæc pro se quisque, hæc in circulis, hæc plebs, optimates conquerebantur. Sumere arma Regisque voluntati obsistere audebat nemo priuatim. Bernardus Carpensis ætate & spe ferox ægris animis subdebat faces, ducemque se præbebat iis qui se sequi vellent: & Alfonsum, vt sunt Regum volun-

801

tates incertæ, ſui iam conſilii pœnitebat. Marſilius Cæſarauguſtæ Rex Maurus, cui pul-
ſi ab eo Ibnabalæ cauſſa Carolus iratus erat, in partes attractus. Ex vtraque gente iu-
ſtus exercitus conflatus. Franci equitatu valent. optimum ergo viſum eſt Pyrenæi ſal-
tus anguſtias occupare, Francoſque ſi poſſent aditu Hiſpaniæ prohibere. Externi ſcri-
ptores Carolum aiunt vlterius penetraſſe, nec ante ex hoſtico deceſſiſſe, quam prælio vi-
ctor agros prouinciæ longe lateque vaſtaſſet. in reditu cum hoſtium copiis ad Pyrenæi
anguſtias pugnatum. Nobis noſtrorum ſcriptorum fides potior viſa eſt, negantium Ca-
rolum in interiora prouinciæ penetraſſe: ſed in ipſo aditu ad Roſcidam vallem, quæ in ſal-
tu Vaſconum eſt, pugnatum. Veniebant in prima acie Rollandus Britanniæ Comes,
Anſelmus & Eginardus viri primarii. locus erat minime aptus copiis explicandis. No-
ſtri ergo ex ſuperiori loco impreſſione in hoſtes facta, multos priuſquam ſe ad pugnam
compararent, inſtruereque acies poſſent, ferro peremerunt. Cecidit Rollandus ipſe,
de cuius virtute & rebus geſtis multa & incredibilia in vtraque gente vulgo homines fa-
bulantur. Carolus ſuorum trepidatione ſtrageque cognita, conatus inclinatam aciem
,, reſtituere, hanc pro tempore ad milites orationem habuit. Quam turpe ſit Franco-
,, rum arma triumphis trophæiſque nobiliſſima, Hiſpanorum egentibus populis & diutur-
,, na ſeruiendi conſuetudine oppreſſis cedere, me ſilente res ipſa loquitur. Nomen impe-
,, rii noſtri, ingenita vis pectoris alacritatem addat. res fortiter, pie ac feliciter geſtas, ve-
,, ſtram nobilitatem, maiorum decus ad animos reuocate: & qui deuictis tot prouinciis
,, leges magnæ orbis parti dediſtis, ab inermi hoſtium genere, qui latronum more æquo
,, campo congredi recuſarunt, vinci ipſa morte acerbius iudicate. Fugæ locus non eſt in
,, tanta locorum iniquitate. an æquum erit à pedibus præſidium petere, abiicere arma?
,, tantum ſuperi dedecus auertite: neque patimini milites tantum ignominiæ inuri nomi-
,, ni Franco. virtute & audacia ex his locis euadendum. Viribus, opibus, generoſitate, ro-
,, bore, numero, delectu præſtatis: hoſtes inopia, illuuie, ſqualore deformes: exercitus ex
,, vtraque gente conflatus, quibus nec idem mos eſt, & legibus, inſtitutis, religione diſ-
,, crepant. vobis vnus animus eſt, mens eadem, pro vita, pro patria, pro noſtra gloria ne-
,, ceſſitudo pugnandi. Ergo quo animorum vigore toties numeroſas hoſtium copias me
,, Duce, ipſam temporum & locorum ſæpe naturam ſuperaſtis: eadem nunc (niſi forte vir-
,, tutis priſtinæ veterani milites obliti eſtis) minores quæ ſeſe offerunt vincite difficulta-
,, tes. Mox buccina ſignum datum. pugna magno ardore inſtaurata, multum effunditur
ſanguinis. Francorum promptiſſimi & nobiliſſimi cadunt. Et erat Hiſpanorum exerci-
tus omnium rerum patientia duratus: & opinio, quæ multum in bello poteſt, Gallo-
rum animos fregit, cum in ipſo ardore pugnæ nunciatum eſſet Mauros locorum noti-
tia aduolantes, per occultos tramites circumueniſſe Francos, & iam à tergo inſtare. Nul-
lus locus clade Francorum nobilior, ac fama celebratior fuit. Interempti ad S. Spi-
ritus ſepulti. Iniuriam ne Carolus armis vindicaret, ipſius morte quæ breui conſecuta
eſt contigiſſe arbitror. Aquiſgrani defunctus, & ſepultus eſt anno Chriſti octingenteſi-
mo quartodecimo. Rodericus Alfonſum Regem ait prælio interfuiſſe. Vaſcones For-
tunium Garſiam Regem Suprarbis magnam victoriæ fuiſſe partem affirmant. Gallica
hiſtoriæ non noſtra virtute victos Francos, ſed Galalonis cuiuſdam proditione cladem
illatam. ſtudio & ſimulatione vtriuſque gentis confuſam memoriam arbitror: vſque e
vt ne Eginardus quidem, qui Carolo Magno à ſecretis fuit, in eius vita vllam de hac pu-
gna mentionem faciat: quod ex malitia detractum crederem, niſi idem contigiſſe Alfon-
ſo Regi Legionis conſiderarem, cui Magno cognomen fuit, in eo Chronico quod Seba-
ſtiano Salmanticenſi Epiſcopo paulo poſt hæc tempora nuncupauit. Atque de Caroli Ma-
gni expeditione ignominiaque hactenus. de re tota liberum iudicium lectori ex aliorum
ſcriptis eſto. ad intermiſſa reuocetur oratio.

Reliqua Alfonſi Regis geſta. CAPVT XII.

SECVNDVS Alfonſi regno ſine vlla ferme offenſione rei Chriſtianæ curſus erat, co-
ſtans, æquabilis, perpetuaque fortuna: neque res bellicæ curæ magis erant, qua
pacis artes & religionis amplificandæ ſtudium. Templum enim quod Oueti Saluato-
nomine præcipuum & maximum ſub initia ædificandum curauit ad culmen perductu
à ſeptem Epiſcopis quo maior videlicet loci religio eſſet, ex ritu Chriſtiano ſacratu
802. eſt, anno octingenteſimo ſecundo. Mariæ Virgini in eadem vrbe ædes extructa, illic
coniuncta domus humandis comparata Regibus. tertia Thyrſi Martyris nomine eleg-
tiſſi

tiſſima. quarta Iuliani. præterea palatium regium rebus omnibus inſtructum. Ea enim erat Alfonſi animi magnitudo, vt in priuata re frugali victu contentus tenuique cultu, omnia ad imperii dignitatem, gloriam & ſplendorem Reipublicæ reuocaret, eiuſque vrbis ornamentum: quam Regum primus ſedem Regni fecit, vti Alfonſus cognomento Magnus eſt auctor. Interea Toletani aduerſus Regis ſui imperium tumultuabantur. copiæ & otium, vnde malis omnibus origo, in cauſſa erant: nullaque magna ciuitas diu quieſcere poteſt. ſi foris hoſtis non eſt, domi naſcitur. Alhaca Rex vt erat ingenio callido facile tacere, celare, diſſimulare, inſidiari aſſuetus, Ambrocium Oſcæ Præfectum, idoneum hominem nactus, cum Toletanis ciuibus gratus eſſet, cum litteris mittit, culpam rebellionis in Præfectorum inſolentiam reiicit. Illi, vt ſunt fere eius vrbis incolæ minime mali, nullam ſuſpicati fraudem, eum in vrbem admittunt. poſt aliquantum tempus regiis iniuriis prouocatum ſimulat ſeditionis participem eſſe velle. vrbe ad omnes caſus munienda, quo loco nunc D. Chriſtophori ædes eſt, vt arcem ædificarent fit auctor: & vt præſidii cauſſa militum manus in vrbem reciperetur. Ad eos motus comprimendos mittitur Abderrahmanus Regis filius, qui natus erat viginti quatuor annos: quo ſimili fraude per ſpeciem initi fœderis in vrbem arcemque admiſſo, primarii ciues ad quinque millia conuiuii ſimulatione inuitati, à militibus obtruncati ſunt ſalutis anno octingenteſimo quinto. Clarum noxæ ſimul & pœnæ exemplum plebem quidem Toletanam in officio continuit: Cordubenſes autem qui ſuburbium obtinebant, haudquaquam deterruit, quo minus à Regis imperio rebellarent. Miſſus Abdelcarinus, qui obeſſa paulo ante Calagurri vrbe, agriſque & oppidis circum euaſtatis, in magna gloria eſſe cœperat, tumultuantes compeſcuit. Minor ciuium ſtrages fuit: trecenti ad fluminis ripam laqueis ſuſpenſi. atque hæc Mauri. A Chriſtianis autem geminus Maurorum exercitus, qui bipartito in Calæciæ fines inuaſerant, bellique terrorem circuntulerant, reiecti cum clade, deletique ſunt anno octingenteſimo decimo. Ores Emeritæ Præfectus Beneuenti obſidionem Alfonſi aduentu ſoluere coactus. Alcama Maurus Pacis Auguſtæ Præfectus à Senticæ finibus, quam circunſederat, repulſus eſt. Neque multo poſt Mahumetes nobili loco inter Mauros, Emeritæ quondam ciuis, Abderrahmani metu, qua cauſſa incertum, ſed vim tamen veritus cum ſuorum manu Alfonſi fidei ſe credi[t]. in Calæcia locus ad habitandum conceſſus Regis benignitate. Octauo poſt anno [...]ic nimirum ſuæ genti gratificandi cum correptis armis rebellaſſet, occupato Sanctæ Chriſtinæ oppido, (quæ arx à Luco vrbe octo paſſuum millibus diſſita cernitur) Regis celeritate eius conatus ſunt præoccupati. ſumma vtrinque contentione iis locis dimicatum. cæſa ad quinquaginta hoſtium millia. Mahumetes ipſe obtruncatus. grauique documento ſancitum temere patriæ proditoribus, atque opinionibus de religione diſcrepantibus fidem accommodari. Inter hæc Alhaca Cordubæ Rex obiit, anno imperii Arabum ducenteſimo ſexto, regni vigeſimo ſeptimo, ſalutis octingenteſimo vigeſimo primo. Filios decem & nouem reliquit, filias vnam & viginti. Abderrahmanus annos natus quadraginta vnum ſucceſſit in regno. regnauit annis vno & triginta. Bernardi Carpenſis virtus vnius maxime enituit bellis omnibus, quæ hac tempeſtate geſta ſunt. Is à Regis auctoritate defecit, palam miſſione impetrata. æquiſſimi poſtulati, vt [...]i videbatur, repulſa alienauit animum: cum patrem, quem tandiu in vinculis teneri iniquo ferebat animo, è carcere emitti neque ſuis meritis, neque Reginæ precibus à ſeuero Rege & auunculo impetraſſet. Saldaniam ditionis paternæ oppidum conceſſit non obſcure iratus Regi, & vindictæ cupiditate incenſus ſicunde ſe daret occaſio: neque deſiit prædas agere, regiamque ditionem irruptionibus vexare, nullo prohibente: cum Rex in ſenili & præcipiti ætate eius conatibus reprimendis impar eſſet, proceres Bernardi cauſſæ fauere viderentur. Sane Alfonſus Bernardi defectione prouocatus, cum vitæ finem vrgere cerneret, & ex morbo lethali decumberet, in procerum conuentu Ramirum Veremundi Regis filium regni ſucceſſorem deſignauit. Peracto demum vitæ ſuæ ſpatio, ad vltimam cum proceſſiſſet ſenectutem, & octogeſimum quintum ætatis annum compleſſet: regnaſſet annos quinquaginta duos, menſes quinque, dies tredecim, (alii Mauregato & Veremundo annos, quibus vterque regnauit, quaſi vitio creatis detrahunt, & priori annorum numero adiiciunt) Oueti defunctus eſt, & ad D. Mariæ ſepultus anno octingenteſimo quadrageſimo quarto ineunte. in quo ab Alfonſi Magni ratione parum diſcrepamus: ſed Compoſtellani catalogi auctoritatem ſecuti, cæteris monimentis hiſtoriæ conſentaneam.

805. 810. 821. 844.

Ramirus Rex. CAPVT XIII.

RAMIRI regnum tempore breue, gloria rerum gestarum celeberrimum fuit, grauissimo seruitutis iugo è piorum ceruicibus depulso, compressaque insoleti Mauricæ gentis audacia. quod enim stamus, Hispaniæque antiqua dignitas restituta est, vnius Ramiri virtuti & perpetuæ felicitati acceptum feratur necesse est. Foris clarus fuit, domi admirandus, nec bellica gloria quam pacis artibus maior. Magica sacra cantionesque ignis supplicio coercuit. furta quorum erat magna licentia, eruendis latronum oculis: iustissima pœna, auferri amplius delicti facultatem. Res gerebat Ramirus in Vardulis quo tempore Alfonsus defunctus est. Locorum longinquitate Principisque mutatione inuitatus Nepotianus Comes, in Asturibus regnum armis inuasit, gratia, opibus & auctoritate validus. Diuersæ voluntates gentis erant, neque sententia vna. prauo & inquieto homines ingenio factioni fauebant: saniores silebant, neque se in tanta colluuione tyranni metu audebant commouere. Collectis vtrinque copiis ad Narceiæ fluminis ripam pontemque in Calæcis dimicatum. Nepotianus à suis desertus atque victus acie est. Fugientem Somna & Scipio comites comprehendunt in Præmariensi tractu; vinciuntque: eoque tradito, à victore gratiam ineunt. Et est iustissima perfidiæ merces, vt perfidia compensetur: ac ferme cui fortuna aduersa est, eum hominum studia destituunt. Capto Regis iussu effossis oculis & in monasterium compulso idem vitæ & ærumnarum terminus fuit. Intestinos regni motus nouum aduersus Mauros bellum excepit initio formidabile, successu lætissimum, in paucis nobile. Abderrahmanus eo nomine secundus Maurorum imperium obtinebat. natura ferox, perpetua rerum gestarum felicitate ferocior effectus erat. Abdalla enim patruo, qui denuo Valentiæ regnandi spe arma sumpserat, fugato sub initia Regni, & post fugam defuncto, Barcinoneque Christianis erepta Abdelcarini Ducis virtute, viribus ipse, copiis & gloria maiores exæquasse videbatur. Itaque legatione ad Ramirum missa, centum virgines ex fœdere olim cum Mauregato Rege inito, repræsentari tributi nomine flagitabat: quo postulato haud dubium nisi pareret, noui belli denunciatio continebatur. grauis metus, sed maior ignominia. Legati continuo extrusi, ne violarentur ius gentium valuit. Tametsi fœdum atque intolerandum videbatur nouo Regi, de re turpissima fuisse interpellatum. Omnes (quorum ætas idonea erat) tota ditione arma induere compulsi, paucis exceptis agrorum cultui destinatis: ne cum fame simul & hostibus pugnare necesse esset. Ipsi Episcopi & viri sacrati castra secuti. magna totius gentis expectatio erat, In Riuogiam irruptio facta, quoniam is tractus in Maurorum ditione erat: & Rex amplissimum pulcherrimumque ducebat gloriæ seruire, tueri nominis existimationem bello hostibus prouocatis. & quod necesse erat, sponte vicisse videri cupiebat. Abderrahmanus contra magnos delectus habere: arma, equos, commeatum comparare, & conferre quæcunque ex vsu belli futura arbitrabatur, certus nostrorum copiis obuiam prodire. Ad Aluendam castra castris collata, oppidum ea tempestate munitum deinde etiam monasterio insigne, quod D. Martini olim nomine Sanctius Rex Vasconum ædificandum curauit: nunc ad casas ferme redactum cernitur. Monasterii redi[tus] & bibliotheca in paucis nobilis in D. Mariæ Rotundæ consequenti tempore com[migrarunt] Lugrunium: vnde Aluelda distat octo passuum millibus. Iis in locis pugna[tum] vtrinque totis viribus ac copiis. atrox dimicatio fuit, nullaque ea tempestate ma[ior]. collectitius nostrorum exercitus veterano & exercitato militi impar erat viribu[s] & industria. Ducum diligentia, cum partibus omnibus adessent, inclinata res steti[t]. noctis superuentu, cum prospectum tenebræ abstulissent, cessatum. Nox interposi[ta] saluti nostris fuit: vt in bello nihil tam paruum est, quod non interdum magnæ rei m[o]mentum faciat. Ramirus Rex imminutas numero copias metu debilitatas in vicinu[m] collem subduxit. victum esse ea re confiteri visus est. loco munito pro tempore & vu[l]neratis cura adhibita, in suprema rerum desperatione & luctu, omnes vt fit in vota preces conuersi. Regem mœrore oppressum & de rerum summa solicitum somnus co[m]plexus est. Dormienti Iacobi Apostoli species obiecta augustior quam pro humano h[a]bitu, bono animo esse iubet: de victoria nihil dubitare numinis ope, quam certo af[fu]turam proxima luce speraret. Rex ad has Iacobi voces excitatus, lætusque nuncio, c[um] ex stratis se corripuisset, Præsules & magnates ad se vocari iubet. Cum conuenissent h[ac] sententia orationem habuit. Compertum habeo, viri præstantes, quo loco res nost[ræ] sint, iuxta mecum vos omnes considerare. Hesterna pugna tantum non victi sum[us]

n

in nostra virtute, sed noctis beneficio euasimus, numero imminuti, debilitati vi- "
bus, oppressi metu. hostilis exercitus ante validus, nostra calamitate robustior euasit. "
Neque pugnæ repetendæ facultatem esse videtis, neque ineundæ fugæ locum. diutius in "
is locis esse, si maxime cupiamus, frumenti aliarumque rerum inopia haudquaquam pa- "
etur. Duram & ancipitem sortis nostræ necessitatem præsidio humano & viribus desti- "
tam, tantumque non malorum pondere pressam, diuinum numen quod certo vobis pol- "
ceor, facessat modo metus, neque animi auribus officiat quo minus nostris dictis fidem "
adiungatis, restituet atque sustentabit. Temeritas in asseuerando turpis est, præsertim "
in iudicandum est quantum rebus diuinis religionique tribuamus: cum sit periculum, "
e aut iis neglectis impia fraude, aut susceptis anili superstitione obligemur. Iacobus A- "
ostolus mihi per quietem oblatus, victores nos fore pollicitus est. Erigite animos, mœ- "
rem omnem deponite. Vana non esse quæ dicimus rei euentus declarabit. Agite ergo "
eni bona spe, in hostes irruite. pro patria, pro libertate, pro communi salute certate. Li- "
it nobis cum summa turpitudine seruire Mauris. hæc quia intoleranda videbantur, ar- "
a corripuistis. pulcherrimi incœpti & pristinæ virtutis memores, Christianæ religionis "
nominiam, vestræque gentis dedecus Deo auctore, Iacobo auspice propulsate. Hæc v- "
dixit, aciem instrui & signa canere iubet. Nostri magna alacritate in hostes impressio-
em faciunt D. Iacobi nomen magnis vocibus ingeminantes. quod ab hoc initio suscep-
m in morem abiit, vt Hispanis militibus sit pro tessera militari. Barbari nostrorum au-
cia, quos victos esse putabant commoti, & cælitus iniecta formidine perculsi, nostro-
m impetum non tulerunt. Iacobus, vti erat Regi pollicitus, in equo candido niueum
xillum præferre visus est, quod rubræ crucis figura distinctum erat. Eius aspectu no-
ris vires auctæ, barbaris animi concidebant. fœda fuga fuit, neque minor cædes: sexa-
nta millia Mauri perempti. Clauigium, quo loco pugnatum esse hoc ipso tempore ar-
orum strages passim effossæ indicant, Aluelda & Calagurris Mauris ereptæ. Anno sa-
tis octingentesimo quadragesimo sexto, Ramiri regni secundo pugnatum est. Victor 846
ercitus secundum Deo gratias actas pro diuino munere, D. Iacobi, cuius præsidio vi-
oria constiterat, Compostellano templo voti ream vniuersam Hispaniam fecit: tam-
i pars maxima in ditione Maurorum erat, ex singulis iugeris agri vineæque modium
gulis annis frumenti aut vini pendendi. quod Romani Pontifices votum, nonnulli de-
de ratum habuerunt, vti ipsorum litteræ indicio sunt. Ramiri Regis diploma Calagurri
concessum, mensis Maii die quinta, Era octingentesima septuagesima secunda: mal-
n octingentesima octogesima quarta, vt ratio temporum quam constantissimam sequi-
ur, hac etiam parte conueniret. Additum præterea, vt hostium spoliis diuidundis, le-
in omne tempus lata Iacobus Apostolus pro vno milite esset: quod longa desuetudine
tiquatum est. Vectigal vini & frumenti nonnulli populi pendunt. Ex belli manubiis
es Mariæ Virginis nomine, secundo ab vrbe Oueto lapide in latere Naurantii montis
ificata, structuræ genere & totius operis maiestate in paucis elegantissima extat, prope-
e altera Michaelis nomine, eiusdem Regis opus. Exornauit Regina (quam nonnulli
racam vocant alii Maternam, vnde Ordonius & Garsias nati sunt) quidquid laboris po-
it impendi detrahique ex cultu domestico, solita exornandis Iacobi aliisque tota ditio-
diuorum templis conferre. Minor quam pro victoria successus vt esset, bellum impro-
o aliunde illatum per idem tempus effecit.

Nortmanni vexant Hispaniam. CAPVT XIIII

[N]ONDVM Maurica seruitus depulsa erat, quam ex Austro profecta gens barbara inue-
xerat, cum noua ex Septentrione clades Hispaniam afflixit. Nortmanni gens fera &
bara, atque Christi Dei sacris nondum susceptis impia, ex Dacia Nortuegiaque pro-
ti, quod nomen ipsum declarat Septentrionales fuisse, vitæ sustentandæ necessitate, ac
ius nocendi studio piraticam faciebant Rholone Duce Frisiæ littora primum tenta-
t: deinde Galliæ, qua parte Sequana fluuius in Oceanum Gallicum mittit, infestio-
ontinentioreque latrocinio oppida, agros vrentes, quam vllus vnquam iustus hostis
erat: fines deinde Nannetum, qui Ligeri fluuio alluuntur Turonum Pictonumque
opulati: Robertoque Andium Comite acie victo, terrorem omnibus circum popu-
ntulerunt. In Neustria demum constiterunt, quæ hodie Galliæ pars à gente Nortman-
nuncupatur. Ludouico. II Imperatore, & Carolo Crasso concedentibus quoniam pu-

blice detrectabant imperium, ea lege vt Nortmanni Principes Francorum Regum beneficiarii essent. Ex Gallia validæ classes per hæc tempora missæ maritimas Hispaniæ vrbes omni iniuria belli vexarunt ac primum Calæciæ oram vniuersam infestam reddentes & ad Brigantinum portum appulsi, Ramiri armis victi prælio atque ad mare reiecti sunt. septuaginta naues quà captæ, quà submersæ in nauali pugna. auctor Rodericus Præsul. numerus vix fidem facit. Nam qui cladi superfuerunt Nerio promontorio superato, ad Tagi ostium inuecti Olisponem vrbem, quæ ad Maurorum ditionem redierat, omni belli iniuria fatigarunt: & sequenti anno, qui fuit eius seculi quadragesimus septimus, aucti classe & viribus Hispalim obsederunt: Gaditanos agros & Assidoniæ fines vastarunt. hominum & pecorum prædæ abactæ. Mauri tribus præliis magno numero cæsi. ad extremum cum diutius iis in locis consedissent, nunciatumque esset Abderrahmanum Regem nouam classem comparare, magna gloria parta, spoliisque onusti ex Hispania decesserunt. Excepere intestini motus inter Christianos. Alderedus enim Comes, & Piniolus opibus & clientelis potens, deinceps contra Ramirum Regem arma corripuerunt. defectionis caussæ memoriæ proditæ non sunt: res tamen breuem & facilem exitum habuit. Alderedus luminibus captus, Piniolus & septem filii perempti Ramiri iussu, regni eius anno quinto. Qui cum septem totis annis reipublicæ præfuisset, Oueti defunctus est, atque in D. Mariæ tumulatus ipse & vxor Paterna. Extat Ramiri Regis cippus Oueti cum inscriptione hac. OBIIT DIVÆ MEMORIÆ RANIMIRVS REX DIE KAL. FEBRVARII. OBTESTOR VOS OMNES QVI HÆC LECTVRI ESTIS, VT PRO REQVIE ILLIVS ORARE NON DESINATIS. Ibi & frater Garsias sepultus fuisse creditur. neque quid præterea de rebus eius memoriæ mandatum. Ramiro Rege Theodomirus Iriæ Episcopus defunctus est. Ataulphus in eius locum successit. Quidam ad hæc tempora militiæ D. Iacobi nomine, rebus gestis clarissimæ initia referunt nullo neque auctore idoneo, neque argumento satis probabili. sed studio eius ordinis illustrandi (quod minime opus fuit) afficta monimenta vetustatis, maiori eruditione viris probari non potuerunt. Ramiro Ordonius filius successit principio anni octingentesimi quinquagesimi primi.

847.

851.

Multi Martyres Cordubæ occisi. CAPVT XV.

SÆVA carnificina, ac qua grauior ante multos annos nulla extitit, Cordubæ per hæ[c] tempora in Christianæ pietatis cultores exercebatur. Ignes, candentes laminæ, cru[...] ciatus cæteri in eorum corporibus consumpti. Fides Christo seruata, & syncera religio[...] nis cultus grauissimum crimen erat: sed alia facinora obtenta, ne sancitum olim fo[...] dus de retinenda Christiana religione violari videretur. Abderrahmanus eo nomin[e] secundus Cordubæ Rex, & Mahomad eius filius callido homines ingenio, rem super[...] æque & hominibus gratam facturos se existimabant, Christianorum reliquiis à stirpe ex[...] cindendis: & ad stabiliendi imperii rationes pertinere in primis iudicabant, si religion[...] dissidio sublato, vno societatis vinculo subditi omnes constringerentur. Nostris qu[...] dem, quo primum tempore occupata à barbaris & oppressa est Hispania, concessa à v[...] ctoribus erat patriæ religionis libertas. Sacerdotes, monachi, sacræ virgines insigni v[...] ste discreti à cæteris, atque ex veteri ritu detonsi in publico conspiciebantur, tum al[...] locis, tum præsertim Cordubæ, quo propter amplitudinem vrbis, & quoniam in ea [...] des imperii Maurici fixa erat, numerosa piorum multitudo confluxerat. Multa [...] rant tum monasteria tum templa ex Christiano ritu sacrata. Aciscli Martyris vnum, Z[...] li Martyris alterum, tertium Fausti, Ianuarii, & Martialis: præterea Cypriani, G[...] nesii, Eulaliæ, singulæ singulorum nominibus ædes sacræ. atque hæc intra vrbem. [...] tra vrbis mœnia octo monasteria: vnum Christophori nomine trans flumen, in vi[...] nis montibus, alterum Mariæ Virginis Cuteclarense vulgo dictum, tertium Tabanen[...] quartum Pilemellariense Saluatori sacrum, quintum Armilatense Zoili nomine: ad h[...] tria alia, Felicis, Martini, atque Iusti & Pastoris. Ex his omnibus locis ære plebs re[...] uinæ caussa nullo vetante conuocabatur. Mahumetem tantum impiæ gentis condi[...] rem primum, maledictis publice aut priuatim incessere capitale erat. Maurorum te[...] pla intrare vetitum. ea modo seruarent nostri, cætera suis legibus viuere sineba[...] tur: ac ferme pristinam retinere libertatem. Tolerabilis hæc erat seruiendi con[...] tio: nam & Comitum dignitatem inter captiuos Christianos retentam inuenio, [...] si ab his initiis nostrorum calamitates indies auctæ essent. vectigalia in primis, [...] initio modica erant, grauiora miseris imperata: quorum magnitudine vrgente, [...]

nem

nem aut modum orabant: & cum non impetrarent, morte ipsa vitam duriorem propagabant. Hinc veteris odii semina ad maturitatem perducta. nostri grauissimum iugum depellendi consilia communicabant. Mauri ad Christianorum nomen exhorrebant, seque vel ipso vestium contactu contaminari ac pollui habebant persuasum. piorum sermones obseruare, vultum habitumque notare, contumeliis & probris initium rixæ quærere. Neque Christiani dubitare tam multis iniuriis prouocati, legẽ & instituta Maurorum palam execrari. Hinc Regibus impiis & Magistratibus occasio Christianorum nationem insectandi; eo grauioribus malis, quod è nostris non pauci à Mauris stare visi sunt, & nostrorum audaciam criminari: negareque palam qui in certamine occubuissent Martyrum honore dignos esse. Quod nulla eorum virtute ederentur miracula: quod nulla necessitate defendendæ religionis sed propriæ voluntatis obstinatione & audacia se in discrimen obtulissent, conuitiaque in aduersarios haud quaquam necessario iactarent: cum religionis patriæ retinendæ concessa facultas esset. Ac illud demum opponebatur, corpora eorum qui occubuissent haudquaquam incorrupta seruari, vt veris olim Martyribus contigerat numinis argumento certissimo. sic illi prædicabant, quam apte non disputamus. Reccafredus Episcopus & Seruandus Comes Martyribus exagitandis, & piorum conatibus cõprimendis se duces præcipuos præbuerunt. Homines honestissimi nullo ætatis aut sexus discrimine in ferrum atque in vincla coniecti. Abderrahmano agente Episcoporum conuentus Cordubæ habitus est. Patrum sententia iniuriarum damnati. quicunque icti olim cum Mauris fœderis conditiones violassent. Acerbam vitæ conditionem, spectaculum miserum ac tetrum, ludibrio esse Christiani nominis gloriam: qui propugnare atque resistere parabant, vno tẽpore à fronte quidem à barbaris, à tergo autem vrgeri ab iis, quorum vocibus & exemplo excitari potius atq; erigi consentaneum erat: atque vtriusque nationis calumniis & conuitiis vexari intolerandũ. Quid agerent; quo se verterẽt? multos profecto debilitari animis atq; concidere necesse fuit. Alii numine pleni in acie perstiterunt. Multi ... decennio, ex quanto tempore clades desæuiit maxime, pro Christiana religione vitam & sanguinem profudere. Primo anno Perfectus presbyter Cordubensis, atque è plebe Ioannes quidam occubuere. Anno altero Isaac monachus, Sanctius natione Gallus, Petrus presbyter Astigitanus, Walabonsus diaconus Ilipulensis, Sabinianus, Wistremundus, Habentius, Heremias monachi, Sisenandus diaconus Pacensis, Paulus Cordubensis, & Walabonsi Martyris soror Maria Ilipulensis perempti. Quo anno maxime Reccafredus Episcopus in Martyres desæuiit, multisque vincula iniecit. In his Eulogio Abbathi Sanct. Zoili, qui hæc omnia ad posteritatis memoriam litteris commendauit vir ea ætate clarus eruditione, ac moribus sanctus. Anno tertio interfecti Gumesindus Toletanus presbyter, & Dei seruus monachus: præterea Aurelius & Felix cum vxoribus Sabigothone & Liliosa, Georgius monachus natione Syrus, & Emila & Hieremias ciues Cordubenses, monachi tres Christophorus Cordubensis, Leuuigildus & Rogoslus Eliberritani: ad hæc Seruiodeo monachus Syrus. Ipso anno nimirum eius seculi quinquagesimo secundo Abderrahmanus decessit repentina vi morbi oppressus: pii cælestem vindictam interpretati sunt effusi Martyrum sanguinis. confirmauit opinionem, cum qua hora Martyrum corpora in patibulis tabo sanieque diffluentia è sublimi palatii parte contemplatus, ... torrere mandasset, inter astantium manus collapsus, mutusque effectus, eadem ... obiisset ineunte regni anno trigesimo secundo. reliquit filios quadraginta quatuor, ... duas & quadraginta. Cordubæ plateæ hoc Rege lapide stratæ: ex montibus a... copiosa in vrbem per plumbeos tubos deriuata. primus inter eos Reges sanxit le... certa, vt propinquis ceteris prætermissis, quod in iure controuerso eatenus fue..., filii patribus succederent. Itaque in eius locum Mahomad subrogatus est, qui su... ntis regnum obtinuit annis quinque & triginta, mensibus sex. Hic pios omnes aula exe... initio regni: & cum nihil de constantia mutarent, consequenti anno recrudescen... sæuitia, restaurataque cæde Fandollam presbyterum & monachum Accitanum Ana... sium monachum & presbyterum, Felicem monachum Complutensem, Dignam vir... nem Deo sacram, Benildim matronam, Columbam & Pomposam virgines ad Chri... m morte transmisit. Annus consequens vnum tantum Martyrem fecit Abundi... presbyterum. proximus quatuor, Amatorem adolescentem Tuccitanum pa..., Petrum monachum Cordubensem, Ludouicum Cordubensem ciuem, Wite... dum Egabrensem. Anno septimo Helias presbiter Lusitanus, monachi tres Pau..., Isidorus, Argimirus, Aurea virgo Deo dicata, Adulphi & Ioannis Marty... soror. Anno octauo Rudericus & Salomon pro vera pietate occisi sunt. No... incruentus fuit. Postremo atque decimo persecutionis anno, ipse Eulo-

852

gius qui cæteros voce & exemplo incitabat, occubuit, sabbatho quinto Idus Martii: & quarto post die Leocritia virgo Cordubensis. Eulogii vitam Aluarus Cordubensis eius familiaris & necessarius scripsit: vbi asserit, paulo ante mortẽ in Westremiri locum Toletanum Archiepiscopum summa cleri & populi voluntate electum fuisse. Extat Eulogii ipsius epistola anno octingentesimo quinquagesimo primo data ad Wilesindum Pompe-
,, lonensem Episcopum, atque in ea Westremiri præclarum Eulogium in hæc verba: Post
,, quintum, inquit, diem Toletum reuerti: vbi adhuc vigentem sanctissimum senem no-
,, strum, faculam Spiritus sancti, & lucernam totius Hispaniæ Westremirum Episcopum
,, comperi: cuius vitæ sanctitas totum orbem illustrans, hactenus honestate morum, celsis-
,, que meritis catholicum gregem refouet. multis apud eum diebus degimus, eiusque an-
,, gelico contubernio hæsimus. Ex eo contubernio ciues Toletani quem fama virtutum celebrem reddiderat, de facie cognitum probare amplius & amare cœperunt: pastoremque destinare in Westremiri locum, si vita suppeteret. Cordubæ sane in Eulogii locum Samson presbiter consequentibus annis Sancti Zoili Abbas suffectus est, vir doctus & subtili ingenio: vt Apologeticum opus ostẽdit aduersus Hostigesum Malacitanum Episcopum, qui eum in concilio Cordubensi hæreticum cum conuitio vocarat.

Ordonius Rex. CAPVT XVI.

IVSTIS Ramiro Regi solenni ritu peractis, Ordonius filius regium insigne, nomẽ, potestatem, animumque suscepit, miti ac tractabili ingenio, suauissimis moribus, ac per totam vitam actionum modestia singulari: vnde populi & procerum studia promeruit. cunctorum animos sibi deuinxit: nullius vt memoria gratior esset ea tempestate & consequentibus annis. Iusti æquique tenax fuit: necessaria quidem virtus, sed fraudi obnoxia in magnis Principibus, nisi impetum animi prudentia regant, neque se dolis circumueniri sinant prauorum hominum, quorum in aulis principum magna multitudo est, eorum auribus insidiantium, bonorumque innocentiæ, seque & suos alieno sanguine saginantium: & qua re Principes maxime moueri intelligunt, ea in multorum perniciem abutentium: vti Ordonio Regi accidit. Quatuor ecclesiæ Compostellanæ serui Ataulphum Episcopum, præcipua & maxima vitæ sanctitate virum, grauissimi criminis reum apud Regem postularunt. vir sanctus in curiam ad dicendam caussam euocatus venit. priusquam aulam adiret sacris operatus, vt erat infulis ornatus in vesteque sacra ad Regem pergit. Quæ res à furore retinere debuit, religionemque animo commouere, vehementius concitauit. siue criminis quod imponebatur detestatione, seu iniuriam interpretatus quod ad se continuo non venisset: taurum indomitum, telis, canibusque irritatum in Præsulem aduenientem immittit: quod nefas erat inaudita caussa quemquam supplicio damnare. In tanto periculo Ataulphus crucis signo se munit. Taurus posita ferocitate demisso capite accedit. cornua contrectanda præbet. Quæ magno omnium qui ade-rant miraculo in eius manibus hæserunt. Rex & proceres ex ea re viri innocentia persp-cta, ad genua procumbentes veniam rogant. dat ille non inuitus: cum negaret recupe-rata sua dignitate ignominiaque procurata, se vnquam commissurum, vt cum ea quæ p
iniuriam ablata erat, nominis existimatio reddita esset, Christiani hominis officii oblit
videretur, & virtutem animi non habere, quam nunquam perdidisset. Sunt qui an
thematis execratione delatorum caput deuouisse affirment. Depulso sane periculo cu
Pontificatum abdicasset, in Astures se contulit: vbi secretam ab hominum congre
vitam sanctissimam ad multam ætatem exegit. Tauri cornua è tholo templi maxi
Ouetensis suspensa, diu rei gestæ monimento fuerunt. atque hæc sub initia Ordonii r
gni contigerunt. Anno altero Muza quidam è Gothorum quidem sanguine ortus, c
terum professione Maurus, à multo rerum vsu & militari arte præclare instructus, vt
usque nationis in se vnum arma prouocauit. A Rege enim Cordubensi palam de
ciens Toletum, Cæsaraugustam, Oscam, Valentiam, Tudelam incredibili celerita
occupauit. Mox in Galliam populabundus irrupit: duos Francorum Duces obuia
factos cepit: tantumque terrorem intulit, vt eum Carolus cognomento Caluus Fra
corum Rex muneribus leniendum conciliandumque iudicaret. Is ex successu con
nuæ felicitatis rerum humanarum inconstantiæ oblitus, vlteriusque prouectus Ordo
Regi bellum intulit: cum se duobus tertium Hispaniæ Regem annumeraret. Alueld
in Riuogia Christianis ereptam magnis operibus muniendam curauit. Alfonsi R
Chronicon ædificasse ait, & Albaidam nominasse. Ea iniuria Ordonius prouoca
copias contrahit: cum parte Albaidam circunsedit: partem alteram in hostem du

qu

quem in Laturso monte castrametatum esse cognouerat. Magno clamore infestis signis ab vtraque parte concurritur. telis omnibus consumptis, gladiis res geritur. Nostri pristinæ virtutis memores pro patria, pro religione acriter pugnant. Certatur diu victoria denum à nostris stetit. decem barbarorum millia perempta. in his promptissimus quisque, genere rebusque nobilissimus. ipse tyranni gener Garseas cecidit. Muza multis acceptis vulneribus vix euasit: ex quibus tamen deinde defunctum esse arbitror. Maurorum spolia ditissima, castraque à nostris direpta. Quo tempore Mahomad Corduba Rex suarum rerum periculo prouocatus, arma in communem hostem expediebat. Toletum propter loci munitionem, & quoniam Princeps defecerat, cæterosque suo exemplo vt idem facerent prouocarat, primum peti placuit. Lupus Muzæ filius, quem Toleto pater præfecerat, accepta ad Alueldam suorum clade castigatus, & maioris belli metu Ordonium sibi icto fœdere conciliat. Ab eo, Garsia fratre Duce Asturum & Vasconum validæ copiæ missæ in auxilium. Mahomad virtute diffisus, ingenio ad artes conuerso, cum castra propius vrbem promouisset, in Celeti (id torrenti nomen prope Villam Minaiam, & locus idoneus erat) alueo collocatis insidiis, ipse cum exiguo militum numero in vrbis conspectum se dat. quorum paucitate despecta, Toletani portis se continuo effundunt solutis ordinibus nulla militari disciplina, quasi ad prædam non ad pugnam. Eo impetu in insidias præcipitatum: & cum à tergo & à fronte vrgerentur, multis cadentibus reliqui ægre per confertos hostes in vrbem iter aperuerunt. Mauri duodecim millia, Christiani ad octo millia, in ea pugna desiderati. loci munitione factum est, ne continuo territa vrbs aduerso casu, victori cederet. Consequenti anno, & tertio Toletanus ager hostium irruptione vastatur: messes & fructus omnes corrupti. Toletani vindictæ studio Talaueram vsque progressi: verum à Præfecto eius oppidi male mulctati in patriam reiecti sunt: ac tandem omnibus malis fatigati, fractique animis Mahomadi deditionem fecerunt salutis anno octingentesimo quinquagesimo septimo. Quo anno Nortmanni cum sexaginta nauium classe in nostra littora appulsi oram maritimam, quam late Hispania patet ad vtrumque mare, depopulati sunt. Atque vtramque Balearem insulam ferro incendioque deformarunt: Mauris præcipue infensi, cum nostræ gentis consuetudine ad religionem Christianam propensi essent. Tecta, templa, agri, oppida continuo latrocinio vastata. In Africam etiam transmissum, vbi non minorem cladem Mauris intulerunt. In Hispania Vascones, vbi Pompelo sita est, & Cantabriæ pars cui Alauæ nomen est, Mahomadis irruptionibus vexati sunt, nullo præterea euentu memorabili. Emerita mœnibus nudata, quod ab imperio & auctoritate Regis Mauri rebellasset. Interea Ordonius ad pacis artes conuersus, vrbes superiorum temporum & bellorum iniuria habitatoribus vastas, euersasque tempestatis iniuria, magna diligentia & sumptu instaurabat: Tudem, Asturicam, Legionem, Amaiam quam Alfonsi Chronicon Amagiam Patritiam vocat. Cœperat Maurorum gens post superiores motus bellaque intestina in factiones diduci. nonnulli vrbium Præfecti, suo malebant quam alieno nomine imperare: & cum nullius imperium respicerent, Reges passim vocabantur. Ex vsu id Christianæ Reipublicæ accidebat: debilitati enim viribus, numero imminuti per partes carpebantur, qui viribus integri iniuriam omnem depulissent. Caurium obtinebat Reith, Talamancam (Salmanticam ascribunt) Mozerus. vterque ab Ordonio acie superatus. vtraque vrbs in potestatem redacta. milites ad vnum interfecti. reliqui omnes viri & fœminæ & pueri sub corona venditi. Magnarum rerum initia hæc incrementaque erant: cum in medio cursu Regem vita destituit, Regni anno vndecimo: cui numero plerique addunt annos sex. ex neruorum dolore, cui erat obnoxius, defunctus est Oueti, & ad D. Mariæ tumulatus ædem Regum bustis ea tempestate destinatam nobilemque. Continuatæ felicitatis successum, vna amissi ad Toletum exercitus ignominia fœdasse videtur: eaque calamitate expiatum peccatum; quod susceperat viro sancto Ataulpho iniuria temere & præcipitanter exagitando. Ex vxore Munia Principi loco fœmina Alfonsum natu maximum, Veremundum, Nunium, Odoarium, & Froilam suscepit. qui sexto Kalend. Iunii defunctum esse tradant anno certe eius seculi sexagesimo secundo, vti indicio est crucis aureæ, quam Alfonsus Ordonii filius eximiæ pulchritudinis, materiamque arte superante, Ouetensi ædi donauit, inscriptio subiectis verbis concepta. SVSCEPTVM PLACIDE MANEAT HOC IN HONORE DEI. QVOD OF-

857.

862.

FERVNT FAMVLVS CHRISTI ADEFONSVS PRINCEPS, ET SCEMENA REGINA. QVISQVIS AVFERRE HÆC DONARIA NOSTRA PRÆSVMPSERIT, FVLMINE DIVINO INTEREAT IPSE. HOC SIGNO TVETVR PIVS. HOC SIGNO VINCITVR INIMICVS. HOC OPVS PERFECTVM EST. CONCESSVM EST SANCTO SALVATORI OVETENSIS SEDIS. ET OPERATVM EST IN CASTELLO GAVZON. ANNO REGNI NOSTRI. XVII. DISCVRRENTE ERA. DCCCC. XVI. Idem Alfonſus cum Compoſtellæ eſſet, patris diploma quo ei templo agrum tribus millibus circum vrbem antea deſcriptũ ad ſex millia paſſuum proferebat, ipſe pro regia poteſtate ratum habet Era nongenteſima, hoc eſt anno Chriſti octingenteſimo ſexageſimo ſecundo. verum ad Alfonſi actiones tranſeamus.

Alfonſi Magni initia. CAPVT XVII.

ALFONSVS cui præclaræ animi & corporis dotes illuſtreſque de hoſtibus triumphi, Magni cognomen pepererunt, nunciata patris morte (neque enim morienti affuit) quamprimum Ouetum regiam ea tempeſtate vrbem contendit, ſtudio parentandi vt par erat patris manibus atque vt regni hæreditatem cerneret: quod ob ætatis prærogatiuam debitum, propenſiſſima omnium ordinum voluntate deferebatur. Tametſi minor ætate erat, ac vix quatuordecim annos natus: cui numero alii quadriennium detrahunt. Ego maiori natu ad regnum acceſſiſſe ſuſpicabar. Indole animi ſuis maioribus æqualis fuit, in v procero corpore, eximia vultus dignitate, morum ſuauitate præcipua: nec magis bellica laude inſignis, quam beneficentia in pauperes, quos aſperæ res exagitabant. Opes enim ſua virtute partas, ipſoſque à patre relictos theſauros, non ad priuatum compendium retulit, ſed ad ſubleuandam egenorum tenuitatem: quod qui faciunt, plurimum gratiæ conſequuntur, latiſſimeque eorum fama promanat, ad religionis Chriſtianæ cultum. Templum Compoſtellanum, quod ex formaceis parietibus compactum fuiſſe monſtratum eſt, ipſe ex lapide quadrato, columnis marmoreis diſtinctum, ab imo totum extruxit. res ea ætate admirationi habita, propter temporum ruditatem, ærarii inopia. Regnauit annis quadraginta octo, vt Sampyrus Aſturicenſis eſt auctor, atque ſub initia aduerſ fortunæ fluctibus exagitatus eſt. Froila Veremundi filius Calæciæ Comes atque ex eo o pibus & clientelis potens, pueri ſcilicet Regis deſpectu in Calæcia regnum armis inuader parat. fortaſſis cum ex regio ſanguine prognatus eſſet, ſui iuris factum cauſſabatur. Re viribus inferior & à rebus omnibus imparatus æmulo cedens, in eam Cantabriæ parte ſe contulit, cui Alauæ nomen & tunc erat & nunc eſt, ſed finibus aliquanto quam modo l tiori. Tyrannus cum regiam poteſtatem per vim occupatam non ad populi ſalutem refe ret, ſed ad opprimendas res publicas & priuatas, ciuium Ouetenſium coniuratione p emptus eſt. Alfonſus continuo in Aſtures profectus, eximiaque omnium ordinum v luntate receptus, regni ſtatum compoſuit. de ſontibus ſupplicium ſumptum. Cantab pars ea, cui Alauæ nomen eſſe dictum eſt, ea tempeſtate Regum Ouetenſiũ imperio te batur: reliquæ Cantabriæ Zenon imperabat ex Eudonis olim Aquitaniæ Ducis ſangui prognatus. Zenonis propinquus Eilo Alauam pro Rege gubernabat. Is ſiue regni p turbatione confiſus, ſiue Zenonis armis, ab Alfonſi auctoritate defecit. qui motus R gem compulerunt, vt delectu ſuorum habito, expeditionem maturaret. Legione pro ctus breui ſine ſanguine prouinciã tumultuantem ad officium reuocauit. Eilo ipſe cap atq; Oueti cuſtodiæ mancipatus, eundem vitæ & vinculorum terminum habuit. Zen Cantabriæ Princeps non multo poſt, cum & ipſe nouarum rerum ſtudio rebellaſſet, ctus prælio captuſq; in eundẽ carcerem incluſus eſt. Hunc duas filias reliquiſſe memor Todam Eneci Ariſtæ Vaſconũ Regis vxorẽ, atque Enecã quæ Zuriæ Cantabriæ Prin nupſit: vnde pleriq; arbitrantur veteres eius prouinciæ regulos, quo tẽpore nondũ Ca læ Regibus ceſſerat, generis originẽ ducere. vtriuſq; calamitate documentum datum teris, Regis ætatem deſpectui habendam non eſſe: perfidiam ipſis auctorib. eſſe exitial Alaua exinde Vigilæ Comiti attributa. Caſtellę principatũ Didacus Comes obtinebat gnomento Porcellus. Regni Alfonſi anno primo hæc geſta ſunt. Quo in proximum e luto maior belli moles extitit: Imũdarus & Alchama Duces Mauri Legionẽ vrbẽ obſi ne premebant. Hos Rex ingenti copiarũ ſtrage mulctatos in patriam reiecit: ſimul C ſtianæ ditionis fines proferẽdi vlciſcendæ gentis efferæ & barbaræ cupiditate cum Va nibus & Francis fœdus ictum: cuius vt maior conſtantia eſſet, ex regio Francorum guine vxorem ſibi iungit Amelinam: quod deinde nomen Semenæ appellatione m tum eſt. Ex eo coniugio, Garſias, Ordonius, Froilaque deinceps Reges nati

præ

præterea Gundisaluus Archidiaconus olim Ouetensis. Rei benegerendæ opportunitatem Maurorum intestini motus suppeditabant. Toletani vrbis munitione confisi, & Cordubensium Regum seueritate, quæ in crudelitatem degenerarat, prouocati denuo arma corripiunt. Vani sunt multitudinis conatus, nisi prudentis Ducis imperio regantur. Mahomad ergo Abenlupus Regis nomine rebus præfectus. maiori expectatione metuque quam successu bellum fuit. Toletani breui Regis Cordubensis armis domiti. captæ vrbi obsides imperati, missique Cordubam. Lupus & fratres fuga euaserunt. eos quoniam ex vsu belli Maurici fore putabat Alfonsus, in fidem amicitiamque recepit, omnibusque officiis coluit. mox iis adiutoribus, atque Francorum, Vasconum, Cantabrorumque auxiliis auctus in fines Maurorum irruit. Ager incensus, oppida vastata, abactæ prædæ. nullo præterea operæpretio exercitus spoliis Mauricis grauis, diuesque dimissus est. Consequenti anno, qui annus à Christi ortu octingentesimus septuagesimus quartus erat, Toletani nimirum studio se Regibus Cordubensibus probandi in Christianorum ditionem populabundi Durium vsque penetrarunt. Ad Pulueraríam oppidum, iuxta flumen cui nomen est Vrbicus, improuiso Regis aduentu ad duodecim millia trucidati. similique clade Cordubensium agmen, quod à tergo sequebatur oppressum: nisi quod cædes maior fuit: ad vnum omnes perempti præter decem, qui inter mortuorum cadauera viui reperti sunt. Sequebantur cum robore exercitus Maurici, Almundarus Regis Cordubensis filius, & Ibengunimus præcipuus copiarum Dux. ii suorum cæde cognita, Sublancia oppido vbi rex erat deuitato intempesta nocte, fugientium in modum retro redierunt. Abuhalito qui superioribus bellis à nostris in Calæcis captus, atque datis obsidibus in patriam dimissus fuerat, eoque amicus esse cœperat, interprete atque annitente de compositione agi cœptum. trium annorum induciæ pactæ. Quo tempore rebus tranquillitas fuit. eoque decurso contractis Alfonsus copiis in Maurorum ditionem irrupit: Tagoque transmisso Emeritam vsque latissime populationes fecit: nulla denique iusta manu obuiam prodeunte, sese spoliis Mauricis lętus in patriam retulit. His omnibus bellis profligandis Bernardi maxime virtus enituit. Eius enim virtute potissimum in tam tenera Regis ætate respublica stare visa est. Ita cum tantis rebus peractis Regem Ouetum prosecutus esset, denuo de patris liberatione Regem interpellare ausus est. Satis pœnarum datum tot annorum vinculis. debere Regem vel senis diuturna calamitate & squalore moueri, vel filii meritis paternam noxam condonare. si neque propinquitatis respectu, neque fidelis obsequii constantia moueretur; frustra maiora præmia sperari, cum in æquissima caussa preces non essent auditæ. Iusta petere Bernardum plerisque videbatur: æmulorum tamen (sic arbitror) sententia vicit: cum ad Regis dignitatem pertinere disputarent, lęsæ maiestatis dedecus vindicare, maiorum sententiam haudquam cuiusquam ad preces mutare. Noua repulsa Bernardi animus irritatus curia cessit; multisque prosequentibus, duodecimo ab vrbe Salmantica lapide, quibus locis Alba sita est, Carpium arcem ædificauit, vnde illi Carpensis cognomentum factum. Ex ea arce incursionibus identidem regiam ditionem inuadere, prædas agere, vastare agros atque ripere. Mauri à Bernardo euocati Christianorum fines cum depopularentur, Rex curis anxius procerum conuentum Salmanticæ agit, vbi mutata sententia Bernardi postulata annuere decretum, modo arcem ille Regi contraderet. Nimirum ignorabatur Bernardi patrem interea obiisse in carcere. Itaque cum neque pater redderetur, & arce spoliatus esset, per Galliam & Vascones errabundus reliquam vitam in luctu scilicet & mœrore peregit, vt plerique auctores sunt. Refellunt alii sepulcri indicio, quod in Aquilaria campestri hodie etiam nomine Bernardi monstratur: putantque constanti animo fortunæ iniurias tulisse, diligentemque & strenuam Regi operam dum vixit nauasse. Bernardi alienationem noua calamitas excepit. Froila, quibus iniuriis prouocatus non constat, sed fratris tamen Regis caput cum coniurasset, in potestatem eius redactus, atque luminibus captus est, addictusque vinculis. Idem supplicium Nunnius, Veremundus, & Odoarius communes vtriusque fratres, quod cum Froila sentirent, Regis iussu, crudeli exemplo pertulerunt. Vnde nouorum motuum occasio. Veremundus enim è carcere euasus, factionis opibus Asturicam cepit, retinuitque aliquanto tempore: ac demum collatis signis cum Rege dimicare ausus, acie victus ad Maurorum ditionem confugit. Quæ caussa extitit vt Alfonsus maioribus cladibus Maurorum fines vexaret: ac Toletanis præsertim crebris excursionibus vsque eo molestus fuit, vt post aliquot annos inducias denuo trium annorum magno redimere fuerint coacti. quod Regi gloriosum, barbaris ignominiosum accidit.

874

Concilium Compostellæ & Oueti celebratur. CAP. XVIII.

ATAVLPHVS Compostellanus Episcopus per hæc tempora ætate in multos annos producta in secessu obiit. Sisnandus successit magnorum spirituum vir, magnisque virtutibus clarus: qui Regi auctor fuit, vt propinqui eorum qui Ataulphum criminati erant, obsequiis Compostellani templi seruorum instar manciparentur, nouo exemplo atque crudeli, aliena peccata aliorum suppliciis lui, nisi sceleris magnitudo acerbitatem excusaret. Defuncti corpus Compostellam transtulit. Templi Compostellani structuram nouis ipse operibus auxit præterea D. Martini nomine sua impensa Benedictinis monachis in ea vrbe domicilium constituit: & S. Felicis nomine collegium, in quod Compostellani sacerdotes, quos senectus debilitaret & vacatione digni esse viderentur, impetrata missione quasi in prytaneum quoddam commigrarent. Hoc Pontifice Ouetensis ecclesia Metropolitani iure dignitateque aucta est. Templum Compostellanum, quod magnis cæmentis & molibus ad culmen peruenerat, grauissima cæremonia ab Episcoporum conuentu sacratum est. Euocare Episcopos ad concilium, nisi Romani Pontificis permissu, ecclesiæ leges vetabant. Seuerus & Desiderius presbyteri abs Rege legati, à Io-anne eius nominis. VIII. diploma abstulerunt, quo Ouetensem ecclesiam Metropolita-
» nam constituit, subiecta sententia & verbis. IOANNES EPISCOPVS seruus se-
» uorum Dei Aldefonso Regi Christianissimo, seu cunctis venerabilibus Episcopis, Ab-
» batibus, vel orthodoxis Christianis. Quia igitur in cura nos totius Christianitatis,
» Beati Petri Apostolorum Principis sempiterna prouidentia effecit successores: ea Do-
» mini nostri IHESV CHRISTI constringimur adhortatione, qua beatum Petrum A-
» postolum quadam voce priuilegii monuit dicens: Tu es Petrus & super hanc petram
» ædificabo ecclesiam meam, & tibi dabo claues regni cælorum: & reliqua. Huic rursus
» imminente Domini nostri articulo gloriosæ passionis inquit: Ego pro te rogaui vt non
» deficiat fides tua, & tu aliquando conuersus confirma fratres tuos. Ideoque quia vestræ
» notitiæ fama, per hos fratres limina Apostolorum lustrantes per Seuerum & Deside-
» rium presbyteros nobis miro odore bonitatis est reuelata: paterna vos adhortatione
» commoneo, in cœptis bonis operibus gratia Dei duce perseuerare: quatenus copiosa
» vos beati Petri protectoris vestri & nostra protegat benedictio. Et quotiescunque, fi-
» lii carissimi, ad nos venire quilibet vestrûm aut transmittere voluerit, tota cordis exul-
» tatione & animi gaudio de vltimis Galæciæ finibus cui vos præter me Dominus recto-
» res constituit, tanquam iure filios nostros vos colligimus. & ecclesiæ Ouetensi, quam
» vestro consensu & assidua petitione Metropolitanam constituimus, omnes vos subdi-
» tos esse mandamus & concedimus. Etiam prædictæ sedi, vt ea quæ Reges, seu quilibet
» fideles iuste obtulerunt, vel in futurum Domino opitulante contulerint, ratum, fir-
» mum, & inconcussum manere in perpetuum præcipimus: Hos quoque latores litte-
rarum nostrarum, omnes hortor, & vt habeatis commendatos. bene valete. Duobus regiis legatis tertius à Pontifice adiunctus, missusque in Hispaniam nomine Rainaldus hu-ic aliæ litteræ ad Regem datæ Iulio mense officii amorisque paterni plenissimæ, hoc
» exemplo. IOANNES EPISCOPVS seruus seruorũ Dei dilecto filio Aldefonso glo-
» rioso Regi Galæciarum. Litteras deuotionis vestræ suscipientes, quia deuotum vos es-
» se cognouimus erga nostram sanctam ecclesiam, gratias vobis multiplices referimus
» Dominum exorantes, vt vigor regni vestri abundet, de inimicis vestris victoriam vob-
» concedat. Nam vos filii carissimi sicuti petistis, sedulas preces Domino fundimus,
» regnum vestrum gubernet: vos saluum faciat, custodiat, & protegat, & super omn-
» inimicos vestros erigat. Ecclesiam autem beati Iacobi Apostoli ab Hispanis Episcopis co-
» secrari facite, & cum eis concilium celebrate. & nos quidem gloriose Rex, sicuti vos à p-
» ganis iam constringimur, & die ac nocte cum illis bella committimus: sed omnipote-
» Deus dat nobis de illis triumphum. Huius rei gratia rogamus dilectionem vestram & a-
» mum deprecamur, vt quia vt diximus, valde a paganis opprimimur, aliquantos vtiles
» optimos Mauricos cum armis, quos Hispani Caballos Alpharaces vocant, ad nos diri-
» re non omittatis: qualiter nos recipientes Dominum collaudemus, vobis gratias re-
» ramus, & per eorum portitorẽ de benedictionibus S. Petri vos remuneremus. Bene va-
te dilectissime fili & clarissime Rex. Pontificis litteris perlectis, dies Episcopis tota ditio-
dicta, ad quã vtriusq; rei perficiẽdę causa conuenirent. Compostellam primũ frequen-
omnino quatuordecim numero confluxerunt: pars iis vrbibus Prælati, quæ in Regis
tione erant: pars quæ obtinebantur à Mauris, minuti scilicet & paulo amplius quam
nomine Episcopi. & erat moribus ea tempestate receptum, vt vtrarumque vrbium

ſcopi eſſent, ac earum præſertim, quæ vel ereptæ Mauris paulo poſt ad eorum ditionem redierant, vel ſperabatur breui eripiendas fore, Chriſtianique iuris futuras: in eamque ſpem mortuis ſufficiebantur viui. Templum ergo Compoſtellanum iis Epiſcopis procurantibus, ſolenni cæremonia ſacratum Nonis Maii, die Lunæ, Luna vndecima, tertio Aureo numero, vt Sampyrus Aſturicenſis eſt auctor, hoc eſt anno octingenteſimo ſeptuageſimo ſexto: in quem eæ notæ omnes certa ratione conueniunt. Ara maxima nomine Saluatoris, dextra læuaque duæ aræ, prior Petri & Pauli nominibus, poſterior Ioannis Euangeliſtæ dicatæ. Nam quæ tegebat Iacobi Apoſtoli oſſa, quoniam perſuaſio erat à ſeptem eius diſcipulis dicatam eſſe, ſacrari denuo non placuit. hoſtia ſacra in ea ſacrificatum. In vicino monte, Sebaſtiani Martyris nomine ædes eodem tempore conſecrata. His ex rebus Compoſtellana religio per ſe ſanctiſſima vehementer aucta eſt. Poſt vndecim menſes iuſſu Regis iidem Epiſcopi Ouetum conuenere: vt quod à Pontifice erat impetratum, communi conſenſu Ouetenſem Archiepiſcopum conſtituerent. Ermenigildus omnium ſuffragiis electus, qui eo honore fungeretur, & cæteris præeſſet omnibus. Placuit præterea Archidiaconos recti exempli creari, qui bis annuatim Synodos cogerent, omniaque conſtituerent tanquam Deo rationem reddituri: obirentque ſingulas diœceſes, monaſteria, & parochias inuiſerent. Additum præterea vt Epiſcopi qui ditione carerent, Ouetenſi Præſuli vicariam operam exhiberent, cura in multos partita, eiuſque reditibus alerentur: iis aliiſque tota ditione Epiſcopis in Ouetenſi vrbe & diœceſi ſingulæ eccleſiæ darentur, quarum reditibus viuerent, cum conuentus eccleſiaſtici haberentur, & fortunarum domicilium eſſet propter frequentes barbarorum irruptiones. Sedecim Epiſcopis templa duodecim deſignata attributaque, partim ditione ſpoliatis, partim integris, Legionenſi, Aſturicenſi, Irienſi, Vlcenſi, Britonienſi, Aurienſi, Bracarenſi, (hic Archiepiſcopatus erat) Dumienſi, Tudenſi, Columbrienſi, Portucalenſi, Salmanticenſi, Caurienſi, Cæſarauguſtano, Calagurritano, Turiaſonenſi, Oſcenſi. Quorum Epiſcopatuum nomina, & numerus ex ipſis concilii actis adſcripta ſunt, in eorum gratiam, qui antiquitatis ſtudio ſunt dediti. Inde certe effectum eſt vt ea tempeſtate Ouetum Epiſcoporum ciuitas vulgo diceretur. Ouetenſis eccleſiæ fines Regis voluntate deſcripti, magniſque reditibus & poſſeſſionibus, vt ea ferebant tempora, amplificati ſunt. Vtroque loco Rex, Semena Regina filii Regis & proceres affuerunt: rebuſque omnibus ex ſententia compoſitis conuentus ſolutus eſt.

876.

Reliqua quæ Alfonſi regno contigere. CAP. XIX.

NTEREA Maurorum arma quieſcebant. Nam diuturno otio, & regionis amœnitate ardor animorum cum quo in Hiſpaniam venerant, extinctus erat, obſoleuerat martia maiorum indoles. neque quid interea accid t ad memoriam inſigne. Anno tantum eius ſeculi octogeſimo primo, vniuerſa Hiſpania terra mouit, multa concuſſa ædificia. Mahomade Rege Cordubæ ex ritu gentis ſacris in templo operante, fulmen repente dilapſum vnum & alterum ex iis qui prope erant interfecit: vnde magnus genti terror, neque ea piacula cæleſtibus placandis omiſſa. Proximo anno Abdalla eius Lupi filius, quem Toleto aufugiſſe dictum eſt, accepti beneficii immemor, ingenioque ad perfidiam conuerſo, hoſtilia in gentem noſtram moliri cæpit: redintegrataque cum Cordubenſi gratia, iam arma mouere. Inuidia in preceps agebat in patruos concepta, quibus Alfonſus ſuſpenſe fauens Ordonium filium, quaſi mutuę fidei pignus educandum inſtituendumque tradiderat. grauem Chriſtiani nominis ignominiam, ſed tanti ea tempeſtate Maurica amicitia erat. Hoc initium quamuis exiguum magna rerum moles conſecuta eſt. collectis Abdalla ſuorum copiis in Alfonſi ditionem inuaſit. Latiſſimę populationes fuerunt, timor magnus, ſpes non minor. ad Cilloricum oppidum Maurus acie ſuperatus à Panſuo, quod oppidum tentare auſus fuerat, cum clade repulſus. Legio in quam ſe Maurorum impetus vertit, quoniam eam Alfonſus valido pręſidio obtinebat, deuitata: nulloue re alia memorabili traiecto Aſtura flumine, quod per ea loca decurrit, Legionemque ipſam alluit, per fines Luſitanię Cordubam reditum. Abuhalitus Maurorum caſtra ...uebatur. Abulcemus eius filius, qui apud Alfonſum Regem obſes pro patre erat, eius ...atu patri eſt redditus. Autumno hęc pręcipiti gerebantur. quo in hyemem conuerſo, Abdalla duos Zimaeles patruum, fratremque tumultuaria pugna commiſſa locis natura ...eris, qua in Hiſpanię parte memorię non eſt proditum (in Carpetanis ſuſpicor) magna cęde ſuperauit, captoſque Beccariam in arcem vinctos miſit. Eodem impetu Cęſar...ulta Abdalę armis capta eſt. Quæ res vtriuſque nationis in eum vires, armaque con-

881.

uertit : tametsi missa illa legatione apud Cordubensem Regem factum excusarat : & quoniam non recipiebatur, ad Alfonsi amicitiam receptum, missis identidem legatis captare non desistebat. Vno tempore Vigila & Didacus Comes, quasi in communem Christiani nominis hostem arma contulerunt. Almundarus Regis Cordubensis filius, & Abuhalitus Corduba missi Cæsaraugustam omnibus copiis & viribus obsederunt. Frustra conatus erat, vrbe munitissima atq; frequenti, Abdalla ex rebus gestis feroci. Verso impetu Cantabriæ atque Castellæ fines vastati. affuerunt Vigila & Didacus Comites, Maurosque ditione omni arcuerunt. Legionensis Rex prouisa tempestate, contractis vndique copiis sese ad Sublanciam tenebat ad omnem occasionem intentus, acieque dimicare paratus si Mauris animus esset : quod illi certamen detrectantes in patriam redierunt, Facundi & Primitiui monasterio in Vaccæis celeberrimo, solo æquato, quæ magna clades est habita. Nonnulli Mauri ab Abuhalito occulte missi ad Alfonsum. his interpretibus de pace constituenda actum est : simul ab Alfonso Rege Dulcidius Toletanus presbyter eo studio Cordubam legatur fine anni octingentesimi octogesimi tertii. Dum ea legatione tempus extrahitur classis Cordubæ atque Hispali comparata, Calæciæ littora tentare iussa est : vbi multa oppida mœnium munitione nudata, iniuriæ opportuna esse cognitum erat, aduersis ea tempestatibus iactata est atque submersa. Dux Abdelhamitus & paucissimi ex naufragio euaserunt. Interea agenti Dulcidio induciæ sexennes cum Mauris pactæ sunt : corporaque Eulogii & Leocritiæ Martyrum concedentibus Christianis Corduba Ouetum delata. Consecuta est mors Mahomadis imperii Arabum ducentesimo septuagesimo tertio, salutis octingentesimo octogesimo sexto. filios triginta quatuor, filias viginti reliquit haud insulso ingenio vir : eius enim illa vox fuit cum in hortis deambularet ad militem, quam pulchrum viridarium, quam illustris dies, quam lætum seculum dicentem si mortem daretur euadere : immo inquit si mors non esset, haudquaquam ipse regnarem. Successit Almundar filius : cuius imperium mite, ingenium liberale fuit. Initio regni Cordubensibus vectigal, quod ex decima pendere consueuerant, condonauit. Illi beneficii immemores ab eius auctoritate continuo defecerunt. In ipso belli apparatu Regem mors oppressit, nondum integro biennio elapso ex quo regnare cœperat. sex filios & septem filias reliquit. Successit suffragio militari Abdalla defuncti frater, anno octingentesimo octogesimo octauo. regnauit annis viginti quinque. Initia turbulenta fuere. Homarus principi loco inter Mauros inquieto ingenio vir, ab imperio rebellauit. Olisipo, Astapa, Hispalis, aliaque oppida eius partes sequebantur. Graues motus facilem habuere exitum. seditionis auctor venia impetrata Regi conciliatus est. Ea facilitas animos fecit vt rursus tumultuaretur. & erant Mauri ducta ab antiquo origine in duas factiones distracti, Humeias & Alauecinos, vti antea monstratum est. in eo dissidio res nouare cupientibus studia populi deesse non poterant. Abdalla vestigiis omnibus Homarum insequitur, eoque redegit, vt ad Christianos confugiens eiurata patria superstitione, nostra sacra susciperet haud syncera fide, vt tempus quod omnia detegit, declarauit. Contra Alfonsum Cantabrorum arma mota. Zuria princeps in ea gente, Ze[...] nonis gener & sua sponte & prouincialium studiis prouocatus arma sumpsit: Ordonium[...] que à patre Rege missum ad eos tumultus sedandos ad Arriogorriagam acie vicit. Inde l[...] co nomen quod sanguinolentos lapides significare affirmant linguæ Cantabricæ per[...] ti, cum antea vocaretur Padura. Victoriæ merces fuit gentis principatus. Scottoru[m] Regum sanguine Zuriam prognatum esse vulgo Cantabri persuadent, vero an falso n[...] satis constat. quo minus filii iniurias Rex pater vindicaret locorum asperitate factum [...] bitror, atque ipsius ætate ingrauescente. Quo tempore ad pacis artes conuersus, & r[...] publicæ exornandæ studio, tota ditione diuis templa, hominum præsidio arces, op[...] da, vrbes ædificabat. Initio regni Sublancia Ceaque prope Legionem, Gauzo arx [...] maris oram Ouetum inter & Geigonem rupibus imposita : deinde Portus Cale, B[...] cara, Viseum, Aquæ Flauiæ (nunc Chiaues) Auca, instauratæ : quæ vrbes à multo te[m] pore vastæ atque incolis vacuæ iacuerant. Similem cladem Sentica perpessa erat. p[...] Alfonsi Regis munificentia ædificata est Zamoræ nomine. sic Mauri vocabant à cya[...] lapide (turcicum alii dicunt) qui Arabum lingua Zamora est, & in eo agro reperit[ur] Tauri vrbis ædificandæ Garsiæ filio cura demandata, quæ veteribus Sarabis fuit. Con[...] brica in Lusitania, Septimancæ, Dominæ, vniuersique Gotthorum campi in Vacc[æis] Mauris erepti : cui tractui, Italiæ atque Galliæ exemplo, Campaniæ licebit nomen [...] cere. Iis in locis Facundi & Primitiui Martyrum nominibus regio sumptu monasteri[um] magnificum, quod Mauri euerterant, instauratum atque extructum est, Benedictinor[um] or[...]

ordini, quo nullum in Hiſpania, diuitiis, amplitudine, maieſtate illuſtrius olim fuit: noſtra ætate in paucis nobiliſſimum habetur. Tantis Regis molitionibus ærarii tenuitas tot bellis, tantis ſumptibus exhauſti impar erat. noua tributa imperata: quod niſi in ſuprema reipublicæ calamitate, & quando omnes intelligunt, ſi ſalui eſſe volunt, parendum neceſſitati, ſine periculo non vſurpatur. ſic rerum euentus declarauit. Alienati enim ea ex re ſubditorum animi erant. Semena Regina alieno & ipſa in virum animo, faces ſubdebat: filioq; Garſiæ ſuaſit vt in patrem arma ſumeret. Rex quamuis in affecta ætate priſtinæ virtutis memor Senticam aduolat: filium in poteſtatem redactum in Gauzone arce vinculis conſtringit. non reſtitere, vt ferme fieri conſueuit, in vno gradu commotæ ſemel populi voluntates. Nunnius Fernandus Caſtellæ Comes opibus & clientelis potens Garſiæ ſocer erat, eius conatus cum vincti mater & fratres iuuarent, rurſus in Regem tumultuatum eſt. toto biennio bellum vario ſucceſſu geſtum, exitu tandem coniuratis proſpero. Rex calamitate victus ſeu tranquillitatis ſtudio regnum abdicauit, & Garſiæ filio de manu tradidit. Ordonio alteri filio Calæciæ principatus attributus eſt ſalutis anno nongenteſimo decimo. Quo anno decurſo eum Compoſtellam religionis ergo inuiſiſſet, & concedente filio in Maurorum fines denuo populabundus irrupiſſet, operæpretio facto Zamoræ obiit. Aſturicæ primum tum ipſe tum vxor Semena ſepulti ſunt: deinde Oueti in D. Mariæ tumulo compoſito. Quo tempore Abdalla Cordubenſis Rex, cum filios reliquiſſet vndecim, filias tredecim, ętatis anno ſeptuageſimo ſecundo Cordubæ obiit. Quid Abdallę Lupi filio contigerit clam eſt: neq; deeſſet induſtria ſi monimenta ſuppeterent. nunc coniecturis ſtandum. ac putem ope Regum Ouetenſium Cæſarauguſtę principatum retinuiſſe: ab eoque eius vrbis Reges perpetua ſerie deriuaſſe: de quibus longo interuallo ſermo recurret. Cordubæ imperium ſuſcepit Abderrhamanus Abdallæ ex Mahomade filio nepos, nouo exemplo vt in Maurorum imperio nepotes præferrentur filiis. Viginti tres annos natus erat cum ad regnum acceſſit, & quinquaginta annis regnauit. Almanſor Ledim Alla vocatus eſt, hoc eſt defenſor legis Dei, præterea Miramumenim, quæ vox Regem credentium ſignificat. & ferme imperiis inclinantibus magnifici tituli vſurpantur ignauiaq; ornamentis extrinſecus additis fucatur. Tametſi Abderrahmanus in magnis Regibus numerari debet, domi militiæq; clarus. dum vixit in vnam curam diſſidia gentis pacandi, factionumq; ſtudia quibus populares æſtuabant, ſedandi maxime incubuit: æquiſſime populis iura dabat. Caſtrum prope Cordubam extruxit, in Africa Septam cepit: regia municentia vrbes oppida tota ditione magnis ornamentis Abderrahmani regno aucta illuſtrataq; ſunt. Regnum cepit anno Arabum trecenteſimo, iuxta Roderici etiam Præſulis computationem, hoc loco à vera non diſcrepantem.

920.

Garſias, & Ordonius Reges. C A P. X X.

POTENTIA ſcelere quæſita, haud ſolet eſſet diuturna Garſias regnum per vim occupatum, tribus annis, & menſe vno tenuit. Quo tempore noua expeditione ſuſcepta in Maurorum fines irruit, & agris circum longe lateq; vaſtatis, direptis oppidis, Aiolam Maurorum regulum obuiam prodire auſum, acie quidem victum cepit: verum in reditu ad Tremulum oppidum, cuſtodum culpa in patriam fuga euaſit. Rex Zamoræ defunctus atque Oueti ſepultus ſalutis anno nongenteſimo tertiodecimo. Ordonius nunciata fratris morte, quoniã ſine prole deceſſerat, Calæcia, vbi res gerebat, continuo ad regnum aduolauit, bonus & moderatus Princeps ſi extrema cum primis contexuiſſet, neque innocenti Caſtellæ Comitum ſanguine manus fœdaſſet. Regnauit annis nouem, menſibus ſex. Ab initia quod magnopere ad tuendam auctoritatem referre cogitabat, ſi illuſtri aliquo facto Maurorum ſpiritus fregiſſet, delectu ſuorum habito in Carpetanos irrupit. Talaueram ſoli cæliq; lætiſſima facie præcipuum municipium incolarum frequentia, & mœnium ex ſecto plurimum lapide munitione nobile circumſedit, victiſque acie Mauris, qui à Rege Cordubenſi auxilio obſeſſis miſſi erant, oppidum expugnauit, diripuit, incendit: neq; enim circunfuſis omni ex parte Mauris retineri poterat. Oppidi præfectus cum multis aliis captus eſt. exercitus Mauricis ſpoliis grauis in patriam reductus. Cordubæ Rex ex euentu de rerum ſumma coniiciens, veritusque præferocis Regis arma, ſuorum viribus diffiſus, Mauritaniæ Tingitanæ Regem ſupplex ſolicitat, vt ex Africa ſupplementi cauſſa nouas Maurorum copias tranſmittat. Annuit ille gentis periculo permotus, & ſtudio religionem Chriſtianã opprimendi, quæ indies maiora incrementa ſuſcipiebat. Valida Afrorum manus miſſa Duce Almotarapho eſt, iis copiis regius exercitus Maurorum adiunctus. Abolalpaſus rei ſummæ Præfectus in Chriſtianorum fines irruens, ad Durii ripam proue-

91.

ctus est. ad Castrum Sancti Stephani Gormatii nomine, Rege obuiam facto dimicatum
est. non alias maiore mole concursum, neque dubio magis euentu. ad extremum vtroque
Duce Mauro cadente, cæsi magno numero hostes, reliqui in fugam compulsi. Christia-
norum animi magna solicitudine liberati, reputantes quantum periculi accessisset ex A-
frica, vix tolerantibus Maurorum Cordubensium potentiam. quo maior victoriæ fructus
esset, victos & trepidos vrgeri Mauros placuit: Lusitaniæque agros & oppida quam longe
ad Anam vsque patet, Emeritæq; & Pacis Augustæ fines victoris exercitus incursione de-
populari: tanto ex his rebus incolarum terrore, vt in iungendi fœderis voluntatem vehe-
menter incumberent: & ad victoris arbitrium pacem magno redimere fuerint coacti, Or-
918. donii regni anno quinto, salutis nongentesimo octauodecimo. Rex tantis rebus perfectis 10
rediit in patriam, & triumphantis in morem Legionem inuectus est. Vrbem eam ea ætate
principem, locorum opportunitate inuitatus, regiam constituere cogitabat. Nouis itaque
ædificiis illustrate, locis amplificare parans, primum omnium templum Petri & Pauli no-
minibus sacrum, & Episcopi cathedra insigne, quoniam extra murorum ambitum erat &
periculo proximum, in regium palatium transtulit (quod in thermarum vsum olim à Mau-
ris magna amplitudine, & præcipua totius operis maiestate extructum fuerat) Mariæ Vir-
ginis nomine. tametsi duæ aliæ templi partes, Saluatoris altera, Ioannis Baptistæ nomine
altera sacrata est, Fruminio Legionensi Episcopo totius cæremoniæ Antistite, cui vnde-
cim alii Episcopi ex vniuersa prouincia ad id euocati aderant. Auxit noui templi maiesta-
tem, cum Rex nouo exemplo de manu eius Pontificis regni coronam capiti suo imponen- 20
dam curarit. Eo ex tempore Ouetensis Regis nomen Legionensi mutatum. Verum ab hoc
initio Ouetum vrbs eo ignobilitatis dilapsa est, vt progrediente tempore Archiepiscopa-
tus honore detracto, nostra demum ætate, ne suffragii quidem ius in comitiis regni ha-
beat: quod ciuium ignauia factum arbitror magis quam Regum inuidia. Itaque inter hu-
ius ætatis diplomata, Hispanicæ antiquitatis eruendæ studiosi, in quibusdam Ordonium
Ouetensem Regem dici considerant, in alio quodam Legione regnare, nimirum appella-
tione cum rebus & temporibus alternante. Mindoniensem vrbem iure Episcopatus do-
nasse Ordonium memorant, Ribadeo vrbe ea dignitate spoliata. Tametsi alii magis exi-
stimant Mindonienses Episcopos priscis temporibus Vallibrienses fuisse nuncupatos. In-
terea Rex Cordubæ Abderrahmanus Almansor ex re male gesta dolore exæstuans, & vin- 30
dicandi iniurias cupiditate ardens, vniuersas regni vires & copias in vnum contrahit: atq;
per Lusitaniæ fines in eam Calæciæ partem armis penetrat, vbi Rondonia sita est, Mindo-
niam Sampyrus ait. Ad eum locum vtriusque nationis castra posita. acie pugnatum ardo-
re animorum singulari, virtute non impari. multi ab vtraque parte ceciderunt. exæquata
clade noctis tenebris certamen diremptum. neutri manifeste victores. Tametsi eius præ-
lii ea fama fuit, vt vtraque pars se vicisse prædicaret: nostri quoniam hostem Calęcię fini-
bus discedere compulissent: barbari cum toties victi ad noctem vsque certamen sustinuis-
919. sent. pugnatum est anno nongentesimo nonodecimo. Neq; multo post Cordubę Rex su-
perioris victorię opinione ferox, viribus reparatis, auctusque auxiliis ex Africa, Christia-
norum finibus euastatis in Vascones & Cantabros penetrauit. Ordonius Rex & sua sponte
ad bellum incitatus, & Sanctii Garsiæ (is Vasconum Rex erat cognomento Abarca) pe-
riculo permotus, solicitatus precibus, in Mauros mouit. Ad vallem Iuncariam (Iunque-
ram hodie dicimus) Vasconum & Legionensium copiis cum Mauris dimicatum anno
921. nongentesimo vigesimo primo. non minor quam in Calęcia animorum contentio, non
minor strages fuit, neq; minus dubia victoria. hoc superiores Mauri, quod Garsias Azna-
rius (mallem Fortunius Semenus eius filius) Aragonię Comes in eo conflictu periit: &
secundum eam pugnam Cantabrię pars illa, cui Alauę nomen est, Maurico imperio ce
sit. Capti in pręlio Episcopi Dulcidius Salmanticensis, Tudensis Hermogius. pacto pre
tio redempta libertas. dum aurum appenditur obsides dati. Pro Hermogio sororis filiu
Pelagius in ipso ętatis flore, venustate eximia barbari Regis animum, alioqui in libidinem
procliuem vehementer inflammauit. augebatur impuri atque nefarii amoris flamma ado
lescens & suapte natura ad modestiā compositus, & in plena sapientiæ ac sanctitatis dom
educatus, de turpitudine identidem appellatus repugnauit primum: deinde cum prec
bus vinci non posset & vis adhiberetur, procaci Regi pugnos in faciem infregit. Anim
constantia, & pudicitię cultus exitium attulit. ferreis forcipibus laniatus, membratimqu
dissectus, Regis impii & immanis iussu in Bętim fluuium iactatus est die Dominica, q
925. dies Iunii mensis vigesimus sextus fuit, nimirū salutis anno nongentesimo vigesimo qui
to. Defuncto honores tanquam Martyri habiti cultusque decretus: corporis partes in I
Genesii, caput in Sancti Cypriani cœmeterio sepulta. Eo maiori gloria dignus, quod qu
tu

...tuordecim non amplius annos natus erat, minus mensibus sex, cum id virtutis & constan-
...iæ specimen edidit. Rhosuita virgo Saxonica Pelagii Martyris mortem Heroico carmine
...hac ipsa ætate, sed paulo aliter cecinit. Ordonio Legionis, Carolo Simplici Francorũ Re-
...gibus, Zanellus presbyter à Ioanne Romano Pontifice, eo nomine decimo in Hispaniam
...egatus est hac occasione. D. Iacobi religione per omnes nationes peruagata, atq; Sisnan-
...di Compostellani Episcopi virtutum celebri fama, Pontifex misso cum litteris idoneo ho-
...mine preces communicari petiit: vt propitiato Apostolo sancto opem eius viuus moriens-
...que impetraret. Sisnandus Zanello in Italiam amandato obsequium Pontifici defert. Rex
...tiam litteras cum muneribus adiungit. Zanellus officio functus multis libris onustus in
Hispaniam euoluto integro anno redit: præterea à Pontifice legatus factus cum potestate
...ognoscendi quæcunque ad religionis statum pertinebant. Persuasum Romanis ab anti-
...quo, in ratione precandi Gotthica multa deprauata esse, insolentes sacrorum ritus atque
...piniones de religione discrepantes inuectas. Ergo Zanellus in eam curam incumben-
...dum iudicans, libros ecclesiasticos cum cura conquisitos diligenter excussit, atque in ritu
...quamuis diuerso, contra quam suspicabatur, omnia religioni consentire deprehendit: Ro-
...mamque rediens Pontifici visa cognitaque retulit in magno Patrum consessu. Gratias illi
...pro diuino munere agentes, libris comprobatis illud modo sanxere, in sacratiori secretaq;
...sacrificii Christiani parte, Romano ritu precandum videri. nimirum alia mystica verba,
...quibus panis vinumque conuertitur, retenta tamen sententia proferebant, ad hunc mo-
...dum: HOC est corpus meum, quod pro vobis tradetur. HIC est calix noui testamenti in "
...meo sanguine, qui pro vobis & pro multis effundetur in remissionem peccatorum. Qui- "
...bus verbis ne nostra quidem ætate ii vtuntur, qui ritu Gotthorum sacrificant diuina hostia
...permissu Pontificum. Hunc exitum ea tum controuersia habuit, multis deinde seculis re-
...petita: donec Hispanorum siue constantia, siue contumatia victa est, atque Gotthica pre-
...candi ratio Romano ritu mutata, vti competenti loco explicandum est. Ex eo tempore
...ne, quo ad Iuncariam pugnatum est, belli fortuna conuersa videbatur. Ordonius Rex
...decori tenax, breui reparato exercitu, qua parte Vasconum fines erant, ipso Vasco-
...num Rege adiuncto, in Maurorum ditionem inuectus Riuogiæ oppida, pagos, a-
...gros, belli flamma consumpsit: & cladis acceptæ ignominia vindicata Zamoram re-
...it. Nullum in rebus humanis gaudium est syncerum & constans. quod tunc vsuue-
...t. Munina Eluira Regina lectissima fœmina extincta morbo est, filiis Sanctio, Alfon-
... & Ramiro, præterea Garsia Semenaque. Eluiræ funere curato, Rex Argontam du-
...t principi loco in Calæcis: neque multo interiecto tempore in suspicionem adductam
...pudiauit, temere scilicet & immerito: vti rerum euentus & Regis pœnitentia compro-
...runt. Sanctiuam Garsiæ Eneci Regis Vasconum filiam in eius locum substituit, Sanctio
...tre concedente. cum quo iunctis viribus in Riuogiam rursum irruptione facta Anaga-
...m, quod veteribus Tricium fuit, armis cepit & Vicariam: vbi Gotthorum regno con-
...titus iuri dicundo fuisse creditur, auctore Roderico, ex eoque inditum nomen. Atque
...ctenus ita Ordonii res erant, vt in eius regno laudari multa possent iure, accusari pauca,
...alia Regibus libenter condonantur. Difficile est & miraculo proximum in summa li-
...ntia tenere modum, & in tanta rerum varietate nunquam offendere. Castellæ Comi-
...n cædes Ordonii iussu alienissimo tempore perpetrata, in quibus tantum præsidii erat
...ersus Maurorum arma, superiorem omnem gloriam corrupisse visa est. quod qua ra-
...ione contigerit, & quibus ex caussis Regis animus fuerit irritatus, ex altiori princi-
pio repetendum. & nonnulli noui principatus in Hispania, quæ initia
incrementaque habuerint, noua narratione
explicandum.

LIBRI SEPTIMI FINIS.

HISTORIÆ DE REBVS HISPANIÆ LIBER OCTAVVS.

Regni Nauarrici initia. CAP. I.

POST memorabilem atque funestam cladem, qua victa oppressaque vniuersa à Mauris ferme Hispania est: ex Gotthici imperii casu quasi ex magnæ structuræ ruderibus cum euersa est, plures extitere principatus minuti initio, finibus angusti, atque viribus infirmi: tempore consequenti patriæ libertatis vindices, affectæ ac prostratæ reipublicę instauratores pręclari. Quorum exortum atq; progressum omnium explicare ardua res esset, & longioris disputationis quam pro suscepti operis modo. Insignium maxime & præ cæteris nobilium initia, incrementa, successusq; breui narratione attingere: quoniam cum Legionensium Regum rebus deinceps connexi confusique sunt, necessarium fore sum arbitratus: Vasconum, Aragonum, Barcinonis atque Castellæ, cui Veteris nomen est. Etenim ex communi Hispaniæ incendio atque vastitate, pulsæ sedibus Hispanorum reliquiæ pars in Astures confugere, vnde Legionense regnum constitutum, de quo superiori libro commemoratum est: pars Pyrenæi montis iuga claustraque occuparunt, vbi Cantabri & Vascones siti sunt. Lacetani præterea, Ilergetes, atque Ceretani (quibus in locis nunc Ripagorsa, Suprarbe, Vrgelia, Cerdaniaq; visuntur) eorum locorum præsidio atque munitione non modo libertatem tutati sunt, sed iuuandæ etiam reliquæ Hispaniæ consilia inter se communicarunt viri præstantes, maiorique quam pro viribus animo, freti credo numinis ope: nam aduersus tantas difficultates ratione prouidere non poterant. Occasio non maxima. Ioannes quidam homo religiosus, tranquillioris vitæ studio succensus, non procul Iacca vrbe, in Vruela monte domicilium constituerat, adiunctumque diuinæ rei procurandæ caussa, sacellum Ioannis Baptistæ nomine sacrum. Sanctitatis eximiæ opinio famaque cum per ora hominum volitaret, quatuor se illi socii adiunxere, vitæ generis quod sequebatur æmulatores. multi præterea mortales è vicinis locis accurrebant numinis propitiandi promerendiq; caussa sancti viri precibus: quem omnibus officiis cultum dum vixit, extinctum exequiarum honore prosecuti sunt. Defuncti funus magna populi frequentia procurauit. in his ingenuæ conditionis viri sexcenti, siue ex composito conuenientes, siue secessus opportunitate inuitati, quo res occultior esset, in commune de reipublicæ salute, de Maurica seruitute pellenda consultare aggressi sunt. Locorum præsidium animos faciebat, & Francorum auxilia pręclare conantibus haud defutura sperabant. Asturum exemplum prouocabat, qui Pelagio Rege creato iuuandæ rei Christianæ consilia explicare, & Maurorum arma irritare veriti non erant. quod initio temerarium visum est, euentu salutarę fuit. Re diu multumque agitata optimum fore visum est ex suo numero aliquem deligere, cuius imperio & auctoritate deuincti in eam caussam iuuandæ patriæ ingrederentur. Garsias Semenus omnium suffragiis delectus, nullo quidem gradu cõtingens Gotthorum Regum familiam, quod nomen ipsum declarat Hispanum magis quam Gotthicum sonans, haud dubie autẽ nobilissimus magnaque & veteri prosapia, Amescuæ regulus atque Abarsusæ. vxor Eneca pari nobilitate. De tempore auctores in diuersum trahunt, ac ne de appellatione quidem regni satis constat. Nonnulli Suprarbis Regem dictum putant, alii Nauarræ seu Vasconum: neu argumentis euincentibus. Et est omnis antiquitas obscura, præsertim Hispanica: quip magnorum fluminum decursus noti sunt, obscuræ origines primæ fontesque vnde de uantur. Insigne nouo Regi fuit rubra parma, nulla pictura distincta. nonnulla oppida h Rege Mauris erepta: in his Insa, Suprarbis princeps municipium. Sacellum quod Ioan cura & sumptu extructum erat, locis amplificatum auctumque reditibus in regii ædifi amplitudinem & maiestatem sensim excreuit: Regum veterum bustis nobile, præse numine ipsaque vetustate religiosum. Semenus Rex & successores eum locum sepultu delegere. Obiit anno septingentesimo quinquagesimo octauo. Successit Garsias Ene (ab vtroque parente eius appellatio conflata est) Princeps vere magnus, insigni felici te. Nam huius virtute Vascones, qui inter Asturum, Maurorum & Francorum arma i peri

758.

periumque identidem alternabant, bello domiti in horum Regum ditione stabili pos-
sessione constiterunt. In eam finitimæ Cantabriæ partem, cui Alauæ nomen est, ar-
ma prolata. Præterea Aragoniæ & Barcinonis Comitum initia hoc Rege extiterunt.
Aragoniæ quidem Aznarius filius Eudonis Magni in ea loca delatus, quæ Aragone &
Subordano fluminibus alluuntur: cum quædam oppida Mauris eripuisset, Rege Garsia
concedente se Aragoniæ Comitem dixit, tunc Vasconibus contributæ, deinde sui iuris
vti competenti loco est explicandum. Aznarii filius Aznarius alter fuit, nepos Galindus:
de quorum rebus gestis nihil est ad memoriam insigne litteris proditum. Galindo de-
functo filius successit Semenus Aznarius. Barcino autem Ludouici deinceps Imperato-
ris, & tunc patre superstite armis occupata: Bernardusq; natione Francus illi vrbi cum
potestate præfectus anno octingesimo primo. inde origo Barcinonensis principatus. Quo 801.
anno in sequentem euoluto, Garsias Enecus defunctus est. Successit Fortunius Garsias:
de cuius rebus gestis Vascones historici magna ac pene incredibilia fabulantur. Ac illud
constat ad Roscidam vallem prælio illi memorabili interfuisse, in quo Francorum nobi-
litas nostræ gentis armis trucidata est, Carolo Magno Imperatore, Duceque acie victo.
De eius victoriæ lætitia non parum diminutum est Semeni Aznarii Comitis Aragoniæ in-
teritu in eo prælio desiderati: cum ostentandæ virtutis studio in confertos hostes irruisset
contemptu mortis ferocior. Eo maior luctus fuit, quod sororem eius Teudam Fortu-
nius Rex vxorem habebat. Successit Semeno Comiti Semenus Garsias eius patruus,
Andregoto defuncti fratre, qui meliori iure niti videbatur prætermisso. caussæ clam sunt:
fortassis curis grauioribus idonea ætas non erat. Obiit Fortunius Rex anno octingentesi- 815.
mo quintodecimo, Sanctio Garsia que ex vxore genuerat successore. Hoc Rege Ronca-
lenses ob egregiam nauatam operam in bello Maurico, immunitate donati: vt eius æ-
tatis atque Regis diploma declarat. Bernardus Barcinonensis Comes (nonnulli Mar-
chionem faciunt) criminibus appetitus, ab iis qui teneram eius Bernardi ætatem gu-
bernabant, qui Caroli Magni nepos erat ex Pipino filio quasi adulterii consuetudine
cum Augusta Ludouici Imperatoris coniuge, læsæ maiestatis reus esset, calumniæ do-
lore actus, ex Gallia quo se contulerat, in Hispaniam rediit: vbi præcipua auctori-
tas erat, multæque clientelæ, quas superiori tempore sibi adiunxerat. Obiit anno octin- 839.
gentesimo trigesimo nono. Wifredus eo nomine primus Barcinonensis Comes Lu-
douici Pii beneficio eo principatu auctus est, nondum hæreditario iure, sed ex Impe-
ratoris voluntate, annorum numero aut vitæ spatio vt in cæteris præfecturis præscri-
pto. Garsias Aznarius per idem tempus Aragoniam obtinebat, defuncti interea patris
Semeni Aznarii successor. Omnino Sanctii Regis armis Vascones, qui vltra Pyrenæi
fastigium ad Galliam fusi Francorum imperio parebant, vexati: neque prius quiescere
permissi, quam perpetuam cum Suprarbis Regibus amicitiam iurati. Muzæ bello, eius
item aduersus Mahomadem Cordubæ Regem rebellasse superius monstratum est, oc-
cisus fuisse traditur, nimirum annum circiter octingentesimum quinquagesimum ter- 853.
tium. Post Sanctium Regem, Semenum Garsiam quidam numerat auctor defuncti fi-
lium: de quo in monimentis eius cœnobii, cui Sancti Saluatoris Leirensis in Vasconi-
bus ipso Pyrenæi montis complexu nomen est, memoria propagatum, eo loco cum v-
xore Munia esse tumulatum. nihil præterea. Iis monimentis, cum certiori historiæ lumi-
ne careant, quantum fidei sit adhibendum, ex suo iudicio quisque statuat. nobis in al-
terutram partem pronunciare consilium non erat. His sane Regibus defunctis, cum
stirps regiæ familiæ consumpta esset, quatuor annorum interregnum secutum est. Quo
tempore prius quam prouinciæ voluntates in vnum aliquem conspirarent, quem Regem
creatum reipublicæ rectorem imponerent: plerique Vasconum scriptores affirmant,
cum Romano Pontifice, nimirum Leone eius nominis IIII. cum Francis & Lon-
gobardis communicata, ex eorum consilio ea ex illarum gentium legibus delibasse, quæ
ad libertatem tuendam, cuius tunc prima cura erat, opportuna fore iudicarunt: ne vn-
quam Reges concessa potestate abuti possent ad oppressionem reipublicæ. Leges scriptæ,
has forum Suprarbis vulgo vocant: quarum vis in eo potissimum & summa erat vt
omniam ditionem à Mauris partam ipsi de manu nouo Regi tradere cogitarent, ne quid
accepta potestate maioris rei nisi de consilio & voluntate procerum duodecim, qui ea de
caussa deligēdi erant, decernere fas esse crederet: neq; ius libertatis minueret: & quę Mau-
ris essent erepta cū proceribus optima fide diuideret. Hæc omnia vt rata essent mediū ma-
gistratū creari placuit, tribunitiæ potestatis ad instar, vulgo hoc tempore Aragoniæ Iustitia
nominatur: qui legibus, auctoritate, & populi studiis armatus, hactenus regiā potestatem

ne nimia efferretur, certis finibus inclusam tenuit. ac procerib. presertim datum, vt fraudi non sit, si quando inter se tuendæ libertatis caussa inscio Rege conuentus habuerint. His ita constitutis Bigorræ seu Bigerrionum in Aquitaniæ parte Comes Enecus Sanctius, à velocitate cognomento Arista, trecentorum procerum suffragio ad regnum vocatus est: atque Pompelone in S. Victoriani iuratus iura subditorum, leges, atque libertatem, rempublicam gubernandam suscepit. Illud additur: fecisse subditis potestatem, si datam fidem violasset, Regem externum siue ex Mauris siue ex Christianis in auxilium pactæ libertatis euocandi. quod de Mauris quoniam turpitudinem continebat, ferunt à populo repudiatum. Atque hæc verissime memoria propagata esse vulgo homines, sed & doctrina expoliti nonnulli existimant, alii fabulæ similia esse arbitrantur: ac Aristam potius patri in regno successisse statuunt. Quæ enim nouarum legum condendarum, nouique instituendi magistratus caussa extitit satis idonea? aut quî potuerunt cum Longobardis consilium communicare quæ gens ante aliquot annos Caroli potentia oppressa extinctaque erat. diuinare in re tam dubia non iuuat. fortassis enim, quod Semeni primi Suprarbis Regis electione factum est, vulgo historici ignoratione temporum ad Aristam, quem primum in his Regibus esse crediderunt, falso ablegarunt. Illud constat Enecum per hæc tempora in Pyrenæi montis iugis regnum tenuisse. vxorem habuit Enecam Gonsalui Comitis filiam, ex Ouetensium Regum sanguine. Preterea Teudam duxit Zenonis Cantabrię Ducis filiam, vt est alio loco indicatum. filium vnicum, quo ex coniugio incertum, sed Garsiam tamen Enecum genuit, regni successorem. S. Saluatoris Leirensis monasterium in Pyrenæi iugis constitutum loci religione, ædificii maiestate, opimisque reditibus celeberrimum, Aristæ opus esse creditur. Nunilonis & Alodiæ virginum corpora non ante multos annos Boscæ prope Anagatum (Oscæ in Bastetanis dicunt alii) pro religione occisarum, in eo monasterio seruantur. Tametsi Bononia Galliæ Cisalpinæ vrbs eorum sibi possessionem arrogat. Aristæ Regis diploma refellit, quod in eius cœnobii schedis seruatur: & locorum vicinitas vbi interfectæ sunt, huic opinioni suffragatur. Regni fines Arista Rege prolati, & Vasconum planicies veteri ditioni adiecta: cum priores Reges se montibus tenuissent. Pompelo & Alaua quoniam temporum iniuria ad Mauros redierant, Aristæ armis expugnatæ: vnde se Pompelonis Regem dixit, vt vetera Regum diplomata indicio sunt. Quo tempore Wifredus alterius Wifredi filius cognomento Villosus, Barcinonensem comitatum Caroli cognomento Crassi Imperatoris munere factum hęreditarium, retento tantum iure ad se prouocandi obtinuit, anno octingentesimo octogesimo quarto: cum eam vrbem Salomon Cerdaniæ Comes decem & nouem annis gubernasset iussu Ludouici secundi Imperatoris propter teneram Wifredi infantis ætatem. Per idem tempus Garsias Aznarius Aragoniæ Comes defunctus est. successit eius filius Semenus Garsias. De anno quo Arista obiit auctores variant, neq; quid certi sequamur habemus: suspicamur tamen, quod ratio temporum videtur exigere, Alfonsi Ouetensis regno, cui Magno cognomen fuit, esse defunctum anno octingentesimo octogesimo octauo. Successit Garsias Enecus ætate minor (nam decem & septem annos natus erat) animi magnitudine & rebus bello paceque gestis cuiuis priorum Regum par. Confirmata is ætate suscepti regni auctoritatem tuebatur, multis victoriis de Christiani nominis hostibus relatis: quas vt sigillatim recenseamus operæ non est, neque institutæ breuitatis. Vxorem habuit Vrracam Fortunii Semeni Aragoniæ Comitis aut filiam aut sororem: variant enim scriptores vsque eo, vt quidam Fortunii propinquam scribant filiam Endregoti (eius cui Aragoniæ principatum à patruo præreptum diximus) Galindi neptim fuisse. omnino ex eo coniugio Fortunius & Sancius cognomento Abarca nati sunt, tum Sanctiua, quæ Ordonio Legionensi Regi in senium præcipiti & binis nuptiis perfuncto tertia vxor accessit, vt est superiori libro demonstratum. Ad vallem Ayuarem (Rodericus Larumbẽ ait) in tumultuario conflictu à Mauris peremptus est, dum fines regni proferendi & impiæ gentis extirpandæ studio excursiones in Mauros identidem facit, anno nongentesimo quinto, vti ex schedis Aluendensibus intelligitur. Successere deinceps Fortunius, atque Sanctius, quo Rege ad Iuncariam male fuisse pugnatum fine superioris libri dictum est. Garsiæ Eneci Regis sepulturam Leirense monasterium sibi arrogat. defendunt D. Ioannis Rupensis sacerdotes, argumento sepulcri quod eo loci inter alia priorum Regum busta Eneci Regis inciso nomine cernitur. Litis diiudicandæ neque facultas erat neque animus. multis locis constituta Regibus cenotaphia, vt in quemque benefici extiterunt, opinionum varietati occasionem præbuisse arbitror. De Vasconum regni initiis pro re præsenti satis dictum est.

884.

888.

905.

Caste

Castellæ Comites. CAP. II.

VACCÆOS fere Romani olim vocitabant Hispaniæ incolas ea parte cui Castellæ veteris nomen à nostris inditum est, Per Carrionem, Pisoricam, Heuam & Regamonem uuios descriptæ, secretæque à Legionensi ditione. altera ex parte Asturum, Canta-riæ, & Riuogiæ fines attingebat. ad Asturum montes, vbi Segobia & Abula sita sunt, Mauricum ferme imperium per hæc tempora finiebant. Ager fertilis frugum, vini gene-osi ferax, bonus pecori, olei infœcundus magna ex parte: cælo terraque maior aliquanto quarum copia, quā in reliqua Hispania. homines miti magnoq; ingenio, minime mali, sa-ibri corpore, venusta facie, patientes laborum. In ea prouincia (tametsi initio vniuersam on obtinuerunt) reguli opibus & clientelis præpotentes, Christianæ ditionis fines armis virtute tueri cœperunt, atque indies magis propagare. Comites vocabantur Regum imirum Ouetensium permissu, in principatus tamen, an in præfecturæ tantum signifi-atione incertum. parendi certe necessitas iniuncta erat, siue regni conuentus ageretur, ue alicunde bellum ingrueret. Antiquis temporibus Comitum appellatione prouin-arum Præfectos honestare moris fuit, annorum numero quibus præesse deberent præ-nito. consequenti tempore Regum indulgentia aut imbecillitate, honos ille dum vita anet cœpit esse proprius: demum ad posteros propagari hæreditatis iure. Antiquitatis estigia in Hispania retinentur, cum proceres Hispani non prius paterni principatus parentum obitu nomen vsurpant neque Ducis, Marchionis, aut Comitis titulos as-ribunt, quam Rege denuo annuente: præter paucas familias, quibus iure priuato con-a facere à Regibus est concessum. Atque cum hæc explorata sint, tum illud incer-m, qua conditione initio Comites, & in quantum tempus Castellæ ditionem ob-nuerint: nisi quod fidei proximum est, eorum principatum eadem initia incrementa-ue quæ reliquos toto Christiano orbe habuisse, quibus neque amplitudine cedit ne-ue admodum vetustate. Comitum enim Castellæ mentio satis vetusta est: atque in eo umero Rodericum primum ponere licet ex antiquis priorum Regum diplomatis, Al-nsi Casti coætaneum. Nam de annorum numero laborandum non est, quem in ple-que antiquitatis monimentis vitiatum esse certa ratione constitui. Post Rodericum in astellæ Comitibus Iacobum cognomento Porcellum numerant viri antiquitatis His-nicæ eruendæ diligentia eruditioneque præstantes, Roderici filium. sic Alueldense ronicon ait. Hic Alfonsi Magni Regis Ouetensis tempore vixit, quantum ex schedis teribus licet conijcere. Filiam nomine Sullam Bellam Nunnio Belchidi connubio nxisse traditur. Erat is natione Germanus, & religionis ergo Diui Iacobi inuisendi cu-dus venerat in Hispaniam. vbi rei Christianæ promouendæ studio, affinitate cum Ia-bum Comitem sibi conciliasset, communibus cum eo opibus & auspiciis Burgos no-issimam Hispaniæ & ditissimam vrbem fundauit: vicinis pagis, in quos incolæ diffi-ti viuebant, in vnum ciuitatis corpus formamque collatis, vnde vrbi nomen. Burgi im Germanis pagi sunt. Erant præter Iacobum Porcellum eodem tempore alii Castel-Comites, nempe prouincia in plures partes distracta. Ferdinandus Ansurius, Almon-cognomento Albus, atque huius filius Didacus. Præter cæteros tamen Nunnius Fer-ndus principem auctoritatis & potentiæ locum occupabat: vsque eo vt filiam, Garsiæ donii Regis fratri vxorem dederit, & ipsi Regi. qua ex re, & quoniam Regem Alfon-cognomento Magnum, eius Garsiæ patrem armis compulerat abdicare, maiores itus gerebat scilicet quam vt æquo animo Ordonius ferret omnis insolentię impa-s. Delatores præterea Regis animum in inuidiam inflammabant, quales in princi-n aulis multi viuunt, nulla propria virtute præstantes, melioribus tantum prosternen-ad summa euadere soliti: quæ pessima ars nimium prosperis multorum successibus uit. His inuidiæ stimulis percitus Rex Comites euocat: velle se simulat de republi-& summis totius regni rebus consilia cum illis communicare. Locus colloquio de-us oppidum quod Regulare vocabatur, medio inter vtramque ditionem spatio. die a Comites affuerunt nullo satis idoneo præsidio militari, venturi securi. conscien-robè gestorum metum excludebat. Per fidem tamen colloquii Regis iussu capti, culisque constricti, atque Legionem amandati sunt. Ex ea re Castellæ vrbes & op-incredibilem animis dolorem conceperunt. auctusq; mœror & desperatio, cum pau-ost diebus nunciatum esset Comites impie & crudeliter fuisse trucidatos. Nouos mo-veritus Ordonius, cum ad arma gentem eam cōsternatam esse videret, dum arma, e-s & milites comparat, in ipso belli apparatu Zamorę ex morbo extinctus est salutis an-ongentesimo vigesimo tertio. in S. Mariæ Legionensi, quod ille templum dedican-

923.

dum curauit, vti superius indicauimus, tumulatus est. iusta exequiarum more regio magnifice facta. Quo tempore Sisnando Compostellano Præsule defuncto Gundesindus successit, is qui generis nobilitatem (nam Comite quodam natus erat) vitæ & morum prauitate obscurasse visus est. Gundesindo defuncto Hermigildus suffectus est, in pari nobilitate haud dissimili vitæ genere ad posteritatem deformatus. Ex Belchide & Didaci Porcelli filia Sulla Bella, Nunnius Rasura & Gustius Gonsaluus nati sunt. Nunnius Ferdinandi Gonsalui Castellæ Comitis, quem nostrates historiæ laudibus ad cælum ferunt ob multas res bello paeeque præclare gestas, auus fuit. Ex Gustio Laræ reguli, quos vulgo historiæ Laræ Infantes vocant, nati sunt. Ita Iacobi Porcelli sanguis regiæ familiæ insertus, vti loco competenti explicandum est, per multas præterea procerum Hispaniæ domos diductus atque vagatus est, nunquam extincta nepotum sobole vsque ad nostram ætatem.

Froila eo nomine secundus. CAP. III.

EXTINCTO Ordonio, Froila eo nomine secundus defuncti frater, nulla domi militię ve laude clarus, nullo procerum suffragio neque legibus, neque auspicato regnum inuasit armis: in quibus plerunque iura regnandi sunt. Initiis exitus consentanei fuerunt, haud diuturnum regnum, nempe mensium quatuordecim, dedecore & turpitudine infame, crudelitate nobile: vnde illi Crudelis cognomen factum. metuat multos necesse est quem multi timent. præsidium Regum in ciuium amore est, exitium in odio. Olmundi viri principis filios peremit nulla idonea caussa. eorum frater Fruminius Legionensis Pręsul solū vertere compulsus est. Iniicere manus viro sacrato religio fuit, homini cætera neque moderato neque pio. Ex vxore Munia Alfonsum, Ordonium & Ramirum genuit, Froilam stupro patrem Pelagii cognomento Diaconus: eius cui Alfonsa (vulgo Aldonsam dicunt) Veremundi Regis cognomento Podagrici neptis olim nupsit. Legione sepultus est, lepræ morbo ex quo obiit non magis deformis, quam totius vitæ ignauia & Castellæ alienatione. Indigna Comitum cædes ab Ordonio Rege perpetrata prouinciæ voluntates exacerbarat. Is dolor nouis iniuriis cumulabatur, cum Legionenses iudices iuris repetendi caussa adire necesse erat, aut generales regni conuentus agebantur. quod animis ergo agitabant, neque expedire promptum erat, defectionis maturandæ ex Froilæ Regis ignauia opportuna occasio suppeditata est. palam Regum imperium repudiatum. Reipublicæ constituendæ moderandæque caussa ex vniuersa nobilitate duo proceres delecti penes quos bello paceque rerum arbitrium esset, vitæ necisque potestas. Iudicum nomen est datum. alia principatus nomina repudiata: ne speciosæ appellationis prætextu, concessa potestate ad opprimendam libertatem abuterentur. Nunnius Rasura & Lainus Caluus iudices creati, par hominum ea tempestate longe nobilissimum & potentissimum. Lainus ætate iunior erat. Nunnii filiam Nunniam Bellam sibi toro iunxerat. vigor animi ætati consentaneus. rem militarem curare iussus. Nunnio quem ex multo rerum vsu & magnarum rerum tractatione collecta prudentia commendabat, reipublicæ gubernandę cura imposita est, concedente collega. iura populis plerunque solus dabat Burgis, vbi mul[...] esse consueuerunt, vrbe primaria, sed & aliis tota prouincia oppidis. Octo ad Medina[m] Pomariam millibus passuum oppidum extat Biiudicum nomine, & in eo tribunal vetu[sti] operis: vnde incolæ ducta per manus opinione persuadent, ab his iudicibus leges promu[l]gatas esse, iuraque data disceptantibus: ex vetusto scilicet iudicum libro, in quem veter[es] Castellæ leges collatæ erant, & cuius frequens mentio reperitur in schedis & monimen[tis] huius ætatis: tenuitque tandiu, donec ab Alfonso, cui Sapienti cognomen fuit, antiqu[a]tus est, nouo legum volumine promulgato, quod in septem partes tribuitur. Hi iudic[es] quanto tempore vixerunt, exploratum non est: ac ne res quidem eorum satis explicat[æ] memoriæ proditæ sunt. Ex vtriusque certe genere nobilissimi & fortissimi viri procrea[ti] nam Lainus Caluus Roderici cognomento Cidi auus quintus fuit. Nunnii Rasuræ fil[ius] Gonsaluus. Nunnius paternum magistratum gessit, non minori gloria quam pater. E[o] enim ingenio facili, morum suauitate atque actionum omnium elegantia singulari. [...] hæc nobilium liberos in aula sua educandos instituendosque suscepit: magnorum id[...] rorum bello paceque seminarium. Ipse ex ea liberalitate curaque magnam à prouinci[a]libus gratiam iniuit. Semenam vxorem habuit, Nunnii Ferdinandi Comitis filiam, eius [...] ab Ordonio Rege inter alios Castellæ Comites peremptus est. Ex eo coniugio Ferdin[an]dus Gonsaluus natus est, virtutum gloria & in summa varietate fortunę pręcipua const[an]tia cuiuis priscorum heroum æqualis. Verum de Ferdinando mox. ad Reges sese cont[ur]tat oratio.

Sanctius Abarca Vasconum Rex. CAP. IIII.

MVLTIS commentis Vasconum historiam fœdatam esse nemo mediocri antiquita-
tis cognitione poterit ignorare. eius enim gentis historici peruulgato affectui indul-
isse mihi videntur narrationem illustrandi portentosis rerum incredibilium mendaciis.
Vnde historia, cuius potissima virtus est veritas, iis libris persimilis euasit, qui ab otiosis ho-
minibus in iuuentutis gratiam ex fabulis, nugisque compositi passim circũferuntur. quod
rum in reliqua historia cernitur, tum per hæc tempora maxime: cum Garsia Eneco Va-
conum Rege, vt paulo superius dictum est, à Mauris in conflictu trucidato, fingunt eun-
dem casum vxorem Vrracam pertulisse, siue eodem tempore, siue diuerso: vt mirari ma-
gis possis discrepare auctores in mendacio, quam quid veri sit discernere. Conuenit ta-
men Sanctium quemdam Gueuaram, cum explorandi caussa superuenisset, infantem è
Reginæ mortuæ vtero, per vulnus quod acceperat, brachium efferentem vitæ argumen-
o, extractum exenterata matre, clam domi suæ ad iustam ætatem aluisse: quo res occul-
ior esset (nam nescio quas laruas formidabat) cultu rustico, pro calceis perones gestas-
e, quos vulgo Abarcas dicimus: inde illi Abarcæ cognomen factum, Gueuaris Latronum
omen, quod latenter Regem aluissent. Demum elapso decem & nouem annorum in-
erregno, in eo habitu ad conuentum, vbi de Rege deligendo suscepta deliberatio erat, de-
uctum: & cum fides esset facta, Regem renunciatum cunctorum ordinum promptissima
oluntate, lætissimo omine: ex tantis periculis vnde seruatus erat, reputantium initiis exi-
s haud dissentientes fore. Verum hæc quæ speciose dicta sunt, plerique repudiant ma-
ori prudentia & eruditione viri: neque antiquitatis monumenta consentiunt, neque ra-
o temporis patitur, post cædem patris Sanctium Abarcã esse natum: quando Alfonsum
Ramirum Legionenses Reges ætate proximos generos habuit. Ac potius credam pro-
ecta iam ætate virum, à patris morte regnum suscepisse: tametsi ex schedis Leirensis mo-
asterii Fortunium Sanctii fratrem, natu maiorem aliquãdiu imperiũ tenuisse ante ipsum
onfirment eius monasterii sodales, vero an falso haud facile dixerim: sed contendunt ta-
en regio cultu abiecto, in eo monasterio (pertæsum videlicet erat rerum humanarum)
stem mutasse. Sane Sanctius ex vxore Teuda, Garsiam Sanctium maiorem, & post eum
amirum, Gonsaluum, Ferdinandũ genuit: filias quinque Vrracam, Therasiam, Mariam,
nctiam & Blancam (quam nonnulli nupsisse affirmant Nunnio Cantabriæ regulo: alii
fellunt, nominis coniectura, quod nullus per hæc tempora eo nomine eius prouinciæ
ncipatum tenuit.) Neque magis numerosa prole felix fuit, quam bellica gloria clarus:
nctii enim armis, quæcunque temporum iniuria, in Suprarbe & Ripagorsa amissa erant,
auris erepta sunt. quin veteris ditionis fines vehementer amplificati, Cantabriæ princi-
u adiecto, secundum Iberi ripam, flexumque vsque ad eius ortum, Aucæque montes:
sus Occasum vsque ad Tudelam, Oscamque. Ipsam adeo Cæsaraugustam victoriarum
rsu penetrasse indicio est arx prope Cæsaraugustam vrbem Sancii Abarcæ nomine. ne-
e contentus Hispaniæ finibus, transcensis Pyrenæi iugis, eam Vasconum partem sub iu-
m misit, quæ in Galliæ latere eorum Regum imperiũ longo tempore agnouit. Hoc bello
gem implicitum Mauri propter anni tempus hibernum existimantes auxilio haudqua-
m venturum, Pompelonem obsederunt. Sanctius periculo nunciato milites peroni-
contra frigoris iniuriã munitos, mõtes traduxit. Inde vero Abarcę cognomen factum:
d in Caligulæ & Caracallæ Imperatorum nominibus non absimili caussa contigisse
loratum est. Facile fuit ei qui naturam vicisset, hostes prælio, vt fecit, superare: victosq;
npellere vt obsidionem soluerent. His omnibus bellis profligandis Centulli Ducis vir-
vnius maxime celebratur. Sanctii Regis clarissimum nomen euaserat, nisi partam glo-
n conuerso in Castellam bello contaminare magna ex parte voluisset: quod illi malo
, vt paulo post demonstrabitur.

Alfonsus & Ramirus Legionenses Reges. CAP. V.

LFONSVS eo nomine quartus cognomento Monachus regnum iniuria à Froila in-
terceptum post eius obitum recepit, anno nongentesimo vigesimo quarto. Tametsi, 924.
læ filium Alfonsum fuisse Tudensis est auctor: resistunt alii maiori diligentia & aucto-
e, confirmantque Ordonio potius eo nomine secundo fuisse genitum. Hoc Rege Io-
es Toletanus Præsul Westremiri & Boniti successor, illustre exemplum veteris sancti-
decessit, anno nongentesimo vigesimo sexto. In defuncti locum nullus alius subro- 926.
s est, barbaris scilicet vetantibus aliquem præfici, qui in ea temporum fece rem Chri-

ſtianam inclinatam ſuſtentaret. Curioni tantum D. Iuſtæ cæteri ſacerdotes pacis & con-
cordiæ ſanciendæ ſtudio primas Toleti deferebant: eiuſq; iuſſis obtemperare moris erat.
Quo tempore Ferdinandi Gonſalui Comitis Caſtellæ illuſtris fama erat. Comitis hono-
re. cum pater Iudicis tantum magiſtratu functus fuerit, an Regum beneficio auctus ſit
incertum: an quod magis videtur, ſubditorum voluntate excellentes tanti viri virtutes ad-
mirantium, æquitatem, manſuetudinem, religionis ſtudium, magnum in re militari v-
ſum. Quo virtutum præſidio non modo veteres ditionis fines tutatus eſt, ſed etiam Le-
gionenſium Regum ditionem vltra Piſoricam fluuium coercuit. Mauris vrbes & oppi-
da eripuit. Vaſconum inſolentiam Regis Sanctii Abarcæ cæde multauit. cum enim po-
pulandi Caſtellæ fines modus non eſſet, & legatos damna repoſcentes acerbo reſponſo 10
violaſſe viſus eſſet, minis adiunctis, quibus belli denunciatio continebatur: Comes o-
mnis inſolentiæ impatiens in Vaſconum ditionem populabundus inuaſit. Ad Gollandam
oppidum vtrinque vires & copiæ collatæ. multis cadentibus à neutra parte victoria ſta-
bat. ad ſingulare Ducum certamen ex prouocatione ventum. haſtis concurritur, ambo ex
equis ad terram proſtrati: Rex lethali vulnere accepto, Comes grauiter ſauciatus, ſed citra
vitæ periculum. Ex ea re Caſtellæ militibus animus auctus, breuique victoria parta. Fuſi
fugatiq; Vaſcones à Toloſæ Comite qui auxilio ſuperueniebat, in aciem reuocati. Rurſus
prælium redintegratum. idem ſucceſſus fuit. Comes cum Comite ſingulari certamine p-
gnauit. Toloſano cęſo in ea dimicatione, victi prorſus, & fugati ſunt Vaſcones. Regis & Co-
mitis corpora Ferdinando concedente, à ſuis in patriam relata funeris honore non carue- 20
runt. Sanctii Abarcæ ſepultura Rupenſes D. Ioannis, & Leirenſes D. Saluatoris Mona-
chi gloriantur. Litem diiudicare noſtri inſtituti non eſt. exiſtimo tamen Sanctium Abar-
926. cam ſub initia Alfonſi Regis extinctum ſalutis anno nongenteſimo vigeſimo ſexto: cum
viginti totos annos regnaſſet. Succeſſit in regno Garſias Sanctius eius filius: quem inuenio
Regem ſe Pompelonis & Anagari dixiſſe. regnauit annis quadraginta. vxor Theraſia. Hęc
in Vaſconibus. Alfonſus autem moribus Froilæ quam patri ſimilior fuit. nulla virtus,
nulla dignitas, nulla bello ſubacta & ad ditionem adiuncta prouincia: prorſus vt gentis
inuidia flagraret & rerum gerendarum mole oppreſſus fratri Ramiro, cum Zamoram e-
931. uocatus eſſet, regnum de manu tradiderit anno nongenteſimo trigeſimo primo, cum an-
nis ſex & menſibus totidem regnaſſet, vitam principalem mutare certus, cum priuata at-
que monaſtica. in S. Facundi monaſterio, quod ad Ceæ fluminis ripam cernitur, in Mo-
nachi cucullati morem detonſus eſt, otii cupidior, quam pietatis, vti euentus declarauit:
nulla neque decoris cura, neq; Ordonii filii, quem ex Vrraca Semena Sanctii Abarcæ ſci-
licet Vaſconum Regis filia genitum, in tenera ætate præſidio deſtitutum, opportunum in-
iuriæ relinquebat. Vrracæ ſoror Theraſia Ramiro nouo Regi connubio iuncta fuit: vnd
Veremundus, Ordonius, Sanctius & Eluira nati. Ramirus regni cura ſuſcepta, Mauricum
continuo bellum repetiit. Intelligebat vir prudens nulla re ſtudia gentis parari, & diui
nam beneuolentiam promereri magis quam Chriſtiani nominis hoſtibus vindicandis. I
ipſo armorum apparatu Alfonſi leuitas præclaros conatus repreſſit, temere ſuſceptum vit
genus pari inconſtantia repudiantis. Legionem arma conuerſa. Alfonſus diu intra vrbe
eam obſeſſus, fame & rerum omnium inopia victus, neceſſario deditionem fecit, d
dito vincula iniecta, cuſtodiæque intra eandem vrbem locus deſignatus. Nihil præter
tum quidem atrocius decretum: nam Froilæ Regis eo nomine ſecundi filii in Aſturib
tumultuantes, eo neceſſario vocabant. tumultuandi cauſſa præferebatur non vna Du
bus & genti. Froilæ filii conquerebantur à Rege fuiſſe contemtos, cum ad comitia r
gni vocati non eſſent, ea quibus Alfonſus ſponte regno abierat. Aſturum arma incenſ
Alfonſum ſtudio mota erant, quo tempore regni recuperandi conſilia agitabat. Ea
quoniam ad multos pertinebat, ſupplicii magis metu, quam cupiditate aut ſucceſſus
Froilæ filios ſequebantur. mitti tamen ad Ramirum legatos placuit, paratos ſe imperata
cere renunciantes, vrbibus atque oppidis recipere, rebus omnibus iuuare: modo ind
ceret in animum, ſine exercitu, ſine maleficio venire. id placati animi fore indicium.
fraudem ſubeſſe ratus, ſiue minus ex regia dignitate fore cogitans, à ſubditis leges vt ac
piant dici, cum validis copiis irrupit, belloque hoſtes domuit. multitudo conſeruata.
ſontibus pœnæ ſumptæ. Froilę filii cum in poteſtatē veniſſent, luminibus orbati ſunt. Id
ſupplicium Alfonſus Regis frater pertulit. Non procul Legione vrbe, monaſterium D.
liani nomine extabat huius Ramiri impenſa extructum. in eo monaſterio vſque ad v
exitum aſſeruati, atq; poſt mortem ſepulti ſunt, tum hi omnes, tum Semena Alfonſi vx
Magni motus, quorum expectatione ſuſpenſi erant prouincialium animi, faciliorem
nione exitum habuere. Mox arma vti fuerat ante propoſitum, in Mauros reuocata. In C

peta

petanos impetus factus. Madritum eo tractu princeps municipium vi captum, direptum, incensum. mœnia euersa. Interea Mauri vindictæ cupiditate inflammati, magnis vndique collectis copiis, in Christianorum fines irruperunt: ac primum in Castellæ agros inuadūt Comes ex superiori bello viribus debilitatus, & rei Christianæ ignominia prouocatus, Ramirum obsecrat missa legatione, ne quam contumeliam remanere in republica Christiana, neve barbaros inultos abire patiatur. se in Regē socerum arma necessario sumpsisse, variam & commutabilem belli fortunam esse. Debere eum reipublicæ iniuriam, si qua esset violatus, condonare. beneficii memoriam nunquam se animo depositurum. Commune periculum regium animum flexit. Affuit continuo Ramirus operæ nauandæ studio. Ad Vxanam prælio dimicatum. barbari magno numero cæsi. reliqui in fugam acti. milites Christiani auro, argento, & veste pretiosa onusti domos abierunt. Ex hoc tempore quidam suspicantur, Castellæ Comites rursus in fidem atque clientelam Legionensium Regum concessisse. quî enim aiunt, Rex decori tenax arma contulisset, veteresque & recentes iniurias condonasset, nisi iure pristino recepto? Subsecuta est noua in Mauros expeditio. Ramirus opprimēdi Mauros studio ardēs, Cęsaraugustā duxit: vbi Abenaia regulus infirmis viribus Abderrahmani Cordubę Regis beneficiarius principatum obtinebat. Expeditionis socius Ferdinandus Comes erat. Maurus vtriusq; Principis armis veritus vt par esset, Ramiri Regis se vectigalem constituit. Eo fœdere redempta ab hoste pax est, ab armisq; discessum. Barbaris fides ex fortuna pendet. Itaque nostrorum discessu, simul Abderrahmani metu, quem expedire arma nunciatum erat, ex nouo inter vtrumque Principem Maurum fœdere facto, in Christianorum fines inuaditur. Ad Septimancas vsque penetratum est. ægerrimè ferebant Mauri Christianos victis leges imponere, à quibus ante accepissent. Rex continuo obuiam barbaris factus. Prælio insigni, & quo a ætate nullum maius extitit, dimicatum. cæsi barbari triginta millia (alii septuaginta aiunt) multa spolia relata. magnus captiuorum numerus. ipse Abenaia regulus captus. Abderrahmanus cum viginti equitibus fugæ beneficio euasit. temere effuseque fugientes Mauros Ferdinandus Comes excepit: neque enim prælio interfuit, qua de caussa incertum, sed fugientes tamen non minori clade mulctauit. Documēto est diploma ea de caussa S. Æmiliani monasterio, quod ad Aucę montem situm est, & olim S. Felicis nomine vocabatur, à Ferdinando concessum. accepti beneficii partæque victoriæ monimentum. Eo diplomate pleraq; Castellæ oppida & vrbes singulo quoq; anno iussa sunt, boues, triticum, vinum, lineam vestem pro cuiusq; agri prouentu, in eius monasterii vsus pendere ex voto, quod Comes ad bellum proficiscens nuncuparat. vnde præterea intelligitur, ex Cantabrię parte, ea cui Alauæ nomen est, auxilia Regi affuisse. Geminos angelos equis candidis vectos, in prima acie curasse, atq; eorum ope victoriam constitisse publicè persuasum: quod neq; contingere, neq; fingi, nisi clarissimis victoriis solet, qualis illa fuit. summus Maurorū antistes (Alfaquinum ipsi vocant) in Comitis Ferdinandi potestatem est redactus. Ex magna formidine respirasse prouincia visa est, quam incusserat Maurorū apparatus belli, sed prodigia in cælo visa. Nam eodem quo pugnatum est anno, eius seculi 34. (alii quatuor annos adiiciunt) Regibus Ramiro Legionis, Garsia Sanctio Pompelonis, deliquium Solis (15. mallem) Kal. Augusti, feria 6. hora integra, secunda post meridiem, densa caligine terras inuoluit. Idibus Octobris, feria quarta, Solis lumen pallido colore est mutatum. hiatus in cælo visus. stellæ inusitata specie ad Austri plagam cadentes. exustæ terræ occulta siccitatum vi. aliaq; numinis iracundiam portendentia. Hęc Ferdinandi Comitis diploma ait. ipso quo pugnatū est die defecisse Solem confirmant, octauo Idus Augusti, Iusti & Pastoris festo die, qui dies Lunæ fuit. Ex his sanè rebus anxiæ mortalium mentes, hostiū cladem portendi post factum intellexere. eo publica lætitia maior formidine procurata. Myinterea decesserat Comes Barcinonensis. tres filios reliquit ætate minori, Seniofredum successorem, Oliuam cognomento Cabretam, cui Besaluni & Ceretaniæ principatus datus est, Myronem annis consequentibus Gerundæ Episcopum Comitemq;. rerum procuratio propter noui Principis ætatem penes Seniofredum eius patruum Vrgeliæ Comitem fuit: qui gradus extitit posteris principatus occupandi. Omnino Seniofredo patruo rempubl. gubernante, anno 940. conuentus Episcoporū est habitus ad oppidum, cui Fonti cooperto nomen est, in agro Narbonensi. In eo conuentu controuersia inter Episcopos Antigisum Vrgelitanum, & Adulphum Pallariensem agitata de finibus. ac vero de tota ditione Pallariensis, quam ad Vrgelitanos Præsules pertinere Antigisus disputabat. Patrum sententia, Adulpho mortuo sancitum, vti Pallaria vrbs ab Vrgelitano Præsule sacra peteret: quod certissimis documentis probabatur olim in vsu fuisse. Actionū Pręses Arnustus Narbonensis, Tarracone à Mauris occupata: cuius Præsulis partes fuissent controuersias inter

934.

940.

vicinos Episcopos componere,iuraq; iis populis dicere. Seniofredo Barcinonensi Comi-
te defuncto,nulla ex se prole relicta,tametsi vxorem habuerat Mariam Sanctii Abarcę Va-
sconum Regis filiam, Borellus Vrgeliæ Comes, Seniofredi alterius filius Barcinonensem
principatũ armis iniuriaq; occupauit. Nam si iure cur Oliua defuncti frater exclusus? Bo-
fello Armengaudus frater fuit, sanctitatis opinione præcipua: eoq; merito cælestium nu-
mero adscriptus,dicatusq; templis. Verum hæc aliquanto post. Ramirus Rex ætatis flexu,
ad pacis artes & religionis cultum conuersus, ex Maurici belli manubiis Virginum cœno-
bium Legione constituit Saluatoris nomine: vbi Eluiram filiam vnicam, virginem sacrari
ex ritu Christiano curauit. alterum monasterium Andreæ nomine. tertium Christophori
ad Ceæ ripam. ad Durium quartum Matri Virgini sacrum. aliud denique in Ornensi valle 10
S. Michaeli Archangelo. His rebus occupatum Regem noui atque intestini motus ad ar-
ma reuocarunt. Ferdinandus Gonsaluus & Iacobus Nunnius viri principes, nouarum re-
rum studio, an aliqua iniuria abs Rege violati, ab eius auctoritate defecerunt. parum præ-
sidii in factione erat. Mauri euocati Accipha Duce, quem Tormes interfluit Salmanticæ
agrum vastant. Alia in parte Roderici armis (quem coniuratis adhæsisse arbitror) Ama-
iæ fines & pars Asturum vexabantur. Non satis constabat cui primum malo occurren-
dum esset. in ancipiti periculo vicit sententia Mauros,quoniam publice hostes erant, bel-
lo persequendos esse. Ii finibus reiecti cum magna suorum strage. Præterea seditionis a-
ctores in potestatem venerunt: haud multo tamen post è vinculis, quibus Legione con-
stricti asseruabantur, sine alia mulcta dimissi: tantum sacramento adacti denuo in Regis 20
verba,leuioris noxæ argumentum,an regiæ in victoria modestiæ singularis. Eo bello con-
fecto Asturum motus vltro consedisse arbitror: præsertim cum Regis clementia ad sanita-
tem inuitaret. Castellæ Comes Ferdinandus ex Vrraca vxore filiam Vrracam genuerat.
magni referebat ad felicem rei Christianæ cursum, fœdus inter vtramq; nationem inuio-
latum stare. neq; id Ramirus ignorabat. pacis ergo firmandæ studio,Ordonio filio, quem
regni successorem designabat, Vrracam cõnubio iungendam curauit haud inuito eius pa-
tre. sub vitę finem noua expeditione suscepta,Talaueram vsque in Carpetanis penetrauit.
Maurorum copias obsessis opitulatũ aduenientes prælio vicit. hostium duodecim millia
cæsa. septem in seruitutem redacta. Ex ea victoria cum se satis ad auctoritatem nominis tu-
endam,quæ cum ætate consenescere consueuit,profecisse iudicaret,exercitũ spoliis Mau-
ricis locupletatum reduxit in patriam.Ipse religionis ergo Ouetum profectus,propter eius
vrbis sanctitatem corpora sanctorum, quæ multa erant veneratum, locis natura grauibus
lethali morbo concepto,cum Legionem reductus esset,rebus domesticis compositis, ab-
dicato regno,filioque de manu tradito, pœnitentia & Eucharistia ex Christiano ritu ab E-
piscopis & Abbatibus,qui animam agenti aderant, procuratus supremum diem obiit, an-
no nongentesimo quinquagesimo, quinto Ianuarii die. regnauit annos decem & nouem,

950.

menses duos,dies quinque & viginti.funus in Saluatoris cœnobium,quod ipse construxe-
rat est illatum. Fuit hic annus insignis multis oppidis aut recens constitutis, aut denuo in-
stauratis,Vxama,Roa,Riasa, Clunia in Areuacis, (quæ nunc Corugnia dicitur) Sepulue-
dam constituerat locis munitis Ferdinandus Gonsaluus Castellæ Comes, cuius maxim
virtute res nostræ ea tempestate nitebantur.

Ordonius Legionis Rex eo nomine tertius. CAP. VI.

RAMIRO vita functo Ordonius filius eo nomine tertius Legionis imperium adept
est. magno vir animo,magna rei militaris scientia,domi prudentia singulari. vitæ br
uitas,nam quinque annis tantum & mensibus septem regnauit,& domestica calamitas e
fecit,ne diu præstare posset qualem promiserat Regem. Sub initia enim Sanctius frater r
gnandi ambitione corruptus,aut quod vero propius est,iniuria aliqua prouocatus, Gar
Sanctii auunculi Regis Vasconum, sed & Ferdinandi Castellæ Comitis arma, quos pr
sens adiit, in Ordonii exitium concitauit nullo fraternæ caritatis sensu. imperandi cu
ditas, dolor iniuriæ: vtrunque impotens malum. In Legionensis regni fines, iunctis V
sconum & Castellæ copiis impetus factus. Ordonius regni statu nondum firmato, neq
intestina discordia suorum voluntati confisus, locis natura aut arte munitis se tenere co
stituit,neque totius dimicationis copiam facere. hostes ardore cum quo venerant seda
& aliena spe suo periculo tandiu arma gerere stultum iudicantes, haud magno oper
pretio redierunt in patriam. Ordonius Comitis vlciscendi studio, qui nullo propinquit
tis respectu cum fratre & auunculo in suam perniciẽ arma sociasset, continuo Vrraca C
mitis filia repudiata, Eluiram duxit (sic erant mores eius ætatis) vnde Veremundus na

est,is cui ex aliquanto annorum interuallo,rebus mutatis regnum paternum obuenit. Ca-
læcorum motus,Sanctii videlicet studio concitati,Ordonii armis & diligentia breui paca-
ti.& quo maius operæpretium esset,in eam Lusitaniæ partem,quæ Maurorum imperio pa-
rebat,immissæ copiæ militares. longe lateq; populationes factæ. Olisiponem vsq; penetra-
tum. inde in patriam reditum. Interea Ferdinandus Castellæ Comes in Maurorum fines
inuectus, Carrāsum castrum Maurico præsidio depulso occupauit. Abderrahmanus Cor-
dubæ Rex,quamuis ætate inclinata,omnis insolentiæ impatiens ingenti exercitu conflato,
in quo octoginta millia homines numerabātur, Alhagibo Almansori magni nominis Du-
ci mandat, in Christianorum ditionem magno impetu inuadere. Comes ex vniuerso im-
perio omnes,quorum ętas idonea erat,ad bellum conuocat:& cum minores vires copięq;
essent quam pro imminenti periculo,anxius de belli exitu, in concilio procerum Munio-
ne (id oppido nomen est) de rei summa deliberat. Variæ dictæ sententiæ: vti in graui me-
u quisq; fere pro moribus loquitur. Pars in qua plus audaciæ inerat, bellum geri volebat:
pars cōmeatu in loca munita collato sustinere,dum barbarorum vires, qui impetu valent,
mora consenescerent.Gonsaluus Diacius inducias etiam à Mauris pretio redimendas dis-
putabat nulla honestatis,quā metus non recipit,cura. Quid,inquit,an tantis copiis & tam «
exercitis exiguum nostrorum numerum obiiciemus, temeritateq; in certum exitium rue- «
mus? an non sentis in vnius prælii euentu discrimen rei Christianæ verti: Nimirum in tua «
ditione bellū geritur. si vicerimus parum vtilitatis accedet: si victi erimus prouinciā viri- «
bus nudatā,metu oppressam in hostiū venire potestatē, quod horret animus, necesse erit. «
Vide ne turpe sit vrbes & oppida tot seculis & tam multo Christianorum sanguine parta, «
vno puncto vnoq; momēto amittere: quod posteri non virtutē,sed temeritatem interpre- «
tentur. vt fere audacia consilia ex euentu famam habent. Atque illud considera, maioris «
sæpe virtutis esse animum ratione compescere,quā hostes ferro superare. In hoc magnam «
sibi partem fortuna vendicat, illud magnorum virorum præcipuum munus est. Quid ve- «
ro magis temerarium quam sacra,patriam, vxores,liberos, penates inani laudis cupiditate «
in apertum & maximum periculum vocari? Tu quod fert animus id facito,etiam ego nul- «
lum salutis periculum tuo iussu subire recusabo: meo tamen consilio nunquam cum tanto «
reipublicæ discrimine totius certaminis aleam subibis. Comes haudquaquam ignorabat «
eam orationem ex ore Gonsalui à multis missam. vicit tamen laudis studium. Itaque cum
de suorum virtute,de diuino præsidio, de gloria parta, cui maculam inuri morte ipsa gra-
uius arbitrabatur,longa oratione disputasset, reliqui aut vero aut simulate sententiam lau-
darent: votis rite nuncupatis obuiam hosti Laram vsq; progressum,vbi Maurorum castra
erant. Eo loco Ferdinandus Comes animi causa venatum egressus,dum aprum insequitur
a sociis diuulsus est. In vicino monte sacellum operis vetusti erat hedera contectum:& Pe-
tri Apostoli nomine erecta ara. Vir sanctus Pelagius nomine, & socii duo. vitæ tranquillio-
ris genus consectantes locum domicilio delegerant. ascensus difficilis erat, arcta via. fera
quam ad asylum in sacellum se recepit. Comes loci religione tactus à vulnere quidem
tinuit,nixusq; genibus Dei opem venerabundus implorabat. Præsto adest Pelagius: &
oniam dies in noctem inclinabat,tenui cœna exceptus,in precationibus & lacrymis no-
m transigit. Cum luce Pelagii oraculo de belli successu edoctus hilaris ad suos redit, de
us salute solicitos. re omni exposita,incalescunt militum animi ad pugnam, qui timore
ensi fuerant. Collatis mox vexillis dimicatur. ab exiguo Christianorum numero nu-
rosa hostium multitudo prostrata est. Dux cum iis qui ex clade euadere potuerunt, fu-
beneficio seruatus.Ea victoria res Christiana,quę inclinata esse videbatur,restituta est.
tri læti & hostium spoliis onusti domos redierunt. Pelagio viro sancto prædæ pars ces-
& procedente tempore Ferdinandi impensa, ad ripam Aslanciæ fluminis monaste-
n magnificum è bellorum manubiis excitatum S. Petri nomine: vbi Gonsalui patris
tumulata sunt. cui monasterio Pelagii sacellum in vicina rupe eminens coniunctum-
nostra etiam ætate monstratur. Vincentii Martyris corpus dempto tantum capite, at-
Sabinæ & Christetæ Vincentii sororum habere se eius cœnobii Benedictini monachi
iantur: alii eam possessionem ad alios ablegant. Garsiæ certe quondam eius monaste-
bbatis, quem in sanctorum numero reponunt, sepulcrum eo loci monstratur. Mauri
superiorem cladem haudquaquā animis fracti,denuo de Castella cogitabant. Et Or-
us Rex Lusitanica expeditione defunctus, & vindictæ studio ardens, bellum in Fer-
ndum Comitem comparabat.Magno in periculo res erat. Verum Ordonii animus vt
ad modestiam compositus,legatione Comitis facile mitigatus est, omnibus precibus
am deprecantis: quę fecisset non sua quidem sponte, sed eorum potius fraude perpe-
, qui ipsius facilitate abusi essent. paratum se imperata facere: nouisque officiis prę-

teritam offensam compensare. Ingentes Maurorum copias in Christianorum perniciem comparari. debere eum priuatis affectibus atque dolori communem nominis Christiani caussam potiorem habere. Ea legatione non Rex conciliatus modo, sed tantum copiarum adiunctum, quanto opus erat ad Maurorum impetum, qui ad Sancti Stephani oppidum non sine maleficio processerant, propulsandum. pugnæ euentus nostris prosper fuit: magna barbarorum strages. Ordonius Rex tantæ victoriæ nuncio lætus bonaque spe plenus, nouam in Mauros expeditionem adornabat, cum Zamoræ morbo lethali oppressus est anno nongentesimo quinquagesimo quinto. Corpus Legione ad D. Saluatoris, vbi pater tumulatus erat, in sepulcrum illatum regio funere atque apparatu.

955.

Sanctius cognomento Crassus Legionensis Rex. CAP. VII.

ORDONIO superstite, vbi gentium Sanctius frater fuerit, & an vllam reipublicæ partem attigerit incertum est: ac ne illud quidem constat, fuerit ne inter fratres reconciliata gratia, an perpetuo inimicitia viguerit. pudenda scriptorum huius ætatis incuria, luce sæpe destituatur historia necesse est. Conuenit, defuncto Ordonio Sanctium nullo impediente Legionis imperiũ suscepisse. Crassi cognomen à multo abdomine factũ. corpor erat rebus gerendis inutili, ingenio minime malo, præstanti animi indole, & rebus adue sis admirabili constantia. Altero regni anno, qui fuit eius seculi quinquagesimus sextus, alienato exercitu atq; tumultuanti ob studia partium nondum penitus restincta, ad auunculum Regem Vasconum confugere compulsus est, regnumq; relinquere suspensis incertisq; amicorum voluntatibus, multis inimicis: quorũ studia in Ordonium propensa erant eius Alfonsi filium, cui Monacho cognomen fuit. Sanctii discessu Ordonius facile regno potitus est: & quo maior esset auctoritas, Vrracam ab Ordonio patrueli repudiatam patre Comite concedente vxorem duxit. Erat ingenio malo prauoque: vnde illi Mali cognomen. & cum impotenti naturæ frenos daret, quod semper in summa potestate exitiale fuit, odium gentis & ex inuidia contemptum incurrit. Oblatam ex ea re occasionem regni recuperandi non despiciebat Sanctius: prius tamen corporis extenuãdi caussa auunculi Regis consilio profectus est Cordubam: vbi excellẽtes medicos esse, ac nominatim eius morbi sanandi peritos fama vulgauerat. Venientem Abderrahmanus benigne accepit. cura adhibita, cuiusdam herbæ (nomen non proditur) virtute, extenuata aruina corpus ad competentem habitum perductum est. Quo maior esset gratia, valida Maurorum auxilia, vt in regnum restitueretur, adiuncta. Gloriosum Regi barbaro erat rerũ pace & bello arbitrum esse videri. Sanctii aduẽtu, æmulus ne tentata quidẽ defensione in Astures fugit (tantus repente Ordonium timor inuasit) inde pari desperatione ad soceri Comitis ditionem. Miseros omnium studia destituunt. in quo præsidiũ esse debuit, ab eo propter ignauiam exosus vxore ablata finibus Castellæ pulsus est. In Maurorum ille clientelam concedens, egenus & profugus turpem vitam exegit: ac prope Cordubam demum extinctus est. Eodem tempore Castellæ arma mota sunt, intestiniq; tumultus extiterunt. Vigila ex alterius Vigilæ nepotibus, quem Alauæ principatum tenuisse dictum est, iis locis atque in finitima Castellæ parte late dominabatur. Is ætate ferox, familia, opibus & multis clientelis potens, in Castellæ Comitem Ferdinandum Gonsaluum arma sumpsit. Comes vti erat omnis insolentiæ impatiens, Vigilam & socios victos, omnibusq; vestigiis insecutus, ac nullo loco consistere sinens, patria relicta ad Mauros confugere compulit. quæ res magnorũ motuum occasio extitit. Alhagibus Almansor, an horum precibus prouocatus, an præteritæ ignominiæ sanandæ cupiditate ardens, magno comparato exercitu in Castellæ fines excurrit, formidabilis æque ac infensus nomini Christiano. Ferdinandus de lectu suorũ habito, Pelagium inuisendi cupidus, ex itinere eius domiciliũ adiit. decessisse inuenit. sollicito de belli euentu ac dormiẽti Pelagii oblata species indicat victorem fore. numine fretus progrederetur, bellum venturi securus, prelio primo quoq; tẽpore decerneret. Ad Petrã Hitam cõcurs est tanto animorum ardore, quanto nusquã ante. barbari multitudine confidebant. nostri causa, virtute, animis, & diuino patrocinio. exiguus numerus pro hostiũ multitudine: quadringenti quinquaginta equites, pedites quindecim millia. viuida bello virtus. triduo continenter pugnatũ memorant, nisi quantũ nox temporis curandis corporibus dedit postremo die D. Iacobus in acie visus victoriã peperit. Hostes maiori quam vnquã clade oppressi in pugna & in fuga: biduo enim fugientes persecuti sunt nostri. Hoc bello profligato vniuersa Castella legati principes ciuitatum, sed & externarũ gentium gratulatum Comiti pro diuino munere venerunt, vnius virtute confitentium periculo in præsens, in futurum metu magno & grauissimo rem Christianam ereptam. Legionis Rex Sanctius n

ſſimâ legatione miſſa, ſecundum gratulationem poſtulabat, vt quoniam ex vniuerſo re-
no concilium euocare cogitaret de maximis rebus, venire Legionem ne recuſaret. Gra-
e id Comiti poſtulatum viſum eſt, in officii ſimulatione inſidias verito, ne per fidem con-
entus ab aſtuto Rege circumueniretur iniuriarum memori. nulla tamen detrectandi
nperii honeſta cauſſa ſeſe oſtendebat. venturum dixit. affuit die dicta, magno proce-
um comitatu proſequente. Rex ipſe honoris cauſa venienti obuiam progreſſus eſt. Con-
entus habitus eſt anno nongenteſimo quinquageſimo octauo. In eo quid fuerit conſti-
utum clam eſt. tantum memorant generoſum equum & accipitrem pari nobilitate, Re-
i expetenti cum dono accipere noluiſſet, ingenti pretio abs Comite fuiſſe venditos. ad-
cta lege, vt niſi ad certam diem optima fide appenſum eſſet, ſingulo quoque die ſumma
ſuris condupl caretur. Præterea Theraſiæ viduæ Reginæ aſtu, cum patris vlciſcendi cu-
ditate æſtuaret, Sanctia eius ſoror Comiti pacta eſt. Vrraca Comitis vxor defuncta erat:
anctia apud Garſiam fratrem Vaſconum Regem. vi parum proceſſurum ſperabant. San-
ius fidem aperte fallere recuſabat. inſidias Comiti tendere, & Vaſconum perfidia pro ar-
is vti parant. Fœderis ignarus Garſias Sanctius irruptione facta per cauſſam ſuperiores
iurias vindicandi, Caſtellæ terras populandi finem non faciebat. Comes cum rediiſ-
t in patriam, per legatos monere damna quæ illata erant reſarciret: ſi negligeret res ſuo-
m ſibi curæ fore. Ea legatione quoniam bellum denunciare videbatur, ad arma con-
erſum eſt. Breui, commiſſo prælio, Comes victor euaſit. quo in bello Lupus Diacius
antabriæ regulus, vt hiſtoriæ eius gentis memorant, Comiti affuit, Eneco Ezquerra
nitus, Zuriæ Cantabriæ olim Principis pronepos. Secundum eam victoriam pace fa-
a, Ferdinandus Comes in Vaſcones abiit, vt ad nuptias inermi turma ſtipatus in pompę
odum. Res lætitiam & ſecuritatem magis quàm formidinem oſtentabat. Ab infido
ege, qui armatus venerat, comprehenſus eſt. Sanctiæ arte cuius amore in eam calami-
tem præcipitatum erat, è vinculis liberatus, cum ea fugit in patriam. Affuere ad Caſtel-
limites in Riu g'æ ea parte agri, vbi poſtmodum Villoradum ſitum eſt, Caſtellani mi-
es iurati non prius ſe domum rédituros, quam Comes in libertatem eſſet vindicatus.
gna vtrinque gratulatio, lætitiæ ſignificatio ſingularis. Burgos vrbem cum ventum
et, nuptiæ celebratæ ſunt. Rex Vaſconum ſororis arte deluſus bellum comparat, neq;
omes recuſat. ad confinia vtriuſq; ditionis dimicatum eſt. Rex victus in hoſtis poteſta-
n redactus eſt, anno nongenteſimo quinquageſimo nono. Quo anno, Arabum imperii
centeſimo quinquageſimo, Abderrahmanus Cordubæ Rex in extrema ſenectute de-
ſiit: ad quem ſub vitæ finem Sanctius Legionis Rex honeſtiſſima legatione miſſa, cuius
ationis Velaſco Legionenſis Epiſcopus princeps erat, pro iure initæ olim amicitiæ petiit
agii Martyris corpus ad ſe mitti. id munus magni beneficii loco habiturum. Quod Ab-
rahmanus facere detrectauit, ac eius filio & ſucceſſore Alhaca, qui à morte patris ſe-
cim annis regnauit & duobus menſibus, non multo poſt eſt impetratum: pacis enim
dio, cui deditus erat, vicinis Principibus gratificari cupiebat. Garſias Rex Vaſconum
n Burgis tredecim menſibus in cuſtodia eſſet detentus, libertati redditus eſt. Sanctiæ
rymæ & principum preces infenſum Comitis animum peruicere. Theraſia Regina im-
enti animo fœmina, quoniam fraus in Caſtellę Comitem concepta parum ſucceſſerat,
as inſidias comparare conſtituit: ac Sanctio filio Legionenſi Regi perſuadet, Comi-
ad generales regni conuentus, quibus de ſupremis reipublicæ rebus deliberandum
, euocare. Venit ille inuitus, quia dolum ſuſpicatur. Rex neque obuiam progreditur,
nte fecerat, & in genua incumbentem, manum regiam de more oſculaturũ contume-
s verbis reiectum, cuſtodiæ mancipari mandat. Ex ea re mœror & luctus ſubdito-
animos occupauit. Sanctia virili animo fœmina, ingenio callido, viri liberandi
ſſa fingit ſe Compoſtellam religionis ergo adire velle. Legione vbi Comes vinctus
iter erat. Rex nobiliſſimæ & propinquæ fœminæ (erat enim matertera) aduentu nun-
o factus obuiam, benigne accipit hoſpitio. Illa humilimis precibus inuiſendi virum pe-
cultatem. Nulla neq; honeſtior petitio eſſe poterat, neq; iuſtiori de cauſſa, quam viri
mitatem ſubleuandi. Datum à Rege vti ea nocte apud eum maneret. luce dubia Co-
vxoris veſtibus indutus è cuſtodia emiſſus eſt: equoq; qui ad eam rem paratus erat in
am euaſit. Sanctia mariti vicaria è carcere Regi nunciat aufugiſſe Comitem. ne quid-
n in fœminam regiam & propinquam ſanguine ſtatuat. viro nullum periculum dene-
fas eſſe putare. quæ feciſſet ea de cauſſa, ſi non laude certe venia digna eſſe: apud Re-
præſertim, cuius præcipua virtus ſubleuandis calamitoſis oppreſſiſq; cernitur. Rex
re primum ſua ſe ſpe deluſum: deinde animi impetu ad rationem reuocato, regiæ fœ-
e pietatem admirari, animiq; conſtantiam. Demum cum multo verborũ honore co-

958.

959.

laudatam ad virum ſplendido comitatu adiuncto deduci iubet. Comes ſucceſſu lætus, tametſi Rex commiſiſſe videbatur vt hoſtis loco eſſet, quod pro equo & accipitre precium pactus erat. Regem poſtulat. Summa vſuris immenſum excreuerat. cum ſolutio differretur, agros Legionenſium euaſtat, neque prius malis finem facit, quam abs Rege quæſtores miſſi ſunt vt pecuniam Comiti integra fide penderent. Re ad calculos redacta, inuentum regios theſauros ſoluendo pares non eſſe. Conuenit vt debiti compenſatione, Caſtella ſui iuris eſſet, neque amplius Legionenſium Regum imperium reſpiceret. Quod fœdus factum affirmant à partu Virginis anno nongenteſimo ſexageſimo quinto. Quo anno Maurorum validæ copiæ in regni fines inuectæ Legionem obſederunt. vnde non leui clade accepta militum qui in præſidio erant, & ciuium virtute repulſi ſunt. Ex Oceano magno nimirum ſtellarũ concurſu excitata vis flammarum ingens, in terras finitimas effuſa & Zamorã vſq; perlata, multa oppida & agros incendio deformauit. Garſias Sanctius Vaſconũ Rex d em obiit anno nongenteſimo ſexageſimo ſexto. Reliquit ex Theraſia vxore Sanctium & Ramirum: filias præterea Vrracam, Ermeſildam & Semenam. Quo loco defuncti corpus fuerit tumulatum clam eſt. In Leirenſi monaſterio quidam ſuſpicantur. Albuendenſes ſchedæ in caſtro Sancti Stephani aiunt. Imperium Vaſconum Sanctius cognomento Garſias poſt patrem adeptus eſt: & cum eo Ramirus frater, exequata duorum poteſtate an diuiſa ditione incertum. decem amplius annis regnaſſe Ramirum ex Alueldenſi conciliorum libro hac ipſa tempeſtate deſcripto ſatis conſtat: cælibem & ſine prole deceſſiſſe magnæ coniecturæ indicant. Sanctius, qui ſe Pompelonis, Anagari, & Alauæ Regem dixit, vt vetuſta diplomata declarant, regnauit annis viginti ſeptem, nulla re memorabilis propter incuriam eius ætatis ſcriptorum: niſi quod ſatis conſtat Cantabriæ ducatum Vaſconum regno adieciſſe: Triciumque eius prouinciæ principem ciuitatem Cantabrici imperii ſedem ea tempeſtate. religioni amplificandæ deditum fuiſſe, Leirenſiq; S. Æmiliani ad Anagarum, D. Ioannis Rupenſis monaſteriis agros & oppida inſigni liberalitate donaſſe. Vxorem habuit Vrracam, vnde Garſias Sanctius natus eſt cognomẽto Tremulus, quod initio pugnæ vehementius commoueri toto corpore ſolitus eſſet, quam is armorum vſus regiaque dignitas poſtulare videretur. quod tamen naturæ vitium, præclaris factis compenſare in ipſo prælio ſolitus erat: nullumque aut prudentis Ducis, aut ſtrenui militis officium prætermittere. Noui motus in Calæcia extiterunt, prouincia in factiones diducta haud idoneo tempore, cum Maurorum arma laceſſerent. de cauſſa non conſtat. Regis diligentia tumultus breui compoſiti, quibuſdam factioſis male mulctatis, alii in Luſitaniæ partem eam pulſi ſunt, quæ Regis imperio parebat. Comes quidam Gonſaluus nomine, ingenio prauo pro Rege eam prouinciam gerebat. Is exulum patrocinium vt ſuſciperet (erat enim partibus infectus) arma in Regem ſumpſit, atque ad Durii ripam progreſſus eſt. Ibi cum virtute diffideret, ab ingenii calliditate præſidium petens, humillimis precibus eorum quæ commiſſa erant veniam impetrat. Erat in omnia Regis familiaria iura aſſuetus. In priſtinum gratiæ locum receptus, incauto Regi pomum medicatum præbet: quo guſtato veneni vis per venas diffuſa vitalia ſenſim occupare cœpit. Legionem deduci ſe curat. deſperata ſalute prope eam vrbem, tertio die ex quo venenum hauſerat, extinctus eſt anno nongenteſimo ſexageſimo ſeptimo. Corpus in D. Saluatoris illatum. regnauit annis duodecim.

965.

966.

967.

Ramirus eo nomine tertius, Legionenſis Rex. CAP. VIII.

THERASIAM Sanctio Regi nupſiſſe exploratum eſt: Ramirumq; quinq; annos natum ex ea à patris morte relictum, regnum obtinuiſſe annis quindecim. propter teneram eius ætatem, rerum procuratio penes matrem Reginam & Eluiram (Geloirã alii ſcribunt) amitam erat, lectiſſimas fœminas prudentia ſingulari: tameſi ſexus & ætatis deſpectu magni motus excitati ſunt. Hermigildi ſucceſſorem Siſnandum Compoſtellanum Præſulem, cum nobilitate fretus (erat enim Menendi Comitis filius, Gundeſindi Epiſcopi propinquus) eccleſiaſticos reditus & facultates turpiter conſumeret, Sanctius Rex exauctoratum carceri manciparat: Rodeſindo Cellę nouæ Benedictino monacho in eius locũ ſubſtituto. erat is regio ex ſanguine Guterrio Comite ex Aldara vxore natus. Siſnãdus hoc tempore è cuſtodia elapſus, armis Compoſtellanam eccleſiam occupat, ſucceſſorem que vltimi ſupplicii metu perfuſum abdicare cogit: redireq; in monaſteriũ ſuum, vbi vitæ reliquum exegit. Fœdus cum Cordubenſi Rege initum extabat: nouiſq; officiis confirmatum erat, cum Pelagii corpus in noui Regis gratiam Alhaca Cordubenſis Rex conceſſiſſet quod in monaſterio Sanctii Regis impenſa Legione extructum collocatum eſt: vti ipſi anim

nlmo fuerat, sacris exuuiis Martyris ædem augustiorem facere. Id cœnobium Ioannis Ba-
ptistæ atq; Pelagii olim nomen prætulit, nunc D. Isidoro sacrum. Ea pax hac occasione est
violata: Vigilæ, quem Cordubam aufugisse monstratum est, quotidiano conuitio Mauri
ad arma contra Castellæ Comitem, vnde tam multæ iniuriæ extabant, excitabantur. Al-
haca Rex tametsi pacis quam belli cupidior erat, suorum vocibus prouocatus, numeroso
exercitu conflato in castellæ fines inuasit. Sepulueda, Gormatium, Septimancæ, Don-
iæ expugnatæ: & rerum successu faciente animos fœdere contempto in Legionensium
nes penetratum est. Zamora in eo tractu vi capta, soloque æquata. Quibus malis vi-
tus Ferdinandus Comes anno altero, salutis nongentesimo sexagesimo octauo supre-
mum diem obiit Burgis. Sepultus est ad Aslanciæ ripam in D. Petri monasterio: vbi in-
scriptiones, eius & Sanctiæ vxoris nominibus ad aram maximam cum cippis monstran-
tur. Funus non magis apparatu suorum celebre fuit, quam iustissimis vniuersæ prouinciæ
lacrimis, optimi atque fortissimi Principis, quo Duce tandiu Christianorum res steterat,
interitum deplorantium. Ex duabus vxoribus filios genuit Gonsaluum, Sanctiũ, Garsiam
cognomento Fernandum: nonnulli Petrum & Balduinum addunt. Cæteris aut immatu-
ra morte sublatis, aut posthabitis, Garsias Fernandus patri successit: in quo indoles erat, &
magnarum virtutum semina, quæ breui ad frugem peruenerunt. reliquit præterea Vrra-
cam filiam, de qua paulo superius nõ semel mentio facta est. Eodem tempore Nortmanni,
qui in parte Galliæ consederant, cui olim Neustrię nomen nunc Nortmannię, Heruei Re-
mensis Pontificis opera ante aliquot annos facti Christiani, cum Hispanię littoribus assue-
uissent, comparata instructaq; numerosa classe, in Calæciæ oram excursiones faciunt. vi-
cos, castella, oppida incendunt. multi mortales cum alia omnis generis præda capti. bien-
nium ea calamitas tenuit. Rex ob teneram ætatem, prouinciæ defendendæ non satis cogi-
tiones explicabat. Sisnandus Compostellanus Præsul, homo armis quã infulis aptior, ra-
ptim collecta incolarum manu ad Fornellos oppidum hostem consecutus in tumultuaria
pugna sagitta sauciatus periit ad quartũ Kal. April. anno nongẽtesimo septuagesimo nono. 979.
vitę exitus cõsentaneus fuit. illud in reliqua vanitate laudatur, quod Compostellæ mœni-
bus extruendis, ne hostium iniurię loci sanctitas opportuna esset, diligenter operã nauauit.
Cęterũ Nortmãnos præda graues, & impedito agmine procedentes, Gonsaluus Sanctius
Comes ei bello delectus Dux, ad mare improuiso adortus ingenti cæde prostrauit. cecidit
Dux ipse Gunderedus. pręda & captiui erepti. naues ad vnã captę, incensęq;. magno peri-
culo & solicitudine Hispania liberata est. Cordubę per idẽ tempus Alhaca Rex defunctus
anno 976. Arabum trecentesimo sexagesimo sexto. Quo anno Rasis Maurus com-
mentarios de rebus Hispanię Arabice à se conscriptos Balharabo misit Miramamolino A-
cæ, eius hortatu ad scribendum incitatus. Alhacæ inter octo filios ætate minores atq; ad-
huc pueros Miramamolino auctore, cuius arbitrio controuersia permissa est, cum Mauri in
Hispania voluntatibus discreparẽt, successit Hissemus annos natus decem & menses qua-
tuor. regnauit annos triginta tres, menses quatuor nomine tenus: cum rerum potestas pe-
nes Mahomadem esset virum industrium, qui Alhagibus, hoc est, Prorex initio dictus est,
regni modo procuratione consensu procerum eius fidei concredita: deinde Almansor,
id est, victor, cum sæpe de hostibus victoriam reportasset. Hinc intestini motus nati sunt,
Rege in ignauia, otio atque voluptatibus desidente, aliis eius nomine imperantibus. Vber-
tate Hispaniæ agris, mitissimo cælo, clementibus accolarum ingeniis multum de animo-
rum ferocia mutatum erat, de viribus corporis detractum. neq; prius dissidia constiterunt,
quam Hissemus paterno regno spoliatus est. Haud multo meliori loco res nostræ erãt. molli
educatione, vt inter fœminas Regis mores deprauati erant, animi vigor laxatus. Vrraca v-
xor, quam duxit anno, 981. viri potens erat. matris & amitæ Eluiræ virginis sacræ, quarũ
qualis reuerentia vitia comprimebantur, consilia repudiata. Aditu difficilis, verbis pro-
teruus Calæcos proceres irritauit maxime, feroci hominis ingenio. Ab his gradibus suis con-
temptui esse cœpit. male cogitantibus rempublicã conturbãdi occasio suppeditata est. A
Calæcis, vti necesse erat, initium rebellandi factum. Veremundus Regis patruelis, Ordo-
nii Regis eo nomine tertii filius, tumultuantibus ducem se præbuit spe paterni regni, quod
iniuria ablatum erat, armis recuperandi. Ramirus suo periculo à torpore excitatus tan-
dem, hostibus occurrit. vno & altero anno, vario successu bellum geritur, scissis regni stu-
diis in ambos: ad extremum æquo marte pugnatum ad Portellam Arenariam (id oppido
nomen prope Monterrosum est.) multi vtrinque cadunt. à neutris victoria stetit. ab ar-
mis ita secundum prælium discessum, vt Calæcia in Veremundi potestate maneret, Com-
postella noui regni sede. Pelagius Lucensis Episcopus, eius vrbis Veremundi ex voluntate
Pontifex creatur; natus Roderico Comite, prauis moribus. Itaq; loco excidit. Petrus Man-

968.

981.

ſorius monachus Abbaſq; virtute ſpectata, in Pelagii locum ſubrogatus eſt. hoc Pontifice templo Compoſtellano reſtituta ſunt quæcunq; iniuria ſuperiorum temporum erant ablata. Rodericus Comes filii reſtituendi cauſſa, Mauros in prouinciam euocat. miſerabilis rerum facies,& ludibrium religionis Chriſtianæ. barbarico impetu atq; armis Calæcia vehementer infeſtata. Compoſtella ipſa capta, templi paries ad terrā proſtratus. ab Apoſtoli ſepulcro temperatum,qua de cauſſa incertum: niſi quod ſatis conſtat,ſuam ſedem ſuumq; templum Iacobum Apoſtolum eſſe tutatum, & illatæ iniuriæ grauia exegiſſe piacula. corruptis inteſtinis diſſenteriæ morbus toto exercitu vagatus,magnā partem cum ingenti dolore conſumpſit. Almanſor ipſe,tantæ cladis ecqua cauſſa eſſe videretur ex quodā percontanti cum eſſet reſponſum: vnum è diſcipulis filii Mariæ loco ſepultum, arrepta fuga redi- 10 re in patriam cōtendit. Verum in Celtiberis ad Medinam Celinam nobile oppidum,ſimili fato conſumptus eſt. Alia parte repetitis expeditionibus Mauri multa oppida noſtris eripuere Gormatium prope Vxamam,atq; Atienſam,in Vaccęis Septimancas longa obſidione fatigatis incolis victoq; acie Ramiro Rege,cum ad diſſipandam obſidionem accurriſſet. nunquam maiori in periculo res Chriſtiana fuit ex quo reſurgere cœperat in Hiſpania, noſtris diſcordia ſciſſis, Alhagibo magni nominis Duce cuncta pro Regibus Cordubę administrante, implacabili odio nominis Chriſtiani. Compoſtellani quidem templi paries diſcedentibus barbaris Veremundi Regis, & Petri Manſorii Pontificis diligētia inſtauratur,& Mauricę ſuperſtitionis ſordibus procuratis,templum ex Chriſtiano ritu,ſolenni cęremonia expiatur. Petro in eius eccleſiæ epiſcopatu Pelagius Diacius ſucceſſit, ex iudice 20 profano repente Epiſcopus factus, malis artibus viq;. & hoc deiecto, quoniam inſolentes mores erant,ſuperbæ aures, frater Vimara ſuffectus vita ſimili, ſiue proditione in flumine Minio periit. Vitio illorum temporum mores ſacerdotum in leuitatem incubuerant maxime,non in Hiſpania tantum,ſed in aliis etiam orbis terræ partibus. Romaq; ipſa,quæ caput & domicilium ſanctitatis eſſe cōſueuit,grauiſſimo ſchiſmate exagitabatur, Bonifacio, Benedicto, & Ioanne per hæc tempora,de pontificatu cōtendentibus. Morū prauitas quanta fuerit ex Luitprando Ticinenſi Diacono,qui viſa in hiſtoriam retulit, cognoſcere licet. Vimaræ alius ex eadem familia ſucceſſor eſt datus, cuius nomen memoriæ proditum non eſt (Iſquariam nonnulli codices habent ſuſpicor falſo.) Is duobus conſanguineis,nihilo ſanior cum eſſet, Regis iuſſu carceri eſt mancipatus. Ad Ramirum redeamus, quem otium & ignauia exitiale in Principibus malum, ad vitæ exitum tenuerunt. Obiit Legione anno 982. Sepultus eſt in Deſtrianæ monaſterio, quod in Ornenſi valle. S. Michaelis nomine à Ramiro auo extructum fuiſſe monſtratum eſt. vnde Ferdinādi eo nomine ſecundi iuſſu, poſt ducentos circiter annos in Aſturicæ templum maximum migrauit. Sampyrus Aſturicenſis Epiſcopus, vnde pleraq; mutuati ſumus, hîc finem ſcribendi fecit. Progreditur Pelagius Ouetenſis Epiſcopus, qui Alfonſo Imperatore vixit. vtriuſq; fidem, quoniam pleriſque rebus interfuerunt, certiſſimam arbitramur, Sampyri maiorem.

982.

Veremundus Podagricus Legionenſis Rex. CAP. IX.

RAMIRI obitu, regni ſucceſſio ad Veremundum eo nomine ſecundum deuoluta eſt, tum lege, cum defuncti ſine liberis Regis Veremundus patruelis eſſet, tum neceſſitate: quoniam regni partem armis occupatam obtinebat. regnauit annis ſeptendecim, neruis ęger, vnde illi Podagrici cognomentum. Priſcas leges Gotthorū nouo edicto ſanxit: & Pontificum Romanorum reſpōſa, vt ſecundum ea ius redderetur, ſanctiſſima lege ſtatuit. Verum priuſquam huius Regis res geſtas ordine explicare incipimus, ad Garſiam Fernandū Caſtellæ Comitē reuocanda narratio eſt. A quo ſatis conſtat initi principatus initio, cū Mauris ad Gormatiū oppidum, ipſamq; Durii ripam acie dimicatū. cæſi profligatiq; hoſtes haud exiguo numero. Accidit in eo prælio, quod memoriæ prodendū eſſe videtur, vt Ferdinandus Antolinus vir nobilis & religionis cultui deditus, rei diuinæ procurandæ cauſſa, quod ſemper ante pugnam facere conſueuerat, maneret in templo dū ab aliis dimicatū eſt. Numini quā grata eius viri pietas eſſet, miraculo indicatū. ipſo in templo primum, deinde domi ignominiæ metu reſidente latitanteq;, eius ſpecie quidam, Genius ſcilicet bonus, inter primos fortiter pugnare viſus eſt: vt eius diei victoria Antolino potiſſimū tribueretur. recētia vulnerū veſtigia, & ſanguinis maculæ in equo & in armis inuenta miraculum confirmarunt: req; omni prodita, Antolini innocentia virtuſque illuſtrior euaſit. Garſias Comes hoc profligato bello, duas vxores duxiſſe memoratur, priorem Argentinam nomine, formę dignitate captus, quam pater nobili loco Francus Compoſtellam religionis cauſſa ipſam & matrem ducebat. Sexto à nuptiis anno, cū vir ex morbo decūberet, initi cōiu-

tæ

edio, an patriæ cupiditate procerem quendam Francum è Compostella redeuntem in
alliam secuta est. Sic nostrates historiæ affirmant. Garsias Comes Egidio & Ferdinando
ris principibus, reipublicæ procuratione demandata, in eam Galliæ partem mutata veste
ontendit, vbi Argentinam morari exploratum habebat. Erat Argentinæ priuigna nomi-
e Sanctia, ex priuata, vt fit contentione nouercæ infensa. Ab hac spe nuptiarum iniecta,
ue fœminei ingenii leuitate, Comiti aditus in ædes prębitus. Argentina & adultero in
rato obtruncatis Garsiam in Hispaniam secuta est. Nuptiæ magno apparatu & gratula-
one Burgis celebratæ. Pleriq; totius huius narrationis fidē eleuant, & Garsiæ vxorē Oniā
ctam affirmant S. Saluatoris Onię argumēto, quod monasterium de vxoris nomine me-
orant a Garsia Fernando Comite Castellæ constitutum. alii Abbam, vt sepulcrorum ad
slanciā & Cardeniā vetustę inscriptiones ostendunt. verum quis certo dispiciat? nos tan-
m varietatē admirari magis, quam quid potissimū sequeremur habebamus. Neq; multo
aiori fide traditur Maurorū irruptione, quo tēpore Comes abfuit, cum Burgos vsq; pro-
essi essent. S. Petri Cardeniæ monasteriū euersum, monachos trucidatos: quod alii antè
ntū annos cōtigisse ponūt. nisi fortassis bis eadē calamitas extitit. In Riuogia oppido Bo-
a, Nunilo & Alodia sorores germanæ, ob fidei cōstantiam ferro occubuere. corpora Bo-
oniā, quæ vrbs in Gallię Cisalpinę parte est, translata fuisse nōnulli affirmāt: resistunt alii,
i ante dictū est. Pręterea Victor in oppido Cereso Burgensis agri natus, & Eurosia virgo
nili supplicio cōsumpti. Eurosiæ corpus ad Iaccam vrbē in Lacetanis, Victoris sepulcrū
municipio Villorado colitur anniuersariis sacris. Barbari enim hac tēpestate, non cū ho-
nibus tantū bellum gerere, sed cū cælo etiā, & Christiana sanctitate dimicare videbātur.
eq; deerant viri, fœminę pręstāti magnitudine animi, qui se pro religione patria in certa-
en offerrent, suoq; sanguine veritati susceptæ darent testimoniū præclarum. Efferæ gen-
immanitatem atq; arrogantiam seuerissimis suppliciis diuinum sæpe numen vindica-
t. & ferme vbi impietatis exemplum, ibi animaduersionis documentū deterrendis im-
s, piis confirmandis extabat. vti Alcorrexi Hispalensi Regulo accidit eadē tempestate. Is
rdonio Rege per Lusitaniæ fines in Calęciam inuectus, Compostellam vrbem euertit in
læcis primariam augustamq; ipsa loci sanctitate. impii ausus continuo cælitus vindicati.
orbi lues repente exorta grassataq; omnem exercitum consumpsit. perpauci incolumes
lierunt in patriam, diuinæ vindictæ præcones, testes deformes acceptæ calamitatis. Eo
riculo sublato nouæ calamitates extiterunt: atq; adeo vt nullæ maiores ex quo resurgere
pit Hispania. Væcordi Principum dissidio Ordonii Regis & Garsiæ Comitis, in quibus
esidium esse rebus asperis debuit, in ea mala pręcipitatum. Cordubę Mahometes Alha-
us Ilsemi Regis nomine, arbitratu suo rē Mauricā administrabat, magni nominis Dux,
lo paceq; prudentia singulari. Erat is studio incensus nominis Christiani opprimendi.
ue erat piorum imperiū in Hispania proferri, vires Mauricas consenescere, ludibrioq;
tris nomen esse. ægro animo atq; incenso faces addebat Vigila, is quē Ferdinando Gon-
o Comite ad Mauros profugisse monstratum est, nulla patriæ religionis cura, præ vtili-
priuata, pręq; studio vindictæ. Contractis Maurorum copiis, adiunctaq; Christianorū
nu, quæ Vigilæ auctoritatem secuta erat, in Christianorū terras inuadit. Durioq; trans-
so, qui fluuius vtriusq; nationis extremus limes diu fuit, (vnde locis Extremaduræ no-
n in aliam partem consequenti tempore deriuatum) ad Asturæ fluminis, quo Legio in
ribus alluitur, ripam castra posita. Veremundus viribus impar raptim collecto exer-
, improuiso in hostes impetum facit, neglectis custodiis, & omnia magis quam nostro-
aduentum expectantes. irrumpitur in castra. tumultus persimilis pugna fuit. plerique
mes cadunt. Vt quemq; fors cōglobauerat, Maurorum turma pro castris aut inter im-
imēta dimicabat. alii fugere, alii arma capere. magna pars vulnerati aut occisi sunt. Rem
inatā & periculo proximā Maurus Dux prudētia restituit. in diuersa parte aciē suorum
ruit. inducitq; in Christianos. Hostium illi impetum non tulerunt totis castris palantes,
guo numero, & longo pugnæ labore defatigati. Conuersa repēte belli fortuna qui vicis-
debātur, fugę se mandant. Insistunt barbari fugientiū tergis. pauci integri, magna pars
ecti vulneribus Legionē tenent: venissetq; ea vrbs in hostium potestatē, ni propter an-
mpus hibernum frigoris & pluuiarū iniurias ab obsidione recedere cōpulsi essent ma-
gloria parta, spoliis & pręda onusti, certiq; bellum repetere cum primū se anni tempus
uisset. Veremundus Rex periculo permotus, neq; satis vrbis munitione confisus San-
ū reliquias, Regumq; corpora, ne hosti ludibrio essent, Ouetū transferenda curauit.
eodē se contulit: Legionis muniendędefendendęq; Guillelmo Gonsaluo Comiti cura
andata. pugnatū ad Asturā est anno nongētesimo octogesimo quarto. Quo anno My- 984.
erundēsis Episcopus, Myronis Comitis Barcinonēsis filius supremū diē obiit. Mauro-

rum præterea valida manus per eum terrarum tractum vagata (tantus belli ardor incesse-
rat) Borellum Myronis patruelem ad Moncadam arcem acie superarunt. è nostris supra
quingentos desiderati. reliqui cum Borello Comite Barcinonem sese ex fuga receperunt.
985. Proximus annus nongentesimus octogesimus quintus insignis fuit duorum principũ vr-
bium casu, Legionis & Barcinonis. Barcino Kalend. Iuliis, feria quarta, Indictione tertia,
à Mauris obsessa, iis qui Borellum acie vicerant, capta est eius mensis die sexta. plerique
ciues Cordubam in seruitutem abacti. breui tamen Barcino ad Christianorum ditionem
reuocata est, cum Borellus priusquam caperetur ex ea vrbe elapsus, ad colligenda auxilia
Minoresæ & vicinis locis delectu habito, iustum exercitum conflasset. Supremum diem
octo post annos obiit, Raymundo & Armengaudo ex duabus vxoribus Ledgardi & Ay- 10
merudi relictis. Raymundo Barcinonis principatum testamento legauit: Armengaudum
Vrgeliæ Comitem esse voluit, Armengaudorum nobilissimæ familiæ in Catalaunis con-
ditorem: quæ bello spectatos Duces cõsequenti tempore haud exiguo numero dedit. Le-
gionem Mahomad Alhagibus numeroso conflato exercitu denuo petiit, propositi tenax,
& superioris belli successu ferocior quam antea. Annum ferme circumsessa ea ciuitas est.
muris cõtinenti ictu machinarum quassatis, ad Occasum & Meridiem aditus ab hoste pa-
tefactus est. Quantum in vnius viri virtute præsidii sit, Guillelmi Præfecti exemplo co-
gnitum est: qui continenti tot mensium labore, viribus fractus ex morbo cum decumb-
ret, periculo renunciato lectica se ad eam muri partem deferri iussit, vbi maxime labo-
batur. Suos hortatur vti magno animo resistant: fugæ locum ne ignauis quidem fore: ar-
mis salutem, patriam, religionem, libertatem, coniuges, filios tuendos. Nisi defensa vrbe,
quæ spes irritatis continenti labore hostibus, nullo perfugio? Sæpe à paucis æquo campo
Christianis impiorum multitudinẽ profligatam. Cælitum opem inuocarent. idoneo tem-
pore haud dubie affuturam. His verbis confirmati milites triduo hostes aditu prohibue-
re. postquam iis diebus exactis captam vrbem Pręfectus, seque cum paucis relictum videt,
memor virtutis pristinę, memor nominis Christiani, in confertissimos hostes rapitur, ibiq;
pugnans cadit. barbari suorum cæde & temporis diuturnitate incitati, nullo neque ætatis
neque sexus discrimine in multitudinem sæuierunt. Vrbs direpta, euersaque mœnia, &
propugnacula ad terram prostrata. Eandem calamitatem Asturica passa est, Valentia Cam-
pestris. S. Facundi monasterium, Gordonium, Alba, Luna, aliaque oppida & pagi, qua in-
censa euersaque, qua vi capta atque direpta. Eodem belli impetu in Castellæ finibus Vxa-
ma, Valeranica, Atiensa expugnatæ, incendio & direptionibus deformatæ. Neque resisti
poterat. tantus furor Christianorum animos inuaserat, vt cum tantum externi belli esset,
conuerso in se ferro vecordes atque amentes rem Christianam intestinis dissidiis confice-
rent. Nam sequenti mox anno septem nobilissimi fratres Laræ reguli (vulgo Laræ Infan-
tes dicimus) Roderici Velasquii perfidia perierunt, nullo propinquitatis respectu: erant
enim ex ipsius sorore nati, nomine Sanctia. Paternum genus ad Castellæ Comites & Di-
dacum Porcellum referebant. ex cuius filia, vt superius est demonstratũ, & Nunnio Bel-
chide, præter Nunnium Rasuram Comitis Garsiæ Fernandi proauum, Gustius Gonsal-
uus natus est. Ex hoc Gonsaluus Gustius Salarum Laræ regulus, pater horum septem fra-
trum. qui septem fratres non magis in Hispanica historia virtutis fama, quam infelici exi-
tu nobiles fuerunt. Eodem die à Garsia Comite militiæ honore donati sunt, more & cæ-
remonia per ea secula inter Christianos solenni. Accidit vt Rodericus Velasquius Bylla-
reni regulus vxorem nomine Lambram ex Viruescano tractu duceret; principi loco fœ-
minam. nuptiæ Burgis celebratæ affuit Garsias Fernandus Comes, & septem fratres cum
patre Gonsaluo Gustio. Exarsit non magna de caussa rixa inter Gonsaluũ natu minimum
inter frates, & Lambræ propinquum Aluarum Sanctium, haud memorabili euentu: nisi
quod Lambra ea iniuria violatam se esse interpretata, ad Barbadillum oppidum, quo ho-
noris gratia deducta à fratribus erat, vindictæ studio mandauit seruo vti cucumerem san-
guine delibutum in Gonsaluum iactaret: quo facto atrox iniuria Hispanorum more con-
tinebatur. Seruus in ipso Lambræ sinu trucidatus. Rodericus Velasquius de tota re fact-
certior, nam aberat reipublicę procurandę caussa, iniuriæ impatiens & vxoris conuitio f
tigatus, de vindicandis fratribus cogitare cœpit. Optimũ visum est in pacis & beneuole-
tię simulatione, quo nihil est exitialius, insidias tendere. In primis Gonsaluus Gustius Co
dubam legatur per speciẽ pecunias exigendi, quas Rex barbarus erat pollicitus: re vt pr
cul à patria interficeretur: quod litteris Arabice scriptis Regem vt faceret deprecaba
Ille viri caniciem miseratus, an humanitatis respectu, ab innocentis cęde abstinuit, carc
mancipare satis habuit. liberior custodia erat, & Regis sorori ad vinctum patebat adit
ex qua consuetudine Mudarram Gonsaluum natum memorant, Manricorum familiæ
Hisp

-Iiſpaniæ nobiliſſimæ parentem auctoremque. Gonſalui calamitate haud ſatis ferox Ro-
lerici animus mitigatus eſt.ad Almenaram in Arauianæ campis ad Gauni montis radices,
uæ forſitan Antonino Barbariana fuit,in diſpoſitas Maurorum inſidias ſeptem fratres per
peciem Maurorum fines inuadendi,ſecutos inducit, vt nullo tali metu ſecuros. Tametſi
Nunnius Sallidus,quo inſtitutore educati erant,fraudem ſubodoratus,in exitium feſtinā-
es morari conatus eſt,fruſtra cum fata vrgerent.ducenti equites ſequebātur,impar Mau-
orum numero manus.Itaque ab hoſtibus circumuenti,cum multos ipſi peremiſſent, atq;
lud in primis cauerent ne inulti animam ponerent, neu capti ſuperiorem gloriā &gene-
s nobilitatem ſeruitute fœdarent:fortium virorum more pugnantes,cruentam atque lu-
uoſam victoriam barbaris reliquere.ipſi ad vnum cecidere cum Sallido pædagogo. Cæ-
orum capita fratrum Cordubam miſſa,gratum Regi barbaro munus, ſeni patri triſte ſpe-
aculum:cum fluentia tabo oculis explorare & cognoſcere iuſſus eſſet. nōnullo vt in ma-
commodo:ſucceſſit enim ex ea re Regis humanitas, dimiſſusq; in patriam eſt. Stupro
enitus Mudarra,cum quartumdecimum ætatis annum natus,agēte matre ad patrem ab-
ſet,Roderici nece fratrum iniuriam vltus eſt. Lambra penes quam maior culpa erat, la-
dibus obruta igneq; conſumta. Ea fratrum vindicta, Sanctiæ nouercæ,& vero gentilium
orum gratiam promeruit,vſq; eo vt paternæ ditionis hæres fuerit inſtitutus,addita etiam
nctiæ nouercæ adoptione,cuius hic ritus fuit,rudis quidem ſed inſignis.Quo die noſtra
cra ſuſcepit,& balteo militari donatus à Garſia Fernando Comite Caſtellæ eſt, nouercæ
npliſſimi induſii manica acceptus,collari etiam induſii capiti inſerto, additoque oſculo
familiam tranſiit. Ex eo more vulgare prouerbium manauit, Ingreſſus manica, collari
ndem egreditur:de eo qui ad familiaritatem admiſſus maiora ſibi indies ſumit. Mudar-
filius Ordonius fuit,nepos Iacobus Ordonius à Lara, is cum quo Ariæ Gonſalui filii, vt
triam perduellionis crimine liberarent, quaſi publico conſilio Rex Sanctius à Vellido
aulpho venabuli ictu confoſſus eſſet,ex prouocatione dimicarunt. Iacobi Ordonii fi-
s fuit Petrus, Vrracæ olim Reginæ amoribus nobilis, nepos Amalaricus à Lara Molinæ
gulus,vnde Manricorum gens,& Regum Luſitanorum maternum genus, Malfada A-
larici filia, Alfonſi Luſitaniæ Regis eo nomine primi coniuge. Verum de his aliquanto
ſermo recurret. Ad D.Petri Aſlantiæ intra monaſterii ſepta, Mudarræ ſepultura mon-
atur.de ſeptem fratrum tumulo,eius cœnobii,& S.Æmiliani Cucullati monachis lis eſt,
lo arbitro qui litigantes componat. Quieſcebat feſſa malis Hiſpania, magiſque facultas
erat, quam voluntas tumultuandi.tandiu quies ſtetit, donec ſeptimo demum anno ex
Laræ fratres interempti ſunt, ſalutis nongenteſimo nonageſimo tertio, Mauri noua 993.
editione ſuſcepta,Luſitaniæ terras vaſtarunt:atque ea parte in Calæciam inuecti, Com-
ellam vrbem vi expugnarunt incenderuntque. ne ab ipſo quidem Iacobi Apoſtoli ſe-
cro impia ſæuitia temperaſſet, ni repentinus fulgor excitatus diuinitus impios conatus
reſſiſſet.templi tamen campanæ,vt de ſuperatis Chriſtianis trophæi inſtar eſſent, Cor-
bam ablatæ,diu in ſummo Maurorum templo lampadum vſum præbuerunt. Conſecu-
mox diuina vindicta,qua diſſenteriæ morbo,qua peſtis lue,qua Veremundi gladio con-
pti nouiſſimum agmen carpentis,& locis omnibus in reditu prementis.pauci in patriā
olumes redierunt. vniuerſæ etiam expeditionis ductor euaſit Mahomades Alhagibus:
coties impune Chriſtianorum fines inuaſerat. Eodem anno Rex Vaſconum Sanctius
ſias defunctus eſt. Succeſſit Garſias Sanctius cognomento Tremulus, vt eſt ſuperius
catum. Regnauit annis ſeptem,laude bellica clarus, ingenio liberali,ac vero in largi-
es profuſo: quarum niſi modus adſit,in perniciem vertuntur fonte ipſo, publico æra-
xhauſto(vti Sanctio accidit)& neceſſitudine impoſita eius ſupplendi cauſſā, noua ve-
lia imperandi.In S.Æmiliani tabulariis huius Regis diplomata extant: quibus quanta
tribuenda ſit,quiſque ex ſuo iudicio ſtatuat. Inde intelligitur Sanctio fratrem fuiſſe
ſaluum,& cum Vrraca matre Aragoniæ regnum tenuiſſe.quæ ſi vera ſunt,aut tempo-
s principatus fuit, aut eo ſine prole defuncto ad fratrem & poſteros imperium rediit.
nino Veremundus Legionenſis Rex clade Maurorum lætus, atque ex ſuperiori ſuc-
cogitans ſi Chriſtianorum arma, quorum ex diſcordia tantæ calamitates natæ erant,
um fœdus & quaſi corpus conſpirarent,rem Mauricam opprimi poſſe:miſſis legatio-
s,Vaſconum Regem,& Caſtellæ Comitem Garſiam ad ſociādas vires ſolicitauit. De-
eos communi Chriſtiani nominis periculo moueri,& iniurias,ſi quæ priuatim exiſte-
patriæ ſaluti condonare.Nefarios barbaræ gentis conatus communibus armis vindi-
nt.Iis legationibus atque poſtulatis iuſtiſſimis vterque Princeps facile annuit. magnis
ribus ex tribus nationibus,numeroſus exercitus collectus eſt.Rex Vaſconum abfuit,
ſcilicet regni rebus componendis diſtrictus. Veremundus Rex, tametſi neruis æger

erat, lectica delatus, & cum eo Garsias Comes, aduersus Mauros profecti sunt. quos su-
perioris cladis sanandæ caussa, nouas copias conscribere, atque Corduba egressos esse
nunciatum erat: & Calæciæ agris vastatis, direptis oppidis in Castellam impetus verteba-
tur. Ad oppidum Calacanasorium ad Castellæ & Legionis confines situm, castra castris
collata. acre prælium fuit. noctis caligine dirempta pugna est. multi ex vtraque parte ceci-
derunt, dubia victoria, nisi quod Mauri per occultam tesseram sequenti nocte profectione
denunciata, peiora tulisse, ac vero nostrorum virtute esse superatos confessi sunt, cum fugę
similis profectio esset: quod spolia in castris relicta & strages rerum festinandi studio, toto
itinere abiectarum magis etiam declarabant. Tanta Alhagibi Ducis impatientia, vt ex rei
malè gestæ dolore, in valle Begalcoraxo obstinata inedia vitam finiisse feratur anno non- 10

998.

gentesimo nonagesimo octauo: cum rem Mauricam procurasset pro otioso Rege & igna-
uo totis viginti quinque annis. vir acer, minimeque otium patiens bis & quinquagies in
Christianorum ditionem armis inuasit, sæpe victor. Qua die ad Calacanasorium pugna-
tum est, quidam piscatoris habitu Cordubæ ad Bætis ripam tanta locorum longinquitate,
cecinisse fertur, voce flebili, nunc Arabica, nunc Hispanica lingua modos mutando: Ad
Calacanasorium amisit Almansor tympanum. vnde in specie hominis à genio malo victo-
riam euulgatam suspicati sunt: præsertim inter manus effugiente vmbra, cum ciues Cor-
dubenses tenere conarentur. Corpus defuncti Medinam Celinam delatum. Successit an-
no Arabum trecentesimo nonagesimo tertio, ipso quo defunctus est pater, in regni procu-
ratione filius Abdelmelicus: tenuitq; gentis principatum sex annis & octo mensibus. Quo 20
ex tempore Maurorum regnum, quod Mahomadis virtute steterat (tantum in vnius viri
capite opis plerunque situm est) in occasum aperte cœpit inclinare. intestina dissidia ma-
gnorum imperiorum labes, exitio fuere. Abdelmelicus otii quam belli cupidior, fatalis
discordiæ semina, quæ comprimi debuissent negligere visus est. aggressus quidem à mor-
te patris bello Christianos lacessere, magnum terrorem incusserat: Legioneq; quidquid
ex superiori excidio remanserat, aut noua cura instauratum erat, Abdelmelici impetu di-
sturbatum. lætior tamen principiis, quam exitu ea Mauris expeditio fuit. Garsię enim Co-
mitis aduentu terga vertere compulsi sunt: atque numero imminuto in patriam exacti.
Tanta deinde desperatione, vt à cogitatione belli inferendi, Abdelmelico rerum potiente
cessatum fuerit. Nostris rei bene gestæ fructus syncerus non fuit, annonæ angustia, quam
pluuiarum malignitas attulit grauissimam. Gudesteus Ouetensis Episcopus, tertio iam an-
no in vinculis erat iussu Regis, nimirum credulas aures præbere soliti prauorũ hominum
criminationibus. Ea res in religionem à populo vertebatur. viri sancti, innocentis Episco-
pi calumniam interpretabantur præsenti malo lui: & nisi mutarent, pestis luem futuram
ominabantur. res ad seditionem spectabat. Nam multitudo religione imbuta facilius sa-
cerdotibus quam regibus paret. emissus ergo Gudesteus è carcere est. Annum qui à Chri-

999.

sti ortu fuit nongentesimus nonagesimus nonus, annonæ caritate fœdum, Veremundi et-
iam Regis obitus insigniuit. ad Beritium oppidum podagræ doloribus, quibus diu obno-
xius fuerat, oppressus est. sepultus in Villabona, inde Legione post annos vigintitres in
Ioannis Baptistæ æde tumulatus est. Duas vxores habuit, Velasquitam & Eluiram. Velas-
quitam licentia illorum temporum magis, quam ex Christianæ legis permissu, repudiauit
suscepta ex ea filia Christina. ex Eluira Alfonsum genuit & Therasiam. Iunior ex duabu
sororibus stupri consuetudine Ordonium & Eluiram & Sanctiam. Christina filiorum Or
donii natu maxima Ordonio nupsit, cui cognomen Cæco fuit, ex regio sanguine. Ex ho
coniugio Alfonsus, Ordonius & Pelagius nati sunt, præterea Alfonsa vxor Pelagii cogno
mento Diaconi. Pelagius Froilæ Regis eo nomine secundi nepos fuit ex filio notho Froila
Ex Pelagio & Alfonsa Petrus, Ordonius, Pelagius, & Nunnius, atq; Therasia prognati: vn-
de Carrionis Comites bello spectati Duces, domi atque militiæ clari prodierunt, quo
alio loco explicandum est. ad rationem temporum redeamus. Pelagius Ouetensis, Luca
que Veremundo tribuunt, quæ de Ataulpho Compostellano Episcopo superius comm
morata sunt, feroci tauro obiectum, incolumem euasisse. nobis Compostellanæ histor
potior fides: & mutata tempora indicio erat, nullum Ataulphum nomine per hos ann
Compostellæ Episcopum fuisse.

Alfonsus eo nomine quintus Legionensis Rex. CAP. X.

ALFONSI minorem ætatem Melendus Gonsaluus Calæcię Comes, eiusque vxor i
mine Maior, Veremundi patris iussu gubernandam susceperant, regiisque moril
imbuendam. Alumno cum quinque annos natus esset, Rege renunciato, rempublic
exi

eximia fide procurarunt: ſic pater moriens teſtamento mandauit, ſic omnes regni ordines
anxerunt. ætate confirmata quo maior eſſet auctoritas, & operæpretium educationis tu-
elæque conſtaret, eorum filia nomine Eluira Regi connubio iuncta eſt: vnde Veremun-
lus & Sanctia nati. Regnauit annis viginti nouem. Altero regni anno, qui ab ortu Chriſti
ecularis maximus fuit, Sanctio Tremulo Vaſconum Rege defuncto, ſucceſſit filius ex Se-
nena vxore (hallucinantur qui Conſtantiam, Eluiram, aut Stephaniam dicunt) patri co-
nominis Sanctius: quem Sanctius Leirenſis Abbas in minori ætate optimis præceptis ex-
oluit, & omni liberali doctrina informauit. Regnauit annis quatuor & triginta, iis virtuti-
us inſignis, quæ illi Maioris cognomen pepererunt. præcipua felicitate vniuerſam Hiſpa-
iam, quam late Chriſtianæ ditionis fines extendebantur, ſub vnum ferme imperium re-
ocauit: tametſi non optimo conſilio, tributum in partes maieſtate & viribus imminutis,
liis reliquit. Vtriúſque Chriſtiani regni quantum quietæ res erant, eorũ prouidentia qui
d reipublicæ gubernacula ſedebant, tantopere Caſtellæ arma primum hac tempeſtate
nota ſunt, deinde Maurorum. gens vtraque inteſtinis diſſidiis tumultuata agebatur in præ-
eps. Sanctius Garſias ab auctoritate patris Garſiæ Fernandi Comitis diſceſſit, incertum
a de cauſſa. praui homines ingenio nunquam deſunt alternis criminationibus diſcor-
iæ flammam excitantes. Forte Sanctius paterni imperii diuturnitate feſſus, tantum faci-
us eſt aggreſſus, graue arbitratus paucos annos, quot in illam ætatem cadere poterãt, ex-
ectare. Ad arma ventum: ſciſſiſque gentis ſtudiis inter patrem & filium, vires imperii de-
ilitatæ ſunt. Ea res Mauros non latuit: prouinciam eſſe in armis, diuiſam nobilitatem, di-
ſum populum, ſuas vtrique parti clientelas. Nihil propius factum quam vt pars cum par-
 confligeret. id ne accideret Maurorum aduentu factum. Eo impetu, Abula tardis prin-
piis ab excidio reſurgens, euerſa denuo eſt. Clunia & Gormatium in Vxamẽſi agro ean-
em cladem pertulere. In magno periculo res erant: neque externo tamen metu com-
ora factionis ſtudia remittebant. Garſias Fernandus clade ſuorum prouocatus, cum
rte hoſti procedit obuiam. atrox dimicatio fuit. victus Comes in hoſtium poteſtatem
nit, iis acceptis in pugna vulneribus ex quibus obiit. tenuit Caſtellæ principatum octo
triginta circiter annos: rerum geſtarum magnitudine & gloria patri non impar. fortu-
vitam eripuit, nominis famam & claritatem non eripuit. Corpus ingenti ſumma red-
ptum in Cardeniæ monaſterio D. Petri tumulatũ. pugnatum eſt anno milleſimo ſex-
Garſiæ filia fuit, Vrraca nomine in Coſmæ & Damiani monaſterio ad Couarruuias
nicipium virgo ſacra. Id monaſterium à patre Garſia ſua impenſa ab imo totum extru-
m, ampliſſimis prædiis, opimis reditibus locupletatum, multaque veſte pretioſa exor-
um ea lege eſt, vt ſi quæ virgo ex ipſius poſteritate nuptias reſpueret, eius monaſterii re-
bus vitam ſuſtentaret. Sanctius Garſiæ filius, extincto patre in principatu ſucceſſit, hac
iniuria, quod à patre defecerit, & acceptæ cladi occaſionem præbuerit, infamis. cæte-
ius, magniſque corporis & animi virtutibus. Cordubæ eodem tempore Abdelmeli-
Alhagibus obiit. ſucceſſit in magiſtratu Abderrahmanus, ingenio prauo ignauoque:
m ignominiæ cauſſa vulgo Santiolum vocare ſoliti erant. hoc intra quintum menſem
ato, Mahomad Almahadius correptis armis Hiſſemum Regem otio torpentem, ſagi-
nutilem, neque ſua virtute ſed aliena ope ſtantem cepit: & occiſum prædicans alio ei
ll mo iugulato, regnum inuaſit Arabum anno quadringenteſimo. Almahadium, Hiſ-
propinquus Zulema ex Africa veniens factionis copiis, & Sanctii Caſtellæ Comitis
us adiutus, prælio ad Cordubam vicit. quinque & triginta Maurorum millia cecide-
, robur exercitus Maurici, vnde ruere in præceps cœpit. Sanctii Comitis virtute &
ſtria potiſſimum victoria conſtitit. Almahadius intra vrbem incluſus, quod ad ſupre-
caſus remedium prouiderat, Hiſſemum ex latebris vbi vinctus fuerat, in lucem pro-
t, hortatus vt legitimum imperium externo atque inimico præferrent. Præoccupati
ciuium animi, hortationes eius & monita reſpuebant. Itaque vrbe relicta æmulo,
tum fuga abiit. pro Almahadio, Almaharius Alhagibus conſtitutus erat. Is aduerſus
ſtianorum vires, à Chriſtianis auxilia petiturus, Catalaunos ſupplex adiit. Omnibus
bus, vt vires conferant, orat. nauatæ operæ ingentia præmia proponit. Raymundus
nonenſis & Armengaudus Vrgeliæ Comites cum valida ſuorum manu barbari fi-
ecuti, ſe iis copiis adiunxerunt, quas interim Almahadius Toleti & vicinis locis con-
erat numeroſas & validas. Nouem Chriſtianorum millia ſub ſignis erant, Maurorum
or & triginta. ad Acanatalhacaram quadrageſimo ab vrbe Corduba lapide (nunc
arum oppidum, decem & ſex paſſuum millibus Corduba diſtat) caſtra caſtris colla-
uc & anceps prælium fuit. vtraque cornua vicerunt. Zulema & Sanctius initio mul-
hoſtium numero peremerunt. In his Arnulphus Auſæ, Aetius Barcinonis, Otho

1000.

1006.

Gerundæ Pontifices,quod nefas erat & dedecus pro barbaris viros sacratos bellum gere-
re,in primo conflictu ceciderunt. ipse Vrgeliæ Comes peremptus est. Almahadius rem
suorum inclinatam virtute restituit, victoriamque hostibus de manu eripuit. Victus Zu-
lema Asafram primum aufugit: deinde loci munitione diffidens longinqua fuga se tegere
1010. constituit. Anno Arabum quadringentesimo quarto,salutis millesimo decimo, regnum
Almahadio cessit:tametsi Alhamerii ex voluntate cuncta procedebant,belli pacisq; con-
silia.haud diuturnum imperium fuit.Nam Raymūdo Barcinonensi in quo præsidium erat,
profecto Alhamerii proditione occubuit,Hissemus tot annorum Rex in regnum restitu-
tus. Alhamadii caput ad Zulemam missum(ad Citauam oppidum,quorsum res motæ eua-
derent,expectantē) si forte hoste sublato,Hissemi Regis,pro quo arma suscipere visus erat, r d
imperium agnosceret. Verum is regnandi ambitione exæstuans.cuius dulcedinem prægu-
starat,fallax bonum blandaque specie ingentia tegens mala,vires vndique contrahebat,
prædasque identidē de finitimis agebat. Abenhumeiæ factio in Zulemam propensa, His-
semi opprimendi consilia agitabat.fecissetq; ni indicio facto insidiæ vitatæ essent.Zulema
ea spe deiectus, à Sanctio Comite pro iure initæ olim amicitiæ auxilia submitti postulat.
cautior ille suam operam licitatus,vnde maior spes ostendebatur, cum Hissemo fœdus fe-
cit ea lege:vt sex arces,superiorum temporum iniuria Mahomadis Alhagibi armis Chri-
stianis ereptas redderet.quod ille necessaria re compulsus fecit,ne in eo rerum discrimi
conceptas spes corrumperet , simul Christianorū arma viresq; in suum caput prouocare.
Interea Almahadii filius Obeydalla factionis ope,Toleti eius vrbis Rex dictus est: Abdal-la
lam vocant alii,& Therasiā Alfonso fratre Legionis Rege concedente (immane facinus)
vxorem habuisse affirmant. prouidebatur eo coniugio vt vtriusq; regni vires alterna ope
firmiores euaderent.volente virgine(nam promouendę religionis occasio erat Mauro no-
stris sacris initiato,quod velle se facere simulabat)Toleti,quo deducta erat,nuptiæ princi-
pali apparatu celebratæ.ludis festisque epulis conuiuium ad multam noctem productum.
remotæ mensæ. virgo toro geniali imposita.adest Maurus incēsus cupiditate explendæ li-
» bidinis.Illa, Apage inquit,tantum nefas,tantam fœditatem.duarum rerum optio datur:aut
» nostra sacra suscipe tu tuique,nostroque amore fruere:aut nostri corporis contactu absti-
» nere debes. Alioqui vltionem ab hominibus pertimesce nostram ignominiam non ne-
» glecturis: vindictam numinis Christianorum sanctitatis & castimoniæ vindicis certissimi.
» Vtrinque exitium capiti tuo imminere vates denuncio. luxuria ne pestis blanda te in præ-
» ceps agat.Hæc dixit. Libidinis furore Mauri aures occlusæ erant. eluctatus desponsæ vir-
gini vitium affert.simul grauissimo morbo implicitus, salute desperata Therasiam cū am-
plis muneribus ad fratrem remittit.Illa Legione in D. Pelagii veste mutata,reliqua ætate
pietatis studiis,cultuq; religionis, acceptam ignominiam solabatur. Obaydallæ haud diu-
turnum regnum fuit.Hissemi copiis victus,in eiusq; potestatem redactus est.fœda rerum
Mauricarum colluuies erat , mota in omnes partes republica. Christianis lætissima occasi
sese dabat impiæ gentis opprimendæ:si iunctis viribus,suis potius auspiciis maluissent bel-
lum gerere,quam Maurorum controuersiis seruire. Verum hæc fuit omnium temporu
calamitas:rebus communibus priuati affectus potiores sunt,nihilque minus mouet qua
religionis studium. Neque magis Maurorum ditio belli ardore opprimebatur,quam fam
grauissima,deserto tandiu agrorum cultu.Zulema Sanctii ope destitutus,Cæsaraugustę
Caracæ regulos euocat.Iis adiunctis Cordubam expugnat,Hissemoque in Africam ela
so rursus in regnum inuehitur.Inter Hissemi sectatores Haitanus principem auctoritatis
potentiæ locum obtinebat.Is Orihuelam ciuium deditione occupat ad Mediterranei m
oram:& loci opportunitate Halim Abenhamitum ex Africa Septæ pro Hissemo Pr
fectum,regni spe attrahit in Hispaniam.Zulema vtriusque viribus impar,& ad Cordub
prælio victus,ciuiumq; deditione captus,ipsius Halis manu. cum verborum contume
quasi primus in legitimum regem arma cepisset trucidatus est,nulla fides regni sociis.H
tanus ergo conquestus pacta conuenta ab Hali nouo Rege non seruari, cum Mund
filio Hyaiæ Cæsaraugustæ reguli fœdus facit. pugna ad Cordubam commissa cum co
tus non processissent, ad Abderrahmanum Almortadam ex Humeiæ familia propen
quoniam imperio idoneus fore videbatur, rei perficiendæ opportunitatem nactus est
lis Regis cæde. Quem Haytani conatibus obuiam progressum ad Accim in balneo la
tem, eunuchi oppresserunt Arabum anno quadringentesimo octauo. Successit mil
suffragio Halis frater Cazinus Hispali euocatus, vbi ea tempestate morabatur. regn
tenuit annis tribus,mensibus quatuor,diebus viginti sex,haud tranquillum: cum Alm
tada Haytano & Mundaro adiutoribus,Regis nomine suscepto, Murciam & vicinam
occuparet. Aures superbas habebat, difficiles aditus. à quibus erat in regnum euectus

asi creditores malignis oculis intuebatur. Id exitio fuit. ad Granatam suorum conjura-
one, reque cum eius vrbis regulo communicata peremptus est. Cazinus, Almortada sub-
o, tum sibi regnare visus est. Nam & eius beneuolentiæ promerendę caussa occisi æmu-
polia missa à Granatensibus erant, Breui tamen ea lętitia vana euasit, & noua solicitudine
utata est. Cordubenses ciues, vt nunquam commoti multitudinis animi in vno gradu re-
tunt, Cazino Hispalim profecto, Hyaiam eius propinquum, nimirum fratris filium Re-
m dicunt, ingenio miti, atque munifico qua vna re maxime populi studia excitantur.
erum hoc Malacam, quam antea vrbem imperio obtinuerat, discedente, Cazinus Cor-
bam armis recepit anno Arabum quadringentesimo quartodecimo. Nouum eius vrbis
perium breue fuit, omnino mensium septem, dierum trium. Cordubensi enim seditio-
excitata, cum militum insolentiam ciuitas non ferret, fugatus Hispalim est. neq; ibi diu
nstitit: cum gentis fauorem regni æmulus præoccupasset, tandiuque incertis sedibus
gatus est, donec in Hyaiæ potestatem redactus, carceri mācipatur. Erant plerique horū
eges ex Alauecinorum factione, viribus & auctoritate eo tempore potentissima. Aduer-
factionis ciues reparatis viribus potentiores effecti, Abderrahmanum Mahomadis fra-
m, eius qui contra Hissemum (sic arbitror) primus arma cepit, Regem iubent, pari leui-
e intra secundum regni mensem sublatus est. acerbum imperium & gentis inconstantia,
otusque exitio fuere. Mahomad quidam in eius locum subrogatus regnum tenuit anno
o, mensibus quatuor, diebus viginti duobus. & hic ciuium coniuratione periit. Halis fi-
s Hyaia ex aduersa factione imperium adeptus, pari perfidia Malacæ periit. regnauit mē-
us tribus, diebus viginti. Idritius Halis frater Hyaiæ patruus ex Africa, vbi Septam im-
io obtinebat, Malacam delatus lege propinquitatis regnum occupauit Granatæ, Hispa-
Almeriæ atque vrbium finitimarum. mediterranea penes Hissemum erant, quem post
aiæ cædem Cordubenses rebus præfecerant. Principum periculo sæpe ipsorum præ-
ti peccāt: vti Idritii exemplo exploratum euadit. Alhagibus pro eo reipublicæ præfectus
rbe imperabat: publica & priuata bona domum auertere, alienasque calamitates suum
mpēdium facere solitus. Ex ea re commota ciuitas. Alhagibus occisus est. Rex spoliatus
perio. In ea rerum colluuie, Humeia quidam iuuenū globo adiutus, in arcem irrumpit:
Regem dici à militibus postulat. Excusant illi ciuium perfidiam, temporū calamitatem,
no exemplo documentum datum haud impune similes conatus cedere. Ad hæc ille.
die inquit, Regem dicite, cras perimite. Vsque adeo est impotens libido dominandi,
erii dulcedo tanta. vno tempore ciuium imperio Humeia & Hissemus vrbe exacti.
eterea Humeiæ factionis ciues, vnde tantæ calamitates extiterant, ad vnum vrbe pulsi.
semus varia fortuna agitatus Cæsaraugustę demum constitit, benigne exceptus ab eius
is Rege Zulema Abenhuto, data arce Alsuela: vbi vitam priuatam vsque ad obitum ex
. Ex hoc Maurorum imperium, quod tandiu viribus firmum steterat in Hispania, in
es toparchias abiit. singulis præfectis, prout in quoque erat auctoritatis plurimum, cō-
arum vrbium imperia regio nomine occupantibus. neque in ea rerum Mauricarum
urbatione quisquam erat, qui eorum conatus reprimeret. Multi itaque deinceps Re-
xtiterunt, Cordubæ Iahuar, Hispali Albucazinus & filius Habeth. Toleti Haytanus,
s scilicet Regis Cordubensis adiutor primum, deinde aduersarius. Hissemus filius.
s Almenon. tametsi alii Toletanorum Regum (quoniam ea vrbs sæpe à Regum Cor-
nsium auctoritate deficere conata est principem sibi locum inter Hispaniæ ciuitates
gans) antiquiorem originē repetere conantur. In vrbibus aliis noui Reges emerserunt,
um numerum vt ineamus operæpretium non est, ac ne faciendi quidem facultas.
imperia tandiu steterunt donec Almorauides Maurorum familia & gens potentissi-
x Africa in Hispaniam venerunt Iuzepho Tesephino ductore & Rege, Arabum anno
lringentesimo octogesimo quarto. Quod alio loco commodius explicandum est. ad
tii Comitis & Alfonsi Regis res gestas sese conuertat oratio.

Reliqua quæ Alfonso Rege contigerunt. CAP. XI.

VCTIVS Castellæ Comes paternæ necis vlciscendæ studio, adiunctis Legionensium
Vasconum copiis, cum quibus ictum superiori tempore fœdus stabat. Toletanę vrbis
gne ferroque vastauit. Eandem calamitatem Cordubensis ager pertulit: cum nostri
elati eo vsque populabundi prorupissent. Vtrinque hominum pecorumque prædæ
e: tantusque belli terror Maurorum animos occupauit, (nam scissi in partes & ex in-
s dissidiis republica labefactata vix consistebant) vt pacem à victore Comite magno
ere compulsi fuerint, imperii maiestate sugillatā, paulo ante Christiano nomini for-

midabiles. Garsiæ patris corpus, quod eatenus apud Mauros fuerat, ex fœdere traditum, atque in Petri Cardeniæ monasterio tumulatum est. Sepulueda ad vtriusque ditionis fines situm municipium in potestatem redactum. Vxama, Gormatium, aliaque iis locis oppida, quæ superiori bello amissa erant, ad Christianorum ditionem iusque reuocata. Quo ex tempore Castellæ nobilitati datum, vt plerique auctores sunt, ne suis sumptibus prædæ tantum spe militiam tolerare cogerentur: quod ante facere consueuerant, sed stipendio constituto, vt cæteris nationibus solenne erat, receptumque moribus. Ex his rebus quantam suorum sibi beneuolentiam Sanctius Comes adiunxerat, tantopere superiorum gloriam materna cæde fœdasse visus est. Erat illa Mauri cuiusdam Principis amore capta, quem potentissimę libidinis esse cognouerat. verum illi nubere dubitabat, filii iustum dolorem, atque ex dolore iracundiam verita. Itaque necato filio scelestis nuptiis vt locum pararet, venenum temperare constituit. quod ille indicio facto matrem honoris specie quamuis inuitam & recusantem præbibere compulit. Vnde nonnulli suspicantur morem illum inter Hispanos quibusdam locis receptum frequentemque manasse, vt fœminæ viris præbibant. Tanti facinoris expiandi caussa, & vt popularem ex ea re inuidiam aliqua ex parte leniret, virginum monasterium extruxisse memorant, & de matris nomine Oniense nuncupasse. quod consequenti tempore Sanctius Rex Vasconum cognomento Magnus monachis Cluniacensibus attribuit, & nostra ętate principem locum obtinet inter reliqua eo tractu cœnobia. Nati sunt Sanctio ex Vrraca vxore Garsias filius, præterea Nunnia, Therasia, atque Tigrida. duę priores viris principibus coniuges datę, Tigrida Oniensi monasterio Præfecta. Nouum iter per idem tempus Compostellam ad D. Iacobi templum Sanctii Comitis impensa apertum atque constratum, per Vascones scilicet, Riuogiam, Viruescanos, agrumque Burgensem: cum prius angustis Christianorum finibus, ex Gallia peregrini per Cantabros & Asturum montes, loca aspera atq; impedita, iter facere magno labore consueuissent. Interea Alfonsus Rex, & ipse diuturnæ tranquillitatis beneficio propter Maurorum dissidia, fœdusque inter Christianos Principes sancitum constansque, ad pacis artes conuersus, Oueti generales regni conuentus agitabat salutis anno millesimo vigesimo. In eo conuentu priscæ Gotthorum leges reformatę. Mox Legio vrbs quæ Maurorum iniuria ad casas redacta erat, Regis diligentia sumptuque instaurata: templumque extructum D. Ioannis Baptistæ nomine ex luto & latere compactum. in quod Veremundi patris, aliorumque Legionensium regum ossa Maurorũ metu locis errantia, illata sunt atq; stabili sepulcro sedeq; collocata. Pelagii monasteriũ instauratũ, vbi Constantia soror regis virgo Deo sacra vitam diu egit. Vigilæ (alii Velam nominant) conatus aduersus Castellæ Comites, quibus ex priuata contentione iniuriaque infensus fuerat, quanti extiterint superius est explicatum. Huius filii tres Rodericus, Iacobus, & Enecus à Sanctio Comite in gratiam admissi, atque ad paternos honores restituti sunt. breui tamen ad ingenium redeuntes & veteres iniurias noua perfidia cumulantes, Sanctio relicto Legionem ad Alfonsum Regem abierunt: nam in Mauris parum præsidii esse poterat in tanta rerum colluuie & Principum inconstantia. Ab Alfonso benigne accepti, atque ditione non exigua vnde vitam principalem sustentarent, in submontanis donati aliquando quiescere visi sunt. renouæ perfidię depromendæ idoneum tempus expectabant, vt euentus declarauit: quod breui euenit. Alfonso rege defuncto ad Viseum vrbem Lusitaniæ, quam cum Mauris cuperet eripere, obsidione premebat, atque dum incautius detractis armis, lustrandi studio muros succedit, sagitta ex vrbe emissa interfectus est. funus procurantibus Episcopis, qui Regem ad bellum secuti erant, obsidione soluta corpus Legionem delatum: atque in D. Ioannis patris & matris sepulcra ipse constituerat, tumulatum est, salutis anno millesimo vigesimo octauo. Filios reliquit Veremundum regni successorem & Sanctiam in minori ætate. Quo tempore Attilanus Legionensis Episcopus, & Florianus presbyter diuini verbi præconius, in magna sanctitatis opinione erant: eoque merito cælitum numero adscripti. Barcinonis principatum Raymundi filius Berengarius de aui nomine cognomento [illegible]rellus, iam vndecimum annum obtinebat, otio & ignauia ad posteritatẽ magis, quam virtute insignis. Huius socordia rem Christianam in eo Hispaniæ tractu inclinatam [illegible]nardi Talliaferri Comitis Besaluni virtus eximia, magna ex parte tutata est & hoc in R[illegible] dano merso, cum in Galliam iter faceret, Wifredus Cerdaniæ Comes Mauros de fin[illegible] lacessentes, ex ea prouincia male mulctatos reiecit. Berengarii filii Raymundus Barc[illegible]nis, Guillelmus Minorefæ Comites, & Sanctius Benedictinus monachus, patri super[illegible] fuerunt.

1020.

1028.

Veremundus III. *Legionensis Rex.* CAPVT XII.

VEREMVNDVS eo nomine tertius ætate puer patre defuncto sumpsit regium insigne, regni proceribus atque Episcopis præsentibus eius seculi anno vigesimo octauo. Quo 1028.
nno Sanctii Castellæ Comitis mors accidit, cum genti viginti duobus annis iura dixisset.
n Oniensi monasterio, quod eius impēsa extructū fuisse dictū est. ad aræ maximæ læuā tria
epulcra cum inscriptionib. monstrātur, Sanctii Comitis, vxoris Vrracæ, Garsię filii, qui pa-
re defuncto Castellæ principatum obtinuit maxima spe propter virtutum specimen sin-
ulare, successu non eodem: cum intra primum principatus annū fuerit extinctus summa
orū perfidia, quorū minime oportebat, in ipsa nuptiarum lętitia. Erāt Garsię duæ sorores,
Nūnia & Therasia. Nunnia (alii Elpirā nominăt, alii ab ætatis vt arbitror prærogatiua Maio-
) Sãctii Vasconū Regis certe vxor fuit: vnde nati erāt Garsias, Fernandus, atq; Gonsaluus.
herasia aut patre concedente, aut statim ab eius obitu Legionensi Regi Veremundo
xor data est: vnde Alfonsus susceptus, breuis æui infans futurus. Garsiæ Castellæ Comiti
npuberi tredecim non amplius annos nato, Sanctia Veremundi soror pacta est. His affi-
itatibus prouidebatur vt fœdus ante aliquot annos inter Christianos Principes ictum &
ax publica, cū qua res communes & priuatę resurgere videbantur, immota staret. Iis nup-
is celebrandis Legio vrbs designata est. Garsiam Principem splendidus tùm ex vniuersa
itione, tum ex Vasconum regno procerum comitatus prosequebatur. Ipse Rex Sanctius
um Garsia & Fernando filiis eo profectus, quo maior lætitia esset. sequebatur militum
ultitudo iusti exercitus in modum: quorum virtute Montio oppidum nō procul Palen-
a situm, aliaque eo tractu oppida, Ferdinando Guterrio Comiti, qui noui atq; adolescen-
s Principis despectu ab eius auctoritate defecerat, erepta atque in ditionem pristinam
estituta. Ipsi Ferdinando, quoniam voluntate deditionem fecerat imperata facere para-
is, venia cōcessa. Modicis itineribus Legionem, vt cum tanta multitudine opus erat, pro-
edebatur. Garsias moræ impatientia Sanctio Rege ad S. Facundi oppidum relicto, ipse
um paucis citato se ad sponsam cuius inuisendæ flagrabat studio, proripuit. Vigilæ filii tē-
is venisse arbitrantes perfidiæ depromendæ, vindicandi iniurias, quas à Sanctio Comi-
illatas esse, inique scilicet conquerebantur, vt erant à multo rerum vsu callidi, quos ido-
os arbitrabantur, eos in sceleris societatem adsciscunt, in beneuolentiæque simulatione
idias comparant. Itaque aduenienti Principi, quasi officii gratia obuiam procedunt: &
ocumbentes nixique genibus veniam postulant, & manus osculum petunt, solenni in-
 Hispanos cæremonia. Quis in supplici habitu coitionem & dolum suspicaretur? falla-
s & incertas hominum voluntates, lætitiam nunquam synceram. culpam in decus ver-
e venia impetrata cum properare debuissent, noua perfidia cumularunt. Principemq;,
erat candido animo, venturi securum & in ipsa nuptiarum lætitia haud satis cautum, im-
u facto peremerunt ad S. Saluatoris ædem ipsamque templi ianuam, quo nimirum rei
inæ procurandæ caussa conuenerat. Immane atque impium facinus. Rodericus ipse in-
 fratres natu maximus, quem de sacro fonte infantem susceperat, nefarius parricida,
mum ferire ausus est. reliqui coniurati ictus ingeminarunt. Sanctia prius vidua quam v-
 atroci nuncio exanimata, cum spiritus quem continuerat dolor, in præcordia esset re-
atus, in occisi amplexus ruens cælum, terras eiulatibus complet. miserabilis rerum fa-
, cum summa lætitia grauissimo luctu repente mutata esset. vix contineri potuit quin
nsi tumulum viuens subiret. Occisus est tertiodecimo die Maii, ipso quo pater defun-
 est anno. In D. Ioannis extemporario sepulcro conditus, deinde in Oniensi monaste-
quod vtrobique Garsiæ sepulcrū mōstratur. Versus ex eo reipublicę status. Sãctius Rex
conum, qui castrorum in modum in Legionis suburbiis se erectis tentoriis cōtinuerat,
tellæ principatu auctus est, Comitis honore atq; nomine regiis insignibus atq; appel-
one commutatis: vnde eius potentia Legionensi Regi suspecta & formidabilis esse
it. Parricidæ ex fuga Montionem sunt delati: forsitan sperantes Ferdinandum Gu-
ium ob erepta oppida Garsiæ & Sanctio Principibus infestum, facile coniurationi
nsurum, approbaturum facinus. Verum siue eo prodente siue diligentia Sanctii Regis,
 vestigiis omnibus fugientes insequeretur, in potestatem redacti igne combusti
 seueroque supplicio sancitū perfidos conatus haud impune procedere. Interea Vere-
dus paternæ cędis exemplo à bellis abhorrēs, & noua Garsiæ Principis calamitate hu-
arum rerum inconstantiam edoctus, ad religionis studium & pacis artes animum
ertit. Ac primum quæcunque in populi moribus erant deprauata temporum licen-
nalitia hominum, corrigendi cupiditate, iudicia constituta, leges ordinatæ: ne-

que minori diligentia latrocinia tota ditione sublata: & suppliciorum magnitudine sanci-
tum ne quisquam peccare auderet. Oppida, vrbes & arces, atq; in iis Diuorum immorta-
lium templa, quæ bellorum iniuria euersa erant, publico sumptu instaurata. His actionibus
magnam à prouincialibus gratiam inierat, & pacis opimæ bonis florere videbatur: quam
Sanctius Nauarræ Rex importuna ambitione turbauit. Etenim Veremũdus prole carebat
& regni successio legibus ad Sanctiam sororem reditura putabatur: quodne ad externum
Principem per eam deuolueretur summa cura prouidebatur. Votũ id erat Regis, & pro-
uincialium, quod Sanctio Regi Vasconum clam non erat. audendo, & fallendo, & bella ex
bellis serendo Reges fere magni euadunt: vnaq; & ea præcipua caussa bellandi est praua
imperii & diuitiarũ cupido. Itaq; ex vtraq; ditione, valido exercitu conflato, in regiã Vere-
mundi ditionẽ populabundus irruit, eiusq; fines vltra Ceæ fluminis ripã submouit: videba-
turq; cunctam prouinciam, cursu victoriarum secundo subiugaturus. Veremundus iis in-
commodis castigatus, hortatu procerum, qui pacem quam bellum malebant, ad faciendũ
fœdus animum adiecit, cuius hæ conditiones fuerunt. Sanctia Ferdinando Vasconũ Re-
gis filio (is natu secundus erat) nubito. Dotis nomine Veremundus dato in præsentia quid-
quid armis eo bello esset detractum, in posterum regni successorem denunciato. Castellæ
is regnum concedente patre post eius & matris obitum obtineto. Eo fœdere pax stabilis
Christianis tota Hispania reddita est, vniuersa ditione quam late Christianorum in ea im-
perium patebat, ad vnius familię ius & potestatem redacta. Coniunctis temporibus gemi-
ni principatus Castellæ atq; Legionis, quod magnopere mortales detestari solent, externi
imperii iugum pertulerunt, duabus fœminis ad vtriusque successionem admissis, quod
Legionis regno sæpe antea vsurpatum erat exemplo salutari sæpe: sed quod cæteris per or-
bem nationibus haud satis probare potuimus.

Sanctius Maior Rex Vasconum. CAPVT XIII.

SANCTIVS ætate prouecta erat cum Castellæ principatu auctus est, & Ferdinando filio
ad Legionensis regni successionem patefecit aditum, rebus in omni vita gestis, domi
militiæq; clarissimus: vnde non tantum Maioris cognomine honestatus est, sed etiam Im-
perator Hispaniæ vulgo dictus. vt solet populus haud magna de caussa suis sæpe Principi-
bus splendidos affingẽdo titulos assentari. Omnino vrbem Anagarum domicilio delegit:
in eaque, quoniam in vtriusque ditionis confinio sita erat, imperii sedem constituit. Ita pa-
cis artes coluit, vt belli curam nunquam dimitteret. Ac primum arma in Mauros conuer-
tit, qui intestinis dissidiis tumultuantes iniuriæ opportuni fore maxime videbantur. Inera
milites superioribus bellis exercitati, & prouisi ante commeatus. latæ populationes facta
Cordubam vsq; penetratum. nullus obuiam prodire ausus. Regem tamen terrorem bel
circunferentem, Maurorumque oppida, agros & arces vastantem diripientemque dome
stica calamitas retro reuocauit. Proficiscens in bellum, generosum equum, ac quo nulli
erat nobilior, Reginæ solicite commendauit: nihil enim ea tempestate equorum arme
rumque possessione carius erat Hispanis. Garsias Regis filius natu maximus à matre Reg
na equum sibi dari petiit: neque illa abnuebat, ni molestum id Sanctio fore Petrus Sess
nobili loco vir regio stabulo præfectus denunciasset. Garsias ex repulsæ dolore in furore
actus, siue vero interpretatus, haud leui de caussa plus Petri preces, quam ipsius postul
tum valuisse: siue simulato, vt dolorem vlcisceretur, adulterii crimen matri imponere co
stituit. nec iuuenili impetu rem executus est: quo maior fides esset, solerter Ferdinandu
fratrem ad sceleris societatem inuitat. Impium illi & nefarium facinus visum est primu
deinde commento ita conniuere, vt tragœdiæ spectator neutri se parti adhæsurum iu
iurando polliceretur. Garsiæ criminatio Regis animum vehementer perculit. Hinc R
ginæ celebrata pudicitia, & integra semper fama mouebat: illinc filius, quem nisi mag
de caussa in eam caussam ingressum esse existimare non poterat. Ferdinandus sententi
rogatus ancipiti responso, patris animum vehementius conturbauit: atque ita vt l
ginam custodiæ manciparet in Anagari arce. In nobilium & procerum conuentu
re tanta disceptari placuit. omnium communi sententia statutum, vt nisi esset qui i
armisve Reginæ pudicitiam tueretur, ignis pœnam subiret. Erat Regi filius ex im
matre, quam alii Vrracam, alii Caiam nominant principi in Vasconibus loco, Ra
rus nomine. Is innocentis nouercæ vicem miseratus, atq; Garsiæ fratris fraudem
ratus singulari certamine, quod ea tempestate inter Hispanos erat vsitatum, pro
tur se depulsurum calumniam, quæ innocentiæ obtendebatur. magnum Regi ex ea
nocatione parabatur malum vtrauis parte vincente, victave. Verum eam omnẽ proce
vir

ri ſancti diligentia diſcuſſit,qui multa monendo hortandoque, cum diceret dedecus
eginæ non ad ipſam tantum pertinere,ſed ad Regem etiam, ipſoſque, atque adeo Hiſpa-
iam vniuerſam:viderent ne criminando matrem, quam etiam ſontem tueri debuiſſent,
uinam vindictam in ſuum caput prouocarent,grauiſſimaque ſupplicia, quibus impios
ſus Deus vindicare conſueuiſſet: eo perduxit regios fratres,vt calumniam confeſſi pri-
um,deinde ad patris pedes prouoluti veniam deprecarentur. Rex negat,niſi Regina pla-
ta ſe eis tantum ſcelus condonaturum. Sicciue,inquit,tantum facinus in nos regiamque «
oſtram ſuſcipere animis atq; deſignare auſi eſtis,nefarii ſceleratique filii?ſi eo digni eſtis «
omine,grauiſſima inuſta macula noſtro generi atque ſanguini. Tueri matrem quamuis «
ntem erat conſentaneum, manifeſtæque fœditati vitam & ſanguinem velum præten- «
ere:nunc innocentem de turpiſſimo crimine poſtulaſſe quantum nefas? Parcite ſuperi.in «
oc ſcelere omnia inſunt ſcelera,impietas,crudelitas,furor.tolerabilem aliquam vindictã «
mite. Parcite mortales,in vno crimine ſummi, medii, infimi violati eſtis. Externæ natio- «
s parcant ad quas tantæ nequitiæ fama peruenerit,neque ex ea de noſtris moribus con- «
cturam faciant. Parce ô ſanctiſſima coniux non magis filiis quam patri. Vix lacrymas te- «
o,vix me contineo,quin parentum reuerentiam veſtris capitibus ſanciam. In ira tamen «
id nobis potius ſit dignum,quam quid ipſi ſitis promeriti conſiderabo. neque vt in luctu «
teri nouus exoriatur luctus committam. Detur id ætati,detur temeritati veſtræ. Nimia «
Garſia filii indulgentia corrupit, vt princeps impietatis auctor fratrem in fraudem im- «
lleres. Neque pœnas in præſenti expeto, neque in poſterum veniam do. Matri veſtræ «
nctiſſimæ innocentiſſimæque de vobis arbitrium permitto. quod illa ſanxerit, id ius faſ- «
ue eſto. & ipſe meæ facilitatis credulitatiſque veniam per omnia numina deprecabor. «
e filii à patre repulſi ſunt. Regina procerum precibus fatigata, & filiorum lacrymis victa
eniam hac lege dediſſe traditur:vt Ramiro pretium operæ atque defenſæ innocentiæ
erces eſſet Aragoniæ regnum: in quo natalium vitium,eximia virtus & fides compen-
rent. Garſias penes quem potiſſimum eius tragœdiæ culpa fuerat,maternæ ditionis atq;
perii ad quod legibus vocabatur,hæreditate careret. Vtrunque patre Sanctio concedẽ-
factum. Tametſi nonnulli huius narrationis fidem eleuare conãtur,ac potius Sanctii te-
mento & volũtate ditionem inter filios partitam fuiſſe arbitrantur, exemplo quod Fer-
nandus filius Sanctii alio tempore eſt imitatus. Nobis neutrum pro magnitudine ſatis
mpertum eſt. Conuenit quidquid hoc fuerit ante annos aliquot eõtigiſſe: Garſiamq; ſi-
delicti procurandi cauſſa,ſiue voti reum Romam abiiſſe.

Sanctii Regis obitus. CAPVT XIIII.

PACE rebus reddita & domeſtica calamitate mitigata, Sanctius animum ad religionis
cultum conſequenti tempore conuertit. Celebris erat ea tempeſtate Cluniacenſis mo-
ſterii ſodalium,quod in Burgundia ſitum eſt,fama ſanctitatis. Laxatam iniuria temporũ
Benedicti diſciplinam ſeuerioribus legibus aſtringendã curabãt. Inde colonię in varias
lliæ & Hiſpaniæ partes mittebantur. Sanctius hominum fama permotus in Leirẽſe mo-
terium,quod olim veterum Regum munificentia extructum erat, id genus monachos
ocauit. Idem in Onienſi monaſterio præſtitum virginibus,quibus attributum erat, Bay-
um oppidum ablegatis. Ei cœnobio Garſias primum præfectus eſt: qui cum aliis mona-
s ex Gallia venerat: deinde Enecus,quem in Aragoniæ montibus ſecretam à conuictu
minum vitam exigentem Rex compulit noui collegii curam ſuſcipere. Defuncti cor-
, quem in cęlitum numero ponunt, Onienſes monachi anniuerſariis ſacris colunt. D.
nnis cœnobium,quod prope Iaccam conſtitutum fuiſſe docuimus, veterum Regum
rarbis ſepulchris nobile,iiſdem Cluniacenſibus monachis incolendum eſt datum. Et
tantam multitudinem, quantam neceſſe erat tot domiciliis occupandis euocare ex
llia neceſſe eſſet,prouidus Rex Paternum ſacerdotem & duodecim ſocios in Galliam
ſerat,vt Cluniacenſis collegii moribus informati, exculti inſtitutis eam vitę rationem
ducerent in Hiſpaniam. Neque in eo tantum optimi Principis cogitationes reſtiterunt:
um cum animaduerteret temporum perturbatione factum, vt in iura eccleſiarum &
eſſiones prophani homines,qui vi plurimum poterant inuaſiſſent, ea in libertatem aſ-
it. Extatque Sanctii diploma,quo Ioanne XIX. Romano Pontifice concedente, mo-
his Leirenſibus facta poteſtas eſt ſalutis anno milleſimo trigeſimo ſecundo, Pom- 1032.
onenſem Epiſcopum creandi. Etenim antiquis temporibus propter frequentes
barorum incurſiones Pompelonenſes Epiſcopi in Leirenſe monaſterium ſedem
ſtulerant: vt quoniam in Pyrenæi iugis ſitum eſt, locorum munitione ab iniuria

tuti essent. Nunc Sanctii virtute pace parta, Episcoporum conuentus Pompelone habitus est. Conuenerunt Pontius Ouetensis Archiepiscopus, Garsias Anagari, Nunnius Alauæ, Arnulphus Ripagorsæ, Sanctius Aragoniæ, hoc est, Iaccæ, Iulianus Castellæ, hoc est, Aucæ Præsules. In eo concilio nihil prius actum est, quàm vt Sanctio Leirensi Abbate & Pompelonensi Episcopo agente, pro eo quod principem gratiæ locum apud Regem, cuius magister fuerat, obtinebat, prisca sedes Episcopo Pompelonensi redderetur: quod in præsenti dilatum, successoris demum Petri Rodæ tempore executioni est mandatum. Nam fere veteribus vulgo homines stare malunt, & noua instituta cum passim repudientur, ægre à populis suscipiuntur, neque facile in mores abeunt. Sub vitæ finem Palentiam vrbem instaurandam curauit haud magna aliqua de caussa. bellorum iniuria multo tempore euersa iacebat: parietinæ tantum extabant, & rudera stragesque lapidum, priscæ structuræ ædificiorumque vestigia: præterea vetusti operis rude templum, quod olim D. Antonini nomine dicatum fuerat. Sanctius otii tempora ferarum venatione transigere solitus, ne nihil videretur agere, & est venandi ars bellicæ meditatio, iis in locis aprum insectatus est ad ipsum vsque templum, quo fera confugit, seu forte fortuna, seu quia in ea vastitate in ferarum lustra versum erat. Rex nihil loci religione motus, aprum ad aram decumbentem venabuli ictu transfigere parabat: cum forte animaduertit brachium repentina torpedine diriguisse, concidisse vires. Vindictam esse numinis interpretatus, quasi loci sancti honorem non habuisset, & ex ea re religione obstrictus D. Antonini opem venerabundus implorat: delicti, quod per inscitiam admissum erat, veniam precatur. sentit mox brachium pristino restitutum vigori. Pro eo merito fruticibus extirpatis, cæsaque sylua, vrbem denuo exædificandam curat, exornatque ædificiis. Templum pro tempore extructum, in antiquum dignitatis splendorisque locum restituit, instauratæ vrbis nouo Episcopo designato. Tragœdias scribere videor & fabulas: sed ipsis Hispaniæ historiis non quasi commentitia, sed facta eiusdem generis multa memoriæ sunt commendata. nos fidem neque adiungimus, neque detrahimus: quam res meretur ex se lectores statuant. Tantis rebus Sanctius bello paceque peractis, magnam sibi gloriam pepererat, amplam posteris ditionem. Hæc nomen eius vehementer illustrabant, illa magis: actionum grauitas, constantia & magnitudo animi, probitas, fides, excellens in omni genere virtus. Vitæ exitus paulo tristior fuit. Ouetum festinabat cupidus inuisendi sacra sanctorum corpora, quorum possessione ea ciuitas religiosa semper est habita, plenaque præsenti numine. ex insidiis in itinere interfectus est. Res prospere gestæ multorum illi & magnorum Principum odia conciliarant. cædis auctor, neque memoriæ proditum est quis fuerit, neq; tunc forte cognosci potuit. Corpus Oueti tumulatum. inferiæ more patrio datæ. Ferdinandi filii Castellæ Regis cura inde post aliquot annos Legione in D. Isidori templum illatum. Octobris die octauodecimo occisus est, salutis anno millesimo trigesimo quinto, importuna regni diuisione filiis magna certamina relinquens, parata reipublicæ magna mala: vt ferè Principes subditorum periculo debacchari consueuerunt, maloque publico peccare.

1035.

LIBRI OCTAVI FINIS.

HISTORIÆ DE REBVS HISPANIÆ, LIBER NONVS.

Rerum status in Hispania. CAPVT I.

CONSEQVENTIVM temporum calamitates motusque graues, & di[...] sidia inter fratres & necessarios, documento erunt bonæ posterita[...] regni hæreditatem, præsertim cum modica est neque latissimis regi[...] nibus patet, indiuiduam esse debere. Pulcherrima opinio & rebus h[...] manis maximè salutaris, potestatis naturam esse incommunicabile[...] ambitionem regnandi impotens malum esse, impium, suspiciosu[...] inquietum, fallax: nullo neque amicitiæ neque propinquitatis res[...] ctu frænari, quo minus omnia permisceat atque pessundet. Gentem quidem nulla[...] video, neque tanta humanitate & doctrina excultam, neque tam feram & immane[...]

ap[...]

ud quam hæc persuasio non peruaserit:& video tamen plerosque ab omni memoria,in-
lgentia videlicet paterna victos,aut præpostera cautione persuasos, imperium in plures
uisisse.quos perperam atque inepte fecisse tristissimi plerunque rerum euentus declara-
nt:neque tamen deterruerunt alios,ne maiorum errorem imitarentur.Nimirum aboli-
opiniones sæpe recurrunt: dum humani ingenii vitio præterita præsentibus commo-
ra fore putantur,& suæ quisque spei nimium indulget. quod Sanctio Regi,cuius actio-
& vita superiori libro explicatæ sunt,& Sanctii posteris accidit.Cum enim res Christia-
quam late piorum imperium in Hispania patebat,sub vnius ferme imperium esset reuo-
a non absque diuino munere,vt Maurorum imperium,quod in præcipiti erat,opprime-
ur tandem,ditionem in plures partes diuisit. Igitur quoniam rerum nouam syluam in-
dimur, & vberior atque copiosior scriptio deinceps futura est, commodum fore arbi-
r sub lectoris conspectum ponere rerum statum,qui Sanctii Regis morte in Hispania es-
cepit.Inter Sanctii filios paternum regnum ita diuisum est. Garsias natu maximus Va-
num regnum obtinuit,atque Cantabriæ ducatum: præterea quidquid terrarum ab vr-
Anagaro vsque ad Aucæ montes pertinet.Ferdinandus ætate proximus Castellæ prin-
atu,patre superstite & matre Nunnia concedente auctus fuerat, Comitis appellatione
Regis nomen mutata. Gonsaluo è tribus Nunniæ Reginæ filiis natu minimus,Suprarbe
a est,atque Ripagorsa,Loharii & S.Emeterii arces.Ramiro,quem ex impari matre,pre-
iæ tamen nobilitatis genitum fuisse docuimus, Aragonia imperium fuit, detractis ali-
ot arcibus:quas prouidus pater concordiæ inter fratres vinciendæ caussa, in Garsiæ di-
nem contradidit.Reges omnes appellati.vnde intestina bella nata, motusque exitiales:
n singuli magnitudinem paternam æquare student, seque angustis finibus clausos esse
ent. Legionense regnum Veremundus eo nomine tertius, Ferdinandi leuir obtinebat
perio,regionibus in Astures,Calæcos,& Lusitaniæ partem fusum,atque in Vaccæis Pi-
ca flumine terminatum. In Catalaunis Raymundus Barcinonis Comes cognomento
ex late imperabat.qui ipso quo Sanctius Rex defunctus est anno, salutis millesimo tri- 1035.
mo quinto,patri Berengario Borello in principatu successerat: in exiguo quidem cor-
e,virtute præcipua & ardore animi cuiuis maiorum exæquandus. Eius enim auspiciis
rmis Minoresæ arx,Calasi Regis prata(nomen id loco est)Tarraga,Ceruera,aliaque vi-
s locis oppida,quæ patris incuria ignauiaque amissa erant,Mauris erepta, & in pristinā
istianorum ditionem reuocata sunt. vicinis Maurorum regulis bello fractis, tributa
erata,leges datæ. Duas vxores deinceps habuit,Radalmurim & Almadim. ex priori
iuge geminæ prolis factus est pater,Petri & Berengarii. ex altera Raymundus Beren-
us est natus,à molli, densa flauaque cæsarie Stupæ caput vulgo dictus. Atque is erat rei-
licæ Christianæ status. Maurorum regna,vt est superius demonstratum,tot ferme e-
,quot eorum ditione vrbes primariæ numerabantur. Cordubenses ob imperii vetu-
em, tametsi intestinis dissidiis debilitati erant, proximum auctoritatis locum obtine-
.secundum hos Hispalenses,Toletani,Cæsaraugustani,Oscenses.alii præterea minuti
es genti imperabant,opibus,potentia,auctoritate nostris impares, pronique in exitiū,
ent qui præcipitantes vrgerent. Verum ab hac pulcherrima cogitatione, dissidia inter
es & cognatos nulla idonea de caussa repente enata,mentes & animos auocarūt.Gar-
Vasconum Rex an voti reus,an impietatis quam matre criminanda susceperat, eluen-
aussa ante mortem patris Romam abiit (vti paulo ante dictum est) Apostolorum Petri
uli templa,vti erat in more positum inuisurus,plena maiestatis & numinis. Ramirus
s profectionem ad augendæ ditionis occasionem verti posse considerans, & alioqui
fides vicinis Regibus est,fœdere cum Cæsaraugustano,Oscensi,TudelanoqueMau-
m Regulis facto,iustoque exercitu ex sua gente conflato, Tafaliam in Vasconum fini-
ggressus est. Garsias confecto itinere redux in patriam vlciscendæ fratris audaciæ cu-
s,& ferendæ opis obsessis necessitate, suorum delectu habito numerosam regni pubē
t: improuisoque aduentu fratrem soluere obsidionem & tota Aragonia spoliatum,
prarbem & Ripagorsam aufugere compulit: tanta festinatione fugæ, vt repentino
is aduentu consternatus, nudus ferme in equi, quem sine ephippiis & fræno ad ma-
habuit, dorsum insiliens vitæ periculum euaserit. Magnorum motuum hæc initia
unt. Legionenses enim Ferdinando Castellæ Regi non satis æqui erant. perditissimi
tatores, vt fit, neque bello neque pace boni, Veremundi Regis auribus insidiantes,
animum in sororium irritabant. Interceptæ sororis dolor stimulabat, atque ditio-
nminutæ iniuria, Sanctii & Ferdinandi armis paterni imperii parte detracta, v-
uperius indicatum. vtriusque iniuriæ vindicandæ opportuna occasio sese dabat,
um dissidio, Ferdinandi virium imbecillitate propter angustiam ditionis. Ergo ex

ſua gente iuſto exercitu conflato, de finibus laceſſere conſtituit. Ferdinandus ſuarum rerū
periculo admonitus, Garſiam fratrem ditionis amplitudine validum, & noua victoria ex-
ultantem in auxilium aduocat. Ad Carrionis ripam in Tamaronis valle, atq; ad Lantadam
oppidum, caſtra caſtris collata. totis vtrinq; viribus dimicatum. multi ex vtraque parte ca-
dunt. Veremundus ipſe ante alios ætate & gloria belli, vt ſibi quidem videbatur, præterea
equi velocitate confiſus, cui Pelagiolo nomen erat, in confertos hoſtes rapitur, mediumq;
penetrat agmen, Ferdinandi cum quo armis decernere cupiebat nanciſcendi præceps cu-
piditate. Verum dum mortis contemptu hoſtium acies pererrat, militari lancea traiectus
atque ex equo præcipitatus occubuit. Idem vitæ atq; regni finis fuit. Ferdinandus victrici-
bus armis continuo Legionenſe regnum, quod alioqui iure debebatur, occupauit. Quod
facile fuit, ex aduerſo Regis caſu omnium prouincialiū animis conſternatis. Tametſi per-
uulgato gentium omnium affectu, externi imperii odio arma initio corripuerunt, vtriuſq;
Regis conatibus obſiſtere parati. Inanis ſine viribus audacia eſt, vani conatus. Itaque cum
regni caput Legio, ad quam continuo victor exercitus aduolauit, neque ſatis munita eſſet,
ex quo à Mauris euerſa fuerat, neque ſatis inſtructa armis, milite & commeatu ad obſidio-
nis mala toleranda, victori Ferdinando vrbis portas, quas primo aduentu clauſerāt, magna
vtriuſque gentis lætitiæ ſignificatione aperuerunt. Ad D. Mariæ de Regula Legionenſis
Rex proclamatur, atque regni inſignibus & diademate exornatur. Seruandus Legionenſis
Epiſcopus totius cæremoniæ Antiſtes, die Iouis, qui dies Iunii menſis vigeſimus ſecundus
fuit, decimo Kalend. Iulii, vt Rodericus ſcribit, nimirum ſalutis anno milleſimo trigeſimo
octauo. Regnauit deinceps annis octo & viginti, menſibus ſex, diebus duodecim, cū duo-
decim annis partem patre ſuperſtite, partem defuncto regnaſſet in Caſtella, anguſtis qui-
dem tunc regionibus deſcripta, lætiſſima tamen cæli ſolique facie.

1038.

Ferdinandi bella in Mauros. CAP. II.

FERDINANDVS Rex imperii diuturnitatem & magnitudinem, qua parto Legionenſi
regno, facile omnium Hiſpaniæ Regum ea tempeſtate potentiſſimus euaſit, religionis
& pietatis caſtiſſimo cultu, maximarum laude virtutum, & rei militaris ſumma ac ſingulari
gloria exæquauit. vnde Magni cognomen eximio gentis fauore peperit, vt veteres hiſtoriæ
declarant: & eius ætatis ſchedæ populo ſcilicet in aſſentationem effuſo, Imperatorem au
Imperatoris parem vocant. Numeroſa præterea prole felix fuit. Prius quam Rex eſſet, Vr
racam primum genuit, deinde Sanctium ſucceſſorem, Eluiram Cabræ Comitis vxorem
Alfonſum præterea, ad quem conſequenti tempore rerum ſumma rediit, & Garſiam nat
minimum ex vnis atque legitimis nuptiis omnes, Filios in tenera ætate ciuilibus, adulto
militaribus artibus erudiendos curauit: filias pietatis ſtudia colere, exercereque ea qu
fœminis conſentanea ſunt. Pace domi parta, atque reipublicæ ſtatu fundato, pium bellu
ſuſceptum: victriciaque arma in barbaros verſa. quod ad noui imperii auctoritatem fa
ciendam haud parum referre putabat, ſi Mauros ad extremos Durii fines, in veteris Lu
taniæ parte (vnde Extremaduræ nomen fluxiſſe putant, in alium Hiſpaniæ tractum, Ta
& Anæ ripis incluſum) bello exagitaſſet. Itaque Ferdinandus nouis magniſque delectib
exercitu aucto in hoſtes irruit, Chriſtianorum finibus aſſuetos, & tunc vicinos agros
oppida vaſtantes. Victis atque male mulctatis, præda omnis erepta. Emeritæ atque Pa
Auguſtæ, cum vincendi ſtudio atque dulcedine vlterius progreſſum eſſet, fines eode
impetu ferro igneque vaſtati. non agris, non oppidis parcebatur. multa hominum pec
rumque præda abacta. Sena & Gane oppida in poteſtatem redacta. Viſeum vrbs in intim
Luſitania circumſeſſa, ac tandem vi expugnata: tametſi barbari qui in ea ciuitate erant, p
extrema ſpe enixe dimicarant. eo lætior expugnatio fuit, quod in ea non ſolum public
ſed etiam priuatas iniurias Ferdinandus vltus eſſe viſus eſt: eo ſagittario capto, quem ſag
ta è muro emiſſa, Alfonſum Legionenſem Regem, Ferdinandi ſocerum peremiſſe ſuper
eſt demonſtratum. ſupplicium facinoris fuit effoſſi oculi, vtraque manus, & pes alter a
putati. Eodem victoriæ curſu arces Sancti Martini & Taranſæ in eodem tractu vener
in poteſtatem. Pro quibus rebus Compoſtellam profectus Ferdinandus ad D. Iacobi,
Hiſpaniæ tutelarem eſſe multis argumentis, à multiſque annis comprobatum habeb
rebus diuinis procuratis, vota pro diuino beneficio partim exoluit, partim denuo nun
pauit, quæ cœperant, rata fixaque vt eſſent precatus: neque belli fortunam, quæ arrid
cœperat, ex ſummo volui contingeret: non ante ceſſare, atque ab armis diſcedere cer
quam impium Maurorum nomen in Hiſpania deleret. atque hæc altero anno geſta
ex quo Legionenſis Rex factus eſt. In ſequentem annum, qui eius ſeculi quadrageſi

1040.

iit, bello repetiti barbari. Conimbrica obsessa, ac tandem in potestatem est redacta, Mau-
s vnam salutem pactis: nam malis omnibus oppressi erant & diuturna obsidione fatigati
uam septem annis tenuisse confirmant nonnulli, numero proculdubio mensium, per er-
orem in annos transformato. Vrbs ea ætate in Lusitania celebris Conimbrica: nostra
ublicis omnium artium scholis, quæ ingenuo homine dignæ sunt, cum primis nobilis:
uas Ioannes eo nomine tertius Portugaliæ Rex non ante multos annos fundauit impensa
a: opimisque reditibus auxit, vnde professoribus artium ingentia salaria constant. Lor-
ani cœnobii monachi, Ferdinandi conatus magnopere iuuisse memorantur commeatu
æbito, quem ex labore manuum, quo vitam sustentare soliti erant, in multos dies clam
lauris rerum dominis comparatum habebant. Subsidii præbiti quod fuerit præmium
noratur. His victoriis imperii Legionensis fines vsque ad Mondaicum fluuium propa-
ati. Conimbricæ atq; reliquis oppidis & arcibus, quæ Mauris eo tractu erepta erant, Sis-
ndus vir primarius & Mauricarum rerum scientia præstans, ad quos aliquando à Chri-
anis transfugerat, fortemque & fidelem operam Benabeto Hispalensi Regi Christianis
ui in Lusitania supererant opprimendis nauarat, cum potestate præfectus est: bello pace-
e rempublicam curare iussus. Dum Conimbricæ obsidio ducitur, Græculus quidam
ompostellæ, quo religionis ergo venerat, cum frequenti multorum sermone audisset
irmari, Iacobum sæpe equo insignem & armis in præliorum conflictu visum inter vtras-
e acies imminere, nostrisque opitulari: Iacobus, inquit ille, non miles fuit, sed pisca-
r. proxima nocte, cum se quieti tradidisset, oblata Apostoli species est, nostris ad Co-
mbricam opitulantis. fides somnio habita: cum eadem hora vrbem esse captam, post di-
aliquot est renunciatum. Ferdinandus rebus omnibus compositis rursus Compostel-
n adiit, dona magni pretii ex belli manubiis Iacobi templo oblaturus: cuius patrocinio
eque superiores victorias constitisse, & nouas indies pariturum sperabat. Secundum
rtias numini & Apostolo tutelari actas, Legionis & Castellæ vrbes atque oppida trium-
antis in morem obiuit. reipublicæ procurandæ cura erat, & subsidii colligendi in belli
nptus: quod denuo maiori mole atque opibus inferre barbaris in sequentem annum co-
abat grauissimum: qua parte Mauri ad Iberi ripas, pecore diuites, eo quod Christianis
tulerant, secure habitare nunciatum erat. Regibus Vasconum atque Aragoniæ, quo-
n erat acceptas ea parte iniurias vindicare, intestino bello occupatis, quod per hæc tem-
ra magna mole gestum est. Commodum Ramiro accidit Ripagorsæ & Suprarbis impe-
auctum esse Gonsalui fratris morte: quem salutis anno millesimo quadragesimo quin-
(alii superstite patre id contigisse ex veteribus schedis disputant) Ramonetus Vasco ad
ncluſi pontem è venatione redeuntem ex insidiis ac proditorie interfecit. occisi cor-
ad D. Victoriani sepultum est. Noui regni opibus Ramirus Rex bellum aduersus Vas-
es Aragoniam occupantes, administrabat: potentia nequaquam pari, sed rei militaris
e imperatoriæ peritissimus, & finitimorum auxiliis subleuatus: nam Gisbergam, seu
ii vocant Hermesendam Bernardi Rogerii Bigerronum Comitis ex Garsenda vxore fi-
, in matrimonio habebat: ex qua Sanctium & Garsiam filios genuit: præterea Sancti-
quæ Tolosæ Comiti nupsit, & Therasiam Guillelmi Bertrandi Prouinciæ Comitis v-
m. Ad hæc ex impari matre filium alium nomine Sanctium, quem Aiuaris, Xabier-
& Latris, præterea Ripagorsæ Comitis nomine, principatu auxit. verum nulla prole
epta, ad veterem Regum ditionem hæ vrbes ex aliquanto interuallo redierunt. Insi-
Ramiro fuerūt crux argentea in cæruleo æquore, quæ à posteris sunt mutata. Ad Fer-
ndum redeamus. qui belli impetum in Carpetanos conuertere certus, agrumque To-
um, vnde grauia incommoda rei Christianæ à Mauris inferebantur, Gormatium
um, deinde Vadum regium, Aquilariam, & Valeranicam (hæc hodie Verlanga est) vi
is præsidiis occupauit. Demum Turiasonensem tractum ferro igneque vastauit. Mau-
m speculas, quibus per eam ætatem vniuersa Hispania distincta erat, vnde vigiliæ cu-
æque, hostium conatus speculabantur, fumoque finitimis significabant, magno nu-
o vsque ad Medinam Celinam euertit. quibus rebus perfectis in Toletanæ vrbis fi-
rumpit, transcensis iis montibus, qui vtriusque nationis ditionem finiebant. Tala-
icæ, Vzedæ agros depopulatur. ad Fenarii ripam Caracam & Complutum & regio-
s vicinum Madritum omnibus iniuriis afflixit. Præsenti calamitate & maioris mali
Almenon Toleti Rex prouocatus, magno auri atque argenti pondere pacem redi-
compulsus est. Idem fecerunt Cæsaraugustanus, Portugalensis & Hispalensis Mau-
n Reges. vectigalibus annuum tributum imperatum. quod gloriosum erat nomini
tiano, ignominiosum fœdumque Mauris, ex tanta paulo ante potentia, repente vsque
debilitatis, vt neque suis, neque alienis viribus, cum proxima esset Africa, consiste-

1045.

rent: & leges ab iis acciperent, quibus ante dederant. Quæ quidem neque nostrorum pru-
dentia, neque humanis consiliis contigisse putandum est, sed Dei immortalis præsidio:
qui præsens suo numine atque auxilio rem Christianam ferme prostratam erexit, & castis-
simæ religionis cultu, cui exmplo Principis eruditi proceres & populares, dediti in primis
erant: vsque dum nostrorum probitate & fide barbari prouocati, repudiata patria super-
stitione, vltro religioni Christianæ nomina darent quidam, sanctorum virorum corpora a-
lii, quæ Christiani venerabantur, auro atq; gemmis maiores thesauros esse putarent quod
proxima narratio declarat.

D. Isidori ossa Legionem Hispali translata. CAPVT III.

ERAT Legione templum Ioannis Baptistæ nomine dicatum, veterum Legionensium
Regum sepulchris quidem nobile: cæterum vetustate deforme & male materiatum.
Sanctia Regina, vt erat pietatis laude excellenti, viro persuadet vti religionis augendæ caus-
sa illud templum instaurandum, & Sanctii patris corpus Oueto, vbi sepultus fuerat, in il-
lud transferri, suæque & Regum posterorum sepulturæ designandum curaret: nam in S.
Facundi animo destinarat. Rex æquissimis postulatis facile annuit, pietatis studiis vxori
non impar, & religionis sanctissimæ amore flagrans. Eiusdem hortatu, cum templum ma-
gnis molibus ad culmen vsque perductũ cuperet sacris sanctorum reliquiis, quæ multæ e-
rant in Hispania, illustrare: ac eorum præsertim quos Hispali (quæ erat vrbs in Bætica faci-
le princeps, Maurorum autem crudeli dominatu premebatur) olim pro religione magno
numero occubuisse erat exploratum: Benabetum eius vrbis Regem armis aggressus est,
eiusque fines longe lateque vastauit. Multa oppida in Lusitania atque Bætica, in quarum
prouinciarum parte regnabat, aut cæde, ruinis incendioque fœdata, aut prorsus imperio
subdita. Rex Maurus iis cladibus compulsus magno pacem redemit: atque annuum pa-
ctus vectigal in Ferdinandi fidem se imperiumque contradidit; quem ille ea lege recepit,
si Iustæ virginis corpus, qua potissimum de caussa bellum susceptum erat, quam primum
Hispali transmitteret. per eum modum fide vltro citroque data ab armis discessum est. E-
piscopi Aluitus Legionensis, Ordonius Asturicensis: præterea Nunnius Comes, Gonsal-
uus, atque Ferdinandus viri primarii Hispalim abs Rege legati, sacri corporis repetend-
caussa: additum ad omnes casus militare præsidium. Ciues Hispalenses re vulgata, tame-
si opinionib. de religione discrepabant, siue sua sponte cum non ignorarent quantum pr-
sidii in sacris corporibus esset ad tuendam rempublicam atque salutem: seu à Christian-
qui in ea vrbe supererant, persuasi, repente ad arma excitati, negant se viuis exportãdi Ch-
stianis Iustæ virginis corpus fore facultatem. Legati ancipiti cura suspensi erant, & quid
cto opus esset dubitantes: nam Regem Maurum vrgere periculosum videbant: & re inf-
cta redire tum sibi, tum nomini Christiano ignominiosum fore iudicabant. Aluito Po-
tifici legationis principi secundum quietem visus augusta pulcherrimaq; specie D. Isid-
rus eius vrbis olim Episcopus, vt ipsius ossa pro Iustæ corpore Legionem deportar-
mandauit. fore vti corpus quo designabat loco inueniret: ipsumque paucis diebus in-
riturum, veritatis somnii, atque diuinæ voluntatis indicio. vtrunque accidit magno
gatorum miraculo. Nam & Isidori corpus in Hispali veteri, quo ipse loco designarat,
fossum est, continuoque Aluitus grauiter æger, ita vt medici diffiderent, septimo die
tinctus est. Reliqui legati certi diuinæ voluntatis, vtriusq; Pontificis corpus, Isidori &
uiti secum Legionem detulerunt. Rex & filii Durium vsque religionis ergo obuiam p-
fecti, sacra pignora solenni supplicatione atque apparatu inter faustas populi acclama-
nes, præcipuamque lætitiam, nudis pedibus suis ipsi humeris aliquanto spatio scilicet
colantes, in D. Ioannis Legionensis ædem intulerunt. Multa tum Hispali, tum toto
nere prodigia edita. cæcorum oculi aperti: surdis insinuatus auditus pedum vitio a-
ctis gradiendi restituta facultas. Aluiti corpus in templo maximo tumulatum est. Is-
ri in Ioannis Baptistæ loco sublimi atque præclaro. vnde consequenti tempore factum
ædes illa vetus Ioannis Baptistæ nomen, Isidori appellatione mutarit. Miraculum
xit, cum iumenta quæ vtrunque corpus portabant, sponte sua nullo ducente a-
trunque locum constitissent. Nec me præterit ancipiti hæc hominum opi-
ne æstimari: sed quia non noua dicuntur, sed tradita olim ab aliis, fidem au-
res præsertim Lucas Tudensis, qui hæc scripsit libro dicato, sibi vindicent.
strum est antiquis monimentis testata, integra fide litteris mandasse. Vin-
tii, Sabinæ & Christetæ corpora, Abula per idem tempus translata sunt, vt

agius Ouetensis est auctor: Vincentii Legionem, Sabinæ Palentiam Christetæ in Sancti Petri cœnobium, quod ad fluuium Aslanciam situm est. Coiancæ (quæ nunc Valentia in Ouetensi agro est) Rege Ferdinando & Regina Sanctia disceptantibus, procerum, & Episcoporum nouem conuentus est habitus anno millesimo quinquagesimo. In eius legibus promiscue populo mandatur. Diebus Dominicis nocturnis diurnisque precibus interesse, quæ statis horis in templis decantantur. Tum omnibus diebus Veneris per annum ieiunia ex ritu ecclesiastico instaurare. Præterea duæ regiæ puellæ, Maurica superstitione abiecta, Christiana sacra susceperunt: Casilda Almenonis Toletani Regis, & Zaida Benaveti Regis Hispalensis filia. Casilda prior cum esset à tenera ætate ingenio facili, & ad humanitatem propenso, in domo paterna Christianos, qui magno numero captiui tenebantur, vitamq; in luctu & squalore calamitosam agebant, cibo & rebus omnibus recreare solita erat clam patre. Quem memorant, re indicata, filiæ latebras aditusque omnes diligenter obseruasse: deprehensamq; aliquando, cibos, quos in sinu ad captiuos ferebat, repente in flores, rosasque mutatos, patri ecquid ferret cum magno animi motu roganti, veste explicata monstrasse. Quo illa miraculo percita monitaque diuinitus, si à fluxione sanguinis sanari cuperet, qua curanda medici omnia artis remedia frustra consumpserant, in lacu D. Vincentii nomine, quod in agro Viruescano est, ablueret, ad nostra sacra adiecit animum. Pietatis officia diuinum numen, Christianæ religionis luce volebat compensare. Itaque à patre, cum quo rem omnem communicarat, pro iure amicitiæ, quæ illi esse reperat cum Christianis, ad Ferdinandum Regem missa est, eius morbi curandi caussa. Morbo depulso, & aquis salutaribus ritu Christiano expiata, diuini beneficii memor, immemor patriæ: in rupis fastigio quæ ad lacum est, domuncula exædificata, sanctissimam vitam exegit, multis illustrem miraculis. quo merito in cælestium numero locum habet, impliciteque recepta est. Tertiodecimo Aprilis die, eius memoria anniuersariis sacris celebris est in nonnullis ecclesiis Hispaniæ. Casildæ exemplo, siue sua sponte incitata Zaida, sacro Christiano ex nostro more lustrata, in Alfonsi Regis nuptias post aliquot annos concessit. Prodigia, quæ Isidori corpore exportando contigisse diuinitus paulo ante dictum est, multum contulisse visa sunt, vt in suscipiendæ Christianæ religionis voluntatem vehementer incumberet. Accessit somnium, in quo diuum Isidorũ viderat in augusta specie, blandaque voce, vt rem maturaret monentem. Rex pater consilii incertus, cum nec eius precibus resisti posset, & suæ gentis animos alienare nollet, si eo concedente intelligeretur filiam factam esse Christianam: re cum Alfonso Ferdinandi filio tandem communicata, optimum visum est, vt simulatis inimicitiæ caussis, cum manu militari in Hispalensem agrum ipse irrumperet: filiamque ex composito idoneo loco constitutam, eiusq; aduentum expectantem, quasi vi captam raperet, in patriamque deduceret. Quæ res cum sententia processisset, Zaida Christianis moribus informata, nostris imbuta sacris, atque Elisabethæ nomine indito (Mariam Rodericus ait) Alfonso deinde nupsit, quo tempore rerum in Hispania potitus est, vti competenti loco explicabitur. Pelagius concubinam fuisse ait, stupri cum eo iunctam consuetudine. verum hæc post aliquot annos contigerunt.

1050

Garsias Rex Vasconum occisus. CAPVT IIII.

IPSO anno quo Isidori corpus Ferdinandi cura Legionem perlatum est, Christi millesimo quinquagesimo tertio, Garsias Vasconum Rex in prælio occisus est: animo ferox, militari laude præstans, non Ducis modo prudentis, sed etiam militis fortissimi partes implere solitus. Discordiæ fraternæ semina superioribus annis iacta ad maturitatẽ hoc tempore peruenerunt. à paruis quidem initiis orta (vt fit) in magna tandem odia exarserunt, utriusque perniciem, quod minime oportuit. Ferdinandus Viruescæ agrum & Riuogiæ item, tanquam sui iuris repetebat. exoletis videlicet annalium exemplis, ad Castellæ ditionem pertinere disputabat. Garsias contra iniuriam sibi factam regno diuiso querebatur, iusque suum in priuata controuersia, recentissimæ consuetudinis vsu, & patris testamento tuebatur. Regnandi inexhausta auiditas fraternos animos in præceps agebat: dum utrique paruum quiddam instar eorum, quæ spe ac magnitudine animi concepisset, relictionem ducit, quæ humanæ felicitatis magna labes est. Ferdinandum aliquando offensa caussa inuisentem, Garsias frater cum Anagari æger esset, retinere voluit donec postulatis satisfaceret: nisi indicio ille opportune facto, fuga periculum declinasset. Inuidiæ, ex ea suspicione grauissima exarsit, quasi pro officio maleficium reddidisset, studio ulciscendæ procurandæque, Garsias Burgos abiit: vbi Ferdinandum fratrem ex aliquãto

1053

spatio & ipsum ex morbo decumbere nunciatum erat. Ille tempus venisse ratus iniurias
vindicandi, iurisque obtinendi, in caussa de qua disceptatio erat, Garsiam fratrem in cu-
stodiam tradit ad Ceiam oppidum. Inde breui custodibus corruptis in Vascones euasit:
& doloris vlciscendi cupiditate inflammatus, magnis delectib. tota ditione habitis, Mau-
rorum præterea auxiliis euocatis, in Castellæ fines irrumpit: atque Aucæ montibus supe-
ratis, late populationes facit. Ferdinandus collecto numeroso exercitu, quem ex superio-
ribus bellis valde exercitatum habebat, obuiam procedit bellum defendere, quod tanta
vi inferebatur, quam iniuriam facere paratior. Ad Ataporcam (nomen id oppido est sex-
todecimo ab vrbe Burgis lapide) in conspectum ventum est: & positis castris vtræq; acies 10
ad pugnam instructæ. non animo, non armis, non arte belli, non vigore aut viribus corpo-
ris quisquam ea tempestate Ferdinando par erat. Garsias ferox natura, rapidus in consi-
liis, ac lingua immodicus militum animos vehementer alienarat: nam multos antea im-
portuna auiditate tota ditione, bonis euerterat, criminibus siue veris siue assimulatis: &
sub ipsum conflictum de ea re à plerisque appellatus, vt damna reponeret iis qui pertule-
rant, eorum preces constanter repulit: ne alieno tempore, cum audacia opus erat, timoris
significationem daret, & expressa necessitate benignitas esse videretur. alioqui superbas
aures habebat, dicta contumeliosa, aditus difficiles, & contagione rerum alienarum cor
corruptus animo. Vir primarius, cuius nomen clã est, de facto constat, pro eo quod Ga-
siæ Regis teneram ætatem rexerat, gratia apud eum & auctoritate plurimum valens ex-
cta prudentia, & ipsa canicie venerandus, cum in quanto periculo res essent prouideret, 20
fœdere sanciendo satagebat à prælii cogitatione Reges auocare. tentata pacis spes eo an-
nitente, datumque à Ferdinando vt prior de pace fratrem appellaret. missus caduceator
varios & commutabiles præliorum euentus esse docuit. quæ à fratre per errorem com-
missa erant, debere eum humanæ imbecillitati, communi omnium saluti, condonare: ne-
que dum priuatum dolorem vlcisci parat, rem Christianam in præceps dare, alienasq; in-
iurias innoxio suorum sanguine vlcisci velle. Paratum se satisfacere, quantum delecti ar-
bitri in re præsenti iudicarent. Quod ætatis auctoritati, & fraternæ indulgentiæ datum e-
rat vt prior de pace interpellaret, caueret timorem interpretari. infirmi id animi significa-
tionem esse suspicari, fore proculdubio exitiale. se enim cum numerosas & validas copi-
as sub signis habeat, quod ne ipse quidem ignorabat, modestia, iustitia, atque æquitate su-
perare voluisse: orbique testatum facere, haudquaquam sua voluntate ingentem cladem
suscipi, quam iam prouidebat animo. Additæ ad hanc orationem pædagogi preces & la-
crymæ. Regem tamen, quem in exitium fata rapere videbantur, neque gratia flectit, ne-
que auctoritas frangit, neque præsens periculum mouet. Ergo ab vtraque parte pugnæ si-
gnum datur, & magno animo in prælium concurritur. Garsiæ pædagogus paucitate, im-
becillitate, & alienatione suorum perspecta, cum de victoria desperasset, neq; patriæ exi-
tio superesse vellet, deuouit se: & inermis arreptis tantũ gladio & lancea militari, in aciem
hostium irrupit, præliansque occidit. Reliqui Ferdinandi impetum non tulerunt. res tre-
pidæ, metus ingens, malum vrgens Vascones exagitabat. duo milites Vascones, cum à su
Rege paulo ante defecissent, ad regiam cohortem ferro penetrantes, Garsiam hasta traie-
ctum peremerunt. Cadente Rege reliqui omnes in fugam acti. Ferdinandus victoria la
tus, fratrisque casu conturbatus, militibus suis mandauit, vt Christianis parcerent. Mau
ros ex fuga palatos passim per agros, magno numero aut interfecerunt, aut in captiuita
tem egerunt. Garsiæ Regis corpus militibus datum, Anagarique tumulatum est in D. Ma
riæ, quam ipse ædem ab imo totam extruxerat. Ex Stephania vxore, quam ex Gallia du
xerat patre superstite, quatuor filios reliquit, totidem filias. Sanctium, qui continuo i
regno successit, Ramirum cui pater Calagurris principatum, quam Mauris abstulerat do
no dederat, Ferdinandum & Raymundum, Ermesendam, Semenam, Maiorem, atq
Vrracã quæ Garsiæ Comiti nupsit, ei de quo sermo nobis deinceps est rediturus. Occ
imperium, vtriusque fratris armis laceratum imminutumque est. Ferdinandus oppi
& vrbes, de quibus controuersia erat, nullo resistere auso in potestatem redegit: Viru
cam, Aucæ montes, & Riuogiæ partem eam quæ ad Ogiam pertinet: quod flumen in vi
nis montibus, vbi D. Dominici Calciati fanum est, ortum atque in vicinam planici
dilapsum locis Riuogiæ nomine dato, ad Harum municipium in Iberum influit. R
qua Riuogiæ pars, & Vascones, atque Cantabriæ ducatus, Anagarum, Lugrunium, al
que vrbes & oppida in Sanctii ditione manserunt. Aragoniam huius belli progressu,
neficioque Ramirus armis recepit, spe complexus regnum vniuersum occisi fratris. N
se Aragoniæ, Suprarbis, Ripagorsæ & Pompelonis Regem, vt schedæ veteres testan
per hæc tempora nominabat. & successu elatus Mauris, quorum reliquiæ supererant
Ripag

Ripagorsæ agro ditioneque, Benauarrium illato bello abstulit. Demum inter Ramirum & Sanctium nouum regem fœdus ea lege est factum: vt vtrinque arces inter se traderent lo co obsidum. Ruesta & Pintilla Sanctio datæ. Sanguesa, Lerda, & Onduesium Ramiro. Cura vtrosque solicitabat, ne dum mutuis dissidiis indulgent, Ferdinandi viribus, quæ formidabiles esse ceperant, finitimis carperentur. contra eum ergo arma sociare, eosdemque inter se amicos & inimicos habituros esse pacti sunt.

Ab imperio Germanico eximitur Hispania CAPVT V.

QVo tempore bellis ciuilibus ardebat Hispania, Germaniæ imperium (nam in eam prouinciam annis superioribus ex Gallia migrauerat) Henricus eo nomine secundus regebat. Romanæ ecclesiæ Pontifex supremus & maximus erat Leo nonus. Leonis successor Victor eo nomine secundus pontificatum adeptus, cupiensque sacrati ordinis mores & vitam superiorum temporum licentia nimium laxatos, maiori seueritate coercere, Florentiæ, quæ Hetruriæ caput est, Episcoporum concilium egit anno millesimo quinquagesimo quinto. 1055 Ex eo conuentu Hildebrandus ex Cluniacensi monacho Subdiaconus Cardinalis, cuius magna erat opinio probitatis, & ingenii dexteritate ad versandos hominum animos valebat maxime in Germaniam atque Galliam dimissus est, vt Imperatorem de reuocanda veteri disciplina appellaret: Turonis Galliæ vrbe eos motus compesceret, quos Berengarius eius ecclesiæ diaconus, nouis de religione opinionibus excitarat. In eodem conuentu, vt nostrorum historiis memoriæ proditum est, Henrici legati eius iussu & verbis querimonias & mandata ad Patres detulerunt, quorum hæc summa erat. Regem Ferdinandum contra morem maiorum & legum præscripta facere, qui se imperii Romani iure exemptum ferret, & incredibili arrogantia ac leuitate in ipsum imperii nomen inuaderet. Atque ego, inquit, eam iniuriam libenter tolerarem (tantum apud me tranquillitatis studium potest) si nullam præterquam dignitatis nostræ iacturam fieri viderem. Sed in consilio capiendo Patres omnem orbem, quam late imperium Christianorum patet respicite: cuius incolumitas stare non potest, nisi sit vnus, cuius auctoritatem cuncti reuereantur, cuius imperio deuincti sint, obtemperent voluntati. Respicite sacrosanctam Pontificum maiestatem, quorum fluxa auctoritas est, nisi Imperatorum (quos ea de caussa in orbe Christiano proximum potestatis locum obtinere voluerunt) armis & potentia muniatur. Nascentem temeritatem in ipsis incunabilis comprimite: ne prauum exemplum tolleratione nostra, dissimulatione vestra ad alios promanet: & cæteris omnibus prouinciis dulce & sæpe fallax libertatis nomen arrectis, imperii & pontificatus sacrosancta maiestas ad inanem appellationem perducatur. Sacrificiis ex ritu Christiano Hispaniam interdicite, Regisque insolentis caput diris execrationibus defigite. quod si feceritis, honori ecclesiæ me non defuturum profiteor, & reipublicæ salutem vna vobiscum curaturum, quæ in periculum vocatur: sin timore defugitis, me honori imperii non defore, mihique priuatim consulere certum habeo. Secundum eam orationem Patres eam rem sibi curæ fore respondent. re deliberata, Victor pronunciauit, Henricum (cuius rebus vt faueret natura cogebat: erat enim natione Sueuus) videri æqua postulare. Missi legati Ferdinandum verbis Pontificis & Patrum monuerunt, vt imperio deinceps satisfaceret, & Imperatoris nomine abstineret: quod neque legibus, neque auspicato desumpserat, dira omnia ni continuo pareret comminati. Rex ancipiti cura anxius siue morem gereret siue parere recusaret, ne ex vtraque parte grauissimis perpetuisq; malis Hispaniam implicaret: concilio gentis coacto de tanta re disputare constituit. Variæ dictæ sententiæ. Pars, quorum religione animi tacti erant, obtemperandum iudicabant: ne Pontificem & Patres in suum caput irritarent, & bello implicarent Hispaniam, quod futurum prouidebant, & quod omni ratione vitandum videbatur: cum vires prouinciæ in plures Reges distractæ, & intestinis motibus debilitatæ essent: tantumque hostium Christiani nominis, Hispaniæ viscera fatigaret. Pauci pristinæ virtutis memores iugum Hispaniæ libertati imponi grauissimum si morem gererent, disputabant: quod ceruicibus admissum, haudquaquam excuteretur. præstare in acie mori, omnesque acerbitates pati, quam tanto malo & indignitate Rempublicam implicari. Rodericus Diacius ea tempestate, opinione virtutis singularis, viuido ingenio, in ipso ætatis vigore circiter annos triginta natus erat, bonus consilio, manu promptus: qui Gormatii Comitem Gometium non multo antea, in priuata contentione, adacto in viscera gladio peremerat. Occisi patris, pro quo supplicium debebatur, merces Semenæ filiæ coniugium fuit: cum illa iuuenis virtutem admirata, sibi virum, aut lege in eum agi Regem postulasset. Rodericus ad paternam ditionem, dotali

principatu occisi soceri auctus, viribus & potentia validus, quinque Maurorum Regulos,
qui Aucæ saltu superato, in Riuogia excursiones faciebant, cum tumultuaria manu prælio
vicit: prædaque omni adempta captos ea lege dimisit, vt sibi vectigales essent, & quotan-
nis tributum quod imponebatur ex fide penderent. Accidit vt Zamoræ (quam vrbem
ex quo Ramiro tertio Rege euersa erat, iacueratque prostrata, Ferdinandus reficiendam
curarat, datumque ciuibus, vt suis legibus, hoc est antiquis Gothorum viuerent, pactum
vectigal quinque Regulorum legati repræsentarent, Cidumque honoris caussa vocarent:
quod nomen Arabum lingua dominum significat. vtrunque coram Rege & aliis princi-
pibus factum. quæ res multorum illi inuidiam conciliauit. & est natura insitum vt recen-
tem aliorum felicitatem malignis oculis aspiciamus: modusque fortunæ à nullis magis e-
xigatur, quam qui in æquo fuerunt paulo ante. Rex id nomen ratum illi esse voluit: eo-
que deinceps per totam vitam cohonestatus est, veteris appellationis nulla ferme memo-
ria. Sunt qui de Calagurris possessione vrbis ad Iberum sitæ, Ferdinandus & Ramirus
Reges cum disceptarent, rem ad singulare certamen deductam affirment, & pro Ramiro
Martinum Gometium, pro Ferdinando Rodericum pugnasse. Victum ac trucidatum in
certamine Martinum, vnde origo generis ei familiæ, cui à Luna cognomen est in Hispa-
nia vetustæ & nobilissimæ, & quæ tot insignes viros procreauit. quæ vt tanquam falsa re-
iiciam, facit Garsiæ Vasconum Regis armis eam ciuitatem Mauris ablatam esse, vti paulo
ante dictum est: nihilque in ea iuris Aragonio Regi esse potuisse. Omnino Rodericus no-
ui coniugii illecebris, multisque ex eo negotiis implicitus, quo tempore de imperii iure
suscepta deliberatio est, concilio gentis non interfuit. Regis animus cum ætatis inclinatio-
ne ad pacem quam bellum propensior erat: tametsi non ignorabat haud à paruo initio ius
libertatis imminui: rogari tamen Roderici sententiam placuit, priusquam certi aliquid
constitueretur. Negat ille consilii rem esse. armis defendendum, quod armis erat par-
tum. Iniquum videri alienæ virtutis fructum ad eos redire, qui rebus perditis periculum
,, & laborem non communicassent. Nonne, inquit, emori per virtutem præstat, quam li-
,, bertatem à maioribus partam ludibrio esse genti barbaræ & immani: quæ præ se omnes
,, homines contemnit: cuius superbæ sunt aures, contumeliosa dicta, aditus difficiles, no-
,, uæ crapulæ, inhumana crudelitas? An qui modo vix Maurorum seruitutem euasimus,
,, nouum à Christianis paratum seruitium suscipiemus? Ludibrio nos & nostra habent.
,, Vniuersus orbis, quam late nomen Christianum patet, Germanis Imperatoribus paret
,, scilicet? Omnis gratia, potentia, honos, diuitiæ nostro & maiorum sanguine parta Ger-
,, manis cedent: nobis relinquent pericula, repulsas, iudicia, egestatem? Romani imperii iu-
,, gum, quod maiores nostri excusserunt, reponet Germania? erimusque vulgus sine gratia,
,, sine imperio, sine auctoritate: iis obnoxii, quibus si vigeret animus, si viri essemus formi-
,, dini esse deberemus? At difficile est Imperatoris conatibus resistere, Romani Pontificis
,, iussis non obtemperare. verum infirmi animi est, pro belli timore incerto, certissimis ma-
,, lis rempublicam implicare. multa experiundo fiunt, quæ segnib. ardua esse videbantur.
,, Occupauit nescio quæ multos torpedo, quos neque gloria mouet, neque flagitii infamia,
,, satis magnam libertatem ratos, quod à flagris abstinetur. Tam auersas Sanctissimi Ponti-
,, ficis aures à rebus nostris fore non arbitror, vt non iustissimis precibus, atque æquitat
,, caussæ moueatur: mittantur modo, qui nostræ libertatis caussam audacter coram eo tu-
,, eantur, doceantque iniqua petere Germanos. Mihi stat sententia, armis susceptam à ma-
,, ioribus libertatem tueri, aduersus omnium hominum conatus. hocque ipso gladio de-
,, fendam patriæ proditores esse nequissimos, quicunque aut ineptæ religionis simulatio-
,, ne, aut præposteræ cautionis specie diuersum consilium dabunt: neque maiori cu-
,, statuent seruitutem repudiandam, quam illi dominationem appetunt. Quantum qui-
,, que patriæ libertati studebit, tantum illi aut amicus ero, aut infensissimus aduersa-
,, rius. Vicit Roderici sententia, atque secundum eam Pontifici quidem responsum d
tum. aduersus autem Imperatoris conatus, magnis tota prouincia delectibus, num
rosus exercitus conflatus. in quo decem millia militum erant, adiunctaque Mauroru
auxilia, ex iis vrbibus, quæ Regi vectigales erant. copiis omnibus Rodericus præpo
tus, cuncta administrare iussus. Ad hunc imperii summa respiciebat. Placuit ad oste
tationem virium superatis Pyrenæi saltibus in Vascones penetrare. Tolosam vsque p
uentum, vrbem ea tempestate amicam (sic puto:) vnde honestissima legatio ad Pont
cem missa, obtestatum vt re diligentius perpensa mitteret, qui coram in re præsenti
iure imperii disceptarent. Eius legationis princeps Rodericus Comes erat, alius à
do, & Aluarus Fannius Minaia. iis agentibus facile ab æquissimo Pontifice est i
petratum, vt Rupertus Sanctæ Sabinæ Cardinalis cum amplissimis mandatis, p
te

reaImperatoris legati, eius controuersiæ componendæ caussa venirent in Hispaniam
olosæ vbi legati constiterunt, Ferdinando Rege interea in patriam reuerso, agitata caus-
, atque pro libertate Hispaniæ pronunciatum est: decretumque Germanis nullum de-
ceps ius in Hispaniæ Reges fore. Quod ab eo initio susceptum, confirmatumque populi
einde moribus, consensu cæterarum gentium, & publica iureconsultorum sententia, &
dicio est comprobatum: tantum plerunque præsidii rebus communibus, in vnius viri
rtute & prudentia situm est. Romani præterea Pontifices Hispaniam sibi vectigalem
ddere cogitarunt: vti argumento sunt litteræ Gregorii septimi ad Reges, Comites, cæ-
rosque Principes Hispaniæ, id confirmantis antiquis temporibus obseruatũ, priusquam
Mauris Hispania esset euersa. Verum iis conatibus nihil esse profectũ, ac vero pari ani-
orum constantia itum obuiam, rerum euentus declarat, retenta semper à nostris immu-
tate. Roderici genus ad Lainum Caluum referebatur Castellæ Iudicem, vt est superius
dicatum. Ex eo enim & vxore Eluira Nunnia Bella Ferdinandus natus est. ex Ferdi-
ndo Nunnius. hic ex vxore Egilona genuit Lainum Nunnium, cuius filius fuit Dida-
s Lainus, nepos ex eo & Therasia Nunnia Rodericus cognomento Cidus. Ex Roderi-
& Semena vxore Didacus Rodericus natus est: qui patre superstite in prælio à Mauris
t interfectus. præterea filiæ duæ, Eluira, & Sol, de quibus deinceps in historia sermo re-
rret. Aliquot deinceps Episcoporum concilia sunt coacta. Primum Compostellæ an-
millesimo quinquagesimo sexto. Actionum præses Cresconius Compostellanus, qui 1056
Apostolicæ sedis Episcopum dicit. Affuere Suarius Dumiensis, & Vistrarius electus Lu-
nsis Metropolitanus. Præterea presbyteri, diaconi, clerici, Abbates. In eo concilio
ulta sunt constituta præclare, tum illud: Vt Episcopi & presbyteri quotidie diuina ho-
a sacrificarent. Canonici cilicium penes se haberent, quod induerent ieiunii tempore,
quoties diuino numini litaniis placando datur opera. Iaccæ in ditione Ramiri Regis al-
Episcoporum conuentus habitus salutis anno millesimo sexagesimo Sanctii Aragonii, 1060
terni Cæsaraugustani, Arnulfi Rotensis, Guillelmi Vrgelitani, Heraclii Bigerronum,
phani Olorensis, Gometii Calagurritani, Ioannis Lectorensis, Austindo Auxitano
chiepiscopo actionum Præside. Sacrorum ritus, qui temporum iniuria deprauati e-
t, restituti. Sacerdotum mores nouis institutis exculti: iisque mandatum ne alio mo-
uam Romano precarentur. Episcopi sedes Iaccæ constituta quæ olim Oscæ fuerat: ea
e, vt captæ de Mauris Oscæ honor pristinus redderetur, Iacca etiam vrbe illi contribu-
quod consequentibus annis est factum. Biennio post in D. Ioannis Rupensis, Ramiro
re præsente, concilium Episcoporum fuit ad septimum Kalend. Iulii, Sanctii Arago-
Sanctii Pompelonensis, Garsiæ Naiarensis, Arnulfi Ripacurtiensis, Iuliani Castellen-
Pontii Ouetensis, atque aliorum Episcoporum magno numero. In eo concilio à San-
maiore superioribus annis factum decretũ, vt Aragonii Episcopi ex eius cœnobii mo-
his legerentur, communi Patrum consensu sancitum est. Per hæc tempora (nam de
o scriptores variant, nec certi quid constitui potest) Hugo à Pont. Rom. in Hispaniam
atus Barcinone in Episcoporum & procerũ conuentu Raymundi Barcinonensis Co-
s voluntate, Gothicas leges, quibus ante vtebantur Catalauni abrogauit, nouasq; san-
nde iura populis ad nostram ætatem dantur. Hunc esse Hugonem illum Cardina-
puto cognomento Candidum, qui anno huius seculi sexagesimo quarto ad Principes 1064
aniæ est Roma legatus, cum duo summum pontificatum gererẽt: & vterque legibus
um se diceret, Alexander & Honorius. Ab Alexandro, à quo Hugo missus erat, quo-
meliori iure nitebatur, Hispani Reges steterunt. Is Legatus vt Gothica precandi ra-
rogaretur, quamuis magno conatu obtinere non potuit. Missi contra Mantuam in
a Cisalpina, vbi de schismate conuentus Episcoporum habiti sunt, Episcopi tres,
io Calagurritanus, Eximius Aucensis, Fortunius [illegible]lauensis Gothicos libros quos
n detulere Pontifici & Patribus probarunt quasi orthodoxos, nullaque vitiosos
e.

Reliquæ actiones Ferdinandi. CAPVT VI.

OXIMOS Reipublicæ motus & litem quæ cum imperio extitit, Mauri ad occasionem
rentes rebellandi, excutiendique imperii iugum, quod illis imposuerat Ferdinãdus
oribus annis: eodem tempore quasi ex composito correptis armis, in Carpetanis &
peria à regia auctoritate deficere visi sunt. Erat Rex ætate grauis, bellis fessus, quæ per
itam multa & grauia gesserat. Erat præterea tãtis sumptib. regium ærariũ, exhaustum,
alium grauitate, vt fit; fessi prouinciales. Sanctia Regina virilis animi fœmina, religio-

nis propagandæ cupidiſſima, noui belli ſuſcipiendi auctor extitit: auroque & argẽto, quod
in priuatos vſus cultumq; corporis compararat, Ferdinandum vltro iuuit. Ille his ſubſidiis
ſubleuatus, contracto vndique numeroſo exercitu, in hoſtium fines impetum fecit ſecun-
dum Iberum flumen late populationes factæ. in Catalaunos & Valentiæ agrum cum fer-
ro penetraſſet, exercitum præda Maurica grauem reduxit. In Carpetanos pari exitu &
felicitate bellum adminiſtratum. vtrobique victor cum victis leges dediſſet, Regeſq; ve-
ctigal, vt facere conſueuerant, pendere in præſens, & in futurum polliceri compuliſſet,
triumphantis in morem in patriam rediit. Ad Valentiam quidam Iſidori, quem per totam
vitam coluerat, & cuius per quietem formam videre ſibi viſus fuit, oraculo monitum eſſe
tradunt diem obitus ipſi inſtare: proinde expiandæ animæ ſuperos propitiandi, ad quos i
breui diſceſſurus erat, diligentem curam gereret. Oraculi veritatem morbus qui conti-
nuo Regem inuaſit, manifeſto declarauit. Rex fide data, & captiuis receptis, prædaque
omni abacta quam ceperant, gentes eas in deditionem cum accepiſſet, caſtris inde mo-
tis, Legionem ſe deferri curauit, lectica ſcilicet militari, quam pro ſe quiſque milites, ac vi-
ri primarii ſubire certabant. tantus erat cunctorum ordinum amor. Eius ſeculi anno ſe-
1065 xageſimo quinto, nono Kalend. Ianuar. die ſabbathi in vrbem peruenit: vbi de more ſa-
cra corpora ſanctorum veneratus, & felicem vitæ exitum precatus, lacrymis toto ore ma-
nantibus & corpore ad terrã proſtrato: tametſi ægritudo ingraueſcere videbatur, ipſa no-
cte qua Chriſti Dei inter homines nati memoria recurrit, nocturnis precibus interfuit.
ſequenti luce re diuina procurata, corporis & ſanguinis Domini perceptione expiatus eſt. [...]
die altero, ad D. Iſidori delatus magnis vocibus, vt omnes exaudirent, ad Deum conuer-
ſus coram Iſidori ſepulchro: Tua eſt, inquit, potentia, tuum eſt regnum Domine: tu es ſu-
per omnes Reges: tuo imperio omnia ſunt ſubiecta; quod te largiente accepi regnum tibi
reſtituo. tuam tantum clementiam imploro, vt animam meam in æterna luce iubeas col-
locari. Hæc dixit: poſitiſque diademate, & inſignibus regiis, trabeaque detracta, quibus
exornatus venerat, ab Epiſcopis qui magno numero aderant, pœnitentiæ & ſacræ vnctio-
nis remediis ex ritu Chriſtiano procuratus, indutus cilicio, conſperſus cinere, die tertio,
qui Ioannis Euangeliſtæ memoria ſacer eſt, hora ſexta extremum ſpiritum edidit. Iuxta
patrem ſuum in eodem templo tumulatus eſt. Exequiæ funeris veriſſimis totius populi la-
crymis celebriores fuerunt, quam pompa & apparatu principali: quæ tanto Principi dee[...]
ſe non potuit. Hæc ex Roderico Præſule, & Luca deſumpſimus: haud ignari eſſe qui Ca-
bezonii oppido prope Valliſoletum noto, extinctum fuiſſe Ferdinandum affirment, ac ne
de tempore quidem conueniunt. Nos quod veritati proximum viſum eſt, id ſecuti ſumus
neque ad arbitrium noſtrum reuocamus de tantis rebus diſceptare, ſtatuereq;. Sane Fer-
dinandus dum vixit, inſigni pietate fuit, quo merito Legione anniuerſariis ſacris eius me-
moria celebratur: & in cælitum numero locum habet. Præcipua liberalitate & munifi-
centia pleraque tota ditione templa, aut denuo excitauit, aut muneribus auxit, Legion[...]
præſertim D. Iſidori, & D. Mariæ de Regula, monaſteria. In Vaccæis. S. Facundi cœno-
bium, in quo præſertim cum ætatis inclinatione, quo tempore in pietatis ſtudia diligenti[...]
incubuit, multus intereſſe ſolitus erat: vſque eo vt cum ſacerdotibus diuinas laudes pub[...]
ce caneret, atque in communi triclinio cibũ cum monachis ſumeret paratum ſcilicet fr[...]
galemque. Accidit vt vas vitreum ab Abbate acceptum, inter Regis manus eſſet coll[...]
pſum, quod ille aureum continuo reſtituit, vt Rodericus Præſul eſt auctor. additque L[...]
gione in templo maximo ob anguſtiam rei familiaris templi miniſtros nudis pedibus in[...]
dere: (tam rude ſeculum, tanta rerum neceſſariarum inopia inter Hiſpanos erat) id R[...]
cum vidiſſet, annuos reditus ad comparandos miniſtris calceos deſignaſſe: mille aure[...]
Cluniacenſi monaſterio annuos ex regiis vectigalibus pendi mandaſſe. Regina Sanctia p[...]
ri pietate fœmina à viri morte biennio decurſo in contemplatione vitæ per virtutem [...]
ctæ, & pietatis ſtudiis, Legione tertiodecimo Decembris die extincta eſt, & prope [...]
ſepulcrum poſita.

Ramirus Aragoniæ Rex occiſus. CAPVT VII.

EX Ferdinandi Regis teſtamento, regnum trifariam diuiſum in trium filiorum eiu[...]
ditionemque conceſſit. Sanctius natu maximus Caſtellæ imperium, Piſorica atq[...]
bero terminabat: quidquid enim à Garſiæ Regis morte Vaſconibus ablatũ erat, ad ve[...]
Caſtellæ fines ſubiunctũ eſt. Legionis regnũ Alfonſo legatum: Cãpania, & Aſturum [...]
quæ ad Dæuam fluuiũ pertineret, qui Ouetum præterfluit: præter hæc nõnullæ in Ca[...]

ciuit[...]

uitatès. Garsiæ natu minimo reliqua Calæcia data est, & Lusitaniæ pars illa, quæ in Chri-
anorum potestatem domitis pulsisque barbaris erat redacta. omnes reges vocati. Vrra-
: Zamora, Eluiræ Taurus cesserunt. Quæ vrbes Infantaticum dictæ sunt, voce ea tem-
state vsitata ad eam hæreditatis portionem, quæ minoribus Regum filiis vitæ susten-
ndæ caussa obueniebat, significandam. Haud quietæ res esse poterant, in tot imperia,
egesque distractæ: & Ferdinandi obitu, expectatione magnorum motuum & consilio-
m suspensa erat Hispania. quod nonnulli proceres prouidentes prohibere conati sunt,
andæuumque Regem à diuidendi regni sententia, menteque deducere, quo tempore
regni conuentibus de ea re suscepta deliberatio est. In his Arias Gonsaluus prisci mo-
vir, qui magnum sibi locum apud superiores Reges bellica fortitudine, rerum vsu, ge-
ris nobilitate, prudentiæ opinione, atque multis & magnis in rebus spectata fide com-
rauerat. Salutaria monita patrius amor, & potentior fortuna discussit. Sanctius eximia
rmæ dignitate erat, virium robore præstanti, belli quam pacis artibus instructior, vnde
Fortis cognomen. Tractabili ingenio, & miti, nisi aliqua iniuria prouocaret, & specie
narum artium amici falsi, & fallaces corrumperent. Is defuncto patre iniuriam sibi fa-
m regni diuisione querebatur: quod ob ætatis prærogatiuam integrũ debebatur, mul-
imminutum partibus debilitatum. Hæc arcano cum amicis, & palam præ se ferebat.
terum ne continuo in fraternam ditionem armis inuolaret, matris quandiu vixit au-
ritas retinuit: præsertim cum mortuo viro, Legionense regnum, quoniam dotale erat,
eius arbitrium reuocatum esset. Regnauit annis sex, mensibus octo, diebus quinq; &
inti. & initio quidem initi principatus nouum illi bellum in Mauros primum natum
: deinde etiam in Aragonios: vt ferme bella ex bellis apta nexaque sunt, neque res com-
otæ semel in vno gradu resistunt. Ramirus Aragoniæ Rex felicibus armis imperii fines
oferendo, barbarorum reliquias, quæ superauerant, vniuersa ditione expulerat, & victo-
rum cursu Almugdaditium Cæsaraugustanum, & Almudafarem Ilerdensem Reges,
tigales beneficiariosque reddiderat. Oscæ Regem aliquot præliis vicerat. Erant Car-
ani finitimi Celtiberis, vtrisque Edetani, ad quos Cæsaraugusta pertinet. armis Ferdi-
di ii domiti, pactique annuum tributum, pacem a victore redemerant. nunc partim
gum mutatione confisi, partim Ramiri Regis armis, rebus nouis studere nunciati sunt.
ctius nouus Rex expedito consilio validas copias in eas gentes ducit. Nihil in nouis
bus celeritate salutarius. Itaque Carpetani priusquam se plane commouere possent,
fficium redierunt. cum Celtiberis maius negotium, maiorque belli moles extitit. A-
onge lateque vastati. oppidis & pagis illatæ clades. Cæsaraugusta princeps eo tra-
vrbs circumsessa à nostris, & belli malis tandiu fatigata, donec deditionẽ facere com-
a est: ea lege, vt quoniam ab Aragonio fœdere discedendum erat, Sanctii armis à Mau-
: Christianis, sicunde bellum ingrueret tuta esset. Eo fœdere haud dubium, Arago-
arma mouebantur & Ramirum Regem Sanctius non obscure querebatur cum Rege
conum iurato hoste arma communicasse, in Castellæ fines irruptione facta. Celtibe-
Castellæ beneficiarios suæ ditionis subiugasse. Gradus arcem, quam Mauri ad Eseræ
mnis ripam magnis operibus munierant, Ramirus obsidebat. Eam obsidionem vt ex
re dissiparat Sanctius accurrit. Improuiso eius aduentu Aragonii perculsi, & subita
rorum irruptione à tergo & à fronte circumuenti alii fugere, alii arma capere: tempo-
omento magna pars vulnerati aut occisi sunt. Rex ipse dimicans in pugna occubuit
m circiter millesimum sexagesimum septimum: cum supra vnum & triginta annos 1067
i imperasset. Corpus ad D. Ioannis Rupensis primorum Regum sepulcris nobile tem-
, sepultum est. tristissima victoria fuit, calamitosa nomini Christiano, Sanctio ipsi
ri male ominata: cum à patrui cæde rerum suarum cursum auspicatus esset. Extat Gre-
septimi, qui proximo tempore Romanum pontificatum adeptus est, præclarum de
iro Rege testimonium: quo primum Hispanorum Regum ait, Toletanæ superstitio-
ic Gothicam precãdi rationem vocat) per gentes fusæ, & quæ mentes hominum stul-
rsuasione imbuerat, repudiatis erroribus, maiestatem Romani moris, & cultus lucem
spaniæ terras inuexisse. Sedi Apostolicæ imprimis & maxime deditus fuit: prorsus
gnum, seque, & liberos Romanis Pontificibus obnoxios, vectigalesque fore, lege
ernum lata voluerit & sanxerit. Sanctium è filiis natu maximum successorem habuit
s natum duos de viginti, pari pietate virum: cuius ætate annoque millesimo sexagesi- 1068
ctauo, Perpinianum in extrema Galliæ ora, haud procul Ruscinonis vetustæ vr-
estigiis, Gunardi Ruscinonensis Comitis opera condita est, loco vbi gemi-
uersoria Bernardi Perpiniani erant: inde nouæ vrbi nomen. Sanctium Rami-
ccessorem memorant Gotthicas leges abrogasse, Barcinonis exemplo scilicet:

ſanxiſſe Cæſareas, & ſecundum eas iura populis dari. Vxorem habuit Feliciam Ermengaudo Vrgelitano Comite natam ex ea filios tres, Petrum Alfonſum, atque Ramirum deinceps Reges. ſtupro genitum Garſiam, qui alio tempore Iaccetanus Epiſcopus eſt creatus. Compoſtellanam eccleſiam ad hæc tempora Creſconius obtinuit, priſci moris integra probitatis opinione, præſtanti vir ingenio. Defuncto ſucceſſit Gudeſteus ex eadem familia, Creſconii propinquus. Hunc eccleſiæ ſuæ oppida repetentem, anno altero ex quo Pontifex renunciatus erat, in lecto nocturna vi oppreſſit, atque membratim diſcerpſit Froila auunculus. Diram rabiem, tetramque dominandi cupiditatem. In huius locum Didacus Pelagius cooptatus eſt. quo Pontifice in Hiſpania lex Toletana eſt, & lex Romana recepta: ſic hiſtoriæ Compoſtellanæ auctor ait. Legem nos Toletanam, ſacrorum ritus interpretabamur, ſiue diuina hoſtia ſacrificandum eſſet ſiue laudes diuinæ decantandæ ex Gallia Toletum aduectos: inde in alias vrbes & oppida fuſos, Gothicis antiquatis, vti competenti loco explicandum eſt. Legem Romanam cœlibatus neceſſitatem viris ſacratis impoſitam inuectamque in Germaniam, Galliam, Hiſpaniamque, Pontificum Romanorum diligentia: quoniam eccleſiaſtica diſciplina multum ab antiquo collapſa, ac penitus labefactata erat.

Sanctius Caſtellæ Rex fratres inuadit. CAPVT VIII.

PATRVELES tres vno tempore in Hiſpania regnabant eodem omnes nomine, potentia non pari, vitæ exitu haud diſſimili. Sanctius Caſtellæ Rex recenti facinore contaminatus ferebatur in præceps: tametſi ditionis amplitudine, magnoque rei militaris vſu, cæteris formidabilis erat. Sanctius Vaſconum Rex anguſtis ditionis finibus imperabat iunctis tamen eius & Aragonii Regis viribus, ambo aduerſus prævalidum hoſtem alterna ope tuti erant, & paternas inimicitias communibus auſpiciis perſequebantur, non minori conatu, quam gloria. Ad Vianam in Vaſconibus, quo victor Rex Caſtellæ præoccupandi ſtudio hoſtium conatus ferro penetrauit, inſigni prælio dimicatum eſt. victus Caſtellæ Rex & magna ſuorum clade in patriam eſt repulſus. Duo Reges eodem victoriæ curſu in Virueſcanos & Riuogiam irrumpentes, quæcunque Vaſconum Regum ditione Ferdinandi armis erant ablata, priſtino imperio reſtituerunt. Conuerſis ad hunc modum noſtrorum animis ad ciuile bellum, externa ſine cura erant. ac præſertim Sanctius Caſtellæ Rex ne acceptas ſuperiori bello iniurias armis perſequeretur, nouo bello impeditus eſt: quod aduerſus germanos fratres impium ac nefarium ſuſcepit. imperii auidus, præcepsque ad explendam cupiditatem ferebatur, viribus & potentia ferox. fratrum imbecillitas animos faciebat: neque ſatis concordes animi ad propulſandum periculum cõmune communibus armis. æqui atque honeſti abiecta cura. tantum apud Sanctium Regem auaritia poterat, & vtilitatis ſtudium. Igitur quam maximas poteſt copias armat, omni paternæ ditioni imperare parans. Alfonſus in quem primum irruere volebat, tametſi ad Garſiam fratrem, Regeſq; patrueles legatos miſerat, vt aduerſus communem hoſtem vires communicarent, omnium telis peti debere feræ inſtar crudelis & immanis; fretus tamen multitudine militum, & temporis anguſtia interclusus, armis contendere parat. Vbi res a[d] certamẽ venit, virib. impar & copiis, victus ex prælio profugit, ac deinde Legionẽ conte[n]dit. Ad Plantacam oppidum pugnatum. deinde cum Alfonſus vires reparaſſet, ad Go[l]pelaram, vt Pelagius Ouetenſis ait, (Rodericus Vulpeculariam vocat, oppidum ad Ca[r]rionis ripam ſitum) iterum acie dimicatum eſt. conuerſa belli fortuna, victæ fuſæque Ca[]ſtellæ copiæ. Ex re proſpere geſta ſecuritas nata victoribus. Rodericus cognomento C[i]dus Regem Sanctium, vt par erat, his omnibus bellis ſecutus, in re militari (vt ſuperi[us] dictum eſt) virtute magnus, magnus diſciplina, cum quod futurum erat animo prouid[iſ]ſet, militem ex fuga retractum, ſummo mane hoſtium caſtra iubet inuadere. Illi vino ſo[m]noque ſepulti, nihil minus quã de prælio cogitabãt. In repentino metu, vt fit, ſibi quiſq; [pri]morib. cõſulit. pars fugere, pars arma capere omnes præcipere, nulli exequi quod facien[dum] videbatur. Itaque breui victi oppreſſique ab hoſtibus. Alfonſus ipſe in templo B. Virgi[nis] quod militari præſidio munitum erat, in oppido Carrione, quo præſidii cauſſa confu[ge]rat, captus miſſuſque Burgos, (anno milleſimo ſeptuageſimo primo dimicatum eſt) in[] ius vrbis arce in cuſtodiam eſt traditus. Inde concedente Rege Sanctio, in S. Facũdi c[oe]nobium, quod ad Ceæ fluminis ripam ſitum eſt, ea lege migrauit: vt vita principali ab[di]cata, & in ſacerdotis cucullati morem detonſus, vitæ Chriſtianæ inſtitutis purioribus colendis per totam vitam vacaret. Vrraca ſoror impenſe Alfonſi rebus fauebat, prop[ter] ingenii ſuauitatem, morumque modeſtiam. Petrus Anſurius Comes ab eius latere, re[]

quan

uamuis profligatis nunquam discessit. Ii Sanctio primum eius consilii auctores extite-
int, melioris fortunæ occasionem non defore cogitantes: deinde Alfonsum hortati sunt,
veste monastica, quam tempori inseruiens inuitus susceperat posita, Toletum ad Alme-
onem Regem pro ea necessitudine, quæ illum inter & patrem fuerat, confugeret. Fecit
e quod monebatur: Toletumque ex fuga delatus, deductusque ad Regem Maurum,
nc summam orationis, cum inter se salutassent, habuisse fertur. Quam vellem, Rex Al-
enon, quando ita futurum erat, vt Rex paulo ante felix potensque, patria extorris, inops,
coopertus miseriis externo præsidio indigerem, ad vosque confugerem supplex, meo a-
quo merito tuam beneuolentiam promeruisse. Verum neque ætas mea, neque discre-
ntes de religione opiniones id hactenus tulerunt: & magnanimis Principibus, qualem
esse fama vulgauit, beneficii faciendi idonea satis caussa esse solet iniuria oppressos sub-
nare. Ego vt in malis gaudeo, à te potius quam ab alio quoquam Rege, præsidium fuisse
ostulandum: quem eximia benignitate pollere perspectum habeo. Tu quoque lætare
enisse tempus, quo Magni Ferdinandi proli benefacere possis. Quid etiam agerem, aut
quem potissimum confugerem? præsidia omnia extincta sunt. regni opibus frater ger-
anus, si fratrem nominare fas est hominem omnium, quos terra sustinet crudelissimum:
d Sanctius tamen frater per iniuriam spoliauit. Belli caussa dominandi ambitio fuit. in
rsia fratre parum opis erat. cum in eum irruere præiudicatum habeat. patrueles infen-
ebus nostris. Longinqua ergo fuga me tegere consilium fuit, atque ad tuam opẽ con-
gere. Neque peto vt præualidum hostem mea caussa irrites, tuisque viribus in regnum
ofugum restituere coneris. tametsi hæ preces sæpe apud præclaros Reges locum habe-
olent: tantum exilio locum peto, rebus profligatis perfugium. In mœrore & luctu vi-
m, quæ tantum relicta est morte ipsa tristiorem apud te exigam vna spe lætam, quod bre-
futurum mihi persuadeo, vt qui nunc sceleribus suis ferox est, rebus repente commuta-
, excruciatus omnibus malis, impietatis susceptæ in fratres & necessarios pœnas reddat.
uod si contingat spei nostræ exitus par, si exorata numina aliquando opem tulerint: in-
tum hominem beneficiique immemorem haudquaquam senties. Almenon glorio-
n ducens tantum paulo ante Regem ad se supplicem venisse, eiusque aduentum rebus
s commodum futurum cogitans, lætus pauca respondit. Eius se calamitatem misere-
ferendum tamen æquo animo casum, quem nulla sua culpa aliena inhumanitas attra-
Varias esse humanarum rerum vices. proinde aduersam fortunam ferret in præsen-
n futurum meliora speraret. Secum quandiu vellet viueret: atque ita viueret, vt præ-
regiam dignitatem & patriæ desiderium, quæ ad victum cultumque principalem fo-
t necessaria, nihil defuturum certo sciret. filii eum loco habiturum esse. Domus pro-
regium palatium, vt habitaret, designata, quo ferme nunc loco Conceptionis nomi-
virginum collegium extat ad Carmelitarum monachorum templum, quod eo tempo-
n potestate Christianorum erat. vnde rei diuinæ procurandæ opportunitas, Regisque
ueniendi, quandocunque libitum esset. Fidem illius iurisiurandi religione astringi
uit, Regisque & regni commoda conceptis verbis iurare. Erat Alfonsus eximia for-
dignitate, modestus, prudens, à cupiditate omni remotus, insigni morum facilitate.
in natura inerant; maiora ipse industria faciebat iisque virtutibus, quibus cum vsus
, facile studia conciliabat. Vrraca soror de fratris incolumitate solicita, tres Ansuri-
atres, Petrum, Gonsaluum, Ferdinandum Sanctii Regis permissu, quorum opera &
ilio rebus omnibus vteretur, cum his multos alios, vt præsidio simul honori & sola-
ssent, Toletum amandauit. Hos omnes Rex Maurus stipendia militaria facere vo-
, vt esset vnde vitam sustentarent. & quoniam eorum opera forti & fideli si eun-
ellum ingrueret, vti cogitabat: quod aduersus finitimos Mauros libenter illi facti-
nt. Et cum à bellis otium erat, frequenti venatione vitam in exilio propaga-
, loco idoneo villa exædificata, vbi venatores erant: quæ deinde in oppidum ex-
it, cui nunc Brioca nomen est. Alfonsus ipse Toleti multus apud Regem esse, &
uenti vsu barbari animum indies magis promereri. Accidit die quadam, vt re-
endi animi caussa ad vicinum vrbi viridarium, quod Tagus amnis interfluit, eiusque
s tolonibus in sublime elatis irrigatum, prouentu maximo præcipua amœnitate est,
em prodeuntem prosequeretur. Alfonsum somnus inuasit. Rex & proceres sub vi-
arbore considentes Toletum loci natura munitissimam esse disputabant: prorsus vt
arte, nullis viribus expugnari posset. Tunc quidam ex astantibus maiori prudentia
Vnam, inquit, esse rationem vrbis capiendæ video, si quidem toto septennio cõtinua-
de hostis fruges & fructus terræ corrumpat, obsessam haud dubium ciuitatem hanc

annonæ difficultate rediget in poteſtatem. Id Alfonſus non plane dormiens, auidiſſimis
auribus accepit, memoriæque commendauit. Nam quod vulgo ſine locuplete teſte au-
ctoreque fertur, Regem Maurum periculo admonitum, vt experimento diſceret, dormi-
ret Alfonſus, an ſomnum ſimularet, liquatum plumbum in manum coniecisse, indeq; per-
foratæ manus illi cognomen factum, ad nutricum cunas ablegamus: & ab eximia potius
liberalitate id cognomen partum arbitramur. Contigit præterea alio tempore Alfonſi Re-
gi aſſidentis capillos erigi, Rege barbaro ſemel, iterum, & tertio manu componere cona-
to, quoniam denuo erigebantur: coniectores Mauri malum omen continere prædicabāt,
regnumque illi portendi, ac de medio tollendum quamprimum iudicabant: ſuadebantq;
oſtenti vim & ſignificationem negligendam non eſſe. Barbarus & ſua natura ad huma-
nitatem propenſus, & Alfonſo beneuolentia conciliatus, induci non potuit vt fidem da-
tam & iura hoſpitii violaret. inſtaurari tantum iuſiurandum voluit, & Alfonſi animum fi-
demque noua religione obſtringi. Dum hæc Toleti gerebantur, Sanctius frater poſt vi-
ctoriam ferox, ditionem Alfonſi occupauit. vrbes aliæ vi, aliæ voluntate imperio eius ad-
iunctæ. Legio vrbs aduenienti quidem portas clauſit: deinde obſidione compulſa dedi-
tionem facere in victoris poteſtatem venit. Omnes qui ſub Alfonſi imperio fuerant, me-
tus inuaſerat, & victori omnia prona erant. Calæcia mox bello petita, vbi frater alter Re-
gnum obtinebat in factiones ſciſſum obnoxium periculo: prouinciam enim vectigalibus
exhauſerat, quæ indies maiora imponebantur. Verna nimium gratioſus, Regis potens
publica & priuata conſilia gubernabat, maiori auctoritate quam grauitas illius ætatis, & ta
imperii prudentia poſtulabat. Ea res multorum illi inuidiam conciliabat: & eſt non ma-
gni Principis argumentum magnos habere aulicos: ſolentque Reges recte factorum ad ſe
gratiam trahere: eorum quos intimos habent, inuidia & periculo peccare. Itaque proce-
res rei indignitate permoti, libertum in Regis oculis trucidarunt. Quo facinore, quoni-
am ad multos pertinebat, contaminati animis, ſimul ſe muniendi ad omnes caſus ſtudio,
in Regem arma ceperunt. In ea regni alienatione Garſias veritus, vt præualidi hoſtis viri-
bus par eſſe poſſet, cum trecentis tantum militibus, qui ſe ſequi voluerunt, ad finitimos
Mauros, qui Luſitaniæ partem obtinebant, profugit. Suadet omnibus precibus, vt vires
conferant: Regis inopis, exulis, atque eiecti, cauſſam aduerſus fratris iniuriam tueantur.
Supereſſe in prouincia ciuium ſtudia integra, opportuno tempore eruptura. Debere eos
humanitatis reſpectu moueri, atque fraternæ ambitionis odio, quem vniuerſæ paternæ
ditionis potitum, propediem hoſtem infenſiſſimum experturi eſſent: niſi priuſquam im-
perium confirmaretur, naſcenti malo opportune occurrerent. Se vna vindicta conten-
tum fore, atque recepti regni finibus. belli præmia, quæ ipſorum opinione ſuaque præ-
dicatione maiora futura erant, illis omnia ceſſura. Ad hæc Mauri moueri ſe quidem eius
calamitate dixerunt: vt periculum communicarent adduci non poſſe: ac multo minus, vt
hominis eiecti & exulis, qui ſua ſeruare non potuiſſet, magnificis promiſſis confiderent.
Hac ſpe deiectus, ad priuatam ſuorum manum multis aliis adiunctis attractiſque, qui no-
ui imperii odio aut ſpe prædæ ex vtraque ſcilicet gente ſequi priuato conſilio voluerunt
in prouinciæ fines incurrit. Portugalliæ oppida & vrbes non paucæ ſub ditionem reuoca-
tæ ſunt. Sanctius ad Scalabim vrbem, cui à S. Irene nomen eſt, obuiam procedens, colla-
tis ſignis magnaque hoſtium ſtrage edita fratrem viuum cepit: atque ad Lunæ arcem, quæ
in Calæcis ſita eſt, miſſum, in cuſt diam tradi mandauit: vbi vitam omnem exegit in ſqua-
lore & tenebris, homo ingenio ignauus, procax ore, minimeque tantis Reipublicæ fl-
ctibus ſuſtinendis par.

Sanctius ad Zamoram occiſus. CAPVT IX.

SANCTIVS patratis conſiliis voti compos, poſtquam omni paterna ditione potiebatu
neque facinus per otium reputare, neque timere Deum ſceleris vltorē, impietatis vi
dicem: neque inconſtantiam rerum humanarum conſiderare, longæuam vitam ſibi p
liceri, cæteros mortales præ ingenii faſtu contemnere. Quod vnum ſupererat, vtroq
fratre in ordinem redacto, ſorores etiam paterna hæreditate ſpoliare aggreſſus eſt. Cau
batur iniuria à patre regni vrbes in plures hæredes diſtractas eſſe. litem marte arbitro
tenus ſecundum ſe diiudicatam conſiderabat: ſorores multo imbecilliores fratribus e
Primum Zamoram vrbem peti placuit magnis operibus munitam. Vrraca enim in cu
poteſtate erat, & Arias Gonſaluus, cuius auſpiciis & conſilio reſpublica bello paceque
bernabatur, prouiſa tempeſtate, commeatu, milite, & rebus omnibus ad ſuſtinendam
ſidionem opportunis vrbem inſtruendam curarant. Ciuium eximia fides erat, magn
virt

rtute communem salutem tueri, atque aduersus Regis insolentis impetum propugnare
rati erant, Circumsessa vrbs atq; omne genus machinis impugnata, in Regis potestatem
aud dubium redacta esset: ni ex ciuium numero Vellidus quidam Ataulphus, sua sponte
re cum aliis communicata incertum, certus tamen Regis ex insidiis perimendi, vrbe
gressus esset, atque in Regis gratiam insinuatus, quasi vrbis arcana proditurus, si pretium
peræ sit, aditum se monstraturum promittens. vno eo comite ad speculādum locum, quo
vrbem erat penetrandum, circum vrbis mœnia deambulantem, incautumque, neq; ca-
ndis insidiis intentum, venabulo quod manu gestabat transfixit. Immane facinus, fœda
ors, sed vitæ tamen meritis & actionibus consentanea. Cędis auctor patrato facinore pe-
s in fugam concitat. sequuntur regii milites, Regis in suo sanguine volutantis gemitu &
m oribus exciti: atque inter eos longo proximus interuallo Rodericus cognomento Ci-
s, vindictę studio ardens. ille se proxima porta in vrbem infert, patefacto à custodiis adi-
Ex ea re coitionem & dolum regii suspicati, extrema omnia ciuibus comminabantur.
ortuo Rege, Legionenses & Calæci infaustam militiam auersati, cœloq; & hominibus
isam, è castris alius alio dilapsi. Castellani, quos Regi fauere natura cogebat, pars Regis
pus ad Oniense monasterium mœsti detulerunt: vbi iusta funeris haud magno appara-
& celebritate facta. multo maxima militum pars ad Zamoram mansit, in vltionem par-
dii intenta. Zamoræ ciuibus, quasi cædis conscii fuissent, proditionis crimen imposi-
n. Didacus Ordonius ex Laræ familia, ante alios ætate, virium robore, & rebus gestis
stans, equo vectus, armisq; fulgens, ex loco vnde exaudiri posset, hominibus, auibus,
mentis, piscibus, herbis & arboribus, cladem, exitium, vastitatem minabatur: maria, ter-
cœlum inani verborum sonitu complens. mussabant ciues inter metum præsentem, &
ecundiam absentium fluctuantes. Maior periculi quam honesti cura erat. Arias Con-
us quamuis ingrauescente ætate bellicis muneribus inutilis esse videbatur, decori ta-
n tenax, contumeliæ impatiens, se & filios pro patriæ salute certamini offert. Erat in
re positum, vt quicunque vrbi aut oppido proditionis crimen imponeret, paratus ex
ocatione dimicare singulari certamine cum quinque hominibus aduersus singulos
atim pugnaret. Tres Ariæ filii, Petrus, Didacus, & Rodericus ex ordine in campum
maturi processerunt. Incredibili Ordonii felicitate & virtute interempti omnes, Ro-
cus tantum, cum accepto lethali vulnere in vindictam præceps ferire conaretur ad-
arium, aberrāte ictu, gladio habenas, quibus Ordonii equus regebatur, discidit. equus
ulnere percitus, Ordonium frustra retinere conantem, è diffinito ad certamen spatio,
d transilire Hispanorum more nefas habebatur, inuitum rapuit. In lite an causa deci-
t eo casu, dati iudices in neutram partem pronunciantes, ipso silentio ciuibus fauere
unt. Sic certamen diremptum. quod cum primis nobile fuisse historiæ nostrates de-
nt: atq; vulgaria carmina, quibus peruetusto more Hispani clarorum hominum vir-
ad lyram in conuiuiis decantare concentu non omnino rudi neq; insuaui soliti sunt.

Alfonsus reuocatur in regnum. CAP. X.

Ec ad Zamoram gerebantur. Vrraca vero de rerum summa solicita, veritaq; ne no-
i motus exsisterent, nuncium Toletum mittit, qui Alfonso fratri res gestas, infelicem
i Regis casum denunciaret. Instruit secretis notis, quibus haud dubie intelligeret
ra sua esse. dat litteras insolentibus characterum formis descriptas: vt quid sibi vel-
forte interceptæ essent, cognosci non posset. Illarum hæc summa erat. Nihil synce-
se in rebus humanis. mixtum dolori gaudium nunciare. Sanctium Regem interem-
Ataulphi dolo. qui & si communis hostis, erat tamen germanus frater: eiusq; vicem
æquum esse, ac vero necessarium. Sanctii morte Zamoræ vrbis obsidionem breui
tum iri. tametsi certamen erat susceptum: cum Ordonius ciuibus consciis cædem
orie patratam affirmaret. Quod caput, & diuos semper erat precata, ipsum ad re-
vocari. celeritate opus esse ad præoccupandos prouincialium animos, studia con-
la. Videret ne inutili cunctatione agendi tempora dubitando, consultandoque con-
et. Hæc litteris continebantur. Verum Vrracæ nuncios multi Maurorum explora-
qui inter Christianos erant, fama denique ipsa sua celeritate occupauit. Petrus An-
erum mutationem propediem futuram expectans, quotidie Toleto ad tertium la-
progressus ex viatoribus res omnes sciscitari solitus erat: nouique nuncii compri-
studio, in itinere vnum & alterum exploratorem, qui gesta nunciarant, occulte
eremerat. Tandem Vrracæ nuncium nactus, & de re tota diligenter edoctus, To-
redit. Dabat consilium vt clam Mauro Rege in patriam profugeret. magnos casus

intercedere posse. neque barbaris fidem inesse, vt rationibus suis potiorem honestà-
tem haberent. Alfonsus animo anceps, & quid consilii captaret dubitans, tutiora tandem
consilia & honesta periculosis potiora fore iudicans, Regem Almenonem adiit: rem o-
mnem vti nunciata erat, exponit, regni hæreditatem ad quod vocabatur cernendi petit
facultatem. Eo inscio, à quo tantis beneficiis deuinctus esset, discedere in patriam inhu-
manum & inurbanum fore iudicasse: quod à suis moribus procul abesset. Salutare id con-
silium Alfonso fuit. Rex enim Mauros re prodita, omnes Alfonsi aditus obseruabat, itinera
obsederat, & diligenti custodia munierat, ne se posset commouere. Itaq; Alfonsi comitate
fideque victus, vehementer se lætatum ait, cum ex aliorum prædicatione cognouit Sanctii
morte, ipsum ad regnum vocari. & tunc gaudere amplius sublatam occasionem superiora
officia, quæ fuerant ipsius meritis, suaq; voluntate minora, aliquo maleficio mutandi, si se
inuito in patriam discedere cogitasset. Quod felix, faustum, auspicatumq; esset, quampri-
mum iret: fraterna regna capesseret: initæ tantum amicitiæ memor nouo iureiurando fi-
dem obstringeret, sibi & Hissemo filio maiori perpetuo amicum futurum. Deum testem,
atq; arbitrum conuentorum fore, ne datam vltro citroq; fidem, eosdem amicos inimicos-
que habituros, fallerent. Igitur rebus omnibus compositis discedentem Alfonsum pecu-
nia iuuat, & aliquanto spacio honoris causa prosecutus, continentiæ atq; fidei singulari ex-
emplo in Rege barbaro abs se liberum dimittit. Hæc veriora arbitror, quam quæ Lucas
ait: deluso barbaro per dispositos equos aufugisse in patriam. Zamoram primum itum, vbi
Vrraca erat, quam matris loco semper habuit. Cum ea consilio communicato, de eius ad-
uentu missis in omnes partes nunciis, eximia prouincialium voluntate, propensisq; studiis,
quæ superiori tempore excitarat, in Legionis regnum receptus est. Garsias frater tempo-
rum mutatione euaserat. regnumq; pristinum armis recuperare cogitabat. legati ad eum
de pace sunt viri primarii. Erat homo ingenio minime malo. itaq; nihil periculi subesse ra-
tus, atq; à fratre sperans omnia facile impetraturum: nulla fide accepta ad eum venit. capto
libertas ad vitæ finem erepta. crudele exemplum publicæ tranquillitatis respectus excusa-
uit, cultusq; & victus principalis. ita vt præter regnum nihil desideraret, si ereptæ libertatis
vlla esset idonea satis compensatio. Castellæ proceres interea Burgis conuentus agitabant.
decreuerantq; Alfonsum quidem ad regnum euocandum videri: recipiendum tamen non
esse priusquam se inscio Sanctii mortem patratam esse iureiurando confirmaret. Cum in
eam vrbem ventum esset, cæteris dubitantibus, ne facti memoria fraudi aliquando esset
apud nouum Regem, cuius gratiam promereri commodius rebus suis fore cuncti iudica-
bant: Rodericus cognomento Cidus, qua in cęteris vti solebat animi magnitudine, Alfon-
sum conceptis verbis in D. Agathæ iurare compulit. Diræ imprecationes in eius caput ad-
ditæ, si fratris cædes ipsius consilio perpetrata esset. Cæremonia peracta, magno omnium
qui aderant plausu & acclamatione, Castellæ Rex renũciatus est: haud obscure Roderico
infensus, vt rerum euentus deinde declarauit. Praui homines, qui principum offensas acri-
ter speculantur, & alienam felicitatem ægris oculis aspiciũt, eius animum amplius exacer-
babant. Erat Alfonsus natus minimum triginta septem annos, cum in regnum reuocatus
est. bello strenuus fuit, vnde Fortis cognomen tulit, pacis artibus instructus, ingenio faci-
& modesto. Has virtutes natura insitas res aduersæ, quibus exercitus erat, multum auxe-
rant. liberalitas profusa fuit prorsus, vt regni opes exhausisse videretur. Salutis anno mille-
1073 simo septuagesimo tertio Sanctius occisus est, & Alfonsus rediit in patriam. Quo anno Ro-
mæ quidem Hildebrandus ad summum pontificatum euectus, Gregorii VII. nomen su-
scepit: singulari vir animi magnitudine atq; cõstantia, qui pro ecclesiæ libertate cum Hen-
rico Imperatore, eo nomine tertio, inimicitias suscipere grauissimas, & exercere non du-
bitauit per totam vitam. In Hispania autem Dominicus Exiliensis præcipua vir sanctitat-
tertiodecimo Kalend. Ianuarii, sexta feria defunctus est. Memoria eius anniuersariis fac-
in Hispania celebratur. In Riuogia Cannis oppido natus ex opilione ad S. Æmiliani C-
cullati monachus effectus, atq; consequenti tempore eius monasterii Abbas, quod mon-
chorum iura constanter tueretur, à Rege Vasconum Garsia, superioribus annis in exiliu-
missus fuit: vnde illi (sic suspicor) Exiliensis nomen. Monasterium Exiliense, quod pri-
temporibus S. Sebastiani nomine dicatum erat, Ferdinandi Regis ope suaq; diligentia
staurauit: vnde alio tempore in Dominici Exiliensis nomen vetus appellatio mutata: n-
ipsi tantum monasterio, sed etiam coniuncto municipio, quod locis confragosis ad vall-
Tablatellum, quadragesimo ab vrbe Burgis lapide situm est, ipsa militari via, qua itur G-
matium. Hæc propter antiquitatis notitiam, loci nobilitatem, prætermittere
consilium non fuit. Nunc ad Regum res gestas, &
historiæ ordinem redeo.

Alf

Alfonsi Regis initia. CAP. XI.

ALFONSI initia turbulenta fuere, læti progressus. Anno quidem altero ex quo regnum recepit, salutis millesimo septuagesimo quarto, Reges Mauri Cordubensis & Tole- 1074.
nus armis de fin.bus decertabant. Alfonsus officii memor, conflato numeroso exercitu
Carpetanos mouit. veritus initio Almenon, ne is belli apparatus ad se opprimendum
rtineret: deinde quod res erat intelligit auxilio venisse. collatæ ab vtraque parte vires.
rdubēses fines incursionibus vastati. corruptæ fruges, deformatus ager. pagi, villæ, op-
a incensa. prædæ hominum, pecorum, armentorum actæ. Iusto prælio pugnatum non
Rege Cordubensi vniuersi certaminis aleam subire detrectante. Exercitus victoria læ-
, spoliis grauis, in patriam reductus. Quo tempore Agnete prima Alfonsi vxore defun-
, alteram Constantiam nomine ex Gallia, vbi nata erat, aduectam duxit. Ex hoc coniu-
Vrraca Alfonso nata est, regni deinde atque fortunarum hęres, vt competenti loco de-
abitur. Constantiæ hortatu (sic arbitror) missa abs Rege Romam legatio enixe Ponti-
em postulante, vti rei ecclesiasticæ, in quam vitio temporum, hominum culpa deprauaiores incubuerant, constituendæ nouisque institutis componendæ causa, Legatus in
paniam cum amplissimis mandatis & potestate mitteretur. Missus à Gregorio septimo
ntifice Maximo Ricardus Massiliensis Abbas, anno huius seculi septuagesimo sexto 1076.
gis in Citeriore Hispania concilium Episcoporum agitauit. In quo regię voluntati mo-
gerens, in omni regno eius Romanum ministerium confirmauit. Sic Pelagius Oue-
is loquitur (vt ego interpretor) leges ecclesiæ veteres in mores reuocatæ. ac præsertim
d in Germania non absque motu factitatum erat, vxores sacerdotibus detractæ: quas
ci moris obliti, & voluptatum illecebris superati, plerique habere consueuerant. Quæ
anctissimo Pontifici inuidiam peperit, vsque eo vt conuitiis & contumeliis probrosis-
carminibus passim eius nomen proscinderent. Adeo graue est assueta relinquere, &
eres mores noua censura mutare. Præterea Aragoniæ exemplo, precandi ritus ex Ro-
no more sanciti. prisca Gotthorum instituta rebus diuinis procurandis, propitiando
nine antiquata. Mauri Reges Cordubensis atque Hispalensis, cum vectigal quod su-
ori tempore pacti erant, pendere recusarent, Rodericus Cidus ad eos legatus est ea de
a. Granatenses eo tempore & Hispalenses armis de finibus certabant. Regis Grana-
is stipendia nonnulli milites Christiani faciebant. Cidus pacificatoris persona assum-
dissidentes in pace ponere conatus primum est: deinde aduersus Granatensem Re-
, quoniam ad nullam pacis conditionem adduci poterat, pro Hispalensi in acie stetit.
gni prælio victi Granatenses ad ea cōsilia recurrere compulsi sunt, quæ per imprudenante repudiarant. Roderico arbitro pax inter Reges facta. milites prędа diuites, atque
igali Cordubæ & Hispali, pro qua re venerat repræsentato, in patriam reduxit: Bella-
ex his rebus nouum cognomen adeptus, egregia militum & totius prouinciæ volunvirtutes eius admirantium, ipsum nouis honorum titulis, quoniam re non poterant,
nantium. Proceres Castellæ atque Legionis ex iisdem rebus inuidię flammis vrebanprorsus vt nouis criminibus apud Regem petitum peruertere constituerent. Prope
res erat à superiori tempore Regis animo alienato. Ex ea spe inuidis ardor animorum
ebat. Accidit Regem in Bætica nouo bello implicari aduersus eos Mauros, qui tripendere denuo recusabant. Maurorum alia manus è Celtiberia, vbi late ea tempestaminabantur, per Medinæ Celinæ fines in Castellam irrupit. Gormatii agros omni
icii genere vastabat. Cidus quem importuna vis morbi tenuerat in patria (fortassis
morbi simulatione procerum inuidiam declinare studebat) tumultuario delectu
o, Maurorum latrocinia prohibuit: ipsos regni finibus magna celeritate dimouit. Ad
tudio prouectus in Maurorum fines Toletum vsque excursiones fēcit. Ingens ex iis
præda abacta. agri & oppida deformata. supra septem vtriusque sexus millia in seruin abducta. Inuidis & male cogitātibus proceribus, qui Regis auribus Roderici felicisidiabantur, ex ea re criminādi noua materia suppeditata. Violatæ fidei Mauro Regi
nibus petunt. videret ne dissimulando impotenti homini atque ambitioso habenas
et. supplicio cogendum, æquo cum cæteris iure viuere: neque se præ cæteris fastu &
antia animi eximium putare. Auctore Rege, ac decreto principum punitur exilio:
atumque, vt intra nonum diem vniuersæ regiæ ditionis finibus exiret. Tempori ille
ndum arbitratus, apud Abbatem S. Petri Cardeniæ, cuius monasterii per totam vieligionem præcipue coluit, vxorem & filios reliquit, certus aduersus Christiani nohostes maiori impetu bellum gerere. Erant Mauri per id tempus vitiorum licenruati. voluptatum illecebris virtus & gloria, cum qua venerant in Hispaniam, extin-

cta erat. Itaque cum priuata Rodericus militum manu, quos in armis exercitatissimos habebat, multi præterea amici & necessarii nomina dabant, tanta erat cupiditas eo Duce aduersus Mauros bellandi, in Carpetanos primum irruit: & aduersi fœnarii fluminis ductum secutus, in Celtiberos penetrauit, Alhamamque peruenit, qua parte Salo fluuius Idubedæ montes penetrans Celtiberiæ maiorem partem irrigat. In eo tractu Alcocerium arcem natura loci munitissimam, sitamq; in prærupto monte expugnat. duos Duces Mauros cum iusto exercitu à Rege Valentiæ missos aduersus eius conatus insigni prælio superat. Ex ea arce agros populatur: omni iniuria belli Mauros finitimos vexat. Ex prædiuiti præda equi triginta, totidem Maurici gladii ex ephippiis pendentes ad Alfonsum Regem dono missi. pari numero captiui equos regere iussi, eximia magnitudine corporum, decoro habitu, vestes auro purpuraq; distinctæ. Muneris magnitudini quanta maxima à legatis potuit verborum gratia adiuncta. quos Rex quidem hilari vultu suscepit, & cum verborum honore: populus Cidi laudes ad cœlum prædicatione ferre: patriæ liberatorem, Maurorum terrorem, reipublicæ patronum vocare. Vnum esse, qui beneficiis maleficia vinceret, & benignitate cum offensa certaret. veteres heroas quos emulari videbatur: rerum gestarum gloria, magnitudine animi exequare. Exilii decretum supplicium, propter Mauros scilicet mutari non placuit: concessum tamen prouincialibus vt impune qui vellent, Cido militarent. in quo reipublicæ tranquillitati bene consultum est. plerique enim in armis educati rebus Bæticæ ab Alfonso compositis, otium quo sibi marcescere videbantur, ęgris animis ferebant. Hæc quamuis plures per annos gesta, narratione iuncta sunt, ne diuisa memoriam perturbarent. Nunc retro reuocanda oratio est: & quid præterea rerum in Hispania gestum sit anno salutis millesimo septuagesimo sexto, alio ex principio explicandum.

1076

Sanctius Rex Vasconum à fratre occiditur. CAP. XII.

SANCTIO Vasconum Regi frater erat Raymundus, homo leuis, inconstanti, turbidoque ingenio: cui discordiæ, rixæ, seditiones cordi erant. rerum nouarum cupiditas: honesti sanctique nulla cura præ studio assequendi quod animo destinasset. vastus in consiliis & immodicus, regnandique ambitione exæstuans. Rex quietis cupidior quam belli, pietatis studiis deditus: quod veteres schedæ indicant, agros eum villas, prædia magno numero cœnobiis monachorum donasse. Ex iis rebus calumniandi materia, vicina vitiorum nomina virtutibus affingẽdo: quæ magna peruersio est. religionis studium, animi angustiam: morum tranquillitatem, ignauiam interpretabatur & metum. Aderant studia perditorum hominum, quicunq; decoctores, æreque alieno exhausti, inopesque erant, modo nequam homines & audaces cognosceret, eos in familiaritatem libenter admittebat. his vt cuiusq; studium ex ætate flagrabat, liberaliter pecuniam, vestes, arma, equos largiebatur: neque sumptui neque modestiæ parcens, dum illos sibi obstrictos obnoxiosque redderet. Rex ex vxore Placentia Ramirum filium in spem regni genuerat: addunt alii Garsiæ nomine secundum, tertiumque nulla appellatione designata: quos defuncto patre ad Alfonsum Castellæ Regem confugisse pro certo ponunt. Ii ætate minores erant. Rex annis grauis. Raymundo regnandi spes nulla nisi in scelere in malo obstinata voluntas. factionis ergo viribus, quas potest arces & oppida præsidiis occupat. & quoniam ad sanitatem reuocari non poterat, Rege auctore decreto senatus reipublicæ hostis esse iudicatur: qui aliena inuaderat, sua perderet, regniq; finibus excederet. Ex eo tempore vterq; in alterius perniciem armari. Raymundus insidiis parandis quam Sanctius cauendis intentior, ad Rotam municipium patrandi facinoris opportunitatem nactus, fratrem proditorie obtruncat. Cædis auctorem Rodericus Præsul ne nominatim proderet, gentis vnde ipsi genus, patrięque amori tribuendum putauit: aut mea me potius fallit coniectura. Cæsi fratris filius Ramirus ad Cidum profugit. Ramiri fratres ad Alfonsum Castellæ Regem. infirma puerorũ ætas erat, vires imbecillæ ad sustinendos tyranni impetus: qui prouinciæ studia teneret, regnum armis inuasisset. Proceres rei indignitate permoti, communicato consilio inter se, Sanctium defuncti Regis patruelem Aragonię Regem, ad regnum Vasconum euocant. Affluit ille continuo, & maiorem prouinciæ partem breui occupauit. Viruescani, Riuogia, ac nominatim Anagarum, & Calagurris, præterea Cantabria vniuersa Alfonsi Regis Castellæ armis cessit. meliori is quam Sanctius iure nitens, cum Ferdinandus pater ex iusta vxore, Sanctii pater Ramirus vulgo conceptus fuisset, de reliqua prouincia Aragonio Regi litem intendit. ne armis dimicandum esset, cõuenit vt Vasconum regnum Alfonso vectigale esset, Antiquis monimentis Sanctium & Petrum filium, pactum tributũ appendisse proditum, testatumq; inuenimus. Raymundus inter vtriusq; Regis arma & studia destitut

Cæsa

æsaraugustam aufugit. Homo impurus, superis, hominibusq; inuisus, scelerum conscien-
exagitabatur, neq; suis neq; alienis fidebat. à Rege tamen Mauro prædia domosq; acce-
vnde inopem & calamitosam vitam sustentaret. neptis eius Marchesia nomine Azna-
Lupi viri nobilis vxor, ea prædia Alfonsi Aragonii Regis eo nomine primi tempore,
s vrbis templo maximo, quod D. Mariæ nomine sacrum est, legasse fertur.

Almenon Tolet. Rex, & Raymundus Barc. Comes obeunt. CAP. XIII.

ROXIMVS annus ex quo hæc gesta sunt, qui ab ortu Christi millesimus septuagesimus 1077.
eptimus erat, duorum Principum funere, quam vlla re alia insignior fuit, Almenonis
letani Regis, & Raymundi Comitis Barcinonēsis cognomento Senis. Almenonis filius
u maximus Hissemus nomine, anno integro, ex quanto tempore paternum regnum
inuit, Alfonsi Regis amicitiam patris exemplo & præceptis institutus persancte coluit.
emi frater & successor Hyaia Aladirbilis, moribus patri & fratri dissimilis & toto vitæ
ere, neq; bello strenuus noque pacis artibus instructus, in lustris & popinis vitam exi-
e solitus, atque illustrium fœminarum pudicitiam attentare, grauissimum tum Mauro-
tum Christianorum, qui in ditione supererant, odium & inuidiam incurrit. Videba-
nim cum pudicitia non pudorem tantum, sed etiam humanitatem exuisse, crudelis
nnes & ferox. Alfonsus Castellæ Rex sacramenti religione, quo se obstrinxerat Al-
ioni & Hissemo solutus, vtriusq; gentis litteris atq; quotidiano propemodum suorum
uitio solicitabatur, vt vrbem principem ac totius ferme ditionis Mauricæ propugna-
m, impia & crudeli tyrannide eriperet: temporis opportunitatem negligendam non
dictitantium, quam superi offerrent ex Regis imbellis ignauia: in quo neq; vigor ani-
sset, neque rei militaris disciplina. præterea in tanta ciuium alienatione, Christiano-
viribus haud parem fore prædicabant. Hæc initia eius expeditionis, qua Toletum ca-
st, atque prima fundamenta ponebantur. Raymundi defuncti corpus Barcinone in
plo maximo, quod sua impensa ab imo totum extruendum curarat, tumulo conte-
n est. iusta funeris magnifice facta. Ditio vt ipse moriens testamento mandauit, bifa-
diuisa est. pars Berengario data, pars Raymundo, cui Stupæ caput cognomentum
diximus, procero corpore, eximia formæ dignitate. Moribus formæ consentaneis
incialium studia, sed & patris beneuolentiam sibi conciliarat: prorsus vt fratri qui ma-
atu erat, principatu prælatus Barcinonem prouinciæ caput obtinuerit. Ea res illi ma-
t, exitiumque attulit fraterna ex inuidia, vti mox dicemus. Almodiam (sic non nemo
) Roberti Guiscardi Nortmanni, quæ gens hac tempestate magnam virtutis opinio-
excitarat, & ad extremam Italiam ac Siciliam late dominabatur, filiam vxorem ha-
nsigni pietate fœminam. cuius sumptibus gemina cœnobia constituta sunt: alterum
ariæ valle in agro Cabreræ: Danielis nomine alterum prope Gerundam. In quo, viro
cto vitæ principalis illecebris abdicatis, virilis concubitus expers, vitam sanctissime
. vtrunque D. Benedicti regula & institutis temperauit. Ex eo coniugio Raymundus
dus natus est, qui patri in principatu successit. Hoc sane tempore Armengaudus Vr-
nus Comes, Maurorum in ditione reliquias armis: Guilelmus Iordanus Cereta-
omes Arianam sectam in Ceretanis renascētem, decretis suppliciis, atq; malis omni-
agitabat. Multa oppida secundum Sicoris amnis ripam Mauris ablata: ac nomina-
bs Balagueris sub Christianorum imperium missa est.

Nortmanni veniunt in Italiam. CAP. XIIII.

ORTMANNORVM nomen Hispaniæ olim & Galliæ cladibus nobile, per hæc tempo-
nobilius est redditū: cum in Italiam virtutis & imperii gloriam propagarunt, ma-
eius partem armis peruagati, ac noui tandem in ea regni conditores, quod ad nostrā
n inter varias Principum familias sæpe alternauit. Huius gentis originem (quoniam
ebus Hispaniæ res Nortmannorum confusæ non parum sæpe sunt) & occasionem
us eorum in Italiam hoc loco intelligi, aliquid lucis afferre posse cogitaui. Nort-
rum appellatione, vt vox indicat, vocabantur quicunque Daniam inter & Cim-
Chersonesum oram Germanici maris & vicinas insulas incolebant: feri homi-
barbari, cultu vitæ agresti, inhumanis moribus, rei nauticæ periti, & plurimum
e dediti. Luithprandus proxime superioris ætatis scriptor, eosdem Nortmannos &
s facit. nimirum eodem tempore, hi in Orientis, illi in Occidentis prouincias sese

torrentis instar infudere. In parte olim Galliæ, Carolo Simplice Francorum Rege conce-
dente, consederunt ea, cui antea Neustriæ nomen erat, deinde Nortmanniæ: vt superius
dictum est. Rholo Dux fuit genti natura imperii auidæ: quiduis simulare & dissimulare as-
suetæ, eloquentiæ studiis & aucupio deditæ, laboris, inediæ, æstus & frigoris patientia ob-
duratæ. indumentorum elegantiam consectabantur: alioqui impotenti effræniq; ingenio.
Atque hę virtutes & vitia Nortmannis inerant, postquam mitiori cœlo & mansuetioribus
Gallorum ingeniis, feritas cum qua venerant mitigata est. Rholonis ex progenie Guilel-
mus cognomento Nothus, septimus Neustriæ Dux, ex Eduardi Regis Sancti testamento,
ad veterem Nortmanniæ ditionem Angliæ regnum adiecit. is belli sacri, quod proxime
susceptum est, tempore, classe in Angliam delatus Haroldo æmulo, prælio vnico victor vi-
tam regnumque abstulit. Inde Gallos inter & Anglos bella diuturna & grauissima haud
multo ante hæc tempora, ad quæ nostra perducta narratio est. Ex Gallia valida Nortman-
norum manus in Italiam hac occasione venerat. Est in Nortmannia ciuitas, quæ Con-
stātia Castra olim dicta est. in eius agro Altauilla municipium: quod Tancredus nobili ge-
nere Princeps, & multarum imaginum obtinebat, numerosa prole felix, ex geminis nu-
ptiis duodecim filiorū pater nihilominus. Ex priori coniuge Guilelmus cognomento Fer-
reabrachia, Drogo, Wifredus, Gaufredus & Serlo nati. posterior Fransendis nomine se-
ptem filios peperit, Robertum, Guiscardum, Malgerium, Guilelmum, Alueredum, Hum-
bertum, Tancredum, & natu inter fratres minimum Rogerium: qui gloria rerum ge-
rum & ditionis amplitudine, atque diuturnitate cæteros facile superauit. Mater filios
priuignos pari amore prosequi videbatur. hoc illis mutui amoris cōciliandi, depellendę
inuidiæ incitamentum fuit. pater ciuilibus & bellicis artibus instituendos curauit. Manu
prompti erant, boni consilio. temeritatem ratio comprimebat, metum depellebat audacia
Ditionis paternæ angustia exclusi, veritique ne hæreditate diuidenda, rixæ & contentio-
nes extarent, alio migrandi consilium capiunt. Italia in plures principatus diuisa, intestinis
motibus æstuabat. Siciliam & vicinas inferi maris insulas Mauri obtinebāt. virtutis osten-
tandæ occasio ex vtraquę re opportuna. Maiores natu fratres cum militari manu primum
petiuerunt Italiam. & cum in Gallia Togata virtutis specimen præbuissent, atque in He-
truria: inde in Campaniam itum: vbi Capuanus & Salernitanus Principes armis de fini-
bus certabant. Capuano primum adhæserunt, deinde liberalioris militiæ spe Salernitano.
Victoria parta belloque sedato inuitati à Maniaco, qui magnæ Græciæ & Apuliæ parti pro
Græcis Præfectus erat, in Siciliam aduersus Mauros transmiserunt. breui operæpretium
factum. multæ in ea insula vrbes ad Christianorum ditionem restitutæ sunt. victi acie, fu-
gatiq; barbari. Mox inter Græcos & Nortmannos suspiciones & simultates natæ. superati
Græci fugatique. fratres bello victores in Sicilia atque Italia eius principatus fundamenta
posuerunt, quæ breui in iustum imperium excreuerunt. Nam fratres natu minores, duo-
bus tantum ex suo numero relictis in patria, ii ex omni numero qui fuerint clam est, fed re-
lictis tamen in Gallia, rebus quæ in Italia gerebantur cognitis, cum supplemento militari
ex Gallia præsto fuerunt. Partum in Italia imperium diuisum inter fratres: cæteris defun-
ctis tandem in Roberto Guiscardo constitit, atq; Rogerio. Robertus Apuliæ atq; Calabri
Dux fuit. Rogerius Siciliæ Comes, Mauris & Græcis, eius & fratris armis ereptæ. Robe
tus ex duabus vxoribus Alberada gentili, & Sigelgaita Salernitani Principis filia, Boamu
dum & Rogerium filios reliquit, filiam Almodiam: si vera sunt quæ auctores Catalau
tradunt, Raymundo eam Barcinonensi Comiti nupsisse, vti antea dictum est. Ex Roger
Siciliæ Comite, Rogerius is natus est, qui paterni imperii nomen regia appellatione mu
uit. & cognatis omnibus qua defunctis qua oppressis in ordinemque redactis, Nortma
norum ditionem vniuersam in Sicilia atque Italia occupauit felicibus armis: Africam
que Græciam vectigales effecit. Hæc ferme ex Gaufredo monacho, qui res à Nortman
gestas in Italia, ipsiusmet Rogerii Comitis hortatu proprio commentario explicuit.
ram Italia missa in Hispaniam recurramus.

Bellum in Toletanum Regem decernitur. CAP. XV.

NORTMANNORVM arma in Italia mouebantur. In Hispania Toletanorum ciuium
quentibus litteris & nunciis nostrorum animi ad nouum bellum capessendum s
bantur. Hyaiam Regem neque mora temporis sanari, neque periculi magnitudine à
pitudine reuocari: impunitate confirmari audaciam, crudelitatem augeri: præter
tum, quem ægre inter tot ærumnas ducebant, & spem vltionis, qua vitam calamit
si

tentabant,miseris ciuibus relictum nihil esse. Nisi quid in Christianis præsidii sit, Mau-
rum auxilium euocare certum esse. quamcumque seruitutis conditionem, depellendæ
is tyrannidis studio, libenter fore suscepturos. Esse quidem omnem seruitutem mise-
n: seruire autem amenti, impudico, impuro. nunquam in discrimine quidem sobrio,
uissimum atque intolerandum Alfonsi Regis animus ancipiti cura suspensus in diuer-
partes, hinc honesti specie, inde commodi quod ostendebatur, spe maximi trahebatur.
procerum concilio de re tanta disceptari saluberrimum fore visum est. non vna omni-
s sententia fuit. Plerique quibus audaciæ plus inerat, bellum continuo sumendum iudi-
bant. priuatis id singulorum rationibus commodum fore, vniuersæ Christianæ reipu-
cæ honorificum & salutare. Expugnatæ vrbis prædam ad milites redituram Maurorum
perium euertendi, quæ sese offerebat occasio, firmissimo eo propugnaculo totius Mau-
æ ditionis capto, negligendam non esse. bellumq; quod opinione facilius fore pollice-
ntur, esset quamuis periculosum & graue, libentissimis animis sumendum esse: in cuius
entu rei Mauricæ summa vertebatur. Proceres alii bellum detestabantur, & ex amicitia
e Alfonso erat cum Regibus Toletanis religiones captabant. Consilio honesti species
tendebatur. Ex eo numero quidam exactæ prudentiæ opinione. Quo, inquit, iure, ô
, quo ore ciuitatem eam armatus inuades, quæ te domo profugum, egenum, sine lare
iliari vagantem accepit hospitio: omnibus officiis coluit, vnde tibi ad regnum quod
ines, factus est gradus? Quæ pietas eius filio bellum indicere, sit ille quamuis nequissi-
s, qui te cum in potestate esses, suis opibus adiutum, patriæ, & loco vnde excideras, red-
it? Nimirum vt filium benigne accepit, habuitque, vt eius posteros fratrum loco esse ti-
utares. Neque enim minor voluntatis & officii coniunctio, quam naturæ necessitudo
debet. Suadere Principi quod decet, multi laboris est: assentatio sine periculo peragi-
vt quisq; est animo ignauus, (absit inuidia) ita procax ore: bella, victorias, vrbium euer-
nes loquitur. ignauissimi cuiusque consilio bellum suscipi potest, strenuissimi labore &
iculo administratur. Quanta sit eius vrbis firmitas, quantis operibus sit munita, nemo
orat. At inuitamur à ciuibus. Quasi multitudini fidendum sit leuissimæ & inconstanti.
ne eo vela conuertere solitæ, vnde se aliquis fauoris & melioris spei flatus ostenderit.
yrannidem euertere pulchrum est. Honesta scilicet species, minimeque fallax, ni simul
anitatis & grati animi leges euerterentur. At Hissemi morte iurisiurandi religione so-
lumus. Verum, sed superos vtriusque voluntatis & perpetuæ beneuolentiæ, quam pa-
stis, testes fallere non possumus: eosdem ne vltores sentiamus, prouidendum est. Hæc
eo pertinent, vt laborem & periculum defugiamus, ô Rex. Idem animus nobis est, qui
semper, promptus & alacer. inermes quoque, nudi & exsangues, si stat sententia pu-
ndi ad bellum sequemur: sed in consilio dando accipiendoque nobis liberæ voces, ti-
ropitiæ aures esse debuerunt. Commotus ea oratione Regis animus videbatur: atque
agis quod ex ore multorum & prudentiorum mitti videbatur, vicit tamen pugnandi
ium, vrbisque nobilissimæ obtinendæ commoditas. atque in eam sententiam hanc
nam orationis habuit. Non ignoro, viri nobiles, multa esse, quæ animos ab huius bel-
gitatione abducant: plura per hosce dies de industria à quibusdam ad terrendum esse
ta. Sed neque improuisa vobis esse debet mendacii vanitas. Ignauia metusque omnia
aius auget. De religione non dicam, ac ne de ingrati quidem animi nota, quæ nobis
nitur. Hyaiæ sceleribus procurandis satis vtrunque credimus expiari. patre iudice &
ro, qui pœnas grauissimas daret, an æquum est vt paternæ amicitiæ respectu liber eua-
Vrbis fortissimæ difficultas obiicitur: sed virtuti vestræ omnia peruia erunt. sic ma-
Hispaniæ partem, nostra & Sanctii fratris auspicia secuti, armis subiugastis, barbaros
acie vicistis. munitissimas vrbes & arces vestra virtute captæ sunt. Omnia virtuti per-
uæ ignauis terribilia sunt. Hostium multitudo opponitur. nunc scilicet primum in-
tam sustinebitis turbam, quæ ipsa se sua multitudine impediet? imbelles sunt, quibus
m inferre paramus, & longa armorum desuetudine eneruati. Iam Toleto capta quo-
s longissima spacia emensi ad Hispaniæ finem, atque laborum metam perueniamus,
obstabit. Nomini Christiano, regnoque nostro, & vobis ipsis, labore non maximo
m immortalem parabitis. Cauendum ne cunctando metuendoque agendi tempus
tur: & quod euenit in tardis consiliis, optima deinceps videantur, quorum tempus
erit. Regis oratione cunctorum qui aderant animi inflammati sunt: propensaque
um voluntate bellum in Mauros decernitur. arma, equi, tela, commeatus comparan-
cunctaque in stipendium militare. magni tota prouincia delectus habentur. veterani
s, vt in quoque erat virtutis plurimum, magnis propositis præmiis nominatim euo-
. Hæc omnia eo maiori festinatione administrantur, quod vno tempore nunciatum

erat, Pacis Augustæ Regem Maurum à ciuium Toletanorum parte euocatum, cum vali-
dis copiis ad eam vrbem capiendam aduentare, propediemque affore. vtriusque Regis co-
piæ Toletum eodem tempore peruenere. Verum Alfonsus inuictas copias atque tot bellis
exercitatas sub signis trahebat. Maurus numero & viribus inferior in patriam reiectus
abiit. Christiani milites, tametsi vrbis potiundæ spe depulsi, quoniam Rex Maurus bello
nunciato, se & vrbem ad omnes casus egregie munierat, Regis Alfonsi iussu agros incen-
1079. dunt, corrumpunt segetes, direptiones faciunt. atque hæc anno millesimo septuagesimo
nono inchoata. idem secundo, tertio & quarto anno factitatum: neque consequentibus
annis cessatum est. Canales & Vlmus oppida vrbi vicina præsidiis occupata firmataque 10
sunt. inde excursiones continenter factæ. His iniuriis calamitosi ciues re frumentaria an-
guste vtebantur, commeatus omne genus inopia laborabant. Toletani importata pluri-
mum annona vitam tolerant. circum vrbem solum sterile, nudum, saxeum, deforme, re-
bus omnibus indigens. cœlo terraque aquarum penuria, quod longissime abest à mari, &
tota regio præ reliqua Hispania sublimis est: nisi qua parte planiciem Tagus amnis inter-
fluit lætiorem prouentu, longioremque, quam latam spaciis. Vno tempore Cidi arma in
Celtiberia prosperum cursum tenebant: Maurorum oppida, & arces eius virtute, & dili-
gentia carpebantur. ad Regis Alfonsi gratiam plane restitutus non erat. id vnum ad felici-
1080. tatis cumulum deesse videbatur. Commodum accidit, vt anno eius seculi octogesimo
Maurorum intestina arma in Bætica mouerentur. Almofala regulus arcem Grados vi ab-
stulit. ad Alfonsi præsidium Adofirus ditione spoliatus confugit, eius armis sperans arcem
recipere, vlcisci iniurias. Occasionem rei bene gerendæ, haudquaquam Alfonsus negli-
gendam iudicabat. præmissa militum manus. Ipse paulo post cum iusto exercitu in interio-
rem prouinciam penetrauit. Variis Mauri artibus, & ludificationibus cum bellum duci-
deret, neque totius dimicationis copiam fieri, & Toletanæ expeditionis cura solicitabat:
bello Bætico Cidum tanti nominis Ducem præficiendum curauit. Ex Celtiberia euoca-
tus continuo affuit. Venienti Rex complexum fert, facetus natura, & consuetudine edo-
ctus simulare beneuolentiam blandis sermonibus. non modo exilii mulctam remisit, ve-
rumetiam eo expetente perpetua lege sancitum, ne ingenuæ conditionis viris, quoties fo-
lum exilio vertere cogerentur, ante diem trigesimum è regni finibus discedere necesse es-
set: cum antea moribus fixum esset, vt nonus modo dies parando exilio præscriberetur.
Belli eius confecti laus penes Cidum stetit. arcem Grados vt expugnauit. Almofalam re-
gulum redegit in potestatem: ad Regemque transmisit eius arbitrio plectendum. Anno
1081. proximo huius sæculi octogesimo primo Garsias Alfonsi frater in vinculis obiit, dissectis
vltro venis. Emitti custodia eatenus non placuerat: ne ingenii leuitate rempublicam con-
turbaret. Neque enim regnandi ambitione crediderim, Garsiam tandiu à fratre in carce-
re retentum fuisse. Conuenit liberiorem custodiam à morte Sanctii fuisse. auctor etiam
quidam sub vitæ finem, propositam à fratre libertatis conditionem affirmat, siue vitæ tæ-
dio, siue quoniam ea calamitate diuinum numen propitiari volebat, constanter repudias-
se: ac ne compedes quidem, quibus innexi pedes erant, eximi voluisse. mandasse præterea
in testamento, vt cum ferreis compedibus sepeliretur: quod vt iussit factum est Legione in
D. Isidori tumulo composito. funus magnifice factum vtraque sorore procurante, Episco-
pis, atque proceribus. Anno captiuitatis decimo, regni quinto decimo ex hac vita migra-
uit. Quo tempore Cidus Bæticæ rebus compositis, cum in Celtiberiam redisset, Diani
regulum Alfagium, & Sanctium Aragoniæ Regem, qui Mauris auxilio venerat, collatis si-
gnis deuicit. Noua ea victoria auctus, in Castellam ad Alfonsum inuitatus rediit. Nauatæ
operæ, & tantorum laborum præmium Viruesca, Valeranica, Arceionia fuere, insigni Re-
gis liberalitate perpetuo iure donata. Rursus Alfagius qui Consaburonem vsque vindictæ
studio inflammatus processerat, viribus & potentia formidabilis, abs Rege qui vastando
Toletano agro operam dabat, Maurus acie victus in arcem euasit. in prælio & in fuga bar-
bari magno numero prostrati sunt. Victoris animum inopinatus casus perculit, multum-
que de victoriæ lætitia minuit. Didacus Viuar Cidi filius, qui paternæ virtutis æmulatione
ad parem gloriam niti videbatur, Regemque ad bellum prosecutus erat, in acie impor-
tuna cæde periit. Defuncti sepulchrum in D. Petri Cardeniæ ad nostram ætatem monstra-
tur, extatque. Neque constitere gemina clade compressi Alfagii conatus. denuo repara-
tis viribus in fines Christianorum populabundus inuasit: atque in Medinæ Campestris con-
spectum venit. Eo loco Aluarus Fannius Minaia Cidi propinquus obuiam progressus
1082. cum barbaris acie dimicans victor euasit. Atque hæc salutis anno millesimo octogesimo
secundo gesta sunt. Quo anno Raymundus Barcinonensis Comes cum Gerundam con-
tenderet, ad oppidum Percham, Ostalritum inter & Gerundam, Berengarii fratris insi-
circ-

rcumuentus periit. Sepultus est Gerundæ in æde maxima. Successit Arnaldus Raymun-
filius, ætate quidem infans, neque integrum annum natus: diuturnitate tamen imperii,
tionis amplitudine, & rerum gestarum gloria, cuius maiorum Principum par. Parrici-
dolorem initio & luctum ex casu fratris simulare: mox re prodita, persona detracta, à
ouincialibus odium est redditum. procerum armis non modo fraterno principatu, ad
em occulte nitebatur, sed etiam suamet ditione spoliatus. exul & vagus, & linguæ vitio
itus repente effectus, vitam calamitosam exegit Hierosolymis, vbi defunctus est post
quot annos. Vrgeliæ & Besaluni Principum progenies à stirpe defecit: iique principa-
ad Arnaldi Barcinonensis Comitis ditionem subiuncti. Accessit in parte Galliæ Nar-
nensis, Prouincia Phocæensis dotis nomine cum vxore Alfonsa (Dulcem alii vocant)
lberti certe Prouinciæ Comitis filia. Ex eo coniugio Raymundus & Berengarius nati
t. tres filiæ viris principibus olim in Gallia iunctæ. Earum vni Berengariæ nomen fuit.
arum nomina intercidere. Cum Alfonso Tolosate bellum fuit varium ancepsque: de-
e pax ea lege sancita est, vt ipsi & posteri, quasi alternæ adoptionis iure inter se succede-
t, familia altera sublata extinctaq;. Verum hæc consequentibus annis acciderunt. nunc
ter institutum sese conuertat oratio.

Toletum capitur. CAP. XVI.

REQVENTIBVS nostrorũ incursionibus Toletani ciues fatigati Christianorum, qui in
a vrbe habitabant, animi ad dulce libertatis nomen arrecti erant: & quamprimum se
in vrbis conspectum cum iusto exercitu dedisset, se portas aperturos pollicebantur.
rorum vires exhaustæ erant: à belli cogitatione auersi animi. multæ difficultates op-
ebantur, magni labores, pericula grauia. hæc omnia Regis constantia peruicit. Ergo
emo conatu bellum reparat: non ante in patriam redire certus, quam nobilissimam
m redegisset in potestatem. Is erat vrbis situs, ea locorum asperitas & natura, vt si ne-
um confici, vrbemque obsidere vellet, diducendi in plures manus milites, & plura ca-
metanda essent. multo maiores, quam antea fecerat, copię conscribendę erant. Quan-
felicitatis rebus afferant finitimorum Regum & Principum opes, inter se id quod per-
accidit, consentientes, huius expeditionis apparatu intellectum est. primi Castellani,
onenses, Cantabri, Calæci, Astures, Lusitani magno numero nomina dant. affuit San-
Aragoniæ & Vasconum Rex, nauandæ operæ studio incensus. ex Italia Germaniaq;
a venerunt. belli quod susceptũ erat, fama toto orbe volitabat. Francorum quoniam
niæ finitimi erant maior numerus fuit, præcipua homines alacritate ad suscipienda
, corporum patientia non eadem. Ea gens quoniam hoc & consequentibus bellis
Christianam multum iuuit, & qui in Hispania remanere voluerunt, magnis præmiis
i inuitatique abs Regibus sunt, vectigalium immunitate donata ipsis & posteris: ex ea
tum arbitror, vt immunis atque ingenuæ conditionis homines, vulgari Hispanorum
Francos vocemus. cuius rei veteres tabulæ & diplomata Toletanis per hæc tempo-
cessa indicio sunt. Conflatus ex tot gentibus exercitus numero & viribus præstans
e Rege Toletum mouit. hilares animi victoriæ certa spes. Rex Maurus de hostium
tu certior factus, excitatusque periculi magnitudine, nihil de sua comparatione o-
at. milite & commeatu instructus erat. pręsidio quod in ciuium caritate & beneuo-
est firmissimum, septus non erat: neq; id barbarus ignorabat. Loci tamen natura, fa-
defensurũ cogitabat: quod vrbs prope ex omnibus partibus altissimis rupibus, quas
Tagus amnis penetrat, circũdata vnum habet & perangustum aditum ad Septen-
n, arduum ascẽsu & duplici muro munitum. Septenis castris abs Rege vrbs circun-
: ingrediendi egrediendiq; facultas sublata ciuibus. Cum maxima copiarum parte
planicie, quæ ad radices montis pertinet, in quo ciuitas est posita, locauit castra.
atis vtraque pars animis erat. pro vrbis mœnibus leuibus præliis dimicatum vario
, successu haud memorabili. Hispano par in pedestri pugna Maurus non erat, velo-
æquali, virium robore præstanti: equestri prælio aliquanto melior erat, more gen-
i se litus, deinde cedere. Turres à nostris, plutei, vineæ, aliaque subruendo mu-
ea machinamenta, magna diligentia comparata admirationi magis erant hostibus
erum inexpertis, quam vsui: muri enim quamuis parte prostrata difficilis aditus
n erat, propter prærupta loca & propugnantium virtutem. Inter hæc vario euen-
lio ducebatur. Vno tempore vtrosque belli tædium cepit: & quacunque ratione
is discedere cogitabant. Nostros inopia rerum: quoniam ex longinquis locis
atus hominibus, iumentis pabulum petendum erat, & ex diuturno labore vulgati

per castra morbi,& anni tempus in æstatem vergentis mouebat. Quo tempore Cypriano
Episcopo Legionensi dormienti visus est venire Diuus Isidorus, qui diceret, non placere
obsidionem solui:intra quindecimum diem,vrbem Christianorum futuram.eas sedes di-
uinum numen sibi in perpetuum delegisse. Somnio Episcopi inrer milites vulgato (nam
continuo ille Regi renunciandum curauit) cum spe potiendæ vrbis animis ardor est addi-
tus. Obsessos maior premebat inopia.iumenta equosque,profana fœdaque in cibum ne-
cessitas verterat. bellum trahi non posse intelligebant, fortunas in extremo sitas. Hostem
obstinato animo vincendi,spem auxilii nullam.cateruatim Regem adeunt: atque incon-
ditis clamoribus,de pace agi petunt.satis pœnarum diuturna obsidione datum neque cor- 10
poribus labores,neque animo mœrorem pati diutius posse. Ad hæc Rex barbarus.Nomi-
„ ne,inquit,pax dulcis est,re ipsa salutaris. prouidendum tamen, ne pacis specie seruitutem
„ amplectamur.Pax est tranquilla libertas:seruitus, extremum malorum & maximum,non
„ modo armis,sed morte ipsa procurandum. Animi est ista mollicies non virtus, paulisper
„ inopiam ferre non posse.Qui se vltro morti & seruituti offerant plures inueniantur,quam
„ qui famem & rerum necessariarum penuriam magno animo ferant. Si parumper susten-
„ tatis,vltro hostes discessuros,vobis polliceor. milites quotidie ex castris dilabi: neque mi-
„ nori angustia premi exploratum habeo. Aderunt præterea gentis auxilia: quæ de nostro
„ periculo solicita haudquaquam conquiescit. Regis oratione quoniam simulata videba-
tur,neque cum verbis vultus consentiebat, haudquaquam ciues conquieuere: videbantur-
turque agmine facto continuo portas hosti patefacturi. Ergo de deditione agi cœptum 20
est. Missi de ea re in castra legati dato senatu, factaque dicendi potestate, conqueruntur
primum, iniusto se bello ab Alfonso petitos. Beneficia quæ in ea vrbe acceperat in me-
moriam reuocant. Intelligere se haud multo minorem in castris inopiam, quam in vrbe
esse: pacis tamen studio facturos fœdus,modo honestis conditionibus. Ac ne vectigal qui-
dem,si modicum imponatur,pendere recusaturos. Ad hæc Rex negat pacis vllam condi-
tionem nisi vrbe dedita fore.legatis vltro citroque commeantibus dies aliquot consumpti
sunt.inopiæ malum crescebat in vrbe.nostris augebatur animus,quoniam priores de pace
essent appellati.Conuenit tandem,vt vrbs dederetur his conditionibus. Arx vrbis portæ,
pontes,regium viridarium,quod vrbi coniunctum est.Alfonso Regi cedunto. Rex Mau-
rus in vrbem Valentiam, aut quocunque gentium placebit abire permittitor. Eadem
Mauris quicunque sequi eum velint: suaque vnicuique asportandi facultas esto. Qui in
vrbe permanere malint,ii domos & possessiones retineto:& ex ritu gentis, rei diuinæ pro-
curãdæ causa,templum totius vrbis nobilissimum & maximum. Maiora vectigalia,quam
Mauris Regibus pendere consueuerant, imperandi fas non esto. Qui iura dicant,iuxta
ipsorum leges,ex sua gente iudices dantor. Hoc fœdus ab vtrisque iurisiurandi religione,
& datis vtrinque obsidibus est confirmatum. Rex tantæ vrbis accessione lætus, trium-
phantis in morem in arcem inuectus est, inter faustas vtriusque gentis acclamationes,o-
ctauo Kalendas Iunii,qui dies Vrbani Pontificis & Martyris memoria sacer est, salutis an-
1085. no millesimo octogesimo quinto. alii ex hoc annorum numero biennium detrahunt,ve-
terum schedarum fidem secuti:ex quibus Alfonsum eo ipso tempore se Toleti Regem in
publicis tabulis nominasse satis constat. Omnino annis trecentis sexaginta nouem in
Maurorum ditione fuerat: quo tempore ex antiqua vrbis elegantia & nitore plurimum
erat detractum. Vici enormes erant,non tam locorum natura, quam quod barbari incu-
ria ædificandi & inscitia maxima essent. Arx regia ex formaceis parietibus extructa, qui-
bus nunc locis Petri Cardinalis impensa nosocomium est constructum. Templum maxi-
mum in vrbe media, loco aliquantulum decliui, rude & male materiatum quod ea tem-
pestate Mahumetanæ superstitioni seruiebat, & paulo post ex ritu Christiano extructum
est. Vrbis captæ fama toto orbe breui peruagata,omnium piorum animos lætitia compl
uit, tanta vrbe detracta, quæ instar propugnaculi barbaris erat: multum virium decessi
se reputantium, piisque reliqua prona fore sperantium. Toleto capta, Regeque Mau
optima fide Valentiam cum militari præsidio, vbi regnum deinde tenuit,amandato var
militum manus in omnes partes diductę,vicinum vrbi tractum facile in potestatem red
gerunt. Vrbis casu perculsi erant Mauri. Multa oppida,& municipia sub ditionem adu
cta,Maqueda,Ascalona,Illescæ,Talauera,Caraca,Mora, Consaburo,Madritum, Valc
nica,Butracum,Fita,Medina Celina,Caurium:pleraque vetustate antiquissima,locor
propinquitate opportuna,splendore ædificiorum,& agri nobilitate honestissima. Inte
Rex veritus,ne ciuitas tantis laboribus capta ciuium proditione, quos ex gente Maur
magno numero remansisse dictum est, amitteretur: in ea domicilium constituit, diu
moram traxit, non prius discedere certus, quam frequentia Christianorum ciuium
nc

nis operibus ad omnes casus munita esset. Magnis præmiis ex tota ditione inuitati mul-
nortales in ea vrbe fortunarum, & vitæ domicilium delegere. In hoc numero Petrus
idam fuisse traditur, natione Grçcus, ex Palçologorum nobilissima familia, quæ Oren-
quidem prouinciis quondam Imperatores dedit. Is cum in obsidione Toletana suam
gi operam & industriam probasset, ædes in ea vrbe & amplas possessiones, vnde vitam
entaret, accepit. Ab hoc genti origo, cui à Toleto nomen est, cum primis nobilissimæ
bus atque clientelis præpotenti. Nam Petri filius Elianus Peresius fuit, nepos Petrus
anus: pronepos Stephanus Elianus: cuius effigies equestris retro aram maximam tem-
Toletani in summa fornicis abside monstratur. Stephani rursus filius Ioannes fuit, ne-
Gonsaluus, cuius in D. Romani æde sepulchrum extat. Vicum Toleti regium, ex eo
nomen accepisse memorant: quod nobis incolis, concedentibus Mauris, Regis vo-
tate fuerit ad habitandum designatus. Nouæ præterea arcis, quo loco nunc cernitur,
us vrbis editissimo & munitissimo fundamenta abs Rege iacta sunt. Quæ omnia eo
tabant, ne Maurorum ciuium multitudo se aduersus Christianos commouere posset.
nino ex hoc tempore Alfonsus Rex Imperatoris sibi (iure an iniuria non disputo) sed
nen tamen desumpsit imperii. Felix rerum successus animos faciebat: & tot accessione
orum beatus sibi esse videbatur. Tametsi vrbis captæ lætitiam Vrracæ sororis obitus,
eodem tempore defuncta est, non parum imminuit: quam in matris loco semper ha-
rat, & à Ferdinando patre, Vrracæ res Alfonso enixe erant commendatæ. Supererat
ra soror altera: quam Cabræ Comiti, quem inclementi dicto violarat, ne vindictæ stu-
suis & familiæ opibus motus in prouincia concitaret tempore minime idoneo, vxo-
dedisse: auctor historiæ affirmat, quæ Alfonsi Regis cognomento Sapientis nomi-
ircumfertur.

Bernardus creatur Archiepiscopus Toletanus. CAP. XVII.

IHIL tum quidem Regi longius erat, quam vrbem nobilissimam Hispaniæ columen
sanctissimæ olim religionis arcem, & Gotthici sedem imperii, prisco splendori redde-
que ornamentis omnibus amplificare. Deligendi noui Præsulis, quod in tanta rerum
rbatione tantisque tenebris aliquot çtatibus intermissum erat, spes tentata haud per-
iter initio: quoniam Mauri ciues nondum plane domiti, repugnabant. Biennii mora
maior Christianorum frequentia in vrbe esset, & veterum ciuium quantum cuique
ndum esset, quibus se committeret, & à quibus cauere deberet, Regi exploratum es-
ei perficiendæ causa quo maior esset auctoritas, Mauris tumultuandi opportunitas
r. ex vniuersa ditione conuentum habere constituit. Episcopi & proceres euocati ad
umdecimum Kalend. Ianuarias affuerunt freqentes. In eo conuentu primum diuinę
nitati gratiæ actæ, quod cœlesti potissimum ope tanta vrbs ad ius Christiani imperii
ta esset. pro se quisque, vt in quoque auctoritatis & eloquentiæ plurimum erat, bene-
agnitudinem verbis amplificabant. Deinde de creando Toletano Præsule delibera-
cepta. Omnium communi suffragio delectus Bernardus, S. Facundi Abbas, qui sa-
ea vrbe præesset. suauissimi & optimi mores, præstantissimum ingenium, opinio do-
, spectata magnis & multis in rebus integritas animi, prorsus vt illustre exemplum
sanctitatis referret, gentis voluntates homini externo & in Gallia nato conciliarunt.
una flumen Aagenum vrbem præterfluit in Aquitania. in eius vrbis territorio oppi-
à Salute nomen est, ex honesto genere natus erat Bernardus. pater Guilelmus, ma-
imiro. iuuenis militiam exercuit, ætate adulta in S. Aurantii Auscio siue Auxitano
io in Sacerdotis cucullati morem detonsus est, excellenti colendæ pietatis studio
us. Inde ad Hugonem Abbatem Cluniacensem eius accitu migrauit. ab eo ad Al-
n Regem in Hispaniam ablegatus est S. Facundi cœnobium quod reliquis tota di-
nonachorum collegiis Rex præficere cogitabat, seueriori disciplina astringere, &
nstitutis temperare cupiebat. In eam rem idoneum virum ex Gallia mitti abs Hu-
ostulauit. missus Bernardus eius tunc monasterii curam suscepit, & nunc ad amplis-
dignitatis & honoris gradum ascendit. atq; quo maior nouo Præsuli esset auctori-
onsus Rex intelligens, tantum homines honoris vulgo deferre solitos, quantũ quis-
ium, & copiarum habeat, vanam sine viribus esse nomen dignitatis & magistratus:
ppida, municipia, (qui eius concilii postremus actus fuit) magno numero Toleta-
esiæ donauit: Briocam, (quod oppidum exilii tempore Almenonis dono tenuerat)
s, Canales, Cabanias, Couexam, Barcilesium, Alcoleam, Melgariũ, Almonecirum,

Alpogrebam.ſic Rodericus Præſul ſcribit: Alfonſi Regis Sapientis hiſtoria Complutum
addit & Talaueram falſo, vt prudentiores exiſtimant. horum oppidorum quædam nota
ſunt, aliorum ne nomina quidem extant. Vetuſtas omnia obliuione obruit, nobis ex con-
iecturis diuinandi, neque otium neque voluntas erat. Omnino in vrbe, horti, molæ truſa-
tiles, ædes priuatæ magno numero, atque tabernæ, vnde annuum vectigal conſtaret, do-
nata: ex reditibus atque prouentu ſacerdotes Toletani templi vitam ſuſtentarent. ii re-
gii ex eo tempore beneficii memores, ſtatis diebus ex ritu Chriſtiano Alfonſi Regis ma-
nibus parentare ſoliti ſunt. His rebus conſtitutis, conuentus ſolutus eſt. Compoſito ciuita-
tis ſtatu, Regem aliæ reipublicæ curæ Legionem vocarunt. Regina Conſtantia, & Bernar-
dus Præſul Toleti relicti. additum militare præſidium. Erant præterea noui incolæ pro
multitudine Maurorum admodum pauci, pro conditione temporis ſatis multi. His omni-
bus præſidiis vrbem ad omnes caſus paratam, inſtructamque Rex non inepte cogitabat
fore. prudenter excogitata, noui Præſulis temeritas dicam, an imprudentia? an vtrunque?
certe nimia feſtinatio plane conturbauit. Erat Epiſcopi ſedes pro tempore in D. Mariæ
collocata, æde Carmelitis nunc monachis attributa: vt fere conſentiens opinio eſt eorum
quibus iſta præſcrutari curæ eſt. Mauri templum in vrbe maximum obtinebant, atque in
eo rebus diuinis ex ſuperſtitione eius gentis vacabant. Ignominioſum id nomini Chriſtia
no, fœdumque viſum eſt, in vrbe capta religionis hoſtes auguſtiori templo vti. quod occa
ſionis tarditas attuliſſet, Bernardi feſtinatione præcipitatum. Ergo conſilio cum Regin
communicato, cum militum manu per noctem Maurorum templum occupare conſti
tuit. A fabris, qui comitabantur conuulſæ ianuæ. publicæ operæ Mahumetanæ ſuperſtitio
nis ſordibus loco repurgato, altaria ex ritu Chriſtiano erigunt. In ſumma templi turre
campanum conſtitutum, quo ad rem diuinam procurādam proxima luce Chriſtiani ſu
conuocati. Repentina re commoti barbarorum animi, atq; ex ſuæ religionis contumeli
in furorem acti, vix retineri potuerunt, quin ad arma concurrerēt, & marte arbitro iniuri
vindicarēt. Calamitoſus is dies nomini Chriſtiano parabatur: ni paratum noſtris exitiu
qui numero & viribus vincebantur, diuinum numen diſcuſſiſſet. Vna Mauros ſpes ſuſte
tabat, quod Rege inſcio tantum facinus perpetratum eſſe erat perſuaſum. alii ſpe vindict
alii viuendi cupiditate retenti ſunt. Rex iniquiſſime tulit fidem publicam, iuriſiurandi re
gionem, regii nominis maieſtatem, importuna Bernardi feſtinatione violatam, fœdata
que. Conſiderabat præterea quanto in periculo res eſſent Mauris furentibus. & ne vrbi a
quid ſecus accideret, verebatur. varios eſſe & commutabiles rerum humanarū caſus d
putabat. Itaq; citato Toletum ſe proripit tanta feſtinatione, vt ex S. Facundi cœnobio, v
rei geſtæ nuncium accepit, intra tertium diem Toletum peruenerit iracundia exæſtua
furorē & minas in Reginam & Bernardum ſpirans. Nullæ preces ad aures admittebant
nulla ope humana placabatur atrox ira. ſtabat ſententia vindicandę audacię inſigni aliq
ſupplicio. proceres Toletani, plebs, atque ſacratus ordo obuiam progreſſi in atrata ve
ſqualidi, perfuſiq; lachrymis cum infulis ac velamentis, veniam miſerabili gemitu poſ
lant. nihil obſtinatus Regis animus mouetur. Graue malum rei Chriſtianæ parabatur,
Mauri proceres Regis animum ad miſericordiam flexiſſent. Etenim animorum imp
confidente, & dolore, quem ex iniuria cōceperant mitigato, ſi Rex grauius aliquid in R
ginam & Bernardum decreuiſſet, fore prouidebāt, vt eius facti inuidia penes ipſorum g
tem maneret, & præſentem lętitiam perpetuo Chriſtianorum odio luerent: quod ipſor
rationibus exitiale fore prudenter iudicabant. Magno ergo numero ad pagum Magan
obuiam Regi procedunt. Stabant ancipiti animorum motu mœſti, fixis in terram oc
hinc iniuriæ dolor vrebat, inde exitii metus ſolicitabat. ad Regis aduenientis conſpe
in genua procumbentes, ac lachrymis, quæ toto ore manabant, fœdatos ac dicere con
tes, Rex occupauit: cum diceret, eo facto non ipſorum patientiam lęſam, ſed ipſiuſmet
ieſtatem violatam eſſe. ſuam eam iniuriam fuiſſe, ſe vindice vltionem expectarent. Exe
plum ſeueritatis crudele editurum, quo Maurorum genti teſtatū fieret ſua voluntate h
quaquam iuriſiurandi religionem ſpretam fuiſſe: & poſteri intelligerent regiam fid
conſtantem fore, neq; importuna cuiuſquam audacia fore temerandam. Ad hæc illi
gnis clamoribus veniam poſtulare, ſe quidem erratū quod neceſſitas attuliſſet, & vis q
dam pene fatalis libentiſſimis animis condonare. Rex Maurorum poſtulato perculſus
ſtitit. tum è Maurorum numero quidam præcipua auctoritate in hūc modum locutus
„ tur. Quantum dolorem cepimus, inuicte Rex, cum templum ex fœdere noſtrum, ſan
„ tatis opinione præcipuum, iniuria ereptū eſt, ex ſe quiuis æſtimare, poteſt: oratione e
„ care ſuperuacaneum fore ſum arbitratus. Neq; tātopere loci religione mouebamur, q
„ ꝙ ab eo initio imminuendæ noſtræ libertatis, tuæ fidei violandæ haud obſcura fundam
ia

iacta esse videbamus. Quod in communem ædem factum est, quin in singulorum domos "
irrumpant, atq; in fortunas nostras inuadant, quæ fides? quæ religio frænabit? cum nostra "
gente violanda diuinum numen promereri vestri homines persuasum habeant. Quod ne "
contingat tibi prouidendum est, atq; maioribus præsidiis nostræ gentis incolumitati con- "
sulendum. Alioqui Reginæ, & Archiepiscopo iniuriam libenter condonamus. Ipse nobis "
auctoribus & hortatoribus idem facies: ne quorum iniuriam vindicare pergis, ipsis exi- "
tium afferas. neq; enim religionis vestrę Antistitem, Reginam nobilissimam, posteri & co- "
gnati, te defuncto inultos cecidisse patientur. Itaque per eam dexteram, qua nobis fidem "
dedisti, oramus atq; obsecramus, vt iracundiam ex nostra ignominia conceptam deponas. "
maius nobis beneficium dare nullum potes. nisi impetramus in vrbem haud quaquam re- "
dire, sed nouas & longinquas ad habitandum sedes quærere certum est. Tu vide ne dolori "
indulgendo, maius nobis malum parias, tibi luctum sempiternum concilies, nomini Chri- "
stiano dedecus atq; ignominiam singularem. Hæc dicente Mauro, reliqui nixi genibus, la- "
crymis toto ore manantibus, manus tendere, idem precari. Regis animus variis motibus,
atq; contrariis agebatur, quod ex vultu dignoscere promptum erat, nunc læto, modo pal-
lido. demum cum animi impetum ad rationem reuocasset, & Dei nutu consilia hominum
moderantis, rem omnem euenisse cogitaret, Maurorum precibus flexus, pro ea voluntate
gratias agit: eius diei memorem perpetuo se fore profitetur. Vrbem adit, Reginam veniæ
... hilarem lætus aspicit. cum Bernardo gratia reconciliata. dies ex atro in candidum re-
pente versus erat. Omnia vrbis loca festa lætitia & faustis acclamationibus personabant.
Annuis sacris eius diei memoriam celebrari mandatū Ianuarii mensis die vigesima quar-
ta, cui à Pace nomen est. Tametsi non id solum agitur eo die, sed etiam vestis de cælo Ille-
fonso allatæ memoria renouatur.

Gotthica precandi ratio abrogatur. CAP. XVIII.

RICHARDVM Massiliensem Abbatem à Gregorio septimo Pontifice Maximo Lega-
tum in Hispaniam concilium Burgis Episcoporum agitasse, atq; in eo Romanæ eccle-
siæ leges, ritus & sacrorum cæremonias sancita fuisse paulo superius indicatum est. Multa
insolenter facere videbatur, & concessa ad salutem potestate maxima & amplissima ad
fastum & tyrannidem abuti. respublica sursum deorsum agebatur. Romani Pontificis
nomen & maiestas importunis Legati actionibus sugillabatur. Bernardum pro ea persona
quam gerebat, eius rei cura solicitabat: Legati tamen conatus validiores erant, auctoritas
maior quā vt obsisti posset. Erat præterea ea tempestate moribus Hispaniæ fixum, ex con-
cilii postremi Constantinopolitani (sic arbitror) præscripta lege: vt Metropolitani priuf-
quam inaugurarentur, electionem legibus iubentibus esse factam, neq; vitio creatos esse,
Romano Pontifici probarent. priusquam id factum esset, sacrari aut aliquam reipublicæ
partem attingere nefas erat. pontificii assensus indicio laneum pallium, quod sacris pera-
gendis insigne gestare soliti sunt, vt impetrarent, in more positum erat. Id institutum ab
... initio susceptum, tempore procedēte ad alios Episcopos, causas explicare non attinet,
... ad inferiores certe Præsules deriuatum est. Hoc effecit, vt nullius Episcopi rata electio
nisi Pontificis auctoritate firmata fuerit. Vtriusq; rei componēdæ causa Bernardus Ro-
mam cōtendere parat. Longinqua profectio erat, periculi laborisq; plena. Itaq; priusquam
itineri se daret, Rege consentiente, templum quod Mauris ereptum erat, ex ritu Christiá-
no est sacratum. Episcopi ea de caussa ad conuentum iusto numero euocati. Sacra cære-
monia peracta est die Crispini & Crispiniani, octauo Kal. Nouemb. salutis anno millesimo 1086.
octogesimo sexto. S. Mariæ, Apostolorum Petri & Pauli, Stephani, atq; S. Crucis nomini-
bus templum dedicatum. In ara maxima multæ & magnę sanctorum reliquię collocatę.
Rodericus Pręsul id factum affirmat postquam Bernardus Roma rediit: nobis aliorum
auctoritas potior fuit cum ratione temporum magis cōsentiens. Omnino Gregorio Pon-
tifice atque, qui illi successit, Victore eo nomine tertio defunctis, Romam peruenit: quo
tempore Vrbanus secundus Romanam ecclesiam gubernandam susceperat, quarto Idus
Martii, anno millesimo octogesimo octauo. Ab eo, pro quibus venerat, integra omnia im- 1088.
petrata, Legatum Richardum reuocari, pallii vsus: præterea vt totius Hispaniç & Galliç
Gothicę Primas ipse esset. pro qua potestate cum in Hispaniā rediret, Tolosę vicinorum
Episcoporum conuentum habuit, facileq; homines minime malis ingenii dexteritate &
Gallicę linguę commercio, qua ab infantia vsus erat, vt imperium agnoscerent adegit. ii-
dem Toletum cum inuitati essent, concilii celebrandi causa, sese venturos professi sunt.
Vbi primum Toletum applicuit, priusquam Legatus se potestate abdicasset, communi
consensu de Gothica precum ratione antiquanda actum: qua Hispani vulgo vtebantur

ab antiquissimis temporibus, præterea ex Isidori, Illefonsi & Iuliani, quos in cælitum numero habent coluntq;, auctoritate. Tentatum id quidem aliquoties erat, neq; tamen successerat: quod vulgo homines, sed & primores gentis antiquus stari mallent: nihilq; tenacius inhæret, quam quod religionis specie defenditur. Hoc tempore tanta à Primate & Legato contentio adhibita est, vt cum Regina eorum conatibus enixe faueret, tandem peruicerint. Singulari certamine homines militares, & in armis nutriti rem tantam diiudicari voluerunt. Die dicta, duo milites ab vtraque parte delecti in arenam descenderunt. vicit qui antiquum Hispanorum morem & vetustissimam precandi rationem retinendam esse tutabatur, Ioannes Ruizius ex familia Matancia, quæ ad Pisoricam fluuium habitabat, & cuius posteri ad nostram ætatem eius certaminis memoria illustres manent. Verum aduersæ partis studia cum nihil eo casu remitterent, neq; victa vincerentur, visum est controuersiam ignis iudicio permittere: sic eius seculi mores erant rudes & agrestes, neque satis expensi ad Christianæ pietatis regulam. rogo in platea accenso liber vterq; Romanus & Gotthicus in ignem proiecti & Romanus quidem continuo ex igne prosiliit. id populus victoriam interpretabatur: nam liber alter sub igne & flammis diu permanens, illæsus inuentus est. Rege arbitro, populo nihilominus persuasum, vtranq; precandi rationem superis placere: quando vterq; liber ex incendio euasisset incolumis. Quodam temperamento eam controuersiam componendam videri. in antiquis vrbis templis, quæ Mozarabum vulgo dicebantur, vetus precandi ratio retineretur. quod hoc etiam tempore, statis anni diebus, iis in templis factitari videmus. præterea in templo maximo sacellum extat, vbi ex Gotthica precandi ratione, Francisci Ximenii Cardinalis impensis: ne tantæ rei memoriam vetustas obrueret, sacerdotes constituti sacris dant operam. In reliquis templis, quæ denique Toleti sacrata erant, constitutum vt ex Romano ritu rem diuinam procurarent, & diuinas laudes statis diei temporibus decantarent. Ex eo facto in prouerbium vulgare abiit inter Hispanos: Leges pro Regum arbitrio versari. Ea controuersia composita, Toleto splendor antiquus, & ciuium Christianorum frequentia reddita est. Nam Mauri ex ea vrbe passim alii alia de causa dilabebantur. in eorum locum noui substituebantur incolæ: quibus tributorum immunitas, multæ præterea prærogatiuæ concessæ sunt, vti huius temporis schedæ & publicæ litteræ indicio sunt, quæ in tabulariis Toletanis seruantur. Neque eatenus Bernardi conatus substiterunt: sed Regem secutus in vlteriorem Castellam, Legione vrbe primaria nouum Episcoporum concilium habet, anno eius seculi nonagesimo primo, vt Lucas Tudensis est auctor. Affuit Raynerius ex Cluniacensi monacho Presbyter Cardinalis, ab Vrbano Pontifice in Richardi Abbatis Massiliensis locum ad Regem Legatus. Vtroq; annitente, tum alia decreta promulgata disciplinæ ecclesiasticæ in mores reuocandæ causa, quæ iniuria temporum nimium laxata erat: tum illud constitutum: Gotthicis literarum characteribus, quas Vlfilas Gotthorum Episcopus, priusquam venirent in Hispaniam excogitarat & inuenerat primus, ne amplius vsus esset, in publicis tabulis, sed pro iis Gallicos characteres substitui. Etenim ab antiquissimis temporibus Gotthi, Longobardi, Vandali, Sclaui, Franciq; proprios singulæ nationes characteres literarum forma à Latinis discrepantes, quibus vtebantur, inuenerunt. Franci & Sclaui veterem vsum retinent: cæteræ nationes progressu temporis abdicarunt. commercio id cæterarũ nationum, quæ Latino plurimum charactere vtebantur, datum est.

1091.

Origo Primatus Toletani. CAP. XIX.

LOCVS admonet, vt de principiis Toletani Primatus, quem in reliquas Hispaniæ ecclesias sibi eius vrbis Præsules tribuunt, & qua ratione auctoritas ducta ab humili veni[t] ad summum, altius differamus. Rerum omnium obscura principia sunt. antiquitate, quo[d] propius abest à diuina progenie, mortales affectant. ambiguis originibus liberum fuit ali[is] alias confingere: & auctoritatem gentis aut imperii à primis temporibus repetere. Itaqu[e] plerique ecclesiæ Toletanæ Primatum ad ipsa Apostolorum tempora referri disputant[,] Eugeniumque Martyrem, qui in Hispaniam aduenit Euangelii euulgandi causa, in Tole[]tanis Præsulibus primum ponunt. Toletanos ciues sacra Christiana suscepisse in Hispania[] Episcopumque habuisse primos omnium contendunt. Verum quæ tanta confidentia an[]morum dicuntur, vetustis litterarum monimentis destituta sunt: ac ne scriptor quiden[] vllus ante hanc ætatem Eugenium in Hispaniam venisse memoriæ prodidit: ne Grego[]rius quidem Turonensis, qui de rebus Galliæ scripsit: vnde Eugenium venisse, & vbi inte[r]emptum pro fide esse vulgus sed & doctrinæ studiis expoliti homines persuasum haben[t] quæ eo pertinent, non vt fixæ vetustate opiniones importuna disputatione moueantu[r] sed ne pro certis ambigua suscipiantur. quid enim ii faciant, si pari argumento Compost[el]lan[]

lani,auctoritatem Primatus, tanquam manu assertam in suam vrbem traducant: in quam Iacobus Apostolus Euangelii lucem primum tulit: & sacrum eius corpus naui appulsum ad vicina littora in ea vrbe esse sepultum, antiquiore multo litterarum fide traditur. Nobis nihil esset antiquius quam eius vrbis, vbi hæc cudebamus commentaria in vmbilico Hispaniæ de rebus Hispaniæ, & prope quam nati & instituti sumus, dignitatem illustrare: verum historiæ leges exigunt ne incertos populi rumores & ambiguas rerum origines colligamus: atq; per imprudentiam ad eundem (quod in aliis accusamus) lapidem offendamus. & indicio est eam prærogatiuam auctoritatis, de qua suscepta est disputatio, antiquam admodum non esse: quod videam in conuentibus Episcoporum, qui in Hispania habiti sunt, rerum potientibus primum Romanis, deinde Gotthis Toletanum Præsulem haudquaquam primũ considendo subscribendoque locum occupasse. Honoratus Toletanus Præsul in Eliberrino concilio, quod antiquissimis temporibus habitum est, post octo Episcopos nonus ponitur. In ipsis Toletanis conciliis, vbi maxime oportuit auctoritatem ecclesiæ Toletanę vindicare, & Regum ac populi fauor aderat, non parum sæpe in numero Metropolitanorum inter postremos collocatur. Ergo vt originẽ ab antiquissimis temporibus, & auctoritatẽ Primatus repetamus, sic statuo. Quinq; Archiepiscopos in Hispania extitisse olim, qui aliquãdo Metropolitani, aliquãdo Primates dicti sunt, diuerso nomine sententia non alia: Tarraconensem, Bracarensem, Emeritensem, Hispalensem, Toletanũ: & præter hos Narbonensem in Gallia Gotthica, quæ Gotthorum tempore Hispaniæ cõtributa erat. Æquo hi iure pariq; potestate subnixi erant, nullius maiori imperio deuincti. (Romanum Pontificem excipio) In conciliis eum locum obtinebant, quem ordinationis antiquitas dabat. Horum Præsulum multitudinem aut vetus Hispaniæ diuisio effecit, in quinq; partes tributæ, Bæticam, Lusitaniam, Tarraconensem, Carthaginensem, Calæciam: totidemque iuridicundo conuentus supremi, rerum potientibus Romanis: aut gentes barbaræ pepererunt, (sic mea sententia est) cum primum in Hispaniam irrumpentes, ea prouincia in plures partes distracta, multa condiderunt imperia. Narbonensis Metropolitanus in Gallia erat: Tarraconensis in ea Hispaniæ parte, quæ in ea rerum perturbatione diutissime Romanum imperium agnouit: Hispalim Vandali obtinuerunt: Lusitaniam & Calæciam, vbi Emerita & Bracara sunt, Alani atque Sueui. Toletum in ditione Gotthorum erat, quę gens cæteras nationes barbaras multitudine & imperio vincebat: vnde Toletanæ vrbis auctoritas cæteris maior esse cœpit, ac præsertim cum verso reipublicæ statu Hispaniam vniuersam Gotthi in potestatem redegere, iure & legibus commutatis, Toletique imperii sedem constituerunt: sensim mutatis rebus Toletanorum Episcoporum auctoritas crescere cœpit. Futuræ amplitudinis haud obscura fundamẽta posita sunt in concilio Toletano septimo, cuius canon postremus est: Vt vicini vrbis Episcopi admoniti à Metropolitano, singulis per annum mensibus Toletum veniant, messis duntaxat & vindemiarum feriis exceptis. Regis id reuerentiæ, vrbis regiæ honori, Metropolitani solatio datum. Ab his initiis Toletanorum Præsulum creuit auctoritas, prorsus vt Eruigio Rege concilii Toletani duodecimi Patres canone sexto decreuerint Episcoporum Hispaniæ electiones, quas Rex facere cõsueuerat, Toletani Præsulis iudicio, assensuq; ratas fore. Quo ex tempore primas Episcopi alii deferre Toletano: in subsequentibus Episcoporum conuentibus, Toletani Præsulis prima semper auctoritas esse: primumq; sedendo subscribendoq; locum occupare. Atq; his se finibus Toletani Episcopi auctoritas continuit. Cætera Primatum iura, qui iidem Patriarchæ sunt solo nomine discrepantes, vt leges ecclesiasticæ docent, haudquaquam obtinuit. nulla dignitatis insignia præcipua. potestas præterea nulla maior in subditos. Postquam rebus commutatis insignem illam plagam accepit Hispania, Maurīq; rebus præfuerunt, Primatis dignitas & maiestas conticuit: & progrediente tempore tanta rerum extitit perturbatio, vt ne Episcopi quidem rite sacrati Toleti essent. quod multis annis tenuit. Demum ea vrbe ad Christianorum ditionem restituta Toletanus Præsul, non modo Metropolitani honore auctus est, sed etiam Primatis dignitatem impetrauit agente Bernardo nouo eius vrbis Pontifice, Vrbano secundo Romano Pontifice concedente: non absque aliorum Episcoporum obtrectatione, qui vno prælato iniuriam factam esse cæteris querebantur. Vrbani de hac re litterę alio sunt loco explicandę. Primus Berengarius, quem Bernardus ipse Ausa Tarraconem transtulit, de Primatu litem intendit, in qua victus est: nam Vrbanus secundus datam semel Toletano Pręsuli auctoritatem ratam fore iudicauit. Vrbani iudicium Paschalis & Gelasius eius in pontificatu successores nouis diplomatibus comprobarunt. Calixtus eo nomine secundus auctoritatem imminuisse visus est: cum Iacobo Compostellano Episcopo Emeritensis Metropolitani iure ea vrbe (quoniam in Maurorum ditione erat) translata concessit. auxit pręterea Le-

gati pontificii maieſtate in prouincias Emeritenſem,& Bracarenſem, exemitque nomina-
tim, à Bernardi Toletani Pręſulis imperio. Honori id fratris Raymundi datum eſt , qui
Compoſtellæ erat tumulatus:& in Iacobum Apoſtolum ſtudio incitato. Verum Raymun-
do Bernardi ſucceſſore Honorius,Innocentius,Celeſtinus, Lucius, Eugenius eo nomine
tertius Toletanum Pręſulem Hiſpanię Primatem fore ſanxerunt.Raymundo Ioannes ſuc-
ceſſit. quo Pontifice,tũ ab Hadriano quarto Romano Pontifice Primatus Toletanus ſan-
citus nouo diplomate eſt,Compoſtellano abrogato : tum Ioannes Bracarenſis Epiſcopus,
qui Toletano de primatu litem intẽderat, atq; obtemperare recuſabat, Toletum venit atq;
in eius , cuius imperium refugiebat , verba iurare compulſus eſt. Cerebruno Ioannis ſuc-
ceſſore exemptionis priuilegium ab Anaſtaſio Romano Pontifice , Pelagio Compoſtella-
no Præſuli conceſſum,ab Alexandro eo nomine. III. abrogatum eſt. Quo tempore Iacin-
ctus Cardinalis in Hiſpaniam Legatus præter alia quæ ſapientiſſime tota prouincia conſti-
tuit,ſecundum tabulas Toletanæ eccleſiæ litem diremit : atq; veteris controuerſiæ Cere-
brunus,vt nouus victor eſſet effecit,pronunciata ſententia. Alexandri eo nomine III. lite-
teras ad Cerebrunũ , quę à maioribus erant inſtituta pręclare nouo decreto confirmantis,
huic diſputationi inſerẽdas eſſe iudicauimus. ALEXANDER Epiſcopus ſeruus ſeruorum
» Dei, venerabili fratri Cerebruno Toletano Archiepiſcopo ſalutẽ & Apoſtolicam benedi-
» ctionem. Cum pro negotiis cõmiſſę tibi eccleſię imminentibus,nuncium ſuum ad nos tua
» fraternitas deſtinaſſet, in ſede Apoſtolica , quę iuſta petentium vota ſemper conſueuit ad-
» mittere, per eundem nuncium ſuppliciter poſtulaſti, anteceſſorum noſtrorum felicis me-
» morię, Paſchalis, Calixti, Honorii & Eugenii priuilegium tibi & literas innouari:in quibus
» Hiſpaniarum Primatus Toletanę eccleſię noſcitur indulgeri. Nos autem quoniam te ſyn-
» cera in Domino caritate diligimus:& perſonam tuam,quæ inconcuſſa eſt columna eccle-
» ſię & ſtabile firmamentum , quibuſcunque modis conuenit propoſuimus honorare : po-
» ſtulationem tuam duximus admittendam , & deſiderium tuum effectu ſuo paſſi non fui-
» mus defraudari. Verum communicato fratrum noſtrorum conſilio , ad exemplar præde-
» ceſſoris noſtri bonę memorię Hadriani Papæ , Apoſtolicæ ſedis auctoritate ſtatuimus , vt
» iuxta propoſitę petitionis iudicium deberet priuilegium ſimul cum litteris innouari:& ſic-
» ut eccleſia tua ex antiquo habuerit in tota Hiſpaniarum regione Primatum, ſic tu & eccle-
» ſia Toletana , cui Domino auctore præeſſe dignoſceris , eundem Primatum debeas ſuper
» omnibus in perpetuum obtinere. Adiicientes priuilegio,quod Pelagius quondam Archi-
» epiſcopus à prędeceſſore noſtro bonæ memoriæ Anaſtaſio Papa videlicet , quod iure Pri-
» matus non deberet eccleſiæ tuæ eſſe ſubiectus,dicitur impetraſſe,ſcilicet priuilegium iam
» dicti anteceſſoris noſtri , ſanctæ recordationis Eugenii Papæ , prædeceſſori tuo ſuper con-
» ceſſione Primatus,indultum illi modis omnibus præiudicare decernimus: præſertim cum
» illud Anaſtaſii,neque de communi , neque de ſanioris partis fratrum conſilio fuiſſet elici-
» tum. Decernimus itaq; vt ipſe Compoſtellanus Archiepiſcopus,ſicut reliqui Hiſpaniarum
» Pontifices,tibi tanquam Primati ſuo & ſucceſſoribus tuis obedientiam de cętero & ſubie-
» ctionem iure Primatus impendant : & dignitas ipſa tibi , tuiſque ſucceſſoribus ſemper fir-
» ma permaneat , & perpetuis temporibus illibata. Statuimus ergo vt nulli omnino homi-
» num liceat hanc noſtræ conceſſionis & confirmationis paginam auſu temerario infrin-
» gere , vel ei aliquatenus contraire. Si quis autem hoc attentare pręſumpſerit , indignatio-
» nem omnipotentis Dei & beatorum Petri & Pauli Apoſtolorum eius ſe nouerit incurſu-
» rum. Datis Beneuenti per manum Gerardi S. Romanæ eccleſiæ Notarii. VIII. Kal. Dec
» Indictione tertia, Incarnationis Domini anno. M.C.LXXIIII. Pontificatus vero Domi-
» ni Alexandri Papæ III. anno. XI. Longum eſſet ſingula recẽſere. omnino Gonſaluo Ce-
rebruni ſucceſſori Vrbanus eo nomine tertius auctoritatem Primatus ratam habuit. Gon-
ſaluo Petrus Cardona ſucceſſit:Petro Martinus. quo Epiſcopo Celeſtinus eo nomine. II
pro ea cognatione & neceſſitudine, quę illum inter & Reges noſtros erat, dum adhuc eſſ
Cardinalis , vt maiores templi Toletani ſacerdotes Epiſcoporum ad inſtar mitris vteren-
tur , dum res diuina peragitur , impetrauit. auxitque id priuilegium Pontifex renunciat
Excepit Rodericus Semenus Toletanus Præſul,magno animo vir, doctrinæ opinione ſi-
gulari. res eo tempore miraculi inſtar. Hic in concilio Lateranenſi primo coram Patrib
& Innocentio tertio Pontifice Maximo,ſuæ eccleſiæ cauſam declamantis in morem luc
lenter egit : liteque conteſtata , reliquos Hiſpaniæ Metropolitanos vicit. Eidem quonia
Bracarenſis iugũ excutere cupiebat, Legati partes Honorius. III. conceſſit. Honorii. II
ſucceſſor Gregorius. IX. legem abrogauit, quæ Tarracone aduerſus Toletani Præſulis i
ra & merita promulgata erat,ne in ea prouincia Primatis auctoritate fungeretur. Roderi
Ioannes , Guterrius, Sanctii duo, vterq; ex regio genere ſucceſſere ordine. præter hos
an

annes Contrerius, qui Martini. V. tẽpore vixit, & deinde concilio Basiliensi interfuit præterea Contrerii successor Ioannes Ceresuela Aluari Lunæ Magistri equitum vterinus frater. Hi ferme omnes à Pontificibus Romanis diplomata in eandem sententiã abstulerunt: vt veteres tabulæ indicant, quæ in templi Toletani maximi scriniis cum fide seruãtur. Iam Alfonso Carrillio Toletano Præsule aduersus Alfonsum Carthagenam Episcopum Burgensem iniquè ferentem crucem Toletano in sua ditione præferri (quod erat potestatis insigne) eam controuersiam Ioannes eo nomine secundus, Castellæ Rex suam litem fecit, tabulis confectis, quibus Toleto vrbis Imperatoriæ cognomentum dat suamque lli præ cæteris ciuitatibus prærogatiuam constare sancit: arbitratus, quod res erat, Toetani Pręsulis auctoritate multum splendoris ipsius regno accedere. Alfonsi exemplum, multi alii priores & posteriores eius vrbis Episcopi imitati sunt, crucemq; tota Hispania prę e sublimem tulerunt. In his Petrus Gonsaluus Mendoza, & Franciscus Semenus Cardinaes, argumento Toletanos Pręsules Primatum iura & auctoritatẽ obtinuisse, ex quo tempore à Mauris Toletum recepta est: tametsi nunquam defuerunt qui obsisterent auctoriati, detrectarent imperium: ac ne nunc quidem præter nomen vllam eius potestatis parem exercent in alias prouincias Hispaniæ: neque componendis litibus, neque sontibus lectendis, neque legibus promulgandis.

Alfonsi Regis vxores, & progenies. CAP. XX.

DVAS hactenus Alfonsi Regis vxores fuisse, Agnetem & Constantiam, atq; ex Cõstantia Vrracam genuisse, superius est dictum. Constantia post Toletum receptam defuncta est: quo tempore Eluira glos eius decessit, atq; Legione cum Vrraca sorore & maioribus tumulo contecta est. In Regis torum, Benabeti Mauri Hispalensis Regis filia suscepta st, superstitione prius Maurica abiurata & Zaidæ nomine Mariæ appellatione mutata. uidam Elisabethæ dicunt. Ex hoc coniugio Sanctius est natus, si vita diuturnior contigiset, magnus Princeps futurus, & paternam æquaturus gloriam: sic virtutum indoles in teerâ ætate pollicebatur. pręclaras dotes Hispaniæ fata inuiderunt. quartis deinde, quintis & sextis nuptiis Bertam è Tuscia aduectam, Elisabetham ex Gallia: præterea Beatricem, qua ex gente incertum, sed postremo tamen vxorem duxit. ex Elisabetha duas filias suscepit, Sanctiam Roderici Comitis vxorem, & Eluiram, quæ Rogerio Siciliæ Regi Rogerii Comitis filio post aliquot annos nupsit: vnde Guillelmus Rex & Anfusus Capuanus Princeps, aui scilicet nomen referens, nati sunt: vt Alexander Celesinus Abbas est auctor, qui Rogerii Regis gesta conscripsit ipsius æqualis. Ex concubina Semena totidem filiæ Alfono Regi natæ sunt, Eluira atq; Therasia. Eluira quidem Raymundo nupsit Tolosano Coniti: vnde Bertrandus & Alfonsus Iordanus geniti sunt. Therasia autem Henrico Lotaingio data est vxor: vnde Lusitanis Regibus generis origo & perpetua propago. Nam ex oncubina altera, cuius nomen memorię non proditur, & cum qua stupri consuetudinem abuit, nullam Alfonsus prolem suscepit. Vrracam ex Constantia filiam natu maiorem, aymundo Comiti vxorem dedit, Comitis Burgundi fratri, atq; Guidonis Archiepiscopi iennensis primum, deinde Romani Pontificis, cui Calixto secundo nomen fuit. Ex Raymundo & Vrraca: Sanctia prior, deinde Alfonsus est natus, is qui multorum regnorum adunctione præpotens in Imperatoris nomen inuasit. Hæc ex grauissimis auctoribus selecta nt. præstat tamen de Alfonsi vxoribus & progenie Pelagium Ouetensem audire, proxiæ ætatis auctorem, finem scribendi fere facientem his verbis. Hic (de Alfonso Rege lo- « uitur) habuit quinq; vxores legitimas: primam Agnetem, secundam Constantiam Re- « nam, ex qua genuit Vrracam Reginam, coniugem Comitis Raymundi: de qua ipse ge- « uit Sanctiam, & Aldefonsum Regem: tertiam Bertam Thuscia oriundam: quartam Eli- « beth, ex qua genuit Sanctiam coniugem Comitis Roderici, & Geloiram, quam duxit « ogerius Dux Siciliæ: quintam Beatricem, quæ mortuo eo repedauit in patriam suã. Ha- « uit etiam duas concubinas, tamen nobilissimas: priorem Semenam Munionis, ex qua ge- « uit Geloiram vxorem Comitis Raimundi Tolosani, patris ex ea Adefonsi Iordanis: & « herasiam vxorem Henrici Comitis, patris ex ea Vrracæ, Geloiræ: & Adefonsum. poste- « orem nomine Ceidam filiam Abenabeth Regis Hispalensis, quæ baptizata Elisabeth fuit « ocata. ex hac genuit Sanctium, qui obiit in lite de Ocles. sic Pelagius. Has Alfonsus vxo- « s habuit, hos filios & nepotes, bello quam pace clarior, rebus gestis aliquanto quam prole felicior, in vtraq; fortuna admirandus. Quæ consequenti tempore quasi ex summo repente conuerti, & graues Regi regnoq; calamitates attulisse visa est: vt sequens narratio declarabit.

LIBRI NONI FINIS.

HISTORIÆ DE REBVS HISPANIÆ. LIBER DECIMVS.

Noua bella in Hispania Syriaque. CAP. I.

ORIENTIS & Occidentis regna vno ferme tempore nouis bellorum procellis quassata sunt. Almorauides Mahumetana gens Alaucinorum familia, qui ad hæc tempora rerum potiti erant in Africa, oppressa, in ora Mauritaniæ, quæ ex aduersum Hispaniæ ad fretum Herculeum inter vtrunque mare porrecta est, imperium primum constituerunt. deinde in Hispaniæ parte multo maxima: cum torrentis ad instar se in eam prouinciã infudissent feroces & rapidi. In Hispaniam hæc occasio traiciendi fuit. Hispalensis Regis filiam Alfonsus Rex toro iunctam habebat, vti paulo ante dictum est. Rex Maurus Hispaniam quam late in ea Mauricum patebat imperium spe complexus, si nouis ex Africa viribus & copiis esset adiutus: pro iure cognationis à genero petiit, vt communibus litteris Iuzephum Tephinum Almorauidum Regem viribus & potentia prævalidum, & perpetua rerum gestarum felicitate ferocem, euocarent in Hispaniam: vt suo periculo atq; labore alienæ ambitioni seruiret. quod contra accidit. Dat Alfonsus litteras cum ætatis inclinatione vxorius factus. Pestiferum consilium atq; capitale, nullique magis exitiale, quam ipsi auctori futurum. Iuzepho non negligẽda videbatur occasio in Hispaniam arma vertendi. paruis momentis magnos sæpe casus intercedere, alieno nomine bellum inchoari posse & inuidia, concludi suo ipsius commodo. Veniendi quidem ipsi an voluntas an facultas non fuit. Missus Hali Abenaxa magni nominis Dux, virtute factisque clarissimus: cui consilia callida erant, audacia rebus inchoandis, conatus perficiendis, ac secundi demum exitus. sequebatur iustus exercitus. cum his copiis Hispalensi Regi se adiunxit, vti iussus erat. haud diuturna concordia fuit (neque vnquam satis fida potentia, vbi nimia est) dissidio certe nulla magna de causa inter vtranque gentem repente exorto ad arma concurritur. Mauri cum Mauris confligunt. Africano par Hispanus non erat, diuturno otio & voluptatum debilitatus illecebris. victus Hispalensis Rex Alfonsi socer, atque in acie trucidatus eo minori suorum dolore, hostisq; inuidia, quod ex arcano nostræ religioni fauere, nosterque esse credebatur. Abdalla interfector. eius ditionem omnem victores suam continuo fecerunt. Anno Arabum quadringentesimo octogesimo quarto ea clades accepta: sic in historia de Arabibus Rodericus ait, hoc est anno Christi millesimo nonagesimo primo. Mauricæ gentes quæcunque erant in Hispania ad nouam spem erectæ sub eius imperium adiunctæ, quædam vi, pleræque voluntate, rem Mauricam, quæ in præcipiti erat, Halis virtute & præsidio sustineri posse cogitantes. Nulla fides barbaris, præsertim arma tenentibus. Itaque Dux Africanus ditionis amplissimæ viribus fretus, suo quam alieno nomine imperare genti maluit. Aderant gentis studia: & si qui contra sentiebant, inuidia in occulto erat, palã assentatio. se Hispaniæ Miramamolinum dicit, quod erat inter Mauros regię potestatis nomen insigne. Noui prætereа imperii fiducia Reges Mauri, qui tota Hispania Alfonso stipendiarii erant, quasi seruitute depulsa, erectique ad libertatis spem, annuum vectigal pendere recusant. sic res Hispaniæ erant. Piorum armis in Syria bellum sacrum inchoatum est, rerum gloria & magnitudine, atque consternatione terrarum omnium aduersus bellicosissimos Reges atq; Imperatores Orientis nobilissimum. Hierosolyma vrbs antiqua nobilitate celebris, & Christi Dei natalibus, vita, morteque sanctissima barbaræ genti, feræ & immani parebat, grauiore indies seruitute. Petrus ex nobilitate Ambianensi in Gallia natus, cum adolescens militia corpus durasset, & vir effectus, rebus humanis spretis, in eremo vitam egisset, religionis ergo Hierosolymã abiit. Inopia, viliq; cultu, & specie corporis indecora, breuiq; statura inter barbaros tutus, omnia circunlustrans, quã atrocia & quam barbaræ crudelitatis exempla nostri homines paterentur, animaduertit. Simon ea tẽpestate Hierosolymitanus Episcopus erat. cum eo re communicata, acceptisque ad Pontificem Maximum litteris amplissimis mandatis, in Europam reuertit. Vrbanus audito Petro, lectisque litteris maximum animo dolorem cepit. Vrebat ignominia Christiani nominis. Terram Christi D[illegible]

1091.

vestig

vestigiis impressam, vnde origo religioni, vbi domicilium sanctitatis extiterat, cultoribus vastam, orbam sacerdotibus. Barbaros non cum hominibus modo, sed cum sanctitate locorum, bellum gerere odio Christianæ religionis inexpiabili atque grauissimo, securos agere angebatur scilicet. neque tamen eius ignominiæ procurandæ consilia explicabat. Id grauissimum videbatur. Græci Imperatores, in quibus opis aliquid esse debuit ob locorum propinquitatem, metumque impendentem à Turcis barbara gente & immani, de suis rebus soliciti parũ aliena curabant. Occidentis regna sine metus suspicione res communes negligere: nihilque minus mouere videbatur, quam religionis iniuria. Vrbanus Pontifex his quamuis anxius curis, nequaquam se animo demittit. Consilium capit specie arduum, rebus salutare. Proceres & Præsules ex vniuerso Occidenti ad conuentus de religione habendos euocare constituit: vnde velut classico omnium Christianorum animos ad bellum sacrum excitare inflammareque cogitabat, optimæ caussæ sperans numinis patrocinium haudquaquam defuturum. Claromons in Aruernis vrbs præcipua nobilitate concilio designatur. Dum hæc in Italia atque Gallia parantur, missisque à Pontifice legationibus nationes omnes vt vires conferant, re & consilio adiuuent, solicitantur, eiusque belli apparatu cæteræ prouinciæ ardent: in Hispania res Christiana fluctuabat, pronaque in occasum esse videbatur, Almorauidum ob aduentum armaque. Nunquam neque maiori impetu, neque maiori Hispaniæ periculo concursum est. genti feræ & immani victoriarum cursus, secundi bellorum exitus, imperiorum accessio spiritus addebat. Nouo in Hispania imperio fundato, arma in nostros vertunt: atque in Carpetanos inuadunt. Toletanos fines & oppida igne & direptionibus vastant. vrbes quæ in eo tractu & Celtiberis, dotis nomine Zaidæ datæ erant à patre, armis ereptæ, Concha, Vrcesia, Opta. Alfonsus Comites duos Garsiam Sororium & Rodericum Mauris obuiam mittit, adiuncta valida militum manu. victi acie nostri ad Rhodam oppidum (quod Plinio Virgao esse creditur, Bætim inter & Oceanum) atque fugati sunt. Alfonsus tot cladibus castigatus, & impendentis periculi metu, intelligens quantopere peccatum esset, noua diligentia, præterita mala compensare satagens, magnos toto regno delectus habet: auxiliisque vndique contractis iustum exercitum conflat. Multi vltro ex vicinis prouinciis rei Christianæ periculo permoti, in Alfonsi castra confluxere. Ad Cazalliam, quod municipium non ita procul Pace Augusta situm est, totis vtrinque viribus dimicatum. victi Christiani, cæsiq; magno numero. Noua ea clade Alfonsus haudquaquam demittit animum, neque secundis rebus insolens, neque aduersis debilitatus. Expedito consilio bellum reparat, nouisq; auxiliis & copiis priorem exercitum auget. cum iis copiis Cordubam vsque ferro penetratum. in homines, & pecora sæuitum: ac ne tectis quidem & agris parcebatur. Tyrannus viribus diffisus, exercitu veteri magna ex parte dilapso, Cordubæ mœnibus se tenet vrbis munitissimæ. læuia modo prælia commissa. Accidit vt Abdalla noctu improuisus, piorum castra inuaderet. cæteris pulsis cæsisque nostrorum accursu, Dux ipse captus, proxima luce in ipsis Maurorum oculis, qui ex vrbe despiciebant, membratim laniatus, viuusque combustus est: cum eo è sociis alii. crudele exemplum. sed dolor quem ex Benabeti soceri casu Rex ceperat, supplicii acerbitatem excusabat. eo victoriæ fructus maior. Maurus diuturna obsidione fatigatus deditionem facit, paratus imperata facere. magno in præsentia auri & argenti pondere mulctatur: in posterum annuum vectigal impositum. ditio reliqua quam ceperat, quasi Castellæ Regum beneficiario. Gloriosum id Alfonso fuit, prouinciæ salutare: nam ab eo initio intellectum est barbarorum arma vinci posse. Rebus in Bætica compositis, in Celtiberiam bellum est versum. Cæsaraugusta positis iuxta castris circumsessa est, magnisque operibus impugnata. ciues vectigal annuum pendere non detrectabant, dummodo eos in fidem reciperet, totaque ditione continuo sine maleficio discederet. Honorifica Regi conditio proponebatur. vicit tamen studium & spes vrbis potiundæ, vt in proposito perstaret. Verum dum maiora captat, vtrunque amissum est. Iuzephius enim nouo Almorauidum exercitu, pecunia, peditatu, equitatu, copiis instructus & formidabilis ex Africa in Hispaniam traiecit, ad comprimendos Halis Ducis conatus, perfidiam vindicandam. Eius aduentus vno tempore in vrbe & in castris nunciatus, Mauris eam spe melioris fortunæ animos addidit: Alfonsum maioris mali periculo metuque obsidione soluta compulit retro redire. Et Iuzephi quidem arma prosperum cursum habebant. Nam Hispalim vbi tyrannus erat, primo aduentu redegit in potestatem: tyranno caput amputatum. Mox Corduba ex deditione capta est. Harum exemplo reliquæ vrbes Bæticæ, ac vero quæcunque tota Hispania Maurico imperio tenebantur, breui tempore in ditionem subiunctæ, imperata quædam vi, aliæ voluntate fecerunt: nouiq; Regis virtute & felicitate confisæ, Christiani imperii iugum plurimæ detrectabant. Graue id Al-

fonso visum est, neque dissimulanda ignominia. Et maioris periculi metus proponebatur, ne rursus Africæ & Hispaniæ viribus, quæ longo interuallo iunctæ erant, res Christiana in Hispania periclitaretur. Priusquam mora vires conualescerent, Maurorum confirmaretur audacia, bellum comparari placuit. Tumultus decernitur, iustitium indicitur, saga sumuntur non à profanis tantum hominibus, sed etiam à viris sacratis. sublatis vacationibus, tota prouincia delectus habentur. externa aduocantur auxilia. & pleriq; Hispaniæ periculo permoti, nauandæ in eo bello operæ studio incitati, vltro ex Gallia magno numero venerunt. Raymundus, Burgundionis Comitis frater germanus: horum cognatus Henricus, domo quidem Lotaringius, quamuis Vesontione natus vrbe Sequanorum maxima, vnde Vesontinus dictus est, Lusitanæ gentis & regni conditor: atque Henrici propinquus Raymundus Tolosæ & Sancti Egidii Comes. Hos inuicta Francorum manus sequebatur, magna atque incredibili ad bellum alacritate. Affuit præterea Sanctius Aragonius Rex, quamuis ingrauescente ætate magno animi vigore, dexteritate maxima: quam perpetuo bellorum vsu aduersus Mauros compararat. Ex his omnibus gentibus numerosus exercitus conflatus: prorsus vt hostes de finibus lacessere non dubitarent. In Bæticam intimam penetratum est. populationes, vastationes, direptiones locis omnibus factæ. Ad Alaguetum (nomen id loci est) castra castris collata. Iuzephus viribus impar, consilio cautus, certamen detrectauit. Fugæ persimilis profectio fuit: quod festinatio discedendi & impedimentorum pleraque relicta indicabant. Alfonsus satis se ad nominis auctoritatem tuendam effecisse existimans barbaro fugato: & alioqui exercitus ex tam multis gentibus lingua, moribus & institutis discrepantibus contineri longo tempore non poterat: militem præda diuitem, successu lætum, reduxit in patriam. Almorauidum arma hac ignominia accepta aliquandiu conquieuerunt: & Iuzephus noui regni statu componendo distinebatur. Alfonsus tamen nihil de sua comparatione interea omittere: quoniam bellum maiori mole futurum propediem exploratum habebat. Nouis cognationibus externorum Principum animos sibi conciliare constituit: ac tribus proceribus, qui ex Gallia venerant, totidem filias vxores dare. Nauatæ operæ ea merces fuit. Raymundo Tolosano Comiti Eluira nupsit. Henrico Lotaringio Therasia, vtraque furto quidem genita (vt superius est demonstratum) cæterum regio cultu, & in spem magnæ fortunæ educatæ. Raymundo Burgundo Vrraca legitima Alfonsi filia connubio iuncta est. Hic vrbem Salmanticam instaurasse soceri Regis iussu fertur. Præterea Roderico Comiti Sanctia Regis ex Elisabetha vxore filia nuptui data est. (ad hunc Gironii reguli cum primis nobiles in Hispania genus referunt.) Henrico quidem dotis nomine datum est quidquid terrarum in Portugalia Christianorum armis partum erat, Comitis nomine: atque ea lege, vt Regum beneficiarius esset: ad comitia regni veniret: & ad bellum quoties inuitatus esset, prosequeretur armatus. Noui ea regni initia atque fundamenta fuerunt: quod paulo post in Hispania fundatum supra quadringentos annos Henrici posteros Reges habuit. Burgundo Calæciæ præfectura data Comitis nomine, quo nomine prouinciarum rectores vti soliti erant, proximaque spes ad quam destinabatur, Sanctio Regis filio si quid humanitus contigisset. Tolosano Comiti varia supellex, vestis pretiosa, auri atque argenti pondus dos fuit, ditio nulla in Hispania: cum de Gallia cogitaret, vbi late dominabatur. Auctor quidam Alfonsi armis eius seculi anno nonagesimo tertio Olisiponem captam esse ait: vero an falso affirmare non possum. Illud dico: non parum sæpe inter vtriusque nationis arma vrbem eam alternasse: ac consequenti demum ætate Mauris ablatam, stabili possessione ac perpetuo in Christianorum ditione permansisse.

1093.

Sanctius Aragonius Rex occiditur. CAP. II.

1094. PROXIMVS certe annus à Christi ortu millesimus nonagesimus quartus, nobilis quidem Alfonsi ortu fuit eius, qui Henrico Lotaringio & vxore Therasia natus, felicibus armis Portugaliæ nomen illustrauit, ditionem extendit: primusque in regium nomen Pontificum Romanorum venia inuitis Castellæ Regibus inuasit. Infaustus autem Sancti Aragonii Regis infelici casu cædeque: cui vni non modo bene gestæ, atque conseruatæ reipublicæ, vti prioribus faciunt, sed etiam auctæ & bonis omnibus cumulatæ laus ab Aragoniis datur. Primus enim ex impeditis atque præruptis montibus, vbi priores Reges imperii fines tutati erant haud minori locorum quam armorum fiducia, in subiectos campos & planiciem delatus, vrbes & oppida magno numero armis occupauit: cum regulis Maurorum Balagueris, Ilerdę, Montionis, Barbastri, Fragęque continenter bella gessit, victosque stipendiarios habuit primum, deinde longa ac difficili obsidione Barbastrum cep

cepit, ad Verum amnem præcipua regionis amœnitate nobilem vrbem. Vndique copiæ admotæ. mœnium munitio opponebatur. pertinacia nostrorum omnes difficultates superauit: dum vndiq; circunstrepit terror, nec remittitur ardor, obliuioq; vulnerũ & mortis contemptus occupat animos, impetu expugnata direptaque est. Salomoni Rotensi Episcopo attributa, alii Arnulfo affirmant, nobis neutrum satis compertum est. Omnino Armengaudus Vrgelitanus Comes in ea obsidione obiit. ditio Barcinonensi Comiti cessit. Eius calamitatis vindicandæ studio, quoniam Regis socer erat, in captos ciues grauius sæuitum. Bolea in Vasconum atque Ilergetum finibus, ad Cingam amnem, vbi diu bellum fuit, Mauris erepta: Montioque validum in Ilergetibus municipium situ arceque. alia præterea oppida & vrbes, quorum numerum inire longum esset. Omnino in Vasconibus Stella condita, exiguum tunc oppidum, nunc vrbs eo tractu cum primis nobilis & quoniam de Cæsaraugusta cogitabat, ad Iberi ripam viginti supra eam vrbem millibus passuum Castellare oppidum extructum est, ad arcendas barbarorum incursiones. crebris præterea eruptionibus ex eo oppido infesta circa omnia vrbi faciebat: vt interdum interclusis cõmeatibus obsessa esse videretur à nostris. In Vascetanis Luna municipium conditum. nulla re nobilius, quam gentis origine, eius quæ à Luna nomen habet, vetustæ & nobilissimæ. generis conditor Bacalla vir primarius, cui Sanctius id oppidum dono dedit, Rex vere magnus & virtutum omnium splendore clarissimus, insignis pietate: qui ab Alexandro secundo Romano Pontifice Diui Ioannis Rupensis, sed & multa alia tota ditione monasteria ab Episcoporum iure exempta esse impetrauit. Præsulum auiditas obtendebatur in eorum bona inuolantium: sed & monachorum mores ea tempestate (quod D. Bernardus conqueritur) nimium in studium libertatis incubuerant: passimque eorum Præfecti, vt insignia Episcoporum mitram, baculum, breue circum humeros pallium gestare fas esset, libertatis indicio impetrabant. ea fraudis inuenta via est. Qu. d in Episcopis accusabatur, idem crimẽ auiditatis Regẽ perstrinxit, qua vna nota deformis fuit. Nam in templorum & sacerdotum bona licenter inuasit. ærarii tenuitas atque inopia, ingentes bellorum sumptus excusare videbantur: data præterea ante annos aliquot à Gregorio septimo Pontifice Maximo facultas, decumas & vectigalia templorum, quæ extructa denuo, aut Mauris erepta essent, pro arbitratu permutandi, inuertendi, attribuendique quibus mallet. Illustri ipse modestiæ & Christianæ pietatis exemplo conceptam ex eo facinore religionem, procurandam curauit, odiumque populare, ante aliquot annos Rotæ in D. Victoriani, ad aram D. Vincentii humilimo corporis habitu, cum gemitu & lacrymis publice veniam precatus. Affuit Raymundus Dalmatius eius vrbis Episcopus, cui quæ ablata erant omnia, reponi integra fide mandauit. Et miror nostra ætate quosdam viros principes, cuius exempla imitantur templorum bonis occupandis, eius neque pœnitentia moueri, neque perhorrescere exitum. Oscensem Regem Abderrahmanum continenti bello vexare solitus, omnem circa ditionem armis occuparat: Montaragonem quarto ab ea vrbe lapide municipium ceperat, magnisque operibus muniendum curarat, vt arcis instar barbarorum ceruicibus immineret. vrbs ipsa tandem circunsessa, copiis omnibus vndique contractis. vicini colles præsidiis occupati: ne exeundi commeandique in vrbem facultas esset. castra in cliuo posita, qui ab eo tempore Sanctii podium dictus est. Vrbs munitissima erat, totiusque Mauricæ ditionis ea parte propugnaculum: vti fuerat Romanorum tenpore, à quibus firmitudinis indicio vrbis Victricis nomine nuncupata est. Ergo obsidio ducebatur: vi expugnari non poterat. Oscenses Alfonsum Castellæ Regem, vt opem ferat obsessis, solicitant. annuit ille, vt solent Reges, cum spes vtilitatis ostenditur, priuatis commodis magis quam religioni famæq; seruire. Aperte Mauris fauere ignominiosum erat. Itaque consilium capit, per Cantabriam Vasconum fines inuadendi. quo facto prouidebat vtrique bello Aragonias vires impares futuras. Missus in id Comes Sanctius: verum Petro & Alfonso à patre Sanctio, contra Alfonsi Castellæ Regis conatus destinatis, retro iter hostes conuertere re infecta compulsi sunt. Incommode accidit vt Sanctius Rex diuturnę obsidionis tędio mœnia vrbis circumlustraret, & idoneum locum notatum qua parte irrumpi posse cogitaret, contento brachio comitibu designaret: cum sagitta ex muro emissa sub ala confixus est. lethale id vulnus fuit: numinis vindictam ob templorum bona occupata prouinciales interpretabantur. Obiit quarto Nonensis Iunii die. corpus Montaragonem delatum atque in Iesu Nazareni, quod ipse monasterium extruxerat, extemporario sepulcro conditum est, inde vrbe capta in D. Ioannis Rupensis: quo loco Feliciæ vxoris superioribus annis defunctæ, inscriptio cum cippo monstratur. Filii, vt erat à patre imperatum, in castris perstiterunt, haud ante discedere certi, quam vrbis clade iniuriã vindicassent. Petrus superstite patre, Ripagorsæ & Suprar-

bis Rex erat renunciatus, & ex Berta vxore (alii Agnetem volunt) filium sibi cognominem (alii Sanctium vocant) genuerat: nunc totius regni paterni hæres institutus est. Alfonso oppida legata. Ramirus natu minimus rebus humanis contemptis in S. Pontii Tomerii, quod cœnobium in territorio Narbonensi ad Iauri ripas erat, vestem mutarat patre auctore: vt ipsius diploma declarat, proxime superiori anno eius monasterii præfecto Frotardo datum: in quo amplæ possessiones, fundi, prediaque in Monachorum vsum abs Rege donata sunt. Oscensis obsidio diuturna fuit atque semestris, vt quidam affirmant. alii vltra biennium productam fuisse contendunt. Obsessi fatigati omnibus malis, & ad supremam annonæ difficultatem redacti, Almosabenum Cæsaraugustæ Regem auxilio euocant, Garsiam Cabræ Comitem, & Gonsaluum virum principem: nam in ea temporum fæce, morumq; labe Christianos Mauris opitulari aduersus Christianos religio non erat. Gonsaluus non venit, misit tamen validam suorum manum. affuit Garsias. Rex Maurus supremo conatu infinitam multitudinem Maurorum sub signis habebat. cum his copiis Cæsaraugusta mouent. Adducta erat res in maximum periculum, & extremum pene discrimen. Garsias ipse, siue syncero animo, siue beneuolentiæ simulatione Petrum monet, nisi res perditas vellet, quamprimum rediret in patriam. Vicit tamen honesti respectus & sacramenti religio, quo se fratres patri morienti obstrinxerant, nisi capta vrbe non cessaturos. vrbi vicina planicies protenditur cui Alcoratio nomen est, huius prælii euentu maxime nobilis. In ea planicie vniuersi certaminis aleam subire constituunt freti numine, cuius propitiandi causa corpus D. Victoriani in castra delatum erat. Concubia præterea nocte oblata Regi species augustior humana, monentis, vt prælium magno animo inuaderet de victoria certus. In primo agmine Alfonsus curabat, in postremo Rex ipse, mediam aciem Lisana & Bacalla viri nobilissimi regebant. equites in fronte erant. ab his pugna cœpit. mox Legionum signa inuecta aduersus barbaros, qui sua multitudine subiectos campos & vicinas valles compleuerant. Acerrima pugna fuit, nulla eo seculo neque maior periculo, neque felicior euentu. Gemitus cadentium, clamor pugnantium, fragor armorum, nihil præterea exaudiebatur. Ex vrbe viros & fœminas vti Maurorum res erant, modo lætos, modo pauidos considerare fas erat. In noctem pugna producta haud satis intelligebatur, vtra pars meliora tulisset. nostri caussa, virtute, & scientia pugnandi, hostis superabat numero. in armis vsque ad sequentem lucem perstitum: tanta erat cupiditas instaurandi pugnam, tantus instantis periculi metus piorum animos occupabat. Cum cognitum esset Mauros deseruisse castra, Almosabenum contenta fuga Cæsaraugustam petere, fugientibus insistunt. cædendi finem satietas, & defatigatio attulit. In pugna fugaque hostes quadraginta millia cæsi. ex nostris vix mille desiderati. pauci quidem minorque pro tanta victoria numerus, neque ii genere aut laude bellica præstantes. Garsias Comes à nostris captus. secundum pugnam lecta spolia. campi cadaueribus strati. arma, tela, vestes, equi iacebant, corpora nondum plane extincta, trunci artus, perfossa ferro pectora. terra perfusa, inundansque sanguine. Quidam D. Georgium inter vtrasque acies visum, eiusque præsidio victoriam partam aiunt. Alii ex Moncadarum gente, quendam cum eodem die in Syria ad Antiochiam pugnasset, equo vectum huic prælio interfuisse. vulgus portentorum auidum, & vt lætiora sint quæ nunciantur, affingere fabulas veritati consueuit. nos si quæ verisimilia sunt pro veris accipiantur satis habituri sumus. Conuenit deinceps Aragoniis Regibus insignia fuisse crucem in argenteo clypeo, & quatuor circum clypeum capita rubra sanguine eorum Regum & Ducum, qui in hoc prælio interfecti sunt. Pugnatum est ad quartum decimum Kalend. Decembris. nono post die vrbs nobilissima spe omni defensionis abiecta, ex deditione venit in potestatem, consequenti mense sextodecimo Kalend. Ianuar. templum maximum ex ritu Christiano consecratum. Berengarius, quem Bernardus Toletanus Ausa Tarraconem transtulit, vt modo dicemus, Amatus Burdigalensis, Petrus Iaccetanus antea, & iam Oscensis Episcopus, Fulcho Barcinonensis, Petrus Pompelonensis, Sanctius Lascarensis sacræ cæremoniæ Antistites. Eodem tempore Pompelone templi maximi noua fabrica cœpta est, cuius vestigia supersunt. Sacerdotum vita & mores ad D. Augustini leges & regulam conformati: quod ab eo initio susceptum, nostra etiam ætate retinetur. Petro Pompelonensi Episcopo Gomesanus æqualis fuit Burgensis Præsul Semeni successor. Semeno Episcopo Auca, vbi eatenus fuerat, ab antiquissimo tempore pontificia sedes Burgos translata est. iis Episcopis vtri ecclesiæ contributi essent, Tarraconensis, & Toletanus Præsules diu inter se disceptarunt. Romani Pontifices, quoniam controuersia componi non poterat, ab vtriusque imperio liberos, suique iuris fore sanxerunt.

Bern

Bernardus Toletanus Præsul ad bellum sacrum contendit. CAP. III.

QVo tempore hęc in Ilergetibus, aliisque Hispanię regionibus gesta sunt, orbis Christianus in belli sacri apparatu totus erat. equi, arma, tela, saga, tympanorum crepitus, tubarum clangor, nihil pręterea exaudiebatur. maria, terræ, agri, oppida permixtione gentium omnium, & belli rumoribus personabant. Vrbanus ipse Pontifex Claromonte (quæ vrbs Sidonio & veteribus Aruernum fuit) Præsulum & procerum ex omnibus prouinciis generales conuentus agitat anno millesimo nonagesimo sexto. Inde bellicum gentibus omnibus canit, quam late imperii Christiani fines extendebantur. Lectæ in eo conuentu Simonis Hierosolymitani Episcopi literæ: exposita à Petro Ambianensi mandata: multi Hierosolymitani, Antiochenique ciues, sancti nobilesque viri domo profugi lacrymis, voce, & squalore omnium, qui aderant, animos ad misericordiam permouerant. Concitatis semel animis Pontifex declamantis in morem hanc summam orationis habuit. Audistis, « inquit, filii charissimi mala, quæ fratres vestri in Asia tolerant. eorum calamitates nostra « ignominia sunt, probrum, & dedecus religionis Christianæ sanguine ipso & vita, si viri « essemus, procurandum. Mortem quidem omnibus natura proposuit: est autem postre- « mum in malis maximam turpitudinem suscipere, ferreque vitæ cupiditate. spiritum, salu- « tem, animam Christo, à quo accipimus reddere consentaneum. Ignominiam virtus pro- « pulsare solet, quæ propria est Christiani nominis & seminis. eas vires & copias, quas ha- « ctenus ciuilibus bellis consumpsistis, ad decus & honestatem conuertite. Christi Dei con- « tumeliam depellite, qui quotidie ab impia & barbara gente cæditur, pulsatur, occiditur: « eorum Christi famuli premuntur, vexantur, exagitantur: terręque insultatur illi, quam Chri- « stus suis vestigiis sacrauit. An causa iustior esse vlla potest belli sumendi, quā religionis vin- « dicandæ, seruitutis depellēdæ à Christianis, quos Deus immortalis omnibus gentibus vo- « luit imperare? Si ex bellis commoda expectātur, quid vtilius quam gentem imbellem im- « pugnare, spolia potius quam arma ferentem? Nunquam Asia Europæ par fuit. ibi diuitiæ, « opes, aurū, gemmęq;, quę prima mortales putant. Si gloria quæritur, ecquid honestius, quā « clarissimum virtutis exemplum filiis & posteris relinquere: orbis rectores vocari: domi- « nores Orientis: religionis vindices? Habemus pubem ætate, robore, consilio, fortunisque « præstantem, in armis exercitam. an etiam his pręsidiis muniti, impurę genti nominis Chri- « stiani maiestatem ludibrio esse sinamus? Christus dux erit, vexillum crux. nihil virtuti, ni- « hil pietati erit inaccessum. conspectum tantum vestrum ferre non poterunt. Ego quidem « quod debeo vobis, quod religioni Christianæ, pro qua velut in specula custodiaq; consti- « tutus, dies noctesq; vigilandum esse mihi statui, quantum cura, labore, vigiliis, auctoritate, « consilio eniti potero, tantum incumbam in hanc causam. & nisi alii sequantur in medios « hostium gladios irruere certum est: nostroque sanguine tantam ignominiam, & fratrum « nostrorum calamitates ærumnasque grauissimas procurare. Nullum casum dum vixero, « nullum laborem, nullum vitæ periculum reipublicæ & religioni denegabo. Pontificis « oratione, omnes qui aderant inflammati summi, medii, infimi arma, arma deposcunt. omnis mora grauis est. Ademarus Anicii Vellaunorum Episcopus, & Guillelmus Arau- ..., principes ex omnibus ad pedes Pontificis postrati crucem sumunt. ea pro militari tes- ..ra erat. secundum eos Galliæ, Italiæque & Hispaniæ clarissimi Principes. & eorum exemplo infinitus hominum numerus. Hugo Philippi Regis Francorum frater, Goti- fredus Eustachii Bononiensis filius Duxque Lotaringię, qui vrbe Hierosolyma capta, quod primus in vrbem irrupisset liberis omnium suffragiis Rex Solymorum dictus est, ..ternum Galliæ decus, & Bononię patrię: quę vrbs in Gallia Belgica ad Oceanum ..a est. Pręterea Gotifredi fratres Eustachius & Balduinus, Robertus Flandrię Co- ..es, Stephanus Blesensis, Alpinus Bituricensis, Raymundus Tolosas: quem Thera- ..a vxor ad bellum prosecuta in Syria, filium alterum peperit, cui Alfonso Iordano no- ..en fuit, quod in Iordane flumine aquis salutaribus lustratus esset. Pręterea ex Hispa- ..a Guillelmus Ceretanię Comes, qui sagittę ictu periit in ea expeditione ad Tripolim ..rię vrbem, vnde illi etiam Iordani cognomen: Guitardus Ruscinonensis, & Guillel- ..us Canetensis Comes, Boamundus Apulię Princeps, Rugerio fratri de quo contentio ..t, principatu relicto, cum duodecim armatorum millibus cęteros Principes ad bel- ..m sacrum prosecutus est. Bernardus Toletanus Pręsul, qua erat animi magnitudine, ..m ecclesię Toletanę statum composuisset, & triginta sacerdotes in summo templo con- ..uisset nihilominus, quos Canonicos vulgo vocant, totidem portionarios, cruce sumpta ..bellum sacrum profectus est. Vix vrbe discesserat, cum Toletani sacerdotes, an hominis ..terni inuidia an reditus desperatione, collatis suffragiis nouū Præsulē in Bernardi locum

1096.

raptim ſubſtituerunt. minor & melior pars (vt ſæpe fit) à maiore victa, vrbeque pulſa eſt. ii
ad Bernardum atrocem nuncium detulerunt. Ille conuerſo itinere Toletum rediit: pulſiſ-
que ſacerdotibus, qui nefarii conſilii auctores miniſtrique extiterant. Ex S. Facundi cœ-
nobio (cui in minori fortuna præfuerat) euocatos Monachos, eorum loco ſubſtituit: vn-
de multæ Monachorum voces, rituſq; templo Toletano adhæſiſſe quidam diſputant: quæ
per manus ductę ad noſtram ætatem in vſu ſunt. Rebus compoſitis propoſiti tenax, denuo
iter arripuit ille quidem: ſed Romam tamen delatus ab Vrbano Pontifice, cum tantum
belli in Hiſpania ſupereſſet, & nuper erepta ciuitas rectoris præſidio, & diligentia indigere
videretur, retro redire compulſus eſt, voti religione, qua ſe implicarat exoluta, legeque
impoſita vt iis ſumptibus & pecunia, quam in bellũ ſacrum compararat, Tarraconem in-
ſtaurandam curaret. quæ vrbs Comitis Barcinonenſis virtute armiſque per hæc tempora
ad Chriſtianorum ditionem reuocata eſt, ipſa antiquitate & imperii Romani maieſtate,
cuius in Hiſpania ſedes fuit, nobiliſſima olim & valida: cæterum ea tempeſtate ad caſas re-
dacta, atque oppidum ignobile, Bernardi cura & impenſa reſtituta. Auſetanus Epiſcopus
Berengarius, Archiepiſcopus datus eſt, quo maior eſſet auctoritas Auſetana vrbe contri-
buta: tametſi beneficii immemor, litem poſtmodum Bernardo, à quo creatus erat, de Pri-
matu intendit, exoletis vetuſtate annalium exemplis & tabulis eccleſiæ ſuæ iura liberta-
temque defendens: cum recentiſſima Vrbani Pontificis indulgentia Toletanus Præſul
non modo totius Hiſpaniæ Primas eſſet lege perpetua renunciatus: ſed etiã Romani Pon-
tificis Legatus in præſens, componendo eccleſiarum ſtatu cæteris eccleſiis iura daret. O-
mnino ex Gallia cum per eam prouinciam in Hiſpaniam rediret, præcipua eruditionis &
probitatis laude viros ſecum Toletum adduxit: quos honoribus in pręſenti & opimis ſa-
cerdotiis auctos, virtus conſequenti tempore ad maiora prouexit. Gerardum Moſiaco, qui
mox Toletanus Primiclerius, deinde Bracarenſis Præſul fuit. Petrum, quem Bituricis na-
tum, ex Archidiacono Toletano Vxama Pontificem habuit. Vtrunque vitæ ſanctitas, ani-
mi candor cæleſtium numero inſeruit. Præter hos Bernardus & Petrus patria Aagenſes
deducti. Bernardus ex Primiclerio Toletano Seguntinus Epiſcopus fuit, ac deinde Com-
poſtellanus: Petrus ex Archidiacono Toletano Segobienſis Pontifex. Petrus alter Palen-
tinus Præſul, Hieronymus Petragorius, qui annitente Cido Valentinæ eccleſiæ curam ſu-
ſcepit, cum primum ea vrbs Mauris erepta eſt, & ea amiſſa Zamoræ Propontificem egit
hoc defuncto Bernardus quidam ex eodem comitatu iure ſuo Zamoræ Pontifex eſſe cœ-
pit. Ex hoc numero in diſſimili vitæ genere Raymundus, & Burdinus fuerunt. Raymun-
dus Bernardi Primatis ciuis Vxamæ poſt Petrum Epiſcopus fuit, deinde Toletanus Præ-
ſul, Bernardi ſucceſſor. Burdinis Lemouicenſis ciuis, ex Archidiacono Toletano Conim-
bricenſis Epiſcopus, deinde Bracarẽſis, poſtremo pſeudopontifex Romanus orbem Chri-
ſtianum importuno diſſidio turbauit: ſeq; indignum excellentium virorum, qui Berna[rdum]
dum proſecuti ex Gallia erant, numero & comitatu eſſe declarauit: quod commodiori lo-
co explicandum eſt.

Rodericus cognomento Cidus Valentiam capit. CAP. IIII.

INTEREA Roderici cognomento Cidi haud quieta arma erant. vir tantus opera, con-
lio, virtute, incredibilique ſtudio rei Chriſtianæ promouendæ, & quam ſe cunq; in pa[r]-
tem daret, ea tempeſtate omnium facile princeps otium pati non poterat. quin Alfon[ſo]
Rege concedente, quo tempore Bætico ipſe bello occupatus erat (vti ſuperius dictum e[ſt]
cum priuata ſuorum manu Celtiberos (pro eo quod in magna apud eas gentes gloria er[at]
repetiit. Venientis amicitiam cuncti eo tractu Maurorum reguli certatim appetebant. A[l]-
barracini, quam vrbem veteres Lobetum Turiamve dixerunt, regulus ad colloquium p[ri]-
mum, mox ad fœdus admiſſus: deinde Cæſarauguſtanus, quem propter vrbis amplitu[di]-
nem præſens adiit. & barbarus in magnam ſpem venerat vrbis Valentiæ potiundæ, Ch[ri]-
ſtianorum ope, qui Cidum proſequebantur. Valentia vrbs in Edetanis ſita eſt, ad maris l[i]-
tus, locis irriguis atque amœniſſimis, prouentu lęta, commercio exterarum gentium &
uium frequentia atq; elegantia peræquę noſtra ætate atq; eo tempore nobiliſſima. Hya[ia]
quem Toleto pulſum fuiſſe docuimus, eam vrbem imperio obtinebat, paterno iure re[p]-
tito (nam in Almenonis ditione fuerat) Alfonſi Regis armis, vt in fœdere conuenerat, q[uo]
tempore Toletum dedita eſt. Dianii regulus, qui imperio præterea Setabim & Dertuſ[am]
obtinebat, ex priuatis offenſionibus, an dominandi cupiditate Hyaiæ infenſus eam vrb[em]
obſidione fatigabat. Cæſarauguſtanus regulus ex aliena calamitate & diſſidio lucrum
ptans, à Valentinis auxilio euocatus, ire quamprimum cupiebat, haud defuturam oc[ca]-
ſion[em]

ſionem vtroſque opprimendi cogitans. Itaque iunctis cum Cido viribus eo contendit. Dianii regulus viribus impar, eo apparatu nunciato, ab obſidione recedit, fœdere cum Valentinis facto. Cidus vt Valentinum Regem bello impeteret, quod Cæſarauguſtanus flagitabat adduci non potuit: cum eum diceret, in Alfonſi Regis fide eſſe: negaretque, niſi eius conceſſu, ſibi fas fore eam vrbem impugnare. Ergo Cæſarauguſtanus in patriam rediit. Cidus Valentini Regis partes dum tuetur, omnes circa Maurorum regulos ſtipendiarios efficit: oppidis & arcibus annuum vectigal imponit. vnde & ex præda, quæ ex agro vberi copioſa erat, bellicos ſumptus aliquandiu ſuſtentauit. Hyaia Rex cum ad veterem inuidiam ex Chriſtianorum amicitia nouo odio flagraret, Almorauides qui late fines imperii protulerant, à ciuibus in vrbem aduocati ſunt. Rex occiſus. vrbs capta. auctor conſilii Abeniaſius rerum potitus eſt. Cidus proditionis vindicandæ ſtudio inflammatus, & occaſionem veniſſe gaudens nobiliſſimæ vrbis occupandæ, copiis omnibus Valentiam expugnare parat. Rerum omnium quæ ad bellum vſui erant, ſumma facultas in ea vrbe erat: militare præſidium, ciuium numeroſa multitudo, commeatus in multos menſes comparatus, arma equique. Cidi conſtantia & magnitudo animi cuncta peruicit. diuturna obſidione malis omnibus obſeſſi, fatigati, atque ad ſupremam annonæ difficultatem redacti, præterea auxilii ſpe omni ſublata, tandem deditionem faciunt. Cidus qua Virtute cœperat, eadem vrbem retinere ſatagit: audax facinus, & magnis Regibus formidandum, cum tantum ex omni parte Maurorum circumfuſum eſſet. Certus tamen vrbis retinendæ Hieronymum Toleto euocat, vt Valentiæ Pontifex eſſet. præterea vxorem & filias duas, quas in Cardeniæ Abbatis cura relictas eſſe ſuperius dictum eſt. Regi quod benigne eius votis annuiſſet, ex præda Maurica, generoſos equos bis centum, & totidem Mauricos gladios ex ephippiis pendentes, dono mittit. Sic Cidi res erant, nomini immortalis gloria parta. Carrionis reguli Dieghus & Ferdinandus (Infantes vulgo dicimus) viri ea ætate in Hiſpania genere & copiis nobiliſſimi, animo ignaui, ex Cidi copiis auiditatem explere poſſe cogitantes, quoniam maſcula prole orbus erat, Regem adeunt: petuntque eius opera & auctoritate Cidi filias Eluiram & Solem ſibi vxores dari. Annitente Rege Requenam oppidum, quod non procul Valentia ſitum eſt, ad colloquium ventum: & re deliberata Carrionis reguli Valentiam Cidum proſecuti, voti compotes facti ſunt. Nuptiæ regio apparatu, feſtaque lætitia celebratæ ſunt. Adoleſcentes culti magis mundiciis, quam virilis ac militaris animi, mores ſuos ſocero & aulicis in armis educatis haud ſatis probabant: ſemelque leone è cauea, forte an conſilio incertum, ſed egreſſo tamen, cum præ metu ſe in turpes latebras condidiſſent: & iterum in tumultuario prælio aduerſus Mauros qui ex Africa venerant, certamen exhorrere viſi eſſent, ignauiæ atque timoris ſignificationem dederant. Dedecus quod virtute procurare debuiſſent, turpiter vlciſci cogitant: & eſt ferme crudelis ignauia. Suerus adoleſcentum patruus, in quo propter ætatem præſidii atque prudentiæ aliquid eſſe debuiſſet, in ægris animis facis inſtar maius incendium excitabat. Re conſtituta patriæ ſe deſiderio teneri ſimulant: petuntque volente ſocero diſcedendi ſibi facultatem eſſe. Annuit Cidus eorum poſtulatis, filiaſque & generos aliquanto ſpatio proſecutus, mœſtus flentes, & quaſi tacita diuinatione perfuſas lachrymis abs ſe dimittit. honeſtiſſimo ſtipante comitatu, ad Caſtellæ fines peruentum: Durioque amne ſuperato, in Valeranicæ finibus Corpeſia roboreta facinori perpetrando locus idoneus fore videbatur. Comites alii alio confictis de cauſſis mandati. ipſi vxores à militari via in interiorem ſyluam ſeductas, & nequicquam diuorum hominumque fidem implorantes, nudas flagris cedunt. Feriendi finem fatigatio ſatietaſque fecit. Exanimes atque in ſuo ſanguine volutantes, pro mortuis dimittunt. Ab Ordonio, quem Cidus cum fraudem ſuſpicaretur, præcedentium iter diſſimulato habitu proſequi mandarat, repertæ ſunt, atque in proximo vico medicamentis ciboquo recreatæ. Iniuria atrox erat, neque ferenda inhumanitas. & re cognita Carrionis reguli inuidia maxima flagrare cœperunt. indignum paſſim iudicabatur tanta beneficia, tam inſigni contumelia compenſata eſſe. Iuuenes ex ſtultis amentes plane eſſe factos dictitabant. Cidus vindictæ ſtudio, honeſti cura Regem adiit. Toleti tunc generales regni conuentus agebantur: aderantque Carrionis reguli tanto facinore fœdi turpeſque. iudices abs Rege, Cido expetente in cauſſa dati. in iis princeps Raymundus Burgundus Regis gener. Diſceptata cauſſa, primum quæ à Cido data erant omnia, gemmæ, vaſa aurea & argentea, veſtiſque pretioſa, vt redderentur integra fide, mandatũ eſt. deinde de illata iniuria, vt ſingulari certamine dimicarent duo iuuenes & conſilii auctor præcipuus Suerus patruus pronunciatum. Bermudius, Antolinus & Guſtius Cidi milites, utrique primarii ſibi certamen depopoſcerunt. Cum Carrionis reguli imparatos veniſſe

se excusarent, Cidus Valentiam, illi in patriam discesserunt. Rege agente, quoniam redituros Toletum designato tempore non putabant, Carrione depugnatum esse memorant. Victi omnes in certamine sunt: atque marte arbitro declaratum, inique eos fecisse. Victores ad Cidum profecti. Cidi filiæ Ramiro Sanctii Regis Vasconum filio, eius quem à Raymundo fratre occisum fuisse docuimus, & Petro Petri Aragonii Regis filio, vltro per legatos expetentibus, coniuges à patre datæ sunt. Ramiro Eluira nupsit, Petro Sol. Iis nuptiis accepti dedecoris & infamiæ memoria oblitterata est: auctaque vehementer lætitia, quam ex prioribus generis vindicatis ceperat maximam. Præterea à Rege Persarum missi ad Cidum legati, cum rerum gestarum fama toto orbe diffusa esset, publicæ lætitiæ multum addiderunt: à Rege potentissimo, tanta terrarum longinquitate vltro de fœdere sanciendo, iungendaque amicitia appellatum esse. Pro Valentiæ mœnibus cum Buccaro Rege, qui ex Africa venerat, semel & iterum acie pugnatum. Cidi virtute & perpetua felicitate victi acie barbari: vrbisque possessio quandiu vixit (vixit autem quinquennio post captam vrbem) retenta est. moriens cum nouus Maurorum exercitus circumfusus esset, parum ipso defuncto in vrbe præsidii, vt omnes vno agmine in Castellam redeant, testamento mandat. Cum viri, fœminæ, pueri, impedimenta prodirent, numerosi exercitus species barbaris obiecta est. atque ex ea re incussa formidine victi fugatique. Nimirum tanti viri felicitati debebatur, vt quos sæpe viuus vicerat Mauros, defunctus profligaret tandem. Nostri contento itinere in Castellæ fines abeunt. Valentia omni præsidio nudata, rursus in Maurorum potestatem rediit. Cidi corpus Burgis in Diui Petri Cardeniæ tumulo contectum. iusta magnifice facta Alfonso Rege, atque vtroque genero funus procurantibus. quod gloriosum Cido fuit, sed tantis meritis debitum. Huius narrationis multo maximam partem inter aniles fabulas quidam ponunt: ipse etiam multo plura transcribo quam credo: nam neque subtrahere, quæ ab aliis traduntur, audeo: neque affirmare possum de quibus dubito. In Cardeniæ templo quinque sepulcra monstrantur: Cidi, Semenæ vxoris, Didaci, Eluiræ atque Solis filiorum: nisi forte quædam cenotaphia sunt, gratæ posteritatis diligentia beneuolentię indicio, ad ostentationem memoriamque posita.

Vrbanus, Iuzephus & Sanctius defuncti. C A P. V.

CIDI obitu magnam plagam res Christiana accepisse videbatur, eo Duce sublato, quo superstite resp ublica stetit in tanta atrocitate temporis, tantaque rerum omnium perturbatione. defuncti virtutem, grauitatem, constantiam, fidem in religione tuenda, & amplificanda curam omnis posteritas admirata est. De anno quo decessit scriptores variant: neque facile est auctorem auctori, aut opinioni opinionem præferre. nos quod fi-
1098. dei propius visum est anno millesimo nonagesimo octauo extinctum putamus. Quo anno Vrbanus Pontifex à Giberto pseudopontifice variis curarum fluctibus exagitatus & vndique subsidia conquirens, Salernum abiit, Rogerii Siciliæ Comitis inuisendi causa: cuius præcipua ea tempestate pietas aduersus Romanos Pontifices commendatur & rebus gestis nobilissimus erat. Pro iis meritis ipsi & hæredibus datum est, vt in Sicilia Legati pontificii partes implerent, auctoritatem obtinerent. Diplomatis quoniam publice cognosci interest, & Regibus Hispanis magnæ controuersiæ de eo iure nat-
„ sunt, exemplum subiicimus. VRBANVS Episcopus seruus seruorum Dei charissimo fi-
„ lio R. Comiti Calabriæ, & Siciliæ, salutem & Apostolicam benedictionem. Quia pru-
„ dentiam tuam supernæ maiestatis dignatio multis triumphis & honoribus exaltauit,
„ probitas tua in Sarracenorum finibus ecclesiam Dei plurimum dilatauit, sanctæque se-
„ Apostolicæ deuotam se multis modis semper exhibuit: nos te in specialem, atque cha-
„ rissimum filium eiusdem vniuersalis ecclesiæ assumpsimus. Idcirco de tuæ probitatis sy-
„ ceritate plurimum confidentes, sicut verbis promisimus, ita etiam litterarum auctori-
„ te firmamus: quod omni vitæ tuę tempore, vel filii tui Simonis, aut alterius, qui legi-
„ mus tui hæres extiterit, nullum in terra potestatis vestræ, præter voluntatem, aut co-
„ filium vestrum, Legatum Romanæ ecclesiæ statuemus: quinimmo, quæ per Legatu-
„ acturi sumus, per vestram industriam Legati vice exhiberi volumus, quando ad v
„ ex latere nostro miserimus ad salutem videlicet ecclesiarum, quę sub vestra potest-
„ existant, ad honorem beati Petri, sanctęque eius sedis Apostolicę, cui deuote hacten-
„ obedisti: quamque in opportunitatibus suis strenue ac fideliter adiuuisti. Si vero ce-
„ brabitur concilium, tibi mandauero quatenus Episcopos & Abbates tuæ terræ mihi m-
„ tas: quot & quos volueris mittas, alios ad seruitium ecclesiarum & tutelam retineas.

mni

mnipotens Dominus actus tuos in beneplacito suo dirigat: & te à peccatis absolutũ ad vi- "
tam ęternam perducat. Dat. Salerni per manum Ioannis sanctę Romanę ecclesię Diaconi. "
III. Nonas Iulii Indictione. VII. Pontificatus domini Vrbani secundi. XI. Hæc in Italia: "
in Hispania autem eodem Pontifice concedente, Iriæ sedes & nomen Compostellana
cathedra, & appellatione mutata: exemptaque ab imperio Bracarensis Metropolitani.
Dalmachii eius vrbis Episcopi diligentia, vtrunque impetratum est, ea de caussa primi in
Compostellanorum Episcoporum numero. Alfonsus Rex quamuis ingrauescente æta-
te ita reipublicæ curam gerebat, vt rei bellicæ curam nunquam intermitteret, aliquoties
per hæc tempora in Mauricæ ditionis fines delatus, & in Bæticæ agros excursiones fa-
ciens. Iuzepho postquam noui imperii statum in Hispania fundauit, in Africam reuerso,
respublica respirare tantisper visa est. Rex otium ad religionis amplificandæ exornandæ-
que curam conuertit. Toleti Seruandi & Germani nomine in podio saxeo ex aduersum
vrbis, vbi eo nunc nomine vetustæ arcis structura cernitur, cœnobium Benedictinis mo-
nachis exædificauit, (instaurasse alii putant, & Gotthorum tempore extitisse disputant)
S. Victoris Massiliensi monasterio contributum: vnde noua monachorum colonia vene-
rat. Intra vrbem gemina sacratarum virginum collegia Regis impensa exædificata: alte-
rum Diui Petri nomine, quo loco nunc Petri Cardinalis nosocomium extat: Diui Do-
minici alterum Exiliensis, quod hoc tempore à D. Dominico veteri nomen habet. Bur-
gis ciuitate Diui Ioannis nomine quartum cœnobium ædificatum extra vrbis mœnia:
quod hodie D. Ioannis Burgensis appellatione nuncupatur. Fortunio Abbati noui mo-
nasterii, quod ea tempestate D. Sebastiani nomen habuit, in Vardulis nobile, deinde D.
Dominici Exiliensis, quoniam in eo sanctissimam vitam exegit, & vitæ consentanea mor-
te decessit honestissime innocentissimeque actæ, oppidum constituendi ei monasterio
coniunctum concessit facultatem: quod nostra ætate centum septuaginta familias nume-
rat latiori murorum ambitu: & in Magistri equitum Friensis Ducis ditione est. Proximus
annus millesimus nonagesimus nonus Vrbani Pontificis obitu, atque vrbe Hierosolymi-
tana à Christianis militibus capta insignis fuit. Successit, qui ab Vrbano prædecessore Le- 1099.
gatus in Hispaniam venerat, Raynerius Cardinalis insigni probitate vir, magno rerum v-
su, Paschalis secundi nomine. Is Pontifex renunciatus templo Compostellano dedit, vt
Canonicos Cardinales Romanæ amplitudinis æmulatione haberet: Episcopi Compo-
stellani pallium maioris potestatis insigne. Annus secularis, qui proxime secutus est, Iuze-
phi morte lætus fuit: qui duodecim annos Mauricum in Hispania imperium tenuerat tri-
ginta duos circiter in Africa. infaustus Sanctii morte, quem Garsias Cabrę Comes in spem
paterni regni educandum Alfonsi Regis iussu susceperat. Hali enim Iuzephi successor no-
ui imperii auctoritatem à præclaro aliquo facinore auspicari cupiens, transmisso mari,
magnisque in Africa & Hispania delectibus numeroso exercitu conflato in Carpetano-
rum fines, ipsosque Toletanæ vrbis agros populabundus inuadit. ferro, flammaque sege-
tes, arbores, oppida euastat. pecorum & hominum prædas abigit. Alfonsus summa sene-
ctute, & corporis valetudine non satis firma, præterea rebus gerendis fessus hosti feroci-
enti obuiam prodire non potuit. Garsiam tamen Comitem bello pro se vicarium præfe-
cit: & quo maior esset auctoritas Sanctium filium quamuis ætate puerum adiunxit: ipse
Toleti mansit, vbi in extrema ætate multus esse consueuit. Ad Vrcesiam castra castris col-
lata: ac mox totis vtrinque viribus dimicatum. infelix euentu pręlium fuit. Sanctius enim
primum cecidit, deinde Garsias Comes: cum iacentem puerum clypeo tegeret, gladio
circumfusos barbaros submoueret, tanta virtute vt cum vnum procul tot manus pete-
rent, nemo propius accederet. Pugnabat pro eo singularis in puerum amor, atque ani-
mi desperatio, magnum ad honeste moriendum incitamentum. Sed cum subinde ho-
stes vrgerent, multis debilitatus vulneribus super puerum moribundus incubuit. misera-
bilis casus, atroxque cædes victoriam barbaris continuo dedit. Regem quantus ex ea re
dolor ceperit, explicare non attinet, res ipsa indicat. neque filii magis casu mouebatur,
quam rei Christianæ calamitate tanti imperii hærede vnico sublato: qui paternarum vir-
tutum Imaginem referebat, & ad laudem natus esse videbatur. Sciscitanti ecquæ nam
caussa esset cladis toties a Mauris acceptæ: responsum à quodam martiam virtutem mili-
tum extinctam copia voluptatum, illecebris, securitate: corpus otio eneruatum, ani-
mum imminutum libidinibus. sublata ergo voluptatum instrumenta, corruptaque bal-
nea: quorum multus vsus erat more à Mauris mutuato. Aliquid sibi ei supererat in Alfon-
so nepote, quem ex Vraca Regis filia Raymundus Burgundus reliquerat, defunctus su-
periori anno, & Compostellæ tumulatus: verum exiguum id doloris leuamen erat,
propter matris imbecillitatem, pueri ætatem flexibilem, teneram, tantisque rebus im-

parem. His curis suspensus Regis animus, noctes diesque de rerum summa solicitus erat.

Didacus Gelmirus Compostellanus Episcopus. CAP. VI.

COMPOSTELLANA ecclesia magnis per hęc tempora procellis vexata, non secus ac gubernatore destituta nauis portum tandem occupare visa est nouo Præsule creato: cui Didaco Gelmitio nomen fuit, viro prudenti cum primis ea ætate, magnorum spirituum, industriæ singularis. Didacum Pelagium, quem Sanctio Castellę Rege Compostellanę ecclesię rectorem impositum & Episcopum, dictum est generis nobilitate pręcipua, inquieto tamen ingenio atque turbido, & factionibus seruientem, Alfonsus Rex in custodiam tradiderat. audax facinus viro sacrato manus iniicere. Auctoritate opus erat. à Richardo Cardinali, quem à Pontifice in Hispaniam Legatum diximus, ad concilium Compostellam euocati Episcopi in re pręsenti disceptaturi. productus in conuentum Pelagius, metu an spe sponte abdicare visus est: certęque voluntatis argumento annulum baculumque potestatis insignia coram Cardinali tradidit. In eius locum Petrus Cardinensis Abbas cooptatur. Vrbanus Pontifex re cognita factum accusat pręcipiti temeritate. Cardinalem Legatum grauissimis verbis castigat. ad Regem litteras dat hoc exemplo. VRBANVS Episcopus seruus seruorum Dei Regi Ildefonso Galęcię. Duo sunt, Rex Ildefonse, quibus principaliter mundus hic regitur: sacerdotalis dignitas, & regalis potestas. sed sacerdotalis dignitas fili charissime, tanto potestatem regiam antecedit, vt de ipsis Regibus hominum rationem posituri simus Regi vniuersorum. Qua propter pastoralis cura nos compellit, non solum de minorum, sed de maiorum quoque salute pro viribus prouidere, quatenus pastori vero suas oues illæsas restituere, quæ nobis commissæ sunt, valeamus. Tuæ præcipue debemus saluti prospicere, quem Christianæ fidei propugnatorem, & suæ propagatorē ecclesiæ Christus effecit. Memento ergo, memento fili mi amantissime, quantam tibi gloriam diuinæ contulit gratia maiestatis: & sicut ipse tuum præ cæteris regnum nobilitauit, ita tu ei studeas præ cæteris deuotius ac familiarius deseruire. Dicit enim ipse Dominus per Prophetam: Honorificantes me honorificabo: qui autem me contemnunt, erunt ignobiles. Gratias itaque Deo & laboribus tuis agimus, quod de Saracenorum iure Toletana ecclesia est liberata. Fratrem autem venerabilem Bernardum eiusdem vrbis Præsulem tuis exhortationibus inuitati, digne ac reuerenter excepimus: & ei pallium contradentes, priuilegium quoque Toletanæ ecclesiæ antiquæ maiestatis indulsimus. Ipsum enim in totis Hispaniarum regnis Primatem statuimus. & quidquid Toletana ecclesia antiquitus noscitur habuisse, nunc quoque ex Apostolicæ sedis liberalitate in posterum habere censuimus. Tu illum, vt patrem charissimum exaudias: & quæcumque tibi ex Deo nunciauerit, obedire curato: & ecclesiam eius temporalibus non desistes auxiliis ac beneficiis exaltare. Inter cætera vero laudum tuarum præconia peruenit ad aures nostras, quod sine graui dolore audire nequiuimus: Episcopum scilicet Sancti Iacobi à te captum, & in captione ab Episcopali dignitate depositum. Quod canonibus nostris omnino contrarium, & catholicis auribus non ferendum, quod tanto nos amplius contristauit, quanto te ampliori affectione cōplectimur. Nunc tibi Rex gloriosissime Ildefonse, Dei & Apostolorum vice mandamus, orantes quatenus eundem Episcopum suæ integrę restituas per Toletanum Archiepiscopum dignitati. Neq; id per Richardum Cardinalem sedis Apostolicæ factum excusaueris: quia & canonibus est omnino cōtrarium. & Richardus tunc legatione sedis Apostolicę minime fungebatur. Quod ergo ille tunc gessit, quem Victor Papa, sanctæ memoriæ tertius legatione priuauerat, nos irritum iudicamus. In remissionem ergo peccatorum, & sedis Apostolicæ obedientiam, suæ dignitati Episcopum restituo: & ad nostram præsentiam cum legatis tuis ipse perueniat canonice iudicandus. Sin autem, facere nos erga dilectionem tuam compelles inuito quod nos quoque fecisse nollemus. Memento religiosi Principis Constantini, qui sacerdotum iudicia nec audire voluit, indignum iudicans Deos ab hominibus iudicari. Audi ergo in nobis Deum & Apostolos eius, si te ab ipsis velis, & à nobis in his quæ postulas e audiri. Rex Regum Dominus cor tuum gratiæ suæ fulgore illustret, victorias tibi tribuat regnum tuum exaltet: itaq; te semper viuere concedat, vt & temporali regno perfruaris feliciter, & æterno perenniter gratuleris, Amen. Acta sunt hæc anno primo Vrbani secundi Pontificatus. Quod in annum Domini. M.C.LXXXVIII. incidit. In Richardi locum Reynerus Cardinalis in Hispaniam Legatus concilio Legione habito Petrum loco mouet, neque legibus neque auspicato rebus præfectum. vt Pelagius libertati ecclesięq restitueretur, impetrari non potuit. agente tantum Raymundo Burgundo Regis gene-

tu

tunc superstite, Pontifici persuasum, vt Dalmachius Cluniacensis monachus, eoque Pontifici, nimirum ex eodem ordine, carus ecclesiæ Compostellanæ præficeretur Episcopus. ab hoc, cum Claromontem ad generales de bello sacro conuentus, vnus è multis Episcopis abiisset, impetratum est: vt ecclesia Compostellana sui iuris esset, ac Romanæ tantum contributa. Eius prærogatiuæ argumento Compostellani Præsules, non ab alio, quam à Romano Pontifice præsentes sacrarentur. vt pallium daret præcipuæ dignitatis insigne, adduci non potuit, quamuis magna ad id contentione à Dalmachio adhibita, supremoque conatu. Lux aliqua reddita rebus, breui obscurata est. Dalmachii obitu nouæ lites extiterunt. Pelagius liberatus vinculis Romam abiit, honorem quo iniuria spoliatus erat, (sic ille ferebat) iudicio repetiturus. controuersia in quartum annum tenuit. Paschalis Pontificis Romani auctoritate Pelagio abdicato, Compostellani sacerdotes de nouo Episcopo substituendo agunt. Ventum in comitia. Dieghus Gelmirius antea vacuæ ecclesiæ impositus rector pro Episcopo, id specimen virtutum dederat, vt si vita suppeteret, idoneum esse qui Episcopus præficeretur, nemo dubitaret. Cæteris ergo canonicis prætermissis, vnus aliorum omnium voluntate prælatus est ipsis Iulii Kalend. datum etiam vt propter motus reipublicæ acceptas impendentesque calamitates à barbaris, in Hispania sacraretur. Additum nouo diplomate, vt septem Cardinales sacerdotes, ad instar Romanæ ecclesiæ, Compostellæ essent. Iis tantum in ara templi maxima ius esset diuina hostia sacrificandi. Gelmirius ab hoc initio studio elatus ecclesiæ, quam regendam susceperat, nouis honoribus amplificandæ Romam abiit: & quamuis multis repugnantibus pallii vsum Pontifice concedente abstulit. qui illi atque Compostellanæ ecclesiæ gradus extitit ad Archiepiscopatus honorem. quo à Calixto Pontifice Romano post aliquot annos est auctus. vti subsequens narratio declarabit. Hæc quamuis per plures annos gesta, ex Compostellana historia repetere atque in hunc locum conferre visum est.

Petri & Alfonsi Regum obitus. CAP. VII.

CLADIS in Castella acceptæ memoria famaque ne magnopere lætarentur barbari, Aragonii Regis perpetua felicitas effecit: armaque, quibus barbari in diuersa Hispaniæ parte impares erant. Calasanctium castrum prope Boleam ablatum Mauris erat. Pertusa peruetus Ilergetum oppidum ad Canadris ripam. præterea Barbastrum vrbs recepta est. nam ad Maurorum ditionem redierat. Pontius Rotensis Episcopus Romam ab Rege legatus à Pontifice impetrauit, vt Barbastri Episcopus deinceps nominaretur ... esset. Præcipua belli moles in Cæsaraugustanos vertebatur: quæ vrbs veteri Regum stirpe sublata, in Almorauidum potestate esse cœperat. Hi autem Reges in ea vrbe imperium tenuerant: primus Mudiris, deinde Hyaia, tertius Almudafar, & ex alia gente ...ulema: Hamas, Iuzephus, Almuzacimus, Abdelmelich: ac postremus huius filius ...amas cognomento Almuzacaytus, cui Almorauides abstulerunt imperium. In Gal... Atho, qui Raymundo Barcinonensi Comiti Arnaldi patre defuncto Carcasonem vr...em ipsius fidei commissam proditorie occuparat legitimo imperio repudiato, ciuium ...niuratione vrbe pulsus: ciuitasque ad veterum dominorum imperium reuocata est, ...no millesimo centesimo secundo. Quo anno Armengaudus Vrgeliæ Comes in Ba...ari maiore, quo virtutis ostentandæ caussa transmiserat, à Mauris interfectus est: vnde ...i Balearis cognomentum accessit. Pinciam, quę nostris Vallisoletum esse creditur in ...accęis, Petrus Ansurius copiis & clientelis, genereque nobilissimus sub Alfonsi Regis ...perio obtinebat, vxor Elo, filia Maria, quę Armengaudo Vrgelitano Comiti filium ...nuerat: cuius teneram ętatem auus Ansurius rexit, & idoneo tempore ei Arsendam ...incipi loco fœminam connubio iunxit. Quartus huius seculi annus tribus clarissimis ...neribus fœdus fuit. Petrus Aragonii Regis filius & Elisabetha soror, eodem die ad ...intumdecimum Kalend. Septembris decesserunt. Rex ipse proximo mense, quarto ...lend. Octobris, dolore victus, an incidentis morbi vi superatus. ad Diui Ioannis Ru...nsis sepultus est. Petro sane sub initia belli sacri, posterisque Regibus, atque regni ...oceribus Vrbanus Pontifex Maximus indulsit, vt templorum, quę denuo extructa es...t, vel Mauris eriperentur: decumas & reditus ipsi perciperent, exceptis tantum iis ...nplis, vbi Episcoporum sedes erant. tanta erat cupiditas impię gentis extirpandę, vt ...id incommodi ea indulgentia allatura esset in posterum, non satis considerare videren... Omnino mœrorem, quem ex tribus his funeribus vniuersa prouincia ceperat ma...num ac propemodum singularem, spes de Alfonso defuncti Regis fratre, qui mox in ...gno successit, concepta animis magna ex parte mitigauit. cuius diuturnius imperium

fuit maior rerum gestarum fama, atque felicitas, grauitas, constantia, fides, virtusque
bellica, amplitudo ditionis maxima. Nam altero regni anno Vrracam Alfonsi Regis fi-
liam patre expetente toro sibi iunxit. Tametsi regni proceres id ægre tulisse visi sunt:
Regemque senio morbisque debilitatum, ægramque vix animam trahentem hortari co-
nati erant, vt Gometio eam Candespinæ Comiti diuitiis ac potestate reliquos Castellæ
regulos superanti, vxorem potius daret, quam externum aliquem principem aduocare
esset necesse. satis externorum hominum in prouincia versari: sacri atque profani impe-
rii summam penes ipsos esse, cum nominis Hispani ignominia probroque. Eius consilii,
quoniam pro se quisque Regis iracundiam verebatur, renunciandi cura Iudęo cuidam
medico imposita est: quo valetudinis curandæ caussa multum ac familiariter vti consue- 10
uerat. Iussus est molles aditus captare: & quantam posset verborum gratiam postulato
addere. Maganii (alii Mascaraquii scribunt) prope Toletum Rex animi leuandi caussa
morabatur. Iudæus occasionem nactus, Regi quod iussus erat, renunciat. ille iniquissi-
mo animo tulit, proceres tantum sibi sumere, vt filiæ nuptias ad suum arbitrium reuoca-
rent: atque ita vt medicum perpetuo regiæ aditu suoque conspectu prohiberet: moxque
Bernardi Præsulis hortatu, qui à Regis latere non discedebat, filiæ & Alfonsi Regis nu-
ptias maturaret. Quæ regio apparatu ac celeberrima pompa Toleti celebratæ sunt anno
1106. millesimo centesimo sexto. Rex ea lætitia animo tantisper recreato, & doloris quem ex
casu filii conceperat vlciscendi cupidus, id ætatis ne quam contumeliam remanere in ex-
ercitu Christiano fineret, arma rursus induit. Rursus in Bæticæ fines penetratum. in ho- 15
mines & iumenta sæuitum: ne tectis quidem, segetibus, arboribus parcitur. omni belli
iniuria prouincia tota vexatur. Reliquum vitæ tempus ad otium & dignitatem contulit
ad quod extrema ætas, regni fortuna, & rerum gestarum gloria inuitabat, non militari-
bus solum, sed ciuilibus etiam muneribus, quantum fas erat in tanta curarum mole, abs-
cedens. Vrbes Salmanticam & Segobiam, (vt Lucas Tudensis est auctor) bellorum in-
iuria deformes, vacuasque incolis instaurandas, muniendasque curabat. Petrus Ansu-
rius, quem ego ea ætate inprimis grauem hominem & sapientem comperio, Vrracæ in
minori ætate institutor extiterat: & nunc auctoritatis & gratiæ proximum locum apud
Regem occupabat. Eius auspiciis bello paceque consilia gubernabantur: rerumque sum-
mam & molem vnus maxime virtute & prudentia regere videbatur. Quo tempore Re-
gem annis fessum, nam septuaginta nouem annos vixit, ad ætatis incommodum annua
atque septimestris valetudo afflixit: quamuis medicorum iussu equo quotidie veheretur
si exercendo corpore morbum leuaret. à caussis remedia omnia superata, nullis salutari-
bus succis sanitate reuocata. Toleti decessit feria quinta Kalend. Iulii, salutis anno mil-
1109. lesimo centesimo nono, vt Pelagius Ouetensis auctor est locuples: nam & testis oculatu
per ætatem esse potuit. Regnauit à patris morte, annis tribus & quadraginta, rebus secun
dis modestus, aduersis haudquaquā fractus. Nam tulisse illum fortunæ impetus fortiter
patienter ferunt. magna laus omniumque maxima ferre quod necesse est: & quidqui
homini accidere possit id præmeditatum habere. prudentis est prouidere ne accida
constantis animi fortiter ferre rerum humanarum vices. Multitudo præsertim popul
ris mobili impetu regitur, neque maiora sunt formidinis principia, quam remedia. It
que Alfonso defuncto, cuius anima res communes stare visæ erant, Toletani ciue
qui plurimum ex colluuione multarum gentium constabant, de deserenda ciuitate co
silia agitabant. Dum eorum animi confirmantur, Regis corpus ad vigesimum diem
vrbe mansit. tumultu composito sedatisque animis, Bernardo Toletano Præsule cura
te, aliisque Principibus prosequentibus funus, in Sancti Facundi cœnobium ad Cea
amnem illatum est, magnifico apparatu, nō magis Regis casum quam reipublicæ iactura
vniuersa prouincia verissimis lacrymis deplorante. Eas lachrymas, ac vero consequ
tes ex tanti Regis morte calamitates, lapides ipsi Legione portendisse visi sunt ad alt
Diui Isidori, vbi sacerdos pedes ponere consueuit rei diuinę operaturus, octo die
ante Regis obitum aquis vltro, magno omnium qui aderant miraculo, tribus diebus
interuallo manantes. Pelagius continuis tribus diebus accidisse ait, Iouis, Veneris,
turni: affuisse cum supplicatione Pontifices sacratosque viros: luctumque significatu
qui optimi Principis obitu Hispaniam occupaturus erat. Alfonso Rege, Burgis quid
Lesmius homo natione Gallus, atque excipiendis hospitio peregrinis nobilis, in præci
opinione sanctitatis vixit. Eius memoria anniuersariis sacris temploque dicato, ea in
uitate celebratur. Ab Anagaro autem sextodecimo milliari Dominicus quidam nati
Hispanus, aut vt alii volunt, in Italia ortus, æque celebris est habitus eodem officio
tatis: quoniam viis muniendis atque complanandis, qua Compostellam ibatur, dili

tem operam dabat, Calzadii vernacula Hiſpanorum lingua cognomentum inuenit. Huius viri induſtria Regem vſum arbitror pontibus extruendis, quos Lugrunio Compoſtellam vſque conſtituendos curauit. Extat Dominici templum eius nomine extructum peramplum & magnificum, paguſque coniunctus, qui deinde in vrbem excreuit, primum Calagurritani Epiſcopi ſubiectam ditioni, deinde Hiſpaniæ Regibus. De qua re extat diploma Ferdinandi Regis, eius cui vitæ merita Sancti appellationem pepererunt. Præterea Iudæus quidam Moyſes nomine, eruditionis laude, & multarum linguarum cognitione pręſtans, ſub extremam Alfonſi ætatem abiurata patria ſuperſtitione, Chriſtiana ſacra ſuſcepit. Rex ipſe de baptiſmi fonte ſuſcepit: vnde Petrus Alfonſus nuncupatus eſt. Iudæorum & Maurorum ſectas de ſcripto exagitandas ſuſcepit: multique ex vtraq; gente eius opera ad ſanitatem ſunt perducti. Aragonii ſcriptores huius Iudæi conuerſi laudem, ad Alfonſum Aragonium Regem ablegant: & Oſcæ ad tertium Kal. Iulii anno milleſimo centeſimo ſexto Chriſtianis ſacris initiatum eſſe ab Stephano Oſcenſi Epiſcopo Rege Aragonio ſuſceptore affirmant. Nobis in neutram partem pronunciare placuit. quiſque ex ſuo iudicio quod veriſimilius videbitur, id ſequatur.

Vrracæ regnum. CAP. VIII.

QVo tempore Alfonſus Caſtellæ Rex deceſſit, Vrraca filia ad quam iure regnum deuoluebatur, virum ſecuta aberat. Qui non ſatis fidendum putabat procerum Caſtellæ voluntatibus, quos ab eo coniugio auerſos fuiſſe non ignorabat: neque ſe eorum fidei committere, niſi valido ſuorum præſidio ad omnes caſus munitus. præterea varia regni negotia diſtinebant, ne nouam & ampliſſimam cerneret hæreditatem. Cuncta tamen ad noui imperii decorem compoſita, dilatæ voluptates, diſſimulatæ Reginæ libidines: quæ non ſine ſugillatione maieſtatis nimium in leuitatem atque turpitudinem incubuerant. vrbibus, arcibus, atque præſidiis, præfecti ex Aragonia gente dati: ne ſe Caſtellani rerum nouarum cupiditate commouere poſſent, ſcilicet agebatur. Petro tamen Anſurio, cuius cũ vtraq; gente magnæ neceſſitudines erant, ſumma reipublicæ gerendæ cura impoſita eſt: ad eum imperii ſumma redibat, belloque & pace rerum omnium gubernator erat. Eius auſpiciis reſpublica felicem curſum tenere videbatur. Haud diuturna potentia fuit. Regina impotenti animo fœmina, cum præmiſſa in Caſtellam à viro eſſet, quem parentis loco habere debuit, iniuſte Anſurium peruertit: ditioneque paterna eiecit (Principum gratia nihil inconſtantius lubrica fluxaque: procliuius eſt, iniuriæ quam beneficio vicem exoluere) nulla id iuſtiori de cauſſa, quam quod in literis Regem Caſtellæ Alfonſum Aragonium ſcripſiſſet. id palam iactabatur. initi coniugii Reginam haud obſcure pœnitere cœperat, frænos iniicientis impotenti naturæ: & ut ipſe ſuſpicor grauiſſimi viri increpationes ob male tectas libidines, ferre non poterat. Graue id Regi viſum eſt, viro clariſſimo fraudi eſſe ſuam innocentiam, & merita virtutum, pro quibus debebatur præmium. Itaque Anſurio ditionem quæ ablata erat, reſtituit. Ipſe Reginæ iracundiam veritus Vrgeliam contendit: quam vrbem in eius procuratione fuiſſe dictum eſt. Magnorum motuum hæc initia fuerunt. neque tranquillæ res eſſe poterant in tanta voluntatum & ſtudiorum colluuione, tanta alienatione Reginæ, licentiaque vitę. Ex Betica nouum periculum oſtentatum. Hali Rex Maurus cognita Alfonſi morte, in noſtros fines irrupit, ferox & validus. Azecham arcem, & Sancti Seruandi monaſterium in ipſis ciuium Toletanorum oculis euertit. agris villiſque fumantibus ipſam vrbem circumſedit, & diebus octo omnibus machinis impugnauit. rem Chriſtianam periculo proximam, ſitus natura, noua mœnia ab Alfonſo Rege nuper instituta ad inferiorem vrbis partem, Aluari Fannii virtus tutata eſt, viri ea tempeſtate cum primis potentis, ſtrenuique: cuius extat ſepulchrum in Campo Sicuendenſi in parte Celtiberię: vbi multorum oppidorum principatum obtinebat. Barbari ſpe vrbis obtinendę deiecti, Madrito & Talauera in reditu direptis, mœnibuſque nudatis, ingenti pręterea pręda abacta redierunt in patriam. In alia Hiſpanię parte, bello Aragonius Mauro diſtentus, Exeam in Vaſconibus nobile oppidum cepit, ſalutis anno milleſimo centeſimo decimo. ad Valterram Abuhaſalemus, quem vulgo hiſtorię Cęſarauguſtę Regem vocant, acie ſuperatus. His rebus patratis Alfonſus ſoceri exemplo ſe Hiſpanię Imperatorem dicit, ſi amplitudinem ditionis conſideres, haud temere cum Regum potentiſſimus euaſiſſet, omnium qui poſt Hiſpanię cladem extiterant: imprudenter tamen cum ex alieni iuris ditione atque temporario imperio tantos ſpiritus ſumeret. Omnino in Caſtellam rebus domi compoſitis delatus, proximo anno, comitate morum atque beni-

1110.

gnitate, gentis voluntates promereri studet. Ius ipſe dicere populis, viduas, pupillos,
egenos a potentiorum vi iniuriaque tegere. Optimates pro ſuis quemque meritis co-
lere atque augere, rempublicam bonis omnibus ornare atque amplificare. vnius Regi-
næ peruicax animus non flectitur. Bilforadum in Beronibus, Valeranica, Soria, Alma-
ſanum in Arenacis, quæ oppida bellorum iniuria vaſta erant, coloniis deductis inſtaura-
ta Regis cura. Repetita Aragonia Rex, non ignarus inſtandum famæ, & prout prima
euaſiſſent, fore vniuerſa, arridentem fortunam vrgere, maiorique conatu bellum in bar-
baros inſtaurare cogitabat: cum res in Caſtella importuniſſimo ſane tempore turbata eſt.
Alfonſus Vrracam vxorem à patre tertio propinquitatis iure attingebat. proauus vtriuſ-
que Sanctius Rex Vaſconum cognomento Maior. nondum moribus receptum erat vt
Pontificum Romanorum venia lege cognationis ſoluta, coniugia inter cognatos coi-
rent. Itaque paſſim conſideramus per hæc tempora connubia Principum dirempta eſ-
ſe, cognatione inter coniuges illegitima iniuſtaque. Hanc vnam arbitror eſſe cauſſam
cur Alfonſus hic in nullo Caſtellæ Regum numero ponatur apud veteres ſcriptores. ne-
que verum eſt, fixas vetuſtate opiniones nouis placitis conuellere: quod quidam faciunt
Regem hunc Alfonſi nomine ſeptimum inter Caſtellæ Reges numerantes: in quam quid
iuris habere potuit, legitimo hærede ex priori coniugio nato, poſteriori matrimonio vi-
tioſo, & legibus repugnantibus inualido? Regina ob importunas actiones ad arcem
Caſtellare in cuſtodiam tradita, re cum ſuis communicata in caſtellam euadit. verum
à regni proceribus ad virum remiſſa, carceri denuo mancipatur. Calleciæ proceres, vbi
Vrracæ filius Alfonſus ex aui teſtamento rerum potiebatur, inter ſe inire ſocietates ad-
uerſus Aragonios conatus: coniugium, quod inauſpicato coierat inuita nobilitate, diſ-
ſoluendi occaſionem nacti. Ex ea re in animis hominum religiones excitatę, ei obtem-
perare fas eſſe negantium qui legitimus Rex non eſſet. Ad Paſchalem Romanum Pon-
tificem miſſa legatio: cauſſa omnis expoſita: ab eoque diploma ablatum: quo cauſſæ
cognitionem Didaco Gelmirio Compoſtellano Præſuli permittebat. Eius diplomatis
fragmentum ſubiicimus. PASCHALIS ſeruus ſeruorum Dei venerabili fratri D.
» Compoſtellano Epiſcopo, ſalutem & apoſtolicam benedictionem. Ad hoc te omni-
» potens Deus populo ſuo præeſſe conſtituit, vt eorum peccata corrigas, & Domini an-
» nuncies voluntatem. Stude igitur ſecundum datam tibi diuinitus facultatem, tantum
» inceſti facinus, quod à Regis filia perpetratum eſt, debita vltione corrigere: vt vel à tan-
» ta præſumptione deſiſtat, vel eccleſiæ conſortio, & ſeculari poteſtate priuetur. Quid
dati iudices, ſeu potius mali vindices deſignati conſtituerint, memoriæ proditum non
eſt. Illud conſtat, ex eo tempore Alfonſum in Præſules iniquo animo eſſe, atque adeo
ſæuire cœpiſſe. Burgenſis & Legionenſis loco pulſi: Palentinus captus, Sancti Facund
Præfectus ſpoliatus, atque in eius locum Regis frater Ramirus monachus ipſius nomi-
natione & opera cooptatus. Bernardus Toletanus extra diœceſim biennium exular
compulſus, nihil prohibente legationis pontificiæ ſacroſancta maieſtate. Quo tempo-
re concilium Palentinum, cuius acta extant, & Legionenſe habuit cum aliis Epiſcop
& proceribus, ac in primis Gelmirius Compoſtellanus interfuit. vna cura pacis in pro-
uinciam reuocandæ vniuerſos ſolicitabat. In Calæcos Aragoniæ & Vaſconum arm
mota. Monteroſum arx iis locis vi expugnata. viris ſanctis internunciis Aragonius arm
ponit. Agebantur omnia raptim atque perturbate, neque quid legibus liceret, conſid
rabat. præſidia tantum vndique conquirere videbatur, regno quod occupabat, obtine
do. qui repugnabant bonis euerſi dignitatis gradu deiiciebantur. Calæci metu depu
ſo Henricum Portugaliæ Comitem in partes trahunt. Alfonſum puerum Compoſtel
Regem ſalutant in templo maximo, & ſacro oleo inungunt. Gelmirius Præſul totius c
remoniæ Antiſtes. Petrus Trauæ Comes qui Alfonſi ætatem regebat, omnium con
liorum auctor. Alfonſus Aragonius eo nuncio perculſus repudio facto, Reginam So
dimittit, in cuius vrbis arce cuſtodiæ rurſus mancipata erat: imperandi tamen dulce
ne illectus, dotalem ditionem non deponit. Id iniquum eſſe omnibus videbatur. Vrbiu
& arcium præfecti cum iuriſiurandi gratiam non faceret, quod in eius verba concep
rant, quaſi ſoluti religione, paſſim in Reginæ poteſtatem concedebant. Idem facit P
trus Anſurius priſci vir moris. Qui de fide tamen data ſolicitus Alfonſum Aragoni
collum laqueo implicatus adiit, vt iuriſiurandi tradendis arcibus ſuæ fidei concred
violati pœnas ſumeret, quo ſe imprudenter implicarat. Commotus primum Rex eiu
ſpectu, deinde à proceribus admonitus præclare eum in vtraq; re officio defunctum, a
mo ad humanitatem reuocato, cum multo verborum honore noxam condonauit. P
ceres tota prouincia in commune pro ſalute, & libertate patriæ conſpirant, quiduis p

po

otius parati, quam Aragonium imperium. Gometius Candespinæ Comes, qui olim Re-
inæ nuptias ambierat, & modo ætatis flore amplius conciliatus fuerat, quam regia maie-
as pudorque fœmineus pati posset: se principem ex omnibus bellum defensurum, illatu-
umque vltro Aragoniis profitebatur. Petrus Laræ Comes in Reginæ amoribus riualis,
roximum auctoritatis & potentiæ locum occupabat. Ducum dissidio, neque pax publi-
a stare, neq; bellum ex sententia geri poterat. Alfonsus valido suorum exercitu conflato,
n Areuaces finitimos irrupit. Occurrunt Castellæ copiæ. ad Sepuluedam vtraque castra
osita sunt. vtrinque pugnæ signum propositum. In prima acie Laræ regulus erat, in po-
trema Gometius Comes: medium agmen alii proceres gubernabant. Rex quadrato
gmine in pugnam inuadit. in campo cui Spinæ nomen est, dimicatur. Laræ regulus
rimum certaminis impetum non tulit, fugaque Burgos ad Reginam adulat de prælii e-
entu solicitam, mollis æque & ignauus. Gometius aliquanto melior vim hostium solus
astinet: fusisque atque fugatis copiis in prælio pugnans occumbit. id virtutis extremum
estimonium reliquit. nec minori constantia fuit Bolea Gometii signifer, qui equo con-
osso, & vtraque manu amputata vexillum vtroque brachio amplexus, inclamansq; Bo-
æ nomen, multis acceptis vulneribus occubuit. Henricus Portugaliæ Comes magis
urpitudinis odio, quam quod Alfonsi caussam probaret, se Aragoniis adiunxerat. ma-
no id momento ad victoriam fuit. Ex rebus initio lætis magna confidentia nata. Itaque
Durio transmisso, per Palentinos fines Legionem vsque Aragonii penetrant. omni belli
iuria agri, oppida, pagi vexantur. Calæci proceres reparatis viribus, denuo certami-
is aleam subire constituunt. ad Fontem Anguium (loco id nomen est Legionem inter &
sturicam) supremo conatu dimicatum. eadem prælii fortuna fuit, Aragoniis secunda,
Castella auersa. Petrus Trauæ Comes in prælio captus, magna vir auctoritate poten-
aque: qui Vrgelitani Comitis Ermengaudi filiam Maiorem nomine connubio iunctam
aberet. Alfonsus puer à Gelmirio Præsule à pugnæ periculo subductus Orsilonis arcem
etiit, vbi Regina mater erat. Nulla ea ætate nobilior pugna fuit, Castellæ clade strageq;
um primis memorabilis. Tritium, Burgi, Palentia, Legio secundum eam victoriam
ps Aragonio Rege in fidem acceptæ. pecuniam in stipendium Aragonius non habebat.
usitani consilio in templorum thesauros manus iniectæ, quos inde mouere religio erat.
dorus aliique Diui grauibus inflictis pœnis eam iniuriam vindicarunt: odiumque po-
ulare vocesque, impium facinus accusantium grauia violatores manere piacula. sic re-
ente belli fortuna mutata. In Carpetanos belli impetus conuersus est. mox Asturica ob-
ssa: quoniam ea parte bellum contractis vndique copiis Reginam reparare nunciatum
rat. Martinus Munio supplementi caussa, Aragonios trecentos equites cum ad Regem
lduceret, hostium insidiis circumuentus, cæteris fugatis cæsisque viuus ipse captus est.
ex ea calamitate commotus, & maioris periculi metu, copiis imminutis numero, at-
ue per præsidia diductis, Carrionem loci munitione confisus se recepit. ab hostibus
ra id oppidum aliquandiu est circumsessus: donec Abbatis Clusensis, qui à Pontifi-
pacis componendæ caussa Legatus venerat, opera, & auctoritate induciæ dierum ali-
ot pactæ. nec multo post obsidio est dissipata. Raptim & temere collecti milites, nul-
duce, cuius imperium cuncti respicerent, vagi per agros, non principia noscere, non
uare vigilias, neque militarem disciplinam pati poterant: neque diu retineri in ca-
is. Aragonia arma depulso periculo, in Larensis reguli oppida & arces conuersa. A-
parte Reginæ arma mouebantur. arx Burgensis diuturna obsidione fatigata Reginæ
ditionem fecit, deiecto Aragonio præsidio. Petrus Lara cum Reginæ nuptias ambi-
, seque pro Rege ferret, morum superbia atque arrogantia, multorum animos aliena-
: ac vero publica flagrabat inuidia. nomen eius & Reginæ probrosis carminibus pro-
ndebatur: prorsus vt in Mansiliæ arce captus à Guterrio Fernando Castrio, custodiæ
mum mancipatus, deinde custodia elapsus, longinqua fuga se tegere fuerit compulsus,
rcinonemque petere: cum omnes circum finitimos infensos haberet. Ea Petro Laræ
gulo fugæ caussa fuit. erat is natus patre Diegho Ordonio, eo qui pro Zamoræ por-
aduersus Arias fratres singulari certamine dimicauit. Alfonsus puer propensa omnium
lnum voluntate, Castellæ Rex renunciatus est. regnum armis erat recuperandum,
cipiti factione, atque ambitione conuulsum. Ex Alfonsi pueri inauguratione, non mi-
r matri quam vitrico dolor erat. Cum eius incrementis suum ipsorum casum implica-
n fore, vates minime vani diuinabant. Vrraca filii iracundiam verita, & inter suorum
a destituta, Legionis se arce tenere constituit: loci munitione confisa, in tanta quamuis
natione prouincialium regiam dignitatē tueri posse. verum arcem obsidente filio, pax
dem ea lege facta est, vt reditibus vnde vitam sustentaret designatis, regnum ipsa filio

cederet: quod populi & procerum eximia voluntate delatum erat. Rationem annorum rebus singulis designare in tanta opinionum varietate promptum non est: ac mirari magis possis in rebus non antiquissimis hallucinari scriptores, quam quid verum sit constituere. Ac ne satis quidem constat, quo anno Vrraca decesserit. pleriq; septimodecimo circiter anno putant à morte patris. pudicitiam sane dum vixit haud satis honeste habuit. in Saldaniæ arce ex partu extinctam ferunt, æternum Hispaniæ dedecus. alii Legione affirmant, cum thesauros D. Isidori expilasset, quos auferre nefas erat, in ipso templi limine ruptis visceribus, manifesta numinis vindicta expirasse. Illud minori fide nititur: ex Regina & Gometio Candespinæ Comite, Ferdinandum quendam natum, cui furto concepto Furtadi cognomen fuit, eius familiæ conditori, cui idem cognomētum insigne est in Hispania nobilissimæ atque præpotenti.

Bellum Balearicum. CAP. IX.

HVNC cursum commotæ in Castellæ res tenebant, quo tempore Christianorum armis Balearici & Cæsaraugustani Mauri multarum gentium conspiratione impetebantur. Gibertus Prouinciæ in Gallia, & Aimilliani Comes decesserat, Dulcia filia principatus hærede. Raymundus Arnaldus Barcinonensis Comes, cui Dulcia nupserat, viribus & potentia validus, tantique principatus accessione formidabilis, vtriusque gentis viribus Baleares insulas occupare constituit: vnde Mauri piraticam exercentes, in finitimam Hispaniã & Galliæ oram excursiones facere, & omnia circum direptionibus vexare consueuerant. id meditanti classe opus erat valida & numerosa. nouam ipse in suis littoribus curat ædificandam: quo ab initio Catalaunicæ classes celebrari fama, lateque maris imperium obtinere cœperunt. Genuenses & Pisanos ea tempestate mari potentes præsens adit: & ad Balearici belli societatem inuitat, victoriæ præmia proponit, nominis immortalitatem, si eorum virtute barbari deiecti iis insulis essent: vnde velut ex munitissima arce piorum ceruicibus imminebant. Pollicentur illi milites & naues: mittuntque ad tempus constitutum. his auxiliis ad copias Catalaunorum adiunctis, in insulas traiicitur. bellum graue atque difficile fuit. Mauri enim viribus diffisi, & ad artes conuersi, pars arcibus & oppidis, pars montibus se tenere constituunt: neque vniuersæ dimicationis subire aleam, varios & multiplices bellorum casus esse cogitantes: nostros inopia aut morbis, aut diuturnitate temporis frangi posse. victæ tamen nostrorum constanti omnes difficultates, vrbsque præcipua in maiori Baleari expugnata est anno millesim centesimo quintodecimo. Raymundus Barcinonensis Præsul in ea expeditione decessi

1115. successit Oldegarius qui paulo post defuncto Berengario Tarraconensi Episcopo, in eiu locum cooptatus est. Vrbe capta, reliqua procliuia videbantur: cum barbaros in con tinenti nunciatum est, an spe prædæ, an vt Comitem suo periculo commotum ex insul retraherent, in Barcinonenses fines inuectos prouinciam omnem formidine, trepidati ne, luctuque complere: vrbem ipsam obsidere. Is nuncius multiplicem animo Com tis curam iniecit. hinc timor amitttendi sua, illinc conficiendi noui belli cupiditas in d uersum trahebant. Vicit tamen periculi metus, precesque suorum: & Ligurum fidei B learibus commissis, ipse in continentem traiicit. Barbari continuo obsidione soluta Martorellum victi, fugatique sunt. agmine magis, quam acie pugnatum. multi ex eoru numero ceciderunt. Eius victoriæ lætitia vt minor esset, gemina incommoda fecerur Ligures Maurico auro corrupti insulas barbaris reliquere, vt Catalauni scriptores aff mant. nam in Genuensium historiis de hac expeditione mirum silentium est. In Gall Narbonensis ora Carcaso vrbs amissa. Atho dudum eius vrbis imperium occuparat mis, nullo iure. cum acerbe imperaret, ciuium conspiratione pulsus est: vrbisque pri cipatus Comiti Barcinonensi restitutus, cuius ab antiquo erat: vti paulo ante monst tum est. Atho Guillelmi Comitis Pictauiensis viribus ciues ad deditionem compu Rugerius Athonis filius natu maximus intra mœnia acceptus, arma deponere iubet. c dicto paruissent in miseros ciues sæuitum: crudelitatis, inhumanæ superbiæ edita in ditios exempla. plerique ex vrbe elapsi Barcinonem confugiunt. Horum precibus naldus Comes solicitatus, comparato valido exercitu in Galliam irrumpit. Annitenti viris sanctis, quibus ægre erat optimi Principis vires à belli sacri cogitatione abstrahi c li bello excitato, pax ea lege composita: vt quod Guillelmo Pictauiensi promissum e mutata fide Atho posterique vrbe retenta Barcinonensium stipendiarii essent. Atqu Guillelmus Pictauiensis Comes, nulla honesti cura ex aliena calamitate bellaque ex b lis serendo ditionem augendi occasiones captare videbatur. nam Raymundo Tolo Comite ad bellum sacrum in Syriam profecto (vt superius dictum est) eius ditionen

mn

nnem in Gallia armis occuparat, homo immodicus, & iudicia hominum nihil reformi-
dans: neque quid de eo fama loqueretur pensi habens. Raymundi filius Bertrandus per
hæc tempora ex Syria vbi Tripolim ditione obtinebat, patre in eius vrbis obsidione sagit-
tæ ictu sublato, peractis stipendiis redux in patriam, veteris principatus recuperandi con-
silia cum finitimis Principibus cœpit communicare: ac cæteris desperatis ad Alfonsum
Aragonium Regem, cuius virtutum fama celebris erat, & magnæ inter vtramque fami-
liam necessitudines à maioribus initæ, confugere constituit. Quantum nefas? patrem a-
miserat & florem ætatis in bello sacro, tam procul à patria: multos labores & maxima pe-
ricula tolerauerat: & ablata tamen patria principatuque, alienæ misericordiæ præsidium
petere coactus est. Barbastri benigne exceptus Ruthenos, Agathenses, Cadurcos, Al-
bigenses, Narbonenses, Tolosates, & his finitimas vrbes Aragoniis Regibus ea lege ve-
ctigales esse voluit: si eorum armis ipse & posteri patriam ditionem recepissent. quod fœ-
dus salutis anno millesimo centesimo sextodecimo initum est. neque tamen Bertrandus
restitutus, magna Pictauiensium potentia, Aragoniis armis partim ciuili bello aduersus
Castellam, partim pio aduersus Mauros occupatis. aliquot tamen post annis Alfonsus
Iordanus Bertrandi frater, cum in arce à Pictauiensi Comite captus teneretur, a ciuibus
Tolosatibus è custodia eductus ad imperium vrbis est Guillelmo Morello deiecto: qui
pro Pictauiensi Comite eam vrbem præsidio obtinebat. Ex Alfonso Raymundus filius,
Raymundus nepos, pronepos item Raymundus prognati, eius vrbis principatum tenue-
re: donec Raymundi postremi filia Ioanna nomine, cum aliais prole careret, Alfonso
Pictauiensi Comiti nupsit. Ex eo coniugio cum nulla esset proles suscepta, Ludouicus
Sanctus Galliæ Rex Alfonsi frater, eo defuncto Pictauienses, & Tolosates ad suum impe-
rium adiunxit.

1116.

Cæsaraugustanum bellum. Cap. X.

ALFONSI Aragonii imperio Cæsaraugustani Mauri finitimi erant: propter vrbis no-
bilitatem & amplitudinem potentes in primis & validi. identidem in vicinos Chri-
stianorum agros excursiones faciebant: neq; vlla prętermittebatur clades, quæ à barbaris
hominibus edi poterat. His malis Alfonsus prouocatus, quamuis Castellę bello nondum
plane confecto, eam vrbem copiis omnibus & viribus expugnare parat. Magnus labor in-
gentia pericula proponebantur: quæ inuicti Regis constantia facile contemnebat. Tahu-
stum ad Iberi ripam lautissimum municipiũ Bacallæ opere captum est. Borgia ad fines Va-
sconum, & Magalona, aliaque eo tractu oppida, & arces, Almogaraues, hoc est, veterani
milites præcipua dexteritate, & multis bellis aduersus Mauros exerciti, Castellare arcem,
quam supra Cæsaraugustam loco edito ad Iberi ripam extructam esse superius est demon-
stratum, valido præsidio obtinere iussi sunt. commeatum, arma, tela inferre, vt infesta cir-
ca omnia hosti facerent: si casus ferret, obsidionem etiam quamuis longi temporis susti-
nerent. Id Cæsaraugustani belli initium fuit: ad cuius famam multi ex vniuersa ditione,
ad & ex Galliæ finibus viri principes exciti ad arma auxilio venerunt. Gasto Bearnensis,
Rotro Perticarum, Centullus Bigeronum Comites. Ex vtraque gente validus conflatus
exercitus, Cæsaraugustam omni ex parte circunsedere cœpit salutis anno millesimo cen-
tesimo octauodecimo, mense Maio. suburbium, quod interfluente flumine ab vrbe di-
remptum est, intra octauum diem expugnatum. Rotro Perticarum Comes ipso obsidio-
nis tempore cum sexcentis equitibus abs Rege missus Tutelam nobile Vasconum oppi-
dum, ad Iberi ripas loco munito constitutum, improuiso occupat. nauatæ operæ merces
fuit eius municipii principatus. Mauri ex Hispania, cum in eius belli euentu totius impe-
rii Maurici discrimen verti considerarent, magno numero obsessis opem ferre conuene-
runt. Affuit ex Africa Teminus cum valida Maurorum manu. ad Orbæ tamen fluminis
ripam, supra vrbem ad Mariæ arcem, quam Mauri obtinebant castris positis, cum nume-
ro & virtute nostros superiores esse cerneret, in intimam Celtiberiam abiit. Ciues rerum
inopia, & quod in malis supremum est, auxilii desperatione laborabant. nostri obsidionis
diuturnitate fessi, nouis operibus vrbem expugnare parant. extructæ ligneæ turres & pro-
pugnacula: agebantur ad mœnia vineæ: dolabris subruebantur lapides: cum Cordubensis
reguli (Temini is frater erat) filiũ supremo conatu in vrbem penetrare iussum, appropin-
quare iamq; affore nunciatum est. Nouo periculo cõmotus Rex Alfonsus, cum copiarum
parte occurrit pugnãdi certus: ne si barbari in vrbẽ penetrassent, re ipse infecta discederet.
erat illi cum hyemis asperitate, non minus quã cum hoste certamen. Ad Cutandem vi-
cum nõ procul Daroca signa collata. cæsi fugatiq; barbari. Dux ipse captus. Cęsaraugusta-
ni Mauri euentu eius prælii cognito, spe omni defensionis abiecta, ad quintumdecimum

1118.

Kalend. Ianuarias, vrbem octauo obsidionis mense dediderunt. Lætissimus is dies Christianis illuxit, non magis præsenti fructu, quam certissima spe imperii Maurici extirpandi, firmissimo eo propugnaculo sublato. Petrus Librana ad spem vrbis potiundæ iam antea Cæsaraugustanus Episcopus sacratus, expiandæ vrbis curam suscepit, sacraque gubernandi. Gastoni Bearnensi, & Rotroni Perticarum Principibus præmia fuere, singuli in vrbe vici abs Rege perpetuo iure contraditi. sic ea tempestate mores erant, vt plures in vna vrbe Principes constituere non formidarent. Ad Iberum trigesimo sexto ab ea vrbe lapide, Iulia Celsa nobilis quondam Romanorum colonia sita fuit: locus nunc vastus, & tribus inde millibus passuum oppidum Xelsa. id vnum antiquitatis vestigium conseruatur. in ea loca regia castra promota, cum primum per anni tempus licuit. in vicinos Maurorum agros irruptiones factæ. Inde in Celtiberos itum, gentem virtutis bellicæ opinione, locorum asperitate & regionum amplitudine cum primis validam armisque potentem. Ea prouincia alternantibus finibus olim, nunc latior nunc angustior fuit. proprie tamen ab Occasu ad Ortum à Salonis fluuii fontibus, qui ad Medinam Celinam (quibusdam hæc Ecelesta fuit) scatent, ad Nertobrigam, quæ nunc Ricla est, protendebatur. Caunum montem ad Septentriones, ad Austrum Tagi fontes habet prope Albarracinum: quæ vrbs antiquis Lobebetum fuisse creditur. Iis in locis belli fortuna nostris prospera, Mauris aduersa fuit. Victoribus omnia prona videbantur esse. itaque breui is tractus sub ditionem nostrorum missus: Turiaso, Alauona, Epila (quæ olim Segontia fuit,) Calatajuba non procul antiqua Bilbili à Mauris extructa, Aiubi Mauri opus. in vicino monte Bombolæ nomen loco est. id vnum antiquæ vrbis vestigium remanet. Præterea Haria, Darocaque captæ. vltra quam vrbem ad Silocæ amnis fontes Regis diligentia loco munito vrbs ædificata est, Montis regalis nomine: vt pro munimento esset aduersus Valentinorum Maurorum impetus. Carthusiani & Cistercienses monachi recenti memoria vigere cœperant, præcipua morum & sanctitatis opinione. Hierosolymis præterea Templarii & Hospitalarii milites, quadam inter se religiosa societate deuincti, rei Christian[æ] promouendæ diligentem operam nauabant. Itaque Bernardi hortatu præcipui Cistercienslum conditoris noua vrbs Templariis militibus extructo cœnobio abs Rege contr[a]dita. Alii præterea reditus attributi, quintaque spoliorum: quæ in bello Maurico cap[ta] essent: vnde sacræ militiæ sumptus tolerarent, finesque Aragonii regni ea parte tutarentu[r]. Guillelmus Auxitanus Præsul ad id bellum suscipiendum, nouæque militiæ conatus i[u]uandum, & Aragonii Præsules prouincialium animos inflammabant. Hoc initium Te[m]plariis militibus in Hispania fuit earum opum, quæ cum immensum creuissent, dein[de] malo ipsis fuisse creditæ sunt. Verum hæc aliquanto post.

Schisma Burdini Lemouicensis. CAP. XI.

ROMANAM ecclesiam per id tempus Gelasius eo nomine II. Paschalis paulo ante [de]functi successor obtinebat, magno vir animo: qui aduersus Henricum Imperator[em] eo nomine IIII. pro ecclesiæ libertate, & personæ quam gerebat maiestate tuenda, i[ni]micitias à maioribus susceptas persequi non dubitauit. atque ita vt Romam aduenie[nte] Imperatore, cum viribus esset impar, auctario per Tiberim Caietam, vbi natus erat, [pri]mum euaserit: deinde in Galliam contenderit, conuentu Episcoporum Remos vrb[e] indicto. Eius conatus mors oppressit. annuus pontificatus fuit. Cluniaci in ipso itin[ere] decessit: concessa paulo ante venia militibus Cæsaraugustam obsidentibus aliisque, [mo]do in templi fabricam aliquid opis conferrent. Eius diplomatis, quoniam in primis
„ nobile, exemplum subiicimus. GELASIVS Episcopus seruus seruorum Dei, exe[rci]
„ tui Christianorum ciuitatem Cæsaraugustanam obsidenti, & omnibus catholicæ fi[dei]
„ cultoribus salutem & Apostolicam benedictionem. Litteras deuotionis vestræ insp[exi]
„ mus, & petitioni quam pro Cæsaraugustano electo ad sedem Apostolicam duxistis [fa]
„ uorem libenter accommodauimus. Eundem ergo electum nostris tanquam beati P[etri]
„ manibus largiente Domino consecratum remittentes ad vos, benedictionem vobis A[po]
„ stolicæ visitationis impendimus. Æquam omnipotentis Dei misericordiam implor[an]
„ tes: vt per sanctorum preces & merita opus suum ad honorem suum & ecclesiæ suę c[on]
„ tationem vos faciat operari. Et quoniam vos ipsos & vestra extremis obiicere peric[ulis]
„ decreuistis: si quis vestrûm accepta de peccatis suis pœnitentia in expeditione hac m[or]
„ tuus fuerit, nos eum cunctorum meritis, & totius Catholicę ecclesię precibus à suo[rum]
„ vinculis peccatorum absoluimus. Cęterum qui pro eodem Domini seruitio vel la[...]

rant, vel laborauerint, & qui præfati, & qui præfatæ vrbis ecclesiæ à Sarracenis & Moa-"
bitis dirutæ vnde reficiatur, & clericis ibi Deo famulantibus vnde pascantur aliquid do-"
nant, vel donauerint secundum laborum suorum, vel beneficiorum suorum ecclesiæ "
impensorum quantitatem, & Episcoporum arbitrium, in quorum parrochiis degunt, "
pœnitentiarum suarum remissionem & indulgentiam consequantur. Datum Alesti. IIII. "
Idus Decembris. Ego Bernardus Toletanæ sedis Archipræsul hanc absolutionem facio "
& confirmo. Ego Suboschitanus Episcopus hanc absolutionem facio & confirmo. Ego "
Sanctius Calagurritanus Episcopus hanc absolutionem facio & confirmo. Ego Guido "
Lascurrensis Episcopus hanc absolutionem facio & confirmo. Ego Boso sanctæ Roma-"
næ ecclesiæ Cardinalis hanc absolutionem facio & confirmo. In Gelasii locum Cardina-"
lium, qui aderant, nominatione Guido natione Burgundio frater Raymundi Burgun-
dionis, Alfonsi Castellæ Regis patruus, præterea Viennensis Archiepiscopus, ipsis Ka-
lendis Februarii, eius seculi anno nonodecimo, cooptatus est, Calixti secundi nomine. 1119.
Tametsi delatum honorem non ante suscepit, quam cleri Romani suffragium & voluntas
accederet. Itaque non ante pridie Idus Octobris sacratus est. In Remensi concilio, cui
præsens interfuit, Imperatorem sacrificiis interdixit. Simoniacam labem baptizandis
infantibus, sepeliendisque defunctis suscipi solitam, nouis decretis coercuit. Presbyte-
ros, diaconos, hypodiaconos à concubinis arcendos curauit: quas illi passim in ea tem-
porum atrocitate, & rerum omnium perturbatione, vxorum iustarum loco & nomine
habebant. nondumque in Hispania is mos exoleuerat: ex quo à Witiza impio Rege indu-
ctus erat: neque eradicari penitus potuerat, magna quamuis priorum Pontificum dili-
gentia: præsertim in Calæcia, vbi sacerdotum mores maxime in turpitudinem incubue-
rant. Quod indicant litteræ ad Didacum Gelmirium Compostellanum Episcopum à
Paschali Pontifice missæ ante aliquot annos, hoc exemplo. PASCHALIS Episcopus ser-"
uus seruorum Dei, venerabili Didaco Compostellano Episcopo salutem & Apostolicam "
benedictionem. Ecclesia quam regendam disponente Domino suscepisti, iam diu etiam "
cum pastorem habere videretur, pastoris solatiis caret. Idcirco strenuitati tuæ vigilan-"
tius insistendum est, vt in ea rite omnia iuxta normam sedis Apostolicæ disponantur. "
Cardinales in ecclesia tua presbyteros seu diaconos tales constitue, qui digne valeant "
commissa sibi ecclesiastici regiminis onera sustinere. Porro quæ presbyterorum inter-"
sunt presbyteris, quæ diaconorum diaconis committantur: vt in aliena stipendia nul-"
lus obrepat. Si qui sane ante Romanæ legis susceptionem, secundum communem pa-"
triæ consuetudinem coniugia contraxerunt, natos ex eis filios neque à seculari, neque à "
dignitate ecclesiastica repellimus. Illud omnino incongruum est, quod per regionem "
vestram monachos cum sanctimonialibus habitare audimus: ad quod resecandum expe-"
rientia tua immineat: vt & qui in præsentiarum simul sunt, diuisis longe habitaculis sepa-"
rentur, prout arbitrio & religiosorum virorum consilio melius visum fuerit: neque in po-"
sterum consuetudo huiusmodi præsumatur. Datum Laterani Incarnationis Dominicæ "
anno. M.C.III. nostri pontificatus IIII. Imperatoris anathematis ignominia notandi ea "
caussa fuit: quod Gelasio Pontifice Roma ob metum elapso, in eius locum Bracarensem
Episcopum Burdinum, Romanum Pontificem, quod nefas erat, creandum curauit, at-
que perfecit, Gregorii VIII. nomine indito. Sic importuno duorum Pontificum dissi-
dio, tempore sane minime opportuno, ecclesiæ tranquillitatem turbauit: cum vterque
Regibus, æmulum vitio creatum ferret. Erat Burdinus Lemouicis natus, & Bernar-
dum Toletanum Præsulem in Hispaniam secutus, (vt superius dictum est) mox per o-
mnes sacerdotii gradus, eius opera ad Conimbricensis ecclesiæ Episcopatum erat eue-
ctus. quo tempore ipse Burdini nomen Mauricii appellatione mutauit: morum prauita-
tem non deposuit. Conimbrica Bracaram ad eius ecclesiæ pontificatum migrauit agen-
te eodem Bernardo. pro quibus meritis haud parem gratiam rependit. Nam corrasis vn-
dique pecuniis, in quibus maiorem spem habebat, quam in caussa, Romam profectus,
corruptisque aulicis, Bernardi senectutem rebus gerendis inutilem caussatus, in eius lo-
cum Paschalis Pontificis venia se substitui postulabat. Parum spei erat ab æquissimo Pon-
tifice iniquissima postulata extorquendi. Ergo vt erat ingenio callido ex dissidio inter Im-
peratorem & Pontificem crescendi occasiones captans, ad artes côuersus, Imperatorem
adiens eius voluntatem deuinxisse visus est: prorsus vt eius opera Romanam eccle-
siam inuaserit pseudopontifex factus. Extant Gelasii litteræ ad Bernardum Toletanum
Præsulem: quibus Burdini nomen diris à Paschali Pontifice deuotum esse declarat: man-
datque in eius locum Bracarensis ecclesiæ Præsulem alium substituendum curaret. Tan-
dem Burdinus Calixti diligentia Sutrii captus, tertio anno circumacto ex quo ecclesiæ

pacem turbare cœpit homo impudens & ambitiosus flagitioque nobilis, per Romanas plateas triumphi specie camelo traductus est: atque in extremam Italiam ablegatus in cœnobio Caua Trinitatis nomine, in quo custodiæ mancipatus est, obiit. Id præmium ambitioni fuit. is finis magnorum motuum, quorum expectatione metuque orbis Christianus suspensus fuerat.

Pax inter Aragonios & Castellanos. Cap. XII.

PROPINQVI Pontificis inauguratio Regi iuueni gratissima fuit, Hispaniæ vniuersæ salutaris: cui vt impense faueret magnæ necessitudines cogebant superiori tempore cum nostra gente contractæ: Castellæ magis, cum qua miscuerat sanguinem. In ea prouincia præcipuæ vrbes, & munitissimæ arces Aragoniis præsidiis occupatæ detinebantur nullo meliori iure, quam quod Regibus in armis esse solet. plerique prouinciales consuetudine seruiendi, partim ita timidi erant, vt omnem memoriam libertatis & dignitatis abiecisse viderentur: partim Aragoniis beneficiis deuincti, hosti fauere præ se ferebant. Rex iuuenis, ætate maior, animi magnitudine nulli priorum Regum cedens, æquo animo vitrici contumeliam ferre non poterat. missæ vltro citroque ea de re legationes. Rex Aragonius neque aperte negare, neque continuo annuere æquissimis postulatis. diem tantum ex die ducere: aliam ex alia moræ caussam nectere: & variis artibus priuigni conatus ludificari. prorsus vt ad extremum illud deueniretur: feciales arces repetitum missi sunt: nisi acquiesceret, bellum denunciare iussi. nihil pro sano Rex Aragonius facturus esse videbatur, priuigni ætate despecta, & ex continua rerum gestarum felicitate, humanæ sortis atque inconstantiæ immemor. Ad arma concursum. maximi in vtraque ditione delectus militares habiti sunt. externa auxilia conquisita. prior Aragonius à rebus omnibus quam aduersarii paratior, per Vasconum fines Riuogiæ agros armis hostiliter inuasit: commodum fore arbitratus, si hostes in suis sedibus opprimeret, cogeretque non de præda modo, sed de ipsis etiam liberis, coniugibus, parentibus & rebus charissimis certare. Magnum malum vtrinque parabatur, insignisque nomini Christiano clades, vtrauis parte vincente, victave. Viris sanctis Præsulibusque vtriusque prouinciæ annitentibus concordiæ viam, quod toties irritum fuerat, tentare placuit. Id consilium non ratione prudentius, quam euentu felicius fuit. Rex Aragonius ad pacem iis deprecatoribus flexus est: cum dicerent, iusta Castellanos petere. Alfonsum priuignum iusti filii loco futurum. non recte neq; pro bono facturos Aragonios si arces retinerent amplius. Eatenus aliquam excusationem fuisse, propter, imbecillem Regis ætatem & quoniam Vrracę vxoris iura repetebantur. nunc ætate confirmata, regnoque ad priuignum deuoluto matre concedente: præterea coniugio dirempto, iniquum videri alienam ditionem armis occupare velle: atque propinquis & necessariis iugum seruitutis imponere. Incertos belli exitus esse, martemque communem. sæpe diuinum numen à quibus ius stat, eorum innocentiam tueri consueuisse. Conuenit tandem, vt tractu terrarum, qui à Bilforado Calagurrim pertinet, retento, quoniam ad Regum Vasconum ius pertinere non incommodis rationibus, certęque fidei tabulis disputabatur, præterea veteris Cantabriæ partibus, quibus Guipuscoæ & Alauæ nomen est, quoniam recenti memoria Alfonsi armis occupatæ erant, ex reliquis tota prouincia vrbibus & arcibus, Toleto nominatim Aragonia præsidia deducerentur. patrui id Romani Pontificis reuerentiæ datum magna ex parte arbitror. In quo fœdere sanciendo nescias vtri Regi palma tribuenda sit: cum modestia & comitate certare viderentur. vitricus liberalitate: priuignus patientia, prudentiæque laude: cum regni auiti parte, pacem publicam redimendam sibi fore iudicaret. moderati animi exemplum memorabile. Itaque ab iis Regibus maxima concordia, tanquam à duobus coniunctissimis fratribus, respublica domi forisque administrata: & ab sæuis ingruentium vndique bellorum procellis industriè fortiterque defensa deinceps est. Atque hæc anno a Christo nato millesimo centesimo vigesimo secundo gesta sunt: tametsi nonnulli huic numero aliquot annos addunt. Omnino sancito fœdere Rex vterque ad bellum sacrum propensus, arma in Mauros vertit. Aragonius regiones eas depopulatur, quæ Cinga & Sicori fluminibus continentur. Alcolea oppidum cum ad Mauros rediisset, Christiano imperio est restitutum. in Edetanos & Contestanos Sucrone amne transmisso, penetratum. Alcaracium nobile iis in locis oppidum oppugnatur. expugnari non potuit. vlterius in Bæticam intimam arma prolata. oppida, vrbes, ne vastarentur agri, passim deditionem facere, annuum vectigal pactæ. ad Arzolum oppidum cum Cordubensi Rege & decem aliis Maurorum regulis acie dimicat

1122.

nno millesimo cẽtesimo vigesimo tertio. victoria penes nostros stetit. Proximo anno Me- 1123.
ina Cœlina in Celtiberiæ & Carpetaniæ finibus edito colle munita, vi expugnata. Sic A-
agoniæ res erant. Contra Castellæ Rex virtutis ostentandæ cupidus, otii pertæsus, quo di-
tino regni vires consenescere videbantur, diuersa ex parte in Maurorum fines incurrit.
Cauria vrbs, quæ post Alfonsi aui obitum à barbaris occupata erat, denuo recepta est.
acrorum & religionis statum Bernardus Toletanus Præsul Rege annuente composuit.
Regionem inde vniuersam, quæ Ana & Tago fluminibus continetur, veteris Lusitaniæ
artem, armis hostiliter percurrit. ingentes populationes factæ. hominum & pecorum
bactæ prędę. Mauricis spoliis lætum exercitum reduxit in patriam: cum ab his initiis
itis se ad tuendam nominis auctoritatem profecisse iudicaret: earumque virtutum spe-
imen prębuisset, quibus pręditus fuit maxime, fidei, liberalitatis, constantiæ, religio-
is cultu castissimo. Bernardo Clareualensi, quem perspecta vitæ probitas cælestium
umero inseruit, magnique pro religione labores, gentili suo in primis deditus erat: eo-
ue auctore plurima Cisterciensis familiæ monasteria extruenda curauit: ac ferme quæ
oc tempore toto illo Hispanię tractu magnificentissima locupletissimaque extant. Hu-
nanarum rerum contemptu id genus homines initio paruo contenti, multis eorum stu-
ia certatim iuuantibus, quod ad numen propitiandum referre multum habebant per-
uasum, breui interuallo immensas diuitias construxerunt. (Venisse in Hispaniam D.
ernardum sub vitę finem, ex eius ad Petrum Cluniacensem litteris perspicitur.) Sed &
mpla reliqua & monasteria, quę tota ditione extructa erant, magnis beneficiis Rex au-
t: vt argumento sunt veteres tabulę, quæ tota Hispania cum fide seruantur in veteribus
riniis, Dominici Calzadii, Æmiliani Cucullati, Michaelis Petrosi, Dominici Exilien-
: quæ templa ea tempestate, opinione sanctitatis, & concursu hominum celeberrima
ant. A patruo Pontifice impetratum, vt Zamora vrbs pontificię sedis maiestate exor-
aretur. Bernardus Archidiaconus Toletanus, natione Gallus (vt superius est indica-
um) ei ciuitati Pręsul est datus. Successit Stephanus: cuius ętate Opilionis indicio, cui
ecies viri humano habitu augustioris visa erat per quietem, locus designatus est, vbi
. Illefonsi corpus sepultum erat, ex superiori temporum perturbatione prorsus inco-
itus. atque eæ voces propter auctoris humilitatem contemptę quidem tunc sunt. va-
s tamen non fuisse Alfonsi Regis eo nomine octaui ætate intellectum est: cum Suero
us vrbis Episcopo, templum D. Petri ruinosum & male materiatum, reędificari cœptum
t. effossis enim fundamentis, marmoreum sepulchrum repertum Illefonsi nomine, vn-
e halitus mirę fragrantię efflabatur. Re explorata, ad ipsam D. Petri aram sacri cineres
pulcro composito contecti. Compostellana ecclesia Metropolitano iure & maiestate
ucta est eodem Pontifice concedente. atque Emeritensis ecclesię, quæ in ditione Mau-
rum erat, iura & potestas omnis, quo maior esset auctoritas, Compostellam translata.
ccessit regius consensus: vt ipsius litterę indicant. Duodecim Episcopi contributi: Sal-
anticę, Abulę, Zamoræ, Mirobrigę, Caurię, Pacis Augustę, Luci, Asturicæ, Oren-
, Mindonii, Tudęque: quibus consequenti tempore Placentia adiuncta est. Pręter-
Legati pontificii partes Gelmirio Compostellano datę sunt, non sine obtrectatione
rnardi Toletani motuque. Vicit tamen Gelmirius. & pro iure acceptę potestatis con-
ium Compostellę habuit: Episcopis & Abbatibus duarum prouinciarum Emeritensis &
acarensis ad conuentum inuitatis. sic fundamenta ponebãtur amplitudinis Compostel-
ę. Loci id religioni, & Raymundi Burgundi memoriæ, qui in eo tẽplo sepultus erat, tum
Rege filio, tum à Pontifice fratre datum est ipso circiter anno salutis millesimo centesi- 1124.
o vigesimo quarto. Quo anno, mense Decembri Calixtus ipse Romanus Pontifex de-
ssit, Honorio successore, qui fuit eo nomine. II. Anno proximo ciuilia arma in Gallia
arbonensi mota sunt. Alfonsus Tolosas Alfonsi Regis consobrinus, vxorque Faidida
llo Prouinciæ comitatum tanquam sui iuris repetebant. Barcinonensis Comes & Dul-
vxor paternam hęreditatem ab omni iniuria tuendam existimabant. ex magno diffi-
o, pax tandem ea lege facta vt Argentia & Belicadrum iuris controuersi oppida, atque
Prouincię pars, quæ Druentia & Isara fluminibus comprehensa est, Tolosati cede-
t: cætera oppida & vrbes: pręterea Auennionis vrbis partem multo maximam, quę
ra Rhodanum sita est, Barcinonenses Comites retinerent, pacta alterna inter se & po-
ros successione, si alterutri sine liberis decessissent.

Regni Portugaliæ initia. CAP. XIII.

NOVVM in Portugalia (quæ prouincia maiori ex parte veteribus Lusitania fuit) re-
gnum auspicato per hæc tempora fundabatur, ditione non amplissimum, tempore

postremũ, magnitudine rerum gestarum cum primis nobile pellendis olim tota ditione barbaris. Sed & nostra auorumque ætate Lusitani homines incredibili virtute & felicitate omnes orbis terrarum partes obeuntes, Africæ partem subiugarunt: innumerabiles insulas mortalium primi patefecerunt, ijdemque occuparunt: Asiam sibi atque Indos stipendiarios fecerunt: veræque religionis lumen in remotissimas nationes & gentes magno pietatis incremento intulerunt. secundum Oceanum occiduum fusa, atque Ana & Minio fluminibus ad Meridiem Septentrionesque comprehensa, longitudine quadringenta millia passuum colligit, multo minori latitudine: & vbi latissime se pandit centum amplius sexaginta millium: vbi arctissime coit octoginta. Diuisa est in partes tres Cistaganos, Transtaganos, & tractum eum qui Minio Durioque comprehensus est, prouentu lætissimus: vbi Bracara sita est, citra Tagum Olisipo, vltra Ebora Metropolitanæ vrbes. Solum maiori ex parte sterile est. incolæ aduecto aliunde frumento plurimum vtuntur. gens cupidissima laudis, eximieque fortis, ac præ cæteris Hispaniæ in victu cultuque frugalis, dedita pietati sapientiæq; studiis, & omnis humanitatis atque elegantiæ. Huius prouinciæ exiguam partem, quæ Regum Castellæ armis erepta barbaris erat. Henrico Lotaringio data est (vt est superius demonstratum) Comitis nomine dotisque cum Therasia vxore Alfonsi Regis eo nomine sexti filia. Ex eo coniugio Alfonsus, Eluira, Sanctiaque nati sunt. Henricus pater prole auctus, post Gotifredi Regis Hierosolymitani obitum, præstandæ operæ Balduino defuncti fratri, suoque gentili & propinquo (vt quidam putant) studio inflammatus, in Syriam nauigauit, consilio, si humanas rationes expendas, haud satis probabili cautoque: cum vxorem & filios iniuriæ obnoxios relinqueret, & belli sacri tantum in ditione superesset. Sane in Hispaniam reuersus, haud magno in Oriente operæpretio facto, vrbes Bracaram, Conimbricam, Viseum, Lamecum, Portum, quas imperio complectebatur, Episcoporum sedibus postliminio restitutis, amplificari impetrauit à Bernardo Toletano Præsule: cui componendi ecclesiastici status, cura à Romanis Pontificibus erat demandata. Verum de Bracaræ restitutione, atque vrbibus ei olim subiectis præstiterit ex Calixti. II. Romani Pontificis litteris cognoscere, earumque partem adscribere. „ BRACARENSEM Metropolim insignem quondam fuisse, atque in Hispaniarum regna multis & dignitatis & gloriæ titulis claruisse, tam antiquæ nobilitatis indicia, quam & veterum scripturarum testimonia manifestant. Verum quia consistentis in ea populi peccata corrigere diuinæ dispositioni complacuit, irruentibus Mauris seu Moabitis, & Metropolis dignitas imminuta, & parrochiarum termini sunt confusi. Sane post longa temporum interstitia, diuina rursus miseratio Metropolim restituere, atque parrochias ex parte maxima dignata est ab infidelium tyrannide liberare. Vnde Dominus prædecessor noster sanctæ memoriæ Paschalis Papa pristinam ei dignitatem redintegrans, suaque membra ei per Apostolicæ sedis priuilegium couniuit. Eius itaque nos vestigia subsequentes, charissime frater & coepiscope Pelagi Bracarensis ecclesiæ, cui Deo auctore præsides, integram ipsam vrbem Bracaram cum cauto illo integro, quod Comes Henricus & vxor eius Therasia eidem ecclesiæ contulerunt, & cum terminis Bracarensis Episcopatus, sicut in descriptione prædicti domini continentur, præsentis priuilegii pagina confirmamus: & eidem Bracarensi metropoli Galitiam prouinciam & in ea Episcopalium cathedrarum vrbes redintegramus. Item Asturicam, Lucum, Tudam, Mindonium, Auriam, Portugale, Columbriam: & Episcopalis nominis nunc oppida, Viseum, Lamecum, Egitaniam, Britoniam, cum parrochiis suis. Hæc Calixtus. Asturicæ in Calcia ante annos omnino quatuordecim, Henricus defunctus est, cum intestinis Castel[...] motibus pacandis nauaret operam, Corpus Bracaræ in humili sacello tumulatum. no[...] dum sepulcrorum apparatus in hanc vix opulentis regnis tolerabilem insaniam vener[...] Therasia vxor viro defuncto, haud multo honestius, quam soror Vrraca, pudicitiam h[...] bens Ferdinandum Paecium Trastamaræ Comitem sibi adiungit, aut iniusto, aut hum[...] matrimonio. (sic erant eius seculi mores) Veremundo Ferdinandi fratri, cum quo pri[...] stupri consuetudinem habuisse accusant scriptores Lusitani, ex odio, an ex fide incertu[...] sed Eluira certe filia nupsit. Fernando Mendosio filia altera Sanctia nomine. Ferdinand[...] dotali principatu auctus, rempublicam sursum deorsum versare: ad suum arbitrium b[...] pacisque consilia reuocare: Alfonsum priuignum contemnere. quam ille iniuriam in [...] nori ætate tulit quidem: maior autem factus cum odio maternæ turpitudinis, insitisq; [...] tutibus studia prouincialium conciliasset, arma aduersus vitricum arripit. Ad oppid[...] Guimaranes, quod antiquis Araduca fuisse creditur intra confluentes Aui & Viscella[...] planicie Sanctiuania signa collata sunt. victor Alfonsus. Ferdinandus & Therasia in po[...] statem redacti. Fernandus Portugaliæ finibus prohibitus, neque amplius redire iura[...] dim[...]

dimissus est, Therasia matre in custodiam tradita. doloris illa impatientia Alfonsum Castellę Regem eo nomine septimum, vt propinquę, miseræ & captiuæ matri opem ferat, per litteras obtestatur aduersus impios filii conatus. Nauatæ operæ mercedem, Portugaliæ principatum pollicetur, Alfonso filio, pro eo ac par erat, abdicato. Annuit ille siue ambitione dominandi corruptus, siue materteræ calamitatem miseratus: validoq; exercitu cōflato in Portugaliæ fines irruit. In planicie Valdeuesia, quæ Montionem inter & Limiæ pontem iacet, acie dimicatum. victæ Castellę copiæ, atque Legionem reiectæ. Ex ea re Lusitani maiores spiritus gerere quam pro præsenti fortuna: seque post eam victoriam sui iuris factos, & à Regum Castellæ imperio exemptos prædicare. Alfonsus iniurię impatiens, & vindictæ studio incensus vires reparat: & maiori quam antea exercitu contracto bellum repetit. Lusitanus viribus impar intra oppidi Guimaranis mœnia se suosq; continuit, loci munitone bellum propulsare cogitans. Castellani vincendi obstinatione obsessis assident, non prius discedere certi, quam oppido capto. Egas Nunnius, qui minorem Alfonsi Lusitani ætatem rexerat, virtutesq; quæ natura inerant, ampliores disciplina vt essent effecerat: & tunc pro ea gratia & auctoritate qua valebat vnus maxime, res communes prudentia consilioq; gubernabat, ex oppido egressus, factaque Regis conueniendi potestate, ita eius animum flexit, vt pace facta iis conditionibus, quas ferre ipse voluit, obsidio soluta fuerit. fidei datæ, cum post annos aliquot Alfonsus Lusitanus immemor esse videretur (vt historici Lusitani affirmant, penes quos harum rerum fidem esse volumus) Toletum Egas abiit ad Regem collum laqueo implicitus: vt capitis supplicio sacramenti religione exolueretur, quod se inuito violatum esse excusabat. Tanti viri squalore & lacrymis Rex ad misericordiam flexus, facto quidem impunitatem dedit, honorem tamen denegauit exemplo: quoniam fraudem & collusionem suspicabatur.

Bella Alfonsi Regis in Mauros. CAP. XIIII.

HIc finis tum quidem belli Lusitanici fuit: quod quibus hæc diligentius inuestigare curæ est, salutis anno millesimo centesimo vigesimo sexto, incidisse arbitrantur. Quo anno Vrraca Regina & Bernardus Toletanus Præsul, coniunctis ferme funeribus obiere. Regina in Saldaniæ arce, an Legione ruptis visceribus (vti antea dictum est) certe Nonis Martii, corpusque Legione tumulatum magnifice. Bernardus Toleti decessit mense Aprili annis grauis & rebus gestis clarissimus. quatuor & quadraginta annis Toletanam ecclesiam rexerat: & peculiaribus copiis Complutum ceperat ante annos duodecim (annales Hispalenses ante octo annos ponunt) ea tempestate vltra Fenarium amnem in colle præcepto positam, imminentemque ripæ. Bernardi Pręsulis castra in superiori colle, cui à Cruce hodie nomen est scilicet, munita: vnde Mauri omni iniuria vexati oppidum deserere compulsi sunt: quod ex eo tempore in Præsulum Toletanorum iure fuit. In Toletano templo, defuncto tumulus hac inscriptione rude crassumque sonante compositus. Primo Bernardus fuit hic Primas venerandus. Raymundus Vxamēsis Pręsul in eius locū suffectus est, sacerdotum Toletanorum pręrogatiua & Honorii Romani Pontificis voluntate. Quo Pontifice, Palentiam Episcopi, Abbates, & Proceres, vniuersa ditione euocati conuenerunt, ipse etiam Toletanus. ceterum pręcipua auctoritas penes Gelmirium Compostellanum erat iure Legati. affuere Rex & Regina. conuentus agitari cœperunt ieiunii Christiani initio, anno millesimo centesimo vigesimo nono. In quibus præter alia. Ne oblationes & decumæ excommunicatorum recipiantur sancitum inuenio. Neve ecclesiæ laicis dentur pręstimonii aut villicationis prętextu. Additum à Rege diploma, quo Calixti Pontificis exemplo patrui sui Emeritę iura regia, cum primum fuerit à Mauris recepta Compostellam transferre se ait. Deinde Humbertus Cardinalis in Hispaniam Legatus Legione Episcoporum conuentum habet. In eo conuentu de Regis coniugio est actum, quod dissoluisse nonnulli disputabant. Duxerat Alfonsus altero à morte matris anno Berengariam Arnaldi Barcinonensis Comitis filiam: nuptiisq; mense Nouembri Saldanię celebratis, ex ea suscepit Sanctium & Ferdinandum, Elisabetham, & Sanctiam. Berengariam Regi cognatione deuinctam esse, ex vtriusq; familię stemmate monstrabatur. ea cura Regem suspensum habebat. dicta caussa Patrum sententia absolutus est: nulloque cognationis gradu lege prohibito, coniugem attingere pronunciatum. Lite diiudicata regni vires in Mauros conuersę. per Carpetanos in hostium fines incursum. Calatraua, vnde Barbari finitimos nostrorum agros identidem depopulari soliti erant longa & difficili obsidione expugnata, in Toletani Pręsulis ditionem Regis dono contradita est. Templariis ille militibus, quorum esse cœperat virtutis opinio singularis, dedit. Sic plerique auctores affir-

1126.

1129.

mant. quidam è cruce signatis præsidium impositum arbitrantur: qui belli sacri exemplo, quod in Syria gerebatur, piorum castra Mauris profligandis in Hispania magno numero sequebantur: nullis stipendiis, veniæ tantum spe à Pontificibus Romanis ad militandum inuitati. Alarcus, Caracuel (Antonino Carcuuium) Mestansa, Alcudia, Almodouar Campestre, vicinis locis, in ipsisque Marianis montibus, Pedrocium Mauris ablata. reliqua prona erant, tanta gentem impiam formido incesserat. anni tempus Regis conatus repressit. Exacta hyeme copiæ ex hibernis eductæ: atque per Castulonensem saltum (quæ Marianorum montium pars est) in Bæticam abs Rege penetratum. omnia circum vastantur, diripiuntur, auferuntur. Aurigis obsessa, nostris Giennium. mœnium munitione, obsessorum virtute & vigilantia, victa nostrorum constantia est: tametsi in castris hyemis tempore duratum erat. Albohalis filius Halis, Iuzephi nepos Almorauidum imperium Africæ, atque Hispaniæ ea tempestate obtinebat, minori quam maiores potentia, propter intestinos gentis motus, opportunus exitio. Alfonsi socer Comes Barcinonensis diem obiit, eius seculi anno trigesimo primo. Raymundo filio maiori Barcinonensem principatum legauit, in Gallia Carcasonem, & Rhutenos adiecit: quas vrbes ad suam ditionē pertinere putabat. Berengario natu minori Prouinciæ & Aimiliani comitatus dati. Cæcilia filia Bernardo Fuxensi Comiti, Aimerico Narbonensi Vicecomiti filia altera (cuius nomen non proditur) vxores datæ. Aliæ præterea filiæ Berengario à patre commendatæ, viris principibus in Gallia nupserunt. Consequens annus nulla re insignis est, præterquam reditu Alfonsi Regis ex bello Bętico, solutaque obsidione Aurigis, atque Sanctio Regis filio militiæ honore donato. Ipso D. Matthæi Apostoli festo die, vsitata iis temporibus cæremonia, à patre indutus est armis: balteum militare donatum. Id prætextæ positæ indicium erat: atque incitamentum, vt magno animo paternas virtutes imitatione complexus, nomē suum immortalitati consecraret.

(margin: 1131, 1132)

Alfonsus Aragonius Rex in bello occisus. Cap. XV.

IS erat rerum status Castellæ & Lusitaniæ. in Aragonia vti instituerant, prosperum cursum tenebant. finitima Maurorum oppida & arces nostrorum armis carpebantur. impię gentis in præceps ibat imperium. Celtiberia omnis prępsidiis occupata: Molina in eo tractu ciuitas Christianorum vectigalis, ad deditionem compulsa. Ad Pompelonem vrbem sub- urbium adiunctum, cui à S. Saturnino nomen est. Franci in eo collocati, ciuitateque do- nati: datumq; , vt Iaccetanorum legibus viuerent, & secundum eas priuatim & public iura darent. Pelagi littora, qua parte Iberus influit in mare, late obtinebant Mauri: inde fi nitima oppida & agros, incursionibus vexabant. classe opus erat, multæ ergo longæ naue iussu Regis in eam rem Cæsaraugustæ ædificatæ: & constat coercitis olim atque statum natis Iberi ripis, ad Varium oppidum, quod non procul Lugrunio situm fuit, ducentis se xaginta passuum millibus à mari Vespasianis rerum potientibus Romæ atque in Hispani fluuium Iberum nauium fuisse capacem, magno reipublicę commodo propter subuectio nes, & commercia. Ad confluentis Iberi & Sicoris Mequinentia, quæ Cæsari Octogesa e se creditur, sita est loci natura opereq; munita. ea nunc deiecto Maurico præsidio, in Reg potestatem venit. Publicam ex iis rebus lętitiam inopinatus casus turbauit, luctuq; ingen mutauit: vt fere inconstans est humana felicitas: ex rebus prospere gestis, aliis neglige tia oritur, aliis temeritas: vtrunq; magnos homines vertenti sępe fortunę prębuit. In tu mulo terreo Fraga (huius belli euentu magis, quam alia re nobile) Ilergetum oppidum p situm est, Ptolemęo Gallica Flauia. pars anterior Cingæ amnis aquis excisa difficilem ad tum prębet: prorsus vt per ardua nitentes multos pauci vel vmbonibus possint propelle à tergo colles eriguntur, leniter quidem decliues, culturaque lęti: ita tamen oppido co iuncti, vt tormentorum vsum impediant. Rex Mequinentia capta studio elatus, vlterius progressus aduerso Sicori, in quem Cinga amnis euoluitur, in Ilergetum fines irrumpit: bi maior belli moles supererat propter locorū munitionem: & quoniam barbari in ea lo magno numero quasi ad pręsidium confugerant: vnde Ilerdæ & Fragę regulis vires cre rant: nominiq; Christiano formidabiles esse cœperāt. Castra Regis mense Aug. anno e seculi trigesimo tertio, ad Fragam posita, maiori spe & apparatu, quam successu. anni te pus in hyemem vergentis, & ex eo continui imbres compulerunt, copias in hiberna mittere, iussas ad prima veris signa rursus conuenire. Februario mense obsidio repetita non minori conatu, neque minoribus copiis. In ea menses Martius & Aprilis consum haud magno operæpretio: cum oppidani tempestate prouisa à rebus omnibus parati sent, & externi auxilii fiducia belli iniurias, obsidionis incōmoda patienter ferrent. Ab gan

(margin: 1133)

amia Ilerdæ regulus contractis vndiq; viribus, obsessis opitulatum venit. ad Fragam, Iu-
æ & Ruffinæ festo die acie dimicatum nostri bello fessi erant, imminuti numero: nam
ars ne à tergo circumuenirentur, in castris relicta est. Barbari recentes & feroces ad pu-
nam procedebant. multi ex Christianorum numero in eo prælio ceciderunt: neq; obsi-
io tamen dissipata est, barbarorum haud multo minori clade. Rex maioris periculi metu
Castellę fines profectus, Soriæ atque vicinis locis nouas copias supplementi caussa con-
cripsit. cum his hostium agros Montionem vsque percurrit. sequebatur ipse longo proxi-
nus interuallo, cum turma trecentorum equitum. circumfusus numerosus hostium equi-
atus Regem inuadit. Ille periculo cognito, pauca ad suos pro tempore locutus, hortatus-
ue vt nominis Christiani & patriæ virtutis memores, in hostes irruerent, audaciam pro
nuro fore, metum cum exitio coniunctum, ferro ex ijs angustiis & virtute euadendum,
ullam prętereasalutis spem esse. Quod si virtuti, inquit, vestrę par pugnę euentus non fu- «
rit, ne inulti moriamini prouidete. neve capti nomini vestro contumeliam irrogetis, tur- «
issima seruitute: potius quam qua decet virtute dimicantes, mortem vltos esse videami- «
i. Mox cœpta pugna. nostri pro extrema spe egregie dimicabant. Rex inter primos pa-
damento & armis fulgētibus insignis, vnus præcipue Maurorum telis petebatur, ac tan-
em oppressus est. Rege cadente, cæteri pars perempti, pars fuga salutem quæsierunt. Ta-
netsi de obitu Regis non vna ferebatur opinio: & vulgus fingendi auidum varios rumo-
s dissipare consueuit: dum alii quæ cupiunt libenter credunt: & de suo alii auditis ad-
iunt, quo res lætior efficiatur. Quidam existimarunt vitæ tædio Hierosolymam petiisse.
ii scripserunt, corpus à Mauris redemptum in Montaragonis cœnobio sepultum: atque
m cladem incurrisse, quod in templorum thesauros auidius inuolasset. Tametsi Rode-
cus Pręsul, & Aragonii scriptores Alfonso Regi religionis, pietatis, & mansuetudinis lau-
m tribuunt. Vero propius est corpus nusquam inuentum in tanto occisorum numero.
varie opinandi occasio. Ad septimum Idus Septembris, anno millesimo centesimo tri-
esimo quarto insignis ea clades ad Sarinienam oppidum accepta est. magnus Imperator, 1 1 3 4.
imi vigore præstanti, atque eo seculo Christiani nominis decus & gloria. cum hoste no-
es, & vicies signa contulit, vt vetustus auctor affirmat, plerunque victor. regnauit an-
s triginta. Reliquit testamentum ante tres annos nuncupatum in ipsa obsidione Baionę
bis, quam in extrema ora Galliæ expugnasse, etiam nostrates scriptores suspicantur.
etrus Lara Comes, ab Alfonso Iordano Tolosate, ex prouocatione in singulari certami-
, in ea obsidione peremptus est. In eo testamento templis, & monasteriis tota Hispania
ulta oppida, & arces legata: & cum prole careret, Templarii & Hospitalarii milites, prę-
rea custodes sepulcri Hierosolymitani ex asse omnes, singuli ex triente ordines, regni
redes scripti. exemplo liberalitatis, quod admirarentur posteri, improbarent æquales.
l tanti erat religionem Christianam bello amplificare: partumque in Syria imperium
mis tueri: vt certatim viri, fœminæ, Principes & priuati prædia, arces, oppida in sum-
s bellicos suppeditarent. In extremo testamento diræ execrationes additæ, si qui euer-
e conarentur, quæ ipse sanxisset. Proceres Aragonii & Vascones concilio gentis indi-
Borgiam frequentes conueniunt ad Vasconum fines. Petrus Atarius dono defuncti
gis eam vrbem ditione obtinebat, summa vir nobilitate, regioque sanguini innexus: vt
nnulli suspicantur, magis quam certo argumento confirmant, rebus gestis suaque vir-
e clarissimus. In hunc gentis studia inclinabant, videbaturque continuo Rex futurus,
voluntates magnæ Principum partis fastu & arrogantia alienasset. gloriam & regnum,
æ vltro venissent, festinatio corrupit. Viri sapientes considerabant, qualis futurus esset
cepta potestate, qui in priuata fortuna intolerabilis esset. præcipuus aliorum incitator
trus Risonius. nobili loco, magnoque ingenio vir. huius auctoritatem cum cæteri se-
erentur, re infecta è conuentu discessum est. Vascones externi imperii odio & ius sem-
r fuisse cogitantes, vt quæ tyranni eripuissent, ea tyrannis eorumve successoribus inter-
tis ij, quibus erepta erant, recuperarent, sibi priuatim consilium capiunt. Auctore San-
o Rosa Pompelonensi Episcopo, Garsias ex veteri Regum suorum sanguine Ramiri fi-
, nepos Sanctii Regis eius quem à fratre Raymundo occisum fuisse dictum est, com-
ni gentis suffragio Pompelone Rex est renunciatus. E contrario Aragonii Montionem
nuenientes, Ramirum defuncti Regis fratrem, Regem iubent, quamuis monachum, &
ancti Facundi Abbate primum Burgensem, deinde Pompelonensem, ac tandem Rotæ
Barbastri Præsulem nominatum. Oscæ regia insignia desumpsit, cum pontificiis infulis
ni purpuram & diadema iungens. res omni tempore comparanda miraculo. Quod
magis studio gentis, quam necessitate factum arbitror, ad vitandos intestinos motus:
n ipse se ab obitu fratris Regem ferret. extantque veteres tabulæ, quibus Octobri men-

ſe proximo ſe Regem & ſacerdotem nominat, Barbaſtri datæ. Ab his initiis commota po-
puli ſtudia non ante conſtiterunt, quam homo grandæuus, qui ante quadraginta amplius
annos in Tomerienſi cœnobio veſtem mutarat, ſobolis generandæ cauſſa, vxorem duce-
re compulſus eſt. Romani Pontificis venia (ſic credimus) vt Rex, coniux, & ſacerdos
idem eſſet, impetratum. Agnes Guillelmi Pictauorum & Aquitaniæ Principis ſoror con-
nubio iuncta. Guillelmus hic poſt biennium Compoſtellæ defunctus eſt: quo ſe contu-
lerat religionis procurandæ cauſſa. Alionora filia natu maxima eius iuſſu, Ludouico Re-
gi Galliæ nupſit, cognomento Iuniori. ex hoc coniugio duæ filiæ natæ cum eſſent, lege
propinquitatis coniugium diremptum eſt, Eugenii tertii Romani Pontificis auctoritate.
Rex denuo Iſabellam duxit Alfonſi Caſtellæ Regis filiam. Alionora Henrico Duci An-
dium Nortmanniæque iuncta, Pictauorum & Aquitaniæ ad Angliæ imperium adiunxit.
vnde bella internecina inter eas gentes nata, funeſta Galliæ vniuerſæ, nomini Chriſtiano
exitialia fœdaque.

Noua in Hiſpania inter Chriſtianos Reges Bella. CAP. XVI.

GARSIÆ & Ramiri Regum inaugurationem magni motus ſunt conſecuti. ſæua orta
bellorum tempeſtas, & reſpublica quaſi turbato mari nauis, cum maxime viro & gu-
bernatore opus habebat, tum maxime omni præſidio deſtituta erat, Garſiæ Regis imbe-
cillitate, Ramiri ſenectute. Alfonſus Caſtellæ Rex vtrunque imperium ad ſe hæreditate
deuolutum prædicabat: iuraque ſucceſſionis à Sanctio atauo Rege Vaſconum cogno-
mento Maiori, haud incongrue repetere videbatur. Nam milites, quos Alfonſus teſta-
mento hæredes nominarat, paſſim excludebantur, legibus vetantibus ad regni faſtigium
admitti, niſi regia ſtirpe ortum. Hæc a iureconſultis in otio diſputabantur. potiora, vt
ſit, regnandi iura, quæ in viribus & potentia magna pars Principum ponit, penes Alfon-
ſum Caſtellæ Regem ſtabant. neque deeſſe poterant vtriuſque regni procerum ſtudia in
tanta voluntatum varietate. Itaque contractis vndique copiis, ne occaſioni deeſſe videre-
tur, in Riuogiam inuectus oppida & arces, quæ ab Alfonſo vitrico Belforado Calagurrim
viq; per vim occupata erant, in poteſtatē redegit: Anagarum, Lugrunium, Arnedum, Vi-
gueram, aliaq; vicinis locis ignobiliora oppida. Inde tranſgreſſus in Cantabriam parte ea
cui Alauæ nomen eſt. Victoriam circumſedit quidem, virtute tamen ciuium defenſam ex-
pugnare non potuit. alia circum oppida ſubiugata: factumq; vt vtriuſque regni ditionem
Iberus amnis diſcerneret. Magna inclinatio animorum facta erat: multique tum regu-
Regis caſtra ſequebantur, tum Epiſcopi. in his Bernardus Seguntinus, Sanctius Anaga-
ri, Bertrandus Vxamæ. Mox in Aragoniam impetus factus, tanta feſtinatione, vt proxi-
mo Decembri menſe omnem citra Iberum amnem Aragoniæ tractum, armis præſidiiſ-
occuparit. Aderant Regi externa Principum auxilia: Raymundus Barcinonenſis Co-
mes, Ermengaudus Vrgelitanus, Alfonſus Iordanus Toloſas, Rogerius Fuxenſis, Mir-
Pallenſis, aliique magno numero proceres, in eius ſe omnes clientela fore profeſſi. R-
mirus noui regni ſtatu nondum confirimato, & in tanta conſternatione prouincialiu-
viribus diffiſus, Suprarbem petiit, locorum munitione regium nomen tutari conſtituen-
& meliora tempora expectare, animo ad pacem fœduſq; faciendum propenſo, honeſtu-
modo, & tolerabile. Oldegarius Tarraconenſis Præſul, præcipua vir opinione ſanctitat-
ſequeſtrum internunciumq; iis controuerſiis componendis ſeſe offerebat. magno labo-
& conatu parum promouebatur: cum magnæ difficultates opponerentur, & neuter par-
contentus eſſet, totum ſpe & cupiditate complexus. Garſias Vaſco Alfonſi poteſtati p-
mittens ſe ſuaq;, inito fœdere in Caſtellam venit. Alfonſus Legione concilium haberi c-
rat frequentiſſimum. affuere Garſias Rex Vaſconum, Berengaria coniux, ſororque Sa-
ctia. In eo conuentu omnium qui aderant conſenſu, imperii nomen Regi decernitur. c-
Aragonios, Vaſcones, Catalaunos, Galliæ partem vectigales beneficiarioſque haberet-
Auguſti maieſtatem conuenire. Toletanus Præſul coronam capiti impoſuit. dextera
uaq; Rex Vaſco & Arrianus Legionenſis Epiſcopus tenebant. acceſſit Romani Pontif-
conſenſus, vti noſtri ſcriptores affirmant, Innocentii eo nomine ſecundi ſcilicet: cum
tempeſtate ſacra Chriſtiana gubernaret. quod admirari magis poſſum, quam credere, t-
tam iniuriam irrogatam Germaniæ. niſi forte ægre iis Imperatoribus facere voluit, no-
in Hiſpania Imperatore creato: cum toties Italiam vexaſſent, & ſacroſanctam Pont-
cum maieſtatē contemptui habuiſſent. Legione in D. Mariæ ea cæremonia peracta pri-
1135. anno milleſimo centeſimo trigeſimo quinto, ipſo Pentecoſtis feſto die: vti eius ætatis ſ-
ptor ait, & acta eius conuentus declarant. deinde Toleti ſimilis ceremonia peracta eſt, c-

die & anno incertum: sed inde variæ scriptorum opiniones natæ, quibusdam Toleti, aliis Legione affirmantibus. Extat Toleti in scriniis vrbis diploma ab Alfonso concessum: vbi primam imperii coronam Legione accepisse se ait, nempe altera Imperatorum Germaniæ æmulatione Toleti suscepta. Inde inter Hispaniæ Reges huic vni Imperatoris cognomen vulgo datur: & Toletanæ vrbis insignia esse cœperunt, Imperatoris imago considentis habitu, aureaque veste, orbis effigiem sinistra, gladium districtum dextra tenentis. eidem Imperatoriæ vrbis nomen eo tempore confirmatum: vt per manus ducta opinione vulgo homines persuasum habent. Extant Ioannis eo nomine secundi Castellæ Regis tabulæ, quibus Toletum vrbem Imperatoriam dicit. Extant D. Bernardi litteræ ad Sanctiam, quam sororem vocat Imperatoris Hispaniæ, præcipua fœminam pietate virginemque: cui frater a primo regni tempore, Reginæ nomen & honorem participarat. Extant etiam Petri Cluniacensis ad ipsum Pontificem Romanum Innocentium secundum litteræ, hoc initio. "Imperator Hispanus magnus Christiani populi Princeps, deuotus maiesta-"i vestræ filius. Rogat iis litteris vt Episcopum Salmantinum concedat Compostellam migrare, votis sacerdotum & populi expetitum. Berengarius is erat, in Didaci Gelmirii post quartum annum defuncti locum cooptatus, secundus eius ecclesiæ Archiepiscopus. Sanctius & Ferdinãdus à patre Imperatore Castellę & Legionis Reges diuisa ditione con-inuo designati, dictiq; exemplo, quod accusabitur semper, & semper vsurpabitur. Interea :um virorum sanctorum & procerum studia, pacis componendæ caussa non remitterent: nultis vltro citroque concursationibus, conuenit tandem, vt Alfonsus & Garsias inter e colloquerentur, de re tota deliberaturi. Paradillia oppidum ad Iberi ripam situm Re-um colloquio opportunum visum est. dies dictus quintus Kalendis Octobris. Affuit Berengaria Regina. pax ea lege facta: vt Garsias Cæsaraugustano regno donatus ditio-em omnem Alfonsi nomine obtineret, Castellæ stipendiarius factus: armaque & vires ungerentur aduersus Ramirum Aragonium Regem: quem vitio creatum prædicabant. o fœdere Aragonii & Vascones commissi, grauia inter se damna intulerunt. vtriusque itionis fines belli iniuriis vexati. Proceribus & Episcopis vtriusque gentis annitentibus ius controuersiæ componendæ studio, optimum fore visum est, ternos ex vtraque gente udices dari. Caxalis, Ferricius Oscensis, & Petrus Atarius ad Vadum longum (id vico omen est) pro Aragoniis disceptarunt. pro Vasconibus Latro, Guillelmus & Simon Az-arii, Conuenit vt vtriusq; regni ditionem ijsdem finibus, quos Sanctius cognomento Ma-or constituerat, deinceps ipsi terminarent. Sarasasum, Ida, Arago amnes, limites designa- quousq; cum Arga flumine coniuncti in Iberum influunt. Roncauallis, Biosalis, aliaq; vi-ina oppida, tametsi ad Aragonios fines pertinebant, Garsiæ permissum, vt dum ipse viue-et imperio retineret. Aragonio modo Regi fidem obligaret. regnum (quod Castellæ pau- ante promiserat) Aragoniis vectigale obnoxiumque esset. Huius fœderis confirmandi ausa, ab vtroq; Rege Pompelonem ventum est. factumq; operæpretium videbatur: cum tiones optime constitutas casus inopinus turbauit. Enecus Aiuarius siue ex vero, siue pa-s odio, Ramiro Regi denunciat insidias à Vasconibus eius saluti parari. cum fides esset cta, Rex mutata veste, concubia nocte Pompelone vrbe egressus est. neque prius con-itit, quam ad Leirense monasterium est ventum: vnde maiori offensa quam cum vene-t discessum est. & vtrinque res ad bellum rursum spectare cœperunt omni concordiæ e sublata. Ramirum ætatis despectu, studia Principum, sed & populi deserere videban-r: vsque eo vt vulgo Regem cucullum aliisque probrosis cognominibus nominarent. enus hominum mobile, peruicax, neque, beneficio neque metu coerceri poterat. Er- Periandri Corinthii tyranni, & Tarquinii Romani Regis postremi exemplo repetito, cinus edidisse fertur posteris memorabile, homini sacrato fœdum atq; crudele. Oscam l regni conuentus proceres aduocat anno eius seculi trigesimo sexto, quasi de rebus ma-is deliberaturus. quindecim proceres, qui maxime infensi videbantur, in vestigio iugu-ndos curat, ex Lunæ familia quinq;, reliquos ex præcipua regni nobilitate. quorum no-ina vt sigillatim prodantur, opus esse non arbitror. Tomeriensis Abbas, cum quo rem nnem communicarat, consilii auctor fuit. Per legatos enim roganti, ecquid sibi facien-m putaret in tanta rerum perturbatione, legatis præsentibus in horto summa caulium pita ferro deiecit: nihilque præterea aliud responsi dedit. Quæ vero de Ramiri ignauia ra fidem, supraq; veritatem prædicantur: tam rudem eum, & ignarum belli fuisse, vt cũ istra clypeũ, dextra lanceam teneret, equi habenas mordicus regẽdas putaret, tanquam ulas vulgi reiicimus. Conuenit, inutilem rebus gerendis atque imparem regni oneri sse habitum. vnde occasio fabulandi. Omnino genita filia, cui Petronillæ nomen fuit, m neque sibi neque aliis satisfaceret, tædio victus non militaribus solum sed ciuilibus

1136.

etiam abſcedere muneribus certus Oſcæ, vbi regni conuentus agitabat, animi ſententiam coram explicauit, in vnam curam conciliandi Alfonſi Regis incumbendum decernens. de Vaſconum iniuriis vlciſcendis mentio nulla præ pacis ſtudio. & fortaſſis inſidiarum illi crimen, quod erat impoſitum, competenter eluerant. Raymundus Barcinonenſis concordię ineundę inter Caſtellanos & Aragonios præcipuus auctor extitit: cui magnę cum vtroque Principe neceſſitudines erant: & ſpes obiiciebatur Aragonii regni potiundi Caxali viro primario internuncio. Alauona ad Iberi ripam ſupra Cæſarauguſtam decem & ſex millibus paſſuum ſitum oppidum, Regum colloquio deſignatum. dies dicta vigeſima quarta Auguſti. quo die Alfonſo Caſtellæ Rege concedente Cæſarauguſta Aragonio imperio reſtituta eſt, reſciſſo nimirum eo fœdere, quod cum Garſia Rege Vaſconum haud multo ante initum fuiſſe monſtratum eſt. Calataiuba, Alauona, aliaque citra Iberum oppida Ramiro concedente retenta ſunt. iis legibus inter vtranque gentem concordia conſtituta. Cuius confirmandæ cauſa Ramiri filia obſes data, vt Sanctio Alfonſi filio nuberet impetrari non potuit: cum Raymundo Barcinonenſi pacta eſſet: quod Aragoniis rebus commodius fore videbatur, propter ditionis ampliſſimæ vicinitatem: & quoniam ab Alfonſo ſororio nihil non impetraturus fore credebatur. Hæc eo celerius adminiſtrantur, quod Garſias Vaſconum Rex bellum comparare nunciabatur, vir inſigni animi magnitudine: qui aduerſus duorum præpotentum Regum arma, non tantum imperium nouum tutatus eſt, ſed etiam ditionis fines proferebat. Margaritam Rotronis Perticarum Comitis filiam vxorem habuit: & cum ea dotis nomine Tudelæ principatum. Itaque ſe Pompelone, Anagari, Alauæ, Vizcayæ & Guipuſcoæ regnare publicis litteris affirmabat. Francorum vires multum contulerunt: cum Ludouicus Galliæ Rex noui Regis & infirmi patrocinium ſuſcipere glorioſum ſibi fore putaret. ad Gallurem & Cortes oppida, Caſtellæ & Vaſconum caſtra collata: acie tamen dimicatum non eſt, cum vtrique totius certaminis aleam ſubire formidarent. id vero propius quam quod fama tenuit, religioni id datum: cum per eos dies Chriſti Dei ad vitã reducis memoria anniuerſariis ſacris celebraretur. Auguſti die vndecimo, eodem ſalutis anno milleſimo centenſimo trigeſimo ſeptimo, Raymundi Barcinonenſis & Petronillę infantis nuptiis pactis, Ramirus Rex regni curam & adminiſtrationẽ abdicat. Oſcæ in D. Petri ſe abdit tranquillioris vitæ ſtudio, retento tantum regio nomine, atq; ſi quando vti vellet poteſtate. Qui arces & oppida præſidiis toto regno obtinebant, iuſſi ſunt in Barcinonenſis verba nouo ſacramento iurare. & quoniam in ea rerum perturbatione motuq; viri principes pro ſe quiſque, vt fit, Regi ſeni operam ſuam cariſſime venditarant, oppidaque & arces extorſerant, prorſus vt regni viribu[s] diſtractis dilaceratiſq;, regni maieſtas ad ſolum nomen redacta eſſe videretur: donatione[s] tanquam iniquiſſimo tempore extortæ, nouo decreto reſciſſæ: eæ præſertim, quę poſt Bar[-] cinonenſem Comitem generum aſcitum conceſſæ erant. Vaſconum imperium iiſdem f[i-] nibus deſcribi mandatum: qui Pompelone in ſuperiori fœdere deſignati erant. Raymun[-] dus regni cura ſuſcepta, continuo ad Alfonſum abiit. Carrione Vaccæorum oppido init[æ] paulo ante pacis conditiones ab vtroq; Principe retractatæ: datumq;, vt omnem citra Ibe[-] rum regionem Aragonii Reges obtinerent, quaſi Caſtellæ ſtipẽdiarii. Itaq; Octobri men[-] ſe proximo, Raymundus Cæſarauguſtam inuectus, inter fauſtas populi voces patrem p[a-] triæ, & pacis ac felicitatis auctorem acclamantium, eius vrbis ac vero totius reipublicæ ſt[a-] tum compoſuit, tranquillitatem fundauit. His rebus perficiendis, Guillelmi Raymun[di] Catalauniæ Seneſcali (nomen id poteſtatis erat & magiſtratus) pro ea auctoritate & g[ra-] tia, qua apud Ramirum Regem valebat maxima, opera præclara extitit. pro eo merito a Barcinonenſi Comite, Moncada municipio donatus eſt, Moncadarum familiæ nobil[iſ-] ſimæ conditor, auctorque princeps.

1137

Alfonſus Portugaliæ Comes, Rex proclamatur. CAP. XVII.

EX aliena perturbatione Luſitani augendi ditionem nomenque amplificandi occaſ[io-] nem nacti ſunt. Alfonſus Portugaliæ Comes non minus belli quam pacis artibus c[la-] rus, rempublicam illuſtrare, atq; bonis omnibus augere, exornareq; non deſiſtebat. C[o-] nimbricæ S. Crucis nomine monaſterium exędificandum curauit, ipſiuſmet olim ſep[ul-] chro celebre. Leira oppidum, quod ea tempeſtate Mauris ereptum eſt, ei monaſte[rio] dono datum. Magnarum rerum hæc initia fuerunt. nam eius ſeculi anno 39. contra[ctis] vndique ex tota ditione copiis in Maurorum fines populabundus penetrauit: Tagoq; [su-] perato, Iſmarem Maurorum Regem, qui ea loca imperio obtinebat, bello petiit. I[n ea] expeditione, priuſquam ad manus deuentum eſſet, Egas Nunnius Alfonſi nutriti[us]

1139

cu

uius consiliis eatenus respublica steterat, extinctus est. Portus vrbe in Benedictino-
um cœnobio, quod vulgo Sosę dicitur & sua ipse impensa ab imo totum extruxerat,
ius & filiorum sepulcra monstrantur: Therasię vxoris in Seresedę Cistercienſi cœnobio,
ıcto à Lameco millibus passuum: quod ipsa etiam ędificandum curauit: vtrunque (sic
redimus) ex manubiis belli Maurici. Alfonsi conatu nunciato, Ismar quam maximos
otest tota prouincia delectus habet. quinque alii Maurorum reguli in auxilium euoca-
i. Ea diligentia numerosus exercitus conflatur. vtraque castra ad castrum viride posi-
a. vicina planicies, cui Vrichii nomen. tunc fuit, nunc Regum capita vocitatur, ad pu-
;nam delecta. Rigat ea arua Chalybs, ex agro Pacensi corriuatis aquis ignobilis pri-
num: inde sensim auctus in Salaciensem Oceani sinum elabitur nauigiorum capax. Ho-
tium multitudine cognita, initio Alfonsus ancipiti cura anxius erat. hinc magnitudo
ericuli obuersabatur animo: inde ignominia, quam inuri nomini Christiano neces-
e erat certamine detrectando: contumeliamque ex ea re in victore exercitu remane-
e grauissimum iudicabat. Vicit honesti cura: præsertim cum milites adeo bona spe ple-
ii essent, vt altero ante pugnam die, octauo Kalend. Augusti, qui dies D. Iacobi memo-
ia sacer est, eius seculi anno trigesimo nono, Alfonsum in castris magna lætitiæ signifi- 1139.
atione Regem proclamarent. Id incitamentum erat, ne à turpi fuga collatum hono-
em auspicaretur. Biduo elapso acies ad pugnam instructæ. pauca pro tempore nouus
ex locutus. Verba inquit, milites, fortiorem neminem faciunt. Ducis oratione ex-
tati animi mox ad ingenium redeunt. quantam quisque virtutem habet, talis in discri-
ine apparet. Quo loco res sint æque mecum intelligitis. hostium multitudine & lo-
orum conditione, ignauis fugæ locum sublatum. fortibus audacia pro munimento e-
t. Quid turpius quam in pedibus salutis spem eos ponere, in quorum dextris sint ar-
a? terga hostibus ferienda præbere: quorum illi vultum ferre vix poterunt, modo me-
is facessat & ignauia? Qui vobis animus sit, hæc alacritas ostendit. mihi stat senten-
a, aut morte aut victoria reipublicæ satisfacere: quorum alterius omen Deus auer-
t, alterum vt contingat in nobis situm est. Aduersus toties victam perfidiam impie-
temque pugnabitis. Idem ergo illis & vobis animus erit, qui victis & victoribus esse
let. humilis, formidolosus, & ignauus hostibus: vobis excelsus & alacer. A me certe
on disciplinam tantum, sed etiam pugnandi exempla petite. Vos videte, ne regium no-
en ad ludibrium dedisse videamini. Secundum hæc verba, pugnæ signum proponi-
ır: signaque inferri mandatum. idem hostes faciunt. pugnatur ab vtrisque acriter, pro
oria, pro salute, pro imperio. Maurorum tandem multitudo nostrorum virtute deuicta
t. magnus ex iis numerus trucidatus. plerique capti. quinque regulorum signa in pote-
atem venerunt. Ex eo Regum Lusitaniæ insignia in clypeo cæruleo, quinque alia scuta
inora esse cœperunt alias alii significationes captant: & quinq; Christi Dei vulnera signi-
cari contendunt, stulte scilicet & inaniter. Sanctii eo nomine secundi Lusitaniæ Regis
ate, ad vetera insignia, castella circum clypeum adiuncta: non eodem semper numero,
ınc septenario. Hæc fuit illa pugna, tantopere Lusitanicis historicis celebrata: in paucis
ætate memorabilis. vnde breui Lusitaniæ Reges in magnam potentiam creuerunt. Re-
m ea victoria clarum vinctæ tandiu matris crimen obscurabat: & re cognita Romanus
ontifex Innocentius II. qui per hæc tempora ecclesiam gubernabat, conatus est eum
ea mente deducere, cum matre reconciliata gratia. Missus Conimbricensis Episco-
s Roma cum amplissimis mandatis monere Regem non destitit, vt filii officio erga ma-
em senem defungeretur. Impium videri non imperium tantum occupasse, sed etiam
ertatem eripuisse. Nullam tantæ iniuriæ inferendæ satis honestam afferri caussam pos-
Verum cum ad has voces Alfonsi aures obsurduissent, Episcopus Conimbrica vrbe
crificiis interdicta, ex Lusitania discessit. Rursus Cardinalis quidam Roma ea de cau-
legatus nihilo meliora tulit. prorsus vt regiis minis coactus interdicti sententiam, quo
iuersam ditionem implicarat, retractarit. Manricus Lara ea tempestate opibus &
bilitate clarissimus erat, beneficio Castellæ Regum Molinæ regulus. huius filiam
alfadam nomine Alfonsus Lusitanus toro sibi iungendam curauit. Nati ex eo con-
gio sunt Sanctius, Vrraca, & Therasia illa, quæ Philippo Flandriæ Comiti nupsit
m. præterea furto genitus filius alter, Petrus nomine in Alfonsi filiis numeratur. Per-
ta nuptiarum celebritate ad arma est recursum. Scalabis ad Tagi ripam improuiso oc-
pata: cum ante lucem ciuibus insciis in vrbem esset penetratum à nostris. Ex eius
lli manubiis, Cisterciense Alcobasæ cœnobium extructum: quod votum eâ Rex
æteriens, si vrbe potitus esset, nuncuparat. Albohalis Almorauidum, & Abdelmon
mohadum (noua ea familia inter Mauros erat) Reges, de Africæ imperio summa con-

tentione decertabant. Id dissidium Mauros, qui in Hispania erant, iniuriæ opportunos præbebat: & magis stare videbantur nostrorum cessatione, cum ciuilibus bellis æstuarent, quam sua ipsorum virtute. Tanta otii copia, vt litterarum studia diligenter colerent, quibus inter arma locus non est. Cordubæ præsertim, vrbe magnorum semper ingeniorum matre altriceque, viri hac tempestate extiterunt, in omni philosophiæ parte clari, atque præstantes. Auicenna, quem principi loco natum, ac Regis filium fuisse nonnulli disputant: negant alii fuisse Hispanum. Auerrois clarissimus Aristotelis explanator, Auicennæ æmulus: qui in libros Aristotelis de cælo cōmentaria scribere se ait, anno Arabum quingentesimo trigesimo, Christi nimirum millesimo centesimo trigesimo quinto extremo, is Arabum annus initium habuit: præterea Auenzoarius insignis studiis matheseos astrologiæque. Hæc Cordubæ. In Lusitania autem, noua expeditione Sintra municipium ad promontorium Artabrum, non procul ea parte, qua Tagus in Oceanum euoluitur, Alfonsi armis expugnatum est. Locus commodissimus erat propter vicinitatem maris. Itaque ex Gallia, Anglia, Belgioque Regis inuitatu validæ classes venerunt: prorsus vt externis copiis confirmatus Olisiponem eo tractu vrbem amplissimam, Lusitaniæ principem circumsidere non dubitarit. nobilissimæ huius obsidionis exitum priusquam explicamus, ad intermissa recurrendum est.

Almeria à nostris expugnata. CAP. XVIII.

DVM hæc in Lusitania geruntur, Vascones & Aragonii bellis ciuilibus æstuabant. Alfonsus Imperator belli & pacis in Hispania arbiter habebatur. duorum Regum, qui prior eius amicitiam occupasset, is victoriam de aduersario certo sibi pollicebatur. Itaque certatim ad id ab vtraque gente concursum. prior Raymundus Barcinonensis noui regni cura suscepta, multisque ex eo difficultatibus implicitus Alfonsi conciliandi, atque in partes alliciendi cupiditate, Carrionem Castellæ municipium se contulit. neque successus defuit: pro iure enim affinitatis, quæ inter vtrunque Principem erat, haud ægre impetratum est, vt Cæsaraugusta, Turiaso, Calataiuba, Daroca, aliaque cis Iberum oppida Aragonii iuris, quæ Castellanis præsidiis tenebantur, Raymundo cederent tanquam Castellæ Regum stipendiario. de Rege Vasconum Garsia, qui frequentibus incursionibus Aragoniam, Tudela Cæsaraugustam vsque infestam reddebat, tum quidem mentio nulla: biennio tamen post, nimirum salutis anno millesimo centesimo quadragesimo, Raymundus iis iniuriis prouocatus, fretusque Alfonsi amicitia ad eum Garrionem rursus adiit. vbi Aragonios inter & Castellanos aduersus Vasconum Regem Garsiam fœdus factum est: ex quo oppida, quæ Aragonii iuris erant, & à Vasconibus obtinebantur, Aragoniis: quæ Castellæ ditioni erant detracta citra Iberum, cum fide, quam primum communi hosti essent erepta, antiquis dominis reddenda erant. Nauarræ ipsius pars tertia Imperatori tribuebatur: duæ aliæ partes Raymundo stipendiarii nomine p[...] ctæ. Dirempto colloquio, quasi signo dato in bellum vtrinque itum est. Raymundu[...] aliæ curæ distinebant. primus ergo Alfonsus Imperator Burgos delatus, quam maxim[...] potest tota prouincia delectus habet: numerosoq; exercitu conflato superatis Aucæ mo[...] tibus in fines Nauarræ irruit. maior apparatus terrorque quam belli exitus fuit. missis [...] tro citroque legationibus, Præsulumque industria, qui vtriusque Regis castra, sequeba[...] tur, pax inter vtranque gentem facta est. ad Iberi ripam, Calagurrim inter & Alfaru[...] ad colloquium ventum. affuit Berengaria Alfonsi vxor. In eo congressu non tantum co[...] cordia sancita, sed etiam pactis nuptiis firmata, Sanctium inter Alfonsi maiorem natu [...] lium, & Blancam Garsiæ Regis filiam, ob teneram quidem ætatem nuptui immatura[...] cæterum vt fidei datæ obses esset, in soceri potestatem continuo contraditam. ad nonu[...] Kalend. Nouembris fœdus factum. Mutatę repente Alfonso voluntatis haud satis id[...] neam causam reperiebam. libet tamen suspicari haudquaquam mentis inconstantia[...] geniique leuitate factum: quid enim ea tempestate Alfonso grauius, quid sanctius? [...] cum stultum fore iudicaret Aragonios, qui negotiis aliis implicatos præsidii, aut nihil [...] parum afferrent, alieni periculi fructus integros referre: sibi priuatim consilium ce[...] Raymundum enim Barcinonensem domi, forisque grauissimę curę à cogitatione b[...] Nauarrici auocabant. Primum Mauri communes hostes bello petendi erant. Itaque Cingę amnis ripas Chalamera & Alcolea oppida barbaris erepta à Ducibus, qui R[...] mundi nomine limiti pręfecti erant. deinde milites Hierosolymitani, qui regni iura [...] Alfonsi Aragonii Regis non ita pridem defuncti testamento repetebant, aliqua ratio[...] conciliandi. Veneratque ea de caussa Raymundus militię Diui Ioannis Magister, q[...]

age[...]

agente conuenit tandem, vt Cæsaraugustæ, Calataiubæ, Oscæ, Barbastri, & Darocæ, aliisque oppidis. quæcunque Mauris eriperentur, Hierosolymitani milites ex singulis religionibus, Christianis, Mauris, Iudæis singulas familias subiectas haberent: eæque ipsorum auspiciis iussuque militarent. alii præterea reditus, opimaque prædia tota ditione data: vnde magno quamuis numero milites vitam militiamque sustentarent. Iaccæ aliisque locis. domiciliis constituendis descriptæ designatæque areæ. Illud in primis est cautum, vt Raymundo ipso sine prole defuncto, regnum rediret ad milites. Iis conditionibus paciscendis, retractandisque, aliquot anni elapsi: quas Guillelmus Patriarcha Hierosolymitanus cæterique milites Diui Ioannis suo diplomate ratas Hierosolymæ habuerunt, ad quartum Kalend. Septembris salutis anno millesimo centesimo quadragesimo primo. accessit Fulconis Hierosolymitani Regis consensus, ac Hadriani tandem IIII. qui post aliquot annos Romanam ecclesiam regendam suscepit, approbatio. Eo fœdere Templarii etiam milites comprehensi: quibus quod æquior esset Raymundus, cum recenti memoria Raymundus Berengarius eius pater eam militiam esset professus, plura attributa sunt. Montio aliaque oppida & arces magno numero donata: decima regiorum vectigalium: quinta eorum quæ bello Maurico quæsita essent: immunitate milites omnes donati: neque nisi eorum consensu, pacem genti cum Mauris fore conceptis verbis promissum iuratumque. Hæc Gerundæ pacta conuentaque, Guidone Cardinale Pontificis Romani Legato præsente, disceptanteq;, vigesimo septimo Nouembris die, anno millesimo centesimo quadragesimo tertio. Excepit nouum bellum in Gallia aduersus Baucios, familiam ea tempestate opibus & clientelis cum primis copiosam & validam. Raymundus Baucius Stephaniæ vxoris (quæ Aimilliani Comitis Gilberti filia erat, Dulcis soror eius, ex qua Raymundus & Berengarius nati sunt, vt est superius demonstratum) iura repetens Prouinciæ principatus partem obtinere satagebat: sin minus iure iudicioque, certe marte arbitro. Non deerant in prouincialibus studia, cum externi Principis Berengarii imperium auersarentur: ac pro insita multitudo leuitate, noua semper antiquis meliora fore sperabat. Bellum inchoatum Berengarii ætate, eius morte aduersus filium Raymundum Berengarium nomine amplius exarsit. ætas pueri contemptui erat, imperii vires nondum confirmatæ: prorsus, vt Raymundus Barcinonensis pueri propinqui, rebus cæteris prætermissis, patrocinium suscipere non dubitauerit. Bellum acre fuit: seque Raymundus quo maior esset auctoritas scilicet, Prouinciæ Marchionem dixit. Aduersarii eo redacti, vt Raymundus Baucius paterna ditione ferme omni spoliatus, vltro Barcinonem veniens, Raymundi se suaque fidei voluntatique permiserit. Pax inter vtranque familiam æquis conditionibus facta: Baucioque restituta quæcunque belli iniuria erant ablata. præterea ...rencataium municipium ea lege datum, vt Prouinciæ Comitum eo nomine stipendiarius esset. Iis difficultatibus negotiisque Raymundo distento, Garsias Vasconum Rex occasionem tempusque nactus est sese amplius confirmandi. ac in primis Alfonsum Imperatorem, penes quem rerum summa potestas erat, vt amplius deuinciret, Vrracam eius impari matre filiam vxorem duxit. Anno millesimo centesimo quadragesimo quarto, octauo Kalend. Iulii Legione nuptię regio apparatu celebratæ sunt: ludicra militaria commissa: agitati tauri: cœcis, galeis sudibusq; munitis porcus occidendus obiectus, magno ...ntium plausu risuq;: cum spe lucri prædæq; inter se ictu aberrante grauiter quidem, sed ...ra noxam ferirent. Vrracæ mater Gontroda fuit in Asturibus nobilissima: cuius ad ...etum in Veguæ virginum cœnobio, quod de suo extruxit, & vbi vitæ reliquum exe..., sepulcrum cum inscriptione monstratur. Ex Garsia Rege & Vrraca, Sanctia nata est, quæ Gastoni Bearnensi Vicecomiti nupsit primum, atque eo sine prole defuncto Pe... Molinæ Comiti viro alteri Almericum peperit: qui consequenti tempore Narbonæ ...ncipatum tenuit. Interea Africa bellis ciuilibus tumultuabatur. in Hispania inter Mau...s quidem grauissimi motus erant, factione tricipiti. Zephadola Rotæ regulus, quod ...pidum ad Bætis ostium situm est, ex veteri Regum Maurorum sanguine, nostris faue...: eoque Duce Hispalim erat à nostris vsque penetratum. Azuelis Cordubæ prefectus, ...lentiæ Abengamia diffidebant inter se, meliora ferente Abengamia. Inter pios superiora ...la cepisse finem videbantur. Raymundus tantum, & Garsias aliqua ratione concilian...rant. Alfonsus Imperator, pro ea necessitudine quæ illi cum vtroq; erat, & ne pręclara ...asio bello petendi barbaros qui in Bętica late dominabantur efflueret, vtrunque Prin...em in oppidum S. Stephani euocauit: vt mutuo colloquio pax componeretur. Anno ...lesimo centesimo quadragesimo sexto, mense Nouembri ad colloquium ventum est. ... quidem perpetua conciliari non potuit: inducię tantum inter vtranque gentem vt fie... impetratum. additumq; vt quoniam Alfonsus de bello sacro cogitaret, atque in eam

1141

1143

1144

1146

rem lectissimas copias paratas haberet, Garsias terra, Raymundus mari instructa valida classe, eius conatus iuuaret. Primo vere sequentis anni à tribus Regibus arma Bæticę illata sunt. direpta oppida atq; incensa, vastati agri, donec Cordubã ventum est, vrbẽ in planicie ad Bætis ripam lautissimam opulentissimãq;, armis virisq; potentem: ad hæc totius ferme Hispaniæ imperio, quam late barbari dominabantur haud multo ante maxime insignem. ager omni fertilitate terræ inter primos in Hispania. Hanc vrbem Regis Marrocii nomine Abengamia Præfectus obtinebat. Is tanto belli apparatu perterritus, vrbem continuo dedit, paratus imperata facere, frumento, pecuniaque nostros iuuare. Templum maximum Raymundus Toletanus Præsul Regis iussu ex Christiano ritu expiauit. vrbi præsidium nullum impositum, ne dissipato exercitu vires minuerentur, cum tantum belli superesset. neque enim sine valida manu firmari poterat ob amplitudinem vrbis: nec id virium erat, vt firmando præsidio & perficiendo bello satis esset. incustodita est relicta, nulla ex eo vtilitate aut gloria. Abengamiæ fidem noua sacramenti religione obstringere visum est Alcorani contactu, (qua cæremonia grauissimum eius gentis more iusiurandum continetur) rempublicam Alfonsi nomine cum fide gubernaturum. Timor haud diuturni officii magister est. Itaque vix nostri ex ea vrbe discesserant, cum Maurus præfectus datam fidem fefellit. Biatiam promota castra, quam in vrbem Mauri ex tota prouincia vires contraxerant, certi de rerum summa cum nostris dimicare. Res periculo proxima erat, Alfonsi animus de euentu solicitus. Diui Isidori species per somnium oblata (sic fama est) nutantem confirmauit. Vanam visionem non fuisse rei euentus comprobauit. postero die totis vtrinque viribus pugnatum. Mauri cæsi atque fugati. vrbs dedita, atque mutato consilio, militari pręsidio firmata: ne Cordubensium exemplo rebellare posset, ne à tergo hostile aliquid relinqueretur. Eius vrbis expugnatione Roderici Asagræ, qui Stellam oppidum in Vasconibus obtinebat, virtus & diligentia maxime commendatur. Huius filius Petrus Rodericus Asagra vrbem Albarracinum primus imperio obtinuit. Almeria firmissima ea tempestate vrbs ad Mediterranei maris littus sita in Bastetanorum & Bastulorum confinibus, antiquis Abdera seu portus magnus, nostrorum armis petita est. [...] copiis omnibus itum. Vno tempore Genuenses, Barcinonensesque ita moderari cursu[...] nauium iussi, superato Charidemo promontorio classes ad vrbem circumegerunt. Ter[...] mariq; barbari impugnati: atq; post aliquot eruptiones leuiaq; prælia, in muro patefactu[...] aditus, turresq; aliquot captæ: vnde per vim reliqua vrbs expugnata est decimo sexto K[...]

1147. Nou. anno millesimo centesimo quadragesimo septimo. viginti Maurorum millia, qui v[...] be capta in arcem confugerant, pretio vitam redimere compulsi. sic piratis perfugiu[...] sublatum, vnde finitimis longinquisque littoribus imminebant formidabiles Hispani[...] Galliæ, atque Italię. Ea expeditionem maturandi præcipua caussa fuit. Pręda omnis m[...] liti distributa. Genuensibus præmium fuit vas smaragdeum insigni magnitudine: qu[...] illi reliquę prędæ præferendum tunc quidem iudicarunt, & nunc in thesauris seruant. T[...] mensi alii scribunt in bello sacro Cæsarea expugnata in Syria inuentum. & opinio est in[...] Christum Deum, postremo cum discipulis cœnatum, vulgi scilicet & sine auctore. C[...] mens Alexandrinus in vili catino cœnasse ait. Anni tempus in hyemem præcipitabat. i[...] que milites reducti in patriam, non fructu victorię lętiores, quam vltione de barbaris su[...] pta. Validam Genuensium classem, qui mari ea tempestate late dominabantur, Raymu[...] dus Barcinonensis nactus paciscitur, vt in reditu operam aduersus barbaros, qui Arago[...] partem & Baleares obtinebant, sibi nauarent, tertiam eorum, quę bello quęsita essen[...] lis redditurum pactus. præterea in singulis oppidis, quæ capta essent, Genuensibus te[...] plum, forumque proprium. Denique negotiatoribus vectigalium immunitatem f[...] Hoc præsidio, hisque opibus Dertusa vrbs nobilissima expugnata est: quæ quoniam ostium Iberi sita est, subuectionibus ex mari, atque commercio commodissima erat. hæc sequenti anno gesta sunt. Tertio Ilerda Fragaque ereptæ Mauris, oppida nobilissi[...] alterum Iulii Cæsaris olim victoria obsidioneque: alterum nuper Alfonsi Aragonii c[...] Ilerda Vrgelitano Comiti quasi beneficiario data est, nauatæ in eo bello operæ mer[...] Guillelmus Peresius Rotæ Præsul, Ilerdæ Episcopus est creatus, contributis Rota at[...] Barbastro. ipse & successores nonnulli Ilerdæ se, & Rotæ Episcopos vocabant.

Olisipo in Lusitania capta. CAP. XIX.

RES Maurica in præcipiti erat. Christianum nomen & gens reflorescebat in Hisp[...] opibus, equis, armis, atque secundo victoriarum cursu. arces, oppida, & vrbe[...] sim à nostris carpebantur. Portus est maris media fere Lusitaniæ ora, quem Tag[...]

Oceanum mittens efficit, Fauonio vento obiectus, angusto aditu atque impedito, spatiis
atissimus. ad ripam huius portus, à Septentrione, Olisipo vrbs totius Lusitaniæ nobilissi-
na latissime fusa est. retro colles assurgunt molli ascensu. Hos vrbis ædificia occupant,
ninori aliquanto latitudine quam pro longitudinis modo. veterum murorum ambitus
aud latissimus. suburbia latiora, nostra præsertim ætate: cum propter Orientis com-
nercium multi mortales eo domicilium transtulerunt. vici & plateæ enormes magna ex
arte: quod inæqualitate locorum vitium contigit, & incuria ædificandi, præsertim re-
um potientibus Mauris. Recentia ædificia viæque multo elegantiores. Ciues honesti,
nercatores copiosi, victus cultusque vitæ moderatus: ager præcipua bonitate: dextra
æuaque pagi, villæ, ædificiaque collucent, regium splendorem æmulantia. Eam vrbem
Alfonsus Lusitaniæ Rex, quoniam imperii Maurici arx & propugnaculum erat, expugna-
e cupiebat. Conanti vires deerant. externæ opes quærendæ: cum cæteri Hispaniæ Re-
ges alii aliis bellis impliciti essent. capto Sintra oppido, vti paulo ante dictum est, loci op-
portunitate inuitatus, è Germania, Anglia, & Gallia Belgica classes magnis propositis
præmiis ad belli societatem euocauit. magnum præsidium in mutua Principum & pro-
uinciarum beneuolentia situm est. Itaque vrbs validissima Alfonsi virtute, externisque
pibus, eodem prorsus mense quo Almeria in Bætica, capta est. classes ad portus aditum
ollocatæ, ne qua ad obsessos ex mari annona inuehi posset. Nostrorum castra ad D. Vin-
entii: externorum eo loco posita, vbi deinde D. Francisci monasterium extructum est.
uæ loca nostra ætate vrbis amplitudine comprehensa sunt. Multa prælia vario euentu
cta. nostri pro imperio, hostes pro salute enixe dimicabant. Vrbis mœnia multis par-
bus impugnata. ac tandem Crispini & Crispiniani festo die, cum prope spem impugna-
 esset, acie instructa hanc Alfonsus ad suos orationem habuit. Haudquaquã ad vrbem v- "
am oppugnandam adductos vos esse credite: sed in vna vrbe vniuersam capietis Lusita- "
am. hic pecunia hostium est: quæ nobis maximo vsui erit ad bellum. Hic tormenta, "
ma, armamenta: hæc illis arx, hoc horreum, ærarium, atque rerum omnium rece- "
aculum. Iidem hostes sunt, quos toties superioribus bellis profligastis. eadem virtute, "
industria: nisi quod ciuium multitudo ciuilibus artibus, quam armis aptior est. ipsa se "
npedietin pugna. Milites in vrbe pauci sunt: iique continuata quinque mensium ob- "
lione, imminuti numero. Audete ergo vincere: supremoque impetu in vrbis muros "
t prostratos partibus irruite. Per rudera & strages lapidum penetrate: nullus erit qui "
ostræ virtuti resistat. His dictis cum omnes vna voce pugnæ signum poscerent, in vr- "
em inuaditur. Rex ipse, quod plurimum ad inflammandos milites valuit, testis, specta-
rque virtutis cuiusque aderat. insignis pugna atque cruenta fuit. nostri muro succedere,
que in vrbem irrumpere conantur. obsessi omne genus tela iactabant: neque vllum fru-
 cadebat in tanta frequentia militum. Tandem refracta porta, cui Alfamæ nomen est,
vrbem irrumpitur. Cædes magna fuit. supplices in seruitutem capti. præda militibus
fit, opinione maior. Templum rite expiatum, Gilbertusque, externus quidem homo,
terum eruditionis opinione & probitatis laude præstans, Episcopus creatur. Capta est
os octauo Kalend. Nouembris, alii duodecimo dicunt. omnino quo loco Regis castra
nt, cœnobium Regis impensa ædificatum est S. Vincentii nomine: quem præcipua
tate colebat: & vt ex nomine victoriæ monimentum posteris esset. Externi milites ma-
o numero, cum Lusitaniæ copias cultumque adamassent, atque aeris temperiem, hy-
em egelidam, æstatem continuis ex mari ventorum flatibus mitem, in prouincia
micilia constituere certi, patriamque mutare Lusitania: Alfonsi Regis permissu, op-
la Almadam, Villam viridem, Arrudam, Zambuiam, Castaneram, aliaque condidis-
nemorantur. Rex victoria vsus Alanquerium, Obidos, Eboram, Helbes, Muram, Ser-
m, Pacem Iuliam, aliaque oppida & vrbes toto eo tractu incredibili felicitate Mauris
puit: prorsus vt Alfonsi virtuti omnia prona esse viderentur. Verum hæc aliquot de-
eps annis gesta sunt: nunc iterum ad historiæ ordinem reuocanda narratio est.

Diui Eugenii corpus repertum. CAP. XX.

QVo hæc tempore in Hispania gerebantur, Eugenius eo nomine tertius Lucii secundi
successor, domo Pisanus atque ex Cistercienfi familia, Romanam ecclesiam recte &
denter gubernabat. Res piorum in Syria nutare videbantur, extincta magna ex parte
rtia Lotaringiæ sobole. vt enim sata quædam, sic hominum ingenia cælo terraque, ac
cipue temporis longinquitate degenerant. circũfusi omni ex parte barbari rem Chri-
nam in magnum discrimen adduxerant. Balduinus eo nomine III. Fulconis filius, re-

gnum haud magis viribus potentiaque adminiſtrabat, impoſito oneri impar propter imbecillitatem ætatis. Eugenius Pontifex eo periculo prouocatus, ac Chriſtianæ religionis amore ſuccenſus, in Galliam abiens Chriſtianos Principes ad bellum ſacrum excitare non deſiſtebat. Conradum Imperatorem, & Ludouicum Galliæ Regem, vt cum lectiſſimis copiis in Syriam proficiſcerentur, permouit: atq; in eam rem intentus Remis vrbe Galliæ

1148. Epiſcoporum ex toto orbe conuentum indixit anno milleſimo centeſimo quadrageſimo octauo. Ad eum conuentum Raymundus Toletanus Præſul ex Hiſpania abiit. Lutetia Pariſiorum in ipſo itinere poſita eſt. Eo cum perueniſſet Dionyſiacum templum, quod quarto ab vrbe lapide in oppido eiuſdem nominis ſitum eſt, D. Dionyſii cineribus ſacrum, & Regum Galliæ ſepulcris nobile atque impeditum, inuiſendi ſtudio abiit. Ibi dum moles templi, & ornatū curioſius contemplatur, & ſingula diligenter perſcrutatur oculis, atque conſiderat, forte an monitus animaduertit in ſacello quodam hæc verba in marmore inciſa. HIC SITVS EST EVGENIVS MARTYR, PRIMVS ARCHIEPISCOPVS TOLETANVS. Eam inſcriptionem miratus primum, cum Eugenii memoria penitus in Hiſpania obliterata eſſet, neque vllum tantæ rei præterea monimentum extaret, libros eius templi, atque ſchedas veteres diligenter excuſſit: inuenitque conſentire omnia. atque ex ea re lætitia geſtiens Remos ad Concilium abiit, ſolutoque conuentu, atque iis rebus pro quibus venerat, ex ſententia conſtitutis in Hiſpaniam tantæ rei lætus nuncius reuertit: Regiſque & procerum, atque adeo vniuerſæ gentis animos re nunciata, gaudio quam maximo cumulauit. Ita tunc quidem res habuit. Bronienſe monaſterium in Gallia Belgica agro Namurcenſi ſitum eſt, D. Petri nomine ſacrum. eius monaſterii Benedictiniſodales D. Eugenii corpus pia fraude, an prece Gerardi fundatoris Dionyſiacis monachis extortum, Broniumque illatum affirmant anno nongenteſimo vigeſimo, ad quintumdecimum Kalend. Septembris. Nimirum parte conceſſa, totum abſtuliſſe crediderunt. Conſilia Toletum reducendi ſacros Eugenii cineres agitari cœpta, Reginæ Berengariæ atque Archiepiſcopi coniuncta ferme funera diſturbarunt. Regina enim proximo anno mille-

1149. ſimo centeſimo quadrageſimo nono defuncta eſt, atque in Compoſtellano templo, quod præcipua religione viuens coluerat, ſepulta. Annum Reginæ funere fœdum magis inſigniuit ſanguinis imber, quo in Luſitaniæ parte & ditione Maurorum pluit. Tertio anno

1150. ſalutis milleſimo centeſimo quinquageſimo, Auguſti die nonodecimo, Raymundus Præſul longæua ætate, & longinqui itineris laboribus fractus deceſſit. in Toletano templo maximo ſepultus fuiſſe, magis ex coniectura creditur, quam certo aliquo monimento confirmatur. ſucceſſit in Archiepiſcopatu Ioannes magno animo & antiquę probitatis vir. Sic i Caſtella res erant. In alia parte Eugenius Pontifex Alfonſo Luſitano hoc tempore regium nomen, & auctoritatem rata habuit: & eius exemplo poſt aliquot annos, Alexander e nomine tertius diplomate, quod ab Alberto Cardinali, & S. R. E. Cancellario eſt promulgatum. Ab vtroq; Pontifice annuum vectigal imperatum: ab Eugenio quidem quatuor auri pondo, ab Alexandro autem libra cum triente. quod tributum an primis temporibus Luſitania ſoluerit in incerto eſt: noſtra & maiorum ætate immunis prorſus eſt habita.

LIBRI DECIMI FINIS.

HIST

HISTORIÆ DE REBVS HISPANIÆ LIBER VNDECIMVS.

Almohades veniunt in Hispaniam. CAP. I.

NOVAM Almohadum irruptionem gentis barbarę & immanis exponere pergam. nouum in Africa atque Hispania regnum per hæc tempora constitutum. nouaque bella atque internecina, quorum fluctibus respublica Christiana agitata est in Hispania, miro quodam ac pręcipuo alternantis fortunæ ludo: donec insigni demum victoria parta, ac qua ea tempestate nobilior nulla fuit, Maurorum vires debilitatæ accisæque sunt. Rem Mauricam in Africa atque Hispania Albohalis x gente Almorauidum obtinebat: vti est superius demonstratum. Quo tempore Tumerus quidam in Africa, tum in cæteris astrologiæ partibus præstans, tum prædicendis atque otandis ex natali die cuiusq; vita, ingenio, moribus & casibus (quę scientia vanissima est,) obilissimus, Abdelmoni cuidam in vegeto corpore magnorum spirituum iuueni vultu onsiderato, & ex contemplatione siderum, tametsi infimo loco natus erat atq; adeo pae figulo, regnum gentis denunciauit. Ita cælum portendere: sic in fatis esse, quorum iningi vim non posse Maurica gens habet persuasum. Commodum vtriusq; conatibus acidit nobilem ea tempestate Mahumetanæ legis interpretem, atq; ex ea re præcipua sanctitis & doctrinæ opinione, Almohadem nomine nouis inducendis atq; euulgandis legis iterpretationibus multitudinis animos concitasse, ingenio mobili præsertim in Africa, apidæq; in primis rerum nouarum. Huic cum Tumertus vaticinium siue vero probasset ue simulato: euertendi reipublicæ statum consilia inter se communicarunt. Nihil est in eciem fallacius, quam religionis prauæ species, vbi diuinum numen sceleribus prætenitur: nihil æque reipublicæ exitiale, quam vbi nō patrio sed externo ritu sacrificatur. Itaue ab omni memoria, maxima imperia consideramus, religionis dissidio esse labefactata: um scissa in partes multitudine, à verborum altercatione ad aperta odia proceditur: ac vaq; pars suas cogitationes armis tutatur. quod in præsenti accidit. Almohades enim pro a auctoritate, quā nactus erat, sectatoribus persuasit, Abdelmone Duce arma capere, atq; lmorauidum regnum euertere. illegitimum esse imperium, quod per vim esset constitum Alauecinis sublatis familia ex Fatima Mahometis filia maiori genus deducente. Prærea nisi Almorauidum imperio excusso, quas amplexi essent de religione opiniones curm tenere non posse. impios eius gentis conatus iniuriis omnibus esse vindicandos. Itaq; ma capere constituunt. verum cum bello strenui non essent, initio Albohalis Regis aris, acie superati sunt. cessit virtuti multitudo. breui tamē reparatis viribus bellum instaurum. neque prius constiterunt, quam victis Almorauidibus Regem Albohalim peremeent. Abdelmon locum tenuit: eoq; Rege Almohadis sectatores (vnde Almohadum apllatio) rerum potiti sunt. iura & leges commutatæ: versoq; Africæ statu, animum ad Hiniam adiecerunt. Tumertus quidem in Africa substitit. ne hostibus se commouendi faltas esset, prouidebatur. Abdelmon nouus Rex, & Almohades vates, cum lectissimis opiis in Hispaniam transmiserunt, non hostili animo statim, quia non desperabant gentis luntariam deditionem: verum si morarentur spem sibiq; priuatim consilium caperent, hil eorū, quæ pati aut timeri possent, prætermissuri. Haud ægre Mauris quicunq; superant in Hispania persuasum est, vt tempori inseruirent: nouasque de religione opiniones ritus populariter admitterent. quod tanto studio factum est tantoq; tum veteris supertionis, tum Christianæ religionis odio, vt quęcunque priores Reges constituerant, imitarent ipsi, atq; inuerterent: & Christianorum reliquias, qui Mauris confusi velut astra er noctis tenebras micabant, & vulgo Muzarabes dicebantur, omnibus cruciatibus gerent veterem religionem abdicare. Multi ad Christianos fuga elapsi. In hoc nume Clemens Hispalensis Præsul Talaueram delatus in eo oppido diu vita propagata decesvir sanctus, ac Arabicæ linguæ in primis cognitione præstans. Alii non pauci malon mole oppressi victoribus morem gesserunt: prorsus vt ab hoc tempore, pauci inter auros essent nomine & professione Christiani. Operæpretium factum erat Mauris

Hiſpanis ſub imperium adiunctis. Chriſtianos de finibus laceſſere tum quidem viſum non eſt, terra marique potentes: ſed potius redire in Africam, vbi præcipuæ factionis vires. Almohadi poſt reditum breui defuncto, prope Marrocium regni ſedem, ſepulcrum magnificum iuſſu Regis extructum: quod deluſa multitudo, ficta ſanctitatis ſpecie famaque, religionis ergo frequentare cœpit. Venere in Hiſpaniam Almohades ſalutis anno 1150. milleſimo centeſimo quinquageſimo: imperii Arabum quingenteſimo quadrageſimo quinto. Rodericus Præſul ſex minus annis ait in hiſtoria de Arabibus extrema: vitioſa proculdubio annorum ratione.

Garſias Rex Nauarræ mortuus. CAP. II.

QVo anno Almohadibus Alfonſum Imperatorem obuiam proceſſiſſe inuenio, vaſtatiſq; Bętice agris Cordubam obſediſſe Abdelmone reuerſo in Africam (ſic ſuſpicor) Garſias Rex Vaſconum prope Lorcam ditionis oppidum, equi caſu in venatione afflictus ad rupem, atque extinctus eſt, vndecimo Kalend. Decembris, ipſo D. Ceciliæ profeſto die: cum Stella Pompelonem feſtinaret, ciuibus haud ita magna de cauſſa iratus, atque in vindictam præceps. regnauit annis ſedecim. filios reliquit Sanctium, qui continuo in regno ſucceſſit, inſignia atque infulas regni ſumpſit Pompelone in æde maxima, quo loco patris corpus ſepeliendum curauit: Blancam Imperatoris nurum: Margaritam, quæ Guilelmo Regi Siciliæ nupſit, cui Malo cognomentum fuit. Garſię mors Principibus aliis nouorum motuum opportunitatem præbuit. Raymundo præſertim Barcinonenſi, & Alfonſo Imperatori: tametſi tot vincula affinitatis extabant. Sed nimirum Reges pluris imperia faciunt, quam humanitatis, & modeſtiæ laudem neque quid de ijs fama loquatur, præ cupiditate dominandi penſi habent: præſenti potentia cogitantes extingui etiam poſſe ſequentis æui memoriam. Ii ad Tudelinum Nauarræ oppidum prope Aquas calidas conuenientes (affuit etiã Sanctius, iam dudum à patre Caſtellæ Rex renunciatus) fœdus ſanciunt his legibus: Vt quæ Caſtellæ recenti memoria ablata erant Alfonſo, quæ Aragoniæ Raymundo cum fide redderentur. Antiquam ditionem Vaſconum, vbi iunctis viribus nouo Regi dempta eſſet, æquis partibus diuiderent: vt quis cuiq; loci s opportunior eſſet. Pompelo nominatim Raymundo, Stella Imperatori cederent. Tudela communi imperio atq; vtriuſq; auſpiciis, diuiſa in partes, gubernaretur. Raymũdus pro ijs oppidis & vrbibus, quæ in Vaſconibus quæſitæ eſſent, Caſtellæ ſtipendiarius eſſet, Sanctii & Petri Aragoniæ Regum repetito fœdere. Additum præterea, vt quoniam de bello ſacro præcipua cura erat, Valentia, tractuſque terrarum Dertuſa & Sucrone comprehenſus, præterea Murcia, cum Mauris eſſent erepta, Aragoniis cederent tanquam beneficiariis Caſtellæ Regum. Additum à Regibus iuſiurandum. dextræ inter ſe contactæ. fidei acceptæ datæq; ſanctiſſimum vinculum more gentis id eſt, Nauarrico bello inchoando tempus definitum poſt finem Septembris, cum fœdus vigeſimo ſeptimo Ianuarii die percuſſum eſſet. quod turpe inceptu, exitu inane fuit: cum nouus Rex eius rei fama vulgata nihil de ſua comparatione omiſiſſet: tametſi ætate minor erat, externo præſidio non magis quam ſuorum beneuolentia munitus: in quo patrem ſuperauit, ſubditis grauem, inuidioſumq;. Inter Vaſconum proceres Latro Gueuara antiqua nobilitate Aiuaris regulus, præcipua auctoritate erat: qui quod cæteros opibus & potentia facile ſuperaret, princeps Nauarræ dictus eſt. Imperatorem & Raymundum aliæ curę diſtinuerunt, ne toto impetu in nouum bellum irruerent. Aragonii quidem, incurſionibus Vallem Roncalem infeſtam habere cœperunt: Caſtellanæque copiæ Vaſcones finitimos. vtriq; haud magno operæpretio: cum Raymundus Narbonem petiiſſet aduerſus Trencauellum Carcaſonis Vicecomitem, quẽ ad officium perduxit, Carcaſone & Rhutenis datis ſtipendiarii nomine menſe Nouembri. Alfonſus Imperator nouis affinitatibus cum Ludouico Rege Galliæ ineundis diſtentus erat. Is enim Eleonoram Pictauienſem Comitem, ex qua duarum filiarum pater erat, repudiauit. Eleonoræ locum Alfonſi Imperatoris filia Eliſabetha nomine (alii Conſtantiam vocant) tenuit Ludouico Regi toro iuncta. Imperator ipſe Ricam eodem tempore duxit Vladiſlai Poloniæ, quæ veteris Sarmatiæ pars eſt, Ducis filiam ex Berta ſorore Othonis Friſingenſis Epiſcopi, vti Radeuicus ait. In tanta nuptiarum lætitia, armis locus eſſe non poterat: & Francorum fœderati Vaſcones erant: atque ex ea re Imperatorem æquiorem eſſe redditum arbitramur: auertiq; animo cœpiſſe ab eo bello, quod amicitiæ leges, & iudicia hominum damnabant. & Sanctio Vaſconum Regi propter eximiam in minori ætate indolem paſſim fauebatur. Ad hæc Alfonſus æquitatis cultor egregius alioqui erat, inſolentiæ omnis oſor, quod illuſtri ad memoriam exemplo, per hæc tempora declarauit. Miles quidam loco r

bili ex eo numero, quos vulgo Hispani Infansones vocant, in Calæcia regionis longinquitate & temporum perturbatione confisus, rusticum quendam bonis omnibus spoliauit. monitus à Rege, atque prouinciæ Prætore, vt damna reponeret ei qui pertulerat, obtemperare contempsit. Dissimulauit in præsentia iram Rex: & cæteris rebus prætermissis, priuati habitu, quo res occultior esset, Toleto in extremam Calęciam delatus militis ædes obsedit: fugientemq; supplicii metu cõprehendi, atq; præ ipsis ædibus, laqueo suspendi mandauit. Eo facto auctoritatem Rex innocentiamq; sanxit: ille væcordiæ, atq; superbiæ meritissimas pœnas dedit. Strenuum Principem neq; pace neq; bello cessantem. qui repetito sacro bello Gienniũ hoc anno obsedit. Proximo millesimo centesimo quinquagesimo secundo Guidixium, quæ Bæticæ vrbs veteribus Acci fuit. Petronilla Aragoniæ Regina filium edidit Raymundum patre superstite nominatum, Alfonsum eo defuncto. Sub ipsum partum Aprilis die quarto testamentum condidit, in quo ventri paternum regnum relinquebat, si mascula proles nata esset: sin fœmina, memorabili exemplo Raymundum virum substituebat hæredem. Episcopi, Guillelmus Barcinonensis, Bernardus Cæsaraugustanus, Dodo Oscensis, aliiq; viri principes eius testamenti procuratores designati. In quo nominatim cauetur, regnum se hæredibus immune relinquere, vt Alfonsus patruus tenuerat, fœdere, quod cum Castella nuper ictum erat, rescisso scilicet. Petrus Atarius Borgiæ regulus eodem tempore defunctus est, atq; in Veruelæ cœnobio, quod ipse condiderat, sepultus nõ procul Cęsaraugusta. Borgia Regi cessit. Templariis quibus à Petro data erat, Ambela aliaq; oppida eius permutatione abs Rege concessa. Aragoniis armis omnia oppida, quęcunq; ad Sicoris & Cingę ripas in Maurorum ditione erant, aut vi aut voluntate expugnata. Arces pręterea Tarraconem inter, & Dertusam in saltuosis & impeditis montibus positę, adituq; adeo & expugnatu difficiles, ęgre quamuis in Regis potestatem venerunt. Prętere Mirauetum ad Iberi ripam munitissimum oppidum, quod Templariis, vt ditione præsidioq; tenerent, datum est. in ijs bellis Vrgelię Comitis, Raymundiq; Moncadæ, atq; Pontii Hugonis Emporiarum Comitis, qui ipso anno defunctus est, pręclara opera extitit. Dertusæ pars tertia, quæ Genuensibus cesserat ex fœdere quo tempore capta est, abs Rege auro redempta. Quibus rebus Raymundi nomen celebre tota Hispania, sed & apud exteras nationes esse cœpit. Tametsi ipse ingenii modestia, an quod Aragoniæ regnum dotale esset, Regis nomine per totam vitam abstinuit, Principem modo Aragoniæ se nominans: eaq; appellatione contentus, rerum summam bello paceq; solus administrabat. Omnino ex hoc tempore vetera Regũ Aragoniæ insignia Barcinonensiũ Comitum mutata insignibus sunt. ea fuerunt quatuor fasciæ rubræ clypeum aureum, paribus ad perpendiculum interuallis distinguentes. Sanctius qui in Lusitanię regno Alfonso patri successit, natus est Nouembris die vndecimo Conimbricę, quã in vrbe Regina libenter moram trahebat. ijs natalibus annus millesimus centesimus quinquagesimus quartus insignis maxime fuit: pręterea Ludouici Regis Gallię in Hispaniam aduentu.

1152.

1154.

Ludouici Galliæ Regis aduentus. CAP. III.

INCESSERAT Ludouicum Regem Gallię, cui Iuniori cognomen fuit, cupido videndi Hispaniam, inuisendi socerum. longinqui itineris idonea caussa quęrenda erat optima visa est, se ad Compostellam voti religione exoluere, quod priori tempore nuncupa... Hæc palam: nam ex arcano alia suberat causa, (vt Rodericus Præsul est auctor, nam apud scriptores Francos de hac re mirum silentium) perscrutandi cognoscendique prætatem, an vxor legitimis nuptiis esset procreata: delatores enim homines mali, quales aulæ Principum multos habent, Regi confirmarant, Reginam furto conceptam à patre, que ex ea re violari imminuique maiestatem. non ingratis hæc auribus accipiebantur. Leonoræ exemplo, repudii faciendi occasio quæri videbatur: cum duarum filiarum & sa mater, virilem prolem non peperisset. Nam Ludouici filius Philippus cognomento Augustus, Alisa natus est Blesensis reguli filia: quam duxit tandem Elisabetha defuncta. ...cer Imperator rei totius ignarus, vtroque filio & Vasconum Rege Sanctio stipatus, genero obuiam Burgos vsque processit. Confluxerunt ex vniuersa Hispania, ex propinquis, ex vlterioribus, ex longinquis, ex vltimis oris tum proceres tum magna multitudo mortalium, tot Reges sub eisdem tectis visuri. Quidquid decorum magnificumque erat proferebatur, quasi se Hispania Francis, apud quos inopiæ fama laborabat, ostentare curaret. Hoc apparatu Compostellam itum est: votisque rite persolutis Toletum festinatum: quo ex vtraque gente, Mauris & Christianis, qui imperio parebant, conuentus indictus erat, amplioris potentiæ scilicet ostentandę causa. Affuit Raymundus Aragonius cum

ſplendidiſſimo comitatu. Tantæ multitudinis, quanta nunquam in vrbe regia ante fuerat, ſed & procerum cultum & elegantiam Ludouicus Rex contemplatus, præterea rei pro qua venerat veritate explorata: negauit ſe curiam ſplendidiorem in Europa atque Aſia, quas prouincias præſens obierat, quo tempore ſacram expeditionem ſuſcepit, elegantioremq; vnquam vidiſſe. gratiaſque pro diuino munere agere dixit, quod Alfonſi filiam, Raymundi Aragonii ſorore genitam vxorem haberet. ludi magnifice editi, donaque hoſpiti Regi oblata: ex quibus Carbunculum tantum inſigni magnitudine & pretio accepit, cætera remiſit, lætuſque in patriam rediit, proſequente Raymundo Iaccam vſque: vbi regio apparatu & omni ſignificatione lætitiæ acceptus eſt, vt Aragoniæ hiſtoriæ teſtantur. Iunii menſis die vigeſimo octauo Vrgeliæ Comes obiit. is Petri Anſurii nepos fuit: & à loco vbi educatus eſt ſimul diſtinctionis cauſſa Armengaudus Caſtella nuncupatur. Sanctio Caſtellæ Regi ex Blanca vxore conſequenti anno milleſimo centeſimo quinquageſimo quinto, tertio Idus Nouembris, die Veneris, vti annales Toletani aiunt, filius natus eſt Alfonſus nomine, in ſpem auiti paterniq; regni. Actum quidẽ in Tudelini fœdere erat, de Blanca repudianda, cum nondum viro matura eſſet: verum æquitatis leges, viri amor, puellæ innocentia vicerunt. Excepit bellum in Galliæ Narbonenſis parte, cui Prouinciæ nomẽ eſt. Hugo Baucius & fratres, Raymundi filii à Conrado & Friderico Imperatoribus Germanis diploma abſtulerant, quo omnia quę Gilbertus Comes auus poſſederat, illis cõcedebantur. Eo diplomate innixi, Prouinciã omnem ſibi arrogabant: & Trencataio oppido munito omnia circum infeſta habebant. Raymundus de fratris filio ſolicitus: cum validis copiis eo profectus, Bauciorũ audacia coercita, breui eos ad officium pertraxit. Iacinctus Cardinalis ab Hadriano tertio Pontifice Maximo in Hiſpaniam Legatus, eccleſiarum controuerſias, ſtatumq; componebat: Ioanneq; Præſule Toletano agente pro Toletano Primatu aduerſus Compoſtellanos Bracarenſeſq; Anagari pronunciauit. Iacincti legatio cumprimis hac tempeſtate fuit nobilis. Quo tempore Ludouicus Galliæ Rex Toleti erat, mẽtio incidit D. Eugenii, primi Archiepiſcopi Toletani: cuius cineres in templo Dionyſiaco fuiſſe, paulo ſuperius dictum eſt. Petebant vt ſacra pignora in Hiſpaniã mitterentur. Graue id Francis videbatur. impetratum tamen vt mitteretur pars. Quod Ludouicu[s] in patriam reuerſus cumulate præſtitit, eius cœnobii Abbate ad ſocerũ legato cum dextr[o] Martyris brachio. Alfonſus, filii Reges, proceres, populus & ſacrati viri Toletũ appropin[-] quanti obuiam cum ſuppliciis proceſſerunt: Imperatoreq; & vtroq; filio ſuccolantibus te[-] cha ad templũ maximum delata, atq; in ſacrum ærarium illata, Februarii menſis die duo[-] decimo, anno ſalutis milleſimo centeſimo quinquageſimo ſexto. Reliqua ſacrati corpor[is] oſſa Philippo II. Hiſpaniarum Rege curante, Petri Manrici Canonici Toletani diligentia[,] qui ea de cauſa ad Carolum nonum Galliæ Regem legatus eſt, poſt quadringentos noue[m] annos, menſes nouem, & dies ſex, pari pietatis exemplo, pompa & apparatu, qualem noſt[ra] ætas non vidit, in idem templum regiamq; vrbem relata ſunt.

1155. [margin, at "Sanctio Castellæ Regi"]

1156. [margin, at "decimo, anno salutis"]

Alfonſi Imperatoris obitus. CAP. IIII.

PRINCIPVM congreſſu ciuiles motus cepiſſe finem videbantur: intercepti tam[en] Nauarrici regni iniuria, Raymundi Aragonii animum altius occupabat, quam vt pl[a-] cari facile poſſet. Alfonſum Imperatorem fatigat, vt Tudelini fœdere inſtaurato comm[u-] nibus vtriuſque armis Sanctius Rex Vaſconum communis hoſtis petatur. fidei datæ, neceſſitudinis pignus nuptiæ eſſent Sanctiam inter Imperatoris ex Rica vxore filiam, Raymundi filium. tum quidem pactæ tantum ob immaturam vtriuſque ætatem. Eo f[œ-] dere Sanctius & Ferdinandus Alfonſi filii comprehenſi. Alfonſus pacis arbiter, qu[am] belli concitator eſſe malebat in Vaſconum Regem propenſior: vnde par ſpes oſtende[ba-] tur alterius filiæ Beatricis nomine ex vxore Berengaria, ipſi connubio collocandæ. qu[od] factum deinde eſt: & tunc oblatum, contemnendum non erat. Itaq; variis tergiuerſat[io-] nibus diem ex die ducere, atq; aliam ex alia moræ cauſſam nectere, ne arma vt erat con[sti-] tutum cum Aragoniis coniungeret. Maurorum conatibus, priuſquam Almohadum [im-] perium in Hiſpania tempore confirmaretur, occurrendum dictitabat. & Abdelmone[cho] functo Iuzephus eius filius vaſto vir animo, magno rei militaris vſu, rebus in Africa com[po-] ſitis, cum ſexaginta equitum millibus, maiori multo peditum numero a Mauris Hiſpa[niæ] euocatus traiecerat in Hiſpaniam, genti præſidium vindexq;, terror noſtris ingens. R[ay-] mundũ ergo Aragonium, qui iuſto exercitu conflato in Vaſcones irruere parabat, preci[bus] fatigatum compulit, ne ante Martini ferias bellum inchoaret: fœdus tantum noua iur[i-] randi religione Toleti confirmatũ menſe Februario, anno milleſimo centeſimo quinq[ua-]

1157. [margin]

gesimo septimo. moram eam Raymūdus æquiori animo tulit, quod eodem tempore Galici motus Narbonem ipsum vocarunt. Hermengarda eius vrbis Vicecomes finitimorum armis fatigata compulsa est se & ditionem Raymundi auunculi in fidem contradere. Auctor consilii Berengarius Archiepiscopus Narbonensis ipsam Perpinianum prosecutus est, relicta Gallia. Alfonsus Imperator, verso in Mauros animo, vtrunq; filium, Præsules & proceres ex vniuersa ditione euocauit, magnoq; exercitu conflato in Bęticam irruit. Agri vastati. oppida incēsa. prędę omne genus abactæ. Misera erat ea Hispanię pars hac tempestate, vtriusque gentis audaciæ iniuriæq; opportuna. Biatia, quæ vrbs ad Mauros redierat, Illiturgis, & Quesada sub imperium missæ. & cum æstatis ardores locis natura grauibus fatigarent, certus redeundi in patriam, Sanctium Castellæ Regem captis vrbibus præfecit: ne quod toties acciderat, ad Mauros redirent. Pars copiarum multo maxima cum Sanctio relicta. ipse cum Ferdinando filio, & reliquo exercitu retro rediit. In ipso itinere ipsoq; Castulonensi saltu morbo tentatus est. cuius vim cum ferre diutius non posset, corpore tantis laboribus fracto, præterea ætate grauis, ad Fresnedam oppidum sub quercu tentorium erigi iussit. quo loco à Ioanne Præsulē Toletano confessione atque Eucharistia procuratus extremum spiritum edidit, mensis Augusti die vigesimo primo. annos vixit unum & quinquaginta, menses quinque, dies vnum & viginti, longiori æuo dignissimus. Nihil eo iuuene sanctius, nihil iustius viro, fortius, modestius vidit Hispania. Regnauit annos circiter quinque & triginta. Imperii nomen & maiestatem duobus & viginti annis, & mensibus sex tenuit: vir omni laudum genere cumulatus, gratissima ad posteritatem memoria, ob perpetuam in adiuuanda republica voluntatem.

Sanctius & Ferdinandus succedunt. CAP. V.

SANCTIVS & Ferdinandus defuncti filii, par iuuenum lectissimum, quibus finibus pater designarat, imperium diuiserunt. Legionis regnum & Calecos Ferdinandus tenuit. Castellam & contributas prouincias Sanctius natu maior. vterq; pace bonus est habitus, bello strenuus, prorsus vt paternarum virtutum indolem certatim ęmulari viderentur. Sanctius colligenda populi beneuolentia fratre superior erat, ingeniiq; benignitate: inde & quoniam immatura mors fuit, Desiderati cognomē tulit. Ferdinandus enim aliorum criminationibus aures accommodando procerum studia alienauit, natura suspiciosus: qui morbus, nisi ratione coerceatur, in perniciem vertitur. Itaq; cum fratri non satis fideret, priusquam patri esset parentatum, Legionem accurrit, ad cernendam regni hereditatē. Sanctius contra patris morte cognita citato cursu Fresnedam delatus Pręsulibus, atq; proceribus prosequentibus, defuncti patris funus Toletum intulit, regio apparatu sed & totius populi lacrymis celeberrimum. In eius vrbis templo maximo tumulus est defuncto excitatus. Interea Sanctius Vasconum Rex, cui cum ætate propter amplitudinem rerum gestarum, atque eruditionem ingenii Sapientis cognomen accessit, occasionem venisse existimans iniurias vindicandi, collecto suorum exercitu, quem ad resistendum comparauerat, prædabundus Burgos vsque penetrauit. Satis profectum erat ad tuendam nominis existimationem: cum vltro lacesseret, qui vix par fore tantorum Regum conatibus credebatur. ipse rei argumento, insignem gestabat in clypeo rubro fasciam auream, duobus hinc inde leonibus, irrito scilicet conatu & spe. Itaque pari velocitate se in patriam retulit. Mauri Bæticæ oppida proximo bello parta, cum Sanctii præsidio destituta essent, continuo occuparunt. Vtriusque conatibus occurrendum erat. Vasconum Regis primum audacia castiganda: ne iniuria dissimulanda maiestas imminueretur. tametsi Sanctius nouus Rex ad pacem quam ad bellum propensior erat. Bellum magnis delectibus comparanti commodum accidit, Pontium Mineruæ Comitem inter Legionenses proceres facile principem, Alfonsi Imperatoris Armigerum, iniuria à Ferdinando Rege violatum, bonisque euersum relicta Legione, se ad Sanctium contulisse. Magna erat opinio virtutis, maximus rei militaris vsus. Sanctius componendo reipublicæ statu districtus erat. itaque Comes benigne acceptus, atque iniecta spe restitutionis, Vasconum bello Dux prężfectus est. Numerosus exercitus adiunctus: cum quo per Viruescanum agrum in Riuogiam peruenit. Non procul oppido Bagnario planicies extat, Vallispetræ nomine. eo loco acie dimicatum. Vascones ad hunc modum ordinati. Lupus Harus in primo agmine, Latro Gueuara in postremo curabant: Rex ipse Sanctius mediam obtinebat aciem. Castellæ copiæ vt numero, sic virtute superabant: instructaq; acie dimicare cū hostib. non dubitabāt. pari impetu concursum est. Castellani loco moti primū deinde pręfortuna conuersa, Vascones victi sunt. fuga fœda. cædes minor quā pro tanta victoria. vicina oppida & arces multis perfugium præbuerunt. Malo fuit Francorū auxilia non expe-

ctaſſet: quorum ſuperuentu Rex animo confirmatus, rurſus prælii fortunam experiri non eſt veritus. eodem loco iiſdemque veſtigiis pugnatum. perculſi priori clade Vaſcones, facile à victoribus victi profligatique ſunt. capti, nobiliſſimus quiſque, quos benigne Pontius habuit. non cum captiuis & calamitate bellum gerere, ſed Regis tantum temeritatem vltum veniſſe dictitans eos dimiſit. Quæ humanitas magnam illi laudem conciliauit: præſertim cum non Vaſcones tantum, ſed & Francos liberos abire iuſſiſſet. Parta victoria Burgos cum rediiſſet, Rex militum virtute collaudata ſingulos, prout cuiuſque meritum virtuſque erat, donauit. Ante omnes Pontium Ducem omni genere laudis honeſtauit: tanta propenſione animi, vt eius reſtituendi in patriam atque ditionem ſtudio, vt erat pollicitus, victrices copias ad S. Facundi oppidum promouerit, certus niſi obtemperaſſet, cum Ferdinando fratre bello decertare. cautior ille, eo ad fratrem inermis venit. mutuo colloquio offenſiones deterſæ: cum Ferdinandus non modo Pontium Comitem reſtituere polliceretur, ſed maioribus cum honoribus cumulare: ſeque paratum eſſe diceret in fratris verba iurare. in eius clientela poteſtateq; fore. quod Sanctius ſuccedente poſt iram humanitate, vt fere fit contentione ſublata, paſſurum negauit, Imperatoris filium cuiuſquam Principis imperio obnoxium reddi.

Calatrauæ militia inchoatur. CAP. VI.

CALATRAVA oppidum loco munito in Oretanis ad Anam flumen ſitum, quo tempore ereptum eſt Mauris, Templariis militibus, quorum magna erat opinio virtutis, muniendum cuſtodiendumque datum eſt: vt arcis inſtar eſſet, ad barbarorum incurſus arcendos. ij quod Mauros ſtudio elatos magno numero obſeſſum venire nunciabatur, defenſionis ſpe abiecta oppidum reddiderunt. neq; erat inter proceres qui aut vltro nomen profiteretur: aut ea de re abs Rege appellatus ſuo periculo oppidum defendendum ſuſciperet. Duo Ciſtercienſes monachi, quo res aliæ in curam euocarant, Toleti eo tempore moram trahebant, Raymundus Fiterii ad Piſoricam Abbas (errant qui hanc laudem ad Fiterii cœnobium ablegant, quod in Vaſconibus non procul Tudela ſitum eſt, cum conſtet conſequenti tempore fuiſſe extructum) atq; Raymundi ſocius Dieghus Velaſquius. I[...] vetus antea Alfonſi Imperatoris miles, multisq; bellicis operibus clarus, rerum deinde hu[...] manarũ contemptu monachũ induerat: & vt erat magno animo, monẽdo, ſuadendo, ho[...] tandoq; cunctantẽ, effecit vt oppidi defendendi curam in ſe Abbas ſuſciperet. Conſiliun[...] ſpecie temerarium erat: re numinis inflatu conceptũ, (ſic arbitror) nam contra tantas diff[...] cultates ratione ſatis prouideri non poterat. Ea res Regi primum grauiſſima fuit, deind[...] Ioanni Præſuli Toletano mœſtis antea, atque conſilii inopibus in tanta reipublicæ diff[...] cultate. Ioannes etiam, quoniam in eius ditione Calatraua ſita eſt, pecuniam de ſu[...] ſuppeditauit: atq; pro concione tum nobiles tum populares permouit, vt ſe Abbate ducto[...] re diſcrimini offerrent: ne in tanto periculo rem Chriſtianam deſerere viderentur. quan[...] ſibi, & rei familiari minus parcerent, tanto tutiores fore. amiſſo eo oppido, quod inſtar pr[...] pugnaculi eſſet, incendii flammã in ſingulorum fortunas inuaſuram. atq; hæc anno ineu[...]

1158. te milleſimo centeſimo quinquageſimo octauo gerebantur. Quo tempore, Rex vt pra[...] mium labori eſſet, Calatrauæ principatum cum ſubiecto agro dono dedit B. Mariæ ord[...] nis Ciſtercienſis, atque eius nomine Raymundo Abbati & ſociis iure perpetuo. mag[...] famæ in vtranque partem momenta fiunt, plerunque vero maioris. Itaque cum eius app[...] ratus rumor percrebuiſſet, Mauri ſpe deiecti, an aliis rebus impediti Calatrauam non v[...] nerunt. Id felix fauſtumq; & bene ominatum initium eius militiæ fuit. nam pleriq; mili[...] Abbatem ſecuti veſtem mutarunt, quam ille inſignem attribuit, eiuſq; formæ, quæ arm[...] rum vſum non impediret. Moxq; Toletum repetens Regem & ciues lætitia ex rebus ge[...] compleuit. ex cœnobio autem, cui Præfectus erat, magnam pecoris vim adduxit: atque [...] vicinis oppidis hominum viginti millia: quibus agri diuiſi oppidaq; Calatrauæ vicina, qu[...] niam incolis vacua erant, domicilio deſignata. Ea diligentia Calatrauæ oppidum aduer[...] omnem iniuriam egregie eſt munitum. Abbati Raymundo poſt aliquot annos defunc[...] ad oppidum Ciruelos, vbi ſepultus etiã eſt, pro opera nauata honores à populo habiti: v[...] eo vt miraculis fulſiſſe creditus ſit, & in cęleſtium numero reponatur. Dieghus Velaſqu[...] in multos annos vitã propagata, Gumielę in D. Petri cœnobio obiit, ibiq; ſepultus eſt. [...] his initiis ſacram Calatrauæ militiam, in hunc quem cernimus ſplendorem perductam [...] lexander III. ſuo diplomate confirmauit, Garſia eius ordinis primo Magiſtro, anno mil[...] ſimo centeſimo ſexageſimo quarto. Garſię ſucceſſit Martinus Pereſius, Martino Nuñi[...] Pereſius, Quignonius. his alii. Domicilium quod Calatrauæ primo collocatũ eſt, Ciruel[...]

dein[...]

leinde, Buxedam mox, Corcolem deinceps & Saluaterram migrauit: Couos ad extremum Nunnio Fernando duodecimo eius militiæ Magistro. Sunt quidem minora alia eius ordinis domicilia aliis locis constituta, illud præcipuum. copiæ, auctoritas, multorumque oppidorum imperium eximia Regum liberalitate accessit. Quæ oppida emeritæ olim militiæ eius ordinis hominibus commendabantur, vt iis reditibus vitam honeste sustentarent: neque tamen posteris hæreditaria relinquebant. nunc rebus ab antiquo mutatis, aulicorum delitiis Regum ex libidine mancipantur. sic fere res humanæ à præclaro initio degenerare consueuerunt.

Sanctius Rex Castellæ obiit. CAP. VII.

INTEREA Raymundus Aragonius, Imperatoris morte existimans fœdus antiquum esse sublatum, ex quo Aragoniam citra Iberum vectigalis nomine obtinebat, ad Regem Sanctium se contulit. Naxama oppidum Regum colloquio designatum. Ibi in conuentu procerum, Ioanneque Primate adstante, de ea controuersia disceptatum est. Aragonius Cæsaraugustam, Calataiubam, aliaque oppida & vrbes ab omni Castellæ iure exemptas volebat. Id cum non esset impetratum, conuenit tandem, vt nullas arces & oppida Castellæ Rex eo tractu obtineret. Reges tamen Aragonii pro ijs vrbibus in eorum verba iurarent, venirentque ad regni conuentus vocati. præterea fœdus quod toties aduersus Regem Vasconum ictum erat, retractatum, sancitumque haud meliori successu quam antea. recens memoria superioris belli Sanctium stimulabat: Raymundum intercepti regni dolor. Colloquio dirempto, quod mense Februario habitum est, Aragonii Regem Vasconum bello petiuere. Castellæ arma, ne vt erat constitutum mouerentur, Regis & Reginæ continuatis funeribus effectum est. Regina Iunii mensis vigesimo quarto die extincta est, eius seculi anno quinquagesimo octauo. funus in Regum Nauarræ sepulcra Anagari D. Mariæ regio monasterio illatum. cui ipsa monasterio oppidum Nestarem ante paucos dies dono dederat: pro quo merito sacra quotannis hodia, die obitus anniuersario Reginæ manibus parentatur. Rex an dolore confectus, quem ex vxoris obitu concepit maximum, an alio morbo tentatus Toleti obiit pridie Kalend. proximi mensis Septembris, in ipso procinctu belli sacri, quod collatis vndique auxiliis & copiis supremo conatu comparabat. prope patris sepulcrum eiusdem vrbis templo maximo tumulatus est. Regnauit annum & dies vndecim, bello paceque clarus, maiorumque gloriam æquaturus si longior vita suppeditasset. incredibile sane sui desiderium reliquit: quod consequentes regni calamitates & motus accendere amplius visi sunt. Copiæ tamen, quas comparauerat, insigni cruce distinctæ, eoque Christiani nominis hostibus formidabiles, quamuis Rege defuncto in Bæticam penetrantes Iuzephum, qui Hispalim contendebat, ingenti prælio vicerunt cum magna impiæ gentis strage. Mauris eo periculo defunctus in alios Reges Mauros, qui parere imperio recusabant, conuerso impetu Valentiæ Murciæque Regem opprimere aggressus est: & eo à Raymundo Barcinonensi, in cuius clientela erat, ab iniuria defenso, Alhagium Emeritæ Regem bello fatigatum in deditionem accepit, paratum imperata facere, rebusque omnibus iuuare. Itaque Alhagii filii duo, Fadala & Omar Iuzephi copiis adiuti irruptione facta, in Placentiæ & Abulæ fines inuecti, verso mox in Talaueræ agros impetu, cum late terrorem ostentassent, graues præda atque Emeritam repetentes Abulensium copiæ ad Septem vada (loco nomen est) consecutæ ductoribus Sanctio & Gometio Semeni filiis è præcipua Abulensi nobilitate commissa pugna victos atque fugatos, præda omni & captiuis spoliarunt. Strenui magnique ea ætate Duces fuerunt Sanctius Gometiusque. nam quarto post anno in eam Vectonum partem inuecti, vbi Serenæ agri sunt pascuis læti, multis abactis pecoribus, pugnaque victis barbaris, qui obuiam prodierunt, opima domum spolia retulerunt. Ex horum Ducum posteritate Veladæ Marchiones genus deriuant, opibus, clientelis, affinitatibus, ad hæc gratia Principum clari atque præstantes nostra præsertim & parentum ætate. Alfonsum filium quadriennem Sanctius Rex moriens Guterrii Ferdinandi Castrii curæ commendauit, quo ipse institutore olim adolescẽtiam formarat. proceres alios ipsorum fidei concreditas vrbes arcesque obtinere tandiu mandauit, donec Rex quindecimum ætatis annum expleſſet. Vtrunque consilio haud salutari: sed futura satis consilio prouideri non possunt: & salubriter sæpe constituta potentior fortuna discussit. Omnino male cogitantibus vires ad turbandam rempublicam datæ sunt: cęterique pari nobilitate proceres ęgre tulerunt reipublicę fastigium vnius humeris sustentari, Rege puero in eius potestatem tradito.

1158

Noui motus in regno excitati. CAP. VIII.

INTER Castellæ proceres duæ familiæ erant hac tempestate, ditione, opibus & clientelis facile principes, Castrii Laræque reguli. Lararum prima diu vox fuit in conuentibus regni. Inter Castrios Guterrius, is cui Regis institutio est demãdata, præcipua pollebat auctoritate: quam longęua ætas & rerum gestarum magnitudo conciliabat. proximus erat Rodericus: qui quod frater prole careret, ipse quatuor filios genuisset, Fernandum, Aluarum, Petrum, Guterrium, & filiam vnam Sanctiam nomine, quę Aluaro Gusmanio nupsit, haud minori multo quam frater potentia & auctoritate erat. Laræ reguli Manricus, Aluarus, & Nunnius fratres ad Durij fluminis ripas amplas possessiones & oppida obtinebant. His omnibus pater fuit Petus Lara Comes, de quo commemoratum est, & ad Baionam occisum diximus, mater Aba: quæ cum prioribus nuptiis Garsiæ Cabræ Comiti nupsisset, illique peperisset Garsiam Aciam principatus hæredem: ex ea re trium fratrum potentia vehementer augebatur. Iniquo hi animo præ se ferre visi sunt, Guterrio Sanctii Regis pręiudicio pręlato suæ domus splendorem obscuratum. palam in circulis, clamque inter se conquerebantur, Castrios Reges esse relictos. id solum ex his quæ Sanctius imperasset, faciendum non esse: neque passuros se, vt vnius ad arbitrium reipublicæ status vertatur. neq; alium quam eum, qui ad eam spem genitus esset regnare, pertinaci contentione dicebant. Res ad arma spectare videbatur. Guterrius communis salutis caussa, insigni modestiæ prudentiæque exemplo facile adductus est, vt Regem in Garsiæ Aciæ potestatem contraderet, viri moderati quidem, cæterum simpliciori animo, quam rerum status videbatur desiderare: prorsus vt sumptus excusans, qui Rege educando facienda erant publicorum vectigalium rationibus nondum satis explicatis, Manrico Larę fratri vterino, cuius rei caussa controuersia suscepta erat, Regem puerum educandum tradiderit. Guterrius eo facto datam fidem læsam expostulabat: Regisq; educandi ex testamento defuncti Sanctii, iura repetebat. irridebatur ab æmulis. arma haud obscure mouebantur. Ferdinandus Legionensis Rex eo dissidio, quo in partes regnum vniuersum trahebatur, prouocatus, sibiq; iniuriam factam dictitans, aliis ad regni Castellę procuratione vocatis, correptis armis in Castellæ fines irruit: ac pręsertim Durii tractum vastabat, vbi Laræ familia amplissimam ditionem habuit. Manricus & fratres, Ferdinandi metu Regem Soriam deducunt: vt longissime à belli discrimine abesset. Guterrio Castrio interea defuncto, sepultoq; ad Encas monasterio D. Christophori, Manricus Lara insolentior factus defuncti heredes fratris filios poscere vrbes & arces ipsorum fidei contraditas. cum Rege puero regniq; procuratione sui iuris omnia esse facta. proferebant illi Sanctii Regis testamentum, negabantq; ante legitimam pueri Regis ætatem fas esse postulata facere. Guterrii corpus Manrici iussu exhumatum est tanquã proditoris, & maiestatis reum. Dati in controuersia iudices, pro Guterrii fide pronunciarunt: cum sit inhumanũ in vita functos sæuire. eorum iussu cadauer sepulturę redditũ. Interim Ferdinãdi Legionẽsis arma impune tota prouincia volitabant. nulla numero aut virtute insignis manus coibat, nullo duce, republica scissa in partes. Nullũ calamitatis genus erat, quod non paterentur prouinciales, nõ magis sensu pręsentium, quam impendentium malorum metu fatigati: vsq; eo vt Manricus ipse spe defensionis abiecta, & rerum suarum periculo prouocatus, in Ferdinandi verba iurare compulsus sit, regni procuratione & vectigalia in annum duodecimũ eius fore: Regẽ puerum eius se potestati traditurum. Hæc vt communi regni decreto rata essent, Soriam vbi Rex puer seruabatur conuentus indicti. Res periculo proxima, Nunnii Almexiri viri nobilis audacia, & virtute sustentata est: qui puerum cum ad patruum deduceretur, raptum manibus, inuolutumq; pallio, quo tegebatur, ad S. Stephani arcem perduxit. Ferdinandi artes ea diligentia delusæ. Nam Larę fratres specie consequendi puerum à Rege digressi, maioris pręsidii causa puerum Atiensam deducendũ curarunt. suscepti consilii pœnitentia scil. Abulæ tandẽ vrbe firmissima ex longo errore fugaq; constitit: vbi eximia ciuium fide vsque ad vndecimum ætatis annum defensus est. Ab eo facto Abulenses veteri prouerbio fideles vulgo nuncupari cœpti. Ferdinandus spe sua delusus, qua Castellæ regnum & cupiditate complexus erat, atque ex ea re in furorem actus, Nunnio primum Laræ deinde Manrico eius fratri violatæ fidei atque adeo proditę per feciales crimen imp[…] fuit. Innocentiam illi ne marte iudice, vt erat in more positum, defenderent, tem[…] rum perturbatione factum: ne si quid incommodi acceptum esset, res communes per[…] tum irent. Conscientiam rerum gestarum fideiq; cultę erga Regem puerum, sin minus [...] liis, sibi certe satisfacere Ferdinãdo responderũt. Magna tota prouincia gratulatio erat, [Re-] ge puero patrui insidiis liberato. breui tamẽ ea omnis lętitia euanuit cũ vniuersa prouin[cia]

Fer

Ferdinandi armis fatigata, vrbes & oppida aut vi aut obsidione passim occuparentur: prorsus vt exigua regni parte dempta, quæ in fide pueri perstitit, reliqua omnia victori cederent. Toletum etiam vrbs regia Ioannesque eius vrbis Præsul, Ferdinandi partes secutus est, ob iram credo aliquam, aut tempori seruiens. Extant Ferdinandi Regis litteræ Atiensæ datæ Kalend. Februarii anno millesimo centesimo sexagesimo secundo, Ioannis Archiepiscopi syngrapha, inter alios proceres confirmatæ. præterea Augusti proximi nono die Ferdinandum Regem Toletum ingressum ex annalibus Toletanis constat. Accessit ad has calamitates nouum à Vasconibus bellum. Sanctius enim Rex cũ Aragonio ex magnis motibus pace facta, tempus venisse existimans superiores iniurias vindicandi, bello repetendi quæ à Castellæ Regibus erant ablata: in Riuogia, Viruescanoque agro correptis armis, delectuque suorum habito (& erant legiones robustissimæ, multisque bellis exercitatæ, lectissimi proceres, in quibus Daualorum familia, in primis nobilis potensq́; vti eius ætatis tabulæ indicio sunt) Lugrunium, Entrenam, Viruescam, aliaque iis locis oppida cepit. Nullus armorum finis erat, fœda rerum omnium facies.

Raymundus Aragonius obiit. CAPVT IX.

Castella ciuilibus motibus iniquissimo tempore æstuabat: cum tantum barbaræ gentis superesset in prouincia. Lusitanicis tantum & Aragoniis armis Mauri premebantur. in Bætica, vbi latius dominabantur, tranquillam vitam agebant: gentisque nomine imperium diuturnitate amplius confirmabatur. Quo tempore Italia non minoribus malis, dissidiisque vexabatur. Duo Pontificatum Romæ gerebant: & vterque se legibus creatum, æmulum vitio præ se ferebat: Alexander tertius patria Senensis, Victor quartus domo Romanus. Hunc Friderici Ænobarbi, cui amicissimus erat, studia subleuabant: Alexandrum maior Cardinalium saniorq́; pars Pontificem renunciarat. verum cum Friderici conatibus impar esset, vrbes & oppida ecclesiæ bello occupantis, Guillelmi Regis Siculi classe vectus in Galliam aufugit: vbi eius dissidii componendi caussa, concilium celeberrimum Turonis est habitum. Eadem tempestate Raymundus Aragonius fama rerum gestarum ac perpetua felicitate nobilis erat: vsque eo vt Lupum Murciæ regulũ Maurum vectigalem haberet: Baucios in Gallia bello lacessentes malis omnibus fatigaret, non solum Prouincia, de qua controuersia erat defensa, sed etiam triginta arcibus hostium ditione detractis. Trencataium municipium munitissimum vi expugnatum euertit, anno millesimo centesimo sexagesimo primo. eaque victoria Bauciorum vires penitus fractæ sunt. Fridericus Imperator, qui hostibus fauere visus erat, fœdere conciliatus est. Ricam Alfonsi Imperatoris viduam, eiusq; filiam Sanctiam Raymundus filio desponsam, e Castella in Aragoniam deduxerat. Ergo agente Imperatore sancitum est, vt Rica (nam Friderici propinqua erat) Raymundo Berengario Prouinciæ Comiti nuberet. Aragonii, atque Prouinciales in Victoris pseudopontificis verba iurarent. Friderici beneficio, non modo Prouinciæ principatum retinerent, Druentia vsque ad mare, Rhodanoque vsq; ad Alpes comprehensum, sed etiam vrbem Arelatum cum subiecto agro. Hæc vt firmiora essent constitutum, vt vterq; Raymundus, Aragonius & prouincialis Turinum in Italiam contenderent, Imperatorem conueniendi caussa. Dies colloquio designatus Augusti Kalendæ anni millesimi centesimi sexagesimi secundi. In eo itinere oppido Sancti Dalmatii in subalpinis Italiæ Raymundus Aragonius morbo tentatus oppressusque est, eius mensis die sexto. Incommodissimo reipublicæ tempore Aragonii mors incidisse videbatur. tametsi Raymundus Prouinciæ Comes omnia pro quibus venerant, ab Augusto facile impetrauit, cum præsens Turinum adiisset: in quo defuncti manibus se Augustus gratificari ait, quod Ricam Reginam honestissime habuisset, viduæ matronæ honori consuluisset. Hinc Catalaunicis scriptoribus fingendi occasio, Raymundum Aragoniũ in Germania Reginæ viduæ famã, cum probri insimularetur, singularis certaminis periculo tutatum: pudicitiæ defensæ præmium Prouinciæ principatum fuisse. Nos fidem historiæ secuti, rem, vt gesta est, narramus. Defuncti corpus in patriam delatũ in monasterio Riuipullensi, vt ipse moriens mandauerat, sepultum est. Oscæ regni conuentus habiti: testamentum Principis recitatũ, quod ore tenus nuncuparat. Ex eo Raymundus Alfonsi desumpto nomine paterni principatus hæreditatem adiit. Petro, qui proximus ætate erat, Cerdania, Biterris, Carcaso, & Narbo, quo iure à patre obtinebantur. Sanctius natu minimus Petro substitutus subrogatusque, si quid humanitus contigisset. De Dulci filia, quæ deinde Lusitaniæ Regina fuit, mentio nulla, ne de Berengario quidem Turiasonensi olim, & Ilerdensi Episcopo, Montaragonis Abbate: quem Princeps ex impari matre genuit. Alfonsi ætas

1161

1162

nondum imperio matura, nam vix vndecim annos natus erat, matris Reginæ imbecillitas
idonea nouatoribus visa est rebus turbandis. Impostor quidam male cogitantib. ducem
se præbuit: cum se Alfonsum Regem eum esse ad populum affirmaret, quem ante annos o-
cto & viginti, ad Fragam cæsum esse monstratum est: tædio rerum humanarum tandiu in
Asia delituisse, multisque interfuisse bellis, quæ à piis aduersus barbaros in Syria illata erãt.
Ætas longæua fidem multis faciebat, orisque lineamẽta non prorsus absimilia. Vulgus fin-
gendi auidum hæc ipsa in maius augebat, muliebre imperium à plerisque contemptũ. ma-
gna ex eo impendebant mala: nisi Cæsaraugustæ comprehenso impostori gula laqueo fra-
cta fuisset sub ipsa initia tumultus. ea merces commenti fuit. Proximo anno millesimo
1163 centesimo sexagesimo tertio, regni conuentus Barcinone habiti sunt, in iis conuentibus
Petronilla Regina procerum suasu regnum filio de manu tradidit, annum iam ætatis ter-
tium decimum attingenti. Raymundus Prouinciæ Comes, qui pro Rege patrueli tantis-
per Catalaunos gubernarat, procuratione relicta in patriam abiit, Bauciorum armis tu-
multuantem, vexatamq;. Aduersus eam familiam, se vt externis præsidiis muniret, cum
Tolosæ Comite fœdus sanciẽdum curauit, pactis nuptiis filiæ: quam vnicam habebat, cum
1166 Tolosatis filio. eius cõnatus mors oppressit, anno millesimo centesimo sexagesimo sexto.
Quo tempore Gerundæ Rex morabatur: exemploque patris, atque procerum hortatu, se
Prouinciæ Marchionem dixit. sic Friderici Imperatoris diplomate cautum esse disputa-
bant, non Raymundo tantum Prouinciæ Comiti datum eum principatum, sed etiam Ray-
mundo Aragonio & posteris. Hinc nouorum in Gallia motuum occasio materiaque.

Alfonsus Castellæ Rex regnum inuisit. CAPVT X.

MAGNA rerum in Castella immutatio facta est. prouinciales Legionensis Regis im-
perio fessi, Alfonsoque puero fauentes, vt natura cogebat & Sanctii patris grata me-
moria, litteris eum & nunciis solicitare non desistebant ad regni paterni sceptra capessen-
da. non defutura suorum studia: semperq; voto ab ipso stetisse: tametsi tempori cedere, in-
seruireq; compulsi externum imperium tulerant. Attigerat Rex vndecimum ætatis an-
num. proceribus in quorum potestate erat, ea ætas idonea videbatur, præsertim Arago-
niorũ exemplo prouocante. Eorũ consilio & hortatu Abula profectus, regnum lustrare
1168 instituit, singulasq; vrbes adire, anno salutis millesimo centesimo sexagesimo octauo, (v
nonnulli disputant, nos ex hoc annorum numero biennium certa ratione detrahimus) ne
que fefellit spes. pleræq; tota prouincia vrbes & oppida, vt erant professa, Regi portas cu
pidissime aperiebant: pecunia commeatu rebusq; aliis omnibus iuuabant. Pauci initi
Regem prosequebantur: Castellæ proceres nonnulli, qui aut in fide persliterant, aut sei
li denuo adiunxerunt. præterea cohors præsidiaria centum quinquaginta equitum: quo
ciues Abulenses Regem comitari voluerunt. Exigua manus tantis rebus perficiendis, re
gnoq; recuperando: cuius partem proceres obtinebant, pars Legionensibus præsidiis oc
cupata erat. Nihil in dissidio intestino celeritate tutius est. Regi omnia prona videbar
tur. Toletum ergo regni caput tentare placuit: quantumq; fidei in ciuibus esset experi
nam Ferdinandum Castrium, in cuius fide erat, nihil pro sano facturum sperabant: cũ n
garet ante præscriptam à patre ætatem tempusque, vrbem cuiquam contradere fas for
& alioqui tutelæ regiæ interceptæ dolor vrebat, regnique procuratio ab æmulis occupat
Stephanus Elianus eius vrbis ciuis primarius, in summo colle Diui Romani nomine te
plum, turrimq; coniunctam sua impensa extruxerat, ornatus præsidiiq; caussa, Ferdina
do ex priuata contentione infensus, & ab eius consiliis auerso animo. Itaq; clam ex vrbe
Regem profectus, eum dissimulato habitu ad non dubiam spem obtinẽdæ vrbis in S. R
mani turrim inducit. regia vexilla è turri explicata, Regemq; adesse populo renunciatu
repentina re ciues commoti ad arma concurrunt. alii Ferdinando fauebant, pleriq; R
gis maiestate tenebantur: videbaturque, ni celeriter dissidium sopiretur, fore vti pars c
parte ciuitatis confligeret. verum quod in seditionibus accidit, vnde plures erant, om
ferme regiam auctoritatem secuti sunt.. Ferdinandus desperata vrbis defensione, in ta
animorum inclinatione, vrbe egressus fuga Optam abiit: quod municipium ea tempe
te, quoniam aduersus Mauros firmissimum propugnaculum erat, regniq; limes, loci na
ra & operibus munitissimum habebatur. Ciues periculo depulso, clamore, ac fauore l
gi puero felix faustumq; imperium ominari, non ii magis, qui in fide persliterant, quam
uersaria factio ad Regem accedere, manus deosculari: quantoque magis falsa erant c
fiebant, tanto plura adulandi studio facere. Stephano pro eo merito, honores abs R
habiti. vrbis cura commendata. defuncto ciues in templo maximo in summa ab

equestr

:queſtrem imaginem, retro altare maximum ponendam curarunt. Toletum Rex eſt in- greſſus ad ſeptimum Kalen. Septembris, die Veneris. Proximo Michaelis feſto die, Io- annes Toletanus Præſul obiit, malorum tædio victus, an ingraueſcente ætate. annos ſe- decim circiter eam eccleſiam cum laude tenuit. Corpus ibidem ſepultum creditur. ab- dicaſſe quidam aiunt, vltroque abiiſſe epiſcopatu: de eoque explicant pontificiam legem ab Alexandro tertio Romano Pontifice latam, quæ lex eſt proxima de ordinationibus fa- ctis poſt epiſcopatum renunciatum. Succeſſit Cerebrunus pari vir animo prudentiaque: prima Alfonſi Regis ætate litteris informata ipſi gratus. Tarraconenſis Præſul Hugo Cer- uellonius erat, Bernardi Torti ſucceſſor. Rex Toleto pacata, hortatore Manrico Comite aduerſus Ferdinandum Caſtrium egreſſus eſt. Oppenſium ille copiis, quorum eximia fi- de vtebatur, adiutus obuiam regiis prodiit. ad Garcinaharrum oppidum octauo inde la- pide ſigna collata ſunt. Manrici virtutis opinio ſingularis erat: cauſſæ regiæ acerrimus pro- pugnator habebatur, (ſic ipſe præ ſe ferebat, tametſi opinio erat alieno nomine velle cun- ctis imperare) audax, callidus, promptus, & vt res eſſent prauus aut induſtrius. In con- greſſu Ferdinandus cum ſibi ab eius viribus metueret, inſigni veſte depoſita pugnam in- iiſſet. Manricus per errorem toto impetu in equitem gregarium, quem quod paludamen- tum geſtaret æmulum eſſe credidit, delatus obtruncauit. ipſum Ferdinandi aſſecla cer- tamine defatigatum, opportunumque iniuriæ adacto ferro peremit. Cæſo Duce, regii pars in fugam acti, pars in acie trucidati. dolo vulgato Nunnius Manrici frater, Ferdi- nandum proditionis lege accuſatum ad ſingulare certamen more gentis cum deinde pro- uocaret, viris ſanctis annitentibus controuerſia tunc quidem ſopita eſt: odium autem in- ter vtranque familiam altiſſime hæſit, cum magno ſæpe reipublicæ incommodo: cum v- traque pars priuatas cupiditates & contentiones rebus communibus anteponeret. Nec acerrimum tamen nec continens id bellum in præſentia fuit. plurimas ſane vrbes & arces ſibi beneficio fideque obſtrictas Ferdinandus retinuit. Rex eius euertendi conatu ſpe- de deſiſtens, atque in aliam partem auerſus, vrbes & arces præſidiis vacuas ad ſuam di- tionem reuocare non deſinebat. Ad hæc Zuritam arcem in colle arduo poſitam, cuius ra- dices Tagus amnis alluit, propter loci commoditatem tentare viſum eſt. Lupus Arenius Ferdinandi Caſtrii Legatus præſidio obtinebat: appellatuſque de deditione Regis ætatem legitimam, vt alii fecerant, excuſabat. fiduciariam operam obtinere ſeſe, atque in Fer- dinandi verba iuraſſe: niſi eius permiſſu arcem tradere nefas arbitrari. neque permiſſu- rum vt reſpublica regiæ auctoritatis prætextu ludibrio eſſet, iis qui animi Regis & conſi- liorum potentes erant, propter imbecillam ætatem. cum regii voluntate quidquam fa- cturum Præfectum non ſperarent, vim adhibere placuit: vrgereque arcis obſidionem. in eam rem auxilia vndique conuocata. Lupus Harus Regis conſilio explorato, ex vltima Cantabria, vbi amplum imperium obtinebat, tametſi vocatus non erat, quod ipſum inter Nunnium Comitem contentio eſſet ſimultaſque priuata, vltro ad Regem venit: atque arcem ſitu conſiderato, ea ſibi parte eo concedente ſumpſit impugnandam, quæ firmiſſi- ma eſſe videbatur, & vnde maximum periculum imminere prouidebat. Cātabrici id pro- prium generis & ſanguinis. Ducebatur obſidio. regii haud magnam ſpem habebant ar- cis expugnandæ. obſeſſi annonæ penuria laborare cœperant. Itaque ad fraudes conuer- ſi, deditionis ſpe facta Nunnium & Suerum Comites ea de cauſſa in arcem inuitatos ad- ſcitique per fidem colloquii capiunt; ſperantes Regem eorum periculo commotū ab- iturum conatu oppugnandæ arcis, certe ad æquas conditiones venturum. In quo præ- ſidium eſſe putarunt, ibi exitium fuit. Erat in regiis caſtris Dominicus quidam, oppido e- xul fus, qua de cauſſa incertum, ſed egreſſus tamen. Is ſi pretium operæ ſit, arcem ſe tra- diturum pollicetur. Rex conditionem accepit. ſimulata ergo rixa Regis voluntate, Pe- tro Ruizio ciui Toletano ipſo conſentiente vulnus inflictum. re patrata Dominicus in pe- dem ſe concitat: & fuga ſimulata à cuſtodiis in arcem admittitur. Lupus eum Præfectus, quoniam eius famulus erat, & ex nouo facinore heri gratiam amplius cōciliarat, ad omnia familiaria iura admittit venturi ſecurus. Proditor facinoris opportunitatem nactus, quo tempore barbam tondebat, hero obtruncato in caſtra continuo aufugit. oppidū mox cæſo duce, haud magna difficultate in Regis poteſtatem redactum facta continuo deditione: ſæuitumque in milites, neq; in tecta ſæuitum. Dominico tantum oculi effoſſi: clarum id in pro- ditores ſeueritatis exemplum fuit: tametſi vitæ neceſſaria ſubſidia, ne fides regia violari vi- deretur, competenter tributa: quæ non multo poſt de geminato ſcelere glorianti, Regis iuſſu cum vita adempta ſunt. Milites victoria læti in patriam dimiſſi. Lupus Harus, cuius præcipuum decus erat, cum magno verborum honore collaudatus abiit: nam dona, quæ offerebantur, conſtanti animo recuſauit, ærarii regii inopia quanta eſſet non ignarus.

Hunc memorant, in Riuogia Harum oppidum non procul Ibero condidisse. vnde ipsi & posteris cognomen. Rex Toletum profectus est ad regni conuentus: ad quos proceres tota ditione vocati erant. vbi de reipublicæ statu disputatum, qui iniuria temporis vehementer perturbatus erat: de oppidis & vrbibus, quæ nondum deditæ erant, recuperandis. Hoc anno continuis imbribus inflati amnes. Toleti Tagus superatis ripis ad D. Isidori excreuit, die Februarii vigesimo. Proximo anno millesimo centesimo sexagesimo nono, quod raro contingit, ea vrbs terræmotu concussa sexto Idus Februarii: anxiis ex eo ciuium mentibus, nouasque præsagientibus calamitates.

1169

Alfonsi Castellæ Regis nuptiæ. CAPVT XI.

FERDINANDVS Legionensis Rex, Vrracam Alfonsi Portugaliæ Regis filiam superioribus annis vxorem duxerat: vnde Alfonsus natus est is, qui patri in regno Legionensi successit. Vrraca ipsa, quod cognatione deuincta esset, à viro repudiata. Hæc via dissoluendis coniugiis inuenta erat, ostensione inter coniuges nata. nondum enim interpretando sibi quisque leges de matrimoniis aptas faciebat, neque venia Pontificum soluebantur. Ex hoc repudio graues simultates inter socerum & generum exortæ sunt. multæ vltro citroque clades acceptæ & redditæ. Ferdinandus cum vrbes & oppida superiorum temporum iniuria vasta instauraret, aut ædificaret denuo: Bletisam prope Salmanticam Ledesmiæ nomine indito: Granatam prope Caurium: præterea Beneuentum, Valentiam ad Ouetum, Villalpandum, Mansiliam Maiorigam: præter has perfugæ cuiusdam Lusitani consilio Ciuitatem Roderici, quæ olim Mirobriga dicta est, in regni finibus, qua parte à Portugalia dirimitur, extruxit instar firmissimi propugnaculi: vnde impetus Lusitanorum frangebantur, & omnia circum infesta hosti faciebat. Ab his initiis cæpta simultas in graues deinde inimicitias exarsit. vnusque Ferdinandus duorum Regum arma prouocare sustinereque non dubitabat, magno & excelso animo: quamuis suauissimis moribus, simplici, liberali, mitique ingenio. Alfonsus Castellæ Rex ineunte salutis anno millesimo centesimo septuagesimo Burgos abiit: vbi Castellæ conuentus habiti sunt. In his conuentibus, quoniam Rex ætatis annum quindecimum attigerat, patris testamento legitimum, designatumque dedendis vrbibus, de ea re disceptatum: magnoque procerum consensu bellum decretum, tum aduersus proceres, nisi Regis voluntati obtemperarent, tum aduersus Ferdinandum patruum, qui regni partem non exiguam præsidiis occupatam tenebat. & hoc quidem bellum propter alias difficultates diu dilatum est. Proceres ne perduellionis rei essent, arces & oppida, quoniam nulla caussa excusabat, Regi tradiderunt. In primis Ferdinandus Castrius: tametsi Regis voluntati diffisus, proceribus infensis, & aduersaria factione rerum potiente solum vertere constituit, atque patria publice abdicata, quod Hispanorum moribus receptum erat, ad Mauros confugere. cum dictitaret tolerabile exilium fore, præsertim innocenti, vbi nulla adiuncta esset turpitudo: effecturum se vt quem amicum habere nollent, hostem infensum experirentur. Læsa sæpe patientia mentes in furorem agit. & Ferdinandus multis iniuriis, vt præ se ferebat, violatus multa incommoda Christianis inferre non desistebat. Actum præterea in Burgensi concilio de Regis nuptiis: quoniam ætas matura, & sobolis regiæ procreandæ potissima cura erat. Henricus eo nomine secundus Angliæ Rex potentissimus imperio Andegauos & Nortmannos in Gallia, & Angliam Vniuersam complectebatur. dotisque nomine Eleonora vxor Aquitanos & Pictauos ad imperium adiunxerat, vt est superius indicatum. Huius filia Eleonora lectissima puella regiis nuptiis, si patri placuisset, destinabatur. Alfonsus Aragoniæ Rex, propinqui Regis, ac ferme æqualis, inuisendi cupiditate ad S. Facundi oppidum venit. ibi fœdus inter vtranque gentem factum. Reges ambo Iunio mense dimidiato Cæsaraugustam abierunt. Inde legatio honorifica in Galliam missa vxoris petendæ caussa. Legationis Princeps Cerebrunus præsul Toletanus erat. comitabantur Raymundus Palentinus, alii Præsules & proceres magno numero. Ii Burdigalam appulsi, vbi Regina Angliæ cum filia erat, facile rem pro qua venerant impetrarunt. Stipulatæ nuptiæ. puella missa in Hispaniam, deducentibus non modo proceribus, qui ab Alfonso Rege missi erant: sed etiam ad comitatum adiuncti sunt Bernardus Burdigalensis Præsul, atque viri principes ex Gallia. Interea inter vtrunque Regem fœdus sancitum est: quo fœdere vires vtriusq; regni iungebantur aduersus omnium Principum arma, vno Angliæ Rege excepto. nouæ id affinitati datum. fide vltro citroque confirmanda, vtrinque oppida in alterius potestatem tradita, vt obsidum loco essent. Aragonius Anagarum & Guerram accepit. Alfonsus Castellæ Rex Harisam & Darocam, ea quoque tempest[ate]

1170

Arago[nius]

ragoniæ ditionis. puella Regi desponsa Turiasonem deducta: qua in vrbe, vt antea conenerat, auspice Aragonio Rege sponsalia mense Septembri festa lætitia confecta. arrhæ omine magna Castellæ pars sponsæ data: Burgi, Medina Campestris, aliaque magno nuiero oppida. præterea quæcunque Mauris ablata essent media ex parte. Rex puellæ pulhritudine captus erat: & ætate nondum matura profusæ liberalitatis laude priores Reges iperare velle videbatur. Lupus Rex Maurus Murciam imperio obtinens Castellæ Regi œderatus erat. (nam & Toletum per hos annos venisse inuenio) Regi Aragonio aduerus eundem irato, armaque expedienti, cum vectigal pendere recusaret. quod Raymuno patri dare consueuerat, promissum est barbarum regulum in eius potestate fore: modo Aazemutibus factioni inter Mauros Lupo infensæ, opem ipse ferre desisteret. Ruebat arbarorum imperium per hæc tempora in partes diductum: ac in primis Murcia vrbs intinis sæpe dissidiis tumultuabatur. Digresso Aragonio Rege, Alfonsi Regis nuptiæ Burs incredibili apparatu, & concursu hominum celebratæ sunt. Abulensium militum coorti, quæ eatenus præsidii caussa Regem secuta erat, peracta solennitate misso præminfuit. ciuitati Abulæ, quod fidem difficillimis reipublicæ temporibus eximie coluisset agna atque illustria priuilegia abs Rege data. Hisce rebus peractis Toletum itum est. uo tempore Rex Aragonius Valerii Martyris, quondam Cæsaraugustani Episcopi cat Rota vbi seruabatur, Cæsaraugustam referendum curauit, Guillelmo Peresio Episcopo Ilerdæ atque Rotæ in Regis gratiam concedente. Garsendis Bearnæ Princeps patre treque defunctis, maiorum exemplo in Regis Aragonii verba iurauit. ac nominatim staurato fœdere cauebatur, ne cuiquam nuberet, nisi ex Regis voluntate. Episcopi Berrdus Oloronius, & Guillelmus Lascarius eius nomine rem transegerunt. Quidam eximant eam Guillelmo Moncadæ, viro in Catalaunis principi, atque Senescalo vxorem tam fuisse. quod quoniam certis argumentis confirmari non potest, malumus in aliom id suspicione relinquere, quam in hac narratione pro vero ponere.

Fœdus contra Petrum Asagram. CAPVT XII.

NTER pacis studia haudquaquam res bellicæ, sine cura erant: ac Maurorum præserim reliquiæ Aragoniis armis exagitabantur: vix vti esset vbi pedem tuto ponerent. In etania veteri ad Algæ fluminis ripas, Fauara, Maella, Fresneda, aliaque oppida secunbellorum cursu barbaris erant ablata. ad hæc Caspe validum ab Iberum municipium. ontis Idubedæ pars supererat in Edetaniæ & Celtiberiæ confinibus. nam locorum muione confisi Mauri, magno numero se in eo tenebant. nostris propter locorum asperiem accessus erat difficilis. virtute difficultates omnes superatæ: nostrique ex iis locis stes deturbarunt. Turulis oppidum in potestatem venit. Mauricum ea parte imperi Valentini agri finibus terminatum. Quo tempore Petrus Asagra Roderici filius, (is llæ Princeps erat, vt est superius indicatum) cum Lupo Murciæ regulo operam nauas, eique vehementer esset conciliatus: vrbem Albarracinum in arduo atque præcipiti nte positam ad Tagi fluminis fontes, eius dono accepit. Vrbi quo maior esset auctos à Iacincto Pontificis Legato & Cerebruno Toletano Præsule, cui noua ecclesia est tributa, Episcopus datus Martinus nomine: cui deinde Episcopo Segorbium Innotii quarti Pontificis Maximi, & Alexandri quarti successoris concessu contributa est, tempore in Christianorum potestatem est redacta Castellæ & Aragoniæ Regum aniffensi Petro erant: cum Aragonius Albarracinum vrbem ad suam ditionem pertinere utaret, Petrus tanquam sui iuris in nullius Principis verba iurare vellet. Castellæ Rex querebatur in Castellæ finibus arces aliquot à Petro occupatas. impotentis hominis erbiam communibus armis atque auspiciis edomandam videri. eo fœdere confirmanoppida vtrinque obsidum loco data sunt. Aragonius Agredam, Cerueram & Aquilan. Castellæ Rex Arandam, Borgiam & Arguedam accepere. Cautum præterea, vt isa cum arce Regi Castellæ redderetur, vti superiori fœdere continebatur, haud syno animo. cum enim Nunnii Sanctii industria, Regis Aragonii iniussu reddita esset, gnorum dissidiorum caussa extitit, tametsi alienati tantum animi sunt: nec vltra verba cessum. Ex iis tamen dissidiis Petri Asagræ vires confirmatæ: cum neutris armis imeretur, & Aragonius Rex, spreta Castellæ affinitate, quam pater pepigerat, ad externuptias respicere cœpit, missa ad Emanuelem Comnenum Imperatorem legatione, filivxorem expetitum. Erat præterea Aragonia turbata Hugonis Ceruellonii Præsulis raconensis casu, quem iura ecclesiæ suæ tuentem Guillelmus Aquilonius peremerat o millesimo centesimo septuagesimo primo, Aprilis die vigesimo secundo Roberti fi- 1171

lius is erat, qui Oldegarii Præsulis dono Tarraconis principatum quondam obtinuit: & propter virium imbecillitatem Raymundo Barcinonensi Regis patri tradiderat, vectigalium parte retenta. Ex ea re Guillelmus filius maiores spiritus induens, quam pro præsenti fortuna, tantū facinus designare ausus est. Hugoni Petrus Tarrogius successit Præsul Cæsaraugustanus. Fuit is annus insignis Thomæ etiam Cantuariensis in Anglia simili de caussa cæde. Occisi iniuria nomen Alexander III. Romanus Pontifex fastis addidit. Ea religione in Hispania suscepta Toleti in templo maximo, sexto non amplius ab obitu anno, altare Thomæ nomine constitutum constat, Alcabonis prædiis à Nunnio Comite & vxore Therasia in eius cultum attributis. quod Martyris sanctitati, sed & Reginæ eius gentilis gratiæ datum fuisse iudicatur. Id altare magnæ coniecturæ indicant extitisse, quo nunc loco sacellum D. Iacobi nomine, Magistri equitum Aluari Lunæ nobile monimētum extat. Lupus Murciæ regulus defunctus est anno millesimo centesimo septuagesimo secundo. ea res Aragonii Regis animum excitauit, vt barbaris eo tractu arma inferret: cum speraret regulo magni nominis sublato, cæteros euerti posse. Valentini primum tentati. cum vis pararetur, Valentiæ Rex pacem auro redimere, annuumque vectigal, quod pendere consueuerat, duplicatum polliceri compulsus est. Versa mox in Murciam arma: Setabisque præcipua ea tempestate vrbs obsidione cincta. victoria ferme parta, Regem in patriam reuocauit bellum à Vasconibus illatum incommodissimo Reipublicæ tempore. sed solent homines magis priuatæ vtilitati, quam religioni aut officio seruire. Induciæ tantum cum nouo Murciæ Rege factæ, vectigali pacto, quod pater pendere consueuerat: in Vasconibus obuiam itum. iusto prælio dimicatum non est, cùm vterque Rex totius certaminis aleam, in cuius euentu salus publica vertebatur, subire detrectaret. Qua sane parte Tudela sita est Aragonius in Vascones irruit: Arguedamque oppidum redegit in potestatem. ager vastatus. prædæ abactæ. hæc in exitu anni peracta. Anno sequenti, ab ortu Christi millesimo centesimo septuagesimo tertio, bellum denuò comparabatur. Milagrum municipium, Calagurrim inter & Alfarum euersum Aragoniis armis. quoniam inde tanquam ex arce multa damna Aragoniis finibus inferebantur. Id oppidū consequenti tempore fuisse instauratum, nostra ætas documento est. Obiit Petronilla Regis mater Barcinone Octobris die tertiodecimo. Initio consequentis anni, Ianuarii mensis octauodecimo die, Cæsaraugustæ tandem nuptiæ Regis Aragonii & Sanctiæ, quam puero pater desponderat, celebratæ sunt: mutataq; voluntate Castellæ Regum affinitas, qua multæ aliorum Regum propinquitates continebantur, externis nuptiis, in quibus parum præsidii erat prælata. Auctor (vt arbitror) Iacinctus Pontificis Legatus. nam nuptiarum celebritati interfuisse dubium non est. Græci Imperatoris filia vno ferme tempore Mompellerium in Galliæ Narbonensis parte appulsa, eius vrbis Principi nupsit, haud satis æqua commutatione.

1172

1173

Initium militiæ Diui Iacobi. CAPVT XIII.

PER hæc tempora milites ii, qui D. Iacobi nomen insigne præferunt, celebrari cœperunt. quæ res admonet, vt de principiis eius militiæ, & quibus modis ab humili ducta in hanc amplitudinem creuerit, regiæ æmulam, & formidabilem aliquando, compendio exponamus. Quo ex tempore D. Iacobi Apostoli sepulcrum vbi esset cognitum est, eius loci religio non tota Hispania modo, sed etiam apud externas nationes propagari cœpit: multi toto orbe mortales conueniebant: plures alios itineris difficultas propter locorum asperitatem sterilitatemque deterrebat: & Maurorum incursiones, à quibus multos in captiuitatem agi nunciabatur. D. Eligii Canonici sacerdotes, quo tempore haud satis constat, sed consequenti tamen ætate, iis malis occurrere cupientes, multis locis toto eo itinere quod ad Galliam pertinet, domicilia constituêre peregrinis excipiendis: in quibus quod in suburbio Legionensi D. Marci nomine ædificatum est, principem locum habuit. Eo pietatis officio non plebis tantum animos, sed etiam Principum voluntates conciliarunt. vnde magnis opibus & vectigalibus aucti tunc sunt: & postmodum eorum exemplo nonnulli viri militares in Castella nobiles atque copiosi, in studio Christiani nominis amplificandi perstiterunt, priuatis rebus in commune collatis. Ii per hęc tempora Iacincti Cardinalis industria, cum D. Eligii, qui domicilium prope Compostellam habent, Canonicis vitæ sociare certi, Romam profecti sunt: vt Pontifici Alexandro vitę genus probarent, quod instituere cupiebant ad D. Augustini normam, quam D. Eligii Canonici amplexi erant. Petrus Fernandus à Ponte Encalato, eius legationis princeps, diploma à Pontifice abstulit tertio Nonas Iulii, anno millesimo centesimo septuagesimo quinto, quo militib. viuendi ra-

1175

ătio præſcripta eſt, & optimis inſtitutis temperata. Ad id vitæ genus, fœminæ etiam ad-
nittuntur coniugii ſublata facultate, niſi conſenſu Magiſtri. Ex omni militũ numero tre-
lecim omnino viros deligere iuſſum, qui à Magiſtri latere non diſcederent: & cũ eo quot-
nnis loco deſignato conuentus generales agerent. multa alia præterea conſtituta ſunt,
uæ commemorare longum eſſet. Petrus ipſe Fernandus eius militiæ primus ſcilicet Ma-
iſter creatur. Inſigne militibus in veſte candida crux rubra in gladii militaris modum
onformata. Domicilio Xenodochium D. Marci nomine Legione deſignatum. amplæ
oſſeſſiones in Caſtella & Legione hac ipſa tempeſtate erant, oppida & arces non paucæ.
n his Vrceſia, Mora, Eſtriana, Almodaua, Larunda, Vicus cuminarius, cui iam Vico Zar-
æ nomen erat, vt diploma Pontificum declarat. Accidit conſequenti anno milleſimo
enteſimo ſeptuageſimo ſexto, vt Alfonſus Caſtellæ Rex ætate confirmata, certuſque eas
iurias vindicandi, quæ à Vaſconibus & Legionenſibus annis prioribus erant illatæ, bel-
um compararet. vota priuſquam proficiſceretur Toleti nuncupata. oppida Illeſcæ (nam
d Regis ditionem redierat) & Haſagnia Toletano templo donauit, menſe Iulio: vt bellum
uod inferre parabat, felici exitu concluderetur Diuos indigetes precatus. Cum magnis
opiis in Riuogiam ad Iberi ripam penetratum. quid præterea rerum geſtum ſit ignora-
ius: niſi quod Vaſconibus mulctatis, ſatis conſtat arma in Legionenſe regnum conuer-
: vaſtatos agros, capta, direpta, incenſa oppida: cum Rex patruus viribus inferior eſſet,
præualidi iuuenis congreſſum declinaret. In nouos Diui Iacobi milites Regis Legio-
nſis conuerſa rabies: quoniam eos Caſtellæ Regi veteri domino fauere ſuſpicabatur. o-
nes regno expulit. in Caſtellam illi migrarunt. Regem Ferdinandum breui pœniten-
ſubiit: tanto præſidio regnum haud ſatis idonea cauſſa nudaſſe: neque mutare tamẽ po-
it: tametſi viris ſanctis & proceribus annitentibus, quodam induciarum genere, tũ qui-
m ab armis diſceſſum eſt. Hæc habebamus, quæ de initiis eius ordinis litteris manda-
itur, pauca pro dignitate, pro ſuſcepti operis modo nimis multa. neq; ignoramus quoſ-
m vetuſtiorem originem deſignare: alios ab Alfonſo Caſto: à Ramiri ætate alios. Nimi-
n vtroſque decepit eius militiæ illuſtrandæ ſtudium. nam diploma, quod ante centum
plius annos virginibus ſacris, quæ Salmanticę à Sancto Spiritu nomen habent, conceſ-
n profertur, falſi ab eruditioribus accuſatur: quibus argumentis explicare non attinet:
ſe ipſa prodit, ſiue ſtylum expendenti, ab eorum temporum ruditate abhorrentem: ſi-
annos numerandi ab ortu Chriſti rationem conſideranti, nondum per hæc tempora in
ſpania ſuſceptam. Verum hæc miſſa facimus. In Gallia inter Aragonium Regẽ & To-
atem Comitem, ex magnis motibus pax facta eſt. dolebat Toloſas filii nuptias interce-
s. Prouinciæ comitatum, tanquam ſui iuris antiqui, dotalemque recens, repetebat ar-
s, quoniam iure & legibus non ſperabat. argenti pondo duo millia, vt cauſſa diſcederet,
Rege pacta promiſſaq;. Trencauelli Carcaſonis Vicecomitis ſoror Beatrix nomine To-
atis Comitis filio nupſit. nam vt Raymundi Berengarii Prouinciæ Comitis ante an-
decem defuncto, filiam vxorem daret expetenti, Aragonius Rex adduci non po-
. fœderis præcipuus auctor & internuncius Hugo Gotifredus Templariorum mili-
n Magiſter.

1176

Concha vrbs à noſtris capta. CAPVT XIV.

X diuturna calamitate oculos attollere Alfonſi Regis virtute, & quaſi ex altiſſimis tene-
oris lucem reſpicere Caſtella cœperat: Maurorum vires debilitati, atque conſeneſcere.
lohadum factio Africæ motibus diſtenta, reb. Hiſpaniæ conſulere non poterat: eo ma-
quod defuncto ſuperioribus annis Abdelmone noui imperii conditore; Abeniacob fi-
, eius gentis imperium ſuſceperat, haud pari virtute felicitateque. Ex vtraque re belli
i inſtaurandi maiori conatu, opportuna occaſio ſeſe dabat. Noſtri hactenus aut imbe-
Regum ætate, aut inteſtinis prouinciæ motibus impediti, Chriſtiani nominis digni-
m non ſatis reſpicere videbantur. Alfonſus Caſtellæ Rex ætatis acceſſu, in eam curam
ius incubuit: vindicatiſque ſuperiori bello Vaſconibus, atque Legionenſibus, cum A-
nio Rege belli Maurici ſumendi conſilia communicare conſtituit. Ventum in col-
iium. & qua parte barbari bello petendi eſſent, diſceptatum eſt. Concha vrbs præ-
da proponebatur in Celtiberiæ finibus, Maurorum opera ædificata (nam in impe-
Romano Gothicaque hiſtoria, nulla de ea vrbe mentio extat) in arduo & prærupto
e: quem dextra læuaque Sucro Vcroque amnes ſtringunt altiſſimis rupibus: pror-
vt natura loci inexpugnabilis ſit. aſcenſus difficilis, arctæ viæ, arduæ, equiti ple-
que inacceſſæ; ac vix pediti peruiæ. Intra oppidum iugi aqua nulla ea tempeſta-

te vtebantur: noſtra ætate ex vicinis montibus perennes fontes in plateas deriuarunt. Itaque aqua prohiberi poterat. cingi obſidione propter locorum aſperitatem non poterat. Hanc vrbem, quoniam Mauris inſtar firmiſſimi propugnaculi erat, primum oppugnare Regibus viſum eſt. delectus magni vtraque prouincia habiti. Duces nobiliſſimi genere factiſque, Præſules atque proceres magno numero Reges comitabantur. Petrus Burgenſis Epiſcopus, Ioſcelinus Seguntinus, Sanctius Abulenſis, Raymundus Palentinus, Gonſaluus Maragnonius Regis Caſtellæ Armiger, Ordunius, & Garſias Garzeſii. Petrus Aſagra cum vtroque Rege gratia ad tempus conciliata, cum ſua peculiari manu in vrbis conſpectum primus omnium venit. Ineunte anno vrbs eſt circunſeſſa. ſed neque loci natura patiebatur impetum in vrbem fieri: & Mauri tum ſua virtute, tum ſpe Africani auxilii, egregie propugnabant. Obſidio in multos dies ducebatur. neque multo minor in caſtris, quam intra vrbem annonæ anguſtia erat. Rapto tantum viuendum erat & præda, cuius facultatem locorum ſterilitas maligne ſuppeditabat. Pecunia in ſtipendium non erat: qua re inuitati redemptores & dardanarii in caſtris verſari conſueuerunt. Rerum difficultate permotus Caſtellæ Rex Burgos maturauit, pecunia expedienda intentus. regni conuentus agitantur: curatumque, vt non modo plebei homines & proletarii, ſed etiam ingenui & immunes, quos vulgo Hiſpani Hidalgos vocant, quotannis quinos marauedinos aureos (monetæ id genus eſt) regio fiſco inferrent. Populum tot vectigalibus exhauſtum belli ſumptibus imparem eſſe. debere eos patriæ caritate, ærarii inopia moueri, vt de veteri libertate, iureque concederent: quod maioribus deinceps commodis compenſaretur. Auctor conſilii Didacus Harus Cantabriæ regulus. Is ſuis viribus potens, & Regis Legionenſis propinquitate magnos ſpiritus gerebat. Ferdinandus enim Legionenſis, Vrraca Regina repudiata (vt ſuperius dictum eſt) Theraſiam Nunnii Laræ Comitis filiam, ſibi connubio iunxerat: & ea præpropere defuncta, Vrracam Lupi Hari filiam, ſororem Didaci, vnde Sanctius & Garſias nati ſunt. Didaci conatibus, Petrus Laræ Comes obſiſtendum exiſtimans, contracta nobilium manu raptim è conuentu diſceſſit, armis tueri certus partam armis ac virtute à maioribus immunitatem. ſe ſuperſtite haudquaquam paſſurum dictabat, nobilitatis opprimendæ, atque nouis vectigalibus vexandæ ab eo aditu initium fieri. Rex periculo permotus, ab ea cogitatione deſtitit. Petro vt pro nauata opera merces eſſet, nobiles inter ſe, ipſum quotannis & poſteros ſplendido conuiuio accipere decreuerunt: vt bonæ poſteritati monimentum id eſſet, ne quauis occaſione acceptæ libertatis ius imminui ferant. Dum hæc Burgis agitantur: nono obſidionis menſe Concha noſtrorum virtute capta eſt, menſe Septembri ipſo D. Matthæi feſto die, anno millesimo centeſimo ſeptuageſimo ſeptimo. Qui annus non tantum huius expeditionis memoria inſignis eſt, ſed etiam Alexandri Pontificis virtute & felicitate, ſublato Romæ Pontificum diſſidio fauſtus. Innocentius enim, qui Victori ſucceſſerat, vltro pontificatu abiit. Fuit præterea Vaſconibus lætus natalibus Ferdinandi: quem Beatrix Regi peperit prole fœcunda. Nam prius Sanctium, deinde Ramirum, Berengariam, Theraſiam Blancamque genuit. Capta vrbe quo maior eſſet auctoritas Ioannes Epiſcopus creatur Valerię iuribus, vbi epiſcopatus Gothorum tempore fuerat, in eam vrbem conceſſu Romani Pontificis translatis. Ciuibus datum, vt ſuffragii ius in regni conuentibus haberent. Aragoniis virtutis pręmium fuit ſublata ſubiectio, qua Caſtellę Regibus, tanquam beneficiarii parere, atque in eorum verba iurare cogebantur. fœduſque inter Reges factum aduerſus principes omnes, vno dempto Legionenſi Rege: cui propter ſanguinis propinquitatem, is honos habitus eſt. Secundum Conchę expugnationem Alarconium oppidum loci natura non minus firmum, venit in poteſtatem, continuato in Mauros bello ea parte conſequentibus annis. pręterea Eceleſtam eo tractu ſalis in rupis formam concreti, atque pellucidi fodinis magis quam agri prouentu nobile municipium. Militibus S. Iacobi mandatum, vt commodiori ex loco Mauros impeterent, Vroeſiam domicilio deligere. vnde cum Ferdinandus Rex Legionenſis ſuccedente facti pœnitentia, eos in veteres ſedes reuocaret, quatuor ſacerdotes ea lege Legionem amandati ſunt, vt Vroeſiæ conuentui ſubiecti eſſent: quod illi imperium diſcreti Regibus conſtanter deinde repudiarunt: atque agitata diu cauſſa, Vrbani quinti auctoritate ita controuerſia eſt compoſita, vt vtrunque domicilium alterius imperio exemptum eſſet, atque militiæ Magiſtro tantum obtemperarent. admiſſi ii milites haud longo interuallo in Luſitaniam, opibus quamuis & oppidis aucti communi militiæ Magiſtro obtemperarunt: quouſque Dionyſius Luſitaniæ Rex nouo capite conſtituto, à Caſtellæ eos iure imperioque exemit. Hæc quamuis plures per annos geſta coniunximus rerum memoria iuuanda: nunc ad temporum ordinem redeamus. Omn

1177

I

ex Alfonsus iis militibus Ocaniam, Oregiam ad Tagi ripam, aliaque oppida do-
dedit. quemadmodum Maqueda, Azecha, Cogolludium, Zurita, Calatrauensi-
is ab eodem Rege dono data sunt. Placentia vrbs in regni finibus constituta, & Episco-
iure illustrata: vbi Pagus antea erat Ambrocius nomine: quod nomen Placentiæ ap-
llatione mutari placuit, omnis caussa quasi diuis, & hominibus placituræ, & ex regio-
s amœnitate, quamuis cæli salubritate non eadem. Toletana mœnia refecta. in Oreta-
s oppidum Alarcus in edito colle ædificatum est. Anno hæc eius seculi septuagesimo o-
auo agebantur. Quo tempore Alfonsus Aragonius Rex Ruscinonensem comitatum ob-
iuit, Gerardo Comite sine prole defuncto: cœpitque in publicis tabulis Aragoniæ Rex,
rcinonis, & Ruscinonis Comes, Prouinciæ Marchio vocari. Consequenti anno mil-
simo centesimo septuagesimo nono, Martii mensis die vigesimo, Perpiniano profectus
Cazolam oppidum abiit, eius & Castellæ Regis colloquio designatum. In eo congres-
quoniam de bello Mauris inferendo controuersiæ natæ erant, sancitum: vt Aragoniis
mis Valentia, Setabis, Dianiumque cum subiectis agris oppugnarentur, caperenturque
Mauris: cætera Maurorum oppida & vrbes in Contestanis, Castellæ Regi relinque-
ntur impugnanda. Contra Sancium Vasconum Regem arma sociata, magno eius in-
mmodo, nam Castellæ armis Viruesca, Ceresum, Lugrunium, aliaque oppida ab Au-
saltu Calagurrim vsque capta. Rodericus Præsul Nauarretum adiicit: quod alii op-
lum ea tempestate negant ædificatum. nobis Roderici auctoritas potior esse videba-
. Inde arma in Legionenses versa sunt. vastati agri. capta direptaque oppida. præ-
abactæ. Legionensis Rex viribus impar Aragonium litteris & nunciis solicitare non
istebat. Conchense fœdus à Castellæ Rege violatum, ad eius dignitatem pertine-
ferocis iuuenis spiritus frangi: ne potentia auctus, cæteris exitio esset. Missi Ber-
garius Ilerdæ Episcopus, atque Raymundus Moncada, Harisam oppidum & ar-
n reddi postulatum. si nihil verbis impetraretur, bellum denunciare iussi. Ingen-
belli moles, terrorque mortalium animis proponebatur, tot Regum armis vno
npore concitatis. Castellæ Regis modestia, parata clades discussa, Harisa Arago-
reddita, atque Legionensi bello relicto: cum sibi videretur superiores iniurias e-
gie vindicasse.

1178

1179

Alfonsus Portugaliæ Rex à Legionensi captus. CAPVT XV.

EGIONENSIVM animi à Ferdinando Rege suo erant alienati: videbanturque ob-
lata opportunitate odium effusuri, quod diu conceptum continuerant, nouis exactio-
us fessi, & Regis acerbitatem ægre ferentes. alios priuatim aliæ caussæ incitabant: at-
in primis dolebat Salmanticensibus, Ledesmia abs Rege instaurata, agri partem
erceptam. Itaque, cum bello superiori esset implicitus, principes ex omnibus à Re-
auctoritate rebellarunt. præcipuus seditionis concitator Nunnius Rauia bello dele-
s est Dux. (Regem Lucas nominatum ait.) Abulenses, cum quibus vetus necessi-
o erat, de re tota appellati, auxilia miserunt. Rex Ferdinandus, ne malum serperet,
tinuo tumultuantibus occurrit. ad Valdemusam collatis signis dimicatum est. victi
tiosi sunt atque profligati, amissis etiam castris. Captus Nunnius Rauia Dux, de eo
more militari supplicium sumptum. reliqui ex ferocibus paulo ante, mox obedien-
fuere. Nihil enim in vulgo modicum, aut terrent, aut pauent. Vrbs ipsa Salmantica
otestatem redacta. Inde Zamoram itum, quoniam nouarum rerum studio concita-
unciatum erat. rebus ea compositis conquieuit, alieno exemplo pœnaque cautior.
miri Regis eo nomine tertii, corpus Destriana Asturicam translatum: atque in tem-
maximo commodiori sepulcro compositum est. His motibus pacatis, Mirobrigæ tu-
læ cura solicitabat, obsessæ à Ferdinando Castrio cum magna Maurorum manu. ope
i Isidori, cui res nostras curæ esse persuasum erat, barbari à Ferdinando Rege acie vi-
cæsi, fugatique sunt. Finitimi Portugaliæ fines eodem victoriæ cursu vastati. Quod
ut erat, & ardentissimis multorum votis expetebatur; Ferdinandus ipse Castrius
gis diligentia ad sanitatis consilia reuocatus est: vt ipsi potius aduersus Castellæ Re-
, quam barbaris militaret. oblatam ille conditionem accepit. & vt erat viuido spi-
, & scientia militari inter paucos excellens, continuo nauandæ operæ cupidus, cum
gionensium manu in Castellæ fines irruit. In Gothorum campis ad oppidum Lubri-
, hostium copias obuiam factas prælio vicit. multi proceres capti. in his Nun-
s ipse Lara æmulus. quos benigne comiterque apud se habuit: atque insigni
destiæ, atque humanitatis laude parta liberos in patriam dimisit, fidem mo-

do amicitiamque iuratos. priori ipse vxore repudiata, Stephaniam Ferdinandi Regis sororem connubio sibi iunxit. & qui genere, & factis clarus erat, regia propinquitate nobilior euasit. ex hoc coniugio Petrus Castrius est natus, de quo mentio deinceps recurret. Excepit bellum Lusitanicum. Alfonsus Portugaliæ Rex, quamuis ætate graui atque præcipiti, belli curam nunquam intermittebat, in affecto corpore vegetum animum retinens. ægre ferebat Mirobriga in regni finibus à Ferdinando instaurata, compedes iniectos Lusitaniæ: arcemque constitutam, vnde impune prouinciæ agri vexari possent. Validum exercitum conficit: Sanctioque filio mandat Mirobrigam iis copiis obsidere. victoriam sibi certo pollicebatur: quod Legionensis Rex vno tempore Castellæ armis, vt paulo ante dictum est, & intestinis motibus premebatur. Ferdinandus in summo periculo decoris tenax, quantumq; præsidii decederet ea vrbe sublata nō ignarus, cum copiarum parte Lusitanis occurrit. ad Arraganaliam oppidum pugnatum est. Lusitani victi. alii cæsi fugatiue: alii capti, quos omnes liberos in patriam misit. Alfonsus Lusitaniæ Rex ea clade nunciata, collectis suorum copiis in Calæciæ fines inuectus Limiam, Turoniam, aliaque oppida eo tractu expugnauit. aucto deinde exercitu in vindictam præceps Pacem Augustam tentare constituit: quæ vrbs quoniam in Ferdinandi fide erat, tametsi à Mauris obtinebatur, ad suam auctoritatem pertinere iudicans, ne in periculo desereretur, auxilio accurrit. Lusitanus magna iam vrbis parte capta, ferro cum Legionensibus decernere ausus, victus acie & in vrbem vnde prodierat, reiectus est. Tutum perfugium non erat, vi[ctum] vrgentibus hinc Mauris, qui editiorem vrbis partem obtinebant, inde Ferdinando. fuga euadere conatus, crure altero in discessu ad portæ vectem afflicto, ex equo præcipitatus, captusque ab hostibus, in Ferdinandi potestatem venit. Humanissime acceptom cu[ram] ille omnem exhibuit, non secus ac parenti Regiq;. sanitati redditum in patriam dimisit, pro ea humanitate paratum regnum vniuersum eius arbitrio permittere, leges & magistratus accipere: quam Ferdinandus conditionem repudiauit, iis tantum receptis oppidis quæ in Calæcis paulo antea ablata erant, satis magnū victoriæ fructum existimans moderationis atque humanitatis laudem. Conchæ Ioanne Præsule defuncto, Iulianus in eius locum subrogatus est, vita eruditioneque admirandus. Is Burgensis patria, concionando magnam Castellæ partem peruagatus, multum in vtraq; gente profecerat: magnamq; sibi laudem ex ea professione pepererat, qui illi ad episcopatum gradus extitit. Vrraca Vasconum Regina Imperatoris filia, post viri obitum Aluaro Roderico nupserat viro in Castell[æ] principi: nullaque ex eo coniugio prole suscepta, extincta hoc anno est mense Augusto corpus Palentiæ in templo maximo constitutum hac inscriptione est. HIC REQVIESCI[T] DONNA VRRACA REGINA NAVARRÆ, VXOR DOMINI GARSIÆ RAMIRI: QV[Æ] FVIT FILIA SERENISSIMI DOMINI ALFONSI IMPERATORIS HISPANIÆ, QVI AI[...] MERIAM OBTINVIT. OBIIT XII. OCTOBRIS, ANNO DOMINI M. C. LXXXIX. S[...] inscriptio. Verum nos in ratione temporum annales Toletanos sequebamur. Anno pro[-]

1180 ximo millesimo centesimo octogesimo, tertio Kalend. Octobris Ludouicus Galliæ Re[x] eo nomine septimus Lutetiæ extinctus est, successore Philippo eius filio, cui Augusto co[-]gnomen fuit. In Cantabriæ ea parte, cui Alauæ nomen est, Victoria prouinciæ caput ex[-]tructa est, Sanctii Regis Vasconum opera, loco vbi pagus erat Gasteisum nomine. muta[-]tæ appellationis occasio (neque enim nulla fuit) clam est. Tarracone conuentus Episco[-]porum habitus. In eo conuentu tum de multis aliis deliberatum: tum lege sancitum, [...] quod eatenus ducta ex antiquo consuetudine obseruabatur, in publicis tabulis Fråcoru[m] Regum nomen, & regni eorum annus adscriberetur. Cerebruni Toletani Præsulis ob[i-]

1181 tus anno millesimo centesimo octogesimo primo, consecutus est, ad quartum Idus Ma[...] successit Gonsaluus eo nomine primus, præstanti vir animi magnitudine.

Alfonsus Portugaliæ, & Ferdinandus Legionis Reges defuncti.

CAPVT XVI.

ALFONSI Lusitaniæ Regis expeditione in Mauros, tametsi ipsi incommode cecid[it,] documentum datum Pacem Augustam capi à nostris posse. eam occasionem Ferd[i-]nandus Legionensis Rex, quoniam ipsi iuris erat, omittendam nō iudicabat, alioqui qui[e-]tis impatiens, ingenioque cum ætate ardentior, & militari disciplina, quam pacis artib[us] melior. Zamora, quo se contulerat dimisso Rege Lusitano, nouis copiis instructus, atq[ue] ad id bellum profectus Pacem Augustam cepit. Captæ vrbi, quoniam à Mauris incoleb[a-]

tur, neq

, neque promptum erat nouam Christianorum coloniam deducere, aut militare præ
ium collocare, Abenabelus Maurus est præfectus. barbaris fides ex fortuna pendet,
que religioni seruiunt nisi coacti. breui ergo à Ferdinandi auctoritate defecit: & Al-
hadum auxiliis aduocatis, non eius vrbis possessione contentus, iusto comparato ex-
itu in Legionenses primum fines irruit. vastata, direpta, ablata, quæcunque obuia eo
ctu fuere. belli mox impetu in Lusitaniam verso, Alfonsum Regem incogitantem & à
bus omnibus imparatum, intra Scalabim circumsedit. Ferdinandus Legionensis, suas
urias vindicandi cupiditate ardens, & soceri Regis periculo, quem semel tuendū sus-
erat, permotus contractis raptim copiis, Mauris successu ferocientibus occurrit. atq;
quidem continuo fugam arripuerunt, vtriusque gentis viribus impares: Rex Lusitanus
m initio suspicatus esset Ferdinandi voluntatem commutatam, neque minus ab eius po-
itia quam à barbarorum armis sibi metueret: re cognita, ex ancipiti metu recreatus est.
rdinandus ingenti gloria parta, & spoliis Mauricis onustus redit in patriam, ipso salutis
no millesimo centesimo octogesimo primo. Quo anno Romanam ecclesiam Lucius eo
mine tertius, Alexandri tertii successor gubernandam suscepit. Ab hoc Pontifice Car-
ialem quendam, cuius nomen non proditur, Legatum memorant cum potestate in His-
niam, pacis componendæ caussa inter Reges Christianos: qui fatali discordia scissi, at-
e inter se odiis decertantes haud magna sæpe occasione impiæ gentis opprimendæ ma-
is opportunitates negligere videbantur. Aragonius Rex, cum Compostellam religio-
ergo petere decreuisset, Legatum in Castellam secutus est, in eandem pacis curam in-
tus: & alioqui gloriosum existimabat se arbitro concordiam inter Reges sanciri Itaq;
otissimum disceptatore pax composita finesque singulis Regibus designati, quibus di-
iem terminarent, & qua parte Mauros oppugnare atque pro se quisque, quas eorum
es, oppida, arces (de quo non minima concertatio erat) imperio subiugare deberent.
gonius Rex non pacificatoris modo, sed etiam modestiæ laudem tulit, cui ex Mau-
imperio tractus ille designatus tantum est, qui Aragoniæ Valentiam pertinet. tametsi
rus eius filius, cum iniuriam sibi factam hoc fœdere quereretur, Illicim vsque, quæ no-
Alicante est, oppugnationis Mauricæ fines Aragoniis prolati. Cæteri Reges, quibus
bus diiudicatum est, imperium libenter terminarunt, vno dempto Rege Nauarræ: qui
n se magnis iniuriis ab Alfonso Castellæ Rege violatum ferret, vt in commune gentis
lus consentiret indici non potuit. Hoc sancito fœdere tranquilla, aut modice lacessita
inter Christianos in Hispania tenuit. Maurorum fines lacessebantur. Lusitanus Rex
r bellicos tumultus Christianæ pietatis memor, ipse quidem ex promontorio Sacro,
ea de caussa, vt præsens locum lustraret, se bis contulit, D. Vincentii Martyris ossa O-
ionem in templum maximum transferenda curauit, atq; perfecit anno millesimo cen-
no octogesimo tertio: Sanctium autem filium in Transtaganos, vt limitibus præesset
ndauit. Ille ætate feruens, & studio gloriæ elatus cum suorum manu in Bæticam pe-
rauit: finesque Maurorū longe lateque Hispalim vsque vastauit. Hispalenses eius igno-
iæ depellendæ cupiditate obuiam progressos prælio fudit. Ilipa, quæ hodie Niebla est,
stris obsessa expugnari tamen non potuit: cum validis Maurorum copiis Pacem Iuli-
n Lusitaniæ finibus obsideri nunciatum esset. Sanctius enim suorum periculo per-
us, ne dum aliena captat, sua prodere videretur, atque ex ea re reprehensionem incur-
t vnde laudem captabat, Ilipæ obsidione soluta auxilio accurrit. victi barbari sunt,
pulsique ex ea vrbe discedere. Sanctius tantis victoriis clarus, Scalabim triumphan-
modum iniit. & erat vno tempore nunciatum, Almohades Abeniacobo Rege du-
e ingentes copias in Lusitaniam comparare. Ab ea gente celerius opinione ipsa vrbs
labis circumsessa. Alfonsus Rex Lusitanus, tametsi senio grauis & crure altero ex quo
Pacem Augustam fregit, debilitatus erat, prorsus vt curru vteretur, cum equo non
et: militibus ex omni prouincia ad signa vocatis Scalabim festinauit. commissa pu-
haud par Maurus Lusitano fuit. à fronte pater filius vrbe egressus à tergo vrge-
t. magna cædes facta, fuga maior fuit. Rex ipse barbarus lethali in prælio vulne-
inflicto, cum fugæ studio Tagum ea parte vorticibus rapidum aquis copiosum tra-
et, flumine haustus est, anno millesimo centesimo octogesimo quarto. Suc-
t in vtroque imperio Africæ, atque Hispania Abeniuzephus frater. Ingens vi-
ia fuit, magna tota Hispania gratulatio verum ne lætitia syncera esset, Armen-
di Vrgeliæ Comitis mors effecit. Fuit is Armengaudo Castella natus. Arago-
Regis sororem in coniugio habebat. neque amplam tantum in Catalaunis, & A-
onia ditionem obtinebat, sed etiam Vallisoletum in Castella Petri Ansurii (de quo
rius memoratum est) pronepos. Hoc tempore rei Christianæ promouendæ studio,

1183

1184

cum priuata suorum manu in Valentiæ fines irruit: verum operæpretio facto ad Reque nam oppidum à Mauris peremptus est, ex insidiis scilicet: alii à Castellanis tradunt: Mau ros ipse mallem: omnino Augusti die vndecimo. filium reliquit eodem nomine hæreden principatus. In diuersa parte Sanctius Vasconum Rex, cum in Castellæ fines ferro pene trasset, & Ataporcam vsque progressus ingentem prædam egisset, Cardeniæ Abbas fini timorum calamitate & lacrymis prouocatus, cum Regem curriculo adiisset sese in patri am referentem, ab eo precibus impetrauit, vt prædam omnem reponeret iis, qui damna pertulerant. iniquum videri Regum iniurias, miserorum hominum pœnis lui. Rex pre cibus annuit, eum honorem Cidi proaui vexillo habens, quod Abbas & monachi ea de caussa raptim ex templo conuulsum insigne detulerant: prorsus vt Rege comitante vexil lum loco, vnde erat ablatum, restitutum fuerit. anno hæc millesimo centesimo octogesi mo quinto gesta sunt. Quo anno Lusitani Reges superiori victoria læti, Conimbricam primum, deinde Portum vrbem adierunt, nuptias celebrandi caussa, Philippū inter Flan driæ Comitem, & Therasiam Alfonsi filiam. solenni peracto, Conimbrica repetita: vbi Rex morbo atque ætate confectus è vita discessit die sexto Decembris, natus annos vnum & nonaginta. Corpus in S. Crucis, vt ipse testamento mandarat, sepultum est, humili qui dem tumulo, atque adeo plano. vnde Regis Emanuelis iussu, in aliud sepulcrum ex can dido lapide eleganter constructum, auorum memoria translatum est. Vir fuit omnium vir tutum genere admirandus, Lusitanici regni non conditor tantum, sed etiam amplifica tor. diuturnum imperium ferme sine offensione transegit. bellicis artibus & studiis pieta tis peræque clarus fuit. Olisipone, Eboræ, aliisque oppidis templa præcipua constituit: cuius studium Malfada Regina pari pietate æmulata, multa monasteria, templaque tota ditione extruenda suo sumptu curabat, clara vtriusque pietatis ad nostram ætatem mon menta. Quiescebat Hispania, concordia inter Reges constituta, sublatoque Almohadum Rege. noui tamen atque intestini belli expectatio multorum animos suspensos tenebat Petro Asagræ gloriosum erat in tantorum Regum oculis ditionem modicam, tanquam su iuris tueri. vt eorum Regum conatus iuuaret, Mauris oppugnandis facile adducebatu & Conchensi vrbe expugnanda egregiam operam præstitisse superius dictum est. vt ta men in cuiusquam Regis verba iuraret, induci non poterat: cum se D. Mariæ (id nome Albarracini templo est) subditum ferret. loci natura, & Regum inter se æmulatione, cu sibi vterque subiici cuperet, æmulo nollet, factum arbitror, vt tandiu substiterit. quod ne cio an vlli veterum Ducum contigerit. Ergo proximo anno millesimo centesimo oct gesimo sexto, Ianuario mense Reges Castellæ & Aragonius Agredæ ad colloquium co uenientes, Petro infensi legem ex composito promulgant, qua Petri affines, & necessa quicunque eius auspicia sequebantur, vtriusque regni finibus arcebantur. Principio quentis anni Gasto Bearnensis Vicecomes, Oscæ maiorum exemplo in Regis Aragon verba iurauit. Fuit is annus infaustus Guidonis Regis Hierosolymitani captiuitate. Sa dinus enim infensus Christiano nomini hostis, eum & Templariorum Magistrum ad T beriadem cepit: vrbemque ipsam Hierosolymam ex deditione in potestatem redegit, d Octobris secundo. Alfonsus Castellæ Rex animo interea ad pacis artes conuerso, Ca trauæ militiam optimis legibus atque institutis temperabat. Quo tempore Ferdinand eius patruus Legionensis Rex Beneuenti obiit anno millesimo centesimo octogesimo ctauo. regnauit vnum & triginta annos. In templo Compostellano tumulatus est in cello regio. bello quam pacis artibus melior est habitus: ingentes animi & corporis d tes regnandi inexhausta libidine, præsertim Castellæ Rege puero contaminasse visus patiens laborum, acri ingenio, satis prouidus, contra pericula & insidias firmissimo anim Martinus presbyter per hæc tempora litteris & vita clarus, Legione multis libris consc bendis operam dabat, ex rudi atque illiterato repente factus doctissimus, ab Isidoro, cu in monasterio viuebat, oblato in somniis libro quem comederet. Eorum librorum p nulla ad nostras manus venit: canonicis eius templi magna religione seruantibus rei ge monimentum posteritati præclarum.

1185

1186

1188

Varia Regum inter se fœdera. CAPVT XVII.

FILII parentibus successere: Sanctius Alfonso Lusitano Regi. Ferdinando Legione si Alfonsus, nuncio de morte patris ex itinere reuocatus: quo ad auunculum sese con rebat, nouercæ insidias & inuidiam declinans. cui ægre erat Alfonsum illegitimis nup procreatum (sic illa ferebat) vnam ob ætatis prærogatiuam, & quoniam sic patri colli tum erat, ipsius filiis prælatum in spem regni educari. Inde perpetuæ offensiones na quæ priuigno Rege, tametsi dotalibus oppidis abstinuit initio, (id honori patris datu

vidu

iduam Reginam compulerunt Anagarum migrare. qua in vrbe ad D. Mariæ regiæ, eius
fiusque fratrum Lupi Segobiensis Pontificis, & Martini Hari sepulcra extant, sacello in-
a monasterii septa dicato S. Crucis nomine. Duæ Alphonso Legionensi vxores fuerunt,
herasia Sanctii Lusitani Regis filia, vnde tres filii nati, Sanctia, Ferdinandus, Dulcis. de-
de iussu Pontificum, vt competenti loco declarabitur, Therasia repudiata, quod sangui-
e propinqua esset, Alphonsi patruelis Castellæ Regis filiam connubio sibi iunxit. San-
ius Lusitanus Rex annis prioribus Alphonsam duxerat Regis Aragonii sororem: ex qua
umerosa prole auctus est, genuitque filios, Alphonsum natu maximum, Ferdinandum,
etrum, Henricum: filias quinq; Therasiam, Malfadam, Sanctiam, Blancam, Berengariã.
vxore defuncta, ex duabus pellicibus sex alios filios vtriusque sexus suscepit. ex priori
rracam, & Martinum ex altera, Therasiam, Egidium, Constantiam, Rodericum. sic e-
nt eius seculi mores in turpitudinem proni, vt quod Regibus collibitum esset, turpe non
iceretur. In quo Alphonsus Castellæ Rex prole, quam cæteri multo felicior fuit, ex vnis
iptiis vndecim filiis procreatis. In eo numero Blanca vt reliquos ætate superauit, sic e-
im felicior extitit, Ludouico Regi Galliæ eius nominis octauo, viro suo enixa felici par-
Ludouicum eum, cui spectata vitæ probitas, & multis testimoniis comprobata pietas,
ncti cognomen peperit. Blancam sequebantur Berengaria, Sanctius, Vrraca, Ferdi-
ndus, quem anno millesimo centesimo octogesimo nono, ad tertium Kalend. Decem-
s, Mercurii die, natum constat. consecutæ sunt Malfada, Constantia: atque his proxi-
duæ aliæ sorores, quarum nomina ignorantur. præterea Eleonora, & postremo partu
nricus, mira rerum varietate patris successor. quod alio loco monstrabitur. Ad nume-
am prolem ditionis amplitudo, multo quam aliorum Regum maior, Alphonsum præ
eris eximium efficiebat: prorsus vt cunctis Hispaniæ prouinciis formidini esset. ipse
tis circum septus opibus, neque otio se, neque inertiæ corrumpendum dabat: sed diti-
s fines propagando, ingenio, atque industria reliquos sua ætate Reges anteeundo, ma-
es copiis, gratia, & dexteritate exæquando, imperii auctoritatem tuebatur, metum au-
bat. Nunquam satis fida Principum potentia finitimis est, occasionem proferendi im-
ii auidè arripiente natura mortalium iure iniuriaque. Ergo cæteri Reges Hispaniæ
ersus Castellæ Regem inter se coniurare, fœdusque facere, eosdem amicos inimicos-
e futuros. In id fœdus Legionensem Regem allicere: qui maxime obnoxius Alphon-
atrueli Castellæ Regi fore videbatur, coniectura quod quàm primum regni paterni
reditatem adiit, eius beneuolentiæ promerendæ studio ad conuentus Castellæ, qui an-
eius seculi octogesimo octauo, Carrione habebantur, vltro profectus, ab eoque mili-
more eius seculi inauguratus, ad manus osculum subiectionis indicio se demisit: in
maiestatem sugillasse, patrueli priores detulisse visus est. Affuere in iis conuentibus
nradus Friderici Augusti, cognomento Ænobarbi, filius, religionis ergo in Hispaniam
ulsus, Raymundus Flacada Tolosæ Comes. vtriq; honorificum fuit, abs Rege militiæ
ore donari. Conrado præterea Berengaria Regis filia pacta: neque nuptiæ tamen
ctæ: cum puella proficisci in Germaniam recusaret, gentis mores, an longinquum
exosa. quid enim Hispaniæ amœnitatem cultumque patrium mutaret, inclementi
maniæ cælo, aliis accolarum ingeniis? Reliqui interea Reges quid opus facto esset in-
e per legatos consultabant, præsertim Aragonius, cui ægre erat rerum arbitrium penes
um Castellæ Regem esse. & Vasconum Rex Sanctius, armis repetere cogitabat, quæ
rim ablata erant. Itaque salutis anno millesimo centesimo nonagesimo ad Borgiam
dum ex composito conueniunt: mensque Septembri fœdus inter se sanciunt aduer-
Castellæ vires. In id fœdus Legionenses, & Lusitani duorum Regum industria attracti
Oscæ per legatos de ea re disceptatum coram Aragonio Rege: pactaque non modo
Reges quatuor concordia, bellique societas: sed expresse etiam additum, ne sibi pri-
n quisquam consulens, absque aliorum conscientia, voluntateque pacem, aut indu-
cum hoste faceret: ac ne bellum quidem mouendi facultatem haberet. Hæc mense
o acta sunt, annno millesimo centesimo nonagesimo primo. quo anno Romæ Cle-
s eo nomine tertius octauo Kalend. Aprilis decessit. Cælestinus eo nomine ter-
quatuor post dies defuncti locum obtinuit, in minori fortuna Iacinctus Bobo di-
patria Roma. Hispania eum Legatum priorum Pontificum diu habuit. Gonsal-
Præsul Toletanus è vita decessit tertio Kalend. Septembris. in locum eius Marti-
à magnitudine animi, & amplitudine rerum gestarum cognomento Magnus su-
atus est. Pisorica patria. virtutes eius Rodericus proximus successor insigni elogio
orauit. Tagus eo anno ad Toletum gelu concretus est, quod propter regionis tem-
em perraro solet accidere.

1189.

1190.

1191.

Male pugnatur ad Alarcum. CAP. XVIII.

MARTINO æqualis Dieghus Lupus Harus Viſcaiæ Princeps opibus, gratia, & auctoritate cæteros Caſtellæ proceres facile ſuperabat. Viruefcam, Anagarum, Soriam, Caſtellæ Regis nomine eoq; concedente gubernabat, vt eius ætatis tabulæ indicio ſunt. Hoc 1192. auctore, Carrione ex toto Caſtellæ regno conuentus habiti ſunt, ſalutis anno milleſimo centeſimo nonageſimo ſecundo, bello decernendo in Mauros, qui noſtrorum deſidia vires confirmabant, & rei Chriſtianæ formidabiles erant. Egregios pro pietate conatus, diſcordia quæ Caſtellæ Regem inter & Legionenſes, ac Vaſcones erat, retardabat, ne bellum à tergo illatum à ſacra expeditione reuocaret. Optimum viſum eſt, cum iis Regibus primum gratiam reconciliare. miſſi ea de re vltro citroque legati: ſancitaque pax Martino inde Præſuli Toletano cum militari manu mandatum, Bæticæ arma inferre. ingentis belli hæc initia fuere. Dum conuentus Carrione agitantur, Nauarretum in regni finibus abs Rege ædificatum fama tenuit, multorum teſtimonio comprobata, inſtauratum, ipſe arbitror amplificatumue: cum Rodericus Præſul ante hos annos de eo oppido mentionem faciat. In Aragonia Vrgeliæ Comes, qui ex quo pater obiit, regni finibus abſtinuerat Pontio Cabreræ ex priuata contentione infenſus viro præpotenti, ad officium rediit. Caſtoni Bearnenſi Vicecomiti, Bernardi Comitis Comingenſis filia nupſit: & cum ea dotis nomine Bigorræ principatus datus eſt, tanquam Regis Aragonii beneficiario, Berengarius Tarra-1194. conenſis Præſul, Februarii menſis ſextodecimo die, ſalutis anno milleſimo centeſimo nonageſimo quarto, trucidatus eſt. cædis auctor Guillelmus Moncada traditur fuiſſe. ſimultatis cauſæ ignorantur. Pompelone Sanctius eo nomine ſeptimus Rex Vaſconum, ætate grauis, rebus geſtis clariſſimus, vnde Sapientis cognomen ab exacta prudētia, & quoniam litteris non leuiter tinctus erat, Iunii menſis die vigeſimo ſeptimo diem obiit. corpus in templum eius vrbis maximum illatum. iuſta more regio magnifice facta. regnauit annos tres & quadraginta, menſes ſeptem, dies ſex. Ex vxore Sanctia Regis Caſtellæ amita Ferdinandum, Remigium, Berengariam, Theraſiam, Blancam genuit: atque qui hos ætatis prærogatiua, & regni hæreditate præceſſit, Sanctium Vaſconum Regem, eo nomine octauum, cui Fortis cognomen animi magnitudo fecit, & multa in bello præclare geſta. Incluſi appellationem inde peperit, quod ſub vitæ finem cancri ſæuo carcinomate fœdatus, Tudelæ in arce ſe tenuit: hominum congreſſus deuitans, ſublataque ſe adeundi conueniendique facultate. Munificentiæ eius, ac liberalitatis multa monimenta extant. corriuatum Iberum mutato vetere alueo, Tudelam alluere compulit, ponteque eo loci iunxit in incolarum commoditatem. Fiterii & Oliuæ Ciſtercienſia monaſteria de ſuo conſtituit, præterea ad Roſcidam vallem, templum Sanctæ Mariæ nomine, ſuæ & poſterorum ſepulturæ deſtinatum. Clementiam Raymundi Comitis Toloſani eo nomine quarti filiam vxorem habuit. ex ea Ferdinandum genuit, quem ſuperſtite patre in venatione equi caſus afflixit ad terram, peremitque. Corpus Tudelæ in D. Mariæ tumulum habuit. Omnino quo tempore Sanctius regnum auſpicatus eſt, ingentis belli expectatione ſuſpenſa erat Hiſpania. Martinus Toletanus Præſul, vt iuſſum erat, in Bæticæ agros inuectus longe lateque obuia cuncta vaſtauit. Multi mortales cum pecore, atque alia præda capti. ædificia incenſa, oppida atque agri deformata. nulla Maurorum numero aut virtute iuſta manus occurrit. incolumi exercitu in patriam ſeſe retulit. Mauri dolore iniuriæ prouocati, magno ſtudio tota prouincia delectus habent. Ipſe Miramamolinus Abeniuzephus Mazemutus, ex Africa re cognita cum validis copiis in vindictam præceps tranſmittit in Hiſpaniam. non Almohades modo, ſed etiam Æthiopes, & Arabes ſpe prædæ Hiſpanienſis eius ſigna ſequebantur. Cum ea multitudine Mariani montes ſuperati ſunt. Alarcus oppidum, non ita pridem noſtrorum opera extructum, peruētum. Alfonſus Caſtellæ Rex hoſtium apparatu, ſuorum periculo renunciato, haudquaquam demittit animum: verum re cum Nauarræ & Legionis Regibus, cum quibus paulo ante gratiam conciliarat, communicata, prius ipſe cum peculiaribus copiis Alarcum accurrit, caſtraque hoſtium caſtris oppoſuit. Quorum multitudine perſpecta omnem circa regionem tabernaculis occupantium, alii conſtituendum iudicabant, variiſque artibus ludificandum hoſtem, donec Reges aduenirent, qui propediem affore nunciabantur. alii exemplo confligendum cenſebant, ne victoriæ quam præcipiti temeritate exploratam ſibi habere videbantur, Vaſcones & Legionenſes participes, glorioſique ex ea re euaderent. Vicit ea ſententia, tametſi Rex non ignorabat in bello ea conſilia ſaluberrima eſſe, quę tutiſſima ſunt. Hoſtis cōtemptum, confidentiam ſui æque exitiale malum magnis Regibus eſſe, huius prælii euentus declarauit. Commiſſa pugna ad Alarcum ad quartumdecimum Kalend. Auguſti, die Mercurii,

io millesimo centesimo nonagesimo quinto, magno vtrinq; animorum ardore concur- 1195.
n. nostrorum virtus hostium multitudine victa est: cum scelerum pœnis agentibus, di-
itusque timore nostris incusso pristinus animorum ardor pugnantes deseruisset. Multi
ugna, & in fuga desiderati. in his Martinus Martinius quartus Calatrauæ Magister,
eghus Harus belli præcipuus incitator ab ignauia accusabatur: quod se initio prælii à
gna subduxisset, Alarcumque retulisset, siue rerum desperatione, siue (vt fama tenuit)
gi iratus, Bæticos equites Castellæ nobilibus exæquanti aliquando virtute, militarique
entia. Mauri tanta victoria læti, non modo Alarcum oppidum continuo ex deditione
erunt, sed in veteris regni fines ferro penetrarunt: Ieuenesq; vsq;, quod oppidum vige-
io quarto ab vrbe Toleto lapide situm est, peruenerunt. Alarci hoc tempore parietinæ
itum extant, & B. Mariæ nomine templum peruetustum, præcipua finitimorum reli-
ne cultum. nimirum Rex barbarus solo id oppidum exæquandum curauit. Opinio fuit
clade regium scelus vindicatum. cum Toleti vxore contempta, fœminæ cuiusdam Iu-
æ, quam nihil præter pulchritudinem commendabat, amoribus diu indulsisset. quod
n modo inhonestum erat, sed etiam cum religionis probro coniunctum. neque prius
titit, quam proceres rei indignitate permoti pellicem perimendam curarunt. Libidinis
patientia furentem Regem, genius Illescis per noctem apparens, ad sanitatem reuoca-
cum ea forma se videndum præbuisset, qua ex imagine notus erat, iuuenis graui atque
clara specie, minas intentans nisi resipisceret, castimoniæ vel cultæ præmium expecta-
vel spretæ pœnam vereri iubens. Prorsus ea clade nunciata Reges Legionis & Vasco-
n conatu destiterunt. Legionis quidem Rex Alfonsum salutaturus accurrit, siue synce-
nimo, siue simulata gratia. Sanctius Rex Vasconum, Rege insalutato in patriam abiit.
cii prætermissi iniuria in Castellæ Regis pectus altius inhæsit, quam quiuis existimare
uisset: atque ex eo tempore, ira & metu anxius animus, non magis in Mauros, quam in
cones ea moliri, atq; parare cœpit, quibus iniuriam vindicaret, dolorem vlcisceretur.

Res in Lusitania gestæ. CAP. XIX.

ONSEQVENS annus millesimus centesimus nonagesimus sextus tristis fuit Hispaniæ, 1196.
Alfonsi Regis Aragonii morte: quoniam inter Reges Hispaniæ proximum auctorita-
potentiæ locum occupabat, virtute nulli cedebat. Perpiniani ad septimum Kal. Maii
nctus est. quo tempore ditione vniuersa altissima pax erat: Aragonię regnum viris, opi-
, & fama florebat. Petrum è filiis natu maximum hæredem scripsit: Alfonso Prouinciæ
nitatum, & contributos principatus testamento legauit. Ferdinandum natu minimum
e mutata maiorum manibus parētare iussit in Populeti monasterio Cisterciensi: quod
tre inchoatum, & ab ipso perfectum Tarraconem inter & Ilerdam, ipsius & postero-
n sepulturis destinabatur. Filias tres Constantiam, Eleonoram, & Dulcem, fratribus si-
dem sine prole decederent, testamento imperii hæredes substituit, mutata ea in parte
ronillæ matris, atque correcta voluntate, fœminas ab imperii hęreditate arcentis, vt est
rius indicatum. Fuit hic annus non modo Aragonii Regis morte nobilis, sed etiam fa-
pesteq; fœdus: quæ mala Catalaunos præsertim vexarunt. præterea noua barbari Re-
ruptione Castra Iulia, Placentiaque captæ. Talaueræ ager vastatus. Olíueta præcipua
ilitate combusta. oppidum expugnari non potuit, propter murorum firmitatem, inco-
mque virtutem. Eulaliæ & Escalonæ oppida euersa. Toletum ipsa dies decem obsessa.
lteriori Castella, pontificia cathedra Anagaro vbi eatenus hæserat, in D. Dominici
zadii templum translata. quod magnis molibus & cæmentis ante sedecim annos in-
atum, ad culmen peruenerat, ea amplitudine & maiestate, qua cum præcipuis Hispa-
contendit. vtrunque Roderici Præsulis Calagurritani opera perfectum. Consequenti
o millesimo centesimo nonagesimo septimo, noui motus in Catalaunis extitere, pro- 1197.
cia in partes diducta. Quidam Armengaudum Vrgelitanum Comitem sequebantur:
auebant Raymundo Rogerio Fuxensi Comiti. Ab ea factione Vrgelia ciuitas obsessa,
expugnata. In diuersa Hispaniæ parte Abeniuzephus Maurus superiori victoria exul-
, vires suas fortunamq; expertus animos tollere: animoq; & prædicatione vniuersam
aniam complecti. ergo reparatis viribus, auctisq; copiis Toletum vsque peruenit. Vr-
propter loci naturam obtinere non sperabat. oppida agriq; vastati. præda ingens ab-
Madritum & complutum eadem belli iniuria vexatæ. ad læuā Ocania, Vrcesia, Opta,
chaq;. Nostri luctu ingenti ex præterito, & metu præsenti occupati, cōsilia defenden-
atriæ non explicabant. veneratq; in extremum periculum summa Christianæ rei in
ania. Nam Maurus tantis rebus peractis incolumem exercitum in Bęticam reduxit,

maiori mole parans bellum in sequentem annum. Alfonsus Castellæ Rex tantis circum
uentus malis, quoniam viribus impar erat, externa præsidia conquirenda iudicabat. Parum
spei erat Legionenses & Vascones quidquam pro sano facturos: qui iniquissimo reipubli-
cæ tempore Castellæ fines diuersi inuasissent, nulla religionis cura, neque quid de ipsis fa-
ma locutura esset, considerantes. Rex quidem Vasconum Soriæ & Almasani agros, cum
prædatoria manu inuectus vexauit. Legionensis autem Rex fœdus etiã cum barbaris iniit,
qui ad extremos Castellæ fines Anam inter & Tagum habitabant: irruensque in Campa-
niam obuia cuncta depopulatus erat. Petrus Aragoniæ Rex cognomento Catholicus, ad
sanciendum fœdus inuitatur, viresq; sociandas aduersus communes hostes. fœdere consti-
tuto, Legionẽsis Regis iniurias primum vindicare visum est: deinde Vasconum contume-
lias. Bolagnium, Castrum viride, Valentia, & Carpium Legionẽsi primo belli impetu sunt
ablata. In Vascones ne verterentur arma (vt erat destinatum) nouus Abeniuzephi belli ap-
paratus effecit, nostris finibus nimium assueti imminentisq;. præterea nostri quas copias in
barbaros inferre deberent: quoniam viribus impares erant nulla rei Christianæ cura in
Legionensem Regem omnium malorum auctorem (sic illi ferebant) conuertentes, in eius
1198. fines Asturicam vsque penetrarunt anno millesimo centesimo nonagesimo octauo. Sal-
manticensis ager deformatus: vtraq; Alba, Mons regius, aliaque oppida occupata. Secun-
dum hæc de Rege Vasconum vindicando, vnde non minores iniuriæ extabant, delibera-
tum, tanta Regum Castellæ, & Aragoniæ cupiditate, vt obliti dignitatis, neq; rei Christia-
næ periculo permoti cum communi Christiani nominis hoste Abeniuzepho pacisci, bar-
barosque de fœdere vltro appellare, turpe non iudicarent. neq; ille auersas aures à fœdere
exhibuit, cum in Lusitanum Regem qui magnas clades barbaris intulerat, toto pectore
ferretur. præterea de rebus Africæ cogitaret, induciæ pactæ cum Mauris in decem annos.
Sanctius quidem Lusitaniæ Rex oppidis instaurandis extruendisq;, vnde populorum con-
structoris nomen tulit, curæ & cogitationis partem consumebat, Valentia ad Minium,
Montemaiori cui Nouo cognomen est, Ballelis, Penamacorio, Sortella, Penella, aliisque.
quorum pars D. Iacobi, pars Auisii militibus, qui ea tempestate in Lusitania celebrari cœ-
perunt, Regis dono cesserunt. Maior cura erat barbaros tota prouincia exagitandi pellen-
diq;. Itaq; vrbem Syluensem ad promontorium Sacrum in potestatem redegit, classe vali-
da adiutus ex Gallia Angliaq;: ac nominatim Philippus Regis sororius, viginti septem na-
ues, & in iis lectissimos milites ex Flandria auxilio misit. de tempore scriptores variant. qui-
dam hũc salutis annum M.C. nonagesimum nonum adscribunt. alii decem ante. quo tem-
pore Reges Henricus Angliæ, Philippus Galliæ, rei Christianæ, quæ in præcipiti erat sustẽ-
tandæ promouendæque studio in Syriam nauigare, colloquio in Vellocassibus habito de-
creuerunt. Anglus mutata voluntate substitit, Richardo filio vicario. Regibus adiunctu
Henricus tunc Campaniæ in Gallia Comes, deinde ducta Elisabetha Amalarici Regis f
lia, Rex Hierosolymitanus. huius Henrici ex priori coniugio Theobaldus filius fuit Cam
paniæ Comes: cui per hæc tempora Blanca Sanctii Vasconum Regis soror connubio iun
cta est, eius Theobaldi mater, qui posteriori tempore ad Vasconum regnũ peruenit. Mo
talium animos malis oppressos, metu solicitos, prodigia multa suspensos habebant. pest
fameq; grauissima in Lusitania laboratum. alia in cœlo signa visa. vulgus in deteriora pr
num, religioneq; obstrictum, cœlestem vindictam interpretabatur, iramq; Dei: quod nu
ptiæ Alfonsi Legionensis, ac Therasiæ Lusitanæ, vitio cohærẽtes, haudquaquam dissolu
rentur, quamuis Innocentio Pontif. eius nominis III. qui Celestino substitutus Romana
ecclesiam obtinere cæperat enixe curante: prorsus vt Lusitaniam vniuersam anathema
subiiceret, parereq; recusantes à fidelium societate amoueret. auxerat terrorem vrbs Sy
uensis amissa, oppidis & agris eo tractu illata vastitas, Abeniuzephi vtrunq; armis, accep
à Rege Lusitano iniurias vindicantis.

Bellum in Vascones. CAP. XX.

DIREMPTVM id coniugium lege propinquitatis est, ægre quidem ac sero, sed diren
ptum tandem salutis anno millesimo ducentesimo. continuoque agi cœptum de B
1200. rengaria Alfonsi Castellæ Regis filia in Therasiæ locum asciscenda, quam Conrado Su
uiæ Duci pactam fuisse paulo ante dictũ est. mores Germanorum, & longinquam illa pr
fectionem excusabat: tametsi non minus à Legionensi coniugio auersa erat, propinquita
lege vitioso, vti q; diremptum erat, futuro. sed nimirũ Reges priuatis commodis hone
tem & religionem plerunq; posthabent. Matris blandiciis puellæ animus leniebatur. p
trem cogitatio subiit diuersarum gentium matrimonia infeliciter plerunque infausteq
cadere: neq; prætermittendam esse opportunitatem Regis Legionensis, vnde tanta ma
ex

stiterant, conciliandi subducendique ab amicitia Regis Vasconum, cuius potissimum ndicandi cura solicitabat: & distracto Legionensi iniuriæ opportunus fore credebatur. go dum hæc aguntur, Castellæ Rex Alfonsus in vindictam præceps, bellum omni conacomparabat. Petrum Aragoniæ Regem, ne continuo adesset, vt erat in fœdere cautum, ssidium cũ matre Sanctia tenuit: quam dum suspectam habet, & de reditu in Castellam gitare credit, dotalia oppida auferre satagit. Verum Castellæ Rege curãte inter matrem filium concordia sancita est, Harisam in vtriusq; regni finibus situm oppidum, colloquii usa ventum: Alfonsoq; Rege disceptatore & arbitro, constitutum, vt Dertusæ atq; Asco- e, aliorumq; oppidorum permutatione, Harisa, Epila, atq; Embitis dotalia Reginæ oppi- , Regi Aragonio redderentur: prouidenti, ne ea parte Castellæ Regi aliquando Aragoæ fines inuadendi facultas esset, variasque & commutabiles hominum, ac præsertim Reum esse voluntates consideranti: nec vllo propinquitatis respectu teneri, vbi amplificane ditionis spes affulsit. Petrus Asagra Albarracini regulus colloquio Regum interfuit, m vtroq; gratia conciliata scilicet. fœdus pridie Kal. Octobris factum est. Ipso anno Bengaria altera Sanctii Vasconum Regis soror, Richardo Angliæ Regi nupsit. sic veteres spaniæ tabulæ docent. scriptores Anglicani priori anno id contigisse aiunt: hoc ipso Riardum defunctum affirmant. Castellæ Rex Alfonsus, induciarũ quæ cum Mauris erant neficio, cupiens ea damna sanare, quæ superiori tempore accepta erant, Placentiam & giarem instauranda curabat: Mirabellum atq; Seguram in monte Argentario: Mondum & Moiam in Aragoniæ Marca: in Campania Aquilariam. Hæc agebat: neq; belli en quod in Vascones meditabatur, curam remittebat neq; desistebat Aragonium Ren monere, vt arma sociaret. Vno tempore Aragoniæ & Castellæ arma contra Vascones ta sunt. Sanctius Rex tempestate prouisa, viribus impar, cum parum præsidii esset in ristianis Principibus, quos Castellæ Regis artibus alienatos sentiebat (& de nuptiis Luicum inter Philippi Galliæ Regis filium, & Blancam Alfonsi Castellæ Regis filiam agi berat) in Africam nauigare constituit: atq; à Miramamolino Abeniuzepho, ingens faus & prbrum, auxilia postulare. neq; enim illum, vt erat vasto animo, Hispaniæ rursus adẽdæ occasionem, quæ ex nostrorum dissidio offerebatur, neglecturum existimabat. cones scriptores haudquaquam ex fide, sed eius dedecoris amouendi causa Sanctium unt in Africam nauigasse, Tremesenio Regi Mauro opitulandi studio aduersus Tuneum. commentum quia se prodit, nullis tunc earum vrbium Regibus in Africa, pluribus ilere superuacaneum fore arbitratus sum. constat Sanctio Rege in Africam digresso, ges Castellę & Aragoniæ tanquam in vacuam possessionem irruisse in Vascones. Aiuan & Vallisroncalia ab Aragonio Rege occupata: Miranda & Inzula Castellæ Regi data a quo præterea Victoria Alauæ caput est circunsessa: & quoniam virtute ciuium dea vrbe obsidio ducebatur, Didaco Haro eius vrbis expugnandę cura demandata, Rex uipuscoam, quæ è tribus Cantabriæ prouinciis vna est, & Vasconum iniuriis prouose dedere parata erat, abiit. arces tota prouincia continuo Regi traditæ. Victoria tanh defensi nis spe abiecta deditionem fecit, atq; eius auctoritatem vniuersa Alaua secut. illud modo cauerunt, ne leges aut magistratus abs Rege accipere cogerentur, Victoantum & Treuigno exceptis, quibus vt Rex daret Præfectos permittebatur. Castellæ ragonię Regibus omnia prona erant, quod pręsidio omni destituta prouincia esset: & fama vulgarat Sanctium Regem ex cancri morbo in crure altero enati, laborare cœ, nulla spe recipiendæ sanitatis. atra bilis ex rerum desperatione concepta eum morconciliauit. Cantabriæ littora, quod ad retinendum prouincię imperium magni rebat, munita. S. Sebastiani, Fontis Rabiæ. Guetariæ, & Motrici oppida instaurata. Lare- Emeterii, & S. Vincentii appellatione oppida in ipso littore constituta. his rebus perfidis Alfonsus Castellæ Rex districtus erat. Sanctius Rex Vasconum, nullo operæpretio inglorius rediit in patriam & regnũ, multis deforme atq; imminutum partibus. missi iuriis ad vtrunq; Regem legati prope supplices: nihil tamen præter speciosa verba rerunt: cum iure belli vt parta restituerent, non inducerent in animos: neq; rationes depoterant, quas cupiditati obtenderent.

Rex Aragonius Romam abiit. CAP. XXI.

Æc in Hispania. quo tẽpore Henricus Angliæ Rex in Gallia, eo bello inchoato, quod diu eam prouinciam exercuit, dum Lemouices vrbem prævalidam obsidet, sagittæ ere ex muro emissæ extinctus est. Successit in regno Ioannes frater germanus Philipcognomento Augustus Galliæ Rex, nouum Regem priusquam se cõfirmaret euertere

parans, quam maximas potest copias armat. Nortmānos, Britannos, Andes, qui Anglorum imperio parebant, armatus inuadit. vrbes partim vi, alias voluntate imperio suo adiungit. aduersus eius potentiam nusquam nouus Rex spem habet, viribus impar, neq; belli defendendi cogitationes explicans. missi de pace legati. Butauentum in finibus Nortmanniæ vtriusq; Regis colloquio designatū. fœdus ibi magis necessarium, quam honestum Anglis factum est. ex quo à Francis captæ paulo ante vrbes, eis relictæ ea tantum lege, vt Blanca Alfonsi Castellæ Regis filia, Ludouico Philippi Regis Galliæ filio nuberet, nulla alia dote. ea scilicet honestatis species obtendebatur, quod Ioannis sorore genita esset. Andes ex fœdere Anglis dati. Missi ad Regem Castellæ de re tota legati. is nuncio lætus, quo cum salute reipublicæ priuata vtilitas coniuncta erat, postulatis annuit. Burgis sponsalia celebrata: patreq; deducente puella in Aquitaniam, quoniam in Angli Regis ditione erat, deducta est. inde ad sponsum abiit Galliæ proceribus comitantibus. Imperii Anglicani maiestatem eo fœdere imminutam non obscure dolebant Angli: prorsus vt Regem in Angliam traiicientem malignis oculis intuerentur, neq; vrbes ineunti faustis vocibus vt fieri solet, acclama-

1201. rent. Anno hæc millesimo ducentesimo primo gerebantur, quo anno Theobaldus Campaniæ Comes defunctus est, vxoris Blancæ vtero hærede: vnde filius posthumus natus est patri cognominis. Berengaria Alfonsi Regis Castellæ filia Alfonso Legionensi Regi connubio tandem iuncta est. Gloriosum id Alfonso Castellæ Regi erat, duas filias coniunctis ferme nuptiis, duobus Regibus sine vlla dote copulatas. nam Berengariæ ea oppida da sunt, quæ Castellæ armis viro ipsius non ita pridem erant detracta. Vallisoleti, quo Reges conuenerunt, omni significatione lætitiæ nuptiæ celebratæ sunt. Alfonsum inter Prouinciæ Comitem in Gallia, & Guillelmum Comitem Focalquerii, tametsi Garsendæ Alfonsi vxoris patruus erat, bellum natum: quod Petrum Aragoniæ Regem, vt dissidentes in pace poneret, in Galliam maturare compulit. Ad Aquas mortuas in Galliæ Narbonensis ora (Fossæ Marianæ apud veteres sunt) Rege arbitro de controuersia disceptatum est, & fœdere constituto ab armis discessum. Regem cura solicitabat, Baleares insulas, quoniam in Maurorum ditione erant, oppugnandi. in eam rem Genuenses & Pisani mari ea tempestate potentes, conciliandi erant. Innocentii tertii Pontificis Maximi præcipua auctoritas studiumque de Aragoniis bene merendi: quod multis argumentis testatus erat. Ergo Rex ex Prouincia cum classe soluens, Romam ad Pontificem abiit: vbi splendido apparatu exceptus est: & vt maior honor esset, in D. Pancratii (quod templum vltra Tiberim situm est)

1204. salutis anno millesimo ducentesimo quarto, Nouembris die vigesimo primo, à Petro Episcopo Portuensi inunctus, & Pontificis manu coronatus, infulas & cætera regni insign solenni cæremonia accepit: datumque Aragoniis Regibus, vt deinceps in prouincia coronam accipiendi ius esset, Tarraconensi Metropolitano totius cæremoniæ antistite, qua Romani Pontificis vicario. Extant de re tota publicæ tabulæ, quas vt hoc loco insererem visum non est. Nondum in mores susceptum erat, vt Reges Aragonii continuo à morte p tris regni insigne acciperent: sed cum milites creabantur, more Hispanis vsitato, aut vx res ducebant, tum demum regium nomen, insigneque vsurpabant. Pro eo merito R Aragoniam Pontificibus vectigalem esse constituit, certum auri pondus pendere quota nis pollicitus pactusq;, haud obscure dolentibus vulgo prouincialibus ab eo initio imm nitatis ius imminui: datamq; Pontificibus potestatem, occasionemque rempublicam Aragonia turbandi. Iustum dolorem, vectigal quod consequenti anno impositum reg abs Rege est grauissimum, magis exulcerauit, quod Monetale vulgo dicitur. Oscæ N uembri mense extremo edicta promulgata, quibus non plebei modo, sed etiam imm conditione homines, quicunq; essent, comprehēdebantur. Accusabant Regem, quasi p uatim prodigus esset, publice auidus, vnde effusa compensaret. Nondum Rex vxorem xerat, prolis procreandæ in spem regni cura solicitabat. agente Rom. Pont. Innocentio ratum, vt Maria Isabellæ Reginæ Hierosolymitanæ filia ad quam regnum successione uoluebatur, Aragonio Regi coniungeretur. prope res confecta erat, cum Rex suadenti proceribus, Mariam Mompellerii Principem Guillelmi filiam, propter principatus opp tunitatem, vxorē duxit: eoq; facto pii Pontificis vota delusa, commodissimo coniugio uidentis, Aragonia arma ad bellum sacrum cōuertere. Vrraca tertia Alfonsi Castelli R

1206. filia Aragonii & ipsa cōiugii spe depulsa, Alfonso nupsit, anno eius seculi sexto, Sancti sitani Regis filio primogenito. Quo anno pridie Kal. Martii insignis Solis defectio ex sex horis dies nocte mutatus continuis imbribus inflati amnes. Tagus Almofalæ po Toleti sexto Kalend. Ianuarii ineunte anno proximo, superauit hominis mensura. Rex sconum Caracam ad Castellæ Regem rebus desperatis venit. induciæ quinquennes fa

1209. obsidum loco oppida vtrinq; data: cautumq; nominatim, vt Alfonsi opera Aragoni

em fœdus induceretur. Consequens annus millesimus ducētesimus octauus multorum 1208. principum funeribus nobilis fuit. mensis Augusti die vigesimo octauo Martinus Præsul Toletanus obiit. successit Rodericus Semenus domo Vasco. hominem externum, spectata vitæ probitas eruditioq; vt ea erant tempora singularis ad eum honoris gradum prouexit. & quoniam induciæ abs Regibus eo auspice pactæ potissimum erant, Principum gratiam, & vtriusq; gentis studia promeruit. Mense Nouembri Sanctia Aragonii Regis mater Sixenæ decessit: quod ipsa monasterium virginum, sub D. Ioannis Hierosolymitani militum disciplina extruxerat: & in eo rerum humanarum tædio, melioris vitæ studio vestem mutarat. Toleti ipso Martini festo die, Stephanus Elianus vir omni virtutum genere clarissimus, iuridicundo arcibusq; in ea vrbe Præfectus, (nauatæ Regi operæ ea merces fuit) in Romani compositus, pius munificusq; animo, par opibus. Vrgeliæ prætcrea Comes defunctus est, filia vnica Aurembiassi ex vxore Eluira relicta: quam cum Gerardus Cabrera Pontii filius, veteribus controuersiis suscitatis propter sexus imbecillitatem, exagitandam vexandamq; sumpsisset: Eluira matre concedente Vrgeliæ principatu sub Regis imperium subiunctus est. Ita magni Borelli quondam Barcinonis, & Vrgeliæ Comitis progenies, eius vrbis imperio decidit. tametsi Innocentio Pontifici, vt filiæ præsidio esset, & tenementum curaret Vallisoleti pars media erat à patre moriente legata. possedisse non reperior.

Pax inter Reges facta. CAP. XXII.

INDVCIARVM quæ cum Mauris erant tempus exibat: & belli sacri reparandi cura omnium animos, sed præsertim Castellæ Regis, qui proximus periculo erat, solicitos habebat. Intestini inter Christianos motus componendi erant, Regesq; inter se conciliandi: aduersus communem Christiani nominis hostem. tot regnorum accessione potentem, tot victoriis ferocem, nostrisq; finibus imminentem, libenter vires conferrent. finitima regna ferocibus Regibus pacata diu esse nō possunt, cum nouæ ex aliis nexæ bellorū caussæ indies existant. Primus Alfonsus Legionensis Rex in dotalia nouercæ oppida inuectus, publ. tranquillitatem turbauit, patrem incusans quasi vxoribus multa indulgendo regni maiestatem imminuisset, vires debilitasset. Dieghus Harus viduæ Reginæ frater, dum Regis conatibus obsistit, Legionis & Castellæ arma in se prouocauit: prorsus vt neq; operæpretium faceret sororis ditione iureq; tuendo: & ipse vtriusque Regis voluntate alienata ad Vascones confugerit. vnde quoniam in Castellæ agros identidē incursiones faciebat, Regum superuentu, ad Stellam oppidū victus acie, & intra oppidi mœnia compulsus est opibus & munitione firmissimi. quare ab oppugnatione cessatum. quatuor tamē Reges Castellæ, Legionis, Vasconum, atq; Aragoniæ, fide accepta dataque, Alfarum ad colloquium conuenerunt: vbi pace inter se facta, Dieghus Harus ab omnibus desertus, viribus diffisus Valentiam ad Mauros abiit. Aragonius Rex belli Maurici cura, & quoniam ita erat in fœdere cautum, in Valentiæ fines incurrit. pugnanti confossus equus, venissetq; haud dubiū in potestatē Maurorum, ni Dieghus Harus. qui à Mauris stabat, humanitatis memor, oblitus iniuriarum periculo eripuisset, equo præbito. quæ illi res magnam apud barbaros inuidiam conflauit. cuius depellendæ necessitate, in Africam ad Miramamolinum nauigauit: & legibus innocentiam defensurus. Vnde lite diiudicata, placatisq; Regibus Christianis in Castellam rediit, anno vt arbitror millesimo ducētesimo nono. liceat enim in ratione 1209. temporum aliquando hallucinari: nam alii Regum fœdus ad Alfarum, ante biennium fuisse aiunt, Aragonii Regis matre Sanctia, cum nondum defuncta esset, annitēte discedenteq;. Omnino à duobus Regibus Sanctio Vasconum, & Petro Aragonio, quos inter præcipua simultas erat, in colloquiū descensum hoc ipso anno. Eo congressu, cui planicies prope Mallenum oppidum designata est, Iunii mensis quarto die pax facta est. conciliatæ beneuolentiæ argumento, Sanctius Aragonio Regi viginti millia aureos mutua dedit. oppida quatuor pignoris loco Semeno Radę (quem Roderici Pręsulis Toletani idem cognomen præferentis gentilem ac propinquum esse suspicor) quasi sequestro ab Aragonio sunt tradita: ea lege, vt nisi tempore summa reddita esset, ea ipse oppida in potestatem Regis Vasconum contraderet. Alfonsus Castellę Rex pacis inter Reges præcipuus auctor extitit: nā bellum externum impendebat, concordiæ inter ciues & necessarios conciliator maximus. Gallica prætcrea auxilia euocare in Hispaniam conabatur. bellum maiori mole coortum inter Anglos & Francos, conatus eius turbauit tametsi in vnam curā pacandi Reges intentus armatus in Aquitaniam penetrauit, vim inferre paratus ei genti, quæ se potissimum à suis consiliis alienam præbuisset. Nullum operæpretium factum, cum discordiæ flamma Gallia vniuersa æstuaret, nulla pacis spe: belli Maurici metus apparatusq; Regē in Hispaniā

reuocaſſet. Induciarum ſane tempore publicum ſapientiæ gymnaſium Regis opera, Roderici Præſulis hortatu, Palentiæ conſtitutum, iuuentute litteris & humanitate informanda: quo vno ornamento Hiſpania bellis implicita eatenus deſtituta erat. artium profeſſores ex Gallia atq; Italia, magnis propoſitis præmiis euocati. Olgis etiam octauo ab vrbe Burgis lapide, virginum monaſterium B. Mariæ nomine ædificatum Regis ſumptu ampliſſimum, xenodochio coniuncto, quod Regum ſepulchris olim deſtinatum fuit. Conſtantia Aragonii Regis ſoror, ex priori viro Emerico Hungariæ Rege, cui Ladislaum puerum pepererat, vidua Innocentio Pontifice curante, Friderico Regi Siciliæ connubio iuncta eſt, atq; hoc ipſo anno ad virum claſſe deducta. Triſtes eæ nuptiæ fuerunt, Prouinciæ Comitis, aliorumque procerum obitu: qui ſponſam honoris cauſa in Siciliam proſecuti, Panormi extincti ſunt, locis natura grauibus ſaluberrimo Hiſpaniæ Galliæq; cœlo mutato.

Bellum Mauricum inchoatur. CAP. XXIII.

HIc erat rerum ſtatus in Hiſpania. pax inter Chriſtianos Principes ex tantis diſſidiis facta piorum animos ſpe optima lætitiaq; compleuerat, quãtum in mutua ſocietate præſidii eſſet conſiderantes. tametſi Alfonſus Legionenſis Rex, incommodo ſane tempore Berengariam vxorem, lege propinquitatis, iuſſuq; Innocentii Pontificis repudiarat, ad patremq; dimiſerat. Extant ipſius Innocentii de ea re litteræ ad Alfonſum Caſtellæ Regem diuortio repugnantem, graues atque minaces. Barbari Rege Mahomade, qui ſuperioribus annis in Abeniuzephi fratris locum ſucceſſerat, magnam occupandæ Hiſpaniæ ſpem, in quam erant ingreſſi, perſequi vſque ad extremum, delereq; piorum nomen decreuerant. nostris partum imperium tueri, quin barbaros Hiſpaniæ finibus pellere, animus erat. Obſtinato vtrique conſilio, ſpe pari in id certamen ingreſſi. Chriſtiani virtute, Ducisque prudentia potiores erant. barbari vincebant numero, Africæque & Hiſpaniæ vires, ſuperbiſſimo delectu in vnum bellum conferebant. Vno tempore Caſtellæ & Aragoniæ arma mota in Mauros ſunt. in Valentinis Adamutiũ, aliaque oppida à Petro Aragonio Rege occupata: Dertuſa nauatæ ſuperioribus bellis operæ merces Templariis fuit, abs Rege dono data eius militiæ Magiſtro Petro Montacuto. Ferdinandus Alfonſi Caſtellæ Regis filius, patris iuſſu in Bæticæ fines irruens Biatiam, Illiturgim, Giennii agros latiſſime depopulatus eſt. prædæ hominum, pecorumque abactæ. ipſo tempore, quo à Mahomade Maurorum Rege, cui Viridi, à pileo quem geſtare conſueuerat, cognomen fuit, Saluaterra oppidum vi expugnatum eſt. incolæ pars ferro trucidata, pars in ſeruitutem abacta. Iunio menſe, anno

1210. milleſimo ducenteſimo decimo oppidum obſeſſum & Septembri captum eſt. nam Alfonſum Caſtellæ Regem, qui cum delecta ſuorum manu auxilio accurrebat, & Elboram vſque peruenerat, Ferdinandus filius rebus in Bætica patratis obuiam factus, ab itinere reuocauit, periculo indicato, & maioribus viribus opus eſſe diſputans barbaris impugnandis. Regis pro pietate conatus, non parum turbauit conſecuta proximo anno, Ferdinandi ipſius mors, die veneris pridie Idus Octobris, eo maiori patris dolore, & prouinciæ totius luctu quod magni iam & iuſti Principis ſpecimen præbuerat. Corpus Madrito, vbi extinctus est, Olgas delatum, Roderico Præſule Toletano, & Berengaria ſorore funus honoris gratia comitantibus. Ea de cauſa, expeditio Maurica in ſequentem annum dilata: comitia tantum regni Toleti habita ſunt, iis rebus comparandis, quæ ex vſu belli futura erant. In iis comitiis ſumptuariæ leges quoniam mores in luxum degenerabant, promulgatæ. ſupplicia toto regno decreta numine propitiando. ad Reges legati deſtinati, vt communi periculo non deeſſent poſtulatum. Rodericus Præſul Toletanus Romam amandatus eſt, venia peccatorum impetranda omnibus, qui more per ea tempora vſitato, cruce inſigni diſtincti ad bellum ſacrum conuenirent. Rex ipſe equos, arma, pecuniam, commeatum magna diligentia comparare. Mauri contra aduerſus tantos apparatus, tantamq; animorum conſternationem, ſuæ ditionis oppida in Carpetanis, Bætica, & ad promontorium Sacrum, quoniam ea primus impetus futurus erat, operibus munire, quantum temporis ſpacium dabat: præſidiiſq; firmare, nouaſq; copias ex Africa euocare. Alfonſus Caſtellæ Rex, dum vniuerſas copias expectat, terroris bellici oſtentandi cauſa, in Maurorum fines inuectus, ad Sucronis ripam aliquot oppida Mauris eripuit. & re ex ſententia patrata, Concham vrbem locis ... cinam rediit: vbi Aragonio Rege conuento, de ſumma belli deliberatum eſt. Sanctius Vasconum Rex miſſis legatis ſe bello haud defuturum renunciauit. Rodericus Præſul ſubſtituto Adamo Palentino Epiſcopo ad eccleſiæ Toletanæ gubernacula, in Italia atq; Gallia ... veniæ, quam à Pontifice Innocentio III. impetrarat, & periculo indicato niſi ſuccurrerent, proceres, & Præſules ad ſacram expeditionem, ſed & ex plebe homines excitare ...

deſiſ

:sistebat. Tantam esse barbari superbiam, vt omnibus toto orbe crucis cultorib. bellum, teritum, exitium comminaretur: contumeliam haud ferendã nomine Christiano. Mulm ea diligentia profectum, tãta erat cupiditas aduersus Christiani nominis hostes diminndi: prorsus vt centum millia pedites, decem millia equites ex externis nationibus conix:sse tradant. ingens numerus ac vix fidem facturus. verum quis pro certo affirmet? cum bi duodecim equitum millia, peditum quinquaginta inueniam. His omnib. ne tot genm colluuione Toletum quo conueniendum erat turbaretur, horti regii præcipua amœtate, sed & coniuncta vrbi, ad ripam Tagi loca ad tendendum designata. Februario mẽse no salutis millesimo ducentesimo duodecimo, hæ gentes Toletũ conuenire cœperunt. 1212.
Iudęos à promiscua multitudine sæuitũ in ea vrbe, iis violandis numini se gratificari punti. restitere nobiles. miseram gentem armis & auctoritate tutati sunt. Petrus Aragoniæ ex festo Trinitatis die, publica omnium lætitia, atque supplicatione, in vrbem exceptus viginti peditum millia, equites tria millia & quingenti ex Aragonia sequebantur. Lusinus Rex Sanctius sacro bello interesse non potuit, Conimbricæ per id tempus ex morbo tinctus. funus in S. Crucis illatum, humili sepulchro: vnde Emanuele Rege in magnifintius migrauit. Successit Alfonsus defuncti filius, geminæ iam prolis ex Vrraca vxore er effectus, Sanctii Alfonsiq;. Ferdinandus Sanctii frater, anno superiori vxorem duxeIoannam Comitem Flandriæ, Balduini filiam, hæredemque. Ex Lusitania tamen non temnenda militum manus, an sua sponte incitata, an ab Rege suo missa auxilio venit. iuersæ multitudini stipendia in dies singulos per capita numerabantur. pediti quinque mmi, quos vulgo solidos vocabant, equiti quadruplum. dona principibus pro cuiusque rito & dignitate. commeatus affatim Alfonsi Regis cura comparati, nihil vt tantis codeesset summa diligentia prouidentis. prorsus, vt impedimentis portandis, sexaginta ruum millia contracta essent, auctore Roderico Præsule: qui totius expeditionis testis latus fuit: visaque ad posteritatis memoriam litteris propagauit. alii iumenta sarcinaria numero fuisse aiunt: vtrunque miraculo proximum, in tanta temporum difficultate i ærarii inopia. sed nihil est tam difficile, quod non diligentia vincatur. & ab externis tibus, & Principibus equi, muli, pecunia certatim mittebantur. Iunii die vigesimo Todiscessum. Dieghus Harus in primo agmine curare iussus: vbi externæ gentes erant. cundo agmine Rex Aragonius. postremum Castellæ Rex Alfonsus ductabat: in quo tuordecim millia equitum erant, peditum numerus iniri vix poterat: cum ex vniuersa tella, quorum ætas idonea erat, arma induere omnes compulsi essent. Trinis castris aconem peruentum est: quod oppidum Maurico præsidio obtinebatur, Toleto diffiquinquaginta sex passuum millibus. barbari, tantæ multitudinis metu oppidum relinre, & arcem munire coacti: externarum tamen gentium virtute atque impetu, arce exnata, Iunii vigesimo tertio die ad vnum omnes trucidati sunt: vsque adeo animos imgentis delendæ cupiditas occuparat. Kalend. Iulii Calatraua firmissimum oppidum Anam fluuium situm, incolarum deditione res suas in extremo sitas, neq; auxilii spem n esse considerantium, venit in potestatem. in dedititios, ne externi milites pro ingeæuirent, nostrorum interuentu vix est impetratum: cum datam de salute fidem imuamuis genti seruandam disputarent: neque desperatione (quo nullum est acrius teefferandos amplius hostium animos videri. Oppidum Calatrauæ militibus, quibus à ris ereptum erat, redditum est: spolia Aragoniis, externisque militibus: quos insuetus, cœli grauitas, rerumque omnium inopia compellebat, (sic ipsi videri voluerunt) m castris relictis in patriam sese referre, Arnaldus Narbonensis Episcopus, & Theois Blazo Picto rebus nostris præ cæteris fauens, vt qui genus maternum ex Castella cebat, vterque cum peculiari suorum manu in castris mansere, gentis ignauiam intes, atq; quoduis periculum subire certi. Externorum discessus, vnde metus mœrorq; orum animos occupauit, dupliciter cõmodus fuit: tãtę victorię laude, haudquaquam xteris participata: & ex ea re Mahomade, qui ad Giennium se tenebat totius certaaleam detrectans, vt vniuerso prælio dimicaret inuitato. Itaque nostri, motis castris um peruenerunt. quod oppidum, quoniam ante paucos annos à Mauris euersum leferentibus incolis venit in potestatem. Sanctius Nauarræ Rex cum valida suorum eo loco Reges est consecutus. Eius aduentus lætissimus fuit. mœror ex superiori caternorumque discessu. hilaritate mutatus. aliquot eo tractu arces vi expugnatæ. uaterræ agro lustratus ac recensitus exercitus. motis deinde castris, ad Marian montium radices peruentum. Maurus rebus omnibus exploratis, Biatiam moque saltus Castulonensis fauces, quibus Losæ nomen est, & qua nostris transeundum nsidere instituit. si pergerent, victoriæ spe non dubia propter locorum iniquitatem:

ſi conſiſterent,inopia commeatus pereundum eſſe, regreſſum ignominioſum fore conſiderans.prudenter deſtinata,altior potentia diſcuſſit. Diſputatur in concilio de montium tranſitu:qua parte ſuperandi eſſent quæritur. pleriq; cenſebant,retro conuertendum iter, maiori circuitu,mitiore via,in Bęticæ campos euadendum,inſeſſas ab hoſte montium anguſtias vitandas eſſe.Caſtellæ Rex Alfonſus contra:magna famę momenta in vtranq; partem fieri.pro vt prima ceſſiſſent,fore reliqua.Regum diſceſſu turpiſſimæ fugę ſignificationem contineri.ea re hoſtium animos augeri, noſtris minui, ac debilitari neceſſe eſſe,alioqui ad deſerendum caſtra propenſis, vti externarum gentium diſceſſione nuper intellectum erat. Aduerſus difficultates,quæ proponebantur,numinis opem, cuius cauſa agebatur,implorandam:& niſi ſibi ipſi deeſſent,proculdubio affuturam. Tentando ſæpe facilia fieri,quæ ignauis ardua videbantur eſſe.Hæc vicit in concilio ſentẽtia. Lupus Dieghi Hari filius à patre præmiſſus cum valida manu, in ſummo monte caſtrum Ferralium nomine cepit.Mauros leuibus præliis ſubmouit.perrumpere Loſæ anguſtias non eſt auſus: ne vno tempore cum locorum iniquitate & aduerſus hoſtes pugnare eſſet neceſſe.

Victoria à noſtris parta. CAP. XXIIII.

OMNIS multitudo,pręſertim militaris,animorum impetu opinioneq; potius quã rebus ipſis mouetur,vt hic accidit. pleriq; milites rebus deſperatis caſtra deſerere cogitabãt, par periculũ cogitantes ſiue Reges progrederentur, ſiue referrent pedem. dedecus in vno erat,in altero temeritatis nota. Res propemodum deploratas numina diuique indigetes ſuſtentarunt.ruſticanus enim homo, locorum notitia fretus quoniam iis in montibus paſcendis gregibus diu operam dederat, (genium quidam fuiſſe putarunt,argumento, quod opera nauata nuſquam comparuiſſet) Regibus eſt pollicitus ſi ſe ductore fiderent, notis tramitibus,copias omnes in ſummos montes nullo diſcrimine euaſuras. obſcuro, ignotoque homini de re tanta,neque fidem accommodare tutum erat:neque detrahere omnino prudentis. Dieghus Harus, & Garſias Romerius præmiſſi,vt viſa explorataque referrent. Erat iter à propoſito diuerſum, contrariamque in partem iri videbatur. prorſus, vt Mauri noſtrorum diſceſſu conſiderato,commeatus inopia fugere,atque in pacata referre pedem putarent.Enitendum erat per montis latus,tranſcendendæ valles, ſaxa multis locis prærupta extabant,iterque morabantur:ſed nullum laborem recuſabant victoriæ ſpe certa, ſi in ſumma montium iuga peruentum eſſet. In feſtinatione certamen omne erat:ne iter hoſtes præoccuparent.Ergo cõfecto itinere,Reges planiciem nacti caſtra muniunt.Hoſtis ſ[...] ad pugnam parat, aciemque inſtruit,in quatuor diſtinctam agmina. in colle Rex ipſe cir-

1210. cumfuſis prætorianis conſtitit.Noſtri continenti itineris labore fatigati, homines iumentaq;, in conſilio detrectandi certaminis perſtant. Idem ſequenti die faciunt: tanta Maurorum lætitia metum interpretantium, vt extruſis tabellariis, tres Reges quaſi indagine circumuentos intra triduum redacturum in poteſtatem, Miramamolinus inſigni verborum faſtu polliceretur. fama in maius augebatur, quolibet ad id quod audierat adiiciente aliquid,vt gratior res eſſet. Die tertio,qui dies Lunæ erat, Iulii menſis ſextusdecimus, noſtri certamen ſubire certi,albente cœlo pœnitentia & Euchariſtia animos expiati,acies ad pugnam inſtruunt. Primum agmen Dieghus Harus ductabat. mediam aciem Gonſalu[s] Nunnius tenebat,eique adiuncti Templarii aliiq; milites ſacri.in poſtremo agmine Alfonſus Rex,Rodericus Præſul, aliiq; Epiſcopi curabant. Reges Aragoniæ & Vaſconum cu[m] peculiaribus copiis ab vtroq; latere, Vaſco ad dextram, ad ſiniſtram Aragonius colloca[ti]. Maurus contra, quo inſtituerat ordine copias ordinauit. pars caſtrorum, vbi prætoriu[m] erat,ferreis catenis cincta.ibi fortiſſimus quiſque,genere ac factis clariſſimus.reliqui tan[ta] multitudine erant,vt valles & colles obtegere videretur.Vtrique ſuos ad pugnam horta[n]tur.Epiſcopi per manipulos & turmas,ſpe veniæ noſtrorum animos erigunt.Rex Alfon[ſus] ex loco vnde exaudiri poſſet,Mauros prædones eſſe ait,Chriſto Imperatori rebelles.N[ul]lo olim iure Hiſpaniam occupaſſe:& nunc latrocinio lacerare. Ingentem ſæpe numer[um] à paucis fuiſſe profligatum:magnamq; prouinciæ partem amiſiſſe, vixq; habere vbi in [Hi-]
„ ſpania conſiſtant. Si hoc prælio victi erunt,quod numina pollicẽtur, & ex veſtra omni[um]
„ lætitia atq; alacritate ominari licet,de impia gente actum erit. Nos pro æquitate,proq[ue]
„ ſtitia pugnabimus.illi pro nulla republica,cum nullis inter ſe legibus vinciantur.Rece[ptus]
„ pulſis nullus:nec vſquam niſi in certamine ſpes.pugnã ergo magnis animis capeſſite. [...] freti arma ſumpſiſtis. Deo freti in hoſtes impetum date. Maurus contra,ſe eo die ſum[mo] certamine dimicaturum admonuit.Finem belli futurum,ſeu vincant,ſeu vincantur.S[i vi]cerint, vniuerſam Hiſpaniam victoriæ præmium futuram. ad id prælium vires vniu[...]

pro

ouinciæ summa diligentia collatas. si victi essent, imperiũ Mauricum in Hispania interurum. Neq; sibi neq; rebus suis parcere in eo discrimine æquum esse. Copias suas ex vna nte cõstare: Christianorum ex multarum colluuione gentiũ, legibus, lingua, institutisq; crepantium. maiorem partem signa deseruisse. reliquos haud cõstanter pugnaturos, suo riculo, aliena vtilitate prẹmioq;. His dictis, magno vtrinq; animo ad pugnã concurritur. ctoria diu anceps fuit. vtriq; pro extrema spe enixe dimicant. Ducũ cõspectus, neq; ignaum neq; virtutem clam esse patiebatur, omnesq; ad certamen accẽdebat. A medio agmi pugna cœpta. consecuti sunt Vascones: mox Aragonii. Nihil profectum triplici impetu cto. contra nostra agmina loco tantisper mota fugam respectare videbantur: cum Alfon Rex periculo simul, & rei indignitate commotus, in confertos hostes irruere parabat: ni oderici Præsulis, qui lateri adhærebat hortatu destitisset: in vnius anima monentis totius ctoriæ, sed & rei Christianæ summam verti: pergeret vt cœperat, de diuino numine bene erare: neq; se periculo committeret. Postremi agminis signa illata. res nostrorum virtute tituta. & qui labare videbantur, ad delendum dedecus restitutis ordinibus in prælium ociores rediere. Mauri continenti totius diei labore fessi, eorum impetum non tulere, i cum in subsidiis fuissent, recens in pugnam inuecti sunt. fuga fœda, neq; minor quam ntãta victoria cædes. Ducenta Maurorum millia eo prælio cecidere. in his triginta equi millia. alii ex eo numero mediam partem detrahunt. Miraculo certe fuit, è nostris viti quinq; tantum occubuisse, Roderico Præsule auctore. alii quindecim supra centum rmant. exiguus vterq; numerus pro tam illustri victoria. Ex aduersariis autem tãta muldine cæsa, qua maiorem non meminerant, vestigium sanguinis toto campo nullum vi, idem Rodericus ait. Rex ipse Maurus, Zeiti fratris monitu, fuga salutem petiit, mulo tus Biatiam. inde iumento mutato Giennium eadem nocte peruenit. sub occasum Soastra hostium capta. spolia ab Aragoniis lecta, reliquis fugientes insequentibus. Mauri gis supellex, quẹ intacta sola permansit, à Diegho Haro ẹquis partibus Vasconum Reragonioque est data. sericum tentorium rubro colore, in quo Rex barbarus tendebat, gonio cessit, Alfonsi Castellæ Regis permissu: cum gloriæ tantum auidus, belli præcim decus sibi retineret, cætera sociis libenter concessit. Reliquam prædam in medium ferri, ac pro cuiusq; virtute diuidi, vt res exigebat, visum non est: sed cuiq; habere persum, quod ipse abstulerat. nam metus seditionis suberat: & gratius id fore cogitabant, d sua quisque manu ceperat, quam si multiplicatum ex communi præda redderetur. ltum ad victoriam contulisse, crucis signum vario colore in aere sub ipsum conflictum m quidam scribunt. negant alii argumento, quod Rodericus Præsul de re tanta nihil ninit: ne Rex quidem ad Innocẽtium Pontificem iis litteris, quas de belli summa conpsit. Conuenit Paschasium (Toletanus is Canonicus erat, deinde Decanus, extatq; sechrum eius in S. Luciæ sacello templi maximi Toletani) crucem quam Roderico Prædemore præferebat insignem, per hostium cuneos, semel & secundo circũtulisse, euaq; incolumem: tametsi telis omnibus petebatur: multæq; sagittæ crucis hastili confixæ . Ea re nostris animus creuit, Maurorum concussa mens est. Hastæ & sagittæ hostium a multitudine repertæ, vt duobus diebus, quibus piorum exercitus iisdem in locis hægnorum vsum exhibuerint excitandis ignibus, cibis condiendis. ac ne cõburi quidem es potuerunt, tametsi studium adhibebatur. Victoriam cõtinuo in omnes partes fama um, deinde alii super alios aduenientes nuncii vulgarunt. Barbaris luctus ingens fuit, tantum præsentis mali sensu, sed etiam metu impendentis periculi. Inter nostros festi bresq; dies ludis, cõuiuiis, omni magnificentia, hilaritate, comitate, gratulationeq; agiion tantum in Hispania, sed etiam ab exteris nationibus: eo propensius quod res prope m fuerat. Nunquam Christiani nominis gloria maior visa: neq; Christianæ nationes tiores vllo tempore fuere. Hispani quoq; gloriam antiquorum exẹquasse visi sunt. Rex Alfonsus diuina stirpe genitus, supraq; mortalem conditionem haberi cœptus. Vasco Rex vt tantæ victoriæ monimentum esset, ad rubrum clypeum, quo maiores vtebanatenas circum limbũ addidit, in medio æquore smaragdum: cum catenas perrupisset us, quibus castrorum ea pars, vbi Rex barbarus tendebat, munita erat. Alfonsus ipse tera Castellæ Regum insignia, arcis figuram auream adiunxit in rubro scuto, vt nonprẹstanti eruditione viri ac diligentia confirmant. negant alii, indicio veterum diploim, quibus turris insignis, ante hosce annos Regum Castellæ insignibus expressa est. d multo maiori fide nixum est, quod cuiusdam historici testimonio à nõnullis inuenio natum: ex hoc tempore in Hispania, religionẽ à carnibus abstinendi diebus Sabbathi, testinis tantum & extremis animalium partibus vescendi susceptam esse: veteri more, n Gothi ex Græcia trastulerant, vnde sacra primum acceperunt, hoc temperamento

emollito. Conuenit nobilissimam victoriam, ac qua nulla clarior extitit in Hispania, non humanis viribus, sed superûm magis ope partam: quos castissimis precibus & votis toto orbe Christiano propitiandos curarant: Romæ præsertim, vbi ad omnia altaria supplicationes habitæ erant. quo synceriori cultu discreti agminibus & templis, ad quæ eundum erat, viri, fœminæ, sacrati homines, atq; profani. Pontifex ipse aderat, omnium ordinum concitator. Extant de re tota eius ad Alfonsum Regem litteræ cum primis graues & elegantes.

Huic bello finis imponitur. CAP. XXV.

AD HOC bellum profecti sunt Episcopi, Tellius Palentinus, Rodericus Seguntinus, Menendus Vxamensis, Petrus Abulensis, Dominicus Placentinus, Garsias Frontinu[s] Turiasonensis, Berengarius Barcinonensis. Procerum numerus iniri non poterat. Magi[stri] militum Arias Iacobitarum, Rodericus Diacius Calatrauæ, Gometius Ramirius Tem[plariorum]. plariorum. præterea Ioannes Gelmirides Hospitalariis in Hispania Præfectus. Gometius Manricus, Alfonsus Menesius, Gonsaluus Gironius, Enecus Mendozius Cantaber. Di[eghi] Hari propinquus (nunc primum in historia Hispanica Mendoziæ gentis mentio.) præ[ter] hos Comes Fernandus Lara claris maioribus egregius ipse, ampla ditione, & multis clien[telis] telis potens. ex Castella hi. Ex Aragonia, Garsias Romerus, Semenus Coronelius, Aznar[ius] Pardus, Guillelmus Peralta, aliique viri principes, Aragonium Regem secuti. ante om[nes] Dalmatius Cressellius, Emporitanus patria: à quo propter insignem rei militaris perit[iam] singularem virtutem, nostras acies ad pugnam instructas, Aragonii scriptores tradun[t]. [Ex] Vasconibus Garcesius Agōcillus, Garsias Almorauides, Petrus Leetus, Petrus Arroni[us] Ferdinandus Montacutus, Semenus Aiuarius, ad hoc bellum virtutem, industriam, [bel]-casq; artes attulerūt. Omnino tertio post victoriam die, mota nostrorum castra. Ferral[…] oppidum (nam ad Mauros redierat) Bilches, Balnea, Tolosa (vnde huic bello nomen) [pr]o[…] diis occupata. Victoribus omnia prona erant, aspera victis. Biatia ciues deserta cum de[…] ratione concepta Vbedam aufugissent, in potestatem redacta. pauci templi maximi m[u]nitione confisi, se dedere recusantes, admoto igne cum ipso templo consumpti sunt. O[cta]uo post victoriam die, Vbeda ipsa vi capta est: cum ciues vim auri Regibus offerrent, vt [pa]ce vterentur: Episcopi negarent, impię genti parcere fas esse. quę vicit sententia, atq; in […] seros ciues promiscua cæde grassatum. pars in seruitutem abacta. præda omnis militi ce[ssit] eoq; facto barbaris metus incussus: exercitus diuturno labore fatigati, redemptæ volu[n]tes. nam fessi morbis erant, cœliq; intemperiem incusabant. Itaq; iniquissimo tempore acti Reges sunt, in mitiores regiones exercitum reducere. In reditu ad Calatrauā Dux [Au]strię obuiam factus est cum ducentis equitibus, quos virtutis ostentandæ causa, ad bel[lum] sacrum ducebat. Rex eum Aragoniæ, quoniam sanguine propinquus erat, redeunte[m] patriam ad extremam Hispaniam prosecutus est. Vasconum Regi quatuordecim op[pida] iuris controuersi, ob memoriam veteris imperii lubrica fide (nam paulo ante erepta e[…] restituta sunt. id nauatæ operæ præcipuum præmium fuit. Alfonsus Castellæ Rex, vtr[o…] Rege dimisso, Toletum triumphantis in modum inuectus est, inter festas ciuium accla[ma]tiones, plausumq; & gratulationem populi. Numini primum pro diuino beneficio g[ratiæ] actæ. deinde perpetua lege sancitum, eius victoriæ memoriam quotannis septimodec[imo] Kal. Augusti celebrari, Mauricis vexillis explicatis, omniq; lætitiæ significatione: festo cui triumpho sanctæ crucis nomen est inditum. Otii Rex impatiens, & victoriæ v[…] cupidus, proximo ineunte anno rursus in fines hostium incurrit. Donnias oppidum [Mau]ris ereptum, Calatrauæ militibus dedit. arcem Eznauexoram D. Iacobi militibus. Alc[a…] sum modicam vrbem in Marianorum montium complexu, arduo atq; præcipiti co[…] tam, bimestri obsidione oppressam ad quintumdecimum Kal. Iunii, die Mercurii, p[ridie] eius diei, quo ascendentis in cœlum Christi Dei memoria recurrit, vi expugnauit. ali[a] præterea oppida ignobiliora eo tractu capta. His rebus patratis Alfonsus. inter Eu[…] Principes clarissimus effectus Toletum rediit: vbi Eleonora vxor, Berengaria filia, at[q;] res regni futurus Henricus, tunc decem annos natus, Regis aduentum operiebantur [gau]dis ac hilaritate cuncta in ea ciuitate plena erant. Tametsi siccitate & inopia frugū in[…] annus fuit. Carpetanis maxime. nouem mensibus nunquam pluisse memorant. præ[…] agrestes damno, victus quærendi causa, passim deserebant agros, in alias regiones mi[grab]tes. grauissima ea ab omni memoria calamitas extitit, in paucis memorabilis. Extant [de] ius belli summa victoriaq;, Alfonsi Regis, & Innocētii Pontificis litteræ inter se missa[…] tuæ gratulationis causa. Regiæ litteræ si ad calcem huius libri subiicerentur, operęp[retium] „ me facturum existimaui, quoniam in iis totius belli summa comprehēsa est. SANCTIS[…]

'atri & Domino Innocentio Dei gratia ſummo Pontifici, Alfonſus eadem gratia Rex Ca- «
:ellæ & Toleti cum oſculo manuum atq; pedum ſalutem. A ſanctitate veſtra credimus nõ «
xceſſiſſe propoſitum impugnandi Sarracenæ gentis perfidiam, vobis per noſtros nuncios «
euote & humiliter intimaſſe, in omnibus tanquam patris & domini veſtrum ſubſidium «
xpectantes: ꝙ ſicut à patre nos recognoſcimus benigne & pie pariter impetraſſe. Quocir- «
a, cum litteris noſtris nuncios noſtros, quos ad hoc exequẽdum idoneos reputauimus ad «
artes Franciæ non diſtulimus deſtinare. addentes etiam, vt omnibus militibus venienti- «
us ad bellum, & omnibus ſeruientibus, prout decebat, expenſas victui neceſſarias largi- «
ımur, quibus poſſent cõmode ſuſtentari. Vnde fuit, quod audita remiſſione peccatorum, «
uam vos venientibus indulſiſtis, venit magna multitudo militum de tranſmontanis par- «
bus. necnon & Archiepiſcopi Narbonenſis & Burdigalenſis, & Epiſcopus Nannetenſis. «
uerunt qui venerunt vſq; ad duo millia militũ, cum ſuis armigeris, & vſq; ad decem mil- «
a ſeruientium in equis, & vſque ad quinquaginta millia ſeruientium ſine equis. quibus o- «
nibus nos oportuit in victualibus prouidere. Venerunt & illi amici noſtri & cõſanguinei «
ex Aragonum & Nauarrę, cum potentatu ſuo in fidei catholicæ auxiliũ & iuuamen. qui- «
ıs nobiſcum aliquanto tempore apud Toletum facientibus moram (expectauimus quip- «
: homines noſtros, qui venturi erant ad bellum) omnia neceſſaria, prout per nuncios no- «
os promiſimus, non defecimus miniſtrare: licet expenſæ eſſent propter ſui magnitudinẽ «
bis & regno noſtro fere importabiles & oneroſæ. non enim tantum in his quæ promiſe- «
nus, verum & in pecuniis, ſpecialiter in dextrariis, quibus fere omnes tam milites quam «
ıientes indigebant, nos oportuit prouidere. Sed Dominus qui multiplicat incrementa «
gum iuſtitiæ, miniſtrauit nobis abunde ſecũdum ſuæ gratiæ largitatem: & dedit omnia «
ſe perficere pariter, perfecte & abunde. Congregata itaq; noſtra & ſuorum multitudine «
m Domini ſumus ingreſſi, & cœpimus proficiſci. & venientes ad turrim quandam, quæ «
galon nuncupatur, ſatis munitam, Vltramontani antequã noſtri peruenerũt per vnum «
m in illam & cum Dei auxilio impugnare cœperunt incontinenti. Licet autem nos eis «
nibus neceſſariis latiſſime prouidimus, ipſi tamen attendentes laborem terræ, quæ de- «
a erat & aliquantulum calida, voluerunt ab accepto propoſito recedere, & ad propria «
ıcare. Tandem ad magnam inſtantiam noſtram & Regis Aragonum proceſſerunt vſq; «
Calatrauam, quæ non diſtabat à prędicto caſtro niſi per duas leucas. Tamen nos ex par- «
oſtra, & Rex Aragonum ex ſua, & ipſi ex ſua, in Dei nomine cœpimus expugnare. Sar- «
eni autem qui intus erant attendentes ſe Dei exercitui non poſſe reſiſtere: diſpoſuerunt «
ɔis villam tradere, ita quod perſonæ eorum ſaluæ diſcederent, veruntamen ſine rebus. «
nq; nos iſtud nulla ratione vellemus acceptare, Rex Aragonũ & Vltramontani haben- «
ſuper hoc conſilium, viderunt villam eſſe munitam muris & antemuralibus profundis «
ıtis, & excelſis turribus: & ꝙ non poſſet capi, niſi ſuffoderentur muri, & ſic ruerent: ꝙ «
eret in graue damnum fratribus terræ ſanctæ, quorum fuerat, & non poſſent ſi neceſſi- «
ncumberet retinere: vnde apud nos inſtiterunt firmiſſime, vt villa ſalua & integra cum «
is & magna copia victualium, quæ ibi erãt, quibus ſatis indigebat exercitus, nobis red- «
tur: & perſonæ Sarracenorum vacuæ & inermes diſcedere permitterẽtur. Nos autem «
ıdentes in hoc firmam voluntatẽ, votis eorum annuimus. Itaq; medietas omnium eo- «
quæ intus erant cederet in partem Regis Aragonum, & alia medietas in partem Vltra- «
tanorum: & nec nobis neq; noſtris aliquid voluimus retinere. Ipſi autem propoſitum «
triandi apud ſe retinentes, licet dominus Deus nobis exhiberet gratiam & honorẽ, & «
vellemus omnibus eis ſufficientiſſime neceſſaria miniſtrare, deſiderio patriæ coacti, «
es pariter ſigno crucis relicto cum Archiepiſcopo Burdigalenſi & Epiſcopo Nanne- «
, licet certitudinem de bello Sarracenorum haberemus, ad propria redierũt, exceptis «
odum paucis qui permanſerunt cum Archiepiſc. Narbonenſi & Tibaldo de Belecon, «
aturalis noſter erat cum quibuſdam aliis militib. qui erãt de Pictauia. & hi omnes qui «
nſerunt erant vix inter milites & ſeruientes centum quinquaginta. de peditibus autẽ «
m nullus remanſit. Cumq; Rex Aragonum apud Calatrauam morã faceret expectan- «
ıoſdam milites ſuos & Regem Nauarræ, qui nondũ ad nos peruenerant: nos cum no- «
roceſſimus & peruenimus ad quoddam caſtrum eorum, ꝙ Alarcos dicitur. iſtud ca- «
n licet bene munitum eſſet cepimus: & alia tria caſtra: quorum vnum dicitur Carac- «
aliud Beneuentum, aliud Petrabona. Inde procedentes peruenimus ad Saluaterram: «
peruenerunt ad nos Rex Aragonum, qui de ſuis hominibus non duxit niſi tãtum mi- «
generoſos: & Rex Nauarræ qui ſimiliter vix fuit in exercitu de ſuis pluſquam ducẽtis «
inibus comitatus. & quia Rex Sarracenorum in vicino erat nobis, Saluaterram nolui- «
expugnare, ſed procedentes contra Sarracenorum multitudinẽ peruenimus ad quæ- «

» dam montana, in quibus non erat trãsitus aliquis nisi in certis locis. cumq; nos peruenimus
» ad pedẽ illius montis ex parte nostra, Sarraceni venientes ex parte alia obtinuerũt summi-
» tatem montis, volentes nobis transitum impedire. Sed milites nostri ascendentes viriliter,
» quia adhuc pauci Sarraceni ad locũ illum peruenerũt, eos cum auxilio Dei viriliter expu-
» lerunt: & castrum quoddam munitum, ꝗ propter transitum impediendũ Sarracenorum
» Rex construxerat, ceperunt, ꝗ Ferrat dicitur. Quo occupato exercitus Domini secure po-
» tuit ad cacumina montis ascendere: vbi multũ laborauit propter inopiam aquarũ & loci
» crudelitatẽ. Sarraceni videntes ꝗ transitum illum occupare non possent, alium transitum,
» qui erat in descensu montis, arctissimũ occuparunt. talis quippe erat, ꝗ mille homines pos-
» sent defendere omnib. hominib. qui sub cœlo sunt. & iuxta transitum illum ex altera parte
» erat totus Sarracenorum exercitus, & sua tentoria iam fixa. Cumq; nos facere morã ob de-
» fectum aquæ non possemus, neq; transire propter transitus difficultatẽ: quidam ex nostris
» consuluerunt, ꝗ iterum ad pedem montis descenderemus, & ad duas vel tres dietas alium
» transitum quæreremus. Nos autẽ attendentes fidei periculum, & personæ nostrę dedecus
» noluimus huic parere consilio, eligentes potius in difficultate mori pro fide, quam facilio-
» rem transitum quærendo, qualitercunq; in fidei negotio retroire. Cumq; iam quidem fir-
» mauissemus propositum, ad indiciũ cuiusdam rustici, quem Deus insperato misit, in eodẽ
» loco alium transitum satis facilẽ magnates viri, qui primos ictus in bello obituri erãt inue-
» nerunt: & in quodam loco exercitui eorũ vicino, licet aridus esset & siccus, Sarracenis ta-
» men ignorantib. tentoria posuerunt. Quod cum Sarracenorum exercitus attendisset, pro-
» cessit vt mansionẽ illam impediret. Nostri autẽ licet pauci essent, se viriliter defenderunt.
» Nos autẽ & Rex Nauarrę & Aragonum armati cum militib. nostris in loco primę mansio-
» nis, quæ erat in summitate montis, expectauimus, donec totus exercitus Domini perueni-
» secure ad locũ, vbi anteriores nostri castrametati sunt & ita dante Domino factũ est: licet
» via esset inuia & inaquosa, lapidosa & nemorosa, nihil de nostris amisimus. Hoc autem
» ctum est die Sabbathi 17. Kal. mensis Augusti. circa serotinam vero horam Sarraceni at-
» dentes ꝗ omnia tentoria nostra tute fixeramus, dispositis aciebus suis venerunt ante lo-
» castrorũ: & ibidem quędam præludia belli in modum torneamenti cũ nostris exercuer-
» attendentes vero illi ꝗ nos illa die nollemus habere bellũ, ad castra sua reuersi sunt. Sequ-
» ti autem Dominica summo mane venit Sarracenus cũ infinita multitudine dispositis ac-
» bus suis. Nos autẽ volentes considerare multitudinẽ gentis suę & dispositionem & statu-
» & qualiter in omnib. se haberet, habito prudentũ virorum cõsilio & in his exercitatoru-
» expectauimus sequentẽ diem Lunæ. Ipsis autẽ sic existentib. posuimus milites nostro-
» peditib. vt extremos agminis nostri non possent in aliquo molestare: ꝗ quidem diuina
» uente gratia sic euenit. Secunda die scilicet secunda feria, omnes in Dei nomine armat-
» cessimus dispositis aciebus, cũ eis pro fide catholica pugnaturi. Ipsi autẽ promontoria q-
» dam obtinuerunt valde ardua & ascensu difficilia, propter nemora quæ inter ipsos &
» erant, & propter alueos torrentiũ profundissimos. quæ omnia nobis erant magno imp-
» mento, ipsis vero maximo adiumento. Veruntamen ille à quo omnia in quo omnia, f-
» mirabiliter: & direxit manus sui exercitus cõtra inimicos suos. & anteriores nostri, nec
» & medii multas eorũ acies, quæ in minorib promontoriis existebant, virtute crucis do-
» nicæ prosternauerunt. Cum autẽ peruenissent ad extremam aciem eorum, equidẽ inf-
» multitudinis, in qua Rex Carthaginis erat: ibidẽ difficillimos conflictus militũ, peditu-
» sagittariorum inuenerunt: quos sub maximo periculo, & vix etiã poterãt tolerare. N-
» tem attendentes bellum illud, eis omnino incomportabile, impetu equorum process-
» signo crucis dominicæ præeunte, & vexillo nostro: in quo erat imago B. Virginis & fi-
» in signis nostris supposita. Cumq; iam nos pro fide Christi mori constanter eligerem-
» tendentes crucis Christi & imaginis suæ matris ignominiã, quas lapidib. & sagittis irri-
» petebant, in arma furientes aciem illorũ infinitæ multitudinis diuisimus. & licet ipsi e-
» cõstantes in bello & firmi super domino suo, Dominus illorũ aciem infinitæ multitu-
» crucis suæ gladio trucidauit, & sic Rex Sarracenorum cũ paucis in fugam conuersus
» Sui autẽ impetus nostros interim sustinebant. sed statim post maximã stragem suoru-
» liqui in fugã conuersi sunt. Nos autẽ insequentes eos vsq; ad noctẽ: plures tamẽ insec-
» do interfecimus, quam in bello. & sic bellũ Domini à solo Domino & per solũ Dom-
» est feliciter consumatum. Deo autẽ honor & gloria, qui cruci suæ dedit victoriã, per I-
» Christum Dominum nostrum. Fuerunt autẽ milites Sarraceni, vt postea vera relatio-
» dicimus à quibusdã Regis Sarracenorum, quos captiuos cepimus, centũ octoginta q-
» millia equitũ, peditum vero non erat numerus. Occubuerunt autem ex parte Regis S-
» cenorum cẽtum millia armatorum & amplius secundum æstimationem Sarracenor-

P

ꝑstea accepimus. De exercitu autem Domini, quod non ſine grandi gratiarum actione
citandum eſt, quod incredibile eſt, niſi quia miraculum eſt, vix viginti quinq; Chriſtia-
, aut triginta de toto exercitu occubuerunt. O quanta lætitia! O quot gratiarum actio-
s! niſi de hoc dolendum ſit, quod tam pauci martyres de tanto exercitu ad Chriſtum
artyrio peruenerunt. Vt autem magna eorum multitudo credatur: cum exercitus noſter
caſtris eorum poſt bellum, biduum fecerit moram, ad omnia incendia, quæ neceſſaria
ant in coquendis cibis & pane & aliis, non combuſſerunt alia ligna niſi de ſagittis & lan-
is eorum quæ remanſerunt, & vix potuerunt comburere medietatem. Cumq; Dei exer-
tus propter longam moram factam in locis eremis & incultis deficeret in victualibus &
iis, ibidem tantum inuenerunt tam ciborum quam armorum, necnon etiam dextrario-
m & aliorum iumentorum copiam: quæ accipientes vnuſquiſque ad ſuam de ſuis omni-
is voluntatem, plus ibi dimiſerunt ex magna abundantia, quam ceperunt. Tertia autem
e procedentes venimus ad quædam caſtra eorum, ſcilicet Vilches, Vanos Toloſam, quæ
continenti cepimus. Tandem peruenimus ad duas ciuitates, quarum vna Vbeda dici-
r, altera Baetia, quibus non erant maiores citra mare, præter Cordubam & Hiſpalim.
uarum alteram, ſcilicet Baetiam deſtructam inuenimus. ad alteram vero ſcilicet Vbe-
m, quia ſitu loci & artificio fortiſſima erat, confugerat multitudo hominum ex omni-
s villis adiacentibus. Cum enim illa villa nunquam ab Imperatore vel ab aliquo Re-
m Hiſpaniæ expugnata ſciretur, vel ſubiugata, in eadem ſaluare ſe corpora ſua crede-
nt. ſed & hanc in breui diuina gratia fauente cepimus & funditus deſtruximus: cum
n poſſemus habere tantam multitudinem, quæ ad illos ſaluandos ſufficere poſſet. & be-
perierunt ſexaginta millia Sarracenorum. quorum quoſdam interfecimus, quoſdam
tiuos duximus ad ſeruitium Chriſtianorum & monaſteriorum, quæ ſunt reparanda.
c igitur ſanctiſſime Pater vobis ſcribenda decernimus: pro auxilio toti Chriſtianitati
ꝑenſo gratias quas poſſumus exhibentes, & humiliter ſupplicantes, vt vos quem Do-
nus ad ſummi ſacerdotii gradum elegit, ei cum ſacrificio laudis pro ſalute populi im-
letis.

LIBRI VNDECIMI FINIS.

HISTORIÆ DE REBVS HISPANIÆ, LIBER DVODECIMVS.

Albigenſes turbant Galliam. CAPVT I.

RES Hiſpaniæ pulchre & ex ſententia procedebant nobili victoria par-
ta. Almohades quieſcebant memorabili clade oppreſſi, gens eatenus
ferox ſuperbaque. noſtri barbariæ extirpandæ incredibili exardebant
ſtudio. Quo tempore Galliæ atque Aragoniæ regna mota ſunt, initio à
Toloſatibus facto. Nouæ de religione opiniones, prauumq; de rebus
diuinis diſſidium, fœdam ac pernicioſam tempeſtatem cõcitauit: qua
vtraq; gens multis annis ciuili ſanguine cruentata eſt. Non aliud Ger-
us ante ea tempora, aliud Hiſpanus de Deo, de immortalitate ſentiebat: vna erat Fran-
Itali, vna Angli & Siculi, de rebus diuinis ſententia, eadem omnium mens, & ora-
Valdenſes paulo ante extiterant, praui homines, & nefarii: horum nunc ſectatores Al-
nſes ſeu Albienſes, ingrata veteribus nomina, reipublicæ Chriſtianæ pacem & tran-
itatem turbarunt: cœleſtibus patrocinium, ſacerdotibus remittendi peccata, quod
ribus inauditum erat, poteſtatem detrahentes. neq; in Euchariſtia Chriſti corpus in-
neq; aquam baptiſmi ad expiandũ peccata vim habere exiſtimabant: preces pro mor-
vota fruſtra ſuſcipi. Dei matrem virginem voce impuriſſima meretricem dicere ſo-
unt: vt Guillelmus Nangiacus, qui proximo ſeculo vixit in Gallia, teſtatum reli-
Chriſtum Deum turpi conſuetudine cum Magdalena iunctum fuiſſe affirmabant.
etrus Ciſtercienſis monachus, qui viſa in hiſtoriam contulit Innocentio Pontifici di-
n. longum eſſet rationem inire omnium, quæ inſigni procacitate in vulgus affirmare
unt. & eſt mendacium multiplex, ſimplex natura veritatis. In Aquitaniæ parte vbi Ca-

durci sunt, vrbs Albis sita est, quæ veteribus Alba Augusta fuit, Cæsari Heluii in commen-
tariis de bello Gallico, ad Tarnis fluminis ripam. agri optimi, vini, frumenti, glasti, cro-
ci, cum primis Galliæ feraces. vnde eius vrbis Præsuli opimi prouentus. quanti nulli alii
Galllliæ Episcopo. Templum pulcherrimum & maximum in vrbe muro coniunctum,
D. Cæciliæ nomine. homines minime mali, ingenio miti, atque humano. quæ virtutes
in perniciem vertuntur, si deprauator existat. terræ culturæ dediti, à commercio gen-
tium externarum alieni: quod procul à mari in gremio Galliæ positi sunt. In ea vrbe, vt no-
men declarat (tametsi alii in Phocæensi prouincia malunt Galliæ Narbonensis parte, To-
losæ alii) nouus ille furor exortus haud longissimo spacio, vt est vulgus hominum in dete-
riora pronum, Galliam vniuersam Hispaniæque partem inuasit. Lucas Tudensis Episco-
pus, qui eruditionis religionisque studio Romam, Constantinopolim, ipsamque Hieroso-
lymam abierat, reduxque in patriam nouam sectam de scripto exagitandam suscepit, in
Hispaniam penetrasse & Legionem vsque peruenisse, vrbem in Calæcis sitam, testis ocu-
latus scripsit. Sed præstat eiusdem verba adscribere: quoniam ad dignoscendum hæreti-
» corum ingenium, & fraudes prodesse nonnihil poterunt. Post decessum, inquit, reueren-
» di patris Roderici Legionensis Episcopi, super electione futuri pastoris discordante vo-
» to, & studio clericorum: inimici veritatis hæretici, qui semper sitiunt discordiam cleri-
» corum, vt reperiant aditum, quo Christi oues mactent & perdant, ad hanc confluxerunt
» ciuitatem, tunc temporis carentem custodia pastorali, & quodam loco sordidissimo, vbi
» multi egrediebantur ad exquisita naturæ, fieri miracula confinxerunt. Fuerat ibi sepultus
» quidam hæreticus, & quidam alius homicida, qui exigente iustitia viuus fuerat missus in
» foueam à iudicibus ciuitatis: eo quod proditione patruum suum interfecerat. est ibi præ-
» terea quidam fons, quem hæretici sanguine polluerunt: vt ipsa aqua versa in sanguinem cre-
» deretur. Confluebant è diuersis partibus populi, vt aspicerent miracula, quæ fieri videban-
» tur. veniebant plures, qui erant occulte muneribus subornati, alii fingentes se esse cæcos
» alii claudos, alii dæmoniacos, alii ægritudinibus vexatos, & hausta fontis illius aqua, se m
» tiebantur recipere sanitatem, Extumulantes etiam ossa hæretici supradicti, qui Arnald
» vocatus fuerat, & ante sedecim annos sepultus in loco, Martyrem sanctissimũ fatebant
» Plures clericorum simplicitate ducti, laicos in facto sacrilego sedulo adiuuabant: & sup
» fontem domum fortissimam construxerunt. parabant ossa dicti proditoris & homicid
» communi consilio eleuare, quia hunc quondam fuisse Abbatem sanctissimum fatebãt
» Quid plura? ꝙ callide fecerant, quibusdam detegentes hæretici, deridebant fidem cath
» licam: & simili artificio fieri miracula in ecclesia coram sanctorũ corporibus affirmaba
» nõ defuerunt aliqui, qui crederent illis, quibus profana consilia reuelauerãt, vt in hære
» laberentur. Peruenit tandem consilii denudatio ad fratres sanctæ prædicationis, qui v
» bum Dei populis proponentes hortabantur ab hoc facto nefario pœnitere. instabant f
» tres minores, & clerici: ne populi, vota sacrilega in loco sordido immundis ossibus exhi
» rent: & magis accendebantur animi laicorum ad cultum diabolicum peragendum: &
» tres prædicatores, & minores ac clericos vniuersos quia erant cõtrarii suis operibus, ha
» ticos conclamabant. Gaudebant inimici veritatis & publice asserebant, plus esse sanct
» tatis, & miraculi in luto, & in ossibus illis, quam in omnibus ecclesiis Christi: & in omni
» sanctorum corporibus, quos fides catholica veneratur. circumadiacentes autem Epis
» excommunicabant omnes venientes ad illam venerationem nefariam: & fere nihil pr
» ciebant: quia multorũ mentes inuaserat diabolus, & inobedientiæ filios colligauerat. C
» dam vero diaconus, qui feruore fidei flagrans, hæreticã præ cunctis præcipitiis oderat
» uitatem, cum esset in sancta vrbe Romana, & è narrantibus disceret, quæ fiebãt in ciu
» Legionẽsi, turbatus est valde: & repedare ad patriam festinauit: vt se tantæ opponeret
» uitati. Hic cum venisset Legionem, & plenius cognouisset de facto, quasi in insaniam
» sus, cœpit manifeste ciuib. exprobrare: & eos quasi hæreticorum fautores redargüer
» enim motus prænimia, quia videbantur ciues recedere à lege Dei, cum se non posset c
» bere, prohibẽtibus amicis, qui de illius interitu formidabant, accessit ad conciliũ: & c
» proponere ꝙ infamia huius facti Hispaniam totã polluerat. & vnde consueuerant ori
» ges iustitiæ, eo ꝙ esset ciuitas caput regni, inde hæresis pullulabat. addidit etiam, ꝙ no
» ret Dominus pluuiam super terram, vsq; dum fanum destrueretur, quod construxera
» quæ venerabantur ossa proiicerent. si quidem à tempore quo nefariũ cultum in cœp
» & per decem menses anni non pluerat, & arescebant omnia siccitate. Tunc iudex int
» gauit dictum diaconũ in cunctorum præsentia dicẽs: Si domũ euertimus, dabit Dor
» pluuiã super terrã? diaconus plenus fide respondẽs dixit. Conferatur mihi potestas à
» domum libere destruendi, & euertendi omnia quæ sunt in ea: & in nomine Domini

esu Christi spondeo, sub periculo corporis, & omnium rerum mearum, quod vsq; ad octo
ies Dominus conferet abundantiam pluuiarum. dedit Dominus gratiam sermonibus
ius in conspectu concilii: & accepta sponsione ab ipso, ei destruendi fanum, & omnia quæ
n ipso erant, posse liberum tradiderunt. Sed cum die sequenti in manu hominum plurima
anum destrueret, & dicta ossa confringeret minutatim, & inter humana stercora sparge-
et, cum iam post euersionem omnium vellet quiescere, quidam sonus quasi tubæ valide
erstrepentis, inter ligna destructionis insonuit: vt in ipso sonitu relinquere inuite locum
lũ diabolus crederetur. Sequenti vero die, pars ciuitatis non minima succensa est: & ignis
um vento valido mixtus plurimas domos consumpsit. quærebatur à multis dictus diaco-
us, vt interficeretur. quia cum promiserit pluuiam, domus eorum incendio perierunt. in-
ultabant hæretici clericis, & diaconum dignum morte damnabant: & quod non plueret
tiam post multum temporis, procaciter affirmabant. Dominus autem omnipotens miser-
us populo suo, octaua die à fani destructione, pluuiarum abundantia terræ superficiem
rrigauit: & qui iam erant sine spe frugum & fructuum ipso anno percipiendi, eorundem
opiam Dei misericordia perceperunt. Concitauit post hæc dictus diaconus persecutio-
em magnam contra hæreticos, & relicta ciuitate se fugæ miserabiliter contulerunt. Hæc
ucas. quibus intelligitur nouæ hæresis tabe Hispaniam fuisse infectam: tametsi vis mali in
Tolosates potissimum incubuit. vnde illis exitium, Aragonio Regi cum eorum patroci-
ium suscepisset, funestus exitus. vt consequenti narratione aperietur.

Petri Aragonii Regis interitus. CAP. II.

ALBIGENSIVM secta à primis incunabulis, exortuq;, non populi multitudine tantum,
sed fauore etiam Principum armata fuit. Comitum Tolosani primum, deinde Fuxen-
, Biterarum & Conuenarum. accedebat Aragonii Regis patrocinium: quoniam hæ tres
bes in eius fide erant, vt superius est indicatum. Tolosæ Comes, præterea affinitate iun-
us: nam tertiis nuptiis Eleonoram duxerat Aragonii Regis sororem. filius Raymundus
tri cognominis, qui ex ea gente postremus Tolosæ principatum tenuit, Sanctiam alte-
m Aragonii Regis sororem connubio iunctam habebat. Ea suscepti belli pro Albigensi-
us causa fuit. tametsi Rex antea piorum causæ fauere visus est: & Simoni Monfortio mu-
i amoris pignus, Iacobum filium educandum instituendumque tradiderat. nunc præ-
ps ad bellum ferebatur. ea res metum prouinciæ, curam Romano Pontifici incutiebat,
tantis præsidiis munita factio maiora indies incrementa susciperet. nam vulgus noua-
m rerum auidum, & nouæ sectæ fraudibus circumuentum, veteri maiorum religione
ssim mouebatur, Medicinæ faciendæ modus aliquis quærebatur. pacis consilia primum
ntare visum est: si quo modo agendo, moliendo hortandoq; possent à furore reuocari ad
nitatẽ. Ergo prioribus annis Didacus Vxamensis Episcopus Romam pietatis ergo profe-
us, visa ex itinere Pontifici renunciarat: quantumq; periculũ instaret, nisi tempestiue re-
edium esset allatum: & cum eo Dominicus totius itineris comes. natus is Calarogæ erat,
Vxamensi agro. iam nobilissimę familiæ Prædicatorum ab eo initio fundamenta pone-
ntur. Remissus vterq; in Galliam ad extinguendum incendium: quod indies magis au-
batur. duodecim Abbates Cistercienses ex Gallia adiuncti: additusq; est Legatus Ponti-
ius, penes quem totius administrationis summa esset. Horum industria quantum profi-
batur magno hominum numero ab ea mente retracto, ac Dominici præsertim, cuius in
functione edita non vno loco miracula extiterunt: tantum ex alia parte hęreticorum ar-
us populi multitudo corrumpebatur. Quis enim plebem in interitum concitatam, ver-
& ratione possit retinere? quis perditissimos homines ab insania deducere, quam obsti-
a mente defixam habent: Excindi ferro debent, quæ sanari non possunt: nihilq; tempe-
a seueritate salutarius aduersus id genus mali. Quod ergo reliquum erat, pacis consilia
li apparatu terroreq; mutata. numerosa militum multitudo ex Italia, Germania atq; Gal-
pe venię, si crucem insignem desumerent, vt erat in more positum, ab Innocentio Pon-
e ad arma excitati. Ab iis militibus Biteræ primum vi capta est, antiqua Volcarum ad
rim ciuitas: septemq; in ea hominum millia perempta. vindictam plerique cœlestem
erpretabantur, quo L Trencauellum eius vrbis dominum ante duos & quadraginta an-
obtruncassent, & cum eo vrbis Episcopum vulnerassent. Eo seueritatis exemplo Car-
, quæ in hæreticorum potestate erat, deditionem fecit. fontes pari seueritate vindicati.
is initiis profici indies in melius videbatur. Dux multitudini deerat, cuius imperio de-
cti milites maiori animo pro pietate pugnarent. Simon Monfortii, quæ vrbs in finibus
nutum est, Comes offerebatur, inter Duces reliquos, & principes bellicis artibus, &

præcipua animi pietate præstans.ad hunc cæteris cōcedentibus summa imperii delata est: eiu- ductu Minerua arx, Albis ciuitas, Vaurum municipium prope Tolosam, aliaq; oppida factiosis detracta.eodem belli impetu Tolosa vrbs circunsessa, capi non potuit, Tolosatis, Fuxensis,& Conuenarum Comitum, qui in ea vrbe erant, virtute defensa. Fuxensis ditioni arma illata. Principum periculo Aragonius Rex in primis mouebatur: ne Simon Monfortius pietatis specie(sic ille suspicabatur)amplissimam ditionem sibi & posteris pararet: vt nihil est mortalium animis fallacius, nihil exitialius simulata religionis specie. Principes sibi fœdere deuinctos, cōiunctos sanguine, in discrimine deserere iniquum fore videbatur. Itaq; parta de Mauris insigni victoria ad Castulonensem saltum, vt paulo superius dictum est, continuo de Gallica expeditione cogitare cœpit. Inuenio eū mense Februario, ineunte

1213. salutis anno millesimo ducentesimo tertiodecimo, Tolosæ fuisse. de ratione belli deliberaturus scilicet iuerat.& proximo mense Maio, Ilerda, quo se retulerat, validis contractis copiis Galliam repetiisse. Adiuncti fœderati ex ea gente Principes: numerosusq; ex vtraq; gente conflatur exercitus. centum hominum millia sub signis habuisse idonei auctores affirmant. Simon Monfortius Murellum arcem ad Garumnæ fluminis ripam, munierdam re, præsidioq; firmandam curarat: vt instar propugnaculi esset aduersus hostium incursus. hanc arcem oppugnandi voluntate fœderati Principes Tolosa profecti sunt. Simon Monfortius raptim delectu habito, præsidio accurrit. Septem Episcopis, qui piorum castra sequebantur, annitentibus Dominico & tribus Abbatibus tentata primum pacis spes: Rex ne fortunas suas cum impiis & sceleratis, qui diris à Pontifice Maximo defixi essent, sociaret admonitus est. cœlestem vindictam si secus faceret comminati, orbis Christiani inuidiam: nominis dedecus sempiternū vtrauis fortuna partium. cum salutaribus monitis aures auersas præberet, ad manus deuentum est. Simonem Monfortium octingenti equites, mille pedites sequebātur, exigua pro hostium numero manus. cum iis facto agmine in hostium acies incurrere non dubitauit, tanto piorum ardore, aduersariorum cōsternatione, vt momento temporis Comites in fugam cōpulsi fuerint, Rex ipse obtruncatus, Aznarius Pardus cum Petro filio, Gometius Luna, Michael Luesia Aragonii proceres vna occubuere. Cædes minor quam pro tanta victoria. Dignus ea clade Rex passim iudicabatur, q; pro impietate arma sumpsisset. quamuis sententia ipse, & appellatione catholicus à factiosis opinionibus abhorrebat, militaris disciplinæ peritus, religionum discriminis ignarus. Certe promiscuæ libidinis vitio reliquas virtutes, quæ in eo maximæ fuerunt, turpiter fœdasse visus est, vxore innocentissima repudiata propinquitatis prætextu: & quoniam superiore tempore Conuenarum Comiti iuncta connubio fuerat, illegitimo scilicet, & legibus vetantibus contracto: vti dati in causa ab Innocentio Pontifice iudices Romæ pronunciarunt: quo Regina se ad causam tuendā contulerat. tametsi ex eo priori coniugio Mathildis & Petrona natę erant: vt ex ipsis Reginæ testamenti tabulis intelligitur. In ea vrbe controuersiæ exitum expectans morabatur, cum vir eius Aragonius Rex extinctus est. die Veneris, Idibus Septembris, prælium ad Murellum commissum. Regis corpus Hospitalariis militibus traditum, in Xixenæ monasterio, vbi mater Sanctia sepulta erat, tumulo est conpositum.

Alfonsus Rex Castellæ defunctus. CAP. III.

IACOBVS Aragonii Regis extincti filius, quem vnicū ex legitima vxore reliquit, quatuor annos natus erat, cum pater occisus est. Sanctius Ruscinonis Comes, & Ferdinandus pueri patrui: hic professione quamuis monachus, ille prouecta ætate, vt qui Alfonsi Regis frater esset, imperandi ambo dulcedine illecti, ambitioneq; corrupti, malignis artibus regnum nitebantur: plebisq; & principum studia conciliabant. Id ægre erat Episcopis, proceribus, ac præsertim Petro Asagræ Albarracini regulo, paterna hæreditate innocentem puerum excludi, & in Simonis Monfortii potestate, captiui ad instar esse. communi consensu legati ad Innocentium Pontificem Romam amandati, puerum Regem expetitum. eius auctoritati Simonem haudquaquam repugnaturum arbitrabantur. commode id cessit: audita enim legatione Pontifex Petro Beneuentano Cardinali ipsius in Gallia legato, id negotii vt præsens cognosceret, demandauit: & si æqua petere Aragonios videret, eorum postulatis & volūtati satisfaceret. Ceperat interea Simon Monfortius vrbem Tolosam: & in Præsulum Galliæ concilio, quod Petri Legati opera Mompellerii habitum erat, omnium eorum quæ bello capta quæsitaq; erant Princeps declaratus est: missus ad Pontificem Ebrunensis Præsul, vt concilii sententiam ipsi probarent. Quo tempore in Hispania fame grauissima laboratum est: vti ante dictum est. inde crebræ in vulgus morbi, cum necessitas res etiam obscœnas in cibum verteret. Rodericus Præsul Toletanus opi

pibus,aliosq; sacris concionibus adhortando,vt egenorum calamitate mouerentur,mul-
um contulisse visus est: prorsus vt Alfonsus Castellæ Rex in extrema ætate ecclesiam To-
etanam,quoniam apud eam tanquam in publico ærario,optime deponi thesauros cogita-
at,noua multorum oppidorum ditione auxerit.Toletanum Præsulem iure perpetuo, le-
eque in omne tempus lata, regni Cancellarium esse confirmauit,datum ante septem an-
os Martino decessori,vti eiusdem Alfonsi diploma declarat. quo magistratu suprema &
naxima auctoritas secundum Regiam olim continebatur. Burgis eo tempore Rex age-
at:& Legionensis Regis patruelis, cum quo grauis simultas erat, ex quo Berengariam
xorem repudiarat,cōciliandi in partesque trahendi cura solicitabat. Vallisoletum mutui
olloquii causa ventum. in eo colloquio offensiones omnes vtrinque condonatæ oppida
Carpium & Montem regalem Legionensibus ablata,ne occasio cōtrouersiæ essent, euer-
mandatum. Inde Rex Legionensis in patriam rediens, Dieghum Harum secum Rege
Castellæ concedente deduxit: quoniam eius opera vti cogitabat Mauris oppugnandis Di-
ghum Lupus filius & valida Castellanorum militum manus secuta est, magni nominis
Ducem,earum Principibus,vulgo militum acceptum.Nō minor Castellæ Regem quam-
is annis grauem,fractum laboribus,in extremaq; ætate cura solicitabat, impium regnum
euertendi barbaris profligatis:quod tandiu substiterat in Hispania. fracti hostes metu de-
ilitatiq; viribus erant ob superiorem cladem, & recenti dissidio in partes scissi. ea res no-
ris agendi opportunitatem præbebat.Prior Legionensis Rex in hostium ditionem irruit,
a parte Legionensi imperio finitima erat.agris, oppidis, villis illata vastitas. ad Tagi ri-
m in veteri Lusitania, Alcantara firmissimum oppidum captum, quod Calatrauæ mili-
bus dono Regis cessit: vnde tanquam ex munitissima arce,atq; fortissimo propugnacu-
in hostium fines incurrerent ipsi,illorumq; impetus propulsarent. Hoc Alcantaræ mili-
us initium fuit,tenue & inualidum,vt fere rebus magnis. cucullum & rubram fasciam,
a longo tempore distingui consueuerunt,Benedicti tertiidecimi,qui se Pontificem di-
,venia & auctoritate cruce viridi mutarunt, salutis anno millesimo quadringentesimo
decimo : cum Calatrauæ milites quibus olim subditi fuerunt, nunc vix contributi, ru-
e crucis figura in candida veste vtantur.Is exitus Legionensis expeditionis fuit,aliquan-
quam Castellanæ felicioris. Alfonsus enim Castellę Rex magnis delectibus tota ditione
bitis,ex Vaccæis in Carpetanos rediit: Toletoq; profectus Consaburonem & Calatra-
m petiit. extremus is limes regni erat. inde in Bæticam penetratum. agri vastati. oppida
pta,direpta,incensa. Biatia (nam ad Mauros redierat) circunsessa. dum obsidio ducitur,
eghus Harus cum Legionensibus operam nauasset,ferox in castra venit.potiundę vrbis
m fortuna aduersa destituit.publica famis calamitas hoc etiā anno Hispaniam oppres-
& ad alia mala Regem compulit commeatus inopia,soluta obsidione in mitiores regio-
s copias,reducere.Cum Mauris induciæ factæ. quod illi beneficium ad occasionem in-
tini dissidii verterunt. Mahomad cognomento Viridis accepta superiori clade abierat
Africam,ad subsidia belli colligenda,viresq; reparādas,siue quia de rebus Hispaniæ dif-
ebat.Zeit Abenzeitus eius frater,nullo propinquitatis respectu Valentiam, Saguntum,
vicina loca imperio primus occupauit. idem facit Biatiæ & Cordubæ Mahomad Zeit
enzeiti patruelis, cum se Abdelmone imperii gentisq; conditore progenitū ferret,eius
pos ex Abdalla filio:sibiq; omnibus sermonibus,Africæ & Hispaniæ imperia arrogaret.
ullalis inter suos opibus & clientelis princeps,horum exemplo prouocatus nullo iure,
q in armis est,Hispali imperium constituit,adiectis Carmona, Astigi,& Cæsariano.sic
urica potentia in plures partes diducta, dilacerataq; est, alioqui haud firmissima.Præ-
am ea res occasionem nostris suppeditabat,impiæ gentis excindēdæ. cæterum Alfon-
Castellæ Regem,qui ea tempestate belli & pacis arbiter erat,non tantum annonæ dif-
ltas à cogitatione belli sacri abduxit,sed etiam studium Anglis opitulandi. propinquis
ecessariis, qui de Aquitaniæ imperio periclitabantur, Francorum armis petiti rupto
niuriam fœdere, quod inter vtranq; gentem stabat.Lusitaniam eo tempore Alfonsus
omine secundus cognomento Crassus obtinebat,occupandis per vim iis oppidis,quæ
tre sororibus legata erant,vehementer districtus: prorsus vt Legionensis Regis arma,
Principum fœminarum iure propinquitatis, commiseratione sexus patrocinium
episset, in se regnumque conuerteret. missus à patre Ferdinandus, in quo deinde &
eris, Castellæ & Legionis regna perpetuo vinculo coniuncta sunt, Lusitano aliquot
da eripuit : quæ mox Innocentii Pontificis Romani opera & auctoritate pace facta,
lita sunt.Inter hos motus Lusitaniæ Rex ab Alfonso Castellæ Rege, & sene & socero
itus est per legatos,vt mutui colloquii causa Placentiam veniret: habere se,quæ de re-
magnis cōferre cuperet. Lusitani Regis aduentū quoniam breui futurū non sperabat,

interea Burgos abiit,in apparatum belli Gallici intentus.Pręclaros Regis optimi,& æquiſ-
ſimi conatus mors oppreſſit.cum enim Luſitani Regis conueniendi ſtudio Placentiam ci-
tato feſtinaret, ad oppidum Garſimunotium valetudine tentatus eſt, vim morbi alioqui
grauiſſimi auxit vehementer nuncius à Luſitano Rege Placentiam ſe venturum negante,
ac ad vtriuſque regni fines ſi tanti eſſet, acceſſurum ſe pollicente. Id eſt gentis ingenium
cum multis, vt nulli primas concedant,neque amplitudine imperii, neque ætatis reſpectu
moueantur:magnaſque agendi commoditates prætermittant, honoris contentione. for-
te,non ſatis fidendum ſocero Regi iudicabat, homini verſuto, & à multo rerum vſu calli-
do, cunctaque ſolito priuata vtilitate metiri, vt plerique exiſtimabant. De ægroti ſalute
cum medici deſperarent,Rodericus Primas,qui Calatrauæ relictus erat annona fameque
procuranda, & re perfecta Burgos ſe ad Regem contulerat, noui itineris comes futurus,
peccatorum confeſſione, quam ipſe ex ritu Chriſtiano excepit, Regem in extremo poſi-
1214. tum expiauit. Obiit teſtamento facto ſalutis anno milleſimo ducenteſimo quartodecimo.
pridie Nonas Octobris,qui dies Lunæ fuit,memoria Fidei virginis ſacer.ſic Roderici Pręſulis hiſtoriam caſtigato,vitio librariorum ſæpe fœdam.Hic exitus Alfonſi fuit,militię do-
mique clari Regis.multa ſolus proſpere, nihil fere magnæ rei Reges alii ſine illo fecerunt
in Hiſpania.annis vixit quinquaginta ſeptem:è quibus,annis tribus & quinquaginta, die-
bus duobus & viginti regnauit. Defuncti corpus Olgas delatum. lugentium habitu funus
proſecuti ſunt viri principes ex vniuerſa ditione,Eleonora Regina,Berengaria filia,Rode-
ricus Præſul Toletanus. Acceſſere noua funera: quibus hic annus inſignis maxime fuit,
Eleonoræ Reginæ,Ferdinandi Legionenſis, Dieghi Hari, Petri Caſtrii Ferdinando Ca-
ſtrio geniti. Regina pridie Kalend. Nouembris, die Veneris extincta eſt Burgis. dolor,
quem de viri obitu ceperat, mortem acceleraſſe viſus eſt. cum quo coniunctiſſime vixit,
morte,ſepulchroque iuncta eſt nepotibus felicior quam filiis. Ferdinandum ex Theraſia
Rex Legionenſis genuerat, regia indole iuuenem. morte immatura non præſtitit qualem
innatæ virtutes,oriſque decus promiſerant Regem.eo grauiori luctu prouinciæ,ad Com-
poſtellæ funus illatum. Petrus Caſtrius Marrocii obiit,forti opera Regi Legionenſi bell-
ſuperioribus nauata,profectus in Africam,qua cauſa incertum,ſed in ea tamē vrbe dece-
ſit,ad quintumdecimum Kalend. Septembris. & erant à ſuperioribus annis,cum ea gen-
amicitiæ hoſpitiique iura à patre inita.

Caſtellæ, atque Aragoniæ motus. CAP. IIII.

Excepere tempora turbulenta in Caſtella,atque Aragonia. minor vtriuſq; Regis, c-
patribus ſucceſſerunt,Henrici,atque Iacobi ætas paſſim à proceribus contemnebat-
ea grauiſſimorum motuum occaſio extitit. plerique ſummæ rerum præeſſe cupiebant
alieno nomine regnare: nonnulli etiam ſuo. id dum aſſequerentur, quid de ipſis fama
quereretur,quid pii & boni iudicarent,nihil penſi habebant. quid enim non efficiat con-
pta ſemel animo libido dominandi?Inter tot rerum fluctus reſpublica nauis inſtar rect-
carentis ſæuiſſimis procellis agitata,in Aragonia maxime:vbi Sanctius & Ferdinandus
cobi Regis patrui,haud obſcuris artibus ad regnum nitebantur. Erat in vtroq; fortitu-
auctoritas,ingenium,conciliandæ hominum gratiæ,& promerendæ mirum & efficax
dium. iura quî deeſſe poterant de regno litigantibus? Iacobum vterque illegitimis p-
creatum nuptiis excuſabat. Sanctius, Ferdinandum monachum eſſe,bello & rebus ag-
dis inutilem dictitabat.Ramiri Regis exemplo,ſuam Ferdinandus cauſam tuebatur: &
cobo excluſo diſputabat,ſanguine proximum eſſe. Omnino regnum in tres factiones
diuiſum. pauci ſed in his optimus quiſque verum Regem ſequebatur, & ad Innocent-
Pontificem legatos fuiſſe amandatos repetendi Regis cauſa paulo ſuperius dictum eſt
poſita ii legatione,in Galliam ad Bernardum Cardinalem remiſſi ſunt, adiūcto Ebrun-
Præſule cum mandatis: ita bello ſacro parta Monfortio Comiti dari, ſi Aragoniis ip-
tisfaceret Rege reddito,atque libertati reſtituto.Nec mora Pontificius Legatus,Mon-
tius Comes cognita Pontificis voluntate, Iacobum Carcaſone, vbi biennium det-
fuerat,Narbonem comitati ſunt,ſex tum annos & quatuor menſes natum. Iacobi pa-
lis Prouinciæ Comes Raymundus pari ætate ſequebatur, vt procul à Gallico tumu-
Aragonia educaretur.Narbonem, quoniam locis finitima eſt, regni proceres frequ-
accurrerunt, Regis accipiendi, ſalutandi, proſequendique ſtudio. Omnia lætitia
erant & gratulatione. promiſcuæ ætatis, ſexus, conditionis viri, fœminæ, pueri, ve-
paſſim occurrebant. vota pro eius liberatione ſuſcepta publice, priuatim exolueb-
Erat in puero oris dignitas, maiorque quam pro ætate ſtatura corporis: tacitumque

:bus futuræ magnitudinis omen. Legato Pontificio, cuius ex sententia cuncta procede-
ant, cum Regem comitaretur, visum est regni conuentus Ilerdam conuocari, reipublicæ
onstituendæ, regnique stabiliendi pacandiq; causa. frequentes proceres, & vrbium pro-
uratores die dicta cōuenerunt. Sanctius & Ferdinandus noluerunt venire. In iis conuen-
bus, in pueri Regis verba iuratum à cunctis ordinibus. nouum id exemplum in Aragonia
rat, neq; prioribus Regibus instituendis vsurpatum: quod ab hoc initio deinceps in mo-
es abiit. Guillelmo Monredonio Templariorum militum in ea prouincia Magistro (lega-
onis is ad Innocentium missæ princeps fuerat) Regis educandi, instituendique cura de-
nandata: Montionisque arx delecta, vbi ab omni iniuria tutum fore iudicabant, dum fa-
tionum studia remitterent. Vasconibus, quoniam Aragonios motus verebantur, à Cæ-
raugustanis ciuibus ius commercii datum, cum libera vltro citroque commeandi facul-
tate. Rex eorum Sanctius, non militaribus modo, sed etiam ciuilibus muneribus magna ex
arte abscesserat, Tudelæ in arce se continens, & hominum congressum deuitans, bello
paceque inutilis. Hæc in exitu eius anni peracta, quo ad Tornacum, quæ ciuitas in Neruiis
d Saldim est, Otho Imperator & Philippus Galliæ Rex insigni prælio pugnarunt. Victi in
o prælio Germani: & qui ab eis steterat Ferdinandus Flandriæ Comes à Gallis captus est.
roximo salutis anno millesimo ducentesimo quintodecimo, Sanctio Ruscinonensi Co- 1215.
iti Regis Aragonii patruo, regni procuratio demandata est. ea reipublicæ pacandæ via
ecogitata, auidum dominandi animum, in regni spem maxime accendit: maiorumque
multuum occasio extitit, vti euentus declarauit. Neque multo meliori conditione res
astellæ erant. Henricus vndecim tum annos natus, fratribus immatura morte sublatis,
atri substitutus, imbecilla ætate, infirmo ingenio, Castellæ regnum obtinuerat. matre de-
ncta, penes quam regni procuratio erat, Berengaria Legionis Regina pueri fratris æta-
m regere, & rempublicam vniuersam ex matris testamento cœpit administrare: virili
imo fœmina, maioriq; quam pro sexu auctoritate. quam non tātum regni copiis, sed et-
m ampla ditione tueri solita erat, Vallisoleti, Mugnonii, Curielis, Gormatii, quæ oppida,
o tempore in Castellam redierat ab Alfonso Rege Legionensi repudiata, patris dono
ceperat: vnde vitam principalem atque adeo regiam, nunc etiam regni procurationem
tentabat. Itaque Regem ciuilibus & bellicis artibus erudiendum curabat. regni proce-
nonnullos cupiditate rerum nouarum tumultuari, & reipublicæ tranquillitatem tur-
re satagentes, agendi dexteritate atque intentatis minis ad sanitatem perduxit. castigan-
nouis flagitiis, & pristinis moribus reuocandis operam dabat, ea animi magnitudine,
nstantia, atque prudentia, vt respublica Alfonsum patrem nō magnopere desideraret.
rum excellentis fœminæ instituta Laræ familia turbauit atque peruertit, regno assueta
ctaq; ex eo vt fit, dominandi dulcedine. tres fratres germani Aluarus, Ferdinandus, &
nsaluus Nunnii Laræ Comitis filii, malignis artibus ad regni procurationem conten-
bant, Berengariæ sexu despecto, Regis immatura ætate. alterius auctoritas fluxa erat, al-
us nondum coaluerat. Impii conatus vt procederent ex sententia, Roderici Primatis,
vnus & fraudes detegere, & obsistere vnus maxime potuit, profectione factum est.
nuentus Præsulum ex toto orbe Christiano Romæ tunc habebantur, Innocentio Pon-
e de rebus multis & maximis, incredibili Patrum frequentia: prorsus vt quadringenti
odecim Episcopi essent: in his Archiepiscopi vnus & septuaginta, Patriarchæ Hieroso-
litanus, & Constantinopolitanus, atque Antiocheni, Alexandrinique Legati. mino-
n sacerdotum numerus iniri vix potuit. Belli sacri in Oriente instaurandi, atque motus
liæ componendi præcipua cura erat. In tantis nationum aliarum studiis, tantaq; con-
natione Rodericus Præsul occasioni iuuandæ ecclesiæ deesse noluit. quin peregrina-
e suscepta Romam abiit, & Patrum concilio, quod mense Nouembri inchoatum in
plo Lateranensi est, interfuit. In eo conuentu orationem ad Patres habuit, Latina qui-
lingua conceptam, cæterum aliarum linguarum, quarū expers non erat, Italicæ, Ger-
icæ, Anglicanæ, Gallicæ, floribus, sentētiisq; ornatam, distinctam luminibus: vt mira-
instar Patribus esset, tantam Hispanum hominem linguarum facultatē assecutum esse,
ntā ab Apostolorum ætate, vlli homini negabant contigisse. Actū præterea de primatu
clesiæ Toletanę, quem agnoscere Tarraconensis, Bracarensis, Compostellanus, & Nar-
nensis Episcopi recusabant. productę pro ecclesia Toletana veteres Pontificum Roma-
um & conciliorum tabulæ. producta argumenta ab ipsa prima Hispaniæ ad Christum
uersæ antiquitate: quæ in hominibus venerabilis, in vrbibus sacra est. Roderici oratio-
cū Bracarensis, qui aderat, & Ausetanus Episcopus pro Tarraconēsi refellere aggressi
nt: abessent alii, quorum intererat, lite integra discessum est neutro inclinatis senten-
Roderico tantum Legati Pontificii partes per Hispaniam decennio implere datum

concessumq;,si quando Hispalis piorum armis cederet, quod in ea Almohadum inclinatione & casu fore propediem sperabant, Toletano Episcopo subdita esset, quasi Primati: prouocandi, contraq; disceptandi sublata penitus facultate. Adiecta potestas trecentos filios nothos iure legitimo donandi: Episcopos & sacerdotes in iis vrbibus creandi, quęcunque Mauris in Hispania essent ablatæ. Ex his rebus magnam Rodericus auctoritatem nactus est: quam litterarum ille atq; eruditionis, vt ea ferebant tempora, eximia opinione tuebatur. Extant de rebus Hispaniæ & Arabum gente historiæ, duobus ab eo conscriptæ voluminibus, non omnino inelegantes. Duo Raymundi Tolosani Comites pater & filius, cum interessent concilio, atq; aduersus Monfortium Comitem disceptarent, lite contestata Patrum sententia victi sunt, principatuq; spoliati, quod cum impiis hominibus arma sociassent. Simoni Monfortio nauatæ operæ præmium fuit Tolosa, aliaque oppida & vrbes bello quæsitæ partæq;. Is ad Regem Francum profectus, se ei sanctissimi iurisiurandi religione obstrinxit, quasi beneficiarius: osculumq; vtrinq; delibatum est perpetuæ amicitiæ pignus. verum cum suscepto principatu Tolosam, Carcasonem, atq; Narbonem mœnibus nudasset ciuium diffidens voluntatibus, atque vectigalia grauissima imperasset, subditos abalienauit (& est auaritia in imperio semper exitiale malum) prorsus vt Raymundi filii aṛ[illegible] mis multa oppida continuo ad Rhodanum cesserint: & aliquanto post Tolosa ipsa princeps ciuitas venit in potestatem. Profugos & egenos Principes, multi tota Gallia reguli & ex Catalaunia non pauci viribus & copiis adiuuabant. Amissam vrbem Monfortius d[illegible] sacro bello instaurato obsidet, expugnareque parat, lapidis ictu, tormento ex vrbe emi[ssi] peremptus est: vir longiori vita dignissimus, consilio acer, manu strenuus, singulari pieta te, atque magnitudine animi. filios reliquit fortissimos florentesque iuuenes Americum, Simonemque. Tametsi Aimericus obsidione cōtinuo soluta, & partæ ditionis magna pa[r]te amissa, rerum gestarum magnitudine, & fama paternam gloriam hauquaquam exęqua bat. atque tantam belli molem viribus suis, inuidiamque populi ac magnæ partis Princi pum sustinere posse diffisus, iure suo Regi Franco cessit, ab eoque Magister equitum cre tus est, haud æqua permutatione. Verum hæc triennio post gesta sunt: ad ordinem temp[o]rum redeat oratio.

Laræ fratres Castellæ procurationem inuadunt. CAP. V.

GARSIAS Laurentius ciuis Palentinus audaci, callido, prompto ingenio, & pro vta[...] mum incitasset, consilio bonus aut prauus, agendi dexteritate in Berengariæ grati[am] se in primis insinuarat: & quod facillimum factu est, accommodatis officiis, adulandi [...] entia, bonis & modestis præferebatur. Laræ reguli ambitione dominandi æstuantes, i[...] neum virum rati, per quem quod cupiebant, obtinerent, eum adeunt. quanto in peric[ulo] res essent, exponunt. Regis ætatem, Reginæ sexum accusant. facturum præclare, si pr[o] auctoritate, quam obtinebat, Berengariæ persuadeat, vti regni procuratione, quod nec[...] erat, quod res communes exigebant, vltro abscederet. Id consilium reipublicę salutare re, Reginæ honestum, vtile ipsi: cui Tablada oppidum, in quod oculos coniecerat, nau[...] operæ certissima merces proponebatur. Ille promisso lætus impensius etiam quam ex[...] batur promittit operam: nactusq; opportunitatem, in Reginæ incautæ aures identiden[m] susurrat: Imperandi onus graue esse, fœmineis præsertim humeris impar. Eę voces, tāq[...] syncero missæ animo non ingratæ Reginæ erant priuatæ tranquillitatis & otii cupidę, [...] ignaræ grauiores casus è fastigio esse: stultū alieno nomine sua inuidia imperare velle. [...] didit ille, Laræ fratres opibus & clientelis præualidos præ cæteris esse, male cogitant[...] obsistere in primis posse: puerum Regem si in eorum contradat potestatem, rem co[...] tissimam facturam, regnoque vniuerso gratissimam. Natura nostra hoc quoque non[...] praua est, quod præsentibus futura potiora fore arbitramur. Itaq; cum ad Garsiæ sen[ten]tiam Præsules & proceres accederet, pars in fraudem impulsi, pars fœmineum impe[rium] auersantes: Berengariæ facile persuasum, vt Regis & regni se procuratione abdicaret: Laræ fratres transferret. Redierat inter hæc Rodericus in prouinciam, Legati Pont[ificis] potestate honestatus. in eius verba Laræ fratres iurare regni commoda compulsi sunt[...] mini ablaturos oppida & arces eorum fidei concreditas nisi Reginæ voluntate. fini[...] Regibus bellum illaturos non esse: neq; noua imperaturos vectigalia. Berengariam [...] nam eo loco habituros, quo par erat sororem, filiam, & vxorem regiam. Recte proce[...] res communes & priuatas eo icto fœdere videbatur: si quid sanctū ambitiosis homi[...] esset. Omnino Aluarus Lara accepta potestate, cūcta in ludibrium vertit. Burgis enim [...] fœdus factum est, discedens quamprimum, proceres quosdam seu veris seu cōfictis [...]

regno expulit: templorum reditus inuadere: bona publica & priuata domum auertere: patronis ecclesiarum, iis præsertim qui è sacrato ordine non erant, veterem adimere libertatem, qua sacerdotes nominare soliti erant. Diuini cultus resarciēdi studium facto prætendebatur, multis partibus labefactati. omnia raptim & violenter agebantur: neq; legum neque temporum, ac ne periculi quidem ratio habebatur. Ea res Rodericum Decanum Toletanum Roderici Præsulis vicarium compulit, vt Aluarum ex ritu Christiano anathematis ignominia notaret. ea denunciatione compesci tantisper potuit, atq; adigi vti damna iis qui pertulerant reponeret: iniquus animus vt penitus mutaret, ingeniumq; deponeret adigi non potuit. Vallisoleti regni conuentus agitati, iis conuocatis ab Aluaro proceribus, qui factioni fauebant. publicæ vtilitatis specie vires confirmatæ aduersus omnes casus: publicaq; auctoritate & consensu peccandi licentia quæsita. Proceres alii, in quibus Lupus Hatus Didaci filius, Gonsaluus Gironius Regiæ Magister, & fratres principem locum tenebant, cum doleret rempublicam ad vnius arbitrium verti, plusque vnum posse quam reliquam nobilitatem, consiliis communicatis Berengariam adeunt. queruntur procurationem abdicatam. periculum docēt, nisi mature succurratur. bono animo reipublicæ curam biecisse fatentur: sed quoniam pares rerum euentus non fuissent ad priora consilia necessario recurrēdum, extorquendamq; regni procurationem Laris fratribus hominibus immodicis væsanisq;. An cessatione, inquiunt, & tranquillitatis amore lud brio esse rempu- «
blicam patiaris? & prius peccatum meliori consilio desines emēdare? Quin regnum nobis «
sciis amentis hominis potestati permissum capessis? nosque & rempublicam imminenti «
malorum procella liberas. armis enim tueri dignitatem, nisi in te aliquid præsidii sit, habe- «
is præiudicatum. Tu vide, ne otii cupiditate te, nos, Regem, regnum & patriam prodi- «
se videaris. Mouebatur illa procerum oratione, agnoscebat erratum. cupiebat muta- «
verum ingenii imbecillitas, & impendentis mali metus retardabat, si tenentes arma denunciatione noua irritasset. iurisiurandi admonere satis habuit, quod pessimis actionibus violasse videbantur, insolenti homines ingenio, feroci animo: prorsus vt Aluarus Lara peculiari Reginæ ditione occupata, ipsam regno abire iusserit, insignem audaciam, neque fecundam contumeliam. ea videlicet gratia meritis exoluebatur. Regina, Eleonora sorore iuncta Otellam arcem, quæ in Vaccæis non procul Palentia sita est, se compegit. loci munitione freta, eo ad fratris obitum se tenuit, adiuncta magna procerum parte. Gironio Regiæ procuratio detracta est, subrogato in eius locum Ferdinando Lara. sic eius factionis vires confirmabantur. hęc semina magni alicuius mali in Castella iaciebantur. Rex supra ætatem prudens, tutorum audaciæ & temeritatis tædio euadere cupiebat, & ad sororem migrare. cæterum omnes aditus Aluari diligentia interclusi erant. Atque quo maior gratia esset, & adolescentis leniret animum, detineretque illecebris voluptatum: de nuptiis Regis agere cœpit. Malfada Alfonsi Lusitani soror in coniugium expetita: reque per legatos constituta Palentiam deducta est. in ea vrbe nuptiæ celebratæ. ægre id habuit Berengariam. Regis immaturam ætatem voluptatibus debilitari necesse esse considerabat, atque corrumpi. Ex eius litteris Innocentius Romanus Pontifex exceptione propinquitatis cognita, diuelli coniugium, quod male cohæserat, edicto mandauit, dira omnia nisi obtemperarent, minatus. rei perficiendæ cura Episcopis duobus demandata, Tellio Palentino, Mauritio Burgensi. Iis agentibus Malfada mulier quamuis effecta (sic creditum est) in patriam dimissa in Ruchæ monasterio, quod ipsa condidit, vitam exegit ad vltimam senectutem, religionis studiis repulsæ ignominiam tolerans, Aluaro in primis irata: cuius fraude non tantum in calamitatem impulsa erat, sed & de coniugio appellare veritus non est, infelix & Regina paulo ante, mox serui ludibriis si consensisset obnoxia. Hæc salutis anno millesimo ducentesimo sextodecimo agebantur. quo anno, septimodecimo Kal. Augusti, Innocentius Pontifex Romæ obiit, vir iis corporis & animi virtutibus, quas paucis contigisse satis constat. præter alia, ingenium fuit in vtroque sapientiæ genere, diuinæ atque humanæ eloquentiaque præcellens. Successit Honorius eo nomine tertius, domo Romanus. Quo Pontifice Maria Regis Aragonii mater Romæ defuncta est, ad sepulchrum D. Petronillæ in Vaticano templo sepulta. Is honor defunctæ fuit. ea relictis ossibus procul à patria. viuentem varii curarum fluctus exagitarunt. manibus infestatæ regio apparatu, Christiano more. Regni Aragonii, filiique Regis tutelam à morte enixe testamento commendatam Pontifex libenter suscepit, gessitque per totam vitam accuratissime. Regis ætas præsidio indigebat. procerum studia in diuersum incitata sapientissimi Pontificis prudentia frænanda erant. multa enim indies mouebantur: tota prouincia omnibus partibus labefactari videbatur, & in præcipiti esse. Raymundus Prouinciæ Comes suorum litteris solicitatus Montione, vbi cum Rege captiui

1216.

instar erat, eo tantum conscio clam cæteris, fuga elapsus naui longa, quæ in Salonio Tarraconis portu parata erat, in patriam abiit. Eius præsentia motus grauissimi pacati: qui ex procerum dissidio impendere videbantur, tantum quoque sibi in Republica arrogante, quantum viribus & potentia præstabat. Hic est ille Raymundus, cui Beatrix nupta est Thomæ Mauriennæ (vnde Sabaudi Principes) Comitis filia. tres ipse Reges generos habuit annis consequentibus, quarum Cæsarem inaudita felicitate. Raymundi profectione vulgata, magna Monredonium cura incessit, ne simili arte Rex eriperetur de manibus. penes alios liberati Regis laus esset, ipse inuidia flagraret, quasi captiuum tādiu retinuisset. & alioqui grauitas viri & prompta libertas inuisa multis erat. In eam curam intentus, tantæ rei cum dignitate perficiendæ cogitationes non explicabat. Petrum Asagram pro eo studio, quo Aragonios Reges coluit, & Petrum Ahonesium ex prima nobilitate in consilium adhibuit. iis auctoribus atque adiutoribus, Episcopi Aspargus Tarraconensis (Præsul hic Pompelonensis fuerat) Guillelmus Turiasonensis, aliiq; viri principes Montionem aduocantur. Liberandi Regis, & in regni possessionem mittendi, tametsi nouē tunc natus annos erat, consilia communicata. In eam rem, fœdus inter se mense Septembri sanciunt, per omnia sacra Regis incolumitatem, tutelamq; iurati. Sanctius regni moderator, ferox verbis, & parta per scelus potestate superbus, ac vix potens mentis, procerum molitionibus indicatis, vt nihil esse occultum potest in intestina discordia, Ostro, inquit, viam omnem sternam qua Regi progrediendum est: hoc est, vt prudentes interpretabantur, eius & comitum sanguine. præ contemptu fastuq; nihil ausuros arbitrabatur: & cum manu tamen militari Selgam oppidum in ipso itinere positum accessit ad omnes casus paratus. Ea res magnum egresso Regi timorem incussit: prorsus vt in ea ætate loricam indueret pugnandi animo. Sanctius, qua de caussa incertum, sed cum victoria esset in manibus: nam pauci Regem comitabantur, genere tamen omnes factisq; clarissimi, certamē exhorruit. Deus illi mentem eripuit. Id initium ruinæ fuit, qua breui præcipitauit. Rex Oscam primum, deinde Cæsaraugustam abiit. omnia ludis & lætitia plena erant, nullusque testificandæ voluntatis occasionē vllam prætermittebat. Rege liberato magnæ res expediendæ erant, multis vis & metus intentandus. regii ærarii inopia præclaros conatus retardabat, tantis superioribus sumptibus, & tunc regni dissidio penitus exhausti. Catalauni ex mia prouinciæ voluntate Bouaticum (quod genus tributi per boum iuga, gregum, & armentorum capita edicebatur, vnde nomen, & Petro Rege semel iterum & tertio exactum meminerant) Regi concessum anno millesimo ducentesimo septimodecimo. tantum eo vectigali pecuniæ redactum, vnde aulæ sumptus tolerari possent: & bello occurri si q de Republica male cogitarent.

1217

Henrici Regis gesta & mors. CAPVT VI.

INTER Berēgariæ Aluariq; dissidia proceres & plebes in Castella diuersis studiis ac e trariis iactabantur. incertus erat rerum status. omnia versabātur in tumultu. pars in p tē armabatur. populationes, cædes, incendia, scelerum licentia volitabat. commotæ ser voluntates noua Aluari fraude amplius exacerbatæ sunt. Erat Rex ea tēpestate Maque Carpetanorū oppido. Berengaria de fratris incolumitate solicita, hominē mittit: qui di mulata caussa, de Rege visa & explorata nunciaret. eo comprehenso Aluarus fingit à rengaria litteras allatas, ipsius annulo impressas, quib. Regis intimis persuadebat, vt i veneno tollerent. quo maior cōmento fides, innocenti homini gulam frangit. Id nimir agebatur, vt Regi Berengaria in suspicionē veniret, in qua præsidium erat: & ab ea diue retur animo, cui maxime fidendū populus iudicabat. Ex eo tēmpore omnia in peius ru & præcipitare cœperūt: prorsus vt fraude cognita oppidani eū finibus facto agmine ex lerint, perimere certi nisi se fuga Optā Regemq; subduxisset. eo Valuerdius quidam R rogatu missus à Berengaria, vt fugæ consilia cōmunicaret, re indicata captus & ad Alar niū in custodiā missus est. Plures deinde sed ignobiliores expeditiones factæ sunt adue eos qui Reginæ fauebāt. Suerum Gironiū veteris prosapiæ hominē, & multarū imagin primum bello peti placuit. Vallisoleto, vbi Quadragesimæ tēpore Rex fuerat cum e Montalegrū itum est, vbi se Gironius tenebat circumsessum oppidū. Gonsaluus & Alfo obsessi fratres opē ferre opportuno tēpore distulerunt. Regis id reuerentiæ datū est. eidē per feciales arcē expetenti Suerus vltro tradidit, quāuis integris virib. magna de sion spe. sed regia maiestas diuinæ instar veterib. Hispanis fuit: primaq; tūc officii & anim promerēdi cura erat. agris deinde finitimis illata vastitas. ad Carrionē mox abs statiua habita. Ex eo loco Villalbā oppidum promota castra: vbi Alfonsus Menesius h

ud minori quam Gironius nobilitate, modestia non eadem. Regi enim non tantum por-
; clausit, sed etiam obstinato animo arcem defendit. tametsi improuiso Regis aduentu,
m extra oppidum tenderet ferme oppresso, vulnus inflictum. cæsi socii. equi capti. His
bus peractis Palentiam Rex rediit. Tranquillæ res esse non poterant, in tanta temporum
rturbatione, tantaq; inuidia, eius penes quem rerum potestas erat. Itaq; Calagurrim vr-
m Cameris fratribus Roderico & Aluaro ablatam abs regiis esse tradũt, arcem proden-
Garsia Sapata eius Præfecto: an vt tempori seruiret, an quoniam Regi pręsenti quid-
iam denegare nefas esse credidit. In Lupum Harum Viscaiæ regulum arma sunt promo-
qua ille iniuria prouocatus, post discessum Regis cum valida militum manu Mirandam
q; oppidum ad Iberum situm processit. missus aduersus eum Gonsaluus Aluari frater ca-
a hostium castris opposuit. prælio ne dimicaretur viris sanctis annitentibus factum est:
iorum opera æstuantia pectora ad mitiora consilia reuocata. Inde Gonsaluus ad Regem
retulit. Lupus Otellam ad Berengariam abiit, Id oppidum abs Rege obsessum fuisse me-
orant: non tam voluntate sua, quam Aluari fraude: ex cuius arbitrio belli pacisq; consilia
ibernabantur. Omnino re infecta Palentiam rediisse aiunt: actumq; de nuptiis Regem
er & Sanctiam Alfonsi Legionensis ex priori coniuge filiam: pactasq; ea lege, vt puella
gni Legionis hæres esset, excluso scilicet Ferdinando Berengarię filio. quod nõ arbitror.
non minor est historiæ per hæc tempora, quam reipublicę perturbatio. Conuenit: Re-
n Episcopi ędibus hospitio exceptum, dum ludit cum ęqualibus in area domus, casu re-
tino oppressum: tegulæ ictu comminutum caput. ex eo vulnere vndecimo post die, fe-
ertia, octauo Idus Iunias extinctus est, anno eius seculi septimodecimo: magno fortunę
ibrio: quæ, quid sibi non licere putet in rebus humanis ferox & improba, adolescente
ge sublato in ipso ætatis flore, in ipso imperii limine, vix prima vitæ dulcedine delibata?
iuene quodam è Mendozia gente tegulam misso è vicina turri lapide confractam esse
a quæ in Regis caput illisa est, haud satis idoneis auctoribus fama vulgauit. Corpus Ol-
delatum, atq; iuxta Ferdinandi fratris sepulcrum tumulo tectum. quo in templo quot-
is anniuersaria mortis die eius manibus cãtu lugubri parẽtatur. Regnauit annos duos,
ises nouem. Eo anno Mathæi Olisiponensis Præsulis virtute industriaque in Lusitania
idum, cui Alcasari Salis nomen est, cum magna Maurorum strage captum fuit. Tem-
ii Hospitalariiq; milites multum in eo bello iuuerunt: sed præcipua classis laus ex An-
, Belgio, Galliaq; reliqua in ea littora appulsæ: eorum qui Innocentii opera, quasi signo
ateranensi concilio à Patribus dato, ad bellum sacrum instaurandum, emenso Oceano
Mediterraneo mari in Syriam nauigare pergebant. Commodum id rebus nostris acci-
supra sexaginta Maurorum millia trucidata. ad 7. Kal. Octobris acie dimicatum.

Ferdinandus cognomento Sanctus Rex renunciatur. CAP. VII.

V Æ Henrico sorores erant natu maiores: Blanca, quæ Ludouico Principi iuuentutis
in Gallia Philippi filio nupserat, & Berengaria, ex Alfonso Legionensi Rege coniugii
pore quatuor filiorum mater, Ferdinandi, Alfonsi, Constantiæ, & Berẽgariæ. Blancam
is prærogatiua subleuabat, vt fraterni imperii hæres esset, legesq; Hispaniæ: si iura re-
ndi leguleiorum modo tabulis continerentur, & non potius studiis populi, & Princi-
dexteritate, virtute, festinatione, felicitate. quod in præsenti accidit. Nam maturatis
itiis Blanca prætermissa, procerum & populi consensu Berengariæ regnum delatum
xternum imperium exhorrebant: & nouorum motuum materiem, si Gallia Hispanię
missa esset. subtrahendam iudicabãt. paulo illa ante regnum delatum, Lupum Harum
onsaluum Gironium Legionem amandarat, Filium Ferdinandum expetitum Aluari
bia edomanda: à quo Reginam teneri obsessam dictum est. sed soluta obsidione tum
em conatu reuocandi ad se filii Regina destitit: nunc repetita flagitatio. festinatione
erat, qua famæ de Regis morte celeritatem præcederent: ne Alfonsus ad noui regni,
dotalis spem, animum adiiceret. quod nõ temere de illo suspicatos esse rerum euen-
eruit. Omnino à patre est dimissus Ferdinandus, cum vterq; quid ageretur, ignora-
stus comitatus adiunctus. Otellæ, vbi Regina mater erat, ipsa concedente continuo
llæ Rex salutatus est, inaugurationis cæremonia Anagari perfecta, sub frondosa qui-
vlmo. tanta siue morum ruditas erat, siue procerum & populi festinatio. Aluaro Co-
ion minor cura erat regii obitus occultandi. partam scelere potestatem fraudib. pro-
e satagebat, haud ignatus quantum præsidii rebus suis decessisset: neq; diu celari rem
n posse. mora tantum cupiebat familiæ opes nouis præsidiis confirmare. Ad Tarie-
defuncti Regis corpus erat, quem Aluarus viuere prædicabat, sed quo minus aut sui

copiam faceret,aut ſe daret in publicũ,aliam ex alia moræ ſimulabat cauſſam. Ferdinan-
dus & mater Palentiam, luſtrandi prouinciam ſtudio progreſſi publica ſupplicatione, o-
mnique lætitiæ ſignificatione in vrbem excepti ſunt. Parendi nouis Regibus auctor præ-
cipuus Tellius eius vrbis Epiſcopus. Donniæ oppidum, quod venientibus portas clau-
ſiſſet, primo impetu captum. In eo oppido à quibuſdam proceribus de concordia ſancien-
da mentio facta eſt. cæterum Aluarus regno aſſuetus ad nullam pacis conditionem dedu-
ci potuit, niſi Ferdinando eius tutelæ commiſſo. quod ſperare nefas erat: petere inſolens
& temerarium. Et erat Ferdinandus non incommoda ad imperandum ætate, annos na-
tus decem & octo. tametſi ex hoc alii numero biennium ſubtrahunt. Pacis ergo ſpe abie-
cta ad arma conuerſi animi. Valliſoletum Reges abierunt, municipium in Vaccæis am-
plum & validum. in eo ex vniuerſa ditione conuentus generales agitati ſunt: omniumque
ordinum conſenſu & ſententia pronunciatum, Berengariam regni Caſtellæ à morte fra-
tris iuſtiſſimam hæredem eſſe: quod patre ſuperſtite ſemel & iterum fuerat declaratum, vt
Rodericus Præſul eſt auctor. nam quod addit inter ſorores primogenitam fuiſſe, magis ex
partium ſtudio, quam ex fide poſitum arbitramur. tametſi Roderici opinioni plures alii
ſuffragantur. Illa vitæ priuatæ ſtudio, aſſuetaque præproperæ viduitatis incõmoda, in con-
templatione vitæ per virtutem actæ ſolatiis honeſtis tolerare, regni ſceptra Ferdinando fi-
lio de manu tradidit. in ſuburbio, vbi rerum venaliũ forum erat, abdicationis ceremon[ia]
peracta. Rex in templum D. Mariæ maioris, tanto populi cõcurſu & lætitia, quantum fu[iſ-]
ſe non meminerant, deductus: atque in eius verba iuratum. Alfonſus Legionenſis Rex Be-
rengariæ artibus ſe deluſum dolens, atque in noui regni ſpẽ erectus, ferox cupiditate San-
ctium fratrem præmiſit, vt in Caſtellæ fines inuaderet. ipſe cum copiarum robore ſubſe-
cutus, in eam partem populabundus irruit, vbi Gotthorum campi ſunt. Magnæ ex eo bel-
lo impendebant Hiſpaniæ calamitates. Regina ancipiti malo permota, duos Epiſcopo[s]
Mauritium Burgenſem, Dominicum Abulenſem ad Alfonſum legat. ſi quo modo abe[r-]
mente deduci poſſet: aut iniecta animo religione, aut agendi dexteritate. nihil non effect[u-]
ri videbantur, pro ea quam gerebant ſacra auctoritate. Alfonſi tamen ira non modo nõ re[-]
ſedit, eorum legatione expoſita, verum amplius accenſa eſt. & ęgroto animo faces Aluar[us]
Lara & factioſi alii ſubiiciebant: regnandi ſpem certiſſimam, quoniam eorum rationib[us]
diſſidia commoda erant, pax exitiabilis. Itaq; Epiſcopis amandatis, maiores eo tractu pr[æ-]
dæ factæ. cædibus, incendio, rapinis homines, agri, ædificia vexata. Burgos inde feſtin[a-]
tum, vrbis regiæ potiundæ ſpe. Lupus Harus, aliiq; proceres ex vrbe egreſſi, Regem Legi[o-]
nenſem maiori aliquanto velocitate quàm venerat compulerunt redire in patriam. Seg[o-]
bienſes & Abulenſes à nouo Rege ſtudiis auerſi erant, Aluari Comitis artibus præoccup[a-]
ti. ii miſſis ad Reginam, quæ Palentiam Valliſoleto abierat, legatis, errati veniam p[o]ſtu[la-]
runt: paratos ſe imperata facere, nouiſq; officiis præteritam offenſam compenſare. Vt e[rant]
polliciti præſtiterunt. nihil illis pro Rege promptius fuit. nulli fortiores in bello. incitab[at]
virtutem ignominiæ demendæ cupido: ſtudium ſe Regi probandi. Duo Præſules Burge[n-]
ſis & Palentinus Aluari voluntate Henrici corpus Tariego, vbi eatenus abſq; honore [ſe-]
pulturæ fuerat, Palentiam deferendum curarunt: inde Burgos Olgaſq; funus pr[oſ]equ[ente]
Berengaria. Munnonium partium ſtudiis parere recuſans, Rex obſidebat, munitius op[pi-]
dum, quàm vt facile capi poſſet. eo ſe Regina peracto Henrici funere retulit. quo temp[ore]
regiorum virtute oppidum expugnatum erat captis militibus, qui in præſidio erant. M[...]
Burgis regni cõuentus celebrati. iis peractis Lermam & Laram itum quæ oppida in A[...]
poteſtate erant. eam difficultatẽ, ſicut omnia alia Regis felicitas ſuperauit, oppidis par[...]
leritate occupatis. Burgis, quo ſe ſplendido triumpho retulerant, in Riuogiam feſtinat[...]
Belforadum, Anagarum, Nauarretum, iis in locis redacta in poteſtatẽ. Nouo Regi om[nia]
prona erant. Ingenium, fortitudo, formæ dignitas in florenti ætate ſtudia hominum c[on-]
ciliabant: Diuos cauſſæ æquitas. Laræ tamen reguli, quãnis tot cladibus caſtigati, nõ q[uie-]
ſcebant. factionis ergo opibus fulti, & multorum ſtudiis ſubleuati, quos toto procuratio[nis]
tempore ſibi adiunxerant, ſupremo adhibito conatu, validas copias contrahunt: atq; c[um]
iis ad Ferrariolam conſiſtunt, qua parte Regi Palentiam contendenti iter erat. militũ [...]
intra oppidum erat: Aluarus in villa proxima ſubſtiterat cum paucis, regiorum contem[ptu]
an ad oſtentandam virtutem incertum. Id certe exitio illi fuit. regii enim impetu facto [...]
ceperunt, cum ex equo proſiliiſſet, atq; in terra iacens clypeo ſe protegeret. Magnum [...]
ræ pretium factum erat capto Aluaro, malaq; finem cepiſſe, quæ rempublicam tandiu [...]
gitarant. cæterum ex rebus lætis confidentia orta in eaſdem incurrit difficultates. red[...]
Aluarus oppidis & arcibus, quæ in eius fide erãt Alarcone, Amaia, Tariego, Villafrãca, [...]
forado, Anagaro, atq; Pãcoruo nõ modo libertati redditus eſt, ſed etiã deterſa ſimulta[...]

R

Regis gratiam admissus, Castrum Sericium & Oreeionem Aluari frater Ferdinãdus obtinebat. eas arces vt Regi daret adduci nõ poterat militum numero fretus, & annona in longum tempus parata. Cæterum cum vim parari videret, Regi ea lege arces reddidit, vt eius nomine ipse se penes retineret, contactis aris fidem perpetuam iuratus. Id tempori datum, quamuis non sine aliqua sugillatione maiestatis. verum republica turbata, ea consilia maxime honesta, quæ tutissima. Pax diuturna non fuit: neq; esse poterat stabilis. sexto mense, ex quo facta erat, Aluarus & Ferdinandus, cum doleret auctoritatem imminutam. & assueti imperio vitam priuatam non ferrent, à Regis auctoritate palam deficientes, nouam & validam militum manum conscribunt. Gotthorum campi omni iniuria & latrocinio vexati. Ii motus breuem & facilem exitũ habuerunt. Regis occursu, cum ad Medinam, cui à Riuo sicco cognomen est, processisset, fratres compulsi sunt Castellæ finibus abscedere, & ad Legionensem Regem commigrare, interceptum iniuria (sic ipse ferebat) regnũ dolentem, & ad omnem occasionem intentum, belli in filium Regem instaurandi: quod erat iniquum & inhumanum. sed omnia pietatis iura confundit funesta imperandi ambitio. Iis auctoribus magnos à Legionensi Rege delectus haberi nunciatũ. quorsum res spectarent dubitabat nemo. Castellæ proceres quidam hoste præoccupando in fines Legionenses irruperunt. eos Legionensis Rex intra Castellionem pagum, Medinam Camporum inter, & Salmanticam situm, improuiso adueniens, dum obsidet, eius castra secutus Aluarus morbo repente tentatus est. Reges inter induciæ pactæ. ex ea re molestia cõcepta animo, & ad morbi vim adiuncta, Aluarus Tauri, quam in vrbem lecticariorum humeris deferendum curarat, breui extinctus est homo immodicus, & reipublicæ dum vixit fax. Ad mortem scelera procurandi numinisq; promerẽdi spe, militiæ S. Iacobi vestẽ insignem induit. defuncti corpus Vrcesiæ sepultum est. Ferdinandus frater ad Marrocium in Africa, quo se contulerat rebus in Hispania desperatis, Elboræ, quod oppidum prope Marrocium Christianis hominibus incolebatur, Miramamolini permissu, desperata à medicis salute, exemplo fratris militiæ D. Ioannis veste desumpta, animam exhalauit. corpus in Castellam latum. in Fiteri põte eius militiæ, in agro Palentino, domicilio, vxore Maiore, Ferdinãdo & Aluaro filiis funus curantibus sepultũ est. Castella quieta esse cœpit, cum auctoribus nõ modo intestinis dissidiis, sed etiam metu nouæ calamitatis sublato, in futurum meliori spe: induciæ modo inter patrem & filium stabili pace mutarẽt. In Mauros mota arma sunt militis sacri cruce insigni desumpta, ex composito in veteres Vectonum fines irruũt: vastatis agris, incensis pagis, Castra Cæcilia circunsessa. sequebatur incondita multitudo nõ magis veniæ, quàm prædę cupiditate. cõtinui imbres iniquissimo anni tempore nostros compulerũt, fine anni millesimi ducentesimi octauidecimi, re infecta sese in pacata vt referrẽt. 1218

Piis hominibus domicilia per Hispaniam constituta. CAP. VIII.

HIc erat in Hispania rerum status. exteræ prouinciæ haud meliori conditione intestinis seditionibus, bellisq; personabant. ex bellis, vt fit, cum alia mala & clades, tum vitiorum & scelerum seminarium existebat. malorum licentia, consuetudo peccandi, veræ æstimationis lucem extinxerat: vitia pro virtutibus computabantur: probe factis, quæ summa prauitas est, vitiorum nomina affingebantur. In tantis tenebris, tantaq; ignoratione veritatis quidam homines (vt fere omni ætate contingit) excitati, ipso vitæ genere excellentes & admirabiles in viam immortalitatis, quam Christus aperuit, obduxerant vitia, mortalium mentes inducere non desistebant. His cũ se promerendæ pietatis studio, multi adiunxissent, eandem viuendi rationem abiectis rebus omnibus æmulati, variç piorũ hominum per hęc tempora familię societatesq; extiterunt. In hoc numero principem locum Dominicus tenuit, Calaroge natus in agro Vxamensi, pari propemodum Vxamam inter & Arandam interuallo. In minori ætate Canonicis regularibus se adiunxerat, qui ad Augustini regulam vitam conformabant. vir factus extirpandę Albigensium sectę, atq; vitiorum conuellendæ operam in Gallia nauauit, vt est superius indicatum. operi intentus, cum quanta esset præconum verbi Dei penuria considerasset, qui optimis vitę exemplis, doctrinęq; pręceptis. an pietatem errantes ac vagos homines erudirent: vitæ genus excogitauit, quod qui sectari vellent, sacris concionibus euulgandoq; toto orbe Euangelio vacarent. Eius vitę formulam de scripto conceptam Honorio Rom. Pontif. obtulit: ac primo Pontificatus anno probauit. biennio decurso, se hoc ipso anno in Hispaniam retulit: diplomateq; quod à Pontifice Romano abstulerat, Regibus & Principibus promulgato, eorum assensu aliquot domicilia pręcipuis in vrbibus sociis constituit. primum Segobrigę, Mantuæ alterum, tertium Cęsaraugustæ. Rebus perfectis in Hispania, quinquennio post Bononiæ Galliæ Cisalpinæ vrbe primaria obiit, vitæ innocentia & virtutibus clarus, eius fa-

miliæ conditor,primuſq; auctor: vnde quaſi ex ſapientiæ pietatiſq; arce,viri prod erũt ma-
gno numero,in omni virtutum genere admirãdi.Ipſo anno quo Dominicus in Hiſpaniam
venit,Barcinone noua piorum hominum inſtituta ſodalitas eſt,nomine D.Mariȩ de Mer-
cede.Multi terra mariq; Chriſtiani homines capti à Mauris,& in ſeruitutem abacti, vitæ a-
cerbitate à Chriſto data fide mouebantur.magnum id dedecus religionis erat, Chriſtiani
nominis probrum.cuius procurãdi ſtudio hominum ſocietas inſtituta, qui corrogatis vn-
diq; eleemoſynis ſtipe redacta,captiuos cum fide redimerent.Iacobus Aragoniæ Rex prȩ-
cipuus eius ordinis auctor eſſe creditur voti reus,vt quidam ſcribũt,quod Montione dum
captiui inſtar teneretur,Virgini matri nuncuparat,vſu edoctus quantum eſſet captiuitatis
malum.Secundum Regem Petrus Nolaſcus homo Gallus, ducem ſecuturis ſe præbuit:o-
ptimiſq; legibus & inſtitutis naſcentem familiam temperauit.regia inſignia cruce impoſi-
ta in rubro clypeo ad veſtem candidam & cucullum,toti familiæ diſtinctionis gratia con-
tributa ſunt. ipſe in ſanctæ crucis coram Rege & proceribus de manu Raymundi Penna-
fortii,qui tunc Regi à confeſſionibus erat,& deinde ordinis Dominicani Magiſter fuit,ſo-
lenni cæremonia ſuſcepit.Secutus eſt Franciſcus Aſſinas in Vmbira ciuis, ſingulari inno-
centia,modeſtia & ſanctitate vir celebrior inter cæteros ac nobilior. Is cum Honorio ipſi
vitæ genus quod excogitarat probaſſet,venit in Hiſpaniam,atq; in vltimam penetrauit Lu-
ſitaniam.multa ei ordini domicilia tota prouincia breui excitata: Barcinone, Cæſaraugu-
ſtæ,aliiſq; in vrbibus & municipiis Hiſpaniæ. Vitæ auſteritate,& honorum deſpectu, veſte
præterea horrida & ſqualida ſtudia hominum excitabant. Franciſco ſocium ſe adiunxit
Antonius cognomento Patauinus,excellenti probitatis & ſapientiæ opinione,relictis Ca-
nonicis regularibus D.Auguſtini, quibus ſe iunior addixerat in D. Vincentii Oliſipone,
vbi natus ipſe erat,& in S.Crucis Conimbricȩ primos iuuentutis annos tranſegerat.Ferdi-
nandi nomẽ,quod ab incunabulis erat,eius monaſterii appellatione mutauit,in quo Fran-
ciſci veſtem induit,præcipuas Italiæ vrbes Euangelii luce illuſtrauit: eiuſq; opera multi ad
meliorem frugem perducti. magnis in ea profeſſione laboribus perfunctus Patauii obiit
vbi templo dicato magna hominũ religione colitur. Is videlicet honos probitati debetur
is cultus Deo auctori ſanctitatis,& vindici. Dominicum,& Franciſcum functos vita Gre-
gorius nonus Pontifex Maximus conſecrauit.In Caſtella nouus impetus in Mauros factu
eſt.Rodericus Toletanus belli cõcitator.ſtrenuum hominem & nunquã ceſſantem. Cru-
1219. ce inſigni ad ducenta hominum millia conuenere. cum tanta multitudine in Conteſtano
itum eſt menſe Aug. ſalutis anno milleſimo ducenteſimo nonodecimo. ignobilia aliqu
oppida capta. Requenam promota caſtra.capi nõ potuit, quãuis ſupremo conatu à noſtr
adhibito.tertio Kal.Octobris oppidum circumſeſſum. ad tertium Idus Nouembris ſolu
eſt obſidio.tanto apparatui par ſucceſſus non fuit. Maurica tantum præda abacta.

Regum Ferdinandi,& Iacobi nuptiæ. CAP. IX.

INTEREA Iacobus Aragonius Rex Sanctium patruum exauctorabat, mutantemque
1219. meliora pollicitum recipiebat in gratiam.moxq; ipſo anno milleſimo ducenteſimo n
nodecimo(quo anno Hiſpania vniuerſa propter aeris ſiccitatẽ, annonæ penuria maxim
& peſte laboratũ eſt)prima militiȩ rudimenta,tyrociniaq; ponebat,ȩtate minor,ac vix v
decim annos natus,indole animi præcipua atq; excellenti,clarus ante alios.Rodericus
ſana homo præpotẽs,ex priuata ſimultate Lupo Albero quãuis propinquo atq; neceſſa
infenſus ipſum improuiſo adortus captiui inſtar in ſuæ ditionis arcem Liſanam abdu
monitus abs Rege vt mutaret,& iracundia ſiue poſita,ſiue inimici calamitate ſatiata ad
briam cogitationem animum reuocaret,adduci non potuit dicto vt obtemperaret. Re
ætas cõtemptui erat:& tantum ſibi quiſq; in republica licere volebat, quantæ vires eſſ
Ea res compulit non magis vindicandi miſeri hominis ſtudio, quam tuendæ regiæ dig
tatis neceſſitate arma ſumere.mota Oſca caſtra,vbi conuentus gentis erant. Alberum
pidum paulo ante à Roderico captum,ex deditione intra biduum in Regis poteſtatem
nit.Liſanæ arci,quoniam voluntate nihil pro ſano facturos milites ſperabant, vis adm
ac tandem expugnata eſt. baliſta magnitudine eximia Oſca iuſſu Regis allata ingenti
ſaxis quingentis noctu, mille interdiu emiſſis muros arcis,ſed & præſidiarios milites
ruebat.eius tormenti, quod ipſi fundibulum vocabant,ope potiſſimum victoria parta
Lupus qui in arce erat libertati continuo redditus.Rodericus amiſſa arce,quoniã nihi
re tutum prouidebat,ipſumq; inter & Petrum Aſagram vetus amicitia erat,præſidii ca
Albarracinum abiit.inde cum more eius ſeculi patriæ regnoq; publicis tabulis renun
ſet,regni finibus bellum intulit.Rex inſolentiæ impatiens, & à præclaro militiæ initio
moſior factus,eo contẽdit.In Conteſtanorum & Celtiberorũ finibus vrbs Albarracin
ſita eſt,numero ciuium exigua, locorum natura munitiſſima. vndique excelſi,& prær
mo

iontes ambiũt.alluit,ac pene circulo cingit Turia fluuius altissimis ripis.Eam vrbem Rex
ɔrona circundedit munitiorem, quam vt breui tempore capi posset. machinæ extructæ.
pera ædificata à regiis.nihil tamẽ procedebat:cum neq; machinæ propter locorũ iniqui-
tem admoueri muro possent,& nitentes per ardua regii ab obsessis propellebantur. præ-
rea,vt in ciuili discordia,omnia Regis consilia obsessis iudicabantur. Duo menses in ea
ɔsidione cõsumpti,in mediis æstatis ardoribus:donec nocte quadam obsessi vrbe egressi,
egis opera disturbarunt:tormentum præcipuum igne supposito cõsumpserunt. Regem
ɔtiundæ vrbis spes frustrata. & erat exiguus militum numerus, ac vix equites centum
uinquaginta.peditum numerus non proditur. Itaq; Rex tantis difficultatibus implicitus
ɔsidionem soluit.Petrus Asagra ad eius gratiam breui aditum inuenit, proceribus, cum
uibus magnæ necessitudines erant, annitentibus: quoniam tanti viri operam fortem &
delem Regi fore, atque proinde vtilissimam non inepti vates iudicabant. & fuerat regiæ
ragoniæ Magister creatus:ea superioribus meritis gratia habita. Quo anno millesimo
ucentesimo vigesimo hæc in Aragonia mouebãtur,Ipso D.Andreę festo die nuptiæ Fer- 1220.
nandum inter Castellæ Regem,& Beatricem Philippi quondam Germaniæ Imperato-
filiam celebratæ sunt. Regis ætas idonea erat:& ne præpostera voluptate ab officio de-
ceretur mater solicita verebatur. missi in Germaniam legati ea de causa ad Fridericum
undũ,virginis patruelem Mauritius Burgensis Episcopus, Petrus S. Petri ad Aslantiam
bas,serius quamuis opinione, quatuorq; omnino mensium patientia rebus confectis,
nsam per Galliam,in Hispaniam deduxerũt, anno ex quo discesserant euoluto. Lutetię
hilippo Rege,cũ ea iter esset,splendido apparatu excepti sunt, laute & liberaliter habiti
Cantabriæ fines Berengaria officii causa obuiam processit: nurumq; Burgos prosecu-
ſt:quoniam ea vrbs connubio iungendo delecta erat.sacra nuptiarum cæremonia per-
;, antistite ipso Mauricio Episcopo,in eius vrbis templo maximo:cũ pridie eius diei in
garum monasterio eodem antistite sacris operante Rex sua se ipse manu militari gladio
cinxisset.quoniam dignior alius non erat, more ea sane tempestate inter Hispanos vsitato.
: hoc coniugium sobole faustum.septem ex eo filii Alfonsus, Fridericus, Ferdinandus,
aricus,Philippus,Sanctius,Emanuel,quo eos ordine numerauimus nati sunt.præterea
onora in infantia rapta,& Berengaria Olgis olim virgo sacrata. Eodem tempore Ara-
ios cura solicitabat suscipiendæ ex Iacobo Rege legitimæ sobolis. Sanctii enim & Fer-
andi,cum spe regnandi factiones renascebantur,magno incommodo rerum publica-
.Vnum remedium erat Regis nuptias maturandi, immatura tantum eius ætas oppo-
atur.vicit tamen publicæ vtilitatis species:missiq; ea de re ad Berengariam legati,Eleo-
am sororem postulatum.conditio reiicienda non erat.Itaq; Aggredam Castellæ oppi-
n ad fines Aragoniæ,quo prior Berẽgaria cum sorore venerat, Iacobus Rex regni pro-
ɔus stipatus accessit.In eo oppido nuptiæ pactæ,dataq; sponsalia sexto Februarii men-
e,salutis anno millesimo ducentesimo vigesimo primo. nuptiarum solennia Turiaso- 1221.
D. Marię Campestris continuo celebrata sunt, tam imbecilla Regis ætate, vt spon-
n ante annum & sex menses ex virgine mulier effecta sit, vti Rex ipse auctor est ea hi-
a,quam de rebus suis ipse conscripsit. Toleti D.Romani ædes in summo cliuo à Rode-
Archipręsule sacrata ad duodecimũ Kal.Iulias die Dominico. Proximi Nouẽbris die
imo tertio,qui dies Martis fuit,memoria D. Clementis anniuersaria sacer, in ea vrbe
Ferdinando Alfonsus filius natu maximus natus est. Decembri ineũte terræmotum,
vrbana ædificia concussa sunt,consecuti imbris,atq; ventorum vi multis partibus pri-
edes mœniaq; prostrata:eo maiori metu solicitudineq;,quod rarius propter locorum
iis cladibus obnoxia vrbs Toletum esse consueuit,locis sublimibus sita,imposita ru-
;, procul à mari.

Ferdinandus Rex nouos motus componit. CAP. X.

ASCONES, Lusitani, Legionenses quiescebant. Mauri intestinis dissidiis æstuabant.in
Castella atq; Aragonia nouis tumultibus respublica leuiter agitabatur.Rodericus Ca-
s veteri prosapia,magnaq; inter Castellæ proceres auctoritate, cum multa oppida &
suæ fidei concreditas haberet,finitimis cœpit infestus esse.ascitus abs Rege ad dicẽ-
causam,crucem se desumpsisse excusabat, Hierosolymam iturus scilicet.Ea via inuẽ-
iudicia declinandi:quoniam à Pontificibus Romanis multa iis,qui crucem desum-
nt,indulgebantur.inter ea vt ab ordinariis iudicibus exempti, coram sacratis iudici-
onueniretur.Tergiuersatione sublata,compulsus tamen est Vallisoletum venire,quo
s curia migrarat.Magnorum criminum postulatus, mulctæ quæ parabatur metu iu-

dicium fuga declinauit.de fugitiuo,tanquam de manifesto rerum capitalium sumi suppli-
cium placuit:omniq; ditione spoliandũ decernitur. Intra oppida ille munita præsidii cau-
sa se tenet.Rex metu ne à paruis initiis nouum existeret bellum,fœdere cum eo facto qua-
tuordecim illi aureorum millia ea lege numerauit,vt oppida & arces omnes redderet,quæ
in eiùs potestate erant.Hos motus nouum bellum excepit.Gonsaluus Lara (is è tribus fra-
tribus supererat)pro familiæ ingenio Gonsaluum Peresium Molinæ regulum, vt regios fi-
nes vastaret,hortando impulit. Honestæ in speciem causæ tumultuandi proceribus nun-
quam desunt.& ille patriæ & ditionis recuperandæ,nam in Africam cũ fratre Ferdinando
abierat nisi in scelere nullam spem habebat.ventum ad arma.Peresius periculo cognito &
arte, Berengariæ precibus, vt ignosceretur temeritati facile impetrauit, idem vt daretur
Gonsaluo Laræ impetrari non potuit.itaq; ad Regis gratiam ad'tu desperato, ad Mauros
in Bæticam se recepit,Biatiæque turpem vitam exegit. Hunc exitum habuere tres fratres
Manricæ gentis principes ea tempestate,moribus factisq; consentaneum. Anno hæc salu-
1222. tis millesimo ducentesimo vigesimo secundo gerebantur. Quo anno à Rege Legionensi
& militibus sacris,aliaq; promiscua multitudine Castra Cæcilia impugnata.pecuniæ Afri-
canæ pondere redempta pax,solutaque obsidio,promissæ nec præstitę.Eius & aliarum vr-
bium expugnatarum laudem Ferdinando nimirum cœlum seruabat. Burgis à Mauricio
Episcopo eius vrbis, (natione is Anglus erat) templi quod hodie visitur fundamenta sunt
iacta:cum antea Episcopi sedes & domicilium ad D.Laurentii fuisset.eodem Pontificis fa-
brica ad culmen perducta est.Multis aliis tota prouincia templis religio aucta.Talaueræ in
Carpetanis,templi maximi structura magnis molibus & cæmentis erigebatur:cuius fun-
damenta ante annum vndecimum posita erant.Duodecim Canonici,quatuor Dignitates
constituti,ea lege,vt Toletani templi maximi sacerdotibus subditi essent.anniuersario As-
sumptionis Virginis matris festo quinq; æreos nummos quasi vectigales templo Toletano
penderent.Rodericus Toletanus Episcopus totius operis auctor,atq; fundator.Templum
Vallisoleti Ioannes tunc regii scrinii Magister suai mpensa:idem Vxamæ templum extru-
xit,cum esset Vxamensis Episcopus.Nunnius Asturicensis Episcopus templo coniunctum
perystilium,atq; ædes Episcopi ædificauit.idem Iriæ fecit Laurentius eius vrbis Præsul,iu-
ris peritia ea tempestate nobilissimus, templo atq; pontificali domo constructis: prætere
Minium fluuium ponte ad eam vrbem iunxit, commercio opportunum opus. Stephan
Tudensis & Martinus Zamorensis pari religionis amplificandę studio certabant Regis
Berengariæ matris his operibus inchoandis,perficiendis,ornandis omni sacrorum instr
mento,admirabilis munificētia excitabat,in eius quamuis seculi inopia maxima,& reru
omnium difficultate. Verum ad institutum iter oratio redeat. Mense Iulio Rogerius F
xensis Comes obiit, successore filio, cui Rogerio Bernardo nomen fuit. Augusto me
Raymundus Tolosæ Comes defunctus est.vtriusq; nomen ea macula deformatum, qu
Albigensium sectæ cum ignominia Pontificum Romanorum se fautores præbuerant.q
merito quamuis multum annitēte filio & successore Raymundo vt more aliorum pior
hominum sepeliretur,impetrari nō potuit. In exitu anni,mensis Decembris die vigesi
primo,Gerardus Cabreræ Vicecomes, Comes Vrgeliæ, ad Regis Aragonii gratiā adr
sus est:atq; eorum quæ commiserat venia impetrata.homo præpotens, multisq; opibu
clientelis validus interregni tempore Vrgeliam & Vrgeliæ contributa oppida sua aucto
tate occuparat.in eo læsa Regis maiestas videbatur: ea lege tamen Regi conciliatus e
cum Aurembiassi,quæ se iniuria Armengaudi patris principatu spoliatam esse expost
bat,iure & iudicio disceptaret.Interea Guillelmus Moncada Bearnensis regulus, Nun
Sanctii Ruscinonensis Comitis filio,ex leui causa vehementer infensus. & ex magna
lo ante amicitia,grauissima vt fit exorta simultate, cum suorum manu in agrum Rusc
nensem incurrit. Nunnius viribus diffisus,cum hostis præter Bearnæ principatū amp
in Catalaunis ditionem obtineret,ad Regem confugit, cum Moncada paratus,si qua
taret iniuria iure agere.Ille successu & viribus ferox, Regi vt desisteret ab armis mon
quoniã obtēperare noluit,regiæ quantæ vires essent expertus est:atq; susceptę temer
pœnas dedit:seroq; intellexit regiã voluntatē haud impune sæpe exacerbari. quid m
1223. anni cōsequentis æstate millesimi ducentesimi vigesimi tertii centum triginta, qua tu
qua arces Moncadæ familiæ & necessariis ablatæ sunt,nōnullæ vi,aliæ volūtate.Cert
nium etiam oppidum loci natura egregie munitum,prope Barcinonem in potestaten
nit.Moncada arx,vnde familiæ nomen, quoniam operibus & milite egregie munita
ipseq; Guillelmus eo se contulerat:longumq; erat expectare dum annona deficeret:
sertim à regiis,qui Moncadis fauebant,occulte commeatu submisso capi non potuit
mensis Idibus Philippus Rex Gallię ex febri quartana Medunte obiit.successit Ludo

o nomine octauus: Blancæ coniugio, & filio Ludouico, cui Sancti deinde cognomen ac-
essit, quā re alia nobilior. Obiit præterea Lusitaniæ Rex Alfonsus à multo abdomine co-
nomēto Crassus Conimbricæ. corpus in Alcobasæ templo, rudi sepulchro iuxta vxorem
umulatum est. filios reliquit Sanctium regni hæredem, Alfonsum cui Matild s Bononiæ
n Morinis ad mare Britannicum in Gallia Comes nupta fuit, Fernandum Serpæ Princi-
em, qui Sanctiam Fernando Lara genitam vxorem habuit: præterea Eleonoram Daniæ
uondam Reginam, vt Lusitanorum historiæ tradunt, vero an falso non disputamus.

Bellum in Mauros sumitur. CAP. XI.

INTESTINIS motibus in Castella compressis Ferdinandus Rex regni potens, quo diu-
turnior pax esset controuersiis omnibus inter prouinciales compositis, obliuionem in-
uriarum & præstitit ipse & exegit. vrbibus & per prouincias eos iuridicūdo præfectos im-
posuit, quos maxime industrios esse nouerat, & gratos in primis fore ciuibus suspicabatur.
ęreticis infensus maxime, quos tormentis exagitandos curabat: solitus ipse quasi victima-
ius ignem arsuris manu, lignaq; subiicere improbitatis odio. Albigenses in Hispaniam pe-
netrasse superius est dictum. Iis ex rebus præcipuam à subditis beneuolētiam promeritus,
e otio ii marcescerent, partaq; abuterentur pace, belli Maurici instaurandi cogitationem
uscepit. Magni in eam rem delectus habebantur cum Conchæ, Optæ, Moiæ, atq; Alarco-
is ciues Regis volūtate perspecta, collecta suorum manu in Valentinos fines inuecti sunt.
astati agri. incensæ villæ. oppida direpta. Maurica spolia domum relata. Rex initio lætus,
uasi ad totius belli omen spectaret, iusto comparato exercitu in Bæticam irrupit. Regem
odericus Præsul Toletanus eius belli præcipuus cōcitator, militiæ sacræ Magistri, Lupus
arus, Rodericus Gironius, Alfonsus Menesius, aliiq; viri principes sequebantur. vix Ca-
ulonensis saltus superatus erat, cum Biatiæ Rex Mahomad, se in Regis Ferdinandi pote-
ate fore renunciauit, paratum imperata facere, nostrosq; in vrbem recipere. Mauros in-
ns terror occuparat: voluptates emollierant, intestinæ discordiæ debilitarant. Guadal-
mare, vbi Rex Maurus in fidem acceptus erat, Quesadam oppidum itum est. Oppidani
ci firmitate ausi obsidionem tolerare, vi capti: signoq; dato, vt omnes puberes interfice-
ntur, in prædam cessere numero septem millia. horum calamitate cæteris documentum
tum vitandæ similis temeritatis. Quid attinet omnia quæ hac expeditione sunt gesta re-
rre? multa oppida ab incolis nostrorum metu deserta: alia ex deditione redacta in pote-
atem. pars euersa. pars occupata præsidiis. Lupus Harus, & militares Magistri sacri, Biuo-
s cum copiarū parte amandati. pulso cæsoq; præsidio mille quingentorum Arabum op-
dum captum est. Iis rebus æstate patratis, Nouembri mense anno millesimo ducentesi-
o vigesimo quarto Toletum est reditum exercitu incolumi: vbi vxor Regina, & Beren-
ria mater, Regis aduentum solicitæ expectabant. vota pro eius salute suscepta passim ex-
uebantur, festiq; dies omni lætitiæ significatione agebantur. Concham mox vrbem abs
ege itum est, Valentini belli instaurandi destinata voluntate. Valentiæ Rex Zeitus, &
oxima clade suorum castigatus, & maioris mali metu permotus, in eandem vrbem ve-
:: certus se suaq;, vt fecit, in fidem Ferdinandi contradere. Graue id Aragoniis visum est,
orum armis Maurorum ditionem destinatam, contributam imperio, à Castellæ Rege
cupari. actum de iniuria per legatos: & vindictæ tamen, virtutisque ostentandæ studio,
teres Numantini agri Aragoniis armis vexati, ne maioribus odiis certaretur, rerum in
agonia difficultate factum est. Guillelmus Moncada, Petrus Ahonesius, Ferdinandus
egis patruus Tahuste, quod oppidum in Petri fide erat, inter se conspirant: coniurantque
gem se in eorum potestatem redacturum. species erat publicæ vtilitatis cura, quam abs
ge pessimis consiliis dum aures accommodat, pessundari inter se conquerebantur. re
oncadam inuasæ ereptæq; ditionis dolor vrebat. Ferdināduſ tametsi monachus erat, &
ontaragonis Abbas, regnandi neq; spem neq; cupiditatem posuerat. Corrupti praua am-
ione animi ægre sanantur. Ahonesius Regis antea consiliorum potens, gratia ne paula-
n exolesceret verebatur. In id fœdus fraudemq; Nunnius Sanctii Ruscinonensis filius
eri deposita simultate inductus est, Lupo Luesia sermonum interprete. Erat is cum Re-
Alauonæ. coniurati cum suorum manu ad Regem irrumpūt. suadent blandis verbis, vti
saraugustam cōtendat, loco commodiore de rebus magnis deliberaturus. Ingeniosior
ulatio veritate. Rex non obscuris tamen indiciis, in officii simulatione insidias subesse
oratus, quod necesse fore prouidebat, libenter se facturum pollicitus est. & vtcunq; res
idissent, commodiorem sibi vrbem pręualidam exiguis oppidis fore existimabat. Ven-
n Cęsaraugustam: ad Sudam veterē Regum aulā Rex diuertit. Ferdinandus omnes adi-
obseruari mandat: sublata Regi quenq̄ conueniendi, & omnino litteras scribēdi facul-

1224.

tate. In eam rem fideliſſimi homines deſtinati, Martellus & Boinus regiæ alioqui cohortis præfecti. Verum in ea labe temporum fides grauiſſimum crimẽ erat: perfidia officium eſſe credebatur. magnum ſeculo dedecus, Aragonio nomini ignominia, reipublicæ vniuerſæ vulnus impreſſum. Viginti amplius dies Rex in cuſtodia fuit. neq; prius eſt libertati redditus, quam tum rebus aliis ſatisfecit, tum Moncadæ ablata oppida & arces, & viginti prætere nummûm millia ſe reſtituturum pollicitus eſt. neq; tamen fœdere quamuis facto, rerum procurationem, ex quo ſemel arripuerat, deponebat Ferdinandus, Regis modo ætatem excuſans, aliam modo ex alia moræ cauſam nectẽs. Rex numine fretus, nam aduerſus tantas difficultates conſilio humano ſatis prouideri non poterat, patientia & diſſimulatione mutationem aliquam expectabat. Res in Caſtella vt cœperant, meliori multo conditione erant. Ferdinandus enim Rex, ne ceſſatione ſua Mauris ſe colligendi poteſtas eſſet,

1225. ad prima veris ſigna anno milleſimo ducenteſimo vigeſimo quinto copias ex hibernis deducit. nouoſq; delectus habet. iuſto cõflato exercitu, rurſus in Bęticã irruit. ſequebatur Rodericus Toletanus Pręſul, ſine quo ea tẽpeſtate nihil magnę rei geſtum inuenio. Biatię Rex maiori quam pro barbaro fide, officioq; noſtris tota ditione rerũ omnium copiã fecit, portas aperuit. Illiturgis Tucciq; ea expeditione capta. Tucci Calatrauæ militibus dono data: vt eorum pręſidio inſtar firmiſſimi propugnaculi eſſet aduerſus barbarorum impetus. agri circumcirca vaſtati. direpta oppida. prædæ abactæ. Sodarum oppidum iis locis de Mauris captum. exercitus ſpoliis grauis præcipiti æſtate in patriam reductus. Idem conſequentib. annis fit. tanta erat cupiditas gentis barbaræ extirpãdæ penitus, deturbandæq; tota Hiſpania. Quo anno res Aragoniæ meliori conditione eſſe cœperunt. Rex Cæſarauguſta Dertuſam vrbem maritimam abiit, nõ procul Ilergaonum finibus ad Iberum fluuium poſitam. proſequuntur ſimulati officii cauſa coniurati proceres, multis aliis interea factioni adiunctis. In his principem locum obtinebant Sanctius Cæſarauguſtanus Epiſcopus, Ahoneſii frater: & Erillus Ilerdæ Epiſcopus. Rex depellendæ tyrannidis, quam in ipſum rempublicamq; ii proceres exercebant, ſecum conſilia agitabat, aulicis parum fidebat, in tanta factionum labe. optimum viſum eſt Hortam Templariorum oppidum clam coniuratis con cedere. Id vbi ex ſententia proceſſit, regni proceres Turulim vrbem vt armati conuenirẽ edicto iuſſi ſunt: bellum ſibi aduerſus Valentinos ſumere in animo eſſe. quod fore gratiſſimum propter odium gentis cunctis ordinibus arbitrabatur: & ad ſanciendam auctorita tem magni referre cogitabat, ſi parta de Mauris victoria paternę ditionis fines propagaſſe. Hæc coniurati proceres tanquam puerilia irridebant. pauci ex Aragonia, è Catalaunis al quanto plures ad dictam diem conuenere. cum iis copiis in Ilergaonum fines inuectus, grisq; circumcirca allata vaſtitate Peninſulam oppidum circunſedit: inde dictum, quod rupe altiſſima è regione Balearis maioris ſitum ſit, omni ferme ex parte ambientẽ mari. ſurgit in metæ modum. in infima rupe cauernæ multæ ſunt, fonſq; aquæ dulcis continu influens in mare. mille paſſus ambitus comprehendit. locorum aſperitas, niſi qua parte dificia ſunt, maxima ſitu inexpugnabile oppidum eſſe videtur. Zeitum Valentiæ Rege Aragonia expeditione nunciata, non ſecus ac ſi hoſtis ad portas eſſet, metus inuaſit: cu ctaque trepidatione plena erant. Legati de pace miſſi inducias abs Rege Aragonio ea m do lege impetrarunt, vt quinta vectigalium quæ Valentiæ atq; Murciæ pendebantur, t buti nomine quotannis Aragonii Regis eſſet. Eo facto fœdere ab obſidione diſceſſum e Turulim primum, deinde Cæſarauguſtam verſus. In eo itinere ad Calamociam pagu Ahoneſius occurrit, cum ſua & Sanctii fratris peculiari manu, in Valentinos fines præ cauſa irrumpere parans. ægre Regem habebat, intempeſtiua excurſione pactas à ſe viol inducias. à propoſito dehortari conatus, factus ſumptus excuſantem comprehendere te tauit. elapſum è manibus regii comites peremerũt, vna cum Rege fugientem ſecuti. viru induſtrium atq; præclarum ea ætate, qui nulla nobilitate conſpicuus, Boleam oppidum Suprarbem Petro Rege oppignerante, ditione obtinebat: niſi priora officia intimamq; miliaritatem, qua Regi adoleſcenti aſſueuerat, coniurationis perfidia commutaſſet. F ea cædes inuidioſa Regi, Ahoneſii præſertim ditionem aggreſſo: prorſus vt vrbes Arag niæ præter Calataiubam, Ferdinandi patrui auctoritatem ſecutæ à Rege deficerent. E animorum alienationem, dum Rex ſanare conatur, armiſque oppida & vrbes ad offici pertrahere, reſiſtunt aduerſarii: bellum vario euentu in Aragonia ducebatur ſalutis ar

1226. milleſimo ducenteſimo vigeſimo ſexto. Quo anno Ludouicus Rex Galliæ Auenione pugnata, nudataq; mœnibus, ne ſe amplius in ea vrbe Albigenſes confirmarent, Momp lerii Idibus Nouembris extinctus eſt. Succeſſit Ludouicus filius eo nomine nonus, cui a plitudo rerum geſtarum, & pietas animi Sancti cognomen fecerunt. Alfonſus frater Pic uienſis Comes Raymundi Toloſatis filiam in coniugio habuit: vnde illi gradus ad eius

s principatum. duo præterea alii Ludouico nouo Regi fratres fuerunt, Robertus Attre-
tensis & Picardiæ Comes in Galliæ Belgicæ parte: Carolus Andegauensis Dux, Pro-
nciæ Phocæensis Comes, ac deinde Siciliæ Rex.

Ferdinandus Bæticam repetit. CAP. XII.

MAVRORVM natio in Hispania in præcipiti esse cœperat. neque id Ferdinandum Re-
gem fugiebat, neq; Rodericum Toletanum Præsulem: cuius ea auctoritas erat, quæ
e maxima potuit. Eo incitatore noua expeditio aduersus Mauros suscepta. ne ipse vt cō-
euerat Regem prosequeretur, importuna vi morbi factum est, quæ ad bellum intentum
rme oppressit Caracæ. Dominicus Palentinus Episcopus vicaria ab eo potestate accepta
egem est secutus. In ea expeditione aliquot oppida ignobilia à nostris capta sunt. præter-
Giennium vrbs præsidio quamuis militari & operibus aduersus omnes casus munita,
cunsessa est. expugnari tamen non potuit, præsertim cum Aluarus Castrius patria ali-
anto antea renunciata, & eum secuti cētum sexaginta equites obsessorum animos con-
marent. ne Regi deditionem facerent. Aluarus eius Ferdinandi filius fuit, quem Marro-
extinctum diximus: & Castria gens per hæc tempora ad Mauros sæpe defecisse visa est.
inoris idonea caussa non fuit: nonnulla tamen incitabat. Priegum oppidum, quo Mauri
unas suas tanquam in arcem contulerant, vi expugnatum. cæsi captiq; omnes oppida-
rpræter eos, qui cum ad arcem confugissent, deditione facta in fidem recepti sunt. Loxa
x bello tentata, & pari celeritate capta est. oppidani in arcem dilapsi, deditionis condi-
nes retractando tempus extrahere, nostrisq; illudere visi sunt. Capta itaque per vim ar-
omnibus qui inuenti sunt, trucidatis etiam in tecta sæuitum est. eaq; re documentum
m cæteris, haud impune victorum animos exacerbari. Alhambræ sane incolæ, quæ
m in Turdulis habebat opinionē virtutis, loco munita, quippe rupi imposita, com-
tu & suppellectile magna ex parte relicta, Granatam vrbem aufugerunt. ab iis, cum su-
ores eius vrbis partes domicilio designatæ essent, ea Granatæ vrbis regio nomen ac-
sse creditur, quæ hodie Alhambra nuncupatur. Nostri abeuntium iter consecuti, Gra-
agrum, ac eam planiciem, quæ vrbi coniuncta est, pręcipua amœnitate, omni belli in-
deformarunt. Ciues veriti, ne reliqua hostilis flamma consumeret, pacis spem tenta-
onstituunt, internuncio legatoq; ad id Aluaro Castrio. cuius quoniam insigni in bello
utis opinione erat, ad officium pertrahendi spe: præterea mille trecentos è Christiana
e captiuos, qui vltro offerebantur, liberandi studio postulatis Rex annuit. belli impe-
Montigiam conuersus idq; oppidum solo est æquatum. omnia nostris prona erant: ho-
is aspera. nam & per hæc tempora Capellam alia parte de Mauris captam inuenio:
m veteribus Mirobrigam fuisse marmora docent ea voce inscripta loco reperta. sed
ii ad Mauros rediit. anni tempus diutius bellum trahi non sinebat. Calatraue Magister
cos atq; Illiturgim, hoc est, Martos Andugiaremq; præsidio obtinere iussus est adiun-
Aluaro Castrio propter locorum notitiam: & quoniam Mauris diu assueuerat, virtu-
amplius concepta ignominia excitabat. Rex Toletum, vbi Regina erat, regressus d. Ii-
er quæ bello necessaria erāt comparabat, milites ad Bæticæ præsidium relicti, ne nihil
rentur agere, manu facta Hispalensem agrum præcipua inter Hispaniæ regiones no-
ate vastare aggressi sunt: prorsus vt in ciuium oculis prædia villæq; passim ex incendio
arent. Abullalis Hispalensis Rex iniuriæ dolore percitus, inflammatus suorum lachry-
raptim delectu habito, numero quam virtute instructiores copias hosti obuiam misit.
prælio iis locis dimicatum. victoria nostrorum fuit. Magna Maurorum strages. ad
ti millia cæsi sunt in pugna, & in fuga. cum alia ex parte Garcesia arx, quæ in pio-
potestate erat, corona circundata obsideretur à Mauris tanta obstinatione, vt ne-
clade accepta remitterent, neque Ferdinandi Regis aduentu nunciato: donec vi
gnata est, nonnulla nostrorum ignominia, detrimento non maximo. Aduenienti
dinando, Tuccosq; prætergresso Biatiæ Rex obuiam processit, equites tria millia, nu-
sum peditatum sub signis habens: non ostentandi modo studio, sed etiam Ferdinan-
natus iuuandi, si qua in re eius opera vti vellet. Nihil illi promptius fore pollicebatur.
æ actæ pro tam propensa voluntate: quæ vt diuturnior esset, neque vlla temporum
ia amicitia d. siungeretur, postulatum: datumq;, vt Saluaterra, Capella, Burgalhimar,
iam hostium iniuriæ obnoxiæ erant, nostrorum præsidio obtineri, firmariq; sineret:
q; in hæc fidei obses esset & pignus Biatiæ arx Calatrauæ Magistro Mauris cōsentien-
tradita. Id fœdus cum Capella loci munitione confisa (est enim edito arduoq; in col-
a) constanter repudiasset: neque nostrorum præsidium vt acciperet adduci potuis-
Biatiæ arx in Ferdinandi potestate mansit. Erat occasio bene gerendæ rei, neque id

Regem fugiebat:sed maiori diligentia vires reparandæ erant, nouisq; supplemētis augendus exercitus. Itaque Rex nullo alio operæpretio,retro se retulit, ancipiti cura suspensus. Gallici belli sumendi,an Bæticæ expeditionis instaurandæ. In Galliam Blancæ matertera litteris & nunciis euocabatur aduersus Galliæ proceres, Regis ætate despecta (erat enim duodecim annos natus)rempublicam turbantes.Reginam viduam, & propinquam in periculo deserere,turpe fore iudicabat.Ex Bætica nunciatum erat, Capellam oppidum tandem à nostris expugnatum:& contra,vt nūquam eodem loco consistunt res humanæ,Regem Biatiæ in fuga, qua Almodouarem festinabat seditionis popularis metu, obtruncatum à suis.Beneuolentia qua nostros complectebatur exitio illi fuit,fidesque grauissimum crimen.eo grauior Ferdinando amici Regis casus accidebat, quod Biatiæ arcem à Mauris obsessam teneri,milites præsidiarios periculo proximos esse nunciabatur. Vicit apud Regem sententia belli sacri instaurandi. quid enim vel ad dignitatem honestius, vel ad vtilitatem fructuosius, quam tueri innocentiam: vindicare amici Regis casum:atq; ab eo adi tu,qui ostendebatur,barbaros tota Hispania pellere?quid contra ineptius, quam falsa specie laudis obiecta,sua negligere,aliena curare?& Blanca Regina,quamuis externa ope destituta,agēdi dexteritate eos regni motus composuit, vnde graues impendere calamitates videbantur:virili animo fœmina,& supra sexum prudens. Anno hæc salutis millesimo ducentesimo vigesimo septimo gerebantur. Quo anno templi Toletani,quod hodie vi... celeberrimum & augustissimum,fundamenta sunt iacta,euerso veteri iisdem vestigiis forma mutata. Iniectæ abs Rege,& Archiepiscopo, qui primum lapidem posuerunt,fundamentis argenteæ aureęq; monetę, more à veteribus Romanis mutuato.Cum hoc templi elegantia structuræ,operis amplitudine alia fortassis conferantur: additis operi ornamentis,sacrorum apparatu,vectigalium magnitudine,numero ministrorum,diuini cultus maiestate nullum certe toto orbe Christiano simile extat.insigne pietatis Hispanicæ,at... illustre monimētum.Romæ Honorio Pontifice quintodecimo Kalendas Augusti defuncto successit Gregorius eo nomine.IX.Anagnia patria.Quo Pontifice Lucas Tudensis primum Diaconus deinde Episcopus Italiam,& Orientis prouincias,religionis eruditionisq; ... lustrauit, Roderico Præsuli Toletano æqualis, & in simili conscribendæ historiæ studio versatus,ingenio styloq; non ineleganti, neq; prorsus vasto.Historiam edidit de rebus Hispaniæ Diui Isidori chronico inserto:vnde opinio nata est,primam eius operis partem Isidoro attribuentium. Præterea Diui Isidori vitam conscripsit, & separato volumine,ed... ipsius virtute miracula.cuius voluminis pars altera confutandis Albigensibus consumitur, quos ex Aquitania in Hispaniam irrupisse Lucę ipsius testimonio & verbis superius est demonstratum.vtrunq; Berengariæ Reginæ iussu & hortatu perfecit: vti ipsemet iis in li... testatur,fœminæ religiosæ atq; pietatis studiis deditæ & eruditionis,moribus sanctis.

1227.

Bellum sacrum repetitur. CAP. XIII.

IN BIATIÆ arce,quam eius vrbis ciues omnibus machinis expugnare parabant,pro... ante commeatus erant,& præsidium militare virtute quam numero firmius.Hi cum... auxilii,quod propediem expectabant, tandiu sustentarunt, donec Ferdinandus Rex c... validis copiis accurrit. Mauri viribus impares, non modo arcem impugnare destiterunt, sed etiam vrbe deserta in intimam Bæticam abierunt. Vrbi Lupus Harus, sine quo ... magnæ rei ea tempestate gestum inuenio, præfectus est. Tuccorum præsidium Al... Castrio & Tellio Menesio commēdatum.nihil præterea abs Rege ea expeditione fact... quod memoria dignum sit.Tellius Rege Toletum digresso,cum suorum manu Vaen... Lucenæ agros vastare cœpit:aliaq; oppida,quæ Hispali contributa erant, agendis præ... & excursionibus fatigare.Rex Hispalensis,bello à suis finibus auertendo in Biatię fine... currit:& eius vrbis profugi ciues, vt ita faceret, ipsosq; in patriam restitueret, identi... flagitabant.verum cum nostrorum armis parem se fore nō existimaret in ea imperii M... rici inclinatione labeque,trecenta millia nummûm quotannis tributi nomine pactus ... cem redemit. Nec enim maius à nostris periculum quam à suamet gente instabat, Al... huto Rege Murciæ non ita pridem creato:ad quem toto imperio Maurico magnę ani... rum inclinationes fiebant,multaq; se illi oppida adiunxerant in Granatensi agro, Bæti... vniuersa Is ex veteri prosapia Regum Cæsaraugustanorum ortus, Almohadum ritus ... piniones de religione nuper inuectas detestabatur. veterem religionem motam, omn... calamitatum extitisse caussam,palam & in circulis prædicabat. Religionis prætextu fa... multitudo impellitur. Itaq; innumeri homines eius auctoritatem secuti sunt. Ricota au... Contestan is initium rebellandi fecit. Nouæ factionis comprimendæ cura, non tan...

Mau...

Mauros Reges,sed etiam nostrorum animos sollcitabat: ne à paruo initio, vt fit maiora in-
ēdia excitaret. Anno hæc salutis millesimo ducentesimo vigesimo octauo inchoata sunt.
Quo anno Raymundus Tolosæ Comes Gallicis armis vexatus, eas tandem pacis condi-
ones accepit, quas Galliæ Rex & Romanus Sancti Angeli Cardinalis præscripserunt.
æcipua pactionis capita erant: Vt Raymundus omni studio & diligentia Albigensium
ctam exterminandam curaret. Ioannam filiam nuptui daret regiorum fratrum cui mal-
t. Si ex eo cōiugio nulla esset proles nata, Tolosæ principatus Gallo Regi cederet. Theo-
gis quatuor, Iureconsultis duobus, sex artium liberalium professoribus, duobus gram-
aticis Tolosæ annua stipendia solueret erudienda iuuentute. Hæc vt firma essent quinq;
ces & filia in Regis potestatem datæ sunt. hæc Lutetiæ pactus, mense Aprili ad altare ma-
mum, in linea tantum tunica, à Legato Pontificis Romani anathematis religione exolu-
s est. Ea erat ea tempestate Pontificum auctoritas: ea ad coercendos prauos homines po-
stas sacerdotum, Regum etiam ferro armata. Magni aliquot sacerdotes in Hispania de-
lerati sunt. in eo numero Ramirus Pompelonis Episcopus ex regio Vasconum sanguine
ognatus. Successit Petrus Ramirius: quo agēte, eam ecclesiam Gregorius Pontifex Ro-
anus in fidem suam & successorum accepit. In Aragonia proceres cōiurati, Regis indu-
ia ad officium reuocabantur. Ferdinandus patruus eorum quæ commiserat venia im-
rata, Regi ea lege conciliatus est, vt coniurati iurisiurandi inter se gratiam facerent: quo
iutuo deuinxerant. Sanctio Ahonesio Cæsaraugustano Episcopo fratris interfecti op-
a repetenti, eaq; de caussa rempublicam turbanti permissum, vt iure ageret. Dati iudi-
pronunciarunt, oppida quæ honorarii nomine à Petro obtinebantur, Regi continuo
denda: quæ iuris hæreditarii esse docuisset, Ahonesiis relinquenda: neq; vnius culpam
ıersæ familiæ fraudi fore æquum videri. Eo fœdere constituto, ex magnis motibus pax
a esse videbatur: nisi reipublicæ tranquillum statum Cabreræ reguli contumacia tur-
ent. Aurembiassis Armengaudi Vrgelitani Comitis filia paternum principatum vi à
reris occupatum, iudicio repetebat & lege, vti icto cum illis abs Rege fœdere permis-
erat. Illi non tantum fœminæ conatus, sed etiam regiam potentiam contemnere vide-
tur. negabantque se eius principatus possessione decessuros, quem tandiu iure optimo
uissent. ex lite ventum ad arma: à Regeq; qui fœminam principem tuendam suscepe-
eius principatus oppida & arces, pars vi, pars deditione capta: ipsaque adeo Balagueris
cipatus caput. & quo firmior esset aduersus hostium conatus, Aurembiassim inter &
um Lusitanum Principem (Sanctio Crasso Lusitano Rege genitus fuit) patria tunc
ugum, consobrinum suum, nuptias celebrari iussit. Gerardus Cabrera rerum tędio an
ero religionis cultu, Templarium militem induit. Pontius eius filius, olim Aurembi-
ne prole defuncta, veteri iure repetito, Vrgeliæ principatum obtinuit: vti competenti
est demonstrandum.

1228.

Baleares à Rege Aragonio captæ. Cap. XIIII.

Astellæ & Aragoniæ arma vno tempore in Mauros mouebantur. Castellæ minori
prouentu, maiore Aragonii fructu dimicarūt. Ferdinandus Rex Abenhuti, qui ad im-
um Granatam ipsam adiunxerat, opprimendi studio flagrabat: cum validis copiis in
vrbis conspectum penetratum: & Almeriam vsq; peruentum, nullo præterea operæ-
o: cum hostis alieno periculo cautior, sui copiam non faceret, totius certaminis aleam
ctare certus. Eodem consiliorum tenore proximus annus millesimus ducentesimus
imus nonus extractus est. Quo tempore ex Germania nunciatum milites Theutoni-
ui diu in Syria D. Mariæ auspiciis cum laude militarant cruce nigra distincti in ve-
ndida, amissa Ptolemaide sese retulisse in patriam: & Friderici Augusti eo nomine se-
permissu, Prussiam horridā tunc prouinciam, impioq; seruiētem cultui, Saxones in-
Sarmatas positā, armis occupasse. iidem adiuncta breui ad imperium Liuonia in Sar-
in magnam potentiā euaserunt. donec parentum memoria Albertus postremus eius
æ Magister, Luteri placitis corruptus effecit, vt ad Poloniæ Reges eæ prouinciæ reci-
t. Ad Aragoniam redeamus. vbi Iacobus Rex procerū motibus aut compositis, spe-
indolis egregiæ dederat, atq; præstantis. vna belli aduersus Mauros sumendi cura,
octesq; solicitabat. Accidit, vt Tarracone in conuiuio, quo splendide acceptus erat à
us vrbis primario Petro Martello, (forte erat prospectus in mare) remotis mensis in-
rios sermones, vt fit, de vicinis insulis disputatio iniretur. Petrus occasione arrepta,
a esset cōmoditas Balearium atq; nobilitas, quanta fertilitas agri, damnaq; quæ pro-
ocorum viciniatem nostris littoribus inferrentur. longa oratione disseruit, rerum &
m à multo vsu peritissimus. Retabohihes earum insularum Rex erat, religione

1229.

Catalaunicæ ab insulanis essent captæ. Missus
Maurus. forte accciderat, vt naues aliquot
fecialis, damna vt reponeret, & naues restitueret, Maurum postulauit, Regis Aragonii no-
mine. Maurus insigni fastu, ecquemnam Regem nominaret, rogauit. ille Aragonio, inquit,
Rege illo genitum, cuius virtute ad saltum Castulonensem gens vestra cæsa, & profligata
est. Parum abfuit eo responso reddito, quin violaretur. ius tamen gentium valuit: ita vt cō-
tinuo ex insula cogeretur abscedere. Iis iniuriis Aragonius Rex prouocatus, libētius bellū
sumpsit. Barcinone in conuentu procerum, de totius belli ratione coram rege disputatum.
sancitum vt mense Maio dimidiato, copiæ omnes ad portum Salonium conuenirent: vn-
de parata classe traiiciendum erat. Hæc omnia tam propensa prouincialium voluntate au-
diuntur, vt Bouaticum semel tantum Regibus concedi solitum, populis volentibus denuo
fuerit impetratū. Venerat interea Roma Ioannes monachus Cluniacensis S. Sabinæ Car-
dinalis, de magnis rebus à Pontifice Legatus. Eius conueniendi caussa, Rex Calataiubam
abiit. quo Zeitus Valentiæ Rex ad regem venit, vrbe & regno pulsus à suis. fides in nostros
eximie culta, grauissima culpa fuit, acceptæ calamitatis occasio. Impetratum vt ipse & fili-
us Abahomat in Aragonii Regis fidem reciperentur, aduersus Zaenum tyrannum, qui vr-
bem eo pulso occuparat. scribunt quidam Zeitum de Christianis sacris suscipiendis rebus
suis integris consilia agitasse: idq; fraudi fuisse, cum res esset indicata. Calataiuba Turiaso-
nem Rex & Legatus profecti sunt, quo Rodericus Toletanus, Aspargus Tarraconensis,
aliique ex vtraque natione Episcopi magno numero cōuenerunt. de regio coniugio. quod
Rex consanguinitatis lege vitiosum esse disputabat, coram Legato (nam ea maxime de cau-
sa Roma venerat) disceptatur. Erat ex eo cōiugio, regi natus filius Alfonsus nomine, quem
in spem regni pater educandū curabat. erat difficile matris caussam à filio secernere: eu[m]q;
legitimum pronunciare regni hęredem fore, coniugio repudiato. Lite contestata secundu[m]
regis voluntatem iudicatum: Reginam dimittendā videri. filium patri in regno substituen-
dum. Eleonora Regina, sententia pronunciata non inuita ad sororem Berengariā abiit, op-
pidis dotalibus, quę in Aragonia habebat retentis, multaq; supellectile, auro, gemmis & ve-
ste pretiosa secum asportata. Rex soluto conuentu, Tarraconem ad tempus præsignatu[m]
discedens, æstatis reliquum classe comparanda, instruenda, ornandaq; exegit. Magnus v[n]-
diq; ad regem militum concursus fiebat, eo Duce quoduis periculum adire cupientiu[m]
mense Septembri milites in naues impositi è portu soluerunt, numero ad xv. millia pedi[tum]
equites mille quingenti. classis c lv. naues numerabat. onerarias xxv. longas duodeci[m]
reliquas speculatorias, auctaria, hippagines. Prouectos in mare, ac ferme in conspectu
maioris Balearis, quo nauigabant, progressos ventorum procella disiecit, tanta vt cursu[m]
teneri posse non sperarent. vicit tamen Regis constantia: & ad occasum Solis Euronoto
mittente, cui ea loca obnoxia sunt, commutatoq; in Circium, quod nauigationis reliqu[um]
erat, prospere confecerunt. Insulæ quadrata forma est. quatuor anguli totidem cœli pla[gas]
spectant. Palumbariæ portus, cui Columbraria insula obiecta est, ad Occasum perti[net]
promontorium Salinarum ad Meridiem. medio fere interuallo Maiorica vrbs Insulæ
put interiacet. Petræ & S. Vincentii promontoria, ad Orientem vergunt, & Septentr[io]-
nes. Petræ promontorio Polentia haud remota est, olim Romanorum colonia, nunc r[...]
dicum oppidum, sed portu insigne. eum quia classis tenere non potuit venti flatu proh[i]-
bita, Palumbariam necessario petiit, triginta millibus passuum ab vrbe dissitam. Regia tr[iremis]
mis in eum portum plenis velis inuecta primum est: deinde reliqua classis nulla naui d[esi]-
derata. Verum cum præ Maurorum multitudine, descensus in terram tutus non esse[t]
Sanctæ Pontiæ portum vlterius aliquanto versus Meridiem, & Occasum itum est. ibi [...]
censione prohiberi nostri non potuere. leuia modo prælia fuere, nostris prospera, barb[aris]
semper aduersa. In vrbis Maioricæ expugnatione summa totius expeditionis verteba[tur]
cui vrbs cederet, ei insulæ imperium contingere necesse erat: quod neutra pars ignora[bat]
Rex Maurus, Portopineum vicinum vrbi montē castris occuparat, numerosis copiis [...]
magnis delectibus conflarat ferox magis quàm validus. Nostri dum incautius iter fac[iunt]
longiusq; hostem abesse credunt, pene oppressi ex insidiis sunt. ac Guillelmus Mon[cada]
Bearnæ regulus, & Raymundus Moncada pluresq; alii ex ea gente, qui in prima acie [...]
bāt, & sinistrum cornu hostium aggressi erant, in primo conflictu occubuerūt. graue i[...]
trimentum fuit. cuius rex inscius, reliqua Maurorum agmina magno impetu inuasit. [...]
genus pugnæ, quale barbaris esse consueuit, perturbatæ, atq; tumultuariæ. ordines n[on ma]-
gnopere seruabant: rari modo, modo conferti pugnabant. si premerentur, pedem re[ferre]
& loco excedere soliti, collectis rursus viribus repetebant pugnam. Res proxima per[iculo]
fuit, ne nostrorum virtus ab hostium circunfusa multitudine opprimeretur. omnia t[amen]
Regis siue virtus superauit siue felicitas. barbari primum loco moti, deinde in fugam

lis:cum se in castra retulissent,superato monte captisq; castris, omni ex parte victi sunt.
gientes sequi non placuit:quod proximus illis receptus esset:regii continenti totius diei
ore defatigati,equi,hominesq;. Admota subinde vrbi castra. & quoniam Mauri copio-
commeatu instructi,nihil voluntate facturi videbantur:quæ expugnandis vrbibus vsui
e solent,magna diligentia comparata.machinæ quatiendis mœnibus extructæ : balistæ,
apultæq;,plutei,vineæq; subruendo muro.Fossa vrbis profunda lataq;,materia repleta.
ec non paucis diebus administrata:cum opera per se difficilia, hostes impetu & ex insi-
s disturbare conarentur. Vinearum ope muro tandem succeditur,dolabris quatuor tur-
m imi lapides conuulsi,eæque contis sustentatæ, vno tempore igne supposito corrue-
nt.barbari ex iis rebus metu perculsi, conditionis primum spem, deinde ea cogitatione
pulsi,deditionis tentarunt,salutem pacti,atq; facultatem,qui vellent in Africam Regem
aurum sequi,cum rebus suis nauigandi. Æqua ea conditio plerisq; procerib. videbatur,
innio præsertim Ruscinonensi Comiti:cui cum Rege barbaro de ea re colloquium fue-
. Verum Bearnensis reguli,propinqui & necessarii pulcherrimum consilium sæuo vin-
tæ studio disturbarunt:cum ignominiosum fore,atq; fœdum dicerent,nisi Maurorum
idio tantis Principibus vindicatis,bello finem imponere. Obsessi desperatione salutis
urorem acti,maiori quam antea animo vrbem defendunt,sæpe nostrorum non exigua
e: prorsus vt iam atrocis consilii auctores ipsos pœniteret,si liceret retractare parati.
extremum muri magna parte prostrata, per strages & lapidum rudera euadendū erat.
tu quidam irrumpendum disputabant:quo tempore vrbis vigiliæ remiserant.Rex ve-
nocturni temporis licentiam,portas murosq; asseruari iubet, ne hostis effugeret. Vbi
it,instructa acie vrbi proximus ex loco vnde exaudiri posset, hanc ad milites oratio-
habuit. Parem vestris laboribus gratiam rependere nostræ facultatis non est. habere «
quam desistam. En noui meriti offertur occasio. Vrbem opulentissimam expugnare «
ierna die paratis,cuius spoliis diuites euadetis haud dubiū,beatiq; adeo. Ciuium stra- «
nissos iniuria socios,amicos & necessarios vindicabitis. Nobis vestro labore nouum «
rium,nouumq; regnum paratur.Obsessi confecti inedia sunt,imminuti numero,me- «
ebilitati.Pergite ergo,magno animo in vrbem inuadite. numen propitiū habetis. hæc «
laborum erit, gloriam conciliabit & immortalitatem. Iis maximum periculum, qui «
um congressum formidabunt. Audacia, conantes,proteget.Hæc vbi dixit,semel ite- «
& tertio pugnæ signum dat.milites timor insolitus aut stupor, nescio quis occuparat. «
quid inquit,irruere cessatis?magno agite animo,inuadite.Ad eam vocem magno cla- «
e edito in vrbem irrumpitur. Mauri desperata salute locis omnibus occurrunt.pugna
is partibus fit.nostri tandem cæsis fugatisq; aduersariis vrbe potiuntur. Regem Mau-
in latebras compactum,Iacobus Rex barba apprehensum (nam ita se facturum antea
at) bono animo esse iubet,atq; de salute bene sperare. Arx continuo dedita est,atq; in
egis filius captus.tredecim natus annos : cui postea Christianis sacris imbuto, Iacobo
en fuit:prædiaq; deinceps in agro Valentino, Gotoriumq; oppidum, vtrunq; Iacobi
s dono.Inde Gotoriæ familiæ cum primis nobili generis propago. Quemadmodum
ocius è nobilitate Germaniæ, Regem in hoc bellum secutus, Rebolledo deinde do-
est. vnde perampla ac perillustris familia ad nostra tempora perseuerat. Capta est
Maiorica pridie Kalendas Ianuarii,initio anni millesimi ducentesimi trigesimi.Sedes 1230.
opi ac domicilium in ea vrbe constitutum.tametsi Barcinonenses Sacerdotes dispu-
t,sui iuris effectam esse ex tabulis nimirum vetustate obsoletis.Reliqua insulæ oppi-
arces breui in potestatem redactæ:rebusque omnibus compositis, militum primum
na pars in patriam dilapsa est:deinde Rex in Catalauniam nauigauit.Ipso anno Mer-
ii monachi,quos ante aliquot annos institutos diximus,Gregorio I X.Romano Pon-
institutam viuendi rationem probarunt. Extat de ea re Gregorii ipsius diploma Pe-
latum ad sextum decimum Kalend. Februarii.

Legionis regnum Castellæ vnitum. CAP. XV.

Ec in Aragonia,quo tempore Rex Legionensis,suis & filii copiis cinctus,in Mauro-
um fines incurrit:& quod sæpe antea tentatum frustra erat,Castra Cæcilia expugna-
lidum ea tempestate municipium, munitissimum imperii Maurici ea parte propu-
lum. Nouo conatu Emeritam circunsedit,ferox successu,viribus validus. Abenhu-
x virtutis ostentandæ sanciendiq; inter suos arrepti nuper imperii auctoritatem cu-
, collecto numeroso exercitu, opem obsessis laturus progreditur. ancipiti sententia
at Alfonsi animus. subiret an detrectaret certamen. hinc periculum proponebatur,

quod exiguæ copiæ essent:inde ignominiæ metus,qua non morte grauior? Concilio conuocato variæ dictę sententię.plerisq; certaminis aleam formidantib. Rex in extrema quāuis ætate vigore iuuenili,pugnare certus acies instruit: idem factū à Mauris. Datur pugnæ signum.concurritur magno vtrinq; impetu,pari animorum constantia. vicere nostri. cæsi fugatiq; Mauri.strages tanta hostiū fuit. vt præ metu pleraq; eo tractu oppida desererētur. opinio fuit Iacobum Apostolum,& plerosq; alios cælites in veste candida visos inter acies, nostrorum animos cōfirmasse,Maurorum fregisse audaciam.præterea Zamorę D.Isidori visam quibusdam speciem renunciasse creditū (vere an falso non dixerim) sed renunciasse tamen ad auxilium nostrorum se aliosq; cælites festinare. Ex euentu dictis accommodata fides est.Emerita defensione desperata,continuo portas aperuit.Id præmium victorię fuit. Præterea Pax Augusta,hoc est Badagioz,ad fines Bæticæ & Lusitanię,in potestatē eodem impetu redacta. Alfonsus copiis appetente hyeme in hiberna dimissis,proximo anno bellū repetiturus maiori apparatu,diuino numini pro victoria,vt gratias ageret,dūCompostellā pergit,in ipso itinere Sarriæ in Calęcis morbo tentatus,oppressusq; est,in anni exitu.sepultus Compostellæ.filios reliquit ex Therasia quidē Sanctiam & Dulcē: ex Berengaria autē Ferdinādum,Castellæ iam Regem,& Alfonsum,cui Molina principatus fuit. Rodericum stupro genuit cognomento Legionēsem,Castellæ Rex Ferdinandus de bello Bętico cogitabat maiori impetu instaurādo:vir strenuus & nunq̄ cessans,neq; suę saluti consulens publica vtilitate.Giennium vrbs noua inita expeditione circunsessa quamuis,magnis ... ribus & contentione impugnata:cum ad omnes casus antea munita esset, facile regiosco... natus eludebat. Itaq; re infecta Daralfersam discessum est. q̄ oppidum dū obsidione ... mitur,nunciatū Regi est, Alfonsum patrē,qui in Regibus Castellæ & Legionis eo nomine ... nonus fuit, diē obiisse. Duobus & quadraginta annis regnauit, vir cū propriis laudib. cla... rus,bellica fortitudine,æqui iustiq; tenax:quo studio magistratib. iuridicundo de publico salaria constituit:ne accipiēdis præ inopia munerib. iudicia corrumperentur: q̄ supplici... omnibus vindicabat.tum præcipue Ferdinandi filii virtutibus,ac pietatis insignib. meri... commēdandus.Cæteras virtutes fœdare visus est,atq; obscurare,aures criminati...nib. p... tulas præbendo(q̄ magnum in Regibus vitium est)odioque filii sempiterno:prorsus, vt ... exhæredato Sanctiam & Dulcem ex priori coniugio natas,hæredes regni scripserit supr... mis testamēti tabulis.Eo maior festinatio Ferdinando adhibenda erat, vt paternā hæred... tatē cerneret,priusquam ab aliis esset occupata.Proceres,atq; in his Rodericus Præsul,c... castra regia secutus erat,vt ita faceret,hortabantur.Berengariæ matris litterę,& nuncii ... super alios solicitabant.æqua matrē & proceres postulare,salutaria cōsulere Rex nō ign... rabat:rebus tantū in Bętica impeditis discedere graue erat. Berengaria,paruis sæpe mon... tis considerans,magnos casus intercedere, in Bæticā proficisci constituit filio reuocan... moræ impatiens,expeditoq; animo.Orgatium oppidū vigesimo ab vrbe Toleto lapide ... gressa erat: cum Rex Ferdinandus occurrit.celeritate opus esse monet,priusquā se æm... cōfirmarent:quos magno numero esse disputabat. Metus & solicitudo omnia augeban... maius.Rex cōtinuato itinere Toleto in Legionēses fines inuectus,cūcta opinione facili... inuenit.passim enim venienti vrbes & oppida omni significatione lætitię portas aperie... Regem felicē,pium,aliaq; honorū nomina cumulabāt.Tauri Regium insigne desum... cui vrbi is honos habitus est, quoniā prior per litteras ipsum ad regnū euocarat. Proc... regni non idē animus erat.pleriq; sorores sequebātur.aderāt factioni oppida & vrbes:... gnumq; aliquod malū ex eo dissidio impēdere videbatur. Regni,sacrati Præsules,quo... partes sunt,nō sacra modo præbere,sed etiā reipublicæ cōsulere,causę æquitate persp... & priuatis affectib.ad rationē, vt par erat,reuocatis cōcordiæ ineundæ auctores extit... Ioannes Ouetensis,Nunnius Asturicensis,Rodericus Legionēsis,Michael Lucēsis, M... tinus Salmātinus,Martinus Mindoniensis,Michael Ciuitatēsis,Sanctius Cauriensis, ... dinandi auctoritatē secuti. Viuebat eo tēpore Therasia,Sanctiæ,Dulcisq; mater:vene... ex Lusitania vt filias re & cōsilio iuuaret:ab ea primū de ineundo fœdere per legatos m... facta Valentiæ,q̄ oppidum in Calæcis est,Reginarū parentis atq; nouercæ, Berengar... Therasiæ mutuo colloquio dirēpta controuersia est. Regiæ sorores regni iure cesserū... tri triginta aureorū millia annua pacto,vnde vitā illę principalē sustentarent.Fœdere ... Rex Legione,vbi substiterat. Valentiā iuit:sorores eius salutādi causa Beneuentū. Ro... co Toletano Præsuli,qui Regem prosecutus erat,laboris sumpti Cascata oppidū eo t... præmiū fuit,Legionis regnū in formā prouinciæ ad hunc modū redactū est:cū ante t... 70.annos non sine reipublicę incōmodo à Castellę iure fuisset distractū:atq; in Ferdi... Rege & posteris sempiterno societatis vinculo vtrūq; imperiū coaluit, ad omē eius a... tudinis q̄ domi,forisq; obtinent Ferdinandi posteri,nostra ætate pręcipuam & maxi...

Regum colloquia inter se. CAP. XVI.

ODEM tempore Sanctius Rex Vasconum, cui res præclare gestæ in viridi ætate Fortis
cognomen adiunxerant, commutata vitæ ratione, multo adipe grauis, diuturnoque
orbo fœdus, se intra Tudelæ arcem continebat, eam turbandæ reipublicæ occasionem
n prouinciales tum externi arripiebant. Itaq; Pompelonẽses ciues non semel, neq; ma-
is de caussis tumultuatos esse per hæc tempora inuenimus, impunitatis fiducia scilicet,
od maximum ad peccandum incitamentum est. Lupus Harus Viscaiæ regulus per Ri-
giam in Vasconum fines inuectus, aliquot arces ademit. id eo grauius accidit, quod con-
o Ferdinando Castellæ Rege & adiuuante perpetratum esse facinus omnes intellige-
nt. Theobaldus Campaniæ in Gallia Comes, cui vltro gloria & regnum ventura erant, si
tientiam adhibuisset, moræ impatientia cum Vasconum proceribus consilia occulte re-
i occupandi communicabat. Tantæ molitiones diu celari non poterant. Sanctius Rex,
m domesticis externisq; hostibus imparem se fore prouideret, si res ad bellum esset de-
cta, externo præsidio se munire constituit. Iacobus Aragoniæ Rex confecto Balearico
llo gestarum rerum gloria in primis celebris esse cœperat: prorsus vt magni toto orbe
ncipes eius societatem appeterent. Missi Cęsaraugustam legati, quo se Iacobus è Balea-
us per Populetum & Ilerdam retulerat, vt Tudelam festinaret, solicitabant: fore de re-
magnis colloquium. Occasionem ille, quæ offerebatur imperii amplificandi haud ne-
endam fore existimans, nullo fidei pignore postulato, ad Sanctium festinauit. Tudelæ
ce, vbi æger iacebat, postquam inter se salutassent magna vtrinque amoris & beneuo-
significatione, de fœdere disceptatum est. Sanctius prior Theobaldi ingratũ animum
idiamq; accusabat, cui tanti [illegible]et senis obitum expectare, vt res domi turbare minime
itaret, præ imperandi ambitione: Ferdinandi Regis auiditatem, cui explendæ tantæ o-
& tam ampla ditio nõ sufficerent: crescere cum imperio cupidinem imperãdi, inquie-
malum atq; pestiferum: Eorum conatibus, Iacobi ipsius virtutem opponere cogitasse:
d vtriusq; rationibus opportunum fore iudicabat: si Vasconibus adiunctis Cantabria,
pridem erepta erat, Aragoniis armis esset vindicata: Gallici insultus repressi. Ergo q; «
, inquit, faustumq; sit regni hęredem te adoptione constituo, certus huius meæ volũ- «
& studii nunquam te immemorem fore: quin reipublicæ me mortuo consulas, dum «
ro eam fidem exhibeas: quàm à filio expectare æquum est. Rex iuuenis oblatam con- «
nem haud reiiciendam esse iudicans, pro ea voluntate gratias immortales agit seq; pa-
n esse ait libenti animo obtemperare. Re constituto inter se Reges mutuo adoptarũt,
ero decedente, alter in regnũ eius succederet. Honestior ea species fore visa est: tam-
iiquum erat, & ludibrio simile, à iuuene qui iam prolem habebat, extrema senem ęta-
optari. Morbo is annisq; grauis, parum prouidebat animo. Aprilis mensis die quarto:
is anno millesimo ducentesimo trigesimo primo, fœderis initi tabulæ promulgatæ 1231.
atq; vtriusq; regni procerũ consensu confirmatæ. Centum pręterea millia nummûm,
solidos ea ætate vocabant, Sanctius expetenti in belli sumptus Iacobo mutua dedit,
ot Aragoniæ oppidis pignoris nomine acceptis. Erat ex Balearibus nunciatũ. Tune-
n Regem validam classem aduersus eas insulas comparare. ea res Iacobum compulit,
primum se Cæsaraugustam referre. Quo tempore Aurembiassis defuncta Vrgeliæ
ipatum viro suo Petro Lusitano Principi testamento legarat, prætcrea Vallisoletum
ccæis. Nouorum ea res motuum occasio erat, cum Pontius Cabrera, vetera iura re-
et, armisq; disceptare pararet. Impendentia mala, Regis prudentia discussit, fœdere
uto ea lege, vt Vrgeliæ principatu se Petrus abdicaret, Baleares insulas dum viueret,
beneficio teneret. Balaguerim Rex retinuit. alia oppida Cabreris data. ex Salonio
ortu in Baleares transmissum. verum cum nunciatum esset, Regem Tunetanum eo
cessare, nullo magno operæpretio facto Rex in continentem rediit. Interea Ferdi-
is Rex Legionis regno lustrando districtus, conciliandæq; hominum gratiæ, ac pro-
di amoris prouincialium studio occupatus, belli Maurici curam Roderico Præsuli
ano commendauit, Quesada oppido donato ea lege, vt barbaris quoniam ad eos re-
, armis eriperet. Ergo ineunte æstate fines Maurorum maturis iam segetibus euasta-
ns præda capta. Quesada oppidum expugnatum. neq; Quesada modo, sed etiã Ca-
i Bastetanis, Concha, Chelis, Niebla Romanis Elepla, aliaq; finitima oppida. quibus
empore Casorlæ Præfectus omnibus iura dat, Toletani Præsulis legatus, Rege con-
te, more vsq; ad nostram ætatem retento. cum Ioannes Tauera Cardinalis Marchio-
narasio Francisco Gobo, quem eximius Caroli quinti Imperatoris fauor & gratia in
am auctoritatem euexerat, ea ditione cessit. Ioannes Siliceus Taueræ successor Pręs-
letanus, principatum iniuria, vti expostulabat, abdicatum, iudicio repetere conatus,

nihil neq; ipſe,neq; ſucceſſores ad hanc diem præſtitere. Queſada ſane quoniam ad Mau-
ros rediit,& Regis Ferdinandi armis recepta eſt, ex eo tempore ſub Caſtellæ Regum im-
perio permãſit.Ioannes Brena homo Gallus, Hieroſolymitanus Rex,rebus propemodun
in Syria perditis,colligendi auxilia ſpe,in Italiam nauigauit: vbi Violantem filiam Frideri
co ſecundo Imperatori vxorem dedit.Ex eo,quoniam vir Siciliæ iura dabat, vxorq; hære
patris erat,Siculi Reges regni Hieroſolymitani titulum vſurpare cœperunt.His nuptiis ce

1232. lebratis Barcinonem venit anno milleſimo ducenteſimo trigeſimo ſecundo. Vbi benign
à Iacobo Aragonię Rege acceptus,atque habitus aliquandiu,in Caſtellam penetrauit,vo
ti reus Compoſtellani templi inuiſendi. Venientem Rex Ferdinandus non minori lætiti
ſignificatione coluit. Berengariam præterea ſororem, hoſpiti & aduenæ Regi connubi
iunxit,ex ſacra peregrinatione redeunti.Quibus ille nuptiis peractis in Italiam rediit,bell
ſacro in Syria reparando intentus,maiori conatu, quàm ſucceſſu. Annales Toletani,qu
bus multum fidebamus,Brenam ante octo annos veniſſe in Hiſpaniam aiunt: atque idibu
Aprilis die Veneris Toleti abs Rege Ferdinando regio apparatu exceptum. & conſtat re
greſſum in Italiam rerum ſuarum deſperatione imperii Conſtantinopolitani, quod à Gal-
lis occupatum nutare cœperat,agente Romano Pontifice,procuratorem factum: Baldui-
no Imperatori alumno ſuo Martham ex nouo coniugio ſuſceptam collocaſſe. Id na[illegible]
operæ præmium fuit. A militibus ſacris iunctis cum Placentino Epiſcopo viribus, Ca[illegible]
Iulia in Vectonibus de Mauris capta, ad octauum Kalend. Februarii. A Iacobo Arago[illegible]
tertio in Baleares tranſmiſſum,captaque minor Balearis.Nam Ebuſus Pityuſarum in ma[illegible]

1234. Iberico maxima, in poteſtatem venit anno milleſimo ducenteſimo trigeſimo quarto,pr[illegible]
uentu ſalis diues inſula,maiuſq; ex eo vectigal quam vlla ex re alia. Tarracone vt ſac[illegible]
teret ſancitũ: quoniam Guillelmi Mongrii copiis potiſſimum expugnata eſt, qui in A[illegible]
gi locum electus erat Præſul Tarraconenſis. Quo anno ad ſeptimum Idus Aprilis Sanc[illegible]
Rex Vaſconum extinctus eſt: Corpus ad Rocidam vallem tumulatum in D.Mariæ Ca[illegible]
nicorum monaſterio, quod ipſe ſua impenſa extruendum curarat. A Vaſconibus Th[illegible]
baldus Campaniæ Comes lege propinquitatis ad regnum aſcitus,Pompelone menſe [illegible]
io regium inſigne deſumpſit, Aragonio etiam Rege, vt quidam ſcribit,conniuente.& [illegible]
taſſis iniecta animo religio erat: nefaſq; putabat,iura alienæ hæreditatis inuadere.inuit[illegible]
bella quæ conſecuta ſunt, docent tantiſper diſſimulaſſe: cum aliæ ex aliis enatæ d[illegible]
cultates implicarent,retinerentque ne eius regni hæreditatem captaret, adoptionis i[illegible]
ferroque. tametſi haud magna victoriæ ſpes,in tanta prouincialium alienatione oſte[illegible]
batur.Noui præterea coniugii cura ſolicitabat,quod cum Violante Andreæ Hungari[illegible]
gis filia pactum,Ferdinandus Caſtellæ Rex modis omnibus diſturbare, & Eleonoræ [illegible]
ri Regem conciliare conabatur. Tentata concordiæ ſpes per legatos cum non proced[illegible]
ad colloquium ventum eſt.Horta cœnobium deſignatum in Aragonii regni finibus[illegible]
ges ad quintumdecimum Kalend.Octobris,inter ſe collocuti,re infecta diſceſſerunt[illegible]
tum Aragonius explicuit rationes,cur ſibi iure Chriſtiano, à priori diſceſſiſſe coniu[illegible]
cere putaret.& ne nihil effectum videretur, Eleonoræ ad alia oppida dotalia Hariſa
cta eſt: vbi in contemplatione vitæ per virtutem actæ vitam exigeret, adiuncto filio,q[illegible]
iuſtam ætatem in eius poteſtate relinquebatur. Nouum ab ea locis vicinis monaſte[illegible]
ad Almaſanum ædificatum, monachis Præmonſtratenſibus ab Humberto Lotari[illegible]
Gallia non ita pridem inſtitutis in ſaltu Premoſte, vnde ei ordini nomen factum eſt.

Valentini & Cordubenſis belli initia. CAP. XVII.

REGVM colloquio dirempto, Aragoniæ & Caſtellæ arma ad ſacrum bellum co[illegible]
ſunt. Aragonii captis Balearibus feroces,odioq; Zaeni,qui Valentino regno occ[illegible]
Aragonios fines,vicos,agroſq; depopulatus erat,atq; vſſerat, Ampoſtam,Dertuſam
greſſus,nouam expeditionem adornabant. cœptum in Bætica bellũ Caſtellani pro[illegible]
bantur.rei bene gerendæ opportunitatẽ Mauri in partes diſtracti præbebant,Almo[illegible]
Almorauides,Benamarines,atq; Benadalodes: prorſus vt imperiũ Mauricum null[illegible]
uis impellente ſua mole,ſuoq; pondere ruere videretur. A Catalaunis, ꝙ niſi ſupre[illegible]
tu,ſpeve vſurpari non conſueuerat,in Valentini belli vſus Bouaticum Regi conceſ[illegible]
Maurorum fines variæ noſtrorum manus inuectæ prædandi ſpe. Blaſcus Alagoni[illegible]
rellam munitum oppidum cepit,læto quidẽ ad belli ſummam omine: quando priu[illegible]
nu factum operępretium erat: triſte autem Regi eius rei nuncium fuit,cum ęgre fe[illegible]
mos belli fructus recidiſſe ad alium. ergo illud oppidum imperio ſuo ſubiicit: fact[illegible]
iniuriam Saſtago attributo compenſat. Hoc initium belli Valentini fuit, atque

Comitibus.Secundum Morellam Burriana post duorum mensium obsidionem deditio-
nem fecit:ciuium salutem & libertatem pacta.ad septem millia promiscui sexus,atq; ætatis
homines sunt egressi. graue incommodum rebus Mauricis allatum erat duobus oppidis
sublatis:vnde propter agri bonitatem,plura alia eo tractu oppida & arces vitam tolerabãt;
quæ necessario Regi deditionem fecerunt. In primis Peniscola (Ptolemæo Cherrsone-
sus) Castellonium, Burriolium. Alcalatenum autem Semenus Vrrea cepit: quo merito
eius oppidi principatus Vrreis nobilissimæ familiæ concessus, ab eis ad nostram retinetur
ætatem. Ad Sucronis ripam in ipso imperii Maurici sinu per vim à Rege expugnata Alma-
sora,noctu irrumpentibus nostris,hostibus fuga dilapsis. Quo tempore Ferdinandus Rex
rebus domi compositis,Reginaq; vxoreLegione relicta,vt noui regni studia amplius con-
ciliaret,magno exercitu conflato, Bæticum bellum aliquandiu temporum necessitate in-
termissum reparabat. Vbeda circunsessa, omnibusq; machinis impugnata. quæ quoniam
Biatiæ vicina est,tribus tantum passuum millibus dissita, valido Maurorum præsidio, ma-
gnisq; operib. aduersus omnes casus munita parataq; erat. Verum difficultates omnes Re-
gis constantia peruicit:ciuesq; vna tantum salute à victoribus impetrata vrbis deditionem
fecerunt.alia parte à militibus sacris Metellinum, Alfangium,atq; Sanctæ crucis oppidum
expugnata.Lętitia ex iis rebus noua calamitate turbata.habet has vices cõditio mortalium.
Regis vxor interea Tauri defuncta est. Corpus Olgis sepultum. iusta regio more, atq; ap-
paratu magnifice facta.inde Hispalim post aliquot annos migrauit, viro sepulcro coniun-
cta post mortem: vti coniunctissima vixerant voluntate. Vbeda capta Toletum Rex rediit,
Legionenses vrbes & oppida rursus obire certus. Iis blandimentis noui regni voluntates
conciliandæ erant.milites ad Bæticæ præsidiũ relicti facta manu Cordubenses agros vrũt,
depopulantur. Mauri aliquanto numero Almogaraues capti sunt. (milites ii veterani
erãt,atq; præsidiarii) ex illis cognitum est, Cordubæ vrbis capiendæ pulcherrimam occa-
sionem extare infensi ne ciuibus essent, an libertatis studio fecerint incertum.suburbium
ne vrbi coniunctum est, Axarchiæ nomine. Ea muri parte,quoniam illorum fidei com-
missa erat,nostros re constituta per noctem in vrbem admisere, salutis anno millesimo du-
centesimo trigesimo quinto,Decembris die vigesimo tertio.Exiguus numerus erat,tantæ
rei perficiendæ.turres aliquot occupare,portamq;,cui à Tuccis nomen est,satis habuerũt,
dum auxilia à nostris expectantur.quos illi missis legatis ne occasioni deessent enixe roga-
nt:vna tantum celeritate opus esse:se tantisper tolerare: diutius si cunctarentur susten-
e non posse: Mauri sequenti luce,periculo denunciato,nostros expugnare parant. Alua-
s Castrius,cuius eximia & fidelis opera,ex quo ad officiũ rediit semper extitit,re ex no-
orum litteris cognita Tuccis quod oppidum præsidio obtinebat,auxilio primus accur-
idem Rex facit Legione profectus,quamuis locorum interuallo dissitus,& iniquissimo
ni tempore cum collectitia manu proceribus & vrbium conuentibus, vt sequerentur,
ecipit. Bienquerentia arx in itinere occurrebat.eam primum tentare placuit. Præfectus
is commeatu quidem Regem iuuit.de deditione appellatus, negauit nisi Corduba ca-
cuius auctoritatem sequeretur, facturum sese. ergo eo relicto Cordubam festinatum:
multos sane confluxisse inuenit,pauciores tamen numero esse,quam vt iustus exerci-
conflari posset. Abenhutus Rex Astigi se ea tempestate tenebat,ad omnem occasionẽ
ntus. validæ sequebantur copiæ. Laurentius Suarius transfuga barbaro militabat. Va-
inis,an Cordubensibus in pari periculo succurreret incertus erat, nam ab Aragonio
e Cullera tentata erat irrita spe.lapidum in eo agro penuria,qui tormentis mitterentur
git,re infecta discedere: vt paruæ sæpe res in bello,magnorum momentûm sunt.in Va-
na tamen planicie Moncadæ arx capta ab Aragoniis. & vt cæteri cladis eius exemplo
rentur diruta est. Hæc vno tempore nunciata, Abenhuti Regis animum ancipiti cura
sum tenebant. Suarius in regia castra speculatum missus vt cum insigni aliquo officio
et in gratiam,consilio clam cum Ferdinando communicato,maiora vero de nostro-
apparatu & copiis,ementiente metum ac tristitiam vultu prædicãdo apud barbaros,
r extitit,à cogitatione ferendæ Cordubensibus opis animos auocandi. Ea res nostris
fuit,externis vrbanisq; copiis,si congrederentur,imparibus. Auxit nostrorum alacri-
cum Rex barbarus in Valentinum bellum intentus, Almeriæ à suis,paucis post die-
btruncatus nunciaretur,strenuus manu,sermone promptus fuit serendę inuidię,dis-
concitandi artifex,raptor,largitor,neq; pace,neq; bello cuiquam ea tempestate post-
dus:grande sane momentum addiderat rebus Mauricis restituendis in Hispania.

Corduba capta. CAP. XVIII.

æticæ medio propemodum interuallo,qua olim parte Turduli fusi erant,vrbs Cor-
a sita est,in planicie quidem,cæterum ad Marianorum montium radices,qui ad Se-

1235.

ptentrionalem vrbis plagam aſſurgunt ardui atq; impediti cautibus. Ædificia vrbis Bætis
fluuius ad læuam alluit, multis admiſſis fluminibus nauium capax. Quadrata forma vrbs
eſt ſecundum ripam extenſa, maiori longitudine quam pro latitudinis modo. Mauri quo
tempore in ea vrbe ſedem imperii ac domicilium tenuerunt, multum de veteri elegantia
formaq; mutarunt, vt eſt gens minime ædificandi curioſa. Quinq; olim portis aditus erat,
nunc ſeptem. ſuburbia addita in iuſtæ ciuitatis modum: ac illud maxime, de quo paulo an-
tè mentio facta eſt, Axarchiæ nomine ad fluminis ripam, Solis ortum ſpectans, perpetuo
muro iunctum vrbi veteri. Regia arx ad Occaſum pertinet, prop, io & ipſa munita muro. à
templo maximo, quod in veteri vrbe eſt, pons pulcherrimus flumẽ impoſitus iungit. Olim
colonia Patricia dicta eſt: quoniam eam initio Romanorum & indigenarũ delecti tenue-
runt, (auctor Strabo) magnorum ingeniorum altrix, belliq; & pacis artibus præſtantium.
Subiectus ager omni fertilitate in primis Hiſpaniæ conſpicuus eſt, eximia amœnitate læ-
tus: non ea modo parte, qua conſternuntur campi, ſed montes etiam ipſi vitibus, olea, o-
mneq; genus arboribus veſtiti ſunt, irrigui fontibus. In his montibus quarto ab vrbe lapi-
de, vbi monaſterium extat D. Hieronymi nomine, atq; inſtituto, Cordubæ veteris veſtigia
cernuntur, à M. Marcello ſeu conditæ, ſeu auctæ: quo tempore ex prætura res in Hiſpania
geſſit. Eius loci inſalubritate factum creditur, vt in alium quo nũc eſt poſita, commigrari.
hanc vrbem, parte à noſtris murorum occupata, obſidebat Ferdinandus Rex anno ſalutis
1236. milleſimo ducenteſimo trigeſimo ſexto auſpicante. defendebant Mauri pro extrema ſpe,
magno animo dimicantes. in ipſis etiam vrbis plateis de patria, de ſalute, de fortunis omni-
bus decertare cogebantur ciuium multitudine confiſi, & auxilii externi ſpe. verum cum
fama primum, deinde ex captiuis quæſtione habita cognitum eſſet Abenhutum occiſum
à ſuis eſſe: Laurẽtium Suarium ſe ad Ferdinandi caſtra retuliſſe, de quo quoniam ex prima
Caſtellæ nobilitate erat, multum cõfidebant, ſublata defenſionis ſpe animus etiam abſceſ-
ſit. Actum de deditione: ventumq; in colloquium. regii Ferdinandi clementiam in dediti-
tios exorabilem, in deuictos animum oſtendere. Mauri neq; de Regis potentia, neq; de ſuo
periculo dubitantes, de ineundo fœdere diſputare. oblatæ conditiones cum conſentaneæ
non eſſent, res ea in multos dies extracta eſt. nunc ad arma conuertebantur: paulo poſt ad
colloquium redibatur. accidebatq; obſeſſis, quod plerunq; hominibus pertinacibus, atque
arrogantibus: vti eo recurrerent, & eas conditiones cupidiſſime peterent, quas paulo ante
contempſerant. noſtri illorum humilitate, & opportunitate temporis abuſi, grauiores con-
ditiones miſeris imponebant. Eo tandem poſt magnam altercationẽ res redacta eſt, vt vna
ſalute impetrata: abeundiq; poteſtate vrbem dediderint, Iunii menſis die vigeſimo nono
qui dies Petri & Pauli memoria ſacer eſt. Vrbe capta in ſumma templi Cordubenſis turri
vnde in omnes partes deſpectus erat, crucis ſignum, regiumq; vexillũ collocata. templum
ipſum, quod Mahometis ſuperſtitioni dicatum erat, expiatum Chriſtiano ritu, ſacratumq;
ab iis Epiſcopis, qui magno numero Regem ad bellum ſecuti erant. Lupus Fiterii ad Piſ-
ricam monachus, vrbi datus Epiſcopus ex Regis voluntate, & Roderici Toletani Præſul
auctoritate: cuius quoniam Romam iuerat ea tempeſtate, Ioannes Vxamenſis Epiſcopus
vicarias partes obibat, regio etiam annulo concredito, cum Rodericus & ſucceſſores reg
ſcrinii præfectura donati eſſent: vt ſuperius eſt demonſtratum. Campanæ, quas Alhagib
Almanſor ante ducentos ſexaginta annos Compoſtella ablatas, vt victoriæ monimentu
eſſet, in Cordubenſe templum intulerat: exæquata ignominia Mauri ſuccolantes Comp-
ſtellam retulerunt. Vacua ciuibus vrbs remãſerat, Mauris magna ex parte alio dilapſis. m
gnis præmiis & pollicitationibus innumeri mortales exciti, Cordubam domicilium tra
tulerunt. Alfonſus Meneſius vrbi Præfectus: limitibus Aluarus Caſtrius, à quo cuncta a
miniſtrari placuit, imperiiq; ſummam obtineri. Rex ex eo tempore ad veteres titulos B
tiæ & Cordubæ ſe Regem dixit, vt eius ætatis tabulæ indicio ſunt. Calagurri in D. Dom
nici Calſadii põtificia ſedes translata eſt. auctor Ioannes Pereſius eius vrbis Epiſcopus. h
nore poſtmodum vtriuſq; templi exæquato, enata ex eo controuerſia finem habuit.

Valentia capta. CAP. XIX.

VALENTINOS Mauros interea Rex Aragonius modis omnibus exagitare non deſiſ
bat. Zeitus Valentia exul, & ſua ſponte & piorum conſuetudine noſter totus effec
(vti duo monachi Franciſcani Ioannes & Petrus Valentię ante annos aliquot eo merito
eo occiſi fore vaticinati erant) Chriſtiana ſacra ſuſceperat, Vincentii nomine indito: ar
no tamen, ne res prodita inuidiam apud ſuam gentem odio religionis conflaret. nam re
recuperandi ſpem nondum abiecerat. Sanctius Ahoneſius Cæſarauguſtanus Epiſcop
q

iiam prauis ille moribus religionem,cui nomen dederat, habere ludibrio videbatur, aq; libidine deturpare, auctor impulsorq; extitit,vt ex ritu Christiano vxorem ducе- Dominica Lopides Cæsaraugustana connubio iuncta: vnde nata est Alda Fernandia i Semeni vxor, ad quos Arenosii Valentini proceres genus referre memorantur. A : Aragonio Exericæ maturis frugibus ager vastatus. Bernardus Guillelmus Regis culus propter opinionem virtutis,resq; bellis omnibus præclare & fortiter gestas, li- Præfectus aduersus Valentinos impetus,viresq;. Proximo mense Octobri Montione itia regni habita sunt. In iis comitiis de ratione belli gerendi,obsidendaq; Valentia vr- sputatum:& publico cõsensu sancitum monetæ genus Iaquesæ:quæ quod multo ære terata esset,ne abrogaretur viri pecuniosi verebantur. Pro eo merito Regi nouum ve- l imperare permissum, vt domus singulæ singulis septem annis æreum nummum re- sco inferret. Arcem cui podio D. Mariæ nomen est,alternantis belli progressu à Mau- tersam,instauratamq; à nostris,Bernardus Guillelmus valido præsidio obtinebat: Zae- Valentiæ copiis omnibus,in quibus sexcenti equites erant,pedites quadraginta millia, npugnandam desumpsit. Nostri tametsi numero multis partibus vincebantur,incre- i animorũ vigore,an hostium despectu arce egressi prælio decertare constituunt. Res remum periculum adducta erat,propter circunfusam hostium multitudinem.cessit n virtuti numerus Mauri cæsi, victi atq; fugati:opinio fuit D. Georgii numine,cum se tianis Ducem præbuisset. Quæ supra spem,supraq; virtutem contingunt,diuis acce- re consueuit humana mortalitas.eius miraculi fidem D. Mariæ signum sub campa- ertum in ea arce,vehementer auxit:cui templum ab incolis statutum est,diuinis mi- s celebre,vti eo tractu homines persuadent.mense Augusto anno millesimo ducen- o trigesimo septimo dimicatum.cecidit in pugna Rodericus Luesia præcipua nobi- vir. Iacobus Rex suorũ periculo victoriaq; nunciata,se eo retulit: præsertim cum no- piis eius arcis expugnationem Mauros repetere nunciatum esset,falso scilicet. nostri i maiori quam pro numero animo centum triginta equites Regem secuti, vltra Po- , vltraq; Saguntum, validæ Maurorum manui occurrerunt, quæ ductore præcipuo lo Alagonio,qui exul inter barbaros(Is Blasci filius erat) in ea loca venerat aduersus orum conatus. Regis eo vsq; progressi temeritatem, animi constantia virtusq; corre- menq; in primis diuinum hostibus ne certamine quidem tentato, via alia digressis. arx Valentiæ vicina, proculq; à regia ditione,nisi magno sumptu magnoq; periculo ri non poterat,præsertim Guillelmo Regis auunculo, cui arcis cura cõcredita erat, em tempus defuncto. quæ res Cæsaraugusta,quo se hiberno tempore cõtulerat, Re- euocauit. Guillelmo Entensæ defuncti filio, omnia quæ pater obtinuerat abs Rege a. ea merces meritis paternis fuit. arcis præsidium Berengario Entensæ commenda- ametsi regni proceres deserendam disputabant. Militibus præsidiariis occulte dilabi ibus,Rex in sententia retinendæ arcis perstans,in qua bello Valentino magnę com- ates inerant,concione militum aduocata,in ipso arcis templo contactis aris iuratus, iam se nunquam nisi Valentia capta rediturũ,militares animos vt sustentarent con- it,terruit aduersarios:prorsus vt à Zaeno Rege de cõcordia appellatus fuerit,hone- nditionibus allatis:multas se arces Regi traditurum,iustumq; auri pondus annui tri- omine repræsentaturum.quas Rex dissentientibus quamuis proceribus, vrbis obti- spe,cõstanter repudiauit. Almenara,Paterna,aliæq; arces locis commodissimis vl- litionẽ fecere. Ea res maiores animos addidit. mille pedites sub signis habebat,equi- ętos sexaginta. cum his copiis(quo quid magis temerarium esse potuit? sed audacia a ex euentu ferme iudicantur) Turia amne transmisso,in vrbis conspectum se dare ntissimæ & nobilissimæ,eamq; obsidere ausus est. Gradum inter, ꝙ oppidum ab in- tate maris,cui imminet, dictum est, vrbemq; ipsam mille vtrinq; millibus passuum ocata sunt. Valentia in ea Tarraconensis Hispaniæ parte sita est, ꝗ olim tenuerunt i,loco plano & amœnissimo,nullius rei idoneæ egẽs, nisi quod aduecto plurimum nto opus habet. armis virisq; opulenta. lætissima cœli soliq; facies. hyems egelida, æ- nperata flatibus maris. tanta rerum omnium copia,ciuium ædificiorumq; elegãtia, æ obliuionem aduenis inducere opinio fit. Omne genus arboribus horti nobilissi- eis maxime in quincuncem institutis: vnde perpetua viriditas hyeme atq; ęstate. ci- um parietes,citrea cõclauia. ita rami innexi inflexiq; arte sunt, vt iustarum ædium n repræsentent. aditũ arcet operis firmitas: aspectum frondes rimis omnib. stipatis opiario in varias formas compositæ:auium, animantiũ totius domestici apparatus. Elysios campos beatorum sedes antiquitas finxit, talis terræ vrbisq; facies Valentiæ o data. Turia ad læuam alluit:qua parte regia est radiis surgentis Solis obiecta, atq;

1237.

ponte cum reliqua vrbe commissa, in plures riuos diductus: quæ res agrum irriguum ef
cit, vrbi aquarum copiam suppeditat. Ad mare ęstuarium est ad tertium milliare, nonnul
loci insalubritate. id incommodum piscium tum multitudine tum varietate compensar
Vrbis mœnia rotunda ferme figura tunc erant: mille passus circulo, quatuorq; patebāt po
tis. prima Boatellana, Meridiem inter & Occasum: Baldina ad Septentriones: tertia Ten
plaria, ab ea æde, quam vicinis locis Templarii milites ædificarūt orientem Solem excipi
quarta Xareana. inter hanc & Boatellanam regis castra erant: eo commodiori loco, quo
murus ea parte prominens in anguli formam nostris oppugnandi commoditatem præb
bat. machinæ extructæ, opera ædificata, quęcunq; ex vsu expugnandarum vrbium ea tem
pestate erant. Zaenus primo obsidionis die copias in aciem producit pugnare paratus pr
usquam se nostri confirmarent. Rex in detrectandi certaminis consilio perstitit, auxilior
spe, quæ quotidie in castra veniebant. Præsules & proceres ipseq; Petrus Aimillius Narbo
nensis Episcopus cum delecta Gallorum manu, ex Anglia etiam auxilia venerunt. Leuia a
liquot prælia fuerunt nostris ferme secunda: quæ res Mauros retinebat, ne eruptionem sæ
pe tentarent. fossa materia repleta: vinearumq; ope tecti milites muro succedunt. vectibus
conuulsi lapides: tribusq; locis aditus patefacti ea latitudine, vt militem caperent. Aduersus
ea pericula ab obsessis prouidebatur: quantum temporis conditio patiebatur. Cilia oppidu
vltra Valentiam situm Petri Asagræ & Semeni Vrreę virtute & diligentia captum est. Cl
sis interea Tunetana decem & octo nauium ad littus appulsa, atq; in anchoris stans obsessis
fiduciam addidit, nostris solicitudinem iniecit. Verum cum aditus in vrbem interclusus A
fris esset: & noua classis Dertusæ esset comparata, tentata modo Peninsulæ expugnatione
(in Valentino littore id oppidum est) nullo præterea operæpretio facto abierunt. In vrbe
magna annonæ penuria laborari cœptum: quæ difficultas nō magis inopia præsenti, quam
futuri timore crescebat. in castris lætitia omnia plena erant, copiosiq; commeatus. tamen
sexaginta millia pedites numerabantur: mille pręterea equites. Regis non magis prouiden
tia iis ex rebus conspecta, quam animi fortitudo in certaminibus: neq; Ducis tantum, se
sæpe etiam gregarii militis munera explebat. quo factum vt in fronte sagittæ ictu dum i
cautius in pugna versatur die quodam vulnus acceperit, neq; leue neq; lethale. quinq; ta
tum diebus publico abstinuit. Quo tempore à Gregorio Pontifice Maximo, sed & à Galli
Cisalpinæ ciuitatibus legati venerunt, aduersus Fridericum Imperatorem, qui cuncta v
stabat, si auxilia mitterentur à rege, tyrannidemq; depelleret, qua premebantur grauissim
1238 eam prouinciam eius imperio fore subditā. Iunii Idibus anno millesimo ducentesimo t
gesimo octauo fœdus cum illis ciuitatibus iis conditionibus in castris ictum est. autor co
silii Violantes Regina, sine qua nihil rei magnæ decernere solitus erat: lectissima fœmi
filiæ cognominis mater, eoq; gratior viro. tametsi vltra pacta conuenta progressum nō e
rege aliis bellis distento, Friderico Augusto quamuis simulate sed Pontifici tamen Ro
no conciliato. & iniquum erat alienis controuersiis implicari, cum tantum belli superes
in prouincia. Obsessi rebus omnibus oppressi, auxiliorumq; spe, tum ex Africa, tum ex
spania deiecti, serio de vrbe dedenda deliberant. missus primum in castra Halialbata pr
pua apud Regem barbarum gratia & auctoritate: deinde Abulhamaletus ex Zaeni sor
natus. actum de fœdere, de conditionibus disceptatum. Vtrisq; longa mora omnis vide
tur. nostros spes, Mauros periculum & rerum omnium inopia incitabat. Cōuenit tand
his legibus: Rex Maurus vrbem Valentiam, arces & oppida citra Sucronem omnia Iaco
regi tradito. Ciues Culleram atq; Dianium Aragonia fide tuti abire permittuntor. Iis
esto, nemine excutiente sarcinas, aurum, gemmas, vestem pretiosam, ac omnino quidq
efferre possint asportare. Reges inter induciæ in octo annos sunto: eæq; optima fide seru
tor. Rebus perficiendis, vrbeq; dedenda quinq; dies designati. Ante quam id tempus e
beretur Mauri agmine facto vrbe egressi numero quinquaginta millia promiscui sexus
ætatis: regio exercitu in armis circunfuso, præsidii caussa. ex abeuntibus nullus impune
olatus: cum deditities tueri ad suam dignitatem fidemq; rex pertinere iudicaret. Pridie
ius diei, qui mense Septembri Michaelis Archangeli memoria & celebritate sacer est,
stri in vrbem Valentiā inuecti, regnoq; nobilissimo aucti sunt. lustrata ciuitas. expiata te
pla. Ferrerius ex Prædicatoria familia episcopus datus, nouę vrbis indigenis magna ex p
te Catalaunis, ac ferme ex Gerunda, Tarracone, Dertusa. Ager suburbanus æquis parti
diuisus inter Præsules, proceres, nobiles, atq; ciuitatum conuentus, qui regem eo bello
uarunt. Templariis militibus & Hospitalariis sua præmia fuere. Delectis ex omni num
trecentis octoginta equitibus, quoniam amplioribus pręddiis donati erant, regni limites
fendendi cura iniuncta est: partito ita onere, vt singulis quatuor mensibus, centeni lim
præsidio essent. Vrbis neq; natura neq; opere satis munitæ, & belli iniuria deformis, n
mo

mœnia extructa, amplioribus quam antea ſpatiis, forma non eadem, ſed in quadrum de-
ſcripta: duodecim ſane portis patentia, ternis ad ſingulas cœli plagas. nouæ leges, nouaque
iſtita abs Rege facta, vnde ciuibus iura dantur. Ad hunc modum Zaeni regnum euerſum
breui eſt: quod iniuria erat occupatum. tametſi antiquis Regibus ſe ſatum ferebat, Mode-
ri filius, Lupi nepos, eius quem Murciæ regnum tenuiſſe ſuperius monſtratum eſt. Victo-
riæ gratulatio tanta extitit tota Hiſpania, quantam oratione explicare fas non eſt: eo ſynce-
rior, quod incolumi noſtrorum exercitu, ac vix vllo magni nominis viro deſiderato, tan-
tas res perfectas eſſe conſtabat. Artaldus tantum Alauonius cum ad officium rediiſſet
rebus Mauricis deſperatis, & Cardonæ regulum Raymundum Folchium, qui capta
vrbe venerat, proſecutus Villenam & Saiſſium oppida expugnare tentaſſet, in tumul-
tuaria pugna ad Saiſſium ictu lapidis peremptus eſt. Numinis vindictam vulgus interpre-
tabatur, quod Mauros rebus eorum integris adiuuaſſet. Hunc finem Valentina expeditio
habuit in paucis nobiliſſima. Rege Aragonio Valentinis rebus implicito Vaſcones quieti
erant: Rege gentis Theobaldo, Pompelonis Epiſcopo Petro Semeno, qui per idem tem-
pus Petro Remigio ſucceſſit. Externa atque longinqua bella laudis ſtudio quæſita. Theo-
baldus Rex, Comites Henricus Barenſis, Petrus Britanniæ, Aimericus Monfortius in Sy-
riam nauigare conſtituunt. Rebus omnibus comparatis Genuenſium claſſe, qua traiici-
endum erat, denegata terra contendunt. Germaniam, Hungariam, Conſtantinopolim
adeunt. Boſphoro Thracio tranſmiſſo, in Cilicia ad Tauri montis anguſtias, Turcis ma-
gno numero circunfuſis magna pericula obeunt. vix tertia parte incolumi, illuuie & ſqua-
lore deformes Antiochiam tenent. Initiis & mediis, expeditionis exitus conſentaneus fuit:
aduerſa ſæpe fortuna in Paleſtina pugnatum. ſic numina voluere à rebus noſtris auerſa.
Pauci cum Rege in patriam rediere. Gallici ſcriptores, Theobaldum Regem eo tempo-
re in Syriam iuiſſe contendunt, quo Ludouicus Galliæ Rex poſt annos circiter decem,
iunctis cum eo viribus ſcilicet. negant alii, argumento quod Rodericus Toletanus Præſul
in extrema hiſtoria de Theobaldi Regis profectione meminit, Ludouici expeditionem in
Syriam attigiſſe non potuit, morte ante id tempus præuentus, fineque ſcribendi quinto
non amplius anno poſt captam Valentiam facto.

LIBRI DVODECIMI FINIS.

HISTORIÆ DE REBVS HISPANIÆ, LIBER XIII.

Multa oppida à noſtris capta. CAPVT I.

DVO Hiſpani Reges Iacobus & Ferdinandus, antea clari præ cæteris at-
que præſtantes: maiores & clariores haberi cœperunt Corduba & Va-
lentia captis. oppida & vrbes, ob ea quæ feliciter acta erant, diuis im-
mortalibus gratias agere: ſolicitudinemq; de belli euentu lætitia publi-
ca commutare. Duces & milites eo intentiores ad victoriã niti: omni-
bus modis vrgere, cauereq; necubi hoſti opportuni eſſent: poſt victo-
riam ſæpe rerum commutationem ſequi non ignorãtes. Externi Prin-
cipes, ad quos rerum geſtarũ fama peruaſit, miſſis legationibus de felicitate gratulari, hor-
tariq; vt qua cœperant via Mauros præcipitantes opprimere non deſiſterent. tantiſper ta-
men ab armis ceſſatum ob inducias Mauris ab Aragonio Rege cõceſſas: & quoniam Fer-
dinandus Rex Burgis nouas celebrabat nuptias. Berengaria mater de filio ſolicita, ne præ-
teris voluptatibus integram ætatem corrumperet, tametſi nihil eo ſanctius omnium o-
ratione erat, eius coniugii conciliatrix extitit. Ioanna Simone Pictauienſi Comite & Ade-
le nata, neptis Ludouici Regis Galliæ atq; Eliſabethæ Alfonſi Imperatoris filiæ, ex Gal-
lia vocata, Ferdinando coniugio iuncta eſt. Ex eo coniugio Ferdinandus cognomẽto Pi-
ctauienſis, Eleonora, & Ludouicus nati ſunt. Rex celebritate peracta, luſtrandiq; regni ſtu-
dio nouam nuptam per præcipuas Legionis & Caſtellæ vrbes circũduxit, iura populis da-
re ſolitus: tenuioreſq; à potentiorum iniuria defendere, facilis aditu, præcipua morum ſua-
uitate. omnium querelis patebant aures. nullius inopia aut ſolitudo non modo publico tri-
bunali acceſſuq; communi, ſed ne à regio quidẽ conclaui arcebatur. Intelligebat nimirum
Regum officium eſſe ſcilicet conſulere ſubditis, tueri innocentiam, dare ſalutem, confer-
re & bonis omnibus amplificare rempublicam. cum ſit non eius modo qui hominibus

imperat,sed eius etiam qui pecudibus præest, eorum quibus præsit, commodum vtilita-
temq; captare.Eo actionum tenore æque Legionensium & Castellanorum gratiam bene-
uolentiamq; promereri non desistebat.ventum Toletum. vnde Cordubam missa pecunia
est,quoniam nouos ciues, neglecto agrorum cultu & temporum difficulate annonæ pe-
nuria laborare,atq; ex ea re proximos periculo esse nunciatum erat. Modius tritici maior
denis æris(marauedinos vocant)hordei quaternis constabat,quæ suprema caritas ea tem-
1239. pestate est habita.Et sane proditum memoria est, consequenti anno millesimo ducentesi-
mo trigesimo nono,Solis defectionem bis cōtigisse:semel tertio Nonas Iunii, qui dies Ve-
neris fuit,hora sexta densissimis tenebris luce commutata: quæ defectio Solis nobilissima
fuit. iterum Iulii mensis vigesimo quinto die, vt Bernardus Guido Aragonius scriptor est
auctor:falso nimirum, neq; astrorum conuersionibus consentaneè. neq; enim vtroq; die
Solis & Lunæ coniunctio potuit contingere, sine qua Solis deliquium nunquam existit.
Ne Luna quidem à media signiferi linea(per quam Sol decurrit, & vbi existentibus astris
eclipseis fiunt,vnde & Ecliptica dicitur) digressa semel,ad eandem recurrit ante mensem
circiter sextum.fuit præterea is annus Castellæ funestus duobus clarissimis funeribus:Lu-
pi Hari,cui Dieghus filius successit:atq; Aluari Castrii,cuius virtute res Christianæ in Bæ-
tica substiterant,Is enim rerum difficultate perspecta,ad Regem qui res bellicas aliis curis
implicitus,negligere videbatur,Toletum profectus est: & dum rem vrget,reuertiturque,
Orgacii in ipso itinere obiit.Aluari absentiam & militum quinquaginta,qui ad arcis præsi-
dium relicti,prædatum abierunt ductore Alfonso Menesio Aluari propinquo,Alhamar in
Abenhuti locum Arione Rex substitutus ad rei bene gerendæ occasionem conuerti posse
arbitratus,Tuccos arcem obsedit. Erat intus Aluari vxor.in repentino periculo fœminas
armari mandat. obmoliri saxa in Mauros.præsidiiq; speciem præbere. Periculo nunciato
Menesius & socii accurrunt.hortatore præcipuo Diegho Varga Toletano ciue, cuneo fa-
cto per medios hostes irrumpunt:paucisq; desideratis in arcem inuecti, saluti fuerunt sua
præsentia speq; auxilii obsessorū animis confirmatis.Rex Maurus spe depulsus, & non mi-
nori inopia pressus soluta obsidione abiit. Ea res Regis animo magnam solicitudinem in-
iecit,consideranti quantum virium decessisset duobus primariis Ducibus morte sublatis
quantum audaciæ accessisset Mauris. Itaque Burgis,quo se contulerat,pecuniæ in stipen-
dium expediendæ caussa,magnis itineribus Cordubam festinauit. Adiuncti filii Alfonsu
& Ferdinandus eximia adolescentes indole,ętate castris idonea.Nimirum sagax pater pr
ma militię rudimenta aduersus Christiani nominis hostes eos ponere volebat:insitam q
animis virtutem armorum vsu excitare.Quo tempore Iacobus Rex Mompellerium ab
rat,si quo modo ab iis ciuibus pecuniam in stipendium extorquere posset,cuius difficult
te non minus quàm in Castella laborabat.& quoniam eius vrbis ciues in factiones diduc
erant,ad cōcordiam reuocare cupiebat de sontibus sumpto supplicio. vtrunq; præstitu
Alhamar Rex Maurus,imperio suo Granatam adiunxerat volentibus ciuibus: vrbem a
mis virisq; potentem,nulliusq; rei indigam. (regni Granatensis, quod perstitit ad auoru
ætatem,hoc initium fuit)Hudielis Murciæ Rex Alhamaris odio à ciuibus est renunciat
hinc mutuæ atq; internecinæ inter vtranq; vrbem simultatis semina. Mauri Bætici do
fatigabant nostros: pugnandi copiam non faciebant. dimissæ à Ferdinando Rege va
militum manus,in hostium fines,arces,oppida,vrbes carpere aut vi,aut voluntate. Asti
Stepa,Lucena, Obulcū,Marchena (Martia veteribus) Egabrum,Vrsao,Vaena Christi
imperii iugum pertulerunt. minorum oppidorum numerus iniri non potuit,ne memo
quidem recenti.quorum pars tamen Iacobi Calatrauęq; militibus pars Episcopis publi
qui Regis sequebantur castra,pars proceribus priuatim abs Rege dono data.Mauris ex
rebus tanta incussa formido,quantam nunquam meminerant. Barbarus quidam è ge
Almohadum,ex Africa rebus suæ gentis cognitis, noui imperii constituendi spe, & M
rorum reliquias colligendi studio,in Hispaniam venerat,quasi gentis ignominiam,pat
que religionis iniurias manu vindicaturus insigni hominem audacia atque virtute.sed
gitationes eius nostrorum diligentia,perpetua Regis felicitas occupauit: cū captus in
testatem venisset,qua arte, quove loco memoriæ non est proditum:ac ne nomen quid
Mauri. de facto conuenit. Alhamari Granatensi Regi annuæ induciæ concessæ. Fe
nandus Rex tredecim omnino mensibus in ea expeditione consumptis Toletum re
vbi mater vxorque,eius aduentum operiebantur præsentibus lætę,de futuro solicitę.
tempore Ferdinandus Rex Burgis,quo se Toleto contulerat, animo ad pacis artes c
uerso,Palentinam scholam ab Alfonso auo cōstitutam,Salmanticam transtulit,loci c
moditate inuitatus.Erat enim musarum otiis idonea ciuitas,præterlabentiq; Tormea
salubris pariter & amœni secessus. omnino eo beneficio cupiebat Legionensium amp
co

nciliare voluntates. Alfonsus quidem Legionensis Rex superioribus annis, ne subditis
cesse foret eruditionis caussa in Castellam abire, nouæ scholæ fundamenta Salmanticæ
fuerat, exigua & inchoata: Ferdinandi nunc filii, & deinde Alfonsi nepotis, pro eo stu-
quo litteras complectebatur, cura & liberalitate vsque eo auctæ, nullibi vt maiora vir-
i præmia, neq; artium professoribus stipendia vberiora proposita sint. Dieghus Harus
caiæ regulus semel & iterum, quibus de caussis incertum, sed tumultuatus tamen, Fer-
andi Regis indulgentia, atque Alfonsi Principis cura ad officium rediit, amplioribus
noribus restitutis, quam antea Regum dono obtinebat. id maiorum meritis datum, &
estinis motibus occupari importunum erat, in tanta occasione Maurici nominis extir-
ndi. Anno hæc millesimo ducentesimo quadragesimo contigere. Qui annus non Ca-
læ modo faustus extitit, sed etiam Aragoniis religiosus celebrisque prodigio, quod ad
ium arcem ostensum est, Corporalibus quibus sacrificatum erat, sex hostiarum sangui-
delibutis. Ea corporalia Darocæ magna religione seruantur. rei gestæ ordinem, quo-
m testatissima est, ex aliorum litteris sermoneq; peti placet. Iacobum Regem iis com-
ntariis, quos de rebus suis ipse composuit, de re tanta nihil meminisse viri eruditi admi-
ur. Bairenum sane arx valli imposita, nobilissimæ sacchari orizæq; prouentu (qualis est
is fere finitimus Gandiæ ager) Villenaque Aragoniis armis præsidiisq; occupatæ. Se-
obsidione tentata, capi non potuit. Castellonium modo arx, quarto ab ea vrbe lapide
ta nostris est. Iacobum Regem Maurorum reliquiis eo tracto excindendis intentum,
ictumq;, maiores curæ in Galliam euocarunt.

1240.

Murciæ regnum in fidem acceptum. Cap. II.

Ebus igitur in vtraque prouincia pro tempore atque loco compositis paratisq;, Iaco-
bus de profectione Gallica, Ferdinandus de Bætica expeditione eodem tempore co-
ant. Ferdinandum diuturni vis morbi lecto afflixit, vt se Burgis commouere non pos-
lfonsus ergo filius iuuentutis Princeps, ad bellum Bæticum necessario est præmissus:
iam induciarum tempus cum Granatæ Rege pactum exibat, ne nostris præsidium
et patre prouidente. Toletum progresso maioris rei occasio se dedit. Hudielis Mur-
egis legati venerant, eius nomine regnum offerentes his conditionibus. Vt Rex Hu-
in fidem Castellæ Regum receptus, nostrorum armis ab omni vi, iniuriaque tutus
tum domestica tum externa. ac nominatim contra Alhamaris arma, cui se viribus es-
parem sentiebat. Vitæ sustentandæ caussa, dum illa maneret, vectigalia regia dimidia
rte perciperet. Honestissimæ eæ conditiones Alfonso visæ sunt: fortunaque, Deus
præclari facinoris casum dabat. festinatione opus erat: nam nisi properasset, cuncti
agna pars fidem mutassent: tanta mobilitate gens Maurica circumfertur. Itaque ne
quidem conuento ad rem certam legatorum, quos præmiserat, vestigia subsecutus,
m vltro delatum præsidiis occupauit, ipsamque in primis Murciæ vrbis arcem. re-
ro cuiusque auctoritate & opibus annuis reditibus donati. Eliocrota (nempe Lorca)
ago noua, atque Mula Christiani imperii iugum vt perferrent, adduci non potue-
um sibi priuatim consilium cepissent. vim adhibere longum erat, neque Alfonsus
bellum gereretur paratus. reliqua ergo ditione auctus ad patrem, qui ex morbo re-
s Toletum venerat, citato rediit. Ferdinandus successu lætus, curaque Maurorum
s in fide confirmandi, nouum regnum oculis lustrare constituit. Extatque eius æta-
oma, à Ferdinando, dum Murciæ esset, templo S. Mariæ in Valle positæ concessum.
urgos maiores reipublicæ curæ Ferdinandum & Alfonsum vocarunt. Quo tempo-
engaria Regis filia Olgis Deo virginitatem sacrauit. Ioannes Vxamensis Episcopus
sacrum capiti de more imposuit. Iacobus Aragonius Rex Mompellerii, quo se re-
lentiæ compositis, atq; Semeno Turiasonensi pro se vicario relicto contulerat, mo-
ahebat. Prouinciæ & Tolosæ Comites Regi presto affuere. officii species prætende-
re diuortium agitatum Tolosatem inter & Sanctiam Regis amitam: vt nullus pro-
tatis respectus mouet, vbi de iure regnandi disputatur. Ioanna ex eo coniugio nata,
ascula proles non esset, ad Alfonsum virum Pictauiensem Comitem Ludouici Re-
liæ fratrem, paterni principatus successionem, quasi dotalem deferebat. Id Rex æ-
ebat tanto principatu rem Gallicam augeri, prætextusque nouis nuptiis quære-
masculæque prolis spes. Conuenit, vt in eam rem arma tres Principes sociarent.
Iunii, anno millesimo ducentesimo quadragesimo primo, id fœdus factum est.
nno vndecimo Kalend. Septembris Gregorius nonus Romanus Pontifex obiit,
it Celestinus quartus. quo intra dies decem & septem defuncto, Innocentius eo
e quartus patria Genuensis, post viginti mensium interregnũ Romanam ecclesiam

1241.

regendam suscepit. His Pontificibus, Hugo ex Dominicano ordine Cardinalis, Barcinone patria, eximia eruditionis opinione clarus, diuinos libros commentariis illustrabat. Bibliorum hic concordantias, infinitum pene opus, Herculea plane audacia primus excogitauit, & quingentorum monachorum ope adiutus perfecit, incredibili rei litterariæ prouentu. Hugonis diligentiam longo post interuallo Hebręi, Græciq; imitati, vtriusq; linguę studiosorum conatus non parum iuuerunt.

Ferdinandus in Bæticam abiit. CAP. III.

IN Bætica interea induciarum tempore elapso bellum gerebatur, neque magno conatu, cum Regem Ferdinandum aliæ curæ distinerent, neq; euentu aliquo memorabili. Rodericus Alfonsus cognomento Legionensis, Ferdinandi Regis ex impari matre frater, in Granatæ fines inuectus prædandi studio à Mauris, qui maiori numero confluxerant, acie superatus erat. Isidorus pro Calatrauæ militibus Tuccorum Pręfectus, Martinus Argotes, aliiq; viri nobiles in pugna ceciderunt: milites alii magno numero, magno rei nostræ incōmodo: cum bellorum euentus ferme opinione magis, quam rebus ipsis regātur. Rex Maurus successu elatus nostros fines nullo prohibēte vastabat, belli fortuna cōuersa, timore [...] dacia mutato. Ferdinandus periculo nunciato, Alfonsum filium Burgis ad noui regni p[...] sidium maturare mandat. ipse in Bæticam proficisci constituit. Illiturgim vbi appulsus est, Arionæ, & Giennii, quæ vrbes in Maurorū ditione erant, agros euastat. Ariona haud mul[...] to post sub iugum missa. minora eo tractu oppida capta. Iis ex locis, Alfonsus Regis frater Molinæ regulus, in Granatæ fines irrumpere iussus est. iustus exercitus sequebatur. vrbs circunsessa. Ferdinandus ratus, quod futurum prouidebat, circunfusos vndiq; Mauros ob[...] sessis auxilio venturos: obsidionis vrgendæ cura, cum maioribus copiis superuenit. Eius [...] præsidio Maurorum exercitus quamuis copiosus victus in certamine, atq; fugatus est: vr[...] bem expugnare non licuit, cum natura, opere, ciuiumq; multitudine munita esset: & Mauros Gazules (factionis id nomen est) Tuccos obsidione premere, eodem tempore nuncia[...] batur. Quo nuncio perculsus Rex, Alfonsum fratrem, & Calatrauæ Magistrum præmisi[...] vt opem laborantibus ferrent. Quorum aduentum, Mauri haudquaquam expectarun[...] Rex satis se profecisse ad tuendam nominis existimationem iudicās, exæquata clade, mul[...] tisq; oppidis captis, Cordubam exercitum incolumem reduxit anno millesimo ducentesi[...] mo quadragesimo secundo. Alfonsus filius diuersa in parte, non minori felicitate re[...] gerebat: nam ex tribus oppidis, quæ imperii iugum detrectare dictum est, Mulam vi com[...] pulit deditionem facere ad victoris arbitrium. Eliocrotæ hoc est, Lorcæ, & Carthaginis [...] gri, omni belli iniuria deformati: prorsus vt fractis animis de deditione consilia agitaren[...] Sanctio Masuelo, cuius hoc bello virtus enituit vna maxime, Alcaudete oppidum prop[...] Bugarram nauatæ operæ, atq; industriæ præmium fuit Alfonsi Principis dono. Rex hibe[...] norum tempore Puteolum abiit: quo mater Berengaria processerat, eius videndi studi[...] annis grauis supremaq; iam ætate. quinque & quadraginta dies, officii caussa in eo oppi[...] matri dati. quibus exactis Toletum Berengaria rediit. Rex Illiturgim abiit, inchoante a[...] no millesimo ducentesimo quadragesimo tertio. Regina vxor virum prosecuta Cordu[...] mansit. Maurorum fines Ferdinando ductore longissime euastati sunt: Giennii, Alcalę c[...] gnomento Bensaidæ Illoris incensa. in ipsumq; adeo Granatæ vrbis conspectum arma [...] lata. Pelagius Correa S. Iacobi Magister, Alfonso Principe relicto, quem Contestano be[...] comitatus erat, & rerum gestarum magna pars fuerat, in Bæticam per idem tempus ab[...] Regiq; cūctanti, monendo, hortandoq; auctor extitit, Giennium vrbem, quę toties fru[...] tentata erat, supremo conatu obsidendi. Magnæ difficultates offerebantur. virorum atq[...] armorum magna vis intra eam vrbem erat, frumēti affatim. situs asperitate, mœnium m[...] nitione, aggeribus, aliisq; machinationibus locus importunus. Vrbs ea ad ardui montis [...] tus posita est, præter ortum Solis & Austrum porrecta in longitudinem, latitudine non [...] dem. iugi aqua, eaq; copiosa vtitur, fontibus perennibus gelidissimisq;. fluuius ad duo[...] cim passuum millia distat. gens Maurica superioribus annis, vt instar propugnaculi e[...] rebus omnibus instruxerat, vrbem situ arduam opera milesq; firmauerant. vicit tamen [...] lagii auctoritas, atq; constantia. Vrbs circunsessa abs Rege est. omnia quæ ex vsu essent [...] parata. multis tamen diebus, & laboribus consumptis haud multum proficiebatur. F[...] Granatæ Rex, Oysemelium factione inter suos tumultuante, de vita, deq; imperio per[...] tari cœperat. anxio & pendenti animo auxilia conquirere aduersus eos motus: nihil tan[...] vsquam tutum inuenire, nisi in nostrorum præsidio. ergo fide accepta, ad Regem ven[...] castra: fortemq; & fidelem operam, si in fidem reciperetur, & amicitiam pollicetur: su[...]

1242.

1243.

ctio

nis indicio Ferdinandi manum, facta conueniendi poteſtate deoſculatur. fœdus his
ous ſancitum. Giennium continuo dedatur. Granatæ vectigalia æquis partibus inter
nq; Regem diuidantur. ea ad ſeptemdecim aureorum myriades excreuerant, ſexagies
es ſeſtertium, hoc eſt aureos centum ſeptuaginta millia. Rex Maurus ad regni comitia
uam beneficiarius, veniat euocatus. Communes vtriſque hoſtes ſint, amici non alii.
riosum Ferdinando fuit diuerſa religione homines illi ſe credere: eiuſq; ſocietatem &
n cupidiſſime petere. Itaq; fœdere ſancito, vrbs dedita eſt. Rex ſolenni ſupplicatione
as inuectus, muro refecto, temploq; expiato, illud ex ritu Chriſtiano ſacrandum cura-
 Guterrio Cordubenſi Epiſcopo perfecta cæremonia, quo maior religio eſſet, nouo
 vrbe Epiſcopo conſtituto. De tempore quo Giennium capta eſt auctores variant. an-
 peritiores adſcribũt milleſimum ducenteſimum quadrageſimum tertium, menſem
lem dimidiatum. octimeſtris obſidio fuit: duriſſima hyeme in caſtris duratum. Quo
 & proximo Catalaunos & Aragonios de finibus tumultuatos inuenio. Ilerdã vtriq;
trahere conabantur, Aragonii Sicori, Catalauni Cinga, ditionis fines deſignabant. Ia-
s Rex Catalaunis æquior erat, quod diſtracto imperio Alfonſum maiorem filium A-
niæ hæredem declaraſſet: Catalauniæ Petro cariori filio, quem ex Violante noua vxo-
ceperat, principatum pararet. Dati arbitri deſignandis finibus: conuentuque Barci-
habito ſecundum eorum iura & merita pronunciauit: totumque tractum Cinga &
i comprehenſum Catalaunis attribuit. ea re Alfonſi filii, ac multorum procerum of-
nimi. ac illud vrebat maxime, quod regno diuulſo in partes, debilitari rempublicam
ſe fore dolebant. Ergo Alfonſus non obſcure à patre deficiens, Calataiubæ ſe tene-
 Alfonſum ſecuti Ferdinandus Regis patruus Montaragonis Abbas, Petrus Aſagra,
s Luſitanus, aliique ex vtraque gente viri primarii, opibus magnis.

Sanctius Luſitaniæ Rex regno pulſus. C A P. IIII.

SITANI in factiones diſtracti erant, atque inteſtinis motibus perturbati. Sanctius eo
mine ſecundus à veſtium forma cognomento Capellus, regnum obtinebat, rexe-
nitio non omnino male. nam finitimos Mauros bello fatigaſſe inuenio: Mertolamq;
oppida Mauris erepta S. Iacobi militiæ donaſſe. cætera ea ingenii manſuetudine, vt
ordiam degenerare videretur. Mencia Lupi Hari Viſcaiæ reguli filia connubio iun-
t, viri vſq; adeo potens, vt non Principem ſe, ſed miniſtrum ageret fœmineæ cupidi-
pud eam gratia & auctoritate plurimum poterãt, quos minime omnium oportebat.
omnium conſiliorum participes erant, ſine illis neq; domi neq; foris quidquam ma-
ei gerebatur. Horum compendio ac libidine honores, præfecturæ, impunitates, ſup-
Rex largiebatur, inſciens plerunq; & ignarus. id Regi exitio fuit, vt ferme Principum
lo à domeſticis peccatur. Proceres rempublicam ignobilium hominum arbitrio
 moleſte ferebant. Conſilio inter ſe communicato, lege propinquitatis, & quoniam
a infœcunda erat, id coniugium diuellere primum conantur. res ad Pontificem Ro-
n delata. viri ſancti adhibiti, qui Regis animo alioqui minime mali, religionem in-
nt. nihil ea diligentia profectum: cum Reginæ artibus vſque adeo captus eſſet, vt
nibus & veneficiis amentiam inieciſſe vulgus exiſtimaret. Amore captus animus
 non eget. Erat Sanctio frater ætate proximus, eximia indole, Alfonſus nomine: qui
im Boloniæ in Gallia Comitem vxorem duxerat. Epiſcopi Bracarenſis & Conim-
ſis ad Innocentium Pontificem, qui hoc tempore Lugduni conuentus eccleſiaſti-
tabat cura belli ſacri in Syria reparandi, à Luſitanis proceribus amandati. Pontifice
to & longinquæ legationis cauſis explicatis, vt Sanctius regno pelleretur impetra-
tuit. id modo conceſſum eſt: vt Alfonſus eius nomine dum viueret, rem publicam
aret. Extant de hac re ipſius Innocentii litteræ ad proceres Luſitaniæ hoc ipſo an-
e, quæ eſt lex altera De ſupplenda negligentia Prælatorum, epiſtolarũ decretalium
xto. Alfonſus Pontifice primum conuento, Lutetiæque icti inter primores gentis,
 leges & commoda publica iuratus, cum ad eum ſtudia procerum inclinaſſent, in
rum præſidii eſſet, continuo rempublicam nullo impediente occupauit. Hinc ta-
uæ contentiones natæ ſunt, quæ Caſtellę Reges Ferdinandum & Alfonſum impli-
 Sanctium enim Regem primum in Calæciam abiiſſe memorant: deinde cum re-
tentata parum procederet, Toletum ad Alfonſum Regem, qui Ferdinando patri
rat profugiſſe. eius armis quo minus reſtitueretur Alfonſi Luſitani diligentia effe-
um priori vxore abdicata, Alfonſi Regis filiam ex impari matre Beatricem ſe du-
polliceretur: regnumq; vectigale, vt fuerat olim, futurum. Vicit commoditas ho-
n: tametſi Pontificis quoq; voluntas excuſabat, pro Alfonſi libertate pronuncian-

tis,quasi priori coniugio inualido.nouæq; nuptiæ quamprimum celebratæ sunt. dotis no-
mine oppida in ea Lusitaniæ parte data, qua Anas influit in mare: cum paulo ante Mauris
erepta Castellæ armis,iuris controuersi essent. Quo ex tempore nonnulli putant, Reges
Lusitaniæ ad vetera insignia arces circum clypei limbum addidisse.Sanctius Rex omni spe
depulsus regni obtinendi, Toleti consenuit. viuenti vectigalia Regis liberalitate donata,
vnde vitam principalem sustentaret.mortuo iusta funeris regio apparatu facta:corpusque
in ipso templo maximo tumulatum,eo loco vbi Alfonsus Imperator,& Sanctius filius retro
aram maximam sepulti erant.De obitus tempore auctores discrepant. saniores post trede-
cim annos decessisse aiunt: cum regium nomen quatuor & triginta annis tenuisset, fluxa
primum deinde nulla auctoritate. Conimbricam obsidebat Alfonsus in Sanctii fide per-
stantem:impugnabatq; acerrime. Obsessi ad supremam quamuis inopiam redacti obsti-
nata patientia sustentabant:cũ Flectius arci vrbiq; Præfectus Sanctii morte nunciata,neq;
satis credens tamen.quasi certiora cogniturus Toletum eundi veniam postulauit.Dat Al-
fonsus non inuitus,interimq; ab oppugnatione cessatur. Flectius Toletum delatus aperto
Regis extincti sepulcro Conimbricenses claues in manus dat,his vsus verbis.Qandiu Rex
„ viuere te iudicabam, extrema omnia sum perpessus.coriis famem toleraui, sitim lotio ci-
„ uium animos consilia de deditione agitantium ad malorum patientiam erexi.Quidquid
„ fideli & constanti homine atq; in tua verba iurato expectari debuit,præstiti. Mortuo
„ tibi vrbis clauibus traditis,quod supremum officium est,sacramento me solutum ciuibus,
„ decessisseq; te renunciabo: Alfonso fratri ne amplius resistant te concedente ero auctor.
Viri fidem atque constantiam omnibus seculis prædicandam. Lusitani generis & sangui-
nis propriam laudem.

Bellum Hispalense inchoatur. CAP. V.

GRANATÆ Rege in fidem accepto, Ferdinandus Castellæ Rex in magnam spem ve-
nerat Hispalis occupandæ.quingenti leuis armaturæ equites ductore ipso Rege Gra-
natæ,præmissi dum reliqua comparantur:qui Carmonæ vrbis, olim validissimæ agros de-
popularentur.Alcala cognomento Guadayra auctore Rege Granatæ nostris deditionem
fecit. valida inde manus Hispalim dimissa maturas segetes ,vineas & olivueta præcipua no-
bilitate corrupit. Ita vt incendiis omnis circum vrbem ager, villæque fumarent. Duct-
Pelagius Correa Vrcesiæ Magister. Manus alia militum Cæsariani fines simili iniuria v
xabat.ductores Granatæ Rex & Calatrauæ Magister. Ferdinandus ipse ad Alcalam Gu
dayram substitit,rebus omnibus comparandis intentus.atque illud maxime prouidens
remisso belli ardore hosti se muniendi opportunitas esset. Quo minus Berengariæ mat
funeri interesse potuit,per idem tempus defunctæ.Subsecutus est Roderici Toletani P
1245. sulis obitus Augusti mensis nono die,anno M. CC. XLV. tametsi alii adscribunt anni
M. CC. XLVII. Iunii mensis diem decimum: vt magis mirari liceat,in clarissimi viri ob
dissentire auctores,quàm opinionem opinioni præferre.magno vtrunq; reipublicæ inc
modo accidit,propter insignes vtriusque virtutes.Regina ætate prouecta erat, Roderic
grauior annis,multisque laboribus fractus:ac nouo itinere, q̃ Lugdunum susceperat (
conuentus ecclesiastici erant)aduersus Petrum Tarraconẽsem,à quo fuerat diris defix
nulla grauiori de causa, quàm quod iure Primatis per eius fines crucem dignitatis insi
prætulisset.Extat Gregorii noni Rom.Pont.sententia secundũ iura & merita ecclesiæ T
letanæ.verum controuersia nondũ satis composita, Rodericum arbitror in extrema q
uis ætate ad Pontificem abiisse.in reditu sane cum Rhodano in Hispaniã nauigaturus
veheretur defunctus est. Hortæ ad aram eius templi maximam cippus cum inscripti
mõstratur duobus his carminibus,comprehensa,rude & crassum,vt in ea ætate sonãti

Mater Nauarra, nutrix Castella, schola Parisius,
Sedes Toletum, Hortus mausoleum, requies cœlum.

Roderici semper in Hispania viuet auctoritas,memoria vigebit.Defuncti manib.in te
Toletani maximi pluribus sacellis ad hanc diẽ parentatur,aliquot sacerdotiis eius iussu
impensa ea de causa constitutis.Roderico Ioannes eo nomine secũdus successor est d
Raymundus Prouinciæ Comes per idẽ tempus decessit, ob amorẽ litterarum & poe
studiũ laude dignissimus,vna ingrati animi nota deformis,aduersus Romeũ aulę præf
quo agẽte honestis rationib.publica vectigalia triplo aucta erant.Virtutẽ inuidia sequ
Itaq; criminib.appetitus & ad expẽsi rationem compulsus , fide probata cũ baculo &
cũ quibus Compostella venerat,peregrinus discessit.neq; vnquã quis esset,aut quo rec
set,est cognitũ.Quatuor Raymundi filiæ,Margarita Ludouico Regi Galliæ Sancto n
Eleonora Hẽrico Anglo Regi,Sanctia Richardo Hẽrici fratri:Carolus Andegauẽsis C
Be

tricem duxit,cum qua tametsi natu minima erat,eximia prouincialium voluntate, & loуici fratris sui ope, defuncti soceri principatum obtinuit. Ferdinandus interea Rex rduba,quo se retulerat, Hispalim maiori conatu impugnare obsidereque parans, Raydum Bonifacium Burgẽsem ciuem rei nauticæ peritissimum, in Cantabriam dimisit, lassem instrueret: quoniam ea gens nauigandi peritia potissimũ celebris erat. Carmoipse maioribus copiis circunsedit annum circiter M. CC. XLVI. vrbem prævalidam,& omnes casus paratam,munitamque aduersus hostes mœnibus,armis,viribus atq; comtu.Itaque expugnari non potuit.ad fœderis tamen conditiones redacta: mulctæq; noe auri pondus in præsenti, deinde tributa annua pendere compulsa est. Constantina, na,Lora(quæ tria veteribus Iporcense municipium,Regina, Axalita fuerunt) Cantil-,Guillena oppida pars vi,pars voluntate occupata. Vrcesiæ militibus Reyna data est. stantina ciuibus Cordubensibus publice: Lora militibus Hospitalariis. Omnia secunrant nostris. Aragonii tantum Regis conciliandi cura solicitabat, ne in eo rerum moto impedimento esset,expostulantis Alfonsi Principis armis,qui in Murciẹ regno cut,designatos olim vtriusq; regni fines superatos. viri præcipua auctoritate vtrinq; adi,concordiæ ineundẹ viam excogitabant.optima visa est,Alfonsi Principis cum Vio-Iacobi Regis filia coniugium. erat vtriq; genti commodum tantos Reges nouæ neudinis vinculo constringi.Nuptiæ mẽse Nouembri Vallisoleti regio apparatu omniætitiæ significatione celebratæ: tametsi Ferdinandus pater aberat,in vnam Hispalenlli cogitationem intẽtus,eo maiori conatu,quod à Raymundo Bonifacio, qui instruasse tredecim nauium,circunductoque Nerio promontorio, ad Bætis ostium,qua se effundit in mare,hostium classis in qua viginti naues,tum longæ, tum onerariæ erãt, i prẹlio fuerat superata per idem tempus.Mauri enim qui Tingi Septaq; prẹsidii caupalim conuenerant,cognito nostrorũ aduentu,suas naues ex portu educunt. pugnarinque magna animorum contentione: neque Cantabris Afri multum virtute cedehomines militares,exercitati in armis,ad hæc nauium numero superiores. Cantabri tate nauium,& scientia gubernatorum confisi hostiles impetus eludebant:atque vbi cominus pugnandi erat,in hostium naues transcẽdendo, magno numero hostes neant. Tres Maurorum naues captæ,duæ submersæ,vna incensa, reliquæ in fugã com-.Miserat Rex subsidio iustum equitatum,classis periculo permotus. verũ priusquam us ii equites peruenissent, victoria à nostris parta erat. eo maior reliqui belli conficicupiditas nostrorum animis iniecta est: prorsus vt Rex aliis omnibus curis omissis, in antummodo cogitationem incumberet.

1246.

Aragonia sacrificiis interdicitur. CAP. VI.

EREA in Aragonia sacrorum iustitium erat,templis prouinciẹ omnibus clausis,mœn silentium: quod iussu Pontificum,vindicandis sceleribus Principum,curandisque num remedium,nonnunquam efficax,vsurpari consueuit: vti tunc accidit. Iacobus ragonius à Therasia Vidaura,cuius amoribus iunior addictus fuerat,lege de coniustulatus,quasi datam ipsi fidẽ iniustis nuptiis violasset,causam apud Romanos Pondixit.idonei testes non erãt eo coniugio comprobando, quippe nullo, aut clandeite ergo contestata,victa Therasia est: ac secundum iura & merita Violantis Reginẹ nciatum. Vnus Gerundensis Episcopus,cui Rex arcano rem omnem reuelasse fama o id studio incertũ,sed Pontifici tamen Innocentio IIII. renunciauit,iniuste Regem qui datam fidem falleret. posteriori coniugio quasi vitioso rescisso, Therasiam iuxorem loco reddendam videri. id ipsi Regem arcano confessum. neq; pati consci-,vt grauissima religione illum,se,& populum obstringi sineret, vnde grauia supplimodum instarent.id insolentibus litterarum notis renunciare,quo res esset occul-Nihil latẽre Principes solet. aliis prosternendis siue veris siue falsis criminationibus, rimum gratiæ locum & potentiæ in aulis Regum aucupantur vaniloqui assentatorgo cum Rex cognouisset Therasiẹ causæ passim fauere Romanos: Pontificisq; anin eam manifeste propensum: renunciato indice, seu quod res erat ex conscientia tus,Episcopo Gerundensi in curiam euocato,atq; in regiam ingresso, linguam aboram mandauit.fœdam carnificinam,turpeq; facinus. scelus scelere vindicatum, na impietate antiqua cumulata est.tametsi religionis violatæ ab Episcopo dolor stipotuit sacræ cõfessionis secretis retectis, ꝙ nefas semper est habitum. Id tamen vbi it Innocentius Pontifex (forte Lugduni generales Episcoporum conuentus agitaaulo ante dictum est,)quantum dolorem animo ceperit, quantis iracundiæ flamrit,dicere non est necesse. Ditione vniuersa sacris interdicta,vt fere peccata Prin-

cipum multitudinis malo vindicantur, Regem diris omnibus defixum anathematis igno-
minia notauit. Is legato ad Pontificem Andrea Albalato Epiſcopo Valentino ſupplices pre-
ces obtulit. pœnitere ſe facti: ſed quoniam mutare non licebat, indignationi ſi non iuſtæ,
certe præcipiti veniam pater & Pontifex daret, parato pœnarum dare quantum ipſius ar-
bitratu decretum eſſet. Audita legatione Pontifex, Epiſcopo Camerino & Deſiderio preſ-
bytero in Aragoniam legatis cauſſæ cognitionem permittit, conceſſa poteſtate Regem et-
iam cum eccleſia conciliandi, modo ad ſanitatem per pœnitentiam redacto. Ilerdæ con-
uentus Epiſcoporum & procerum eſt habitus. affuerunt Epiſcopi Tarraconenſis, Cæſar-
auguſtanus, Vrgelitanus, Oſcenſis, Elnenſis. His præſentibus Rex verbis grauiſſimis caſti-
gatus, atq; in genua procumbens criminis venia donatus eſt ea lege, ſi monaſterium Bene-
facianum, quod in Dertuſæ mōtibus ante viginti annos poſt captum Morellam oppidum
inchoatum tardis incrementis ſurgebat, magnis ipſe molibus & cæmentis ad culmen vſ-
que ſuo ſumptu perduceret Virginis Matris nomine ſacrum. argenti pondo centū & qua-
draginta circiter annua tribueret, vnde Ciſtercienſes in eo monachi vitam ſuſtentarent.
Publicum hoſpitium Valentiæ D. Vincentii nomine extrui cœperat pauperibus & pere-
grinis ſuſcipiendis. ei xenodochio maiora vectigalia deſignata ſunt, argenti pondo qua-
dringenta ſingulis annis, vnde pauperes & peregrini alerētur: prçterea ſacerdotes aliq;,
qui ſacra procurarent, & iuuandis fouendiſq; pauperibus præſto eſſent. Additum, vt ſe-
rundę in templo maximo idoneis reditibus ſacerdos perpetuis ſacris diuinum numen Re-
gi & poſteris propitiaretur. Pontifex diploma conceſſit decimo Kalend. Octobris, anno
M.CC.XLVI. quo poteſtas Legatis datur Regem conciliandi cum eccleſia: quod proximo
menſe factum eſt. 14. Kalend. Nouembris, Ilerdæ ſolenni cęremonia Rex eſt piorum ſocie-
tati templiſq; redditus. Quid acciderit Epiſcopo Gerundenſi memoriæ non eſt proditum:
ac ne nomen ipſius adſcribunt. Ex tabulariis Benefaciani monaſterii hæc deſumpta, &
plerisque annalium ſcriptoribus prætermiſſa, ſilentio præterire conſilium non fuit. quam
res meretur fidem, eam lector adiungat. Multus certe ſermo variuſque de eo regis facto i
vulgus ex his, vt arbitror, monimentis manauit. Ad Bæticam expeditionem recurrendum
eſt.

Hiſpalis capta. CAP. VII.

AD extremum Occaſum in Hiſpania, Hiſpalis ſita eſt Bæticæ caput, in primis Europ
nobilis atq; opulenta, mœnium firmitate, armis viriſque munita. Ædificia publica
priuata regiarum inſtar magno numero. nitor cultuſq; ciuium prçcipua. Vrbem ad lęuam
& ſuburbium, cui Trianæ nomen eſt, Bætis interfluit, magnis molibus coercitus: magn
rum nauium fundo capaci. eoque idoneus vtriuſq; maris commercio. pons ſublicius cu
vrbe ſuburbium committit. in vrbe regia eſt Regum veterum domicilium. in ſuburbio a
firmiſſimo opere, ad ortum Solis conuerſa. Turris ad flumen aſſurgit, ab elegantia ſtr
cturæ aurea dicta. ſed omnium operum magnitudinem cocto latere turris altera vinceb
ad templum maximum, vlnas ſexaginta lata, quadruplo altior: ſupra quam turris minor
ſurgit, iuſta magnitudine. ea nunc tectorio noui operis & picturæ varietate circum orna
pro miraculo cernentibus eſt. Singula referre quid attinet in tanta copia & varietate?
uitas omnis hac tempeſtate ſupra quatuor & viginti familiarum millia numerat: in octo
viginti tribus deſcripta, Prima Diuæ Mariæ nomine, à templo vrbis maximo: cui ædi
amplitudine & maieſtate cætera vniuerſæ Hiſpaniæ cedunt. annuos aureos triginta mi
in ſtructuram conſumit. eius ſummæ quadruplum Epiſcopo prouenit. ſacerdotia alia
mero & prouentu proportione reſpondent. Ager præcipua bonitate eſt. regio circum
na & lætiſſima, olea plurimum conſita: cuius prima Hiſpali nobilitas eſt. muria macer
oliuas inſigni tum magnitudine tum ſuauitate, in omnes partes ager Hiſpalēſis mittit: a
qui tanto prouentu, vt centum millia qua villas, qua trapeta in iis oliuetis, quibus Aſſara
nomen eſt, Mauris rerum potientibus numerarent. ingens numerus, ſed Alfonſi tamē
gis Sapientis hiſtoriæ auctoritate probabilis. Incredibilis hac tempeſtate aduenaru
mercatorum multitudo, ad famam earum opum, ex omnibus partibus conuenienti
quas Atlanticæ nauigationes quotannis repetitæ maximas pariunt. Huius vrbis potiu
Regem Ferdinandum maxima cupido inuaſerat: cum propter nobilitatem loci, tum
niam ea capta imperium Mauricum concidere neceſſe erat. & Aragonii Valētiam v
magna gloria ceperant, haud diſſimiliter ſitam, neq; multo minore ciuium frequentia
ſpalēſis Rex Axataffus haud ignarus periculi, ex vicinis locis ipſaq; Africa auxilia euoc
frumentum ex finitimis regionib. in vrbem conuexerat: equos, arma, claſſem, quiduis
certus priuſquā tantæ vrbis imperio cederet. Ferdinandus ad veteres copias noua v
auxilia cōtrahit: frumentū aliaq; omnia quæ ex vſu belli forent, ſumma diligentia cōq

iod fore diuturnum & difficile non ignorabat. Alcala, vbi se aliquandiu tenuerat Ferdi-
ndus, adulta iam æstate mota castra. Augusti 20. die anno M. CC. XLVII. vrbs circunsef- 1247.
castra Regis ad eam partem posita: vbi Campus Tablata ad inferiorem vrbis partem &
uminis ripam panditur. Pelagius Correa Vrcesiæ Magister transmisso flumine ad Aznal-
achium constitit, magno vir animo, pręstanti rei militaris scientia. huic obiectus erat A-
ngiafon Nieblæ Rex: omniaq; ea parte loca à Mauris obtinebantur. eo grauius periculũ
at: sed omnes difficultates constantia virtuteq; superatæ. Ad Regis castra, erumpentibus
vrbe Mauris, atq; opera & munitiones nostras disturbare conantibus, leuia aliquot prę-
facta successu vario, euentu haud memorabili. nostri sæpe meliora ferebant, hostesq; in
bem cum clade reiiciebant, mari præsertim, vnde maiora incommoda afferebantur in-
hendi commeatus facultate sublata. ne terra rerum quidquam necessariarum infer-
ur, copiæ terrestres vetabant: varięq; manus prędatum missæ fructus maturos corrum-
re, & si quid frumenti inuentum esset, diripere non desistebant. Carmona viginti qua-
ormillibus passuum dissita, iis malis adacta, vt erat ante sex menses pacta, ne certamine
idem tentato, deditionem fecit: eo maiori miraculo, ꝙ rara fides sit barbaris. classis in-
ndendæ Hispalensibus præcipua & maxima cura erat. cedria medicato igne, quoniã in
is ardet, sæpe tentatum. eas artes Bonifacii vigilantia eludebat, & pro se quisque Duces
a mariq;, qua parte curare iussi erant, ne aliquod incommodum acciperetur, diligẽter
ebant. Pelagius præsertim Correa Vrcesiæ Magister, Laurentius Suarius, quorum vir-
& industria toto obsidionis tempore maxime enituit. ante omnes Garsias Vargas Tole-
is ciuis, de cuius virtute magna ac pene incredibilia memorantur. Obsidionis initio ad
m fluminis, vbi statio militaris erat aduersus barbarorum incursus, Garsias & socius
ulsi à cæteris nescio quo contendebant: cum ecce septem Mauros equites conspiciunt.
net socius cedendum. Garsias, si certa pernicies sit, perstandum tamen affirmat: neque
i fuga ignauiæ ignominiã suscipiendam. simul elapso socio arma sumit. hostes cognito
esset, certamine abstinent. progressus aliquanto spatio erat, cum induenda galea de-
se reticulum capitis animaduertit. iisdem vestigiis redit. miraturRex, nam forte ex ca-
dispiciebat, certamenque repetere putat, ille sumpto reticulo, Maurisque in de-
andi certaminis consilio perstantibus, incolumis ad suos se refert, iterque institu-
conficit. Eo maior gloria fuit, ꝙ socius quis esset prodere, quamuis sæpe rogatus sem-
ecusauit. quid enim aliũ sugillando sibi inimicum, socio dedecus nulla sua laude quæ-
: cum contra silentio ad virtutis, modestię etiam laudem adiungeret. Dum hoc cona-
Hispalim pugnatur, Alfonsus Ferdinandi filius Setabim in Valentino tractu occupare
uit inuitatus à ciuibus. Setabi contributa Enguerra incolarum deditione venit in po-
tem. Quantum quisq; opibus præstat, tantum in bello iuris sibi arrogat. Iacobus Rex
nsi molitionibus indicatis haud secus quam par erat motus, Villenam & Saissium, quę
ellæ finibus comprehensa erant, corrupto pręfecto occupat. pręterea in eodem tractu 1248.
rram eripit Mauris, anno iam M. CC. XL VIII. inchoante. ex his initiis res ad maiorem
entionem atq; adeo bellum spectare videbatur. Alfonsus, vt erat sedato ingenio, cum
o de omnibus pactionibus pręsens agere statuit. Almizram in Aragonii Regis ditione
lloquium ventum. ibi Regina Aragonia interprete, Diegho Haro aliisq; proceribus
entibus, controuersia omnis composita est. Oppida vtrinq; restituta, quæ iniquo iure
occupata. vtriusq; imperii fines descripti. Almansa, Sarasulla, ipsumq; flumen Cabri-
n Murciæ attributa. Valentinis Biara, Saxona, Alarca, Finestratum. Rebus ad hunc
m constitutis, Principes ex colloquio digressi. Iacobus Rex Setabim, cuius obsiden-
usa copias præmiserat, cõtinuo repetiit: & adulta iam æstate ciuium deditione cepit,
ommodissimo sitam, totius agri lætissima fertilitate, gleba feraci. Alfonsus Princeps
ghus Harus Hispalim maturarũt. Alhamar etiam Rex Granatæ in castra Regis cum
militari venit, opportuno sane tempore: nam milites mora & difficultate fessi, de de-
is castris cogitare cœperant. Vulgati per castra morbi multum animos debilitarant.
e hyems circumegerat, quam quidquam perfectum esset. Rex ipse tantis laboribus
nptis, anxius trahere cum animo suo, solueret ne obsidionem, an fortunam operire-
a sæpe prospere vsus erat. Obsessi nostrorum operibus subuersis, incensis machinis,
is munitione se tenere, sed nostris pro muro væcordiam obiectare, minari exitium,
io & contumelia feroces esse. obsidio ducebatur eo meliori nostrorum conditione,
oua indies auxilia veniebant. Episcopi Ioannes Arias Compostellanus (tametsi in
su fuit, ob aduersam valetudinem breui Regis voluntate è castris discedens) Garsias
bensis, Sanctius Cauriensis, Calatrauę, atq; Alcantarę Magistri, Fridericus, & Hen-
egis filii, Petrus Gusmanius, Petrus Leonius, Gonsaluus Gironius, aliiq; magno nu-

meroPrincipes auxilio venerant. Obsessi propter amplitudinem vrbis commeatu penitus prohiberi non poterant: tametsi magna diligentia à nostris adhibebatur. Bonifacium classis Præfectum magna cura incesserat pontis rumpendi: quo sublata libere vtrinq; commeandi facultate, per partes opprimerentur: qui integri resistebant. erat molitio ardua, cum cymbis impositus, ferreisq; catenis connexus esset. Binæ ad id paratæ naues, quo tempore se maris æstus incitabat maxime, validis ab Occasu flatibus, plenis nauis altera velis, eo impetu in pontem impacta est, quantum ferrea vincula sustinere non valuerunt. Maii mensis tertio die, ingenti nostrorum lætitia & commoditate pons fractus est. milites cum spe victoriæ summa vi in vrbem irrumpere conantur: scalis in murum conscendere, tormentis mœnia subruere, tanta contentione, vt obsessi desperarent. maior impetus in Trianam versus. Mauri enixe dimicabant: & mœnium munitio opponebatur. Accidit vt Garsiam Vargam miles arcano accusaret, quasi vndantē clypeum alienæ familiæ insigne gestaret. Nulli patientius vituperationes ferunt, quam qui maxime culpa vacant. dissimulat in præsenti iram: deinde impetu à nostris in Trianam facto, tandiu in certamine perstat. donec lapidū & telorum imbre, clypeo & armis concussis, vix ipse euadit incolumis. tum ad æmulum se
„ tuto loco tenentem: Insignia, inquit, gentis merito nobis detrahis, qui his obiiciamus pe-
„ culis. tu cautior, cui integra sunt. Ille pudore suffusus, culpam agnoscit, veniam petit. dat il-
non inuitus: contentione virtutis (quod clarissimū vindictæ genus est) vltus iniuriam. Magna annonæ difficultate intra vrbem laborari cœptum erat. quibus malis adacti Hispalenses, videntesq; nostrę gentis felicitatem cum virtute certare, de vrbe dedenda clā primum, deinde in circulis consilia agitare. De muro cum nostris colloquuntur: cupere si potestas fiat Regem conuenire. facta potestate, legati ex vrbe mittuntur. velle se pacisci renunciat, modo honestis conditionibus, vrbeq; retēta. Quod tandiu restiterint, vt ignosceretur postulant. malis fractos neq; corpore laborem, neq; animo posse molestiam sustinere. Superesse tamen in vrbe copias militares, quas iniecta desperatione irritare non deberent. Sæpe necessitatem ex timidis fortes facere. cruentam sane atq; luctuosam victoriam, nisi fœdere facto futuram. Ad hæc Rex: se quo loco res ipsorum sint non ignorare. fuisse tempus cum de fœdere agi posset. nunc eo ipsorum obstinatione ventum, vt nisi vrbe capta discedere turpe sit: nisi dedita nullam fore concordiæ conditionem. Dum de fœderis conditionibu disceptatur ab oppugnatione cessatur. Pollicentur regia vectigalia, quæcunq; Miramamolinis antea pendebantur: ea conditione repudiata, tertiam vrbis partem adiiciunt: deind mediam muro perpetuo discretam. Satis honestę eæ conditiones nostris videbantur. Re nisi vrbe dedita, vilia omnia Maurorum promissa erāt, vani conatus. Conuenit tandem, Rex Maurus & ciues omni supellectile asportata incolumes irent quo vellent. Luciferi no, Aznalfarachio, atq; Niebla oppidis retentis, reliquæ arces & oppida Hispali contrib ta victoribus traderentur. Mensis designatus rebus perficiendis. Arx continuo nostris t dita est. Nouembris die vigesimo septimo centū Maurorum millia promiscui sexus & æ tis vrbe egressa, pars in Africā traiecit, pars per alia Hispaniæ loca & vrbes dissipata est. D cem & sex menses in obsidione consumpti. quo spacio in iustæ vrbis speciem castra cō mata fuerant, descripta suis quæque partibus, tabernæ rerum venalium, officinę armor vicatim dispositæ, tendentium ordo, platearum interualla. Mense Decembri die vigesi secundo publica supplicatione & apparatu Rex in vrbem ingressus, in templo maximo in eam rem expiatum erat, sacris interfuit: quæ Guterrius Toletanus Pręsul, in Ioannis per Iulio mense defuncti locum, designatus successor, insigni apparatu peregit. Raym dus Losana Archiepiscopus nouæ vrbi datus. Is in ludo litterario fratri oculum grap excusserat: qua religione vt se exolueret, ætate maior Romam abierat. inde eruditio comparandæ facultas eximiæ, atq; præstantis. Tributorum immunitate abs Rege prop ta, multi mortales tota Hispania conuenerunt, certi fortunarum suarum domicilium i vrbe collocare. vnde pristina elegantia & frequentia in nobilissimam ciuitatem breu uocata internallo est.

Ferdinandi Regis mors. CAP. VIII.

EODEM tempore Hispalis obsidebatur: & Ludouicus Gallię Rex, sanctissimis Diuo reliquiis Toletum mittendis Toletani templi religionem augebat, à nostra gente tiam promerebatur magna ad hunc diem religione in ærario sacro eius templi sacra gnora cum autographis Regis litteris conseruantur: quarum exemplum subiicimus
„ viri pietate prouocati. LVDOVICVS Dei gratia Francorum Rex, dilectis viris in Ch
„ canonicis & vniuerso clero ecclesię Toletanæ salutem & dilectionem. Ecclesiam ve
„ volentes xenio præclari muneris insignire per dilectum nostrum Ioannem venerab
„ Archiepiscopum Toletanum, & ad preces ipsius de venerandis & eximiis sanctuarii

quæ de thesauro imperii Constantinopolitani suscepi, pretiosas vobis particulas de-
mus. Videlicet de ligno crucis Domini. vnã de spinis sacrosanctę spineæ coronæ eius-
Domini. de lacte gloriosæ virginis Mariæ. de tunica Domini purpurea, qua indutus
de linteo quo præcinxit se Dominus, quando lauit & extersit pedes discipulorum suo-
de sindone qua corpus ipsius sepultum iacuit in sepulcro. de pannis infantiæ Saluato-
estram itaq; dilectionem rogamus & requirimus in Domino, vt prædictas sacras re-
as in ecclesia vestra cum debito recipiatis & custodiatis honore: necnon in Missis, &
onibus vestris benignam nostri memoriam habeatis. Actis apud Estampas anno Do-
i M. CC. XLVIII. mense Maio. His Ludouicus Rex missis litteris Massilia soluens, belli 1248.
reparandi studio in Syriam nauigauit. piis conatibus exitus consentaneus non fuit.
sio enim (quæ hodie Damiata est) in ora Ægypti expugnata, belli fortuna conuersa
tribus Regis fratribus, Robertus in acie cecidit: Alfonsus, & Carolus cum Rege capti-
o M. CC. XLIX. magno libertas constitit: neque tamen in Syria quo se contulere ma- 1249.
n operæpretium factum est. Sidon, Cæsarea, Ioppe Gallicis armis restituta salutis an-
. CC. L. nihil præterea. Quo anno Guterrio Toletano Præsule Atiensæ ad quintum 1250.
Augusti, vti Annales Toletani habent, defuncto, Paschasius in eius locum suffectus
ii ponunt Ferdinandi Regis filium: Petrum pars nominat, pars Ioannem, in vtroque
one haud dubium falsi. Extitit per idem tempus Petrus Gonsaluus, qui aula relicta,
que gratia Principum, Calæcis & Asturibus in religione instituendis, extremam æta-
onsumpsit, clarus in paucis concionator. Petro æqualis Bernardus, ex Compostella-
erdotio ob eximiam iuris cognitionem, ad Innocentii Pontificis familiaritatem ad-
s, in Romanorum Pontificum Epistolas decretales breuia edidit commentaria. Quo
ore Aragonii in partes scissi, ciuili dissidio æstuabant. Iacobus Rex ex Violante vxo-
rum, Iacobum, Ferdinandum, Sanctium, totidem filias genuerat, Violantem, Con-
am, Sanctiam, Mariam. Regina viri potens Regi suaserat, vt regni prouincias inter fi-
rtiretur. Consilium id reipublicæ exitiale erat viribus debilitatis: Alfonso maiori fi-
quem hæc comparabantur, graue. Itaque pleriq; proceres eius auctoritatem & par-
uti, à Rege palam defecerant. eius dissidii componendi cura, vnde maiora impen-
t mala Alcanicii mense Februario generales conuentus habiti sunt. Dati in contro-
iudices, viri principes ex vtroque ordine vt filius ad officium rediret, pronuncia-
nihil tamen ea diligentia profectum, cum Rex in sententia persisteret: prorsus vt Ca-
nię principatum Petro viuens donaret. Hæc in Aragonia. Ferdinandi res multo com-
ori loco erant: nam rebus Hispali constitutis, vbi se tenere constituerat, Cæsarianum
. Medinam Assidoniam, Beteliam, Alpechinam, Aznalfarachium sub iugum misit.
ris littus plæreque arces aut captæ aut dirutæ: vt cæteri cladis eius exemplo contine-
r. excursiones in Nebrissæ agros factæ. pauca oppida Maurorum, aut locis, aut ope-
nunita, obsidionem non vt honestiorem modo, sed etiam vt tutiorem ferre decre-
t: neque aliorum calamitate permouebantur, vt deditionem facerent. De bello in
am transferendo cogitatum: classisq; in Cantabriæ littoribus, Ferdinandi Regis iussu
& numerosior ædificabatur. quo tempore morbi eum vis inuasit, ex quo Hispali ex-
s est ad tertium Kalend. Iunii salutis anno M. CC. LII. regnauit in Castella quidem an- 1252.
ginta quatuor, menses vndecim, dies tres & viginti: in Legione autem annos circi-
os & viginti. Vir omnibus animæ & corporis dotibus, morum probitate tanta, vt
cognomen tulerit: non magis populi fauore factum, quàm vitæ meritis datum. for-
Sanctior, an felicior esset, multi dubitauere. implacabilis sibi, exorabilis aliis, in o-
s vitæ partibus moderatus, omnes iusti & probi viri partes expleuit. Alfonso filio,
hæredem reliquit, tum multa præcepta sub mortem dedit: tum Ioannam Reginam
s enixe commẽdauit. Affuerunt morienti ex eo numero Fridericus, Henricus, Phi-
Hispalensis Episcopus designatus, Emanuel. Iusta defuncto postridie regio appara-
facta. Corpus in templo Hispalensi maximo sepultum est. Regium senatum, cuius
mpore litibus diiudicandis summa in Castella est auctoritas, ab hoc Rege excogita-
se memoratur, duodecim virorum collegio creato: ad quos maiores controuersiæ
nt, causæ ab aliis iudicibus diiudicatæ, ex prouocatione: pecuniæ periculo, si is qui
cauit sit victus. Paulatim gliscente calumnia, multitudineq; caussarum increscente,
constituere forum opus fuit: cum antea ciuitates domesticis iudiciis contentæ, aut
roximos conuentus iuris petendi causa appellantes modo, turpe ducerent, atq; im-
um regium auxilium implorare. Magnis præterea viris legum condendarum pote-
ta est, colligendarum cura iniuncta earum quas Partitas vulgo vocant. Quod opus
is laboris Alfonso demum Rege perfectum est.

Alfonſi Caſtellæ Regis initia. CAP. IX.

FERDINANDI regnum iure hęreditario ad Alfonſum eo nomine decimum peruenit: cu-
ius res geſtas explicare pergimus, illuſtres quidem euentuum varietate, & alternantis
fortunæ ludo: plus tamen habentes admirationis q̃ gloriæ. Quid enim admirabilius, quam
in caſtris educato, armaq; à prima ætate tractanti, tantam fuiſſe aſtrorum, philoſophiæ, re-
rumq; geſtarum cognitionem, quantam vix otioſi homines in vmbra aſſequuntur? extant
de aſtrorum conuerſionibus, de Hiſpanica hiſtoria ab Alfonſo edita volumina magno
ingenio incredibili ſtudio. Quid autem ignominioſius q̃ iis litterarum præſidiis, quæ pri-
uato potuiſſent ſummam potentiam conciliare, neq; oblatum ab exteris imperium, neque
paternum regnum tueri potuiſſe? Vidit ea ætas ꝙ vltimum in libertate atq; arrogantia erat
tanto Rege deiecto: vidit ipſe ꝙ vltimum in calamitate erat, motus de gradu. Quos fortu-
tuna ſeu vis maior ludos facit? q̃ iuuat illudere rebus humanis? Sapientis cognomen, ꝙ lit-
terę pepererunt, aut inimicorum iniuria, aut temporum iniquitas, aut ipſe ingenii ſocordia
labefactaſſe videtur, ea ſapientiæ opinione vix ſibi cauere ſapereq; doctus. Hiſpali vbi pa-
tri morienti affuit, regium inſigne deſumpſit. Fœdus in primis cũ Alhamare Granatæ Re-
ge inſtauratũ: ſextaq; vectigalis, ꝙ pendere conſueuerat, vltro remiſſa: ea ſuperioribus me-
ritis gratia fuit, nouorum incitamentum officiorum: quæ maxima aliquandiu & præclara
extiterunt. tam grata Ferdinandi Regis memoria, vt iuſtum ex ſua gente hominum nume-
rum, centumq; funalia è cera candida homo Maurus quotannis Hiſpalim mitteret, vt da-
rent defuncto inferias anniuerſarias. Regii ærarii ſuprema inopia laborabatur, tot annorum
bellis exhauſti. redigẽdæ pecuniæ ratio aliqua excogitata. optima viſa eſt, Pepionibus (ge-
nus id monetæ erat purioris) Burgalenſes ſubſtituere, auro non probo, magnaq; pars expe-
rientibus decoquebatur. iniquum erat, valore retento pecuniam adulterari: vnde rerum
venalium pretia creuere, neq; Regis inopia ſuppleta eſt, auctis magiſtratuum & Præfecto-
rum ſtipendiis eo maiore populi indignatione, ꝙ aliquãto poſt monetæ genus alterum in-
uentum eſt: quę nigra vocabatur, à multo ære ſcilicet. nonaginta ex ea moneta numi, aurei
æſtimationem exæquabant. aurei, Pepionis, & Burgalenſis valor ęqualis. fallaciſſimã hanc
viam colligendæ pecuniæ, à magnis ſæpe Regibus tentatam, incommodã eſſe, dies & vl-
& funeſti rerum exitus declararunt. Alfonſo ſane Regi magnam eius inuidiæ partem con-
flauit, qua breui flagrare cœpit. Sic honeſtas rerum cauſas, ni iudicium adhibeas, pernici-
ſi euentus conſequuntur. hæc fuere ciuilis diſſidii prima ſemina. Externi belli aliæ cau-
extiterunt. Violantis Reginæ infœcunditate, Alfonſi animus angebatur, procreandę ſob-
lis cura pręcipua. Aſſentatores, quorum in aulis Principum magnus eſt numerus, diuelli
coniugium poſſe diſputabant. ingenioſis hominibus nectendæ fraudi argumenta non de-
erant, quibus Regis animus facile expugnatus eſt. Ad Regem Daniæ miſſi legati, Chri-
nam eius filiam in coniugium expetitum. tanto locorum interuallo diſſitos, circumue-
re fraude promptũ erat. pactis nuptiis miſſa puella in Hiſpaniam. Iacobum Regem pro
ac par erat, Alfonſi generi conatus mouerunt. tentata concordiæ ſpes eſt per legatos. n
effectum. ventum ad arma. vtrinq; in alteros incurſiones, prædæq; hominum, pecorum
ſub eius diſſidii initia factæ. Per idem tempus Paſchaſius Toletanus Epiſcopus obiit.
ceſſit Sanctius Alfonſi Regis frater, vti eius ætatis tabulæ oſtendunt, per hos annos Tol-
nis ſacra iura dixiſſe. Theobaldus Rex Vaſconum eo nomine primus diem obiit, oct-
Idus Iulii, ſalutis anno M. CC. LIII. non maiore dignus laude propter ſtudium rei C-
ſtianæ in Syria inſtaurandæ, quam deformis ad poſteritatem opprimendi eccleſiaſtic-
ris conatu. Ea de cauſa interdicto ſacerdotum, vniuerſo regno à ſacris ceſſatum mem-
toto triennio quo exacto tempore Petrus Remigius Pompelonenſis Epiſcopus ab ex
in quod pulſus erat, ad Regis gratiam reſtitutus eſt viris primariis annitentibus, lætitia
tius populi & gratulatione maxima. Theobaldum nos ob alia quidem laudamus, in pr
tamen ob ſtudia liberalium artium, muſicæ & poeticæ peritiam ſtudiumq; maximũ: p
ſus vt carmina ſcribere, & ad Lyram canere doctus eſſet: verſus à ſe factos in aula pu
diiudicandos proponeret. Tres vxores habuit. ex prima Lotaringio Comite nata, n
genuit filios: qua dimiſſa iuſſu Pontificum, Sibylliam duxit Philippi Flandrię Comitis
ex eo cõiugio Blanca nata eſt, Ioannis Britanni Ducis cognomento Rufi olim vxor. ex
tia vxore, quæ Archembaudo Fuxenſi Comite nata erat, Theobaldus, Henricus, & E
nora nati ſunt. Theobaldus defuncto patri ſucceſſit, minor ętate, ac ne quindecim qui
annos natus: eximia virtutum indole. Margarita mater pro filio ſolicita, ac Alfonſi po
mum Caſtellæ Regis arma verita, qui compreſſis atq; domitis Mauris Vaſcones bell
petiturus credebatur, veteri iure Regum Caſtellæ excitato, Aragonii auxilii vmbra
cupiebat. Actum de fœdere per legatos: & quo res expeditior eſſet, fide accepta data

1253.

lloquium descensum est. Initio mẽsis Augusti Tudelæ inter Reges fœdus factũ, eosdem
nicos, inimicosq; futuros: altera ex filiabus Iacobi Theobaldo Regi in coniugem pro-
ssa: cautumq; vt neutra Castellæ Regis fratribus nuberet absq; Reginæ Margaritæ vo-
ntate. Aragonio Regi ius adoptione Sanctii Regis quæsitum, integrum mansit. Eo fœde-
quod Romani Pontificis consensu, & ex eo maiore religione sanctius vt esset curatum
, vtriusq; gentis arma haud obscure in Alfonsum Castellæ Regem mouebantur. Cura
s belli metusq; externus, qui maximum concordiæ vinculum est, Aragonios patrem
ilium, de quo tantopere laboratum erat, inter se conciliauit. Itaq; inuenio, quæ Petro &
obo à patre Rege Aragonio donata erant, Alfonsi maioris filii volũtate, atq; iureiuran-
Barcinone confirmata. Noui præterea belli occasio extitit. Alasarchus sagaci ingenio
urus Reguaram arcem, quæ in potestate erat, dediturũ pollicitus, Regem Aragonium
ltis casibus obnoxium, seq; obiicientem periculis, ferme viuum cepit: cum exigua ma-
quasi ad rem certam accessisset. fraude prodita Maurus spe delusus, ex insidiis in aper-
latrocinium se coniiciens, Valentinis Mauris arma sumendi auctor extitit. Rex peri-
permotus Valentiam accurrit. In ea vrbe de ea gẽte finibus pellenda deliberatum est.
ceres compendio corrupti quod ex ea gente redibat, repugnabant. Præsules, & plebes
i assentiebantur. Hæc vicit in concilio sententia. Iussi Mauri omnes Valentini agri fini-
discedere tametsi ad sexaginta millia in armis erant, dicto paruere. In Murciæ & Gra-
fines dissipati, magna pars Marchiam, quæ nunc Aragoniæ dicitur olim Montarago-
b oppido eius nominis petiuerunt incultam atque asperam regionem ea tempestate,
frumenti prouẽtu nobilem in paucis. magno Friderici quæstu, qui Alfonsi Regis fra-
ii nomine Villenæ, qua miseris transeundum erat curabat, singuli per capita aureum
um pendere sunt coacti. Rex Aragonius his tumultib. impeditus arma vertere in Ca-
m continuo non potuit. Magni belli metus ea mora lætissimo exitu mutatus est. nam
empore Christina ex longo itinere Toletum tandem appulsa est, salutis anno M. CC.
Reginæ vterus sensim intumescere visus est: ac palam grauidam esse intellectum. In-
a re perculsus Regis animus odiũ amore mutauit. iidem auctores erant Reginæ con-
dæ, qui antea dissuasores extiterant. Philippus Regis frater, tametsi Vallisoleti Abbas
Hispalensis Archiepiscopus renunciatus, sacrata veste deposita Christinam regni spe
sam, sibi toro iunxit Regis permissu. Quod male cohæsit coniugium, breui ruptum
ristinæ obitu, ex dolore contumeliæ impatientiaq;. sic vulgus interpretabatur. Vio-
Reginæ infœcunditas, fœcunditate mutata: prorsus vt numerosa prole maritum au-
Berengaria, Beatrix, Ferdinandus cognomento Cerda, à crine in dorso insigni, cum
st natus, Sanctius, Petrus, Ioannes, Iacobus, Isabella, & Eleonora nati Alfonso ex Re-
unt. ex obscura matre Alfonsus Fernandus. ex Maiore Gusmania Petri Gusmanii fi-
atrix furto concepta. Proximo anno M.CC.LV. Eduardus Henrici Angliæ Regis ma-
ius in Hispaniam venit. Caussæ aduentus proditæ non sunt: libet tamẽ suspicari, quid
prohibeat? Christinæ iniuria commotum, iter suscepisse: erãt enim patrueles. in quo
um profecerit, rerum euentus declarat. Burgis tamen abs Rege benigne habitus de
anu militiæ honorem solenni cæremonia suscepit. iis blandimentis iuuenis animus
atur.

1254.

1255.

Alfonsus creatur Imperator. CAP. X.

FONSI fama non eadem apud omnes gentes erat. in Hispania, domi quidem inuidia
opulari æstuabat: vicinis Regibus gratus non erat: tametsi quadam simulatione, pa-
otentiæ metu, ab armis temperabant. apud exteras nationes eruditionis fama cele-
cundus, callidus, belli & pacis artibus peræque instructus esse prædicabatur. Ea res
q; proceres Germaniæ impulit, vt in imperii comitiis, vbi de Augusto deligendo, at-
uillelmi Cęsaris locum substituendo deliberatio suscepta erat, Alfonsi ratio habe-
on vna omnium voluntate neq; consentientibus omnium suffragiis. Nam Colonię
suo & Moguntini nomine eius vicarius, & Palatinus Comes Richardum Cornu-
mitem Henrici Angliæ Regis fratrem imperio præfecerunt, 8. Id. Ianuarii salutis
I.CC.LVI. (quidã biennio post dicunt.) Pręsul Treuerensis, & Saxonię Dux Richar-
ionem vitiosam existimantes, Alfonsum Castellæ Regem collatis suffragiis prætu-
proximi mensis Martii die vltimo. Missi ad vtrunq; legati. vterq; se legibus creatum
æmulum vitio. eo meliori Richardi conditione, quod continuo rebus expeditus in
niam accurrit: & de manu Coloniæ Præsulis, cuius eæ partes sunt, Aquisgrani pri-
nperii coronam suscepit sexto Nonas Maii. Alfonsus intestinis motibus implicitus,
um voluntate diffisus, filiorum ætate nondum matura ire distulit. tametsi Con-
& Spiræ Præsules ea de causa legati venerant: & nouis subinde legationibus,

1256.

vt imperium capesseret solicitabatur. Ea mora suæ factionis ardorem restinxit, aduersæ studia causamque confirmauit. Fauebatur Alfonso præter virtutis opinionem, quod genus maternum ad Germaniæ Imperatores referret, Beatricis filius, atque ex ea Philippi quondam Augusti nepos. Richardum linguæ haud omnino dissimilis commercium, veteres & magnæ inter vtranque gentem necessitudines, morum similitudo, sanguinis propinquitas subleuauit, vt idoneus imperio iudicaretur: prorsus vt in iure cõtrouerso, aliquanto meliori causa niti videretur. intra annum à Guillelmi Cæsaris morte, quo die electores consensu designarant, in eius locum suffectus. intra annum alterum de manu Coloniæ Præsulis, cuius eæ partes sunt, Aquisgrani imperii insignibus, & trabea exornatus: atque in Caroli Magni sella legitimæ possessionis indicio collocatus. Demum in eius verba, tũ à Principibus, tum ab arcium Præfectis iuratum. Hæc omnia comitiorum imperii legibus sancta, Alfonsum prætermisisse: aduersus Richardum qui ea legitime præstiterat, nihil excipi posse. si[c] magni iureconsulti disputabant. Præterea discrepante electorum suffragio, neq; in vnum aliquem conspirante, Comitem Palatinum totius controuersiæ legitimum esse iudicem aut certe Bohemiæ Regem, pari vtrinque suffragiorum numero. vtrunq; à Richardo ste[...] tisse, alterum in comitiis, alteri electionem cum primum renunciata est, probatam fui[sse] Alfonsus contra disputabat Francofurti intra ipsa vrbis mœnia, vt erat cõmuni electoru[m] consensu designatum, suam electionem factam esse. Coloniensem & Saxonem numero[...] armatorum numero stipatos, quasi ad bellum non ad comitia, terrorem incutientes, vim vt videbatur intentare paratos, monitosque vt desisterent, & aliorum Principum exemp[lo] cum competenti comitatu, vt ad comitia in vrbem ingrederentur, inuitatos: neq; paru[...] monitis, & nouo potius atq; damnato exemplo, sibi priuatim sumpsisse consilium: quę m[a]xima pernicies est: atq; extra vrbem comitia, veluti in castris peregisse. Id in Richardi e[le]ctione præcipuum vitium esse. Principes qui in vrbe erant, tandiu sustentasse, donec s[...] fuit eos ad saniora consilia traduci, & posita contumacia ad concordiam reuocari posse abiecta pridie Kalendis Aprilis Treuerensis Præsulis voce tum ipsius, tum Saxonis, (qu[i] Brandenburgensis absentis partes implebat) atq; Bohemiæ Regis, cuius legatus cum [...] fragii iure in comitiis affuit, nomine Alfonsum Castellæ Regem Cæsarem renunciat[um]. Hæc maiora vtriusq; causæ munimenta erant: minuta alia facinora & flagitia inuicem iectare neutros falso: atq; anathematis vitium, quo iure suffragii alteri Treuerensem e[...] disse disputabant, ob noua & insolita vectigalia subditis imposita. Coloniensem alteri, C[ar]dinalem Sancti Georgii, Romani Pontificis Legatum pulsasse, criminabãtur, Episcop[...] iecisse vincula. Palatinum Comitem sacratos viros, quod nefas erat, indignis modis v[...] re, & aduersus sacrosanctam Pontificum ecclesiæq; maiestatem Friderico Augusto a[...] eius filio Cunrado proximis controuersiis adhæsisse. Lis hæc Alexandro IIII. Pont. M[ax.] suscepta: eo arbitro & disceptatore, vt opus erat, & vt saniores iudicabant, cõponi no[n po]tuit. vtraq; pars sui iuris tenax, ne causam minime dubiam ad cuiusquam arbitrium r[...] cando, ancipitem reddere videretur, sibiq; diffidere, iudicium subire recusabat. armi[s po]tius disceptare parati erant, tum propriis tum Principum Germanię: quorum studiis [...] subleuabantur. imminebatq; ex ea re magnum reipublicæ malum: nisi vtrunq; Princ[...] res domesticæ retinuissent. Alfonsum quidem Hispaniæ longinquitas retardauit: ali[...] aliis enatæ, atq; connexæ domi difficultates. & erat alioqui natura cunctator: arteq; [...] ingenio negotium confici non desperabat. Richardum autem à belli cogitatione im[pedi]uerunt res Angliæ vehementer turbatę: eo bello quod cum Francis supremo vtriusq[...] tis conatu gerebatur: ac mors anno sexto subsecuta, ex quo in imperii nomen inua[...] Verum quem exitum hæc controuersia habuerit, alio erit loco explicandum.

Proceres ab Alfonso Rege alienati. CAP. XI.

ERAT Alfonso Regi mite ingenium, animus ingens, glorię cupidior, quam volupt[atis] otio litterario deditus neq; à negotiis alienus: incautus tamen, atq; actionum inc[...] tia mirabili. pecuniæ corradendæ auidus: quæ res nisi modus adsit, in perniciem v[...] tur. vt tunc accidit populi voluntate abs Rege alienata, proceribus haud amicis. R[...] vitandi causa, quod ferendis rumoribus aptum est, in Bæticam arma vertit: diuisisq[...] piis oppida, quæ in Maurorum potestate erant, expugnare contendit. Ipse Cæsar[...] capit, Henricus frater Arcobrigam, & Nebrissam ad Bætis æstuaria positam, qua [...] maris auctu amplissimus in Oceanum effundit. Cæsariano Nunnius Lara præfectus [...] prosapia homo, familia prope iam extincta maiorum seu ignauia, seu cõtumacia. P[...] rima occasio sese dabat Maurorum reliquias eo tractu extirpandi: nisi Regem ab e[...] tu noui belli cura reuocasset. Theobaldus Vasconum Rex, eo nomine secundus

onfirmata, fretusq; Aragonii Regis præsidio, cum quo paulo ante ad Mõtem acutum fœ-
s instaurarat, contractis vndiq; copiis Castellæ fines inuadere cogitabat: Guipuscoam,
auam, Riuogiam, Viruescanum agrum iniuria intercepta esse superioribus annis, & ad
pertinere caussatus. feroci iuuenis animo faces subdebãt pleriq; proceres Castellæ à suo
ege alienati, atq; ad Vascones & Aragonios dilapsi: cum patriæ prius publicis tabulis re-
nciassent. ne maiestatis crimine postularentur scilicet, ea via antiquis temporibus exco-
tata erat. Dieghus Harus inter eos proceres principem locum obtinebat, vir egregie cõ-
ans, cæterum omnis iniuriæ insolens, & regni oppressa libertate vehementer offensus.
ius conatus mors intercepit, ad Bagnares oppidum, quo se contulerat, valetudine procu-
anda. Eius tamen filius Lupus Harus, quamuis ætate puer erat, cum insigni suorum comi-
tu Stellam, vbi se Rex Aragonius tenebat, abiit. Idem Henricus ab Alfonso Rege fratre,
nimo penitus alienato facit. fœdus inter eos mutuæ societatis, aduersus omnium Princi-
um arma percussum. Cum his Castellę populares, & pleriq; proceres, tametsi nondum se
ommouebant, voto erant. Immutatæ pecuniæ dolor vrebat: vnde maior annonæ caritas
t consecuta. id malum nouo incommodo, cum remediũ quæreretur, cumulatum. rerum
nalium pretia à Rege taxata sunt. vnde suprema annonæ difficultas extitit, rerum domi-
eo pretio vendere recusantibus. Sic maiorem plerunq; perniciem afferunt, quę sapien-
ime in salutem excogitata fuisse videbantur. Alfonsus vt erat excellenti ingenio, quan-
n periculum immineret non ignarus, cum Aragonio Rege de cõcordia agit, haud mul-
n repugnaturo: cum Therasię Vidauræ amoribus indulgeret, homo ingrauescente æta-
k regii decoris oblitus. Ventum ad colloquium, Sorięq; concordia inter Reges sancita,
o fœdere constituto, mense Martio salutis anno M. CC. LVI. quo tempore tertio Idus 1256.
rilis. Margarita Theobaldi Regis Vasconum mater, Campaniæ rebus componendis in
lia intenta, Peruini defuncta est: & ad Clareualense monasterium, opinione sanctitatis
ilissimum ea tempestate, tumulata. Proximo anno Toleti Sanctius Rex Lusitaniæ co-
mẽto Capellus defunctus est: vt est superius demonstratum. regnum Alfonsus frater,
d tredecim annis rexerat, Regis nomine suscepit. ex Beatrice Alfonsi filia Dionysius
or natu, & Alfonsus Portalegris regulus, nati sunt. præterea Blãca, cuius corpus Olgis,
Præfectam virginum diu egit, sepultum est, atq; Constantia, quæ in minori ætate obiit,
rea Henricus Regis frater Nebrissæ, quo se contulerat, vtriusq; gentis incolas ad defe-
nem solicitabat. Nunnius Lara non secus ac par erat commotus, Henrici conatibus oc-
tis, Hispali quo se tenebat, accurrit. Henricus viribus impar, neque incolarum studiis
confirmatis, mari Valentiam fugere compulsus est: quo se Iacobus Rex tenebat rei-
licæ constituendæ intentus. Is cum non reciperet, ne profugo suscipiendo, initi nuper
eris leges violasse primus videretur, in Africam nauigare compulit. vbi quadriennio
l Tuneti Regem consumpto, vagus atq; egens in Galliam primum, deinde in Italiam
, bellum reparaturus in fratrem, sicunde auxilia inueniret. Aragonius Rex Valentiæ
s compositis Mompellerium abiit, Galliæ Regem conueniendi cupidus. Carbolium
dum Regum colloquio designatum, ibique quinto Idus Maii eius seculi anno LVIII. 1258.
rsis syncere odiorum causis voluntates conciliatæ sunt, dimissis vtrinq; quæ ab altero
cunq; iure possidebãtur: ac nominatim Barcinonenses, & Catalauni veteri Gallorum
um imperio prorsus exempti sunt, quod ex quo eæ regiones ereptæ erant Mauris, ste-
. tametsi à multis iam annis, præter imperii nomen nihil Gallis cõcedebatur. id fœdus
nctius esset. Isabella Regis Aragonii filia natu minima Philippo Gallię Regis maiori fi-
icta: & cũ ea dotis nomine Careaso, & Bliteræ patre concedente ad Gallorum ditio-
subiunctæ sunt. Fœdus hic annus multa aquarum illuuie fuit. imbribus ante mensem
stum vsq; ad 7. Kalend. Ianuarii continuis inflati atq; agris superfusi amnes, magno
tium damno. pleriq; tota Hispania euersi pontes. in his Toletanus, cui Alcantaræ no-
est, proximo anno instauratur salutis M. CC. LIX. Arabum DC. LVII. vti inscriptio 1259.
rat ad ipsum pontis aditum supra absidem in lapidem incisa charactere Gallico lin-
Hispanorum vernacula.

Lusitania sacrificiis interdicta. CAP. XII.

Es in Hispania tranquillę erant, vt in ea Principum multitudine, legibus, institutis, stu-
liis, voluntatib. discrepantium. domesticæ nonnullæ calamitates extiterũt. Violantes
oniæ Regina, & Alfonsus eius priuignus defuncti. Regis actiones fatalẽ vtriusq; horã
e visæ sunt. Alfonsum dolor contumeliæ male habebat, paterniq; contẽptus ignomi-
i præ aliis fratrib. quasi inutilis rebus gerendis ad nullã reipublicę partẽ admitteretur
esenti: in posterum, regni hæreditate partita imperii maiestas imminuta esset. Is dolor

nõ ad Alfonſum priuatim pertinebat, ſed publice ad pleroſq; ꝓceres: qui Rege relicto, Al-
fonſi partes palã ſecuti erant. Hi ad officium vt redirẽt, abrogata priori donatione Valentiã
callidus ſenex paulo ante filii mortem ipſi tradiderat. Aragoniæq; contributa vt eſſet, ſan-
xerat. Violantem vrebat Theraſiæ Vidauræ potentia: cuius amoribus Rex à prima ætate
implicitus, & aliquandiu exolutus, eam denuo reconciliata gratia, ac ſi carminibus iniecta
væcordia eſſet, deperibát: eiuſq; ad arbitrium res priuatas & publicas gubernabat, libidinis
vſq; ad extremam ætatem, auidus & potens, oblitus officii, neq; quid de ipſo fama loque-
retur cõſiderans. prorſus vt eam tum ſuperiori tempore tum deinceps Violante defuncta,
iuſtæ propemodum vxoris loco & cultu habuerit: quem illa locum ambierat ſemel & ite-
rum apud Romanum Pontificem, pacti coniugii lite conteſtata: vt ſuperius dictum eſt. na-
ti ex Theraſia Petrus Aierbis, & Iacobus Exericæ reguli. Violantes ad Vallem bonam vir-
ginum monaſterio Ciſtercienſi in Catalaunis ſepulta eſt. Alfonſus Valentiæ in æde maxi-
ma, ſacello Diui Iacobi. Sorita in Aragonia hiſtoria nobilis ſcriptor, in Veruelæ monaſte-
rio Ciſtercienſi ait. Theobaldus Vaſconum Rex, amiſſa in Gallia matre, retẽto Campani
atq; defenſo principatu, quoniam pleriq; Galliæ proceres inuadere armis atque occupar
cogitabant, Iſabellam Ludouici Regis Sanctii minorem filiam toro ſibi puellæ patre con-
cedente iunxit. Meloduni (id eſt oppidum Senonum, olim in inſula Sequanæ poſitum, no-
ſtra ætate vtranq; ex aduerſo ripam ædificia quoque occupant) nuptiæ celebratæ, lætior
principiis quam ſucceſſu propter Reginæ ſterilitatem. Ex Marcheſia Rada furto concep
filia matri cognominis nata Regi eſt: quæ deinde Petro Aragonii Regis ex Theraſia fil
nupſit. Matildis Bononiæ Comes Sanctii Regis Luſitani obitu renunciato, mari in Luſit
niam accurrit, veteris coniugii iura repetitura: ſi quo modo tandem Alfonſus vir poſſe
praua mente deduci. ad Caſcales oppidum appulſa, tantum non in Oliſiponis conſpectu
ſe dedit. Inde ne facta quidem poteſtate Regem cõueniendi, retro ſe referre compulſa
» has ad eum tamen litteras dedit. Acceſſiſſem propius, tuamq; improbitatem coram ac
» ſaſſem, qui ſuſcepti laboris fructus eſſet multo maximus: ſed quoniã id facere prohibe
» noſtrumq; ingrate & crudelis conſpectum ferre non potuiſti, conſcientiæ ſtimulis ag
» tus ſcilicet, atq; malis incurſibus furiatus: non committam, quin abſens faciam: orbiq; v
» uerſo, his litteris iuſti doloris indicium, acceptæ iniuriæ teſtimoniũ, tuæq; perfidiæ, &
» pietatis perpetuum monimentum relinquam. Sunt fere acerba morborum remedia
» ſalutaria, ipſa etiam magno hæc cum gemitu ſcribo: ſed egenum tamen, patria extorr
» ſine lare, ſine ſpe, hominem pene dixerim barbarum tecto, toro, imperioq; recepi. O n
» am meam dicam, an meorum, an vtrunq; facilitatem. nimirum noſtra nos opinio, fide
» tua falſos habuit: vt plura quam velles, maiora quam ſperares dantes ludibrio haberer
» Memini cũ non anima, non nobis poſſe carere iurabas. en religio. en conſtantia. quid
» cum regno væcordia iniecta eſt animo. in alium virum mutatus, noſtri oblitus, ben
» immemor, amoribus nouis indulges eius, quæ pellex vocetur neceſſe eſt, priori con
» conſtanti, nouo vitioſo. Genus, forma, ætas, opes diſplicuere? an potius vobis Regib
» ſanctum, id honeſtum eſt, quod regnandi rationibus vtile? Verum ego ſuperſtes ſum,
» dum Principum arma, nationum omnium odia in te concitauero. omnium telis qua
» appetita corrues: certe diuinã vindictã tuo capiti imminere iamq; affore præſagit ani
» Qui nunc ſcelere ferox atq; præclarus noſtras lachrymas ſpernis: breui omnib. torm
» oppreſſus noſtri doloris, impietatis tuæ iuſtiſſimas pœnas dabis. hac vna ſpe vt in ma
» ſtentabor. qua aut ſublata, aut expleta, vita libens cedã: atq; ita cedã, vt perfidia tua iu
» noſtro, non virtus aut animus nobis defuiſſe videatur. His litteris nihil obſtinatus ar
mouetur. contra affirmat palam, nouum ſe die poſtero coniugium initurũ: ſi id ex vſ
regnãdi fuerit exploratum. Illa diſcedit irata regi, eiuſq; capiti dira omnia comprecat
iniuriæ vindicta cum Ludouico Galliæ Rege præſens agit: cũ Romano Pontifice Al
dro quarto per legatos. In Gallo parum præſidii erat. ob locorum longinquitatem. R
nus Pontifex Alfonſum monet atq; obteſtatur, vt redintegrata cum Matilde gratia,
mum coniugium redeat: quanto in ſalutis diſcrimine verſetur, docet: nõ eſſe numi
portunis actionibus irritanda. Ad has voces Alfonſi aures obturatæ erant, præfracti
mus. cupiditas & ambitio mali conſultores oculis officiebant, ne lumen viderent. er
rere recuſantem diris Pontifex deuouet: Luſitaniamq;, quã longe regni fines pertin
ſacrificiis interdicit. Interdictum tenuiſſe duodecim annos ſcribũt. Dum neq; Rex
neq; conſequentes Pontifices de iuſtiſſima indignatione remittũt, regiæ improbita
nam innocentes populi ſuſtinent. ſic ſunt res humanæ: ſic fert conditio mortalium.
alioqui Alfonſus miti & tractabili ingenio, æqui iuſtiq; tenaciſſimus. Latrocinia, & r
cia quę ex ſuperiorum temporum licentia, & Sanctii Regis ſocordia impune graſſab

a prouincia sustulit:leges sanxit:iudicia constituit:summos cum mediis, atque cum his
imam plebem æquabili iure constrictos tenuit. Hæc domi. militiæ autem non minor
tus fuit:eius enim armis & auspiciis ditionis fines prolati. Farũ, Algesira, Aluofera, alia-
e in Syluensi tractu oppida Mauris ablata. Castrium, Portalegrium, Estremotium recẽs
nstructa. Pax Iulia, multaq; alia oppida, & arces iniuria prioris temporis aut euersa, aut
formata restituit. Extant pietatis monimẽta: Olisipone Dominicano ordini præclarum
enobium perfectum per hæc tempora, ad culmenq; perductum. Scalabi virginum col-
gium sanctæ Claræ nomine eius impensa à fundamentis extructum. Ea in pauperes mu-
ficentia, vt exhaustis sæpe thesauris redigenda pecunia domesticam supellectilem op-
gnerare esset solitus. Ad Alfonsum Castellæ Regem, cuius fama toto orbe celebris erat,
Ægypti Sultano missi legati, cum multa veste stragula atq; pretiosa attulere preterea in-
enti forma, & nostris hominibus incognita animalia, salutis anno M. CC. LX. quo an- 1260.
Arrasatæ Guipuscoæ in Cantabria municipii vetus nomen, noua Mondragonis appel-
ione mutatum: vti Alfonsi ipsius litteræ declarant, inter regias litteras, quæ Hispanica
gua conceptæ reperiuntur cum primis antiquæ. Primus enim Hispaniæ Regum latinæ
guæ vsu in publicis tabulis antiquato, Hispanicam linguam substituit. Extant Alexan-
quarti Pontificis maximi litteræ ad quintumdecimum Kalend. Aprilis Anagniæ da-
quinto Pontificatus anno. quibus litteris Segobrigę sacra Albarracini Episcopo regen-
committit. Extant eiusdem Pontificis litteræ alteræ sexto pontificatus anno datę, Sego-
gæ episcopatum, cui ea tempestate vrbs Albarracinum subdita erat Toletanæ ecclesiæ
tribuentis, atq; inter suffraganeos numerantis. His litteris cum Arnaldus Peralta Cæ-
igustanus Archiepiscopus restitisset, suæq; ecclesiæ iniuriam fieri expostulasset: Pon-
priorem concessionem eo temperamento mitigauit, vt Cæsaraugustanis Præsulibus
ura & priuilegia nihilominus constarent. Cardo controuersiæ in Segobrigæ appella-
e maxime vertebatur. Segobrigam constabat olim Toletanis Episcopis subditam fuis-
d in Celtiberia sitam. Segobrigam, hoc est Segorbium, de qua vrbe lis erat, in Edeta-
sse Aragonii disputabant, regionibus secretam ab altera. quæ tandem sententia vicit,
ato decreto, sed annis consequentibus.

Reges Aragonius & Siculus affinitate iuncti. CAPVT XIII.

EFVNCTO Tarenti in extrema Italia, ante aliquot annos Friderico Augusto, eo cuius
nomen ob insectatos Romanos Pontifices ad posteritatem inuidiosum semper fuit,
radus filius successit: & hoc quarto post anno, ex Sueuia in Italiam profecto, in Sici-
e, aut fato functo, aut quod frequens fama tulit veneno sublato, Manfredi dolo, cum
radinum filium ex vxore Bauari Ducis filia, puerum in Sueuia relictum moriens hæ-
n scripsisset, Manfredus defuncti ex pellice frater, in regni cupiditatem impulsus, &
ætate despecta in regium nomen inuasit: Siciliamq; & Neapoli cõtributam prouin-
armis & præsidiis occupauit: Romanis Pontificibus, quorum in clientela ea regna à
is annis erant, inuitis, palamq; ni desisteret, exitium & extrema omnia comminantib.
d has voces nihil moueri: neq; ecclesiasticas execrationes vereri: ac ne curare quidẽ,
de illo fama loqueretur. Tanti erat dira dominãdi ambitio. Quin in Tusciam, vbi Gu-
um factio Pontificum studio dedita late dominabatur, Manfredi arma prolata: pulsis-
ostibus facile ea prouincia ad priorem ditionem subiuncta est. His initiis & incre-
is res Manfredi confirmatæ, haud facile euerti poterant, si imperium flagitio partum
stabile. Romani Pontifices regni, quod contra fas, & auspicia constitutum erat ex-
ndi omnes vias tentant. Concionatores in omnes partes dimissi, eum vt impium, re-
isq; hostem ad populum accusare non desistebant. parum in cæteris pręsidii erat. Ca-
Ludouici Regis frater germanus Andium & Prouinciæ Phocæensis Princeps, ad
regni Siculi in Italiam euocatur. Tantarum molitionum Manfredus haud ignarus, &
o in periculo res essent considerans, vndique se munire, subsidia comparare: & quo-
propinqua deerant, longinqua auxilia conquirere constituit. in primis Iacobi Ara-
Regis, cuius virtutum fama, & rerum gestarum gloria pridem celebris esse cœperat.
ibi affinitate coniũgere, salutare iudicabat, commodum atq; honorificum. Constan-
a Petro Aragoniæ iuuentutis Principi in coniugium oblata. Missi Barcinonem ea de
nti. Regi Aragonio conditio quæ offerebatur, non aspernanda visa est. puella dotis
ne auri duodecim myriades, ingens ea tempestate pretium, & regni Siculi haud du-
spem, cum Manfredus mascula prole careret, in Aragoniam regiã inferebat. Re con-
missus ad Alexandrum Pontificem legatus Raymundus Pennafortius è Domini-
ordine vir prudens, eruditus & sanctus: qui pro ea auctoritate, qua valebat maxime,

Pontificem cum Manfredo in pace poneret. Pōtifex eius oratione nihil moueri, sed Man-
fredo non modo vt iniusto Principi, sed vt notho, atque impio dira omnia minari. tum alia
crimini dare: tum illud expostulare maxime, q̄ legitimi Regis atq; propinqui obitu simu-
lato, per fraudes regnum occupasset, & aduersus sacro sanctā potestatem, arma corripuis-
„ set, terroremq; intentaret. Nihil est, inquit, q̄ dari possit aut debeat bellum gerenti: erit for
„ tasse, q̄ concedi possit roganti & supplici. hoc Regi tuo renunciato: admonetoq; meis ver
„ bis, ne causam suam, cum nefario homine misceat: alioqui numinis vindictam, nostramq;
„ qui eius vices in terris gerimus. indignationem vereatur. Ea res ancipitem ac suspensum
tenuit Aragonii Regis animum. vicit tamen vtilitas honestatem: pactaq; nuptiarum Mom
1262. pellerii in D. Mariæ omni lætitiæ significatione & ludis celebrata, anno M. CC. LXII. Ind
Barcinonem reditum. vbi mensis Augusti die vigesimo primo regnorum hæreditas ita in
ter filios est diuisa. Catalaunia à promontorio Veneris, quod modo promontorium à Cru
ce nomen habet, Aragonia vniuersa, & Valentia Petro attributa. Iacobo, Ruscinonense
Ceretani, Illiberis, Confluens, Vallespira: earum modo vrbium nomine in Regis Aragon
verba iuraret: Catalauniæ legibus viuerent: nec monetæ cudendæ priuatim ius esset. Pr
terea Baleares Regis nomine datæ: atq; Mompellerium in Gallia. Hæc via duobus frat
pacandis excogitata à patre est: quoniam diffidere de successione, ac vero tumultuari
perant. proceres in partes scissi (quod rebus suis commodum fore iudicabant) nulla ho
statis cura adolescentium animis faces subdebant.

Merini Africæ imperium occupant. CAP. XIIII.

DVM hęc in Hispania geruntur, noui à Mauris belli motus, atque grauissimi, & omni
quæ illata erant maximi impendere visus est nouo in Africa imperio constituto: qu
compressis Almohadibus, atq; sublatis, Merinorum familia armis occupauit: & quasi
teris gentis virtute, quę priorum ignauia Regum exolescere videbatur excitata, bell
in Hispaniam trāsferre cogitabat, in spem haud dubiam pristinæ gloriæ atq; imperii, qu
ferme extinctum erat, restaurandi. Etenim Mahomade cognomento Viridi ad Castu
nensem saltum Christianis armis superato, & deinde extincto die suo, Arrasius ex Bus
qui superstite patre defunctus erat, eius nepos successit. Quo tempore Almohades im
rium Oceano Atlantico, & extrema Ægypto in Africa terminabant. Gomaransa ex Ab
uesium Maurorum familia cum primis nobili & copiosa, noui Regis nomine Tremes
ad oram Mediterranei maris res gerebat, vrbi præfectus. Is siue Regis despectu, siue s
virium fiducia, palam hostilia moliri ausus in primis est. Arrasius ad eos motus cum c
accurrens, proditorie est interfectus. Nullæ grauiores insidiæ, q̄ quæ in simulatione a
citiæ obtenduntur. Gomaransæ propinquus arce egressus, quasi Regi indicaturus arc
cædis minister extitit, tantiq; patrator facinoris. Rege sublato victi fusiq; Mauri, qui
auspicia sequebātur, eruptione ex arce Tremesessira facta, vbi proditor obsidebatur a
ge. qui superfuerunt cladi, ad Phutenses se locis finitimos ex fuga receperunt, atq; eā
cæ parte, cui Algarbio, hoc est terræ planæ, nomen est. His copiis Bucar Merinus Phu
sium Præfectus auctus, cupidusq; heri vindicandi, armis correptis proditores nouo
flictu deleuit. & vt merces operi esset, neque alieno prouentu militasse videretur, Præ
appellationem regia maiestate mutare constituit: sibiq; & posteris, vt fecit, Africæ im
rium vindicare. Ergo non vindicata proditio, sed proditore commutato, Bucar Me
noui in Africa imperii conditor effectus est. Almorcanda enim ex Almohadum ge
Arrasii locum Marrocii substitutus, quam Bucaro obuiam prouectus esset, ad Merc
sam, q̄ oppidum vnius diei itinere ab vrbe Phutensi abest, collatis signis superatus e
gemina ex vno facta Maurorum imperia in Africa extiterunt aliquandiu, Marrociu
Phutense. Bucaro, Hyaia filius successit. Hyaia in tenera ætate defuncto, Iacobus Al
zephus pueri Regis patruus, regniq; procurator, magno vir ingenio, magnoq; rei m
vsu, incredibili felicitate, familiæ & posteris Marrocii atque totius ferme Africę imp
afferuit. Nulla natio hominum Africana mobilior: nullaq; imperia diu stare, aut qu
in ea gente possunt. Budebusius ex Almohadum gente, magna potentia Maurus, A
candam sibi ad Marrocii regnum prælatum dolens, nam defunctis Regibus non
propinquitate iunctus erat, obtinendi imperii spem tentare constituit: & cum cæte
sidia deessent, ad Iacobum Phutensem Regem abiit: si vires contulisset, ampliore
nis fines pollicitus, tractumque terrarum à Phutensi agro ad Nadabum fluuium
nentem. Conditio reiicienda non erat: præsertim, cum ex Almohadum dissidio sp
ostentaret totius Africæ imperii obtinendi. id noui belli præmium proponebatur.
copiis comparatis in hostem mota castra. Almorcanda nondum confirmato imper
bus impar, Marrocio vrbe relicta regnū æmulo reliquit. Is rerum potitus, pactis cor

uæ cum Iacobo erant, quamuis de ea re sæpe appellatus stare noluit: & fere qui in pericu-
maxime supplices, rebus prosperis ingrati sunt maxime. prorsus vt Budebusius nouus
ex Phutensem vrbem armis repetiturus videretur. Sic nouum bellum natum, gestumq;
t triennio: & violatæ fidei merces parata. hoste atq; æmulo acie victo Marrocium Iaco-
us obtinuit. secundum eam victoriam, cum cætera prona essent, Rex totius Africæ eua-
t, Tremesenio atq; Tuneto demptis: quas in ea rerum perturbatione, ex Almohadũ gen-
reguli occuparunt: & factionis viribus, atq; ob locorum longinquitatem, tum ipsi tum
orum posteri tutati sunt, minuti quidem, ac veluti minorum gentium Reges. Vnde nun-
uam intercisa maiorum serie, Muleassem Tunetanum Regem recẽti memoria à suis pul-
im, iure an iniuria non disputo, sed profugum tamen, & sine lare, sineq; præsidio vagan-
em, Carolus Augustus eo nomine quintus Hispaniæ armis in patrium regnum restituit
a scilicet subiugandæ Africæ occasio sese dabat) Ariadeno Barbarosa piratarum principe
rbe fugato: qui Solimani Turcarum Imperatoris beneficio & nomine, eam vrbem & re-
num præsidiis occuparat.

Bellum Mauricum renascitur. CAP. XV.

HÆ inter Mauros familiæ Africam obtinebant. in Hispania Granatæ Rex erat Maho-
mad Alhamar, Murciæ Hudielis, quamuis imminuta multum imperii maiestate, Al-
nsi Castellę Regis vterq; beneficiarius. hi nostrorum amicitię pertęsi, & spe Africani au-
ii, pro eo q; Iacobi Marrocii Regis nomen in magna gloria esse cœperat, rebellandi con-
a inter se communicabant. paulo ante riuales hostesq; infensissimi, nũc fœderati. Actes
micitiæ sæpe studio nocendi aliis, beneuolentia mutantur. Communes iniurias, grauis-
a vectigalia, gentis calamitatem conqueruntur, ad supremas angustias, & Hispaniæ an-
um redactos, paulo ante formidabiles & beatos. Inania penes ipsos & sine honore Re-
n nomina esse. Miserum, atq; intolerandũ, ab iis leges accipere, quibus antea dedissent.
n quieturos Christianos, donec religionis odio ex Hispania expulissent reliquias gentis
uricæ. Obsoleuisse nimirum virtutis indolem, cum qua maiores venerãt: quando parta
lis seruare, eorum posteri non potuissent. Merinorum familiam, recens in Africa exci-
m. videri commodum, eam in Hispaniam attrahere, rebus inclinatis, & perditis, aut in
ut nullibi fore prędidium. Hęc clam, & per nuncios: ne si res prodita esset, viribus non-
firmatis in perniciem verteretur. Alfonsus siue eius consilii & molitionis non igna-
siue studio gentis Mauricæ extirpandæ, dies noctesque de bello Maurico instaurando
bat. species erat, vrbes & arces, quæ in Bætica parere recusabant ad imperium adiun-
di. In eam remà Pontifice Maximo Alexandro quarto, peccatorum condonatione in-
i sunt, quicunq; cruce insigni desumpta ad id bellum proficisceretur. vicini Reges de
nda ope appellati, ac nominatim ab Aragonio, cum quo maior necessitudo erat, per le-
s postulatum, suos vt concederet arma sumere: & Alfonsi generi conatus iuuare. Sic
paulo ante in Soriano fœdere pactum, atq; sancitum fuisse cõstabat. Aragonius neq;
ise negauit, neq; absolute concessit: sed eos tantummodo excepit, qui prædiis vel mi-
bus stipendiis sibi obstricti essent. Horum subditos, aliosq; ex promiscua plebe, quin
sumerent, nihil vetare. Nimirum callidus senex ne proceres quorum voluntati non
fidebat, aduersus se externa auxilia compararent prouidẽdum iudicabat. Alfonsi ani-
soceri responso vehementer perculsus est, prorsus vt omisso Maurico bello vires in
oniam conuertere cogitaret. vicit tamen publicæ vtilitatis respectus: atq; quas ex So-
fœdere arces tanquam fidei obsides tradere Alfonsus erat pactus, & hactenus dila-
erat: de ea re appellatus, Cerueram, Agredam, Aquilariam, Arnedum, Autolium, Al-
Lupo Haro quasi sequestro cõtradidit, ea fide exoluto, vti opus erat, qua Castellę Re-
erat obstrictus. Dum his altercationibus agendi opportunitas elabitur, Mauri & sua
e incitati, neq; ignari quorsum tantæ molitiones spectarent, in Contestanis Murciæ
n occupant, aliaq; oppida, quæ eo tractu nostrorum prędidiis obtinebantur. Hispalen-
auros subornant, vt ex insidiis aut impetu in regiam factoRegem obtruncent. Eo co-
disturbato (diui indigetes Hispaniæ tantum nefas arcuere) contractis alia parte copiis
stros fines inuadunt. Cæsarianum, Arcobriga, Begiar, Assidonia, Rota, atq; q; muni-
m à Lucifero nomen habet, in hostium potestatẽ redacta. In eo bello Garsias Gome-
Cæsarianæ arcis Præfectus magnam virtutis & fidei laudem tulit. præsidiariis omnib.
bus aut amissis aut vulneratis, arcem nihilominus dedere recusauit: neq; ad vllã con-
nem quamuis rebus desperatis, deduci potuit: virum eximium atq; pręstãtem. Omni-
auri tantam in hoste virtutem admirati, saluumq; cupientes in exitium destinata vo-
te ruentem, vnco ferreo attractum, atq; in potestatem redactum, curandis vulnerib.
a diligentia atq; humanitate conseruarunt. Alfonsus, qui in Citeriorem Hispaniam

abierat bello reparando intentus, ad eos motus proximo anno cum copiis accurrēs, in iti nere non procul Alarci ruinis, pago (cui Puteolo S. Egidii nomen erat, in Oretanis ab An flumine tribus passuum millibus, eximia regionis bonitate) amplificato propter loci com moditatem iustum municipium constituit Villæ regiæ nomine: q deinde nomen Ioanni II. Castellæ Regis beneficio Ciuitatis regiæ appellatione mutatū est. Prouidebat nimirun Rex, vt quoniam in confinibus Bæticę situm est, ad arcendas barbarorum incursiones, ex cursionesq; in Bæticam faciendas, firmissimi instar propugnaculi esset. Ex eo loco in fine Maurorum penetratum est: cūctaq; circum oppida & agri hosti infensa reddita: ac præser

1263. tim salutis anno M.CC.LXIII. Mauri locis omnib. male mulctati. Quo anno voluntarii mi lites magno numero cōfluxerant vectigalis immunitate inuitati, q Martiniega dicebatu ea lege, vt cum armis & equo singulis annis trium mensium spacio suo sumptu regia castr sequerentur. Reges Mauri tantæ nostrorū consternationi tantisq; molitionib. veriti vt p res esse possent, q antea fecerant, diligentius Marrocium Regem ad belli societatē den solicitarunt: quanto in periculo res essent, ni maturè occurreretur, per legatos explicār Missi mille leuis armaturæ equites ex Africa, rē Mauricam secessione facta amplius turb re visi sunt. Cæsarianum aliaq; oppida, quæ paulo ante amissa erant, in Alfonsi potestate omnia rediere. Mnestęi portui, cui hodie à S. Maria nomen est, oppidum adiunctum vete

1264. rib. ædificiis instauratis. His rebus perfectis salutis anno M.CC.LXIIII. Hispalim itum co piæ quoniā hyems appetebat, pars in hiberna dimissę, pars missione impetrata domum fre quentes iuerunt. Inter hæc fama, quæ omnia in maius auget, & magnis rumorib. afferet tur, hostes ex Africa non iam auxilia sed iustum exercitum euocare, belli cura q à nost inferebatur, & spe non dubia veteris imperii restituēdi in Hispania. Castellanos & Ara nios, qui proximi erāt periculo, primiq; Maurorum impetū excepturi erant, ii rumores hementer perculerūt. prior Alfonsus de belli summa solicitus Iacobum Regē Aragonii vires cōferret solicitare cōstituit, Commune vtriusq; periculū esse. vtriusq; nationis ca eas copias petere. debere eū, si minus ꝓpinquitate & necessitudine moueatur, rei Chri næ periculo ad arma incitari. Petrus Iuanius Calatraueę Magister his de rebus ad Iacobi gatus, Cęsaraugustæ Nonis Martii sui Regis mādata explicuit. additæ Violantis Regin terę quibus à patre omnib. precib. vt opē ferret reipublicæ, sibi & nepotib. postulabat. Iacobo gloriosum à tāto Rege de ineunda societate priorē esse appellatū. verum quiet nō erant. filii nondū satis pacati inter se diffidebant, regniq; proceres & plebē in factio diducebant: vnde latrocinia & scelerū omnium licentia tanta, quanta vniuersæ mon Aragoniæ ciuitates cōpulit, heterias inter se cōstituere, inire societates: legib. constrin nouis atq; seueris sceleratorū hominum audaciā, ac præsertim suppliciorū magnitud nā minori cōmisso delicto omnib. tormentis necabantur: leuiora ob peccata fustuari alia ignominia pœnas ipsi dabāt: & magnitudine pœnæ reliquis documento erant, vt lere abstinerent. Procerum præterea volūtates à Rege erant alienatæ honores & mag tus externis aut obscuris hominib. demandari cōquerebantur: leges patrias inuerti: & earū custos erat, Iustitiæ Præfecti auctoritatē imminui. vectigalib. non modo plebē, se genuos etiā & immunes homines opprimi. mortē subeundam potius, q̃ iura libertat terētur euerti. Hę cōmunes querelæ erant. quemq; præterea, vti erat affectus animo p tim suus dolor vrebat. Itaq; cū Barcinone Rex pecuniæ redigēdæ causa, Bouaticū co in cōuentu petiisset, Raymundus Folchius Vicecomes, Cardonę intercessit, obstinat mo, nisi Rex mutaret atq; ab iis iniuriis abstineret, affirmans sed haudquaq̃ quieturū. destitisset, nisi alii ꝓceres docuissent, q̃ alieno tempore turbas concitaret. præstare tā differre, ne agendi occasio elaberetur. Catalaunorū exemplo Aragonii gēs in tuenda tate constantior, prouocandi erant. Cęsaraugustæ ea de causa conuentus habiti. ibi n pars procerū regiæ voluntati restiterunt. Fernandus Sanctius Regis filius, & Simon eius socer, se duces cōsternatis præbuerūt: atq; secessione facta Alauonę fœdus inter uersus Regis potentiā iunxerūt. Res ad arma spectare videbatur. actū tamen anniter viris sanctis, vt iure poti⁹ ageretur. neq; Rex siue ex animo siue simulate recusabat em in quib. eatenus peccatū esset: haud ignarus, multitudinis impetus instar torrētis esse; tos quidē, haud diuturnos tamē. Factis induciis iudices in cōtrouersia dati, Episc. O & Cæsaraugustanus quorū prudentia non magis cōtrouersia sedata, q̃ Regis callidi mnia ferme pollicētis sese præstiturū. pro quibus proceres tumultuabātur. Tumult

1265. to, copiisq; cōparatis, ad bellū itum est salutis anno M.CC.LXV. Alfonsus cū suis copii natenses fines irrupit. Iacobus Murcię Regē sibi impugnandum desumpsit omnia fu pinione faciliora: nullā enim paulo insigniorem manum ex Africa venisse inuenio: causa incertū, nisi q Mauri socii dubii sunt, atq; suspensæ ex fortuna fidei. Iacobus R

Va

alentinum tractum in Castellæ fines inuectus, Villenam Mauris abstulit: Emanueliq; Alonsi Castellæ Regis fratri restituit genero suo. erat enim Constantia Iacobi filia Emanueli uncta. deinde Elda, Orcelis, Illicitani sub iugum missi, multaq; alia eo tractu oppida hostius detracta, pars vi, deditione pleraq;. Ad hæc Stabero flumine transmisso, cōmeatus interceptus, qui duobus millibus iumentis cum iusto præsidio militari Murciam deferebatur. Interea Alfonsus Rex Granatenses impugnare, omniaq; circum infesta reddere nō destebat. prorsus vt de veteri fœdere instaurando nostros appellarent. Reges Iacobus & Alonsus, vt de belli summa coram deliberarent, ex composito Alcarassum propter loci comoditatem ad colloquium venerunt. affuit Regina Violantes. ex colloquio ad arma discesum. Aragoniæ copiæ, vt erant à rebus omnibus paratæ, Orceli Murciam promotæ mense anuario, anno M.CC.LXVI. Est ea vrbs in plano quidem sita, amœnissima regione, q̄ Staberus amnis interfluit, & diductis riuis tum agros, tum vrbem irriguam facit. malis citreis cōta quidem est. sed nostra ætate bombycis præcipuus prouentus. & tunc multis munimēs septa. neq; amœnitate potius, quam vsui belli consultum erat, validoq; instructa militari rǽsidio: vnde minus terroris ab hoste erat, nostris suspicio, ne obsidio in longum tempus uceretur. Aliquot leuia prælia erumpentibus Mauris initio fuere, nostris semper proera. neq; diu fuit, cum Mauri & Aragonii Regis dexteritate illecti, & spe ipsi defensionis iecta vrbem dediderunt. Inter Alfonsum Regem, & Granatenses colloquio ad Alcalam ensaydam inter eos habito, fœdus interea in has leges ictum est: Granatēsis Rex à fœde-Hudielis abscedito. Ducenta quinquaginta nummorum millia quotannis pendito, vt tea solitus erat. Contra, Guidixensis, & Malacitanus reguli ab Alfonso deserunto. Iis niominus annuę induciæ à Mauro dantor. Regi Murcię, si in potestatem venisset, vita dotor. Fœdere constituto Alfonsus Murciæ vrbis cernendæ studio, cū Iacobus rebus contis in patriam discessisset, eo se citato proripuit. ad S. Stephani oppidum Hudielis Mur-Rex obuiam factus, atq; ad Alfonsi pedes procumbens, fidem eius non virtute magis, am clementia, & liberalitate præcipuam implorans, se errore lapsum, se amentia præcim, misereretur supplicis atq; tantis malis domiti: ita receptus est, vt regio nomine abstiet, iis agris contentus, qui ad sustentandā vitam dati sunt. Regis nomen Mahomadi da-n, eius Abenhuti fratri, quem ad Almeriam interfectum fuisse, superius dictum est: atq; ia tantum vectigalium parte retenta, reliqua in Castellæ fiscum inferre mandatum. Is us belli, vnde tantum terroris extiterat, finis fuit.

1266.

Augusta venit in Hispaniam. CAP. XVI.

VO tempore Bætici & Contestani bello Maurico æstuabāt, in reliqua Hispania tranquillitas erat, aut modice lacessita pax: res miraculo proxima in tanta principatuum titudine, tantaq; procerum & populi libertate. Gonsaluus Iuanius Bazanius principi inter Vascones, cum nuncium patriæ per publicas tabulas remisisset, more iis tempovsitato, in finibus Aragoniæ annuēte Iacobo Rege extructa arce Boeta, inde finitimos conum agros vexabat. Molestiam ex iis rebus conceptam, ingenti populi lætitia mutapinei diadematis, q̄ Christi capiti fuerat impositum, pars non exigua in templi maximi npelonensis thesauros illata donum Ludouici Regis Sancti, cui Balduinus Constantiolitanus Augustus senescente iam Francorum in ea vrbe potētia, & in magna pecuniæ cultate id pignus accepti subsidii esse voluit, magna apud populares inuidia: q̄ res sua tate eatenus intactas loco mouere nō dubitasset. Magna id sertū religione nostra etiā e visitur Lutetiæ, in regio Francorum sacello. Hæc in Hispania. Ex Italia autem affereir anno superiori Francorum armis Manfredum Regem regno vitaq; spoliatum, Camq; Ludouici Regis fratrem in eius locum subrogatum: quem Vrbanus prius, deinde nens, eo nomine quartus Romani Pontifices ea spe in Italiam euocarant, regiisque gnibus aduenientem Romæ exornandum curarant. Ad Beneuētum acie dimicatum: q; & facili prælio Nortmannorum opes tot annos florentes conciderunt. Quadraginille aureos vt nouus Rex penderet quotannis Romanæ ecclesiæ, mandatum est: atque nperii nomine abstineret, quamuis vltro esset delatum. Manfredi calamitate Iacobus, nde vt æquum erat commotus animo, vix peracto Murciano Bello, in extremam Caniam abiit: si quo modo Nortmannorum reliquiis opitulari posset, regnumq; ad se atere iure affinitatis cum Manfredo initæ suum. Alfonsus Castellæ Rex interea Murcię is componendis, nouis coloniis deducendis, extruendisq; tota ditione arcibus pręsidii a erat intentus. Idonea è Castella multitudo tot vrbibus & oppidis incolendis nō supbat. Catalauni in ea loca magno numero euocati sunt. Neq; desistebat Guidixenses & acitanos contra leges fœderis occulte subleuare. Quod vt expostularet, præsensq; cōeretur fœdus ab Alfonso violatum, Rex Granatæ Murciam venit: & respōso accepto

haud satis æquo amplius alienatus discessit. quam occasionem nonnulli proceres arripi-entes Alfonso pridem infensi, cum Mauro clam collocuti, ipsum ad bellum capessendum incitarunt. consilii princeps Nunnius Gonsaluus Lara magno vir ingenio, magnisque opi-bus & clientelis. Nunnium patrem Ioannemq; fratrem multis abs Rege iniuriis violatos obtendebatur: vnde nouorum motuum materia parata, cum pacem diuturnam sibi Rex polliceretur, & venturi securus Villam regiam abiisset, vt surgentis magnis operibus op-

1267. pidi moles & elegantiam præsens videret. Inde in Galliam missi legati, anno M.CC.LXVII. ad Ludouicum Regem Sanctum, filiam expetitum, cui Blancæ nomen, in Ferdinandi fili coniugium. Ipse Victoriam concessit: quo eum mutui colloquii causa Rex Angliæ per le-gatos reuocarat, venturum se quam primum promittens, vt de rebus magnis coram statue-rent. Is, qua de causa incertum, sed veniendi tamen aut facultatem, aut voluntatem non habuit. Eduardus filius maior missus est. quo iam tempore se Burgos Alfonsus retulerat. & coniunctis ferme diebus Constantinopolitana Augusta domo profuga, imperioque pul ad Regem venit. Balduinus eius vir, & Iustinianus Patriarcha Michaelis Palæologi armi Græcia pulsi a Sultano Ægypti intercepti in fuga erant, scilicet vxor Augusta de viri libe ratione solicita, argenti pondo viginti millia redemptionis pretium pacta, Romanum Pontificem & Regem Galliæ adiuerat. postremo Burgos appulsa, anno huius seculi sexa-gesimo octauo, cum tertiam tantum pretii partem abs Rege peteret, integrum argēti pon dus accepit, insigni potius atq; ambitiosa, quam prudenti liberalitate, in tanta ærarii diffi cultate. proceres id præcipue in Alfonsi actionibus accusabant: quod subsidia reipublic inani laudis studio prodegisset. & commotis semel animis sinistre accipiuntur, etiam qu recte facta sunt. Huius narrationis quidam scriptores fidem eleuant: negantq; Balduinu à Sultano Ægypti captum. Nostrarum nobis historiarum consentiens auctoritas poti fuit: tametsi non ignoramus pleraque sæpe supra verum famæ prædicatione augeri. Ill fertur, Sanctium Archipræsulem Toletanum hoc anno defunctum. alii quarto anno a putant, argumento diplomatis Calatrauæ militibus publice dati Era millesima trecen sima secunda, die Octobris septimodecimo: vnde Toletanam ecclesiam rectore vacu confirmant: conuincuntque, nisi sint numeri vitiati. In eius certe locum Iacobi Arago Regis filium Sanctium nomine substitutum, quæstionis non est: venisseque Toletum hæc tempora, vt mox erit explicandum.

Iacobus Aragoniæ Rex Toletum venit. CAP. XVII.

PER idem tempus res Italiæ in maximo motu erant, Corradino Sueuo paterna regna mis aduersus Pontificum interdicta repetente. Fridericus Austriæ Dux, Henricus stellæ Regis frater Roma, vbi Prætor erat (generis id nobilitati potius quam meritis p priis datum erat) Gibellini tota Italia exciti Corradinum secuti sunt. In Marsis ad F num lacum Carolo nouo Rege obuiam facto collata signa. vicere Franci, arte mag s qu vera virtute. Fridericus & Henricus in acie capti: Corradinus in fuga. de Corradin Friderico dicta caussa supplicium est sumptum: nouo & crudeli exemplo, tātos viros bus anceps prelii fortuna pepercerat, post pugnam in iudicio capite pœnas dare. Arag interea leui motu agitabatur, Gerardo Cabrera de Vrgeliæ comitatu contendente, Aluari fratris nuper defuncti filios nothos esse accusaret. puerorum imbecillitatem mundus Folchius eorum auunculus aliique viri Principes commiseratione ætatis, au necessitudine deuincti tuendam susceperunt. Iacobus Gerardi caussam probare visu iura sua in Regem ipsum transferentis, nam viribus diffidebat. Rex Granatensis Guidi ses & Malacitanos impugnare pergebat, tum iure suo, tum beneficio fœderis nuper ci fonso icti: cui quod hostes clam subleuaret, barbarus infensus erat. Nunnius Lara & L Harus Regi suo irati faces subdebant Mauro, polliciti si bellum instauraret, sese pala eum transituros, multosq; alios proceres à Rege penitus alienatos. Hæc rumoribus ma, quam nihil rei magnæ fugit, iactabantur. testibus comprobari non poterant. Re necessaria compulsus Rex in Bæticam abiit. Itaq; inuenio Hispali hoc anno, tertio Ka Augusti litteras abs Rege datas, quibus Vergaram Guipuscoæ oppidum ad Deuar nium amplificatum, veteri Sancti Petri Ariznoæ appellatione mutata, municipii iur nauit. Bæticæ rebus vtcunq; compositis, adulta iam hyeme, retro referre pedem con sus est, vt Iacobum Regem venientem exciperet quem Sanctii filii preces Toletum niret adegerant: vt quoniam ipsis diebus quibus Christi Dei natalis memoria recur cris primum operari parabat, publicę lętitię interesset. ad Hortę cœnobium Alfonsu cessit: socerumq; honoris causa in vrbem deduxit. vbi die dicta Sanctius diuina host

enni sacrificauit ritu. Rex vterq;, Regina soror, Ferdinandus Princeps celebrantem coho-
estarunt. dies octo Toleti consumpti. neq; amplius Aragonius Rex detineri potuit: cum
belli Hierosolymitani quam primum suscipiendi studio arderet extrema ætate senex, neq;
ibi parcens, neq; domestica negotia quibus erat implicitus multis & magnis, curans præ
tudio nominis Christiani amplificandi, veteremq; gentis gloriam, quæ obscurata esse vi-
lebatur, in Syria illustrandi. vir magnus, dignusq; cui melior in eo fortuna contigisset.

Aragonius ad bellum sacrum profectus. CAP. XVIII.

AD extremum malorum ventum erat in Syria, regnumque maiorum virtute constitu-
turum, nostrorum ignauia & cessatione collapsum erat: dum Principes ferrum inter
e stringunt, commoda publica religionis dedecus priuatis cupiditatibus posthabent. Vir-
tutis indoles, qua res tantæ perfectæ erant, consenuerat, rerum humanarum inconstantia:
& quoniam toties irrito conatu Principum, qui re Christiana subleuanda eo cateruatim
mari terraq; sæpe cõmigrarunt, superioribus annis id bellum erat tentatum. Noua nunc se
ccasio melioris fortunæ ostentabat: quæ vno ferme tempore Hispaniam, Angliam &
alliam ad arma repetenda exciuit. Tartari ex ea Scythiæ parte profecti, vt quidam dispu-
at, vbi olim Tractaros Plinius collocauit, cum Armeniis societate armorum iuncta eam
riæ partem, quam Sarraceni obtinebant, armis inuaserant: magna primum apud nostros
pristinarum opum recuperandarũ, euentu deinde nullo. Fuerant ab Innocentio quar-
quo tempore Lugduni generales cõuentus agitabat, cõcionatores quatuor è sacro Do-
nici ordine, cuius ea tempestate celebris fama erat, ad Tartaros amandati: si gens horri-
cultu, bello dedita, nulla aut præpostera religione, imbui posset Christiana. vsque eo ea
gentia profectum, vt barbari mitiores effecti nobis præ cæteris bene vellent. Rex eo-
n, quem Chamum vulgo vocabant, hoc est Regem Regum, Europæ Principes missis
cunque; legatis ad arma capessenda excitare non desistebat, propemodum conuitio:
n Christiani nominis gloriam negligere viderentur. Id superioribus annis factitatum
neq; consequentibus intermissum. hoc autem tempore maiori conatu, ac nominatim
Aragonium Regem cum Alarico ciue Perpiniano, quem Rex antea alia legatione pro-
atus ad Tartaros miserat, noui legati venerunt, sui Regis nomine omnia pollicentes, si
dem arma induere viresq; conferre induceret in animum. & legati quidem Barcinone
titerunt: Alaricus autem Toletum progressus, in conuentu Principum visa à se & to-
legationis summam explicuit. Ea oratione Principum qui aderant animi non vno mo-
ffecti sunt. Iacobus ad bellum incitatus est, id ætatis homo: Alfonsus gener, & Regina,
corum dubiam fidem, Tartarorum immanitatem excusantes omnibus precibus, qui-
acrymę addebantur, à bello deterrere conati sunt. vicit tamen Iacobi cõstantia, cum
ret pace domi parta fas esse otio se dare: aut vitæ paulo post interituræ parcere, in tan-
scrimine nominis Christiani. Alfonsus, quoniam ita deliberatum erat, centum aureo-
millia in belli sumptus promisit. proceres Castellæ nonnulli, in his Magister militiæ
Iacobi, & promagister Hospitalis Gonsaluus Pereira, se comites obtulerunt. Valen-
itum: vbi Tartarorum legatos Rex audiuit. præterea à Palæologo Imperatore lega-
alium, commeatum si proficisceretur, affatim pollicentem. Barcinone valida classis
parabatur, milite & rebus omnibus instructa. Priusquam proficisceretur, Violantis fi-
gatu inde Hortam cœnobium repetiit, filiisque & nepotibus valedicto, neque pre-
dmittens quibus ab incepto deterrebatur, ad classem rediit: in qua triginta onerariæ
s, & aliquot præterea triremes erant, pridie Nonas Septembris die Mercurii anno
c. LXIX. votis rite nuncupatis è littore soluit, incommodo sane anni tempore, atque
ellis obnoxio. Itaq; cum triduo in Balearem minorem peruentum esset, priusquam
um tenere potuissent, fœda ventorum tempestate disiecti, alia alii littora tenuerunt.
ad Aquas Sextias appulsum vento reflante in Agathensem sinum reiectus est. nonnul-
ues, quæ cursum tenere potuerunt, ad Acrem Palestinæ oppidum nauigatione per-
runt: in his Ferdinandi Sanctii naues Regis filii. Rex suorum cohortationibus fractus
npellerii se ex maris iactatione paucos dies refecit: atq; propositi pertæsus, cui superi
rsari videbantur rebus humanis irati, tametsi talium contemptor vt fortuitorum, in
launiam rediit nullo maiori operæpretio. In Castella Alfonsus Rex Lugrunium vsq;
esserat, comitante Eduardo Regis Angliæ filio, nurui obuiam: quæ pactis nuptiis in
a, ad sponsum per fines Vasconum veniebat. nuptiæ Burgis celebratæ, apparatu post
oriam hominũ maximo & celeberrimo. Iacobus Aragonius Rex sponsi auus, Alfonsi
s inuitatu & Petr⁹ Iacobi maior filius interfuere. Eduardus Anglicanæ iuuẽtutis Prin-
, Rex Granatæ, Alfonsus ipse Rex eiusq; fratres & filii, atque patruus Alfonsus Molinæ

1269.

regu!us.ex Italia,Galliaque atque Hiſpania pleriq; proceres conuenerunt. In his Guillel-
mus Montis Ferrati Marchio. His nuptiis illud prouidebatur, vt Ludouicus Rex ſuo & fi-
liorum nomine iure decederet: quod in Caſtellæ regnum obtinere credebatur, Blancæ fi-
lius, quæ Henrici Regis ſoror fuerat natu maxima. ſolenni peracto Iacobum ſocerum Al-
fonſus officii cauſa Turiaſonem vſque deduxit.

Ludouicus Rex Galliæ deceßit. CAPVT XIX.

ANGLI Franciq; ſuſcepta ſacra expeditione, aliquanto longius in opere quam Arago-
nii proceſſere, ſed nihilo tamen meliori exitu: niſi quod fœdere inter vtranq; gentem
ea de cauſa facto, Lutetiæ in frequenti Principum conuentu veteres controuerſiæ ſublata
ſunt. is fructus vel maximus tantarum molitionum fuit. fineſq; vtriuſque ditionis in Galli
inter Francos & Anglos communi conſenſu deſcripti: ea potiſſimum lege, vt dum Re
Sanctus Tunetum oppugnaret, quo hortatu Caroli fratris ire contendebat, Afros Itali
ſemper infeſtos, Siciliæ & Prouinciæ Phocæenſi formidabiles diſputantis, primum eue
tendos eſſe: Anglus claſſe comparata Syriam perdomaret. Eduardus Anglicæ iuuentu
Princeps vt conuenerat, Hiſpaniæ atq; Italiæ littora cum valida claſſe legens, ad Ptolemai
dem copias expoſuit, in ipſis initiis à ſupremo vitæ periculo numinis ope ſeruatus. in cubi
culo enim percuſſor eum adortus, vnum atq; alterum vulnus inflixit. Inſidiator in veſtig
trucidatus eſt. ſceleris præcipuus auctor ne tum quidem cognoſci potuit. Aſſaſſines gēte
in pericula promptam fama tenuit. Rex Sanctus cum tribus filiis Kalen. Martii ſalutis an
M. CC. LXX. Maſſilia ſoluit. Theobaldus Vaſconum Rex Henrico fratre ad regni procu
tionem relicto, religionis promouendæ, virtutiſq; oſtentandæ cupidus, Regem ſocer
comitatus eſt. Immite & turbidum cœlum nauigantibus fuit. Tunetum appulſa claſſe
pugnari cœpta. acie victi ſemel atq; iterum barbari, cum vrbe ſe continerent ad ſextū m
ſem obſidio tenuit. quo tempore maligni ſideris vi exorta peſtis multos conſumpſit. in
Ioannes Ludouici Regis filius prior aliquanto, ipſeq; Rex ad octauum Kalen. Septem
profluuio deceſſit. Cum inſigni ignominia diſceſſum ex Africa eſſet, vſque adeo vires
ſtrorum & animi conciderant, ni Caroli Siciliæ Regis ſuperuentu confirmati eſſent. C
barbaris ea lege fœdus ictum eſt, vt quadraginta millia aureorum Carolo ipſi & poſt
quotannis penderet: ex quanto tributo Siculus Romanæ eccleſiæ erat obnoxius. Dre
in extrema Sicilia, quo ſe ex Africa contulerunt, Theobaldus Rex ad quintum Decem
diem obiit. ea neceſſitas belli ſacri omittendi, quod toties infeliciter erat tentatum, &
triæ repetendæ fuit. Ludouici Regis viſcera ad Montem regalem in Sicilia, corpus i
Dionyſii prope Lutetiam ſepultum. Theobaldi Regis corpus odoribus differtum Pe
Campaniæ vrbe in Gallia, in maiorum ſepulchra illatum eſt. vxor Eliſabetha conſequ
anno Aprilis 27. die, 5. Kalend. Maii, Hieræ in prouincia Phocæenſi defuncta eſt. corp
Barra monaſterio compoſitum. inferiæ ex Chriſtiano ritu omnibus magnifice factæ
Caſtellam reuertamur.

1270.

Procerum in Alfonſum Regem coniuratio. CAP. XX.

ALFONSI Regis animus vno tempore multiplici cura ſuſpenſus erat. ardebat in p
cupiditate Germanici imperii cernendi, ad quod multorum litteris, & cōuitio prop
dum erat euocatus. regni proceres erant animis alienati. nocebant aſperi mores, & r
ſeueritas, cui aſſueti non erant. præterea rumor afferebatur, bellum ex Africa inſtare
ioriq; quam vnquam apparatu copias comparari: tametſi Petrus Martinius maris Præf
(Almirantum vocant) Gaditanos Mauros inopinantes oppreſſerat anno ſuperiori. v
& inſulam præſidiis obtinere difficile erat. itaq; Marrocio Regi relicta, in cuius ditio
tea fuerat. ea barbari promerendi occaſio quæſita eſt ſcilicet. Ab Alfonſo Luſitano
Dionyſius filius octo natus annos ad auum Caſtellæ Regem amandatus eſt, vt regno
tano immunitatem impetraret. Actum de ea re in Principum conuentu: & cæteris
centibus, aut etiam conniuentibus, cum Regum voluntati repugnare tutum non ſit,
nius Gonſaluus Lara coniurationis princeps refragari eſt auſus. negabat regni maie
quouis prætextu, multo minus in pueri gratiam imminui æquum videri. Vicit in co
Regis ſententia, vt Luſitania immunis eſſet: & Nunnii tamen libertas in Regis anim
tius deſcendit, quam quiſquam exiſtimaret: & ad alias offenſiones adiūcta effecit, vt Nu
Harus, & Philippus Regis frater exitialia conſilia reipublicæ Regiq; agitare non dub
& quoniam viribus non ſatis fidebant, externa præſidia comparanda decernerent.
dum in bello ſacro Theobaldus diſtrictus erat, à Philippo Henricus Vaſconum pr
tor, coram de iungendo cum iis proceribus fœdere appellatus eſt. Cautior ille, ne be
uiſſimi molem ad ſe attraheret, fratris abſentiam excuſauit. proceres ea ſpe depulſi
alios Luſitanum, Granatenſem, ipſumq; adeo Marrocium Imperatorē per litteras, v
i

ungerent, bellumq; Castellæ inferrent, solicitarunt cæco impetu in vindictam præcipites: Erat Alfonso sublime ingenium, sed incautum, superbæ aures, lingua petulans; litteris potius, q̃ ciuilibus artibus instructus: dumq; cœlum considerat, obseruatq; astra, terrã amisit. s re prodita indicio Ferdinandi Peresii, quem coniurati in partes attrahere conati erant, concussa mente, ac periculi magnitudinem tandem considerans, ad eos motus pacandos sese totum conuertit. Murciaq; vbi tunc agebat ad proceres, qui Palentiæ conuentus agitabant in noui belli curam intenti, Henricum Aranam legat, si quomodo possent agendi dexteritate ab ea mente deduci. ipse & Regina vxor Valentiam profecti cũ Iacobo Rege de rebus omnib. consilia communicarunt. Iacobus vt erat à multo vsu callidus, quo tempore ad Ferdinandi nuptias Burgos venerat, prouisa, quæ imminebat, tempestate ex alienatione Principum, Alfonsum grauissimis verbis castigarat: dederatq; præcepta. Vt à subditis amari, q̃ timeri mallet. Reipublicæ salutem in ciuium beneuolentia esse: exitium in odio. Omnes regni ordines sibi conciliare, fore salutare: si minus id posset Præsules & plebẽ in primis complecteretur, quos procerũ insolentiæ opponeret. De nullo occulte supplicium sumeret, formidinis indicio maiestatis dedecore. Qui enim in alteram partẽ decernit, inaudita causa, ius licet decernat, iniuriam tamen facit. Hæc ferme vitia in Alfonso culpabantur: quæ si opportune euulsa essent, magnis calamitatibus respublica fuisset liberata. Regum colloquio nihil præterea rei magnæ gestum est. rursusq; Alfonsus ad Regem sororum Alicantem proficisci vertente anno necesse habuit; obtestatum vt Aragonios proceres in officio contineret, ne cum rebellib. vt facere parabant, fœdus iungerẽt: & quoniã Granatensis Guidixenses, & Malacitanos bello vexare pergebat, vtris opitulari ęquius foret consilium daret. Censuit Iacobus veteri fœdere standum, neq; vltro Granatenses illato bello irritandos videri. Aranæ legatione nihil profectum est: & Rex Granatæ procerũ impulsu, violato fœdere prior in fines Christianorum irrupit, finitimos agros vrere atq; depopulari pergens. aderat ex Africa equitum manus: quos Iacobus Abeniuzephus pręmiserat. rebus nunciatis, Alfonsus Ferdinando filio, qui tunc Hispali morabatur in noui belli curã intentus, per litteras mandat, vt copiis omnibus in Granatensem Regem feratur. ipse Burgos profectus est: si quo modo rebelliũ animi sanari possent. in ea vrbe cõuentus agitatus vniuersa ditione: ac nominatim rebelles euocati fide publica: & quo tutior esset accessus, loco extra vrbẽ designato in regio xenodochio. Regis & procerũ colloquiis, quę nõ eo loco sunt habita, amplius exacerbari voluntates visæ sunt: prorsus vt fide abiurata qua obstricti erant, Granatã frequentes abierunt, eius seculi anno LXXII. Nunnius, Harus, Philippus tria coniurationis capita. p̃terea Ferdinandus Castrius, Lupus Mendozius, Egidius Roa, Rodericus Saldania, ex minori nobilitate alii, quorum numerus iniri vix potest. Ipso discessu oppida incensa, agri vastati, omniaq; hostilis animi exempla edita sunt. Rex Toletum magnis itinerib. deinde in Oretanos Almagrũ contẽdit, quia nondũ desperabat proceres sanari posse, Regemq; Granatæ nouo fœdere conciliari, in eã potissimum curam incumbens, & si minus succederet, bellum omnibus viribus supremoq; conatu illaturus.

1272.

Noui Aragoniæ motus. CAP. XXI.

V o hæc tẽpore in Castella gerebãtur, Philippus Galliæ Rex qui Ludouico patri successerat, nouis principatib. augebatur Alfonso patruo, qui Pictauiensis & Tolosanus Comes erat, & Ioanna eius vxore sine prole per idẽ tempus defunctis. neq; multo post Fuxensis Comes Rogerius Bernardus ditione spoliatus est, non alia maiori de causa, quam q̃ magistratib. regiis parere aliquãdo recusasset. Ea res Aragonia arma, quoniã in Iacobi fide ...ensis ditionis pars erat, in Gallos concitata quidem: sed Iacobi tamen prudentia sedata præsertim cũ noui, atq; intestini tumultus metus instaret. Petrus Aragonii iustus filius ...inãdo Sanctio fratri suo ex impari matre, infensus erat. q̃ quo tempore ex Syria rediit, ...rolo Rege Neapolitano eximie cultus, cũ eo exitialia reipublicę cõsilia cõmunicasset. Ferdinandus Burrianę: quo loco Petrus cũ manu militari postq̃ in ædes facto impetu ...it, fratrẽ locis omnib quærere, scrutari latebras, clausa effringere, strepitu & tumultu ...ia miscere. cum interim Ferdinandus & Alfonsa Vrrea vxor sese occulte periculo subduxissent. Hæc initia magnorũ motuum fuere, & regni proceres fratrũ simultatẽ suam occasionem facientes, in duas factiones distracti sunt: tanta obstinatione, vt virib. auctis Regi bellum indicerent haud vllo operæpretio, nisi q̃ Cardonæ Vicecomes, aliiq; proceres ...ibus infecti, ditione spoliati sunt. Ferdinandus Sanctius Regis filius ad Pomariam arcẽ ...ssus à fratre, atq; in potestatem redactus in præterfluentis Cingæ vortices præcipitatus periit, fama ancipite iurene an iniuria. Duce certe sublato cæteri quieuere. hic parricidii fructus fuit. verum Ferdinandi mors tertio post anno contigit. reliquit filium in minori ætate Philippum nomine, ad quem gens Castria generis originem refert. Rogerius

Lauria in agro Valentino Rahello & Abricato prædiis donatus abs Rege est: operæ mer-
ces, quod ex vltima Italia Constantiam nurum esset secutus: magno deinceps vir ingenio,
summusq; Dux præsertim mari futurus. Cum Vasconum Rege Henrico, qui fratri sine pro-
le defuncto successerat, & cum quo Aragoniis simultates erant ob interceptum iniuria re-
gnum, in multos annos induciæ pactæ sunt. Iacobus Rex in tanta suorum ad arma consten
natione, tantisq; diffidiis prouidebat, ne pars altera Vasconibus iuncta, negotium facesse-
ret, faciliore consensu ad bellum quàm ad pacem concordiamq;. & maior cogitatio pecto
ri insederat vires in Mauros vertendi: vnde sæua tempestas Hispaniæ imminere, nisi op
portune occurreretur, prudentibus videbatur.

Alfonsus Rex ad imperium capessendum proficiscitur. CAPVT XXII.

ARDEBAT Alfonsus cupiditate Germaniam adeundi, imperii infulas coronamq; susce
pturus: eo maiori studio & festinatione, quod auctore Gregorio decimo Roman
Pontifice Germaniæ proceres malorum pertæsi, quæ interregni tempore multa & graui
sima atq; diuturna erant perpessi, nouam electionem adornabãt Alfonso prætermisso, R
chardo pridem defuncto. Eo nuncio perculsus Rex, vt par erat, priorem tarditatem nou
festinatione compensare volens, haudquaquam opportune in vnam adeundæ Germani
curam cœpit incumbere. Prudentibus tranquillitatis & reipublicæ cura præferenda vide
batur. leuissimus quisq; & futuri improuidus, spe vana tumens, ad profectionem hort
tur. nec deerant qui ambitione stolida, arma, equos, alia belli subsidia comparanda præd
carent, quasi hostes subiugaturi. ab aliis, id ipsum ꝙ paranti profectionem tot aduersa an
contigissent, in prodigium & omen mali successus vertebatur. Alfonsus natura cunctato
rationes regni impeditæ. & si aliquam honestam speciem nactus esset, destiturus dedec
ris metu expeditionem parat, quacunq; conditione Granatenses & proceres ad fœdus
1273. trahere satagens. In eam curam intento Rege Alhamarus Granatæ Rex, salutis anno M.
LXXIII. inchoante, diem obiit, homo audax, callidus, promptus, & rebus nostris infen
maxime. Nata de successione controuersia. vicit tamen ea pars, vnde Castellæ proce
perfugæ steterunt: regniq; insigne Mahomadi datum est, cognomento Miralmutio Le
nio, defuncti maiori filio. Hunc quamuis à rebus nostris vltro abhorrentem, & à plerisq
bellum concitatum, cum noui regni opes nutarent, ad concordiam ineundam procliu
Alfonsus conciliari posse sperabat. Nonnulli præterea proceres ad meliora cõsilia ani
reuocabant: ac nominatim Fernandus Castrius, & Rodericus Saldania fide publica A
lam, vbi conuentus regni agebantur, ad Regem venere. Ipso tempore quo in Germani
stinatis imperii comitiis, Rodulfus Auspurgensis Comes, consentiens procerum suffr
ad imperium vocatus est, exiguo quidem cẽsu, angustoq; principatu, cæterum generis
bilitatem ad veteres Francorum Reges referens, & virtutum indole clarissimus. Ade
Franconofurti Alfonsi legati. verum eorum intercessione nihil effectum est, priori b
uolentia, qua Alfonsum complexi erant, publica inuidia mutata. Is soluto Abulensi cõ
tu, Requenam abierat: vt socero Rege conuento de bello Maurico consilia conferre
labore itineris, an animi tædio morbo tentatus est haud leui. & quoniam cætera non
cedebant, ipsaq; festinatio tarda videbatur, optimum fore visum est, extremam pacis
tentare Reginæ opera, Sanctiiq; Primatis auctoritate: qui vt in eam curam incumbe
Cordubam continuo amandati sunt. Ad Pontificem Gregorium decimum Aimar
Dominicano ordine, qui postmodum Abulensis Episcopus fuit, & Ferdinandus Za
canonicus Abulensis regii scrinii Præfectus legati Vrbe veteri, vbi tunc Pontifex erat
senatu causas explicuerunt, ob quas Rodulfi electionem vitiosam esse crederent. No
bere Pontificem eorum dictis moueri, qui eius auribus insidiando, alienam gratiã c
rent: sed medium se gerendo, vt sacrosanctæ, q̃ gerebat, personæ ratio postulabat, ab v
inire gratiam Vrbani & Clementis exemplo: qui ex æquato honore ne alterutris pra
carent, Richardum & Alfonsum Romanorum Regis appellatione exornarant. Ea leg
ne nihil profectum est, cum tam diuturnæ moræ tædium cepisset. Fredulus tãtum L
1274. no, vbi consequenti anno M.CC.LXXIIII. præsente Pontifice conuentus Episcoporu
nerales sunt habiti, disciplinæ ecclesiasticæ resarciendæ, belli sacri instaurandi, ec
Græcæ cum Latina conciliandæ cura studioq;, ad Alfonsum legatus, ecclesiasticoru
dituum decumas in bellum Mauricum Põtificis nomine est pollicitus, modo ab ina
tinendi imperii ambitione speq; animum auerteret. Externa imperia appetendo, ec
pacem pulcherrime stantem, turbare iniquum videri. Interea Henricus Vasconum
multa sagina grauis fœdusq; Pompelone obiit ad vndecimum Kalend. Augusti. ex
Ioanna, Roberto Artesiæ Comite Ludouici Regis Sancti fratre genita, filiam Ioanna
liquit vix triennem: sed hæredem tamen sacramento procerum prius, deinde patris

ento designatam. vnde noua dissidiorum materia, regniq; Vasconum ad Francos trans-
io. Freduli legatio non ingrata extitit: seq; Alfonsus in Pontificis potestate futurum re-
ondit, illiusq; arbitrio vniuersam controuersiam permissurum. Ergo Pontifex nihil vltra
oratus, Rodulfi electionem (nam eatenus in Alfonsi gratiam distulerat) in publico con-
ntu ratam habuit octauo Idus Septembris. moxque ad omnes Principes litteræ datæ in
m sententiam: ipsiq; Rodulfo, vt quamprimum in Italiam ad coronam suscipiendam fe-
naret mandatum. Ad conuētus Lugdunenses Iacobus Aragoniæ Rex profectus est ex-
ema ætate homo, decoris auidus. inde tamen haud vllo magno operæpretio rediit in pa-
iam non obscure iratus Pontifici, quod ipsius capiti regni coronam imponere recusasset:
si vectigali persoluto, quod Petrus ipsius pater, quo tempore Romæ coronam suscepe-
t, pendere quotannis pactus erat Iacobo Regi indignum videbatur, regnum maiorum
rtute partum cuiquam externo Principi esse vectigale. Interea Rex Granatæ & proceres
l officium Reginæ diligentia reuocati sunt. & proceribus quidem pacandis omnia quæ
gitabant promissa sunt. Regi autem Granatæ quotannis mandatum trecenta millia au-
os in regium fiscum inferre: magnumq; in præsenti auri pondus mulctæ nomine repræ-
ntare. Guidixensibus & Malacitanis, quoniam in fide Alfonsi erant, eo agente induciæ
nuæ datæ sunt. Insignem ea ætate virum Hispania vidit Gonsaluum Atiensam Regi in-
um: cuius potissimum diligentia & ingenii dexteritate id fœdus est pactum. Granatæ
x & proceres Corduba, deducente Ferdinando Principe, qui rebus omnibus interfuit,
palim profecti ab Alfonso Rege benigne accepti sunt: ex comparatione vtriusq; tem-
is obsequium cum securitate, quàm contumaciam cum pernicie prçferendum esse iu-
antes. Mox vno tempore Castellæ arma Ferdinando ductore iussu patris, in Vascones
ta sunt. & Iacobus Aragonius Rex Petrum filium maiorē, in quem eius regni iura tran-
erat, ad occupandam procerum gratiam, quoniam in Aragonios proniores erant, di-
t. neq; Aragoniæ artes, neq; Castellæ vires ex sententia processerunt, cum Regina vi-
in Galliam ad Regis patruelis præsidium cum filia, vim verita in tanta temporum col-
one profugisset. Ferdinandus tantum armis Viana tentata, inde repulsus propter loci
itatem & obsessorum virtutem, Mendauiam & alia minora oppida in potestatem re-
t. omnia difficiliora opinione fuerunt: tametsi nullus iustus exercitus obuiam Ferdi-
do processit: quod maiorem afferebat moram. & eius regni rationes ita erant contur-
, vt in vnam defendendæ reipublicæ voluntatem proceres infecti partibus conspirare
possent. Plurimi Aragoniis fauebant, ac præsertim Armengaudus Præsul Pompelo-
is, & Petrus Sanctius Montacutus, vir primarius regniq; procurator. Petro Aragonio
triusq; regni fines Sosium oppidū progresso, cum regnū ex Sanctii regis adoptione, &
iis vetustioribus tabulis sibi deberi contenderet, & quadraginta millia argenti pondo
eret non ita pridem à Theobaldo Rege pacta: re multum deliberata, consensu proce-
uella regni hæres desponsa est absens: regniq; possessio dotis nomine pacta: si minus id
ingeret, ad centum quadraginta millia argenti pondo in belli sumptus aduersus Ca-
e vires, & conatum in inferendi belli proposito perstantis. atque hæc mense Nouem-
)iti constituta sunt. Quo tempore Alfonsus Rex in Gallicam profectionem toto ani-
ncumbens regni conuentus Toleti agitabat, vt rebus compositis sese in viam daret.
inando filio vniuersi regni procuratio commendata est. proceres alii alia curare iussi.
ma auctoritas Nunnio Laræ, quem regni limitibus aduersus Mauros si se commoue-
præficiendum iudicauit. id blandimentum factiosis promerendis abs Rege datum
ub anni finem conuentu soluto Rex, Regina, filii minores, Emanuel Regis frater iter
essi. omnia ad decorem imperii composita: eoq; lentiori agmine Valentiam itum est.
Dertusam atque Tarraconem: vbi Iacobus Aragonius Barcinone profectus adueni-
s excepit. Barcinone natalem Christi diem celebrarunt, inchoante iam anno millesi-
ucentesimo septuagesimo quinto. Raymūdi Pennafortii ex Dominicano ordine per 1275.
ies defuncti, in ea vrbe funus vtriusq; Regis præsentia cohonestatum est, insignis pie-
eruditioneq; viri. Ipso anno Pelagius Correa D. Iacobi Magister extinctus est, annis
is, omni laudum genere bello paceque clarissimus. corpus Talaueræ in D. Iacobi, vti
uens hominum in eo oppido opinio est, compositum. alii Tudiæ malunt: quam ipse
n ad Marianorum montium radices D. Mariæ nomine sacram à fundamentis extru-
t, victoriæ monimentum: quam superioribus annis de Mauris retulit: eo loco nobilis-
n. Sole etiam à cursu retento: quo dies longior, & maior esset hostium fugientiū stra-
ic vulgo iactatum. Sensibus ancipiti prælio atq; inter metum & fiduciam conturbatis,
ous metiri qui vacet? hora vna multarum instar est præ cupiditate, festinatione, curaq;.
a præterea in periculo credūtur facile, finguntur impune. Alfonsi conatus Rex socer

non satis probabat,multisq; verbis eum deterrere est conatus:cum causa diiudicata Pon-
tificem mutaturum nulla spes esset. neq; tantis laboribus adepturus videbatur, amplius q̃
vt acceptæ ignominiæ deformis testis apud exteras nationes viseretur.monita sapiẽter Al-
fonsi obstinatio discussit. Itaq; vxore & filiis Perpiniani relictis ad Belcairum prouinciæ
Phocæensis oppidum Rhodano præterfluente nobile,præcipuaq; amœnitate, vt cõuene-
rat,PontificemRoman.primo vere adiit,dimisso quidem Lugdunensi Episcoporum con-
uentu,sed in Gallia tamen morantem eatenus.Ibi die dicta corã Pontifice & Patribus,qui
,, eum erant secuti,hac sententia orationem habuit.Si aliquo meo studio & diligentia impe-
,, rium obtinuissem, egregium mihi erat tot prætermissis Principibus in externũ hominem
,, voluntates Germaniæ conspirasse.nunc Dei hominumq; consensu datum honorem reti-
,, nere,quis iure reprehendat?cum turpe potius sit,diuina dona tueri nõ posse:atq; in amore
,, non respondere iis à quibus fueris prouocatus. Quo grauiori doloris sensu cõficiar neces
,, se est,cum paucorum fraudibus audiam,Germaniæ proceres(ô homines in fide parũ con
,, stantes)circumuentos,in noui Principis electionem conspirasse nobis inauditis , nondum
,, diiudicata caussa nostra.In qua , si ꝙ dubium olim fuit,sublato æmulo sublatum esse opor
,, tuit.Neq; fraudi esse debuit,hactenus profectionem nostram esse dilatam:ꝙ quidam cun
,, ctationem & segnitiem interpretantur.cum verius tranquillitatis studium fuerit , dũ quo-
,, rundam mentes à nobis auersas sanare satagimus:& syncerus religionis amor , dum regni
,, rationib.consulimus,barbarorum irruptionib. obnoxii. Nunc filio in patria relicto,gem
,, næ iam prolis patre,imperium te auspice atq; adiutore Gregori Pontifex maxime , cape
,, semus,inane quidem & sine prouẽtu nomen:sed publicum Hispaniæ decus respicere,no
,, stramq; ignominiam procurare cogimur. ꝙ vtinam sine armis præstare possimus. alioq
,, quodcunq; periculum retinendi honoris studio subire est animus. Mihi neq; maius qui
,, quam neq; carius,vestra Patres auctoritate in terris est.à primis annis ita mores conform
,, ui,vt ab optimo quoq; probarer,& famam benefactis extenderem.his actionib. nullo a
,, bitu prioribus Pontificibus placui.ob easdem artes ad imperium sum euocatus. graue
,, neq; ferenda ignominia,in hoc ætatis flexu,quæ iuuenis peperi,per fraudem eripi: nost
,, que gloriæ sempiternã inuri maculam. Te ô ter beate Pater, vosq; quicunq; adestis Pat
,, nostris conatibus fauere æquum est,in causa,qua maior iustiorve vlla ne excogitari qu
,, potest:orbiq; testatum facere,quid priuati affectus,quid integritas & religio valeãt. Si
,, nus prouidere saltem atq; pręstare cum tempus est , ne respublica nouis enatis dissidiis
,, sanabilem plagam accipiat. Ad hęc Pontifex paucis causas exponit, cur iure Christian
cuisset nouum Augustum creare. Richardi obitu nullum nouum ius Alfonso access
ipsumq; in Pontificis potestate futurũ promisisse.Publice id salutare fuisse , priuatim h
ignominiosum:cum non magis Hispanos Germanis imperare æquum esset , q̃ Hispan
Germanis iura dari.Germanię itinera auia atq; impedita esse,vrbes munitas,gentem f
cem.priora studia resedisse.aduersus Germanorum consensum, vllas vires haud poss
parari.Multum infamię victo fore,victori exiguos fructus.Pręstare sua tueri,q̃ aliena p
re.Eam esse benefactis gloriam partam,nullo vt posset eius nomen tempore,nulla ign
nia obscurari.Daret Deo , daret religioni,si quid pręposteré actum videbatur. His v
adiicit complexum & osculum,comis natura,& à multo vsu edoctus talibus blanditii
motas hominum voluntates sedare.Eo conatu cessatum. Secundum repulsam tamen
spes tentatę sunt.Sueuię principatum Conradino interfecto, sibi deberi Alfonsus po
bat,genus maternum ad Sueuię Principes referenti.iniuria à Rodulfo occupatum es
ereptum imperium nouam eam iniuriam accessisse. Vasconum regnum repetitis ant
iuribus ad se reuocabat.inique facere Gallos,qui in eius procuratione inuasissent. D
Henricum fratrem,auctore Pontifice petebat , à Carolo Siciliæ Rege dimitti.nam is
tificis voluntatem excusabat,ne captiuo libertatem daret.His æquissimis,vt ipsi vide
postulatis,cum Pontifex & Cardinales surdas aures præberent , Alfonsus iratus ex
discessit,præcipiti iam æstate,atq; in autumnum conuersa.Regressus in Hispaniam,
rii nomine & insignibus non antea abstinuit, quam dirarum denunciatione Archie
pus Hispalensis Pontificis iussu,vt desisteret perfecit. Decumę tãtum ecclesiarum in
ptus belli Maurici concessę sunt.tertias vulgo dicimus:nimirum decumarum tertia,
in templorum fabricationes & sarta tecta consumere moris erat , datũ vt regium in
inferretur,lege non in omne tunc tempus lata(sic arbitror)sed annorum numero de
Hoc initium Castellæ Regibus sacros templorum reditus decerpendi. Hic fructus A
so longinquæ peregrinationis,tantorumq; laborum fuit,erepti per iniuriam imperii
pensatio,innoxii quidem,ineptiq;, haud felicis tamen.

LIBRI TERTIIDECIMI FINIS.

HIS

HISTORIÆ DE REBVS HISPANIÆ, LIBER XIIII.

Rex Marrocii transmittit in Hispaniam. CAPVT I.

INTEREA Rex Marrocii Iacobus Abeniuzephus rerum potitus in Africa, cognitisq; Hispaniæ rebus, Alfonsi Regis discessu Bæticam præsidio nudatam: gentis iniurias toties nostrorum armis violatæ ire vltũ cupiẽs, ancipiti animo, propter periculi magnitudinem in diuersa trahebatur. cunctatorem natura, nouoq; imperio firmãdo, quoniam nouitate nutabat, & ex eo multis in Africa bellis implicitũ, nouus ex Hispania nuncius ad expeditionem maturandam impulit. Mahomad
Granatæ Rex, pro gentis ingenio vtilitati potius quàm religioni fideiq; seruiens, quampri-
num ab Alfonsi Regis complexu fœdere firmato Hispali discessit in patriam, bellum in-
aurare Bæticamq; occupare vniuersam cogitauit, maius fortuna & viribus facinus. Do-
bat eo reliquias gentis esse redactas, vt vix haberent vbi pedem in Hispania ponerent,
que precario, & annuo vectigali imposito. Malacitanos & Guidixenses Alfonsi Regis
æsidio tutos, moliri hostilia non desistere: neque dubitaturos nouo bello lacessere cum
imum induciarum tempus exiisset. In eam cogitationem intento haud satis virium erat
uersus Alfonsi Regis, quamuis absentis potentiam opesque. Marrocius Rex ad armorũ
cietatem inuitatus, vir ea tempestate magnus, insignisque militari gloria. Venisse tẽpus
ciscendi iniurias. Non ignauia magna imperia contineri. virorum armorumque facien-
m certamen. Regnorum iura in viribus & potentia esse. Sua retinere priuatam lau-
m: de alienis certare id demum magnorum Regum munus esse. Lacessendos in Africa
i lacessierint: reliquiasque Mahumetanæ gentis texerint in Hispania. Quanti æstiman-
m, dum eam prouinciam subigerent in alio quodammodo orbe trophæa statuere, vi-
riæ gloriæque: vno impetu atque victoria vna Europam & Africam committere. His
nmotus Marrocius Rex bellum in Hispaniam statuit. ingentes delectus tota ditione
biti. nauium, militum, armorum apparatu strepere omnia. Nihil æque fatigabat quam
cuniæ conquisitio: & ne re prodita nostros ad defendendum bellum vindicandasque
urias paratos inueniret. Vtraque de caussa Iacobum Regem Aragonium per legatos so-
tauit, vt pecuniam mutuam mitteret. regulum Maurum ab auctoritate rebellãtem sci-
et, Septam vrbem occupasse. propter locorum opportunitatem, quoniam freto Hercu-
adiacet, vtrique nationi fore id nisi occurreretur exitiale. male coercitam famam, vt in
us magnis supprimentes augebant. Itaque neque Aragonius pecuniam misit, neque
stellæ proceres de sua comparatione aliquid propterea omiserunt: tametsi segniter cũ-
administrabantur Alfonso Rege absente, Ferdinando filio Burgis, quo lustrato regno
uenerat, sese tenente. Missi igitur in primis ex Africa qui Algeziram & Tartessum no-
ne Marrocii Regis Granatensi, vt conuenerat, dedente obtinerent, belli quod paraba-
sedes arcesque. deinde in Hispaniam numerosæ Afrorum copiæ transmissæ. decem &
em millia equites, peditum numerus memoriæ non est proditus. ingentem fuisse res
indicat, & magnitudo conatus. Prima cura fuit gentis inter se conciliandæ veteri dis-
o sublato. Marrocii Regis auctoritate Malacitani & Guidixenses cum Granatæ Rege
ciliati sunt. Concilio de summa belli Malacæ habito, diductis copiis, ne sua se multitu-
e impedirent, & vt maius operæ pretium esset, placuit in nostros fines incurrere. Mar-
ius Hispalensem agrum inuadit: Granatensis Giennenses fines impugnandos euastan-
que sumit. Nunnius Lara monito Ferdinando Principe vt quamprimum & quam ma-
a posset auxilia mitteret, quoniam res moram non recipiebat, raptim delectu habito
gim petit: quo Marrocio transeundum erat munitiorem vrbem, quam vt primo im-
capi posset. Ex vicinis vrbibus nobilium ad eum concursus factus est, periculi fama,
Nunnii litteris excitantibus: prorsus vt eorum multitudine confisus, & ne timoris suspi-
ne animos barbaris adderet, vrbe egressus, cuius se munitione tueri potuisset, hosti ob-
n progredi non dubitaret. Commissum prælium, in quo Maurorum acies inclinata ini-
sua tandem multitudine vicit. nostri cæsi fusique sunt. Nunnius ipse Dux in acie ceci-
equites ducenti quinquaginta, pedites ad quatuor millia trucidati. vrbis propinquitas
eris perfugium fuit, incitamentum nonnullis, ne supremo conatu virtutis specimen e-
ent. Nunnii caput acris ante viri manuque strenui ad Regem Granatæ missum: ingra-

tum barbaro ſpectaculũ propter memoriam prioris amicitiæ, & quoniã eo autore regnum
ſe obtinuiſſe recordabatur. Miſſum itaq; Cordubam, vt cum trunco compoſitũ ſepulturæ
1275 mandaretur, ſalutis anno 1275. menſe Maio inſignis ea clades accepta vniuerſam prouin-
ciam mœrore compleuit, non ignominiæ tantum præſentis cõtemplatione, ſed etiam ma-
ioris periculi metu. Tametſi Aſtigi vrbe victor & exultans barbarus potiri nõ potuit. id do-
loris leuamen erat, & melioris ſpei initium. Sanctius Toletanus Præſul eius cladis nuncio
percitus Toleto, Madrito, Caraca, Elboraq; equitatu omni contracto, magnis itineribus in
Bæticam abiit. Granatenſes Mauri, Giennenſes agros populari, pecora abigere, hominum
cædem facere, villas vicosq; incendere, nullique omnino rei parcere in quam ferrũ flam-
mave ſęuire poſſet. Hos Sanctius iuuenta feruens, & paternos ſpiritus referens aggredi ſta-
tuit, prædaque omni ſpoliare, maiori audacia, quam conſilio. Cum enim Lupum Harum
cum non contemnẽda manu aduenientem propediemq; affuturum ſaniores expectandũ
iudicarent, neq; ſine eo totius certaminis ſubeundum diſcrimen: vicit tamen eorum ſen-
tentia, qui victorię gloriam Lupi, ſi expectaretur, omniũ opinione futurã eſſe diſputabant.
Dignitatis ſpecie exitiũ comparatũ. Cõmiſſa pugna, noſtros minori numero, neq; bello ſa-
tis ſtrenuos Mauri conuerſo agmine facile ſuperarunt, veterani milites, magnoque vſure-
rum militarium. fœda fuga fuit, minor tamẽ quam pro victoria cædes. Sanctium ipſum ca-
ptum (cum barbari diſceptarent vtrius Regis futura ea præda eſſet, & res ad arma ſpectaret)
Atarius Malacæ regulus adacto in eius humerum enſe tranſuerberauit. Abſit, inquiens, v
de vnius canis capite, tot viri principes cum diſcrimine ſalutis ferro dimicẽt. Occiſi capu
& ſiniſtra manus pontificio annulo inſignis obtruncata: eo maiori acceptæ cladis dolor
quod barbari ſi patientia, eſſet adhibita, deleri ea parte potuerũt. Lupus enim cum ſua p
culiari manu in certamen ingreſſus, quamuis victoria exultantes Mauros, eximia virtu
compreſſit. vincere omnino nõ potuit noctis ſuperuentu. Sanctii Præſulis corpus, manu
que, & caput multo auro redempta, Toleti in ſacello regio, tumulo ſunt compoſita: vbi A
fonſus Imperator, atque eius filius Sanctius, cognomento Deſideratus, ſepulti erant. Su
ceſsit Ferdinandus Couarruuius Abbas. & hoc ſexto poſt anno amoto, Romani Pontifi
iuſſu, cui electionem probare nunquam potuit, Gonſaluus eo nomine ſecũdus, Conche
ſis prius, deinde Burgenſis Epiſcopus, ad eccleſiæ Toletanæ curam deinceps acceſsit. hu
nonnulli Cardinalem fuiſſe affirmant. Affirmat Onuphrius. Romæ in D. Mariæ Maio
marmoreum ſepulcrum extat, vt fama fert eius, hac inſcriptione: HIC DEPOSITVS F
QVONDAM DOMINVS GONSALVVS EPISCOPVS ALBANENSIS. OBIIT ANNO DO
NI M. CC. LXXXXVIIII. Gemina clade fœdum annum Ferdinandi Principis obitus
ſigniorem reddidit, ad Villam Regiam ex morbo menſe Auguſto defuncti: cum ad b
Mauricum accurriſſet, & militares copias in eo municipio expectaret. defuncti corpu
Olgas ſepultum eſt. Eius obitus luctum ingentem in pręſenti attulit, grauia in futurum
tamina: cum Sanctius frater ætate proximus regni ſucceſſionem ad ſe deuolutam cont
deret, Alfonſum Regem ſuperſtitem proximo cognationis gradu attingentem. Tam
Ferdinandus ex vxore Blanca geminam prolem reliquit Alfonſum & Ferdinandum,
annis Laræ (Nunnii is filius fuit natu maximus) fidei ſub ipſam mortem enixe c
mendatos. Sanctius vt erat viuido ingenio & in quancunque ſe partem dediſſet induſt
in eo reipublicæ diſcrimine bello Maurico ſe Ducem præbuit (eiusque virtute &
ligentia hoſtium audacia repreſſa eſt, præſidiis pluribus locis diſpoſitis vniuerſo cert
ne detrectato: vt impetus cum quo barbari venerant, mora conſeneſceret. quod ſal
conſilium fuit. Moti & Valentini Mauri nunquam fidi, tunc ſine metu ob Regis Iaco
tatem, plenique fiducia ob res in Bætica patratas. Initia quidem belli quieti ſpeculaba
vbi viciſſe ſuos nunciatum eſt, ad arma communicanda excitati ſunt: paſſimque Ma
rum in agro Valentino coniurationes factæ. tametſi Petrus Aragonius Princep
tris iuſſu in Murciæ fines inuectus, cum manu militari Almeriæ agros incendiis &
reptionibus deformarat. Res Vaſconum nihilo quietiores per idem tempus fu
Philippus Galliæ Rex cum Ioannam puellam filio deſtinaſſet Philippo; cui Regi
chro cognomen fuit, Stephanum Belmarcham natione Gallũ Vaſconibus præfecit,
Mõtacuto exauctorato. In homine externo ſatis auctoritatis non erat ad eos tumul
dãdos, qui factionũ ſtudio excitati erãt: pręſertim cum Petrus Mõtacutus dolore cõ
liæ, & Garſias Almorauides qui ſemper Regum Caſtellæ ſtudioſus fuerat, ſe factio
ces præbuiſſent. Intra ipſam vrbem Pompelonem tumultus concitati. & pars cum
confligit tanta contentione atque crudelitate, vt prædia inuicẽ vrerẽt, filiosq; infan
liderẽt: maiori eius partis damno, quæ Gallos ſequebatur. Ipſum Petrũ Mõtacutum
tis ſtudio, an aliorum impulſu ad Gallos propenſum, & de tranſitione cogitantem.

ac

uersa re cognita interemit. indignum ea calamitate ob eas virtutes: quibus nemo ea
mpestate instuctior ciuis est habitus, nobilis idem, ac diues, forma, prudentia, viribusque
rporis præstans.

Iacobi Aragonii Regis obitus. CAPVT II.

VBSEQVENS annus à Christi ortu millesimus ducentesimus septuagesimus sextus, 1276.
trium Romanorũ Pontificum obitu extitit insignis, Gregorii, Innocentii, Hadriani. In-
ocentii pontificatus breuissimus fuit, ac mensium quinque & duorum dierum. Hadria-
dierum triginta septem. In Hadriani locum Ioannes successit eo nomine XXI. ciuis O-
siponensis, magno vir ingenio, studiis litterarum doctrinæque præditus, dialecticæ præ-
rtim ac medicinæ, vt libri editi indicio sunt, Petri Hispani titulo, quod illi nomen in pri-
ata fortuna fuit. Extat de re medica liber eius, qui thesaurus pauperum nuncupatur. vita
aud multo, quam prioribus diuturnior cõtigit. octo enim mensibus, & diebus octo cum
ontificatum tenuisset, tecti conclauis ruina Viterbii oppressus est, Nicolao. III. ex Vrsi-
orum gente successore. Quo tempore intestini belli semina in Castella iaciebantur. San-
ius Princeps procerum & populi studia promereri non desistebat blanditiis, comitate,
eralitate: quas virtutes cum in patre Rege populus desideraret, eum infensum habere
perat. Aucta inuidia ex profectione Gallica intempestiue suscepta, nulloque operæ-
tio. ac fere cui fortuna aduersa est, eum hominum studia destituunt. vulgus nouarum
um cupidum, simul & pauidum: proceribus quibusdam parata seditio, apud integros
imulatio erat. Lupus Harus, in quo tantum auctoritatis erat, Cordubæ Sanctio conci-
us est. Cũ Mauris quorum iam impetus resederat, duorũ annorũ induciæ pactæ. Rex
rrocius fœdere cõstituto Algezira, vbi se tenebat, in Africam cum copiis transmisit:
nctius Toletum festinauit. Patris salutandi, atque cum eo consilia de republica confe-
di species erat, paulo ante ex Gallia per Valentiam, Conchamque in patriam reducis:
maior cogitatio inerat, consensu patris & procerum, successionis firmandæ. Actum de
e ministro sermonum Lupo Haro. quod initio Alfonsus pater ægre tulit, se superstite
egni successione intempestiue agi: nepotes prætermitti iure publico iniquum esse vi-
atur, priuatis certe affectibus, quibus eos complectebatur, contrarium. Emanuelis ta-
n fratris consilio, qui iam totus Sanctii erat, eius controuersiæ diiudicandæ caussa, re-
conuentus Segobiam vrbem indicti sunt. In iis conuentibus re vltro, citroque iactata
indum Sanctii iura & postulata pronũciatum est, opinione ancipite iure ne, an iniuria.
it sane publicæ vtilitatis respectus, & trãquillitatis studiũ. neque enim Sãctius si repul-
tulisset, quieturus videbatur: & erat ætas idonea, ingeniumq; & indoles rebus cõmu-
is gubernãdis. Atq; hæc in Castella. In Aragonia autẽ Iacobus Rex Maurorũ motibus
consilio sedandis, aut vi cõprimendis operã dabat: Valentinoq; tractu vrbes & oppida
errabat, in vnam eam curã intentus. multis locis varia fortuna dimicatum: atq; ad Lu-
ũ, quo tempore Rex Setabi erat, insignis clades accepta est, fœdaque nostrorũ cædes
a: prorsus vt eum diẽ Martis scilicet, male ominatũ, infaustumq; vulgus vocare cœpe-
ecidit in conflictu Garsias Ruizius Asagra, Petro natus Albarracini regulo nobili ea
state Principe. captus tẽpli Promagister, hostium contemtus semper in bello exitialis,
o fuit. Rex ex ea calamitate mœrore concepto, fractoque multis laboribus corpore,
oque morbo tentatus, belli cura Petro filio relicta, Algeziram abiit, Valentini agri op-
m. vbi ingrauescente morbo ac salute desperata, filio salutaribus præceptis coram ca-
to, regnum de manu tradidit. Ipse Cisterciensem vestem induit certus ad Populetum
obium, quo se loco humari volebat, reliquam vitam exigere. Obiit tamen Valentiæ
die vigesimo septimo fama ob magnitudinem rerum gestarum immortali, vir vere
nus, præcipua religione: cuius studio ad duo millia templa extructa fuisse memoran-
ledicatã arbitror ex ritu Christiano Maurica superstitione expiata. Militiæ laude cum
is veterum Ducum comparandus trigesies cum Mauris signa contulit, secundo
per præliorum euentu: vnde Præliatoris nomen tulit. tres & sexagintã annos regnum
it, vna tantum libidinis licentia ad posteritatem deformatus. Ex vxore Violante Pe-
n & Iacobum suscepit, Isabellam Galliæ Reginam, Violantem Castellæ, prȩterea Con-
iam Emanuelis vxorem. Maria, & Eleonora in minori ætate decesserunt. ex Thera-
gidia Vidaura, Iacobum Exericæ, & Petrum Aierbis regulos genuit. hos iustos filios
pronunciauit: atque regni hæredes substituit, Violantis filiis sine hærede, si contin-
t, defunctis. Fœmina alia ex Antilonia familia, Ferdinandum Sanctium, quem à fra-
ccisum fuisse monstratum est, peperit. Berengaria Petrum Ferdinandum, cui Ixar op-
m donatum est. Ex his nobilissimæ familiæ in Aragonia propagatæ. Violantis, Con-

ſtantiæ,& Iſabellæ filiarum prolem maſculam quatuor filiis,ad regni ſucceſſionem ſubſti
tuit,ea lege,ne fœminis ad regni vnquam hæreditatem eſſet aditus. Maurorum genten
nunquam ſatis fidam,regni finibus vti pelleret, filio mandauit. quod vtinam præceptum
tum ea ætate,tum conſequenti tempore à noſtris Principibus tempeſtiue eſſet execution
mandatum.gentis efferæ obſtinatio nulla arte vincitur, perfidia nullis meritis mitigatu
neque argumentis cedit,neque auctoritati.Petrus à morte patris Regis nomine tantiſpe
abſtinuit,ac regni ſe tantum hæredem in publicis tabulis ſcribebat, dum infulas & coro
nam acciperet:quod Valentinis motibus compoſitis Cæſarauguſtæ Nouembris die ſex
todecimo factum eſt. Is honor vrbi nobiliſſimæ, atque elegantiſſimæ eſt habitus. Re
ginæ vxoris capiti corona etiam eſt impoſita: proceresque ſacramento adacti in Alfon
ſi pueri verba iurarunt, defuncto Rege patre non alium hæredem regni futurum. Ia
cobo noui Regis fratri, vti pater teſtamento ſanxerat, & vti ſuperius eſt indicatum deſt
naſſe, Baleares dati Regis nomine ſunt, adiunctis Ruſcinonenſibus & Mompellerii pri
cipatu.ex quo Iacobus,Sanctius, Ferdinandus & Philippus filii ſunt nati. Ex hac dition
Aragoniæ partitione ſuſpiciones inter fratres natæ ſunt:quę in apertum bellũ proruperũ
Dolebat Iacobus Valẽtinos eſſe detractos,quos à patre ante dono acceperat. fratris bene
ficiarium eſſe factum intolerandum videbatur.ira & ambitione in præceps ferebatur.

CAPVT III.

Vaſconum motus compoſiti.

VASCONES nihilo quietiores erant, inteſtinis motibus ob ſtudia partium identid
inter ſe tumultuãtes. Philippus Galliæ rex noui regni patrocinio ſuſcepto,ad eos m
accurrere ſtatuit,numeroſis copiis ſeptus, iniquo anni tempore, & Pyrenæi iugis qua
ſeundum erat,copioſa niue rigentibus. accedebat annonæ difficultas ob locorum ſte
ritatem. quibus difficultatibus permotus, ipſe quidem retro iter conuertit: cum copiar
parte maxima & validiſſima, Carolus Atrebatenſis, in quo auctoritas inerat, quod
annæ Reginæ eſſet auunculus,in Vaſconiam amandatus breui operæpretiũ fecit. Adu
factio ad Reniegam oppidum occurſu Francorum male mulctata,intra eam Pompel
regionem,cui Nauarrerię nomen eſt, ſeſe ad præſidiũ receperunt. Inde prementibus
lis Garſias Almorauides factionis dux,eiusque neceſſarii ſilentio noctis egreſſi per ne
ctas cuſtodias,peruia, inuiaque, qua quemque aut conſilium aut terror tulit, ex vniu
ditione perfugerunt. Nonnulli Sardiniam ex fuga petierunt: vbi domicilio conſtituto
ſteri eorum ad noſtram ætatem manent. Vrbs regia vi capta, incenſaque ab hoſtibu
qui cladi ſuperfuerunt aliorum exemplo caſtigati conquieuere. multi perduellionis
poſt[illegible]ati,cum die dicta non comparerent,de maieſtate damnati ex patria diſceſſerun
trebas compoſitis Vaſconum motibus, & reipublicæ pace fundata Alfonſi Regis a
in Caſtellam venit. benigne habitus,atque magnifice cultus eſt,nimirum propinquu
guine,atq; ex eo magna inter vtrunq; ſermonũ familiaritate: prorſus vt Rex Alfõſus
deeſſe ſibi in Frãcorum regia quorũdam ſtudia diceret, qui arcana Regis & procerũ
ciarent. Ea ſiue vero dicta,ſeu ſimulate ad tentãdum Atrebatis animum,alte in eius p
deſcenderunt: Brocchiusque,qui Regi Gallo à cubiculo erat,ſuſpectus haberi cœpi
xere ſuſpicionẽ litteræ ab eo, ad Caſtellæ Regem inſolentibus litterarũ notis interc
tabellario in itinere defuncto. Itaq; de illo, dicta cauſa, ſupplicium eſt ſumptũ. verũ h
quanto poſt. Violantes Caſtellæ Regina cum nepotum ætatem, in quos potiſſimun
propenſa,ludibrio eſſe videret Sanctio prælato,neque ſatis ab eius iniuria tutam, vſ
deo omnia iura peruertit exitiabilis imperandi cupido,fugam meditata,Regem Ara
fratrẽ ſuum per ſpeciẽ colloquii Hortã cœnobiũ vt veniret, præfecit. Reginã nepo
noris ſpecie comitabantur. cum illis in Aragoniam abiit Alfonſo nequicquam, cu
eſſet indicata,prohibere conato dolenteque: adeo vt nulla ſui propria, regniq; clad
ueri magis potuiſſet. Regis iracundia in eos vertit, quos diſceſſus auctores Reginæ
credidit. Fridericus eius fratrer, Simon Ruizius Camerorũ regulus multarũ vir imag
priſcæque nobilitatis Burgis,quo ſe Rex & Sãctius Segobia cõtulerant, cõprehen
(nimirũ concuſſa regia diſſidio pro pueris ſtudia multorũ erant) Ruizius Treuigni i
buſtus Sanctii iuſſu. Fridericus Burgis gulam fregit,magna inuidia noui principatus
id primum ſpecimen erat: ac illud maxime, ꝙ indicta cauſa damnati eſſent, vt quiſq;
emptos aut ſanguine aut amicitia contingebant, plærique vituperabant. Cæterun
dia in occulto erat. palam diſſimulatio. miſſæ inter Reges legationes. Caſtellæ Re
rem ad ſe mittti petebat, Sanctii electionem probari. Excuſabat Aragonius, nond

iu

dicata caussa: omnibusque nedum sorori in suo regno perfugium esse paratum disputa-
at, moturus in Castellam arma (sic quidam existimabant) ni Valentini Maurorum motus
etinuissent: qui Marrocii Regis aduentus fiducia ab imperio rebellantes Montesiam oc-
uparunt. Ii motus faciliorem opinione exitum habuerunt, cum Mauri spe Aphricani au-
ilii destituti, Montesiam aliasque plures arces Regi dedidissent, mense Augusto, salutis
nno millesimo ducentesimo septuagesimo septimo. Quo tempore Alphonsus Rex Bur-
is Hispalim venerat, vnde numerosa classis, validæque copiæ ad Algeziram obsidendam
nari terraque missæ sunt. nostrorum animos eius belli cura in primis solicitabat: ne Afri
ropter locorum vicinitatem, sedem adepti in Hispania nostris littoribus nimium assues-
erent. Cæterum conuersis ad ciuilia dissidia animis externa haud in magna cura erant.
roximo ineunte vere Petrus Regis Alfonsi filius cum validis copiis ad eius vrbis op-
ugnationem missus, nullo operæpretio facto, cum ignominia, damnoque discessit.
lassis etiam nostra nautis & milite vacua, aduentu Marrocii Regis dissipata, oppres-
aque est. milites alio, atque alio dilapsi. Ea tempestate nouam à Rege Marrocio Al-
eziram ædificatam esse, qui affirment auctores suppetunt, modico certè à priori in-
eruallo. Iacobi Regis corpus Valentia, vbi ad aram templi maximi compositum e-
t, Populetum translatum est adulto vere. inferiæ defuncto, concursu procerum ius-
noui Regis Tarraconem facto splendide datæ.

1277

Varia Regum colloquia CAPVT IIII.

VIOLANTIS Reginæ discessu, Castellæ, atque Galliæ Reges pro pueris soliciti esse
cœperunt, pari cura studio non eodem. Alfonsus quidem Rex in Galliam, vbi
nocenti & teneræ ætati paratum præsidium erat, ne aufugerent prouidebat, Sanctio
æsertim filio impulsore: qui munificentia animi, ingenii solertia, morumque comi-
e, procerum & populi voluntates promereri pergebat: seque ad omnes casus virtute,
gentia, calliditate comparare. Gallo autem Regi cura erat ne in patrui potestatem
acti salutis, libertatis certe periculum adirent non ignaro, naturam mortalium am-
iosam, & præ imperii cupiditate in crudelitatem pronam esse. missæ vtrinque ea
caussa ad Aragonium Regem non semel honestissimæ legationes. Quod illi glo-
sum erat, totius controuersiæ, quasi arbitrum à potentissimis Regibus, ad faciendum
lus inuitari. vtrunque suspensum teneri pueris retentis, Aragonii rationibus com-
dissimum. re igitur agitata vt Violantes Regina ad virum rediret, pueri in Arago-
manerent visum est, sublata discedendi quo vellent libertate. Setabi in arce custo-
mandati. Graue id decretum Blancæ matri fuit: vbi præsidium esse debuit, ibi do-
endi, nouaque fraude adimi libertatem. Ipsa in Aragoniam profecta cum nihil im-
aret, Regis auribus ad eius preces obturatis, quid fama loqueretur nulla cura præ vti-
e priuata, in Galliam irata abiit ad Regem fratrem, in Castellam & Aragoniam Gal-
arma motura, nisi esset obtemperatum. Vasconum Regni possessio, quoniam vtros-
fines contingit, bellum parantibus Gallis commoda erat. Aragonius Rex, & San-
s Princeps periculum veriti, & vt se mutuis auxiliis iuuarent, de rerum summa col-
turi loco designato, Requenam inter & Bugnolium conuenere ad quartum-
imum Septembris diem salutis anno millesimo ducentesimo septuagesimo nono.
tuo colloquio detersæ simultates, amicitiaque & fœdus firmata. Inde digressi Petrus
dem Aragonius in Catalauniam abiit, procerum motibus tumultuantem. tametsi
o ante Armengaudo Aluari filio Vrgeliæ principatus tanquam beneficiario datus,
, in Fuxensis auunculi gratiam, cuius iis motibus concitandis præcipuæ partes
t, maiusque quam cæteris studium. captus is ad Balaguerim vrbem abs Rege, diu
læ in custodia fuit. Sanctius autem ad patrem abiit Pace Augusta se tenentem,
Hispali profectus venerat: vt Dionysium nepotem Lusitanum Regem officii caussa
plecteretur, & Alfonso fratri conciliaret: quem paterna hæreditate pellere correptis
is conabatur, alias ex aliis simultatis caussas nectens: haud leui inuidia populorum,
ab initio regnum inchoaret, sub initia huius anni defuncto patre Alfonso Re-
Olisipone atque ad Dominici, quod ipse cœnobium in ea vrbe construxerat, se-
o. Sanctius salutato patre ad delectus militares habendos tota ditione continuo di-
us est. bellumque comparandum aduersus Regem Granatæ, arce Granatensi præ-
æ nobilitatis & amplitudinis ædificanda per idem tempus distentum, cui Alham-
nomen est, pulcherrimæ atque amplissimæ. & erat Maurus earum elegantiarum
minus quam rei militaris peritus. Belli inferendi caussæ inter finitimos Reges de-

1279

esse non possunt.Eum Algeziræ bello, Marrocii Regis conatus iuuisse arbitror :atque ex
ea re offensis nostrorum animis inito paulo ante cum Africanis fœdere Granatenses com-
prehensi non sunt.Dionysius Lusitaniæ Rex,an auo diffisus.vt sunt incertæ & incōstante
mortalium voluntates, an quia fratri æquiorem fore putabat: & fere in omni certamine
qui potentior est, quamuis optimo iure nitatur,iniuriam tamē videtur facere,Helbes quā
uis progressus duodecimo à Pace Augusta lapide retro conuertit iter repente mutata vo
luntate.Ea leuitate quantopere Alfonsi Regis animus fuerit offensus dicere non attine
Verum cum colloquii spes sublata esset,Hispalim iratus discessit.Quo tempore Cunradu
Lansa pro Rege Aragonio maris Præfectus magnaque apud omnes auctoritate, quonian
Constantiæ Reginæ propinquus erat, classe comparata instructaq; decem longarum na
uium, Africæ littora ad Tunetum præsertim, & Tremesenium tentauit: quod ea vrb
vectigal ante impositum aliquot annis pendere recusassent. auctor quidam Mirabusare
à fratre pulsum eius ope regno Tunetano redditum fuisse affirmat. Conuenit multam i
de prædam abactam: decemque Marrocii Regis triremes ad fretum Gaditanum obuia
factas,nauali prælio captas,submersasque. Ab Aragonio Rege Iacobus eius filius ex con
cubina ortus Segorbii principatu mense Nouembri, Valentiæ vbi se Rex multum tenebat
donatus est.In Castella studia prouincialium in Sanctium indies magis accendebantur
maiusque quam quod gerebat agitare animo facinus plerisque videbatur,& fratris fili
deiectis spe regni,parentis ætatem in senium præcipitem ludibrio habiturus, per socord
nihil minus cogitantis,nctaque pariter & occulta filii consilia ignorantis.Is proximi a

1280. millesimi ducentesimi octogesimi æstate inchoante, exercitu comparato in Giennen
abiit:nouisque quas pater Hispali misit copiis auctus in Granatæ fines ingressus perua
tis passim agris,in ipsius vrbis conspectum se dare non dubitauit.villæ incensæ.homin
& pecorum prædæ abactæ.Cordubam deinde reditum.inde patrem Hispalim comita
est,ex rebus prospere gestis aucta tum gratia,tum auctoritate: quæ illi quam belli Mau
propior cura erat,propter factionum studia. Philippus Galliæ Rex de pueris solicitus,
in libertatem asserere,& rescisso priori decreto auo Regi substitui postulabat.missi ea c
ad vtrunque Regem legati,vt non hostiliter statim,quia non desperabat voluntate ips
quissimis postulatis benignas aures præbituros, ita si frustrarentur spem nihil eorum,
ab hoste expectari possent Gallos prætermissuros. Regi stare sententiam, innocente
tatem omnibus opibus tegere.verum cum neque precibus nostrorum animi mouere
placuit tandem à tribus Regibus fide accepta, dataque in colloquium descendi, atqu
omnibus controuersiis coram agere. Eo consilio Rex Gallus Saluaterram accessit, I
nam Castellæ Rex in Tarbellis sitam in finibus Aquitaniæ. Vt coram de conditionibu
ceptarent,Sanctii astu impeditum est,ne à patre in nepotes haud obscure propēso ali
contra suam dignitatem impetraretur.sermonum tantum minister Carolus Tarenti
ceps Siculi Regis filius vltro citroque vti commearet impetratum.neque quidquam
perfectum est,cum omnia consilia Principum Sanctii artibus eluderentur. tametsi æ
sima petere Galli videbantur: Alfonso puero Giennium vrbem Regis nomine dari,v
gum Castellæ beneficiario. Soluto eo conuentu Gallus & Aragonius reges Tolosam
se collocuturi conuenerunt.nihilo maiori,quam priori colloquio,operæpretio: pror
Regem Gallum ludibrio habere viderentur. Mompellerii tantum principatum, q
am de eo controuersia erat,Rex Gallus iureiurando est pollicitus se Iacobo Baleari
relicturum.gratissimum Sanctio Principi accidit Regis Galli opera, tantaque conte
ne nihil à Regibus,quod ad puerorum quidem commodum pertineret, esse impetr
patris tantum inconstantiam verebatur, ne ætatis commiseratione ad nepotes respi
nam mutatæ voluntatis non leuia extabant indicia:multiq; qui Principū offensas a
speculantur, Alfonsum Regem variis criminationibus in filium concitabant. eum
blicæ procurationem vniuersam occupasse. omnia pro arbitratu inuertere. Regis a
ritatem contemptui habere. Erat Alfonso ingenium varium,flexibile,multiplex, p
da actionum inconstantia, cum ætate effecta maior. Sanctius prouisa tempestate
nis auxiliis se munire statuit,atque Aragonium Regem sibi omni conatu conciliare.
ad eum legati,primum Gōsaluus Gironius D.Iacobi Magister,deinde Montisferrat
chio. legationis summa erat,vt de rebus magnis collocuturi conuenirent. Agredan
& Turiasonem,ad oppidum cui Campillio nomen est,reges conuenere Alfonsus, P
& Sanctius,sexto Kalend. Aprilis,anno millesimo ducentesimo octogesimo primo.
vtranque gentem fœdus factum,eosdem amicos inimicosque futuros.ei, qui prior
tiam violasset,argenti sedecim millia pondo,mulctæ nomine indicta. Nonnulla opp
ragonio data Palasuelus,Tharasia,Xera,Aiora.Emanueli Alfonsi Regis fratri,cuius

ida erant, Escalona municipium eorum permutatione, donatum est. Hæc palam. Ex arcano autem regnum Vasconum communibus armis inuadere, atque occupare sancitum: inesque designati, quam quisque partem rebus patratis obtineret. Præterea Sanctio datum est, vt pueri Setabi in arce diligenter custodirentur. Quæ vt rata essent, & vt amplius Aragonium Regem sibi obstringeret, Sanctius soluto conuentu eum Agredam comitatus est: Vasconumq; regnum defuncto patre Aragonii iuris integrum fore est pollicitus: præterea de suo Requenam in Contestanis & Requenæ contributa oppida. vsque adeo inter metum & spem animus fluctuabat, vt securitatem magno redimere pudori non esset. Ioannes Lara, quem illis temporib. grauem & potentem virum inuenio, Albarracinum obtinebat, Therasiæ iunctus connubio Aluari Asagræ, quondam Albarracini reguli filiæ, Petri neptis ex eo. inde propter loci firmitatem Aragoniæ, & Castellæ finibus imminebat, vtrinque prædas agere solitus, perfugioque esse omnibus, quicunque ab vtroque Rege essent alienati. ac nominatim Lupus Harus ea potentia regulus, ad eius vrbis præsidium confugerat Castellæ Regi cum primis infensus. Eius vrbis occupandæ Laræque euertendi consilia inter sese Sanctius & Aragonius Turiasone communicarunt. Alfonsus Rex Burgos profectus filiorũ, Petri & Ioannis celebrauit nuptias. Petro Narbonensis reguli, Ioanni Marchionis Montisferrati filiæ iunctæ sunt. nihil maioris rei tot Regum colloquiis, tantisque molitionibus est factum: Hispaniæque quamuis in præsentia pacatæ sæuissima aliqua tempestas imminere videbatur, ob alienatas commotasq; omnium ordinum voluntates.

Sanctius in patrem rebellat. CAPVT V.

SANCTIVM inter, & Alfonsum patrem grauissimæ suspiciones sensim exortæ à paruis initiis, vt fit, in apertam simultatem bellumque prorupere. Alfonso ægre erat, suam ætatem contemptui multis esse: plerosque considerabat studio teneri nouarum rerum. Iraque faciendæ auctoritatis, decorisque cura, collecta militari manu in agros Granatenses populabundus irrupit, ætate quamuis affecta grauis, fracto laboribus corpore. Nihil æque vexabat, atque ærarii inopia. pecuniæ redigendæ ratio aliqua quærenda erat. optima, & facillima visa est, nouum monetæ genus, tum æreæ tum argenteæ cudere immutato pondere, metallóve permixto, retento valore: quod nisi pessimis reipublicæ temporibus vsurpandum non est. Odium certe publice conceptum amplius accendit. præsertim cum non ius verũ in cognitionibus, sed solam magnitudinem opum spectare diceretur, multosque fictis criminibus caussisque spoliasse. quæ res nulla reipublicæ necessitate excusari potest: nihilque magis Principi studia subditorum cõciliat, quam integer iustitiæ cultus. Fredolus Ouetensis Præsul, domo Gallus, ad Philippum Regem legatus. species erat impetrandæ veniæ peccatorum à Pontifice Romano aduersus Mauros: re de liberandis nepotis consilia communicare volebat, an ætatis innocentiam miseratus, flexusque ad humanitatem: an quod magis arbitror Sanctii odio, cuius antea metu eos regni hæreditate abdicarat. Alfonsi conatus haudquaquam Sanctium latuerunt, vt nihil occulti esse in intestina discordia potest. Externis ergo auxiliis se munire certus, Cordubam abiit, cum Granatæ Rege fœdus facturus tertia vectigalium parte contentus: quam conditionem Alfonsus oblatam paulo ante repudiarat. Ioannis fratris opera, qui & ipse Sanctii partibus addictus erat, Castellæ atque Legionis proceres aduersus Regem concitati sunt, iam pridem alienati animis, ob Alfonsi Regis seueritatem, ac recenti memoria Camerorum reguli, & Federici fratris cædem. Hæc initio anni eius seculi octogesimi secundi gerebantur. 1282 eo anno Dionysium inter Lusitaniæ Regem, & Isabellam Aragonii Regis filiam maximam natu, ad Troncosum oppidum nuptiæ celebratæ sunt, mense Augusto. Hæc est Isabella quæ virtutum merito, & ob insignem pietatem, in cælitum numero locum habet: eiusque memoria anniuersariis sacris in Lusitania celebratur. Dionysius Sanctii seueritate in partes attractus fœdere facto est, ob iram credo aliquam in auum conceptã maioris præmii spem. Alfonsus Rex cum ætatis inclinatione, parũ animo prouidebat, ingenio hominum hoc quoque nomine prauo, quod in suis quisque periculis, quam in alieno negotio imprudentior est. obstat metus, cupiditas, amor. Comitia regni Toleti indicit, si quo modo sine armis filii, & procerum mentes sanari possent. verum dum lenia, pacataque consilia sequitur, neque cauit, neque ausus est satis. Nam Sanctius procerum fauore fretus, aduersus patris conatus Vallisoleti regni conuentus agitat, frequentiores multo, quam apud patrem. Mariam Alfonsi Molinæ reguli patrui filiam connubio sibi iunxit, posteritatis cura: vnde Ferdinandus natu maior aliique filii sunt. procerum arbitrio omnia acta: omniaque à Sanctio concessa quæcunque priuatim publice postulare ausi sunt. maioribus in futurum promissis onerati. Ea via conci-

liandis omnium ordinum voluntatibus optima fore visa est. Noui delecti magistratus,no-
uæ leges sancitæ.quantum quisque viribus & auctoritate valebat, tantum sibi è republica
arrogabat. Inuasit defectionis tabes etiam popularium motas iam mentes: isque habi-
tus animorum fuit, vt facinus ingens auderent alii, plures vellent, omnes ferme pate-
rentur. neque deerant qui Sanctium Regem patrem patriæ salutarent, & omnia prin-
cipatus nomina inter faustas acclamationes deferrent. quod ille constanter renuit, pas-
surum se negans patri superstiti regium nomen, honoremque detrahi: seu ingenii mo-
destia,inani appellatione cum omnia pro Rege ageret repudiata, siue vt cunctando studi-
magis inflammaret. Emanuel sane patruus suo & aliorum procerum nomine, Alfonsum
publica sententia in cõuentu pronũciata,regno priuauit:ea calamitate dignũ,quod diuin-
prouidentiæ opera,& humani corporis fabricam insigni linguæ procacitate, ingeniiqu-
confidentia accusare ausus fuerat:vti vulgo hominũ opinio est,ab antiquo ducta per ma-
nus.vocis stoliditatem numen iustissime vindicauit. Id fore astra memorant portendiss-
eius artis non ignaro:si ars est,& non potius inane mortalium ludibrium, quod à pruden-
tibus semper accusabitur,& semper tamen patronos habebit. Ex eo ferunt suspicacem e-
se redditum.atq; ex metu crudelem magnam eius odii partem concitasse, quæ illi calami-
tati fuit.Sanctii Principis nuptię Toleti peractæ,apparatu nõ magno quippe in ipso bellic-
uilis procinctu. Alfonsus in timore inter studia suorum destitutus à Marrocio Rege op-
mutuamque pecuniam petere est compulsus,regia corona barbaro oppignerata. Alfons-
Gusmanius Sancti Luciferi regulus Alfonso Regi iratus sese Marrocium contulerat.
caussa nõ constat,sed in magna tamen apud regem barbarum erat auctoritate Maurici-
ercitus Dux.Extãt ad eũ Alfõsi Regis litterę in calamitate supplicis,extremũ malorũ:qu-
hortatur,vt veteris amicitię suæq; nobilitatis memor,immemor iniurię opẽ reb.asperis
rat:pecuniamq; atq; copias militares in auxiliũ mittẽdi pro ea gratia,& auctoritate,qua
lebat maxime,auctor existat.eius beneficii memoriam perpetuam fore pollicetur: iub-
que summa omnia ab eius beneuolẽtia expectare.Rex barbarus spe plenus ex intestini-
strorũ motibus,sui cõmodi occasionẽ oblatã,plus etiã quam quod petebatur deferens
fonsi Regis voluntate Algezirã traiecit:atq; in Zahara regni Granatẽsis oppido Alfon-
regẽ ad se veniẽtem excepit, magna vtrinq; beneuolẽtiæ significatione. altior sedes Al-
so est data.is honos hospiti habitus,& quoniã Alfonsus ex Regũ progenie ortus, & in r-
spem à prima ætate educatus,dignitate maior erat ipsius etiã Regis barbari cõfessione.
tuo colloquio de belli summa deliberatũ,quoniam pacis consilia non processerant.H-
lis in Alfonsi fide erat.Corduba partibus infecta Sãctium secuta est. Eam vrbẽ Mauri,
ticæ agris primum euastatis obsidendam sumpserũt. Affuit Alfonsus Hispali suorũ n-
contracta.vrbs virtute ciuium,Sanctiique diligentia,qui hostium aduẽtum celeritat-
cupauerat,fortiter defensa est.Maurus vigesimo obsidionis die,quoniã properanti fe-
tio quoque tarda erat,dimissa vrbe,Alfonsoq; annuẽte, saltum Castulonensem supe-
atq; ad Mõtielem agros populatus,multaq; præda abacta(is ciuilis dissidii fructus fuit)
gim rediit.Inde Alfonsus cum indicatũ esset, eius capiendi barbarũ cõsilia agitare, H-
lim vnde venerat clã se subduxit.veræ eæ delationes fuerint, an falsæ in ambiguo fuit
gno sane dolore Regis Mauri accidit fidẽ suam apud Alfonsum sugillatã:prorsus vt r-
Hispania redierit in Africã,redditis mille equitibus, qui Fernãdo Pontio Duce A-
iussu,Maurica stipẽdia faciebant.in signum animi non penitus alienati fuit. Ii ad Co-
decem millia equites obuios factos,inito certamine vicisse memorãtur:tanta erat p-
di scientia, virtusque animorũ, multis bellis comprobata. Ab Alfonso Rege in Hi-
publico cõuentu Sãctius furiali carmine deuotus, & iure paterno diris execrationib-
put deuinctus,regniq; successione spoliatus est,octauo mensis Nouembris die.Sãcti-
que ea religione tactus,fœdere cum Granatẽsi Rege instaurato, ad omnem occas-
intentus circum Cordubam & ipse morabatur,& copias in hiberna distribuit.

Ioannis Prochitæ in Gallos coniuratio. CAPVT VI.

FVIT hic annus non magis Alfonsi Regis casu,& Castellæ motibus,quam Ioann-
chitæ coniuratione nobilis.Is insulæ sibi cognominis ad Siciliam Princeps fuit,
ingenio vir,magnaque quondã apud Manfredum Regẽ gratia . quod ne fraudi esse-
Gallos rerum dominos omnes occasiones euertendi viros magnos captantes,prof-
Aragoniam abiit. Aragonii Reges Iacobus & Petrus idoneum virũ nacti, per quem
iniuria ereptum Siciliæ atque Neapolis recuperarẽt,oppido gaudentes benigne ac-
amplis possessionibus,vnde sustentaret vitã,donarunt:ac nominatim à Petro Reg-

ntino tractu Luxenum,Benisanum,& Palmam accepit. Gibellini tota Italia Francorum
nperio oppressi,gentis ferocis imperiosæque(sic illi prædicabant)ad Aragonios respice-
e cœperunt,eorum ope sperantes grauissimi imperii iugum posse depelli. Vidit ea tempe-
ate Italia, quod vltimum in seruitute erat, sermonis etiam libertate sublata Gallorũ im-
otenti dominatu Romæ etiã cõstituto vrbanæ præturæ specie. Nicolaus Romanus Pon-
fex eius tyrãnidis euertẽdæ cõsilia agitabat.Edicto primũ vetuit præturã Romanã plusq;
nnuam esse,sublata etiã facultate eius magistratus gerendi Regibus Regumque propin-
uis.Carolo Siciliæ Regi Vicarii nomen & auctoritas abrogata (qua in Italia,quasi Impe-
ãtorum Legatus fungebatur)per speciem Rodulfo Cæsari sic esse placitũ.Quæ omnia ta-
netsi ad imminuẽdas Caroli opes pertinebãt,iure ex cusante factũ nondũ mouebãtur ar-
na. Nã q; auctores nõnulli defendũt,ex familia Vrsina,vnde Pontifici Nicolao genus,bi-
os Reges Italiæ destinasse,Lõgobardiæ, & Hetruriæ Trãsalpinis prohibẽdis Italiæ aditu,
ama frequẽtior & sensus prope omniũ damnat.Omnino Carolus defuncta priori vxore
Balduini Cæsaris filiam,sibi toro iũxerat:ex eoq; Philippi Leuiri patrocinio suscepto, By-
antio spe imminebat,Alfonsum Castellę Regẽ cõciliare parabat,Violãte eius filia Philip-
o in cõiugium impetrata.Ii conatus Aragoniis artibus elusi:& ad Cãpilliũ, vbi Reges col-
cutos esse dictum est,cautum expresse erat,ne Castellæ Rex Gallis affinitate iungeretur.
eatrix Manfredi Regis filia Constantiæ Reginæ Aragonię soror,à Carolo in custodia de-
ebatur:neque de eius libertate appellatus mutare voluerat.Ea ad alias simultatis causas
cedebat. Prochita ex iis reb.commodã occasionem nactus,patriam, opesq; recuperãdi,
zantium mutata veste,semel & iterum abiit.Palæologum Augustum rebus suis ante ti-
ntem,maiori suspicione metuq; implet:iunctis cum Gallo rege opib. à Carolo classem
idam in eius exitium comparatã docet. Francorũ vires integras,Græcos domesticis fa-
onibus debilitatos imparesq; futuros,duorũ regum conatui.Superiores victoriæ docu- «
nto sint.dicere vera liceat,in te superbia non cadit.in ira atq; periculo regi posse magni- «
um.an domi residens per socordiam expectabis,dum bello lacessant:suisq; virib. & par- «
n studiis subleuati,quod dicere perhorresco imperio deturbent?Magnũ onus sustines, «
od aut regendum est arte,aut sua te mole opprimet.domi proprio discrimine hostes im- «
andi. Siculis veteris imperii memoria,noui inuidia alienatis dux tantum ad quem defi- «
t potius,quã voluntas rebellandi deest. Aragonios reges solicitare nõ desinũt ad feren- «
n opẽ,regnumq; capessendũ.Pontifex Romanus Gallis infensus est.Si eorũ conatus iu- «
s,næ Cęsar paruo labore,impendioq; te atq; rempub.magnis tempestatib.eximes,atq; «
orum caput vertes quæ in te illi moliuntur.Postremo hoc in pectus tuũ demitte, Fran- «
nunquam tibi amicos fore:nam viribus & potentia quid valeant ipse scis. Ad ea Cæsar «
niã vera Prochitã dicere compertũ habebat,auro se Aragonios conatus iuuaturũ pro-
it,occulte tamẽ ne tantę molitiones proderẽtur. Ille re constituta rediit in Italiã, Pon-
eq; Romano ad Rocam Surianam prope Viterbiũ conuento,& de reb.omnib.edocto,
ciliam sese refert, defectionis consilia cum proceribus eius insulę cõmunicaturus. tanta
corum socordia,aut confidentia,coniuratorumque silentio,vt quid ageretur penitus
et.Moritur interea Nicolaus Põtifex,successore Martino IIII.Turonẽsi ciue Caroli pa
deditissimo:prorsus vt in eius gratiam Palæologum Cæsarem diris deuouerit,de im-
te postulatum,quod Romanæ ecclesiæ nollet obtemperare. Ab Aragonio Rege Hu-
lecaplana vir multarum rerum vsu ea ætate præstans,ad nouũ Pontificẽ legatus est,vt
animũ consiliaque exploraret: tametsi legationis species erat Raymundi Pennafortii
en vt consecraretur. Renuit Pontifex, negauitque aliquid se concessurum ei,qui ve-
Romanæ ecclesiæ debitum pendere recusaret. præterea decumæ sacerdotiorum Ia-
patri à prioribus Pontificibus concessæ,abrogatę sunt.Quæ res Aragonium deterre-
tuit.ad maturandam expeditionem amplius inflammauit:ne cunctantem casus ali-
mpediret.numerosa classis in Aragoniæ littoribus ædificata est, Africæ inuadẽdę spe-
bi pulsi paulo ante Tunetani Regis à Cõrado Lãsa,vti dictũ est, duo filii de Cõstanti-
q; Bugiæ,quas ille vrbes retinuerat,principatu inter se certabãt. Hæc palã iactabãtur:
r tamen & verior cura suberat Siciliæ occupãdæ. Põtifex per oratores tãti apparatus
ã percõtatur.qui cum percõtandi finẽ non facerẽt,Rex in iram cõcitatus: Cõburam
t,tunicã si meorũ consiliorũ esse gnaram putarẽ.Simile responsum Rex Frãcus tulit
de Caroli incolumitate solicitus,cui Aragonios esse infensos compertũ erat. Gręcus
rator vt erat pollicitus,in belli sumptus aurũ suppeditauit minime parce. Siculorũ cõ-
o ad effectũ perducta sanctissimo anni tẽpore,quod nefas esse videbatur. Christi re-
is memoria festo die,tertio Kalend. Aprilis,cum ludis atq; lætitia cũcta personarent,

lasciuia & securitas magis quam formido ostentaretur, atque ex templis populus campanæ
sonitu ad vespertinos hymnos conuocaretur, tota insula cædes Francorum nihil minus
cogitantium, vno temporis momento est facta. Inde Siculus vesper in prouerbium abiit.
classis etiam occupata, quæ in Siciliæ portubus parata instructaque erat aduersus Græcum
Imperatorem à Pontifice Maximo hostem iudicatum. sic fama vulgatum est: sic multi au-
ctores memoriæ prodiderunt. Alii affirmant Panormi primum cędem Francorum esse fa-
ctam, cum ad Sancti Spiritus, quod templum ad Montē Regium est à Panormo tribus mil-
libus passuum stato die conueniretur: fœminæque cuiusdam pudicitiam contrectasset per
caussam perscrutandi an telum ferret Drochetus Gallus. ex ea re populū ad arma conster-
natum. in agro, in vrbe, in arce, promiscuam Francorum cædem factam, nullo discrimine
sexus aut ætatis. Tanta vindictæ cupiditate, vt fœminæ etiam, quibus ex Gallis vterus in-
tumuerat, neci darentur. vrbs ipsa hostiliter direpta: vt nunquam commota multitudo i
vno gradu resistit. Omneque magnum facinus aliquid ex iniquo habeat, propemodum
necesse est. Oppida alia & vrbes Panormitanorum exemplo, multis in locis tumultuata
sunt. Messana in fide tantisper perstitit Herberti Aurelianensis totius insulæ pro Francis
Præfecti diligentia & auctoritate. Metus haud diuturni officii magister extitit. Itaque Mes-
sanenses breui aliarum vrbium auctoritatem secuti, correptis armis rebellarunt, Gallico
præsidio, tum Præfecto vrbe pulso. Guillelmus Porcelletus Calataphimiæ Prætor, quam-
uis natione Francus, in medio seditionis ardore abire incolumis permissus est, vna prob-
tatis & modestiæ opinione tectus. Hic fuit exitus Prochitæ coniurationis, famosæ ma
quam claræ Siculi sane residente animorum impetu tametsi intelligebant quanto in p
riculo essent, quosdam etiam cædis defectionisque pœnitere cœpisse, obstinantes tam
animis mori priusquam se Francis dederent, Aragonium Regem ad opem ferēdam soli
tare constituunt: quo se ille tempore ad Dertusam tenebat instructa classe, certusq; in
fricam festinare. Inde euastatis iis littoribus longe lateque, cum mutato repente curs
Corsicam appulisset, cæsos in Sicilia pulsosque Francos cognouit: Carolumque ex He
ria ad eos motus accurrisse, & contractis vndique copiis mari terraq; Messanā obsid
Nulla à multis annis acrior oppugnatio fuit. Ardebant Franci cupiditate iniuriæ vlcis
dæ: sanguineque Siculorum interemptis ciuibus parentare cupiebant. obsessi id intell
tes supremo virtutis conatu propugnabant. omnis ordo, omnis ætas adesse omnibus p
bus, nullaque onera aut pericula detrectare. Inter hæc Rex Aragonius Panormum a
lit, sumptoque regio insigni Rex ab omnibus salutatur, aucta classis cum qua vener
nauibus quas Siculi aduersus Græcos paratas ipsis seditionis initiis occuparant. Ca
victoria desperata, nam cū spe maturi auxilii obsessis animus creuerat, mœstus atq; in
rius in Italiā rediit Messanæ osidione soluta. Hoc Aragoniis multæ offensionis initium
magnæque gloriæ. missæ inter Reges litteræ iracundia contumeliisque plenæ. Iis li
amplius exacerbatæ voluntates. bellum vtrinque indictum. Aragonius ex Hispania r
copias expectabat. Carolus ex Prouincia Phocæensi. Aragonio omnia in Sicilia pron
Frācis aspera. Horū castra ad fretū Messanense in Siciliæ conspectu erāt: Aragoniæ
vrbibus atque oppidis in fide cōfirmandis in varias manus dissipatæ. Petrus metu
tendi. quæ parta erāt, in tanta hostiū potentia suorūque auxiliorum lōginquitate, a
conuerso animo Carolum viribus & scientia pugnandi confidentem misso feciali a
tamen prouocat. si vir esset congrederetur, innoxioque multorū sanguini parceret
ipsorum periculo belli quod instabat materia sublata. sic Franci scriptores rem tr
Aragonii contra affirmant, Petrū à Carolo priorem fuisse prouocatum, internūcio
ne Leontino ex Prædicatorio ordine. Constat accepta vtrinq; cōditione placuisse, v
tenis vtrinque equitibus dimicaretur. De loco pugnæ dubitatum, Burdigala dele
quoniam in Eduardi Angli Regis potestate erat, Aquitaniæ caput. Dies dicta cert
& conditiones vtrinque sacramento firmatæ. Interea Pontifex Romanus rebus c
quæ in Sicilia gestæ erat, Aragonium regem, vt desisteret monet, neque intempesti
bitione pacem turbaret. Ad extremum parere recusantem, nono Nouembris die, e
rum numero eximit sententia ad Mōtem Fiascone pronunciata. Regi Anglo ver
uissimis mandat, ne pugnaturis Regibus in sua ditione locū prębeat, nihil ea diligen
fectū Regina Cōstantia viri iussu in Siciliam abiit, ne absente Rege Siculorum fide
ret. Aprilis vigesimo secūdo die, anno millesimo ducētesimo octogesimo tertio, M
1283. appulsa est cū Iacobo filio, cui pater Siciliæ regnū destinabat. Reges ad certamē pr
Carolus in Galliā, vbi certissima gētis præsidia erāt, propēsæ in eū volūtates: Petr
Hispaniā tenuit. Kalend. Iunii, qui dies certamini erat designatus. Carolus cū equ
Burdigalæ pręsto fuit. Petrus Aragonius Rex nusquā cōparuit. Frāci scriptores ig

rum dicunt, ſimplicesq; Gallorum animos decoris ſpecie obiecta deluſos: cum ſe Arago-
ius interiecto ſpatio, viribus & potentia confirmare cuperet. noſtri ſcriptores excuſant:
etrum à Prætore Burdigalenſi admonitũ, vt Gallicas inſidias caueret. cum iuſto exercitu
egem Francum propinquare. centum Aragoniis equitibus aduerſus omnes Francorum
opias certamen fore? Francorum quam Aragoniorum auxilia multo eſſe propinquiora.
unc Aragonium regem Burdigalenſi galeam clypeum, haſtam, & gladium de manu tra-
idiſſe argumẽto ad ſtatutum tempus affuiſſe, & per diſpoſitos equos ſeſe periculo eripuiſ-
in finitimam Cantabriã, variis ſermonibus & opinionibus præbita occaſione, nouorum
ellorum parata materia.

Alfonſus Caſtellæ Rex moritur. CAPVT VII.

ARAGONIVS Rex in patriam rediens vno tempore Ioannem Laram Albarracino pel-
lendum ſuſcepit, Aragoniis finibus propter locorum munitionẽ impune ſæpe immi-
entem: Aragonios & Catalaunos proceres pacandos, qui incommodo ſane reipubl. tem-
ore, cum tantũ externi belli ſupereſſet, tumultuari pergebant. Quod impotenter abs rege
abitiiuſto propemodum ſeruitio opprimerentur, nulla cura legum querebantur gentis
oribus abrogatis. neq; ibi deſunt linguæ promptę ad plebem concitandã ſpecie patriæ li-
ertatis defendendæ. Itaq; Turiaſone primum deinde Cæſarauguſtę, Barcinone tandẽ re-
i conuentus abs Rege habiti ſunt priora peccata licentiãq; (ſic præ ſe ferebat) emendare
ato: quod nouis diplomatis ſe facturum confirmauit. Ea blandimenta genti gratiſsima
runt: tametſi non ignorabant, non voluntate data, ſed neceſsitate potius fuiſſe expreſſa.
terni belli cura, q̃ grauiſsimũ impendebat, regem ſolicitabat, ne conuerſo in Siciliã atq;
ã animo, domi inteſtini motus eſſent, obiecta pręſertim à Rom. Pont. anathematis reli-
ne, qua regem vt paulò ante dictum eſt, deuinxerat. recensq; quoniã parere recuſabat,
tẽtia ad Vrbẽ veterem pronunciata Martii die 21. paternis regnis priuauit, occupãdaq;
lit Carolo Valeſio regis Galliæ filio minori. Quod iniquum pleriſq; viſum eſt: neq; ſatis
nea cauſſa Siciliã armis occupaſſe Siculis in calamitate eius opem fidemq; implorãtib.
ıæc Manfredi regis Siculi iura repetentis Nicolao III. Pontif. auctore atq; auſpice. Res
tellæ nihilo tranquilliores erant. regno inter patrem & filium in factiones diducto, pars
to maxima Sanctium ſequebatur: Alfonſus præſidio deſtitutus, externaque auxilia cõ-
rens Marrocium Regem ſecundò in Hiſpaniã attraxit: quo minori inuidia eſſet, aduer-
Granatenſem regem aduerſæ factionis ſtudioſum, Sanctioq; deuinctum fœdere. bellũ
d vllo euẽtu memorabili fuit. Afri .n. omnia difficiliora opinione experti, quoniã vrbes
ppida Granatæ rex prouiſa tempeſtate munienda curarat, totius certaminis aleam de-
tare conſtituens, nullo magno operæpretio redierunt in Africam nouũ ex Italia ſubſi-
n petitum, religionis obiecta ſpecie. Sanctius apud Martinum Pontificem Maximum
ratores de impietate atque ingrati animi noxa poſtulatur. ſuperſtite patre in omnia
i iura inuaſiſſe: neque prę ambitione regnandi ſenis obitum expectare. Ergo in impio-
loco haberi mandatũ eſt, quicunq; relicto Alfonſo filii partes ſequerentur. dati etiã iu-
s à Pontifice in cauſa, vrbes & oppida Sanctio addicta, ex ritu Chriſtiano ſacrificiis in-
xerunt. Itaq; eodẽ tempore, non eadẽ de cauſſa in Aragonia & Caſtella ſacrorũ veluti
iũ fuit, mœſta prouincia, Sanctioq; iudicib. ſi eos nanciſceretur, extrema quęuis com
ri. quę res iniecta animis religione multos à Sãctio alienauit. In primis Petrus & Ioan-
ius fratres, vt natura cogebat, ad patrem reſpicere cœperũt. verum re indicata Petrus
ẽ Murciæ regni ſpe iniecta retentus eſt: Ioannes autem cum mutatæ voluntatis ſpeciẽ
uiſſet, per Luſitanię fines ad patrem abiit, Hiſpali ſe tenentem. Multæ vrbes & oppida
defectionis pœniteret, circunſpicerentq; qua ratione placare iram Alfonſi regis, pro-
re anathematis religionẽ poſſent, ſpe veniæ gratięq; impetrandę Alfonſo ſeſe ſuaq; de-
runt. In his Agreda Treuignũq; multiq; proceres: qui iuncti cum Philippi regis Gallię
s, in Caſtellæ fines, Toletum vſq; populabũdi peruenerũt. Erat Philippo filius Philip-
ognomẽto Pulcher. Is hoc anno (alii ſequẽti dicunt) Ioannam Vaſconum reginã vxo-
luxerat regno dotali. & vt eſt ingenium hominum priorũ regum iure repetito ditio-
ceptæ fines immenſum extendere cogitabat; inteſtinaq; noſtrorũ diſsidia in ſuũ cõ-
um conuertere. Sanctius, quantum in tanta colluuione rerũ dabatur, in omnes partes
rens Taurũ vrbem imperio rebellantem pacauit: Ioannẽ Laram cum ſua & Vaſconũ
ı Calagurris, Vxamæ, & Segontiæ agros vexantẽ, Albarracinum reiecit obuiã factus.
deinde miſsis legatis, vt pater & filius fide accepta dataq; inter ſe colloquerẽtur: eoq;
o Alfonſus rex Cõſtantinã acceſsit, Sãctius Guadalcanã. ſpes erat mutuo colloquio
s reddi tranquillitatẽ poſſe. Sæpe ex iniuria poſtmodũ gratiã ortam. & Sãctius in ipſa
tione præterquã quod regnũ eripuerat præcipua pietate patrẽ complecti viſus erat;

à contumelia abſtinere honorifice loqui, & ſentire. deſtinata ſalubriter Alfonſi Regis æ-
muli Sanctii familiares diſcuſſerunt iniecta periculi ſuſpicione: & regia diſſidia calamita-
temque reipublicæ plerique ad ſuum commodum vertebant. re infecta Alfonſus Hiſpa-
lim, Sanctius Salmanticā diſceſſerunt. Eorum conceſſu Beatrix Luſitaniæ Regina vidua,
& Maria Sanctii vxor Tauri, per idem tempus Iſabellā filiam enixa, pacē reuocare conan-
tes, nihil amplius præſtitere, indiesq; recrudeſcebant odia, & reipublicæ calamitas auge-
batur. Alfonſi Regis breui ſubſecuta mors, rebus propemodum deſperatis auxilio fuit. Hi-
ſpali ex morbo defunctus eſt, pœnitentia atq; Euchariſtia de more procuratus, ad XI. Kal.
Maii, vt quidam tradunt, certe ſalutis anno *1284.* ſuperiori Nouembri menſe teſtamētum
nuncuparat: in quo Alfonſum & Ferdinandum nepotes inter ſe ſubſtitutos regni hæredes
nominauit: & vtroq; ſine prole defuncto Philippum Galliæ regem ad priores Caſtellæ Re-
ges maternum genus referentē. de filiis atque fratribus mentio nulla Sanctii odio, in quem
Francorum vires eo teſtamento mouebantur. Ioanni tamen filio ſub mortem Hiſpalim &
Pacem Auguſtam eo expetente, Iacobo Murciam legauit, vtriq; Regis nomine, ſed vt Ca-
ſtellæ Regum beneficiariis. In Caluariæ monte cor ſepeliri mandauit, loci religione ſancti-
tateque adductus: corpus Hiſpali aut Murciæ. cor tamen & viſcera Murciæ ad aram tem-
pli maximi ſunt: corpus Hiſpali ſepultum eſt prope patris & matris ſepulcra. impenſa monu-
menti non maxima, neque neceſſaria, quoniam vita meruerat, vt memoria duraret, eſſet-
que immortale nomen. maximus & prudētiſſimus Rex ſi ſibi ſapere didiciſſet, felixq; ni
ſub vitæ exitum multis calamitatibus eſſet vexatus, atque præclaras animi & corporis do-
tes, auaritia, ſeueritas, atque impotēs dominatus fœdaſſent. Primus Hiſpaniæ Regum ve-
dendi atque paciſcendi vulgari Hiſpanorum lingua poteſtatem conceſſit, eius linguæ
mirum quæ rudior erat, excolendæ locupletandæque ſtudio. ſacros Bibliorum libros
maternam linguam vertendos curauit. Ex eo tempore in regiis diplomatibus ac publi-
tabulis Latina lingua, cuius antea vſus erat deſiit vſurpari: vnde pudenda litterarum ig-
ratio in noſtram gentem atque vtrunque ordinem inuaſit.

1284.

Sanctii Regis initia. CAPVT VIII.

ALFONSI defuncti regnum ad Sanctium peruenit nullo prohibente, iure con-
uerſo, Abulæ id temporis res gerentem, ac vix ex morbo recreatum, ex quo Salm-
ticæ paulo ante decubuerat, ſalute propemodum à medicis deſperata. Integra ætas ſal-
ribus ſuccis adiuto corpore præſidio fuit. Regis nomen, quo eatenus abſtinuerat (reuer-
tiæ id patris datū eſt) continuo deſumpſit. Fortis cognomen animi magnitudo peperit,
que magis feliciter quam præclare factæ: & fere magnifici tituli fortunæ potius quam
tutis ſunt beneficium. verus honor non in ſplendore nominum ſitus eſt, ſed in æquita
innocentia atque modeſtia. Erat audax, ſtrenuus, callidus, & in quancunque partem ſ
diſſet induſtria ſingulari. vndecim annis, diebus quatuor regnum tenuit, ſpoliati eiect
patris nota ad poſteritatem infamis: alioqui in bonorum Principum numero. Imper
enim flagitio partum bonis artibus exercuit, Abulæ patris manibus iuſta funeris mag
ce perſoluta ab eo ſunt. Toleti infulas, regiaque inſignia deſumpſit, lugubri veſte in pu
ram trabeamque mutata. Ex aduerſa factione proceres paſſim ad nouum Regem ſal
dū conueniebāt, quaſi priores offenſas maioribus officiis, fideq; integra cōpenſaturi.
quo magis falſa erant, eo propenſius per adulationem fiebant, emētiente lætitiā vultu
nihil eſt in ſpeciē fallacius. eas artes Sanctius alta diſſimulatione eludebat, cōfirmato
regno iram animo conceptā effuſurus. Populus, proceres, legiones in eius verba ſacr
to adacti. Iſabella noui Regis filia ſecūdum agens annum regni hæres, ſi alia proles de
conſenſu ordinū renūciata. aduerſus Cerdas fratres ea præſidia cōparata, à quibus, q
iniuria auiti regni hæreditate ſpoliati eſſe putabantur, nonnulli palam, plerique voto
Regis Aragonii, in cuius poteſtate erant, nouis officiis promerendi præcipua cura
tabat, Albarracinū vrbē obſidere occupareq; parantis, iniuriarū impatiētia: quas Io
loci firmitate, & Vaſconū auxiliis cōfiſus inferre non deſiſtebat ſtrenuus manu, ſe
promptus, ferendæ inter Reges inuidiæ artifex, ſeditionibus potēs, raptoq; viuere a
Caſtellæ atque Aragoniæ finibus euaſtatis quæ res Sanctium prouocauit, vt quoniā
non poterat, noui regni cura diſtrictus, validam manum auxilio mitteret aduerſu
munem hoſtem. Ipſe Hiſpalim maturauit, vbi Ioannes ex patris teſtamēto regnū co
ere conabatur, quāuis diſſentiētibus ciuibus, idq; vnū ex iis quæ Alfōſus teſtamēto
rat fieri nō oportere dictitantibus: cōfectū annis, morboque oppreſſum, parum ani
luiſſe: regni maieſtatem imminui nobiliſſima ciuitate detracta non paſſuros. In hæ
rus Lara conſternatis ad arma ciuibus ſe ducem præbuerat. Ii motus aduētu Sanctii

M

Iarrocii Regis legati amicitiam cum eo firmaturi, Hispalim appulsi cum verborum con-
imelia reiecti sunt, haud sano consilio: importunaque seueritate, noui belli occasio ba-
aris data est. in cuius belli vsum subeunte facti pœnitentia, aut certa animi destinatione,
alida classis comparata instructaque est. Ex Liguribus, qui ea tempestate mari potentes
rant, & ex ea re rerum naualium in primis periti, Benedictus Zacharias euocatus magnis
ropositis præmiis duodecim triremes aduexit. maris præfecturam ad tempus, Mnesthei
ortum iure hæreditario accepit. vtrunque Regis dono, triremis propriis sumptibus ædi-
candæ instruendæque lege in perpetuum imposita. Regni conuentus Hispali habiti de
epublica constituenda: in qua superioris temporis iniuria multa erant deprauata, præci-
ua vitiorum colluuie. In his conuentibus decreta consultaque rescissa sunt, quæ neces-
tate temporum extorta potius quam impetrata, tum ab Alfonso Rege erant, tum ab ipso
ancti. In Castellam deinde maturatum, vbi aduersæ factionis integra studia superesse
unciabatur: multosque de Cerdis fratribus restituendis inter se arcano consilia agitare.
orum conatibus Sanctii celeritate occupatis, pars ad meliora consilia traducti, pars capi-
pœnas dederunt: eorumque calamitatis exemplo cæteris documentum datum similis
erfidiæ vitandæ. Hæc in Hispania. Quo tempore Rogerius Lauria Aragoniæ classis ad
iliam præfectus, victis viginti Francorum triremibus, quas ad Melitam nactus est, Du-
q; earũ Guillelmo Cornuto natione Gallo in pugna interfecto 6. Idus Iunii, Neapolim
rsus, Carolum Claudũ Salerni Principẽ Caroli Regis filium valida classe parantem. Si-
am aggredi vindicareque iniurias, ad certamen elicuit: eumque quamuis Legato Ro-
no periculum denunciante, nauali prælio decernere ausum in pugna cepit cum multis
. De numero nauium variant auctores, neque quid certi sequeremur habebamus. Fa-
frequentior Aragonias triremes duas & quadraginta fuisse vulgauit, hostium septua-
a. Ad nonum Kalend. Iulii pugnatum est. Secundum eam victoriam in magna Græ-
plurima oppida & vrbes ab Aragoniis occupata. Victoribus omnia prona erant, victis
ua. eo maiori dolore luctuque eæ calamitates contigerunt, quod Carolus pater intra
ium à pugna diem sese in Caietæ portum intulit cum viginti triremibus, quas ex Pro-
cia Phocæensi auxilio vehebat: & filius Messanæ, vbi captiuus tenebatur, à Siculis ca-
sententia damnatus est, Corradini necis exemplum in illũ vertere certis. Regina cu-
iri iussum, consultoq; Rege, vt opus erat, maiores pœnas daturum diuturna captiuitate
uisitis cruciatibus, qui si absint mortem miseriarum victo metam fore dictitans, peri-
eripuit. Socii omnino ad sexaginta effractis custodiis in tumultu populari perempti
inexpiabili gentis odio. Interea Albarracinum ac si nihil externi belli superesset, ab A-
nio Rege supremo oppugnabatur conatu. ducebatur obsidio, magnæque inerant dif-
tates: ardua vrbis mœnia, saxeæ turres, ferrati portarum obices, locorum asperitas. Ad
firmatus vsu miles, nulla discordia corruptus, nullis emollitus voluptatibus, nulla acie
ustus, multis bellis exercitus: equites omnino ad ducentos, peditum iusta manus. vna
im annonæ difficultate laborabãt, non satis opportune prouisæ: quoniam talẽ vrbem
ssum iri nunquam induxerant in animum. Ioannes Lara periculo perspecto, se in Vas-
s aduocato senatu, iturum dixit: vbi certissima auxilia fore, minime dubitabat. hor-
, ne animo deficiant: vrbemque qua cœperant virtute tueantur. quæ tametsi falso di-
tur, ipseque consilium fugæ capere constituerat, neque vultus cum oratione consen-
t, dimitti placuit. Eo digresso aliquandiu sustentatum: donec auxiliis desperatis, ipso
aelis festo die vrbs dedita est. Milites maiori parte Galli, Vasconesque incolumes
permissi. ex vicinis locis coloni, tum veteres, tum noui euocantur. Rex ex Agnete
a, cui Algeziram & Liriam in agro Valentino antea donarat, Ferdinandum furto ge-
t. illum vrbe capta continuo donauit. Albarracini obsidionis hic exitus fuit, prin-
usq; finis: quem diu Asagræ in ea vrbe tenuerunt reguli cum primis nobiles. Eorum
na subiicere, hoc loco commodum fore putabam. Petrus Rodericus Asagra cõditor
ipatus, prouecta ætate fratrem Fernandum Rodericum Asagram hæredẽ nuncupa-
ortassis cum ipse prole careret. Extat Ferdinandi testamentum cõfectum vndecimo
nd. Augusti, Era millesima ducentesima trigesima prima. ex eo testamento colligitur,
illi filios fuisse, alterum ex vxore Therasia Iuania hæredem principatus: nothum alte-
Iacobæum militem. vtriq; Petro Fernando nomen inditum. Vidimus etiã Petri Prin-
testamentum quarto Nonas Aprilis, anno Christi millesimo ducentesimo quadrage-
primo, morum atq; simplicitatis eius ætatis speculum. filios is iustos reliquit Petrum,
am Fernãdum, Therasiam, hæredemq; principatus Aluarum. Therasia vnica Aluari
s Ioanni Laræ Nunnii filio nupsit, paterno principatu dotali. ex Ioanne & Therasia
Aluarus & Ioannes, de quibus mentio reditura nobis est.

Trium Regum obitus. CAPVT IX.

EO bello confecto maior cura superabat belli, quod ex Gallia imminebat grauissimum atque omnium ea tempestate maxime memorabile, Romano Pontifice auctore, facesque subdenti Francis. Aduersus Galli Regis potentiam præsertim cum Vascones in bellum traheret, satis virium Aragonio non erat. externa auxilia conquisita. Missi in Germaniam legati Rodulfum Cæsarē pertētatum, si forte Gibellinæ factionis misericordia commotus ab aduersariis oppressæ vires cōmunicare, Italiamq; aggredi induceret in animum cunctator natura, & cui cauta potius consilia quam periculosa placerēt, & tunc Heluetiorum bello implicitus. Itaq; præter speciosa verba, nihil melioris spei ex Germania relatum est. Sanctius Castellæ Rex ad colloquium ab Aragonio inuitatus Soriā accessit. Ciriæ atque Borouiæ, quæ propinqua oppida sunt, amicitia inter Reges nouo firmata fœdere: neutrique alteris in periculo defuturos pacti sūt. Hispaniæ assiduus atq; infestissimus hostis Marrocius Rex bellum denuo inferre conabatur, Franci Aragonios fines inuadere: eo maiori periculo, quod se Iacobus Balearium Rex, in quo præsidium esse debuit, hostibus coniunxerat. vtrinque magnum periculum, nouaq; laborum facies. à Mauris Cæsarianum obsessa decem & octo equitum millibus. ab iis in finitimos agros Hispalim vsque excursiones factæ sunt: multaque hominum & pecorum præda abacta. Sanctius suorū periculo commotus Toletum maturauit: quo Carolus Atrebas à Galliæ Rege legatus venit. legationis duo erant capita. Cerdas fratres in libertatem eius opera restitui. cū Rege Aragonio, qui edicto Pontificis in impiorum numero esset, nihil commune habere. Ad hæc Sanctius, legatos quamprimū ad Galliæ Regem cū amplis mandatis missurum respondit palam: ex arcano autem Carolum hortatus est, vt se Regi conciliaret suo. Sunt etiam qui hoc tempore ferebant Atrebatem à Sanctio pertentatum, vt regni arcana detegeret: Brocchioq;, quod ...loco est positum, eius sceleris manifesto gulam fractā laqueo. Ab Aragonio Tudela in Vasconum finibus corona cincta est, atq; omnibus viribus oppugnata, Francorū impetum quem in Ruscinonensem agrum parari prouidebat, alio auertere cogitanti, in eorum prouincia nouo bello concitato. Oppidū Ioannis Laræ virtute & diligentia defensum aliis imperio felicioris, quam suo. vastitas tantum illata agris: finitimaq; oppida ad auertendam hostium vim præsidiis & operibus munita. quib. rebus confectis, hyeme iam appetente, Rex Aragonius Cęsaraugustam retulit. Fogiæ, quod oppidum in Apulia est, anni vertentis initio millesimi ducentesimi octogesimi quinti, omnino septimo Idus Ianuarii Carolus Neapolitanus Rex è vita decessit: malorum tædio, captiq; filii ex dolore confectus: si principiis vltima consentanea fuissent, Princeps bello paceq; clarissimus. longa ætas cum ...tis vertenti fortunæ tribuit. Francorum vigor cum quo venerant, cęlo terræq; amœn... & copia voluptatū mutatus extinctusq; erat. In externos imbelles, in subditos feroces, ...bibus & oppidis præfecti Principis sui periculo peccabant, proprio compendio quæ... Eius obitus Aragonium spe bona lætitiaq; compleuit. Francus maximum animo dolo... cepit, quem hostium sanguine procurare parans magnis delectibus numerosas copias ...mat, equites viginti millia, pedites octoginta. classis ad fossas Marianas instructa (A... mortuas vocant) in quā centum & viginti, partim triremes, partim diuersi generis ... erant. Sequebantur Regis castra Philippus & Carolus filii: Iacobus Rex Balearis ... vnde multæ iniuriæ extiterant, in primis infensus: Geruasius Cardinalis Legatus à R... no Pontifice Martino IIII. qui quarto Kalend. Aprilis Perusii decesserat, Honorio su... fore Romano ciue, è genteq; Sabella, Francorum tamen non minus studioso. Mense ... Narbone Perpinianum itum est. id oppidum Iacobo Regi deditionem fecit Franco... tra mœnia recepit: atq; eius exemplo reliqua eo tractu oppida, præter vnum Genuā ... ne, obsidionem tolerare ausum, propinqua spe subsidii, Iacobi odio, sub cuius imper... dire detrectabat. Obsessos spes fefellit: captumq; vi oppidum: cæsisq; ad vnum oppi... in ipsa tecta sæuitum est. Ruscinonensis nothus, alioqui genere nobilis, magneq; ani... templi turrim se recepit. Loci firmitate defensus, & Iacobi Regis precibus, magis qu... ctitate seruatus, Francis gratiā retulit, in vlteriora penetrare parantib. Pyrenæi mont... ces Aragonio obsidente, sic vt transeundi spes nulla esset, notis tramitibus, Francos c... ductos integra fide ad iuga deduxit, quæ hostium castris imminebant. repētinus me... ea re Aragoniis incussus. tutum Regib. iter aperuit. qui superatis Pyrenæis montibu... grum Emporitanum descenderunt. Petra lata, & Figueria oppida, breui in potestate... nerunt. ad Gerundam vrbem castra promota, eo tractu nobilissimam amplamq;. Sita... Ausetanis loco decliui subterlabente Thici amne (quem hodie Theram vocāt) exc... ripis, vnde vrbi munitio, mœnia firma, saxeæ turres. Vrbis superiora templum max...

oc...

1285

cupat, ſede domoque Epiſcopi nobile. ſupra templum turris inſtar arcis eminet, nomi-
Gerundella Raymundus Cardona Vicecomes vrbis prę ſidio præfectus nouis operibus
uniebat. ſuburbana ædificia diruta. Felicis ante mœnia templum, loci religio & an-
quitas tutata eſt. Eius diligentia Francorum opera diſturbata ſæpe ſunt machinæ incenſæ.
ragonius Rex cum valida manu propinquis locis verſabatur, impar quidem viribus, cæ-
rum locum inſidiis opportunum captans. occaſionemq; expectās auxilii ciuibus feren-
. Obſidio in tertium menſem ducta eſt. Quo tempore, à Sanctio Caſtellæ Rege. Mar-
nus Calagurritanus Epiſcopus, & Garſias Valliſoleti Abbas, de pace inter vtranq; gen-
m legati, re infecta redire compulſi ſunt: ac vix facta Regem Francum conueniendi po-
ſtate (inſignem gentis confidentiam) multis præterea & aſperis facetiis, contumeliiſque
olati. & erat rumor legationis ſpecie Francorum vires, & apparatum exploratū veniſſe:
reſq; Caſtellæ Regi cum Aragonio iungendi voluntatē non deeſſe. Tametſi bellū Mau-
cum in Bætica vrgebat, Cæſarianiq; obſidio in multos menſes ducebatur: Mauris occu-
are eam vrbē, quæ opportuniſſima erat contendentibus, Sanctio Rege certamen, in cu-
s euentu regni opes vertebantur, ſubire detrectante, ſeque partim Hiſpali, partim Ne-
iſſæ tenente: ad omnes occaſiones intento, excurſioneſq; prohibendas. Quo conſilio
ſt ſextum obſidionis menſē barbari rebus omnibus oppreſſi, vimq; Sanctii veriti, ſi mu-
o conſilio congrederetur, relicta vrbe abierunt. Ex Rege barbaro tranſmiſſo raptim Le-
fluuio, cum fugæ cauſſam rogaſſet quidam: Ego, inquit, in nouam familiam Barra-
dæ, regni maieſtatem primus intuli: hoſtis quadraginta nihilominus Regibus ortus,
to ſeptus præſidio, pugnam iniret, verſaturis ante oculos, nobis ad terrorem, illis ad fi-
ciā. cælum præclari facinoris opportunitatē præbere videbatur deletis hoſtibus. ſed
x cui cauta potius conſilia cū ratione quam proſpera cum temeritate diſcrimineq; pla-
ant, Cæſariano tantum munita Hiſpalim rediit, hoſtem elabi de manibus quāuis mi-
dolente, pugnamq; expoſcenti, & ſi ea occaſio dimitteretur comminanti haudqua-
m alio tempore pugnaturum. Rex animo ad pacem propenſo eas voces contemnebat.
ſi vtrinq; legati de ea re. Ad Bætis æſtuaria (alii ad Rupem ferratam dicunt) Reges col-
uti. Vt in belli ſumptus Rex barbarus Marauedinorum (genus id monetæ erat Hiſpa-
vſitatæ, non vnius ſemper valoris) bis centum myriades penderet ſtatutum eſt, eaq;
inter vtranq; gentem fœdus factum. Quod ægre tulerunt tū alii proceres, tū Ioannes
gis frater, & Lupus Harus: prorſus vt Hiſpali profecti vterq; in ſuæ ditionis oppida cō-
rarint. ſed nimirū magni Duces prouidendo, conſultando, cunctatione ſæpius quam
eritate profuerunt. cæteris obſequium conuenit, cupidoq; pugnandi. ſic belli mu-
a ſunt diuiſa. deceſſit paulo poſt Rex barbarus Iuzepho filio ſucceſſore. Gerundam re-
mus. Aragonius Rex commeatum qui à Rhodopenſi portu, vbi claſſis erat hoſtium,
aſtra deuehebatur intercipere parans loca inſidiis opportuna obſidebat. Re per explo-
res cognita, Rodulfus Magiſter equitū, & Haricuria Mareſcalcus, hoc eſt Magiſter ca-
rūm, viri fortiſſimi, conſilio communicato cum trecentis delectis equitibus ad locum
diarum contendunt: id prouidentes ne multitudine deterriti Aragonii pugnam detre-
ent. Ad octauumdecimum Kalend. Septembris certatum. acris ea pugna fuit. nu-
o Aragonii præſtabant, Francis neq; virtute, neq; ſcientia pugnandi cedentibus. Rex
gonius nullum neque prudentis Ducis, neq; ſtrenui militis officium prætermiſit: gra-
facie vulnere deformatum, ſeque è pugna ſubducere conantem eques Francus cor-
is habenis cepiſſet, ni iis gladio diſciſſis in repentino periculo fuga euaſiſſet. ſic Vil-
us ſcribit, qui cæteros in errorem miſit. Nam Aragonii ſcriptores Regem integrum
quataq; vtrinque cæde diſceſſiſſe confirmant: verene, an ex amore incertum. Con-
ane ad Gerundam propter æſtū, & ſordes, iniquiſſimo anni tempore, peſtem in Fran-
m caſtris graſſatam: & accepto tamen eius pugnæ nuncio obſeſſis defenſione deſpe-
animos concidiſſe, legeſque à Franco accepiſſe. Vti vrbe dedita cum iis quæ agere fer-
poſſent obſeſſis emigrare quo vellent poteſtas eſſet. In deditos multa crudelitatis ex-
la extiterunt. ipſa quoq; Diuorum templa violata: Narciſſiq; ſepulcrum, quoniam e-
rbis tutelaris eſt præcipua religionis opinione, diſturbatum à militibus, donaria direp-
men ſuas ſedes tutatum eſt, de violatoribus vindicta aucta peſte ſumpta. Sic fuit ho-
ū opinio: præterea Ducibus cōſilium ereptū. nam cum vrbe capta, pedeſtri itinere in
iam ſeſe referre præcipiti autumno pararent, mercenariæ naues, quæ in portu Rho-
enſi erant, ne ſumptui & oneri eſſent, dimiſſæ ſunt, peſſimo conſilio vt vſus probauit.
erius enim Lauria, capta in extrema Italia Tarento cū omni circū regione, in Hiſpa-
Regi laturus opē maturans, imminutæ Francorū claſſis beneficio occaſioneq; inui-
, commiſſo nauali prælio victor extitit. Ioannes Scotus claſſis Gallicæ Præfectus, &

quindecim triremes captæ: duodecim sese in Rhodopensem portum retulere. Iis milites & oppido incensis (tantus terror animos inuaserat) ad Regē in castra abiere, acceptæ cladis nuncii testesq;. Qui omnia difficiliora opinione fore prouidēs, aduersaq; valetudine afflictus, Gerunda munita iter continuo in Ruscinonensem agrum conuertit. In transitu Pyrenæi saltus magnopere laboratum. angustias & fauces montium Aragonii obsidebant, Regemq; Gallum lecticariorum humeris, ob valetudinem vectum capere conabantur. magna certe clades accepta, multaq; eo itinere impedimēta intercepta sunt. Ex agitatione itineris, aucto Regis morbo Perpiniani decessit pridie nonas Octobris, Philippo Vasconum Rege successore: cui ab oris venustate pulchro cognomen fuit. Defuncti corpus ab vxore & liberis ad Dionysii templum, quod prope Lutetiam situm est, deportari iussum. Francorum discessu breui quę ablata erant ad Aragonii Regis imperiū rediere. Maiora conantem Aragonium & arridentem fortunam vrgere parantem, mors ad Villam Francā oppressit sexto Idus Nouēbris, integra adhuc ætate, annos natū quadraginta sex. Magni cognomen, auctum imperium & res pepererūt præclare gestæ, decora facie, corpore ingēs fuit, animo immodicus, eloquentia, cultu, liberalitate, conciliandi hominum studia artifex, vna tamen anathematis ignominia ad vitæ finem notatus. quam imaginem mēti morientis atq; oculis inerrasse fama est. vera ne affirmare non ausim. interest tamen publice vt vera videatur. Tametsi ea etiam religione à Tarraconēsi Præsule procuratus est sub mortē, ecclesiæ Romanæ, cui parere recusarat, obediētiam conceptis verbis iuratus. Corpus ad S. Crucis cœnobium, quod vicinis locis est, sepultum. Filios reliquit Alfonsum natu maximum, quē paterni imperii hæredē testamento dixit (de Siciliæ regno mentio nulla) præterea Iacobum, Fridericum, Petrum, Elisabethā, Constantiam. Hi omnes ex Constantia vxore sunt geni[...]. Arnaldus Villanoua vt Regi decūbenti adesset Barcinone venerat, rei medicę ea tēpesta[te] peritissimus: maiori tamen fama quam laude: cum nobile ingeniū, eruditionē maxima[m] prauis superstitionibus, prauisq; de religione opinionibus fœdare visus sit. Quo nomine [a]liquanto post ab Inquisitoribus ignominia notatus est: libriq; quos magno numero edid[e]rat reprobati. Ex humano semine, quibusdam in vase medicamentis hominis corpus formasse, qui affirmet auctorem habeo, vero an mendacio disputare non est necesse.

Regum Galliæ & Castellæ colloquium. CAPVT X.

ANNVM tot Principum funeribus infaustum, Reginæ Castellæ partus, aliqua ex pa[rte] procurauit. Rege enim per caussam componendi Rempublicam, tumultusq; seda[ndi] Pacem Augustam profecto, Hispali octauo Idus Decembris filiū enixa est, cui Ferdin[ando] nomen fuit, & deinde in minore ætate patri in regno successit. Eius educādi, instituen[di] cura Ferdināo Pontio Leoni, viro primario demandata est: Sētica vrbe vbi educare[tur] propter cęli salubritatem, regionisq; amœnitatē à patre designata. qui eum proximo a[nno] 1286 millesimo ducentesimo octogesimo sexto regni hæredē renunciari in conuētu proce[rum] curauit, de successione solicitus tum propter Cerdas fratres, tū quod coniugiū ipsum i[nter] & Mariam Reginam lege propinquitatis vitiosum esse cōstabat: neq; vt ea lege soluer[entur] à Pontificib. Romanis, quorū eæ partes sunt, impetrare potuerat, Regib. Gallis interc[eden]tibus, qua caussa incertū, nisi forte regni intercepti dolor stimulabat. quos Sānctius c[...] ratione placare, atq; ad amicitiam adiungere cum studeret, repetita legatio. iidē qui [supe]riore anno Martinus Calagurritanus Præsul. & Garsias Abbas iis de reb. legati in Gal[liam] Vbi octauo Idus Ianuarii, Galliæ se & Vasconum Philippus Regem dixerat, sacra ina[ugu]rationis inunctionisq; de more Remis peracta. Hoc Rege, eiusq; iussū Lutetiæ in insu[la] quanæ regia in iustæ arcis modum extructa: vbi non multo post forum agi cœptū: & vaga antea fuerat iurisdictio, certis sedib. collocata est. Reginæ impēsa, in eadē vrbe [...] quæ Nauarræ dicitur, ipsa ædificii amplitudine, præceptorū auditorumq; numero in[si]cis præstans, extructa est. Septingentos alūnos bonis temporib. Galliæ, intra vnas æd[es ha]bitantes, numerasse fama est. rebus turbatis vix quingenti erant (quo nos tempore [...] Theologicas Lutetiæ explicabamus) nonnulli publica impensa collegii, pleriq; coll[...] suo stipe victitātes. Ex his Regib. numerosa proles nata est: Ludouicus, Philippus, C[...] Isabella filia altera in tenera ætate defuncta. Hæc in Gallia. In Sicilia Iacobus cognita [...] morte, regium insigne Messanæ desumpsit quarto Nonas Februarii: seq; Regē Sicil[iæ, A]puliæ, atq; Capuę Principem dixit, regni Neapolitani partem obtinens, reliquis vrbi[bus] oppidis spe imminēs. tametsi Roberti Atrebatis, cui rerum procurationem Rex Gal[lus] mandarat, egregia tum virtute tum diligentia aduersus Siculorum conatus munita [...] Alfonsus Aragonius Balearibus classe inuadendis, occupandisq;, quod vt faceret, pa[ter su]premis verbis mandarat, aliquot menses districtus, mēsis tandē Aprilis die quintode[cimo]

quo die Christi resurgentis memoria recurrebat, Cæsaraugustæ regiam coronã desumpsit le manu Iacobi Oscensis Episcopi, vacua Tarraconensi ecclesia, cuius id dignitati deferri olitum erat. Regni priuilegia immunitatesq; ratas fore à Rege iureiurando sancitum. de egiæ sumptu restringendo, magna contentione actum est: ac nominatim in Oscensi conentu aliquanto post, Aragoniis proceribus datum, vt Valentini dudum ad imperium subuncti Aragoniis legibus viuerent. Magni sacerdotes per idem tempus defuncti. in his Mihael Vincastrius Pompelonensis Episcopus, successore Michaele Legaria. Ecclesiam Toetanam Gonsalui obitu aut absentia Præsule destitutam, Gutterius magni nominis vir, præcipua apud Reges gratia cœperat gubernare. Is Regem ad Galliæ fines contendentem rosecutus est: cum superiori legatione esset impetratum, vt Castellæ & Gallię Reges muui colloquii caussa Baionam conuenirent, de rebus omnib. coram disceptaturi. Omnino Reges collocuti non sunt. de caussa non cõstat: & suspicari libet enatas inter vtranq; gentẽ uspiciones, aut pręposteras ambitione factum vt Sanctius ad Sebastiani fanum consisteret, Gallus Rex ad Montem Marsanum. per internuncios de fœdere actũ. Guterrius Toletanus Præsul à Sanctio Baionã missus, à Gallo Burgundiæ Dux. de ineũda amicitia deliberatum, ummo vtriusq; partis conatu. Negabant Galli vllã concordiæ conditionẽ fore, nisi Regiam lege propinquitatis male cohærẽtem coniugio Sanctius repudiaret: Galliq; Regis sorem, aut Margaritam, quæ Eduardo Anglo Regi, aut Blancam, quæ Austrię Duci postea upsere, sibi connubio iungeret. Ea re Sanctius vehemẽter commotus est. vxorem dimitti eminam lectissimam, & vnde gemina prole erat auctus, graue iudicabat. Itaq; internũciis uocatis, re infecta Victoriam, vbi Reginam reliquerat, iter conuertit, Abbati Vallisoleti primis iratus: quem alienissimo tempore noui coniugii mentionem fecisse, Francisq; vt postularent occasionem prębuisse constabat. Eius euertendi cõsilia cum Regina, quam olor maxime vrebat, consilia communicata. caussa quærebatur. optima visa est, regiorũ ctigalium, quorũ procuratio penes ipsum fuerat, ad rationes reuocare, atq; Reipublicæ lè gestæ crimen intendere. Eius rei Guterrio Pręsuli cura commendata. Sanctius Rex i reus, an religionis studio Cõpostellam abiit. quo in itinere ad Sãcti Facũdi cœnobium onsi Regis eo nomine VI. & Isabellæ atq; Mariæ eius vxorum ossa, quæ in humili loco ebant, in commodiorem transtulit, cippis cum inscriptione dicatis. Vallisoletum rediẽs pum Harum Viscaiæ regulũ, cuius magna in ipsum merita extabãt, & quo potissimum tore regnum obtinebat, regiæ Procuratorem, Regum Antesignanũ esse voluit. Multæ munitissimæ arces tota ditione in eius potestatem contraditę. Ad hæc Kalen. Ianuarii mitis honore, & appellatione ab Rege est cohonestatus, salutis anno millesimo ducẽteo octogesimo septimo. & quo gratius esset beneficium, expresse cautũ, vt eos honores eghus Harus filius patre defuncto susciperet. Lupi frater Dieghus Harus limitibus adsus Mauros præfectus. Ex his reb. aucta immensum eius familiæ auctoritate cõfirmatis bus, Lupus Regis potens esse cœpit, atq; pleraq; ad suum arbitriũ reuocare: plusq; vnus e, quam reliqua nobilitas, magna multorum inuidia atq; obtrectatione dolentium, diantiumq; iusto se propemodum seruitio opprimi, Lupum alieno nomine regnare. Caos & Legionenses ea res in primis male habebat: Lupumq; accusabant præter cætera, d seuerus in alios propinquis & necessariis omnia tribueret: eo validior, quod regiæ liæ sanguinem suum miscuerat, Ioannis regii fratris socer, cui Maria filia in coniugium erat, nouamq; cum Rege propinquitatem ambiens. quod ad cæteram inuidiã adiunn Regis animum abalienauit maxime: atq; ita vt priorem beneuolentiam odio maiore aret. Regium enim coniugiũ criminando, quasi vitio cohærẽs, id agebat vt Guillelmã conis Bearnensis filiam, consobrinam suam, in regium torum inferret, vir immodicus, uriq; securus præ confidẽtia animi. Rex in ea atrocitate temporũ, tantaq; Reipublicæ urbatione, tametsi cupiebat maxime, Lupi euertendi consilia non explicabat. Itaq; eo ite Carpetania lustrata, Asturicam abiit. species erat Merinum Asturicensem Episcogenere nobilissimũ, atq; adeo Gallorum Regis propinquum; primum sacrũ de more irũ sua præsentia cohonestare. re Calæcorũ & Lusitanorũ motus cõprimere in animo Calæcos pacandi cura Lupo demandata. Rex Sanctius cum Lusitano Rege consilio unicato, iunctisq; cum eo virib. eas incursiones arcere statuit, quas Alfonsus Lusitani r & Aluarus Lara Ioãnis filius in finitimos Legionensiũ agros faciebant viri acres, imentes quietis, raptoq; viuere soliti. Portalegrum & Ronchæ, quæ oppida in Lusitaniæ in Alfonsi ditione erant, vt id facerent opportunitatẽ præbebant. Ronchæ vtriusque s virib. præsentiaq; oppugnatur. villis, agris, ædificiis extra oppidũ ignes illati. obsessi rerum suarũ permoti, & maioris mali imagine metuq; subeunte oppidũ dediderunt. obsidione Sãctio Dionysius Rex, si Rempub. incolumem tranquillamq; vellet, Lupi

1287

opprimendi consiliũ dat: Aluarumq; vt in gratiam reciperet auctor extitit, Lupi potentia
acrē æmulum futurũ, propter amplas eius familię in Castella opes, pares nobilitati. Nõ tuli
ille iniuriam, Regis artes quo tenderent nõ ignarus, animo peruicax, impatiensq; æqualis
simulata caussa in Vascones abiit per speciē conueniēdi Gastonis Bearnensis Vicecomitis
re iratus Regi superiora merita maleficio cõpensanti. sed nimirũ nunquā apud Reges satis
tuta potētia, vbi nimia est. neq; deerat apud Vascones belli concitādi materia, haud satis ę
quos Sanctio ob memoriā iniuriarum regniq; intercepti. Quo tempore Clemens Luneus
homo Gallus Vascones gubernabat rerũ summæ præfectus bello paceq;. In Castellæ & A
ragoniæ fines à Vasconib. excursiones sæpe factæ, euētu nullo memorabili nisi q̃ Saluater
ra Aragoniis ablata est, & Vasconũ præsidio occupata. In Italia Aragonii meliori euētu pu
gnabant. Rogerius Lauria superiorib. victoriis ferox atq; præclarus, ad Neapolim vrbem
hostiũ classi improuisus adueniens, quāuis numerosam ingēti prælio vicit Iunii mēsis x v
die. Duæ & x l. naues captæ. captiuorũ numerus ad v. millia fuit. in his pleriq; genere &
factis nobilissimi. cæteris pretio dimissis, Guido Mõfortius vt dimitteretur, neq; precibus
neq; pretio potuit impetrari. In quo Aragoniæ & Angliæ Regibus, hostib. implacabilibus
gratificari volebat. Erat. n. Simonis Monfortii pronepos, eius quo Duce ad Tolosam Pe
trũ Aragoniæ Regē cecidisse, monstratũ est. Simonis filius, in prælio ad Leuisiũ Gallos i
ter & Anglos cõmissum superiorib. annis Richardũ Cæsarem ceperat. Guido ipse in pa
vindictā ab Anglis in acie interfecti Viterbii sacris operantē Henricum Richardi filiũ, q
tēpore Eduardus Rex Angliæ ex bello sacro reuertebatur, impie æque & crudeliter in
plo maximo interfecerat: viaq; sibi ferro facta ad Rubrum Comitē Anguillariũ abiit, m
gna inuidia Caroli tunc Regis Siculi, quod cædē factam non persequeretur, Hetruria
tempestate Vicarius. Angli Galliq; scriptores Guidonem affirmāt in Regis Angli potest
traditũ. Siculus auctor eius ætatis in Sicilia obiisse contēdit ex morbo, cui sola Venus, iu
cio medicorũ succurrere potuit. eo maiori continētiæ in viro laude, quod vxor Marga
marito vidua parũ honeste pudicitiā habuisse fertur. Anastasia Guidonis filia Romano
sino nupsit Nicolai III. Pontificis Maximi propinquo. Ad hos Nolani Comites in Cāpa
nobilissimi generis originē referebāt, posteritate ad nostrā memoriā propagata extinc

Cerdæ fratres & Carolus Salerni Princeps liberati. CAPVT XI.

QVIESCEBAT Aragonia viris, opib. & rerum gestarũ magnitudine gloriaq; præstan
Catalaunis tantũmodo lacessita paululũ pax Iacobi Balearis armis, nulla re mem
bili. Alfonsi Regis nomen celebre. pacis & belli arbiter effectus erat magnis Principib
ptiuis. Cerdæ fratres in Morella arce, Salernitanus Princeps in Siurana, locis munitis
detinebātur. Ii diuturna captiuitate fessi, & maioris mali metu perculsi, ad pacem qu
vellet conditionib. erant propensi. Magni Reges deprecatores adhibiti. multis legati
Aragonius de pace interpellatus, à Galliæ & Castellæ Regib. Verum Eduardi Regis A
auctoritas præcipua erat: cum mediā personam gereret, sibiq; eũ Aragonius socerũ
naret, Eleonora filia in coniugiũ destinata. vt Oloronē (Lugdunum id Coquenorũ
Galliæ finib. ad Pyrenæi montis radices, aliis Illuro apud Antoninũ) Anglus & Arag
conuenirēt, de reb. omnib. collocuturi statuitur. In eo colloquio summa Angli Regis
tētione Carolo Salernitano Principi, libertatē intra annũ reddi impetratũ, his legib. S
regnũ Iacobo cederet, Pont. Max. vt annueret, Aragoniosq; anathematis religione so
exorato. Carolus Valesius iure Aragonii regni decederet, quod à Martino Pont. erat
Eidem xx. millia pondo argenti penderētur. Ea omnia nisi intra trienniũ præstita
in custodiā rediret. interimq; obsides daret tres filios Robertũ & Carolum ac Ludou
præterea è Prouinciæ Phocæensis nobilitate viros l x. Graues eæ conditiones erāt.
tamē quacunq; ratione cum victori expediret, victis necesse erat: receptaq; libertat
defuturā occasionē melioris fortunæ sperabāt. salutis anno M.CC. l x x x v i i i. Car
Aragonio dimissus in Galliā abiit: moxq; in Hetruria Gibellinorũ motib. compressi
mæ à Nicolao IIII. Pont. Max. qui sub initia huius anni Honorio successerat, Ap
Siciliæ Rex dictus est, corona imposita capiti, cæteroq; ornatu regio concesso: cũ n
fœdus ratum fore, quod iniussu suo factũ erat, de regno Romanæ ecclesię ab antiqu
porib. vectigali. Ea res vehementer Aragonii regis animũ perculit, eo magis quod S
Castellæ Regē ab eius amicitia diuelli, atq; ad Gallos esse propensum, erat renuncia
Pontifice auctore: cuius auctoritatē Toletanus Præsul Semenus Gonsaluus, Gõsal
dinalis propinquus (eiusq; opera, vt quidā volunt, in Guterrii locũ per hæc tēpora d
aut abdicātis substitutus) Reginaq; sequebatur: quāuis multis procerib. Aragonii a
propter locorũ vicinitatem, & quoniā Cerdas fratres in potestate habebat, præfere
di

icantib. Verum Lupo Haro, quod proxime explicandũ eſt, perempto, eius propinqui & eceſſarii ad Aragonios aufugerunt, noui & diuturni belli auctores futuri, vindictæ cupi- itate priuatũ dolorem communib. diſſidiis miſcere parantes. Ea res Sanctium impulit, vt œdus cum Gallo facere maturaret. Lugdunum vbi Pontificis ea de cauſſa Legatus Ioãnes Chauletus Cardinalis erat, ab vtroq; Rege miſſi legati: à Gallo Mornaius & Labertus viri rimarii, à Sanctio Merinus Præſul Aſturicenſis. Fœdus his conditionib. factum. Alfonſo Cerdæ modò Regis Caſtellæ appellatione abſtineret, Murciæ regnũ tanquã Caſtellæ Re- is beneficiario Sanctius ſe traditurum pollicebatur, ſubſtituto etiã ſi ſine prole decederet Ferdinãdo minore fratre. Caſtellæ Rex mille equites auxilio, Gallo Regi mitteret, Arago- iã bello repetere cogitãti: & ſi neceſſe eſſet tutũ iter Gallicis copiis per prouinciam daret. Cerdæ fratres regum opera libertati redditi, in Galli poteſtate eſſent. Id fœdus Blãcæ pue- orum matri ingratũ fuit: prorſus vt Rege fratre dimiſſo in Luſitaniã abierit, virilis animi œmina, nouaq; belli ſubſidia aduerſus Caſtellæ vires cupiẽs cõparare, maiori tamẽ cona- , quã ſucceſſu. Dionyſius enim Luſitaniæ Rex Mauris omni Luſitania pulſis, opima pace ruebatur: neq; eam vt alieno cõmodo, ſuo periculo turbaret, adduci poterat. quid enim rbia ſpe in certũ diſcrimẽ incurreret? partamq; pace gloriã intẽpeſtiuis armis obſcuraret, umeroſa prole felix? ex vxore.n. Iſabella, antea filia Iſabella, Cõſtãtia hoc anno nata eſt: ſt biennium Alfonſus, quem regni ſucceſſorẽ habuit. ex ſoluto concubitu hi: Alfonſus burquerquius, vnde eo cognomine familia in Luſitania, nobiliſſima genus ducit. Petrus erarũ ſtudiis deditus, vt argumẽto eſt liber ab eo editus de Hiſpanicæ nobilitatis ſtẽma- . prçterea Ioãnes & Ferdinãdus, duæq; filiæ, altera Ioãni Cerdæ nupta, altera virgo ſacra.

Noui in Caſtella motus. CAPVT XII.

Caſtella quies erat à Mauris quidẽ: cum Granatenſi pax, cũ Africa induciæ nouo fæ- ere cũ Iuzepho Marrocio Rege firmatæ. belli tamen inteſtini maior cura ſuberat cõci- Lupi Hari cæde, iure an iniuria incertũ, in regia certe, atq; corã Rege patrata. quod qua one contigerit altiori aliquãto ex principio explicare cõuenit. Aluaro Lara, paulo poſt m in Sanctii regis gratiã redditus erat, defuncto, Lupus in Caſtelliã ſe retulit, priſtinum toritatis locũ recuperaturus, aduerſario ſublato. ſed natura, quæ nullũ ſine æmulo eſſẽ t, Ioanne Aluari fratrẽ ad parem dignitatis gradum, continuo fauore populi euexerat, ſq; gratiam ingenti Lupi dolore: cũ Regis artib. violari ſe, atq; imminui palã conquere- r: adeo vt neq; Regi ipſi motũ animi indicare vereretur. Nã Ioanne Lupi genero Sal- nticæ agros vaſtãte, & Mirobrigam vſq; cum ſuorũ manu excurſiones faciẽte, Regi de e cum Lupo expoſtulanti profiteri non dubitauit, ſuo id conſilio, ſuaq; voluntate patra- Valliſoletum Rex pergeret, Ioãnnẽ Cigales venturum (is pagus Valliſoleto vicinus eſt.) e fręnos impotenti naturæ, regũ iracundiã minis irritare, vtrunq; exitiale eſt. diſſimu- m tamen donec ſe occaſio daret tantæ temeritatis, tantæq; audaciæ caſtigãdæ. interim iſoleti cum Ioãne fratre collocutus Rex, eos motus tantiſper cõpoſuit. Inde digreſſus, m primũ, deinde Valeranicã ac Soriam abiit, Turiaſonẽ perẽs Aragonii Regis conue- di cauſſa, cupiduſq; Cerdas fratres, vt ſibi dederet impetrãdi. Lupi artib. regum con- ſus diſturbatus eſt, vltro citroq; cõmeantis, iniquaſq; neq; eaſdẽ vtriq; Regi pacis con- nes alterius nomine denunciãtis. & ſpes erat per Cerdas fratres Sanctiũ euerti poſſe, à ipſe animo penitus alienato erat. Conuerſo Rex itinere Alfarum abiit, ad fines Arago- & Vaſconũ in Caſtella ſitum municipium. Ioannes Regis frater & Lupus ſocer, officii ſa Regẽ adeunt, haud ſatis idoneo præſidio ſi vis adhiberetur. aderãt Epiſcopi Gonſal- Toletanus, Ioãnes Alfonſus Placentinus. Calagurritanus, Vxamẽſis, Tudẽſis: præterea ii Magiſter Hiſpalẽſis decanus, atq; Valliſoleti abbas conſilio de Repub. inſtituto. Tũc arces, quæ in Lupi & Ioannis poteſtate erãt, ſibi continuo reſtitui mãdat, milite præſi- o ſacramẽti religione ſoluto, teſſeraq; indicata, per quã intelligerẽt haud dubie ipſorũ data eſſe. parere recuſantib. vincula iniici iubet. Lupus diſtricto gladio, inuolutaq; ſi- a ſago, addita etiam verborũ contumelia, tyrannum, perfidum, impium, cæteraq;, quæ r dabat, inclamãs Regem irruit interfecturus. ingens facinus, confidentiã ſingularem. eſtigio, aſtantiũ concurſu, dextra primo ictu obtruncata confoſſus ipſe eſt, vir acer ac : cui nimia potentia, nimiaq; gratia crimini, inuidia populi calamitati fuit, inſolenſquẽ us. Ioãnes gener vno & altero ex aulicis in Regis oculis vulnerato, poſtquã ſocerũ oc- n vidit, ad reginæ cubiculũ fugit. Eius precib. tantum non ſinũ & latus opponẽtis inſe- itis cũ gladio regis manus, necemq; euaſit: vinctus tamẽ ferro & in cuſtodiã traditus icturus in iudicio cauſſam. multa breuitatis ſtudio prætermittãtur neceſſe eſt. & quis es perfidiæ formas, quis tãti tumultus referre caſus omnes, regiæq; ex eo perturbationẽ care poſſit? Omnino ſublatis ducib. tumult⁹ in præſẽti pacatus. claro recẽtiq; noxæ ſi-

Ggg 4

mul & pœnæ exemplo factionis ſtudia retenta, ne ſe continuo commouerent. At recep-
tis mox animis, plerique in circulis palamque Regis factum accuſare, qui ſimulatione be-
neuolentiæ tantos Principes oppreſſiſſet, eos vt quiſq; aut propinquitate aut amicitia con-
tingebat, alii curia, alii ſe regno magno numero ſubducunt. Noua imminere tempeſtas vi-
ſa eſt. quæ præcipua cauſſa extitit fœderis cum Gallo Rege Lugduni, vti dictum eſt, ma-
turādi. Ioanna Lupi occiſi vxor ad D. Dominici Calſadii Reginā ſororem adiit, in lugubri
veſte, naufragii domeſtici reliquias colligere parans, tum ſuis lacrymis, tum reginæ preci-
bus Rege placato: qui patre cæſo filium Viſcaiæ principatu armis ſpoliare parabat: & iam
Harum municipium, Treuigni arcem armis ceperat. Actum de concordia: Reginaq; Di-
daco filio, ſi quod neceſſe erat, patris cædem æquo animo ferret, ſeque & ſua Regis pote-
ſtati permitteret, paternæ auctoritatis locum pollicita eſt. Ioanna ex iis rebus metum inter-
pretata, muliebri inconſtantia repente mutata, atque in vindictam præceps, ęgro filii a-
nimo ſubdere faces, hortariq;. vti fide qua Regi tenebatur renunciata, ad Aragonios diſ-
cederet. Maria Ioannis captiui coniux, in Vaſconiam finitimam abiit. Multi ex factione,
abeuntes proſecuti. pars maxima vt in inteſtinis diſſidiis ferme fit, ſuſpenſis & incertis ani-
mis, ad tempuſq; fortunam in concilio habituri ſubſtiterunt in patria. Gaſto Bearnenſis
Vicecomes rebus cognitis, cum propinquis & neceſſariis vires communicaturus ac[...]
rit in Aragoniam, pro eorū dignitate & ſalute quoduis fortunarum diſcrimen paratus ſu-
bire. His auctoribus Cerdæ fratres ab Aragonio Rege emiſſi è cuſtodia ſunt. & quo ma-
iorem dolorem inureret Sanctio Regi, menſe Septēbri Iaccæ, quo ad ſe deducendos cu[...]
rauit, Alfonſum natu maiorem Caſtellæ & Legionis Regem dixit. inde nouorū bellorū
materia ſegeſq; ampla. & neceſſe propemodum eſt magna regna magnis nouiſq; motib[...]
ſæpe turbari. eorum & Aragoniis auſpiciis bellum in Caſtellam comparatū. Multitudo [...]
rum nouarū cupida & pauēs Caſtellæ proceres ſtudiis non conſentiebant. optimus qui[...]
tranquillitatis amore, Sanctii iudiciū ſequebatur, eiq; quoniā rerū potiebatur nauare op[...]
& ſtudiū malebāt. Victoriā in Cantabria, vbi Regina Henricū filium enixa eſt per eos d[...]
appulſo, tū vt cum Gallo Rege Baionæ, vt erat per legatos conſtitutū, colloqueretur, tū
Viſcaiæ oppida ſub imperium adiungeret. Bellū difficilius opinione fuit, propter locor[...]
aſperitatē, inopiam cōmeatus, gentiſq; ingenium in retinenda fide cōſtantis. Didacus H[...]
rus Lupi frater, quē ſpes fuerat Calatrauæ Magiſtro annitente retineri poſſe, limiti ant[...]
Rege præfectus, & nunc maiorib. honoribus præmiiſq; inuitatus, Viſcaiæ etiā principa[...]
ſpe iniecta, tandē in Aragoniam exul abire maluit, nullā fidem ei fore ſanctā dictitans à [...]
viri principes, propinqui & neceſſarii per fidē colloquii violati eſſent certuſq; conſilio [...]
bus, diligentia proſequi fratris filiū. Verum dum omnia belli apparatu circunſtrepūt, [...]
Caſtellæ fines inuadere armis parāt: Didacus ipſe Lupi filius extinctus morbo eſt, ma[...]
Sanctii Regis cōmodo. eius enim obitu factionis ſtudia remiſſa, Viſcaiaq; eatenus ma[...]
motibus iactata, in Regis poteſtatem vniuerſa conceſſit, Didaci Salcedii virtute, cui ſ[...]
ma expeditionis permiſſa erat, plurimaq; fides bello paceque habebatur.

Regum colloquia. CAPVT XIII.

SANCTIVS rebus in Cantabria patratis, colloquiiq; cum Rege Gallo ſpe in aliud t[...]
pus ſepoſita, Ioannē fratrem in Burgenſi arce cuſtodiendū reliquit: vnde Curielē[...]
latus deinde eſt. ipſe belli Aragonii, motiq; regni cura Sabugalem abiit, quod oppidu[...]
finib. Luſitaniæ ſitū eſt. Ibi Sanctii & Dionſii mutuo cōgreſſu fœdus factum aduerſ[...]
ragoniū Regem & Caſtellæ exules, qui per ſpeciem Alfonſi Cerdæ in auiti regni, in [...]
iam appellationē inuaſerat, poſſeſſionem mittendi, bellū grauiſſimum moliebantur. S[...]
to colloquio Sanctius contractis vndiq; viribus & copiis ad Almaſanū oppidū Arag[...]
occurrit. mēſe Aprili, anno milleſimo ducēteſimo octogeſimo nono caſtra caſtris co[...]
1289 euentu nullo memorabili. Moronū ſane oppidū ab Aragoniis vi expugnatū: Almaſa[...]
obſeſſum. Cōtra Sāctius in Aragonios fines peruadens agros populatur, pecora abig[...]
las vicoſq; incendit. Dieghus Harus diuerſa parte Conchæ & Optæ, hoc eſt, Huet[...]
ctum populationibus vaſtat: hoſtiū manum ad Paiaronem oppidū vincit fugatq;, Ro[...]
co Sotomaiore Duce cæſo. ſigna militaria capta, miſſaq; Turulim. locorū anguſtiæ [...]
fuerunt, Aragoniis de ſuo loco pugnantibus, atq; ex omni parte imminētibus. Null[...]
te quies dabatur. alia aliis in orbē ſuccedebant mala: & innocentiū pœnis Principu[...]
ſidia luebantur. Pleræq; vrbes & oppida, qua metu, qua volūtate in fide perſtabant.[...]
Pace auguſta inteſtina ciuiū ſeditione tumultuatum eſt, in duas factiones ab antiquo [...]
Beiaranos cū Portugalēſes bonis eiecisſēt, Sanctius de iniuria interpellatus, iis qui [...]
liſſēt, dāna reponi mādauit. imperiū regis recuſātes aduerſarios magno numero, Be[...]

eparatis viribus cædunt: reliquisque ex vrbe pulsis, temeritatem luentes noua temeritate
ıperiori oppido munito Alfonsum Cerdam Regem proclamant, incredibili Sanctii Re-
is dolore, motuque. Vis magna populi est semel ad arma consternati, Regum tamen po-
entia maior. Missis abs Rege copiis audacia repente in metum mutata est. deditionem
acientes, tametsi salutem pacti erant, ad vnum omnes trucidati, quatuor millia capitum,
ulla neque sexus commiseratione neque ætatis. Talaueræ in Carpetanis, quoniã Alfon-
partes sequebatur, ad quadringentos ex nobilitate trucidati, membratimq; dissecti sunt,
d eam portam, quam ex eo tempore vulgus Quartos vocare cœpit. sic hominum opi-
io est ducta per manus, nullo meliori auctore. Vtriusq; vrbis calamitate, cæteris ne se fa-
ile commouerent documentum datum: & ferme omne magnum exemplum ex iniquo
liquid habeat opus est. verum quod contra singulos peccatur, vtilitate publica, & tran-
quillitate compensatur. Proximo anno millesimo ducentesimo nonagesimo, Galliæ in-
er & Castellæ Reges mutui colloquii spes tentata est. tempore & loco constituto cõuen-
um Baionam in Tarbellis. Nihil in eo colloquio maioris rei factum, præterquam quod
ace inter vtranq; gentem firmata Rex Francus iure decessit, quo illi tanquam Blãcæ ne-
oti regnum Castellæ, pleriq; destinabant, assentatores, vaniloqui, pacisq; publicæ hostes.
olosa, Segura, Villafranca, in Cantabriæ finibus, ab Alfonso Rege ædificari cœptæ, San-
i opera ad culmen per hæc tempora sunt perductæ. extant de ea re publicæ tabulæ ipsi-
met iussu Victoriæ & Vallisoleti, quo se ex colloquio digressus contulerat, confectæ. Rex
llus icto cum Castellæ Rege fœdere, Aragoniæ armis repetendæ, consilia agitabat. Ara-
nius Castellæ, Galliæ, atque Italiæ viribus impar, ad pacem propensus erat. tametsi Ca-
us Neapolitanus Rex, icti antea fœderis conditionibus non stabat. Anglusque Rex, quo
ente libertatem receperat, fidem suam ludibrio haberi ægre ferre videbatur. Romanus
ntifex de tota controuersia ab vtrisque appellatus, legatos se missurum respondit, qui in
ræsente disceptarent, æquisq; conditionibus dissidentes pace stabili coniungerent. In
n rem duo Cardinales Benedictus Columna & Gerardus Parmensis in Galliam desti-
i. Interim Carolus & Aragonius Rex ad Iunqueram oppidum in Catalaunis, fide vltro
oq; data inter sese collocuti aliquot mẽsium inducias pangunt, dum de omnib. pactio-
us, paceque perpetuo fœdere reuocanda, à legatis agi posset. Vterq; ad pacem procli-
erat: Carolus iniecta spe Siciliæ recuperandæ: Aragonio graue erat, tandiu prouin-
n sacris interdictam: & belli molem, quod ex Gallia grauissimum comparabatur, auer-
cupiebat, viresque in Castellam conuertere.

Ioannes Lara ad Aragonios transit. CAPVT XIV.

BI Ioannes Lara ea auctoritate, gratiaq; & opibus ad Aragonios respicere cœperat
in fide haud satis constans, atque spe vrbis Albarracini recuperãdæ prouocatus: & so-
homines vtilitati magis quã religioni seruire, commodumq; honestati præferre. Eius
fitionem quoniã magnum in vtranq; partẽ momentum facturam Sanctius cogitabat,
l prætermisit eorum, quæ ad sanandã hominis mentẽ pertinere visa sunt, vsq; eo dum
ti aduersus Aragonios præficeret, omniaq; blandimenta daret. Nihil ea diligentia pro-
i. Burgos vbi Rex erat, litteræ ad Ioannẽ allatæ à puero sunt, quib. insidias vitæ suæ pa-
denunciabatur: vero creditũ, falso mallem vt idonei auctores affirmãt, confictas ab iis
as, quib. ægre erat, virum acrẽ & præpotẽtem ad Regis gratiã restitutum esse, priuatas
ditates saluti publicæ potiores existimantibus. Ille natura suspicax, fide habita iis, quæ
ciabantur, curia se citato subduxit, atq; per Vasconum fines in Aragoniã abiit, Sanctio
icquã eius iter Vallisoletum vsq; prosequente, atq; omni diligẽtia retrahere à fuga cu-
e. Impendere enim grauẽ tempestatem prouidebat, si vir prępotẽs, qui multorũ studia
iliarat, cęteris se transfugis adiunxisset. Omnino in Castellæ fines continuo Ioannes
ctus cum suorũ manu, Conchę, atq; Alarconis agros omni belli iniuria vexauit: hostes
o fudit: Moiam oppidũ subegit. multa militaria signa capta. hominum & pecorũ factę
æ. Hac tempestate sedata, noua validiorq; breui subsecuta est. Aragonius Rex, Harus,
Lara virib. ad Valentiam collatis, quo se Lara reb. patratis receperat, irruptione repe-
Molinę, Segontiæ, Valeranicę, Almasani agros impune vastãt, Sanctio Conchę, quò ad
motus accurrerat, ex febri quartana importunissimo Reipublicæ tempore laborãte: ita
q; se loco mouere posset, neq; belli defendendi cogitationes explicare. vnde, quam ex
o, tædium maius. Regina Vallisoleto, vbi per eos dies filiũ pepererat, cui Petro nomẽ
ognito periculo, nondum cõfirmata valetudine ad Regem aduolauit: amor metusq;
abãt. Eius aduentus Regi iucundus, Reipublicæ salutaris fuit, Ioãne Lara ingenii dex-
te ad officiũ retracto. Leuitatis enim & inconstantię pœnitentia suberat, Albarracini
perandi spes inanis. Isabella, Blanca & Reginæ fratre nata, viro matura, excellenti

1290

oris dignitate Ioanni desponsa est Ioannis Laræ filio. dos dicta Molinæ principatus, cum
sponsæ pater virili prole careret. Re constituta nuptiæ principali apparatu Cõchæ peractæ.
inde Toletum itum est, Regem prosequente Ioanne Lara, neq; satis fido, neq; satis cõstan-
ti, vti euentus declarauit. In D. Pauli Prædicatorum cœnobio, qui extra mœnia ad flu-
minis ripam erant, hospitio designato ad multã noctem cum Iudæo quodã copioso luden-
tem forte tesseris, Nunnius Ciurruciaus improuiso adueniens monet, insidias vitæ suæ fieri
multa hesterna nocte arma in regiam illata. Fugæ consilium quasi certo periculo captum,
clausæ vrbis portæ impediunt, intra quam iumenta omnia, & agasones erant. metuenti ac
solicito nox peruigil fuit, grauissima mora. Albente cælo euocati domestici, indicato quam-
uis periculo subsistendũ tamen hortantur. inter positam noctẽ, mendacium arguere. quid
enim cessarent? quid lucem expectassent, perfidiæ testem futuram? quid aliud aduersarios
cupere, quam eum à curia diuelli, inuidiosa potentia, opibus formidabilem? quieta omnia
in vrbe esse: prioris fraudis meminisset, deniq; aut incolumitatem eo consilio quæri, aut ni-
hil grauius quam fugæ necessitatẽ proxima nocte fore: per diem nihil ausuros aduersarios.
Sic metus mitigatus. simul re prodita Rex ægre ferens fidem suam in dubiũ vocari, ad eum
sanandum animum retulit, haud falsa esse etiam, quæ vera non probabantur, quasi studio
occultata suspicantem tamen. Quo tempore cum Granatæ Rege pro ingenio gentis in fide
nutante, fœdus firmatum, persoluto quod debebat vectigali. Ferdinandus Pontius Le-
gionensis, qui limiti aduersus Mauros præfectus erat, Reges inter se conciliandi præcipu
us minister. Toleto Burgos primum, deinde Palentiam itum est: vbi Dominicani ordin
generales conuentus habebantur. Ioannis Laræ infidus animus nullis beneficiis san
batur: neq; solus ipse defectionis consilia agitabat, sed & proceribus aliis vt res nouas m
lirentur suadere non desistebat: multorumq; studia à Rege erant alienata. Aduersus h
molitiones Ioannes Regis frater Principibus æque ac plebi gratiosus è custodia emissus,
Regis ac Ferdinandi filii verba sacramento adactus est, pueri manus patriæ recepto m
re tanquam regni hæredis deosculatus. Huius opera plurimi ad meliora consilia tradu
Regis industria, cum Compostellam procurandę religionis specie abiisset, Ioannes Alfo
sus Alburquerquius vir primarius, qui in Calæcis Ioanne Lara impulsore, tumultuaba
ad sanitatem reuocatur, arma ponere persuasus. Hæc salutis anno millesimo ducentesi

1291

nonagesimo primo in Castella gerebantur. quo anno mense Februario ineunte à Ca
nalibus, quos Romanus Pontifex (vti ante dictum est) legarat in Galliam, inter Arago
& Galliæ Reges fœdus, Tarrascone in Gallia Narbonẽsi compositũ, pręsente Carolo N
politano Rege missisq; ab vtroq; Rege cum ampla potestate legatis. Pacis hæ conditio
dictę. Aragonius missa Romã legatione eorũ, quę cõmissa, sunt, veniã supplex petito.
ctigalis nomine, vti eius proauus pactus erat, Romanæ ecclesiæ triginta auri vncias
nuas pendito. In Syriam belli sacri caussa, cũ iustã manu nauigato. In reditu matri fra
vt Siliciã restituant, hortator. Ac omnino ex ea insula Aragonios tũ proceres, tum milite
uero edicto aduocato. Carolus Valesius iure cedito, quod Pontifex Romanus in Ar
niæ regnum sanxit. Ad has conditiones adiectũ, vt Pontifex Aragonium in gratiam re
ret, legaretq; qui prouinciã interdicto ecclesiastico solueret. Ei Rex Aragonius obsi
Carolo Neapolitano acceptos redderet. Fœdere sanciendo Siculi legati non affueru
ragonii Regis artibus, ne pacẽ turbarent, magno Iacobi Regis, & Siciliæ totius dolore
se proditos, atq; desertos, à quo minimẽ oportuit, conquererentur perstituros tamen i
neq; Gallica imperia passuros, vitamq; & sanguinẽ, si res ita ferrent, ante profusuros. I
Siciliæ restituendæ, recuperandæq; vana spes fuit: ac ne in Syriam quidẽ abs Rege A
nio nauigatũ: cum per idem tempus nunciatũ esset, Ptolemaidẽ quæ vrbs Christian
ditione, vna in Syria retinebatur, ab Helpi Ægyptio Imperatore, filioq; eius Melesa
sessam, expugnatã, euersam, vt ne indicium vllum, monumentumq; vrbis extaret, ci
vnũ cæsis. Hic finis belli sacri fuit, nostrorum cessatione, fœdaq; ignauia. A Regib. A
nio, & Neapolitano Iunquerã rursus in colloquiũ de pace ventum; propẽsis vtriusq;
ad concordiã animis. fessi malis præteritis erãt, perculsi futurorũ metu. Itaq; Carolus
loquio digressus, Clementiã filiã natu maximã, Carolo Valesio nuptui dat, dote dic
degauensi Comitatu. additi deinde Cenomãni, eã lege, vt Aragonii regni repetẽdi i
ctioneq; decederet. Aragonius quæ pollicitus erat constanti fide præstare paratus e
subsecuta mors importuno sane tẽpore, Barcinone oppressisset; cum Eleonorã desp
aduocare pararet, plenaq; omnia lætitia essent: defunctus in ætatis flore est, viginti
natus annos, octauodecimo Iunii die, si vita longior cõtigisset, Rex celeberrimus fu
vt datum multarũ virtutum specimẽ pollicebatur. Ostẽsa certe Christiano orbi, ma
reddita pace clarus imprimis, & præstans. Corpus ad D. Francisci in veste Francisc
mulo contectum est. inferiæ patrio more magnifice datæ.

Tres Reges affinitate iuncti. CAPVT XV.

ALFONSO Aragonio Rege cælibe ac sine vlla prole defuncto, Iacobus eius frater ex Sicilia continuo in Aragoniam accurrit, iure propinquitatis & ex testamento fratris ebiti sibi regni hæreditatem cernere festinans. Cæsaraugustæ in Saluatoris æde ad octa-um Kalen. Octobris inunctus de more regni infulas & coronam suscepit. Abrogato fra-is testamento Siciliam Friderico minori fratri legantis regnum sibi eripi passus non est, uod agente patre, propensa Siculorum omnium voluntate erat delatum. ab Alfonso erda coram, atque à Sanctio Castellæ Rege per legatos vno tempore, de iungenda ami-tia sociandisq; viribus appellatus æquiores aures Sanctii postulatis præbere visus est, for-unæ magis fauens, quam caussæ, nulla paternæ voluntatis memoria. Cerdarum vires, æ impetu valuissent, mora consenescere: aduersæ factionis studia indies confirmari au-erique erat exploratum. præsertim ex quo Ioannes Lara Reginæ opera, vti antea dictum , in partes erat traductus. Eo amplius maiorique studio Sanctio fauendum putabat, uod per idem tempus cum Lusitano Rege fœdus ab eo ictum esse nunciabatur, Constan-eius filia desponsa Ferdinando filio Castellæ Principi, paterni imperii hæredi futuro. stellæ etiam arces & oppida in Lusitani Regis potestatem tradita, vt datæ fidei obsidum ar essent. Itaque Reges Aragoniæ & Castellæ, re per legatos constituta, per caussam icitiæ sanciendæ Montem acutum conueniunt, loci opportunitatem secuti, quoniam triusque Regis confines situm est. Nouembris die vigesimo nono fœdus inter Reges um eosdem amicos inimicosq; futuros. neutris apud alteros à Rege suo deficientibus um perfugium fore. & quoniam per eos dies à Marrocio Rege Begia (quæ quibusdam erra Bastetanorum est apud Ptolemæum Liuiumque) rupto fœdere obsidebatur: cau-nominatim, vt in eius belli vsum, si res ferret, viginti triremes Aragonius auxilio mit-. Quæ vt firmiora essent, Isabella ei Sanctii Regis filia nonum agens annum pacta est. nsalia Kal. Decembris Soriæ præbita: puellaque nondum viro matura in sponsi ma-conuenit, spe veniæ à Romano Pont. ob legem propinquitatis impetrandæ, cum Re-festinatio moram non ferret. Calataiubæ, quo se Reges post data sponsalia contule-, publicæ lætitiæ testimonio, ludi principali apparatu commissi sunt. In his ludicra mina: quibus Rogerius Lauria, qui Aragonium ex Sicilia comitatus erat, primas ab nia pugnandi dexteritate tulit. Aragonii proceres à superioribus annis inter se & ad-us Reges magna contentione tumultuati sunt: prorsus vt aulæ sumptibus modum Al-o Regi imponerent, leges & magistratus commutandos contenderent, nouo Reipu-e statu collocato. & est quidam libertatis modus sicut & aliarum rerum, & quædam erandi mediocritas. Ii proceres Rege Sanctio agente, cum suo Rege conciliati sunt. i exitu Reges ex colloquio digressi. barbarusque Rex in Calçeiæ littore à Benedicto naria validam classem comparari audiens: præterea oppido loci munitione & nostro-virtute defenso, obsidione soluta, in Africam nauigauit. Tantis rebus peractis, pax spaniam ex longo interuallo reuocata est: domestici externique hostes pacati. Vnus es Lara cæteris quiescetib. turbida cōsilia agitare visus est: neq; Regi fidere arma plane nere. in hunc impetus factus. Moia & Cagnetum, quæ Sanctii dono acceperat, quo ore Regi suo conciliatus est filii nuptiis pactis, armis ablata sunt. ille viribus diffisus, que in Hispania perfugio, Sanctii diligentia pace inter Reges facta, in Galliam exul Gonsaluus Toletanus Præsul abeuntis vestigia subsecutus est à Sanctio legatus, Gal-gis conciliandi cura, ne Ioannis delationibus, credulas aures accommodando, al.e-imo esset. fœdus cum Aragoniis Galliæ hostibus percussum belli intestini necessitate excusabat. Ad hæc Gallus: id haudquaquā fore sibi graue respondit: quin Carolum Aragonii regni iure vltro decessurū, modo Sanctio autore Aragonius Siciliā ecclesię anæ restitueret. Interim ineūte salutis anno M.CC. nonagesimo secūdo, à Benedicto aria in Castella maris Pręfecto ad littus Africę, nauale prælium commissum cū vigin-urorum triremibus. victi Mauri. captæ tredecim triremes. Ea res Marrocium Re-qui Tingi validas copias conuocarat, à cogitatione traiiciendi in Hispaniam deter-Sanctium Regem vt victoria vteretur prouocauit, collectisque vndique copiis Tar-n Mauris eriperet. quod post diuturnam obsidionem contigit ad vndecimum Kal bris. Lusitanus Rex vt ad id bellum auxilia mitteret adduci non potuit. Regina Hispa-eos dies filium peperit, cui Philippo nomen fuit. Captæ vrbi Rodericus Calatrauæ ster præfectus primum est, deinde Alfonsus Peresius Gusmanius, stipendii quod so-itū erat, duabus tertiis detractis, se oppidū defensurū recipiens, diues pecunia quam modo in Hispania, sed etiam Marrocio Regi aduersus alios Mauros opera venditatā

copiosam collegerat: vnde multa oppida in Bætica redempta, atque ad paternum S. Luci
feri principatum adiuncta. Multa etiam beneficia in egentes collata; quæ illi Boni cogno
men pepererũt, superbis aliorum Principũ titulis multo præclarius. Ab hoc Assidoniæ Du
ces præ cæteris Hispaniæ regulis ditione, opibus, clientelis prẽstãtes generis stemma dedu
cunt. Alfonso. n. Ioannes filius fuit, nepos item Ioannes. Huic cum Beatrice Henrici Reg
filia notha, Niebla oppidum Comitis nomine accessit, vnde filio & heredi Henrico nome
Nieblæ Comiti. Henrico Ioãnes filius successit, Hẽrici Regis eo nomine IV. beneficio Ass
doniæ Dux. Ioanni Henricus filius deinceps Ioannesq; nepos, cui Ferdinãdo Rege Catho
lico in ora Africæ Melilla vrbe, & Casasa arce expugnatis, nauatæ operæ merces datus e
Casasæ marchionatus. Ioannes duos deinceps filios successores habuit, Alfonsum non sat
mentis cõpotem, & eo defuncto Ioannem. Huius hæres Alfonsus fuit, nostra ætate Ioann
nepos ex Ioanne filio maiore qui superstite patre diem obierat. Hæc de Assidoniæ regu
lis. nunc ad Reges sese conuertat narratio.

Sanctii Regis obitus. CAPVT XVI.

IN curam conciliandæ pacis inter Aragonios & Francos Nicolaus Pontifex, Sanctius
Castellæ Rex, coniunctis temporibus incumbebant. Pontificis conatus quamuis Boni-
facio Calamandra milite Hospitalario, ea de caussa in Aragoniam legato, mors inter
pridie Nonas Aprilis nullo successore biennio amplius, ob importuna Cardinalium di
dia ægras affectasque res Sanctii diligentia recreauit, qui Galli Regis responso prouoca
Aragonium votis, vt sperabat non repugnaturum, Caracam vt veniret ad colloquium
uitauit. Actum ibi de pacis conditionibus. rem tamen integram in nouum colloqui
reiici placuit, Lugrunio municipio ad id designato. datisque ab Aragonio obsidibus R
gis Neapolitani filiis, Carolus eorum pater quo maior esset auctoritas, ad colloquium
gum vocatur. Carolus non accessit, incertum qua caussa. sed proximo tamen anno
stellæ, & Aragoniæ Reges Lugrunium conuenere. In eo congressu nouæ inter eos su
ciones natæ sunt, cum generum socer impotenter habens omnia ad suum reuocaret c
modum. ex eo tempore Aragonius animo ab Isabella sponsa alienato, ad nouum c
iugium respicere cœpit, per speciem veniæ propinquitatis à Pontificibus Romanis
dum impetratæ: & agente Calamandra ad Iuncariam oppidum cum Carolo Neapo
no collocutus est, arcano tamen ne res efferretur tempore tamẽ cognitum est, de rest
enda Sicilia atque de nouis Aragonium inter & Blancam Caroli filiam nuptiis consil
gitata. Interea in Castella Isabella Ioannis Laræ iunioris coniuge defuncta, Molinæ p
cipatus iure propinquitatis ad Reges rediit. Ioannes Lara, siue erepti principatus do
siue patris inconstantiam & exempla imitatus, & cum eo Ioannes Regis frater, co
inter ipsos communicato tumultuari cœperunt. Rex prouidus belli intestini, quo
turum metuebat, procurandi studio commotus, eorum mẽtes omni diligentia sanare
tauit. breui ea tempestas sedata, Regis fratre in Lusitaniam digresso Ioanne Lara re
to ad officium. Excursiones, quas in Legionensem agrũ Ioannes Regis frater iunctis
Alburquerquio viribus faciebat, Ioannes Lara senior cum iusta manu, vt reprimere
sus est, paulo ante ex Gallia redux, atque receptus in gratiam. eoq; blandimento a
tur, vt plurimam fidem habendo, Regi tandem fidus euaderet, ingeniique dexte
eos motus comprimeret. sed contra res accidit. victus enim acie in hostium potest
venit, vnde libertate impetrata Taurum ad Regem rediit Beatricis filiæ in ea vrbe
natalibus lætum. mox ad Bæticæ fines tutandos Ioannes Lara cum duobus filiis Ioa
Nunnio missus abs Rege est, quoniã Granatæ rege defectionis cõsilia versare, & Ma
rursus de Hispania cogitare nunciabatur. Verum totus is apparatus euanuit. Mauris
scentib. Ioanneq; ipso nostrorum Duce, Cordubæ per idẽ tempus defuncto. ea tẽp
se data, noua à Ioanne Regis fratre excitata est, cũ Lusitaniæ finibus à Dionysio Reg
hibitus, ne pacem ea occasione turbare videretur, naui conscensa Tingim appulisset
rocius enim Rex idoneum hominem nactus, per quem Hispaniam turbaret, benig
ceptum, cultumque honorifice ad Tariffam (hæc Tartessus est, atque Carteia; ne q
rum mutationem, quæ nominum est, putet) expugnandam dimisit. Adiuncti e
quinque millia. vineis, turribus & machinis omnium generum, oppidum impugn
Obsessi mœnium firmitate confisi, & Alfonsi Præfecti virtute prouocati, supremo
propugnabãt. Accidit vt Alfonsi filius vnicus, in Ioannis & Maurorũ potestate esset
illi pro muro ostentantes, in patris oculis, ni oppidum dederetur, sese iugulaturos
bantur. Ad eas voces pater nihil commotus, cum negaret, proditæ vrbis macula
incommodo elui, ne si centum quidem filii iugulandi essent: gladio etiam si in se
persl

ertarent, è muro proiecto ad prandiũ interritus abiit. Inde militum clamore diſſono, & lulatu vehementi, puerum barbara crudelitate trucidari non ferentium, crudele ſpectaulũ, barbaræ immanitatis exemplũ, eo fœdius, quod Ioannis Principis iuſſu peractum eſt, euocatus Alfonſus cauſſa cognita, Credebã, inquit, ab hoſtib. vrbẽ captam. Itaq; ad vxorẽ prandiũ rediit nulla turbati animi ſignificatione. ſic affectib. ſic lacrymis potuit heros imerare, cũ antiquis cõparandus. barbari cum reputarent animis, nullis artib. nulliſq; virib. inci poſſe, qui filii amore non moueretur, vt fidẽ proderet officiumq; deſereret, deſperata ictoria redierunt in Africã. Agezira etiã Granatæ Regi vltro reſtituta eſt, magna noſtrorũ etitia: quorum ceruicibus imminere videbatur, tuto paratoq; Afrorũ in Hiſpaniam traectu. Quo tempore Henricus Regis patruus Neapoli, vbi tandiu in cuſtodia fuerat, dimiſs in Hiſpaniã venit. eo adiuncto Burgis itũ in Viſcaiam aduerſum Dieghum Harum, eam rouinciam ſuis & Aragoniis armis ſubiugare parãtem. Diegho pulſo atq; iis motibus paatis Valliſoletum reditũ, inde Complutum. Vnde menſe Ianuario, ineunte ſalutis anno illeſimo ducẽteſimo nonageſimo quinto cognitis Rex iis rebus, quæ ad Tariffam geſtæ rant, litteras ad Alfonſum præfectũ dedit, quibus fidei conſtantiam cõmendat, filii ſaluti xlatæ Abrahæ exemplo. Boni cognomentũ, quod virtutes peperiſſent, eximiuſq; popuauor, ratum ipſi facit adſcribiq; mandat. Tantis meritis, tantiſq; laboribus præmia pollitur. ad complexum inuitat. mutuo aſpectu, gratulationeq; maximum fructum capturos licet: quando ipſi valetudine impedito, ardenti quamuis ſtudio, ad eum ſe conferendi ultas non eſſet. Has litteras Aſſidoniæ Duces, fidei à maioribus cultæ monimentum, temoniumq; autographas monſtrant, auro gemmiſq; nobiliorem theſaurum. Tertio poſt nſe omnino ſeptimo Kalend. Maii Rex animũ ſacris Chriſtianis procuratus Toleti deſit, in eam vrbẽ lectica militari delatus, hominib. inuicem ſubeuntibus ob ingraueſcen vim morbi, quo Compluti tentatus oppreſſuſq; erat. Regnauit annis vndecim, diebus atuor, magnis Principibus exæquatus fortitudinis, æquitatis, prudentiæque laudibus: egregie callidus, ſagax, neq; vno loco crudelitatis impreſſa veſtigia ad poſteritatis inam relinquens. Ferdinandum filium regni hæredem dixit. eius ætatem tuendã, reipubq; procurationem Reginæ cõmendauit, nondum iuſtæ coniugi propter vitiũ propintatis. ſecundum Reginam proximũ auctoritatis locum Ioannis Laræ eſſe mandauit, ſilata beneuolentia pectore anxius ob memoriam prioris inconſtantiæ, fide tamẽ fidem imere, merendoq; flectere ſatagens, haud ignarus quãta eius morte reipub. imminerent ã. Corpus in ſacello regio, quod ea tempeſtate retro arã maximam erat, tumulatum eſt. rtuo habiti honores, decreta laudatio. de rebus geſtis non vna opinio fuit. turbidæ cermpeſtatis vim, fortunæq; impetum ſuperauit: regnumq; ſibi, & poſteris, armis aſſeruit: uibus ſunt iura regnandi. Sanctio Rege in Aragonia Guillelmus Galuanus, in Caſtella ſias Hiſpanus iuris vtriuſque periti ſſimi ſunt habiti, priuati & publici, ſacri atque pro. Edidit Garſias commentaria in Epiſtolas Pontificum decretales.

1295

Fridericus Rex Siciliæ ſalutatur. CAPVT XVII.

R hæc tempora Romanam eccleſiam obtinebat Bonifacius eo nomine. VIII. Celeini. V. ſucceſſor, eius qui ex eremo conſentiẽti Cardinaliũ ſuffragio ad ſupremum ec honorẽ vocatus, cum humeris impar onus eſſet, ſexto initi pontificatus menſe, ſpondicauit, exemplo quod poſteritas admiraretur, laudarent omnes, imitaretur nemo. aiore ſucceſſoris inuidia, quod eremum repetentẽ otii cupiditate, retrahi cuſtodiæq; dari curauit, veritus ne motus aliquis exiſteret, multis abdicationem vitioſam eſſe diſntibus. Defuncti in cuſtodia poſt annum & ſex menſes memoriam Clemens. V. conuit: Ludouicum Regem Galliæ hoc ipſo anno Bonifacius: eorumq; nomina templis a. Extat Celeſtini elogium in Petrarchæ libro ſecundo de vita ſolitaria. Papatum, in- quo nihil eſt altius (rem tam exoptatam tamque mirabilem, vt ab admiratione ac ſtudictam ferant) quis vlla ætate præſertim ex quo tanto in pretio eſſe cœpit, tam mira- & excelſo animo contempſit, quam Celeſtinus ille priſtinum & nomen & locum & im bonis moribus egeſtatem appetens? Audiui narrantes qui viderant, tanto illum e cum gaudio, eaque ſigna lætitiæ ſpiritualis, oculis ac fronte geſtantem, dum à con- i concilii iam tandem ſibi redditus, ac liber abſcederet, quaſi non humerum blaneri, ſed collum diris ſecuribus ſubduxiſſet. Bonifacii opera, vt erat à multo rerum magnarum artium diſciplinis inſtructus præclare, quod toties fruſtra tentatum eter Francos & Aragonios pax facta tandem eſt Anagniæ: quo Carolus Neapolitanus i & Aragonii legati, viri ex vtraque gente principes ad Pontificem conuenerunt.

fœderis hæ leges scriptæ. Aragonio Blanca Neapolitani filia nubito. dos dicta, argēti pon-
do millia ad septuaginta. Sicilia & quidquid Aragoniis armis in Brutiis & magna Græcia
fuit ablatum, ad ecclesiæ Romanæ ius redito. Si Siculi recusarint, Aragonius copiarū tan-
tum dato, quantum arbitri iudicarint. Carolus Valesius iure abscedito, quo Aragonium
regnum armis vendicare parat. A Pontifice Romano interdicti, atq; anathematis religio-
ne exoluuntor, quoscunq; ea controuersia implicauit. Obsides liberantor. De Baleari re-
ge actum. summaq; Galli Regis & Pontificis contentione impetratum, vt restitueretur in
regnum. Hæc palam iactata. Ex arcano tamen Sardiniæ & Corsicæ spes Aragonio iniecta
dono Pontificis: quarum imperium ob locorum propinquitatem commodissimum iudi-
cabat. Extāt de eo fœdere Bonifacii litteræ vigesimo septimo die Iunii promulgatæ. Quæ
res fama vulgata, cæteras quidem orbis Christiani partes lætitia compleuit: Siculis autem
grauissima extitit, extremum malorum putantibus, ad Gallorum imperia redire. Itaq; Fri-
dericus (quem frater discedens reb. præfecerat) & cum eo Rogerius Lauria, Ioannes Pro-
chita, & Manfredus Lancia viri primarii Pontificis rogatu, & de fœderis euentu soliciti, i-
psum adierunt ad littus Romanum excensione facta. Catharina Philippi filia, neptis Bal-
duini Augusti Friderico modo ne pacis conditionibus vnus obsisteret, despondebatur spe
dotali Græci imperii communib. armis, atq; viribus recuperandi. neq; is detrectabat con-
ditionem, si verbis responderent facta. Aragonius semel & iterum à Siculis per legatos ne
se in discrimine desereret interpellatus, cum studio pacis, conceptaq; semel animo religio-
ne de sententia nō decederet: Panormi tandem, vbi ea de caussa generales regni conuen-
tus agebantur, Fridericus Rex est Siciliæ renunciatus. Iacobo fratri noua vxor connubi
iuncta. Nuptiæ ad Villam Beltranam celebratæ Octobri mense sunt. Isabella repudiat
dimissaq; in Castellam. Aragonii proceres Regis edicto ex Sicilia euocati. sic magnaru
rerum initia motusq; graues, lætum & iucundum exitum habuere, pace Aragoniis red
ta, neq; amisso penitus Siciliæ imperio, in quam haud obscure nouorum bellorum tēpes
vertebatur. Vascones sub imperio Gallico quiescebant, Hugone confluentio Fran
Campaniæ in Gallia Marescalco, prouinciæ moderatore. Singulæ vrbes & arces præfec
ex vtraq; gente promiscue concredebantur. nonnullum id inuidiæ leuamen erat in ext
num principatum passim conceptæ animis, quod Galli non omnia sibi arrogarent.

Libri Quartidecimi Finis.

HISTORIÆ DE REBV
HISPANIÆ. LIBER
DECIMVSQVINTVS.

Noui in Castella motus. CAPVT I.

IN Castella res tranquillæ esse non poterant. proceres in studi
tantum sibi quisq; in Republica auctoritatis tribuebat, quantæ i
vires. multitudo sine rectore præceps, pauida, socors, auida reru
uarum, vitio humanæ naturæ præsentib. futura commodiora f
tantis. pessimo cuiq; vt in discordia ciuili plurima vis. per vrbe
da, agros scelera, latrocinia, cædes, qua vindictæ studio, odioq;
cabili, qua auaritia in sæuitiam degenerante. domus effractæ,
bona, abacta pecora: vbiq; luctus, & miserabilis rerum facies. Reginæ auctorita
Regis nondum coaluerat propter ætatem: tametsi à morte patris die proximo To
tat Rex salutatus, cunctaq; ipsi decreta, quæ Principibus deferri solita erant. A Reg
ctigal sublatum, quod ex annona redactum Hispanorum lingua Sisa vocatur: & à
Rege inuectū, magnam eius inuidiæ partem cōflauerat, quā ipsi flagrare visi sunt.
dimentum à prudenti fœmina datum, multitudinem in fide retinuit in tanta omni
me Principum & Regum ad arma consternatione quasi ad prædam accurrentium
ne prohibituro. nam bellandi caussæ in ea temporū colluuione deesse non poterā
nes Lara in quo plurimum præsidii esse debuit, ad hostes non obscure inclinabat
stans natura, memorq; sub Sanctio ob fidem suspectam discrimen adiisse. inde ca

um,ſpes ex Reipub. malis ditionis amplificandæ,oppida recipiendi,quæ ſuperiori tẽpore
rant ablata. Henricus longa captiuitate,irritato potius ingenio quam mitigato,turbidus
atura & inconſtans,maliſq; artibus aſſuetus,in regni procurationem inuadere cogitabat,
rauiſſimam iniuriã interpretatus, quod ad nullam Reipubl. partem defuncti Regis teſta-
nento vocatus eſſet. Eo ſtudio ad Valeranicam priuati, clandeſtiniq; multorum primum
onuentus habiti: multa deinde,fama vulgata,circũ oppida in fraudẽ inducta. Burgique
rbs regia in primis eos conatus iuuabat. Valliſoleti ea de cauſſa regni conuentus agitati,
anta procerum in Henricum propenſione, vt Regem & Reginam aduenientes non ante
iei veſperam in municipium admiſerint, idq; comitatu relicto, quo maior decernendi li-
ertas eſſet. In eo conuentu regni quidem procuratio Henrico decreta eſt. Regis edu-
andi cura penes Reginam manſit. Cuncti qui aderant, in pueri Regis verba nouo ſacra-
nento adacti. A Diegho Haro per fines Vaſconum in Viſcaiam impetus factus eſt: quem
rincipatum Sanctius Henrico filio legarat,tanquam iure belli quæſitum.præter Balmaſe-
am,& Orduniam,cætera eo tractu oppida,pars vi,pars voluntate occupata à Diegho Ha-
o: cuius conatibus Laræ fratres enixe fauere cœperant, veteri vtriuſq; familiæ cõtentio-
e depoſita, odioq; Henrici, quem rebus eſſe præfectum ægre ferebant, Sanctii Regis te-
amento mutato,irrita voluntate. Ioannes Regis patruus ex Africa vbi eatenus ſe tenue-
t, Granatam appulſus, regnum ſibi Caſtellæ vendicabat, in eo Sanctii fratris exemplum
cutus,Ferdinandumq; fratris filium illegitimis nuptiis procreatũ eſſe accuſans. immane
am multos ea religio abalienauit. Eius armis ad fines Portugaliæ Alcantara,nonnullaq;
a oppida occupata ſunt. Dionyſius Luſitanię Rex in partes attractus,quo tempore Val-
leti regni conuentus agebatur, puero Regi per feciales bellum indicere non dubitauit.
s trepidæ,metus ingens,bellum improuiſum. quę mala tolerari potuerunt,niſi vt nun-
am in vno gradu reſiſtit calamitas, maior belli moles ex Aragonia vrgeret. Ianuarii die
i. anno milleſimo ducenteſimo nonageſimo ſexto Bordaluæ in agro Hariſæ Aragoniũ 1296
er & Alfonſum Cerdam Regis Caſtellæ & Legionis titulos vſurpantem fœdus ea lege
tum, vt communibus armis auitum regnum Alfonſus recuperaret, Murcia Aragonio
eret: Concha, Alarconium,Moia, Cagnetum, Petro eius fratri præſtandæ operę mer-
,quoniam futuro bello Dux erat deſtinatus. Violantes Alfonſi auia, Reges Gallię,Lu-
niæ & Granatæ eo fœdere comprehenſi. Ioannes Lara ſpe Albarracini recuperandi ad
gonios abiit. Dieghus Harus Caſtellæ Regi conciliatur,Ioannis perfugę ditione attri-
a adiunctaq; ad Viſcaię principatum. Ab eo principio Reginę artib.multi proceres in
es attracti ſunt,ac nominatim Ioannes Alfonſus Harus Camerorum principatu,quem
ſi hæreditario iure debitũ ambiebat,donato.pręſidia aduerſus ingruentes vndiq; tem-
ates comparabantur. Menſe Aprili Aragoniæ copiæ in Caſtellæ fines penetrarunt Al-
ſo & Petro Ducib.Legionem vſq; caſtra promota,opulentam quondam vrbẽ,viris, ar-
q;,tunc ad exiguum ciuium numerum redactam: eoq; ciuium deditione ſine ſanguine
oteſtatem venit.atq; in ea Ioannes Ferdinandi Regis patruus Legionis,Calęciæ,atque
alis Rex eſt ſalutatus. ad S. Facundi oppidum Alfonſo Cerdæ, Caſtellæ regnum pari
ritate delatum. ſic erat icto inter eos fœdere cautum.Maiorgam xx. ab vrbe Legione
le caſtra promota. quod municipium dum mœnium firmitate,& præſidii virtute de-
litur,obſidio ducta eſt in menſem Auguſtum.Quo tempore procerib. Caſtellæ,atque
um conuentib. Valliſoletum euocatis,Primus Henricus eo delatus Reginã in arce ſa-
operantem,vt erat paludatus accedit: ſecundum ſalutem, quãtum periculum impen-
reb⁹,ſimulato mœrore explicat. A trib.Regib. in tuã perniciem coniuratũ,non igno-
nos ſequitur magna prouinciæ procerum pars. aduerſus tantã tempeſtatem, in te fœ-
,me ſene,Rege puero quantum præſidium? arte vires adiuuandas cenſeo. Iniuria,in-
lla,filium paterno imperio ſpoliare parant. ſuperis innocẽtem ætatem curæ fore non
limus. id certiſſimum præſidium cauſſę ſpeſq;. Eſto Henricus ait. non votis tamen,&
ebrib.lacrymis numina placantur. vigilando,agendo,mentemq; in omnes partes ver-
o,pericula procuranda. ſic ſæpe in magnis periculis Reſpublica conſeruata eſt. in ſo-
ignauiaq; certum exitium. Vt Petro Aragonio cælibi cælebs connubio iungaris,con-
n do; vtinam tam gratum, quam ſalutare.poſſum exempla commemorare multa, &
lara principum fœminarum, quibus & filiis id ſaluti fuit,nulla populi reprehenſione.
rret illa ad inſolentiam nouæ vocis. Apage,inquit,tantum dedecus,infamiamq;. re-
n filio paterna contumelia conſeruare,nunquam inducam in animum. neq; externa
pla imitabor: cum domeſtica ſuppetant,illuſtrium fœminarum, quarũ integra fama
ue cælibe filiis in tenera ætate imperia ſteterunt. non deerunt præſidia,vireſque. vi-
nocentia magis quam vlla arte ſuperum auxilium conſtabit. ſi certum periculum ſit,

perſtare tamen eſt animus, neq; filii maieſtatem ſuſcepta turpitudine ſugillabo. Sic Henrici
conſilium repulſum eſt. Conuenerunt ad quatuor millia equitum. Vt iis copiis Maiorgæ
obſidio diſſiparetur adduci Henricus non potuit: cum Bętici belli neceſſitatem excuſaret.
Zamoram modo itum, quoniā in fide nutabat. deſerta pene omnia, Diui indigetes ſuſton-
tarunt. mora, reſidente primo cum quo hoſtes venerant impetu, calor æſtatis, cæli graui-
tas, rerumq; omnium inopia, morbos in exercitu vulgauit: & Petro Duce extincto, coegit
in patriam redire, nulla re præterea memorabili, numero imminuto, nam mille equites ca-
taphracti, peditum quinquaginta millia venerāt. Rex Aragonius eodem tempore in Mur-
ciæ fines inuectus meliori euentu bellum geſſit. Murcia vrbe & omni circum tractu ad im-
perium adiuncto, Caſtellæq; detracto, Alcala, Lorca, Mula exceptis, quæ in fide Ferdinan-
di perſtiterunt. In tantis motibus, tantoq; Reipub. diſcrimine Henricus, penes quē rerum
procuratio erat, in neutram ſe partem fortiter commouere, mediam perſonam gerere, vi-
deriq; quencunq; curſum res habuiſſent, fortunam in conſilio habiturus. vnde neque ab
hoſtib. gratiam promeruit, & prouincialium odium grauiſſimum incurrit: ſuſpicioq; eius
ſponte bellum excitari, cunctaq; quæ euenerant mala non inertia militum, neq; hoſtium
vi, ſed eius fraude contigiſſe. Regina mutua diſſimulatione aduerſus Hērici artes pugna-
bat, alii palam præſtanti fide proceres. In hoc numero Alfonſus Guſmanius principē lo-
cum omnium confeſſione obtinuit, aduerſus Granatæ Regem Bæticæ fines tutatus, Hen-
riciq; conatibus, quod grauius certamen fuit, vnus maxime obſiſtens. Is enim ſermonis vi-
tandi cauſſa, & ne nihil ageret, delectu militari habito in Bæticam abiit Maurorū irruptio-
nes prohibiturus. ad Arionam tamen commiſſa pugna victus, diſciſſis forte habenis, quib
equus regebatur, ne in hoſtium poteſtatem veniret, ab Alfonſo Guſmanio, nam pugnæ in-
terfuit equo altero commodum præbito ſeruatus eſt. ſecundum eam pugnam de fœde[re]
cum Mauris inſtaurando actum. Granatæ Rex Tariffam petebat, Quæſadæ & aliarū du[a-]
rum & viginti arcium permutatione. viginti aureorum millia additurū, pollicebatur. pr[æ-]
terea quatuor annorum vectigal, quod pendere ſolitus erat, repræſentaturum contin[uo.]
In ea rerum difficultate, fiſciq; tenuitate Henrico quidem eæ conditiones probaban[tur.]
Alfonſus repudiabat. fidem haberi barbaro, Tariffam reddi, vtrunq; incōmodum noſ[trum]
rationib. diſputabat. res ad arma ſpectabat. accenſa contentione Mauri ſuis noſtriſq; vir[ibus]
quo quid exitialius eſſe poterat? eam vrbem obſidere parabant. Alfonſus domeſticis op[ibus]
deſtitutus, externa præſidia conquirere ſtatuit. Luſitanus infenſus erat, atq; in armis. A[ra-]
gonium Regem tentare placuit, ſi nominis Chriſtiani ignominia moueretur, his ad e[um]
„ litteris. Graue eſt oneri prius, quàm vſui eſſe. ſed communis patriæ ſalus, & religionis
„ ſpectus cogit, ad tuam opem confugere. quod facio nihil pro me ſolicitus, cui exitium
„ rari libēs audirem, ſi ibi malum ſiſteret, mortemq; in tantis malis, vt finem miſeriarum
„ pectarem. Reipublicæ me pudet & miſeret, nō magis externis armis quam inteſtina, [...]
„ ſcelus, quorundā perfidia labefactatæ, atq; oppreſſæ. Quid enim grauius eſſe poteſt, q[...]
„ ab iis exitium comparari, qui præſidio eſſe debebant? quid periculoſius, quā in ſimul[...]
„ ne officii, & vtilitatis inſidias tegi? Tariffam noſtræ fidei concreditam barbaris redd[...]
„ lunt, mandantq;. Fortiſſimo ſcilicet aduerſus Africæ vires propugnaculo, Hiſpania nu[...]
„ rebus turbatis regnare ipſi ſoli cupiunt, atq; in communis patriæ ruinis exultare, egreg[...]
„ mirum atq; præſtantes viri, regni gentiſq; protectores præclari. Nobis deliberatum e[ſt]
„ qua fide filii mortem antea contempſimus, eam quod reliquum eſt, noſtro ſanguine [...]
„ ta tueri. Pecuniam ſi mutuam miſeris mariq; auxilia, hanc vrbem tuo Rex inuicte no[...]
„ obtinere polliceor iuroq;, dum erit adulto Ferdinando Rege, de ſumptib. ſatisfactum
„ ſi quid offenſionis eſt, debes id totum patriæ caritati condonare: glorioſumq; ducere
„ pilli Regis ætatem, ab iniuria externa, domeſticaq; fraude tutari. Ad hęc Aragonius ſ[...]
conſtantiamq; Alfonſi laudare: cæterū, icti paulo ante fœderis religione prohiberi. [...]
ſi eſſet à Mauris violatum, non moraturum ſpem, neq; cōmuni cauſſæ defuturum. I[...]
Luſitana arma monebantur. Dionyſius Rex, cum ſuorum manu Salmanticam prog[...]
eſt. Affuere Ioannes Ferdinandi Regis patruus, & Ioannes Lara Aragoniis copiis re[...]
in patriam. De belli ſumma deliberatum. placuit Valliſoletum, vbi Rex Ferdinandu[s]
obſideri. ad Septimancas cum eſſet peruentum octauo ab ea vrbe lapide, dilapſis C[...]
proceribus, pleriſq; indignum iudicantib. Regem impugnari, obſideriq; à ſuis: Dio[...]
veritus ne id exemplū ad cæteros pertineret, obſeſſiſq; viis reditus eſſet difficilis, præ[...]
vrgente iam hyeme, magnis itinerib. Medinam Campeſtrem primum, inde dimiſſis [...]
in regnum contendit. Reginæ copiæ, quas ad defendendum bellum paratas habeba[nt]
iuſſu Paredes municipium obſederunt nullo operæpretio: cum Henricus delectu i[...]
petanis atq; Vaccæis habito, eum apparatum diſſipaſſet. regni conuētus, qui Valliſ[...]

ndicti erant,ob locorum vicinitatem disturbari nolebat. sic videri voluit, re à Ferdinado
Rege alienatus,hostiumq; caussæ impensè fauebat. Eæ fraudes Reginæ patientia elude-
antur, simulatáq; beneuolentia : nam eodem tempore Gormatium & Calecantor.ū op-
ida Henrico donata sunt. eadem arte Ioannes Lara ad officium retractus,quamuis anci-
iti fide, & si Albarracinum traderetur, ad Aragonios rediturus. regni conuentus Valli-
oleti habiti salutis anno millesimo ducentesimo nonagesimo septimo auspicante. In iis
onuentibus, quoniam pecuniæ difficultas maxima erat, grandis summa à populis in bel-
vsus promissa, & postmodum repræsentata est. Quo tempore Ioannis Hari virtute, Vas-
ones qui Anagari vrbis partem improuiso aduentu occuparant, & repetitis antiquis iu-
bus Riuogiam vniuersam armis occupare parabant, pulsi sunt. Iacobus Aragonius Rex
omæ, quo se accitu Pontificis contulit, Sardiniæ & Corsicæ Rex est renunciatus. Vene-
ant ex Sicilia Constantia mater, & Violantes soror, Rogerius maris præfectus, Ioannes
rochita. Auspice Pōtifice Bonifacio, vt antea erat per legatos constitutū, Violantē inter,
Robertum Calabriæ Ducem Regis Neapolitani hęredem designatū, nuptiæ principali
paratu celebratæ sunt. Aduersus Fridericū Siciliæ regnū semel susceptū armis tueri pa-
atum, communemque orbis Christiani pacem disturbantem, bellum decretum, Duce
so Aragonio fratre: quo quid inhumanius esse potuit, quam armari fratrem in fratrem
turæ iura resoluere? sed tanti fides, religioque fuere, imperiosi Pontificis mandata. re-
s constitutis Rex quidem bellum comparaturus in Aragoniam rediit. Rogerius Lauria
eapolim missus, Carolo operam nauaturus. Constantia & cum ea Ioannes Prochita
omæ hæserunt, siue religionis studio, siue rebus fessi, Siciliæq; miserati casum. Sunt qui
functos Romæ affirment. verior tamen fama tenuit & idonei auctores testantur, Con-
ntiam Reginam, quinto post anno Barcinone defunctam, sepultamque in Minorum
e vbi extat cum inscriptione tumulus eius nomine.

Ferdinandi Castellæ Regis sponsalia. CAPVT II.

RAGONIO in patriam reduci Lerda, Vlia, Filera, Saluaterraque, vt erat Agnaniæ
fœdere cautum, à Vasconibus reddita sunt. Anno proximo millesimo ducentesimo 1298
nagesimo octauo Vasconum Prętore pro Gallis Alfonso Ronæo natione Gallo, Albar-
inum de cuius possessione tandiu certamen fuerat Ferdinando Aragonii Regis fratri
ho ablatum, Rege ipso auctore atq; iubente: traditumq; Ioanni Laræ, qui meliori iure
videbatur, patremq; iniuria spoliatum constabat, aut fingebatur. honesta species, sed
minis præpotentis conciliandi, in partesq; trahendi præcipua cura suberat. Valentiæ is
timo Idus Aprilis fidei constantiam iurauit, maiorem quam antea scilicet. Hæc ab Ara-
nio præsidia comparabantur, vno tempore Castellam Siciliamq; armis inuadere cogi-
ti, validiori quam pro ditione proque opibus conatu. Siciliæ quidem Rex ab omnibus
citutus, iniuriæ opportunior futurus erat. à Castellæ Rege Dionysius Lusitanus in par-
ttractus inito fœdere, quod gemina affinitate firmatum est. Constantia Dionysii filia
dum quamuis matura viro ætate, connubii fœdere, vti ante conuenerat, iūcta Fer-
ando est. Alcanitii quo in oppido non procul Zamora vrbe ad fines Portugaliæ, pacis
iendæ caussa conuentus Regum erat, solennitas peracta eo maiori publicæ lętitiæ si-
ficatione, diuturnæq; concordię certiori spe, quod Beatrix Ferdinandi Regis soror
onso Dionysii filio & hæredi, octo nato annos desponsa est: & quo maior esset fides, de
ris Reginæ manu socero tradita, atq; in Lusitaniā missa, tanta ad concordiā animorum
oensione, vt cū dotis nomine nihil Constantiæ esset datū, Oliuētia, Conguela, & Cam-
Moiæ (oppido id nomen est) Lusitanis accesserint, nonnulla maiestatis sugillatione ti-
is significatione maxima: sed tanti erat temporum conditio, & reipublicæ perturbatio,
scepto etiam dedecore, pacem redimere non vererentur. datum modo à Lusitano in
iam discedente, vt trecenti equites delecti Castellæ Regibus operam nauarent, Duce
ne Alfonso Alburquerquio, aduersus Ioannem Ferdinandi regis patruum, qui se Le-
is Regem dixerat, vti paulo ante dictum est. Maiori apparatu, quam successu expe-
fuit. nulla enim re memorabili Lusitani equites in patriam redierunt. contra Alma-
m ad Aragoniæ fines, aliaq; eo tractu oppida ab Alfonso Cerda, præsidiis sunt occupa-
egontia à Ioannis Laræ militibus tentata in Celtiberis, eximia ciuium virtute in fide
itit. Pecuniæ difficultate, cum cætera prona essent, maxime coiurati laborabant. quæ
stipendium deesset, regiis insignibus, & nomine percussa est, metallo non probo. ex-
entibus pars multo maxima decoquebatur. Dionysius Lusitanus à Rege genero soli-
us cum iusta manu per Mirobrigę (ea ciuitas Roderici vulgo est) fines ad ferendam

opem accurrit, maiori pacis ſtudio, quam res turbatę poſtularent. Itaq; nullo operæpretiõ
facto, irato ſimilis in Luſitaniã rediit. Ioanni regios titulos vſurpanti Calæciam, quã armis
inuaſerat, relinqui perpetuo iure volebat: Legionẽ vrbem, dum viueret: Regina & Caſtel-
læ proceres conſilium repudiabãt: in quo pacis ſpecie, grauis ignominia, regni viribus no-
biliſſimæ prouincię detractione imminutis, iniuriaq; publica cõtinebatur. Luſitani tamen
Regis reditu; quos metus in officio continuerat, procerum tumultus cõcitati ſunt, impor-
tuno ſane tempore regni perturbationem ad occaſionem vindicandi iniurias ditionisve
amplificandæ vertentiũ. Reginæ patientia ſingularis, vltro eorum cupiditatib. occurrẽtis
oppidaq; & arces, tranquillitatis reuocandæ cauſſa donantis. & eſt ſapientis rectoris rebu
commotis, quacunq; re putat, ad Rempub. iuuãdam poſſe homines adduci, ea vti: nemoq
ita in arma promptus eſt, vt non idem pretium quietis quam periculi malit. De Siciliæ im-
perio vario belli euentu certabatur. Rogerii Lauriæ conatus Gallicis partib. iuuandis exi
mii, vt in quamcunq; partem ſe daret, victoriam, felicitatemq; ſecũ ferre videretur. Eius di
ligẽtia multa oppida in extrema Italiæ ora Siculis adempta. quo merito perduellionis leg
poſtulatus, damnatuſq; ampla ditione, quam in Sicilia obtinebat regum priorum donum
virtutis præmium, ſpoliatus primum eſt. mutatæ fidei crimen obiiciebatur. deinde v
fortuna ad Catanzarum in Lucanis dum vrbe recepta, arcem obſidet, à minori hoſtiu
mero victus eſt. Hoſtium deſpectus malo fuit, ſemper in bello exitialis, & quoniã adu
Sole pugnaſſe fama eſt. multi in pugna ceciderũt. plures noctis beneficio ſeruati. Rogeri
ipſe Dux inflicto vulnere in vicina oppida, deinde in Aragoniam euaſit, præceps in vind
ctam, eo maiori ignominiæ dolore, quod præter conſuetudinem acciderat, ſuperiorib. p
gnis victor. Ex Aragonia Rex Rogeriuſq; bello Dux fœderatorum Principum cõſenſu d
ſtinatus, numeroſa claſſe inſtructa, in qua octoginta triremes erant, idonea tẽpeſtate ſolu
runt. Romę à Pontifice luſtrati ſacrã prece. Neapoli Robertus Calabriæ Dux adiunct
Sicilię littora tentata. omnia ſpe faciliora primo aditu inuenta. Pacti (quæ vrbs Ptolom
Agathyrion eſſe creditur) alięq; eo tractu arces occupatæ. mox circunducto Peloro, fre
que enauigato, Syracuſæ diuturna obſidione mari terraq; fatigatæ. locorum longinqui
Pactenſes ciues prouocauit, vt pulſo Aragonio præſidio ad Friderici Regis ditionem re
rent, arcemq; virib. omnib. impugnandam ſuſciperent. Ioannes Lauria datis abs Reg
ragonio viginti triremib. auxilio obſeſſis accurrit. re cõfecta inſtructaq; arce cõmeatu
reditu à Meſſanenſib. claſſe inſtructa, tum ipſe, tum ſedecim triremes captæ ſunt. fre
vorticib. infame, temereq; in modum venti nunc huc, nunc illuc verſis fluctib. velut n
præcipiti deuolutus torrens Siculos iuuit: Aragoniis ob inſcitiam nauigandi exitio fui
terea Syracuſani eximia virtute propugnantes, Rege Friderico vicinis locis ad omnẽ o
ſionem excubante, Aragonios ſoluta obſidione diſcedere compulerunt. & erat exer
imminutus. decem & octo millia capitum deſiderata. inſuetus calor, cæli inſolentia, re
inopia morbos vulgauerant. Ioannes Lauria iuſſus è vinculis cauſſam dicere Meſſana
perduellionis, capite pœnas ſoluit, Rogerii patrui dolore incredibili: in quẽ ea ignom
redundabat, dolor proprius. Erat is Aragonium regem in Hiſpaniam proſecutus. vnd
cum acta hyeme maiori conatu in Siciliam reditum eſt, Roberto atq; Philippo Caroli
politani filiis ex itinere adiunctis. ad Orlandi promontorium non procul vrbe Pacti,
appulſum: in qua ſex & quinquaginta triremes erant. Fridericus ex ſuperiori victori
ctis ſuæ gẽtis animis minori numero nauium, omnino quadraginta, auſus prælii fort
tentare victus eſt. naues pars captæ, pars in fugã verſæ. in captiuos à Rogerio præfec
uitum, vindictæ ſtudio: magna Catalaunicæ gentis inuidia. Fridericus naue ex qua p
bat captã, in ſcaphã deſiliens Meſſanam abiit. Aragonius cauſſis ſiue veris ſiue ſimul
patriam eſt reuocatus, nõ abſq; Pontificis Romani, Neapolitaniq; Regis obtrectatio
niores factum probabant. & erat ſtultum alienã rem ſuo periculo curare. erga fratrẽ
ta contentione, humanitas miſericordiaq; ſucceſſerat. Commiſſa ea pugna eſt ad qu
Nonas Iulii menſis, in paucis ea ætate memorabilis. Galli vt victoriã vrgerent in Sic
licti, diuiſis copiis bellum gerere conſtituunt. inde certa calamitas. Robertus & Ro
Lauria Randaſum firmum iis locis Pactim inter & Catanam medio ferme interual
nicipiũ obſident. cum claſſis parte Philippus Tarenti Dux ad tentanda Lilybęi litto
ſus, Friderici Regis aduentu improuiſo victus acie, captuſq; eſt. inde inter vtranq; g
ſocietatis amicitiæque iungendæ copia bello potior, vt mox oſtendet narratio.

Annus Iubilæi. CAPVT III.

ANNVM ſecularem Bonifacius Romanus Pontifex clauſit, ex Romanæ vrbis Iu
populi inſtitutis lege temperata lataq; in perpetuum: vt centeſimo quoq; ann
pecca

ccatorũ donarentur, quicunq; Romana templa venerabundi inuiserẽt plena religione, tustate sancta. Ad Romanæ maiestatis reuocandæ, religionisq; amplificandæ cultum, id stitutum pertinebat. quod Clemens VI. anno L. ac longo interuallo Sixtus IIII. quinto oq; & vigesimo nouis id legib. fieri sanxerunt, memores humanæ mortalitatis, vitæque iguis plerunq; annorum spatiis circumscriptæ. Magnus mortalium concursus ad rei fa- am in Vrbem factus. in his Carolus Valesius secundis nuptiis Catharinæ Philippi filiæ, ptis Balduini coniux, Græcorum imperium quasi dotale recuperare contendebat pol- itus, si id contingeret, bellum in Syria pridẽ intermissum, fore instauraturum. Honorifi- m id Bonifacio erat, eius ætate auspiciisq; pia arma repeti: Carolo haud irrita vota, modo m iusto exercitu in Italiã primo tempore redeunti pollicebatur fore. In Cãtabria Dieg- s Harus Lupi frater, eius quẽ ad Alfarium Rege Sanctio cæsum diximus, Viscaiæ prin- atu parto ad Neruii ripam, quod flumen incolæ Ibaisabellũ à latitudine vocãt, Bilbaum dum construxit, Viscaiæ totius nobilissimũ, octauo à littore milliari, eoq; propter ma- subuectiones frequens commercio: & quoniam Bermei mercatores loci cõmoditatem ti, eo plerîq; commigrarunt. Incolis datum, vt Lugrunii legib. viuerent. Ilerdæ ab A- gonio Rege publicæ scholæ iura data sunt. litterarũ professores magnis præmiis euocati itutiq; in ea vrbe. Quo tempore Vasconib. Alfonsus Roleedus pro Gallis Præfectus : nihil insigne in ea gente, nisi, quod est præcipuum, festa pax aliis Hispaniæ partibus bello tinuo quassatis. Eo auctore Vallisoletum missa legatio per caussam à Regina Castellæ, us auspiciis vsq; dum Resp. steterat, expetẽdi quidquid ab Ataporca (oppido id nomen pe Burgos est) ad regni fines pertinebat, vi & armis magis quã vllo iure olim ablatum. gina legatis accurate & liberaliter habitis, negabat tamẽ Galli Regis volũtate id expeti. etissimæ cuiusq; possessionis vsu, potius quã exoletis vetustate exemplis & tabulis stare mperandi affirmabat. Re infecta abeuntes legati, vnde certior spes pro quib. venerant ettandi, ad Alfonsum Cerdam & Ioannem Laram se cõtulerunt. Tentata ii Palẽtia, ac um non ciuium proditione capta Donniis se tenentes, de alienæ ditionis oppidis libe- s extitere. Missus in Galliam Ioãnes Lara, vt de omnib. pactionib. præsens ageret: Gal- ; ad opem mature ferendam incitaret. Parum ea diligentia profectũ: ac ne Cerdæ qui- fratres Ioannis vestigia subsecuti, vltra speciosa verba quidquam retulerũt: cum belli drici, quod vtriusq; gẽtis supremo conatu gerebatur, quam longinqui potior cura es- cto tantũ fœdere, permissu Philippi Regis delectus in Vasconib. est habitus. Militum us ea parte in Calagurritanum agrum inuasit. Ioannes Harus Camerorũ regulus eos superauit, capto eorum Duce Ioanne Lara, neq; ante in libertatem reddito, quã arces pida omnia restituit, quæ eius fidei erant concredita, integram præterea fidẽ & con- tiam iuratus. Quæ res Aragonium quidem Regem impulit, vt Albarracinum vrbem ni datam, sui iuris faceret. Ioannis autem patrui Ferdinandi Regis animum percu- t armis positis, in quibus contra adolescentis Regis resurgentes vires parum præsidii sperabat, ad pacis consilia traduceretur. fœdus salutis anno millesimo trecentesimo 1301 o ea lege factum est, vt Regis nomine posito, vrbibus atque oppidis redditis, quæ bel- npore occupatã erant, Viscaiæ etiam principatum dotalem Diegho Haro relinque- Medinæ à sicco flumine, Castri Nunnii, Mansillæ, Paredum, Cebreri permutatione, nouos motus vitandi caussa, & vt esset vnde vitam principalem sustentaret, Ioanni ab- ibus donata sunt.

Raymundi Lulli obitus. CAPVT IV.

VÆ res in hunc annum inciderunt neq; minutæ, neq; insignes maxime: sed hoc ta- men loco commemorandæ. Raymundi Lulli exitus, multa sanctitatis doctrinæq; fa- Calatrauæ Magistro Garsiæ Padilliæ facta iniuria, honore quem gerebat detracto. nundus gente Catalaunus in Baleari maiore natus, iuuenis mercaturam exercuit spe tus, maiorũ vestigia domesticamq; laudem in eo secutus. cũ ętate rerum humanarum o abscessit in solitudinem, vitato hominum congressu. Quo tempore artẽ conscripsit, nouis tramitib. compendio in artium ingenuarum, philosophiæ, atq; adeo diuinarum n cognitionem inducit, magno hominum miraculo: cum litterarum omnino expers, Latine quidẽ sciret, sermone patrio viginti amplius voluminib⁹, iusti põderis euulga- de reb. tum diuinis tũ humanis tradat, quæ vix, ac ne vix quidẽ expoliti doctrina ho- s assequãtur legendo. vt præstigiæ oculorũ, & ludibria potius artium, quã veræ artes usdã videatur. Ipse ea se diuinitus accepisse cõfirmat, in mõte obiecta Christi Dei spe- uasi cruci affixi. eo haud dubiũ meritus laudẽ, quod studio religionis in Africa propagãdę

Bugiam in ora Mauritaniæ delatus, cum operi insistens, monendi castigandiq; finem no
faceret, lapidibus petitus occubuit. Corpus in Balearem maiorem translatum, magnam
populis venerationem habet, tantum non memoria consecrata, nomineque in fastos dat
De libris non vna opinio fuit, plerisq; accusantibus, quasi ineptos noxiosque, alii defen
dunt, quasi delapsos cœlo, humanæ ignorantiæ remedia. Quingenti errores de religion
ex iis libris decerpti nihilominus, Gregorii XI. Pontificis Maximi iussu Auenione anathe
matis ignominia notati, agente Aymerico ex Prædicatorum ordine Inquisitore aduersu
hæreticos in Hispania. Ex iis propositionibus Petrus Tarraconensis Præsul centum
uulgauit, Directorii Inquisitorum parte altera. in quibus si verum fateri conuenit, nō pau
cæ duriores sunt & absonæ, cum ecclesiæ placitis pugnantes. Sed nos bardi crassoque ing
nio assequi non possumus ea, in quibus Raymundi sectatores reconditas significationes,
arcana maiora contemplantur, melioribus oculis. an hallucinantur potius & videre se fin
gunt, aut somniant, quod non vident: & digito conantur ostendere, quod nusquam e
quorum est nostra etiam ætate magnus numerus, schola etiam Barcinone iis libris expl
candis dicata, conquisitis lectitatisque postquam reprobati sunt. habendi licentia obl
nem attulisset. de Raymundo hactenus. Calatrauæ Magistrum inuidia euertit sui ordin
concepta animis: cuius expromēdæ occasio venit. Maurorum irruptionibus prohibend
in ea temporum atrocitate, facultas nostris non erat. Itaque superiori anno Alcaude
pidum Calatrauæ militibus detractum inuenio: Vaenæ magna parte capta, præsidii vir
te ægre quamuis repulsos extra mœnia Mauros: Giennium circumsessam, atque mag
conatu impugnatam. id Garsiæ Padilliæ crimini datum, quasi eius culpa Alcaudete
amissum, & nouo conatu cum Alfonso Cerda sentiret. Hæc species erat: re asperos ho
nis mores oderant, ingenium immite. multa militari laude, præstanti armorū scientia
tum faciebat, & ex timore odium. Habitis comitiis, honore Padilliæ detracto, Alema
est in eius locum substitutus iniuria: vti dati à Pontifice Romano iudices in caussa, pa
Cistercienses pronunciarunt. Ergo vertente anno loco redditus multis annis rebus præ
inuidia militum compressa magis quam sanata: prorsus vt extrema ætate hominem
uis criminibus appeterent, Ioanne Prado pro ea subrogato haud meliori iure quam a
Verum ille annis grauis, bellicis curis, sed & ciuilibus impar, honorem iniuria detrac
æmulo sponte reliquit, paucis in Aragonia oppidis retentis, vnde senectutem sustent
vir eximie præstans, non magis rebus gestis, quam prę pacis studio, contempto ho
condonata iniuria. Ad institutum iter reuocanda narratio est.

Nuptiæ Ferdinandi Regis confectæ. CAPVT V.

VENIÆ propinquitatis à Pontifice impetrandæ cura solicitabat, vt pacta inter
taniæ & Castellæ Principes cōiugia legitima essent, eo vitio irrita: & spes subera
niæ, quoniā Bonifacius Pontifex originem Hispanicam præferens, rebus nostris faue
debatur: à Gallis alieno animo esse cœperat. Placentiæ, Regum Castellæ & Lusitania
loquiū ea de caussa habitū. missi Romā legati omnia facile impetrarunt, ac Mariæ &
ctii Regum coniugiū eodem vitio procuratū: tametsi Sanctius vita functus erat, & p
negabant mortuorum coniugia irrita iure, venia rite coalescere, ignorantes quan
manorum Pontificum auctoritas sit ad hominum nonnunquā gratiam, sæpe pro cō
salute, datæ potestatis fines amplificantium. Soluta certe lege propinquitatis, noua
Ferdinandi Regis & Constantiæ coniugia Vallisoleti peracta. nuptiarū solenni cele
noua nupta mulier facta est. Regis ætas, infixaq; religio animis intactam eatenus se
Ioānes Lara regiæ Magister factus est. Henrico patruo Atiensa & Gormatiū dono d
gni procurationis ablatæ ea cōpensatio fuit. sanari tamē prauus animus non poterat.
comperio simul Aragonios & Mauros simulatione beneuolētiæ distinuisse dubia f
spensoq; semper ex fortuna animo. Itaq; eo cōniuente Almasani, quod oppidū à Ce
tinebatur, obsidio dissipata est, Castellæ copiis amandatis alio. conuentu ad Harisa
gonio Rege, fœdus simulatū magis quam factum. Aragonius Lorcam in Contesta
1302 lidum municipiū diu obsessum, salutis anno millesimo trecētesimo secundo incho
potestatē redegit. Nobile municipium in Vaccæis ad Duriū est, Pennafielis nomin
conuentus Episcoporū fuit prouinciæ Toletanæ, ipsis Kalendis Aprilis. actionum
rator Gonsaluus Toletanus Præsul. Ne clerici concubinam publice habeant suppli
citū. (sic erant eius seculi mores publica scelera vindicare satis habebant) ea lex t
Sexta sacerdos peccata reuelās per sacrā confessionem accepta æternis vinculis ad
pane & aqua in victū tantū concessis. Decumas ex omnib. quę terra etiā sine cultu

ndit; solui sacerdotibus octaua lex mandat. Liba azyma quibus sacrificatur confici nisi
acerdote aut eo præsente proxima lege vetatur. tum alia sanciũtur ad pietatis cultũ præ-
ara. Mense Maio Granatę Rex Mahomad Myrus diẽ obiit, successore Mahomade Alha-
are ipsius filio natu maximo. Gemina ex ea re nostrorũ lætitia, sublato patre strenuo in-
striоq;, filium luminibus captũ substitutũ esse considerantium. Malacæ regulus Farra-
enius eius sororius, magni animi vir, præstantiq; erga nouum Regem fide, bello paceq;
empub. gubernabat. In Sicilia ex tantis motibus pax tandem facta est. ad Pontiam insu-
n victi primũ Siculi in pugna nauali. Conradus Oria Genuensis classis Præfectus captus.
de Siculis timor aliquantus, Gallis spes amplior belli ex sententia conficiendi. Messana
rtissimum totius insulæ propugnaculum, à Gallis cõtinuo obsessa, rẽ proximam periculo,
uium constantia, Fridericiq; diligẽtia, quoniam in eo summa belli vertebatur, tutata est.
cessere preces Violantis Aragoniæ virũ ad bellũ secutæ, ac tũc Catanæ agentis. ea anni-
e in ora Syracusana ad turrim Maniaci de pace ab vtroq; principe in colloquiũ ventũ est.
luciæ tantũ pactæ, amicitiæ coniũgendæ certa vtrinq; spe. Duæ res incommodo tempo-
ubsecutæ eam spem perturbare visæ sunt. Violantis obitus ad Thermas Himeras (Ter-
ni nunc ea vrbs vocatur, & in Gallorũ ditione erat) defunctæ. Caroli Valesii aduentus,
spe imperii Græcorũ recuperandi Italiam repetẽs Hetruriæ rebus turbatis in Siciliam
miserat. Fridericus cõmeatu omni in munita oppida comportato, corruptis frugibus a-
perstansq; in cõsilio vniuersæ dimicationis detrectãdæ, eo hostes residente cũ quo ve-
it ardore adegit, vt de pace volentibus ageretur. Xacã inter & Calatabelotã, vbi se Fri-
icus tenebat propter loci munitionẽ, mutuo triũ Principum colloquio de ineũdo fœ-
e disceptatur. Initæ pacis hæ cõditiones fuere. Philippus Tarenti Princeps redderetur
rtati, aliiq; vtrinq; captiui. Continenti Italia Fridericus abstineret. Siciliæ oppidis Gal-
cederet. Eleonora Roberti soror Friderico nuberet, dotis profectitiæ nomine Siciliam
nturo: donec Sardinia, aut quoduis aliud regnũ Pontificis permissu opeq; armis sub-
sset. Si id non contigisset Friderici hæredes Sicilia decederẽt. cum primũ ducẽta quin-
ginta aureorũ millia Neapolitani Reges numerassẽt. Siculis & Italis exulibus parũ cõ-
s fidei, venia ab vtrisq; mutuo est data. Pridie Kal. Sept. his legibus fœdere constituto,
rmis discessũ est. Ioãnes Villanus, qui bello interfuit, & Dãtes Aligeri⁹ eius ætatis poeta
rmis elegans & grauis, Valesio probro dãt: Hetruriã bello intestino turbasse: in Sicilia
ã pacẽ sanxisse: nihil præterea tãtis molitionibus factũ. Fuit hic annus frugib. aduersus
ispania quidẽ maxime propter aeris siccitatẽ & arationes intermissas, bellis ciuilibus
ta colonorum parte absumpta, sic vulgo opinio fuit, vti magni auctores testantur.

Bonifacii Pontificis obitus CAPVT VI.

R idem tempus Iacobo Rege Baleari defuncto, à filioque cognomine paterni regni
re abdicato, veste Minorum desumpta, Sanctius frater natu minor Rex salutatus in
onii Regis verba iurauit. In Castella tranquillæ res non erant, ærarii inopia maxima.
is & Senticæ regni conuentus habiti. In his conuentibus publicis impensis modus
itus est, magnaq; vis pecuniæ prouincialib. imperata. Procerum animi à Regina ma-
tissimum auersi erant, cuius auspiciis rẽpublicam gubernari dolebant. Henricus &
nes Regis patrui, Ioannes Emanuelis filius, Ioannes Lara, Dieghus Harus aliiq; viri
ipes, Reginæ euertendæ occultis apud filium criminationibus consilia communi-
t. Scrinii regii Magister Sanctanderii Abbas, quoniam penes eum regii patrimonii
nistratio fuerat, ad rationes compulsus. in quo Reginæ contumelia cõtinebatur, quã
dente iis honoribus auctus fuerat. Verum innocentia atq; integritate perspecta, pro-
n calumnæ repudiatæ sunt. Philippi Galliæ Regis legati anno millesimo trecẽtesimo 1303
inchoante Vasconũ oppida repetẽtes, re infecta dimissi sunt. Oblatæ à Rege Arago-
cis conditiones repudiatæ, Illicis permutatione pollicentis, Murciæ tractũ armis oc-
ũ redditurũ: neq; id Reginæ probatum, quin Ioannes Lara, qui potens Regis esse cæ-
Regina auctore loco motus, Henricusq; regiæ procurator effectus est, honore haud
rno: breui enim abdicauit; sponte an coactus non satis compertum. Inde certe inter
n & matrem exortæ suspiciones, inter proceres simultates. Ioannes Lara & Ioannes
patruus ex tantis paulo ante offensis gratia recõciliata præcipua apud Regem iuue-
nctoritate pollebant. praui & callidi cæteros criminando, quod facillimum factu est
& modestis præferebantur. Hẽricus patruus, Ioannes Emanuelis filius, Dieghus Ha-
re ferebant, exclusa Regina, à qua erant magnis beneficiis obstricti, ad duorũ arbi-
Rempub. verti: prorsus vt consilio inter se cõmunicato Alfonsum Cerdã de ineũdo

fœdere vltro appellarēt. Gōſaluus Ruizius eo conatu Almaſanū legatur, Aragonia armā
in Caſtellā attracturus, nulla fidei cura præ partiū ſtudio. Hæc in Caſtella. quo tempore, in-
credibili audacia, inaudita impietate ſacroſancta Romanorū Pontificum maieſtas fœdata
eſt violato Bonifacio à Columniis proceribus, atq; in cuſtodiā tradito. quod propter faci-
noris magnitudinem, paulo altius explicandū eſt. Erant à Bonifacio vno tempore Gallica
gens & Columnii proceres multis iniuriis irritati. non vna cauſſa initio, conſenſu tamen ad
extremū aduerſus communē hoſtē vno. Carolus Valeſius ludibrio habitus videbatur Pon
tifice promiſſorū immemore. In templorū bona, ſacerdotumq; reditus, Rex Gallus inua-
dere cœperat. Apameæ Epiſcopū, quam vrbē paulo ante Bonifacius in Gallia Narbonenſ
ſitā, contributamq; antea Toloſatib⁹, Epiſcopi iure donauerat, verbis oblatrantē in vincul
coniecerat. vtrunq; Pontifici graue atq; iniurioſum legatis vltro citroque commeantibu
exacerbatæ amplius voluntates. ventū ad anathema iniuriarum extremum, Epiſcopi ex v
niuerſa Gallia Romam aduerſus Regē euocati. Pontificum magna auctoritas eſt, Regum
maiores vires. Philippo enim agente aduerſus conatus Pontificis, Lutetiæ Patrū cōcilium
habitum eſt. In eo concilio Bonifaciū vitio creatum, Celeſtini abdicationē legibus repu-
gnantibus factā decernitur. conuitia vtrinq; iacta. extant alternæ epiſtolæ cōtumelioſæ ig-
nominioſæq;, veræ ne an fictæ, affirmare non auſim: intereſt tamē ad exemplū vt falſæ eſſe
videantur. Columnii proceres Romæ fuga, exilio, bonorū ſpoliatione duob. luſtris vt Pe-
trarcha auctor eſt, exagitati: Gibellinorum ab antiquo duces, nobilitate, opibus, clientel
Pontificibus formidabiles. Petro Iacoboq; ex eā familia Cardinalibus ius rubri pilei edic
abrogatū. Stephanus gentis Princeps in Galliā fugere compulſus. idem facit Sarra Colum
na atrox ipſe Bonifacii hoſtis, nouiſq; malis exacerbatus, quæ in fuga pertulerat ab Arch
pirata captus, ad remumq; datus. Audacior Guillelmus Nogaretus Toloſas, cui à rege cu
demandata erat à Bonifacii ſententia Romanā ſedem legitimo Antiſtite tūc viduā app
landi. Inter hos euertendi Pontificis conſilia cōmunicata. auctore aut conſcio Rege, eti
memoria recenti dubitatū. in Hetruriam certe appulſi Staggiæ conſedere, dū per occul
nūcios facinoris maturandi opportunitas adeſt. Ceccanus & Suppinus proceres, ex ipſ
Anagnia vrbe Maſſii potentis viri filii multo auro corrupti facinore patrando. Rebus c
ſtitutis Anagniā, vbi Pontifex erat, trecenti equites, peditū iuſtus numerus inductus, Sa
Columna Duce præcipuo. Prima luce clamor militū ſublatus, Philippi Regis nomen
geminantiū. fit fuga aulicorum. Bonifacius cognito periculo, pōtificio ornatu deſump
in ſacro ſolio conſedit. eo habitu à Sarra comprehenſus, Nogareto illudenti ac minita
conſtātiſſime reſpondit: Paterini minas nihili ſe facere. fuerat is Nogareti auus Albig
um impietatis conuictus, igneq; crematus. ad eam Pontificis vocē Nogareti ferocia
cidit. appoſiti Pontifici cuſtodes. regia direpta. Hiſpaniȩ Oſtiæq; Cardinales duo apud
nifaciū perſtitere cæteris fuga dilapſis. Triduo poſt Anagniæ ciues miſericordia ſucce
te, metuq; ne Pontificem ciuem ſuū prodidiſſe dicerentur, correptis armis coniurato
be pellunt. Pontifex ipſe quamprimū Romam rediens, ex dolore iincidit in morbū, a
renti ſimilis deceſſit, quarto Idus Octob. v. & xxx. à captiuitate die. felix Pontifex ſi c
facile minas ridere erat ſolitus, tā facile hoſtiū inſidias euitare potuiſſet. Eius calamitat
cumentum datum ſacerdotū imperia, opinione magis hominum famaq; integra (
tueri ipſi & extendere benefactis debēt) metuq; religionis, quā viribus & potētia con
Villaneus auctor eſt, Bonifaciū doctum quidē virū fuiſſe, & à multo rerū vſu exceller
ſed crudelē. ambitioſum: auaritiæ ſe ſordibus fœdaſſe, vt gentiles locupletaret: quæ g
ſima pernicies eſt, deteſtanda ignominia. duos & viginti Epiſcopos, duoſq; Comites
gente fecit. Sexto decretaliū libro edito magnā ab eruditis meritus laudē eſt. in eius l
Nicolaus ciuis Taruiſinus proximis comitiis ſuffectus eſt, ordinis Prædicatorū Pri
Benedicti nomine in Pontificatu aſſumpto. id Bonifacii memoriæ datū cui id nomē
nori fortuna fuerat, & à quo in numerū Cardinaliū allectum ſe eſſe meminerat. in
tamē clemētior: quos interdicto ſoluit, Bonifaciiq; in illos acta reſcidit. Sarrā Nogare
die dicta non cōparentes, maieſtatis lege dānatos execratione deuinxit. Petrum &
bum quamuis in gratiam receptos, purpura tamen vti vetuit, ex deceſſoris ſanctior

Pax inter Reges ad Campillium facta. CAPVT VII.

QVIESCEBANT Hiſpani malis feſſi, ſublata magis facultate bellandi, quā vo
materiaq;. Magnæ controuerſiæ ſedādæ erāt. Caſtellæ & Aragonię Reges de I
imperio diſceptabāt. Alfōſus Cerda regios titulos vſurpabat inanis vmbra & ſine p
nomē. Nou⁹ Granatæ rex Caſtellæ infenſ⁹ aſſiduuſq; hoſtis in Aragoniæ ditiōis fin

s,Betmarem oppidum non procul Biatia ceperat.Publica hæc diſſidia erant. priuatim
n Haris regulis Ioannes de Viſcaiæ principatu certabat, Regis propinquitate fretus fa-
req;,melior cauſſa.Ea res Haros à Rege auerterat,& ad arma ſpectare videbantur. Rex
rdinandus ætate confirmata, periculi non ignarus,finem his diſſidiis ardentiſſime exo-
bat. Penes Aragonium Regem hac tempeſtate ſpes & opes Hiſpaniæ ſitæ erãt. Ioannes
rdinandi patruus ad eum de pace legatur. Calataiubæ menſe Martio,ſalutis anno mille-
io trecenteſimo quarto,re agitata conuenit tandẽ,vt dati conſenſu partium iudices, de 1304
ntrouerſiis pronunciarent: interea induciæ eſſent. Regum colloquio tempus locuſque
tus. Rex Ferdinãdus de reb. Bæticæ ſolicitus,Burgis quo ſe tenebat, menſe Aprili Pacẽ
guſtã abiit,per cauſã ſoceri Regis conueniendi. Nã minores controuerſiæ ſuberãt: op-
aq; quædã ſe minori pignoris loco data,erãt recipiẽda.Nihil propius factum,quã vt ini-
ci diſcederent.pecunia tantũ Ferdinandus à ſocero adiutus in Bæticam abiit.Miſſi Gra-
am legati,ipſius Mauri Regis rogatu. Rex ipſe Ferdinandus Cordubæ ſubſtitit. ea le-
one cũ Mauro pax reconciliata eſt,vectigal quod pater pẽdere ſolitus erat pacto. Hen-
is Princeps annis grauis Roæ defunctus eſt. funus Valliſoleti in Frãciſci ædem illatum.
io vir ingenio,inquietoq;, morum incõſtantia mirabili, gloriæ auidus ad extremam æ-
m,potentiæq;,cuius cupido etiam ſapientibus nouiſſima exuitur. Magno commodo
tiaq; prouincialium Henrici obitus accidit, nam vnum maxime pacem ne interturba-
rerebantur. Eius oppida, quoniam prole caruit cælebs ad vitæ finem,à Rege aliis pro-
bus data,maxima pars Ioanni Laræ,tanta erat apud Regem gratia.Regum controuer-
õponendis Dionyſius Luſitanus Rex,partium conſenſu delectus arbiter, Ioanne Fer-
di patruo,& Semeno Luna Cæſarauguſtano Epiſcopo adiũctis. ad Torellas oppidum
ragoniæ finibus ad radices Cauni montis locis amœniſſimis, Luſitaniæ & Aragoniæ
es mutui colloquii cauſſa priores cõuenerũt.In eo oppido à iudicib. pronunciatum,
ragoniæ Caſtellæq; ditionis Staberus fluuius cõmunis terminus eſſet: Aragonii præ-
ò cõmodo,Illicis portu aliiſq; circa oppidis aucti: vltroq; ipſi datum,quod magnis an-
otis exoptarat.ad octauũ Auguſti diẽ ſentẽtia eſt pronunciata. Die proximo ad Cam-
im vicinum oppidum trium Regum colloquiũ fuit,memoria fœderis ante viginti tres
os Alfonſum inter Caſtellæ Regẽ,& Petrum Aragonium ſanciti bene ominatum. co
firmatum fœdus.indeq; Agredã itum atq; Turiaſonem,præcipua Regum prouincia-
q; lætitia,celeberrimo conuentu.nam præter Reges,tres Reginæ aderãt,duæ Caſtel-
rtia Iſabella Luſitaniæ fœmina ſanctiſſima. præterea Iſabella Ferdinandi ſoror, Ara-
o Regi olim pacta.ſequebatur tantis Principibus comitatus par. Ac Luſitanus præfer-
ro ingenio gentis laudis auidus,pecuniæ copioſus,ob diuturnam pacem,mille ſecum
tes ex Luſitania deduxiſſe memoratur: tentoriis toto itinere erectis abſtinuiſſe oppi-
n Cerdarum cauſſa Aragoniæ & Luſitaniæ Reges arbitri pronunciarunt: vt Alfonſus
de regio nomine abſtineret: oppidaq; & arces redderet, quæ in eius erant poteſtate.
.Begiar, Vallis Cornegiæ, Gibraleon,Sarria aliaq; oppida & prædia vnde vitam prin-
em ſuſtentaret, attributa leuis tantorum regnorũ compenſatio.rara hominum fides,
a imbecillium obliuio.& Aragonius à Gallo deſtitutus,belli pondus ſolus eatenus ſu-
erat,paciſciq; quacunq; ratione cupiebat:tanto Alfonſi dolore vt ne ſẽtentiæ quidem
ndæ interfuiſſe feratur, diſceſſiſſeq; Regum capitibus mala omnia imprecatus. Reli-
rat, Ioãnis & Dieghi Hari controuerſia, magna Ioannis ſpe cui Rex pace facta Viſca-
ncipatum traditurum ſeſe erat pollicitus. Soluto Regum conuentu, dies Haro dicta,
lie Medinę Campeſtri, vbi regni conuentus futuri erant, cauſſam diceret,arbitris in
a datis.Harus ſiue ex conſcientia alieni principatus occupati,ſiue quia Regẽ à ſe auer-
on ignorabat, ne venia quidẽ diſcedendi poſtulata è curia abiit. ſolutis conuentib.
neq; Harus pro ſano quidquam facturus videretur,& Ioannes Regi aſſiduus cauſſam
et: Valliſoleti ſecundũ eius iura & merita ſententia eſt pronunciata, executione tan-
n aliud tempus dilata.in quo illud prouidebatur,vt ratione aliqua concordię inter ip-
cogitata,belli impendẽtis tempeſtas compeſceretur. Salutis anno milleſimo trecen-
o quinto hæc in Caſtella gerebantur. Quo tempore Ianuarii menſis ſeptimodeci- 1305
ie, Rogerius Lauria maris Præfectus in Catalaunis defunctus eſt, Dux ea tempeſta-
li ſecundus, acer conſilio, manu ſtrenuus, Regibus carus, Petro præſertim, cu-
ſpiciis Siciliam ſubegit. multa ſolus proſpere, Reges ſine illo nihil magnæ rei
ant. prope Petri Regis ſepulcrum, mutuæ beneuolentię argumento, tumulo
oſito, ad S.Crucis cœnobium ſepultus eſt. Lutetię Ioanna Vaſconum Regina extin-
xto Aprilis die in D. Franciſci æde regio funere, celebri apparatu compoſitũ corpus
a quam Nauarrici collegii ſepta complectuntur. Ludouicus cognomento Hutinus

matri defunctæ continuo in Vasconum regno succeßit, regia corona Pompelone sumpta, Galliæ postmodum Rex paterno iure futurus. Philippus cognomento Longus, Carolus cui Pulchro cognomen fuit, Galliæ & Vasconum deinceps Reges, Ioanna etiam Regina geniti erant. filię duæ: altera in minori ætate defuncta, altera Eduardi Angli Regis vxori puellæ omnium sui temporis pulcherrimæ, Isabellæ nomen fuit.

Clemens. V. Pontifex Maximus. CAPVT VIII.

BENEDICTI pontificatus octo mensium & dierum sex fuit. subsecutum interregnum diuturnius decem menses, dies octo & viginti tenuit. magnę contentiones iactatæ, di uersa Patrum studia Italici generis atq; Gallici, quorum erat magnus numerus, in gratiam regum Neapolitanorum plurib. ex ea gente in Cardinalium collegium cooptatis. Conue nit tandem vt Italici Gallos tres ad pontificatum nominarent: ex iis diuersa factio vnum e ligeret. trium Archiepiscoporum nomina edita, qui Bonifacii beneficio obstricti erāt, a eo creati. Raymundus Gottus Burdigalensis Archiepiscopus prælatus, re prius omni cum Philippo Rege Galliæ communicata, coramq; in Santonib. ad Angelinam oppidum, quo ad se Rex euocandum curarat, sacramento adactus Bonifacii octaui memoriam damna turum: Petrum & Iacobum Columnios Cardinales honori, vnde exciderāt, redditurum: sacerdotiorum decumas concessurum in annos quinque: alia præterea pontificio nom ignominiosa fœdaq;. sed tanti est dira ambitio dominandi. sic Nonis Iunii Pontifex nunciatus Clementis nomen edidit. Cardinales in Galliam continuo euocati. Lugdu pontificia insignia desumpsit tertio Idus Nouembris, incredibili omnium concursu: tri omine, sic pleriq; interpretabantur, quod ipso celebritatis die, dū nouus Pontifex in po pa circunfertur, parietis ruina vetustate atq; onere superstantis multitudinis procūben ex equo quo vehebatur excussus est, tiara ex eius capite: ex illa carbunculus magni preti missus. Rex Galliæ lateri adhærens, proximus periculo. Ioannes Dux Britannus pe Anglus atq; Aragonius Reges incolumes perstiterunt. plures tum ruina, tum multitud obtriti oppreßiq; sunt. His initiis cętera consentanea fuerunt. honesta inhonestaq; ven habita. duodecim Cardinales ad Philippi Regis gratiam creati. De Bonifacii memori erat pollicitus, postulante Rege responsum: nisi in concilio generali de re tanta statui posse. Ea via eludendi regios conatus excogitata. eaq; princeps occasio extitisse fertur ximi concilii Viennensis conuocandi. Pontificia sedes ab Vrbe in Galliam translata caput malorum fuit, perculso Christiano orbe, indignante Italia ad cæteras ecclesiæ mitates, nouas ex ea re tēpestates concitari. Tres tantum Cardinales in Italiam legati, ampla potestate Rempub. bello paceq; curandi. Interea in Castella noui tumultus co tati. Rex Ferdinandus, vt nihil est Regum gratia fallacius, Ioanni Laræ infensus, Lu Dieghi Hari filium regiæ procuratorem dixit. consilio species obtendebatur, quod nes limiti præfectus aduersus Mauros, vtriq; curæ impar esset. re Haros conciliandi, nemq; ab eorum amicitia diducendi Regi propositum erat. In domestica discordia, occulti nihil esset, vtriq; inter se maiori quam antea beneuolentia fideq;, vires inter se ferunt, regiis conatib. obsistere destināres. res ad arma spectare videbatur. Alfonsi Gu nii & Reginæ matris prudentia, proceres ad officiū reuocati sunt. pristini honores & gistratus vtrisq; restituti. Præterea Ioannem inter Regis patruū & Haros proceres e gnis atq; veterib. odiis amicitia sancita his legib. Vt Viscaiæ principatus penes Die Harum dū viueret esset. eo defuncto, Ioanni redderetur. Vrdunia, Balmaseda Lupo hi filio iure perpetuo relinquerentur. Rex de suo Mirandam Villalbamq; addidit. tā cupiditas eas procerum simultates, quibus regnum in partes trahebatur, inita con pacandi. Magna id prouincialium lętitia, vnius Ioannis Laræ mœrore, Rempubl. habere soliti, & ex alienis calamitatib. crescere: prorsus vt nullam sibi spem euadēd scelereratus, fide qua Regi tenebatur abiurata ad Tordesumos se receperit, oppidu natura & operib. munitum. vnde suis & familię virib. bellum defendere parabat, R iratum offensumq; nō ignorans. Obsessum à regiis oppidū. cæterū in ea colluuion tatū Ioannis partib. pleriq; fauebant. bellum segniter gerebatur, obsidioq; in longi est. N[illegible] niectæ de pace cum Rex surdas aures præberet, milites alius alio dila ctor I[illegible] egis patruus, cum aliis ex occulto Laræ fauens. Itaq; necessario in g recept[illegible]oia tantum & Cagnetū ablata. mox Lara, Ioannesq; Regis patruus inter se facto, cum esset indicatum vtriq; abs Rege exitium comparari, vero an falso quet, sed ad eum nunciū tamen palam rebellarunt. Ioanni breui abs Rege satisfactū animus obstinatior. Quo tempore ab Alfonso Cerda, cum se ab omnib. destitutū

dendumque necessitati iudicaret, ne Regno amisso datisque oppidis spoliatus, e-
ns ac vagus ageretur, Martinus Ruizius in Castellam amandatur, vt oppidorum quæ
arbitris attributa erãt, possessionem cerneret. vnde spe posita regni recuperandi Alfon-
s Exhæres vulgo cœpit nuncupari.

Bellum Granatense resumitur CAPVT IX.

VLGVS vti plerunq; solet Maurorũ maxime, ingenio mobili, turbidum, seditiosum,
cupidum rerum nouarum, quieti & otio aduersum per hæc tempora Granatæ tumul-
ari cœpit, magno rerum suarum discrimine: cũ vndiq; hostes circunfusi essent, ægraque
regnum Mauricum in Hispania staret. Inde tumultus occasio, quod Rex rebus geren-
inutilis otio marceret. Malacitanum regulum alieno nomine regnare, & pro vno duo-
n imperia pati graue videbatur. Apparatu, incessu, excubiis Regis auctoritatẽ fastumq;
nplecti, nomen remittere leuiro accusabant, duplicatis regiæ sumptibus. Præstare a-
n regno præficere virum gubernatoremq; cuius auctoritatem cuncti respicerent, cuius
perio deuincti hostium iniurias propulsarent. Plebi ad hunc modum commotæ proce-
faces subdebant. in primis Aborrabes ex Marrocii Regum sanguine satus, suis & factio-
viribus Almeriam armis occupauit: seq; eius vrbis Regẽ dixit. Pleraq; studia in Maho-
dem Azarum cæci Regis fratrem, natu minorem, quoniam in eo indoles erat, & alia-
n virtutum semina, palam inclinabant. Aborrabes Almeria pulsus, de Septa cogitans,
m vrbem in ora Africæ Granatenses obtinebant, nostrorum opem implorat. Occasio
herrima belli instaurandi, regniq; Maurici penitus euertendi oblata erat. Aragoniæ &
tellæ Reges consilio communicato, Hortam cœnobium venire constituunt, de rebus
nibus coram deliberaturi. quod principio anni millesimi trecentesimi noni factum est. 1309
o oppido, atq; ad Montem regalem, quo se Reges contulerunt, de Alfonso Cerda pa-
lo primum actum, iis conditionibus, quæ ab arbitris dictæ erant, nonnihil immutatis.
egibus bello externo occupatis factionis studiis motus in Castella concitaret proui-
Communibus armis Mauros Granatenses inuadere statuunt: eosq; ancipiti bello im-
re, Algezira Almeriaq; vno tempore impugnandis. Eleonora Ferdinandi Regis soror
bo desponsa est Regis Aragonii filio maiori: sexta eorum quæ Granatensi bello quæ-
essent, parte dotali, ac nominatim Almeria designata. Regibus è colloquio digressis, o-
armorum apparatu strepere, pecuniam expedire, milites, equos, commeatum com-
re. Erant vtriq; genti exercitus vsu firmati, nulla ciuili discordia corrupti. Aragonius
ime belli externi domitor Mauris terrorem incutiebat maximum. Ferdinandus To-
n abiit matris hortatu, Sanctii Regis ossa, instaurato exequiarum honore in commo-
tumulum transferre parantis. Erat Ferdinando ingeniũ candidum, pudor ingenuus
Guterrius Toletus eius ei à prima ætate assiduus affirmare erat solitus) vultus modestiã
pactum corpus, magnus animus, sed clemens. Accidit vt ipso natali Christi die, vir pri-
us, quem Castellæ rebus præfecerat, in prouinciam discessurus ad salutandum ac-
ret. Rex abiectis tesseris, quibus forte ludebat, monet in Calæcis plures viros nobiles
ltuari. supplicium quãuis meritis irrogare caueret. vinctos modo ad se mitteret, bello
vtiles futuros. Effert ille ad cœlũ clemens Regis consilium. quod specie temerarium,
euentu fuit. nulli illis in bello Maurico fortiores fuerunt. ignominiæ demendæ cupi-
egiq; gratificandi voluntas incitabat. fortia facta in paucis latere non poterant. cum
odio implacabili, inter se virtutis æmulatione certabant. Ergo Toleto in Bæticam
Castellæ copiæ Iulii vigesimo septimo die Algeziram promotæ. Proximo mense di-
to Almeria ab Aragonio Rege circunsessa. in Aragoniis castris Ferdinandus Sanctii
rici Regis filius, iuuenis ea tẽpestate præstantissimus, Rocabertus Tarraconẽsis Præ-
aymundus Valentinus regioq; scrinio Præfectus. classis Bernardus Sarria Dux erat.
nandũ Regem Hari proceres, Ioannes Lara paulo ante ad officiũ retractus, Ioannes
patruus Præsul Hispalẽsis, aliiq; viri principes secuti sunt. cũ parte Aragoniæ classis
rt° Castelli noui Vicecomes ad orã Africæ Septã expugnauit. pręda Aragoniis cessit.
rabi vrbs ex fœdere relicta est. Granatenses de belli summa cõsilio habito, ne diductis
vtriq; bello impares essent, Almeriã tueri decernunt: an Algeziræ munitione præsi-
cõfisi, an dolore Septæ ab Aragoniis captæ, & quod se bello Granatẽsi immiscuissent,
iure innixi, nulla iniuria ꝓuocati. ipso D. Bartholomæi profesto die, collectis vndiq;
se in Almerię conspectũ dant. pugnæ ab Aragoniis copia facta ancipitis initio, cum
ri supremo conatu pugnarẽt. mox victi, fœdaq; hostiũ fuga facta. vicinæ syluæ multis
gio fuerũt. Nulla in reb. humanis syncera lætitia, dũ nostri fugiẽtes barbaros auidius

incautiuſq; inſequuntur, Almeriæ ciues eruptione ex vrbe facta Aragonia caſtra inuadũt,
modico præſidio munita, Duce Ferdinando Baleari. vallum ab hoſtib. ſuperatum: captaq;
& direpta tentoria aliquot. ægre tandem Ferdinandi virtute repulſis, in vrbemque reiectis
Mauris, factum ne caſtrorum calamitate, de victoriæ voluptate & gratulatione aliquid di-
minueretur. periculo tamen cognito, cautiores in poſterũ effecti ſunt. Rurſus Idib. Octo-
bris coeuntib. Mauris numeroſa multitudine, omnino ad quadraginta millia Aragonia ca-
ſtra impugnata, euentu nihilo hoſtib. lætiori. Interea Algezira mari terraq; nihilo minori
conatu virtuteq; oppugnata vrbis munitio validumq; præſidiũ noſtris opponebatur. Ob-
ſidione in multos menſes ducta Heraclea Calpi monti impoſita, Gibraltar à noſtris dicta,
quoniam opportunior iniuriæ erat, impugnanda decernitur. Præſul Hiſpalenſis, Alfonſus
Cuſmanius, Laraq; cum parte copiarũ dimiſſi eò ſunt. Alfonſi Guſmanii iactura facta: ce-
leberrimi ea ætate viri ad Gauſinum montẽ in tumultuaria pugna interfecti à Mauris, ma-
gno Reipub. incommodo, bonorum omnium luctu. Vrbs dedita. vſq; ad Ferdinãdi Regis
tamen aduentum ſuſtentatũ, vt victoriæ laus penes ipſum eſſet. Mauris datum, vt incolu-
mes abirent in Africam, bonaq; ſecum efferrent. In eo numero confecta ætate Maurus re-
gi cum diſceſſionem pararet, in hęc verba locutus fertur. Quo meo fato genii mei infelici-
„ tate, meisve malis meritis factum putem, vt per omnem ętatem profugus agar, ſedeſq; mu-
„ tare identidẽ compellar: & quaſi omnes vrbes mea calamitate luſtrare? A proauo tuo Fer-
„ dinando Hiſpali pulſus, Cęſarianũ abii. Inde vrbe capta Alfonſus auus Tariffam migrare
„ compulit. Ex ea vrbe Sanctio Rege patre tuo Heracleam profugi. Nunc quo tempore ma-
„ la finem cepiſſe videbantur, mortemq; veluti ęrumnarũ portum expectabã: denuo fuga
„ captare cogor. In Africã nauigare ſtatuo: ſi longinqua fuga extremã ſenectutẽ tueri poſſim,
„ & tantulum vitæ quietus ſecuruſq; peragere. Ad Algeziram regii milites quãuis aduerſ-
pericula feroces, laborib. fracti, & hibernis tempeſtatib. male accepti, è caſtris paſſim di-
bebãtur: neq; proletarii modo, ſed viri principes Regi irati, faciles aures prauorũ homi-
criminationib. præbenti. Ioannes eius patruus & Ioannes Emanuel, in nullo Granaten-
belli vſu fuerunt. contra incõmodi ob diſceſſum multos vt ſe ſequerentur, Regemq; de-
rerent, auctoritate exemplo prouocantes. Dieghus Harus extinctus in caſtris eſt. cor-
Burgos delatum, in D. Franciſci ſepultum. Viſcaiæ principatus ad Mariam rediit Ioan-
Principis vxorem, vt erat ſuperiori fœdere cautum. ſic regulorum Viſcaiæ ſeries, quæ
tenus per viros ducta erat, interciſſa eſt, fœminis nouo exemplo ad eius principatus ha-
ditatem admiſſis. Dieghi morte, ſubſecutiſq; continuis imbribus, iniquiſſimo anni tẽp-
neceſſario ab Algeziræ obſidione diſceſſum eſt, fœdere facto: ex quo Queſada & Bed-
oppida noſtris reſtituta ſunt. in belli ſumptus quadraginta aureorum millia repræſen-
id tanti apparatus tantorumq; laborum pretium fuit. In Aragoniis caſtris rerum omni-
quæ ad ducendum bellum opportunæ eſſent, magna facultas erat. Almeriæ vrbis e-
gnandæ non minor deſperatio. Ergo receptis captiuis, ſoluta etiam eius vrbis obſidio
1310 Februarii die XXVI. ſalutis anno milleſimo trecenteſimo decimo: non alio memorã-
partem vllam euentu, niſi quod in ipſo ardore belli Rex Maurus à fratre Azaro regno
ctus eſt, vincliſq; iniectis cuſtodiæ ad Almunecarum oppidum mãcipatus. Grauis è r-
in ſeruitium, atq; adeo in captiuitatem caſus: tolerabilis tamẽ homini luminib. capto
reſtitiſſet calamitas. in Granatam retractus peremptuſq; eſt nulla famæ memoria, null-
manitatis cura. ita omnia peruertit exitiabilis imperandi cupido. Quo tẽpore Ioanne-
ra fine belli in Galliam orator miſſus, obita ad Clementem Pontificem legatione, Hiſ-
rediit, quo ſe Ferdinandus dimiſſo exercitu retulerat. Sacerdotiorũ decumæ eà lega-
impetratæ in ſumptus belli Maurici. Deterrituſq; Põtifex, ne Bonifacii deceſſoris m-
riam ignominia notaret: quod à Gallo Rege agi, neq; auerſas à Põtifice aures præbe-
neis auctorib. fama vulgauerat. In Cantabris ea parte, cui Guipuſcoæ nomen eſt, Az-
oppidum Regis Ferdinandi iuſſu, impẽſa prouincialium conſtitutũ primum eſt, vti
ma ab eo Hiſpali datum huius anni initio declarat. Iſabella Regis ſoror ab Aragonio
Ioanni Britanniæ Duci deſpõſa erat. Ad eas nuptias celebrãdas ex Bætica Burgos a-
Ferdinando itum eſt. Ioannes Emanuel regiæ procurator renunciatus, Petro Regis
qui eum honorem gerebat, nõ inuito. prætereà in Murciæ tractu limiti Præfectus e-
cario Petro, Lupo Aiala. ea blandimenta abs Rege data ſunt conciliãdo homine prę-
eximiaq; felicitate duab. filiab. genitis, poſtmodum Reginis, Conſtãtia Luſitaniæ,
læ Maria. De Ioanne Ferdinandi patruo auxerat curã rumor, motumq; inconſtanti-
ita facturũ quæ Regi placerent, prædicabatur, vt facile appareret non diuturnius o-
neceſſitate futurũ. quo metu Burgis, quo ad nuptiarum celebritatẽ venerat quam-
data, eius vitæ inſidiæ cõparatæ Rege auctore, diſſuaſore Ioãne Lara, factiq; turpitu-

ac-

ecusante. Periculo ille indicato è curia clam abiit. fugerem multi proceres rei fœditate
ognita prosecuti sunt. Regis auctoritas, imperii maiestas, nuptiarũ celebritas ludibrio ha-
ta. Noui motus, qui impẽdere videbantur, Reginæ matris prudẽtia procurati. Inter regẽ
annemq; beneuolentia syncere conciliata. Regis morbus, quo Palentiæ decubuit salutẽ
opemodum desperata, medicorum diligẽtia, ætatis robore, ac præsertim cæli mutatione,
m Vallisoletum continuo abiit, depulsus plane est. Barcinone tamen Blanca Aragoniæ
egina decessit pridie Id. Octob. pudicitiæ laude & ceteris virtutibus clara, fœcũda prole.
cobum, Alfonsum, Ioannem, Petrum & Raymundum enixa Regi est: filias totidẽ, Mari-
n, Constantiam, Isabellã, Blancam, Violantem. Blanca in Xixenæ cœnobio vitam exegit
rginib. pręfecta: cæteræ variis coniugiis magnorum Principum sanguinẽ, regiæ Arago-
m familiæ propinquitatib. inseruere. defunctæ Reginę corpus ad Sanctæ Crucis tumu-
um est, nobile in Catalaunis cœnobium. inferiæ regio apparatu magnifice datæ.

Templarii extincti. CAPVT X.

PISCOPI toto Christiano orbe Viennam Allobrogum ad generales conuẽtus Clemẽtis
Pontificis edictis per hæc tempora euocabantur. Ad alias euocãdi publicas caussas, no-
omniumq; grauissima accedebat: de Templariis militibus, quorum nomen multis tur-
adinũ maculis infame esse cœperat inuidiosumq;, cognoscendi statuendiq; Patrũ colla-
ententiis, quoniam ea res ad omnes pertinebat. Sæuæ tempestatis initium in Gallia ex-
um est. crimina inaudita non singulis modo sed vniuersis totiq; ordini obiecta. Accusa-
is capita innumera erant. Hæc grauissima. Christum eiurare esse solitos, Virginẽ ma-
n, cælites omnes, cum primum sese ad eum ordinem adiungebant. Per eum salutem se
ituros, Deum vè esse negare. Suorum scelerum pœnas crucis morte soluisse. Crucis si-
m, Christi Dei imaginem sputo, lotio, pedibus fœdare consueuisse, sanctissimis præser-
l ebus, quib. Christi cruciatus memoria recurrit, quo maior contumelia esset. In san-
ima Eucharistia Christi corpus esse, idq; & cætera Christiana sacramẽta repudiare. Ne
r ficis quidem mystica verba proferri, cum diuina hostia sacrificare videbantur, quasi
inum commento excogitata, inutiliaq;. Magistrum ordinis generalem, aliosq; singulis
obiis præfectos, quãuis presbyteri non essent, peccata omnia condonandi potestatem
ere. Catum in conuentu apparere solitum, quasi religiosum venerari, plenumq; numi-
ræterea idolum aliquando triceps, aliquãdo vniceps, aliquando etiã cranio demortui
inis pelleq; contectum. ei diuitias, incolumitatẽ, bona omnia accepta ferre. Chordam
idoli contactu sacram corpori inuolutam gestare, ominis caussa scilicet. Auersæ libi-
s licentia, & patientia par. Impurissimas inter se corporũ partes deosculari, in omne fas
fas auidos, idq; honestatis specie tanquam iure cõcessum, probitati consonũ. Eius or-
amplificationẽ numero copiisq; curaturos omni conatu iurare, honesti inhonest. q;
o discrimine. Alia, quæ referre tędet horretq; animus. Quid hic lector dicturus est? fa-
ęc, ac nõ ficta potius simil aq; anicularum fabulis esse iudicabit? Villaneus certe An-
ius alii à calumnia defendunt. fama frequentior & sensus prope omniũ damnat. diui-
uib. aucti immensum erãt, malo fuisse fateamur necesse est, siue copia voluptatũ vir-
n indole, quib. res tantas terra mariq; perfecerant, extincta: siue ex ea re inuidia apud
lũ conflata, apud Principes spe lucri. Tam cito in omne improbitatis genus publice
erasse, vix esset credibile, nisi Clementis diplomata, quæ inter tabulas tẽpli Toletani
um maximi plura extant, vnde hæc hausimus, indicio essent famam haudquaquã va-
uisse, affirmantis duos & sexaginta ex eo ordine se corã quęstione habita, scelera quę
erata sunt fassos, veniam petiisse. Primi indices, duo ex eodem ordine extitere: Prior
alconis in agro Tolosano, Noffus exul Florentinus, auctores haud satis idonei, vt te-
nio multorum vulgatum est. Accessere alii. in his ipsius Pontificis Clemẽtis cubicu-
, qui vndecimo ætatis anno ad eum ordinem adiunctus, visa factaq; referebat. Accu-
is capita ad Regẽ missa Pictauium, vbi cum Clemente Pontifice erat. vno tempore,
inde signo dato, Templarii omnes comprehensi in Gallia ante annũ tertium Octob.
II. de iis quæstiones tormentis habitæ. pleriq; aut omnes dulcedine vitę, aut ex sce-
onscientia, crimina de quib. accusabantur, confessi sunt. damnati quam plurimi, ac
gne cremati. In his summus ordinis Magister Iacobus Mola Burgundus cũ ad suppli-
raperetur sententia pronunciata, proposita quamuis vitæ spe impunitateq; si veniam
x palam peteret, huiusmodi verba fecisse probatæ fidei auctores affirmant. Ego, in-
xtremo vitę tempore cũ inutili mendacio locus esse non debet, vera esse nego ac per "
numina iuro, quæ de Templariorũ impietate criminibusq;, & ante iactata, & nunc "

,, recitata sunt. Ordo enim ille sanctus, iustus, ac orthodoxus est. ego tamen extremo sup-
,, plicio dignus, qui Pontifice Regeq; hortantibus, flagitia impia sceleraq; ementitus sum in
,, ordinem meum de religione Christiana optime meritum. Quod vtinã, ô, vtinam factum
,, non esset. sed quod vnum superest, meis delictis, si veniæ locus est, ignosci postulo, vltroq;
,, grauiores etiam pœnas deposco. si quo modo diuinum numen patientia placare, apud ho-
,, mines misericordiã hac calamitate mouere possim. Vita mihi precaria quid opus est: tan-
,, to præsertim scelere impietateq; ad quod prouocor retenta? Multos alios idem palã dixisse
fertur. in eo numero Delphini Viennensis fratrẽ nobilissimum, cuius nomen intercidit, de
facto haud ambigitur. Proximo anno pridie Kal. Aug. litteræ à Pontifice datæ, quibus in-
quirendi in Castellæ Templarios, Compostellę & Toletano Archiepiscopis potestatẽ per-
mittit, adiuncto Aimerico Inquisitore ex Prædicatorio ordine, (nũ eo à quo Directorium
Inquisitorium editum extat?) aliisq; Præsulib. in Aragonia idem negotium Episcopis Ray-
mundo Valentino, Semeno Cæsaraugustano, datum est. idem in reliquis prouinciis toto
Christiano orbe factum. eo temperamento, vt inquisitione habita, de summa rerũ in con-
ciliis tantum prouincialib. cognosceretur. Magna turbatio: ingens Templariis eorumq;
necessariis luctus: nouæ spes aliis ex eorũ calamitate. In Aragonia correptis armis arcium
se munitione tueri constituunt. variæ militum manus ad eos comprehendendos abs Rege
missæ. ad Montionem propter loci munitionem maxima belli moles incubuit. victi Tem-
plarii, ferroq; vincti. In Castella Rodericus Iuanius ordinis Promagister, sociiq; omnes
Gonsaluo Toletano Præsule ad dicendam causam vocati. vincula iniecta abs Rege omni-
bus. bona eorum occupata, penes Episcopos tanquam sequestros deposita, vsq; ad cogni-
tionem caussæ. Salmanticæ in Vectonib. Patrum concilium habitũ est. Rodericus Com-
postellanus, Ioannes Olisiponensis, Vascus Idigitanus, Gonsaluus Zamorensis, Petrus A-
bulensis, Alfonsus Ciuitatensis, Dominicus Placentinus, Rodericus Mindoniẽsis, Alfon-
sus Asturicensis, Ioannes Tudensis, Ioannes Lucensis affuerunt. de vinctis atq; supplicib
quæstione habita, caussaq; cognita, pro eorum innocentia pronunciatũ communi Patru
suffragio: ad Pontificem tamen Romanum reiecta totius rei summa deliberatio. ea con
Patrum decretũ valuit: deletoq; ordine bona abs Rege occupata, atq; oppida omnia su
in Calæcis Ponsferratus, Farumq;: in Legionensi tractu Balduerna, Tauara, Almansa,
canitium: Tagum inter & Anam ad Portugaliæ fines, Valentia, Alconeta, Sericiũ, Ner
briga, Capella, Carcuuium: in Bætica Palma: in Vaccæis Villalpandum: in Contesta
Carauacca: in Carpetania Montalbanum, aliaq; oppida, prædia, domus tota ditione
stellæ Regum, quæ numerare singula longum esset. In Maguntia cum in frequẽti Patr
consessu, iussu Pontificis de ea caussa ageretur, Hugonem cum viginti ordinis sui sociis
rupisse in conuentum aiunt: claraq; voce testatum, si quid grauius in eum ordinem e
decretum, se Pontificem Maximum Clementis successorem appellare: ferocia eorum
territos Patres bono animo esse iussisse. Clementem certiorem litteris factum ius de i
gro quærendi statuendiq; Archiepiscopo demandasse: caussa illum cognita, crimine l
rasse tanquam innocentes. Demum in Concilio Viennensi, quod salutis anno millesi
1311 trecentesimo vndecimo, Octobris die sextodecimo, haberi cœptum est, defuncti Bon
cii memoriam lacerare, eiq; hæresis crimen imponere nefas iudicatum. De bello sacr
staurando, magna contentione actum est. In Templariorum caussa decretum, vt eorũ
men & ordo penitus aboleretur. Crudele decretum fuisse plerisq; visum est. neq; est
simile ea delicta in omnes prouincias manasse, contaminasse singulos. sed cunctis ta
eius ordinis clade documentum datum, similis perfidiæ vitandæ, præsertim viris sac
quorum opes, viresq; integra magis probitatis opinione quam re alia nituntur. Bona
spitalariis addicta, quo illi tempore Rhodum insulam Turcis eripuerant: vnde mai
populum gratia, spesq; posse per eos bellum in Syria instaurari. Hispania excepta est,
niam in ea belli moles aduersus Mauros, magna supererat. Interfuere concilio Phil
Galliæ Rex, filii eius tres, Carolus Valesius frater. aliorum Principũ Legati magno n
ro, Patres ad trecentos fuere, alii centum quatuordecim dicunt: duo Patriarchæ Al
drinus, Antiochenusque: Romanus Pontifex cæteris omnibus auctoritate potior.

Ferdinandi Castellæ Regis obitus. CAPVT XI.

TEMPLARIORVM casu orbis Christianus conturbatus est. sontibus irrogata sup
insontes conseruati, attributaq; eis Patrum Viennensium decreto annuæ pẽsio
ipsis cœnobiorum bonis, vnde vitã sustentarent, insigni tantũ veste detracta. In Cast
mnia gratulatione plena erant, Alfonsi infantis ortu, quẽ in spem paterni regni Con
Regina pepererat tertio Nonas Augusti, eo maiori lætitia, quod prope desperation

at,coniugio eatenus infœcundo. Inter Petrum Ferdinandi Regis fratrem, & Mariam
gonii filiam, per legatos coniugium erat pactum. eo perficiendo Regum Castellæ, A-
oniæq; conuentus Calataiubæ habitus est. affuit Constantia Regina a partu confirma-
letudine, atque ex vtraq; gente viri clarissimi factis nobilitateq;. quibus diebus Chri-
ei natalitia celebrantur, nuptiæ peractæ. ludi exhibiti, commissa spectacula. Eleonora
dinandi soror, Iacobo Aragonii filio antea promissa coniux, datis nunc sponsalibus, in
ri potestatem est contradita. De bello Maurico instaurando primo quoque tempore
silia communicata. In lite Lusitaniæ inter & Castellæ Reges contestata belloq; proxi-
Moram & Serpā, quæ oppida in extrema Lusitania ad promōtorium Sacrum sita sunt,
erente Ferdinando, quoniam se minore, Lusitano erant tradita contra ius fasq;, Arago-
delectus arbiter, componendis controuersiis industrius felixque. In id soluto Regum
uentu, Ioānes Aragonii frater in Lusitaniā legatur. Ferdinandus bello Maurico com-
ndo, Vallisoleti conuentus regni habet. pecunia conquisita collataq; propēsa prouin-
um voluntate æquo animo ferentium damnum pecuniæ, grauitatē vectigaliū præ cu-
tate impiæ nationis extirpandæ: neq; cogitantium honestis sæpe occasionib. iura im-
ui libertatis: dum malis Reip. temporib. concessa vectigalia, sedata etiam tempestate
rantur, retinenturq;. Petrus Regis frater adulto vere salutis anno millesimo trecente- 1312
duodecimo ad bellum præmissus Alcaudetē, quod oppidū à Mauris occupatū fuisse
m est, contractis copiis circumsedit. Rex eius vestigia subsecutus Tuccos venit, Mar-
ostri vocant. In eo municipio Caruaialii fratres, Petrus & Ioannes, regio iussu cōpre-
ē vinculis more gentis caussam dixere. Cæsi ad Palentiam, cum regia noctu egrede-
Benauidii viri primarii, lege maiestatis postulati. Cædis auctor cognosci non poterat,
cionib. multi exagitati: hi oppressi, neq; iudicio conuicti, neq; crimen fassi, quæ maxi-
diciorum labes est. De vicina rupe præcipites dari iussi. Rex intractabilis erat, cū re-
iniuria prouocabat, neq; in ira regi valens: aulici vt fit viris nobilib. euertendis eius of-
s acriter speculabantur. Rapti ad supplicium Diuûm hominumq; fidem testati se in-
ntes mori, quoniam regiæ aures obturatæ essent, ad Deum æquissimum iudicē pro-
re: Regiq; diem dicere, ex eo die trigesimum. Eæ voces in præsenti pro vanis habitę,
ortasse, esto, at mirabili certe euētu confirmatæ sunt. Rex nulla periculi cura Alcau-
n in castra abiit. ibi morbo tentatus grauissimo Giennium sese retulit: quo tēpore de
lo dedendo à Mauris mentio erat illata. Vis morbi indies augebatur. Rex curis gra-
. impari valetudine, lætus tamē nuncio oppidi capti, nouæ irruptionis faciēdæ con-
xplicabat: cū die Iouis, septimo Id. Sept. à prandio somno se dans in strato exanima-
pertus est. Obiit in ipso ætatis flore, annos natus quatuor & viginti, menses nouē, in
mo cursu rerum suarum. regnauit annis decem & septem, quatuor mensibus, diebus
n & nouem. Cibi & potus intemperantia exitio fuit. alii diuini numinis vim interpre-
tur, quod à cęde patrata, magno omnium miraculo diem trigesimū præcise numera-
vnde inter Castellæ Reges Ferdinandus in ius vocatus nūcupari cœpit. Corpus Cor-
trāslatitio funere tumulatum. Hispalim, Toletumve deduci, propter anni tēpus non
, nondum æstatis ardorib. remissis. Auxere vulgi opinionem religionemq; cōceptam
is confirmarūt, duo Principes summi, duob. proximis annis extincti: Philippus Gal-
ex, atq; Clemens Pontifex, à Templariis militibus, cum in eam natione igne, atq; om-
ruciatibus sæuiretur, ad diuinum tribunal citati. sic fama ferebat, siue vera, siue con-
umorib. placet tamen vt falsa esse videatur. de Ferdinandi casu haud ambigitur. In
ouersia inter Reges Castellæ & Lusitaniæ, quid ab Aragonio sit constitutū, clam est:
od in Lusitanos propensior esse visus est, iniqua petere Ferdinandum iudicare. eius
orte rebus in Castella turbatis, imbecilla filii successoris ætate ea oppida de quibus
ouersia erat, Lusitano stabili possessione confirmata sunt.

Alfonsi Castellæ Regis initia. CAPVT XII.

DINANDI obitum excepere in Castella tempora turbida, dissidiis ciuilib. plena fœ-
q; vt Rege minore annū & dies sex & viginti nato, nō secus ac rectore dest. tuta Rep.
gere propemodū erat necesse. Regni hæreditarii id incommodū est, quod aliis com-
compensari pleriq; prudētiæ opinione præstantes, litteris expoliti persuadēt, fucata
a oratione non disputamus. Fuerat Alfonsus continuo ab obitu patris, Castellæ Rex
matus, Petro patruo qui ad rei famā accurrerat, auspice auctoreq;. officio id datū fi-
rouincialiū voluntates amplius deuinxit. Alfonsus puer Abulæ erat. Vatasę fœminę
ssimæ Theodori Lascari quondā Græcorum Augusti nepti Principis educādi insti-
q; cura demandatur. Maria Alfonsi auia Vallisoleti erat, rerū administratione, siuē

depoſita ſiue ablata. Conſtãtia Regina virum ad bellũ ſecuta, Tuccis mœſtitia, luctu, ſqua-
lore oppreſſa, quippe viro in florenti ætate viduata. Ioannes patruus Valentiã, Lara in Lu-
ſitaniam abierant, auerſis paulo ante obitum à Ferdinando animis. Qui imbecillam Regi
ætatem regeret, regniq; molem tantiſper ſuſtineret quærendus erat, virtute, prudentia, no-
bilitate præſtans. Plures ſeſe vltro obtrudebant. vnum præferre, qui cæteris omnib. impe-
raret, periculoſum. inſita mortalib. potentiæ cupido, metu potentioris ſublato eruperat: n
pudorem vincebat ambitio ſpeſq;: nec diuini quidquam nec humani ſanctum erat præ cu-
piditate dominandi. Alfonſus pueri magnus auunculus, Philippus patruus, Ioannes Ema-
nuel ad Reip. curam nitebantur occultius modeſtiuſq;. Ioannes & Petrus palam: hic me-
lior iure cauſſaq;, ille ætate commodior, niſi ingenio inquietus eſſet. & Reip. diſſidiis ex-
gitandæ natus prudentiorib. eſſe videbatur. Nuſquam amor fideſq;. potentiæ priuatim au-
gendæ ſtudium occupabat animos. Reginæ propter ſexum tantis quamuis curis ipſæ im-
pares, magnum tamen momentũ allaturæ erant, in quancunq; ſe partem dediſſent, inter
diſcordes, nempe nurus cum ſocru. Petrus Bæticæ reb. intentus cum Mauro pacẽ pepig-
vtriq; commodam: cum res domeſticæ Petrum à belli cogitatione auocarent: Farrache-
nius Malacæ regulus, Alhamari impie interfecti vltionem expeteret, non magis ar[...]
tus quam inuidia, qua æmulus flagrabat ex fraterna cæde apud populares conflata. [...]
dere inito, Petrum inter & Conſtantiam Reginam conſilio communicato, de Rep. [...]
educando actum eſt. conuenit vt Abulã maturarent ſpe nihil ciues denegaturos, & [...]
rarentur vi parata. Contra Ioannes Ferdinandi patruus, & Ioãnes Lara concordiã inte[...]
ſanciunt. morum ſimilitudo animos conciliabat, parq; periculum. Mariã Reginam in p[...]
tes traducere ſatagunt, iniecta ſpe Regis educandi. Abulam Lara prius accurrens, Reg[...]
templi Maximi munitione defenſum à Sanctio Epiſcopo, in poteſtatem redigere non [...]
tuit. Petrus & Conſtantia ſubſecuti nihil amplius impetrarunt. Quod medium erat, [...]
cretum ne Rex alterutris traderetur, niſi antea in regni conuentu lite diiudicata. in eã [...]
Abulenſes ciues ſacramento adacti. auctor conſilii Lara Petri excludendi ſpe. Conuen[...]
regni Palentię primo tempore habiti ſunt. turpis ambitus, magna prehenſatio. ſanior[...]
Petro Mariæq; eius matri ad filium propenſæ, rerum procurationem deſtinabat: alii Io[...]
nem præferebant, Conſtantiamq; factionis artib. à Petro abductam. inde nouorũ m[...]
occaſio. Proceres & vrbes diductæ in partes: pro vnoq; gemina imperia extitere. te[...]
rum faciem, miſerabilem conditionem. Petrus domeſticis externiſq; præſidiis ius ob[...]
re ſatagens cum Ioanne Emanuele fœdus facit, ſi voti compos eſſet Carpetanos, Cont[...]
noſq; Ioannis fidei permiſſurum. ſic Remp. licebantur, ludibrioq; erat regni maieſtas[...]
lataiubæ Aragonium ſocerum conuenit principio anni milleſimi trecẽteſimi tertiide[...]

1313 aduerſariorum dolos arteſq; explicat, Reip. periculum ſi diutius cõtrouerſia alatur, n[...]
cum parte contẽdat armis: debere ipſum æquitate cauſſæ moueri, generoq; opitulari [...]
ſertim iuſtiſſima poſtulanti. Michael Arbe communi conſenſu ad Luſitanũ legatur, [...]
auctoritate ſeditioſorum conatus comprimerentur: Petro regni procuratio cederet: [...]
Conſtantiam Reginam Regis educandi cura eſſet. eo temperamento vtriſq; rationi[...]
time conſultum iri videbatur. Abulenſes rerum magna ex parte arbitri in neutram [...]
tem fortiter commouere: vtriſq; ſpem modo, modo metum oſtentare. Petri tandẽ &[...]
riæ partes ſecuti ſunt. Gratum id primorib. ciuitatis populus approbauit, ea lege tam[...]
Rex vrbe efferretur. Quo tempore Azar Rex Granatenſis ciuium rebellione intra [...]
compulſus eſt. Iſmael Farrachenii filius ſeditionis auctor, duxq;. Petrus fœderati pau[...]
te Regis iniuria atq; periculo commotus reb. cæteris poſthabitis, eo contẽdere con[...]
ſerum perditis reb. auxiliũ: nam pactione cum hoſte facta, regno regioq; nomine a[...]
ſerat, Guidixenſem receſſum principatumq; beatos nempe Turdulorum ſinus agro[...]
ctus. quæ proxima auxilio eſt vltio petita. Rutes arx munitiſſima in Granatẽſi tractu[...]
ris erepta. latæ populationes factæ. regnauerat Azar annis quatuor, menſib. ſeptem[...]
regno felicior modeſtiorq; quam ſuo. ſucceſſit Iſmael æmulus ſororis Ferrachenii[...]
Rutẽ capta, Petri auctoritas confirmata eſt, gratiaq; maior ad populum recordantẽ, [...]
ribus Regib. tentatã ſæpe antea fruſtra, nunc intra triduũ expugnatã. Motæ diſſidi[...]
lib. Reip. cura à bello Maurico auocauit, externaq; negligi propemodum neceſſe [...]
ſancti Facũdi fanum proceres, vrbiumq; procuratores conuenere: ſi concordiæ vi[...]
excogitari inueniriq; poſſet. Dum ii conuẽtus agitantur Conſtantia Regina diẽ obi[...]
ſe Nouembri. filii erepti dolor vrebat, tantaq; rei familiaris inopia: vt ſoluendis no[...]
aurũ ad ornatum ſubſidiũq; fortunæ non ſufficeret, vt ipſa teſtamento teſtata eſt ſu[...]
tem nũcupato. Conſtãtiæ ſane obitu, conſtituẽdæ pacis expeditior ratio fuit. Ioann[...]
ceps tanto deſtitutus præſidio ad Mariã Petrumq; ſe contulit. conuenit vt Regis ed[...]

ram Regina auia susciperet. Ioãnes & Petrus regni procuratores essent. iis vrbib. pro se erq; partita cura iura darẽt, à quib. essent in Palentinis conuentibus, ad id munus nomi-ti. Incommoda quidem gubernandi ratio, multisq; obnoxia difficultatibus, tẽpori ta-en accommodata. Rex Taurum, quæ vrbs antiquis Sarabis fuit, præcipua regionis amœ-tate, salubritateq; deductus est salutis anno millesimo trecentesimo quartodecimo, de-ctusq; Abulẽsibus: in quo superioris contumeliæ vindicta cõtinebatur. Noui inde mo-s in Carpetania excitati. scelerum vbiq; licentia: latrociniis ac cædib. cuncta misceri. fœ- rerum facies, neq; idoneæ vires tantis motib. pacãdis. Commodior Reip. administran- ratio quærebatur. Ea caussa Burgos regni conuentus indicti sunt. in iis sancitũ supremã eip. curam penes regium senatum fore: ad quem gentis instituto ex omnib. partib. libera ouocatio est, pecuniæ depositæ damno, si is, qui prouocauit, caussa cadat. Id collegium gem Reginamq; sequeretur: Petrus & Ioannes minora negotia decernerent. Regia vẽ galia donandi alienandive facultas ablata: substituendiq; suo loco alium, si quid huma-us è trib. vni contigisset. Iis dieb. tres viri principes morbo extincti: Alfonsus Reginæ ter paulo ante. Tellius huius filius, cũ ad comitia festinaret. Ioannes Lara Burgis, dum ni conuentus habentur. Is inter alia mala Reip. regiæ procurationem recuperauerat. in s locum Alfonsus Ioanne procuratore natus substitutus est. Erat Ioanni Laræ soror Io-a nomine, Ferdinãdo Cerdæ iuncta coniugio: vnde Blãca nata. & Ioannes Lara (quo-m eius familiæ principatum obtinuit) auunculo cognominis. Mense Nouembri Elisa-ha Aragonii Regis filia Friderico Austriæ Duci paulo ante pacta, ad virum in Germa- n missa est. Regem Romanorum paulo ante renunciatum, Coloniensis, Saxonis, Pala-q; suffragiis. nam tres alii Principes Ludouicum Bauarum præfecerunt, quibus Vin-aus Bohemiæ Rex accessit. vnde melior caussa Bauarus, æmuloq; tandem acie supe- captoq; felicior quidem fuit: insectandis tamen Romanis Pontificibus, nouo Pontifi- Romæ creando, vetera odiorum nomina exæquaturus.

1314

Turcarum imperii initium. CAPVT XIII.

RÆCORVM imperium per hæc tempora Andronicus obtinebat, Michaelis Palæo-logi filius, notum perfidia & impietate nomen, diuis hominibusq; inuisum. Romana gione eiurata, quæ à Græcis superioribus annis suscepta erat populariter, patrẽ in im-um numero habuit: funeris honorem, iusq; sepulturæ defuncto denegauit. Id impe-itium fuit. faustũ scilicet, atq; præclarum: tanto in nostram gentem odio, vt iusta ma-onia non haberentur, Græcos inter Romanosq; iuncta, nisi prius à parte altera patriis s abdicatis. Multi fidei damnati crimine grauissimo apud Græcos ea tẽpestate. Iis sce-us vindicandis Turcæ hoc ipso tempore certissima numinis ira excitati, gens eatenus ura, nunc nostris cladibus illustris fama, ignauia magis Principum, qui nascenti incen- occurrere potuissent, quam sua ipsorum virtute. in Scythiæ ea parte quam Volga flu- interfluit, eius gentis sedes olim fuere. inde salutis anno septingentesimo sexagesimo, no se numero in Europam infuderunt: prælioq; cum Hungaris rerum potientibus isso male accepti, in Asiam transmiserũt, locorum fertilitate inuitati, gentisq; ignauia: n voluptates locorumque amœnitates emollierant. Iis in locis, montibus Turcæ patis, eorum munitione magis quam armis tuti, diu incolumes perstiterunt, nulla ce-s fama, nullo magni nominis Duce latrocinio viuentes, stipendiaq; facientes militia li: vnde maior spes ostenderetur, cum à vicinis Principibus ad ferendam opẽ inuita-ur, præsertim ab Ægypti Sultano, iniuriæ opportuni, si fuissent, qui cõmunibus reipu- malis mouerentur. Sed præterita reprehendi magis quam retractari possunt. Bello , quod Gotifredi virtute in Syria susceptum gestumq; est, nobiliores esse cœperũt ob ades, quas nostræ genti intulerunt, acceperuntq; ipsi mutuo, diuisi in plura imperia, olque: donec hoc tempore Othomanus quidam Zichi filius, obscuro quidem loco um animi magnitudine, roboreq; præstans; aliis sublatis oppressisq; magna ex parte arum Ducibus fusã gentem palantemq; Numidarum more, sub vno imperio deuin-lic imperii Turcici nostra tempestate latissimi; cõditor primus Othomanorũ familiæ omen dedit. ab hoc perpetua serie Turcarũ Imperatores deducti, filii plerunq; patri-ro inter se fratres succedẽtes, vti subiectum stemma indicat. Othomani filius ac suc- Orcanes fuit, nepos Amurates, pronepos Baiacetus, Tamerlanis felicitate, suaq; ca-ate (nam victus captusq; ab illo est) quam proprio imperio celebrior. Baiaceto suc- Calapinus filius, duoq; deinceps ex eo Baiaceti nepotes Moyses & Mahometes. huic s Amurates filius fuit, tædio rerũ humanarum sub vitæ finem imperio deposito, con-toq; quã gesto illustrior. integra ętate, florẽtissimis rebus, regna regumq; cultum reli-

quit. felix si pro vera religione id studium suscepisset. Amuratis filius Mahometus, is cuius armis Constantinopolis proximo seculo capta est, Mahometo Baiacetus, Selimus, Solimanus, Selimus, Corcutusq; successere. sic Turcicum imperium à tenui principio exortum, nostrorũ ignauia auctum amplificatumq; est: discordium inter se, ac ne aduersus quidem communem hostem consensu.

Catalauni Græcorum imperium inuadunt. CAPVT XIV.

MAGNA Asiæ minoris parte Turcæ armis occupata oppressaq; de Europa cogitare cœperunt. Angustum, qno dirempta est, fretũ exultantibus barbaris tanquam fræ- nos furoris iniecit. nam in Græcis parum animi erat, parum roboris ad vim propulsandam omnium voluptatum illecebris fracti corporibus, imminuti animis, in pace inquieti, pro- caces ore, in bello ignauissimi erant. Andronicus periculi magnitudine perspecta externis se & imperium auxiliis munire constituit. Catalauni pace inter Principes in Sicilia com- posita, vti superius monstratum est, quietis impatientia, belloq; viuere assueti piraticam exercebant. Rogerius Brundusinus præcipuus eorum Dux militari scientia, & rerum ge- starũ fama præstantissimus, magnis præmiis euocatur. Huic origo ex Germania. pater Ri- chardus Florus Friderico Augusto familiaris, assiduusque, Brundusii amplas possessiones habuit. eo ad Manfredoniam cæso, cum Corradini partes sequeretur, filius se Templariis primum adiunxit: deinde Friderico Siculo Regi fortem operam nauauit. inde illi bellica gloria, nomenq; apud exteras etiam nationes celebre. Regis sui voluntate, Græcorum ac- citu, Constantinopolim abiit cum classe nauium octo & triginta: in quibus triremes octo- decim, equites mille quingenti, pedites ad quatuor millia exigua tantis molitionibus ma- nus cæterum bello viuida virtus, vsu firmati milites, belli Siculi domitores. Rogerio conju- data Zauræ imperatoris filia, ex Andronici sorore genita, præcipuusq; secundum Impera- torem auctoritatis locus. nomen magni Ducis additum. His blandimẽtis Catalaunorum animis cõciliatis, belliq; studio incensis, in vicina Asiæ littora transmissum est. primo præ- lio è Turcarum numero tria millia equitũ, pedites ad decem millia interfecti. rursus Ph[rygia] gia Mæoniaq; penetratis, ad Philadelphiam Pactolo fluuio nobilem, locis amœnissim[is] cum Turcis pugnatum est, pari euentu, neq; minori hostium strage. ad Daniam tand[em] Ciliciæ vrbem, non procul Epheso atq; ad Tauri montis angustias, Ferri portam voca[nt] dimicatum pari nostrorum felicitate. claræ eæ victoriæ in præsens, in posterum vsui fu[ere] arma, equos, pecuniam, quibus indigebant adepti sunt, magna inter vtranq; gentem fa[ma]. Ab iis initiis facta spes est impiæ gentis euertendæ, nationis Christianæ omnibus malis [ve]xatæ in libertatem vindicandæ. Incõmode accidit, vt Rogerii socero defuncto, frater [...] imperium armis occuparet. leuirorum calamitate, qui patrui iniuria à paterna hæredi[tate] excludebantur, Rogerium moueri necesse fuit; præsertim Andronico in Europam [...] cante. breui ea tempestas sedata ex sententia est. Magnum momentum accessit Bere[nga]rio Entensa domo Catalauno in auxilium attracto. Sequebantur eum equites trecẽti, [...] pedites ex omni copia delecti. is Magni ducis titulo, continuo cohonestatus. Rogerio [Cæ]saris nomen datũ: quo nomine à quadringentis annis Græcos vsos non esse constabat [pro]pter amplitudinem potestatis imperio proximæ. Hactenus omnia secunda, nihil vt [desi]derari posset, nisi è summo verti fortuna cœpisset. ex honore nata ad populum inuidi[a]. præterea milites ad Callipolim, vbi in hibernis continebantur tumultuantes, stipendi[a] postulãtes, dispersi per vrbes & oppida, rapere, spoliare vi & stupris cũcta polluere, in o[mne] nefasq; auidi suo cõpendio, Ducũ periculo, in quos Augusti ira vertit. eorũ vitæ insid[iæ] paratæ. Rogerius Hadrianopoli oppressus: quo euocatus venerat quasi de reb. magni[s] liberaturus, insigni perfidia, publico dãno. Sic est: ꝓcliuius iniuriæ, quã beneficio vi[cem] pẽdimus, quia gratia oneri, vltio in quæstu habetur: ac fere magna officia insigni mal[o] cõpensantur. Rogerio cæso Callipolis, numerosis Græcorũ copiis obsessa. magna no[strorum] virtute propugnatũ. multæ de Græcis victoriæ partæ sunt. in quodã conflictu, sex m[illia e]quitũ, pedites xx. millia trucidati, cæteris castris exuti, res cõparanda miraculo, vix [...] factura, ni Raymũdus Mõtanerius, qui bello interfuit, visa litteris ꝓdidisset. Entẽsa i[...] necis vindicãdæ studio incẽsus, Byzantii littora classe vastauit. pecora abacta. homi[ci]des factæ. villæ viciq; incensi. Caloioannẽ Andronici filiũ resistere ausum, acie vinc[...] gantq;. Classis Genuẽsis forte fortuna, ad ea littora appulsa Eduardo Oria Duce, reb[...] corũ opem attulit: Catalaunorum rationes vehemẽter conturbauit. simulatione am[...] classis Catalaunorũ oppressa est. Entẽsa captus, ea calamitate dign⁹, q, Turcas auxilia[...] casset: q, Christianis legib. turpe semper est habitũ. supererat Rocafortius ad Callipo[lim]

pr

ſidio relictus. eo duce irruptiones ſæpe factæ, multæq; hoſtib. illatæ clades, tū Græcis,
n Genuenſib. Eo ſucceſſu ferox effectus, neq; iuſtum, neq; iniuſtum imperium pati po-
t, omnium ſcelerum licentia, vi, ſtupriſq; contaminatus. Entēſam reddita longo inter-
o libertate, cum noua claſſe, quam in Catalaunis venditis paternis oppidis comparaue-
ad ea littora appulſum, reb. præfici paſſus nō eſt. inde ciuiles diſcordiæ graueſq; vtrinq;
diæ comparatæ. A Friderico Rege Siciliæ, cuius auſpiciis pugnare cœperant, periculo
unciato, Ferdinandus Balearici Regis minor filius eo eſt miſſus: ſi nominis auctoritate,
eniiq; dexteritate in pace poneret Catalaunos. Parum ea diligentia profectum. impe-
um tamē, vt quoniam omnis ad Callipolim tractus vaſtatus erat, facto omnes agmine,
dicis interuallis Neapolim peterent, vrbem Thraciæ ad Macedoniæ fines nobilē Ne-
Strymone fluminib. prouentu celebrem, præcipua amœnitate. In eo itinere pars cum
c conflixit. Cecidit Entenſa. multi alii perempti. Ferdinandus neceſſario in Siciliam
gans ad Eubœam inſulam à Gallicis triremibus captus eſt. Cum ea Gallorum claſſe
afortius eorum, quę commiſerat venia apud Aragonios Siculoſq; deſperata, fœdus fa-
bilis, cum præ ſuperbia faſtuq; contemptui ſe haberi cernerent, ferro vincti Rocafor-
Rocafortiiq; frater, Auerſæ in Roberti Neapolitani Regis infenſiſſimi, poteſtatē con-
ti carceris ſqualore perierunt. Merces ea ſcelerum iuſtiſſima eſt habita. Ferdinandus
aris in libera cuſtodia fuit: ac mox Aragonio, & Friderico annitētibus, redditus liber-
Meſſanæ Iſabellā duxit Ludouici neptim, eius qui Gallicæ ſtirpis poſtremus Pelopon-
Princeps ſine virili prole ante aliquot annos deceſſerat. Gallorum diſceſſu Catalauni
uis viribus & numero imminuti ferocia retenta, quacunq; irent, omnia vaſtare, diri-
auferre. Quo tempore Athenarum Dux Gualterus Brenna, ex veterum Gallorū no-
te, à finitimis bello fatigabatur. ab eo Catalauni ad armorū ſocietatem inuitati. diu-
amicitia non fuit. ſtipendia flagitantes, facta ſeceſſione Ducē in acie cædunt, vrbem
n impetu capiunt, domos, vxores, opeſq; incolarum. imperii ſumma, nomenq; Fri-
a Regi Siculo reſeruatur. externis hominib⁹, tantaq; ex eo facto inuidia, externa præ-
conquirenda erant. Itaq; Fridericus in præſenti conditionem accepit, præfectoſq; vr-
, Duces bello dedit, qui eius nomine res gererēt: deinde Guillelmo minori filio eum
ipatum teſtamēto legauit. Guillelmo Ioannes frater ſucceſſit. Ioāni Fridericus filius.
nulla ex ſe prole defuncto, Friderico prioris Friderici pronepoti Regi Siculo, is prin-
is iure hæreditario obuenit. inde Aragoniis Regib. Ducis Athenarum & Neopatrię,
etiam ætate, inane nomen vmbraq;. Fuit hoc bellum ea tempeſtate maxime memo-
, militum audacia, præliorum numero & varietate, diuturnitateq; temporis, nā duo-
n annis tenuit. quod mirum ſit circunfuſis vndiq; hoſtibus, ſublata inter ipſos cōcor-
ulla imperandi parendiq; diſciplina. Ea res Clementē Pontificem, hoc ipſo quo ex-
s eſt anno, excitauit, vt minacibus ad Aragonium litteris ex Græcia deduci Catalau-
o regio imperio, mandaret, Caroli Valeſii in Peloponneſo dotales vrbes obtinentis
, incolarum lacrymis, qui malis omnibus à paucis latronibus opprimi, ſe ſuaque con-
bantur, datum id officium à Pontifice eſt.

Ioannes. XXII. Pont. Max. CAPVT XV.

o anni proxime conſequentes nouis in Gallia Regibus, nouoq; poſt duorum anno-
um & menſium ferme quatuor interregnum Romano Pontifice inſignes extiterūt.
icus Hutinus ad ſaltum Vincennarum, quarto ab vrbe Lutetia lapide, ex morbo ex-
s eſt, Nonis Iunii ſalutis anno milleſimo treccenteſimo quintodecimo. ex priori vxo- 1315
rgarita Burgundi Ducis filia Ioannam reliquit. matri adulterii conuictæ in cuſtodia
fregit. iuſtus is dolor eſt habitus: mirumq; vno tempore tres Philippi pulchri nurus,
e adulteriis fuiſſe poſtulatas, præcipua in fœminis principibus impudicitiæ licentia.
onuictæ Ludouici, Caroliq; vxores. adulteris verenda conuulſa, cutis detracta: vn-
per plateas tractis laqueus vitæ finis fuit. Clementia Hungari Regis filia in Margari-
im poſterioribus nuptiis ſubſtituta vterum ferebat, quo tempore vir extinctus
pem paterni regni Ioannem peperit. Eo tamen intra vigeſimum diem ſublato, Phi-
patruus cognomento Longus, eatenus regni procurator, regium inſigne deſumpſit,
ū omniū ordinum, Ioāna puella fraterna hæreditate excluſa, lege Salica, ſeu vera ſeu
iā potentioris recens conficta, extenſaq;. cuius hæc verba ſunt. IN terrā Salicā mu-
ie ſuccedāt. Regno Vaſconū ſpoliari nō poterat, ꝙ auiā cognominē recēti memoria
iſſe hęreditate conſiderabāt. De Pontificatu Romano maior concertatio erat, Itali-
dinalib. ex ſua gente Pontificē creari, Romamq; pontificiā ſedem referri ſatagen-

tibus. vincebant Gallici numero. vicere ſucceſſu. Carpentoracti Galliæ Narbonēſis vrbe
vbi Clemens Pontifex deceſſerat, cū electio noui Pontificis duceretur, concurſu prouin
cialium Italorum ædibus direptis, capta vrbe, diſſipatiq; vtriuſque nationis Cardinales: r
ſchiſmati proxima, longo interuallo Lugdunum ad comitia pontificia conuenerunt. In e
vrbe Iacobus Oſſa genere Gallus ex Epiſcopo Portuenſi, Romanus Pontifex creatus eſ
1316 ſeptimo Idus Auguſti, anno eius ſeculi ſextodecimo. in Pontificatu Ioannes XXII. dictu
Toloſa & Cæſarauguſta Metropoleis vt eſſent, effecit vtriuſq; gentis Gallicæ & Aragoni
promerendi ſtudio. Cæſarauguſtæ Pompelo contributa: cum vtriq; à Tarraconenſi Pr
ſule ſacra petere ſoliti eſſent. Cadurcos Epiſcopi ſede donauit. is honos patriæ habitus e
Noua Diuorum nomina templis data: Thomæ Aquinatis ex Prædicatorio ordine Theo
logi præſtantiſſimi: Ludouici Epiſcopi Toloſani. is Caroli Iunioris Neapolitani Regis f
lius fuit, Aragonii leuir. Eæ res Ioannis Pontificatum diuturnum, magis illuſtrem effec
runt. In Caſtella res quietæ non erant: neq; tamen externi belli cura intermittebatur. A
zarius priuatā fortunam quamuis feliciorem ferre non valens, grauemq; ex regno caſum
regios titulos vſurpabat contra icti fœderis leges. infirmus virib. imparq; hoſtiū potentia
noſtrorum auxilia euocare non deſiſtebat. fœderati Regis calamitas mouebat, ſpeſque e
inteſtinis diſſidiis gentis Mauricæ opprimendæ. Belli cura Petro Principi demandata
ætati eius conceſſum, & quoniam fœdere facto prior Maurorū gratiam occupauerat. p
terea domeſtica calamitate Ioannes Princeps diſtinebatur Alfonſi filii maioris, valetud
ne primum, deinde obitu, inter Maurici belli initia cōſecuto, ad Morales oppidum in ag
Tauri. defuncti corpus Legione ad D. Mariæ de Regula ſepultum eſt. Quo tēpore Fer
nandus Balearis in Peloponneſo, vbi Catalaunorum ope dotalem eius gentis principat
armis vindicabat, in ipſo ardore belli extinctus eſt. corpus in Hiſpaniam relatū, Perpin
in Pręedicatorum ęde, tumulo compoſitum. Is viri exitus fuit ea tēpeſtate clariſſimi fili
ex vxore procreatum auo cognominem in tenera ætate reliquit. Petrus Princeps bell
Bætica omni conatu cōparabat. Guidixēſes annonæ penuria laborabant corruptis circ
ſegetibus, agris, ferro flammaq; vaſtatis. Iumenta ſarciaria, quorum magnus numerus
contractus, valido præſidio, per hoſticum ducenda erāt. Iacobi & Calatraue Magiſtri
cati. adiuncta valida manus Petro ipſo totius expeditionis Duce præcipuo. ad Alate
oppidum occurrunt Granatenſes equites numero, virtuteq; præſtantes, Ozminio du
re. eorum aduentu, noſtri in pedes deſiliunt. ſupremo conatu dimicatū pari periculo.
ſtrorum tandem virtute hoſtium ferocia repreſſa eſt. in pugna fugaque mille quinge
Mauris deſiderati ſunt: in his quadraginta è præcipua nobilitate Granatenſi. quæ res
cit, vt ea clades luctuoſiſſima barbaris eſſet. Secundum victoriam reliqua prona fue
Guidixenſes commeatu inſtructi. geminæ arces, Cambiles, & Algabardus vi expug
ereptæq; Mauris. Quod gratiam apud populum & Principes cōciliare debuit, mult
inuidiam accendit. Petri euertendi conſilia agitata, Ioanne patruo cæteros procere
culte inſtigante. honeſta cauſſa quærenda erat. optima viſa eſt: rectam regni admin
tionem oppidis oppigneratis prædibuſq; cauere. ærarii id rationes nimiū exhauſti ex
Burgis primum, deinde Carrione conuentus agitati. vtrunq; vt poſtulabatur, præſt
Petriq; fides ad examen vocata illuſtrior viſa eſt. Ærarii inopiæ ſupplendæ ratio aliq
cogitata. ad vocem tributi obſurdeſcebant prouinciales, quod auctis ſæpe vectigali
quitate temporum, belliq; Maurici ſtipendiis, conſumptū erat. impendebant infinit
ptus, nouæq; copiæ militares conſcribendæ erant. Adire nouum Pontificem Petro
eſt: atq; ab eo in vſus belli Maurici, miſſa legatione poſtulare ſacerdotiorū decumas
terea peccatorum veniam iis qui voluntariam militiā ſuſcepiſſent. vtrunq; benigne
tifice datum eſt. aliquid etiam pecuniæ in ſtipendium à prouincialib. redactum. His
diis noſtrorum copiæ auctæ ſunt. hoſtium fines ſemel, iterum, tertio, irruptione fact
ſtati. hominum, pecorum prædę abactę. agri, villæ, oppida vexata. belli terror circ
in ipſius adeo Granatæ vrbis conſpectū, penetratū eſt. Mauri pugnādi copiam non
noſtri in eo victoriā eſſe poſitā arbitrari, ſi ventū eſſet ad manus. ſi qui in aciem prod
erāt, eos pedes magis, quā arma tutabātur. Heraclea Maurorū conatib. occupatis, q
vrbē obſidere parabāt, egregie munita. Itaq; propoſito deſtiterunt. Belmaſiū oppid
noſtrorū armis, præſidioq; occupata ſunt. ſalutis anno milleſimo trecēteſimo ſexto
1316 hæc in Bætica gerebātur. Quo anno Rocaberto Tarraconēſi Præſule defūcto, coll
fragiis vt tūc in more erat, Ioānes Aragonii Regis filius ſubſtituitur. electionem vt I
Pōtifex ratā haberet, impetrari nō potuit. cauſſæ memoriæ nō ſunt proditę. ſimoni
bitus (ſic ſuſpicor) vitiū obtēdebatur, aut minoris ętatis. Nondū ſoluendarū legū ad
pū gratiam vſus percrebuerat. In Pontificib. ea erat animi magnitudo, vt maximoru

um cupiditatibus obsistere non dubitarent. Semenus Luna Cæsaraugusta Tarraco-
migrauit. Petrus Luna in Semeni locum suffectus Cæsaraugustanus Archiepisco-
Ioannes Regis filius Montaragonis Abbas creatur: quod sacerdotium Petri electio-
acuum erat.

Petrus & Ioannes Principes in bello Maurico occisi. CAPVT XVI.

OXIMO anno millesimo trecentesimo septimodecimo repetitis antea legationibus, 1317
upremaq; Aragonii Regis contentione, ex bonis, quæ temp arii in Valetino tractu ob-
e soliti erant, noua vti militia constitueretur impetratum, Calatrauæ quidem contri-
, proprio tamen Magistro in veste cãdida, cruce rubra insignis simplici planaq;. Cister-
ium instituto, legibusq; viuere mandatum est. præcipua sedes Montesia, vnde militiæ
en. tenuis census. virtus bellica aduersus Mauros, qui Valentina littora infesta redde-
cæteris non inferior. Proximo tempore in Lusitania eodẽ Pontifice concedẽte, noua
a constituta, cui à Christo nomen est, eo regno nobilissima, cruce rubra, linea cãdida
secante distincta. huic militiæ Templariorum oppida, prædia, ædes attributæ. ad ca-
Marinum præcipuum ordini domicilium. inde Touariũ migratum. Præclare hoc.
tinis tamen motib. prouinciæ tranquillitas, quæ diu steterat, turbata est. à Dionysio
filius Alfonsus diffidere cœperat. regnandi ambitio, exitiale malum, iuuenẽ agebat
pitem. tametsi caussæ aliæ obtendebantur: Alfonsum Sanctiũ furto genitũ plus apud
patrẽ posse, quam pateretur æquitas. ei regiæ procurationem delatam: ad summa de
b. consilia adhiberi solitum: ex eius arbitrio pendere omnia: & quod caput erat, eo
re Alfonsi abdicãdi cõsilia agitata esse. hæc siue vero siue falso in vulgus iactata mul-
animos à Rege auerterũt: eorum qui nouas spes præsenti fide metuq; potiores arbi-
tur. proceres in partes scissi. Conimbrica Portusq; ab Alfonso occupatę. exules, latro-
rricidæ sese ad Alfonsum adiungẽbãt, Dionysii Regis patientia singulari: si arte pos-
us ab ea mente deduci, victoriam funestã forę existimantis victorib. æque ac victis.
Lusitania. In Aragonia Maria Regina extincta est: quam Cyprii Regis sororẽ è Cy-
aduectam superiori anno, sibi connubio Aragonius Rex iunxerat. nuptiæ Gerundæ
ratæ: inferiæ Dertusæ. vbi anno millesimo trecentesimo octauodecimo, mense Mar- 1318
remo defuncta est: tumulusq; in Minorum æde cõpositus. Proximus annus duab.
ne reb. insignis extitit. Ioannis & Petri Castellæ Procuratorũ tristissimo casu, Iacobi
onii abdicatione. Ioãnes alter regni procurator æmulũ potentia & auctoritate, ob ea
ræclare gesta erant, indies crescere ægre ferebat. belli pacisq; consilia ad eum cuncta
grauissimũ: ac illud vrebat maxime, q sacerdotiorum decumas solus administraret
socio. Petrus quo plura præclare strenueq; fecisset eo iniuriã minus animo suo to-
si diutius aleretur controuersia fore prouidebatur, vt pars cũ parte confligeret: nam
belli Maurici magni in Vaccæis atq; Vectonib. delectus à Ioãne habebãtur. Reginæ
ria impendentes motus pacati. Vallisoleti concordia cõstituta, vbi regni conuentus
ur. Conuenit vt in Maurorũ fines irruerent ambo, diuisis copiis, publicaq; pecunia.
ter destinata vis altior euertit. In his conuentib. Berengarius Cõpostellanus Episco-
ulo ante à Ioãne Pontifice institutus, ab eoq; in Castellã legatus, Alfonsi Cerdæ cau-
it, dira omnia Pontificis verbis cõminatus ni morem gererent iustissimis postulatis.
at cõmiseratio hominis ab spe regni certissima, in quã natus erat, deiecti, egeni pro-
agantis: & est eo nomine natura hominũ praua, quod sæpe petit, atq; ad ea consilia
ime recurrit, quæ antea obstinatissime erant repudiata, pari in vtroque temeritate,
q. vti Alfonso accidit, eorum oppidorum possessionẽ repetenti, quę superiorib. an-
ibuta, contemptaq; erant. id excusabant proceres: sacramentiq; religione teneri sese
abant ne Rege minore, de regia ditione diminui quicquã concederent. Ferdinãdo
fratri datum, vt regiæ Magister esset, leuis tantis incõmodis compensatio. Regina
rigã abiit per caussam Alfonsi Lusitani generi sui, ad colloquium alliciendi: si posset
atrem & filium conciliari concordia. frustra labor omnis consumptus. Petrus & Io-
Bæticam diuersi contendunt. Ismael Rex Maurus aduersus ingruentẽ tempesta-
nsmarinis auxiliis se munire constituit, Algezira, Arunda, aliisq; interiectis oppidis
Iarrocio donatis: quod vtriusq; rationibus fore commodum videbatur. magno cer-
rum amicitia stetit, Tisarum municipium opere naturaque munitissimum, armis
e opulentum à Petro vi expugnatum. arx dedita à Mahomade Andone, in cuius di-
d oppidum erat. magnum momentum ad totius belli summam ea victoria factum
tur: pronaque cætera fore putabant: ni Ioannes præpostera ambitione laudis, sibi,

& cæteris exitium comparaſſet, magnum Reipub. luctum. Vaenæ, vbi ſe tenebat, virtutis
oſtentandæ cupidus, in Granatæ vrbis conſpectum penetrare conſtituit. Temerarium id
conſilium erat propter anni tempus æſtuſq; graues. ad Alcaudetem tamen vtriuſq; Prin-
cipis copiæ collatæ, equites ad nouem millia, peditum numeroſa multitudo. In hoſtium fi-
nes penetrant. latæ populationes factę. in primo agmine Ioannes curabat, virtutis oſten-
tandæ intempeſtiua cupiditate: in poſtremo Petrus: Iacobi, Calatrauæ, Alcantaræ, Ma-
giſtri: Præſules Toletanus, Hiſpalenſiſq; aderant: lectiſſima Caſtellæ pubes virtute nobi-
litateq;. Illora ex itinere capta. arx impatientia feſtinandi Mauris relicta. In Granatæ con-
ſpectum ventum, ſabbatho quo die Ioannis Baptiſtæ profeſtũ agebatur. eo & conſequẽ
die haud vllo moræ pretio, loco manſerunt. die tertio caſtra retro mota. præcedebat Pe-
trus: ſubſequebatur cum impedimentis Ioannes. Mauri de noſtrorum conſilio certiore
facti, vrbe egreſſi, quinq; equitum millia, incondita peditum multitudo, duce Ozminio
neq; ſpe victoriæ, neq; pugnandi propoſito, ſed vt locorum notitia nouiſſimos carperent
Proceſſerãt noſtri procul à flumine, ardẽtiſſimo Sole, nulla præparata aqua. fortuna Mau-
ris præclari facinoris caſum dabat. In noſtros omnib. partib. inuadunt. certatur magna vi.
clamor permiſtus hortatione, lętitia gemitu. armorum fragor procul exaudiebatur. Petrus
ad eas voces conuerſo agmine accurrit. milites diſpalati, à curſu feſſi, vix ſuſtinere arma,
vix ingredi poterant. imperia neq; reddi, neq; accipi. In tanta perturbatione diſtricto enſe
cum ſuos ad pugnam concitaret, laboris, moleſtiæ, æſtus magnitudine intercluſa repente
anima concidit. idem Ioanni accidit, niſi quod alienata mente ad noctem ſpirare viſus est.
triſtiſſimo caſu per exercitum vulgato, milites conglobantur. Mauri parari pugnam ſuſpi-
cantes, direptis impedimentis abeunt. id noſtris ſaluti fuit. noctis beneficio in pacata eu-
ſerunt. duorum Principum corpora Burgis tumulata ſunt. Ioanni cognominis filius er
à fœditate oris cognomento Cocles. mores nihilo honeſtiores. Maria Petri Principis v
Cordubæ ſubſtiterat ventre graui, hæredeq;. filiam enixa eſt, cui Blancæ nomẽ fuit. G
ſias Laſſus Petro dum viueret intima familiaritate coniunctus, infantis patrocinium,
terni principatus procurationem ſuſcepit. ſubſecuta ſunt noua diſſidia: nouæq; inter
ſtellę Principes enatæ ſimultates, regni procurationem malis boniſq; artib. ſingulis an
entibus. Quo tempore Aragonia turbata erat, nouo inſolentiq; ſucceſſu. Iacobus
gonii Regis filius maior, obſtinato animo paterni regni hæreditatem abdicare cupie
cauſſæ in incerto fuere, niſi quod inconditi eius mores, importuna patris ſeueritas, al
offenſione incitatum vt crederetur effecerunt. Filii ſane conatus grauiſſimus patri ex
monere, hortari, & pro imperio iubere, ne id admitteret, vnde nomini patriæque ded
luctumq; inureret ſempiternum. Noſtra, inquit, ſenectus conferre amplius populo
„ poteſt, quam bonum ſucceſſorem: nec tua amplius iuuenta quam bonum Principem
„ re. eo conſilio regiis moribus à prima ætate te imbuendum curaui: neq; deeſſe indol
„ debatur vt dignus imperio eſſes, etiam ſi Rege patre non eſſes genitus. Vxorem para
„ ctiſſimam puellã nobiliſſimamq;. regio apud me cultu habui. ſi quid addi poteſt, ad
„ Nunc ſpes me mea fefellit, teq; nimia indulgentia, felicitaſq; corrupit: vt regnum hu
„ ſuſtinere iuuenis detrectes: quod extrema ſenex ætate ſuſtineo. An tuam tranquilli
„ publicis commodis anteferas, patrio imperio, religioni ſanctiſſimæ: qua obſtricti ſum
„ leonoram ſponſam, cuius te milereri opus erat, coniugem tuam, Aragoniæ Reginam
„ Fortaſſe ſenis obitum expectare, qui diu abeſſe non poteſt, graue eſt: tametſi alias c
„ nectis, libido te dominandi exagitat. ego diuinæ voluntati, vnde viuendi fines per
„ præſcribere non poſſum: quod meum tamen eſt libens tibi regno cedo. iſtam tantũ
„ tem depone: quæ nobis communiq; patriæ non poteſt non eſſe grauis. Quod vt fac
„ omnia numina, & quidquid in cælo ſanctum eſt, moneo, hortor, obteſtor. ac illud vi
„ præpropera feſtinatione eo progrediaris, vnde regreſſus non ſit. Ad hæc iuuenis
„ Stare ſibi ſententiam ait, vitam principalem, tot ærumnis obnoxiam, priuata & be
commutare. Ergo Tarracone, quo conuentus procerum & Præſulum erat, regni
ditate vltro ceſſit Decembris die vigeſimo tertio. Calatrauæ veſtẽ continuo induit:
deinde Monteſiæ militia mutauit. Vxor Eleonora intacta ad ſuos in Caſtellam mi
De Iacobi facto non vna opinio fuit. morum licentia, vitæq; deinde turpitudo arg
to fuit, non colendæ pietatis ſtudio, ſed ingenii leuitate abdicaſſe. Eo ſane amoto h
tatis ius Alfonſo fratri ætate proximo quæſitum: qui Petro ſeptimeſtri partu ex T
vxore paulo ante ſuſcepto pater effectus erat Vrgeliæ principatu dotali, ex Arme
teſtamento, magno Theraſiæ auunculo. Ergo vno tempore Luſitani Aragoniique
ſticis calamitatibus exagitati ſunt, contrariis quidem ſtudiis, pari tamen incomm
felicitateque.

Mariæ Reginæ obitus. CAPVT XVII.

Ccepta ad Granatam calamitate, Mauri victoria feroces atque præclari Oscam
in Bastetanis, Ores, Galeramq; occuparunt, eripueruntq; D. Iacobi militibus, in quo-
ditione erant. parte altera Tucci lautissimum municipiū expugnatum. in incolas fer-
euitum, nulla neq; sexus neq; ætatis misericordia. proxima rupes, arcisq; munitio, mul-
erfugio fuit. In Castella Citeriore atq; Vlteriore, aliisq; contributis prouinciis motus e-
nouæq; spes Principum, quos generis nobilitas potentiaq; proxime ad regni procura-
em destinabat. Maria Regina fœderis beneficio annis superioribus facti, rerum sum-
n ad se auocabat. de ea re ad vrbes & oppida litteræ datæ, ne se prauis cuiusquam arti-
in fraudem induci paterentur, decoris obliti scilicet, fidei immemores. Reginæ imbe-
as plerisq; contemptui erat: imparq; grauissimis regni curis fore videbatur. proceres
i ad rerum fastigium vno tempore aspirabant. hi præcipui: Philippus Regis patruus
nes Emanuel & Ioannes alter Viscaiæ Princeps remotiores quidē stirpe, cæterum e-
ie fortes, opibus ingentes, regioq; ex sanguine nobilissimi. his cura summaq; omnium
m demandata est, haud quaquā in vnum consensum conspirāte prouincia, sed in par-
ctionesq; scissa. Inconsulte, ac veluti per dementiam cuncta agebantur. Multi priuati
ētus habiti, vrbium oppidorumq;. multum timoris, multum periculi erat. Philippum
a rebus præfecit. Ioannem Emanuelē Carpetania, atq; ea veteris Lusitaniæ pars, cui
madura nomen est. Ioannem Viscaiæ Principem multo maxima Castellæ Vlterio-
rs sequebatur. intra vrbes sæpe partium studio tumultus erant. imperia sæpe mutata:
nunc his, nunc illis afficiuntur, prout cuiusq; res erant, spe largitionum multitudine
venali, dubia fide. hinc scelerum licentia, cædes, latrocinia, luctuosissima rerum fa-
A potentioribus tenuiores opprimebantur. regia vectigalia domum auertebant ma-
tus, Principesq;. infame latrocinium, turpissimum peculatum. nullū erat genus mali,
ea prouincia non pateretur. Ferdinandus Cerda viribus inferior, suspicionibus ob-
is, ob veteres de regno contentiones passim exclusus, Ioanni Viscaiæ Principi adhæ-
is sæculi anno vicesimo hæc in Castella gerebantur. Quo anno Ioannes Aragonii Re- 1320
ius, Toletanus Pontifex Ilerdæ sacratus est, in locum Gonsalui priori anno defuncti
tutus, eximia vtriusque gentis lætitia, spe, plausu, prosperum iustumque pontificatum
s vocibus ominantiū. Reginæ Mariæ haud obscuro dolore metuentis, ne tanti Prin-
aduentus, res commotas amplius exulceraret, verum eæ suspiciones Romani Pon-
ad Reginam litteris detersæ sunt, timorq; exemptus, pacata omnia fore pollicentis.
Aragoniis certe Præsulibus magna de dignitate ecclesiæ Toletanæ contentio fuit.
es de more crucem præferebat potestatis insigne. id sibi veteri iure concessū recen-
memoria confirmatum, licere arbitrabatur: cum Primas esset Hispaniæ. Tarra-
nsis, Cæsaraugustanusq; Præsules, qui inaugurationis cæremoniæ interfuerunt, iure
ouerso, caussaq; nondum diiudicata negabant. ad has voces cū Toletanus non mu-
uæ ecclesiæ dignitatem tueri certus, patrisq; fauore fretus: Cæsaraugustæ, vbi regni
entus à Rege habebātur, à Cæsaraugustano Præsule anathemate notatur. clausa tē-
crorum iustitium fuit. incredibilem audaciam, confidentiam singularem. Constitu-
periorib. annis anathemate sancita, si quis in aliena prouincia crucē præferret, facto
ndebantur. Id ægre Aragonium Regem habuit, filium in suo regno violari, suisque in
. Datæ ad Romanum Pontificem de ea re litteræ acres atque minaces: videbaturq;
le aliquod exemplum editurus, ni admonitus à suis, de suarum ecclesiarum dignita-
regnoq;: neq; videri æquum priuatis affectibus indulgendo publicam caussam pro-
multum de animi furore remisisset. Pontificis ambiguo responso vtriq; suspensi, ita
n accusantis, vt anathematis ignominia exolui Toletanum iuberet, si forte extitisset
cum nouus Præsul ex Aragonia digressus in prouinciam appulisset, de quo maxime
atur, ne Ioanni Emanueli faueret, quoniam Constantiam eius sororem natu maxi-
vxorem habebat: eum maxime abalienauit regiis vectigalibus in prouincia denega-
æ ille pro iure acceptæ potestatis auertere cupiebat. vnde implacabile inter vtrūque
ipem odium. Quo tempore Vascones sub imperio Gallico quiescentes memorabi-
adem in Cantabria acceperunt. Obierat Philippus Longus Rex Galliæ quarto No-
nuarii, salutis anno millesimo trecentesimo vigesimo primo, nulla relicta prole. suc- 1321
at Carolus eius frater cognomento Pulcher, forma, liberalitate, animi magnitudine
us par. Hoc Rege à Cantabris ea parte cui Guipuscoæ nomen est, Gorritia arx im-
o aduentu occupata. caussa obtendebatur, quoniam à Vasconibus iniuste possideri,
ris esse compertū erat. Iniuriæ vindicandæ studio, Vascones progressi ad sexaginta

millia, nisi aut numeri sunt vitiati, aut fama mētitur, ad Beotibaram (id oppido nomen est Septembris die nonodecimo, à paucis Cātabris omnino octingentis iuga montium, clau straque occupantibus: indeq; vegetes magnis lapidibus refertos, in subiectos prouoluen tibus, profligati sunt. maior quàm pro numero cædes fuit, multique capti. Cantabrorum Dux Egidius Onizius, Vasconum Pontius Morentaina, homo Gallus eius prouinciæ pr Rege Gallo Præfectus. Victoriam ea ætate in paucis celebrem fuisse necesse est: argumen to vulgarium carminum, quibus ad hanc diem ad lyrā canere, celebrareq; eius prouinci ho nes, vtraq; lingua Castellæ & Cantabriæ, eius pugnæ euentum consueuerunt. Gui lelmus Cardinalis Sabinus Episcopus à Romano Pontifice in Castellam legatus: si eius d ligentia, pontificia auctoritate malis quæ vniuersam prouinciā occupabant, finis impone retur. Eo auctore Palentiam regni conuentus indicti. Quo tempore Maria Regina ann grauis fracta valetudine reipub. calamitatibus oppresso animo extincta est, Iunii Kalen anno millesimo trecentesimo vigesimo secundo, trium Regū ætate reipublicæ præsidium Castellæ columen, Pietatis monimentum Olgarum cœnobium est eius impensa instaur tum, extructumq;: vbi funus eius illatum. duo alia monasteria Burgis vnū, Tauri alterum constituta: aliis per prouinciā locis alia. Guillelmi Legati iussu Episcopis vniuersa ditione Vallisoletū conuocatis, conciliū hac tēpestate nobilissimū peractū est. In eo concilio quar to Nonas Augusti multæ salutares leges promulgatæ sunt. in eo numero anathema ciuntur, qui carnibus quadragesimæ aut quatuor temporū diebus vescentur: quique publicè vendiderint carnes. A nostra religione alienis, templis dum res diuina peragitu interesse vetatur. iis tamen si nostra sacra susceperint sacri ordines, & sacerdotia vnde piam tolerent, non denegantur. Purgatio vulgaris reprobatur, qua Hispani vulgo vteb tur. Extant Ioannis Toletani Præsulis constitutiones per idem fere tempus promulgata iis, nisi Iudæi & Mauri quo tēpore res diuina peragitur à templis recesserint, cessare m dat. Redactas Cruciata pecunias ad se cum fide deferri captiuis redimendis, egenorū pia subleuanda. Presbyteri quater minimū per annum diuina hostia sacrificanto: neq quam nisi matutinis precibus exorato numine. Ecclesiasticis obsequiis parta bona, ea legare ve filiis quamuis iustis nefas esto. & erit qui sacerdotes & Episcopos eorū bono dominos & arbitros faciat? Eodem anno Granatæ in arce Alhambra, Rex Ismael suo coniuratione occubuit. Cædis minister auctorq; Algeziræ regulus conscius Ozminii terq; infenso in Regē animo: ex quo Tuccis oppido capto priori captiuam abstulit, e lenti formæ venustate, Ozminii nepos in ipsa expugnatione occisus est. Mahomad Is lis filius, nondū plane cognita Regis morte, duodecim natus annos sellæ impositus, at plateas circumductus, Rex salutatur, eximia Prætoris fide, plerisque vt in repentino miraculo attonitis. nam coniurati, nisi eorum conatus essent occupati, alium ex suo n ro Regem destinabant. ii omnes vrbe exacti, maioris mali metu, in exilium abierunt.

Alfonsus Castellæ Rex regnum capeßit. CAPVT XVIII.

REGINÆ obitu regni calamitates auctæ sunt: tumultus, cædes, latrocinia vigeban communes & priuatæ in vno Rege ea tempestate sitæ, si ad iustam ætatem perue in minoribus annis id specimen præbuerat, vt iusti atque optimi Principis indolem re crederetur. & fauent homines libenter votis suis, credunt, sperantq; quod cupiun cum primū ætatis annū quintumdecimum attigit, Vallisoleti regnum capessere con ætate quidem nondum tantis matura rebus, cæterum rerum status moram non reci Maior ipsi, quam pro annis prudentia inerat: prouincialium studia accensa festinac genita gentis erga Reges suos caritate. Garsias Lassus, Aluarus Osorius, præcipua p tiæ opinione viri quam multarū rerum diuturno vsu, magnoq; ingenio quæ fierant, in adolescentis Regis gratiā insinuabant spe veniæ, eorum quæ diuturno interregn missa erant, rei priuatæ augendæ, publicæ iuuandæ studio. Hos in familiam admis inosq; habere cœpit: quorū consiliis vteretur. duobus tertius adiunctus Iuzephus Astigitanus Iudęus, proximum gratię locum obtinuit, homo copiosus, publicano ceps. vnde omnes pecunię vias norat, quod in tanta ęrarii inopia ex vsu futurū era id genus hominū maxime Principibus gratū. regiis litteris regni procuratores acci tim Vallisoletū venerunt, pro se quisq; Regis gratiam pręoccupare, aliisq; eripere c dentes, assimulatis ad tempus officiis, fide neq; syncera neq; diuturna. Philippo pe gem resistēte, Ioannes vterq; è curia, venia neq; impetrata neq; petita abierunt à R nitus auersi: quē pessimis consiliis in fraudē induci querebantur. Mutuis auxiliis a omnē iniuriam vt se munirent, ad Cigales oppidū armorum societatē sanctissimo rando constituūt. & quo sanctius fœdus esset Ioannē inter Viscaiæ Principē, prio defuncta cęlibē & Constantiam Emanuelis filiā, pactę nuptię. Sanciendæ inter p

cietatis hic mos fuit per multos annos ſeruatus. Legibus fœderis lectis pater patratus eo-
m nomine: Teſtor, inquit, Deum & matrem eius, vt cuncta quę ſunt ordine ex tabulis ‹‹
onũciata, ſine dolo malo fraudeq; illis legibus ſtabo: neq; in fines hoſtium ſine ſocio ibo ‹‹
q; quid aliud contra faciam. Si prior defecero certo cõſilio, illo die vos ſuperi corpus in ‹‹
c ſeculo, in futuro animã diris cruciatibus mactate. vires verbaq; deficiãt facite: in pu- ‹‹
a equus, arma, calcaria, ſubditi cum opus eſſet maxime. Id vbi dixit, ſocii ſubiiciebant, ‹‹
nen. Nonnunquã etiam diuinam hoſtiã diuiſam in duas partes, vterq; ſociorũ libabat. ‹‹
debantur execrationes hoc erat ſanctiſſimũ iungendæ inter proceres ſocietatis pignus,
uſq;. Eius ſocietatis diſtrahendæ, vnde noua bella metuebãt, cura regios ſolicitabat, ratio
qua quærebatur. optima viſa eſt, vt Rex à Ioanne Emanuele Conſtantiã filiam coniugẽ
eret. Vtilitati magis quã amicitiæ aut religioni ſeruire Principes ſolent: atq; eo ſe con-
tere, vnde ſpes melior affulget, nulla famæ memoria. Emanuel Pennafielem ſuæ ditio-
oppidum occulte digreſſus totũ ſe ad Regis amicitiã trãsfert. puella in eius poteſtatem
tradıtur, nondũ matura viro. Ioannes ea ſe ſpe deiectum dolens, ſuiſq; artib. peti videns,
ncã Petri Principis filiam ad Granatam extincti in coniugium ambire conſtituit am-
ſima dote inuitatus: quæ Almaſani, Alcoccrii. aliorumq; circa oppidorũ ditione con-
at, ad Aragoniæ limitem locis cõmodiſſimis res nouas molienti. Aduerſus eos conatus
gi perſuaſum, vti Blancam paterno principatu opibuſq; ſpoliaret. Omne magnum ex-
lum aliquid iniquitatis habere admixtum, ſed iniuriã tamen priuatam vtilitate publi-
ompenſari. Præcipuus auctor Garſias Laſſus, vt fidem, conſilii atrocitate Regi proba-
Petri Principis beneficiorum immemor. & eſt erga mortuos obliuio parata, raraq; fi-
Ioannes Emanuel in Regis gratiam reſtitutus Toletani Præſulis vlciſcẽdi euertendiq;
ſilia agitabat. accidit vt Rex vectigalium rationẽ exigeret à Toletano ille iniuriam in-
retatus æmuli fraude comparatam, apud Regem quidem eorum quæ facta erant, cauſ-
xcuſauit: in æmulum vero (nam forte aderat) grauiſſimis verbis inuectus eſt. probra
r ſe obiiciunt, quæ furor dabat. Contentione ad tempus ſedata Emanuel pro ea aucto-
e quã obtinebat, vt dolorem vlciſceretur, multa ſuadendo auctor extitit, vt ſcrinii re-
ræfectura, quo magiſtratu proxima ſecundum Regem poteſtas cõtinebatur, & ab an-
o penes Toletanos Præſules fuerat, Ioanni detraheretur. Non tulit ignominiam inſo-
contumeliæ animus. ergo è curia Caſtellaq; diſceſſit: Regiſq; patris interuentu impe-
t, vt Toletanum pontificatum Tarraconenſi mutaret, adiuncta Alexandrini Patriar-
nani & ſine prouentu appellatione. Semenus Luna, Præſul Toletanus effectus: Gar-
Laſſus ſcrinii regii Magiſter. Inde initium eius magiſtratus imminuendi, obſcurãdiq;
uris miniſtris. noſtra ætate debilitata auctoritate, ac nulla ferme (quæ magna labes
nomen tantum Cancellarii à Toletanis Præſulibus retentum eſt. Dum hæc in Caſtel-
ebantur, Aragonius ex Bonifacii Pontificis conceſſione Sardiniã armis petebat à Pi-
publice poſſeſſam nullo iure, ſed vi tantũ & armis iniuriaq; Romanæ eccleſiæ, in cu-
ientela ab antiquo eius inſulæ imperium fuerat. Miſſus Alfonſus Aragonii filius. ad-
a valida claſſis. biennio inſulani domiti. variis locis & præliis victi Piſani. Aragonii ex
errimis Hiſpaniæ locis in eam inſulam cæli grauitate infamem deducti, morbis graſ-
us pars magna periere: haud exigua Petri Principis ſpe, ſi Alfonſo fratri aliquid hu-
tus contigiſſet, regni hæreditatem excluſa fraterna prole ſui iuris futuram ſperantis.
ti Caſtellæ exemplo erectus erat, multorumq; procerũ ſtudiis fretus, quæ illi certa-
fferebantur. ea cauſſa extitit pacis cum Piſanis maturandæ. Iunio menſe anno mille- 1324
trecenſimo vigeſimo quarto ſancita eſt, his legibus. Vt captiui vtrinq; redderentur.
i cõmercii libertas eſſet. Calaris arce à Piſanis retenta cum territorio & oppidis con-
is, reliqua Aragoniis cederẽ. Eo fœdere facto inſulę quidẽ poſſeſſio penes Aragonios
s manſit. Alfonſus autẽ in patriam reuerſus apud patrem effecit, vt filios ſuos in re-
cceſſione Petro præferret. Cæſarauguſtæ id à Rege præſtitum vbi conuentus regni
proceres ſunt in puerorũ verba ſacramento adacti. ſic legum inſtituta, opinioneſque
nũ variabant. Anno proximo milleſimo trecẽteſimo vigeſimo quinto, ſeptimo No- 1325
nuarii, Dionyſius Luſitaniæ Rex Scalabi deceſſit, diuturno regno ann. XLV. nouem
ũ, dierum v. excelſa animi magnitudine, & perpetua felicitate inter Principes ea ętate
us. Domeſtica diſſidia implacabileq; inter patrẽ & filium odiũ ad aliquã iniuriã ex-
ætate acceſſerũt. Corpus in Ciſtercienſe monaſteriũ illatum, quod eius impenſa ab
one ſex paſſuũ millibus, ab imo totũ erat extructum. Pietatis id argumentũ eſto. li-
atẽ magnificentiamq; animi, multa oppida conſtituta, alia perpetua mœniũ corona
is operibus munita indicant. Eliſabetha vxor fęmina ſanctiſſima ad vndecimum an-
iro ſuperuixit, in memoria vitæ per virtutem actæ, ſynceroque religionis cultũ, ege-

norum miseriis subleuandis, viduitatis incommoda sustentans. morum innocētia tanta, vt defunctæ memoria ex ritu Christiano templis cæloq; dicata sit. Corpus Conimbricæ ad Sanctæ crucis præcipua prouincialium religione colitur. Dionysio Alfonsus filius maior absq; controuersia successit, Fortis cognomen ab ingenio bellicis studiis nactus. filios Alfonsum, Dionysiū, Ioānem, quos ex Beatrice vxore genuerat, in tenera ætate amisit, nulla neq; vitæ neq; mortis gloria. Maria, Petrus, Eleonora, meliori fato nati parentibus superstites fuerunt. Ipso anno in Ceretanis Sanctius Rex Balearis vita functus est nulla ex se prole. Iacobus tamen fratris Ferdinandi filius, eius testamento regni hæres nuncupatus. Rex Aragonius ex Iacobi aui testamēto, qui id regnū primus instituerat, minoriq; filio reliquerat, sui iuris factū Sanctii obitu disputabat. vtriq; argumenta non deerant, quibus caussam tegerent. Iacobus puer possessione potior erat, hominumq; misericordia, propter infirmam ætatem patrisq; memoriam. Aragonius validior. Conuenit, vt Constantia Aragonii neptis Iacobo Baleari nuberet, dotisq; nomine aui patrisq; iura in viri domum inferret. sermonum minister auctorque fœderis Philippus pueri Regis patruus, vir sacratus: penes quem Sanctii Regis testamento, regni procuratio pueriq; Regis tutela ad iustam ætatem fuit.

Aragonii Regis obitus. CAPVT XIX.

NONDVM Castella conquiescebat. superior licentia proceres feroces vt essent, effecerat: multorum inter se odia accēderat, non secus ac fluctus maris ventis agitati, remissa tempestate, nondumq; in malaciam compositi. Ea res Alfonsum Regē, alioqui mitem ingenio prouocauit, vt in turbulentos ciues sæuiret: vnde illi Vindici nomen. plectendi initium à Ioanne Cantabriæ Principe factū est. Blancæ is nuptias malis artibus ambiebat (quæ cum matre in Aragoniā abierat) luculento atq; cōmodissimo principatu inuitatus. nisi impetraret Alfonsum Cerdā ex Gallia ad spem auiti regni reuocaturus. sic se facturum minabatur, in vtraq; re Alfonso Regi ægre facturus. Importuni conatus occupādi erant. vi periculosum, fraude indecorum. Quid rex faceret? vicit vtilitas honestatē. cum bellū in Mauros compararet, specie eius belli Taurum ad se Ioannem vocare constituit. fit spes Eleonoræ regiæ sororis ipsi iungendæ. splendidius id coniugium visum est. præterea Garsias Lassus, quem Ioannes infensissimū inimicum esse conquerebatur, è curia amandatur. sic victa arte est. Vocatus venit ad Regē: conuiuio splendide accipitur, ipso omnium Sanctorum festo die, anno. M CCC. vigesimo septimo. dies apparatusq; conuiuii ludū & securitatem magis quā metū ostendebat. Itaq; inermis & imparatus accessit. inter epulas Regis iussu obtruncatur. cōmisisse quidem videbatur, vt hostis loco esset: iura tamen hospitii violare, & per fidē colloquii incautū opprimere iniquum fuit. tametsi non deerant, qui Regis factum excusarent: veris an falsis rationibus non disputamus. vnica certe Ioannis filia, quæ in nutricis potestate erat, Baionam in Tarbellis, quæ vrbs Anglico imperio tenebatur, sub... delata. Maria Ioannis mater Peralii (id oppido nomē est) in virginum collegio à superioribus annis vitam exigens, & nunc atroci nuncio, luctu, lacrymis, squalore oppressa, Viscaiæ principatum Garsia Lasso auctore, Regi pretio vendidisse fertur, metu an voluntate incertum. Et erat Regi obsistere periculosum: iniqua certe cōditione nepti superstite, Ioannæ Laræ postea vxore, vt est inferius demonstrandū. (huic tandem Viscaiæ principatus cessit, Regis ira remittēte) paterna Ioānis oppida arcesq; supra octoginta pars armis pars voluntate occupata penes Reges perpetuo iure substiterunt. Erat Emanuel Princeps limitis aduersus Mauros Præfectus. eo Duce, quamuis Ioānis cæde territus erat, eiusq; exemplo intelligebat male Regi fidem committi, qui nuptiarū specie principem sibi propinquum iugulasset: bellū tamen cum Mauris impigre gerebatur: à quibus Rute arx paulo ante improuiso aduentu occupata erat: & Ozminio Duce in fines Bæticæ irrumpere cogitabant. Ad flumen, cui Guadalfortium nomen est, pugna cōmissa. victi cæsiq; Mauri. Emanuel victoria parta ad suæ ditionis oppida abiit bello absistēs, à Rege, alienato animo: quē nouo filio Constantię filiæ nuptiis repudiatis ad Lusitanos animū adiecisse ferebatur. id sui offendi initium esse non ignorabat. Itaq; Maria Regis Lusitani filia in Constantiæ locum rogata est. auctor consilii Aluarus Osorius, magno Emanuelis dolore, Regisq; Aragonii, qui & ipse Alfonsus vocabatur, & Constantiæ auūculus erat. Iacobus enim Aragonius Alfonsi pater proximo à Ioannis cęde die Barcinone decesserat. ad Sanctæ Crucis ... um funus illatum. Therasia nurus ante quinq; dies Cæsaraugustæ defuncta, & in ... rum æde sepulta, gemino totius prouinciæ luctu, duobus principibus, quos summa ... tate complectebatur, vno tempore orbatæ. Successit Iacobo Alfonsus filius, Pet... bi, Constantiæ ex Therasia vxore pater: quatuor aliis filiis in minori ætate ami... lud in Iacobo Rege eximiam laudem meretur, quod regni principatus Aragoniæ, ... launiæ, Valentiæ indiuiduos fore perpetua lege sanxit. Litibus, quibus vt antea ...

pr...

ouinciæ laborabant, vsq; eo infensus fuit, vt Semenum Radam insignem ea ætate iure-
nsultum, cuius malitia multi euersi erant, prævaricatoris lege postulatum regni finib. ex-
lerit. Carolus cognomento pulcher Rex Galliæ & Vasconum, ad Vincennas ex mor-
decessit, ipsis Februarii Kalend. anno millesimo trecentesimo vigesimo octauo. Sacer- 1328
tiorum decumæ tota Gallia specie belli sacri aduersus Ludouicum Bauarum Ecclesiæ
omanæ assiduum infensumque hostem (qui superiori anno Petrum Corbarium Romæ
eudopontificem crearat Nicolai V. nomine imposito (à vero Pontifice Ioanne XXII.
ncessæ sunt, lucri partem pacto. sic fama tulit. Quod Philippo Longo datum quidem
t. hac tamen conceptione exceptioneq; verborum, si è re pietateque fore prouinciæ
iscopis visum esset. conditio honestissima quam aduersus importunas Principum pre-
, vtinam alii Pontifices amplexi essent. Caroli vxor grauida, tertio à viri obitu mense fi-
n enixa est, cui Blancæ nomen fuit, Gallorum instituto regni expertem futuram. Caro-
alesii ante secundum annum defuncti filius Philippus, trium superiorum Regum pa-
elis, atque Eduardus Rex Angliæ Elisabetha prognatus, eorundem trium Regum Gal-
sorore ad regni hæreditatem contendere cœperunt. Philippus lege Salica prælatus est
nium ordinum suffragio. Inde inter vtranque gentem diuturna internecinaque bella
terunt: Reges Angli Gallici imperii nomen & insignia vsurparunt. meliori fato Va-
um, qui à Gallorum imperio exempti sunt. Eburouicũ Comiti Philippo Ioanna nu-
at Ludouici Hutini filia. ei Vascones Pompelone in regni conuentibus materno iure
ium decreuere: concedente nouo Galliæ Rege, annuenteq; iustissimis prouinciæ po-
tis. & Philippus erat Eburobicum Comes regio Francorum sanguine propinquus,
ouici Sanctii pronepos. Vascones interea, quasi soluti imperio, implacabili odio in Iu-
um fortunas vitamq; grassati sunt. Stellę in oppido vis mali incubuit. ad decem Iu-
rum millia trucidata, nisi fortasse aut numeri sunt, aut memoria vitiata.

Variæ Regum nuptiæ. CAPVT XX.

SDEM diebus in Castella bellum atrox in Mauros parabatur. veteribus copiis supple-
mentum scribere: ab sociis auxilia accersere: modis omnibus festinare. Regis barbari
cilla ętas, Maurorum inter se diffidia excindendæ gentis occasionem dabant. Ozmi-
ius Abrahamus, cui à multo vino Ebrii cognomen fuit, nostris sese adiunxit. seque-
delecta militum manus. Rex Alfonsus Hispalim maturare constituit. inde in hosti-
nes inuectus grauissimas clades intulit. Oluera, Pruna, Aiamontes captæ. æstate iis
s perficiendis autumnoq; circumactis, miles præda grauis lætusq; Hispalim in hiber-
reductus. Alfonsus Gotifredus maris Præfectus noua & ipse victoria clarus, ad Re-
venit. duas & viginti hostium triremes Granatenses Africanasq; nauali pugna deui-
x eo numero tres captæ, quatuor submersæ, mille & ducenti Mauri pars cæsi, pars in
utem abacti. plena omnia gratulatione erant: festaque lætitia vrbs nobilissima per-
at. De regiis nuptiis per legatos actum. Ioannes Emanuel Regis voluntatem in eo
natam intelligens, fide per feciales renunciata, cum Regibus Aragonio & Granatensi
e facto ex Chinchilla Almansaque locorum munitione fretus, regiis finibus immi-
atissime prędas agere, pręcipuo agrestium damno. Osorio amicorum principi abs
Hispali datum, vt Trastamarę, Lemosii, atque Sarrię Comes esset. nouum id exem-
fuit, nullis antea in Castellæ regno Comitibus. Rudi cæremonia honos delatus. Hi-
litteraturæ expers moris omnis ignara. Tres offæ in vini poculo oblatæ. cum inter
Comesq; tertio inuitassent, vter prior sumeret, à Rege offa vna sumpta, à Comite al-
lus caldariæ in castris, in bello vexilli propriis insignibus distincti datum. In eam sen-
n confectis tabulis atq; recitatis, consecutus astantium clamor, plaususque, lęta fau-
ouo Comiti ominantium. Is instituendi Comites ritus fuit. Cordubæ regiæ seue-
exemplum constitutum. Ioanni Pontio, quod Egabri arcem Calatrauæ militibus
ere ad regis imperium recusasset malis reipublicæ temporibus occupatam, præter-
nini seditioso caput amputatum idem supplicium alii ciues Cordubenses tulere ini-
n eo societatis, aut rerum aliarum capitalium conuicti. Garsias Lassus Soriæ ad aras,
n D. Francisci sacris operatur, obtruncatus Regis dolore maximo est, à quo fuerat
i aduersus Ioannis Emanuelis conatus, paulo ante amandatus. inuidia illi nobilita-
io fuit: cuius euertendę consilia agitare credebatur. Escalona modicum in Carpe-
osoq; Toletano agro oppidũ tumultuari cœperat, & aduersus Regis imperium cum
is conspirare. noui motus ex vlteriori Castella nunciati. Taurus, Sentica, Vallisо-
concitatæ. auctor seditionis Fernandus Balboa Hospitalarius Prior, fretus opibus

suis,& familiæ iis locis cum primis nobilis copiosæq;.Osorii Iuzephiq; Iudæi arbitrio cun-
cta agi inuertiq; querebantur. Regemq; duobus hominibus mancipari,quasi iniecta car-
minibus væcordia ægre ferebant. soluta Rex Escalonæ obsidione, vnde maius periculum
imminebat, festinauit. Vallisoleti non prius intra mœnia est admissus,quã Osorio ex aula
curiaque amandato. Regis imperium quamuis necessitate vsurpatum, tantũ insolenti ho-
mini dolorem iussit,vt à Rege plane deficeret: atq; cum Ioãne Emanuele vires iungeret.
id illi exitio fuit. Ramirus Gusmanius simulata à Rege fuga in amicitiam insinuatus, in-
cautum obtruncauit. arces thesauriq; ingentes, quo tempore Rempublicam prædæ ha-
buit, congesti, à Rege occupati. multorum criminũ accusatus, nulloq; defendente con-
uictus,lege perduellionis damnatur,sententia ad Tordehumos abs Rege ipso pronũciata.
is exitus duorum ea tempestate magnorum virorum fuit. Iuzephum ignobilitas tutata est,
gentisque contemptus. quod exitio esse potuisset, saluti fuit. Regis nuptiæ ad Mirobri-
gam celebratæ, quę Ciuitas Roderici hodie est. Alfonsi Aragonii placandi ab Emanue-
leq; diducendi inter duos Reges Castellæ & Lusitanię consilia communicata. Ex priori
coniugio cælibi Eleonora Regis Castellæ soror in coniugium oblata. accepit Aragonius
conditionem: rebusque constitutis Turiasone Regum duorum conuentu, Castellæ atque
Aragoniæ nuptiarum celebritas peracta,magna vtriusq; gentis lætitia plausuq;, auspicante
1329 salutis anno millesimo trecentesimo vigesimo nono: quo syncerior amicitia esset, mul-
plici affinitate obligata. Blanca Petri Principis filia, eius quem ad Granatam occubuisse
dictum est, Petro Lusitani Regis filio maiori despõsa est, Reginæq; Castellæ tradita in Lu-
sitaniam mittenda. Inter tres Reges fœdus aduersus Mauros sancitum: si gentis impiæ re-
liquias viribus sociatis delere possent. cautum præterea,ne perfugas inter se reciperent in
quo tranquillitatis publicæ spes continebatur. Ioannes Emanuel eo fœdere exclusus, at
Aragonioque destitutus, nouis affinitatibus se munire satagens, ipse quidem secundis nu-
ptiis Blancam duxit, Ferdinandi Cerdæ filiam: Ioanni autem Laræ, Maria Ioannis Cocl
tis proles cõnubio iuncta est,spe communibus armis Viscaiæ principatum puellę dotale
recuperandi eripiendiq; Castellæ Regi. cum quo simultates Emanuel Laraque aperti
simpliciusque exercebant: callidius alii & implacabilius, Petrus Castrius,Ioannes Albu
querquius Dionysii Lusitani Regis ex Ferdinando Sanctio nepos, Ioannes Harus Cam
rorum regulus,factionis princeps. hos magna prouinciæ pars sequebatur. Noui Vasc
num Reges ipso anno Pompelonem appulsi, concessi regni hæreditatem creuere his le
bus. Ne intra duodecimum annum nouæ monetæ genus cuderetur. Erat enim pecu
deprauandæ inuectus ea ætate mos prauus incommodusq;. extatq; de ea re Ioannis P
tificis lex,quæ est de crimine falsi vnica per idem tempus promulgata. Ad aulæ obseq
externi ne admitterentur: idem de arcium præfecturis cautum. Regni vendendi,perm
tandi,regiive patrimonii alienandi facultas sublata. Si proles mascula nata esset, cum
mum vigesimum ætatis annum explesset, Vasconum Regẽ fore,reipublicę moderator
datis Philippo patri centum aureorum millibus. Si nullam ex se prolem reliquissent,
Regis instituendi liberam potestatem penes tres ordines futuram. Sic Vascones leg
acciperent dederunt. quibus iureiurando sancitis in templo eius vrbis maximo R
Regina coronati,inunctiq; sunt tertio Nonas Martii.lætis faustisq; ominibus,plausuq;
nis ordo, omnis ætas felix faustumq; regnum comprecari. viæ flore,fronde,virenteq;
ba stratæ: aulæis,picturis,tabulis,parietes vestiti: nullum lætitiæ genus prętermissum,
si noua rebus luce reddita, publiceq; prouinciæ salute reddita, Regibus quasi postlim
in augustas eas sedes post annos quinq; & quinquaginta restitutis. Fuerunt hi Rege
merosa prole felices: Carolum,Philippum,Ludouicum magnis principatibus auctor
annam, Mariam, Blancam, Agnetem, magnis Principibus consequenti tempore in
susceperunt. Flandri per idem tempus tumultuantes, Ludouicum Comitem suum i
cerem coniectum,liberatum postea intra Gandauum obsedere. Domo profugi pa
nium Rex Galliæ suscepit. missis in Flandiam legatis nihil effectum. ventum ad
huic bello tum alii Principes,tum Philippus Rex Vasconum affuere. Ad Casselum
dum castra castris collata. mense Augusto ardentissimo Sole, neglectis custodiis F
in Gallorum castra atq; munimenta irrumpentes,regium tentorium inuasere. pr.u
arma sumere & equos conscendere possent, plurimi Francorum obtruncati. Rex
mus periculo fuit. sed cum ex alia castrorum parte occursum esset, Flandri armor
dere, æstuq; Solis debilitati,oppressi,reiectiq;,in fugamq; compulsi sunt. Sic vtriusq
virtute Ludouicus in paternum principatũ restitutus est: nam cætera post victoria
cliuia fuere. Rex Vasco rebus patratis in prouinciam rediit,cædibus,latrocinis,sce
licentia ex priori Regum absentia infestam. De regni statu æquitateque reuocanda

hibitis in consilium viris principibus, iurisq; tum communis tū priuati peritissimis, no- leges sancitæ, vnde ius populo diceretur, quibus Noui fori nomen est. rebus compo- s, reique publicæ tranquillitate fundata, noui Reges redire in Galliam. Species erat llo Regi propinquo & necessario opem ferendi aduersus Anglos, regni iura armis repe- tes. re patriæ desiderium incitabat: & præ Galliæ copiis, cultu prædiuite vbertateque sconum regio contemptui erat. Henricus Solibertus homo Gallus, rebus Præfectus: gno multorum dolore obtrectationeq; breuem lętitiam fuisse (ô nulla longi temporis citas) suaque se spe delusos sero considerantium atque dolentium.

Bellum Mauricum renascitur. CAPVT XXI.

ASTELLAM intestini motus vexabant: bellique Maurici instaurandi cura solicitabat. pecuniæ in stipendium redigendæ præcipua difficultas opponebatur. Madriti in re- conuentibus oblata à prouincialibus eo maiori studio est, quod per eos dies Prieghum idum in vtriusq; regni finibus à Mauris erat occupatum: ablatumq; Calatrauæ militib. sanguine, Præfecti tantum perfidia. Intestini motus componendi erant. Ioannes E- uel & socii conciliandi Regi. Aragonius ad belli societatem alliciendus. vtrunque stitum. Constantia Emanuelis filia reddita, eatenus ad repudii ignominiam Tauri re- à seruataq;. Iuzephus Iudæus ad rationes regiorum vectigalium compulsus, cū fidem satis probasset (& occasio euertendi hominis quærebatur, neq; deesse poterat) ærarii fectura abiit: cautumq; ne deinceps externæ religionis homini demandaretur. Almo- i vox Arabica odii mitigandi caussa, Præfecti thesaurarii appellatione mutata. in ea niuersæ prouinciæ abs Rege gratificatum. Quingentos equites Rex Lusitanus in au- m misit. Aragonius & Emanuel alia parte in Maurorum fines irrupturos polliciti. & Emanuel Murciæ limiti Præfectus, Petro Aiala vicario. omnibus contractis copiis in natenses fines penetratum abs Rege Castellæ est. Theba validissimum oppidum ob- m salutis anno millesimo trecentesimo trigesimo. Ozminius cum sex equitum milli- 1330 bs Rege suo datis, Turoni se tenuit, duodecim à Theba passuum millibus. inde no- assiduus infestusq; imminebat, pręsertim cum ad pabulum ad aquatumve progredie- ur, acie dimicare non ausus. Pruna oppido interim à nostris capto, conuersus ad ar- quites tria millia ad vicinum flumen mittit: ipse ex insidiis nostrorum castra, vbi pu- ncaluisset, aggredi alia parte constituens. Rex Mauri consilio indicato validam qui- manum aduersus Mauros præmisit. armatus ipse in castris substitit. sic ars arte de- fugati Mauri: eodemq; impetu ipsorum castra, cum nullo pręsidio teneretur, capta otaq;. Thebæ incolæ spe defensionis abiecta, mense Augusto oppidum dedidere, v- salutem pacti. Cagnetum Prieghumq; nostris continuo cessere, aliæ præterea arces: aiori Alfonsi laude, quod neq; Aragonius neq; Ioannes Emanuel auxilia communi- it: hic nondum satis syncera fide: ille Sardiniæ motus à Genuensibus concitatos ex- is. præterea Lusitani equites in patriam redierant. Nouæ eę irarum caussæ, præser- duersus Emanuelem & socios: pacisq; proximo tempore cum Mauris sanciendæ, an- odecim aureorum millibus pactis: mutui commercii iure concesso, dataq; faculta- nonæ è Castella exportandæ, eo propensius, quod Rex Hispali, vbi fœdus factum est, noræ Gusmaniæ amoribus indulgere cœperat: prorsus vt iustæ propemodum vxoris esset. Hæc mulier genere, forma, opibus, ingenio, præterea patre Petro Gusmanio, ; Ioanne Velasco paulo ante defuncto satis fortunata fuerat: regio pellicatu maiori fa- uam laude. prole fœcunda fuit, filioque tandem Rege felix. Amicitia inter vtranq; ntem sancita, Ozminius quidem Granatæ decessit, Abrahamo & Abucebeto fi- liis relictis. Rex Maurus eo præsidio destitutus, nouasq; spes captare volens, in Africam nauigauit, nouas inde copias, noui atque grauissimi belli molem attracturus in Hispa- niam: vti proximus liber ex- plicabit.

LIBRI QVINTIDECIMI FINIS.

HISTORIÆ DE REBVS HI-
SPANIÆ, LIBER XVI.

Granatæ Rex tranſmittit in Africam. CAPVT I.

IN parte tertia orbis terrarum Africa eſt, fines habens ab occaſu qui-
dem Oceanum Atlanticum, ab Ortu autem Ægyptum rubrumq; ma-
re, vadoſum importuoſumque: Mediterraneo mari ad Septentriones
alluitur. ſævis vtrinque Oceani fluctibus caſtigata, exeſaq; pyramidis
latiſſimæ figura in promontorium deſinit, cui à Bona ſpe nomē recen-
ti memoria eſt inditum. Pleræq; gentes legibus, moribus, inſtitutis, i-
pſo animorum & corporum habitu diſcrepantes ea loca obtinent. in-
teriora Æthiopes incolunt latiſſime fuſi, fuſco omnes colore. ſuccedunt Libyes, dehinc
Numidæ Atlantis montis ſummis iugis diſcreti. Secundum noſtri maris littora, qui pro-
prio nomine Afri, Maurive nominantur, extenſi ſunt. ager ea parte bonus frugibus peco-
rique, arboribus plerunque nudus, raræ cælo pluuiæ, terræque fontes & flumina. Homi-
nes ſalubri corpore, laborum patientia durati, velocitate magna. in bello multitudine po-
tius quam vera virtute vincunt. in equite præcipua vis. In ea prouincia Albohacenus e
Merinorum familia nonus Marrocii Rex latiſſimum imperium hac tempeſtate tenebat, o
mnibus circum Africæ regulis perpetua bellorū felicitate domitis: Hiſpanici imperii ſp
imminens, Chriſtianoque adeo nomini formidabilis, claris maioribus, egregius ipſe, mu
tis animi & corporis bonis. Cum Botexefinio Tremeſenio Rege bellum gerebat, patern
in eo inimicitias perſecutus. id vnum ad vniuerſam prouinciam ſubiugandam deerat: H
ſpaniæq; inuadendæ conatum retardabat. vetera gentis trophæa ad audendū incitaba
Mauriciq; imperii in Hiſpaniam reſtituendi ſtudium accendebat. Ad hunc Mahom
Granatæ Rex nauigare conſtituit, infirmus ipſe viribus, arma tamen ſociare, atq; cum
frica Hiſpaniam committere cupiens. Phuth Mauritaniæ Tingitanæ vrbē nobiliſſim
cum eſſet peruentum, ſplendide à Rege barbaro acceptus atque habitus eſt, deterſa ve
ſimultate: nam Ozminio antea fuerat eiuſq; familiæ infenſus. amore vtrinque & mu
centia certatum. Die conſtituta Granatenſis ad barbarum Regem hac ſententia ora
nem habuit. Bellū in Hiſpania, Rex maxime, vix toleramus, imminutis regni viribus,
" teri gentis gloria obſcurata: noſtra an temporum culpa haud facile dixerim. in extrem
" tamen Bæticæ angulum compacti, omnibus oppreſſi malis, ægra ſpe vitam libertatem
" ſuſtentamus. Turpe eſt dicere, ſed dicam tamen. vtinam ſeruire aliqua conditione
" ret, vllaque fides hoſti eſſet, nobis violandis diuinum numen promereri perſuaſo, nu
" nobiſcum fœdera, quauis ſanctitate vallata, firma fore cogitanti. Corrumpuntur quo
" nis ſegetes, agriq; incenduntur: oppida, viri, fœminæ, pueri, pecora prædæ ſunt. nullum
" tur reſpirandi ſpatium. An non emori ſemel præſtat, quam in tantis periculis acerbi
" que verſari? Vbi nunc virtus illa maiorum, qua incredibili celeritate Aſia, Africa, H
" nia laudibus victoriiſque noſtris peragratæ ſunt: diſiunctiſſimæq; nationes virtutis n
" admiratione famaq; coniunctæ? Maiorum facta non æmulari turpe eſt: partam vero
" lis dignitatem gloriamq; & imperium tueri non poſſe flagitioſum. In his ærumnis tu
" virtus perpetuaq; felicitas hactenus ſuſtentauit: & nunc prouocauit, vt ſupplex in Afr
" relicto regno nauigarem. Fuerit mihi pretium eguiſſe externæ amicitiæ. Regium
" amore reſpondere à quibus fueris prouocatus: gentis patrocinium ſuſcipere, imbeci
" cauſſam tueri, religionis patriæ, vt es, vindicē dici glorioſum, diuiſq; immortalib. par.
" ditis omnibus Africæ populis, aut finienda vobis militia eſt, aut in alias gentes transf
" dum bellum. Magni ſæpe Principes, bello, quam poſt victoriam. clariores extitere.
" otium frangat, bella ex bellis ſerendo, opes, gloria, imperiumq; quæritur. Finitimi
" ni ſunt, anguſto certe diremptí freto, inter ſe imperiis diuiſi, inteſtinis motibus æſtu
" ne conſenſu quidē futuro aduerſus externos hoſtes: tibi validiſſimæ legiones, multis
" citæ bellis, in aditu Hiſpaniæ munitiſſimæ arces bello opportunæ. nobis viri, arma,
" nia ſuperſunt. Præda vniuerſa veſtra erit: quem locum reliqueris libens tenebo. vi
" ſatis magnū fructum arbitrabor, de gente impia atque nefaria vindictā. Ad hæc Re
" barus, gratum eius aduentum extitiſſe reſpondit: ad belli ſocietatem inuitari iucu
quoad inter vtranq; gentem amicitia extitiſſet, res proſpere ceſſiſſe: labefactatas d

d ad traiiciendum inuitaret, sibi id curæ futurũ. quamprimum belli Africani reliquiæ fectæ essent, cum omnibus copiis transmissurum. Abomelicum filium cum valida e-um manu præmittendum videri. id amicitiæ initæ pignus futurũ. Interea Granaten-Mauri Roduano & Abucebeto Ducibus in Contestanos inuecti, agris illata vastitate, rdamarem (ad Staberi ostiũ id oppidum est in mare prospiciens, vnde nomen factum) um direptumq; incendere: capita mille ducenta in captiuitatem abacta. Mahomade atriam reuerso, Ioannes Emanuel aliiq; factiosi ad fœdus ineundum attracti sunt. sanci-aicitia, ministro Petro Caluillo vltro citroq; commeante. vsq; adeo fatali dissidio cun-um animi occupati erant, nulla religionis memoria, nulla gentis suæ misericordia, in n bellum grauissimum comparari non considerabant, modo Regi suo ægre facerent, atasque vlciscerentur iniurias.

Abomelicus venit in Hispaniam. Caput II.

ʀat adhuc in viuis Regina Lusitaniæ Elisabetha, quamuis in extrema ætate pro com uni salute publicaq; tranquillitate quencunq; laborem subire prompta. Eius accitu ellæ Rex Pacem Augustam venit: nullo maiori ex mutuo colloquio fructu, quã quod anctissima fœmina salutata, omnibusq; officiis culta est. Discedẽti ex ea vrbe Regi ad uillos oppidum Alfonsus Cerda, à quo tandiu, tantoq; reipublicæ discrimine, de re-ertatum erat, improuisus occurrit cum ætate prudẽtior irrito toties conatu. in genua mbens Regis dextram deosculatur: quod gentis more, honori obsequioq; ducitur. simum id Regi fuit, Alfonso salutare. in patriam tandem restituto, data oppida, vnde sustentaret. Duxerat in Gallia Madelfam, ex regio Gallorum sanguine nobilissimam Ludouicus Ioannesq; suscepti. Ludouicus natu maior patrem in Hispaniam secutus annes à Rege Galliæ propinquo Engolismorum comitatu donatus: deinde etiam e-m Magister effectus. inanis vmbra in Hispania quidem, & sine potestate appellatio, in autem supremæ secundũ regiam in bello auctoritatis nomen. Processit Rex in Car-o:. peruentum Talaueram. D. Eulaliæ oppidũ medio itinere Toletum versus, Ioan-nanuelis ditione tenebatur. cædibus & latrociniis viæ infestæ erant, in vicinos agros idem erumpente ex eo oppido perditorum hominum manu. ii Regis iussu compre-iudicioq; conuicti pœnas capite soluerunt. simile seueritatis exemplum Toleti con-um. inde Madritum, Segobiam, Vallisoletum itum est. In eo municipio ex Eleonora e filius Regi natus, cui Petro nomen, Aquilaria Cãpestris principatus fuit. Ærarii sup-i cura, monetæ genus institutum, quã Coronatos dixere, non probæ, neq; sano consi-cta annona est, magno populi damno iraque. nam ære adulterato commercia sublata Burgos ex ea Cantabriæ parte, cui Alauæ nomen est, legati ad Regem venerunt, eius nis principatum offerentes, liberę eatenus, suoq; iure viuere solitæ: Victoria & Tre-exceptis, quæ iam oppida regio Castellæ imperio parebant. Arlagæ in planicie, vbi instituto conuentus gentis erant, Regi præsenti is principatus defertur: atq; libertas t ætates inuiolata illius primum fidei ditioniq; vltro permissa est. datum expetenti-t Calagurris legibus viuerent. antiqua gentis priuilegia cõseruata, in omni actione que vitæ parte conditio proxima libertati. noua vectigalia imperandi facultas abla-tant de tota pactione Alfonsi Regis litteræ, Victoriæ datæ, quarto Nonas Aprilis anno millesimo trecentesimo trigesimo secundo. In ea vrbe noua militia à Rege 1332 itata inuectaque Bandæ nomine. Banda vulgari Hispanorum lingua Tænia est: noui milites rubro colore quatuor latam digitos à dextro humero sub sinistro bra-corpori circunducebant, honoris insigne. ingenui tantum, & qui decem mini-annis in castris aulaque versati essent, ad eum ordinem allecti: nobilium modo fi-ioribus exclusis. Rex ipse vniuersæ societatis Magister institutus. eo honore iuue-obilissimi ad res maximas capessendas perficiendasque inflammati. qui longo tem-n magno pretio habitus, consequentium Regum ignauia, rerumque humanarum stantia in desuetudinem abiit, vt ne vestigium quidem extet. Compostellæ Rex, eligionis caussa concessit, balteo militari donatus, Burgis inunctus, regium insi-sumpsit ipse, Reginaque, in vtraque vrbe Ioanne Limia Præsule Compostellano de more operante. Regina inuncta non est. pudori id datum, & quoniam vterum fe-Affuere Præsules magno numero: viriq; principes non pauci abs Rege militiæ ho-onati, tecti corpus ferro omni ex parte: quod lege in posterum nouis militibus cre-ancitum, more gentis confirmatum deinde est. Publicam ex his rebus lætitiam duæ ommodæ exceperunt. de Blanca, quæ Petro Lusitanæ iuuentutis Principi pacta

erat, dimittenda consilia agitata: substituendaq; in eius locũ Constantia Emanuelis filia. v-
trunq; Castellæ Regi graue accidit. Blanca valetudinaria erat, neq; gignendis liberis apta.
Balboa prior Hospitalarius, Reginę cui intim⁹ erat, vt dolorẽ ex viri pellicatu vlcisceretur,
eius cõsilii præcipuus auctor extitit. & erant Regi per idem tempus ex Regina quidẽ Fer-
dinandus in spem regni si vita suppeditasset, ex pellice autẽ Sanctius, cui Ledesmia oppi-
dum datũ est, vno tẽpore Vallisoleti nati. Præterea Abomelicus Regis Marrocii filius, vti
cum Granatensi conuenerat. traiecto freto Algezirã venit, seq; eius vrbis & Arundæ Re-
gem dixit. sequebantur ex Africa equites septẽ millia, totius Hispaniæ imperiũ inuadendi
cupiditate speq;. Heraclea circumsessa, mense Februario ineunte anno millesimo trecen-
1333 tesimo trigesimo tertio. vineis, turribus & machinis omnium generum impugnata. Rex fa-
ctiosorum motibus componendis in Vlteriori Castella districtus, Gotifredum Tenorium
classis præfectũ mari, sacros militum Magistros, vt terra opẽ ferrẽt obsessis præmisit. impar
hostiũ viribus manus. annonæ penuria in vrbe erat Præfecti culpa, cui Vasco Peresio no-
men fuit. nam militiam quæstui habens, neq; se milite, neq; cõmeatu satis instruxerat. Gra-
natæ Rex alia parte in Cordubẽses agros inuectus, latissimas populationes facit. Egabrum
captũ. arx diruta. incolæ in seruitutẽ abacti. Præfecti pfidia cladis accepta, Mauros v[ltro in]
oppidũ & arcẽ vocãtis. Heraclea omnib. fessa malis, speq; defensionis abiecta mẽse [Iunio]
hosti dedita, militũ incolarũq; incolumitate pacta. Vascus præfectus ex flagitii consci[entia]
regis iram, populi inuidiã veritus in Africã nauigauit. in vniuersa Hispania magnus in præ-
senti luctus, maior in futurũ metus fuit, ea olim parte vniuersæ Hispaniæ exitium vastita-
tem illatam à Mauris recordantium. Castellæ Rex factiosis in speciem pacatis, magnisq[ue]
tota prouincia delectibus iusto exercitu comparato, adulta æstate Hispalim venit. Serum
rebus perditis auxiliũ. ad Cæsarianum deditæ vrbis tristissimũ nuncium accepit. spe tam[en]
priusquã à Mauris muniretur, recuperari posse, eo maturare contẽdit. Affuit Iacobus Ex[e-]
rica cum Aragoniorũ manu. pro vrbe vario euentu pugnatum. leuia prælia erant: nam v[ni-]
niuersis copiis dimicare, pars vtraque recusabat: Abomelicus neque socors victoria[m]
que insolens factus: Rex in proposito perstans Heracleæ recuperandæ. Rei frumenta[riæ]
inopia in regiis castris laborari cœptum grauissima. mari semel & iterum commea[tus]
affatim aduectus breui à multitudine absumebatur: prorsus vt multi deserentes castra
Abomelici manus inciderent, vicinis locis tendentis, atque ad omnes occasiones inui[gi-]
lantis: tanta apud hostes captiuorum multitudine, vt singula capita aureo numo venisse
ratur, graue Christiani nominis dedecus. Hostes Granatensis Regis aduentu, nostror[um]
imminuto numero, fractisq; viribus, animis confirmati, omnibus copiis pugnare const[itu-]
unt. ter Mauri in aciem producti. Castellæ Regi cauta potius consilia cũ ratione, quã p[ro-]
spera ex casu placere. prudentiorib. Heraclea pro qua re venerant capta, cætera fore p[ro-]
na videbatur. Itaq; in consilio detrectandi certaminis perstitũ: perpetuoq; vallo ad ir[rup-]
tiones prohibendas castra nostrorum inclusa: quod à mari ductum sinu quodam fle[xum]
pro locorum conditione curuatum, rursus altero cornu ad aliud littus pertinebat. ex v[...]
re hostes metum interpretati, victoriæ spei ardentius imminebant. Emanuel interim, I[...]
nes Lara & socii cum Aragonio Rege sancito fœdere regios fines omni iniuria defo[...]
bant. Accesserat Ioãnes Harus Camerorũ regulus, opibus & ditione præpotens. vnd[e au-]
xilium esse debuit, inde exitium existere grauissimum Regi fuit. Itaq; cum Mauris e[...]
tentibus induciæ quadriennes pactæ: vectigali retento, quod Granatenses pendere
sueuerant, Heraclea relicta, non absq; maiestatis sugillatione. sed Rex periculo pri[...]
honestissima ea consilia iudicabat, quæ tempori essent & rebus accommodata ma[...]
vulgi sermonibus opinionique seruire turpissimum.

Quorundam Principum obitus. CAPVT III.

FOEDERE sancito Castellæ & Granatæ Reges inter se collocuti, mutuæ beneu[olen-]
tiæ argumento singulari, eidem mensæ accubuerunt. donis & munificentia vtr[inque]
certatum victus Maurus, vnde illi exitium. Castellæ Rex Hispalim abiit, quamqu[am]
ter aduersa integra virtutis fama. Abomelicus Algeziram, Rex Granatæ Malacam
nabat, eius vrbis inuisendæ cupidus: cum Ozminii filii, qui rebus omnibus in[...]
rant, in eius necem conspirarunt, hominem detestati, qui Christianorum conu[...]
gentem, religionemque fœdarat. Forte vestem gestabat à Castellæ Rege dono
ptam. id iracundiam accendit, maioremque occasionem calumniæ præbuit. Se[...]
tur Regem Maurus quidam Alharnarus nomine, ex priori Granatæ Regum san[...]
nobilis magis, quam clarus. hunc Ozminii filii aggrediuntur. hortantur, vt interc[...]
iuria regni pœnas petat, violatam religionem vindicet: fraude composita incaut[...]

ro obtruncatur Augusti die vigesimo quinto. Roduanus antea Granatensis Prætor, &
ıc præcipua auctoritate aberat, neque sævæ coniurationis particeps fuit. Iuzephũ is oc-
fratrem cognomento Bulhagixum Granatæ regno præficiendum curauit, sui beneficii
ɡnum facere satagens, quod superbum contumeliosumq; erat: eo amplius, quod Ferra-
enus maior natu occisi frater prætermittebatur. sic res Mauricæ turbatæ erant. Ad no-
n Regem Aquilarii fratres Gonsaluus & Ferdinandus Montillæ & Aquilariæ reguli, in
ica præpotentes, à Rege suo auersi, qua caussa incertum, sed alienato tamen animo sese
eperunt. de finitimis prædę actæ. in quo induciæ nuper pactæ violatæ erant. Castellæ
x diutius opinione voluntateq; Hispali restitit, quorsum ii motus euaderent expectans.
gius processisset malum, ni Abomelicus in Africam reuocatus esset à patre Tremesenio
lo auxiliũ. eo discessum maturãte, de instaurando cũ nouo Granatæ Rege fœdere actũ.
io anni millesimi trecentesimi trigesimi quarti induciæ quadriennes rursus pactæ sunt,
nisso Granatensib. annuo vectigali. tãta erat cupiditas factiosos vindicãdi. Quo tẽpore 1334
ina proles ex Eleonora Gusmania vnico partu Regi suscepta est, Hẽricus, Fridericusq;.
ısse hyems circumegit, quã mouere ex Bætica posset. in Carpetanos ineunte vere itum
inde Segobiã, Vallisoletumq;. bello petiti coniurati proceres, irruptionib. tumultibusq;
nei, bello iusto impares. in Laræ ditionem impetu facto pleraq; oppida abs Rege capta:
tosa, Bustũ, Ferraria, Viscaiæ tractus nondũ satis domitus in fidẽ acceptus. In conuentu
is de more sub annosa Guernicæ arbore habito, in Regis, qui aderat, verba iuratũ. ali-
tantũ arces locorum natura, magis quã re alia fretæ in Laræ fide perstiterunt. Ioãnes
ıs ad Agoncillũ suæ ditionis oppidum Regis iussu obtrũcatur. ditio vniuersa perduel-
s lege occupata. Cameri oppidum, occisi fratrib. Aluaro & Alfonso relictũ, ne nobi-
ni principatus & familiæ nomẽ penitus interiret. Iscaris arcis Præfectus cũ loci muni-
confisus Regi portas clausisset, cõprehensus capitẽ pœnas soluit: grauiq; in posterum
imento sancitũ, nulla sacramenti religione iniuriam regib. illatam à subditis excusari.
dieb. Regi Castellæ ex Regina quidẽ Burgis filius natus est mense Augusto extremo,
etro nomen fuit: (hunc extincto Ferdinando fratre, acerba Castellę fata Regem fore
nabant) ex Eleonora autem nouo partu Ferdinandus alter natus est. In Aragonia duo
fratres continuatis funerib. elati: Iacobus Montesiæ miles Tarracone, vbi se antea re-
æreditate abdicarat: Ioannes Tarraconẽsis Præsul Poui (id oppido nomen est) in Cæ-
gusto agro. Successit Arnaldus Gascones Ilerda Tarraconem translatus. Rex Arago-
ntegra quãuis ætate, perpetua valetudine, ex quo nouis se nuptiis implicarat fractus
nilitarib. solum, sed etiam ciuilib. munerib. abscesserat, rerum summa Petro filiorum
mo demandata. Eleonora Regis potens importunis precibus Ferdinando & Ioanni,
filios ipsa genuerat, Dertusam, Orihuelam, Albarracinum, Saguntum, alia oppida &
donari à patre impetrarat. in quo Petri Principis iniuria continebatur, regni nõ ma-
pib. imminutis: religionis ignominia, qua se superiorib. annis Darocæ obstrinxerat,
n perpetuum lata, ne quidquã de regia ditione diminueretur. Regem parũ valere a-
, Reginæ artib. blanditiisq; circumueniri prouinciales accusabant. inde priuignũ in-
nouercam implacabile odium, regniq; motus graues. Regina vt se muniret fratrem
llæ Regem ad mutuum colloquium inuitabat. Id Regis Castellæ & sororis Reginæ
quium ad Atetam Calataiubæ in agro oppidum fuit. in eo oppido fœdus sancitũ, Re-
orori non defuturum: Iacobus Exetica & Petrus eius frater, qui Reginæ partes se-
ıntur, in fide officioque confirmati.

Vasconum & Lusitaniæ motus. CAPVT IIII.

NNO proximo ineunte, qui eius seculi quintus & trigesimus fuit Ioãnes Emanuel Ha- 1335
casu territus, Laræq; exemplo inuitatus, Regi conciliatus est. tantis rebus breui tem-
atratis, diuturnæ tranquillitatis spe, ex longo interuallo reuocata, ingẽs tota prouin-
tulatio fuit. ludi spectaculaq; per vrbes & oppida cõmissa. Vallisoleti ludricũ milita-
itutũ. Bandæ milites aduersus reliquã nobilitatem ex prouocatione pugnarunt. Rex
aior libertas esset, dissimulato habitu pugnæ interfuit. ictus maximi frequentesque,
ıocui. nonnulli tantum ex equis in terrã excussi. dubia pugnæ palma, certamen di-
ũ. Res humanę fluxę & mutabiles, breui in aduersa mutantur. publica lętitia nouorũ
nuncio obscurata. Rex Lusitanus in proposito Blancæ dimittendæ, Constantiæ in
cũ subrogãdæ persistebat, ferro nisi impetratũ esset, vindicare cert⁹. Aragonii filiorũ
naximo Maria Vasconũ regis filia pacta est, quãuis minor natu sorori Ioãnæ, in regni
ione prælata, si ꝓles mascula patri deesset. fœderis conciliãdi auctor Hẽricus ꝓ rege
aũ præfectus. vtrũq; Castellæ regi graue ingratũq; extitit: & aduers⁹ eius potentiã ea

fœdera comparari videbantur. ſane Petrus Aragonius nouercæ odiũ vlciſci cupiens,cum
Vaſconibus armorum ſocietatem conſtituit. Fiteri cœnobium,quod in Caſtellæ ditione
erat,improuiſi occupant. iure feciali res à Vaſconibus repetitæ. ad Aragonium Regẽ in-
iurias expoſtulatum miſſi legati. excuſat ille valetudinem: filiiq; conatibus ſe imparẽ fo-
re ait. ad arma neceſſario ventum. Valida militum manus aduerſus Vaſcones miſſa, du-
ctore Martino Portocarrerio: cum Ioãnes Lara id officium præſtare, à Rege inuitatus ex-
cuſaſſet. Ad Tudelam collata ſigna. atrox pugna fuit. victi tandem Vaſcones cæſiq;.mult
in Iberum præcipitarunt. eam cladem accepiſſe creditum eſt, quoniam defecti Duce no
ſecus ac corpus capite, Vaſcones Aragoniiq; pugnam inuaſerant. nã Henricus Præfectu
Tudelæ ſe tenuit, periculum veritus, an publicæ ſalutis reſpectu, quæ in eius capite verſa
batur. Michael Sapata Aragonius Fitero muniendo occupatus, quod in illud oppidu
primum belli impetum fore exiſtimabant,ſub prælii finem è vicinis collib.ſe ſuoſq; oſte
tauit. nouum certamen fuit. Aragonii recentes aliquandiu ſuſtentarunt. victi tamẽ ve
ſiq; in fugam ſunt. Dux ipſe captus. minor opinione cædes,hoſtib.continenti totius di
labore feſſis: noctiſq; beneficio inter ſe non cognoſcebant, cum victi æque ac victores o
linguæ communionem Caſtellam ingeminarent. eo aſtu multi ſeruati. Cantabri alia pa
te Duce Lupo Laſcano,Pompelonis finibus euaſtatis, Vnſam arcẽ locis finitimam occu-
parunt. his cladibus Vaſconum audacia repreſſa,temeritas caſtigata. Quarum vno te
pore in Hiſpania Galliaq; fama vulgata, Regẽ Caſtellæ Palẽtiæ eo tempore ex febri qu
tana laborantem, gentis commiſeratione perculit,vt Portocarrerio mandaret ab armis
diſcederet, iniuriaq; abſtineret. ſatis pœnarum datum, ſiue inuita militia fuiſſet, ſiue v
luntaria. ſic copiæ ex iis locis deductæ. Petri infantis vexillum relatum: quod præſe
placuerat, ne viri nobiliſſimi eam militiam detrectarẽt, quaſi Regis filio præſente. Ga
nem autem Fuxenſem Comitem ea fama ad opem ferendam reb. profligatis attraxit. ve
ſta inter vtranq; gentem amicitiæ iura, & regionum vicinitas inuitabat. Eius aduentu
grunium lautiſſimum iis locis municipiũ inuaditur. ex vicinis oppidis multi, vt in re
tino periculo arma corripiũt: adiunctiq; Lugrunii ciuib. tranſmiſſo Ibero hoſti occu
pugnatur acriter. vicere Vaſcones. victi ſeſe in oppidum retulere,mœnib. bellum de
dere parati. pro ponte Gaona copiarum Dux Lugrunii ciuis memorabili audacia, tr
ſociis adiunctis,aciem hoſtiũ ſuſtentauit, ne ſuis immixti portas irrumperent. cecidi
in conflictu,tres alii ſeruati,ſalutẽ reb. attulere. Vaſcones expugnatione oppidi deſp
retro abierunt. accidit vt Ioannes Remenſis Archiepiſcopus,religionis ergo Cõpoſte
petens ea iter haberet,vir ſanctus præcipuaq; apud vtranq; gentẽ auctoritate. eo agẽ
arbitro concordia inita ab armis diſceſſum. tantum in vno homine præſidiũ ſæpe e
dem tempore à trib. Regib. Albohaceno, Philippo Gallo, Eduardo Anglo,legation
neſtiſſimæ ad Regem Caſtellæ venerunt: pro eo quod in magna gloria apud vicin
tiones erat. ex Africa ſplendida munera allata. vt induciæ ratæ eſſent poſtulatum. a
glo præterea filia Petro infanti ſponſa deſtinabatur: quod vnum à Rege excuſatum
neram & fluxam infantis ætatem: de qua certi quidquã ſtatui foret temerariũ.Saluti
1335 milleſimo trecẽteſimo trigeſimo quinto hęc in Caſtella gerebantur.quo anno in pr
euoluto, Alfonſus Aragonię rex Barcinone obiit, Ianuarii vigeſimo quarto die iuſtu
moderatus, vnde illi Benigni cognomen factũ: patris imperio felicior, quam ſuo. di
valetudo obſtitit: alioqui neq; virtutem neq; induſtriam defuiſſe, res in minori æta
ſpere geſtæ ſatis indicant. Iacobo ex priori coniugio minori filio Vrgeliæ principa
lictus eſt. Petrum regni hæredem Eleonora Regina verita, ne ipſam filioſq; ob mem
prioris ſimultatis violaret,magnis itinerib. Albarracinũ abiit: vrbis munitione,& C
quæ finitima erat, virib. freta, bellum ſi inferretur defendi poſſe. Exericæ reguli Ia
Petrus rerũ ſuarum cura, officium erga Reginã antiquius exiſtimãtes, abeuntis ite
cuti ſunt. Iis diebus noua è Luſitania belli tẽpeſtas exorta. Lara & Emanuel haud
animis ita Regi conciliati eſſe videbantur, vt facile appareret facultatẽ magis deeſ
voluntatẽ rebellandi: neq; diutius in officio, quã neceſſe eſſet perſtituros. Luſitani
dilata ſpes Emanuelem ſolicitabat. Rege inſcio nolenteq; illud perficere verebatu
talem principatum interciperet in Caſtellæ finib. ampliſſimũ. Caſtrius, Alburque
à Regis fide abducti. Luſitanus vt arma Caſtellæ inferret ſolicitatus. tantæ moliti
cultæ eſſe non poterant. denuo à Rege in Larę ditionem impetus factus. oppida a
ptæ. ipſe intra Lermam municipium circunſeſſus XVIII. Kal. Iulii, vineis, turribu
machinis omnium generũ dies nocteſq; impugnatur. nunc vi, nũc dolo, præmiis atq;
ne oppidani tẽtantur, ſi Laram tradidiſſent, liberos donatoſq; in Regis amicitiã v
ſi morarentur ſpẽ, omnib. malis mulctatũ iri. neq; vi neq; volũtate quidquã factu

ga Laram fide, lociq; firmitate perstiterūt. fossa, formaceisq; parietib. oppidum circuntū est. vicinis agris illata vastitas. variæ manus diductæ vicina oppida circunsessum.obio ducebatur,obsessiq; annonæ difficultate,non satis prouisæ cœperant laborare. In Ione Emanuele parū præsidii erat,tametsi virtutis ostentandæ opitulandiq; studio ad Penfielem suæ ditionis oppidum prope situm, occultus aduenerat. parum abfuit, quo mis Regis aduentu opprimeretur. velox fuga saluti fuit. Alburquerquius mutata volune sese ad Regem contulerat. Rex Lusitaniæ, vt Lermæ obsidio solueretur, per legatos tularat. inique Regē facere,qui eximia fide hominem,sibi amicum bello exagitādum npsisset. cum nihil esset impetratum, collectis suorum copiis in Castellæ fines inuehi. Pax Augusta obsessa,magnaq; diligentia impugnata. Alfonso Sosa Duce manus milis prædatum missa, occursu prouincialiū, qui se mutuis cohortationib. ad defendēdam riam concitarant,ad Villam nouam qua cæsa,qua in fugam versa est. reliquis Lusitanis cumentum datum,importunos conatus haud impune fore.Rex cautior,maiorisq; mali tu,si ventum ad manus esset,sese cum omnib.copiis in Lusitaniam retulit.sic mēse Nonbri extremo,Lerma externa ope destituta, diuturnæq; obsidionis malis oppressa, deonem fecit. Ioannes Lara in gratiam receptus: & vnde exitiū metuebat,inde prēmium eris adeptus est,dotali etiam Viscaiæ principatu reddito. oppidum mœniū corona num. rebellionis supplicium,sublata denuo tumultuandi facultas fuit. Hoc anno Marro Rex æmulo victo,occisoq;,Tremesenii regno auctus est: vnde Mauris nouæ spes, no impendentis mali metus,maiorisq; ex Africa belli cura.

Induciæ Lusitanis concessæ. CAPVT V.

MVLTA Castellæ Rex blandimenta factiosis procerib. dabat: si aut in officio retineri, aut ad saniora consilia reuocari possent, turbidi homines ingenio,callidi, fraudulēti. Isoleti vbi Christi Dei natalem diem peregit, principio anni millesimi trecētesimi trigesimi septimi Ioannes Lara aquiliferi regii,honore auctus honestatusq; est. beneficiis maia vlcisci: benignitate cum offensa certare erat propositum.Iis artib.& Ioannæ Princi-pera (quæ Laræ mater fuit) Ioannes Emanuel delictorum illi gratia facta, Regi cōcir,vafro ingenio homo prauoq;,ancipiti fide:qui duos Reges Aragoniæ Castellæq; fœamicitiæq; simulatione distineret, vt vno alienato scilicet, apud alterū receptus esset. ant Aragonium inter & Eleonoram nouercam integræ simultates.actum de cōcordia egatos. speciosa verba ab Aragonio data sunt, nihil præterea. Castellæ Rex sororis inu Aillonē oppidū ad vtriusq; regni fines abiit. Regina priuigni iniurias & immanitatē questa,vt se,filios,& proceres,qui eius partes sequebantur,susciperet in clientelā,addicrymis postulabat.Rex ancipiti cura suspensus,sorori non opitulari inhumanū iudica-Lusitani regis iniurias oppido cupiebat vlcisci.Ergo in Aragonios fines inuadēdi cura ho Haro demādata,Soriæ,Molinę,Conchæ,aliorumq; oppidorū viribus & copiis ad s edictū adiunctis, Eleonora Regina per Burgos, Vallisoletumq; Madritū abiit,ibi reuentū sustentatura, belli tunc Lusitani studio incensi, magnisq; delectib. numerosas s Pacē Augustā euocantis,vnde belli initiū erat futurum. Quo tempore ex Eleonora e,noua ei proles nata est,cui Tellio nomen. Lusitanum offendebat maxime reginam em contēptui esse: de eaq; repudianda actum fuisse,non ferenda contumelia videbaace Augusta in Lusitaniam magna vi irrumpitur. latæ populationes factæ. cuncta agi, ;.nulliq; omnino iniurię parcere.Rex ad Oliuentiā febri propter anni tēpus tentatur. Augusta propter cæli grauitatem,mēse Iunio Hispalim cura valetudinis abiit. Iisdem à Gotifredo maris pro Rege Castellæ præfecto,Lusitaniæ littora vastata: mox cū hoclasse cui Pecanus Genuēsis prĕerat,non procul Olisipone pugnatū.atrox dimicatio ncepsq; belli mars. geminæ Gotifredi triremes initio captæ sunt. Id damnum,capta ria Lusitaniæ, deiectoq; regio vexillo compēsatū. Ex ea re incussa formidine, hostes ; victi fusiq; sunt. tetrū spectaculū,patenti mari sequi,fugere,occidi,capi: omnia qua rat cōstrata telis infecta sanguine.octo triremes captæ,sex submersæ. Præfectus ipse us cum Carolo filio venit in potestatem.clara in paucis ea tempestate victoria:por-Gotifredus Hispalim cū classe veniens,triumphi specie,Rege obuiā progresso iniret. s virtuti habitus,ad maiora animos accendit. Affuere Remensis Præsul à Rege Galatus: Magister Hospitalarius Benedicti XI. Pontificis Romani, qui Ioanni ante tres successerat,orator de pace. maximo quāuis ab vtroq; conatu adhibito, Regib. condis, impetrari tamen non potuit, quin Castellæ Rex valetudine confirmata rursus in niā populabundus irrumperet,ea parte vbi Turdetani veteres erant,nunc Algarbii,

1337

præcipuo damno prouincialium doloreq; atq; in suum Regem odio: qui magnis conatib
nihil aliud præstitisse videbatur, quam vt Castellæ vires irritaret: si imbecillitatis cõscien
tia, quorsum arma mota? si fiducia cur prouocatus certamẽ detrectaret: Calæcosq; disiun
ctissimis locis inuaderet, Saluaterræ agris igne ferroq; vastatis? Ergo Castellæ Rex præc
piti autumno, nulla iusta hostiũ manu Hispalim sese retulit. sequebatur Egidius Carrilli
Calatrauæ Archidiaconus, q sacerdotium in templo Toletano est, vir spectata magnis re
prudentia probitateq;. Is Semeno Luna defuncto in eius locũ suffectus est Toletanus Pr
sul, summa Regis contentione: nã collegii voluntates in Vascum Decanum propensæ
rant. De Egidii virtutib. silere, quam pauca dicere præstat. Concha patria fuit. parent
Garsias Albornocius, Therasia Luna, clari fama, atq; nobilitate præstantes. Ingeniũ illust
iurisprudentiæ studiis dedit: non vt otio marceret, sed vt paratior ad Rempub. acceder
Ætate confirmata regiis consiliis adhibitus est: nunc Toletana sacra regenda suscepit. D
inde Cardinalis creatus, eximiam operam nauauit Pontificib. Romanis exactis tyrãnis
ecclesiæ Romanæ ditionem armis in Italia occuparant. in omni ætate cunctis vitæ offic
æquabilis, recti tenax, opum contemptor, constans aduersus metus: bello an pace meli
fuerit in incerto est. omnes certe litterati æternum laudent, necesse est: qui collegio Bo
noniæ in Gallia Cisalpina instituto, sacrificos, quatuor collegas triginta annuis reditib. lit
terarum caussa perpetuo alit, omnes natione Hispanos. vnde velut ex arce sapiẽtiæ
prodierunt, litteris & eruditione præstantes: doctrinæq; splendor in Hispaniam est re
catus: exemplumq; constitutum, quod extruendis id genus collegiis, alii imitarentur,
studio facultateq;. Ipso anno, septimo Kalend. Iulii (Fazellus priori anno Calendis
dicit) Fridericus Siciliæ Rex obiit, annis grauis, bello tandiu sustentato clarissimus. C
næ ad D. Agathæ cippus eius cum statua monstratur, & inscriptione hac.

Sicaniæ populi mœrent. cælestia gaudent
Numina. terra gemit. Rex Fridericus obit.

Petrus filius successit in regno. Guillelmo ætate proximo Athenæ & Neopatria leg
Ioanni alia. filiæ, quas quatuor reliquit, regni successione exclusæ, lege haud futura
neq; priorib. exemplis consentanea. Remensis Præsul in Hispania, & Magister Hosp
rius vltro citroq; commeando Reges de pace ineunda appellare non desistebant. regn
scordia interire, valere concordia. nouum & grauissimũ bellum ex Africa imminere
tum sæpe externum diffidentes voluntates pacasse. victis & victorib. vnum in pace p
dium. His vocibus Castellæ Rex aduersus, flecti videbatur, Lusitanus pacis cupiditat
hementius accensus, constitutum vt Emeritam Castellæ Rex accederet, de condition
fœderis disceptaturus. In ea vrbe annuæ induciæ pactæ principio anni M.CCC. trig

1338 octaui. pacis conciliandæ facultas non fuit.

Abomelicus occisus. CAPVT VI.

DE Albohaceni Regis apparatu maiora vero, vt fit, in Hispania nunciabantur. M
nominis robur concitari: omnes Africæ prouincias vires conferre: cum filiis,
bus, & re familiari migrare, quasi coloniis vniuersam Hispaniã occupaturi. neq; arce
situ, neq; superari armis posse præ multitudine. In Valentina littora primũ fore im
fama vulgabat. Ex his reb. magna nostros solicitudo formidoq; incesserat, Aragoni
xima. arma, equos, commeatum conferre: omnia circum strepere belli apparatu.
unda concordia cogitari cœptum. sociatis virib. victoriæ spem esse, in discordia cer
tium. Anglici legati sui Regis verbis pacẽ, fœdusq; expetentes ancipiti responso ab
nio suspensi: mutuã amicitiam fore & fuisse semper antiquissimam, si priora cum ali
tib. fœdera seruare concedatur. de Mariæ & Regis nuptiis agebatur, eatenus prop
becillam viroq; immaturam ætatem Tudelæ retentæ. Iulii xxv. die Alauonæ, mag
usq; gentis lætitia, celebratæ sunt. auspex antistesq; Philippus, puellę patruus Cabill
Episcopus. Ad Pont. Rom. missa legatione postulatum, vt ad Hispaniã oculos cõue
ad aliquamq; suę prouidentię partem imminens nomini Christiano discrimen pe
iudicaret. Decumę sacerdotum, quę Aragoniis Regib. subsidium belli sacri erant
ad iustum recentemq; valorem expendi mandaret: alioqui veteri ęstimatione rete
rum subsidii futurum. Hęc Aragonius. Castellę Rex Burgis, quo Emerita abierat, i
concilio leges sumptuarias sciuit, veteri frugalitate in mores reuocanda: qui nimiũ
ta em incubuerant in victu, cultuq;. Gotifredo Tenorio freti insidendi barbarosq
nię aditu prohibẽdi cura imposita. Eleonorę sororis precib. Concham abiit. affue
nuel & Lara, gratia penitus cum Rege reconciliata. eodem Petrus Asagra appulit

nio legatus de pace, de fœdereq; aduersus Mauros, tertia classis parte Mauris arcendis
lata. Conditionẽ Rex accipere respondit: foreq; Aragonii amicitiã tunc gratã, si Eleo-
rę sorori esset satisfactum. Darocæ in Aragoniis conuentib. de tota controuersia disce-
tur. delecti arbitri, Petrus Aragonii patruus, Ioannes Emanuel ea caussa à Rege Castellę
gatus. Conuenit vt Exericæ regulo venia daretur: Reginæ & filiis integra essent, quæ ab
fonso patre donata erant. Petrus Luna Cæsaraugustæ Pręsul cõcordię aduersus aberat
ont. Rom. ad dicendã caussam vocatus. id fœderi sanciendo commodũ accidit. Quo
adriti cõprobato, Eleonora & filii in Aragoniã redeũtes, benigne accepti sunt, cultu pro-
modum regio. seruire tempori tum priuati, tũ magni Principes solent: altaq; dissimula-
ne vti Rep. gubernanda. Remensis Præsul, Magisterq; Hospitalarius adiuncto Bracarẽsi
iscopo, de pace è Lusitania legati, repulsi in pręsentia sunt, iniquaq; petere iudicatum. ac
d maxime displicebat, quod Constantiam Emanuelis filiam Petro Lusitanę iuuentutis
ncipi desponsam reposcerent. Ineunte salutis anno millesimo trecentesimo trigesimo 1339
no socer D. Iacobi Magister Vascus Rodericus obiit. suffragio militari Vascus Lup⁹ co-
atur, Rege indignãte, qui eum honorẽ Friderico filio destinabat. nouo Magistro multa
nina vero an ad Regis gratiã obiecta sunt: prouisaq; tẽpestate in Lusitaniã elapso pro-
. itaq; honore detracto Alfonsus Gusmanius Friderici pueri auunculus, rescissa priori
tione, Magister creatur: magno multorum dolore, atq; obtrectatione, ne in tãto quidẽ
o. discrimine pelli Rep. ambitum considerantiũ quæ magna peruersitas est. Per idem
is Rodericus Peresius Alcantarę Magister loco motus. suffectus Gonsaluus Martinius,
nium alii vocant. vocũ dissimilitudine quidã cõturbati discernunt, quę separãda non
: cum veteri Hispanorũ lingua Nunnius & Martinus idẽ sint. Ioannis Prati Calatrauæ
istri auctoritate, id est præstitũ: cui Alcantaræ milites veteri instituto cõtributi erant.
bello Maurico agebatur. Hispalim, ex vniuersa ditione copiæ militares cõtractę. pręsto
ellæ Rex fuit, nuncio excitatus, Abomelicũ ex Africa traiecisse cum quinq; equitum
bus: & induciarũ tẽpus exierat: Mauriciq; conatus celeritate occupandi erãt. In Gra-
fines fit impetus. Antequeræ & Archidonæ agris populatis vix ab oppidis vis est pro-
a. idem ad Arundam factũ. Præterea Maurorum manus vrbe egressa ad carpendum
ssimũ nostrorũ agmen, profligata Laræ, Emanuelis, & D. Iacobi Magistri, qui in po-
na acie substiterant, virtute. qui ex fuga iugum occuparant barbari, nostris per ardua
atibus, magna strage deiecti. multi metu præcipitarunt, è locis præruptis. Hispalim
. inde variæ manus ad fines tutandos dimissæ. affuit Gilabertus XII. triremib. ex Ara-
a deuectis, iussus cum Castellę classe se coniũgere, atq; ad fretum Gaditanũ excubare.
niæ inopia erat. eius redigendæ necessitate, mense Septẽbri ad regni conuentus Ma-
m Rex abiit, Vicario Calatrauæ Magistro, ad quẽ bellici imperii summa rediret: in-
ices alios & proceres partita cura. Nebrissæ, quod oppidum ad Bætis æstuaria, agri ferti-
a regione situm est, frumenti copia in belli vsus erat collata. Mauri Regis discessu au-
ores id oppidum expugnare parant. copiæ ex hibernis eductæ quamuis iniquissimo
tempore. Abomelicus positis ad Cæsarianum castris restitit. Mille quingenti equites
illam missi. ii oppido repulsi agros vastant. ad rei famã Portocarrerius Tariffa, Hi-
Gusmanii Aluarus, & Petrus, atq; Pontius Legionensis viri nobilissimi accurrerunt.
rea ex vicinis Mauricæ ditionis locis, in quæ armis irruperat Magister Alcãtaræ, exi-
anus, minorq; quam pro hostium numero. diurno tamen nocturnoq; itinere ad Ar-
gã graues præda Mauros, lentoq; agmine incedentes consecuti, ad vnũ ferme truci-
ut capiunt. præda omnis ablata. Læti successu, de Abomelico inuadendo deliberãt.
s quam pro numero facinus. plerosq; hostium multitudo conturbabat: neq; amplius
ortunam tentandã iudicabant. alii animo feroci negabant Mauros pertimescendos.
i suorum, numinisq; præsidio credendũ disputare: neq; esse fas in ea rei bene gerẽdæ
one incertæ ac paulo post interituræ morbo vitæ sibiq; parcere. vicit ea sententia.
i ex reb. prosperis orta negligentia motis castris ad Arcobrigam nulla cura, nullis vi-
endebant. Hostium contemptus exitio sæpe fuit. nostri dubia luce signo dato, in ho-
ncurrunt. in fluminis transitu, aliquandiu repugnatũ quingentorum Maurorũ ac-
eo traiecto à nostris reliqua procliuia fuerunt. momento tẽporis cæsi fugatique ho-
bomelicus ipse pedib. fugiens, vt in repentina trepidatione, pro gregario milite ob-
tur. Aliatar propinquus in acie cecidit. Mauri ad decem millia perempti. (sic fama
nostri castris hostium impedimentisq; potiti, gemina victoria læti, clariq; in hiberna
unt copias. Hoc anno à Tarraconensi Præsule conciliũ prouinciale habitũ est. Quo
re D. Eulaliæ corpus in locũ commodiorẽ translatum in ea vrbe, solenni supplica-
habita. Aragonius Rex Auenionẽ abiit in Pontificis verba, pro Sardaniæ & Corsicæ
io, quasi beneficiario iuraturus.

CAPVT VII.

Victi ad Tariffam Mauri.

ABOMELICI casu ingens luctus Africam occupauit, patrem maxime immatura morte
præreptum præstare non potuisse qualem promiserat Regē querebantur. eo arden-
tius ad vltionem inflammatis omnibus expeditio Hispanica festinatur. ingentes delectus
tota ditione habiti. certi homines per vniuersam Africam dimissi, qui simulata sanctitate
spe diuini numinis promerendi, religionis patriæ vindicandæ facta, eas gentes ad capien-
da arma incitarent. Incredibilis concursus fuit. equites septuaginta millia, pedites quadrin
genta. cum quanta multitudine satis constabat neminem priorum Regum in Hispaniam
venisse. classis comparata nauium ducentarum & quinquaginta, triremium septuaginta
Castellæ Regem eius belli defendendi cura solicitum, nouus dolor excepit. Nunnius Al
cantaræ Magister multis criminibus appetitus, vero an falso non facile dixerim, sed Madr
tum tamen in ius à Rege vocatus diffidentia caussæ, an Eleonoræ Gusmanię fraudibus, po
tentiæq; vt par esset veritus regium imperium contemnere visus est. scelus scelere cumula
tum. Granatensi Regi sese adiunxit. Præterea classis Aragoniæ præfectus ad Algeziræ litu
excensione facta in tumultuaria pugna sagittæ ictu confossus est. Socii cum classe qua in-
faustam militiam auersati sese retulerunt in patriam. vtrunq; regias rationes vehem
conturbauit. Ergo ad prima veris signa in Bæticam abiit. Nunnii conatus celeritate o
pati. intra Valentiam, quod oppidum in veteris Lusitaniæ parte est, circumsessus captu
lege maiestatis dānatur. ignis supplicium fuit: vt pœnæ magnitudo reliquis documen
esset. Chamisus vir spectata virtute in Nunnii locum cooptatus. Cœperat Albohacenus
pias in Hispaniam traiicere. equites tria millia præmissi, virtutis ostentandę studio inci
Arcobrigæ, Cæsariani, Assidonięq; agros vastant. cum ingenti capta pręda reuerterent
nostri Cęsariano egressi securos incautosq; opprimunt. ad duo millia ceciderunt. Inte
quinq; mensibus freto traiiciendo consumptis vniuersæ Maurorum copiæ ad Algezi
expositæ, Tenorii præfecti culpa: quem hostes transitu prohibere potuisse populus ac
sabat: inuido plerunq; & ingrato animo aduersus clarissimū quenq; virum. Non tulit c
tumeliam ferox animus. cum vniuersa classe hostium dimicare ausus, insignem cladē
cepit. periit ipse. classis oppressa. quinq; tantum triremes celeri fuga Tariffam euaser
Regis animus ancipiti cura suspensus erat. hinc metus vrgebat, ne exitium imminere
spanię: inde glorię cupiditas incitabat. Hispali vbi bello comparando intentus erat,
scopis & proceribus in regiam vocatis, de belli summa deliberare constituit. Ad sinis
corona, ad dextram gladio positis, è sublimi loco solioq; residens, hac sententia oratio
„ habet. Quanto in periculo res publicæ & priuatæ sint, viri amici atq; cognati persp
„ quo in statu res nostræ sint, vos ignorare non arbitror. A prima ętate cum regno cont
„ tes labores, & molestię vexarunt. (sic cælo placitum) tametsi nostra peccata innocen
„ calamitate expiari graue est. Vix intestinis motibus pacatis, bellum externum excep
„ rum quæ pertulit Hispania grauissimum. Ærarium inane est. prouinciales nouis su
„ vectigalibus fessi, ad mentionem noui tributi irritantur. Pacisci forte cū hoste plac
„ infido hominum generi nihil sanctum est. Externa auxilia aduocentur? verum. fe
„ timi Reges nostro periculo parum mouentur. Rebus asperis cęleste numen aderi
„ nostris sceleribus irritatum ne deserat, vereor. In tanta difficultate cōsilia explicare
„ prudentiæ non est. collatis sententiis quid erit faciendum, pro vestra viri præstant
„ dentia putate. Quo maior libertas sit, è conuentu discedam ipse: vos in sententiis
„ ne huic regię coronæ exitium, neve huic gladio dedecus afferatur, Hispaniq; nomin
„ ria ludibrio sit, considerate. Rege digresso magna inter proceres disceptatio fuit. pi
tioribus aduersus hostium potentiam, Regem fore parem non videbatur: paciscique
Mauro honesta aliqua conditione satius fore iudicabant. pleriq; ferocius bellū de
re, decoris & gloriæ auidi, in pace summam ignominiam fore, ad barbari arbitriun
necesse erat constitutę. Hæc vicit sententia. conuenit tamen vt Aragonios & Lu
missis legationibus ad sociandas vires solicitarent. classis ad S. Luciferi portum
est: eiusq; cura Calderoni Priori Hospitalario demandata. remissa ab Aragonio cla
tro Moncada pręfecto. à Genuensibus quindecim triremes missæ Regis Castella
tibus. Ioannes Leiua ad Romanum Pontificē ea caussa legatus, delictorum veniam
cedi impetrauit, qui sacram militiam tribus mensibus tolerassent suis sumptibu
euulgandæ cura Egidio Toletano Præsuli demandata. Lusitano conciliādo abs R
stellæ datum, vt Constantia Emanuelis filia Petro Principi desponsa in Lusitanian
retur. Nuptię Eboræ regio apparatu confectæ. dos dicta trecenta aureorum mil
terea Maria Castellæ Regina viri iussu ad patrem festinauit, vt vires conferret; be
ero ipse adesset impetratura. Re constituta, duodecim triremes, Pecano duce, (nā

t redditus) è Lusitania dimissæ. ipse Castellæ Rex Lusitani promerendi, confirmandiq;
dio in Lusitaniam abiit. Regum ad Iurameniam in Anę ripa oppidum colloquio, de-
æ simultates. metus ira potentior. Copiæ interea militares Hispalim ex omnib. parti-
conueniebant: eo maiori festinatione, quod vno tempore Tariffam ab Albohaceno,
natensiq; circunsessam esse nunciabatur. Septemb. XXIII. die obsidio inchoata est. ad
endam formidinem turres ædificari, excuti tormentis tela, vineis promotis mœnia do-
is vectibusq; soluta lapidum compage dirui. Obsessi quamuis valido pręsidio imposi-
aud diu vim hostium sustentaturi videbantur. Rex, ne vrbem dederent, verebatur. eo
ori cura belli subsidia comparare, maturiq; auxilii spem obsessis facere. Hispalim è Lu-
nia cum rediisset, breui eodē Lusitanus appulit. sequebatur mille equites, virtute, quam
nero validior manus. Rebus omnibus comparatis vrbe egrediuntur, obsidionem dis-
ndi, aut pręlio dimicandi certo animo. ingentem confidentiam, cum vix quartam ho-
n partem suorum numero exæquarent. equites quatuordecim millia, pedites ad vi-
quinq;. modicis itineribus progrediebantur. Reges Mauri nostrorum consilio ex-
ato, operibus quibus vrbs impugnabatur igne corruptis, vicinos cliuos castris occupa-
, leui munimento, in eo victoriam esse positam arbitrati, si ventum esset ad manus. Ad
em cerui (pago id nomen est) in conspectum hostium peruentum. de summa rerum in
ilio Ducum disceptatur. mille equites, pedites quatuor millia nocte intempesta Ta-
n missi, vrbi præsidium, & vt à latere hostes aggressi è cliuo deiicerent. reliqui curare
ora iussi: atq; vti simul cum ortu Solis pugnam inuadant, paratos esse. Plausus lætitia-
n castris esse, vota diuis nuncupari, sanctissimo inter se iureiurando sancire, per tur-
x manipulos, nisi victores domum nonredituros, in periculo auxilio inuicē fore. Lu-
uentu, Reges, & eorum exemplo cęteri, cōfessione & Eucharistia rite procurati sunt.
acies ad pugnam instructæ. In primo agmine Lara, Emanuel, & D. Iacobi Magister
ituti: in postremo Gonsaluus Aquilarius: peditum incondita multitudo in subsidiis
Nunnio Duce. mediam aciem cum robore copiarum Reges obtinebant. aderat E-
s Toletanus Præsul, aliiq; Episcopi & proceres. vexillum crucis Iugus natione Gallus
ani Pontificis iussu gestabat. milites omnes rubra cruce distincti, vti aduersus impios
eligione pugnaturi. Lusitano inuadendi Granatenses cura imposita est. ad peculiarē
um adiuncti, Calatrauæ & Alcantarę Magistri. Castellæ Rex Olbohacenum inuade-
ans, concione aduocata, hac milites oratione accendit. Profunda auaritia, infinita
randi libido, odium Christiani nominis implacabile, nulla iusta belli causa hanc bar-
m in Hispaniam attraxit: inconditam, mihi credite, & ex colluuione multarum gen-
conflatam. nemo numero terreatur, sua se multitudine impedient: neq; ordines ser-
neq; imperia accipere idonei. Quanto sibi quisq; minus pepercerit, tanto tutior erit.
decet in pedib. potius præsidium, quam in virtute, armisq; ponere: nudum cęcumque
s hosti feriendum præbere. Aut barbaris seruiendum, aut strenue pro patria, pro vxo-
: liberis, pro sanctissima religione pugnandum: victoriæ spe certa, (nihil in nobis va-
: est.) Quod si aliter eueniret, vbi maiori fructu, maioriq; gloria, vita breuis & paulo
nteritura ponatur? Quid salutarius, quam breui molestia cælestes sedes parari? quod
la sanctissima, cuius auspiciis pugnamus, & sanctissimi Pontifices pollicentur. Læti
oleniq; bona spe in hostes inuadite. Dato signo mota continuo agmina. præterflue-
er vtraq; castra Salsus amnis: vnde prælio nobilissimo victoriæq; nomen factū, haud
spatio decurrens in mare. qui priores traiecissent ab iis pugnæ initium futurū erat.
Rege barbaro equites ad duo millia, transitū prohibituri. ipse interea spe tumidus,
oria certus, ad circunfusas legiones. Si nostram, inquit, ætatem, resq; in Africa gestas
n respicerem, nihil ad vitæ fructum, gloriamq; nominis deesse videbatur. omnibus
ationibus vestra milites virtute subditis. gentis amor, patrię religionis studiū, vobis
orib. in Hispaniā attraxit. Turpe erit ꝙ, in pace estis polliciti, in pugna nō posse præ-
omi procaces, in bello ignaui. Si numero pares congrederetur vestræ virtuti crede-
men. si certa pestis adesset mori satius iudicarem, quam vt tantum dedecus inure-
nunc aduersus paucos, inermesq; tyrones pugnabitis nullo vsu firmatos, nulla scien-
itari. Atq; illud potius verendum est, ne Africæ domitoribus cum tali hominū ge-
ugnasse turpe sit: Illis gloriosum, quocunq; tandem euentu. Phutenses, Tremese-
lgarbienses victorias cogitate. Eo animo, eaq; fiducia quę perpetuo victoribus esse
, pugnate, erecti constantes periculorum, hostium, mortisque ipsius contempto-
is dictis ad flumen progressum. Lara & Emanuel diu substitere, metu incertum,
lia. doli certe, & coitionis suspicionem præbuerunt, quæ suspicio late per acies
it. Lassi fratres, Gonsaluus & Garsia exiguo ponte transmissi, primi omnium cum

multo maiori hostium numero, pugnare cœperunt. Periculo proximos Aluarus Gusmā-
nius suo aduentu seruauit. secuti cæteri, Lusitanus læua collium latus radens. Castellę Re
aliquanto locorū flexu versus mare in hostes irruit. vtrinq; clamor ingens mutuo se ad pu
gnam hortantiū. pugnatur acriter omnib. partibus. Consistunt agmina : & collato pede i
eodem vestigio cædūt, cędunturq;. eo Duces signa inferūt, vbi maxime suos laborare con
siderabant. Nostrorum pars notis tramitibus à cęteris diuulsi castra inuadunt, capiunt, diri
piuntq; superato præsidio. re cognita cęteri Mauri perculsi, qui eatenus in pugna substite
rant, loco pulsi, deinde in fugam conuersi sunt. Magna cędes facta. Supra ducenta Mauro
rum millia in prælio fugaq; ceciderūt. captiuorū ingens numerus fuit. è Christianis, quo
vix fidem faciat, viginti desiderati non amplius. classiarii milites parum contulerunt : cu
se Aragonii ad vnū tenuissēt nauibus. Vascones in nullo huius belli vsu fuere, Philippo g
tis Rege Gallicis bellis districto, reipublicæ moderatore Reginaldo Pontio homine Gal
Egidius Toletanus Præsul à Regis Castellæ latere nunquam discessit : desertumq; pene
suis, & in confertos hostes irruere parantem, voce manuq; retinuit, ne tristis casus certā v
1340 ctoriam corrumperet. Salutis anno millesimo trecentesimo quadragesimo pugnatum e
de die scriptores variant. nobis certissimis monimentis exploratum est, tertio Kalen. No
uembris, die Lunæ, victoriam nobilissimam partam esse, vti in fastis Toletanis no
est; vbi anniuersariis sacris, festaque lætitia, veteri instituto eius diei memoria celeb

Reliqua huius belli CAPVT VIII.

VICTI fusiq; barbari Algeziram abierunt : moxq; eius vrbis munitione diffisi, ne
strorum aduentu opprimerētur, Rex Granatensis Marbellā abiit, Albohacenus H
cleam eademq; nocte in Africam traiecit, Abderrahmanum filiū veritus, quem pro se
carium reliquerat, ne ad cladis acceptæ nunciū, regnum inuaderet. Parētum, vxorum &
liorum non magna necessitudo apud Mauros est. vxorum quas plurimas pro opibus d
& filiorum multitudine amor distrahitur, omnes in vili pretio sunt. Ergo Fatima Tun
ni Regis filia Albohaceni Regis vxor præcipua, tres aliæ vxores, Abohamarus filius ca
pugna castrisq; eo minorem dolorem barbaro Regi inusserunt. duo alii Albohaceni f
pugna sunt occisi. castra hostium plena omnis opulentiæ, regiæ, priuatæq; erant : mult
stis pretiosa, auri & argenti tantum, vt valor in Hispania monetæ imminueretur, mer
precium cresceret. Victores Reges eadem nocte in castra redierunt, pars cædendis,
quendisq; hostibus fessi, pars quibus minor animus fuit, maior auiditas, Mauricis spol
nusti. die proximo Tariffam inuecti, refectis mœnibus, quæ multis partibus erant qua
atq; præsidio muniendam curarunt. Contra timorem Maurorū : & cōtra quam opus
rat, ab Algeziræ obsidione cessatum. commeatus inopia in paucos dies comparati, &
pter anni tempus in hyemē inclinantis, re necessaria compulsi Reges Hispalim reuersi
Triūphi persimili pompa, omni ætate, omni ordine obuii ciues, patriæ liberatores, i
tatis vindices, victores, Augustos faustis vocib. acclamātes in vrbē excepere. reliqua
nia decretæ, habitæq; supplicationes. Diuis immortalibus actæ gratiæ. dies festi ludi
ctaculis, tripudiis Hispanorū more agitati. Rex Lusitanus ephippiis, gladiisq; Mauri
omni prędà acceptis, vt victoriæ monimēto essent, in patriā sese retulit : rei Christian
iutæ, inuictæq; virtutis laudē deferens. additi nonnulli captiui nobilissimi. abeūtis ite
gener ad Casalliā oppidum officii caussa est prosecutus. Auenionē equi centū, gladi
mæq; è corio totidē è præda Maurica Benedicto Pontifici missa sunt. quatuor præte
viginti Maurica signa : equus vexillumq; Regis quibus in prælio vsus erat, alia. Leiu
tus aliquanto spatio à Cardinalibus obuiis exceptus. Pontificis voce, cū sacris de m
set operatus, Alfonsi Regis laudes maximo Principū, hominumq; cōcursu celebrat
Freti Gaditani custodia, ne se hostes refecta classe denuo in Hispaniam infunderet
gidio Genuensi demandata maris Præfecto ; pro Rege Castellæ creato. id nauatæ
præmium fuit : genti blandimentum ne triremes Genuenses reuocarent quasi bell
fecto : vti Aragonius, & Lusitanus fecerunt. tametsi aliquanto post Castellæ Regis
vt auctæ numero classes reuerterētur, datū est. neq; enim quieturos Mauros iudicab
dentes, quin instauratis viribus bellum supremo conatu, primo quoq; tempore rep

Alcanalæ initium CAPVT IX.

MAGNO metu liberatos regē Hispanosq; victis ad Tariffam barbaris, maior cu
incessit impię gētis reliquias extirpandi : solicitudoq; in belli vsus, quod fore

m prouidebatur, pecuniæ conquirendæ. Nã quæ ex præda erat redacta, plurima quãuis pręmia militum, paucaq; stipendia consumpta erat: annuis tributis exhausta prouincia. ercatorib. tantum immunitas erat, impudensq; cęsus: reliqui ordines oppressi grauitate ctigaliũ. Ellerenæ atq; Madriti concedentib. prouincialib. aliquantũ pecunię collatum . Leue id subsidium tantis factis futurisq; sumptibus: sed ineunte tamẽ salutis anno millesimo trecentesimo quadragesimo primo, Corduba, quo copiæ militares conuenire iussæ nt, in Granatenses fines irrumpitur. arte quã virib. victoria gloriosior. Præmissæ naues quot commeatu onustæ, Malacam inuadendi specie præbuerunt. Mauricis copiis ea vrmunienda occupatis rex Alcalæ regię agros improuisus inuasit. Augusti xxvi. die oppideditum. oppidani salutẽ pacti dimissi incolumes. magno id hostiũ dolore accidit, sua pinione delusos considerantiũ. Eo oppido capto Prieghum, Rutes, Benamexillũ, aliaq; ida & arces eo tractu, pars vi, pars deditione in potestatem venerunt. victoribus omnia na erant, Mauris aspera. copiæ in hiberna reductæ, præsidia tãtum opportunis locis di- ra, finib. tutandis. classi imperatum, vti fretũ insiderent, Afrosq; transitu arcerẽt. Regẽ idendæ Algeziræ cura solicitabat, atq; in eam rem pecuniæ comparandæ quacunq; rae. Datum consilium, vt à mercatorib. nouum vectigal exigeretur. ea ratio facillima in enti visa est, in posterum grauia incõmoda attulit: vt est improuida mortalium mens: eq; in perniciem vertuntur, quę prudenter excogitata esse videbantur. Eo consilio rex gos principem ciuitatẽ contendit, limitis cura D. Iacobi Magistro cõmendata. Vallisohristi Dei natali se tenuit principio anni millesimi trecentesimi quadragesimi secũdi. gos Egidius Toletanus, Ioannes Lara, Garsias Burgẽsis Præsul, proceres alii & Episcopi inatim euocati. horum Regisq; summa contentione vigesima rerum venaliũ in vsus Maurici à Burgensib. concessa: definito tempore, dum Algezirę obsidio duceretur. gensiũ exemplum, Legionenses, aliæq; ferme tota ditione ciuitates secutæ sunt. Nihil nimiũ videbatur: cunctis ardentib. studio belli Maurici profligandi. metu depulso, graue id vectigal fuerit, vsu intellectũ: inde certe Hispanicæ immunitatis opprimẽdæ um factum est. lętitia, metus, cupiditas, pessimi consultores in fraudem impulerunt. i ministri augendi fisci rationib. Principis gratiã aucupabantur. quæ ars nimium pro- multorum successu creuit. ab his prouincialiũ simplicitas circumuenta. prudẽtiores nulabant. Nã suadere Principi quod oportet periculosum, rara fides, parata assentaNouo vectigali Alcaualæ nomen fuit, re & voce à Mauris hostib. mutuata. Auxit stuiuitatum victoria de Mauricæ classis parte vno tẽpore nunciata. tres & octoginta tris ad Septã in Africæ littore erant, bellum repetituræ. in Bullonio portu duodecim alię quam se cũ reliqua classe coniungerẽt, decẽ è nostris aduentu oppressæ sunt vere ine. vniuersa deinde Maurorũ classis, quæ ad Guadamecili fluminis ostiũ appulerat, inprælio deuicta est. Mauricæ triremes quinq; & viginti, qua captæ, qua submersæ. duo s Præfecti Granatẽsis, Africanusq; interfecti. Aragoniæ triremes huic pugnę nõ intert. ab Aragonia quo se contulerãt redeũtes ad Steponę vel Astapæ littus, tredecim ho- triremes commeatu onustas oppressere. quatuor captæ, duæ submersæ, reliquę fuga runt Africæ littora. nostrorũ virtuti & felicitati terræ, mariaq; fauere videbãtur. fuismulto amplior clades illata, si vno tẽpore hostiũ copiæ ad Guadamecilũ terra mariq; nt impugnatæ. quo consilio Rex Hispalim primum deinde Cæsarianum magnis itius erat progressus, cum in ea vrbe commissi prælii nuncium accepit. necessitatẽ pucasus attulerat: cum tres è nostris naues in vadis hærentes remisso maris æstu hostes ssent: nostri defenderent, vtriusque classis concursu conatuque maximo.

1341

1342

Algezira obsessa. CAPVT X.

NTIS vno tẽpore victoriis terra mariq; partis, reliqui belli ex sentẽtia conficiẽdi spes rat. nostra classis ad Sataresiũ portum, prope Tariffam se tenebat. eo Rex accessit Al- situ, cuius obsidendæ cupiditate flagrabat, locorumq; naturã mari lustraturus. Vrbs ssima visa est, fertilis ager, amœni colles circũ ambiẽtes, multæ frumẽtariæ molę, vilficiisq; regio vniuersa quã visus erat, collucebat. Regis animus eo amplius ad rẽ perdã accensus, ꝙ ex captiuis cognitũ erat rei frumentariæ non magnã in vrbe facultatẽ firmissimo Maurici imperii propugnaculo sublato, reliqua prona fore sperabat. Veguæ copiæ, parũ cõmeatus erat. id regios conatus retardabat. Locis finitimis raptim us habiti sunt. viri principes nominatim euocati. affuere Egidius Toletanus Præsul, lomæus Gaditanus, Alcantaræ, & Calatrauæ Magistri, militum manus non exigua: teri instituto Bæticæ ciuitates suis sumptib. miserãt, eius belli cõficiendi studio amn. festinanti mora omnis lõga est. Cõmeatus expediendi, reliquaq; cõparãdi causã

Rex Hiſpalim abiit. equites duo millia quingẽti, pedites ad quinq; millia conuenerãt. cum
iis copiis Algezira obſeſſa eſt tertio Nonas Augũſti. maris cura Caſtellæ & Aragoniæ claſ
ſibus cõmendata. nam Luſitani ex quo ad Guadamecilum pugnatum erat, nulla arte reti
neri potuerunt, quin in patriam abirent. Obſeſſi nihil voluntate facturi videbantur, vrbi
munitione, & numero confiſi. octingenti enim equites, ſagittarii ad duodecim millia pro
pugnabant, non arcere vim modo ſed etiam æquo congredi campo idonea manus. erum
pentibus Mauris leuia prælia vario euentu cõmiſſa. Carthago arx vicinis locis Mauris
repta. à captiuo, cum Pugionem militis arripuiſſet, ne Rex violaretur periculum fuit, ſuo
rum concurſu ſeruatus. diuturnam fore obſidionem prouidebatur. Cæſa, comportataqu
materia opera ædificari cœpta, plus formidinis, quam vtilitatis allatura. Claſſis Aragon
interea menſe Septembri reuocata eſt, ſpecie Balearici belli quod Rex Aragonius com
parabat, magno Regis Caſtellæ dolore. eius tamen precibus decẽ triremes Matthæo Me
cero Præfecto, auxilio ex Aragonia miſſæ: quibus deinde totidẽ acceſſerunt, Iacobo Scri
ba Duce. Ciuis vterq; Valentinus erat. D. Iacobi Magiſter diuturna valetudine extinct
belli, paciſq; artibus, regiaq; gratia ea tempeſtate clariſſimus. is honos Friderico Regis
lio, in ipſis caſtris delatus, reb. gerendis ætate nondũ matura. Octobri mẽſe tãta cælo
vis pluuiarum, vt omnia corrumperentur: magnæ difficultates in caſtris eſſent, pe
maxima: quam exhauſta penitus prouincia, Alfonſus ab externis Principibus mutuam
tere compulſus eſt, Benedicto Pontifice, Rege Luſitano. Ad Gallum Egidius Toletanu
cauſſa legatus, quinquaginta aureorum millia impetrauit. è qua ſumma, viginti conti
repræſentata, alia certis penſionibus à menſariis Genuẽſibus numerari mandatum. par
ſubſidii tantis molitionibus, ſed regia cõnſtantia omnia victa. In vrbe magnis prẽmiis
poſitis de Regis capite, quo ſuperſtite quietem nuſquam fore prouidebant, obſeſſ
citabantur. gratiſſimam ſuperis victimã fore prædicabant: inimicũ Maurico nomini
gem mactari. neq; deerant qui eo facinore clari, aut nobiles euadere cuperent, nulla ſa
propriæ cura, quæ ſæpe magnis conatibus aduerſatur. à pluribus in Regis necem coni
tum, vti ex Mauro, quem altero minorem oculo ceperant, intellectum eſt, ea mente i
gia caſtra veniſſe. idem paucis poſt diebus duo alii Mauri, de iis quæſtione tormentis h
ta, profeſſi ſunt. Sed cæleſte numẽ quos tuetur, hos ab inſidiis & p̃iculo eripit. Reges M
ri obſeſſis cupiebant opitulari. Marrocius ſe ad Septã tenebat Abderrahmani filii vo
tate diffiſus, cui noua moliri per idem tempus capitale fuit. Granatenſis ſuis viribus t
certaminis ſortem ſubire formidans, ne nihil videretur agere manum militarem ad va
dum Aſtigitanos agros præmiſit. ipſe Palmam oppidũ ad confluentes ſitum vbi Singu
eſt Xenil, Bẹti confunditur diripuit, incenditq;, præſidio occupare non auſus, neq; di
iis in locis morari, quoniam finitimas vrbes arma expedire nunciatum erat. Manus
Ferdinandi Aquilarii accurſu oppreſſa, prædaq; omnis quã copioſam agebant abla
1343 nus iã milleſimus trecenteſimus quadrageſimus tertius agebatur nullo magno oper
tio ad Algeziram facto: opera tantum ædificata Horoſco prẹfecto. agger inſtitutus. li
arces circum vrbẽ extructæ. vineæ atq; arietes ad mœnia agebãtur. ſed tanti erant an
tus rerum omnium apparatus, tantaq; vis tormentorũ in vrbe, vt noſtrorum diligent
luderent, operaq; miſſis lapidibus corrumperẽt. machinis admouendis locus impor
milites neq; conſiſtere poterant propter locorũ iniquitatẽ, neque inter opera ſine pe
verſari. Duo ſunt in freto Gaditano ſinus impares magnitudine, pares natura. minor
zira modico diſſita interuallo, cliuo impoſita, aſcenſu arduo, ſaxiſq; impedito: in du
ſecta ſpatio interiectẹ partes, veterem nouamq; prẹcipua mœnium firmitate: gem
trinſecus foſſa geminoque pomœrio; anguſta regionibus. cæterũ ea tempeſtate A
Hiſpania imperii ſedes, eoque pulcherrima in paucis & nobiliſſima. Ad obſeſſos n
quam commeatus inferretur, mari terraque diligenter cautum: niſi qui lembi nocti
bris tecti noſtram claſſem eluſiſſent. exiguum id famis leuamen erat.

Algezira capta. CAPVT XI.

MVltis diebus & laboribus haud magno operæpretio conſumptis, noſtri anci
ra ſuſpenſi abſiſterẽt ne incepto, quoniam fruſtra erat, an belli exitum expe
quo eatenus proſpero vſi erant, dies noctéſq; cogitabãt. Rex maxime pecunia con
quam à Rege Galliæ, & Pont. Rom. mutuam acceperat (nam Luſitanus nihil cont
nonæ inopia, imminuto numero, ne dedecus acciperetur, verebatur. cautiores de
cum hoſte fœdere conſiliũ dabant. Pauone internũcio vltro citroq; cõmeante, de p

m,deinde de induciis actum est. irriti ii conatus fuerunt: cū Rex Castellę negaret,con-
diæ conditionem vllam Granatensi fore nisi Africana amicitia renunciatā: qua distra-
quid præsidii reliquū barbaro fuisset,aliena potius ope quam propriis virib. stāti? Itaq;
natensis ea spe depulsus, ad Guadiarum viginti ab Algezira millib. passuum Kal. Maii
ra promouit: magis formidinis ostentandæ caussa, quam q̃ pugna decernere delibe-
m haberet. Classis Maurica ad Septam erat numerosa, vniuersis Africæ viribus con-
tis,ad traiiciendum primoquoq; tempore parata. recentes ii veniebant: nostri diutur-
aboribus & difficultatibus fracti. Rem Christianam periculo proximam Diui tutela-
Hispaniæ sustentarunt, perpetuaq; Regis aduersus ingruentia mala, animi constantia,
felicitas. nam vno tempore ex Anglia, Gallia,& Vasconibus numero & virtute valida
us venit. Eduardi Angli Regis permissu Comites Arbidi & Soluzberi: Fuxensis Co-
cum fratre Bernardo ad opem ferendam ex locis disiunctissimis excitati sunt: spe ve-
uam Romanus Pontifex Clemens sextus Lemouicensis priori anno in Benedicti de-
ris locū subrogatus,omnibus,qui pia arma caperent pollicebatur. Philippus ipse Va-
um Rex sub Iulii mensis finem, commeatu nauibus præmisso,copiisq; sequi iussis ma-
itinerib. festinauit, ne pręlio deesset, quod propediem fore fama ferebatur. Horum
cipum aduentus Regi Castellę, vt oportuit, gratissimus fuit: nostris cum spe certa vi-
ę pugnandi animus accessit. Venerant ante Emanuel, Laraq;, nouæq; subinde mili-
manus totā prouincia submittebantur. vniuersi certaminis aleam Mauri subire de-
abant: Regiq; Albohaceno de ea re conuitio expostulanti,responsum. Superiori prę-
is magnum documentum datum, quantum virtutis, & constantiæ in hostibus esset.
ero nuper auctos fore validiores. Ex distantib. locis consilia afferri tempori & rebus
atis accommodata. Traiiceret modo,non repugnaturos eius volūtati. Seruasse exer-
n sęuo Reip.tempore,quam prælio dimicasse, ducere maiorem gloriam. Interea in-
s repetitis legationibus petere non desistebant. Expetentibus legatis, vt castra inui-
t datum. illi ordinem mirati,milites in partes tributos,artificum multitudinem, fora
n venalium ciuitatis ad instar,præ nostrorum disciplina,earum rerū rudes se esse con-
unt. neq; tamen induciarum spe vrbis oppugnatio intermittebatur.Excussa tormētis
pidesq; a nostris. barbari ex vrbe contra ferreos globos cum igne & fragore, pulue-
ormentario iaculabantur,haud leui sæpe nostrorum damno. Huius tormenti men-
m, nunc primum in historia factam inuenio. Mense Augusto Ceruerę in agro Vrge-
,infans gemino capite,quatuor cruribus natus erat. prodigium vnde perniciē rebus
ndi superstitioso homines ingenio sibi persuaserant,infantis cęde auerruncari placu-
us sepultus. in parentes, quoniā iis volentibus factum erat, parricidii lege est actum.
nno Robertus Rex Neapoli supremum diem obiit,literarum studiis & amore, quam
bellicis clarior. eius enim illa vox fuit. Dulciores sibi litteras regno esse. Ad Algezi-
edeamus, vbi externi milites, quorum animus impetu valet, mora consenescit, è ca-
utumno discesserunt. Angli proceres à suo Rege euocati (sic videri voluerunt) Fu-
Comes stipendii tenuitatem caussatus(sic fama tulit) nos cæli Bætici per æstatem in-
ntiā ægre tulisse,morbis,& laboribus fractos, patriā appetiuisse suspicamur.nostram
cturam euentus comprobauit: nam Fuxensis Comes Hispali in reditu obiit. Philip-
asco Regis Castellæ volūtate è castris digressus Cæsariani: vterq; mense Septembri.
q; corpus in patriam relatum.Ea re Mauri incitati mutato consilio, prælio decernere
nt. Sexaginta triremes Mauricæ Octobri mense ad Steponā appulsæ,mox Heracle-
nuere. eo terrestres copiæ posuerunt castra. ad Palmonem amnem interfluentem, v-
copias cum semel, iterū & tertio ex interuallis accessissent, in transitu prælio pugna-
t.nō animo nō armis non bellica disciplina,non corporis robore par Hispano Mau-
t: breui victi,fusiq; hostes. in vrbe suprema annonæ penuria erat. triremes vna & al-
ommeatu onustæ a nostra classe interceptę. quinq; tantum Myoparones ineunte an-
lesimo trecentesimo quadragesimo quarto in vrbem penetrarunt: reuersiq; in Afri-
iutius sustentare non posse renunciarunt: aut pereundum omnibus, aut vrbem de-
m. ergo continuo de ineundo fœdere actum. Martii mensis vigesimo sexto die de-
is conditionibus facta. Vt Granatensis qua ante belli tempus lege Castellæ vecti-
sset. Obsessis incolumitas, & cum rebus suis quo vellent, discedendi data facultas.
iæ decenales cum Mauris Regib. pactę. Fœdere sancito Mauri in Africam frequen-
ncesserunt. Castellæ Rex in vrbem solenni supplicatione ingressus, sexto Kalend.
s, proxima luce templo maximo Mahumetanæ superstitionis sordibus expiato.
riæ Palmæ nomen indidit: quod Dominicus Palmarum dies esset. In eo tem-
genti omnium lætitia & gratulatione, sacra ex ritu Christiano peracta sunt. agri

1344

militibus dati, eo domicilium transferre, propter locorum amœnitatem certatim cupie
tibus. Rebus omnib. constitutis Hispalim Rex abiit. In ea vrbe ab Eduardo Rege Ang
per legatos de nuptiis, Petrum inter Alfonsi filium iustum, & Ioannam Angli filiam app
latus, in præsenti quidem annuit: deinde tamen pactæ nuptię, non coaluerũt: vt sunt flu
Principum voluntates, & ex commodo sæpe mutantur, nulla fidei cura. Dux Albohace
filiæ superiori ad Tariffam prælio captæ, ad patrem remissæ. id promerendo barbaro R
gi datum. neq; vinci is munificentia passus est. legatos continuo amplaq; munera ex
frica ad Regem misit. Victoriæ fama per Hispaniam, atq; adeo Europam vniuersam p
omnes gaudio compleuit. confectum Mauricum Bellum. duos Reges superatos. vi
Africę concussas. ergo ii omnes dies festos agere. omnis ætas, sexus, ordo adire tem
vota soluere: nullum lætitiæ, religiosæq; gratulationis genus prętermittere, quod ad ost
tandam conceptam animis lætitiam pertinere iudicarent.

Bellum Balearicum. CAPVT XII.

QVo hæc tempore in Bætica gerebantur, Aragonia arma mota sunt: Rexq; Balearis
terno imperio est eiectus, in quo præsidiũ esse debuit, summa Aragonii Regis iniq
tate, atq; perfidia. Dira ambitio dominandi transuersum egit, ne propinqui regis calam
te moueretur: aut quid homines iudicaturi essent, cõsideraret. Mompellerium nobilis
lauta ciuitas in Gallia Narbonensi, Magalonę Pontificib. olim subdita fuit. iis siue co
dentibus, siue dissimulantib. peculiares eius vrbis Principes extiterunt Pontificum be
ciarii. eo principatu ad Aragonios primũ, deinde Baleares Reges deuoluto, vti superiu
demonstratũ, Magalonæ Pontificũ auctoritas contẽni sensim abrogariq; cœpit. vis re
libido, non ius aut æquitas valẽt. illi cum pristinæ auctoritatis locũ recuperare nõ pos
ꝙ proximum erat, vindictæ studio Gallis Regib. vrbis eius imperium pretio vendide
ante L. amplius annos. Eo Galli Reges iure innixi, Reges Baleares solicitare nõ desist
vt quasi beneficiarii fidẽ sacramento firmarent: ciuib. Lutetiã prouocandi libera fa
esset. Negare illi, detrectareq; imperiũ non exoletis vetustate annalium tabulis & ex
imperia constare, sed recentissimę consuetudinis vsu. Quod datũ non erat Magalonę
scopis, neq; Galliæ Regib. concedendum, quippe illorum Vicariis. vis admota. contr
Mompellerio oppida, Gallicis pręsidiis occupata. Rex Balearis arma expedit. Aragon
perii beneficiũ Aragoniis armis defendi postulat, speratq;. Rex Aragonius profunda
ditate, immensaq; ambitione Gallo gratificari magis velle visus est, Regẽ propinquũ
imbecillũ externo pręsidio destitutũ, pręda fore prouidens cupiensq;: tametsi de fe
ope appellatus, speciosa verba dabat, nihil pręterea. mutuo colloquio habito ita se fa
quę postulabantur, respõdit: si iure agere Gallus recusasset. in eam rem missi vltro,
legati, distinendi animo, nulla opitulandi voluntate. Quę vt honestatis specie velare
uia crimina misero Regi imponenda curauit. Regis eũ Aragonii imperiũ detrectare
vocatum ad comitia venire. Insolenti forma & pondere monetam, quod nefas erat,
niani percussam. In Aragonii regis necem Barcinone, quo per fidẽ colloquii vener
spirasse. index regina ipsa Constantia Balearis vxor de fratre solicita. Demum cum
Italis Principib. ipso Marrocio rege fecisse fœdus aduersus Aragonium. Hęc accu
capita fuerũt, siue vera, siue cõficta: vt fama tulit, cui calamitosi regis exitiũ fidẽ conc
iniuria fuisse oppressum. Hęc fatalis dissidii initia: quę Rom. Pont. Sanctia regina
litana, vtriusq; regis propinqua sopire conati nihil profecerũt. Et erant vt in exigu
cipatib. fit, Baleares cęteriq; minuto regi, subditi populi, nouis subinde vectigalib. o
quorum cum modũ non speraret, imperiũ mutari haud ægre laturi erant. Ventũ a
Petrus Moncada maris pręfectus ab Algezirę obsidione reuocatur, vti paulo ante
est. Classe valida comparata, in qua centũ & sedecim maiora, minoraq; nauigia era
Rubricati promontorium Aragonius soluens maiorẽ Balearem tenuit. insulani tre
quites, pedites ad quindecim millia cõgregãtur, collectitius exercitus, parumq; rob
biturus. Victus continuo Balearis Pontiã vrbem se recipit: deinde reb. desperatis i
nentẽ abiit. & erant insulæ volũtates in Aragoniũ propensæ, omniaq; victori procli
sulis in fidẽ acceptis, atq; Arnaldo Erilo reb. pręfecto, Aragonius cũ classe Barcino
retulit. Ruscinonenses & Ceretani in extrema Hispanię ora bello petiti. vastitas
gris. aliquot oppida capta. Cardinalis interuentu, quem Pontifex ineundæ co
cura ad eos Principes legarat, ab armis tantisper cessatum: & hyems appetebat, m
que oppidis impugnandis idoneæ allatę non erant. Transacta hyeme, mensequc
1344 pso huius seculi anno quadragesimo quarto, bellum maiori conatu instauratũ est.
cẽsi. corruptę segetes. oppida & vrbes, qua vi, qua voluntate expugnatę. Balearis i

A

ragonii fidem, quam vim experiri mallet suadere. negare alii, procacibus verbis probare
ẽ cupientes, moriturosq; se antea denunciare, quam in hostis potestatem venirent, ante
llum feroces, in periculo ignaui. Regis animus in varias cogitationes distrahi. pudebat
ertatis studiũ maius apud quenquã esse, quã apud se. viriũ imbecillitate terrebatur, vno
rpiniano ferme relicto. anceps animus ad tutiora tandẽ, quã honestiora conuersus, Pe-
Exerica sermonũ ministro in potestate se Aragonii futurum dixit: salutẽ libertatemq;
ctus modo. regni recuperandi à clementia victoris spe an iniecta an præsumpta temere
nse Iulio accepta fide in Aragonia castra, quæ ad Elenam vrbẽ erant, Perpiniano venit,
ocerib. tum suis, tum Aragoniis comitatibus. Ad Regẽ deductus ingenua procumbens
xtrã deosculatur. mox alleuatus; Erraui, inquit, Rex inuicte, erraui. error tamẽ perfidiæ "
pa vacat. Quod imprudentia peccatum est, clementia virtus Regum, hoc est, tua pro- "
condonare debet Regi supplici, propinquo, necessario: præterea quatenus rationes "
træ tulerunt, vestræ maiestatis in paucis studioso, nouisq; & maioribus officiis in poste- "
superiores offensas compensaturo. Peccaui, in vno non semel peccatũ fateor: sed tunc "
cipua clementiæ laus, cum iræ caussæ iustissimæ. Alioqui tuus sum: de me ditioneque "
a vt libet statue, benigne (vt spero) memor modo rerũ humanarũ inconstantiæ. Ad hæc "
gonius fallaci eblãditur vultu. peccatũ excusat. pœnitentia veniam promereri ait. Ver-
contraria fuerunt facta. aliquanto post Barcinone procerum consilio aduocato. Balea-
gium nomen honoremq; detrahit. annuũ vectigal constituit, vnde vitam sustentaret.
n ille, quã grauis casus ex regno esset reputans: deceptumq; se sua opinione, blandisq;
ricæ verbis tandẽ intelligẽs magnis præsidiis nudat⁹, de integro resumit bellũ. In Galliã
ugus Clementẽ Põtificem primũ adiit: & quoniã in eo parum præsidii fore prouide-
d Gallũ Regem, vnde tempestatis initiũ extiterat, supplex confugit: & in belli sump-
Mom pelerii principatũ, de quo contentio erat, pretio centũ millium aureorum ven-
Gallus & Pontifex egeni & profugi patrociniũ suscipiunt: segnius tamẽ cunctantius-
quippe in alieno periculo. Ipse bello repetito, Baleares, Ceretanos Ruscinonensesque
dens magnis conatibus, nihil aliud quã vitæ exitiũ peperit, quinq; post annis in Balea-
iori acie ab Aragoniis victus cæsusq;. Is fuit calamitatis exitus. honos supremus extin-
t habitus. Corpus Aragonii Regis iussu Valentiæ trãslatitio funere tumulatũ. Filii tũ
s, tũ Ferdinandi fratris paulo ante belli tempus defuncti, alieni criminis, si tamen cri-
fuit, pœnas luerunt: capti, profugi, egeni, sine lare familiari vagantes. quod iniquissi-
lerisq; visum est, præsertim iure regnandi innocentes filios propter vlla parentũ pec-
poliari. Ipso anno, quo Algezira capta est, & Rex Balearis regno decidit, Olisipone ad
Oceani, terra horrendo fragore mouit: magna mortalium trepidatione ædificia con-
: templi maximi fornix collapsa maioris id mali omen initiumq; extitit. Constãtia E-
nelis filia, Petri Lusitani vxor, morbo extincta est, proximo anno millesimo trecente-
quadragesimo quinto. eo minori suo viriq; dolore, quod Agnetis Castriæ, quæ in ob- 1345
is Constantiæ erat, eximia formæ venustate, amoribus indulgebat: atq; ita vt eam iu-
ropemodum vxoris loco cultuq; haberet. quod nefas impiumq; erat, Ludouico Pe-
io, qui in primis annis defunctus est, ab ea ex sacro fonte suscepto. Ferdinandus præ-
Mariaq; Petro ex Constantia nati erant.

Intestini Aragoniæ motus. CAPVT XIII.

x Castellæ peracto ex sententia bello Maurico, maxima curarum parte leuatus ad
ndicandas iniurias magistratuũ procerumq; quas sæuo reipublicæ tempore multas
ues existere necesse fuit, animũ cõuertit. Ea vero in primis cura, solicitabat, Castellæ
ionis exẽplo, Bęticos & Carpetanos inducere, vti vectigal ex rebus venalibus exigi
t. alioqui res tranquillæ erant, opima pace vniuersa prouincia florebat. Nouorum in
nia motuũ caussa extiterũt. prauo & inquieto Rex Aragonius ingenio, bella ex bel-
do imperiũ amplificare satagebat, maiorũ importunis donationibus regni vires de-
as, maiestatẽ imminutam accusans: successuq; ferox pulso Baleari Rege, in Iacobũ
ngermanũ irã vertit in Baleare, subeunte post calamitatẽ misericordia propensum
ea suspecti inuisiq; dominãtibus sunt, qui proxime substituũtur. Iacobus veteri gẽtis
to (sic nonnulli disputabant) regni successor fore prędicabatur, Constantia, Ioanna,
, quas Rex ex vxore genuerat, paterna hęreditate exclusis. eoq; Vicarius regni creat⁹
ũ & populi studia sibi adiũxerat, bonis artib. fraude nulla. Rex ad se vocatũ regni p-
e abire iubet. raptim & perturbate agũtur omnia: eo amplius, q̃ salutis an. millesimo
esimoquadragesimosexto Aragonię regina sãctissimis morib. fęmina, eoq; viro dissimi 1346
nto à partu die, quo filiũ breuis qui, nẽpe vno die victurũ enixa erat, extincta est. breue

gaudium dolori permixtum tota prouincia fuit. defunctæ corpus Valentiæ in Vincen
ædc tumulatum. ipsa Populeti ad vetera Regum sepulcra mandarat. Prolis masculæ sus
piendæ cura, intestinis motib. pacandis, de regiis nuptiis continuo actum est. missi in Lu
taniam legati Eleonoram à Rege patre in coniugium expetitum. easdē nuptias Ferdinād
frater ambiebat, Castellæ Regis auunculi fauore & flore iuuentutis nixus. Vicit in cont
tione, vt necesse erat, Aragonius: annitēte in primis Ioāne Emanuele, qui Eleonoræ, G
maniæ, eoq; Regi Castellæ infensus, se totū voluntate ad Aragoniū contulerat: Ioannan
eius patruelem Raymundi Berengarii filiam filio suo Ferdinando connubio iungendā
per curarat, atq; perfecerat: tres regias arcta propinquitate cōplexus, coq; cæteris per
spaniam procerib. validior. Proceres Aragonii & Valentini cum plebibus tumultuari
perunt, conspiratione facta, libertatem iuraq; prouinciæ armis etiam, si opus foret tuta
offensionis præcipua caussa obtendebatur, quod Iacobo Vrgelitano abdicare compu
Constantiæ Aragonii Regis filiæ nomine, quasi hæredis futuræ leges edictaq; sanciren
Semenus Vrrea, Petrus Coronelius, Blascus Alauona, Lupus Luna Segorbii principatu
Violantis, quæ Regis amita erat, nuptiis præ cæteris eximius, libertatis conseruatores d
gnati. Iacobo Vrgelitano, vti necesse erat, primæ partes datæ sunt. Ferdinandus Ioanne
eius fratres è Castella vbi Aragonii voluntate diffisi se cū matre tenebant, litteris nu
euocantur. rem suscipiētibus, quingenti equites ab auunculo Castellæ Rege præsidi
sa adiuncti sunt. Aragonius non ignarus ciuilib. bellis irritatæ multitudinis quantę
res, valere impetu, mora consenescere, regni conuentus Cæsaraugustæ habendos c
in iis conuentibus gentis pacandæ studio magis quam syncera voluntate, rescisso prior
creto, Iacobo fratri regni procuratio restituta à Rege est, regnique hæres renunciatu
iis rebus reddita reipublicæ pax, lux rebus ipsius Iacobi obitu, qui mox accidit, contu
est. Aragonius nouas nuptias maturandi studio Barcinonem abiit, quo sponsam clas
hendam ab extrema Lusitania curarat. eodem Vrgelitanus appulsus defunctus mor
1347 fine anni millesimi trecentesimi quadragesimi septimi. fama tenuit noxio infectum
camine. affectati regni suspicio malo fuit. nullo sane præcipuo apparatu nuptiæ celeb
vniuersa prouincia præsenti luctu & impendentis tempestatis metu occupata. Iacob
pus in ea vrbe ad D. Francisci sepultum est. Ferdinandus & Ioannes fratres, qui solut
saraugustano conuentu sese in Castellam retulerant, consilio cum matre & auuncul
Madriti communicato, duces se coniuratis populis præbuerunt. Octingenti equites
stella abs Rege dati. Ferdinandus Valentiam tenuit. Ioannes Cæsaraugustā. Regi
ter Conchæ & Requenæ, vbi frequens morabatur, de belli euentu filiorumq; salute
ta substitit. missi inter Reges legati: è Castella Portocarrerius amicitiæ inter fratre
ciliandæ studio: ab Aragonio Thaustes iniurias expostulatum, & ne rebellium part
retur expetitum. vt sexcenti Castellæ equites Aragoniis stipendiis, ductore Aluaro
nocio conducerentur impetratum. Aragonius non absq; sugillatione maiestatis pe
plex, & quasi in rebellium potestate futurus Valentiæ præsto fuit. Parum abfuit qu
laretur. regii & populares voluntatib. inter sese diffisi, obseruare inuicē sermones,
oris inter se habitumq; notare, conuitiis contumeliisq; initiū pugnæ occasionemq;
re. inde seditione facta ventum ad arma. In regiam ipsam irrumpitur. magna auli
trepidatio fuit. Rex equum conscendere, & in populū se dare compulsus, cōmota
titudinem pacat. Ferdinando datum, vt Rege superstite vicarius, defuncto success
bus exclusis esset. fœdus metu expressum, haud diuturnū esse poterat. Rege digre
pus Luna, qui se iam ad Regem traduxerat, ab armis non desistebat, infensus impo
coniuratis hostis, Rege dissimulante primum, deinde annuente. Ad Darocam vi
loca castra erant. Ferdinandus vt Lunæ conatus comprimeret, cum copiis Cæsar
profectus, equitum peditumq; quindecim millibus ad Epilam, prope Salonē fluui
vulgo Xalon est, castra promouit. oppido potiri nō potuit, propter loci firmitatē.
census. segetes maturę corruptæ. regiorum concursu collatis signis dimicatum. c
milites seditioni magis quam iusto prælio idonei, victi profligatiq; sunt. Semenus
liique viri principes ceciderunt. Ferdinandus ipse Dux accepto in facie vulnere
um potestatem venit, ab Aluaro Albornocio, cui custodiendus datus erat, fratern
tati substractus, dimissusq; in Castellam, Lupo Luna siue inscio, siue dissimulante a
tibus, vt in ciuili bello, voluntatibus. Regi satisfecisse declarat, Comitis Lunę hon
in Aragonia exemplo Lupo collatus, merces operæ strenuæ. Secundum eam vict
uia omnia Aragonio Regi fuerunt: Cæsaraugustæq; pace reuocata conspirationis
nomen sublatum. regni hæreditas Ferdinando sancita. Iustitiæ Aragonum auctor
plificata. ne à Regibus libertas pessundaretur eo magistratu veteri gentis more ca

c ſalutis anno milleſimo trecenteſimo quadrageſimo octauo in Aragonia gerebantur. 1348.
i annus peſte grauiſsimus fuit. vis mali Orientis prouincias initio afflixit: deinde in cæ-
s regiones graſſata, Italiam, Siciliam, Sardiniam, Baleareſque, Hiſpaniæ tandem pro-
cias vrbeſque omnes vexauit. prorſus vt Octobri menſe Cæſaraugustę in rationem Li-
næ trecenta funera quotidie venirent. aeris vitium, curatio ipſa & contactus ægrorum
gabat morbos. infecti tabo, aut neglecti moriebantur, aut aſsidentes curanteſque eadē
norbi inuadebat. ita aſſuetudo mali animos efferarat, vt exhauſtis lacrymis inſepulta
taq; corpora iacerent: miſerādaq; rerum facies per vrbes & oppida tota Hiſpania erat.
onora Aragoniæ Regina Exericæ, quo Rex ſe contulerat cōtagionis metu, extincta per
n tempus eſt, nulla ex ſe prole relicta. Corpus in eodem oppido ſubitario funere ſepul-
. tertiiſque nuptiis locus Aragonio relictus, prole felicioribus. In coniuratos Valenti-
nondum quieſcentes in omnes armis, in ſingulos victoria parta grauiſſimis ſuppliciis
tum: vt pœnæ magnitudo cæteros perterreret, documentoque eſſet, Regum iracun-
haud temere irritandam eſſe.

Calatrauæ diſsidium compoſitum. CAPVT XIV.

ALATRAVÆ milites Caſtellæ atque Aragoniæ inter ſe diſſidebant, ſtudiis voluntati-
oniq; pro vno duo ordinis Magiſtri, Calatrauæ alter, alter Alcanitii. Garſias Lupus e-
rdinis Magiſter, ante viginti amplius annos multorum criminum legeq; maieſtatis
latus, minore Rege rempublicam prædę, ordinem ludibrio habuiſſe, vnde grauia in-
noda extiterant, vniuerſi ordinis perturbatio, ab Alfonſo Caſtellæ Rege in ius voca-
dicii metu in Aragoniam abiit, ſiue ex mala conſcientia digna metuens, ſiue hoſtium
tiæ & fraudibus, vt par eſſet veritus. nam militum potētiſſimi & nobiliſſimi ad accu-
m acceſſerant. ea prima diuturni diſſidii cauſſa fuit. cum enim Aragonii Regis fauo-
canitii, quod oppidum ei ordini contributum eſt, Magiſtri nomen auctoritatemque
tur, agente Caſtellæ Rege abſens damnatur, graduque deiicitur. in eius locum Io-
Nunnius Calatrauæ ſufficitur: quem fama ferebat furto genitum ex Blanca Regis
niæ amita, virginum collegio Olgis prope Burgos præfecta. Ciſtercienſes Abbates,
s in eum ordinem inquirēdi veteri inſtituto poteſtas erat, noui Magiſtri electionem
habuere. Neque ſe tamen propterea Aragonii milites deſerunt, neque noui Magi-
ctoritati cedunt: quin Lupo Magiſtro defuncto Alfonſum Pereſium in eius locum
tuunt. acceſſit Morimontenſis Abbatis conſenſus, cuius eæ partes erant, ſiue volun-
, ſiue expreſſus. Tentata ſæpe ineundæ inter milites concordiæ via: nam diſcordiam
xitialem vtraque pars prouidebat. miſſis ea cauſſa inter Reges legatis, nihil ad hoc tē-
ofectū, cum Pereſio defuncto Ioannes Ferdinandus Alcanitii in eius locum electus
uſquam ea electio rata firmaque eſſet, Regibus agentibus Caſtellæ Aragoniæque,
e Magiſter Cæſarauguſtam, quo tempore Aragonii conuentus habebantur, aliique
q; natione milites conuenerunt. cauſſa dicta Rege ipſo Aragoniæ diſceptante, ſe-
m iura & merita Caſtellæ pronunciatur: legeque in poſterum ſancitur, eum ordinis
trum rite inſtitutum haberi, quem eius ordinis milites Calatrauæ iuſſiſſent. Ioanni
ando Alcanitii cura commendata, cum honoris prærogatiua cęteris Aragoniæ mi-
præiato. ea ablatæ ſupremæ poteſtatis compenſatio fuit. cautumque ne in eum cæ-
ue Aragonios milites, dum ipſi viuerent, quidquam ſtatuendi ordinis Magiſtro po-
ſſet, niſi Populeti & Viruelæ Abbatum conſilio. inuidia ne malo eſſet prouidebatur.
ordia ſancita inter Calatrauæ milites, ſublataq; diſſidia ſunt Auguſti menſis vigeſi-
nto die, vt ſunt varia hominū iudicia, Caſtellæ Regis gratiæ datū, non ad iuris rigo-
penſum nōnullis vituperātibus. Ipſo tēpore Ludouicus Claromōtis Comes Alfon-
æ cognomento Exhæredis, ex Ludouico filio nepos claſſem ad Catalauniæ littora
bat, Regis Aragonii permiſſu opeque, Pontificis Romani cōceſſu, qui ei ante bien-
tunatas inſulas attribuerat ea lege, vt barbaris gentib. Chriſtianæ religionis lumen
ū curaret. De earū inſularū ſitu, natura, numero, & quo tēpore ſub ditionē regū Ca-
onceſſerint, pauca vt exponamus res videtur poſtulare. Egreſſis Gaditani freti fau-
æuam in mari Atlantico iacent numero ſeptem, ab Occaſu ad Ortum ordine por-
media cæli linea ſeptimo & vigeſimo gradu diſtantes. Quæ maxima eſt, Canaria
. inde cæteris eadem appellatio facta. Solum frugibus & pecori bonum: aduecto-
niculorum multitudo tanta, vt exitio vineis & ſegetibus ſit, aduexiſſeque pœni-
a cui Ferrariæ nomē eſt, nulla terra aqua prȩter eam, quæ ex arboris foliis liquitur.
naturæ ac reconditam varietatem. Ludouicum ſane, cui ab eo conatu Fortunæ co-

gnomen est factum, quamuis classe comparata, imperioque attributo in eas insulas nunquam traiecisse constat. bella Gallica cladesque Philippo Regi Galliæ ad Cresiacum inflicta impedimento fuere. Post quinquaginta circiter annos Cantabri & Bætici collatis sumptibus ad eam expeditionem excitati, in eas insulas classe appulerunt, prædæ auidiores quam imperii, ferro flammaque minitantes insulanis. Ex Lanceroto prædæ vis magna in Hispaniã aduecta Regibus eas insulas subiugãdi cupiditatem iniecit. impliciti tamen rebus aliis eo conatu destiterũt. Ioannes Bentacurtus homo Gallus Henrici eo nomine tertii Castellæ Regis permissu, eaque lege, vt in eorũ Regũ clientela fideque esset, repetita nauigatione quinque minores insulas imperio subdidit. duas reliquas expugnare non potuit, insulanorũ numero & virtute defensas. Episcopus genti datus Mẽdus nomine. hũc inter & Menautũ Bentacurti hæredẽ cum non satis conueniret, & res ad arma spectaret, indigne ferente Episcopo miseros insulanos prædæ haberi, nulla æquitatis cura, nulla religionis reuerentia: Petrus Barba à Rege Castellæ eo dimissus, earũ insularum imperiũ sibi asseruit deindeque Perasæ homini copioso pretio vẽdidit. Perasæ gener Ferrerius in regium etiam nomen inuasit. Canariam tamen & Tenarifem subiugare nõ valens, quatuor insulas Ferdinando Regi Catholico tradidit, accepta pecunia, vnius Gomeræ principatu, Comitisq; appellatione cõtentus. Ab eo Rege, vt fuit inter Hispaniæ Reges felicissimus, omnes eæ insulæ repetitis nauigationibus in ius regium ditionemque redactæ. ad intermissa redeamus. Anno sane millesimo trecentesimo quadragesimo nono Eleonora Ludouici Regis Siculi (qui in minori ætate Petro successerat, Friderici nepos) soror natu maxima, matre cõcedente, Valentiam nauibus aduecta in ea vrbe, effusa totius gentis lætitia, Regi Aragonio connubio iuncta est.

1349.

Alfonsi Regis Castellæ obitus. CAPVT XV.

IN Africa per idem tempus grauissimi motus concitati erant. Abohanenus patris Albohaceni imperio repudiato Phutense regnum in Africa, in Hispania Heracleam, Arundam, & quidquid Afris reliquum eo tractu erat, armis præsidiisque occupauit, perfido more gentis ingenio, paternaque iura contemptui habens præ cupiditate imperandi, quę fraternæ cladis exemplo cautior. Patris ignauia cum magno dedecore nominis M[illegible] rici, priores calamitates acceptas esse accusabat: si se duce confiderent, iniurias vltur[illegible] Ad eas voces vulgus nouarum rerum auidum, vitio humanæ naturæ, futura præsenti[illegible] commodiora fore sperabat: quę leuitas maxime Afrorum genti est innata. Res inter M[illegible] ras turbatas, suam occasionem nostri facere cupiebant. sacramenti religio opponeba[illegible] qua decem annorum induciæ firmatæ erant. sed Principis mutatione, quasi diminut[illegible] capitis exoluta esse, prudentioribus videbatur. belli instaurandi studium instigabat, e[illegible] gnandique Heracleam, cuius munitio nostrorum conatibus quasi fręnos iniiciebat. P[illegible] niæ conquisitio sollicitum Regem habebat: non desperabat tamen prouinciales c[illegible] quennii iam pace recreatos, pro se quemque suppeditaturos. inimicæ gentis extirp[illegible] studiũ inflammabat: vnde sæpe in fraudem multitudo impelli consueuit. regni conu[illegible] Complutum in Carpetanis indicti. multæ ciuitates vniuersa ditione præter morem[illegible] catæ, Bæticæ & Carpetaniæ hactenus à belli oneribus magna parte immunes: quod [illegible] ricis incursionibus obnoxiæ iniuriis propulsandis magnos sustinere sumptus necel[illegible] bebant. nunc specie honoris obiecta in fraudem impulsi sunt. Nam summa contẽti[illegible] gebatur, vt Castellæ & Legionis exemplo, quasi partito inter omnes onere, vectigal [illegible] rent ex rebus venalibus. In his Toletani ciues ad conuentum venientes, proximum [illegible] ris & auctoritatis locum deberi sibi disputabant. restitere magno animo Burgenses [illegible] sione meliores, ancipiti caussa. Ab illis ciuitatis amplitudo, vetustas, nobilitas, templ[illegible] berrimi sanctitas, Præsulis, qui cæteris per Hispaniam Episcopis iura daret maiesta[illegible] clara maiorum facta ad victoriæ argumentum vertebantur: Gotthorum tempore [illegible] vrbem fuisse: recenti memoria imperii titulo auctam. iniquum videri, quam diu[illegible] nesque prætulissent, ipsaque natura loci in vmbilico Hispaniæ, locisque maxime [illegible] vnde diuortia aquarum sint, positam: eam de dignitate cuiquam vrbi concedere [illegible] ea maxime caussa ad conuentum euocatam videri, vt ludibrio omnibus esset. Quo[illegible] genses postularent, eodem se iure reliquas ciuitates tueri posse: postremumque ipsi [illegible] idque precario relinquere. Caussam communem omnium esse: Toletique ignom[illegible] niuersæ Hispaniæ dedecus contineri. Ad hæc Burgenses Castellæ se prærogatiua t[illegible] principem ipsi locum occuparent. antiquissimæ possessionis iura proferre. contra [illegible]
„ oleta vetustate exempla nihil valerent. Si de honore certandum sit, vnde insta[illegible]
„ religionis principium, vnde Mauricæ gentis profligandæ spes factæ? Eo merito [illegible]

um domicilium fuiſſe.æquum non eſſe in pace eripi,quem armis, multoque ſuorum "
iine,honoris gradum tenuiſſent : teque Rege à maioribus tuis data priuilegia, nulla "
ea cauſſa abrogari. Proceres in ea contentione diducti in partes : vt quiſque propin- "
ıte aut alia neceſſitudine alterutram ciuitatem attingebat. ac nominatim Ioannes E-
ıel Toletanis aderat,Burgenſibus Lara.neutri alteris concedebant. Diſceptata cauſ-
nuenit tandem,vti Burgenſibus honoris locus, & primi ſuffragii ius relinqueretur:
tani ſede diſcreta à cæteris exaduerſum Regis poſita priores nominarentur, Rege ad
: modum pronunciante:Quod ego iuſſero,Toletum faciet: idque eius nomine dico.
enſes loquantur.ea arte,eoque temperamento,controuerſia in præſenti ſedata:quod
ſtram ætatem perpetuo more conſeruatum eſt. Sic ſæpe popularis offenſionis non
ra remedia,quam cauſſæ ſunt. Octodecim vrbes & municipia regiis Caſtellę con-
bus intereſſe ſolent: Burgi,Soria,Segobia,Abula,Valliſoletum,Caſtellæ omnes. ex
ɔhenſi ditione, Legio,Salmantica,Zamora,Taurus.è Carpetanis Toletum,Concha,
ca,Madritum. ex Bætica & Conteſtanis Hiſpalis,Granata,Corduba, Murcia, Gien-
. In his Burgis,Legioni,Granatæ,Hiſpali,Cordubæ,Murciæ,Toleto,quoniã regno-
:apita ſunt,ſedendo,dicendoq; ſententias, certi loci præſcripto ordine definiti ſunt:
is vt in conuentum veniunt promiſcuè.tametſi in Complutenſibus conuentib. mul-
res ciuitates interfuiſſe memorantur,Rege eo honoris blandimento inter plures cõ-
cato,vniuerſę prouincię voluntates promereri ſtudente. Actum de vectigali. negatũ
. nam quę in poſterum imminerent incommoda, prudentiores augurabantur. victa
m eorum qui reſtiterant conſtantia,Toletanis præſertim aſſentientibus: qui nouum
uis initio vectigal pendere recuſantes,ærarii tandẽ inducti inopia, belliq; inſtauran-
idi,cum reliquis conſenſere. Communi ſentẽtia,incredibili alacritate bellũ in Mau-
cernitur.magni delectus tota prouincia haberi:arma, tela,equos, commeatũ, pecu-
:omparare. iuſto conflato exercitu in Bæticam itur.Heraclea obſeſſa: magnis muni-
us operibuſq; ſepta,& ad omnes caſus parata.noua laborum facies: ardua vrbis mœ-
celſæ turres,validũ præſidium opponebatur.multi Afri ad famam noſtræ expediti-
ongregati.Ferro flammaq; amœniſſima circum vrbẽ ædificia conſumpta: ſi damno
arum obſeſſi ad mutandã fidem traherentur.opera admota,mœnia cõcuſſa. obſeſſi
).telis,facibus,propugnare.Maurorũ animi ſenſim lãguere, ſpe defenſionis abiecta,
:r vigẽtes Africę motus:oppidani præſertim,ne capto per vim oppido nulla vltra ve-
:t:nam milites minori venturi cura perſtabant.trahebatur tempus.Miſſi antea à Ca-
ege legati,pacem & auxilia ab Aragonio rege expetitũ,redierunt in caſtra,adiuncto
rdo Cabrera:quem ea ætate grauem ſapientemq; virum fuiſſe conſtat, eoq; Arago-
ius cõſiliis potiſſimum rempub.gubernaſſe,non ſine multorum, vt neceſſe erat in-
ı ſeceſſu in quem ſe contulerat otii cupiditate,ad publicas curas extractum. Fœdus
Reges ad 4. Kal.Septembr.his legibus ſancitum eſt. Eleonoræ Reginę & filiis integra
quę pater teſtamento donarat. Nullum in Rege Caſtellę auxilium iis fore ad motus
gonia concitandos. Decem triremibus, quadringenti ſagittarii ex Aragonia miſſi,
Raymundus Villanus. Ioanna Regina Vaſconum,quæ à morte viri quinque amplius
regnum tenuerat in Gallia,vbi ſe tenebat, ad confluentes Oyſis & Sequanæ morbo
ſa deceſſit pridie Nonas Octobr. Corpus ad D.Dionyſii coniuncto cum patre Hu-
pulcro compoſitum.ſanctiſſimis moribus fœmina,proleque numeroſa felix,Caro-
nomine ſecundum,annos ſeptendecim natum,ſucceſſorem reliquit.præterea mi-
ilios Philippum,& Ludouicum cui Dyrrachii principatus dotalis poſtea fuit. filiæ
,Maria, Blanca, Agnes,magnis Principibus iunctę fuerunt. Maior Rhotomagenſi
Aragonio altera.tertia Philippo Valeſio Gallię regi poſtremis nuptiis.omnium mi-
uxenſi Comiti coniux data eſt.Ioannes Confluentius homo Gallus eximia nobili-
ſconum reipublicę pro abſente Rege Præfectus erat. Interea ad Heracleam noſtri
venerant oppidi potiundi.mœnia munitionesque retardabant. Granatẽſes Mau-
ſabant,inſidias tendebant,carpebant diſpalatos. eruptiones ex oppido factę.leuia
ęlia commiſſa.fame tamen obſeſſos opprimi, neque diu ſuſtentare poſſe perſpectũ
ſtis lues repente in caſtris vulgata, opem Mauris attulit : noſtrorum rationes con-
t. multos in dies morbi contagio abſumebat.prior alaeritas metu, luctu & mœrore
.magnam rerum humanarum inconſtantiam. Ioannes Lara, Ferdinandus Ema-
tre defuncto Villenę regulus, auctores diſcedendi erãt.auerſantibus ſuperis,alieno
npore,conatus fore exitiales. poſtremo neceſſitati cedendum. Furori proximum
ntra ſpem in exitium ruere.Ad has Rex voces commoueri quidem videbatur:cę-
ppidi capiendi,quod ſe Rege amiſſum erat.cupiditas retardabat: & prętereriti tem-

poris felicitas,qua ſæpe proſpere auſus erat,addebat animos.Strenuos etiam contra fortu
nam niti dictitabat:ignauos ad deſperationem formidine feſtinare. Si vitę exitus appro
pinquaret,vbi honeſtius quam in caſtris moriendum homini à prima ętate enutrito in a
mis,Regique in ipſo conatu Chriſtiani nominis amplificandi? Ea ſiue conſtantia ſiue o
ſtinatio exitialis fuit.glandula enata deceſſit,Martii vigeſimo ſexto die ſalutis anno mill
1350. ſimo trecenteſimo quinquageſimo.qui annus Clemētis Pontificis cōſtitutione ſecula
fuit:inſignis etiam obitu Philippi Regis Galliæ, cui Ioannes filius ſucceſſit, excelſo gen
roſoq; Rex animo,minime omniũ ſimulator, ſua & regni Gallici calamitate nobilis. H
ergo vitæ finem Alphonſus Caſtellæ rex eo nomine XI. octauo & trigeſimo ætatis a
no habuit:ſi vita longior contigiſſet,Maurorum reliquias exciſurus in Hiſpania,magni
Principibus cōparandus rerũ geſtarũ magnitudine,ſciẽtia militari,ciuili prudẽtia.vna d
meſtica incontinentia ad reliquarũ virtutum iniuriam non leuem acceſſit.Vindicis no
iuſtitiæ amor ad populum conciliauit,aliquãdo fortaſſe nimius.Extincti Regis corpus c
ſidione ſoluta, Hiſpalim relatum,& in Regum ſacello conditum. inde Cordubæ,vti m
riens teſtamento cauerat, Henrico eius filio Rege.obſeſſi barbari,virtutem etiam in ho
admirati,Regemq; periiſſe dictitantes,cui ſimilis in terris nullus ſupereſſet, & ſatis mag
fructum arbitrati,metu eſſe liberatos, noſtros diſcedentes perſecuti non ſunt.

Eleonora Guſmania occiſa. CAPVT XVI.

TVRBIDÆ tempeſtates in Caſtella excepere,varii caſus,atrocia prælia, fraudes,
ditiones,exilia,cædes. multi viri principes ferro interempti.multa bella ciuilia ex
runt:ſacri externique nulla cura.noui Regis an procerum culpa in ambiguo:Princip
ma tenuit: vnde illi Crudelis cognomen vulgo factum.Proceres intemperantes, in c
fas nefasque auidos, magnam malorum partem conciliaſſe, Regique vindicandi ini
neceſſitatem impoſuiſſe, idonei auctores teſtantur. nimirum Principum lenitas n
ipſorum modo. ſed etiam in ſubditorum moribus ſita eſt: obſequio mitigantur im
virtus modo infelix in vitio ponitur. & clementia etiam aduerſus ſontes Regibu
conuenit. temporibus ſeruire, diſſimulareque neceſſarium: ne quantæ irritatæ mu
dinis vires ſint,ſuo malo experiantur:vti Petro Regi accidit. Et quid iuuat ſanare re
velle,quæ longum tempus corrupit?flectere,quæ vetuſtate induruerunt,nulla prof
di ſpe certo exitii periculo? Pręterita dices, reprehendi magis,quã corrigi poſſunt:e
fruſtra tamen opera ſumeretur, niſi poſteris vitæ inſtituẽdæ præcepta præteritorũ n
reprehenſiones eſſent. Cæterum antea quam tãtarum rerum explicationem ing
qualis ſtatus reipublicæ eſſet, quæ mens,quis habitus animorum.quid in prouinci
dum,quid ægrum explicandum eſt. Petrus defuncti Regis filius ex iuſta vxore, in
continuo ab obitu patris Rex,vti erat neceſſe.proclamatur annos quindecim natu
ſes ſeptem.Hiſpali ipſe cum matre reſtiterat.impar curis grauioribus ætas, ingeniu
tæcunque fortunæ capax. decor candidi oris cum quadam maieſtate,flaua cæſari
pus procerum,magnarum virtutum ſemina inerant, audaciæ, conſilii: neque labo
pus, neque animus vlla difficultate vinci poterat. aucupio potiſſimum deditus e
ſti tenax.Inter has virtutes non minora vitia conſpiciebantur, inchoata tunc, cu
te robur acceptura.contemptus hominum,dicta contumelioſa,ſuperbæ aures,adi
alienis,ſed domeſticis etiam difficilis. Hæc in teneris annis. auaritia, libidinis lice
uitia morum conſequenti tempore acceſſerunt. Praua inſtitutione aucta naturæ
dicio eſt Alfonſi Alburquerquii,cui pueri mores cōformãdi cura erat à patre data
ge pręcipua gratia,& rebus omnibus auctoritas:non ſine inuidia atque obtrectatio
cerum aliorum: ſuſpicione malo publico priuatas opes augere indulgendo volu
nulla grauior peſtis.Erant nouo Regi ex Eleonora Guſmania hi fratres: Henricus
maræ Comes,Fridericus D.Iacobi Magiſter, Ferdinandus Ledeſmiæ,Tellius A
reguli.præterea Sanctius,Ioannes,Petrus,Ioanna Ferdinandi Caſtrii futura vxor.
alter & Sanctius in minori ætate erant extincti.hi omnes ſuperiorum offenſarum
ria,noui Regis volũtati diffidebant,præſertim Maria Regina filii potente, faceſqu
te animo.Eleonora Guſmania ex tanta potentia, tantaque auctoritate deiecta, (p
citas nunquã diuturna eſt)ex mala conſcientia, Reginæque viduæ indignatione
tuens è caſtris,vnde Regis extincti funus proſequebatur, Aſſidoniam firmiſſimu
tionis municipiũ delata,diu deliberauit:an eius oppidi munitione ſalutẽ tueretu
Regis ſe ſuaq; fidei permitteret.cōſilio cum amicis & cognatis cōmunicato,patr
cti ſi utrumque reſpectum plus apud nouum Regem, quam matris querelas valit

ans, conatu destitit. & alioqui ab Alburquerquio vis, ni pareret necessitati parabatur. que ipsa quidē Hispalim abiit: filii Henricus Fridericusque, Pontii fratres, Petrus Mar-enæ regulus, & Ferdinandus Magister Alcantaræ viri nobilissimi, Alfonsus Gusmanius que propinqui & necessarii pars Algeziram, pars in alias firmissimas arces sese contule-t, consilio ne cuncti inimicorū insidiis essent opportuni, iniuriasque armis vindicatu-udax Regis animus, muliebris ira timori nō cessit. vix regio funere procurato, Eleono-Gusmania capta Hispali, atque in custodiā tradita est. sic res Hispanas ira numinum in tium agebat. quę semel quos premere cœpit, in præceps dat. Henricus filius Algezira sus cum se fide accepta ad Regem contulisset, re cum matre communicata, festinatis tiis Ioannam Ferdinādi Emanuelis Villenę reguli sororem pactam antea, toro sibi iun-Noua præsidia aduersus Regis potentiam, Reginæque sæuitiam quærebantur. Accidit ugusto mēse Hispali Rex ex morbo decūberet grauissimo, salute à medicis desperata. at regni vix inchoati finis, & spes nouę nectebātur. vulgus proceresq; pro more mul-uccessores destinabant. pars Ferdinandum Dertusæ Marchionē, pars Ioannem Larā. dinandum Emanuelem alii, regio omnes Castellę sanguine prognatos, præ cæteris no-simos. De Henrico Trastamaræ Comite & fratribus nondum mentio vlla. sermonum eriā, quā aduersa regis valetudo præbuerat, eadē recreata breui, ac plane restituta ab-t. nihilq; importuno morbo actū videbatur, quā vt procerū & populi volūtates regi ex-atæ essent: vnde nouæ offensiones, implacabiles simultates: vt fere inuisi Principibus , quicunque ad successionis spem proxime destinantur. Itaque Ioannes Lara ea re nsus, nimiæque Alburquerquii potentiæ inuidens, rempublicam pro arbitrio guber-is, Hispali se subduxit, atque in Vlteriorē Castellam abiit, prouinciæ studia, quoniam lam iis in locis ditionem obtinebat, excitaturus. Impendentes motus mors breui sub-a compressit, vigesimo octauo Nouembris die. Burgis, vbi decessit, in D. Pauli Præ-torum æde tumulatus est, filio bienni, cui Nunnio nomen fuit. Coniuncto ferme fu-Ferdinādus Emanuel, Blanca filia superstite sublatus & ipse est. Alburquerquio vtri-e Principis obitus gratissimus extitit, aliena calami[illegible]gere potentiā, sublatisq; æ-s alieno nomine regnare satagenti, nulla reipublicæ[illegible] Ergo Rex defunctorū prin-us inuadere occupareque certus Hispali discedit. Iter incruentum non fuit, sæuique i vestigia non vno loco extiterunt. Ad Ellerenā municipium, Fridericū fratrē adue-em recipere visus est fallaci, vti euentus probauit, vultu verbisque. Eleonoram Gus-am eius matrem Talauerę in Carpetanis, vbi in custodia erat, interficiendam eodem ore mandauit. cædis minister Alfonsus Olmedus, magna noui principatus inuidia, tale specimē initio cernebatur. Scelere in vno multa & grauissima peccata commissa præterita gratia? Rex amicus quid profuit? numerosaq; proles? Omnia peruertit a-noui Regis ingeniū: tametsi propter tenerā ætatē diri facinoris inuidia penes viduam nam stetit: doloremq; diuturnum ex viri pellicatu æmulæ cæde vlcisci velle visa est. sane tempore ei municipio, quoniam in Reginæ ditione erat, Talaueræ Reginæ ap-io facta est. Burgis Garsias Lassus adempta defensione, sociisque in vincula raptis, in-um Regis palatium, eiusque iussu cōprehensus interfectusque est. grauissimum cri-rat, syncerum erga Ioannem Laram studium. Castellæ Antelatus in eius locum Gar-áricus creatur. De Nunnio infante Viscaiæ Principe in Regis potestatem redigen-nsilia agitata. Mentia fœmina primaria, cuius fidei puer erat concreditus, regiæ iræ iæque subtraxit in Viscaiam aufugiens, Cantabrorumque fide sperans regios impe-sse retardari. Regis iracundia tanta, vt fugientis vestigiis insisteret, & cum consequi osset, ditionem omnem armis occupare destinaret. quod puero intra dies paucos cto factum est: Ioanna & Isabella eius sororibus in Regis potestatem redactis, Visca-ma, Lara, aliaque oppida & arces, ad Regis ditionem imperiumque subiuncta. Hæc anno millesimo trecentesimo quinquagesimo primo gerebantur. Quo tempore in 1351. nia festa lætitia, atque gratulatione omnia plena erant, Ioannis Aragonii filii ortu, s de regni successione controuersiis omnibus, quibus diu respublica fuerat exagi-fanti Bernardus Cabrera educator institutorque, perspecta prudentia probitate-, Gerundæ principatus Ducis nomine à patre continuo est datus. quod in morem initio susceptum est, vt Aragoniæ Regis filio maiori eius vrbis imperium esset: Re-alliæ æmulatione, quibus Humbertus Delphinus Viennensem prouinciam pretio aucos annos vendiderat: ea lege, vt eorum Regum filii maiores natu Viennensem ciam, Delphini titulum obtinerent, insigniaque eius principatus gestarent. ipse alem vitam monastica atque beatiore mutare certus, Prædicatorum vestem in-, raro in Principibus pietatis colendę studio. De Carolo Rege Vasconum, qui su-

periore anno regium insigne Pompelone desumpserat, conciliando in partesque trahen
do. Regibus Aragoniæ atque Castellæ vno tempore cura erat. qui prior eius gratiam occu
passet, non leue momentum ei accessurum videbatur. nam belli tempestates impender
prudentes considerabant: & Ferdinandus Dertusæ Marchio ad inuadendos Aragoniæ f
nes auxilia vndique comparabat. Vtrosque amicitiæ specie distinere Vasconi visum es
Burgosque Regis Castellæ conueniendi caussa, eiusq; inuitatu cum fratre Philippo veni
Inter adolescẽtes Principes comitatis elegantiæ atque munificẽtiæ certamẽ fuit. ætas vn
ingenii similitudo animos deuinxit. nam & Carolo Regi à quibusdã Mali, ab aliis Crude
cognomen fuit: quod initio regni motum popularem in prouincia concitatũ seuerioribu
æquo suppliciis vindicasset. his initiis media exitusq; cõsentanei fuissent. Linguæ liberta
cui æque ac corporibus imperari non potest, Principum peccata vindicantur. Diebus a
quot Burgis consumptis in ludis, spectaculis, conuiuiisq;, vti Regũ ferebat ætas, Rex qu
dem Castellæ Vallisoletum abiit, regni conuentus in eo municipio habiturus. Carolus a
tem Pompelonem sese retulit. vnde rebus constitutis, Galliæ repetendæ studio, vbi nat
erat, Momblancum Aragoniæ oppidum primum petiit, Aragoniæ Regi mutuum co
loquium expetenti gratificaturus. De geminis nuptiis actũ, Caroli ipsius cum Regis Sic
li sorore: Blancæ Caroli sororis viduæ, cum Castellæ Rege. vtrunque excusatũ: cum Gal
moribus susceptum diceret, ne Reginæ quauis ætate viduæ secundo nuberẽt: suam ip
ætatem coniugio immaturam videri. hæc palam, ex arcano tamen spes erat Galliæ Re
filiam Ioannam nomine, sibi connubio iungẽdi: quod Vasconum rationibus fore cõ
dius videbatur propter amplitudinem ditionis regiæ non imparem, quam is paterno
obtinebat in Gallia.

Castellæ Regis nuptiæ. CAPVT XVII.

VALLISOLETI, vbi regni conuentus erant, tum aliæ minores res constitutæ: tu
duab. potissimũ grauior disceptatio fuit. In Castella vlteriori oppida quędã erãt,
ducta ab antiquo consuetudine, dominos pro re proq; voluntate mutare liberũ erat.
dam ex vniuersa gente promiscue eum Principem iubebant, quem suis rationibus op
tunum maxime iudicarent. alia ex vna tantum familia. vtraque ab ea re Behetriæ vulg
cebantur. in iis quoniam multa erant perturbata, & scelerum licentia vigebat ma
summa Alburquerquii contentione actum est, vt datis à Rege certis Principibus, mu
amplius facultas non esset. in quo nõ magis publicæ vtilitatis respectus, quã priuati c
di esse videbatur. nam vt erat Regis gratia inter proceres potentissimus, magnam e
oppidorum partem spe erat complexus. Intercessit Ioannes Sandoualius, aliique
marii: quibus iis in locis, aut patriæ ius, aut aliæ necessitudines erant, priuato & ii cõp
ducti ex aliena calamitate, libertatemque à maioribus acceptam eripi. populis nef
dictitantes. itaque is conatus frustra fuit. Mox de Regis coniugio actum. Vas
lentino Præsule, qui regio scrinio erat præfectus, ipsoque Alburquerquio anniten
Reginæ matri persuasum est, vti ex Gallia coniux Regi iuueni peteretur. ætati lubric
aliunde maius periculum imminere, quam circunfusis vndique voluptatibus. fi
spem regni prolis suscipiendæ cura erat. Ioannes Roelius Burgensis Episcopus,
Albornozius ciuis Conchensis ea caussa in Galliam legati sunt, Ioannis Ducis B
regio Gallorum sanguine nobilissimi potentissimique filiam, è sex quas habebat, e
petituri, quam regio toro idoneam fore maxime iudicarent. Blanca, concedente pa
lecta: eique continuo sponsalia data præstantibus animi & corporis dotibus feli
secum ipsa quasi certans natura cælumque benigne contulerat: infelix coniugio, v
norum cumulus expectabatur. Sic spes humanas altior, siue fortuna, siue vis occ
ludit, ludibrioq; sumus nos nostraque, Hẽricus Trastamaræ Comes ex Asturibus,
tre cæsa, Lasso interfecto abierat, Regis voluntati diffisus, viribus impar in Lusit
recepit. Profugi miseratione, Petri Regis periculo ex populi odio inuidiaque L
mouebatur, eiusque res ad suam curam pertinere iudicabat: quippe nepotis ex fili
petente per caussam mutui colloquii Mirobrigam Petrus accessit. eodẽ Lusitan
sus Hẽricum restitui concessa impunitate impetrauit. In tanta tamen colluuion
tatum, tantisque offensis res trãquillæ esse non poterãt. In Bætica, in Asturibus, in
1352. ginensi tractu intestini motus cõcitati principio anni millesimi trecentesimi qu
simi secundi. Alfonsus Coronelius vir magnarum opum, magnæque inter Bætic
auctoritatis, Regis munere quamuis Aquilariam obtineret, de quo oppido illi
nardo Cabrera diuturna contentio fuerat, Regi diffisus, quod eo Hispali decũbe
paulo ante monstratum, Ioanni Laræ regnum destinarat: ex eoq; in offensam in

pida & arces munire,præſidia comparare, in Aquilariæ munitione magnam ſpem ha-
re:proceres ad arma ſocianda ſolicitare,externa auxilia conquirere. Ea cauſſa Ioannes
rda Ludouici Cornelii ipſius gener ad Mauros legatur. in Granatenſi parum præſidii
t,quod à Caſtellæ Rege pactis induciis occupatus,nihil mouere pręiudicatum h beret
que maius in Africa præſidium fuit, vbi Abohaneno adiunctus inſigni prælio inteιfuiſ-
nemoratur,quo Albohaceni patris opes concuſſæ ſunt. inde in Luſitaniam rediit, exul
fugusque,ſpemque patriæ aliena miſericordia ſuſtentans.Eius vxor Maria Coronelia,
n mariti abſentiam non ferret,ne prauis cupiditatibus cederet vitam poſuit,ardentem
te libidinem igne extinguens adacto per muliebria titione.dignã meliori ſeculo fœmi-
n,inſigne ſtudium caſtitatis. Interea Caſtellæ Rex ad Bæticæ motus accurrens pleriſ-
e oppidis Coronelio ablatis, Aquilariam inuadere parabat:cum vno tempore nuncia-
Henricum in Aſturibus Gegionis munitione confiſum concitare tumultus,parare ar-
Tellium fratrem Montacuto ad Aragoniæ fines latiſſime prædas agere.Rex quoniam
arte maius periculum inſtare videbatur,Bætica relicta in Aſtures primũ abiit, adueni-
i qui in Gegionis præſidio erant,deditionem continuo fecerunt, veniã Henrico,qui
ſcinos montes ſe contulerat, ſibique incolumitatem pacti.Eo in itinere Regis animus
riæ Padillię, quæ in Alburquerquii familia educabatur, eximia pulchritudine captus,
n ea ad S.Facundi oppidum ſtupri conſuetudinẽ habere cœpit, ſponſæ immemor, no-
que amoribus amens.vnde reipublicæ Regique ipſi ſupremũ exitium parabatur.Ioan-
Hineſtroſa puellæ auunculus internuncius, prauæque conſuetudinis cõciliator. Te-
um Principis ætatẽ, praui homines obiecta ſpecie omni libidinũ,conciliandisq; volu-
ibus,quod genus obſequii peſſimum eſt,expugnare conabãtur: nulla neq; honeſtatis
,neque metu turpitudinis,grauiſſimo reipublicæ damno odioq; communi Regis gra-
aucupantes. Domi laſciuia erat, foris ſæuitia:cui cæteræ Principis cupiditates cede-
. Montacutum conuerſo in eam partem belli impetu, aliaq; vicina oppida abs Rege
a.Tellius in Aragoniã aufugerat,Regionum propinquitate Reges Caſtellæ & Arago-
inuitati,de concordia agere,inſtituunt.ventum in colloquiũ non eſt.miſſi vltro citro-
legati. Alburquerquio tandem cum Bernardo Cabrera in Turiaſonenſi agro conue-
te,eorum arbitratu fœdus ſancitũ.Eoſdẽ amicos inimicosq; futuros.Tellio,Ferdinã-
ue Aragonio inuicẽ venia à Regibùs data.Rebus cõſtitutis Bætica repetita. Aquilaria
na cincta. quatuor menſes obſeſſi præſtãti fide ſuſtentarunt. mẽſe Februario ſalutis
1353. oppidum vi expugnatum eſt.Sacris Coronelius operabatur,cum hoſtes intra
itiones irrupiſſe nunciatum eſt.neque deſtitit tamẽ priuſquã diuina hoſtia ſacrifica-
eſſet, mortem adeſſe certus nulla ſpe veniæ. captus intra turrim, in quam ſe præſidii
a incluſerat,maieſtatis lege pœnas ſoluit.idẽ fecerũt quinq; alii ſocii primarii.oppidũ
niũ corona nudatũ.multitudo conſeruata. Cordubæ, quo ſe Rex Aquilaria capta cõ-
Beatrix ex Padillia nata eſt.inde in Carpetanos itum. Torrigiis, quod municipiũ To-
beſt viginti paſſuum millibus.dum eis victoriæ, natæque filiæ lætitia ludrico milita-
ebratur,Regi in manu vulnus inflictum:vnde vitæ diſcrimen adiit, vix vllis medica-
is retento ſanguine eodẽ Alburquerquius venit obita legatione ad Luſitaniæ Regẽ,
; conſilio Ioanne Cerda adiũcto.Blandis is verbis à Rege in gratiã receptus,vt abla-
ero oppida reſtitueret impetrari non potuit.nõ ratio & æquitas,ſed vis & libido do-
ri cœperat.magnã eorum opp dorũ partem filiæ donaſſe excuſabat Rex,nuper natæ
gio dotẽ, vitæ ſubſidium. Blãca Borbonia per idẽ tempus Narbonenſi Vicecomite
quẽte,atque Friderico D. Iacobi Magiſtro, qui honoris gratia obuiam proceſſerat,
oletũ tandem appulſa erat.Nuptias maturãdas Alburquerquius diſputabat, pro au-
ate imperare videbatur, conuitio nõnunquam: Padilliæ propinqui ne principẽ gra-
cum occuparent,haud temere verebatur dolebatque.Rex parendi ſibi neceſſitatem
ni nõ ferebat Padilliæ amoribus æger,& cũ annis ſe ipſo ferocior.& Alburquerquius
i in gratia eſſe cœperat: vt ſæpe facinorũ miniſtri conſultoresq; quaſi exprobrantes
nus.inde illi caſus initium.eo minori populi miſeratione,quod omniũ, quæ perperã
rãt,auctor eſſe credebatur.Nuptiæ tertio Nonas Iunii modico apparatu celebratæ,
tum fore coniugiũ pleriſq; ominantibus. auſpices nuptiarũ Alburquerquius ipſe,&
ora Regina.Interfuere celebritati Henricus & Tellius, Ferdinandus,& Ioãnes Ara-
Ioãnes Nunnius Calatrauæ Magiſter,Ioannes Cerda,Principes alii. Per idẽ tempus
Regis Vaſconum,Ioannæque Galli Regis filiæ natu maximæ,nuptiæ in Gallia cele-
unt,multo quã noſtrę feliciores futurę,mutuo inter cõiuges amore,numeroſaq; p-
olus. Philippus,Petrus ex his nuptiis procreati:tametſi Philippus in prima ętate ex-
s eſt.præterea Maria,Blãca,Ioanna.Blanca quidẽ tertiodecimo ętatis anno deceſſit:

1353.

eius ſorores magnis Principibus iunctæ ſunt. Leo ex impari matre Carolo Regi natus erat,
vnde Corteſii Marchiones Vaſconum nobiliſſimi, genus deducunt. quemadmodum ad
Petrum Caroli Regis iuſtum filium Marchiones Falcis, generis materni originẽ referunt.

Caſtellæ Rex Blancam deſerit. Cap. XVIII.

VIx Caſtellæ Rex nuptiarum celebritate peracta, nouam nuptam faſtidiuit, in Padilli
amorem effuſus: ſi regiæ ſtirpi compararetur, ignobilis, neq; maiori formæ pulchritu-
dine. tanti plerunq; eſt præpoſteræ animum libidini mancipari. Biduo tranſacto Montal-
bani arcem ad Tagi fluminis ripam, vbi amicam antea, nunc pellicem reliquerat, continu
ato itinere feſtinare parabat: cum Regina mater, Eleonora amita Regis conſilio indicato
eum remotis arbitris per omnia numina, & quidquid in terris ſanctum eſt, ne ſe, regnum
fortunas, nominis exiſtimationem pręcipiti temeritate perditum eat, profuſis lacrymis ob
teſtantur. Quid orbi ſermonem, Gallis arma iniuriam non laturis, ciuibus diſſidiorum ma
teriam daret? Ignorare videlicet integra probitatis fama humana imperia conſtare. quos
deſtitui à numine, quibus infenſum cœlũ eſſe, ſemel fuerit perſuaſum, in eos homines ma-
laque omnia quaſi facto agmine impetum dare. Lectiſſimæ coniugis luctu moueretur: e-
iuſq; amore fœdam libidinem commutaret: neq; flagitio in exitium rueret. Ad has ille vo
ces nihil moueri. negat tantum ſibi id eſſe propoſitum. mox clam adductis iumẽtis fugien
ti ſimilis diſcedit. Henricus & Tellius abeuntis iter proſequuntur. idem Aragonii fratr
faciunt. tempori ſeruire, atq; Principis voluntati aſſentari, quod peſſimum obſequii gen
eſt, pleriſque proceribus certum erat. Vnus Carrillius Toletanus Præſul, priſci moris
monere ſalubria non deſiſtebat: verbis, litteriſque caſtigare. ex eo grauis Regis auribus
ſe cœperat. odii cauſſæ acriores, quia iniquæ. Itaq; ante hæc tempora venia diſcedẽdi i
petrata, negotia domeſtica cauſſatus. Concham abierat: deinde ſeſe in Galliam cõtule
ſatius iudicans in exilio viuere, quam precariam animam apud infenſum Regem trah
Auenionem appulſus Pontificibus Romanis aſſiduus gratuſque imprimis, à Clemẽte
in Cardinalium numerum cooptatus ante tres annos fuerat. ab Innocentio, qui ſuper
anno Clementi ſucceſſerat, ad cõſilia de rebus omnibus adhibebatur. In eius locum
ſius (alii Gõſaluum vocant) Præſul Toletanus cõſtitutus eſt Rege annitente, legib. an
creatus, nõ ſatis cõſtabat. Tametſi Carrilliũ ſpõte abdicaſſe. quidã nullo idoneo autor
ſputant: diſceſſusq; cauſſam non irã Regis extitiſſe, ſed honorẽ purpuræ delatũ: cui ab
ſatisfacere nõ poſſet. Si credi par eſt, tanti eũ honorẽ fuiſſe, vt ampliſſimæ eccleſiæ pri
que inter Hiſpaniæ Præſules loco præferendũ iudicaret. Montalbano Toletũ abs Re
tũ eſt Valliſoleti eius reuocãdi cõnſilia cõmunicata, Rege non ignaro eoq; maiori i
burquerquiũ ira eius cõſilii auctorem prorſus vt Regis placandi ſtudio Egidium ille f
fidei obſidem daret. Summa tamen procerum contentione impetratum, vt rex ad n
nuptam Valliſoletum rediret. non amplius biduo apud eã ſubſtitit: tanta impudici a
impatientia væſaniaque, vt iniectam carminibus amentiam fama vulgauerit, zon
dæi cuiuſdam arte medicata draconis ſpecie regiis oculis obiecta. Quibuſdã ſuſpici
temeraria ſane & impudens, Regem non ſine cauſſa à Blanca vxore repente alienatu
tiumque illi à Friderico fratre illatum: natumque ex eo commercio Henricum, quer
lumba Iudæa Hiſpali nutrice educatum, Henricorum familia nobiliſſima auctorem
ris nominat, regio inſerti, à regioque deducti. Neutrum nobis veriſimile viſum eſt: a
dam potius vbi tetri amoris flamma pectori inſederit, non alia philtra amatoria quæ
neque alias offenſionis cauſſas præpoſtere excogitandas: vt iuuenis animus in furo
gi, & de poteſtate mentis exiiſſe videretur. Valliſoleto Olmedum Rex abiit, locis fir
ſitum oppidum. eodem Maria Padillia eius accitu Toleto venit, coniugis Reginę nu
plius neq; memoria, neq; miſeratione. Alburquerquius munitis ſuæ ditionis oppidis
mum tenuit: deinde vim veritus in Luſitaniam ſe contulit, haud tuto committi fi
arbitratus, cui coniugii ſanctitas, & ſacramenti religio vilis extitiſſet. Fridericus tan
Iacobi Magiſter, redintegrata cum Rege gratia, à quo matre cæſa auerſo animo eſſe
rat, ad eum Cuellarẽ venit. Tellio fratri Ioanna Laræ filia, natu maxima Segobię, vb
nitas nuptiarum fuit connubio iuncta eſt. dotali Viſcaiæ principatu. Mariæ Padill
pinqui eo blandimento regios fratres iam antea Alburquerquio iratos, ſibi concili
debant. Blanca Regina Medina Campeſtri, vbi cum Regina ſocru honeſtis ſolatii
tolerabat, prius propemodum vidua quam coniux Areualum ducta eſt, ſublato eti
monis cum ſocru, aliiſque Principibus commercio. Petrus Gudiel Segobienſis Ep
Tellius Palomechius ciuis Toletanus cuſtodes adhibiti, minime fugituræ. aulæ

nisteria mutata. Diegho Padilliæ Mariæ fratri regii cubiculi cura data. Aluarus Albor-
cius pincerna, Petrus Gonsaluus Mendoza dapibus pręfectus, Mendoziorum familiæ
nditor, eaque tempestate in Cantabriæ parte, cui Alauæ nomen est, oppidum obtinens,
de genti nomen. (huic Dieghus Mendoza filius fuit maris Præfectus annis consequen-
us) Hæc Segobiæ gesta sunt Alburquerquii odio, quoniam multi in aula eius beneficio
tricti erant. idem Hispali factum: quo Rex præcipiti autumno sese contulit. multi Bæ-
reguli datis ab Alburquerquio honoribus spoliati. sic sunt rerum humanarum vices.
il instabilius, inconstantiusque Regum gratia, præsertim malis artibus parta. omnino
ex & rempublicam Mariæ propinquis gubernandum tradiderat. eorũ arbitratu, belli
acis consilia gerebantur. proceres ipsiq; Regis fratres tempori seruire, atque ad fortu-
notum se mouere: ad Mariæ gratiam donis, officiis, assentatione, aditum certatim ca-
e. fœda rerũ tota prouincia colluuio. Hyeme cõtinuis imbribus inflati amnes. Hispa-
ortæ, ne restagnantis late fluminis impetus vrbana ędificia labefactaret, pice stupaque
minatæ stipatæque. Proximi anni principio millesimi trecentesimi quinquagesimi 1354.
ti, Ioannes Nunnius Calatrauæ Magister cum prius se exitii metu in Aragoniam con-
set, blandis deinde regiis litteris inductus Almagrum rediit, amplum suæ ditionis mu-
pium. intra id oppidum à Ioãne Cerda captus est, quem Rex nouis honoribus auxerat.
citia cum Alburquerquio grauissimũ Nunnii crimen erat: Regisque reuocandi quo
ũ tẽpore Blancã deseruit, cõsilii particeps fuerat Dieghus. Padillia cõtinuo in eius lo-
subrogatur, raptim perturbateq; nullo comitiorũ ordine. regia voluntas pro lege fuit.
nius Maquedæ in custodia inopinato obtruncatur, Regis dolore iraq; an vera, an fi-
ta: vt atrocis facinoris infamiã inuidiamq; à se amoueret, deriuaretq; in alios. Sed nul-
æstionibus habitis, nemine vindicato, suscepta semel opinio ad populum confirmata,
s voluntate cædem factã. In Alburquerquii oppida, quæ multa & valida ipsius nomi-
nebantur, præsidiis militaribus firmata, impetus factus. Metellinũ in Lusitania veteri,
tione diffisum, ipso Alburquerquio cõcedente deditionẽ fecit. alia parte Alburquer-
n oppidũ tentatum expugnari non potuit, loci præsidiique firmitate defensum. Cum
retur obsidio, regii fratres Henricus, Fridericusque ad Pacem Augustam relicti sunt
tionibus prohibendis, quæ ex oppido Alburquerquio fiebãt. Eo consilio nouis rebus
ria parata est. Castris Cęcilianis quo Rex discessit legati ad Lusitanum missi, viri pri-
, Eborę tunc nuptias celebrantem, magna gentis lætitia, apparatuque Marię neptis, &
nandi Aragonii. Facta ii dicendi potestate Alburquerquiũ Regi suo dedi postularũt,
rũ vectigaliũ, quæ diu penes ipsum fuisse constabat, rationẽ redditurũ. lege peculatus
lato, receptum in Lusitania esse nõ debere. Ad hęc Alburquerquius: Qui reipub. ma-
tæ crimen imponeret eum ad singulare certamẽ prouocare. ferox animus continuis
nmodis irritatus, contumeliã non ferebat. Quod de fisci rationibus petebatur, nõ re-
e, exigerẽtur modo in Lusitania. honesta petere visus est. re infecta dimissi legati. Lo-
n propinquitate inuitati regii fratres, quibus rempublicam sursum deorsum agi, prę-
e haberi graue erat, Alburquerquium de ineundo fœdere priores appellare consti-
. Missus in eam rem legatus. Inter Pacem Augustam & Helbes medio interuallo, col-
ũ est habitũ. de opprimendis regiis conatibus, temeritateque consultatur. alii proce-
iuncti. vires tamen impares erant. Petrus Lusitani Regis filius ad societatẽ inuitatur,
ecta Castellę regni tum belli, tum propinquitatis iure, quippe Sanctii Regis nepoti
Beatrice. verum cum id consilium Regi Lusitano non probarẽt, conatu destiterũt.
d fines Lusitanię noua tela texebatur. Castellę Rex, qua instituerat socordia, nouo
o priora scelera cumulauit: prorsus vt si aliorũ turpitudo excusari posset, hoc crimine
is obruatur. Ioanna Castria, Diegho Haro marito defuncto vidua, cui forma cõpara-
a poterat, insigni pudicitię laude, viduitatis incommoda sustẽtabat. in eam Rex pra-
piditatibus imperare nescius, oculos iniecerat. pudicitiam expugnare non sperabat.
gii species prętensa. fingit se cęlibẽ esse: Blancę nuptias ex animo auersatum, cuius
es, indiciaq;, proferebantur, neq; enim deesse poterãt. Episcopi Sanctius Abulensis,
es Salmanticensis de re ea appellati, secundũ Regis libertatẽ pronũciarunt, furenti
pi repugnare nõ ausi, vincenteq; honestatis iura metu periculi. O homines ad serui-
atos! sic erat, acerba gentis fata exagitabant. sentẽtia pronũciata, Cuellare, quo Rex
at, nuptię festinatę sunt. copia fastidiũ vt antea faciẽte, paucis apud nouã nuptã die-
oratur. sunt qui vna tantũ nocte dicãt. tametsi species pręten debatur initę inter pce-
urationis: quorũ conatibus ne tempore confirmarẽtur, occurrendũ videbatur. Ioã-
tria regiã auctoritatẽ Donniis nomine tenus tuebatur, acceptęq; ignominię velamẽ
tum scilicet, atq; pręclarum. Ioannes filius ex iis nuptiis procreatus est, matri solamẽ,

fortunæ ludibrium futurus. In ipſo belli ciuilis apparatu ad Caſtrum Sericium in vlteriori
Caſtella Ioanni Aragonio Iſabella altera Laræ filia iuncta eſt, Viſcaiæ principatu dotali
Tellioque qui maiorẽ ſororem in coniugio habebat, quoniam conſpirationis ſocius erat
eo principatu ſpoliato. tametſi iniquum erat viri culpam vxoris pœna lui: ſed Petro Reg
neque ius neque æquitas valebat, raptim & peruerſe cuncta adminiſtrabantur. In eo op
pido Maria Padillia filiam alteram peperit, cui Conſtantiæ nomen fuit, Alencaſtrio An
gliæ Duci quondam nupturæ. Ad proceres coniuratos, noui ſe proceres adiungebãt. Fer
dinandus Caſtrius Ioannæ ſororis ignominia perculſus, vindicareque armis certus, eor
partes ſecutus eſt. idem fecere Toletani ciues Regis væſaniam deteſtati, Blancæ Regin
commiſeratione. Cordubenſes, Giennenſes, Conchenſes, Talauera, Toleti auctoritate
ſecuti, acceſſere paulo poſt Aragonii fratres. fauebant Reginæ Eleonora Mariaque, Reg
malo non aliter ſanari poſſe ſperantes. ſic belli ciuilis, atque internecini fundamenta pon
bantur, viamque ad regnum Henrico fata monſtrabant.

Bellum Sardicum. CAPVT XIX.

IVVAT cogitationem tantiſper à Caſtellæ malis auocare, nouaque narratione re
animum. tametſi alienum ab inſtituto non eſt quæ aliis per Hiſpaniam prouinciis
tigerunt, locis competentibus explicare. Granatæ Rex Iuzephus Bulhagix cum regn
annis vno & viginti, ſuorum perfidia ferroque hoc anno peremptus eſt. coniurationis
ctor Mahomad à ſenectute cognomento Lagus Iuzephi patruus, Ferracheni reguli Ma
citani filius regnum occupauit, multis calamitatib. per totam vitam obnoxius, vt nun
eſt fida potentia piaculo, parricidioque parta. Res Maurica regulis eo tractu in factio
ſciſſis, imperiique mutatione ſæpe alternantibus, ad interitum feſtinabat. Oſca vetus
getum vrbs publicæ ſcholæ iure ab Aragonio Rege donata. annua vectigalia, artium i
nuarum profeſſoribus de publico conſtituta. Quo tempore bellico apparatu vniuerſa
gonia incitata erat. moti ad arma proceres cum Rege in Sardiniam traiecturi. Fuerat e
ſula Bonifacii. VIII. conceſſu Piſanis iniuſtis rerum dominis detracta Aragoniis armi
iis anceps, diuturnumque bellum fuit. pulſi tandem Piſani ſunt. partum tamen i
imperium tueri ardua res Aragoniis erat, in Mediterraneo mari ſitæ, procul à litto
Hiſpaniæ, hinc Africa obiecta, inde Liguria, interiecta tantum Corſica inſula à Sar
anguſto freto dirempta. Inſulanis ſtudium erat rerum nouarum, ingrata quæ tuta, in t
ritate ſpes. Oriæ Genuenſium familia nobiliſſima freti incolarum ſtudio, ditionequ
pida in ea inſula obtinentes, in pellendi Aragonios certamen ingreſſi ſunt. opem vti
ſe erat, Genuenſes tulerunt. Saſſarim & Calarim firmiſſimas vrbes ad extrema inſula
montoria ſitas, ſui quondam iuris ab Aragoniis inaudita cauſſa occupatas cauſſab
ventum ad arma. Alguerium vrbs medio interuallo capta. Saſſaris obſeſſa. expugna
1355. potuit, eximia ciuium erga Aragonios fide. ſed dum obſidio vrgetur tamen, miſſa a
gonio Rege claſſis rebus aſperis opem latura, aliquandiu alternante fortuna bellũ f
tum. Veneti perpetui Genuenſiũ potentiæ æmuli hoſtesq;, miſſa legatione Aragoniũ
morũ ſocietatẽ inuitant. ſi vires conferantur exultantẽ hoſtium inſolentiã reprimi
Sãcito fœdere claſſes Aragonia & Veneta in ipſo Boſphoro Thracio ad Perã Genue
ea tẽpeſtate vrbem, ante annũ tertiũ cum hoſtiũ claſſe ſupremo conatu dimicarant,
uis inflato mare, fluctibusque intumeſcentibus, tanta erat cupiditas pugnãdi. victi G
ſes. tres & viginti triremes captæ. non paucæ vi tempeſtatis ad littus eiectæ. Cecidi
Pontius Aragoniæ claſſis præfectus duodecim triremibus amiſſis. neque clara ea v
in præſens fuit, neq; in poſterũ vſui. eaque opinio extitit, vt vtrinq; ſe victores ferren
mens & Innocentius Pontifices, Chriſtianæ reipublicæ calamitas ex iis diſſidiis qu
ſtaret, prouidẽtes, pace aut induciis factis conati ſunt Venetos, Aragonios, atque G
ſes pacare. repetitæ ea cauſſa legationes. fruſtra is conatus fuit: rebus adeo exulcerat
ſi alterius gentis clade ſanari nõ poſſe crederẽt. & nouũ Genuenſibus præſidium
rat. Marianus Arboreæ regulus, ditione, opibus, clientelis, in Sardinia ab antiquo p
prædæ ſpe ſeſe Matthęo Oriæ Genuenſium factionis principi adiunxerat, magnam
norum partem ſecum trahens. oppida, vrbes, arces, tota inſula momento tempori
pata. Saſſaris, Calarisque in Aragonia fide perſtiterunt. venerat in periculum ſum
qui enim tantis viribus obſiſti poſſet, foris Genuenſi claſſi, in inſula diuerſis inco
busq; volũtatibus? Re in Aragonia nũciata, valida numeroſaq; claſſis centũ nauiũ
tur. in iis quinq; & quadraginta triremes erãt. magnis delectibus mille cataphracti,
leuis armaturæ equites, pedites ad decem millia conſcripti, validæ copiæ, magni
co

:iendis pares. aderant socii nauales. è Germania, Anglia Vasconibus delectæ bello
s venerunt. proceres tota prouincia ad nobilem expeditionem excitati. Rerum sum-
nes Bernardum Cabretam fuit. Petrus Exerica, Rogerius Lauria, Lupus Luna, Otus
cada conuenerunt. Petro Regis patruo Vicario relicto è Rhodopensi portu, quo
conuenerat, dimidiato Iunio mēse soluerūt. modicis tempestatibus octidui nauiga-
in Sardiniæ cōspectū ventum est. copiæ in terram expositæ, tribus ab Alguerio mil-
passuum: mox ad eam vrbem mota castra, classisque ductore Cabrera. Rex ingenio
nteire agmina, locum capere, periculo adesse, aliosque suo exemplo ad præclare au-
um incitare. prorsus si ambitio, nimiaq; imperii auiditas abfuisset, antiquis Ducibus
randus. Quadraginta triremes Genuēses celeritate magis quā virtute præstantes, sese
stētarunt. terra Arboreę regulus, cum duobus millibus equitū, peditum quindecim
vicina loca insedit. neutri pugna decernere ausi sunt. quippe temere collecta multi-
nulla militiæ disciplina neq; ordinē sequi neq; imperia accipere idonei, quib. neq; in
ia decus, neq; ex fuga ignominia futura erat. Mœnia operibus machinisque dies no-
eimpugnabantur. iniquissimo anni tempore, locis natura insalubribus, morbi in A-
io exercitu grassari cœperunt. Rex ipse æger decubuit necessario cum hoste de fœ-
ctum. fœdis Aragonio nomini conditionibus sancita pax Mariano, Matthæoque
concessa. ditio, quam obtinuerant relicta. præterea Mariano ad Galluram multa op-
ps Rege data. sic hostes cōtra timorē animi præmia scelerum adepti, ferociores eua-
. Regi datum est vt Alguerio vrbe dedita, incolæ quo vellent migrarent. Catalauni
ni milites diuisis agris in eorū locū substituti. Reginæ precibus, quæ virū erat comi-
ti Moncadæ, Philippi Castrii, aliorumq; procerū obitu, morę impatiētia fœdus No-
nense festinatum. Septem deinde mensibus Rex in Sardinia consumptis, (quo tem-
insula lustrata, confirmataq; in fide, de sontibus pœnæ sumptæ) Marianus, Matthæus-
multuari incipientes rursus ad officium reuocauit: atque rebus omnibus compo-
eipublicæque præfecto Olfo Prochita incolumi tandem classe Betullonem rediit,
conatu quam operæpretio facto, sed necessitati parere, quo nullum est acrius telū
rique seruire magnis Regibus vsitatum, consentaneumque est.

Castellæ motus. CAPVT XX.

BVRQVERQVII oppidis abs Rege Castellæ tentatis captisque magna ex parte,
am in Fridericū fratrem se Seguræ arce munitissima tenētem ducere pararet. Tole-
estrosam in Vlteriorem Castellam amandauit, vt Blancam Reginam, belli caussam
instar in ea vrbe custodiæ mandaret. graue id decretum fuit, innocentis puellæ
tatem non vno loco consistere. templum Toletanum ingressa, quasi exoluendi vo-
e pedem inde efferre recusauit, loci sanctitate salutem tueri cupiens. si quid tamen
iuueni & temerario sanctum esset. Ille eo nuncio cōcitatus Ocaniā sese retulit, quo
nie pro Ioannem Padilliam Villageræ regulum, in Friderici fratris locum D. Iacobi
trum substituendum curauit, & quidem coniugem contra superioris temporis ex-
nouum exemplū, legibus, moribusque validius fuit. ab eoque initio susceptum vt
ges iidem & Magistri essent. Mariæ in gratiam, quæ noui Magistri soror erat, maio-
stituta violata. Procerū vires confirmabātur. Ioannesq; Cerda Hispali veniēs sese il-
nxit, optimus quisque sequebatur, omnesque viri strenui nauare cōiuratis operā &
n volebant. Regem super insitam sæuitiam auersæ procerum voluntates, Toletana
bellio solicitabat. vim adhibere imminutæ copiæ prohibebāt. necessario in Vlterio-
ellam abiit, subsidia belli comparaturus. ventū Tordisillam, vbi Regina mater mo-
. Fridericus Magister interea à Toletanis euocatus, vrbi pręsidium cum septingen-
tibus venerat: alii proceres cōiurati ex diuersis locis in vnum coeuntes circū Tor-
n, quasi circunsesso Rege tendunt, armis acturi nisi iustissimis postulatis annuisset.
t. Ab stupri fœditate recederet: Blancam regio toro restitueret. Padilliam pellicem
nibus arceret. Eius propinquos à republica amouendos curaret, atque perficeret.
ræstita essent, vti necesse erat, paratos sese omnia, quæ imperarentur, facere.
is mandatis Eleonora Aragoniæ Regina missa quo minus violaretur, ius gentium
sexus, propinquitas, auctoritas, tutatæ sunt. re infecta, dimissa. Proceres spe de-
luntate quidquam impetrari posse, matre Regina filioque elapsis, retro conuer-
ine Vallisoletum tentant. inde depulsi, Medinam Campestrem occupant sine san-
Eo Fridericus Magister sese cōtulit. eo etiam Alburquerquius decessit noxio medi-
venis concepto, quod Paulus medicus Romanus magnis pollicitis corruptus
iluerat. Sic periit vir ea tempestate nobilissimus. Origo illi è Lusitania. ampla
ella ditio. pater Alfonsus Alburquerquius, auus Rex Dionysius, maternum genus

impat, non ignobile tamen. Regis alumni gratia primum, deinde odio, tantundem exi
bonæ famæ, quantum priori tempore malæ ad populum meruit. Corpus, vt ipse testame
to mandarat, odoribus refertum non ante sepulturæ mandare iurati proceres decreu
runt, quam rebus ex sententia patratis. Missi denuo à proceribus legati viri primarii
forsan regis animus tempore pacatioris, vt nunciatum erat, ad meliora consilia traducer
tur re integra. Colloquio dies, locus, tempusque designatū. venere ex vtraque parte qui
quaginta equites paribus armis in pagum non procul Tauro oppido, insidiis minime id
neum. Ibi cum inter se officiose salutassent, & proceres coniurati more gentis, Regis de
tram deosculati essent, Gutterius Toletus pauca ex sententia Regis præfatus: Graue,
accidisse tantos viros, ea nobilitate, eo splendore, alienato animo esse. eripere Principi v
le, quod esset beatissimum, decernendi libertatē: eosque caros acceptosque habere, q
fidos maxime iudicaret. Cæterum errori per imprudentiam commisso veniam se dare
ratum, modo copias militares dimitterent. Quod de Blanca postularent, nisi forte ea c
tenderetur species maiora conantibus, facturum sese quæ vellent. Ad hæc procerum c
» silio habito, eorum verbis Fernandus Aiala potestate dicendi facta sic incipit. Quod c
» tra exempla maiorum, magnanime Princeps, armati venimus, veniam dari postulam
» Inimicorum insidiæ, à quibus nulla innocentia tuta, compulerunt, tuoque permissu
» est. alioqui tui sumus: de subditis & supplicibus, vt libet, statue. Habet hoc regia fort
» nihil occultum esse patiatur: omnia populo proponit, atq; explicat turpia honestaq;
» Reginæ. cui diadema imposuimus, cui coniugii sanctitate nobis præsentibus deuinctus
» exitiū ab æmula comparari ægre ferimus, Principisq; auribus insidias à prauis homin
» tendi graue ducimus, nulli magis quam tibi gratificaturi: vbi sedata animi ęgritudine,
» deque perspecta (quod propediē fore cupimus, speramusque) maior ętas accesserit. Q
» to difficilius est alios prę̨stare, quam se, tanto laudabilius in eam curam incumbere, vt
» mus quisque ad tuum contubernium recipiatur. Multis alioqui claris Principibus d
» cori fuit, domestica infamia. Tua coniuge quid sanctius, quid nobilius: quamquam
» dico cultu, quanta morum suauitate? forma quæ alia comparanda? Eam gra
» mo luctu leuari, & in debitum dignitatis locum restitui, si homines silerent, si aliena
» tu ipse armis, copiisque omnibus conari atque efficere deberes. Illud caue, ne præpo
» blanditiis illectus per errorē cōmittas, vnde tibi, nobis, vniuersoq; nomini Hispanico
» insanabilē, ignominiā sempiternā inuras. De re tanta breui statui non poterat. cōue
quaterni ex vtraq; parte delecti de pacis conditionibus disceptarent. sic à colloquio d
sum. moxque variis regis tergiuersationibus intellectum est, nihil eum pro sano fact
præsertim cum eodem tempore Tauro digressus ad amicā iuisse cōstaret. qua occa
Regina mater pridem à coniuratis voto stans, eos Taurū euocauit: eisque oppidu
didit. Eo nuncio perculsus Rex, totiusque regni defectionem veritus, Hinestrosa & S
ele Iudæo (is ærarii præfectus erat carus in primis) comitātibus Taurū repetiit: matri
plexum ferens in eius se potestate futurū dixit. comites continuo detracti, datiq; in
diam. præcipua aulę ministeria mutata. Fridericus Magister regio cubiculo pręfectu
nio Ferdinandus Aragonius, Ioāni Cerdæ vexilliferi honor est datus, Ferdinādo C
qui Ioānam Eleonoræ Gusmaniæ filiā vxorem habebat, regiæ procuratio concre
quo honoris specie prouidebatur, vt rex captiui instar teneretur, sublata etiā ipsum a
di promiscua libertate Alburquerquii cineres, quasi victoria parta in monasterio
ciensi, cui ab Spina in Vaccæis nomē, sepulturæ sunt dati. Magnū reipublicæ nom
Hispanico vulnus inflictū, Principē gentis, parētem & columen obsideri, capi, inclu
si facti atrocitatem salus publica, Principis inuidia, infamiaq; excusarent. Venationi
libertas relicta erat. qua ille occasione, & nonnullis proceribus eius calamitate, mag
in posterum pollicitis, æquioribus factis Segobiam sese proripuit, prosequente Sa
qui datis prædibus, è custodia liberatus fuerat. secutus est etiam Tellius frater, cu
Regis custodiendi cura concredita erat, haud diuturna gratia futura. Inde maioru
tuum initia. Aragonii fratres Roam Eleonoræ matri datum captiuitatis tempore a
oppidum discesserunt. Ioannes Cerda sese ad Regem contulit, Fridericus Talauer
copias militares reliquerat, Ferdinandus Castrius in Calæciam, Tellius in Cantab
biere. Henricus & Regina mater Tauri substiterunt, oppido præsidium. Hæc fine
1355. rebantur. quo in proximum euoluto millesimū trecentesimum quinquagesimu
tum, regni conuentus Burgis habiti sunt, interfuerūt Aragonii fratres de procerū
tia conquestus in conuentu rex, vindicare iniurias paranti vti opem ferrent, petiit.
cipe vniuersam nationem violatam, grauique ignominia affectam esse. Publica
communibus armis perfidiam vindicandam. æs militare ciuitatibus imperatum

ous Carolus Cerda Alfonsi Exheredis filius, an nepos, à Rege Vasconum interfectus
atrox facinus Regi Gallo visum, fortem & strenuum virum, quo multum & familiari-
prima ætate vsus erat, præterea Magistrum equitum insidiis oppressum. Engolismorũ
nitatus abs Rege donatus malo fuit, quem Rex Vasconum tanquam sui iuris repetebat.
npaniam præterea. Briamque paterno iure à rege Gallo extorquere conabatur. spe ob-
ndi depulsus, qui maxime iniuriæ opportunus erat, in Magistrum equitum iram effu-
ad Aquilam Nortmanniæ vicum nocturna vi submissis percussoribus, in lecto inopi-
tem oppressit sexto Idus Ianuarii Frossartes ex annorum numero biennium detrahit:
lie conuenit. Cæde vulgata Rex Gallus publico quatriduũ abstinuit, sublata etiam se a-
ndi potestate. quæstiones habitę, diesque Vasconi dicta. accepto obside Ludouico Re-
ilio, contra omnia vetustatis exempla Lutetiam caussam dicturus venit. Insidias capi-
o comparatas non satis probabat. duci à lictoribus iniecta in eũ manu iussus est. vxoris
risq; viduæ preces euicere, vti venia donaretur, feroci iuueni neque diu, in fide persti-
nam pecuniã à ciuibus exigenti Gallo aduersus Anglos, apud populũ intercessit. quæ
ria, vt par erat, altissime in pectus offensi Regis descendit. iram idoneo tempore effusu-
um Agnete Castria, vti antea memoratũ est, Petro Lusitanæ iuuentutis Principi stupri
s cõsuetudo erat. eandem superiori anno vxorem cõtra leges duxerat, sugillata in eo
maiestate. ignominiæ depellẽdæ, filiique sanandi caussa Regis patris iussu Conim-
e interfecta est, tametsi iniquum erat filii libidines amicę interitu lui: præsertim Alfon-
uem primis annis mors rapuit, Ioanne Dionysio, Beatriceque ex Agnete nepotibus.
uicus Siciliæ Rex mense Iulio Catanæ decessit. Fridericus frater moribus, ætate, in-
oque simplex successit. vtriusq; regnũ externis bellis intestinisq; motibus iactatum fu-
gique Aragoniæ ad eius insulæ imperium via rursus struebatur. Ad intermissa redea-

Multæ cædes in Castella factæ CAPVT XXI.

RGENSI conuentu dimisso in Medinam Campestrem primus abs Rege Castellæ im-
tus factus est. Vilega Rogiusque cum primis nobiles occubuerunt. capti alii. Hine-
Tauro dimissus, fide data nisi Rege placato in custodiã rediturũ, id liber non præsti-
nricus & Fridericus iunctis ad Talauerã virib. Toletũ accurrerũt, regios conatus oc-
uri. Ad D. Martini pontẽ traiecto flumine aditu prohibiti, à parte ciuiũ circunductis
ous, quibus ea vrbs circulo ferme ambitur, põte altero admissi sunt, cui Alcantaræ no-
est. Iudæorũ cædes factæ: direptaq; bona eorũ, qui ad forũ rerũ venaliũ domicilia ha-
t. mercesq; & scruta vendebãt mille amplius cecidere, non sine coniuratorũ inuidia.
ericulo nũciato, eodẽ festinauit, priusquã se hostes vrbe munitissima firmarẽt. admis
tribus fugæ necessitatẽ attulit. celeritas saluti fuit. ira in ciues versa. e nobilitate non-
æsi sunt, è plebe duo & viginti. In eo numero aurificis filius octodecim annos natus
tre octogenario, supplicio sese vltro obtulit: Regeq; pro venia, quã eximia pietas om-
dicio merebatur, permutationẽ concedente, subiit. fœdum populo spectaculum, mi-
rdiæ permixtam crudelitatem. nomina memoriæ subtracta. de facto satis constat. pe-
rroso Episcopo Segontino, insigni ea ætate viro, ob eximiã iuris cognitionẽ, quoniã
n suorũ studiis, Blancæque Reginæ fauere visus est, manus iniectæ. Regina ipsa Se-
custodienda amandatur. Toleti Rebus cõpositis reliquę ciuitates subigendæ erant.
nenses maiori inter se concordia venienti regi portas clausere. vim adhiberi loci fir-
prohibuit. Sanctius Regis frater, qui in ea vrbe educabatur, quamuis eo periculo li-
s, in Aragoniam aliquãto post ab Aluaro Albornocio, cuius fidei creditus erat, sub-
est. Taurus obsessa, vbi Regina mater, Henricus, Fridericus, & Stephanus Carpen-
qui se Calatrauæ Magistrum ferebat, roburque coniuratorum erat: eoque diuturna
fuit. Quo tempore ad Tordisillam (Turrim Sillæ alii vocant) Maria Padillia filiam
t, Isabellæ nomine. Ioannes Padillia illius frater D. Iacobi Magister ad Vrcesiam in
uaria pugna occubuit. honor importune delatus exitialis fuit. Messia Carrilliusque
rdine Friderici partibus fauentes, cædis auctores extiterunt. præfici in eius locum
Rex vetuit, cum ætate prudentior, Fridericoque fratri ad gratiã aditum parans. Bo-
Cardinalis iisdẽ diebus ab Innocentio Pontifice legatus de pace, nihil impetrauit
deo exulcerati: Petro tantũ Barroso libertas data est. Henricus in Calęciam Tauro
s sese periculo eripuerat, cauto iuuenis ingenio: cuius rei bellis omnibus documẽ-
. Fridericus accepta incolumitatis fide ad Regem egressus est. Vrbe ipsa tãdem in-
iusdam proditione, quinto Ianuarii die salutis anno millesimo trecentesimo quin-
mo sexto capta Carpentarius, Castaneda aliique viri primarii in ipsis Reginę ma- 1356.

tris oculis ad tetrum etiam ſpectaculum exanimatæ decidentisque obtruncati.ea ſibi red
dita filii caput maledictis contenta voce deſigere:paucisque interiectis diebus,commeat
impetrato in Luſitaniam conceſſit,haud honeſtius quam antea pudicitiam habitura.Ma
tini Tellii Luſitani amoribus cum licentius indulgeret,fratris Luſitani Regis iuſſu,vener
eſt perempta.quidam à patre interfectam affirmant:quem certis monimentis conſtat,
annum huius ſeculi ſexageſimum primum vixiſſe.pleriq; anno MCCCLVII.extinctum ai
Ludicrum militare Tordeſillæ commiſſum,lætitię ob res geſtas argumento.Dies,& loc
ludum magis & laſciuiã quam formidinẽ oſtentabant.duo tamen Friderici ſatellites pr
xima luce peremti:ipſe ſimilis ſupplicii metu perfuſus conſeruatur.Terra multis locis h
anno mouit:vrbium maritimarũ pręcipuo damno.è templo Hiſpalenſi ſummo ferreæ p
decuſſæ.Oliſipone ſacellum maximum Alfonſi Regis recens ſtructura,proſtratum. clad
imminere Hiſpaniæ plerique portendebant. irrita prodigia:Caſtellæ Regis imperium
ſcelera multis poſt annis continuata. populus in preces & vota conuerſus numine plac
do vacabat.Tauro capto,Henricus viribus,Regique diffidens occultis tramitibus in C
tabriam euaſit:vbi Tellius frater gentis armis,& locorum aſperitate partium reliquias tu
batur,regiis vna & altera pugna victis.inde naui Rupellam Sanctonum vrbem nauiga
quorſum quæ commota erant euaderent,expectaturus.Quo tempore Vaſconũ Rex
tomagi à Carolo Delphino Nortmanniæ Duce conuiuio exceptus,Regis Galli rep
ſuperuentu captus,atque è vinculis cauſſam dicere compulſus eſt.maieſtatis lege p
tus,quod Anglis faueret Princeps Gallię multis nominibus beneficiarius.ſic Hiſpano
qui in Gallia erant ſtudia diducta.Henricus Gallica ſtipendia fecit.Philippus Vaſconis
ter in Nortmanniam excito Anglo ſeſe adiunxit. idem fecit Fuxenſis Comes leuiri R
iniuria permotus.vnoque tempore in expectationem rerum nouarum Gallia, Hiſpan
erectæ erant.

LIBRI SEXTIDECIMI FINIS.

HISTORIÆ DE REBVS H
SPANIÆ, LIBER XVII.

Belli Aragonii initia, CAPVT I.

BELLVM inter duas cognatas vicinasque regias Caſtellæ, atq; A
niæ lib. ſeptimusdecimus continebit, atrox, implacabile, mult
principibus ipſique adeo ad extremum auctori exitiale futuru
uorum Regum ſobolem: lucemq; terris & tranquillitatem red
Horret animus malorum,quæ paſſi ſumus, commemoratione
que ſanguinis ſine cauſſa perditum fatigat: ſtylumque reſtring
tur hæc venia narrationi vt ſine tædio cognoſcatur. detur teme
euntibus ruentibusq; in arma. ira illa numinum fuit furorq; terris immiſſus. Singul
cauſſæ exiguæ.omnes quaſi ex modicis riuis irarum flumen effecerunt.Rex vterque
ingenio, omnis inſolentiæ impatiens, morum ſeueritate haud diſſimili, Caſtellæ f
cum ætate. Aragoniis fratribus in Caſtella receptum eſſe auxiliumque rebus turba
licis nuper & Orihuelæ arces Caſtellæ præſidiis occupatas,Ferdinando Aragonio
dente vti datæ fidei pignora eſſent,re vt fratri Regi incommodaret, Aragonio gra
Contra Caſtellæ Rex tem frumentariam fame ingraueſcente in Bætica impeditam
ſum Bętis oſtium oppreſſa claſſe ab Aragoniis triremibus eſſe,magna prouincię cl
ſtellæ perfugis tutum in Aragonia perfugium eſſe:milites Aragonios ordinum D
atque Calatrauæ ſuis Magiſtris non obtemperare grauiſſimum iudicabat, iniuriam
mis vindicandam.Ad has belli cauſſas noua acceſſit. Caſtellæ Rex rebus in vlter
uincia compoſitis in Bæticam feſtinarat adulto vere, Hiſpali atq; vicinis vrbibus
rel:quias compreſſurus.animum curis diſtentum,vt tantiſper leuaret,conſcenſa tr
Bætis oſtium Hiſpali abiit.vbi tunnorum piſcatus,prouentusque ex eo maximus
ſueuit. forte decem triremes Regi Gallo opem laturæ aduerſus Anglos aſſiduo
ſosque Galliæ hoſtes ex Aragonia miſſæ, freti Gaditani faucibus egreſſæ Ocea
legebant.duæ onerariæ naues ad S.Luciferi portum in ancoris erant. in eas ducto
niæ claſſis Franciſcus Perellus ſpe prædæ impetum facit captæ in ipſis Regis ocu
ignominia, aulicis præſertim viſa, ex bello viuere, creſcereque aſſuetis, rebus tr

nori gratia potentiaque. Miſſus Gutterius Toletus iniuriam contumeliamque expo-
latum. propoſito metu ferox Aragonii ducis animus, nihil mouetur: Genuenſium eas
merces excuſans bellique iure occupatas; quod rurſus maiorique conatu cum ea gen-
n Sardinia renatum erat inſigni Matthei Oriæ perfidia. Egidius Velaſquius ad ipſum A-
oniæ Regem continuo legatus, cum ſuperiores iniurias commemoraturus, tum iure
iali res ablatas repetiturus, ducemque temerarium dedi ad ſupplicium illatæ ignomi-
iuſtum piaculum. Erat Aragonius Barcinone claſſe comparanda, inſtruendaque in-
tus aduerſus Sardiniæ motus. eoque importuna legatio viſa eſt. reſpondet, ad ea quæ
tulantur demiſſe: Se Caſtellæ Regi ſatis facturum, perfugis regni finibus prohibitis,
cisque temeritate cum primum in prouinciam rediiſſet caſtigata. Quod de militibus
acobi & Calatrauæ quereretur, id ſui iudicii non eſſe. ſacra iura à Romanis Pontificib.
enda, ſe neque auctore, neque repugnante. Velaſquius eo reſponſo nihilo mitior, bel-
denunciat, hoſtilia paſſuros cum fecerint. Aragonius contra idoneam ſibi inter fœde-
s amicosque Reges belli cauſſam non videri. numine tamen omnis inſolentiæ vindi-
, vt non prouocare, ita temere illatum bellum non timere recuſaréve. ab hoc initio
tum ad arma. Catalauni mercatores, quorum magnus numerus erat, Hiſpali capti. bo-
ublicata. magni delectus in vtraque prouincia habiti. externa auxilia conquiſita. Lu-
icus Vaſconum Regis frater, qui ſe eo capto in Hiſpaniam contulerat, rebus præſidi-
ab vtroque Rege ad ſocietatem armorum inuitatur. cautior ille vtrunque ſpe pacis di-
ere maluit, fortunam in conſilio habiturus, ex arcano Aragonio æquior, cum quo ma-
neceſſitudo erat. In Valentiæ fines impetus, tribus vno tempore partibus factus eſt.
linandus Aragonius prioris conſpirationis memoria, prouinciales ſolicitare, in eoque
orē ſpem habere quam in armis, nihil audituros, pœnisq; quas dederant ſuperiori tem-
cautiores. trahebatur bellum præcipuo agrorum, pagorumque damno, menſe Au-
o extremo. Ipſo anno, quo in Gallia Pictauienſe prælīū cōmiſſum eſt Gallica clade no-
genti funeſtum. à multo minori Anglorū numero, victi Galli, cæſique ſunt. vires eius
is fractæ, rex captus, filiusq; Philippus natu minimus. cecidere viri nobiliſſimi: Petrus
onii dux Blancæ Reginæ pater, Galterus Magiſter equitū, Robertus Dyrrachii, eius
inquus Cardinalis Petragorii, qui forte de pace ab Innocentio Pōtifice Legatus, præ-
terfuit. Ad tertiumdecimum Kalend. Octobris pugnatum eſt. Huiusque pugnæ euē-
o ſunt conſecuta ad noſtram memoriam pręcipua. Rex Vaſconum, furto à ſuis homi-
s è cuſtodia ſubductus eſt, intraque Lutetiam admiſſus, ſeditioſis dux aduerſus Del-
conatus: qui patre liberando intentus ſubſidia colligebat, redigendę pecunię pręci-
ura, magna prouincialiū offenſione. Vaſco concionē Lutetię habet: indignitatē, in-
m, ignominiamque conqueritur. ſe iure potiorem iis, qui de regno armis decertarent,
ouici Hutini ex filia natum: cum Anglus Rex Iſabellę eiuſdem Hutini ſororis filius eſ-
neque obſcure nouam telam contentionum Vaſco ordiebatur. ſi pares vires ſup-
ent animo & voluntati. bona reſtituta. ad hęreditaria oppida principatumque Mati-
Bigorra adiectę. Briam, Campaniam, Burgundiamque, quas maiorum iure repete-
uamuis rebus turbatis obtinere nō potuit. Henricus Traſtamarę Comes ex eo pręlio
umis magnis pollicitis inuitatus ſeſe ad Aragonium contulit: qui primus illi aditus ad
um fuit, felicitatisque initium. Fœderis initi ſumma: vt Caſtellæ amicitia fideque re-
iata perpetuo ſe Aragonio ſubditum, amicumque fore iuraret. Vrbes, oppida accipe-
uæcunq; Ferdinandi Aragonii extitiſſent, vna Albarracino excepta. Sexcentis equi-
totidemq; peditibus abs Rege ſtipendia darentur, ſub Hērici ſignis eiusque imperio
turis. Anno ſalutis milleſimo trecenteſimo quinquageſimo ſeptimo, ineunte de fini- 1357.
ter ſe Caſtella & Aragonia laceſſebant. variabant ſecundæ aduerſæque res. Illicis
Aragonii facta eſt. Embites, Bordaluaque à Caſtellæ Rege armis, præſidiisque occu-
pręcipui Aragonii duces Traſtamaræ Comes, Lupus Luna, Petrus Exerica. pro Ca-
Rege Fridericus D. Iacobi Magiſter, duo Aragonii fratres, & Ioannes Cerda. illi ma-
de, hi dubia atque ex fortuna ſuſpenſa, ſui Regis ſcelera morumque aſperitatem exo-
goniis artibus circumuenti: quibus ſane hoc tempore magis quam viribus extitiſſe
erio. Ioannes Cerda, Aluarus Guſmanius primi ad mutandam fidem impulſi. cæſi
ditionisque interceptę, dolor ſtimulabat: nam duas Coronelii filias, Mariam, Alfon-
e connubio iunctas habuerāt. Tametſi metus obtendebatur. Regem immenſa libi-
n Alfonſam coniectis oculis eam viro eripere deſtinaſſe. & fortaſſe gemina defecti-
auſſa erat. Ii Serone, quam arcem ad Aragoniæ fines præſidio obtinebant, in Bæticā
ripiunt, ſtudia prouinciæ, vbi magnæ neceſſitudines erant amplaque ditio, concita-
agnam confidentiam, audaciamque temeritati proximam, in mediis regni viſceri-

bus ciuilia arma mouisse. Sisamonẽ arcem, quæ ad fines Castellæ in Aragonia sita est, cum
copiarum robore, ea tempestate Rex insidebat. inde discedentium vestigia insecutus ali-
quanto spatio consequi non potuit, per dispositos equos fugientium instar festinantes. Re-
petitum bellum maiori quam antea impetu. tum alia ignobiliora oppida in potestatem ve-
nerunt: tum Turiaso vrbs primaria Vasconibus finitima eodem impetu expugnata Martii
die 9. ciues in repentino metu, superiore vrbis parte, quæ firmissima erat amissa, defensio-
ne desperata pacti incolumitatem Tudelam dimissi sunt. Michaelis Gurreæ Præfecti, cul-
pa vrbs ea amissa fertur: cui si animus fuisset, diutius sustentare poterat. Itaq; Regi suo dif
fisus posse satisfacere, domicilium in Vascones transtulit. vrbs Castellæ militib. data, agric
attributi. Aragonius ea vrbe amissa, vix se Cæsaraugustę mœnibus tutum putare. noua sub
inde & externa auxilia conquirere maiori diligentia, quod per idem tempus Ioannes Cer
da in Bætica ab Hispalensi conuentu ducibus Ioãne Pontio Marchenæ regulo, Egidio Bu
canigra maris Præfecto oppressus interfectusq; erat. Venere ex Gallia Fuxensis quidẽ Co
mes in Aragonia castra cum valida manu: Fuxensis autem ęmuli Albreti reguli sese Castel
læ viribus adiunxerunt. Venit ab Innocẽtio Pontifice Guillelmus Cardinalis, pacem inte
eas gentes reuocaturus. magna eius contentione vltro citroq; commeando, conuenit tan
dem: vt induciæ annuæ & trimestres essent: dum de pacis conditionib. delecti proceres di-
sceptarent, pro Aragonio Cabrera, pro Castella Hinestrosa. interim oppida vtrinq; capta
penes Legatum, quasi sequestrum essent. Qui prior initum fœdus violasset, anathemati se
ignominia, religioq; obiecta. mensis Maii 18. die induciæ pactæ. Quo mense Alfonsus Lu
sitanus rex Olisipone decessit, annos natus 77. menses 6. regnauit annos 32. menses 4. Co
pus in ea vrbe ad aram templi maximi, vbi Beatrix coniux sepulta erat, sepultũ est. Succ
sit Petrus noua prole superiori mense auctus ex Therasia Calæca, quam Agnete Castri
patre interfecta, amicam habebat, formæ excellẽti venustate, nulla præterea aut animi
corporis dote. Proli Ioanni nomen fuit: cui cœlum patrium auitumq; regnum destinab
vti competenti loco est explicandum. Ab Aragoniis arces continuò Cardinali Legato
ditæ, eo promptius, quod pauciores ceperant. Castellæ rex cæteris stare volebat: vti Tu
sone nouos incolas deduceret adduci non potuit. & Hispalim interea discesserat, vt Bæ
motus componeret, classemq; compararet, Aragoniæ littora inuasurus, cum primũ in
ciarum tempus exiisset. nam de pace nec sperabat, neq; cupiebat. In ea vrbe Alfonsę C
neliæ amorib. ita indulsit, vt prę illa Padillia contemptui esset. breuis gratia. sic prauum
mum nullæ difficultates à turpitudine, libidineq; auocabant. Eius frustrationib. excep
nibusq; Legatus Pontificis fatigatus, regem quidem è piorum numero exemit: Castel
niuersæ sacrorum iustitium indixit, præpropera festinatione, vt visum est: qua caussa
Pontifex ex Hispania auocauit. & id Aragoniis fraudib. agebatur, vt Castellę regi, qua
pio & scelerato, nouam inuidiam conflarent: gentis studia auerterent: in quo maius p
dium, quàm in vera virtute collocabant. Accessit nouũ incommodũ. Ioanna Henrici
iux in Aragoniã deducta erat Petri Carrillii fraude deluso rege, nulla ampli⁹ spe pacis
dericum, Telliumq; fratres ad defectionẽ propensos, nihil aliud morabatur, quam q
torum principatuum ęquam ab Aragonio compensationẽ fore nõ sperabant. ea cun
multis vno tempore exitialis fuit. Ferdinandus Aragonius Iumilliam, quam in Arago
nibus, armis ceperat, pręsidio obtinens, re cum Cabrera communicata in partes trad
est, Aragonii regni procuratione concessa, ditioneque restituta. nihil in tanto discr
tum quidem immodicum videbatur. Hẽrici tamen & Ferdinãdi defectio Aragonii
taris, eorum fratribus exitium attulit. Quo tempore res in Sardinia meliori loco esse
rant, Matthei Orię opportuno obitu, posteris cũ Aragonio cõciliatis. Marianus Ar
regulus nondum plane quiescebat. sed tanto pręsidio amisso, parũ proficiebat tamẽ.
pars multo maxima Ludouici Neapolitani Regis armis pręsidiisq; occupata erat: I
mũ Messanaque principes ciuitates. Fridericus (huic Simplici cognomẽ fuit & ant
annos Ludouico fratri successerat) ingenio, ętate, viribus imbecillus, regiũ nomẽ (
vnius munitione tuebatur, ęgra spe, Gallica factione resurgente, vicinis Neapolitan
gibus infidis prouincialibus. prorsus vt Siciliã, Athenas, Neopatriam Eleonorę so
ragonię Reginę donaret. publicę de ea re tabulę ad Aragonium missę: vt eum a
conferendum inuitarent, graui bello multisque ex eo difficultatibus in patria occu
Artalis Alauonę Mistretę Comitis virtute, fideq; res Aragonia stetit in Sicilia prop
deplorata. multis locis cęsi hostes sontib. irrogata supplicia, aliorũ perfidia benefici

Principum in Castella cædes. CAPVT II.

CASTELLÆ atque Aragonię Reges vindictę ardor agebat pręcipites nulla h
tis cura, neque quid homines locuturi essent, considerantes. prorsus vt Mauri

uocare non vererentur. veneratque è Granata valida manus Castellæ rebus opitula-
,cum quibus fœdus antea ictum stabat. Rex Marrocius ex Africa ab Aragonio euoca-
quem hostis conatib. obiiceret, viresq; exęquaret. graue dedecus, religioni ignominio-
: de quo Pontifex Innocentius grauissimis litteris expostulauit. tantam esse lædēdi cu-
tatem, vt certam pestem, vnde olim minori caussa exitium excitisset, allicere atque at-
ere in Hispaniā nō formidarent. recte atq; opportune, nisi salutaribus paternisq; mo-
,aures Principum essent obturatæ. Proceres qui Castellæ partes sequebantur ad trā-
nem solicitati. Ferdinandus in primis Aragonius, quē in discrimine fratri potius quā
ino fauere natura compellebat. Iumilliæ, quod oppidū armis ceperat, de ea re arcano
iones habiti, tandemque Bernardi Cabreræ opera ad Aragonias partes traductus est.
e molitiones occultæ esse non poterāt. Itaq; principio anni eius seculi quinquagesimi 1358.
ni Friderici Magistri armis Iumillia occupatā, detractaq; Aragoniis est. re patrata Hi-
in palatio, à Regis satellitibus, eiusque in oculis obtruncatur. ea nauatæ operæ merces
tamersi consilia cum ad Aragonios deficiendi communicasse satis constat: eaq; Regi
sta exitium accelerasse suspicor. Ex ea vrbe continuo in Cantabriam festinatum. quo-
fraterno sanguine manus semel cruentauerat, in ea prouincia, simile seueritatis exē-
editurus. præoccupauit Tellius fuga eius c. na um, in Galliamque nauigauit. inde se-
Aragoniam retulit, fraternā necē, suamq; iniuriā armis vindicaturus. Pro eo victima
mactata. Ioannes Aragonius Tellio fugato, Viscaiæ principatum debitū, pactumque, &
r Hispali promissum importunus efflagitator postulabat. ea caussa, siue quoniam cum
is Principib. conspirasse compertū erat, ad Bilbaum municipium occisus est à satelli-
auctor etiam quidā ipsius Regis manu cecidisse ait. sæuitiam detestandam. corpus è
tra in subiectam plateā præcipitatum est, addita abs Rege verborum contumelia. En
t, vestrum dominum, vestræque regionis ambientem principatū. inde Burgos rela-
funeris honore iureque sepulturæ caruit, in præterfluentē amnē proiectum. id scilicet
æ genus supererat, vt exanimis corporibus insultaret. Eodē impetu Eleonora Regina
llaque Ioannis interfecti vxor, Roa vbi sese tenebāt, Castrum Sericium in custodiam
. fœda carnificina per prouinciam exercebatur. sex nobilium capita variis locis cæsa
os allata sunt, gratum Regis oculis spectaculū, optimo cuique fœdum. plures alii Val-
i ad necē destinati, Henrici & Ferdinādi improuisa irruptione in Castellæ fines ser-
unt. Hēricus Soriæ Almasanique agros vastare nunciabatur. Ferdinādus in Murciæ
penetrasse ferro. fraternæ cædis d lor vtcunque stimulabat, impellebatque in arma.
llę Rex periculo motus Vxamam abiit. inde Iulio mēse missus ad Aragonium fecialis
as expostulaturus. Contra is, hostis insolentia excusat, arma necessario capta: & quo-
culpā, vndecūque extaret, innoxio multitudinis sanguine expiari iniquū esset, vt vi-
quinquageni, centeni ve dimicarēt, & secundū eius certaminis euentū finis contro-
e esset, verbis minacibus prouocauit, quod aduersarius contēnere visus est, animo in-
viribus maior. Igitur Guterriū Toletū, quem Priorē Hospitalarium nuper crearat,
iam vti præsidio rebus esset, dimittit. præterea alium alio, quem opportunum maxi-
re cogitabat. ipse Hispalim festinauit, vbi classis triremium duodecim instructa erat.
e è Liguria sex aliæ. cum ea classe Valentina littora, oppida & vrbes tentare cōstituit.
lamare oppidū, quod in Ferdinādi ditione erat, primo appulsu, impetuq; captum est.
fensa, quoniā ipso tēpore, vi improuisæ tempestatis triremes ad littus eiectæ, fractę-
ant, duobus tantum incolumib. Graui & inopinato incommodo, superbus animus
ctitur, nec frangitur. oppidū crematū, pedestri itinere Murcia petita est. Petrus Iuā-
gia gratia in paucis præstās Hispalim missus est, noua classe comparādā. Rex colle-
diq; copiis Almasanum abiit. eo tractu in Castellæ & Aragonię finibus, oppida & ar-
stibus detractæ: ac in Tellii profugi ditionem sæuitum maxime. Autumno pręcipiti
im Rex rediit, quoniā terra parum profectum erat, mari hostem rursus impugnatu-
d numerosa classis comparata. Lusitanus auunculus decem triremes auxilio misit,
ranatensis Rex. Fuit is annus Eleonorę Petri Aragonii Regis, atque Ioānis, Henrici
n natalibus faustus, quibus coniugibus Castellę regnū superi destinabant. Eleonora
Februarii vigesimo die, Augusti Ioannes vigesimo nati sunt. Pręterea in Valentinis
ntibus, vetus annorū per Eras Cęsaris ratio antiquata est: nouaque lege inducta, an-
a Christi ortu salutari computatio. Medina Celina olim ampla ciuitas, in Celtibe-
petanię & Areuacum confinibus, nūc modicū municipium, sed natura loci valido-
tēpestate pręsidio munitū, ab Aragonio proximi anni principio 1359. tentatū est, 1359.
is frustra fuit. inde se Cęsaraugustam retulit. Castellę Rex ad periculum accurrebat.
mpore nunciatum est, Guidonem Bononię Cardinalem ab Innocentio Pontifice

Legatum. Almaſanum appuliſſe. In eo oppido, facta dicendi poteſtate, in Caſtellæ Regũ
laudes effuſus, quos Hiſpaniæ columen, rebus perditis præſidium extitiſſe: nunc doler
Pontificem aiebat. inter ciuilia arma ſacri belli cogitationem omitti. Quantũ, ſi continge
ret, oppreſſis cognatis, & neceſſariis profici? quę laus? quę gloria? ignominiam potius inu
diam, luctum, victori iuxta, ac victo. Verterent in impios arma. de ſumma rerũ illic decer
tarent. Vltro honeſtiſſimas opes, decus, triumphosq; obuenturos. Verbis hæc ſanctiſſim
Pontificis renunciare. venturum ipſum, tantopere ea cura ſolicitari, niſi ætatis incommod
aliæq; curæ auocaſſent. Ad hæc Caſtellæ Rex Aragoniis ſe fraudibus circumuẽtum ait:
magine pacis amicitiæ ſæpe ſpecie deceptum. Vnam tantũ concordiæ conditionem ſupe
eſſe ſi perfugis regno prohibitis, Orihuelã, Illicim (Alicantem vulgo dicimus) aliaq; vici
oppida Ferdinando auo ſuo minore ab Aragoniis iniuria occupata redderẽtur. prætereai
belli ſumptus, quingenta florenorũ millia. id Pontificis voluntati, Legati ipſius precibu
nobilitatique dare. adiit Cardinalis Aragoniũ nonnulla pacis conſtituendæ ſpe, quonia
de conditionibus agi cœptum erat. Verum ille aduerſarii culpa, bellum ſuſceptum excu
bat, priorem intuliſſe arma. De patria, auitaq; ditione quidquã diminui intolerandũ vide
Cõtrouerſiæ modo arbitrium Innocentio Pontifici permiſſurũ, quamuis lite olim d
iudicibus diiudicata. Tempus altercationibus trahebatur nullo fructu. tetrum ſpec
vtranq; gentem in mutuum exitium ruere ſublata opitulãdi poteſtate. ne induciæ q
vt fierent impetratum. ſumptus obtendebãtur claſſe valida comparanda à Rege Ca
facti.

Aragonia littora tentata. CAPVT III.

OMISSA concordiæ cogitatione, arma reſumta, repetitæ cędes. Almaſani Ferdinan
Aragonius, Henricus & Tellius fratres, die dicta quamuis abſentes perduellionis
damnati. ſublata reconciliationis ſpes: eo amplius quod Eleonora Regina in cuſtodia
ri compulſa eſt. execrabile facinus. quamuis aduerſus ſontem, & extrema ſupplicia me
iam liberorum culpam materno ſanguine expiari, nullo neque ſexus, neque dignitatis
que propinquitatis reſpectu quanta immanitas? Ioanna, & Iſabella calamitatis ſociæ. I
na Hiſpalim miſſa eſt, vbi aliquãto poſt & ipſa neci datur: Iſabella Blancæ Reginæ ad
cta, quam Seguntię arce Cæſarianum transferri eodem tempore mandauit, dilata vtr
in aliud tempus nece: vſque adeo obſtinato Regis animo, vt nullo mitiori affectu per
peretur. Obcœcabat diuina vindicta ne vim ingruentẽ declinaret. tametſi precibus &
tis ſuperos alieni iam imperii, fatigare non deſiſtebat, cõſcenſurus claſſem, quã Hiſpa
ratã habebat, triremium vnius & quadraginta: quibus naues aliæ octoginta numero
ctæ erant, validam, magnisque rebus perficiendis idoneam. ſed rem Aragoniam in m
diſcrimine diui tutelares, prouincialium concordia tutata eſt. Præmiſſæ ſeptem tri
ad Baleares inſulas, onerariam Venetã nactæ ceperunt, nullo meliore iure quam q
armis erat. à Rege auido, ne vlla excuſatio eſſe poſſet, merces magni pretii, quibus
erat, occupatæ. à reliqua claſſe Guardamare oppidum cum arce expugnatum eſt. I
incolæ deſeruerunt, viribus & munitione diffiſi. ſequebãtur Regem Egidius Buc
maris Præfectus, Magiſter Calatrauæ, Magiſtri Alcantaræ Gonſalui Martini filius, a
tota prouincia delecti proceres. è quibus Guterrius Toletus Prior Hoſpitalarius, cũ i
militum manu iis in locis præſidio relictus eſt. reliqua claſſis Dertuſam tenuit. Ibi à L
Cardinali rurſus noſtri de pace appellantur nihilo maiori fructu. Inde Barcinonem
ſum menſis Maii nonodecimo die. duodecim triremes Aragonię in eius vrbis cõſpe
mel, & iterum impugnatæ, capi non potuerunt. littoris vicinitas, vnde ciues magna
tate propugnabant, ſaluti fuit. Hoſtes eo conatu depulſi in vicinas inſulas, quæ Ar
imperio parebãt, claſſe delati Ebuſum tentãt. oppidũ Inſulæ cognomine, quãuis m
& operibus impugnatum, loci natura defenſum ſtetit. Aragonius interea collecta à
littoribus claſſe triremium quadraginta, certus cum hoſtium claſſe pugnare, in Ba
maiorem traiecit. in ea inſula ſuorum precibus fatigatus, ne rei ſummam in vnius
diſcrimen vocaret, ipſe reſtitit. Bernardus Cabrera maris Præfectus, Cardonę Vic
aliiq; viri principes dimiſſi aduerſus hoſtium claſſem. ad rei famã Ebuſi obſidione
pugnandi voluntate ad Calpem prouectam. Aragonia claſſis in oſtium ſe intulit
nis, qui ad Dianium influit in mare (Sucronẽ putabã, locis haud procul remotum
pugnandi cupiditatẽ oſtentabant. pari vtrinq; metu ceſſatũ. ſic maximus apparat
fuit. Aragonius Barcinonẽ ſeſe retulit Auguſti die vigeſimo nono. Caſtellę Rex c
ſpalim dimiſſa, ipſe Carthagine pedeſtri itinere Tordeſillam feſtinauit, vbi per eo
pellice Maria Padillia filius natus, cui Alfonſo nomen, incredibili patrem lętitia

ſana tamen,cum breui æuo gaudium mœrore mutarit. Garſias Toletus in Friderici lo-
D.Iacobi Magiſter inſtitutus,infanti educator,inſtitutorq; deſignatur. Ad Cauni mõ
dices Campi Arauianæ panduntur, ſeptem olim nobiliſſimorum fratrum, quos La-
nfantes dicimus,clade nobiles, Caſtellæq; infauſti:in eum locum Henricus,Telliusq;
es cum Aragoniis copiis progreſſi, præſidiarios Caſtellæ milites obuiam factos ceci-
int.magna ſtrages fuit. trecenti ex hoſtium numero deſiderati.multi viri nobiliſſimi,
cæſi,pars capti.Dux ipſe Hineſtroſa in pugna cecidit.Ferdinãdus Caſtrius celeri fuga
it.clades hæc mẽſe Septembri illata,magnũ Caſtellę regi mœrorẽ animo iniecit: pror-
t doloris vlciſcendi ſtudio furens, duos fratres ſuos Ioannẽ decem & octo,Petrũ qua-
decim natos annos,Carmonæ vbi vincti erant,interficiendos curarit, nulla innocen-
tatis miſericordia.id vnũ reſtabat.magna apud populũ inuidia regi ex eo facto confla-
:nulla vtilitate publica,nulla priuata iniuria .tot Principes vnius hominis,feræ verius
anis ſæuitia conſumptos:omnesq; in vno facto humanitatis,pietatis,religionisq; leges
tas. Multi viri nobiles ad Aragonios,animos adiecerũt, ex alieno exitio cogitãtes nul-
lutẽ in Caſtella tutã eſſe. Ea maioris ſæuitiæ occaſio extitit. Duodecim triremes Ve-
,quas vt interciperent Regis Caſtellæ iuſſu, viginti Caſtellæ triremes freti Gaditani
s obſidebant, beneficio tẽpeſtatis repẽte exortæ,periculũ euaſerũt. noua ex ea re belli
ria quæri aduerſus Venetos videbatur. nulla iuſtiori cauſſa,quã quod oneraria paulo
capta,irritatã eam gentẽ noua iniuria irritare,ſcelusq; occupare erat propoſitum. Le-
Cardinalis opera, ſummaq; contẽtione de ineunda cõcordia denuo actũ eſt principio
M.CCC. ſexageſimi. oratores vtrinq; Tudelã miſſi,cum ampla paciſcendi facultate, 1360.
ope ſpem erat, multa Caſtellæ nobilitate in Arauianæ pugna amiſſa,plerisq; aliis ad
onios elapſis. In his Dieghus Sarmentus Caſtellæ Antelatus,pariq; nobilitate & opi-
etrus Velaſcus recens profugerãt. nihil tamẽ neq; Tudelæ neq; Sadunæ,quo paulo
oratores de pace cõuenerũt, perfectũ eſt. Aragonii ſucceſſu elati erant. Caſtellæ Rex
is rebus aduerſis,nihil de priori ferocia remittebat: tametſi tãtis nudatus præſidiis va-
certusq; agebatur.inter belli pacisq; conſilia ſuſpẽſo animo nulli fidere: Præfectos in-
nutare: virtuti an fidei ſuorum minus crederet dubitare.miſerabilis conditio, ſed tãti
itia erat.

Blanca Regina occiſa. CAP. IIII.

de fœdere agebatur,vt interim à neutra parte belli cogitatio intermitteretur. exer-
i ſupplementum ſcribere, externa auxilia accerſere, pecuniam conquirere: denique
s omnibus feſtinare: præſertim Aragonii, nam Caſtellæ Rex proceribus vindicandis
s erat. Eo ſtudio Hiſpali Legionẽ abiit. Petrus Guſmanius Legionenſis Antelatus in
niam euaſit. Petrus Oſorius inter prandendũ à Calatrauæ Magiſtro conuiuio exce-
o inſcio ſubmiſſis à rege ſatellitibus Legione obtruncatur. ſimili ſupplicio Maldona-
chidiaconus Burgis,quo Rex feſtinauit,affectus eſt nihil terrente perſonæ quam ge-
ſanctitate. litteras ab Henrico accepiſſe exitiale fuit. Aragoniorũ irruptio aliis ſaluti
ui Ducibus Hẽrico,Tellio,& Auſæ(Oſonã vulgo dicimus) Comite in Rigouia quidẽ
Anagarumq; ceperant. Anagari Iudæorum cædes facta Regis odio: qui ei genti faue-
batur, Samuele Leuita ærarii Præfecto. vicinis locis cædes oppidanorũ,agrorum
s. Pancoruũ vſq; Aragonia ſigna plata. Turiaſo ad Aragoniorũ ius rediit, Lucii Præ-
editione,ob metũ credo aliquẽ,aut ſpem melioris fortunæ. Caſtellæ Rex copiis con-
,hoſtibus occurrit. Aragonii ſeſe retulerunt Anagarum. Caſtellæ caſtra ad Aſofram
lem pagum poſita ſunt. eo vir ſanctus(ſic fama tulit) regem periculi monuit, quod ab
co fratre,itaq; numinis immineret. D.Dominici Calſadii,cuius ille cultui dicatus e-
ciem humana auguſtiorem dormienti viſam,id ſignificaſſe. Nuncius interpreti exi-
it,in ipſis caſtris igne eſt combuſtus,iure an iniuria dubitatum. Pro Anagari mœni-
gnatum. Caſtellæ milites meliora tulerũt. Aragonii intra oppidum compulſi,oppri-
uerunt:ni væcordia rex iniecta,ſalutare conſiliũ repudiaſſet, ſatis profectum exiſti-
lapſis hoſtib. Anagarũ Harumque recepta. Itaq; regni finib. ea parte munitis Hiſpa-
iit. fœdere cum Luſitano facto perfugæ ad ſuppliciũ vtrinq; dediti, iure gentiũ vio-
leq; publica. nouarũ ea occaſio cędium fuit. à Luſitano Cuellus Aluaruſq; interfecti,
rib. Agnetem Caſtriã occiſam fuiſſe recordante. Dieghus Paciechus ſocius crimi-
ericuli felici ſorte, cædẽ fuga euaſit, nauatęq; Henrico Principi operæ, amplã in Ca-
itionẽ accepit, Paciechorũ familiæ nobilis, atq; opulẽtæ inter Caſtellæ proceres cõ-
õtra Petrus Guſmanius Hiſpali obtrũcatur: Gometi⁹ Carilli⁹ in triremi, qua Hiſpali
atur, quaſi Algeziræ Præfectus futurus. Garſię fratri vxor à rege ablata, illi fugę cauſa

exciterat:in hunc odii & ex mala cõſcientia prauę ſuſpicionis occaſio. Ad Alfarum Ferdi-
nandus Toletus regis ſupellectili pręfectus, eius iuſſu peremptus. luctuoſa viri nobiliſſim
& integerrimi cędes toti prouincię fuit.alię cauſſę ad inuidiam mitigandam indignę neci
confictę.re monendi libertas exitio fuit,quę apud malos Principes non poteſt nõ eſſe exi
tialis.aſſentatio etiam apud bonos ſine periculo peragitur. eo in aulis Principũ magna eiu
nationis incremẽta ſunt:nullius rei maior,quã vera monentiũ penuria. Prior Hoſpitalari
& frater patrui iniuria irritati,ad Aragonios diſceſſerunt. Vaſcus Toletanus Præſul ſolur
exilio vertere compulſus eſt.ſublata togam mutandi,aut partẽ aliquam domeſticę ſupell
ctilis efferendi facultate:nulla alia culpa,quam ꝙ pro eo ac par erat,Guterrii fratris necem
indignè tuliſſe videbatur. Conimbricæ is in Prædicatorũ monaſterio vitæ reliquũ exegi
extincti corpus conſequentib.annis in templum Toletanum relatum eſt. hunc Blaſiũ nõ
nulli vocant.nominũ varietas ne te,lector cũ multis fallat. Miſerat rex Aragonius quatuo
triremes milite inſtructas,Tremeſenio regi fœderato auxiliũ. eæ à quinq; Caſtellę trirem
bus oppreſſæ captæq;. Dux ipſe Matthæus Mercerus,ſociiq; nõ pauci Hiſpali obtruncat
nulla veteris officii memoria:quod is forte & fidele Algezira expugnanda præſtiterat. Sa
muel Leuites regia vectigalia gubernabat pro volũtate: vnde illi ingẽtes opes & gratia an
tea,nũc exitiũ. Vincula iniecta,quæſtiones tormẽtis habitæ, quorũ grauitatẽ perferre non
potuit.interfecti bona in fiſcũ relata.fiſci cauſa ſub malo Principe nunquã eſt mala.alioqu
ad 400. aureorũ millia occupata ſunt.præterea ampla ſupellex, veſtisq; pretioſæ tantũ,
miraculo eſſet Iudæũ hominẽ tantopere creuiſſe,noſtra calamitate ſcilicet. Fine anni Gr
natenſis rex ſuorũ conſpiratione facta regno eſt pulſus. Mahomad à Cæſarie barbaq; co
nomento Rufus ex veteri regũ proſapia,eius vrbis imperiũ occupauit. hinc noui belli m
teria:cũ Caſtellæ rex amici & fœderati Principis calamitate moueretur ad Arundã pro
gi,quæ vrbs in Marrocii regis fide perſtabat:nouus rex vndiq; auxilia conquireret ad A
gonios propẽſus,ꝙ illi exitiale fuit, Albohaneno præſertim ex Africa ad Hiſpaniã repet
dam inuitato. Conſtantia Aragonii filia Barcinone in Siciliã miſſa,Friderico regi pacta
xor,claſſis qua vehebatur Duce Olfo Prochita Sardiniæ pro Aragoniis Præfecto. nup
1361. proximi anni 1361.ſub initia Catanæ celebratæ. Eius inſulæ res meliori loco eſſe cœper
Neapolitanis hoſtib. qua pulſis, qua oppreſſis. ex eo coniugio Maria nata eſt, olim Ar
niæ regina, Siciliæ regno dotali. Cardinalis Legati opera in Hiſpania tandem pax conſ
neq; ſynceris animis,neq; diuturna futura,his tamẽ legib⁹: Vt capta belli tẽpore oppid
ter ſe reſtituerẽt. Caſtellæ perfugę Aragoniis finib.prohiberentur. Iis à ſuo rege venia
Menſis Maii die 18. ad Deſam oppidum,vbi Caſtellæ Rex ſtatiua habebat, voce præc
fœdus proclamatũ. Maurici belli,quod grauiſſimũ impendebat,metus cupiditaſq; fa
dæ cõcordiæ occaſionẽ præbuerũt.quæ vt conſtãtior eſſet obſides vtrinq; dati: caut
ii in Caroli regis Vaſconũ,quaſi ſequeſtri poteſtate eſsẽt:eo tẽpore in Gallia,prole ex
re ſuſcepta cui Carolo nomẽ fuit,læti atq; de Hiſpania repetẽda cogitãtis, Vicario in
Ludouico fratre,cui Vaſconũ reſp. erat cõmiſſa. Facta pace Aragonius Calataiuba,
tenuerat,Cæſaraugũſtã abiit. Caſtellæ rex Hiſpalim: Henricus & fratres tẽpori ſerui
in Galliã conceſſerũt:quorũ partes in Aragonia Caſtellaq; prævalidæ formidabileſq
lorũ fauore & armis muniẽdæ erant: bellumq; maiori quam antea impetu inſtauran
Blancę reginæ calamitas gentẽ permouebat, vt vires armaq; ſociarẽt. nõ latuere ii co
Caſtellę regem.ira in Blancã,quaſi tantorũ bellorũ cauſam continuo vertit. Aſſidon
in cuſtodia tenebatur,ipſam adeundi,aut cũ quoquã colloquendi ſublata facultate,
cta eſt. Venenũ à medico viri iuſſu temperatũ. deteſtandã vęſaniam, impiũ & crudel
nus,puellam inſontem,regio ſanguine nobiliſſimã, lectiſſima forma, ſanctiſſimis m
prudentiaq;,xxv.ętatis anno peremptam. Nulla ab omni memoria eo loco fœmina
miſeratione.alias quidem à viris interfectas pulſaſve meminimus,ſed aliqua ſua culp
te arridentem fortunam aliquando expertæ, præſentem dolorem melioris olim te
recordatione lenire potuerunt. Blancę primus nuptiarũ dies,funeris inſtar fuit,reli
cluſę,deductę,vbi nihil pręter calamitatem eſſet:pulſis domeſticis,pellice validior
» lio ſuorum longinquo. Sed te Rex truculente,fera verius immanis,diuina ira mane
» caput hoc ſanguine cõſecratur.breui gratiſſima ſuperis victima cades. Inſontis pue
» nes vltione felicioris,quam vita,noctes,dieſq; exagitabũt:atq; ita, vt neq; pudor à t
» dine,neq; à periculo motus,neq; ratio à furore reuocatura ſit in certum exitiũ ruen
ma eſt & idonei auctores confirmant,Regi ad Aſſidoniã venanti, paſtorẽ occurriſ
veſteq; horridum,capillo barbaque ſqualidum,extrema comminantem,ni mutat
Blancæ calamitate moueretur.miſſi qui indagarẽt,an Reginæ ſuaſu eã paſtor tenu
nixam genibus,caſtiſſimis precibus vacantẽ inuenerunt,aditu ita clauſo,vt omnis

ueretur. Opinio hominum magis confirmata, cum pastor è vinculis emissus nunquã paruisset, aliquo instinctu inflatuque diuino prædixisse futura. Isabella, Laræ filia Cę- ni & ipsa veneno sublata est. quidam Vreniæ prope Taurum in Vaccæis Blancam ex- am ait, ac ne de tempore conuenit, Eleonorę Reginæ opsonator, in proprio commen- , de rebus suæ, hoc est, consequentis ætatis.

Rex Granatensis interfectus. CAPVT V.

innocentium sanguine vrbes & oppida, arces, agri maria redundabant. vbique sæui- e impressa vestigia relinquebantur: quanto prouincialium mœrore metuque dicere attinet, ne simile exemplum paterentur, singulis dubitantibus, nullius in tuto salutem mærorem tamen publicum aliqua ex parte Marię Padilliæ obitus Hispali mense Iulio ecutus mitigauit: fæminæ præter iniuriam pellicatus magnis animi & corporis doti- ignæque imperio. Blancæ corpus Tudelæ in tẽpli summi sacrario, translatitio funere anto post tumulatum est ab iis Gallis, qui Henrico opitulatum venerũt, cum in Gal- deferre ad maiorum sepulchra proposuissent. Padilliæ funus per vrbes & oppida ma- e quasi iustæ Reginæ celebratum. datæ vbiq; inferiæ. cineres in Studilli monasterio, in Vaccæis eius impensa extructum erat, conditi sunt. filii regio cultu, & in spem pa- regni educati. Tria Toleti in D. Dominici regio virginum monasterio sepulchra ex- Therasiæ vnum, cui in obsequiis Reginæ matris versanti coniugii etiam spe facta, vi- Rex intulisse memoratur: ex eaque filiam genuisse, cui Mariæ nomen fuit. duo alia: vnũ, cum ei virginum collegio diu præfuisset, alterũ Sãctii & Dieghi, Petri Regis fi- ex Isabella, nobili an obscuro loco cõpertum non est: sed nulla erat tãta pudicitia, tan- irtutũ præsidiis munita, quam impudici iuuenis libido audaciaq; non perrumperet. errecti viri, propinqui & necessarii esse non poterant, vt ab eo cauere possent, studia vincente temeritate. Per idẽ tempus à Lusitano rege proles quas ex Agnete Castria isse dictum est, iustis nuptiis procreatas esse, regiæq; adeo hæreditatis capaces fore one pronunciatum. testes laudati Egidius Guardiæ Episcopus, Stephanus Louatus upellectilis præfectus: quos clandestino coniugio adhibitos sanctissimo iureiurãdo mabat. Aderant Lusitani proceres, atq; in iis Alfonsus Tellius, Barcelosii Comes in e anno priore proclamatus insigni apparatu festaq; vniuersæ gẽtis lętitia. Id honoris in Hispania infrequẽs, in Lusitania eatenus inusitatũ fuerat. nostra ætate Comitum ionũ, Ducumque iniri numerus nõ poteſt. sordẽtibus primis insolita nouaq; admi- captamusq; humani ingenii vitio hoc quoq; nomine praui. Bellum interea Grana- magno vtriusq; gentis conatu gerebatur. contractis vndiq; Castellæ copiis in Mau- fines irrumpitur. Antequera (Syngilia hæc veteribus fuit) obsessa, loci præsidiique te defensa est. ipse vrbis Granatæ ager vastatur. nullum pręterea operępretiũ extitit. orũ tantũ manus sexcenti equites, duo millia pedites, in Casorlę agros inuecti, Gien- um aliorumq; circũ oppidanorũ concursu oppressi sunt. hoc initiũ belli Maurici fu- or ex Gallia belli metus impendebat, quem vt auerterẽt, Cardinalis Legati, qui se eã Pompelone tenuerat, celi amęnitatem, lociq; opportunitatẽ secutus, summa cõten- quos Castellę Rex perduellionis lege Almasani damnauerat, fratres, proceresq; vt ẽtia reuocata integra venia esset, agebatur. id icti nuper fœderis legibus cõtineri. Iu- s postulatis ferox Castellę Regis animus nihil flectebatur: videbaturq; maius, quã rat bellũ in Aragonios versare. Legatus ergo pro iure acceptę põtestatis latã in Hen- socios maiestatis sentẽtiã, irritã pronũciauit. impulsor incitatorq; Aragonius. Castel s animus ex ea re in vindictę studiũ vehementius inflammatur: irã confecto bello o effusurus. Ad Granatã bellũ alternãte fortuna gerebatur. ad Accim, hoc est Gui- nsignis clades accepta, ad quintũdecimũ Kalẽd. Februarii salutis 1362. mille equi- ites duo millia in hostiũ fines inuaserãt, Accimq; parabãt expugnare. ductor Cala- 1362. Magister. maior militũ numerus vrbis pręsidio aduenerat, nostris ignaris: eoq; ma- morum confidentia vicinis Alhamę agris euastandis nonnulli dimissi. Mauri cete- rimi posse cogitantes vrbe erumpunt, continentique totius diei pugna victo- dunt. multitudini virtus cessit. è piorum numero multi ceciderunt. plerique capti. se Calatrauæ Magister Granatam deductus sine vllo pretio dimittitur. eo blandi- infensi Regis animum lenire barbarus satagebat. Metum ille interpretatus fero- m omnibus copiis acceptę ignominię resarciendę studio, in Maurorum fines m facit. bello vastatus ager multa oppida capta. villę incensę. abactę prædę. ad has ates domestica pestis accedebat. gentis studia diducta. magna pars Lago quamuis, & eiecto fauebat: magnusque propterea ęmulum amittendi regni

metus incesserat. Ergo Rufus re cum proceribus communicata Hispalim abire instituit, fi-
de prius incolumitatis impetrata: alioqui in Castellæ regis potestate futurus. consilii exitu
alis auctor Odricius comes periculi, magna ea tẽpestate inter Mauros autoritate, & à mul
to rerum vsu facta prudentia clarissimus. Quadringenti equites sequebãtur, pedites dimi
diato numero. argentum aurumq; multum, gemmarum, vestisq; pretiosæ vis ingẽs. aduer
sus iram Regis infensi præsidium in eo ponebat Maurus, vnde exitium extitit. Hispali intr
arcem admissus, factaq; conueniendi potestate hanc è comitibus vnus orationem habui
» Adest Granatensis Rex, maiores suos, Castellæ beneficiarios, fœderatos, subditos, semp
» extitisse memor. Si quid offensum erat, vt sunt variæ & inconstantes res humanæ, vectiga
» imposito, pecuniaq; imperata mulctatis ad redintegrandã gratiam aditus erat. Si quid d
» mi controuersiæ incidisset, regum Castellæ arbitrio finire moris erat. quod nobis accidi
» gaudemus. Sit operæpretium supplices ad regem potentissimum accessisse. Lagus à gen
» pulsus, cui superbe & auare dominabatur: in eius nos locum suffecti sumus propensa o
» nium ordinum voluntate, regio genere orti, regniq; hæredes legitimi. Æmuli virib. super
» ores sumus: tibi cedimus: neq; tuæ potentiæ & felicitati parẽs nos fore putamus. Æquita
» præsidio vallatis iustissimi Principis patrocinium haud defuturũ confidimus: neq; nostra
» hoc est, regias preces inanes apud regem futuras. eoque amplius, quod fidei instar publica
» concepta de tua clementia spes, vt veniremus animos fecit: satis magnum præsidium
trantibus, innocentiam nostram, tui ô Rex inuicte nominis maiestatem. Ad hæc Castel
» rex fallaci eblanditus vultu verbisq;, gratum aduentum extitisse ait. bono animo esse iube
» Hæc, inquit, dies, neq; tibi neque tuis quicquam detrahet. omnes caussæ necessitudinis
» tercedunt. alioqui non cum fortuna hominum, sed aduersus superbiam ferociamque b
» lum gerere consueuimus. Hæc ait: simul à D. Iacobi Magistro Garsia Toleto Rex barba
ad cœnã deductus est. cœnanti vincula iniecta. sic repẽte aut mutata. aut detecta sæui Pr
cipis voluntate. Neque eatenus calamitas constitit. paucis post diebus Rex calamitosu
purpura asino impositus, & cum eo septem triginta socii pœnas capite dederunt. Cam
cui ad vrbem Tablatæ nomen est, supplicio designatus. fama fuit thesauros quos attul
malo fuisse, Regis animo auaritia corrupto. tyrannumque ipsum sua manu interfecisse
dũt. fœdũ facinus. detestabile carnificis ministerium, cędisq; genus morte ipsa grauius
mones hominũ, qui futuri essent, inuidiæ moles quãta nõ cõsiderabat. vulneri verba
» tumeliosa addita. Nostra, inquit, manu cades. Aragonii fœderis tua caussa importune
» hæc merces esto. ad quę patria lingua Maurus: Positis armis supplicẽ dedititium, quæ
» gloria, fraude cædis? Rufi sane interfecti corpus ad Lagum æmulum missum: qui con
regno recepto Christianos omnes, qui ad Accim capti erant, liberos abire permisit.

Aragonium bellum repetitur. CAPVT VI.

CONFECTO bello Maurico, rebusque in Bætica compositis maiori impetu
Cragonios arma mota: dissimulanter tamen specieque belli defendendi, qu
Gallia grauissimum impendere videbatur, Henrico auctore præcipuo. Angliæ rex a
ciendum fœdus solicitatus. in Gallo parum spei erat, Blancæ interfectæ memori,
caturoque armis. Soriæ, Vasconum & Castellę Regum colloquiũ fuit. arcano vires a
sus Aragonium sociatæ. Vasconi, belli inferendi nulla caussa erat. fingit denunciat
bi aduersus Galliæ Regem propinquo & necessario opitulatum non esse: eamque in
armis vindicare velle. ergo ex sua gente copiis contractis, in vicinos Aragoniæ agr
pit. Sosium municipium diuturna obsidione expugnat. Castellæ rex viribus formic
nam decem millia equitum, peditum triginta millia sub signis habebat, Harisam, A
Cetinam, Alhamam improuiso adortus, capit. mense Iunio Calataiubam promota
validum in Celtiberis municipiũ, præstanti erga suos Reges fide. Missus ab Aragor
Perpiniani & Barcinone se tenebat, Ausonæ Comes, Bernardi Cabreræ filius, vt
præsidio esset, ad Miedes oppidum interceptus captusque est. & erat Aragonius d
pacis spe è rebus omnibus imparatus. Hẽricus Telliusque, præterea Gallica auxilia
ta. serius omnia voluntate necessitateque procedebant. Itaq; Aragonio cõcedent
to kalend. Septembris obsessi deditionem faciunt, incolumitatem, atque vt suis leg
uerent pacti. Capto municipio D. Iacobi Magister cũ iusta militari manu præsidio
Vasconum & Castellæ copiæ in hiberna deductæ. Castellæ Rex Hispalim sese r
ea vrbe priusquam Aragonium bellum repeteret, in regni conuentib. Mariam P
legitimis nuptiis iunctam sibi à primis annis fuisse affirmauit, eoque Blancæ nup
tas extitisse. Procerum ob diuersa studia eatenus dissimulatum: nũc conscientiã r
obs

ictam,& filiorum quos genuerat,caussam mouere.mortuæ nomen Reginæ, & inter
um busta tumulus datus. Deinde Alfonso filio,cui regnũ destinabat,immatura morte
to quintodecimo Kalend. Nouembris, grauissimo patris luctu,testamentum condi-
l quartumdecimum Kalend. Decembris. In eo medium se inter Padilliam Reginam,
nque Alfonsum,in sacello quod sua impensa extruendum curabat, sepeliri mandat,
ste Franciscana homo pius,religiosus,memorque mortalitatis diuinum numen pro-
i eo ritu volebat.& sane sensu eũ aliquo numinis tangi,tametsi prauæ sæpe cupiditates
nsuersum rapiebant naturæ vitio, longoque vsu confirmatæ, satis indicant eius te-
enti tabulæ, quæ autographæ extant. Regni hæredes filias deinceps fore sancit, eis-
oannem substituit,ex Ioanna Castria susceptum: cùm vtrique iustis nuptiis procreati
on possent: vanumque commentũ extitisse,quod de Padilliæ coniugio vulgarat,ne-
ira,sed vim & libidinem dominari,id ipsum indicio est.tametsi Calatrauæ Magister,
rga, Peresius, aliique testes idonei scilicet & præstantes, initum cum Padillia coniu-
,sanctissimo iureiurando,contactis sacris confirmarāt. Ferdinando Aragonio, Hen-
fratribus filiarum aliquam connubio iungi vetat: si secus faxint,iure paterno male-
egnique successione amouet,Beatrici mandat,vti Ferdinando Lusitanæ iuuentutis
ipi nubat: dote Castellæ regno. tutor ad idoneam ætatem Garsias Toletus D. Iacobi
ter designatur. Diegho Padilliæ Calatrauæ, Suero Martino Alcantaræ Magistris ho-
antea habitos integros esse statuit. Rebus domesticis compositis, fundatoq; reipu-
statu,in mediis hyemis frigoribus,principio anni millesimi trecentesimi sexagesimi 1363.
ad arma rursus festinatum.tanta erat cupiditas Aragonios vindicandi.exercitui sup-
entum scribit,externa auxilia conquirit:ac nominatim Rex Angliæ, Walliæq; Prin-
l societatem armorum inuitati. Primus impetus in Maluendam, Arandam, Borgiā-
ctus est.hæc,aliaque minora oppida in potestatem venere. Turiaso circunsessa. Alia
Vasconum Rex ad Exeam, Tiermasque in hostium fines incurrit, fortunas agrestiũ
ferensque paci,agrisque infestus,ac vicinis vrbibus formidabilis, Castellæ militum,
m eo erant, præcipua sæuitia. Ludouicus Vasconis frater cum delecta manu in Ca-
castra venit.idem fecere trecenti Lusitani equites,ductore Egidio Caruallio, D. Ia-
Lusitania Magistro. Granatæ Rex ab Aragonio solicitatus,vt Bæticæ arma inferret,
recusauit,recenti Castellæ beneficio obstricta fide. Solicitati etiam Africani Reges
endam opem,nulla famæ memoria ac excusatio erat,sexcentos Granatēses equites,
ano Duce in Castellæ castra venisse. Tantis virib. Aragonius impar erat: tametsi ex
valida auxilia venire nunciabatur, Henrico duce equitũ tria millia. dedita Turiaso,
Magalona, Teruelaq;.alia parte Segorbium, Exericaq; in potestatem venerunt. mi-
oppidorũ arciumq; magnus numerus.peruia omnia Castellæ virib. erant.in intimā
ciā armis victricib.penetratum. Saguntũ circunsessa,deditaq;. in Valentiæ conspe-
tra posita,ad 12. Kal. Iunii, magnus tota prouincia terror, rerumq; desperatio. Erant
læ copiæ numero imminutæ,diductæq; in plura pręsidia,quę captis oppidis imponi
e fuit. id vnum saluti fuit Aragonio, Henricoq; cum iusto exercitu obuiam proce-
us. Castellę Rex totius certaminis aleam subire nō ausus,sese Saguntum retulit,loci
te bellum defendere parans.hostes ea spe depulsi Burrianam redierunt, vicinum in
is oppidum,firmissimumq;: quamuis immissus Castellę equitatus intermorari atq;
ire erat conatus. Obierat Londini Ioannes Gallię rex ante menses duos,cum vt da-
libertatis suę obsides liberaret,in Angliam traiecisset. Cadauer Lutetiam relatum,
umq; in templo Dionysii,iudicibus senatus Parisiensis in veste lugubri succollanti-
arolus eo nomine Quintus Remis more institutoq; maiorum, Rex Gallię sacratur,
asconum ex superiori rerum memoria vehementer infensus. Bertrandus Clakinus
nia Celtica vetus Regum Galliæ miles,multisque bellicis operibus clarus. impetu
onis Gallicam ditionem facto, Meduntam, Mulanchumque in Nortmannia, frau-
Philippum Vasconis fratrem acie deuicit: quem per hęc tempora decessisse com-
oq; Vasconis animum ad pacē inter Hispanas gētes cōstituendam propensum esse
. Aragonii is propinqui & necessarii, periculo & calamitate mouebatur. Regis Ca-
licitas inuidiosa erat,actiones importunæ. Ludouicus Vasconis frater Regē con-
pace legatus,adiunctusq; Abbati Fiscani, qui Legati pontificii partes implebat v-
Regē adiit.aderant Deniæ Comes, Bernardusq; Cabrera ab Aragonio ad Castellę
e rerũ summa legati. iis agētibus ferox Castellę Regis animus mitigari visus est. ge-
iugii spes facta. Castellę regis & Ioānę Aragonii filię pręterea Ioānis Gerundę Du-
eatricis Castellę Regis filię. Hęc palā iactata.ex arcano Hērico Trastamarę Comiti
doq; Aragonio, dissidiorũ in vtroq; regno pręcipuis autoribus, exitiũ moliebatur.

Castellæ Rege id expetente, Aragonio graue id facinus & turpissimum videbatur, fide pu
blica munitos, nulla noua culpa interimi: alienaque calamitate pacem redimere. Siue hæ
caussa fuit, siue alia, Ferdinandus Aragonius Castellonii ad Burrianam iussu fratris inter
fectus est. veteris odii semina ad maturitatem peruenerunt: & nunc Aragonio fratre de
serto, cum Castellæ militum multo maxima manu, qui eius auspicia sequebantur, in Galli
discedere parabat. vxor cũ clam in Lusitaniã discederet, in itinere intercepta, deinde ad p
trem Regem dimissa est. Henricus Trastamaræ Comes vitæ discrimẽ ad Vncastellum(op
pido id nomen est, quo Aragonius & Vasco per caussam mutui colloquii ad confines con
uenerunt) inscius euasit: felix dupliciter, Ferdinãdo grauissimo æmulo sublato, euitatis in
sidiis beneficio Arellani ei arci Præfecti, per fidẽ colloquii tãtum Principẽ perimi, sueq
familiæ proditæ fidei perpetuam inuri maculam passurum se negantis. Mirum inter fic
perfidiamque ea tempestate fuisse discrimen, cædium frequentia, cunctorum animis eff
ratis. hominẽ externum, Vasconis cubicularium, tanta constantia sese duorũ Regum e
natibus opposuisse mirũ. Henrico cœlum, imperiũ fraternũ destinabat, cui humanæ frau
des sunt impares. Catanæ in Sicilia per idem tẽpus mense Iulio Constantia Siciliæ Regi
extincta est, filia relicta, cui Mariæ nomen fuit, regni paterni hæredi, Aragonii Regis fil
Martino nuptura.

Henricus Rex Castellæ proclamatur. CAPVT VII.

CONCORDIÆ ineũdę conatu speque intermissa, Aragonius in Catalaunos bellifu
fidia conquisiturus. Castellæ Rex oppidis quæ capta erant munitis, Hispalim ab
tanta cupiditate belli instaurandi, vt fine anni per Murciæ fines in Valentinos ag
inuectus Illicim, Muelam, Callosam, Dianium, Gandiam, Oliuam, partim vi, partim de
tione ceperit. Valentia ipsa prouinciæ caput mense Decembri circunsessa. ingens ter
gẽnti vniuersę, Aragonioque Ilerdę natalem Christi diem celebranti, atque de belli eu
tu solicito. Ad Sosium Aragoniæ arcem Vasconis & Aragonii Regum colloquium fui
1364 ptimo kalen. Martii, salutis anno millesimo trecentesimo sexagesimo quarto. affuit He
cus Trastamaræ Comes, reconciliata gratia, an quod potius arbitror priorum insidia
ignarus. Fœdus factũ eosdem amicos inimicosque futuros. Castellam si victores euad
prędæ futurã. Henricus fraternas opes & imperiũ spe inuaserat. q; oppressus eaten' nõ
victorię instar ducebat. Cantabria Vlteriorq; Castella vniuersa Vasconi: Murcia To
que Aragonio pacta sunt. de alieno munificum esse facile erat. Bernardo Cabreræ vn
xime ii conatus displicebant, quibus Castellæ vires irritabantur Aragoniis superior
belli euentus indicarat. Bernardi opprimendi cõsilia inter Principes communicata. r
ta latere non potuit. Almudeuare se ille in Vascones subduxit. ibi captus, aliquandiu
custodia detentus, per conditiones Aragoniis traditus est, quorsum Valentina obsi
uaderet solicitis: prorsus vt copiis omnibus contractis, Rege ipso ductore, hosti toti
gnæ copiam facere non dubitarent. verum eo certamen detrectante, qua caussa ince
sed pugnare non auso, sese Valentiam intulerunt, quarto Kalend. Maias, magna Ara
nominis gloria, hostiũ dedecore. Castelię classis numerosa, quippe viginti quatuor
mium, nauium quadraginta sex, vicinis littoribus tentatis Saguntũ appulit. Cardonę
comes cum decem & septem triremibus Aragoniis sese in Cullerę fluuium intulit. ei
primendi spe Castellę Rex classe conscensa ostium obsidet, irrito conatu ob exort
pente tẽpestatem. repetita castra: Rexq; à supremo vitę periculo seruatus, voti reus
D. Marię templũ reliquis indumentis detractis in linea tunica adiit, resti etiam collu
plicitus: ingenio suo neque immitis, neque irreligiosus nisi iniuria prouocasset. sic
Aragonius Barcinonem, Castellæ Murciam atq; inde Hispalim redierunt in magn
tis feruoribus. De Bernardo Cabrera supplicium Cæsaraugustę sumptum est septim
Augusti, Aragonio ipso sententiam pronunciante, Ioanne filio eius iussu exequent
ta oppida Cabrera, Ausaque, atque multa alia, quę Bernardus obtinebat. Magnum
nutritium à quo erat sanctissimis moribus informatus ab alumno interfici. quid in
tem, cuius amplissima merita in Aragoniam regiam extabant: nimirum incorrupt
tas maiori fama celebratur: obsequium Principibus magis probatur: & à Regib
familiariũ inuidia peccatur: qua vir pręstãtissimus nulla pręterea culpa oppressus e
gina, Vasco, Henricus pręterea Ripagorsę Comes in eius necem cõspirarant. Mox
arma. in agro Valẽtino à Castellę Rege Aiora capta est. Guterrius Toletus, qui in S
cum Alcantarę Magister suffectus erat, vt cõmeatum Sagunto inferret missus, ab
nio in ipso itinere victus interfectusque est. Martinus Corduba regię supellectilis p
successor. Ea clades noua ignominia & maxima geminata est. Castellę Rex Illici,

nes infestos reddebat:veneratq; in spem eius vrbis potiundę. Aragonius omnib.copiis
tractis præsidio adesse certus,castra in hostium conspectum promouit: iisq; certamen
tiam loco detrectantib. quippe suorum voluntati Castellæ rex nō fidebat, Orihuela in-
to commeatu,impositoq; præsidio munita est. Hæc fine anni gerebātur. Quo tempore
tum ex Italia est, Ægidium Cardinalem,antea Toletanum Præsulem,diem obiisse. Vi-
ii ad 3.Kal. Octob.decesserat vir domi militiæq; clarus. tribus Pontificibus Clementi,
ocentio,& qui per hæc tempora Romanam ecclesiam tenebat Vrbano V.carus.felici-
armis ditionem restituit,quam varii reguli occuparant, iniuriaq; abstulerant in Italia.
q; eorum successorib.aperuit,vt Romam veterem sacri imperii sedem repeterēt, quod
pediem futurū erat. Cineres Assisii in Franciscano templo conditi.inde Hispanię mo-
s pacatis Petri regis cæde, Toletum vti ipse testamento cauit, relati sunt,atq; in D.Ille-
i templi maximi sacello cōpositi,tumulo marmoreo dicato. populis baiulis, qui se ve-
peccatorum spe toto itinere obuii cateruatim effudere. proximo salutis anno ineunte
ab Aragonio quidem Saguntum obsessum,ac tandē ex deditione captum.à Castellæ 1365.
Orihuela diuturna obsidione in potestatem redacta. Iunii mensis die 7. Alfonsus Gus-
ius S. Luciferi regulus, Henrico cuius is partes sequebatur, eximia opera nauata ad eā
m occubuit,quamuis in florenti ætate iuuenis,acer cōsilio,manu strenuus. hæredem
it fratrem germanum Ioannem Gusmaniū. Ad Saguntum Gometius Porras Hospi-
us Prior cum 600. pręsidiariis militib.ad Aragonias partes traductus est:sui regis me-
Henrici caritate incertū. ab hoc certe initio,quamuis modico, Castellæ vires debili-
cœperunt,ac plane in præceps ire:adeo ex paruis sæpe magnarum rerum exitus pen-
Accessere ex Gallia militum numerosæ manus,qui pace cum Anglis facta, tota pro-
a vagi palantesq; bello viuere assueti, miserorum fortunas prædæ habebant. Vrbanus
ontifex ab his prædonib.circunsessus,suam Romanæq; aulæ libertatem multo auro
nere compulsus est:omnino *300.* florenorum millib. stipendii nomine (ea species præ-
est.) tantundem à Gallo rege reprę̨sentatum eius pestis à suis finib.auertendæ studio.
fex sane eo defunctus periculo in Italiam sedem transferre cogitauit haud stabilem
sed vim numinis sentiens,metuensq; indies grauiora ob desertū à maiorib. sanctissi-
religionis domicilium:& defuncto Egidio Cardinali,partam ab eo veteris patrimo-
ereditatem cernere cupiebat,subditosq; populos in fide & officio confirmare. Militū
rum colluuies ex Germanis, Anglis, Armoricis, Vasconib. aliisq; gentib. conflata,&
uersa Gallia spe lucri prædæq; auiditate, Henrici inuitatu,cui à priori tempore bene
cœperant,fortissimi viri,genere factisq; præstantes venere in Hispaniā. pręcipui Du-
ertrandus Clakinus Armoricus, Hugo Carbolaius domo Anglus. Ioānes Borbonius,
interfectæ sororis dolor stimulabat,bello quamuis delectus dux māsit in patria, qua
incertum,sed in Hispaniam tamen non venit.ad 12. hominū millia erant equites pe-
s. Frossartes historicus Gallus ad *30000.* in eo exercitu fuisse autor est. Ipsis Kal. Ianua-
tis anno 1366. harum copiarum pars Barcinonem appulit.reliqui modicis interuallis 1366.
bantur.præcipui duces ab Aragonio benigne accepti conuiuio sunt. magnū in præ-
uri pondus numeratum,plura in posterū promissa. Bertrando ipsi Borgiæ principa-
Aragonio donatus:quo maiori animo bellum suscepit. Tāti apparatus Castellæ Re-
Hispali, vbi se tenebat,periculi magnitudine excitarunt:alioqui neque socordem,ne-
ssantem. Burgos abiit,in regni conuentu subsidia belli cōquisiturus, frustra cælo ir-
auersis omnium hominum voluntatibus.dabat consilium Labretus, qui auxilio ex
venerat,vti venales externosq; milites præbito auro sibi conciliaret,ab Henricoque
eret.fore id promptum tum gentis ingenio,tum ob necessitudines,quæ sibi cum il-
imæ erant. Obcæcantur eorum animi,qui ad exitium nutu numinis destinantur.sa-
us monitis Regis aures occlusæ erant, natura ferocis, contemptorisq; periculi. In-
Cæsaraugustæ,quo externi milites conuenerant, Aragonii, Henricique colloquium
m est.in eo colloquio priora fœdera mense Martio ineunte confirmata:designataq;
Castellæ pars Aragonio victoriæ præmium.pactisq; nuptiis Ioannis Eleonoræq; v-
e Principis filiorum,fides astricta amplius est. Soluto conuentu, Aragonius quidem
be substitit,tantarum rerum euentum expectans: Henricus autem omnibus copiis
tis in Castellæ fines irrupit. Alfarum municipium occurrit valido præsidio & ope-
rmissimū Horosco Præfecto.eo impugnando tempus terere visum non est, ad ma-
entibus:&intestinis bellis,celeritate magis quā re alia opus est. cunctatio omnis ex-
Calagurrim locis finitimis sitam vrbē itū est:quā Iberus amnis alluit,in paucis eo tra-
ilissimā. Ferdinādus eius vrbis Episcopus, Touarius Præfectus veniēti Hērico por-
iūt,17.Kal. Aprilis,seu munitione diffisi, seu auersis à Castellæ Rege voluntatibus.

In ea vrbe concilio coacto de belli ratione consultatur. variæ dictæ sententiæ. pars Burgos regni caput festinandum censebat: pars continuo Regis nomen occupandum, vt spe re-conciliationis sublata, maiori animo & cōstātia bellū inuaderent. Clakinus, vt erat ma-gno animo, & propter rei militaris peritiam, primus ei auctoritatis locus deferebatur, ita
» locutus fertur. Quicunq; de rebus magnis consilium dat, considerare debet, quid reipu-
» blicæ vtile sit, quid propriis viribus consentaneū. nam maiora viribus conari temerarium
» est reipublicæ commodis priuatas cupiditates præferre exitiale inhumanumque. Ego
» te, Henrice Princeps, ad Castellæ regnū voco salutare reipublicæ, tibi magnificum, nobis
» omnibus gloriosum. si nostris viribus, tuo ductu auspiciisque tyrannus oppressus, mōstrū
» que tetrum in hominis facie terris incubans, eius exitio fuerit procuratū: nobilissimo re-
» gno restituta libertas, facultasq; à tantis malis respirādi. An vndantē per domos, agros, op-
» pida. sanguinem populi & nobilitatis non vides? propinquos cæsos: ne fœminis quidem &
» pueris parci? An te patriæ non miseret, pudetq; cōditionis? tot exilia, bonorum euersione
» prædas, direptiones? tantā malorum elluuiem, quis etiā si ferreus sit æquis oculis aspicia
» Non aduersus veteres Castellæ Reges Alfonsos, Ferdinandos pugnabis: qui suorum bene
» uolentia magis quā armis freti, nullo intestino hoste externa bella profligabant. Hostis o
» fertur vetera odiorū nomina exæquans, externis exosus, subditis grauis, per seq; ca
» etiā si à nullo impellatur. nullis legionibus munitus: & si qui sunt milites, Principis ii
» tione, eneruati libidine in aciem prodibūt. Tibi è Gallia, Anglia, Germania, Aragonia, nu
» merosæ copiæ sunt, vsu firmatę multisque bellis exercitæ: amici Reges, & tua ante omn
» felicitas. tibi tota Castella boni omnes nauare operam & studium cupiūt: nullusque e
» qui te Rege renunciato, in nostra se castra non conferat. Habenti exercitū imperii nom
» alio tempore vtile fuerit: hoc sane mihi necessariū videtur, sancienda auctoritate, deteg
» dis hominū studiis. Si cęlum cœptis affuerit, vt spero, tibi summum decus paratur, nos
» nore quē dederis cōtēti erimus. si secus euenerit, quod horret animus meminisse, nihil
» cedet, quam quod pateris grauius. par cunctis periculum manet. Eo fidelius cōsilium
» deri debet, quod in pari discrimine versamur. Age macte animo virtuteq; Princeps
» men ad quod te Numina è tantis periculis seruarunt continuo arripe. præclarum fac
» celeritate occupa, quod tibi hostis exitium parat, inferre perdereq; aut perire certus. For
» fortes metuit adiuuatq;, peruertit ignauos. Post Bertrandi orationem, cæteri Principe
dentius circunsistere, hortari dubitantē repugnantemq;, (sic videbatur) vatū responsa
ferre Diuum hominumq; opem certò affuturā polliceri. Vexilla inter hæc explicata.
ci regis nomē, per vrbis plateas, populi & militū concursu ingeminatū. ea cæremonia
instituto regia potestas nomenq; deferri cōsueuit. à nouo Rege pro cuiusq; auctoritat
na Principibus data oppida, arces, principatus. & in ea rerū perturbatione nouus Rex
si de alieno munificus videri volebat: quisq; id habiturū iudicabat, quod precibus
passet. Bertrandus Trastamara, Hugo Carrione donati sunt. vterq; Comitis nomine.
regis fratrib. Tellio Viscaiæ principatus, restitutus, Sāctio Alburquerquiū datū. Gō
Messia D. Iacobi: Petrus Munitius & ipse intima familiaritate Henrico coniunctus
trauæ Magister institutus. Alfonsus Aragonius Dianii Comes (patruelis is Aragonii
erat) Villenæ Marchio renunciatur: cæteraq; adiuncta, quæ in Ioannis Emanuelis d
potestateque fuerant. aliis arces & oppida tota prouincia donantur.

Petrus Rex Hispania pellitur. CAPVT VIII.

DVOBVS in Castella Regibus vniuersa prouincia ad nouas spes erecta erat. sæui Petri Regis multorum animi erant alienati. inclinatos tamē ad defectionem cūc
stellæ populos vnus timor morabatur, ne suo propinquorumque sanguine, si cœp
tuna obstitisset, defectionis culpa lueretur. Reges ipsi maiori contentione conatu
principatu certare cœperunt: cuius ea est natura, vt plures vno Rege in prouincia
non possint. magna vtrique præsidia aderant pro Henrico externi milites, æmuli
rerū nouarum studium pugnabant. subleuabat alterum quod ante Rex fuisset pro
dum, quam natus: quod patre, ac tot maioribus Regibus ortus: quod vna esset reli
rum Principum soboles legibus procreata. Maiestas in vtroque sancta erat. Petrum
impatientia stimulabat: Henricum fratrum & propinquorum effusus sanguis pub
ærumnæ ad vindictam irritabant: magisque recentis regii nominis, quam vitæ
erat. Rebus sic patratis, Burgos festinare visum est, in itinere Lugrunium, quonia
tate quidquam facturos ciues non sperabat, & vim admouere longum erat, intact
ctum. Nauarretum iis locis Viruescaque in potestatem redacta. Petrus interea
missis amicis, quorum plerosque ipse necauerat, reliquorum virtuti, an fidei m
deret in ambiguo erat, vagus incertusque agitabatur: an hostis aduentum operir

ne fortunam tentaret, qua sæpe prospere vsus erat. vicit tamen discedendi sententia, palimq; maturandi metu, ne filii thesauriq; interciperentur in tanta alienatione volun-m. Burgensibus ciuibus sua illi studia profitentibus remisit, sacramentique religione luit, vt nulla ignominiæ nota, si res ita ferret, se suaq; hostis potestati permitteret. De-li mentem eripuit: atq; eo amplius, quod publicam inuidiam, vnde exitium immine-Ioanne Touario sub ipsum discessum interfecto auxit fraternæ tantum culpæ reo, ob itam Calagurrim. ad quintum Kalen. Aprilis Burgis discessum. ex itinere arcium oppi-umque, quæ de Aragonio capta fuerant, præfectis mandauit, vti præsidio deducto, pu-is priuatisque ædificiis incensis, ad se quamprimum maturarent, exercitui supplemen-. Sic momento amissa sunt, quæ pluribus annis magnaque difficultate parta erant. taiubæ Martii mensis dies vltimus, quo restituta libertas est, inter fastos relatus: ad D. iæ Rupensis peregrinatione, ob eius beneficii memoriam, anniuersaria instituta. To-quo Rex Petrus appulit, ciuium voluntates confirmatæ, haud perstitura fide. Garsias tus D. Iacobi Magister in ea vrbe relictus. Henricus à Burgensibus euocatus, metu uli, an æmuli odio incertum: & Comitis quidem illi nomen adscripsere, ad regiũ in-inuitantes, modo in ea vrbe susciperet: cui propter amplitudinem & vetustatem de-tur, vt non aliunde imperii principium esset. Ergo inter faustas acclamationes nouus in eam vrbem exceptus, Olgis regni coronam suscepit. Burgẽsium exemplo pleræq; onis & Castellæ vrbes vltro deditionẽ fecerunt. omnino intra quinq; & viginti dies io Rex fuerat proclamatus, ditione viribusque æmulo nihilo inferior euasit. proceres puli certatim noui Regis beneuolẽtiam occupare officiis & celeritate cupiebãt. To-n aduenienti Henrico portas aperuit. reliqua prona erant. omnino Petrus rebus om-s desperatis, lõginquaque fuga se suaq; tueri constituens, thesauris filiisque in triremẽ sitis, in Lusitaniã discessit. Quem cælestis fauor deseruerat, eundem studia hominũ uisse visa sunt. Negabat Lusitanus duos Reges vnam prouinciã capere. Ferdinãdus ani filius ad Henrici partes propensus erat, legationibus vltro citroq; missis Henrico , à Petro auersus. qui tamẽ ne violaretur ius gentiũ valuit. in Calæciã tantũ abire per-s, fugæ subsidiũ cõparaturus classe instructa. Cõpostellæ Suerus Archiepiscopus, Pe-Toletanus decanus Petri iussu sunt interfecti. sic ne in periculo quidem sæuus animus pescebatur: vltroq; ruinæ caussas augere non cessabat. Abeundi certo, si terra discede-ericulum proponebatur. duæ & viginti onerariæ ex vicinis littoribus contractæ: mi-nauigia aliquot. ea classe filias duas (nam Beatrix maior natu extincta iam erat, Poly-s Baionæ extinctam ait) Ioannem filium Baionã Aquitaniæ vrbem deduxit: quæ An-egis imperio obtinebatur. thesaurorũ partem secũ detulit. pars altera, quæ ab ærarii ecto Martino Iuanio triremi imposita vehebatur, Hispali intercepta à ciuibus est, Hẽ-ratiã promereri satagentibus, qui Corduba dedita, in eam vrbẽ festinabat. Sic Petrus ndem malo didicit res humanas nunquã eodem vestigio consistere: sæpeq; magnos ipes quãtacunq; felicitate, & viribus, & copiis, inuidia tamen populari opprimi, me-; mercedẽ consentaneã referre. Reges Lusitanus, Granatensisq; de ineũdo fœdere enrico victore appellati. cum iis sancita amicitia externis militibus dimissis, retenti ni copia sunt equites mille & quingẽti, Bertrãdi Clakini & Bernardi Bearnẽsis regu-u. vxor Henrici Regis ad virũ fuerat ex Aragonia amandata, adiũcta Eleonora pacta vti paulo ante est demonstratũ. Lupus Luna Cæsaraugustanus Episcopus, aliiq; viri rii, comites dati. Regni suscepti rationes cõfirmãdæ erãt: ærariumq; supplendũ, tot bellis exhaustũ. nam nouã ex Gallia tẽpestatem imminere nemo dubitabat: neq; Pe-iturus, vt erat ardẽti ingenio, priusquã cum regno vita spoliatus esset. Ergo genera-uentus è tota prouincia Burgis agitati. Omnes ordines in Ioãnis Principis verba sa-nto adacti, si quid humanitus cõtigisset paterni regni hæredẽ fore. In belli subsidiũ a rerũ venaliũ concessa, nullo tẽpore designato. belli ex sententia cõficiendi studiũ, ; odiũ in fraudem induxit, ne quã graue id vectigal posteris esset futurum, in præ-onsiderarẽt. improuidas hominũ in periculo & cupiditate mẽtes, cæcã vlciscẽdi do-upiditatẽ. Miranda, quod oppidũ Ibero alluitur, Burgẽsi ciuitati donatũ abs Rege est præstitæ ea merces fuit, Viruescæq; ablatæ, Velascoq; Regis cubiculario datæ com-io. summi tẽpli sacerdotibus, in quorũ ditione Mirãda erat, æris sexaginta millia an-etiũ fuit, exigẽda è portoriis: distribuẽdaq; ex asse preces diuturnas nocturnasq; fre-ãtibus. Burgẽsis Episcopus Dominicus. De huius inauguratione in vulgus iactatũ est. Ferdinãdi decessoris obitu, bifariã sacerdotũ suffragiis, totius cõtrouersiæ partiũ vo-Dominicũ delectũ arbitrũ. eũ prætermissis riualib. se Episcopũ nominasse. felicẽ te-atẽ secutus, eorũ qui aderãt, assensus insigniaq; põtificalia delata. Lupus Luna denuo

ad Henricũ ab Aragonio legatur, quæ per icti fęderis conditiones debebãtur, mutuãq; pe-
cuniam repetiturus. regni nondũ confirmati rationes, Henricum excusare, metũq; maio-
ris mali, si vrbes & oppida importuna festinatione alienata essent. alioqui paratũ se, quem
parentis loco duceret, cui vitam, fortunas, regnũq; deberet, cuncta quę erat pollicitus ido
neo tempore præstare. Hæc Aragonio ludificando extrahendoq; tempore dicebantur. d
antiqua regum ditione nihil imminuere certũ erat: vt solent Principes suis vtilitatibus ma
gis quàm officio & religioni seruire.

Res Vasconum. CAPVT IX.

DVM hæc in Castella gerebantur, inter Vascones & Gallos bellum ante tres annos in
choatũ ancipiti fortuna in Gallia erat, maiori Vasconis damno absentis, regniq; ratio
nibus impediti. Itaq; vrbes ei & oppida quædam detracta, tentata alia. præterea Tolosæ i
Gallia Narbonẽsi inter reges Gallum Aragoniumq; fœdus ictũ missis in eam vrbem leg
tis Ludouicoq; Andegauẽsi Galliæ regis fratre conditiones ferente conuenit, vti fines V
conũ Aragonius impeteret. Gallicis stipendiis 50. equites auxilio essent, nullo propinqu
tatis respectu. Gallus leuir, Aragonius sororius Caroli in perniciẽ coniurabant: penes qu
bello aliunde illato, præsidiũ esse ęquũ erat. Dirã dominandi cupiditatẽ. Importunę Caro
actiones, moresq; asperi apud vicinos Principes, inuidiã illi concitarãt: multosq; inimico
adiunxerãt. Ea tẽpestate prouisa rex ipse Vasco in Hispania quidẽ subſtitit, Aragonio im
petũ repressurus: qui duce Ludouico Coronelio Turiasone vicinos Vasconũ fines vasta
prædasq; agere nõ desistebãt: vxor aũt Regina, quãuis vtero graui in Galliã missa, rebus
peris præsidiũ, regẽq; fratrẽ placatura. inanis ea opera fuit: cũ Gallicã Vasconis ditionẽ
vniuersam hostis inuasisset. prid. ea Kal. April. ad Eburouices suæ ditionis vrbẽ in Nortm
nia, filiũ enixa est, cui Petro nomẽ fuit, Morẽtania principatus. cũ eo adulta ęstate ad viri
Hispaniã rediit. Eo conatu irrito, aliunde pręsidia cõparanda erant. optimũ fore visum
cum Petro profugo vires fortunasq; iungere. & erat ab eo ad armorum societatem inu
tus, multorum oppidorũ spe facta, vt sunt homines in calamitate munifici, Guipuscoæ,
lagurris, Lugrunii, Nauarreti, Saluaterrę, Victorię. Exstãt pactionis tabulę, ipso anno C
pone datæ, nimirũ (nisi cõfictæ sunt) quo tẽpore in eam prouinciã fuga abiit. nunc Ba
in Tarbellis, bello instaurando operam dabat: Richardumq; Walliæ Principẽ Aquit
pro Anglo Præfectum, ad opem ferendã solicitabat. affuit Carolus Vasco Richardi pr
pis inuitatu. conuiuio accepti, ad vnã mensam accubuisse hoc ordine, memorantur.
tram Petrus tenebat, iuxtaq; eum Richardus: ad sinistram Carolus solus sedebat. inte
Principes fœdus iureiurando sancitum, Petro Rege restituendo in regnum. Viscaię
cipatus, Anglo destinatur, operæ præmium. Lugrunium Vasconi obsides Petri Regis
in Aquitania relictę, tum hęc tum datam in stipendium pecuniam pręstandi parta vic
Contra hos conatus inter Gallum & Aragonium, fœdus anteà ictum, denuò instau
Vasconem ea cura solicitabat: ne quoniam in medio constitutus erat, vtrisq; prędę ess
uenturos per fines viam, aut ferro facturos Anglos. neq; satis consilium expediebat. (
pessimũ est, mediũ se gerẽdo neutri parti satisfecit. dissimulato cõsilio, an mutata vol
ad Campesum Caroli, & Henrici Regum colloquium habitum est. interfuere Gon
Manricus Præsul Toletanus, in Vasci locum suffectus, Lupus Luna Cæsaraguſtanus
copus, Dianii Comes Alfonsus Aragonius, Bertrãdus Clakinus. fœdus inter eos Pri
factũ, eosdem amicos inimicosq; futuros. Vasco transitu prohiberet Anglos. Bello,
futurum erat, cum copiis omnibus Henricũ Regem pręsens iuuaret. Ita facturum lo
sidum arces & oppida daret. Nauatæ operæ Lugrunium merces esset, municipium à
antea eidem Vasconi promissum. Ludouicus Vasconis frater Ioannam duxit Caroli
Dirrachii (in Macedonia ea vrbs sita est) paterno principatu dotali, eius Caroli patr
cui ad regnum Neapolitanum Vrbano VI. concedente, gradus est factus annis con
tibus. Stemma horum Principum subiicimus, quoniam passim aberratur. Caroli s
Neapolitani Regis Ioannes Dirrachii Dux filius fuit. nepotes ex Ioanne Carolus &
uicus. pronepotes è Carolo quidem Ioanna, è Ludouico autem Carolus. hic Rex N
tanus fuit, illa Ludouici Vasconis vxor. Caroli, & Henrici colloquium ad Campesu
1367 cipio anni M. CCC. sexagesimi septimi habitum est. Quo tempore omnino Ianu
octauodecimo Petrus Lusit. Rex annos natus quadraginta sex, menses nouem, die
& viginti, ad Stremotium Lusitaniæ municipium decessit. regnauit annis nouem, t
mensibus, diebus viginti octo. coniuncto cum Agnetis Castriæ tumulo in Alcoba
nasterio compositus est. Funus regio apparatu magnifice factum. sex ipse sacerdot
tidie sibi & maioribus diuina hostia parentare, opimis reditibus designatis constitu
quitatis laude præstantissimus, incredibile sui desideriũ reliquit, cunctis quasi pub

felicitateq; eodem tumulo condita, mœrentibus. Regiis obsonatoribus, agasonibusq; quam nisi ad veram ęstimationem pretio numerato vetuit accipere. Aduocatorum, cumq; auaritiam, fraudes, tergiuersationes, vnde lites immortales extabant. sanctissi- editis legibus restrinxit. Scelerum omnium vindex acerrimus, præsertim in eos sæuus, lieni tori iura violabāt. Eius criminis reū Portuensem Episcopū ad se vocatū manu sua isse fertur. vulgo opinionem, quæ flagellum ipsum cædēdis hominibus gestare cōsue- vulgauit, ab hoc, aliisq; ea seueritate suppliciis ortā esse arbitror. argenti facti, signatiq; num pondus quotannis suis, pro cuiusq; merito distribuere consueuit. eiusq; illa vox r. Indignū regio nomine Principē videri, quo die nemini beneficiū contulisset. Limię coniūctumq; pōti oppidum Petri Regis structura fuit. successorē habuit Ferdinādū pari felicitate laudeq; Aragonii legati ad patrē missi Ferdinādum adeūtes cum eo mē- rtio prope Scalabim amicitiam iunxerūt, veteris simultatis causis vtraq; parte deter- eonoræ Menesię nouus Rex amoribus indulgebat, nulla honestatis cura, Laurētio A- viro detractæ. vnde in Castellā profugus, consueuit in pileo argentea cornua gesta- giæ intemperantiæ suæque ignominiæ argumētum insigne.

Henricus ad Tritium victus. CAPVT X.

ASTELLA vniuersa Galliaq; bellici apparatus erant: militares delectus habebantur: rma, equi, pecunia conquisita. par vtrinq; spes, metusq; hos parti regni fiducia, illos cupiditas inflammabat. Henricus Burgis erat in defendendi belli curam intentus. s collectis vndiq; copiis formidabiles Ronceuallis angustiis superatis, Vascone aut , aut nihil curante Pompelonem vsque peruenerunt. Interceptus is est ab Oliuerio o inter venandum homine Armorico, qui Clakini nomine Borgiam iis locis obti- , fraudem compositam Reges suspicati sunt, vt ea occasione, neutris fauendo, apud ; aditus ad gratiam relinqueretur. sed ea est natura principatus, vt nihil latere possit quæ callide comparantur, ac sæpe homines vero peiora interpretantur. Henricus li euentu solicitus ad Bagnares oppidum, castra promouit. sequebatur Castellæ no- , Gallica, Aragoniaque auxilia. equites erant quatuor millia quingenti. peditum nu- memoriæ proditus non est. Sylua erat late diffusa proceris multisque quercubus. iis s, consilio Principū aduocato, de belli summa disceptatur. regis Galliæ legati, ea cau- i, Bertrandusq; prælii fortunam detrectandā disputabant, munienda oppida, extra- tempus. eam esse soli Hispanici naturam, vt diu hostes sustentare non possint. Quis ibus fructus? quid victis, nisi certum exitium? regnique non satis confirmati amissio? ui Anglicæ militiæ florem in hostium castris esse non armis non arte belli, non sci- pugnandi. aut viribus corporis pares Hispanos futuros. Magnorum Ducum partes n magis viribus, quàm arte hostes vincere. Contrà alii ferociores, quamprimū pu- ecernendum iudicabāt. Hominum opinione res humanas imperiaq; constare. quid tando certamine, nisi turpissimi timoris significationem, imbecillitatis confessio- ontinet? Virium satis esse, nisi desit animus. Optimæ caussæ cœlestē opem minimè ram. Hæc vicit sentētia. In Alaua, vbi hostilis manus spe prædæ vaga dispersaq; erat, dirianam oppidum castra castris collata, Henrici munitiori loco, à tergo claudenti- ontibus. videbaturq; n si ex insidiis aut è suo loco minimè pugnaturus. Ergo hostes castris Lugruniū, quod oppidū in Petri fide perstabat, paucis diebus peruenerunt: gnam Henricum elicere destinantes, aut si certamen detrectasset, in interiorem pro- m penetrantibus reliqua prona futura sperantes. Hostium consilio indicato Henri- e retro conuertit, cum hostibus pugnaturus: quorum ad Nauarretum castra erant. rum ipse tenuit, quæ vrbs veteribus Tritium Metallum in Autrigonibus fuisse cre- ndicio pagi, duobus inde millibus antiquum nomen retinentis, lætissima soli cæliq; multis rebus, sed & huius belli euentu nobilis. Missæ inter Principes litteræ. vtriq; se elli caussam esse, neq; morā si modò æqua & honesta conditione liceat, paci factu- ma inuitos sumpsisse: misereri cladis, quam futuram prouidebant, si ventū ad pugnā

Sed neutri alteris de regno concedebant: eoq; spe concordiæ sublata, acies ad pu- nstructæ. Henricus ad dextram Gallica auxilia constituit, Sanctiumque fratrem ulto maxima nobilitatis parte. Tellius, Dianiiq; Comes ad læuam curare iussi sunt. edium agmen ductabat. Cōtra hostes omnino ad viginti millia equitum peditumq; to numero. sic agmina distribuerunt. In primo Alencastrius Dux, Hugo Carbola- se ad Anglos contulerat, collocati. Armeniacus, Labretusque agmen alterū ducta- postremo Rex ipse Petrus erat: Vualliæ Princeps, Iacobus, Balearis regis filius: qui d a Aragonia elapsus, vxorem duxerat Ioannam Reginam Neapolitanam. trecenti s Vascones, Duce Martino Henrico Caroli regis iussu. Inter vtraque castra flumen

erat, quo Henricus transmisso, in vicina planicie acies explicuit, qua hostib. iter erat. Eo l
co concurrunt agmina. clamor permixtus hortatione: strepitus armorum, tela vtrinq; mi
ti. dextrum cornu, vbi Bertrandus erat, hostium impetum tulit: v debaturq; meliora ferr
Sed Tellius parte altera victoriã corrupit. vincente pudorem metu, neque pugnam inua
& terga continuo dedit. fuga facta, Sanctius, Bertrandusq; vno tempore a tergo frontequ
circumuenti, vincuntur. fit magna cædes. multi proceres capti. in his Duces ipsi præcip
conatus est Henricus inclinatam suorum aciem restituere, semelq; & iterum equo in co
ferta hostiũ agmina admisso periculum adiit. rebus ad extremũ desperatis, se è pugna su
duxit. ipse in Aragoniam abiit, comitibus Ioanne Luna Touarioq; atq; Alfonso Gusman
his sese ad Aragoniæ fines Petrus Luna adiunxit, cui deinde Pontifici schismatis tẽpo
Benedicto nomen fuit. neque prius Henricus constitit, quã in Galliã fuga abiit, Arago
diffisus. Reliquæ copiæ fuga dissipatæ per vicina oppida sunt, nulla manu, numero, aut v
bus insigni. è captiuis Horoscus, Carrillius, Moscosus, Tenorius peracta pugna interfe
sunt. seruati alii. Malè coercitam Petri Regis sæuitiã Principis Walliæ respectus retarda
vitia eum continuare victoria parta, per quæ res amiserat accusantis propemodum c
tio. Petrus Lupus Aiala, Henrici partes secutus, eius regiũ vexillũ in hac pugna ge
hostiumq; potestatem venit. partiũ studiũ facit, vt minor historiæ ab eo cõscriptæ fi
ac nonnulla Petri odio finxisse credatur, à quo fuerat antea lege maiestatis damnat
fari pronunciata sentẽtia. pugnatũ est sabbatho tertio nonas Aprilis. Tellius ex fuga, de
mis acceptæ cladis nuncius, Burgos abiit. Ioãna Regina, & filii tanto terrore proposito
saraugustã festinarũt: Præsules Toletanus, Cæsaraugustanusq; qui in ea vrbe substite
fugæ comites, Aragonio haud satis æquo reperto. vt fert natura hominũ, ad victores
pesus erat, certusq; sese ad fortunę motũ mouere: actumq; cõtinuo cum eo de fœdere,
gone Carbolaio ab Anglo per eam caussam in Aragoniã legato. concordia iniri facile
poterat, induciæ mẽsium aliquot pactæ. Victores Burgos appulsi. Cordolacus Bracar
Episcopus Henrici partes secutus, in ea vrbe captus, in arcta custodia, vsq; ad Petri ne
mansit: cum rebus mutatis, loco libertatiq; redditus est pecunię colligendæ quam a
gio mutuã acceperat, pactaque oppida reddẽdi cura solicitabat. nã neq; Cantabri ge
domita, feroxq; externi principatus iugũ laturi erãt: & ęrarii rationes superioris tem
difficultate impeditę expediri nõ poterãt. Itaq; Wallię Principe Burgis relicto per sp
colligẽdę pecunię, Toletũ atq; Cordubã Petrus maturauit. In ea vrbe sedecim viri p
noctu sunt interfecti. priores hostem intra mœnia accepisse accusabat. Hispali Bucca
Pontius Marchenæ regulus, Vrraca Ioannis Gusmanii mater, aliiq; cæsi sunt ex eoq;
vehemẽter inuidia, prauũ animũ ne calamitate quidẽ & exilio sanari potuisse consid
tiũ regia licentia à puero eductũ natura praua. cõtra Henrici come ingeniũ ob multa
mitates amplius adamare cœperũt: de eoq; reuocãdo cõsilia communicare. Rex Va
dato obside Petro filio è custodia liberatus: Oliuerio, qui Tudelã comitatus erat, v
iniecit, nec nisi obside restituto reddidit libertati.

Magister D. Bernardi. CAPVT XI.

DIVI Bernardi Magister ignotum nostra ætate nomen honosque, prælio ad Ana
commisso interfuit, Hẽrici partes secutus cum multis. de capto lege perduellio
pitis suppliciũ sumptum. Behetriis, vbi late dominabatur publicatis, fiscoq; addicti
ab annalium auctoribus prætermissum, vnus obsonator Eleonoræ Reginæ, memor
didit, de quo paulo ante meminimus. Quod Magisto nomen fuerit, quod Magist
tium, auctoritasve nõ explicat. ea ætate notissima tempus caligine obduxit. Virũ sa
fuisse, anathematis ignominia indicio est, eo nomine Petro inusta. & suspicari libet,
trias, cum Petrus rex sui iuris ea oppida facere contenderet impulsore Alburquerq
superius dictũ est, sane certis dominis adscribere, pecuniæ auidior, quã honestatis:
religionis specie Romaniq; Põtificis auctoritate, se Diui Bernardi ordini vltro sub
Calatrauæ, & Alcãtaræ militum exẽplo, capite delecto constitutoq;, cui D. Berna
gistro nomẽ esset, cura cum cæteris belli sacri. Eo tẽperamento, quantum libertati
tas ætates illibatę cõsultum est ab eorum oppidorum incolis, tantum Regem in
Magistrum, atq; ordinẽ infensus animus esse cœpit: eoq; diuersas partes fuisse secu
bitror. Hę coniecturę sunt. quod sequitur in confesso, Missus ab Vrbano quinto P
Archidiaconus, qui Petrũ Regem eius cædis reum, & quoniã Episcopos Calagurr
Lucensemq; loco mouerat, sacrificiis interdictum esse renunciaret: atq; in impiorũ
ro haberi mandaret. Cum is à sæuo Principe periculũ vereretur, cui religio & san
lis esset, ad Hispalim ea parte agri vicini, cui Tablatę nomen est, Regi ex vrbe forte
biremi aduerso flumine vectus occurrit: rogatq; num de Orientis rebus cognoscer

a & admirāda renunciaturum:recens se ex iis regionibus in Hispaniæ littora appulsum
edenti eo studio ad ripā regi, pontificias litteras legit:caputq; diris defigit: tum se in fu-
n secundo flumine(& Oceani æstus remittebat) remorum pulsu concitat. Rex furore
citus,& tacentib.cæteris stolida audacia ferox,districto gladio in medias vndas adacto
o,insilit. Archidiaconum ferire cupiens,vano ictu biremem percutit.fugientes seque-
ir Rex,cum equus natando fessus in mediis vorticibus deficere cœpit. Periculo vix e-
us accursu cymbæ,contenta voce minatur se Pōtificis iugum excussurum,violenter &
lide imperantis:atq; vt idem facerent Aragonius & Vasco, auctorem futurum.præte-
bello vindicaturum iniuriā.Hæc flagrans oculis,truci voce,quo latius audiretur cū cō-
o effudit.impensa probra magis ipsi inuidiam,quam sanctissimo Pōtifici ignominiam
erūt.Classem tamē instrui & magnos delectus haberi,cōtinuo mādat. Veritus Pōtifex
otens hominis ingenium,placare quacunq; ratione constituit:quo maior esset aucto-
legato in eam rem fratris filio an sororis, Anglico Cardinali S. Petri. Eo agēte,inducto
i decreto pax his legibus est facta: Vt sublato nomine & munere Magistri D. Bernar-
ehetriæ ea retenta appellatione Regi cederent: eas donandi, vendendi, alienandive
stas nulli esset id religioni datum, quoniam sacræ militiæ erant addictæ ne pretio ve-
essent. Vt tertiam decumarum,quæ Romanis Pontificibus obuenire solita erat è fa-
otiis Castellæ,deinde esset Regibus belli sacri subsidium, Mauris extirpandis. Episco-
militares Magistros,Priorem Hospitalarium instituendi,aliave maiora sacerdotia do-
i,nisi Regum accedente consensu Pontificibus Romanis potestas sublata.Id studio
m publicæ tranquillitatis,quamuis contra quam moribus erat susceptum, & contra
ia vetustatis exempla.& miror Pontificem ad cuiusquam gratiam passum esse,tantum
a auctoritate in Hispania diminui. sed tanti fuit ea ætate Regis vnius væcordiā sanare
prius,deinde victoria multo quam antea ferocioris.

Henricus redit in Hispaniam. C A P. XII.

ENRICVS in Galliam appulsus haudquaquam abiecit animū, gnarus variā & com-
mutabilem rerum humanarum conditionem:fortes & strenuos tolerare aduersa, atq;
a fortunā niti:timidos & ignauos desperatione concidere.Fuxensis Comes,ad quem
o appulit,benignè apud se habuit:tametsi Anglici belli tempestatem verebatur,in suā
nciam accersere.ad Auenionē conuento Andegauēsi duce,omnia faciliora spe, opi-
q; fuerunt. Angli nimia felicitas Gallos Principes cōturbabat: & Petri iniuriarū me-
nondū inducta erat.pecunia Henricum & milite iuuare constituunt. Captiui Prin-
redditi libertati,atq; à Petri sæuitia, Anglorū ope cōseruati sese ad illū cōferebāt. Ber-
s Bearnēsis inprimis, cui peracto bello Medina Celina operæ merces fuit, cōiux Isa-
Cerda Ludouici filia,neptis Alfonsi Exhæredis. Medinæ Celinæ duces ad hos Prin-
generis originē referunt nunquā intercisa serie. Affuit Ausonæ Comes. hic postquā
us in Castella fuit,Petro regi militauerat parētis calamitate,& domestico dolore cō-
: deinde Henrici regis auspicia secutus erat.id nunc propositū persequi ad extremū
tuēs,sese rursus libertati redditus Henrico Principi adiunxit. Perapertusa in Galliæ
oco & mœnib.munita arx contributa à Gallo:vbi Henrici vxor & filii, qui sese Ara-
voluntati diffisi in Galliā contulerāt,ab iniuria tuti rerū euentū expectarēt.Cōmodū
t,Walliæ Principē spe Viscaiæ obtinendæ pecuniæq; repræsentandæ depulsum, Pe-
catū rediisse in Aquitaniā.& supererāt in Castella gentis studia. Guipuscoa,Viscaia,
ia, Abula, Vallisoletū, Palentia, Salmantica,aliaq; in Carpetanis oppida in fide persta-
ugebatur factio indies:prauisq; æmuli actionib. confirmabatur. Collectis omnib.co-
enricus per Andorræ vallem in Aragoniam prius,quamuis Aragonio transitū impe-
onanti,deinde in Castellæ fines peruenit. Ad Iberi ripā,crucis figura in arena facta,
victorē è prouincia nunquā discessurum iurauit in genua procumbēs,crucemq; de-
tus.ad suorū studia inflāmanda ea cæremonia pertinebat. D. Michaelis profesto Ca-
m ventū est.ad eam vrbē magnus ex tota prouincia concursus est factus exulū,pro-
mq; exitii metu. Burgis,cū eo ventū esset,propēsa ciuiū voluntate acceptus, in arce
pū Castrium domo Aragonium,cui Ioanna Principis soror cōiuncta erat, & ad Tri-
uerat captus,in libertatē asseruit:Iacobum Balearē Neapolitanum regem, qui in ea
estiterat,cepit. Regiæ vrbis exemplo,plerę; aliæ defecerūt metu depulso, haud diu-
fficii magistro. Legionē parere recusantē castra promota sunt:atq; pridie Kal. Maii,
368.in potestatem venit. Toleti ciuium studia & voluntates variabāt,consiliis in di-
iductis.maior pars in Petri fide perstabat,superiori rerū memoria castigata, validiq; 1368.

præſidii metu omnino ſexcentorum equitum Duce Ferdinando Toleto,eius vrbis Præto-
re.Henricum mille equites ſequebantur,peditũ numerus maior. cum iis copiis vrbẽ præ-
ualidam circumſidere non dubitauit, ea capta ſperans, propter loci firmitatem,ciuitatisq;
amplitudinem,reliqua omnia prona fore.in ſubiecta planicie caſtra poſita. varie militares
manus per vicinos montes diſtributæ.Tagus fluuius,quo ferme tota veluti circino ambitu
ligneo ponte iunctus:vt commeãdi facultas eſſet,vbicunq; ſe periculum oſtentaſſet.Tole-
tani cõſtanti animo obſidionis mala tolerabant:ne defectionis culpa obſidum cæde luere-
tur,quos ſecũ Petrus abduxerat ciuitatis nobiliſſimos:alioqui ciues militesq; ad mutãdam
fidem propenſi erãt.quod Cordubẽſes eodẽ tempore fecerãt,tametſi auxilia longinqua e-
rant.tãto ex eo facto Petri Regis dolore: vt iunctis cum Granatẽſi Rege viribus eam vrbẽ
impugnandã ſuſceperit. reſtitere Cordubenſes ſupremo virtutis conatu edito. ſalutis de-
ſperatio, ſi victi eſſent,incitabat acer ſtimulus ad virtutẽ depromendã.Itaq; ſpe potiunda
vrbis depulſi Reges, Petrus quidem Hiſpalim abiit per cauſſam belli comparandi, ſed tar-
dius omnia opinione procedebãt.Granatenſis autem eius permiſſu Giennium,Vbedamq;
vicinas vrbes,quoniã Cordubæ exemplo defecerant,ſubiecto tectis villisq; igne incendit.
Bæticæ agris vaſtatis multa millia capitum in ſeruitutẽ abducta planctu omnia tumultuq;
perſonabãt.neque vllum mali genus deerat,cum per omnes ordines,ætatesq; hinc Mauri-
ca arma,inde regia ſæuitia,ac licentia vaſtarent,

Petri Regis exitus. CAPVT XIII.

PETRVS Rex validis auxiliis nudatus,cæterorum fide ſuſpecta, quod vnũ reliquũ er
rem in caſum dare,prælioque experiri conſtituit,fama magis,quam vi regna ſtare n
ignarus.Vrbis regiæ diſcrimen ſolicitabat,& tuendæ auctoritatis cura.repugnabãt Hiſ
lenſes:& Regem diſputabãt in exitium feſtinatione ruere. mora vires confirmãdas vid
ſociorũ & amicorũ auxilia expectanda.quod omnino illi faciendũ fuit:niſi obcæcaſſet
tẽ diuina vrgens vltio,magnitudoq; ſcelerũ.Acceſſit nouum incommodũ.Victoria,Sa
terra,Lugrunium,finitimis armis vexatæ præſidio longinquo, Regi Vaſconum dediti
feciſſe nunciabantur.Tellius defectionis auctor vtriq; Regi Petro, fratriq; germano e
quo infenſus,atq; Viſcaiæ oppidis ſeſe tenẽs.Toletani in partes ſciſſi.qui Henrico faue
turrim Abbatũ(ſic vulgo vocatur)vnde in hoſtiũ caſtra deſpectus erat, ei tradere, ten
atque ab ea parte in vrbem accipere.eo conatu depulſi, põte cui à D. Martino nomẽ
vrbẽ hoſtes admittere conabãtur. vnde inteſtini in vrbe motus, cædesq; factæ.Eo m
feſtinatione Petrus auxilium afferre parat, ne rebus perditis intempeſtiuus opitulato
niret.Sanctium,Dieghumque filios regiosque theſauros Carmonæ reliquit. firmiſſi
id & latiſſimum Bæticæ municipiũ eſt.mox raptim delectu habito in Carpetanos pro
parat.equites tria millia ſub ſignis erant, media ex parte Mauri,eoque minori fide,atq
nimo pugnaturi. Ferũt ſub ipſum diſceſſum Abenhatinum Granatenſem Maurum
multũ & familiariter vti conſueuerat, conſultum mortem denunciaſſe ex Merlini
mentis hominis Britanni ante annos circiter quadringentos & quinquaginta: Auẽ n
in occiduis partibus fore vaticinantis,auri cunctorum voracem,ſitientẽ ſanguinis.e
turam prius comeſta:geminum deinde interitũ profugæ abditæque in Syluas imm
Hoc ſiue verum vaticinium fuit, ſiue vaniſſimi hominis ludibrium, euentu cert
caruit cum iis copiis Montielem ventum, oppidum in Oretanis ſitum, mœnibus,lo
& arce munitum.Henricus obuiam hoſti prodire cõſtituens, cum copiarũ parte M
Toletanum Præſulem obſidionem vrgere mandat.ipſe Toleto mouet.Sequebãtur
duo millia quadringenti,peditum nulla cura præ ſtudio feſtinandi ventum Orgaci
geſimo ab vrbe Toleto lapide.eo Bertrãdus Clakinus cum ſexcentis externis equiti
pulit,quos ex Gallia ductabat,firmiſſimum rebus præſidium, propter virtutem,ſci
pugnandi.eodem acceſſere Magiſtri D.Iacobi,& Calatrauæ Meſſias,& Munitius:a
terea viri principes ad ſtudiũ iuuandæ patriæ excitati.nocturno itinere feſſi omnes
hoſtiũ conſpectum veniunt,quã profectio eſſet nunciata. Quod poſtquã auditũ e
ricũ adeſſe,tum vero ingens metus hoſtes inuadit:credere ſe proditos,inſidiisq; cir
tos.neq; inter ſe ſatis fidere,ne oppidanis quidẽ.Aduocãtur ex vicinis pagis p quos
ſi erant,milites omnes.non pauci periculum veriti ſigna deſerũt.pariter cũ ortu So
ad pugnam inſtructæ.Duces pro ſe quiſq; ſuos ad certamẽ incitat.Henricus hãc ad
" orationem habet.Hic dies opes,gloriam,imperiũ, aut dabit nobis omnib. aut aufe
" mnarum finis felicitatiſve principium quocunq; euentu futurus. diutius ſuſtent
" poſſumus.niſi interimimꝰ hoſtẽ,pereamus ipſi neceſſe eſt:morsq; ſi cruciatus abſi

e ponatur.Mortis quidem neceſſitatem natura omnibus, quaſi vectigal impoſuit.cru-
tatẽ mortis, ignominiam, dedecus, virtus veſtra propulſauit, ſi maxime cętera abſint.
tite ò ſuperi,& deteſtamini quęſo hoc omen, ſed quanam morte victis calamitoſior
futura non eſt?Nõ eſt cũ eo hoſte milites certamen,cũ quo aliqua pacis conditio,aut
olerabili aliqua ſeruitute cõtentus eſſe poſſit: incredibili crudelitate,fide nulla. Nul-
i ludus iucundior eſt,quam cruor,quam cędes,quam ante oculos trucidatio.Nũ cum
erato homine atque nefario res eſt,& non cum immani tetraq; bellua:quæ velut in ca-
rritata, deinde emiſſa nouas cædes,nouum furorem ſpirat? & quoniam,vt ſpero in
s incidit,teneatur neceſſe eſt:cunctorumq; telis obruatur. Succurrite per Deum im-
talem patriæ in ſolitudinem redactæ. affinium, propinquorũ,ciuiumq; ſanguinẽ vin-
e.Deo freti,cuius ille religiones omnes ſpreuit, teterrimi tyranni capite, quaſi gratiſ-
hoſtia cæſa, patrata ſcelera, immane monſtrum procurate. His dictis in hoſtes conti-
mpetus factus eſt.turmatim & quã maxime confertis equis pugnam inuadunt.Mo-
o temporis diſpalati hoſtes. fugæ initium à Mauris factum eſt. cæteri aliquãdiu ſub-
unt: mox rebus deſperatis ſeſe in vicinum oppidum receperunt. cædes Maurorum
tim in fuga facta.pugnatum eſt pridie Idus Martii,die Dominico,ſalutis anno mille-
trecẽteſimo ſexageſimo nono. Victor Hẽricus Mõtielem oppidum corona circũdat, 1369.
tro capto,inde non diſcedere certus.formaceis parietibus circumuallata mœnia,ne
aliqua parte pateret. Aquę penuria in oppido laborari cœptum eſt,frumentiq;,à mili-
liquo induſtria corrupti.his malis Petrus circumuentus, fugæ conſilium capit.Erat
ria vir nobilis,Traſtamaræ quidẽ natus,cæterũ egregia in Petrum fide.hoc internũ-
akinus tentatur,multis promiſſis oppidis,ducentisq; aureorũ millibus,ſi mutata fide
euadendi poteſtatẽ faceret. Excuſat ille, ſempiternã perfidiæ maculã eo facto inuri.
Sanabria ſpatiũ ad deliberãdum ſumpturũ ſe ait.re cum fideliſſimo quoq; commu-
,viſum eſt,Hẽricũ de re tota monere.ille magnis pollicitis ſuadet,vt ſpe fugæ hoſti fa
m in ſuũ hoſpitium eliciat.factũ ita.Petrus noctu aliquot comitibus ſtipatus, vt con-
t,venit in caſtra.ſpei aliquantũ metus amplior,cognitis verbis recens auctus,(ſic fe-
uæ in præcipua eius arcis turri inſcripta erant. HÆC EST TVRRIS STELLÆ. Ac-
t à vatibus,in eius appellationis turri exitiũ aſtra portendere.ſed eius artis quanta ſit
s,& poſt res affingi ſæpe rumores non ignoramus.Illud prudẽtius. ex medico Iudæo
ua imperia,multũ glorię & felicitatis ex natali die oſtẽdi Petro affirmarat, cũ rebus
ac deſperatis rogaſſet, ecqui vaticinii fides cõſtaret? ſubdidiſſe vatem aiunt: cælo
ſi quis in balneo lauet ſudaturũ nihilominus:aſtris ſtudia vitæ,moresq; potentiores
licans.Ergo Petro Rege in Clakini tentoriũ ingreſſo,ac de fuga meditanti,accurrit
is:primumq; attonito ſimilis ſubſtitit,facinoris magnitudine credo,an quia inter ſe
n viderãt.fluctuabãt inter ſpẽ & timorẽ, omnium qui aderant animi.monet Gallus
n tyrãnum manu,eũ hoſtẽ ſuum eſſe.Petrus ego, inquit, ego ſum.vulnus in faciem
e illi ab Hẽrico eſt inflictũ:mox brachiis inter ſe eluctãtibus, vterq; poſtratus eſt ad
.Henricũ,vt fama fert,Clakino iuuante ſubſtratumq; voluente, multis vulneribus
tus eſt Petrus.tetrum ſpectaculum,regem, Regumq; progeniem in ſuomet ſangui-
tari,à notho fratre cæſum.ſed cuius funeſta Hiſpaniæ vita fuerat,mors extitit ſalu-
auiq; documento mõſtratum, nullis legionibus, opibus, potentia, tutã eſſe impro-
.exẽplum editũ,q, admirẽtur poſteri,perpetuoq; exhorreant: atq; doceãtur, Prin-
ſcelera non inuidia tãtum præſenti & certo exitio vindicari, ſed æternis etiam an-
monimentis,execrationeq; à qua improborum manes nullo tẽpore conquieſcent.
no tertio Martii die interfectus eſt, in ætatis flore,annos natus quatuor & triginta,
ſeptem.regnauit annis decem & nouem, tribus minus diebus.Corpus in Alcoce-
nicipio ſepultum ad D. Iacobi, vilibus exequiis, plebeio funere. inde Ioanne Rege
e,eo nomine II.eiuſq; iuſſu Madritũ ſedes mutata,in D.Dominici regio virginum
erio tumulo conſtituto. Fernãdus Caſtrius,Sanabria,& Alcantaræ Magiſtro Gon-
tus Dieghus Ouetus,cæſo Petro Rege,capti ſunt, eum ad omnẽ ſimul adeundam
ex oppido ſecuti.In tãtis motibus,nõnulli tamẽ litteris & probitate vt in tãta rerum
atione viri præſtantes,hac tẽpeſtate extiterunt in Hiſpania:in hoc numero Marti-
atrauæ Archidiaconus,patriæ Calagurris, Epiſcopatu repudiato nobilis,in templi
Toletani veteri Regum ſacello,ſepulchrum cum inſcriptione habet.

Caſtella Henricus potitur. CAPVT XIIII.

ı ı caſu magna repente rerum immutatio facta eſt: omnia ad victorem inclina-
.Montielis continuo dedita. Toletum quanto poſt rei geſtæ fama,cum prouinciã

poruaſiſſet,perculſis ciuibus.accedebat annonæ difficultas,quod malū in dies ſingulos a
gebatur:& quaſi diminutione capitis ſacramenti religione,qua fidem Petro aſtrinxeran
exoluti eſſe videbantur. Apud externos Principes ortum de Caſtellæ poſſeſſione certam
quis potior iure eſſet. obſcuros Henrici natales cuncti accuſabant, imperio ineptos. pro
quiſq; id habiturum putabat,in tanta permiſtione rerum & voluntatū,quod primus occ
paſſet.ſic ſæpe nouos principatus conſtitui,augeri veteres. à rege Vaſconū nobiliſſima C
ſtellæ oppida erant occupata,vti paulò ante dictum eſt.ab Aragonio Molina, Cagnetu
Requena,præfectorū perfidia in deditionem redacta. Luſitanus ad totius imperii poſ
ſionem aſpirans,ſe Caſtellę Regem ferebat,Sanctii regis abſq; controuerſia pronepos.
robriga,Senticaq; in eius poteſtatem redactæ. Maurus ad nouas ſpes erectus erat,conſta
in Petrum fide (ſic videri voluit.) maior belli moles ex Anglia, Aquitaniaq; imminel
Ioannes dux Leceſtriæ,Principis Walliæ frater,Cōſtantiam occiſi Regis filiā in matri
niū acceperat: Comes Cantabrigenſiū, & ipſe Principis frater Iſabellam natu minorē.
vtrique paterni theſauri, & regni Caſtellæ ſpes, ſi armis eſſet in poteſtatē redactum. S
nobiliſſimo regno, vno tēpore domeſtica cōcordia conſtituebatur, foris noui bello
motus, terroresq; oſtētabantur celeritate prouincialium voluntates confirmandæ e
hoſtium conatus occupādi. capto Mōtiele Henricus Hiſpalim abiit lætus,ouansq; vi
ria. Bæticæ vrbes & oppida continuo imperata fecerūt: vna Carmona excepta, vbi o
Regis filios,theſaurosq; relictos eſſe monſtratū eſt,Martino Corduba Præfecto,præſ
in Petrum fide. Rex Maurus ad ineundum fœdus vltro eſt ſolicitatus,nō ſine ſugillati
maieſtatis. Regni confirmādi maior, quā decoris cura erat. fruſtra is conatus fuit. R
tamē in Bætica cōpoſitis,finibusq; præſidio militari firmatis, Toletum rediit, quo re
coniux, filiusq; Princeps Burgis veniſſe nunciatū erat. In ea vrbe pecuniæ conquire
rationes excogitatæ ſunt: quod externis militibus debita ſtipendia numerare neceſſe
Bertrandoq; in primis præmiū nauatæ ad Montielē operæ, hoſte interimēdo pactu
regia pecunia,publicanisq; penes quos regiorū vectigalium rationes erant,aliquanta
ma redacta. modicum tamē id erat ſubſidiū ad explendā auiditatem militū Ducun
manu ſua fuiſſe regnū,datumq; Henrico haud obſcure dictitantiū: quod erga remp
ſuperbum erat, Regi ignominioſum: nihil tamen tūc graue ducebat præ dulcedine
di. Monetæ non probæ duo genera percuſſa, metallis adulteratis .vnde in præſenti
ſubleuandæ magnū cōpendiū eſt factū: in poſterum rerum auctis pretiis maiori diff
te prouincia eſt implicata. vt fere in exitium vertūtur quæcunq; ad redigendā pec
à populis, prudēter videntur excogitari. Sed vincebat omnia mite Henrici ingeniū,
ſimi mores, atque in breui quamuis ſtatura corporis flaui candidiq; oris maieſtas. Q
turæ bona, conciliatamque ex eo ad populum beneuolentiam conferendis muneri
gebat: vnde illi inter Caſtellæ Reges Munifici cognomen eſt factum. & erat neceſ
regno confirmādo, periculorū ſocios opib. ditioneq; augeri: vnde in prouincia no
tiq; extitere principatus. De Luſitaniæ, Aragoniæq; regibus, fama indies grauior e
ra nouo Principi. Petrus Mendozius, Albornociusque ab Henrico cum valida ma
miſſi, Requenam pulſo Aragonio præſidio receperunt. Rex ipſe in Calæciam fe
vbi Luſitanos vagari paſſim per agros, grauesq; præda, eoque opportunos iniuria
rat nunciatum. Sentica obſeſſa. deinde Calæcos peruadens, in eam Luſitaniæ parte
pit, quæ Durio, & Minio fluminibus circunflua, præcipua ſoli fertilitate eſt. agris
ſtitas. villæ oppidaq; incenſa. Bracara, & Brigantiū captæ. ſic bellico terrore hoſti
tato, iniuriisq; vindicatis, retro iter flexit. Aderat Sanctius Regis frater, auro red
bertate. Luſitanus totius certaminis diſcrimē ſubire detrectauit, viribus minor, n
entia militari exæquandus. Bæticæ motus reb. Luſitanis præſidio fuerūt: vbi à Gr
Rege capta Algezira erat, ſoloq; æquata. memor nimirum barbarus erat multa
genti olim cauſſam extitiſſe. Præterea Bertrando, externisq; pacta pecunia num
rat. ea cura nouum Regē habebat ſolicitū, præſertim cū is cōuitio propemodū p
in Sardiniā traiicere conſtituēs, Aragoniis reb. pſidiū, quæ in magno periculo er
ni Alboreæ reguli ſumma pfidia. Is correptis repēte armis, vrbes & oppida ceper
ſcure ad totius inſulæ imperiū aſpirās. Præfectus ei bello fuerat, miſſuſq; ex Arago
ſta claſſe Petrus Luna Almoneciri regulus, cui & ſi cū Mariano rebelli, affinitat
tudo erat, breui operæpretiū fecerat, hoſtib. maiori q̃uis numero, acie dimicare
atq; Oriſtanū cōpulſis. Ad eā vrbē inſignis Aragoniis clades eſt illata. Obſeſſi ad
caſionē intēti, è ſuperiorīq; loco neglectā caſtrorū cuſtodiā cōſpicati, eruptione
cta tā rapide decurrūt, vt prius pene in caſtris eſſent, q̃ q̃dnam rei foret, cognoſc
blato truci clamore in hoſtium tentoria inuadunt. deſides, inermesq; opprimūt.

is Luna,& Philippus frater peremti sunt. Secundum eam victoriam Brancaleo Oria
us Mariani partes secutus,ob iram aliquã aut spem liberalioris militiæ Aragonio regi
iatus est. venia defectionis data. verum quantum præsidii rebus accesserat, tanto viro
tes attracto,tantum detrimenti acceptum,Sassari vrbe amissa totius insulæ principe.
ngarius Carrocius in Petri locum substitutus. Bertrandus Clakinus magnis pollicitis
ragonio ad id bellum inuitatus,conditionẽ non abnuebat.& erat priuato homini ho-
icum,quasi belli & pacis arbitrum ea tempestate esse,regnaq; dare,& auferre pro vo-
te.sed bellum maiori mole coortum in Gallia,ab ea expeditione retinuit,reuocauitq;
triam. Tædebat Aquitanos Anglici imperii: exhausto enim Hispanica expeditione
co ærario,Eduardus grauissimum tributum imperauit: quod ẽ singulis familiis exi-
ur.deplorabant illi præsentem rerum statum, magisque auctor,ad quem deficerent,
t,quam rebellandi voluntas,quod vnum supererat Regi Gallo se dedere constituũt.
rcorũ ciuitas defectionis initiũ fecit. Opportuna ea occasio Gallis visa est acceptæ
tauiensi prælio iniuriæ vindicandæ. strenuo Duce opus erat. Clakinus ex Hispania
tus est.præterea Rex Vasconum ad armorũ societatẽ inuitatus in Galliam abiit, ta-
sanciendo cum Aragoniis fœdere intentus erat, Crusato Tudelæ Decano ea caussa
goniam legato. Verum totius reipublicæ cura Reginæ coniugi demandata, profe-
x Hispania Chireburgum suæ ditionis in Nortmannis municipium tenuit Gallo dif-
b memoriam veteris simultatis: belli futurus spectator: in eam sine discrimine rerũ
partẽ inclinaturus, vnde maior spes ostẽderetur. Feroci inquietoque ingenio Prin-
lenire Gallus studebat, haud ignarus paruis sæpe momẽtis magnas rerum immuta-
existere.legati in eam rem viri primarii. Ad Sequanæ ripam Vernonium situm est,
iusque principatus finibus. in eo oppido Regum colloquiũ fuit. sancita concordia.
pelleriique permutatione Medunta, Mulanchumq; iuris controuersi oppida,Gallo
.verum hæc aliquanto post.ad intermissa referenda narratio est.

Tellius decessit. CAPVT XV.

NRICVS quamuis victoria de hoste parta, nouoque in Hispania imperio fundato,
arus lætusque erat: tot tamen circunfusis hostibus in omnes partes cogitationem
e non desistebat.haud ignarus parua sæpe offensione victoriam corrumpi,amitti in-
In prouincia optimus quisq; eius partes,auspiciaq; sequebatur. sed omnibus placere
oterat:& vt quisq; beneficio aliquo deuinctus erat,occisi regis causam tuebatur. Lu-
milites,qui Mirobrigam præsidio obtinebant, in vicinos agros excursiones faciẽtes,
um fortunis,quæ proximæ iniuriæ sunt,magna detrimenta inferebant. Eo cum co-
in bus salutis anno 1370.ineunte accursum est.palatos ad prædam carpere sperabat, 1370.
t voluntate nobilem iis locis vrbem in deditionem redigere. hiberni temporis ini-
eum conatum irritum reddidit. Regni conuentus,Mirobrigę obsidione soluta,Me-
Campestrem indicti. pecuniæ conquirendæ cura solicitabat: nam quæ adulteratis
is confecta erat,in militaria stipendia, Ducumq; præmia impudenti eorum auiditia-
nis erat consumpta.Clakino,duodecim aureorum myriades debebantur (more Ro-
quadragies octies sestertium) Petri Regis proditi pactum pretium, ingens ea tempe-
imma. impendebant noui sumptus regni motibus pacandis. Ergo noua pecunia in-
s conuentibus imperata. Iacobus Balearis, Rex Neapolitanus Clakino deditus est,
aureorũ millibus,quod libertatis pretium Regina coniux locupletissima erat polli-
liquum auri pondus repræsentatum.Soria, Almasanum, Atiensa, Montacutus, Mo-
ronq; adiecta.eo principatu,iis opibus, partaq; nominis immortalitate clarissimus
as spes in Galliam recessit.Maurellus Fiennus Magister equitũ in Gallia erat. eo ab-
e imperium militare Clakino delatum.eo Duce Anglorum conatus, Galliam vren-
pressi.res præclare gestæ.hostes nunc ferro,nunc arte,multis locis victi: & quæ su-
tempore erat amissa,Gallicæ genti gloria bellica restituta est. Inter Aragonios &
es Dertusæ concordia sancita,armorumq; societas aduersus communes hostes: re
viribus Henricum inuadere erat propositum.oppida Saluaterra, Regaleq; Arago-
quorum ditione ab antiquo fuerant, à Regina Vasconum sunt restituta. fœderis
uendi præcipui auctores Bernardus Pompelonensis Episcopus, Crusatus Tudelæ
us:quos rebus gerendis proficiscens Rex coniugi consultores,adiutoresque adiun-
epublica gerenda.In Castella cui primum parti occurreretur suspensis animis con-
tur.Petrus Sarmentus Castellæ Antelatus cum aliquot cohortibus in Callęciam di-
vbi recens Lusitanis armis Tude,Compostella,Brigantinusq; portus erepta erant.
Tellius Regis frater venire iussus,rebus præsidium.cum robore exercitus, Rex

Hiſpalim regni conuentu ſoluto maturauit:vnde maius periculum oſtendebatur,infen
Mauris,Luſitana claſſe ea littora vexante,Bætisq; oſtium obſidente,Carmona rebelli.C
modum accidit cum Mauris à D.Iacobi,& Alcantaræ Magiſtris, qui limiti præfecti fuer
inducias pactas eſſe, vſu ſalutares,bello meliores,Regi gratas, tot vno tẽpore hoſtibus in
pari futuro ſi per partes bellum eſſet. Aduerſus Luſitaniæ claſſem,in qua 16. triremes
rant,naues aliæ quatuor & viginti,Hiſpali viginti triremes Henrici iuſſu inſtructæ ſunt,a
mamentorũ penuria maxima,quę à Petro Rege Carmonam illata erant:in eo ſpem hab
te,ſi rebellãdi occaſio eſſet Hiſpalenſibus ablata.miſeram principatus conditionẽ.ergo
vltima Cantabria nouæ euocatæ,aduectæque naues:quibus hoſtiũ claſſis impar fuit.am
ſis tribus triremib. ne tẽtata quidẽ pugnæ ſpe diſſipata in Luſitaniamque reiecta eſt.
imminuta numero, quod cum triremium parte Martinus Eborenſis, Ioannes Syluẽſis
piſcopi Barcinonem miſſi erãt,de fœdere ineundo ad Aragoniũ legati.fœdus iis agenti
inter vtranque gentem ſancitum aduerſus Henricũ.Murcia,Concha aliaque finitima
pida Aragonio pacta.reliqua Caſtella Luſitano relinquebatur,ſe iam eius prouinciæ R
publicis tabulis adſcribenti.additumque vt Eleonora Aragonii filia Luſitano nuberet,
te centum florenorum millibus.Verum hi omnes conatus effectu caruerunt,Luſitano
enis amoribus diſtricto, Aragonio de Sardiniæ bello ſolicito.Quo tempore omni
bus Octobris Tellius Viſcaiæ regulus in Calæcis obiit,cunctis vitæ officiis æquabili
tis exercitus calamitatibus,fratri Regi ad extremum infenſus.quę occaſio extitit in
iactandi noxio medicamine infectis viſceribus occiſum.mendacio habita fides eſt,
bitror.Defuncti principatus Laræ,atque Viſcaiæ Ioanni Regis filio à patre datus,in R
ditione ſtabili poſſeſſione manſit ad noſtrã ætatem.Corpus Palentiæ in D.Franciſci
tum.inferiæ ex ritu Chriſtiano datæ,funusque magnifice factum eſt.

Regis Luſitaniæ nuptiæ. CAPVT XVI.

MVLTVM erat profectum factis cum Mauro Rege induciis,Luſitana claſſe noſt
toribus prohibita.Carmona ſupererat:cuius rebellio non ad vnius modo expu
dæ vrbis moram, ſed ad totius belli ſummam pertinebat, perfugium omnibus,q
præſens rerum ſtatus diſplicebat. magno eos numero eſſe,neceſſe fuit, milites vete
ſcientia militari præſtãtes. vis omnis belli in id oppidum conuerſa eſt. Anno eius ſe
ptuageſimo primo inchoante omnibus copiis circunceſſa. diuturna, ac difficilis o
fuit.pro mœnibus varia ſæpe fortuna pugnatũ erũpentibus oppidanis, ſępeq; haud
acie ſtantibus: tanta animorum confidentia, vt per diem nunquam portas claud
nunquam oblatum ab hoſtibus certamen detrectarẽt.Die quodam omnia è mœni
culati poſt meridiem,cum Solis ardor vehementiſſimus eſſet, neglectis caſtrorum
diis improuiſo eruptione facta, hoſtium munitiones inuadunt, perrumpuntque.
tabernaculum petunt, Principis cæde finem bello facturi. Diui indigetes Hiſpania
rempublicam texere.nonnulli periculo permoti Carmonenſiũ impetũ ſuſtinuere.a
re alii. diu intra munimẽta pugnatũ.cruenta funeſtaq; illis audacia fuit.Sub hæc re
niam vi parum profecerant, ad artes cõuerſi allatis ſcalis ad mœnia noctu ſuccedu
draginta milites ſcanderant,turrimque ceperant.trepidatio toto oppido facta,qua
ſo oppido.mox obſeſſi receptis animis hoſtes repellunt.deſilientium pondere fra
capti alii.de iis aduentu Martini Cordubæ ſupplicium ſumtum:quod Henrico Re
fuit, Martino exitiũ attulit.fame tandem oppreſſis omnibus, deditionemque faci
quamuis incolumitatem pactus Hiſpali peremptus eſt.qua in re violatæ fidei dede
ſed Rex priuatum dolorem,militum cædem nobiliſſimi viri interitu, qui Calatr
giſter fuerat,vltus eſt.Petri Regis theſauri,filiique innocentes in Hẽrici poteſtate
runt,paterna ſcelera diuturna captiuitate luituri.Alfonſi Regis cineres,vt ipſe teſt
cauerat,Cordubã Henrici filii cura tranſlati ſunt.Retro aram templi maximi Al
tris,Ferdinandique aui,tumuli extant ſacello dicato,lignei quidem & humiles,n
ganti tamen opere inciſi ſculptoris arte.A Petro Velaſco Sentica Luſitanis erepta
Henrici Regis poteſtatem redacta. Calęciæ motus compreſſi.Ferdinandus Caſtr
fuga ad Luſitanos contulerat, eorum motuum concitator, acie ſuperatus à Man
mentoque pro Caſtellæ Rege copiarum Ducibus.iis cladibus fractus Luſitanus
fœminatoq; voluptatib.corpori acer & vehemens animus deuinctus eſſe non p
ineundam cum Hẽrico pacem pronior eſſe cœpit.Alfonſus Guſmanius Gibral
gulus,facta ab vtroque Rege poteſtate Kalend. Martii ad Alcautinũ Luſitaniæ
concordiæ inter vtranq; gentem auctor extitit ea lege. Vt oppidis, quæ belli tẽp
amiſſa Luſitano redditis, Eleonora Henrici filia coniux eſſet. Mirobriga,Vale

T

detanis,in Calæcis Monteregio dotali.Lusitani imperii augendi magna opportunitas :sed omnia peruertit dira tetri amoris flamma,quo Lusitani animus Eleonorę Menesię inctus erat,vt est ante demonstratum,eò amplius q; ex ea Beatrix filia nata erat. pronouo quod offerebatur cōiugio repudiato.restitutisq; per legatos vrbibus,quas cepe-imicā sibi iustis nuptiis iungere statuit. Auspices Tellius Barcelosii Comes nouæ nuptę uus, Mariaque eiusdem soror germana. multarū ea res calamitatum extitit caussa.ci-Olisiponenses correptis præ dolore armis,in regiam impetum faciunt,fugillari maie-m eo coniugio dictitantes,fœdari Lusitani nominis gloriam. Nihil obiecto periculo inatus Lusitani regis animus mouetur. Portum vrbem se clā subducens, iis locis pu-ę nuptias confecit. sic concubinæ nomen Reginæ appellatione mutatum est,addita la ditione,iussisque omnibus nouæ nuptæ manum osculo petere.quod regii etiam fra-præstiterunt, vno excepto Dionysio,qui facere palam recusauit:tanta ex eo regis ira-lia,vt pugione districto vindicare vellet:Dionysius latebras captare cogeretur,donec um ad Henrici Castellę regis amicitiam transtulit.Noua Regina ex eo tempore regis, nq; potens,quasi veneficio virū dementasset, omnia pro arbitrio gubernabat. Acunii eres ob memoriam prioris coniugii,& quoniam Olisiponensis tumultus auctores erant,solum exilio vertere compulsi sunt Reginæ metu.Eius cognati & necessarii no-incipatibus aucti.Ioannes Tellius patruelis Vianæ Comes,Lupus Sosa,Maria sorore us,eius militiæ Magister institutus,cui à Christo nomen est:aliis alia oppida data.plu-gratia,potentiaque Ioanni Andeiro. Natione is Calęcus erat,atque Orenii Comes us.eo Regina multum & familiariter vsa,remotis sæpe arbitris mutui stupri suspicio-præbuit: vulgoq; iactatum,filios ex ea consuetudine regi suppositos, mendacio an ex ion satis compertum erat.& sępe veritas vulgi rumoribus prona in deterius persuasi-ublicaque inuidia corrūpi consueuit. Fine huius anni ab Henrico rege Tauri regni entus habebantur.in iis conuentibus,restitutis à Lusitano vrbibus,quæ priori tēpore parat,quę illi res magnam inuidię partem ad populum conflauerat:de iis oppidis de-tum,quę Vasconum pręsidiis in Castellę finibus tenebantur:sancitumque vt primo ore armis,si voluntate detrectarent,in potestatem redigerent.Iudæi & Mauri, quo-rat numerosa multitudo nostris confusa,vti insigni nota distincti essent mandatum ecuniæ non probæ valor imminutus. antiquare non est visum,ob ærarii publici te-tem. Secutum aliud certamen. Behetrias,quarum erat magnus numerus in vlteriore ncia,pręter quas D.Bernardi Magistro ablatas fuisse monstratum est,certis Princi-addicere,regi erat propositū.ex pmiscua libertate mutādi dominos magna incōmo-tare dictitabat. intercessere proceres priuati compendii caussa: tametsi alia species idebatur.Itaque eo conatu cessatum est.Copię militares aduersus Vascones missæ, cum Regina Vasconum fœdere, continuere impetum. conuenit,vti oppida de qui-ontrouersia erat,penes Gregoriū eo nomine XI. Romanum Pontificem,quasi se-rū essent.Is principio huius anni,in Vrbani defuncti locū suffectus erat,patria Lemo-sis, restitutis Romanis Pontificibus in antiquas maiorum sedes, nobilis,clarusque. um in fœdere,vt pontificius Legatus,quem venturum propediem constabat,de om-controuersiis diiudicaret. Ioānes Arellanus domo Vasco. magnis ab Henrico bene-obstrictus (nam operę nauatæ Camerorū principatū pręmium acceperat) ea oppida ficis nomine obtineret, sacramento adactus,ei redditurum,cui lite disceptata iudi-essent.sic in pręsenti à vi,armisque temperatum est.Paulo post Henricus Burgos ctus contra fœderis conditiones,missa militari manu,Saluaterrā, Campesumq; Vas-us abstulit. Victoria, Lugruniumque nullis artibus ad mutandam fidem tunc po-it adduci.

Alia inter Reges fœdera. CAPVT XVII.

A I O R ab Aragonio belli metus impendebat, acerrimo, infensoque hoste. multæ simultatis caussæ extabant.noua accesserat:Iacobum Balearem è custodia emissum, quam Aragonius egerat per legatos:nam paternos principatus armis repetiturum, m non erat. Actum de armorum societate inter Aragonios Lecestriæque Ducem tuenda, iunctisque viribus Castellæ rege impugnando.sed eos conatus bellum in grauissimum inter Anglos, Francosque renatum,retardabat.Aragonium belli Sar-ra solicitabat,metusq; ne Iacobus Balearis Galliæ viribus,vbi magni delectus habe-r, Ruscinonenses fines inuaderet, quod fore propediem fama erat. Conuenarum nalis,à Gregorio Pontifice,de pace inter eas gentes Legatus,in Aragoniam appulit. nis disceptare esset necesse omnium controuersiarū arbitrium. Romano Pontifici ssum,graui mulcta indicta, si quis pactas Ianuarii 4.die salutis anno 1372.inducias 1372

violaret. Variis Henrici tergiuersationibus verentis ne Pontifex Aragonio æquior esset,
concordiæ sanciendæ tempus extractum est. Tude, quam vrbem Sanabria, aliiq; in Lusi-
taniam profugi occuparant, circunsessa: atque in Henrici potestatem iisdẽ diebus redacta
est. Duodecim Castellæ triremes Gallo Regi amico, & fœderato, auxilio missæ, ob memo-
riam accepti beneficii. Ductor Buccanigra, maris Præfectus, gloria belli, sanguinisq; nobi-
litate præstans, adiuncta Gallica classe, sex & triginta Anglicas naues nauali prælio vicit, ce-
pitq; ad Rupellæ littus. victoria cum primis ea ętate celebrata. Vrbs Santonũ firmissima in
Gallia Rupella est; Anglicoq; pręsidio tenebatur. quo deiecto in hostiũ ditionẽ redacta
est. viri nobilissimi capti, ipseq; Anglicæ classis Dux. Magnum auri pondus, multa pretiosa
vestis, victoriæ monimentum, operæ merces, Burgos vbi Henricus erat allata. Erant Ara-
gonio regi ex Eleonora Regina Siculi regis filia, tres filii superstites: Ioannes regni hære-
futurus, Martinus, Constantia. Constantiam sane Friderico regi Siculo nupsisse monstra-
tum est. Maria Lupi Lunæ proles vnica Barcinone mense Iulio Martino iuncta est, Luna
atq; Segorbii principatu dotali. Exerica à patre rege addita. neq; multo post, idẽ equitum
Magister in Aragonia est constitutus. Iisdem diebus Ioanni maiori eius regis filio Matalo
annis Armeniaci soror desponsa est. dos dicta, centumquinquaginta Francorũ millia. na
ex eo coniugio Ioanna Matthæi Fuxensis Comitis quondam vxor. Augusti vigesimo se-
cundo die Bernardino nepoti Bernardi Cabreræ ex filio Ausæ Comite per hæc tempora
defuncto, auita oppida à rege restituta, Ausa vrbe tantum excepta, cum subiecto circum
ad quartum lapidem agro. misericordia erga nobilissimam familiã successerat: conscien-
tiaq; tanti viri iniuria perempti, regem Reginamq; vrebat. Inter Castellam & Lusitaniam
maiori quam ante mole atq; periculo bellum renatum. multę Cantabricæ naues ferro, c
lybe, aliisq; mercibus, vt soli natura fert, onustæ à Lusitanis erant interceptæ, qua cau
incertũ: nisi quod trãsfugis, quorũ erat magnus numerus, pacẽ inter vtranq; gentẽ cõst
ægre erat veritis, ne per conditiones, vt antea erat factum, ad supplicium hosti dederent
Sentica quo Henricus accessit bello cõparãdo intentus, missi feciales res repetituri, &
esset satisfactum, bellum denunciaturi. Ab his initiis ventum ad arma. Alfonsus Hen
filius ex impari matre in Calæcia curare iussus. Buccanigræ mandatum, vti Hispali duc
cim triremibus instructis Lusitaniæ littora vexaret intestina gentis dissidia, præclari
noris opportunitatem dabant. ad Senticam vrbem, quod grauissimum impedimento
erat relictum, Rex ipse in Lusitaniam irruit. vbi ventum in hosticum est, agros popul
pecora abigit, villas vicosq; incendit: Almoida, Cilloricũ. aliaq; oppida capta sunt fine
Quo tempore Guidonem Bononiensem Cardinalem à Gregorio Pontifice Legatum
nisse in Hispaniam nunciatum est. rogat Henricus vti eius aduentum Caracæ operir
vbi Regina morabatur. negat ille cum tantum belli esset excitatum, cuius cõponendi
missus esset in Hispaniã. ergo continuato itinere Mirobrigam appulit, vtrunq; regem
constituens. Vrebatur Lusitania belli flamma, proximique anni principio M C
1373. LXXIII. Viseum, cui olim oppido Vico aquario nomen fuisse creditur, expugnatum
Conimbrica tentata. belli impetus Scalabim versus est: vbi Lusitanus Rex statiua hab
& prælio cum eo decernere Henrico erat propositum. detrectat ille certamen. mino
piarum numero, suorumq; voluntati non satis credens. nam Dionysius frater hosti
iunxerat, Dieghi Paciechi opera, cui iam Begiar in Castella principatus erat Henrici
is Dionysiũ anxiũ aggressus hortatur, vt contumeliarũ quæ à fratre extabant pœnas
Henricum secutus. facileq;, vt ita faceret, persuaserat, in partesq; traduxerat. Ergo spe
certaminis abiecta, Olisiponem itum. suburbia, quæ ea tempestate muro cincta non
primo aduentu occupata: pulcherrimis ædificiis iniectus ignis. pars vrbis superior, p
mœnium firmitatem propugnantiumq; virtutem expugnata non est. multæ tamen
in portu qua combustæ, qua captæ sunt à Castellæ classe. ingens præda fuit, multi c
Cardinalis Legatus inter reges commeare nõ desistebat, nullum laborem, nullum v
riculum recusare certus pacis reuocandæ causa. Eo annitente ad quintum Kalend.
fœdus iis conditionibus factum est. Oppida vtrinque redduntor. Castellæ perfugæ
no ad quingentos equites Lusitaniæ finibus arcentor. Beatrix Lusitani soror, Sanc
barquerquii Comiti, Isabella eiusdẽ filia furto genita, Alfonso Henrici filio Gegion
miti nubunto. regum & Cardinalis colloquiũ ad Scalabim in medio flumine fuit. i
cordia inter reges sanctissimo iureiurando sancita. obsides à Lusitano dati. nuptiæ,
uenerat, in eo oppido celebratæ Sanctii Beatricisque. Isabella octo tantum annos
roq; immatura, in Henrici potestatem tradita est. Sic pace constituta è Lusitaniæ
discessum. Vis belli in Vascones versa. ad D. Dominici Calsadii fanũ, Castellæ cop
gressæ erãt. Legati pontificii opera, priusquam ad manus veniretur, ea etiam parte

sancita.Lugrunium, Victoriaque Castellæ regi restituta.Inter Eleonoram Henrici & olum Vasconis filios pactæ nuptiæ. Centum viginti aureorum millia Vasconi certis sionibus numeranda erant dotis nomine: & propter eos sumptus, quos iis oppidis mu- idis, quæ reddebantur, tolerare necesse fuerat. Ad Briones municipium, in finibus usque regni, regum colloquium fuit. ibi Carolo puero Vasconis filio & Eleonoræ spon- data. initæ pacis conditiones fore stabiles, Petrus minor Caroli frater obses fuit, in tellæ regia educandus. Bernardus Pompelonensis Episcopus, Crusatus Tudelæ Deca- quos rebus gerendis à Vascone adhibitos quo tempore in Galliam abiit dictum est, eo ce Hispaniam solū exilio vertere compulsi sunt. rei male gestæ crimen imponebatur. ræfectorum sępe periculo peccatur, quamuis nulla propria noxa, præsertim apud se- animo Principes, atque implacabili, qualis Carolus fuisse memoratur. Crusatus in- s exceptus peremptusq; est. Bernardus fuga felicior Auenionem euasit: deinde in I- m transcendit Gregorii Pontificis comes.

Pax cum Aragonio Rege. CAPVT XVIII.

LVTO Brionensi Principum cōuentu, fundataq; publicæ in Hispania tranquillitatis e, Henricus quidē in Carpetanos discessit: Carolus sese in Vascones retulit. solicitasse quosdam persuasisseque, vt Regem Francum veneno perimerent, fama erat. venena- prehensi, capite pœnas soluerunt. Regina Vasconum eius criminis auertendi depre- iq; studio in Galliam amissa. Rex ipse Madritū abiit, vbi Castellæ rege conuento eū lica amicitia deducere conatus est. discessuros Anglos ab armis, neq; de regno ampli- m Lecestriæ Duce futurū certamen, si Walliæ Principi ea pecunia repræsentata, quæ ro Rege stipēdii nomine pacta erat, Gallicæ amicitiæ Anglicā præferret. Henrico ad- s Gallum neq; votum erat neque animus, superiori beneficii memoria obstricto. ita- e facturum præcise negauit: non recusare tamen, pace inter eos Principes facta, tertiū dus accedere: pecuniaq; prębita Anglo satisfacere quantam designati arbitri iudicas- Sic Vasco inani conatu Pompelonem, Henricus in Bæticam abiere. subsecutum est m certamen de regni parte. Maria Ferdinandi Cerdæ filia, eadem Ioannis Laræ co- ιēto Coclitis soror germana Alansonio Comiti in Gallia nupserat, regiō ex sanguine issimo. numerosa prole felix, cognatisq; cæteris in Hispania extinctis, Viscaiæ Laræ- rincipatus materno iure repetebat. missus in eam rem legatus apud Henricum Regē is quo is venerat Bætica obita, caussam diligenter egit. graue erat amplam ditionem llos proceres redire. legibus resistere & æquitati nefas. arte Gallici conatus delusi Respondet Rex, se quidem paratum duobus Mariæ filiis, Laram Viscaiamq; reddere, in Hispaniam reducibus domicilio stabili. detrectant illi conditionem, amplis prin- bus, opimisq; sacerdotiis in patria aucti, Regū fauore & propinquitate præpotentes. onius ad iungendas cum Anglis vires solicitatur, legato in eam rem Spinula ciue Ge- i: Murciam, Concham, Soriam, contributaq; iis vrbibus oppida, victoriæ præmium onio futura, si communibus armis Castellæ regnum Henrico esset ablatum. cautior rici amicitiam præferebat, bellica gloria ea tempestate clarissimi, suorum gratia pre- : præterea rerum potientis, viciniq;. & erat si bellum existeret Aragonio formidabilis er rerum locorumq; notitiam: & quoniam exilii tempore magnam sibi Aragonię no- is partem adiunxerat. Occulta lege fati ostentis ac responsis Henrico Hispaniæ re- destinati, Aragoniæ etiam opinio erat: terroresq; de cælo multorum mentes con- bant, horrendo terræ hiatu, motuque multis oppidis ea Aragoniæ parte, vbi Ripa- sita est, euersis mense Februario. Superstitioso homines ingenio, ea parte cladem iç imminere interpretabantur. dictis fides passim adiuncta, quod multæ cohortes æ Balearis stipendio conductæ ad fines Ruscinonenses tenderēt irrumpere paratæ. nglici conatus vani fuerunt: & de Regibus Castellæ atque Aragoniæ inter se conci- Ludouici Andegauēsis præcipua diligentia agebatur, Carcasone sese tenētis, in eā- ussam intenti. metus ne Angli, perpetui Gallorum hostes, rerum potirentur in His- solicitabat. Missi ea de caussa ad Aragonium legati. Eleonoram filio suo antea despon- ddi Henricus postulabat. neq; recusabat Aragonius honestissimam conditionem, iis vrbibus redditis, quæ priori tempore pollicitus erat. Excusabat Hēricus sibi pro- tq; exuli nullam opem allatam: contra cū hoste infensissimo fœdus pepigisse. placuit cōtrouersiæ arbitriū Guidoni Cardinali Legato permitti, pace inter Hispaniæ gētes tuenda, quam antea feliciori. Quo tempore hæc in Aragonia agitabantur Octobris intodecimo, Gregorio Pontifici ratio viuendi probata est: quam ii monachi confe- ir in Hispania, quibus à Diuo Hieronymo nomen est, copiis, ædificiorum amplitudi- inas laudes concentu suauissimo decantādi studio, clausuræ patientia præcipui præ

cæteris atque præstantes. natiuis lanarum coloribus extra veneto intus candido distincti
Quidam viri Itali pietatis studio incensi, non procul Toleto domicilium constituerun
ab hominum conuentu secretum. Horum vitæ genus, propter excellentem sanctitatis opi
nionem æmulati alii sese illis adiunxerunt. Viri in eo numero primarii, Fernandus Iuaniu
templi Toletani Canonicus, Pechæ fratres, Alfonsus Petrusq; hic regius cubicularius, ill
Genuensis Episcopus. Primũ huic ordini monasterium, legibus institutisque temperatun
prope Caraeam supra Lupianam pagum. Regum Principumq; munificentia deinde mu
ta alia fundata sunt. ab his Isidoriani monachi prodierunt annis consequentibus. Barcinc
ne inter Reges Castellæ Aragoniæq;, mense Decembri, cum de pacis conditionibus nc
conuenirent, pactæ induciæ sunt, vsq; ad festum Pentecostis: quo die illapsi in Apostolo
diuini Spiritus memoria celebratur. Ioannes Emporitanus Comes Aragonii patruelis, g
nerq;, Ioanna vxore Aragonii filia, Ioannesq; Arellanus pro Henrico Rege legatus, ind
ciarum auctores. Iccium, qui portus in Morinis est, Galliæ Belgicæ parte, Lecestriæ Dux
validis copiis transmiserat. adiunctus Ioannes Dux Armoricus, qui eius sororem coniu
habebat: eoq; Anglicis partibus fauebat, à Frãco alienus. ab his finitimi Atrebates & Ver
mandui rapin s, ferro, incendiis vexati: verso mox in Aquitaniam itinere, Ligeris traiectu
ventum Burdigalam. Hispaniæ inferre arma cogitabant, atq; Castellæ regnum inuadere
Arag nii Vasconesq; ad belli societatem, missis identidem legationibus solicitati. pruden
tiores illi pro incerta præmiorum spe, in certum exitii periculum incurrere detrectaba
fortunam, vt plerique mortalium, in consilio habituri, alieni periculi spectatores. Henri
eius tẽpestatis amouendæ cura solicitabat. Burgos vbi se tenebat, copiæ ex vniuersa ditio
contractæ sunt. noui habiti delectus. veterani nominatim ad signa euocati. Affuere pro
res periculo permoti, & studio in suum Regem incensi: illi etiam, qui superioribus be
alieno animo fuerant, promptitudine, diligentia, alacritate, fidem approbare cupientes
fidere antea solitos commune nunc externi imperii odium iunxit. Noua & inopinata r
mnium animi conturbati sunt. eodẽ appulsus Sanctius Alburquerquii Comes in tum
nocturno peremptus est: cum eius & Petri Mendozæ milites de hospitiis decertaren
compescendos tumultuãtes famulos, heri essent progressi, ad quartumdecimum Kal
Aprilis, eius seculi anno septuagesimo quarto. Fratris casu Hẽricus, pro eo ac par erat,
motus, vindicta tamen abstinuit culpæ per imprudentiã commissæ. Beatrix Sanctii
grauida, Eleonorã deinde peperit, Aragoniæ olim reginã. Castra regia Bagnares muni
promota. iis locis recensitæ copiæ. equites sex millia ducenti, pedites 5000. inuenti: vi
quam numero validior manus: parataq; quocunq; subita armorum vis aduocasset, c
currere. bellicumq; terrorem, tum Galliæ, tum Aragoniæ finitimæ intentans. nam pa
induciarum tempus exibat: & Angli imminuto numero belli Hispanici cogitatione
termittere nunciabantur. Philippus Burgundus, Ioannesq; Vienna, maris Gallici
fectus, magni nominis Dux palantes, vagos, prædaq; graues toto itinere magnis cla
oppresserant. sic ex triginta hominum millibus, vix sex millia Burdigalam peruen
Rei bene gerendæ occasio offerebatur, pellendi Anglos ex vniuersa Gallia: quos be
tuna destituisse videbatur versa ad Gallos. Ludouicus Andegauensis Henricum r
vti iunctis viribus Baionam in Tarbellis obsideant. ad tuendam nominis existimatio
ea res pertinere visa est: si tantum virium fiduciæq; inesse, persuasum hostibus esset,
tantum bello propulsando, sed etiam inferendo idonei esse viderentur. Obsessa ea v
Henrico est extremo mense Iunio. verum continuis imbribus impedita opera, co
tus inopia, finitima Cantabria ob locorum sterilitatem maligne suppeditante, se
nibus, re infecta est discessũ. & Ludouicus Andegauensis contra quam erat pollic
nire non potuit, aliis curis districtus. In reditu Bertrando Gueuaræ eius familiæ p
Ognatii regulo, nauatæ operæ Lenitium eo tractu oppidum præmium fuit Henri
dono, nimia liberalitate profusi: quod posteri retractarent. Augusto mense Iacobu
ris in Ruscinonensem agrum peruenit. numerosæ validæq; copiæ sequebantur,
Aragoniæ vires impares erant futuræ, si vniuerso prælio decertandum esset. vici
eius gentis fortuna. variæ manus vicinis locis dissipatæ exiguo fructu sunt. homin
tum & pecorum prædæ abactæ. vis mali in Vrgelitanum tractum potissimũ incub
parte Bearnensis regulus & Gotifredus Recco Armoribus, quibus ampla ditio in
erat, siue Henrici permissu, siue sua spõte Borgiæ agros irruptione facta infestos r
runt. tentata oppida. villæ agrique incensi. A Granatensi Franciscus Perellus inte
quem Aragonius in Angliam mari legatum miserat, auxilia pacemque expetitũ.
nis mercatoribus iniecta vincula. captæ Granatensis nauis ad Tunetanum littus
Bernardo Aragonio dolor stimulabat: simul Henrico regi gratificari cupiebat. In

itatibus,tantisque periculis,quo se Aragonii verterent? vnde euocarent auxilia? Hen-
s sanari Aragonium,q̃ perire malebat,memor eius ope,tantũ Imperiũ accessisse. Ioan-
Arellanus & Salmanticensis Præsul rursus de pace legati, Barcinonem appulere. Ipso
pore Vasconum Regina in Eburouicibus decessit, die tertio Nouembris,eius lacry-
multa marito scelera antea condonata fuerant: nunc fratris regis aures suis precibus
iratas dolebat.is dolor ægritudinem, & ex ægritudine mortem attulit. Corpus in D.
nysii ad maiorum busta tumulatum est.exequiæ regio apparatu splendidæ factę. Noua
ito inuidia ad populum concitata,eorum propinquis & necessariis vindicandis, quos
rium partes in ea temporum calamitate secutos esse constabat.bona publicata.ipsi exi-
ppliciisq; mulctati.quę mala si ipsis auctoribus inflicta essent,vindictæ dolor excusari
it:nunc alienã culpam innoxii luebant. Grauius atq; atrocius fame, quam bello Ara-
a vniuersa conflictabatur.aduecto ex Africa frumento,inopia vtcunque leuata.id in-
modum salutem rebus attulit.hostium copię eo malo compulsæ,in Castellæ fines dis-
re principio anni millesimi trecentesimi septuagesimi quinti.ipse Balearis Princeps 1375.
orbo continuo decessit.Corpus Soriæ in D. Francisci sepultum. Isabella, Montis fer-
Marchioni iuncta coniugio fratrem in eam expeditionem secuta erat,spe paternas in-
s vindicandi.ea Duce Gallorum copiæ in patriam reductæ sunt. Paterna iura Ludo-
Andegauensi ea lege data,si armis Aragonios inuaderet.Vnde noua contentionum
ria extitit, vix inter Aragoniæ & Castellæ reges pace conciliata, opera Ioannæ Ca-
Reginæ,eo studio Almasanũ appulsæ. venere eo Archiepiscopus Cæsaraugustanus,
elloniusq; ab Aragonio legati.iis agentibus concordia pridie Idus Aprilis confirma-
his conditionibus.Eleonora Aragonia Ioanni Principi antea pacta,nuptura redde-
.Dos dicta ducenta florenorũ millia: quæ Henricus belli ciuilis initio mutua ab Ara-
acceperat.Molina Castellæ regi restituta. Aragonio in belli sumptus centum octo-
florenorũ millia pacta,certis pensionibus numeranda.Eius concordiæ lætitia,quam
rnam fore ominabantur suę quisque spei indulgentes,in vtraq; prouincia conuiuiis,
spectaculis, publicaq; gratulatione celebrata est.ex tantis motibus,tantisq; tempe-
us in vniuersam Hispaniam exoptatam tandiu tranquillitatem reuocari gaudebant
et,atque sperabant.

Principum nuptiæ. CAPVT XIX.

T hic annus non Hispaniæ faustus,sed orbi terrarum vniuerso,quam late gens Chri-
na fusa erat. Gregorius vndecimus Pontifex Maximus pontificium decus in veteres
um sedes,& celeberrima sanctitatis domicilia reuocauit. Auenione relicta, vbi se-
inta annis hæserat: Romamq; delatus est, vt in ea vrbe reliquam vitam exigeret,vir
us,immortalique laude dignus.res in Italia turbatæ absentiam Pontificum non fere-
Catharina Senensis virgo sanctissima,cuius ad Gregorium duodecim epistolæ extãt
is consilii auctor præcipua extitit,aduersus dissuadentes Cardinales, in re certa pro-
proprio vt arbitrio vteretur,elegantissimis verbis persuadens.Bertrandus Clakinus
s honoribus in Gallia habitis, auctusq; Longæ villæ principatu,Soriam, Atiensam,
inum,aliaq; oppida, quæ in Castella data erant, Henrico Regi vendidit. ducenta se-
nta aureorum millia (centies octies sestertium) pretium fuit. ingẽs ea tempestate pe-
umma,redditis viginti sex Anglis nobilissimis, qui ad Rupellam capti erant,magna
e compensata.pro reliqua pecunia,obses datus Ioannis Arellani filius, patri cogno-
iam regium ærarium bellicis sumptibus exhaustum erat. Conficiendis Principum
,vrbs Soria delecta est ad Vasconum & Aragoniæ fines pertinens.loci commodita-
Henricus inuitatus, vno tempore geminas nuptias celebrare constituit. Eleonora
nia deducentibus Lupo Luna Cæsaraugustano Præsule & Ceruellonio legato, Ara-
nobilitate prosequente Soriam venit. Eodem Carolus Vasconis filius appulit.prior
ra Henrici filia nuptui collocata Maii mensis die vigesimo septimo.is honor hospi-
ibitus. Iunii octauodecimo die Ioannnis Castellæ Principis & Eleonoræ sponsæ
um est initum.plausu faustisq; acclamationibus ac ludis cuncta plena erant, non
e modo,sed in reliqua Hispania, ob spem diuturnæ felicitatis hominũ animis cõ-
Ferdinandum Castrium (Ioannæ Castriæ is frater germanus fuit) qui superiori tẽ-
Lusitania profugerat,in Anglia decessisse dum spei imminet patrię armis repeten-
iatum est: Anglięque littora cognitum,à Castellę classe prędis, direptionibus,in-
ue vastata.ductor Ferdinandus Touarius, Dux ea tempestate nobilissimus.Soria
ricus Burgos retulit, foris clarissimus, domi felix, Gallicis partibus vnde tantum
extiterat subleuandis intentus. Alfonsus Gegionis Comes pactas nuptias auersa-

tus iuuenili leuitate, in Galliam profugit: Rupellamq; mari tenuit, vnde patris diligentia aliquanto post reuocatus est. Obierat Manricus Toletanus Præsul. comitia habita succes- sore designando. Sacerdotes Toletani, quorum eæ partes erant studiis scissi, pars Petrum Fernandum Decanum Toletanum præferebat: pars Ioannem Manricum ex Archidia- cono Talaueræ Auriensem prius, deinde Seguntinū Præsulem, defuncti propinquū, fratris filium Garsiæ Fernandi Manrici. huic Rex impēse fauebat, quippe Arellani affini & neces- sario. Controuersia ad Gregorium Pōtificem reiecta, iis pulsis, vti vitio creatis, Petrus Te- norius Conimbrica, vbi Episcopum agebat, ad Toletanam ecclesiam translatus est, eru- ditionis laude præstans: quam Italica peregrinatione obita, maximam ceperat Baldo præ- ceptore vsus, prudentia ex multarum rerum vsu collecta, atq; animi magnitudine ea tem- pestate clarissimus. Nobilissimi viri Vascones extincti: Rodericus Vrricius opibus aucto- ritateq; præstans, sui Regis iussu Pompelone captus, trucidatusq; est mense Martio extre- 1376. mo, salutis anno 1376. male tecta defectionis consilia exitium attulere, cum Henrico Rege, vti fama tulit, communicata, falsis vt ego arbitror rumoribus accommodata fide. n pacem tam cito turbare voluisse, quis inducat in animum? Bernardus Pompelonensis E- piscopus Nonis Iulii Anagniæ in exilio decessit. Grauitas viri, & prompta libertas inui[...] Regi erat. in eius locum Martinus cognomento Calua cooptatus est iuris cognitione [...] profaniq; publici atque priuati excellens ea tempestate. prorsus vt Baldo æquali iurispru- torum principi multorum opinione exæquaretur. Fridericus Siciliæ Rex Messanæ [...] ad sextum Kalend. Augusti, Maria regni hærede Athenarum, atque Neopatriæ. vnde nou[...] spes, multisque Principibus contētionum materia, puellæ coniugium, Siciliæq; regnū a[...] bientibus, nouorū motuū consiliorumq; expectatio, Aragoniis imperii amplicādi occasi[...]

LIBRI SEPTIMIDECIMI FINIS.

HISTORIÆ DE REBVS HI- SPANIÆ, LIBER XVIII.

Dissidium de Romano Pontificatu. CAPVT I.

SEQVVNTVR tempora bello vacua, præcipua tranquillitate insi[...] Hispani Reges quamuis legibus, institutis, lingua, animis, caus[...] discrepantes, bello fessi & tam multis affinitatis vinculis inter se [...] stricti quiescebant: pax diuturna fore videbatur. cum Mauris co[...] commerciū esse non poterat ob diuersam religionem: induciæ t[...] extabant. Lecestriæ Duci Castellæ armis repetēdę in tanta nostr[...] concordia neq; facultas erat neque spes: & bellum in Gallia nup[...] citatum vigebat maxime. Angli victores passim cædebantur, versa partium fortuna. H[...] cus Rex tanto imperio parto clarissimus ea tempestate habebatur. in Hispania belli [...] cis moderator ad pacis artes conuersus castigare flagitia, quorum maxima licentia [...] belli tempore: mores pristinos reuocare: vrbes, oppida munire: rempublicam vniu[...] modis omnibus augere. Aragonia modo nouis belli suspicionibus fatigata, Ludouic[...] degauensi pro Baleari Principe, cuius iura persequenda susceperat, vicario substit[...] paulo ante dictum est. Ea caussa Montione gentis Aragoniæ cōuentus habiti sunt. ei[...] li defendendi agitata consilia. pecunia in stipendium imperata Iudæis atq; Mauris v[...] sa prouincia confusis. vt promiscue indiceretur populi & proceres recusarunt: para[...] more maiorum suo sumptu, regiis auspiciis pro patriæ incolumitate, libertateq; m[...] ergo magni delectus habiti, cæteraque omnia ex belli vsu comparata grauissimi & [...] quæ extiterant maximi. sic opinio hominum fuit, quadraginta triremibus in Galli[...] re instructis, cataphractis equitibus ad quatuor millia. & pace cum Anglis constitut[...] propediem fore videbatur (tanta à Romano Pontifice contentio ea caussa adhibit[...] niuersæ Galliæ vires & copiæ ne sese in Aragonios fines infunderent, verebantur. [...] noui atque inopinati belli metus, leui de causa excitatus: vti ex paruis sæpe scint[...] tempestiue occurras, magna incendia concitantur. Ioannes Arellanus Seguntin[...] scopum de Toletano episcopatu coram Romano Pontifice disceptaturū, officii ca[...] secutus erat. in reditu Barcinone coram Aragonio Rege à Rotæ vicecomite con[...] nimo iuuene ad singulare certamen prouocatur, perduellionis crimine imposit[...]

ragonio multis beneficiis obstrictus Iacobum Balearem superiori tempore in prouin-
n euocasset. Vicecomitis partib. fauere Aragonius visus est, Arellano cum primis infen-
nulla maiori culpa, quam quod eius consiliis Castellæ Rex multum & familiariter vte-
r. haberetque intimum. diem certamini dicit, ex eo die nonagesimũ. Henricus in ami-
nominia ipse violari sibi videbatur. per legatos certamen excusatum. & cum non im-
aretur, quoniam Aragonius in alteram partem propensus esset, tria equitũ millia præ-
affutura renunciatum. haud obscura belli denunciatio ea legatione continebatur. I-
e Aragonius conatu destitit: consilium non ratione prudentius quam euentu salutare
abitum. Brugis, quod ea tempestate nobilissimum Belgii emporium erat, Andegauẽ-
urgundusque cũ Lecestriæ, Eboracique Ducibus Anglis, data & accepta fide ad col-
ium de pace conuenere. Petrus Velascus regio cubiculo Præfectus, & Alfonsus Bar-
Salmantinus Episcopus ab Henrico Rege legati, si qua ratione inito inter Principes
ri tertius accederet. magnus labor irritusque. ne Bononiæ quidem, in quam vrbem
pe locis finitimam, proximo salutis anno millesimo trecentesimo septuagesimo septi- 1377
rincipes commigrarunt, concordia sancita est. Eduardi Regis Angli, sexto Idus Iulii,
cti importunus obitus, præclaros Principum conatus, conceptamque omnium ani-
em conturbauit. Obierat aliquanto ante Eduardus Walliæ Princeps. Richardus e-
ius vndecim annos natus auo Eduardo successit. ita moriens testamento mandarat,
à patruis clarissimis Ducibus controuersia: quod in ea temporum perturbatione la-
insigne pietatis & modestiæ exemplũ fuit. Soluto Bononiensi conuentu, Burgundus
m in Hispaniã venit, voti reus Compostellæ templum aditurus D. Iacobi religione,
ntiq; numine celeberrimum. Omnibus officiis & comitate Segobiæ, vbi Henricus
xcultus persoluto voto rediit in patriã. Castellæ Rex Legione reliquũ æstatis exegit.
e proxima Hispalim abiit. Gallici belli impetus in Vasconis ditionẽ versus est Gal-
n primis infensis, ob rerum gestarũ memoriã. Erant in Nortmannia Petrus Mariaq;
Reginam Vasconũ in Galliam secuti: si innocentis ætatis cõmiseratione Rex auun-
moueretur, iramq; temperaret in patrẽ conceptã. Eadem de caussa Carolus maior
oua nupta apud patrẽ relicta, quamuis dolẽte dehortanteq; socero, in Galliam festi-
dati comites Balduinus artiũ belli ea tẽpestate peritissimus, Iacobus Rua patri in pau-
us. huic data abs Rege mandata Anglos cõueniendi: si Aquitania redderetur quasi
beneficiario, Galliæ bellũ inferre non recusare. nihil eorũ quæ gerebantur Gallum
Rua interceptus in itinere est. de capto quæstiones tormentis habitæ. confesso, capi-
plicium Lutetię inflictũ. Balduino mãdatũ arces tradere, quas in Nortmannia Vasco-
nine obtinebat, arcanis notis indicatis, per quas intelligeretur haud dubium ipsius
andata. Carolo ipsi Principi vetitũ è curia pedẽ efferre. Petrus Mariaq; fratres Breto-
i. auita Vasconis amplissimaq; in Gallia ditio vno impetu occupata. Eburouices mul-
iæ vrbes & oppida partim expugnata, partim in fidẽ accepta: Vasconisq; conatus &
ra ea calamitate, qua grauior atq; atrocior nulla extiterat, vindicati. Clakinus, Bur-
s, Borboniusq; belli Duces. vnũ & alterũ oppidũ, qua causa incertũ, sed in fide tamẽ
is perstitere. Chereburgũ Anglorũ præsidio tenebatur, mutuæ amicitiæ, pecunięq;
priori tempore datũ. Henricus à Gallo solicitatur, vt Vasconẽ præcipitãtem oppor-
q; iniuriæ, alia parte lacesseret. belli inferẽdi caussa Principi amico & necessario nõ
timã sors attulit. querebatur ille, pactæ superiori fœdere pecuniæ, partẽ argenteam
cum auream deberẽt. nempe adulterata pecunia, genus etiã monetæ cõmerciis in-
paciscebantur. eius iniuriæ vindicandæ studio, Petrus Manricus Castellæ Antela-
ib. gratia, pretioq; inuitatus, vt Lugruniũ, quod præsidio obtinebat, Vasconi trade-
tanti fide heros rẽ omnẽ Henrico Regi aperit. Monet ille, vti spem Vasconis alat,
ie dedẽdi municipiũ, attractum intra mœnia capiat. Re composita Vasco Lugru-
cessit. quadringenti equites sequebãtur. horũ pars in oppidũ pręmissa est, ipso quia
spicabatur intra mœnia se includere recusante. capti ii Vascones atq; spolia ipau-
ito animo, manuq; prompti, fuga seruati. in his regii vexilliferi Martini Henrici
ituit, qui districto ferro oppidanorum impetũ tulit: deinde è vicino põte in Iberũ
entem desiliens se, vexillumq; cõseruauit. Ab hoc initio res ad apertũ bellum de-
annes Henrici filius bello præfectus Dux, in Vasconũ fines populabundus irrupit.
Vianaq; captæ. Lagarra & Artaxona incensæ. odio implacabili pugnabatur. nul-
m rerum parcitum, in quam ferrum, ignisve sæuire possent. miserabilis rerum
duobus potentissimis Regibus vno tempore Vasconibus bellum illatum, vel al-
is imparibus. Hæc salutis anno 1378. gerebantur. Qui annus Castellæ quidem 1378
lætus fuit, publice toti orbi Christiano maxime infaustus. Burgis vbi Castellæ

Rex morabatur bello intentus,rei bene gestæ in Vasconibus lętitiã filiis connubio locandis
celebrabat. Alfonsus Gegionis Comes ex fuga reuocatus, Isabellæ Lusitanæ sponsæ iun-
ctus est, inconstanti iuuenis ingenio,prauoq;.Ioãna Eleonoraq;,& ipsę furto genitæ Hērici
filię, Alfonsi Dianii comitis duob.filiis,prior Petro minori nupsit:Eleonora Alfonso maior
natu pacta est,ea tempestate apud Anglos obsidi in Gallia pretii quod pater ad Tritium ca-
ptus pro libertate erat pollicitus.ea caussa dilatæ nuptiæ,irritæ postmodum extiterunt.Ro
mæ ante sextum Kalend.Aprilis Gregorius Põtifex decessit.inferiæ defuncti manibus da
tæ. vacuo pontificatu Cardinales ad successorem deligendum euocati.eos Romana nobi
litas magistratusq; adeunt:ne Roma deserta, Gallia rursus repeteretur supplices orant, at
que obtestantur: Ecclesiæ Romanæ Romanũ Pontificem darent: vrbis nobilissimæ,vnd
origo religioni,vbi domiciliũ sanctitatis extitisse misererẽtur.additæ minæ,metusq; in ter
tati:adeo plebẽ esse commotam,vt verendũ esset,ne quod atrox exemplum ederetur.Qu
tuor Itali Cardinales,tredecim Galli,ad comitia conuenerant,studiis voluntatibusq; inte
se discrepantes.multitudinis ad arma consternatæ strepitus clamoresq; terrebant,vna vo
exaudiebatur. Per Deum crucifixũ, Romanũ Pontificẽ date certe generis Italici.Eo men
proposito,Bartholomęus Butillus patria Neapolitanus Barensiũ Episcopus Romanę eccle
się præficitur gubernator,ad quintum Idus Aprilis.Vrbani VI.nomen Pontifex desump
inter plausum populi atq; tumultum diuersi Patres alii molem Hadriani tenuerũt,alii ex
vrbem elapsi sunt: pleriq; in ędes quisq; suas,vim illatam accusantes,execrantes factum
niuersi tamen siue mutata repente voluntate,siue inseruiendũ tempori iudicantes,Vrb
nũ pontificiis insignibus,tiaraq; exornarũt quartodecimo Kalendas Maias.Id præcipuu
caussæ fulcimentum fuit.si inuiti cur in vrbem reuersi inaugurationis cęremonię interf
runt?si voluntate,quę peruersitas cum publico periculo quę probaueris retractare?Ex
sabant illi infessas à militibus vias,exitus omnes occupatos:cum noui Pontificis seueri
ferre non possent: cui vitio temporũ impares erant.& sane debuisset Vrbanus tempor
meminisse:pręsentibus obsecũdare,meliora voto expetere:quę maxima prudẽtia est.
norato Caietano Fundẽsi Comiti Campanię procurationem initio pontificatus abl
ea res Cardinalibus male cogitantibus opportunitatẽ pręb uit publicę pacis turbandæ
banos ęstus,cęliq; Romani grauitatem caussati fundos diuersi ac dissimulanter cõcess
In ea vrbe Robertus Gebennensis Cardinalis, Pontifex est renunciatus tertiodecimo
lend. Octobris, Clementis VII. nomine imposito. publicis execrationibus inter se v
Pontifex certabãt.Vrbanus collegii supplendi caussa nouem & viginti Cardinales
creatione nominauit, ex omnibus nationibus viros præstantes. Clemens continuo
nionem abiit. Vter verus Pontifex esset, toto orbe Christiano dubitatum est.Itali,G
ni, Angli Vrbani partes secuti sunt:Galli Scotiq; Clementi adhæsere.Hispani neutris
tametsi multis legationibus ea causa solicitati.

Henrici Regis obitus. CAPVT II.

QVo tempore orbis Christiani pax funesto Pontificum dissidio turbata est, I
nia opima diuturnaq; tranquillitate fruebatur.sed vt in pace peiore res esse loco
terant. Regina viri potens,libidinis licentia infamis, Andeiro amasio, suisque prop
& necessariis omnia tribuebat:in proceres alios aut vi aperta aut ex insidiis grassab
caussa Dionysiũ Regis fratrem in Castellam aufugisse dictum est.idem aliquanto
annes fecit. Regis hi iusti fratres fuerunt. Ioanni Auisii Magistro ex impari matre
vincula, metusque exitii intentatus.cautior ille assimulatis ad tempus officiis,pœn
que, Reginæ infensum animum placauit. Olisiponis vrbis primariæ pars inferior
pertinens, mœnibus cincta. memoria superioris cladis incitabat: & belli secunde e
pericula, præstare Regi Ferdinãdo erat propositũ.Reges Hispaniæ legationibus P
solicitati. Aragonius quidem in neutram se partẽ commouit, quamuis Vrbano I
ex priuata re iratus, Sardiniam Siciliamq; auferre cogitanti,edicta à Clemente in
contumeliosa promulgare in ditione vetuit. reditus pontificios penes sequestr
publiceque custodiri,quousque iudicio ecclesiæ controuersia finem acciperet, in
cia mandauit. Ad Henricum Regem, Cordubæ agentem legati ab Vrbano Pon
nerunt,vt eum Pontificem salutarent, æmulum quasi vitio creatum execrarẽtur
tum.viris primariis in consilium adhibitis de re tanta Toleti in frequentiori conu
dicare visum est:quo Ioãnes Regis filius hyematurus venire decreuerat.In eam v
à Rege Gallo legati venerũt,Clemẽtis caussæ affuturi.Episcoporum & procerũ c
uocato in re cõtrouersa,sui iudicii non esse responsum in partem alterã inclinare

d eccleſiæ iudicio decretum eſſet: quæcunque in prouincia ad Romanos Pontifices
inerent, integrà ei fore qui æmulum ſuperaſſet. Eo reſponſo legati dimiſſi ſunt princi-
anni milleſimi trecenteſimi ſeptuageſimi noni. Rebus ita compoſitis Henricus Toleto
gos abiit. bellum in Vaſcones inſtaurare paratĕ, legati ab hoſte miſſi adierũt viri prin-
s cum ampla paciſcendi facultate. iis agentibus cõcordia ſancita. leges dictæ: Vt Angli,
tes Vaſconiæ finibus diſcederẽt. Viginti arces, Caſtellę præſidio tenerentur ad decimũ
um. in his Stella, Tudela Vianaque. Viginti aureorum millia Vaſconi in belli ſumptus
ua a Caſtellæ Rege data firmato fœdere. Regum colloquiũ ad D. Dominici Calſadii
em fuit. magnificentia, comitate, atq; omnib. officiis inter reges certatum. ſic ab armis
tum eſt. Belli impetus ne in Mauros verteret, rex Granatæ formidabat: ex conſcientia
m quę Petro rege fecerat digna metuẽs: neq; ſatis Henrici animum placatum eſſe ar-
tus. nullam retinendę poteſtatis niſi in ſcelere ſpem fore, eo omnes cogitationes in-
it, vt prę ualidum hoſtem ex inſidiis occuparet. Maurus quidam eius ſuaſu ſimulato
, accommodatisq; tempori officiis, Henrici gratiã promereri non deſiſtebat. elegan-
etioſaq; munera addita, gemmę, ocreæque habiles, Maurico opere pulcherrimæ:
æſenti atq; efficaci medicatę veneno. ſic idoneis auctoribus fama vulgauit. fides ac-
nodata mendacio, quod quo primum tempore eas induit, vis morbi lethalis inuaſit.
orum dolore prudentiores extinctum aiũt, die decimo ex quo cœpit ægrotare, in ipſa
ominici vrbe, ad tertiũ Kalend Iunii, die Lunæ. Vixit annos ſex & quadraginta, men-
inq;. regnauit ex quo Calagurri primum regium inſigne deſumpſit, annis tredecim,
us menſibus. vir aduerſis ęque ac proſperis admirabilis: conſtans aduerſus fortuita, a-
nſilio, manu promptus, cibo promiſcuo, veſte cultuq; corporis vix à cæteris diſtin-
indicatis maternis fraternisq; manibus æmuli ſanguine, regnoque ablato felix: clariſ-
n exemplum obſcuritatem natalium virtuti non officere. ſi libidinis intemperantia
t, antiquis Regibus par. nam profuſam liberalitatem, qua regni potentiam imminuiſ-
s eſt, temporis perturbatio ſatis excuſat, proceribus alliciendis cõfirmandisq;, ingen-
nera data. & erat æquum, victoriæ præmiorũ participes eſſe, qui laborũ & periculo-
erant. Sed ea tamen munificentia poſtremis arcanisq; teſtamẽti tabulis reſtricta eſt:
tis à latere ab hæreditate excluſis, ac iis tantũ admiſſis, qui recta ſerie ſuccederẽt, filii,
sque. vnde alio tempore magna eorũ oppidorum, quæ donata erant, pars ad regiam
ẽ rediit. Affuit moriẽti Ioannes Manricus Seguntinus Epiſcopus. Eo interprete Io-
cceſſori hæc miſſa mandata. In Pontificum diſſidio non temere in alterutram partẽ “
ndũ. Deum præ oculis & eccleſiæ incolumitatẽ haberet. Gallicã amicitiã omnibus “
tuendã: vnde tantũ præſidii rebus aſperis extitiſſet. Captiuos omnes Chriſtiani no- “
eddendos libertati. Nullũ neque maius, neque magis pretioſum, iuſti imperii inſtru “
, q̃ bonos amicos. Prouinciã in tria hominũ genera, tributã qui ſibi, qui Petro Regi, “
tri adhæſiſſent. primis data beneficia cõſeruaret: ſedita fidei eorũ inn tẽdũ, vt per- “
leuitatemq; vereretur. alteris ſatis tuto res cõmunes credi poſſe, conſtanti homini- “
enio, offenſam officio cõpenſaturis, fidemq; diligentia atque induſtria approbatu- “
remos in officio contineret iuriſdictione, legum cura: regni ne vllam partem attin- “
quippe priuata cõmoda publicæ ſaluti potiora habituri. Defuncti corpus ex ea vrbe “
continuo delatum, Ioanne filio proſequente, funusq; regio apparatu curante, in tẽ-
imi ſacrario D. Catharinæ extemporario ſepulchro tumulatum eſt. inde Valliſoleti
no Toleti vertente anno, ſacello eius ſumptibus extructo, ea parte templi maximi,
cipua turris ſurgit, Matremq; Virginem de cælo delapſam veſtigio olim conſtitiſ-
per manus opinione affirmatur. Verũ id ſacellum Carolo quinto imperatore, in lo-
m migrauit: vbi Hẽrici, eiuſq; filii & nepotis Caſtellæ Regũ, atque vxorum ſepul-
cum inſcriptionibus extant elegãti opere. ſacerdotes ſex & triginta ſacra quotidie
o eorum manibus parẽtare non deſiſtũt. Veſtis Dominicani ordinis morienti de-
; induta. id eius voluntati amoriq;, quo eum ordinem complectebatur ob D. Do-
i gentilis memoriã datum eſt: & Regibus ſolenne erat ex eo numero & ordine ſa-
diligere, quib. conſciẽtiæ vulnera detegerẽt, procurarentq;. Deceſſit per idẽ tem-
Maurus. ſucceſſit filius Mahomad, cognomẽto ab ſtudio eã vrbẽ amplificãdi ex-
q; Guidixenſis, regno nullis inteſtinis motibus turbato, præ cęteris Granatæ Regi-
s atq; præcipuus. Rex Aragonius in affecta quamuis prouectaq; ætate nouis ſe nu-
licabat. Ioannæ Neapolitanæ Reginæ cõiugio quod offerebatur repudiato, Siby-
iam viduam duxit, præſtanti formæ venuſtate fœminam. id Regem in fraudem
Nati ex eo coniugio duo filii in tenera ætate defuncti, filia vna Iſabella nomine, Ia-
litani Comitis vxor futura.

1379.

CAPVT III.

Ioannis Caſtellæ Regis initia.

IOANNES Henrici regis filius paterno funere procurato Burgis in Olgarũ templo regni
coronam ſuſcepit,annos natus vnum & viginti,menſes tres.centum nobiliſſimi iuuenes
balteo militari donati.Eleonoræ coniugi etiã regia corona impoſita. vrbi nobiliſſimæ pro
iis ſumptibus quos tantis apparatibus facere neceſſe fuit, proq; fide eximie culta,Pancoruũ
oppidum datum eſt. inaugurationis lætitia tota ditione celebrata,feſti dies agitati: eo ma
iori ſtudio,quod haud diſſimilem patri fore filium certa ſpes erat, ob præſtantem indolem
ingeniũ facile, ſedatos mores, atq; ad omnem pietatis partẽ compoſitum animum.Exigu
corporis ſtatura fuit,oris præcipua dignitas:minime per ſe præceps feſtinusve,alienis con
filiis faciles aures præbebat.Regni cura ſuſcepta,nihil antiquius Gallorum amicitia habui
Itaque cõtinuo claſſis inſtructa,miſſaq; aduerſus Ioannem Monfortiũ Ducem Armorici
quem quod Anglicis partibus faueret,publicũ Galliæ hoſtem Lutetiæ regius ſenatus iud
carat:principatuq; publicato bona fiſco addixerat. Ea littora Caſtellæ triremium aduen
longe lateque vaſtata:arx capta,cui Gaio nomen erat. æſtatis reliquum Burgis extractũ e
Publicam vrbis regniq; lætitiam,duæ res ſubſecutę, altera auxit,conturbauit altera.Iudę
quidam in ea gente primarius, opibus copioſus, cui Ioſepho Picho nomen fuit,ſuæ gen
fraude occubuit.vectigalium rationibus præfectus fuerat,magnaq; ex ea re, tum gra
auctoritate.Iudæi quidam in ea natione principes, qua cauſſa non proditur,ſed tamẽ ex
hominem eius interimendi conſilia communicarunt. diploma a Rege inſcio,& quid iu
ſcriberet ignorante, fraude ablatum,vti continuo perimeretur mandans.adiunctus reg
apparitor,ſeu ſimili deceptus fraude:ſeu pecunia corruptus,quod ſumptum de eo ſuppli
arguit.Facto agmine in Ioſephi domum inuaditur,venturi ſecurus inopinato obtrunca
fraude cognita, ſceleris auctoribus irrogata ſupplicia: Iudæorũ genti in ſuę nationis ho
nes animaduertendi in poſterũ poteſtas ablata:quod temporibus antea datũ erat Prin
diſſimulatione, propter ærarii egeſtatẽ, genti pecuniæ vias omnes callenti. Quarto N
Octobris Regi filius,cui Hẽrico nomen fuit,natus eſt,in ſpem paterni auitiq; regni ob
di.Finis huius anni,principiumq; proximi milleſimi trecenteſimi octogeſimi,copioſi
1380. tinentibusq; imbribus inſignia fuerunt.fœda agrorum illuuies. inflati immenſum an
Iberus ad Cæſarauguſtam ruptis obicibus, alueo dimotus eſt: magnoq; demum labo
ſumptibus caſtigatus priſtinum curſum tenuit.Burgis Toletum abs Rege itum.In ea
paterno funere inſtaurato,magnificeq;,vt par erat,corpore tumulato,Hiſpalim itum
viginti triremes Duce Touario maris Præfecto dimiſſæ in gratiam Galli Regis An
appulſæ,aduerſo Tameſi amne in Londini conſpectũ peruenerũt.omnia terrore luct
cõpleta. vaſtati agri. deliciæ ciuiũ,villæ amœniſſimæ in eorũ oculis incendio vaſtata
tempore diſſidiũ inter Põtifices Romanos concitatum, maiores indies vires ſumeba
mine peccatis Principum & populi irritato. ſancti viri, & eorum quidam diuinitatis
clariſſimi, opinionibus inter ſe diſcrepantes, Vrbanum alii, alii Clementem ſequeb
quo iuſtior venia populo fuit, malũ grauius atq; diuturnius. Reginæ Neapolitanæ
eius mali præcipuam auctorem fuiſſe conſtabat vlciſcendę,Vrbanus Pontifex ſtudi
matus,pace Florentinis,Peruſinis,aliisq; populis,qui pontificii imperii iugum detr
rant,data omnes ingenii induſtrięq; neruos in eam curam intendit.vires tantis mo
bus impares erant. externa auxilia conquiſita. Carolus Dirrachii Princeps (nam
Ludouici patrui filiam Margaritam nomine coniugem habebat)ex Hungaria eu
odio Reginæ ob Andreaſum Hungari fratrem ab ea necatum: & ſpe iniecta regni
litani,ſi eius ductu impotentis fœminæ atque impudicę libidines & ſcelera eſſent p
ta. In maxima fortuna, minima licentia eſſe debet. Principum peccata cunctoru
patent,fama atque fortuna paribus. Othonem illa Brunſuicum tertiis nuptiis ſibi a
rat:ex Gallia modo aduerſus ingruentem tempeſtatem præſidia aduocare conſti
douicus Andegauenſis in filiũ hæredemq; adoptatur. Abſenti Calabrię principatu
redib.regni erat vſitatũ) donatur.adoptionis cæremonia Neapoli ad arcem Oui 3
peracta.Clemens Pontif.quo partes firmaret,eius conſilii ſuaſor. Hoc Andegaue
mum initium extitit regnum Neapolitanum iis armis inuadendi, quib.res Chriſt
ac multum conflictata eſt. Bertrandus Clakinus in caſtris,quæ ad Caſtrum nouu
moricis oppidum erant, 3.Id.Iulii deceſſit: vir magnus,rebusq; geſtis clariſſimus.
ex Britãnia Armorica,Reginaldus pater,cognomẽto Clakinus, vir nobilis, Bre
regulus,nõ procul antiqua Rhedonũ vrbe. Gallicis Hiſpanicisq; bellis ſpectata v
induſtria,ingentes opes,paremq; gloriam attulerunt. in eius locum Oliuerius C
equitum Magiſter creatur. Carolus Galliæ Rex potentiſſimus ad ſaltum Vinc

decimo Kalend. Octobris defunctus & ipse est. Corpora coniunctis ferme funeribus ad D. Dionysii, iunctis certo sepulcris tumulata sunt. is honos Clakino defuncto ha- sic Rex ipse moriens faciendum mandarat. Carolus eo nomine VI. paternum in Gal- perium cepit. Lusitano Regi ingrauescente ætate de successore cura erat. filia Bea- Regina suscepta (legibus an stupro post euersas fortunas, patrisq; obitum dubitatũ) rico Beneuentano Duci, Henrici Nothi Regis filio ex Beatrice Pontia, fuerat despo nrico patre superstite. nunc mutata voluntate noua consilia inita. redeuntem è Bæti- stellæ Regem Lusitani legati adeunt: rescisso priori pacto puellam Henrico eius filio ugem offerunt paucos menses nato. præposteram conditionem, infaustasq; nuptias er imparē ætatem sponsæ maiorem futuras, regni Lusitaniæ spe proposita, rex Castel- rsatus non est. Soriæ in conuentu regni data sponsalia sunt haudquaquam rata futu- ro Manrico Antelato vincula iniecta. rerum nouarum consilia cum Alfonso Dianii te communicata crimen fuit. defuncto in custodia sine prole, Dieghus Mãricus fra- cessor est datus. rerum præclare bello Vasconum gestarũ id præmiũ fuit. Galliæ pro- propter imbecillam Regis ætatem, curis maioribus imparem, penes Ludouicum gauensem erat: magno periculo metuq; Aragonii Regis non defuturũ occasioni Ba- iura repetendi existimantis. sed maior cura inerat Reginæ Neapolitanæ, cuius pa- ium susceperat, armis tuendæ. & à Ioanne Rege soceri Principis periculo & litteris cantib. missi in Galliã de pace legati viri principes, iura pretio emta, vt pretio vende- etitum, oblato etiam de suo ingenti pecuniæ pondere, ne Hispaniæ tranquillitatem rrime constitutam importunis armis turbaret. Missa etiam legatio ad Sultanum Æ- er caussam Leonem Armeniæ Regem, qui fortunis euersis captiuus tenebatur, vxo- ; in custodia amissis calamitosum liberandi. Dedit barbarus Imperator, quod à Re- ellæ petebatur misitq; litteras de se superbas, in Ioannem honorificas: cuius virtutē ntiam magnis laudibus celebrabat: expetebat amicitiam. Armenius tertio post an- alliam Castellãq; delatus, & Madritum & Illiturgim à Rege accepit: annuosq; redi- e vitam sustentaret, patriæq; & regni desiderium leniret. & est magnorum Principũ laus alienam calamitatem, Regum maxime, subleuare: prohibere iniuriam. Is in cum abiisset tamen & Angliam, inter eos Reges pacem cōstituere satagens, com- armain communes Christiani nominis hostes maiori fructu gloriaq; verti mo- pso conatu tantarũ molitionũ obiit. Extat Lutetiæ in Celestinorũ tēplo ad dextram imæ, in pariete excauata abside Leonis Regis Armeniæ marmoreus tumulus, eleganti opere.

Castella Clementem Papam agnoscit. CAP. IIII.

IANORVM Pontificum dissidio concussus orbis. Christiani Principes missis le- onibus fatigati. religiones variæ omnium animis obiectæ, qua re nihil potentius Medinam Campestrem Castellæ conuentus ea caussa agitati sunt. à legatis pontifi- ma contentio adhibita, quod ibi decretum esset, ratum in reliqua Hispania, fore, dubitantibus. Hi Romana, illi Fundana comitia præferebant. prudentioribus neu- cauendum fore videbatur: sed quasi pontificio interregno controuersiam ad arbi- neralis concilii reiiciendam: tempus altercationibus trahebatur. Regina quinto Decembris filium peperit, cui Ferdinando nomen, Aragonia alio tempore regnũ ilissimo omniũ ea tempestate atq; felicissimo Principi. Affuere Benedictini soda- ētes, iniurias expostulātes, quæ à proceribus in Vlteriori Castella grauissimæ ex- pecie quasi ea monasteria opibus amplitudineq; præstantia, haberent ipsi commē- ida per vim occupata: noua & insolita vectigalia imperari oppidanis: cognitiones pitalium, iudiciaq;, eorum arbitratu fieri contra superiorum temporum morem querebantur. Dati iudices in caussa viri prudentissimi, procerum superbiam aua- e restringendam videri pronunciarunt. cœnobiorum diuitias fore sanctas, neque m tutelæ præterquam Regibus commendari. id Ioanne Rege decretum valuit. us Luna nobilissimo inter Aragonios loco, à Gregorio Pontifice Cardinalis cre- tusq; in dissidio Clementis partes, ardenti ingenio vir, legum peritissimus. is in m, si ingenii dexteritate eas gentes in partes attraheret, legatus est, ineunte salutis 1. & in Aragonia quidē inanis opera fuit, Regis & procerũ animis incertis suspen- 1381. d Castellæ Regē maius operæpretiũ fecit. Viri præstantissimi selecti de re tota iu- multi dies in cognitione cōsumpti. Salmãticæ tãdē, quo cōuētus translati sunt, ad ecimũ Kalen. Iunias Vrbani caussam, vt vitio creati auersati, Clemētem Pontificē

quasi liberis comitiis electum salutarunt, Auenione morantem. in quo & loci vicinitat
secuti sunt: & Regis Galli gratiæ magis id datũ, quam ad æquitatis regulas expensum. Re
ginæ matris obitus septimo post die subsecutus, male ominatam fore sententiam apud ple
rosq; confirmauit fœminæ sanctissimæ, munificæque in pauperes. vnde illi egenorum ma
tris cognomen. vestem in monasticam conformatam viuẽs, moriensq; gestauit. funus To
letum, vbi Hẽricus maritus sepultus erat, apparatu celebre, sed & populi lacrymis, deside
rioque celeberrimũ illatum est. Dum Clementis Pontificis opera, Castella in partes tra
hitur, Carolus Dirrachii Dux ab Vrbano ex Hungaria euocatus, venit in Italiam: accept
que à Florentinis ingenti pecunia in stipẽdium, ne arma Hetruriæ inferret, Romæ Senat
à Pontifice creatus, regiisq; insignibus exornatus, in Neapolitanos fines irrupit. omnia op
nione faciliora fuerunt. vrbes & oppida aduenienti patefacta. Neapolis ipsa vrbs ampli
ma & nobilissima dedita. Ioanna viribus minus an ciuibus fideret incerta, arcis munitio
aliquandiu bellum defendit. vir Otho ad pugnam egressus in acie capitur. Regina am
iam omni spe deditionem fecit. dedita in custodiam coniecta: ac mox ea parte suspen
necata est, vbi ipsa viro Andreasso gulam fregerat. Otho Brunsuicus in patriam dimi
multũ ea victoria Vrbani auctoritas cõfirmata est. numẽ ab eo stare visum: oppugnare
mnareq; æmuli conatus. Andegauẽsis spes irritę fuere, in Apulia extincti morbo. eius
ingẽs exercitus cũ quo venerat dissipatus. Ludouicus Vasco his rebus non interfu
implicitus, quod in Attica gerebat, Athenarũ atq; Neopatriæ principatus armis occu
di spem vrgens, Neapolitanorũ Regũ veteri iure repetito. verũ prouinciæ proceres e
talaunis oriundi rebus Aragoniis fauebant: Regemq; Aragonium ad id imperium ca
sendum litteris & legationibus prouocare non desistebant.

Bellum Lusitanicum. CAPVT V.

NOVA ex Lusitania belli tempestas concitata inter Lusitanos & Anglos fœdere
initaque armorum societate, aduersus Castellæ Regem, propter ætatem iniuri
portunum (sic illi cogitabãt). victoriæ præmiũ Anglis proponebatur Castellæ imper
cestriæ Duci dotale. Lusitanum interceptæ regnandi spei dolor vrebat: & Castella
tanquam impium auersabatur, ipse Vrbani Pontificis partes secutus. Alfonsus Ge
Comes defectionis consilia agitabat. ex modicis sæpe principiis rerum maiorum e
pendent. fratris sanandi cura Ioannes Rex Ouetum in Astures abiit. Alfonsus in eius
testate fore dixit ficta voluntate, factione nondum satis confirmata. Senticã itum
bellici apparatus erant, militesq; ex omni prouincia euocati conuenerãt. Almoda
pium Lusitaniæ, vicinum Mirobrigæ corona circũdatur. loci firmitas opponebatu
sorumq; virtus. Dum obsidio ducitur, classis Lusitana trium & viginti triremiũ D
fonso Tellio Reginæ fratre Barcelosii Comite à sedecim Castellæ triremibus supe
captæ viginti triremes, magnaq; in iis Lusitanorum multitudo, præterea Dux ips
ad totius belli summam magnũ operæpretiũ erat factum, parto maris imperio, ter
nibus iniecto: nisi se Touarius Hispalim secundum victoriam retulisset: vnde Angl
sis opportunitas Olisiponem appellẽdi. Castellę Rex successu elatus, misso feciali a
prouocat, litteris in hanc sententiã datis. Scire se Emundũ Cantabrigensem venis
sitaniam, fratris Lecestrię Ducis vicarium: adiunctam lectissimam Angliæ pube
sa viribusq; confiderent, pugna experirentur. se Almoida oppido capto, vltro ve
occursurum, progressurumque duorũ dierum itinere. numina optimæ caussę aff
dubitare. Ardebant Angli cupiditate dimicandi: sed equorum penuria, quos n
sitanus contraxerat, certamen detrectarunt. feciali tantum vincula iniecta, in eo
tium violato. Castellę copiæ propter anni tempus in hiberna deductę, proximo
1382. no millesimo trecentesimo octogesimo secundo maiori conatu bellum repetitu
nis Comes rursus defectionis consilia agitans, Brigantiiq;, se tenens, venia tam
Rege proposita, desertus à suis necessario ad officium rediit, Alfonso Dianii C
monum inter fratres interprete: quem Castellę Rex Magistrum equitum pri
Iulii creauit, more ex Gallia, atque Aragonia translato, nouo in Castella institut
rescali adiuncti Ferdinandus Toletus, Petrus Sarmentus Magistro subditi: ac
qui Romana republica Legati vocabantur, aut castrorum præfecti. Præclara i
ria ad bellum incitata: sapiensq; Rex iis institutis honoribus rempublicam iu
illustrare cogitabat. Sentica, quo militares copiæ conuenerant, Pacem August
tum obuiam Lusitanis copiis, ea parte irruere parantibus, Helbesque duodec
millibus progressis. E Lusitania tria equitum millia erant, iustus peditatus Can
tria alia equitum millia aduexerat, paremq; sagittariorũ numerum. In Castell

es grauis armaturæ quinq; millia erant, quingenti velites, pedites numerosi, quamuis
s magnis idonei, multis bellis exerciti vincere assueti. eoque ardentiori pugnæ cupi-
te: prorsus vt Castellæ armis Lusitanam amentiam obrui posse confiderent. regi tamē
ellæ, vt erat moderato animo, viam ineundæ concordiæ tentare visum est, Aluaro Ca-
caduceatore, Rerum humanarū inconstantiæ monet. Innoxiæ multitudinis sanguini
erent. Victoriam haud multo minus luctuosam victoribus quam victis fore. magnas
vtranq; gentem, atq; vetustas necessitudinis caussas extare. rebus integris arma facile
oni: si ad manus esset ventum. quis exitus futurus esset neminem dubitare. Gloriam,
erium, nominis immortalitatem, concordia parari. Legibus, iudicioq; quam martis ar-
o controuersiam componere, vtriq; genti fore salutare. Longinquæ, & diuturnæ ex-
tionis tædere Anglos cœperat? tametsi Lusitani regni spes, victoriæ prēmium propo-
tur, Beatrice puella Lusitana, de cuius nuptiis toties licitatū est, Eduardo pacta Emū-
ıntabriensis filio. Ex vtraq; gente viri principes, pacis studio tenebantur. iis annitenti-
onuenit tandē, vti Beatrix Ferdinando Castellæ Regis filio, rescissis prioribus pactis
nderetur. capti prēlio nauali Lusitani, triremesque restituerētur. Angli Castellę na-
deueherentur in patriam. Graues eę conditiones Castellę Regi, atque ignominiosę
potuerunt: sed quid ancipitem prēlii fortunam experiretur? quid tantum luctū, tan-
; cladem victorib. ęque ac victis in Hispaniam attraherent? & est nemo vsque adeo in
promptus, vt nō idem pretium quietis, quam periculi malit. obsides eas conditiones
fore Lusitano Regi dati, viri Castellę primarii. sic ab armis eo quidem tempore dis-
n est atque à pugna temperatum.

Rex Lusitanus decessit. CAPVT VI.

EVIS ea lętitia fuit, magnorum Principum funeribus obscurata, I anne rege in Car-
tanos delato, Madritiq; ex morbo decumbente. Eleonora coniux Cuellare munici-
vlteriori Castella decessit, ex partu filię haud diu futurę superstitis, tanto mariti, po-
umque dolore, luctu, desiderio, vt tantum non memoriam consecrarent fœminæ
imæ, atque sanctissimæ. Corpus Toleti in Regum sacello sepultum est. Ea res Lusi-
egi nouorum consiliorum occasionē prębuit. missi legati, qui cœlibi Regi, quamuis
æ prolis parenti, florenti tamē ætate iuueni, Beatricem Lusitanam coniugem offer-
Henrici ætas dum expectaretur, multos intercedere casus posse. regni Lusitani suc-
nem, amicitiamque initam eo vinculo commodius firmari. Re constituta Helbes
ipium, pace nuper constituta faustum, nuptiarum celebritati designatum. Fine anni
Hispania agitata. Quo tempore Attica Vasconū & Aragoniorū armis tumultuaba-
Athenarum atque Neopatriæ principatu contendentium. ductor Aragoniæ classis
tius Rocaberti Vicecomes, cęsis, pulsisq; Vasconum tota prouincia præsidiis, eum
atū Aragonio Regi peperit. Raymūdus Villanoua Athenis cū iusto pręsidio præfe-
Sicilia nihil trāquilliores res erant. Artallus Alauona Mistretæ comes pro ea aucto-
uam habebat maximam, Reginę coniugium ad suum arbitriū reuocabat: regnum-
beneficii facere satagebat: Ioannemque Galeasum nondum Mediolani Ducem ex
bus eo consilio euocarat. Sed classe ab Aragoniis triremibus in ipso Pisano portu
superioribus annis, Galeasi nauigatio impedita est. Siculis proceribus graue erat,
sibi Artallum sumere, vt plus priuatim ipse posset quā alii omnes. Guillelmus Mō-
cum Aragonio communicata, Catanam occulte ingressus Reginam Augustam
onis arcem mari deduxit, accessit Catalaunorum præsidium, Rogerio Moncada
Aragonia missum. Artallus furore percitus Augustam mari, terraque obsidione
at. commodum Dalmatius ex Attica rediens periculo cognito, obsidionem diffi-
eginamque periculo exemptam, triremibus in Sardiniam aduexit. Inde in Hispa-
grauit. paternum Siciliæ regnum cum Aragonia, eius nuptiis tempore coniunctū.
Vasconis filius eatenus in Gallia detentus sublata discedendi libertate, regis Galli
tandē sospes in Hispaniā rediit: Pompelonemq; tenuit ineūte salutis anno mille-
centesimo octogesimo tertio. Ioannis leuiri Castellæ regis, id gratiæ atq; precibus
t. beneficii memoria in iuuenis animo diuturna fuit. in Vasconibus festi celebres- 1383
aduentu Principis agitati. Rex ipse Vasconum cum ætate prudentior, prioris tē-
ata melioribus actionibus castigabat, extant Pompelone aliisque locis, pia mutati
onimenta. nā veluti numine irato piacula quęrenda existimabat: benefactis pro-
nfamiam, quasi veneno multorum Principum salutem appetiuisset: Regis Galli,
Burgundi, Bituricensisque. & Fuxensis Comitis. quę siue vera, siue assimulata,
gis credere iuuat, iactata tamen in vulgus, magnam illi apud vtrāq; gentem inui-

diam conflarunt. Nuptiæ Ioannis & Beatricis menſe Maio, quo loco conuenerat, ingent
vtriusq; gentis lætitia celebratæ ſunt: tametſi Rex Luſitanus valetudine impeditus inter-
eſſe non potuit. Alfonſus Gegionis Comes eodem tempore in Calæcis tumultuabatur, in-
quieto iuuenis ingenio. aduerſus eum copiæ militares miſſæ. Rex Segobiam feſtinauit a
regni conuentus, veteri annorum computatione per Eras Cæſaris immutata Valentinor
exemplo, à Chriſti Dei ortu initio computandi ſumpto, magis quam re alia memorabile
Dum hi conuentus in Caſtella agitantur, in Luſitania quidem Ferdinandus Rex diuturn
valetudine oppreſſus Oliſipone deceſſit ad tertiumdecimum Kalend. Nouembris, ætat
anno quadrageſimo tertio. regnauit annos ſedecim, mēſes nouē, dies duos. egregius Prin
ceps ſi dempta domeſtica intemperantia, ignominiaq;, aliæ adſpiciantur virtutes. ſermo
facundus, rerumq; ciuilium, magis quam belli peritus diuturna totius prouinciæ tranqu
litate. Eius & Conſtātiæ matris corpora Scalabi in D. Franciſci honeſtiſſimo loco tumula
ſunt. In Sardinia autem quietæ res non erant. Hugo Arborea Mariani filius, paternas ſp
perſecutus, haud minori ambitione regnandi, ſuorum cōiuratione ferro occubuit. omn
cruciatus adhibiti, quos ille perimendis hominibus excogitarat, homo ferus immanisqu
neq; conſiderans, quantæ ſint multitudinis vires malis exacerbatæ. Brancaleo Oria, cu
opera fidelis & præſtans proximis bellis extiterat, pacandæ inſulæ conſilia cum rege com
municaturus, in Aragoniam delatus quamuis fide publica, cuſtodiæ eſt mancipatus: quo
eius vxor Eleonora Arborea Hugonis perempti ſoror, virili animo fœmina, atque expe
to conſilio, correptis armis fraternam necem, paternumq; imperium vindicatura, in
regiones peruaderet: oppida arcesq; in deditionem, qua vi, qua voluntate redigeret. M
ſus Brancaleo in Sardiniam, cum vxorem ad æquas pacis conditiones non perduceret,
Calari ſubſtitit, erepta quoquam diſcedendi libertate. ſic Aragonium imperium in ea i
la nutabat: rege Aragonio aliis curis implicito, neque tempeſtiue eius belli defendendi
gitationes explicanti.

Caſtellæ Rex Luſitaniam adit. CAP. VII.

FERDINANDI Luſitani Regis obitu noua atq; internecina inter Luſitaniā & Ca
lam bella exſtiterūt. plebs Luſitana mutationem Principum non ferebat: odio Ca
vti in vicinis regnis fere conſueuit: atq; inter libertatem & licentiā incerta ex ſua gent
regē exoptabat. hæc pro ſe quiſq;, hæc in circulis, hæc viri, fœminæ, pueriq; iactabāt.
ceres Oliſipone ſuſpenſis animis de republica conſultabāt. metus pro rege Caſtellæ.
cum libido ſuadebat. peſſimi conſultores. Nullo conſenſu publico proceres quidam
tim datis litteris Caſtellæ regem, ad regnum capeſſendum inuitant, gratiæ nimirū a
apud nouum Principem captantes. primus in eo numero fuit, ipſe Auiſii Magiſter n
atq; arte compoſitus, populi voluntatibus nondum conciliatis. male cogitantium c
celeritate occupandi, mora conualuerunt. dum altercationibus conſultationibuſq
extrahitur, pulcherrima occaſio elapſa de manibus eſt, non reditura amplius. Con
pars cenſebat expectandum, donec communis conſenſus populi, atque optimatum
gni coronam vocaret. religio obiiciebatur iuriſiurandi. ſuperiori fœdere Luſitaniæ
rationem, penes Eleonoram viduam fore, quouſque ex Beatrice nata proles ad iu
tatem perueniret pactum. Prudentioribus in ea rerum perturbatione, armis occup
regnum videbatur: voluntate nihil facturos Luſitanos. vim adhiberi placebat. med
tenere placuit, inepto atq; incommodo vtriuſq; ſententiæ temperamento: vt Rex i
præcederet, ſequerentur armati. Guardiæ Epiſcopus, quæ olim vrbs Idigita fuiſſe
in finibus Luſitaniæ, in Beatricis Reginæ obſequiis erat, comes à patre datus, con
omniumparticeps. is ſeſe intra vrbem Regem accepturum pollicetur. ſed erant in
cia quorundam praui conatus occupandi. Ioannes defuncti regis Luſitani frater,
nuptiis procreatus, in Caſtella profugus, metu tempeſtatis, quam in Luſitania vig
ctū eſt, cuſtodię traditur in arcem Toletanam, neq; arctę, neq; obſcurę, nullū ob
ſed generis nobilitas, iuraq; regnandi notabantur. Gegionis Comiti ad Montalba
procul Toleto iniecta vincula: quoniam ad officium toties retractus, turbida co
tare, atque datis ad Luſitanos litteris communicaſſe compertum erat. eius cuſtod
rio Præſuli Toletano commendata: eiusq; iuſſu diu in Almonaciri arce detentus
omnia fiſco addicta. His rebus compoſitis Placentiā Rex & Regina abierunt. in
ſitaniam feſtinatum. Idigitani ſacerdotes cum ſacris crucibus, infulisque venien
uti occurrere fauſtis acclamationibus, felix diuturnumq; regnū comprecantes. a
fectus reſtitit, quorſum commotæ res euaderent expectans: neque in alterutram
commouere certus, antequam Rex aduentaret. Oliſipo ſacramentū eius accepe
Henricus Emanuel Ferdinandi regis auunculus Sintræ Comes: quod oppidum

tem situm est.accessit Eleonoræ Reginæ viduæ consensus: ad compescendas procerũ
puli voluntates studiaque,maiori opus esse potentia existimãtis.Ex eo principio plebs
ltuari cœpit:grassarique inter se.cædis initium ab Andeiro Comite factum:quem in
egia Auisii Magister obtruncauit.nimia Reginæ gratia,quam turpem consuetudinẽ
que interpretabantur,exitium attulit.Efferata semel multitudine atque ad arma con-
ata,nullus modus,nulla reuerentia fuit. Martinus Olisiponensis Præsul intra templi
m,ad quã confugerat,populi concursu periit(iniicere viro sacrato manus religio non
nullo alio crimine,nisi quod in Castella natus, Ioannis regis partibus fauere visus est,
da consilia detestari.Eleonora Regina in tanta rerum perturbatione vim verita,per-
Auisii Magistri vrbe egressa,Scalabim tenuit. præcipitibus vt assolet consiliis cuncta
nistrabantur,mole ciuilis belli,tempestateque vrgente.Erat Auisii Magister ob mul-
enii bona, elegantiam, liberalitatem, comitatem populo æque,ac proceribus carus,
rtusque.dignus tantum,qui ex concubina ortus non esset.neque acceptum imperiũ
mquam grauius,aut seuerius,quam in semetipsũ exercuit. Castellæ regi mite &tra-
e ingenium,nisi iniuria prouocaret:sed sermo breuis,quo hominum voluntates ma-
conciliantur:eoque eius facultatem facillimam homini voluit esse natura. Itaque si-
n Lusitaniam appulit, & quorundam studia restinxit:aliorum animos auertit,gentis
a comis & priorum Regum familiaritate assuetæ.Idigita Scalabim itum est,Reginæ
inuitatu,ineunte eius seculi anno octogesimo quarto. Quingenti equites è Castel- 1384.
uebantur, quantalibet virtute, parua tamen pro tantis molitionibus manus. verùm
ter equitum,Toletanus Præsul,Petrus Mendoza Regis vicarii, eiusque iussu, rebus
petanis præfecti, magnis delectibus in vtraq; prouincia habendis, nouas indies co-
submittebant. Exhausto ærario pecunia in stipendium redacta: ac thesauri Guada-
empli ea tempestate celeberrimi, quos inde mouere religio erat,signa argentea,atq;
ia conflata,ad tria circiter millia argenti pondo.male ominatum bellũ vulgus inter-
atur:suumque templum Virginem tutaturam,grauia à violatoribus piacula fore exi-
credebatur.tametsi Carolus Vasconis filius beneficii propinquitatisq; memor,cum
suorum manu auxilio festinabat. Aragonius annis grauis,& rerum suarum difficul-
tentus,belli Lusitani spectator,quàm particeps esse maluit. Eleonora Regina vidua
erum moli impar viribus & ingenio, Lusitaniç procuratione genero cessit: magno
prouincialium Castellæ imperii iugum imponi,eo facto existimantium grauissimũ
tiq; proximum.sic proceres,sic plebes priuatim,palamq; conquerebantur,Magna
ocerum diuersas partes sequebatur. Castellæ regẽ Henricus Emanuel,Ioannes Te-
gii antea scrinii Magister,Petrus Pereira Prior Hospitalarius in Lusitania,in Castel-
de Calatrauæ Magister institutus,huiusque fratres Dieghus,atq; Fernandus.Erant
a prouincia dispersi:ac præsertim regio,quæ Tagum inter Miniumq; iacet, Castellæ
artes secuta erat, Lupi Leiræ industria,qui quamuis in Calæcia natus,ei prouinciæ
nperio erat præfectus. Alfonsus Pimemtelius Brigantium dedidit.Ioannes Porto-
us Alfonsus Sylua arces alias eorum fidei commissas.

Olisipo obsessa. CAP. VIII.

...TENVS res Castellæ in Lusitania sine offensione processerant? magnaq; spes erat
uersam prouinciam voluntate in deditionem venturam.si bellum esset viribus im-
muis integris:nunc populus & proceres in factiones scissi erant,eoq; opportunio-
riæ.breui tamen ea omnis spes euanuit,versaq; fortuna partium est:grauique docu-
ancitum.rebus sępe maius in vnius hominis prudentia,pręsidiũ esse quam in virib.
tia. Dolebant Lusitani recusabãtq; externũ Imperiũ, Castellæ maxime,insito gen-
,vt fere fit in vicinis regnis,quæ vna reliqua spes erat,Eleonoræ reginę procuratio-
atam: contra quam superiori fœdere erat cautum.Ioannem Ferdinandi regis legi-
ratrem Toleti victum esse,nulla sua culpa. nimirum hostis cum iure diffideret, vi
opprimere innocentem Principem velle. Quod vnum supererat,ad Auisii Magi-
nctorum conuersi animi.spes,atq; opes Lusitanię in eo sitæ videbantur: homine
ltaque dissimulatione, versare multitudinis voluntates edocto. pollicetur ille suã
nullum laborem,nullum periculum pro communi salute recusare profitetur.Io-
enti imperium delatum .eius imago in vexillis prælata,ferro vincti,quo maior po-
miseratio esset. Eleonoram Reginam imparem genere accusabant:sola corporis
mmendante, Acunii coniugio ablatam,in regiam contra auspicia irrupisse exitiũ
laturam.filiam quasi stupro genitam à regni hæreditate excludi legibus.quod in

eius verba ante iurassent,id patris Ferdinandi voluntati datum:vnumq; ex omnibus,quæ
constituisset seruandum non esse.Olisipone hæc consilia agitata:quæ vrbs à Castellæ rege
maxime auersa erat.accessere proceres:sed principẽ auctoritatis locũ Nunnius Pereira o-
btinebat, Prioris Hospitalarii filius, Bracarensis Episcopi nepos, ceterũ manu promptus
expedito consilio,præstanti vir ingenio,post victoriam Brigantinorum Ducum in Lusita-
nia præpotentium conditor primus.Eo Duce valida Lusitanorum manus ad Castellæ fi-
nes euastandos præmissa.quod ad sanciendam auctoritatem valere creditum est,si hoste
vltro lacesserent.aduersus eos conatus,pars copiarum à rege obuiam missa.ad Pacem Au
gustam pugna tumultuaria fuit.Alcantaræ Magister in conflictu cecidit.Ioannes Gusma
nius Nieblæ Comes, Touarius maris Præfectus in fugã versi. magna clades, sed maior
gnominia accepta.&ab eo initio,Castellæ res præcipitare cœperũt. Conimbrica Gonsalu
præsidio tenebatur,Eleonoræ Reginæ fratris.spe eius vrbis potiundæ Castellæ Rex cũ R
ginis Eleonora Beatriceque festinauit. conatus inanis fuit,cum Præfectus à Castellæ r
bus auersus in fide perstaret:eo maiore regis desperatione iraque.quod Petrus Regis ipsi
patruelis,Friderico D.Iacobi Magistro natus,se in eam vrbem intulisset,conscia vt cred
tum est.& consilii participe Eleonora Regina,pridem à genero alienata, rebusque Lusita
niæ fauente.Mitti eam in Castellam,atque ad Tordesillam,honesta custodia detineri
datũ.quæ res populariũ voluntates amplius exacerbauit. De Olisipone obsidẽda delibera
tio cœpta: cuius diuitię reliquã Lusitaniã vincebant, totius prouincię opib.in eam vrbe
auro atque argento congesto.Quibusdam propter vrbis firmitatem & amplitudinem
us fore videbatur,diducto in plures manus exercitu,qui iam numerosus erat,alias arces
oppida carpere.totius prouinciæ consensum,secuturos Olisiponenses:aut si resisterẽt,
demum totis viribus impugnandos.vicit tamen ea sententia,quæ vrbem nobilissimã,
gnique caput petẽdam differebat. in vnius obsidione vniuersi belli summam verti.vast
agris,oppidisque com pluribus in potestatem redactis, Olisiponem ventum est. castr
eam vrbis partem posita,vbi Sanctorum cœnobium situm est.classis Hispali instructa
ues longę tredecim,onerarię myoparonesque duodecim,in ostium Tagi fluminis inu
ad aduersam ripam commeatus ne ad obsessos inueheretur,intenta erat.In vrbe ampl
que frequenti (& eo plerique quasi ad præsidium confugerant) annonæ difficultate
rari cœptum est,non tantum præsenti penuria,sed futurę metu,indies ingrauescentis
sis Lusitana. Portu vrbe prouecta,in qua triremes sedecim.octo onerariæ erãt,per m
hostes inuecta quãuis trib. amissis, cõmeatus affatim intulit. sic repẽte fortuna cõuer
& ex cæli insueti intẽperie grauis & pestilẽs autumnus,vires hostiũ debilitauit. Actũ
ce Petro Velasco caduceatore. is Auisii Magistrũ facta conueniẽdi potestate, alloqu
malorum quę futura erant,& periculi commemoratione moueretur.Imperandi du
ne degustata,regnique spe propinqua,nihil pro sano facturus negat pacis vllam con
nem fore,nisi vni sibi Lusitanię procuratione permissa,donec ex Beatrice suscepta
ad iustam ętatem perueniret.id populũ, id optimates cupere:seque nisi concedatur
bus de se optime meritis haudquaquam defuturum. regiis plerisque grauis ea & in
militia videbatur,cum propinquis,necessariis,denique piis hominibus: & quacun
tione pacisci cum hoste cupiebãt.Pestis lues non modo in vulgus militum,sed etiã i
cipes sæuiebat,absumptis duobus D.Iacobi Magistris Petro Fernando,& qui in cast
cesserat Messia;Touario maris Pręfecto,Velasco:Sarmento,Toletoq; Marescalis:i
scenteq; indies malo, ducenta in dies singulos funera in Libitinæ rationẽ veniebar
sus vt extincta magna exercitus parte discedere ab obsidione necesse fuerit.Itaqu
bi munita commendataq; Diegho Sarmento,qui fratris locum Marescali honore
perat,aliisq; præsidiis tota prouincia dispositis vno tempore classis Rexq; cum pe
copiis Hispalim discesserũt.grauis clades accipi potuit, si Lusitani discedẽtes insec
à paucis modò integris deleri vniuersæ copiæ potuerũt.verum illi cautiores,neq;
fracti malis,sese intra vrbẽ continuerunt,satis profectũ existimantes pręsenti peric
ptos esse,diuino potius beneficio,quã humano cõsilio.pro quo ad omnia tẽpla in
pa supplicationes habitę,diuisq; immortalib9 actę gratię.Quo tẽpore Rex Aragon
Ioanne Martinoq;,alienato animo erat, nouercali odio, arteq; circumuẽtus.sic fa
bat,tametsi in Ioannẽ maiorẽ natu peculiaris caussa suberat: nuptiæ cũ Violant
Biturigũ Ducis filia,inuito patre,eoq; nullo principali apparatu festinatæ,repudia
cõiugio,quę honestissima cõditio erat.Ioãnes Emporitanus comes Regis patrueli
iuueni receptũ in ditione præbuit.inde irarũ causæ. filio ad patrẽ reducto Arago
Emporitanus petitus est:ablataq; ferme ditione vniuersa,quã amplissimã in Cata
tinebat,ipse vix triremi Auenionẽ euasit,inde bellũ suis & amicorũ virib. ditioni
randæ studio reparaturus.

Prælium ad Aliubarrotam. CAP. IX.

MPORITANI Comitis fuga in annum ſalutis incidit 1385. Cuius principio magnis de- 1385.
ectibus validæ copię à Caſtellæ rege comparatę ſunt: claſſis inſtructa triremium duo-
m,nauium viginti. verum omnia tardius opinione, votoque Regis adminiſtrabantur,
d ipſe ex morbo grauiſſimo decumberet,ſalute à medicis deſperata. eo maior ſolicitu-
nerat,maiorq; cupido belli inſtaurandi animum inuaſit,quamprimum ex morbo con-
ari cœpit.nunciatum erat,ab Scalabis præſidio Luſitanę militiæ Magiſtrum, eius cui à
iſto nomen eſt,& Priorē Hoſpitalarium in cōflictu captos eſſe.ſed quantū ex eo nun-
oluptatis,tantum mœroris incuſſum,cognito Auiſii Magiſtrum Conimbricę Luſita-
Regem fuiſſe ſalutatum. Concilio in ea vrbe coacto,de belli exitu deliberatio ſuſcepta
Duce impigro opus eſſe,cunctis videbatur aduerſus Caſtellæ vires,conatusq; ſed no-
s regii auctoritatem plerique adiungendam diſputabant: vt maior iubendi atq; vetan-
ctoritas eſſet: vniusq; imperio deuincti,cæteri in vnam defendendę reipublicæ cogi-
nem ardentius incumberent. Regiam poteſtatem à multitudine exortam eius con-
commutari poſſe. Extare antiquitatis exempla multa atq; illuſtria. Defendēdæ liber-
us, repellendæq; ſeruitutis, omnibus à natura datū. Si legibus hoſtes fiderēt,cur prio-
ripuiſſent arma, inita fœdera violaſſent? Illatā iniuriam viribus repellere, atq; armis
negatum. Aderant viri eruditi,qui id naturę legibus conceſſum,ciuili iure permiſſum
s argumentis confirmarent. Pars Beatrici regnum deferebat, iniquumq; fore affir-
t paterna hæreditate ſpoliari.meminiſſe ſe temporum quibus nati eſſent: meliorē re-
tatum voto expetere,præſentē conditionem tolerare. Caſtellæ arma irritare fore te-
riū, præſertim irrito conatu, exitio certo. Arma tenentibus æquas pacis conditiones
denegaturos hoſtes. id priuatim, id publice ſatius extimare. Nonnulli Ioannē quā-
Caſtella detentū, Regem iubebant: eius liberandi conſilia agitarent. ſic paulo ante
nuni conſenſu definitum. quid enim aliud illa vexilla deſignare? eueniſſe nihil cur
s inſtituta mutarent. Verū hæc ſententia ab aliis exploſa eſt. quid enim rebus præfi-
t, qui non Rex, neq; præſidiū in periculo, ſed tantum belli cauſſa futurus eſſet? Eo
i volūtate Auiſii Magiſter Rex Luſitaniæ proclamatur in D. Franciſci, Aprilis quin-
omniū qui aderāt communi conſenſu. etiam qui diuerſa ſenſerant, ardentiori ſtudio
ato in genua procumbere, dextram oſculis fatigare, quo fidem nouo regi approbarēt.
nſa vatum & ſiderum motus referre. Infantem octimeſtrem Eboræ horum motuū
cunis aſſurrexiſſe, tertioq; Ioannem Luſitaniæ Regem proclamaſſe. quod illi de A-
Magiſtro interpretabantur, vt ſuis votis fauet nimium humana mortalitas. Ex eo die
i conatu bellum geſtum eſt, certiori præmiorum ſpe. vulgus ad noui nominis cele-
em erectum, inſita à natura mortalium animis, cupidine rerum nouarum, odio præ-
m. ea pars Luſitaniæ, quæ Durio & Minio fluminibus comprehenſa eſt, à nouo Re-
ugnata. pars in fidem accepta. claſſis ex Bætica & Cantabria ad Oliſiponē erat, ma-
erio parto. agris illata vaſtitate, ciuibus timor incuſſus. ea res Luſitanorum conatus
morabatur. Caſtellæ Rex Cordubæ ſe tenebat. Ineunte æſtate Regina Abulam miſ-
neri in bello futura, nulli commodo irritatis Luſitanorum animis, vincente reuerē-
demq; ſtudio libertatis. dum omnes copiæ conueniunt, Tenorius Toletanus Pon-
Mirobriga iuſſus in eam Luſitaniæ partem, vbi Viſeum municipium ſitum eſt, validā
n manum immiſit ineunte mēſe Iulio. ii per agros & oppida ſpoliare, rapere, vi & ſtu-
ncta polluere, præda graues, atq; impedito agmine procedētes, aggreſſi Luſitani tu-
aria pugna vicere. Ceciderunt viri primarii. greges, ſpoliaq; ablata. Ex iis rebus cum
toriæ, animus Luſitanis creuit. bellum alternante fortuna, multis vno tempore locis
tur. vbiq; direptiones, vaſtitates, rapinæ, miſerabilis rerum facies. æſtate præcipiti
rigam Caſtellæ copiæ contractæ. Carolus Vaſconis filius ex patria, quo ſe retulerat,
duēturus nunciabatur, cū valida ſuorū manu. In ea vrbe cōcilio aduocato, de belli
cōſilium initum. Pars totius certaminis aleā ſubire recuſabat. Darent gentis furori,
malorum pœnitentiæ locum. Præclaros conatus confirmari mora, prauos debilita-
i belli atq; diuturni malis Luſitaniam domandā, pręſidiis tota prouincia diſpoſitis,
populandis. Superiori anno militiæ florē peſte ad Oliſiponē extinctū ſupereſſe Du-
enes belli inexpertos. pecunię in ſtipendiū magnam inopiam eſſe. Omnino Regem
ericulis eximendū neq; debere in hoſticum penetrare, pręſertim imbecilla valetu-
vnius capite publicas & priuatas omnium fortunas, ſpeſq; periclitari. Pars quibus
or animus erat, pugna decernere cupiebant, ſuorum vires efferentes, hoſtium ele-
Raptim ab illis delectu habito nomen magis exercitus, quam robur eſſe contractū:

neque permittendum, vt nouum imperium tempore confirmaretur. Arces & oppida, qu
in fide erant, deseri in periculo nefas videri. Hæc vicit sententia, in qua plus dignitatis ine
rat, in altera prudētiæ amplius: vti post fortunam belli intellectum est. Non semel nostri i
hac expeditione peccarunt, numine à Castellæ rebus auerso. omnino manus Vasconu
propediē affutura, fuerat expectanda. Ergo rebus constitutis, mota Mirobriga castra. Ci
loricum oppidum obsessum in ea Lusitaniæ parte, cui Veræ nomē est, atq; in ditionem r
dactum. Conimbricæ suburbia combusta. Leiria quæ in Eleonoræ Reginæ fide erat, tent
ta. Ad Cilloricum testamentū à Rege Castellæ, incertos atq; inconstãtes humanæ vitæ c
sus reputanti cōscriptum est, ad duodecimum Kal. Augusti. In eo testamento Viscaiæ a
Molinæ principatus Regum Castellæ filiis maioribus addicti sunt. sex tutores Henrico
lio instituti, regni procuratores duodecim. de Regina socru, Ioanne, Dionysioq; Lusitan
de filiis Petri Regis, ac Ferdinandi Castrii filio, qui vincti tenebãtur, iure decerni manda
omisisset offensas, an dissimulasset breuitate vitæ in incerto fuit. multa alia tumultua
sancita, vnde iurgiorum & contentionū copiosa materia extitit posteris. Lusitanæ cop
interim ad Tomarium oppidum erant, vniuerso prælio dimicare certæ. mota vtrinq; co
iunctaq; medio ferme itinere castra. Lusitani priores loco restiterūt, à fronte quidem p
no, cęterum ab vtroq; latere gemina atq; profunda valle muniti: equites duo millia de
ti, pedites ad decem millia. hostes multo ampliori numero, ad sex passuum millia ca
metati in planicie æqua atq; patenti ex omnibus partibus. ipso peruigilio Assumptæ in c
Virginis matris, copiæ ad pugnam instructæ. In medio agmine Castellæ Rex erat, co
ductare præcipui proceres iussi, inutilia pugnæ propter interiectas valles. ex omni co
subducta manu præfectus Gonsaluus Gusmanius Alcantaræ Magister occulte circuire
stium tergum iussus est, vt quasi indagine cincti cuncti aut caperentur, aut perirent. t
inerat fiducia animis, hostiumq; cōtēptus. Lusitani proter locorū angustiā duobus a
nibus pugnare decreuerunt. in Priori Nunnius Pereira, in altero Rex ipse Lusitanus c
bat. latera vtrinq; claudebat equitatus. eo ordine acies promotæ ferme ad teli iactum.
sistebant Lusitani de suo loco pugnaturi. tunc de pace à Pereira, quem paulo antea M
strū equitū crearant, appellati aduersarii. Missis viris primariis, dū altercationibus tēpu
trahitur (industria vt postea creditū est) nullo fructu: inter Castellæ Duces de pugnæ
serendæ ratione, magna sententiarū varietate disceptabatur. Pars lacessendos hostes
cabat: alii nisi æquo loco detrectabãt certamē. neq; Ioãnis Riæ pro Rege Galliæ legati
stellæ castra secuti prętermittenda oratio est, propter insignem hominis septuagenari
„ dentiā, auctoritatemq;. Hospes, inquit, atq; externus, cui audire ęquius erat, cōsilium
„ iussus do, si proficuū vtimini, si ineptū parcite. Meo in vestrā nationē studio beneuole
„ venia dãda, atq; huic ętati, in qua nulla arrogãtię, aut leuitatis suspicio subesse pote
„ omnibus bellis, quę in Gallia gesta sunt exacta, diuturno vsu didici: nulla re magis in
„ peccari, quã acie ad pugnã perperam instruenda. locum eligere, tempusq;, acies com
„ ti ordine explicare, easq; opportunis subsidiis firmare, magnorum imperatorū parte
„ sępiusq; arte victoria, quam viribus & potentia paratur. Nunc hostes quamuis mino
„ mero, & vt nōnulli ante me verbosius disputarūt, nulla virtute, loco tamē muniti sun
„ nua nostrorum nulli vsui futura: diei tēpus in vesperam extractum: milites in eodem
„ gio hęrentes, labore itineris, armorumq; pondere fatigati: potus cibiq; nihil sumtum
„ procul sint castra. Censeo, igitur à pugna abstinendū censeo: perstandumq; in acie. si
„ inuaserint, ęquo loco pugnabimus: si detrectarint certamen, noctis superuentu &
„ corpora curabunt, & multos ex hostiū castris dilabi necesse erit, commeatu in hun
„ diem parato, collectitio exercitu. & sunt tenebrę pudori inimicę. luce à virtute sec
„ ignauia. Ipse sane quodcunq; tandē consilium Rex ceperis, periculi particeps esse
„ cuso. sed nisi audaciā frēnatis, vtinam falsus vates sim, luctum, ignominiā, exitiū vo
„ miniq; vestro sempiternū, haud dubium comparabitis. Hęc placebat regi sententia
uentæ ardore proceres quidam morę impatientia, ne dato quidem signo, in host
mina incurrunt feroces, formidabilesq;. secuti sunt cęteri, vti par erat, ne primos in
lo desererent. Pugnatum, vt de regno acriter. Castellę milites regni iniuria intercep
stimulabat. Lusitanos libertatis studiū incitat, ipsa morte durius extimantes à Cast
ge & magistratibus iura petere. Missa inuicē pila: cōsumptisq; telis omnibus, distri
diis res geritur. multū effunditur sanguinis. conferti equites, peditesq; dimicant, n
dus, non ignauus cessat. in eodem vestigio stant, mori aut interimere cōtendentes.
Rex sella sublimis propter valetudinem gestabatur, magnū suis incitamentum.
prima acies loco mota respectare fugam. cum Lusitanus cognito periculo agme
„ dum promouit. Ego ego Rex sum, contenta voce inter phalanges ingeminans. q

tes? quæ caussa trepidationis? Fugæ locus sublatus, circunfusis vndiq; hostibus. nisi in "
ra, salutis nulla spes est. An excidit pro patriæ incolumitate, pro libertate, pro liberis, "
coniugibus esse certamen? Castellæ nomen penes hostes est, non vires, robore exerci- "
roxima peste consumpto. An tyronum primos impetus nō feretis, spolia potius ad bel- "
quam arma viresq; ferentiū? Ponite ante oculos luctum, calamitates, ignominiā, quæ "
s accidere necesse est: ac illud prouidete, ne mihi imperiū ad ludibrium dedisse vide- "
ni. His hortationib. nutantes milites confirmati. restituti ordines. momentoq; tempo-
ersa prælii fortuna. Castellæ copiæ suorū præsidio destitutæ, cæduntur magna strage.
lissimi Duces in oculis sui Regis trucidati aduerso corpore omnes. ipse veritus, ne vi-
n hostium potestatem veniret, in paratum equum imponitur: è pugnaq; educitur. cę-
n fugam versi. Cædes magna fuit. decem millia ceciderunt. in hoc numero promptis-
quique, nobilissimiq; viri. Petrus Magistri equitum filius. Ioannes Tellio genitus, Fer-
dus Sanctio, vterq; Regis patruelis. Dieghus Manricus Castellæ Antelatus, Carril-
Marescalus, Ioannes Touarius maris Præfectus, in patris locum nuper creatus, Petrus
doza regiæ Magister. è Lusitanis, Ioannes Tellius Reginæ auunculus, Pereiræ fratres
s Calatrauæ Magister, Dieghusq; Castellæ partes eo bello secuti. præterea Ioannes
ia pro Rege Gallo legatus, indignus ea calamitate. multi noctis superuentu seruati,
d Alcantaræ Magistrū perfugit: qui fusis fugatisq; cæteris loco se aliquanto tempore
. pars ad Carolum Vasconem sese recepit, diuersa parte prædas agentem, quoniam
castra consequi non sperarat. Alii qua data cuiq; fugæ via est, dissipati abiectis pleri-
rmis, in Castellæ fines aufugerunt. Lusitanis incruenta victoria non fuit. quidam ex
umero ad duo millia desiderata ait. Rex Castellæ, cōtinuato tota nocte itinere, vin-
valetudinē metu, quatuor & quadraginta milliū cōfecto itinere Scalabim tenuit. in-
ximo die auctariū nauigiū nactus Olisiponem secundo flumine abiit: classeq; discē-
ssa, Hispalim tandē incolumis appulit in atrata lugubriq; veste, totius ciuitatis luctu
to lætitiæ ob Regē è periculo seruatū. Hæc est illa memorabilis pugna inter Castellā
taniam cōmissa, cui à vicino pago Aliubarrotæ vulgo nomē est celeberrimæ. Victo-
moriā gens Lusitana anniuersariis sacris Olisipone instaurat, sed peruigiliis, & Bac-
ibus magis, quā Christianæ disciplinæ simili lætitia. Orator è suggestu declamātis in
n Castellæ ignauiā inuehitur. Lusitanorū virtutē effert, præclaraq; facta: ac ne à ver-
obscœnitate nonnunquā abstinet. Cōsequitur magnus astantiū risus, plaususque.
ictu: sed dāda venia ob partā retētamq; eius prælii euētu, patriæ libertatem. Castel-
ines non virtute hostiū, sed suorum lassitudine ignominiā acceptā vulgo aiūt. vim
is persuadēt alii, cōtra quam nulla potētia satis est. Virginē Matrē à Guadalupe i tē-
iatorib. eas habuisse pœnas. Omnia ex eo tēpore victori in Lusitania procliuia fue-
alabis, Brigantiū, aliæq; arces & oppida, pars vi, pars voluntate in ius, ditionēq; ve-
regiū nomen sibi, & posteris stabile, perpetuūq; fecit. Rex Aragonius graui ex mor-
igueras oppidū decumbebat, ætate grauis, corpore multis laboribus fracto: sed rē-
a valetudine Ioannē filium abalienauit. iniectam ab vxore magicis sacris amentiā
interpretabatur. excedit ille curia militesq; ex Gallia euocat, sibi & Emporitani Co-
bus præsidium. à patre regni procuratione spoliatur. In Aragonia vti superius est
um, magistratus veteri instituto est, quā Iustitiam Aragoniā nominant, legū liber-
ræsidiū certissimum, ne à Regibus opprimatur: nam quasi tribunitia intercessio-
em iniuriam prohibere, & plebis atq; optimatum commoda tueri consueuit. Hunc
regni procuratione exclusus adit: paternas iniurias, Reginæ insidias conque-
npetratque, vt eius auctoritate quousque caussa diiudicata esset, in pristinum di-
locum reponatur. Verum hæc hoc ipso anno inchoata, proximo perfecta sunt:
llæ res referenda est oratio:

Lusitani Castellam inuadunt. CAPVT X.

acceptæ cladis luctu, Castellæ Regi, atque proceribus nouus exoritur metus. vā-
que ancipites rerum humanarum casus considerabant. fortunam vbi semel mota
no gradu consistere. Lusitani feroci homines ingenio vrgere victoriam desti-
timū legatione missa in Angliam, Lecestriæ Ducē ad belli societatem inuitant:
præmiū Castellæ regnum futurum: hostium gemina clade vires fractas, ignomi-
tatos animos. insistendum spei, neq; prætermittendam occasionē proteruiæ gen-
dę. Deinde correptis armis Rex ipse Lusitaniam omnem peruadit. equitū Ma-
n delecta manu in Bæticæ agros populabundus incurrit, antequam Ducibus au-

ctoritas, militi fiducia rediret. denuo hostes opprimi posse confidens. Obuiam missi M
nitius D. Iacobi, Gonsaluus Gusmanius Calatrauæ Magister, Nieblęq; Comes. ii collec
reliquiis superioris naufragii ad Vallem viridem (pago id nomen est) hostes minori nun
ro quasi indagine claudunt. eo etiam loco auersa à rebus Castellæ fortuna fuit. in supre
discrimine trepidos, fœdusq; orãtes Lusitanos, Munitii Magistri inopinatus casus eripu
initio conflictus confosso equo perempti. quo casu perculsi alii, pugnam quasi male or
natã exhorrentes destiterũt. Itaq; Lusitani incolumes in patriã recesserunt diuites præ
lætiq;. merces operæ Nunnio Gonsaluo Pereirę Barcelosii comitatus fuit. in occisi Mu
tii locum Villagarsia D. Iacobi Magister est institutus. Belli Anglici tempestas superc
ea Castellæ Regi proprior quam vindicandi iniurias cura erat. Hispali ad regni conuen
Vallisoletũ contendit. prosequitur Carolus Vasconis filius bello bonus, officio in leuir
Regem pius, gratusq;. noui delectus, atq; maiores quã antea habentur. externa auxilia
quiruntur, pecuniaq; in belli vsus, cuius maxima difficultas erat. in Galliã, vbi pręsidiũ
tissimum fore rebus asperis iudicabant, missi legati, viri nobilissimi Lutetiæ dato senatu
1386. eunte anno M.CCC. octogesimo sexto patriæ calamitatem lugubri oratione exposuer
Nouam ex Anglia impendere tempestatem, nisi excitatam flammam oppressissent, in
mox incendio vti in coniunctis ædibus arsuram primum Hispaniam, deinde Galliam
lere se quod oneri toties esse cogerentur: cum nulli vsui ante fuissent, certe exiguo, qu
ita res tulerunt. sed Castellæ regnum Gallię beneficium Henrico patri collatum, debe
psos in filio tueri. Non de sociorum iniuriis. de ditionis parte certamen esse: sed de dig
te, libertate, animaq;. victis nihil reliqui futurum. Galli proceres qui aderant promptis
animis Regi amico & fœderato opem ferendam decernunt. auxilia destinata, duo e
millia Duce Ludouico Borbonio, Galli Regis auunculo, centum millia Francorum i
mã stipendia. additumq; nisi ea pręsidia bello defendendo satis essent, Regem ipsum
Galliæ copiis omnibus & viribus auxilio venturum. Venerunt à Clemente Pontifice
ræ, quibus amici Regis casum solabatur ex diuinis libris, atq; antiquitate accommod
xẽplis. Petrus Regis patruelis, quem ad Conimbricam defecisse dictum est, & inde e
Galliam abierat, data delictorũ venia rediit in patriã. Exigua hæc præsidia rebus asp
propemodũ deploratis erãt. sed mora, qua nihil fuit salutarius, cicatrix obducebatu
sitanus Rex Cauria in Vectonibus obsidione tẽtata, nouo inuecto ab hostibus præsi
ctoria desperata in patriam cũ præda rediit. Ex Anglia Lecestriæ Dux classe vectus i
gantinũ Calæciæ portũ (quæ hodie Corugnia est) ad octauũ Kalend. Augusti, sese i
mille quingenti equites erant, pariq; numero sagittarii. exigua manus, sed multum m
allatura, si sese Lusitanis adiunxissent. primo aduẽtu sex Castellæ triremes in ipso por
captæ. oppidũ expugnari non potuit, eximia Andradæ Præfecti virtute fideq; defen
mora non ad eius modo expugnãdi oppidi, sed ad totius belli summã pertinuit. qu
tum in Calæcis oppida capta, ipsaq; Compostella ꝓuinciæ caput dedita: vim verita,
nouarũ studio incertum. nonnulli certe viri primarii eo tractu Anglis sese adiunxer
bus mutatis maiora pręmia sperantes. Lusitani Regis inuitatu in Lusitaniã Lecestr
abiit. ad Portũ vrbẽ, quo Durius in mare illabitur, Principũ colloquium fuit Lece
Lusitani. Venerãt ex Anglia, Cõstantia Ducis Lecestriæ vxor, Catharina filia Con
præterea duæ priuignæ ex priori mariti coniugio, Philippa, Isabellaq;. De summa be
congressu consultatũ, sancitumq;, vt iunctis viribus Castellã inuaderent. victoriæ
Angius Castellæ regnum, cuius iam nomen & insignia vsurparat: Lusitanus vrbes
& oppida ferrẽt, de alieno inter se munifici. Cõcordię vinculũ. nuptię Philippã inte
sitanũ pactæ, cœlibatus legis modo venia ab Vrbano Põtifice esset, cuius religione
erat Lusitanus, ad instar Calatrauę militũ homo religiosus. Castellę res periculo p
Diui indigetes Hispanię tutati sunt magis quã vlla humana industria. tametsi sese
Rex Zamorę tenẽs, in omnes ꝓspiciebat partes: nouęq; indies ex prouincia Gallia
aduentabãt. Legionem in quã primus impetus futurus erat valido pręsidio muni
rauit, Ioãni Mãrico Cõpostellano Episcopo ea cura demãdata. sed locis natura g
pestilentiq; anni tẽpore morbi inter Anglos vulgati. vnde crebrę mortes, tertiaq;
pars extincta est. pręterea commeatus, aut pabuli caussa palãtes per agros, vagosq
piebãt oppidani, (nam pars maxima in fide perstitit) quę priori peste grauior pesti
reliquum ęstatis nullo magno operępretio consumtũ, nisi quod legationes inter
missę sunt, fecialis ab Anglo nisi regnũ redderetur, bellũ denũciaturus: à Castellę
primarii, in quibus Serranus erat Guadalupeus Prior, eo templo recẽs Hieronym
tributo. ii Aurię, vbi se hostis tenebat, caussas explicarunt, cur Ioannes iure Rex e
stantia paterna hęreditate excluderetur. Sanctii neptis eius cui regnum per vim

nsus pater cognomento Sapiens iure paterno maledixerat, & quasi impium erat exe-
is, Cerdis successionis iure restituto: vnde ipse materni generis originem duceret. de
tis Padilliæ nuptiis mentio nulla. credo vt inter se vitium generis condonarent. Hæc
consilio aduocato explicata ex arcano Prior Guadalupeus optimum fore sui Regis
is denunciauit, Catharinam Constantiæ filiam Henrico iungi, Castellæ iuuentutis
cipi. sic vtriusq; familiæ iura connubii lege firmari, atq; in vnum coalescere. id publi-
priuatim consilium salutare fore. Gratissimũ id Anglo fuit, honestissimaq; pacis cõ-
visa. tametsi, re nondum matura aliud præ se tulit: coramq; nisi regnum restitueretur
se temperaturum negauit, neque aliam pacis conditionem fore respondit.

Trium Regum obitus. Caput XI.

res in Castella erant, vt in malis conditione tolerabili. quod non essent, continuo op-
essi in præsens lętitia, in futurum spes, posse inclinata restitui: minusq; iam terroris ab
erat. Regionibus disiunctissimis continuata ferme trium Principum funera. in Hũ-
Caroli Neapolitani pridie nonas Iunii, securi in caput impacta. Pompelone Caroli
nis eo nomine II. ipsis Kalend. Ianuarii principio anni 1387. tametsi de anno variant
res, & nonnulli superiorem adscribunt. sed quoniam die Martis decessit diuersam
onem sequamur necesse est. Vixit annos quinquaginta quinque, menses quatuor, di-
s & viginti. regnauit annos septem & triginta, menses duos, dies quinq; & viginti.
us in eius vrbis æde maxima tumulo est compositum. Rex Aragonius Petrus eo no-
III. quarto post die Barcinone decessit, annos natus septuaginta quinq;, regni an-
inquagesimo primo expleto, minus diebus decem & nouem, in exiguo & debili
re, ardenti vir ingenio, ambitione maxima. omnia ad decorem imperii eo Rege
arata: vnde Cæremoniosi nomen. suis copiis cum opulentis Regibus bella gessit:
violentiam fortunæ excelso animo tolerauit. litteras, litteratosq; coluit, Astrologiæ
se deditus, atq; chalchymiæ metalla commutare arte profitenti: si ars est, & non oti-
n potius & vanissimorum hominum præstigiæ. Corpus Barcinone primum sepultũ:
Populetum, vti ipse testamento mandarat, translatum. Neapolitano Regi amplifi-
mperii cupiditas exitio fuit. ab Hungaris proceribus ad regnum capessendum Lu-
Rege defuncto, iure propinquitatis euocatus, atq; ab Elisabetha Regina vidua be-
entiæ simulatione splendide acceptus, Budæ in conuiuio atq; inter pocula ipsiusmet
perimitur, hospitii iure violato, Mariam filiam paterna hæreditate excludi dolentis.
m habuit Margaritam Ioannæ minimam sororem Neapolitanæ Reginæ (Ioannam
n huius Caroli sororem, Ludouico Vasconis fratri nupsisse dictum est) ex ea liberos
erat Ladislaum, Ioannáq; deinceps Neapolitanos Reges, ætate sexuq; inualidos. vn-
i in Italia motus, bellaq; internecina extiterunt. Rex Vasco superiori tempore lepræ
ione ita laborare cœperat, vt corpus depasceretur vreretq;. iustas cælitum iras vul-
iines interpretabantur, ob ea quæ impie & crudeliter gesserat feroci, auaro, crude-
enio, prætereа immensa libidine. Inde fabulam ortam existimo, horrendo vitæ exi-
ustulatum decessisse, lecti cortinis forte incensis, linteisq;, quibus corpus erat inuo-
u:de concipientibus flammam: quod sulphureis balneis & fomentis medicorũ ius-
etur. Filia sane natu minima, cui Ioannæ nomẽ erat, Ioãni Mõtfortio Duci Armo-
ta de mense Septembri ad sponsum nauigarat: puella auis, atq; atauis nobilissima,
einde numerosa felix Ioannẽ, Arturũ, Guilelmum, Richardũ, filias tres viro peperit:
functo Hẽrico Angliæ Regi nupsit annis consequentibus. Successit defuncto Vas-
us cognominis, ea tempestate Castellæ Regi assiduus: vnde paterno obitu nũciato
accurrẽs, parentis manibus iusta persoluit. mox in procerum conuẽtu, Clementẽ
ne VII. iustum videri Pontificem pronunciatum. quod eatenus Aragoniæ exẽplo
n erat, incertis suspensisq; Principũ & populi animis. Regũ Galliæ atque Castellæ
l dari visum est, potius quam ad veritatis, atq; æquitatis regulã satis expendi. & ex-
Castellæ Rege nouum beneficiũ, redditis Vasconi arcibus, quæ in ditione eius Ca-
æsidiis magno numero obtinebãtur: pecunia etiam, quã pater magno põdere mu-
ceperat, cõdonata. Erant etiã à Gallo & Anglo multa oppida & vrbes, quæ in Nort-
aliisq; locis occupata erãt, recuperanda: eoque honestissimæ legationes ad vtrũq;
m missæ, in magna prouentus spe. sic inter se Principes officiis, & beneuolẽtia cer-
æ pulcherrima contentio est. & passim nouo Principi fauebatur, propter morum
tem, facilitatem ingenii, atque liberalitatem, nihil denegantis quod dono dignũ
ætera quibus nemo ea ætate instructior Princeps fuit, cõgestis omnibus à natura,

1387.

fortunaq; bonis: eoq; patri dissimillimus, vnde Nobilis cognomentũ factum est. Ex vxo
Eleonora Ioannam, Mariam, Blancam, Beatricem, Isabellam: præterea Carolum, Ludo
cumque in minori ætate defunctos genuit, furto Gotifredum Marescalum Cortesiumq
Marchionem futurum, Ioannam, quę Eneco Stunicæ viro nobilissimo nupsit. Aragon
regnum post patris obitum, Ioannes Princeps suscepit, modesto, mitique ingenio, nisi
iuria naturam corrumperet. decubuerat is paulo ante Gerundæ ex morbo grauissimo,
sperata propemodum valetudine. ex quo nondum plane confirmatus, neque paterno
neri interesse potuit, neque regni curam suscipere: tametsi respublica commota vehem
ter erat, Sibylia Regina vidua, fratreq; Bernardo aliisq; viris primariis in fuga captis,
metu noui Regis suæ saluti consuluerant. Magicarum cantionum, iisq; virum contamin
se crimen Reginæ impositum, Iudæi cuiusdam indicio haud satis idoneo (sic visum est.
consciis quæstiones tormẽtis habitæ, atq; sicuti de manifestis rerum capitalium suppli
sumptum. Regina eiusq; frater conseruati. tametsi bona eorum nouæ Reginę addicta s
leui compensatione annui vectigalis, vnde Sibylia vitam sustentaret. Rege restituto, n
prius quam de Pontificum dissidio actum, vti moriens pater testamento sanxerat diris e
crationibus, nisi esset obtemperatum. Barcinone in Episcoporum & procerum conu
tu agitata causa, diu multumq; Fundana comitia præferenda videri, pronunciatum pr
Nonas Februarii. Ergo Clemens omnium ordinum consensu atq; lætitia, Pontifex
tur. sic Hispaniæ multo maxima pars eius auspicia sequebatur: nouisq; accessionibus
ctio ea vehementius confirmabatur. Petri Lunæ Cardinalis Aragonii, qui à Clemente
gatus in Hispania agebat, diligentia, & auctoritate res ad exitum perducta. Ioanni Em
ritano ob memoriam amicitiæ, quæ illi cum nouo Rege fuerat, in patriam reduci, m
raq; speranti vincula Barcinone iniecta. sæpe apud Reges magna merita leui offension
ducuntur, officiorum obliuione parata. Gallica arma commouisse crimen obtendeb
De Sardiniæ motibus pacandis, quod sæpe ante tentatũ erat, nouo conatu speque agi
& erant Sardi diuturni belli malis domiti: duroq; seruitutis iugo oppressi, finem cala
tibus orabant. Semenus Arenosius ea re insulæ pro Aragoniis Præfectus, cum Eleo
Arborea, viroq; Oria fœdus ea conditione sanxit: vt Arboreæ principatus illis, Maria
lio, & posteris integer esset. de oppidis controuersi iuris, dati partium consensu iudice
ceptarent, atq; statuerent. quæ eorum armis & præsidiis occupata tenebantur, ad re
ditionem redirent. sic in præsenti discessum ab armis est.

Pax cum Anglis facta. CAPVT XII.

ISDEM diebus bellici apparatus, motusq; graues Lusitaniam inter Castellamque
Beneuentum Angli equites sexcenti, parique numero sagittarii, reliqua multitudi
ste consumpta, è Lusitania duo millia equites, pedites ad sex millia inuadunt: mœnib
prohibiti ab Aluaro Osorio Præfecto, leui pro munitione commisso certamine opp
obsident. ignobilia circum oppida capiunt. Rex Castellæ superiori clade cautior i
posito totius certaminis detrectandi perstabat. Sic nullo magno operæpretio duo m
exacti sunt. quo spatio pestis lue nondum plane sedata & denuo resumente vires, pr
inopia commeatus, qui in loca tuta collatus erat, reliqua de industria corrupta, cum
vno tempore difficultates premerent, copiæ Anglicæ Lusitanęq; qua parte Mirob
ta est, sese in Lusitaniam contulerunt. Milites moræ impatientia, quibus in temeritat
cædes, & vulnera prædæ auiditate pensantur, iniecta inter Principes pacis mention
nori studio gerebant arma. metu depulso Gallica auxilia serius quam opus fuisset a
entia, à Castellę Rege dimissa sunt, stipendii parte in pecunia, parte alia in nominib
soluta. Caduceatores ad Anglũ in Lusitaniã, de pace continuo missi, ad Troncosun
dũ mandatis expositis, mite, ac tempori locoq; cõueniens respõsum tulere. tędebat
infaustæ militię: patrięq; desiderium vrgebat. nuptiis Henrici Catharinęq;, quam
Lecestrię Dux ex Constantia filiam haberet, victorię fructũ compendio breui red
pe Castellę regnum. Ergo eæ nuptię in primis pactę. dos puellę dicta Soria, Atensa
sanũ, Molina. matri Caraca in Carpetania: Medina Cãpestris, Olmedũ in vlteriori p
cia. Sexcẽta francorum millia certis pensionibus numerãda erant. prętera dum Le
Dux vxorve Constantia viuerent, quadraginta frãcorum millia annua promissa s
summa fœderis fuit Lusitano ingrati. qua caussa Portu vrbe soluẽtes Angli, Baionã
bellis tenuerũt irati Lusitano regi, quod festinatis nuptiis, nõdũ voti religione exol
spõsam sibi Philippã toro iũxisset. Simul Angli è Lusitania discesserũt, omniaq; in
oppida, quæ fuerãt primo aduẽtu occupata, ad pristinã Castellæ ditionẽ redierũt. p
qui defecerãt, venia data. prouinciæ magna ex parte restituta trãquillitas, metus d

denuo Baionam, vt conuenerat, legati fœderis conditiones retractaturi, sacramento- muicem reddito, acceptoq; firmaturi. Pecuniæ à popularibus cogendæ præcipua dif- tas obiiciebatur, multo maioris, quam pro eorum facultatibus. eo studio Viruescæ in- e salutis anno millesimo trecentesimo octogesimo octauo conuentus generales ex 1388. ersa prouincia agitati. locorum propinquitas inuitauit, & quoniam Burgi vrbs, aliaque m oppida, pestis contagione laborabant. In iis conuentibus institutum vectigal est, e- mmæ redigendæ gratia: à quo neq; viri sacrati, neque ingenui immunes essent: neque batur iniquum, quoniam de communi omnium libertate agebatur, communi subsi- ipublicæ opitulari. Sed ab eo initio ius libertatis imminui optimates conquerebãtur, non ausuri per desperationem. quæ tandem sententia valuit: decretumque inductũ. o conuentu ad Calagurrim Regum Castellæ & Vasconis congressus fuit. Rursus Na- i, eorum Principum colloquium habitum, Eleonora Vasconum Regina virum co- affuit: eiusque permissu in Castella permansit, valetudinem qua diu aduersa confli- ur. natiuo cęlo, quod præsentissimum remedium esse consueuit, curatura. Catharina triæ Ducis filia firmato inter Principes fœdere, in Hispaniam missa, Palentiæ propter mplitudinem, subiectique agri bonitatem, sponsalia regio apparatu celebrata sunt. um ætatis annum Henricus agebat, Catharina annos decem & nouem nata erat. vt m Principes vocarentur datum, more ex Anglia translato: vbi Regum filii maiores, æ Principes nominantur. quod ab hoc initio susceptum ad nostram ætatem conser- vt Castellæ Regum maiores filii, Asturum Principes sint: quibus annis consequenti- eda, Biatia, Illiturgisq; sunt adiectę. Pace ad hunc modum inter Castellam & An- onstituta, Constantia puellę mater, regio iam nomine abstinens, permissu Castellæ Medinam Campestrem ad eum mense Augusto venit. benigne acceptæ, officiisque us, vti iura propinquitatis, & amicitię nuper initę postulabant, cultæ ad pacta oppi- a vrbs adiecta est, vnde annui reditus ampliores suppeditarent. pręcipua liberalitas ni amissi, compensatio non magna. Inter Regem & Lecestrię Ducem munificentię en erat. aurea corona eximii decoris pretiiq; missa abs Lecestrię Duce. addita mu- borum gratia: regni iure abdicato, corona etiam quam suo capiti pararat, cedere. ecuniæ conquirendę ratio excogitata. conuenit vti priori decreto rescisso, in quo offensionis erat, summa ea per familiarum capita, mutui nomine imperaretur, eo- i ante ea tempora in ærarios relati essent. ingenuis, virginibus, matronis, viris sacra- unitas conseruata. Constantia ineunte salutis anno millesimo trecentesimo octo- nono possessionem Caracæ vrbis sibi attributę adiit. Rex Madriti restitit. Quo tẽ- 1389. Lecestrię Duce de mutuo colloquio, ad Cantabrię Aquitanięque fines, per legatos tus primũ venturum se dixit: eaque voluntate Burgos sese retulit: vbi ieiunii tẽpore tu Christiano obseruatur, ex morbo decubuit. spatio temporis interiecto sententia tametsi Victoriam accessit, vnde Constantia ad virum dimissa erat. Legati Petrus xamę Episcopus, Fernandus Illesca, qui ex ordine Franciscano, Regi à sacris con- ous erat, Lecestrię Duce conuento Regis valetudinem nondum plane confirma- nique tempus excusarunt: Pyrenæi iuga niuibus impedita, gelu rigentia fore supe- æc species obtenta. ex arcano colloquium Rex detrectabat, quod Lecestrię Duci um esse cognouerat, eum à Gallica amicitia distrahere. parque periculum offere- ne Principi recens fœderato, aliquid coram negaret: siue annueret, iniquissimo po- antis à Gallis Regibus beneficiis obstrictus, in quo turpissimam ingrati animi no- urreret. Actum de re tota cum legatis. ii sui muneris esse negant quidquam nisi nscio constituere: remque omnem ad eius arbitrium reuocari integram petunt. ecta Victoriam ad Regem redeunt, ne facta quidem Anglis potestate Compo- eligionis ergo adeundi, quod reliquis nationibus datum erat. Calæcorum ani- uo aduentu denuo ad studium rerum nouarum concitarent, ob belli superioris m prouidebatur. Quo tempore omnino quarto Idus Martii Cæsaraugustæ, dum rs reficitur, cui ab Engratia nomen est, opinione sanctitatis in ea vrbe celeberri- mque superstruendo operi fundamenta effodiuntur, gemina sepulchra vetu- ta forte reperta sunt, D. Engratiæ, atque D. Lupertii. consecuta publica vniuersæ ætitia & gratulatio, eo pignore Diuos tutelares propitios amplius fore existiman- i gratiæ actæ, supplicatioque ad omnia templa insigni apparatu habita.

Regis Castellæ obitus. CAPVT XIII.

VI inter Principes Lecestriæ, Castellæque colloquii mentio intermissa est. In- Anglos Gallosq; triẽnes induciæ factæ: succedẽteq; æmulatione virtutis ex lõgo

interuallo ſacrum bellum repetitum. iunctis viribus Genua traiiciunt in Africam. Ap
diſium, quæ vrbs hac ætate Africæ nomen habet, obſidione tentata. prouentus tãtis m
tionibus impar fuit. Hiſpania nondum quieſcebat. Caſtellæ cõuentus Segobiæ habiti
inde ad Luſitanum miſſi legati, quoniã in Gallico fœdere vtriuſq; gentis cõfœderati P
cipes comprehenſi erant, quid animi haberet ſciſcitatum. negat ille ad ſe rem eam per
re: rebus ſecundis inſolens feroxq;, neque ſatis reputans rerum humanarum inconſta
& nouo bello Calæcos impetere cogitabat. induciæ tantum ſemeſtres Ferdinandi Il
diligentia impetratæ: quem ego ea tempeſtate probum induſtriumq; hominem fuiſ
perio. Romæ Vrbanus VI. deceſſit Idibus Octobris. in eius locum Petrus Tomacell
tria Neapolitanus paucis poſt diebus cooptatus eſt. Bonifacii IX. nomen Põtifex de
ſit. Tuda Calæciæ vrbs ad Luſitaniæ fines pertinens, quo primum tempore inducia
tempus tranſactum erat, à Luſitano obſeſſa, omniq; conatu impugnata eſt. ſubiectus
incendiis, ruina, cæde fœdatus. Caſtellæ Rex belli fortunam, quam auerſam erat exp
formidabat: & Luſitanos ſucceſſu feroces laceſſere tutum non erat. ne tamen nihil
videretur, Tenorium Toletanum Prçſulem, Martinum Iuanium opitulaturos præm
ſerum auxilium fuit, rebus perditis, vrbe capta. Eorum tamen interuentu induciæ in
nos inter vtrãq; gentem factæ. Tuda reſtituta, aliaq; ab vtraq; parte oppida. Proximo
1390. 1390. regni conuẽtus Caracæ habiti ſunt, rerũ geſtarũ magnitudine, multitudine, v
omnium celeberrimi. referente Rege de regno abdicando actum: ſi Caſtellæ impe
poſuiſſet, filioq; de manu tradidiſſet, Luſitanos eius & Beatricis vxoris imperium
quaquam repudiaturos. Decumarum eccleſiaſticarum tertiam partem Clemens Po
conceſſerat, vt eo blandimento Caſtellæ Principes deuinctos teneret, exemplo Vrba
qui idem Anglis præſtiterat. Eas ſe decumas Hiſpalim, Cordubam, Giennium, Mu
atq; Cantabriã retenturum dixit: cætera ceſſurum filio. proceres ſententiam rogati,
paſſuros negant. peſſimum exemplum induci. Regem idonea maxime çtate reipubli
ram abdicare: tradere puero curis publicis impari. malo cogendos Luſitanos, neque
quam pro ſano voluntate facturos. Deinde de factioſis relatum. iis in commune v
conceſſa. modo delicti pœnitentiam benefactis approbarent. vnus exceptus Gegio
mes in cuſtodia manens: cui infenſus Rex omnes ad eum opprimendum occaſion
captarat: feciſſetq;, ni Petri Regis calamitatis exemplum, ob ſimiles cædes retardaſ
ctigal militare ordinum conſenſu maius quam vnquã inſtitutum. Cõſueuerãt mili
ſtili metu ſublato, conſeneſcentibus bellis tota prouincia vagari, res agreſtium agere
que. Sancitum, vt eorum multitudo ad competentem numerum redigeretur. graui
turç equites quatuor millia, leuis mille & quingentos, ſagittarios mille cum ſuo i
mitatu, ordinario ſtipendio ali: atq; in prçſidiis, quarum videretur vrbium colloca
licentiç facerent. Sic militaris diſciplina reſtituta, & çrarii inopiç prouiſum, immin
pendiis immunitate veniaq; multarum legum conceſſa. externa ſtipendia faciend
tas omnibus ſublata. rem haud dubio vtilem, & à bonis poſtea Principibus perp
diſciplinç firmatam. Externis hominibus ſacerdotia in prouincia dari vſu recept
vnde magna incommoda extare neceſſe erat: templorum cultum negligi ſacerdo
ſentia: litterarum ſtudia prouinciales non curare, nullis virtuti præmiis. Communi
ſu conſtitutum, Clementem Pontificem de ea re appellandum. neq; enim iuſtiſſi
uinciç votis repugnaturum putabant. Priorum temporum perturbatione Caſtellç
ris proceres in iura eccleſiarum inuaſerant, patronorum occupato nomine ſacer
ſtituere ſoliti. exiguo ſtipendio conſtituto, decumarum multo maximam parte
quiſq; domum auertere, eccleſiarum iura occupare, dare, & auferre templis mer
ſacerdotes atque temporarios. Epiſcopis Burgenſi & Calagurritano, vbi vis mali i
rat maxime, agentibus de ea re in conuentu eſt relatum. Rege ad çquitatem prope
clari ii conatus impediti regulorum interceſſione, ne noua offenſione eorum ani
rentur. Erat enim ſubditis paulo ante poteſtas conceſſa, à proceribus ad regios
prouocandi: quod ægerrime tulerant. Itaq; eccleſiarum libertas ſanciri non pot
morem per multas çtates cõtinuatum, maiorum merita, priorum Pontificum ve
cuſabant, ante concilii Lateranenſis tempora: Alexandro tertio Pontifice ſcilice
uo decreto eſt cautum, ne decumas profani inuaderent, ne Pontificum quidem
Prçterea petentibus, vt Henrici Regis teſtamẽtum, qua parte profuſas donatione
xiſſe dictum eſt, nouo decreto reſcinderetur, præter ſpecioſa verba: placere Regi
terna eſſe rata, nihil impetratum. Vno tempore à duobus Regibus Vaſcone, atq
tenſi legati Caracam venere, Ramirus Arellanus, Martinus Ayuarus pro Vaſc
ſenatu poſtularunt Reginam Eleonoram curata valetudine, qua cauſſa diſceſſe

venia, ad virum remitti. æquum non esse integra vtriusq; ætate coiugium dirimi. re-
insigne, quod eatenus dilatum erat, more gentis vtriq; imponendum fore. De ea re,
nora Regina à fratre Rege appellata: videri æqua virum petere: profectionem conti-
maturaret: odium illa gentis excusauit, insidias vitæ suæ comparatas, veneno à medi-
dæo præbito, vnde tandiu aduersa valetudine conflictata esset. vim adhiberi regiæ
inæ graue erat. legatis tamen postulantibus datum, vt Ioanna maior filia quoniam vi-
ole carebăt, Roa vbi à matre erat relicta, primo quoq; tempore, vti factum est remit-
ur ad patrem. Qui reuocandæ vxoris spe depulsus celeberrimo apparatu Pompelone
nplo maximo regias infulas suscepit Idibus Februarii. regni libertatem, subditorum
noda iuratus, inunctusq; de more, clypeo militari impositus, humerisq; sublatus Rex
ctis ordinibus proclamatur. totius ceremoniæ Antistes Petrus Martinus Salua Pom-
ensis Episcopus. Petrus Luna Clementis Legatus affuit, aliiq; magno numero nobi-
proceres. à Rege Mauro Malacæ Præfectus legatus, insignes equos, gemmas, vestē
etiosam splendidi muneris loco, Castellæ Regi attulit. petenti induciæ cōcessæ. Pe-
enorius Archiepiscopus Toletanus insigni ponte Tagum iungendum curabat, eo
Archiepiscopo nomen est iuxtaq; casæ rusticanæ in pagi formam. loci cōmoditate
lectatus, cum belli Lusitani tempore Hispalim peteret, hac tempestate expetēti ei-
ræsuli dedit incolis eius oppidi vectigalium omnium immunitatem, Villæ Francæ,
, immunis, ab ea re nomine dato. idem Alcoleæ oppido concessum, in cuius agro
dificabatur. Extat diploma regium in ærario sacro inter schedas templi Toletani,
e datum, pridie Idus Martii. Ferdinando minori Regis filio, cui Lara principatus
pidū Pennafielis additum, Ducis nomine. corona capiti imposita, nullis extantibus
s, quod collatæ dignitatis insigne erat: tametsi nostra ætate non Duces, sed Comi-
n coronam clypeis adiiciunt regiæ haud absimilem. ex vtraq; regia Castellæ atque
niæ insignia puero temperata distinctionis causa, & quoniam vtrisq; Regibus satus
adulto vere, tantisq; rebus, qua perfectis, qua constitutis, conuentus Caracenses
nt. mense Iunio cum Lusitano Rege, cuius indies potentia confirmabatur Castel-
idabilis, induciæ sexennes denuo pactæ. Romæ pontificatum gerebat Bonifacius
ine IX. patria Neapolitanus, anni superioris fine, vti paulo ante monstratum est, in
defuncti locum subrogatus. eo concedente Olisiponensis Præsul Archiepiscopi
auctus est Conimbricensi Episcopo contributo. nostra ætate Portalegris episco-
uli tertii Pontificis Maximi venia recens institutus accessit. hoc aliaq; multa blan-
Lusitanis in fide confirmādis à nouo Principe Pontificeq; per id tempus data. Se-
aditu Castellæ Vlterioris sita est vrbs ampla, ciuium numero frequens, lanarū ar-
nde magnus ciuibus prouentus, quam re alia nobilior, montibus ambientibus, qui
is niuibus rigent, eoq; per æstatem præcipua cæli temperie. eo se Castellæ Rex Ca-
fectus contulit. Vicinis locis ad pagum Rascafriam Regis impensa structura mo-
urgebat, eius cui Paularii nomen est, inter Carthusianorum domicilia ipso ædifi-
dore, copiis, & loci sanctitate in Hispania celeberrimū. Vallisoleti arx vetus in mo-
formam conuersa: vnde Benedictini monachi vniuersa prouincia iura repetere,
uidem ætate soliti sunt. Guadalupeum templum aliis sacerdotibus, quibus ab Al-
datum erat, detractum, atq; monachis, quibus à D. Hieronymo nomen est, attri-
perioribus annis fuerat, regiæ pietatis atq; religionis, quę in Ioanne erat, hęc ex-
imenta in Hispania. Æstate circumacta, Reginam quidem Madritum præmisit:
m & Catharinam sponsam Talaueram hyematuros, regionis temperie & amœ-
itatus. Ipse consilio in Bæticā festinandi, vbi perturbatione temporum omnium
n licentia erat, inualido legum auxilio, quæ vi, ambitu, postremo pecunia turba-
uxa magistratuū auctoritate, quæ magna pernicies est, Complutū inprimis abiit.
ex Africa quinquaginta milites, professione quidem Christiani, atque Farfanes
ti: cęterum Marrocio Regi operam nauare soliti, atq; Africanæ militiæ assuefa-
quibus quiq; in locis milites versantur, multum earum regionum consuetudine
ir necesse est. equos magna agilitate incitabant, variosq; orbes elegantia quadā
explicareq; erant edocti. Eo spectaculo cum se Rex & proceres oblectare cupe-
Dominico, septimo Idus Octob. sacris procuratis, egressi in vicinum agrum sunt,
uæ palatio coniuncta est, & vulgo Burgensis vocatur. Rex studio incitatus equū
i vehebatur in veruacto cum subditis calcaribus incitasset, loci inæqualitate ful-
endente equo, concusso afflictoque corpore ad terram præcipitatur: mo-
e temporis extinguitur. O nullam constantem felicitatem, magnumque rerum
um ludibrium, morteque ipsa tristius mortis genus? Quid regia potentia pro-

fuit, opes, comitatus, copiæ? quid ætatis viridæ decoræque iuuentæ flos, annum ager
ti trigesimum tertium? regnum tenuit annis vndecim, mensibus tribus, diebus vigin
Sub vitæ finem Segobiæ ipso Diui Iacobi festo die insigne excogitarat, ex aureo torq
radiis distincto columbæ effigiem, aulicis, atque nobilibus ad præclara facinora aui e
emplo honoris specie obiecta incitamentum. verum eius morte res ea priusquam conf
maretur euanuit.

Res Aragoniæ. Cap. XIIII.

HÆC in castella. in Aragonia Ioannis Regis mores à paternis degenerabant institu
Ille viuido ingenio erat, bellaque ex bellis serendo imperium amplificare semper
duit: belli & pacis consilia, vtilitate magis metiri, qnam honestate. Ioanni mitis ac tra
bilis animus fuit, nisi naturam fortuna corrumperet, aut grauis aliqua iniuria ad vi
ctam prouocaret. quietis quam belli cupidior. cuncta tamen ad imperii gloriam comp
ta. aucupio, venationi, musices & poetices studiis deditus in primis fuit, sed cum sp
dore sumptuq; : vt pares imperio diuitiæ, ijs oblectationibus vanitatiq; non sufficerent
que dissimulatæ voluptates aliæ, neque tecta luxuria. Regina iisdem studiis, vt sexus
bat delectabatur: eoque viri potens erat. regia conuiuiis, cantibus, saltationibus per
bat. puellæ quæ in obsequiis erant, psallere elegantius & frequentius, quam necesse
ingenuis. omnia instrumenta luxuriæ visebantur. Præcipua præmia poetis, qui Lem
censi lingua aliquid dignum ingenio ijsque moribus consentaneum cuderent: pror
legatione ad Regem Gallum missa id genus poetas conquiri, atq; ad se mitti postu
Prouocauit eius rei fama Wenceslaum Cæsarem pudenda hominem ignauia, vt i p
gatos noui Regis amicitiam expeteret, eiusque filiam Ioannam sibi in coniugium
morum similitudo studia conciliabat: tametsi quod de coniugio petebatur, dilatu
præsenti, ac postmodum disturbatum est. Proceres Aragonii rerum perturbation
Regis socordia non ferentes, communicatis inter se consiliis, iunctisque viribus Ca
ctium anno superiori conuenerunt: quo tempore regni conuentus Montione
conspirationis princeps Alfonsus Villenæ Marchio, Iacobusque illius frater Dertus
scopus, præterea Bernardus Cabrera, aliique viri principes. Querelæ de scripto p
sitæ, missæque ad Regem & conuentum. summa erat: Militarem disciplinam lab
tam voluptatibus. priscos gentis mores indies magis euerti. nec libidini, nec sump
neque vestium pretio modum esse. Atque illud intolerandum, ad vnius fœmina
trium rempublicam verti: (Carrocia hæc erat, qua multum & familiariter Regi
batur) plus in aula posse, quam grauitas illius ætatis sexusque conditio, & imperi
stas postularet. vulgi & procerum querelas, atque sermones in eius potissimum
erumpere, neq; à Rege & Regina tamen temperare. certatum ab vtraq; parte min
uitiisque. & initium belli ciuilis proceribus in factiones diductis, quæri videbatu
mite ingenium præsidio rebus fuit. post multas altercationes Principibus coniu
tum, quod iuste petebatur. Regia lasciuia voluptatesque restrictæ. repetitæ leg
ptuariæ. & quod caput erat Carrocia, aula exacta est: nullamque vt deinceps rei
regiæve partem attingeret, cautum. Sic iræ consedere: paxque publica modice
tandem stetit. Noui tamen ex Gallia belli terrores ostentati. Armorici milites ma
mero, Tomichus ad decem & octo millia equitum fuisse ait, ductore Comite A
co, cui ægre erat fraternos conatus frustra fuisse, in Ausetanos, Indigetesque
gno impetu infuderunt, nulla belli causa, vno tantum studio prædandi. villæ vic
censi. direpta oppida. abacta pecora. cædes factæ. in Emporitanos Gerundensesq;
mali desæuiit. Contractæ raptim prouincialium copiæ. Raymundoq; Bagio Duc
banias oppidum, iusto prælio cum hoste certatum est. victi fusique Galli. Dux ip
copiarum Mastinus in potestatem venit. secundum eam victoriam Rex, qui se C
continuerat, ad omnem occasionem, intentus ex ea vrbe egressus, hostium co
ex variis partibus in vnum corpus conuenerant, deleturus contendit. Gallorum
petu valent, mora consenescunt: vti tunc accidit. diuturna enim militia fessi, &
clade castigati, certamen deuitarunt: seque superato Pyrenæo monte in Galli
lerunt, agro Ruscinonensi direpto vexatoque: cum Marigotus Auernus Reg
nii auspiciis militaturus, Armeniacum Comitem in patriam retraxisset, di
fendendæ necessitate. Bellum in Aragoniæ finibus gerebatur, & nouorum con
pacta inibantur, Ludouicum inter Andegauensem alterius Ludouici filium, q
politanum Regem ferebat, & Violantem Regis Aragonii filiã per legatos, Clen

e Auenione disceptante corã & conditiones ferente, pactæ nuptiæ. Maria Siciliæ Re-
Martino Exericæ regulo, Regis ex fratre nato pacta est. sponsalia Perpiniani data: vbi
bello defendendo intentus, veris tempore morabatur. In Sardinia noui motus conci-
unt, principio anni millesimi trecẽtesimi nonagesimi primi à Brancaleone Oria nulla 1391.
noria icti nuper fœderis, veniæq; impetratæ arma quasi pro communi libertate corre-
fauebant Genuenses insulaniq; rerum nouarum studio, Aragonioq; imperio fessi. Sas-
vrbs primaria, aliaq; oppida & arces, pars vi, pars voluntate occupatæ. Aragoniæ vires
inutæ erant. nouæ ergo copiæ conscriptæ: atq; Cæsaraugustæ ad quintum Idus Febr.
es quicunq; in ea insula possessiones aut oppida haberent, continuo pręsidio accurre-
Rege mandatum est. Quo anno Martinus Salua Pompelonensis Episcopus à Clemen-
ntifice honore purpuræ donatus est: eumq; primum ea ecclesia Cardinalem habuit,
n omnibus animi & corporis dotibus præstantem ea tempestate.

Henrici tertii Castellæ Regis initia. CAP. XV.

GIS Castellæ lateri, quo tempore equi casu afflictus oppressusq; est, Tenorius Archi-
piscopus adhęrebat pręstanti vir, expeditoq; consilio. Ergo extemporali tentorio ipso
xtructo acres custodias adhibet. exanime Regis corpus vestibus & fomẽtis tegit. pro
ipis incolumitate, quasi eius iussu votis & supplicationibus superi fatigantur, haud-
iam exaudituri extincto iam Rege. sed à prudenti Præsule prouidebatur, vt extracto
ore extrusi in omnes partes tabellarii vrbes & oppida in fide confirmarent: proceri-
& Episcopis, qui diuisi studiis erant, reipublicæ conturbandę facultas non esset. Quo
io interdum nuncii vulgati Regem melius habere: dareq; mandata. sed cum vultus
nsentiret cum verbis, omniaq; timide ac perturbate agerentur, multumq; ministri
e arcano colloquerentur consultarentq;, diu res contineri non potuit. Prima Bea-
egina ad triste spectaculum accurrit, paterno ante spoliata regno, nunc etiam vidua-
nulla prole, quæ calamitatem leuaret. Henricus eodem percitus nuncio Madritum
ter prosequente Ferdinãdo fratre. Agenteq; Toletano Archiepiscopo, cuius primę
erant, in eo municipio, vexillis de more explicatis, Henricus primũ in cõuentu pro-
deinde per compita Castellę Rex proclamatur vndecim annos natus, paucis adiectis
. publicæ lætitiæ mœror permistus, tanto sublato Principe, corpore noui Regis im-
, vnde Valetudinarii cognomen accessit. Conuenere tamen certatim tota prouin-
ceres nouum Regem salutaturi, rebusq; in discrimine opem laturi. nouas nonnulli
ant spes rebus mutatis turbatisq;, augeri ipsos copiis & potentia posse. affuerunt Fri-
s Beneuenti Dux, Petrus Trastamaræ Comes, Magistri militum Laurentius Figue-
Iacobi, Gõsaluus Gusmanius Calatraue, Martinus Iuanius Alcãtarę. Ioannes Man-
rchiepisc. Compostellanus, idem regii scrinii Magister. Alfonso Villenæ Marchio-
priori tempore in Aragoniam discesserat infensus (sic arbitror) Castellę Regi, nunc
nti, seseq; ea conditione affuturum pollicenti equitum præfectura concessa à Rege
q; est, iudicium defuncti Principis secutis, sub quo eum honorem obtinuerat. neq;
men, aliis in Aragonia rebus implicitus. Extincto Regi postquã iusta magnifice fa-
, corpusq; vti ipse mandauerat Toleti in regio sacello est tumulatũ: proceres in vnũ
ere, vt inter se de reipublicæ statu componendo disceptarent. venere vrbiũ procu-
studio incitati, patriæ opitulandi. Eleonora Sanctii Alburquerquii Comitis filia v-
amplissimi principatus hæres, prorsus vt ea tempestate locuples fœmina vulgo di-
, in aula versabatur, huius nuptias Beneuẽti Dux eius patruelis ambire cępit. verum
frustra fuit. Ferdinãdo Regis fratre pręlato, ea lege, ne prius ratę nuptię essent, quã
atuordecim annos esset natus, vti erat in Anglico fœdere cautum, si quid Henrico
tam ætatem humanitus accidisset, Ferdinandum cum regno in Catharinæ nuptias
ri. Ea causa Eleonora sacramento, nuptiarum pactũ confirmauit, lectissima puella
regia indole, decem & sex annos nata: Ferdinandus ætate minor, iureiurando ab-
Dum de republica disceptatur, Petri Aialæ, ad quem Fuensalidæ Comites genus
, indicio cognitum est, a Ioanne Rege testamẽtum conscriptũ superioribus annis
nquirendum proinde diligenter visum est priusquã certi aliquid statuerent. regię
excussæ omnes, atq; testamẽtum inuentum ante annos aliquot ad Cilloricum op-
n Lusitania nuncupatum, vti superius dictum est. Recitatę tabulę in conuentu. va-
orum consecuti sunt motus. ac illud plerosque offendebat maxime, quod Henrici
sq; ad quintumdecimũ ætatis annum instituti erant, Alfonsus equitum Magister,
iscopi Toletanus, Compostellanusq;, Calatraue Magister, Nieblę Comes Alfon-

ſus Guſmanius, Petrus Mendoza regiæ procurator. his ſex ciues Burgis, Toleto, Legion
Hiſpali, Corduba, Murcia, ex ſingulis vrbibus ſinguli, aliorum ciuium ſuffragio deligen
adiungebantur. Res magna controuerſia agitata. pauci defuncti Regis voluntatem rat
eſſe cupiebant. aliis teſtamentum abrogandum videbatur: quod conditori ipſi diſplicu
ſe multis argumentis & teſtibus confirmabant. Itaquè ea ſententia valuit: tametſi Arch
piſcopus Toletanus comburi tabulas teſtamenti vetuit: quod in eo templo Toletano m
ta abs Rege legarentur, quę rata fore diſputabat, vt cętera conſulta & decreta reſcinder
tur. De adminiſtrando imperio mox actum. & cōmuni ſentētia rerum poteſtas Beneu
ti, Villenæ, atq; Traſtamaræ regulis commendata, Archiepiſcopis Toletano, & Com
ſtellano, D. Iacobi & Calatrauæ Magiſtris. è ſedecim regni procuratoribus octo per vi
ſpatio trimeſtri adiuncti proceribus. collatis omnium ſententiis, quod maior pars dec
uiſſet, id ratum fixumque fore placuit. Ea gubernationis ratio vni Toletano Archiepi
po diſplicebat, in plures partito principatu, eoque minori ſingulorum potentia, maior
rum perturbatione: atq; Alfonſi Sapientis ſtari lege malebat, vnum tres, quinq;, aut ſep
Rege minori creari procuratores ſancientis. victus tamen aliorum procerum importu
tate, miniſq; conſenſit. Monetæ genus Agni figura percuſſæ, quoniam nuper ex cogita
rat, & temporum vitio adulterata, abrogari placuit: atq; ex priſtina forma valoreq; con
ri. Alfonſus Gegionis Comes vinctus, in Toletani Archiepiſcopi poteſtate erat. eo reſi
te contendenteq; Almonaciri arce Montem regalem translatus, D. Iacobi Magiſtro
cuſtodiendi cura demandata: donec maturo conſilio de eius rebus cōmuni conſenſu
beratum eſſet. Fine anni Hiſpali atq; Cordubæ in Iudæorum gētem ſæuitum à popul
illatæ clades. domicilia Synagogæq; eorum direptæ. turbæ concitator Ferdinandus
tinus Archidiaconus Aſtigitanus per plateas concionabundus, inualidis magiſtratib
pud vulgus ſpe prędæ, magis quam ſyncero religionis ſtudio. vis mali ex interuallo in
Hiſpaniæ regiones diffuſa. Toleti, Lugrunii, Valentiæ atq; Barcinone, quaſi ſigno da
certam diem Nonis Auguſti in miſerorum fortunas graſſatum eſt. multi, Chriſtiani
nis officium datis nominib. ſimularunt potius, quā impleuerunt. metus haud ſynce
luntate impellebat. verum hæc aliquanto poſt. Madriti in templo quodam procura
regni conuentus haberi ſoliti erant. Beneuenti atq; Traſtamaræ reguli ferro tecti i
uentū irrupere. cohortibus armatis locus circumſeptus. ea res in Præſulis Toletani
altius, quam vt facile euelli poſſet, deſcendit. Itaq; proxima luce Complutum abiit,
tionis municipium: deinde Talaueram conceſſit. ex ijs locis ſolicitare populos &
res litteris non deſiſtebat, atq; ad arma concitare. Pontificem Clementem, Reges
atq; Aragoniæ monere: Paucorum vi oppreſſam Caſtellæ libertatem. In ſenatu no
mento & ratione, ſed linguę petulātia, de rebus publicis & priuatis diſceptari. Non
cum conſilium vigere, ſed paucorum libidine regnum adminiſtrari. In regia ſigna
oppido vbi curia erat, milites vagari. Senatum nihil decernere, nihil à ſingulis pro
tia dici: terrore propoſito ad paucorum libidinem circumagi. Defuncti Regis v
» tem. quæ ſacroſancta eſſe deberet, pro nihilo duci. Quod ſi regii tęſtamenti tabu
» temnebantur, quaſi in procinctu ac perturbate factæ, id enim nequitiæ velamen p
» tur, quid regni leges à ſapientiſſimo Rege promulgatæ? an eum etiam parum anim
» ſe, confectum annis & laboribus contendant? Ne ergo ſenatus iudicio, neq; regni
» conſenſu ſtatutum eſſe putate, quod paucis collibitum fuit. ac rebus potius perdi
» minori, cuius ætas ludibrio eſt, regnum quæſtui, opem ferre maturate. quod pe
» numina, & quidquid in terris ſanctū eſt, melior & ſanior regni pars oramus, obteſt
BeneuentanusToletani Pręſulis exemplum ſecutus, in ſalutato Rege Beneuentū
ſeſeq; cum Toletano coniunxit. acceſſit in partes Villenæ Marchio. miſſi ad omn
vt quoniam regni conuentus futuri erant generales, venire non recuſarent. certe
catios cum poteſtate mitterent. fruſtra is conatus fuit. variæ facto excuſationes p
Dominicus S. Pontii Epiſcopus ex Prædicatorio ordine, præſtanti vir eruditionis
ne à Clemente Pontifice Legatus, geminas litteras attulit, ad Regem, regniq; pr
res. ſumma erat. Dolere eum optimi Principis inopinato triſtiq; caſu: atq; ex eo
re, quanta ſit inconſtantia humanæ felicitatis. debere eos æquo animo ferre orbit
que in vnam reipublicæ iuuandæ concordiam pari voluntate incumbere. publi
regni ſalutem priuatis doloribus atq; cupiditatibus potiorem arbitrari. quod vt
pro iure paterni imperii mandare. Eo legato vltro citroq; commeante, de conc
ter proceres actum, nullo fructu. A Regibus Galliæ atq; Aragoniæ legati eadem
venerunt. cum iis fœdus inſtauratum, ac nouo iureiurando ſancitum eſt. Vaſco
gis legati præterea, Eleonoram Reginam ad virum remitti poſtularunt eo loco

erat consentaneũ. De ea re appellata, quæ fratris preces reiecerat, pueri conatus faci-
dē excusationibus ludificata est. Interea à Toletano Præsule delectus habiti: conquisi-
xilia. species erat reipublicæ liberandæ: sed vt est prona vulgi in deterius persuasio,
q; existimabant, occasiones captare vniuersę administrationis occupandæ, profunda
itione hominē, personæ quā sustinebat nulla memoria. legationibus ineundę concor-
ratio semel & iterũ tentata: & cum nil proficeretur, vim veriti regni procuratores, atq;
riti munitione diffisi, cum Rege Segobiam abierunt. Trastamaræ Comes Magister e-
um creari cupiebat: idq; Ioanni Regi fuisse propositum dum viueret, disputabat. Ville-
larchionem eo honore detracto irritari, in ea rerum colluuione, sanioribus non pla-
t. temperamento excogitato, septuaginta millia æris annua in præsenti, ex regio fisco
tamaræ regulo constituta, quod Magistri equitũ stipendium erat: in posterũ nisi Vil-
regulus mutaret, à factioneq; recederet, honor quē ambiebat promissus. quod paulo
actum est. Sequebantur Toletani partes Alcantaræ Magister, & Dieghus Mendoza,
quem Infantatus Duces copiis & ditione hac tempestate præualidi, generis originem
unt. Exercitus conflatus: in quo mille quingenti equites erant, pedites quingenti. cũ
piis coniurati Vallisoletum perueniunt, quo Rex se contulerat. ad vicini fluminis ri-
osita castra sunt. Vasconum Regina, quę se Areuali tenebat, periculo percita, ne pars
parte confligeret, pari damno siue victoribus siue victis coniuratis regiisve, vtrosque
ndo, magno labore, magna contentione impetrauit, vt colloquium de pace esset.
io oppido designato conuenere die dicta, ex vtraque parte proceres. affuit Regina
irili animo fœmina, Clementis Pontificis Legatus. rogat in conuentu Toletanũ Prę-
Compostellanus: cuperet ne rata esse omnia quæcunq; defuncti Regis testamento
a erant. ad eam vocem Toletanus cunctatus, dolumq; veritus, id agi vt Beneuenta-
ienaretur, quoniam in regni procuratoribus eo testamento nominatus non erat pla-
bi respondit, ea tamen lege, si tres alii proceres accederent Beneuenti, & Trastama-
uli ex regio nati sanguine, atque D. Iacobi Magister, opibus & clientelis in primis
s. id publice & priuatim fore salutare, tantos Principes à reipublicæ procuratione
xcludi. Assensere aduersarii ante discrimen feroces, in periculo pauidi. cautumque
fœdere confirmando Burgis generales conuentus haberentur. dati obsides virorum
pum filii, Ioannis Mendozæ regiæ procuratoris, ad quem Montis accuti, Almasani-
guli genus referunt, Petri Aialæ, Dieghi Sunicæ, Alfonsi Cerdæ. sic in præsenti dis-
n quidem ab armis est.

Fœderis conditiones mutatæ. CAP. XVI.

LETANI Præsulis partes nouo fœdere haud obscure confirmabantur: plusq; vnus
ctoritatis & virium habiturus videbatur, quam omnes aduersarii, & suis opibus vali-
noua trium Principum accessione formidabilis. id intelligentes Compostellanus
i, omnes ingenii & industrię neruos ad imminuendam illius potentiam conferunt.
lio inter se cōmunicato Alfonsi Gegionis Comitis liberandi, atq; in pristinam ditio-
estituendi auctores existunt. satis ærumnarum pertulisse, satis pœnarum esse datum.
mutatione temporum euasit, ad Regemq; deductus est. Burgis vbi conuentus age-
, de fœdere nuper icto disceptatur. negat Compostellanus assensurum, nisi Gegio-
mes, quartus tribus proceribus accederet, pari nobilitate potentiaq;. dolet Toleta-
s de artibus peti. diducti in partes ipsi ciuitatũ procuratores. res magna altercatione
atur. nouorũ motuum metus iniectus. partiũ consensu, delecti iudices controuersię,
uus Episcopus Segobiēsis, atq; Aluarus Martinus, vtriusq; iuris publici & priuati pe
i, cęterũ & ipsi infecti partibus, eoq; consensu nullo. Principio hęc anni 1392. age-
. multis in ea re diebus & laboribus consumptis conuenit tandē: quatuor proceri-
quibus controuersia erat, ad reliquos adiunctis regia vectigalia diuidi: tempore im-
gulis cōstitui: ita vt semestri spatio quini rempublicam procurarent: cessarent alii.
positione tranquillitatis spem prouincialium animis conceptam, improuisus casus
conturbauit. Dieghus Rogius ex Gegionis Comitis familia, è venatione rediens,
us Beneuentani assectis trucidatur, hero haud ignaro (sic vulgo persuasum est) vnde
inuidia flagrare cœpit. singulis cōsiderantib. qualis futurus esset accepta potestate,
pecimen sæui animi ipsis initiis præbuisset. ergo rebus mutatis, retractatoq; fœdere
ti Regis testamento stari placuit: ea modo conditione, vt quoniam Villenæ & Nie-
uli aberant, dum euocati denuò regiis litteris venirent, eorũ partes Toletanus Præ-
leret, quasi vtriusq; vicarius, cum iure trini suffragii. Duci Beneuentano, & Gegio-
niti ex regio fisco, stipendii nomine centũ æris myriades annuæ, singulis designatę.

1392.

datũ prętetea Toletano, vt regia vectigalia dimidia ex parte penes ipsum essent: vnde eo
sumptus compensaret, qui paulo ante contrahendo, alendoq; exercitu facti erant, publica
vtilitatis causa. sic ipse prædicabat, crediq; cupiebat. & quoniam induciarum tempus ex
ibat, quæ pactæ cum Lusitano erant, neq; satis virium ad bellum instaurandum: commun
consensu legatio ad Lusitanum missa est. cuius legationis principes fuere Ioannes Serranu
Seguntinus Episcopus, atq; Dieghus Corduba Castellæ Marescalus, nobilis in primis po
tensq;. vnde Egabri siue Cabræ Comites, generis stemma perpetua serie deducunt. Nie
blæ Comite in curiã euocato, graues Hispali motus extiterunt. Maris præfecturam Alu
rus Gusmanius illius propinquus obtinebat. Dieghus Mendozius pro ea gratia & aucto
ritate qua apud puerum Regem valebat, dari sibi cupiebat. attraxeratq; in partes Nieb
Comitem, aliena calamitate studẽtem, nouum sibi & potentissimum amicum concilian
ea irarum causa grauissima. Petrus Pontius Marchenæ regulus, iunctis cum Aluaro Gu
manio viribus Hispalim occupat. Nieblæ Comitis amici & necessarii ad vnum omnes v
be exacti. Segobiam propter loci firmitatem ciuiumq; fidem abs Rege itum est. eo ex L
sitania allatum: Regem Lusitanum à fœdere aures auersas præbere. Henrici Regis æ
contemptui erat, & ex procerum Castellæ discordia rei bene gerendæ occasio existere
debatur. præterea Beneuentanus Dux, qui publicam inuidiam non ferens, & ne testi
formis acceptæ ignominię in curia viseretur, in patriam discesserat, rebus Lusitanis fine
nunciabatur, Beatrice Regis Lusitani filia notha desponsa, ingenti auri pondere dotis n
mine promisso. ægre id habuit Regem & proceres reputantes, quantum momenti acce
surum Lusitanis esset, Beneuentano in partes attracto, magnis opibus & clientelis, finitim
principatu. Eleonorę Alburquerquii Comitis nuptias interceptas, accusabat ille, dolet
que. ea causa Rogium interficiendum curasse creditum, cupiditati repugnantem. quo
Ferdinando detracta, sibi redderetur, facile Lusitanam conditionem esse repudiatur
consilio inter proceres collato, parere necessitati visum est. Areualum in Vlteriori Cal
la nobile municipiũ, nuptiarum celebritati designatũ: quam rem incenso studio ambie
eius copia fastidiũ peperit, repenteq; mutata voluntate destitit. siue id fuit, siue insidi
fraudem veritus in fœderis specie, certe ad Lusitanum coniugium denuo animum
lit. Toletanus Prȩsul haud ignarus quantum periculũ rebus immineret, pro ea gratia &
ctoritate quã penes Beneuentanum obtinebat, ad eum citato itinere profectus est. Vi
Marchionis filiã coniugẽ pollicebatur: auri pondus dotis nomine, non minus quam
in Lusitania offerebatur. recusat ille conditionẽ: sibiq;, externo præsidio opus esse a
uersus inimicorũ potentiam: quorũ erat magnus numerus in prouincia, opes amplis
ergo nihil profectũ. tantum in reditu à Toletano Prȩsule Senticæ, hoc est, Zamoræ
in fide cõfirmati: Villaisanoq; arcis Præfecto suspecto, ne eam Beneuentano traderet
ditionis facultas sublata, præcipua turri templi maximi, cui à Saluatore nomen est,
occuparat prȩsidio, detracta. Erat annus in æstatem extractus: cum ex Lusitania, quo
ti de pace amandati sunt, intellectũ est, nihil ea legatione fuisse profectũ. tametsi ad
galiam oppidum in vtriusq; regni finibus, vbi Prior Hospitalarius pro Rege Lusitan
ipsis cõuenerat, supremus conatus erat adhibitus, res ad bellũ respectare: Lusitanos
moria rerũ gestarũ spei imminere ditionis amplificandæ: nec nisi suo commodo fœ
cturos. Beneuentanum quingentos equites sub signis habere: peditũ magnum num
cum ea manu ad Pedrosam habere castra, quod oppidũ prope Taurum in Vaccæis
Magna regni procuratoribus iniecta cura: ingens popularibus metus reputantibus
testinas difficultates malaq; quantum periculi accederet, nouo bello concitato. Erg
Medinam Campestrẽ abiit. vniuersa ditione militares delectus habiti. bellico strep
morum apparatu cuncta personare. Eo maiori terrore, quod à Mauris alia parte be
minere videbatur Mahomadis Granatensis Regis obitu: cui huius anni principio
tune sane defuncto, magnoq; rei Christianæ incõmodo (nam nostrorũ amicitiam
tuo coluerat) Iuzephus filius successit, ingenio haud absimili, moribusq;, atq; pieta
superstite patre, multis Christianis libertatẽ restituit, eosq; in patriã remisit, nullo
ptionis pretio, sed propensa de nostra gente bene merendi voluntate. quod illi Re
malo fuit. Quatuor genuerat filios, Iuzephum, Mahomadem, Halim, Hametũ. Ma
ardenti spiritu iuuenis, nullamq; spem regni nisi in fraudibus habens, ætate minor
criminando, quasi nomine tantum Maurus esset, re & ex arcano professione Chri
multos in partes attraxit, vitio humani ingenii rerum nouarũ cupiditate cõcitatos
tuæ superstitionis studio incẽsos. Eo res à paruis initiis processerat, vt periculũ esset
cum parte armis certaret, pari vtrinq; gentis malo cladeq;. aderat Marrocii Regis
vir à multo rerum vsu collecta prudentia, vt in ea gente admirabilis. eo annitente,

ato inter patrem & filiũ, pax in pręsenti quidem composita est. ne potentia imminuta
i bello, gens Maurica prædę esset hostibus prouidebatur, ad omnẽ occasionẽ eius im-
delendi intentis. Moneant, inquit, vos vtriusq; temporis documenta, ne contumaciã «
pernicie, quam concordiã cum securitate malitis. Nostris dissidiis, nulla hostiũ virtu- «
aximæ clades acceptæ. quid nunc fore putatis, nouo tumultu cõcitato? Parenti quã- «
npio, filiũ obsequi consentaneũ est. in eius vitã conspirare, quid aliud, quam naturã in- «
ere, & ima summis, summa infimis cõmutare? Quin potius iunctis viribus, in hostium «
irruitis, iniuriæ opportunos propter infirmã Regis ætatẽ, dissentientes procerũ inter «
untates, belli Lusitani metũ. Ad has voces rebelliũ studia repente cõquieuerunt. Ma-
ad in patris se potestate fore dixit. mox in Murciæ fines impetus factus, ea parte vbi
rota sita est, nostris Lorca. vastati agri. actæ prædæ. Septingenti equites erant, peditũ
illia. his obuiã factus Alfonsus Fagiardus cum centum & septuaginta equitibus, qua-
entis peditibus, magna eos strage cecidit, fuditq;, ablata prędа. magno metu Hispa-
perata. quo metu belli etiã Sardici apparatus classe Barcinone instructa per causam
niæ repetendę, vbi Brancaleonis armis vrbes & oppida occupabãtur, disturbatus est.
ota Mauri clade castigati, maioriśq; mali metu, ad pacatiora cõsilia animos reuocan-
ducias petierunt, impetraruntq;: reputantib. nostris plus gloriæ atq; periculi ẽ Lusi-
nstare: eoq; bello, aut cõposito, aut profligato, Mauros in cętera victorię pręmia fa-
cessuros. Augebatur Lusitanus numerosa prole, quatuor filiis continuatis ferme an-
Philippa vxore susceptis. Alfonsus, qui ad iustam ætatẽ non peruenit, Eduardus cui
fata destinabant, priorib. annis nati sunt. hoc anno Septemb. nono die Olisipone Pe-
lucem prodiit, Conimbricæ deinde Dux: & sedecim mensibus elapsis Henricus cui
principatus fuit, eius militiæ Magistro, cui à Christo nomen est: rerũ cęlestiũ atq; cõ-
num peritia maxima. Quo pręsidio, atq; animi magnitudine, Oceano enauigato;
Africæ littora explorare primus, atq; aperire tentauit vnde posteris occasio in vlti-
rientis oras circũducta Africa nauigandi, magno splendore, fama, prouentuq; gen-
itanę, vti alio loco cõmodius est explicandum. Caroli Regis Gallię eo nomine VI.
õuuisa erat, furoreq; percita, ex inopinato miserabiliq; casu. Magistrũ equitum Lu-
aula redeuntẽ noctu, Crao vir nobilis aggressus multis vulnerib. inflictis pro mor-
querat, seq; ad Armoricæ Ducẽ ex fuga recepit. inde iræ in vtrunq; Regi, quę semet
æ mora atq; difficultate accendit. dedere hominem iussus Dux non parebat: se ta-
q; auctore neque conscio facinus factum excusabat. Rex delectu habito vindicare
m parabat. Ex Cenomannorum vrbe, iniquissimo anni tempore, maximis Solis ar-
s sub meridem pręceps abiit. vix ad alterum ab vrbe lapidem peruentum erat, cum
eum furor corripuit. stringi repente gladium. vnum & alterum interimit, vulne-
s: equo tandem delapsus pro mortuo inter manus Cenomannos reportatur. adhi-
ratione ita restituitur, vt ex interuallo mẽte periclitaretur, vacillaretq;. vnde magna
allicę genti extiterunt, Rege curis grauioribus inepto, rerum procurationem mul-
tempore proceribus ambientibus. Ioannes Iuuenalis Bellauocorum Pontifex Ca-
n eo furore nihil molestius tulisse ait, quam si quis Anglię Anglorumq; mentionem
purpureas cruces, quæ Anglis pro militiæ tessera sunt, plurimum execrari solitum.
uod insanis & dormientibus eæ potissimum inerrant menti, atq; oculis imagines,
sani vigilantesve maxime mouebantur.

Induciæ cum Lusitanis factæ. CAP. XVII.

ERICI Beneuentani Ducis pacandi, in partesq; trahendi cura Castellæ proceres
tabat. Toletanus Præsul nullum reipublicæ laborem negare fas esse cogitans, &
opositis conditionibus eius animum flecti posse confidens, rebus aliis neglectis ad
turare constituit principio anni millesimi trecentesimi nonagesimi tertii. optimi 1393.
precibus & auctoritate id modo datũ, ne Lusitanas nuptias maturaret, donec in-
e quibus magna cõtentione agebatur pactæ essent. vt ad Regem veniret, militesq;
et, adduci non potuit, multis inimicis, præpotentibus aulicis: quod erat necesse
nore, neq; sui penitus arbitrii. turpe autem illis rempublicam gubernantibus se in
pici, nullã apud Regẽ auctoritate. Digresso Toletano, rursus Sentica vrbs in peri-
it, ne à Beneuentano caperetur: sed conatus eius, Villaisani inconstantiã dedendę
lia agitantis, Compostellanus, Toletanus, & Calatrauę Magister magna celeritate
it, ciuibus sua præsentia in fide confirmatis, munita vrbe. Beneuentanus, qui cum
vrbis conspectũ venerat, ea spẽ depulsus, alio impetũ vertit. Maiorgę arcẽ Alfõsus
tinebat, Ferdinãdi regii fratris nomine. eo dedente, in Beneuẽtani potestatẽ ve-
orę iniurię dolor stimulabat, q; honore esset spoliatus ex Ioannis Regis testamen-

to,quē in Ferdinandi pueri aula obtinuerat, familiæ procurator. vrebat etiam Villaisanū, lictoris munus, quo pater erat functus Senticæ, ereptum esse. ea inconstantis fidei caussa erat: vt solent homines dolori indulgere, magis quam officio satisfacere, nulla famæ memoria.eo minus fidus fore putabatur, persuasumq;, vt annuo vectigali concesso, arcē traderet Gonsaluo Sanabriæ Bletisæ,hoc est,Ledesmiæ ciui,eius Sanabriæ filio,quē ad Montielem captum fuisse monstratū est, Petro Rege interfecto. Henrici Regis curia Senticam migrauit, vt locorum vicinitate commodius de Lusitano fœdere ageretur. Beneuentani gratia potentiaque indies minuebatur: multiq; consilio mutato,eo relicto sese ad Regem conferebant. Retractandis fœderis conditionibus multi menses consumpti sunt. re diu multumq; iactata,conuenit tandem, vt Sabugalia, Mirandaq; superiori tempore de Lusitanis captæ redderentur. Castellæ Rex Beatrici nouercæ,Ioanni,Dionysioq; eius patruis quos in Castella detineri dictū est, Lusitano regno recuperando, quo se ferebant iniuri spoliatos,nullam opem cōmunicaret. idem Lusitanus faceret, si qui vellent Castellæ fine inuadere. Captiuis vtraq; parte libertas esset. Iis legibus induciæ annorū quindecim pa ctæ: cautumq; vt duodecim obsides in Lusitani potestatē darentur, procerū Castellæ fili id vnū mutatum: datiq;,Hispali,Corduba,Toleto,Burgis,Legione, Sentica ex singulis bibus bini obsides,primariis ciuibus nati.sic fœdus sancitū; Olisiponeq; & Burgis, vbi Re ges erant Castellæ & Lusitaniæ, magna vtriusq; gentis lætitia voce præconis promulgat Maio mense dimidiato:turpe quidē atq; ignominiosum Castellę Regi. sed est prudent virorū,malis reipublicę temporib.obsecūdare: meliora in voto habere, quęcunq; tolera

Archiepiscopus Toletanus captus. CAP. XVIII.

EÆ induciæ, quantum prouinciam vniuersam recrearunt, diuturnæ tranquillitatis sp tantopere conturbauit Toletano Præsuli irrogata iniuria. Externo timore depulso, testina dissidia confirmata. fauebat Duci Beneuentano Toletanus Præsul: Ioanni Velas regio cubiculario vtriusq; amico & necessario, maiores honores haberi cupiebat, auge que stipendium,quod ex regio testamento magna ex parte erat imminutum: & cum n impetraret, curia abire constituit. veriti alii proceres, ne nouorum motuum ea occa existeret, propter amplas opes, ditionemq;,Toletani excelsum animum, omnisq; iniu impatientem: consilio inter se & cum Rege cōmunicato,eum in aula Ioannem Velas domi suæ capiunt. erat is opibus & clientelis validus, (nuperque accesserat Villalpand dotale municipium) eius Velasci filius, quem ad Olisiponem decessisse dictum est, n lissimæ familiæ conditor: vnde plures Magistri equitum continuato honore, nostra pestate extiterunt. capti etiam Petrus Vxamensis Episcopus, Ioannes Fusselensis Ab iniicere viris sacratis manus, pudori non fuit. publicæ tranquillitatis species obtenta. tica, vbi capti sunt, Palentia, atque Salmantica sacris interdictæ. Itaque aliquanto dimissi omnes sunt: cum Toletanus Talaueram, Complutum, obsidum loco tradid præterea quatuor propinquos. Ioannes Velascus Sorię arcē, quā Regis nomine obtin Anathematis religione Rex & proceres ex eo facto erant deuincti. Eius procurandæ stas Dominico pontificio Legato, Albiensi tunc Episcopo facta est, iis litteris, quarū e
» plum subiicimus ex Toletani templi schedis. Impleuit amaritudine mentē nostrā nu
» nobis nouiter venerabiliū fratrum nostrorum Petri Archiepisc. Toletani, & Petri E
» pi Oxomensis, & dilecti filii Ioannis Abbatis de Fussellis in ecclesia Palentin. capti
» detentio personarum,per nonnullos ,tam ecclesiasticos, quam laicos, Henrici Reg
» stellæ & Legionis illustris,tutores,consiliarios & subditos, ac de mandato & consen
» gis ipsius perpetrata. dolemus siquidem & inconsolabiliter contristamur, ecclesiæ
» Dei,his mœstuosissimis temporibus,tam afflictę & multifarie desolatæ,necnon schi
» co dissidio miserabiliter laceratæ, super tot suorum vulnerum, per dictum Regem
» peculiarem filium & præcipuum defensorem superadditum existere tantum vuln
» rum quia sicut pro parte dicti Regis expositum nobis fuit, in captione seu detention
» dicta, quæ ex certis, iustis & rationalibus caussis, personæ Regis eiusdem & regn
» ac subditorum suorum statum bonum, securitatem, pacem, quietem & commod
» concernentibus,maturaq; consiliariorum ac magnatorum suorum super hoc delib
» ne prehabita,facta fuit: alias grauis vel enormis circa personas dictorum sic captor
» detentorum,non interuenit excessus: ipsiq; sic capti siue detenti, postmodum resti
» erunt plenarie libertati,& ipsa principaliter potiuntur.nos teneritudinē ętatis Regi
» adhuc impuberis,propensius attendentes: & proinde captionem seu detentionem
» modi,nō tam ex ipsius; q̄ sui deliberatione consilii perpetratā fuisse verisimiliter ar
» tes: volentesq; propter hoc mitius agere cum eodem: suis in hac parte supplicationi

fraternitati tuæ committimus & mandamus, quatenus ipſum Regem ab excõmuni- "
nis ſententia, quam occaſione præmiſſorum incurrit à iure vel ab homine, quoquo- "
o, ſi hoc humiliter petierit, auctoritate noſtra abſoluas in forma conſueta: & iniungas "
ſibi pro modo culpæ pœnitentiam ſalutarem: & alia quæ de iure fuerint iniungenda: "
iuris rigore circa hoc manſuetudine temperato: ſi & prout ex iuſtis & rationabili- "
auſis diſcretioni tuæ videbitur faciendum. nec non pœnas alias, in quas propter præ- "
quomodolibet incidit, circa ipſum eadẽ auctoritate relaxes. Datis Aueniõne, quar- "
lend. Iunii, pontificatus noſtri anno quintodecimo. His acceptis mandatis, in D. "
arinæ templi maximi Burgenſis ſacrario, Rex in genua procumbens, atq; humilimo
oris habitu veniam precatus, ſacramentoq; adactus, ſe in poſterum legibus ſacris ob-
eraturum, ſatisfacturumq; Toletano Pręſuli redditis arcibus: anathematis religio-
olutus eſt quarto Nonas Iulii, die Veneris. Affuerunt Epiſcopi Petrus Vxamenſis,
es Calagurritanus, Lupus Mindonienſis, Dieghus Mendoza maris Præfectus. inter-
ecretum inductum, quo tres vrbes aſtrictæ erant. Ad hanc lætitiam, noua acceſſit.
oſtellano, penes quem rerum arbitrium erat, deprecatore atque annitente, Bene-
no Duci perſuaſum eſt, vti dimiſſis copiis animum ad tranquillitatem referret: atq;
is permitteret poteſtati. Luſitanæ induciæ mouebant, amici Pręſulis caſus, vnde re-
s præſidium expectabat. Sexaginta millia Francorum pacta, dotis Luſitanæ com-
o: libertaſq; conceſſa ex quauis gente vxorem ducendi, exceptis modo Luſitanis.
rum venit, nullis acceptis obſidibus, quo fidem fide obligaret, Rex eum omni co-
atque officiis omnibus complexus, eo loco apud ſe habuit, quem eius nobilitas po-
t: minori aulicorum potentia, Regis ætate confirmata. ſic magnorum motuũ ſub-
etũ, qui ſolicitos habebat prouinciales, pax rebus reddita eſt. Compoſtellanus ma-
aberi: in ore omnium eſſe: gloria haud diuturna, Rege breui ſui iuris facto, Tole-
nulo in priſtinũ gratię & auctoritatis locũ reſtituto. ꝙ illi malo fuit, vti fictis vtriuſq;
s nominibus vulgatoq; prouerbio populus ominabatur. ꝙ alio loco explicandũ eſt.
aſconũ Chireburgum in Nortmannia ab Anglis redditũ eſt, mutuæ eatenus pecu-
nus. impoſitum præſidium propter circunfuſas vndique Gallorum copias, Marti-
rra Præfecto. Martini Principis & Reginæ Siculæ pactæ nuptiæ, ſuperiori tempo-
ectæ erant, Clementis Pontificis venia: quod ea inſula Romanæ eccleſiæ eſſet ve-
Siculi proceres ad ſpem libertatis arrecti magnam inſulæ partem præſidiis occupa-
mis ad officium pertrahendi erant: nam voluntate quidquam pro ſano facturos
rabant. eo noui Reges claſſe comparata traiiciunt, Martinuſque Momblanci Dux,
iculi pater. Bellum geritur varia alternanteq; fortuna. Aragonii, quibus initio cun-
a fuerunt, ij rebus conuerſis intra Catanæ arcem compulſi, obſeſſique tenebant-
nardus Cabrera (quem ea ætate præſtantem virum bello paceque fuiſſe conſtat)
n indole, ſuis maioribus æqualis, ad eam expeditionem profectus, claſſiſq; præfe-
natus, propter Sardorum motus, in Hiſpaniam redierat: ſua nunc ſponte, an ab
o euocatus, incertum, ſed periculo tamen ex Sicilia nunciato, paternis auitiſq;
oppigneratis. ex Catalaunis, Aquitanis, & Morinis exercitu raptim conflato, atq;
m traiiciens, rebus in extremum diſcrimen adductis, ac propemodum deſperatis,
em attulit. verſa partium fortuna, victi coniurati proceres, totaq; inſula rurſus
Aragonii imperii iugum ſubire compulſa eſt quod ad noſtram æta-
tem perſtitit, propriumq; fore augura-
mur.

LIBRI OCTAVIDECIMI FINIS.

HISTORIÆ DE REBVS HISPANIÆ LIBER NONVSDECIMVS.

Henricus Rex rerum administrationem cepit. CAP. I.

RECREATA ex magnis dissidiorum tempestatibus, magnoq; timore
tantisper Castella est. multorum imperio, vnde magna incommod
extiterant sublato, rerum administrationem Rex desumpsit quatuor
decim annos natus (quæ ætas patris testamento legitima erat) duobu
tantum mensibus minus. sed id specimen sui dederat, vt magni, pru
dentis, iustiq; Principis in eo indolem esse appareret, si modo vita sup
peteret. Proceres vt rempublicam capesseret, conuitio propemodum
hortabantur, non vno omnes studio. quidã vt puerili cupiditati indulgendo gratiæ aditum
sibi & necessariis patefacerent: pars inuidia præsentis status æstuantes, & nouarum rerum
studio incitati. Consilio Rex approbato, in Olgarum monasterio, quod prope Burgos
vbi Castellæ Reges regni infulis exornari cõsueuerũt, cõgruentia, tẽpori elocutus: Q
superis placitũ, reipublicę salutare, felix faustumq; omnibus esset, regni administration
se suscipere professus orat, ac postulat, vt imbecillam ætatem consiliis suis ipsi sustenten
atq; vna secum prouinciam administrent. cæterum tutorum, procuratorumq; nomine
potestate ab eo die penitus sublato, eius signo, litterarum, diplomatumq; fides consta
Secutus est omnium qui aderant plausus, procerum approbatio: pontificii Legati, Du
Beneuentani, Magistri Calatrauæ, aliorum, qui toti cæremoniæ interfuerunt testes spec
toresq; Compostellanus Præsul, vti erat à multo rerum vsu exercitatus, & quoniam ei p
„ mas cæteri deferebant, in hunc modum locutus fertur. Non minore religione, neq; mi
„ re lætitia apud te, inquit, ô Rex verba faciemus, quam modo pro tua incolumitate ad
„ superis vota persoluimus: te quoq; eadem animi pietate auditurum confidimus. Ter
„ agitur annus, ex quo tuæ ætati rectores, vniuersæ prouinciæ moderatores, patris tui te
„ mento & voluntate sumus adhibiti. Quantum sit profectum, aliorum iudicium esto.
„ lum certe laborem, nullum vitæ periculum cõmunis salutis causa subire recusauimus.
„ nostris laudibus dicere inuidiosum est: sed domestica tamen concordia perstitit, in ma
„ quamuis voluntatum varietate. Nullus effusus est sanguis: nullæ cędes extiterunt: qu
„ comparanda miraculo, & tuæ felicitati accepta feratur necesse est: atq; ad reliqui im
„ omen vertatur. Cum Mauris ad spem imperii depellendi concitatis, perpetuisq; host
„ nominis Christiani fœdus instauratum est. ferocientes Lusitanorum animi factis ind
„ pacati. Galli, Angli, Aragonii, vt erat opus, omnibus officiis culti, cõciliatiq;. At plebe
„ stris imperiis exacerbatæ, exhaustęq; sunt? quî id cum populis recreandis, decuma r
„ venalium, quam pendere soliti erant, ad vigesimam sit redacta? sic populi inopiæ,
„ querelis occursum est. pleriq; patrię extorres violentia, atq; crudelitate publicanorum
„ fortunis omnibus euersi, domos redierunt. At ærarium est exhaustum, thesauri regi
„ sumpti. esto. sed æs alienum nominibus soluere quî poteramus: nobilium, & populi
„ motas voluntates sedare, nisi augendis muneribus? quæ à te tamen, regno confirma
„ stringi pro voluntate possunt. Nullum hactenus oppidum detractum est, ne ignobili
„ dem pagus. omnia integra sunt. nihil tuæ felicitati deest, nihil nostræ lætitię. quin co
„ nauigatione longissima, multis perfuncti periculis, mercibus, armamentisq; saluis,
„ tandem occupato, velisq; contractis libenter conquiescimus in tua prudentia & be
„ tate, certi si quid in tanta rerum varietate peccatum est, te id vltro nullo deprecant
„ donaturum. Hoc quoq; in tuam gloriam cedet, eos habuisse tutores, qui, quibus ha
„ modestię prudentię diligentię inter se, quibus virtutibus res tantę perfectæ sunt &
„ sus vitia certamen fuit, nunc quoq; modica tolerare, & quietem pati possent. Ad hæ
„ Vestra quidẽ erga me merita, cũ perspecta sint omnibus, dum vita suppetet, æterna
„ & vt ante vestris pręceptis pueritiam conformaui, sic deinceps consilio vti certum
„ omni reipublicæ parte. Hęc ineunte Augusto mense acta sunt. mox de regni statu re
Sacris Castellæ beneficiis, vt quęq; opulentissima erant, ita maximo studio, spe, con
terni imminebant, nullo probitatis respectu, nullo eruditionis honore; tanti mali

causa, Caracæ in regni conuentibus, vti superius dictum est, cautum: ne externi in
eficia inuaderent. nihil esse sordidius, atq; crudelius, quam si ecclesias arroderent,
ihil opis contulissent, neq; ipsi, neq; maiores eorũ: nulli deinceps vsui futuri essent,
d decretum à Romanis Pontificibus negligeretur, à regni procuratoribus priori-
nis sacerdotiorum reditus, quæ externi obtinebant, occupati erant. De ea re refe-
Clementis Legato, in conuentu disceptatum: consilioq; inter proceres cõmunica-
onsum. Iniqua videri externos petere: sed aulicis tamen spe imminentibus ea sa-
ia impetrandi venia Pontificum, lubrica pueri Regis ætas tentata precibus, ac victa
n est. De ea, aliisq; controuersiis cõmuni procerum consensu deliberandum vide-
conuentus ergo regni generales Madritum indicti. Verum dum euocati conue-
nouus Rex Cantabriam præsens cernere volens, vti eius prouinciæ homines fla-
t, eo profectus, eius principatus possessionem iniit: datumq; Cantabris expetenti-
stellæ exemplo (nondum enim mos ille sublatus erat) prouocandi ius ad singulare
en, marte arbitro controuersias, quæ multæ in ea gente erant, diiudicandi. sic tem-
ant. Fuit hic annus insignis Fortunatis insulis ex interuallo noua nauigatione repe-
ntabri ingenti sumptu, classe instructa, circunductisq; Hispaniæ littoribus ad eas
ppulsi, earum situ, amœnitate, numero atq; nominibus cognitis, ad Lansarotam
um insularum id nomen est) excensione facta, consertaq; pugna victores, Regem,
m, centũ ac septuaginta insulanos captos: prçterea pelles caprinas, cerçq; primitias,
insulç abundant, nauibus in Hispaniam aduexere, innatç fertilitatis specimen, pro-
; si repetitis nauigationibus eas insulas Hispanorum imperio subiugarent.

Madriti conuentus habiti. CAP. II.

REA proceres, Episcopi, ciuitatum procuratores, Madritum, vti erant iussi, ma-
umero conuenerunt. Rex rebus in Cantabria compositis, atq; ad Segobiam æsta-
cta, mense Nouemb. eodem appulit. Vocato concilio, de parentis laudibus, de rei-
statu pauca præfatus, consilia sibi & exempla capessendi egregie imperii atq; ad-
ndi, domestica suppetere, multa & præclara memorauit. Pace cum externis Prin-
pulcherrime stante, se minore regnum domesticis discordiis agitatum, ac tantum
ressum. Quod vitio temporum, magis quam hominum culpa, deprauatum erat,
; : sua cura, eorũ, qui aderant, consilio sanandũ. Futuri principatus, eam formã fo-
maxime ea declinaret, quorum recens inuidia erat. Curaturum, effecturumq;, ne
ni quidquam peruium, aut pecunia venale esset. Iudiciorum, legumq; auctorita-
eriorum temporum licentia euersam, cupere restitutam: cum benignitate tamen,
ætatis conditione, ingenio, atq; natura esset, quam ad seueritatem procliuior. Pu-
rii, cuius erat tenuitas maxima, supplendi vnam rationem esse, si aut populis ipsi
buta imperarent, aut donationes ipse rescinderet, quæ superiori tempore à tutori-
erant, optimo haud dubium animo, sed magna tamen calamitate regiorum ve-
n. Regis oratio, grata Patribus fuit: tametsi ex eorum ore mitti constabat, qui in
iosi adolescentis Principis ætatem haud leui aliorum inuidia pro voluntate, proq;
gubernabant, in pari potentia gratiaq; concordibus animis, quod miraculi instar
nnes Mendozius regiæ Magister, Dieghus Stunica, Rodericus Daualus cubicu-
æstanti omnes fide, magnoque ingenio viri. Certamen tribus vnum erat, lubricæ
atis frænandæ, reipublicæ tuendæ, aduersus procerum conatus. Rogati patres
s ad vocem noui tributi, se exhorrescere affirmarunt, populo tantis antea vecti-
xhausto: vigesimam tamen rerũ venalium, libenter concedere. Importuna pro-
iditate antiqua vectigalia alendis militibus, maiori quam opus esset numero
, intolerandum videri. Æs militare ad antiquas priorum Regum rationes esse
dum. Id consilium approbatum: atque ex publicis rationariis inductæ pensio-
Rege minore, aut concessæ denuo aut plurima ex parte auctæ erant. Multorum
ffensi animi, publicarum opum attactu contaminatorum. sed odium in occulto
m approbatio. Geminæ nuptiæ publica gentis lætitia celebratæ: Regis & Catha-
sç, quoniam ad legitimam ætatem peruenerat: Ferdinandi fratris, & Eleonoræ
erquiç. His rebus confectis, Madriti conuentus soluti sunt. Rex Illescas abiit, prin-
i millesimi trecentesimi nonagesimi quarti. metũ incusserat pestis contagio, quæ 1394.
grassari cœperat. Loci opportunitate inuitatus Toletanus Prçsul, quoniã id oppi-
ius ditione erat, sese ad Regem contulit, pristinumq; gratiç & auctoritatis locum
inuit: facetus natura, & consuetudine exercitus, magnorũ Principum gratiã pro-
ficiis ad tẽpus accõmodatis. Grauiter ea res perculit Cõpostellanũ Prçsulẽ pror-

ſus vt ſimulata valetudine, ſeſe è curia ſubduxerit, abieritq; Hamuſcum, ſuæ ditionis opp
dum in Vlteriori Caſtella, Regi, Toletanoq; iratus, vindicaturuſq;, ſi qua ſeſe occaſio dare
Fuere ea tempeſtate ij duo Præſules diuerſis virtutibus, artibus, moribus. quos quonia
res obtulit, viſum eſt, vtriuſq; naturam, atque ingenium explicare. Nobilitas his, ætas, el
quentia, animi magnitudo, paria ferme fuerunt. ad gloriam non eadem via nitebant
Compoſtellanus blandiciis, calliditate, munificentia certabat. Toletanus egregiis artibu
vitæ integritate. Officiis ille, & conciliandis procerum voluntatibus præſtabat: hic ſeue
tate, dignitate, opibus. In illo flagitioſis perfugium erat: hic bonos tuebatur, malis pern
ciem comparabat. Compoſtellanus laborare, contendere, amicis fauere, nihil negare, c
ius haberet facultatem. Toletano ſtudium modeſtiæ, decoris, & probitatis erat. Dolor
lum interceptæ eccleſiæ Toletanæ ſtimulabat, tranſuerſumq; agebat: hunc obtentæ n
lo ambitu, nullà cura, gloria decorabat, formidabilemque reddiderat aduerſariis. ſæp
que oppreſſus, euaſit tamen: & quaſi lucis radiis diſcuſſit inſidiarum caliginem, quas
muli offundere conati erant.

Magiſter Alcantaræ occiſus. CAP. III.

DOLEBAT proceres intercepta vectigalia, annuaſq; penſiones, quas ex regio ærar
auferre conſuerant. ea occaſio rebus turbandis in Vlteriori prouincia extitit. Ben
uentanus Madrito digreſſus, in regia vectigalia ipſoſq; templorum reditus inuade
deſiſtebat, Regis ætatem ludibrio habens. miſſus ad eum Ferrerius Mareſcalus, vt offic
& modeſtiæ admoneret: non ſine periculo occupari, quæ à Principe eſſent precibus m
ritiſq; impetranda. iuſſus Reginam etiam Vaſconum, Gegionis, & Traſtamaræ Comi
quos idem dolor vrebat, vireſq; & copias ſociarāt, iiſdem verbis appellare. Reſpondit
neuentanus, nouis hominibus apud Regem primum gratiæ & auctoritatis locum eſſe,
gre ferre. ea cauſa diſceſſiſſe è curia, neque rediturum tamen, vti Rex poſtulabat, niſi o
dibus datis trium aulicorum potentiſſimorum filiis. Ad Compoſtellanum, quoniam
cōiuratos Principes propenſus erat, Stunica abs Rege legatus, eius verbis mandauit qu
primum in curiam rediret. Negat ille præſente Toletano, cum quo ab antiquo inimic
eſſent, venturum ad Regem. Reginam Vaſconum maritus Rex reuocare ſatagens, re
perficiendæ opportunitatem veniſſe ratus Principum alienatione ob factam cum pro
ribus conſpirationem, noua legatione miſſa, Henricum Regem de ea re appellare co
tuit, legati Complutum appulſi, quo ſe Rex contulerat, quamuis maxima contentione
hil amplius quàm antea impetrarunt. exhorrebat Regina reditum, detrectabatq;. pri
fœminæ & neceſſariæ vim adhiberi, moleſtum. ne duæ quidem filiæ, quas penes ſe h
bat, vt ad patrem redirent datum eſt. dirempto coniugio, proles diuidi exęquato nu
æquum videri obtendebatur: quarū vterq; aſpectu, viduitatis, & ſolitudinis incōmod
ſtentaret. Noua acceſſit à Luſitano legatio, quorundam procerum ſubſcriptione, qui
nus facere recuſarant, inducias nuper pactas, ratas eſſe conuitio expoſtulāti, Villenæ
chionis, atq; Alfonſi Comitis Gegionis. ſuo ille conſenſu & approbatione, nihil eſſe
excuſabat, cum quo rem integrā non communicaſſent. negabat Gegionis Comes f
initū antea approbaturū, quam oppida, quæ dotis nomine in Luſitania promiſſa erat
ſitano redderentur. Ergo Luſitani legati re infecta, dimiſſi ſunt. res ad bellum reſp
videbatur. Maior tamen aliunde terror oſtentatus eſt, vnius hominis imprudētia, & t
ritate, fœderis cum Mauris initi mota fide. Martinus Barbuda, præcipiti vir ingenio,
ne Luſitanus, Ioanni Auiſii Magiſtro infenſus, tametſi eius ordinis Clauiger erat,
liberalioris militiæ, (nam cauſæ æquitatem ſecutum non arbitror) belli ſuperioris te
re Caſtellæ Regi adhæſit: prælioq; ad Aliubarrotam facto interfuit. ſtudii opereq; pr
Alcantarę Magiſter creatus eſt: vnde magna auctoritas, opes amplæ. Ioannes quidā
vir ſanctus, (ſic vulgo creditum) qui diu ſecretam ab hominū conuentu vitā in mo
egerat, quaſi inſtinctu, inflatuq; numinis (furore percitū euentus docuit) ingentes de
ris victorias, nominis gloriā, ampliſſimū imperiū pollicetur. hortatur, perſuadetq;,
Mauris, de Chriſtianę religionis veritate, præſtantiaq; armis decertet. Præclarum in
legibus Chriſtianis violandis earum tueri ſanctitatem. Idoneos viros Granatā mittit
rorum Regem ad ſingulare certamen prouocatum. ſi id recuſaret, viceni, triceni, a
teni dimicarent, Maurorum duplicato numero. eam defendendæ profeſſionis co
nem proponere, quam recuſare non deberent. inclementi reſponſo, legati conuitii
lati. Eo Magiſter maiore celeritate conſilium maturare conſtituit. nihil potentius
mouendos multitudinis animos, quā religionis opinio. qua vbi capta eſt, impoten
mutabilis in præceps ruit. Ad rei famam multi mortales cōciti. trecenti equites ſeq
tur, mille pedites. acceſſere magno numero milites voluntarii, omnino ad quinq; p

erant:ſed ex omni numero,quota pars militaribus armis inſtructa:cęteris,ſpari,fun-
ides. Conſilio indicato, conatus eſt Rex hominem ab ea mente deducere. Aquilarii
i Alfonſus,Dieghuſq;,quibus à Corduba nomẽ erat,obuii facti: Quo,inquiunt, Ma- "
ruis? cur te & ſocios in præceps das? nimirum fata in exitium trahunt. Horum mi- "
quos tanquam pecudes mactandos, Chriſtiani nominis hoſtibus obiicis. Per o- "
numina,& quicquid in cælo ſanctum eſt,iſtam mentem exue:compreſſoq; tantiſper "
u,animi cupiditatem,ad rationem reuoca.ſi recuſas, næ magnum genti malum per- "
m luctum, ignominiam religioni certiſſimam comparas. Ad has ille voces, neq; fle- "
animo neq; mouetur, non magis quã duriſſima cautes. obcæcat animos diuina vin-
cum ſupplicii imminentis aciem retundi non vult.In hoſticum penetratum VI. Kal.
die Dominico. Ex ea turris in ipſo aditu impugnata. quo tẽpore Rex Maurus impro-
duenit,equites quinq; millia,pedites ad centũ viginti millia inſano delectu trahens,
ota ditione arma capere,quorum eſſet ætas idonea.re improuiſa perculſi noſtri mo-
temporis ſuperantur: pedites præſertim ab equitatu diſcluſi, & ex promiſcua col-
e conflati, nulla virtute, nulla militari ſcientia. equites reſtiterunt egregie pugnan-
rbuda ipſe memor Chriſtiani nominis,atq; priſtinæ dignitatis,ſupremo virtutis co-
lito, perimitur. cæteri quẽ quiſq; pugnando locum ceperat, eum exanimi corpore
duerſis omnes vulneribus confoſſi. exiguum id acceptæ calamitatis & ignominiæ
n fuit. Sic dies Chriſti ad vitam reducis memoria octauus, reé; & nomine candi-
trum verſus eſt. Barbudæ corpus,Maurorum permiſſu, Alcantaram relatum, atq;
lariæ tumulo compoſitum,inſcriptione,quam incidi ipſe mandarat: HIC SITVS
ARTINVS IVANIVS, IN OMNI PERICVLO EXPERTI TIMORIS A-
Hanc ferunt inſcriptionem referenti cuidam Carolum Auguſtum eo nomine V.
ſe. Fauillam ardentem candelæ reſtinxiſſe hunc digitis nunquam arbitror. In eius
Calatrauæ Clauiger Ferdinandus Villalupus coopratus eſt, magna obtrectatione
,ex alio ordine Magiſtrum pręfici recuſantium.ſed vicit tamen regis voluntas,pa-
eceſſitati cõpulſi ſunt. Barbudæ calamitate, atq; Henrici Regis excuſatione Mau-
ti,ne in noſtros fines incurrerent,alioqui parati,armis illatam iniuriam, violatum
indicare.

Noua in Caſtella diſſidia. CAP. IIII.

I Maurici ſuſpicio proceribus,qui in Caſtella veteri tumultuari cœperant, occa-
em ſuppeditauit factionis opes nouis delectibus confirmandi, per ſpeciem belli;
ſtabat, defendendi: ad Regemq; deinde Toletum eius iuſſu veniendi, vbi reliqui
is bellici erant. Villenæ Marchionem Alfonſum Aragonium regiæ amicitiæ, Ca-
Magiſter reſtituit, Illeſcasq; perduxit. veniẽtẽ cum ſplendido nobilium comita-
Aragonia honoris cauſa ſequebantur, benigne Rex accepit. adiicit complexum
m,comis natura,ſimulareq; beneuolentiam,quæ inter regias artes ponitur, à pri-
s edoctus. ſecundum ſalutem ſe Magiſtrum equitum, à Ioanne Rege inſtitutum,
ſſe ſpoliatum conqueritur: reſtitui poſtulat. Pollicetur Rex, ſi in vlteriorem Ca-
e proſequatur,ad pacandos procerum motus euntem, qui depulſo belli timore,in
m fortunas graſſabantur. quaſi graui ac diuturna tempeſtate iactata republica;
diſſidiorum fluctus componi potuerant. excuſat ille, in patriamq; redit, irato ſi-
peratis Rex montibus, Valliſoletum abiit.proceres veriti,vt regiæ potentiæ pares
bus ſuis diffidere: ad meliora conſilia reuocare animos. fide incolumitatis acce-
poſtellanus prior,deinde Beneuentanus in curiam veniunt:factum excuſant:in-
n iniurias conqueruntur:ignoſci petunt,fatali propemodum neceſſitati, maiori-
is ſuperiores offenſas compenſaturis. venia data. præterea Beneuentano ex pu-
rio annuum vectigal cõſtitutum, ſeſtertii quinquaginta millia, in Beturia Valen-
cipium. dotis Luſitanæ ea compenſatio fuit. vtrunq; ea lege, vt vectigalium, quæ
ritate à publicanis extorſerat, rationem redderet. Exoptatæ tranquillitatis afful-
eo diuturnioris,quod Petro Traſtamarę Comiti Henrici fratris opera,Regę cõ-
curiamq; deducto par vectigal datum eſt: Paredeſq; municipium, quod Alfon-
nis Comes iniuria occuparat, regia auctoritate reſtitutũ. & eſt nemo ita turbido
vt non idem quietis præmiũ,quam laboris malit. Gegionis Comes ſupererat au-
o ingenio,callidus,inquietus. In eum quoniam voluntate nihil pro ſano facturus
,Rex vires conuertere parabat,cum à Carolo Rege Vaſcone oratores venerunt,
Oſcenſis homo Gallus, Martinus Ayuarus. quod toties irrito conatu tentatum
noram Reginam ad virum remitti poſtulant.impetrandi, quod petebatur ſpes e-

rat, propter æquitatẽ postulati, Henriciq; Regis alienatam ab amita voluntatẽ: quam cum
cæteris proceribus conspirasse constabat, atque ex Madriti conuentibus irata discesserat
quod annui reditus, qui ex regio fisco dabantur, magna ex parte essent detracti. De eiu
reditu disceptabatur, cũ repente Trastamaræ Comes sese è curia subduxit, Roamq; ad Re
ginam abiit, præsidio futurus si vis pararetur. Beneuentano conscio, dolum & coitioner
suspicatus Rex, in aulam euocato, vincula inijci mandat sabbatho ad VIII. Kal. August
custodiasq; adhibet. mox cum ijs copiis, quas in Gegionis regulũ habebat paratas, magn
itineribus contendit: ne se Petrus & Regina temporis spatio munirent. Occurrunt ad mu
nimenta venienti Regina & filiæ atratæ, suppliciq; habitu veniã precantes. nulla sua culp
Petrum aufugisse, sed fratri tamen perfugiũ, & hospitii iura denegare fas non fuisse. nece
sario pietatis officio se ad eas contulisse, vt consolando dolore leuaret. excusatio ita admi
sa, vt Petro in Calæciam elapso, oppidum Rex sui iuris fecerit, vectigalibus modo Regin
relictis, vnde vitam sustentaret. eam Vallisoletum se sequi iubet. custodias circundat, sul
lata quoquam discedendi facultate. Gegionem Alfonsus armis, milite, commeatu muni
nunciabatur. eius conatus celeritate occupandi erant. profectus Rex in Astures est: Ou
toq; vrbe recepta, quæ hostis præsidio tenebatur, Gegionẽ promota castra. Vi capi, locin
tura prohibebat. obsidionẽ duci graue erat, frigidissima anni tempestate, regioneq;, mo
bis in castris vulgatis. Ne nihil profectum esse tantis molitionibus videretur, Trastamar
Comes effecit Regi conciliatus, veniensq; in castra. cum Alfonso obsesso fœdus ea lege
ctum est: vt Gegione tantũ retento, reliqua ditione regiis præsidiis occupata, de perdue
lionis crimine, quod obiiciebatur, in Gallia præsens disceptaret. quod Rex Gallus conse
su delectus arbiter iudicasset, id fas iusq; esset. Henricus Alfonsi filius paternæ fidei ob
datus. sic in præsenti ab armis discessum est: respublicaque ex magno timore magnaq
solicitudine recreata.

Benedictus. XIII. Pontifex creatur. CAP. V.

DVM hæc in Hispania geruntur, Auenione Clemens Pontifex decessit, ad XVI.
Octob. Principes finitimi atq; longinqui cum Cardinalibus per legatos egerunt
comitiis festinatis, quemquã in defuncti locum cooptarent. tollendi schismatis ratior
prius ineundam videri. Differri comitia non placuit. id modo Principum voluntati c
cessum, vt pro se quisq; Patrum conceptis verbis iuraret pontificatu abiturum, si elig
tur, modo idem facere Romanus induceret in animum. totius orbis terrarum conco
reuocandę eam optimam rationem videri. Iurisiurandi formam hoc loco adscribi pla
Nos omnes & singuli S. Romanæ ecclesiæ Cardinales congregati pro electione futu
» conclaui, ante altare, in quo missa communis celebrari consueuit, pro Dei seruitio, vn
» ecclesiæ suæ sanctæ, ac salute animarum fidelium omniũ promittimus, & iuramus ad
» cta Dei Euangelia corporaliter per nos tacta, quod absque dolo, fraude, & machinat
» quibusq; ad vnionem ecclesiæ, & finem imponẽdo schismati, proh dolor, in ecclesia
» vigenti, quatenus in nobis erit, laborabimus fideliter & diligenter, quatenus ad no
» tinet, seu etiam pertinebit & dabimus pastori nostro, & gregis dominici, ac Vicari
» Christi domino nostro futuro, qui erit pro tempore auxilium, consilium, & fauo
» nec ad impediendum præmissa dabimus consilium, vel fauorem directe, vel indi
» publice, vel occulte. Et ista omnia & singula, & alia vltra præmissa, omnes vias vti
» accommodas ad vtilitatem ecclesiæ, & vnionem prędictam eiusdem sane & veracit
» machinatione, seu excusatione vel dilatione quacunq; seruabit: & procurabit posse
» quilibet nostrûm, etiam si assumptus fuerit ad apostolatum, etiam vsq; ad cessione
» clusiue, per ipsum de papatu faciendam: si dominis Cardinalibus, qui nunc sunt, ve
» in futurum, de iis, qui sunt nunc, vel maiori parti eorundem hoc, pro bono eccles
» nionis prędictæ videatur expedire. Hac conceptione verborum iurati singuli Card
iurati vniuersi vnus & viginti, omnibus suffragiis Petrum Lunam, Aragonium na
nobilissima familia ortum, Pontificem iusserunt, iuris cognitione excellentem, ciu
criq;, multis obitis legationibus ea tempestate clarissimum. Comitas inerat, atq;
lis ingenii dexteritas, quibus studia hominum, conciliantur maxime. Benedictu
tatus est. mox de transferendo in Italiam domicilio, consilia agitata. de abdicatio
moria nulla. Vtraque re Gallica natio, in primis perculsa est. Lutetiæ in conuentu
pum suscepta deliberatio est. Ad terrendum nouum Pontificem: tanta præsertim
magnitudine, quantũ reliqua vita declarauit, maiestate opus erat. tres Duces Burg
Aurelianensis, Bituricensis Auenionem legati orare, flagitareq;, vt pacem terris re
memor iurisiurandi, memor calamitatum, quas gens Christiana passa erat. Coger
trum concilium qui in re pręsenti disceptarent. Negat ille, deserturũ se Dei viuenti

Petriq; nauem quam in tantis fluctibus susceperat gubernandam. cum finem obse-
i non facerent, neq; quidquam tamen impetraretur, re infecta abeuntes, Regem &
m noua impleuerunt ira: ad quam mitigandam, ius decimæ, de sacerdotibus cogen-
annum Regi Gallo concessum. hæc mense Maio gerebantur salutis anno 1395. A 1395.
Franco, regioq; Prætore obsideri nouus Pontifex, oppugnariq;. ne quis ab eo sacra
t edictum. vnde secessio, ex omni Cardinalium numero, vno Pompelonensi in Be-
i fide perstante. neq; prius constitere commotæ semel voluntates, quam in dissimu-
bitu sese Auenione subduxit, in Catalaunosq; abiit. verum hæc aliquot post annis
erunt. Inter Reges certe ea causa vltro citroq; legationes missæ: contendente Rege
Reges Hispanos nō Vasconem modo, & Aragonium, sed Henricum etiam ea ætate
dicti Pontificis studio, obedientiaq; deducere. Ioannes Conchensis Episcopus ab
co in Galliam legatus: si ingenii dexteritate inter Pontificem & Regem Gallum, re-
aret gratiam. nullum eo conatu operæpretium factum. In Aragonia belli suspicio
ia ostentata, militibus magno numero ad fines Ruscinonenses, quasi ad prędam va-
is. à Violante Regina, penes quam viri cessatione rerum potestas erat, pulsa tempe-
Regem Francū, Ducemq; fratrē Coponio legato. Ioannes Rex in Foxano nemo-
venationi operam daret, portentosæ magnitudinis lupa excitata, siue spectrum id
e vera species, morbo repentino & lethali oppressus est. ad XIIII. Kal. Iunii deces-
re præterquam ignauia, otiiq; studio nobilis. Corpus ad Populeti sepultum. iusta
regio apparatu facta. prole virili caruit. Ioannem, Violantemq; ex duobus coniu-
eptas, illam Fuxensi Comiti Matthæo collocarat, Violantem Ludouico Andega-
sponderat, vti antea dictum est. Martinus Momblanci Dux, eius frater ad regni
onem lege, defuncti testamento, & voluntate gentis vocatur, eo tempore Siciliæ
s pacandis districtus, absensq;. Maria eius vxor, virili animo fœmina, regnum pro
aria, regiumq; nomen capessit: atq; in procerum conuentu Barcinone, quoniā Re-
ua prægnātem se esse relictam simulabat, custodes adhiberi sancit: ne qua esset lu-
. illa conatu, simulationeq; destitit. Fuxensis Comes de regno litem intendit, pa-
i causæ æquitate impetraret, armis desceptare. aduersus defuncti Regis testamen-
tri eius patris voluntas proferebatur, supremis suis sanxisse Ioannis filias ad regni
nem vocari, si mascula prole destitueretur. id mutari nefas fuisse. nouum proin-
tum inducendum rescindendumq; videri. hęc Fuxensis causę munimenta erant.
gustæ tamen Iulio mense regni conuentus habiti omnino frequentes. communi
voluntate Martino, quamuis absenti, regium insigne, nomen, potestasq; decreta
li, quod ex Gallia instabat, defendendi consilia à proceribus explicata.

Regina Vasconum ad virum rediit. CAP. VI.

ragonia noui belli suspicionibus iactata est: armorum strepitu, & apparatu, vrbes
pida personare. In Castella tranquillæ res erant, reliquis proceribus ad officium
s, Gegionis Comite in Galliam, Eleonora Vasconū Regina ad virum abire com-
ramento adactum in eius verba eo loco futuram, qui Reginæ, regioq; ex sanguine
e esset consentaneus. Abeuntem Castellæ Rex Alfarum & ad fines Vasconum
us est. propinquitati id, honorique datum, atq; solatio necessitatis impositæ, cui
e non licebat. Rex Carolus venientem Tudelæ excepit: vbi eius aduentum mo-
titia ingenti siue vera, siue simulata. Pro Reginæ reditu, regioq; coniugio instau-
lications decretæ, festi dies agitati, ludi, spectaculaq; commissa. vniuersæ gentis
creati. Ioannes Mendoza principem auctoritatis gratiæq; locum apud Castellæ
ccupabat. Agreda municipio recens abs Rege donatus erat, Ciria, atq; Borouia
Soriæ agro. ea nauatæ operæ, atq; industriæ merces fuit, meritis maior. sic vulgi
it, vt est ad deteriora promptum, & ferme magnos homines obtrectatio comita-
dæ incolæ noui principatus iugum subire recusabant, libertatem tueri armis, si
t parantes. Quid enim regium imperium, priuato mutarent, initio leni, deinde
o futuro? vti multa documenta vetera recentiaq; oppidorum confirmabant. in
n & Aragoniæ finibus sito municipio, ac propterea iniuriæ, direptionibusque
o, quid priuatæ opes præsidii allaturæ essent? maiorum certe meritis, fideiq; exi-
parem gratiam non reddi. Commotas incolarum voluntates, vt præsentia & au-
pacaret Castellę Rex, eo festinandum duxit. vix se incolæ continuerunt, quin ve-
tas clauderent. vicit tamen sanior pars: periculose à Regibus extorqueri, quod
bus & æquitate impetrandum. Id consilium salutare fuit. facile enim Regi per-
, vt eius oppidi possessione retenta, Ioanni Mendozio Almasanum, Gormatium-

que prioris muneris compenſatio eſſet. ſic tumultus populares deuitati. In Galliam leg
ab Henrico Rege amandati, Lutetiæ ad diem dictam preſto fuere. Gegionis Comes ve
re diſtulit, neceſſitate, an prudens incertum: ſed cum legati de reditu cogitarent, nuncia
eſt ad Rupellam Santonum vrbem & portum, nauigatione appulſum, lite ergo coram R
ge Gallo, vti conuenerat, conteſtata Gegionis Comes lege maieſtatis damnatur, ſancitu
que eſt, vt in ſui Regis poteſtate eſſet. ſi ita faceret, eorum quæ cõmiſſa erant, veniam, pr
cipatumq; priſtinum ſperaret, ipſo Rege Gallo annitente, deprecatoreq;: ſi recuſaret, n
lam ſpem pręſidii, ac ne tutum quidem perfugium in Gallia fore. De ea re ad Armoric
Ducem, alioſq; vicinos proceres, & præfectos litteræ datæ: vetitumq; eum pecunia, mil
armis, nauibusve iuuare ad repetendam Hiſpaniam. Gegionem ex fœdere dedi Caſt
Rex poſtulabat: & cum Comitis vxor recuſaret virilis animi fœmina, ne mora vires c
firmaret, eo feſtinatum. haud diuturna obſidio fuit. nulla defenſionis ſpe, deditum o
dum eſt, ſoloq; abs Rege æquatum. iuſtiſſimum obſtinationis ſupplicium, rebelland
cultate priuari. Iſabellæ Principi permiſſum, recepto etiam Henrico filio, qui obſidis l
fuerat, ad virum diſcedere ſeſe in Santonibus tenentem, neq; magna, neq; nulla ſpe pri
patus recuperandi. Capto euerſoq; Gegione, Madritum feſtinatum, conſilium Bætica
niuerſæ inuiſendæ: quod eatenus factum non erat, ex quo Henricus Rex erat renun
tus. menſe Nouembri ad Talaueram nobile municipium Mauri Regis legatos obuios
buit, quoniam induciarum tempus exiuerat, poſtulantes, vti nouo inito fœdere, ean
tempus prorogaret: & metus ſuberat, ne inteſtinis motibus pacatis, in Granatẽſes fine
petus fieret vindicandi iniurias ſtudio, quæ Rege minore acceptæ erant. integra totiu
deliberatio, in aliud tempus reiecta: legatiq; Regem Hiſpalim ſequi iuſſi. in ea vrbe
feſtas populi acclamationes, ſplẽdido apparatu receptus eſt. Archidiacono Aſtigitano
cladis illatæ Iudæorum nationi auctor præcipuus extiterat, iniecta vincula: cæteriſque
ſupplicio documentũ datum, non eſſe temere pietatis prætextu tumultus populares
citandos. Noua lux reddita rebus eſſe videbatur, ſontibus cõpreſſis, prouincia pacata
Mauris expetentibus, inſtaurato fœdere. In Henrico Rege magna virtutũ ſemina ine
cum ætate ad maturitatem perducta. breui tamen ea omnis felicitas luxuriauit, inan
effecta eſt diuturna principis grauiq; valetudine, perpetua oris macie, corporis virib
bilitatis, mentis vigore vacillante. vnde curis grauioribus impar, præſtare reliqua æta
potuit, qualẽ prioribus annis promiſerat Principem: vix vt cognoſci poſſit, quid de
rerum geſſerit. quod non ſcriptorum incuria magis accidiſſe arbitror, quam ipſiuſm
ſatione Principis, Republica nullis aut leuibus tempeſtatibus iactata. id diuino ma
neficio, quam hominũ induſtriæ tribuatur neceſſe eſt. Dux Beneuentanus ad Mont
galem aſſeruari iuſſus, D. Iacobi Magiſtri cura, fideq;, inde Almodouarẽ translatus
nis conſequentibus. ea iniuria Compoſtellanum Præſulem maxime vrebat, virum
guo corpore, præſtanti animi magnitudine, ingenio turbido, neq; in adulationes pr
ſe agente datam Beneuentano fidem conquerebatur eſſe violatam. Præterea ex A
nenſibus Pontificibus religiones captatę, quos vitio creatos diſputabat: legibus Ro
ea ſiue vera cauſa fuit, ſiue prætenſa, fuga in Luſitaniam certe dilapſus Epiſcopus C
bricenſis primum, deinde Bracarenſis Luſitani beneficio creatur. abdicatæ Com
lanæ eccleſiæ compenſatio fuit, mutatæ id fidei præmium. in eius locum Lupus M
ſubſtitutus eſt Compoſtellanus Epiſcopus. Palentinis iura ſacra Ioannes Caſtrius
peſtate dicebat: fidei conſtãtia erga Petrum Regem, eiuſq; poſteros quam re alia n
clariorq;. Leceſtriæ Ducis beneficio Epiſcopus Aquenſis in Aquitania factus ante
ſtantię vxoris precibus datum in cuius ille obſequiis erat, pace facta, redux in patri
ennenſi Epiſcopatu primum, deinde Palentino donatus eſt. Hunc ferunt, de Pet
rebus geſtis commentaria ſcripſiſſe multo ſynceriori fide, iis quæ vulgo circumf
ex fraude & mendacio compoſita eius, qui perfidię maculam eluere, ſeq; ad fortu
tum mouere induxit in animum. ſic fama fert. ſic magni autores teſtantur. interci
men eam hiſtoriam conſtat. non tam iniuria temporis, quam eorũ arte, quibus v
celari, & rerum memoriam inuerti, commodum erat. Hæc illi. nobis cõmunis h
ſententia, quæ vna famæ vox eſt, potior videbatur: neq; mentis oculis minus offic
quã odium, vt verũ ſyncere diſpiciatur, nullo in alterutram partẽ præiudicio. In A
quietæ res nõ erant. Ioanni Emporitano Comiti, quoniam Fuxenſis partes ſeque
memoria acceptæ iniuriæ, an cauſæ æquitate motus, vincula iniecta, ne ſeſe com
poſſet. ordinum conuentus Cæſarauguſtæ ad ſextum Nonas Octobris, in D. Fran
biti ſunt, ex vniuerſa gente frequentes. communi conſenſu tumultus indictus, d
ſaga, habiti tota prouincia delectus. Petrus Vrgelitanus Comes, omnibus copiis p

erator. Fuxensis Comes cum iusto exercitu Pyrenęi saltu superato, Ilergetũ regionem,
n Sicoris amnis interfluit, ferro, igne, direptionibus vastabat: mense Nouemb. extre-
Barbastrum obsedit. habebat sub signis quatuor equitum millia: peditum numerosa
itudo sequebatur. in castris regio insigni desumpto, Reges proclamãtur Fuxensis ipse
q; In Valentino agro mense Decembri dimidiato, terra horrendo fragore mouit, ma-
dificiorum strage. concidere alia, nonnulla conuulsa sedibus suis inclinata manserũt,
no intuentium miraculo. vulgus ex ea re religiones captare, futuraq; mala suspensis a-
s ominari. breui tamen depulsus metus, Fuxensi propter inopiam commeatus, locis
ibus corrupti, aut in alia loca conuecti, obsidionem soluere compulso, atq; in Vasco-
rimum elapso, fugientis instar: quod festinatio & impedimẽta multis locis relicta in-
ant: inde sese per vicinos montes in Galliam retulit inglorius, nullo operæpretio fa-
missa suorum parte: cum Vrgelitanus locis omnibus instaret, vrgeretq; assiduus infe-
. Sic Aragoniæ tranquillitas reddita principio anni 1396. Martinus nouus Rex rei 1396.
nuncio recreatus, compositisq; Siculis motibus, in Hispaniam redire constituit, clas-
ſanę comparata, instructaq;. ex itinere Sardorum etiam motus ex parte pacati. nouo
cuncta esse facilia videbantur. Ad Prouinciæ oram delatus, aduerso Rhodano Aue-
m vectus, Pontificẽ Benedictum omni comitate complexus, ab eoq; tum aurea rosa,
axime Sardiniæ, & Corsicæ imperio donatus, data acceptaq; fide, sospes tandem &
um regnorũ accessione clarus, triumphantis in morem, Barcinonẽ classe appulsus
ea vrbe regnum se iure capessere professus, fratrisq; defuncti testamento: Fuxensem
tem, eiusq; vxorem, quoniam in regium nomen inuaserant, armatiq; prouinciã ve-
, lege maiestatis damnauit: iure, an iniuria quis statuat? Verum hæc aliquanto post,
rmissa reuocanda narratio est.

Bellum Lusitanicum repetitur. CAP. VII.

n Hispania res erant, non omnino male. Orientis imperium in præcipiti, importu-
Græcorum procerum dissidio, perpetua Othomanorum felicitate. Amurates Tur-
Imperator, ab ea parte accitus, quæ in ciuili certamine impar erat, aliorum calami-
iam occasionem fecit: Callipoliq; ad fauces Hellesponti, atque Hadrianopoli vrbe
ima occupatis, reliqui imperii obtinẽdi spe imminebat, finitimis etiam prouinciis
s formidabilisq;, Pannonię maxime: vbi late imperabat Sigismundus, pace in eccle-
nsequentibus annis reuocata quam bello felicior. Ab eo ad Regem Galliæ Caro-
. legati venere, auxilii impetrandi spe aduersus ingruentẽ tempestatem. Commu-
hristiani nominis causam agi, communibus armis periculũ propulsandum: prius-
mperium gentis efferæ & barbaræ in Europa diuturnitate confirmaretur. Missi Io-
urgundi filius, Philippus Magister equitum in Gallia, Henricus Borbonius, alii viri
es genere & factis nobilissimi. iustus equitum numerus adiunctus. In Pannoniam
um est Budæ consilium belli gerendi cum Sigismundo Regẽ communicatum. pri-
q; tempore prælio decernere visum est, priusquam ardor cum quo Galli venerant
mitteret. prædę ex vicinis locis actæ. ignobilia oppida expugnata. Ex re prospere
curitas orta, hostiumq; contemptus semper in bello exitialis. ad Nicopolim Thra-
em, nostrorum castra hostium castris coniuncta. pugnæ mox signum propositum.
arum virium fiducia elati, prius in hostes irruunt, quam ẽ castris Hungari processis-
emeritate victi oppressique nostri. Ioannes Burgundi filius venit in hostium pote-
aternoq; auro redemptus est. Sigismundum fuga seruauit. ipso D. Michaelis pro-
insignis ea clades accepta est, anno 1396. Pij toto orbe non præsenti tantum ma- 1396.
iam futuri metu soliciti esse: prouinciæ omnes luctu personare, in vota & suppli-
verti, si cæelestem iram placare possent: Granatæ Iuzephus Rex diem obiit. Phu-
ex specie beneuolentiæ eius vitę insidias comparauit, splendida munera mittens,
s vestem veneno medicatam, vsq; adeo efficaci, vt cum primum eius pulchritudi-
tus induit, morbo lethali oppressum ferant: atq; intra diem trigesimum inter gra-
cruciatus expirasse, laceratis diffluentibusq; sanie artubus. regnum ab eius morte
ad cognomento Balua defuncti minor filius armis occupauit obtinuitq;: Iuzepho
atre, quem ætatis prærogatiua ad regnum meliori iure vocabat, prætermisso; in
q; deiecto. Erat nouus Rex ardenti ingenio, promerendi hominũ studia arte pre-
enrici Regis conciliandi cura solicitabat, ne fratris patrocinio suscepto imperium
ergo Toletum eius conueniendi causa festinauit. ibi tametsi commisisse videba-
stis loco esset, instaurato fœdere pactisq; induciis à cõgressu discessum. Quo tem-
eti quidẽ regni conuẽtus agitati de summis reipublicæ rebus. regiumq; edictum

promulgatum, externos homines à ſacris Caſtellæ beneficiis arcens: in quo aliarum pro
uinciarum exemplum ſecuti ſunt: venia tamen legis, nonnullis priuatim data, ac Luſitan
omnes excepti. id blandimentum genti promerendæ, in parteſq; trahendæ datum. Hiſpa
li autem die Iouis, XIX. Octob. Ioannes Guſmanius Nieblæ Comes deceſſit, ſucceſſor
Henrico filio. Henrico natus Ioannes Guſmanius aui nomẽ referens, Aſſidoniæ Dux con
ſequẽtibus annis Regum beneficio dictus eſt. Calatrauæ militibus veſtis nigra, qua pectu
& humerum tegentes inſigni vti conſueuerant, rubra cruce quadrata forma mutata. Gon
ſaluus Guſmanius eius militię Magiſter Benedicto Pontifice concedente ſanxit, quod pe
petuo vſu ad noſtram ętatem confirmatum eſt. Henrici Regis valetudo Luſitanis conten
ptui eſſe cœperat. nouo bello laceſſendi occaſio quærebatur. inducias à Caſtellæ procer
bus non eſſe opportuno tempore confirmatas accuſant. bellum indicitur. repente corr
ptis armis Pax Auguſta locis finitima à Luſitanis occupatur. Garſias Ferrerius Mareſcal
ei vrbi præfectus capitur. malorum orbis repetitur, quæ ſuperiori fœdere procurata era
bellum toto triennio non minori, quam ante animorum contentione geſtum eſt. Rod
ricus Daualus equitum Magiſter recens creatus erat, Petro Traſtamaræ Comite defunc
incertum, an in ordinem redacto. maris Pręfectus Dieghus Mendozius erat. his præcipu
1397. Ducibus bellum adminiſtratum. proximo menſe Maio ſalutis anno 1397. à Caſtellæ cl
ſe quinq; longarũ nauium, ſeptem triremes Luſitanę victę ſunt: quæ Genua veniebant
mis, omniq; bellico apparatu onuſtæ. quatuor captæ, vna ad terram eiecta, duæ tantu
fuga euaſerunt: homines quadringenti in mari proiecti ſunt parta victoria. crudele exe
plum: ſed eius gentis inſolentia, inſigni ſeueritate reprimenda videbatur. Præterea à D
gho Mendozio maris Præfecto, Luſitana littora longe lateq; vaſtata: direpta, incenſa
oppida, abactæ prædæ. multi viri nobiles, ſiue cauſæ æquitatem ſecuti, ſiue Luſitani R
imperio feſſi, in Caſtellam aufugerunt: Regiq; Henrico fortem & fidelem operam b
paceq; nauarunt. in his Acunii fratres, Martinus, Egidius, Lupus: præterea Ioannes &
pus Paciechi & ipſi fratres, vnde nobiliſſimę familię in Caſtella propagatæ ſunt. Tude
Luſitanis armis in Calæcia occupata. Belli impetus in eam veteris Luſitaniæ partem
ſus, cui Beturię, nunc Extremadurę nomen eſt. Alcantara nobile iis locis municipium
cumſeſſum, Magiſtri equitum occurſu periculo eſt ereptum. præterea vicini hoſtiu
nes igne ferroq; vexati. ignobilia oppida expugnata. magnus genti terror illatus. Ali
te Miranda vrbs, quam Durius amnis alluit, à Calatrauæ Magiſtro Dieghoq; Men
atq; Stunica regio Prætore obſidione premebatur. Accurrit eodem Daualus Magi
quitum: & cum reſiſti non poſſet, ciues deditionem facere compulſi ſunt. Sic Luſi
rum audacia compreſſa in præſenti eſt, in futurum ſpes concepta animis concordia
vtranq; gentem reſarciendæ.

Induciæ inſtauratæ. CAP. VIII.

BELLI Luſitani initio, duo Franciſcani ſodales, quorum nomina memorię prod
ſunt, Chriſtianæ pietatis propagandæ ſtudio incenſi, gentiſque Mauricæ ab ſtul
ſuaſione, ad veram religionem reuocandæ, Granatæ in magna populi frequentia c
nes habere aggreſſi ſunt. moniti vt deſiſterẽt, adduci non potuerunt, ac ne verberib
ſati. Mauri ſacerdotes facto agmine Regem adeunt: iniuriam patriæ religioni fier
ſtulant: impetrantq;, vti lege maieſtatis in eos homines ageretur. capita amputata.
ra vnco in gemonias tracta inter populi conuitia. ſed poſt fata tamen à noſtris dica
plis ſunt, atq; in ſanctorum Martyrum numero habiti. Auenione Pontifex Benedic
ge Gallo infeſto à ſuis deſertus, atq; intra palatiũ obſeſſus, pontificatus retinendi, n
gnam, neque nullam ſpem habere. terrebat eum popularis inuidia, qua flagrare c
Regum Hiſpanorum ſtudia adhuc integra faciebant animos. Eos Rex Gallus litte
gationibus à Benedicti amicitia deducere ſatagebat. concordiæ reuocandæ nulla
eſſe, niſi Benedicto abdicante, quod ſanctiſſimo iureiurando erat ipſe pollicitus.
ticæ Epiſcoporum aliorumq; virorum eruditionis opinione præſtantium, conue
biti ſunt ex vniuerſa ditione generales. affuere Aragonii legati Vitalis, Raymundu
conſulti. nouari tamen nihil placuit: quamuis Rege ad mutandam fidem propen
tum tantum, vt reſciſſis ab vtraq; parte inductiſq; decretis, quæ in alteros promu
loco communi conſenſu deſignando, duo Pontifices conſilia pacis conſtituenda
ter ſe, & quamprimum communicarent. Pompelone templi maximi præcipua
ſtrata iacebat, ante ſeptimum forte collapſa annum. eius inſtaurandæ rationes ex
impenſæ magnitudo terrebat, cui priuatæ opes, pares futuræ non erant. quadrag
giorum vectigaliũ in annum duodecimum inſigni Caroli Regis liberalitate ope

cata. extantq; de ea re publicæ tabulæ ad nonum Kal. Iunii, hoc ipso anno datæ oppi-
ni à D. Ioanne nomen est, ad radices Pyrenæi montis in ora Galliæ sito. cura eum di-
pristinę recuperandę sollicitabat, quam maiores in Gallia amplissimam obtinuerant,
euicum atq; partis Nortmanniæ. actum de ea re per legatos: & cum nihil proficere-
l Gallum Regem ipse contendit, ex superiori morbo nunquam plane restitutum, sed
re per interualla temporis titubante, impariq; regni curis. ergo nullo operæpretio fa-
ense Sept. anni 1398. in patriam rediit, filiumq; sibi cognominem, quem proximo 1398.
ex vxore susceperat, regni successorem fore sanxit, cunctis ordinibus in eius verba
nento adactis. tota cæremonia Pompelone peracta, V. Kalend. Decemb. lætitia haud
rna fuit puero breui, immatura morte extincto. Lusitanorum ferocia non vna clade
ata, ad pacis cōsilia animos reuocarunt. Henricus se, neq; causam eius belli fuisse re-
et, neq; moram paci facturum: si modo æqua & honesta conditione liceat ab armis
ere. pax stabilis constitui non poterat: priores modo induciæ instauratæ. De Ara-
fama indies grauior, ne alienati arriperent arma: & cura crescere Castellę Regi prę
Villenæ Marchione, ad vtriusq; regni confines amplum principatum obtinente. is
iam Regis venire recusabat, in quo multum offensæ erat. Accedebat honesta occa-
li inferendi. duobus Alfonsi Villenę Marchionis filiis Alfonso Petroq;, duæ Henrici
amitæ connubio iunctæ fuerant. dos dicta triginta aureorum millia singulis. ea An-
ta paternæ libertatis pretium, pro quo Alfonsus filius erat obses. Petrus ad Aliubar-
ceciderat, eius Henrici pater, cui à Villena cognomentum fuit, eruditionis tantum
m, vt magica etiam sacra, carminaq; calluisse fama sit. extant ingenii monimenta: in
multa reconditaq; eruditio est, elegantiæ parum quippe affectatæ, sed horridæ, &
ispana lingua Latinam miscentis. Alfonsi coniugium diremptum, ob male tectas
libidines. Henricus Rex earum fœminarum patrocinio suscepto, cum dos non re-
etur in ditionem inuolauit, atq; præter Villenam & Almansam, quæ in fide perstite-
ragonio præsidio, & locorum firmitate defensæ, cætera omnia eius principatus op-
giis pręsidiis occupata. Henrico Villenæ ætate eruditioneque æqualis Paulus Car-
a fuit, cognomento Burgensis à patria vnde ortum habuit, & vbi Episcopum egit,
ione antea Iudæus, copiis, nobilitate, doctrinę laude, in ea gente facile princeps. Is
omę Aquinatis scripta de Theologia peruolutando, facile intellexit, quantū Chri-
eligio Iudaicæ superstitioni præstaret. noster effectus, religionis quam suscepit pla-
eris illustrauit: librosq; edidit in suo genere mirandos. Erat enim ingenio facili, co-
erspicaci, & diuinarum litterarum cognitione præstabat. Treuigni Archidiaconus
n, deinde Carthaginensis Præsul, postremo Burgensis creatus. id probitatis erudi-
præmium fuit. addita consequentibus annis scrinii regii præfectura perspectæ fi-
umento, quod rarum in ea gente est. Eiusq; illa vox fuit. (sic fama tulit) Ex ea gente
atis nullam reipublicæ partem committendam videri, moribus ex fraude atq; men-
compositis, simulare mentiriq; natis, neq; bello bonis, neque pace. tres filios ex vnis
reliquit, priusquam noster esset susceptos: Alfonsum, ex Decano Segobiensi in de-
patris locum subrogatus Burgensis Episcopus: cuius extat de Hispaniæ Regibus o-
n inelegans, cui Anacephalæosi nomen fecit. Gonsaluum, virtutum merito Placen-
Episcopum. Aluarum Garsiam familiæ propagatorem, sanguine, vti erant eius tem-
mores, cum nobilibus Hispanię familiis confuso. cuius extant commentaria de re-
nne secundo Castellæ Rege gestis, non ineleganter conscripta.

Res Aragoniæ. Cap. IX.

A tempora ecclesiæ dissidiis, pestis lues magis insigniuit, superiori præsertim an-
d oram maritimam Barcinone Auenionem vsq; grassata: Iberi & Orbę inundatio-
n magna agrorum, ædificiorum, pecorum, hominū strage. Rex Aragonius his ma-
gatis, Barcinone vbi se tenuerat, Cæsaraugustam, ad eam vrbē regni conuentu euo-
it ad tertium Kalend. Maii. In D. Saluatoris æde, concio abs Rege ad circumfusos
s & populū, è solio habita est: amplissimis verbis gentis Aragoniæ laudes celebratę.
rro, inquit, atq; copiis militarib. sed fide ciuiū imperia cōstare, viri amici, & neces- «
lia argumenta deessent, domestica exempla satis declarant. Sic nostri regni ab hu- «
ncipio, angustisq; finibus opes auctæ sunt. nominis gloria vniuersum terrarum or- «
rualit. Ab ipso Pyrenæi montis saltu, vbi ægre maiores libertatē tutabantur, locorū «
nunitione, q̄ armis confisi, ditionis fines non in Hispania tantū prolati, sed ad extre- «
i insulas maris Mediterranei. Vestrarum laudum tropęa in Sardinia, Sicilia, totaq; «
tant nobilissima atq; pręclara. O magnam concordię fideiq; vim. Non numero, «

„ sed virtute Sanctius & Petrus Sanctii filius Osca expugnata,quasi ex latibulis,vbi se tenu
„ rant,in planiciem dilapsi sunt. Hac ipsa vrbe Alfonsus de Mauris capta,regnum confirm
„ uit: posteris ad bene sperandum signum sustulit. Ecquid attinet vetera commemoranc
„ tempus conterere? nos ipsi quingentis Aragoniis equitibus numerosas Siculorum cop
„ fudimus: vniuersamq; insulam filii imperio subiecimus, vestra ciues fide atq; constan
„ quæ seu vincit ferociter instat victis,seu victa est, instaurat cum victoribus certamen:n
„ se opprimi sinit. Pro quibus meritis Deum precor,vt parem gratiam referat: quoniã no
„ pro nostro animo, vestrisq; erga nos obsequiis satis facultatis non est. curabimus tam
„ ne ingrato,aut immemori beneficium dedisse videamini. Quod præsentis celebritatis
„ solenni vos cæremonia,vt in nostra,filiiq; nostri verba de more sacramento adigamini
„ uenistis:id vt prẹstetis precamur. Propensa id omniũ ordinum voluntate factũ est. Pub
ex ea re lętitiã noui belli suspiciones cõturbarunt. equitũ peditumq; copię Pyrenęi mo
bus superatis Tardensi notho ductore Thermas Vasconum oppidum primo impetu oc
parunt. Aragoniis terror illatus. breui tamen ea tẽpestas disiecta est, Lihorio regni pro
ratore pro Vascone obuiã hosti progresso. Sicilia mollibus noui belli tempestatibus &
iactata: vbi ad xv. Kal. Decemb. Martino filius est natus in spem paterni auitiq; regni
credibili vtriusq; gentis lætitia. sed ea tamen breui mœrore mutata, infante ante legitim
ætatem,matreq;, importuna morte sublatis, vti competenti loco repetendum est. C
1399. augustę Rex & Regina mense Aprili,salutis anno 1399. de more inuncti,regia insigni
imperii infulas suscepere. cæremoniæ Antistes Fernandus Heredia Episcopus Cęsara
stanus. Alfonso Villenæ Marchioni regia insignia,atq; Gandię ducatus data abs nouo
ge sunt. Interea Auenione Benedictus Pontifex desertus à Cardinalibus,obsessus ab h
bus,in magno discrimine erat. ad eum ab Aragonio Rege legati viri præstantes Cerue
nus Zaquamus vtriusq; iuris priuati & publici peritissimus, Marinus ex ordine Franc
no præstanti eruditione vir. ab iis de concordia reuocanda sublato dissidio appellatu
spondet se in eorum Regum potestate futurũ,qui ipsius partes secuti erant. Galli pręs
atq; Aragonii arbitrio,controuersiã disceptandã permittere. sibi nihil antiquius pace
cauerent tamen ne pacis nomine seruitutem inducerent: iusq; & æquitatem in re mi
dubia perturbarẽt. Eo accepto responso legati Aragonii,vti in mandatis habebant,a
lum Regem sunt profecti. Lutetiæ in gentis concilio de concordia reuocanda con
tum. mandata ad Benedictum missa: quorum hæc summa erat: Vti pro virili parte q
primum pacis constituendæ rationem excogitaret. Ad conuentum Episcoporum v
quẽ ex toto orbe Christiano euocare destinabant,in Patrum potestate futurus Galli
fide, atq; pręsidio militari, à vi & iniuria securus. In Castella Petrus Tenorius Tol
Archiepisc. decessit in ipso limine anni secularis,die Veneris,ad X. Kal. Decem. (m
reo tumulo Toleti inscriptus titulus obiisse ait XV. Kal. Iunii. ipso illapsi in Aposto
uini Spiritus festo die) vir bello paceq; clarus, præstantiq; animi magnitudine, reb
uersis æque ac prosperis admirabilis. Tauiræ in Lusitania natus est. alii Talaueræ i
petanis aiunt. iunior iurisprudentiæ studiis operam dedit,in Italia cum fratribus pa
torris,propter turbida reipublicę tempora Petro Rege. cum ætate Conimbricæ ep
tum obtinuit,deinde Toletanum,nullo ambitu, Pontificis tãtum Romani, cui not
beneficio,vti superius dictum est. extant multa & pręclara ædificia,tota prouincia T
impensa cõstituta,munificẽtissimi animi certissima argumẽta. vix vt credas tantis
bus priuatas cuiusquã opes pares fuisse. nimirũ domi frugalis, parcus in suos, ad pu
splendorẽ cõmunemq; vtilitatẽ cuncta referre solitus erat: quę magna in Principib
est. Toleti quidẽ pontem,cui à Diuo Martino nomen est,bellis ciuilibus quæ Petru
& Henricũ fratres fuerunt euersum restituit. Arcẽ subterfluenti Tago amni imposi
bus olim vestigiis S. Seruandi cœnobiũ fuit. Templo maximo coniunctũ peristyliũ
simũ: vbi ipsius sepulcrum cernitur sacello dicato, prope alterum Vincentii Balboc
tini Episcopi, quo multũ & familiariter vsus erat. Sedecim in eo sacello sacerdote
tuis sacris,ipsi & maioribus quotidie parentant. Ad fines Granatẽses, vbi Alcala re
nicipiũ est,turrim extruxit,captiuorũ, quorũ erat inter Mauros magnus numerus
perpetuis per noctẽ ignibus monstrato itinere. Talauerę D. Catarinę nomine cœ
amplissimum templo maximo contiguum, Canonicis illud destinans, abdicatis v
tum illecebris,cõmuni mensa & domicilio victuris: sed incolarũ intercessione co
pedito,D. Hieronymi monachis attributum est,amplissimis reditibus,ipsoq; struc
nere in paucis insigne. aliis locis alia,munifice omnia,religioseq;. Mariam sororẽ F
do Syluę collocauerat: vnde Alfonsus Tenorius est natus, cui Casorlę pręfectura ab
data est. Hic ex Isabella Menesia geminã prolem suscepit, Petrũ Tudensem Pacisq

Præsulem: cuius extat sepulcrum Toleti in Dominicanorum æde: atq; Ioannem Syl-, qui in Basiliensi olim concilio legatus, rerum gestarum merito Cifontanus Comes Rege creatus est.

Annus secularis. CAP. X.

E publica consequentis anni millesimi quadringentesimi lætitia: quo more & insti- 1400.
tuto maiorum, venia delictorum concessa est omnibus, qui Romam adirent Christia-
eligionis caput, arcemq; sanctitatis, multum diminutum est, Pontificum dissidio non-
compositò. tametsi tanta à Principibus adhibebatur contentio, vt prope res confecta
retur. Henricusq; Castellæ Rex a Benedicti auctoritate quoniam auersum se â pacis
liis præbebat, abdicareq; recusabat, contra quam erat pollicitus, publico gentis con-
defecit, faces subdente Petro Fria Cardinali Hispaniæ. Regis id Galli gratiæ datum,
s interpretabatur: Aragonio tamen pro Benedicto annitente, decretum tandem in-
est. Accessit pestis lues, quæ multos mortales vniuersa Hispania consumpsit, ex Gal-
rbonensi & Catalaunis, vbi vis mali primum incubuit, in reliquas Hispaniæ prouin-
ffusa. Hispali Castellę Rex frequens morabatur, vrbis elegantia, & locorum amœni-
blectatus. mense Iulio, Rege è templi maximi turri despectante, vbi magno populi
ursu, primum horologium, magniq; ponderis campana collocáda erat, repente pro-
xorta, multiq; fulmine exanimati. malorũ præsentium indicium, futurorum præsa-
esse plerique existimabant. prodigio auerruncando, supplicationes decretæ habitæq;
n Vaccæis ad oppidum Nieuam, Virginis Matris signum forte repertum: vbi con-
Dominicanorum cœnobio, impensa Reginæ Catharinæ, locus religiosus haberi
plenusq; numine: breuiq; multorum concursu in municipium excreuit, eius templi
ione, atq; opinione sanctitatis, quã re alia nobilius. Violantes Ioannis Aragonii Re-
, ad virum missa Barcinone est: nam eatenus nuptiæ dilatæ erant, propter immatu-
rginis ætatem. dos dicta centum sexaginta florenorum millia, ea lege, vt paterni re-
e publicis tabulis, atq; iureiurando decederet. Ioannes Montfortius Dux Armori-
cessit. Ioanna Caroli Regis Vasconum soror eo viduata (cui Ioannem, Richardum,
am, Guillelmumque genuerat) Henrico Lecestriæ Duci, Richardo æmulo recens
so, iam Angliæ Regi nupsit, & ipsi ex priori coniugio, vnde multiplicem prolem su-
at, cælebi. Blanca Vasconis Regis filia tertia, coniux Martino Regi Siculo pacta est:
rior vxor, filiusq; ex ea, salutis anno 1401. decesserunt, coniunctis elati funeribus, 1401.
ad VIII. Kal. Iunias, filius paulo ante. eius coniugii paciscendi causa, ad Cortes Va-
n oppidum colloquium Regum fuit, Vasconis Aragoniiq;: puellaq; in soceri Regis
n contradita, eximia formę venustate, lectissimis moribus, præcipua felicitate: nam
bus sororibus extinctis, fratreq;, regni ipsa paterni hæreditatẽ accepit: sed annis con-
tibus. Proximo quidem, de mense Septembri noua nupta Valentia in Siciliam na-
ad virum, eius insulæ imperium ex defunctæ coniugis testamento retinentẽ. clas-
vehebatur, ductor Bernardus Cabrera. Henrico Castellæ Regi, Maria filia ex vxo-
biæ nata est Nouembris quartodecimo die, magna parentum lætitia, gentisq;, Al-
ragonii Neapolitaniq; regis vxor futura ventre infœcundo.

Tamerlanes Scytha. CAP. XI.

OPOLITANA victoria, fusis fugatisque Hungaris, Francis oppressis, Turcæ O-
ntis imperium spe vniuersum inuaserant. finitimis longinquisque maximus terror
Baiaceres eorum Imperator felix sibi esse videbatur: copiisque omnibus Constan-
m obsidebat Grecorum imperii & fortunarum sedem. Fallax rerum humana-
es, mirabilis inconstantia. eam tempestatem maior aliunde procella disiecit ad
atque discussit. Tamerlanes Scytha magnus corpore, animo magnus, ex grega-
e audendo, moliendo, populares ad arma concitando, magnam auctoritatem,
e opes consecutus ingentem exercitum conflauerat, equites quadraginta millia,
ad sexcenta. vix fidem faceret numerus, ni idoneis id auctoribus confirmaretur.
copiis torrentis instar rapidissimi sese in Orientis prouincias infudit, terris vasti-
ladem, exitium allaturus. Parthi primi imperata fecerunt: Syria, Ægyptusque lu-
cædi, rapinæ fuerunt. In more habuit cum ad vrbem aliquam castra poneret,
e signa candida præferre clementiæ significatione: si continuo portas aperirent
ditione, neque morarentur spem. die proximo purpurea cædem minitantia. exi-
orum euersiones. tertio atra, quibus excidium, vastitatemque denunciabat ho-
, agris, vrbi. neq; vllis precibus sæuus animus mutabat. sic magnitudine supplicii

terrorifque, cuncti certatim imperata fecerunt. Accidit vt Berytenfes in diem alterum d
ditione dilata, barbaro placando, virgines, puerofq; ramos geftantes cũ infulis & velamer
tis fupplicum habitu præmitterent. ad genua cum procumbere conarentur, voceq; flebi
patriæ interitum deprecarentur, adacto equitatu conculcãdos obterendofq; prębuit. cru
deli fpectaculo cõmotus quidam Genuenfis, qui barbari caftra fequebatur, loquebatur
Scythice, benignitatis admonuit, fe hominem ac mortalem effe recordaretur. ad quem i
le toruo vultu, contractoq; fupercilio. Ecquid me hominem effe putas? flagellum ego fu
Dei, diræ, peftifq; terrarum. Pro magno Genuenfis habuit incolumem euafiffe. Baiacet
Afiæ periculo permotus, relicta Conftantinopoli, cum omnibus copiis obuiam progred
tur. ad Tauri montis eam partem, cui Stellæ nomen eft, pugna olim Pompeii & Mithrid
tis nobilem, totis vtrifq; viribus & copiis dimicatum. vicere Scythæ. fupra ducenta hom
num millia cęfa. ipfe Baiacetes captus, ludibrio reliqua vita futurus: qui tot gentibus fue
terrori, aureis catenis vinctus, atq; in cauea ferrea per vniuerfam Afiam Syriãq; ad ofte
tationem circumductus, cibum capiens, quem tanquam cani de menfa victor proiicer
afcenfuroq; equum, fubfternens pedibus tergum. Idem calamitatis & vitæ finis fuit. S
homines humanaq; vertuntur. & eft infeliciffimum infortunii genus miferis, fuiffe aliq
do felices. Henricus Caftellæ Rex aduerfa quamuis valetudine oppreffus, omnia ad im
rii fplendorẽ conferebat. ad finitimos longinquofq; Principes frequentes legationes m
tens, quæ apud quamq; gentem pręcipua effent, fcifcitari non defiftebat. Ad Orientis pr
uincias Pelagius Sotomaior, & Fernandus Palafuelus legati, earum gentium vires mo
exploraturi prælio interfuerunt, forte an prudentes, quod inter Turcas & Scythas cõ
fum eft. eos victoria parta Tamerlanes honefte habuit, remifitq; in Hifpaniam, nouo ex
gente oratore adiuncto, Henrici Regis amicitiam expetitum. cum eo Alfonfus Paez,
dericus Gonfaluus, atq; Gometius Salazarius denuo ad victorem barbarũ miffi. quo
extat de eo itinere cõmentarius Itinerarii nomine, ab ipfifmet legatis confectum. Ta
lanis potentia, gloriaq; diuturna non fuit. in Scythiam reuerfus, tantis belli manubiis
Mercantim condidit, fpoliifq; aliarum gentiũ exornauit, elegantiffimamq; reddidit.
tuo duo filii fucceffere, neq; fortuna, neq; indole eadẽ: de paterna hæreditate diffide
imperium patris virtute partum fua ipfi ignauia amiferunt, corrupere gloriam. Fuit hi
nus Lufitanis priuatim atq; Vafconib. infauftus, vtriufq; regni hærede morte fublat
fonfus Lufitani Regis filius maior cum duodecim annos effet natus, deceffit magno g
luctu. Corpus Bracaræ in templo maximo fepultum eft. tametfi eam fortunæ iniuria
merofa proles Regi fuperftes fupplebat, Eduardus, Petrus, Henricus, Ioannes, Ferna
duæ filiæ Blanca, Ifabellaq;. eo minor genti, atq; parentibus mœroris caufa fuit. Po
lone Ludouicus femeftris, & Carolus quinq; natus annos, coniunctis funeribus fubl
pultiq; in æde maxima, ipfo Philippi Regis abaui fepulcro. luctus ingens nulla virili
fuperftite, regniq; hæreditate neceffario ad fœminas deuoluta. Fine anni, atq; confe

1403.

tis initio 1403. magnę fluuiorum inundationes vniuerfa Hifpania extiterunt, Hifpa
fertim Bætis fupergreffus ripas, ipfaq; vrbis munimenta, magnam vrbis partem coop
ad D. Michaelis, atq; ad portam, cui à cõiuncto nauali nomen eft, inundatio peruen
da rerum facies. metuendaq; colluuies. prætoris diligentia, cui Alfonfo Tauro nom
faluti fuit, noctu atq; interdiu omnib. partibus occurrentis, ripas ftatuminantis, port
ftupaq;, vrbis mœnia alia materia ftipantis. fic periculum procuratum eft, terrorq;
fedatus. Toletana ecclefia, ex quo Petrus Tenorius deceffit, Pontifice vacua erat.
id temporum factum, diffidioq; Romanorum Pontificum. in Caftella præfertim B
cto repudiato nullus Pontifex erat, vnde facra peterentur, magno gentis incõmod
Vallifoleti in frequenti regni conuentu, Benedicto Pootifici ad IIII. Kal. Maij, im
reftitutum, folenni cæremonia: cui Rex ipfe, proceres, & Epifcopi affuerunt. idem
Kal. Iunias in Gallia factitatum. conuerfę repente vtriufq; gentis voluntates eran
tamen obfequium fuit. fed datum tamẽ Benedicto Pontifici, vt ecclefiã Toletana
Lunę fratris filio cõmitteret, quod tertio Kal. Augufti factum eft. tametfi venire a
diu diftulit, Dertufanæ ecclefiæ, cui ante pręfectus fuerat procuratione, & motu
rum impeditus. Martinus Salua Cardinalis Pompelon. Sellone in ora Prouinciæ,
nedictus peftis vitandæ ftudio fe contulerat, diem obiit fexto Kal. Nouemb. eccle
pelonenfem, poft eius obitum Michael Salua gubernandã fufcepit. additus aliqua
purpuræ honos, quod eruditioni eft datum (erat enim iuris peritiffimus) atque pa
functi meritis, fideiq; perpetuæ erga Benedictum Pontificem, aliis Cardinalibus
tibus. Matthæo Fuxenfi Comite in patria fine prole defuncto, Aragonii regni o
nulla fpe; Ioanna vxor, nulla ex fe edita prole, internuncio Iacobo Scriba Aragor

liata: rediensq; in patriam tria millia fl›renorum annua, vnde vitam sustentaret, abs
pacta est. exiguam regni erepti vilemque compensationem. nimirum necessitati pa-
m fuit, cuius quam pietatis, honestatis ve maiores sunt vires.

Henrico Regi filius nascitur. CAP. XII.

PIMA festaq; pace Hispania florebat. domestici motus compositi. externa arma si-
ebant. Vasconem tantum interceptæ à Rege Gallo amplissimę ditionis dolor vrebat,
uicum, Campaniæ, atq; Briæ. missis vltro citroq; legationibus, nihil erat profectum.
se Vasco semel & iterum Gallicam profectionem ea causa susceperat, haud magno
pretio. nunc extremam spem tentare visum est: si à Rege Gallo amitino, cæterisque
Principibus, pręsens agendo, moliendoq; aliquid impetraret. regni cura Reginę cō-
ata. Vt ad Regem Gallum ventum est, suprema contentione de re tota disceptatum.
nit tandē, vti omni ditione de qua controuersia erat, Gallis relicta, Chireburgo etiā
nū pręsidio deducto, Nemorosum Ducis nomine Celticę vrbē acciperet. iniqua per
one, amplissimorū principatuū opes abdicatę: addita tamē annua duodecim Fran-
millia: prętere a in pręsenti ingens auri pondus. hęc salutis anno 1404. quinto Idus
utetię gesta sunt. Ex ea pecunia gemina palatia Oliti atq; Tafallæ, quę oppida qua-
ter se milliū interuallo sunt dissita, cōstituta à Carolo Rege fuisse, vulgo hominū opi
plane magnificentissima: prorsus vt nihil artificii, ad pulchritudinem, magnificen-
ac cōmoditatem deesset. Et erat is Princeps harū non minus elegantiarū, quam ci-
militariumq; rerum peritus. ea oppida inter se perpetuo porticu cōmittere habuis-
imo fama fert, si longior vita contingeret. Ipso tēpore Reges Granatæ atq; Castellę
centia inter se, atq; comitate certabant. Salutaris barbaris erat nostræ gentis amici-
ter angustiā ditionis: Castellæ necessariū ob perpetuam Regis imbecillitatem, sua
ueri, quam alienos fines inuadere. missa abs Rege Mauro ad Henricum amplissima
, aurum, argentū, gemmæ, picta vestis, atq; pretiosa: & quo maior gratia esset, vxor
um iis donis legata, nimirum è multis vna: quas Mauri singuli, pro opibus quisque
lurimas habent, Reges maxime. sic animo distracto, nulla in magno pretio est. iis
vtriusq; gentis animi noua beneuolentia deuincti, neq; syncera tamen, neq; diutur-
rum euentus breui declarauit. Romæ Bonifacius IX. decessit Kal. Octob. in eius
estinatis comitiis Cosmatus Melioratus, patria Sulmonen. ex presbytero Cardinali
tur ad XVI. Kal. Nouemb. Innocentii VII. nomine desumpto breuis pontifica-
duorum annorum, vnius & viginti dierū. Conciliandæ inter Pontifices pacis spes
pibus tentata. cæterum variis artibus ii conatus ludificati: cum locus vtriusq; par-
n consensus probaret, conuentui nullus inueniretur: prorsus vt collusio videre-
trunq; Pontificem in sacra causa præuaricari. Benedictus præsertim magna ami-
rte alienata, cæteris ad Romanos respicientibus, vagus, incertusq; agebatur. neque
lla, neq; consiliū, aut quisquam hominum satis placebat. tametsi eius causam multi
litionis & sanctitatis opinione præstantes tuebantur. in his ex Dominicano ordine
cius Ferrerius Valentinus: cuius ea tempestate fama, per ora omnium nationū vo-
d quas Euangelii lumen intulit. satis constat patrio sermone concionantem ab ex-
entibus, auditum libenter, atq; intellecta quæ diceret: quod ab Apostolorum tem-
vni contigit. doctrina miraculis confirmata. cæcorum aperta lumina. claudis gra-
acultas data. omne genus morbi depulsi. mortui ad vitā reuocati. Quo minus mi-
eius opera innumeram hominū, altissimis eatenus ignorantiæ tenebris oppressam,
llustratā lumine Christo nomina dedisse, in vna Hispania Mauri octo millia, Iudęi
ta quinque millia: ac præsertim Palentiæ in Vaccæis multo maxima Iudæorum
ristiana sacra suscepit, Sanctio Rogio eius vrbis Episcopo. Calamitas ex ea re fa-
vectigalium, cum suscepta religione immunitate donarentur, ex regio fisco an-
copo attributis reditibus est procurata: vti regium diploma per hæc tempora da-
arat. Publicam ex ijs rebus lætitiam Catharinæ Castellæ Reginæ partus felicissi-
t. Tauri in Franciscanorum cœnobio filium enixa est, cui de aui appellatione Io-
nē fuit, salutis anno millesimo quadringentesimo quinto, die Veneris, pridie No-
ii. per oppida & vrbes festi dies agitati: ludi, spectaculaq; commissa: quo diutius
fuerat, ac prope diffidebatur, eo maiori vniuersę gentis lætitiæ. ab externis Prin-
ssæ legationes, quæ gaudio fungerentur. Ioannes Reginæ auunculus, Petri Regis
riæ vbi vinctus erat, paulo ante decesserat, ex Eluira vxore, q̄ in vinculis duxerat,
Bertrādi Erilis filiā gemina prole relicta, Petro, Constātiaq;. hanc Rex cōtinuo na-
ritii in D. Dominici regii virginē sacrari curauit. Petrus quē in custodiam tradere
, substractus est. Amitini cōmiseratione Regina ad se deductū Regi post partum

1404

1405.

forte inuiſenti conciliauit, venia precibus impetrata: neq; erat æquũ aliquid denegari p
erperæ, quod dono dignum eſſet. repente ergo è latebra. vbi retro Reginæ ſtratũ erat,
Regem deductus in veſte ſacerdotis genibus nixus, in gratiam acceptus: atq; vt eſſet vn
vitam in ſtudiis litterariis ſuſtentaret, Alarconis Archidiaconatu continuo donatus e
deinde Vxamẽſis Epiſcopus, ac tandẽ Palentinus eſt creatus. nobilitas pro virtutibus fu
Ex duabus concubinis, Iſabella domo Anglica, atq; Maria Bernarda numeroſam prole
genuit: quatuor filios Alfonſum, Ludouicum, Sanctium, Petrum, pari numero filias, A
fonſam, Iſabellam, Catharinã, Conſtantiã. Ab his ac præſertim ab Alfonſo maximo filio
cui ex iuſtis nuptiis ſeptem proles fuerunt, ea familia deducta perpetua ſerie cui à Caſte
cognomentũ eſt, in paucis nobiliſſimæ, ad paucos redactæ, modicis opibus.

Bellum Mauricum C A P. XIII.

INTEREA Aragonia inteſtinis tumultibus vexabatur: ac Cæſarauguſtæ cædes paſſi
bonorumq; direptiones factæ. partium duces Lupus Nuza, atq; Petrus Cerdanus,
opibus, clientelis, auctoritateq; præpotentes. Ad Maelliam municipium conuentus g
tis habiti. de ordinando regni ſtatu, deque iis motibus pacandis abs Rege eſt relatum.
ges aliæ in tempus aliquod, quædam perpetuæ vtilitatis cauſa in æternum promulga
ſancitumq; Martinum Regis filium primo quoq; tempore in Hiſpaniam euocand
hominibus maxime liberis, ius à natura datum, virtute, meritis, fide, fœdere, ac reli
fundatum diſceret conſeruare: neq; rempublicam pro voluntate, arbitratuq; vt in c
prouinciis, ſed legibus æquitateq; gubernare. ergo auctore patre Drepano ſoluens, a
Benedicto Pontifice ex itinere ad Nicæam, quò ſe is contulerat ſpecie ineundæ pacis,
lutato, fœdereque in ea vrbe cum Ludouico Andegauenſi; qui ſe Neapolitanum Reg
ferebat, & ad Aragoniæ imperium aſpirabat, Pontificis opera conſtituto, Barcinonem
dem claſſe appulit, tertio Nonas Aprilis. Pro eius aduentu dies feſti per vrbes & oppi
gitati: nàm diu in Hiſpania moraturum ſperabant, nimirum opinione ſua falſi, cum
liam relinquere metueret, ſuſpenſis anteà, & incertis prouincialium animis, & nun
nardo Cabrera, in quo præſidium eſſe debuit, plus eius diſceſſu ſibi auctoritatis arrog
quam quod reipublicæ rationes, & regia dignitas pati poſſent. Itaq; rebus vtcunque i
ſpania compoſitis, ad octauum Idus Auguſti, Barcinone claſſe qua vectus erat, Sicilia
petiit. Bernardus Cabrera, aula primum deinde tota inſula pulſus eſt. eorum quæ ob
bantur cognitio, ad patrẽ Aragoniæ Regẽ integra reiecta. Quatuor argenteæ ſtatuæ
mis, auroq; nitentes, menſe Nouemb. ineunte Barcinonẽ delatæ, Benedicti Pontific
num: quibus Valerii, Vincentii, Laurentii, Engratidis cineres, qui Cæſarauguſtæ ſe
tur, præcipuis diebus incluſi, in pompa circumferrentur, thenſis impoſiti, & humer
minum magna populi religione geſtati. In Caſtella pax erat domeſticis factionib. ſu
externis Principibus aut fœdere aut amicitia deuinctis. quam Granatenſis Regis in
tia turbauit, Aiamonte oppido in Turdetanis ad Anę oſtiũ per vim capto, detractoq;
ro Guſmanio, in cuius ditione erat: præterea annuum tributũ pendere recuſabat. Q
rebus tametſi commiſiſſe conſtabat, vt hoſtis loco eſſet, experiri tamen placuit, ſi reu
dæ concordiæ ratio aliqua iniri poſſet. miſſi qui iure feciali res repeterent. Barbaru
1406. tum interpretatus, principio anni 1406. ſuorum manum in vicinos Biatiæ fines in
magnus gẽti terror, agris, & oppidis vaſtitas illata. Petrus Manricus limiti præfectus,
hus Benauidius, Martinus Rogius tumultuario delectu habito, obuiã progrediuntu
ris. ad Queſadam oppidum acie dimicatum. pugnantes nox diremit dubia victo
quod noſtri per medias hoſtium acies perrumpentes, vicinum tumulum occupa
perculſi animi, peioreſque in pugna tuliſſe argumentum fuit. cecidere non pauci
nobiliſſimi Martinus Rogius, Alfonſus Daualus, Ioãnes Ferrerius Mareſcalus, Ga
ſorius. Henricus Rex Segobiæ ſe in Vaccæis ea tempeſtate tenebat, quãuis imbecil
pore, memor dignitatis, publicæ ſalutis memor. bellum omni conatu comparare
ipſe quidem Madritum continuo abiit: regni autem ordines Toletum primo temp
uenire iubet: vt communi gentis conſenſu de re tota conſilia ineantur. Rex Vaſco
lia eatenus moratus, rebuſq; confectis, vti paulo ante dictum eſt, alio itinere in Hiſ
rediit, per Narbonem in Catalaunos appulſus. ipſius & Aragonii Regis colloqu
Ilerdam habitum, menſe Martio. in ea vrbe inſtaurato inter vtrunq; Regem fœde
ſarauguſtam itum: Aragonio omnibus officiis & comitate Vaſconem toto itiner
quente. Beatrix Vaſconis filia Blanca minor, Iacobo Borbonio Marchiæ Comiti
ſa erat, iuueni in procero corpore eximia formæ dignitate, bellica fortitudine pr
nuptiæ Pompelone Septemb. die XIIII. principali apparatu celebratæ ſunt. Quo
M

ael Salua Pompelonensis Cardinalis Benedictum Pontificem in Liguriam secutus,
onæci arcem ex peste decessit: qua contagione iis locis multi mortales consumpti e-
defuncti corpus Nicææ in D. Francisci tumulatum est. in eius locum Lancelotus Na-
Pompelonensis Episcopus creatur. Gallia vniuersa à Benedicto Pontifice discedit.
iam eatenus concordia inita inter Pontifices non erat, fraudem subesse atq; præuari-
nem vulgo homines, sed & gentis Principes interpretabantur.

Henrici Regis obitus. CAP. XIIII.

ONVENTUS Toleti agebantur omnino frequentes, rerum de quibus suscepta deli-
eratio erat, magnitudine, Principum numero, ac tristi tandem Regis exitu nobiles.
es Seguntinus Episcopus, qui Toletani Episcopi partes implebat eius ecclesiæ rector,
Petri Tenorii obitu vacua erat, Sanctius Rogius Palentinus, Paulus Carthaginen-
dericus Trastamaræ Comes, Henricus Villena Calatrauæ Magister in locum Nun-
smanii ante bienniũ substitutus, Rodericus Daualus Magister equitũ, Ioannes Ve-
Dieghus Stunica, aliiq; viri principes interfuerunt. Regem in ipso conatu morbus
rauior oppressit. Itaq; pro Rege vicarius Ferdinandus frater substitutus est. Eo refe-
e subsidio in bellum Mauricum conferendo, pecuniaq; genti imperanda actum:
quitum millia quatuordecim, peditum quinquaginta millia conscribi possent: tri-
remes instrui, quinquaginta onerariæ: præterea sex ignea tormenta maiora, quas
es historiæ Lombardas vocant, fortassis quod in Longobardia id genus machinæ
um primo esset: minora tormenta centum, aliaque instrumenta belli: quod extir-
genti Mauricæ supremo conatu gerendum erat. Res per altercationes ducebatur.
nt vrbium procuratores tantum pecuniæ redigi posse, præsertim Episcopis oneris
subire recusantibus centum modo aureorum myriades in belli sumptus concessę.
; vt nisi ea summa sufficeret, aliquanto amplior populis imperaretur, non consul-
i ordinibus, neq; conuentu procerum euocato. Equiti stipendium erat in dies sin-
stertii viginti, pediti dimidiatum. Ferdinandi Principis diligentia res ad exitum
ebatur: cuius secundum Regem fratrem prima & maxima rebus omnibus erat au-
. Cum Roma allatum est Innocentio Pontifice defuncto ad octauũ Idus Nouemb.
rem datum pridie Kal. Decemb. Angelum Corarium Cardinalem, natione Ve-
Gregorii XII. nomine edito. Toleti Henricum Regẽ mors oppressit octauo Kal.
as, ineunte salutis anno 1407. annos natum viginti septem, atq; omnibus sacris ex
ristiano procuratis. regnauit annis sedecim, duobus mẽsibus, diebus vno & viginti.
iquit Ioannem, Mariam, Catharinam. Corpus in veste Franciscana regio sacello
maximi Toleti tumulatũ, verissimis totius gentis lacrymis, luctuq;, immatura mor-
ptum eximia indole Principem lamentantium. rempublicam rursus quasi rectore
n nauim, nouorum motuum fluctibus agitari necessarium. fuit ingenio facili, miti,
rali. vultus satis decorus, nisi perpetua valetudo fœdasset. vernacula facundia in-
, omnium quæ diceret atq; ageret, arte quadã ostentator. Ad Principes tum Chri-
ũ Mauros finitimos longinquosq; legationes mittere solitus, vnde multũ pruden-
s gerendis multumq; splendoris haustum est. animi magnitudinem, atq; consilii,
argumento notasse sat erit. Superioribus annis cum primũ regni administrationẽ
Burgis accidit, vt ex coturnicum aucupio, quo se oblectare consueuerat, post me-
edeunti die quadã nihil opsonii ad prandium esset paratum. causam sciscitanti, re-
psonator, regiis vectigalibus exhaustis, fidem etiam esse consumptam. ne pignora
superesse cibis regiæ familiæ comparandis. Miratus Rex, Arietinas carnes, pallio
rato, emi continuo mandat: ijs & coturnicibus, quas ceperat, prandium parari.
brachatus regius ipse opsonator. in serum dies erat extractus: proceres, Toleta-
iepisc. Dux Beneuentanus, Trastamarę Comes, Henricus Villena, Medinę Celi-
s, Ioannes Velascus, Alfonsus Gusmanius, aliiq; magno numero, luxu inter se &
e mensarũ certabant, soliti in orbem conuiuiis se mutuo excipere. Forte apud To-
enabatur. eo Rex nocte tectus, inuolutoq; capite abiit. opipara fercula illata, deli-
iaq; diffluebant. Remotis mensis, varii vt fit sermones additi. quantũ quisque co-
aberet, quantum ex regiis vectigalibus perciperet, vt in nullo tali periculo com-
e. Noua ea res Regem impleuit ira. proxima luce fingit grauissima se valetudine
dare suprema mãdata velle. proceres in arcẽ euocat singulos. iis admissis comites
ub mer. diẽ Rex ferro tectus, districtoq; gladio, ad proceres ingreditur in cœna-
nagnam, vbi rei euentum suspensis incertisq; animis expectabant. assurgunt illi;

1407.

Rex assidet, truciq; vultu, Toletanum rogat. Ecquot Reges antea nosset: idem ex alijs s
" gillatim sciscitatur. alij tres respondent, quidam quatuor, qui plurimos quinq;. Ecquî id v
" rum esse ait, cũ hac ipsa mea ætate, viginti Reges nihilominus in Castella nouerim regna
" se. Mirantibus dicti causam. Vos inquit, vos omnes Reges estis, magna reipublicæ calam
" tate, nostri nominis ignominia. sed ne diutius imperetis, neq; Reges ludibrio habeatis, v
" stris capitibus continuo sanciam. Simul cõtenta voce lictores euocat, militesq; sexcent
quos arcano paratos habebat. quæ ad suppliciũ postulabat parari, afferriq; iubet. tunc T
letanus ab insita animi magnitudine præsidium petens, in genua procumbit, veniam su
plex rogat: idem eius exemplo cæteri faciunt, pansis manibus, lacrymis toto ore manan
bus. emendaturos atq; in eius potestate se suaq; fore pollicetur. Increpitos atq; vltimi su
plicii metu perculsos, non ante dimittit, quam regiis arcibus traditis omnibus, aurîq; po
dere repræsentato, quod occupatis regiis vectigalibus debebatur. Iis rebus perficien
duo menses consumpti, ex quanto tempore in arce seruati sunt. regia auctoritas confirm
ta: nullo vt tempore obsequentiores proceres fuerint, timore ipsis timoris causis longi
Simile seueritatis exemplum Hispali editum est: quo tempore Nieblæ Comes & Pe
Pontius intestinis dissidiis tumultuabantur: nisi quod grauius supplicium fuit mille fo
bus Regis iussu peremptis. Regia vectigalia liberata, præsertim Ferdinandi fratris dili
tia: vnde annis singulis magnum auri pondus in regium ærarium illatum. cuius pars
xima Madriti seruata ad grauiores reipublicæ casus. Henrici Regis impensa ei arci m
tissimæ turres sunt additæ. Eius illa vox fuit: Populi se execrationes amplius quam host
arma formidare. eoq; thesauros congessit, innoxios tamen & sine subditorum gemitu
ra tantum regiorum vectigalium, modestiaq;, quæ magna Principum laus est.

Ioannes Castellæ Rex renunciatur. CAP. XV.

IVSTA funeris Henrico Regi splendide facta: simul de successore renunciando
pta à proceribus deliberatio est. non vna omnium mens erat, nec eadem cunctis o
graue reputantibus expectare dum infans menses duos & viginti natus, ad iustam æ
perueniret. malorũ imagines, quæ passa prouincia erat, Regum priorum ætate mino
te oculos versabantur. Defuncti Regis testamentum prolatum: in quo reipublicæ p
ratores, Regina vidua, Ferdinandusq; Princeps scripti erant. Dieghus Stunica, Ioan
lascus infantis tutores designati: Paulus Carthaginẽsis Episcopus magister institutu
lescentia litteris & regiis moribus informanda: ea tamen lege, ne aliquam reipublic
tem attingerent, contenti ea cura, quæ ipsis concredita erat. Verum ea decreta resc
da omnia nonnulli disputabant: Regem cõfectum morbo parum mente valuisse. na
die obitus testamentum confectum erat. & si cætera essent integra, nouarum tempe
fluctibus rempublicam obiicere recusabant. Hæc clam inter se. hæc palam atq; in
conquerebantur. consilia mali vitandi non satis explicabant: quodq; in re tali diffi
est primus auctor, primaque vox expectabatur, dum animis spes, timor, ratio, casus
tes obuersantur. loquebãtur omnes, adiicere consilio periculũ suum singuli detrec
Vnus erat Fernandus Princeps, qui regno suscepto rebus opem ferre poterat, (sic
stimabant) sed natura cunctator, mansuetus, modestia singulari: quæ vulgus virtut
finia vitiorũ nomina affingendo, metum, ignauiam, angustiã, humilitatẽq; animi in
tabatur. Nouorum cõsiliorum opportunitatẽ Reginæ tum sexus, tum absentia su
bat, Segobiæ cum filiis, quorsum res euaderent, expectantis, squalore luctuq; oppr
mariti obitum, neq; magis pręsenti calamitate afflictæ, quã metu imminenti, ne ip
ludibrio haberentur. Re inter se cõmunicata proceres, Ferdinandi constantiã ten
cernunt. Daualus Magister equitũ post multos secretosq; sermones cunctantem c
„ temq; hac oratione erigere ac confirmare nititur. Nos te, Ferdinande, ad patrium
„ que regnum vocamus, salutare reipublicę, tibi magnificum, nobis omnibus faustu
„ id manu situm est. nemo erit, qui nostro consilio repugnare audeat. Neq; speciem
„ tium, fraudemq; subesse cogita. Ad regni fastigium ambitu & malis artibus niti t
„ vltro delatã, & quasi ad tuum præsidium confugientem rempublicam deserere in
„ lo, ne sopor & ignauia videatur, prouidendum est. Posse gentis consensu regna mi
„ uosq; Reges institui. ipsa regiæ potestatis natura documento est: quæ populi volu
„ ortã, rebus exigentibus transferri potest ad alios. Vagi initio homines, incertis se
„ rabant. in quaq; familia tantum, ei à cæteris honos deferebatur, quem ætate prud
„ cæteris pręstare constabat. verum cum vita omnis iniuriis esset obnoxia, ac ne co
„ nei inter se satis conuenirent animis: qui à potentioribus premebantur, societat

& ad vnum aliquem opibus fideq; præstantem respicere ceperunt. Hinc vrbani cœ-
imum,regiaq; maiestas orta est.non fraude, atq; ambitu, sed moderatione, innocen-
rtute, obtinebatur:neq; hæreditario iure, sed pro multitudinis voluntate,in defuncti
s locum alius substituebatur. Imperaturus omnib. eligebatur ex omnibus. Nimia re-
potentia effectum, vt parentibus filii, prauis sępe moribus,imbecilla ætate succedant.
eruersitate,quid exitialius excogitari potest?exercitus,prouincias,copias ex vxoris si
ri accipiq; temere nullo delectu?& quod virtutibus erat datũ,nullis iam meritis con-
alis artibus obtineri:rempublicamque vnius respectu,grauissimis procellis exagitari?
antiqua exempla proferre.Henrico eo nomine primo defuncto, Berẽgaria soror mi-
t pręlata, Blanca Galliæ Regina prætermissa. quod consilium superis esse probatum,
nandi Regis Berengarii filii, sanctitas ac perpetua felicitas declarauit. Alfonsi Regis
mẽto Sapientis minor filius, quia indoles erat, nepotibus ex maiori filio prelatus est.
recentia.Henricus auus tuus fratrẽ Regem imperio euertit, eiusq; filias paterna hæ-
e spoliauit. quod nisi iure factũ est , priores Reges iniuria regnasse, fatearis oportet.
bus annis Ioannes Auisii Magister Lusitania occupata, iure an iniuria non disputa-
d certe eximia populi voluntate hactenus stetit, quamuis Castellę armis sępe lacessi-
nuper duæ Ioannis Aragonii Regis filiæ à paterno regno depulsę: Martinusque Ioan
er ex Sicilia ad imperii sceptra euocatus est. Nimirum quod publicę salutis causa, &
uni consensu institutum est: eadem multitudinis voluntate rebus exigentibus im-
quid obstet? Quod si externus homo inuitaretur, nulla nobilitate, nulla rerũ gesta-
oria, consilium reprehendi posset: nunc Principem nobilissimum, patre atq; atauis
s natum, ad imperium vocamus, & fratre superstite rerum moderatorem. Vide ne
s contumeliæ quã laudi sit, hanc eximiam nostrûm omnium, & populi voluntatem
isse: patriæq; supplici, & quasi manus tendenti, periculum si quod esset, certe laborẽ
q; denegasse. Nam illud admonere non attinet, vt oblata dignitate, quam modestissi
e. Post hanc orationem cæteri proceres circumsistere, hortari, cælitum voces, & a-
motus referre. Negat ille tanti esse regnum, vt ambitiosi propterea notam velit in-
, atq; inhumanitatis, innocenti puero spoliato, Regina vidua contẽpta, quorum pa-
m suscipere æquius foret: atq; nouorum bellorum materiam pręscindere, quæ re-
atione futura necessario prouidebant animis. Se quidem pro eo studio immortales
gere: sed maius beneficium dare nõ posse, quam fratris filio, vti ratio & ęquitas po-
t, Rege renunciato. ipsum remp. curaturum, vti frater moriens mandarat: neq; vl-
orem, aut vitæ periculum patriæ denegaturũ. vt suo nomine imperaret, adduci non
onuentus procerum in templi maximi eo sacello habitus est, quod Tenorii Archi-
impensa extructum erat. Daualus equitum Pręfectus, rursus ad Ferdinandum cõ-
i subeunte pœnitentia mutasset, ecquem Regem renunciari vellet, rogauit. Ille in-
is habitu, contentaq; voce, Quem, inquit, nisi fratris mei filium? Continuo ergo Io
conuentu primum, deinde per vrbis plateas explicatis vexillis, Rex est Castellæ
s voce proclamatus. Ferdinandus omnium confessione, eorum etiam qui maxime
nt, ab eximia moderatione, fideq; laudẽ tulit, cum vltro delatam regiam dignitatẽ
it: quam alii per ignes & ferrum petunt. dignus cui ad amplissima regna viam nu-
erirent, gloriamq; eo maiorem, quod variis antea criminibus apud fratrem fuerat
s ab iis, qui Principum offensas aliis euertendis acriter rimantur. & per se inuidio-
iq; Principibus sunt, qui proximi ad imperiũ destinantur. sed sub vitę tamen finẽ
itate perspecta odium beneuolentia mutarat. Maria etiam filia Alfonso Ferdinan-
aiori cum spe regni desponsa: quod vtriusq; rationibus commodum, reipublicæ-
vniuersæ salutare erat futurum.

Bellum Granatense. CAP. XVI.

vs in alia Hispaniæ parte luctus exortus Aragoniæ genti est, Marię Reginæ funere
tantissimę Principis, ad Villam regiam extinctę prope Valentiam, quarto Kalend.
orpus ad Populeti est tumulatum: exequiarum iusta magnifice facta. tres filios Ia-
oannem, Margaritam in minori ætate amiserat; Martinum sibi superstitẽ reliquit:
bus Siculis implicitum, multisq; ex eo periculis obnoxium, & vt erat pręstanti a-
gnitudine, offerentẽ sese: quod illi perniciem tandem, maximas genti calamitates
erdinandus Princeps rebus Toleti compositis, fraternoq; funere procurato, ipsis
Segobiã abiit: vbi se Regina limine cõtinebat, recẽti mœrore oppressa, squaloreq;
oram de repub. summisq; regni rebus consilia cõmunicata. & quo maior esset au-
roceres ex vniuersa prouincia, populiq; ad generales conuentus euocati sunt. pu-

eri Regis educandi cura Reginę matri ipſius rogatu permiſſa. id vnum in Henrici Reg
tabulis mutari placuit. Velaſco & Stunicę auri pondus abs Rege datum, duodecim flor
norũ millia, ablatæ poteſtatis non ſatis æqua compenſatio. ſed erat tempori cedendũ: ne
vacabat periculo Ferdinandi Principis voluntati, atq; Reginę votis velle repugnare. M
de bello Granatenſi in conuentu ſuſcepta deliberatio eſt, eo maiori animorum alacrita
quod Februario menſe noſtri, per Murciæ fines in Maurorum agros inuecti, Veram m
nicipium impugnarant: & cum obtinere non poſſent, ſine ſcalis vineiſq; ad bellum pro
cti, cęteriſq; quæ expugnandis oppidis idonea ſunt, duodecimo inde lapide ad Xuxen
Maurorum manum auxilio obſeſſis venientem, commiſſa pugna profligarant. minor q
pro victoria cædes fuit: vicinum oppidum multis perfugio. arx defenſa. captum direptu
que oppidum. ductores pręcipui Ferdinandus Ferrerius Caſtellę Mareſcalus, Ioannes
giardus, Ferdinandus Caluillus, aliiq; viri primarii. Id principium ad totius belli omen
ctare viſum eſt: magnumq; auri pondus referentibus in conuentu Regina, atq; Ferdin
do, volentibus populis imperatum. vniuerſi belli cura Ferdinando Principi, vt par e
demandata. exortæ inter eum & Reginã nonnullę ſuſpiciones: cum apud Reginam El
niora Lopides plus poſſet, quam imperii maieſtas poſtularet: multiq; corruptores, & va
loqui, quales in aulis Principum ſunt, Ferdinandi potentiam Reginæ, atq; filiis fore for
dabilem diſputabant. Iis criminationibus effectum, vt procurationis finibus diuiſis, V
rior Caſtella Reginæ permitteretur, Citerior Ferdinando: cui in Vaccæis nonnullę vr
additę ſunt. vxor & filii Ferdinandi Medinam Campeſtrem amandati. ipſe Idibus Ap
lis Segobia ad bellum profectus ad Villam regiam in Oretanis reſtitit, dum copiæ milit
idoneo numero & omnibus partibus, vti erat iuſſum, conuenirent. irruptiones tame
Mauricam ditionem facere interea, è finitimis populis permiſti pedites, equiteſq;, non
dem ſępe belli fortuna. vaſtati agri, direpta oppida, abactæ prædæ, crebra facta transfu
Maurus quidam noſtrę religionis ſtudio incenſus, ad Magiſtrum D. Iacobi, qui ſeſe A
» tenebat, dilapſus, facta eum conueniendi poteſtate: Transfugę, inquit, nomen, quam
» mnibus execrabile ſuſpectumq; non ignorans, ad vos tamen venire conſtitui, numini
» pulſu actus, cui repugnare non potui. Tranſitio apud vos, neq; fraudi, neque honori ſ
» inſigni aliquo officio prius fidem approbauero. Chriſtianis tantum me ſacris expiate
» noſtra opera vtimini: quã fortem & fidelẽ fore, dies & vſus declarabit. Factum vt M
poſtulabat, lotus ſalutaribus aquis indicat Prunam oppidũ opportunum iniurię eſſe.
Promagiſtro D. Iacobi, copiæ militares improuiſo ſeſe ad mœnia oſtendẽtes, qua pa
indicauit admotis ſcalis, pridie Nonas Iunii, momento temporis in oppidũ tranſcen
magno Chriſtianæ rei commodo, gentiſq; lætitia, recordantiũ Mauros præſidiarios
oppido excurſiones in finitimos piorũ agros facere ſolitos. Ferdinandus Princeps i
belli curam intentus, Cordubã primum, deinde Hiſpalim abiit, decimo Kal. Iulii. i
labor, inſueti loci calores morbum importuno tempore conciliauerunt. Marchiæ C
octoginta equitibus ſtipatus eodem appulit decora iuuenta florens, ſtudioq; incita
Chriſtianæ aduerſus Mauros iuuandæ. inſigni morũ ſuauitate comitateq; omnium
tates conciliabat ſibi. A Mauris Lucena primum tentata: & cum conatus non proc
incredibili Maurorum multitudine Biatia circumſeſſa: pedites centum millia, ſepte
lia equites ipſo Granatæ Rege ductore, in caſtris eſſe ferebatur. ingens tota prouin
pidatio: conclamatũ ad arma, concurſumq; in muros, atq; portas eſt. ſuburbiis com
vix hoſtilis impetus ſuſtentatus. prouinciales eius vrbis periculo permoti, ad arma
tantur ingenti multitudine: quod vbi auditum eſt, hoſtes præda graues, multiq; c
in patriam diſceſſere. Ab Alfonſo Henrico maris Præfecto ad Gadeis inſulã ingen
ria parta, de quinq; & viginti triremibus, Regum Tunetani, Tremeſeniiq;. octo t
captæ: aliæ pars ſubmerſæ, pars in fugam actæ: eo maiori laude, quod noſtræ triren
decim tantum erant. Ferdinandus Princeps eo nuncio lætus, confirmataq; valetu
ptimo Idus Septembris Hiſpali profectus eſt. incertus tamen qua parte Mauros inu
cum viris principibus deliberatione habita, variis dictis ſentẽtiis, tandem conſtit
rundæ agros irrumpere. Zahara nobile iis locis oppidum, copiis omnibus circum
tribus tormentis igneis, diu noctuq; verberata mœnia: haud magno operæpretio, r
arte, magnaq; imperitia librandi. ducebatur obſidio: obſeſſiq; malis omnibus fat
maioris mali metu perculſi, deditionem fecerunt, pacti libertatem, reſq; efferẽdi
tem, exceptis armis & commeatu. Mox minora alia oppida in poteſtatem venerun
nilium admota caſtra, oppidum eo tractu viris, arteq; munitum. Interea Aiamont
dem Petrus Stunica cepit de Mauris, cui ea cura à Ferdinando erat commendata.
tem Maurus virtuti diffiſus, atque totius certaminis diſcrimen ſubire detrectans,

tu, rei Mauricæ summa vertebatur: nouo conatu Giennium vrbem obsidet, octogin- llia peditum, sex equitum sub signis habens. nihil tanta multitudine profectum. no- um accursu, inglorius reiectus est. vastitas modo illata agris. sed in ea iniuria vindica- Iaurorum finibus depopulatis Malacam vsq;. nam variæ nostrorum manus è castris nes partes ad prędam egressæ inferre hostibus clades non desistebant. Capi Septini- non potuit. id vnum ad cumulum felicitatis defuit. autumno præcipiti, continuisq; ib. nostri fatigati, ab obsidione ad octauum Kal. Nouemb. discesserunt. Hispalim re- e copiæ. Gladius quo Ferdinandus Rex Sanctus. clarum iis locis nomē, in bellis vsus t, eumq; Ferdinandus Princeps ominis causa, vti more erat susceptum, commodato erat, loco restitutus, Hispali, Cordubæ, aliisq; locis præsidia constituta. ad colligenda ubsidia in Citeriorem prouinciam Ferdinandus abiit. Quo tempore Calagurri qui- Petrus Aiala, extrema ætate quinq; & septuaginta annos natus, defunctus est, regii præfectura, sed & suorum temporum historia à Petro Rege vsq; ad Henricum ter- leducta; clarus in paucis ea tempestate. Tametsi factionis studio creditus est, Petri s obscurasse, æmuli illustrasse, pari vtrunq; vitio, & veritatis iniuria. Corpus in Qui- cœnobio tumulatum est. Vniuersa autem Gallia mota, diductaq; in factiones est, Lu- Aurelianēsis cęde, quem Ioannes Burgundiæ Dux Lutetiæ, ex aula, multa iam no- leuntem, interficiendum curauit Otonuilla sicario, Kal. Decemb. Simultatis causæ erto fuerunt. Sed Regis imbecilla mente vtrunq; ad se rerum potestatem reuocare e fama est. cædis auctore detecto, Burgundus quidem in ditionem abiit, armis pa- nmane parricidium defendere. Valentina vidua de facto inquiri lacrymis & que- oce postulabat. venit ille ad causam dicendam. Ioannes Paruus Theologus, homi- enalem, assentationiq; seruientem, parricidium defendit, defuncti manes insecta- uasi in regium nomen inuadere cogitasset. tyrannidis depulsorem gratia, honore, cumulandum videri. armato venia data Ludouici filiis merito expostulantibus: us belli flamma concitata est, qua vniuersæ Galliæ opes fortunæq; afflictæ sunt. In- eologos magno animorum motu iactatum diu: Fas sit opprimere tyrannum priua- d aiebat Paruus: Patres Constantienses negarunt, cum de ea quæstione eoq; facto conuentu relatum. Ludouicus Caroli Regis frater erat, Burgundi patruelis.

Induciæ Mauris concessæ. CAP. XVII.

LETI Christi Dei natalis dies principio anni 1408. à Ferdinando Principe est ce- 1408. ratus: Henriciq; Regis manibus instaurato funere parentatum. Caracę Rex & Re- ant, locorum amœnitate, cęliq; salubritate inuitati. eo ad conuentus regni proceres iscopi euocati, magno numero conuenerunt in cōmune de belli Maurici summa aturi: quod maiori impetu repetere cogitabant. Summa redigendæ pecuniæ dif- erat: & ad vocem noui tributi popularium aures obturatę, metuentium ne in pace ent, quæ belli necessitas excusare videbatur. Magna Ferdinandi Principis, & alio- ocerum cōtentione impetratum, vt centum quinquaginta aureorum millia in bel- tus imperarentur prouincialibus: ita tamen, vt accepti & expensi rationes consta- ad alia conuerterētur, pro voluntate imperantium. Alcaudetem municipium Rex ensis Februarii octauodecimo obsederat septē millia equitum, peditum centum & millia sub signis habens. res prope periculum erat magna vniuersa Bætica trepida- licas vires esse sibi non ignorantibus, auxilia longinqua, tempus importunum: sed amen obsessorum fracta Maurorum audacia: nostriq; tribus ex partibus in Gra- fines inuecti, agros depopulati, acta præda hominum pecorumq;, præclare iniu- sunt. Quibus malis fracti Mauri, missis Caracam legatis, inducias postularunt. Re- Ferdinandus; ac Maurorum rem in præcipiti esse disputabat: sed Reginæ tamen te à bellis abhorrentis, octimestres inducię concessę sunt Mauris, neq; ideo de pe- onquisitione mutatū: vt esset vnde in proximū annum bellum sustentaretur. popu- m exigentibus datum, vt eius summæ pars quarta remitteretur. Venit ad hos con- nter alios Principes Petrus Luna, quem superiori tempore Toletanum Præsulem nunciatum, monstratum est, secum deducens Aluarum Lunam propinquum, de- cto annos natum. Huic Aluarus Luna Cagneti & Iuberę in Aragonia regulus pa- nater Maria Cagnetia: in qua præter formam, nihil laudares, libidine sic accensa, or filios, totidem viris furto genuerit: hunc, & Ioannem Ceresolam Cagneti præ- Iartinum Ioanni cuidam opilioni, quartum eodem nomine agricolæ Cagnetensi. us postremis Lunæ cognomē ab Aluaro fratre fuit. vsq; adeo ab humili ducta Al- entia creuit, inopi iuuenta cum ætate nō modo cæteris proceribus. sed Regi etiam

formidabilis, quod illi exitiũ attulit. Petri nomen q̀ à prima ętate habuit, Benedictus Pon
tif. pueri ingenio, & venustate oblectatus, Aluari appellatione mutauit nunc inter regii cu
biculi asseclas annumeratus est. aderat facundia, mulcendiq; homines artes, formæ dign
tas, atq; auctoritas. Mahomadis Regis Mauri subsecutus interitus, diuturnæ pacis spe
confirmauit. Granatæ in arce extinctus est, interula veneno medicata: sane ad quintu
Idus Maij. Iuzephus eius frater è vinculis, quibus constrictus Salobrennæ, iussu Mah
madis Regis tenebatur, ad regnum eductus est. sic rerum humanarum vices mutantur.
lentio, & celeritate res vniuersa administrata, ne Christianorum viribus ij conatus imp
direntur. suscepto regno, legatis vltro citroq; missis, induciæ confirmatæ. magnificen
munerum vtrinq; certatũ: Mauriq; legati equos, gladios, telas bombycinas, vuam passa
caricas, amigdala, quibus ea gens oblectatur, ad Castellæ Regem attulere: neque iis don
tamen, vt longiores induciæ concederentur, impetrarunt.

Benedictus Pontifex venit in Hispaniam. CAP. XVIII.

INTEREA Benedictus Pontifex, prouinciis diuturnitate dissidii fessis, amissis amic
quorũ plerosq; ipse importunis actionibus alienarat, anceps incertusq; agebatur: neq;
res vlla aut consilium satis placebat. Auenione vitata Gallorum vim veritus, sese Massi
ad D. Victoris tenebat. inde ad Gregorium æmulum de pace litteræ datæ: à qua nunqu
abhorruisse dictitabat: neq; modo facturum moram, modo æquis conditionibus locoq
idoneo delecto: ad quem vterq; conueniret, coram disceptaturi de re tota. longo itine
spatio, cum per alios conditiones ferantur, idem perfici non posse. Conuenit vt Grego
legati Massiliam venirent: interim à noua creatione Cardinalium abstineretur. Saona
ora Liguriæ consensu legatorũ delecta, Pontificũ colloquio. eo Benedictus, quo se pro
ptiorem ostenderet, continuo nauigauit. recusat Gregorius conditionem, locumq; in
nedicti potestate esse, sibi minime tutum causatur. Lucam tamen Hetruriæ vrbẽ ipse,
nedictus portum Veneris accedunt huius anni principio, ex propinquis locis, de omn
conditionibus disceptaturi. modica cõcordię spes erat: colludereq; inter se pontifices
debãtur. confirmata opinio, cũ contra pacta, tres Gregorius vna creatione Cardinale
nunciasset. ea re alii collegę alienati, sese facto agmine Pisas cõtulerunt. eorũ alienatio
Benedictus suã occasionẽ facturus, eodẽ quatuor Cardinales, tres Archiepiscopos m
Liburni medio itinere mora facta, dum Florentinorũ fides expectatur. mentio de con
generali facta: rumoresq; sparsi, de Benedicto capiendo consilia agitata. quæ fama, siu
ra fuit, siue de industria cõficta, Benedictus Italiã timens tam incertis & suspensis om
animis, & Ladislai Neapolitani Regis, quẽ Gregorius imperii Vicarium dixerat, R
nũ Senatorem, vim veritus in Hispaniam nauigare constituit concilio Perpinianũ in
Illiberim appulit, Iulii mensis secundo die. inde Helenã, atq; Perpinianum abiit. Quo
pore Vasconum Rex Galliæ motibus sperans pristinæ ditionis partem posse recuper
festinans Cæsaraugustam tenuit: Regeq; Aragonio Barcinone, Benedicto Pontific
piniani salutatis, Lutetiam contendit. nihilo felicior ea profectio fuit. nullo operę pre
diit in patriam. A Benedicto Pontifice, vt erat institutum, concilium Episcoporũ ce
& viginti ex Hispania ferme atq; Gallia, Perpiniani inchoatũ, ipsis Kal. Nouemb. Co
diæ in ecclesiam reuocandæ prima cura erat. non eadem mens omnibus. sententiis v
tibus, pleriq; è conuẽtu dilapsi sunt. Decem & octo Patres qui supererant, oblato co
lo, suadent, hortanturq; in eam vnam curã incumberet, pontificatuq; si sit opus abir
in eo, orbis potius terrarũ consensum sequi verius, quam prauis quorundã adulati
moueri. Luctu, & squalore oppressam ecclesiam, ac pene confectã, cum lacrymis su
manus tendere. Communi saluti nihil esse denegandum: neq; aliter diuturno morb
se succurri. Parum spei erat, quidquam Benedictum voluntate facturum: qui se in
mam Hispaniam, quasi ad præsidium subduxisset. septem tamen viri primarii ab e
legati, simulatione ineundæ concordiæ, re vt Patrum conatus cognoscerent, expl
renunciarẽt. Erant in ea vrbe pręter alios Episcopos, qui magno numero cõfluxera
& viginti Cardinales. in hoc numero ex Benedicti asseclis sex, hoc est maior pars
ipsius. Ab his vterq; Pontifex ad dicendã causam vocatur: & cũ non obtemperaret
1409. pusq; altercationibus duceretur, ad VI. Kal. Iulii, salutis anno 1409. Petrus Philarg
tensis ex Minorum ordine Mediolanensis Pręsul Presbyter Cardinalis, Pontifex
ciatur, Alexandri V. nomine imposito. breuis pontificatus fuit. non toto vertente a
cessit. & vnde melioris fortunæ spes affulserat, amplius exacerbatę res sunt, ad prior
tifices tertio adiuncto, qui se legibus creatum diceret: alii vitio contenderent: orb
rarum, nullo vno consensu. in tres factiones distractus est. sic sępe in peius vertunt
prudenter videbantur esse in salutem destinata.

Martini Regis Siculi obitus. CAP. XIX.

-ELIORE fato, fideq; res Castellæ à Ferdinando Principe gerebantur. potentiam, opesq; familię, bonis artibus quæsitas, tempore confirmabat: tametsi nõnulli occul-
ud Reginã criminationib. eum in suspicionẽ vocare non desistebãt, quasi regiæ ma-
esceret: neq; vnquã satis fida potentia, vbi nimia est. Regum animo nihil suspicacius,
tius nihil ea gratia. præcipui impulsores Velascus, & Stunica, siue inuidię stimulis in-
, siue quia ita iudicabant. Fridericus Trastamaræ Comes, eius Petri filius, quẽ equi-
Magistrũ fuisse dictũ est, auctor Ferdinando erat, iis manus & vincula iniiciendi. eua-
tilli fuga, periculo indicato. Reginę animus exulceratus, quasi iis pellendis maiestas
a esset, rebus suis præsidiũ sublatũ. Erat Ferdinandus ad cætera naturę bona, nume-
role felix. ex vnis nuptiis susceperat Alfonsum, Ioan. Henricum, Sanctiũ, Petrũ, quos
cõsuetudine Aragonię Infantes vocarũt, pręterea Mariã, & Eleonorã. Accidit, vt Al-
ę Magister Ferdinãdus Villalobus diẽ obiret. in eius locũ Sanctius Ferdinãdi filius,
nnitẽte substitutus est, ætatis legẽ Benedicto Pontifice soluẽte. idem factũ, Lauren-
ueroa intra paucos mẽses sublato, Hẽricus D. Iacobi Magister cooptatus est. vtrunq;
nãdi gratię est datũ, non sine aliorũ procerũ obtrectatione motuq; : cũ ad regni pro-
onẽ amplissimas pręfecturas adiecisset: vnusq; suo, & filiorũ nomine, omnes reipu-
partes velle cõplecti videretur. A Carolo Aurelianensi missi in Castellã legati, operã
nti milleq; equites auxiliares, si bellũ Mauricũ instauraretur. idem Lucemburgius
s obtulit, Duxq; Austriacus. pręterea Beatricẽ Reginã Ioanni Regi Castellæ antea
coniugem Carolus postulabat. Vtrunq; repudiatũ: cum Regina à nouis nuptiis ab-
et, neq; specie coniugii Hispaniã vellet longinquo exilio mutare: & Iuzepho Regi
induciæ pactę, in alios quinq; menses, progatę essent: & si Priegho municipio Mau-
to cõmisisse videbatur, vt hostiũ loco essent. quod Rex barbarus se conscio factum
t, paratus satisfacere, quantũ delecti arbitri iudicassent. Fuit hic annus insignis, Vir-
atris signo reperto, Salmanticã inter & Mirobrigã, religiosissimo: cui à Francię ru-
ẽ est. Dominicanorũ id cœnobio instituto, hominumq; cõcursu ex vicinis longin-
ocis celebre est. infaustus autẽ Aragoniis, Martino Rege Siculo Calari in Sardinia
o, ad VIII. Kal. Augusti, in ipso iuuẽtutis flore, cursuq; rerũ gerendarũ. Venerat in
ulã Brancaleonis Orię, & Aimerici Narbonensis Vicecomitis armis prouocatus:
bus Mariani Arboreæ reguli filiabus matrimonio iunctis, ad imperiũ insulę nõ ob-
tebantur: ac pene res cõfecta erat. nam modicæ vires Aragoniis supererãt: & prę-
s magis à populo fauebatur. Regis aduentu, versa belli fortuna. nam ad oppidũ Lu-
iunctis castris, cõmissoq; prælio, de Sardorũ copiis victor euaserat, capto etiã ipso
eone, hostium Duce. verũ eius importuno obitu, cũ cętera prona essent, corrupta
pes est: tametsi Petro Torellio amicorũ principe, copiis præfecto, aliquãdiu est su-
. Corpus Calari in ęde maxima tumulatũ est. ex duobus Siculis pellicibus, ex The-
dericum, ex Agathusa Violantem filiam reliquit Nieblæ Comitis coniugẽ. famaq;
m, cum non satis cõfirmata valetudine, puellę pulcherrimę, in Sardinia natę, com-
s indulgeret, sibi exitiũ attulisse. Tabulis testamenti patrẽ regni Siculi hęredẽ scri-
ri Blancę reipublicæ procurationẽ, q̃ discedens instituerat, demandauit, adiunctis
nariis, quorum consiliis auspiciisq; regeretur. Eius Principis obitu, grauis luctus
am gẽtem occupauit: multa excepere de successione certamina. Rex pater quan-
ymarum vim fuderit, de suo sensu quiuis æstimare potest. sed filii tamen funere
o, ad stabiliendas regni rationes animum retulit. persuasum ab intimis, vt vxo-
eret. procreandæ sobolis spem integram esse. eam vnam rationem esse, sæuę tem-
depellendæ, quæ rebus communibus imminere videbatur. Margaritam Pra-
ximia formæ venustate, regia stirpe ortam, sibi toro iunxit. nuptiæ celebratæ Bar-
d quintumdecimum Kalendas Octobris. ætate Rex idonea erat. vnum & quin-
annos natus, cæterum fracto valetudine corpore, & à multa sagina grauis, libi-
dus, magis quam potens: cuius facultas dum exquisitis medicamentis excitatur,
efactata, fatalisq; hora accelerata est. Conseranus Episc. ex Gallia continuo à Lu-
ndegauẽsi legatus est, postulãte, vti filiũ cognominẽ ex Violãte Ioannis Aragonii
a susceptũ, iure propinquitatis successorẽ renunciaret, matremq; cõcederet in A-
n venire: filiumq; Aragoniis moribus educari. funesti id ominis loco acceptum: in
arũ lætitia, Regẽ de successione appellari. Potiori iure Iacobus Vrgelitanus Cõ-
videbatur prouincialibus: aderatq; multorũ fauor, pro ingenio hominũ, insito ex-
eriũ exhorrentiũ, & quacũq; cõditione domesticũ Regẽ dari exoptantiũ. eratq;
egis cognomẽto Pii, ex filio Iacobo, atq; Petro nepote pronepos. pręterea Isabel-

lam Regis ſororem connubio iunctam habebat. Similes ſpes ſed longo proximus inte
uallo, Alfonſus Dianii Comes, Villenęque Marchio nectebat, extrema ætate, ſuorum in
portunitate ambitioſus, atq; à Iacobo Rege generis ſtemma deducens.

De iure ſucceſsionis coram Rege Aragonio diſputatur. CAP. XX.

DE horum Principum iure, audita Galli epiſcopi oratione, excluſaq; multitudine, c
ram Rege, cum ſe è conuentū recepiſſet in conclaue, noua diſceptatio inter aulic
ſuſcepta eſt: quàm vt hoc loco insererem, in pauca collatam, quoniam omnia cauſæ fu
damenta continet, operæpretium me facturum putabam. Orſus Guillelmus Moncad
„ Vtinam: inquit, Rex, ex te prolem videamus, viuo ſolamen, defuncto hæredem. alioc
„ quis Ludouico Andegauenſi præferatur iure, Ioannis fratris tui ex filia nepoti? Non d
„ bitabo animi mei ſenſum aperire in ſuo quiſq; negotio quam in alieno minus eſt perit
„ obſtat metus, cupiditas, amor. ſed niſi tu extitiſſes, an non patri, Regi Violans filia ſubſt
„ ta eſſet? te (quod abſit) ſine prole ſublato, cur non eadē in priſtinū iuris locū reponat
„ Quod ſi ſexus impedimento eſt: en filiū pro ſe offert materno genere Aragoniū, idone
„ gentis imperio. Dicenti pleriq; aulici aſſentiebantur, ac vera prædicare muſſantes con
„ mabant. Tum Bernardus Centellia. Diuerſa noſtra ſententia eſt. Comiti Vrgelitano ſ
„ ceſſio potius debetur, cuius pater Ioannes eodē quo tu eſt auo prognatus, in quē Arago
„ ſceptra trāslata, poſt Alfonſum Regē fuiſſent, niſi Petrū patrem tuū, Iacobo Vrgelitani
„ excluſo, ætatis prærogatiua ſubleuaſſet. Fœmina à regia hæreditate excluſa, vti ſuperi
„ tempore eſt iudicatum, quî in filiū transferat ius, quod ipſa nunquā habuit? quod ſi fœm
„ nis noua cenſura locū damus, Vrgelitani vxor præferatur neceſſe eſt, tuo patre Petro R
„ ex Sibylia nata, eoq; tibi propinquior gradu filia fratris. Commouerat aſſenſionē Cen
„ liæ diſputatio. Sed Bernardus Villalicus. Recte, tu, inquit, & acute, niſi Alfonſi Villenę M
„ chionis Gandię Ducis, pares ac vero ſuperiores partes eſſent, patre Petro, auo Iacobo
„ ge, qui fuit proauus tuus, patruo Alfonſo auo tuo. ſic cū proauus tuus idem Gandiæ D
„ auus, ſicut è cōtrario proauus Vrgelitani auus tuus fuerit, eodē te, ille fraterq; Comes
„ tenſis proſocer tuus gradu contingunt, quo tu Vrgelitanum, eo digniores quo prop
„ ijs Regibus ſunt, vnde quaſi ex fonte regni poteſtas deriuauit. de Vrgelitani vxore no
„ tinet commemorare, neque Sibyliam matrem qualis fuerit priuſquam Regina eſſet, e
care. Suſpenſis animis auditus eſt Villalicus, nulla admurmuratione ſubſecuta. prob
dicere viſus eſt: ſed erat ingratum confecta ſenem ætate ad regnum vocari, iura ob
„ vetuſtate moueri. Ergo diſputationem Villalici magis nolebant. quā non probabant
„ eleganter, inquit, de tribus diſputatum cum ſit, plura adiungi de illis poſſent: ſed eſt
„ tus cauſa potior, niſi me animus fallit (eum vos infecti partibus videre non potuiſtis
„ dinandus Caſtellæ Regis patruus, Eleonora natus ſorore noſtra germana, in quo S
„ filia eſt potior. Villenæ Marchio, Vrgelitanuſque procul à nobis remoti ſunt: idem
„ douico iudicium eſto. ſororis filius fratris nepote propinquior eſt, arctiorique coni
„ gradu. vnus omnibus præferatur oportet. Exemplo res aperienda eſt: ſicut intercil
„ vena, atq; alio deriuata, riui priores omnes, quib. antea deducebatur, exareſcunt ne
„ recurrit in canalem priſtinum, niſi irrigatis completiſque omnibus poſterioribus a
„ aut areis: ita progenies eius, quem ſemel à ſucceſſione contigit dimoueri, excl
„ neceſſe eſt in perpetuum: neq; adeat hæreditatē, niſi ſublata alterius ſucceſſoris pr
„ Nam cum res ſint in iure, atq; mancipio vltimi poſſeſſoris, nō autem ſuperiorum, q
„ ius eſt in alios transfuſum: vt quiſq; ei maxime coniunctus erit, ita optimo iure nit
„ biq; ius ſuccedendi vindicabit. Erratis ergo cum priores Reges Petrum, Alfonſum
„ nem conſideratis: indeq; quaſi è latere ſucceſſionis iura deducitis, me prætermiſſo
„ mo Eleonora ſorore propinquior ſanguine eſt: ipſa omnibus, & ſecundū eam, eiu
„ Ferdinandus. Cui in dubia cauſa fauere æquum tamen eſſet, omniū optimo Reg
„ blanditur ſua cuiq; ſpes, & votis noſtris fauemus: ſed id tamē ſpecimen virtutū dec
„ ſti & moderati Principis in eo indolē eſſe appareat. Hęc eſt noſtra ſententia, hoc iu
„ vtinam tam felix, quam reipublicę & vobis omnibus ſalutare. de fœminis diſputa
„ neceſſe, cū inter mares lis omnis ſit. non vnde ſint geniti: ſed quo gradu nos ipſi a
„ conſiderandos puto. Hoc Regis teſtimoniū per vrbem Barcinonē, in cuius ſubur
„ geſta ſunt, ſed & per omnes nationes euulgatum fama, nunciiſq;, magnam Ferdin
ctoritatis partē conciliauit, qua aduerſarios vicit. hæc palam iactata: ſępeq; de ſ
nis iure, coram in aula, & in circulis diſputabatur Rege non inuito. cum pręiudica
ret, cęteris excluſis, imperiū Friderico nepoti, qui Lunæ Comes erat, aſtruere, à B
Pōtifice vitioſi ort⁹ venia impetrata: ſi nō ſuccederet, in Ferdinandū Caſtellę Reg
non obſcure propenſus: quę eximię virtutes, bellica gloria, regnumq; contemptū

ria vrgentib. superis destinabant. tametsi Vrgelitano expetenti, regni procuratio data
uod est gentis instituto successionis insigne, magno æmulorum præiudicio: nisi esset
ge occulte prouisum, vt ab Vrreis, Herediisq; regulis, Cæsaraugustæ vrbis aditu, acce-
otestatis administratione prohiberetur. quod magno Vrgelitani dolore factum est.

Martinus Rex Aragonius defunctus. CAPVT XXI.

EREA induciarum tempus abierat cum Mauris pactum: nouæque iniuriæ ad arma
abant, Zahara oppido vi capto, direptoq;, vicinis agris vastatis, præcipua agrestium
nitate. Ergo Ferdinandus Princeps non amplius cunctandum ratus, maximos dele-
abet. nauium, militum, armorum apparatu, vrbes & oppida strepere. Mense Februa-
utis anno 1410. collectis omnibus copiis, Cordubam itum est. arx Zaharæ expu- 1410.
à Mauris non potuit: oppidi mœnia instaurata sunt. Castra mox Antequerã, quæ ve-
s Syngilia fuit, promota. decem millia peditum erant, equites tria millia quingenti,
læ robur. Aderant Sancius Rogius Palentinus Episcopus, Aluarus Gusmanius, Io-
Mendozius, Daualus, Velascus, aliiq; viri principes. ad sextum Kal. Maij oppidum
nsessum, omniq; diligentia impugnatum. obsidio ducebatur, missiq; à Rege Mauro
s quinq; millia, pedites octoginta millia, oppidi liberãdi causa: & si recusaretur, vni-
ertamine dimicaturi. castra collata castris, pridieq; Nonas Maij signa collata sunt.
lauri. ad quindecim millia in pugna, fugaq; cecidere. vno impetu capta direptaque
victoriæ fructus eo syncerior, quod è nostris centum viginti non amplius desiderati
rdinandus secundum actas numini gratias, missasq; in omnes partes litteras, nouam
onem instituit: fossam competenti latitudine circum oppidi mœnia duxit. addirur
x formaceis parietibus, qui ascensum hostium tardarent. præterea propugnacula
a, competenti inter se interuallo distantia. id hoc consilio factum, ne commeatus
d obsessos posset: neve de improuiso irruptiones illi, vt antea consueuerant, face-
minutis nostris copiis: quæ longius à castris progrediebantur, spe prædæ agrum o-
Malacam vsq; vastantes. ingens apud Mauros trepidatio: nullumq; erat genus mali,
on experirentur. Rex barbarus collectis omnibus copiis, omnibus qui arma ferre
, cõuocatis, vicinis locis se ostentat. vt rursus totius certaminis sortem experiretur,
non potuit. At ii, qui in oppido obsidebantur, consumpto frumento de exitu fortu-
suarum consultabant: & abiecta quamuis defensionis spe, obstinatis tamen animis
ant, verti fortunam posse cogitantes. & recens trecenti equites ex Giennensi præ-
Maurorum fines imprudẽter inuecti, circumuenti ab hostib. oppressiq; erant. Ipsis
quibus ad Syngiliam dimicatum est, omnino quinto Nonas Maii nouus Pontifex
der Bononiæ in Gallia Cisalpina decessit. Corpus in D. Francisci sepultũ. festinatis
s in eius locum Baltassar Cossa, patria Neapolitanus, Diaconus Cardinalis, eiusque
o Põtifice gubernator, ad 16. Kal. Iunii subrogatus est. Ioannis XXIII. nomine edito.
allidus, promptus, & prout animũ intendisset, prauus aut industrius: alieno tamen
u felicior, q̃ suo. Subsecutũ est Martini Aragonii Regis funus, Barcinone in virgi-
legio, q; vrbis muro coniunctum est, veterno oppressus diẽ obiit, pridie Kal. Iunii.
ad Populeti sepultũ. funeris apparatus exiguus, luctu præsenti, metuq; futuri, cun-
nimis occupatis. Generales conuentus Barcinone habebantur, non fine animorũ
omnib. ordinib. viri delecti sunt, qui Regem agentẽ animam, officii admonerent
q;: vti contentionib. vitandis successorẽ ipse regni declararet. Ergo præeunte Fer-
is Senatore: cui is honos à cęteris est delatus, rogãtiq; vellet ne eũ Regem præfici,
ropinquitatis potior esset? cupere vero capite annuit: neq; aliud verbum exprimi
x eo tẽpore Aragoniæ felicitas obscurata, in Martino Rege virili Barcinonensium
rosapia intercisa, quæ eatenus in sexcentesimũ annum propagata erat. Aragonii
omnes partes fama, & frequentib. litteris euulgatus, multorũ studia, spesq; inflam-
eritate opus erat ad gẽtis studia præoccupãda: sed Ferdinandũ Principẽ, cui nu-
ad regnũ parabant, bellũ Mauricum distinebat. itaq; in pręsenti satis habuit, publi-
regni hęreditatẽ accipere, nullo quãuis offerẽte: mittereq; de re tota in Aragoniã
egã & Aceuedum viros industrios, atq; primarios. neq; toto tamen obsidionis tẽ-
ppidi impugnatione cessatum. Et erat ad Archidonam in tumultuaria pugna cum
m manu prospere à nostris dimicatũ. De huius pugnæ occasione, euentuq; pauló
eda sunt, sed ex Vallæ historia, q̃ de rebus Ferdinandi confecit non inelegantem.

Petra Amantium. CAP. XXII.

A oppida in nostrorum potestatem venerant, pars vi, metu alia, Coza, Sebar,
na, Mar. Mauri de Archidona valido iis locis municipio soliciti (ab Anteque-

ra abeſt octo tantum millibus paſſuum) collecta valida manu, cõmeatu, & milite inſtru
quoniam prima ex ſententia ſucceſſerant, elati animis, & ſtudio, in vicinos agros excur
onẽ faciunt, vt pabulatione, & cõmeatu hoſtes prohibeãtur. id eſſe facile, quoniã equit
ipſi abundent, hoſtiũ iumenta magno numero procul à caſtris ad præterfluentẽ amnẽ
mine Gorzã, quotidie modico præſidio producebãtur. in hęc illos & cuſtodes impetũ
tes, è vicina rupe, quæ Amantium Petra vulgo dicitur, animaduertens noſter ſpeculat
imminens periculum fumo ſignificat. Correptis, vt in re tali noſtri armis, è caſtris pro
lant. vrgent barbaros: compelluntq; ſeſe in oppidũ vnde venerant recipere. noſtris à
go vrgentibus, carpentibuſq; poſtremos, diſtinetur iter. ad Archidonæ muros pugna
magno animorum ardore. vincuntur barbari, cæduntur q; ad duo millia: capiuntur m
recepta noſtri præda incolumes reuertuntur, duobus modo deſideratis, paucis vuln
tis, lęti ouanteſq;. De Petræ illius appellatione, quoniã nobiliſſima eſt inter Archido
& Antequeram medio ſpatio, pauca dicenda arbitror. Iuuenis quidam profeſſione no
nomen & patria non traditur, ſed Granatæ tamen captiuus duobus, tribus ve annis,
multum dominus rebus vrbanis, & domeſticis vtebatur, morum elegantia, vultuſq;,
filiam in ſuum amorem allexit. Libera conſuetudo futura diu non erat, altero ſeruo, p
nubili: & ne deprehenſi capite pœnas darent, verebantur. fugę conſilium capiunt, a
ſcenti honeſtius, quoniam ad ſuos fugiebat, à ſuis illa abibat: niſi verę religionis amo
pulit, quod non puto. Profecti cum ad Petram perueniſſent, feſſaq; puella requieſce
patrem & comites omnes equis vectos, cõtento curſu inſequentes vident. quid fa
quo ſe verterent? quid conſilii caperent? fallaces hominum ſpes, miſeram conditi
exanimati metu, quod vnum erat reliquum, per petræ cautes rependo in cacume
dunt. inane præſidium. Flagrans oculis pater, truciq; voce deſcendere iubet: niſi m
gerant; continuo extrema exempla editurum minatur. cęteri admonere, hortari, vn
lutis ſpem in patris miſericordia ſupereſſe: ſe ad pedes abiicerent, precarentur veni
rere recuſantibus in pedes dilapſi omnes rurſum aſcendere tentant. Iuuenis obmo
xa, glebas, ſtipites quæcunq; deſperatio dabat, arma facere. è vicino vico ſagittarii
cantur. Eorum aduentu fracti animis iuuenis & puella, certo exitio, quod reliquum
ignominiam, probra, cruciatus maiores euadere parantes (quæ fuerint extrem
rum verba commemorare non eſt neceſſe) ſane arcto complexu innexi, ab ea part
ſæuus pater operi intentus erat, ſeſe præcipites deuoluunt. In eo complexu perl
tinctique ſunt, fortunam miſerantibus omnibus qui aderant præter patrem,
mantibus, nonnullis dolentibus caſum eorum, quos non prius amor quam vita d
In eodem habitu, quamuis inuito patre, eo loci ſepulti ſunt: & Petræ ab ea re
inditum. animorum conſtantia meliori exitu digna, nobileque certamen: ſi p
gione vera, non væſano amore fuiſſet ſuſceptum. Ad Antequeræ impugnatio
dire oportet. ſecundum pugnam ad Archidonam commiſſam, aditus in vrbem to
non vno loco eſt patefactus, caſſo labore cum noctu inſtauretur, quod per diem er
ctum. Supremum conatum adhiberi placuit. ad turrim, cuius ſuperior pars deie
admotis repente ſcalis, ægre quidem, ſed in oppidum tamen virtute penetratum
amiſſo oppido, ſeſe in arcem receperunt. eo minor cędes fuit. De murali corona d
ro diſceptatum. multi profitebantur, non tam ipſi inter ſe acriter contendentes, q
excitantes, ſuæ quiſq; nationis hominum. ea contentio cum prope ſeditionem eſſ
peratores dati cognita cauſa, auditiſq; teſtibus, pronunciarunt, Turrianum, Serua
rinum, Biatiam, primos turrim aggreſſos eſſe: conſcendiſſe Ioannem Cantabru
ipſa turri occiſus eſt, alterumq; Ioannem à S. Vincentio. quos Ferdinandus laudi
miiſq; cumulauit: quod eorum virtute, non tantum lautiſſimi municipii comp
erat, ſed eo capto, Mauris in omne tempus, cæteriſq;, qui fortunam belli expect
animi fracti eſſent. Ad ſextumdecimum Kal. Octob. captum oppidum: octauo
qui in arcem cõfugerant, deditionem fecerunt, incolumitatem pacti, vt ſine frau
terentur, reſq; efferendi facultatem. agmine facto Archidonam, locis vicinum o
vti conuenerat, dilapſi ſunt. Superis actæ gratiæ, pro diuino dono: temploq;, qu
erat, cum ex ritu Chriſtiano ſacratum eſſet, habita ſupplicatione, diuina in eo ho
ficatum. Rodericus Naruaes arci præfectus, ſacramento in verba Caſtellæ Regi
Ferdinandus his rebus confectis, viciniſque aliis oppidis & arcibus captis,
illata vaſtitate, Hiſpalim autumno præcipiti matu-
rauit.

LIBRI NONIDECIMI FINIS.

ISTORIÆ DE REBVS HISPANIÆ LIBER VIGESIMVS.

Rerum ſtatus. CAPVT PRIMVM.

TEMPORA ſubſequuntur variis caſibus, bellis, diſſidiisq; obnoxia, ipſa etiam pace, ſæua non in Hiſpania tantum, ſed in toto terrarum orbe, quam late Chriſtiani imperii fines pertinebant. ſublato metu, qui haud diuturnus officii, ſed neceſſarius magiſter eſt, nouis cladibus affectæ prouinciæ: vrbes incendiis vaſtatæ: pollutæ cæremoniæ: domeſtica diſſidia: & quaſi permiſtione terrarum cunctæ reipublicæ partes concuſſæ: incertũ maligni ſideris vi, numinum ira certiſſima. Italia tricipi-
itione Pontificum, Germaniæ Imperatorũ aut ignauia, aut imbecillitate vna eſt ma-
exata, hinc Ladislai Neapolitani Regis armis, qui Gregorii Pontificis partes ſeque-
mpugnabat Ludouicus Andegauenſis, à noua Pontificum ſtirpe patronus aduo-
In Gallia Ciſalpina Ioannes Galeacius Vicecomes imperium late propagabat. Bo-
ecens occupata, vrbium aliarũ oppreſſa libertas. In Germania imperii interregnum
berto Auguſto defuncto ipſis Kal. Iunii. Wenceslai antea Imperatoris, & nunc Re-
emi ignauia in ea prouincia vetuſtæ de religione opiniones mutabantur, conuel-
rq; paſſim. Ioannes Huſſius, & Hieronymus Praga concitatæ multitudini ſe duces
erunt. metus ſuberat, ne incendium ab iis initiis ad cæteras prouincias manaret. O-
rouinciis quies tantiſper poſt Tamerlanis expeditionem data erat. cæterum noua
tio ſolicitos habebat, à Turcarum gente Boſphoro tranſmiſſo, ſpe vniuerſæ Euro-
pandæ. Emanuel Palæologus Græcus Auguſtus prouiſa tempeſtate, Venetias ma-
ſus, pedeſtri inde itinere in Franciam ſupplex abiit, ſpe noui aduerſus cõmunes ho-
ſidii. fruſtra ſuſceptus labor. præter ſpecioſa verba, nihil relatum. & ardebat Gallia
neſticis malis poſt Aurelianenſis cædem. varii rerum motus. multiplices hominum
s. temporum conditio miſera. plebs in plebem armata. Lanii etiam crudele homi-
nus Lutetiæ in partes recepti Burgundioni fauebant. Rex mente per interualla va-
, impar tantis curis, belliq; magis cauſa, quam rebus profligatis præſidium erat. An-
arma volitabant, poſt longam ſeculorum ſeriem maiori conatu, ſpeq; repetita. In
ia Martini Regis obitu, varii motus animorum erant, de ſucceſſore deligendo ſen-
n omnes partes diſtractis. res ſpectabat ad arma. tametſi legibus diſceptabatur, in-
liſſimas familias multiplici cauſa cognationis, agnationis, propinquitatis, ſtirpis, ca
ure controuerſo. Conuentus de ea re frequentes habiti, nullo initio ſucceſſu. Pe-
rellius res Sardinię extrema ſpe ſuſtentabat, modicis virib. nullis ex Aragonia auxi-
liam Cabreræ arma vrebant. Regina etiam Blanca intra Syracuſanam arcem ob-
la maieſtatis reuerentia. filiæ periculo permotus Vaſconum Rex, confecta Galli-
ditione, rediens in patriam, Barcinonem tenuit, quarto Kal. Ianuarii, principio an-
. Reginæ liberandę conſilia communicata, in patriamq; reuocandæ: quando nul- 1 4 1 1.
ſuſcepta; alieno nomine proprio periculo Siculorum rempublicam procurabat.
prouinciæ Rege minori Catharinæ matris, & Ferdinãdi patrui auſpiciis regeban-
ito tamen imperio. quæ res exitialis eſſe potuit: & multi corruptores aderant, Re-
idiantes auribus. Ferdinandi prudentia, & dexteritas in bonum vertit: cui tantum
a tempeſtate, quantum ſuis quiſq; parentibus, debere profitebantur. bello Mauri-
tentia confecto, illuſtrior euaſerat, induciiſq; menſium ſeptendecim Hiſpali con-
ebus in Bætica conſtitutis, in interiorem prouinciam maturabat. Cum nouorum
ſuſpiciones exortę ſunt. Fridericus Beneuentanus Dux, quem in cuſtodiam miſ-
erioribus annis dictum eſt, Ioanne Apontio Montis regalis præfecto interfecto e-
nagnam ea res Ferdinando ſolicitudinem incuſſit, ne pacem pulcherrime ſtan-
aret homo præpotens, nobilitate regia. itinera verſus Luſitaniam obſeſſa, exituſq;
terclusi. ille forte an conſilio ad Vaſcones aufugit Regis ſororii opibus, amicitiaq;
ontra res accidit. nam à Rege Vaſconum in patriam reuerſo, Ferdinando per le-
etenti datus ad Almodouaris arcẽ in agro Cordubenſi repetito carcere, eundem

captiuitatis,& vitæ finē habuit. Vni Lusitani opima pace florebant: nouusque Rex vitiu
natalium optimis actionibus compensare non desistebat, regnumq; nouis operibus ill
strare. cœnobium Prædicatorio ordini ad Aliubarrotam constituit, partæ de Castellæ R
ge victoriæ monumentum, vnde & loco Victoriæ nomen. Almerinum oppidum ad T
ripam. Sintræ regiā, aliisq; locis magnifica & pulcherrima ædificia constituit. iustitiæ c
tor eximius, summos cum infimis, atq; cum ijs medios in officio continebat. Illud pa
seuerius quod Ferdinandum cubiculo præfectum, è templo, ad quod confugerat, q
ad asylum per vim extractum igne combussit. vitium Beatrici Castriç, quç in obsequio
ginæ erat, illatum obiiciebatur. illa etiam aula exacta. sic res Lusitaniæ erant, vt pace
blica fundata in Africam arma transferre, aduersus Maurorum gentem, non dubitare
quod ei nationi principium magnæ felicitatis aditusq; ad gloriam fuit. Hic erat rerum
tus, in vniuersis prouinciis. Pontificum dissidium, quem exitum esset habiturum, susp
sis animis mortales expectabant. maiori animorum æstu, recens de Aragonio regno c
trouersia in Hispania agitabatur.

Nouem in Aragonia iudices designati. C A P. II.

CATALAVNI, Aragonii, Valentini, quę nationes Aragoniis Regibus parent, suos
que conuentus habere, de summa rerum soliciti, & quem potissimū Regem dice
deliberaturi, studiis in partes scissi, neq; in vnam sententiam conspirantes. suas singuli
didati clientelas habebant, propriosq; fautores. quisq; sui beneficii regnum facere
bat: nouumq; Regem officio obstrictum habere. Vrgelitano Catalauni ferme fauet
atq; in ea gente nobilissimæ famil ę Cardonę atq; Moncadæ: in Aragoniis Alagonæ L
que, non minori potentia atq; nobilitate. prorsus vt Antonius Luna studio incensus, G
Herediā Cęsaraugustanum Prę sulem, vnum maxime repugnantem Vrgelitano, ad A
niam oppidum insidiis exceptum, simulata beneuolentia ferro peremerit. Graue id
visum est: caputq; sacrilegum diris execrationeq; ritu Christiano defixum. ab Vrgel
multorum studia, facti atrocitate alienata: infaustum fore principatū, atq; iniustum
nantium, cuius tale specimen extaret. Inter proceres Aragonios tumultus concitati,
maq; concursum, aliis vlcisci scelus, aliis defendere parantibus. celeritate opus era
uioresq; indies metus proponebatur. Ex Gallia, atq; Castella sese militares copiæ os
ferro regnū, nisi vltro daretur, paratæ vindicare. Missis inter prouincias legationibu
diu & multum agitata, conuenit, vt controuersiæ finiendæ ea forma esset. nouem i
darentur, ex singulis nationibus terni. ij in arce Caspe, quæ in Aragoniis finibus es
uenientes, auditis partium rationibus, in causa pronunciarent. quod sex saltem eor
creuissent, id ius, fasq; esset, modo in eo numero ex singulis gentibus singuli. Secun
decretum, hi delecti. Dominicus Oscensis Episcopus, Franciscus Aranda, Bere
Bardaxius, Aragonii omnes. è Catalaunis Sagariga Tarraconēsis Archiepiscopus, V
atq; Bernardus Gualbius. præterea è Valentinis, Vincentius Ferrerius, cuius ea tem
insignis erat opinio sanctitatis, ex Prædicatorio ordine, ex Carthusiano eius frater
cius Ferrerius, atq; cum his Petrus Bertrandus. rem inauditam, atq; mirabilem pau
hominum iudicio, amplissima regna dari, auferriq;. Euocati candidati. affuere no
alii misere legatos. Ferdinandi partes Sanctius Rogius Palentinus Episcopus; & D
Stunica Begiaris regulus implebant. pro Vrgelitano aderat Semenus ex Franciscan
ne Melitensis Episcopus, quo multū is Princeps & familiariter vtebatur. singuli fac
adacti, id ratum habituros, quod iudicum sententia staret. vnus Ludouicus Andeg
venire assentiriq; iudicio recusauit, causæ diffidens an armis certare malens. certe
iudices, sibi suspectos esse accusauit. Friderici Lunæ Comitis nulla ferme à iudici
habita. minor ipsius ætas, nulli fautores erant: iustis ex nuptiis procreatum non e
nebatur: neq; nouū inducendū exemplum, obscurandamq; Aragoniam successio
nataliū disputabant. Alfonsus Gandię Dux, eoq; in ipso ardore controuersiæ defu
lius, fraterq; facile exclusi: quod remotiori agnationis gradu proximos Aragoni
attingerent. Vrgelitanus, Ferdinandusq; relinquebantur, nō vna via ad victoriam
dentes. Afferebat Vrgelitani legatus, fœminas à regia hęreditate maiorū institut
exclusas. tumultus concitatos Petro Rege, quod filiā Constantiā, regni hęredē re
voluisset. Ioanne Rege defuncto, vtranq; filiā exclusam, Ioannam, Violantemq;
q ante pręiudicata nouis contentionib. retractarent. neq; exoletis vetustate exem
ius, sed recentissimę cuiusq; consuetudinis vi, atq; auctoritate. exclusis fœminis,
lios admitti iniquū videri: neq; trāsmittere ad posteros posse, quod habiturę nunq
maxime superuiuerent. Vrgelitanū à Martino Rege Aragoniæ Procuratorē, M

tum ſub mortē creatum, voluntatis atq; iudicii argumento certiſſimo. Hæc Vrgelita-
uſæ fundamenta. Ferdinandi autē legati, à Vincentio Aria Placentino Epiſcopo, qui
nam ſibi laudē ex iuris peritia profeſſioneq; quæſierat in Hiſpania inſtituti fœmineæ
eſſionis ius tanquā imbecillū prætermittens, regnū iure ſanguinis dari confirmabant,
ndentibuſq; & aſcendentibus recta ſerie ſublatis, agnatos è latere ſuccedere propin-
tis gradu, eorū ſexu & ætate conſideratis, neq; in ſtirpem vocandos. id iure commu-
tū eſſe, proprio obſeruatū. ſic Alfonſum Ramiri Regis nepotē auitū regnum ſuſcepiſ-
ipſius Alfonſi voluntatē. filiam ad regnum euocantis, ſi alia proles deeſſet, à magnis
eritis irritam fuiſſe iudicatam. quid enim an in regni ſucceſſione, vbi tam graues curę
on is potior iudicabitur, qui ex regia familia ortus, propinquiorique gradu nixus, ſe-
etatem, regiaſque virtutes afferat: quam qui minori propinquitate regias attingunt,
uis per viros ducta proſapia? Sed quoniam hæc controuerſia ſæpe agitata, ſæpe re-
, locus admonet, vt de iure regiæ ſucceſſionis, & quibus modis paretur, pauca in
une repetantur.

De iure regiæ ſucceſſionis. CAP. III.

AVIS diſputatio ſuſcipitur, varia, multiplex, ſpinoſa, tantaq; difficultate impedita,
antā hactenus explicare pro dignitate nemo potuit, quamuis multis ingeniis & tem
s in eius inquiſitione conſumptis. Cæteris principatuū generibus, regium eſſe præ-
s in confeſſo eſt, naturæ legibus conſentaneum, vniuerſitatis cæliq; rectionē ad vnū
euocantis. Quod primi homines prouidentes, qui propius aberant ab ortu, prima
ori progenie, eoq; facilius rerū naturā intuebantur, amplexi ſunt. alias regiminum
tēpus inuexit. inde illæ voces natę. Multos eſſe Principes non eſt bonū: Rex vnicus
itio quidem cum nulli Principes eſſent, voluntate eos ac ſuffragiis populorū in re-
tigio collocari neceſſe fuit: quorum ætas, prudentia, ſpectataq; virtus præ cæteris
at. Dubitatum deinde, vtrum commodius foret, & ſalutarius rebus humanis, vno
e defuncto, filios, propinquos vt ex eadē familia ſucceſſores dari, an eligi ex omni
dine, qui omnibus eſſet imperaturus. quod diu inſtitutum in pleriſq; gentibus te-
uidētibus, ne regia poteſtas data ad ſalutem, diuturnitate imperandi, certaq; ſuc-
degeneraret in tyrannidem, & filios ſæpe paterna indulgentia, aut copia volupta-
mpi, & parentibus eſſe diſſimiles non ignorabāt. Is mos in Hiſpania tandiu viguit,
Gotthorū in ea imperiū ſtetit. Imperio & legibus cōmutatis, hæreditariā ſucceſ-
fere in aliis prouinciis, tempus inuexit: populis Principū voluntati blandientibus,
a experimenta ſuæ nimiū ſpei indulgēte multitudine: Principumq; filios ex nobi-
anguine procreatos, & in plena ſanctitatis atque pudicitiæ domo educatos, ſimiles
oribus augurante. Fefellit eos opinio, ſpeſq; concepta, non parū ſæpe: Principeſq;
cæ dati, vitiis & prauitate fœdi. ſed id incommodum atq; periculū conſiderabant:
onis compenſari. Maiorē Regibus reuerentiā exhiberi, ex Regibus auis atq; ata-
. Res hominū opinione maxime gubernari. pereunte obſequio etiam imperiū in-
e. & ferunt æquiore homines animo quē Princeps infeliciter genuit, quā qui ele-
on male. Perpetuæ reipublicæ perpetuos quodāmodo Principes dari. Res cōmu-
entius quaſi proprias curari ab eo qui poſteris eſſet, quā acceperat relicturus po-
nterregni turbulentas tempeſtates auferri, quaſi cōtinuato principatu. Graues de
ne contentiones ſimultateſq; vitari. Legibus tantum circumſcripta conſtrictaq;
eſt: quas Principibus mutare non liceret, populi voluntate, ſuffragioque regnum
ertis conditionibus, legibuſq; munitum. Eæ leges pars in æs inciſæ, in tabulaſque
rs moribus inſtitutiſq; ſingularum prouinciarū conſeruatæ. ſed deſcriptis legibus
intelligendæ ſint, dubitatū ſæpe eſt: conſuetudines ſæpe pro rerum conditione
. Inde totius controuerſiæ difficultas extitit, quā ſcribentiū diuerſitas magis etiā
it. Filios patribus in regno ſuccedere receptū eſt, ac ferme virili ſexu, natuq; ma-
d vbi ſuperſtite patre, è pluribus filiis maior natu deceſſit prole relicta, nepos auo
an eius patruus præferri debeant, dubitatū ſæpe eſt, illuſtriaq; in vtranq; partem
extāt, tum in Hiſpania, tum in cæteris prouinciis patruis aliquando, nepotib. præ-
egnū adeptis, nō nunquā è contrario nepotes ad regnū vocati ſunt. Quod æqui-
q; legibus magis conſentaneū, pleriſq; viſum eſt. in auiti regni ſpem natos, atque
non eſſe ea ſpe, eoq; iure ſpoliandos: acerbumq; videri patris obitū, noua filiorū
cumulari. Illud maiori ſentētiarum varietate diſputatur. Omnibus liberis ſub-
ulla prole ſuſcepta, ex agnatis qui ſuccedere debeāt, Rege defuncto, finge illi fra-
eſq; fuiſſe. an nati ex ſororibus, an ex fratribus: an ſtirps conſideranda, an ſingu-
atorū capita inter ſe, non ſecus ac ſi filii eſſent, comparanda, ſexus atq; ætatis diſ-

crimine perſpecto. præterea an gradu remotiori præferendus ſit, vt nepos maioris frat
patruo, aut amitæ. Sane in cęteris bonis, quæ hæreditario iure proueniũt, vtroq; modo c
tingit: legeq; imperatoria, quæ lex eſt De hæreditate ab inteſtato proueniente, ſcitum e
auo cum patruis nepotes ex filio defuncto ſuccedere, in ſtirpẽ tamen relatos: vt nihil a
plius obueniat omnibus, quam patri ſi ſuperſtes eſſet. idem ſancitum, cum defuncto fr
inteſtatoq; frater ſuccedit: nam ſi contingat, alterius fratris ante extincti filios ſupereſſe
communionem hæreditatis vocãdi ſunt, in vnã omnes ſtirpem relati. Nam ſi cum patr
nepotes, aut filii fratrũ non ſuccedunt, ſed aut hi inter ſe comparati aui, patruive hæred
tem adeunt, aut qui remotiori gradu propinquitatis defunctum attingunt: in capita v
ferantur, & æquas ſinguli portiones obtineant, neceſſe erit. ergo in priori hæredũ ger
repræſentatio ſuſcipitur: excluditur in poſteriori. vtrum horũ in regno obſeruari deb
cũ deſcendentib. ſublatis, propinqui à latere ad ſceptra vocãtur, magna quęſtio eſt, inc
bili ſententiarũ varietate, exagitata inter iuriſperitos. Numero tamen & eruditione po
res, capitũ rationem haberi iubent, negant ſtirpis. Omnia argumenta colligere noſtri i
tuti non eſt. fontes deſignare ſatis habeã. Quod iure ſanguinis regnum obueniat. Dicu
autẽ ſanguini dari quę more, inſtituto, lege, aut priuata cuiuſpiã voluntate, vni cuipiã f
liæ deſtinata capiuntur, non iudicio & voluntate vltimi poſſeſſoris: vti alia quæ hære
rio iure prouenientia, pro voluntate mutantur. eoq; in pari propinquitate iubent, præ
tiſſimũ ex ea familia ad regni ſucceſſionẽ vocandũ. Quod fœminis, quas ipſa natura a
perio ſeiunctas voluit, puerisq; ætate minoribus, & curis grauioribus impari aditum a
gnum, diuerſa ſententia patefaciat: quę magna pernicies eſt, omnibusq; piaculis procur
da. Reiicienda repræſentatio, quaſi iuris figmentũ, neq; extẽdenda ad ea, quæ expreſ
gibus ſancita nõ ſunt. quid enim, an cõmentis fictionibusq; ſuſceptis rempublicã præ
ti gubernatore ſpoliabimus? atq; in manifeſta pericula incõmodaq; ſcientes pruden
pręcipitabimus? vanaſq; cogitationes & argumenta, multorũ ſalute potiora iudicab
At parentes in poſteros omnia ſua cum generatione transfundunt. verũ in iure quaſ
futuro, ſi ſuperſtites eſſent, non item. At in minoribus principatibus hæredes reuo
ad ſtirpem. negant id quidã. deinde ſi cõcedatur, non continuo verũ eſt in regni id
ſione ſeruari debere: vbi multa propria ſunt ab aliis omnibus hæreditatibus diſcreta
in pauca diſputationẽ conferamus, ſint ex iuſtis nuptiis, modo iuſti filii, imperiiq; ſa
cum coniugii ſanctitate iungatur, in pari propinquitate è latere ſuccedentiũ in regn
ætate, ſexu, virtutibus præſtantior eſt, ei regnum deferatur. tametſi iure ſucceſſionis
uerſo eam ſequi partem rempublicã poſſe non negamus, modo voluntate, certoq; i
quæ rebus & tempori erit maxime accõmodata. Vnde varia in vtranq; partem, ill
exempla manarunt. Quod ſi priuatis Prouinciæ legibus aut more ſecus eſt ſancitu
ſtandum putamus. noſtra diſputatio ex ipſis naturę principiis procedebat, & iure c
Conſtat etiam iura regnandi in armis plerunq; homines ferre, malis artibus ambiti
que vęcordes: & qui minus iure, plus viribus nonnunquam poteſt. ſilent autem int
leges: nemoq; eſt, qui oblatam facultatem regnandi, iudicum arbitrio permittat. pr
miraculi inſtar fuerit, Aragonia comitia ſine offenſione, ſine ſanguine, proſperum
ad exitum tenuiſſe. vti proxima narratione eſt explicandum.

Ferdinandus, Rex Aragonius renunciatur CAP. IIII.

REBVS maturis, collatiſq; inter ſe iudicũ ſuffragiis, pro oppidi templo, amplũ ſu
conſtitutũ eſt aureis periſtromatis contectũ, vnde eſſet in omnes partes deſpe
nobiliori parte iudices conſidebant: in alia Principum legati. Aderat Benedictus P
magna conſilii ſuſcepti pars. Oſcenſi Epiſcopo ſacris de more operato, Vincentiu
rius, cuius ſanctitati à cæteris primæ partes deferebãtur, luculentã orationem hab
,, uinis verbis exorſus: Gaudeamus & exultemus, & demus gloriam ei: quia venerun
,, agni. Poſt turbidas tempeſtates, ſerenum conſequitur: noſtraq; nauis ſæuis pelagi
,, tandiu exagitata, naucleroq; deſtituta, exoptatum tandẽ portum occupat. E tem
,, ẽ colloquio Dei Opt. Max. venientes, non minore religione apud vos verba facie
,, modo ante aras vota pro communi ſalute ſuſcepta ſunt. vos quoq; pari animi piet
,, turos confidimus. Quid autem in Rege diligẽdo antiquius opportuniuſq;, quam
,, dignitate ſanctitateq; diſputatio? ſed eam tempus intercludit. Reges ſane inſtitut
,, ſummi Regis vice munereq; fungerentur in terris. debet ergo is probitate proxi
,, uinas virtutes accedere: debet quidquid in cęteris pulchri honeſtiq; eſt, id omne
,, præſtare: quem maiorem conditione mortali, & quaſi de cælo dilapſum heroe
,, populi intueãtur, admirentur, colant. nõ ſuę, ſed reipublicę ſaluti, cõmodiſq;, die

icere. Verum hæc pluribus explicare Rege absente, non attinet. Quæ tamẽ Rege de- "
do considerata fuisse diligenter putate quotquot adestis omnes. vobis obsequiũ per- "
re necessariũ, sine quo frustra tantus labor susceptus esset, vanaq; esset auctoritas im- "
di. Positis priuatis cupiditatibus, vniuersi Deum præ oculis habentes, in commune "
ulite: atq; eum optimũ Principem fore vobis persuadete, qui tanta consensione ani- "
m, quod diuinæ voluntatis certũ argumentũ est, fuerit datus: huncq; diem festũ læ- "
; agere. tantũq; optimo Pontifici & Maximo, qui præsens est, tantũ sapientissimis iu- "
us, quorũ labore, industria, diligentia, res tanta ad exitũ perducta est, omnes debere, "
tũ suis quisq; parentibus existimate. Secundum hæc verba suspensis animis, quẽ res "
esset habitura, cuncti expectabant. Iudicum sententia de scripto eiusdem voce pro-
ata. Vbi ad Ferdinandi nomen ventum est, tum Vincentius ipse, tum cæteri præ læ-
ix se animis continere: vitam, victoriam, felixq; regnũ nouo regi ingeminare: alii a-
tueri mirabundi, velut somnii vanam speciem: suarum aurium fidei minimum cre-
s, rogare proximos: vix inter se intelligere præ clamore, & quoniam vnum gaudium
m aliorum sensuum officium occuparat, cunctorum, fere qui aderant animos. Pro
munere laudes continuo numini decantatæ. Gesta hæc sunt pridie Kal. Iulii. So-
uentu legati ad Ferdinandum missi, qui ad regnum capessendum inuitarent. Con-
in Celtiberis erat, quorsum comitia euaderent expectans. missæ ex omnibus parti-
ationes, quæ gaudiũ afferrent, aut simularent: ac nominatim à Sigismundo, qui su-
mense Maio in Germania fuerat Imperator salutatus, pace quã bello felicior, diffi-
nter Pontifices sublato, clarissimus breui futurus. Ferdinandus rebus cõpositis Cæ-
ustam abiit: vbi Aragoniæ Rex à cunctis ordinibus ad III. Nonas Sept. proclama-
eius & Alfonsi filii, quasi successoris futuri verba iuratur. Alfonsus Castellę imitatio-
undæ Princeps vocatur. Affuere cęteri candidati. Fridericus Lunæ Comes, Alfon-
gonius iunior Gandiæ Dux. vnus Vrgelitanus Comes non interfuit, excusata vale-
: re ablatũ iniuria regnũ (sic existimabat) armis obtinere cogitabat. & quoniã mo-
ctionis vires erant, Anglica auxilia euocare parabat, Clarentiæ Duce in fœdus at-
Nouũ Regem eã solicitabat cura. scintilla sæpe contempta excitauit incendiũ. sed
liniæ Sicilięq; motus compescendos, primum omniũ animum retulit. Genuenses
Sardiniæ imperium aspirabant, tanti Regis ad famam excitati, missis legatis Cigala,
q; inducias quinquennes impetrarunt. In Sicilia Bernardus Cabrera ad Panormum
n improuiso concursu captus erat, atq; ad Tauromeniũ in arce Mota in custodiam
ditus, seueriorem quã grauitas personæ, & res olim præclare gestę postularent. sed
amori congruens supplicium, quo Reginę nuptias expetierat, modestię immemor.
. Lihorius maris Siculi Pręfectus ex priuata simultate Cabrerę infensus, auctor prę-
eius calamitatis extitit. Noui Regis importuna efflagitatione, vix tandem è custodia
s est, è Sicilia discedere, seq; quamprimum ad Regem conferre causam dicturus
gonia iuratus. Pax rebus Siculis reddita ex longo interuallo. Vniuersa vero Sardinia
agoniam ditionem reuocata Guillelmo Narbonensi Vicecomite conciliato, atque
e Saftari, quam occuparat, aliisq; ea insula hæreditariis principatibus, æqua abs Re-
pensatione facta. sic res Aragonię erant. In Gallia Archimbaudus Fuxensis Comes
biit, quinq; filiis relictis, Ioanne principatus hærede, Gastone, Archimbaudo, Pe-
o Fuxensi Cardinali, præterea Matthæo Conuenarum Comite. Ioanni, Vasconum
lia Ioanna nomine, connubio iuncta est: eaq; sine prole defuncta, ex Maria secun-
uge Caroli Labreti filia, filios suscepit, Gastonem natu maiorẽ, & Petrum Lautre-
ecomitem, Lautrechiæ familiæ conditorem, rebus bello paceq; gestis ad nostram
iam in Gallia clarissimæ.

Vrgelitanus capitur. CAP. V.

Aragoniæ foris quidem quietæ erant, domi turbatæ, Vrgelitani Comitis importu-
mbitione. in Castella induciẽ Mauris expetentibus superiori mense Aprili fuerant
em XVII. prorogatæ. Pecunia in bellũ Mauricum à populis antea redacta ad cen-
eorum millia, Ferdinando nouo Regi concessa est, propensissima totius prouincię
te. morum comitas, atq; naturalis ingenii dexteritas cunctorum conciliabat ani-
uites, peditesq; magno numero secuti. opportunũ vtrunq; motibus pacandis subsi-
raue Aragoniis custodiam corporis sui, regni, quod vltro delatum erat, firmandi
peregrino milite poni, damnata prouincialiũ fide, quam à condito regno inuiola-
Regibus præstitissent. Vrgelitanus Comes ad Regem cum copiis Ilerdã progres-
atis viris primariis se in eius potestate fore professus est. ad V. Kal. Nouemb. man-

data à legatis expoſita, Vrgelitaniq; nomine in Ferdinandi Regis verba iuratum, ficte,
rerum euentus declarauit. ſed tanti erat Caſtellæ copias, quacunq; ratione ex Arago
depellere. A Rege & Benedicto Pontifice colloquium Dertuſæ habitum: iuſq; Aragon
in eo congreſſu imperii Siciliæ atq; Corſicæ venia Pontificis confirmatum eſt. Barcino
1413. Catalaunicæ gentis conuentus agitati fine huius anni & principio proximi 1413. In
conuentibus Vrgelitano pacando omnia conceſſa ſunt, quæcunq; eius nomine legati
ſtularunt. verum iis blandimentis ferox animus nihil placatur. collectis ſuorum copiis
que Gallicis auxiliis euocatis, regnum armis occupare cogitabat. Rex periculum veri
ne modica negligendo, magnę inclinationes fierent, delectus militares vniuerſa proui
habet. quadringenti equites à Catharina Regina è Caſtella opportune miſſi. Regi Va
num ſuę gentis auxilia mittere profitenti remiſit, odii vitandi cauſa. Gotifredus tantũ C
teſius Comes, Vaſconis filius nothus, cum equitum ala auxilio venit. Iuſto exercitu c
flato in Vrgelitani ditionem impetus factus eſt: ipſamq; vrbem Balaguerim princip
caput, copiæ promotæ: quo ſe propter loci firmitatem Vrgelitanus contulerat. obſidi
uturna fuit. interim eo tractu oppida in Regis poteſtatem redacta. Vno tempore à Gal
Neapolitano Regibus legationes venerunt. Gallus renunciabat, Burgundionis inſole
Pariſienſis populi tumultu, res in extremo ſitas. ipſum, & filium, alioq; Principes capt
rum inſtar eſſe. rebus profligatis ferret opem memor humanitatis atq; amicitiæ, quæ
vtranq; regiam ab antiquis temporibus extitiſſet. Ladislaus Rex de belli ſocietate adu
Andegauenſem appellabat. Aragonia regna repetiturum bello, niſi cõmunibus arm
pulſus eſſet. reſpondit Ferdinandus: Gallis quidem, dolere ſe nobiliſſimi regni calami
quod peterent curæ fore. Ladislao autem, ſe amicitiam non repudiare oblatam. Cum
degauẽſi omnia neceſſitudinis iura intercedere: competitorem, extitiſſe, hoſtem nun
Pacis ſe potius auctorem, quam belli ſocium fore. ſic dimiſſi legati. Obſeſſi omnibus
oppreſſi, ad deditionem procliues erant. Iſabella Vrgelitani coniux ad Regem egreſſ
ſi viro veniam impetraret. fides tantum data inuiolatum, ſi veniſſet fore. Rex in ext
erat. Ergo conditione accepta, pridie Kal. Nouemb. ad Regem egreſſo, atq; in genu
cumbenti, infimiſq; precibus, vt iuuenili errori ignoſceret deprecanti: tametſi cõn
videbatur, vt capite plecteretur, vitam tamen dare dixit. De libertate atq; principatu
mentio. Illerdam in arce cuſtodiendus mittitur. Mox vrbe Belagueri dedita, rebuſ
eo tractu compoſitis, lege maieſtatis poſtulatus, bonis publicatis, perpetuo carceri n
patur. & ne tumultus cauſa in Aragonia exiſteret, propter vigentia partium ſtudia,
ſtellã miſſus eſt, Vrenia arce ad cuſtodiã deſignata, vbi primũ, deinde Morę, Setabi
ad vitæ finem retentus fuit, miſer non magis amiſſi regni memoria, quam patrię deſ
Antonius Luna, qui Loharrim arcem præſidio obtinebat. ea dedita ex Aragoniis
fugatus eſt, ditione omni in regiam poteſtatem redacta. Hunc inteſtini Vrgelitani
exitum habuere, expectatione hominum, metuque prouinciæ faciliorum.

Concilium Conſtantienſe indictum. CAP. VI.

CONCVRSVS oratorum ex toto orbe Chriſtiano ad Cæſarem Sigiſmundum
rebus eccleſiæ turbatis in eo præſidium fore, cunctis nationibus ſperantibu
ſenſu tribus Pontificibus denunciatum, vt ſine fruſtratione concilium generale ha
nerent: ipſi abdicato pontificatu, in Patrum eſſent poteſtate. eatenus ſimulatione
ſus & imaginem deponendi imperii tantum fuiſſe, diſtinendis ea ſpe mortaliũ anir
lam ſynceram voluntatem. Ioannes & Gregorius æquas aures iis poſtulatis præbe
bantur: Benedictus præfractior. Eius flectendi cura Aragonio Regi commendata
ad eum à Cæſare, atq; Rege Gallo, viris primariis. Qui pace publica fundata don
que, quaſi ad triumphum nullis hoſtibus, Cæſarauguſtam abiit. in ea vrbe regium
1414. deſumpſit tertio Idus Februarii, ſalutis anno 1414. Tarraconenſis Epiſcopus c
capiti impoſuit, quam Catharina Caſtellæ Regina dono miſit, magni ponderis
diſtinguentibus gemmis: materiam vincente operis pulchritudine. affuere legat
pum: proceres magno numero: Bernardus Cabrera Auſæ Modicęque Comes c
tio Rege reconciliata gratia, Henricus Villena, Calatrauæ magiſterio nuper ab
formis: quod Maria Albornocia prædiuite fœmina, Alcocerio, Salmeronio, Va
aliiſque Infantatus oppidis dotalibus quaſi irrrito coniugio repudiata, Henrico
Rege obtinuerat. ne maiorum opes ei militiæ crederent prouidendum erat. I
neum, Canicam, & Villenæ principatus iura Regi donauit: tanta erat cupiditas ei
ris impetrandi, haud diuturni futuri, Milites eo coniugio ſoluendo fraudem ſube
mantes, inſtauratis comitiis, Ludouicum Guſmanium, amoto Henrico cooptaru

ia in sextum annum tenuerunt, militibus in vtranque partem distractis. donec Pon-
consensu in Cistercienfi conuentu hoc ipso tempore secundum iura & merita Lu-
i æmuli est pronunciatum. Henricus in tantis litteris, tantaque eruditione, parum
puisse visus est: repetitoque coniugio egenus, vitæ reliquum exegit. Soluto Cæsarau-
io conuentu ad res ecclesiæ componendas conuersi animi. Morella oppidum in
e Valentina, Catalaunis, & Aragoniis finitimum Benedicti Ferdinandiq; colloquio
natur. ad quintumdecimum Kalend. Augusti eo loco congressi sunt. Magni Ponti-
nores sunt habiti. venientem Rex ipse pedes sub vmbella in templum vsque equi-
eduxit. inde ad hospitium vestis caudam gestauit. prandenti die proximo, cum splē-
conuiuiū parasset, ministrauit ipse, Henricus filius pincernæ partes impleuit, aureis
eisq; vasis & lancibus substitutis pro stanneis, quibus Pontifex vtebatur mœroris
ento propter dissidium de pontificatu summo. Quæ blandimenta non magis maie-
ta sunt, quam promerendo peruicaci hominis animo. Itaque crebris sermonibus,
e, ponendoque per conditiones pontificatu actum est. difficilem se Benedictus præ-
difficiliores aulici discrimen ac dedecus, si ita fieret, ostentantes, & fidem in libidine
s. Quinquaginta dies magnis altercationibus exiguo fructu consumpti. Quo tem-
Italia renunciatur, Ladislaum Regem Neapolitanum diem obiisse. Augusti sexto
poli defunctus est, veneno, vti vulgo opinio fuit, in ipso certe felicitatis cursu, quo
is Italiæ imperium aspirare videbatur. Ioanna soror ex Guillelmo Duce Austriaco,
or nupserat vidua, supra triginta annos nata, Regina est salutata, nihilo sanctius ho-
que superiore Ioanna Regina habitura regnum, pudicitiamque. Nouæ tamen spes
e initio, multis Principibus eius nuptias ambientibus: ac nominatim missis legatis
imonium pacta est Ioanni Ferdinandi Regis minori filio. lætus adolescens, quasi ad
uptias in Siciliam nauigauit. Iacobo illa Borbonio Marchię Comiti, præstanti cor-
maque nupsit. Pandolfus Alopus conspicua forma iuuenis maiorem apud Reginā
ocum obtinebat, quam imperii grauitas, muliebrisque pudicitia postulabant, non
rum procerum obtrectatione atq; inuidia. spes certe Aragonia frustrata est. Con-
ebrando delecta Constantia, magno Sigismundi gaudio, in cuius ditione ea ciuitas
i atque Galli Patres conueniunt. Gregorius Pontifex cum liberis mandatis mittit
Ioannes æmulus etiam accedit, gratia Cæsaris, & ingenii dexteritate confisus. Be-
peruicacem animum, vt idem faceret, flectere Ferdinandus non poterat. multipli-
iorum motus erant, varii conatus, rerum conditio misera. Conuenit vti ad Sigis-
n missa legatione locum colloquio peterent: venturos Benedictum atque Ferdi-
. in eam rem Ioannes Ixarius delectus, omnibus corporis & animi, litterarum pru-
ue ornamentis, ea tempestate clarissimus: adiuncti alii viri præstantes. à Castellæ
Dieghus Anaia Conchensis Episcopus, & Martinus Corduba regiæ cohortis præ-
Constantiam legati sunt. Ex omnibus nationibus Patres frequentes conuenere, o-
recenti. sarciendæ concordiæ studium, tædium præsentium malorum incitabat.
um nonis Nouembris inchoatur. In Aragonia Iudæi magno numero Christiana
ulariter susceperunt. Vincentius Ferrerius suasor præcipuus: Benedictique Pon-
nsensu, habitæ de religione disputationes, peruicacem alioqui gentem traduxe-
anitatem. resistentes malo compelli visum est. graues in Iudæorum gentem leges
atæ. Extatque Benedicti edictum Valentiæ in Edetanis quinto Idus Maii datum
tus anno vigesimo primo, cuius hæc præcipua sunt capita. Thalmuditici libri ve-
onuitia in nostra sacra puniuntor. Nulla Iudæis permittitor potestas, iudicandi,
uis alium honorem in republica obtinendi. Synagogæ nullæ denuo ædificantor:
ntum esto in singulis ciuitatibus. Medici, pharmacopolæ, proxenetæ ex ea gente
o. Nullus Christianus Iudæis ministrato. Rubro, croceoue signo à cæteris distin-
iri in pectore, in fronte fœminæ. Vsurarum libertas præscinditor, etiam venditi-
e prætenta, Qui Christiana sacra susceperint, iis ius esto, in propinquorum bonis
di nihilominus. Ter annis singulis ad Christianam concionem audiendam, de
religionis capitibus congregantor. Huius edicti exemplar in omnes Hispaniæ
is missum est: vnum in templi Toletani scriniis seruatur. Ipsa nocte, qua Christi
nemoria celebratur, ineunte salutis anno millesimo quadringentesimo quinto- 1415.
nocturnis precibus Ioannes Pontifex, Imperatorq; Constantiæ interfuere con-
libus, aliquanto humiliori Imperator: locis aliis Augusta, Patresq;. Proximis die-
e agitatum. nulla neq; cōmodior, neq; tutior via sese dabat, quam si insignibus
us, nomineq; se volentes exuerent, Gregorius, Ioannes, Benedictus. Ioanni præ-
quidē, sed persuasū tamen, vt morē gereret. Quarto Nonas Martii in infulis, sa-

craq; veste cum diuina hostia sacrificasset, se pontificatu decessurũ palam renunciauit.
secutus est magnus omnium qui aderant plausus. Simulatio visa est: cum post paucos
concubia nocte se Constantia subduxisset, nouas capturus spes, veteres repetituru
fuga retractus, abdicareq; coactus prid. Kal. Iun. carceri mancipatur. eius custodiendi
Palatino Comiti demandata: vnde post tertium annum euasit: honoreq; purpuræ rece
Florentiæ, quæ caput Hetruriæ est, decessit. Corpus in D. Ioannis baptisterio sepultũ.
sauris, quos pontificatus tempore congesserat maximos, Cosmus Medices potitus est
illi gradus & posteris ad amplissimas diuitias fuit, vrbisq; suæ principatum. sic vulgo
suasum. Ioanne in ordinem redacto, aucta Patrũ lætitia est, cũ Carolus Malatesta Greg
Legatus cũ amplissimis mandatis, sese post quintũ diem eius nomine pontificatu exu
Vnus Benedictus multiplicẽ Patribus iniiciebat curã, ne eo prætermisso, veterũ malo
orbis repeteretur, nouo Pontifice creato. Ad ea ergo consilia, quæ paulo ante repudia
rant, auidissime est recursum: vt loco cõmodo designato, cũ Aragonio, Benedictoq; S
mundus Cæsar colloqueretur. neq; deerat spes totius orbis terrarũ consensũm Bened
secuturũ. Nicæa, in ora Liguriæ ciuitas, colloquio est delecta: missiq; de ea re ad Rege
Pontificem honestissimi legati.

Colloquium Perpiniani habitum. CAP VII.

INTEREA Valentiæ Rex Aragonius Alfonsi maioris filii nuptias insigni celebraba
paratu. affuit Benedictus, atq; ex vniuersa gente principũ virorum concursus est fa
sponsam è Castella Sanctius Rogius deduxit: qui ipso tempore Palentinũ episcop
letano mutauit, in Petri Lunæ defuncti locũ, Rege Aragonio annitẽte cooptatus: vir do
militiæq; clarus, præcipua ingenii dexteritate, atq; animi magnitudine. Nuptiæ con
pridie Idus Iunii. Villenæ principatus puellæ dos à patre designata, ducentis aureorũ
libus mutatus est. cum esset graue nouæ ditionis accessione, Aragonias opes in Castell
firmari. Rex Lusitanus numerosa classe comparanda, ab altero anno districtus erat, n
ne finitimorũ suspicione, vt nulla est Principibus fides inter se. Aragoniũ præsertim
tabat, ne Vrgelitani patrociniũ suscipiens, quod fama ferebat, noui regni rationes in
tuna ambitione turbaret. longe alia mente erat Lusitanus, arma in Africã trãsferre c
bat, confirmato regno, sed & numerosa prole felix: quippe ex vnis nuptiis, Eduardũ,
Henricum, Ioannẽ, Ferdinandũ, Isabellam susceperat, furto genitum Alfonsũ Bar
Comitẽ. his propter angustiã ditionis, nouos in Africa principatus parare cogitaba
ginta onerariæ erant, septẽ & viginti triremes, biremes triginta, minora nauigia ce
viginti. In ipso belli apparatu Philippa Regina extincta est. Corpus in cœnobio, q
Aliubarrotã recens extructũ erat, sepulturæ mandatũ. Cum iis copiis traiectum in A
Septa vrbs freto adiacens, primo impetu capta ad vndecimum Kal. Septembris. Sati
stat Cortercalem primum in murum ascendisse, Alberguiriam porta irrupisse, amb
tutis caussa præmiis donati, coronisq;: tum reliqui, prout cuiusq; meritum virtus
Maurorum cædes facta. pars deserto oppido, qua quemq; metus agebat. diffugerun
cæ sub iugum Hispanorum reuocandæ ab hoc principio spes animis concepta. & q
aliis Hispaniæ prouinciis factum erat, computandi annos ratio per Eras Cæsaris, in
nia hoc ipso anno antiquata est: commodiorque inducta à Christi ortu principio n
di facto: quod commercio aliarum gentiũ orbisq; Christiani consensui datum est.
tifices redeamus. cõtinenti valetudine impeditus Ferdinandus, Nicæam accederen
tuit, in affecto corpore quãuis leuis caussa timebatur. ꝗ proximũ erat, Cæsar Perp
agri Ruscinonensis oppidum in extrema Hispania, accedit strenuũ hominẽ dignun
mortali laude, ob perpetuam in adiuuanda republica voluntatem. Benedictus & F
dus, nempe ex vicinis locis priores venerunt. consecutus est Imperator ad tertium
Kal. Octobris, armatis equitibus quadringentis stipatus, vili tamen cultu, remotoq
auro & argenteo, mensarum instrumẽto omni ex stanno vtens. Venerũt à Regibus
Castellæ & Vasconũ legati. In eius colloquii euẽtu salus publica vertebatur. summa
expectatio erat. par cupiditati metus. Rex lecto affixus, tãtis molitionib. impar, mo
mẽ, hortari, obtestariq; Benedictũ, vt pacẽ terris ecclesiæq; redderet, memor publi
tis, memor iurisiurandi. Coactũ Patrũ conciliũ: quid amplius totius orbis spes irrit
ret? accedendum, aut abdicandum. clarissima duorũ æmulorũ exẽpla prouocare.
vitæ superesset ad extremã ætatẽ perducto? Abire põtificatu cum gloria poterat,
dominãdi ratione regeretur, tetra cupiditas cæteris affectibus flagrantior. & ille
dicatum habebat, nihil pro sano facere, nisi malo coactus: diẽ tantũ de die trahere,
excusationib. tergiuersari. Cum duo Principes vrgerẽt: neq; finẽ obsecrandi facere
de iure caussæ suæ locutus, si quid ante cõtrouersiæ esset, capitis diminutione subla

us æmulis in ordinem redactis, se vnum superesse totius ecclesiæ rectorē. neq; deser-
n Dei viuentis ecclesiam, nauemque, ad cuius clauum gubernator sedeat. Quo maior
eo prouidendum magis, ne consilii imbecillitate superos offendat, nomini suo igno-
e notam sempiternam inurat. Die quodam septem horis disputationem continuauit,
igatisque audiendo omnibus ac plerisq; abeuntibus dicere perseuerauit, citra vllum
igationis signum, maior septē & septuaginta annis. Se verum esse Pontificem conten-
:aut ad se noui Pontificis electionem deuolutā, vnicum ab indubitato Pontifice Car-
em creatum. Cum tempus altercationibus duceretur, Sigismundus quidē Perpinia-
tus discedit: minabundusq; vi facturum, quod recusaret voluntate. Narbone tamen
t, si Ferdinādi precibus, qui eam curam desumpserat, peruicax Benedicti animus fle-
ur. nihil impetratum, quin citato se Peninsulam proripuit, oppidi firmitate, quod ad
oram rupi impositum esse demonstratū ante est, pontificiam dignitatem tueri parās.
reliquū erat: à Ferdinando, agitatum, de eius imperio abdicando. consilii præcipuus
Vincentius Ferrerius, qui eius ante auctoritatem constanter erat secutus. Ad octa-
Nonas Ianuarii, principio anni 1416. regium edictum in eam sententiam promulga-
t. longa consuetudine obtemperandi, religio paucorum animis infixa manebat: po-
vacuus curis, sine falsi, verique discrimine, regiæ se voluntati facile audientē præbe-
rculit ea res Benedicti animum, vnde officia omnia deberentur, inde initiū præci-
i extitisse: palamq; Regi ingrato, regnum quod dederat, ablaturum minabatur. sed
ne virib. eæ voces erant. Eleonora Vasconum Regina Pompelone per eosdem dies
t, omnino tertio Nonas Martii. sepulchrum ex alabastrite in templo eius vrbis ma-
um inscriptione extat, defunctæ constitutum.

1416.

Obitus Ferdinandi Regis. CAPVT VIII.

DINANDI animum ardens cupido incesserat, in Castellam migrandi, natiui cæli
atione, melius habiturum confidens, speique, vt solent ægri, nimium indulgens.
runq; regnum complectebatur: nouaque ex arcano suberat, Castellæ prouincias
ia vigebant, Benedicto subtrahere. eo consilio Barcinone, quo se Perpiniano con-
ineunte vere, itineri se dat. corporis agitatione morbus inualuit. in ægro corpore
bet leuis caussa grauior existit. ad Igualadam, quod oppidum vigesimo quarto lapi-
, restitit: vbi desperata valetudine, sacris Christiano ritu procuratus, extinctus est
ecundo die. regnauit annis tribus, nouem mensibus, diebus octo & viginti. dignus
vita, eximiis animi & corporis dotibus, forma egregia, & cui non minus auctorita-
t, quam gratiæ. multum ingenii, multum artis, vel fortunæ fuit, ad promerendam
n voluntatem, non suo tantum, sed quod difficilimum est, alieno imperio. Vulgi vi-
one non caruit: quasi Benedictum deseruisset: Castellæ vectigalia, domum auerte-
is priuatim, quod ex publico auidius suppleret. Corpus ad Populeti humili sepul-
conditum. Laræ principatum, Medinam Campestrem, Balaguerim Ioanni filio
Henrico Alburquerquium, Sanctio Montalbanum. Alfonsum natu maximum re-
dem nuncupauit. Sublatis sine prole fratribus, sororum Mariæ, atq; Eleonoræ fi-
tesq;, hæredes regni substituit, ipsas exclusit. quod ad memoriam insigne visum
nandi obitu Castella in fide Benedicti perstitit aliquandiu: vbi multi erāt eius be-
euincti. ac Archiepiscopi Toletanus, & Hispalensis Exea nomine, eius in primis
quebantur.

Martinus V. Pont. Max. CAPVT IX.

ella noui motus animorum subsecuti sunt, maiorū initia. vnde intellectum, quā-
Ferdinandi virtute præsidii rebus esset. Catharina Castellæ Regina iustis Valliso-
cto persolutis, vniuersam regni procurationem ad se reuocauit. Regis tuendi cu-
no Præsuli, Velasco, & Stunicæ concredita. Alfonsus Henricus maris Præfectus.
Magister equitum factum palam vituperare: seque contemptos fuisse iniquis ani-
vnde intestini belli metus. Cum Mauro Rege biēnes induciæ denuo pactæ, ine-
s anno millesimo quadringentesimo septimodecimo: ea tamen lege vt centum
nis captiuos libertati redderet. Cōstantiæ patres vigilare, cogitare, adesse animo
ēs reipub. partes prospicere. Noua hæresis reprobata. auctores Hieronymus Pra-
nes Hussius ex fuga ad supplicium retracti, quāuis noxii, iure an iniuria dubitatū,
eratoris venissent: sed cōmisisse tamē cōstabat, vt hostiū loco essent. Ad ecclesię
nuersi animi: Benedictumq; ante septimū Kalend. Augusti diris omnib. deuotū,
spoliarunt. De nouo Pontifice creando disceptatū. duo & viginti Cardinales
orum erat ius suffragii. ex aliorum Patrum numero triginta Episcopi, iis adiun-

1417.

cti sunt. Quibus in comitia conuenientibus, Othoni Columnæ Romano ciui, atq; Ca
nali, innoxius, atq; inemptus pontificatus datus est, tertio Idus Nouembris, Martini q
ti nomine, magna gratulatione, tũ vrbis Romæ, tũ totius orbis Christiani, quasi post d
dissidiorũ tenebras luce succedente. eo syncerior lætitia, quod omnia in vnũ suffragia c
spirarũt, linguis, institutis, moribus, studiis, discrepãtiũ. rei gestæ fama cũ peruasisset or
repẽte ad nouũ Põtificẽ inclinauere. cũ Benedicto pauci modo Cardinales perstitere,
socii, neq; ii cõstanti fide. prouinciæ omnes deseruerũt, Principesq;, Rege Scoto, & Ar
niaco Comite tantũ exceptis. sic Patrũ conuentus solutus est. Sancitũ tamen cõmuni
sensu, vt ex ea die, quinto post anno conciliũ haberetur, alterũ septimo, tertiũ decimo.
proprium id legitimumq; esset, vt decimo quoq; anno, generales Patrum conuentus h
rentur. Duo Cistercienses monachi à nouo Pontifice ad Benedictum legati vt orbis p
consensum quam priuatum iudicium sequeretur, monuerũt ipsum, monuerũt etiã C
nales. Benedictus nihil iis monitionib. mouetur. quatuor Cardinales Hispani oẽs pur
honore retento, nouisq; honoribus aucti sese Florentiam ad Martinum cõtulere. in q
principem auctoritatis locum tenebat Cardinalis sancti Eustachii, Seguntinus Ep
pus Alfonsus Carrillius, Egidii Carrillii Cardinalis propinquus, Alfonsi Carrillii auũ
Toletani olim Pręsulis. Fuit hic annus Gallię infaustus, Hispanis lętus. Castellæ Regin
cedẽte, Fortunatarũ insularũ nauigatio repetita est. Ioannes Bentacurtius homo Gall
structa classe, quatuor insulas subegit. maiorem Canariam obtinere non potuit. in ips
cursu defuncto, Menautes propinquus successit, Regi nuncupato Rex. Martinus q
Mendũ monachũ iis insulis Episcopũ dedit. inter hunc & Menautẽ nata dissidia, Epi
suscipiente gentis barbaræ patrociniũ, Menaute ad quæstũ abutente, arrepta potesta
sulanos quãuis Christianos effectos in seruitutẽ vendebat, nullo religionis respectu.
Barua cum noua trium nauium classe, à Regina missus rebus præsidiũ, insulas redẽp
ro, Petro Perasæ Hispalensi ciui vendidit. Perasæ posteri vsque ad Ferdinandi Re
gnomento Catholici tempora earũ insularũ obtinuere principatũ. Henricus quint
Anglus Catharinã Galli Regis filiam in coniugiũ expetebat. repulsæ ignominia acc
Nortmanniam classe transmisit. inde funesti belli initium, quo Gallicæ opes attritę
gens de Frãcis victoria parta. Duces Aurelianus Borboniusq; capti. Rhotomagũ Pr
Nortmãniæ vrbs lõga obsidione capta. Accessit noua calamitas. Isabella Gallię Regi
relicto, abducta Catharina filia Turonum secessit. Burgũdio in auxiliũ euocatus, nõ
Reginam, sed & Regẽ, vrbemq; Lutetiã regni sedem in potestatẽ redegit. in Caro
phino spes erat, contractis vndiq; copiis Anglorum conatibus obsistẽti. Inter eũ &
dionẽ pacis spes tẽtata. colloquii dies dicta. ad ostium Icaunę amnis in Sequanã inf
medio ponte clatra lignea extructa, exigua ianua relicta, qua cõmeandi facultas ess
armati vtraque ex parte conueniunt. Burgundionẽ procul Carolus conspectum
vultu lætitiæ speciem præferente: atq; post mutuam salutationem ad complexum
reserata ianua, rixæ initiũ forte an consilio exortum. Burgundio interẽptus: cu
non magis funesta Galliæ, quã mors fuit. Philippus filius Regem, Reginam, Catha
atque vrbem regiam Anglo dedit, tanta erat vindictæ cupiditas, inde innumera m
desq; extiterunt. Sed hæc aliquanto post neq; erat animus externa persequi, satis o
stinentibus, nostrarum rerum commemoratione.

Coniugia Principum. CAPVT X.

MEDINÆ Campestri sese Eleonora Aragoniæ Regina tenebat, numerosæ p
mitatu, atq; solatiis honestis mariti desiderium tolerans. actum de ineundo c
Mariam inter eius filiam, & Ioannem Castellæ Regem. excusabat Catharina
minorẽ filii ætatem, ex arcano in Lusitanũ coniugiũ propẽsa: vbi Eleonora offereb
concordię vinculũ. sic illa putabat, sic aulici augurabant
sitani Regis filia, diuturnæ concordię vinculũ. sic illa putabat, sic aulici augurabant
dit, vt ad 4. Nonas Iunii Catharina Vallisoleti decederet anno millesimo quadri
mo octauo septimo, quinquaginta annos nata. ꝓcero atq; obeso corpore fuit, in
gior gẽtis vitio, ingenio simplici & liberali. quæ virtutes in fraudẽ ab illis vertebãt
ius aurib. insidiabantur, obscuro loco homines quorũ cõsiliis fere regebatur: qu
Principũ pernicies est. in regiũ Toletani tẽpli sacellũ funus illatũ: vbi quindecim
tes perpetuis sacris suis & Hẽrici viri manib. quotidie parẽtare cõstituit. Reginæ
gna rerũ immutatio cõsecuta est. Rex quãuis ętate minor, ad regni curã vocatus
educitur. adiũcti viri ꝓceres, quorũ cõsiliis respublica regeretur. Toletan⁹ Archi
vti erat vasto animo, honorisq; quã satis esset auidior, cæteris contẽptis, ad se re

cabat: solusq; alieno nomine regnare cupiebat, nō sine aliorū inuidia, obtrectationeq;.
is legatis auxilia expetentibus, nihil datū. Regis ętas, reipublicę motus excusati. De re-
nuptiis repetita mentio: auctoreq; Toletano, qui omnia se Aragoniis Regibus debere
itebatur, inter Regem & Mariam Aragoniā nuptię pactę sunt. Octobris die vigesimo
no, principali apparatu Medinę Campestri sponsalia data. sancitum pręterea, vt Catha-
minor Castellæ Regis soror, vni ex Aragoniis fratribus connubio iungeretur, nullo eo
ē tempore designato. Ioannes .n. inter fratres cęlibes ætate maior, Isabellā Vasconis
is filiā desponsam habuerat: verū eius coniugii spes repudiata, Neapolitani cupiditate.
us is conatus fuit, vti superius dictum est: Isabella tamē Armeniaco Comiti coniux est
Ioannes aliquandiu in Sicilia restitit, rebus pręfectus in Blancę Reginæ locū, quem
regni futurum hæredem reuocauit in patriam. viduæ nuptiæ certatim à Principibus
ebantur. Ioannes Aragonius ob eximias virtutes, & spem fraterni regni, cæteris præ-
est. dos dicta quadringēta & viginti florenorū millia: cautūq;, vt Blanca ante virū de-
a, quamuis sine prole, ille nihilominus reliquo vitæ tempore, regnū Vasconū post so-
obtineret. Sponsalia Oliti in Vasconibus celebrata sunt. Dieghus Sandoualius Ca-
Antelatus intima familiaritate Ioanni coniunctus, qui illi gradus ad magnā potentiā
aresq; opes, pro absente Principe vicarius rebus omnibus interfuit. Hæc salutis anno
gesta sunt. Quo anno Nonis Aprilis Vincentius Ferrerius Venetiæ in Gallia Armo- 1419.
biit, vir eximie præstans magnis virtutibus, multisq; editis miraculis clarissimus, ante
mortem obitam. Corpus in templo eius vrbis maximo est sepulturæ datum.

Castellæ motus. CAP. XI.

OVEBANTVR Castellæ regna, quasi rectore destituta nauis. inter discordes proce-
es Regi puero parum auctoritatis erat: imperii cura penes Toletanum, dolentibus
s, plus vnū sacerdotē posse reliqua nobilitate. consiliū Regi datū, vt integrā liberam-
gni curā ipse desumeret. quatuordecim annorū ætatē, ad q̄ peruenerat, maiorū insti-
atrisq; testamento, iustā legitimamq; esse capessenda republica. Conuētus Madriti
nibus prouinciis habiti. Rex quid suæ voluntatis esset, ostendit. cōsecutus est assen-
usq; omniū qui aderant, iustū, diuturnū, faustūmq; imperiū acclamantium. Hæc
nni principio gesta sunt. Consilio opus erat. quatuor abs Rege delecti, Toletanus
pisc. maris Pręfectus, Magister equitū, & cum his Legionis Antelatus Petrus Man-
quē ea ætate virū strenuum in paucis & prudentē fuisse considero. additus Gutter-
oletus, qui regias tabulas dictaret, magno Toletani dolore, qui ad se eam curā reuo-
quippe scrinii Magister) intempestiue ambitiosus. Aderant Aragonii fratres, præci-
ienes auctoritate potentiaq; : præsertim Ioannes, atq; Henricus D. Iacobi Magister.
i Toletanus ingenii dexteritate, accōmodatisq; ad tempus officiis cōciliat. Segobię
adrito ad ęstiuā itū est, tumultus repēte cōcitatur aduersus regios. parū abfuit, quin
parte cōfligeret ne inter fratres quidē satis fida potētia, vbi nimia est. Ioannes, Hen-
in partes diducti. vterq; penes se rerū summā esse cupiebat consortis impatiens. di-
roceres. Henrico Daualus Magister equitū atq; Petrus Manricus fauebant: Ioan-
ricus Trastamarę Comes, Toletanusq;. Regis ętas imbecilla subitis offensis, aut in-
tiuis blanditiis mutabilis, contemptui magis, q̄ timori erat. Corpus vti in ea ætate
i & candidū: cęterum roboris parū, facies parū venusta: ingeniū mite, tractabile ve-
& ludicris certaminib. oblectabatur: neq; à litteris abhorruit: eruditis sermonibus
interérat, versus ipse sermone vulgari nō inepte pangens. Hæ virtutes in puero in-
ętate ad maturitatē peruenerūt: quas vna incuria, & rerū neglectus corrumpebant.
ditu, quamuis magna negotia transigere solitus, curis grauioribus impar: vndè au-
nagnā potentiā aditus, præsertim Aluaro Lunę, quo multū & familiariter prę cęte-
tur. Aluarū Regina mater, quod futurū erat veritā, ab aula pulsum in Aragoniam
uit hoc recte. illud imprudenter, quod Regem puerum vsq; ad suum obitum Val-
D. Pauli vicinis ædibus, sex amplius annis limine continuit, erepta libertate exe-
nenquamve præter ministros aulæ ad se admittendi. Ne à proceribus subtrahere-
riaq; existeret rerum nouandarum prouidebatur. miseram regni dixerim, an Re-
itionem: rectorem omnium publico carere, vt ne proceres quidem agnosceret se
s. loquendi audiendiq; cōmercium auferri Principi & quasi in cauea efferari. ex-
umanitatis indolem. Indignum facinus: quasi altilem in auiario pullum, mihi
qui ad sudorem & puluerem natus est? in vmbra & inter mulieres crescat puellæ
ucatus: cui corpus debet esse potius labore & victu moderato duratū, contra mor-
ausas, & vt in bello frigus æstumq; iuxta patiatur? voluptatibus frangas animum;

qui dies noctesq; quasi in specula præsidere,& in omnes reipublicæ partes debet prospi
re? Næ ea mollities magno subditorum damno constabit. pueritiæ & adolescentiæ ma
ætas similis erit,imbecilla,lubrica,dedita libidini,ac cæteris voluptatib. quod in hoc P
cipe perspicimus. defuncta enim matre, quasi è tenebris, & ex materno vtero in hanc
cem rursus egressus perpetuo hallucinatus est. magnitudine negotii obruebatur anim
aulicorũ semper obnoxius imperio: quæ maxima pernicies est: vnde continui motus
titerunt & graues. Sed hæc vitia accusare facile est,emendare quis possit? quis quod v
simum est mulieribus munditias,Principibus laborẽ conuenire etiã in ætate tenera, a
mare audeat,apud eos qui imperii maiestatem mollitie,libidine,voluptatibusq; defini
ventri & turpissimę corporis parti seruire,vitę fructũ vel maximũ arbitrantur: Princi
cupiditatibus indulgere obsequii gratissimũ genus putant. ergo hæc mittantur. Princ
proximi anni 1420. Tordesillã in Vaccęis itum est.Henricus D.Iacobi Magister,siue
1420. tharinæ Principis nuptias ambiens, siue vt aduersarios opprimeret, cum suorũ manu
oppidũ irrumpens,Ioanne Mendoza regiæ Magistro,aliisq; aulicis captis,Regem etia
suam potestatẽ,pridie Idus Iunii redegit,ablata libera quoquã eundi, aut decernẽdi f
tate. magnũ dedecus,grauem reipublicæ ignominiã,Rex obsessus,captus,inclusus. S
indignitate, cæteri per prouinciã proceres ad arma sunt excitati, Ioanne Aragonio D
qui nuptiis Pompelone celebratis atq; confectis in Castellam post diem quartum se
tulerat,eorũ quæ acciderant fama, & multorũ litteris euocatus. Abulæ regiæ nuptiæ
bratæ,modico apparatu,exigua lętitia: cum magna pars procerũ abesset,Rex captiui
teneretur. Henricus se muniendi cura,tria millia equites in eam vrbem inuexerat. Io
frater sese Olmedi tenebat,vicinis locis parem equitum numerũ sub signis habens. ad
ex vniuersa prouincia concursus facti. infimi, medii, supremi regię iniuriæ vlciscẽda
silia cõmunicabant. colloquii inter Principes tentata spes. Cæterũ Regis conuenien
testas,Ioanni Principi facta non est. Henricus rerũ arbiter in præsenti; de futuro sol
regni conuentus in ea vrbe agitari curat. libera suffragia non erant, vrbe à militibus
pata,circumsesso armis senatu. paucis repugnantibus Henricus, quę gesta erant,om
xa liberatus est: quin vt facinoris pręmiũ esset Rege concedente, à Martino Pontifi
petratũ, vti Magistri D. Iacobi principatus, ditioq; vniuersa Henrici posteris hære
esset. nouum reipublicæ vulnus atq; grauissimum,nisi maiori ætate id decretũ à Re
rescissum. Quod vnũ supererat,Catharina Princeps vna maxime, Henrici cupidita
stebat,negans eum virum passuram,qui armis & immanitate extorqueret,quod of
beneuolentia erat impetrandum. victa tamen siue imbecillitas, siue inconstantia.
Talaueræ in Carpetanis,quo abs Rege Abula itum est,principali apparatu celebra
dos dicta Villenę principatus Ducis nomine. Aluaro Lunę aulicorũ principi pro n
pera Gormatium oppidum dono datum: qui illi gradus ad supremã potentiam fuit
opes. Salmanticæ D. Bartholomęi collegiũ extruebatur,impensa Dieghi Anaiæ, (
Constantiensis concilii tẽpore Conchensem ecclesiã Hispalensi mutarat) amplis
galibus attributis,vnde collegę idoneo numero vitã sustentarent. ad exemplar Bo
collegii,quod ab Egidio Cardinali, Hispanis iuuenib. litteris informandis constitut
peregrinatione pręsens erat contẽplatus. Anaię exemplũ ęmulati viri principes to
nia multa domicilia litteris ædificarunt annis consequentibus (vnde veluti ex arc
tiæ viri magno numero prodierunt in omni litterarum genere excellentes) maiora
be tria, Vallisoleti quartũ, quintũ Compluti: minorũ numerus iniri vix potest. Vn
re Aragoniis & Lusitanis ad noua imperia aditũ superi aperiebãt. Henricus Lusi
ex astrorũ cognitione, in qua magnã vitę partẽ consumpserat, suspicatus est in O
ris vastitate ad nouas insulas nouasq; gentes cursum patere. missis classibus tentati
operæpretiũ existeret. Olisiponẽ inter & Fortunatas insulas, medio propemodũ
lo, insula hoc anno reperta, angusta quidem spatiis, cæterũ eximia cæli soliq; bon
condensæ syluæ indicio erant, cęduaq; materia: vnde insulę Maderæ nomen est
hoc principio extima Africę littora lecta: atq; ad vltimas orientis Solis oras, Asiã,
nas, inuicta virtute à posteris penetratũ est, ingenti gloria nominis Lusitani, pari
Ioannam Reginã Neapolitanã Ludouicus Andegauensis intra Neapolim obsid
causæ, ducta ex antiquo cum ea regia inimicitia, Reginæ ipsius non satis tectæ
quas Iacobus vir cum sanare non posset, in Galliã abierat: vbi aliquanto post tem
cipali vita abdicata, atq; in cucullati sacerdotis morẽ detonsus, Franciscanis mo
adiũxit. Ludouici adiutor pręcipuus Sfortia, magni nominis ea tẽpestate Dux, I
trectatione in quẽ erat Regina propẽsior. prope res erat cõfecta, cũ Alfonsus Ar
eo nomine V. excellenti virtutũ indole, recensq; Sardinia domita, pacataq; clar

ũ est euocatus, regni Neapolitani ſpe obiecta, ex adoptione Regina quoniã alia prole
at. occaſionẽ ille amplificandi imperii, quę vltro offerebatur, nõ prętermiſit. Arago-
aſſe è Sardinia miſſa, Neapolitana obſidio diſſipata eſt. operę prẽmiũ fuit, in conuen-
ncipum adoptionis tabulæ recitatæ ad XVI. Kal. Octob. quam Romanus Pontifex
nto poſt tempore ratam habuit. nihil diſputo de iure. magis diſputatio facilis eſt, quã
ſaria. Ab hoc certe principio diuturna bella atq; internecina Gallis & Hiſpanis nata
lia ex aliis ad noſtrã ætatem nexa. Alfonſus Sardinia ſubdita, Corſicaq; Genuenſibus
panda relicta, in Siciliã maturauit: Panormumq; tenuit, ſublata mora, ſpeiq; inſiſtens
egni confirmandi. eo ardentiori cura, q; ante quintũ annum inſpectis aſtris, aut oc-
te arte Mathematicus: Cælũ, dixerat, Alfonſe Rex magna & mirabilia portendit. ad "
ũ Neapolitanũ te fata vocant, breue primum, ne terrearis, neu demittas animũ. Da- "
i certa ſedes, ingentes opes, multũ hominũ. Ad regnũ reuocato, tantũ copiarum ac- "
vt vel venatoribus, etiã opimi principatus obuenturi ſint. Deo fretus perge, qua tua "
una vocat, certus omnia proſpere caſura, atq; ex animi ſententia præclare. "

Henricus Aragonius captus. CAP. XII.

n reſtitere in vno gradu Caſtellæ motus, calamitateſq; graues, à paruis quamuis ini-
s concitatæ, Regi ſuper inſitam animo ignauiam ablata libertate, ciuili ex ea re diſ-
. Talaueræ curia erat, vti ante dictũ eſt. Rex quaſi animo curis vacuo, ſeſe venatione
bat. ea ſpecie ad III. Kal. Decemb. oppido egreſſus, Montalbanũ fuga abiit: arcem
terreo impoſitam, Talauerã inter & Toletũ, medio ferme ſpatio, Tago amne præ-
nte, ſubiecti agri præcipua bonitate. fugę ſuaſor, comeſq; Aluarus Luna, iam tunc
otens. ægre id tulit Henricus, memor patrati facinoris, atq; ex cõſcientia digna me-
oua audacia raptim contractis copiis Montalbanum obſeſſa: ab impugnatione ta-
ſſatum. id vnũ Regis circumſeſſi quamuis, reuerentiæ datum eſt. fiebat concurſus
ũ, ad eam iniuriã vindicandam, Toletani Præſulis, Ioannis Aragonii, Henrici maris
ti. ſed par periculũ proponebatur, vtrauis parte victrice. interim in arce annonę an-
rat, iumenta, equiq; profana fœdaq; in cibos verſa. X. Idus Decemb. ſoluta obſidio
ricus Occaniam abiit, ſuæ ditionis validum municipium, armis defendere bellum
. Regi Talaueram repetenti Ioannes, Petruſq; Aragonii fratres occurrunt. ſalutant
Henrici audaciã accuſant. ad arcem Villalbam Montalbano vicinã, conuiuio re-
epti. fallacibus blanditiis vtrinq; certatum. retro inde redire iuſſi. Aluarus Luna et-
ſilii auctor, ſolus ad ſummã potentiam euadere ſatagens: vnde maiori impetu præ-
t. Verſus ex eo reipublicæ ſtatus, fortunaq; partium immutata. Talaueram ſe Rex
t, in eo municipio natalem Chriſti diem celebraturus, ineunte anno 1421. mox in 1421.
rem Caſtellam itum eſt, vbi maiora præſidia erant, magiſq; ſyncerę prouincialium
tes. Henrico Aragonio Villenę principatus attributus erat, dotis nomine, vti paulo
tũ eſt, magna tamẽ obtrectatione, inuidiaq; incolarum, negantiũ rata fore, quæ vi
eſſent. Contra leges & inſtituta priorum Regum eum principatum alienari nefas
ẽs pecunia redemptũ, ne in Aragonii Regis poteſtatẽ veniret. Quid aliud eſſet no-
rincipatum in regni cõfinibus Henrico tradere, quam publicam ſalutem prodere
iis aditum in Caſtellam patefacere? A verborum diſceptatione, ventum ad arma.
us pręceps natura, cui audacia potius conſilia, quam moderata placerent, miſſa mi-
anu, omnia oppida occupauit, vno excepto Alarconio, quod loci firmitate defen-
nunc iuſſo diſcedere ab armis, copiaſq; dimittere, neq; obtemperanti, is principa-
edicto, viribuſq; detractus. abrogatum præterea, quod de D. Iacobi ditione erat
um, vt hæreditaria eſſet. hæc initia magna rerũ moles eſt inſecuta. Henricus enim
dolore percitus, Occania diſcedens, ad Regẽ feſtinare conſtituit, mille & quingẽ-
tes ſecum ducens, præſidii cauſa. Guadarramam ventum. montes ſuperati: atq; in
egis conſpectũ, qui ſeſe Areuali tenebat, penetratũ. periculũ erat, ne ad pugnã pro-
ır. Eleonora Regina, de Henrici filii ſalute ſolicita, vltro citroq; cõmeando, impẽ-
tempeſtatẽ depellere conata eſt. idem facit Lupus Mendoza Compoſtellanus E-
. Perſuaſum Henrico vti copias dimitteret. peſſimi exempli rem eſſe dictitantibus
torquere velle, quod legibus & æquitate poſſet. Arma tenenti, quid dari poſſe? cũ
aieſtatis crimine teneretur. deponenti omnia ex ſententia obuentura. Regum
m exacerbare, paucis impune fuiſſe. tardos impetus habere, ſed vehementes, exi-
ic in præſenti diſceſſum ab armis. Blanca Vaſconis Regis filia, ad quartum Kalen-
, filiũ viro peperit, cui Carolo, de aui appellatione, nomen fuit. Caſtellę eũ Rex de
te ſuſcepit, ſocio adhibito Aluaro Luna, cui eũ honorẽ haberi voluit. nihil tũc im-

modicũ videbatur, creſcẽte hominis gratia. Regni conuentus Toletum prius deinde M
dritum indicti. eo conſilio in Citeriorem Caſtellam profecti Rex & Regina Toletum
uenerunt, ad X. Kal. Nouemb. Henricus Aragonius, Daualus Magiſter equitum, Pe
Manricus Antelatus ad eos conuentus euocati ſimultates excuſabant, quæ illis cum
principibus erant. Inter Alfonſum Aragonium, & Ludouicum Andegauenſem de re
Neapolitano graue certamẽ erat. Alfonſus ſeſe Neapoli tenebat: Auerſam locis vicinã
tinebant Galli. vtrinq; in alteros excurſiones factæ. Cerra quarto ab vrbe Neapoli la
Aragoniis copiis circumſeſſa, loci munitione, præſidiiq; virtute defenſa diu, dedita
Alfonſo eſt. Petrus Aragonius & fratris litteris, & ſua ſponte incitatus, Rege Caſtellę c
1422. dente, ad id bellum profectus abiit, principio anni 1422. Quo tempore Madriti gene
conuentus agebantur. aderat Ioannes Aragonius, aliiq; viri principes magno numero.
letanus Præſul valetudine impeditus, adeſſe non potuit. Henricus & ſocii, cum vis à
pararetur, niſi ad cõuentus accederent, conſilio inter ſe cõmunicato, vt Henricus &
ſias Manricus irent: Daualus, atq; Petrus Manricus reſiſterẽt, ſeſeq; locis tutis tenerẽt,
ſe decreuerunt. Idibus Iunii, Henricus, Garſiaſq; Madriti præſto fuerũt. exceptis hoſ
atq; liberaliter habitis, proxima luce cum Regẽ ſalutaturi in arcẽ eius accitu acceſſiſ
vincula iniecta ſunt. Henrici cuſtodiendi cura Garſię Toleto Oropeſiæ regulo dema
ta. Moræ arx cuſtodiæ deſignata. Vrgelitanus Comes, qui à ſuperioribus annis in ea
ſeruabatur, Madritum translatus eſt. In cõuentu maieſtatis lege poſtulati ſunt, quaſi
ſilia prodendæ reipublicę cum Mauris perpetuis Chriſtiani nominis hoſtibus cõmu
ſent. quatuordecim epiſtolę Magiſtri equitum ad Iuzephum Regẽ in eam ſententia
ductæ, recitatęq;. Atrox id crimẽ viſum eſt. Henrici, Garſięq; bona iudicũ ſententia
cata. idem ſancitũ de Petro Manrico, qui ad eius rei famã Turiaſonẽ abierat, atq; de
lo Magiſtro equitum, qui rebus deſperatis cũ Catharina Henrici vxore, Segurã prius
præruptis in Conteſtanis ſitum oppidũ, arduumq; aſcenſu, ſe contulit: deinde in Va
nos fines dilapſus fuga eſt, ampla ditione relicta, quã in Caſtella obtinebat, Arcobrig
ona, Oſorno, & Ribadeo, Candeleda, Arenis, aliiſq; oppidis magno numero. vnde
lorum familia ex magnis diuitiis, magnaq; potentia, in pręceps abire cœpit. ex aliena
vt fit, creuere alii, Fagiardi, Henrici, Sandoualii, Pimentelii, Stunicæ. Suſpicio fuit
ſtolas confictas fuiſſe: & magni auctores teſtantur, Ioannẽ Garſiam, qui Daualo à c
tariis erat, quęſtione tormẽtis habita, eas ſe cõpoſuiſſe cõfeſſum: ſed id ſuppreſſum
Regis intererat, & procerũ aliorum. & de cõfeſſo tamẽ, tanquã de conuicto rerũ ca
vti alio loco monſtrabimus, ſuppliciũ ſumptũ. certe Aluarus Luna Magiſter equitũ
uali locũ ſuffectus eſt. Gonſaluus Meſſias D. Iacobi militiæ pro Magiſtro moderat
libera decernendi poteſtate creatus. Tantis rebus vno tempore perfectis, Complu
abiit. quo tẽpore filia illi Illeſcis nata eſt ex vxore, tertio Nonas Octob. cui Cathar
men eſt inditum. explorata Reginę fœcunditas, ſpes maſculę prolis, puellęq; ortus
ſam prouinciã lætitia, & gratulatione compleuit. quã Toletani Præſulis obitus bre
ſecutus, nonnihil conturbauit. Compluti ad XII. Kal. Nouemb. ex diuturno m
ſumptus eſt. ſepulchrũ marmoreũ in D. Petri templi maximi Toletani ſacello, q
impenſa erat extructũ, eleganti opere cernitur. In defuncti locũ Ioannes Contreri
tanus Decanus, patria Riacenſis cooptatus à collegio, Romam continuo abiit, vt
nem Martino Pontifici probaret, vti erat more ſuſceptum. biennium ferme eund
undoque conſumptum.

Rex Maurus obiit CAP. XIII.

TOLETI, quo Rex Caſtellę ſoluto procerum conuentu quam primum abiit,
cæ forma immutata eſt perturbatę antea, & partium diſſidiis obnoxiæ. ſex Æ
ennes creari conſueuerant; ex plebe terni, totidem ex nobilitate. hi duobus p
& lictorum duci coniuncti, quadam ſenatus imagine res communes guberna
mittebantur è Patriciis alii quicunque intereſſe vellent, cum iure ſuffragii: qu
peruerſio erat, ſenatoribus partim incertis, partim temporariis. vtrunque nou
dicto procuratum: ſancitumque vt quod Burgenſibus datum erat ab Alfonſo R
uo, ſedecim ſenatores, pari è nobilitate atque populo numero, Toleti eſſent. pro
vita maneret. quod eorum maior pars decreuiſſet, id ius faſque eſſet. in defunct
cum Regis nominatione ſuccederent alii. Vnde is magiſtratus venalis eſſe cœp
runq; in contrarium vertuntur, quę à ſano principio ſuſcepta erant. Maiori cauſ
to poſt Pompelone regiminis ratio correcta eſt, in tres pętores antea diuiſi, qui
bis partibus iura dabant: ſuburbio, ciuitati, atq; illi vrbis regioni cui Nauarrerię n
bis partibus iura dabant: ſuburbio, ciuitati, atq; illi vrbis regioni cui Nauarrerię n
magna ſępe partiũ cõtentione, qualẽ in multiplici imperio fuiſſe fides eſt. annu⁹

o à Carolo Vaſconū Rege conſtitutus eſt, adiunctis ſenatorib. decē, commoda publi-
ratis, vniuerſiſq; ciuibus reuocatis in vnū reipublicę corpus. Ioanni Comiti Fuxenſi,
o filius ex vxore natus eſt: cui cū ætate mirabili rerū humanarū varietate ad regnum
onum aditus eſt patefactus cōſequentibus annis Carolo extincto, quē in auiti imperii
ex Blanca Ioannes Aragonius ſuſceperat: miſeratq; cū matre ad Regē auum. Vianæ
nceps continuo eſt renunciatus, multis aliis municipiis adiunctis, ac nominatim Co-
Peraltaq;, nouo in Vaſconibus exemplo, ex imitatione tamen finitimarū gentium, vt
ncipatus Regū maioribus filiis legitimus eſſet ſancitū, lege in perpetuū lata ad tertiū-
num Kal. Febr. eius ſeculi anno 23. quinto poſt menſe agente auo, in infantis verba à 1423.
is regni ordinibus iuratū Oliti, vbi ſe Rex ingraueſcente extremaq; adeo ætate mul-
iere conſueuerat, locorū amœnitate palatiiq;, quod extruxerat, elegantia & magni-
ia inuitatus. Rex Caſtellæ identidē in minori etiam ætate, à Luſitano fuerat per lega-
fœdere, paceq; appellatus. diuturnis calamitatibus vtranq; gentem vexatam; finem
aut modum eſſe debere. nunc hactenus Luſitani poſtulatis datū, vt induciæ nouem
nti annorū eſſent: cautumq; ne alterutri in alteros eo decurſo tempore arma ſume-
iſi bello per feciales ante annū & dimidium denunciato. Eæ inducię voce præconis
, vbi Caſtellæ Rex erat, promulgatæ magnā genti lætitiā pepererūt. pro diuino mu-
l omnia templa ſupplicationes habitę. inter proceres ludis, conuiuiis, comitateque
um. ludicrum militare commiſſum. Ferdinandus Caſtrius Luſitani legatus, equo
z paludamento inſignis, dum cæteros ad certamē prouocat, pleriſq; experiri detre-
us, à Roderico Mendoza, Ioannis Mendozæ filio, primo ictu ad terram proſtratus,
m vitæ periculū adiit. afflicto Rex omnem humanitatē exhibuit: reſtitutumq;, atq;
ice donatū, remiſit in patriā. Inter Caſtellæ, & Aragoniæ Reges legationes repetitę.
za Almaſani regulus Neapoli Henrici Principis capti cauſas explicaret: Cathari-
coniugē, Daualum Magiſtrum equitum, perfugas alios reddi poſtularat: noui de v-
legati ab Aragonio, ad Caſtellæ Regē miſſi. legationis princeps Dalmatius Tarra-
s Præſul. Leges Aragoniæ excuſatæ, nefaſq; vlli eſſe, ad eius gentis pręſidium con-
b. patrociniū denegare: fidem publicā, qua confiſi venerant, violare cōtra ius gen-
Præterea explicatū, quo in ſtatu res Neapolitanæ eſſent. ſuſpiciones inter Reginā
nultiplices exortas. vrbes & oppida in partes ſciſſa. ex ſummo cōuerti fortunā Ara-
cœpiſſe. periculū eſſe ne veniretur ad manus. Alfonſum Regina querebatur, plus
oritatis rebus gerendis arrogare, q̃ pro cōceſſa poteſtate. dare pręfecturas, mutare
, milites in ipſius verba ſacramento adigere. leges, gentis inſtituta, moreſq; immu-
peruertere. Hæc illa in Alfonſo accuſabat, vario & mutabili ingenio fœmina: cui
pręſentia fecerat, in timore benigna, poſt victoriā ingrata, vitio prauitatis humanę.
s Reginæ imbecillitatē animi verebatur, & male cautos amores non ferebat. eam
ab vrbe Neapoli in Catalaunos ſubmouere cogitabat. eo conſilio claſſem in Hi-
ſtrui mandauit. id non fefellit mulierem ſeu per ſe ſuſpicacem: ſeu quia in dome-
idio occulti quicquā eſſe non poterat. Ex eo tempore parum ſancta ſocietas inter
gentē eſſe. vtrinq; querimonias iactari, vtroſq; ſe inſidiis petitos accuſare, neutros
x ſe in arce noua tenere, Regina ad portam Capuanam, loco, arcis inſtar firmiſſi-
nito. Duæ factiones Neapoli exortæ, Aragoniorum & Andegauenſium, nomina
idioſa noſtra etiam & parentum ętate. Simulat Rex valetudinem. Ioannes Carac-
neſcalus maiori apud Reginam gratia, & auctoritate, quam honeſtum eſſet, inui-
ſa accedens capitur: mox ad portam Capuanam aduolatur. portis clauſis ponteq;
itatum periculum, Alfonſuſq; repulſus eſt. ſagittis, & miſſilibus pugnatum, non
gis periculo. ab iis initiis ventum ad manus, diuiſaq; ſtudiis ciuitate, in ipſis plateis
catum eſt melior initio fortuna partis Aragoniæ fuit. vrbe in poteſtatē redacta;
, atq; incenſa magna ex parte, arx vbi Regina erat circumſeſſa: ſupremoq; conatu
ta, loci firmitate, præſidiiq; fide ſtetit. præſto tum Reginæ affuit Sfortia è propin-
aſtra habebat, auxilio euocatus, tum Alfonſo è Sicilia Bernardus Cabrera, è Ca-
laſſis, in qua duę & viginti roſtratæ naues, octo onerariæ erant. Ea claſſis ad quar-
Iunias Neapolim appulſa Aragonias vires, quæ labare cœperant, cōfirmauit. de-
vrbem dimicatū. nouę cędes, nouæ direptiones factæ. Regina Auerſam dedu-
quebatur Sfortia cum præſidio militari, ad quinq; millia ciues ſuā ſtudia profeſſi:
m permutatio facta: Caracciolúſq; redditus libertati. Ventum ad extremū. Re-
nſi adoptionem, vt ingrati animi reſcindit Nolæ ad vndecimum Kal. Iulii. Ludo-
degauēſem tertium eo nomine, ſecundi filium; Roma euocatū, in eius locū ſub-
Calabriæ Ducem renunciat: qui principatus regni deſtinatis hęredib. dari con-

ſueuit. auctores cõſilii, Sfortia Caracciolusq;. paruis momentis magnæ inclinationes fi
in omni reipublicę parte, in bello ciuili maximę, quod opinione hominum, famaq; gub
natur. fortuna Aragoniæ partis ex eo conuerſa, immutataq;. Braccius quem Sfortiæ op
neret, ab Alfonſo accerſitur è Veſtinis vbi Aquilam obſidebat. venire ille recuſauit.
diffidentia victoriæ, ſeu ſpe eius vrbis occupandæ, totiusſque vicini tractus. ergo Alf
ſus neceſſario in Hiſpaniam nauigare conſtituit, æger mora, impatienſq;, ad noua belli
ſidia colligenda: tametſi alia ſpecies erat, Henrici fratris à vinculis eximendi. Petrus
Alfonſi frater, rebus, bello, paceq; præfectus, ad quē ſumma imperii rediret. Iacobus
dora, aliiq; ex vtraq; gente Duces adiuncti. Caietæ priuatim Antonius Luna Præpoſ
filius Artaldi Lunę Calatabelotę Comitis. Quo tempore Regi Caſtellę, Placentiæ, Tal
ræ, atq; Madriti agros, & oppida obeunti, filia altera ex vxore nata eſt, ad quartũ Idus
cui Eleonoræ nomen eſt inditum. Rex Maurus Iuzephus Granatæ deceſſit, anno Ara
octingenteſimo vigeſimo ſexto. ſucceſſit Mahomad filius regno tertium ablato, & p
tuis calamitatibus, quam alia re geſta nobilior futurus. Regis Caſtellæ amicitiam pu
coluit initio: Muleium Tunetanum Regem magnis officiis deuinxit. prouidus barb
aduerſus externam vim, ſi ab alterutra gente ingrueret, perfugiũ apud alteros parar
gebat. præſidium, quod in ciuium beneuolentia firmiſſimum eſt, parare non potuit,
manu, vnde illi cognomen, læuus conſilio, ſiniſtra fortuna.

Henricus Aragonius liberatur. CAP. XIIII.

PETRVS Luna, cui in Pontificum diſſidio, Benedicto tertiodecimo nomen fuit,
inſulæ, vbi ſe tenebat loci munitione pontificium nomen retinens deceſſerat ad
mum Kal. Iunias, ipſo Pentecoſtis feſto die, ætate grauis, atq; adeo nonagenarius. qu
raculi inſtar fuit in tanta rerum varietate, tantiſq; procellis, tandiu produxiſſe vitam
pus in eius arcis templo compoſitum funere translatitio. Ludouicus Panſanus ciuis
lenſis, atq; è familia Alfonſi Carrillii Cardinalis ſancti Euſtachii, pro certo affirmat
prio cõmentario, Benedictum veneno fuiſſe peremptũ, infectis nebulis dulciariis,
in ſecundis menſis libenter veſcebatur, à Thoma monacho, quo is multum & fami
vtebatur de confeſſo, atq; conuicto ſumptum ſupplicium, corpore in quatuor con
partes. Conſilii auctorē Cardinalem Piſanum ad capiendũ Benedictum in Aragon
gatum, Dertuſa vbi ſe tenebat operi intentus, aufugiſſe metu Roderici, Aluariq;, pa
nedicti indignam cædem vlciſci parantium, Legati haud dubium capite: niſi celer
ſpanię finib. diſceſſiſſet, re ex ſententia patrata, neq; diſſidio tamē compoſito. Nam
qui ſupererãt, Cardinaliũ nominatione Egidius Munotius Barcinonēſis Canonic
functi locũ ſuffectus eſt. Vile erat ac nihili, ꝙ ad eas ſordes abiiciebatur. & ipſum n
atq; aduerſus cõſenſum orbis terrarũ oblatum honorē, ſuſcipere recuſantē, Alfon
gonius Rex confirmaſſe fertur, ineundiq; Pontificatus auctorē extitiſſe, Clemen
nomine nimirũ Martino Pontifici ægre facere cupiebat, ad Andegauēſes propēſo
goniis reb. aduerſo: qui Ludouicũ Andegauenſem antea Regē Neapolitanũ, Ron
eccleſiæ beneficiariũ nuncuparat: & nuper abdicatam à Ioanna Regina Alfonſi ad
probaſſe videbatur, vireſq; contra illũ, & conſilia participaſſe. Ex decreto cõcilii C
tienſis cõuentus Papię Epiſcoporũ haberi cœptus, Senas Hetruriæ nobilē ciuitatē
vim peſtis graſſantem translatus. eo vndiq; Epiſcopi & oratores miſſi. ſuos etiam
fonſus: mandauitq;, vti Benedicti cauſam diligenter agerent: ereptiq; per iniuria
ficatus, litē intenderent. abſterruit ea mentio Martinũ: ſtudiaq; reſtinxit in Ande
concitata feſtinanterq; ſoluto conuentu, atq; in tēpus aliud reiecto, Epiſcopos, &
diſcedere iuſſit, veritus ne renaſcente diſſidio, nouis difficultatib. orbis Chriſtian
caretur. Interfuit conuentui Ioannes Contrerius Toletanus, Primatis nomine
ſcoporũ primus Martini Pontif. cõceſſu, vti gemina eius diplomata indicio ſunt:
» empla adſcribimus, inter Toletani tēpli ſchedas forte ab amico reperta. Cũ Pat
» Primates vnũ ſint, & ſolũ nomine differant, dignũ cenſemus & debitũ vt eiſdē h
» etiã potiantur. Hinc eſt quod nos de venerabiliũ fratrum noſtrorum S.R.E. Ca
» conſilio, cuiusvis ambiguitatis ſuper hoc ortæ, vel oriturę dubiũ tollere volent
» tate apoſtolica tenore pręſentiũ declaramus, venerabilem fratrem noſtrũ Ioan
» piſcopum Toletanũ, qui Hiſpaniarũ Primas eſt, eiuſq; ſucceſſores Archiepiſcop
» nos, in Capella noſtra, conciliis generalib. ſeſſionibus, conſiſtoriis, & locis aliis q
» tam publicis, q̃ priuatis, quoſcunq; ſedis Apoſtolicę notarios & alios Archiepiſ
» Primates, etiã ſi ętate & ꝓmotione priores fuerint, ꝓcedere debere, quemadmo
» biles fratres noſtri Patriarchę illos hactenus ꝓceſſerunt & pręcedũt. volētes & e

e statuerēs, vt idē Ioannes Archiepiscopus & successores sui, ac quicunq; alii primates,
atiis, & aliis Archiepiscopis nō Primatib. prędictis in Capella, cōciliis, sessionibus, cō-
riis & locis huiusmodi de cętero perpetuis futuris tēporib. ad instar Patriarcharū prę-
orū præponantur & præferantur ætate & primæuis promotionibus Archiepiscoporū
Primatum huiusmodi, cæterisq; contrariis non obstantibus quibuscunq;. Hoc primi
matis exemplū est. alterius subiicimus. Quamquā venerabiles fratres nostri Archie-
pi & Prælati in generali concilio cōstituti, pro statu prospero vniuersalis ecclesiæ atq;
o & conseruatione libertatis ecclesiasticæ, curis, vigiliis laborare, & diligenter inten-
tenentur: tu tamē quem Hispaniarū Primatē esse tenemus & asserimus: & propter-
emadmodū iam pridē in nostra curia experientia docuit: dilectis filiis nostris & A-
licæ sedis notariis, qui prælatis aliis præferuntur, præferebaris: sicut in concilio eiusq;
nibus & aliis locis publicis præferaris: eo debes feruentius animari & vigilantius in-
re ad omnia concernentia statum catholicæ ecclesiæ atq; nostrum: quo propter hu-
di primatiā excellentiori titulo dignitatis fore dignosceris insignitus. Quocirca fra-
atē tuam, quam fide feruentē & in bene gerendis rebus dicti concilii circumspectam
n dubitamus, requirimus & hortamur: vt cum Hispaniarū Primas existas, sicut pru-
r agis iuxta datā tibi à Domino sapientiā, illa omnia in eodem cōcilio circunspicias,
s & prouideas: quæ pro felice statu Romanæ ecclesiæ honoreq; nostro & Apostoli-
is tibi necessaria, vel vtilia videbuntur: & quæ ad laudem Dei & pacem Christi fide-
oueris pertinere. Datum Romæ apud sanctum Petrum nonis Ianuarii, pontificatus
anno septimo. Hæc ante. Nunc Alfonsus in consilio perstans in Hispaniā nauigan-
scensa classe, in qua triremes decē & octo erant, onerariæ duodecim, Neapoli soluit
ri mense dimidiato. Iniquū anni tempus erat. Itaq; coortis tempestatibus disiectæ
a loca naues, correcto tandē cursu, Massiliā tenuerunt, vrbē in ora Phocæensis Pro-
nobilem, celebrem portu, & Andegauēsium imperio parentē ea tempestate. ruptis
s penetratū in portum est. pugnatum acriter mari, terraq; ad multam diem. noctis su-
ntu Cardonæ Comes Folchius abstinendū certamine iudicabat. certa pericula es-
tas vrbis plateas, intus hostes, & cuncta insidiis opportuna: ne si pateant quidē por-
explorato, nisi luce intrandum negare. Contra Ioannes Corbera instandū perculsis
bat: neq; dandum spacium, quo vires, animosq; colligerent. Hæc placuit Regi sen-
certamen instauratum. magno impetu in vrbem irrumpitur. multum audaciæ per
as irrumpentibus fuit: magna rapiendi scelerumq; licentia. Illud religiose: fœminæ
mes conseruatæ, quæ ad Diuorum templa confugerant: ac ne res quidē quas detu-
blatę vtrunq; Regis edicto. Vrbe relicta, prędaq; in naues imposita, fine anni disces-
. Ludouici Episcopi Tolosani Carolo II. Rege Neapolitano geniti ossa Valentiam
canis delata: quo se Rex confecta nauigatione retulit, aliis vitatis ciuitatibus: quo
r Castellę, de Henrici fratris liberatione ageret. Cognito eius aduētu Castellæ Rex
mittit, principio anni millesimi quadringētesimi vigesimi quarti, qui redditū patrię

1424

s, victorias gratularentur. deinde restitui perfugas atq; ad iudicium dedi, de quo tan-
rat contentio, nouo conatu postularent. hi legati Valentiæ auditi ad tertium No-
rilis. Quo tempore res Aragoniæ Neapoli quidem vehementer inclinauerant: ac
oppressæ erant, Sfortia quamuis tanti nominis Duce, dum Aquilę obsidionem dis-
ontendit, à Braccio circumsessæ Aterni fluminis hibernis imbribus inflati, in trans-
ncto ipsis Ianuarii Nonis. Tenue id leuamen erat Francisco Sfortia idonea iam æta-
nas partes implenti. Accessere externæ vires. Martinus Romanus Pontifex atque
us Mediol. Dux Pontificis opera partibus conciliatus. ab eo Genuæ idonea classis
a, missaq; Duce Guidone Taurello. affuere copiæ terrestres. Caieta momēto tem-
pta, misso per cōditiones Aragonio præsidio. vis admota Neapolim. venientib. Ia-
aldora vrbis pręsidio Pręfectus, cū ijs cōsilio cōmunicato, pactusq; stipendiū, quod
oniis debebatur, vltro portas aperuit. insidias vitę suę à Petro Principe cōparatas fa-
endebat: cū pro ingenio, infidus esset, mobili animo, auidus rerum nouarū. Pridie
rilis amissa Neapolis, duabus tantū arcibus retentis, Noua atq; ea, cui ab Ouo no-
mari circunfusæ, exiguę quidē angustęq; spaciis, firmissimę tamen. Neapoli capta,
ictori prona erant. vrbes & oppida certatim deditionem facere. Id ægre Aragoniū
habuit, importunis Castellæ Regis actionibus grauissimam plagam acceptam. fla-
indictæ cupiditate: sed omnia tamē tentare constituit, priusquā bellum attingeret.
almatius Pręsul legatus Ocaniæ dato senatu sui Regis mādata corā Castellæ Rege
t. Debere eū ęquitate postulati tandē, sin minus Henrici propinquitate, fraternisq;
s moueri. Si quid peccatū erat, satis pœnarum diuturnis vinculis datū. Sibi pręiu-

dicatum eſſe,niſi fratre liberato,cauſam non deſerere. Tibi,inquit, Rex maxime co
randũ,ne priuatis tuorum cupiditatibus indulgendo, vtranq; gentem nouis obiicia
mitatib. ſi ventũ erit ad manus. Erant in Caſtellę regia pleriq; gratia, auaritia,timore
prauati:ne Henrico liberato, ſuſcepti eo capiendo conſilii pœnas luerent,bonaq; e
eriperentur, contactu alienę ditionis cõtaminati. horum ſtudiis fauebant alii. ante
Aluarus Luna nimia gratia potentiaq; ferox,ſatis magnũ fructum ratus, ſi preſentib
eretur,neq; longius conſpectũ intendens.his impedientib.nihil effectũ:ac ne impe
quidem,vt inter ſe Reges colloquerentur. Dimiſſis Aragoniis legatis,Caſtellę Rex
abiit:quo tempore Auguſti die decimo,Catharina eius filia Madrigale extincta in V
eſt. Corpus Olgis ſepultum. is mœror breui noua lętitia & maxima mutatus eſt. Va
1425. Henricus infans ex Regina natus eſt,ipſis Ianuarii Nonis, inchoãte eius ſeculi anno
fanti de ſacro fonte ſuſceptores à patre Rege adhibiti. Henricus maris pręfectus, A
Luna,Dieghus Sandoualius Antelatus Caſtellę cũ vxoribus. Menſe Aprili in infan
ba cuncti ordines ſacramento adacti, poſt patrem Regem futurum. Aragonius C
guſtę bellũ omni conatu comparare: militum,equorum,armorũ apparatu prouinc
pere.de eo bello defendendo Vallifoleti deliberatio ſuſcepta eſt.varię dictę ſenten
continuo decernebat bellũ,procaci ore,in ipſo conflictu ignaui.alii cautiores om
ne tempeſtatẽ eam procurandã iudicabant:ac niſi neceſſario ad manus venire recu
Regis ſententia anceps erat,neq; quid optimũ factu foret,ſatis prouidebat animo.
Rex Vaſconũ de eius controuerſię euentu ſolicitus,in quo ſalus publica vertebatur
ad Caſtellæ Regẽ Petro Peralta regiæ Procuratore, & Falce, qui erat ipſi à commen
contentione pacanda ſuam operã pollicetur. Magna legatorũ diligentia rem prop
confectã,litteræ ab Aragonio allatę diſturbarunt, Ioannem fratrẽ ad ſe euocantis i
quaſi de rebus magnis deliberaturi. diſcedit ille inuitus (ſic videri voluit) impetra
Rege Caſtellę venia,dataq; poteſtate de tota controuerſia,quæ inter patrueles Re
paciſcendi, in Aragoniã abiit. Erant ad Turiaſonẽ Aragonii Regis caſtra in Caſte
irrumpere parantis,niſi ſatis factũ eſſet,vſq; adeo in vindictã præcipitis, vt præ eo
politanas negligere videretur,vbi nouam plagam acceptã nuper eſſe nunciabatur
ad Aquilã prælio inſigni victo cæſoq; ad octauũ Kal.Iunias,Duce in paucis ea ætat
Confidẽtia animi,hoſtiumq; contemptus exitiũ attulit. ad Aquilam, quã vrbem
obſidebat,ancipiti pugna dimicatũ eſt, ductore pontificii exercitus Iacobo Cald
rillii Cardinalis propinqui duo Ioannes,Sanctiuſq; victoriæ præcipuã laudem tu
ſtanti virtutũ indole iuuenes.Picenum etiam copiis pontificiis pręfecti,à Braccio
cupatũ,mox eripuerunt. Interfecti Braccii corpus Romam delatum,quoniã à pi
mero exemptus erat,ad D.Laurentii pro foribus in loco profano ſepultum eſt. In
nio quarto Romano Pontifice Peruſiã translatũ,in nobiliſſimo ſepulcro rite co
colaus Fortebrachius:qui Roma capta eum honorẽ auunculi defuncti manibus
curauit. Florentiæ in Hetruria Petrus Frias Hiſpaniæ Cardinalis deceſſit. corpus
niam relatum,Burgis in templo maximo tumuli honorẽ habet. ex obſcuro gene
fortuna,conſpicua forma,induſtria,atq; dexteritas,Regũ gratia Henrici Ioannis
pliſſimos honores euexit. mediocris ſtatura fuit: turpis vita auaritiæ ſordibus at
accidit vt Burgis cum Segobienſi Epiſcopo Ioanne Tordeſilla rixaretur.eum C
familia quidã fuſte eodẽ die dolauit. atrocis facinoris inuidia penes herum ſteti
inſcium: vti is poſtmodũ eſt confeſſus, qui tetri facinoris patrator fuit. ſed exp
tamẽ proceribus ſuperbiã hominis immodici & priſtinæ ſortis obliti edomandã
Cardinalis abſcedere fuit cõpulſus.Pecunia cuius vim magnã ſtruxerat,abs Re
ta.quæ præcipua cauſa extitit exilii maturandi. ſic pereunt male, perduntq; theſ
ſtudiis quæſiti.viris ſacratis nullũ certius quam in pietate præſidium.an in exilio
tæ reliquũ exegit mutarit,nil compertũ habebamus. Huius opus eſt Spegiæ mo
D. Hieronymi ordini conſtitutũ,magna iam incrementa in Hiſpania ſumenti.
ragonius Turiaſone à Rege fratre benigne atq; ſplendide acceptus eſt. eo aucto
conditionibus diſceptatur, & plenior à Caſtellæ Rege,atq; proceribus decernẽ
demandatur, flexo itinere in Vaſconũ fines ſine maleficio penetratũ:& ad Mira
dum Aragonia caſtra poſita ſunt æſtate iam exacta. Carolus Rex Vaſconum co
Nobilis Oliti extinctus eſt,repentina vi morbi deficiente anima,ſabbatho,ſexto
qui dies Virginis matris natali ſacer eſt. Corpus Pompelone in templum maxin
iuſta exequiarũ regio apparatu facta. Morienti patri Blanca eius accitu affuit, h
antea filiã ſibi cognominẽ enixa.ea continuo ad virum ſucceſſionis inſigne,vex
miſit.quo prælato in caſtris,Rex Vaſconũ proclamatus eſt,feſtinato vt quidã d

ompelone debuisset regni prius iura & immunitates iurare.sed nimirũ Regũ volun-
o iure sæpe est: proceribus dissimulantibus,multitudo curis vacua,& sine falsi, veriq;
mine adulationibus certat palam, neq; vltra verba quamuis offensa progreditur. de-
Regis manibus cum esset in castris parentatum,ad Regum controuersiam conuersi
i: reque diu & multum deliberata in amplissimo procerum è tribus gentibus con-
sententia pronunciata est: cuius hæc summa fuit. Henricum Principem vinculis
nuo eximendum. Honores atq; ditionem omnem restituendam videri: adiiciendos
decursi temporis reditus, qui penes sequestrũ erant. tantundem de Petro Manrico
mandatũ. Regi Castellæ & proceribus grauis ea sententia visa est. & nimirum natu-
ebat, vt se Ioannes fratribus æquiorem præberet, neq; ineundæ concordiæ vlla spes
isi liberato Henrico. quæ res Castellæ Regem & proceres mouit, vt sẽtẽtiæ morem
ent. Henrici liberati nuncius intra diem & dimidium ad fratres perlatus est, vt con-
at,fumo è turribus,atq; speculis, quarum erat magnus numerus significatione facta.
Aragoniç copiç Turiasonem reductæ,mox dimissæ in hiberna sunt mense Nouemb.
es Aragonius Agredam est progressus,vt fratri obuius complexũ ferret: atq; ad Ara-
n Regem Turiasonem deduceret.nullus dies tribus fratribus iucundior illuxit,non
Henrici libertate lætantibus,sed etiã Castellæ proceribus terrore perdomitis: quod
rrimũ victoriç genus est. Valentiç per idem tempus Alfonso Iuniore Gandiæ Duce
eris defuncto ad tertium Kal. Decemb. Ripagorsæ principatus Ioanni Aragonio,
asconum datus est. id præmium nauatæ operæ fuit, promissum antea, nunc præsti-
Ioanne Gusmanio Nieblæ Comite vxor Violantes Martini Regis Siculi filia, post
na dissidia repudiata est: magno dolore Friderici Lunæ Comitis,sororem regio san-
rognatam, nulla sua culpa væsanos tantum ob mariti amores ludibrio haberi non
s.inde simultates graues exortę sunt inter vtranq; familiam. Castellç proceres quos-
ridericus tentando opportunos inuenit, in partes attraxit.

Aluarus Luna è curia ablegatur. C A P. XV.

RICO Principe liberato, res Castellæ amplius exacerbatæ sunt,tricipiti antea am-
ione conuulsæ Aluari Lunæ, Ioannis,Henriciq; Aragoniorum fratrum. hos proce-
equebãtur,vt quemq; spes variæ,aut beneficiorũ memoria incitabat. nunc Arago-
ribus inter se conciliatis è tribus factionibus geminæ factæ,reipublicç nihilominus
s. Maxima procerum pars in perniciem Aluari conspirauit,quem in aula cum pau-
nouis hominibus,atq; eius beneficio obligatis superbe,& auare dominari dolebãt.
ilitari laude,nullis virtutibus,vna ingenii dexteritate, & assimulatis ad tempus of-
eum gratiæ & potentiæ gradum euectũ querebantur scilicet,solumque alieno no-
gnare: recentem eius felicitatẽ ægris oculis aspicientes, & fortunę modum in ho-
ioqui humili & obscuro requirentes maxime.ipse fauore Principis ferox,cui à pue-
nia iura familiaritatis assueuerat, vẽturiq; securus cęteros omnes prę se viles existi
imiumq; prçsenti potentia fidere. Prorsus vt Reginam de turpi amore appellasse,
sset, & magni viri affirmarent: vero, an falso,compertum ne tum quidem fuit: &
inuidia crimina afficta, creditaq; putamus fuisse. Eius conspirationis semina Tu-
quo Aragonios fratres conuenisse dictum est,iacta,vertente proximo salutis anno
ad maturitatem peruenerunt. Cuius principio Castellç Rex Segobiç Christi Dei 142.
diem celebrauit: Vasconum Rex Medinç Campestri cum matre: paulo ante Re-
llç ad Roam municipium conuento. Henricus Ocaniam abierat, sublata faculta-
n accedendi: attingendive aliquam reipublicç partem. Valentiç Rex Aragonius
: vbi Constantia Dauali Magistri equitum filia Ludouico Masç nobili in primis
copioso pacta est. dos magna ex parte abs Rege dicta. Ea enim fuit animi magni-
non modo senis & profugi patris vnam ob iniquitatem fortunç euersi egestatem
it: sed filium etiam Enecum Daualum, atq; ex Bertrando filio nepotem Enecum
m amplis opibus donarit, rerum potitus Neapoli. Aragoniæ Regina vidua cum
nora filii Regis Aragonii hortatu Valentiam abiit: breuiq; sese Medinam Cam-
etulit, ne diuturna absentia egre faceret Castellç Regi. Quo annuente Vrgelię
Castro Taraffio, quo Morç ex arce translatus fuerat, Setabim migrauit hac tẽpesta-
goniis rationibus propter impendentes Castellç motus commodius fore proui-
vnus diuturnç calamitatis & vitæ terminus fuit. Tauri Castellç conuentus agita-
e restringendis aulç sumptibus disputatum: cui pares amplitudini regni opes non
t. Cohors prçtoria in qua mille equites inerant, ad centũ redacta. Aluarus ei co-
fectus.nouç auctoritati inuidia par. Fuere ii conuentus insignes duobus claris fu-

neribus,Ioannis Mendozę,in cuius locum Rodericus filius regię Magister est creatus. I
annes minor filius Viscaię Pręstamerus. Henricus etiã decessit regio sanguine & suis virt
tibus clarus. maris pręfectura Friderico defuncti filio data est abs Rege. Castellæ procer
inter se consilia atq; dolores cõmunicant,per litteras & nuncios, quo tectior res esset. M
gistri militares,Calatrauę Ludouicus Gusmanius,Alcantarę Ioannes Sotomaior,Velasc
regio cubiculo pręfectus, Rex Vasconum, Henricus frater, alii fœdus inter se sanctissi
iureiurando,atq; omnib. execrationibus sanciunt eosdẽ amicos inimicosq; habituros:R
gisq; auctoritate incolumi daturos operã, ne quid detrimenti respublica caperet, pessi
quorundã consiliis, atq; actionibus perturbata. Id fœdus mẽse Nouembri auspicante C
cillę in Medinę Campestris agro est ictum,totius actionis ministro Petro Manrico: qu
inquieto & ardenti hominẽ ingenio fuisse,eius ætatis monimenta docent.Rei perficie

1 4 2 7. opportunitas quærebatur.Tauro Zamorã Castellæ Rex abiit,principio anni 1427.H
ricus Aragonius impetrata prius,deinde denegata curiã accedẽdi facultate, Ocania in
teriorem Castellam mouet splendido comitatu stipatus, & cum armis ad omnem ca
paratus. Rex Septimancas sese retulerat. Aragonii fratres coniurati proceres Vallisole
tenent. Principes studiis diuisi,quiq; separati ab aliis suos agitare conuentus. pauci qu
otium republica carius erat, mediã personam gerere: alienæ cõtrouersiæ spectatores
le quam participes esse. inter discordes Regi parum auctoritatis erat præter insitã ign
quasi veneficiis vix animi compoti. Offertur à coniuratis libellus aulæ vitia, & Aluari
minationes continens. rationem aliquam inuestigandam videri publicæ calamitatis p
cũrandæ. Re deliberata dati iudices in causa ferme è coniuratis,maris Præfectus, Ca
uæ Magister,Petrus Manricus, Ferdinandus Roboreus, obscurus quidẽ homo,pecu
sus tamen, & fisci rationibus, ærarioq; regio præfectus. His cognoscendi facultas co
sa est de criminibus quæ Aluaro obiiciebantur. si sententiis variarent, Benedictini c
bii Præfectus adiunctus. quod maior pars decerneret, id fixum ratumq; fore consi
cõmunicato pronunciãt primũ Videri,relicto Aluaro,Regi concedendũ Cigales: fa
damq; potestatẽ Aragoniis fratribus ipsum cõueniendi.deinde adiiciunt. Aluarum e
submouendũ. annuum & semestre exilium fore.Proh dedecus atq; ignominiam Re
xerim,an prouincię,an ætatis. Ereptum Principi,quod est in principatu beatissimum
cogi. imperatum à subditis,Regem obtemperasse. Cigales Rex abiit: coniurati, salu
accessere. Henricus aliquandiu in genua procumbens, lacrymas etiã pœnitentiæ i
profudit,adeo humanis ingeniis parata simulatio est. Aluarus Ayllonẽ suæ ditionis
abiit,magna nobilitate prosequẽte,honoris & pręsidii causa.in his Garsias Toletus C
siæ,Mendocius Almasani regulus,vterq; Aluari ære obstricti, à quo accipiebant an
laria. Excepit procerũ contentio ad Regis familiaritatẽ nitentiũ variis artibus: apu
tantũ gratia posset,vt se, & sua alieno arbitrio manciparet.Ferdinandus Roboreus
auctoritate anteibat,ante proximus Aluaro,& nunc sublato æmulo validior: pror
mulata valetudine sępe ad eũ Rex & proceres senatu habendo ventitarent: quod
ignobili homini inuidiosum erat:vt sæpe in contrariũ vertitur aulæ fauor, nisi mod
beas. Cœperat Rex iratus esse Ferdinando, quod festinatione præcipite in eum à
gnis beneficiis esset obstrictus,sententiã exilii in Aluarũ protulisset. Vbi exacerba
& posse Ferdinandũ euerti satis patuit, ijs qui occasionẽ rei maturãdæ acriter spe
tur, à Rege Vasconum de multis criminibus coram Castellę Rege postulatus est.fa
hominem esse: perfida cum proceribus cum externis consilia agitasse: sermonis
cusauit frequenter aduersus maiestatẽ habiti. Re deliberata, in vincula duci iuss
biæq; seruari. Vzedæ in custodia obiit, haud leui exemplo nihil incertius aura au
quę leui momento in diuersa circũagitur. Granatæ Rex ciuium cõiuratione hoc
gno,& patria pulsus in Africam ad Tunetani Regis Pręsidiũ nauigauit,profugus,
Mahomad cognomento Paruus in eius locũ subrogatus, in diuersæ factionis hom
sari cœpit: morte,exilio, bonorum spoliatione mulctare,quæ effunderet in alios.
natim Iuzephus ex Abensarraxia familia inter Mauros nobilissima Prætor vrba
iuridicundo creatus,rebus desperatis Murciam abiit se tuendi consilio,armaq; C
nouum Regem, priusquam se confirmaret, concitandi. Eodem tempore Hier
monachi in duas factiones scissi sunt, vti est antea demonstratum. Lupus Olmec
tini Romani Pontificis gratia pollens, cum quo Lutetiæ studiorum tempore co
tubernio vsus erat,dissidii auctor extitit, nouæ sectæ capite Diui Isidori nomine
rio ad Hispalim constituto. vnde vniuersæ familiæ appellatio facta est. Nostra æ
cita concordia, ij monachi veteribus Hieronymianis vnde prodierant contri
cura Philippi secundi Regis Hispaniæ. verum ad Castellæ motus reuocetur ora

Aluarus Luna in aulam reuocatur. CAP. XVI.

ETERNA constitutione nexuq; causarum latentium (quod fatum vocant) quemq; hominem suum cursum peragere, neq; esse aliquid in nostris consiliis. ad euitandum est immutabili lege destinatum, Stoici persuadere conati sunt, genus alioqui philo-rum cum primis seuerum & graue. Stulte, inquis, & inaniter. quis id neget? an maior ror possit, quam homini, per quod homo est, consiliorum suorum & vitæ arbitrium ere? Sed causam tamen extitisse aliquã fateri necesse est, quæ Regẽ Castellæ, & Al-unam ita constrinxit, ac conglutinauit animis, ita deuinxit voluntates, vt diuelli vix t: quamuis publica ex ea re inuidia flagrarent ambo, maiori Aluarus. prorsus vt Seia-atrobios, Polycletos, Asiaticos Romanorum Principum libertos, vetera odiorũ no-uperaret. qui factum, vt neq; Rex infamia moueretur, quæ ex ea familiaritate orta eq; Aluarus exitium prouideret, ad quod magnis itineribus festinabat? nempe mo-durant, violenta in præceps ruunt: quoq; magis humanus fauor extulit, hoc se ma-rimere homines debent, variosq; casus metuere, memores humanæ inconstantiæ. um est in astris potestas aliqua, conditioneque nascendi: inde Principum inclina-offensionesq; ortũ plerunq; habent. aut perstringit mẽtem diuinæ vindictæ gladius, iem suam retundi non vult: vti in præsenti accidit. Nullus Regi dies iucundus illu-nquam nisi tristi vultu, lugubri animo visus est, ex quo ab eo Aluarus fuerat distra-eo loqui per diem, de eo cogitare noctibus: mentisq; oculis absentis speciem iden-epræsentari. Quod necesse erat, prouidentes ij qui in aula Regis erant, Aluarũ pro-reuocandum, maioriq; in gratia futurũ suspicantes, quasi inimicis, fortunaq; supe-aiori conatu ad eius amicitiã niti. Ipse etiam Vasconum Rex Henrico inuidens fra-m in magna apud Castellæ Regem gratia esse, & priorem auctoritatis locum obri-lebat, Aluaro fauere cœpit: eiusq; reuocandi consilia agitare. & opportuna occasio at, Roderico Daualo extincto ad octauum Idus Ianuarias, anno 1428. Valentiæ gonius Rex erat. Prole Daualus quam aulæ gratia felicior fuit. ex tribus coniugiis ios, duas filias genuit: vnde Potentiæ & Bouini Comitibus, Vasti & Piscariæ Mar-us in Italia, multis in Hispania familiis stemmata texuntur. Corpus Valentia, vbi ario tumulo conditum est, Toletum In D. Augustini annis consequentibus migra-rologorum prędictionibus credulas aures præbere solitus (nam erat cum multis ea tione non intactus) casum præuidere non potuit. is nondum spem posuerat pristi-ris recuperandi: & magna in eam rem contentio ab Henrico Aragonio adhiberi rat. sed amicis deferentibus factum non est. vt fere miseros studia hominum desti-nus Aluarus Nunnius Ferrerius Cordubensis ciuis eximia atq; perpetua Daua-e coluit, familiæ ante magister & deinde in vincula traditus, quasi obiecti criminis os, non prius quieuit, quam mendacii auctore Ioanne Garsia de crimine falsi con-upplicioq; subiecto. Ad heri etiam egestatem subleuandam, bonis, quæ eius dono at ampla, diuenditis, octo florenorum millia, textrinæ lignis excauatis, quo res oc-esset, atq; asino impositis, filio pedibus sequente, in dissimulato habitu subsidio mi-giam viri fidem, atq; maiori copia laudeq; celebrãdam. Sublato æmulo Aluari po-onfirmabatur. Castellæ Rex Segobiæ dissoluendis procerũ inter se fœderibus ope-at. edictoq; sanxit: vti inter se iurisiurandi gratiam facerent, quo deuincti inter se iminum atq; iniuriarũ perpetuam obliuionem edixit. prętereã Catharinę Henri-gi Villenæ permutatione, Castra Iulia & Alcarassum data sunt. in Carpetanis op-Caracam, ignobilia aliquot. adiecta ducenta florenorũ millia. ampla ac vere regia nte eodẽ Henrico Aragonio Daualus crimine maiestatis absolutus est. quod con-erat, honores, bonaq; defuncti, filiis restituta non sunt. sic Regi placitum. sic pro-xpediebat, alieni casus prædã ditatis. His rebus cõfectis Turdeganũ Castellæ Rex Aluarus eius accitu venit, comitatu splendido & numeroso, quasi triumpho no-de aduersariis parto, lętus superbusq;. crescere indies gratia, maioriq; auctoritate, ibus esse. reliquis Principib. ac nobilitate vniuersa plus vnũ priuatim posse. Eleo-gonii soror, despõsa erat Eduardo Lusitaniæ Principi, regni hęredi designato, an-sex & triginta. sponsalia in Darocæ agro pago, cui oculis nigris nomen, data abs gonio sunt. affuit Petrus Olisiponensis Pręsul, ꝓ Lusitano legat⁹, natusq; Alfonso Comite. dos dicta virgini ducẽta florenorũ millia. adiunctaq; Cõstãtia Touaria, lo prœesset, Dauali defuncti vidua. Valẽtia puella per Castellę fines deducta. Valli-nit: vbi à Castellę Rege & fratrib. eximie culta est. ludi militares dies aliquot cõti-gnis inde muneribus ornata in Lusitaniã ad sponsum abiit. nuptiæ eo maiori gen-celebratæ, quo diutius erant desideratæ, ac pene futuras desperarant, Eduardo

Principe cęlibe ad eam ætatē. Accidit per idē tempus, vt Petrus Eduardi frater, obita lon
peregrinatione, inuisoq; Sigismūdo Cæsare, ipsoq; adeo Tamerlane Scytha (vulgus fe
orbis partes adiuisse fabulatur) rediret in Hispaniam. is Iulio mense Valentiam appulf
Septembri Isabellā duxit Vrgelitani Comitis vincti filiā maiorem natu. ex hoc cōiugio
bella quondā Lusitaniæ Regina, Philippa virgo sacra, Petrus in Lusitania Magister equ
nati sunt, Iacobus Cardinalis Olisiponensis Episcopus, qui Florētiæ extinctus est, Ioan
Cyprius Rex, atq; Beatrix, Adolfi Cleuēsis vxor. Ergo Petrus ijs nuptijs perfectis, Valer
profectus, Castellæq; Rege Arandæ salutato, in Lusitaniam tandē rediit. Veniēti sese ob
multitudo portis effudit, quasi lapsum de cęlo hominē, supraq; mortalē conditionē, qu
motissimas prouincias peragrasset, admirātes rudi agrestiq; homines ingenio. Castellę
rebus in vlteriori prouincia cōpositis, & Garsia Manrico, quē cum Henrico Aragonio
ptū diximus, reddito libertati atq; dignitati pristinę, in Carpetanos abiit fine anni: & C
pluti aliquādiu moratus, Illescas cōtendit. Iuzephus Abensarraxius Granata profugu
dē delatus, benigne à Rege acceptus atq; habitus cū Alfonso Lorca, qui eius iter Murc
rat prosecutus, ad Regem Tunetanū cum litteris ablegatur: quibus barbarū hortabat
profugi Regis cōmiseratione eū suis copiis in regnū restitueret. præclare conantibus
opem non defuturam: pecunia, armis, milite, commeatu iuuaturum. Erectus ea legat
Tunetanus, Regem Mahomadē cum classe & equitibus trecentis in Hispaniā remi
ad Veram seu Baream oppidum delato, magnæ animorū inclinationes factæ sunt, eor
veteri imperio studebant, nouū auersabātur, mobili homines ingenio. vrbes & oppid
1429. pidissime deditionē facere. ipsaq; Granata vrbs in potestatē venit, principio anni 142
rannus intra Alhambræ arcem inclusus, ac breui in potestatē redactus, occisusq;, qu
iuria occuparat, fauentibus superis, tota prouincia plaudente, reliquit imperium iust
gi, Regibus Auis, atq; atauis. Galliæ res peiori loco esse non poterant. Lutetia cum
maxima eius prouinciæ parte ab Anglis occupata, perpetuis Gallici nominis hostibu
rolus eo nomine septimus Gallię Rex in periculo tū ad alios Principes auxilia petitur
ad Aragoniū Regem preces propemodum supplices mittit. Matthias Rexachus Ba
nem appulit mense Aprili, ea causa ex Gallia legatus. Erat Aragonius gemino bello
ctus, Neapolitano in primis, vnde reb. prope desperatis sese Petrus frater in Hispan
classe retulerat, rerū summę præfecto Dalmatio Sarsera, qui ægram spem sustentare
de Castellæ bellū inferre cogitabat, atq; in eius apparatu totus erat. nihil ergo imper
Sed rem tamen Gallicam sine viribus, sine præsidio, sine Duce, numina recrearun
mum mensem Aurelia obsidebatur ad Ligerim nobilissima ciuitas. obsessi rerum o
inopia laborabant, ac vix mœnibus hostilē vim propulsabant. Ioanna puella annor
amplius octodecim rebus saluti fuit. Remigii nata, qui pagus in agro Tullensi apud
est, patre Iacobo Durcio, matre Isabella, atq; à prima ætate paternas oues pascere s
niens in castra Gallica, diuino se monitu missam ait, ad Aureliam periculo, Galliā
dā Anglico imperio. Variis & multis interrogationibus versata, vbi fides abs Reg
ceribus est habita, per hostiū munitiones impetu facto, auxilia & cōmeatum in vrb
ciuibus cū spe defensionis creuit animus. crebrisq; ex vrbe eruptionibus obsidio
est ad sextum Kal. Iunias. circumiecta oppida recepta: leuia tantūmodo prælia fact
vniuersi certaminis fortuna tentata, dum vincendi consuetudine Gallorum vires
confirmarentur. Rex Gallus per medios hostes Remos (quod factum non erat) a
chrisma, regniq; insigne suscipiendum abiit. auctor consilii puella. sic augustior f
formidolosior est factus. Multis receptis vrbibus, Lutetia tētata capi nō potuit: qu
Honorati portā, puellæ vulnus inflictum est. belli impetus versus alio. Compendii
batur ab Anglis. puella successu fidentior animo, suorū cuneo facto in vrbem irru
fortuna tamen in medio cursu deserente eruptione facta in hostiū potestatē reda
tomagi Magicę superstitionis rea causa dicta igne cōbusta est. Petrus Cauchonius
corū Pontifex præcipuus cōcitator, nemine pro captiua cōtra hiscere auso. tame
persuasum erat, virginē eam iniuria fuisse damnatā. ęternum Gallię decus, omnib
nobile. vti dati in causa iudices a Calixto Romano Pōtifice pronūciarunt. quæ a
nio sūmi tēpli Lutetię cū fide seruātur. Ærea virginis statua armati militis habitu
Aureliæ ponte cernitur, accepti beneficii monimentū. Verum hæc aliquanto po
cone in Catalaunis à Petro Fuxēsi Cardinali Martini Romani Pontificis Legato
Tarraconensis prouinciæ ad conciliū euocati sunt. in eo concilio quid fuerit san
pertum nō habeo. Quod erat pcipuū, Egidius Munotius pontificatus nomen abc
signia deposuit. Cardinales quos penes se habebat, loco moti, de graduq; deiecti,
spicato occuparāt, auctor Aragonius rex in Martini Pōtificis gratiā. quē vt antea

Reliquos libros Mariano sine appendicem eius Vide in fine huius To

nere, ita nouo nunc officio conciliare, in partesque traducere erat propositum. Penin-
la Hospitalariis militibus detracta, quorum in ditione ab antiquo fuerat, Regi cessit. E-
dius nonnulla compensatione Balearis Episcopus factus est. Alfonsus Borgia Valentię
ntifex renunciatur. ea merces nauatæ operæ fuit Egidio & sociis sanandis, ad summos
maximos honores aditus. Augusto mense hæc Dertusæ sunt gesta. sic diuturno, & post
minum memoriam maximo Pontificum dissidio finis tandem est allatus. Pro diuino
neficio ad omnia altaria supplicationes habitæ: piaculaque instaurata superis propiti-
dis: vt quæ erant collata conseruarent: & tantis muneribus adderent perpetuitatem
permixto lacrymis gaudio precantium. Verum ad res Castellæ intermissas, noui-
que inter Hispanos Reges belli caussas explicandas referenda
narratio est.

LIBRI VIGESIMI FINIS.

Librum 21 et reliquos vide in fine huius Tomi

E ACADEMIIS, ET DO-
TIS VIRIS HISPANIÆ SIVE PRO
SSERENDA HISPANORVM ERVDITIONE,

narratio Apologetica, Alfonsi Garsiæ Matamori Hispalensis Rhetoris
Complutensis. Ad hęc Nomenclator illustrium scri-
ptorum Hispaniæ.

*LVSTRISSIMO PRINCIPI D. IO-
ANNI TELLEZ GIRON, VRANIAE CO-
miti, Alfonsus Garsias Matamorus Hispalensis S. P.*

*VM superiore æstate Hispali decedens, Ossunam venissem, eoque
me diutinum, & incredibile quoddam videndi nouā Academiam
desiderium attulisset. nihil mihi potius fuit, quam vt te conuenirem,
Comes illustrißime, bonarum litterarum vindicem & patronum.
Ad te quum veni, ea me complexus humanitate es, & beneuo-
lentia, vt in fortuna longe dispari parem prope locum tenuitas no-
uenerit. Nam primo congressu multis vltro citroq; habitis, quæ excelsi, generosi-
imi tui manifesta signa præstiterunt, sermonem de studiis humanitatis perroppor-
xcepisti, quē tanto verborum flumine, & sententiarum subtilitate in multas ho-
traxisti, vt nullam ego tum rem aliam in alia disputatione Socratica magis de-
em, quam coronam & iudices. Mirabar equidem incidisse me in principem phi-
um & Rhetorem, qualem Hispaniæ gymnasia multis ab hinc annis neminem ex i-
& ordine tulerunt, vbi vero dimissus tuo conspectu & colloquio sum, Acade-
mnem perlustraui, Xenodochium præterea, & se erigentia in cœlum celeber-
ni epistylia: quatuor postremo monasteria inuisi, inque amplißimas Geryonis
ius te sanguine, longißime repetito stemmate procreatum ferunt] pietate simul
e literarum inflāmatus profudisti. Hæc & alia quamplurima magni Principis
ēta, te mihi è vestigio in cœlo collocarunt, & inter alios viros clarißimos retule-
i studia quondam doctrinæ cum vera religione coniunxerunt, coniunctam am-
nt, amplificatam in memoria posteritatis gloriose conseruarunt. Neq; enim res
stantinum efficit magnum, quam gratuita illa bonorum profusio in Romanam
m: neque Phocas Imperator alio nomine bene præclareq; audire cœpit, quam,
in thermas, colossos, pyramides, basiliscos, & insana illa ædificia, quæ olim ce-
antiquitas, consumpserunt, hic in diuorum basilicas, sacras ædes, templa, vale-*

tudinaria, plene, prolixeque impendisset. Tantam vero hanc religionem, tam inu
tam, inauditamque pietatem, tu ex tot principibus vnus consopitam iam, & pene
tuam his temporibus suscitasti, non modo templis Ossunæ magnificentissime ædific
sed noua quoque constructa Academia, ad quam ex tota Bætica, & vtraque H
nia innumerabiles gentes, & nationes tanquam ad mercaturam bonarum artium
tatim conuenirent. Bello enim Granatensi clarissimi maiores tui, profligatis in B
ca Mauris: contritis, ac domitis Christiani nominis hostibus, prima fidei semina
terris, ac regionibus proseminare cœperunt; quas tu maxima tua gloria, & ill
immortali virtute, ac fama tenes. Sed cum Arabes, qui in ditionem nostram, ac
statem venerant, nondum legibus, nec iure certo, neque satis firma religione nob
uinctiuessent, pie, ac sapienter putasti, non aliter illos in pietatis officio contineri
quam si depositis armis, quæ annos circiter [illegible] nunquam ex Hispanorum
nibus exciderant, ad ceremonias, diuorum cultum, sanctitatem, disciplinarum s
iam metu liberata Hispania, conuerteres. Hæc mihi & alia per multa intuenti
rumque rerum magnitudine suspenso, & attonito, nescio qua imprudentia me
motus, ille fortaßis diuinus fuit, subito insedit animo, libellum, quem De viris
Hispaniæ doctis commentabar, illustrißimo nomini tuo consecrare; neque conf
ti, quid promitterem, neque cui demum essem Lucubrationes meas dicaturus,
denti. Nam si initio cum integrum erat, diligenter, accurateque animaduert
quam & difficile, & periculosum esset, de aliorum ingeniis, studiis, & doctrin
cium ferre: quam rursus audax, & temerarium alienas velle metiri virtutes,
dere dotes, librare vitia, æstimare cuiusque literas, cum aliorum conferre, statu
dum naturæ, terminare cogitationes liberas, nunquam equidem cum tam mult
eruditis in hoc equo Troiano includi voluissem. Sed emissam semel vocem reuoc
licet, neque fas esse arbitror, non præstari magnitudini tuæ, quod sponte nostr
polliciti. Habeo tamen auctores quam plurimos, quibus hanc audaciam mean
& reprehensionem, si quam incurrero, propulsare poßim: nam nec hoc nouum
aggredi paramus, nec à me primum inuẽtum: neq; vitio quidquam dari debet,
ne, ac præclare fieri poßit. Dialogum composuit Marcus Tullius De claris orat
quam incorrupto iudicio Deum immortalem? quanta eloquentia? quanto in
mine? iurares sane, illustrißime Comes, aut vnum illum omnium ætates vixi
singulisque fuisse locutum: aut cunctos Græcos, & Latinos, qui ex eloquentia n
adepti, Romam ad conuentus vocasse, vbi de cuiusque natura, & ingenio ta
ctum, & consummatum iudicium ferret. Hunc imitatus Fabius Quinctilian
non ingenii, & doctrinæ opes ostentauit, quum libro decimo Oratoriarum i
num omnia scriptorum genera diuina censura percurrerit? Quid huius discip
nius? nonne ex eo laudem promeruit, quod nullam fœdam iniuriæ notam, his
auctoribus, quos scriptis suis illustrabat? Hieronymus vero, & Gennadiu
go post tempore Ioannes Trithemius. non sic de viris illustribus scripserunt, vt
sua gloria defraudarent? Mitto Erasmum in Ciceroniano, Raphaelem Volat
Paulum Iouium, Lilium Gyraldum Ferrariensem, qui nostra, & patrum
editis elegantißimis libellis de iudicio clarorum virorum, laudem sine inuid
runt, & amicos pares. * Quamquam dicam hoc loco libere, quod sentio, Com
sime, vt si quam voluptatem horum nonnulli male de aliis iudicando accepera
æstimatione nostra, & iudicio statim amittant. Nam Paulus Iouius, &
raldus, in multis mihi non probantur. Quis enim æquo animo ferat, tantu
quantus omnium eruditiorum iudicio fuit Erasmus, inter Germanos Latin

*Terentii Andria verbum esse videtur à paro, paras. Auctor nomẽ facit, Martialis pares amicos numerat in iis, vitã quæ faciunt beatiorem.

Latinos Germanum censeri à Lilio Gyraldo? Prætereo alia non parum multa: quæ,
sine iudicio effusa sunt, censuram nostram non merentur. Alios permultos nomi-
n,nisi viderer iam de fæce haurire,qui sine ingenio, & doctrina, obscuri ipsi quum
nt,de viris illustribus pueriles commentarios ediderunt. Cui enim risum non exci-
t Lucius ille Siculus Marinæus? & nuper Grammaticus quidam Pincianus,qui
claros,& illustres Hispaniæ viros,sordidos, & triobulares etiam Grammatistas
erunt, quos nullum vnquam ad doctorum numerum peruenisse constat. Tales
em scriptores grauius ego peccare puto, quam qui de eruditorum fama, &
rata existimatione egregium aliquid morose detrahunt. Siquidem infimos ho-
qui longius supra ordinem suum, & gradum attollunt, vt aliud nihil admittant
is, hoc certe malæ gratiæ ineunt, vt & sibi fidem derogent,& doctis iniuriam
t, & illos ipsos, quos temere euexerunt, misere, ac fœde ridendos propinent.
hoc arduum & difficile quum sit, de viris doctis historiam conscribere, timeo
euentum habitura sit hæc mea De asserenda Hispanorum eruditione Apo-
ica narratio. Nam docti continuo certabunt de loco: & grauiter, ac moleste
sibi alios præferri in ordine renunciationis. Imperiti autem, quum se plane igno-
umidumque sit,& arrogans hominum genus,quas non turbas,& Tragœdias mo-
, quum se in hoc albo non inuenerint? quæ dira nobis non imprecabuntur? quæ
a, & portenta non statim deprehendent in Historia nostra? Hæc me sane cu-
ementer angeret, & solicitaret, magnanime Comes, si aut te non summum,
fectissimum iudicem huius quæstionis constituerem, aut plus priuatis amicorum
bus indulgendum esse putarem, quam æquitati, religioni, fidei, consilio: aut non
m pridem Luciani sententiam toto essem complexus animo ἀβασίλευτον, ἄνομον,
historicum esse oportere. Igitur veteres omnes celebres viros, quos aut memoria
consequi,aut ex antiquitate ipsa eruere potui, breuissima sum narratione per-
. Quorum & ingenii varias, multiplicesque dotes, tum virtutes reliquas inniu-
les, & his contraria vitia, quæ aut laudem generi, & decus familiæ constitue-
gnominiam contra, & infamiam afferre possent sine cuiusquam odio,aut amore
. Eorum autem qui nunc viuunt, perpaucos, sed insignes illos quidem, & quos
edum inuidiæ crimen nominari licuit, oratione mea cohonestaui, ne deprecan-
et inuidiæ causa turpiter magis,quam honeste tacuisse viderer. Itaque recipias
itate ingenij mei breue hoc, & exiguum munus; obsidem alicuius magnæ, &
s historiæ, qua res tuas pro litteris ac religione præclare gestas, si prosperiori sa-
vsi fuerimus, te iubente celebrabimus. Seruet Deus optimus Maximus
Illustrissimam vitam tuam. Compluti, Anno
M. D. LIII.

Lylii Gyraldi de Erasmi stylo iudicium.

DE ACADEMIIS LITT RATISQVE VIRIS HI- SPANIÆ

APOLOGETICA NARRATIO A FONSI GARSIAE MATAMORI HIS- palensis, Rhetoris Complutensis.

Hispania laus.

RES Hispanorum bello, paceque gestas, cum pleriqu
strorum hominum, tum ex Græcis, Latinisq; non pauc
moriæ prodiderunt: Omnes vero incredibili studio p
gandi famam gentis nostræ scripsisse videntur, ne tot in
facta silentio prætermissa iacerent in obscuro, quæ Hi
nomen sempiternum, & posteris magnum virtutis doc
tum essent allatura. Hi memorabiles victorias, nobiles t
phos, facinora, nec pauciora quam Græci, nec minora
Romani fecerint, referentes, Hispanorum indomitam
ciam, inuictos animos, virtutem bellicam immortal
conio famæ ad memoriam posteritatis consecrarunt.
gie quidem facturi, si, vt res bellicas scriptis suis illust
ita ingeniorum monumenta, artes, & disciplinas, ex quibus non minor laus, q
bellis gloria in nationem nostram esset redundatura, in historiam etiam contulisse
rum in tanto scriptorum numero nemo post tot secula extitit, qui cum horrore illo
ri doctrinæ cultũ, cum ferocia humanitatem, cum studiis belli otia pacis voluisse
gere; ratus forassis facturum se satis Hispaniæ nomini, si fortes, & inuictos Hispa
non perinde doctos, & humanos demonstraret. Hac socordia, & neglectione tan
missum est, quod erat indignum gente totius orbis præstantissima, vt barbariæ ma
usti Hispani, inter feros, & immanes Scythas numerarentur, famaq; fœdissimæ no
indies propagata per multas annorum ætates exterarum gentium, inueteratã opi
animis reuellere minime possent. Hanc persuasionem augebat, quod iam inde a
cis temporibus continuis occupata bellis Hispania, in quam variis se fortunæ casi
uersisque studiis cunctæ propemodum orbis nationes effudissent, nec literas co
disciplinas capessere, nec ad ingenii lumen aspirare vnquam valuisset. Nam fuit q
Hispania, certa destinataque fortium bellatorum arena, & publicum contention
culum; vbi non de Helena illa tandiu Græcorum, Troianorumque expetita arm
men erat, sed de pulcherrimæ prouinciæ possessione, quam primum Iberi, Persæ,
ces, Græci, deinde Carthaginenses, Romani, Vandali, Alani, Gothi, partim spe do
nis acerrimis inuaserunt præliis, partim vbertate, specieque regionis capti fortu
des, Elysiosque campos per errorem Homericæ fabulæ arbitrati, summa conten
tierunt. Hinc plerique mortales occasionem nacti, cum multis edocti periculis
bellica nobis adimere non potuissent, doctrinæ studia per speciem laudis negar
pam Hispaniæ barbariæ in tempora transtulerunt: quæ si bellis vacua fuissent, nō
esse dicebant, quin eos viros latura essent, qui & ingeniorum prçstantia, & naturç
te, & animorum vi, cum Latinis, & Græcis auctoribus comparari potuissent.
natiuam nobis commoditatem ad perdiscendas disciplinas concedant; scient
odio, & inuidia commoti tollunt: ne vt viribus corporis à nobis vincuntur, ita
& prudentia, reliquisque animi ornamentis superari etiam videantur. Quæ si,
modum importunissimi homines falso, arroganterq; in Hispanos iactant; ve
quum nimium sit, quod intelligitur, si quæ leuiter effutiunt, grauiter, ac diligen
damus, infelicissimi essent profecto omnium hominum Hispani, quum ea parte
uersos homines consisterent, qua vere homines sunt. Nam tribuunt Ægyptiis
phetas; Assyriis Chaldæos; Persis Magos; Indis Gymnosophistas; Gallis Dr
ctrianis Samanæos; Hebræis Essenos, Caballæos, Talmudicos; Scythis An
Thracibus Zamolxim; Hispanis vero præter varia metallorum genera, soli fe

um è Fauonio vento admirabiles conceptus, oues ad Bætim aurei coloris; nullas ar-
lla liberalia ſtudia, nullos denique viros doctos dari ſuſtinent, quos gleba tantũ di-
non ęque animo beatos putent. Mihi tamen cuncta rimanti, & à primis Hiſpaniæ
toribus ſtatum, & fortunam nationis noſtræ per acta retro ſecula repetẽti, talis con-
uperatores Hiſpaniæ eruditionis, defenſionis ratio occurrit, qualẽ neq; repudiabunt
eq; deſpicient Germani; nec Galli poſtremo nõ accipient. Qui antiquitatis fortaſſis
, aut alienæ (quod credibilius eſt) laudis inuidi, rarũ & pręcipuum Hiſpanis decus, q̃
piterna mihi literarũ gloria ponitur, perfidioſe adimere tentarũt. Quantũ enim hoc
ę crimẽ fuit, velle cęteros homines veris animi bonis, & literaria felicitate frui, ſolos
Hiſpanos à gentilitia hæreditate, & veteri maiorum poſſeſſione, maligne deturbari?
ouenda itaque ſunt Hiſpaniæ tempora quæ primum in maioribus inchoata, deinde
noſtris, & poſteris longo ætatum ordine repetita, in tam multis Hiſpaniæ mutatio-
& fortuna imperii varia, eruditionis fructu aliquo minime caruerunt. Sic vero
menſam, lateq; patentem temporum notatione diſtinguam, vt quando primum in
ia natæ literæ fuerint, quando auctę, quando florentes, & ad humani ingenii per-
faſtigium, quando omnia ingenia, quę lucem noſtris ſtudiis attulerunt, orta fue-
te omnium oculos ponam.

Temporum ratio.

ur fama eſt, non vago, nec incerto ſparſa rumore, ſed communi veterum autorum
ſu, teſtimonioq; firmata. Tubalem quintum Noei ex Iapheto nepotem veniſſe pri-
Hiſpaniam, à quo & fundatum ante omnia imperiũ Hiſpaniæ, ſanctiſſimiſq; con-
legibus, religione deinde, ac doctrina, variiſq; artibus propagatũ, in ea præſertim
æ parte accepimus, quæ trecentos poſt annos, & paulo amplius, à Rege Bæto no-
cepit. Nam cum poſt longam maris iactationem ad Bæticæ littus aliquãdo appuliſ-
intra terram ſolo diuitem, cælo beatiſſimam, & mari proximã, cum familia ſua late
ſet, nihil prius habuiſſe dicitur præſtantiſſimus vir, quam vt nouas, & rudi etiã ſe-
ultas, ac deformatas colonias, primo ciuilitate morum, deinde artib. ac diſciplinis
ptime formaret. Hęc prima doctrinæ ſemina Bætici ſemper ingenio præſentes ho-
lte imbiberunt: creuit deinde cum ætate imperium, cũ imperio floruerunt literæ:
inus ingentia ſecuta ſunt commoda: quod vbi obſeruatum à maioribus fuit, ho-
it literarum ſtudioſis quam ampliſſimus haberi, & maiores inde acceſſiones in hu-
s ſtudiis fieri, adeoque ſe omnes certatim ad Poeticam, & Philoſophiam, reli-
præclaras, & ingenuas diſciplinas conuerterunt, vt Maia Athlãtis regis filia, quod
, & artibus putaretur excellere, à cunctis Hiſpaniæ fœminis diuinitus honorata
Nec enim fabulã potui vnquam putare, quod me non ſemel apud graues autores
emini. Narrant enim dicatos fuiſſe illi menſe Maio in ſingulos annos propter in-
trinæ miraculum, ſtatos, ſolemneſq; honores, qui in moribus etiam noſtris (quod
mirari ſubit) nunc perſeuerant: dum antiquo ſcilicet Hiſpaniæ ritu, egregia for-
am (quam noſtri homines Maiam vocant) miris exornari modis videmus. Hanc
paulo celſiori ſedentem, æque formoſæ circumſtant virgines, cui totos menſis
inta dies velut reginæ libenter obediunt, veteris illius viraginis gentilitia tradi-
mores. His temporibus nondum literas in Græciam Palamedes inuexerat, &
m Poetis, tum philoſophis Bætica florebat; quæ poſt Phœnicum illud celebre li-
mporium, (quod primum in orbe conditum à Xenophonte proditur,) inſignem
am habuiſſe fertur; in qua Aſclepiadem Mirlianum literas docuiſſe, Strabo me-
luxit hoc tempus longiſſimis ductum interuallis vſque ad primos Scipiones, qui
citu Romano linguam quoque Latinam in Hiſpaniam traduxerunt. Quæ ſic per
centos vſque ad Auguſtum Cæſarem inualuit, in totamque Bæticam potuit, exa-
nia Poenis, tã late diffundi, ac propagari, vt Turdetani ipſi, quod ad Bætim præ-
à tenerent, in Romanos ritus penitus transformati fuerint; nec propriæ memo-
æ ſeruarint amplius, plurimique Latini facti ſecum accolas Romanos fecerint;
e abfuit Auguſti tempore, quin, vt Strabo refert, Romani omnes putarentur. Sed
e Auguſtum annis quamplurimi nati Cordubæ poetæ, ingentem ſui nominis fa-
ninibus excitarunt, quibuſcum ſumma ſæpe voluptate Quinctum Metellum au-
elegimus; tametſi Ciceroni pingue aliquid, & peregrinum propter ætatem ad-
n, & parum cultam, viderentur ſonare. Quin non modo ante Liuium Andro-
ui primus annis fere quadringentis decem poſt vrbem conditam, Romanis
edit, anno ante natum Ennium; qui fuit maior natu quã Plautus, & Nęuius; ſed
quoque Homerum, & huius æqualem Heſiodum, octingentis annis clari, di-
etæ in Hiſpania extiterunt, quorum poemata memorandæ vetuſtatis ad Au-

Tubal. *Bætus Rex.* *Bætici.* *Maia.* *Maia Hiſp.* *Maius.* *Palamedes.* *Xenophon in Æquiuocis, fictus auctor ab Annio Viterbienſi.* *Aſclepiades Mirlianus.* *Latina lingua apud Hiſpanos.* *Cordubenſes poetæ.* *Cicero pro Archia.* *Cic. 1. Tuſc.*

gusti felicissima tempora, auctore Strabone, peruenerunt. Nam leges è sex annorum m
libus sapientissimi Hispanorum Turduli ostendebant, qui duo millium annorum ætat
quantum quidem temporis à Tubale conditore nostro ad ipsum vsq; Augustum interc
fisset, per digitos reuocato calculo, plane reddunt, modo quadrimestres annos de mor
bericæ gentis (sicuti à Xenophōte in Æquiuocis traditum est,) bene subducta ratione
meremus. Augustum vero secuta est ætas, Romanis effœta viris, grauis quidem impe
sed linguæ Romanæ multo acerbior, & infelicior. Nam extincto Cicerone, literę quo
Latinæ ingens damnum fecerunt, & lumen illud Eloquentiæ, quod forum caussis, & Se
tum sententiis illustrabat, cum ipsa imperii libertate simul ereptum fuit. Cum enim i
nius viri potestatem redacta esset maiestas Reipublicæ, subito omnes conciderunt or
res, viriq; eloquentes repente siluerunt, minoraq; cœperũt esse deinde humanitatis stu
nullumq; veteris amplitudinis linguę, aut Romani nitoris extaret hodierno die vestigi
nisi dolore simul & indignatione languenti Latio, hãc vnam gloriam mature præripu
Hispania. Hæc fractas iam, & debilitatas imperii opes, indiesq; magis ad interitum pr
rantes, suffectis ex Bætica clarissimis viris, non fortiter modo sustentauit, sed vrbe q
& tota iam Italia fugientes literas sola propemodum reuocauit. Nam inprimis Cord
colonia Patricia, bonorum ingeniorum fœcundissima parens, tales eo tempore viros
mam misit, quales recens literarum iactura, acerbus, & infestus eloquentiæ casus, Or
rum miserrimæ clades contra tot fortunæ vulnera postulabant. Siquidem Annæus S
ca, cum Gallione & Mela germanis fratribus, Lucanoq; nepote, capta à Gn. Domitio
nobarbo patria, Romam sub id tempus commigrauit: resq; fuit illo seculo Hispanor
ma digna, vt mitterentur in Italiam victi, qui imperarent victorib. Fuit autem Annæ
stirps generosa, & tanquam in vnam arborem plura genera, sic in illam domum mult
insitę, atq; illuminata doctrina. Huic ætati, vt omittam interim Iuliũ Hyginum Hispa
Romanæ bibliothecæ ab Augusto Cæsare, cuius erat libertus, præfectũ, & Sextiliũ He
poetam, (vt inquit Seneca) magis ingeniosum, quam eruditum, qui ex eodem, quo
nus municipio fuit; Seneca alter Tragicus, & Porcius Latro declamator inclytus, q
dalem suum ipse etiam Seneca subinde appellat, suppares fuisse dicuntur. Ab his it
uinis viris initium secundi seculi extitisse dico, quod ad Imperatores vsq; Antonin
sine ingenti Hispanorum laude peruenisse video. Ac iure quidem ab ipso Seneca e
um illustrium virorum damus, quem ingenii videlicet acumine, multarum rerum
scriptorum copia, dignitate præterea, & opibus ad fœdum etiam inuidiæ crimen, &
cionem affectati regni, cęteris æqualibus antecelluisse nunquam dubitaui. Cuius
ria tanta fuit, vt non ad vsum modo illi sufficeret, sed ad miraculum vsq; & vltra fi
cederet. Nam & duo millia nominum, quo ab aliis ordine recitata fuerant, statim
la hæsitatione referebat, & ab his qui ad præceptorem Marulum audiendum conu
singulos (vt ipse ait) versus à singulis datos, quum plures quam ducenti efficerentu
timo incipiens, vsq; ad primum recitabat. Sed illud mihi memoriæ Lucii Senec
æternæ, ac diuinæ, & pressius intuenti, & sępius contemplanti fidẽ facit, quod in æ
affecta, & vltra centum & viginti annos progressa, omnium Declamatorum, qui
ętatem incidissent, præclaras quidem sententias, & multitudine innumerabiles, d
meminisset: quas & seruato Controuersiarum ordine collegit, & in monument
facinoris non solum Nouato Senecæ, & Melę filiis reliquit, sed studiosis omnib. p
dicauit. Vnum tamen inter præclaras, & excelsas huius viri virtutes acerrimus æ
ingeniorum Quinctilianus desiderauit, vt suo nimirum ingenio, & alieno iudicio
At Iunius Gallio ex arte Oratoria gloriam sibi petendam existimauit, quemadmo
poesi nepos Lucanus, qui si immaturo interceptus non fuisset obitu, non est quid
tandum, quin claros Virgilii manes, ad inuidiam tanti decoris, quãtum in eius illu
salia, esset permoturus. Nam & ipse Nero Claudius carminibus tantæ sublimita
motus: vbiq; se dilatantem Lucani poesis famam inuidiose premere voluit, prohi
ostentare vanus assimulatione. Quod ita grauiter, & iniquo tulit animo diuinus
propter hãc vnam causam, in eius exitium, cum multis principibus viris conspira
bitauerit. Verum in Portio Latrone nequit satis demirari Seneca, aureum eloqu
men, non pluris, quãtum ego credo, diuinam illam Ciceronis vocem facturus, si,
ficio longissimæ ætatis attingere potuit, in illo saltem atriolo, in quo duo grandes
ti secum (vt ipse refert) declamare consueuerant, quoquo versus resonantem au
diues illa dicendi vena quæ fuit in Latrone, in scholarum vmbra, & inanibus si
falsaque rerum imagine erudiẽdis tantum iuuenibus occupata, amplitudinis fru
ce Reipublicæ caruit, sicq; est inter priuatos parietes domestica exercitatione

Auctor est suppositititus. Sic Xenophō cum Beroso & Metasthene aliisq; ab Annio Viterbiensi confictis Monarchia.

Corduba colonia Patricia.

L. Annæus Seneca.

Annæa gẽs.

Iulius Hyginus.

Sextilius Hena.

Seneca Tragicus.

Porcius Latro.

In procemio Declamationum Senecæ.

Secundum seculum.

Seneca philosophus.

Corn. Taciti locus de Seneca inuidia laborãte.

Hac Rhetoris patris elogia sunt, non philosophi Stoici.

Quinctiliani de Seneca iudicium.

Iunius Gallio

Lucanus.

Claudius Nero Imp.

Porcius Latro:

Seneca in procemio lib. 1. Epitomæ Declamationum.

lli pro reo,in Hiſpania; Ruſtico Portio, propinquo ſuo cauſa eſſet dicenda, vſque eo
ſus turbatuſq; fuit,vt à ſolæciſmo inciperet,nec ante confirmari potuit,quã à iudicib.
rauerit,vti ſubſellia,& iudicium in Baſilicam transferrentur,ita ingenia in ſcholaſti-
rcitationib. delicata enutriuntur,vt clamorem,ſilentium,riſum, cœlum deniq; no-
ati non poſſint.Cum his vero & ętate æquali,& pari fere declamandi gloria coniun-
rũt, Victorius Statorius,municeps Annæi Senecæ, & Cornelius Hiſpanus, & Quin-
ıs ſenex Calagurritanus, eius qui Inſtitutiones Oratorias cõſcripſit, feliciſſimus pa-
us fama (ſi credendum eſt Lucio Senecæ) cum ipſo prorſus extincta fuit. Hinc eius
ratoris clariſſimi, alte inſediſſe animo putauerim iuſtum odium aduerſus Senecam,
ı ipſo poſtea, ꝙ tulit de Oratorib. iudicio, dum ſe purgare cupit, nõ potuit diſſimu-
uamquã ſi tẽpora Galbæ Imperatoris,ex Hiſpania in vrbẽ reuertentis, quũ ex Cala-
obili Hiſpaniæ oppido Quinctilianum Romã duxit,& numerentur exacte,& con-
r fideliter,cum vix ætate Senecæ,aut memoriam æqualẽ incurrant, ne falſo quidẽ,
ſiderate exiſtimauerim,ſi hunc, quẽ numero Declamatorũ exemit Seneca, Afra-
lum Quinctilianum eſſe mihi perſuaſerim, qui cũ Lucano, & pleriſq; procerib. in
s necem coniurauit. Hoc mihi in loco vellicata eſt auris, ſubitq; animũ Pomponii
: Iunii Moderati Columellæ minime iniocunda recordatio,qui Caii Cæſaris prin-
ıis,quos modo nominaui,æquales,cultiori,ac magis elegãti, quã cæteri ſtylo con-
unt.Alter enim de re ruſtica,minime ruſtice; Alter orbis ſitũ (vt ipſe ait) dicere ag-
impeditum opus,& facundiæ minime capax,ſingulari tamen ſermonis proprieta-
rauit. Vterq; quidem Bæticus fuit, ſed vnũ nobiliſſimæ Gades, vetus Phænicũ co-
pulo Romano dedit; alterum Mellariam oppidum,quod in ditione nunc eſt,Me-
ac Sidoniæ Ducum,diffluentem melle produxit. Verum Columellæ elegantiam,
n in re neq; vrbana, neq; lauta nitorem, non Palladis modo ruſticitati, ſed priſcis
nis oraculis,& Plinianæ maieſtati, & Varronis etiam Muſis, ne ambitioſa quidem
prætulerim. Etenim conſideraſſe arbitror virum eloquentiſſimum, quondã Re-
mmos Imperatores terram laureato vomere ſubegiſſe, viroſq;illos triumphales,&
ipſum Romanũ orbis Dominum, diſperſos olim habitaſſe in agris, vbi ſerentem
;dati honores inuenerunt,& Quinctio Cincinnato quatuor ſua iugera in Vatica-
viator attulit Dictaturam,& quidem (vt traditur) nudo,plenoq; pulueris etiã ore;
; eam materiam,quam ipſi quoq; Reges ſtudioſe pertractaſſent, ſplendida iuxta,
nti oratione complecti.

Victorius Statorius. Corn. Hiſpanus. Quinctilianus ſenex. Præfat. libr. 6. Declamationum: & Cõtrouerſia 33. ex edit. Gryphii.

Pomponius Mela. Iunius Columella.

Agricultura laus.

Plinius libr. 18. Natur. Hiſtor. ca. 3. Perſius Sat.

npponium Melam ſic ego dum nihil ago, cum doctiſſimis Geographis compara-
epte tamen, neq; imperite ſoleo, vt Straboni Cretenſi *eruditionem, Plinio dili-
Ptolomæo artem tribuam, huic quidem vni, cum valde laudare cupio, omnia li-
gior; cum intra modum vero laudationis conſiſto, breuitate, pariter, & elegãtia
eteros commendo.

Mela.

* Nã matre Gnoſea natus, vt ipſe lib. 10, Geograph. ortus tamẽ in Amaſia, ciuitate Pontica. Amaſeus eſt Stephano auctore. Cappadocem facit Ioſephus lib. 13. Antiqu. Iudaic.

ultos poſt annos Domitiani imperio exſtitit Fabius Quinctilianus, cuius domus
aliæ quaſi ludus quidam patuit; magnus quidẽ orator, & perfectus magiſter, ne-
ſi luce caruit, neq; illam gloriam, quam per viginti annos inſtituendis iuuenibus
etes aluit, quiſquam eſt meo iudicio poſtea conſecutus. Hunc Galba Imperator,
rro antiquo quidem Hiſpaniæ oppido, cum patre illuſtri oratore (ſicuti ſacer af-
eronymus) Romam attulit: vnde antea Iulius Cæſar eductis equitum turmis, &
i propriam & opes firmare imperii, inuicto, fideliq; præſidio voluit, vnum in Hi-
idum (quod tacitum equidem præterire non poſſum) neq; frequens ciuibus, ne-
s opibus, ea tempeſtate viros tulit, quib. & imperii Romani tutela, & linguę La-
crederentur.

Fabius Quinctilianus.

D. Hieronymus ad Euſeb. Chronicon.

m in Fabio Quinctiliano ſummum fuit ingenium, & memoria tanta, quantam
uam fuiſſe memini. Nam ſi quando ex tẽpore declamaret, nobiliumq; virorum
) interuentu cogeretur à principio dicere, ſingula ſine vlla, aut vultus, aut vocis
one reddebat verba: quæ facultas alioqui extẽporalis per vim, ac mobilitatem
um iam longius proceſſiſſet, copioſe ſuppeditauerat. Cauſas cum multis orato-
s egit, à quib. ponendi officium inprimis exigebatur, quemadmodũ Hortẽſius
etur cauſas, Ciceroni epilogos conſueuit relinquere, quod in ea maxime oratio-
ri eloquentis exultaret oratio. Hoc non admodum ſene ad magnum nomẽ in-
nerunt Silius Italicus, qui à natali ſolo, & patria germana cognomen accepit, &
artialis Bilbilitanus, quos in diuinis poetis habitos ſcio: nam & plurimum eos
iſſe, & mentis ſolitos excitari viribus, & quaſi diuino quodã afflari ſpiritu, dum
cæ alter ad Virgilii imitationem, cuius quotannis illuſtres Manes colebat, com-

Silius Italicus poeta. Val. Martialis.

positus personaret; Alter neq; sermone inculto,neq; arida vena, salibus & iocis vndiq;
flueret;sic Ælio Seuero in deliciis habitus, vt noto illo, & à plerisq; celebrato elogio, lu
Virgilium appellaret. Epigrammatis clarus extitit,solusq; inter plurimos visus est,cui o
nes lepores,gratiæ, vrbanitates à Musis benigna manu concederentur. Facultas tamē
rensis exoptanti non contigit,ne vltra quam homini datum est, humana proueherētur
genia. Etenim sic naturæ lege comparatū est,vt suis sint apti reb. excellētes viri,& quib
dam etiam eloquentiæ finib. terminentur ingenia, ne festinata in hominib. maturitat
» spes maiores sorte sua ab adolescentia assurgant. Atqui Vergilium ipsum illa tanta ing
» felicitas in oratione soluta reliquit,Ciceronem eloquentia sua in carminib. destituit.
» tiones Sallustii in honorem historiarū leguntur, Eloquentissimi viri Platonis,quæ pro
» crate scripta est oratio,nec patrono,nec reo digna est habita. Illustrarunt præterea hæ
» pora Decianus,& Licianus, tū Canius Rufus Gaditanus, quos nō vates modo diuoru
» nuntios,& interpretes,sicuti diuinus Plato vocat,sed socios etiā,& poetici laboris cōs
fuisse nouimus. Contraxerat autem Martiali communis cum Liciano patria arctissi
amicitiam: nam Decianus Emeritanus credebatur ex gente illa doctissima, atq; long
Turdulorum,quorum & vltra flumen Anam fines protendebantur.

Non vni dat cuncta Deus Homer.

Seneca verba in præfat. lib. III. Controuersiarum.

Decianus. Licianus. Canius Rufus. Hadrianus Imp. Aug. Traianus Imp.

Porro res ipsa temporib. & imperiis distributa, ad Æliū Adrianū Italicæ stirpis, &
iani consobrinum, neq; nos inuictos perduxit, neq; ad huius viri magnitudinē scribē
sine quodam mentis quasi stupore traducere potuit. Habuit igitur Adrianus inge
multiplex,variū, acutum,semper præsens,& imperio Romano par, q, antea Seneca d
cerone dixerat, quamq; eius gentilis Traianus, qui adoptione Neruæ imperiū obtin
literis,& Musis nunquam auersus fuerit. Sed in Adrianum diui ipsi sua prorsus bona
ci solet) effuderunt: nam si dicendi copiam, & artē oratoriam in Principe (vt Plato p
lat)requiramus,causam pro Italicensib. municipib. suis eleganti,ornataq; oratione(q
modum Gellius refert) frequenti Senatu egit, si vero poeticam spectemus,nemini
(q, meminisse queam)aut præsentius Mineruæ numen fuit,aut magis sane familiare,
cum salsissimis versib. (q, Ælius narrat Spartianus) Florum poetā irrisit. Literarū om
peritissimus est habitus: sed Matheseos inprimis. Idē architectus, Musicus,statuariu
tarum deniq; artiū refertissima officina. Huius vero principis aulā,non viri tantū mil
sed innumerabiles etiam philosophorū greges tanquā in Lyceum,aut veterē Acade
vnūve aliquod ex illis antiquis gymnasiis,magnis de reb. disputaturi, conueniebāt.
fuit priscis illis seculis præclara quædam,& nunquam satis laudata cōsuetudo,quā in
cipib. nostris non sine summo desiderio requiri videmus,vt duces modo exercitati
viri genere illustri, & claro, alias insignes, vel vsu rerum, vel eruditione præstantes
mensę adhiberentur. Qui quasi diuum epulis accumbentes,vel quæ de re militari
pellib. fuerant experti, vel optimarum artiū studiis inuenissent, audiēte rege graui
tractabant. Sed Gotica postea, & aliorū Barbarorum cæde, ac sanguine saturata fu
vt est omne genus humanitatis aspernata,itadum à suis timeri magis, quam amari
neq; mensis fortes bellatores recepit,nec disertis, literatisq; viris vacuas vnquam
modauit aures.

A. Gellius lib. 16. cap. 13. Noctium Atticarum.

Florus poeta.

Docti mensis Principum adhibendi.

Sed vt reuertamur vnde digressi sumus, Adriani imperium duo diuersis tempor
tinuato tamen successionis ordine,exceperunt Antonini. Quorum funestissimo,
doq; bonis literis interitu, grauis est imperio Romano iniecta securis, tum quod i
dē ib. principib. iā omnino mascula illa Romuli proles,& Italica virtus defecissen
omnis Latini sermonis exulcerata gratia,& ab eo quidem tempore extincta prorsu
metur: tumq; decus,gloria,maiestas. Romani nominis,nec propagari in posterū;
fuit dolendum)nec ruentia,sisti,nisi in vno Theodosio Hispano, & altero Constāt
gno, translatis Byzantium imperii opibus quo ferus omnia Iupiter (vt bonus can
cum orbis tutela commigrauit.

Antonini Impp. AA.

Cōstantinopolim translata imperii sedes.

Cicero in Topicis ex vetere poeta. Igneum fulmen cuspis sulcum deicit &c.

Hinc mihi nouum sęculum vt religione,& pietate ampliore, ita doctrina quid
loquētia augustiore,inter miserrimas vrbis clades,& disiecta membra Reipublic
tem, quoq; mole imperii, exoriri visum est. Nam trecentis postea annis, vsq; ad eu
bem,& deuastationem illam Gothicam,quæ totam fere Europam, ceu fulmen
sulcum peruasit,vnus,aut alter extitit,qui silentes inter arma Musas,non locis iam
aut spaciis Academiarum amplissimis, sed gurgustiis, & specubus infinita altitud
tus colebat.

Gregorius Bæticus, Theologus. Epis.c Pacianus Episc. Barcinonensis.

Ex his quanquā diuersis temporib. fuerunt Gregorius Bæticus, vir sanctimon
ditione illustris, cuius cum studiis, apud Granatam, vbi erat Episcopus, vita term
Et Pacianus,qui Theodosii tēpore in Pyrenæi iugis ortus, impiis Nouatianis a

gatis,magnam quidem,& immortalẽ gloriam Ecclesiæ Barcinonensi cõparauit. Æ-
n incurrerunt memoriam Matronianus & Tiberianus Bætici,neq; poetæ ignobiles,
ratores contemnendi.

Matronianus. Tiberianus.

l in Idacii labiis sessitâsse dicebatur eo tempore quædam, contra Priscilianum hære-
persuadendi dea,cuius neq; vim perferre, neq; splendorem eloquentissimi hominis
is ille gladiator sustinere poterat.Fuit enim Idacius,vrbis Lemicæ Pręsul,quæ caput
est in Galecia,ditionis illustrissimæ familię Castrorũ, nec à Bracara, quod oppidum
Lusitània, longissime abest; vbi longo postea tempore (sicuti ego à maiorib. accepi)
nagìnta Episcoporum ex tota Hispania coacto Concilio,primo disputationis impetu
rbatiq; Prisciliani sectatores conciderunt.Aprigius autem Episcopus Pacensis,& Iu-
us Valentinus,Ecclesias,quib. magno populi consensu gubernandis admoti fuerãt,
mis literarùm monumentis continuerunt.

Idacius Epis. Aprigius Episc. Pacensis Iustinianus. Valentinus.

maiorem in Rufo Festo,& Aquilio Seuero eloquentiæ vim,Diocletiani, & Valen-
tempora senserunt, cuius præclaræ poesis fama non in Hispania modo percrebue-
omnes etiam Imperii terras summa cum laude peruagata fuit.

Rufus Festus. Aquilius Seuerus.

cesserũt ætate Osius Cordubensis,& illa vnica Hieronymi Lux, Damasus Madri-
i qua tamen fides Lucio Siculo citra pudorẽ debetur, qui ex Mantua Carpetanum
) & vtriusq; æqualis Orosius, qui ab Augustino, cuius erat cum Eutropio amantis-
cipulus,in Palæstinã missus,de Animi ratione à principe Hieronymo est institutus.
ereo Iuuencum nobilitate clàrum, & Aurelium Prudentium Cæsaraugustanum,
ter principes poetas sacer Hieronymus numerauit.

Osius Cordubensis. Damasus papa. Paulus Orosius. Iuuencus Prudentius.

tto rursus Maximum Cæsaraugustanum, & Eutropium Episcopum Valentinum,
i sane viri diuini,omnem supergressi laudem videntur. Verũ cum omnis ætas con-
t de tempore suo,ita tulit casus miserabilis,& acerbus, vt ea tempora ingeniosi ho-
currerent, quum non imaginem Eloquentiæ veram, sed vmbram potius assecuti
quæ ita à fortuna deformata est, vt tamen à natura inchoata facile cõpareret.Quã-
ii sub Theodosio literis aliquid mandarunt,quum Hieronymi & Augustini tẽpo-
sent, nunquam si numeros eloquentiæ non impleuerint, in Latinorum numerum
erentur. Neq; eo tamen in his commendandis processerim,effusæ laudis, vt non
gis mores antiqui candoris,syncerìtatem vitę,integritatem animorũ,robur fidei,
m amoris,quam aut elegantem breuitatẽ,aut fusam contra, lacteamq; dicẽdi co-
Orosii historia.Nam de Damasi versibus,quos non vidi,aut Pontificũ Annalibus,
etiam conscripsit,nihil equidem iudicare possum. Prudentius vero,& Iuuencus
mihi est in hac re cũ libertate iudiciũ) meliores versificatores,quã Poetæ vidẽtur.
ius Cordubensis,ad Bithyniæ Nicæam venit,vbi & pro dulci libertatis nomine,&
isti religione magni eo tempore celebrarentur conuentus;hic ille, & in Concilio
si præclaras, & altà mente petitas sententias dixit, nisi eas postea in Sirmio cũ im-
nis consentiens,modo vt miseriæ,& importunitati illius temporis inseruiret,tur-
onis nota obscurasset.Sed id fecerat inuitus,quod longa iam ætate confectus, &
atus in illum diẽ miserrimus senex,neq; sæuas pati plagas,nec immanes ferre cru-
sset, quum flagris,& verberib. ab ipsis Arrianis validissime cæderetur. Verũ de-
im miseræ mortalitatis metu,in Liberii Pontificis Romani societatem tanquam
Troianum cum principib. includi vsq; adeo non recusauit, vt exilium, quod in
nalis dicitur,pertæsus defectionem illam suam, miseram, & male quidem simu-
stanti animo tulerit.Nam nullis neq; minis,neq; terrorib. pertrahi vnquam po-
ariis, ac sacrilegis Arrianorum decretis in Concilio Mediolanensi cũ dedecore
æ veritatis subscriberet. Quocirca nunquam tam immemor posteritas fuit,ne-
cuiusquam tam ingratæ memorantur; vt huius viri gloriam immortalitatis me-
prosequantur.

Maximus Cæsaraugustanus. Eutropius Episc. Valentinus. Theodosii Imp. ætas. Onuphrius Panuinius negat Damasi esse hoc opus.

i florerent,eripitur Theodosius,qui deside,ignauoque relicto filio Honorio,(vt
is germano fratre Arcadio dicam)miserabilem,& luctuosissimum casum impe-
io attulit.Nã Gothica lues repẽte erupit,lateq; per Italiã,& Hispanias exitiali im
assata,vrbẽ ipsam orbis caput,anno post eam conditã MCLXIV. furore barba-
.Sic creuit continuo huius belli sæuissima pestis, flammaq; miserrimi incendii,
aurico,adeo est excitata, & vltra vrbis partem maximam conflagrantẽ, centum
brorũ milia vno fatali die & studiis calamitoso,crudeliter absumserit. Inter quę
ymans refero) & Homeri diuinum Poema intestino draconis centũ viginti pe-
literis descriptum,crepitantibus flammis (vt cum eius æmulo Virgilio loquar)
stum est. Quod si nostra, aut patrum, auorumq; memoria obtigisset, ô quam
nultis libris eg sset ignis.

Honorii & Arcadii Impp. ætas. Bibliotheca incendium. Vide Zonaram. Virg. 1. Georgic. Atque leuem stipulam crepitãtibus vrere flammis & Aeneid 7. imitatus Lucretium. Vtitur & Tibullus lib. 1. Elegia 6. Et succensa sacris crepitet bene Laurea flammis.

Sed pulſis Italia Gothis,eorum Hiſpania ſtatim concrepuerunt arma, & facile fuit
cere non repugnantes. Nam Hiſpani propter elatos ſpiritus,nec vnum ſequi caput,ne
ordinem cogi,nec habere delectus,nec reſpondere ad nomina pro innata ſuperbia, tæ
que Romani imperii poterant; quod aliorum ſcilicet obedire pręceptis erubeſcerēt:
dum ſuis obtemperare recuſant,alienam ſeruitutem incurrunt. In hac tāta fortunæ i
tione,& æſtu ferentium Gothorum , immenſa barbarie nox incubuit communib. ſtu
neq; cuiuſquam ingenio tenebræ illæ,quæ totam occupauerant terram,prērumpi pot
donec ſtellæ Caſtores in Bætica peropportune promicare cœperunt,fulgoreque ſuo
ſtrare orbem conati,maculam Arrianæ hæreſis, quæ penitus iam inſederat , atq; inue
uerat in Gothicæ gentis nomine,dextri,ac ſalutares deleuerunt.

D. Leander, Fulgentius & Iſidorus, fratres.
Valens Imp.
Hebræa lingua.
Iudæi Roma Italiaq; exacti Cæſarum Tiberii & Claudii imperio.
Græcæ literæ.
D. Iſidorus.
Gilbertus Gallus qui poſt Silueſter II.
Synodi Toletanæ 13. & Hiſpalenſes.

Hi fuerunt tres Germani fratres,lumina,& ornamenta Reip.noſtræ, Leander, Fu
tius,& Iſidorus,nobilitate clari,eruditione inſignes; ſanctimonia venerabiles : qui R
nam,& Atticam eloquētiam inſigniter edocti, in literis quoq; Hebraicis minime inf
Gothos ipſos Valētis imperatoris ſcelere,ac ſacrilegio corruptos, Chriſtianam religi
fortiter docuerunt. Vigebant porro ea tempeſtate Hebraicæ literæ in Hiſpania,quas
tis ante ſæculis ſub Tiberium Cæſarem vrbe, Italiaq; tota pulſi, fugienteſq; decreto
tus Iudęi,& paucis poſt annis exacti imperio Claudii,in Hiſpaniam inuexerant. Flo
quoq; Hiſpali Latinæ,& Græcæ literæ,artes etiam omnes humanitatis : vnde & ſer
cetus,& nulla in re rudis inerat noſtris hominibus,qui à fera,agreſtiq; vita ad huma
uilemq; cultū Hiſpanam gentem deducebat.Hic noſter Iſidorus præſtans ingenio,a
gētia,ſtudia doctrinæ mirifice colebat,vbi poſtea Gilbertus Gallus,literas auidiſſim
cit:ille in quā Imperiū Romanæ eccleſiæ adeptus,Silueſter ſecundus eſt appellatus.
igitur linguarū cognitione tres præſtantiſſimi Bęticæ principes armati, importunit
ui,& inauditi ſceleris,quæ in Gothorū morib. & viſcerib. exarſerat,partim Hiſpali,
leti celebratis Synodis,& magnis Eccleſiæ conuentib. reſtinxerūt; partim belluas i
tentis immanes,& feras, forma hominum inducta, docta primū, & eloquenti voce
tas,deinde hortando,monendo,obſecrando,ad verum Dei cultū pertraxerunt. A
Reges Gothi Toletanis,& Hiſpalenſib. Conciliis; lauſq; illa fuit vnica,& maxime
noſtræ Hiſpanię,barbaros,& feros homines,qui non iuri,non legib.non diuinæ re
non humano officio aſſueti erant; ſed omnia virib. corporis per vim, ac tyrannidē a
ſtrarent,ex cœca ac temeraria dominatrice animi ira ac libidine,ad manſuetudin

Eiuſq; filiū Hermenegildum.

mētiam potuiſſe perduci. Nā Rex inclytus Reccaredus dum Leandrū de fide, ac re
differentem audit. Primo propter inſolentiam attonitus,modiceq; reclamās,dein
pter rationem,& orationem ſtudioſus auſcultans ex impio religioſus, ex immani
manſuetus eſt effectus.

S. Leander.
Gregorius I. Pont. Max. libros Moralium in Iob Leandro inſcripſit.
D. Iſidorus.
S. Eugenius.

Erat vero in Leandro autoritas tanta, & ſummæ eruditionis præiudicata opini
gnus illę prætextatus Gregorius,& primus huius nominis Eccleſiæ Romanæ prin
mētaria,quæ in Iob prophetam ediderat,huic dicare in lucro poſuerit. At Iſidori e
tiam ſępe in Conciliis, præſente Siſebuto laudatam comperimus : prēſertim quū
lorum nefarios conatus, Siſebuti Regis fauore ; qui Iudæos Hiſpaniarum regno e
coacto Hiſpali Concilio,acri,eloquentiq; diſputatione fregit.

Eugenii doctrinam admiratus eſt Chintilianus Gothus: nam Bamba, & Ering
ad memorabilem, & diuinā Alfonſi præſulis vocem rigidi obſtupuerunt,dum fœ

Pro beata Virgine contra Eluidianos.
Concilia Hiſpaniæ.

virginitatem & inuiolati pudoris ſacramentum,in Seruatorem enixa virgine, à n
uidio vindicaret. Fuit enim quaſi immortalis Dei beneficio,datum Reip.noſtræ
Gothicorum genus,& nomen,ad libertatem populi Chriſtiani vel conſtituendā,
perandam. Nuſquam enim plura,quam in Hiſpania Concilia celebrata ſunt, quæ
potuiſſent,neq; ad ſummum perduci coacta,niſi Hiſpani homines exactā diuinæ
cognitionē habuiſſent, & linguas probe noſſent,quas Chriſtus ſuo ſanguine in c
ſecrauerat: & Vienñenſis Synodus nō multis ab hinc annis, ſalariis quam ampliſſ
feſſorib. conſtitutis,publicis ſcholis intuliſſet. Atqui fuerunt Hiſpaniæ Pręſules p
regum præceptores,& veri Magiſtri nobilitatis Gothicæ,quos ſic inſtituerūt,pi
terq; formarunt,vt ſe nunquam cum hoſtib. Chriſtiani nominis non ſuſcepturo
lenni inautorati ſacramento,ad ſacras diuorum aras ſponte ſua iurarent. Quod

Granatenſe bellum.
Ferdinandus Rex Hiſp.
Carolus quintus.

ſpaniæ reges,iam inde à Pelagio fortiſſimo,ſanctiſſimoq; principe, cum religioſe,
cto in acie Granatenſi gladio, nouiſſime contra Saracenos, & fortiſſime præſtite
vidimus tandē victoriam ipſam bellorū exitu terminatam,& enſem Ferdinādi R
inclytam Granatam ſanguine cruentum. Perculit continuo vis Martis proximos
nos,quibus quoad vixit,bellum atrox,& luctuoſum indixit. Neq; Carolus v. inu

r huius iurisiurandi immemor, nuper domuit rebellantes Germanos, gẽtes immani-
arbaras, multitudine innumerabiles, Lutherana impietate bacchantes, & vltra Ocea-
patefecit terras, quas in consultatione posuit Alexander an esset inuenturus.

eterũ magnis se deinde variantis fortunæ turbinibus, & nouis inenarrabilis æstus ex-
s procellis, vnius Iuliani dolo, & deploranda perfidia, excisum est Gothicũ imperium:
cum filiam vnicam, forma quidem egregia, ac liberali præter cæteras, à Roderico Re-
iatam rescisset, protinus dolos plusquam Sinonios perdendæ Hispaniæ nexuit, Ara-
Religionis nostræ acerrimos hostes, traiecto Gaditano freto, per Bæticã in Hispanias
duxit. Hic alius fuit Hispaniæ status omnium certe miserrimus, & calamitosus: tum q;
ropemodum Hispania capta ad Astures, & Cantabros cum diuis Laribus, patriaq; di-
ia, Gothica nobilitas confugit; tum quia relictis literarum studiis, de vita, & fortunis
in posterum miseri Hispani decertaturi.

Hispania amissio. Iulianus Comes Hispaniam Mauris prodidit.

in his densissimis Hispaniæ tenebris, tum primum enituerũt Medicina, & Astrono-
quidem ante id ætatis nihil languidius acceperamus: nam & Arabes vtramq; artem
modum consecuti putantur; & quę longinquitate temporum, multisq; experimẽtis
assent, in commentarios retulerunt. Hinc tot speculas in iugis Hispaniæ montiũ, &
pra, editissimaq; oppida videmus, quæ partim ad Christianorũ insidias explorandas;
(quod mihi vero similius est) ad intuendum cœlum ex omni parte patens, atq; aper-
pienter ædificata videntur. Cum enim planiciem (vt Assyrii) ad considerandos stel-
motus, & traiectiones vbiq; non haberent, ad celsissima loca, vnde longissimus esset
em partem prospectus, vniuersi Astronomi cõcessisse credunt. Tulit hoc tẽpus cum
Medicina, & Physicis disciplinis per multos consummatos viros, cum quatuor in
enere artium facile princeps, Rasim, qui septuaginta ante Auicennam annis floruit,
ctorum ante se scriptorum commentarios collegit: Zourum, qui cognominatus est
. Auicennam Cordubensem, & vt quidã tradunt, Hispalensem, & Bithyniæ regem,
Metaphysica à posteris (vt equidem inuenio) valde probata fuit. Et Auerroem Cor-
em, implacabilem Auicennæ æmulum. Quamquã mallem ego Auicennam ipsum
e, quam Latine in scholis interpretari; vel quod natiua lingua minus Galeni secta-
fenderet; vel quod ęquiori sane reciperetur animo, ni tam barbare didicisset loqui;
odo princeps medicus ab inferis suscitaretur, quas non esset Tragœdias cũ barbaro
rprete excitaturus? Christiani autem qui se ad montes & angustias viarum interea
is receperant, cum suum præsidium in capite, atq; ceruicib. Arabum collocassent,
m hoste collatis signis, dimicarunt, ac primum à Legionensi regno deiecerũt; mox
Castellæ parte recuperata inter sæuam bellorum rabiem, illaq; fortia nostrorũ ho-
facta, quæ ipsi si adessent Troiani, etiam exhorrerent, ad squalorem, & luctũ litera-
longo desiderio oculos conuerterunt. Ingemuerunt omnes viri boni, ac literati, vi-
tudiorum vehementer miserati, de asserendis in pristinum nitorem literarum stu-
denter consultare cœperunt.

Medicina & Astronomia in Hisp. viguit.

Rasis Arabs.

Zourus.

Auicenna.

Auerroes.

ACADEMIA PALANTINA.

s autem salutaris consilii autor Tellio, Episcopus Palantinus ferebatur, qui cum
cis eiusdẽ animi lectissimis viris, ab Alfonso Castellæ rege sanctiss. itidẽ regis filio
o accepi) obnixe, multisq; precib. contendit, vti noua Palantiæ Academia erige-
ando signum aliquod esset sublatum ad bene de omni recuperanda Hispania spe-
Conditur igitur Palantiæ ab hinc trecentis octoginta circiter annis nobile, ma-
que Musæum, vnde in omni doctrinarum genere viri prestantissimi prodierunt.
quos Dominicus Calagurritanus, vir & sanctimonia, & literis eo tempore incom-
velut fulgentissimus Sol inter planetas minores apparuit; quamquam Valentiæ
as didicisse Volaterranus affirmet.

Tellio Episc. Palantinus.

Palantina Academia. S. Dominicus.

SALMANTIC. ACADEMIA.

n post annos exactos triginta quatuor, vel Ferdinãdus Castellæ rex (vt quibusdam
re video) vel Alfonsus sanctissimi illius Ferdinãdi regius filius, qui Hispalim vrbẽ
mam ex Arabum dominatione, ac tyrannide vindicauit; aut propter vberiorem
opiam, & abundantiores alendis iuuenibus, qui ingenii excolendi gratia eo con-
proximis vicis commeatus; aut ob cælũ studiosis mitius, ac benignius, in vrbem
cam Academiam ipsam auspicato transtulit.
nporib. Alfonsus x. qui anno post translatã Academiã XVII. laureatos regni fas-
t, ingẽs dec⁹ attulit. Si quidẽ parũ visum est cælesti numini, eũ esse maximũ Astro
& veterẽ Hispaniæ gloriã mirũ in modũ ampliaret, & leges infinitis voluminib.

Alfonsus 10 Hisp. rex.

Leges & Tabulæ Alfonsinæ. Historia vniuersalis Hisp.

antea dispersas, in septem sectionum libros (quas nostri Hispani *Partitas* appellant) cōt heret; & doctissimas Astronomię tabulas; & historiam, quam generalem nominăt, part ipse suo elaboraret ingenio, partim per alios conscribendas curaret. Huius cum exemp tum fauore cœperunt magis protendi, ac dilatari literarum studia, quæ sic mentes hom arcana quadam vi, ac potestate occuparunt, & parua putarentur fore arma; quorum à l ris præsidia non peterentur.

Iulianus Pomerius. Ioannes Episc. Gerundensis.

Quocirca magni breui tempore extiterunt eruditorū prouentus, inter quos enituer Iulianus Pomerius, & Ioannes Episcopus Gerundensis, qui natione Gothus, & patria sitanus, literis quoq; Græcis, & Latinis Byzantii apprime eruditus, tū disciplina illa for tus, quæ digna est (vt ait Cicero) studiosis ingenuarum artium, digna eruditis, digna c viris, digna Principibus, digna Regibus, bacchantes, ac furentes in Lusitania ea tempe Arrianos multis, ac doctissimis quidem disputationib. coercuit. Ac propter hanc vnā sam Barcinonem relegatus est, vbi ita se collocauit, vt Gerundensis Ecclesiæ principa obtinuerit. Tum diuus Antonius Olysipponensium gloria, cuius doctrinę vberrimos

D. Antonius de Padua, cognominatus. Raymūdus Barcinon.

ctus Itali etiam, & Galli auidissime perceperunt. Ramundus quoq; Barcinonēsis The giæ, iurisq; Pontificii egregie doctus, qui Decretales Epistolas quæ fusæ, sparsæq; fuer vnum quasi corpus, aut volumen, delegata huius eximii laboris cura à Gregorio non tificio se contulit.

Garsias Hispalensis I.C.

Parem huic est assecutus gloriam Garsias Hispalensis, doctissimis in easdem Decre editis Commentariis.

Io. Turrecremata Card.

Secutus è vestigio est Ioannes Torquemeda, vir seculorū omniū memoria dignu cum his duobus, quos modo nominaui, egregium Triumuiratum constituere potest

Verus Hisp. Archiep. Pet. Hispanus. Vincentius Ferrarius. Paulus & Alfonsus Burgenses.

Conuerterūt ad se deinde hominū studia, vbiq; terrarū diffūdēte se doctrinę fam rus Archiepisc. Hispalēsis, Et Petrus Hispanus, qui ab Innoc. octauo Cardinalis creat

Tum Vincētius Ferrarius Valētinus, Paulus deinde Episcopus Burgensis, & huiu Alfonsus, qui cum ecclesiam Burgensem administraret, historiam de rebus in Hisp nostris hominibus bello gestis, non inepte conscripsit.

Alfonsus Tostadus Abulensis Episc.

Sed ex tam infinita doctorū hominū multitudine quantā hæc ætas habuit, nem controuersiā ad Alfonsi Tostado Episcopi Abulēsis laudē aspirauit: cui si alio, quā fu lo viuere contigisset, neq; Hipponæ Augustinū, neq; Stridoni Hieronymū, nec aliū piam, ex illis procerib. Ecclesiæ antiquis nunc inuideremus. Excellētis vir ingenii admirandæ memoriæ; diuinæ etiā sapiētiæ, & antiquitatis peritissimus; dignus forta post quatuor Ecclesiæ doctores, cū Isidoro & Thoma, de quinto loco certaret. Quo rior quædā, splendidiorq; consuetudo loquendi suis temporib. fuisset, nō dubito q steriores omnes in sui admiratione esset conuersurus. Fuit hæc ætas paulo eruditi postea quā regno Hispaniarū cōstituto, diuturnitas pacis otiū cōfirmauit, nemo fer cupidus adolescens, non sibi ad perdiscendū literas omni studio enitendū putauit. enim memorię minime veteris mihi sane satis explicata est recordatio; quinquagin

Alfonsus Carillus Archiepisc. Tolet. Petrus Vxamensis. Iudices fidei in Hispania: pacis & salutis auctores.

cū in iure Canonico, tū in sacris literis laureatos viros, rogatu, iussuq; Alfonsi Carilli episcopi Toletani, Complutū nostrorū auorum memoria conuenisse, vt de Exom à Petro Oxomensi edita, iudicii seueritas exerceretur. Is enim Salmanticæ Theolo fitebatur: cumq; vindices nondū essent, qui vltricib. flammis cuiusquā in religion coercerent (quod quidem decus Ferdinandus Rex exactis Hispania Iudæis, nostra ni fecit) ipsi est Alfonso Præsuli à Sixto quarto huius cognitionis delegata cura.

Sophistica in Hispania oppressa.

Hoc mihi in loco Sophistarū reddenda est ratio, qui iam inde à Boethio Seueri Zeno Isauricus late rerum potiretur, sinistris ominib. nati fuerunt. Hi vero praua, tiosa leguleiorum æmulatione, ad rubricas passim, & formulas se conuertentium, lus ciuile constituendis reb. publicis perneceffarium non intelligerent; principio ac diffidenter in Italia cœperunt, mox translata Lutetiam Parisiorum à Carolo ma mana Academia; confidentius ac maiori cū impetu, sæui, imperiosiq; homines eru vnde in omnes terras in exitium, & interitum bonarum literarum distributi putar serpsit hæc contagio, diffusaq; est per totam Hispaniam, vt nulli homines aut plan riores, aut in illis suis prodigiosis inuentis pertinaciores quam Hispani inuenirentu nim primum intellectum est, quantam vim ostētationis haberet subdola, & ficta modo differendi ratio, tum etiam magistri ex nostra Hispania multi illius nouæ ar extiterunt: quia nusquam fertiliores segetes nasci affirmant nostri coloni, quar quilineis.

Sophistæ quidam in Hispania.

Tum Gaspar Lax, Ferdinandus Entinas, duo fratres Coronelli, Ioānes Dolziu nymus Pardus, Coetus, Dulartus, Nauerus. aliique quam plurimi temporibus

re se profitebantur, arrogantib. satie verbis, vertere in candida nigrum; & quibus re-
lere non possent, præstigiis cum Dauo ludificari, rem sane veris disciplinis pernicio-
uã non aliter inhiberi posse video, quã seueritate inuictissimi Cæsaris; q; Franciscus
rum Rex importunissimis barbaris Lutetia pulsis, magna cum laude, & Gallici no-
& maiori studiorũ vtilitate nostris temporibus, fecit. His autem hominib. neq; in-
defuit, neq; probabilis industria, sed ætatis iniuria tanta fuit, vt felix multorũ natura,
onati esse videbantur, inuenire aliquid perfectius non posset, in quo præcipue ela-
dum putaret. Itaq; hoc toto tempore, quod longissimum à Boethio fuisse videmus,
nas egerat Barbaria radices, & nemo quisquam ex tot hominum millib. fuit, qui im-
oc, & ferale monstrum, aut domi priuatis studiis auderet conficere, aut à finib. Hi-
pellendum tentaret donec tandem post multa secula; natus est felicissimis fatis, in
, Antonius Nebrissensis, qui literis, ac disciplinis omnibus, quib. eo tẽpore florebat
anquam ex longa siti auidissime haustis, atrox, quoad vixit, & crudele bellum cum
is gessit. Quod si propter insitas, inueteratasq; mentib. hominum persuasiones con-
mnino nõ potuit, magna certe ex parte fregit, ac debilitauit. Hic quidẽ fuit magnus
iæ Aristarchus, præclarus orator, multæ & variæ lectionis, sed historiam, quã de reb.
Ferdinãdo augustissimo Rege conscripsit, tenui, ac deiecto quidem stylo, parumq;
ter est prosecutus; siue quod magni viri sit (vt ait Cicero) historiam cõscribere; siue
erdinandi Pulgaris (quod negare equidem non possum) in sermone Hispano elo-
lsimi interprete (vt fama est) perfunctorie egerit.

Antonius Nebrißensis.

alis Antonii fuit Ludouicus Viues, rarum Valentiæ decus, propterea quod & De-
r egregius, & Philosophus magni nominis, & multis in reb. eminentissimus est ha-
acuissetq; multo magis viris eloquentissimis, si vt multa diserte doctissimeq; cõscri-
ermonis innata, insitaq; duritia, & vocabulis quibusdã Græca Latinis, quæ ad am-
m linguã Latinam excogitauit, orationis gratiã non obscurasset. Mihi autẽ hac de
sus est Ludouicus Viues cũ Portio Latrone contẽdere voluisse, vtrũ hunc ille ser-
ispano Latino vinceret, an illum hic potius Græco Latino superaret. Sic enim Pol-
us, Liuiũ sapere Patauinitatẽ dixit, & Messala Porciũ Latronem sua lingua, hoc est
- Latina fuisse disertũ. Fatale hoc quidem fuit plerisq; nostrorum hominũ, vt sem-
uid peregrinum, & rude sonarẽt, adeo vt in ipso etiam Eloquentiæ principe Fabio
liano, qui elegantia simul & ingenii laude floruit, Hispanitatẽ inuenerit Frãciscus
us. Verum si næuos quærimus, neminem vnũ post homines natos inueniemus, sic
omnib. absolutum, & consummatũ virum, in quo non sit aliquid, quod iure queas
dere. An fuit aliquis inter mortales, exceptis Platone, & Aristotele, quẽ æstus in-
procul à terra arripuerit, atq; in altum à conspectu pene omnium abstraxerit; cui
otes larga, benignaq; natura dederit; qui rerũ omnium scientiã sit cõplexus, quam
Tullius? At in hoc terrestri numine pudor est profecto referre, quæ ingenii, & na-
a, non eius familiaris modo Brutus deprehenderit, sed multi etiam ęquales obser-
. Itaq; ego sic statuo, habuisse maiores nostros, & copiam rerum, & orationis vber-
pientiamq; Eloquentiæ iunctam: quorum si alterum nostris Hispanis sit optãdum,
o illis indisertam prudentiam, quam stultitiam loquacem desiderare.

Io. Ludouicus Viues.
Stylus Viuis. Varia de doctorũ hominum stylo iudicia.
T. Liuius Quinctil. lib. 1. cap. 9. & lib. 8 cap. 1.
Porcius Latro. Seneca Controuersia. 12.
Fab. Quintilianus.
In Cicerone Brutus quædam desiderauit.

ACADEMIA VALENTINA.

oc quidem alumno solum gloriari *Valentia* potest, quoniam multorum cũ Orato-
, tum philosophorum edito ab hinc annis viginti beatissimo partu, susceptã priscis
. barbariæ maculam non delere solum suis viribus, sed aliis quoq; Hispaniæ ciui-
oquentiæ, & artium omnium, ac disciplinarum lumen inferre valet.

t Ioannem Gelidam tacitus prætereã, quem magno Ludouici viuis testimonio,
tri tẽporis Aristotelẽ liceret appellare, non equidẽ inuitus faciã, vt nobilissimi vi-
ti Ioãnis, Equitis Valẽtini, illã vnam omniũ rerum principem doctrinam quæ sit
ine digna, atq; eo, qui in repub. velit excellere, quantũ animo conniti potero, su-
admirer. Siquidẽ præter literas Gręcas & Latinas, & eas artes, quib. liberales do-
ingenuæ continentur, ciuili etiam prudentia vsq; adeo præditus est, vt contro-
rito, plus ne literę in hoc homine, an morũ compositio, & recta animi moderatio
vero literarũ studio, & amore arsit, vt multos annos pene puer pcul à domo pere-
; varias terras, ac regiones obierit; seiunctissimas prouincias peragrarit; multarũ
ationũ perlustrarit arcana: quæ quantũ bonis artib. & disciplinæ ciuili attulerint
tis sane ipse quotidie ostendit in aula Philippi Hispaniarũ principis. Quocirca cũ
virtutis, & doctrinæ huius viri pro foribus Regiæ domus exstent exempla, quid

Io. Gelida, Valentinus. Honoratus Ioannes Valentinus: post Oxomẽsis Episcopus.

Sereniſſimum Principem noſtrum retardet, non ſtatim Carolum dulciſſimum filiũ h
cum diſciplinę,tum probitati committere? quemadmodum Philippus olim Macedo
Rex Ariſtotelem Alexandro filio,tantæ ſpei principi, doctorem acciuerit, à quo & a
acciperet pręcepta,& loquendi. Veteres enim principes,quorũ & in Græcis,& Latin
ſtoriis plurima mentio eſt, non triſti ſupercilio formidabilẽ aliquem Philoſophũ; a
clamatorem,qui nouiſſet ad clepſydram latrare,erudiẽdis liberis quærebãt,ſed viro
orbe terrarum præſtantiſſimos,qui literis,ingenio,fama præcellerẽt. Nouimus quid
riclem,qui doctrina,conſilio, eloquentia, XL. annos præfuit Athenis, pręceptorẽ ha
Claz menium Anauxagoram,virũ ſummum in maximarum rerũ ſcientia: Critias,
cibiades Socraticis ſermonib. eruditi fuerũt: Dionẽ Syracuſanum omnib.doctrinis
liuit Plato; eundem ille non linguę ſolum inſtitutor,verum etiã animi,ac virtutis ma
ad liberandam patriam impulit,inſtruxit,& armauit.Iſocrates clariſſimum Timothe
nonis præſtantiſſimi imperatoris filium; Xenophon Ageſilaum:Philolaũ Architas T
tinus;& Pythagoreus ille Lyſias Thebanum Epaminondam literis inſtituerunt. Cu
hic perſpicuum non eſt,quòd plurib. equidem probare argumentis poſſem,neminem
ducem bello,neq; principem domi,magnas res, & ſalutares ſine prudenti conſilio,
rarum adiumẽtis efficere potuiſſe? Quod ex veterib. permulti clariſſimi viri conſid
philoſophorũ otia,ſolitudinẽ,vitæq; inſtitutum proſequebantur; quorũ audire coll
libros legere,meditari præcepta, in militia etiã, & medio bellorum æſtu auidiſſime
bãtur. Pulchrũ erat medius fidius intueri Principes illos bellatores,quo animi ardo
cie pugnarent,eodẽ pene mẽtis vigore cauſas agere in foro,& philoſophorũ ſcholis
tare.Itaq; Maximilianus Imperator hui⁹ noſtri feliciſſimi Principis fortunatiſſimus
quum præceptorẽ daturus eſſet Carolo nepoti,tanti imperii, & regnorũ hæredi,vni
anum præcipua quæſitũ cura delegit;repudiatis,qui ſe ambitioſe protulerãt; vel ami
ſtudio producti ingenium variis attrib. oſtentabãt. Hęc vero Maximiliani ſingulari
uina prudentia non ita poſt annos multos repetita fuit in eodẽ Carolo Cæſare inuic
Imperatore, erudiẽdi Philippi principis,Reuerendiſſimo Ioanni Martino Siliceo p
tiſſimo eius ætatis philoſopho demandata cura. Neq; tam eſt his temporib. Hiſpani
bonis,& eruditis vacua,& ſpoliata viris, vt non Academia vna *Complutenſis* decẽ p
vno Ariſtotele,magnos,& incomparabiles pręceptores Carolo puero ſuppeditare

Optimi primæ ætatis informatores deligendi.

Lyſis, legendum ex Cicerone III. de Oratore, & I. officiorum extrema. Lyſias vero Orator Litterarũ adiumenta in Principe.

Hadrianus VI. Caroli V. praeceptor.

Io. Mart. Siliceus Philippi praeceptor.

Sed reuertamur rurſus ad eruditos Valẽtinos,ſiquidẽ neſcio quis me ardor anim
culti amoris flãma iam dudũ conſiderantem vrũt, quantũ ſcilicet illud decus fuer
rarum & incredibile,& ante annos multos poſt vnũ illum Aragoniæ ex ſtirpe regi
Hiſpanis noſtris inauditum; qui patrio,& auito relicto regno,inter monachos pri
tam agere decreuerit: Quod feliciſſimis his temporib. illuſtriſſimus vir Frãciſcus
Dux Gandienſis fecit: qui diuinis incẽſus,& inflammatus tædis,repudiato ampl
trimonio in Societatem Religioſorum nominis IESV, glorioſe quidem, ac ſapient
eſt. Quæ quia me vehemẽter terrent,& magis,ac magis contemplantẽ attonitum
ſumq; reddunt, potuiſſe virum illuſtrẽ, publicis functũ honorib. florentẽ opibus,
eminentẽ,generoſis liberis auctũ,ſuis charum,gratũ alienis,à fluctib. ſecularibus e
& à domina voluptate reſpirare;non ſane auſus fuero,tantum virtutis & diuini an
cumẽtum tenuitati ſtyli mei cõmittere. Illam tamen nobilitatẽ,quam ex laude op
ſtudiorũ & artiũ ſibi comparauit,quid me celebrare impediet? Nã in oppido Ga
caput eſt Borgianæ ditionis, percelebre collegium ædificauit, ſalariaq; conſtitui
linguarum profeſſoribus præter quotidianos illos ſumptus,quos alẽdis Religioſis
IESV, plene cumulatoq; facit. Librũ præterea de Chriſtiana pietate,& ſeipſũ co
cõpoſuit,qui nunquã erat à manib. noſtris,meo conſilio deponendus tam eſt vnd
philoſophia,& ſpiritu diuino refertus. Quod ſi Plinius,hiſtoricus Naturæ, Cice
cia ad verbũ iuuenib. ediſci iubet,& Heſiodũ Græci pueris primũ interpretaban
cũ eloquentia, viuendi quoq; præcepta mutuarẽtur; nos Cõmentarios illos non
ſumemus in manus? vnde ſanctitas,religio,pietas,neq; inſulſe,neq; imperite pro
Non hæc dico,priuato vlli affectui inſeruiẽs (hiſtoriã enim, non fabulas conſcri
admiratus profecto patere etiã Eloquentiæ locũ inter ſacras,& pias literas; quã n
exercitatio vlla ſcholarũ attulit,ſed inflãmata mens cæleſti igne,& calore diuini
girata,fudit interdũ eos facũdiæ riuulos,quos nunquã Ciceronis & Quinctilian
didiſſent. Talis mihi videtur Franciſcus Borgius, & illorũ pleriq;, qui ſpiritu m
arte ſe exercuerunt: qui cũ ſine artificio vllo dicendi ſcripſiſſent, aliquid tamen
potẽtius ipſa arte,boni,& acuti lectores inueniant. Venũ enim iam eſt ad ea tẽp
non tam præclarũ eſt ſcire Latine, quam turpe, neſcire; ſiquidem hæc perſuaſio

Ranimirus II. monachus, Rex Aragonum & parentũ memoria Ferdinãdus Aragonius, Monachus, Pro-rex fuit Aragonia.

Franc. Borgius Gandiæ Dux, in regno Valentino Societatis IESV præpoſitus Generalis.

Cic. Officia ad verbum ediſcẽda ait Plinius in præfat. Nat. Hiſtor.

annis magno, ac singulari numinis beneficio, Hispanorum animos artissime tenuit, ulti etiam viri nobiles arbitrati sint, nunquam se veram nobilitatẽ esse adepturos, quæ rtute, admirabilique sapientiæ studio consistit, nisi plus attigissent eruditionis, quã rima illa pueriti institutione fuissent imbuti.

I. CONIMBRICENS. ACADEMIA.

Oc prudenti & diuino consilio, Ioannes Serenissimus Lusitaniæ Rex, qui mihi om- niũ primus, honoris, & maiestatis gratia, fuerat nominandus, in decus nobilissimæ gen- vtilitatem studiorũ, inter victrices lauros, quas ex Africa quotidie reportat, his tem- . *Conimbricæ* fecit. Hic nobili constructa Academia, doctissimos vndecunq; præce- s, amplissimis conditionib. euocandos curauit, quorũ illustri, preclaraq; nominis fa- on Lusitanos modo intra suum regnum cõtineret, sed exteras, seiunctissimasq; natio- nquam in refertissimum rerum omnium mercatum, ad suauissimas epulas inuitaret. ter plurima, quæ singulari Regis prudentia instituta sunt, quod me sæpe cogitantem num recreat, veteri Scæuolæ exemplo fieri audio, neminem ad Ius ciuile audiendum ti, qui non sit prius in Dialectica tempore aliquo versatus. Hic mihi licebat quam nos Lusitaniæ viros doctos oratione mea celebrare, qui prẽter cæteras artes pulcher- quas sunt consecuti, hac etiam dicendi laude delectantur.

Conimbricensis Academia.
Ioannes III Lusitaniæ Rex.

his est Hieronymus Osorius, qui de Gloria, & de Ciuili, & Christiana nobilitate no- nos libros suaui simul, & artificiosa verborũ structura citra versum conscripsit. Sono nero orationis leniter demulcet aures, vt hac vna possit singulari virtute cũ Lactãtio, istophoro Longolio, & quouis alio Ciceroniano nõ iniuria certare. Aristotelica ta- uadam differendi ratione, & copia sic est vsus, vt non ad voluptatẽ auriũ, quæ sum- sicuti ego æstimo, in hoc auctore, sed ad iudiciorum certamen scripsisse videatur.

Hieron. Osorius.

quitur è vestigio Bartholomæus Pinus Portodomæus, qui longe abest ab his orna- , & deliciis orationis: propter ingeniũ tamen, & artes liberales, quib. est institutus, & um commentandi genus, quo librum Quinctiliani sane difficilem enarrauit, philo- & eloquentię studiosis nõ improbandus: Quod si omnes viros doctos nominatim ri vellem, quũ tam multi quotidie in Hispania se proferant, & ostentent, nullũ sane atio mea habitura modum: nam & copia narrantẽ obrueret; &, quod certius fore per- o, pudor cohiberet viuentium laudes, & honor alienæ virtutis moueret inuidiã, quę ertinaci silentio sanari possunt. Sed nunquam hæc religio me ab hoc conatu repel- n celebritatem incredibilem, & gloriam *Academiæ Complutensis* fere immẽsam me- osteritatis sempiterno præconio consignem.

Barthol. Pinus in quẽd. Quinctilian. librum scripsit.

ACADEMIA COMPLVTENSIS.

HI igitur Academia Cõplutensis publicũ, videtur esse totius Hispaniæ oraculum, oi humanæ vitæ sortes laureati versant Theologi, quos non solũ numero, sed diuina pietia cæteris totius Hispaniæ doctorib. si non præferre propter inuidiã audemus, onendos quidẽ, iudicamus. Philosophorũ præterea, & qui aliis disciplinis in sectas, ias distributi, operã nauant, tã est innumerabilis, infinitaq; multitudo, vt singulorũ fœtura, possit viris doctis (sicuti re ipsa compertũ est) tota vndiq; repleri Hispania. otam hanc rationem Academiæ Cõplutensis ad veterem studiorũ formã, & ima- mœnissime conferam: Hic canũt (vt inquit Martianus) redimiti vates; personãt nifici; dicũt ad clepsydrã oratores; deuoluũt Plato, & Archimedes aureas sphæras; eraclitus; vdus est Thales; volitat Democritus circũfusus atomis; replicat Samius ras cælestes numeros; requirit Aristot. Endelechiã; ducit Zeno anũ prouidentẽ. q; addo Hippocratẽ, & Galenũ medicinam ex nocte densissima, in qua vsq; ad hęc ora latuerat, in lucẽ reuocasse, partim publicis, & quotidianis disputationib. Cõ- m Medicorũ, partim editis doctissimis Commentariis, qui in templo Æsculapii dam fecit Hippocrates) inscribi, & dicari potuissent. Cæterum vt artes omnes, & s nobiles hæc Academia perbeate coluit, ita vnius eloquentiæ studio adeo fuit t magnos Oratorum partus perbreui tempore tulerit.

Complutẽsis Academia.
Martianus Capella.

li, quorũ ego memoria vehemẽter recreari soleo, orti fuerũt, Lupus Herrera, Lau albus Liliẽsis, Ioannes Ramirus, & Petreius Toletani, Quorũ hic postremus im- orte nobis ereptus, ingenii, & eloquẽtiæ suæ triste desideriũ Academiæ Cõplu- uit. Impetratũ hoc (quantũ ego arbitror) à Ciceronis manib. ne si diutius ille vi- ctus esset aliquis, qui ex Eloquẽtiæ laude ad ipsũ Ciceronẽ aspirasset, sed cũ esset electabat magis, quã inflãmabat, & quodã quasi cãtu detinebat auditores; & sua- is, cuius plurimũ illi natura dederat, sic exhilarabat animos, vt porata causa, dimissi

Rhetores Cõplutenses. Io Petreius, poeta & orator.

qui in ea concione aderant, honorifice, & cum admiratione de huius viri eloquen
querentur, & multis post diebus, sermonibus requirerent amœnitatem illam. Sed m
uebat magis Ioannis Petrei poesis: quæ non humanum aliquid, aut infimum, sed diui
excelsumq; sonabat, vbi non ille langor inerat, quē orationis iocūditas, vbertas lacte
uiores numeri, imitatio Ciceronis afferebant: sed magnitudo quædam, & sublimitas
quæ vi quadam occulta, & spiritu magni vatis hominum mentes permouebat. Vt
vero arte plurimū valuisse, testes sunt Complutenses. Nec illi defuit extēporalis fac
vel vltro, & ex consuetudine declamanti, vel sæpe etiam aduentu Procerum & viro
bilium intercluso, vbi non paratum aliquid, & præmeditatū recitabat, sed de omni r
posita, quam modo intellexisset, ornate & copiose, & incredibili quadam suauitate d
bat. Verum huius æqualis Ramirus Doctor Theologus, & Rhetor primarius Aca
Complutensis, plus habuit, meo iudicio, industriæ, quā naturæ; quamquam vtriusqu
permultum. Actio tamen propter fœditatē oris, non satis commendabat huius viri
nem: quæ cum à doctis per otiū legeretur; & omni artificio dicendi; & lectissima c
nitore Romano; & summa grauitate absoluta iudicabatur. Fuit amator popularis el
tiæ, quā ita per omnē vitam cōplexus est, vt eos persæpe reprehēdere soleret, qui
vulgaribus, & maxime notis ad sublimes, & recōditas inutiliter, & ambitiose subd

Ioannes Ramirus, Rhetor.

At Lupus Herrera, & Laurētius Balbus Liliēsis, vt ingenio præstātiori, ita doctri
riori fuisse putantur; quod sane ex eorū monumentis perspici potest: nā *Orationem*
studiis humanitatis omni antiquitate, & doctrina refertissimam, tametsi parū luculen
pter styli affectationē, reliquit. *Commentarios* alter perquā eruditos, *in Valeriū Flacc*
scripsit, testes certe eruditionis singularis & memoriæ stabilis, & firmæ, quæ plurim
viro eminuisse dicitur. Sed linguæ Græcæ cognitione, cuius fuit sine cōtrouersia,
mus, auctoritatem sibi maiorem, & ingenii cōmendationem est consecutus. Ne pr
dem à Complutensibus discedā, quam te, Ludouice Catena, cuncta pene audient
nia, in Regno tuo collocem. Gloriari enim in primis (me iudice) licet Academiæ C
tensi, habere se Cancellarium, clarissimū Oratorem, numerosum & iocundū poet
stantem philosophum; optimū Theologum; nihil præterea esse vlla in arte rerū o
quod ipse nescias; sisq; vnus instar populi, vt Antimachus dixit de Platone. Verū i
studio amplificandi eloquentiā tuam, verissime referam, neminem à me inueniri
his, quos de arte, & dicendi vi erudita miratur Italica, qui locos communes maio
varietate, suauitate, & copia, quam tu vnquam pertractauerit. Deū immortalē, quā
sine fastidio delectasti, eodē plus millies repetito argumento: quā nouus semper,
in causa non semel perorata versabaris! quas faces auditorū animis de integro sub
qui quum annos xv. in eadem fere materia te exerceas, nullusq; mensis sit, in qu
rib. diebus pro Magistris, & Doctorib. dicas, ita te tamē, à priuata, & singulari cō
ad vniuersi generis vim explicandā varie conferre didicisti, vt nunquam non ioc
nouus accedere videaris. Sed illa est omnium tuarum virtutum præcipua, & max
in qua exsultat, & serio triumphat oratio mea; quod diu, ac multū repugnantibus
Sophisticam à Complutēsi Academia fortiter eieceris; vbi annos multos cum gr
mento bonarum literarum, & dedecore nostræ nationis ad risum vsque, & con
exterarum gentium, regnauit impune.

Lupus Herrera. Laur. Balb. Liliensis.

Ludouicus Catena.

SALMANTICENSIS ACADEMIA.

SED nos iamdudum vocat *Salmantica* antiqua Musarum domus, quam litera
colentes, tacitā præterire non possumus. Hęc Lycurgos, & Solones alit; & præ
monachos eximie doctos, quos nuper Cæsar Tridentū ad Conciliū vocauit, vt
Fredenandum Pintianum, multæ & variæ lectionis virū; quo nemo viuit hodie, au
auctorū literate peritior, aut vtriusq; linguæ callētior. Hic post edita quā pluri
acerrimiq; iudicii, & abstrusioris doctrinæ monumenta, doctissimas itē in Caiu
obseruationes; opus, vt infiniti laboris, ita quidē vtilitatis ingentis, proxime in l
Verum nescio quo malo fato adhuc fit, vt Salmanticenses viri graues, & qui pri
ingressi, ad honores statim, & Reip. administrationē, cuncta suo nutu gubernat
tanta eloquentiæ neglectione laborēt, quantam nec legum, quas profitentur, m
studium boni patroni, nec illa ipsa consilia Regia, quib. ceu Minoes, & Rhadar
bentur, quoquo pacto ferre possunt. Qui si Platonem aliquando, aut Ciceron
sumerent, dubitare equidem nō possum, quin essent percepturi animis, ingēs i
verti momentū optimæ gubernādæ Reip. Neq; enim de Professorib. loquor, q

Academia Salmanticensis.

Fredenādus Nonius Pintianus.

ſimos, Salmantica habet, ſed de auditorib. hæc publica, & iuſta querela eſt: qui ſū-
ilis ſcientiæ eſſe putant, pulchre veſtitos eſſe in cauſis agēdis, & nihil propter gra-
Latine loqui. Porro Salmantica diſceſſurus, non eſt cur ſilentio pręterire debeam,
comparabilem, Frāciſcum Victoriā, qui ſplendor inſtituti Dominicani, decus, &
ntū Theologiæ, exēplar antiquæ religionis fuit, Hic Theologiā, vt Socrates quon-
ophiā, à cælo euocauit; quā non in Hiſpaniæ modo ciuitates, ſed domos etiam, &
ominū ſic inuexit, vt ſint hodie permulti illius diſcipuli, quos propter admirabilē
& exquiſitā rerum copiā exteræ nationes iure debeant admirari. Huic vero tam
ti, & diuino homini, patrem fuiſſe arbitramur, Ioannem Methymnæum, Cōplu-
ō ingenio ſolum, quo plurimum viguit, ſed doctrina & ſubtilitate quadam diſſe-
reliquis etiam animi ornamentis, quæ permulta in hoc ſingulari, & ſummo viro
quem nec à ſcribendo deterruit amplitudo Victoriæ; nec huius vnius viri ſtudia,
nnos viginti Compluti floruerunt, potuit quiſquam ſua copia obſcurare.

Franciſcus Victoria.

Io. Methymna Theologus.

im hoc datum dono quodā Prouidētiæ duab. maximis, & ampliſſimis Hiſpaniæ
s, vt duo in eis ſummi Theologi eodem tempore verſarentur; vnde fructus do-
mirabiles in omnes partes ex æquo, & ſine inuidia redundarent. His duobus e-
atis annumerabatur nemo tertius.

oſt Theologos Cōplutenſes, quib. ſicuti ego ſtatuo, nihil fieri poteſt, ſiderū con-
perfectius, Philoſophiæ, iuxta atq; Theologię arcē hodie citra controuerſiā tenēt
us de Soto Secobienſis, Alfonſus de Caſtro Camorēſis, Reuerēdiſſimus vir Mel-
us, Bartholomæꝰ Mirandēſis, quib. ego Ludouicū Carauaialū merito adiūgam.
m Dominicus de Soto, vnicum ingenuarum artium columen, totius Hiſpaniæ
æteris ſtudio, & doctrina præſtitit doctorib. ſi ſuo Thoma, & Ariſtotele conten-
aram illam ad Romanos epiſtolam Commentariis non attigiſſet.

Dominicus Soto.

us autē de Caſtro Camorenſis, Monachus Franciſcanus, ſi vt aliena, cū hæreticis
s, fortiter, & literate nimis refutauit, ita ornate, & copioſe cōfirmaret noſtra, ne
erer cū veteris ętatis præcipuis auctorib. multis quidē doctrinæ partib. cōparare.

Alfonſus à Caſtro Zamorenſis.

viri Melchioris Cani, & Bartholomæi Mirādenſis omnis illa ingeniorū, & ſin-
trinæ nunquā ſatis pro meritis laudata facultas ex monumentis ipſorū non in e-
riptis, perſpici poteſt: quæ & omnino abſoluta eſt, & perfecte diſerta; in eoq; cō-
, quem multi mirentur, & pauci attingant. Nuſquam autem, quod ego legerim
olim Academiæ fuerunt, aut priuata eruditorum Collegia, quam hodie ſunt in
veterem Græciam recordari, & florentem quoq; Italiam meminiſſe iuuat.

Melchior Canus.

Barthol. Caranza Mirādenſis qui poſt Archiep. Toletanus Romæ obiit.

OSCENSIS ACADEMIA.

etinet etiam nūc veteris veſtigii formā, & antiquæ maieſtatis imaginē aliquam
a à Sertorio Academia in vrbe Oſca, vt eſt à Plutarcho memoriæ proditum.

Oſca, Vrbs Celtiberiæ.

ACADEMIÆ VARIÆ.

t ſuos literarū celebres ludos Ilerda; Valentia, Oſſuna, Granata, Pintia, Hiſpalis,
, & Cātabria illa ferox, quæ ſera (vt Flaccus canit) vincta eſt Catena: nūc primū
ngentis admirationis) & Latine loqui, & philoſophari cœpit, Laconumque illa
ntia; qua vtebatur, in Atticam conuerſa eſt.

Academia Ilerdenſis Oſſunenſis Granatenſis Pintiana Hiſpalenſis Barcinonenſis. Toletana.

mihi fuerat vicatim peragranda tota Hiſpania, & celeri ſtylo in omnē partem
, vt aceruatim narrarē, qui vrbe Toleto prodierint viri eloquētes, vbi vna domꝰ
cuius eadē felicitas, q̄ olim Curionib. vt tres in ea clari nominis eſſēt Oratores.
a, (Numantia quondā Vracum, (vt Straboni; vel vt Plinio placet, Pelendonum
ui nūc Burgis, Pintiæ, Hiſpali, & in ipſa Cæſaris aula viuāt, in gloriā pręſentis ſę-
es Philoſophi & oratores. Sed cohibēdus eſt ſtylus: nā timeo vehemēter, ne iu-
t amor, & affectu nimio occupatus animꝰ, inquirēdæ veritatis rationē amittat,
s, qui de forma iudicare nō poſſunt: quia æſtus ille cupidinis ardētiſſimus ocu-
perturbat.

Numantia hodie Soria putatur.

Quamquā non patiar ſic à me præteriri leui orationis curſu Ioā-
ā Toletanū, qui omniū primꝰ inter viros Hiſpaniæ doctos, iuſtiſſimis de cauſis
eferēdus; vel ꝙ Græcas, & Latinas literas feliciſſime à puero didiciſſēt; vel ꝙ
ſerti oratoris palmā ſæpe non repugnāte Italia, meruerit, dū pro Eccleſia Tole-
anos Pōtifices ſcriberet; vel ꝙ nullū ſit ſcriptorū genus, in quo nō ille bene, ac
it verſatus. Qui ſi tātus eſt, quantū ęqualis meꝰ, & familiaris, Aluarus Gometiꝰ
æcis & Latinis ingenio ſimul, & doctrina ornatiſſimꝰ, mihi prædicauit; quē illi
ore faciā, vnum aut alterū inuenio, ſuperiorē habeo neminē. Nam quantū hu-
s frater Franciſcus Vergara ingenio, & doctrina præſtiterit, nō modo edita ars
uncta Academia Cōplutenſis, quæ hoc præceptore, & patrono multos annos
omnibus teſtatur.

Io. Vergara Toletanus.

Aluarus Gometius Græcarum literarum Toleti doctor.

Franc. Vergara Græcæ linguæ Compluti doctor.

Sedlongius intrabo, & ſic occurrat poſſe reperiri non inuidos ſolum, quib. refert
omnia,ſed Momos etiam,ſandalium Veneris carpentes,non tamen cōmittam, vt inu
ſimi Cæſaris hiſtoricorum ſit meo ſilentio non illuſtrata fama. Habet.n. Cæſar tres,
ego nouerim,ornatiſſimos viros: qui rerum à ſe geſtarum diuerſo quidem ſtylo,ſed
ſpari fide, aut diligentia conſcribunt: qui cum primam hiſtoriæ legẽ religioſiſſime
primū *ne quid falſi dicant*; deinde,*ne quid veri non audeant*,ita omnes hiſtoriȩ virtutes c
ſunt, vt illud Senecæ locum non habeat, *Quis vnquam ab hiſtorico iuſiurandum accepit*

Hiſtorici regii tres.

Cic. 2. de Oratore.

In ludo de morte Claudii.initio.

Nam Petrus Meſſias eques Hiſpalenſis, qui nuper è viuis non ſine magna bona
rarum iactura commigrauit; inſtar amnis leniter labentis ſedatus fluit, fidelis eſt, &
circumſpectus in hiſtoria,& quodammodo,vt Quinctil.de Meſſala dixit,præ ſe fer
cendo nobilitatẽ ſuam. Fuiſſe tamen quorundam eruditorum aurib. multo dulcio
guam Hiſpanam paucis vocabulis Latinis non vitiaſſet. Hoc tamen mihi peregrin
videtur, ꝙ ſuo loco;quod maiore quadā ſignificatione; quod ſuauiori ſono Hiſpan
ni infertur: Aut dele ex lingua Hiſpana Græcas,& Latinas phraſes: expunge Heb
tolle tot gentium,& nationū vocabula,quæ cum imperio introducta fuerunt. Vrg
iam magis: prohibe tu, aſſertor linguæ Hiſpanæ, ne Mar.Tul.Græca Latinis coniu
ego Hiſpanis Latina non copulabo. Fuit iſta Pomponii Læti ſtulta, & ſcrupuloſa,
ueret, perſuaſio,ediſcendi nunquā literas Græcas,ne ſermonis Latini puritatẽ cul
deturparet. Verum cū lingua Latina Grȩcæ filiola ſit,diuinare vtiq; nequeo,quon
Pōponius Lætus ad iſtā Romani ſermonis proprietatẽ & arcana linguæ Latinȩ p
potuerit,niſi pl⁹ ille ſuo tēpore viderit,quā Cicero,& Mar.Varro:quos linguȩ La
ſemper Roma coluit. Itaq; non eſt,neq; futurū aliquando permittemus, ſummo
virū,doctrina itẽ maiore hominum opinione; læſæ corruptæq; linguȩ Hiſpanæ
reū agi: qui cum homo Hiſpanus ſit, ſumma interdū gratia, & non ſine aliquo elo
miſterio Latiniſſet: quū Latinis quoq;,cum velint,permiſſum ſit,citra culpam g

1. Petrus Meſſias Hiſpalenſ.

Stylus Petri Meſſiæ qualis.

Pomponii Læti ſuperſtitio, quâ à Græcis abſtinendum ſibi duxit.

Mox adeſt Geneſius Sepulueda, Cordubēſis,in quẽ intuenti crebro in mentẽ m
vereri ecquod ſit habitura curriculū,illa & natura admirabilis,& exquiſita doctri
gularis induſtria: qui cū multis in reb.excellat,ſic in omnib.tamẽ eminet,ac ſi tot
in ſingulis repoſuiſſet. Latine vertit Ariſtotelẽ & quȩ à doctis accepit Græcis, ſi d
ſtimauit,in quib. elaboraret,multo quā in ipſis fuerant explicata auctorib.melio
Genus orationis habet fuſum, tractum, & cum lenitate quadam profluens, quale
(autore Cicerone) poſtulare videtur. Hinc quibuſdam error natus eſt,(modo e
ac non vera potius,certaq; ſententia trahantur) vt tam in admirabili,aureoque el
flumine,quantum in Geneſio Sepulueda attoniti intuemur, ſpiritū aliquem am
ſiderent; calorem intenſiorem quærant; & flammas maioris incendii poſtulent;
ligentes,fuſiorib.numeris placidam,quietamq; orationẽ reddi. Sit igitur hoc Ge
priū,perpetuumq;,Elogiū, laudatum fuiſſe ab Eraſmo; celebratū encomiis à Pa
ſublatum in cœlū à Lilio Gyraldo Ferrarienſi;neminemq; virū eſſe ex his,qui de
ctrina viris ætate noſtra conſcripſerunt, qui non Hiſpanorum primū Geneſium
dam meminiſſet. Satiuſq; iam eſſet, de aucta eius dignitate loqui, quam de artib
diis; de quibus nemo, modo eruditus eſſet, vnquam dubitauit.

2. Ioa. Geneſius Sepulueda.

Poſtremus eſt Florianus,qui mihi vir vnus,& veterem maieſtatem imperii re
& quadam cum grauitate eloquentiæ, & puritate ſermonis Hiſpani ad ſcriben
riam ſe maxime applicat,clariſſimum hiſtorici nomen tranſmiſſurus ad poſtero

3. Florianus Ocampius.

Antonius Guenara Epiſc.

Petrus Rua, bonarum literarum Soriæ profeſſor, errores fictaſque fabulas Guenara primus detexit.

Decretum mihi erat, nil de prȩſtantiſſimo viro; & antiquȩ nobilitatis præſu
nienſi; quū ſolus aulicorū manib. proximis annis geſtabatur, priuato iudicio ſta
me inuitum, & plane repugnantem libellus vulgatus à Petro Rhua Sorienſi, ho
paucis erudito, in hanc cenſurā pertraxiſſet. Ego vero ſic exiſtimo virū hunc mi
fuiſſe;& incredibilis vbertatis naturæ; ſed omnia rerū momenta (ꝙ Pedio obie
raſis Librat in anthitetis, doctas poſuiſſe figuras: laudari contentus: fulgurat interd
ſed non totā (vt olim Pericles Athenienſis) dicendo cōmouet ciuitatẽ; & dum
niſi culte,& ſplendide dicere, ſæpe incidit in ea quæ deriſum effugere non poſſ
illam extra ripas effluentem verborū copiam artificio dicendi repreſſiſſet; & g
tium inſtrumento locupletaſſet, dubito quidem,an parem in eo Eloquentiæ ge
ſpania eſſet inuenturus. Hoc dicendi genus corruptū, & omnib. nugis, & delic
ante hūc * Herodatū Hiſpanum, Amadiſii,& Splandiani,& ſimilium librorum
t auctores ſibi excogitarunt: qui multa quidem præclara dixerunt, adiuuante
men quia id fortuito,& non arte fiebat, paratum eſſe non potuit. Hinc adulatio
perboles poeticas tumido, elatoq; ſermone plerique ſunt buccinati; vt Home

Perſius.

Forte legendum Heroſtratū ſignificans fictis ad voluptatem fabulis nobilitari illum; quiſquis eſt. Scriptorem Amadiſii voluiſſe, vt ille incenſo tēplo Dianæ Epheſiæ. nimia laudis vel ex ſcelere quæſitæ cupiditate: vt refert Val. Maxim. A. Gellius, Solinus & Strabo.

ucianus) de Agamemnone commẽtus est, ꝙ capite esset Ioui similis: pectore Ne-
ɔna Marti: quasi Deus vnus, ad similitudinem Regis vnius, non sufficeret. Etenim
ominum ingeniis donanda iudico, sed vitia (vt inquit Seneca) donanda sunt, non
: nam ea sępe finguntur à multis, quæ magnos, & sapientes viros de se ipsis audire
uod vtiq; Aristobulo (vt idem facetissime narrat Lucianus) accidisse legimus, non
liquid scribenti, (quod sane ferendũ est in historia, si Marco Tullio credimus) sed
entienti; quod non licet. Nam cum notum illud, & maxime celebre Alexãdri, &
is singulare certamen à se scriptum, coram ipso Alexandro legeret, putaretq; ve-
us homo, se maximam apud Regem gratiam initurũ esse, si de reb. ab eo præcla-
uam amplissime nugaretur, quædam falso per adulationem adiecit; quæ cum A-
audiret, subita indignatione, princeps altę mentis, commotus, ereptum manibus
fluuium Hidaspim, quem tum forte nauigabat, quam longissime proiecit. Et te,
dẽ modo oportebat, Aristobule, pręcipitari, qui talia pro me singulari certamine
is, & elephantos sagitta interfeceris, etenim si hanc Alexandri, reliquis suis factis
m virtutem, Græciæ principes imitati fuissent, nunquam quidem tot portẽta fa-
ɔis peperisset Gręcia: quæ nostri nunc Hispani in Regum aulis desides, omniq;
,legendis Feliciani prodigiosis nugis complecterentur. Romana quoq; Historia
ɜruto Marcus Tullius tacere non potuit) mortuorũ laudationibus, facta est men-
m enim ab aliis scriptas orationes in familiæ suæ quasi ornamenta, ac monumẽta
eteres seruarent; & ad vsum, si quis eiusdem generis occidisset, & ad memoriam
ɔmesticarum, ad illustrandam nobilitatem suam pro historiis à posteris receptæ
multa in eis fuerint scripta, quę facta non sunt: falsi triumphi: plures consulatus,
m falsa: & ad plebem transitiones: cum homines humiliores in alienũ eiusdem
funderentur genus.

Aristobulus.

Alexander Magnus.

Historia.

Cicero in Bruto & T. Liuius lib. 7. extremo ab V. C.

quæ à nostris veteribus Hispanis scripta est de reb. domesticis Historia; vt omni
tificio: & orationis lepore caret, ita fide rerũ gestarum principatum tenet. Nam
lensis, Rodericus Toletanus, & alius huius nominis Pallantinus, cum nõ ad vo-
urium, sed ad memoriam, & iudicium posteritatis scripsissent, cũ à deliciis lon-
n ab ineptiis, & mendacio procul absuerunt. Quib. si nobilium Hispanorũ ge-
as, imagines, armorũ emblemata; post absolutam magnã illam, quam iam pri-
nus conscribit historiam, præstiterit; nihil erit in hoc genere, vel certius nostris
vel propter hanc vnam laudem memorabilius.

Historici Hisp. antiqui.

Lucas Tudensis.

Rodericus Ximenius Toletan. Archiepisc.

Roder. Palantinus.

osq; eorũ quos nominaui, pura & illustri breuitate præcurrit clarissimus vir Lu-
Auila: qui lectissimam illam, Musicamq; elegantiam, quæ fuit in Cæsare quon-
a, & nomen quoq; ipsum Commentariorũ, conscripta nuper, de Victoria Ger-
storia, sola fere est imitatione consecutus. Natiuis etenim, & maxime propriis,
vtitur verbis, quæ quamuis domestica, vt Caius Cæsar, consuetudine imbibit;
let perfecta hæc loquendi laus; multis literis, & his quidem reconditis, summo
ligentia dum in aula versaretur, etiam obtinuit.

Ludou. Auila. Hispanico sermone & diserte res gestas Cæsaris in Germania descripsit.

dudum me expectari à Complutensib. sentio, vt de Cypriano monacho Cister-
ario auditorum iudicio sacras literas Compluti profitetur; sententiam quoque
untiem. Quod ego sane libenter faciam; & quod propositum est colligere, eos,
ctrina solum, & eruditione præstare putantur, sed qui munere etiam aliquo e-
ut præteritis temporib. functi fuerunt, aut nunc propter hanc vnam eximiam,
q; virtutem doctis omnib. in admiratione sunt; aut quod summam voluptatem
rnatum virũ, tamq; excellens ingeniũ in Academia nostra, & Republica flo-
quam multo quidem libentius ad hoc ferendum iudicium accederẽ, nisi dum
atiam inire quæro, ex iudicio ipso protinus nata inuidia, multorũ fauorem ti-
tere. Nam quis non videt, quanta mihi pugna cũ principib. scholæ nostrę vi-
ssis subeunda sit, qui inter tot præclaros, & excellentes professores, quot ma-
lari Dei beneficio Academia Complutensis hoc tempore habet, vnũ præter
dicandum suscipiam, vbi omnes sunt immortalis famæ præconio digni. Itaq;
celebrare ex æquo oportebat, quos ingenii scilicet, & doctrinæ ornamenta vi-
s, & admirabiles reddiderũt: aut vniuersos vno præteriri silentio, ne cuiusquã
(vt sæpe fit) incurreremus. Sed cum hoc, quod exercemus, clarorũ virorum
fieriq; nequeat omnino, vt victis, & victorib. vna placeamus, pertinacis silẽtii
medium; nisi me quorundam sciolorũ indocta pariter, & perturbata de Cy-
a mouissent; magis in circulis addiscentium effusa temere; quã lata prudẽter.
o religioso nihil neq; à natura, neq; à vera, & solida doctrina, sicuti ego iudico;

Cyprianus Monachus Cisterciensis Theologiæ disertus professor Compluti.

deesse inuenio, vt non inter claros nomine sapiẽtiæ viros sit cum primis non à me re
dus. Siquidẽ ad Græcas, & Latinas literas, quas raro, feliciq; fretus ingenio perbreu
pore didicit, Hebraicas, atq; item Chaldaicas præclare adiunxit, vt esset nihil, quo
gnoraret, studio & interpretationi diuinæ scripturæ necessarium. Atq; præter hanc l
rum peritiam minime vulgarem; fusa etiam, splendidaq; verbis eloquẽtia, cum mult
tinaq; bonorum auctorum lectione, tum peculiari quodam naturæ dono feliciter il
tigit. Quę cum se in copia magis, quam breuitate ostentet, hoc euenit interdum, vt
nimia fertilitate luxurianti ingenio habenas laxet, immodicus, & redundans quibu
deatur. Quotidianas vero scripturæ diuinæ pręlectiones supra modum auget, & a
cat; insertis subinde locis communibus: quos, quia nõ more Sophistarum in spinos
lecticæ quæstiones confert, sed molli potius, Xenophonteoq; genere sermonis trac
cuum eruditione doctissimum virum multi querũtur, quum secus fluat alueo plen
enim vident inconsiderati homines, vitium apertum esse, solam virtutẽ Sententias
quo tota fere Quinctiliani ætas, iam inde ab Annæo Seneca, hoc malum vsque repe
miserabilem casum, & interitũ Eloquentiæ laborauit. Nam quæ obsecro Sacrarũ li
interpretatio illa esse potest, quæ aridis & ieiunis conferta sentẽtiolis, nullum vm
communib. locis spatium relinquit; quos parum culti & impoliti auctores Materia
lant: Mitto quod affectus, & colores, & illa ipsa in qua (auctore Cicerone) exsultat
laus, amplificatio, & figi altius auditorum animis, quæ dicuntur, & diutius retine
oblectent, occulta quadam vi, ac potestate efficiant. Itaq; virtus, non vitium est,
tractes, plenius, & vberius amplificare: quoniam & rerum copia, verborum copi
quæ si vspiam desiderari debuit, à publicis pręsertim professorib. & in permixta h
corona, & sacræ, cælestisq; Philosophiæ explicatione expeti, ac requiri diligẽter
Reliquas porro cum doctrinæ, tum corporis animiq; virtutes nobiles, si nos pudo
diti, nunc silemus, futura sæcula non tacebunt. Quoniam vita, mores, religio, vult
ipse, vocis pręterea, ac sermonis cum grauitate lepor, non modo ingenii huius viri
dationem non euertunt, sed incredibili fere totius Academię cõcursu studiosos
se rapiunt. Vnum postremo, quod est reliquum sententiæ meę, testari nunquam
tantum virũ datũ fuisse diuinitus Academiæ Cõplutensi; vt hoc insigni præcept
posthac nostri Hispani, vere, & eleganter sacras literas interpretari? Si quidẽ non
illam, & ridiculam interdum, barbarorum hominũ vitio, ex Tropologicis, Anag
reliquis sensis quadripartitam enarrationem, facundia, & ingenio destitutus pe
verum ita ex arcanis diuinarum literarum spiritum ducit, vt penetrasse eum ad
proculdubio suspiceris, quo miranda nostræ legis fundamẽta reuelaret. Hęc vero
non ꝙ non amplectamur quatuor sensus receptos ab Ecclesia, & sacris Doctorib
probamus morem indoctorũ hominum in exponendis sacris litteris; qui putan
loco diuinæ scripturæ semper quatuor sensus deduci oportere.

Hispanici poetæ.

Reliqui sunt, qui nostra, & patrum auorumque memoria, partim rythmis illi
nis; partim (quod nostris tẽporib. nescio cuius Apollinis afflatu vsurpari video)
meris magis artificiosi, quam suaues, & canori linguam nostram locupletarunt.
multa intercidant, inualescantq; temporibus; sitq; certissima regula, non in cui
bona, aut mala natura; sed in vsu potius, atq; consuetudine; damnare equidẽ n
nec si possem maxime deberem, principes huius artis nobilissimos, Boscanum,
annem Hurtado Mendozium, Gundisaluum Perez, viros plane doctissimos, &
mero Petrarchæ, & Dantis, & si quos Italia præstantiores habuit, locare nõ time
rundã aurib. dulcius sonant Ioannes Mena, Bartholomæus Naharro: Georgiu
Carthagena, & illustrissimus Marchio Ignatius Lopez Mẽdozius: tũ veteres illa
quæ clarorum hominum amores, & fortia facta, victorias etiam, & triumphos
aliquo Antiquitatis iocundissime narrãt. Mihi vero si minus aliud, amplitudinẽ
linguæ Hispanæ hi ostentare videntur, qui in hanc rythmorum formam, vel i
fabulas, vel honesta vitæ præcepta contulerunt. Est enim lingua Hispana locup
ciosa; quæ non semitis, sed campis; nõ vti fontes, angustis fistulis, sed vt latissim
tis vallib. fluit: quod Fabius de Eloquentia ornatissime dixit: Multis tamen, ac
diuersarum linguarum augetur vocabulis: quippe ex parte maxima Latina est
interdum, & Hebraicas dictiones incurrit; sæpe in Gothicis hæret; frequẽtissim
profert; vt nullum signum euidentius habeamus, quo exteras peregrinasq; gẽ
niam venisse credamus, quam vnum ex tam diuulsis, & quasi discerptis nation
conflatam linguam. Hinc mecum omnia versans, nihil Hispanorum ingeniis
putaui; his præsertim, quæ disciplinis liberalib. exculta sunt: propterea quod v

Boscanus. Garcias Lassus. Ioa. Hurtado Mendozius. Gũdisaluus Peresius. Ioan. Mena Cordubensis Bartho. Naharro. Georg. Manricus. Ignatius Lopez, marchio. Hispanæ linguæ permixtio. Hispanica ingenia.

,& vberes non ſolum fruges,verũ herbas effundũt inimiciſſimas frugibus;ſic inter-
: illa diuite verborum copia, quã ſupra modum Hiſpani abundant, non mirandum
oui nunc erumpant rapſodi; qui maiorum modulationibus non contenti, Italorum
ata poemata,cum Ione Platonico,diuinitus ſcilicet inſpirati canãt.Ego enim,ſi am-
tiſſimæ immortalitatis Poeta eſſe vellem,optarẽ illud in primis,vt me dulces muſæ
n&a ſollicitudinibus,& curis in illa ſacra,illoſq; fontes ferrẽt, vt eſt à Virgilio amœ-
exoptatum: vbi ſi de more veteri carmina in Theatro recitarem,totus repẽte mihi
et,acclamaretq; populus,quemadmodum præſente Auguſto,ipſi accidiſſe Vergi-
nelius Tacitus,ſcriptis mandauit; Mediocres vero poetas,qui nullis virtutib. acce-
Linum,Orpheum, Apollinem; & illos, quos diis genitos & ſacros reges deluſa fa-
antiquitas aut molliorib. numeris, & maieſtate carminis ad Maronem, Lucanum,
attingunt; nunquam tanti fecit Horatius quanti ipſi hodie ſe inani quodam artis
arroganter efferunt,& iactant.Quos,Poetas ne nominare debeã,an verſificatores
idem ſtatuo; numerum ſane, & tonũ, & luſus quoſdam per vrba nos in multorum
o. ineſſe video; eruditionem vero,& ſpiritum vatis,& exultam, elegantemq; lin-
am id quoq; plurimum refert,quo quiſq; loco linguam didicerit) moroſe ſæpius,
uloſius requiro. Hoc quidem Cicero non in Poetis modo,ſed in ipſis quoq; Ora-
quorum magna eſt cum Poetis affinitas,ſæpiſſime deſideraſſe videtur. Nã & Cæ-
npetitori ſuo in cauſa illa de eligendo accuſatore contra Verrem, hoc vno pudo-
, quod literas Græcas non Athenis, ſed Lylibei; & Latinas, non Romæ, ſed in Si-
iciſſet. Omitto iam poetas noſtros, quibus neq; ſtudio quemquam,neq; induſtria
eq; ingenio qui præſtiterit, facile inuenio; ſi maluiſſent quidam eorum culpa va-
m errati veniam turpiter deprecari, qui Hiſpani cum eſſent, Italicos modos, tan-
enos fundos inuaſerunt.

Poemata Hiſpana.

Tacitus ſiue is Quintilianus eſt,Dialogo de Oratorib. ſui ſaculi, cur veterib. conceſſerint.

poſtremo mihi reſtat vir nobilis Chriſtophorus Colonus, natione Genuenſis, ſed
be donatus,non ſtudio iocundæ poeſis ipſi orbi notus, ſed Matheſis potius diui-
morabilis: nam ſiderali ſcientia,quã erat egregie doctus,aut diuino potius conſi-
tus,magnũ quidem & inauditũ facinus; eſt aggreſſus. Deſpectis enim Herculis
er mare Oceanũ q Atlanticũ & magnũ appellamus, in Antipodas feliciter naui-
nouũ orbẽ terras alias, & eas ſtellas, quas nunquã ex Hiſpania vidimus, omnium
primus;neſcio ne in ſuã magis,an illius gentis fortunã inuenit.Et quod fuit quon-
is viris doctis incredibile,eſſe homines,qui aduerſa nobis veſtigia premerẽt, ipſe
ulis contemplatus: perſuaſurus etenim,quantum ego credo,Lactantio & Augu-
tempore viuerent,quod ineptias illi,& fabulas Mathematicis artib. deſtituti,fal-
do crediderũt.Itaq; ter peragrato orbe, per immenſos nauigationis errores, Hi-
ſuos reuertit; maiori quidem cumulatus gloria,quam Bacchus olim, & Hercu-
tam fere Aſiam,& Europam magnificentiſſimis triumphis perluſtrarũt; aut ma-
lexãder,qui mundos adhuc alios ſuis reſtare victoriis ſuſpirabat.Neq; inter tan-
blandimenta re alia gaudebat magis,quam ſe duce in illos fines orbis terræ pro-
ſſe Chriſti Euangelium,& inſonuiſſe nomen Iacobi filii Zebedei, dum aquilas
leones Hiſpaniæ noſtri homines victores inferrent.Hoc ſibi lauream, hoc cur-
im putabat,tumido,ac indignanti Oceano ſe primum compedes inieciſſe; non
Mithridates olim,furore amẽs, mari minabatur, ſed quæ libertatẽ Chriſtianam,
em ſempiternam barbaris hominibus pollicerentur;quod ipſe, ſecundũ Deum,
bat acceptum Mathematicis; quæ per intentatum mare viam in alium orbem
it.Huius etiam filius Ferdinandus Colonus, prope æqualem vitę dignitatem in
,quam pater in negotio habuit. Nam vt erat eximius ſingulariſq; Philoſophus,
etim operoſe,magnificentiſſimeq; ędificauit, in loco ſalubri, & amœno, Muſis
ime conuenienti. Has circum topiario opere exornauit, vbi conſtructa quam
bibliotheca, quæ xxv. librorum millia dicitur habuiſſe;tum annuis dotata re-
n quotidianis librorum acceſſionib. aucta, periret; vitã cum ſtudiis terminauit.
tot doctorum hominum millibus, Hiſpanę eruditionis vituperatorib. non ſa-
prodeat etiam in aciem lectiſſimus fœminarum chorus; qui de ingenio, & do-
e cum Græcis,& Latinis generoſe admodum certet. An non ego iure opponam
ri Calabriæ Ducem,Zeneti Marchionam, Aſpaſiæ Xenophontis; quę quõdam
u eruditorum auſa fuerit cum Socrate inductionib. diſputare? Cuius obſecro
raginis ingeniũ vberius cultũ Græca,& Latina eruditione fuit? Cuius animus
agis æſtuauit? Quis tam occultos eruditionis theſauros ex Belgis vnquam in
reportauit,quam cum hæc,defuncto priore viro Naſſao, ad ſuos reuertit? Pu-

Chriſtoph. Colonus Indiarum repertor.

Vt Diuo Auguſtino, & Lactantio.

Ferdinãdus Colonus Chriſtoph. F.

Bibliotheca Hiſpali Colonorũ ampliſſima.

Hiſpanica matrona erudita.

Marchionã Zenetti.

Isabella Ioensis Barcinonensis.

gnabit cum Diotima Platonica, Isabella Ioensis, nobilis fœmina Barcinonẽsis, optim
literarũ studio, & vigilantis ingenii fertilitate; tũ vita, & morib. Paulæ Romanæ persi

Angela Zapata Valentina.

Quid referam clarissimam fœminam, Angelam Zapatam, quę cum angelica men
nata esset, doctissimi viri Ludouici Viuis ciuis sui, amplum & magnificum testimoni
ingenio pariter, & doctrina tulit?

Sigaa Toletana.

Quid Sigæam Toletanam? quã propter literas Latinas, Gręcas, & Hebraicas ser
ma Lusitaniæ Regina intra aulam suam incredili admiratione excepit, & in illustriu
minarum classem, quibus ipsa priuatim, & honestissime vteretur, statim referri volu

Anna Osoria Burgensis.

Alexius Vanegas.

Quid Annam de Osorio Burgensem, & maiorum imaginib. nobilem, & diuinæ
logiæ studio celebrem? Quid complures aliæ, quas ego partim de facie noui, partir
xius Vanægius prope infinitæ, & stupendæ lectionis vir (qui & subtilitate ingenii, &
plinarum varietate, & morum honestate, & elegantia nulli est postponendus) mag
voluptate mea mihi narrauit? E quarum specioso, conspicuoq; grege, vnius mulier
ni versus, sacris sæpe, & publicis certaminibus primam Hispali, & Compluti laurea
cum, sententia meruerunt. Quam velim significare, nemo non Cõplutẽsis intelligi
hæc fuit illa Catherina Pacensis, quæ nõdum expleto ętatis anno vicesimo septimo

Catharina Pacensis.

Caraca nũc Guadalaiara, vicus quarto à Cõpluto lapide, ducũ infantasgorum.

vitæ flore, Caracę, quæ nũc Guadalaiara, acerba & immatura morte è viuis proxim
erepta, insanabilẽ attulit Musis dolorẽ. Heu, quæ ingenii vena illo die ad summam
Eloquentiæ florescens exaruit? quos Poesis fontes subito fortuna prostrauit? Qua
teræ politiores cum illa mortuæ, & sepultę fuerunt? Verum profecto illud est, Qu
bio Quinctiliano dicitur, celerius occidere festinatam maturitatem; & esse nesci
quæ spes tantas decerpat, inuidiam; ne videlicet vltra quam homini datum est, no
uehantur. Laudet Cicero, quantum velit, Corneliam, matrem Gracchorum; mi

Cornelia Gracchorum mater Lælia, Mucia, Licinia, Polla Argentaria Lucani vxor.

tonitus Lælias, Mutias, & Licinias; proferat Lucanus suam Polam argentariam; n
tibi, Catherina Pacensis, tam erit Complutum ingrata, vt non cum illis te cõparare
Sed modus iam sit destinato operi, quanquam memoriam æqualem, & maxim
& fortasse necessariam quorundam incurrebã: tamen modestissimum esse putau
sentibus, & quibuscum viuerẽ sine odio, & inuidia tacere: vel quod in Bruto Mar
lius, de omnibus ætatis suæ autoribus, exceptis Cæsare, & Marcello, altum silentiu
vel quod hũc imitatus vir acutissimus, & singularis prudentiæ Quinctilianus, pau
poris eruditis nominatis, totam iudicii inuidiam sapienter effugerit: vel vt habe
mo, qui post nos de viris Hispaniæ doctis conscribent, magnam eos, qui nunc vig
teriam vere laudandi?

Scriptores, incertum an Hispani.

Trogus Pompeius.

Gerundẽsis Episcopus, historicus.

L. Marineus Siculus.

Consulto equidem ex veteribus nonnullos pretermisi: quos quidem iactatio
lari, & vt nobis quidam blandirentur; Hispanos fuisse memorant, In his *Trogu*
(vt nihil de imperatorib. Antoninis, & cæteris dicam (quem Episcopus Gerundẽ
ticus magis doctus, quam ornatus, inter nostros ambitiose connumerat. Ego vero
est apud Iustinum verissime referã) Trogi maiores Volscos fuisse inuenio, cuius
gus Pompeius Sertoriano bello, quod gestũ fuit in Hispania, ciuitate donatus à C
peio memoratur. Vnde hunc errorẽ Episcopi Gerundensis, in quẽ Lucius quoq;
incidit, certissima cõiectura extitisse arbitror. At pater Trogi, Caii Cęsaris fuit ab
qui legationum, & curã etiam annuli, propter eloquentiã, & vim ingenii, habu

Epilogus.

Quare si hæc vera, vt sunt, comperiant. Desinant posthac importunissimi co
res, doctissimis Hispanis maledicere; quum neq; artium liberalium antiquitate
ctorum hominum copia: neq; ingenio, neq; industria, neq; religione, aut prior
alios aut post Gręcos & Latinos præstantiores inueniamus. Illud tamen inficia
beo, neq; iure possum, plerosque eorum ad maiorem ingenii, & eruditionis fam
peruenire, ni maluissent exercere, quantum haberent, quam consequi quantu
Disciplinas tamen modice vitiatas fuisse, taceri non licet.

Litteræ in Hispania instauratæ reflorescunt.

Medicina.

Sed quum his, qui inquinate loquuntur, nullus iam in ludis literariis locus
inter eruditos honor; nulla vulgi admiratio; neq; præmium vllum deflorescer
tridæ doctrinæ; non equidem dubito, quin quod est huius calamitatis residuu
mo tempore sit expurgandum. Siquidem Dialectici repudiatis Barbarorum
no principe Aristotele, & veterum auctorum commentariis libẽter conquiescu
præter literas Græcas, & Latinas, & Hippocratis, Galeniq; doctrinam, quam mi
plectuntur, Astrologiæ etiam studio, quam plurimum temporis suppeditabunt
lis boni, perfectiq; Medici laus desit. Id enim frequenter requiro, in nostris Me
rimque hoc vno aliquando expleri gaudio, & propter reliquorum hominum sa
bro ingruentes meos morbos, vt Astronomica ratione pharmaca componerẽt

ent. Nam quantum conferat curandis, ac pellendis hominũ morbis, producendeq; n cunctorum animantium vitæ, cælesti aliquo adminiculo fieri medicamenta, nofane Pythagoras ille Samius, Democritus Abderites, Apollonius Thyanæus; Marcinus, & Arabes quam plurimi; qui sibi, & aliis permultis longissimã vitam cœlitus arunt. Itaq; inferiorum naturas, & celestium vires, & horum sympathiam, qui aut do didicerunt, aut diuturno studio fuerunt perscrutati; & curandi laudem, & doalmam, & magni, perfectiq; Medici cognomen semper reportarunt. Iureconsulti nelioris frugis spem mihi pollicentur, quod videam eorũ plerosq; vt Iuris, ita æquisultissimos esse. Theologis postremo nihil habet Hispania hoc tempore eruditius, clarius, nihil diuinius. Nec est, quod timeamus semel restitutam Theologiam iteditum iri; dum longe omnib. fortunatior Academia nostra, duos in omni doctrienere principes viros, Andream de Cuesta, & Mantium, monachum Dominicautæ virtutis magistros, & veræ germanæq; Theologiæ selectissimos professores a fuerit. De quorum ingeniis, & optimarum artium studiis, quæ cum summa vtipublicæ literariæ erudiendis Compluti iam annos circiter decẽ Theologiæ canliciter quidem, glorioseq; exercuerunt, nihil nunc statuam; tam præclarum, diuiiudicium, debitumque testimonium posteritati relinquens.

Astrologiæ cognitio Medico necessaria.

Iurisprudẽtia.

Theologia.

Fr. Mantius Dominicanus.

ACADEMIAE HISPANIAE.

Constitutæ post aliæ, nostra memoria.

augustana, an. CIƆ. IƆ. LXXXIII. à Petro Cerbuna, Priore templi, nunc Episc. riasonensi; & S. P. Q. Cęsaraugust.

conensis, an. CIƆ. IƆ. LXXII. à Gaspare Ceruantes, Gaete S. R. E. Cardin. Archisc. Tarracon. qui Salaria magistris amplissima reliquit. Gymnasium vero S. P. Tarracon. exædificauit.

ensis à Franc. Borgia, Duce Gandiali in regno Valentino. an. M. D. XLVIII.

MIANI A GOES, LVSI- VITA; COLLECTA POTISSIMVM E SCRIPTIS EIVS.

DAMIANVS A GOES in oppido Alãquer, quod, vt sentit Resendius, prisca secula Gerabrigam appellabant, nobili apud suos genere natus, Lusitanus fuit, quales in Hispania *Hidalgos* hodie nominant, siue Italici iuris, vt quidam volũt, siue quod patrem vt bene nati, ciere possint: quomodo olim & *Patricii* Romę dicti: Lusitanus, inquã, nõ Belga fuit. Fallit itaq; nos Cornelius Callidius Batauus, qui in Belgicorũ scriptorum censum nuper hunc retulit: deceptus, credo, nominis ambiguitate in idẽ, pronunciatione enim satis distinguũtur. Zelandum fuisse putat ex Goesa m insula frumenti satis ferace. Accidit nimirum Damiano quod Homero ob n ingenii olim: cuius de patria certabant.

hodos, Colophon, Salamis, Chios, Argos, Athenæ, vt & Christophorũ Longoliũ, Elomine (quæ tũ existere primũ, atq; è tenebris emergere cœperat,) Parisiẽses suũ Romani sibi vendicabãt, Batavi vero repetũt. Puer igitur DAMIANVS, optimæ Emanueli Lusitaniæ regi à cubiculis, ætateq; prouectior in frugem optimam ẽ habuit, Fructum à Goes nomine, eiusdẽ regis cubiculariũ, hominẽ probum lem. Ille lustrandi orbis iam inde à puero cupiditate flagrabat, ne obscurus dorius, (quod in patria fere quisq; neglectus iaceat,) consenesceret. Per GermaBelgicam Galliam, Lusitanorum Regum negotia gerens, per annos amplius m, terra mariq; iactatus, honorificas obiuit legationes, ad ipsum etiam Sarmaquæ Polonia hodie dicta est, senex tandem fama clarus, litterisque diues, & ructus reuertit. Primũ igitur in Belgiũ nauigio delatus, iactis iam vel in gran-

diore ætate fundamentis, Italiæ visendæ, vt scientiarum parentis, percupidus, er
rum hominum cōmendatione Patauium se contulit, anno eius sæculi CIƆ.IƆ.XXX
Hic in Petri Bembi hominis ea ætate dissertissimi, & Patricii Veneti, qui post à Paul
virtutis ergo an 1539. in Purpuratorum Patrum collegium est allectus, amicitiam
nuauit. Hic hominis elegantia morumq; suauitate, vehementer delectatus, sponte
aiunt, currentem incitauit studiisque calcar addidit. Quatuor ipsos annos Patau
moratus, vsus quoque doctore est Lazaro Bonamico Professorum disertissimo.
vero dum Vindemialibus feriæ cessationesque dari solent, vltro citroque peregrin
um more consueuit: siue quod ingenio esset Mercuriali, & profectioni adsueuiss
quod capitis vertigine assidue conflictaretur, cui malo vectationem præsens adferr
dium medicorū filii affirmarent. Vsus & amicitia est crebris litteris Iac. Sadoleti, &
stoph. Madrucii Cardinalium quorum hic Tridenti, Carpentoracti ille præsulem
Anno vero eius seculi XXXVIII. Louanium postliminio rediit, & Conradum G
um, quique illi succenturiatus fuit, Petrum Nannium Latinæ doctores linguę,
tos homines, & eruditos in primis coluit. Musicę autem à pueritia deditus, vsqu
sitanicæ gentis ritu, excelluit, vt ea componeret, quæ in templis alii modularent
Athenienses Musicam litteris, ac gymnasticæ, natationique coniunxisse accepi
quibus, è palliata Comœdia, in Togatam retulit Terentius Venationem & Philo
ad quam libero dignæ homine artes & Musica referantur.

Quod plerіq; omnes faciunt adolescentuli,
Vt animum ad aliquod studium adiungant aut equos
Alere, aut canes ad venandum aut ad Philosophos.

Musicam autem Damiani, popularis eius Andreas Resendius, poeta eius æ
nobilis, celebrauit hoc epigrammate.

Elige vtro mauis horum te nomine dici,
An Phœbi an Orphei; dulcis vterq; modis.
Aut (si non spernis genus) à quo Musica primum
Inuenta est, nobis sis, Damiane, Tubal.

Huic altera, ex parte respondere Poeticam non ignorans, quod hæc rythmis,
vtraque numeris constet; & licet grandis iam natu esset, discere non erubuit, L
sese Eloquentiæ addixit, M. Catonis exemplo; qui iā septuagenarius Græcas litt
cum gente ipsā cane peius & angue ad eam diem oderat) tam auide arripuit, qu
nam sitim explere vellet. Sed quo vsus Damianus magistro; poeta ipse dixerit:

Quis docuit? suus ille Grapheus. quis duxit in alti
Pimplæi montis culmina sacra? Grapheus.
Quis pinxit? suus ille Grapheus, Cornelius, idem
Nouit qui & versu, & pingere peniculo.

Cornelius autem hic à Secretis fuit Reip. Antuerpiensis, vt & Ioachimus Po
sa Zelandiæ oriundus poeta egregius, & ab actis Reip. (*Graphiarios* ibi nominā
mine Damianum prædicauit. Hic animum tandem ad matrimonium appulit
Hagæ Comitis, (quod oppidum Batauorum curia est) nobilem virginem Ioan
gen, liberaliter educatam, eleganti forma, dignamque quæ vni illi nuptui da
terea nemini. Quemadmodum in Epithalamio, quod post vitam subiecimu
Amstelredamus cecinit.

Sustulit ex ea filium, cui Emanueli nomen à Rege illo Portugalliæ inuicto
mine & omine in pueri recens nati Genethliacum lusit Petrus Nannius.

Ab aula ac palatina seruitute, animum pridem abduxerat, vt studiis se dar
dius posteritatique subseruiret memor illius Marci Varronis sententiæ, quæ
bendoque produci vitam iubet, hortante eodem & stimulos addente versibus,
sendio Eborensi, vate insigni, & aulicæ iam vitæ pertæso: vt veteris illud po
dem vterque memoria repeteret.

—exeat aula. Qui vult esse pius

Igitur domcilium Louanii post tot tantasque peregrinationes, veluti in se
collocarat? cum ecce tanquam Dauus, Comœdiam turbans, interuenit bel
eius inuidens. Etenim anno CIƆ.IƆ.XLII. obsessa vrbs Louaniensis à Ma
mio Duce non impigro qui Geldrorum copias, Regis Gallorum auspiciis
num agrum, Caroli Cæsaris vexandi causa, ductabat: & propius factum n

occuparet, nisi scholasticorum vis obstitisset, instruente copias animosq; addente
ano; qui cum senatus populique nomine durantibus induciis ad hostes exiuisset, &
s in vincula coniectus esset, violatas inducias causantibus, cum socio suo Metero
s aureorum liliorum millib. redemptus est; vt terga tandem hostis verterit & in fu-
dederit. Cuius etiam virtutis nomine, gratias publice studiosis Nannius Rhetor
oratione quæ in manib. est: descripsitque eam ipsam obsidionem Damianus O-
e. Vt & Gelrogallicam illam coniurationem, obsidionemque Antuerpiensem Io.
us, verius sane copiosiusque narrans, quam in sui temporis Annalibus, Paulus Io-
eterum de variis Damiani opusculis, quæ senior Louanii edidit, approbante Aca-
vniuersa hęc fere leguntur. *Diensis in India oppugnatio*, qua Lusitanorum ea virtus
vt profligatis Turcarum copiis victoria sint potiti. *Lappiæ descriptio ac deploratio Lau-*
M HISPANIÆ, quam Nannio, vt victoriam illam Bembo, inscripsit, qui tum, Ve-
neditabatur Historiam. Sebastiani autem Munsteri calumnias refellit, qui Hi-
famelicos, de alieno semper saturos & peregrinos homines, duros, feroces, im-
mperitos, ingenio infelices, inelegantes, in sua Cosmographia venenis referta vo-
ÆTHIOPICA quoque LEGATIO magnam legenti voluptatem adfert: vt &
nsis vrbis *descriptio.* Igitur hisce ingenii monumentis, & morum suauitate, facili-
ga doctos liberalitate non modo apud suos clarus exstitit, sed & exteris homini-
s acceptusque vsque eo fuit, vt vel inuisum, absentemque vnice diligerent. Nam
rmania, (de Italia enim & Belgio iam commemorauimus,) obseruabatur ab eru-
ninibus: Henrico Glareano, Bonifacio Amerbachio, & Sigismundo Gelenio;
hic suas in *C. Plinii Naturalem historiam* Obseruationes doctas, Iupiter, & labo-
amiano libens dedicauit; Glareanus libris *de Musica* honorifice prædicauit. Se-
triam honoris gratia à Rege accitus, vt patriam scribere historiam regia auctorita-
et, calumniis æmulorum circumuentus (Virtutis enim comes inuidia est) in vin-
sam dicere coactus est. Tandem in libera custodia domus atque vrbis versans,
mortuus repertus est, siue apoplectico correptus morbo siue à furacibus suffo-
nulis, incertum. Illud certum, meliori dignum exitu fuisse. Viuent tamen per-
genii monumenta. Imagini eius à Philipo Gallæo Antuerpiæ in æs incisæ Bene-
rias Montanus, elogium hoc ascripsit:

Gentis Thucydides enarrat gesta Pelasgæ,
Romana claret Liuius historia:
Hic alia vt taceam sera data scripta senecta,
Aethiopum accepit nomen ab historia.

MINA HÆC AD DAMIANVM A GOES
ITEM LVSITANVM, QVIA IPSORVM IN VITA EIVS
fit mentio hic subiecimus.

Epithalamion
IANI A GOES EQVITIS LVSITANI, ET
IOANNÆ AB HARGEN HAGENSIS; PER
Alardum Amstelredamum.

NEC *melius teneris iunguntur vitibus vlmi,*
Nec plus Letos aquas; littora Myrtus amat:
Quam Gosio *lepida est sociata* Ioanna *marito,*
Quam generosa suum deperit Harga *virum.*
Tam bene rara suo miscentur cinnama nardo:
Addita quam vero est Penelope historico.
Quam platanus riuo gaudet, quam populus vnda,
Et quam limosa canna palustris humo:
Tam formosa suum complectitur Harga *maritum,*
Tam coniunx Hargam *suscipit ipse suam.*
Qualiter æquæuo sociatam palmite vitem
Vlmus amat: iunctum sic colit Harga *virum.*
Qualis vbi Oceani renouatus Lucifer vnda
Laudatur Veneri: sic Equiti Harga *placet.*

Exiit in cælum ramis fœlicibus arbos,
Lusitanus ab hac est generatus Eques.
Vt Phebe stellas, vt fratris lumina Pheben
Vincunt, sic vincit dotibus Harga *suis*
Fœmina digna illis quos aurea condidit ætas
Principibus natis, principe digna viro,
Digna quidem facies pro qua vel obiret Achilles,
Vel Priamo belli caussa probanda foret,
Floridior prato, longa procerior alno,
Splendidior vitro, candidiorq; niue,
Candidulum lucet sic per bombicina corpus,
Calculus in liquidis vt numeratur aquis,
Nobilis vt species spectando viraginis vrget,
Ipse alimenta sibi maxima præbet amor,
Carpit item vires, vritque subinde videndo
Fœmina, clamq; faces addit & igniculos.
Rure leuis verno flores apis ingerit alueo,
Sic Hargę *placidus leniter afflat amor.*
Vt Venus ante alios astrorum dirigit ignes
Luciferum, lucem sic amat Harga *suam,*
Arctius ac hederæ procera astringitur ilex,
Vnam itidem in carnem corpora suntq; duo.
Qualiter artificis iuncturæ pollice ceræ
Accipiunt formas igne manuq; datas,
Non aliter Gosii *docilis quoq; coniugis* Harga
Sedula se placido commodat ingenio,
Vt floret semper laurus nec fronde caduca
Carpitur, æternum sic habet Harga *decus.*
Et prius incipient turres vitare columbæ,
Antra feræ, pecudes gramina, mergus aquas:
Hargam *ab amore suo quam duxerit vlla senectus,*
Seu vir Nestor *erit, Titoniusue senex.*
Nil adeo validum est (adamas licet alliget illud)
Vt maneat casti firmius igne thori.
Nil ita securum blandoq; recognitum amore,
Non sit vt inferius, suppositumq; thoro.

Genethliacum IN CL. V. DAMIANI A GOES EQVIT. LVSITANI FILIVM EMANVELEM.

PETRI NANNII.

TAndem læta dies Erythræo digna lapillo
Aduenit, & patrem te Damiane *facit;*
Ominis haud vani est tanta hæc clementia cœli,
Quæq; sua ex hyeme nubila nulla tenet.
Indulsit natura tibi, brumæq; nouauit
Tempora, vernali dulcia temperie.
Quoq; magis posses cognoscere munera diuæ,
Quamq; haud fortuitis casibus istud agat:
Antea ab imbriferis maduerunt omnia nimbis;
Nulla vel pluuiis hora serena fuit.
Vt metus adfuerit, ne naufraga terra vetustas
Deucalioneas perpeteretur aquas.
Sed postquam in lucem processit pusio dulcis,
Omnia mutata clara fuere vice.
Nil Iouis in vultu residet mœstumq; minaxq;,
Nec frontem placidam sæua procella tegit,

Vt matrem foueat, ſimul vt puerum ipſe ſalutet,
Maiale arridens fundit ab axe iubar,
Nil mirum, dedit Alcioni, cum parturit oua,
Incubitus fœdis imbribus vt careat.
Haud æquum fuerat tibi, ſi Damiane *negaret,*
Quod capit ex ipſo parua quotannis auis.
Sed puero blandus nitidiſsima lumina ſpargit,
Auſpicium vt faciat firmiter inde bonum.
Imbre madet cœlum quoties miſer editur infans,
Gaudia præſagit lux ſine nube micans.
Adiuuat augurium tam ſanctum nomen, vt inde,
Ad quæ ſit genitus fata puer, videas.
Nobiſcum Deus eſt *Hebræa voce notatur*
Accepit nomen quod tuus Emanuel.
Parca quod adneuit, cognata vocabula monſtrant,
Sic diſtractus equis rumpitur Hyppolitus.
Sic Agamemnon habet diuturni prælia Martis,
Atque moras belli nomine ſignificat.
Exitium ſonat ipſe ſuum de nomine, primus
Qui cecidit Phrygia Proteſilaus humo.
Sic Eua viuentum genetrix, ſic Moſes ab vndis
Liber ab euentu nomina digna gerit.
Sic erit Emanuel diuis comitatus vbiq;
A*tq; ſatis faciet nominis officio.*
Creſce puer, patremq; refer, ſint numina tecum
Præſidioq; Dei quicquid agas facias,
Regibus atq; Deis commune hoc nomen habetur
Quod natalitiis accipis auguriis.
Sit mens cæleſtis ſit ſemper numine plena,
Regius in magno pectore ſitque animus.
Te Luſitanum, Batauum, ſimulatque Brabantum
Noris, & has terras eſſe tuam patriam.

[EPI]STOLA DAMIANI A GOES AD [I]ACOBVM FVGGERVM PRO DEFENSIONE HISPANIÆ.

EX tuis literis amantiſsime Iacobe cognoui te febri correptum fuiſſe, ab eademq; modo liberatum, quod nuncium etſi mihi ſatis ægrum fuerit, inde quod morbum tam tetricum ſuſtinueris, tamen gratum, cum intellexi te penitus ab eius tyrannide euaſiſſe; Quod autem ais me parum amice in Munſterum hominem mihi vtcunque cognitum debacchatum eſſe, te iudicem in hac cauſſa eligo, & quid, cum laudes & vbertatem Germaniæ, vti nos Hiſpaniæ, ſcripturus eſſes, in eum tibi dicendum cogita qui nulla cauſſa vrgente, Hiſpanos famelicos de a-[...]turos, in peregrinos homines duros, feroces ac immanes, nec non imperitos, ingenio [...]antes, iactabundosq; vocaſſet, quibus notis Munſterus gentē noſtram inuaſit. Ego ve-[...]n noſtros defendo, quid feci aut commiſi? Germanos profecto & Gallos non in genere, [...]os, lædo, ſed in ſpecie tantum, & in harum prouinciarum famulos & gnathones ſolum [...]s, meam defenſiunculam emiſi, ipſumque Munſterum virum bonum prædico, quem [...], vt poſthac cautius ſcribat, & ea quæ comperta habuerit, ſolum typis mandet. Quod [...] tot mendacia & de ſua quoque Germania ſuo Ptolomeo inſeruiſſet, omitto alios libros [...]loquentes quos ipſe euulgauit, qui adulterini & fictitii à multis iudicantur, res ſane ſi [...]dum pia, nec Chriſtiano homine digna. Hæc omnia tibi amantiſsime Io. Iacobe retuli, [...]us in Munſterum ſtomachari potuiſſe quod ſane feciſſem, niſi eſſet homo Germanus in

Germaniaque natus, quam gentem & prouinciam ego tanquam numen semper veneratus sum, qua eximios amicos habeo, quorum amicitiam sanctissime inuiolatam mihi & volo & perpetuo tam cupio. Cæterũ quod ad librum Lusitanicum attinet, vidi quæ scribis pro quib. tibi gratias ag ximas, librum enim egomet apud Peutingerum vidi, & truncatim legi, qui re vera ei cum lin nostram ignoret, minime vsui est. Quare te iterum atq; iterum oro, vt vel librum ipsum mi petres, vel eiusdem exemplar, vnum, quod si feceris, historiæ nostræ, quam in manibus de reb dicis habemus, magnum adferes adiumentũ, & nobis facies rem gratam pro qua tibi perpetuo d erimus. Vale & nos vt facis ama. D. Antonium Fuggerum nostro nomine saluta. Louanii prilis Anno 1542.

IO. IACOBVS FVGGERVS DAMIANO GOES EQVITI LVSITANO.

NOn opus erat apud me vlla excusatione Damiane amicorum amicissime, quod amice te in Munsterum stomachatum esse scripseram. Id enim ex amicitia syncero animo, quo erga te semper hactenus fui affectus, factum esse credas velim. rabam etenim ipsum Munsterum tam atrociter in Hispanos debacchatum esse, id etiam miror, cur ausus fuerit in illam tam vberem & præstantem occasus regionem ipse nunquam viderit, in qua nunquam peregrinatus sit, tam atrociter præter vll casionem, ignorans omnium rerum, ita temere inuehi, vt interim taceam qua te te in euulgandis adulterinis fidei nostræ libris (vt scribis) vsus est. Vt ita re cognit solum excusatum sed ipsum etiam ob insignem eius temeritatem plane odio hab omnium doctissimorum virorum acerrimo stylo perstringendum iudicem, qui lum de iis quæ non viderit aut expertus sit, ita audacter & temere in publicum pro etiam ea quæ ad sacrosanctæ fidei nostræ sustentationem & augmentum pertine terari non vereatur. Sed vides & ipse cognitum habes, quam peruersa aliquot a rint secula: vt nedum dicere, sed & typis cõmittere quæuis somnia nonnulli ausi Opt. Max. faxit vt propediem meliora sequantur. Cæterum quod ad librum Lusi attinet, sedulo equidem egi cum Peutingero, vt mihi eius copiam faceret, idque impetraui, ea tamen conditione ne cuipiam ostenderem, neue rescribi quicqu rem; quod sane pollicitus eram, eam solam ob caussam, vt quem tanti faciebat l intellectum viderem, vidi & mox, vt fidem dederam, ne quidquam suspicari po tui. Nosti opinor hominem, decrepitum, antiquitatis & raritatis studiosum, am caussam libro vt arbitror non intellecto delectatur, quod præter se nemine credat. Agam tamen sedulo, vt si quidquam impetrandum est à sene, hunc libr am, faciamque pro viribus vt meam in hoc negocio diligentiam & sedulitatem fuisse intelligas. His te cum coniuge quam optime valere cupio. Ex Augusta 8 Ma

L. ANDR. RESENDII SITANI EPISTOLA HISTORICA,

De Aera Hispanorum.

L. ANDR. RESENDIVS, IOANNI V SÆO VIRO DOCTISS. S.

CIRCITER Cal. Maias, Vasæ litteras tuas adcepi, datas Non Salmanticæ. Adcepi autem Conimbricæ quo me Regia auctorit blandiri mihi malo, quam vim adpellare, transtulerat, hoc est, ab quieto otio, in negotium turbulentissimum, à museo in pistrinum, la intermissione defatigationum est molendum. Nec satis scio qui neque quid non conquerar, nisi quod hoc, quicquid est, irato me contigisse certo ego scio. Non igitur vacauit, immo ne nunc quide stulationi tuæ adcuratius paulo respondere, vti amico amicum par erat, tamen nonnulla tisfaciam tibi, cui equidem semper ex omni, pro tua in me beneuolentia, studui satisfacer Aera nihilo plus cogniti, nihilo plus cõperti habere nũc, quã habuerim tunc, cũ, de ea re præse Neq; ego de initio ei⁹ loquor. Nã satis manifeste adparet, incepisse eo tẽpore, quo ex partitio vtraq; Hesperia Octauio cessit, post an. IV. quã est interfect⁹ C. Cæsar. Loquor aũt de origin

e videlicet Æra *nomineiur, quaue nominis eius causa fuerit. Nam quod alii ab Ære dan- à censu, qui Augusti indictione soluebatur,* Æram *nominatam arbitrantur, non admodum Multo etiam minus, quod alii ab* hero, *id est,* dominó heram, *dici volunt, quasi* domina- *Commentum autem Genesii Sepuluedæ, quo ex compendio scriptionis A. ER. A. Cæs. id s* erat Augusti Cæsaris, *fecisse imperitos* Æram *Cæsaris, nobis nititur persuadere, fateor, dmiratione, propter hominis eruditionem, legi: libenter enim ab illo quærerem, cum littera- m compendium existimet scribis tantum fuisse cognitum, quasi esset simile illi Hebræorum e- m arcano quod apud ipsos* Cabala, *nominatur, aut Hieroglyphicis notis, quibus vetus Ae- obducta implicataque erat sapientia, quarum ministeria, quum solis essent cognita sacerdo- tribus adcepta quasi per manus posteris proderentur, an magis compendiariam istam formu- in vulgus emanasse arbitretur. Huic parti si, vt doctum facere æquum est, adsentiatur: re- quonam tempore Hispanos autumet in tantam animi, vt ita loquar supinitatem deuenisse, ec adhuc in Hispania Romanis rebus, ac vigente imperio, an posteaquam conlabi ad Gotho- ionem cœpere? florentibus rebus id fieri nunquam potuit, cum Latina lingua multum non odo, qui in Hispania erant, sed ipsi etiam Hispani vterentur. Ad hæc, cum Hispania primum as duas, hoc est, citeriorem, & vlteriorem, deinde in tres, Tarraconensem, Bæticam, & Lu- et diuisa, tum deinceps, propter magnitudinem diuisa trifariam, Tarraconensi, Gallecia fa- ta, Carthaginensis vero quinta, vt scribit ad Valentinianum Sextus Rufus, nec ibi finis, sed ue Lusitania, sexta numero cœperit esse Vettonia, atque hæ omnes prouinciæ, siue consuli- ocoss. siue prætoribus, siue proprætoribus, siue præsidibus, siue legatis regerentur: præterea tis, tabulariis, tabellionibus, hominibus vel Romanis, vel certe Romanæ linguæ peritis, ple- iam vsque ad tempora Maiorani Cæsaris, qui regnare cœpit circiter annum seruatoris no- . LXXII. consentaneum profecto non est, ignorasse eos vim harum litterarum A. ER. A. stquam in Hispanias Gothi inuaserunt, id accidisse dicat, rursus quærerem, subito ne id, an tius? subito ac repente exstinctam fuisse notitiam illorum verborum, quibus tam frequen- s vterentur, persuaderi ego non possum, nisi me doceat Genesius lethargo fuisse tum simul spanos omneis. Paulatim euenit, inquiet. en rursus eodem luto, in eadem hæremus salebra, e videatur esse mirum, vix centum annorum interuallo, in tantum rem obsoleuisse, vt et- drum illum, ac adeo Isidorum, multæ tum eruditionis, tum diligentiæ hominem, vulgatis- or illarũ intellectus minime perueniret: vt concilia vetustissima, nempe Bracarense primũ, CX. & Hispaliense prius, AEra. DCXXVIII. celebrata prætermittamus. vt præter- tiam & veteres in saxis inscriptiones æra. DX. & DXX. & DL. factas hoc est, sub Ana- iore Iustiniano. sed quid? quod sub Arcadio & Honorio circa annum nati seruatoris egris etiam dum, aut certe minima ex parte adcisis in Hispania rebus, Diuus Faustus Re- llia Episcopus, scriptor satis luculentus, æræ vtitur vocabulo? Quuius verba priore de Spi- bro, ita habent.* Sacer autem numinis diximus, quia trecenti in æra siue suppu- num crucis: decem & octo vero, Iesu adorandum nomen ostendunt. *Quibus rtim, partim etiam ipsa ratione adducor, vt credam, neque ab* Ære *dando vocatum, Æ- uit Isidorus, neque ab* hero heram, *vt somniant nonnulli, sed simpliciter à nota numeri nota vel supputatio, vt Faustus interpretatur.* Ad *quam rationem* Alphonsus *Hispania- n temporum supputationem* Æram *adpellarit. si quis autem roget, satis ne id Latine? onii Marcelli verbis,* Æra, *inquit,* numeri nota. Lucullus lib. 29. Hęc est ratio per- umma & subducta improbe. *Igitur ab initio, ratio hæc numerandi tempora, ab vsq; a,* Æra *nominata est. Neque mouere quemquam debet, eius vocabuli vsum apud proba- inime inueniri.*

Multa renascentur, quæ iam cecidêre, cadentq;
Quæ nunc sunt in honore vocabula si volet vsus;
Quem penes arbitrium est, & vis, & norma loquendi.

tius. Meus, Vasæe, huc inclinat animus, si cui aliud placuerit suo fruatur iudicio.

NOMENCLATVRA V
BIVM HISPANIÆ, IN QVIBVS SEDI
EPISCOPALES CONSTITVTÆ SVNT EX DVOBVS vetustissimis C C. Ecclesiæ Ouetensis, ex Wambæ Regis limitibus.

INcipit numervs sedivm Hispaniensium, & vniuscuiusq; prouinciæ sedes sub Metropolitano subscriptæ vsque in Rodano maneant. Id est, METROPOLIS TOLETO subditæ, Oreto, Beatia, Mentesa, Acci, Basti, Vrgi, Bagastri, Ilici, Setabo, Dianium, Valeria, Valētia, Secobriga, Arcebrica, Compluto, Segontia, Oxoma, Secobia, & Palentia; SVB VNO. XX.

METROPOLIS ISPALIS subditæ Italica, Assidona, Elepla, Malaga, Elberris, Astigi, Corduba, Egabro, & Tuccis. SVB VNA. X.

MERITA METROPOLIS, Merita, Pate, Olixbona, Exonoua, Egitania, Coninbria, Viseo, Lamego, Caliabria, Cauria, Elborá, Abelá, Salamantica, Numantia, id est Cemora. Sub VNA. XIIII.

BRACARA METROPOLIS. Bracara, Dumio, Portucale, Tude, Auriense, Iria, Lugo, Britonia, & Astorica. SVB VNA VIIII.

TERRAGONA, METROPOLIS Terragona, Barcinona, Exara, Hierunda, Empurias, Ausona, Vrgello, Lerita, Ictosa, Tortosa, Cæsaraugusta, Osca, Pampilona, Calafora; Terasona, & Auca. SVB VNA XIIII.

Et inter Herundam & Empurias nomina vetustissimis litteris adiectæ fuerūt, Maloriga, & Minoriga, Formentera, Eueza; & in codice altero non litteris Gotticis descripto in contextu ipso leguntur.

NARBONA METROPOLIS. Narbona, Beterris, Agatha, Magalona, Nemauso, Lateba, Carcassona, Tolosa, & Elna SVB VNA. VIIII. Sedes Hispanienses absq; prouincia Tigitaniæ vsq; ad mare Oceanum, qui eas circundat sedes. LXXXII. exceptis Legione, & Oueto, quę nulli vnquam metropoli fuerunt subditæ.

EX V. C. GOTTICO.

ERA DCLXV. Recensuintus regnauit annos XXIIII. mens. VI. dies. XI.

Wamba regnauit annis VIIII. me[...] dies XIIII. Iste celebrauit con[...] pud Toletum, & erat tunc temp[...] tētio inter Episcopos & Archie[...] super omnes terminos diœcese[...] & nulla conuenientia erat inter[...] cōgregati sunt omnes Hispani[...] & Archiepiscopi: & celebrauer[...] cilium in Toleto, & inuitauerun[...] Bambanem ad concilium, vt[...] inter eos terminos Episcopales[...] BA vt vidit contentionem co[...] ricordia motus venit ad concili[...] uisit sic terminos inter eos.

Primum diuisit Toletum sub [...] Archiepiscopi QVIRICI. qui[...] poris ibi erat Archiepiscopus. [...] metropolim & alias XVIIII. se[...] sub potestate præfati Archiepi[...] letanę sedis & diuisit terminos [...] sedes.

Oreto teneat de Galla vsq; Ecigā: [...] vsque Campaniam.

Beatia teneat per terminos de [...] Mentesa & Acci.

Mentesa teneat de Eciga vsq; Sc[...] Lida vsq; Pulixena.

Acci teneat de Secura vsque M[...] de Archatel vsq; Caracoie.

Basti teneat de Montania vsq; C[...] Rauca vsq; Rusitam.

Vrgi teneat de Gesta vsq; Carta[...] stri vsq; Mida.

Bagastri teneat de Pugilla, vsq; i[...] de Secta vsq; in Lumbam.

Setabi teneat de Custo vsq; ad M[...] Togola vsq; Vinitam.

Demi teneat de Goza vsq; Vinit[...] vsque Gil.

Valentia teneat de Silua vsq; M[...] Mare vsq; Alpont.

Valeria teneat Alpont, vsque in [...] de Figuerola vsque in Ner.

Secobrica teneat de Tarabella, v[...] de Toza vsq; Brecam.

Arcabria teneat de Alcont vsq[...] de Mora vsq; Luceram, alii [...]

Cōpluto teneat de Alcont vsq; [...] de Busca vsq; ad Cortem.

Segontia teneat de Corte vsque [...] Godol vsq; Pinnam.

a teneat de Furca vſque Aylanzon, modo currit in camino. S. Petri, qui t ad ſanctum Iacobum: de Garafe e hermitas.

a teneat de valle Alhomet vſq; Mã- m, de Montel. vſque Vaſod to.

a teneat de Mambella vſq; Caleam, albona vſque Fortoſa.

ſedes xx. diuiſę Epiſcopales de To- mare vſque in caminum. S. Petri. dit ad. S. Iacobum.

Poſt hæc diuiſit ſedes Yſpaliæ.

ALIS METROPOLIS. Italia de Vlca vſq; Buſcam, de Aſa vſque lam.

teneat de Buſa vſq; Senam, de La- que viam latam.

neat de Sena vſq; Datam, de Abi- e Corteſam.

eneat de Data vſq; Malcocam de vſque ſedes Campo.

neat de Malcoca, vſq; Sotellam & ica vſque ſedile.

eat de Sotella vſque parietem, de vſque Raucam.

teneat de Pariete vſque Vbetam. alla vſque Ranam.

neat de Malaſaia, vſque à Balagar. era vſque Calonam.

x. ſedes Hiſpalis diuiſæ à Mari vſ- rſam.

hæc diuiſit EMERITAM.

A METROPOLIS. Pace teneat gar vſque ad Artam, de Olla vſq; l.

teneat de Carta vſq; Ambiam, de ; Matar.

eat de Soeſtra vſque Petram, de vſq; Paratam.

teneat de Ambia vſq; Salam, de Turrem.

neat de Sala vſq; Nauam, de Se- Mauriellam.

. infra hos terminos hanc ſuam n, tota Agitania, Mene, Cipio & ſub vnius XII.

teneat de Naua vſque Borgam, nte vſque Coram.

infra hos terminos hanc ſuam Conimbria, Eminio, Selio, Lur le, Aſtuſiane, Porgale, Caſtrũ ſub vnius VIII.

de Borga vſq; Sorcam, de Bo- Ventoſam.

os terminos totam hanc ſuam

diœceſim, ipſum Viſeum, Rodomiro, Submoncio, Oſania, Ouellione, Tutella, Coleca, Caliabrica, qui apud Gottos poſt ea ſedes fuit. Sub vnius VIII.

Lamego teneat de Sorta vſq; Pertã, de Tarã vſq; Ortoſam.

V. C. Infra hos terminos hanc ſuam diœce- ſim, ipſum Lamegum, Tuentia, Arauca, Cantabriano, Oma, Caminus, Sub vnius VI.

Calabria teneat de Sorta vſq; Albennum, de Soto vſq; Faram.

Salamantica teneat de Albenna, vſq; Soto- brum. de Ruſa vſq; S beram.

Numãtia quæ noſtra & Gotti, poſtea voca- uerunt Cemoram, teneat de pẽna Gon- ſendi vſq; ad Tormen, ſuper illos balne- os. de Valle, de Rege vſque Dorium, de villa Lalle vſq; Otero de fumos, ſecus ri- uulum ſiccum, vſque Bretto, de Tauera vſque Dorium.

V. C. Numantia quã noſtrates Gotti. &c. & ſecus riuulum ſiccum deorſum vſque Bretto.

Abela teneat de Petra vſq; villam, de Maſco vſq; Terrero.

Cauria teneat de villa vſq; Dorium, de Aſa, vſq; Pumar.

Hæc ſunt XIII. ſedes Emeritę, diuiſæ de Anta vſq; Riuum ſiccum, & Tenilla flu- men, V. C. & eſtulæ flumen.

Poſt hæc diuiſit ſedes Bracaræ, & dixit ſicut Theo- dericus Rex diuiſit, & ordinauit ſedes Galle- ciæ, ita eas permanere mandamus, & hos ter- minos eis ſuperponimus.

V. C. ſicut Theodericus Rex Sueuorum catholicus apud Metropolis Bracaræ cõ- cilium celebrauit, & diuiſit vnicuiq; ſe- di diœceſes, quæ erant inter omnes Epi- ſcopios Gallociæ, ita eas ſtare pręcipimus atque confirmamus: & eos terminos illis ſedibus præponimus.

BRACARA METROPOLIS. Dunio teneat de Duria vſque ad Albiam, de Rumetą vſque ad Aram.

Portugale teneat de Albia vſq; Loſolam, de Olmos vſq; Solam.

Tude teneat de Solam vſque Lagunam, de Monte albo, vſq; Fetoſam. [*Deſunt in V. C. Got.*]

Aurienſe teneat de Cuſaneã vſq; flumen Si- lum, de Vereganos vſque Calabezas maiores.

Iria teneat Diſſum vſque Cueanſam, & de Callas de Rege vſque in ora maris O- ceani.

Lugo teneat de Laguna vſq; Buſam, de

monte Soto vſque Quintanam.

Britonia teneat de Buſa vſq; Torrentes, de Occaba vſq; Tobellam, & vſq; ad ouem, v. c. vſq; Ouem flumen.

Aſtorica teneat tota Valliſcaro, & fluuios, Vmauia, ſcilicet & Vrbigo per Breto, & Tauara.

V. C. Aſtorica teneat per ora vallis cerces & per fluuios Inania ſcilicet & Vrbico.

Hæ ſunt ſedes VIIII. Bracharæ diuiſæ à Portugale vſq; flumen Vrbico.

Poſt hæc dixit Bamba Rex coram omnib. aſtantibus, qui erant in concilio, tam eccleſiaſticis quam ſecularibus viris. V. C. Poſt hæc Rex coram adſtantibus omnibus qui erant in concilio, ait.

LEGIO, quæ numquam vlli Metropoli ſubdita fuit ſicut illam Deſcētius Legionēſ. Epiſcopus in Liberitano concilio cū authoritate Romana in præſentia Ataci regis Alanorum cum omnibus eccleſiaſticis ſiue & ſecularibus Hiſpanis viris ſtabiliuit: ſubſcriptoſq; terminos poſuit, ità eam permanere mandamus atq; confirmamus.

LEGIO teneat per Pirenæos montes, per pennam rubeam vna cum Media Leuana, Ceruera, Petras nigras, Auiam vſq; ad flumen Carinonem, per illa Serna, per riuulum ſiccum vſq; Villa Ardegam, per Cereſinos vſq; in caſtro Pexi per villam Mannam vſq; in arborem de Quedros, non habet aliter v.c. infra fines Galleciæ tria Caſtella.

Furtures dаunciis, Cancellata, & Nauiam.

ERA. DCC. X. & iterum dixit Rex.

Lugo quem in Aſturiis Euandali ædificauerunt & Epiſcopum in ea miſerunt, quę nunquam fuit ſubdita vlli metropoli, teneat totas Aſturias, per Pyrenæos montes per omne litus Oceani maris vſque Biſcaya, per Menam vna cū campo Arboſio, Gordon, Aluam, vſque ad illam arborem de Quedros, Coianca, Ventoſa, vſq; ad Oruecum. Luna vſq; riuulum de Vmania, & vſq; ad Pirenæos montes. in Gallecia, Suarnam, Valſelongam, Neram, Flamoſam, totam Sarriam vſque ad flumen Mineum. Totum Lemos cū initio & Veroſino & Sauiniana deſtoranæ vſque ad flumen, Silum. Totam Limiam cum Eccleſiis de Petraio quæ ædificatæ ſunt vel fuerint inter Arnouium flumen & Silum à termino montis Baron: & per aquam Zoſe vſq; in fundum Arnoiæ: & per ipſum diſcurſum vſq; flumen Miniū. IN Veza vſq; in Porcellam de Vanati, & Eccleſiis de Salas; inter Arnouiam [...] lum, cum Eccleſiis, de Barroſa, Ca[...] Cuſanca, Burbantes, Aúia, & Auion[...] ſina, Camba, Auiancos: ſicut eam [...] uerunt noſtri prædeceſſores Euua[...] Reges. & dixerunt omnes, Placet, [...] omnibus nobis.

In altero v. c. Ouetenſi, hoc modo, [...] prędictus Rex ſurgens in concilio [...] LVGO, quæ in Aſturiis Guntam [...] Catholicus Euandalorum Rex æ[...] uit, Epiſcopiumq; in ea ſtatuit, qu[...] quā ſubdita vlli Metropoli fuit, ſi[...] cum authoritate Romana & cu[...] ſenſu omnium eccleſiaſticorum [...] laicorum virorum Hiſpanorum [...] gionenſi concilio ſtabiliuit, termi[...] poſuit, ita eam permanere māda[...] que confirmamus. & in eo C. no[...] gnantur termini vti in v. c. Got[...]

Poſt hæc diuiſit Rex ſedes Terragon[...]

TERRAGONA METROPOLIS. Ba[...] teneat de Minona vſq; Pagela de[...] tem vſq; Bordel.

Exarta teneat de Bordel vſq; Pala[...] Mant. Ita in VV. CC. de Alcoſa [...] nas.

Exara teneat de Bordel vſque Pa[...] Monteſa vſq; Portellam. Gerun[...] de Palada vſque iuſtament, de A[...] Pinnas: quę deſunt in VV. CC. O[...]

Empuria teneat de iuſtament vſq; [...] de Ventoſam vſq; Galbam., ali[...] uam.

Auſona teneat de Borga vſq; Aur[...] Bulga vſq; Mentiam.

Vrgello teneat de Aurata vſq; Na[...] Mucamera vſq; Valam.

Lerita teneat de Naſona vſq; font[...] de Laxam vſq; Matam.

Hictoſa teneat de fonte Salam vſ[...] lam, de Morale vſq; Tormalam[...]

Tortoſa teneat de Portella vſq; T[...] Tormoga vſq; Cachenam.

Oſca teneat de Splana vſq; Gobell[...] le vſq; Riberam,

Cæſarauguſta teneat de Demia [...] nam, de ribas montes vſq; Gor[...]

Pāpilona teneat de Cobello vſq; [...] de Muſtella vſque Nampiam, [...] vſq; Oſtaual.

Calafora teneat de Nampia vſq; [...] de Muſtella vſq; Sacalam.

Tiraſona teneat de Sparſa vſq; Pl[...] Altomonte vſq; Milloſam.

Auca teneat de Plantena vſq; An[...]

a inferno vſque ad pedem morum.
t xv. ſedes Terragone, de Barcino-
ſq; Aucam.

oſt hæc diuiſit Rex ſedes Narbonæ.

NA METROPOLIS. Beterris te-
de Scalet vſq; Baromuna, de Magai
Ribofara.
teneat de Luſa vſq; Ribera, de Gat-
q; Mirlam.
a teneat de Mirla vſq; Ribogars de
llo miluim vſq; Angoram.
C. de Caſtello miliani.
o teneat de Buſa vſq; Anguorõ, de
llo vſq; Sambram.
eneat de Sabia vſq; Ribaual, de Au-
q; montem Rufo.
na teneat de monte Ruffo, vſque
, de Angoſa vſq; Montana.
at de monte Rufo de Angera vſq;
lam de Latroſa vſq; Lamuſam.
edes VIIII. Nerbonæ.
C. Hęc ſunt VIIII. ſedes Narbonæ
nos Oxenſes, vſq; ad flumen Ro-
. & hæ ſunt Hiſpanienſes ſedes
vſque Yſpalim & Oceani Maris in
a earum.
Rex Bamba in Concilio Toleta-
uerunt congregati omnes Hiſpa-
iepiſcopi, & Epiſcopi: tam Eccle-
s ordo quam ſecularis: & eiece-
ntentionem à ſe, & laudauerunt
Bambanam in hunc ſermonem;
erunt concilium ab inuicem, &
t ad Regem. Domine, ſi vis fa-
ſtabilitatem inter nos & ligatio-
niſſimam, vt non ſit ſoluta vſq; in
culi: & cui Epiſcopo, aut Archie-
creuerit vana cupiditas, & dede-
era ad Apoſtolicũ & tulerit ho-
lterius, ſit ſub anathemate dum
it quiſquis hæc fecerit. Et ſi qs
munera ad Regem pro honore
tico & qui acceperit vel dede-
ma ſit.
nus IESVS CHRISTVS eiecit de
vendentes & ementes. Tũc Rex
amore Dei, & bona fide quam
bat, & omnes ibi adſtantes vna
runt. Fiat, Fiat. Amen.
ntRegẽ vt ſcriberentur omnia
& confirmata ſunt in prædicto
concilio. & dixit Rex ad Archiepiſcopũ Toletanum. cuius nomẽ erat Quiricus, facite ſcribere cito. Et Archiepiſcopus fecit ſcribere ad Petrum de Sancta Leocadia & ſcripſit hęc. & legerunt in Concilio: & placuit illis omnibus, & abſoluto concilio abierunt quiſq; in ſuam prouinciam. Poſt hæc Bamba regnauit annos v. & mortuus eſt in pace & ſepultus eſt in valle de Mornia in Eccleſiam Sancti Petri.

In eodem Veteri Codice, litteris Gotticis deſcripto, in Nomenclatura Vrbiũ Hiſpanię ſedium, litteris eiſdem & Characteribus Gotticis vetuſtis nominib. noua & ſui temporis ſupraſcripſit in his ſcilicet. Oreto, Calatraua, Beatia, Bacca; Menteſa, Iaen, Acciguadix, Baſti Baſta; Vrgi Almaria, Bagaſtri, Berga, Ilici, Bolſa, Serab Xatiua, Valeria Valera, Compluto Giadalajara.
Elberris Granata, Egabro Cabra; Tuuis Xerez, Pace Balalioce, Egitania Lucena, Caliabria Mongages.

IN Vetuſtiſſimis Codicibus rerum Hiſpanieſium in Hiſtoria Ranimiri Regis Legionenſ. qui Cæſarauguſtam à Sarracenis vi cœpit ita habet.
Tunc temporis populauit Rodericus Comes Amaiam. Didacus etiã Comes populauit Burgis per iuſſionem Regis. Populauit etiam Munio Muniz RAVDAM. & Gundiſaluus Tellit Exomam: & Gundiſaluus Ferdinandi Axeam, Duniam & S. Stephanum. Populauit Gundiſaluus Ferdinandi ſeptem publicam.
Hęc ita habetur in Vetuſto Codice, vt haud dubie Aranda ad Durii ripas ea ſit quæ in Vacceis vetuſtis temporibus Rauda celebre opidum fuit, Ptolomæo & Antonino auctorib. Præterea vbi Duniã legitur Cluniam legendum.
Quod Iberus amnis Vaſcones præterlabitur Prudentius Vaſconem appellauit, nos Vaſco Iberus diuidit, Binis remotos Alpib. Innuit enim poeta ſe Calagurri id temporis degere. Rufus Feſtus in iambis:
[Ac Iberus inde manat amnis, & loco. [Fœcũdat vnda. Plurimi ab ipſo ferunt [dictos Hiberos: non ab illo flumine.
[Quod inquietos Vaſcones prælabitur.

HIERONYMI PAVLI BA
CANONENSIS.

DE FLVMINIBVS ET MO TIBVS HISPANIAE.

AD REVERENDISS.
D. RODERICVM EPISC. PORTVENSE
CARD. VALENTINVM, S. R. E.
Viceeancellarium,

Qui post Rom. Pontifex creatus ALEXANDER SEXTVS *est appellatus.*

SCRIPSERAM, Pater amplissime, quorundam Po hortatu Libellum hunc de *Hispaniæ nostræ & fluuiis &* *tibus* quorum apud veteres mentio habetur: eum Cel tuæ dicatum, non prius ausus sum manifestum præben tibi, quem nemo ignorat, & ingenio, & rerum experie mini tui ordinis cedere, emendandū tribuissem: Acc corum, regionumque notitia, quorum te amplissima ciæ nostræ legatio peritissimum reddidit. Magname spaniæ partem feliciter peragrando, immensæ tuæ d nis, & gloriæ monumenta nostræ Hesperiæ reliquisti dabuntur tuo nomini aliquādo maiora: Nunc autem Cosmographiam & suscitationem Antiquitatis pertin vacationem à studio iuris collectum, haud iniucunde degustasse sufficiat.

Alba, qui & *Clodianus* appellatur per *Indicetas*, quos *Emporitanos* vocant, decu *porias* Phocensium, & Latinorum olim coloniam alluens, à Pyrenæis funditur, *Medas* insulas in quibus *Palæopolis* opidum quondam fuit, in Balearicum m uoluitur.

Anas fluuius est non mediocris in Hispania: & Lusitaniam à Bætica, teste Po separat: ortus in Leminitano agro Tarraconensis Iberiæ: modo in stagna se pand in angustias resorbet, & alicubi in cuniculis totum se condens iuxta Emeritam, & Iuliam lapsus, tandem in Athlanticum emittitur Oceanum:

Aurelius Clemens Prudentius:

Nunc locus Emerita est tumulo
Clara Colonia Betoniæ,
Quam memorabilis amnis Anas
Præterit: & viridante rapax
Gurgite mœnia pulcra cauat.

Areda fluuius est apud Celtiberos; à quo, vt tradit Plinius *Arenates* populi ti fuere.

Astura fluuius est in Tarraconensi: à quo *Astures* acre hominum genus, no pere. Lucanus:

Hic præter Latias acies erat impiger Astur.

Aurum etiam apud eos effoditur, quod præclare describitur à Silio his versib

Sed scelerum causas aperit Deus Astur auarus
Visceribus laceræ telluris mergitur imis,
Et redit infœlix effosso concolor auro.

Hunc amnem vulgus *Aurigam* nominat.

Auoceladus fluuius est Celticorum: qui Galletiam ac Lusitaniam contingunt

Bacchus fluuius esse fertur in Bætica.

luuius est & opidum in oris Bæticæ.
s in eiusdem oris fluit.
fluuius, qui Bæticæ nomen dedit. quæ postea *Vandalusia à Vandalis* creditur nuncu-
xtra læuaque oliuiferis colitur opidis. Ipse ex Tarraconensi regione demissus per
fere Bęticam, sicut nascitur vno decurrit alueo: post autem mari propinquus la-
e ingentem facit. *Cordubam* Pieridum alumnam atque *Hispalim* celeberrimas vr-
t. Amœnissimis admodum excultissimisq; præclarus est insulis, nullaq; etiam af-
ima eloquentiæ facundia mediocriter collaudandus. In cuius agris homines soli
atura voluptates delitiasq; abunde præbet: Vnde Poetarum quidam *Elysios campos*
s esse finxerunt. Hunc amnem auctore Liuio *Chiuium* Hispani appellant: Græci
vocabulo, quod profundum sonat. Magnarum enim nauium ferax est, quibus
rciũ genera exportare liceat. Meminit Statius in Genethliaco Lucani ad Pollam:

Graio nobilior Meletha Bætis.

Bætym, *mantua prouocare noli.* Et Martialis:

Bætis *oliuifera crinem redimite corona,*
Aurea qui nitidis vellera tingis aquis.
Quem Bromius quem Pallas amat.

enim abundat regio, atque huius fluminis aquæ immersa sæpius, & madefacta
olorem recipiunt aureum.
ferri temperamento aptissimũ tradit Trogus Pompeius in Hispania esse: quem
em appellari. Inde eo nomine ascito, quod *Bilbilim* vrbem alluat.
fluu. est in Leletanis, ni imbribus intumeat, exiguus est, & vadosus: præbet ta-
rbanis agris celebris, & pulcherrimę vrbis nostræ vtiles irrigationes: huius etiam
oc amne eiuntur, & exhausti riuuli in vsus officinarum transeunt: ab orientali
cinonis Balearicum ingreditur pelagus.
u. est vagus admodum, & rapax: *Fragam* vrbem alluit. Postremo Ibero mixtus
m auget, vt inde nomen maximi Hispaniarum fluminis accipiat.

Cinga rapax vetitus fluctus & littora cursu
Oceani pepulisse suo: nam gurgite mixto
Qui præstat terris aufert tibi nomen Iberis.

Hispaniæ fluuium esse, & iuxta *Arandim* opidũ fluere prisci auctores tradunt.
Hispaniæ flumen esse legi, nec qua fluat regione traditum est.
vlterioris Hispanię celebratũ est flumen arenis aureis: in Tarraconẽsi oritur & in
s lapsum Numantiam vrbem alluit. Tandem Sisamonem oppidum lambens, &
os veniens in Athlanticum procurrit Oceanum.
cus:

Hic certant Pactole tibi Duriusq; Tagusque.

Diua Cantabros perfluit.
Hispaniæ fluuius esse legitur, qui cum dulcis esset, amarus postea factus esse fer-
ex Græcorum fabulis ortum puto.
s fluuius est Galletiæ, quadrinomius: nam & *Lethes*, i. obliuionis appellatur. &
imia: fabulis est admodũ famigeratus: vt qui vulgo ab inferis oriri existimetur.
am, vt pleraque Hispaniarum flumina, arenis commixtum deducit è mõtibus.
. bel. Pun.

Quiq; super Gronios lucentis voluat arenas,
Inferna populis referens obliuia Lethes.

utem Strabo inde appellatum tradit, quod cum Galli atque Turduli sociis ad
rmis peruenissent, eo traiecto seditione orta dissidentes, eorumque obliti quod
s mouerant belli, iuxta flumen resedere.
stures irrigat.
emo sine pudore ignorat Hispaniæ fluuium esse quippe qui toti *Iberiæ* nomen
bėria autem Asię Regio ab Iobele, vt Iosephus tradit, appellata est. Diony-
lexandrinus auctor est, eos qui Asiam incolunt *Iberes* ex Hispania profectos
ra sentit auctore Agrippa, Plinius: quod est vero similius, si priscæ homi-
es repetantur. Oritur *Iberus* agro Iuliobricensi in Cantabria, tenuissi-
mox magnorum amnium capax, Calagurritanoque exceptus agro, Tute-
idum & Celsam vrbem, ponte olim celebrem; inde Salduliam, quæ nunc est

Cæsaraugusta, affluit, opimam admodum vrbem: & patentibus vndiq; campis irrig
tissimam. illinc digressus in Austrum labitur, nauium ferax, iunctus deinde Cinga Si
amnibus *Dettisam* opulentam vrbem alluit. Postremo maritimarum iam nauium p
versus Alphacium Ibericum dulcorat pelagus.

Meminit Lucanus in tertio:

Stagnantem Sicorim & rapidum deprehensus Iberum.

Commertiis post Bætim primus est; sed aquarum copia, non ingruentibus in Bæt
ceani æstuariis maior.

Ilerda, Ilergetarum fluuius à quo *Ilerda* vrbs vetustissima appellata esse legitur.
Nocenam appellat. Silius huius vrbis meminit illo carmine:

Et quæ Dardanios post viderat illa furores

id est, Romana bella: nam Petreius & Afranius Pompeianarum partium duce
ciis Cæsaris ibi expugnati fuere. Meminit & vrbis Horatius; ad quam tempore be
lis frequentes epistolæ mittebantur:

Aut fugies, inquit, *Vticam: aut vinctus mitteris Ilerdam,*

Nonnulli eundem esse hunc & *Sicorim* arbitrantur.

Lacros per Celticos fluit.

Limia per Gallecos.

Limius ad Deorum insulas.

Meacus Gallecos penetrat.

Menuba Turdetanorum fluuius est, Bæti se commiscens.

Menascus & *Melsus* per Cantabros fluunt.

Minius fluuius est Galletię maximo ore spatiosus; qui vt Isidoro Carthaginensi
minii colore, quem frequens trahit, nomen creditur accepisse.

Munda fluuius est inter Lusitanos notissimus: & opidum eiusdem nominis in Bæ
Pompei liberi debellati fuere. Silius de vrbe.

Et Munda Emathios iterum paritura labores

Muliadas fluuius est Carpentaniæ, exiguis nauigabilis scaphis.

Naumasa, auctore Pomponio, per Cantabros fluit.

Nerua Negauices per eosdem.

Narius Nelo per Astures.

Nauia, Cantabrorum fluuius est, vnde ferunt *Nauarrigenas* nuncupatos, qu
Nauarri dicuntur. Nonnulli à Niuaria opido nominatos existimant.

Nauillus in Gallæcis est.

Negauicus in Cantabris.

Osigitanus fluuius in Bætim mergitur.

Pallantia, per Edetanos funditur.

Rubricatum fluuius est à colore eo nomine appellatum, à Pyrenæis demittitur,
gutos in Lacetanos lapsus Issentium circuit agros. Inde ad Leletanos nostros ver
rsum iuxta montem labitur. Auctus deinde Norica flumine Rubricatam opid
Hinc digressus ad quatuor millia passuū in Barcinonis littore occiduo ingreditu

Salia in Cantabris labitur.

Salsus Turdetanorum, id est, Bæticolarum, fluuius est aquarum amaritudin
Geennesium præterfluit agrum. Meminit Cæsar in Commentariis.

Salò Celtiberiæ fluuius est, ortus Araçelitano agro, armentorum pecudum
perquam vtilis; ferrique temperamento aptissimus est: Mauros petit opidum &
Silaos, & ipsam Bilbilim in cliuo positam: exin Epilam petens in agro Cæsara
Ibero demum coniungitur. Martialis;

Quibus remissum corpus stringes breui

Salone qui ferrum gelat.

Sanga Cantabrorum est flumen.

Saducas in ora exit Bæticæ.

Sars per Lusitanos fluit: & emittitur iuxta turres Augusti.

Sambroca, vulgus *Samucam* vocat, per agrum Emporitanum decurrit, Sacram
& Nouemporium.

Sicoris Ilergetarum fluuius est, à Surdaonibus, & Cerretanis inter Pyrenęos
coliturque amœnis opibus, Illerdamque vrbem iam magnus alluit. Inde Octi
tit, & apud Micheneſam Ibero se iungit. Arenis aureis non est Tago inferior.

Meminit Lucanus in descriptione Ilerdæ vrbis his carminibus:

Colle tumet modico leuique excessit in altum,
Pingue solum tumulo super hunc fundata vetusta
Surgit Ilerda manu: placidis prælabitur vndis
Hesperios inter Sicoris non vltimus amnes;
Saxeus ingenti quem pons amplectitur arcu
Hibernas passurus aquas.

s quondam fluminis accolæ in Trinacriam nauigantes à patrio amne *Sicori*, vnde ant, *Sicaniam* appellauere: quod ostendit Silius his carminibus:

Post dirum Antiphæ sceptrum & Cyclopea regna
Vomere verterunt primum noua rura Sicani
Pyrene misit populos qui nomen ab amne
Ascitipatrio terræ imposuere vocanti.

scribant eos primum Latium tenuisse, longe ante Aborigenes, & inde à Ligusos in Siciliam transfretasse.

fluuius est in agro Segouiensi.

Ilerchaonum fluuius est, in agro Dertasono; quẽ ab oppido per quod fluit vul nuncupat: Nec desunt qui existiment hoc flumen hodie *Milasiam* appellari. uius est tenuis, Suessetaniæ regionis, vulgus *Francolinum* appellat. Speluncia o t & Tarraconensium deliciosis agris infusus ibidem mari excipitur: huius aqua a, carbasa reddunt vsui nauium aptissima.

uius est non exiguus citeriori Orospetanis ortus montibus, Sertorii & Pompeii gnis, Setabitanum præterfluit agrum. Inde A*lgeriram* ambit opidum ita Arane appellatum, quod in insula positum sit; Postremo non longe à *Colleria* Ebusiitur æquore. Nauium patiens est si eius aluei sæpe rotantur: & qua se excursu imrferit cogatur in aptas angustias compactis vtraq; ripa trabibus. Huius fluminis Silius in illo carmine.

Sedetana cohors, quam Sucro rigantibus vndis,
Atque altrix celsa mittebat Setabis vrbe.

s in libris historiarũ: *Castra hostium apud Sucronem capta, & prælium apud flumen Dux hostium C. Herennius cum exercitu. & vrbe Valentiæ deleti.*

us versus nouam Carthaginem funditur. Oritur montibus, quibus Baetis, & Aureolamque contingens. Ebusitano pelago seu Iberico conditur, hunc vul- appellat.

uuius est Graiis nostrisq; carminibus celebratus, aureis granulis insignis, pisciumque feracissimus. Ex Catulonensi erumpens agro & in Carpentanos laum prepotentem, validamque vrbem pene circuit: tandem Lusitanos contin isiponem ingreditur Oceanum. Catullus:

Tertia Iberia quam cit amnis aurifer Tagus.

inius in Epithal. Stellæ & Violantillæ.

Hinc Hermum, fuluoq; Tagum decurrere limo.

Iuuenalis.

Omnis arena Tagi quodq; in mare voluitur aurum. Et Ouidius.
Cedat & auriferi ripa beata Tagi.

uius est in Gallecia clarus.

Ticer à Plinio appellatur, inter Ausetanos fluit, à conuallib. Pyrenes delapsus osa primum loca, & salebras in plana decurrens, Hierundam validam vrbem Iudarium amnem absorbens, inde iam grandior factus Indicetum apricos a-, & versus Cirneum montem immiscetur mari.

etanorum, & Contestanorum fluuius est, eorum amœnissimus irrigans cam- sui nominis opidum linquens Valentiæ vrbi delitiarum & nobilitatis altrici bitur. Inde ob crebram riuulorum deductionem tenuissimus in mare deuolius quarto historiarum libro in hęc verba meminit. *Inter læua Mœnium & dex- Turia, quod Valentiam paruo interuallo præterfluit.* Ab Afris postea, qui eam vr- c. pæne annos tenuerunt, barbarum huic fluuio nomen vix ore Latino sopositum est; quod referre pudet.

unc amnem Claudianus illo carmine inter laudes Syrenę:

Floribus & roseis formosus Turia ripis.

uidam ideo dictum existimauere, quod petentibus olim Phœnicibus Gades, io soluissent, tempestate repulsi ad huius fluminis ostia deuenerunt: vbi vacitudinem inuenientes flumen *Turia*; id est, vaccis cultum appellauere:

quas ipsi *Tur* patrio sermone appellant. Alii *Thuriam* significatione Græca, quasi
appellari putant.

Tarnum fluuius est in Leletania, aureos tradens grumulos. Vulgos *Tarderium* v
Exoritur monte quem *Virnum* quidam, alii *Senium* appellant, qui omnium metallo
nere scatet; marmoribus quoque fœcundus est. Leguntur aureæ arenulæ inter fl
lapillos non longius à loco, vnde amnis oritur, toto anni tempore; præsertim si vi
rum repente immineat, tunc enim imbribus eliquata terra, ex monte, quem d
cum auro labitur, & in amnem defluit. Inde demissis tabulis ab accolarum alacri tu
tiosissimum naturæ munus excipitur. Scimus lectum fuisse nouissime grumum p
vnius libræ, & confectum inde torquem. Fluuius ipse Celidonium irrigans agr
longe à *Blandis* opido nostrum subintrat pelagus.

Vacua inter Carpetanos fluit; quos iuniores *Castellanos* appellant, & lintribus vel
xilis non onerariis nauibus, vt refert Strabo, enauigatur.

Vacus per Lusitanos fluit.

Via per Gallecos.

Vir per eosdem.

Velo per Celticos,

Vduba tenuis est fluuiolus, in regione Ilercaonum Sagunto, ærumnis & seruata
nerandæ vrbi propinquus. Hanc vrbem nostra ætate, cum antiquissima sit & à so
culis condita, *Veteresmuros* appellant. Silius.

Haud procul Herculei tollunt se littore muri
Clementer crescente iugo, quis nobile nomen
Conditus excelso sacrauit colle Zacynthos.

DE MONTIBVS, ET PROMONTORI

A*Varium*, promontorium est non longe ab Anae fluuii ostio.

Barbarium promontorium est Lusitaniæ haud procul ab Olisipone, insign
stuosa vrbe.

Calpe mons est totus in mare prominens, latitudine exilis, altissimus celsitudi
qui in Africa est, oppositus, quem alteram *Columnam Herculis* esse fabulosa vetu
dit, eumq; quondam perpetuo iugo A*bilæ* iunctum ab Hercule, cum in Hispani
set, separatum, & inde Oceanum mole montis ante retentum, in medias exund
angustoq; Freto Europam ab Africa separasse. Lucanus.

Hesperium Calpen summumque repleuit Atlanta.

Silius, —*ac laudibus olim. Terminus Herculeis Calpe.*

Canatus citerioris Hispaniæ mons est, è Pyrenæis sublimior vergit in Gallia
nensem, versus Ruscinonensem agrum: in cuius vertice non improbata fama lac
tur, immensæ profunditatis, qui repentinis imbribus Oceani more æstuare & q
uere videtur, ab grandine & tonitribus concuti. Interius vmbrarum & dæmon
des ferunt; lugentiumq; clamores & planctus audiri horrificos; & ea loca ad in
regiones penetrare affirmant, sataque & arbores eius aquæ malignitate contr
atque arescere.

Caridemum, vt Ptolomæus tradit, promontorium est in capite Bæticæ ver
Carthaginem, haud procul à portu magno.

Celticum, promontorium est Galleciæ, in oceanum prorumpens.

Cuneus promontorium est sacro propinquum.

Edulius mons est in Tarraconensi.

Erminius mons est Lusitaniæ.

Ferraria promontorium est in agro Dianiensi distat ab Ebuso insula LXXX.

Grini mons est mari contiguus, in citeriori apud Emporitanos & ostia Tic

Idubede, montes sunt continui in Tarraconensi in Cantabria incipiunt & v
strum mare excurrunt.

Ilipa mons est in Bætica.

Iouis mons est vndiq; absolutus, olim portum, nunc speluncam Barcinoni p
crescentibus lapidicinis egregius est, & vario fructuum fontiumq; genere orn
quem & Tarraconem mõtes sunt ad littus rupicosi, & per decliuia cautium in
duum distincti: quos vulgus olim *Scalas* Hannibalis appellauit.

Larso promontorium est Pyrenæi apud Vascones in Oceano Cantabrico.

Lunæ promontorium est, non ab ostio Mundæ fluuii situm.

arium promontorium est in Loletanis, versus Indecetarum oram.
usseria montis Hispaniæ regionem non legi.
gnum promontorium est Lusitaniæ inter Hannibalis portum & Olisiponem situm,
z Olisiponense & Artabrum appellatur: In hoc Fauonio flante equas sine masculis
ere ob earum multitudinem poetæ auctore Pomponio Mela fabulati sunt: quod o-
ur à Silio his versibus:

Hic adeo cum ver placidum flatusq; tepescit.
Concubitus seruans tacitos grex præstat equorum.
Et Venerem occultam genitali concipit aura:
Sed non multa dies generi, properatq; senectus
Septimaq; his tabulis longissima ducitur ætas.

autem affirmant huius genituræ equos triennio tantum viuere, & perraro qua-
videri: Porro si vento generantur, velocissimos esse non est mirum. Nihil enim
elocius inueniri potest. Vnde Homerus xx. Iliados ait; Eryctonium habuisse tria
uorum, cum quibus Boreas suscepta equi specie coiuit, quo velociores essent.
m promontorium est Vardulorum in Cantabris.
m promontorium est Gallaicorum, situm inter Minium & Tamaram flumen.
dæ montes sunt continui à columnis incipientes qui adusque Carthaginensem a-
rriguntur.
i perpetui montes sunt, Hispanias à Gallis diuidentes: dicti vt plures tradũt quod
us crebris feriantur vel à *Pyrene* Bebrycia Virgine ab Hercule ibi stupro cognita;
etur sequutus Silius III. Punicorum his versibus:

Pyrene celsa nimbosæ verticis arce
Diuisos Celtis late spectabat Iberos,
Atq; æterna tenet magnis diuortia terris:
Nomen Bebrycia duxere à virgine colles,
Hospitis Alcidæ crimen qui sorte laborum,
Geryonis peteret cum longa tricorporis arua
Professus Baccho sæua Bebrycis in aula,
Lugendum formæ sine virginitate reliquit.

; seu vt Diodoro placet, (nam ea fabulosa Plinius existimat) dicti sunt, quod o-
oribus imposito igne conflagrauerunt; quo incendio varia metallorum genera
adit: aut quod verius puto, appellati sunt, quia in modum Pyrarum eorum cacu-
neant. Horum radices incipiunt finibus Narbonensis Galliæ regione.
r promontorium quod *Pyariam* vocant. Patet frons eius versus nostrum pelagus
nem circiter decem millia passuum, vbi Canciliberum opidum Iberitanorum
uscinonensium nunc *Perpinianensium emporium.* Est & in fronte *Veneris portus* &
romontorium Galliæ finis, vnde & Pompeii trophea cernuntur. Dein & pro-
n aliud ostenditur nautis celebratum, quod *Crucianum* appellant. hic ab Hispa-
am nauigantibus initium est Narbonẽsis procellosi atq; importuosi sinus, quip-
ro & Africo totus expositus est. Quatitur etiam æua hyeme Circio & Aqui-
digressus Pyrenæus in sublime sese fastigat in excelsum iugum exsurgens; quod
um sit *Albetam* vocant, à Cerretanis Herculis quondam Comitibus & Vasconi-
a eius inhabitantur. Ipse Emporitanos, Ansetanos, Ilergetas, Surdaones, Iac-
ntabrosq; relinquens, tandem Larsonem versus Oceano se iungit: In his mon-
ndidi pauones gignuntur, non ingentes; boues elephantibus maiores; vt Græ-
lam tradidere. Pernas suum, qui in his conuallibus nascuntur, acceptas fuisse
udit Strabo.
romontorium è media occidua Hispaniæ fronte in Oceanum extenditur.
romontorium, in quo aræ *Sestianæ*, versus maritima Asturum est.
ons est excelsus versus Oretanos, non *Arogotis* vt recentior quispiam tradit.
quem & *Serratum* vocant, mons est finibus Leletanorum in Lacetanis: Olim
orum cultibus dicatus: de quo quædam haud indecenter enarrare lubet. Mõs
do in Hispaniis, sed vbiuis prouinciarum Latini, Christianique nominis fama
us est; situs & religio efficit, distat à Barcinone circiter xxx. millia passuum
mari remotus. Lambitur à Septentrione rubricato amne, vbi *Palladium* opi-
patet XII. millia passuum in insulam sedens, & nulli contiguus, vt Soracte in
udo eius ardua, & quam eminentes cliui caulesq; exasperant: Nemorosis in-
& fraxinis & huiuscemodi arboribus insignitus est, salientibusque fontibus

irriguus, medicinalium quoq; herbarum feracior. Aſpectus eius ampliſſimus vt Pyr
& occidente ſole Balearibus terminetur. Et cum cernentibus ſe inacceſſibilem oſte
benignum tamen aditū circuitus tribuit; exterius autem præruptis exeſiſq; ſaxis ita v
in graduum, & ſerræ ſimilitudinem, & ex ordine compoſitum eſt, vt prudenti opere
ram ipſam aut mundi huius opificem montem ipſum neſcio quid ſacri numinis oſte
tem ſuo celeberrimo cultui extruxiſſe credamus. Religionis eius auxere initia, qu
premæ Virgini ſacer ſit ob vetuſtiſſimum ipſius ſimulacrum abditiſſima ſpelunca d
tus adinuētum. De quo ſi pro materia diceretur, grande eſſet profecto opus; & ideo
quendum, Vltra montis modum ara Virgini extructa eſt, & auguſtiſſimum templu
quoq; aſcendentibus non exigua, laborioſo, accolarum cultu regiiſq; ſumptibus coa
Deſperatum prima manu opus, mox abſolutum. Cacumina prætereа montis religio
bitantur viris, quos heremitas appellant, ligneiſque gradibus & exemtilibus ſcalis
dentia ſaxa admotis non ſine vaſtæ ſublimitatis terrore, ac caſus etiam periculo ade
Aſcendentibus ne decidant remedium eſt, curioſius ſcandere, & ne ima deſpiciant
micolæ ipſi cœlibes, ac ſpretis libentius male caris opibus cœleſtia venerantur. Te
quod diximus cera argentoq; atq; auro conflatis per orbem donariis onuſtum eſt.
veterrimi tholi faſtigio mirandæ virgineæ opis miſeris ægriſq; mortalib. præſtitæ te
pendent ſtatuæ, & depictæ imagines, cathenæ, loricæ, clypei, & roſtra carinis erep
alia liberationis ac victoriæ monumenta. Quodque omnium maximum eſt, reu
tium hominū funebria veſtimenta ſuperatæ naturę mirificentiſſimum ſpectaculum
uuntur vota ſexto Idus Septembris: numeroſa populorum vſque ad internecione
ſura. Sed iam alios quæramus montes.

Scombraria promontorium à ſcombris piſcibus dicta, ſita ſunt inter *Dianium* v
Carthaginem nouam.

Temarianus Bæticæ mons eſt.

Tenebrum promontorium eſt in agro Dertoſano.

Trileucum quod etiā *Lexaciacorum* dicitur in Gallecis eſt, non procul à fluuio B

Vrinium montem eſſe Hiſpaniæ non deſignata regione, complures tradunt.

Vadarneronem quidam non temere Celtiberiæ montem eſſe exiſtimant; ab a
ctum atq; in inſulam poſitum: quem nunc *Vadanicorum* corrupto in vulgus voca
pellari volunt. Olim Manibus ſacer fuit, qui etiam à Martiale carmine celebratu
Voberſæ ſiluæ meminit. *Montordi* opidi. & *Somonæ* vici, & *Congredi Balnearum*: q
in agro *Bilbilitano* ſunt: vbi & *Ferrariæ*. Diſtat mons à Tarracone dierum qu.nqu
quod à Poeta notatum eſt cum ait:

Quinta forſitan eſſeda videbis.

Mons ipſe ſterilis eſt, & niuoſus, vbi etiam hodie intempeſta nocte vmbræ
dicuntur.

BARCINO

HIERONYMI PAV

BARCINONENSIS IVRECONSVL

AD PAVLVM POMPILIVM.

AMICORVM quoſdam fures eſſe temporis ait Seneca. Tu c
pili facis: curas enim & inſtigas ne ſurripiantur amicis, neu
obruantur. Rogas vnum, aut aliud: quo temporum mora
quem literarum his, quos diligis, pariat: appellaſq; negotia
dimenta quędam philoſophiæ & ſublimioris exercitationi
terceptionis. Interrupiſti nuper per epiſtolā negotioſas le
nes, gratiſſimo rogatu. Cupis enim vt quæ de vrbe mea,
& principatu; incolis & ſitu, deq; eorum rebus præclare magnificeq; geſtis, a
auctores & fide dignos legi, ad te ſcriberem, addita perſtrictim vſque ad noſt
hiſtoria quod libens feci: id te expoſcente, vt de eruditione taceam, amicoru
Placuit mihi à noſtra, quamquam labori & vigiliis obnoxia, tamen vt iuris pru
lunt, non minus, quam tua vera atq; ſacra philoſophia: ad mitiora & cunctis iu
dia, tui gratia & materiæ diuertere: placidioriq; exercitio patrium ſolum, vel

ulisper collustrare. Igitur vt à cõditore ordiamur: qui ab Hercule conditã tradunt ores parui momenti auctores habentur, nulla adiuti priscorum auctoritate aut pro-niectura. verumtamen ea opinio in vulgus sparsa, fouente iactantia, difficile tru-nde veterum quidam poetarum huic annexi, Barcinonem Herculeam dixerunt: onnulli tamen à cultu Iouis, non à conditore dictum suspicantur: eorumque opi-ex Macrobii sententia, sed non liquido, vt nobis videtur, comprobare nituntur, mmum maximumq; in citeriore Hispania Martis numen fuisse, quem ipse ex ra-ornatu solem interpretatur: eundemq; esse & Iouem & Herculem. Quin etiam oinionis confirmationem extare hodie aiunt, vetustos lapides delubri Martis in abitano, vbi Mars dominus vt Sol & Hercules appellantur: verum validior sur-o ex his qui existimant ab Amilcare *Barca* Pœnorum strenuo & sapientissimo le conditam primi belli Punici temporib. Etenim Pœni & Carthaginem in agro , explorata opportunitate insignis portus, construxere, vbi exile oppidum fue-Teucro positum, & plures alias vrbes in Hispaniæ littoribus. Itaq; cum hæc: tum am & *Barcine* etiam à veteribus est appellata) vel eiusdem argumento, indicant è rcina fuisse conditorem. Ea Carthagine & per vniuersam Africam clarissimis ribus excellens fuit: quippe qui maximam senatus suæ Ciuitatis partem ad se tra-nabsq; inuidia Gisgonum atq; aliorum nobilium factionis aduersæ. Originem imariã, à Barce antiquissima vrbe Libyæ nonnulli existimant. Sed ne quid huius onis vel fragilis opinionis omisisse videamur: Credidere quidã Barcinonis pri-Barcilo vrbe Cariæ fuisse: ducti, vt reor, magis similitudine nominis & Græco-icæque gentis profugiis atque erroribus, quam veterum traditione. Porro pri-vrbis nostræ meminerit, reperio Pomponium Melam. Is Augusti temporibus, a oppida oræ Hispaniensis Barcinonem enumerat. Sed Plinii secundi tempore iam fuisse constat Romanam, Fauentiamq; cognominatam: Interq; colonias ius alicum sub diuo Alexandro habuisse, responso Pauli iurisconsulti ostenditur: ii item tempore perfrequentem fuisse vrbẽ legimus, & suburbiis auctam, attrita Germanos sub præside Gallieno Tarracone. Diui vero Constantini principatu i nominis & opulentam vrbem fuisse ex scriptoribus animaduertere licet. Cæ-is quam insequentia tempora perscribantur, erit operæ pretium antiquissimos ciues vrbis nostræ florente in Hispaniis Romana R. P. referre. Scio equidem Ro-nominum suscitata vetustate gaudebis.

Vrbis conditor quis.

In Lusit. D. De Censib.

Clari ciues Barcinonẽses.

nius secundus, & L. Licinius Sura ciues nostri fuere, & vterq; Consul. sed non v-e: vt in Epigrãmatibus legitur, & eiusdem familiæ P. Licinius; notæ, etiã poetæ obitatis. Fuit & municeps noster C. Publicius Melissus: qui ob causas vtilita-licas ex fide atque constanter defensas, statuam in foro Barcinoni meruit & IV. m vrbis creatus est. Is magistratus ad Seuiratum postea auctus est. fuerunt & C. Iulius & M. Antistius homuncio, & amœnioris ingenii M. Conetius, & Cal-inus; huic omnibus honoribus in R. P. sua summa cum laude perfuncto etiam a est, curante Sergia Fuluinilla rarissimi exempli fœmina. Sed & huius generis nen Ilerdensi, Gal. Paulino, qui ab Hadriano Cæsare equo publico donatus est, m positam fuisse Tarracone cum titulo optimi; & in R. P. liberalissimi ciuis scripta marmora ostendunt. Nobilitata fuit & olim monumento clari adoles-omponii magistri equitum qui sub Afranio meruit. Eius epitaphium circum-is versibus.

Viri illustres Barcinonen. 1. 2. 3. *Lib. 1.* 4. 5. 6. 7. 8. 9.

BELLO SERTORIANO
SVSCEPTO VVLNERE
A CALLAGVRRITANO HICIA.
QVEM EXTEMPLO FODI
ACQVIRENDAE VALITVDINIS CAVSA
BARCINONEM PETII
AESCVLAPIO VOTA VOVI
TEMPLVM INGRATO
VT FIERET, STATVI:
MORTE IMMATVRA ME
INTERCIPIENTE A. VALI-
TVDINE ET AB AVRA ADOLE-

A. IN VIA

GRATIA.

SCENTEM MISERABILITER
DESTITVTVM VIDES.

Hoc ipsi epigramma alicubi fortasse Barcinoni latens vel iam perditũ minime le
sed eius testimonium habemus Cyriaci Anconitani, epigrãmatum per orbem san
gentissimi collectoris, cuius ad nos sex haud parua volumina peruenerunt. In hac
vrbe erectus fuit olim fornix à M. Aurel. Antonino Faustinæ Augustæ: cuius adhu
gramma in marmore cernitur. Post Constantinum sub Theodosio claruit L. Dex
storiarum scriptor, Præfectus Prętorio, cui Hyeronimus libellum de illustribus Chr
dicauit. Sed nec caruit sanctissimis viris, Religionem nostram professis, & qui l
catum sub primitiuis Christianorum conuentibus in ea vrbe prouidentissime ten
Quorum habentur egregii L. Victor Aeius, Alexander, Theoticus, & mox sub T
sio superiore Pacianus, cuius adhuc ara colitur, vir, vt ait Hyeronimus, castig
quentia illustris: & ab hoc Seuerus & Idalius huius sanctissimi senis pauca quædam
terualla podagræ, scripta legimus. Ornauit & hæc tempora antistes Olympius
persigni exemplo Pontius Paulinus Aquitanicus sacris nostris in hac vrbe initiatus
tificatum Nolanum assumptus est: huius extant epistolæ ad Licentium Poetam,
Augustini alumnum Religionis & humanitatis plenæ. Assertores etiam vsque ad
habuit sacrosanctæ Religionis Eulaliam virginem, & Euphratem Arabem adue
hos Diocletiani tẽporibus: qui sub falsa suspicione immissi per Christianos in Nic
incendii, persequebatur toto orbe insontes, similis etiã occasio Neronem olim v
stianos sæuiret mouerat, sed alia causa Decianæ persecutionis fuit, quod ipse Dec
sar ærarium Romanum spoliatum ab Imperatore Philippo adolescente diceret,
nibus factis in Fabium Christianorum antistitem, qua ratione & diuus Laurenti
ber thesauri Pontificii & à Fabiano in Xistum transmissi custos, diris, variisqu
tibus adfectus est: & cum sempiterno nomine finem vitæ adeptu : cui merito ex C
soli Roma quinque quę cernimus, percelebrata templa dicauit. Eodem quoqu
cio indigne necati sunt in hac vrbe Anastasius Ilerdẽsis, vir Equestris ordinis, ex
que Diocletiani aula & alii quidam, tametsi nonnulli apud Betulonem oppidum
nis littori proximum occisos tradant. Sed iam ad temporum seriem reuertamur

Irruentibus sub Honorio & Theodosio in Hispanias Barbaris, captaq; & dir
dalis eius tractus insigniore vrbe Tarracone, succreuit habitatoribus Barcino: p
hæc Goticæ genti, & Alanis, vt reliqua Hispania. Quo tempore Ataulphus
Rex, Theodosii imperatoris muti gener, quia in mores Romanos propter con
tescebat, conspirante clam Vallia, dolo suorum ibi interfectus est: Creditur à n
stigia quædam columnarum & antiquorum ruderum, quæ in paradiso sublim
parte videntur, sepulcrum olim Ataulphi sustinuisse: pars reliquias arcis, alii p
bitrantur: Fama vulgi habet Herculem ibi monumento conditum. quæ opin
Salustii iuuatur: nam hic in Hispania Herculem sepultum fuisse Afris & Iberis
testatur. At Barcinoni sub ditione Gotica, augescente populo suburbanæ d
structæ sunt, interque maiores Hispanię vrbes habita est, nam & sedem tum ib
postea Toletum translata est, atque à Lusitania adciti Alani constituerant, id
ad tutelam Pyrenæi, simul & maritimos exercitus inde facile in Italiam vel N
tora mittendos: ex copia item materiæ, ad construenda nauigia accedente co
extantis tunc portus. Quodque Barcinon in Bæticam per maritima, vel in C
& penitiorẽ Hispaniã per mediterranea euntib. atq; redeuntib. quasi obuia ad
occurrit: vnde existimatum est à non vulgaribus propter consistentẽ tum maxi
gione Alanam & Gotorum gentem, inceptos appellari *Gotalanicos* populos: q
talani dicuntur. Etsi quidam ab Angario quodam, cognomento Catalone,
rum duce dictos fuisse scribant, quem ante Caroli magni tempora non legitim
vt Sarracenos pelleret, Hispaniam intrasse tradunt, militibusque suis *Catalanor*
indidisse, & paulo mox dum Emporias vrbem obsider, occubuisse. hunc duc
non Germanicæ, sed Gallicæ gentis fuisse ferunt è Catalaunica regione sing
memorabili. Superiora sane astruere illius temporis scriptores videntur: q
Caroli Calui tempora hanc regionem Hispanicam Goticam & prouinciam
sem Gallogotiam appellant. Sed iam Getarum tempora repetamus: Goti
gentem post ducentos annos in mores Latinos pæne transformatam, sed di
præsegnem plurimoque luxu & variis ac flagitiosis etiam libidinibus eneruata
Sarracenorum, quos nunc diximus, & Maurorum permistum genus. Itaqu

Qui, ne sis nesciens, pleraq; confinxit Epigrãmata.

1. 2. 3. 4. 5. Scriptores Barcinonẽses. 6. 7.

8.

9. 10. Barcinonenses Martyres

ci Regis clade, Barcinon capta, peræque vt cæteræ Hispaniæ vrbes, acerbe quas-
nam præter Cantabros, Astures, atque Pyrenensium aliquas gentes, quas vix lo-
sperītas est tutata, vniuersa Hispania in Mauroarabum ditionem peruenit: mi-
profecto visum est, vt quam Romani prouinciam olim continuis ducentorum
n & calamitosissimis bellis vix bene subegerant, qui eam Barbari perexigua quin-
ensium mora in seruitutem redegerint: Quinimo nec latis Hispaniæ finibus con-
d Pyrenæum transgredientes, & Aquitaniam, & cuncta inferiora vsque in Arela-
nuere. Tanta fuit aduersantium syderũ vrgens potestas: vel diuinæ potius men-
eneres à maiorum moribus populos aperta punitio,

ota deinde sub plurimæ famæ Carolo & Ludouico Augustis Barcino à principi-
rnari cœpit, qui *Comites* appellati sunt: & ciuibus rursus augeri, militiam magis
nmercia exercentibus. Quorum prestantia Comites bis à Sarracenis captam
em receperunt: ac longe lateque etsi parua manu, dominatum auxere, conti-
innumeros Barbarorum exercitus profligantes. *Tarraco* primum quæ à Gotis pa-
Sarracenis pluſculum instaurata fuerat, subinde & *Dertosa* commerciis opportu-
a, claræ vrbes à iug Mauroarabum per eos liberatæ sunt & Catalanorum no-
gatum quorum *Barcinon* metropolis fuit semper, vtque summatim magna &
stringamus, à faucibus Iberi Niceam vsque, sub alpibus Imperium pertulere. Sed
norum res etiam in Africa & Oriente splendide gestas texere videamur; quod
vitâ, alterius & protensioris erit operis, ad vrbem duntaxat nostram re-

Aragonensium & Catalanorum imperiis sub Innocentio II. conspicua suscepit
ta: captis presertim *Balearibus*, pulsisque à præculto agro *Valentiæ* Afris: quo
nercaturæ pariter & militiæ intenta Barcino, breuique hostium spoliis & com-
n lucris amplificata, inter primas Hispaniæ iterum & celebriores Europæ con-
cœpit: continuata vsque ad nostra tempora gloria. Siquidem in omnibus &
s bellis quæ in Sicilia, Sardinia, atque Italia, lateque per orbem à Regibus Ara-
liciter gesta sunt, naualibus maxime præliis præcipua auxilia Barcinonensium
ius nec vllæ sine eis partæ victoriæ. Auxerunt nomen facultates, nauigatio &
natui, populoque a regibus ob ingentia merita concessa; item religionis & iu-
ruantia, ad hoc publicæ rei priuatæq; cura laudabili adiuta parsimonia, & con-
Imperii concordia, expurgataque inprimis ciuitate, velut dulci reip. pernicie
incolatu.

n & perpulcra quorundam ciuium nostrorũ belli & pacis facinora iam nos Pom-
ant vt pandantur. Sed ea vberiori operi Catalanicæ historiæ reseruamus ad iu-
ernationis formam transeuntes.

unicam dominationem, cuius nihil liquidi exploratum habemus, legibus,
ino, primum Romanis, quibus per Gotos exactis, intrusę Barbaræ, lingua ta-
promulgatæ, in quibus Romanæ vti petricosę atque ambagiosis subtilitatibus
ogantur: & in eisdem inter nationis Goticę homines & Romanos (sic enim
nos appellabant) coniugia prohibentur, ne feritas gentis Romani sanguinis
ne mollesceret: quę sanctio, longo post tempore mansuefactis Barbaris, sub-
b ipsis Comitibus aliæ leges subortæ sunt, rudi sermone conscriptæ, nec sen-
lerisque videtur, satis cohęrentes, vacantibus vtpote ea tempestate armis ma-
gibus incolis: quia manu Comitum omnia pene gubernantur: tum sub regi-
m vrbe Romanæ leges à Iustiniano digestę, restitutæ sunt: additis quibusdam
us quarum studio dediti complures, inter primos legum peritos claruere: ta-
vtcunque periti nulla scripta reliquerint, forensibus omnino actionibus oc-
acutissime atque exactissime in Barcinonensium foro etiam nuper aguntur.
uitas, & libratum animi iudicium, quo ciues nostri præcipue commendan-
itur tenore morum & serie legum, opibus & gloria florentem ciuitatem no-
vidimus, eandem adolescentes mutata fortuna labantem; sed nunc intestinis
n, opibus exhaustam, ciuibusque infrequentem, dolenter cernimus, atque
reuiuiscentem videamus, quod cura quidem & beneficentia optimi maxi-
ipis Ferdinandi, vt eueniat, haud desperare licet. Hæc bella, luxus, & ciuium
tim, (quibus opulentissimæ vrbes periere) partim tenacitas libertatis, licen-
læsę pepererunt.

Bella intestina.

lorum ratio hæc fuit: nam singulares causas & subinde ærumnas & cruentos
perscribere non est huius operis. Quare ad situm vrbis transeundum est.

Vrbis situs. Priſtini oppidi muri vetuſtate notabiles, integri adhuc videntur, paulo editiore
vrbis, cum quatuor duntaxat portis, nunc enim nouem ſunt. In illarum turribus c
bubuli ſtatuæ, dum conderetur vrbs, poſitæ fuere ad pacis atque imperii votiua
Hoc vetus oppidum, & quæ quondam ſuburbia fuerunt illi circumquaque addita
plectuntur nunc nouæ vrbis muri: quibus inſuper proauorum noſtrorum tempo
adiuncti ſunt ab occaſu alii recentiores muri, quæ poſtea ſuccreuerant pomœria cla
tes: redditque vniuerſa vrbs in plano iacens nouam faciem hemicycli, ſeu C. litteræ
que capite apertum æquor tangens: vnde expugnatu difficilior fit: expoſita per fre
tes procellas hoſtili claſſe naufragiis: nec facile vel æſtate, auxilia prohibente. E
tutius noctu, & haud raro per lucem inter numeroſa hoſtium nauigia, auxiliarias
littus vrbe ſubire vidimus incolumes: Mare ipſum noſtra tempeſtate etiam aduer
ſtenditur afflictæ vrbi, dum ſoluto veteri limite, obrutaque littorali area, vrbem pe
cauatque muros, & mœnia intus aperit: vnde pulcherrimæ ædes tractandis co
ciis, reponendiſque temporariis mercibus ad littus poſitæ, vndarum pulſu co
ruinam timent, & ſatis difficile eſt hybernos fluctus inſanientis pelagi obicibus
In quo tamen ardenti cura laboratur, obiecta immenſitate molarum.

Templa. Intra vrbem templa viſuntur pulcra quidem & egregia, inprimiſque pluri
roque ſacerdote ornata, interque ipſa templa, vetuſti operis diui *Michaelis* a
populari peruigilio frequentatum: quod olim Æſculapio dicatum fuiſſe non
bitrantur: argumento afferunt, pauimento inſcriptos angues: ab aliis templu
ſe Iouis exiſtimatur, pari primariæ vrbis religione. Nam Tarraco eximio
& cultu Iouis enituit: hoc ſane ex monumentis antiquorum lapidum patet,
uam templum habuiſſe Barcinoni, haud procul ab vrbe, Veneris ædes fu
tur, vbi fanum Diuæ Eulaliæ Emeritenſis antiquitate venerabile, à Chriſtia
tum fuerat, in quo ſepulcra ciuium Romanorum ante demolitionem vidimus
per ſuperiora bellorum tempora, ne præſidium hoſtibus redderet, quod per
nem Gallorum euenerat, non abſque graui vetuſtatis diſpendio à noſtris diru
ſed nuper eodem loco erectum. Muri & domus vrbis ex lapide ſunt qui i
Iouis, ab occaſu vrbi prope iuncto ſemper renaſcitur. Viæ in ea non luto ſo
porticibus occupatæ conſpiciuntur: ſed nec cœlum protectis ſubgrundiiſue
nianis obtegitur, proinde nec ædificiorum frontiſpicia deformantur, quibus
lioqui percelebres vrbes dehoneſtari comperimus. Mons ipſe ad decorem
cedit & ſalubritatem, intercepta paluſtri aura abſolutus vndique & contra Z
erectior cernitur, læto vinearum & arborum conſpectu; probata in eo rubric
effoſſorum olim metallorum, vt multi autumant, index: Nec fontibus caret
ſimis, aut viuacibus herbis: proſpectu vero tam longinquo, vt quidam B
montes inde, ægre tamen, ſub Occaſu aut Ortu ſolis cerni contendunt.
Fama tenet ex remanentibus orta veſtigiis, olim vrbi portum reddidiſſe mont
tis Euro atque Auſtro interque hos medio, tutiſſimum: quibus plaga illa v
feſtatur, hic poſtea ſiccus relictus eſt, refluente longius *Salo*, ideoque colo
catio inchoata: famam confirmare Artemidorus videtur, qui ait *Leletaniam* c
eſt *Barcino* portubus frequentem fuiſſe: Sed & idem his verſibus Anieni apert
tur in ora maritima.

Et Barcinonum amœnas ſedes ditium
Nam pandit illic tuta portus Bracchia,
Viuetque ſemper dulcibus tellus aquis.

In ſummo montis ſpecula eſt poſita, vbi olim fanum fuiſſe Iouis non p
ſentiunt. Nunc ædiculas habet annuis ciuium conuentibus, iucunde ſimu
ſe inuiſas, inque iis proculdubio pulcro fonti vicina percolitur, Iuliano di
vetuſtate collabentem, L. Deſplanus Archidiac. vir claritudine & genero
prænitens nuper inſtaurauit, fons ipſe non prorſus abolita veteri ſuperſtitio
à plebe *fortunæ fortis* feſto. VIII. Kalend. Iulias, per famam apparentium e
pharum, verbena & filice coronatarum. interq; montem & Rupricatum fl
per ſeptem ferme millia paſſuum longe ab vrbe pelagus ingreditur, paluſtri
frugifera tamen alicubi & paſcuis non ignobilia, fluuius ipſe vbi accreſcit, po
impatiens eſt, vel mutato curſu fallax. Vrbs amœno magis quã fertili loco poſi

fundo præterquam ad *Taſtas* : hæc loca ſunt contra littus ad octo ferme ſtadia, vbi
m dorſa inhibent atque irritant mare, vnde extra deſurgere naues ſolent: Duos
nnes, prędictũ ab occaſu & *Betulum* qui & *Betulus* dicitur ab ortu fluentem, pro-
s, tenui alueo: ſed irrigationibus vtili, vnde riui per foſſas & ſulcos aquarios
nt in prædia, terreni & ſtructilis operis molinas etiam citantes. Scatent & intra vr-
quentes putei, non improbæ aquæ. Ducitur & aqua è fonte perenni per lapideos
s in vrbem, eque receptaculis & caſtellis per labra vel ſaltus in varia loca effun-
Iulierum præterea peculiaris pulchritudo, & matronale decus lætiorem ciuita-
lunt, vnde & tenacior manet. Torus & ſoboles fit generoſior. Ambitus eſt ſta-
irciter x x v. eadem pæne dimenſio eſt Neapolis Italicę: ſed Neapolis hodie ciue
s plenior habetur, vtque Germanicæ gentis pulcerrimas, ſed gelidas vrbes relin-
Florentiam Etruriæ clariſſimam vrbem an pulchritudine & munditiis vincat
uſtiſſima hactenus dubitatio eſt huius ſane ſitum præſtantiorẽ omnino eſſe pro-
& cæli apricitatem nemo inficiabitur. Ferunt Aſtronomi eã ſagittario ſuppoſi-
ellenti Ioui domeſtico, interque multa vrbis inſtituta ampliori, quam diximus
renda. Ædilitię ſunt & mercatoriæ leges, per has iudicium ex bono & æquo, &
endio redditur à Duumuiris, qui conſules appellantur: vnde conſulares leges
: quarum hac tempeſtate non in ea vrbe modo vſus viget, ſed per cunctas ferme
s ciuitates nauticæ, & mercatorum controuerſiæ huiuſmodi legibus, vel ex his
tis, ſumma cum auctoritate terminantur. Vtque Rhodias olim, ita plerique
vrbem *Barcinonias* leges appellant, Ædilitię quoque plurimis & inclytis vrbibus
uere. Criminum animaduerſio ciuiliumque cauſarum notio per creatos à Re-
giſtratus, maiori ex parte exercetur Pontificalis fori iuriſdictione excepta. Cura
ia & R. P. per Quinqueuiros hodie gubernatur, anniuerſario munere, adiun-
uobus aut Centum Viris, ſi grauiora immineant. Ab hoc procerum ordine,
iam nuper in partem ſenatus plebe decreta emanant. Creditum eſt popula-
admiſſionem initia ruinæ vrbis noſtræ parauiſſe, inepta ad gubernationem ple-
ntia, atque indignitate imperandi, atque conſulendi, tum de diſſidia vel pro-
iam nobilitatis promptiſſima & denique apta gubernari magis quam regere.
onetales, operumque & ęrarii Pręfecti & ſcribæ: ac plures alii magiſtratus nul-
iſtoriæ tacendi.

bs inſigne; publicam menſam depoſitoriam, fidei, vel alienigenis & ignotis
ime nullo periculo, culpaue aut mora excuſabilis. Illud quoque imitandum:
nultis ſpecioſis vrbibus, & Romæ negligi miramur; in Tabellionem, Chi-
medicinarium admitti neminem, niſi probatiſſimæ fidei examinatique curio-
tii: optima certe conſuetudine, ne fides doloſæ aut imperitæ manui temere
ur.

n & hoc à compluribus laudari vidimus, quod vrbem noſtram Iudæis nequa-
habitare, vtpote generi hominum ſordido, libidinoſo atque impudenti, & niſi
primeretur, ſuperbo atque crudeli: Ad hęc quod eſt gens fœnoris aliorumq;
Ro. Po. quæſtuum profunde conſectatrix: Quodque cæteros mort.lium ne-
gulari odio dolis atque fraudibus circumſcribere conetur. Vnde nec hi, quo-
bus Iudaica origo eſt, tametſi Chriſtiani nominis, & forſitan probi, ad hono-
træ aut Tabellionatus, vel Medicinarum officia admittuntur: exiſtimantibus
lifficile maiorum mores, & vix obliuione generis exui poſſe: Sed nec Maho-
gionis hominibus in eadem vrbe præterquam ſeruis, commorari permittitur,
io, aliarum vſu captis ſuperſtitionibus, deprauetur: neue religionum &
eademque ciuitate diuerſitas, inuidiam, odia, impoſturas, & diſſenſiones,
rdum, atque exterminia R. P. pariat. Quod in Antiochenſi & Alexandrina
ſſimis vrbib. eueniſſe, qui res geſtas legerit, facile intelliget. Magnificant
æterea populorum conuentus totius prouincię Catalanicæ, & vrbium op-
contributiones, à quibus vrbs noſtra vt Nobile caput, colitur & augetur:
nerum præter vicos plus quam quadringentorum eſſe, compertum eſt. Quas
giones & oppida. Clariores habentur: *Gerundenſes*, & qui *Emporitanorum* vbe-
oſam regionem incolunt, & his vicini priſci nominis *Auſetani* & *Iannipolæ*,
i: Interque conualles Pyrenæorum *Cerretaniæ* antiquiſſimi Hiſpaniæ populi,
ium Salinatorem oppidum condidiſſe perhibent, Sertorii temporibus, quod
e Pyrenæum veteri Aquitaniæ contermini, *Paliarienſes*, nouæ appellationis:
ni aurifero amne perfuſi & ſub eis *Ilergetani* campeſtres, qui & *Vrgellenſes* di-

Iudæi.

Turca.

Oppida ciuitatu Barcinonenſis.

Ilerda. cuntur, littora olim versus *Leletanos* attingentes. In quorum finibus *Ilerda*, veteri h
& nunc litterarum Gymnasio clara posita est, fructifero solo, sed nebuloso per hy
cœlo taxata; At sub *Vrgellensibus* versus maritima iacentes *Cumulatii*, *Albimontani*, *Ba*
ses, conuallis. *Sigarienses* & pratenses habitant: & à latere *Ceruarienses*: & varii ac
salis fossores *Cardonenses*. Item *Minoricenses* cum Mediolanensibus iuxta hos su
cinonem *Rubricaticenses*, & sub latus *Vallenses*: atque ad oram Barcinonis, ab ortu
& versus Gerundam, siluosi saltus incolę: *Caprarienses*, & aurileguli *Tarnicolæ*: i
Barcinonem & Tarraconem libero prælati oppido *Penitenses*, ac deinde quonda
Tarraco. & maximi *Tarraconenses*, cum eorum amœno agro olim *Suesetano*, à magnitudine
quidam existimauere, dicto. In ipsisque *Catalanorum* finibus *Dertusani* positi sunt,
censes. Itemque cis Pyrenæos Catalanici nominis in Gallia Narbonensi habitan
nonenses, nobilem agrum colentes: quorum hodie caput insigne *Perpinianum*,
pollet, supraque hos ad radices Pyrenæi *Confluentani* sunt, fossilium & fluentium
rum possessores. His ferme regionibus ac vrbibus & aliquot clarioribus oppidis h
ctius, quam nunc conuenit, descriptis *Catalania* clauditur. Horum Barcino pri
mater. Quarum gentium tractus in longitudinem ferme centum septuaginta mi
rigitur: Latitudinem vero, vbi maior centum triginta, Ab his olim gentibus de
Valentia. Ibero amne vsque in Bæticam plures coloniæ: quarum plane longe clarior *Valen*
Balearibus, *Maiorica*, Regnorum sedes alio opere celebrandæ: & validum in Sar
pidum *Calaris*, præterea, & in Græcia quondam percelebres Athenæ & Zacynth
læ, & Icossium in Africa Catalanorum coloniæ fuerunt. Vnde non temere qu
lentinos, & Maioricenses, horumque regnorum incolas ab origine atque lingu
nos appellauere.

Ager Barcinonensis. Superest vt de agro Barcinonensi dicamus. Is ab antiquis *Leletanus* est appella
iori tractu montuosus est, aut distinctus collibus: ideo non plurimi & ignobilis
sed vbi cura adhibetur, laudati vini ferax: mutata posterioribus vitium cultura,
táque ob densitatem musti feruoris mora, fertque oliuæ & fructuum pęne om
piam qui arboribus nascuntur, sed & mellis & frugum, exiguo tamen in frumen
venationi quoq; & aucupio aptus est Ex suburbanis salubriora habentur prædi
litore ꝑpter lacunas & stagna: quę *Betulonis & Rubricati* ostia circunstāt: Ideo, si lic
describenti vel minutioribus oblectari, laudantur villæ versus Ortanos, Areolu
& albas petras. Syluas habet cæduas complures Barcinonensis ager. Quare &
abunde præbetur structurę nauium. Pinus in eo frequentissima nascitur, copi
atque esui pergrato. Artemidorus *Leletanum* agrum bonitate præcellentem tr
Muria Barcinonensis. culenta enim omnia ibi orta sapidissima notantur: Barcinonensis quoque M
ditura apud veteres in precio fuit. Hodie vt cernis, è Barcineis rebus præposci
lent cultrorum omne genus, qui ad mensas, qui ad tonstrinam & Chirurgic
ad pugillares, & muliebrem quoque mundum pertinent. Sed quid non iam R
nę voluptatis ad se trahit; etenim leuia, & pręmollia, quæ flaccida appellantu
ab vrbe nostra perferuntur; quo delicatius per hyemem cubare liceat: adu
Vitrea vasa. inde percandida, & versicoloria vasa vitrea, cum Venetis certantia, & exilia, q
tur thoralia. Quod si quibusdam, quæ pauca sunt, vrbs nostra carere videatur,
Aquæ calidæ na nauigatione supplentur. Itaque fit, vt habitatoribus vel ad delitias desit n
& aquas calidas Barcinonensis ager in Vallensium regione ab antiquioribus re
Marmoris auri & argenti fodinæ. ratas: & quas plerique Cerretanis in Roscinonensi, & his quæ in agro Geru
prætulere. habet & marmoris optimi, & auiti atque argenti fodinas ad Senium
quamquam Tarraconenses & Saguntini lapides ad pauimenta meliores, & ob
colorem gratiores putentur. Et metallorum effossiones quæ in Feliceto ad pag
tarium & mansiones rubras fiunt, hodie Seniensibus notiores sint. Hæc sunt
decem ferme millia à Maura oppido Iberi absunt. Est enim Hispania cum m
rum prouentibus felix, tum vel maxime omnium metallorum pæne vbiqu
Testes fuere olim Pœni, & post deinde Romani, qui intimis atque supernis
bus pręcipue adiuti: videlicet metallis, frugibus, materia, lino, sparto, vino,
sale, salsamentariis, corio, & equis, & pugnantibus denique ac vere viris,
que ingentia bella per orbem confecere. Extant etiam nunc pluribus in locis
sam Hispaniam effossionum illorum temporum aperta vestigia, superioris & n
negligentiam, vel segnitiem accusantia: proinde & quotidianæ illæ querelæ
valorem indies augeri; liquidissima certe causa: cum aurum vbique gentiu

onſumatur; & vbi plurimum gignitur intra fœcundiſſima montium viſcera, pientiore contemptu, ſed per ignauiam relinquatur: ad cuius profectò conti-egeſtionem non dicam captiuorum, ſed facinoroſorum per prouincias iugem ingentem numerum ſufficere poſſe quis neget? longeque Reipublicæ fore vti-vt qui in tenebroſo carcere miſerabili otio ſqualent, vel ad remum damnati in enta ſæpenumero piraticæ, & ſcelerum miniſteria traduntur fructum aliquem e rei in metallis eruendis, aliiſue operibus publicis exercendis, noxia corpo-erent. Nec hoc perſpicuo exemplo caret: etenim reorum inprimis opera entiſſima orbis domina muros, templa, porticus, & thermas conſtruxit: item , theatra, pontes, & palatia, quæ miramur, ædificauit: hac ratione longiſſi-iam, diuerſis viis latiſſime ſtrauit, ac varios atque altiſſimos aquarum ductus la longitudine continuauit. Appenninumque ſexingentorum ſtadiorum pro-onte vrbi coniunxit: vt remoti montis pulcerrimos fontes, vix accolarum notos, quaſi captiuos, per ſaltus, & aſpera montium tractos ſibi ſeruire coge-ed neſcio quo me pacto vrbis magnitudo à patria ad ſe reuocauit: Quare iam eri imponendus erit.

ec perſtrinximus, Pompili, de vrbe, ex qua editi in lucem ſumus, vtque a-us non ignores, honeſtis maioribus: patre Iacobo Paulo Iureconſulto, (ſi fi-obſcura teſtis idoneus eſt) conſummatæ inter opes & gratiam Principum vir-doctrinæ. Te nunc inuicem accingi cupio ad id, quale me ipſe rogaſti: vt-ſtrictim de vrbe noſtra conſcripſimus, tu quoque excelſæ tuæ, vel potius com-bis res iuſto, ſed clariori opere abſoluas: mihi ſufficiat amico ſimul & patriæ, bebam, vel tenuiter exſoluiſſe.

Barcinone anno M. CCCC. XCI. *regnante Ferdinando II. Caſtellæ & Aragonum Rege.*

PISCOPI ECCLESIÆ BARCINONENSIS.

ius Victor, qui ſcripſit contra Arrianos.
s 1.
nder
ticus
us, qui ſcripſit contra Nouatia-
oius vir doctiſſimus
us, qui plura ſcripſit.
erus, qui à Gothis clauo infixo in occiſus eſt: fuitque vnus ex 70.
opis, qui condiderunt leges Go-
s
phus, qui dedit domum ſuam omo Epiſcopali.
nus, qui tranſportauit cor-S. Eulaliæ de Eccleſia S. Ma-atris ad Eccleſiam Cathedra-
nus
ticus

16. Actius 2.
17. Deus dedit. In tempore iſtius ædificata eſt Eccleſia Puellarum Sancti Petri.
18. Guadallus
19. Gilasbertus nobilis
20. Berengarius 1.
21. Vmbertus, ex nobili familia Alamanii.
22. Bertrandus.
23. Iuleus ex nobili familia Cardona.
24. Berengarius 2. Ex Comitibus Barcinonenſib.
25. Raimundus Guillelmus 1.
26. Megarius Tarraconenſis Archiepiſcopus iſte Tarraconem à Sarracenis deſtructam cœpit reædificare.
27. Arnaldus hermengaudus 1.
28. Guillelmus
29. Bernardus de Begà 1.
30. Raimundus 2.
31. Berengarius 3.
32. Petrus 2.

33. Berengarius 4. Is cũ Canonicis instituit domum caritatis, in tempore istius parochiali sancti Vincẽtii constructũ est monasterium de Iunqueres pro monialib. sancti Benedicti, & institutus est ordo mercenariorum in eodem tempore.
34. Petrus, de domo Centelles 3.
35. Arnaldus 2.
36. Bernardus 2. In tempore istius in parochiali S. Fausti erectum est monasterium de Monte alegre pro monialib. Canonicorum regularium Sancti Augustini, & iste episcopus & Canonici concesserunt monasterium de Iunqueres magistro S. Iacobi de Spada.
37. Pontius
38. Geraldus de galba
39. Pontius de galba
40. Ferrarius, in tempore istius facta est secunda translatio Sanctæ Eulaliæ vbi nunc est.
41. Bernardus 3.
42. Michael
43. Guillelmus de Torelles
44. Berengarius 5.
45. Petrus de planella 4.
46. Raymundus 3.
47. Ioannes 2.
48. Franciscus de blanes 1.
49. Franciscus 2.
50. Andreas Bertrandus
51. Franciscus Clemens 3.
52. Andreas 2.
53. Simon Saluator
54. Iacobus girat. magnus Theolog
55. Ioannes de Soler. Theologus
56. Rodericus de Borgia
57. Gondisaluus de Heredia.
58. Petrus Garricas 5.
59. Henricus de Cardona.
60. Martinus Garcia.
61. Guillelmus Raimundus.
62. Ludouicus de Cardona.
63. Ioannes de Cardona.
64. Iacobus Cassador
65. Guillelmus Cassador
66. Martinus Martinez del Villar.
67. Ioannes Dimas Loris.

REGVM ARAGONIÆ SERIES, EL GIAQVE IMAGINIBVS SVBIECTA C

SARAVGVSTÆ, A HIERON. BLANCA CÆSARAVGVST. CIↃ. IↃ. LXXXVI. ad an. MDC. continuata.

Suprarbienses Reges VII.

I. GARSIAS Eximini Dux strenuus, Regio Gothor. genere natu dita iam Mauror. irruptionib. Hispania, Aynsa capta, eos ador inito prælio cœleste signũ Crucis rubei coloris aureo veluti i supra arborem (vnde nominis ducta appellatio putatur) quer set, deq; ipsis Mauris victor gloriose triumphasset, Regio no gnus existimatus, primus Suprarbiensium Rex faustis omniu mationibus est appellatus, anno CHRISTI DCCXXIV.

Regnauit ann. fere XXXIV. excessitq; è vita ad ann. DCCLVIII.

II. GARSIAS Innici I. Garsiæ Eximini F. Suprarb. Rex II. Regni fines, oppidis ali lo partis, protulit longius: in his Pompeiopolis, Vasconum Metropolis, quæ hodi lona: sed, vt sunt res humanæ fluxæ, non diu vrbe potitus, vitam cum morte com ad ann. DCCCII. Regni fere XLIV.

Hoc tempore AZENARIVS *vir armis præstans primus Aragonum Comes dictus.*

III. FORTVNIVS I. Garsiæ Inn. F. Garsf. Eximini N. Suprarb. Rex *III.* non mi rum, quam pater auusq; studiosus, bellis assiduis Mauros lacessiuit: de quib. sensi tandem valle manu conserta illustrem victoriam reportauit: Ad ann. Dom Regni vero *XIII.* diem clausit extremum.

IV. SANCTIVS Garsiæ Fort. I. F. Garsf. Inn. N. Garsf. Exim. Pron. Suprarb. Rex IV. felici Marte depugnauit, totam vt sibi, debellatis hostib. Nauarram subegerit. Ta missa pugna, à Muza-Aben Heazin Mauro Cæsaraugustan. Tyranno vna cum ragon. Comite V. victus sine liberis occubuit, ad ann. DCCCXXXII. Regni fere X

...num multorum annorum Interregnum in quo vetus Suprarbiense ius conditum, Magistratusq; inter Regem, Regniq; incolas medius, qui post IVSTITIA Aragon. *dictus est, institui cœpit.*

...s Eximini F. Arista, paterno nomine appellatus, quod visis Mauris subito graui ...ra odioq; exardesceret. Cum Pompeiopoli vrbi, victrici olim manu partæ impera... ...rarbiensibus spectatæ virtutis bellicæ nomine, Ara Suesti in oppido Rex v. salu... ...dicisq; illius medii magistratu ex fœdere confirmato, imperium posteris mirifice ...cœlestisq; argenteæ Crucis insigni regio condecorauit. Belli deniq; pacisq; artib. ...am cum regno posuit ad ann. fere DCCCLXX. — V. — *exarserit*

...AS Innici II. Aristæ F. Suprarb. Rex VI. Pompeiopolitanis & ipse imperauit. ...rambe oppidum iter faciens, à Mauris ex insidiis oppressus, cæsusq; est cum Vr...ge, vltimi Aragonici Comitis F. vnica, ad ann. fere DCCCLXXXV. Regni vero XV. ...eginæ ictu mortuæ, qui gestabatur infans manum exereret, cæso matris vtero, vi...us, educatusq; est clam: & Sanctius Abarca dictus, post Fortunium fratrem natu ...m, primus Aragon. Rex inauguratur. — VI.

...NIVS II. Gars. & Vrracæ F. Aristæ N. patri hæres suffectus, VII. adeoq; vltimus ...ex. Nam Regium Aragonum nomen, quod à Kæsone fratre mox inuectum est, ...ud Suprarb. antiquauit. In Legerensi tandem cœnobio monachi se votis spon...gens, Regno sex fere annos administrato abdicauit, ad ann. C. CIↃI. — VII.

Hic secundum Interregnum annor. fere IV. *Aragoniæ Comites sex.*

...ARIVS Azenarii F. Hædonis N. collecta sociorũ manu è Cantabria ad Pyrenæos ...rau t, opem Garsiæ Suprarbiens. Regi II. Pōpeiopolim obsessuro, laturus. Hic ...cam vrbem e...ipiens, eius, aliorumq; circa oppidorum ditione à Rege donatus, ...Comitis Aragoniæ nomen vindicauit, ad posterosq; hæreditario iure trãsmisit. ...n. Iure... erũ potitus, animi corporisq; dotib. illustris moritur, ad annũ DCCXCV. — VIII.

...VS Azenarii Com. F. Aragon. Comes II. paternæ dignitatis hæres, Iaccæ foro ..., Vrbi ius, formamq; dedit, eidemq; Magistratum, quem Merimum appellari ...recit. Ataresiam præterea, cæterasq; arces & munimenta, adhæc Acomueri in ...rcitense cœnobium sua pecunia exædificauit, vt non tantum fortis, sed & boni ...ipis munus nauiter obiisse videatur. Itaq; annos fere XX. bene gestæ Reip. lau..., vita, officioq; decessit, an. DCCCXV. à partu Virginis. — IX.

...VS Azenarii Aragon. Comes III. Gal. Com. F. Azenarii N. Azenarii cogno...aui gratiam memoriamq; sibi adiunxit. De reb. gestis nihil memoriæ proditũ: ...nas ferro cum Mauris fortiter dimicantem, nulla sobole relicta cecidisse. — X.

...VS Garsiæ Arag. Com. IV. Azenarii primi Com. F. Eximino Galindi fratris Filio ...Cæsus & ille à Mauris imperauit non diu, vnico hærede relicto paternæ digna...essore. — XI.

...S Azenari Aragon. Com. V. Eximini Garf. IV. F. in demortui patris locum vo...ari cognomen & ipse, in primi Comitis memoriam assumpsit. A Cæsaraugust. ...o Mauro vna cum Sanctio Suprarb. Rege IIII. interemptus. ad ann. Christ. ... relicto Fortunio F. hærede, nullum interregno locum dedit. — XII.

...IVS Eximini VI. & vltimus Aragon. Comes, Garf. Azon. Com. V. F. hæresque ...necessitudinis vinculo, & sanguinis affinitate coniunctus, carus, acceptusque ...am vnicam F. Regis F. Garsiæ nuptum dederit. In periculosa illa primi interre...incidens, Reip. qua hodie tranquilla fruimur constituendæ suasor auctorque ...r annos amplius XXXVI. Comitis dignatione florens, senex decessit ad annum ...XVIII. Garsias Gener post quem Fortunius N. Suprarb. Reges suo iam ordi... hæreditatem adierunt. Hinc secundum Interregnum: quod Sanctius Kæso, ...i continenter sequitur, Regis nomine vsurpato, clausit. — XIII.

ARAGONVM REGES XXVII.

...I. Kæso, Garf. & Vrracæ Reg. F. Aristæ V. Suprarb. Reg. & Fortunii Com. VI. ...ii monachi Frater, legitimusq; hæres repertus, lætissimis Procerum populiq; ...ib. ad Iaccam vrbẽ Rex salutatur, & Abarca cognominatur. Primus hic præ...itum Aragoniæ nomen in Regis titulum ornamentaq; conuertit: finesq; im...s sępius cæsisq; Mauris, longe lateq; propagauit. Tandem carus suis, hostib. ve...ie ipso formidabilis, vitæ stationem deseruit, Regni fere an. XXVIII. Christi ve...nendo nati CIↃXXXIII. — XIV.

...I. Kæsonis F. Abarca identidem & ipse appellatus. Aragon. Rex II. Optime — XV.

administrata R.P. liberis, quas ex Theresia coniuge sustulit, Regno, quod ann. fere xxx. otii, pacisq; publicæ studiosus tenuerat, cessit, an. Dom. CCIƆLXIX.

XVI. SANCTIVS II. Garsiæ I. F. Kæsonis N. Aragon. Rex III. nunc Abarca, interdũ ver lindus dictus, patre vita functo, Regiam potestatem nactus, auitæ fortitudinis æmul stitit, Prole ex Vrraca Ferdin. coniuge suscepta, moritur, Regni fere xx. ann. Chris CCIƆXC.

XVII. GARSIAS II. Tremulus, Sanctii II. F. Garf. I. N. Kæs. Pron. IV. Arag. Rex, Apar pse interdum cognominatus, virtute clarus exstitit, Regniq; clauo admotus, rebus p re gestis, assiduisq; cum Mauro bellis * exercitus, demum vitæ laboriosæ, ærumnisq cursum, Regni anno x. confecit: quo tempore nati seruatoris millesimus agebatur.

por exercitado.

XVIII. SANCTIVS Tremuli F. natu maior Sanct. II. N. Garf. I. Pron. Kæs. Abn. Arag. Re spaniæ imperauit. Filiis regna partitus, Ranimiro, Aragon. Regnum concessit, c nouercæ precib. victus, quod pudicitię illius custodem se propugnatoremq; aduer tres obtulisset. Denique parta Reip. quiete, annonæ copia, rerumq; omniũ vberta Pompeiopoli, Aragoniæ, Suprarbio, Ripacurtiæ, Vasconiæ, Alanæ, Castellæ, Astu gioni, & Asturicæ tranquille imperaret, lætus excessit A. D. XV. Kal. Nou. an. CIƆ

Regnauit an. XXXIII. Mens. IX. Dies XIIX.

XIX. RANIMIRVS I. Christianissimus Sãct. maioris F. Tremuli N. Sanct. II. Pron. Gar Kæs. Atn. Aragon. Rex VI. Cum Christianę Religionis (vnde Christianissimi cog cultum ceremoniasq; ex Rom. Eccles. sanctionib. multor. Episcopor. ad Iaccã habi cil. curauisset: Suprarbiensiq; Ripacurtiensi, ac Pallariensi ditione quęsita, imperiu protulisset, ad Gradus arcẽ pugnans, tandem occubuit, A. D. VIII. Eid Maii. Ætatis talis Dom. CIƆLXIII.

Regnauit an XXVIII. Mens. VI. Dies XX.

XX. SANCTIVS IIII. Ranimiri I. F. Sãctii Maioris N. Tremuli Pron. Sãct. II. Abn. Ga kæson Trin. Aragon. Rex. VII. gestar. rer. gloria clarus Pompeiopolitan. Regnum fusis sæpius fugatisq; Mauris opida complura amissa recuperauit. Sed Osca celebri niæ vrbe castris obsessa, dum mœnia speculabundus obequitans explorat, sagitt emissa, latus confixus interiit, prid Non. Iun. an. nat. XLIX. Natal. Christi CIƆXCIII an. XXXI. & Dier. XXV.

XXI. PETRVS I Sanct. IIII. F. Aragon. Rex. VIII. in ipsa Oscæ obsidione paterni im cessor, post non diu insignem illam Alcoracensem victoriam victoriæq; clarissim posteros transmissa visuntur insignia, reportauit: quatuor nimirum Mauror. R pita abscissa, hinc illinc. S. Georgii Cruci apposita: qui exinde Regni tutelaris D giose colitur. Capta denique Osca, gloria nobilis, atque omni genere virtutum e iure optimo, Pius, Fœlix, Victor, & Maximus appellari cœpit. Annum iam agens ne liberis excessit è vita, A. D. IV. Kal. Oct. an. CIƆCIV.

Regnauit ann. X. Mens. III. Dies XXVI.

XXII. ALFONSVS I. Bellator Sanct. IV. F. Petri I. frater Aragon. Rex IX. Hispaniæ saraugusta hac nobilissima Sedetaniæ Metropoli, quam Mauri annos fere CCCC. oppressam tenuerant, expugnata, victos fugatosq; in Bæticam vsque cedendo p est. Tandem qui vndetricies collatis signis fœlici semper Marte superior discess culo quodam certamine, dum audacius quam cautius in hostem pugnare studet cam Flauiam cecidit nullo hærede relicto, A. D. VII. Eid. Sept. An. Christ. CIƆC

Regnauit ann. XXVIII. Mens. XI. Dies X.

Hic tertium mensis I. interregnum, quo Pompeiopolitani seorsim à nostris in Rege deligendo consultarunt.

XXIII. RANIMIRVS II. Monachus, Sanct. IV. F. Pet. & Alf. Reg. frater, ex Tomarie cho Episcopus, post Rex Aragon. X. creatus, cum se regio sceptro facibusq; in deste iudicaret, Raymundo Barcinon. Comiti, cui Petronillam gnatam vnicam rat, de summa re, regniq; administratione concedens, quod reliquum vitæ fuit sa peratus, in diuinarum rerum meditatione consumpsit. Vixit annos LXIII. Obiit Kal. Sept. Ann. Christ. CIƆCXLVII.

Regnauit an. XIII. Mens. XI. Dies XXI.

Hic primum Arag. regnum fœminæ delatum.

XXIV. PETRONILLA Ranim. II. filia, Arag. Regina XI. vxor Raymundi Berengarii

: qui cùm magni & excelsi animi princeps, manu promptus, & strenuus existeret,
ditionis coniunctione, multisq; oppidis bello partis, commune imperium iusque
auit: quod regina, magni consilii fœmina, ex, A. D. VIII. Eid. Sextil. an. CIↃCLXII.
itum quinquagenarium amisit, filio, posterisq; saluum & incolume seruauit: ipsa
D. III. Eid. Oct. annos nata XXXVII. fato concessit, ann. CIↃCLXXIII.
arunt ann. XXVI. Mens. I. Dies XXVI.

His nuptiis matrimonii tabulis ex pacto conuent. Barcinonens. insignia Regiis Aragonensium insignibus præferri cœpta.

NSVS II. Castus, Petronillæ Reginæ & Raymundi Com. F. Aragon. Rex XII. XXV.
e etiamnum superstite patrio nomine appellari solitus: Hic bellica laude præstās,
nireris, castitate, continentiaq; insignis. Inter cætera oppida Turolium expugna-
uas Sepuluedæ leges concessit, Annum agens XLIV. vitæ pertæsus, ad superos
A. D. VII. Kal. Maii. an. CIↃCXCVI.
uit an. XXII. Mens. VI. Dies XII.

S II. Catholicus. Alf. II. F. Aragon. Rex XIII. Romæ ab Innocentio Pont. XXVI.
na imposita, hic dum Vbedensi illo memorabili prælio pręsens adesset, pericu-
ius, cum Nauarræ & Lusitaniæ Regib. à Castellano Rege aduersus innumera-
rorum copias accersitus. cum singuli hoste cæso prędæ loco abstulissent, Na-
gnia, Lusitanus spolia, & Castellanus victoriæ laudem, quasi debitū labori præ-
poscisset, hic graue vulnus, quia pro fidei Christianæ amplificatione accepisset,
caducis prætulit, maioriq; honori duxit. Laude itaq; & gloria illustris, in Mure-
m obsidione Eidib. Sept. est interfectus, ætatis anno XL. Christi CIↃCCXIII.
uit ann. XVII. Mens. IV. Dies. XIX.

S I. Expugnator. Pet. II. F. Aragon. Rex XIV. Murtiensis, Balearicus, & Valen- XXVII.
s. Is cum puer etiamnum turbulentam, ac pæne collapsam R. P. accepisset, se-
nillam & iam pridem præclare constitutam, legibus armatam, trophæis orna-
inciis auctam, delubris ad bis mille in Deiparæ Virginis honorem ædificatis il-
ac Granatæ Tumissi & Tremissi Regum vectigalibus locupletato ærario, diui-
; magno sui desiderio morte obita æstuantem reliquit: A. D. VI. Kalen. Sext. An.
CCLXXVI. Quamuis enim LXXII. ætatis excesserat, immatura tamen omnibus
est.
uit an. LXII. Mens. X. Di. XV.

III. Magnus, Iac. I. F. Arag. Rex. XV. excelsi atq; inuicti animi Princeps, pa- XXVIII.
cto, sacro oleo inunctus est: Siciliam regno adiecit: generale priuilegium con-
niq; Philippum Gallorum regem insolenter magno exercitu in Catalauniam ir-
n, paruis copiis repressit, fregit, ac debilitauit: in fugamq; re infecta ac moribun-
rtit: sed non diu tantę & victorię & gloriæ superstes, moritur & ipse A. D. IV.
n. ætatis quidem XLIX. anno Christi CIↃCCLXXXV.
t an. VIII. Mens. III. Dies V.

VS III. Beneficus. Petri III. F. Aragon. Rex XVI. cum ceteris virtutib. XXIX.
beneficentia clarus, patrum regnum, titulosq; excipiens, cum hac ipsa in vrbe
ema accepisset, de connectendo, quod pæne temporis iniuria dissipatum erat,
præclaras leges tulit: vnionis, vt vocant, priuilegia indulsit. Tādem annos na-
ū Eleonora Angliæ regis F. pactas facere volens nuptias, pestilenti morbo cor-
ture, & absq; hęrede pręreptus est A. D. XIV. Kal. Quinct. An. salu. CIↃCCXCI.
an. V. Mens. IV. Dies XV.

II. Iustus. Petr. III. F. Aragon. Rex XVII. in Sicilia patri cum adesset, hoc XXX.
us, à nostris inde ad Regis munia obeunda euocatur, quod Alf. frater infaustis
tiis decessisset; (vt pro Epithalamio Epitaphium positum iam esset, ductumq;
nobilium celebritate, & luctu.) Vrbem itaq; hanc ingenti pompa ingressus,
ignitus, Regnique gubernaculis admotus, Iustitiæ, æquitatisq; perstudiosus,
riaq; illustris imperauit, ann. XXXVI. Mens. IV. Dies XIV. cum rebus domi mi-
clare gestis abiit è vita postridie Kalen. Nou. Christi Natalis an. CIↃCCCXXVII.
LXVI.

S IV. Benignus, & Pius. Iac. II. F. Rex Aragon. XVIII. Patri suus hæres suf- XXXI.
niuersum iam regnum, pace tot tantisq; bellis parta frueretur, initium capes-
augusta hac vrbe, festorum, ludorumque celebritate, (dum insignibus

potentiæ dignitatiſq; regiæ maiori quam antea vnquam apparatu, & pompa coronar
cohoneſtauit. Cæterum cum miti admodũ placidoq; ingenio eſſet, boni & benigni
cipis nomen adeptus, in ipſo ætatis flore XXXVII. agens, diadema, vitamq; poſuit A.
Kal. Februar. ann. à nato Chriſto CIↃCCCXXXVI.

Regnauit an. VIII. Menſ. II. Dies XXII.

XXXII. PETRVS IV. Cærimonioſus, Alf. IV. F. XIX. Aragonum Rex, ſeptimeſtri pa
tus (qui aut non vitalis, aut inſignis ad omnem morum deformitatem exiſtere puta
mul atq; regni clauum tenere cœpit, more maiorum & ipſe coronatur. Qui niſi ſu
ſanguine fœdaſſet, aliis plurimis gloria vel æquaretur, vel præferretur potius. Vnio
vocant Priuilegia pugione, quem ſemper circumferebat, reſcindere conatus, cum
ſanguinem elicuiſſet: Par erat, inquit, vt quę tot virorum ſanguine conſtitiſſent,
Regis ictu conciderent. Poſtea crudelis ingenii poſita feritate, maximis ſibi Rem
ficiis deuinxit, amoremq; conciliauit ad ſenium enim poſt diuturnum regnum p
annos natus vnde ſeptuaginta. Obiit poſtridie Non. Ian. An. Chriſti. CIↃCCCLX

Regnauit an. LI. Menſ. XI. Die. XVIII.

XXXIII IOANNES I. Pet. IV. F. Aragon. Rex XX. Patri ingenio diſſimillimus: Quo co
elatoq; magnifica pompa, Regnũ, regniq; decus tiaram accepit ſed à publicorum
rum mole natura * abhorrens, cum miro venandi feraſq; inſectandi ſtudio tenere
cula prole carens, in ipſa venatione ex equo delapſus, mortuus eſt repertus A. D. X
Iun. ætatis ann. XL. Chr. vero CIↃCCCXCV.

alienus.

Regnauit ann. VII. Menſ. IV. Di. XIII.

XXXIV. MARTINVS Petri IV. F. Aragon. XXI. Rex à Ioanne fratre ex teſtamento inſti
gia ornamenta cum Maria Luna coniuge ſummo Procerum conſenſu lætitiaque
Filius vtriuſq; Martinus & ipſe dictus, cum Siciliæ rex inauguratus. A. D. VIII.
an. Chr. CIↃCCCCIX. peſtilentis vi morbi oppreſſus ad Callarem ſine ſobole leg
iſſet, pater filio, (cum hic illi naturæ lege deberet) ſuccedens, Siciliẽſe regnum, D
que Athenar. & Neopatr. Regno Aragon. pro cumulo adiecit. Nec diu poſt & i
vix annor. XLIV. ſine liberis deceſſit prid. Kal. Iun. an. Chr. CIↃCCCCX.

Regnatum an. XV. Die. XI.

Hic quartum Interregnum annor. II. *dierumq;* XXV.

XXXV. FERDINANDVS I. Honeſtus. Ioan. Caſt. Reg. F. Pet. IV. ex Eleonora filia, Ioan
Reg. ſorore N. ad Caſpas ſelect. Iudic. ſententiis A. D. VII. Kalend. Quinct
CIↃCCCCXII. Aragon. Rex XXII. renunciatus, regno inaugurandus vrbem
ac lætus ingreditur. Biennio poſt conſtituta pacataque Repub. diademate re
tur. Si firmiore corpuſculi valetudine diutius imperare potuiſſet, nulli ma
ria conceſſiſſet: verum morbi, qui cum multos iam annos conflixerat, dol
in medio ætat. curſu anno XXXVII. deceſſit, A. D. IV. Non. April. à C
CIↃCCCCXVI.

Regnauit ann. III. Men. IX. Dies VII.

XXXVI. ALFONSVS. Sapiens, & Magnanimus Ferd. I. F. Aragon. Rex XXIII.
Princeps patre, auo, maioribus illuſtrior, ſic claruit virtute, doctrinaque
cum vtraque re longe aliis præſtaret omnibus vtra ſibi ipſe præſtiterit, ince
quat. Doctorum hominum tanquam Mæcenas alter, inſignis patronus: vt p
tiæ laudatores nemo repererit. Primus in hac ipſa aula Ioanne fr. Prorege v
te Comitia habuit. nam tametſi Italicis diu rebus occupatus hinc abeſſet, v
ornandam, magnificentia hac ædium, & ingenti pontis lapidei exædification
nique valetudinarii ad pauperum CHRISTI curationem ſubſtructione, libe
uit. Tandem domi, militiæ, terra, mari, clarus ann. LXV. in ſpem reſurrection
ſine legitimis liberis. A. D. IV. Kal. Quinct. ann. Dom. CIↃCCCCLVIII.

Regnauit ann. XLII. Di. XXVI.

XXXVII. IOANNES II. Ferdin. I. F. Alf. V. fr. Aragon. Rex XXIV. ea fuit animi mag
re vt Magnus cognomento dici queat. Et vero ſi eandem ingenii ſui vim in
lis gerendis intendiſſet, quam in ciuilibus domeſticiſque induſtria, laboriſ
conſumpſit, poſſet ſane vnus rebus præclare geſtis aliorum retro Principum
æquari. Hic ſenio feſſus, ac militaribus fractus laboribus (quos ſæpe, quaſi g
les eſſet, immenſos tolerauerat) in ipſo flore ætatis, quam & in octogeſimum a
produxerat, interiit, A. D. XIV. Kal. Feb. Ann. Chr. CIↃCCCCLXXIX.

Regnauit an. 21. Menſ. 2. dies 25.

ERDINANDVS II. Catholicus Ioan. II. F. Aragon. Rex 25. Iſabella Caſtellæ Reg. a lectiſs. vxore ducta, commune imperium maximis ac præſtantiſſimis rebus illuampliſicauitq; Sic autem de omni Aragon. R.P. de Optimatibus, de militibus, de icis, de ciuibus, denique de omnibus eſt meritus, iure vt, qui Illiberitanus, Africaicus, Neapolitanus, & Cantabricus eſt dictus, idem Pater patriæ Prudentiſſ. vigienigniſſ. adeoq; Optimus appellari à nobis & poſſit & debeat. Nullo ſuſcepto filio, n ex Ioanna gnata vnica N. regni hæredem inſtituit, cumque 64. an. attigiſſet, puctu & diuturnis lacrymis cohoneſtatus effertur. A.D. 10. Kal. Febr. Nat. Chr. 1516. egnauit an. 37. dies 4.

AROLVS Auſtriacus Max. & Fortiſſ. Maximil. Rom. Imp. ex Philib. F. Ferdin. vero ; ex Ioanna gnata N. Aragon. Rex 26. Rom. Imp. eius nominis V. Aug. & Inuictus. aniæ regno ſuſcepto, Turcam fugauit, Gallorum regem & Saxonũ ducem captos os domuit, Afros ſuperauit, hæreſes debilitauit, Gandauenſes ciues ſuos tumultureſſit, Indos ſubegit, vt VLTERIVS quam Hercules, poſitis ad fretum Gaditanum s, rerum geſtar. gloriam propagarit. Tandem humanæ ſortis, vitæq; pertæſus, gloluc excelſiori animo fugiens, Regnis ſponte ſe abdicauit. Et in D. Iuſti Hieronyodalium cœnobium, vt quod reliquum vitæ erat, religioſe tranſigeret, ſecedens, ibi in cœleſtium rer. meditatione conſumpſit. Deniq; morte laborioſę vitæ diita, in beator. ſedes emigrauit An. D. xi. Kal. Oct. an. Seruat. 1558. 39.

t. an. 58. Menſ. 6. dies 28.

IPPVS. I. Kar. V. F. Ferdin. Cathol. regis Pron. Aragon. Rex 27. Omnium ætatum nperii Monarcha, Triumphator, & Pacificus: Summus Catholicæ fidei Religioorum defenſor, ad eam potentię maieſtatisq; amplitudinem Dei Opt. Max. beeruenit, cum orbis terrę globũ, VT QVIESCAT ATLAS humeris ſolus ſuſtinelorię domicilium, non Atlantici Oceani, Chinenſiſue aut Zurii maris, ſed iidẽ lis curſum termini definiant: Meritorum vero in Eccleſiam Cathol. omnemque Remp. memoria in cœlum vſque ſecundis piorum votis penetrarit, mercesque npiterna. Tandem plenus dierum febri ardenti correptus A.D. XI. Kal. Quinct. eſt. Id. Sept. an. Red. 1598. 40.

an. 71. Menſ. III. Di. 22.

IPPVS II. Philippi. I. F. Karoli. V. N. Arago. rex 28. quemadmodum regnorum s, ſic virtutis paternæ hęres, potentiſſimus orbis dominator, cui quanta Catholinis cura, quantũ ſit conciliandæ pacis ſtudium, teſtantur hactenus vicina regna. 41.

CORDVBA
AMBROSIO MORALI
CORDVBENSI DESCRIPTA.

De Cordubæ Vrbis origine, ſitu & antiquitate.

CORDVBÆ quidem vrbis originem, ſitum, eiuſque mutationes, cum reliquis quæ ad eius antiquitatem perueſtigandam poterãt pertinere: in eo opere quod de *Hiſpaniæ antiquitatis* hiſtoriæ noſtræ adiunximus, plenius ſumus proſecuti. Inde huc nonnulla transferemus.

SITA eſt *Corduba* in ipſo ferme Bæticæ prouincię meditullio, atq; in his eius populis, qui *Turduli* ab Ptolemęo, Plinio, & Strabone nominantur. Ab ortu ea regio ad Baſtulos ſeu Baſtetanos vſque protenditur: ab occaſu Turdetanos contingens, Hiſ terminatur. Habet ad Meridiem late patentes campos, qui ad Mediterra& Herculeum fretum expanduntur. Qua vero parte Septentrionem *Cordu*ita eſt ad ipſas *Marianorum montium* radices: quos nunc Hiſpani priſco nomi*Sierra Morena*, hoc eſt Morenos montes dicimus. Ea vero horum montiũ pars,

quę *Cordubæ* imminet, aut saltus Castulonensis est portio, aut cum eo ad ortum co
tur. In his mõtibus, auctore Plinio, Bęturia regio, à Bęti flumine nomẽ accipiens, in d
giones diuisa, ad Anam vsq; fluuiũ excurrit. Ipse *Bætis* qui *Cordubam* alluit, *Certus*
Tartessus etiam, vt apud Plinium, Liuium, & Strabonem est, dictus, tanta semper cel
te fuit, vt toti prouinc ę nomen dederit, tanta porro est magnitudine, vt ingentia
exorbens, ab Mauris inde nomen acceperit. *Guadalquibir*. namq; quod huic fluuio
men est ab iisdem impositum, magnum flumen ipsorum lingua significat. Ab ortu
occasum latus *Cordubæ* Australe lambens, ita montes ab planitie disterminat, vt id
dio habuisse natura videatur: quo diuersissima soli discrimina seiungeret & eo tan
mite superaret. Hinc montana, quæ ipsa suburbia pene contingũt, celsis collibus e
ris collibus prętupta, hortis, vineis, olea, & omnium generum arboribus sunt con
campestris regio trans flumen complanata, nata, glareis & luto friabilis, frugibus
modo ferendis est accõmoda. Huius vero tractusquæ, sit feracitas, inclita nostræ
horrea, tota Hispania celeberrima satis ostendunt. Alterius vero soli montibus
quanta sit amœnitas cum insigni fertilitate coniuncta: vix quisquam dignè possit
re. Ipsæ præcisæ rupes, scopuli ipsi, vbi planum quidpiam non soli (neque enim sol
lud sed lapidum strues.) verum quidquid id est plani, Loton suauissimam & siliqua
nascentes, satiuas vero oleam, vitẽ, ficum, cerasum, mala punica, & Persica, pruna
magis mirandum sit, citrea mala omnis generis abunde producunt. Pręstãt hoc ip
gna ex parte fontes, copiosæ, purissimæ, suauis, & ad potum salubris aquæ, quib
pene erumpentibus, irrigua omnia circum circa fiunt. Hinc valles vrbi prop
nisi ab pulchritudine, ab paradisiacis, ab Regiis hortis, ab rosarum multitudine, a
rum aspectu nomen inuenere. Hinc vini & olei *Cordubæ* tanta est copia, atq; ade
rantia, fructuum omnis generis tanta vbertas, vt hoc vnum aliam quantumuis
ciuitatem magnopere posset nobilitare. mala autem citrea omnis generis tantop
vrbe exuberant, vt aduenis & peregrinis hominibus frequenter sint stupori, n
li solum, qui per plateas venales vili pretio cernuntur, sed etiam qui nouorum
aduentu per agros & sterquilinia proiiciuntur: decussis non modico impendio
bus malis, ne super fœtantes flores impediant. florum autem ipsorum in his arbo
vndiquaque intra vrbem & per vicina suburbana est copia, tanta verno tempo
tia: vt non iam, quod de iisdem floribus Virgilius dicit

Animas & olentia cives
Ora illis foueant, & senibus medicentur anhelis.

sed suauissimo odore vrbs tota viciniq; agri perfundantur, & ad eã suaueolentiã
noctu homines peruigiles discurrant. Neq; tamen diutius in *Cordubæ* amœnita
tate celebranda, sit immorandum. Vnum satis sit testis præstantissimi testimo
sit Muca dux Arabũ, Hispanię totius victor, quiq; eam omnẽ perlustrauerat, &
cognitam habuerat. De eo Rasis Maurus in Arabum historia his ipsis verbis, La
ter redditis scribit. Abibus Albydi filius Romo qui nullatenus in re vlla mentire
psit. *Quum Muca Cordubam egressus in Africam nauigaturus, summis Hispaniæ proceri*
tib. iter, acciperet, & in collem vnde vrbis totius prospectus patebat, venisset: mula, cui in
conuersa aliquantulum consistens vrbem tacitus contemplabatur: & tandem in hæc verb
prorupit. Eheu Corduba quantum es insignis? quæ & quantæ tuæ sunt deliciæ? quantum
Deus voluit conferre? Hæc loquutus mærens iter continuat. Hucusq; Rasis. Probum a
stimatorem nemo non possit digne censere, à quo videat ipsam rei veritatem,
soli præstantiã tales gemitus, tales voces tantum encomium extorsisse. Metalla
sia sunt etiam apud authores celebratissima. *Auriferam* quod mox apparebit,
dubam vocant. & *Aes Marianum*, hoc est, quod prope eam vrbem in eius m
foditur, maxime Plinius laudat: cum argenti vim & stibii ditissimas fodinas
tractu conspiciamus.

Habuit ea ciuitas duo nomina, quemadmodum apud Plinium legim
nim atq; eadem *Colonia Patritia* est appellata. Sed *Cordubæ* nomen priscum fuit
stæ originis, illud alterum quo tempore ei fuerit inditum, suo loco dicemus.
rectumq; vocabulum. *Cordubam* esse Silius Italicus, Martialis, Prudentius, a
attestantur. Lex enim carminis incorruptiora & incontaminata vocabula co
tuit sane nominis huius veritas fidelius ex nummis & ex lapidibus astrui. Sun
mos vidisse affirment. Sed ego harum rerum non indiligens peruestigator,
triæ meæ antiquitatis imprimis studiosus. Romanum nummum adhuc vid
Cordubæ nomen habeat inscriptum: cum *Coloniæ Patriciæ* nomen in quam pl

erii,& Germanici etiam,quorum nonnullos ipse habeo, conspexerim. Lapides,in vtrumque,& alterum seorsim nomen insit, quinque apponam,quorum quatuor omnes ipse vidi,& ipse descripsi: vltimum relatu doctiss.hominum habui.

oppido Linares basis est marmorea,nigra ex ruinis Castulonensis vrbis admodũ aducta,his litteris inscripta:

ALERIÆ. CIPATINÆ. TVCCITANÆ. SACRVM. COLO-
IÆ. PATRICIÆ. CORDVBENSIS. FLAMINICÆ. COLONIÆ.
VG. GEMELLÆ. TVCCITANÆ. FLAMINICÆ. SIVE. SA-
RDOTI. MVNICIPII. CHASTVLONENSIS.

perioribus annis Cordubæ cum capite & muliebris staturæ fragmentis basis marum hac dedicatione est eruta:

N. CORNELIÆ. SALONIÆ. AVG. CONIVGI. D. N.
P. CÆS. P. LICINI. GALLIENI. PII. FEL. ET. INVI-
I. AVG. DACICI. MAX. GERMANICI. MAX. TRIB.
T. IIII. COS. III. IMP. III. PP. PROCOS. PROVIN-
Æ. BÆTICÆ. DEVOTA. NVMINI. MAIESTATIQVE. EIVS.
RD. ....

ORDVBÆ in diuæ Marinæ templo ad vsum aquæ benedictæ cippus marmoreus

D. M. S.

I. LVCRETIVS. VERNA. PATRICIENSIS. ANN. LV.
IVS. IN. SVOS. H. S. E. SIT. T. T. LEVIS.

RÆ. quod oppidũ est in medio ferme itinere, quo *Corduba* Hispalim itur,in basi a,pro foribus templi:

LVCRETIO. SEVERO. PATRICIENSI. ET. IN. MVNICI-
FLAVIO. AXATITANO. EX. INCOLATV. DECVRIONI.
TVAM. QVAM. TESTAMENTO. S. SIBI. PONI. IVSSIT.
TIS. SPORTVLIS. DECVRIONIB. M. F. AXATITANI ....
....

pali in vico cui à serpente nomen est,cippus cum hoc epitaphio visitur.

FABIVS. Q. F. QVIRINA. FABIANVS. ILVRCONENSIS. I-
M. PATRICIENSIS. ANNORVN. XXXXIIII. IVST. IN.
S. H. S. E. ST. T. L.

ro nomen in vsu libentius fuit tempore Romanorum imperatorum, tanquam entius, & illustri de causa,vt postea videbimus, *Cordubæ* impositum. *Cordubæ* ve- incorruptum credo cum Romano imperio & lingua ad Gotthorum vsq; tem- ansit. Tunc demum cepit permutari,vt *Cordoua*, quemadmodum nunc Hispani s,diceretur: nec subito tamẽ,sed paulatim immissa corruptela. Testimonio sunt mi. Gotthici duo,quos ego habeo,diuersis satis typis percussos. Reccesuinti Re- rum sunt,& altera parte cum regis ipsius facie inscriptum habent. RECCESVIN- . In auersa vero parte scriptum in orbem est. CORDVBA. PATRICIA. & um in O. esset. B. autem nondum esset in. v. Ad eundem modum,tum in D. Eu- exemplari,quam in quibusq; libris Gotthicis literis,quos vidi plurimos descri- m Cordoba reperitur. Et de nostræ vrbis nominibus hęc satis? nunc de eius an- t dicendum.

admodum,& peruetustam vrbẽ *Cordubam* fuisse: cuiusq; originis propter sum- uitatem nullũ exstet in hominum memoria principium: duabus potissimum de cor vt credam. Primum enim quæcunq; vrbes in Hispania duobus nominibus norũ tempore compellabantur: Alterum Hispanum nomen, priscum vetustis- is,& quasi vernaculum peculiaris linguæ habuisse constat: alterum vero tan- anæ ditionis & imperii stygma eisdẽ fuisse impressum, aut adulatione dominã- atorũ certe expressum. Tales fuere in Celtiberia *Illurcis* ab Tiberio Gracco, ine,vt autor est Verrius Flaccus, *Graccuris* dicta. *Salduba* in eadem regione Pli- *aesaraugusta* postea nominata. Eodem autore & priscis lapidib. etiã attestantibus. cipium Pontificense nomen accepit. A*ttubi, Claritas Iulia*: A*stugi, Iulia firma*, *a Gemella: Iliturgi, forum Iulium: Hispalis, Romulensis Colonia* est dicta. Multa sunt id eum authorem,& in antiquis marmorib. & nummis nominum in vrbibus s. In quibus omnibus negare non possis,prius nomen vernaculum esse & Hi-

ſpanũ æqualisq; cũ vrbis primordio antiquitatis fuiſſe. Talis eſt *Corduba*, q̃ *Colonia Pa*
poſtea eſt cognominata: teſtemq; ſuæ vetuſtatis priſcum nomen habet, veluti naſcen
olim impoſitum. Illud deinde vrbis noſtrę vetuſtiſſimam poteſt antiquitatẽ aſtruere:
cum *Turduli* populi omnium vetuſtiſſimi, & ſapientiſſimi in Bætica fuiſſe à Strabon
dantur, Cordubenſis vero ſitus feracitate & amœnitate tanto opere præcellat: Cre
eſt oppidum ibi non paucis retro ſæculis fuiſſe conditum, neq; neglectam ab eius re
accolis præſtantiſſimam habitandi commoditatem. Quemadmodum igitur de *Co*
origine nihil certi afferri in medium poteſt. ita etiam vetuſtiſſimam ipſam fuiſſe n
creditur.

QVIDAM à Perſis quos in Hiſpaniam etiam veniſſe Plinius ex Varrone tradi
ditam *Cordubam* fuiſſe aſſeuerant. Ipſum vrbis nomen eos, vt opinor, in eam ſenten
lexit. Nam *Cordubam* etiam in Perſide ciuitatem fuiſſe credidere. Sed enim leuis eſt
ctura, & quam nullo veritatis fundamento ſubnixam, facile nobis fuerit in hiſtoria
occaſione oblata conuellere.

APVD auctores nullam priorem *Cordubæ* mentionem inuenias, quam quæ a
lium Italicum reperitur. In Catalogo namq; earum Hiſpaniæ ciuitatum, quæ Ann
Italiam tranſeunti milites miſerunt, *Cordubam* connumerauit illo carmine:

Nec decus auriferæ ceſſauit Corduba terræ.

SED neque quo in loco condita primum *Corduba* fuerit, ſatis conſtare poteſt
eiuſdem ſitus nunc appareant: alter quem vrbs ipſa occupat, alter quem quarto
ad occaſum milliario clariſſimo D. Hyeronimi monaſterio vicinum cum veteris
nomine deſolatum cernimus. Ego non leuibus coniecturis adducor vt credam, pri
eodem quo nunc eſt iunior iſta, ſitu fuiſſe. Quod ipſum tunc oſtendemus, cum
ceſſario præmittenda ſunt fuerimus perſecuti.

SEQVENS igitur, poſt illam Silii Italici, *Cordubæ* mentio inſignis admodum
luſtris. Refert enim Strabo ab M. Marcello quaſi conditam, & paulo poſt magnif
me auctam. Eius libro tertio hęc ſunt verba. *Corduba, Marcelli ædificium, eo magnitudin*
vt nominis celebritate & potentia polleat. Quæ verba homines doctos non paucos pe
video, vt crederent hanc vrbis noſtræ primam eſſe originem, & eiuſdem Marcel
mum fuiſſe conditorem. Proinde neceſſarium fuerit totum hoc diligenter inue
ſubtilius expendere. Quod ex Liuio atq; Appiano Alexandrino conſtat, Marcus
eius M. Marcelli qui docuit Hannibalem poſſe ſuperari, ſiue nepos, ſiue pronep
Hiſpaniam in prætura ſua obtinuit, eo ipſo anno, quo Q. Martius Philippus iteru
Seruilius Cępio conſules fuerunt. Eſt autem is annus ante Ieſu Chriſti Domini n
tiuitatem centeſimus ſexageſimus ſeptimus. Totam autem Hiſpaniam is Marc
anno ſuſcepit gubernãdam: quoniam ex duabus vna prouincia, duobus tantum
nis fuerat effecta. Idem *Cordubam* & hoc ipſo anno haud dubie exædificauit. Cũ
nifeſtum fit hoc tempore ædificatam fuiſſe: ſiquidem crebrior eius mentio, vt ſta
rebit, in hiſtoria Romana reperiatur, & Strabo *Marcelli opus* ipſam nominet, nequ
lius Marcellus, neque ſuperioribus annis, neque multis ſequentibus in Hiſpani
cum magiſtratu: planum fit huic vrbis ſtructuram eſſe attribuendam. Et hoc pro
anno quidquid id operis fuit, Marcellus perfecit: nam quintodecimo poſtea, c
tio ſuo conſulatu in Hiſpaniam rediit, tunc enim diuiſa iterum denuo in duas p
Hiſpania, Citeriorem tantummodo rexit: magnis videlicet bellis implicitã & qu
duce atq; exercitu indigeret. Habuitq; illo ipſo anno vlterior Hiſpania, hoc eſt B
Luſitania ſeorſum prætorem M. Accilium, vt eſt apud Appianum.

SED quid illud tandem fuit quod Marcellus fecit, vt *Cordubam* aut cõdidiſ
ficaſſe dicatur? Dicam quod ſentio, ꝙ manifeſta pene ratione adducor, vt credã
bem in eo ſitu, qui nunc vetus dicitur, cõſtruxit, & à fundamentis totam erexit,
antea eſſet non admodum magnum, transferre inde, & alio ſitu amplificare cogi
forma, Romana vtique denuo vrbem condens, ab ſe vt eſſet, & dici poſſet ædific
cit. Vrbẽ igitur, quæ nunc *vetus* dicitur *Corduba*, ædificauit. Docet hoc profect
forma: & tota, quam ruinę adhuc oſtendunt, ſtructura, Romanũ plane opus, & R
conſilio totum vndiq; fuiſſe fabrefactũ declarat. Situs namq; totus quadrata fo
vt filo protactus, & circumſignatus initio plane videatur. Duplo longior totus e
ambitus. Ego enim probe funiculo dimẽſus, cum pedes in fronte duo millia qu
inueniſſem ab latere quatuor millia octingẽtos ad amuſſim comperi. Cum pede
tiam vlnæ noſtratis, qua pannum, linteum, ſericumq; metimur partem intellig
pſum cum pedis Hiſpani antiqui menſura probe cõgruit. Hæc autẽ tam exquiſi

uadrandi & conduplicandi, tota plane Romanorum fuit non noſtratium Hiſpano-
i vix dum hoc noſtro tempore politioris ædificationis formam didicere. Prominet
à media vrbe, quadrata etiam forma planities, ſiue arcem illa habuit, ſiue forum,
tis apparet ad perpendiculum fuiſſe productam. Tantundem enim ab vtraq; fron-
, ſuperiori latere (nam accliui ſolo tota vrbs fuerat impoſita) aliquantiſper cũ muro
gitur. Eam curam & ſubtilem formæ ſymmetriæque diligentiam quis non videt
orum eſſe, non priſcorum Hiſpanorum? Apparent inſuper quatuor magnarũ turriũ
enta, eiuſdem induſtriæ Romanæ & ſtudii in ædificando manifeſta teſtimonia: vt
tuor angulis murorum adnectantur. Eiuſdem Symmetriæ Romanæ ſimul eſt in-
via quadrato lapide conſtrata, quæ ab inferiori vrbis latere, portæ, vt credi poteſt,
ta, in proximum colliculum ducit, vbi magni cuiuſpiam ædificii veſtigia perſeue-
imq; inſigne inibi fuiſſe libet coniicere, cui nobile ſtramentum, & viæ maior cõ-
 deberetur. Locus enim ab vrbe diuulſus, & in plano modice admodum elatus
ſidium cogitare.

Æc omnia hominis ſunt ſtudioſiſſime ædificantis, & veluti ocioſe ad fabricam
tis. Multum autem ocii Marcellum toto pene eo anno habuiſſe, Hiſpaniæ pax,
iuius & Appianus, declarat. Longum vero ſit ſi commemorare pergam quanta ex
rbis monumenta Romana ſuperioribus, & noſtro etiam hoc ſæculo ſunt eruta:
e teſtantur, Romanam eam vrbem fuiſſe, Marcellumq; perinde Romanũ homi-
 fuiſſe conditorem. Cum vero iam ex ſuperioribus ſatis conſtat, ante hanc Mar-
cationem priſcum oppidũ, quod *Corduba* diceretur, in iis locis fuiſſe: intelligere
oſſumus, num antiquum ſitum Marcellus ſuo opere complexus, an nouum ex-
Niſi quod ſequentia quædam indicabunt, contempto veteri opido, ipſum in de-
ſe ſitum totum penitus tranſtuliſſe.

dificata ad hunc modum denuo vrbe magnificeq; amplificata: frequentiorem
nentionem Romana habet hiſtoria. Creuerat nimirũ oppidũ antea non admodũ
 Romana plane vrbs cæpit iam ab Romanis nobilitari. Eo iam paulo poſt præ-
bernandũ exercitum reuocabant, & ad ius petendum populi conueniebãt. Quę
Romanis & Gręcis ſcriptoribus collecta late nos in noſtra hiſtoria proſequimur.
ellus Pius deuicto Sertorio gregem poetarum indidem ciuium ſecum Romam
Quod ſi, vt de eiſdem Cicero dixit *pingue quiddam & peregrinum reſonabant.* tem-
ne fuit vitium, non ingeniorum. Neque enim Roma cultiores poetas tunc tem-
uit. Hic etiam nobile illud continentiæ frugaliſſimæ exemplum Prætor Piſo, eo-
rone ferente ædidit. Quod vtiq; præſtiterit ipſiſmet ſummi oratoris verbis ap-
hil, inquit, *nimium vetus proferam. Sunt veſtrum, iudices, quam multi qui Lucium Pi-
uerunt, huius. L. Piſonis, qui prætor fuit, patrem. Is cum eſſet in Hiſpania Prætor, qua in
ciſus eſt: neſcio quo pacto dum armis exercetur. annulus aureus, quẽ habebat, fractus eſt, &
s. Cum vellet ſibi annulum facere, aurificem iuſsit vocari in foro, ad ſellam, Cordubæ: & ei
dit aurum: hominem in foro ſellam, iubet ponere, & facere annulum omnibus præſenti-
n fortaſſe dicet aliquis hunc diligentem. Hactenus reprehendat ſi quis volet: nihil amplius.
i concedendum:* Filius *enim. L. Piſonis erat eius, qui primus de pecuniis repetundis legem
um eſt nunc de Verre me dicere, cum de Piſone Frugi dixerim: Veruntamen quantum in-
 Iſte cum aliquorum abacorum faceret vaſa aurea, non laborauit, quin non modo in Sicilia,
 Romæ in iudicio audiret. Ille in auri ſemuncia totam Hiſpaniam ſcire voluit, vnde præ-
ieret. Nimirum vt hic nomen ſuum comprobauit, ſic ille cognomen.*

RVENERVNT non multo poſt bellorum ciuilium inter Cæſarem & Pompe-
a, in quibus caput prouinciæ Bæticę totius *Corduba*, ab Aulo Hirtio, ſiue is Op-
ellatur. Et ad hanc *Cordubam*, ab Marcello ædificatam, de qua nobis ſermo nũc
a geſta fuiſſe, multa ſunt quæ aperte declarent. Illud inprimis, quod pertranſito
im inter ipſum atq; vrbem non ſemel committitur. Sed non eſt hic locus de
ndi.

o poſt etiam Auguſti Cæſaris temporibus, quibus Strabo & vixit & ſcripſit,
uctor, potuit inſigni cum præconio affirmare, eo magnitudinis *Cordubam* cre-
inis potentia, & celebritate polleret. Colonia autem paulo ante fuerat effecta:
 vulgaris Coloniæ dignitas eidem fuerit attributa, Sed quæ nomine & ma-
lleret, atq; COLONIA PATRICIA, & eſſet reuera, & vocaretur. Qua de re
, de *Corduba* verba faciens, his verbis ſcripſit. *Eam ſane initio habitauere, & Roma-
genarũ viri delecti: Nam prima hæc iſtos ad locos à Romano populo eſt dimiſſa Colonia.*
mam in Hiſpania, ſaltem in Bætica Coloniam *Cordubam* fuiſſe, & cum magna

dignitatis præſtantia,& veluti prærogatiua fuiſſe. Vtrumque inſigne quiddam eſt, Cordubenſem celebritatem & gloriam ſingulare. Neq; vacat tamen hic, quantum h fuſius explicare. Illud vnum tantummodo non præteribo: tantam hanc dignitatem v niſi viri Patritii ex Romanis & Hiſpanis deligerētur, qui in eam Coloniam immigrar clariſſimum vtriuſq; nobilitatis domicilium ipſam redderent: eo maxime merito Co fuiſſe conſequutam, quod fide & tolerantia ſingulari Iulii Cæſaris partes eo in bello ſ fouerit, & ciues Romanos ſæpe protexerit, atq; ſeruarit. Id eius ciuitatis, ex quo prim lonia facta eſt, nummi teſtantur, qui omnes cum COLONIA PATRICIA, in auerſ habeant inſcriptum, ciuica corona id ipſum præferunt incluſum. Ciuicam autem ciuis & præmium & inſigne apud Romanos fuiſſe, quis ignorat? Vnde & ab Iulio præmii cauſa *Cordubæ*, vt Colonia eſſet, tributum crediderim. Certe Seneca pater d ciuilibus loquens, *Coloniam* iam *Cordubam* vocat: & in *Cordubæ Coloniæ* iam factæ n faciem & nomen Cæſaris Auguſti cernimus. Et *Carteiam* quidem aliquanto vetuſ in Bætica fuiſſe *Coloniam*, ex Liuio prorſus intelligo. Neque obſtare tamen hoc Str dicto is plane intelliget, qui quo hominum ex genere, Parthenorum videlicet & L norum deducta fuerit, animaduertit.

ILLI vero duo inſignes admodum lapides ex Auguſti Cæſaris temporibus noſtra vſque *Cordubæ* perdurant, qui ipſo eodem anno, quo Dominus noſter Ieſus natus eſt, fuere inſcripti. Habent enim hæc verba:

IMP. CÆSAR. DIVI. F. AVGVSTVS COS. XIII. TRIB. POTEST. XX PONTIF. MAX. A. BÆTE. ET IANO. AVGVST. AD OCEANVM LXIII

EST hic lapis in ſummo templo, alterq; perſimilis in D. Ioannis Herediæ dom Amouent autem hæ columnæ omnem illam controuerſiam, quam D. Auguſtin quoſdam Eccleſiæ Chriſtianæ ſcriptores narrat fuiſſe de anno dominicæ natiuitat rantes Romani conſulatus ſeriem, vt idem inquit ſanctus doctor, hic diuerſa ſenſer hoc non vno in loco hiſtoria noſtra pertractat. Ibi etiam quod hoc Iani templum benſe fuerit proſequimur. Duæ enim aliæ columnæ Tiberii Cæſaris tempore ere etiam omnino verbis meminerunt. Altera in ipſo fano maiori, in D. Franciſci alter citur. Illud vero in antiquitatis ſtudioſorum gratiam non prætermittam: in his on lumnis numeri primam notam hanc eſſe L quæ nimirum L geminatæ vim habe quinquaginta, hoc eſt centum milliaria ſignet. neque enim pauciora milliaria ab ad Oceanum, qua magis eſt propinquus, quam centū quatuordecim reperies. Qu cus Iuriſconſultus antiquitatis ſtudioſiſſimus primus, quod ſciam animaduertit.

HABVIT etiam Romanorum tempore ad Romanæ ciuitatis & aliarum ma tiſſimarum ciuitatum imitationem *puteal Cordubæ*. Viſitur namque hodie quoqu chionis Commarenſis ædibus marmoreum puteal cum hac inſcriptione:

PVTEAL THADAI.

ARISTOTELES porro in politicis docet, non niſi magnas vrbes put ſubterraneum carcerem ad putei ſimilitudinem excauatum habere ſolitas fui *bonis puteal* Romę ab Horatio celebratum nō vno loco legimus, tum etiā in argen mis depictum & inſcriptum videmus. Et hæc omnia cum multis aliis inſcriptis Romanis qui multis in locis vrbis viſuntur, nemo vnquam dubitauit, ex veteris ſe huc diuerſis temporibus aduecta.

IN ea igitur *Marcelli* nati ſunt, *Senecæ duo pater & filius*, *Lucanus*, *Portius Latro*, gnes Cordubenſes, quorum meminit Seneca pater. Illa eadem clariſſimum & ciuem *Æmilium Regulum* dedit; qui & ipſe cum aliis, ipſum tanquam ducem in in Caligulæ Imperatoris necem coniurauit. Et cum alios, inquit Ioſephus, priu citarent, hunc publica tantummodo mala permouebant.

QVANDIV vero vrbs illa vetus ab Marcello condita perdurauerit, quove te tatione oppidi, in hanc, quæ nunc eſt, ſit traducta: & ſi maxime vellem, non po liquido explicare. Quod coniecturis aſſequi poſſum, in mediū adducā. Tempore Caligulæ imperatorū, vetus Marcelli ciuitas, non ſolum ſtabat, ſed inclyta adm bris vigebat. Id nummi veteres indicant ibidem reperti, cum Germanici vultu quorum auerſa pars. COLONIA. PATRICIA. habet intra ciuicam inſcriptu multi ſimul eiuſmodi vnquam nummi ſunt reperti, vt reconditi fuiſſe videant atq; alter, vt caſu prolapſi, & amiſſi appareant. Sed neq; quiſquam tamen ſequ

rum nummos se ibi reperisse, vnquam dixit. Tanta prætereа vrbis per illa tempora
tas, repente vtique non potuit concidere cum in summa pace & tranquillitate no-
nani imperarent. Non nisi maturo per multos annos consilio, non nisi longi tempo-
o opus fuit, vt inde penitus fuerit immigrandum. Noua etiam vrbs fuit condenda
no molimine multa fuere comparanda. Migrationem namque fuisse, & oppidi mu-
n, res ipsa testatur, & paulo post sumus ostensuri. Sexaginta igitur aut eo amplius
ligulam annos eam vrbem stetisse, possumus credere, & ad Traianum vsq; per-

VCENTI deinde ferme anni ad Diocletiani vsq; tempora præteriere, in qui-
dubæ nullam mentionem apud auctores inuenimus. Tantum illa basis marmo-
ua iam diximus, cum fragmentis etiam muliebris statuę in domo Garsiæ Mendesii
Mayor fuit eruta cum Corneliæ Saloniæ vxoris Gallieni Imperatoris inscriptione.
n Diocletiani temporibus dubium esse non potest, quin vrbs vetus iam periisset,
quæ nunc est, percelebris haberetur. Testimonio sunt sanctorum Martyrum, qui
ore *Cordubæ* coronati sunt semper, monumēta, quæ super sunt. Ibi sanctorum Acis-
toriæ domus in qua educati fuerint: vbi sepulcrū, quod ad portam fluminis fuisse
passione scribitur: ibi puteus, in quem pars viscerum. S. Zoyli martyris fuerit pro-
nstrantur, atq; omnia & singula magna religione ab tota ciuitate coluntur. Ita fit
pius ferre iam possit, si quis passos in veteri vrbe hos sanctos martyres crederet. Et
ibus martyribus Fausto, Ianuario, & Martiale idem prorsus est statuendum, & cū
hanc nouam vrbem tenuisse constet: & Sisebuti regis temporibus Agapius Cor-
episcopus Sanctum Zoyli corpus ibidem, ipso per somnium commonstrato, re-
uod ab Martyrii sui tempore delituerat. Ibidem vtiq; fuerat excarnificatus, & oc-
n ab Ethnicis inter peregrinorum sepulchra, cadauer eius occultatum legimus,
stianis dignosceretur: & Agapio episcopo idem Martyr. (quemadmodum inuen-
bet historia) & locum vbi passus fuit, & vbi suum corpus occultatum iaceret, in-
uæ omnia liquido possunt probare, hanc nouam vrbem Diocletiani & sociorum
rum tempore, hoc est circa annos dominicæ natiuitatis trecentos, conditam iam
ita fuisse. Ille itaque marmoreus lapis ad D. Nicolai, quod vocāt in vrbe, templū
pideq; parieti insertus, qui basin Constātii Cæsaris (vt eius indicat inscriptio) sta-
præbuit: in hac noua vrbe dedicatus, non ex veteri adductus videtur. Quod etiā
mæ statua & basi quispiam possit etiam existimare.

VSA autem huius mutationis, & *Cordubæ* iterum renascentis occasio vulgo in-
ffertur aquæ penuria, qua vetus Marcelli vrbs laborabat, longius à flumine qua-
milliaribus remota. Ego vero nihil minus in causa fuisse video. Nam & intra vr-
ū fontes nō vno loco erūpunt: prope muros vero ad ortum fons est etiā bene ma-
b lauerū copia nomē est: & vicini huic fonti fratrū D. Hieronymi horti ab fon-
omē inuenere: & amplior ille canalis, quo ipsum idem D. Hieronymi Cœnobiū
ur, per vallem ipsam dorsumq; prominēs circūductus, in vrbē influebat. Durat
psum fontis caput, eius aquæ ductus portio, quadrato lapide cōstructa. Reliquū
bii structura lapidū similis indiga, consumpsit. Quicunq; etiā putei inferioribus
vrbis partibus, effoderentur, aquæ in omnē vsum cōmodissimæ copiā profecto
arēt. Quæ cū ita sint, loci insalubritatē, atq; etiā ad inhabitādū incōmoditatem
issimas vrbis transferēdæ fuisse credendū est. Eū enim situ Marcellus delegerat,
e vrbi esset multis modis importunus. A flumine primū tā lōge remouit: cū flu-
pore nauigabilis cōmoda essent quā plurima. Munita neq; situ neq; opere vrbs
Per eū enim cliuū est in planū demissa, cui mōtiū iuga ita super immineāt, vt la-
ibusq; nō admodū magnis, quarū est in sublimi ingēs copia tātū cōmotis, obrui
sent, atq; prosterni. Sed loci insalubritas imprimis est insignis. Idē præcelsi mō-
onale vrbis latus ita protegūt, vt aquilonarib. vētis, qui salubriores existimantur,
o posset afflari. Cumq; ab ortu ad occasum in longū sit totus situs porrectus, ab
e vero in Meridiē Latitudine per cliuū in planū excurrēte protendatur: ad solis
i sunt in ea regione feruētissimi, vrbs tota quāta erat, iacuit imposita. Neq; infe-
ia tegere in cliuo superiora poterāt, aut æstus mutua cōiunctione impedire: cū
uo algore Aquilones possent subuenire prærupta montiū culmina arcerēt. Indē
etiā Scorpionū multitudine totus is veteris vrbis situs abūdat: ipsa venenatorū
œcuditate loci pestilētis vitiū prodente. Quod ipsum maxime facit vt credam,
n Cordubā quæ ante Marcellū fuerat, hoc situ quo nunc est, exstitisse, salubri-
oria & experimento eum ipsum iterum nunc repetisse.

INSTAVRATA igitur,ſeu denuo condita noua vrbe,quadratam formam qua
poſſum coniicere, retinuit. Duo enim muri latera ad amuſſim producta cum a
operis, atq; adeo Romani veſtigiis perdurant. Ab arce ad ſolis quam dicunt, port
bente flumine auſtrale: inde ad eam portam,quæ anguli orientale. Duo alia latera M
rum credo detrahentium,ſuperaddentium,& multis modis immutantium,ſubſtru
cõfudere. Et pręterquam quod quadrata iſta forma,lapidesq; quadrati Romanam i
ſcripturam: ipſa quoque portarum in illo ad Orientem latere cum æque diſtante in
lo dimenſio tota prorſus Romana eſt. Quinq; enim portas cum adaperirent, in me
nam (quæ ferrea dicebatur, ipſaq; diruta,loco nomen manet) conſtituerunt:hinc i
nas æqualibus interuallis ſuperaddentes. Perdurant hæ quatuor, ſolis & anguli,
angulis:reliquæ mediæ,quæ portulæ voce diminuta nuncupantur, altera ad Empo
altera ad Fontem ſiccum eſt poſita: & vtraq; ab ſuis locis nomen accepit. Nec d
noſtri Cordubenſes, quin ex veteri Marcelli vrbe tranſlata in nouam hanc fuerin
corum & priuatorum ædificiorum omnia ornamenta. Hinc in vrbe ſtatuæ Rom
ris non paucæ,inſcripti lapides multi:hinc tot marmoreæ columnę multaq; alia h
di,quæ paſſim viſuntur. Quamquam nonnulla huius nouæ vrbis propria fuiſſe,
probabamus.

HINC iam liquet quantopere vulgus noſtræ ciuitatis aberret,qui *Senecæ* do
fuiſſe affirmat,quæ nunc publici ſenatus ædibus ad Auſtrũ coniuncta ex aduerſo p
Benedicti templum reſpicit. Emit eam olim vir clariſſimus. D. Petrus à Corduba P
ſis Marchio,ea fama commotus, & doctori *Antonio Morali* patri meo medico pr
mo dono dedit,dicens: Sapientiſſimi viri Cordubenſis domum, non niſi ab ſapie
Cordubenſi debere poſſideri. In his ædibus ego natus ſum: ſed *Senecæ* eas nunqu
quis iam non videt. Qua de re latius in Hiſtoria noſtra & Hiſpaniæ antiquitatib
uimus. Cum vero *Senecam* nomino patrem *Senecæ* Philoſophi ſemper intelligo.
Neronis præceptor Cordubę niſi puer admodum,nunquam fuit:infans pæne in
à patre abductus.

SED enim ſilentio hic præterire non eſt æquum: quamuis *Senecæ* ipſius nul
perduret in antiquis *Cordubæ* monumentis, eius tamen familiæ cognomen in b
tuſta reperiri. Eam nuper Hieronymus Morales filius meus patruelis, iuuenis
litteris ornatiſſ. antiquitatiſq; ſtudioſiſſ. in patris ſui, fratris mei, doctoris Auguſti
medici etiam præſtantiſſimi domum transferre curauit. Habet autem ſubſcript

FABIÆ. GN. F. PRISCÆ. ASIDONENSI. FABI-
VS. SENECA. ET. .... ERIA. Q. F. PRISCA.

HABVIT etiam hæc noua vrbs ſuam Romanorum temporibus magnific
præceptorem etiam Græcarum litterarum qui Grammatici nomen (quod erat
re doctrinę probatiſſimæ inſigne) tueri poſſet, quiq; præterea illud habuit adm
gulare, quod ſupra centeſimum annum peruixit. Exſtat eius iaſpideus cippus
fratris mei doctoris Auguſtini Oliuę domo,cum his litteris.

D. M. S.

DOMITIVS. ISQVILINVS. MAGISTER. GRAMM.
GRECVS. ANNOR. CI. H. S. EST. S. T. T.
LEVIS.

HVIVS autem poſterioris temporis,& rudioris,eſſe hanc inſcriptionem,
cteres iam degenerantes,tum etiam verba ipſa & Orthographiæ neglectus do
nouæ vrbi hunc lapidem dedi.

HÆC igitur noua vrbs,inſignis etiam ipſa olim & celebris, ſed inde mult
quod clariſſimorũ martyrum ſanguine diuino munere fuerat conſecrata: ab
Vandalos, inde ad Gothos tandem peruenit: apud quos in magno pretio ſemp
Bellum videlicet aduerſus Agilam regem potuit ſola ſuſcipere, & ingenti pr
fugare. Eadem rebellanti aduerſum Leouigildum patrem diuo Ermenegildo
poſtea martyri inclyto ſeſe coniũxit, & fidei catholicę cauſã pio bello cõplexa
nim Biclarenſis abbas, qui eo tẽpore vixit, ſcriptũ in ſuo Chronico reliquit. ſan
peracto bello Cordubæ ab patre fuiſſe cõprehẽſum. Ad amicã nimirũ & ſuarũ
tatem confugerat. Nummum etiam aureũ eiuſdẽ principis habeo, & tanquan
martyris egregium monumẽtum veneror, quẽ in hoc ſacro bello conſtat eſſe

num autem lectoribus me facturum ſpero, ſi ipſum hic deſcripſero, Altera parte
abet principis ipſius iuuenilem cum his litteris. ERMENEGILDI: altera alatam
n præfert, vt eius conſpectu ſuorum animis validam eius potiundæ ſpem Deo
diutore immitteret. Inſcriptio autem quæ victoriam circumdat, cum ſit cæleſtis
admirabilis, tum etiam ſanctum principem in eo bello eadem pro militari teſſe-
uiſſe, eſt admodum veriſimile. Eſt enim hæc. REGEM DEVITA. Quam nemo vel
ſacris litteris verſatus non confeſtim videt, ex illis D. Pauli ad Titum verbis fuiſ-
tam. Hæreticum hominem poſt primam & ſecundam correptionem deuita. Et
n acute, prudenter & pie excogitata ſunt & adaptata, vt credi poſſit ab Leandro
o fratre viris ſanctiſſimis litteriſq; & ingenio præſtantibus Diui etiam Ermene-
nculis fuiſſe excogitata, & principi pie rebellanti ad ſymbolum & teſſeram tra-
rtus vero fuit is nũmus prope *Cordubam* tertio milliario, in eo agro qui *Caſa Blan-*
domus alba, nominatur. Et *Cordubæ* fuiſſe percuſſum poſſumus etiam exiſtima-
inam enim nummariam in ea vrbe fuiſſe tum ingens eius celebritas tum nume-
eſuinthi regis, de quibus retro diximus oſtendunt. Nulla enim alia de cauſa *Cor-*
en in illis ad eum modum potuit apponi, niſi quod ibidem fuiſſent conflati, atq;
l hæc omnia cum aliis noſtræ ciuitatis fortunis in noſtra de rebus Hiſpaniæ hi-
proſequimur.

Cap. 3.

EXPVGNATIO REGNI GRANATÆ.

ROLI VERARDI CÆ-
ATIS IN HISTORIAM BÆTICAM
AD R. P. RAPHAELEM RIARIVM CARDINALEM.

Præfatio.

VM felix ille, venerande præſul, & iam pridem ab vniuerſo Chri-
ſtiano orbe, mille votis exoptatus nuntius Romam perueniſſet:
quo cognitum eſt vrbem Granatã, cum omni eius regno, quod
per octingẽtos fere annos, impio Mahumetis dominatu oppreſ-
ſum fuerat: iugo ſeruitutis excuſſo: in Chriſti libertatem erectũ,
nunc tandem in poteſtatem ac ditionem Ferdinandi & Eliſabe-
thæ Chriſtianiſſimorum inuictiſſimorumq; Hiſpaniæ Regis ac
Reginæ deueniſſet, memet continere non potui, quin arrepto
calamo ſummam ſaltem huius rei literis mandarem, præſertim
caufam Pontifex ipſe Maximus, Senatus Apoſtolicus, Populusq; Romanus
a exultãs: quibuſcunq; poſſet modis, lætitiæ ſuæ ſigna monſtraret: Templis o-
a fierent: Supplicationes per dies complures ad cuncta puluinaria conſtitue-
iæ deo immortali ac diuo Iacobo Hiſpaniarum patrono ad aras omnes agerẽ-
a longiſſimus ſacerdotum ordo diuinis hymnis & gratulationibus perſonaret:
pades flammis vincerent: Interdiu ludi per omnia fere compita celebraren-
orum venationem, quos expediti iuuenes iaculis aut enſibus conficerent, po-
Ille pugnam equitum leuis armaturæ qua potiſſimum Mauri vtuntur, exhi-
xpugnationẽ vrbis Granatæ cũ ſumma omniũ referret voluptate. Tu vero o-
ificẽtiã lõge ſupergreſſus: quo ſingularẽ animi tui lætitiã, quam ex hac Chri-
nis amplificatione cœperas, & ſimul amorem obſeruantiamq;, quibus incly-
cipes proſequeris, oſtenderes: ſpecioſiſſimum currum, quo iidem de Baudeli
triumpharunt, tanto ſumptu & apparatu, tantaq; pompa & ſplendore indu-
tus populusq; Romanus veteres illos maiorum ſuorum triumphos iam pri-
oſtris incognitos, nunc demum ſpectare ſibi viderent, & ſimul in circo in-
oſitis præmiis celeberrimos ludos, in quibus equites grauis armaturæ longis
cum ſumma populi voluptate concurrerent, pluribus diebus edidiſſes.
ntorum veſtigia ſecutus, quo & ipſe pro virili parte interiora animi mei
pacto poſſem cunctis aperirem, & ſimul noſtrorum temporum feli-

citati quodammodo gratularer, vnius duntaxat diei quo videlicet Vrbs Grana
delis regis bello iam fracti fameque fatigati deditione recepta est, acta comple
historiamque interlocutoribus personisque ita contexui, atque distinxi, vt to
ita vti gesta est, posset Populus Romanus non solum auribus percipere, veru
oculis intueri, eumque tuo amplissime Antistes: cui omnia debeo: nomin
tuoque acerrimo iudicio castigandam subieci. Tibi enim vtpote Regiæ illo
iestati deditissimo, & qui in primis hac nostra tempestate ingeniis faues, & d
studiis ac scriptis iudicare potes, id muneris potissimum debebatur. Eam igit
magnopere probasses, confestim temporario in tuis magnificentissimis ædibus
theatro, recenseri agiq; curasti: Tanto autem patrũ ac populi silentio & attentio
pta est, tãtusq; fauor ac plausus subsecutus, vt iam dudum nihil æque gratũ ac iuc
ribus oculisq; suis, oblatũ fuisse omnes faterentur. Quod ea potissimum causa
crediderim: Quod res erat per se ipsa gratissima, & excellentis virtutis, qua Rex
præditi sunt, commemoratio, nobilibus & bene institutis animis non iucundissi
potest. Eandem historiã, non tam meæ famæ (quæ perexigua esse potest) quam R
riæ studens, eodem te hortante, vna cum nõnullis carminibus, quæ Bartholinus
nepos & alumnus meus, facili & copioso adolescens ingenio, me authore lusit, v
putaui, quo reliquis etiam populis Christiani nominis, qui dum ageretur, intere
uerunt, tam præclaræ victoriæ, tantæq; virtutis splendor illucesceret. Possentq;
plo, admoniti reliqui Reges, ac principes nostri, intelligere quanto gloriosius
sit, pro religione nostra tuenda vel amplificanda aduersus eius hostes arma sum
pro leuibus & caducis fortunæ muneribus (vt sæpe solent) inter se digladiari. V
optime humanitatis, ingenii, & modestiæ co[illegible]men.

ARGVMENTVM.

Rebus suis Rex Maurus cum diffideret,
Suos amicos cousulit, variantibus
Sententiis quorum, incertus dimittitur.
Mox nuntii aduentu Turcarum principis
Spondentis, illum inuasurum Trinacriam
Cum vere primo, confirmatur plurimum,
Diemque lætum hunc, statuit in conuiuio
Luxu parato regio traducere.
Sed illud omne perturbauit gaudium,
Speculator Hispanorum Regum nuntians
Vrbem continuo decreuisse inuadere.
Post paulo Regis Numidarum literis
Permagna pollicentis sibi auxilia
Erectus animo præfectum cum copiis,
Hostilem mittit qui contundat impet
Sed territus postremo vxoris somnio,
Exercitusque internetione cognita,
Bello fameque fractus, ac demum om
Rebus iam desperatis, ad clementiam
Confugit hostis, vrbem, seque tradid
Ferdinandus & coniux summa cum
Granata & omni illius regno potitur

PROLOGVS.

Salutem primum Spectatores optumi
(Quorum frequentia, vultuque maxume
Lætor sereno) vobis summam nuntio
Aures mihi dein si dabitis propitias,
Qua huc gratia prodierim, paucis eloquar.
Apporto non Plauti, aut Næuii comœdias,
Quas esse fictas scitis omnes fabulas.
At nouam nobis veramque fero historiam,
Per quam licebit nosse, vt summi principes
Ferdinandus & coniunx, domuerunt Bæticam,
Regnique Granatam caput, & finitimis
Terrorem populis adiecere imperio,
Quod fabulis si in fictis, tantam capere
Soletis pleno voluptatem pectore.
Quid quæso res vbi narratur verissima,
Cognitioneque digna, vos facere addecet?
Præsertim cum vlta hic tyrannorum scelera
Non sitis audituri, aut fastus regios,
Intolerandam vel bonis superbiam,
Quæ sæpe describi solent tragœdiis.
Neque audientur lenonum hic periuria,
Seruorum technæ, aut meretricum blanditiæ,
Auara non vsquam lena hic induc
Milesue gloriosus, aut sycophanta im
Edaxue parasitus, vel matrona imp
Paterue durus, aut amator cupidus,
Et reliqua, quæ in Graiis nostrisque
Spectata præbent voluptatem pluri
Verum pudica, honestaque hic sunt
Summoque cuncta perfecta consilio
Virtute semper duce, fortuna comit
Fides, bonique mores, & probitas v
Nullus superbiæ. nullus auaritiæ est
Locus relictus, aut fœdis amoribus.
Vos itaque, virtutem qui facitis ma
Fauere nostræ decet huic historia,
Animumque summo aduertere cu
Requirat autem nullus hic comœdi
Leges vt obseruentur, aut tragœdi
Agenda nempe est historia, non fab
Adeste iam æquis animis, & perno
Maurorum Rex en qui foras egred
Suis cum consultoribus, sibi quid v

XPVGNATIO REGNI GRANATÆ, QVÆ CONTIGIT ANNO AB HINC QVADRAGESIMO SECVNDO A CAtholico Rege Hispaniarum Ferdinando.

BAVDELIS MAVRORVM REX, HALLATAR, SERRAIA, HABDISBAR, CONSVLTORES.

PROFECTO quanto magis magisq; cogito, tanto mihi res nõstra duriore in loco esse videtur, dabitq; nimirũ hic Rex Hispanię nobis magnum malum, cui quod remedium inueniam aut quid consilii capiam, nescio. Ita nobis omnia aduersa, hostibus prospera contigere. Quicquid tentauimus frustra fuit. Spes hactenus vanæ, conatus irriti fuere: fame, omniumque rerum inopia, premimur. Hostis adest, instat, nullam requiem fessis præbet. In vna deditione spes omnis ostenditur, quam tamen ita abominor, vt emori per virtutem satius putem, quã hostibus ludibrio esse. Proinde vos, quos semper supremos habui comites consiliorum meorum: quique ætate ac longo rerum vsu plus sapitis, mihi quid agendum sit, consulite. Nam m ita sum animo perturbato, tot me excruciant curæ, vt quid mihi, regnoq; meo non satis dispicere possim. Igitur tu Hallatar, qui dignitate præstas, edissere no- ntias. HALL. Graue onus optume Rex meis humeris imponis, qui me iubeas anta de re ex tempore dicere, maluissemq; vt hi collegæ mei, priores sententiã quo plus ad cogitãdum spatii haberem, & simul eorum prudentia instructus, ad paratior accederem. Verum quando ita iubet, parebo, atque animi mei iudiciũ riam. Non clam me est Inclyte Rex, quot damna, quot incommoda, quot cla- m non postrema pars fui) in hoc diuturno & calamitoso bello, ab hostibus passi um non vsq; adeo vires imperii tui fractæ sunt, spes opesque conciderunt, vt nisi n feceris, salus desperanda sit. Nam per Deum immortalem: primum considera ultitudinem militum tuorum, sexaginta millia & eo amplius lectissimorum ac rum peditum, vrbe tuo firmo præsidio non exuta, in aciem educere potes. Cir- nunc splendorem equitum, quantus sit in eis vigor, quanta rei militaris scientia, ugnandum prompti, & ad decipiendum hostem edocti sint, meditare. Deinde nta subsidia ab Rege Numidiæ, Mauritaniæq; principibus, & ab ipso Turcarum sperare merito possis. An est verisimile, hoc inclytum regnum, quod in vltimo gulo, tanta cum nostra, atque adeo omnium Mahometis sectatorum gloria, & tra, Christianorum ignominia, annos circiter octingentos perseuerauit, eos nc opprimi, pessundari, atque deleri? At enim dices: cur tam diu subsidia, si vlla ant. distulerunt, & donec in extrema constituti essemus necessitate? Expectan- unt. Multæ possunt esse causæ, quæ illos ab hoc honesto ac debito officio, quæ etardarunt. Sed illa in aperto est: Quod existimarunt nos nostris opibus ac vi- ores nostri fecerunt, ad resistendum hosti paratos satis esse, neq; fieri vnquam erũt, vt tot oppida, tot castella, tot vrbes arte ac natura munitas, pugnacissimo mẽto bellico, omniq; rerũ copia instructas, tam cito amitteremus. Nunc vero tras in angusto sitas esse, atque in id prope deductas discrimen animaduerte- eleriter succurreret, aut turpis deditio, aut dirũ huius vrbis excidium, cum ma- m nostrum stragẽ sit futurum. Verisimile non est, Mauros potissimum, qui in t, non totis viribus in auxilium nostrum descensuros, cum præsertim eos non um nostrum ad eos pertinere. In prouerbio est: Tua res agitur, paries cũ pro- Num enim sperare possunt Regem ac Reginam Hispaniarum, quorũ hi sunt de hostibus verum fateri libet) magnitudo animi, vt vniuersus orbis eorum is esse non possit. si tuo inclyto hoc regno per victoriam (quod dii omen auer- ir, quieturos esse, & non statim omnib. imperii sui viribusq; totaq; belli mole ãsmissuros? Quare tuam istam Rex animi magnitudinem atq; constantiã mi- quod pręstare existimes per virtutem emori, quam deditionem facere. Nam

quid eſt aliud hoſtibus præſertim Chriſtianis, quibus cum tanto odio diſſidemus,
dere, quam in miſeram, turpem, ac perpetuam ſeruitutem ſe ac liberos poſterosq; o
ſuos tradere? Quod ſi nos amici forſan deſeruerint, auxilia ſperata defecerint, virtu
noſtræ fortuna inuiderit, nonne præſtabilius eſt virorum more pugnantes occumbe
non incruentam hoſtibus victoriam relinquere, quam aut exutos libertate (quã nem
nus niſi cum anima ſimul amiſit) in prædam & ludibriũ trahi, aut veluti pecudes ab
bus trucidari? Saguntini in hac terra Hiſpania (ut in hiſtoriis memoriæ proditum eſſe
pi) quo Romanis quibus cũ fœdere & amicitia iuncti fuerant, fidem ſeruarent potius
ſe Hannibali dederent, immani in foro excitato rogo, ſe ſuosque atq; inſuper opes
igni ferroque corruperunt. Ergo quod illi pro fide Romanis ſeruanda fecerunt. N
aris, pro ſanctiſſimis focis, pro delubris atque templis, poſtremo ꝓ ea fide, quã deo
& clariſſimo eius prophetę Mahometi debemus, ſi ita neceſſitas (q͏ minime reor) co
cere recuſabimus? Huc accedit quod nunquam eundem curſum ac tenorem fortu
uat: Nunc hoſtibus fauet, forſitan poſt paulo tibi ac tuis arridebit. Quis ſcis an ita di
dinarint, ut Maurorum in Europa imperium, magno motu concuterent, potius qu
terent admonerentque nos imbecillitatis humanæ, cuius nimia in ſecundis rebus
obliuio? Igitur Rex (ut iam dicendi finem faciam) te hortor, ut bono fortiq; animo
tuti militum tuorum confidas, externa auxilia non deſperes, & poſtremo Deum n
cum propheta ſuo Mahomete, pro hoc imperio quod ſuum eſſe nouit, pro aris atq
plis ſuis, ſi eum ſancte pieque coluerimus, ac nobis ipſi non defuerimus, pugnaturu
ſtræque virtuti ac pietati non defuturum eſſe confidas. BAV. Non inuito ad au
tua iſthæc peruenit oratio. Nam vt fortem uirum, & ętate integrum militẽ decet, b
ras, meq; vt idem faciam, multis rationib. exemplisq; adhortaris, & ſane, modo id
ſit, magnopere huic faueo ſententię, ſed me multa perturbant, quę alias proferent
libet ordine ſententias veſtras exquirere. Dic igitur Serraia, meq; ſi potes pruden
ſilio, ex tantis curis miſeriisque exime? SERRAIA. Difficile eſt id quidem optim
quod præter deum vix quenquam hominũ præſtare tibi poſſe arbitror. BAV. Cu
SERRAIA. Quia in tanta aduerſitate fortunæ, vix optari fas eſt, vt curis moleſtii
mis careas, etiamſi miſerias euaſeris. BAV. Recte ais: Neque id ego propterea
quod me curis moleſtiisque vacuũ eſſe poſſe ſperarẽ. Sed te vt hortarer cõſilio, q
plurimum, me iuuares. SERRAIA. Vtinam ea eſſet in me prudentia, quam mihi tr
ego mihi neque ſumo, neque arrogo. BAV. Pro modeſtia tua id facis: At ego quan
dentia valeas, re ipſa expertus, intelligo, vtinamque tibi bene monenti hactenus
raſſem. Nam meliore fortaſſe in loco, quam nunc ſunt, res noſtræ forent. Itaque
ſenſum animi tui, neque expectes, vt te interpellem. Libentius enim vt Hallatar
audiam, perpetua oratione ſententiam tuam explicantem. SERRAIA. Poſtqu
parebitur tibi. Quam vellem Rex, vt rebus noſtris ita fortuna arrideret, vt meri
Hallataris, quem ſedulo dixiſſe credo ſententiam confirmare, ac ſpem aut vi
ſaltem defenſionis iniicere, nihil enim libentius feciſſem. Sed ſi res, quantum e
non ſinit, ſatius eſſe duco, vt tibi vtilia & vera conſulam, quam iucunda & ma
cendo: vana ſpe te interim lactem, ac gratiam ſtudeã aucupari tuam. Paulo poſt
locũ res deducatur, vt ipſa ſi cupiat ſalus. te ac tuos ſeruare nõ poſſit. Quid eſt
nobis ſpem vllam certã præbere videatur: ſiue hoſtium opes ac vires, ſiue ſi noſ
ter penſitauerimus? Nonne omnia victoriam illis polliceri, nobis perniciem, &
excidium: niſi nobis mature conſuluerimus, minitari videntur? Reminiſcere
cet moleſtum ſit) quotiens per hoſce decem annos, quibus dirum hoc bellum
pulſare conamur, exercitus tuus fuſus fugatusq; ſit, quotiẽs caſtra capta atq; dir
caſtella, quot oppida, quot vrbes, quæ adeo manu & natura munitæ fuerant, v
ſi à cœlo venirent, contemnere poſſe viderentur: partim vi & armis, partim terr
in poteſtatem hoſtium deuenerint: Ad quod oppidum vnquam Hiſpaniæ R
exercitum, quod non cœperit? Quid concupiuit, quod non aſſecutus ſit? Quo
tulit, virtutem eius fortuna comitata eſt. Quid nunc opus eſt, vt damna, clades
tes, quas interim paſſi ſumus, commemorem, cum eas, etiam ſi cupias obliuiſc
& hoc nihil aliud foret, quam obductum pauliſper vulnus exulcerare. Hęc ig
mus conſideremus ſi placet hoſtis potẽtiam. Longum eſſet referre quot vrbe
uincias, quot regna poſſideat. At non abundant iis rebus quę bello vſui ſunt
cæteras prouincias, iis refertæ ſunt maxime, vt enim omittam quod frumenti
rumq; rerum ad victum pertinentium Hiſpania feraciſſima eſt, & equorum
ac pernicitate reliquas anteit prouincias. Sicilia quæ Ferdinando paret, frugu

equos mittit omnium bellicosissimos, Calybes, ferrum tanta copia sufficiunt, vt
æteras orbis partes asportetur. Auro vero, quo non minus quam ferro bellum ad-
tur, hostes abundare quis dubitet? Cum Tagus & alia nonnulla eorum flumina
reis fluere dicantur. Nam de militum numero quid attinet dicere? cum tanta se
multitudo offerat, plures quotannis sint domum dimittendi, quam ad bellum
ndi. Quale vero & quantum sit eorum robur, quæ in cōmittendo prælio alacritas
a, in perseuerando constantia, quantus in dimicando mortis contemptus, vt aut
ut mori parati sint, sæpius quam è re nostra esset experti didicimus. At dicet for-
oiam exercitus ipse inuictus est, fateor. Sed duce & imperatore, qui illum norit
diget. Vtinam ita esset, nam non foret necesse nos tunc tanta cum sollicitudine, &
ietate his de rebus cōsultare. Sed habet (habet inquam) ducem, cui nulla earum
æ in perfecto & consummato imperatore exiguntur desit, imo adsint omnes
sime. Inuita hoc in loco versatur oratio mea, cogitur enim de acerrimi infestissi-
stis nostri laudibus disserere, sed tantas vires habet veritas, vt etiam ab inuitis ho-
ā confessionem extorqueat. Quæritur in summo imperatore rei militaris scien-
ex Hispaniæ in armis (vt ita dixerim) natus, ibi adolescentiam, ibi iuuentutem, ibi
tatem exercuit. Nā pene puer bello, quod cum Barcinonensibus & aliis populis
ibus à patre gestum est, paternis auspiciis militauit: in quo difficile dictu est (vt
t) quantam indolem virtutis, quot signa fortitudinis, magnanimitatis ac futuræ
ostenderit. Eo vero adhuc prætextato, cum Lusitaniæ Rex magni vir animi ac
niuersam fere Hispaniam citra Iberum, infinito pene exercitu inundasset, ac fa-
uribus eius regni principibus & tetrarchis, iam Castellæ regno tanquam opimæ
ibaret. Ferdinandus, hostis nunc noster, tanta celeritate, tanta virtute, tanta de-
te illum ex Castellæ regno expulit, vniuersam Hispaniam, quę ad se dotis iure
ecepit ac pacauit, vt non homo, sed numen aliquod de cœlo delapsum, tantum
intestinum, tantis viribus omni ex parte subnixum, tam breui confecisse vide-
scum vero cum decimum iam annum, & quidem semper victor pugnauerit,
s belli, quæ dimicatio, quæ disciplina militaris, quæ calliditas, aut in comparan-
idiis, aut deuitandis, & cætera id genus, ei ignota esse possunt: ac non assiduo v-
& cognita? Virtutes imperatorias quæris? At quanta sit Ferdinandi in subeun-
s constantia, in rebus moliendis efficiendisq; velocitas, negotiis laboris patiē-
lo industria, in prouidendo consiliū. Ad hæc quanta sit eius animi magnitudo,
emptio, veræ gloriæ laudisq; cupido, solertia, innocentia, rebusq; in omnibus
a. Et nos ipsi maxima ex parte sumus experti, & tot victoriæ maxima eius virtu-
um gloria partæ declarant. De autoritate in Rege præsertim, superuacaneum
quem omnes socii ac populares colunt vt deum, nostri metuunt vt pestem. Iam
te quanta is esse putandus est, qui fortunam ipsam in omnibus bellis, in pote-
e videatur? qui omnia sua consilia ita gubernarit, prospereq; perfecerit, vt ad
n exornandumq; ex hominibus eum virtus & fortuna cōtendisse credantur.
nus porro aduersum hæc omnia, quæ præsidia belli, quæ spes nobis sit reliqua.
um militum fidere non potes, cum omne robur exercitus, superioribus bellis,
Bastensiq; potissimum cladibus amiseris, vt enim quisq; fortissimus & auda-
ita primus in acie cecidit. Si non virtus, at multitudo fortasse militum tibi au-
exaginta millia peditum: & eo amplius, vt Hallatar noster, dixit, in aciem e-
. Sed hæc si ad exercitum hostium comparentur, quid sunt, aut quid possunt?
illud inest incommodum, quod quo maior est turba: eo citius, si non bello,
ste, conficietur. Conferre vtriusq; exercitus inter se duces, & odiosum sane
um fateri volumus, licet Rex sis consilio prudens: in præliis audax ac manu
n potes tamen cum Ferdinando iure comparari à quo sępius, victus, & semel
tum ille in bello valeret, tibique præstaret: tu te ipse sensisti. Extrema vero
u frustra expectauimus, vt stultum esse putem in eis spem vllam ponere.
n ita ferro, fame, incommodisque omnibus vrgeamur: vt bellum trahere,
expectare non detur. In præsentique nobis deliberandum sit: vt aut omnes
t deditionē faciamus. Et profecto licet vtrunque sit durum, tamen si ex duo-
ius eligendum est, deditionem potius faciendam suadeo. Ad quod potissi-
ri debent: Regis ac Reginæ Hispaniarum tum singularis humanitas, man-
tas: Tū summa in promissis constantia & fides, & aduersum eos, qui se spon-
t, inaudita clementia. Nam eos tam benigne tam indulgenter tractare di-
seruorum (quod iure belli possent) sed amicorum & sociorum quodāmodo

loco habere videant.eosque suis legibus atq; institutis suo ritu ac cerimoniis viuere pati
tur. Vt igitur in pauca conferam: cum neque ipsi ad resistendum hostis potentiæ ac vir
pares simus, neque diutius obsidionem, ferro ac fame vrgentibus, tolerare possimus,
in externis auxiliis, iampridem frustra expectatis, spem habere debeamus. Contraq; li
plurimum benignitati & clementiæ Regis ac Reginæ confidere, quamprimum dediti
faciendam esse censeo. BAV. Dic tu Abdisbar. ABDIS. Tam multa sunt in vtranq; par
& ab Hallatare animose, & a Serraia dicta sapienter: vt illis auditis magis sim animi dub
quam si in initio mihi sententia dicenda fuisset. Itaq; cum ea res in consultationem ve
qua nulla maior excogitari queat, quippe in qua de fortunis omnibus, de liberis ac co
gibus nostris, de vita, de libertate, de aris atq; templis agatur, ego amplius deliberan
censeo. BAV. Merito vos omnes laudo nam & si vestris variis sententiis, satis me incer
dimisistis, tamen his hinc & hinc auditis, videor propemodum quid mihi, Regnoq;
expediat? posse dispicere. Quanquam autem in Serraiæ sententiam, animus magis inc
re videtur: tamen quia à sapientibus viris solitum dici audio, consulendum cunctan
gendum vero esse celeriter: Placet in alium diem, iuxta Abdisbaris consilium, hanc
sultationem reiicere. Ite igitur vos intro, & ad suum quisque munus redite, ac super
tiam atque etiam cogitantes, parati estote: vt cum vos iterum cum aliis nostri Regn
ceribus, quibus cum placet hæc communicari, in concilium euocauero, nihil mo
quin pari consensu, recte sapienterque mihi consulere possitis. Tu vero Abdisbar, ne
re meo discesseris: nam est, quod te velim. ABDIS. Ego vero nusquam abeo: & ad t
sa præsto sum.

SPECVLATOR RAGEL. BAVDELIS REX. ABDISBAR.

VBi nunc ego Regem quæram, aut quo primum intendam? Nam nunquam eo
loco quiescit diu: nunc vrbis mœnia lustrat, defensoresq; in propugnaculis di
nunc in arce, quæ ad defensionem oportuna sunt, parat, modo hanc portam, quæ
hostes tendit paulum egreditur, vt inde quid hostes moliantur prospectet, vt prim
diat: quam vellem eum nunc obuiam dari, ne mihi in arcem transcurso opus esset,
amplius ad lassitudinem adderetur. BAV. Abdisbar, quem video horsum tender
hic speculator Ragel, an non est? ABDIS. Certe ipsus est. BAV. Non temere esse a
quod sic festinat. Hei misero mihi. ABDIS. Quid times? BAV. Quia per hæc tem
sum assuetus audire quæ nolo, vt semper cum nuntium quempiam conspicor, mali
nimus præsagiat mihi. Heus Ragel. Quo properas? RAGEL. Hem. Quis me vocat
Respice ad me & scies. RAGEL. Oportune, ad te ibam. Salue Rex. BAV. Quid af
ne, an tristia? RAGEL. Non hercle certum scio qualia sint. Illud dicam, quod vid
Expedi. RAGEL. Iam. Verum sine me, si libet, vel paulisper respirare, nam præ
loqui possum. BAV. Mos geratur tibi: Eia eloquere iam. RAGEL. Eloquor. Cum
specula, ad eamq; partem, quæ ad mare vergit, oculos coniicerem, prospexi quosda
habitu, quem nunquam ante hac videram, horsum ad mœnia tendere, statimq; cu
id tibi nuntiarem. BAV. Amici ne, an hostes esse visi sunt tibi. RAGEL. Nescio. Il
quod properantes veniebant. BAV. Hostes sunt igitur. ABDIS. Qui scis an idci
perent, ne Hispanorum, (qui omnia fere circum obsident) custodias elapsi, iterum
insidias inciderent, ab iisq; caperentur. BAVDELIS. Omnia timeo, & quid timeam
ABDISBAR. Desine quæso male suspicari, & ad eas miserias, quas res ipsa, & adu
tempora ferunt, metum & sollicitudinem (vt reor) vanam adiicere, BAVDELI
Ragel: qualis fuit habitus iste quem dicis. RAGEL. Censen' me potuisse ex specu
to omnia considerare ac perpendere? Illud tibi affirmare possum, quod eorũ habit
or nostro quam Hispanico visus est. ABDIS. Rex ne dubita, nam nisi me animus fal
sunt. BAVDELIS. Ita deus faxit. Sed opportune adest Bomilcar alter speculator
Hic te certiorem reddet.

BOMILCAR. ABDISBAR. BAVDELIS REX.

ECquis me vnquam fuit felicior nuntius? Nemo hercle quisquam: Nam tãtum
gi apporto, quantum à dis vix audeat optare. Sed vbi eum quæram? quem p
ABDIS. Audin' tu illum? BAVDELIS. Audio, sed quid dicat non satis intelligo. A
tus est. BAVDELIS. Ita videtur. Heus Bomilcar. BOMILCAR. Haud mirum e

rantem de via. Quis me vult? BAV. Is qui tibi imperare poteſt. BOMILCAR. Hem, ſis Rex, te ipſum quærebam. BAVDELIS. Quid eſt Bomilcar, quid affers? BOMIL. nuntium, cuius te maxime participē fieri velles, ſi ſcires quantum in eo ſit boni. AB- ixin' tibi te fruſtra timere? BAV. Explica ergo quamprimum quid apportes, & me- quo nunc ſum, adime. BOMIL. En adimo: Legati Turcarum imperatoris ad te cum ribus veniunt. BAV. Qui id ſcis? BOMILCAR. Quippe qui ex ipſis audiui. Nam, vt tis ſpeculatoris poſcebat officium, illis viſis, curaui vt ſcirem qui nam eſſent, & errent, quibus cognitis ad te quamprimum aduolaui. BAV. Diligentiam tuam lau- ſumme rerum opifex gratias tibi ago, quod ex tot vnus tandem lætus allatus eſt nun- disbar, propera illis obuiã, atque huc ad me quamprimum eos adduce. Nam vbi in- opus ſunt facto, imperauero mox huc reuertar, vt legatos hic coram omnibus ho- e excipiam, quo populus qui iam diffidebat rebus ſuis ac noſtris, horum aduentu a- tulum à malis reſpiret. Vos ad ſpeculas veſtras redite, atq; heus curate, vt ita diligen- eruetis, quæ apud hoſtes gerantur omnia, vt ne muſca quidem illic ſe commouere, quin à nobis ſtatim certior fiam.

LEGATVS BAIACIT IMPERATORIS TVRCARVM. ABDISBAR. BAVDELIS REX GRANATÆ.

non poteſt quanta me cœperit voluptas poſtquam Granatæ mœnia proſpexi. Tot im pericula maris ac terræ in tam longa peregrinatione paſſus ſum, vt nunquam me olumem peruenturum putarem. ABDI. Non mirum ſi gaudes. Quid eſt enim iu- s, quam extra pericula poſitum, præteritorum laborum recordari. Sed Rex egredi- EG. Salue optume Rex. BAV. Et vos ſaluete. LEG. Magnus Turcarum imperator litteris ad te nos ire iuſſit, quas vbi legi mandaueris, quod veniamus explicabimus ege has Abdisbar. ABDISBAR. Cedo: Soltan Baiazit magnus Turcarum imperator Granatæ. Regi. S. P. D. Qui tibi has reddidit, familiaris noſter eſt magnæ apud nos tis & gratiæ: ei mandauimus, vt nonnulla noſtris verbis tibi nuntiaret. Quare fidē as, & quæ ex eo acceperis, putato ex me ipſo accepiſſe. Vale ex vrbe noſtra Con- poli decima Calend. Octobris. LEG. Optume Rex magno animi dolore nuper eſt inclytus imperator Turcarum: quod accepit ex tam munito, & viris, armis, e- ffluenti regno, nihil tibi reliquum eſſe præter hanc vnam vrbem imperii tui domi- & tot quondam Regum potentiſſimorum fortiſſimorumque parentem, quos fe- iuerſæ Europæ populisq; Chriſtiani nominis ſæpe terrori fuiſſe. Reliqua omnia caſtella, vrbes, prouinciasq;: partim belli impetu & terrore perculſas deditione artim & maiore quidem ex parte, vi ferroque expugnatas ac direptas, in hoſtium imo communium, ditionem iuſq; conceſſiſſe, metuendumq; eſſe, niſi tibi aliunde tur, ne cum magna tua tuorumq; clade, & ſimul Mahometis ſectatorum ignomi- oſti ſuccumbas, aut turpem deditionem facere cogaris. Cumque animaduerte- ncendium, niſi celeriter extinguatur, aut ſaltem ſubductis fomentis imminuatur, ſſe latius diffundi, & Affricam primo, deinde etiam Aſiam fortaſſe corripere: ſta- ommune incendium extinguendum, communibus quoq; viribus occurrere, & parte, tibi regnoq; tuo, qua poſſet ope, non deeſſe. Itaque nos huc ad te legatos i verbis eius polliceremur, primo quoq; tempore, quo tempeſtiuum eſſet ad na- m mare, cum ingenti claſſe Siciliam Sardiniamq; inuaſurum, & ita illic omnia oque vaſtaturum: vt Hiſpaniæ Rex, ſuorum clade perculſus, & in diuerſa di- ab hoc affecto & prope iam confecto bello deſiſtere, ſuisque opem ferre, ac po- ropulſando quam de inferendo bello cogitare cogatur. Non minus autem liben- d te ſubſidia imperator meus mitteret, niſi per tanta terrarum ac maris ſpatia abs , id ſibi difficilimum periculoſiſſimumque fore exiſtimaret. Quam ob rem optu- eius nomine te bono erectoque animo eſſe iubeo, hortorq; vt interim has belli dif- ac pericula, longæque obſidionis moleſtias, patienter ſuſtineas, & quiduis po- mum inducas quam deditionem facere. Id eſt enim Chriſtianorum ſuperbiæ eſſe, & in turpem perpetuamque ſeruitutem te tuosque tradere; ſpereſque deos & auxilio tibi non defuturos, niſi per ignauiam, puſillanimitatemque (quod de utis viro nefas eſt ſuſpicari) prius tibi ipſe defueris. Munera autem hæc læto ani- que ſuſcipe, ea enim tibi de more Baiazit mittit, vt ſint fœderis & amicitiæ in- rtiſſimum pignus, & monimentum. BAV. In tempore ipſo Legate cariſſime,

cum istis mandatis te inclytus imperator tuus, & ipsa (vt reor) fata miserunt. Ita enim er
bello fractus, tot curis fatigatus, tot malis, tot aduersis casibus oppressus, ita spes omnes
quam vanæ ex animo exciderant, vt iam nihil fere aliud quam de faciēda deditione co
tarē. Nunc quando tam opportunum subsidium mihi Baiazit pollicetur, certum est om
experiri, extrema quæq; pati, etiam si ad humanos cibos redigeremur (vt in similibus
forte minoribus casibus Hierosolymitanos obsidēte Tito, ac plerosq; alios populos fa
se tradunt) potius quam deditionem facere: præsertim cum plura imperatorem tuum
polliceatur, re ipsa præstiturum confidam, ea animi magnitudine, ea potentia, ea postr
fide illum esse omnes prædicant, statimq; non committere, vt quando dii homines
adiuuant (quod bene abs te dictum est) nobismet ipsi defuisse videamur. Gratiam au
quam pro tantis erga me meritis illi referam, in hac præsertim afflicta fortuna, nullam
beo: sed sperare debet illum quem pie colit communem deum, qui bene facta homi
audit ac videt, ac pro meritis vnicuiq; iusta præmia tribuit: gratiam sibi cumulatissi
relaturum. Ego vero si eius ope (quod spero) seruatus fuero, hoc imperium, hanc regia
gnitatē, & postremo hanc animam ipsam, quam spiro, illi acceptam referam, memori
tanti beneficii colam beniuolentia sempiterna. Munera vero libenter accipio, eaq; no
tum vt amicitiæ ac fœderis nostri, sed fidei, quam mihi seruaturus est, firmissimum p
perpetuumq; monimentum inuiolata custodiam. Vos munera istæc intro auferte: ac
te architriclino vt cœnam mihi & his nobilibus hospitibus regio luxu paret, volo eni
hunc diem lætum festumq; agere, & cum omni gaudio & alacritate celebrare. Tu ve
garè cum tuis regiam ingredere, vt dum ego sacrificiis intersum, ac deo nostro pro
meritis gratias ago, paulisper requiescas, & postea simul mecū in cœna recreeris. L
Ego vero ac lubens, nam de via fessus, quiete præsertim indigeo.

Ferdinandus Rex. Elisabetha Regina. Petrus Mendoza Cardinalis.

Quis hoc non admiretur, tanta hos perfidos Mauros præditos esse pertinacia atq
cordia, vt cum vndique adeo circunsepti, vt vix quisquam nisi per incertos t
& loca feris, capris pene inuia, ad eos penetrare possit, cum armis nostris obsistere?
diutius tolerare nequeunt, tamen deditionem (quam se dudum ostenderant esse fa
procrastinent, & animum nostrum iam ad maiora tendentem, in hoc segni bello de
occupatum? Nam si in aciem sæpe prodirēt, minus ægre ferrē has obsidendi molest
post prima illa prælia, quibus nostram militumq; nostrorum vim ac virtutem sen
semper se vallo ac mœnibus tutati sunt, nec aperti certaminis copiam vllam fecere
Sapiunt mea quidem sententia, nam stultissimi forent, si virtute ac viribus inferio
superiore contenderent. Rex. Quid igitur faciemus? Reg. Nempe vt cœpisti. C
est fortitudine, aliisq; bellicis virtutibus, quibus polles plurimum, vt illis vtaris. C
est patientia, ab qua nonnunquam (quæ tua est animi magnitudo atq; ferocia) vid
horrere, eam quoq; amplectaris, omnia enim tempus habent suum. Nunc meo iud
tientiæ tempus est, vt videlicet postquam hyems grauis instat, neque manum co
audent hostes: neq; sine manifesto periculo ad vrbis mœnia tanta militum frequ
scorpionibus, balistis, tormentisq; bellicis munita, licet exercitum admouere tuæ r
que saluti consulas, & æquo animo has belli moras perferas. Car. Sapienter more
gina tibi consulit inuictissime Rex. Nam capitis adire periculum, nisi necessitas v
probo. Et sane quanto magis exuperas virtute, tanto æquius est reginam, atque
omnes, qui ex te pendemus, de tua salute esse solicitos, omnesq; casus, qui homin
re possunt, maturius expendere, & nonnunquam fortunam nimium fauentem
Rex. Fateor ita esse vt dicitis, sed tamen strenuis ducibus vetus illud verbum in
per esse consueuit: Non sine periculo fit magnum facinus ac memorabile. Reg.
riculum vbi de vita agatur, te adire minime velim. Qui scis an breui, si paulisper m
cueris, veniam hostes oratum venient, seque cum id minus existimes, vltro deda
Nimis sero id facturos arbitror, nisi eos omnibus modis & artibus terruerimus
nunquam passi fuerimus quiescere, nisi postremo omnes nos aditus explorare,
expugnationem vrbis vias tentare persenserint. Cardi. Video te Rex inuader
cupiditate flagrare, quod magnoperè laudo. Nam id magnitudini animi debet ad
rum à Reginæ consilio, quo te ad patientiā adhortatur, non sine magna ratione
dum puto. Nam si tibi iucundum est, gloriosumque existimas in præliis sæpe ver

res etiam oportet, non minorem fere gloriam consecutum esse Fabium Maximum, m Scipionem. Siquidem Hannibalem Scipio in acie vicit, eundem antea Fabius iuue- er exultantem patientia sua domuit, & vt vinci posset effecit. Ille Africanus cognomi- us est. Hic imperii scutum, & rei Romanæ restitutor à populo est vocatus. Imitatus es tenus Scipionem fortiter dimicando, imitare nunc paulisper Fabiũ sapienter cunctan- REX. Laudo consilium vestrum, & eo vtar suo loco & tempore, sed mihi nunc aliud let occasio, quæ prætermittenda non est. Nam & Scipionem, quem me dixisti hacte- imitatum, & vere dixisti, vtinamq; vt eius virtutem sequor, ita assequi possem, sed Sci- nem solitum dicere accepimus, tunc esse cum hoste confligendum, cum aut necessitas dit, aut obuenit occasio. REGINA. Dic obsecro mi vir, quæ est ista occasio, quam tibi æsentia secus quam nos consulimus, suadere dixisti? REX. Dicam, neq; enim fas est quam vobis esse absconsum ac reconditum, sed animum aduortite. REG. Istic sum. .. Et quidem ego præsto sum. REX. Explorator Didacus modo nuntiauit defensores os esse in mœnibus, eosq; patientia nostra, quia proximis diebus paulisper quiesce- rmissi sunt, factos esse multo negligentiores solito. Idem ait se animaduertisse in po- ore vrbis parte, locũ quendam non satis munitum, muro illic vetustate collapso, sed ltis, sentibus & caprificis obtecto, eundemq; locum ab hostibus negligenter custo- quod sit à castris nostris auersus, neque ex ea parte fuerint hactenus ab exercitu no- exati. REG. Quid igitur facere cogitas? REX. Si tacueris, citius audies. REG. Ta- clubens, nam mulieri decus affert taciturnitas. REX. Hoc mihi sedet in animo, quã- c se præbet occasio, belli tentare fortunam lectissimos milites, ex ea parte vbi locum inus esse munitum, in insidiis collocabo, reliquum exercitum, ad hanc partem, quæ s opposita est, ad mœnia admouebo, hi scilicet pugnabunt acriter, totumq; in se ho- impetũ oculosq; conuertent. Interim fortasse dabitur occasio iis, qui in insidiis erunt a defensoribus vacua capiendi, in vrbemq; irrumpendi. CAR. Profecto prudentis- stud consilium tibi venit in mentem, idq; magnopere laudo, nam prospere gerendæ ultatem omittere, extrema dementia est. REG. Placet hoc tibi consilium? CAR. ni? cum sit plenum prudentiæ. REG. Mihi quoq; ita videtur. Sed si pugnare statuis REX. Statuo quidem. REG. Obsecro ne ad mœnia propius accedas, vnde te bali- tormenta impetere possint, nimis enim misere ea timeo. REX. Ne timueris: Deus e- ius causam agimus, nos tuebitur, pugnabitq; nobiscum. Tu modo (vt solita es) ad i- ac diuum Iacobum, quem tam pie colis, preces fundito: cõfido enim pro ea religio- ietate, quæ in te summa sunt, tuis precibus victoriam nobis posse impetrari: quemad m (vt sacra narrat historia) populus Israelita Mose orante vincebat. REG. Vtinam m digna sim quæ audiar, nam piæ preces non deerunt, sed spero potius Deum (qui ibi deditam mentem intuetur) qua non ad tuam, sed ad eius laudem & gloriam om- iones, conatus, cogitationesq; tuas dirigis, virtutem tuam adiuturum. REX. Ita pro nensa bonitate, non pro nostris meritis (quæ perexigua sunt) faxit. Heus tubicen ad- o omnes duces, centuriones & milites nostros, ad pugnam ineundam se parent: vt npus prælandi mihi visum fuerit, nulla sit mora quin eos instructos in aciem edu- eam. Eamus iam hinc in castra, vt ego quoq; arma induam, & milites adhorter. ræ, nos te sequemur.

HAMETES EXPLORATOR. MANSIR CVSTOS.

go infelix homo, sum, qui nihil vnquam nisi molesta ac tristia regi meo nuntiem. N. Iussit me Rex hic in porta, quæ ad hostes spectat, dum sacris interesset, ac cœna- ere & qui intrarent quiq; exirent, diligenter obseruare, ac si quid ex hostium ca- i afferretur, renuntiare. HAM. Sed mihi ad Regem properato opus est. MAN. qui tam huc festinat, & secum nescio quid fabulatur? HAM. Vt quamprimum onueniam, & huius quicquid est participem faciam. MAN. Ibo obuiam homini, quid afferat, nam nisi me oculi frustrantur, explorator est Hametes. HAM. Nisi e- atim quoad potest, rebus suis ac nostris consuluerit, aut potius deus quispiam xerit, actum est illicet perimus. MAN. O Hamete. HAM. Quis me vult. MAN. nicus tuus. HAM. Quid est quod me velis? MAN. Quid apportes scire velim. egius sum explorator, non tuus. MAN. Verum, sed tamen licet ne mihi hoc ire, lęta ne, an tristia apportes? HAM. Istuc tibi vultus & color meus, te, indicare possunt. MAN. Tristia ergo sunt, nam & ora pallor occu- tis ac perturbatus videris. HAM. Bene ariolaris.

BAVDELIS REX. HAMETES EXPLORATOR.

PRouiſo quid rerum geratur, an noſtri in officio ſint, & item an hoſtes noui quicqua (vt aſſolent) moliantur. HAM. Regem opportune video adibo propere. BAV. O H mete. HAM. Salue Rex. BAV. Quid affers? HAM. Heu me miſerum. Non læta. BA Hem: Iſtuc haud mirum eſt, quippe qui per hoſce annos aliquot nunquam niſi talia nu tiaueris mihi. HAM. Vt res ſunt, ita nuntium eſſe oportet. BAV. Eloquere vno verbo qu id fiet: Nam quandoq; magis cruciant expectata mala, quam præſentia. HAM. Reg Hiſpaniæ ex transfugis comperi, decreuiſſe exercitum omnem, cunctasq; belli machi mœnibus admouere, & fortunam quæ hactenus ei ſemper arriſit, experiri ſuam. B. Væ miſero mihi. Nonne hoc monſtri ſimile eſt, me non potuiſſe vel diem vnum integ lætum agere? Paulum gauiſus eram aduentu Legati imperatoris Turcarum, en ita hic nuntius perturbauit omnia. Verum illud profecto verbum eſt, quod à ſapientibus audio: Riſus dolore miſcetur, & extrema gaudii luctus occupat. Sed quem horſum feſt tem video? Audalla curſor noſter eſt: aliquid credo apportabit eiuſmodi: Præſtol eum hic pauliſper, nam iam hic aderit, ita in curſu velox eſt. Interim cogitabo quæ hi facto opus ſunt, vt hoſtium impetus, ſi vrbem oppugnatum venerint, propulſem. quando tanta nobis ſubſidia promittuntur, non decet me fracto & conſternato anim ſe, & committere, vt prius per ignauiam aut metum, hoſti ſuccumbamus, quam à Tur imperatore ſuccurratur.

AVDVLLA CVRSOR. BAVDELIS REX.

VBi ego nunc regem quæram? qua potiſſimum inſiſtam via? BAVDELIS. Quam cit dulla curriculum euaſit, numne hominis celeritas fefellit? AVD. Regem oppo video. Rex æternum viue. BAV. Quid eſt? AVD. Recte. BAVDELIS. Quid recte? Audies, Offendi modo Tabellarium Numidiæ regis, qui deceptis hoſtium excubi gno cum periculo ſe euaſiſſe narrabat, aiebatq; cum regis ſui litteris ac mandatis qu tiſſimis ad te properare, quo audito ego præcucurri, vt te quamprimum hoc affi gaudio. BAVDELIS. Vtinam tibi vera narrarit: Sæpe enim Tabellarii (vt vulgo dic in ore mendacium, in tabellis veritatem ferunt. Sed quicquid ſit, eum ad me intro ci curato. Nam militibus edicere volo, vt arma capiant, paratique ſint, vt ſi hoſtis a nia propius acceſſerit, & impetere & propulſare poſſint.

AVDVLLA CVRSOR. TABELLARIVS NVMIDIÆ REGIS. PVER.

HOſpes quam cito me conſecutus es, non videris ſane laſſus de via, TABEL. A ſum huic labori. Nam à puero Africam Europamq; perferendis huc & illuc peragraui. AVD. Vere dictum eſt: Magni referre hoc vel illo modo ab ipſa adol inſtitutum eſſe: Sed rex iam te expectat, ei enim aduentum tuum nunciaui. TA is eſt? AVD. Intus. TABEL. Fac me ergo ad eum deduci. AVD. Ea in primis grat ſtiti: I puer & recta hunc in Regiam ducito. Ibi rex eſt, nam ego hic amicum pauli operiri meum, mox ego quoque iſtuc conceſſero. PVER. Præſto ſum, tu me TABEL. Propera, ſequor. AVD. Quam gaudeo me primum Regi aduentum huiu larii nũtiaſſe: nam ſi vera mihi narrauit, aliquam apud Regem inibo gratiam, quo ei id gaudium obiecerim, & ſimul aliquo forſan munere (vt in talibus ſolet eſſe me afficiet. Sed hic meus amicus ceſſat diu, ſi ad conſtitutum venire volebat, ia eum hic adeſſe oportuerat. Nam quæ eſt hæc hominum impudentia? Non ſat amicorum vti opera, niſi etiam eos longæ expectationis mora defatigent. Sed exit, lætus eſt, quantum video, verus fui nuntius. Ego vero ad meum munus abe me hic videat otioſum, nam compellandi eum non ſatis idoneum tempus videtu

BAVDELIS REX.

GRatias tibi ago ſumme Iupiter, qui me ex alto miſeratus, tandem tot miſe ruisq; noſtris diuinam aliquam opem præſtiturum ſignificaſti. Tu enim (t paulo ante Turcarũ imperatori eam mentem indidiſti, vt inſulas hoſtis noſtri d

proponeret inuadere. Tu idem nunc Numidiæ regis oculos hactenus caligantes
ti, vt aliquando intelligeret, non posse hoc regnum cadere: quin secum magnam
partem trahat, pariq; ruina inuoluat. Tu itaq; hoc ei in animũ induxisti, vt q, per li-
as, quas modo hic tabellarius reddidit, mihi ostendit in auxilium nostrum, cum o-
s regni sui viribus, terra mariq; descendere proximo Vere decreuit. Quare pater
otens ne tanto tuo fauori deessem: Almansorem præfectum cum omni equitatu, &
copiarum parte iussi posteriore vrbis porta exire exercitumq; hostium nihil minus
tẽ à tergo inuadere. Spero enim te duce, illum facile casum victoriæ inuenturum,
em eatenus profecturum, vt hostis sibi quoque cauendum esse cognoscat, libenti-
nos quiescere patiatur: interim promissa subsidia hic aderunt, & non solum propul-
lum, sed etiam inferre poterimus. Nunc huc prodii, vt præsto essem, si illis auxilio
ret, nam reliqua omnis copiarum pars in armis est, signum à nobis expectans, aut
exercitum ad muros admoueret, vt ad resistendum parati essemus. Sed quid est
od Regina ita exanimata ad nos egreditur? Non temere est, prodibo illi obuiam, vt
rimum quicquid, id est, sciam,

GINA GRANATÆ. BAVDELIS REX. ANTYPHO SOMNIO-
RVM CONIECTOR.

era me, quam timeo quorsum euadant hæc visa somniorum? Sed eccum Regem
ideo. Salue vir. Salue nostra spes. BAV. Et tu quoque salua sis mea vxor, vnde tibi
idatio? REG. Non ab re est, quia videlicet sum de tua exercitusq; salute sollicita.
LIS. Istuc pudicæ, & virum suum amantis matronæ est. Sed quid noui est, quod nũc
olito sis de nobis anxia. REG. Dicam tibi: Nam huc ea gratia ad te prodii. BAV.
eso quid est. REG. Accepi te mandasse Almansori copiarum tuarum præfecto, vt
doriretur, id nollem factum. BAV. Cur nolles? REG. Quia præter id quod displi-
iam populique salutem in tam manifestum discrimen coniecisse, somnium, quod
a nocte vidi, maiorem in modum me terret. BAV. An tu somniis credendum esse
as? REG. Quid ni? cum & ipsa in vtranq; partem multa somnia vera experta sim, &
tibus viris acceperim, solere deos per somnium futura nonnunquam mortalibus
are? an non in tuorum sapientum numero & somniorum coniectores habes? BAV.
quidem, sed raro eorum opera vtor, quanquam ipsi sæpe mihi persuadere conan-
omniorum monitus negligam, enumerantes Almicaris, Hannibalis, matris Phala-
phoclis, Socratis, & aliorum plurimorum tam philosophorum quam ducum som-
non magis somnia quam oracula certissima fuisse contendunt. REG. Cum igitur
rum veritatem tot exemplis confirment, & pluribus rationibus asserere, vt credo,
cur fidem illis abnegas? BAV. Non abnego omnino, sed non facile adducor, vt il-
am. Sed cedo istuc tuum somnium, REG. Visa eram secundum quietem videre
suborta tempestate fulmen è cœlo magno cum fragore lapsum, templum
Meschit dicimus, magno motu concutere, Mahometis & aliorum prophetarum
um monimenta ad terram dare. Indeq; statim in Africam transgressum, ma-
us prouinciæ partem depopularier. Quo somnio exterrita, è sopore confestim
proripui, fuitq; in animo id tibi extemplo nũtiare, obtestariq;, nequid magnæ rei
ggredereris: Nescio quid enim animus mihi præsagibat mali, ni verita essem,
imiam (vt ais) fidem somniis adhibentem tuo more deluderes. Nunc cum acce-
e misisse præfectum cum exercitu, qui cum hoste confligeret, diutius mihi reti-
non putaui. BAV. Prudenter fecisti, nam & si ego non soleo magnopere huius-
bus moueri, tamen nihil omitterre quod vsui aliquando esse, & ad capiendum
m pertinere possit, prudentis esse existimo, præsertim cum somnium istud tuum
t videatur negligi non debere. Aduocemus igitur Antyphonem, qui nobis hoc
n coniectet: Nam is præter cæteros in hoc genere pollere existimatur. ANTY.
me, quid Rex iubes? BAV. Tun' hic eras? ANTY. Eram quidem. BAV.
tur hactenus reticuisti? ANTY. Quia non decet seruum, domini se colloquio
nter ingerere, & simul quia Reginæ somnium me magnopere perturbauit. BAV.
audisti? ANTYPHO. Quid ni, qui inter hos comites tuos vna semper af-
BAV. Quid sentis, aut quæ te res adeo, vt ais perturbauit? ANTY. Non vna
mæ. Cæterum velim Rex vt alios quoque coniectores, ac Mathematicos tuos
es, qui mecum vna hoc somnium interpretentur: Nam plurimorum iudiciũ certi-
dici solet, illic esse salutem, vbi fuerint multa consilia. BAV. Nihil opus est aliis,
is vni tibi in hac arte tribuo, quam reliquis omnibus. Edissere igitur mihi vno

verbo,ſi potes, quid ſibi velit hoc ſomnium. ANTY. Dicam,licet inuitus. BAV.Eloc
ſubito. Nam me iſtæc tua plus torquet mora. ANTY. Finem Regni tui iam affore
ſomnio ſignificatur. BAVDELIS.Hem. Vnde coniecturã facis? ANTYPHO, Dicã:Te
ſtas quam ſe vidiſſe in ſomnis Regina commemorat bellum eſt , quo Regnum tuum
quam agri tempeſtate vaſtatum eſt. Fulmen, Hiſpaniæ Rex eſt qui nimirum à cœl
ſus dici poteſt : Nam vt vides illi cœlum & ſydera omnia fauent. Concuſſione tem
monimentorum in terram caſu, portendi autumo, hanc vrbem breui in hoſtium po
tem venturam, & in ea non amplius Mahometis legem,ſed Chriſti ſeruatam iri. Poſ
tranſgreſſio eiuſdem fulminis in Africam, & illa depopulatio, manifeſto ſignificat
vrbe capta, bellum in Africam traiecturum, Hiſpaniæq; Regem, ea prouincia impet
perculſa atque proſtrata, maiore ex parte potiturum. BAVDELIS. Heu me miſerum
metuo, ne eueniant iſta quæ vaticinaris. Ita enim apte ſomnium illud interpretatus es
ſomnium, ſed oraculum aut hiſtoriã mihi viderer audire. Quid igitur faciam Ant
ANTYPHO. Quid facias, niſi vt iram dei, qui tibi nunc infenſus eſt, ſi poſſis, placare ſt
ac tibi Regnoq; tuo, dum licet conſulas. BAVDELIS. Recte mones. Sed placandorum
rum munus ad te potiſſimum pertinet mea vxor, quæ cum religione ac pietate præ
cilius nobis numina irata reconciliare poteris. REGINA. Nihil faciã libentius: no
pietate ſuperiorem me exiſtimem, ſed vt quemadmodum meo ſomnio mala fata
gnita ſunt, ita meis precibus, ſi fieri poſſit, eadem auertantur. BAVDELIS. Ita deus fa
ſupplicatum. REGINA. Abeo, vos me ſequimini.

BAVDELIS REX. ANTYPHO. MESSI CVRSOR.

NVnc vana ſpes eſt in exercitu noſtro qui ſi bene rem geſſerit, non erit tam cito
omnino deſperandum. Si male, actum eſt illicet. Ita ne cenſes Antypho? ANT
ſentirem iam tibi explicui. Ita profecto ſomnio dei voluntatem mihi perſpicere vi
vt vix fieri poſſe putem, amplius vt læti quicquam aut proſperi nuntietur. BAV.T
ſciemus, num quæ in exercitu ſpes reliqua ſiet. Meſſi curſorem ex noſtris, qui cum
cto exierat, huc properantem video: præſtolari volo, vt primus ſciam quid boni
afferat. Væ miſero mihi, vt animus inter ſpẽ & metũ dubius trepidat: feſtina Meſſi
nunc piger videtur. ANT. Non mirum. Nã cupido animo celeritas ipſa tarda eſt. S
properas ſcire, quæ fortaſſe poſt velles neſciſſe. BAV. Quoniam hoc more human
euenit, vt nimis miſeri mortales miſerias ſuas ſcire properẽt. Meſſi, Satin' ſaluæ? M
nam. BAV. Quid mali eſt? dic ſtatim mihi. MES. Exercitus. BAV. Quid exercitu
Tuus. BAV. Iam teneo, fuſus eſt? MES. Imo ad internecionem cæſus. BAV. Heu
ſerum, perii, interii, nullus ſum. ANTYPHO. Ne te crucia obſecro Rex. BAV. Oc
cidit ſpes omnis, & fortuna noſtri nominis, exercitu amiſſo. ANT. Quin ſatius eſt
tempus eſt, priuſquam hoſtis vſus victoria, mœnia inuadat, ſeniores & procere
concilium huc euocari iubeas, ac de eorum conſilio, tibi regnoq; tuo, quoad fi
conſulas. BAV. Bene mones, præſertim cum ego præ dolore vix ſim apud me. Tu
gitur cura, vt Serraia cum reliquis, quos ſolitus ſum in rebus grauioribus conſul
to huc adſint. ANTYPHO. Curabitur. BAV. At celeriter. ANTYPHO. Iam
aderunt.

BAVDELIS REX. MESSI CVRSOR.

INterim volo ex curſore rem certius cognoſcere. Dic mihi Meſſi, ſi exercitus no
ditus deletus eſt, quonam modo tu incolumis euaſiſti? MES. Dicam tibi, pr
conualle iſtac ſiniſtrorſum commiſſum eſt, me præfectus in ædito ac tuto mo
ſpectari poſſent omnia, locarat, quo tibi victoriæ aut fugæ nuntius eſſem, cuncta
& ad te propere cucurri. BAV. Cedo: Ipſe præfectus quid? MESSI. Occidit vna
teris. Strenuiſſimus enim quiſq; in pugna cecidit, pauci admodum viui licet gra
cii, in poteſtatem hoſtium redacti. BAVDELIS. Quid, Rex ipſe in prælio interf
SI. Non interfuit ſolum, ſed præfuit, vidi ego illum noſtrorum ſanguine
tem, per totum agmen manibus, oculis, clamore volitare, & ſtrenui mi
optimi ſimul imperatoris officia exequi. BAVDELIS. Male eſt, r
uertere ad tuam ſpeculam, vt obſerues, quid hoſtes parta victoria moliantur.
SI. Fiat.

BAVDELIS REX.

Fortuna,quæ ſoles eſſe tam inconſtans & varia,vt in meam meorumque cladem ac
perniciem conſtans & certa es? Decimus agitur annus,ex quo nullum fere diem læ-
exegi. Omnia ſemper aduerſa fuere. Raro quicquam niſi turbulentum,triſte, ac mo-
n aut audiui,aut vidi. Res dura,ſpes multo fuit aſperior: hodie paululum gauiſus e-
duentu legatorum,heu miſero mihi, quam cito ad luctum & lacrymas ea gaudia re-
unt.Sed eccum Antyphonem,cum Sarraia & reliquis ſenioribus adeſſe video.

ANTYPHO. SERRAIA. BAVDELIS REX. HALI CONSVLTOR.

ne cenſetis? SERRAIA. Prorſus ita,Nam nulla alia ſalutis via oſtenditur. BAV-
IS. Heus Antypho diligens fuiſti in mandatis noſtris obeundis. ANTYPHO. Meo
us ſum officio. Sed non fuit opus me in his conuocandis magnopere laborare. Nam
clade exercitus quam incertis rumoribus neſcio quo modo acceperant,ſponte cō-
ant omnes.Iamq; huc ad te ibant, te vt orarent, tandem aliquando tuæ communiq;
um ſaluti proſpiceres. BAVDELIS. Audierunt ne quæ geſta ſunt omnia? ANT. Plura
vellent. BAVDELIS. Vidiſtis ne vnquam hominem infeliciorem,quā ego ſum? SER.
q; adeo hos omnes collegas meos, quippe qui tuam ac noſtram vicem doleamus.
ELIS. Non ita eſt. Nā quo meus ſtatus eſt ſublimior,eo caſus eſt altior,& ruina graui-
ER. Verum eſt, ſed tu ſtare potes nobis cadentibus, nos te cadente, ſalui eſſe non
nus. BAV. Miſſa hæc faciamus,quid tandem in tanta aduerſitate fortunæ mihi con-
SER. Dicant ipſi, quibus cum,vt iuſſiſti, communicaui omnia. Nam quid ego ſen-
n initio cum nondum eſſet ſubſecuta clades exercitus, tibi explicui. BAV. Dic Ha-
tibi videtur? HALI. Mene? BAV. Te ergo,quem vt ætate,ita prudentia cæteros an-
ar eſt. HALI. De prudentia alii iudicent,ſtudium certe & fidem erga te meam,ſum-
; in conſulendo libertatem tute noſti. BAV. Nil deeſt tibi quod ad fidum amicum,
mum virum pertineat. Sed dic quid conſilii mihi capiundum ſit, HALI. Quando
es, dicam id quod mecum vna omnes iſti ſentiunt. Nam iamdudū inter nos hanc
actamus, & ſuper ea diſceptamus, BAV. Hem iſtuc volo,& ſi potes, vno verbo ex-
HA. Iam omnes quamprimum deditionem tibi faciendam eſſe cenſemus. BAV.
HALI. Quid dubitas?cum id non modo neceſſarium,verum etiam vtile ſit. BAV-
uomodo? HALI. Primum vides amiſſo exercitu & omni flore iuuentutis,nullam
plius in armis ſpem fore, metuendumq; eſſe ne hoſtis, tanta victoria elatus mœnia
t. Quod ſi fit, perimus omnes illicet. Vt enim vrbe expugnata (quod tantæ poten-
virtutis viro erit perfacile) aut mortem crudeliter oppetemus, aut in prædam miſe-
nq; ſeruitutem, vna cum coniugibus & liberis trahemur. Deinde, vt hoſtis quieſcat
mihi crede) haud faciet,non intelligis hunc populū, tanta ſenum,puerorum,ac mu-
turba ſuperſtite, cum iam omniū nos alimentorum genera defecerint,famem diu-
rare non poſſe? Nam in externis auxiliis ſpem ponere,ea vero ſumma foret demen-
nim omittā, quod ea iampridē fruſtra expectamus, illud dico, ſi vniuerſa Aſia &
n auxiliū noſtrum cōſurgeret,vix fieri poſſe, vt hanc vrbem ex faucibus imminen-
s, iam,iamq; abſorbentis eriperet. BAV. Quæ nos vis belli vrgeat,& famis neceſſi-
io. Sed ego mortē ſeruituti anteponendam puto. Nam quid eſt aliud ſe dedere, quā
utem ſe hoſti addicere. HALI. Non ita eſt Rex. Magni enim referre arbitror cui
. Primum Ferdinando & Eliſabethæ Hiſpaniarum principibus ſubeſſe, non ſer-
l libertas appellanda eſt. Sunt enim (vt noſtri quoq; fatentur,& conſtans fama præ-
ntæ humanitatis, manſuetudinis, atque clementiæ: tantum in ſumma poteſtatē
mnium modum tenent, adeo denique ſunt omnibus animi & corporis dotibus
vt beatius pene videatur, illis ſeruire, quam aliis imperare. Deinde ſi te ſpon-
eris, non vt ſeruum, ſed vt clientem, & amicum in ſuam fidem, qua ſunt beni-
mihi crede) recipient. Rondenſes, Loſcani, & pleriq; alii, qui ſe ſponte dedi-
ibus nihil pene ademptum eſt, præter iniuriæ licentiam, quique pari quodam-
re cum Hiſpanis viuunt, Regiæ humanitatis & clementiæ locupletiſſimi teſtes
Malacenſes (vt alios ſileam) qui obſtinatis animis belli impetum experiri volue-
ia capta & direpta, in catenis per omnem Europam tracti, ſuo ludibrio omnes
npleuerūt. Poſtremo ſi tibi conſilium caperes, forſan tuam iſtam animi magnitu-
on improbarem, qua dicere ſoles, præſtare virorum more, pugnantes occumbere

quam vlli hominum subesse. Nunc cum simul etiam deliberandum tibi sit, de coniugi
& liberis, atque omni populo ditioni tuæ subdito, si tibi minus parcis, at illis parcas, &
pertinacia non cōmittas, vt ea illis eueniant, quæ vrbe capta victis accidere solent, quæ c
dem talia sunt, vt ea fugiat ac reformidet oratio. Quare cum necessitas te, vt fateris, vi
at, vtile sit, & non indecorum tam modestis, tam mitibus, tam omni virtutum genere p
stantibus principibus colla submittere: nihil cunctandum, quin statim deditionem fac
censeo. BAV. Ita vobis videtur. HALI. Non solum videtur, sed id vt facias, etiam
etiam obsecramus. BAV. Fiat. Nam malo vobiscum errare, quam mea prudentia fre
recte sentire. Eamus igitur intro, vt oratores eligam, & ea, quæ ad deditionem facien
pertinent, parem.

GVTTERIVS PRÆCEPTOR MAIOR EQVITVM IACOBENSIVM. FERDINANDVS REX. PETRVS CARDINALIS.

EST vt dixit Rex: Non enim satis est bono imperatori vincere, nisi etiā victoria vti
REX. Et propterea quando hæc victoria nobis cœlitus data est, decreui, vt soleo
cessus meos vrgere, numinumque fauori instare. Atque ea gratia huc prodii, vt hinc
cul considerarem, in quam potissimum murorum partem machinas dirigam, qua vir
gendæ, vbi scalæ admouendæ sint, vbi equitatus, vbi peditatus disponendi, vbi insidi
locandæ. GVT. Sed quis vnquam putasset Mauros istos ausuros esse exercitum tuu
tro lacessere, cum plures iam menses præ timore portas vrbis egredi formidarint? R
suæ stultitiæ ac temeritatis debitas pœnas dederunt. Verum hoc nihil est. Cras faxo
stram ac militum vim melius sentiant. Certum est enim vrbem cras primo mane,
bus viribus totaq; belli mole adoriri, indeq; non nisi ea expugnata & solo ęquata disc
GVT. Facile id fuerit, si tua virtute ac militum robore vti volueris. REX. Ita spero. S
hactenus hanc expugnationem distuli, quod ostendebant hostes, quotidie fere dec
sese facturos. Ego autem militum saluti, (quos filiorum loco diligo) prospiciens, lib
longæ obsidionis tædia sufferebam, quam eos in discrimen adducerem. CAR. Rex
tu illos vrbe exeuntes? REX. Video nunc, postquam oculos in eos conieci. Sed qu
eos ferre putemus, aut quid ferre denique CARDI. Nescio, nisi quod inermes hors
niunt, & si satis cerno, oliuæ ramum paciferæ, manibus gestant. REX. Demi
quid sit, nisi forte sint Oratores, qui veniant vt se dedant, veniam pacemq; postulen
DINA. Bene sibi, si id fecerint, consulent. REX. Nescio quid inter se colloquuntu
pemur eorum sermonem, & eo pacto, quid veniant, sciemus. CARDINALI
optimum est.

ORATOR BAVDELIS REGIS. CARDINALIS. FERDINANDVS REX. GVTTERIVS.

PROFECTO quanto magis magisq; cogito, tanto magis hanc deditionem laud
DI. Audin' tu illum? Nescio quid de deditione loquitur. REX. Audio. ORA
hac potissimum via, salutem nobis, coniugibus, liberisque nostris parabimus, &
direptione excidioque, quod imminebat liberabimus. CARDINALIS. Non dub
quantum audio, quin isti deditionem facturi veniant. REX. Ipsi viderint. Nam
trum malim, nescio: si enim se spōte dediderint, militum saluti (quos in discrimen
re non erit necesse) prospexero. Sin obstinato animo obsidium tolerare voluerin
exercendæ, adipiscendæ gloriæ latiorem campum præbuerint: siquidem magis vi
tescet, & cumulatior erit nostra gloria, vi & armis expugnata Granata, quod br
sequemur, quam spontanea hostium deditione recepta. ORATOR. Opportune I
& non præuideram. Procidamus ei ad pedes, Salue Rex inuictissime, &
quos terra sustinet, gloria & honore dignissime. Cum te non lateat quam graue
videri debeat homini cum Regia dignitate nato, & ab ipsis pene incunabulis, plu
pulis gentibusq; imperare assueto, alienæ se ditioni spōte subiicere, existimare n
tes nō sine summa vrgētiq; ratione Baudelim Regē hactenus nostrū, deditionis f
ius gratia nūc ad te Magnanime Rex venimus) consiliū cœpisse. Licet enim fame
postremo rerū omnium difficultas ad hoc illū impellere videātur, tamē (mihi cre
pud eum, eosq; omnes, opinio & quodāmodo certa spes tuæ bonitatis, fidei, atq
valuit. Nisi enim ipse, omnisq; populus eius ditioni subiectus te his, quas modo r

nisq; tuis singularibus virtutibus erga se vsurum confideret, quibus potius perpeti, quã tradere cogitasset. Nõ deerat profecto nobis animus, si vis ferri vrgeret, mortem pugnando oppetere, aut fame ingrauescente, eam quoquo modo tolerare patienter, c aut amici promissa subsidia mitterent, aut deus fortasse quispiam nos respiceret. Ve hæc (quam dixi) opinio, & spes de tua summa bonitate persuasit, vt viuere etiam nunc eli ac nobis omnibus libeat, neque pudeat, tibi tam inclyto Regi, tam benigno miseldique victori, ceruices summittere. Itaque Baudelis nomine, ipsum, omnem populũ, n, agros, diuina humanaque omnia in ditionem arbitratumque tuum tradimus. Nũc fuerit, ne illum nosque simul hæc spes frustretur, prouidere. Quod vt facias etiam attiam suppliciter oramus & obsecramus. REX. Prudenter factum est ab rege vestro ois: quod nostram benignitatem quam vim & arma experiri maluistis, quodque nulobis esse ad salutem tutiorem portum intellexistis, quam ad nostram fidem clemenue confugere. Quod ne frustra feceritis, sedulo à nobis (bono animo estote) curabi- RAT. Ita speramus optume Rex. REX. Cæterum quo certior sim huic deditioni m subesse dolum, iubeat statim Rex nobilium liberos obsides dari mihi, arma omnia ansferri, captiuos ex Christianis, quotquot in vrbe sunt (quorum salus ac libertas micipue cordi sunt) ad me deduci. ORATOR. Et hæc & alia quæcunque iusseris, faciet, ens Baudelis seruus tuus ne dubitaueris. REX. Ite ergo & hæc curate. ORATOR. n puta, REX. Tu Gutteri cum lecta peditum manu paratus sis, vt cum obsides dedehuc arma detulerint, vrbem recipias: portas, arcem, munitaque omnia vrbis loca, dimo præsidio firmes. Id vbi feceris, ex summa arcis turre solita nostra signa extollito. nim tanquam præceptori maiori equitum Iacobensium, merito debetur hic honor r. GVTTE. Nihil vnquam in omni vita feci libetius, quam hoc facturus sum, etiam si ericulum, (quod nullum imminet) mihi esset adeũdum. Nam quid mihi potest eueniiotius, quam me primum post tot sæcula, in arce Granatæ, dei nostri & tua victoria ollocasse? Vos commilitones mei, eia arma sumite, & mecum ad vrbis portas propiedite, nolo enim vt ulla sit mora, quin statim, cum tempus fuerit, vrbe potiamur. . Quantæ tibi Rex laudi, & quam immortali gloriæ hoc fore putandũ est, cuius cõuctu, ac virtute singulari, hoc tam diuturnum, tam crudele, tam intestinum, ac vias ipsis Christi fidelium inhærẽs inceptum, administratum & cõfectum est bellum? antum Gutterius noster (& merito quidem) iam nunc gloriatur, se primum Granaas & arcem, tuo nomine victorem intraturum. REX. Quin potius deo nostro, à nanant bona cuncta, gratias agamus. CARDI. Vt pium & catholicum principem oqueris. & vere. Deus enim tibi eam mẽtem indidit, vt solus eam maculam delere quæ iã insederat, ac per tot sæcula inueterauerat in populi Christiani nomine, quod netis sectatores, qui Asiam iamdudum nobis Africamq; eripuerant, non modo suis is terminis contenti non essent, sed in Europa, peculiari nostra debaccharentur. Idẽ epto, contra perfidos istos Mauros bello, istam constantiam & patientiam contulit, o labore, nulla inedia, nullis vigiliis, nullis deniq; incommodis molestiisq; frangelem in tot maris ac terræ periculis incolumem te custodiuit, & postremo ad hunc t diem, vt quod maiores nostri semper optarunt, sperauerunt nunquam: Granatam iuerso eius Regno, videas tuis armis, tuo consilio, ac singulari virtute subactam, doac pacatam, in tuam ac Christianorum potestatem deuenisse. REX. Est ita vt dicis. c & si qua alia sunt in me, quæ digna sint laude, vni deo accepta refero. Sed eccum portant, obsidesq; ad nos adducunt: dubitari non potest, quin sint ingenui & noiberi, ita sunt facie liberali. Heus comites mei, illos suscipite, & curate vt per vestra ti tẽtoria dil gẽter custodiãtur, & simul arma in tẽplũ referãtur. Hem: optime est. us noster perbenigne in vrbẽ recipitur. CARDINA. At ego istuc nõ aduerteram. m bene verum aliud sperandum non fuit. REX. Sed optimum factum est: me care exercitum ad me. I tubicen: & Præfectos, Tribunos, Centuriones, reliquostores exercitus: meis verbis moneto, vt cum omnibus copiis, tanquam si cum hocandum esset instructi, quamprimum huc adsint. CARDINA. Prudentissimi imperatoris officio fungeris: dum ita te comparas, ita ad omnes casus, tam proquam aduersos instructus: & multo ante paratus es: vt nihil quicquam accilit, quo dicendum tibi sit: non putaram. Nam si hostes in fide manserint: tuto rifice cum omni equitatu & peditatu vrbem ingredieris. Sin quis dolus subsit (quod vix credibile est in tanta ipsorum clade ac rerum omnium dene) paratus eris, qui eorum perfidiam vlciscaris. REX. Dicis id quod . Sed videon ego, an non, crucis signum in summa arce eleuatum? & sane

nisi me oculi fallunt, ipsum est. CARDINA. Recte vides, illud ipsum est. Iam igitur a
vrbe tota, libere in manu est tua. REX. Adoremus eam. CARDI. Iustum est. REX. E
tantis erga nos meritis deo gratias agamus. CARDINA. Æquissimum. Sed cum tant
bus nullæ voces sufficiant, efficacius corde, cuius scrutator est deus, satis fieri poterit.
Ita est. CARDINA. Eccum autem post crucem, diui Iacobi vexillum, ac deinde
elatum est. REX. Bene istuc. Nam Diuus Iacobus Dux & aduocatus noster est, & illi
beata virgine post deum victoriam hanc referre debemus acceptam. CARDI. Sed
conem è summa arce silentium sibi tubæ cantu poscentem, visus sum audire. R
quidem ego. CARDI. Attendamus quæso quid nam dicturus sit. REX. Placet.

PRÆCO.

VIuant viuant æterna laude atq; gloria Ferdinādus & Elisabetha Rex & Regina
niarum illustres, quorum opera, ductu felicibusq; auspiciis, summo labore, incr
li virtute, diuino consilio, potentissima hæc vrbs Granata, cum omnibus prouinci
tatibus, castellis & oppidis, eius imperio subiectis, Deo duce, Regina cœli Maria, di
Iacobo Hispaniæ patrono, suffragantibus, Beatissimo patre nostro Innocentio octa
tifice Maximo, liberalissime opitulante. Ad hoc præsulibus, principibus, ciuitatibu
stellæ, pro se quibusq; sedulo elaborantibus, ex impia & tenebricosa Mahometan
tute eruta, in veri dei lumen translata est & Regnum.

CARDINALIS. FERDINANDVS REX.

SAne præmio dignus est præco, qui tam egregie suo functus est munere, licet
quæ in tuam Reginæq; laudem & gloriam vere dici poterant, prætermiserit.
Mihi sat est recte fecisse. Nam gloria, etiam si id non agamus, tanquā vmbra corpu
facta consequitur.

CAPTIVI. CARDINALIS. FERDINANDVS REX.

BEnedictus dominus deus Israel, quia visitauit, & fecit redemptionem plebis su
DINALIS. Canentes nescio quos audio. REX. Agmen est eorum, quos ex n
ptos Mauri diu in compedibus & vinculis tenuerūt. Miserum me, vt sunt senti, squ
ridi, laceri, toto denique habitu vultus & corporis deformati. CARDI. Tales su
vxores & liberi eos agnoscere posse videantur. REX. Cuius mentem, vel ferrea
cordia non tangat, si eius oculis tam dirum spectaculum sit obiectum? Proceda
lulum illis obuiam. Si enim seruitutem istam æquo animo propter fidem tulerun
tyrum quodammodo numerum referri possunt. CAPTI. Rex æternum viue, c
debemus, quantum hominem homini debere vix fas est. Tu enim nobis liberta
bonis vita est carior. Tu patriam, qua nihil est iucundius. Tu liberis nostris paren
bis liberos. Tu coniugibus nostris viros, nobis coniuges. Tu propinquos, affines
fortunas, & deniq; nosmetipsos nobis reddidisti: omnia quæ ab homine optari po
na, simul cum libertate amiseramus, ea nobis per te hodierna die restituta sunt. P
omnibus gratias tibi agere superuacaneum est. Quis enim pro immortalibus tui
meritis conuenire existimet, vt tam vili munere defungamur orationis? Grati
referre non est nostræ facultatis, sed eam sperare debes ab illo cuius vexilla secut
sam hanc de hostibus eius victoriam reportasti, qui pia hominum facta ex alto pr
singulis præmia digna muneratur. Nos quod possumus, te non solum vt Rege
es sed vt parentem, & si fas est dicere, deum salutis nostræ, vitæ, libertatis, fortunę
& dum spiritus hos artus reget, obseruabimus. REX. Neque à vobis neque ad
quam hominum istas gratiarum actiones vnquam desiderauimus. Id mihi iucū
est vos videre liberos & incolumes, pro quorū salute, acrius quam pro imperii p
ne & gloria dimicauimus. CARDI. Istuc recte. Satius quippe & gloriosius ci
seruare quam multos hostes perdere. REX. Tu dispensator hos in castra
nam deducito, & abluto squallore, congruentibus vestibus exorna, nihil
ad cultum aut victum pertineat, eis defieri patiaris. Vos vero bono ani

CAPTIVI. Quid ni simus? cum te viuum ac victorem
videamus.

REX. CARDINALIS.

Pportune Reginæ mentio incidit, eam cum principe cæterisq; liberis nostris quam-
primum huc adesse oportet, vt nobiscum vna vrbem ingrediatur, sitque nunc parti-
honoris & lætitiæ, ita vt hactenus particeps sociaq; fuit laborum, vigiliarum, pericu-
. CARDINA. Imitata est Ipsycrateam, quæ virum in castra ac per omnia bellorum
mina secuta est. Sed tua consilio, prudentia, animi magnitudine longe illa superior
am de pudicitia, qua Lucretiæ par est: amore coniugali, quo Iuliæ Pompeii, aut Por-
uti non cedit, reliquisq; virtutibus, quæ ad consummatã matronam spectant, dicere
acaneum est. REX. Hui tu mihi illam laudas. Sat scio nihil tam magnifice dici posse
d excellens ac diuina illius virtus longe exuperet. Puer curre propere, ac Reginam
beris, reliquoq; comitatu huc meis verbis euoca. Sed Baudelis egreditur cum suis
is. Nescio quid mœstus secum loquitur. Concedamus hinc paululum ad dexteram
tardius videat, possumusque interea sermones eius aucupari.

BAVDELIS. FERDINANDVS REX. CARDINALIS.

is vnquã existimasset, qui annos ad hinc decẽ me tot diuitiis opibusq; affluentẽ, tan-
equitatu ac peditatu stipatũ, tot oppidis, castellis, vrbib. opere ac natura munitissi-
ctum vndiq; ac vallatum omni deniq; bonorum copia florentem vidisset, fore ali-
o, vt in has ærumnas miseriasq;, quæ nunc me premunt, inciderem? O fortuna, quæ
es nunquam esse perpetuo bona, vt ex illo tempore, ad hoc, aduersum me es perpe-
la? REX. Hic mihi consolandus est, ne se adeo maceret. CARDINA. Bene factum
ihil est Baudeli quod tantopere fortunam lamenteris tuam. BAVDELIS. O salue
ictissime. Nuper tibi vrbem cum omnibus meis fortunis tradidi. Nunc meipsum,
em, liberos spesq; omnes meas: & si quid est mihi amplius reliquum, absque vlla
ione dedo. Illud duntaxat per tuam istam dexteram victoria, & fide gloriosam te
cũ de me, coniuge liberisque deliberare voles, non victoriam (quæ natura insolens
rba est) sed tuum mitissimum ingenium, tuam solitam humanitatem, mansuetudi-
ementiam, quas egomet, dum tuus captiuus fui, expertus sum, in consilium adhi-
ortunamque, cui tantum de me licuit, reuerëare. REX. exurge ac bonum habe-
ium. Sensisti hactenus, quantum aduersus hostes in bello valerem, qualis vero in
n, præsertim aduersos eos, qui ad nostram fidem misericordiamque confugerunt,
senties, erisq; documento cęteris, vt experiri malint, quid possim prodesse amicus,
besse inimicus. Vos eum in castra comitamini, vrbi curate vt honorifice accipia-
l heus cõcedite istorsum ad sinistram, ne is Reginam ad nos (vt video) cum comitũ
pompa, aduentantem vsquam remoretur.

REGINA. REX FERDINANDVS.

Rex. Omnia tibi ex sententia hodie obtigisse maximopere gaudeo. REX. Credo
ndoquidem tu mearum omnium voluptatum, honoris, & gloriæ particeps & so-
troeamus iam vrbem, vt eius possessione (quod tot suspiriis, tot votis nos ac maio-
ri tam diu optauere) tandem aliquando perfruamur. Deoq; nostro gratias agamus
uris, tot dispendiis, tot molestiis, laboribus, periculisque nostris, finem hodierna
nere, fidemque suam sanctissimam per nos ministros suos amplificare & exalta-
tus est. REGI. Istuc si grati esse volumus, vt certe volumus, iustissimum est.
REX. Eamus iam intro. REGI. In me nulla est mora. Vos
valete & plaudite.

*FINIS DIALOGI EXPVGNA-
tionis regni Granatæ.*

LVSITANICA.

DAMIANI A GOES EQVITIS LVSITANI.

Vrbis Olisiponis descriptio.

INCLYTO PRINCIPI DOMINO HENRICO, Portugalliæ infanti sacrosanctæ Ecclesiæ Romanæ Tituli sanctorum quatuor coronatorum Cardinali meritissimo, DAMIANVS GOES Eques Lusitanus S. P. D.

INDICARVM *rerum historiam, in lucem vt darem, cum cr*
ctorum hominum epistolis diu vrgerer, eam ex exemplaribus
re, atque disponere pridem cæperam, id quidem mihi effectum
tunc pollicebatur otium meum literarium, quo eo quidem tem
te, & citra publicorum negotiorum onera vtebar. Sed cum me
penderem, mihi id modo deesse, quod summe in historia scrib
quiritur, ab incepto destiti. Nam ei qui iustam, & absolutam h
scribere vult, in primis liberum, & vacuum tempus tribuen
deinde animi quies, & omnium munerum vacatio, postmo
gnorum principum fauor, quo industria, & labor studiorum
adaugeantur. Quocirca (præsertim cum neq; cura neque negot
possem) succisiuis tantum dierũ horis, id quod continenti temporum decursu destinaram, con
tribuere proposui, & curriculo mearum lucubrationum currens, Olisiponis vrbis descriptionem
tum tempore componere institui, eamque tuo duntaxat nomine illis inquam ipsis euulgare d
à nobis id flagitare nusquam destiterunt. In qua sane descriptione, quidquid ad ipsius vrbis
& ornamentum inuestigare valuimus, faciliori quam potuimus penicillo depinximus. Cæte
culum hoc quale qualecunque fuerit, sub tua protectione emittere consulto proposuimus, vt
huic labori desunt, nam forte multa deerunt, quæ nos assequi non potuimus, ea tua animi celsi
eximia doctrina, sic foueantur, protegantur que, vti ab alienorum laborum mordacibus, tem
lumniantibus, nullo alio adminiculo suffultæ, sese tueri, defendereque possint.

Vale.

V

VRBIS OLISIPONIS
SITVS, ET FIGVRA.

DAMIANO GOE EQVITE LVsitano Authore.

QVÆ sunt vrbes nostra hac tempestate, quas iure Oceani dominas, ac tanquam Reginas appellare possimus, quarum ductu & imperio totus Oriens, Occidensque hodie nauigatur. Earum altera est Olisipo, quæ à Tagi faucibus eius Oceani partis imperium sibi vendicat, quæ Aphricam, Asiamque immenso maris circuitu complectitur. Altera vero Hispalis, quæ à Bæti fluuio Occidentem versus, quem hodie dicunt nouum orbem, classibus patefecit. Cuius describendæ partes, iis consulto relinquimus, quorum scriptis, de huius noui orbis reperti ratione, multa forte memoriæ mandabuntur. Nobis vero, cum de situ, & vrbis Olisiponis statu constitutum
nmodo scribere, non ab re visum fuerit, si antequam negotium aggrediamur, inde
nus, vnde ipsa res de qua scripturi sumus, nobilior effecta sit, nempe de inuento à
bus per æquora in Indiam itinere. Quæ res vt memorabilis, ita etiam in ea paulo
agari licebit, atque etiam antiquorum testimoniis, studio nostro lectoribus aperi-
nta difficultas in hoc negotio, se semper obtulerit iis, qui rem tantis periculis ple-
si fuerunt quouis modo tentare. Quocirca ab eo qui summo studio, summaque a-
tute rem tam præclaram nostris temporibus aggredi ausus est, exordium capie-
nim inuictus ille Alfonsi quinti filius, diuus Ioannes secundus Lusitanorum Rex
quidem qui bello regnum suis vindicauit, paceque sibi regni hæreditatem multi-
batam restituit. Igitur cum regis indefatigatum animum Indicarum rerum deside-
nementius agitaret, non nauibus solum ab illa parte litoris Æthiopici, quod ad ea
mpora à nostris exploratum erat, eam Indiæ plagam, quæ ad ortum solis attinet,
are proposuit, sed terrestrib. etiam itineribus negotium auspicari voluit. Quod
per homines Lusitanos singulari linguarum, rerumque notitia præditos, in eo li-
m de rebus Æthiopicis scripsimus, factum esse demonstrauimus. In quo etiam stu-
rinaque prudentissimi principis Henrici, oceani Atlantici, Æthiopicique insulas,
prius, multoque antea inuenta, lustrataque à nostris fuisse, obiter tractamus. Pro-
n Ioannes ille adhuc viueret, industria, auspiciisque Bartholomæi Didaci, viri
nauticæque artis peritissimi, frontem ei continentis parti contiguam, quæ recta
em Lunæ porrigitur, nostri inuenerunt. Quæ frons ab Oceano emergens, sinu
o, Prassoque promontorio, immenso tractu terrarum, ad australem cœli cardi-
inque protensa, gradum ferme quintum, & trigesimum attingit. Quibus
Ichtyophagorum videlicet, & Anthropophagitarum, nihil literis Ptolomæo
n fuisse constat. Quamquam Plinius, Mela, Solinus, & Martianus, ex Iuba, Ar-
, & Xenophonte Lampsaceno, & Nepote Cornelio, de Hannone Pœnorum
Eudoxo, aliisque qui hoc mare experientia, seu relatu nauigabile tradunt, scri-
uius itineris notitiam olim fuisse, totumque ab Indis ad Herculeas columnas
n, cultaque eius litora esse testentur. Ac insuper testimoniis confirment. C.
ugusti filio in Arabico sinu constituto, Hispaniarum nauium, naufragio eie-
nentorum reliquias apparuisse. In qua quidem sententia Herodotus eximius
um indagator, Græcos fuisse asserit, qui mare quod extra columnas vocatur
m, & rubrum, idem esse mare pro certo affirmant. Atque alibi Græci, inquit,
m incolunt, Oceanum confluere terram, pro comperto habent. Postmodum
simis Ægyptiorum annalibus, hæc prodit. Nempe Necum ipsius gentis re-
à deprimenda fossa, à Nilo ad Arabicum sinum destitisset, nauibus quosdam
misisse, quos iussit, Herculis columnis superatis, ad septentrionale vsque ma-
e, atque inde in Ægyptum cursum facere. Qui è mari rubro soluentes in austra-

le venerunt mare denique in Ægyptum per fretum Herculeum post biennium
mearunt: & in hunc modum dicunt Græci Africæ litus primo in totum cogn
fuisse. Secundo vero, Xerxis temporibus Africæ promontorium Satafpem supe
scriptis confirmant. Qui admodum nauigationis tædio confectus, ad columnas H
lis, vnde in Atlanticum Oceanum prodierat reuersus, in Ægyptum cursum te
Denique Strabo ex Aristonico testatur, Menelaum per Gades circunductum, iter i
diam fecisse. De qua quidem re, prolixius non agemus, ne longius, quam res ipsa p
lare videtur, digrediamur. Illud quidem verissimum videtur, & ratione credibile
vastam, & periculis infinitis obiectam nauigationem, ita tum hominum animos
cisse, vt semel inchoata, vel (si attigit) absoluta, nemo secundo rem tam arduam
potius monstrosam, aggredi auderet. Qui sane tam immensæ peregrinationis c
nostratium, siue indefatigata indole instigante, siue auri sacra fame vrgente, ta
nique modo frequens habetur, vti non maioris negotii nunc huiuscemodi naui
nem existiment, quam si in Britaniam, aut in Belgicam, ex Lusitania per Oceanu
facerent. Huic vero repertæ fronti, vt ad inceptum redeamus, ob rem insperatam
idem Bonæ spei caput nomen indidit: reliquum iam inde Oceanum Indicum na
di, occasionem faciliorem, sibi oblatam esse sperans. Cæterum naues illæ quibus B
lomæum Rex præfecerat, multis casibus, aduersisque tempestatibus disiectæ, ip
næ spei promontorio, vt antea demonstrauimus, superato, flumen ingrediunt
Infantis flumen nomen inditum fuit, eo quod inter cæteras naues, vna cui R
pum Infantem virum Lusitanum præfecerat, omnium prima ad fluminis
appulsa sit. Inde vero vlterius progredi minime tutum esse duxerunt, pro
quod in tanta maris vastitate, itinerisque & temporis intercapedine, gente
iam reperissent, quæ tum nauibus vteretur, veriti ne si longius proce
non Indos, genus hominum suapte natura cultissimum, ac disertissimum, s
nationes, terrasque barbaras, ac immanes offenderent, à quibus forte etiam grau
incommodis premerentur, quam quæ in iis experti essent, quorum litora, portus
tea tetigissent. Qua re mature pro rerum facultate, & prudenter animaduersa,
velificatione, in Lusitaniam reuertuntur. Id vero diuino potius quam human
lio accidisse crediderim, quod deuicti Oceani gloria, futuro regi integra, fato q
intactaque reseruari videretur. Interea quidem re infecta, Ioannes Rex morit
uisque rerum momentis occurrentibus, vti tum maxime fieri consueuit, Eman
gnum suscepit, statimque biennio postquam regni gubernacula suscepisset, cu
domi, forisque, à finitimis regibus tuta satis, ac pacata cerneret: quod à suis maio
tea summo studio factum esse videbat, in idipsum animum cœpit intendere. T
parari naues. ac instrui iubet. Quibus Vascum Gammam, genere Lusitanu
stris ordinis virum præfecit. Qui comparatis rebus omnibus quæ ad tam longa
ctionem necessariæ videbantur, octauo Idus Iulii anno Dominicæ Incarnati
lesimo trecentesimo nonagesimo septimo, idoneum Aquilonem nactus Olisipo
celeriterque, concitatiore vento in Indiam lætis auspiciis, sed immenso labo
nit. Sed nos rebus iis omnibus cum ipsa India omissis, ad institutum nostru
remus:

Olisiponem igitur quis primus condiderit, in tanta seculorum vetustate
to nos affirmare non audemus, quam tamen inter antiquissimas Hispaniæ v
numerandam esse, vetustissimi quique scriptores testantur. Hanc Varro Olisi
Ptolemeus Oliosiponem appellant. Strabo vero Vlisseam, & ab Vlisse con
se, ex verbis Asclepiadis Myrliani videtur asserere. Is enim Myrlianus in T
ludo literario præfuit, atque de gentibus ipsius regionis librum conscripsi
ditque etiam Olisipone in templo Mineruæ, fragmenta quædam suspensa
re videlicet parmas, Apulstra, nauiumque rostra, Vlyssis errores indicantia.

Ex quo sane loco non satis liquere arbitrantur quidam Olisiponem
conditam esse. Nobis tamen tanti viri testimonio adhærere placebit poti
illorum dicta comprobare, qui id nullo certo argumento cauillare conant
sertim cum Solinus vir apprime doctus ipsius Strabonis sententiam sit sequu
ster quoque Laurentius Andreas Resendius vir doctorum omnium iudic
culo comprobatus, id multis in locis scriptorum suorum, & imitatur &
Sed quoad nominis rationem attinet, ex quadam ipsius Resendii oratione, &
vetustissimis tabulis in vrbe ipsa repertis, ab illoque collectis, facile liquet, scr

iponem, per O & duplex iota, & ſimplex s. Erat autem Oliſipo Romanis tempori-
Romanorum ciuium municipium. Plinii grauiſſimi ſcriptoris teſtimonium hoc
afferre non pigebit. MVNICIPIVM (inquit) CIVIVM ROMANO-
M OLISIPO, FOELICITAS IVLIA COGNOMINATVM.
Vnde autem nominis origo emanarit, temere affirmare non audemus. Id enim
ſſe tam multis fabuloſum videretur, quam illud Varronis à Iuſtino iudicatur.
uſitania vbi eſt oppidum Oliſipo, monte Tagro, equas è vento ſuſcipere. Cuius
ntiam, & Plinius, & Solinus approbarunt. Quam tamen diximus, Iuſti-
is verbis mendoſam eſſe enixe affirmat. IN LVSITANIA (inquit) IVX-
FLVVIVM TAGVM EQVAS VENTO CONCIPERE MVLTI
HORES PRODIDERVNT, QVÆ FABVLÆ EX EQVARVM FOECVN-
ATE, & GREGVM MVLTITVDINE NATÆ SVNT. QVI TANTI IN
LECIA & LVSITANIA, & TAM PERNICES VISVNTVR, VT
IMMERITO IPSO VENTO CONCEPTI ESSE VIDEANTVR.
ſententia nobis ſane non ita diſpliceret: niſi phyſici rationibus adniterentur pro-
naturam ipſam, ex fœmineo tantum ſexu, ſineque marium congreſſu, multa gigne-
procreare ſolitam eſſe. Quem quidem Varronis locum D. Rodericus Archiepi-
s Toletanus, in ſua hiſtoria, ſatis luculenter comprobat. Mons vero Tagrus, cu-
rro meminit, meo quidem iudicio ille idem eſt, quem nos SINTREVM vo-
, & à quo Lunæ promontorium in mare prorumpit, millia paſſuum ab Oli-
plus minus viginti, & quatuor. Quod noſtris hodie Rocham appellari pla-
iue vt latine dicam, Rupem. In cuius decliui montis, oppidum, admirabili loci a-
tate, cœlique clementia hodie conſpicitur, ingenti ac munifico Regum Luſi-
domicilio nobilitatum, quod de nomine montis SINTRAM, dixere. Mons
liuerſis ferarum generibus, auiumque, mire abundans, pecori item paſcen-
pter ſingularem ſoli bonitatem, adeo eſt accommodus, vt cuilibet facile
perſuaderi, equas ſine admiſſario concipere. Ad latus porro huius mon-
uod latus ab Oceano patet, vicus paſſibus circiter duobus millibus in colli-
oſitus eſt (COLLARES accolæ vocant) à quo haud ita procul, ſub rupe in
s procumbente antrum eſt quod accedente alluitur Oceano, fluctuſque
us reciprocantes, ſalo ſpuma permiſto, recipit in ſeſe, & idem eructat ingen-
arum ſtrepitu, in quo Tritonem concha canere olim viſum noſtrum vul-
ſtimat. Quod ad locum quidem attinet, conſtanter quicquam affirmare non
n. Propterea quod ab omnibus, id litus propius legentibus cerni facile, ac con-
eſſit. Tritonem vero Tiberii Cæſaris temporibus viſum in Luſitania, auditum-
ſſe, ita ſcribit Plinius. TIBERIO (inquit) PRINCIPI NVNTIAVIT
PONENSIVM LEGATIO, OB ID MISSA, VISVM AVDITVM-
IN QVODAM SPECV CONCHA CANENTEM TRITONEM, QVA
ITVR FORMA. Nec vero illud ſilentio prætereundum eſſe duximus.
hoc tempore pleriſque in locis huic litori vicinis quoddam hominum ge-
eriri, qui & natura & nomine Marini ab indigenis vocari cœperunt, ob eam
m cauſam, quod hiſpidum quid in cutis ſuperficie gerentes, notas quaſdam
narum, ac tanquam reliquias antiqui generis, per totum ferme corpus ſpar-
ſe ferre, atque retinere videantur. Eos enim ab hominibus marinis, vel Tri-
, originem, genuſque traxiſſe, pro certo ſemper habitum eſt, eiuſque rei
inde profluxiſſe à maioribus accepimus Tritones ſcilicet ad littus proſilire
n, atque colludere paulatim aſſueuiſſe, eoſque fructuum dulcedine delini-
rum in iis locis maxima eſt copia, eodem reuerſos ſæpius, ineffabili quodam
m aſtu, eorum aliquot interceptos, ac poſtea blanditiis ad excultum, manſue-
genus vitæ traductos eſſe. Et quidem ſi fabuloſum videbitur, domeſtica fa-
te, vocales reddi Tritones potuiſſe, inſuperque cum Luſitanis conſuetudi-
haberent effeciſſe, fabuloſius ſane mihi erit, barbarum incultumque Tritonem,
, in palude Tritonide, proſiluiſſe, ac cum Græcis garrientem, ab Iaſone tripo-
m Delphos aſportabat, vti ſyrtium periculis, ſuo ductu euaderet, ſibi dari po-

tris vero temporibus, vt efficacius teſtimonium in medium afferam, piſcator
dum inter ſcopulos Barbarii promontorii, filo, hamoque iuxta Diuæ Virginis
piſces capere contendiſſet, derepente ex vndis in ſcopulum, mas Triton exili-

uit, barba prolixa, crinibus oblongis, pectore hiſpido, facie non admodum deformi,
ſalutaque hominis forma. Qui cum paululum apricatus eſſet, & hominem à tergo,ip
formam contemplantem,inſpexiſſet,voce non diſſimili prolata,territus confeſtim in
lum ſe ſubmerſit. Hæc piſcator de Tritone, ſiue homine marino cupidis audiendi,com
ordine ac ſermone,hodierna die enarrat.

Deinde paucis ab hinc annis,hâc procul à Lunæ promõtorio,vt nobis retulit Ferdi
dus Aluarus domus Indicæ ſcriba, vir integrę fidei, q iuxta illud litus ruſculũ habebat,
vicinus erat vir probus, minimeque fallax, is enim vicinus perſæpe piſcandi gratia,
quoſdam litoris ſcopulos conferebat. Ibi cum negotium die quadam fœliciter ſucced
(vt Ferdinandus ab eo ore tenus accepit) piſces quos hamo capiebat, à tergo ſui in ari
ſcopuli anfractum, quo tutius aſſeruarentur, proiiciebat. Quod quidem per ſæpe i
cans, interdum nudum adoleſcentem imberbemque per anfractum conſpiciebat.
men cum in illo loco, circum vicini incolæ frequenter nare conſueuiſſent, credeb
iis aliquem forte eſſe: Cui, cum intentus piſcationi eſſet, nihil verbi faciebat. Tande
tentius animaduertens, adoleſcentem piſces manu capere, & ad os deductos edere
cit. Qua re commotus occurrit, hominem petiturus. Qui violento curſu, cachin
ridensque, in fugam ſeſe proripuit, pelagoque vrinans ſeſe ſubmerſit.

Eodem ferme tempore, è regione vrbis, pelago interiecto, non procul ab o
quod BARRERIVM noſtri nominant, iuxta Alfonſi Albuquerci viri patricii villam
formæ hominem marinum exanimem æſtus maris in litus eiecit. Præterea in ar
regni archiuis, quibus ego ipſe pręſum. extat adhuc compoſitionis chirographum v
ſimum, inter regem Alfonſum tertium & Pelagium Petreium, equeſtris ordinis D
cobi magiſtrum, tranſactæ, qua decretum fuit, non magiſtro ordinis, ſed regibus
vectigal Syrenum, aliarumque belluarum, in ipſius ordinis littoribus captarum. V
cile colligitur Syrenes, cum de eiſdem lex lata fuerit, frequentes olim in noſtris a
bus fuiſſe. Sed hæc hactenus de Tritonibus, Nereidibus, Syrenibuſque dicta ſufficia

Cæterum, vt ad inſtitutum reuertamur, ſcire oportet, vt paulo antea diximu
de nominis vrbis Oliſiponis origine, & cauſa, nihil certi conſtare, imo nec quicqua
ad ipſius priſtinam memoriam ſpectet, nec item ad res in ea olim geſtas, inter Græ
tinoſq; authores reperire potuiſſe, cum minime dubium ſit, in ea ciuitate in qua
na die tot elogia, epitaphiaque latinis characteribus, lapidibus exculpta extant,
pſa, multa & præclara facinora tranſacta priſcis temporibus etiam, fuiſſe, quibus n
hoc commentarium ornare, luſtrareque valuiſſemus.

Sed cum illa omnia, vt ratione licet credere temporum iniuria potius quam
rum incuria forte periiſſent, ex noſtris tantum Luſitanicis annalibus, cum alti
quod minime fabuloſum videatur, repetere audeamus, exordium faciemus, Et p
miſerandam cladem qua ferme vniuerſa Hiſpania à Mauris occupata Chriſti fi
ſeruit, quomodo iterum ipſa Oliſipo Chriſto initiata fuerit, demonſtrabimus.
ſic ſe habuit. Cum olim aſſiduis incurſionibus Mauri Hiſpaniam impeterent, pii
ſtiani homines vndique opitulandi gratia eo confluebant, Regibus ſuam oper
rentes. Accidit tunc inter alios D. Raymundum Toleſatium Comitem ad Alfon
ſtellæ Regem electum imperatorem, ſubſidio veniſſe. Cui Henricus eius ex ſoror
huius expeditionis comes fidiſſimus fuit. De cuius Henrici ortu, inter authores
conuenit. Nam Caſtellani ſcriptores eundem Conſtantinopolitanum eſſe aiu
autem ex Lotharingia promanaſſe aſſerunt, noſtri vero ex Hungaria originis ſ
ducunt. Attamen nulla certa ratione omnes, id quod dicunt, demonſtrant, qua
quam audacter confirmare poſſimus.

Cæterum ob ingentia iſtorum principum merita, Alfonſus Rex, Raymun
cam, Henrico vero Theraſiam, filias in matrimonium collocauit. Et quidem H
Theraſiæ, Portugalliæ comitatum in dotem dedit, cuius prouinciæ eo ſane temp
cipua pars à Mauris occupabatur. Ex Theraſia, Henricus Alfonſum ſuſcepit. I
poſt multa, & præclara facinora, pro Chriſti fide acta, cum quinque potentiſſi
bus Mauris in campis Oricienſibus apud caſtrum viride conflicturus, quos vn
deuicit à ſuis militibus, in ipſis caſtris vnico temporis momento, Rex electus
iuratuſque fuit, & quidem reluctans, id contumaciter cunctis aſſerentibus, n
ſtrenuos milites, tam arduum, contra præclaros reges prælium inire, niſi
vexillo. Affirmant noſtri ſcriptores, ipſum Alfonſum, antequam prælii
Chriſtum in cruce appenſum in æthere conſpexiſſe, ei victoriam pollicente

m fide flagrantem ita respondisse. Domine cum certo sciam, te filium Dei esse, dique verum seruatorem, non est quod te mihi demonstres. Vade ergo inquit, bus tuæ religionis, te ea lege ostende, vt nos tantis malis careamus, ipsique cre- cognoscanque tua, tui solius nece, mundum viuere, & saluum esse.

Ob quod miraculum, scuti basi, quod albi duntaxat coloris, tunc temporis Alfonsus gestabat, quinque cæruleos clypeos, pro deuictis quinque regibus, clypeisque cun- in Christi plagarum memoriam, quinque alba puncta, quincunciali ordine Rex ubnexuit. Quibus signis ab eo vsque tempore Lusitaniæ Reges summa cum reue- vtuntur, eaque continuo ob mysteriorum gloriam omni debito honore deoscu- amplectunturque. In quibus illud etiam mysterii, scitu dignum, inest, quod si que præfatis clypeis, numerum omnium punctorum adiungas, rationem triginta de- um reperies. Quo quidem pretio, orbis redemptor Christus, à Iuda Iudæis venun- fuit. Igitur assecuti sunt Lusitaniæ Reges, ex tam insigni victoria, ea signorum oriosa mysteria. Quæ signa vt cœlitus à Christo cõcessa fuere, sic ipsis ducibus, no- sub eis militantibus, ipsius Christi fidem in immensum per vniuersum orbem, s, latiusque quam vnquam fuit, nostraque industria, & labore propagata, euul- ue hodierna die est.

Porro, vt ad scopum reuertamur, cum Olisipo ab hoc rege Alfonso obsideretur, & diu præliando, confligendoque oppugnaretur, Christi fidei anno ipsius Christi na- illesimo centesimo quadragesimo septimo, restituta fuit. Cui bello etiam non- eregrini milites ex variis Europæ partibus religionis causa interfuere quorum uci dimicando desiderati sunt.

Nec defuere qui ex iis miraculorum argumentis, loco sanctorum habiti sunt, in- s quidam Henricus fuit, natione Germanus, Bonnæ natus, oppidum est ad ripam , non procul à Colonia Agrippina constitutum, cuius Henrici meritis Deus & præclara miracula dignatus est facere, vt nostri annales testantur. Hoc Re- nso regnante, non multis diebus post expugnatam Olisiponem, corpus D. Vincen- itæ & Martyris, in ipsam vrbem, ex sacro promontorio, vbi diu latuit, relatum est, & ice summi templi, summa cum reuerentia hodierna die asseruatur. Quam rem dif- sendius noster graui carmine prosequutus est.

E regione cuius monumenti, Alfonsi quarti Regis, sepulchrum extat, eius inquam no Christi millesimo trecentesimo quadragesimo. Alfonso Castellæ Regi suo gene- lentum contra Alboacem Maurorum potentissimum Regem subsidium tulit, issimoque ad flumen salsum prælio, aduersum eundem Alboacem præfuit. & glo- ictor, cognomen Ad salsum victoris vulgo obtinuit. Ob quam causam ipsius nentionem non displicuit nobis hoc in loco facere.

d radicem vero huius summi templi, paulo inferius Occidentem versus, inter- platea, sacellum diui Antonii, quem Paduanum vocant, admirabili structura, & egantia elaboratum, sese nobis offert, olim ipsius diui Antonii parentum habita- , in quo quidem ipse natus, educatusque fuit, ex cuius natalibus non mediocriter, s Olisipo extollit, & merito quidem est cum inter cœlites tam digne omnium anorum consensu, sic annumeratus relatusque sit, vt Deo totius Christiani po- tentiam miraculorum fide confirmante, ipsius beatissimi Antonii nomen per um orbem cognoscatur, & reuerenter vbique gentium ab omnibus eius me- colatur, celebreturque. Super eius sacelli epistylium domus ciuica, seu vrbana nstituta est. De cuius ordine, serieque regiminis, multa & præclara dicere po- us, si id alienum à nostro instituto non videretur. Quamobrem ad ea quæ pollici- s redeamus.

itur antiquæ vrbis Olisiponis situs, collem excelsum, ad Tagi Ripam deductum ntiquitus solum modo occupabat, nunc vero plures montes, ac valles, magnitudi- ectitur. Cuius potissima, celeberrimaque pars Orienti opposita est: qua potissi- rte, suscepto iam Tago, pelagus in latitudinem millia passuum sex patet. Ex latere duo sinus efficiuntur: quorum vnus, Aquilonem versus introrsum re- ad frequentem hac tempestate vicum GALLECVM nomine, alter vero ad m paulum deflexus, ad vicum CONAM quotidianas habent nauigationes odem vero latere paulo inferius, oppidum ALMADA situm est, in extre- tis, quam Cornensis sinus obliquo circuitu emittit. Quo quidem loco pela- centiosa sinus vastitate paulo coarctatur. Illincque ad vrbem traiectus est,

passibus paulo minus, quam millibus quatuor. Ripa vero lateris eius fere præci
in mare descendens , ac dorso in arcus similitudinem ad meridiem sese inclin
ad Barbarium promontorium extenditur, Mediis his anfractibus, sinuosa, deuia,
syrtes inter sunt: in quibus aurum arenis inuolutum nostri conquirunt, eo præc
loco quem ADDICIAM nuncupant: quod item plerisque locis in ipsa Tagi
fieri consueuit. Nec à veterum sententia discrepat, qui Tagum auro, gemmisqu
fluere scripserunt. Ab hoc rursus Barbario promontorio, ad citeriorem litoris
tem, quæ occasui subiecta est, in mare progreditur lunæ promontorium, à quo i
ti flexu, veterum Turdulorum fines exoriuntur. Quod litus in hanc vsque æta
à nostris, vetus appellari consueuit. Interius non magno deinde interuallo, in ex
Olisiponensis sinus ostio, fanum Virgini matri, quam Ductricem appellant, dic
in scopulis inspicitur, vbi nocturnis facibus accensis, nauigantibus iter noctu præ
stratur, ne locorum ignari, ad vada, scopulosque vicinos, naues allidere cogantu
teriora legenti Aquilonem versus, oppidum CASCALE situm est, quo naues, o
riæ in anchoris consistentes, accedente maris æstu, auram operiuntur, portu v
alioqui, & anfractuoso. Modico inde interuallo, aduerso etiam flumine, sinus
biti formam efficitur. in cuius fronte sacellum est diui Iuliani, supra quod ali
uæ Catherinæ sacrum. Tum eodem latere obliqua ripa, propius ad vrbem
denti, Betheleem Oppidulum, & ibi templum ingens diuæ Virgini dicatum
cum cœnobio monachorum, qui diui Hieronymi vitæ institutum professi sun
offert, incredibili sumptu, ac magnificentia, constructum ? diui Emanuelis regi
numentum, quod dum viueret, sibi ipse designauit erexitque Magnam tamen ips
accessionem Ioannes tertius Emanuelis filius, qui nunc feliciter regnat, & fecit,
cere non cessat.

De qua re extat ibi in arcu celebre Resendii nostri bessalibus literis tetrast
quod quia à multis externis hominibus eo accedentibus describitur, pone
grauabor:

VASTA MOLE SACRVM DIVINÆ
IN LITORE MATRI.
REX POSVIT REGVM MAXIMVS
EMANVEL.
AVXIT OPVS HÆRES REGNI ET
PIETATIS, VTERQVE.
STRVCTVRA CERTANT, RELIGIO-
NE PARES.

Turris vero ex aduerso, quatuor tabulatorum extat, quadrato extructa saxo
ictis in mare molibus, ipse etiam Emanuel Rex inædificari curauit. vti salo v
circundata, ab omni subita hostium vi, & impressione, tuta redderetur: nullæ
ues, iis inuitis, qui turris præsidio impositi sunt, propter angustias, ad vrbem
auderent accedere. Hinc autem ad primum vrbis cornu, trium millium pass
terest spatium: quo excursu crebra villarum suburbanarum ædificia, mira e
& amœnitate constructa, licet cernere. Rura item, ac pascua, præter maxi
mnis generis fructuum copiam, summam etiam pulchritudinem, ac iucundita
aspectu præse ferentia.

Quod si singula quæ in vrbis ambitu insunt, persequi vellem, res prol
longius quam oportet distraheret. Qua propter ab instituto non longe disc
Vrbis igitur Olisiponis initium, ab hac parte, qua meridiem respicit, vetus regia
sima, magnificoque opere pulcherrima, efficit, quam Ad Sanctos nostri nuncupa

Nomen inditum loco, quod longo temporis spatio, corpora sanctorum m
Verissimi, Maximæ, ac Iuliæ ibi recondita fuerint, donec sub Ioanne rege eius no
cundo translata alio fuere. Qui quidem diui, dum Christum dei filium orbisque
rem constanter profiterentur, sub Romano præside, Olisipone passi sunt. Inde
aggere, saxoque constructo ad vestalium templum, cui diuæ Mariæ Spei nome
cliuum sensim depressum itur: vnde rursus eadem via in aduersum montem co
tur, Cuius in tergo, sacellum diuo Rocho nuncupatum conspicitur.

EODEM deinceps tractu, in vallem amœnissimam, mœnibus vrb
guam, hortisque vndique consitam, est descensus: quæ à sacello Eremitaru

onio conſecrato, nomen olim ſumpſit. Nunc vero iis excluſis, ab adnun-
one Angelica deiparæ virginis facta, nomen habet, & à veſtalibus Dominicani in-
i inhabitatur. Mox pari accliuitate collis naſcitur, denſiſſimo olivueto obſitus, vt
facile introrſus inſpici poſſit. A ſuperiori vero parte apertus, & ſacello diuæ Annæ,
ns dicato, ornatus, quod ſumma cum religione, & reuerentia, magna item populi fre-
tia, ab omnibus hodie viſitur, & colitur. Ab hoc ſubinde per agrum compaſcuum,
ſaria, foroque boario interiectis, in aliam vallem non minus fertilem, iucundamque
nitur. Quæ Mauruſia nuncupatur, ex eo quod poſt recuperatam de Saracenis vrbẽ,
ei permiſſi ſunt Mauri habitare, Cuius ſiniſtram partem, quæ ad ſeptentrionem ver-
i campi diuæ Barbaræ incipiunt, angelorum ſacellum diuidit. Supra vallem hanc
tem verſus, mons excelſus imminet recto, difficilique aſcenſu, à quo fanum diuæ Ma-
ontanæ, quod in ſummo montis culmine ſitum eſt, nomen accepit. Ab hoc præ-
modico flexu, vtcunque directo itinere, ad vrbem reditur, ſtatimque obuium fit
um vetuſtiſſimum Auguſtinienſium monachorum, diuæ Virgini gratiarum ſacrum,
ſus eidem vrbis muro adhærens. Exinde porro præteritis ditiſſimo cœnobio Vin-
leuitæ & martyri dicato, canonicorum diui Auguſtini. atque Gymnaſio non ita
n celebri, antequam Rex Ioannes Tertius illud Conimbricam tranſtuliſſet, ad
Tagi decurritur, quæ aquilonare vrbis cornu ab ea parte efficit. Qua parte ampliſ-
, nobiliſſimumque veſtalium diuæ Claræ cœnobium, ad fluminis crepidinem fer-
ingit: indeque auerſo itinere, ſacelloque diuæ virginis Paradiſiacæ interiecto, ad
n vrbis portam, quæ Crucis dicitur, iter eſt. Ab illo autem Claræ templo ad regi-
terem quam ad Sanctos antea nominari diximus, vbi meridionale vrbis cornu po-
s, rectus margo, ſecundo mari ab oriente æſtiuo incipiens, in meridiemque excur-
illia paſſuum tria ferme efficit. Eo igitur modo, latus hoc vrbis mari alluitur, reli-
es partes aditum habent à terra. Itaque collibus quinque, vallibus totidem fera-
s, & iucundiſſimis, vrbs tanto ſpatio complectitur, ita vt vniuerſus eius ambitus
millibus paſſuum deſignari poſſit. Certam autem eius formam deſcriptio-
e, facile deliniari poſſe non arbitror, cum in ſolo montoſo, aſperoque ſita ſit.
minus ſi quis ex oppido *Almada*, quod contra in vlteriore ſinus parte poſitum
ocuimus, rectis immotisque oculis, vrbis ſitum figuramque velit contemplari,
præſertim parte, qua in vrbem traiicitur, illam certe veram veſicæ piſcis effigi-
erre comperiet. Quod ſi ſolum omnibus ex partibus planum eſſet, à latere
i, formam arcus demonſtraret: Interioris vero vrbis amplitudo & magnifi-
tanta eſt, vt cum cæteris omnibus Europæ vrbibus, & hominum multitudine,
ficiorum pulchritudine, & varietate, merito contendere poſſit. Domorum ſi-
n amplius quam viginti millia ineſſe conſtat. Earumque ingens multitudo, tam
pum virorum, nobiliumque, quam etiam priuatorum hominum, eleganter, & ſum-
pe incredibili constructa eſt, adeo, vt etiam parietes intrinſecus, fornicesque,
armatico vndique veſtiti, vermiculato opere, auro, variisque coloribus adhibi-
nentur In litore, fontes quam plurimi ex diuerſis vrbis partib per ductus ſub-
eos oriuntur, è quibus populus aquationem facit. Eorum vnum Regium nomi-
armoreis columnis, ac fornicibus eximie conſtructum, ſexque fiſtulis tanta aquę
rofluentem, vt vnus, vniuerſæ hominum multitudini potum pene ſuppeditet.
tem ſaporis, & ſplendoris, & lenitatis prę̃ſtantia, omnium fontium, quos vſquam
ere meminerim, aquam aut æquat, aut ſuperat, Tepidam etenim cum effundat,
e ipſa poſt temporis momento reſederit, tum puriſſima, frigidiſſimaque ſua-
bibitur. Duo præterea fontes haud ita procul, emergunt maximis aquæ ſcate-
nate breui ad modum fluxu prorumpentes. Quod ſi longiori diſtarent à mari
lo, multæ frumentariæ molæ tanta aquarum vi atque impetu, quouis anni tem-
cile agerentur. Cæterum lotricibus, alutariis, fulonicisque opificibus plerum-
iunt. Non multo deinde interiecto ſpatio portam crucis verſus, fons alius, aut
s dicam ſtagnum emergit: qui Equorum dicitur, propterea quod per ænea
m equeſtrium labra, aquam ore affatim vomentium, inſtar fluuioli curſum
Sunt denique diuerſarum aquarum ſalientes fontes, puteique non pau-
nni parte vrbis, magnam ciuibus commoditatem afferentes. Quos om-
ræſenti ſigillatim enumerare, non huius inſtituti multum intereſſe vide-
d reliqua igitur vrbis ornamenta breuiter, ac ſummatim delibanda ve-
Atque vt antiquam in ſumma arce regiam, quæ in editiore vrbis par-

te posita est (opus ipsam antiquitatem vere repræsentans) omittamus. Olisipo septem
primis ingentibus ædificiis singulari Regum nostrorum consilio, sumptuque incre
bili magnificentissime extructis, hoc tempore illustratur. Horum primum, vt à r
gione initium faciamus, Misericordiæ templum est, quadrato vndique lapide eleg
ter extructum non infinito prædiorum censu, ac prouentibus annuis vberrimis, qu
admodum plæreque omnes nostræ ætatis basilicæ, sed sola optimatum, ac
rum hominum benignitate ita sustentatum, vt prope fidem superet, quantum in
nos singulos ex collatitia stipe, in pauperes impendant, Huius qui curam gerunt, sod
siue vt expressius dicam, fratres Misericordiæ nuncupantur, quibus, propter & ge
& nominis claritatem, & summam etiam pietatis probitatisque existimationem
gotium defertur. Siquidem illi omnes communi consilio parique animorum
luntate, illud Misericordiæ ærarium administrant : quod ex fortuitis tantum m
hominum piorum largitionibus, eleemosynisque conflatum est. Ex quo summa sod
fide & integritate, nullo habito personarum delectu egentium omnium inopiæ co
tur, ac prouidetur, præsertim puellarum pupillarum, quibus inde, iuxta cuiusque qu
tem, dotes in matrimonium conferuntur. Tum etiam eorum qui graui aliquo in
modo, aut calamitate pressi, vitam in mœrore, rerumque angustia trahere coguntur.
fit, vt multorũ tam incolarum, quam exterorum mentes, ad largiendum alliciat, perp
ille ordo incorruptaque ratio ærarii quotannis in pauperes exhauriendi. Nihil en
eo pecuniæ vltra annuum tempus asseruari fas est, nec item prouentus habent, n
instituto legibusque sodalitii habere licet. Quod sane eo magis admiratione dig
videtur, quod ex ærario amplius viginti quatuor, aureorum ducatorum millibus i
gulos annos constet egentibus erogari. Quin nonnullis annis numerum quadra
millium æquasse vel superasse, compertum est. Secundo loco sequitur alterum
fericordiæ, ac humanitatis exemplum, Valetudinarium videlicet commune paup
infirmorumque hominum, nomine Omnium sanctorum, non magnificentia æd
rum, non sumptuum magnitudine, non denique benignitate erga pauperes, variis c
ris morbis conflictatos, & expositos infantes quos nutriendos alendosque curat
ri illi cedens. Id quatuor diuid tur claustris, hortisque amœnissimis, porticib
quatuor & triginta, quibus circumcirca continenter adhærent ædes magnifica
cliniis, lectis culcitrisque mundissimis decenter ornatæ. Ibi pauperes ægro
benigne, liberaliterque excipiuntur : nec nisi recuperata in integrum valetudi
de dimittuntur, dato insuper quibusdam viatico, quo se non paucos dies, du
miores, valentioresque effecti fuerint, sine vllo labore ac molestia subleuare poss
porro quæstorum, curatorum, medicorum, pharmacopolarum, cæterorumque
strorum domus recte distinctis ordinibus coniunctæ sunt : vt infirmis, si quis ca
cessitasue acciderit, præsto semper adsint, diesque noctesque pro se quisque sedu
genterque inseruiant : adeo vt inter reliqua regia xenodochia quibus amp
celeberrimisque Hispania passim præter cæteras orbis Christiani prouincias refe
nostrum hoc facile principatum sibi vendicet. Pro huius vero foribus camp
tet apertus, planus vndique, quadrato ædium pulcherrimarum ordine circum
à quo diui Antonii & Maurusia valles, quarum supra mentionem fecimus, in Δ li
guram se contingunt ac diuersis postea plateis in corii bubuli similitudinem d
cauda, explicantur, mare versus decurrentes. Ad dextrum deinde eiusdem
dochii latus, medium inter aquilonem & occidentem, diui Dominici te
situm est, ac collegium celeberrimum, cuius ex aduersa fronte campo interie
cidentem versus, tertium extat monimentum, à Diuo Petro, Ioannis regis hu
minis primi filio sumptu publico constructum, domus reuera amplissima miri
opere admodum conspicua. Quam eo tantum consilio inibi, dum nomine
quinti, sui ex fratre nepotis, regni regimen sustinuit, extrui imperauit, vti exterarum
tium regumque legatis, eo loci hospitium præberetur : publicisque sumptibus
liberaliter magnificeque exciperentur. Inde si recto itinere ad litus ire perrexeris
ad dexteram in loco eminentiore cœnobiis Carmelitarum, Franciscanoru
ordinis Trinitatis, magnifica, sumptuosaque structura nobilissimis, regiam
plateam, anagliptariis, annulariis, cœlatoribus, vascularüs, fabris argentariis, &
aurariis, item argentariisque refertissimam, præteriens, in aliam eodem par
mine nouam mercatorum, continuo flectens ad læuam, deuenies, cæterar
nium longe latissimam, ædificiisque pulcherrimis, vtrinque exornatam, Illu

re ex partibus orbis,& gentibus quotidie mercatores certatim conueniunt,maximo
num concursu atque frequentia, propter commerciorum portusque opportunita-
Eademque via contra septentrionem progredienti,ad læuam portorium vetus obii-
vbi pro mercibus importatis publica regi vectigalia nuper pendebantur. E regione
portorii forum quod veteris pali vocatur apparet, in quo semper non pauci homi-
ensis assidentes reperies, quos notarios vel librarios vocare possimus, nullis tamen
is ministeriis obligatos. Hi omnes ex hoc vitæ genere sibi alimentum suppedi-
uod omnium accedentium, mentesque suas explicantium, sensum assequantur,
que in eodem ipso loco subito schedis,scribant petentibusque dato pro ratione ma-
retio, tradant, in tantum, vt literas, epistolasque amatorias, elogia, orationes,epi-
, carmina,laudes, parentalia, petitiones,syngrapha & cuiuscunque generis alia quæ
ostulaueris, ad ea habeant dispositum scribendi stylum, quod nullibi in totius Eu-
rbibus fieri vidi. Vnde Olisiponis magnitudinem, & hominum frequentiam faci-
iudicabit. Dehinc recto itinere ad templum Misericordiæ, de quo iam diximus, iter
ntraque eius vestibulum ex orientali latere, quartum apparet ædificium, regis Io-
oc nomine tertii, perpetua memoria dignissimum. Duplex nempe magnificarum
structura, totidem porticibus, vtrinque triginta duobus arcubus, octogintaque
exornata, angusta, æqualique areola interiecta: quam domum frumentariam
licæ, ac quasi Lusitaniæ nutricem merito nominare possis. Ea siquidem mente
m ibi publicum à rege optimo ac prudentissimo constitutum est: vt sublato fru-
eguminumque omnium portorio quod non sine fisci magno detrimento, ipse
n regum Lusitaniæ primus plebi elargitus est, speque ingentis quæstus merca-
propositа, frumentum vndique ab eis conuehitur. Eo pacto breui plebs anno-
tate subleuatur. Quod sane magno reipublicæ commodo factum esse nuper ex-
mus. Post huius tergum, nouum portorium inhæret, ipsam maris crepidinem at-
, immanis quædam lapidum moles, tignis trabalibus confertim immissis, ac
ionibus in mare adactis, suffulta, regisque eiusdem iussu sumptuque constru-
merito ob ædium magnificentiam, & operis pulchritudinem, quintum in hoc
locum tribuendum esse duximus. Eodem tractu secundo mari, campus latus
um inest, à noua portorii, horreique structura, tum à septentrionali, tum ab
latere, pulcherrimarum ædium serie circumseptus, tum maxime à meridionali,
iucundissima aspectu, ad litus vsque ornatu summo, deductus. Nam aliud la-
d orientem hibernum respicit, mare includit. In eo forum inest piscarium,
forumque cupedinis constitutum, quo cetarii, fartores, cupedinarii, lanii, pan-
dulciarii, gregati quotidie concurrunt, omnia quæ ad vrbem vescendi cau-
ntur, vendentes. Præterea, propolarum, institorum, cauponum, stabulario-
teonumque tabernæ ibidem instructissimæ visuntur. In hoc vero piscario foro,
antitas corbium deposita est, magistratuum edicto, quibus cimbis piscatoriis
, pisces à mediastinis in forum ad venditrices aduehuntur. Hi quidem cor-
ulis annis à magistratu, piscatoribus, plus minus, duobus millibus ducatorum
. De qua sane re, an causa adaucti vectigalis, ciuitati congratuler, an tam
tyrannidis speciem reprobem, dubius & perplexus sum. Nec huic loco talia
, nisi vt vrbis opulentiam externis hominibus patefacerem. In huius vero
cciduo sinu, eodem piscario foro à tergo relicto, mercatoque panificum,holito-
ictuum venditorum, aucupumque interiecto, nec non macello, domus quam
eptensem nominant, sita est, in qua regii præfecti negotia ad bellum Afri-
ectantia expediunt. Non procul præterea ab hac domo, contiguo ædium ordi-
m monumentum, opere admirabili factum extat: præda spoliisque multarum
regumque refertissimum, quod ab Indicis negotiis, quæ ibi pertractantur,do-
licam vulgus nostrum appellat. Attamen meo quidem iudicio, aromatum,
arum, carbunculorum,smaragdorum,aliarumque eius generis gemmarum,quæ
s ad nos ex India deportantur, emporium copiosissimum, tum auri quoque &
cti infectique, horreum amplissimum verius appellare poteris, quod cellas ibi
rimas miro artificio atque ordine distributas, maxima omnium harum rerum
luentes, ab omnibus conspici posse palam est, vt me hercule, fidem res su-
it, nisi id omnium oculis obiici, manibusque in horas pene contrectari vi-
. Proinde ex regia, quam ibi desuper Dominus Emanuel amplissimam, &
issimam sibi fabricatus erat, porticus latissima velut musculus, vt demon-

ſtrauimus(à qua campus de quo paulo ante mentionē fecimus à meridionali latere ſepi
in mare prorumpit,in cuius fronte ad Orientem verſus, turris vndique quadrato ſaxo
re exculta, litori imminet. Ad hoc ibidem in ipſo litore aliud ædificium opere mirab
fundamentis modo facere occepit potentiſſimus Ioannes. III. Rex dominusque no
quod cum Deo diuiſque ꝓpitiis ad exitum perduxerit, octauum locum ciuitatis o
menti obtinebit,ac reliquis omnibus palmā facile præripiet. Poſtremò ei regiæ,quam
ximus Emánuelem ædificaſſe, è regione huius nouæ inſtructuræ, occidentem verſus
tea interpoſita, contiguum eſt ſeptimum, vltimumque publicum monumentum,
quàm plurimis, ac tricliniis quaquauerſum artificioſe fabrefactis inſtructum,vt ob
riorum ædium multiplices receſſus aditusq; diuerſos, Labyrinthum eſſe vere exiſti
Ibi Reges noſtri armamentariū ingenti armorū omnis generis copia refertū conſtitu
machinarum item & tormentorum, tum rerum omnium quæ ad bellum terra mar
gerendum pertinent apparatu, adeo inſtructum,vt cæteris omnibus, quæ Europa A
hodie inſtructiſſima copioſiſſimaque habere fertur,quorum optimam partem vidim
multitudine machinarum, & infinito armorum telorumque numero facile præſtet.
ro hoc argumento me cuiuis facilius probaturum puto, quod Rex in ordinariis ta
naualibus, expeditionibus, naues plures ducentis omnium generum perpetuo i
ctu optimeque armatas in Aſia, Africa Europaque habere cogitur. Tribus autem h
ædium cellis, quadraginta millia peditum armorum corpora, ac tria millia cataph
rum integra quaſi ex depoſito diligentiſſime, nitidiſſimeque cuſtodiuntur, præ
quæ ad quotidianos & extraordinarios motus depromuntur. Bombardici quoque
ris, Mortarios, Scorpiones, Baſiliſcos, Leones, Colubrinos, Camelos, Petrarios, D
ſores, Ruptoresque inuſitatæ magnitudinis, & ponderis. tum reliquorum etiam
rium miſſilium, quos Falcones, Bercios, Sclopposque vulgus appellat: Pulueris i
globorum, tam ex ſaxo quam ex ferro tantam vim & copiam aſſeruari compertum
ſi ſingulas omnium diuerſasque formas, numerum, pondusque, per partes explic
ner, verear ne falſa iis, pro veris huic operi videar inſeruiſſe, quibus hæc legendo
xat, vel audiendo, percipere ſufficiet. Ad reliqua igitur pergamus. Vrbs ex ea pa
mari adluitur, vt paulo ante demonſtrauimus, vtpote nobiliſſima eius parte,
duabus,& viginti diſtinguitur:pars vero quæ continentem reſpicit, ſedecim, qu
mnibus, propter infinitam hominum multitudinem, eiuſque ambitum latiſſimu
xime indigere videtur. Turribus autem per murorum gyrum ſeptuaginta ſeptem
tur. Templa vero, quæ à Græcis parœciæ appellantur, in quibus ſacramenta fide
mnibus ſubminiſtrantur, quinque & viginti numerantur, præter ea, quæ plurima
chis, Anachoritis, veſtalibuſque virginibus ſunt attributa. Huic loco nonnihil
dem eccleſiaſticæ muſicæ adiiciam, idque veriſſimum compertiſſimumque inte
ciues habetur. Nempe quod in præcipuis anni feſtis diebus, ex ipſa vrbe Oliſipo
triginta abſolutos cantorum choros, ad ſacra modulato cantu, in pagis villiſc
cum vicinis canenda, vna die cuncti exeant: omnibus vrbis templis, in quibus mu
dulata canitur, ex eo nihil detrimenti, ad ſuas celebrandas feſtiuitates capientibu
tates vero, quas confraternitates vocant c xxx i. ſunt, in quarum vſum ingens
bus quotannis conflatur pecunia, quæ in pauperes, & alios vſus neceſſarios ſum
ne elargitur. Quod at ad loci, ſituſque ſalubritatem, & aeris temperamentum
tanta certe ſoli, cœlique clementia, & amœnitas eſt, vt nullo fere vnquam ann
re, nec æſtas, nec hyems immoderata ſentiatur, quo factū eſt, vt multi mortales ex
nationib. terriſq; remotiſſimis, cœli puritate pellecti, illuc cōmigrarint: derelictoq
tali & patriæ cura poſthabita, perpetuā ibi ſedē, vitæq; domiciliū poſuerint. Vrbis
ritorium, ſuburbanis, ruſticiſque villis ædificiiſque magnificis, quocumque oc
teris, propter agri fœcunditatem vndique refertum videas, tanta etiam homi
quentia, vti ſecundis iam pridem rebus, perpetuaque pace cum finitimis parta,
res iam ruri potius, quam in vrbe commorandi deſiderium teneat. Agros e
ſim, non vicis pagiſque ſolum, ſed templis etiam, clauſtriſque innumeris & orn
frequentari, cum tanta animi voluptate videmus, vt villæ, tam ruſticæ, quam
næ, numerum ſexcentarum excedant. Pagos vero qui ab vrbis magiſtratibus
coguntur, ducentos quadraginta numerant, inter quos ſex & triginta, priuatis pr
iudiciis ac prætoribus vtuntur, ſuiſque oppidanis iuriſdicendi poteſtatem ha
colarumque controuerſias per ſe omnes diiudicant, & finiunt, niſi cum de cau
libus, grauioribusque agitur. Tunc enim ad ſummum vrbis magiſtratum prou

e sententiam requirere compelluntur. Denique vt ea quæ insigne aliquod ornaum vrbi afferre possunt, breui velut epilogo complectamur, ad Tagi ripam quinquao circiter ab vrbe lapide, flumine aduerso, oppidum Scalabis situm est, peruetus atnter pleraque alia Lusitaniæ oppida percelebre, quod Plinius quintam Lusitaniæ con fuisse, atque præsidium Iulium olim vocatum testatur, nostri hodie SANCTAROVOCANT. De qua re plura apud Resendium nostrum antiquitatis amatores inue-Inde quoniam in montis excelsi admodum iugo positum est, in campum apertum num, longe lateque despicit, qui campus Tago medius diuiditur, maxima terræ fer-, quæ cæteris omnibus, vsque eo præstat, vt modicæ arationes, quotannis pro vallis tia, incredibiles tritici aceruos afferant. Ad tantam autem soli vbertatem id laudis idebit connectere, quod multis dictu vix credibile videbitur, sexagesimo nempe e, quam sementis fieri cœpta est, segetes momento fere temporis adultæ, ac præmacantur, teruntur, & si libet, moluntur. Verum vt ad propositum reuertar, Tagus qua im adluit, vsque ad vrbem latissimo alueo defertur, atque altissimo. Nec eo contenerdum multos sinus vltro citroque, & insulas efficit. Eo itidem interuallo, oppida, llæque aspectu, situque gratissimæ ac amœnissimæ conspiciuntur. Medio fere curTagum, occidentem versus, oppidum Alanquer situm est, quod, vt sentit Resendica secula Gerabrigam appellabant. Locus natalis nostri, cuius nouam interpretatiopropius inuestigare libuerit, Alanorum ecclesiam lingua Saxonica sonare compec à veritatis via multum aberrabis. Alanos siquidem cum vniuersam Europam cæncendisque vastando peragrassent, iis locis consedisse, eaque tantisper incoluisse torũ annalium monumentis compertũ est, dum Gothis superuenientibus ex proprorsus discedere, aliasque terras quærere coacti fuerint. Quæ gens omnis lingua, s, vicinitateque, Saxonibus ab origine fere semper coniuncta fuit, & ad hunc vsq; utuo quodam vinculo propinquitatis sese refouent. Ad huius vero oppidi radices n eius præcipua pars in summo montis præalti culmine sita) fluuius è multis fontiũ oterraneis oritur peramœnus, pisciumque multo feracissimus, qui arboribus vtrinsitus, sole meridiano, magnisque caloribus, vmbram efficit, quo homines, vt pluecedunt, gratissimam. Mox magno impetu inter confragosa montis, in planiciem delatus, sexque à capite fontium passuum millibus, in Tagum diffunditur, qua gus crebras insulas emittit, quæ omnes frumento, pascuisque pinguissimis abunAttamen earum nulla hoc tempore castellis, pagisve, aut vitibus colitur, vt Strabo n reliquit. Quæ res Tagi ipsius alluuionibus vetustateque temporis fortè deficiengloriæ corollario cohonestantur, quod hodierna die, Tagus ipse per vniuersa Oora, in Aphrica, Asiaque, leges & instituta det, quibus ipsarum prouinciarum recipesque, sponte vel coacti parent, tributaque Lusitanis soluunt, Christique fidem agis magisq; non pauci colunt. Quod non in Indorum ditionibus modò, sed in m etiam terminis, ac Japponum finibus, gente antehac Europæ incognita, sumreuerentia fit. De innumeris verò exoticis rebus quæ ex nostris vniuersæ Indiæ, rabiæ, Æthiopiæ, Bresiliæ, Aphricæque ditionibus, in hanc vrbem toto anni cirehuntur, deportanturque, cùm de omnibus iis satis luculenter, in eo opusculo, fertilitate & opulentia Hispaniæ emisimus, tractemus, nullam consulto hic facere em sigillatim voluimus. Si quis forte id cognoscere auide cupierit, ipsum librum t, quæsitumque legat. Cæterum si lectori noster hic labor displicuerit, sciat nos oc opus cudisse, vt itinera aliis scriptoribus interclusa à nobis esse opinemur. Nam te aliquis de origine, & vrbis situ compertiora in medium attulerit, rem profecto gratam cunctis, nobisque in primis fecerit.

DE REBVS, ET IMPERIO

LVSITANORVM AD PAVLVM IO-VIVM DAMIANI à GOES DISCEPTATIVNCVLA.

Paulus Iouius.

HVIVSMODI multa ſunt doctiſſime Bembe, quæ quotidie à noſtr
Africa, Aſiaque pro ſacroſancta fide catholica aguntur, quæ ſi Pau
Iouium Nouocomenſem, virum (vt fatear) doctum, non latuiſſe
quæ in ſua Moſcouitarum legatione, deceptus cuiuſdam Pauli C
turionis Genuẽſis verbis, ſcribit, nunquam in lucem dediſſet. vbi
dem Paulum iniuriis Luſitanorum accenſum, ita aſſerentem intr
cit, Luſitanorum nauigationibus, non ſolum itinera reliquis nat
bus in Indiam intercludi, verum etiam omnia aromata, inibi comparata, ingenti q
Oliſipone, bona dum ſeruant, corruptaque proſtituunt, venundari. Id autem non
mus Pauli verbis, vt hanc impoſturam agnoſcamus. Siquidem ſingulis annis, à Regis
negotiatoribus,, omnia ad vnum aromata, quæ ex India portata fuerint, diuenduntur
quam enim inde tantum aromatum aduehitur, quin facile vertente anno ab Euro
ſumatur, præter piper, quod in multos annos ſine corruptione ſeruari poteſt. Nec
Paulum illum Genuenſem ob publicum bonum talia blaterare, ſed proprio commo
iſtius verba incitari, propter quod & cæteræ quoque nationes, noſtræ inuident naui
ni, potius ſuum lucrum affectantes, quam propagationem religionis. Porro nos id q
quod confiteri nefas non eſt, emolumentum etiam & opes ex noſtris peregrinatio
quærimus, ſine quo vix tota Europa ſuſtinere poſſet ſumptus, quos quotidie facimu
te vel ob id laudari debemus, quod non vt inermes negotiatores ad quæſtum tantu
do aromatum per Oceanum oberramus, vt multæ nationes Italiæ, Hiſpaniæ, Ga
antiquitus fecere, & modo faciunt, ſed exercitibus, & claſſibus inſtructi maximo c
tu hoſtium, non tam pomeria noſtræ ditionis, quam Chriſtianæ fidei prorogamus.
falſo multi opinantur, ex omnibus noſtris nauigationibus lucrum elicimus, ſed ex p
pro religione dimicando, magnam hominum ac pecuniarum iacturam facimus, v
ritania, & Atlantico littore, vbi domitis, & in mancipiorum genus redactis Ma
nis omnibus, qui Luſitaniam occupabant, idque multis annis, confligendo paucis
rum copiis. Deinde Caſtellanis, eorumque ſociis omnibus, ac Gallis, vnico prælio
labitanum deuictis, ac ex regno depulſis, ſubito Abylam, ſiue Ceiptam celeb
ciuitatem in freto Herculeo ſitam occupauimus. Poſtea vero Reges Fez & He
multis conflictibus ſubactis, Tingidem, Argillam, Alcacerem, Tutuanum, A
Caſtellum Regale, ac Aſſamorum, Titium & Maſſaganum, iſtorum Regum
nia expugnauimus, & alia oppida, quæ excidiis deleta ſunt. Ex quibus locis om
ſolum nihil commodi Regi noſtro accreſcit, ſed etiam ingens ſumptus impendi
cum iactura multorum nobilium, quos ibi perpetuo in præſidio habet. Vtinam d
ille Iouius iſta vna cum iis, quæ in Æthiopia à noſtris geruntur, perſpect
ſet, vbi noſtra opera & ſermone potentiſſimus Rex Manicongri cum toto ſuo re
in longitudine tria millia millium paſſ. habet, in latitudine vltra duo millia
fidem Chriſti accepit, eamque indies magis magiſque colit. Deinde vtinam &
cognitum habuiſſet, quomodo in omnibus Guineæ ac Nigritarum regnis, qu
ſunt, & ad montes Lunæ ferme vſque atque in regnis Zofalæ, Bennamataxæ,
qui, Quilloæ, Monbacæ, Melindi, & in aliis, atque in inſula diui Laurentii, & v
rabicum ſinum, liceat eandem Chriſti fidem per nos prædicari, atque in latiſſi
li Braſiliæ plaga, vbi multas colonias nunc habemus. In quibus Regnis, mul
religionis veritatem à noſtris concionatoribus perducti ſunt. Præterea noſtris
mis & in claſſibus fit, vt liceat (idq; noſtris magnis ſumptibus) Oratores poten
cioſi Ioannis Æthiopum Imperatoris, tuto aulam Romanam commeare, ac p
verbis, Romanum Pontificem vt ſupremum Epiſcopum agnoſcere, ſubditor
ſequia polliceri, id in mandatis habentes vt ſe Catholicæ Eccleſiæ coniunga
adeo præclara, vt gratulatione, non odio proſequenda eſſet, ſi vere Chriſti c
mus. Iam vt omittam, quo pacto noſtri ſæpius ſinum Arabicum pererrantes,
que peruenerint, omneſque ferme eius litorales ciuitates euaſtauerint, ac te
metanorum incendiis abſumpſerint. nec id quidem ſine ingentibus ſumptib

orum iactura conficitur, quæstu prope nullo. Rursum quod regnum Adenens. nobis tarium cum Fartaquorum regno fecerimus. sinumque Persicum in ditionem, ius- nostrum fere totum redegerimus. Vbi regnum & insula Oromuziæ, iam tanquam Lu- æ legitima patrimonia sita sunt. Adhæc regnum quoque Cambaiæ, à nobis hoc tem- domitum est, & eius firmissima ciuitas Dium occupatum. In quo loco ingens classis ni Babyloniæ, milite etiam Christiano instructissima, ac trecentis Regis Cambaiæ us, quas Attalaias vocamus, & quadraginta Regis Calecutii, quas Parahos nominant, rege Frācisco de Almeida anno millesimo quingentisimo nono profligata est, pleris- auibus, aut captis, aut demersis cum ingenti hostium clade. Quid hic referam Da- Cheul, Dabul, Bandam, ac Insulam Goæ, quæ tota iam Christo paret. Postremo quod ges Narsingæ, Honori, Batecallæ, Otisæ, Deli Cananori, Callequi, Calecutii, Cochini ni, insulæq; Seylani, & vltra Gangem ad reges Bengallæ, Pegui, Syani, & ad magnam hæ ciuitatem, quam primo Alfonsus de Albuquerque Prorex, ditioni nostræ adiecit iam debemus Oromuziæ, ac Goæ imperium) & ad insulam Samatræ. Ad Iauam minorem & maiorem, & ad insulas Bandæ. Moluqui, & ad Borneum, postremo ad m, ad Lequios denique nationem vix antehac cognitam, fidem Christi propagatam od nostri non æstimandis laboribus atque sumptibus obtinuerunt, quorum Re- plures alii, quos omitto, multi se seruos Regis nostri vocant, nonnulli tributarios, fœderatos, alii amicos, apud quos siue ex fœderatorum genere sint, siue ex numero iorum, ab Herculeis columnis vsq; ad Chinam & Lequios per omnes prouincias nas, nobis authoribus, fides Christi celebratur, ita tamen, vt alibi id liceat colloquiis onibus, alibi publicis concionibus, nonnullis in locis phana quoque, & templa re- Christianæ dedicentur. Nunc certe IN OMNEM TERRAM EXIVIT SONVS FINES ORBIS TERRÆ VERBA EORVM, & spes est longius sensim ad rranea, fidem Christi propagatum iri, & Christo fautore, & nostrorum prædicatio- bus rebus omnibus consideratis, & quod Rex noster à principio nauigationis no- Indiam cogatur perpetuo alere, tam in Mauritania, quam in ipsis Indiis, & in aliis prouinciis, ordinarium & perpetuum exercitum, 20. ferme millium militum, mptus domesticis opibus tolerat, nullis ad hoc ab amicis auxiliis corrogatis. His classem plusquam trecentarum omnis generis nauium, quas nunquam otiosas, sed tuis expeditionibus occupatas habet. vt iam non enumerem extraordinarios sum- os ad subita bella facere cogitur, nam quæ superius recensui, impēsæ pacis & tran- is sunt, non bellorum, quæ subinde aliis ac aliis in locis gerenda sunt, dum aut fines ur socios protegit, aut fines imperii promouet. Quis piorum Christianorum non nos maledictis lacessere, considerans ad tot sumptus sustinendos magnum omni- iri lucrum? Quod sane nobis inuidere non debent, sed potius augere, aromata no- ius emendo (quanquam à nostris semper vilius vendita sint, quam olim à cæteris us vendebantur) vt ea pecunia Mahometani de facie terræ (quando alii Christia- ipes inter se dimicando Christianam ditionem neglectui habent) deleantur, & sa- a fides passim ac tuto prædicetur. Hæc omnia si ille bonus ac doctus Paulus Ioui- set, nunquam aut de quæstu nostro inuidiam mouisset, aut corrupta aromata pro vendi asseruisset, quippe cum edicto Regis, placitisque totius regni mucida, adul- e semper crementur, id quod dum puer ab intimis cubiculis prudentissimi Regis lis essem, sæpius vidi Olisipone fieri. Cæterum, si qua istius rei culpa est, ea apud s tabernarios, propolas, & institores hæret, quibus nihil sancti, nisi quod cum lu- unctum est, in quos animaduertendum esset, nam ii omnium generum merci- m corruptela verissima sunt. Hæc si Iouio comperta fuissent, non nostras laudes , sed benigna prædicatione celebrasset, quod illi ob tersissimam eloquentiam & expeditum fuisset. Hæc ad Diens. oppugnationem, de nostrorum Lusitanorum iter adieci, vti per te (cuius amplitudo summa est) gratiam aliquam, & commen- tionem huic disceptatiunculæ nostræ conciliarem, quo illa ex tua autorita- te maiorem vbique fidem emereretur.

Vale.

L. ANDREAE RESENDI[I]
EBORENSIS,

Antiquitatum Lusitaniæ,& de Municipio Eborensi Lib.V.

ORATIONES ITEM, EPISTOLÆ HISTOricæ, quotquot reperiri potuerunt.

IN HISPANIA DILIGENTER AB AMICO COLLECTA,
Nunc primum summa diligentia edita.

Ad CC. VV.
NICOLAVM ET SIMONEM
RODERICIOS fratres, Lusitanos.

Clarißimo Viro
SIMONI RODERICIO
LVSITANORVM, QVI ANTVERPIÆ NEGOTIANTVR, COS. AMPLISSIMO.

ARNOLDVS MYLIVS, ARN. F.
BIRCKMANNVS S. D.

SI quibus sua cuique ornandæ patriæ voluntas est, ampl
RODERICIE, parem facultatem cum ANDREA RES
doctissimo Lusitano attulissent, næ, illi quæ in tenebris
apud varias gentes delitescunt in apertam lucem euoc
Ille enim omni doctrinæ genere, Poetica Oratoriaqu
tate iuxta atque Historicarum Ecclesiasticarumque
peritia, instructus, (teste Ioan. Vasæo Brugensi, Eloque
lim Salmanticæ doctore, qui illo Eboræ Lusitaniæ vsi
fuerat familiariter,) ad patriæ antiquitates illustranda
gressus est, vt qui hominis industriam mirentur, plurir
vero imitentur, paucos inuenias: quare etiam RESEN
ctus amabit, quisquis literas amat, & patriæ studium inter virtutes adnumerat. Q
dem Antiquitatum & sacræ Historiæ monumenta, paucis hactenus vel visa vel
quo ad omnes manaret vtilitas, cum amici beneficio in Hispania, pridem collecta
nus nostras peruenissent, quod optumo cuique luce digna viderentur, ARNOLD
LIVS parens optumus, euulganda censuit, &, me quidem curante, clarissimi no
auspicio, in publicum referenda existimauit: sperans fore, vt te patrono ab inuid
lumniis liberentur Resendianæ vigiliæ, prosintque iis, qui gentium variarum or
tum, mores, ritusq; sacrorum, è mutis quidem magistris, h.e. libris sed sumtu exigu
riculo nullo, domi auent cognoscere. Quamobrem vt labori nostro in collige
quam naufragii dispersis tabulis, ANDREÆ RESENDII historicis scriptis
quæ nancisci licuit, faueas, libenterque accipias etiam atque etiam rogo. Quod
rum pollicetur innatus omnium animis amor patriæ, quo, vt in id, quod ad patri
facit, neruos omnes intendant, natalis etiam soli descriptores inter amicissim
scant, pietatis amantiores impelluntur: humanitas etiam illa tua prope singular
tantis opibus, Dei benignitate larga manu tibi concessis, inopes in Xenodochi
ipse & visis, & alloquiis, reque iuuas. Quem tibi in æterna illa beatudine thesau
qui nec eripi possit nec corrumpi, nemo dubitat. Vale, & studia litterarum, potes
iuuare perge. Coloniæ Agrippinæ A.D. IIII. Cal. Mart. sacro anno sæculari CIↃ

VITA

L. ANDREAE RESENDII
Lusitani,

Collecta ex ea quam
IACOBVS MENOETIVS VASCONCELLVS I. C. CONSCRIPSIT.

ANDREAS *Resendius Eboræ natus anno* CIↃ. CCCC. XCIII. *Quæ urbs Olysiponensi inter Lusitaniæ urbes dignitate proxima, olim* LIBERALITAS IVLIA *cognominata est, Plinio auctore, marmoreisque Inscriptionib. Patrem habuit Andream Vasæum Resendium, ex equestri ordine: matrem vero* Angelam *Leonoriam Vasiam Goes, feminam, ut natalibus, sic pudicitia claram. Unde etiam ipse Resendius* Angeli *prænomen, aliquandiu usurpauit, quod ex librorum titulis, quos in prima ætate edidit colligere licet. Infans patre orbatus, à matre liberaliter est educatus: cuius etiam pietate adductus adolescens etiamnum S. Dominici sodalibus nomen dedit. Pie hic & religiose à Præpositis Eboræ educatus, illorum auctoritate Complutum Carpeta-* *diit: ubi* Antonio *Nebrissensi magni nominis* Grammatico, *ac Rhetori operam dedit: post A-* *rbosam* Lusitanum, *Græcas litteras profitentem, audiuit. Cumque in illo felicioris ingenii in-* *ceret, à matre & propinquis admonitus ut, grauiora studia capesseret, Salmanticam proficisci-* *decurso laudandarum Artium curriculo,* T*heologiæ operam nauauit, magnosq; breui progres-* *Deinde vero in Galliam ad uberiorem ingenii cultum, parandamque è peregrinatione pru-* *, profectus,* Lutetiam *adiit, disciplinis ingeniisq; florentem Academiam, transactisque mensi-* *ot,* Louanium *Grudiorum se contulit in Belgium. Inde à Petro Mascarenio Lusitano nobilissi-* *tum ad Cæsarem Carolum* Regis Legatus *Bruxellis versans,, incredibili discendi flagrabat cu-* *honorifico præmio euocatus, docendo industriæ, eruditionisque suæ exspectationem non æqua-* *, sed & superauit. Hunc & in Pannonica expeditione secutus, fidem illi suam probauit: ut &* *astra Petrus secutus erat, aduersus* Solimannum *Turcarum Imp. Viennam* Austriæ *obsidere* *n: sed re infecta, Caroli quinti virtute, fugere, magna etiam copiarum parte amissa, coactus ty-* *st. Cæsari vero notus, & doctrinæ opinione carus etiam* Resendius *fuit: maxime vero Ioanni* *sitaniæ* Regi *acceptus, & in aula eius assidue versatus: numquam tamen, qua erat animi celsi-* *d honores opesq; paruo contentus, aspirauit.* Latere *nimirum sine inuidia, & fallere, quam in* *co digito monstrari, perpetuo maluit. Iuuenis adhuc Hispaniam, Galliam, Germaniam, & Ita-* *rauit. Massiliæ enim ultra biennium commoratus, ad* Aquas *Sextias Hypodiaconatus & Dia-* *rdinem suscepit; ut epist. ad Kebedium scriptum reliquit. Mox non sine magna nominis cele-* *omum reuersus, matrem decessisse comperit: cuius obitum quo animo tulerit, Tabula, quam se-* *antiquorum formula, scripsit affigendam, satis ostendit. Placuit eam ob elegantiam apponere.*

MEMORIÆ ET PIETATI DICATVM
SALVE MEA MATER FOEMINA INNOCENTISS. CVI ME INTER CVNAS RELICTVM PIVS PATER FIDEI TVÆ NON IGNARVS. EXTREMA VOCE COMMISIT MORIENS. QVVIVSQ. PERPETVO CASTISSIMOQ. VIDVVIO EDVCATVS LIBERALITER ANNOS XXXIII. QVIDQVID ID ÆTATIS SVM. QVIDQVID FVTVRVS POSTEA. ADCEPTVM FERO. AVDITA MORTE TVA ADSVM AB VLTIMIS GERMANIS PARENTATVM. CONLACRVMANS MÆSTITER IVSTA SOLVI. ET QVONIAM TE VNA MEA MATER ADEMPTA MISERABILEM ET ORBVM TÆDET PATRIÆ OLIM DVLCISSIMÆ. ITERVM PEREGRE REVERTOR.
L. ANDR. RESENDIVS ANGELÆ LEONORIÆ VASIÆ MATRI PIENTISS. ET B. M. D. S. P.

Fixum id animo sedebat, cum matri iusta persoluisset, patriam relinquere, ne in oculos quoti
mœroris caussa incurreret, nisi Ioannis Regis, & fratris eius Alfonsi S.R.E. Cardinalis amplissimi
su manere, vt Reipub. vtilis futurus ciuis, coactus fuisset, itaque vbi tum regni sedes erat, ædes
buit, modicas illas quidem, & in quibus anguste habitaret, sed xysto & hortulo excultas, ac peram
nas: domino vero adeo iucundas, vt aliorum spaciosis palatiis nihil inuideret. Ornauit enim hortos
tus ordine collocatis antiquis Romanorum, quibus impensius delectabatur, Inscriptionibus, totu
paries marmoreus videretur, non lateritius. Cui rei adeo enixe studuit, vt quoties iter faceret, tam
longinquum, in sarcinis (quis credat?) ligonem, aliaque ferrea instrumenta exportari secum cur
vt sicubi Antiquitatis sese vestigia offerrent, ea industria sua atque impensa eruere, & incolarum
lis exponere posset. Fecit hoc non raro, nec modico sumptu, aut labore. Dominicani instituti habi
bona cum Pont. venia, & Præpositorum, iustis de causis in sacerdotalem commutauit. Regulam ta
studiumque eius familiæ perpetuo, ad extremum vsque spiritum retinuit, vt in porticu cœnobii
rensis, (Claustrum vulgo vocant) in limine cellæ, quam Capitulum nominant, sepulcri locum sibi,
trique, pientissimæ matronæ, delegerit. Gratus dum vixit, acceptusque Principibus viris fuit, qu
non vltima existimari solet: Cardinalibus præcipue duobus, Alfonso, Emmanuelis Regis F. & Io
III fratri, & filio, Henrico: qui post cæso in Africana expeditione Sebastiano, regni clauum tenuit
ad patriæ Antiquitates colligendas auctor exstitit: ludumque, Resendii frequenter honoris g
cum ædes vicinæ essent, ingressus est: vt Phormionis philosophi scholam Hannibal, & Posidonii d
intrans Cn. Pompeius cognomento Magnus, fasces submisit. Henricus vero Ecclesiasticum sib
bique Dei præconem (erat enim patria lingua non secus atque Latina perdisertus) delegit, & sace
aliquot cohonestauit. Coluit & ipse in Belgio versans ob singularem eruditionẽ, Conradum Gocl
Westphalum, Eloquentiæ primum in collegio trilingui Buslidiano Louanii doctorem. Testatum
da eleganti, quæ in manibus est, reliquit. Oraculum domus eius est habita eruditionis, antiquita
patriæ. & Ecclesiasticæ. Argumento sunt Epistolæ historicæ, de Hispaniæ sanctis, Vincentio, cate
ad Bartholomæum Kebedium, & Ambrosium Moralem. Hic enim Complutensis Rhetor
illum Ioannes Vasæus Brugensis, Salmanticæ doctor Latinæ linguæ, cum res Hispaniæ literarum
numentis mandarent, plurimũ se Resendii opera adiutos fatentur ingenue. Candidi est enim h
agnoscere per quem profeceris, & quid cui acceptum referas. In poetica, pangendisque versibus
excelluit, Horatii fere æmulus. In scribẽdi ratione plus æquo Antiquarius, vt Adceptum, & Q
aliaque id genus cupide scriberet, lapides & marmora imitatus, illumque secutus eruditus di
Achilles Statius est, Lusitanus & ipse, qui Romæ claruit. Sed de orthographia prisca, Resendius
la ad Alfonsum Card. initio Antiquitatum Lusitaniæ, disseruit. Eboræ ciuibus etiam carus, vt
ferrent: in his potissimum dilexit Iacobum Menœtium Vasconcellum, Iurisc. quo vrgente An
tum libros ferme absoluit: Qui extincto Andrea, nuper edidit hortante Henrico Card. auspi
& sumptibus Philippi Regis vere Catholici. Obiit vero Resendius iam octogenarius, anno
LXXIII. Statura fuit procera, prægrandibus oculis, crispo capillo, colore subfusco: sed hilari mi
contracta fronte. In domesticos, discipulosque seuerior, è cuius ludo tamquã ex equo Troiano,
prodierunt: in quibus & Achilles Statius, singulari vir doctrina, & Antiquitatis Rom. peri
que innumerabiles.

Alius, ne quis erret, Andreas est Eborensis, qui dum Olysipone negotiatur, horis subsecíuis li
ctans, Exemplorum, sententiarumque non pœnitendam syluam à se collectam foras dedit, &
co Granatensi, Theologo disertissimo inscripsit. Cetera e scriptis Resendii cognoscas licet, quor
bum adscripsimus.

TOMI PRIMI ELEN-CHVS, ANTIQVITATVM LV-SITANIÆ LIBRI QVINQVE.

IN

NDEX CAPITVM QVAE
HIS QVINQVE ANTIQVITATVM
LIBRIS PERTRACTANTVR.

LIB. I.

LIB. II.

LIB. III.

LIB. IIII.

LIB. V. QVI EST
de antiquitatibus Eboræ.

Iacobi Menœtij Vaſconcelli

IN LAVDEM

LVCII ANDREÆ RESENDII,

LVSITANIA RESENDIVM
alloquitur:

Rex Macedũ clari proles generoſa Philippi,
Cũ terras Aſiæ quateret victricib. armis,
Dirutaq; antiquæ luſtrans veſtigia Troiæ,
Potaret Simoentis aquas, Xanthique liquorem,
Conſtitit ad tumulum Sigæo in litore, magni
Æacidæ, tali compellans voce ſepultum.
O felix nimium iuuenis, cui contigit altum
Mæonidæ plectrum, quo ſe tua gloria cœlo
Attollens, viget æternos manſura per annos.
Sic ego fœlicem Reſendi maxime, noſtræ
Gentis honos dicam nunc me, nimiumque beatam.
Quod tua me titulis decorarint ſcripta vetuſtis,
Et decus antiqua repetens ab origine noſtrum
Erueris, monimenta meas teſtantia laudes.
Macte animi, non tu vanos mihi fingis ho[...]
Aut mea fucatis auges præconia verbis:
Sed veram hiſtoriæ ſeriemque fidemque ſ[...]
Abdita Romanis annalibus, abdita Graiis
Pandis, & in lucem multis incognita profers.
Lyſiadum narrans inſignia facta meorum,
Magnanimosq; duces, olim quos Romul[...]
Vt bello inuictos, ſic fidos pace probauit.
Ipſa igitur clarum ventura in ſæcula nomen
Conſequar, atque æuo per te celebranda fu[...]
Semper ero, dum noſtra Tagus per rura me[...]
Aurifer, & rapide deſcendet in æquora curſ[...]
Dumque meo feſſos merget Sol litore curru[...]

IOAN. SECVNDVS HAGIENSIS,

L. ANDREÆ RESENDIO.

Qvod tibi Pierios Vrbs aſpirauit odores
Diuite qua Delus, nat ſinuoſus aquæ,
Turris vbi vaſtæ moles operoſa ſuperbit,
Mœniaque hoſtili non ſuperata pede,
Non honor ille mihi debetur, docte Reſendi,
Debetur fratri non honor ille meo,
Sed ſua Teſpiades oblectamenta ſecutæ
Plectraque Phœbæis æmula pectinibus:
Perteſæ laticesque ſuos, & Apollinis odas,
Hæſerunt lateri, magne poeta, tuo.
Tectaque cum ſacro ſubierunt hoſpita vate,
Mox & odorato rore rigatur humus,
Veſtiturque locus violis, quas legerat ipſa
Parnaſſi in ripis Calliope roſeis.
Hinc tibi Caſtaliis fragrarunt dotibus aura,
Fallor, an & noſtris naribus hæſit odor?

Ad Eundem.

Angele ad immeritas laudes ignoſce t[...]
Si tua decliueis plectra morentur [...]
Vocalesque modos ilex aurita ſequatur
Mitius, & ſortis te premat ira tuæ,
Nec te perpetuo grauet aula hæc imperioſ[...]
Sed tua purpureus tempora cingit hon[...]
Quæq; gerit laurum frons, & gerat illa g[...]
Hæc ego: fatipotens hæc rata Phœbe vel[...]

Ad Eundem.

Rebus in aduerſis animoſus frange ſu[...]
Iura Deæ, dominãq; rotã, quæ ſingul[...]
Stare loco impatiens. ſpera bene, forſitan [...]
Adueniet grata hora ſuo, nec lenta morat[...]
Quum te, cornuta cinctum ſacra tempo[...]
Sublimem, ſortis meminiſſe iuuabit acer[...]

ARNOLDI MYLII ARN. F. BIRCK-MANNI, ANAGRAMMA.

Lucius Andræas Reſendius Eborenſis:
Sanè, Reſendi ſis robur aulæ, ſin, decus.

IN ſolitum ſplendens lux, orta Reſendius orbi,
Præſertim populo Lyſia terra, tuo?
Queis animum ſtudiis, quando ſtetit anxius, olim
Defeſſum curis ſubleuet aut recreet:
Certarunt ſuperi, cuius ſub numine vitam
Viueret Andræas, Mars meus, inqu[...]
Illum Saturnus, voluit. Mercurius illum
Calliope meus eſt, dixit Apollo, meus.
A Ioue ſum ſuper hæc SANE *ſubiecta,* R[...]
SIS AVLÆ ROBVR, *gloria Lyſiad[...]*
Induperatorumque AVLÆ, *Regumq;* [...]
SIN ROBVR, *regiis* SIS DECVS *er[...]*

Alfonso S. R. E. Card. Emmanuelis Regis filio

L. ANDR. RESENDIVS S. P. D.

I LLI qui vetusta hæc saxa, quæ in veteribus Romanorum Coloniis inueniuntur litteris notata, admirantur, cupideue requirunt, mordētur abunde: nec solum iam ab ineruditis istis crassisque hominibus: sed interdum etiam à doctis adprime viris. Ab illis quidem, quoniam, quę non norunt ipsi, summa improbant confidentia, & ne scitu quæque dignissima, male ignorare videantur, hinc latebram, & perfugium sibi ignorantiæ petunt, quasi gentilium nugas, vt pios decet, fortiter spernant. Cur autem doctis, non video nisi otiosis facetiari sic libet, in alienam diligentiam. Facete illi quidem, & nimis ridicula oratione iocantur; tamen vtinam quam false, tam vere hoc ab illis
uoniam vero neminem me plus vno, horum lædit dicacitas, accipe Princeps piis-
æ pro causa mea, & eorum qui in ea mecum sunt opinione, dicenda habeam. Pri-
nnium, si, teste Fabio, scribendi ratio, quam Græci orthographiam vocant iuncta
uendo est, & nos Romane loqui & scribere volumus, sicut eloquentiam ex do-
libris, ita orthographiam ex marmoribus his petendam, apud illum peruincemus,
paulo æquius animo aduerterit. Mali custodes orthographiæ sunt libri, quisque
suo more scribit, sua nititur opinione, mutat, inuertit, corrigit vt lubet. Nec si Ci-
nanum, aut Vergilii præ se liber ferat, pensi quidquam habuerit. Mitto quod Gel-
m testatur sciolos in Salustio, & aliis meras fecisse nugas; illuc eo, vnde corrupta
s immortalium auctorum monumenta: Quid? cum codicem vetustum quempiā
s adsumimus, nonne aliam scribendi cernimus rationem, quam ea est, qua passim
cti pariter vtuntur, & indocti? Ac saxa, quod semel insculptum est, aut incorru-
uant, aut simul cum litteris pereunt. Saxa, inquam, quæ eruditum illud seculum
reliquit. Nec enim ego aut prisca nimis, aut recentia, hoc est, post Gothicam inlu-
incisa, sequenda censeo. Nec si interdum barbarismum inuenero in saxo, aut mar-
ignauia, aut dormitantia, id defendam, sed, quod perpetuum magis, magisque vsi-
idero, id sequendum ducam. Nec adeo morosus sum, vt quoniam semel, iterumue,
n inuenerim, VCSOR VICSIT, PLEPS, COIVGI. Quæ prisca sunt, statim ita de-
ecero. Adhibenda prudentia est, & quod eruditiori seculo placuit, quodque con-
nuenitur, id imitandū. Altera deinde accedit vtilitas, nec minima: Videlicet, quod
legimus nomina vrbium, quarum mentio in libris est, quæ nunc forte ignorantur.
um cosmographiæ conducat multum, atque adeo latine scripturis maxime, tum
d iucundissimum, quod quæ ad historiam attinent, & dicendi suppellectilem, pa-
ornatum, nonnunquam adferunt. Errore ante hoc Badiora, pax esse Iulia crede-
edobriga, Derobriga, Salacia, omnino ignoratæ. Aquarum Flauiarum ne mentio
vlla erat. De Augusti turre, & fluuio Sarte apud Pomponium, aliter à commenta-
atum, auctorque ipse summa iniuria laceratus magis quam emendatus. Quæ om-
a diligentia vt à situ informi adseruit, ita aliquando ab iniuria hallucinantium vin-
Sexcenta suppetunt exempla, quæ ne longior sim, omitto. Mihi sic videtur: cui a-
let, per me quidem licet illi sine hac morosa cura, profundum stertere. Ego iussis
i, mi Princeps & cupio totam perlustrare Lusitaniam, veteresque Colonias de-
uiuas mundo facere. Sed nihil egregium moliuntur, quos familiaris res æquo
gnior domi premit. Quæ per occasionem oblata sunt peregrinanti, damus.
Daturi quæ post hac tempus adferet. Vale Eboræ, Calendis Octobris M. D. XXXIII.

BARTHOLOMAEO FRIA
ALBERNOTIO I. C. DOCTISSIMO.

L. ANDREAS RESENDIVS S. P. D.

QVANTVM Albernoti, ex aduentu ad me tuo, percepi
ptatis, si contulero cum dolore, negati tibi in vrbem no
ingressus, ab isto, qui pro absente prouinciæ huius Tr
ganæ præside, vicarium gerebat magistratum; absque
posterum hoc, prius illud, longo post se interuallo reli
Nam sicut ex altero, mihi honor à te habitus, multum
tulisset, ita alterum, eo vsque depressit, adfecitque pud
quanquã dissimulaui, acerbius in vita nihil vnquam m
tulisse, audeam affirmare. Auxit dolorem hunc, post v
illam, & quasi furtiuam vnius diei collocationem sp
vrbem repulsæ fama, admirante populo, mihi homin
gnoto, neque ciuibus meis non caro, denegatam recipiendi tanti hospitis facultate
cioso isto auertendæ pestilentiæ, quam ab Hispali metuebamus, prætextu: cum tam
eo metu securos nos redderet, maximum inter Hispalim & Talaueriam vnde ve
terrarum interstitium. Optimates autem, & ex decurionibus triumviri, ac melio
terarum amatores, quorum non est exigua, neque contemnenda apud nos copia, v
superueniente Roderico Vernandio Castaneda prouinciæ præside, quem vobis Iu
sultis permittentibus correctorem appellamus, viro pererudito, ac nobili, & ingen
me comis, atque humani, indignitatem rei, non modo ægerrime ferebant, verum
etiam insectabantur, existimantes ad honorem vrbis, intromitti virum talem, per
Nam si nihil aliud hic esset, tibi quod spectare conlibuisset, cum tamen sint nonnu
to sexto à recessu tuo die, puella septemdecim annorum, Publia Hortensia à Castr
is Aristotelicis non vulgariter instructa, publicè disputans, multis doctis viris, qu
fuerat conuellentibus, cum summa dexteritate, nec minore lepore, argumentatio
uillationes eluderet, tanta animum tuum perfudisset iucunditate, vt spectaculum
us, tu te non vidisse, si adfuisses vtique faterêris, & vrbem, quæ eam habeat puellam
to formam intra modum venustam) dignam, non negasses, ad quam sola ea gratia
res: sed bonus illis præsidiis vicarius, vt ista potuit inturbare, ita euadere non pot
durissimi oris, & ingenii perseueri, ne dicam agrestis, pœnas daret, vsque ad conu
baræ inciuilitatis denotatus, & ego me illi, hisce commemorandis, vt meritus est
habuisse, nolui præterire. Cæterum redeo ad te, cui pro singulari tua humanitate
me intelligo: sed quid litterato homini & in re ampla constituto, reddam, præter
um munus, equidem non video. Ita ergo faciam, & antiquitatum Lusitaniæ nos
veteribus inscriptionibus, quibus delectari te animaduerti, scribam commentari
à studiosis apud nos antiquitatis, à me diu desideratam, expectatamque, sed hacte
tam, quia peragrãda vniuersa erat prius, ei qui de vniuersa scripturum se polliceat
efficere neque priuatis intra tenuitatem opibus, ipse potui, neque mihi contig
quantacunque opulentia, animum perdifficile opus molientem, erigeret, & incit
ta igitur, ac comperta mihi scribam, & patefacta curiosis via, aliis supplen
cætera, post me relinquam.

L. A

L. ANDR. RESENDII

DE

NTIQVITATIBVS LVSITANIÆ, LIBER PRIMVS.

De Lusitania, eiusq; populis.

P RINCIPIO, vt de nomine LVSITANIÆ aliquid dicamus, nomen illi dedisse LVSVM Liberi patris, ac LYSAM cũ eo bacchantem asserit Plinius: cuius verba nonnulli diuerso sensu intellexere, dum aliqui LVSVM, atq; LYSAM Bacchi fuisse comites credunt, à quorum altero LVSITANIA vocata sit, ab altero vero LYSITANIA: vtroque enim modo appellari solet. Alii LVSVM, non hominem, sed ludum potius, seu lusionem interpretantur. Qui parum aduertisse videntur, non potuisse eo tempore à Latina voce, fortassis nondum audita prouinciam denominari: denominata est autem LVSITANIA ex ipso Bacchi æuo, si Varroni, quem Plinius citat, fidem adhibeamus. sunt qui pro LYSA LYSSAM reponant, id est bacchantium rabiem, atque furorem. m per diuersas prouincias Mænades bacchatæ sint, cur hoc nomen hic potius, libi, tanquam rabiei monumentum sit impositum non video. Adde quod si ab illa i, & absurda vocula prouinciam dictã esse admittamus, non LVSITANIAM, sed NIAM eam nominari oportteret. Verum cessant ista omnia, si veterem lectionẽ non amus, & à Lvso quidem LVSITANIAM, à LYSA vero LYSITANIAM esse vocatam, æ admittamus. Certe LVSVM hominem fuisse supposititius Berosi auctor intellexit, Hiberia, ASCARIDIS nescio cuius Babyloniorum Regis tempore, regnasse perhi- quo vitis apud Græcos inuenta sit: inuentam autem aiunt à Dionysio. Concurrunt DIONYSIVS vitis inuentor, & LVSVS, vt appareat ex ratione temporis, Lusum ad SIVM, id est LIBERVM PATREM potuisse pertinere.

lib. 3. c. 1.

vero qua necessitudine illi coniunctus fuerit, forte dubitetur, ego ex loquendi for- lium fuisse puto. Nec vero alienum videri debet, Dionysium vtique hominem genuisse perhiberi, cum ei quoque ARISTÆVM olei inuentorem filium Græci tri- vt in quadam contra Verrem oratione affirmat Cicero. Quamquam ipse, non AC sed AVT LYSAM legendum puto, vt idem fuerit LVSVS qui LYSVS, is, qui cum Li- tre bacchari sit solitus. Nam à Græco λύω, vnde ipse etiam Bacchus LYSIVS co- atus est, & eius sacerdotes LYSII, homo ille LYSVS dici potuit, qui Latina con- ne in LVSVM mutatus sit. Et sane magis videtur consentaneum vt ab vno potius cia nomen acceperit. quam à diuersis. Quia etiam si LYSAM legere magis libeat, articulam AC in AVT commutemus, idem efficietur, vt videlicet vel à LVSO LV- A, vel à LYSA LYSITANIA fuerit nominata.

VSITANIÆ nomine Latini libri pleni sunt, & Græcorum nonnulli, inter quos Pto- atque Stephanus. LYSITANIÆ vocabulo vtuntur Dion, Strabo, Athenæus ex Po- eque id Latinis est insolitum: nam & in Pandectis, sub Titulo DE CENSIBVS, verba uissima Pauli Iurisconsulti: IN LYSITANIA PACENSES, & EMERITENSES IVRIS SVNT. Eboræ quoque in ędibus magistri Equitum lapis est cum hac inscriptione:

LABERIÆ L. F. GALLÆ FLAMINI-
CÆ MVNIC EBORENSIS FLAMINI-
CÆ PROVINCIÆ LYSITANIÆ.

Id est,

ABERIÆ LVCII FILIÆ GALLÆ FLAMINICÆ MVNICIPII EBORENSIS INICÆ PROVINCIÆ LYSITANIÆ. de qua inscriptione in libello, quem DE SIVM ANTIQVITATE vulgari lingua iam pridem scripsimus multa à nobis nt.

LVSITANIÆ vero populi etsi in multas speciatim gentes diuisi sunt, tamen vniuersi ac
neratim LVSITANI appellantur. Stephanus autem in libro de vrbibus, fretus Arte
dori testimonio, LVSITANOS etiam BELITANOS vocari tradit. Sed cum causam ipsi
nime assignet, nec apud alios scriptores reperire liceat vllam eius nominis mentionem
verisimili coniectura ductus, existimo à BELIIS POPVLIS vel ab oppido BETHICA
nomen BELIONA dici ait Strabo, LVSITANOS potuisse BELITANOS vocari: nisi Ste
num BELITANOS, quicunque illi fuerint, à LVSITANIS originem ducere intelle
credamus: quod Græca phrasis magis significare videtur, quæ sic habet: BELITANI I
SVNT CVM LVSITANIS, IVXTA ARTEMIDORVM IN TERTIO GEOGRA
LIBRO.

Enumerat etiam Plinius BELLITANOS populis non procul à Cæsaraugusta, quos
SITANIS originem traxisse suspicari possumus, & ita Stephani verba intelligi debe
perest, vt obiter admoneam lectorem, fuisse & LVSONVM gentē, quæ vt Strabo ait, ad
tes Tagi olim pertineret, & in Arcadia Lusos oppidum, in cuius ruinis Mepsæ suo
pore extarent, collocasse Pausaniam libro octauo, vbi Clitoriorum fines describi
hæc de nomine satis.

LVSITANIÆ TERMINI.

CEterum LVSITANIÆ, vt nonnullarum aliarum prouinciarum, terminos apud au
præsertim Græcos variasse cōperimus. Strabo enim à Tago ad Artabros, qui iuxt
montorium Celticū sunt, LVSITANIAM protendit. TAGI VERO REGIO, inquit, AD
LONEM SPECTANS LVSITANIA EST, INTER HISPANOS GENS AMPLISSIMA, &
PLVRIMIS ROMANORVM ARMIS OPPVGNATA. HVIVS REGIONIS LATVS AVS
TAGVS CINGIT, AB OCCASV VERO, & SEPTENTRIONE OCEANVS, AB AVRORA
PETANI, VETTONES, VACCÆI, & CALLAICI, SATIS NOTÆ GENTES. Et paulo post
um amnem omnes Lusitaniæ fluuios, dicit, magnitudine superare. Artabros etiam
TANIÆ postremos ad septentrionalem, & occasum vocat. Regionē vero, quæ inter T
& Anam est, à LVSITANIA excludit. Vnde & Barbarium promontorium super LV
NOS esse commemorat, vbi de stanni fodinis loquitur. Carpetanos etiam, Vettone
cæos, ac Callaicos cum ab aurora dicat LVSITANIAM cingere, extra LVSITANI
proculdubio esse ostendit. Quamquam, vt ibidem ait, nonnulli & hos LVSITAN
cent. De Vettonibus postea. Satis modo sit, istos nonnullos, qui nulli iam sunt, Stra
non probare, sed pro non LVSITANIS Carpetanos, Vettones, Vaccæos, & Calaico
re. Ad hæc de Tagi agens origine, eumque ex Celtiberis per Vettones Carpetanos
SITANOS in æquinoctialem labi occasum dicens, manifeste à LVSITANIS separat n
do Vaccæos, & Callaicos, sed etiam Vettones. De Vaccæis quidem dubium nullun
Callaicis, & Carpetanis dubitabit aliquis. Sed meminerit, Strabonem LVSITAN
Artabros vsque extendisse, tametsi non dissimulat suo tempore multos LVSITA
Callaicos iam vocari.

Ita igitur intellecta Strabonis LVSITANIA Callaici, qui ipso auctore nouissin
tana habitant, Vaccæis vicini, & Asturum nonnulli, quos omnes ob vicinitatem C
appellat, ab aurora LVSITANIS fiunt. Sed Carpetani, quos post Oretanos ad Aquil
clinare commemorat, quid ad LVSITANIAM attineant non video; nisi dicamus Stra
eos per defluentem Tagum ab Oriente versus Occasum vsque ad LVSITANIAM
xisse. Similiter & Vettones, & Vaccæos, quemadmodum & Turdulos inter Anan
gum, in quibus Emeritam locat. quæ regio illi LVSITANIA non est, cum primum
le eius latus Tago determinat.

Alibi tamen, hoc est sub finem tertii libri cū Hispanias ab aliis in partes duas, a
quinque fuisse diuisas dicit, earumque alias plebi, Senatuique attributas ostendit, a
mano duci: & quidem Bæticam plebi attributam, ad quam Prætor mitteretur, qui
haberet, & quæstorem, reliquam omnem Cæsaris esse, qui duos mitteret legat
torium, & consularem. E quibus prætorius legatum haberet secum, qui L
NIS ius diceret, qui Bæticæ adiacentes vsque ad amnem Durium, & eius ost
tenderentur. Subdit veros LVSITANIÆ terminos, LVSITANIAM dicens ea
nem appellari proprio in eum diem nomine in qua regione sita sit Augusta
Reliquam autem maximam Iberiæ partem (iuuemus enim interpretes, q
ca minus commode verterunt) esse eam, quæ duci consulari subderet
indignum exercitum habenti, tribus instructum ordinibus, ac legatis t

rum vnus duos ſecum ordines ducens, tractum vltra Durium ad Arctos ſeruaret vni-
m, quem tractum, inquit, prius *Luſitanos* quidam appellabant, alii vero modo Callai-
ocant. Hi itaque iuxta Strabonem *Luſitaniæ* fuêre termini.

Ptolemæus Latinis geographis conuenientius *Luſitaniæ* auſtrale latus Ana diſtermi-
ſeptentrionale Durio. Quæ autem à Durio ad Minium eſt regio Callaicorum Bra-
um, Tarraconenſi prouinciæ contribuit, quemadmodum & Plinius. Differt etiam à
one, quod Vettones ab orientali parte adſcribit *Luſitaniæ*: & ſane ita ſunt. ſed an tam
aterent, vt intra ſe Salmanticam includerent, poſtea expendemus. At Latinorum
conſtantior, & indubitata magis eſt ratio. Pomponius ſcriptor non modo diligens
ertus, ſed etiam, vtpote Hiſpanus, domeſticarum rerum peritiſſimus, breuiter, & e-
er tres, quæ tunc erant, Hiſpaniæ prouincias diuiſit. *Tribus autem*, inquit, *eſt diſtincta
ibus, parſque eius Tarraconenſis, pars Bætica, pars Luſitania vocatur. Tarraconenſis altero ca-
llias, altero Bæticam, Luſitaniamque contingens, mari latera obiicit; noſtro, qua meridiem, qua
rionem ſpectat, Oceano. Illas fluuius Anas ſeparat.* & lib. 3. de flexu terræ inter Tagum &
m cum agit, ita ſcribit: *In eoque ſunt Turduli veteres, Turdulorumque oppida. Amnes au-
nda in medium fere vltimi promontorii latus effluens, & radices eiuſdem abluens Durius.* In
m promontoria diſperſam Luſitaniam dixerat. Plinius ſimiliter lib. 3. cap. 1. *Vlterior
t Hiſpania in duas per longitudinem prouincias diuiditur. Si quidem Bæticæ latere ſeptentrio-
tenditur Luſitania, amne Ana diſcreta.* & lib. 4. cap. 21. *A Durio Luſitania incipit.* Sed
o in hunc Plinii locum incidimus, exigit res, vt duo eius capita expendamus, quæ
taniæ ſitum rectius percipiendum maxime pertinere cenſemus.

te annos quadraginta, cum Salmanticæ ſtudiorum cauſa agerem, & Ferdinando
o Græcarum litterarum, ac Plinii publico profeſſore, eius rei gratia plurimum vte-
endit mihi vetuſtiſſimum Plinianum codicem, quem ab eccleſia Toletana confe-
atia dato pignore deferendum curauerat: alterum quoque ex Salmanticenſis aca-
Bibliotheca, quæ certa hora ſolet quotidie ſub duobus cuſtodibus aperiri, non ad-
ſane veterem, ſcriptum tamen perdiligenter. In vtroque deprehendimus, quod
ca lectione teſtatus ille erat, decem aut duodecim verſus, vt mihi primo viſi ſunt,
o luxatos, à promontorio Celtico in promontorium Oliſiponenſe ſcribę oſcitantia
aſſe, magna ſenſus confuſione, cum magna etiam Plinii ipſius iniuria.

nedio igitur vigeſimo capite quarti libri ad hunc modum ambo codices habent.
*montorium Celticum, quod alii Artabrum appellauêre, terras, maria, cælum diſterminans.
r Hiſpaniæ latus, & à circuitu eius incipit frons. Septentrio hinc, Oceanuſque Gallicus, Occa-
& Oceanus Athlanticus. Promontorii excurſum L X. M. prodidere. Alii X C. ad Pyre-
de, non pauci X I I. L. millia, & ibi gentem Artabrum, quæ nunquam fuit, manifeſto errore.
s enim, quos ante Celticum diximus promontorium, hoc in loco poſuere, literis permutatis:
lorius, Nelo, Celtici cognomine Neriæ, ſuperque Tamarici, quorum in peninſula tres aræ Se-
guſto dicatæ. Cepori. Oppidum Noela. Celtici cognomine Præſamarci. Cileni. Ex inſulis no-
Corticata, & Aunios. A Cilenis conuentus Bracarum. Heleni, Grauii, Caſtellum Tyde.
n Sobolis omnia. Inſulæ Cicæ. Inſigne oppidum Abobriga. Minius amnis I I I I. M. paſſ. ore
Leuni Seurbi. Bracarum oppidum Auguſta. Quos ſupra Callæcia. Flumen Limia. Durius
maximis Hiſpaniæ ortus in Pelendonibus, & iuxta Numantiam, lapſus deinde per Areua-
os, diſterminatis ab Auſtria Vettonibus, à Luſitania Callæcis. ibi quoque Turdulos à Bracaris
ratum & in amnibus inclytis. Ab Minio, quem ſupra diximus CC. M. paſſ. vt autor eſt Var-
Eminius, quem alibi quidam intelligunt, & Limiam vocant obliuionis antiquis dictus. O-
ta regio à Pyrenæo metallis referta auri, argenti, ferri, plumbi nigri, albiq́.
Durio Luſitania incipit, Turduli veteres. Peſuri. Flumen Vacca, oppidum Vacca, oppidum
oppidum & flumen Æminium. Oppida Conimbrica, Colippo: Eburo, Britium. Excurrit
aliud cornu promontorium, quod alii magnum appellauere, multi Oliſiponenſe: ab oppido. Ab
gus CC. M. paſſuum interueniente Munda.*

taui equidem tunc, propter Plinii grauitatem. Illo ſiquidem pacto calumnia ne-
e. quam patitur ab omnibus, qui geographica tractarunt, liberari ſane videbatur,
no magnas egi gratias, qui id demonſtraſſet. Verum exultare deſii Plinii verbo-
em penſitatius expendens, ſimulque ſumpto in manus Solino, Plinii ipſius, vt per-
ſimia. cuius referam verba, atque ex manu ſcripto vetuſtiſſimo codice, vt ſynce-
nt: *In Luſitania Hiſpaniæ promontorium eſt, quod Artabrum alii, alii Oliſiponenſe dicunt.
n, terras, maria diſtinguit. Terris Hiſpaniæ latus finit, cælum, & maria hoc modo diuidit,
itu eius incipiunt Oceanus Gallicus, & frons ſeptentrionalis. Oceano Athlantico, & occaſu
s. Ibi Tagus flumen: Tagum ob arenas auriferas ceteris amnibus prætulerunt. In proximis*

Olisiponis equæ lasciuiunt mira fœcunditate. Nam aspirat a Fauoniis, vento concipiunt & sitientes v
ros aurarum spiritu maritantur.

Non dubium est hæc Solinum ex Plinio esse mutuatum, in eandemque sententiam,
Marcianum Capellam abiisse, & Isidorum decimoquinto etymologiarum libro, & al
qui ipsa verborum connexio satis indicat Plinium ita scripsisse; attendat diligens lecto
Arotebras enim, quos ante Celticum diximus promontorium, hoc in loco posuere. Sunt ne hæc v
ba longe à Celtico iam progressi, an adhuc in eodem describendo inhærentis? *Hoc in loco*
suere. Quo in loco? In Celticone? certe: ibi enim ceteri eos collocant, & ipsemet Plini
Ponit enim Arotebras ante Celticum. Arotebræ autem iidem sunt qui Artabri. *Nostra*
tis homines, ait Strabo, *Artabros Arotebras vocant, litteris permutatis*, vt fatetur Plinius. Q
modo igitur in Celtico detentus, quasi sui oblitus, erroris manifesti argueret eos, qui
gentem Artabrum, quæ numquam eo loci fuerit, posuissent.

Ista quæ admissa Toletani, & Salmanticensis codicum lectione, obiici poterant,
quaquam obiicientur, si quod de Artabris hic ait, Olisiponensi promontorio Plinium
camus tribuisse. At falsum est, Olisiponense promontorium terras, cœlum, maria
disterminare, illoque Hispaniæ latus finiri, & à circuitu eius frontem incipere, cla
me dicente Strabone Hispaniæ latus hoc ab sacro promontorio vsque ad Artabro
montem, hoc est, promontorium Celticum extendi: & quartum denique latus ex e
co vsque ad promontorium Pyrenes, quæ pars Boream spectat. Falsum etiam, quo
promontorii excursu, & longitudine inde ad Pyrenæum, si quidem de Olisiponens
telligas.

Quid ergo dicemus? nisi Plinium male Artabrum promontorium cum Olisipon
confudisse. Poteratque non minima ex parte culpam eius, minuere, quod non ipse
mat Artabrum id esse promontorium, sed nonnullos ita vocasse, & ibi gentem Artab
quæ nunquam ibi fuerit, collocasse, atque hoc manifesto, vt inquit, errore. Et erroris
sam subiicit: *Arotebras enim, quos ante Celticum diximus promontorium, hoc in loco posuere,*
ris permutatis. Quos iure reprehendit, quicunque ii fuerint, qui Artabrum promonto
hoc Olisiponense vocarint. additque optima verborum consequutione alium non
mum errorem.

Erratum, inquit, *& in amnibus inclytis*, sicut, ait, erratum in hoc est, quod prom
rium magnum, siue Olisiponense Artabrum appellauere, *ibique gentem Artabrum, qu*
quam ibi fuit, manifesto errore posuere. ita erratum ab iis est in amnibus inclytis, videlic
minio, atque Limia. Quemadmodum itaque ex parte hac Plinium excusare pos
quando erroris arguat eos, qui Olisiponense promontorium Artabrum appellaue
protegere à culpa non audemus Olisiponensi isto terras, cœlum, maria distingui,
Hispaniæ latus ad Occidentem finiri asseuerantem.

Sed mirandum nequaquam est, falli, ac decipi tempestate ea Plinium, cum
hac quotidiano vsu, & tanta frequentia, quasi digitis contrectatis rebus, & oculis
ad fastidium subiectis, atque perlustratis, Ioachimus Vadianus, qui propter erratu
in Plinium adeo excandescit, vt iuuari eum etiam prohibeat, deceptus ipse sit, pro
torium Cuneum Sancti Vincentii esse caput, & sacrum idem, quod Barbariu
natus: præter illa, quæ de Salaria, atque Olisipone alio eo loco obieci. Lubrica
sunt, & cognitu non nimis facilia, atque in tam vasto terrarum orbe non labi pen
stri simile.

Mihi si meo arbitratu Plinium emendare liceret, sic potius legerem: *Promontori*
ticum, terras, maria, cœlum disterminans. Illo finitur Hispaniæ latus, & à circuitu eius incip
Septentrio hinc, Oceanusque Gallicus, Occasus illinc, & Oceanus Atlanticus. Deinde in ca
Lusitania, sic: *Excurrit deinde in aliud vasto cornu promontorium, quod alii Artabrum ap*
re, alii magnum, multi Olisiponense ab oppido. Promontorii excursum L X. M. prodidere, alii
pass. Ad Pyrenæum inde non pauci X I I. L. millia. Et ibi gentem Artabrum, quæ nunquam fu
nifesto errore & quæ sequuntur. Oporteretq; tunc, & Solinum, & Capellam in iam
ptos Plinii libros incidisse causificari.

Quod nescio an euinci posset. Quare per me quidem autographis libris illis
tiano habeatur sane gratia Plinianum erratum sedulo amolientibus; sed rec
ctione, cum isthac magni viri labecula contenti simus, neque eius sententiæ
ciamus.

Cæterum quæ de Lusitania sequuntur, nos nostro Marte, diligentiaq; emacul
reddemusque suo cuiusque rei loco rationem.

Plinii libri IIII. CAPVT XXI.

Durio Lusitania incipit, Turduli veteres. Præsuri. Flumen Vacca. Oppidum Talabriga. Oppidum, & flumen AEminium. Oppida Conimbrica, Collipo. Eburobritium. Excurrit deinde in vasto cornu promontorium, quod alii Artabrum appellauere, alii magnum, multi Olisiponense ab terras, maria, cœlum disterminans. Illo finitur Hispaniæ latus, & à circuitu eius incipit frons. trio hinc, Oceanusq; Gallicus, occasus illinc, & Oceanus Atlanticus. Promontorii excursum LX. lidere, alii XC. M. pas. Ad Pyrenæum inde, non pauci XII. L. millia, & ibi gentem Artabrum nquam fuit, manifesto errore. Arotebras enim, quos ante Celticum diximus promontorium, hoc posuere, litteris permutatis.

ratum & in amnibus inclytis. Ab Minio, quem supra diximus CC. M. pas. vt auctor est Varro, Eminius, quem alibi quidam intelligunt, & Limæam vocant, obliuionis antiquis dictus, mulbulosus. Ab Durio Tagus, CC. M. passuum interueniente Munda. Tagus auriferis arenis cele-Ab eo CLX. M. pas. promontorium sacrum è media prope Hispaniæ fronte prosilit XIIII. M. pas. Pyrenæum medium colligi Varro tradit. Ab Ana vero, quo Lusitaniam à Bætica discreuimus, M. pas. A. Gadibus CII. M. pas. additis, Gentes Celtici, Turduli, & circa Tagum Vettones. b Ana ad sacrum Lusitani, oppida memorabilia à Tago: in ora Olysippo, equarum è Fauonio nceptu nobile, Salacia cognominata vrbs imperatoria, Merobriga, Promontorium sacrum, um Duneus. Oppida, Ossonoba, Balsa, Myrtilis. Vniuersa prouincia diuiditur in conuentus treis, nsem, Pacensem, & Scallabitanum. Tota populorum XLV. in quibus Coloniæ sunt quinque, ium ciuium Romanorum vnum, Latii antiqui tria, stipendiaria XXXVI. Coloniæ, Augusta Anæ fluuio adposita, Metallinensis. Pacensis, Norbensis, Cæsariana cognomine. Contributa m Castra Iulia, Castra Cæcilia. Quinta est Scallabia, quæ præsidium Iulium vocatur. municiuium Romanorum Olysippo, felicitas Iulia cognominatum. Oppida veteris Latii Ebora, quod ralitas Iulia, & Myrtilis, ac Salacia, quæ diximus. Stipendiariorum, quos nominare non piter iam dictos in Bæticæ cognominibus, Augustobrigenses, Amaienses, Aranditani, Ara-, Balsenses, Cæsarobrigenses, Caperenses, Caurienses, Colarni, Cilibitani, Concordienses, qui & nteransenses, Lancienses, Mirobrigenses, qui Celtici cognominantur, Meidubrigenses, qui ii, Ocellenses, qui & Lancienses, Turduli, qui Barduli, & Tapori. Lusitaniam cum Asturia, & atere longitudine DXL. M. pas. latitudine D.XXXVI. M. Agrippa prodidit. Omnes autem à duobus Pyrenæi promontoriis per maria totius oræ circuitu p. XXIX. m. colligere existimanliis XXVII.

hic terminari caput de Lusitania, iam pridem in Vincentii mei scholiis admonui.

videbimur à scopo digredi, si nostri quoque æui Lusitaniæ terminos exponamus. amquam hi magis regni totius, quam vnius Lusitaniæ dicendi sunt. Protenditur gnum vltra Durium à septentrione, Callaicas continens Bracaros, non modo eos, Durium Miniumq;, montesq; Iuressum, atq; Maranum clauduntur, sed qui vlonteis per Aquiflauienseis, Tamacanos, & reliquos, qui ad Bracaraugustanum t conuentum. Et deinceps per aliquot Asturum olim populos ascendit vsque ad n fluuium, oppidumque Sotellum. Vnde resistens conuertitur limes ad orientem ndam vrbem ex aduerso Zamore Durio impositam, vbi introrsus ad septentriouatur amnis, excipitq; Estulam fluuium è Legionensi agro defluentem. Ex eaque no flumine descendit flexu modico vsq; ad Fraxinum. Heinc per Transcudanotonumq; aliquot populos recto fere margine percurrit ad oppidum Saluaterram; reducitur maiore interius angulo ad Tagi ingressum: à quo recto iterum limite donec paulo supra Ouguellam oppidum ad Anam se inclinat. per Caiæ, & Caioenteis quatuor circiter passuum millibus à Badioza insigni Bæticæ prouinciæ vrbsi adposita.

ecto inde flumine ad austrum versus, ex Bæticis Celticis, qui Lusitaniam attinida complectitur memorabilia, Oliuentiam, Moronem, Maurum, Serpam, non amne dissita, & Mortiganum, ac Noudar castella magis in Bæticam penetrantia, s vsque Ardillæ, & Xanthiæ non magni nominis fluuiorum, præter vicos ignobilam. Atque hæc, quam circumscripsimus, regio sæculi nostri more Portugaliæ ppellatur.

petenda est ex iis, quę nuper ad Kebedium super ea re prolixe respondimus. Id d *Portugaliam* dicimus, *Lusitaniæ* propriæ ac veræ partes duas continet, & ex Tari prouincia Bracaros, vltraq; monteis Maranum, atq; Iuressum, Asturum nonaliquot ex Vettonibus, accessionemq; vltra Anam, quam diximus.

si à maiori portione vno id nomine *Lusitaniam* appellemus, erit hodie *Lusitania* à

meridie quidē, & ſeptentrione longior non paulo, & auctior, ab Oriente vero propter Vettones fere omneis à noſtris ſeparatos aliquanto vetere anguſtior.

Eam ergo, quæ proprie dicta *Luſitania* eſt inter Durium atque Anam fluuios, incolunt gentes, *Luſitani* peculiariter vocati, Turdetani, Celtici, Turduli, Vettones, Barbari, Pæſuri, Turduli veteres. Quorum limites atque confinia exacte diſcriminare nequaquam poſſumus, in tantis antiquarum rerum tenebris, & inter mutuo ſe collidentia ſcriptorum teſtimonia. Numeris Ptolemæi per ſe rei maxime corruptioni obnoxiæ, ne quidquam ſe aſtringat. Qui ſi perſeuerarent integri vti ab illo notati ſunt, fidem integram adhuc non facerent, cum is eos numeros, non additis locis, ſed relationi acceptis, ſubnotarit, in quo labi potuit facillime. Depictæ autem tabellæ, atq; illi adiectæ plura habent, quæ reiicias, & adſpernere, quam quibus credere merito vel debeas, vel poſſis.

DE TVRDETANIS.

AB Ana igitur ad ſacrum Promontorium, circumque *Turdetanos* alios à Bæticis Ptolemæus habitare ait, maritimaſque illorum vrbeis, Balſam, Oſſonobam, ante promontorium; deinde poſt fluuii Callipodis eruptiones Salaciam, atque Cætobrigam. Intus Pacem Iuliam, ac Iuliam Myrtilim enumerat. Strabo regionem eam Celticis, & *Luſitanorum* pleriſque tribuit, ſicut diximus in epiſtola pro Colonia Pacenſi ad Vaſæum. Plinius omiſſis *Turdetanis*, ab Ana ad Sacrum *Luſitanos* ponit, nimirum ad genus reſpiciens, non ad ſpeciem, cuius Ptolemæus rationem habuit. Sed tamen horum *Turdetanorum* terminos nimis extendit. Tribuit enim illis non modo Algarbii regnum, & totum Oricenſem tractum, ſed etiam aliquanto amplius ex Celticis, & *Luſitanis* Strabonis, videlicet Pacem Iuliam, Salaciam, atque Cætobrigam, olim in ſinu Salacienſi poſitam, dirutam nunc, ſed multa priſtinæ frequentiæ veſtigia retinentem; de qua ſuo dicetur loco.

DE CELTICIS.

CONTIGVI his ſunt atque intermixti *Celtici*, Gallica natio, iuxta Anam late vſque ad *Turdulos*, & *Vettones* multis ciuitatibus effuſi; inter quas etiam noſtro æuo Heluora ſunt, ipſo nomine originem præſeferentes. Parentes fuerunt hi non ſolum Celticorum qui Nerium Callæciæ promontorium inſedere, cu que nomen dedere, verum etiam eorum *Celticorum*, qui ad alteram Anæ ripam migrantes, in Bæturia Bæticæ parte vrbeis condidere. De prioribus illis refert Strabo hiſce verbis: *Extremi incolunt Artabri circa promontorium, quod Nerium vocatur, quod & occidui, & ſeptentrionalis terminus eſt lateris. Circumhabitant ipſum Celtici conſanguinei eorum, qui ad Anam ſunt. Hos etenim, & Turdulos ſociis armis exercitum cum duxiſſent, ibi poſt Lemii fluminis tranſitum ſeditionem egiſſe ferunt, in eaque ſeditione facta ducis amiſſione, palanteis, ac diſſipatos ibidem remanſiſſe, & ab iis fluuium obliuionis eſſe dictum.*

De alteris his Plinius lib. 3. cap. 1. *Quæ autem regio à Bæti ad fluuium Anam tendit, præter prædicta Bæturia appellatur, in duas diuiſa partes, totidemque genteis, Celticos qui Luſitaniam attingunt, Hiſpalenſis conuentus, Turdulos, qui Luſitaniam & Tarraconenſem adcolunt, iura Corduba petunt. Celticos à Celtis ex Luſitania* aduenìſſe manifeſtum eſt, ſacris, lingua, oppidorum vocabulis, quæ cognominibus in Bætica diſtinguuntur. Diximus de hoc quoque ſatis in epiſtola ad Vaſæum pro Pacenſi Colonia.

DE TVRDVLIS.

TVRDVLI ſequuntur, gens per Hiſpaniam vlteriorem late diffuſa. Nam & Bæticæ partem tenuere, quorum metropolis erat Corduba; & Luſitaniæ portionem iuxta Vettones, & maritimam omnem regionem à Tago vſque ad Durium, ex iis quidam veteres appellati ſunt; de quibus poſtea. Quorum meminiſſe modo conuenit, ii ſunt, qui à Bæticis amne Ana diſcreti erant, de quibus Plinius in capite de Luſitania: *Gentes Celtici, Turduli, & circa Tagum Vettones.*

Hoc præter eundum nequaquam eſt fuiſſe, qui *Turdulos*, ac *Turdetanos* eoſdem monſtrarentur. E quibus Liuium nominare fuerit ſatis libro quarto quartæ decadis in hæc verba: *Fama deinde vulgatur, Cos. in Turdetaniam exercitum ducturum.* & poſt: *Interim P. Manlius prætor exercitu vetere à Q. Minutio, cui ſucceſſerat, accepto, adiuncto & Ap. Claudii Neronis ex vlteriore Hiſpania, vetere item exercitu in Turdetaniam proficiſcitur. Omnium Hiſpanorum maxime imbelles habentur Turdetani, freti tamen multitudine ſua, obuiam ierunt agmini Romano.*

Nec tamen ea pugna debellatum eſt; decem millia Celtiberum mercede Turduli conducunt, alieniſque armis parabant bellum. Deinde dum Cos. exercituſq; *Turdulo* bello eſt occupatus

ere licet terram *Turdetaniam* dictam, incolas, cum *Turdetanos*, tum etiam *Turdulos* ap-
os, bellum quoque *Turdulum*. Strabo autem horum subscribens opinioni diuersam
non tacuit: *Regionem*, inquit, *ipsam à flumine Bæticam vocant, ab incolis autē Turdetaniam.*
s vero ipsos Turdetanos, & Turdulos appellant. Quidam autem eosdem esse existimant; alii ve-
rsos: è quibus etiam est Polybius, qui Turdetanis finitimos ad septentrionem dicit esse Turdulos.
tempestate hac nulla inter ipsos apparet distinctio.

ihi non contigit eum Polybii locum expendere, cum præter quinq; eius libros Græ-
à Nicolao Perotto Episcopo Sipontino latine versos, ad hoc tempus nihil viderim:
lem Straboni habeo, & Polybium vere sensisse arbitror, etiamsi Liuius, & alii eos
r vicinitatem confundant. Si quidem Ptolemæus distincte Turdulos alios à *Turde-*
cit in ipsa Bætica: nam in Lusitania *Turdetanorum* tantum meminit, vt superius ex-
ius, *Turdulos* prætermisit. E contrario Plinius de *Turdetanis* in *Lusitania* nullum ver-
urdulos posuit geminos, videlicet hos Anæ contiguos, & alteros Veteres vocatos;
ous postea.

DE VETTONIBVS ET VECTONIBVS.

TTONES inter *Lusitaniæ* populos circa Tagum recenset Plinius, ita scribens: *Ab Ana*
ro, quo Lusitaniā à Bætica discernimus gentes Celtici, Turdici, & circa Tagum Vettones. Dis-
us, si possumus, nodum hîc, superius obiter tactum, cum de *Lusitaniæ* terminis age-
vbi ex Strabonis sententia *Vettones Lusitania* exclusimus: atque de scriptura vel no-
rthographia quiescamus tantisper, dum cætera examinamus. Conferat diligens
uæ Strabo dicit: *Oretani maxime vergunt ad meridiem, peruenientes vsq; ad maritimam,*
parte intra columnas. Post quos Carpetani declinant ad aquilonem. Inde Vettones, & Vac-
uos Durius labitur.

aulo post, vbi Lusitaniam ab aurora cingi ait Vettonibus, Vaccæis, & Callæcis,
t, inquam, hæc cum Plinii verbis lib. 3. c. 3. *Primi in ora sunt Bastuli, post eos, quo dicetur*
tus recedentes Mentesani, Oretani, & ad Tagum Carpetani, iuxta eos Vaccæi, Vectones, &

o item quarto c. 10. *Durius amnis ex maximis Hispaniæ, ortus in Pelendonibus, & iuxta*
iam, lapsus per Areuacos. Vaccæosq; disterminatis ab Asturia Vectonibus, à Lusitania Callæcis,
e Turdulos ab Bracaris arcens. & collatis inter se altrinsecus vtriusque verbis, videbit
de Hispania citeriore loqui *Vectonesq;* extra *Lusitaniam* ponere, sicut & Cæsar fe-
mo belli ciuilis commentario. *Afranius, & Petreius*, inquit, *& Varro, legati Pompeii,*
nus tribus legionibus Hispaniam citeriorem, alter à saltu Gastulonensi ad Anam duabus le-
ertius ab Ana Vectonum agrum, Lusitaniamq; pari numero legionum obtinebat, officia in-
iuntur: vt Petreius ex Lusitania per Vectones cū omnibus copiis ad Afranium proficiscatur.
ost: *Petreius per Vectones ad Afranium peruenit.* Extra *Lusitaniam* ergo *Vectones* erant.
olemæus ex *Lusitanis* hos maxime orientales facit: interq; eorum ciuitates ex no-
notis Salmanticam, Caparam, atq; Obilam ponit. Plinius etiam in *Lusitaniæ* de-
e, *& circa Tagum*, inquit, *Vettones.* Quærendum igitur, sintne iidem isti *Vectones*
es, an diuersi, & an constent sibi auctores, anne secus.

s, inquit Plinius, *lapsus per Areuacos, Vaccæosque disterminatis ab Asturia Vectonibus, à*
Callæcis. Qualis hæc partitio est, *disterminatis ab Asturia Vectonibus, à Lusitania Callæ-*
ones isto loco positi *Lusitani* ex Ptolemæo sunt? Qualis & illa, *Et circa Tagum Vet-*
rca Tagum, non ergo ii sunt, qui Durio interfluente ab Asturibus dirimuntur,
eodem ipso Plinio in Citeriori Hispania iuxta Vaccæos collocantur. Si vero ii
is apte dictum est, & circa Tagum *Vettones*, cum magis ex re & æque breuiter di-
et, & à Tago ad Durium *Vettones.* Sed tunc, quinam illi essent Vectones non *Lusi-*
turia amne Durio disterminati?

expressius rem indagemus, eruamusq; qui sint isti post Vaccæos Durio ab Astu-
erminati. Percurrat qui velit, in Hispaniæ pictura Durii cursum vsque ex Nu-
elendonum vrbe, per Areuacos, & eorum vrbeis Vxamam, Sagūtiam, Cluniam,
s à Plinio commemoratas. Tum vbi se Areua eorum nominis causa, & origo
scet. Deinde à Pisoraca fluuio Vaccæos, eorumq; ciuitates Pallantiam, Caucam,
olemæo tributas Pintiam, & Sarabrim, & Senticam; quarum Sentica, quæ Za-
timatur, vicina fluminis angulo est, vbi Estulam fluuium Asturum Durius exci-
Mirandam, cuius in Lusitaniæ descriptione meminimus.
es modo istos iis conterminos, ac Durio ab Asturibus disterminatos quæra-
i apparent, nisi qui ab illo, quem dixi, Durii angulo introrsus cuneato, per meri-

dianum fluuii latus ad Carpetanos porriguntur. Siquidem ii à Mirandensibus, qui oli Asturum validæ gentis ditione fuêre, fluuio medio secernuntur. Atqui hi sunt, quos lemæus maxime Orientaleis Lusitanorum dixit, in quibus Salmanticam, Obilam, & peram posuit, vt tractus, per quem meat in Durium Tormis, qui Salmanticam alluit, tonum sit, Vaccæis vti ostendimus finitimorum.

Hi etiam, qui & à Strabone, & à Plinio in Hispania citeriori nominantur. Sed hi ad Vettones Plinii circa Tagum, interstitio CLX. millium passuum, quæ à Durii iuxta cæos ripa ad Tagum numerantur? Eousq; Vettones extendebantur, inquiet aliquis. omnino id præter rationem. Strabo enim Tagi narrans originem, ait: *Ex Celtiberis originem habens, per Vettones, & Carpetanos, & Lusitanos in æquinoctialem labitur occasu quantisper, spacio pari ab Ana, & Bæti fluuiis distans.* Sed impedimento est, qui cum Vett suorum vrbeis, Salmanticam, Obilam, & Caperam (vt has solas exempli gratia nom diligenter recensuerit, inde ad Tagum, imo etiam ad Anam, ingentem quasi lacun ter mediam, non iam *Vettonibus*, sed *Lusitanis* proprie ita vocatis oppleuit, Caurio, N Colarno, circa Tagum, aut non longe ab eo sitis, & Emerita ipsa *Vettonum*, vt dicam ea, metropoli nominatis.

Quid ergo? duæ ne istæ sunt gentes, altera *Lusitana*, altera nequaquam, sed ad c rem pertinens Hispaniam, ambę nominis similitudine congruentes, an tantum vna esse asseuerare ego non audeo, sed auctorum varietate, & vnius in scriptura littera rentia certe apparet. Omitto Strabonem, cuius in hoc nomine codices mire ludun usne, an scribatum culpa nescio. Modo enim sunt *Ouettones*, modo *Vuettones*, modo *nes.* Latinorum codices expendamus: vtrobique enim per c t nomen gentis huiu Plinium scribitur, cum de citeriori loquitur prouincia; sic apud Cæsarem comm superius citato; sic apud Liuium in quinto quartæ decadis libro, vbi M. Fuluium atq; Vaccæis, & Celtiberis refert dimicasse; apud Lucanum similiter, atq; Silium, q verba mox referam. At isti *Lusitaniæ* circa Tagum *Vettones* geminato tt scribuntur, ipsum Plinium ibidem liquet, & in multis saxeis inscriptionibus inueni. quarum du bello ad Kebedium Toletanum canonicum nuper posui. nec pigebit modo repet iamsi nimium videatur, quandoquidem hic locus maxime id exposcere mihi vid boræ ingens in ædibus meis cippus ita habet.

L. VOCONIO. L. F. QVIR. PAVLLO ÆD. Q. II. VIR. VI. FLAM. ROM. DIVOR. ET. AVGG. PRÆF. COH. I. LVSIT. ET COH. I. VETTONVM.

Id est,

L. Voconio Lucii filio Quirina Paulo AEdili quæstori duumuiro sextum flamini Romæ & Augustorum præfecto cohortis primæ Lusitanorum, & cohortis primæ Vettonum.

Emeritæ autem in domo Petri Mexiæ, sic.

P. ÆLIO. VITALI AVG. LIB. TABVL. PROVINC. LVSITANIÆ ET VETTONIÆ. STEPHANVS. LIB. ET. HERES. PATRONO. FECIT.

Hoc est,

Publio AElio Vitali Augusto liberto tabulario prouinciæ Lusitaniæ & Vettoniæ, Ste bertus, & heres patrono fecit.

Sagunti in cœnobio sanctæ Trinitatis.

SERGIÆ. M. F. PEREGRINÆ. M. SERGIVS VETTO. AMITÆ.

Hoc est,

Sergiæ Marci filiæ peregrinæ, Marcus Sergius Vetto amitæ.

In pago Oliua ex ruinis Caperensibus.

L. PVBLICIVS. L. F. PAP. THIAMVS. EMERIT. ANN. XXVII. H. S. E. S. T. T. L. CÆCILIVS VETTO. SODALI CIPPVM. D. S. D.

Hoc est,

Lucius Publicius, Lucii filius Papiria Thiamus Emeritensis annorum viginti septem h Sit tibi terra leuis. Cæcilius Vetto sodali cippum de suo dedicauit.

In eodem pago alius lapis.

L. DOMITIVS T. F. GAL. VETTO. OTO BESANI. H S. E. S. T. T. L. DOMITIVS FORTVNAT. PATRONO. D. S. F.

Hoc eſt,

Lucius Domitius Titi filius Galeria Vetto Otobeſani hic ſitus eſt.ſit tibi terra leuis, Domitius Fortus patrono de ſuo fecit.

Ptolemæus etiam duplici tt hos *Luſitanos Vettonas* ſcribit *Ouettonas*. Eſt & alia differen-
am illi *Vectones* citerioris prouinciæ mediam ſyllabam productam habent: vt oſten-
t duo ſummi poetæ Lucanus,& Silius ille Pharſaliæ lib. 4. ita canens:

His præter Latias acies erat impiger Aſtur,
Vectoneſq; leues,profugiq; à gente vetuſta
Gallorum Celtæ miſcentes nomen Iberis.

autem lib. 16. de Peloro equo in hunc modum.

Campis
Vectonum eductum genitrix effuderat Harpe.

Vettones vero *Luſitani* iuncti Turdulis ad Tagum,ac duplici tt ſcripti,eandem ſyllabam
em habere comperiuntur ex ipſo *Vettoniæ* nomine apud Prudentium in Diua Eulalia
colonia *Vettoniæ*.Cum quo facit & Sammonicus Serenus de *Vettonica herba*, quam à
ibus inuentam in Hiſpania dicit Plinius.

Vettonicæ manſus ſiccabit lumina ſuccus.

ioſcorides Bettonicam appellatam à Romanis ait,cum *Keſtron* appellent Græci.Bre-
taq; ſyllabam eam comperimus:vnde colligi videtur, gentem aliam eſſe Vettones,
Vectones.Quæ ſi opinio recipitur,integra manebit cum Cæſaris,tum Strabonis,tum
Plinii auctoritas, Vectones à Luſitania ſeparantium. Scriptura tamen Straboniani
is emendanda erit,vt vbi *Ouettones*,vel *Vuettones*, vel *Ouettones*, ſcriptũ eſt, reponatur
nes.Verum vacillabit tunc Ptolemæi deſcriptio,qui *Vettones cũ Vectonibus* nominum
udine videbitur confudiſſe,terminumq; *Luſitaniæ* orientalem partibus nouem cum
e,& quadraginta & vna,ac fere beſſe definiens;hoc eſt per Sarabrin Vaccæorum vr-
uam Taurum noſtræ ætatis docti exiſtimant,ducta linea vſq; ad Metallinenſe oppi-
lim coloniam,pauloue ſupra.Sin vero opinio,vti noua, explodatur, doceat me ali-
uinam ſint *Vettones* Durio ab Aſturia diſterminati, apud Plinium,& qui ab oriente
m Carpetanis, Vaccæis, & Callæcis *Luſitaniam* cingant, apud Strabonem, & cur
æus,*Vettonibus* circa Tagum omiſſis, illorum tantum, qui Durio ab Aſturia deſti-
,& vſq; ad Caperam ſunt, mentionem fecerit.

b ea perplexitate extricari poſſemus,diffuſis partim per citeriorẽ Hiſpaniam iuxta
anos,& Vaccæos *Vettonibus*, Durium ex aduerſo Aſturum adcolentibus partim cir-
um iuxta Turdulos, aut ita ſuppreſſis Turdulis, vt *Vettonum* excelleret nomen vſq;
m,vnde *Emerita Vettonum clara colonia* à ſanctiſſimo,eodemq; doctiſſimo Prudentio
ſit;iuberem equidem omnes Cæſaris,Liuii,Strabonis,Lucani,Silii,ac Plinii emen-
cos,in quibus per litteras ct ſcripti ſunt,& ad duplex tt omneis reducerẽ,& illos,qui
ribus Durio ſecernuntur,*Luſitania* cum Plinio excluderem, terminumq; *Luſitaniæ*
alem non tam intus ad citeriorem Hiſpaniam limitarem,ſed à Durii ſecundo flexu,
ra ad Fraxinum notaui,hoc eſt à loco vbi Tormis Salmanticenſium fluuius in Du-
condit,& amnis recto iam alueo hodiernam *Luſitaniam* ingreditur, eamq; diuidit
ci Bracaris, vt auctor eſt Plinius, inde per Rodericopolin, Placentiam,& Caſtra
Metallinenſe opidum,pauloue ſupra lineam dirigerem.

od autem ad ſyllabæ menſuram attinet,aut Prudentio,Serenoque minus fiderem,
iurium hoc eſt, ancipitem eam dicerem, vt permultas obſeruarunt grammatici,
etas,quod inſtituti noſtri modo non eſt. Hæreremus tamen rurſus propter Ptole-
qui longius,ac penitius à ſeptentrionali capite Luſitaniam extendit, Plinio homi-
ano, cui non credere durum eſt, aperte reclamante.

ue adeo verum eſt,quod ipſe ait Plinius in fine primi cap. lib. 3. *alibi mutato prouin-
odo,alibi aliis aliunde exordium menſuræ capientibus, factum eſſe, vt nulli duo concinant.*
damus igitur, *Vettones*, vel alios eſſe à *Vectonibus*, vel ſi iidem ſunt, quod magis
us, per geminum t t debere ſcribi: nec omneis ad Luſitaniam pertinere, ſed ma-
orum partem per citerioris Hiſpaniæ finitimos Carpetanos, atque Vaccæos ad
vſque diffundi, quo illos à Luſitania ſeiungunt Strabo, atque Plinius,licet non
Ptolemæus: partem alteram Luſitanis cohæſiſſe, protenſo etiam vſque ad Anam
, & cum ceteris Luſitanis prouinciam vnam coluiſſe: nouiſſime tandem per
nciam effeciſſe *Vettoniam*, cuius caput, ac metropolis eſſet *Auguſta Emerita*,alio-
Turdulis ſita: vnde eam ſacer Prudentius *claram Vettoniæ coloniam* appellarit,
nen eandem alibi, diuerſa reſpiciens tempora, *Luſitanorum* caput oppidorum

dixit. Factam vero *Vettoniam* per ſe prouinciam, ex eoque tempore cœpiſſe *Vettoniam*,
Vettones ſeparatim à *Luſitanis* ſcribi, in libello ad Kebedium nuper oſtendimus, & ex
ſcriptionibus paulo ante relatis comprobatur.

DE BARBARIIS.

LONGE minus negotii nobis exhibebunt *Barbarii*, cum propter obſcuritatem ge
tum propter ſitum, & eorum ſedes ambiguitate nulla confuſas, à promontorio ex i
rum nomine vocato vſque ad ſinum Olyſipponenſem. Sed de promontorio poſtea: de
mine propter nouitatem diſquiram aliquantulum. Mihi nonnumquam ſubiit cogit
cur mons, quem *Rabidam* vocamus, *Barbarius* dicatur, & populi circa eum Barbarii, o
ſa Floriani Campenſis ignominioſæ appellationis fabula, ad morum aſperitatem den
nationem torquentis. Mei autem inſtituti non eſt hiſtorias per figmenta concinnare.
que enim *Barbari* vocantur, ſed *Barbarii*, vt docet Strabo libro tertio de ſtanno loqu
quod generari dicit in *Barbariis* ſupra *Luſitanos*, & in *Caßiteriis* inſulis, & è Britannis M
liam deferri: & eodem libro *promontorium Barbarium* nominat: quo etiam nomine P
mæus vtitur.

A Barbaro autem, cum ad ingenium refertur, Barbaricus, non Barbarius deri
Veni igitur in hanc cogitationem: montis huius omnes rupes iaſpideæ ſunt, inueniun
inter eas iaſpides albi, purpurei, virides, varii, ac multi colores, ſplendore mirabili.
duntur inde columnæ, poſtes, & ſimilia, quæ vbi accedit politio tranſlucent in tantu
ſpeculorum vicem & præbeant, & vincant. At vero terrenum laudatiſſimo abunda
co, Emeritenſi, quod laudat Plinius, nullo modo cedente. Ex quo tingunt infector
ſtem, quam ſcarlatam, vel granam noſtri homines appellant, videlicet à granis, quæ i
ticetis toto eo tractu naſcuntur, ſicut veteres à vermiculo in iiſdem granis innato bla
mili, vermiculatam veſtem dixêre, quam recentiores blatteam, coccineam vel p
ream volentes ſignificare: etſi hæ diſtinctionem capiunt.

Nam purpurea proprie ex ſanguine purpurarum, conchyliorumue fit: coccine
ex ipſo quod dixi, cocco. Hinc Suetonius in Neronis luxuriam inuectus, *aureo reti, &*
bus purpura coccoq́ nexis piſcatum eum criminatur, Quod recentiori verbo, *blattis funib*
xit Eutropius. Multumq; vſi ſunt ea voce illius æui ſcriptores. Ac propter eminentis
ris in vtriſq; ſimilitudinem cœperunt iſta confundi. Oſtendam hoc ex Sidonio Apol
non contemnendo poeta, in hoc Anacreontico monſtroſe deprauato: noſtraque
ſicut cetera eius auctoris ſcripta, reſtituto.

> *Rutilum thoreuma biſſo,*
> *Rutilaſque ferte blattas,*
> *Recoquente quas aheno*
> *Mœlibæa fucat vnda,*
> *Opulentet vt meraco*
> *Bibulum colore vellus,*
> *Peregrina det ſuppellex*
> *Cteſiphontis, & Niphatis*
> *Iuga texta, Belluaſq́*
> *Rapidas vacante pano:*
> *Acuit quibus furorem*
> *Bene ficta plaga cocco,*
> *Iaculoque ceu forante*
> *Cruor incruentus exit.*

In quibus carminibus aperte confundit blattam, purpuram, & coccum. Melibœa n
purpura ex conchis eſt, vt oſtendit Lucretius lib. 2.

> *Iam tibi Barbaricæ veſtes, Melibœaque fulgens*
> *Purpura, Theſſalico concharum tecta colore.*

Vbi etiam aduertendum, quas veſtes barbaricas dixit Lucretius, peregrinam ſup
lem dixiſſe Apollinarem. Redeamus iam ad inſtitutum. Veſtium purpura, cocco,
culo, quæ à barbaris terris, id eſt peregrinis, adlata erant, infectores, *Barbaricarii* a
cœperunt, vt patet. C. de excuſationibus artificum & de palatinis ſac. larg. quod et
notauit Alciatus in treis poſteriores libros Codicis. Marianus Scotus in tit. Magi
ciorum, & fabricæ, *Barbarios* eos vocat.

Etenim iſthæc nomina in *arius* finita, hominum fere officia ſignificant, *Sagarius*
rius, *Limbolarius*, & quæ multa alia apud Plautum in Aulularia bonus ille Meg

erat. Sic *Barbaricarius*, & *Barbarius* ad harum rerum officinas, opificesque pertinent.
itaque isti, de quibus loquimur, Barbarii appellantur. Cogitabam igitur si forte à
, quod in magna multitudine colligerent, venderentque negociatoribus Romam
ercem conuecturis, aut forte ipsi baphicæ gnari tingerent, *Barbarii* fuerint nuncu-
erum hæc ariolando. Quare huic meæ coniecturæ addici lectores neque postu-
que parteis suscepi meo periculo istiusmodi appellationum causas, originesue tra-

DE PAESVRIS AVT PAESVRIBVS.

BILES, & obscuri sunt *Pæsuri*, ab vnoque auctorum omnium Plinio memorati. La-
terent, an terminis angustis concluderentur æque ignotum. In nobilissimo illo
agum ponte ad *Vettoniæ* oppidum *Alcantaram*, inter cetera prouinciæ *Lusitaniæ* mu-
quæ stipem ad pontem conficiendum contulisse memoriæ proditum ibi est, *Pæ-*
imi recensentur. Quo sane intelligimus, non longe eos inde esse discretos: simulq;
ndum eorum in codicibus Plinianis nomen à secunda in tertiam inflexionem. De
ione vero pontis huius cum vrbeis enarrabimus, tunc agemus.

DE TVRDVLIS VETERIBVS.

TRA autem *Turduli veteres* valde celebres, & parentes omnium *Turdulorum*, qui vl-
oris Hispaniæ maximam partem suo nomine repleuerunt. Ab iis enim prodiisse
amina *Turdulos*, & in Bætica, & iuxta Anam forsitan & *Turdetanos*: indicio est
eterum cognomentum. cum enim veteres isti sint, reliquos omnes recetiores es-
t. eorum regionem Plinius à Durio dextrorsus Oceanum versus designat; fini-
vero ex dictis superiori capite, Pæsures Turdulis subiunctos ab Plinio incolere
mus. Pomponius, cui in Hispaniæ rebus multum est merito tribuendum, à Tagi
Durium eos extendit: *Ab iis* inquit, *promontoriis ad illam partem, quæ recessit, ingens*
ritur, in eoque sunt Turduli veteres, Turdulorumque oppida. Amnes autem Munda in me-
vltimi promontorii latus effluens, & radices eiusdem abluens Durius.

QVALIS GENS LVSITANI.

ICAVIMVS summatim *Lusitaniam* triplici terminorum differentia: à quibusq; po-
ante Gotthorum illuuionem, de quibus postea, possessa olim sit, dictum satis.
it ordo, vt qualis nam fuerit ea gens, quibusue moribus, indicemus. Et quidem
esse fortem, vt nostra tempora non præoccupemus, antiqui scriptores non tacue-
orus Siculus *omnium Celtiberorum fortissimos esse Lusitanos asserit.* Quo loco, vt obi-
nus, aut legendum, *omnium Iberorum*, aut Diodorus *Iberos* omnes *Celtiberos* appel-
nus apte est existimandus. Sed, cum statim *Lusitanos* galeam, ensemque ferre *Cel-*
more dixerit, absq; dubio à *Celtiberis* eos separat.
re magis placet, vt lectio emendetur, legaturque *Omnium Iberorum.* Ceterum ad
nem pertinet, quod Strabo ait, *Lusitaniam annis plurimis Romanorum armis oppugna-*
titudinem quoque arguit constans, ac grauissimum Decimo Bruto Cinnanien-
onium, quod affert lib. 6. Valerius, neq; sine animi quodam exulcerati, & forte ex
olore. *Melius*, inquit, *sine dubio homines nostri sanguinis hæc dixissent, quam audissent.*
en veritas scriptorem ita concludere: Sed illos quidem natura in huius grauitatis
leduxit.
ad fortitudinem non pertinet, quod idem Valerius *titulo de vafre dictis, aut factis*
rat, *non potuisse Sertorium Lusitanos oratione flectere, ne cum vniuersa Romanorum acie*
fligere, donec vellendis equorum duorum caudis notissimum illud exemplum oculis miran-
t. Vocet Valerius suo libito gentem barbaram, asperam, regi difficilem, his op-
arum disciplinæ militaris peritos Lusitanos arguerit, imbelleis, aut ignauos ani-
inime fuisse eadem illa narratione palam prædicat. Multa Liuius tertia, quarta,
decadibus prælia cum Lusitanis varia fortuna commissa refert. Quamquam
criptorum Romanorum censeri fides merito possit. Fere enim eleuant, & at-
arbarorum, sicuti aiunt, res gestas, suas augent etiam immodice, vitio fortasse

te Strabo Polybium notauit lib. 3. quod trecentas Celtiberorum vrbeis in Tibe-
hi gratiam subuersas ab illo memoriæ prodiderit. *Nam Imperatores*, inquit, *& re-*
um scriptores, vt ornatoria efficiant negotia, ad hoc mentiendi genus feruntur. Antia-
ium non semel ipse Liuius perstringit, vt in numero augendo intemperantem

atque immodicum, & præcipue circa finem lib. sexti tertiæ decadis, *adeo nullus*, inquie
mentiendi modus est. Ex quo cum pleraq; desumpserit, non mirum si fallat similiter.

Expendatur (vt vnum hoc argumentum verbi causa referam) Publii Cornelii Cn
lii Scipionis proprætoris pugna cum Lusitanis, qui deuastata vlteriori Hispania o
præda domum redibant, narrata in initio quinti libri quartæ decadis. eius ipsius verb
censebo.

Prætor hæc gesserat Scipio. Idem proprætor Lusitanos, deuastata vlteriori prouincia, cum in
præda domum redeunteis in ipso itinere adgressus, ab hora tertia diei ad octauam incerto euen
gnauit, numero militum impar, superior alus. Nam & acie frequenti armatis ad longum, & im
tum turba pecorum agmen, & recenti milite aduersus fessos longo itinere concurrerat. Tertia na
vigilia exierant hostes. Huic nocturno itineri tres diurnæ horæ accesserant, nec vlla data quiete
viæ prælium exceperat. Itaq; principio pugnæ vigoris aliquid in corporibus, animisque fuit. Et t
uerant primo Romanos, deinde æquata paulisper pugna est. In hoc discrimine ludos Ioui, si vi fu
cecidissetq; hosteis, proprætor vouit. Tandem gradum acrius intulere Romani, cessitq; Lusitanu
de prorsus terga dedit. Et cum institissent fugientibus victores, ad X II. millia hostium sunt cæs
quingenti quadraginta, omnes ferme equites, & signa militaria capta centum triginta quatuo
exercitu Romano septuaginta, & tres amissi.

Cui enim Liui disertissime suspectum non sit, in prelio continentium horarum
que incerto euentu, in quo primo turbatos fuisse ait Romanos, deinde paulisper æq
pugnam, proprætoremq; in eo discrimine ludos vouisse Ioui, quod sane solent ii, qui
ctoria desperant, duodecim *Lusitanorum* cecidisse millia, captos quingentos quadra
omnes ferme equites; de Romano vero exercitu tantum amissos treis & septuagint
gressus, inquis, est proprætor armatorum frequenti acie longum & impeditum tu
corum agmen, recenti milite fessos longo itinere accipimus, vt merito credantur
ni Lusitanorum multa millia cecidisse: Sed in duodecim millium clade solos trei
ptuaginta amisisse Romanos, nescio an persuadeas.

Quid enim Romanos turbauit? Quid est post quinq; horarum spatium incerto
tu paulisper æquatam fuisse pugnam? Ab hora tertia diei vsq; ad octauam incerto
pugnauit Romanus, deinde æquata paulisper pugna est.

Si tam illæsi in prælio erant Romani, si tam obtusis gladiis, & exhausto vigore L
cur horis continentibus quinq; incertus fuit euentus? an non, quia cædebant, & c
tur? Quid sibi vult, æquatam fuisse pugnam, nisi eatenus inferiores fuisse Romanos
suadebis in tanto discrimine, cum Lusitanorum duodecim millia cæsa fuerint, so
& septuaginta de Romano exercitu fuisse amissos?

Sed bene quod itinere longo fessos, & de tertia vigilia egressos, prædaq; longo
impeditos, confessus es, parum alioqui fidei habiturus. Non enim gerebatur res
gacibus Armeniis, & ventosi Tigranis exercitu, sed cum Lusitanis assuetis pugna
tra Romanos, quorum forti opera vsus fuerat Hannibal, non modo in Hispania, se
etiam Italia, quiq; Luci Æmilii Pauli proprætoris exercitū apud Lyconem oppid
fligarunt, cæsis vno prælio sex Romanorum millibus, ceteris intra vallum compu
gre castra defendentibus, ac tandem ad modum fugientium magnis itineribus
tum agrum reductis. Quod idem testatur Liuius decadis quartæ lib 7. Vbi etiam
tant lectores, quam religiose Romanorum fugam scriptor facundissimus obum
modum fugientium magnis itineribus in agrum pacatum perductos memorans.

Orosius certe *L. Æmilium cum vniuerso exercitu cæsum interiisse dicit* lib. 4. c. 20
alibi diffusius, & cap. 21. *Sergium Galbam prætorem à Lusitanis magno prælio victum, vn*
ercitu amisso, cum paucis vix elapsum euasisse narrat. Ex qua ignominia cum se post
Galba statuisset, Lusitanos, qui citra Tagum habitabant, sponte sua se dedentes
quium vocauit, simulans de eorum se commodis acturum. Sed circumpositis n
inermes, atque incautos per scelus maximum omneis profligauit. *Quæ res*, inquit
postea vniuersæ Hispaniæ propter Romanorum perfidiam causa maximi tumultus fuit.

Trium Lusitaniæ ciuitatum conuocato populo, vt scribit Valerius Maximus libro no
de perfidia, *nouem millia, in quibus flos iuuentutis consistebat, partim trucidauit, partim v*

Accusauit acriter M. Cato Sergium Galbam pro interfectis contra interposita
Lusitanis, vt testatur in Bruto M. Tullius, & obiter in Diuinatione, quod explicat
le Asconius Pedianus, & Liuii epitome lib. 49. & idem Valerius Max. lib. 8 cap. 1.

Nonagesimum autem ætatis annum agebat Cato, cum Galbam accusauit, te
decadis 4. lib. 9.

Ab Orosio non discedamus. Is ex Claudio narrat, trecētos Lusitanos cū mille

a commisisse: in qua septuaginta Lusitani, Romani autem trecentum viginti ceci-
Cumq; victores sparsi iam, atq; securi abiissent, vnusq; ex illis longe à ceteris segre-
aneret, à circumfusis equitibus pedes ipse est deprehensus: ille tamen vnius eorum
ancea perfosso, ipsius equitis vno gladii ictu caput desecuit. Quo facto, ita omneis
rcussit, vt prospectantibus cunctis ipse contemptius atque ociosus abscederet.
peterent nobis similia fortitudinis exempla, si modestius sua extulissent Romani.
em cum rerum nostrarum scriptores alios non habeamus, ex iis siue æquis, siue i-
ogimur accipere, quantum illis prodere de nobis fuit libitum. Nonnumquam ta-
itas excidit imprudentibus.

Gallis, & à Lusitanis Romanos per arma grauiter vexatos ait Iulius obsequens cap. de-
into de prodigiis, & cap. 40. *à Lusitanis exercitum Romanum cæsum.* Florus lib. 2. c. 17.
aminum moles cum Lusitanis fuit, & Numantinis, neque immerito, quippe solis gentium
igerūt. Ex quibus verbis perspicuum fit. duces magnum ad victoriam afferre mo-
: quos cum semper haberent Romani, non mirum, si turbam hominum sine du-
npositam vincerent.

uoties duces contingebant militaris rei non ignari, non tantum se iactabant Ro-
o iudicium vel Lusitanis Viriatus, si fortuna cessisset, Hispanię Romulus, vt idem
orus, vel Sertorius. Facetus est Iustinus lib. vlt. *In tanta sæculorum serie nullus illis*
us præter Viriatum fuit, qui annos decem varia victoria Romanos fatigauit. Adeo feris
inibus propiora sunt ingenia. Quæso te, Iustine, cur feris quam hominibus propiora
rorū ingenia? Quia annos decem Romanos varia victoria fatigauerunt? Quid?
rum, cum Lusitanos variis fatigabant victoriis, ingenia diis credo quam homini-
ora existimares. Estne, an minime, quod superius dixi, Latinos scriptores semper
unt nostra detrectasse? Sed de fortitudine isthæc sufficiant.

s Strabo, quales suo tempore acceperat, diligenter annotauit; neque tunc qui-
os, neque modo nobis erubescendos. Quorum multi cum religione mutati sunt,
m perseuerant. Ex iis exponam aliquos.

l *insidiatores* eos dixit, nemo in peiorem partem accipiat. Militare enim vocabu-
admonuit Iulius Pollux capite 10. Cicero ea re Q. Fabium Maximum laudat li-
iciis primo. Callidum Hannibalem ex gente Pœnorum, ex nostris ducibus, Q.
n accepimus, facile celare, tacere, dissimulare, insidiari, præripere hostium
Quod ad Lusitanos attinet, Dion Herminii montis incolas Cæsari insidias pa-

lateri adhæret. Pugionum vsus Hispaniæ antiquissimus, qui me puero in magno
ris adhuc erat, paulatim defluxit ad sicas, quibus etiam impuberes ante nimis
ensium vsum sæpe in suam perniciem, & parentum orbitatem armantur.
uisq; plura fert iacula. Callaicorum, & Bracarorum etiam nunc pleriq; ex plebe id
m ad agros egrediuntur, bina ferentes iacula, & quidem amentata.
& vtuntur hastilibus. Transtaganorum mos hic est, etiam pedibus euntium, lan-
ongas extra vrbem gestare. Equitibus habiliores sunt.
epotores. Id ad nostram ætatem etiam magna ex parte durat, præsertim inter no-
e pueri citra pubertatem abstemii generatim sunt. Regibus, ac Principibus no-
nis est vini abstinentia.

im, *Spartano ritu degere Lusitanos, & Græco more Hecatombas facere, gymnica certa-*
re, quæque sequuntur, omnia eo pertinent, vt Græcam Lusitanorum originem
Cetera possunt, qui velint ex ipso Strabone petere.
matura vti Lusitanos, primo belli ciuilis commentario Cæsar asserit. Grauiorem,
oplia vocatur, à Romanis Gallis, atque Germanis accepere. Cetratos pugnare
Cæsar, Liuius, & Silius, & pleriq; alii attestantur.
quamur & illam *Callecia* partem, quam annexam Lusitanię supra memoraui-
cet *Bracaros* ab vrbe gentis capite nominatos. Vetusto hi nomine *Gronii* dice-
nponio, Plinioq;. quamquam in Plinio emendata iam lectio est, & pro *Groniis*
rauii, ex Silio lib. I.

Quiq; super Grauios lucentes voluit arenas
Infernæ populis referens obliuia Lethes.

tio.

Et quos nunc Grauios, violato nomine Graium
Oenææ misère domus.

s quadrifariam partitur, in *Helenos, Grauios, Lennos, Seurbos.* Adhuc minutius Pto-

lemæus, in *Turdulos, Nemetatos, Cœletinos, Bibalos, Limicos, Gruios*, quos alii *Grauios*, *Lu*
Quarquernos, Lubænos, & Narbasos. Sed hæc potius ciuitatum sunt nomina, vt est Aquis
uiis in columna, de qua suo loco. vbi legitur.

CIVITATES. DECEM
AQVIFLAVIENSES. AOBRIGENS.
BIBALI. COELERINI. EQVÆSIL.
INTERAMICI. LIMICI. ÆBISOC.
QVARQVERN. TAMACANI.

Hoc est,

Ciuitates decem, Aquiflauienses, Aobrigenses, Bibali, Cœlerini, Equæsilici, Interamici,
Æbisoci, Quarquerni, Tamacani.

Pomponius vero vno nomine *Gronios*, seu potius *Grauios* complexus est. Addi
nus *Amphilochos*, Græcæ originis. Strabo *Hellenas*, & *Amphilocos*: & Græcorum sob
mnia, dixit Plinius. Nam, præter Teucrum, Telamonis filium, quem scribit Iusti
Callæciam venisse, & genti nomen dedisse, etiam Diomedes, eo delatus, Tyden
condidit, quam propterea *Ætolam* Silius cognominauit, lib. 3.

Ætolaque Tyde.

Durio vicinos amni, Spartano ritu degere, Strabo de Lusitanis agens, memor
didit. Hecatombas, certamina gymnica, ludos, armis, equis, cestibus, & cursu solito
brare; itemque coniugia Græcanico ritu: vt absque dubio græcam hi populi præ
originem.

Liberi patris, atq; Olyssis vetustiora sęcula supra memorauimus. Adeo verum e
cæ originis multa in Hispania superesse vestigia, vt etiam linguæ complura, & voca
Hellenismi, & pleræque diphtongi, ipsique etiam additi nominibus articuli, eorum
apud nos & sit, & custodiatur. Aliquando, curiositatis studio, atq; animi causa, otio
siluam collegi vocabulorum fere quingentorum, cum sua dialecto, nobis ex Gra
ctorum. quæ persequi, huius loci nequaquam est.

DE MONTIBVS.

MONTES nonnullos habet *Lusitania*: sed, quorum mentio facienda sit, *Cicum*
rium, Iunctum, Herminium, Lunæmontem, Tapiæum, Cordibam, Alcobam, Murum
num, & Iuressum. Mons Cicus ab Castro Marino oppido, Anæque fluminis exitu in
tamquam *Marianorum montium* appendix, Algarbii Regnum secat, & nonnull
fluminibus, in mare propinquum se condentibus, ad oppidum Algiazur cum flu
dem nominis in occidentalis Oceani littore deficit. De Barbario superius dictum

Lunæmontem, nos *Sintriæ*, ab oppido appellamus efficitque promontorium ill
magnum, siue Olysipponense appellant Geographi. In cuius summis rupibus
est Sanctissimæ Dei Matri sacrum, ab indigenis maxima religione cultum, simu
nobium monachorum, ad S. Hieronymum vitæ institutum referentium, non ta
ro, quam morum integritate suspiciendum. Ad radices montis, in ipso promont
mine, quo in Oceanum præcipitatur, templum olim fuit, Soli, & Lunæ sacrum. C
do inter littorales arenas ruinæ tantum extant, & cippi aliquot inscripti, superst
tiquæ indices.

Vnus sic habet.

SOLI. ET. LVNÆ CEST. AGIDIVS
PERENNIS LEG. AVG. PROPR.
PROV. LVSITANIÆ.

Hoc est,

Soli, & Lunæ Cestius Acidius Perennis Legatus Augustalis Proprætor Prouinciæ Lu

Alter autem sic.

SOLI. ÆTERNO. LVNÆ
PRO ÆTERNITATE. IMPERII ET
SALVTE. IMP. CAL... SEPTIMII.
SEVERI ET. IMP. AVG. CÆS. M.
AVRELII. ANTONINI
AVG. PII.

.... CÆS.
ET. IVLIÆ. AVG. MATRIS. CÆS.
DRVSVS. VALERIVS. CÆLIANVS
VIATI. VSI.... AVGVSTORVM
CVMV. SVALE .... NI .... SVA
ET. Q. IVLIVS. SATVR. QVAL....
ET. ANTONIVS.........

Hoc eſt,

æterno, Lunæ, pro æternitate imperii, & ſalute Imp. Cæſ. Septimii Seueri, Auguſti Pii, & ... ſ. M. Aurelii Antonini Auguſti Pii .... Cæſaris, & Iuliæ Auguſtæ, Matris Cæſaris, Valerius Cælianus .... & Q. Iulius Saturninus, & Antonius ....

...ibi præterea ingens alius cippus, qui habet ſupra triginta lineas littera minutiore. ...iniuria temporis, & aſpergine maris in tantam ſcabritiem deuenit, vt in vnaquaque ...x litteræ quatuor agnoſcantur. Atq; hic eſt locus in quo, qui ſacroſanctæ vetuſtatis ...tiones typis in Germania edendas curauerunt, erutas fuiſſe aiunt quadratas colu...es, in quarum vna vaticinium Sibyllæ contineri aſſerunt.

VOLVENTVR SAXA LITTERIS
ET ORDINE RECTIS.

...od vaticinium ego fictum exiſtimo, & tres illas quadratas columnas tres eſſe cip...os dixi, ſunt enim ingentes. Valentinum vero Moranum, fabulæ aſſertorem, virum ..., negotiatorem ſplendidum, litterarum tamen Latinarum rudem fuiſſe accepi, vt ...erit ab impoſtore quodam decipi, & nouæ rei admiratione inductum ſuſpicor vo...ermanos ſuos participare.

DE MONTE TAGRO SIVE IVNCTO.

...RVM montem, in quo equæ vento concipiunt, Olyſipponi vicinum Varro aſſerit. ...*etura*, inquit, *res incredibilis eſt in Hiſpania, ſed eſt vera, quod in Luſitania ad Oceanum in ...e, vbi eſt oppidum Olyſippo, monte Tagro, quædam è vento, certo tempore, concipiunt equæ.* ...puto de conceptu ex vento, re nobis modo incomperta. Sed, quod ad inſtitutum ...tinet, mouet mihi ſcrupuli neſcio quid, ſimilitudo *Tagri*, *& Tagi*, hoc eſt montis, ...

...dubitaui ſæpe, referendum ne eſſet, quod de monte ait, ad amnem, vt pro *Tagro* ...mne *Tago* ſubſtitueremus. Quemadmodum fecit Plinius, qui circa Olyſipponem ...n, & *Tagum* amnem, dixit: & Iuſtinus, In *Luſitania*, iuxta fluuium *Tagum*. Sed duæ ...dimento ſunt: altera, quod non bene diceretur, equas concipere amne *Tago*: al...umellæ verba montem quoque nominantis, tametſi ſacrum, non *Tagrum*. Verum, ... Varrone acceperit, ad illius lectionem reuocandus vtique eſt. Quod ſi quis opi...am apud Varronem legendum, *Monte ſacro* non repugnarem, ſi montem ali...crum alicubi iſto in loco legeremus. Sacrum montem in *Callæcia* eſſe noui...uſtino. Sacrum & in *Luſitania*, qui eiuſdem nominis efficit promontorium. Sed ...terque longiſſime ab Olyſippone diſtat, cum Varro vicinum dicat. Quare non ...ctionem eius immutare: neque temere in notæ eius auctoribus id faciendum ...

..., quod Plinius, & Iuſtinus, *Iuxta amnem Tagum*, dixere, non tollit, in monte, qui ...m amnem ſit, idem etiam fieri, vt vere dixerint hi, *iuxta amnem*, & illi, *In monte.* ... montem hunc eum eſſe, quem *Iunctum* adcolæ vocant, contiguumq; illi *Al*... ...idetur liquere, ex equiferorum inibi paſſim multitudine per montem: cum ſoli...n etiam gregatim errantium. Corporatura illis mediocris, ſed firma. ſolidi...arum ſicciſſima, pernicitas mirabilis. Quare capti, ac domiti, ad perferen...es, tam ſarcinæ, quam itineris, ceteris duritia, videlicet rupibus aſſueti, longe ...

...uamquam de conceptu ex vento diſputandum à me negaui, referã tamen, quod ...dæ rei gratia percunctanti, mihi indicatum eſt. Diuerti abhinc ſeptennium apud ... agri Beneuentani, iuxta Tagum: &, cum ab illo quærerem, ecquid de huiuſce... ...ceptu, aut ſciret ipſe, aut ab aliis auditum meminiſſet, reſpondit, neq; ſe, neq; vi... equarias haberent, de ea vmquam re fuiſſe ſolicitos.

Tantum,vt equire feminas animaduerterent, admitti eas curare. Si tamen,cum pu
chram equam haberet,cuperetque benevendibilem in proximas nundinas efficere,a
hinnitum,in Insula,quæ in medio Tago est,solam inclusisse, vt abundantia pabuli sagi
retur. Inuisam post menses duos reperisse grauidam,miratumq;, eo quod illuc nunqu
accessisset admissarius,euentum expectasse.Septem fere iam menses,cum tulisset vter
enixa non quidem animal,sed concreti sanguinis informem materiam, abortumqu
spicatum.

De hac equarum genitura aliud noui nihil. miror tamen,vt Virgilium, Siliumq;
tertio taceam, Varronem doctrina tanta, esse veram asseuerantem, Columellæ habi
pro notissima,Plinium constare testatum,nec vno id loco referentem. Verum id in
agitent physici. Nos ad susceptam materiam reuertamur.

DE MONTE HERMINIO.

HErminium montem & olim in epistola ad Emanuelem Sosam,Arruncensis castr
fectum,virum nobilem,& eruditum, & post ad Ioannem Vasæum, ostendi eum
in quo *Alacriportus ciuitas*, *Aruncis*, *Alacretum*, *Maruanum*, aliaq; oppida non contem
sita sunt. Ad cuius radices extant adhuc *Meidubrigæ* vrbis ruinæ, non procul à Ma
Castro,cuiusque editissimum culmen supra dirutam vrbem,etiam dum veterem ap
tionem retinet. *Herminius* enim *mons* vocatur.

Ipsa etiam destructa ciuitas à monte, cui subiecta est, *Herminia* vulgo dicitur,
Lusitane loquar, *Haraminia*. Supersunt tota illa inter montes conualle,hic turres,illic
fluuium pontes, hic ædium nobilium strata pauimenta,etiam Asarotica,illuc ductu
fontanæ,parte alia parietes semidiruti,& alia veteris frequentiæ manifesta indicia. F
quoque plumbi,auriq;,vt indigenæ aiunt,multis locis per latera montis apertæ,vt n
merito *Meidubrigenses Plumbarios* Plinius cognominarit. Veni in loci huius notitia
mum ex ipso seruato ad hanc diem montis nomine,conspectisq; inter ruinas sepu
vestigiis. Deinde ex collatis Hirtii,aut Oppii verbis in commentario belli Alexandr
est ciuilium bellorum quartus,vbi refertur Cassius Longinus *Meidubrigam* oppidur
temque Herminium,quo Meidubrigenses confugerant,expugnasse. Eamque mihi
nem cõfirmauit Antonini Pii itinerarium, tribus ab Olysippone Emeritam positis
bus. Quorum in tertio *Meidubriga LXIIII. M.pass.* distat ab Emerita, hoc est Hispani
cis sedecim. Tot enim modo numerantur. Sic: *Post Meidubrigam,ad septem Aras,vbi
tretum est oppidum,M.pass.XIIII. Plagiaria.M.p.XX. Emerita M.p. XXX.* In secundo au
Post septem Aras. Budua. M.p.XII. Eratque Budua fere *M.p.XII.* ab eo loco,vbi nunc o
est Campi Maioris, extatque eo loco fanum Virginis matris,ad *Botouam* appellatu
licet *Buduæ* nominis *Betouæ* nomen,facili ex cognatione litterarum deprauatione
dua vero Plagiaria. M. p. VIII. Inde Emerita. M.p. XXX. Hoc ita explicandum ce
ab Emeritæ, ac Meidubrigæ propinquitate acquiescat lectoris animus, nec ti
Herminio monte,ac *Meidubriga* à me modo expositis, cum paulo post non parum
motiorem montem *Herminium* quoq; esse ostendero.

Aio igitur,nominatum,ac celebrem tota Lusitania *Stellæ* montem, multis op
quentem,multorum fluuiorum patrem, & vbi niues delicuere, ob pabuli abun
maxime pecorosum, *Herminium* quoque esse,neq; obstare inter modo expositum
Stellam sine continuis montibus longiusculum interuallum.

Quod autem *Stellæ* mons *Herminius* vocatus quoque sit, patebit ex libris test
tum, donationum, emptionum, ac venditionum cœnobii Canonicorum sanct
Conimbricensis.

In quarta igitur parte libri testamentorum,instrumento primo, Comes Hen
Regina Therasia, Alfonsi Henrici primi Portugaliæ regis parentes ita loquuntur
*chartā donationis,de illa hæreditate nomine Sancto Romano,quæ est sita iuxta Senam,sub
meno.* Valde vero notum est. *Senam* oppidum,oppidumq; *Sanctum Romanum*,sub S
te esse,non longe ab insigni oppido, *à Cabia Iuliani* dicto,& lanificio celebri de qu

Instrumento octauo eiusdem libri, vbi agitur de hæreditate Ansedi, habet
*Ansedus de medietate totius nostræ hæreditatis, quam habemus in villa Lagaris in territ
subtus monte Hermeno.*

Instrumento decimotertio,de hęreditate Ioannis Garsiæ: *De nostra terra,qua
in territorio Senæ,subtus monte Hermeno,in loco, qui dicitur Assamassa.*

Instrumento quintodecimo,de Sancta Maria de Mesquida. *Et est*,inquit,*sita
Hermeno, in partibus Senæ.*

ſtrumento duo de vigeſimo, de hereditate Pelagii Ariei, ſic: *De tota illa hereditate, habemus in villa Sancti Romani, in loco ſcilicet, qui dicitur Aſſamaſſa, ſubtus monte Concieiro.* duertendum, *Sanctum Romanum* oppidum, & *vicum Aſſamaſſam* ſub *monte Hermeno* dicta, modo ſub *monte Concieiro* collocari: Videlicet, quia *Concieirus Herminii* pars ſit, ari nomine *Sancto Romano*, & *Aſſamaſſæ* imminens.

ſtrumento vndetrigeſimo, de hæreditate Sancii Vermuizii, ſic eſt: *De tota illa mea he- e, quam habeo in villa Pallacios, territorio Senæ, ſub monte Hermeno.*

ſecunda vero parte libri venditionum, inſtrumento primo, de hęreditate Menendi i, ita legitur: *In villa, quam vocant Lagares ſubtus montem Hermenum, in territorio de Sena.* ſtrumento ſeptimo, itemq; duodecimo: *In villa Sancti Romani, & in circuitu eius, ſub Hermeno, diſcurrente fluuio Aluia.* Et alias ſæpe.

nperq; hic mons *Hermenus* vocatur. non autem *Stellæ*, quaſi nomen hoc recens, nec em ſit impoſitum. Audiui, à paſtoribus inditum, argumento Stellæ, in ſummitate am rupis ab natura effigiatæ.

rmenii montis incolas à Cæſare Luſitaniam prouinciam poſt præturam vrbis adepto atos, ad hunc modum ſcribit Dion, ſub libri trigeſimi ſeptimi finem. Cuius verba, potui fide, ex Græco ita verti: *Hoc eodem tempore Fauſtus Syllæ filius, agonem monoma- patre fecit: & populum publico conuiuio excepit, & lauacra, atque oleum gratis præbuit. Et hæc in vrbe facta ſunt. Cæſar autem poſt præturam, Luſitaniæ imperium accepit. Cumque potuiſ- inia, quæ ſemper apud illos erant, tollere ſine magno quopiam labore, otium habere noluit. Et- riæ cupidus, & Pompeio, aliiſque, qui ante ipſum multum potuerant, inuidens, nihil paruum ncipiebat, ſed ſperabat quidpiam & ipſe tunc poſſe efficere, conſulque ſtatim decerni, & opera edere. Cum propter alia, tum quia in Gadibus, quando quæſturam geſſit, ſomnium viderat, n matre coiret, & ac interpretibus, ab diuinis didicerat, in magna ſe potentia eſſe futurũ. Vn- giem Alexandri ibi in Herculis templo ſuſpenſam videns, ſuſpirauit, & conqueſtus eſt, quod dhuc ipſe opus magnum feciſſet.*

o igitur tempore, cum liceret illi pacem habere, vt dixi, ad montem Herminium verſus eſt. incolas eius in campeſtria ad habitandum tranſire. prætextu quidem, ne à munitis locis pro- trocinarentur; re autem vera, quod non ignoraret, eos hoc nunquam facturos, atque ex hoc ſionem caperet. Quod & factum eſt. Eos igitur ad arma venire compulit. Verum, cum finiti- uidam veriti ne etiam in ipſos impetum faceret, filios, & vxores, & alia, quæ chara, ac pretio- nt, vltra Dorium clam exportarunt, interim dum hoc faciebant, ipſe ciuitates illorum occu- poſt hæc certamine congreſſus cum ipſis eſt, obiicientibusq; armẽta ſua, ac greges, vt in Roma- edam pecorum diſſipatos incurrerent, exercitum tranſmiſit illoſque adortus deuicit. Inter cognouiſſet eos, qui Herminium montem habitabant, abſceſſiſſe, & ſibi reuertenti inſidiatu- uidem alio ſe contulit, rurſus vero exercitum in eos duxit, &, cum præualuiſſet, ipſos ad Ocea- ue fugientes, inſecutus eſt. Poſtea vero quam illi continentem relinquentes, in inſulam quan- cere, cum ipſe naues non haberet, circa regionem manſit, compactiſque ratibus: partem quan- citus aduerſus eos miſit, multos tamen ibi amiſit. Etenim terram quandam è regione inſulæ cum aduertiſſet militum illorum præfectus, eoſque illuc adduxiſſet perinde ac pedibus tran- e poſtea, æſtus reciprocantis vi coactus, & ſubductus eſt, & illos deſeruit. Ex illis autem alii regie ſe vlti occubuerunt. Publius vero Scæuius ſolus relictus, & ſcuto priuatus, adhæc mul- ibus ſaucius, in aquam deſiliit, ac demum enatauit. Atque hæc quidem tunc ſic euenere. o Cæſar, à Gadibus accerſitis nauigiis, in inſulam cum toto exercitu tranſiuit, ipſoſque rei iæ penuria laborantes ſine pugna ad deditionem compulit. Atque inde, cum ad Brigantium, uitatem præternauigaſſet, recto nauigiorum curſu, illos, qui nondum ad id tempus claſſem xterruit, ac in poteſtatem redegit.

quod hîc narrat Dion, Cæſarem finitimorum Herminii ciuitates inuaſiſſe, cum uit, quod ait Suetonius, *Luſitanorum illum quædam oppida hoſtiliter diripuiſſe, quam- imperata detrectarent, & portas aduenienti patefacerent.* Sed quænam Herminii pars ligetur, mihi nondum ſatis liquet. nam ex pecorum gregibus, & armentis, quæ incolæ, ſeparandi exercitus gratia, obiiciebant, videtur ſignificari Stellæ mons, ri, pecoroſus: quamquam pars illa vergens ad Meidubrigam oppidum non pa- pecoribus abundet.

m, filiorum, aliarumq; rerum in pretio habitarum exportatio vltra Durium ad ntem Durio propinquiorem, videtur pertinere. Rurſus fuga Herminienſium, & ſecutio vſque ad Oceanum, expoſito priori loco, monti magis conueniunt. Sed m vtrobiq;, quænam inſula iſta fuerit terræ contigua, ad quam ſiue pedibus, ſi- profugi tranſire potuerint, ad quam ſimiliter & milites traiicere tentarint?

Non fuisse *Londobrin*, cuius meminit Ptolemæus, (Berlengam modo dicimus) indic
est distantia à continente non modica. Et, cum alia iuxta *Lusitaniæ* totius littus nulla nos
æuo extet, hæc, de qua Dion loquitur, vel incumbenti violentius mari abrasa, deletaq;
vel certe peninsula illa oppidi *Pœnisci*, iuxta *Atouguiam*, erit intelligenda. Nam etiam nu
alueo quingentis passibus lato à continenti seiungitur, qui pedibus æstu cedente transi
redeunte vero insula plane fit, neque adiri vado potest. Et forte illo sæculo fuerit aliqua
maior.

Certe non importuosum esse locum, vt eo Cæsaris classis appellere, & in salo esse
tuerit, Piratæ nouere. Qua vna ex causa Ludouicus Athaidius, tractus eius toparcha
dignus de quo sermo longior haberetur, apud Regem Ioannem tertium expositis
oræ periculis, institit, vt liceret illic sibi castrum firmissimum, operibus, propugnacul
mniq; ad arcendos piratas necessaria supellectile munitissimum extruere, cuius hui
modi inscriptionem præfixit:

Securitati & Memoriæ.

Emmanuelis Lusitan. Regis. Pii. Fel. inuicti. fil.
Ioannes. III. Lusitan. Rex. pius. fel. inuictus
Castrum cum propugnaculis. ad oppidi munimentum
Atque ad arcendos ab ora maritima Piratas
Petente, & curante
Domino Ludouico Athaidio
Limitis Atougiaci toparcha

Eamque rem, ne in historia vrbium postea repeteremus, hic oblata occasione,
est non prętermittere. Epigramma quoque in tanti viri memoriam hoc, qualecumq
ipsi fecimus.

Hæc infesta prius, Prædones sæpe marini
Qui faciebatis littora, quique mare;
Ite alio posthac, longeque facessite portu:
Longe hic per vastum velificate salum.
Donec Athaidius nostram tutabitur oram,
Stabit & hæc moles pulchra, superba, minax:
Piratis nullas datur hinc auertere prædas:
Nil rapere hac vobis in regione licet.

Ac de Herminio satis iam multa.

DE TAPIAEO MONTE.

T*apiæi montis* nomen apud scriptorum antiquorum quempiam non legi, inuen
in vita sancti Martini, Sauriensis presbyteri, scripta à Saluiano alumno eius f
Eam reperi in libro testamentorum, venditionumque Cœnobii Canonicorum
Crucis Conimbricensis, charta quadragesima sexta. Quod adnotare volui, vt me
sancti viri, quæ interciderat, renouarem. Quam aliquando spero me editurum, iis
bus scripta est, verbis, vt lectori maiorem fidem faciam. Sed de hoc alibi. Quod a
cit, de qua agimus, scriptor ille, qualis qualis est, cum oppidum Saurium iuxta d
Anęi fluminis in Mundam labentis pæne superflua curiositate describit, ita ait:
Colimbrianorum decimo octauo Austrum versus distat milliario. Ad Orientem sunt Tapiæi
xosa cacumina. Et alia, quæ sequuntur. Ex quibus patet Tapiæum montem esse, qu
dianum ab oppido nominamus, & inter Rapaciale, & Palumbare oppida excurr
Thomario Conimbricam euntibus saxoso nimis itinere perquam molestus est. C
in carmine ad Lupum Scintillam testati ita sumus.

Sic ereptaui cliuum lapidose superbum
Ansidiane, tuum, sic per sine sole molestos
Anfractus Tapiæ tuos, vergente senecta
Æger anhelaui.

Summum montis iugum supra Rapaciale oppidum, adhuc, vt ab indigenis d
tus Tapiæus dicitur.

DE MONTE CORDVBA.

C*orduba mons* in Portuensi diœcesi nomen adhuc vulgo retinet, nisi quo
rum inscitia, primum cõcise montem Cordubam cœpit appellare, postea de

rem Coruam. De quo, & de Basilicis in eo Saluatoris, ac sancti Michaelis Archan- particularis fiet mentio in rebus, ac historia sancti Rodesindi Episcopi, & confesso- uam etiam aliquando, Deo bene iuuante, ex tenebris in lucem proferendam cura- s.

DE ALCOBA MONTE.

LCOBA *mons* ex Conimbricensi diœcesi, per Visensem protensus, in Lamecensi: Mu- o monti coniungitur, nulla re alia magis clarus, quam insigni Virginis Aroccensium enone, & fluuiis nobilium piscium troctarum, Lampetrarum, alosarumq́; pręter alia a genera feracissimis. Quorum tamen alii in Mundam, alii in Vaccam, in Durium condentes, suorum nominum interitu, dant incrementum alueis alienis.

DE MONTIBVS MARANO, *Iuresso, Suaio, & Muro.*

ARANVM, *Iuressum*, & *Murum*, adde, si placet, *Suaium*, ob id tantum referendos puta- i, quia Bracarorum prouinciam, ita mediam secant, vt pars, quæ ab iis tendit ad ma- rduriominia vocetur. De cuius regionis laudibus, fertilitate, amœnitate, ac salubri- tat opusculum lectione minime indignum. Altera vero pars, quæ vltra eos montes, ab læua relicto, Orientem versus ascendit, Transmontana vulgo appellatur. dentur autem hi montes quasi rami esse quidam montis Vindui: cuius Florus, & s meminere. Ptolemæus Vindium vocat, qui ex Pyrenæo supra Pompelonem, rorum vrbem, per Victoriam, eiusdem gentis ciuitatem, & Geminos Astures late t, donec in duo diuisus cornua, altero Callaicum petit Oceanum, & Nerium pro- tium, altero in meridiem flexus, Bracaros, vti dictum est, dissecat, iuxta aquas Fla- sitanam ingressus ditionem, ac variis subinde locis nomina quoq; varia sortitur.

FINIS LIBRI PRIMI.

E ANTIQVITATIBVS LVSITANIÆ, LIBER SECVNDVS.

DE FLVMINIBVS.

MVLTIS fluminibus irrigatur *Lusitania.* Id silentio non præteriit Stra- bo. *Regio*, inquit, *de qua loquimur, felix est, & amnibus magnis, ac paruis irri- gua.* Qui omnes ab oriente pariter disiuncti à Tago sunt, & maiori ex parte nauigabiles, atque *Anæ, Tagi, Mundæ, Vaccæ, Durii, Aui, Limiæ*, ac *Minii* tanta claritas est, vt in eis explicandis operam insumere super- fluum videatur. Sunt tamen singulis quædam peculiaria, quæ lectori- bus, vt opinor, non iniucunda sunt futura. Veluti *Anæ*, tanto flumini, s se totum condere non semel, alicubi interstitio quadraginta millium passuum, e impetu maiori renasci. Potu eius ac pastu, ingenita naturæ vi adeo grandescere vt Ananis armentis, ac bobus, prima ex magnitudine palma, in Hispania tribua- que piscosissimus amnis sit, pisces tamen eius non tam iucunditate saporis, quam te commendantur.

ilin vsque à mari subeunt alosæ, & lampetræ, siue mustellas eas, siue fluuiales mu- gis conueniat appellare, vt eas appellauit Tertullianus in libro de pallio, notata lionis immanitate, qui damnata mancipia viuariis earum immergebat, vt mu- suctu paullatim absumerentur. Et quidem lampetras Septimium intellexisse, in- rba, quæ subdit: *Terrenæ bestiæ, exedentulæ, exungues, & excornes.* Marinæ siqui- ænæ, vt neque terrenæ bestiæ erant nuncupandæ, ita neque exedentulæ sunt, ntatæ etiam eminentius. Subeunt, & Anam sub Idus Martias vsque ad iam adul- em, Asturiones iusta magnitudine, sed raro maiores, quam vt bini mulum one- larium.

DISQVISITIO DE PISCE ASTVRIONE.

PEto vero à lectoribus hanc veniam, vt iste nouitio excellentis piscis nomine hic
vsum non indignentur, quando medicorum, quorum maxime intereſt, & eruditor
qui de piſcibus ſcripſerunt, concertatio adhuc finem non reperit, & diffidentium mu
ſententiæ in aliqua certa appellatione, nondum conquieſcunt.

Eorum, qui magis ad veritatem accedere videntur, Paulus Iouius *Silurum* eſſe ex
mat. Et ſane ſunt non pauca quæ fidem videntur facere, ſi è diuerſo non eſſent alia,
manifeſte abrogarent. Nam cum *Aſturionem* fateatur, maleficum neq; eſſe, neq; eſſe p
quia dentibus omnino careat, ſic ab natura formatus, quoniam piſcibus non alatur,
vno argumento, ſuam de Siluro opinionem tueri non poterit.

Nam Silurus maleficus eſt, &, vt ſcribit Plinius libro nono, capite decimo quinto,
ſatur vbicumque eſt, omne animal appetens, & equos innatantes ſæpe demergens. Ad hæc, h
prehenſus, morſu duriſſimi dentis ſæpe hamum frangit, vt in nono hiſtoriæ animaliu
pite trigeſimo ſeptimo inquit Ariſtoteles, quibus nihil alienius ab Aſturione comm
rari poteſt.

Præterea eodem loco Ariſtoteles Silurum fluuiatilem piſcem eſſe ait, quem ſeq
Plinius libro nono capite decimoquinto. Cum enim de Thynnorum magnitudin
locutus, *Sunt*, inquit, *& in quibuſdam amnibus non minores, Silurus in Nilo, Eſox in Rheno*
lus in Pado. Et capite decimoſexto: *Fluuiatilium, Silurus caniculæ exortu ſideratur.* Libr
que trigeſimo ſecundo, capite decimo: *Siluri fluuiatilis, qui, & alibi quam in Nilo naſcu*
nes impoſita, &c.

Strabo etiam libro decimo ſeptimo, Siluris abundare Nilum oſtendit. Quod
propter Plinii verba poſtremo à me poſita, Siluri fluuiatilis, ideo dictum ex ſtime
ſint & marini, qui tamen amnes aſcendant, tum alios, tum etiam Nilum, id Strabo
conſtanter negat, Ariſtobuli auctoritate lib. decimo quinto. *Tradit etiam*, inquit, *A*
bus, nullum ex marinis piſcibus in Nilum recurrere, præter aloſam, & mugilem, & delphinum
crocodilos. De Siluro tamquam Nili indigena nihil dixit.

Fluuiatilis ergo eſt. Aſturiones vero pelagici, niſi quod pinguioris pabuli gratia
petunt aquas, quibus & pingueſcunt, & ſalſuginis depoſita triſtitia in obſoniis lon
uiores guſtui efficiuntur.

Gulielmus Rondeletius, laborioſo, & docto, de piſcibus edito volumine,
Aſturio eſt, Acipenſerem Latinis fuiſſe contendit, Dorioni Græco auctori Om
ctum, Galaxiam Galeno, Sed quid reſpōdebit Plinio? qui libro nono, capite decin
mo ait: *Apud antiquos piſcium nobiliſſimus habitus Acipenſer, vnus omnium ſquamis a*
contra aquam nando meat. Nullo nunc in honore eſt, quod quidem miror, cum ſit rarus inue
dam eum Elopem vocant.

Quid etiam Plutarcho? qui in libro de induſtria animalium, cum dixiſſet piſce
cauere, ne ventus à tergo incumbens ſquamas ſurrigat, cieatque addidit: *Hoc igitu*
ne piſcium eſt omnium, Acipenſere tantum excepto, ſecundum ventos, & fluctus meat hic
vulſionem veritus, vt quarum commiſſuras ad os verſas habet. Vbi enim ſquamæ in A
vt de conuerſis ad os ſileam.

Nam, quod Rondeletius litem ſe diremiſſe autumat, reſpondens, dictum eſ
iis qui Acipenſerem eumdem eſſe cum Elope exiſtimarint, equidem probare nō
Piſcem hunc, cui Aſturioni nomen fecerunt neoterici, aut norat Plinius, aut n
Plutarchum prætereamus. Non noſſe, veriſimile non videtur, cum eſſet omniun
indigena, & amnium fere omnium in Romano orbe, tum vero in ipſa Italia h
duus. Si norat, & is Acipenſer erat, qui poterat, ſquamas eum non habere, ignora
modo ergo Acipenſeri, non modo ſquamas, verum ad os verſas attribuit? Vide
miens litteris iſta mandabat. Non mora fortaſſe, quoniam rarus inuentu eſſet.
Acipenſer. Admodum enim raro capi, etiam in libro de fato Cicero teſtis eſt, v
tertio Saturnalium Macrobius. Nam nos eum Ciceronis librum imperfectum
Cui ignotum quoq; fuiſſe Acipenſerem indicant ipſiuſmet verba, etenim cum
Scipionem dixiſſet, *Raro*, inquit, *admodum capitur, ſed eſt piſcis, vt ferunt, in primis*
Plutarchus ipſo in libro de Anthia ſacro piſce apud Homerum, *Eratoſthenes*, inqu
tam videtur, Pernicemq; ſupercilio flauente ſacrumq; dicere. Multi Acipenſerem. Nam
eſt, & ægre capitur. Conſpicitur autem circa Pamphyliam ſæpe. Martialis quoq; rarum

Ad Palatinas Acipenſem mittite menſas:
Ambroſias ornent munera rara dapes,

Quis autem vel Plinio, vel Ciceroni vel etiam Martiali credat, raro capi eum piscem,
ado, qui Tiberi, vt nihil amplius dicam, tam familiaris sit? Acipenser autem non tan-
arus admodum, sed etiam omnino peregrinus.
Halieutico dixit Ouidius.

Tuque peregrinis Acipenser nobilis vndis.

ed dolendum, quoniam in hoc versu fragmentum eius libelli nos destituit. Forte
de Acipensere plenius instrueremur. Illud tamen satis est, peregrinum vocasse pi-
vt ea peregrinitatis appellatio Asturioni conuenire nullo modo queat, pisci perquam
stico.

ret squamis Acipenser, inquit Rondeletius. Hoc nunquam euincet per Plinium, ne-
r Nigidium Figulum, naturalium rerum maximum indagatorem, vt eum honoris
vocat apud Macrobium Serenus Sammonicus, neque per Plutarchum, neque per
obium, ipsumque Serenum, qui in Seueri principis conuiuio Acipenserem cre-
carit, & quæ de squamis ad os versis à Plinio dicta sunt, vera esse ex Nigidio confir-

ex Archestrati sententia, Athenæo referente, Galeus Rhodius idem est cum eo,
ad Romanos cum tibiis, & coronis, coronatisque ministris cœnis inferebatur, vo-
rque Acipenser, sit ita sane. Sed ostendendum erat Rondeletio, Asturionem Ga-
sse Rhodium, eumque esse, qui tanta pompa ad mensas deueniret. Quod ille non
mo ille ipse Galeus Rhodius, potius idem esse cum Elope videtur. Nam Elopem,
n profundo tantum Pamphylio mari pasci, nec nisi raro, ac vix capi, aiunt Colu-
& Ælianus. Rhodium quoque esse ostendit ex Varrone Gellius libro septimo ca-
cimosexto, vt Galeus Rhodius, & elops Rhodius idem piscis sit, Romanis dictus
nser.

de & Plinius Acipenserem, quosdam vocasse Elopem dixit. Inter quos fuit Appion
maticus, vt refert Athenæus.

eodorus Gaza, homo non minus Latine, quam Græce eruditus, quique Græca no-
mper latine quoad fieri poterat, reddere conatus est, apud Aristotelem de historia
um libro secundo, capite decimotertio, Elopem Acipenserem transtulit. De Bran-
im piscium agens Aristoteles, ita scribit: *Aliis binæ vtrinque, alteræ simplices, alteræ
vt congro, & sacro, aliis quaternæ vtrinque simplices, vt Acipenseri, dentici, murenæ, anguil-*
od si certi essemus, eundem cum Elope esse Acipenserem, vt vertit Theodorus, &
ixere Græcorum; hæc vna quaternarum branchiarum nota satis nobis erat ad ex-
dum ab Acipenseris nomine Asturionem.

nim pro ea mole, tam exiguæ, simplices, & opertæ illi Branchiæ sunt, vt branchiis
it potius existimandus. Naribus autem refrigeratur, & quam haustu collegit a-
am illo semper patentis proni oris foramine reiicit. Verum sitne idem Elops Rho-
l Rhodius, vel Pamphylius, siue Galeus Rhodius cum Acipensere, viderint Græ-
rte tam Elops quam Acipenser peregrini sunt. Ouidius in superius citato libello,

Et pretiosus Elops nostris incognitus vndis,

Tuq; peregrinis Acipenser nobilis vndis.

ibus Ouidii carminibus adductus Plinius in fine libri trigesimi secundi falli eos
ui Elopem Acipenserem existimassent, cum diuersi sunt, licet & hic, & ille pere-

irio autem, vt ante dictum est, in omnibus Romani orbis fluminibus, paulo tamen
us, atque in Pado, ipsoq; Tiberi tam frequens est, vt parum considerati fuerit ho-
uæ de Acipensere, siue Elope dicta sunt, Asturioni tribuere, & Nigidium, Cicero-
utarchum, ac Plinium, illisq; minores, doctos tamen: & antiquos, tam pueriliter es-
atos existimare.

penser igitur, sit, si placet, cartilagineus, sit triangulari corpore, vt eum contendit
deletius, dummodo sit paruus, vt ait Athenæus, dummodo peregrinus, nec alibi,
Pamphylio, vel in Rhodio mari, & raro, ac vix captus. Asturio certe vulgatissimus
e non potest. Atq; hæc responsa sint Rondeletio.

molaus Barbarus, nobilium studiorum gloria insignis, à Paulo Cortesio senten-
gatus, per epistolam respondit, Asturionem antiquitus Hyccam fuisse Athe-
monio, hac adductus coniectura, quod Hycca porculum significet, & Asturio,
m adhuc paruus porcelletus ab Italis nominetur, à porco, vel porculo sane per di-
nem facto nomine. Cuius opinionem Sanctus iuuat Ambrosius, in Dominica

passione, cum dicit: *Gutto, siue gulo porcellum amat, vt comedat.* Et in Hexamero, *Iudæos*
rinis porcis vesci, dicit, cum terrestribus abstineant. Quæ coniectura non tam frigida est, qu
eam Iouius existimauit. Si tamen frigida videatur, calefaciamus nos & verbis Isidori,
ptoris neque externi, neque tanquam ignobilis contemnendi. Is Etymologiarum li
decimo, secundo capite de piscibus, diserte, & sine vlla ambiguitate, Asturionem
do Italis vocatum, ita describit: *Porci marini, qui vulgo vocantur Suilli, quod, dum escam*
runt, more suis terram sub aquis fodiunt. Circa guttur enim habent oris officium, & nisi ros
arenis immergant, pastum non colligunt. Non potuit neque planius, neque euidentiu
aperiri. Rostrum habet piscis oblongum, instar proboscidis, sub mento circa guttu
ramen, magis quam os, dentes autem nullos, neque maxillas. Quare dum pascitu
strum limo, soloque aluei, vt immergat, necesse est, nihil alioqui comprehensurus.
que fit, vt cum pascitur, limi reuolutio è fundo ad summam aquam pertingens indi
latentis eo loci faciat piscatoribus. Bene igitur piscem nobis expressit Isidorus. Nec
nomen hoc, quo Hispani omnes vtimur. Suillos enim appellamus, siue, vt mere L
ne dicam, *Soilhos.*

Quod si de Isidori fide dubitabunt, quibus is auctor idoneus non videtur, int
rias de Siluro, Onisco, Galazia, & Acipensere sententias, ne videatur absurdum, si et
scrupulum doctis iniiciamus, adductis duobus piscium generibus, qui Asturione
inepte videri queant. Ex Niliacis piscibus, à Strabone primo loco numeratur O
chus, ex eo vtique dictus, quod oblongum, atque acutum rostrum habeat. Tali
esse Asturionum rostra, indubitatum: nec minus certum, frequentem in Nilo
pturam.

In Danubio quoque, ac Borysthene, piscis capitur, cuius ita meminit Pliniu
nono capite decimo quinto: *Et in Danubio, mari extrahitur Porculo marino simillimu*
Borysthene memoratur præcipua magnitudo, nullis ossibus. spinisue interfitis, carne prædulci.
dat eum locum Gelenius, & pro, *Mari extrahitur*, reponit *Mario extrahitur*, vt hi
ossibus ac, spinis carens, Mario vocetur. Emendandi occasionem sumpsit partim
quod cum illic fluuiatici pisces referantur, marino locus esse non videbatur, partim
hunc Itali, quibus ob salsamenta notus est, Moronem adhuc semilatino appell
mine. Iouius inter salsamenta prædura valdeque rubentia ignoti sibi piscis frustr
ronem vocat. Sed enim, si tueri veterem lectionem velimus, intelligemus P
innominatum reliquisse, signa autem dedisse maximæ cum marino Porculo
dinis. Et capi quidem in Danubio, ac Borysthene, verum à mari extrahi.
enim tractus, Danubium, ac Borysthenem subit. Vtro autem modo legamus, n
tum refert, nisi quod Gelenii lectio blandior est. Mari extrahitur, pro trahitur ex
paulo coactior. Quamquam nec sic tota periodus mihi non suspecta est. Deside
Plinianæ dictionis iuncturam, & concinnitatem, quæ languida, ac dissoluta hic
Quare donec alius me felicius locum emendet, ego ita legerem. *Et in Danubio M*
trahitur, Porculo marino simillimus, & in Borysthene. Memoratur præcipue magnitudo nu
spinisue interfitis, carne prædulci. Hoc videlicet sensu: præcipue memorari in eo pisc
tudinem sine ossibus sine spinis interfitis, carne autem prædulci. Ceterum hunc p
ue innominatum, siue Marionem dictum, Hermolaus in Corollario capite de H
cho, Antacæum existimat, sortitum nomen hoc ab amne, qui in Mæotin ex regio
carum influit. Eos pisces Delphinibus magnitudine pares lib. 17. Strabo asserit.
tus autem libro quarto de Borysthene, agens, magnitudine cetaceos, spinis caren
Salsuram dicit optimos. Atqui à Borysthene, Phasi, & Tanai, salsamenta, ex Ast
ouis salitis, Cauiaria vulgo dicta, & ex dorsuali parte, quæ vocant Schinalia, & p
est, latera, & hypocælia, id est, abdominis, pubisque partes, per totam Italiam circ
vulgatissimum est.

Ea salsamenta, quæ ex Asturione esse omnes fatentur, Hermolaus ex hycca,
id est porculo marino, constanter affirmat. Hyccam autem, siue hyscam Sturione
consensu ait appellari. Considerent igitur, & expendant eruditi, num Oxyrinchu
nis, Mario siue innominatus Plinii piscis, quem Antacæum Hermolaus interpreta
que Strabonis, & Herodoti Antacæus, hycca, siue hysca Athenæi, & porculus, ide
no piscis sit, Sturio, siue Asturio modo vocatus.

Verum, Mario, vel innominatus Plinii piscis, sitne idem, qui marinus porculu
illi simillimus, liquido nobis non distinxit Plinius. Mihi satis est, innominatum
Marionem, siue Antacæum sine ossibus, sine spinis, carne autem prædulci, ac sim
marino Porculo indicari. Iam enim hinc habeo, porculum marinum ossibus ac

c prædulci esse carne. Isthæc Sturioni inesse, qui ignorat, Asturionem neque vidit, e gustauit.

vero quis obiiciat, Asturioni ossa quædam minime deesse, videlicet in capite; huic dero, ea nequaquam vera esse ossa, sed callosam quandam cartilaginem, aut si senior est, eaq; ossa habeat duriuscula, id tam pusillum est, vt pro non ossibus merito haben-. Si vero idem est Mario, & Antacæus, & porculus marinus, immo etiam si diuersus nillimus tamen, relinquitur recte nos docuisse Isidorum.

ot nomina, inquiet aliquis, vni pisci? Neminem ea nominum multitudo conturbet. nter enim Plinius loco ante citato. Græcis, enim, in plerisq; nominibus, vti par erit, o aliis, atq; aliis eosdem diuersi appellauere tractus. In Ægypto itaq; à rostr effigie nchum dixere ad Borysthenem, & Mæotim Antacæ gentes sibi domestico Anta-omen fecere. Hyccam Græci, vel Hyscam maluerunt. Latini Porculum, & Porcum, is ab Isidoro reddita ratione.

ngi latissimum Æthiopiæ regnum, cum suis Regibus, opera, & studio pientissimo-usitaniæ Regum, ab idolorum cultu conuersum est, & in Christi religione mira pie-rseuerat. Per eius medium, vt ferunt incolæ, Nili Brachium ab ipsis statim fontibus n, tam vasta magnitudine, ac tanto impetu non modo fluit, verum etiam rapitur, vt cim millia passuum latitudo excedat, altero ad immēsitatem profundo. In eo iidem ademq; animalia gignuntur, quæ in brachio illo, quod per Ægyptum meat, proce-nen, & corporum mole auctiora omnia. Immanes ibi & Crocodili, & Hippopota-iorum Nilo domesticorum piscium maxima toto flumine multitudo. Asturionum ngens copia, fisci tamen Regii, capitaleque est, captum piscem Regium ad Regem erri. Delatum ipse cui vult donat. Angullum ibi vocant, id est Porcum. Differentię causa, Angullum amazi, hoc est, aquarum Porcum dicunt.

o hic sumo argumenta. Alterum Nili Ægyptiaci, Oxyrinchos, Asturiones in hoc ico brachio captos mihi videri. Nam & hic & illic, iidem Nilo familiares immeāt, ntur pisces, eademque reperiuntur animalia. Neque futile videri argumentum um eodem bis vtatur Plinius libro quinto, capite nono: Tum circa Nili originem Nilide, *ibi*, inquit, *pisces reperiuntur Alabetæ, coracini, siluri, Crocodilus quoque*. Inde ob ntum hoc Nili ortus creditus, tum mox, cum aliquot dierum itinere conditum, esylorum gente dicat erumpere, iisdē animalium argumentis, Nilum agnosci tra-mque se rursus condiderit viginti dierum desertis, prosilire tandem ad proximos as, fonte nigri vocato. Diuidi autem in ramos, vt Ægyptum prætercam, indicio aga appellatus amnis iisdem refertus animalibus, quem à Nilo defluere comper-ostris est.

erum duorum, quæ me sumere dixi argumentorum, Porcorum videlicet nomen, is tribuit Isidorus, Æthiopicarum gentium consensu validius confirmari. Sed vt finiam, si leuioribus coniecturis vsi videamur, interim tamen, dum veritas erui-tratu suo appelleat Itali, ceteræq; nationes, recenti nomine Sturiones, siue potius nes, à Minio Asturiæ flumine, vt apud Clementem Septimum Pont. Max. noster l Siluius disseruit, appellemus nos porcos marinos, aut si amphibologiam time-a sunt & alii porci marini, tum Plinio, tum Straboni, simpliciter appellemus Suil-ine à mille iam annis, & supra Isidori ætatem, Hispaniæ nostræ peculiari, ac verna-d de his nimis multa.

DE CALLIPODE.

odis meminit solus Ptolemæus, estque is qui in Cetobrigensem, ac Salaciensem m ingreditur, ad duodecim millia passuum supra Salaciam, onerariis nauigiis, & is nauigabilis. Nos vulgo Sadanum appellamus. Quod nomen, vt non à fonte, igine, quasi suum detulit: Sed posteaquam Exarrama, Odiuella, sancta detinentia, ex locis collecta, torrentium, ac fluentorum multitudine in amnium iustorum o-n aucti, & in alueum vnum confluentes paulo supra portum Regium, suis deposi-nibus, honorem illi cesserunt, Sadanus vocari cœpit, ita nomen id non longe per-l post sedecim, aut paulo amplius milliaria vsurpatum amittit, Salaciensi æstuario no præoccupatus. Videlicet ne recens vsurpato nomine, Deæ Salaciæ, ex qua vrbi de interitu fluuiorum trium superbius se iactaret.

uliares huic flumini sunt mugiles, tū cephali, tum labiones, barbi, & anguillæ egre-re. Bocæ quoq;, & minores alii pisces. Atq;, vbi salsis intermiscetur vndis, camma-ectinumq; prouentus ingens. Raro lampetræ in eo capiuntur.

DE TAGO.

TAgus in sinum Olisipponensem ingressus, librum pro sua dignitate poscebat pe liarem. Tot enim vrbes, tot valida, & opulenta oppida, in sinus ambitu, & per vtra amnis ripas centum fere millium spatio tantum vetustatem colligenti, idonea modo m ria non est.

Quin & multa, quæ de fluuio Strabo prodiderat, ad nos integra non peruenerunt dicium est, confusa verborum series: *Deinde promontorium Barbarium, & eruptiones Ta quas recti nauium cursus. Sunt autem stadia decem. Hoc in loco, & maris infusiones ingruunt, qu vna vltra stadia quadringenta extenditur à turri iam dicta. Ea in parte aquantur, &c.* Certe ruptum locum, vel hoc testatur. *A turri iam dicta.* A qua turri? Nullius enim mentio pr ferat. Et illud: *Ea in parte aquantur* Iponlacia. Quibus restituendis locis, cum impar eg expectanda erunt, vel feliciora ingenia, vel exemplaria emendatiora.

Miscetur Tagus marinis aquis in intimo sinu ad oppidum Villam Francam. Lati nem ostii Strabo stadiorum esse viginti tradidit, altitudinem vero permagnam, vt à giis millia decem vectantibus nauigari facile possit. Hoc verum est, nauigaturque ci canali, veteri, ac nouo. &, quod ait, in superioribus campis æstus accessione duas d di inundationes, vt ad stadia centum & quinquaginta facies extet pelagi, reddaturq nities tota nauigabilis, hoc nos experimur ab ipso oppido Villa Franca, vsque Ben tum. Sed insula stadiorum triginta longitudinis, & æqualis fere latitudinis, fertili misque vitibus consita, quænam fuerit, assignare non possumus. Multæ ibi sunt insu fertilissimæ quidem, sed nullis vinetis consitæ. Frumentariæ enim factæ omnes su pastionibus seruatæ.

Quod vero dicit, agrum circumcirca bonitate conspicuum, scimus non solum ci, sed ex vtroque amnis latere, campos illos, ad Tancos vsque limosis inundationib lætos, ac fœcundos effici, vt simplicissima, fereque nulla ratione triticum quidem, deum quinquagesimo ab satione die metatur, singulari terrarum omnium exempl timq; in leuiuscule aratis dicam, an scalptis? milium seratur, vbere ocyssimoque p tu, vel inter paucissimos à messe sublata dies, nullo satu, sed sponte seges regermin cunditate restibili.

Vt, quod de Erytheia contra Lusitaniam insula, quæ nusquam modo est, Me dit, longe in his agris, amnisque insulis contingere copiosius, experimenta demo Siue frugum vbertas, siue pabuli abundantia requiratur. Tale ingenium glebæ e Tagus inundationibus lætificat, vereque dixit Strabo: *Vicina Tago ceterorum opul sunt oppida.*

Amnis quidem piscium feracissimus est, ostreorumque redundans. Inter Tag sces principatum obtinent Alosæ, & propter bonitatem, & propter copiam. Alter sarum genus, de quo in Ægidio Scallabitano disputaui, Sabogarum, vel Sabellar gosius, insipidiusque est, præterquam Maio mense: tunc enim aliquam in edulii gratiam, verum ita vt recentes à flumine prunis in craticula tostæ, petroselini pu piperi, ac mali medici succo condiantur. Vt merito de his intellexerit Ausonius Mostella dixit.

Stridentesq; focis obsonia plebis alosas.

Raræ in *Tago* capiuntur lampetræ, rariores marini porculi siue Suilli. Iam en Isidoro niti. At celebris illa auri fama per omnes poetas vulgatissima, obscurior prope extincta est, cautione legum, ne commotæ arenæ depressiores frumenta nocumento afficiant. In testimonium tamen cantatæ gloriæ, Regum Lusitano ptrum ex Tagano auro, quo purius reperiri nullum potest, factum & scimus, & n vidimus.

DE TAGI NOMINE.

DE ipso *Tagi* nomine, cum aliquid etiam cuperem annotare, nihil inuestig tum est, quod vllum operæ esse pretium existimarem. Piget autem fabula Ioannes Annius in fictitium suum Berosum effudit: *Tagum* dictum fuisse à nom qui post Brigum in Hispania regnarit. Isidorum demiror, virum magnum, & re tarum bene peritum, nec elegantiorum litterarum tam expertem, vt insolenti fa dicendi testimonio ablegandus. Is Etymologiarum lib. 13. *Tagum*, inquit, *fluuium Hispaniæ nuncupauit, ex qua ortus procedit. Fluuius arenis auriferis copiosus, & ob hoc ce Hispanorum prælatus.*

Omitto, quod non oritur à Carthagine Tagus, siue Carthaginem nouam Ha

gamus, siue veterem Ilercaonum etiam Hispaniæ, cuius solus meminit Ptolomæus, utem Cicero, sicut ex non adhibita diligentia existimauit, & adnotauit in Pompo- Vadianus, adducto Ciceronis loco de lege agraria: *Tum ipsam veterem Carthaginem nt.* Cicero enim, quam veterem Carthaginem vocarit, satis aperuit lib. 2. de eadem a lege: *Et in Africa ipsam veterem Carthaginem vendit.*

erum, hoc omisso, intelligere non possum, quonam modo *Tagus* à Carthagine sit ipatus. Neque tamen mirum, si Isidori coactior, ac contortior etymologia videatur, M. illi Varroni non perbene semper res ea successerit.

uit ex nostris, qui alicubi scripserit, Olyssem, quo tempore Olisipponem condidit, à *Tago*, qui in flumen ceciderit, ipsum *Tagi* nomen fluuio indidisse. Nec abhorrebat à militudine, si antiquitatis fundamento niteretur.

teor igitur, non nosse me, vnde isthęc *Tagi* originatio processerit. Sed, vnde vnde sit, issimum nomen est: nec aliud flumini fuisse comperitur. *Bætin Cirtium* ab incolis tum, scribit Liuius. Græcorum quidam, *Tartessum* dixere, vt Stesichorus apud Stra- ı. Stephanus ab indigenis *Percen* vocari tradit.

go nulla nominis contigit mutatio, neque apud Græcos, neque apud Latinos. Esse omen vetustissimum, etiam viris proprium, in Latio, ostendit Virgilius Ænei.

Dum trepidant, iit hasta Tago per tempus vtrumq;.

pano quoq; regulo cuidam, nomen idem fuisse, cum rerum in Hispania Carthagi- potirentur, auctor est Silius lib. 1. Hasdrubalis crudelitatem, Tagi reguli sæuum in- & serui non minus magnanimam in vindicanda iniusta domini cæde, audaciam, perferendis ob patratum nobile facinus cruciatibus, generosam patientiam his ibus prosecutus.

Interea rerum Asdrubali traduntur habenæ,
Occidui qui solis opes, & vulgus Iberum,
Bæticolasq; viros fatis agitabat iniquis,
Tristia corda ducis simul immedicabilis ira,
Et fructus regni feritas erat, asper amore
Sanguinis, & metui demens credebat honorem.
Nec nota docilis pœna satiare furores,
Ore excellentem, & spectatum fortibus ausis,
Antiqua de stirpe Tagum Superumq; hominumq;
Immemor, erecto suffossum robore, mœstis
Ostentabat ouans populis sine funere regem.
Auriferi Tagus adscito cognomine fontis,
Perq; antra, & ripas nymphis vlulatus Iberis.
Mæonium non ille vadum, non Lydia mallet
Stagna sibi, nec qui riguo perfunditur auro
Campum, atque illatis Hermi flauescit arenis.
Primus inire manum, postremus ponere Martem,
Cum rapidum effusis ageret sublimis habenis.

DE MVNDA.

da sequitur, in medium fere vltimi promontorii latus effluens, vt Mela tradidit. er Durium, atque Tagum, æquis fere ab vtroque spatiis separatus. *A Durio Tagus* inius. *CC. M. pas. interueniente Munda.*

longe oritur, aurifer & ipse, minoribusq; nauigiis aliquatenus, cymbis vero flu- vsque Conimbricam hodiernam, & supra nauigabilis. Abundat Alosis, Lampetris biq; scatet laudatissimis, in superioribus etiam Troctis. Rapax est, ac modicis im- crescit ad insaniam.

s fœcundat tritico, hordeo, secale, olyra, milio, panico, & præcipue lini magna uissimi, & cum quouis optimo conferendi. Non procul Catina oppidum (ita endum) vulgo Catima dictum, etiam adhuc extat, in cuius agro fontes illi sunt Pli- secundo memorati, alter omnia respuens, alter absorbens, ille quia fere commu- n reliquis naturam habet, miraculo nequaquam est: hic propter mirabilitatem à visentibus frequentatur *Feruentiam* vulgus appellat.

egomet cum illo essem cum Alphonso Cardinale principe memorabili, cæsam bene magnam in lacunculum arenæ, in quo ebulliens fons diffunditur pedali

altitudine, iniectam, paulatim inter arenas ſorberi, & poſt paruam moram non comp
ruiſſe.

Amnis Straboni *Muliadas* appellatur. Sic enim libro quarto circa medium fere ſ
bit. *Deinceps poſt Tagum nobiliſſima flumina ſunt Muliadas, paruas habens nauigationes. Iti*
Vacca fluuius.

DE VACCA FLVVIO.

MEdio fere inter *Mundam*, & *Durium* interuallo, *Vacca* in mare influit & ipſe, vt Str
ait, *quemadmodum, & Munda paruas habens nauigationes.* Nec longe ortus, aloſar
lampetrarum, tructarumque ferax. *Vacuam* illum Strabo vocat, *Vacum* Ptolemæus.
tur non peregre, ſed paulo ſupra *Alcobam* montem collectus, indeque leni alueo illa
multos nec exiguos fluuios, ac fere parem Agatham in ſe condit. Iamq; intra modum
gnus miſcetur mari.

Errore putauere quidam *Vaccæos* populos ab eo denominatos, cum intra Luſita
ortus, latiſſimis Vaccæorum Tarraconenſis prouinciæ populis dare nomen non p
rit. Potius igitur à *Vacca* oppido, quod fuit iuxta Pyrenæum, vt refert nono etymol
rum libro Iſidorus, *Vaccæum* nomen eſt factum, & late per citeriorem Hiſpaniam, p
gatum.

Sed de *Vaccæ* fluminis oſtio, maritimoq; tractu, inter recenſendas vrbes, quod a
faciat, non omittemus.

DE DVRIO.

DVrius claritate ſua, & ſcriptorum teſtimonio celebratiſſimus, aquarum mole
ſuperat, niſi quod compreſſiore, vt fere inter montes, alueo fluit, Tag per libe
planos campos ad oſtentationem ſe dilatante. Hinc apud nos vice prouerbii vſurp
Tagus tulit famam, ſed Durius vehit aquas:

Ceteris amnibus, *Minio* excepto, grandiores fert Aloſas, Lampetras, & Tructa
Iure præferunt delicatioris gulæ æſtimatores, Salmonum parcior, & Aſturionum.

Nauigatur aduerſo amne m. paſſ. fere centum, vſque ad cataractam vnde ex r
nunculorum aſcenſum impediente, magno fragore præcipitatur. Ingens ibi lampe
rupi ſub cadente in arcum aqua oribus adhærentium captura eſt. Locum cum op
ſanctum Ioannem ad Piſcariam, vulgo appellant.

Nobis adoleſcentibus Martinus Ficaretus iuriſconſultus, & Latinarum littera
imperitus, quibus operam non ignauam ſub Politiano Florentiæ dederat, cum in
ret, amota cataracta, poſſe cymbas vſque ad maxime frumentarios Sarabris, Sen
agros paruo negotio ſubuehi, & frumento onuſtas prono amne redire, non minim
ris annonæ prætenta ſpe, patriæ emolumento, rege permittente, priuatus ipſe, &
tantæ rei cenſu moliri opus attentauit, bonamque obſtaculi partem ſummo labo
perat. Verum illudentibus optimo viro, vel qui ex vetere forte ſimultate nondum
pacati, vel quibus mos eſt, facilius aliorum egregios reprehendere conatus, qua
gium aliquid ex ſe conari, hominemque tamquam ſemidelirum, apud Regem cr
tibus, neque modo principali munificentia non iuuandum, ſed cœpto temerar
prohibendum obloquentibus. Cataractam enim illam, & meatum ſubterrane
procul à Brigantia vrbe, vbi terræ, & rupibus merſus amnis æſtiuo tempore fere
paſſus ſubter labitur, diuinum non ſine prouidentia eſſe opificium, negata Hiſpan
diam Luſitaniam vſque ex Vaccæis ea illabendi facultate. Quaſi vero vna illa ru
patriæ ſecuritas niteretur, tandem familiari ſua re attenuatus, interuerſoq; æmulo
lignitate regali fauore, deſperata perficiendi ſpe deſtitit.

Aurum vehere *Durium*, ſi nos ignoraremus, à Silio poteramus admoneri,
Hinc certant Pactole tibi, Duriuſque Taguſque. Terris tamen parcitum eſt, ſalutari l
terdicto, quemadmodum de *Tago* ante diximus. Nomen amnis Latini magno
Durium appellauere. Ptolemæo *Dorias* eſt. Dioni *Dorios*, Straboni tum *Du*
Durias.

Non bene quidam miſcuerunt *Turiam* cum *Durio*, idem ambobus nomen
credo ob Hiſpanicarum rerum ignorationem, quia *Turia* non tam celebris eſt. Fl
Turia iuxta Valentiam, de quo Pomponius libro ſecundo, *Setabin, & Turiam, &*
non magna excipit flumina. Et Plinius libro tertio capite tertio. *Valentia colonia trib*
à mari remota. Flumen Turia. Ita enim legendum, & apud Pomponium, & apud P
rudite & vere contendit Hermolaus.

Citat locum Priscianus lib. quinto, & sexto ex secundo Historiarum Salustii; *Inter Lænium, & dextrum flumen Turiam, quod Valentiam paruo interuallo præterfluit.* C N. quoque Pompeius in epistola ad Senatum (quæ vna cum Salustianis fragmentis mfertur) ex fide veteris codicis, quem apud me habeo. *Recepi Galliam*, ait; *Pyrenæum, niam, Indigetes, & primum impetum Sertorii victoris nouis quidem militibus, & multo paus sustinui.* Et paulo post, *Castra hostium apud Sucronem capta, & prælium apud flumen Tu- & Dux hostium C. Herennius cum vrbe Valentia, & exercitus deleti satis clara vobis sunt.* bi corrupte legitur, *apud flumen Durium. Turiam*, enim, vocari id flumen, de quo Pom- oquitur, ostendit Plutarchus in Sertorio. *Remedia*, inquit, *in rebus aduersis, magis clas virtutem faciebant, veluti in ea pugna, quæ apud Sucronem contra Pompeium commissa est, us in ea quæ apud Turiam aduersus Metellum simul & Pompeium.* adducunt quidam Claudianum in laudibus Serenæ.

Te nascente, ferunt, per pinguia culta tumentem
Diuitiis vndasse Tagum, Callæcia risit,
Floribus, & roseis formosus Turia ripis
Vellere purpureo, passim mutauit ouile.

erisque tamen visus poeta est non satis œconomiæ prospexisse. Nam cur fluuium a, & alias ignobilem, prætermissis Ibero, *Bæti, Ana, Durio, ac Minio* maxime rei, quam gestiebat, tanta pompa seligeret, ac formosum roseis ripis vocatum *Tago* copula- minum Hispanorum famæ vulgatissimæ, & dotem, quæ peculiaris Bæti est, vt ait lis, *Aurea qui nitidis vellera tingis aquis*, illi tribueret? Quare lectionem emendarunt, *Turia* substituerunt *Duria*, quasi acceperit Claudianus hoc ex Strabone, qui vt dixi & *Durian* appellat, videturq; congruere sensui. Nam dixerat *Callæcia risit floribus*, itq; fluuium, qui *Callæciam* & *Lusitaniam* dirimit.

nam autem nominis syllabam propter Græcam diphthongon produxisse credi- elicet homo Græcus. Nos tamen Silium præponimus, qui nomen id non tantum men significat, verum etiam cum virorum proprium est prima syllaba breui sem- nciat, vt libro quinto;

Quam victor sub mœnibus ille Sagunti. Abstulerat Durio.

ibro decimo sexto.

Nobilis hunc Durius stimulabat in æquore currum.

udiani vero *Turiam* mutare non audemus, potiusque circa œconomiam labecu- condonandam, quam audaciæ nimiæ, tum circa declinationem, tum circa men- llabæ, adspergendam tam bono poetæ notam existimamus. *Turia* igitur, *Turia* sit, s suo fruatur nomine, vt Latinis placuit. Nam Græci, in recensendis Latinis viro- uiorum, & vrbium nominibus, mire variant, neq; sibimetipsis constant.

DE FLVMINIBVS BRACARORVM.

Durium, quo Lusitanos à Callæcis separari supra docuimus, per Grauios, qui Bra- ostea dicti sunt, *fluunt*, inquit, Pomponius, *Auo, Celandus, Næbis, Minius, & cui obli- nomen est Limia.* Non seruauit ordinem Pomponius, sed satis habuit omnes no- Ordo sic habet. *Celandus, Auo, Næbis, Limia, Minius*, ita enim à *Durio* sequun- autem *Celandus* is fluuius, qui ad oppida *Læciam*, & *Matusinos* mare ingreditur, nte, etiam nauigiis aptus. *Auo*, siue *Auus*, vt Ptolemæo placuit, notior est, & na- n capacior. *Næbis* is est, qui & oppido, & ponti *Nabiæ* (cuius mentionem facit in o Antoninus) nomen dedit, sed vbi *Cadauo* iungitur, sub *Cadaui* appellatione exit d oppidum Fanum. *Limia* nomen retinet. Strabo alterius nominis mentionem

ionis, inquit, *fluuius, quem quidam Limæam, alii vero Belionem vocant.* Decipitur au- o in eo, quod ait *Limiam à Celtiberis, & Vaccæis fluere.* Non longe enim oritur, ex us quibusdam locis inter Aquicaldensem vrbem, & oppidum Montem Regium, ue ille vulgo *Limia* dicitur, & incolæ *Limici*, vt ex columna Aquiflauiensi, quam ui, apparet.

ominis obliuionis causam, Strabo idem prodidit, & nos ab illo, cum de Celticis ageremus, summatim attigimus: quam tamen, quoniam huic loco propria vide- etiam reddemus.

Lusitani ad *Anam* pertinentes, & veteres *Turduli*, cum sociis armis ad hæc loca ent, traiectoque *Limia* coorta seditione ducem amisissent, palantes ac dissipati one consedere. Quam ob causam flumen obliuionis est appellatum. Nempe

quia expeditionis, quam susceperant, & mutuæ seditionis obliti, ibidem postea quieuer

Auxit religionem vanitas, vt crederent à contactis fluuii aquis obliuionem incur adeo vt cum D. Iunius Brutus cum exercitu eo deuenisset, & milites fluuium transire n lent, raptum signifero signum ipse transtulerit, & sic vt transgrederentur persuaserit, vt Liuii epitome legimus, & obiter attigit Plutarchus in problematis sectione trigesima tia. Qua ex causa Plinius eum fluuium multum fabulosum appellat.

DE MINIO.

SEquitur *Minius*, quem Iustinus libro vltimo à Minii frequentibus venis sic voca prodidit, Strabo duo illi nomina tribuit, ita scribens: *Post hos Bænis, Alii autem Miniun cunt.* Verum ego duplicem errorem inesse coniicio. Alterum scripturæ, vt non *Bæni* *Næuis* legēdum sit: Alterum situs, vt vicinitas Strabonem fefellerit. Nam diximus ex P ponio, *Næbin* fluuium esse *Minio, Limiaq;* vicinum, qui mixtus Cadauo in Fanuensi li erumpit. Verum qui velit suo fruatur iudicio.

Ceterum omnes ii fluuii piscium lautiorum feracissimi sunt, Lampetrarum, A rum, Troctarum, Troctisalmonum, Iridum, atque Salmonum, inprimisque ipse *M* Fert *Limia* Salmones, & Suillos, siue Asturiones, sed minores. *Minius* vero prægrand gnitudine & excellenti præstantia. Atq; omnes hi, quos hactenus exposui, veteribus mographis noti fuerunt.

DE ALIIS NONNVLLIS FLVMINIBVS.

SVnt alii, & perquam multi, neque ignobiles. Qui quoniam in maiores influunt, n alueo in mare egrediūtur Geographiæ scriptoribus, aut ignorati sunt, aut suppre tum aliquot, dignos qui in notitiam veniant hominum nostrorum, referam. Nom vti licuerit priscis, ac Latinis, vbi minus, iis, quibus modo appellantur, quam maxi tero, barbarie, si qua inerit, mitigata. Cuiuscemodi sunt, *Cuda, Tamaca, Naban, Oz Ancus, Caia, Cania, Scila, Subur, Thera, Sata.*

Cudam Lusitani *Coam* vocant. *Cudam* autem vocari, ex inscriptione pontis Alca vbi *Transcudani* notati sunt, animaduerti.

Tamacæ similiter nomen ex Aquiflauiensi columna accepi, vbi *Tamacani* populi sentur. *Nabanem* & *Ozecarum* historiæ sanctæ virginis, & martyris Irenes, quæ ant octingentos scripta est, acceptos refero. De Nabane alias, cum inter vrbes ad Nab ventum erit.

Ozecarus est, quem Lusitani *Zezarum* vulgo dicunt. Is *Nabanem* excipit, & ip *gum* erumpit, tanta vi, vt Taganas aquas, ad alteram vsque ripam proscindat, & qu gnatus, quod à maiore fluuio extinguatur, fere ad mille passus prono alueo contu mixtioni resistens, à colore dignoscitur. Nam *Tagus* flauas ac subalbas vehit aquas tem cæruleas, ad nigrorem tendentes. Arbitrantur à multitudine lini, quæ macera sa quacumque fluit immergitur, eum traxisse colorem, Quin, & arguti quidam n ctum inde putant, quod infecti liquoris graueolentia caput tentet.

Anci nomen, ex vita sancti Martini Saurienſis presbyteri, abhinc annos fu dringentos quinquaginta scripta, accepi. De quo cum de Tapiæo monte agerem memini.

Non tacendus est *Subur*, de quo à Ioanne Barrho viro nobili, & inter negoti interrogatus, respondi, vetus me nomen ignorare. Sed cum Lusitane *Soor* dica tera obscuro sono inter O, & R, prolata, ausus ego sum *Subur* formare, interposit militudinem duorum eodem nomine vocatorum, alterius quidem in Africa, a io in citeriore Hispania.

Noster itaq; *Subur* postea *Raiæ* iunctus, *Suburraiæ* nomen accepit, quod perf exit in *Tagum*, ibi alosarum mercatura nobis Transtaganis factus celebris.

Scilia nomen priscum sortitus est, ab oppido quod præterfluit ditionis Vrban nobii. Ingrediturq; *Mundam*, iisdem quibus *Munda* piscibus abundans

DE FERTILITATE LVSITANIAE.

DE hodierno huius prouinciæ cultu, deque eius admirabili tum amœnitate, omnis generis frugum copia, atque vbertate, superuacaneum existimo hi cere. Quæ autem antiquitus de ea re scriptores variis in locis tradiderunt, lo repetere. Vnum tantum Athenæi testimonium adducam, ex quo facile con rit, quam fœcunda, fertilis, ac felix regio hæc de qua agimus, semper habita fue

o 8. Dipnosophistarum, capite primo, ita scribit: *Vbi Lusitaniæ fertilitatem (est autem regio iæ, quam Hispaniam Romani appellant) declarat Polybius Megalopolitanus: Omnium hominum ne Timocrates. & scribit libro* Historiarum trigesimo quarto, *quod ibi ob optimam aeris tem m animalia sunt fœcunda, atque homines; nec vmquam fructus desunt in ea regione: rosæ enim, que violæ, asparagi, resque huiusmodi non desunt per maius temporis spacium, quam trium ium.*

At marinum obsonium, quod ad multitudinem, bonitatem, pulchritudinemque spectat, maxime t ab eo, quod est in nostro mari. Nam & hordei siclus, qui medimnum continet, drachma venun , & tritici nouem Alexandrinis obolis, vini metreta drachma: hœdus mediocris, obolo: sic & le t agnus trium, vel quatuor obolorum pretium esse consueuit.

us, qui ad centum librarum pondus accedat, quinq; drachmis in cœnas emitur, ouisque duabus, ac n talentum tribus obolis emitur.

Vitulus drachmis quinq;, bos iugo aptus decem, siluestrium vero animalium carnes, neque pretio m vllo dignæ putantur, sed has inter se conferunt, benigneq; admodum vicissim largiuntur, ac nt.

Nobis vero bonus Larensius Romam Lusitania adesse facit, quotidieque variis im onis, vt cum suauitate, magnificentiaque omnia conficiantur, studet, cum nihil do feramus, præter sermones.

FINIS LIBRI SECVNDI.

E ANTIQVITATIBVS LVSITANIÆ, LIBER TERTIVS.

QVINAM RERVM IN LVSITA-nia potiti olim sint.

QVIBVS subdita fuerit *Lusitania* ante Carthaginienses, atque Romanos, haud facile dixerim; nisi forte Luscinio regulo putemus, de quo & Culca, Liuius libro tertio decadis quartæ: *Cum is status rerum in Asia, Græciaq;, & Macedonia esset, vixdum terminato cum Philippo bello pace certe nondum perpetrata, ingens in Hispania vlteriore coortum est bellum. Marcus Heluius eam prouinciam obtinebat. Is litteris senatum certiorem fecit, Culcam, & Luscinium regulos in armis esse. Cum Culca decem & septem oppida, cum validas vrbes Cardonem, & Bardonem, & maritimam oram, quæ nondum animos nudaue nitimorum motus consurrecturam.*

scura nimis hæc sunt, tædet enim fabularum. Quare catalogum Regum, vel ex fi oso, vel ab Anio Viterbiensi, vel à superioris ætatis Hispanicarum rerum scriptori ogitatum, illis relinquo, quibus belli isti concinnatores valde placebunt. multos per totam Hispaniam diuersis in locis reges, aut potius regulos semper fu imo. Quales fuere Gargoris, Habides, Argantonius, & Geryones. Etsi Hecateus cus, vt est apud Arrianum lib. secundo Geryonem nihil ad Hiberiam pertinere tra sed potius ad Ambraciam, & Amphilocos, ipseq; Arrianus neminem extare Hi dicit, qui id nomen sciret regibus suis fuisse. untamen fuerit, cum multi alii id tradant auctores, neq; receptæ antiquitati dero Fuit quoq; Theron, cuius in primo Saturnaliorum meminit Macrobius. Mando n, & Indibilis apud Liuium decade tertia, quos etiam celebrat Silius. Mandonium libro tertio, in catalogo Hispanorum, qui Hannibalis sequuti sunt partes. Indibi em lib. 16.

Indibilisq; diu lætus bellare Latinis
Iam socius.

e, nisi ego fallor, Polybius lib. 3. Andobalem vocat, de Cn. Corn. Scipione loquẽs, uit, *viuos autem cepit Annonem Carthaginensium ducem, & Andobalem Iberorum.* archus etiam in Scipione, non hos duos solum, verum & Corbin, & Orsuam inui rueles, de regno inter se narrat dissidentes.

Hilermus quoq; à M.Fuluio nobiliore captus in prælio apud Toletum, de quo Liu'u lib.5.decade quarta.

Thurrus item longe potentissimus omnium Hispanorũ, vt ait Liuius lib.10.decade

Fuere & alii permulti, quorum seriem per continuas successiones velle describere, inter perans mentiendi libido mihi videtur, cum maxima eorum pars vetustate nimia exoleu uerit, pars, quæ apud auctores nonnullos sparsim reperitur, nihil ad peculiare meum *Lusitania* pertineat institutum.

Romanorum, Pœnorumque prædæ prout, aut hi, aut illi plus armis valuere, expo Hispania fuit, vt Græcos, Iberos, Persas, atque Celtas nouas sedes quærentes, & Phœ ces, Tyriosque ipsos diuitiarum fama inuitatos, ante duarum harum gentium de impe propagando contentionem prætereamus.

Sub Carthaginensium ditione, cum reliqua Hispania fuisse *Lusitaniam*, sub initi cundi belli punici, ex Liuio cognoscitur. Postea enim quam Romanis Pœni bello fr Siciliam reliquerunt, cedentes tempori, compositis Africæ rebus, Hispaniam inua misso cum exercitu Amilcare, cui Barcha cognomen fuit, vna cum Hannibale filio nonum ætatis annum agente, & genero Hasdrubale rerum gerendarum socio.

Amilcar igitur bonam Hispaniæ partem olim amissam, bello recuperauit, nouen citer annis cum imperio in Hispania commoratus. In bello tandem contra Vettone enim legendum apud Plutarchum in Hannibale) fortiter pugnans interiit apud Ca Altum. Nam ita Liuius locum cædis eius appellat, libro quarto tertiæ decadis.

Quo interfecto, & Hannibale domum reuerso, successit Hasdrubal, qui nouam didit Carthaginem, vt auctores sunt Polybius, Mela, & Strabo. Quamquam Silius It ad Teucrum conditorem eam retulit lib. 3.

Dat Carthago viros Teucro fundata vetusto.

Et ne putemus hoc de altera veteri Carthagine in Hispania dictum esse, cuius sol minit Ptolemæus, & nos superius cum de Tagi nomine ageremus. Idem Silius libr mo quinto ad vnguem, situm, & portum describit his carminibus:

Vrbs colitur Teucro quondam fundata vetusto.
Nomen Carthago, Tyrios tenet incola muros
Vt Lybiæ sua, sic terris memorabile Iberis.
Hæc caput est.

Quæ autem hic Silius canit, explicat copiose Liu'us libro sexto tertiæ decadis. Iustinus Teucrum ædificasse, non dicit, sed Hispaniæ littoribus appulsum, loca passe, vbi nunc noua Carthago est, inde in Callæciam transisse. Fieri tamen vt aliquid ibi manserit ædificii parum frequentis, & sine nomine, à Teucro v lictum. Carthaginis enim ipsum nomen, vtramlibet in Hispania intelligas, Te nere non potuit, cum nondum vlla extaret Carthago, ad cuius exemplum id no meret.

Siue enim originem Carthaginis ex Iustino petas, non parum multos post Tr ptam interfluxisse annos intelliges, siue ab Aurelio Cassiodoro, qui conditam dicit quod fatentur omnes, sed duce eorum Carchedone, regnante apud Italos Latino capta Troia anni colligentur vltra centum triginta quinq;.

Eusebius variat. Alibi enim auctore Philistoo à Zaro, & Carthagine Tyriis c dicit, ante Troiæ captionem annis supra triginta. Alibi autem iuxta aliorum op diu post captam Troiam,

Timæus Siculus eodem fere tempore Romam à Romulo, quo Carthaginem tradit fuisse conditam. Non hic addo Virgilium, quia necessario, vt verisimilem ctum Æneæ ad Didonem aduentum, paulo post Ilii excidium, exorientem faci ginem. Eaq; gratia reginam inducit de Teucro ista dicentem.

Atq; equidem Teucrum memini Sidona venire.

Sed historici aliter, tanta rei est incertitudo. Tamen vt Iustini de Didone, & bu rio, seu fabulam, siue historiam, vt receptiorem sequamur, ante Romam con his septuaginta duobus fundatam à Didone Carthaginem admittamus, ita e nus.

Velleius autem Paterculus libro priore, *ante annos quinque & sexaginta, quam conderetur, ab Elyssa Tyria, quam quidam,* inquit, *Dido autumant, Carthago conditur.*

Seruius vero Grammaticus super illud, *Vrbs antiqua fuit* ante annos septuagi

Iam, cum à capta Troia vsq; ad conditam Romam anni fuerint quadringe tres, vt Solinus asserit, libro primo, capite secundo, si ex iis demas septuaginta du

inus Carthaginem ait Romam antecessisse; nonne relinquitur Carthaginem anno à
a Troia tercentesimo sexagesimo altero fuisse extructam?

Nulla ergo extabat Carthago, quo tempore, paulo post euersionem Troiæ, Hispaniæ
ribus Teucer applicuit. Nec igitur ei loco Carthaginis nomen potuit imponere. Nisi
nos doceat alterius peculiaris rei causa id illum confinxisse nomen. Quam ostendi
posse, ego arbitror.

At Hasdrubal vicum forte parum prius cultum propter loci commoditatem, in vrbis
itatem auxit, atq; muniuit. Carthaginemq; vocatam ad imitationem patriæ Pœnis ha-
oribus frequentem reddidit, vt merito vrbis conditor perhibeatur.

s ergo Hasdrubal consilio magis, quam vi regulorum ac principum conciliandis per
itiam animis Punicum valde auxit imperium, dux arte mira, & Romanis formido-
adeo, vt missis ad illum legatis, fœdus percusserint, in quo inter cetera cauebatur, ne
naginiensibus liceret Iberum fluuium cum armis traiicere, per Hispaniæ reliquum,
guntinis tamen abstinentes, qua vellent progrederentur; vt libro secundo retulit Po-
s, & in initio decadis tertiæ Liuius.

ub hoc imperatore Hannibal vixdum puber, triennio meruit, litteris accersitus Car-
ne. Sed obtruncato Hasdrubale à seruo quodam ob iram interfecti ab eo domini, si-
perius attigimus, cum de Tagi nomine ageremus, dux ab exercitu Hannibal est de-
us. Is non modo eam Hispaniæ partem, quæ propius Africam est, sed etiam Lusita-
suo iunxit imperio. Fuisseq; eum in Lusitania testatur, vel oppidum ab ipso dictum,
s Hannibalis in promontorio sacro, apud Melam, vel illius verba, quæ refert Liuius
tertiæ decadis libro: *Satis adhuc in vastis Lusitaniæ, Celtiberiæq; montibus pecora conse-
, nullum emolumentum tot laborum, periculorumq; vestrorum vidistis.*

cepto quoq; iam terra, mariq; bello militasse pro Hannibale Lusitanos, ostendit Li-
ecadis tertiæ libro primo his verbis: *Creati Consules Cn. Seruilius, & C. Flaminius. Ce-
ne hiberna quidem Romanis quieta erant, vagantibus passim Numidis equitibus, & quæ his im-
a erant, Celtiberis, Lusitanisq;.*

uin Hasdrubal Hannibalis frater, cui relicta erat custodienda Hispania, vt eodem libro in-
uius, *in Lusitaniam ac propius Oceanum concessit.*

umque postmodum ad fratrem in Italia bellum gerentem se contulisset, ac duo alii
bales cum Magone, ac Masanissa in Hispania rem Punicam gererent, alterum ex
onis filium vltimam Hispaniæ oram, quæ ad Oceanum, & Gades vergit, hoc est,
aganos, & Turdetanos Lusitanos tenuisse apparet. Magonem autem reliquos. Vn-
ambo ad Hasdrubalem alterum, post factum cum Scipione ad vrbem Bætulam
n, auxilio iam sero deuenissent, capto in commune consilio, vt Hasdrubal ad Han-
n in Italia cum exercitu iret, imminutumque quod erat Hispanis militibus reple-
Mago traditis Hasdrubali Gisgonis, quibus præerat, copiis, cum grandi pecunia ad
cenda ex Balearibus auxilia est profectus. Hasdrubal vero Gisgonis cum exercitu
in Lusitaniam abiit, vt ad vltima Hispaniæ traducti Hispani milites, à transitioni-
Romanos prohiberentur. Hæc ex Liuio septimo tertiæ decadis libro, & in initio
Et post prælio victi Carthaginienses, duce amisso in vltimam Hispaniæ oram, vsq;
anum compulsi erant.

nnibalem secutos fuisse Lusitanos in Italiam, non modo ex Liuio colligimus, sed id
onfirmat Silius, libro tertio in catalogo populorum, quos ad Italicum bellum Pœ-
traxit.

Hos Viriatus agit, Lusitanumq; remotis
Extractum lustris, primo Viriatus in æuo
Nomen Romanis factum post nobile damnis.

bro quinto in pugna ad Trasymenum, Tellum signiferum, ac nobilem Mamer-
nis interemptos ita narrat:

Nec fati melior Mamercus, corpore toto
Exoluit pœnas, nulli non saucius hosti.
Namq; per aduersos, qua Lusitana ciebat
Pugnas dira manus, raptum cum sanguine Telli
Signiferi, magna vexillum mole ferebat,
Et trepida infelix reuocabat signa suorum.
Sed furiata cohors, ausisq; accensa superbis,
Quodcunq; ipsa manus gestabat missile, quidquid

Præbebat tellus, sparsis non peruia telis,
Iniecit pariter pluresq; in corpore nullo.

Libro quoque decimo in memorabili illa Cannensi pugna CN. Seruilium à Viri
Lusitanorum duce interfectum ait, Viriatum vero ipsum ab Æmilio Paulo Cons
Incurrebat in arma.

Vincentum Consul: pereundi Martius ardor,
Atq; animos iam sola dabat fiducia mortis.
Cum Viriatus agens telis, regnator Iberæ
Magnanimus terræ, iuxta atq; ante ora furentis
Obtruncat Pauli fessum certaminis hostem.
Heu dolor, heu lacrymæ, Seruilius optima belli,
Post Paulum belli pars optima, corruit ictu
Barbarico, magnamq; cadens leto addidit vno
Inuidiam Cannis, tristem non pertulit iram
Consul, & insani quamquam contraria venti
Exarmat vis, atq; obtendit puluere lucem,
Squalentem rumpens ingestæ toruus arenæ
Ingreditur nimbum, ac ritu iam moris Iberi
Carmina pulsata fundentem barbara cetra
Inuadit, læuaq; fodit vitalia mammæ.

Et ne quem turbet hæc Silii de Viriato narratio, aduertat alterum fuisse Vir
hunc, alterum magnum illum, qui cum Lusitanis aduersus Romanos, annos quatu
cim pugnauit.

Nam hic regulus à poeta perhibetur; ille alter ex pastore, ac venatore latro, & inc
exercitus ab omnibus qui de eo scripsere, fuisse narratur. Hic à paulo Consule Ca
pugna occisus est, ille alter Seruilii Cœpionis dolo atq; insidiis periit. At inter m
vnius, atq; initium bellorum alterius fluxerunt anni circiter septuaginta, videlicet a
conditæ vrbis DXL. ad annum DCVII.

Iterum si quis vrgeat, quonam modo Silius Viriati nomen mox factum nobile
norum damnis asserat? Respondebo non referendum hoc ad priorem Viriatum,
quam, & ad hunc, qui & ad Trasymenum, & ad Cannas, Romanorum damnis in
rat, sed potius ad posteriorem Viriatum ducem maximum. Ideoq; poeta non dixit
factum nobilem, sed ipsum nomen Viriatum, ignotum prius, mox, id est, post pau
nos, Romanorum damnis factum nobile.

Fuisse vero idem nomen duobus Lusitanis ducibus, diuersis temporibus, no
bitur, qui vna tempestate, tot Hannibales, & plures aduertit extitisse Hasdrubales.
quam quod Viriati nomen, nempe à virium magnitudine dictum, vtrique inditum
esse potuit, eadem gratia. Vnde & Lucilius Hannibalem Viriatum appellauit, vt
Nonium Marcellum.

Finito Punico bello, & à P. Corn. Scipione pulsis Hispania Carthaginiensib
nondum perpacatæ essent prouinciæ, frequentibus eas bellis Romani attriuerun
dum victi, maxime interfectis intra mensem duobus fratribus P. & Corn. Scipion
pius tamen victores.

Quod ad Lusitanos attinet, M. Portius Cato, is qui Censorinus cognominat
Hispania citeriore, quam fuerat sortitus, ad vlteriorem descendisse videtur, s
apud Plutarchum assentiamur.

Lusitaniam certe in officio continuit, metune an beneficiis non scio. Rep
fragmenta marmorea duo, sed ex quibus nihil certi diuinare potui. Alterum Ol
in gradibus Palatii, quod est in summa arce:

... M. PORTIVS. M. F. M. N. CATO...

Id est.

Marcus Portius, Marci filius, Marci nepos, Cato. Alterum in agro Sintriensi, in
nomen est Fanum, de quo alias, & est cippi fracti superior pars.

M. PORCIO. M. F. CATONI OB SINGVL EI.......

Hoc est,

Marco Porcio, Marci filio Catoni ob singularem eius. Post Marci Catonis ex Hisp
fectionem, cum multæ in citeriore prouincia ciuitates rebellassent circa vrb
DLX. Sex. Digitius Prætor crebra magis quam digna dictu prælia fecit, & adeo
aduersa, inquit Liuius in initio libri quinti quartæ decadis, vt vix dimidium

quod acceperat, ſucceſſori tradiderit. Nec dubium fuit quin omnis Hiſpania ſub-
animos fuerit, ni aliter prætor P. Cornelius. C N. F. Scipio, trans Iberum multa ſe-
a prælia feciſſet. Quo terrore non minus quinquaginta oppida ad eum defecerunt.
or hæc geſſerat Scipio. At idem poſtea Proprætor acerrimum illud prælium cum Lu-
s geſſit, de quo ſuperius multa diximus, cum, qualiſnam gens Luſitanorum eſſet, di-
cemus.

. Corn. Scipione, qui poſtea Aſiaticus appellatus eſt, & C. Lælio nepote coſſ. Circa
annum DLXIIII. Luſitani L. Æmilium Paulum Proprætorem, cum vniuerſo exer-
eciderunt, in qua pugna ipſum Æmilium interiiſſe dicit Oroſius, qui eum Procon-
vocat. Neſcio quem ſecutus auctorem.

on enim interiit, cum poſt hanc pugnam, iterum collatis ſignis, ingenti clade Luſita-
ecerit, & poſtea bellum Macedonicum cum magna gloria geſſerit, vt idem Oroſius
eodem capite, niſi alium exiſtimauerit, cōſtat autem ex Liuio eundem fuiſſe. Nam
Oroſius illum Proconſulem vocat, id forte eſt, quoniam in Hiſpaniam ſibi decre-
ouinciam, non cum ſex tantum ſecuribus, aliorum Prætorum more, ſed cum duo-
honoris cauſa miſſus eſt, ita vt dignitas conſularis in imperio eius ineſſet, vt in ipſius
rrat Plutarchus.

d præſtat Liuium audire libro ſeptimo quartæ decadis: *Huius triumphi* (videlicet M.
Glabrionis de Ætolis) *minuit lætitiam, nuncius ex Hiſpania triſtis, aduerſa pugna in Vaſce-
ctu L. AEmilii Proprætoris apud oppidum Lyconem, cum Luſitanis ſex millia de exercitu
cecidiſſe, cæteros pauentes intra vallum compulſos ægre caſtra defendiſſe, & ad modum fu-
n magnis itineribus in agrum pacatum reductos.*

æſiuit aliquando à me Ioannes Vaſæus vir doctus, ac diligens, cum Hiſpanicarum
chronicon commentaretur, quoſnam arbitrarer eſſe *Vaſcetanos*, in quibus tam inſi-
ictoriam adepti eſſent Luſitani.

pondi, videri mihi lectionem nonnihil fuiſſe deprauatam, litterarum commercio,
mque *in Bateſtanis*. Nam ſolebant nonnulli B. eo ſono, quo. V. cum eſt conſonans,
ciare, vt etiam modo Græci, & Hiſpanorum plerique. T, vero minutiore littera
nc vtimur) ſcriptum, facile mutari potuit in C. Vaſcetanos enim in vlteriore Hi-
opulos, ſcire me nullos, immo neque in citeriore. *Veſci* oppidum Fauentiam co-
atum legi apud Plinium, in Bætica, & apud Ptolemæum ex quo *Veſcitani* fieri po-
ſi de oppidanis, non autem de populis ſermo eſſet. At Liuius populos intellexit, *in
is*, inquiens, *apud oppidum Lyconem*. Quod oppidum ſi extaret, aut ſaltem nominis
m, exiguæ eſſet operæ lectionem veram agnoſcere; interea placere mihi *Bateſtanos*
etanis ſubſtitui.

vt redeamus ad Liuium circa eiuſdem libri finem de P. Iunio Bruto in vlteriorem
am miſſo. C N. Manlio. CN. F. Vulſone. M. Fuluio. M. F. Nobiliore Coſs. circa vr-
m DLXV. *Profectusq; in Hiſpaniam eſt. P. Iunius Proprætor, in qua prouincia prius aliquan-
ſucceſſor veniſſet, L. AEmilius Paulus, qui poſtea regem Perſea magna gloria vicit, cum
no haud proſpere rem geſſiſſet, tumultuario exercitu collecto, ſignis collatis, cum Luſitanis pu-
uſi, fugatiq; ſunt hoſtes, cæſa decem & octo millia armatorum, tria millia, C C C. capti, & ca-
gnata. Huius victoriæ fama, tranquilliores in Hiſpania res fecit.*

ium Æmilium Paulum de Luſitanis propter hanc victoriam triumphaſſe opinan-
ulli ex verbis Velleii Paterculi libro priore. *Tum Senatus, Populuſq; Romanus. L. AE-
aulum, qui, & prætor, & Conſul triumphauerat, virum in tantum laudandum, in quantum
irtus poteſt. Conſulem creauit filium eius Pauli, qui ad Cannas, &c.*

Liuius poſt narratam hanc de Luſitanis victoriam, *ſupplicationes*, inquit, *deinde fue-
C. Quod Lucius AEmilius in Hiſpania proſpere rem geſſiſſet.* De triumpho non memi-
Plutarchus in hominis laudem mire propenſus, neq; item Capitolinæ. M. Verii
bulæ.

phrius autem Veronenſis in commentario virorum triumphalium, ex Paterculi
lo citatis verbis, & baſi Capitolina quadam, atque aliquot nummis, non male vi-
lligere illum triumphaſſe.

victoriæ fama, inquit Liuius, *tranquilliores in Hiſpania res fecit*, verum non diu, Nam
io, & L. Manlio in Hiſpaniis Rempub. gerentibus, circa annum ab vrbe condita
I. in citeriore prouincia Celtiberi, in vlteriore Luſitani armis Romanorum ſo-
bant, eorumque agros populabantur. Sp. Poſthumio Albino. Q. Martio Philip-

Catinius, qui cum biennio ante Prætor in vlteriorem prouinciā eſſet profectus,

& tum ex prorogato imperio eam Proprætore obtineret, in Astensi agro cum Lusi
signis collatis pugnauit. Ad sex millia hostium sunt cæsa, vt refert Liuius libro nono q
tæ decadis, ceteri fusi, fugati, castrisq; exuti.

Catinius inde ad Astam oppugnandā legiones duxit, eamq; haud multo maiore c
mine cepit, quam castra, sed dum incautius subit muros, ictus, ex vulnere paucos pos
mortuus est. Qua re cognita Senatus censuit, vt C. Calpurnius Piso, qui erat succes
maturaret proficisci, ne sine imperio prouincia esset.

Profecti igitur, C. Calpurnius Piso in vlteriorē Hispaniam, propter Lusitanoru
tus, in citeriorem, L. Quintius Crispinus, primo vere ex hibernis eductas copias, in
ria iunxere. Ea est pars Bæticæ à Marianis montibus ad Anam pertingens.

Inde in Carpetaniam, vbi castra erant hostium, progressi sunt, communi anim
silioque parati rem gerere, haud procul Hippone, & Toleto vrbibus, inter pabulato
gna orta ęst.

Quibus dum vtrimque subuenitur à castris, paulatim omnes copię in aciem
sunt. In eo tumultuario certamine, & loca sua, & genus pugnæ pro hoste fuere, ait
libro nono decadis quartæ. Duo exercitus Romani fusi, atq; in castra compulsi sun
institere perculsis hostes.

Prætores Romani, ne postero die castra oppugnarentur, silentio proximæ noc
to signo exercitum abduxerunt.

Luce prima Hispani acie instructa ad vallum accesserunt, vacuaq; præter spe
ingressi, quæ derelicta inter nocturnam trepidationem erant diripuerunt, regressi
castra paucos dies quietis statiuis manserunt. Romanorum sociorumque in prælio
ad quinq; millia occisi, quorum se spoliis hostes armauerunt. Inde ad Tagum flum
fecti sunt. Ita Liuius.

Prætores posthac cum omne id tempus contrahendis sociarum ciuitatum au
creandisq; ab terrore aduersæ pugnæ militum animis consumpsissent, suppleto
iterum collatis signis atrox prælium inierunt; hinc inflatis recenti victoria Hispan
Romanis militibus priore ignominia accensis. Cæsi Hispani adeo, vt ex nume
xxxv. millium, quatuor millia effugerint, tria tantum millia, qui arma retinuerun
pinquum montem se receperint, mille semiermes per agros palati sint.

Romani, sociiq; paulo plus sexcenti, & prouincialium auxiliorum c l. ferme
runt, Tribuni militum quinq; amissi, & pauci equites Romani. Pro concione po
laudati, donatiq; phaleris, catellis, & fibulis, equites, & centuriones, quorum max
ra fusi essent hostes.

Hæc eo anno, quo App. Claudius. M. Sempronius Coss. fuerunt, sunt gesta.

In sequenti anno, quo P. Claudius, L. Porcius erant Coss. in Hispania vlterio
proximo bello Lusitanis, res quietæ fuerunt, vt tradit Liuius.

Ex quo intelligimus prælia duo, quæ paulo ante retulimus, cum Lusitanis, ac
ris fuisse. Id etiam ex eo patet, quod veteres Prætores C. Calpurnius Piso, & L.
Crispinus, qui eas pugnas pugnauerant, Romam cum rediissent, vtrique magn
consensu triumphus est decretus. Prior C. Calpurnius de Lusitanis, & Celtiberi
post dies L. Quintius ex iisdem Lusitanis, ac Celtiberis triumphauit.

In sequenti anno vlterior Hispania in pace fuit, quia P. Sempronius Longus, cui ea d
diutino morbo esset implicitus, & nullo lacessente peropportune quieuerant Lusitani. Hæc
fine libri noni quartæ decadis: Ex quo etiam patet illa tempestate belli, pacisq;
præcipue penes Lusitanos fuisse.

Inde Coss. Cn. Bæbio Pamphilo, L. Æmilio Paulo, anno ab vrbe condita
P. Manlio Hispania vlterior obuenit, quam & priore prætura obtinuerat, inqu
quæ tunc P. Sempronii Proprætoris morte, sine imperio fuerat. Is secunda ali
lia cum Lusitanis fecit, quæ Liuius non explicat. A. Posthumio Albino, & Cal
sone Coss. Hispanias sortiti Prætores, L. Posthumius Albinus posteriorem, c
Tib. Sempronius Gracchus. Qui bene re gesta, centum quinque oppida ad d
coegit.

L. autem Posthumium eadem æstate in Hispania vlteriore bis cum Vacca
pugnasse, & ad xxxv. millia hominum occidisse, scribit Liuius.

Codicem ego Liuii manu scriptum ab amico quodam accepi, in quo non cu
sed, *cum Bracaris* habebatur, sicut & in Badiana editione legitur, probante Henri
no docto, ac diligenti homine. Hoc aliquando Ioanni Vasæo indicaui, eramque
ctionem propensus, videlicet, quia in vlteriore Hispania Vaccæi non sunt, Brac

vetustiorem terminationem, sicut & nostro æuo ad Lusitaniam pertinuerint. Quod
let, emendari oporteret Liuii quoque epitomen, libro quadragesimo primo, ac pro
, reponendi *Bracari.*

erum postea expendens Liuii paulo superius verba. vbi sic scribit: *Eodem anno in Hi-
L. Posthumius, & Tib. Sempronius Propræ. comparauerunt ita inter se, vt in Vaccaos per Lusi-
iret Albinus, inde in Celtiberiam reuerteretur Gracchus, quod maius ibi bellum esset, in vlti-
tiberiæ penetrauit*; non audeo quidquam immutare.

detur enim Liuius finem consilii, quo inter Propretores conuenerat, posuisse; nem-
n Vaccæos per Lusitaniam iret Albinus, sicut & Tib. ipse Gracchus Mundam vlte-
prouinciæ vrbem oppugnauit, ac cepit. Ita enim è rep. fore vterq; existimauit.
racchus Prætor ibidem iterum ducēta oppida expugnauit, & cepit. Ibidem, hoc est,
riore Hispania, iterum quia iam ibi centum quinque ad deditionem coegerat. ergo
iore, non in vlteriore prius legendum.

uoniam igitur modo in vlteriore Hispania gesta res fuisse narratur. Videlicet quia
tor vlterioris erat Albinus, & finitimi Lusitanis, Asturibusque Vaccæi, vti superio-
, cum terminos Lusitaniæ definiebamus ex Strabone ostendimus, etiam si eas pu-
em extra Lusitaniam Albinus pugnauerit.

i & illic emendandus Liuii codex sit, vt legatur, *in Bracaros per Lusitaniam iret Albi-
m* si cum Vaccæis, & non cum Bracaris, hoc est, cum Lusitanis eæ pugnæ fuissent,
e Posthumio Albino de Lusitanis decretus est triumphus, non autem de Vaccæis?
Liuii hæc sunt decadis quintæ lib. primo: *Triumphi ex Hispania, deinde duo continuo
r Sempronius Gracchus de Celtiberis, sociisque eorum, postero die L. posthumius de Lusitanis,
iusdem regionis Hispanis triumphauit.* Docti examinent. Vnum addam, apud Oro-
rperam mutatas esse prouincias. Tiberium enim Sempronium in vlteriore Hispā-
m quinque oppida, vt vetus habet codex, non *centum quinquaginta*, vt vulgata editio,
tionem coegisse scribit. Eadem autem æstate L. Posthumium in citeriore quadra-
illia hostium bello interfecisse. Triumpharunt anno ab vrbe condita quingente-
ptuagesimo quinto.

unto Opimio Nepote. Lucio Posthumio Albino Coss. circa sexcentesimum vrbis
à Lusitanis per arma vexatos fuisse Romanos, scribit Iulius Obsequens in libello
igiis. Quamquam Consulum prænomina perperam sint posita. Quinti enim præ-
Opimio fuit, Lucii vero prænomen Posthumio, vt patet ex tabulis Capitolinis, sic
ius Q. F. Nepos. L. posthumius. S. P. F. L. N. Albinus.

thumio tamen in magistratu mortuo, in eius locum M. Acilius Glabrio suffectus
em auctore, M. Marcello, & L. Valerio Coss. in Lusitania varie pugnatum. Consen-
me Liuii. 46. Hi autem Coss. M. Claudius Marcellus, & L. Valerius Flaccus fuêre,
vrbe condita. DCI.

Coss. L. Mummi L. F. L. N. Propretorem de Lusitanis triumphasse ostendit in Ibe-
pianus, & qui in Capitolinas tabulas commentarios edidêre.
ndose legitur apud Eutropium lib. 4. *L. Memmius in Hispania bene pugnauit.* Nam cum
qui postea à deuictis Achæis, & Corinthiis, Achaicus sit appellatus, certum est,
m L. Mummium L. F. L. N. fuisse, non L. Memmium.

æc ipsa tempora L. Licinio Lucullo, Aulo Posthumio Albino Coss. Hispaniense
cum parum prospere aliquoties gestum, ita confudisset ciuitatē Romanam, vt ne
n inuenirentur, qui aut tribunatum exciperent, aut legati ire vellent, P. Cornelius
milianus. L. Pauli F. Africani nepos, sed adoptiuus, qui & ipse postea Africanus
latus, processit, & excepturum se militiæ genus quodcumque imperatum esset,
s est. Quo exemplo ad militandi studium omnes inuitauit.

em Coss. Sergius Sulpicius Galba prætor, male aduersus Lusitanos pugnauit, in-
ii abbreuiator. Quam rem superiori volumine à nobis tactam hic suo loco latius
est visum, ex quarto Orosii libro capite trigesimo primo.

ius autem Galba Prætor à Lusitanis magno prælio victus est, vniuersoq; exercitu
se cum paucis vix elapsus euasit, ex qua ignominia, cum vlcisci se postea Galba
, immane, ac plusquam barbarum facinus perpetrauit. Quod Orosius ita narrat:
*Hispania Sergius Galba prætor, Lusitanos circa Tagum flumen habitantes, cum voluntarios in
m recepisset, per scelus interfecit. Simulans enim de cōmodis eorum se acturum fore, circum-
itibus, cunctos inermes, incautosq; prostrauit. Quæ res Hispaniæ vniuersæ, propter Romano-
diam, causa maximi tumultus fuit.* Valerius Maximus lib. 9. capite de perfidia sic ait.
oque Galba summæ perfidiæ. Trium enim Lusitaniæ ciuitatum, conuocato populo, tamquam

de commodis eius acturus, nouem millia, in quibus flos iuuentutis consistebat, electa, & armis ex
partim trucidauit, partim vendidit. Quo facinore maximam cladem (codex manuscriptus h
partem) barbarorum magnitudine criminis antecessit. Accusauit acriter M. Cato Galbam
interfectis cōtra interpositam fidem Lusitanis, vt testatur in Bruto M. Tullius, & obi
diuinatione, quod explicat apertius Asconius Pædianus, & Liuii epitome libro quadr
simo nono.

Ætatis autem nonagesimum annum agebat Cato, teste Liuio decad. quartę lib. 9
Galbam accusauit, ardentissima oratione, quam in Origines suas retulit.

Reus vero Galba, cum se damnari videret cōplexus duos filios prætextatos, & C
pitii filium cuius tutor erat, ita miserabiliter pro se locutus est, vt rogatio antiquaretu

Misericordia ergo, inquit, lib 8. cap. 1. Valerius Maximus, *illam quæstionem, non æqu*
xit. Ceterum de prænomine Galbæ, quod alias *Seruius*, alias autem Sergius habetur,
forte inquirat, nescio an facere satis omnino possim.

Nam Cicero loco à me citato *Seruium* habet, Pædianus, & Orosius *Sergium*. Ep
Liuii prius *Seruium*, deinde *Sergium*. Liuius ipse vbi de accusatione eius meminit *Se*
at libro quinto decadis quintæ, cum scribit Galbam impedire conatum, ne de capt
Persæ, deuictaq; Macedonia. L. Æmilio Paulo triumphus decerneretur, ac M. Ser
pro L. Æmilio ad populum verba facientem inducit, vbique eum *Seruium Sulpiciu*
bam nominat.

Valerius Maximus in altero locorum modo citatorum *Sergium*, in altero vero *Se*
quemadmodum lib. 6. cap. 4. de Scipione cum ait: *Seruius Sulpicius Galba*, quæ var
impressis codicibus est. In manu autem scripto, vbiq; Seruium inuenio.

Plutarchus in Catone *Seruilium*, quod parum abest à Seruio. Suetonius vero in
Cæsare, cuius familiam ab hoc Galba deducit, *Sergium* semper vocat, *familiam*, inq
strauit Sergius Galba temporum suorum eloquentissimus, quem tradunt Hispaniam obtinen
ginta Lusitanorum millibus perfidia trucidatis, Viriatini belli causam extitisse. Eius quoqu
alterum Caium, alterum Sergium nominat. Ex quibus Tranquilli locis, in prænom
gium pedibus prope iam ibam, nisi me Eutropius libro septimo reuocasset. Scrip
Neronis obitu, *huic*, ait, *Seruius Galba successit antiquissimæ nobilitatis Senator.* Non erg
donec Dione Græco Auctore consulto, libro quinquagesimo septimo, inueni
non *Sergium* ab illo nominari. Quare magis ad *Seruii* prænomen animus iam incli
rietatem autem ex compendio scribendi euenisse puto. Nam prænomina cum fe
pendio notentur, factum est, vt SER. à quibusdam *Seruius*, ab aliis autem *Serg*
retur. Sane tamen SER. magis *Seruium* notat, quam *Sergium*, vt fert mea opin
Sergium prænomen quatuor litteris scriberem, sic. SERG. vt Dionem video feci
tio eiusdem libri.

Quod si opinioni huic meæ obiiciatur etiam tribum SERGIAM. litteris tar
bus scribi, & Sergiam intelligi, vt in Tarraconensi cippo vidi. P. FABIO. P.
LEPIDO. respondebo in tam nota tribu nihil opus fuisse pluribus litteris; a
nomine, quod ad hoc, vel ad illud trahi poterat, in *Sergio* quartam litteram fuis
sariam.

Tam ex Suetonio, quam ex Orosio Seruii Galbæ perfidiam, ac crudelitatem
tumultus vniuersæ Hispaniæ, ac demum Viriatini belli causam fuisse didicimu
derit Roma pœnas impuniti Galbæ, qui contra ius, etiam inter extremæ barbari
sanctum, & inuiolabile vel *nouem millium*, vt Valerio placuit, vel *millium triginta*,
quillo, nefaria se cæde polluerit, & quem contra summi viri Catonis iustam acr
trium puerorum misericordia noxa capitali exemerat. Anno igitur ab vrb
DCVII. Cn. Cornelio Lentulo. L. Mummio Nepote Coss. Lusitanos Viria
De quo hæc Auctores. Florus: *Vir calliditatis acerrimæ, qui ex venatore latro, ex lat*
dux, atque imperator, & si fortuna cessisset Hispaniæ Romulus, non contentus libertatem
fendere per quatuordecim annos omnia citra, vltraq; Iberum, & Tagum igni, ferroq; popul
etiam Prætorum, & præsidum aggressus, cum Claudium Vnimanum pene ad internecionem
cecidisset, & insignia, trabeis, & fascibus nostris, quæ ceperat, in montibus suis tropæa f
dem eum Fabius Maximus consul oppresserat, sed ab successore Seruilio violata victoria
qui conficiendæ rei cupidus, fractum ducem, & extrema deditionis agitantem per fraude
dias, & domesticos percussores aggressus hanc hosti gloriam dedit, vt videretur aliter vinci
se. Iustinus: *In tanta sæculorum serie, nullus illis dux magnus præter Viriatum fuit, qui a*
Romanos varia victoria fatigauit. Adeo feris propiora, quam hominibus ingenia sunt.
non iudicio populi electum, sed vt cauendi scientem, declinandorumq; periculorũ peritum,

a virtus,continentiaq; fuit,vt cum consulares exercitus frequenter vicerit,tantis rebus gestis,
norum,non vestus cultum, non deniq; victum mutauerit:sed in eo habitu, quo primum bellare
erseuerauit,vt quiuis gregarius miles, ipso imperatore etiam opulentior videretur.
elleius in posterioris voluminis initio: *Triste deinde, & cõtumeliosum bellum in Hispania,*
ronum Viriato, secutum est,quod ita varia fortuna gestum est, vt sæpius Romanorum gerere-
ersa. Sed interempto Viriato fraude magis,quam virtute Seruilii Cæpionis, Numãtinum gra-
arsit.

tropius: *Quintus quoq; Cæpio ad idem bellum missus est,quod quidem Viriatus contra Roma-*
usitania gerebat. Quo metu Viriatus à suis interfectus est,cum quatuordecim annos Hispanias
s Romanos mouisset. Pastor primo fuit,mox latronum dux, postremo tantos ad bellum populos
it vt adsertor contra Romanos Hispaniæ putaretur.

nius in libello de viris Illustribus: *Viriatus genere Lusitanus,ob paupertatem primo mer-*
,deinde alacritate venator,audacia latro,ad postremum dux,bellum aduersum Romanos sum-
umque Imperatorem Claudium Vnimanum, deinde C. Nigidium oppreßit. Pacem à Popillio
nteger petere,quam victus:& cum alia dedisset & arma retinerentur, bellum renouauit. Cæ-
vincere aliter non posset,duos satellites pecunia corrupit, qui Viriatum humi depositum peri-
Quæ victoria,quia empta erat, à senatu non fuit probata.

osius libro quinto capite quarto: *Viriatus in Hispania,genere Lusitanus, homo pastoralis,*
rimo insectando vias,deinde vastando prouincias, postremo exercitus Prætorum, & consu-
anorum vincendo,fugando, subigendo, maximo terrori Romanis omnibus fuit. Siquidem
& Tagum maxima, & diuersorum locorum flumina late transgredienti & peruaganti, C.
rætor occurrit. Qui continuo cæso vsque ad internecionem pæne omni exercitu suo, vix ipse
m fuga lapsus euasit. Deinde C. Plautium Prætorem ipse Viriatus multis prælijs fractum fu-
st etiam Claudius Vnimanus cum magno instructu belli contra Viriatum missus, quasi pro
uperiore macula, turpiorem ipse auxit infamiam. Nam congressus cum Viriato vniuersas,
adduxerat copias,maximasq; vires Romani amisit exercitus. Viriatus trabeas, fasces, ce-
gnia Romana,in montibus suis tropæa præfixit. Eodem tempore trecenti Lusitani cum mil-
s in quodam saltu contraxere pugnam, in qua septuaginta Lusitanos, Romanos autem tre-
inti cecidisse, Claudius refert. Et cum victores Lusitani sparsi ac securi abiissent vnus ex iis
eris segregatus,cum à circumfusis equitibus pedes ipse deprehensus, vnius eorum equo lan-
o ipsius equitis ad vnum gladii ictum caput desecuisset, ita omnes metu perculit, vt prospe-
cunctis ipse contemptius,atq; otiosius abscederet. Et paulo post: *L. Cæcilio Metello. Q. Fa-*
. Seruiliano Coss. Igitur Fabius consul contra Lusitanos, & Viriatum dimicans, Bacciam op-
od Viriatus obsidebat,depulsis hostibus liberauit, & in deditionem cum plurimis aliis castel-
Fecit facinus etiam vltimis Barbaris Scythiæ,non dicam Romanæ fidei, & moderationi exe-
Quingentis enim principibus eorum,quos societate inuitatos,deditionis iure susceperat, ma-
dit. Pompeius sequentis anni Consul fines Numantinorum ingressus accepta maxima clade
on solum exercitu pene omni profligato,verum etiam plurimis nobilium, qui ei militiæ ad-
remptis. Viriatus autem cum per quatuordecim annos Romanos duces, atque exercitus pro-
sidiis suorum interfectus est. In hoc solum Romanis circa eum fortiter agentibus, quod per-
s indignos præmio iudicarunt.

Iulius Frontinus stratagematum libro secundo capite quinto: *Viriatus ex latrone*
erorum, cedere se Romanis equitibus simulans, vsq; ad locum voraginosum, & præaltum eos
& cum ipse per solidos, ac notos sibi transitus euaderet, Romanos ignaros locorum, immersosq;
t. Celtiberorum illum ducem appellat, quoniam non contentus vniuersam Lu-
ademisse Romanis, Iberum bella transferens, Celtiberiæ etiam populos occupa-
uersus Romanos erexit. Multa alia in libris his magni, ac sapientis ducis argu
ontinus de Viriato prodidit, quæ peti inde possunt.

me Liuii lib. 52. *Viriatus primum in Hispania, ex pastore venator, & ex venatore latro,*
uoq; exercitus dux factus est, & vniuersam Lusitaniam occupauit. M. Vetilium prætorem,
ercitu, cepit. Post quem C. Plautius Prætor nihilo felicius rem geßit, tantumq; terrorem is
lit, vt aduersus eum consulari opus esset, & duce & exercitu. Et lib. 45. *Quintus Fabius*
rebus in Hispania prospere gestis labem imposuit pace cum Viriato æquis conditionibus facta:
proditoribus, consilio Seruilii Cæpionis interemptus est, & ab exercitu eius multum implo-
bilißime tumulatus, vir, duxque maximus per quatuordecim annos, quibus cum Romanis
it, frequentius superior. Hæc scriptores de Viriato, quem omnes latronem, latro-
cem fuisse dicunt, quemadmodum Strabo lib. 3. Noster quoq; Cicero libro de
cundo: *Quin etiam leges latronũ esse dicuntur, quibus parent, quas obseruẽt. Itaq; propter*
prædæ partitionẽ, & Bargulus Illyricus, de quo est apud Theopompum, magnas opes habuit,

& multo maiores Viriatus Luſitanus,cui quidem exercitus noſtri imperatoreſq; ceſſerunt. Quem Lælius,is qui ſapiens vſurpatur,Prætor fregit,& comminuit,ferocitatemq; eius ita repreſſit, vt f bellum reliquis traderet.

Vbi quoque aduertendum,quam Viriati attenuet ſummus Orator victorias: *Cui exercitus noſtri imperatoreſq; ceſſerunt. Ceſſerunt verecunde*,inquit quidam,*cũ victos ſignific* vero C.Lælium quo ambitu,qua verborum amplitudine attollit? *fregit,& comminuit citatemq; eius repreſſit*.Et in Bruto: *Egregium Viriati bello reperimus fuiſſe Lælium*.Atqui niſ uilius Cæpio Lælii in conſulatu collega, pecunia, qui Viriatum interimerent corru nondum ſane debellatum erat. Alioqui quid eſt quod ait Plinius, *Cæpio cum vincere non poſſet,duos ſatellites pecunia corrupit,qui Viriatum humi depoſitum perimerent.*

Redeo ad latronis nomen.Mihi videtur inuidioſius id à Romanis in magni viri o inculcatum,latronem autem,aut latronum ducem,aliter intelligo, vt & Liuius de niſſa decadis tertiæ libro nono ait: *Inde nocturnis primo,ac furtiuis incurſionibus, deind to latrocinio infeſta omnia circa eſſe,maxime vero Carthaginenſis ager, quia & plus præda,qu ter Numidas,& latrocinium tutius erat. Et ſtatim: vix regium videbatur, latronem vagum tibus conſectari.* Latro autem vagus Maſaniſſa erat,debitum ſibi regnum repoſcens. go,cum propter Galbæ perfidiam,alieniſſimo à Romanis eſſent animo Luſitani, paſtori primum,inde venatori,& qui mercenariam vecturam faceret, viro tamen tatis acerrimæ, periculorumque declinandorum perito adhæſere nonnulli, cum incurſiones,ac latrocinium aduerſus Romanos, Romanorumque ſocios exerceba ius felici audaciæ, cum ex Romanorum recenti iniuria multi fauerent, & copiæ maiores accreſcerent, iuſto tandem exercitu congregato, electus dux, ad bellum trepide,patriamque liberandam, non autem ad latrocinium proceſſit. Quippe cu ram virtutem,continentiamque adeo Iuſtinus prædicet,vt tantis rebus geſtis, neq tioribus armis,quam ceteri,ſit vſus,neque veſtitum,neq; victum mutauerit,vt qui garius miles ipſo imperatore opulentior videretur. Quæ animi moderatio in la moribus eſſe non ſolet.

Interfecto Seruilii Cæpionis opera à duobus domeſticis ſatellitibus Viriato, terfectores eius præmium à Scipione Conſule peterent, reſponſum eſt, *numquam placuiſſe, imperatores à ſuis militibus interfici*, vt ait Eutropius. Duplicem in eius cæ diam accuſat Valerius Max.lib.9.cap.6.alteram amicorum eius,quod eorum ma teremptus;alteram Q. Seruilii Cæpionis,quod is ſceleris huius auctor,promiſſa tate fuerit,victoriamq; non meruerit,ſed emerit.Imperatores igitur Romani qu tus deuiciſſe legitur,fuere hi.Prætores C.Vetilius,vt Oroſius,ſiue M. Vetilius, vt Liuii habet.C.Plautius,Cl.Vnimanus.C.Nigidius,cum M.Popillio Lænate, tun re,vt arbitror. Nam conſulatum non iniit;, niſi poſt Quintum Seruilium Cæpio agente domeſticis inſidiis periit Viriatus. Cum Popillio ergo,adhuc integer de tauit.Sed quia tradere arma poſcebatur,quod ea res videretur victi eſſe, confeſſ renouauit.Cum Lælio varie pugnauit:nam ſi eum Lælius tam fregiſſet, quam in tiam iactat Cicero, nequaquam cenſuiſſet Senatus,vt bellum aduerſus Viriatum per Prætores, ſed per Conſules adminiſtraretur.

Cum Q.Fabio Maximo Conſule etiam varie pugnauit. Cum eodem poſtea ſule varie quoque. Quare cum eo Fabius æquis conditionibus pacem fecit, cu bonam ei Luſitaniæ partem ademiſſet. Vnde labem proſpere geſtis à ſe rebus i Fabius eſt iudicatus. Proconſul tum erat Fabius,vt patet ex Liuii Epitome. Em eſt Flori Locus paulo ante citatus. *Tandem eum Fabius Maximus Conſul oppreſſerat.* bio enim legendum *Proconſul.* Nam Fabius anno vrbis DCXII. Conſul fuit. Poſtq re Cn.Seruilius Cæpio,& Q. Pompeius Rufus. Quorum anno prorogatum Fa rium eſt, vt Proconſule aduerſus Viriatum ex parte affectum bellum tandem c Anno ſequenti deſignati Coſſ. C. Lælius Sapiens, & Quintus Seruilius Cæpio a dis Viriati,vt ex Eutropio oſtenſum ante eſt. Igitur pace rurſus turbata futurus parebat Fabius,niſi Q.Seruilius Cæpio, qui poſt Cn.Seruilium Cæpionem frat Pompeium Rufum Conſul eſt deſignatus, bellique cum Viriato ſucceſſor, inſi riam corrupiſſet.

Manent adhuc in Luſitania aliquot monumenta militum Romanorum, qu tino bello occiſi ſunt, vt in territorio Eborenſi, Pomarienſi prædio, hoc cuiu ſum oculatus.

L. SILO. SABINVS. BELLO. CONTRA. VIRIATVM. IN EBOR.
PROV. LVSIT. AGRO. MVLTITVDINE. TELOR. CONFOSSVS

AD. C. PLAVT. PRÆT. DELATVS. HVMERIS. MILIT. H. SEP.
E. PEC. MEA. M. F. I. IN. QVO. NEMIN. VELIM. MECVM.
NEC. SERV. NEC. LIB. INSERI. SI. SECVS. FIET. VELIM.
OSSVA. QVORVMQVOMQ. SEPVLCRO. MEO. ERVI. SI. PA-
TRIA. LIBERA. ERIT.

Id est,

*cius Silo Sabinus bello contra Viriatum in Eborensi prouinciæ Lusitaniæ agro multitudine telo-
nfossus, ad Caium Plautinum prætorem delatus humeris militum, hic sepultus est. pecunia mea
eri iussi, in quò neminem velim mecum, nec seruum, nec liberum inseri. Si secus fiat, velim
uorumquomque sepulcro meo erui. Si patria libera erit.*

noratus Ioannes Valentinus, vir & natalibus, & luculenta eruditione nobilis, & hoc
, quæ subiiciam à Floriano Campensi accepta mihi Olysippone ostendit. Sed ego
emendatius tradidi. Alterum etiam ibidem simul inuentum esse narrabat, quod
i diligenter perquisiui, hactenus tamen inuenire non potui, esse autem ferebat
odi

Q. LONGINVS. TARTAREO. ABSORPT. HIATV. ANTE. TEM-
PVS. ARM. HOST.

IN. CAMPIS. LVSITAN.

M. REGVLVS. TRIB. MIL. MAR. SARCOPH. OSSA. CONTE-
XIT. VALETE. MILIT. ROMANI.

Hoc est,

*ntus Longinus tartareo absorptus hiatu ante tēpus armorum hostilium in campis Lusitaniæ
s Regulus Tribunus militum marmoreo sarcophago ossa contexit. valete milites Romani.*

Et hoc prope Visæum vrbem.

*L. AEmil. L. F. confect. vulnere Host. sub
Nigidio. Coss. cont. Viriatum Latronem
Lanciens. quorum Remp. tutarat. basim
Cum vrna, & statuam in loco publico erex.
Honoris. liberal. que ergo.*

Hoc est,

*Aemilio Lucii filio, confecto vulnere hostili sub Nigidio Consule contra Viriatum Latronem,
es, quorum Remp. tutarat, basim cum vrna, & statuā in loco publico erexerunt honoris libe-
ue ergo.*

quoque neque ego vidi, neq; C. Nigidium Consulē Viriatino bello fuisse inuenio,
ulari potestate bellum gessisse dicamus, quem à Viriato oppressum dicit Plinius.
tiam testamentum Gallii Fauonii, quod retulit Marlianus in vrbis descriptione
nia repertum, quod ab Iacobo Simoneta Pisauriensi Episcopo, & Rotæ auditore,
isse ait in hęc verba.

O GALLVS FAVONIVS IVCVNDVS
P. FAVONII F.

*llo contra Viriatum occubui, Iocundum, & Pudentem filios è me & Quintia Fabia coniugē
, & bonorum Iocundi patris mei, & eorum quæ ipse mihi acquæsiui, hæredes relinquo, hac
ditione, vt ab vrbe Roma huc veniant, & ossa hinc mea intra quinquennium exportent,
tina condant, in sepulchro iussu meo condito & mea voluntate. In quo velim neminem me-
e seruum, neque libertum inseri, & velim ossa quorumcunque sepulchro statim meo eruā-
ra Romana seruentur, in sepulchris, ritu maiorum retinendis voluntate testatoris. Et si
nt, nisi legitimæ oriantur causæ, velim ea omnia quæ filiis meis relinquo, pro reparando
i Siluani, quod sub Viminali monte est, attribui. Manesque mei à Pontifice maximo & à
s Dialibus, qui in Capitolio sunt opem implorent, ad liberorum meorum impietatem vlcis-
Teneanturque sacerdotes Dei Siluani me in vrbem referre, & sepulchro meo condere.
ue vernas qui domi meæ sunt omnes à Prætore Vrbano liberos cum matribus dimitti, sin-
bram argenti puri, & vestem vnam dari. in Lusitania in agro. VIII. cal. Quintileis
ino.*

Testamentum hoc paulo diuersius mihi. Honoratus Ioannes Floriani Campensis m
nu descriptum communicauit hoc modo.

EGO GALLVS FAVONIVS IOCVNDVS L.

Qui bello cont. Viriatum occub. Iocundum. *& Pudentem*
fili. ex test. herr. relinquo, & bonor. Iocundi
patr. mei, & eor. quæ mihi adqræsiui. hac
tamen conditione, vt ab vrbe Roma huc ve-
niant, & ossa mea intra quinquen. è Lusitan.
export. via Latina condant, sepulch. marm.
cond. mea voluntate, si secus fec. nisi legiti-
mæ oriant. causæ, velim ea omn. quæ fili.
relinquo, pro templo Dei Siluani reparando
adtribui. Manésque mei opem à Pont. max. &
Flaminum Dial. qui in Capitolio sunt implo-
rent, ad impiet. contra fili. vlciscendam.
Teneanturque sacerdd. Dei Siluani me in
vrb. referre, & sepulch. me cond.
Velim quoque quotquot domi meæ vernæ
sunt, liberos à Prætore cum matribus dimit-
ti, singul. que libram arg. & vestem dari.
Act. VI. Kalend. *Quint....* R. Galba. *Q.* AVREL. *Coss.*
DECVRR. Transcudani hoc testam. ore eiusd.
Galli FAV. emiss. lapide iussere adsculpi.

Displicent tamen mihi affecta hic aliquot compendia contra sæculi illius moren
nescio, an ita in marmore fit, an magis ita Florianus tradere voluerit, quo antiqu
suo iudicio maiorem repræsentaret, si lectori mutilatis dictionibus negotium fac
Onuphrius Panuinius in primo fastorum anno vrbis conditæ DCX. huius etiam
nit: *Horum*, inquit *consulum mentio est in testamento Galli Fauonii secundi, qui bello Viria*
cidit, ita: ACTVM. VI. KAL. QVINTILEIS. SER. GALBA. L. AVRELIO Co
Viriato satis iam multa.

Decius inde Iunius Brutus. M. Iunii Penni filius, cùm circa vrbis annum. DCX
cum P. Corn. Nasica qui Serapio appellatus est, consulatum gereret, in Hispania
& iis qui sub Viriato militauerant, agros, oppidumque dedit, quod Valentia n
tum est. Ex epitome Liuii. Meminit etiam huius rei Sabellicus quintæ Æneados li
Et nos in Vincentio Martyre, vt liqueat à Lusitanis ceterisque Viriati militibus V
esse conditam & nominatam. Fabulam verò inanem esse, eam conditam ante
& Romin appellatam à Romo Rege nescio quo, apud commentitium Maneth
perio. Quæ tamen fabula Floriano Campensi, & quibusdam ex neotericis H
rum antiquitatum scriptoribus non displicuit.

Brutus igitur hic Lusitaniam, vsque ad Oceanum perdomuit. Quamquam,
rius Maximus libro sexto capite quarto ait, *Pæne tota se ei sponte dediderat, præter*
vrbem; quæ pertinaciter arma retinebat; vt ei in superioribus diximus; cum qualis
Lusitani fuissent, differuimus. Adortus etiam Bracaros Callæciæ gentem Callai
Lusitanis auxilio venerant. sexaginta millia bello asperrimo, atque difficili, qu
cautos circumuenisset, oppressit, in eo prælio, inquit Orosius, libro quinto capit
quinquaginta millia occisa, sex millia capta referuntur, pauci fuga euasere. Pro
igitur de Callaicis, & Bracaris victoriam, Callaici cognomen non autem à cæt
cia Brutũ esse adeptum, hinc colligo, quod Strabo libro tertio, vbi amnis Minii r
fecit, ita scribit: *Hic expeditionis Bruti terminus est.* Negligenter enim vertit inter
ti Præturæ terminus, obiterque notandum iam non Consulem Brutum, sed Pro
illic rem gessisse eoque tempore illi ad Limiam contigisse; quod supra retulimu
caeorum flumina recenseremus.

Triumphauit autem de Lusitanis, & Callæcis, anno vrbis DCXVII. quod in
pitolinis ita notatur.

D. IVNIVS. M. F. M. N. BRVTVS. CALLAICVS. ANNO
DCXVII. PRO. COS. DE LVSITANEIS. ET CALLAICEIS. EX
HISPANIA. VLTERIORE.

oc est: *Decius vel Decimus Iunius, Marci filius, Marci nepos Brutus Callaicus anno sexcentesimo* *o septimo Proconsul de Lusitanis & Hispania vlteriore.* An. ab vrbe condita DCXIV. Q. Serui- ępio. Q. Seruilii Cępionis superioris filius CN. nepos, Proprætor de Lusitanis, & nia vlteriore triumphauit. At anno DCXLIX. P. Rutilio Rufo: CN. Manlio Coss. ex- is Romanus à Lusitanis cæsus. Quod nisi à Iulio Obsequente quatuor tantum ver- et notatum, per ceteros Romanos scriptores penitus ignoraremus. Tametsi de no- us Consulum Obsequens & Cassiodorus nonnihil variant, sed ego Onuphrio Pan- , qui eam rem exquisitius indagauit, adhæreo.

no inde conditæ vrbis DCLII. C. Mario IIII. Q. Luctatio Coss. deuictis Lusita- catam vlteriorem Hispaniam, scribit Obsequens. Non tamen à quo deuicti sint, ssit. Opinatur Panuinius à D. Iunio Syllano, propter Sexti Rufi verba: *Rebellantes* *nia Lusitanos, per D. Brutum obtinuimus, & vsq. Gades ad Oceanum peruenimus.* *ad Hispanos tumultuantes Syllanus missus, eos vicit;* ego tamen & Obsequentis, & Rufi aliter intelligo. Nempe deuictis à Bruto Lusitanis, vlteriorem Hispaniam fuisse m, vsque ad Gades, & Oceanum. Syllanum vero ad tumultuantes Hispanos mis- on autem singillatim ad Lusitanos. Ad quos autem tumultuantes missum intelligat planauit. Verum quia Panuinio & cæteris tabularum triumphalium explicatoribus etur, ab illis non discedamus.

o vrbis DCLV. L. Cornelius Dolabella de Lusitanis triumphauit. Quod Verrii Flac- læ ita ostendunt.

L. CORNELIVS. L. F. L. N. DOLABELLA. PRO. COS. EX HI- SPANIA. VLTERIOR. DE LVSITAN. V. K. FEB.

Hoc est,

us Cornelius, Lucii filius. Lucii nepos Dolebella, Proconsul ex Hispania vlteriore de Lusita- *to Kalen. Februarii.*

nto post anno, id est, ab vrbe condita DCLX. P Licinius Crassus de Lusitanis tri- uit, testatur hoc Verrius Flaccus, sic.

P. LICINIVS. M. F. P. N. CRASSVS. ANNO. DCLX. PRO. COS. DE LVSITANEIS PRID. IDV. IVNI.

Hoc est,

us Licinius, Marci filius, Publii nepos, Crassus anno sexcentesimo sexagesimo Proconsul de Lu- *ridie Idus Iunii.* Hunc in Lusitania, & ea Callæciæ parte, quæ Bracarorum est bel- lisse, inde coniicimus, quod Strabo in calce libri tertii tradit illum etiam Cassite- sulas è regione Celtici promontorii pace conciliasse.

entesimo septuagesimo tertio vrbis anno, sparso per Macedoniam, Pamphyliam, almatiam Romanorum bello, cum quod in Hispania erat, ob id remissius gere- aulisper interquieuerant Lusitani, donec discordiis ciuilibus Sertorianorum ex- anæ proscriptionis hęreditas, vt inquit Florus. Quintus enim Sertorius, vir sum- lem, sed calamitosæ virtutis, ac magnæ in rebus bellicis peritiæ dux, quod Marii erat secutus, cum proscriptus à Sylla esset, excessit vrbe atque Italia variis casibus actatus.

s quia vitam, resque gestas accurate perscripsit Plutarchus, & de eo multa ciui- orum libro primo Appianus, & libro tertio L. Florus quinto. P. Orosius præter eâ sim Plinius Iunior de Illustribus viris, Valerius Maximus, Frontinus, Obsequens, notarunt, minime opus est in ea re me laborare. Summatim ex Plutarcho, Ap- ue Orosio dicam. Adscitus ex Africa à Lusitanis cum duobus millibus, & sex- uos Romanos vocabat, admixtis Afris septingentis, illinc venit, adiunxit Lu- n quattuor millia peditum, & equites septingentos; atque tam exiguis copiis ad- uattuor Romanorum duces sub quibus erant peditum millia centum viginti, e- eptem millia, sagittariorum, & funditorum duo millia, & vrbes innumeræ, bel- t, cum ipse initio viginti tantum Lusitanorum vrbes in sua ditione haberet. Va- solũ gentes, sed missos etiam aduersum se Romanos duces subegit. Cottam na- o ad Melariam superauit, Phidium Prætorem ad Bætin, interfecitque in ea pu- millia Romanorum ciuium, Domitium per Hirtuleium ducem oppressit. Qui nilium Gallię Procoss. cum tribus legionibus, & mille quingẽtis equitibus in Hi-

ſpaniam tranſgreſſum, caſtris, copiiſq; nudauit, vt Oroſii verbis dicam & pæne ſolum
dam compulit refugere.

Lucium procoſſ. contriuit, Toranium à Metello miſſum cum toto exercitu deleu
ſum Metellum in tantam compulit neceſſitatem, vt L. Lollius ex Narbonenſi Gallia
re auxilium cogeretur, & Pompeius Magnus ex vrbe cum magna feſtinatione ea de
ſa mitteretur. Neque enim habebat Metellus, quo ſe verteret. Aquilium à Metell
ſum cum ſex millibus cecidit, Pompeium iam Pyrenæos montes tranſgreſſum bello
pit, poſitiſque iuxta caſtris ſuperior fuit, Pompeium Palantiam obſidentem vi repu
caſtra, quæ ad Calagurrim erant, adortus, ad tria millia interfecit. Eodem Pompei
ſtante Lauronem vrbem expugnauit, atque incendit, neque ille tam magnifice L
nenſibus de ſe pollicitus, ſociis pereuntibus auxilium ferre auſus eſt. Quibus vitam
cenſa vrbe dedit Sertorius, in Luſitaniam miſerabili captiuitate traduxit. Ad Sucr
Pompeium prælio ſuperatum fugauit, ita vt vulneratus, & ex equo proſtratus, pæ
terfectus, & captus ſit.

Afranium qui cornu ſiniſtrum regebat, cum Sertorianos intento in Pompeium
pelleret, ſuorum intellecto periculo accurrens, facile ſuperauit, eiuſq; milites diſpe
cidit. Ad flumen Turiam Pompeium male multauit, & niſi Metellus ſuperueniſſet,
de eo erat. Vnde illa Sertorii gloriatio: *Ego puerum hunc, niſi veniſſet anus illa, caſtigat
beribus, domum remiſiſſem.* Memmius Pompeii quæſtor, & ſororis eius maritus, ad
tum Sertorio ſuperante, eſt interfectus. Et cum magna ſtrage victor ad Metellum
perueniſſet, pilo percuſſus Metellus interierat, niſi a ſuis pudore nimio affectis pr
eſſet. Didium Lælium Pompeii legatum, qui pabulatum exierat, ſcribit Obſequens
torianis interfectum.

Et certe Sertoriani duces fere ſuperiores erant, præcipue Hirtuleius, qui initio
antequam ſe Pompeio iungeret, multis pręliis fatigarat tandem cum eodem M
pud Italicam Bæticæ prouinciæ vrbem congreſſus, ex fiducia credo præteritarum
riarum elatus, commiſſa pugna, viginti millibus amiſſis, victus in Luſitaniam cu
cis profugit. At Sertorius poſt id cum Pompeio congreſſus, decem millia milit
interfecit, licet totidem & ipſe amiſerit, in tantamque deſperationem duos egreg
duces Metellum, atque Pompeium adduxit, vt publice Metellus præmia ſtatuer
Sertoriū necaret, centū argenti talenta, & viginti millia agri iugera, & ſi exul eſſet,
reductionemq; promitteret. Nēpe, vt ſaltē proditione conſequeretur, quod armis nō

Pōpeius vero querulus ad Senatū ſcripſerit, niſi ſibi pecuniæ mitterētur, ſe milit
uincia deducturum. Recipiebat ſe in Hiberna Sertorius in Luſitaniam, vnde a
vere, cum M. Perpenna legato ſuo, ad hoſtes vſque in Celtiberiam properabat, L
rum maxime opera ſemper vſus. Hoc diſerte aſſerit Appianus.

Eboram vero vrbem ad hiemandum peculiariter elegerat, ſagaci conſilio, cu
medio ſita ſit Luſitaniæ, & ſolo fertili, vnde in omnes partes præſto eſſe poterat,
ueniret. Ibi domū, quæ adhuc extat, & Iuniam Donacen domeſticam, & liberto
bebat. Inde cohortē vnam ad bellum duxerat, vti docemus latius, cum ventū erit

Ita proſpere in Hiſpania bellum gerentis Sertorii, cum fama etiam Pontum co
Mithridates, ſi ducem rei militaris peritiſſimum ſibi fœdere conciliaſſet, facile
puio Romano victoriam ſe adepturum pollicebatur. De qua re non pigeat lecto
ſulere Plutarchum. Ex quo, & qui vir, & qua probitate fuerit Sertorius, & quo a
triam, vnde exulabat, proſequeretur, liquido intelliget. Simul quanto digni fu
Perpenna, & qui cum eo in cædē magni ducis coniurauere. Quorum tamen o
tus, vt proditorum eſſe conueniebat, miſer atque infelix non multo poſt omni
breuiter atque eleganter Velleius Paterculus de Perpenna loquens commemor
um inquit, *inter cœnam Oſcæ interemit, Romaniſq; certam victoriam, partibus ſuis excidi
piſſimam mortem peſſimo auctorauit facinore.* Item Marcellinus ſub libri XXVI. fine
*teris Perpēnæ exemplum, qui poſt Sertoriū inter epulas obtruncatū dominatione pauliſper
tetis, ſub quibus latebat extractus, oblatuſq; Pompeio, eius iuſſu eſt interfectus.* Sic decim
belli anno ſuorum dolis interfectus Sertorius victoriam quidem Romanis dedi
vlla gloria quod non virtute, ſed fraude obueniſſet.

Quo interēpto Hiſpanię vniuerſę ciuitates vltro ſe Romanis dedidere. præter
rim, & Vxamā; ſed hāc Pompeius euertit illā ſiue Afranius, vt ſcribit Oroſius, iu
ne confectā, atq; ad infames eſcas, ex inopia coactā, vltima tandē cęde incendi
ſiue idē Pompeius. vt in lib. 7. cap. 6. refert Valerius. Quieuere itaq; Luſitani, ac
tam Metellus Pius quā Cn. Pompeius magnus adhuc eques Romanus triumph
vrbis DCLXXXII. vt tabulæ referunt Capitolinæ.

...ro autem Sertoriani belli tempore nullum populo Romano vectigal ex Hispaniis ..., in oratione de Agrariis legibus, contra Rullum conqueritur M. Cicero.
...ius deinde Cæsar, post Vrbanam præturam, vlteriorem sortitus Hispaniam, in qua ... sub Tuberone Prætore Quæstor fuerat, Lusitaniam ac Callæciam imperio Roma... ...didit. De qua re non pigeat lectorem repetere, quæ ex Dione retulimus, cum de ...e Herminio ageremus, secuto paulo post triumuiratu. Cæsar Gallias, Asiam Crassus, ...eius inuasit Hispanias, quas per legatos tres, M. Petreium, L. Afranium, & M. Varro... ...dministrabat, donec ciuile bellum conflatum est. Ac Cæsar in Hispanias veniens, ...o tempore quiescere coegit, M. Lepido procoss. Citeriorem, Q. Cassio Lōgino Vl... ...em Proprætore, obtinentibus, quo tempore ad Dirrachium Cæsar Pompeium obsi-...

...assius Longinus inexplebilis auaritiæ, nec ob eam obscuræ crudelitatis homo, cum ...inciæ odio haberi nō ignoraret, magnasq; indies eius odii accessiones faceret, con... ...uincialium offensionem, exercitus amore sese munire studebat, donatiuorum lar... ...b. immoderatis, & præmiorum pollicitationibus, ex rapinis, grauissimisq; oneribus. ...ia igitur centum militib. pollicitus, Medobrigam oppidum in Lusitania, montemq; ...nium, quo Medobrigenses confugerāt, expugnauit, ibiq; Imperator appellatus, ite... ...estertiis centum milites donauit.

...io inde ab vrbe condita DCCX. Cæsar post deuictum Pompeiū in Hispanias est pro... ...aduersus duos adolescentes Pompeios Magni filios, qui bellum instaurauerāt. Pro... Pompeii partes erat Lusitania, siue quia S. P. Q. R. magis eas fouebat, vt iustiores, ...cordatione iniuriarum Cæsaris, à quo in Prætura direpti nimis hostiliter fuerāt Lu... ...quanquam nec imperata detrectarent, & aduenienti portas patefacerent, vt inquit ...ius. Et paucis verbis Catulli mordacissimus Iambus innuit:

Secunda præda Pontica, inde tertia
Ibera, quam cit amnis aurifer Tagus.

...onum igitur agrum, Lusitaniamq; pro Pompeio tenebat M. Petreius, antequā cum ...iis, & equitibus, auxiliisq; totius Lusitaniæ ad Afranium in Celtiberiam proficisce... ...t irrumpentem Cæsarem pariter reprimerent. Lusitanos Petreii beneficiarios vo... Cæsar, in primo belli ciuilis commētario, quos custodię suæ causa semper habuisse ...nat. Fecit idem Munatius Flaccus in Bætica, Pompeiani nominis acrior quā pro... ...r defensor, sed id credimus Valerio Maximo libro nono capite de crudelitate. Lu... ...ū enim præsidio vallatus Cæsari cum resisteret pertinaciter ad Attegam barbarum ...am sæuiit in eos, quos Cęsaris studiosos esse comperit, & in eorū vxores ac liberos. ...eat qui velit Valerium, & Hispaniensis belli commentarium, atq; obiter Valerii co... ...emendet, in quo perperam legitur: *Numatius*, pro *Munatius*, & *Attinguensium* pro *At*... ...*uin*. Sufficiet hoc ex Dione ostendisse libro quadragesimo tertio ita scriben... ...*iens autem in Attegua ciuitate magnam esse copiam commeatus*. At paucis interiectis: *Post*... *vero milites intra vrbem recepti sunt, Munatium Flaccum ad eos misit.* *Munatius* ergo ...vocabatur, atq; ita eum appellat Plutarchus in Catone: *Præterea*, inquit *cum Pompeius* ...*dationes reis dari in iudiciis consuetas, per legem vetuisset, ac postea ipse Munatio Flacco com*... ...*onem scripsisset*, Cato qui in ea causa iudex erat, cum recitari cœpta est Pompeii com... ...io, aures manibus clausit, legiq; illā prohibuit; vt mendum quoq; sit apud eundem ...hum in Pompeio, vbi idem Catonis factum referens, *Plancum* eum, non autē *Flac*... ...ellat. Nisi forte iidem Munatii, tam Flacci, quam *Planci* appellarentur. Probabile ...atiam gentem in duas familias Flaccorum videlicet, & *Plancorum* fuisse diuisam. ...apud Plutarchum in Pompeio ex *Flacco* factum *Plancum*.

...corum enim cognomen aliquot ex Munatiis habuisse, liquet ex L. Munatio Plan... ...um Lepido triumuiro R. P. C. cōsulatum gessit, & ex ode septima libri primi Car... Horatii. Præterea ex inscriptione, quam extare Caietæ Onuphrius Panuinius in ...um fastorum, & in libello de Romanorum nominibus, asseuerat. Ea est huiusmodi

L. MVNATIVS. L. F. L. N. L. PRON. PLANCVS. COS. IMPER. I-
TER. VII. VIR. EPVLON. TRIVMPH. EX RÆTEIS. ÆDEM. SATVR-
NI. FECIT, DE MANVBIIS AGROS DIVISIT. IN ITALIA BENEVEN-
TI. IN GALLIA COLONIAS DEDVXIT LVGDVNVM. ET RAVRICAM.

...est: *Lucius Munatius, Lucii filius, & Lucii nepos, Lucii pronepos, Plancus, Consul Imperator,* ...*ptemuir epulonum triumphauit ex Rateis.* *Aedem Saturni fecit, de manubiis, agros diuisit*

in Italia Beneuenti, in Gallia colonias deduxit Lugdunum, & Rauricam.
Sed multum ab instituto diuertimus propter Valerii locũ. Redeo ad Munatium Flacc
qui se Lusitanis stipatoribus munierat, quos tamen suæ crudelitatis satellites habuisse
uiter Valerius, Dion tacet, subobscure narrat Hispaniẽsis belli commentarius, neque
natii, neq; Lusitanorum facta mentione. Petreianos, Afranianosq; milites, quod a
facti cum Lusitanis essent, eorum more pugnare solitos, scribit Cæsar in Primo belli
lis commentario. In tantum autem Pompeii partes fouebant Lusitani, vt etiam illo ia
terfecto, filiis Cn. & Sext. Pompeiis, in omnem euentum adhæserint. Transeo Coto
vel potius Catonem, vt alii habent codices, qui Attegue cum Lusitanorum præsidio
Munatio erat, & cum Tullio legato ad Cæsarem venit.

Acerrimi Pompeianarum partium defensores fuere, Philo tota Lusitania notissim
Cæcilius Niger, qui cum bene magna Lusitanorum manu Hispali contra Cæsarem
Cn. adolescente mire laborarunt, multas ad Bætin naues incenderunt, tandem, vi
ad Mundam, sauciumq; non deseruere. Sed cum se Carteiam recepisset, secuti sun
quo tradendo cum ciues legatos ad Cæsarem misissent, re intellecta Pompeius, vt
ues quas ibi in præsidio habebat, confugeret, scapham ingressus est.

Sed pede casu funibus implicito, dũ funẽ gladio secare nititur, *pedis plantam gladio*
vt libro bellorum ciuilium secundo ait Appianus, *vel talum intorsit*, vt Hispaniens
commentarius refert.

Cum ab hostib. quæreretur, occurrente ad id Didio, qui Cæsarianę classis Gadib
fectus erat, ex naui in qua curabatur egressus est, & in Lusitaniam profugiens lect
rebatur. Sed vulneribus, & intorto talo cum ad fugiendum tardaretur, in itinere a
deprehensus, interfectus est, *non ignaue sese protegens*, inquit Appianus: cuius caput
lin allatum Cæsar in conspectum iussit dari populo, & sic vrbe potitus est.

Lusitani, qui ex pugna superfuere, cũ se ad signa recepissent, aduersus Didium
ea gloria redierunt, & quotidianis cum pugnis lacessentes tripartito distributis s
lius naues incenderunt, ipsum qui ad propellendum cum copiis processisset, præli
pientes interfecere, omnesque eius copias deleuerunt, paucis exceptis, qui aut in
quæ ad littus erat, aut nando ad naues, quæ in salo erant confugientes, sublatis anch
tæ subsidium remis quæsiuerunt. Lusitani præda ingenti potiti sunt; vt refert ille H
ensis belli commentarius, alioqui mutilus, corruptus, impeditoq; sermone confusu
quis auctor illius fuerit. Neque enim ad Hircium, aut Opium disertos satis homin
rendum ego existimo. Miles tamen Cæsaris cum esset, & eius laudes immodicus
psit, vt sæpe, neq; quid velit intelligas, neq; si diuines, oratio ipsa sibi congruat.

Cn. Pompeio extincto, & maxima ex parte Hispania in potestatem redacta, C
Vrbanam dominationem festinans, Sext. Pompeium alterum ex Pompeii Magni
niorem, contempta eius adolescentia, neglexit in Hispania, nõ arbitratus enim ali
gnum propter ætatem esse ausurum; sed aliter res euenit. Nam iuuenis primo cu
piraticam exercuit ignotus, deinde paulatim timorẽ exuens, seq; Pompei Magni
fessus, ex iis, qui sub patre Põpeio vel sub Cn. Fratre militauerãt, victiq; cesserãt, v
flauit exercitũ, ad eum tamquã ad ducem suum confluentibus, quib. Pompeii n
gratiosum. Adauctus igitur ampliorib. copiis, formidini esse cœpit Præsidibus, qu
saris imperio Hispanias obtinebant, ita vt vererentur cum eo ad manus venire. C
tellecta, Cæsar Carrinacem cum validioribus copiis misit, qui Pompeium debell

Apud Appianũ *Carinam* in his locis scriptũ pro *Carrinate* reperias, nescio an in
vitio. Nã sermo est de C. Albio Carinate, qui postea Cõsulatũ gessit, cũ August' a

At vero iuuenis cognito Carrinatis aduentu, statim aduolãs illum oppressit. E
Cæsar successorem Carrinati misit C. Asinium Pollionẽ, quo in vlteriore Hispan
gerente, Cæsar interemptus est. Et Senatus Pompeium vltro reuocauit. Ille ver
siliam esset delatus ad vrbem nequaquam rediit, sed quæ ibi fierent intentus ex

Atq; electus maris Imperator, vt pater eius fuerat, assumptis, quę in portu erãt
vna cum iis, quas vel secum, vel in Hispania habebat, cõtra Triumuirorum domi
in Siciliam nauigauit. Multi illum Galli, multi Iberi, multi etiam Lusitani, secuti s
peii patris amore, & Cæsaris adhuc odio. Nam etiam Bruto à Triumuiris proscr
vna cum Cassio ad Nigrum sinum aduersus Antoniũ bellum pararet, quattuor
tarum, ac Lusitanorum equitum illi fuisse, scribit Appianus.

Pompeius igitur Sicilia potitus cõtra Octauium, & Antoniũ pugnauit plerun
Et quidem magni famam ducis posteris reliquisset, si nihil tentasset vlterius. Ve
priori fortuna, quasiq; insolentiam eius indignante, qua se, & amictu cæruleo, &

tate, Neptuni filium esse iactauerat, tãquam Magni Pompeii esse, fuisset parum, victus
onii se duci Titio dedidit, à quo Mileti interfectus est. Qui copiosius ista scire velit, le-
Appiani ciuilium bellorum libros quartum, & quintum. Nos in his immorati prolixius
uanto sumus, propter Orosium, qui Sext. Pompeii mortem post Mundensem pugnam
n secutam scribit, nescio quem secutus auctorem. Eius hæc sunt verba libro 6. ca. 16.
*ium bellum apud Mundam vrbem gestum est, vbi tantis viribus dimicatum, tantaq; cædes acta,
esar quoque veteranis suis cedere non erubescentibus, cum cædi, cogique aciem suam cerneret, præ-
e morte futurum victi dedecus cogitarit, cum subito versus in fugam Pompeiorum cessit exerci-
Et statim Cn. Pompeius cum centesimo equite aufugit. Frater eius Sex. Pompeius contracta ce-
r nõ parua Lusitanorum manu, cum Cæsonio congressus, & victus fugiensq; interfectus est. Mun-
itas cum immensa hominum cæde, Cæsare oppugnante, vix capta est.*
ibium tamen apud me non est, corruptum Orosii locum hunc. Nam paulo post, ca-
8. & capit. 19. Octauii quartum bellum aduersus Sex. Pompeium Cn. Pompeii filium
nemorat, narratq; eum Siciliam occupasse, & tandem à Titio, & Furnio Antonianis
. victum, & captum, post paululum fuisse interfectum, vti ex Appiano ante diximus.
e priori loco libenter legerem: *Cum Cæsonio congressus, & victus fugiens pæne interfectus*
uasit enim, atq; ad piraticam inde se conuertit, quod etiam Orosius ipse confirmauit
rbis: *Sex. Pompeius postquam se in proscriptorum numerum relatum comperit, conuersus ad la-
ia, omnem oram Italiæ cædibus rapinisq; vastauit, Sicilia prærepta.*
terum, vt ad C. Asinium Pollionem redeam, eius tres extant epistolæ inter Cicero-
miliares libro decimo, in quarum vna sic habetur: *Sed vt rationem ineo, quo die prælium
commisit, eodem à Gadibus naues profectæ sunt. Nulla enim post hiemem fuit ante eam diem
tio. Et hercule longe remotus ab omni suspicione futuri ciuilis tumultus, penitus in Lusitania
s in hibernis collocaueram. Inclinauit post hæc ad Cæsarem Augustum fortuna, & Romani or-
erium adeptus, Hispaniam, cum per se, tum per suos duces, intra annos quattuor pacatam reddi-
olonias partim deduxit, partim ampliauit.* De quibus nonnihil inter vrbes referemus.
rimo volumine, cum terminos Lusitanię signabamus, diximus Bæticam prouinci-
bi attributam, ad quam Prætor mitteretur, qui Legatum, & Quæstorem haberet, re-
omnes in Hispania Cæsaris fuisse, qui duos mitteret Legatos, Prætorium, & Consu-
Ex iis Prætorius Legatum secum habebat, qui Lusitanis Bæticæ adiacentibus, & ad
m vsq; protensis ius diceret. Consularis, quod reliquum erat Hispaniæ administra-
ugustus enim omnium prouinciarum Romano imperio subditarum administratio-
a diuisit, vt aliæ proconsulares essent, aliæ prætoriæ, aliæ præsidiales. Proconsulares
ui, prætorias populo demandauit, Præsidiales sibi ipse sumpsit, in quas legatos mitte-
ui modo Præsides, modo Cæsaris, vel Augusti legati dicebantur.
Præsides Legatiue Cæsaris, nonnumquam honoris causa consulari potestate auge-
r, vt eiusdem essent auctoritatis, cuius Proconsules. Proconsulum namque dignitas
or, quam Legatorum, Præsidumue erat, quoniam hi ex equestri ordine eligi po-
illi non nisi ex Senatorio, consularium prouincias sortiebantur. Proconsulares et-
Prætoriæ illæ sunt factæ, quæ vel pacatæ iã essent, vel militari præsidio non indigerẽt.
æ vero adhuc rebelles, legionibus, armisque retinendæ viderentur, sibi attribuit
speciosо quidem prætextu gratificandi Senatui, populoque Romano, quasi eis la-
adimeret, re autem vera, vt ipse exercitus, copiasque militares omnes in sua po-
haberet, ne vnquam Senatus, populusue inuasam rempublicam repetere aude-
t scriptum reliquit Dion.
aniæ igitur postea in sex prouincias diuisæ; Bætica, Lusitania, & Calætia consula-
æ, Tarraconensis, Carthaginiensis, Insularis, & Tingitania, quæ trans fretũ His-
st contributa, præsidiales.
dem Lusitania in duas diuisa prouincias, quarum altera, videlicet maior veteris
ciç pars, suum sibi Lusitanię nomen retinuit, altera *Vettonia* dicta est, vt in primo
unde retulimus.
m emersere Comites, eorumque vicarii vsque ex Hadriano, qui Senatum quen-
mesticum in palatio suo habuit qui peregre euntem comitaretur. Cęsaris Comi-
eo nuncupatus, & illi ipsi Senatores Comites Palatini, Donec diuus Constantinus
, vel prouincias illis attributas ad eorum transtulit hęredes. Atque hęc origo est
tis Comitum, Ducumque.
em eum secuti Longobardorum reges Italiam sibi subiectam in *Comitatus* varios,
ucatus diuiserunt. Limitanei quoque duces *Marchiones* nuncupati sunt, quoniam
marcham vulgus appellaret.

Ab Augusto igitur vsq; ad Gothos, nihil quod magnopere ad Lusitaniam pertinea tam deplorato scriptorũ antiquorum interitu ego reperi; nisi Lusitaniam in Romanor acquieuisse dominatu, eorumq; legibus domitam paruisse. Othonem postea Cæsarem isse à Nerone Lusitaniæ præfectum, vt Popæa illius vxore, amoto ex vrbe viro liberius eretur, libro tertio scribit Tacitus. *Vbi*, inquit, *vsq; ad ciuilia arma, non ex priore infamia integre sancteq; egit, procax, otii, & potestatis temperantior.* Eadem fere repetit libro dec septimo.

Suetonius quoq; Tranquillus in Othone. *Sepositus*, inquit, *est per causam legationis in sitaniam.* Iactatum etiam de hac re distichum:

Cur Otho mentitus sit quæritur exul honore,
Vxoris mœchus cœperat esse suæ.

Illum tamen per decem annos moderatione, atque abstinẽtia singulari, prouinciam ministrasse testatur.

Et pro Romanis etiam in Italia militauere Lusitani. Eodem enim libro scribit Tac Lusitanorum cohortes sub Vetellii sacramento fuisse.

Septimæ Lusitanorum cohortis meminit Alciatus in annotationibus in Taciti lib decimum sextum, ex inscriptione marmorea, quę Comi adhuc sit, in memoriam Ca nii Fabati Nouocomensis, C. Cæcilii Plinii prosoceri.

Sorranale vocatur oppidum inter Dertonam, Genuamq; non procul à montib. Il inscriptionem vidi, quam aiebant ex diruto iuxta oppido *Antilia*, seu potius *Attilia* allatam: ea est huiusmodi:

Q. ATTIO. T. F. MAEC. PRISCO AED. II. VIR. QVINQ. FLAM.
AVG. PONTIF. PRÆF. FABR. PRÆF. COH. I. HISPANORVM. ET.
COH. I. MONTANORVM. ET. COH. I. LVSITANOR. TRIB. MIL. LEG.
I. ADIVTIC. DONIS. DONATO. AB IMP. NERVA. CÆSARE AVG.
GERM. BELLO SVEBIC. CORON. AVREA. HASTA. PVRA. VEXILL.
PRÆF. ALÆ. I. AVG. THRACVM. PLEBS. VRBANA.

Hoc est: *Quinto Attio Titi filio Mæcenati Prisco Aedili Duumuiro quinq., Flamini A Pontifici, præfecto Fabrum, præfecto cohortis primæ Hispanorum, & cohortis primæ Mont & cohortis primæ Lusitanorum, tribuno militum legionis primæ adiutricis, donis donato ab Im Nerua Cæsare Augusto Germanico, bello Sueuico corona aurea, hasta pura, vexillo, præfecto a Augustalis Thracum plebs vrbana.*

Vbi illud animaduersione dignum iudicaui, Lusitanos separatim ab Hispanis e tos. Abiere tandem in Romanorum mores Lusitani, & ciuilitatem linguamq; La ut & Turdetani, accepere, vti in libello ad Vasæum pro colonia Pacensi, disputau diendus quidam non sit, qui se operæpretium facturum existimauit, si post disputa illam meam Genesio Sepuluedæ Badiozam Pacem fuisse Augustam asserenti su ret. Nos ad libellũ illum remittimus lectorem, & ad ea, quæ postea inter vrbes co tabimur.

Cæsaribus etiam plerisq; statuas erexere, vt alibi ostendimus. Quin si qua mira oriretur, quæ aut animum pasceret, aut oculos, ad illos protinus mittebãt, vt Tibe cipi Olysiponenses, missa ob id legatione, nunciasse tritonem qua noscitur forma, dam specu canentem concha visum, auditumq; scribit Plinius libro nono cap. 5.

Prouinciam in tres iuridicos conuentus diuisam, Emeritensem, Pacensem, & tanum, sic, vt triangulum ęqualium prope laterum facerent. Et vrbium alias col pellatas, alias municipia, vel ciuium Romanorum, vel antiqui Latii, vel stipendia ctas, ex Plinio in Lusitaniæ descriptione, supra ostendimus, & postea ostendemus quoque in duas non semel diximus.

Erant nihilominus in Lusitania aliquot siue reguli, siue dynastæ, aut toparchæ Romano subditi, qualis pater fuit Encraditis nobilissimæ virginis, & martyris Cæ stæ, & in tota Celtiberia notissimæ: & iam dominantibus Gothis, Castinaldus princeps.

DE GOTHIS.

DE *Gothorum* autem origine ad institutum meum scribere nequaquam perti me nõ conuenientib. inter se, qui de illis scripsere auctorib. Verum quia luc

æ dicenda ſunt, ea res afferet, in ſumma, Getas eos fuiſſe, ac Sarmatas, nonnulloſq;
populos illis finitimos, dixiſſe ſufficiat. Multæ ſiquidem gentes, ſiue ex Schandia,
ricæ Cherſoneſi inſula, ſiue ex vicinia, Gothicum effecere nomen, priſcis ſcripto-
ignoratum, & ſub Getica appellatione confuſum, donec viribus ipſi ſuis emerſere
a vocabuli claritate, quod à duce proprio qui *Gothus* vocabatur, vt aſſerit Vitichin-
axonicorum libro primo, ſortiti ſunt. Niſi malimus à *Guthis* ipſius Scandiæ, iuxta Pto-
um, gentibus eos prius *Guthos* deinde, *Gothos* fuiſſe denominatos. *Gothicæ gentes*, in-
rocopius belli Vandalici libro tertio, *multæ quidem & aliæ prius fuere, quam nunc. Om-
utem maximæ ac potiſsimæ, Gothi, & Vandali. & Veſogothi, & Gepedes, iamdudum, Sar-
& Melanchlæni appellati.* Addamus & nos, *Gothos* in *Oſtrogothos*, & *Veſogothos*, hoc
Orientales, & Occidentales fuiſſe diuiſos. Ita Iornandes in Geticis. A loco Orien-
cti ſunt Oſtrogothi; reſidui vero Veſogothi in parte occidua, & ſæpe alias. Ratio
mptu eſt, Germanicam linguam non ignorantibus. Gothi enim veteris Germaniæ
populi, apud quos, *VVeſt*, Occidens dicitur, & ſi Germanice pronunciandum ſit,
gothi, idem eſt, quod Occidentales Gothi, & contra, *Oſter*, Oriens vocatur. Vnde
us Magnus cum ventorum nomina in ſuam linguam mutaret, ſubſolanum Orienta-
entum *Oſtrenvvindt*, appellauit.

phyrum vero, qui ab occidente ſpirat *VVeſtren.* Sicut adnotauit is, qui vitã eius man-
itteris, vt obiter admoneam, ventorum nomina, quibus hodie nautæ Luſitani vtun-
Carolo fuiſſe impoſita.

er Gothos duæ nobiliſſimæ excellebant familiæ, Amalorū videlicet inter Oſtrogo-
& Baltorum inter Veſogothos.

nandes in Geticis, *Diuiſi*, inquit, *per familias populi Veſogothi, familiæ Balthorum, Oſtro-
æclaris Amalis ſeruiebant.* Et quidem Amali regem Amalam ſuæ ſtirpis, & nominis
em fuiſſe gloriabantur. Balthi vero ab Alarico, qui ob audaciam *Baltha*, id eſt, au-
nter ſuos cognomen acceperat, deriuati ſunt.

erum Veſogothos nobilitarunt, Alaricus, quem dixi, & Vallia, & Theodoricus is
Romanis vna cum Aetio in Catalaunicis campis contra Attilam pugnans victor oc
. Quem ex noſtris quidam *Theodoredum* vocant, Gregorius Turonenſis *Theudo-
*delicet in barbaris his nominibus, vel ſuo more proferendis, vel paulo mollius pro-
is, vel paulo mollius pronunciandis, mutuo non conſentiunt ſcriptores. Oſtrogo-
uos amalorum excellens familia illuſtrabat, illuſtriores reddidit magnus ille Theo-
s Amalus à Zenone Auguſto adoptatus, & quaſi alter Imperator Romæ, & Italiæ
tus. Alanos præterea Gothicum & ipſum genus, eodem Procopio auctore, mi-
ræteream*u*s, quos Maſſagethas fuiſſe, ſcribit Ammianus Marcellinus, libro vige-
tertio. Tametſi cognatæ gentes eæ ſeceſſionibus, ac factionibus inuicem diuiſæ
nter ſe frequenter bella geſſere. Quo factum eſt, vt Alani, Sueui, & Vandali à Go-
inis, & conſanguineis pulſi ſedibus, fœdere inter ſe iuncti, primum in Pannonias,
in Gallias, poſtremo in Hiſpanias immigrarent.

uibus Vandali Bæticã occuparunt, ab ipſis deinde Vandaliam, & Vandaliciam no-
n. Vnde à Veſogothis, qui poſtea inundarant & eorum rege Vallia, Honorio Au-
m fœderato eiecti in Africam ſunt. Alani Emeritam, maioremque Luſitanię par-
Olyſippone, quæ ſemel pecunia ſe redemerat, tenuere. Sueui Callęciam omnem.
qui ad Emeritam conſederant, à Conſtantio prius Comite, deinde Cæſare ab Ho-
clarato, & reſtitutę Placidiæ matrimonio affine facto, cum eiuſdẽ Valliæ, & Ve-
rum auxiliis graui prælio ſuperati, cum in pugna Athacem regem amiſiſſent, pars
dam pacem inclinarunt, pars ad Sueuos, qui Olyſiponem tenebant, confugien-
eorum tutela acquieuere. Omneſque ii metu Romanorum territi, conſilia pacis
s, hæc ab Honorio poſtulabant, vt Oroſius ait: *Tu cum omnibus pacem habe, omni-
ſides accipe. Nos nobiſcum confligimus, nobis perimus, tibi vincimus. Immortalis vero quæſtus
tuæ ſi vtriq; pereamus.* Ita illi tunc. Verũ audita Cõſtantii morte, repudiato petitæ pa-
lio, ad ingeniũ redierunt. Et quidem Alani Emeritã reuerſi, totã ſibi Luſitaniam
bant, Vandalis, qui in Bætica ſuperfuerãt, adhortantibus. Erexerant enim animos
oloſam reuerſo, quã ei Honorius permiſerat, cum nõnullis aliis Auxitanæ prouin-
atibus. Vnde Veſogothia regio ea eſt nuncupata. Hiſpani noſtri, Galliam Gothi-
ere maluerunt. Audaciam quoque auxit inſecuta Honorii mors. Sed cum mi-
odoſius, Valentinianum Placidiæ amitæ ſuæ, & Conſtãtii filium Cæſarem decla-
ontra Alanos, atque Sueuos in Luſitaniam Comitem miſit Sebaſtianũ. Qui ſane
ere Luſitania potitus erat, tyrannide tamen affectata, cum Vandalorum reliquiis

& Vesogothis iniit fœdus. A quibus paulo mox circumuentus,& interfectus est.

Sueui ergo relicta sociis Alanis Lusitania, ad suos qui in Gallæcia erant, cum se co lissent, atque in maius corpus coaluissent, regnum constituere. Quod ab Hermeri Leouigildum Vesogothorum regē,per annos CLXXVII.durauit,vt Isidorus testatur. ualuere autē Vesogothi, & actis altius radicibus, cum in citeriorem Hispaniam,tum in Narbonensem Galliam se extendentes, per annos trecentos, & octoginta, atq; am regnauerunt,quod decus, & gloriam Roderico regnante amiserunt. Ad hunc mo Hispaniæ Scythicis nationibus patuerunt, admiscentibus se semper, in istiusmodi gationibus vicinarum gentium populis, quos tristis cæli, glebęq; infœcundioris tæ cepisset. Vniuersos tamen propter amplitudinem, Gothicū nomen amplectebatur. breuiter, & summatim dicta sint,quæ ad susceptum à nobis opus facere videbantur.

DE VIIS MILITARIBVS.

VIAS militares, atque publicas,faciles,& expeditas, cum in Italia,tum in prouin ficere Romani conabantur. Qua in re præcipuam , & supra reliquos principe giam nauauit operam Traianus,vt etiam annotauit medicus Galenus Methodi libro Vias igitur publicas propter lutum sternebant lapidibus. Lucretius libro primo di

Strataq; iam vulgi, pedibus detrita viarum,
Saxea conspicimus ———

Vnde eas nos Lusitani *stratas regias* appellamus. Sternebant autem alibi impolito que lapide, alibi pro vrbium claritate quadratis saxis, pæne insana profusione, vt m in Narbonensi Gallia me vidisse.

Millia passuum erectæ columnæ distinguebant,cum inscriptionibus eorum,qui cerant, eorumue qui refecerant.

Inde illa formula vulgatissima,primo ab vrbe,ad primum ab vrbe lapidem,& sin

Locis autem vliginosis,ac depressis,addebant terræ aggerem, super quem lapid stam insternerent,eoq; factum, vt aliquando ipsa publica via, ac militaris, agger p diceretur, præcipue à scriptoribus Gallis,qualis Appollinaris est Sidonius,qui in p ptico ad libellum dixit:

Antiquus tibi nec teratur agger,
Cuius per spatium, fatis vetustis
Nomen Cæsareum viret columnis. Et sæpe alias.

Virgilius etiam dixit Æneidos quinto:

Qualis sæpe viæ deprehensus in aggere serpens.

Sed verbi insolentiam mitigauit ac molliuit,quoniam nequaquam simpliciter, sed *in aggere viæ* dixit.

Talium viarum septem in Lusitania, atq; in Bracaris supersunt adhuc, & vna i nia,altera Lusitaniæ prouincia. Verum magna ex parte adgestionibus, stratisq; corruptis,& collapsis milliariorum columnis.

Prima,cuius meminit Antoninus Pius in Itinerario,ab Olysippone ducebat Em Cuius verba apponam aliquanto emendatius quam vulgo circumferuntur.

ITEM AB OLYSIPPONE EMERITA
M. P. CCIIII.

Equabona. M. P. XII.
Ceciliana. M. P. XII.
Salacia. M. P. XII.
Ad Anam flumen. M. P. LX.
Dippone M. P. XII.
Celtobrica. M. P. XII.
Malceca. M. P. XVI.
Ebora. M. P. XLIV.
Euandriana. M. P. XVII.
Emerita. M. P. IX.

Omitto oppidorum nomina,de quibus suo agetur loco. In hoc itinere in præ Pinarium vocant, Illustrissimi ducis Auiariensis, XX. Mil. P. à Cetobriga. à Sa XVI. M. P. Oppidi ruinæ supersunt, & ibi cippus non inelegans.

L. ÆLIO. AVRELIO. COMMODO. IMP. ANTONINI. AVG. PII. F.
P. FILIO. COS. DESIGNATO. P. M.
D. D.

ſt: *Lucio Aelio Aurelio Commodo imperatori Antonini Augusti Pii patris patriæ filio con-natopontifici maximo dedicarunt.*

Salaciam, atq; Eboram, in colle ſuper flumen, cui Riuo Maurino nomen eſt, colu-uc extat ad hunc modum inſcripta.

IMP. CÆS. DIVI SEPTI . . . SEVERI PII ARAB. A-
DIAB. PARTHICI, MAX. BRIT . . . AX. F. DIVI. M. AN-
TON. PII GERM. SARM. NEP. DIVI ANTONINI PII
PRONEP. DIVI HADR . . . . ABNEP. DIVI TRAIANI
PARTHIC. . . . ET DIVI NERV . . . . . ADNEP. M. AVR.
ANTONIN . . . . P. F. AVG. PAR. MAX. BRI . . . . MAX.
PATER MILITVM. TRIB. POT. XX. III. COS. IIII. P. P.
PROC. REST . . . .

ſt: *Imperator Cæſar Diui Septimii Seueri Pii Arabici Adiabenici, Parthici Maximi filius, i Antonini Pii Germanici Sarmatici nepos, Diui Antonini Pii pronepos, Diui Hadriani Diui Traiani Parthici, & Diui Neruæ abnepos, Marcus Aurelius Antoninus Pius felix Parthicus, Maximus Britannicus, Maximus Germanicus, Maximus pater militum, tribu-tate vigeſimum Imperator, tertium conſul, quartum pater patriæ, Proconſul reſtituit.*

odecimum ab vrbe Ebora lapidem, itineris eiuſdem, in prædio, quod vocant Ta-duæ ſunt columnæ, altera omnino corroſas vetuſtate litteras habet, altera cũ hac one manſit integrior.

IMP. CÆS. MAXIMIANO PIO. FELICI. AVG. EBORA.
M. P. XII.

ſt: *Imperatori Cæſari, Maximiano Pio, Felici Auguſto Ebora millia paſſuum duodecim.*

n itinere in veteri ædificio templum eſt Virgini Dei matri ſacrum & magna reli-tum. *Turegiam* locum eum vocant. De quo multa in libello ad Kebedium To-ſcripſi.

enſa marmorea eſt, quam ſepulchro Q. Iulii Maximi Calpurnia Sabina vxor im-m curauit. In quo ſepulchro duo etiam filii eius viarum curatores fuere condi-habet.

D. M. S.
Q. IVL. MAXIMO. C. V. QVÆSTORI. PROVIN. SI-
CILIÆ. TRIB. PLEB. LEG. PROV. NARBONENS.
GALLIÆ PRÆT. DESIG. ANNO XLVIII CALPVR-
NIA. SABINA. MARITO OPTIMO.

Q. IVL. CLARO. C. V. IIII. VIRO VIARVM CV-
RANDARVM ANNO. XXI. Q. IVL. NEPOTIANO. C.
I. IIII. VIRO VIARVM CVRANDARVM. ANNO. XX.
CALP. SABINA. FILIIS.

ſt: *Diis manibus ſacrum Quinto Iulio Maximo, clariſſimo viro, quæſtori prouinciæ Siciliæ, bis, Legato prouinciæ Narbonenſis, Galliæ Prætori deſignato annorum quadraginta octo Cal-pina marito optimo.*

Iulio claro clariſſimo viro, quartum viro viarum curandarum annorum viginti vnus. lio Nepotiano clariſſimo iuueni, quartum viro viarum curandarum annorum viginti Cal-bina filiis.

Stermotienſi, nõ procul à pago Borbacena columnæ duæ ſunt, altera collapſa-ino litteris præter primum & ſecundum verſum.

IMP. CÆS. DIV . . . . . . RI PII FIL . . . .
. . . .

ſt: *Imperatori Cæſari Diui Seueri Pii Filio.*

ſtat cum inſcriptione hac, quæ tamen ægre iam legitur.

IMP. CÆS. DIVI ANTONINI PII MAGNI FIL. DIVI
SEPTIMI SEVERI PII NEPOTI M. AVRELIO ANTO-
NINO P. FEL. AVG. PONT. MAX. TRIB. POT. II.
COS. II. PROC. P. P. FORTISSIMO FELICISSIMO-
QVE PRINCIPI . . . . . ORA. M. P. XXII.

Hoc est: *Imperatori Cæsari diui Antonini Pii Magni filio, Diui Septimii Seueri, Pii ne Marco Aurelio Antonino Pio, felici Augusto Pontifici Maximo, Tribunitia potestate, secun Consuli, secundum Proconsuli, patri patriæ, fortißimo, felicißimoq; principi Ebora millia passuum ginti duo.*

Heluis in ædibus cuiusdam viri nobilis columnæ duæ scriptæ iacent, ex itinere ec latæ, sed litteris tam corruptis, vt vix in quoque versu duæ aut tres appareant. Ex ea vi hil amplius vidi.

Ab vrbe autem Ebora Pacem vsq; Iuliam, etiam apparent stratæ viç vestigia. Colu extant multis in locis, partim adhuc erectæ, partim collapsę, fractæ, & terra opertæ.

Item super Exarramam, Murtariam, & Odiuellam fluuios pontium dirutorum hic iices, illic pilæ, pilarumque bases. Litteræ in columnis intercidere. In vna tantum has diutius considerassem, ægre potui legere:

IMP. CÆS. . . . .

. . . .

. . . VÆ NEP

. . . IANVS HADR. . . . . COS. III

. . . .

Hoc est: *Imperatori Cæsari Neruæ nepoti Traianus Hadrianus Consul tertium.*

Iter quod ab Esuri Pacē Iuliam corruptissimum Antonini itinerarium ponit, ego que aut sex modis intelligere, cum tentassem, nihil fere in tanta deprauatione confe

Quare ita vt apud illū habetur reliqui, si forte aliquando prodeat is libellus minus dose scriptus, aut feliciora nodum explicent ingenia.

ITEM DE ESVRI PACE IVLIA, M. P. CCLVII. Sic:

Balsa M. P. XXIV.
Ossonoba M. P. XVI.
Arani M. P. LX.
Rarapia M. P. XXXV.
Ebora M. P. XLIV.
Serpa M. P. XIII.
Fines M. P. XX.
Arucci M. P. XXV.
Pace Iulia M. P. XXX.

Et statim sequi debet alterum iter per compendium ab Esuri Pacem Iuliam, qu signatum est. Ita enim habet: *Item ab Esuri per compendium, Pace Iulia, mil. pass.* LX *Myrtili mil. pass.* XL. *Pace Iulia mil. pass.* XXXVI.

Magna quoque deprauatione vitiatus numerus est in itinere, quod à Salacia bam describit, habet enim: *A. Salacia, Ossonoba, mil pass.* XVI. Cum sint supra CXV

Eodem itinere in colle sinistrorsum, iuxta semidirutum oppidum Aureolam, quæ olim terminum Eborensem à Pacensi dirimebat. De qua meta in meo ad Ke Toletanum libello, satis multa. Ea autem est huiusmodi.

D. D. N. N.
ÆTERN. IMPP. C. AVRE. VALER. IO. IOVIO. DIOCLETIA-
NO. ET M. AVR. VALERIO. ERCVLEO MAXIMIANO PIIS.
FEL. SEMPER AVGG. TERMINVS INTER PACENS. ET EBO-
RENS. CVRANTE. P. DATIANO V. P. PRÆSIDE. HH. N. M.
Q. EORVM DEVOTISSIMO HEINC PACENSES

Hoc est: *Dominorum nostrorum æternitati imperatoribus Caio Aurelio Valerio* Iouio *no. Et Marco* Aurelio *Valerio Erculeo Maximiano Piis felicibus semper* Augustis, *terminu censes, & Eborenses curante Publio Datiano viro patricio præside Hispaniarum, numini, m eorum deuotissimo. Hinc Pacenses, hinc Eborenses.*

Duplex inde iter Antoninus ponit ab Olysipone Emeritam, sed vtrumque num ruptissimis, oppidisque aut iam non extantibus, aut diuersissime commutatis. Alterum sic:

LIO ITINERE AB OLYSIPPONE EME-
RITAM M. P. CXLV. Sic.

Pratorio. *M. P.* XXXVIII.
eri. *M. P.* XXVII.
usaro. *M. P.* XXVII.
tem Aras. *M. P.* VIII.
Budua. *M. P.* XII.
Plagiaria. *M. P.* VIII.
Emerita. *M. P.* XXX.

rruptos esse numeros hinc apparet. Nam recto isthac itinere ab Olysippone Eme-
, numeramus tres & quinquaginta leucas, eæ conficiunt ducenta duodecim millia
um. Sic:
Olysippone Beneuetum, traiecto ad villam Francam Tago, leucæ octo. Inde Salua-
, quæ an Aritium prętorium sit, alii expendant, leuca vna. Inde Culucci, quod an
cci sit, alii quoq; expendant, & inde tota via suburipontana.
erum per Scallabin, sic:

EM ALIO ITINERE AB OLYSIPPONE
EMERITAM. M. P. CC. XX. Sic.

riga *M. P.* XXX.
s *M. P.* XXXII.
i *M. P.* XXXII.
um *M. P.* XXXII.
Medobriga *M. P.* XXX.
Ad septem Aras *M. P.* XIII.
Plagiaria *M. P.* XX.
Emerita *M. P.* XXX.

us viæ columnæ partim vetustatis iniuria diffractæ, partim Crebris ignibus adustæ
abrasarum litterarum vestigia demonstrant, quas mihi videre contigit. Ita habent:
autem à Scallabi supra Almerinum oppidum, per Alpiarsæ fluuii initia ducebatur.
ubi fragmenta rudia columnarum apparent, ex quibus nihil erat quod scriberem.
cum quatuor collapsas inuenissem in vna earum hæc tantum potui legere:

IMP. CÆS. CAIVS IVL. VER . . . . . . NOB. IMPERATOR. V. TRI-
BVNICIÆ. POTEST. COS. PRO. P. PATRIÆ. . . . . . .
. . . .

est: *Imperator Cæsar Caius, Iulius, Verus nobilis Imperator, quintum Tribunitiæ potestatis*
Proconsul, pater patriæ.
mille passus columnæ tres collapsæ.

IMP. CAES. . . . .
. . . .
. . . .
TRAIANVS. AVG. GER. PONT. MAX. TRIB. POTESTATIS. II. RE-
STITVIT.

X
I

st: *Imperator Cæsar Diuus Traianus Augustus, Germanicus, Pontifex Maximus, tribuni-*
tis secundum restituit vndecim.
da fracta erat, & has tantum litteras habebat in fine:

RESTITVTOR VRBIS. IMP. CAESARI CLAVDIO. TACITO. PIO. F.
INVICTO AVG. PONT. M. TRIB. POTESTATIS. II. COS. PRO.
. . . .

t: *Imperatori Cæsari Claudio Tacito, Pio, felici inuicto, Augusto, Pontifici maximo, tribu-*
tatis, secundum Consuli Proconsuli.
ille passus, tres columnę, duæ collapsæ abrasis vetustate literis, vna erecta, quæ
:

IMP. CÆSARI M CLAVDIO TACITO PIO. F. INVICTO AVG. PONTIF. M. TRIB POTESTATIS. II. COS. P. P.

Hoc est: *Imperatori Cæsari M. Claudio, Tacito Pio Felici inuicto Augusto, Pontifici maximo, tribunitiæ potestatis secundum Consuli, patri patriæ.*

Post mille passus duæ collapsæ in fine vnius hæc tantum legi possunt:

. . . .
. . . . COS.
IIII. PROCOS REFECIT.

Post mille passus, iuxta diuersorium, quod vocant *Mestas*, quatuor sunt columnæ lapsæ, tres corruptas habent inscriptiones: In vna sic legitur:

IMP. CAES. CAIVS IVLIVS VERVS MAXIMINVS PIVS. FELIX. INVICTVS. AVG. PONT. MAX. PATER PATRIAE. TRIBVNICIAE POTESTATIS. TER COS. GERMANICVS MAX. DACICVS MAX. SARMATICVS MAX. ET C. IVLIVS VERVS MAXIMVS NOBILISSI. CAESAR. PRINCEPS IVVENTVTIS. GERMANICVS MAX. DACICVS MAX. SARMATICVS MAX. IMP. CAESARIS. CAI IVLI VERI MAXIMINI. PII. FEL. AVG. GERMANICI. MAX. DACICI. MAX. SARMATI. MAX. FORTISSIMI. CÆSARIS FILIVS. IIII.

Hoc est: Imperator *Cæsar Caius* Iulius *Verus Maximinus Pius, Felix, inuictus*, Augustus, *Pontifex Maximus, pater patriæ, tribunitiæ potestatis, ter Consul, Germanicus Maximus*, *Dacicus Maximus, Sarmaticus Maximus, & Caius* Iulius *verus Maximus nobilißimus Cæsar princeps iuuentutis, Germanicus Maximus, Dacicus Maximus, Sarmaticus Maximus* Imperatoris Cæsaris Caii Iulii *Veri Maximini, Pii Felicis Augusti, Germanici Maximi, Dacici Maximi, Sarmatici Maximi fortissimi Cæsaris filius quatuor.*

FINIS LIBRI TERTII.

L. ANDR. RESENDII
DE
ANTIQVITATIBVS LVSITANIAE
LIBER QVARTVS.

VRBES nunc aggrediar, non minimam intentionis meæ partem, ...rum pleræq; etiam Romanis temporib. prisca nomina amiser... tas nominat Liuius à vetustioribus acceptas, aut nullo nunc ... ægre intellectas, quoniã iis alia Romani postea vocabula im...

Incipiamus ab illa parte Bæticę, quæ modo appendix est ... in qua Oliuentiam Mauranum, Mauram, Serpam, Mortig... Noudarem esse primo libro commemorauimus.

Ac de Oliuentia vrbe nihil quod ad antiquitatem faciat, adhuc habeo, nisi ci... uenti inscriptionem ad me illinc missam.

D M. S.

C. ANTESTIVS CALVVS. C. ANTESTIVS PROCVLVS. H. SS. CORNE... TVLLA. VIRO ET FILIO. DE. S. P. F. C.

ſt: *Diis manibus ſacrum. Caius Anteſtius Caluus, Caius Anteſtius Proculus hic ſiti ſunt. Cor-*
ertulla viro & filio de ſua pecunia fieri curauit.
Maurano æque nihil.

DE MAVRA.

uram inſigne oppidum. Nouum fuiſſe Arucci, ex cippo iſtiuſmodi, quem ibi legi
rſuaſum habeo.

IVLIAE. AGRIPPINAE CAESARIS. AVG. GERMANICI . . . .MA-
TRI. AVG. NOVA CIVITAS ARVCCITANA.

eſt: *Iuliæ Agrippinæ Cæſaris Augusti Germanici matri Auguſtæ noua ciuitas Aruccitana.*
autem Arucci dici puto, quoniam adhuc ſuper eſt Arucci vetus, nomenque reti-
ulgo enim *Arouche* dicitur, proferturque plane Græce vt à Ptolemæo vocatur. Pa-
nen iam frequens eſt Arucci vetus.
ómodant Maurenſes nouo nomini, haud ſcio an fabulam appellem. Fuiſſe Mau-
gulum quendam tractus illius dominum, qui cum de finibus cum altero poten-
llum gereret, atque in prælio cecidiſſet, eiuſque vxorem forma luculenta mulie-
e victor interpellaſſet, additis niſi acquieſceret minis, illam contumaci odio in-
ris poſtulata reſpuiſſe. Cumque Arucci veteri, propter hoſtis vicinitatem diffi-
nigraſſe ad nouam ciuitatem Aruccitanam, vt tutiorem ſitu, ita bonitate vberio-
nagis accommodam. Cumque ab indigenis Maura ex Arucci vulgo appellare-
um eſſe, vt etiam ipſa vrbs Maura exinde nominata ſit.
ritorio quoque oppidi eiuſdem multa antiquitatis ſuperſunt veſtigia. Inter Mau-
que Ficalium ſemidirutum oppidum, ad pagum, quem vocant Vallemuargi, in
qui ruinis, vbi ſacellum Michaeli ſacrum poſteri meliori religione extruxerunt,
r cippos fractos, exeſiſque vetuſtate litteris deformatos inueni. Vnus qui reli-
eger eſt, fideliter à me deſcriptus ita habet:

DIS. MAN
IBVS. AVRIILIAII.M. F. GALLAII. A.NNO. XII.
H. S. E. S. T. T. L.

eſt: *Diis Manibus Aureliæ Marci filiæ Gallæ annorum duodecim, hic ſita eſt, ſit tibi*
is.
quis forte miretur inuſitatam ſcripturæ rationem, AVRELIAII. GALLAII. pro
. I AE *Gallæ*. Sciat in Epigrammatis quoque antiquæ vrbis pagina 149. legi,

M. PONTIVS HIIDISTVS. DAIINI COIVGI BIINII MIIRIINTI
FIICI VIXIT. MIICVM ANNIS TRIBVS.

quod eſſe deberet: *M. Pontius Hediſtus Daeni coniugi bene merenti feci. Vixit mecum*
us. Et annotauit corrector, alibi etiam duo I I pro E poſita ſe inueniſſe.
quoque cippus hic eſt:

D. M. S
VLPIA. M. F. MARCELLA ANNORVM LIII.
H. S. E. T. T. L.

t: *Diis manibus ſacrum. Vlpia Marci filia Marcella annorum quinquaginta trium hic ſita*
erra leuis.
um Callæcum inter Ficalium, & Arucci vetus in fano S. Mametis cippus:

D. M. S.
VIBIA. CRISPIA . . . . RVFINI. ARABRICENSIS ANNOR. LXVII.
H. S. E. S. T. T. L.

t: *Diis Manibus ſacrum. Vibia Criſpia Rufini Arabricenſis, annorum ſexaginta ſeptem,*
ſit tibi terra leuis.

Insigne quoque oppidum Serda non multum mihi negotii exhibuit. Nomen enim illæsum vsq; ex antiquo retinet, vt apud Antonium in itinerario est, & in cippo iuxta oppidum reperto:

D. M. S.

FABIA. PRISCA SERPENSIS. C. R. ANN. XX. H. S. E. S.T.T. L. C. GEMINIVS. PRIS CVS. PATER. ET FABIA CADILLA MATER. POSVERVNT.

Hoc est: *Diis manibus sacrum: Fabia Prisca Serpensis ciuis Romana annorum viginti, hic sita est, sit tibi terra, leuis, Caius Geminius Priscus pater, & Fabia Cadilla mater posuerunt.*

LVSITANIAE ALGARBIVM.

TRansgrediamur nunc Anam, & Lusitaniæ vrbes, de quibus, vel indubitato constabit, vel certe probabili coniectura antiquitatum studiosis explicemus. *At Lusitania,* inquit Pomponius, *qua mare Atlanticum spectat, primum ingenti impetu in altum abit, deinde resistit, ac se magis etiam, quam Bætica abducit. Qua prominet bis in semet recepto mari, in tria promontoria dispergitur, Anæ proximum quia lata sede procurrens, paulatim se ac sua latera fastigiat, Cuneus ager dicitur, sequens Sacrum vocant Magnum, quod vlterius est.*

Aduertant lectores promõtoria hic non vocari ipsa tantũ terræ acumina, quæ maxime prominent, sed totos late etiam tractus, qui tandem acumine in mare desinunt. Ita Liuius decadis tertię libro primo: *prægressus signa Hannibal in promontorio quodam.* patet hoc ex Pomponii descriptione. *Quia lata sede procurrens paulatim se ac sua latera fastigiat, Cuneus dicitur,* videlicet ad similitudinem cunei, quo ligna scinduntur: Græci *Sphina* vocant promontorium hoc, Latini *Cuneum*. Nostra ætas sanctæ Mariæ caput appellat, sicut sequens, quod Sacrum dicebatur sancti Vincentii caput vulgo dicitur. Prisci tamen nominis vestigium ibi in oppido Sacris adhuc perseuerat. Promontorium vtrumq; Strabo Celticos, ac Lusitanorum plerosque habitare dixit. Ptolemæus etiam Turdetanos ad... sicut latius à nobis pro Pacensi colonia disputatum est. Nos Algarbii regnum voc... Mauris, cum id tenuere indito vocabulo. In cuneo vero hoc, Myrtilis, Ossonobæ, Balsę oppidorum meminit Pomponius.

DE MYRTILI.

MYrtilis, quam Mertolam appellamus, Anæ fluuio est imposita, multis antiquitatis monumentis plena, cippis; columnis, statuis, quibus tam Gothi, quam Mauri ad reficiendos muros pro cæmentis abutebãtur, vt erant, & hi, & illi ingenio plane b... Octo, vel decem statuas annis ab hinc aliquot terra effossas Myrtilenses homines i... lere permiserunt affabre insculptas, sed sine capitibus. Arbitrantur capita fuisse insititia, atque ideo à corporibus in alium vsum euulsa.

Abest à pace Iulia iustis XXXVI. passuum millibus hoc est, nostratibus nouem... quod Antoninus in itinerario dixit. Myrtilin Plinius, sicut & Eboram, & Salaciam... ris Latii municipium fuisse scriptum reliquit, Ptolemæus Iuliæ cognomen illi trib...

DE BALSA.

OLim vocatam *Balsam* eam esse coniicimus, quæ nostro tempore *Tauilla* no... maxima Algarbii ciuitas. Eius præter Pomponium, meminere Plinius, Pto... & in itinerario Antoninus,

DE OSSONOBA

OSsonoba vero diruta pæne est, cuius priscæ nobilitatis nonnulla adhuc ext... gia, passimque per viciniam, præcipue in muris Phari propinquæ ciuitatis,... littoralis. Hæc vrbs sedes fuit Episcopalis, vt liquet ex conciliis, in quibus Osso... Episcopus subscripsit. Nomen Maurorum temporibus paululum inuersum est. R... rus Exubonam eam vocat, ingenito linguæ Punicę vitio. Cuius de ea testimo... verbum sed ad sensum istiusmodi est;

cubana solo fertili, ac frumentario sita est, plano, & fructiferis arboribus consito. Habet etiam pi- & montes ad alenda pecora maxime accommodatos, hortos quoq; irriguos multos, quoniam fon- ac fluentis abundat; electrum producit optimum; mari vicina est, vbi aliquot sunt insulæ paruæ, s, ac nauiculis ad vsum, & inuectiones opportunæ. Ciuitas inter eadem magnitudine pares de ribus totius est orbis. Sub iure, ac dominio suo habet oppida nonnulla, è quibus Siluis est sita super ium, quod à mari egressum paruo fluuio commiscetur. Hactenus ille. Fortunæ viciſſitudi- cta, Siluis pontificio exornata est, Oſſonoba vero in vicum redacta de cuius quoque s, proxima Pharus nobilitatur, & crescit. Nec ipsum nomen iniuriæ non patuit. ex noba in Exubanam transiit, & cum iam prope non sit, *Estoi* nuncupatur. Phari in mu- er propugnaculum nouum, & alterum à Roderico Barreto extructum, cippus est;

IMP. CAES. P. LICINIO VALERIANO. P. F. AVG. PONT.
MAX. P. P. TR. POT. III. COS. RESP. OSSON. EX DE-
CRETO ORD. DEVOT. . . . . NVMINI MAIESTAT. IS.
EIVS. D. D.

c est: *Imperatori Cæsari Publio Licinio Pio. Felici, Augusto, Pontifici maximo, patri patriæ tri- potestate tertium Consuli, Respublica Oſſonobensis ex decreto ordinis deuotiſſima numini ma- eius dedicauit.*

In quadam turri ex parte maris cippus:

D. M. S.
CATVRISAE. PRIMAE CONIVGI PIISSIMAE QVAE. VIXIT.
ANN. XXV. M. VIII. L. CALP. THEODORVS. MARIT.

c est: *Diis manibus sacrum. Caturisæ piiſſimæ, quæ vixit annos viginti quinq;, menses octo, Calpurnius Theodorus maritus.*

Inter Pharum, & Tauillam in turri, quam vocant marini cippus:

D. M. S.
C. ANNIVS ROMVLVS ANNORVM XXVIII.
H. S. E. S. T. T. L.

c est: *Diis Manibus sacrum. Caius Annius Romulus annorum viginti octo hic situs est, sit ti- leuis.*

Phari ad portam maris, cippus:

M. CORNELIVS ERIDIMVS. C. IVNIVS. RECEPTVS. OB HO-
NOREM. IIIIII. VIR. D. S. P.
D. D.

est: *Marcus Cornelius Eridimus, Caius Iunius receptus ob honorem Seuiratus de sua pecu- carunt.*

itur promontorium Sacrum, ita vocatum propter Herculis templum, & quia reli- gen s erat, locum nocturnis inambulare temporibus, quod eum tunc ab diis poſſi- ularentur, vt initio tertii libri Strabo scriptum reliquit.

nontorium ipsum duobus cornibus in altum se præcipitat, effecto inter vtrumque sinu, cuius est ambitus quinque fere millium. In sinistro cornu Sacris oppidum d adhuc promontorii nomen refert. In dextro nobile sancti Martyris, ac Leuitæ ti templum, cuius corpus, quonam pacto ex Valentia delatum eo sit, tyrannidem te in Sanctorum reliquias Abderramene, cum in meo de eodem Sancto poemate, ibello ad Kebedium Toletanum, late explicaui. Veteres Geographi, vrbium hu- ractus, nequaquam mentionem faciunt. Vnus Pomponius, vtpote Bæticus, & non longo interuallo diſſitus, Lacobrigæ, ac portus Hannibalis maritimarum ciuitatum meminit: *In sacro*, inquit, *Lacobriga, & portus Hannibalis.*

DE LACOBRIGA.

Lacobrigam mutilato, atque nonnihil deflexo nomine *Lagos* appellat vulgus, nobi mum nostro æuo, frequensque oppidum ac nuper à Sebastiano Rege in ciuitatis lum, & honorem euectum, sicut & Pharo ab Ioanne tertio Sebastiani auo.

Legi ante multos iam annos in Agelariis Baptistę Mantuani, qui me puero per o um ora volitabat, magnum de Lacobriga testimonium.

Dicitur Ardiburi posuisse Lacobriga septem
Victori toties statuas totiesq́; per illum
Eruta Vandalicis bello insurgente procellis.

Quod nescio vnde fuerit mutuatus, cuius poetæ, quoniam multum iam fama re cetera, quæ ad Lacobrigam attinent, videre poterunt, si velint, quorum in manus is deuenerit.

DE PORTV HANNIBALIS.

De portu Hannibalis dubitanti, duo se ostia obiiciebant; alterum ad Villam n cognomine Portimanam, eius fluuii, qui vrbem Siluin, ad quam Ossonoben tificium translatum est, præterfluens in mare delabitur. Alterum ad Alborem opp non obscurum, vtrumque in sinu magnarum, multarumque nauium capaci. Se rum interius per ostia ingressus, non nisi æstu accedente fiat. Facilior Villa nouanu cursu, paulo Alboritanus difficilior, propter flexus varios & in modum Syrtis obl tes ostium arenas. Verum vbi penetrarint pandente se æstuario, commodissima nauigiorum. Parua insula intus est situ editior, in summo plana in qua olim oppidu Supersunt vndique muri à fundamentis vsque ad mediam altitudinem cæmentiti perioribus formacei Punico opere. Summa planities, ruderibus, parietinis, fract tegulisque tota plena, ędificiorum monstrat ruinas. Hoc nimia Vetustate extinc borem nostri maiores ibi iuxta intima æstuarii ora construxerunt. Hunc fuisse H lis vocatum Portum potius arbitramur, quam Villamnouam, oppidum reuera propter loci situm, vnde defendi naues egregie poterant, & aditu arceri hostes, peritissimo bellicæ rei duce conueniebat prouideri. Quando autem oppidum h nibal condiderit, pro comperto ego asserere nequaquam audeo. In Lusitania fuis nibalem, tertio volumine ostensum à me est.

Potuit quoque ex Gadibus, cum vota Herculi exsoluisset, nouisque se obligass primo tertiæ decadis libro scribit Liuius, ad promontorium hoc Hannibalem a propter dicatum Herculi templum, & dissipatam de diis locum tenentibus faman Strabone referēte paulo ante narrauimus, maxime inuitante maritima tractus illi nitate, & ad res gerendas opportunitate.

DE MEDOBRIGA.

A Sacro promontorio vsque ad Callipodis fluuii egressum, hoc est ad sinum S sem, multa sane sunt oppida, neque contemnenda, sed quorum mentionen non fecerunt. Plinius Merobrigæ meminit, ac mirum est Cetobrigam omisisse i sitam, cum Salaciam multo interius locatam non prætererit neque Merobrigan millibus passuum ab littore separatam. Verba illius sunt: *Oppida memorabilia à T Olysippo, equarum è Fauonio vento conceptu nobile, Salacia cognominata vrbs imperator briga promontorium sacrum, & alterum Cuneus.*

Interiit autem Merobriga, in cuius locum successit iuxta oppidum S. Iacobu mine Cacem oppidum in excelso colle positum. De quo postea. Muri cum tur bi integri; alibi vero semidiruti, aquæductus, pons in intermedia valle, & quad de perennis fons, antiquæ me ciuitatis admonuerunt.

Habeo etiam ex ære Cyprio Vulcani paruum simulacrum ibi repertum, & e neum candelabrum. Templum ibi est sancto Blasio dicatum, & super aram lap

Mensa cum hac inscriptione:

G. CONCILICO. FVSCO PATRI EX TEST. COCILICI A PASTOS

Hoc est: *Gaio Cocilio Fusco patri ex testamento Cocilicia Pastos.*

In

In semicollapsa turri cippus.

C. NVMISIO. C. F. FVSCO. VI. VIRO. SEN. TATE
NIA. Q. F. FVLVIANILLA VCSOR PERMITTENTE.
ORD. MEROBRIG.

oc est: *Caio Numisio Caii filio Fusco, sextum viro Sentatinia Quinti filia, Fuluianilla vxor tente ordine Mirobrigensi.*

SANCTVS IACOBVS DE CACEM.

x i successisse Merobrigæ oppidum sanctum Iacobum in excellenti colle, qui maris rospectum aperit, nec à Merobriga distat ducentis integris passibus. co dominabatur Cacem tyrannus Maurus, cum à Christianis receptum oppidum Causam nomini dedit Apostoli Iacobi marmorea sub terra effigies, eo loci re- quæ nunc quoque religiose ibi colitur. Factumque est nomen à Sancti effi- ognomen autem à regulo, sub cuius fuerat potestate. Expugnationem refe- ppidani ad heroidem Batazam, cuius quia semisepulta fama est, non ab re fue- ræ pauxillum impendere. Viam nobis aperuerit Hieronymus Zurita Cæsaraugu- , vir doctus, & historię diligens scriptor. Sed quia Ioannem Batazen cum Ioanne eno, quem Caloiannem quidam appellant, Manuelis Comneni patre, confundere ex Nicæta Choniate Gręco auctore, qui ea tempestate fuit, & ex Baptista Egna- ipsam petamus.

cię imperator Alexius Angelus cum duas haberet filias adulescentulas ac viduas, & dulescentiam & formam, vt ait Nicęta, secundas nuptias desiderare videret, Ire- exio Palæologo, Annam Theodoro Lascari, adulescenti animoso & bellicosissi- pondit, dotisque nomine, inquit Egnatius, imperii titulos genero tribuit. Et qui- scaris, depulso & profligato Manuele Maurozome rubro calceo induto, ab om- rientalibus vrbibus imperator consalutatus est, vt testatur Nicæta. Ceterum ex nascula illi proles nulla fuit, femina tantum Irene. c Ioanni Diplobatazio in matrimonium iunxit, imperiumque illi per manus tra- a Egnatius. Sed quem Ioannem Diplobatazium ipse vocat, Ioannem Batazem ap- alii, & quidem Græci, inter quos Nicephorus Callistus, & Batazem tam Zona- n Nicæta sæpe nominant. Ioannes itaque Batazes filium Theodorum Lascarem m successorem reliquit. Qui moriens Ioannem filium, & filiam Lascaram Mi- alæologo tutorio nomine commendauit. Verum Palæologus, interfecto puero, mum scelus, sibi imperium vendicauit.

eamus modo ad Zuritam in Aragonicis libro quinto capite vltimo. Lascara puel- , ne & ipsa in tyranni sæuitiam incurreret, Ligurum mercatorũ auxilio Genuam Nupsitque in Liguria Wilelmo comiti, Entemelii, vel, vt vulgo dicitur, Vigin- peperitque ex eo filium Ioannem Lascarem, & tres filias. Mortuo marito, filium eliquit, qui patri in Entemelii ditione successit. Ipsa filias secum ducens, ad Pe- agoniæ regem, cuius ingens erat fama, se contulit, si forte dignaretur auxilium d recuperandum paternum imperium sibi per tyrannidem ereptum. Suscepit il- nobilis honorificentissime, & in Valentiæ regno retinuit. Filiarumque maximam ex Græcia cognominatã, vxorẽ dedit Petro Baroni Aierbæ, regis Iacobi nepoti. ndam Beatricẽ ex Græcia vocatam prætermitto huic operi non necessariam, Ba- que ex Græcia, in matrimonio non diu fuit, peperitque filiam, cui sui nomen . Hanc Iolanthæ matertera, vbi per ætatem licuit, nuptui collocandam curauit. a cum Isabella Petri regis filia nupsisset Dionysio Lusitaniæ rgi Bataza iam vidua, norum, & vitę probitatem, vna etiam venit, fuitque in Lusitania, quo ad Con- ipsius Dionysii, & Isabellę filiam, Ferdinandus Castellæ duxit in matrimonium. oque Bataza spectatæ virtutis matrona, nouam nuptam comitata est, tamquam rix eius adolescentię. Quæ cum partu edidisset Alfonsum postea regem, non diu marito, regis filii cum Bataza nutricationem sedulo curabat. Sed subducto à ma- a infante auiæ consilio, quæ ad suam potestatem transferre illum maluit, Regi- & recenti viduitate mœsta, & præcipue nutriendi filii solatio destituta, insuper miliæ impar, quod peranguste admodumq; tenuiter, nec pro regia dignitate, sum- editaretur. ex dolore morbũ incurrit, decessitq; in oppido sancto Facũdo. Et cũ lex, mundusq; muliebris ad satisfaciendũ alumnis minime sufficeret, testamẽto à

Dionysio patre, atq; Isabella matre petiit, vt quod illi deerat, ipsi supplerent. Bataza au
cum se inuidiosam ex preterita potentia indies persentiret, re cùm suis communicata
uem adornari præcepit, beneq; tam ex suis copiis, quam sororum auxilio instructam
scendens per mediterraneum mare exiit, ac circumitis Gadibus,& sacro promontor
flexum, vbi oppidum Sinis est, extensionem fecit. Conuenerunt ad illam Christiani
ti, & ex sacra spathophorum militia equites non pauci, qui vicina loca tenebant, atq
non spernendas copias aucti, Cacem regulum oppido exuerunt. Extructoq; templ
taza bonam ligni sanctæ crucis partem, quam à Lascara matre Constãtinopoli delata
ceperat, in quadam templi pila conclusit. Quę diu ignorata latuit, donec miracu
prodita. Ob hoc solenne ibi est, dominicis, ac celebrioribus diebus, cum post sacrif
uangelium populum sacerdos alloquitur, etiam adhortari, vt precentur Deum pro I
Lascara, Græciæ Imperatoris nepte. Relicto in potestate Christianorum oppido, v
bilis matrona Conimbricam se contulit, adhuc illa tempestate vrbem regiam. V bi fa
tes opesque suas iis, qui sibi inseruierant, distribuens, pauperum nequaquam imm
Ecclesiam cathedralem donariis multis ac prædiis locupletauit. Sepulta ibi est i
deo, nec operoso monumento, inscriptione simplici.

HEIC SITA EST BATAZA IMPERATORIS GRAECIAE
NEPTIS.

DE CETOBRIGA.

CEtobriga, quæ Ptolemæo *Cetobrix* appellatur in ora & ostio sinus Salaciensis qu
stetit, vrbis tenue vestigium modo est, arenis obrutæ, nisi qua irrumpentis ma
lentia, sub aqua nonnunquam, nonnunquam vero à tumulo in tumulum in arenas
tib. ventis, detegũtur ædificia. Causa nominis à Cetis, & Briga orta est. Briga siquid
Hispanorũ lingua vrbẽ significat, vt Arabriga, Conimbrica, Cetobriga, Lacobriga,
alię. Prima vero cõpositi nominis pars, à Cetis est facta. Cete magnos pisces, vt thy
missis marinis belluis significare, & qui pisces eos saliunt, cõdiunt, ac vẽdunt, cet
pellari notum est; lacus autẽ in quib. saliuntur cetariæ & cetaria dicuntur, vnde H

Plures adnabunt thunni, & cetaria crescent.

Quoniam vero in vrbe hac, de qua nobis sermo est, celebris erat piscatio, & sal
um piscium, sicut etiam nunc Cecimbrigæ, quod oppidum è regione est in ext
Barbarii promontorii littore, Cetobriga vocata ciuitas est. Durant adhuc in Cet
si littore ipsa cetaria, signino opere antiquitus fabricata. In medio obrutæ arenis
fanum peruetus est, quod instauratum virgini Christi matri sacrauit Christian
Ad cuius ingressum, supra portam, arietis caput visitur contortis cornibus, factum
more, & quidem elegantissime. Neq; dissentaneum est fanum id, atq; simulacr
Ammonis olim fuisse, contra frequentes arenarum turbines, ab ethnicis ibi cult
quoque marmorea stolata illinc Neocetobrigam delata est, absque tamen capit
ptio quoque hæc in quadrato iaspidis albi lapide, in parthenone virginum sancti
ci institutum profitentium Neocetobrigæ extat.

L. IVLIVS. L ET. T. LIB. VALENS. ANNOR. XXV.
H. S. E. S. T. T. L.
COPIRVS. FRATRI.

Hoc est: *Lucius Iulius Lucii & Titi libertus, Valens annorum viginti quinq. Hic s*
tibi terra leuis Copirus fratri.

Antiquitus Cetobriga ab Occidente Eborensem Episcopatum terminabat, I
optimi regis diuisione, qui finium cathedralium ecclesiarum terminatione Epi
lites voluit dirimere. *Episcopatus*, inquit ille, *Eborensis habeat à Cetobriga vsq. ad P*
Rutella vsque Paratam. Nostris quoque temporibus, Eborensis diœcesis finis,
vetus est. Corrumpi cœpit nomen in Cetobram, quam postea, multo corrup
ineruditum Troiam fecit.

DE NEOCETOBRIGA.

POST dirutam Cetobrigam, mutata colonia est, ad alteram sinus oram S

versus, ab hinc anno. circiter quadringentos quinquaginta, conuenientibus eo loci
toribus, tantaq; & ibi & Cecimbrigæ, sitæ, vti dixi, in extimo fere Barbarii promon-
litore, nobilium piscium captura est, cum mare piscosissimum sit, vt etiam ex intima
ania plenis viis confluant mercatores. Accedit ingens candidissimi salis copia, propter
rum toto sinu multitudinem. Cuius gratia, externarum quoque nauium magnus
er numerus aut exit, aut ingreditur. Commercio itaque tam inuectionum factum
ne oppidum est, opulentissimumque adeo vt magnarum vrbium nequaquam inui-
claritati. Vocata quoque Cetobriga posterior hæc colonia est, retento prisco nomi-
t vulgo Cetobra. Indies autem vergente corruptione, Cetobala. Florianus Cam-
s in commentitiis suis originibus, à Cetobala corrupto nomine, cœtum Tubalis con-
, originemque oppidi vsque à Tubala fabulatur. Ego Neocetobrigam soleo nomi-
istinctionis gratia, liberum cuique est alterutro vti, siue enim Cetobrigam, siue Neo-
rigam dixerit, erudite loquetur.

DE PACE IVLIA SIVE AVGVSTA.

ta ora est, ab exitu Anæ vsque ad Salaciensem sinum. Quem prius quam trans-
rediamur, redire ad continentem oportet, per ciuitates, non quidem omnes. Neq;
omnes recensere propositum mihi est, sed eas, quæ vel à veteribus auctoribus nomi-
unt, vel quæ inscriptionum vetustarum beneficio, aut maxime insigni quopiam fa-
mina sibi suo merito prodiderunt. Idque semel hoc loco præfatum esse me, candi-
ores meminerint. Ceterum Pacem Iuliam, siue Augustã descripturus modo eram,
s superque id fecissem, in bene longa ad Vasæum epistola, pro Pacensi colonia & in
ad Franciscum Nonium, & aliis non paucis scriptorum meorum locis. Siquidem
i eam esse, quæ vulgo Bexa dicatur, corrupto à Mauris nomine, sitam vero in Celti-
itaniæ populis, iuxta Strabonem, vel in confinio Celticorum, Turdetanorumq; iu-
lemæum Coloniam fuisse, & secundum Lusitaniæ conuentum, & quo pacto ab ea
catus dignitas translata Badiosam sit, prolixe etiam exposui. Ante vniuersalem Hi-
cladem, floruit in hac vrbe Apringius Episcopus scriptor eruditus, cuius in Apoca-
nterpretationem veteribus omnibus præfert Isidorus. Floruit etiã Isidorus Pacen-
nominatus, cuius opuscula horrido parumq; culto sermone, eaq; imperfecta, & mẽ-
icosissimis scatentia circumferuntur. Floruere quoq; iuuenis Sisenandus martyrio
bæ coronatus, & Tyberinus presbyter. Extant ibi complura Romanorum monu-
ex quibus aliquot adscribam, quæ per muros ipsius ciuitatis dispersa visuntur.
portam Maurensem, versus nouam.

C. IVLIVS. C. F. . . . . . II VIR BIS PRA . . . VTRIQVE.
SEN. . . . . .
. . . .

est: *Caius Iulius Caii filius, Duumuir.*

Postea fragmentum in muro:

EQVIT. PRAEF. FABRVM.

est: *Equiti præfecto fabrum.*

Cippus semifractus:

M. AVRELIO. C. F. GAL. II VIR. FLAMINI CAESARIS. AVG.
PRAEFEC. FABR.
D. D.

st: *Marco Aurelio Caii filio Galerio Duumuiro Flamini Tiberii Cæsaris Augusti præfecto
ecreto Decurionum, vel dedicarunt.*

Ad Portam Myrtilensem:

Q. PETITIO. T. F.
RVFO. MATER. FILIO.

Hoc est: *Quinto Petitio Titi filio Rufo mater filio.*

Fragmentum, vltra portam Maurensem, littera bessali. Desiderantur lapides in vtroque capite:

CVRIAE. PONT FLAM. PACIS IVLIAEVE. FLAMI. . . . .

Hoc est: *Curiæ Pontifices, Flamines Pacis Iuliæ.*

Extra Muros.

D. M. S.
HEL. AERIANVS. ANNORVM XII
H. S. E. S. T. T. L.

Hoc est: *Diis Manibus sacrum Helius AErianus annorum duodecim, hic situs est, sit tibi terra leuis.*

In quodam horto:

C. IVLIO L. F. GAL. AVITO FRATRIVS. SABINVS.

Hoc est: *Caio Iulio Lucii filio Galeria auito fratri Sabinus.*

In gradibus summi templi:

. . . .
. . . PAX. IVLI. . . . .
. . . Q. PETRON. . . .
. . . .

Hoc est: *Pax Iulia Quinto Petronio.*

Ad Sanctum Saluatorem:

D. M. S.
IVL. PATERNA. ANN. XV. IVLIA TERSPICORE LIBERTÆ OBSEQVENTISSIMÆ
H. S. E. S. T. T. L.
. . . .

Hoc est: *Diis Manibus sacrum. Iulia Paterna, annorum quindecim Iulia Terpsicore liber[tæ ob]sequentissimæ, hic sita est. Sit tibi terra leuis.* Errore sculptoris positum est *Terspicore* p[ro Ter]*psicore*, sed ego mutare nolui.

In foro Cippus:

L. ÆLIO AVRELIO COMMODO IMP. CÆS. ÆLI. HADRIANI
ANTONINI. AVG. PII P. P. FILIO COL. PAX. IVLIA
D D.
Q. PETRONIO MATERNO C. IVLIO IVLIANO II VIR.

Hoc est: *Lucio Aelio Aurelio Commodo Imperatoris, Cæsaris Aelii, Adriani, Antonini [Augu]sti, Pii Patris patriæ filio Colonia Pax Iulia dedicauit. Quinto Petronio Materno, Caio Iuli[o Iuliano] Duumuiris.*

In cochlea summi templi:

A * ω
SEVERVS PRESBIT. FAMVLVS CHRISTI VIXIT ANN. LV REQVIEVIT I N. PACE DOMINI XI. KAL. NOVEMBRIS. ERA DCXXII.

Hoc est: Al*pha, & omega. Seuerus presbyter famulus Christi vixit annos quinquagin[ta quinque] requieuit in pace Domini vndecimo Kalendas Nouembris era sexcentesima vigesima secund[a].*

quattuor mil. pass. ab vrbe. Represam prædium vocant.

D. M. S.
MERCATOR. ANN. XXXII. VXOR MARITO MERENTI POSV
IT. H. S. E, S. T. T. L.

est: *Diis manibus sacrum. Mercator annorum triginta duorum vxor marito merenti posuit.* *st, sit tibi terra leuis.*

a vrbe fragmenta alia, sed minutiora Caput imaginis Vespasiani, taurorum capi-
, aquæductus alicubi sub terra integer, alibi confractus, murorum portæ tres ad-
nana architectura.
tus marmoreus lapis duorum cubitorum, in quo erant vir & puella equestri cur-
tes, mirabili elegantia.

DE ORICHIENSI AGRO.

hiensis ager, Turdetanis ac Celticis iunctus, regionem paruam efficit, octo vel
ummum decem oppidorum præter vicos ignobiles. Nomen accepit ab Orichio
nobiliori oppido, & quia cāpestris ager est, frumentarius, ac pascuus, vulgo cam-
hiensis nominatur.
iget eius meminisse, propter regni nostri illic cœptam originem. Quam vt pau-
epetam, ab æquis lectoribus condonari mihi postulo.
us Alfonsus Hispaniæ rex qui Toletum expugnauit, & Imperator est appellatus.
s vxoribu tres filias habuit, Eluiriam, Therasiam, atque Orracam. Et quidem
ac Therasiam, Rodericus Toletanus, parum Lusitanis æquus, quique illi adhæ-
concubina Simena Munione natas, vt aiunt. Verum apud me chronicon Hisp-
tusta lingua habeo, factum septuaginta annos ante Rodericum, in quo eadem
ninime concubina, sed iusta vxor & Regina diserte perhibetur. De qua re ad Io-
arrum scripsi, & quidem prolixe.
fonsum igitur imperatorem, in asserenda Hispania laborantem, conueniebant
i, militiam suam Christiano deuouentes. Inter quos emicuere Raimundus co-
i Aegidii, & Henricus Lotharingiæ comes, ex Germana Raimundi natus, quem
riæ regi, cui nupta erat, secundo edidit partu. Hos vt talium necessitudine ar-
unire. Alfonsus filiarum connubiis sibi deuinciendos existimauit. Eluiram igi-
i sancti Aegidii, Therasiam Henrico Lotharingiæ comiti, Orracam vero trium,
ibunt, maximam, vt aliis autem placet, minimam, atque post Simenam defun-
Constantia vxore natam, Raimundo comiti siue Burgundiæ, siue Tolosæ (neq;
er ipsos Hispanicarum rerum scriptores satis conuenit) in matrimonium dedit.
nos opinionibus prætermissis, de Henrico tantū loquamur, cui valde dilectam
asiam tradidit. Atque vt nexu deuinctiore virum maximum quasi ad manum ha-
llæciæ partem Bracaros, à Minio vsque ad Durium totumque id, quod recentio-
ulo *Portugallæ* tunc dicebatur, à Durio vsque ad Lusitaniæ vrbem Conimbricam
nine assignauit, liberumq; ei reliquit, vt de Saracenis Lusitaniam armis recupe-
q; dominio, & ditioni adderet. Is ex Therasia coniuge, quę semper regina appel-
lium genuit Alfonsum Henricum qui patri successit in principatu, & vbi per æ-
it, bella gessit quamplurima, vrbes multas expugnauit, Saracenorum potenti-
Quare commotus Ismarius, magnæ partis Africæ, Bæticæque rex, conuoca-
or aliis regibus, tam ex Africa, quam ex tota vlteriore Hispania tantas congrega-
, vt millia quadringenta exercitus superaret. His confisus in Alfonsum propera-
s itineribus, sed animo ad vindictam concitatissimo. Nec ille segnitur processit
In agro igitur Orichiensi paulo infra Castrū viride oppidum, non procul à con-
obris, & Tergis fluuiorum, in mutuum conspectum venientes, castra posue-
dit tumulum Alfonsus, vbi vetus sacellum erat, in quo senex quidam prouectæ
miticam vitam agebat, inter Mauros, & ob paupertatem, & ob vitæ sancti-
, nullius iniuria lacessitus. Ismarii copiæ prope infinitæ vndequaque cam-
bant, iamque agmina circumclusa spe deuorabant. Non videbatur mili-
tris sani esse consilii, cum tanta multitudine confligere. Vnus enim quis-
centum hostes aduersum se in prælio erat habiturus. Sed militum animos

oratione spei ac fiduciæ plena princeps confirmauit; dimissosq; curare corpora iube crastinum diem, qui Iacobo Apostolo Hispaniarum patrono sacer erat, lætos expec Cum aduesperauisset, Anachorita ille ad Alfonsum venit, atq; oraculi denunciatione, ti esse animo admonet, vt qua noctis hora tintinabuli, quod in sacello erat, sonum aud tentorium egrederetur, apparitururum illi Christum in aere Cruci subfixum. Lætus ta ptato, tamq; insperato nũtio Alfonsus, totius noctis puigilio promissum expectabat. P itaq; ante lucem diluculo, ad tintinabuli sonum prætorium egressus, suspexit in aere C fixum Dominum. Cuius visi voluptate propemodum extra mentem adsorptus, ita rans dicebat: Ecquid Seruator mundi, tune mihi, tune appares? Quid eo opus est, in t denti, & te summa pietate colenti? Perfidis his, tuis atq; ideo meis hostibus, tuæ diui tis ignaris, potius apparere digneris, vt Crucis tuæ mysterium intelligant, ac desina sanire.

Hæc atq; alia his similia, cum ex mentis quasi abstractione pro sequeretur, Christi quentis, & victoriam pollicentis voce iucundissime affectus, in cælum recepta diui specie, arma postulat, armari milites, acies ordinari, & canoro tubarum concentu in signum dari. Quem ex procerib. quidam exercitus nomine adeuntes, postulant, in fortissime Imperator, milites tui, vt regem te salutari permittas. Quibus ille: Ego fid commilitones, honorificum satis inter vos nomen titulumq; Principis sortitus sum, non ambio. Neq; si maxime expeterem, vel poscentib. vobis morem gerere vellẽ, ic pus, aut locus patiuntur. Sed operam dabo, vt vos ducis vestri nõ pœniteat, vos date, lites dux non desiderem. Contra illi, & quæ postulas pollicemur, & nobis nõ deerim pro rege pugnabimus ardentius, vincemus honestius, moriemur alacrius. Cum igitu pe intulissent vim recusanti, magnis vocibus, & tubarum, lituorum, tympanorumq; ter acclamatum: *Alfonso Henrico primo Lusitaniæ regi vita, & victoria.* Data inde milit sera, ferebatur in hostes.

At parte ex alia innumerabilis ille Barbarorum exercitus, tam dissonis clamoribu terribili fragore perstrepebat, vt cælum ruere, terra quassari tremoribus viderentur missum prælium est sanguinolentum, pertinax, diuturnum, à prima diei hora vsq; a diẽ; donec Ismarius, cuius iam vita periclitabatur, quamq; maxime nostri appeteba desperatis, & amisso in conflictu consobrino, cui sui corporis custodiam mandaue mine Homar Atagor, Halli regis nepote, fugit ipse, & vna reges qui cum eo erant. T autem sanguinis effusum est, vt ex cædis loco riuuli in Cobrin atq; Tergem decu Quin insecuta paucos post dies p'uuia, cum tinctam atro sanguine superficiẽ lauis uissentq; riui, Terges qui ad confluẽtes Cobrin recipit, etiam vsq; ad Anam aquas pertulit. Id nos in Vincentio martyre hisce carminibus breuiter adnotauimus;

> *Vbi paupere Terges*
> *Flumine, ab Orichio segnis delabitur agro,*
> *Excepti cecidere duces, fusæq; cohortes*
> *Barbaricæ. Ac tellus tanto est imbuta cruore,*
> *Vt postquam pluuiæ cædem elauere, pigerq;*
> *Riuus iit, contage sua, quacumq; meabat,*
> *Polluerit spatium late, fluctusq; petitos*
> *Funestarit Anæ, torrens inglorius ante,*
> *Atq; vaporatis æstu Quintilibus impar.*
> *Post illa, indigenis factus de clade superbi*
> *Nobilis Ismarii.*

Alfonsus igitur nouus Rex, consueto victorib. more in castris triduo permansi cessa militib. prẹda, ipse qui eatenus niueo scuto vtebatur, insignia commẽtus est, ibi gestam designarent. Ac primum, quia Christum in aere cruci subfixum consp argenteo scuto cẹruleam crucẽ formauit. Deinde quod quinq; reges vicisset, scu per ipsam crucẽ distinxit. In vno quoq; triginta numos argenteos figurauit, quoc mundi seruator venditus exstitisset.

Mutata à posteris regib. numorum figuratio est commodiori ratione, & in sing busq; scutis, singuli quinq; numi positi, decussatim ad figurã literæ X. bis numera in medio est, & cum à summo deorsum, & cum à latere ad latus fit supputatio, vt triginta expleatur. Hæc tunc ibi sumpta insignia. Castella vero aurea septem, qua campo scuti regii oras ambiunt, ad alterius historiæ tractationem pertinent.

Exposuimus quanta potuimus breuitate, regum nostrorum, regniq; initium & ab hinc annos quadringentos triginta quatuor. Gesta enim res est, vt mei veter

, era millesima centesima septuagesima septima. Cui annorum numero si demantur ...a & octo, manebit Seruatoris annus millesimus centesimus trigesimus nonus. Cum ...roderem, agebatur annus M. D. LXX III. Subducta ergo ad calculos ratione appare... ...terfluxisse quadringentos triginta quattuor, quos dixi, annos.

...ARCV EXTRVCTO A SEBASTIANO REge in victoriæ loco.

...n discessissem ab Orichio, nisi piaculum esset, regis nostri Sebastiani recens factum ...n commemorare. Is initio huius anni, Algarbii regnum adiit, vt oppida omnia ma..., quam munita essent, suis oculis, perspiceret. Et siquid ad munimentum deesse ...tur exactissimo suo iudicio, & rei bellicæ peritorum consilio præsens vel suppleret, ...aret, vel corrigeret. Fecit autem iter per Orichiensem agrum, & victoriæ memo... loca omnia perlustrauit.

...lum ibi erectum trophæum, nullam inscriptionem, tantum sacellum illud ignobili ..., non semel refectum, rusticorum tamen cultu religiosum reperit. Puduit illum ..., ac socordiæ seculi superioris. Atqui vt excusari mereatur, ætas hominum illorum, ...continuis bellis vitam agebant, & promptiores ad præliandũ dextras habebant, quã ...tas illa tempestate sepultas, inclinatiora ingenia: non tamen miranda non est, flo...s postea rebus, & renata philologia, obliuio tam diuturna. Nisi quod natura com...n ita est, vt quæ optima sunt, non omnia simul, sed per temporum interualla emer...ebastianus igitur mira pietatẽ affectus, vt & apparitionis Christi, & Regis maxim... ...que victoriæ memoriam rediuiuam faceret, diruto veteri sacello, templum inæ... præcepit, atq; exructo nobili arcu mihi inscriptionis curam demandauit, ita vt ... parte latine, ex altera Lusitano idomate, latina sic habet:

...tra Ismarium, quattuorq; alios Saracenorum reges, innumeramq; barbarorum multitudinem ...rus felix Alfonsus Henricus ab exercitu primus Lusitan. Rex appellatus est, & à Christo, ...ucifixus adparuit ad fortiter agendum commonitus, copiis exiguis tantam hostium stragem ...t Cobris ac Tergis fluuiorum confluentes cruore inundarint. ingentis ac stupendæ rei, ne in ...gesta est, per infrequentiam obsolesceret. Sebastianus I. Lusit. Rex, bellicæ virtutis admira... ...maiorum suorum gloriæ propagator, erecto titulo memoriam renouauit.

DE COLLA.

...a fuit interius in media Orichensi prouincia, non procul à Messagena inter colles, ...scio an hodiernum nomẽ hoc inde traxerit. Non mediocre erat oppidum. Extant ...turres cæmẽtitio opere neque satis polito. Aditus perdifficilis est, & ad defensio... ...commodatus. Non habitatur, tantum Dominicis, & solennibus aliis diebus rusti... ...vicinia eo confluit, ad templum Virgini Christi matri dicatum, vbi sacerdos iisdem ...sacris altaribus operatur. In angulo turris semidirutæ mensa elegans marmorea:

C. MINICIVS. C. F. LEM. IVBATVS . . . LEG. X. GEM. QVEM IN
PRÆLIO CONTRA VIRIATVM VOLNERIBVS SOPITVM IMP. CLAV
DIVS VNIMA . . . PRO MORTVO DERELIQVIT. EBV. . . TIS LV-
SITANI OPERA SERV . . . RARIQVE IVSSVS. PAVCOS SV . . .
DIES. MAESTVS OBI. QVIA . . . MERENTI. MORE ROMA . . .
...AM NON RETVLI.

...st. *Caius Minicius Caii filius Lemonia iubatus Tribunus legionis decimæ geminæ, quem in ...tra Viriatum vulneribus sopitum, imperator Claudius Vnimanus pro mortuo dereliquit, E...tis Lusitani opera seruatus, curarique iussus, paucos superuixi dies, mœstus obii, quia bene... ...more Romano, gratiam non retuli.*

...uam templi ingens cippus est, inter columnas ibi iacentes olim ornatus causa po... ...me amplius horis tribus ad fastidium detinuit. Tam male à barbaris hominibus ...st, vt spem percipiendi integre sensum plane deposuerim.

...i modum Græculi, altera similis mutuo se respicientes:

D. M. S.

F. VC. . . . . . BRIANÆ. COIVGI . . . .

NCTISSIME. TV . . . . VM. POSITE VICS . . . . .
N. XXXVIII DIE. . . . . . S. XVII. SI QVAN . . . .
PIET . . . . SFRM. TI . . . . ANTVM FORTV. . .
GER. LITE AVREC . . . . . . IT. T. POSVI.
S . . . . . VALE.

Hoc est: *Diis Manibus sacrum. Balbus Surfi filius coniugi sanctissimæ tumulum posuit.* ... *annos triginta octo, dies septendecim.*

DE SINI.

NOn omittenda *Sinis* est, maritimum oppidum, & propter piscationem non parum ... cinæ regioni conducibile. Ibi in templo cippus fractus est cum his litteris:

. . . .
AN. L. CLAVD. THALASSINVS MARITE MERENTISSIME
H. S. E. S. T. T. L.

Hoc est; *Annorum quinquaginta, Claudius Thalassinus, marite merentissime hic situs* ... *tibi terra leuis.*

Per murum, iuxta terram, & quasi iam ruderibus coopertum;

D. M. S.
FVLVIVS. L. F. QVINTIANVS FABER. MATERIARIVS PI-
VS IN SVOS VIXIT ANN. XLVI. RVBRIA. Q. F. SERGIL-
LA. MEROBR MARITO. B. M. FEC
H. S. E. S. T. T. L.

Hoc est: *Diis Manibus sacrum. Fuluius Lucii filius Quintianus faber materiarius pius* ... *vixit annos quadraginta sex, Rubria Quinti filia Sergilla Merobrigensis marito benemeren* ... *hic situs est, sit tibi terra leuis.*

In quadam turri:

D. M. S.
IVLIA. C. FIL. MARCELLIN A. A. XXX.
H. S. E. S. T. T. L.

Hoc est: *Diis Manibus sacrum. Iulia Caii filia Marcellina annorum triginta, hic sita e* ... *terra leuis.*

DE HELVIS.

PRIMO libro admonuimus vrbem *Heluas* in Celticis nostratibus esse. Nom... pit ab Heluis Celticæ Galliæ populis, inter Garumnã & Ligerim habitantib. ... Strabo 4. lib. agit. Plinius *Albam* eorum ciuitatem nominat. Ab Heluis igitur C... ...lis, qui inter Celtas olim ad nos venere, Heluæ ciuitas nominata, quod ... conditoribus obtinuit, etiam hodie retinet. Vrbs fertilitate soli, & nobilitate ciu... postremas non fert, ita olei bonitate sine controuersia primas obtinet. Diœcesis ... sis hactenus fuerat, verum agente Sebastiano rege, Episcopalem dignitatem ade... tropolim vnde excisa est, nihilominus agnoscit. Non multa ibi sunt Romanoru... menta, & quæ sunt, pessime à Barbaris habita, ita inueni;

Iuxta portam arcis, quam Alcassauam vocant, fragmentum.

FEL. CEPAL. ONIS F. SEVERVS. AN. . . . .
. . . .

Hoc est: *Felix Cepalonis filius Seuerus annorum.*

In domo cuiusdam viri nobilis, tabula elegans;

C. AXONIVS. Q. F. PAP. LEG. XX. NAT. COL. FIR. PI-
CENO. SE VIVO MONIMENT. FEC. SIBI. ET
FR. Q. AX. Q. F.

oc est: *Caius Axonius Quinti filius Papiria legionis vigesimæ natus coloniæ Formicæ Piceno monimentum fecit sibi, & fratri Quinto Axonio Quinti filio.*
ta parthenonem Virginum instituti sancti Dominici, cippus;

ANTHYMVS REB . . . . SCIENTINI. ET CE . . . .
LERIS SVR . . . . .
V. S. A. L . . . .

c est: *Anthymus Reburri Scientini, & Celeris seruus votum soluit animo libenti, vel libens.*
gro, quem vocant Ventosæ, lapis oblongus, videlicet cubitorum septem, latus cu- & semissem, rudis atque impolitus, quem fabulantur sepulchrum esse Bertrandi v- duodecim Franciæ paribus:

CACALO AVIOLI LIB. HIC SIT.

c est: *Cacalo Auioli libertus hic situs.*
omo tabula marmorea fracta eleganti littera:

INSIGNEM PARVO . . . . . MANS CARMINE AMOR . . . .
REQ. IN PACE D XIII KAL . . . . . . MART. ERA.
DLXXXII . . . .

c est: *Insignem paruo mansurum carmine amorem, requieuit in pace Domini decimo tertio s Martias era quingentesima octuagesima secunda.*

VILLA VIZOSA.

Heluis digredientem intercipit nobilissimum oppidum, Brigantii ducum sedes, od ab amœnitate Lusitanus idiotismus Villam Vizosam nominauit. Vno nomine lici non potest, nisi Callipolin Græce confingamus, audaci fortassis exemplo, sed us postquam ea vox assiduitate percrebuerit, minime displicituro. Proserpinæ ibi m fuit, vbi modo S. Iacobi ædes est, in suburbio, vbi hæc inueni monumenta:

PROSERPINAE SANCTAE G. IVLIVS PARTENOPAEVS. VOT
QVOT FECIT
A L P

est: *Proserpinæ sanctæ Gaius Iulius Parthenopæus, vota quot fecit animo libenti posuit.*

Q. HELVIVS SILVANVS PROSERPINAE VOTVM
S. AN. L. P.

st: *Quintus Heluius Siluanus Proserpinæ votum soluens animo libens posuit.*

PROSERPINAE SERVATRICI C. VETTIVS SILVINVS. PRO.
EVNOIDE PLAVTILLA CONIVGE SIBI RESTITVTA
V. S. A. L. P.

st: *Proserpinæ Seruatrici Caius Vettius Siluinus pro Eunoide Plautilla coniuge sibi restituta, uens, animo libens posuit.*

D. M. S.
PVLTARIVS AN. XXIII. H. S. E. S. T. T. L. SEMNE. ET.
SEMN . . . . MATRI. POSVERVNT

st: *Diis Manibus sacrum. Pultarius annorum viginti trium, hic situs est, sit tibi terra leuis, Semnine matri posuerunt.*

am modo visuntur inscriptiones Endouellici, quas clarissimus Dux Theodosius o fano, quod extat iuxta oppidulum Therennam, asportari curauit, & inseri in cio cœnobii fratrum ordinis S. Augustini. Sunt autem huiusmodi.

DEO. ENDOVELLICO PRÆSTANTISSIMI. NVMINIS SEXTVS COCCEIVS CRATERVS HONORINVS. EQVES. ROMANVS. EX. VOTO

Cippus fractus.

ENDO VELLICO ALBIA IANVARIA.

. . . .

ENDOVOLLICO SACRARVM. MARCVS. IVLIVS. PROCVLVS ANIMO. LIBENS. VOTVM SOLVIT.

DEO. ENDOVELLICO. SAC. IVNIA. ELIANA. VOTO. SVCCEPTO ELVIA. YBAS. MATER. FILIE SVÆ. VOTVM. SVCCEPTVM ANIMO. LIBENS. POSVIT.

Hæ inscriptiones adeo claræ sunt; vt expositione non indigeant.

D. ENDOVELLICO. SA. AD RELICTITIVM. EX T. NVMIN. ARRIVS. BADIOLVS. A. L. F.

Hoc est: *Deo Endouellico sacrum ad relictitium ex testamento numini Arrius Badiolus libens fecit.*

Q. SEVIVS. Q. F. PAP. FIRMANVS VOTVM DEO ENDOVOLICO S. L. M

Hoc est: *Quintus Seuius Quinti filius Papiria Firmanus votum Deo Endouolico Soluit merito.*

ENDOVELICO CRITONIA MAXVMA EX VOTO. PRO CRITONIA. C. F.

Hoc est: *Curauit faciendum.*

Hic Cippus allatus est illinc ad arcem oppidi Lendroalis, vbi nunc extat.

C. IVLIVS NOVATVS ENDOVELLICO PRO. SALVTE VIVENNIÆ VENVSTAE MANILIÆ. SVÆ VOTVM. SOLVIT.

Nominis Endouellici causam, aut originem ego penitus ignoro. Nisi si ab oppi pinquo, quod Endouellia forte diceretur, nomen esset impositum. Quod si nebu felicis gentilitatis æuo superstitionibus addicti Lusitani fuere, certe Euangelica lu ante morati diu non sunt, quin veri Dei cultum, & religionem amplecterentur. Christi discipulo gloriantur Eborenses, à quo cęlesti doctrina sunt initiati. De Bracarenses Petro Ratensi, Apostoli Iacobi discipulo. Propagata breui religio e uitis tyrannis mira pietate adoleuit. Quam natio Lusitana incorruptam, vt à fa trib. accepit, ad nostra hæc tempora custodiuit. Et quod non sine magno Dei mu bis contigit, nec sine magna mea voluptate refero, quassantibus orbem sectis, i religione, integraq; sacrosanctæ Apostolicę sedis auctoritate, perseuerat. Nec sed longe lateque etiam per vasti Oceani recessus, & ante nunquam prioribus regiones, Orientemq; totum, & Antipodas, ipsi Seruatoris nomen propagare n

D. M. S.

P. PETRONIVS. CAVTIN. ANN. LXXXXI LAVDICE MARITO PIISSIMO POSVIT

H. S. E. S. T. T. L.

Hoc est: *Diis Manibus sacrũ Publius Petronius Cautinensis annorum nonaginta vnius L. marito piissimo posuit, hic situs est, sit tibi terra leuis.*

DE IOVIS FANO.

SVPER Exarramam fluuium, duobus pass. millibus infra Terranum oppid

lim fanum. Quod adulta iam Christiana pietate in templum sanctorum martyrum
ε Pastoris conuersum est. De quo egi in libello ad Ambrosium Moralem Complu-
n virum sæpe alias, luculentæ eruditionis gratia in his commentariis nominandum.
pra ianuam templi Gothica inscriptio.

*HVNC DENIQVE EDIFICIVM SANCTORVM NOMINE CE-
PTVM IVSTI ET PASTORIS MARTYRVM QVORVM CON-
STAT ESSE SACRATVM CONSVMATVM EST OC OPVS E-
RA DCCXX.

: est: *Hunc*, pro hoc, *deniq. ædificium sanctorum nomine ceptum Iusti, & Pastoris martyrum,
constat esse sacratum consumatum est oc*, pro hoc, *opus era septingentesima vigesima.*

IOVI. O. M.
FLAVIA. L. F. RVFINA EMERITENSIS. FLAMINICA PRO-
VINC LVSITANIAE. ITEM COL. EMERITENSIS. PERPET.
ET MVNICIPI. SALACIEN.
D. D.

est: *Ioui opt. maximo. Flauia Lucii filia Rufina Emeritensis. Flaminica prouinciæ Lusitaniæ,
niæ Emeritensis perpetua, & municipii Salaciensis dedicauit.* Ex vno latere est arbor mi-
gnita. Ex altero latere Aquila expansis alis quasi subuolatura, in vnguib. trisulcum
habens.

Cippus aliquanto minor sed elegantior:

I. O. M.
OB PVLSOS A Q. SERTORIO MATELLVM AD Q. POMP. IVN.
DONACE CORON. ET SCEPTRVM EX ARG. MVNVS AD-
TVLIT FLAMINICAE PHIALAM CAELATAM HIERODVLIS
COENAM DEDIT.

est: *Ioui optimo maximo. Ob pulsos à Quinto Sertorio Metellum atq. Pompeium Iunia Do-
nam, & sceptrum ex argento munus adtulit Flaminicæ Phialam cælatam, hierodulis cœnam*

Alter cippus elegantissima littera:

L. RVBRIVS PRISCINVS ANN. XXVI. H. S. E.

est: *Lucius Rubrius Priscinus annorum viginti sex, hic situs est.*

Sunt tres cippi, sed positi in parietib. templi, contectis interius litteris.

Cubæ non procul Pace Iulia in templo Cippus;

D. M. S.
TERENTIVS. CHRYSOGONVS ANN. XXXII. H. S. E. S. T. T. L.

est: *Diis Manibus sacrum. Terentius Chrysogonus annorum triginta duorum, hic situs est,
ra leuis.*

ritorio Ferrariensi, super Callipodem fluuium, quem Sardanum vocari nostra æ-
rius diximus, templum Sanctæ Margaritæ dicatum est, vbi olim fortunæ Obse-
delubrum fuerat, à Flauia Modestina Sergii Terentii Æmiliani Centurionis vxo-
atum. Qui, vt apparet, sub L. Posthumio Albino militauerat & emeritus ac di-
uietem se contulit, in prædio vxorio. Hoc ex duobus ibi Cippis colligitur. E
ter sic habet:

FORTVNAE OBSEQVENTI. SACRVM FLAVIA MODESTI-
NA PERP. EIVS ANTISTES EX VOLVNTATE TERENTI. Æ-
MILIANI VIRI SVI. IN PRAEDIO A PATRE FL. MODE-
STO SALACIENSI SIBI RELICTO. A. L. F.

Hoc est: *Fortunæ obſequenti ſacrum. Flauia Modeſtina perpetua eius antiſtes ex voluntate T*
rentii AEmiliani viri ſui, in prædio à patre Flauio Modeſto Salacienſi ſibi relicto animo libens feci

Alter vero in duas partes fractus ſic.

D. M. S.
SERG. TERENTIV. . . . S SERG. F. AEMI . . . LIA-
NVS CENTVR. EMER. VIX. N. . . LXX ORDIN. DVX.
SVB . . . . L. POST . . . VMIO MODES . . . TI-
NA. MARITO. MERENTISSIMO
H. S. E. S. T. T. L.

Hoc eſt: *Diis Manibus ſacrum. Sergius Terentius, Sergii filius Aemilianus centurio Emer*
vixit annos ſeptuaginta, ordines duxit ſub Lucio Poſthumio, Modeſtina marito merentiſſimo p
hic ſitus eſt, ſit tibi terra leuis.

SCHOLIA
IACOBI MENOETI
VASCONCELLI.

In quattuor libros Reſendii.

LIBRO PRIMO.

PAG. 899. lin. 13. *Aſſerit Plinius.* Libro videlicet tertio cap. 1. his
In vniuerſam Hiſpaniam Marcus Varro perueniſſe Iberos, & Perſas, &
cas, & Pœnos tradit. Luſum enim Liberi patris, aut Lyſam cum eo bac
nomen dediſſe Luſitaniæ, & Pana præfectum eius vniuerſæ.

Ead. pag. 899. lin. 7. *Alii Luſum non hominem, ſed ludum potius, ſe*
nem interpretantur. Marcianus Capella lib. 6. qui de Geometria i
tur in ea fuit ſententia, vbi ita tradit agens de Luſitania: *Cui nom*
la à Luſu Liberi patris, vel cum eo Bacchantium ſociauit. Addit & aliam non minus ridic
pinionem, credens Anam fluuiũ à Luſitaniȩ vocabulo cognominari, hiſce verbis:
que cognominis ſui fluuio permeatur, licet eam Tagus quoque arenis illuſtret auratis.

Ead. pag. lin. 22. *Nec deſunt, qui pro Lyſa, Lyſſam reponant.* Fuit in ea ſententia Sigiſ
Gelenius in obſeruationibus in Plinium lib. 3. cap. 1.

Eadem pag. lin. 29. *Suppoſititius Beroſi auctor intellexit.* Ioannes Annius in libro d
Hiſpaniæ cap. 20.

Ead. pag. lin. 6. *Vt in quadam contra Verrem oratione affirmat Cicero.* In ſexta actio
incipit: *Venio nunc ad iſtius, quemadmodum ipſe appellat ſtudium;* non longe à fine ora
ius autem verba ſunt hęc: *Ariſtæus, qui vt Græci ferunt, Liberi filius inuentor olei fuit*

Ead. pag. li. 41. *Vnde ipſe etiã Bacchus Lyſius cognominatus eſt.* Pauſanias in Bœoticis
diũ libri noni, dũ Thebanæ vrbis antiqua monimenta enarrat, ita ſcribit: *Theatro*
eſt Liberi patris ædes cognomento Lyſii. Cognominis cauſa, quod cum olim captiuos complur
banis vinctos Thraces abducerent, eos cum ad Haliartiorum fines ventum eſſet, vinculis ſol
ſit, moxq; illis Thracas ſomno oppreſſos, occidendos præbuit. Hæc ille. Aliqui vero credũ
uendis, & eneruandis animis, quod ex vini copia accidere ſolet: vel quod curis li
reddat, ita Bacchum fuiſſe appellatum.

Pag. 900. lin. 6. *Stephanus autem in lib de Vrbibus.* in dictione *Belitani.* Nec mirum
erraſſe Stephanum, vtpote Græcum ſcriptorem, & qui Hiſpaniæ ſitum, ac vrbes
ipſe peragraſſet, quod alios quoq; Græcos decepit, teſte Polybio.

Extat etiam ſimilis error apud eundem Stephanum in dictione *Luſitaniæ*, dum
rit partẽ eſſe Bæticæ, cum vlterior Hiſpania in duas prouincias diuiſa olim fuerit,
videlicet, & Luſitaniam, quod obiter admonere volui; ne eius auctoritas quem
cipiat. hoc Reſendius etiam animaduertit.

Pag. 900. lin. 21. *Strabo enim.* vide Strabonem lib. 3. fol. 103.

.961.lin.4.*Ptolemæus.* Libro secundo, vbi agit de Lusitaniæ situ.
l.Pag.lin.22. *Ante annos quadraginta, &c.* Hæc de Artabro promontorio tam diffuse
mihi semper superuacanea sunt visa: quia meo iudicio, neq; Pintianus, neque ipse
dius exacte sensum Plinii sunt assecuti. Vnde accidit, vt eius verbis vim inferre sint
. Plinius enim, cum prius de Celtico, seu Nerio promontorio lib. 4.ca.20. verba fe-
& à Minio, ac Limia fluuiis ad Durium perueniſſet, tunc demum de Lusitania agere
n ipso vigesimo capite, cuius initium est: *A Durio Lusitania incipit.* Nec aliquid eo-
que mox sequuntur ad Nerium promontorium pertinere potest. Miror autem tam
s viros non aduertisse Celticum promontorium nunquam apud Geographos Ar-
n appellari, sed semper Nerium, aut Celticum, quamuis omnes consentiant iuxta il-
abros populos, seu Artotrebras, vel Arotebras habitare. In eo etiam decepti sunt
rediderint Nerium frontem esse Hispaniæ, cum aperte Plinius eodem capite vige-
erat frontem Hispaniæ tribus effici promontoriis, videlicet Olysipponensi, Sacro,
nio, ita vt Sacrum è media quoque fronte erumpat. Certum est etiam Olysippo-
eu Artabrum, cœlum, terras, & maria disterminare, vt tradit Plinius. Nam quem-
um Iunonium seu Calpe australe, & occidētale latus Hispaniæ diuidit, ita magnum
sipponense, vel Artabrum frontis occidentalis est terminus, & ab eo septentriona-
incipit, quamuis ad occasum etiam aliquantulum vergere videatur vsque ad cir-
Nerii promontorii, à quo penitus ad septentrionem terra conuertitur, vt Pompo-
la tradit lib. 3.cap.primo. Quod vt facilius intelligatur, expendantur verba eius-
mponii libro secundo capite sexto quæ sic habent: *Lusitania Oceano tantummodo ob-
sed latere ad septentrionem, fronte ad occasum, ex quibus aperte constat ea littora, quæ à pro-
o Olysipponensi, vsque ad Minium amnem extenduntur, latus septentrionale Lusitaniæ effi-
uæ vero à Celtico seu Nerio ad Gallicum Oceanum tendunt, latus septentrionale Hispaniæ to-
autem Lusitaniæ constituunt.*

Pag. lin. 48. *oppidum & flumen Aeminium, &c.* Æminiū Ptolemæo oppidū est in Lu-
Plinio oppidum & flumen lib. 4. cap. 21. & 22. Fit etiam illius mentio ab Antoni-
nerario, cum illud iter describit, quod ab Olysippone Bracarum ducebat. Fuit
Æminium eo loci vbi hodie est oppidum dictum vulgo Agata seu Augeda, quod
eiusdem nominis alluitur, & recepta hac sententia, in qua etiam fuerunt Vasæus
rius, emendari debet codex Antonini hoc ordine, *Conimbrica Aeminium quadra-
llia passuum, Talabricam decem millia passuum.* Est autem Conimbrica oppidum illud
m, quod dirutum cernitur & vulgo Condexa vetus dicitur. Talabrica vero fuit
ppidum maritimum, q̃ hodie Aueiro dicitur, & sic bene quadrat passuū numerus à
itutus. Nam à Condexa Agatham sunt decem circiter leucæ, & ab Agatha Tala-
duæ cum dimidia. Erat autem in codice Antonini numerus transpositus, & præ-
mutatus. Hinc apparet reiiciendam esse illorum opinionem, qui existimarunt i-
e oppidum Æminium, & illud quod hodie Conimbricam seu Colibriam appella-
eundem fluuium Mundā & Æminium. Nam vt cetera argumenta breuitatis caus-
, id aperte Plinianis verbis repugnat, qui in allegato ca. 22. libri quarti cum prius
m flumen & oppidum nominasset, statim hæc verba adiecit. A Durio Tagus du-
illibus passuum, interueniente Munda. Præterea habeo apud me Codicem ve-
um, cuius sæpe mentionem faciunt Vasæus, & Resendius, qui inscribitur Chro-
thorum. Vbi inter cetera, quæ gesta fuisse narrantur ab Alphonso quarto Ordo-
cognomento magno, hæc ad verbum scripta sunt:

*s quinetiam inimicorum terminos acquisiuit rex iste. Cepit namq; castrum, quod dicitur Na-
nsam vero pace acquisiuit. Conimbricā ab inimicis possessam hereditauit, & ex Gallæcis post-
it. Multa quoq; alia castra sibi subiecit. Eius tempore Ecclesia creuit, regnumque ampliauit.
q; istæ à Christianis populantur: Scilicet Bracharensis, Portugallensis, & Aminiensis, atque
is.* Hactenus ille, Ex cuius verbis aperte colligitur Æminium, & Conimbricam di-
isse ciuitates, & ex consequenti Mundam, & Æminium diuersa flumina.

05. lin. 16. *De Vettonibus, &c.* Florianus Campensis libro secundo capite decimo.
ones à Betonibus corrupto vocabulo denominatos fuisse, & eorum regionē, quæ
e pars erat, fuisse figura triangulari, seu triquetra, ita vt latus Septentrionale incipe-
loco, quo Piiorga fluuius Durio miscetur, vsque ad XX. M. Passuum, seu quinque
frà oppidum vulgo dictum *Fermosel,* quod ad ripas ipsius Durii situm est, intra ter-
ntiquæ Lusitaniæ, qui viginti sex leucis circiter extendebantur ab eo latere. Alte-
latus à dicto oppido Fermosel per Rodericopolin, & Capram vsque ad fluuium

quo Lusitania à Bætica diuiditur, extendit. Latus vero Orientale describit à flumine An
vsque ad Durium, vbi Pisorgam excipit, ducta linea per eum tractum, in quo est oppidu
dictum hodie Villa Noua de la Serena, ita vt includeret hæc regio intra fines suos Salma
ticam, Bletisam, Fermosel, Beiar, Rodericopolin seu Merobrigam. Licet aliqui putent M
robrigam seu Mirobricam esse oppidum vulgo dictum *Guadramiro*: Ciuitatensem aute
seu Rodericopolin esse Augustobricam. Vide Vasæum tomo primo capite decimo.

Pag. 911. lin. 48. *Cetratos pugnare pedites, &c.* Cetram nonnulli crediderunt esse illud sc
genus, quod vulgo Adargua dicitur, inter quos fuere noster Resendius & Ambrosius M
ralis lib. 8. cap. 25. Sed illorum opinioni aperte refragatur locus Silii Italici libro tertio
ita canit.

> *Fibrarum & pennæ, diuinarumq; sagacem*
> *Flammarum misit diues Callæcia pubem,*
> *Barbara nunc patriis vlulantem carmina linguis,*
> *Nunc pedis alterno percussa verbere terra,*
> *Ad numerum resonas gaudentem plaudere Cetras.*

Cum enim Cetras resonas hoc est tinnitum & sonitum edentes vocet, manifeste in
esse illa parua scuta, quæ *Bluqueria* dicuntur ex ligno fabrefacta atq; ære contecta, quæ
rissimum sonitum inter se collisa edunt, ad quem (veluti Sistris olim Corybantes) His
milites tripudiare solebant, quod coriaceis illis & maioribus scutis, seu parmis nequaq
conuenire potest. Adstipulatur huic sententiæ Imago ipsius Hispaniæ, seu effigies, qu
idem Ambrosius Moralis apponi curauit in principio operis sui, quæ altera manu lacu
Cetram hoc est Bluquerium, altera vero spicas gerit. Hactenus ad lib. 1.

Lib. 3. pag. 946. lin. 43. *Item ab Olysippone, &c.* Videtur Antoninus propter Emerit
Coloniæ dignitatem, quę eius tempore in Hispania fere principatum obtinebat, com
itinera ad eam ducentia ex diuersis locis describere voluisse, inter quæ tria ab Olysip
commemorat, duo per extrema latera & ita longiora, tertium vero quasi medium &
pendiosum. Sunt autem hoc loco exemplaria mire deprauata.

PRIMVM ITER ITA EMENDARI DEBE

Ab Olysippone Emeritam M. P. 212. Sic vel 208.

Equa bona	M. P.	12.	Couna.
Cetobrica	M. P.	12.	Setuual.
Ciciliana	M. P.	12.	Agualua.
Malceca	M. P.	8.	Marateca.
Salacia	M. P.	20.	Alcacer.
Ebora	M. P.	40.	Euora.
Ad Anam fl.	M. P.	60.	Guadiana por Badaios.
Euandriana	M. P.	12.	Talaueruela.
Emerita	M. P.	36.	Merida.

Sunt M. P. 212. Fors. 208. Leucæ. autem 53.

SECVNDVM ITER ITA LEGI, ET EME dari debet.

Ab Olysippone Emeritam M. P. 212. Fors. 210. Leucæ vero quinquaginta tres, in hunc modum.

Hierabrica	M. P.	30.	Pouos.
Scalabi	M. P.	22.	Santarem.
Tubucei	M. P.	32.	Abrantes.
Fraxinum	M. P.	32.	Alpalhano ougauiano.
Medobriga	M. P.	30.	Aramenha.
Ad septem Aras	M. P.	14.	Fors. 16. Acumar.
Plagiaria	M. P.	20.	
Emerita	M. P.	30.	

TER

TIVM ITER SIC EMENDANDVM EST.

Ab Olysippone Emeritam M. P. 186. vel 196. In hunc modum.

Aritio prætorio	M. P. 38.	Benauente.
Matusaro	M. P. 50.	Ponte do Sor.
Elteri	M. P. 20.	Alterdochano.
Ad septem Aras	M. P. 28. Fors. 38.	Acumar.
Budua	M. P. 12.	Nossa S. de Betoue.
Plagiaria	M. P. 8.	
Emerita	M. P. 30.	

M. P. 186. vel 196. Leucæ vero 46. & dimidia vel 49.

ita compendiosum hoc iter breuius erat spatio sexdecim P. M. Quæ leucas quatuor constituunt.

cor etiam Antoninum describere voluisse aliud iter à Salacia Ossonobam, cuius es omnino desunt, nisi pro Salacia Balsam reponamus, vt numerus sedecim M. P. adret, licet mihi non fiat verisimile, tam exiguum locorum interuallum pro itine- mputandum.

BIVM, CIVITATVM ET OPPIDORVM NOMINA LATINA.

Forum Limicorum
Næbis
Bracara Augusta
Aquæ Flauiæ
Concia seu Contium
Calem
Lama & Lameca
Lancobriga
Talabrica
Aeminium
Conimbrica
Seilia
Eburobritium
Collipo
Scallabis, seu Iulium præsidium
Ierabrica
Moro
Olysippo felicitas Iulia
Tubucci
Fraxinum
gædita
Amæa
Medobrica
Ad septem Aras
Elteri
Matusarum
Aritium Prætorium
Equa bona
Cetobrica
Ceciliana
Malceca
Salacia vrbs Imperatoria
Ebora liberalitas Iulia
Calantica
Cœllium
Saurium
Heluii
Noua ciuitas Aruccitana
Serpa, vnde populi Serpenses
Pax Iulia
Myrtilis Iulia
Merobrica
Lacobriga
Portus Hannibalis
Ossonoba
Balsa.

VVLGARIA.

Ponte de Lima
Neiua
Bragua Colonia
Chaues
Miranda de Douro
O Porto
Lamego
A Feira
Aueiro
Agueda, vbi etiam flumen
Condexa à Velha
Seire
Euora de Alcobaza
Leiria ex ruinis
Santarem
Pouos
Almoroul ou Punhete
Lixboa
Abrantes
Alpalhano, ou Gauiau,
Idanha, Velha, Aguarda
Portalegre
Aramenha
Azumar
Alter do chano
Ponte do Sor
Benauente
Couna

Setuual.
Agualua ou Agoa de Moura.
Maratec a.
Alcacer do ſal.
Euora.
Arraiollas.
Ceice iunto de Thomar.
Soure.
Eluas.
Moura.
Serpa.
Beia.
Mertola.
Santiago de Cacem.
Lagos.
Ylla noua de Portimano ou Aluor.
Eſtoi prope Pharum.
Tauilla.

POPVLORVM NOMINA, SEV PROVINC[illegible] rum, in quas Luſitania diuiditur.

TVrdetani populi, qui hodie Algarbienſes, inter Anam fluuium, & Oceanum vſq Pacem Iuliam extendũtur, ita vt etiam Orichii campum occupent. Algarues, & po de Ourique. Luſitani dicuntur proprie & peculiari nomine illi, qui Turdetanoru tus ſeptentrionale contingunt, & à Celticis, ſeu Heluiis vſque ad Cetobricenſes, & O ponenſes, per Eborenſes, & finitimos populos extenduntur. Vulgo Entre Teio & Gu na. Peſures, ſeu Pæſuri vltra Tagum per Herminios montes vſq; ad Cudam fluuium lunt. Comarca de Couilham & Serra da Eſtrella. Tranſcudani populi, qui vltra fluui dam, hodie Coam inhabitant. Riba de Coa vulgo. Barbarii ſtatim poſt Luſitanos a briga vſque ad mare collocãdi ſunt, vbi etiam Barbarium promontorium. Turduli li à Durio vſque ad Mundam, pertinent non procul à Mari, qui tractus hodie *Beira* d Bracari populi ſunt, qui à Minio vſque ad Durium incolunt, & ideo Interamnenſes lantur. Antredoraminho, Aquiflauienſes populi ſunt, qui vltra Bracaros ad Orient lem, & verſus ſeptentrionem extenduntur vſq; ad Brigantium, & Mirandenſem ciu iuxta Durium ſitam, & vltramontani vulgo dicuntur, ibique maxima eſt Luſitania do. Tralos montes.

FLVVIORVM NOMINA.

ANas fluuius
Auus
Minius
Tagus
Callippus
Durius
Limia, ſeu Lethe
Vacua
Munda
Tamaca
Cuda
Ozecarus
Subur
Ancus
Scilia
Æminium
Næbis
Celandus
Cadauus
Malceca
Ceciliana
Godiana.
Rio Aue.
Minno.
Tejo.
Cadam.
Douro.
Lima.
Vongua.
Mondeguo.
Tamagua.
Coa.
Zezere.
Sor.
Rio de Soure.
Seire, eſt etiam oppidum.
Rio Dagueda & opp.
Neiua rio & oppidum.
Rio Greſones.
Rio cauado inter fam. & ſpoſende.
Marateca ribeira, & oppidum.
Agualua ou agoa de Moura.

Naban Flu. qui Tomarium interfluit.

Libr. 4. pag. 205. lin. 17. *Dicitur Ardiburi profuiſſe Lacobrica ſeptem, &c.* In quod Wandalia inſcribitur, cuius auctor fuit Albertus Krantz libro primo cap. fit mentio Ardaburi ducis rei militaris peritiſſimi tempore Valẽtiniani Imperat ſtat autem ex ratione temporis eundem fuiſſe illum, & hunc, quem Baptiſta M Ardiburum nominat.

.961.lin.41. C. *Minicius, &c.* Hæc inſcriptio mihi omnium, quæ hactenus in Lu-
repertæ ſunt, digniſſima ſemper eſt viſa, quę in hominum notitiam deuenire, & à
nis perpetua memoria conſeruari deberet. Continet enim pium quoddam, &
facinus cuiuſdam militis Luſitani, cui (quantum ex confractis litteris coniicere li-
butio nomen fuit, à quo Caius Minicius tribunus militum, qui à ſuis pro mortuo
tus fuerat, ſeruatus, & omnibus humanitatis officiis excultus fuit. Quod exem-
hoſte tam rarum tamque admirabile eſt, vt gens Luſitana non minus Ebutii pie-
iam Viriati victoriis gloriari merito poſſit.

e Minicius ipſe, vt virum fortem decuit, & Romano nomine dignum, tam inſi-
uſitani viri virtutem, cum ſumma pietate coniunctam, memorabili etiam grati
xemplo quantum in ipſo fuit celebrare, & ad perpetuam hominum memoriam
are ſtuduit.

gitur etiam ex hac inſcriptione, id quod apud eruditiſſimos viros hactenus incer-
, quo loco videlicet commiſſa fuit ea pugna, in qua Viriatus Claudium Vnima-
n vniuerſo exercitu fere vſque ad internecionem profligauit. Quis enim iam du-
Orichienſi campo non procul ab eo loco, vbi cippus hic viſitur, prælium fuiſſe
ſum?

963. lin.25. *Callipolin, &c.* Simili nomine vocatam vrbem in Calabria tradit Pom-
Mela libro ſecundo capite quarto. Plinius etiam libro quarto capite duodecimo,
ladas inſulas enumerat, in Naxo Callipolin collocat, quam aliqui Dionyſiada à
n fertilitate, alii Siciliam minorem appellabant. Quod ſi ob amœnitatem, & ſi-
itudinem, tam ſpecioſum nomen oppida, & vrbes ſortiri queunt, merito noſter
us Vizoſam Amœnam, ſeu Callipolin nominauit.

64. lin.35. *Nominis Endouellici cauſam, aut originem, &c.* Sunt qui putet Endouellicū
ctione Græca Balos, ſeu Valos, ideſt, via, & endon, hoc eſt intus; & eſſe eum,
hnici viis præeſſe crederent, quemadmodum Terminus agris præeſſe crede-
ed inſcriptiones aliud innuere videntur, dum eum præſentiſſimi numinis vocant,
rum cuſtodi parum conuenit. Quare potius à Vellendo dictum fuiſſe puto,
ca illa ætas iacula, ſagittas, oſſa & ſimilia corporibus affixa, & hærentia eum a-
atque extrahere falſo exiſtimaret. Et tunc particula, *endo*, pro valde accipi de-
tiqui accipere ſolebant, teſte Feſto. Nam vt cum Reſendio ſuſpicemur, ab oppi-
o Endouellia, quod tunc extare potuit, dictum fuiſſe, adduci nullo pacto
poſſum, cum apud Geographos & ceteros auctores nulla
eius fiat mentio.

L. ANDR. RESENDIVS
DE
NTIQVITATIBVS
EBORAE.

Luſitanico nunc primùm Latinè redditus, ab And. Schotto Antuerp.

LIBVS, PROCVRATORIB. ET TABEL-
LIONIBVS. CVRIÆ CIVITATIS EBORENSIS.

L. Andreas Reſendius. S. P. D.

VETERE iam pridem conſuetudine Antiquitatis vſque eo memoria
cu ta ſemper fuit, vt vno quaſi ætatum omnium conſenſu, ea opinio in-
ueterauerit, pleraq; non tam ſua natura & bonitate, quam vetuſtate in
vulgus commendanda, & in precio habenda videri: & id quidem te-
mere fortaſſe nonnũquam iudicatum. Fuit enim cum pluris rudes &
incompoſitos Ennii poetæ verſus, quam politam elegãtemq; Virgilii
cerent, nõ alia de cauſa, quã quod antiquũ illius, huius vero nuperũ recenſq; eſſet

Horatius lib. II. Epiſt. I. ad Aug.

Diod. lib. Herod. in Euterpe Mela libr. 1. cap. 10.

poema. Et vero ea est Antiquitatis gratia, ea maiestas, vt summo semper in pre ab omnibus gentibus sit habita. Hinc factum, vt res quo vetustiores, eo etiam digni magis præstent: vtq; gentes, quæ laudare sese non possent, vna se antiquitate prædicar Ægyptii cum, auctorib. Diodoro Siculo, Herodoto, & Mela, primos se mundi incola ctare soliti, fictis, fabulosisque argumentis: numeratis etiam tot annorum millibus, & bibus longe antiquissimis. Sed demus hoc vulgi opinioni, siue error est, siue non; tamen nemo iure reprehenderit, quod tanto est nationum omnium, publice priuat sensu atque iudicio receptum: quibus & sacræ Scripturę auctoritas accedit, quæ & v ab antiquitate commendandas docet. Petiistis, viri clarissimi, vt quę de EBORÆ patriæ nostræ antiquitate & origine, legendo essem consecutus, vobiscum commu re, litterisque mandare, vt posterorũ memoriæ consecrarentur, non detrectarem. C vbi rescitum, exigi à vobis cœptum esse, à principibus aliquot in Rep. viris, qui summ leant auctoritate, idem & ipsi à me ita efflagitarunt; vt si aggredi, quod summis vot stularent, recusarem, vno consensu tantum non conuiciis extorquere decreuerint. dem, vt libenter agnosco, quantum vobis pro tam honorifico de me iudicio debear illud inficiari non potestis, occasionem gerendæ rei pęne è manibus excidisse: Pro enim mense magistratu estis abituri: summa itaque me ad scribendum temporis an circumscribi videtis: & Regis nostri iussu atque auctoritate totus in opere de Archi ra conscribendo versor, nulli vt alii rei vacem, præterquam sacris ad populum con bus, quas nulla de causa prætermittere debeo. Interdum etiam de valetudine vitaq rici, Cardinalis & Lusitaniæ infantis, quem Mæcenatis, vel parentis potius loco, valde animi laboro, vix vt apud me sim. Nihilominus si hoc tempore imperio vest sequar, maiestatis lege minime reus agar: immo quod ad Regis officium, volunta Præsulis, qui huic vrbi reipsa & studio, semper fauit, pertineat, pergratum illis ho cium meum accidet. Libuit itaque productiorib. his brumæ noctibus duodecim patrię qualemcumque operam dare, & quod à me postulastis, litteris consignare: quidem lucubratione si quæ ad nos gloria, ad alios vero vtilitas dimanabit, eam vo primi hortando auctores exstitistis, acceptam referri solidam volo.

De vera EBORÆ *appellatione.* CAPVT I.

SCripturas itaque EBORÆ vrbis, Antiquitates, principiaque & ortus vsque arcessens, illud primo quæri video, quonam antiquitus nomine appellata ea eruditis appellanda. In libris sacrorum Rituum, Horarumque Canonicarum Br Missarumque voluminibus ad hanc diem ELBORA, sex litteris, vsusque ELBORE rumque legitur: At verum illi nomen EBORA est, quinque, non amplius litteris. vrbem vocat Pomponius Mela, sic Plinius, sic Antoninus Pius in Itinerario: & i libri emendatiores Conciliorum præferunt, legiturque in marmorea inscriptio exstat sic in ædibus Tribuni militum equestrium, itemque in tribus, quas penes habeo: & in alio lapide confracto, in vico sellariorũ: Præterea in columna, qua n numerus olim designabatur, via regia quę ducit Turega Alcacarem versus: de qu dem lapidum inscriptionibus post commodior erit dicendi locus. Quamobrer lemæi codice, qui circumfertur, deprauatum esse hoc nomen nullus dubito, siue rum id vitio accidit, siue Græci hominis incuria, μνημονικὸν ἁμάρτημα id sit; H Lusitanię vrbem EBVRAM, per quintam vocalem in secunda syllaba appellat: alte tra, Bæticæ, non procul à Gadibus, EBORAM nominat. cum retro oportuerit, stram Lusitanię EBORAM vocare: illam vero EBVRAM, Cerealem cognon auctor est Plinius libro tertio, cap. 11. Et, qui Bæticus fuit, Mela Pomponius, n ab EBVRA originem ducens; quæ ipsa vrbs solo ęquata, vestigia & rudera tant dit: quam & in Strabone lib. 3. Geograph. ÆBVRAM, prima diphthongo scr obseruaui. Stephanus vero libro de vrbibus, quod Strabonis locũ non satis ex Eboræ ea tribuit, quæ Eburæ sunt propria, & vice versa: sed Græci cum essen ri, quid mirum, si nominum similitudine, & vt fit, affinitate decepti, hæc inui mutarint? Melam vero, Plinium, & Antoninum, (cum Latine loquerentur, sent ciues Romani) vera harum vrbium nomina ignorasse credi non potes cio itaque libenter, vt hos in præsens potius, quam il-
los, in Eboræ appellatione sequar.

Ptolemæus castigatus & Strabo.

De prima Eboræ origine. CAP. II.

OGNITO iam vero vrbis nomine, auctor eius subiiciendus esse videbatur: quod
ine oppidi cuiusque prima origo, subducta calculi ratione, & ætas colligatur: tum
summæ voluptati esse soleat, suos quosque vrbium auctores, præsertim viros domi
eque illustres, cognouisse, testantur id sacræ litteræ. Genesis enim 4. cap. de Caino,
bem exædificauit, quæ prima orbis terrarum legitur earum vrbium, quæ in authen-
riptoribus occurrunt, & appellasse ait, de filii nomine, Henoch. Verum hic lecto-
iderio satisfacere non possum: quod auctores satis idoneos laudare nequeam: nec
more quorundam nostri sæculi, nugas & fumos vendere: in quorũ numero etiam
nus Ocampius est, quem Regii historici titulo, origines & Antiquitates, fabularum
s, foras dare non puduit. Equidem meo more, institutoque maiorum, nihil huc
m, nisi quæ idoneos satis scriptores habeant: fide dignos, omnique exceptione ma-
stes laudabo, & lapidum testimonia, quæque hisce oculis inspicere licuit; quisquis
n ille est, qui primus huius vrbis auctor exstiterit: Quem vt vere nominare non pos-
ssum tamen magnam vrbis nostræ vetustatem ostendere, quod Viriati, magni il-
sitani, ætate iam tum EBORA condita florebat. Clarum id ex veteri inscriptione,
Diui Benedicti Pomarensium spectatur, his litteris:

L. SILO SABINVS BELLO CONTRA VIRIA-
TVM IN EBOR. PROV. LVSIT. AGRO MVL-
TITVDINE TELOR. CONFOSSVS AD C. PLAVT.
PRÆT. DELATVS HVMERIS MIL: H. SEP. E.
PEC. M. M. F. I. IN QVO NEMINI VELIM ME-
CVM NEC SERV. NEC LIB. *INSERI SI SE-
CVS FIET VELIM *OSSVA QVORVMCVNQ.
SEPVLCRO MEO ERVI, SI PATRIA LIBERA
ERIT.

Hoc sepulcrum è pecunia mea mihi faciendũ iussi.
**Forte inferre. Sic Terent. in Eunuch.*
**Ossum pro Os. teste Donato, & Capello.*

nde patet antiquissimam esse Eboræ originem, quod bello Viriato iam tum vt dixi,
esset: Viriatus autem Lusitaniam, post etiam Hispaniam vniuersam ad defectio-
maque capessenda sollicitauit, anno Vrbis conditæ IↃCVII. Cn. Cornelio Len-
. Mummio Coss. auctore Paulo Orosio, aliisque: qui fere centesimus & quadra-
est annus ante natum orbi redimendo CHRISTVM Saluatorem. Quot vero an-
bierint, ex quo condita Ebora esset, non habeo dicere: illud tantum, fuisse iam
aram Eboram satis sit necesse est. Quo cognito cur non acquiescam? perinde atq;
s I. C. qui L. Sciendum, D. De censibus, Tyram coloniam, ex qua oriundus erat,
ssimam esse, non nominato, qui eam primus condidisset, dixisse contentus fuit.

De Sertorianis temporibus CAP. III.

id tempus, deficiente rursum à Romanis Lusitania, duce fortissimo Q. Sertorio.
num ab V. C. IↃCLXII. Ebora, quod clara & frequenter habitata vrbs esset, co-
vnam, Sertorio misit auxilio, sexcentorum scilicet militum, qui militiæ fidelem
n nauarunt. Hic itaque cum grati animi declarandi causa, tum quod Lusitaniæ
m Ebora teneret, (quæ res ad reliquas vrbes in officio continendas plurimum
od, vt periti rei militaris censent, qui campestribus locis imperat, ceteram regio-
le adiungat:) sedem fixit, domumque exædificauit, quæ etiamnum hodie Serto-
atur: in qua familiarem seruam, tresque cum illa libertos, alebat: vt didici ex ele-
de, qui sexto ab hinc anno, proxime eas ædes erutus est, his litteris inscriptus:

LARIB. PRO SALVTE ET INCOLVMITATE
DOMVS Q. SERTORII COMPETALIB. LVDOS
ET EPVLVM VICINEIS IVNIA DONACE DO-
MESTICA EIIVS ET Q. SERTOR. HERMES Q.
SERTOR. CEPALO Q. SERTOR. ANTEROS LI-
BERTEI.

it idem Sertorius muris vrbem cingi, ex lapide quadrato: qui muri hodieq; mul-

tis in locis ad vetera mœnia ſpectantur. Adhæc aquam, Prattæ quæ dicitur, ad portic
vſq;, qui excelſior vrbis locus eſt, vnde in omnes vrbis regiones diuideretur, deduxit
olim oſtendi: in Apologia, qua Epiſcopo Viſentii reſpondi: qui Regi noſtro, ne iterum
quam illam in vrbem reduceret, diſſuadebat: negans aquæ ductum illic fuiſſe vnqu
nec eſſe potuiſſe: ac ne Sertorium quidem vmquam in his locis fuiſſe: denique ne
manum quidem opus videri aſſerebat: contra atque ego Regi pridem perſuaſeram.
etiã de re agere nos memini copioſe, duobus de Aquæ ductibus libris, quos Regi mo
gerens, nuper ſcripſi: quare iterare eadem iſta nihil opus eſt: quin potius, quod Aq
ductuum deducendorum, inueniendorumq; rationem contineant, propius nihil fac
eſt, quam vt his adiungendos, vt legi interdum queant, ſi quæ forte hinc vtilitas ad
rediret, curarem.

De Coloniarum, & Municipiorum iure. CAP. IIII.

ANTIQVITATEM hic breuiter explanare conuenit, vt qui Romanorum tem
bus vrbis noſtræ ſtatus fuerit, melius cognoſcatur. Romani itaque cum finitim
pulis, vt Latio, in quo & Roma ſita erat, imperare inciperent, nullam ab armis re
tem, victores nonnunquam, interdum etiam victi, inuenerunt: vt per annos aliquo
proferre imperii non potuerint, donec tempus conſiliumque vtroſque ab armis di
re, fœdera inire, vnumque populum, & gentem, fieri coegit. Latinos igitur Ro
pro ſociis & amicis ſibi adſciuerunt, dato iure, vt in bello legionibus Romanis p
militarent, & magiſtratus officiaque hic gerere, honores accipere communi iur
ſent. Hoc amplius, Romæ etiam petere magiſtratus & gerere iis licuiſſe refert Aſ
Pedianus, idoneus ſane auctor: non tamen ſuffragia ferre, honoresve aliis de
re Latinos potuiſſe. Quod ius, quia Latinis, & prius quidem quam aliis gentibu
ceſſum eſt, Ius Latii appellatum. Contenti itaque tunc eo honore Latini fuerun
tamen & ſuffragii in vrbe Roma ferendi, & creandi magiſtratus, ius dari ſibi p
runt, vtque pro ciuibus Romanis pari cum cæteris iure haberentur. Conceſſun
priuilegio quodam populis aliquot, ægre tamen, vocatumque, Ius ciuium Roman
vetus verò ad diſcrimen noui huius, Ius antiquum Latii eſt appellatum: Datur
dem Ius longo poſt tempore vniuerſæ Italiæ dirimendorum, quæ hoc nomine
gerebantur, bellorum cauſa: Hinc etiam Italicum Ius dici cœptum: Cuius Vlp
C. meminit. L. ſciendum D. de Cenſibus. Et hæc quidem de iure Latii, ciuium
manorum, & quidem breuiter, diſſerui: qui forte plura requiret, Andream A
lib. II. Diſpunctionum legat: quæque de his nuper copioſe, & latius, ſingulari co
tario, qui Deo bene iuuante breui apparebit, complexus ſum. Erat & illud in m
ſitum Romanis, vt ciues aliquot alio habitatum diuerterent, vt loca illa incolere
ſiderentque: quam hinc Coloniam appellabant. Municipium vero, cum loc
ius illud, quo de egimus, concederent. Ampliabant itaque Romani. vel aſtri
arbitratu ſuo ius & immunitates, quantum vellent: vt auctor eſt Corn. Tacitu
vndecimo. Tiberii enim principatu A. Vitellio L. Vipſanio Coſſ. Anno DCC
Ro. cond. diſceptatum in Senatu magna contentione refert, ſi prouinciæ Gallia
tæ principibus viris, qui iam pridem ciuitatis Ro. ius obtinebant, ius etiam hon
giſtratuſque Romæ gerendi, concedi oporteret. Idem diſcere licet titulo Pande
qui eſt de Cenſibus: municipia enim quædam & Coloniæ, immunes, & iuris
lici: aliæ Coloniæ latinæ, quæ ius illud antiquum Latii haberent: aliæ rurſum p
conditæ, ſaluis vectigalibus, quæ penderent: quædam vero præter nomen Col
nihil obtinebant iuris. Antonius quoque Imp. omnes, qui Romano imperio
lege lata pro ciuibus haberi iuſſit: quæ lex exſtat L. In orbe Romano, D. de ſta
num, vt legunt quidam, & interpretantur, Andr. Alciatus, & Ioannes Coraſi
conſulti eruditiſſimi: idque ſaluis pop. Ro. vectigalibus ius datum ſatis patet. Ag
16. cap. 13. Noctium Atticarum Municipiorum conditionem, tametſi dignitat
eſſet, Coloniarum iuri præſtitiſſe docet. Coloniæ enim, cum ex ciuibus Ron
deductis conſtarent, legibus Rom. quibus regebantur, non ſuo arbitratu vincen
ctæ, vt antea, permanebant. Municipia verò cum Coloniarum immunitate &
paulo minore gauderent, ſuis ipſa legibus, ſuoque arbitratu regebantur.
quod imago Romanæ vrbis Coloniæ eſſent honoratiores, &
dignitate præſtantiores habeban-
tur.

Ius Latii.

Ius Ciuiũ Romanorum.

Ius Italicum.

Et Caroli Sigonis libros de antiquo iure ciuiũ Rom.

Coloniæ municipium.

Eboram Latii iuris Municipium fuisse. CAP. V.

ORA Municipium, veteris Latii oppidum, & immune, quod LIBERALITAS IVLIA cognominatum, auctor Plinius lib. 4. cap. 22. Sed præstantiori iure Olysippo fuit, te municipium iuris ciuium Romanorum : & Pax Augusta, Colonia iuris Italici, Paulus Iurisc. l. in Lysitania D. de Censibus. Pacenses, inquit, & Emeritenses iuris i sunt. Dixit Plinius immunem Eboram, quod vectigalia minime penderet. Idem , cum in Lusitania vnum esse Municipium iuris ciuium Romanorum, tria vero iutii docuisset, subiicit, sex item & triginta stipendiaria esse: quod stipendium, seu vependerent: & Eboram in tribus illis iuris Latii nominat: mox quæ tributum pendeoppida singulatim enumerat. Hinc constat Eboram immunem à vectigalibus fuisse. t, vt idem Plin. antea lib. 3. cap. 3. refert, vniuersæ Hispaniæ Vespasianus Imper. Auactatus procellis Reipub. Latii ius tribuit; apparet tamen quod hæc coacta liberali- necessitate expressa fuerit, non ita diu durasse ius illud, sed reuocatum, permansisse xat penes eos populos qui antea obtinuissent. Si enim perpetuo durasset, quid atti- iterum à Plinio enumerari singulatim eos populos, qui Latii ius obtinerent. Quæ a sint efficitur, Romanis rerum potitis immunem iam tum Eboram fuisse, sociampuli Ro. Populos vero in omnibus, quasi ciues Rom. habitos: adhuc vocari & rei in tribus Romanis solitos: Potuisse etiam belli in cohortibus militum, & legioniomanis stipendia facere: munia publica Romæ obire; Magistratus denique in vrbe , & eligere. Suffragia tamen ferre, quod ius ciuium Romanorum non omnino obnt, non potuisse.

A quo primum Eboræ hoc ius concessum. CAP. VI.

IS primus hoc Ius Eboræ, quave de causa concesserit, mihi quidem non liquet: nplius itaque pronuncio: coniectura tamen ducor, vt credam C. Iulii Cæsaris id cio, Eborensibus datum, idq; ex vrbis cognomento, quod apud Plinium, LIBERTAS IVLIA EST: Cõfirmaturq; elegantissimo marmorei cippi Epigrãmate, quod neæ seruo, olim vero ad D. Petri visebatur, & post paulo, cap. 8. adscribam: Altera usdem fere magnitudinis Inscriptione, elegantiorib. litteris ad D. Iacobi, hoc titulo:

> DIVO IVLIO LIB. IVLIA EBORA. OB IL-
> LIVS IN MVN. E MVN. LIBERALITATEM
> EX D. D. D. QVOIVS DEDICATIONE VENE-
> RI GENETRICI CESTVM MATRONÆ DO-
> NVM TVLERVNT.

Hoc est: *Liberalitas Iulia Eboræ Ob illius in municipes è municipio liberalitatem ex Decreto* ... *num dedicauit*; scilicet statuam hanc, in cuius basi hæc inscriptio erat, *Cestum* pro veciosa.

Quæ si non me fallit coniectura, Cæsaris Iulii liberalitate ac beneficentia, hoc Ebora ta, vt esset Iuris Latii municipium, idq; post bella cum Sertorio gesta: nimirum cum gratiam ciuitas hæc cum populo Rom. fortasse etiam ob bene merita rediisset. Nam r Augustus, referente Tranquillo, Ius Latii, vel ciuitatis Romanæ, non nisi bene ub. Rom. meritis conferre solebat. Nisi forte cognomento hoc magis est consen-, Sertorianis temporibus Eborenses arma contra Romanos sumpsisse, hostiliteressisse: Cæsarem nihilominus, quo deuinctam magis sibi redderet, reique publinanæ æterna amicitia obstringeret, sua benignitate priuilegium hoc, iusque Latii unitatis permisisse. Et quamuis coniectura hæc nostra, cum veteri illa inscriptioorii, quam in Apologia ad Visensem Episcopum copiosius explanaui, pugnare vi- in qua Eborenses Municipes appellati: tamen fieri posse affirmo, improprie eo e sic apellatos: quo modo Vlpianus D. ad Municipalem, ait, ea tempestate suos e ciuitatis ciues, Municipes suæ ciuitatis, non tamen Municipes Romanæ appelredibile & illud Eboram ante Cæsaris Iulii tempora municipium fuisse, sed stipen-, neque vt post, iuris Latii extitisse: idque ius, quod à populo Romano accepismpore Sertorii ob rebellionem amisisse, quod arma contra tulissent. Iulium vero q. proxime dixi, causam, sua liberalitate ius illud postliminio reddidisse, nõ ob beta, quia potius ob damna, belliq; offensiones, Romanis illatas. Verum hac tota de

re, quando mera coniectura nititur, animus est non pertinaciter contendere: De ratio[ne] vero cognomenti, quod haud dubie non abs re vrbi inditum est, facile illi cessero, qui ce[r]tiora attulerit, Ebora quidem Romanorum temporibus; postque Gothorum ætate fa[ma] clara fuit, in qua & nummi cudebantur. Didici id nuper verum esse ex antiquo numism[a]te; quod Ambrosius Moralis, historicus Regis Catholici, & Academiæ Compluten[sis] Rethor, ad me misit: in cuius altera parte, facies sinistra est Cæsaris Germanici, his lit[te]ris: GERM. CÆS. AVG. In auersa vero cusa spectatur corona cum foliis, in cuius med[io] tribus versibus inscriptum legitur.

LIBERALITATIS IVLIÆ EBORÆ.

Habeo & ipse penes me nummum, argenti asperi, & impoliti, rudi forma, vt Go[thi]cis illis temporibus, cusum, Sisebuti regis Gothorum: in quo regis expressa imago, his [lit]teris SISEBVTVS REX. In altera vero parte crucem ambit hoc Elogium: DEVS A[D]IVTOR MEVS: in medio autem: CIVITAS EBORA.

De Flamine, & Flaminica Eboræ. CAP. VII.

ERAT & Eboræ iisdem Gentium temporibus, Flamen sacerdos, ea fere dignitate p[ræ]ditus, qua apud Christianos hodie Episcopus est, Flaminicam item nobilissimam [ha]bebat, quæ non Eborensium solum sacerdos femina, sed & Lusitaniæ totius erat. H[uius] Epitaphium hodieque spectatur in limine infero fenestræ ædium Tribuni militum e[que]strium, hoc titulo.

LABERIÆ L. F. GALLÆ FLAMINICÆ MVNIC. EBORENSIS FLAMINICÆ PROVINCIÆ LVSITANIÆ L. LABERIVS ARTEMAS L. LABERIVS GALLÆCVS L. LABERIVS ABESCANVS LABERIVS PARIS L. LABERIVS LAVSVS LIBERTI.

Nec hic solum, sed & Leriæ lapis exstat, Collipone, qui vicus præter nomen nihil retinet, allatus, vbi diem clausisse extremum, humoq; condita eadem illa esse [dici]tur, ex hac inscriptione.

LABERIÆ L. F. GALLÆ FLAMINICÆ EBORENSI FLAMINICÆ PROV. LVSITANIÆ. *IMPENSAM FVNERIS. LOCVM SEPVLTVRÆ ET STATVAM *D.D. COLLIPPONENSIUM DATAM L. SVLPICIVS CLAVDIANVS.

*Impensam scilicet, fecit, & locum impetrauit & statuam posuit.
*Decreto Decurionum.

Alterius item Flaminicæ mentio exstat in cippo non perinde magno, atque [supe]res illi, elegantius tamen inscripto: quem agricola quidam aratri dente exarauit [inter] ruinas ædium, via montis Saracii: vbi & templum fuisse apparet: nam & Colum[næ] marmoreæ ibidem repertæ, vocaturq; vulgo adhuc locus ille, Mesquita, quod te[mplum] Arabice significat. Titulus eius basis.

D. M. S.

C. ANTONIO C. F. FLAVINO VI. VIRO IVN. HAST. LEG. II. AVG. TORQ. AVR. ET AN. DVPL. OB. VIRT. DONATO IVN. VERECVN DA FLAM. PERP. MVN. EBOR. MATER. F. C.

Id est: *Diis Manibus Sacrum. Caio Antonio, Caii filio, Flauino, Seuiro iuniorum h[astatorum] legionis secundæ Augustalium torque aurea, & annulo duplici ob virtutem donato Iunia [Verecunda] Flaminica perpetua municipii Eborensis, mater faciendum curauit* (hoc monumentum.)

Clarorum aliquot ciuium Eborensium monumenta CAP. VIII.

[...]ODVXIT & Ebora olim ciues aliquot egregios, quibus ob bene merita resque præ[...]are gestas monumenta è publico statuit: Haud dubie compluribus aliis quam quo[...]extat memoria, sed ædium ruinis, scriptorum iactura, temporumq; vastitate interci[...]nt nomina, nihil vt de iis certo sciri queat. Duorum illustrium ciuium monumenta [...]nam, quæ adhuc in litteratis lapidibus perdurant. Basis est ingens, quam domi meæ [...]o, his verbis inscripta.

L. VOCONIO. L. F. QVIR. PAVLLO ÆD. Q. II.
VIR. VI. FLAM. ROMÆ DIVORVM ET AVGG.
PRÆF. COH. I. LVSIT. & coh. I. VETTONVM
LEG. III. Ital. OB CAVSAS vtilitates Q. publicas.
APVT ORDIN. ampliss. FIDELITER ET CONSTANter DEFENSAS LEGATIONE qua gratuita Romæ pro
R. P. sua funct. est LIB. IVL. EBORA PVBLICE IN
FORO.

[...]Hoc est, *Lucio Voconio, Lucii filio, Quirina* (*tribu*) *Ædili, Quæstori. Duum viro sextum, Fla[...]omæ, Diuorum, & Augustorum: Præfecto cohortis primæ Lusitaniæ, & cohortis primæ Vetto[...]ribuno Legionis tertiæ Italiæ, ob causas vtilitatesq; publicas, apud ordinem amplissimum, fide[...] constanter defensas legatione quà gratuita* (suo sumptu) *Romæ pro Repub. sua functus est, Li[...]s Iulia Ebora, publico* (sumptu) *in foro* (hanc statuam ponendam curauit.)

[...]Epitaphium alterius ciuis Eborensis est, Cæcilii Volusiani nimirum, qui militiæ cla[...]nis exstitit, quantum ex hac inscriptione colligere est, quæ ex fundamentis templi in [...]em B. Virginis Mariæ à Rege nostro exstructi, reperta est: cumque inspecturus ac[...]em, fractum iam lapidem comperi, partemque alteram muro insertam, vt descri[...]otestas non fuerit. Reliquum fragmentum hæc præferebat.

... CILIO Q. F. VOLVS. ÆF. COH. II. C. R. X.
... PROVOC. VICTORI S. DONATO AB IMP. II.
... HAST. PVR. III. VEX. VIC. I. MVR. IIII.
... OBSI. NIB. H. IN R. P. SVA FVNC. BORENS.
... CIVI OPT. ERITA EIVS IN MVNIC RMOR.
... BASI ÆNE. D. D.

[...]*oniectura quæ deerant, supplere conati sumus. Q. Cæcilio, Q. filio, Volusiano, Præfecto cohortis [...]dæ ciuium Romanorum, ex prouocatione victori, bis donato ab Imperatore 4. duabus, hastis [...] tribus: vexillis, ciuica* (corona) *vna, muralibus quattuor, obsidionali* 4. *Omnibus honoribus [...]ub. sua functo Eborenses ciui optimo, ob merita eius municipium marmoream* (statuam) *basi* [...] (posuerunt)

Decreto Decurionum.

[...]cresceret nimium hic Commentarius, si harum inscriptionum singula explicarem: [...]discere liceat.

De ætate, qua Christianam fidem Ebora suscepit. CAP. IX.

[...]QVE hic quidem Romanorum temporibus ciuitatis nostræ status fuit, clarus haud [...]bie, quo & gloriari iure queat: at iustius multo, quod Christi fidem prima, aut in[...]ás saltem Hispaniæ vrbes amplexa sit, sacrisque Christianorum initiata fuerit. B. [...]ancius vnus è septuaginta duobus CHRISTI discipulis, ab Apostolis, in Hispa[...]angelii gratia missus, appulit Eboram, & de verbo Dei, fideq; Christiana concio[...]uenter habuit: cumq; gentē docilē sua natura cōperisset, magnos hic laboris fru[...]llit; frequens enim ad eum credentium concursus fiebat, augebaturq; indies ma[...]isq; numerus Christianorum: quos sæpe conuenire ad orationes Deo fundendas, [...]charistię communionē corporis & sanguinis CHRISTI, iubebat. Primus hic igi[...] nostrę Episcopus & Apostolus exstitit. Nec in vrbe duntaxat Euangelium Christi [...]gauit, sed & in finitimis circumcirca locis fidei rudimenta docuit; donec Validii [...] sententia, Martyrii coronam est consecutus. Corporis eius reliquiæ, extra vrbis [...]a sterquilinio conditæ, fimoq; ne à Christianis, cultus religionis gratia auferren-

tur,tectæ. Quo modo abiectum,& ignoratum,annos aliquot corpus lauit,donec ciues i
aucto iam in immensum credentium numero,tutius agerent: Quo tempore,D. Manci
rem tandem aliquãdo aperiendam esse ratus, nobili in primis viro secundum quietem
cum ostendit; qui in prædio suo,quod ad hanc rem Diui nomen religiose conseruauit,
norifice condidit. Fama vero,miraculorumque vi crescente indies,mox Iulianus Con
eiusq; coniunx Iulia,matrona pia; ad quos locus ille reliquiis sacer hæreditate peruene
augustum templum,magnificumq; honori illius dedicauit: sed vetustate collapsum es
& turris maior pars,quæ non procul inde spectatur,concidit. In huius basilicę medio c
ditæ D. Mancii Episcopi & Martyris reliquię: seruatęq; ad ea vsq; tempora, quibus Ab
rahemen Maurorum Regulus,vrbem nostram,vt post referam, arctissima obsidione
xit. Christiani itaq; metu eius,qua Barbarus grassabatur, tyrãnidis in Sanctorum reliq
in Asturum fines antea,salui vt essent,fugientes,eo deportarunt,& in agresti pago,qui
noua vulgo dicitur, asseruari hodieq; ferunt,vno lapide ab oppido Methymnę sicci
nis (sic enim Hispani appellant) in Cœnobio monachorum, qui D. Benedicti institu
normamq; sequuntur. Hæc eo breuiter narro,vt de vera vrbis nostræ religione,fide;
etate lectori gustum aliquem darem, qui enim plura scire auet, is legat horarum Ca
carum Breuiarium Eborense, quod olim iussu Cardin. amplissimi, Henrici princip
sitanię cõcinnaui. Profecto par erat,Martyrem hunc religiosius à nostris coli; quod
mus, & ab ipsis fere Christianæ fidei incunabulis solida hic fundamenta docendo ie
quæ sane res non in paruo beneficii loco ponenda est.

Post, Diocletiano,& Maximiniano imperantibus,& in Christianos adeo sæue
maniter grassantibus,vt Imperium omne cruentũ & sanguine nobilitatum fuerit,si,
est,scriptoribus Ecclesiasticis fides habenda,tres hac tempestate Eboræ ciues clari,
pro CHRISTO fortiter obita,D. Vincentius,sororesq; duæ Sabina,& Christina,ma
omnes inclyti: in hac ipsa vrbe nati, educati, & inquilini eo in loco, quo hodie Sac
humile visitur, & ab illis nomen mutuatur: cuius tam inopis Sacelli, pro meo in p
Diuosque amore, sæpenumero me pudet, ac si verum fateri volumus, Reipub. nos
tererat,ignominiæ sibi loco ducere,multis ab hinc retro annis, labente ædicula,illa
instaurasse. Martyrii,& horum Sanctorum historia in Breuiario illo Eborensi,& ali
concinnata est.

Eborensem Episcopatum perantiquum esse. CAP. X.

CATHOLICÆ apud Eboram Religionis antiquitate iam pertractata, affirma
peruetere m hanc Episcoporum sedem fuisse. Misso enim facto Diuo Man
tempore fidei Christianæ infantia erat,& exiguus credentium numerus, Constan
gno, Imperatore Christiano, Eborensium Episcopus, Quintianus erat, vt constat
cilio Iliberitano, vrbis Iliberorum; quæ & olim Eluira etiam dicta, penitus colla
ruinis sepulta: tunc vero Metropolis erat; Episcoporumque sedes, quæ post G
translata. Huic Concilio Quintianus adfuit, Decretisque quæ ibi agerentur
psit: idque Romanis adhuc in Hispania imperantibus. Excepit hoc tempus G
ætas, qui cum fere essent ingenio immani, & barbaro, & à Catholica fide alie
uitatis nostræ statum quod attinet nihil dum comperi, si turres illas vastasque m
etiamnum hodie spectantur, mœnibus Romani operis adiectas, excipias. Arc
enim non omnino rudis, facile magnum à Romanorum substructione discrime
hendet: Ebora nihilominus difficilimis his Gothorum temporibus Episcopo
permansit. Equidem domi seruo duas inscriptiones literis rudi modo insculpt
quod de fidei Christianæ apud nos vetustate locupletes testes sint, magni, vt de
mo. In altero hæc verba leguntur.

> DEPOSITIO PAVLI. FAMVLVS DEI VIXIT AN-
> NIS L. ET VNO REQVIEVIT IN PACE D. III.
> IDVS MARTIAS ERA DLXXXII.

Alterius vero lapidis, quod ad rem magis, qua de agitur, pertinet, Epit
Iuliani Episcopi Eborensium era Cæsaris IↃCIIII. Qui est à Christi Natali a
gentesimus sexagesimus sextus. Octo enim & triginta annis ÆRA Cæsaris Ch

...cœpisse tradunt * Annales Hispaniæ. Lapidis vero hæc est inscriptio.

IVLIANVS FAMVLVS XPI. EPISCOPVS
ECCLESIÆ EBORENSIS H. SITVS EST
VIX. ANN. PLVS MIN. LXX. REC. IN
PACE KAL. DECE. ERA DCIIII.

Vt Resendius Epist. ad Ioannem Vasæum docet, Ambr. Moralis, & Ioan. Genesius Sepulueda.

Fort. Requieuit vt in super. vel Recessit.

...Honorio primo, Pontifice Max. qui ad Annum CHRISTI, IↃCXII. Ecclesiæ ...m Romæ tenere cœpit, Sisisclus Eboræ Episcopus fuit. Toletano enim Concilio ...o interfuit nomenque subscripsit; quod regni Sisenandi tertio anno celebratum. ...ripsit idem, & adfuit Toletano sexto, regnante Chintillano. Coacta rursum Tole...etanorum octaua Synodo, Recesuintho rege, ...esto fuit, subscripsitque Absen... ...orensium Episcopus. Eiusdem regis anno ...uicesimo, Æra Cæsaris IↃCC ... Qui erat à CHRISTO nato sexcentesimus ...imus sextus, habita Synodus ...eritæ, quæ Lusitaniæ tum Metropolis, duo...m eiusdem prouinciæ Episcopo... ...æside Proficio Metropolitano: Adfuit, & subscripsit Eborensium Antistes Petrus: ...Synodum, ad hanc diem typis nondum editam, calamo exaratam, & quidem an... ...manu, in bibliotheca seruo. In duodecimo item Concilio Toletano, Flauio Erin... ...nante, subscripsit nomen, & interfuit Tructimundus Eborensis Episcopus, vt in ...liorum voluminibus legitur. Argumento est & Episcopatuum diuisio à Bamba re... ...ndecimo Concilio Toletano facta: Anno CHRISTI IↃCLXXIX. Limites item ...amba Eborensium Episcopatui attribuit, sub Emeritensi Archiepiscopatu, quę tunc ...niæ Metropolis erat, his fere verbis designabantur, rudi illo sæculo. Eborensis Epi... ...s termini à Cetobra ad Petram vsque: & Rutella vsque ad Paradam sunto.

Rasis, historici Arabis de Eborensi Episcopatu testimonium.
CAPVT. XI.

...SIS Arabs, siue mauis, Maurus, historicus Miramolimi Regis Mauritaniæ Africę, ...s in Hispaniæ militia gestas Historiæ monumentis consignauit: Quæ ex Arabica ...in Lusitanicam transtulit Magister Mafamedus, Maurus & ipse, ex eorum nume... ...in Lusitania manserunt: Descripsit vero sua manu Ægidius Piresius, sacrificus ...ni Portellii, Ioannis Auoimi filii, eius qui Marmellarium oppidum equestri mili... ...i Ioannis attribuit: vt & Genealogiæ liber Petri Comitis, Dionysii Regis filii, con... ...it. 36. §. 9. & Tit. 22. §. 3. de Susanis, vbi multa de Petreanis leguntur. Quæ quidem ...historia, quod esset scriptor historiæ, omnisque antiquitatis, ac rerum Romana... ...narus, fabulas sæpe veris narrationibus permiscet: veruntamen cum Mauro... ...mperium attingat, ordinem temporum seruat, veritatisque hic rationem habuit: ...nstantini itaque Magni ætate verba faciens, ab Imp. illo Hispaniam in sex Episco... ...sic enim vocat, quos Metropoles dixisse oportuit, diuisam, singulisque certum ...orum numerum assignatum refert. De quinta vero Metropoli agens, quam ille ...am fuisse affirmat, Episcopatui quincto (inquit) Emeritam attribuit, Pacem Iu... ...Olysipponem, Exombam, Abraniam, Conimbricam, Lamecam, EBORAM, ...m & Lapam. Sed licet Maurus non admodum fide dignus sit, proximo capite Con... ...ætate Eborensium Episcopum fuisse Quintianum ostendi, vtque ex Bambæ re... ...horum Hispaniæ diuisione constat, Emeritensi archiepiscopatui Ebora est attri... ...Quæ cum ita sint, efficitur, antiquissimam esse Episcoporum sedem Eboram. Ad ...iæ vero ciuitates quod attinet, earumque fines, sic idem Rasis, de Pacensi loquens: ...imites, partim Emeritam, partim Sanctarenam attingere. In Pacensi item agro ...m esse Ebrim ab antiquis appellatum, quæ hodie Ebora, cum finibus suis. At ille, ...riberet, non intellexit. Nomen itaq; missum faciamus, quod homo Arabs omnium ...mperitus, ignorauit.

...omani vero in Lusitania tres conuentus fori constituerunt, quo finitimi, tanquam ...oniæ Metropolim ius petituri, & de controuersiis, quæ orirentur, disceptaturi, con... ...it: quemadmodum hodieque in Gallia forum iuris publici Lutetiæ Parisiorum, & ...constitutum perdurat: & in Castellæ regno, prætorium Vallisoletanum, & Gra... ... Lusitania itaque in tres partes diuisa, singulis Coloniam assignarunt, quo com... ...finitimi populi conuentus agere possent: Prima Emerita fuit, quo Vettonum ...ora, quæ Lusitaniæ pars est, conuenerat. Pacensis altera, quo Algarbienses, Cam-

Plinius lib. ...

pensès,& Tagi accolæ concurrerunt. Tertia Sanctaren, quo Transtagani, Durium vs
populi conuentus egerunt: quomodo fere hodie Correcturæ sunt, intra Tagum,& An
flumina, & extrema duræ & eorũ qui trans montes accolunt. Erat itaq; inter Pacensis
ris oppida, Ebora sita, non autem in communis agri finibus: & municipium cum esset,
legibus regebatur, non Pacensium: nisi forte controuersiis eorum dirimendis, iurique
ministrando eorum qui ad suum forum non pertinerent. Equidem non inficior fieri
tuisse, vt cum iam omnes, qui Rom. imperio parebant, ciues facti essent, quod M. Anto
Imp. ætate accidisse supra retulimus, Eborenses tunc Pacem Augustam conuenisse,
Olysipponenses Sanctarenam. At longe aliud est, quod Maurus narrat, in agrorum fini
situm habuisse: Imo fuit cum Pacenses & Eborenses inter se de terminis adeo conter
runt, vt Dacianus Hispaniæ Pręses, Diocletiano & Maximiano imperantibus, finium
gundorum, litiumque dirimendarum gratia venire coactus sit, vt copiose nuper ost
Epistola ad Bartholomæum Que[illegible]dum Canonicum Toletanum; Dacianum Ebo
venisse docens; vbi & in vinc[illegible]tyrem nostrum inclytum S. Vincentium, cum
ribus, compingi iussit.

De Eboræ, à Mauris captæ, statu. CAP. XII.

CAPTÆ à Mauris Hispaniæ initiũ, idem Gothici imperii finis exstitit. Hinc enim
raceni rerũ in Hispania potiti sunt: cuius ætatis cum omnia barbariei plena essen
memoriæ quidquam mandatum, quid Eboræ gestum, reperias: neque si sit, legere
modum est operæprecium. Adscribam tamen quæ ex Rasi Arabe comperta habeo.
Maurorum, hoc est, à Mahometicæ sectæ exordio, anno CXXXVIII. Qui à nato C
fere IↃCCLX. Abderrahemenes, Moabiæ filius, auspiciis Miramolini Meurutioru
guli in Hispaniam traiecit, vbi iam à Maurorum ingressu, regnabat Ioseph: Cum qu
lio dimicans, victum interemit: occupatis locis omnibus, quibus ille imperitabat, for
tamen incolis integras reliquit. Iamque Mauris deuictis, Hispali castra mouet ad
Christianos, occupauitq; Pacensem vrbem, Eboram, Sanctarenam, & Olysippone
tamque adeo Algarbensium regionem. Filius Abderrhamenis fuit Abrahami nomi
patris castra secutus, vxores aliquot in Pacensi vrbe, feminas genere claras, formaq
sta, reliquit: auditaque insigni pulchritudine filiæ Iosephi, qui regno exutus in præ
per ceciderat, & Eboræ asseruari in angusto ædificio à patre extrui iusso, Abraham
gationem, cum donis quantiuis pretii misit. At illa, memoria repetens fortasse i
illum loco natum, & domi obscurum, patremque suum victum occidisse, muner
diauit: legationique minime acquiescens, conditione illius vsuram se negauit: q
tim cum fratre (qui Eluiræ Granatensis regni oppido, omnique illi oræ, locisque fi
imperabat, ex pacto & fœdere cum Abderrahemene initio) rem omnem comm
uit. Qui hinc grauem sibi iniuriam factam interpretatus, paratis quantum pro reli
piis Pacensem vrbem obsidione cinctam, occupauit: Vxores hinc Abrahami cepi
pedisequas, filiasq; pulcherrimas probri causa vi constuprauit: mox ad sororem
deduxit, his fere verbis cõpellans: Eat nunc Abderrahemenis filius, quamq; tibi
meliam parabat, eam nunc accipiat vel inuitus: Domumque vnde venerat, reuer
gnita mox ab Abrahami re omni, copiis insecutus, Granatensi vrbe, quæ & illius er
nis, clausum obsedit: sed à tergo Iosephi filius incurrens, exercitum illius fusum fu
que cecidit, victumque illum manu cepit: at veritus Abderrahemenem regem,
tis obsidibus, & fide publica, numquam memorem illum fore calamitatis bello a
aut ignominiæ, nec sibi, sororiue molestum vnquam futurum, statim emisit. N
tamen ea res Abderrahemenem patrem, qui Iosephi filiũ bello aggressus, manu
superauit, duosque filios cepit: ipse fuga delapsus Toletanum in agrum se recepit:
sessionibus exutus; priuatus viuere & latere dum vult, à rege Abderrahemene
percussoribus, interfectus est: caput regi allatum. Hæc ex Rasi descripsimus;
eo obscure dicta erant, coniectura vt opus, diuinationeque videatur; Capti
rege Abderrahemene Pace Augusta, Ebora, ceterisque iam à Rasi nomina
bus, quas Christianis ademerat, efficitur Iosepho adhuc regnante, Christia
uisse, liberasque fuisse: Hinc victis Mauris subiectas. Exstruxit itaque Iosephus æ
ræ: cumque regnum, ereptum iri auguraretur, Christianis potius, ob fidem & c
tiam illorum, virtutes Mauris prudentioribus satis iam perspectas, vnicam filian
voluit; cum quod feminei sexus, & in puerili adhuc ætate esset, qua facere
Eborensibus non posset, tutiusque ibi depositum asseruatum iri putauit; qu

suos, homines infidos, impuros, & incontinentes. Ex his omnibus illud etiam se- ex quo primum Maurorum opera occupata Ebora est, annos iam abiisse septin- fere, & octogin[illegible].

Qua tempestate Olysippo, Ebora, & Pax Augusta à Mauris captæ.

CAPVT. XIII.

ERA sane vrbis nostræ conditio fuit sub Arabum imperio, & vt iam dixi, cognitu rme indigna. Vnde constat Mauros cæli benignitate, & soli bonitate vehementer tos, sedem hic potissimum fixisse: vix vt circum circa locus sit, quin Arabicum no- hunc vsq; diem retineat, inditum à Maurorum principibus, & Satrapis: qui inter capta, agros eorum occupatos partiti erant. In his, verbi gratia, Almancor, Ben-ha- Benha-falck, Ben-cafed, Benha Mexi, & id genus alia nomina mere Arabica a- is, & fluminibus imposita. Atq; hic quidem infelix Eborensium status: durauitq; Deo Opt. Max. visum, armaq; contra capta sua [illegible]egni huius incolis, virtute indu- lfonsi Henriquez Regis primi, & bellica laude insignis: quem honoris gratia li- omino, adiutis. Quo tempore è seruitute, qua annos amplius quadringentos op- bs iacebat, tandem aliquando in libertatem vindicata, Christi fidem Religionem- pit. Duartus Galbanus, qui res præclare gestas Alfonsi Henriquez litteris manda- id anno gestum sit, non refert: illud obiter duntaxat, oppida trans Tagum occu- cacarem, Eboram, & Serpam, reliquasq; ad Pacensem vrbem. At Petrus Comes li- ealogiarum Tit. 7. §. 5. annum etiam adscripsit: Regem Olysipponē recuperasse Æra Cęsaris M. C. LXXXV. Mense Octobris, qui est post natum Christum, M. C. Quod verum esse cum ex Annalibus didici, tum maxime ex duabus lapideis In- ibus quæ in summa sacra æde Olysippone etiamnum exstant: Quarum vna anti- tterisq; melius conformatis, ad eam portæ, quæ Orientem versus spectat, partem em, his versibus legitur.

Olysippo.

Tunc anni Domini, cum centum mille notantur,
Cumque quaterdenis, quattuor, atque tribus,
Quum per Christicolas vrbs est Vlisbona capta,
Et per eos fidei reddita Catholicæ.

ANNO 1147.

era ad dexteram portæ præcipuæ partem spectatur interius eademq; refert: illud dit, festo die Sanctorum Martyrum Crispini & Crispiniani, qui octauo Kal. Nou. 25. die octob.) agitur, recuperatam vrbem. Exstat & apud me Gothorum regum , vsq; ad Alfonsum Henriquez latine, vt tum quidem tempora patiebantur, con- cum his, anni, mensisq; die mirifice consentiens: Addit tamen feria sexta gestum a diei sexta, post mensium quinque obsidionem, Iunio mense à Rege inchoatam, ori finitam. Hactenus de Olysippone, de qua cum sit omnium Hispaniæ vrbium ima, precium operę erit hæc cognouisse. Ad Eboram nostram quod attinet, idem receptam à Christianis narrat, Aera Cæsaris M. CC IIII. Qui anno Christi nati VI. respondet: Pacem vero Augustam Cæsaris Æra, M. CC. Quarto nimirum ram recuperatam anno: à quo Epitoma illa nihil discrepat: addit tamen quorum cupatæ vrbes, his, vt secula illa ferebant, verbis:

Ebora.

Pax Augusta.

M. C C. pridie Kalendas Decembris, in nocte S. Andreæ Apostoli ciuitas Paca, id est, Be- hominibus regis Portugalis domini Alfonsi, videlicet Ferdinando Gonsalui, & quibus- is plebeis militibus nocte inuaditur, & viriliter capitur, & à Christianis possidetur, anno us. 25.

A 1204. Ciuitas Elbora capta est, & deprædata, & noctu ingressa à Gilraldo, co- to sine pauore, & latronibus sociis eius, & tradidit eam Regi Dn. Alfonso. Et post n ipse Rex cepit Mauram, & Serpam, & Alchonchel. Et Culuohi castrum man- dificari. Anno regni eius 39.

Giraldus Impauidus.

cepta itaq; Ebora, Giraldi cognomento Impauidi opera, Anno Domini 1166. Henriquez nonū iam & trigesimū annum, rerum in Hispania potito, quod regna- r ille appellat: ducto regni initio ab æra Cæsaris M. C. LXVI. Quo tempore sole- Ioannis Baptistæ die, vitricum pugna vicit, & exinde regionem illam armis te- storicus vero rerum ab Alfonso Henriquez gestarum, regni initium ad Cæsa- n M. C. LXXVII. retulit, cum quinque Maurorum reges in Ouricensi agro Al- bellauit, idque vndecimo post anno. Quem si auctorem sequimur, recupera- est anno XXVIII. regni Alfonsi. Cumque res à militibus gestæ ducibus adscri- que soleant; hinc factum Petrum Comitem, Epitomæ concinnatorem, Regi

solidam receptæ Eborę laudem adſcribere:at ego mearum eſſe partium duxi rem omn
prout geſta eſt, referre. Sed de vrbe Pacenſi,quando & Hiſtoricus ille à Comite, &
toma diuerſa narrat,in præſens omitto.

Ebora, qua ratione in Chriſtianorum poteſtatem redacta, reſtitutaq́; ſit.

CAPVT XIIII.

GIRALDVS ille Impauidus cognomento genere nobilis,regnante Alfonſo Henriq
quum bellorum,vt fit,tempeſtatibus,rebuſque identidem nouis exorientibus,n
les moribus diſſolutis eſſe ſolent commiſſo itaque, de quo tamen nihil certi habeo di
aliquo fortaſſe facinore, eam Regis indignationem incurrit, vt aula excedere, Chri
norũq; vrbibus cogeretur abire,quo regis manibus effugeret. Tranſtagum itaq; fugit
tum ora à Mauris tenebatur; Hiſmaro Regi, ei qui in campis Ouricis victus fuit,
dens: Quo quidem rege iubente, in ſylueſtribus Muri, ſic dicti, locis, copias op
collegit, caſtrumq;, cuius hodie, præter Giraldi nomen, nihil eſt reliquum, exæd
uit, vbi cum ſuis ſe continebat, inito cum Mauris pacis fœdere. Cumque rebus ger
aptus eſſet, mox flagitioſi complures homicidæ atque proſcripti ad eum ſe contule
Quemadmodum ad Dauidem, dum à facie Saul fugeret, vt ſacræ litteræ referunt,
nerunt omnes,qui erant in anguſtia conſtituti, & oppreſſi ære alieno,& amaro animo: & factus
rum princeps. Creuit itaque in immenſum militum numerus: nec dubium, quin hoſ
Chriſtianorum agros excurſiones, cum Mauris arctiſſimo fœdere iuncti quotidie
rint. Quare Epitoma illa Hiſtoriæ Luſitanicæ, latrones eos & prædatores appellat
que iam trans Tagum caſtrametaretur Alfonſus Rex, veritus Giraldus, ne in ſe exp
nem ſuſcepiſſet, quo potiſſimum facinore in gratiam cum illo rediret,ſibiq; Regem
reretur, cogitare. Tandem in eam venit ſententiam, nihil Deo O. M. acceptius,ni
gratius, nihil denique ad nominis ſui exiſtimationem, decuſque vtilius à ſe præſtar
quam erepta Mauris Eborenſi vrbe; aſtu & fraude potius militari, quam viribus &
ne fuſo tot Chriſtianorum, quibus expugnatio illa, ſi aperto Marte, armiſque res
tur, conſtaret. Quæ dum animo conſilia verſat, Mauris iam vti familiarius, viaſq; vi
tuſque inueſtigare ſtudioſius, cuſtodias explorare. Et quamquam non ſatis illi f
Mauri, illo præſertim tempore, quo de Regis expeditione rumor increbuerat, ſ
rentque Giraldum, metu ancipiti hærere: vt de Dauide Philiſtæi, hæc fere in vulg
gere: *Quomodo aliter poterit placare dominum ſuum, niſi in capitibus noſtris?* Nihilomin
ad rem, quam moliebatur, eſſent neceſſaria diligẽter Giraldus adornabat. Cumq;
ſtri loco, pauloque editiore ſita ſit Ebora, vt nuſquam colliũ obtentu inſidiæ tendi
niſi ad D. Benedicti, ideo turrim ibi Mauri excitarunt, qua tanquam è ſpecula no
danis ſigna darent: Hanc primo occupare in animo erat Giraldo. Cognito itaq;
duntaxat, cum filia ibi excubare, noctu cum paucis militibus ſeorſim inter duos
abſcondit: iuſſitque reditum ſuum præſtolarentur, vel, ſi res poſtularet, dato ſ
templo aduolarent: ipſe vero incertos euentus nihil reueritus, ſed, quod illi co
datum erat, animi impauidus, recta ad turrim contendit, ſudes, perticaſq; ferens
tas, quibus, parietum eas foraminibus infigens, ad feneſtram conſcenderet: nec
ſcala demiſſa aditus ad eam patebat: Vtque excubantium oculos falleret, ramis ſ
bus induit. Acceſſerat iam proxime turrim, ſed non ex aduerſo feneſtræ, nocte i
ſta: & Dei benignitate commodum iam Maurus ſtatione vigiliaque decedens,
conceſſerat, filia excubare iuſſa: quæ (vt imbecillis eſt ille ſexus) parũ ſolicita qu
gereretur, dormitans feneſtræ limini incubabat, & quieti ſe ſomnoq; dedit. Lætus
ne gerendæ rei occaſione oblata Giraldus, exutis, quibus ſe accinxerat, ramis
perticis conſcendit, puellamq; ſomno oppreſſam, continuo arreptã pręcipitauit,
morem quidem edere, patremq; excitare mortua potuerit. Turrim itaq; ingreſſus
rum, qui altum ſtertebat, enſe obtrũcat, ſpeculaq; potitus eſt. Cumq; intempeſta
vt nullo adhuc ſigno ſociis dato, ad ſuos per tempus accedere poſſet, Mauri cæſo
filiæ, vtrunq; manibus geſtans accurrit, animoq; addito, & felici omine victori
rei bene gerendæ opportunitatẽ pręedicabat. Vna itaq; omnes ad turrim aduolan
ra nondũ illuſceret, ignẽ quamprimũ in ſumma ſpecula excitat, dato oppidi vigi
eum agrum, in quo nunc B. Virginis ædes ſacra (vulgo ab incolis, do Spinheiro
frequentatur, Chriſtianorum incurſionibus infeſtari. Iuſſit itaq; ſuorum aliquot
ca facto agmine curſitare, ſtrepitumq; qui audiretur, edere. Vigiles continuo op
arma conuocare: & cognito exiguas ibi Chriſtianorum turmas volitare; excu

1. Regum 22. a.

1. Regum 29. b.

andique cupiditas incessit. Egressi itaque præpropere, nullo ordine, ac patentibus
portis: nec ita longe progressis oppidanis, Giraldus vrbem inuasit & obscuræ noctis
tu, tumultu, vt fit, exorto, vigiles custodesq; portarum hostes esse ne suspicabantur
m, donec res ipsa declarauit, vi & ferro grassantibus nostris, cæsis primum vigilibus,
libusq; portarum, quibus rursum suorum præsidio munitis, reliqui vicatim discur-
obuios quosque obtruncare, paucos licet: quod & maior pars sepulta somno iace-
i vrbe egressi essent: In ostiis, quæ pessulo munirentur, obicem obiicere, ne vel æ-
gredi inquilini ipsi possent. Sic vrbem discurrendo obire. In aliorum ianuis per
s quibus trahuntur fores, vectes exiguas, quas eo consilio plures attulerant, traii-
domibus egressi patresfamilias, exorto clamore aduolare, armisque sumptis gre-
cere possent. Ea fuit rei gestæ festinatio, tamque prudens consilium, vt cum iam ad
lamatum est, vrbs à nostris occupata teneretur, Vrbe egressi ciues, audito armo-
no, turmam persequi cessant, retroq; vnde venerant, redeunt: sed in vrbis portis
nostris accepti sunt: neq; cognita, ingredi nihilominus conati, repulsi tandem sunt,
facta iactura. Turma enim Christianorum à tergo eos adoriri, vt vtrimque domi
hostilibus armis premerentur. Cumq; tenebrosum adhuc esset, Sole nondum ex-
vt fit in tumultu, rebusque subitis, omnia re ipsa maiora viderentur, abiectis armis,
rtentes fugam fecerunt. Nostri insequi pauidos fugientesq; detrectant: vrbis cu-
potius intenti. Rebus iam ex animi sententia gestis, atq; compositis, Giraldus gau-
iens vrbem militibus diripiendam dedit, à cæde modo temperarent. Pronum id
x Mauri, qui arma contra ferrent, reperirentur, eiectis vrbe aliis, aliis contrucida-
paucis domi suæ clausis, & quis eos exitus maneret incertis, efferre domo pedem
is. Direpta iam vrbe, vitam, vestesq; nec quidquam victis aliud Giraldus indul-
fugerant itaque plurimi: plerique se Christianorum potestati clementiæq; dedi-
& ad Emmanuelis regis vsque tempora, cum regno omni Lusitaniæ eiecti Mauri
rdurarunt. Misso mox ad Regem Alfonsum Legato, de capta Ebora, lætum ipsi
n attulit: Rogare, vrbem in suam potestatē recipiat; sibi, facinorumq; sociis igno-
dare itaque Rex, libenterque accipere lætum nuncium, legatosq; benigne am-
ratiam se habere ostendit. Ad vrbem vero quod attinet, non esse, cuius eam præ-
ius committeret, quam qui eam virtute esset consecutus. Sic Ebora in Christia-
potestatem venit, hic primus vindex & assertor Giraldus: cuius gratia hodieque
insignibus vrbs præfert equitem cataphractum, equo vectum, strictum ensem ge-
: duo item capita, viri vnum, alterum puellæ. Sunt vero qui historiæ ignari, Di-
obum esse fingant, Mauros trucidantem; Alii Eborum, nescio quem, & Euori-
mminiscuntur, alii alias aniles fabulas venditant: sed vt narraui, res omnis gestâ
litur.

Ebora rursum Episcoporum sedes constituta, & quis primus Eborensium Episcopus.

CAPVT XV.

à Christianis recepta studiose operam dedit, qua erat pietate Alfonsus rex, pristi-
piscoporum sedes, vt antea, fieret Ebora. In anniuersariorum templi huius libris,
ab vrbe Christiano iuri reddito, Episcopum fuisse comperi, Paium: cuius corpus
n est ad Diui Ioannis Baptistæ altare, quod nunc corporis Christi Eucharistiæ sa-
Decreta Ecclesiasticorum beneficiorum tulit: & annuis Episcopatus rediti-
s portiones diuisis, duas vsui suo, tertiam Canonicorum corpori attribuit. Tem-
n hoc erexit, iactis fundamentis XXII. Maii, Aera Cæsaris. M. CC. XXIV. qui
tu Saluatoris nostri carne induti millesimus centesimus & octogesimus sextus;
o vrbis, seu potius receptæ, annus vicesimus. Primum itaque lapidem posuit sub
s S. Mancii, quod hodieque ante sacellum visitur. Interea dum ædes sacra ex-
cris operabatur in ædicula vicina ei vsui consecrata: quæ post vrbis Curia fuit,
ses actiones agerentur: & haud scio quo iure profano vsui ei, qui à secretis est Rei-
ta est, cum multa ibi sepulcra sint eorum, qui bona fortunæ ex testamēto Ecclesię
Alter Episcopus Seuerus fuit, qui primus ibi Canonicorum Decanus fuerat: cu-
o in quadam fori vrbis huius consuetudine adhuc exstat. Hinc continua serie E-
eati ad annum vsq; Domini M. D. XLI. quo Ioannes tertius eius nominis, Lusi-
à Paulo 3. Pont. Max. impetrauit, noua vt Metropolis fieret, manetque hodie.
us Archiepiscopus est, sitque precor quam diutissime, Henricus, Cardin. infans
iæ.

De prima Ordinis militaris, quæ hodie Auis appellatur, apud Eboram origine.

CAPVT XVI.

CHRISTIANIS iam Eborensi, vt dixi, vrbe potitis, quod situ, naturaque aptus l
videretur Mauris debellandis, placuit Regi caput hic, magistrumque equestris
tiæ, quæ in Castellæ regno Calatrauensium, in nostro vero Auisensium nuncupatur,
stituere, eo consilio, vt inde crebris excursionibus fidei nostræ hostes acerrimos, pro
bus paulatim expellerent. Confirmauit militarem hunc ordinem Auisensium, Ebo
gentium, misso diplomate Innocentius tertius, qui Cælestino successit, Pontificatus
quarto, CHRISTI vero nati M. CCIV. regnante Sanctio, qui Alfonso Henriquez pa
te mortuo, regnum hęres proxime excepit. Sedes horum militum, qui Gallica voce F
hoc est, fratres dicti; vbi hodie locus ille Freiria appellatur, & in ipsa vrbis arce, quæ
& turribus ab vrbe seclusa erat: vt etiamnum hodie apparet in situ ędium Didaci Cast
bis nostræ Tribuni militum. Iuxta ædes item Comitis Portalegrii sacellum tenebant
uo Michaeli archangelo sacrum, vbi statis horis res diuina peragebatur. Atque hæ
dem Ordinis huius militaris apud Eboram origo, durauitque ad tempora vsque A
tertii. Tres vero Eboræ Magistri equitum fuisse memorantur: Primus Ferdinandu
zius Mentellus, summæ vir auctoritatis: cui Alfonsus Henriquez Rex Mafaram op
lum, Mauris ademptum donauit. Alter frater Gandisalonis Viegas. Tertius Alf
Anensius, quo Magistro equitum Auisium milites commigrarunt, quo propius à M
abessent, aut vt citius debellare eos possent, vel alia quauis, quæ Regi placeret, causa

EPILOGVS.

HACTENVS de Eboræ Antiquitatibus hæc dicta sufficiant: nec me fugit, esse
scitu non indigna, sed quod ea in annalibus regum, Priuilegiis, & Fori consue
bus vrbis nostrę legantur, prudens prætermisi. Parui itaque & morem vobis ge
amplissimi: quare finem faciam, adiecta tantum Coronidis vice Inscriptione, quæ
pli columna legitur, in S. Crucis sacello: quod ad rem faciat, vrbis nimirum splen
ciuiumque frequentiam ostendens. Alfonsus enim Lusitaniæ Rex quartus, So
prœlium commissurus, centum equites, & mille pedites Ebora eduxit ad pugnam.
autem Latine sic habet.

*ÆRA. M. CCC. LXXVIII. Rex Maurorum Aben Amarinus, transmarinarumq; r
viribus suis fretus & opibus cismarina aggredi armis cœpit, cum Forra regis Tuneti filia,
stianos debellaret, funditusque deleret: Tarifam (quæ Tartessus veterum putatur fuisse)
cinxit militarium copiis innumeris.* Rex itaq; Castellæ Alfonsus, ratus, quod res e
pitem esse bellorum aleam, legatione ad Alfonsum 4. Lusitaniæ Regem soceru
missa, auxiliares copias postulauit. Qui nihil cunctatus, præsens ipse, omnibus
suppetias tulit. Terminos itaque regni statim attigit, suosque pene subsequi iuss
centum equitum turmam, cohortem vero mille peditum euocauit. Gundisaluo
no Caruoero signa ferente. Commissum prœlium cum Mauris Granatæ regem l
rex adortus est, Castellæ Rex Aben Amarinum, Deique Opt. Max. benignitate
rum vix cladis nuncius effugit; sed ad internecionem cæsæ sunt, nostrorum ope
merabiles hostium copię, Reges Aben Amarinus, & Granatensis fuga salutem qu
In tentoriis Regis Aben-Amarini magna auri vis & argenti in prædam Castellæ
fit: Interfecta & Forra, multæque adeo matronæ ex opulentioribus, Maurorum
sequę. Filius item Aben-Amarinus captus, consobrinus, & nepos. Deus itaq
tot, tantisque in Christianos collatis beneficiis, sit benedictus
in secula AMEN.

I

ACOBI MENOETII VASCONCELLI I.C. LVSITANI.

DE EBORENSI MVNICIPIO, COMMENTARIUS.

ANTIQVITVS hanc vrbem Eboram dictam fuiſſe, & ſic ab eruditis nominari debere, conſtat tum ex Plinio, Pomponio Mela, Antonini itinerario: tum etiam ex antiquis Conciliis in Hiſpania celebratis, & vetuſtis lapidum inſcriptionibus, intra vrbis ambitum, & in eius agro repertis, de quibus mox agemus. Vnde apparet locum Ptolemęi deprauatum eſſe, qui hanc vrbem *Eburam*, & quandam in Bætica ſitam, *Eboram* appellat, cum è diuerſo noſtra hæc *Ebora*, altera vero *Ebura*, ſit, cognomen-
alis dicta, teſte eodem Plinio, libro tertio, cap. 2. & Pomponio, qui ex eadem Bæti-
uincia ortus, Mellaria, nempe oppido, fide dignus eſt teſtis. Hæc nominis ſimilitu-
abonem etiam fefellit, & Stephanum in libro de Vrbibus, qui Strabonis verba mi-
cte perpendens, quod alterius erat, alteri attribuit, Eburam pro Ebora accipiens,
rum eſt iſtos, cùm Græci fuerint, & in longinqua regione nati, deceptos nominum
quitate fuiſſe.

tinos vero Geographiæ ſcriptores, quales fuerunt, quos antea nominauimus, non
imile hæc nomina incognita habuiſſe, quos hac in parte nos ſequimur. Alteram et-
oram Ptolemęus nominat, non procul à Cæſarauguſta. De nominis autem, & hu-
s origine, & quiſnam primum eam ædificare cœperit, quis quæſo certi aliquid aſ-
ueat, in tanta rerum antiquarum obſcuritate, niſi qui fabuloſis, & confictis origi-
otio abuti, & bonas horas malè collocare cupiat? Datum hoc fuerit priſcis rerum
ibus &, vt ita dixerim, Gentilitati ſit venia, quod vrbium primordia, ad deorum,
que fabulas, pluſquam aniles, referre ſint auſi. Nobis, qui eorum ſuperſtitionem,
nus ridendam, quam miſerandam cenſemus, veritas in primis conſtare debet, &
aſſerendum, niſi quod pro comperto habetur, aut grauis alicuius auctoris teſti-
, aut veriſimilibus coniecturis, aut ipſis etiam inſcriptionum veterum monumen-
ne omnino hanc curam neglexiſſe videamur, non pigebit ea, de vtraque re addu-
æ nobis ſæpe, diuq; de nomine cogitantibus, apud Geographos, & ceteros ſcripto-
rrerunt. Plinius itaque libro tertiò capite primo ſcribit Marcum Varronem aſ-
vniuerſam Hiſpaniam perueniſſe Iberos, & Perſas & Phœnices, Celtaſq; & Pœ-
vt cæteros modo miſſos faciamus, de Celtis, ſeu Gallis, idem aſſerit Strabo libro
adens eam Luſitaniæ regionem, quæ eſt inter Anam, & Tagum maiori ex parte,
incoli, & paulo poſt, cum de Nerio agit promontorio, ita habet: *Extremi Arta-*
nt, circa Nerium promontorium, quod Occidentalis, & Aquilonaris finis eſt lateris. Circum-
Galli, qui colentes Anam fluuium cognatione contingunt. Hæc ille. Ex quibus aperte cō-
e tractum, vbi Ebora ſita eſt, a Celtis fuiſſe habitatum, qui ante Carthaginienſes, &
s in Hiſpaniis rerum potiti ſunt. Veriſimile eſt igitur ab Eburonibus Belgis, ſeu ab
cibus Celticæ Galliæ populis, hanc vrbem, & conditam, & denominatam fuiſſe,
am, ſeu, vt vulgo dicimus, Heluenſem ciuitatem, ab Heluis Gallis originem trahe-
co dictum eſt. Tam pertinax autem fuit, tamque diuturna Gallorum in Hiſpania
tiquis illis temporibus, vt cum lingua, & moribus Hiſpanis ſimillimi haberi vel-
tiberi dicti ſint. Linguam autē ab illis vſurpatam, eam fuiſſe puto, quæ hodie Can-
vſu eſt, & Vaſconica dicitur, vel à Vaſconibus vltimis Hiſpaniæ populis, vel ab A-
, qui etiam Vaſcones dicuntur. Hanc autem Vaſconicam linguam Celtis com-
, aut etiam Celticam fuiſſe, confirmat verſiculus Auſonii Burdigalenſis, cum pa-
ebrat, & fontem ibi ſcaturientem nimiis laudibus extollit in hunc modum. Libet
rmina apponere, quia digna ſunt, & quia Burdigalenſibus, quibus puerilis ætatis
lebeo, obiter gratificari cupio:

Salue fons ignote ortu, ſacer, alme, perennis,
Vitree, glauce, profunde, ſonore, illimis, opace.

Salue vrbis genius, medico, potabilis haustu.
Duiona Celtarum lingua, fons addite diuis.
Non Aponus potu, vitrea non luce Nemausus
Purior, æquoreo non plenior amne Timauus.

Duiona Gallice fontem diuinũ significare innuit, cuius nominis forma, & sonus V
sconicæ Cantabrorum linguæ apte quadrat. Sic enim finiunt vrbium & complura alia v
cabula, & hæc vox, *Ona*, apud illos bonum seu diuinum sonat.

Aquitanos autem non modo lingua, sed etiam corporibus, Hispanis magis, qu
Gallis similes fuisse, suo tempore, testatur Strabo initio libri quarti, qui etiam asserit Cal
cis, Asturibus, & Cantabris, vsq; ad Vascones, & Pyrænen eandem fuisse viuendi form
lam. Nostram igitur Eboram, ab Eburronibus Galliæ gente, conditam, ac denominat
fuisse, verisimile mihi fit. Nec me latet, etiam in quadam Italię parte, Eburinos populos
nium collocare, libro tertio, capite vndecimo: & Pomponium Melam in sinu Gadita
castellum Eboram iuxta littus: id enim passim cõtingere videmus, vt in diuersis orbis p
tibus nonnulla oppida eodem fere nomine censeantur. Sed vtrum Celtæ illam condi
rint, an vero iam conditam, & ædificatam inhabitauerint, merito dubitari potest. Qu
tum autem cõiecturis assequi licet, ego eos conditores huius vrbis fuisse crediderim:
ante Quintum Sertoriũ, muris caruisse videtur, ipse enim se mœnibus eam cinxisse te
tur. Vnde suspicari fas est, à Gallis, quorum mos erat vicatim habitare, originem trax
qui præter hoc municipium, minora etiam quædam oppidula, suæ gentis nomine in
ta reliquerunt: vt Eboram à monte, in quo sita est, montanam dictam, distantem ab
de qua agimus viginti circiter passuum millibus, & Eburobritium sitam inter Scalla
& Olysipponem, cuius meminit Plinius, libro quarto, capite vigesimo primo, vbi
rupte, *Eburo*, *Britium*, legebatur, quod primus omnium Resendius noster indagauit
nime ab his, qui antea in eum auctorem obseruationes ediderant, animaduersum.
nia igitur antiqua, quæ etiam nunc extant, & verus ambitus, seu circuitus, vt vulgo di
Quintus Sertorius condidit, peracto (vt ex eius inscriptione constat) bello Celtiberi
quo Eborensium militum prompta, ac strenua opera vsus fuerat.

Constabant autem muri, ex quadratis lapidibus, validis propugnaculis, ac tur
suis locis distincti, adeo firma, solidaq; structura, vt post tot sæcula, tantamq;, & tam v
rerum vicissitudinem, adhuc hodie integra illorum cernantur vestigia. Addidit aliu
minus necessarium beneficium, gratissimus ac liberalissimus Imperator, inuecta in
magna aquarum copia, ab duodecim fere millibus passuum, quam ex diuersis font
vnum ductũ collectam, ex manubiis magnificentissimo opere perducendam curau
iam ipsam inscriptionem subiiciamus.

Q. Serto. . . . .
honorem nominis sui, & cohort. fort. . . . .
Eborensum Munic. vet. Emer virtutis ergo. . . . .
Don. Don. bello Celtiberico, deq; manubiis. . . . . .
in public. munic. eius vtilitatem vrb . . . .
mœniuit, eoque aquam diuerseis in duct. . . . . . .
vnum collecteis fontib. perducendam curau. . . . .

Hoc est: *Quintus Sertorius ob honorem nominis sui, & cohortis fortissimorum Eb*
municipum, veteranorum, emeritorum, virtutis ergo donis donatorum bello Celtiberico, deq
biis in publicam municipii eius vtilitatem, vrbem muniuit, eoque aquam diuerseis in ductu
collecteis fontibus perducendam curauit.

Quo magnanimi viri, eiusdemq; fortissimi ducis testimonio, etsi alia deesse
commendata olim fuisse videtur Eborensium virtus, & rei militaris studium. Q
causam eos præ cæteris totius Hispaniæ populis, peculiari quadam beneuolentia p
tus est, adeo vt hic domum, & aliquot libertos habuerit, vna cum Iunia Donace
ca, vt ex duabus marmoreis tabulis constat, quarum altera in eadem Q. Sertorii
foro piscario sita, reperta fuit cum hac inscriptione:

LARIB. PRO SALVTE ET INCOLVMITATE DO-
MVVS Q. SERTORI COMPETALIB. LVDOS ET E-
PVLVM VICINEIS IVN. DONACE DOMESTICA EI-
IVS. ET Q. SERTOR. HERMES Q. SERTOR. CE-
PALO Q. SERTOR. ANTEROS LIBERTEI.

Hoc est: *Laribus pro salute, & incolumitate domuus Quinti Sertorii, competalib*

vicineis, Iunia Donace domestica eius, & Quintus Sertorius Hermes, Quintus Sertorius Ce- Quintus Sertorius Anteros Libertei.

Altera iuxta oppidum Terraneum, distans Ebora ad XXX. M. pass. in templo sancto- sti & Pastoris, cuius cippum iam superiori libro Resendius exhibuit, ex quo appa- iam Donacen, pro victoria illa celebri à Sertorio parta, contra Pompeium, & Me- illic Ioui, cuius tunc erat delubrum, vota soluisse. Verisimile est etiã Q. Sertorium borenses ita fuisse animatum, propter loci opportunitatem, & ad hiemandum fera- loneumq; agrum, vnde veris initio, copias educere, & in citeriorem Hispaniã pro- olebat, vt ex Appiano Alexandrino liquet, cuius verba hæc sunt, libro primo de ci- Romanorum bellis, circa finem: *Cum autem ver instaret, ad inuicem congredi cœperunt, us scilicet, ac Pompeius ex Pyrenæis montibus, inter quos hiberna egerant, Sertorius & Per- Lusitania.* Et paulo post: *Metellus iterum, ac Pompeius ex Pyrenæis montibus in Ibe- nere, his Sertorius, & Perpenna à Lusitanis occurrunt.* Et iterum, vbi de nece Sertorii, & emptu atq; odio militum in Perpennam agit: *Porro Sertorii virtutem, vnicam illorum fuisse rati, haud facile in Perpennam oculos conicicbant, nec ipsi duntaxat Romani, verum ere omnes, Lusitaniq;, quorum opera Sertorius præcipue in bello vsus fuerat.* Hactenus Ap- Nos autem de hac Sertorii in hanc vrbem egregia voluntate, præcipuoq; amore, nus in ea Silua, quam de nostro ex Ebora discessu nuper vna cum quibusdam aliis is in lucem edi curauimus:

Hic illum certos fama est habuisse penates,
Et proprios coluisse lares, hic dulcia fixit
Limina, quæ trepido belli cessante tumultu,
Incoleret, positis & sæpe reuiseret armis.
Siue loci genio captus, seu gentis amore,
Vel quia ad euentus dubios, bellumq; parandum
Apta foret regio, delectæ robore pubis,
Et virtute virum, vario quos Marte probarat.

quis vero fertiles Eboræ campos, & circumquaque in modum amphiteatri, obie- simos montes non semel, nec obiter contempletur, ille sane si Romam, & Roma- um vnquam aspexit, similitudinem incredibilem fortassis his, qui hæc legent, in- nq; tractum deprehendet, hoc vno dempto, quod Ebora fluuio caret, & mediter- nnino est. Nam (si parua licet componere magnis) vt Roma ad septentrionem, em solem Tyburtina iuga circiter XVI. M. P. distantia à mœnibus habet, interue- ta ac pulchra camporum planitie: Sic Ebora ad eundem cæli situm, Ossam mon- cit amœnissimum, multisque fontibus, & riuulis vndique scaturientem, atque fere distantia, inter cuius ardua cacumina, & ciuitatis muros, latissimi campi Rursus Sabinis, Prænestinis, Tusculanis, atque Albanis montibus versus O- & Meridiem agrum Romanum cingentibus, non absimiles sunt saltus, eodem fe- ab Ebora distantes, quos Portellenses, Viennenses, & Alcaceuenses, à circumui- idis vulgo appellamus. Cingitur deinde Ebora iugo montis, quẽ *Murum* vocant, Calanticẽ si saltu, quem Arraiolensem vulgus nominat, & perpetua deinde mon- ona, qui Ossam ex Septentrionali latere attingunt, & ita circulum efficiunt, quem eodem loco describere cœpimus, non dissimilem illi, quo Romanus ager vndi- ditur. Sed quorsum hæc dicet aliquis? vt ad eas causas, propter quas, hanc vr- orio charam fuisse diximus, hæc etiam accedat, quod quandam Romæ similitu- imaginem ex camporum planitie, & montium distantia, atq; aspectu deprehen- rat. Constat enim ex historiographis, qui vitam illius litteris tradiderunt, & præ- Plutarcho, perquam auidum fuisse Romæ repetendę, si compositis discordiis, tu- eponere licuisset.

dunt etiam maximo semper arsisse desiderio Rheæ matris visendæ, quam vnice ia cum infans patre orbatus fuisset, ab ea liberaliter, & peramanter fuerat educa- in ea inscriptione, quam superius adduximus, nõ patris nomen, more Romano, appofuit. Quo argumento Michael Siluius, vir clarissimus, qui ex Episcopo Vi- dinalis creatus fuit à Paulo III. Summo Pontifice, contendebat eam memoriam se antiquam, sed ab aliquo huius ciuitatis fautore fuisse confictam, quo regi per- taquę ductum à Sertorio olim erectum, & vetustate collapsum, instauraret. Cui ma Apologia Resendius adeo accurate respondit, vt in ea reconditos antiqui- ditionis suæ thesauros, in patriæ gratiam deprompsisse videatur. Cuius ipse sæ- ionem facere solet, vt qui in ea merito sibi placeret, vir alioqui modestiæ, & can-

doris amicissimus. Eam Apologiam nos aliquando in lucem edere cogitamus, vna cu
aliis eiusdem opusculis, quæ diuisim typis excusa, obliuioni tradita, & fere iam consump
atq; extincta sunt. Itaq; (vt eo vnde digressa est, redeat oratio) potuit Ebora Sertorium t
ob eas causas, in sui amorē trahere, tum etiam, quia opera ab eo extructa, & domestici
nates laresq; communes, magnam amoris, & necessitudinis materiam erga hospites, &
micos ciues illi suppeditare potuerunt. Præterea similitudo dulcissimæ patriæ, cuius de
derio flagrabat, subinde asserens, malle se inter suos priuatam, atq; humilem vitam deg
quam exulem in summa potentia viuere. Scimus autem municipia, & colonias, quasi e
gies paruas, & simulachra fuisse vrbis Romæ, vt Politianus testatur, in secunda epistol
bri primi, vbi agit de origine Florentinæ ciuitatis, quam ad Romæ similitudinem co
tam fuisse asserit. Quæ consuetudo antiquissima est, & à profugis, & extorribus, ac ext
sedes quęrentibus, ad exilii acerbitatem mitigandam, excogitata, quod Virgilius libro
tio in Æenea obseruauit, quem ita loquentē inducit, cum in insula Creta vrbem conde

Ergo auidus muros optatæ molior vrbis,
Pergameamq; voco, lætam cognomine gentem
Hortor amare focos, arcemq; attollere tectis.

Et mox cum hospitio Heleni, & Andromaches exceptum refert;

Procedo, & paruam Troiam, simulataq; magnis
Pergama, & arentem Xanthi cognomine riuum
Agnosco, Scææq; amplector limina portæ.

Atque iterum libro quinto, dum in Sicilia apud Acestem mœnia condentem i
cit, ita canit;

Interea Æneas vrbem designat aratro,
Sortiturq; domos, hoc Ilium, & hæc loca Troiæ
Esse iubet.

Nil igitur mirum, si Quintum Sertorium, virum & bellicis artibus & totius an
tatis cognitione præstantem, nec à litteris alienum, vt qui eas in Hispania edoceri c
rit, priscos illos heroas hac in parte imitari voluisse credamus; & hanc vrbem, à fe
bus, porticu, & aquęductu magnifice ornatam, atque aliis fortasse nobilitatam mon
tis, quæ temporis iniuria aboleuerit, velut alteram Romam, in solatium amissæ pa
legisse, in qua præcipue habitaret, ac mansuras sedes figeret. Sed fefellit illum, id
mortalium spes fallere plerunque solet concepta, videlicet de prospero futurorum
tu, & fauentis fortunæ stabilitate opinio. Paucis enim interiectis annis, suorum
circumuentus, ac procul à dilecta Ebora trucidatus est. In qua sibi forsitan mon
tum viuens posuerat, vbi verisimile est eius cineres fuisse repositos, vt fama apud E
ses vulgatum scimus, sed certum eius rei argumentum nemo hactenus inuenire po
scriptio autem quæ ea de re circumfertur ab aliquo antiquitatis studioso confic
tur. Et quoniam in rebus adeo antiquis, coniecturis vti licet, non pigebit alia
causam assignare, Sertorianæ erga Eborenses beneuolentiæ. Tradunt antiquita
spanię scriptores, eas Celtarum gentes, quas diximus ex Galliis in Hispanorum fin
migrasse, tandem in Lusitaniam peruenisse, anno septingentesimo quinquagesim
ante Seruatoris nostri aduentum, quo tempore verisimile est Eboram ab illis cond
isse. Constat autem Romam eodem fere tempore fuisse ædificatam, hoc est, ante
natale, septingentesimo quadragesimo septimo anno; ita vt Romanæ vrbis pri
cum Eboræ origine concurrere videantur. Cuius rei recens adhuc memoria ap
renses Sertorii tempore fortassis extabat, non solum à maioribus fama, & sermoni
manus tradita, vt plerunque fieri solet, sed etiam litterarum monumentis, & pu
bulis conscripta, atque consignata. Cum enim tam illustris esset illis temporibus
norum fama, vt ditionis & potentiæ magnitudine, vniuersum prope terrarum o
sui admirationem conuertissent, quis dubitabit ceteras nationes in magna posuis
similem illis quacunq; in re, etiam minimi momenti, fortunam sortiri potuisse? E
riginis similitudo, vltra situs formam, & patrii soli simulacrum, illum incitare p
hanc vrbem, vt fecit, peculiari quodam studio, ac singulari amore complecten
minori beneuolentia, Iulium Cęsarem, Eboram prosecutum fuisse existimandu
propter cognomen, quod ab illo receptum retinuit, & Liberalitas Iulia dici volu
iam propter magnificum titulum, quem in eius gratiam publice dedicauit, insc
marmoreo cippo, litteris elegantissimis, in hunc modum:

DIVO IVLIO LIB. IVL. EBORA OB ILLIVS IN
MVN. ET MVN. LIBERALITATEM EX D. D. D.
QVOIVS DEDICATIONE VENERI GENETRICI CE-
STVM MATRONÆ DONVM TVLERVNT.

Id est: *Diuo Iulio, Liberalitas, Iulea Ebora, ob illius in municipes, & municipium liberalitā-*
x decreto decurionum dedicauit. Quoius dedicatione Veneri genetrici cestum matronæ donum
it. Quæ autem fuerit Cæsaris liberalitas erga hanc vrbem, si dubitetur, ego existi-
n concessum ab illo Eboræ fuisse ius Italicum, vt ex eo tempore municipium Latii
s dici cœperit. Sic enim scribit Plinius libro quarto sæpius adducto, cap. 22. *Oppida*
Latii, Ebora, quod idem Liberalitas Iulia, & Myrtilis, ac Salacia. Erat autem munici-
n conditio, multis in rebus coloniis præferenda, & præcipue ea de causa, quia, *muni-*
ste Gellio, libro decimo sexto, cap. octauo; *erant ciues Romani suo iure, & suis legibus*
, nullis aliis necessitatibus, neque vlla populi Romani lege astricti; sed coloniarum, alia necessi-
non enim veniunt extrinsecus in ciuitatem, nec suis radicibus nituntur, vt municipia, sed ex
quasi propagatæ sunt, & iura, instituta q; omnia populi Romani, non sui arbitrii habent. Hæc
. Itaque municipia, simul cum ciuitatis Romanæ priuilegiis, & iure, suas leges, suos
ratus, & sua tam publica, quam priuata instituta, ac sacra retinebant. Coloniæ vero
ratione rempublicam administrabant, vt copiose, & eleganter tradit Onuphrius
ius Veronensis, in Commentariis Reipublicę Romanæ, in eo libro, qui, Imperium,
tur, vbi agit de iure municipum cum suffragio. *Municipes enim* (vt ait Iurisconsul-
ianus, in l. 1. ad municipiales ff.) *proprie appellantur, muneris participes, recepti in ciuita-*
nunera nobiscum facerent; Vnde omnibus ciuium Romanorum priuilegiis potieban-
dumtaxat excepto, vt Onuphrius asserit, quod in curias Romanas descripti non
t que ob eam causam curiatis comitiis, in quibus tamen parum momenti erat, ex-
antur. Curiæ enim solum ad eos, qui vrbem Romanam incolerent, pertinebant.
ii in municipiis habitabant, sua sacra municipalia pro curiis habebant. Ius vero
n, seu antiqui Latii, Adeo nobile, & præcipuum fuit, vt etiam aliquot coloniæ an-
x celebres, minime illud adipiscerentur. Quæ vero Italici iuris dicebantur, in
id honore, & beneficio ponerent, vt colligitur ex eodē Vlpiano, in l. 1. de censi-
loco gloriatur Phœnicem Tyriorum coloniam patriam suam, ius Italicum fuisse
n, ob insignem erga Imperium Romanū fidem, ceterasque dotes, quas ibi, vt gratus
mmemorat. Et paulo post, *in Palæstina* (inquit) *duæ sunt coloniæ, Cæsariensis, & Aelia*
a, sed neutra ius Italicum habet. Quin etiam in Lusitania, & reliquis Hispaniæ pro-
Emeritenses, Pacenses, Valentinos, cum coloni essent, iuris Italici esse affirmat i-
. vltima, eodem titulo: quibus addit Galliæ Narbonensis, & Germaniæ nobilissi-
onias. Splendor itaque, & dignitas Eborensis municipii, tam ex originis antiqui-
talici iuris prærogatiua, quam ex eo etiam deprehenditur, quod immunitatis ius
, vtpote, quæ inter stipēdiaria Lusitanię oppida à Plinio minime numeretur lib. 4.
Vt autem olim Cæsaribus, & ceteris Romanorum ducibus, hæc ciuitas grata fuit,
à potentissimis Lusitaniæ Regibus maximo semper in honore est habita, & post
onem, Regni caput, primum locum obtinere censetur, quamuis ei haud libenter
norem cessura sit nobilissima Calensis vrbs, hæc hodie Portugalensis dicitur, sita
n Durii, vt suo loco dicemus, cum ad illam hæc historia peruenerit. Quid autem
carmina nostra, ex eadem illa sylua, de hac Eboræ dignitate à Cæsare obtenta, in
proferri, ex quibus ea, quæ diximus, apertius cognosci possint?

Salue magna parens frugum, fecunda virorum,
Salue altrix, nobis vrbs ô gratissima salue.
Cæsaribus dilecta piis, adamata q; magnis
Regibus, antiqui retinens monumenta decoris,
Maximus ille ducum, Romanæ gloria gentis,
Iulius à Phrygio deducens nomen Iulo:
Cum quateret terras armis, cum sidera fama
Compleret, soluso; orbis tractaret habenas:
Te titulis, ciuesq; tuos decorauit opimis
Muneribus, largaq; manu largitus honores
Eximios, Latii tribuit tibi iura vetusti.

Cæsaris hinc tibi creuit amor, cui marmora quondam
In medio mansere foro, testantia laudes,
Egregiumq; viri decus, à quo Iulia dici
Gaudes, occiduas inter memorabilis vrbes.

Sed vt ad Romanorũ monumenta deueniamus, quæ præter iam superius adduct
ipsa vrbe, & in eius agro reperta sunt, ex quibus antiquitas satis ostenditur. Illa statim
peruulgata inscriptio sese offert, quæ incipit L. SILO SABINVS, quam Resendius li
tertio iam exhibuit. Cuius interpretationem ab illo prætermissam, tantummodo ibi ap
suimus. Reperta autem fuit hæc inscriptio, in prædio cognominato Pomariensi, dist
ab hac vrbe XVI. mill. pass. & ab oppido Vienna, VI. mill. pass. vbi amœni sunt colles, c
Appianus Alexandrinus vinetis consitos fuisse, & ibi templũ Veneris extitisse refert. C
stat autem apud omnes Hispaniæ antiquitatum scriptores, vetustissimam esse omni
quæ apud Hispanos hactenus inuentę sunt. Commissum est enim illud prælium, inter
ium Plantium, & Viriatum Lusitanorum ducem, anno ab vrbe condita sexcentesimo
no, Quinto Fabio Maximo, & Lucio Hostilio, Consulibus. Nisi antiquiorem esse ad
tamus, eam, quæ Marco Catoni Censorio tribuitur à Petro Appiano Alexandrino,
incipit PALLADI VICTRICI. Sed meo iudicio, illius sæculi antiquitatem parum red

Extat autem apud nos, in agro Sintriensi, in vico cui nomen est, Fanum, marmo
modum vetustum, dicatum memoriæ Catonis, sed imperfectum, & lacerum, litteris
fractis, & alterum in ipsa Olysipponensi ciuitate, in arce summa, quorum meminit Re
dius libro tertio, de quo autem Catone, ibi fiat mentio, nihil certi ausus est asserere.
à veritate minime abhorrere putabo, eum, qui ad antiquum Censorium referat, qu
vniuersa Hispania Imperium tenuisse constat anno ab vrbe condita, quingentesimo
quagesimo nono: atque etiam in vlteriori Hispania res gessisse Plutarchus testatur, v
Vasæus annotauit, tomo primo, cap. 12. vbi de eius consulatu agit. Hinc illius in L
nos amor, ita vt Galbam in eorum gratiam accusarit, mutua etiam Lusitanorũ erga
beneuolentia, ob accepta beneficia, quod verba Sintriensis inscriptionis significa
dentur. Sed ad ceteras inscriptiones redeamus. Habuit olim hęc ciuitas nobilem
nicam, hoc est sacrorum præfectam, seu curatricem, nomine Laberiam, quæ non
huius municipii, sed etiam totius prouinciæ Lusitaniæ flaminio præerat. Extat eius m
ria à libertis dedicata, vt libro primo Resendius admonuit, in hæc verba: *Laberia*
liæ Gallæ, Flaminicæ Lysitaniæ. Lucius Laberius Artemas, Lucius Laberius Gallæcus,
Laberius Abascantus, Lucius Laberius Paris, Lucius Laberius Lausus. Liberti. Obiit au
Colliponensi oppido, ex cuius ruinis Leirinensis ciuitas constructa fuisse videtur, c
quot vetusta marmora translata sunt, vt suo loco dicemus, inter quæ epitaphium
Laberiæ visitur, in angulo frontispicii ecclesiæ sancti Stephani, ad sinistram maior
partem; in hunc modum:

LABERIÆ L. F. GALLÆ FLAMINICÆ EBORE-
SI. FLAMINICÆ PROV. LVSITANIÆ IMPEN-
SAM FVNERIS. LOCVM SEPVLTVRÆ ET STA-
TVAM. D. D. COLLIPPONESIVM DATAM L.
SVLPICIVS CLAVDIANVS.

Hoc est: *Laberiæ Lucii filiæ, Gallæ, Flaminicæ Eboresi, Flaminicæ prouinciæ Lusitan*
sam funeris, locum sepulturæ, & statuam decreto decurionum Colliponesium datam, Lucius
Claudianus. In quo marmore, *Eboresis*, pro *Eborensis & Colliponesium*, pro *Colliponensiu*
lectorem monemus, vel incuria marmorarii, vel quia ea loquendi formula, tun
erat, vt ex multis aliis inscriptionibus colligitur. Inuentus est & alius cippus, in
minicæ alterius Eborensis fit mentio, in prædio, cui *Mesquita* hodie nomen est
millibus pass. circiter ab Ebora, remoto, prope viam, quæ montem Soratium oppi
cit, vbi vestigia vetustissimi fani extant, & aliquot marmoreæ columnæ repertæ
autem hic lapis magnitudine, his, de quibus proxime egimus, inferior: sed elegan
ptus, quem vomeris vnco inter arandum, erutum afferunt, vt in eum, & in complu
eodem casu repertos, quadrare possint elegantissimi Maronis versiculi, libro G
rum primo, paucis immutatis:

Scilicet adueniet tempus, cum finibus illis
Agricola incuruo terram molitus aratro,
Exesa inueniet scabra rubigine saxa,
Et leuibus rastris tumulos pulsabit inanes.

Inscriptio vero est huiusmodi:

D. M. S.

C. ANTONIO. C. F. FLAVINO. VI. VIRO.
IVN. HAST. LEG. II. AVG. TORQ. AVR.
ET AN. DVPL. OB VIRT. DONATO. IVN.
VERECVNDA. FLAM. PERP. MVN. EBOR.
MATER. F. C.

Hoc est: *Diis manibus sacrum. Caio Antonio, Caii filio, Flauino sextumuiro iuniorum hastati secundæ Augustalis, torque aureo, & annona duplici ob virtutem donato, Iunia Verecunda, ica Perpetua municipii Eborensis, mater faciendum curauit.*

Habuit Ebora etiam antiquis illis temporibus, ciues complures rei bellicæ gloria, & aliis virtutibus claros, quibus ob merita in patriam, statuas, & alia monumenta de-. Quorum memoria, tot annorum serie, tot Hispaniæ cladibus, tanta rerum Roma- obliuione, tam deformi totius antiquitatis interitu, haud omnino extingui, aut ob- potuit. Extant namque aliqua vestigia venerandæ vetustatis, ex quibus coniicere sit, quam ferax olim hæc ciuitas fuerit fortium, & illustrium virorum, & in primis ert cippus ingens marmoreus eleganter sculptus, qui in Resendii ædibus visitur, sed o sit repertus, ipse non dicit, nec nos peruestigare potuimus. Suspicamur autem ex nentis templi Deiparæ Virginis Gratiarum, in quo Augustiniani fratres degunt, e- fuisse, vbi etiam lapis, quem illico apponam, inuentus est, teste ipso Resendio. Veri- utē mihi fit, ibi forum ciuitatis fuisse Romanorum tempore: id enim inscriptiones uunt.

L. VOCONIO. L. F. QVIR. PAVLLO. ÆD. Q.
II. VIR. VI. FLAM. ROM. DIVORVM ET
AVGG. PRÆF. COH. I. LVSIT. ET COH. I.
VETTONVM... LEG. III. ITAL. OB CAVSAS
VTILITATESQ. PVBLICAS. APVT ORDIN.
AMPLISS. FIDELITER. ET CONSTANTER DE-
FENSAS. LEGATIONE QVA GRATVITA RO-
MÆ PRO. R P. SVA FVNCT. EST. LIB. IVL.
EBORA PVBLICE IN FORO.

est: *Lucio Voconio, Lucii filio Quirina Paullo. Ædili, Quæstori, Duumuiro sextum, Flamini uorum, & Augustorum, præfecto cohortis primæ Lusitanorum, & cohortis primæ Vettonum, egionis tertiæ Italicæ, ob causas vtilitatesq; publicas apud ordinem amplissimum fideliter, & r defensas legatione, qua gratuita Romæ pro republica sua functus est. Liberalitas Iulia Ebora foro.*

t autem in marmore scriptum *aput*, pro *apud*, inscitia, vt credo, sculptoris.

ter cippus fractus, & mutilatis aliquot litteris à Resendio ereptus fuit è manibus m, vt ipse testatur, cum Architecti in ædificando templo occupati, eum frangere, lo delectu iam parieti inserere cœpissent: sic vero sese habet ea pars, quæ semila- ansit:

CILIO Q. F. VOLVS ..AFF. COH. I. C. R.
..X. PROVOC. VICTORI ..S. DONATO AB
IMP. ..II. HAST. PVR. III. VEX. ..VIC.
I. MVR. IIII. OBSI ..NIB. H. IN. R.
P. SVA FVNC. ..BORENS. CIVI. OPT.
..ERITA EIVS IN MVNIC. ..RMOR. BA-
SI ÆNE. D. D.

us sensus integer esse videtur: *Quinto Cæcilio Volusiano Quinti filio, præfecto cohortis um Romanorum, sexies prouocatione victori, donis donato ab Imperatoribus suis, duabus ha- ribus vexillis, duabus ciuicis, vna murali, quattuor obsidionalibus, omnibus honoribus in re- functo, Eborenses ciui optimo, ob merita eius in municipium, statuam marmoream basi Æ- runt.* Lapis vero integer in hunc modum mihi sculptus fuisse videtur:

Q. CICILIO Q. F. VOLVS PRÆF. COH. I. C. R.
SEX. PROVOC. VICTORI DONIS DONATO. AB
IMP. SVIS II. HAST. PVR. III. VEX. II. CIVIC.

I. MVR. IIII. OBSIDION. OMNIB. H. IN. R. P. SVA FVNC. EBORENS. CIVI OPT. OB MERITA EIVS IN MVNIC. STATVAM MARMOR. BASI ÆNEÆ. D. D.

Inuenti sunt duo alii lapides elegantissimis litteris inscripti, in muro antiquo S riano, iuxta ædem Sancti Vincentii, quos Alphonsus Cardinalis Emmanuelis Regis f ad villam, quę Vallis viridis dicitur, transferri curauit, cum esset Eborensis pręsul, & a nissimũ illum secessum, omnibus modis ornare cuperet, vbi nunc visuntur, in ipso æc vestibulo, super bases decenti structura collocati:

Primus est huiusmodi:

D. M.

CANIDIÆ ALBINÆ C. M. F. MATRI CATINI CANIDIAN. C. M. V. CONSOBRINI. SVI CATINIA M. FIL. ACILIANA. C. F. S. P. F.

Id est: *Canidiæ Albinæ, Caii Munatii filiæ, matri Catinii Canidiani, claræ memori consobrini sui, Catinia Marci filia Aciliana, curauit faciendum. Sua Pecunia Fecit*. De Caio Ca qui in agro Astensi cum Lusitanis conflixit, & sex hominum millia in ea pugna o sed postea Astam oppugnans, vulneratus occubuit, consulat, qui volet Liuium Dec lib. 9. Meminit etiam Catinii Aciliani Onuphrius Panuinius, lib. 2. Fast. in inscri quæ incipit LVCIO FABIO. Et iterum in lib. de antiquis nominibus Romanoru ait se legisse in quodam marmore, *Quinto Fabio Giloni Septimino Catinio Aciliano Fulg* & ita sex cognomina ab vno vsurpata.

Alter lapis è regione huius erectus hanc habet inscriptionem, & (quod mirum ri, ac vix credibile poterit) vel leuiter tactus, sulphureum odorem emittit, teste ip sendio.

D. M. S.

ASINIVS FLORENTINVS. ANNO. XXXXV. H. S. E. S. T. T. L.

Hoc est: *Diis Manibus Sacrum. Asinius Florentinus annorum quadraginta quinq est, sit tibi terra leuis.*

Nomen Florentini, ad originis locum referendum videtur, vt intelligamu Asinium ciuem Florentinum fuisse.

In schedis Resendii nostri annotatum inuenimus repertos fuisse quinque reos cippos, ordine pari dispositos olim in antiquo muro, iuxta nonam portam mnes vnam inscriptionem efficiebant, quos conqueritur à cæmentariis fuisse eu laceratos, ex quorum fragmentis, extat hodie in quadam turri cœnobii sancti Ioan inscriptio imperfecta:

C. IVNIO. L. F. GAL. RVLLO C. NORBANVS. L. F. . . . IVNIVS. DEXTER HERED. . . . ES

Id est: *Caio Iunio Lucii filio, Galeria, siue ex tribu Galeria Rullo. Caius Norbanus L & Iunius Dexter heredes*. Extat eodem loco, & hæc imperfectior:

C. IVNIO LIGARIO. . . . PVLT. . . F. C. NORBANVS IVNIVS. HERES.

Id est: *Caio Iunio Ligario Caius Norbanus Iunius heres*. Abrasas litteras supplere tuimus. Apparet autem ex nomine Iunii & Norbani, vnam, & eandem cum supe se memoriam, vt diximus.

In eodem cœnobio extat tabula marmorea, cuius prior pars confracta, siu nusquam apparuit, à Resendio magna cura diu quæsita, vt ipse testatur.

. . IR STLITB. IVDICAND. . . . LIA. Q. FAVITA. MATER. . . ITEMQVE D. D.

Hoc est (vt solum integras dictiones exponere nobis liceat, quando aliter possumus) *Stlitibus iudicandis Quinta Fauita mater, itemq; dedicauit seu Decreto decuri*

uſpicor autem cippum erectum fuiſſe in honorem alicuius decemuiri ſtlitibus iu-
lis, cuius magiſtratus ſæpe fit mentio in inſcriptionibus antiquis, & etiam apud Ci-
em, vt tradit Onuphrius in ciuitate Romana, vbi agit de minoribus magiſtratibus
riis. Aduertendum quoq; exiſtimo prænomen Quintæ, ſeu Quinctæ (ſic enim ve-
ribebant) Fauitæ feminæ attribui, quæ conſuetudo vſque ad Auguſti tempora per-
,teſte eodem Onuphrio, de antiquis nominibus Romanorum, in capite de mulie-
ominibus. Vnde apparet hunc lapidem florente adhuc reipublicæ libertate dedica-
iſſe. Quinta autem dicebatur, quæ quinto loco nata fuerat, hoc eſt, quæ cum qua-
rores haberet, ipſa ab ordine naſcendi, Quintæ prænomen fuerat ſortita. In vico,
cit à foro ad ſummũ templum, qui vulgo via Sellaria dicitur, quod ibi artifices co-
bitent, qui ephippia vendunt, in ædibus cuiuſdam armorum fabri, extat cippus v-
e mutilatus in hunc modum:

. . . .
. . N Q V I . .
. . C T I S S . .
. . C O I V C . .
. . C Æ S S A . .
. .) I A N I . .
. . I S. A V C. . .
. . R E N S I . .

is quæſo, ſit adeo ab omni humanitate & litterarum cognitione alienus, qui non
cat, & ægre ferat tam illuſtria antiquitatis monumenta, ſic à rudibus, & imperitis
bus fuiſſe corrupta? Gloriatur M. Cicero, vir illa prudentia, illa grauitate, illa (vt
mittam) in republica Romana auctoritate, libro quinto Tuſculanarum quæſtio-
oratum, Syracuſani Archimedis ſepulchrum à ſe repertum fuiſſe, cum in ea pro-
uæſturam gereret, idq; indicio carminum, quæ audierat in eius monumento eſſe
. Verba autem ipſius apponam, quia elegantiſſima ſunt, & non omnibus paſſim
Cuius ego (Archimedem intelligit) *Quæſtor ignoratum ab Syracuſanis, cum eſſe omnino
ſeptũ vndiq, & veſtitum vepribus, & dumetis, indagaui ſepulchrum. Tenebam enim quoſ-
riolos, quos in eius monumẽto eſſe inſcriptos acceperam, qui declarabant, in ſummo ſepulchro,
eſſe poſitam cum cylindro. Ego autem cum omnia colluſtrarem oculis (eſt enim ad portas Agra-
gna frequentia ſepulchrorum) animaduerti columnellam, non multum è dumis eminentem,
erat ſphæræ figura, & Cylindri. Atq; ego ſtatim Syracuſanis (erant autem principes mecum)
lud ipſum eſſe arbitrari, quod quærerem. Immiſſi cum falcibus multi purgarunt, & aperue-
m. Quo cum patefactus eſſet aditus, ad aduerſam baſim acceſſimus. Apparet epigramma
lerioribus partibus verſiculorum dimidiatis fere. Ita nobiliſſima Græciæ ciuitas, quondam
n doctiſſima, ſui ciuis vnius acutiſſimi monumentum ignoraſſet, niſi ab homine Arpinate di-*
Hactenus ille. Ex ore cuius melle dulcior fluebat oratio, eius ſuauitate, lectorem
noſtræ elocutionis tædium condire volui. Nil igitur mirum, ſi hoc tempore ex-
nines ignari rerum antiquarum, cum etiam illo ſæculo, in Sicilia, & in vrbe Sy-
, Archimedis ſepulchrum tam abiecte, & obſcure iaceret. Et mihi venia danda e-
s Ciceroniani loci occaſione, hic verſiculos meos adiecero, quibus alibi, de hoc
tis interitu, & corruptis vetuſtate, Romanorum monumentis conqueror:

Sed collapſa iacent veterum monumenta ruinis
Obruta perpetuis, dumiſq, & ſentibus altis
Obſita, confractiſq, notis, & torrida flammis.
Multa tamen noſter Reſendius abdita profert
In lucem, & vigili veſtigans ſingula cura,
Antiquum decus, & priſcos tibi reddit honores,
Lyſiadum gens clara: viro quam debita tanto
Præmia, vix reor exhauſtis perſoluere arenis
Poſſe Tagi, aut vectis Eoo ab litore gemmis.

d ad reliquas inſcriptiones redeamus. Omiſſis ergo his, quas ad hanc vrbem per-
Reſendius iam exhibuit libro tertio, vbi agit de viis militaribus, vltimam earum,
Conſtantini magni tempora dedicatæ ſunt, hic reponendam curauimus etiam
n, & aliquot litteris abraſis. Extat autem in quodam prædio à mœnibus vrbis
n M. P. remoto, cui fons Abbatis nomen eſt:

M. ÆLIA. . . . TERTVLLA. . . .

L. CÆCILIVS... VXORI. FE. . . .

Id est: *Memoria Æliæ Tertullæ. Lucius Cæcilius vxori fecit.* Nec deerunt qui littera M, monumentum significare putent. A quibus vt dissentiam, mouet me, quod lapis is bessalibus, & maioribus litteris sit eleganter exaratus. Deinde quia in superiori parte, d sunt illa propria sepulchrorum verba, D. M. S. *Diis Manibus Sacrum*, & in inferiori illa, S. T. L. *sit tibi terra leuis.* Pars autē cippi huius adhuc sub terra latet, illa videlicet, quæ aliqu elementa occultare videtur. Visitur autem iuxta initia aquæductus Sertoriani, qui aq argentea dicitur, cuius iam à nobis sæpius facta est mentio. Atq; hic fere fuit Eborensiu status, florente Romano Imperio. Quo tandem prolapso, & afflicto Getarum, seu Goth rum armis, ad eius gentis reges, summa rerum Hispaniæ deuenit. Sub quorum dominat constat Sisebuti Regis tempore, in hac vrbe, argentariam officinam fuisse cudendę mon tæ: vt colligitur ex argenteis nummis ibidem repertis, in quibus ex altera parte ipsius R gis effigies est, cum hac inscriptione, D. N. SISEBVTVS REX. Ex altera vero crucis gnum cum his litteris, CIVITAS EBORA. In circuitu autem scripta sunt hæc verb DEVS ADIVTOR MEVS.

Vetus etiam numisma sibi ab Ambrosio Morali dono missum testatur Resendius, quo ex vna parte erat imago Germanici Cæsaris, cum hac inscriptione, GERMANIC CÆSAR AVGVSTVS. Ex altera vero, corona cum his litteris, LIBERALITATIS IVLI EBORÆ. Turres quoq; duæ ingentes à Sisebuto erectæ fuisse dicuntur, quarum vna pr pe forum initio viæ Sellariæ, altera non longe ab ecclesia sancti Iacobi, è regione maio ianuæ conspicitur.

Nec raro aliorum Gothorum regum numismata in hac vrbe reperta sunt, teste i Resendio, in Epistola ad eundem Ambrosium Moralem. Regnare cœpit Sisebutus no sexcentesimo duodecimo, & Regno potitus est annis octo. Fuit Rex clarissimus, & ligionis Catholicæ acerrimus defensor, quique ad armorum gloriam, eruditionis, & loquentiæ decus adiecerit, vt scribit Rodericus Archiepiscopus Toletanus, & mem Vasæus, tomo priori. Merito igitur Ebora gloriari potest, se à Sertorio fortissimo d antea instauratam fuisse, & ab hoc præstantissimo Rege, longo post tempore, æ ciis, & omni beneficentiæ genere locupletatam. Cuius expeditiones aduersus Ro nos feliciter susceptas, non parum iuuisse credenda est, vt olim Sertorianas iuuerat, præmium strenuæ à ciuibus suis nauatæ operæ, vtriusque amicitiam, egregiumque f rem fuisse consecuta. Sed potior multo illa gloriatio, quod Christi fidem, in ipsis nat tis ecclesiæ primordiis amplexa, auctore diuo Mancio Domini discipulo, natione v ditur Romano, eam per tot sæcula, tenacissime retinuit, hodieque integram, illiba que religiose conseruat: quotidie maius incrementum pietatis, ac diuini cultus, sa sanctęque Apostolicæ sedis venerationis suscipiens. Martyrium passus est diuus Man tempore Traiani, aut (vt quibusdam videtur) Neronis, sub præside Validio. Eius co Eboræ primum ab ethnicis ignominiose abiectum iacuit, post aliquod vero temp Christianis honorifice sepultum, in villa illustris cuiusdam viri duodecim mill. p mœnibus distante diu summa cum veneratione asseruatum, sæuiente postea in H nia Arabum tyrannide, à piis hominibus in Asturias, aut in vicinam illis regionem, campestris dicitur, exportatum, tandem in oppidulo, non longe à foro Egurro quod Villam nouam sancti Mancii vulgo appellant, repositum fuit, in monasterio dam ordinis sancti Benedicti, sub inuocatione ipsius martyris, vbi religiosissime asse tur, & incredibili populorum deuotione colitur. Præter hunc sanctissimum marty verisimile est, nonnullos alios in hac vrbe extitisse, cum in Christianum nomen g lica rabies desæuiret. Sed trium præcipue memoria extat, Vincentii videlicet, & næ, ac Christetidis sororum ipsius, quibus EBORA natale solum fuit. Palmam vero tyrii Abulæ tempore Diocletiani, & Maximiani, sub Datiano Hispaniarum præsid potius crudelissimo carnifice adepti sunt. Episcopos post Beatum MANCIVM h quamplurimos, ex quibus hic aliquot nominare satis erit. Quintianus Episcopu ruit tempore magni Constantini, cum adhuc maiestas imperii Romani in Hisp vigeret, vt constat ex Illiberitano concilio, in quo ipse subscripsit. Deinde sub Go rum regibus, quinque Episcopos Eborenses, seu Elborenses, vt illis temporibus dice tur, nominatos inuenimus in Synodis Toletanis, nempe, Sisisclum, Abientium, mum, Tructimundum, Arcontium. Reperi etiam in Schedis Resendii, codicem m scriptum Emeritensis illius Concilij, cuius ipse sæpe meminit, quod celebratum dicitur à duodecim Episcopis, anno natalis domini sexcentesimo sexagesimo quint gnante Recesuintho, cui interfuit Petrus Eborensis Episcopus. Extant in ædibus R

anis duo cippi litteris minus elegantibus, & iam Gothicam phrasim redolentibus, quo-
m primus memoriam continet Iuliani Episcopi in hæc verba:

IVLIANVS FAMVLVS XPI EPISCOPVS ECCLESIÆ
EBORENSIS H. SITVS EST. VIX. ANN. PLVS
MIN. LXX. REC. IN PACE KAL. DECB. ERA
DCIIII.

Id est: *Iulianus famulus Christi Episcopus Ecclesiæ Eborensis, hic situs est, vixit annos plus mi-
s septuaginta, requieuit in pace. Kalendis Decembris, Era sexcentesima quarta.* Et sic anno Nata-
Domini quingentesimo sexagesimo sexto.

Alter est huiusmodi:

DEPOSITIO PAVLI. FAMVLVS DEI VIXIT AN-
NOS L. ET VNO. REQVIEVIT IN PACE D. III.
ID. MARTIAS ERA D. LXXXII.

Hoc est: *Depositio Pauli. Famulus Dei vixit annos quinquaginta & vno. Requieuit in pace
nimi tertio Idus Martias Æra quingentesima octuagesima secunda.* Et ita anno salutis quin-
tesimo quadragesimo quarto.

Euerso deinde Gothico imperio, & vastata ab immani & impia Arabum multitudi-
non solum Hispania, sed vniuersa fere occidentalis Europæ plaga, caruit Ebora (proh
or) libero religionis Christianæ cultu, spatio circiter quadringentorum annorũ, quod
emæ cuidam infelicitati adscribi merito debet.

Regnante deinde primo Lusitaniæ rege Alphonso Henrico, *quo iustior alter, nec pieta-
it, nec bello maior & armis*, à Maurorum tyrannide liberata est, opera, & virtute fortissi-
viri Giraldi, cui ob animi & corporis robur, *intrepidi*, seu absq; timore cognomentum
itani indiderunt. Cuius effigiem armatam stricto gladio caput Arabis præferentem,
anu sinistra etiam caput puellę Maurę gestantẽ, pro gentilitio nobilitatis insigni Ebo-
es habent. De cuius laudibus & bellica virtute, deq; singulari stratagemate, quo hanc
m ex insidiis aggressus prȩclaram victoriam reportauit, si quis encomium scribere cu-
satis amplam, vberemq; dicendi materiam illi tam illustre facinus suppeditabit. Ite-
ergo Ebora episcopalis sedis dignitatẽ recuperauit, creato Antistite Pelagio viro prȩ-
issimo, suffragante ipso rege Alfonso. Hic autem Pelagius à fundamentis Ecclesiæ æ-
ationem exorsus, magnificum templum hoc, quod hodie extat, extrui, ornariq; cura-
multaq; ad sacrorum celebritatem, prouentuumq; diuisionem spectantia sapienter de-
it, vt apparet ex antiquis monumentis, quæ in publicis Ecclesiæ scriniis asseruantur.
ucceſſit Suerius Episcopus, qui antea Decani dignitatem ibidem obtinuerat. Et com-
s deinde vsq; ad Henricum Cardinalem, qui primus Archiepiscopus Eborensis crea-
t, regnante fratre ipsius Ioanne huius nominis tertio, salutis anno 1541.

Habet ecclesia amplissimos redditus, & ex illa quamplurimi insignes viri, quibus
erabundauit, ad amplissimas dignitates assumpti, atq; euecti sunt, quos si nominare
, verear ne diffusa narratione lectori tędium afferam. Danda vero erit, vt spero, amo-
potius pietati meæ venia, si auunculi mei Gondisalui Pinarii obiter hic mentionem
, qui cum canonicus ob singularem doctrinam, morumq; probitatem, ab Alphon-
dinale Emmanuelis regis filio electus fuisset, postmodum ad Zaphiensem Episcopa-
einde ad Tingensem, & postremo ad Visensem promotus, & amplissima legatione
Franciscum Gallorũ regẽ functus, vt diffusius in eius vita narrauimus, mihi eundẽ ca-
atũ, annuente summo Pontifice, resignauit, meq; multis aliis beneficiis affecit, quorũ
mor videri possem, nisi oblatam eius nominandi occasionẽ hoc loco auide arripuis-
Nec prætermittendum existimo, qua cura, & liberalitate, superiores Eboræ Antisti-
extruendis, dedicandisq; in eadem vrbe Cœnobiis semper claruerint. In primis Vas-
iscopus sanctæ Claræ monasterium, intra nouum ciuitatis ambitum; Alterum ve-
cti Hieronymi, sub inuocatione sanctissimæ Virginis Deiparæ à Rubo nuncupatæ,
enissimo loco duobus passuum millibus à mœnibus distante, erexit, & vtrum-
gnis redditibus locupletauit. Henricus autem, qui postea Sebastiano successit in
cum Eborensi Ecclesiæ præesset, collegium insigne, patribus Societatis IESV, vna
agnificentissimo templo extruxit, vbi celebrem instituit academiam, in qua huma-
litteræ, & Philosophia, ac sacræ Theologiæ studia cum pia morum disciplina ma-
orent. Vnde non tantum huic vrbi, sed etiam ceteris vicinis oppidis, & vniuersæ
iæ, ingens vtilitas, ornamentumque accessit. Ædificauit etiam non longe à mu-

ris ciuitatis, monasterium beati Antonii, fratribus Franciscanis, qui ob arctiorem viue normam, à pietate denominantur. Cum illis antea aliud erexisset, distans sex millibus suum ab eadē vrbe, prope villā, quæ Vallis viridis dicitur, cuius iam mentionem fecim

Nec est silentio prætereundum nobile templum sancti Antonii Archimandr quod in publico ciuitatis foro, conspicuo, & illustri loco, erigi, eleganti, magnificaqu peris structura curauit, ex communibus cathedralis Ecclesiæ prouentibus. In cuius fr tispicio, eius iussu, ab Andrea Resendio litteris maiusculis lapidi inserta inscriptio c spicitur huiusmodi:

Diuo Antonio Ægyptio. Sanctissimo
Monachorum Archimandritæ Sacrum
Henricus Diui Emmanuelis Lusitan. Regis.
P. F. Inuicti F. S. R. E. Presb. Cardinalis.
Primus Eborensis Archiepiscopus. Priore
Diruto. Nouum Hoc. Structura. Formaq;
Augustiore. Religionis Ergo Erexit.
D. Antonio Archimandritæ Sanctiss. Sacrum.

Id est: *D. Antonio Ægyptio sanctissimo monachorum Archimandritæ sacrum. Henric ui Emmanuelis, Lusitaniæ regis, Pii, felicis, Inuicti filius, Sanctæ Romanæ Ecclesiæ Presbyter C nalis, primus Eborensis Archiepiscopus priore diruto, nouum hoc structura, formaq; Augustior gionis ergo erexit.*

Diuo Antonio Archimandritæ sanctissimo sacrum.

Habet hæc ciuitas præter ea, quæ iam diximus, quattuor alia fratrum insignia m steria; monialium vero septem, non minoris magnificentiæ, de quorū eleganti, sum sa, atque admirabili structura, si quis dicere cupiat, ille profecto non breuem conc queat narrationem.

Qua prætermissa, illud tantūmodo addam, in omnibus fere fontes ex marmore didissimo, adfabre factos, subterraneis aquæ argenteæ canalibus scaturire, vnde & a di facilitas religiosis ipsis, & cœnobiis pulchrum ornamentum, & vniuersæ vrbi gra salubris aeris temperies æstiuo tempore prouenit. Portas habet decem, nulla suburbi ter vnum figulorum, & hortos muris vicinos circiter centum, in quibus hortulan satis commodas habent. Visuntur vndiq; vsq; ad sex millia passuum innumeræ villæ banæ, nec mediocri sumptu, nec minori elegantia ædificatæ. Ambitus mœnium tri lia passuum, & quadringenta quinquaginta duo continet in hunc modum.

A porta Blasiana ad Raimundiā.	pass. 488	Ad Proditoriam.	pa
Ad Olysipponensem, quæ Alchonchelensis dicitur.	pass. 300	Ad Machedinensem.	pa
Ad Lacunarem.	pass. 532	Ad Mendostephanium.	pa
Ad Auisitanam.	pass. 370	Ad Mesquitalem.	pa
Ad portam molæ acriæ.	pass. 416	Ad Blasianam.	pa

Noua mœnia condidit Rex Ferdinandus primus huius nominis, & numero L norum regum nonus, qui regnare cœpit anno salutis millesimo trecentesimo sexag octauo, & regnauit annos sexdecim, cuius opera, & industria complures aliæ ciuitat ris cinctæ, & munitæ fuerunt. Constant autem mœnia duplici muro, sed dispari altit Interior enim pars duplo altior exteriori, eadem etiam proportione, turres eminen habet. Propugnaculis altissimis vniuersus ambitus in formam serræ dispositis, vndi gitur, adeo mirabili artificio, vt ex vtroq; muro hostes à lateribus, & à fronte missilib illa tempora ferebant) facile arceri, ac propulsari possent. Sed iam tempus postulat ceptui canamus, & à muris Eboræ recedentes, ceteras Lusitaniæ vrbes, in quibus R næ antiquitatis extant vestigia, peragremus. Libet autem pro meo erga Eborenses singulari, hanc orationis partem, faustis piisq; precationibus claudere, Deum Opt. M cœli Reginam, omnesq; Sanctos, sub quorum numine, & tutela hęc vrbs est, oran vt eam in perpetuum saluam, & incolumem, virtute, iustitia, morum disciplina, rebusque omnibus florentem conseruent.

FINIS.

L. A

ANDR. RESENDII, PRO COLONIA PACENSI, AD IOANNEM VASÆVM VIRVM DOCTISSIMVM *Epiſtola.*

CASV ac fortuito adcidit Vaſæe, vt quum eſſem in mea bibliotheca, audirem in vicinia quendam de Salmantica loquentem. Quare aperta feneſtra, vbi compellaui hominem, reſpondit publicum ſe ſcholaſticorum iſthic eſſe tabellarium. Intromiſſum percunctatus ſum, ecquid litterarum à Vaſæo ad me. Ad me quidem ille nihil, multum ad multos. Meretur forte hoc diuturnum ſilentium meum, ſingularis certe amor & beneuolentia erga te, non meretur. Sed eſto, quamquam
hi ad excuſationem ceſſationis erant regreſſus, par pari relatum ſit. Nam querulam
poſtulatricem amicitiam, homo minime moroſus, neque vnquam geſſi, neque eos
cio meo comprobaui, qui dum perſuaſione quadam falſa contemni ſe putant, mole-
aciunt amicitias. Tria ſunt in præſentia, de quibus potiſſime ſcribendum ad te duxi.
um facio pergrauate. Non quod nolim factum, volo enim & cupio, ſi quiſquam alius,
uod in litteris ad te de tuis laudibus, & meo more orationi moderari cogor, & vere-
iæ tuæ habere rationem. Eoque factum eſt, vt de editis chronicorum libris diligen-
e à te ſcriptis, amicorum tuorum mea vnius ſeriſſima fuerit gratulatio. Sit illa quan-
ibet ſera, certe qui ſecum reputarit quem locum, quem numerum, in iis libris ego
eam, quam ſæpe honorificentiſſime adpeller, ſiue id grato & beneuolenti erga me fe-
animo, ſeu candore tibi ab natura inſito, nam exacto iudicio tuo, aut merito meo, di-
ſuperbum exiſtimo, ſed quoquo id modo ſit, qui ſecum hæc reputarit, intelliget, de
his, omnibus qui in hoc præſtando officio moram & cunctationem meam præuer-
t, me tacitum, quum prius tum libentius eſſe gratulatum. Sed ego videor illorum
ſci, quæ paulo ante dixeram. Quare ad reliqua duo, quæ tibi, vt ſpero, aliquanto gra-
nt futura. Alterum eſt, de epiſtola mea tumultuaria opera ad te ſcripta, quam tu me
conſulto neque probante, inter tua edendam curaſti. Eam poſteaquam ad te miſi,
per otium retractaſſem, & Martino Aſpilcuetæ Nauarro, doctorũ academiæ Con-
enſis facile & abſque controuerſia principi, oſtendiſſem, atque ille qua monendo,
ctoritatem ſuam interponendo, vrgeret vt ederem, quod in rem ſtudioſorum eſſe
aret, durum & inexpugnabilem me præſtiti. Sero nunc non geſti tali viro moris me
et. Nam ſi publicanda erat, quanto retractatiorem multiſque locis refectam in pu-
exire præſtitiſſet? Tamen quando neque præteritum mutari, neque quod factum
infectum poteſt, det illa prior celeritatis ſuæ pœnas, poſterior hæc, quam modo
n eius ſubcedat locum, ſine vlla iam extemporali gratia, cum aliqua etiam elabora-
entiæ nota. Alterum, quæ tertia mihi ſcribendi cauſa fuit, ex tuis libris adcepi. Nam
Pacenſi vrbe agis, quam ego eam eſſe, quæ nunc in Luſitania Bexa nuncupatur, &
ſcriptis editis, & ſermone ſemper adfirmauerim, quuius tamen flaminium, poſt
à Pœnis ei vrbi cladem, Badiozam translatum ſit, manẽte priore Pacenſis pontifi-
ulo, narras tu iſta quidem, ſed Ioannis Geneſii Sepuluedæ, quem honoris cauſa
tum velim, opinionem adducis etiam, qua ille meum de Pacenſi colonia teſtimo-
ud te videtur feciſſe dubium, ac controuerſum. Eam modo rem, in ſtudioſorum
ntiquarum, & Pacenſis coloniæ gratiam, diſceptandam ſuſcepi. Ponam ergo ipſa
verba, ex Geneſii, vt ais, admonitione. (*Alii epiſcopum Pacenſem ab ipſo ſtatim initio
dfirmant, à Pace Auguſta, vrbe & colonia Romanorum, Anæ fluuio adpoſita. Nam Pax Au-
urorum corruptione, in Baxaugus, deinde in Badaxos, degenerauit. Quæ vrbs quamquam
Bæticæ adpoſita eſt Anæ fluuio, tamen quia Luſitaniæ iuriſdictioni contributa erat à Romanis,
eis inter Luſitanas cenſebatur. Quæ ratio eadem eſt Metallinenſis coloniæ. Horum me admo-
nes Geneſius Sepulueda.*) Omnium primum, Vaſæe, illud nobis conſtituendum eſt,
n Pacenſem vrbem eſſe Luſitaniæ. Id perſpicuum nobis faciet: vel iuriſconſultus
ff. de cenſibus, L. *In Lyſitania Pacenſes & Emeritenſes iuris Italici ſunt*, vel Plinius lib. 4.
o & vigeſimo ſicut vulgo circumfertur. *Iulii* autem cognominis, meminit Ptole-
Luſitaniæ deſcriptione. Κατέχουσι δὲ τὰ μὲν περὶ τὸ ἱερὸν ἀκρωτήριον, τουρδητανοί,
ἐν τῇ λουσιτανίᾳ πόλεις μεσόγειοι, παξιουλία, ἰουλία, μυρτιλίς, τὰ δὲ ὑδετέρω τούτων,

Κελτικὸς. Turdetanos, qui circum Sacrum promontorium habitant, nostra ætas Puni
voce *Algarbios* adpellat. Celtici, ii sunt, qui interius vlteriorem Anæ fluminis ripam inc
lunt, ad vrbem vsq; Heluas, quæ ipso etiam nomine Gallicam præ se fert originem, ex H
uis Celtarum Narbonensis prouinciæ populis. Celticos autem à Celtis deriuari, vt à Gal
Gallicos & similia, notius & vulgatius est, quam vt admonendum videatur. Sita ergo
Pax Iulia in mediis Turdetanorum Celticorumque confiniis, Iuliæ Myrtili, quam *Mer*
lam vulgo dicimus, vicina. Esse autem ea quæ modo Bexa dicatur, probari potest, tur
longitudine latitudineque à Ptolemæo descripta, tum quod ab ea Turdetanus ager in
pit, tum etiam à Myrtilis vicinitate, quæ, præterquam quod à Ptolemæo ostensa est, ex
tonini præterea itinerario deprehenditur. Sic enim ille. *Ab Esuri, per compendium, Pa*
Iuliam M. P. plus minus LXXVI. *sic Myrtilin*, M. P. XL. *Pacem Iuliam*, M. P. XXXVI.
numerus optime conuenit cum nostra nouem leucarum computatione, qua leucæ
quatuor millia passuum adsignamus. *Esuris* vero, vt id quoque non omittamus, oppid
est in Bætica ad Marianos pertinens montes, nequaquam æuo nostro ignobile, quod
formato paulatim nomine, dici cœpit *Exeriz*, deinde *Xeriz*, Badiozæ vrbi attributum
qua vix quindecim passuum millibus abest, vt hoc ipso, Badioza Pax esse Iulia non po
Confirmatur etiam quod adserimus, compluribus in ea vrbe monumentis Romanoru
ipsum Pacis Iuliæ nomen ostentantibus, vt in fragmento hoc quod est in muro, bessali
inscalpto litteris.

RIÆ. PONT.
FLAM. PACIS IVLIÆ.

Et in hoc quod est in gradibus summi templi.

PAX. IVL.
Q. PETRON.

Ibi quoque cippus integer est, Aurelio Commodo dicatus, in quo non solum *Pac*
liæ nomen est, verum etiam coloniæ. Is ita habet.

L. ÆLIO AVRELIO
COMMODO
IMP. CÆS. ÆLI. HADRIANI ANTONI
NI. AVG. PII. P. P. FILIO COL. PAX.
IVLIA.
D. D.
Q. PETRONIO MATERNO C. IVLIO.
IVLIANO II. VIR.

Facit ad eam quoque rem annalium libellus ille quem tibi aliquoties ostendi, fi
bio ante annos tercentum scriptus, in quo hæc ad verbum leguntur. *ÆEra.* M. CC.
Calend. Decembris, in nocte sancti Andreæ, ciuitas Paca, id est Begia, ab hominibus regis Por
domini Alfonsi, videlicet Fernando Gonsalui, & quibusdam aliis plebæis militibus, noctu inu
& viriliter capitur, & à Christianis possidetur. Iuuat non mediocriter nostram hanc rat
Rases Maurus, qui Matrochiorum tyranno imperatori vocato, tunc oppressa Pun
mis Hispania, Cordubæ regnanti, de rebus & vrbibus Hispaniæ librum com
Quuius libri à me in scholiis in Vincentium nostrum mentio est facta. Is Rases qu
Bexa loquitur, *terminus*, inquit, *Bexensis altera parte Emeritensi termino iungitur, altera*
bitano. Terminus quem barbarus iste Rases dicit, non agri, territoriiue intelligen
sed iurisdictionis. Nam quum in treis iuridicos conuentus diuisa esset Lusitania, *Em*
sem, Pacensem, & Scallabitanum, colligitur Bexæ conuentum fuisse Pacensem, & Bex
censem vrbem. Et quoniam Genesius argumentum etiam sumit ex deprauatione
nis *Pacis Augustæ* in *Baxaugus & Badaxos*, imitabor & ego illum, reddamque ratione
rupti nominis. Neque deterrebor, si ea res parum inlustrem faciat orationem, mo
qua agitur non parum adferat lucis. Ingenito oris vitio Mauri nonnullas nostras lit
quaquam recte pronunciant, sed eas vel in mutuo inter se cognatas, vt Hispani quo
lent, vel in sibi familiareis commutant. Est illis litera Xim, quam pingui admodum
sto sono ita proferunt, vt stridorem feruentis sartaginis, præcipue vbi inter frigend
sum quidpiam iniicias, referre videantur. Ea litera nostrum S. fere reddunt. Heinc
Singylis, abiit in *Xinil*, *Sucro*, in *Xucar*, *Sætabis*, in *Xatibam*, *Mentesa*, siue *Mentissa*, vt est a
uium, in *Mentixam & Montixam*. Illa quoque littera nostrum C. sequentibus e, vel, i
efferre, vt pro, CE, CI, XE, XI, pronuncient, sicut etiam ex hac contagione vidi no
nonnullos, qui lenem illam doctiorum Italorum prolationem perperam æmula

icerone, *Xixeronem*, dicerent, & pro, *Feci*, *Fexi*. Redeamus ad Pœnos. Literam. P. Plerumq; ansferunt in cognatam illi. B. Et ne diutius in his moremur, de industria, quum hæc scri- erem, Pœnum adolescentem iussi Lusitanam hanc orationem pronunciare. *Sennor, per- ne me vossa mercee*. Hanc ille ita reddidit. *Xenior ber done me voxa merxee*. Et pro *Pater noster*, cebat *Bider noxter*. Tandem quo casurum sit tantum ineptiarum, aduerte. Pacensem vr- m solebant antiqui, nunc addito cognomine, *Pacem Iuliam* dicere, nunc remoto, *Pacem* ntum, sicut *Bracaram Augustam*, vel tantum *Bracaram*; *Emeritam Augustam*, vel tantum *neritam*. Mauri itaque, pro *Pace*, mutatis litteris, *Baxe* dixerunt, inde vocalibus transposi- , *Bexa*. Iam dudum arbitror, ex insidiis auscultas, vt meum intercipias sermonem, destru- que hoc totum, quod molitus sum, & dicas controuersiam de *Pace Iulia* non esse, quam nesius Lusitaniæ vrbem esse, non neget, sed de colonia Augusta Pacensi Anæ fluuio osita, quæ licet ex Bæticæ parte sita sit, adscripta tamen esset Lusitaniæ, quemadmo- n & colonia Metallinensis. De Pace Augusta, statim. Fingamus tamen interim esse *Ba- am*. Sed quum, Strabone excepto, qui Lusitaniæ Australe latus amne Tago determi- , reliqui omnes qui Geographica scripsere, vtramque prouinciam Ana fluuio discerni iderint, neque vrbem ex Cisananis aliquam, in Transananam prouinciam, aut contra iam ex his contributam meminerit, vnde id probat Genesius? A Metallinensi colonia, : in eadem Anæ ripa sita est, quæ ad Bæticam spectat, & tamen inter quinque Lusita- colonias numeratur? Non ne? Coniectura igitur adauguratur, non autem valida qua- n ratione coarguit. Sed hanc ego coniecturam non tam leuissimam, quam vanissimam iam ostendero. Adii ante aliquot annos, celeberrimum illud religiosissimumque tota pania Virginis Dei matris ad *Aquas Lupias* delubrum: Vnde votis quæ susceperam, rite olutis, quum red rem, vestigandæ antiquitatis causa Metallinense oppidum deueni. nptisque indidem qui commonstrarent, quum cernerem situm esse oppidum ex parte icæ, magnopere admirabar, hæsitabamque essetne ea Metallinensis olim colonia. In- onscensa arce, subiectum agrum circumspiciens, aduerti longo limite depressum lo- in speciem sicci aluei, ad Australe ipsius oppidi latus. Super qua re rogati common- ores responderunt, vbi paulum excreuisset amnis, redundantia illac etiam meare. tigio subiit animum illud Horatii nostri,

Cursum mutauit iniquum frugibus amnis,
Doctus iter melius.

dq; quum apud me pro non ambiguo iam esset, non audebam tamen adseuerare, do- re nata sententiam eam corroboraui. Ex eodem enim latere, à medio arcis colle ad planiciem, brachium duplici muro, ac opere fornicato, ductum olim, nunc ruderi- cene obrutum, inueni, per quod ii qui in arce essent, tecti & inuisi aquarentur. Mani- m indicium illa parte fluxione perenni antiquitus iuisse fluuium, oppidumque ipsum ra in prouincia fuisse Lusitania, quod nunc mutatione fluenti, Bæticæ parua quædam cessio. Videsne iam non tantum labasse, verum corruisse etiam Genesii rationem, to firmamento quod tamquam validissimum ad adprobationem ille adsumpserat, *em* attributam Lusitaniæ, quemadmodum & Metallinensem coloniam? Pacem iam itam adgrediamur, & apud quem auctorem, quaue in terra sita fuerit, considere- *Pacis Augustæ* nomen apud vnum Strabonem, & quidem corrupte, legitur. Quiuus , vt vulgo in latinam linguam conuersa circumferuntur, adponam. Ita enim de Tar- *Verum regionis felicitate, mansuetudine, simul & vrbanitate, adcedit proxime ad Turdetanos los, propter vicinitatem cognationemq;, vt testis est Polybius. Cæterum illis minor. Vt plurimum icatim habitant, & viuunt. Nam Turdetani, præsertim qui circa Bætim loca tenent, in Ro- penitus ritus transformati sunt, nec propriæ memoriam linguæ seruant amplius, plurimiq; La- ti, secum adcolas adcepere Romanos. Itaque parum abest, quin vniuersi Romani sint. Et nunc æ vrbes, & in Gallia Pezaugusta, & alia in Turdulis Augusta* Emerita, *& in Celtiberis Cæ- Augusta, & aliæ coloniæ quædam, permutatos dictarum ciuitatum ritus demonstrant.* Heic us potius quam reprehendamus interpretes, qui tamquam aliud agentes. ita Celti- i Anam adcolunt, Gallos, & eorum regionem Galliam adpellant, quasi non de Hi- sed de Gallia ipsa Strabo ea scribens loqueretur. Et quod maioris videtur esse ne- tiæ, Strabo ita scripsit. ϗ τὸ ἥμερον, ϗ τὸ πολιτικὸν, συνῳκολέθησε τοῖς τερδιτανοῖς, ϗ τοῖς οῖς. id est, *& mansuetudine ac ciuilitate correspondent Turditanis & Celticis*. Item οἵ τε νῦν σμέναι πόλεις, ἥτε ἐν τοῖς κελτικοῖς πεζαυγοῦσα. siue vt legendum magis arbitror, γοῦσα. id est, *Et nunc coactæ siue coadunatæ ex pluribus ciuitates* (id enim significat græca τυνῳκισμέναι.) *in Celticis quidem Pax Augusta*. Nec excusari poterit interpres, quod

supra legatur ita. ὁ δὲ ἄνας πρὸς νότον ἐπιστρέφει τὴν μεσοποταμίαν ἀφορίζων, ἣν κελτ[illegible] νέμονται τὸ πλέον. Id est. *Atqui Anas, sese in Austrum conuertit, interamnam regionem illa disterminans, quam Galli maiori ex parte possident.* Nam sine dubio legendum esse κελτικ[illegible] id est *Celtici*, non κελτοὶ, id est *Galli*, adparet ex iis quæ de Artabris circa Nerium incolen[illegible] bus, paulo post scribit. περιοικοῦσι δὲ αὐτὴν κελτικοί, συγγενεῖς τῶν ἐπὶ τῷ ἄνα. Id est, *circum [illegible] bitant eam Celtici, consanguinei*, aut si ad verbum vertendum est, *congeneres eorum qui ad An[illegible] sunt*. Quum audis Celticos ad Nerium, eorum esse consanguineos qui ad Anam sunt, no[illegible] ne clarum est, & hos & illos Celticos vocari, non Gallos aut Celtas, tametsi & Celtici G[illegible] lica gens sit, & à Celtis profecta? Scio Gallos omneis, id quod etiam Strabo libro qua[illegible] scriptũ reliquit, siue propter Celtarum claritatem siue propter Massiliensem vsum cœp[illegible] se à Græcis vocari *Celtas*, vel potius *Celtos*, qua forma multum vsus est Polybius, & nõnu[illegible] quam Strabo, quamquam Celtæ tertia tantum sit Galliæ pars, Cæsari, & reliquis Latin[illegible] scriptoribus, & ipsimet Straboni. Sed tamen conferendis ambobus, quæ citaui locis, p[illegible] tuisset interpres admoneri. Quod non carpendi, sed rei ostendendæ causa dictum sit. V[illegible] ra igitur ac germana verborum Strabonis interpretatio erat, *In Celticis quidem, Pax Augus[illegible]* Aiebat ergo Strabo Tartessios mansuetudine & ciuili viuendi ratione adcedere proxim[illegible] ad Turdetanos, hoc est, ad veros Bæticos, & ad Celticos Anæ adcolas, quos supra [illegible] Ptolemæo Lusitaniæ esse populos esto stensum, ad illos, propter vicinitatem, ad hos, pr[illegible] pter cognationem, quin & propter vicinitatem. Neq; enim multum inter se distant, [illegible] inter Celticos & Tartessios soli Turdetani Bætici interiecti mediiq; sunt. Et quidem v[illegible] humanioris causam iis populis fuisse Romanorum consuetudinem, à quibus & lingua[illegible] & mores & ciuilem viuendi in vrbibus rationem ac modum adcepissent. Ob eam q[illegible] que causam, spreta pristina vicorum habitatione, vrbeis iam frequenteis coli, in Celt[illegible] quidem Pacem Augustam, in Turdulis vero Emeritam Augustam, & in Celtiberis, [illegible] gustam Cæsaream. Hos autem, quos diximus, Celticos etiam Straboni esse, liquet ex ip[illegible] verbis, quæ antea retulimus. Nam vbi continentem ad Sacrum promontorium, inte[illegible] nam Tagumque describit, ὁ δ' ἄνας, πρὸς νότον ἐπιστρέφει, τὴν μεσοποταμίαν ἀφορίζω[illegible] κελτοὶ νέμονται τὸ πλέον, καὶ τῶν λυσιτανῶν τινες ἐκ τῆς περέας τοῦ τάγου μετοικισθέντες [illegible] Ῥωμαίων, id est, *Atqui Anas sese in Austrum conuertit, Interamnam regionem illam d[illegible] minans, quam Celtæ*, (vel vt ego legendum puto, Celtici) *maiori ex parte possident, & Lu[illegible] norum nonnulli, ex vlteriori Tagi regione in coloniam traducti à Romanis.* Audis hic Lusit[illegible] deductos in coloniam à Romanis ad Celtas, siue potius ad Celticos, illeic audisti in ii[illegible] Celticis esse Pacem Augustam. Obscurumne etiam est coloniam hanc Pacem Augu[illegible] esse? Quod si colonia Pax Augusta in Celticis est, Celtici vero Lusitaniæ populi, vt [illegible] & Paxaugusta Lusitaniæ ciuitas. Ad hæc, Straboni *Pax Augusta* Lusitanorum c[illegible] nia, in Celticis est, Ptolemæo *Pax Iulia* Turdetanorum Lusitanorum vrbs in confinio [illegible] ticorum Lusitanorum ponitur; ex vetere inscriptione *Pax Iulia* colonia esse ostend[illegible] Plinio autem quinq; tantum coloniæ in Lusitania numerantur, Emeritensis, Metalli[illegible] sis, Pacensis, Norbensis, Scallabitana, Nonne id conficitur, eandem esse Pacem Augu[illegible] & Pacem Iuliam? Vel ostendat Genesius duas in Celticis colonias, alteram Pacem A[illegible] stam, Pacem Iuliam alteram. Neq; vero quemquam moueat, quod Ptolemæus & Pli[illegible] etiam in ea Bæticæ parte quæ à Bæte ad Anam est, & propriè Bæturia adpellatur, po[illegible] Celticos, ad Hispalensem conuentum pertinenteis, quemadmodum & Turdulos, q[illegible] ra Cordubam peterent. Nam aiente Plinio Celticos hos aduenisse in Bæticam *à Celt[illegible]* Lusitania (sic enim legendum, non *à Celtiberis*) perspicuum est, Celticos Lusitanos & [illegible] stiores, & famæ fuisse maioris, parenteisq; non modo Celticorum Bæticorum, quo[illegible] nulla est apud Strabonem mentio, neq; alibi, neq; quum de Bæturia parte Bæticæ, a[illegible] Bæte ad Anam tendente dixit, τοιαύτη δὲ καὶ ἡ βαιτουρία, ξηρὰ ἔχουσα πεδία τὰ παρήκο[illegible] ἄνα, verum etiam eorum Celticorum, qui Nerium promontorium ad Artabros ten[illegible] Strabo vero quum Turdetaniam Bæti fluuio mediam diuidi, Ana terminari ad Se[illegible] trionem & obcasum, deinde ab Ana ad Sacrum promontorium Celticos & Lusitano[illegible] plerosque habitare tradiderit. Pacem autem Augustam in Celticis conlocet, dubium [illegible] est, intellexisse eum Celticos Lusitanos, non Bæticos, quorum ipse non meminit. Pr[illegible] ea, quum Strabonis Pax Augusta adeo inlustris fuerit, vt vna cum Emerita Augu[illegible] Augusta Cæsarea in argumentum Hispaniæ illo tempore mansuetudinis & vitæ polit[illegible] propter Romanorum consuetudinem, ab ea inducatur, si hæc Pax Iulia nostra non e[illegible] lonia & iuridicus conuentus, in Celticis posita, vt Strabo ait, inter Celticos & Turde[illegible]

ſitanos,vt Ptolemæus,quam dicemus eſſe alteram? In Celticis Bæticis vnã quampiam,
cet Geneſius. Vt hoc ratione aliqua niti videatur,duo illi oſtendenda neceſſario erunt.
erum, Badiozam quam ipſe Pacem Auguſtam eſſe vult, in Celticis Bæticis eſſe ſitam.
hoc non euincet,quum potius in Turdulis Bæticis eſſe multo ſit probabilius. Nam Cel-
Bætici qui Bæturiæ partem Luſitaniæ prætenſam ab Anæ oſtio quinque tantum ciui-
bus Ptolemæo, aliquanto pluribus Plinio adcolebant, non tam late patebant quam
ltici Luſitani. Turduli vero Bętici Luſitaniam Tarraconenſemq; attingentes, erat gens
pliſſima, multarumque ciuitatum, quarum erat Corduba metropolis, quam in Turdu-
ſſe Ptolemæus teſtatur, vt merito Plinius hoſce Turdulos iura Cordubam petere di-
it. Eoque factum mihi videtur, vt Emerita ab his Turdulis ſolo amne Ana interceden-
iuiſa, in iiſdem Turdulis eſſe Straboni dicta ſit. Atqui Badioza quam non amplius
m triginta paſſuum millibus diſtet ab Emerita, quur magis Celticis quam Turdulis,
alenſi conuentui potius quam Cordubenſi adſcribatur, huic propinquior, ab illo re-
ior? Diſcriminet arbitrio ſuo harum duarum gentium terminos Geneſius, & Badio-
, quam Pacem Auguſtam eſſe contendit, referat ad Celticos, petam iam alterum illud
obus quæ oſtendenda ab illo eſſe dicebam, nempe vt auctorem proferat, qui liquido
m Auguſtam in Celticis Bæturiæ conlocet, quorum vti ſuperius eſt oſtenſum Strabo
meminit. Nam Ptolemæo, Celticorum Bæticorum vrbes hæ tantum nominantur.
κῶν κελτικῶν, Σ῀ρουκι, Σ῀ρουνδα, κύργια, ἀκενιπλῶ, οὔαμα. Plinius quoque Celtico-
Bæticorum recenſens oppida, quos ex Celticis Luſitanis aduenisse manifeſtum ait,
, lingua, oppidorumque vocabulis, quæ tamen cognominibus in Bætica diſtin-
entur, nullam omnino Pacis Auguſtæ mentionem fecit. Oblitus vterque eſt, in-
, Egregium vero Geographum vtrumque, peruerſeque diligentem, qui quum in
bilibus oppidis recenſendis operam prope dicam luſerint, nobiliſſimam colo-
prætermiſere. Atqui non ita eſt. Sed nobilis illa Strabonis *Pax Auguſta* in Cel-
oſita *Pax Iulia* Ptolemæi, ac Plinii eſt in Celticis quidem iuxta Strabonem po-
inter Celticos vero ac Turdetanos Luſitanos iuxta Ptolemæum, quoniam tra-
hunc ab Ana ad promontorium ſacrum, quem totum à Celticis poſſideri & Lu-
rum pleriſque ab vlteriori Tagi regione eo traductis Strabo dixit, hic alter mi-
s expoſuit, Celticis Strabonis bifariam in Celticos ac Turdetanos diuiſis. Quod ſi
oges, ſi vna eademque eſt, quur ergo ab Strabone cognominatur *Auguſta*, quæ ab
lia? Interrogabo ego ſimiliter, Gaditana vrbs, quur & *Auguſta*, & *Iulia Gaditana* ad-
etur, confirmante id Plinio in fine libri quarti. Cognominis enim vel huius vel illius
em, cauſamue niſi diuinando, in tanta rerum antiquarum obſcuritate, nos reddere
alemus. Sed ſi diuinationi locus vllus eſt, cauſa quur *Pax Iulia* vocaretur adſignari
, quod Iulio res in Luſitania gerente, hæc Luſitaniæ regio inter Anam ac Tagum,
interamnam ideo Strabo vocat, domita ac pacata auſpiciis illius fuerit. In quuius ſi-
quum ex Tranſtaganis Luſitanis eo traductis vrbem cõſtituerit (nam à Iulio ſe con-
Pacenſes ipſi fatentur, & vetus fama obtinuit, cui Raſes etiam Maurus atteſtatur)
capita ex marmore pleriſque locis interſperſit, quæ adhuc extant, Pacemque à ſe
adpellauit. Non tamen protinus nouæ vrbi coloniæ Romanæ ius, aut iuridici con-
dignitatem tribuit, quum nondum rerum omnino potiretur. Ad quam forte ſub
o prouecta, Iulii cognomen in Auguſti mutauit, quod tamen diu non retinuerit,
prius in gratiam conditoris inualuiſſet. Verum hæc diuinantes. Nobis ſatis eſt, ſi
incolume illud, quod conlatis inter ſe ſcriptoribus confeceramus, eandem eſſe
uliam, & *Pacem Auguſtam*, Luſitaniæ vrbem, & iuridici conuentus coloniam.
iqua eſt parua quædam perleuiſque obiectio, qui factum ergo ſit, vt *Badiocenſis* Epi-
multos iam annos *Pacenſis* ſibi titulum induerit. Sed in hac propellenda longe ad-
minus laborandum nobis eſt, cognita etiam vulgo, poſt funeſtam illam Hiſpanis
latam à Pœnis cladem, ſacerdotiorum mutatione. Nam vrbes prius claræ, vt quæ-
maiorem plagam adceperunt, vel ægrius reualuerunt, ita priſtinum ſuum decus
perarunt ſerius, aut penitus amiſerunt. In nonnullarum locum alibi ſuffectæ aliæ.
c Emeritæ Auguſtæ Luſitaniæ totius metropolitana quondam ἐπισκοπή? Quam
annos Bracara Auguſta Callæcię metropolis, quum ſemel peſſum iſſet, obtrita ia-
anata innobile quondam oppidum Iliberitanæ Diœceſeos, quum de interitu ſuæ
lis, per Maurorum tempora, ad immenſas creuiſſet opes, & molem hanc hodier-
dem à *Fernando* rege non vno tantum nomine *maximo*, feliciter victa, & Chriſtia-
ta ſacris, in aderetionem, &, ſi mihi per Ciceronianos liceat ita loqui, auctarium

nobilitatis,pontificiam dignitatem adcepit,& quidem inlustriorem quam olim habui
Iliberis. Mentesa, in parum frequentis pagi redacta est formam, & pontificatus honor
habet Geena,siue,vt ipsi malunt,Gyena. Neque fortunatior fuit Ossonoba,spoliata sac
dotio, quod etiam Siluensibus nouæ mutationis rumore indies conglaciat. Sed har
trium,translatis alio dignitatibus,etiam tituli interiere. Sunt etiam quæ translato pon
cali iure,apud nouum possessorem solum nominis sui titulum retinuerint, quasi quum
lebant venditores non nequam,in iis quæ mancipio darent,rutis cæsis recipiendis sibi
uere,aut quemadmodũ fecit Mænius,qui in venditis ædibus saltem columnam vnde
ctaret,excepit. Ad istum modum, translata Compostellam Episcopali sede, quæ Iriæ
uiæ ante fuerat, nihilo tamen secius episcopus Iriensis eatenus adpellatus est, quoad
tropoli constituta,etiam is titulus obsoleuit,sicut à nobis explicatum est,quum de tran
tione corporis Apostoli Iacobi ageremus. Sic etiam Igæditanorum ecclesia translat
vrbem Gardiam,veterem adhuc adpellationem retinet. Longum est omnia ad hoc ex
plum persequi. Hoc igitur pacto,Pax Iulia,quæ pontificem olim habuit,vt,tum ex subs
ptionibus aliquot Hispanorum Conciliorum videre est, tum maxime ex concilio duc
cim Prouinciæ Lusitaniæ episcoporum Emeritæ congregato, sub Recesuintho rege,
DCCIIII. quod in vetusto codice apud me habeo, quum & ipsa in Hispaniæ euersi
corruisset,amissum eius decus possidet quidem Badioza, sed Pacensis tamen conseru
titulus,tum aduersæ Pacis Iuliæ fortunæ nos admonet, tum explicat veteris & prope
letæ memoriæ recordationem.

Hæc habui Vasæe,quæ pro colonia Pacensi ad te scriberem, quæ etiam Genesio
batum iri non diffido. Nam vt prima laus sit,ea dicere, quæ veritate vndique fulciat
certe proxima primæ est, sine pertinacia rationem ad veritatem ipsam reuocare. M
quoq; est animi,& hominis ingenue docti,quum aberraris,reuicto ab aliis errore tuo
iracunde contra niti, sed æquo aut potius lubenti animo, conuulsam veritate opinio
remittere. Quod ad me attinet,si Genesius ipse aliquid melius veriusq;, quod pro Bac
adferat,etiam habuerit,idque nobis,vt erudito homine dignum est, non inuideat,tan
abest, vt meas has rationes verioribus confutari vel doleam, vel indigner, vt etiam
magnam initurum illum apud me gratiam iam nunc pollicear. Etsi enim diligentis no
& amo,& quodammodo videor meo mihi iure sine adrogantia vindicare,tamen non
tum mihi sumo,vt aliis multa non concedam. Verum hęc hactenus. Erant præter hęc
communicata tecum vellem. Sed ea,quod nondum satis maturuerunt, commodius
Mitto ad te oratiunculam, qua nostræ vrbis nomine, aduentui Ioannæ Caroli Augu
liæ,principi nostro desponsæ,publice sum gratulatus. Mitto autem Lusitane scripta
ad Semilusitanum. Sin tu iam omnino Hispanus factus es, scito etiam Hispanis ade
cuisse,vt supra viginti exempla primores eorum à me extorserint. Vale.

Postquam hæc ad te scripsi, quum in tuis libris iterum vrbium, quæ siue olim h
runt,siue nunc Episcopos habent,catalogum legerem, hæsi ad Tabetanum Episcop
quem te ex tertio Toletano Concilio adcepisse arbitror,in quo subscribit, *Muttose T
næ Ecclesiæ Episcopus.* Et suspicaris eum Episcopum Africanum fuisse, ex eo quod apu
prianum in Carthaginensi Concilio legitur; *Martyr Secũdianus à Tabeis,dixit.* Sed nihi
est,ea causa trans fretũ peregrinari. Nullus enim Tabetanus,seu ex Africa seu aliunde
tium,Episc. in Toletano illo Concilio fuit: sed electio peruerse posita fefellit. Lege
quippe, *Mutto Sætabitanæ Ecclesiæ Episcopus.* Nam Sætabis,etiam Episcopum olim hab
patet ex subscriptionibus Toletanorum Conciliorum, quinti, octaui, & vndecimi.
Sætabi sedem Episcopalem fuisse,etiam adnotasti. Huius te rei visum est admon
re,si forte eum locum recudere non graueris, Etiam vale.

Eboræ, quarto Nonas Februarii.

M. D. LIII.

L. AN

ANDR. RESENDII, PRO
ANCTIS CHRISTI MARTYRIBVS VINCENTIO OLISIPONENSI PATRONO, VINCENTIO, Sabina,& Christhetide, Eborensibus ciuibus,& ad quædam alia Responsio.

AD BARTHOLOMAEVM KEBEDIVM, sanctæ Toletanæ Ecclesiæ sacerdotem, virum doctissimum.

QVAM non parum studiis meis debeam, si antea, neq; semel, expertus
non essem,ex tuis modo ad me literis Kebedi eruditissime, satis super-
que potui animaduertere. Satis enim amplum ex iis fructum me ce-
pisse confiteor,non modo ex ipsa rerum notitia, propter quam secta-
tus illa sum, qualis qualis mihi ea contigerit, verum etiam ex docto-
rum grauiumque virorum, quam mihi domi ac foris conciliarunt,
amicitia.Fuerint sane aliis studia sua ad rem amplificandam lucrosio-
nihi vnum hoc emolumentum ad hoc ætatis, fuit semper, eritq; propositum. Quuius
cupidum esse me,nequaquam pœnitet.Sed doleo,quasiq; subirascor, has ad me literas
nte diem calendarum Iunii anni superioris Toleti datas, vsq; ad eidus hasce Ianuarias
paucorum dierum vix tandem confecisse,aut mihi redditas non esse, præsertim quum
empore ego minime latuerim, vt illis aliquot annis ,quibus tu meum congressum fru-
vt ais,expetisti.Perpetuum siquidem eum annum Olisipone egi, palam mediaque in
.Nempe eo vocatus à meo principe,ad prouincialis concilii decreta scribēda, & quo-
itabam ad summum templum,ad Episcopos.Quod nisi tam diu illæ obdormiuissent,
haberes ad ea quæ à me quæsisti responsionem.Et,si satis tibi esset factum, adquiesce-
n non esset,commodius ipse aliquid excogitares,ac commentareris.Resarciam tamē
ram hanc, si iactura vocari mereatur,prolixissima responsione,vt mea verbositate ad
lium vsq; satur,incipias minus nostra esurire. Sequarq; in respondendo propositum à
æsitorum ordinem.Beati confessoris *Gundisalui* officium à me compositum mire ex-
Gaudeo sane, & ita vere adfectum esse te,non solum gaudeo, sed exulto. Modula-
m tamen cantus valde improbas Quid ni improbes? quum tam deprauate typis ex-
it,vt ego eam nec adnoscam,nec saltem cantare me posse vllo modo sperem,qui eam
posueram.Spero tamen te,ipsam typographi culpam à me præstandam,pro tua æqui-
non existimaturum.Ego,vir doctissime,autographum meæ manus in comitiis sacer-
n Prędicatorii instituti *Scallabi* habitis,quum obtulissem,scriptura comprobata,can-
tamen commissum est fratri Isidoro,homini vestrati,musicæ compositionis bene pe-
& quatuor aliis, q... choragium in suis agerēt cœnobiis. Qui quum semel atq; iterum
nse cantassent,retulerunt patribus,non modo se modulationem probare, sed illa er-
irifice fuisse delectatos.Quumq; vno consensu dictum esset placere recipi,in comi-
rocato, publice actæ gratiæ, & ab omnibus omnia mihi felicia exoptata . Addo am-
Quotquot inde Olisiponem redierunt,vna cum prouinciali præfecto, in naui effi-
psum cantillando, nauigationis tædium iucunda cantus voluptate sese propulisse,
i apud me sunt. Data post id imprimendi prouincia monacho viro hercle docto &
,sed impressoriæ artis inexperto,neq; scio quam canendi perito. Qui tum typogra-
signiter eius rei ignaro, ad hunc modū rem gessit,vt nisi denuo ad autographi ipsius
modulatio recudatur,posse cantari mihi sane videatur impossibile. Neq; hoc dico,
ulpam vniuersam à me ablegem,&in typographum reiectam velim.Neq; tu,si alio-
eter deprauationem,absona compositio est, culpam à me transferas. Si quid pec-
est,& minime ex arte factum,id ad me pertinere peccatum profiteor.Nam tametsi
nnino rudis eius artis fuerim,eatenus tamen in ea laboraueram,quatenus opus erat
i choro & altari destinatō.Cæterum literarum studiis amplius delectatus,scriptoris
diligentis nomen aliquod,& sermonis nitorē,quoquomodo potui, cōsectatus sum.
feliciter,viderint lectores. Musici exquisitioris decus non ambiui. Tantum,quum
nonnulla huius nostræ Eborēsis Ecclesiæ à mea officina prodierint,ex eadem,can-
eci duobus,alteri Reginæ sanctæ Elizabet, alteri huic Diui Gundisalui, nimirum
s cantu ab aliis in aliquot mea alia officia composito, per diuersa systemata eua-
nullaque ἀρσεων ϗ θέσεων ratione modo fastigato, modo depresso, Atqui ego

dederam,vt putaui,operam,ne μιλοπόιια sensui ac literæ non conueniret. Et si ad Greg
rianæ compositionis me normam adigis, si quidem hic exordium & antiphonarum ca
tus,quem omnes Ecclesiæ sequuntur,Gregorii est,possum ostendere me nihil sine exe
plo fecisse. Vitaui tamen longiorum pneumatum perplexitatem, & super breueis syllal
adcentu destitutas morosam multarum notarum inculcationem. Sed vereor ne tu me i
ineptũ arbitrere,qui hæc apud te, virum, vt nihil amplius addam,inter Ecclesiæ Toleta
symmystas celebrem. Quare ad illa quæ tibi placere magis significasti,iam pergam.

Viscella fluuius, Lusitane *Vizella* dictus, in Auum maioris famæ fluuium, paulo in
Neruæ Traiani Cæsaris memoriam,in ipsa *Aui* ripa perdurantem ingreditur. Intra qu
rum fluuiorum confluenteis, *Vimaranensis* est ciuitas,sancti Pontificis Damasi quondã
tria,si per vestros liceret. Tametsi nondum decennium est, quum prodiit Onuphrii V
ronensis viri diligentissimi,de Pontificibus Romanis liber, omnibus Vrbis templis,arc
uis, bibliothecis, perquisitis, adcuratissime compositus. Is penitus Lusitanum ac *Igad*
num eum facit. *Sanctus*,inquit, *Damasus, Antonii filius, Egitanensis, Lusitanus Hispanus.* Sed
Eborensis Ecclesiæ vetustum codicem sum sequutus,quum eius vitam Breuiario inse
A Vimaranensi ergo ciuitate interstitio sedecim milliũ passuum, hoc est leucarum ad
stram rationem quatuor,oppidum est *Authanagilde* Viscellæ impositum, *Athaagilde* Lu
tane vocatum, è regione oppidi *Sancti Verissimi*, in altera fluuii ripa locati. Non procu
Athanagildi,secundo flumine, Vimaranium versus, oppidum & templum *Sancti Pe*
est,quuius Gundisaluus rector fuisse perhibetur,antequam Hierosolymam petit. Fuer
Athanagilde id nomen à Gotthorum rege sortitum,an aliam ob causam,adseuerare m
non possum. Exstant vestigia quædam non contemnendæ antiquitatis, & ædes semid
tæ *Palatia* vulgo adpellatæ,structura plane Gotthica, non Romana.

Tamacæ fluuii nomen, quod Lusitanum petis, *Tamaga* est. Oritur is amnis non pr
à Monte Regio Gallæciæ oppido,inde *Aquas* adluens *Flauias*,de quibus alibi, *Ama*
thum descendit,mediamq; secat,vt duplex oppidum efficiat,duplici foro,duplicique
cio, ponte nobili lapideo à Gundisaluo exstructo vtrinq; iunctum. Idque est, quod in
mno dicitur. *Nec capit duplex Amaranthus amplas sæpe cateruas.* Quod quam vere dic
sit,liquere hinc potest, quod paucis ante diebus quam hæc ad te scriberem, certior f
sum, ipsius dicato die,quarto eidus Ianuarii, supra quatuordecim millia sexus vtriu
Amaranthum ad sancti viri sepulchrum conuenisse.

Quod interrogas de sanctæ Reginæ *Elizabet*,officio, & an ante meum hoc aliud e
ret, quod tamen apud solas Claraleis Conimbricensis Parthenonis virgines, vbi ea
sepulta est,festo eius die ad quartum nonas Iulii celebraretur,quaue id auctoritate, fi
cipe: Felicis memoriæ Emmanuel rex,ab Leone decimo Rom. Pontifice impetrarat,
Parthenone sepulturæ eius,& in ipsa vrbe & diœcesi Conimbricensi, sancta hæc Re
vti Diua coleretur, pingeretur, & inuocaretur, eiusq; annua memoria inibi celebrar
Canebaturq; tunc officium illud quo me offensum in præfatione sum testatus. Eaqu
causa,vt nouum ipse facerem. Crescente indies propter miraculorum frequentiam
lium adfectu, & propagata per totam Lusitaniam sanctitatis eius fama, piissimus Ioa
hoc nomine tertius,erga quem gratitudinem animi tui & probo,& magni equidem f
non satis pietati suæ esse putauit,tam angustis terminis eum cultum circumscribi. A
igitur quarto summis precibus contendit, vt sicut ea Diua toti olim regno præfuerat
toto modo *beatam* coli,celebrariq; permitteret, Adnuente pontifice, factum est, vt
memoria anniuersaria vbiq; iam celebrior habeatur.

Moues deinde controuersiam,neq; sane exiguam, inter Lusitanos nostros,ac G
prouinciæ Aquitaniæ, de reliquiis corporis *Diui Vincentii* leuitæ & martyris,inquien
Lusitanis Olisipone in summo templo haberi,vbi religiosissime colitur, vt ipse testis
latus es,Gallis contra,ad *Castrense* oppidum Aquitaniæ delatas quondam à monacho
Valentiam deueniens,Mauri quuiusdam indicio inuentas furatus sit. Cum quibus
Valentinos facere adseueras,& irridere solitus qui secus sentiant. Quemadmodum
trus Antoninus Beuter iocatur in nostros, quasi Vincentii corpus dicant natatu
nisse ad promontorium Sacrum, quod ab illo postea Sancti Vincentii nomen sortitu
Facetum hominem. Sed si facetos & ipsi nos faciamus, non deest ingenium adfac
aduersus sannionem Beuterum cõminiscendas. Verum potius citra vel iocos, velit
diam, sedato quietoque animo, dispiciamus vtri veriore ac probabiliore se tueant
storia. Venit quidam monachus Valentiam, quadam motus reuelatione, regnante
Gallos Carolo Caluo. Qui nimirum regnum auspicatus est, circa annum Seru
octingentesimum quadragesimum primum. Is monachus mysterio quodam,indu

araceni quiuiuſpiam,ſanctum corpus inuenit,& furatus eſt. Iam ergo Valentia in poteſtá-
erat Saracenorũ,& ſancti martyris corpus deſertum ac ſine cuſtodia. Pergamus. Quum-
ie clam illud abſtuliſſet, deueniens Cæſarauguſtam, præda illa nobili ſpoliatus eſt. A qui-
is? A Saracenis, an à Chriſtianis? A Chriſtianis arbitror. Namque cuſtoditus ibi eſt. Vnde
oſt annos pleroſque quibuſdam ambagibus deportatum tandem eſt in Gallias ad Ca-
renſe oppidum, ſub Pontifice, vt Platina dicit, Ioanne Anglico, quem ipſe octauum facit,
oc eſt, anno Chriſtianæ ſalutis octingenteſimo quinquageſimo quarto, aut quinto, vt
uter autem adfirmat, anno à Chriſti natali octingenteſimo ſexageſimo tertio. Quo tem-
re, non Ioannes, ſed Nicolaus, erat Pontifex. Vtroquumque modo ſit, non paucos an-
s Cæſarauguſtæ retentum corpus fuiſſe adſtruunt, indeque poſtea deportatum. Quod
Chriſtiani auferri ſibi ſiuerunt, immane quam male meriti fuerint, parumque pii, qui
ium indigenam, ſuumq; ciuem, & qui, vt ſacer ait Prudentius, *peregre necandus, Martyr his*
ris tenui notarat Sanguinis rore ſpecimen futuri Morte propinqua, oblatum ſibi tam opportu-
quaſiq; iure poſtliminii redditum, ſic abire permiſerint. Niſi ſe etiam furto alterius mo-
hi circumuentos eſſe querantur. Eos tamen ante quam Luſitanos audierimus, nequa-
m arguamus. Non proferemus monach lia furta, ſed regni publicos annaleis, & Al-
nſi Henrici, primi Luſitanorum regis hiſtoriam, non modo hanc quæ Luſitana lingua
umfertur, à Duarte Galuano viro nobili & eruditionis variæ, non tam compoſitam,
m in epitomen redactam, ſed antiquam ab ipſius regis temporibus Latine, vt illa fere-
t tempora, ſcriptam, quæ à Sanctæ Crucis Conimbricenſis, vbi idem rex ſepultus eſt,
onicis reuerenter adſeruatur. In his ergo legimus Alphonſum Henricum in Orichienſi
memorabili prælio Iſmarium, alioſq; quatuor Saracenorum reges fudiſſe, & exutos
is, multis milibus interemptis fugaſſe. Cui Conimbricam reuerſo, obcurriſſe ſanctum
otonium gratulabundum. Qui quum inter captiuos vidiſſet aliquam multos, qui ſe
ſtianos eſſe dicerent, *Muzarabas* vocatos, hoc eſt, vt interpretantur, *mixtos Arabas* pe-
à rege, vt libertate donarentur. Quos ad ſe vocatos, quum interrogaſſet rex, qui nam,
nde gentium eſſent, reſpondiſſe, origine quidem ſe Valentinos, incolas vero promon-
uiſſe illius, quod in Algarbii finibus mari prominet. Eorum maiores Valentia ſimul
corpore ſacratiſſimi martyris *Vincentii* aufugiſſe, metu aduentantis Abderamenis, il-
promontorio conſediſſe, domoſq; ibi pauperes inædificaſſe, iuxta ſacellum, vbi ſan-
rtyris corpus cuſtodirent. illicq; eos manſiſſe, donec Maurus quidam potens vena-
cauſa eo deueniens, eorum parenteis obcidiſſet, ſe pueros captiuos fuiſſe abductos:
m rei certæ illud ſe poſſe dicere, ſi domunculæ permanerent, aut corui ſaltem, qui
m illud familiariter frequentarent, à tempore quo martyr beatiſſimus illuc adpli-
t, vnde factum eſſet vt Mauri promontorium illud *Coruorum montem* adpellarent, id
dum priſtino more facerent. Regem his auditis, incenſum cupiditate, iniiſſe conſi-
robaſſeq; fieri aliquot dierum inducias. Eoq; quum iuiſſet fruſtra, loci facie ſitu iam
nata, infecta re tunc quidem reuertiſſe. Verum debellatis poſtea paulatim Sarace-
otaq; Oliſipone exarſiſſe deſiderio inueniendi martyris, eaq; gratia conſtruxiſſe ca-
orum cœnobium. Diuoq; *Vincentio* nuncupaſſe. Anno tandem à capta Oliſipone vi-
ſexto, Allibo Iacobo Hiſpalenſi regi inducias in quinquẽnium poſtulanti, ſola hu-
gratia conceſſiſſe, ac miſiſſe ad promontorium Saracenis iam vacuum viros arma-
aui, vnaque ex Muzarabibus illis ſeniores, qui locorum melius recordarentur. Ibi
iter adorato numine: domuncularum ac ſacelli, coruorum indicio, tandem repe-
tigia, multiſq; foſſionibus aperta terra, & ruderibus expurgatis, inueniſſe ligneum
rporis conditorium, ſubtus dirutam ſacelli aram. Quumq; inter colligendum ſe-
e conditorium, ex iis qui aderant vnus clam paruum os abſcondiſſet, lymphatum
m corruiſſe, donec quod in ſinu abſconderat, deprompſiſſet. Inde corpus impoſi-
i quum eſſet, coruos duos, alterum in prora, alterum in puppi conſediſſe tanquam
eis Diui alumnos, neque inde reuolaſſe, verum comitatos in naui ſanctas patroni
s. Tandem adplicuiſſe Oliſiponi, iuxta fanum Diuarum *Iuſtæ & Rufinæ*, quo loci
rbis etiam nunc eſt, *Sancti Vincentii* adpellata. Eo enim vſque mare tunc erat,
ulatim poſtea propulſum, ampliandæ vrbi locum reliquit. Tunc noctis ſilen-
ndi tumultus cauſa, deportatum corpus ad fanum Iuſtæ. Orto tamen die quum
iſſet fama concurriſſe armatam multitudinem, diuerſis ſtudiis, parumque abfuiſ-
ventum eſſet ad arma. Adcurriſſe tunc Conſaluum Viegam militiæ regiæ præfe-
ſeditionem compoſuiſſe, exſpectandamq; regis eo tempore abſentis voluntatem
ſe. Robertum denique ſummi templi decanum, ſuo & Capituli nomine, ſecre-
eniſſe Munionem Diuæ Iuſtæ rectorem, impetraſſeque vt corpus ad ſummum

templum deferri permitteret. Regem quod factum esset, non improbasse, licet in ani[...] haberet in Canonicorum cœnobio Sancto martyri à se nuncupato illud conlocare. N[...] quieuisse illum, sed misisse denuo ad promontorium, qui numquid adhuc superesset so[...] tius scrutarentur. Inuentam adhuc caluariæ partem, & conditorii fragmenta aliquot[...] gem ob gestæ rei memoriam Olisiponi vrbi insignia dedisse, nauem iuxta malum [...] martyris imaginem gestantem, ac duos coruos, alterum in prora, alterum in puppi co[...] denteis. Et in loco vbi sanctum corpus diu latuerat, curasse templum nobile ædificar[...] nomen promontorio immutasse, atque vt *Sancti Vincentii* post id vocaretur effecisse. [...] summa est historiæ Lusitanorum, quam te arbitror, quum apud nos esses, didicisse, insi[...] passim vidisse, picturam gestæ rei vetustissimam, vestibus, calceis, capillitio, præ se æta[...] illam pristinam ferentibus, adhuc recordari. Confer nunc vtrorumque rationes, & [...] credendum magis putes monachi furto, an regni annalibus, Castrense in oppido, an [...] siponensi vrbi, totique Lusitaniæ regno, & indito ex eo tempore promontorio nom[...] Quod si parum adhuc egimus, suppetias petamus à nostræ religionis hostibus, & ve[...] vndequumque eruatur.

Rases Maurus, Dalharab Marrochiorum Miramolini, ac Cordubæ regis histori[...] Hispaniæ vetustates scribere est adortus, vt regum Saracenorum: qui in Hispania re[...] runt, annaleis, qui etiam nunc exstant, concinnaret. Libri titulus est. *Incipit liber Rasæ,* [...] *rici Dalharab Marrochiorum Miramolini Cordubæque regis, quem ipsius iussu composuit.* V[...] est in linguam Lusitanam ex Arabica, per me magistrum Maehometum Saracenum[...] bilem architectum. Et scribebat mecum Ægidius Petri, clericus Domini Petri Ioan[...] Portellensis, patris Domini Ioannis Auolini. Is igitur Rases, de montibus, fluminibu[...] vrbibus Hispaniæ, de priscis Hispanorum regibus ante Romanos, de Romanis ac G[...] nonnulla commode, permulta inepte, quo pacto ethnici scriptores atque poetæ, de r[...] sacris diuinæ scripturæ, quasi per somnium, loquuti sunt, omnia fabulis inuoluentes. [...] men ad Saracenorum regum compertiora sibi tempora deuenit, non contemnendus [...] ptor iudicandus est. Ergo de Abderamene huius nominis quarto Saracenorum re[...] vndevigesimo, hæc ad verbum.

Æra *Arabum centesima trigesima octaua, Abderrame Moabæ filius, in Hispaniam* [...] *Et debellato interfectoque Ioseph, regnum Hispaniæ inuasit. Dixit Abdemelich filius Abib, se* [...] *rogasse nutritium Abderamenis, & de illo veritatem exquisisse, quo patre quoue ortus esset g*[...] *Nutritium respondisse. Patrem Abderamenis fuisse Moabiam virum rusticum agricolam. Ad* [...] *quum casu Miramolinus diuertisset, hospitio hilariter adceptum, motumque hospitis humanitat*[...] *secum duxisse. Moabian tam industriè ac sapienter se gessisse, vt breui inter Miramolini fami*[...] *& amicos primus fuerit.* Deinde interiectis nonnullis, quæ ad rem non faciunt, sequitu[...] *Abderamen vrbeis omneis & oppida quæ Saraceni habebant in Hispania, in suam potestatem r*[...] *Bellum quoque intulit Christianis. Ac Hispali profectus, expugnauit Bexam, Eboram, Sanctir*[...] *Olisiponem, totumque Algarbium. Adflixitque, mirum in modum Hispaniæ Christianos. Nec fuit c*[...] *aut oppidum munitum, quod se tueri aduersus potentiam eius posset. Sed habitatores desertis c*[...] *bus confugiebant ad Asturiæ Monteis. Hic omneis Hispaniæ ecclesias, quas adhuc integras inuen*[...] *struxit. Erant autem multæ & egregiè fabricatæ, tam à Græcorum, quam à Romanorum temp*[...] *Hic omnia corpora illorum in quos Christiani credunt, quosque venerantur, sanctosque adpellant, r*[...] *Ecclesiis comburi faciebat. Quo viso, Christiani, vt quique poterant, cum talibus his rebus fugieb*[...] *monteis, & tuta atque inadcessa loca. Itaque pleraque omnia quæ in Hispania erant, secundum Chri*[...] *rum fidem religiosè culta, ad Asturiæ montana sunt deportata. Quum autem adpropinquasset* [...] *tiæ, Christiani qui ibi habitabant, habebant ibi corpus quuiusdam hominis mortui, cui nom*[...] *Vincentius. Et ipsi adorabant illum, quasi Deum. Et qui corpus in potestate habebant, persuadeba*[...] *go, quod ille homo cæcos faciebat videre, mutos loqui, & claudos rectè ambulare. Ac sic demen*[...] *stultam gentem. Quum autem cognouerunt de Abderamenis aduentu, timuerunt ne hæc fallaci*[...] *geretur, & fugerunt, corpus illius hominis secum portantes. Et dixit Alhbohaces eques ille bo*[...] *censis, se quum die quadam cum suo comitatu venationis causa venisset ad oram maris in Alg*[...] *fine montis qui mare illud ingreditur, inuenisse ibi corpus illius hominis, cum iis qui cum illo fug*[...] *Valentia, qui ibi domunculas fecerant, in quibus habitabant. Et homines quidem obcidisse, pu*[...] *tem duxisse captiuos, corpus vero hominis illius ibi reliquisse.* Hæc Rases.

Videsne, vir eruditissime, quanta veritate nitantur Lusitani, & quam non ficta[...] hesternam sui patroni historiam proponant? Omitto Saraceni blasphemias, quas p[...] detectam veritatem æquiori animo tolerabimus. Sed quod ait, Christianos maxim[...] Abderamene adflictos, destructa templa augustissima, multa sanctorum corpora [...] to igne combusta, multa à piis in montana tutioraque loca deportata, quod in laudē i[...]

Ab[...]

deramenis impurus scriptor commemorat, non potuit quidquam ad cognoscendas
npestatis illius miserias adferre adcommodatius, nihil verius narrare. Alioqui, disqui-
dum nobis, quonam modo tot sanctorum Hispanorum reliquiæ perierint, quoue à
sedibus demigrarint. Vt de cæteris perquam multis sileam, nostræ Eboræ Apostolus
nartyr Mancius Christi discipulus, quo pacto ad *Nouum Pagum*, iuxta Methynnam ad
ium Siccum deuenerit. Quo *Eulalia & Iulia* Emeritenses ad Eunos in Galliaꝛ *Leandro* il-
elebri Hispalensi episcopo, quid factum sitꝛ Imo etiam vestra *Leucadia*, qua ratione Ta-
umen Rheno commutaritꝛ Suum hoc, suoque nomine vocatum, totaque Hispania ce-
errimum templum deseruerit, vt *Coloniæ Agrippinæ* peregrinaretur, tantumque hospes
eaturꝛ Vester etiam *Ildephonsus* ille, sanctæ Dei matris amasius, & perpetuæ virginitatis
propugnator, quur sede in qua cœlesti dono muneratus est derelicta quum ad Astu-
Duetenseis portaretur maluerit Zamoram incolereꝛ Vnus Rases Maurus breuiter ra-
em reddidit. *Abderamen*, inquit, *corpora Sanctorum quæ Christiani venerabantur, combu-
. Quo alii metu permoti, cum talibus his rebus fugiebant ad Asturiam, & tutiora loca.* Perge
, Quid Vincentio Valentiæ culto adciditꝛ *Fugerunt*, inquit, *cum eo, ad montem qui in fine
arbu mare illud ingreditur. Ex dixit Allibohaces.* Quid dixitꝛ Iam superius explicaui. At
renses dicunt venisse monachum Valentia. Nescio. Sed si venit sub Carolo Caluo
olim ablatus inde erat Vincentius. Et si Saraceni se commisit industriæ monachus, cer-
onacho Punica fide inlusit Saracenus, cui pro Vincentii corpore, vtinam non aliquu-
araceni corpus colendum dederit, quo plane Saracenum ageret. Verum miraculis
omprobata est. Et hoc nescio. Si tamen miracula vlla ibi contigerunt, Dei hoc cle-
tiæ adscribendum, hominum fidem respicientis. Nec similia desunt exempla.
Animi causa, narrabo tibi Eborensium meorum fabellam non inlepidam. Octauo ab
lapide, Salaciensi via, lapidibus enim viarum trium Emeritensis, Pacensis, ac Salaci-
millia passuum distinguuntur, fanum est Virgini Christi matri sacrum, inter diruta à
anis vsque temporibus ædificia. Locum *Turegiam* vocant. Manent adhuc aquædu-
estigia, & aquarum diuersa conceptacula. Vnum cæteris capacius, *Agonem*, seu mar-
Caueam adpellant. Aiunt illic obcisos sine certo nomine martyres non paucos, vna
piscopo. Duas episcopo fuisse sorores virgines, alteram *Columbam*, quæ ibi iuxta in-
ta sit, vbi etiam nunc sacellum exstat illius nomine. Alteram metu fugisse insequu-
ue episcopum, puellam de perfidia increpasse. Illam respondisse, non mortis se metu,
barbaris ludibrio haberetur aufugisse. Orare tamen fratrem, vt virginali imbecilli-
condonaret, ipseque sororem sua manu martyrem faceret, quando fugæ nulla spes
eliqua. Episcopum sororicidium auersatum, verum satellitibus venientibus innuis-
i puellæ caput amputarint. Vbi corruit, promanasse fontem aquæ dulcissimæ, qui
vulgo *Fons Sanctus* nominatur, lippientibus salutaris. Puellam tamen in fugæ pœ-
nansisse innominatam. Hoc peracto, episcopum rediisse ad Agonem, & martyrium
nmasse. Sepulchrum eius lapideum, si tamen eius est, visitur in ipso Dei matris fa-
cuum atque apertum. Supra quod mensa exstat lapidea inscripta, columellis suffulta
or, ita vt pateat sepulchrum à dextro in sinistrum cornu ingredi, & transire volenti-
Mensa tamen minor est, quam vt monumenti operculum existimari debeat. Arbi-
e inuentam inter ruinas, in aræ vsum adcommodatam. Solebant illac meare, qui-
nbi dolerent, martyris episcopi auxilio implorato, & absque dubio iuuabantur. Su-
m etiam eandem, celebrabantur mysteria in martyris Episcopi honorem. Exstat &
, & *Viarii* nomen Episcopo adscriptum. Vnde id, mox aperiam. Hæc vetus fama.
historia est, ea nimirum obsoleuit, omnia confundente & obliterante barbaria.
uum Diuorum historias ad Eborensis Ecclesiæ Breuiarium concinnarem, conti-
cire, indagandæ antiquitatis causa. Fani eius parœcus reuerendus admodum sacer-
loquutuleius non inuenuste ad vocem gestum adcommodans, vt qui Romæ plu-
uisset annos, quum me perhumane excepisset, & cognita itineris causa, marty-
e historiam hanc, siue fabulam denarrasset, oro te, inquam, vir egregie, exstatne
ra quæpiam quæ id attesteturꝛ Eccam, inquit ille, & quidem luculentam. Duxitque
ram. Et ablatis mappis quibus tegebatur, inscriptionem ostendit istiusmodi.

D M S

Q. IVL. MAXIMO. C. V. QVÆSTORI. PROV. SICILIÆ.
TRIB. PLEB. LEG. PROV. NARBONENS. GALLIÆ. PRÆT.
DESIG. ANN. XLVIII.

CALPVRNIA. SABINA.
MARITO OPTIMO

Q. IVL. CLARO. C. V. IIII. VIRO VIARVM CVRANDARVM. ANN. XXI.

Q. IVL. NEPOTIANO. C. I. IIII. VIRO. VIARVM CVRANDARVM. ANN. XX.

CALP. SABINA. FILIIS.

Protenso itaque digito ad verba illa, VIARVM CVRANDARVM, ecce ait, ... men proprium *Viarii*, Illud autem CVRANDARVM, perinde est, quasi diceret *Cu... Curarum.* Cura vero Curarum *Episcopus* est. Cætera, inquit, nomina, opinor aliorum ... tyrum esse peculiaria. Continui erumpentem risum, atque vt vere dicam, stomachum ... dore motum cohibui, ne hospiti videret parum ciuilis. Rem tamen ad Alphonsum S... Cardinalem principem meum, tunc Eborensem pontificem, detuli. & interpretis bell... mi narrationem, ac vnde *Viarii* nomen effictum esset: exposui. Is imperauit obcludi se... chrum, ne peruium esset. Mihi vero qui auctor fuerim, non semel vulgus non tam a... ctos lumbos, quam lumbifragium est imprecatum. Quod si Diui aut Diuæ quuiusp... sepulchrum illud est, mihi vtrumlibet propitium esse velim, qui non fecerim, vt sanct... detraherem, sed vt fabulam à sacro dimouerem, & vt ne homines ethnici *Viarum cura...* pro Martyribus colerentur. Iuuabantur tamen, vti prius dixi, *Viario* supplicantes.

Dionysii Episcopi & Martyris sui corpus Parisienses ostendunt. Ostendunt id et... monachi Benedictini, cœnobii Sancti Hemerami, extra muros Rætobonnæ, ad Da... bium, in Germania, & quo pacto Imperator Rudolphus, si satis memini, integrum co... ad eos transtulerit, vetustissima pictura, & scriptis non male ad rem facientibus com... bant. Alteros tamen mentiri necesse est. Vtrobique autem miracula & olim, & nunc, ... prædicantur. Quid, quod etiam Iacobi Apostoli nostri caput Tolosæ ostenditur, iacta... bus Gallis à Carolo Magno eo ex Callæcia deportatum, votumque susceptæ peregr... tionis, *Compostellæ* nequaquam solui, nisi Tolosæ finiatur? Poteram huiuscemodi r... longos implere commentarios. Cæteroqui, non ignoramus quam Gallica natio ad fi... comminiscenda proba sit artifex. Lusitanis subrudi, vt perhibemur, genti, neque tam... est solertia, neque tam venalis reliquiarum sanctarum cultus populo exhibetur. Adh... tamen suppetunt rationes, quibus Castrensium istam, siue confictam non ita pridem ... temere ab illis creditam monachilis furti historiam, expugnemus atq; refellamus.

Atqui, Valentini Castrensibus subscribunt. Si monachus industria & indicio M... clam corpus abstulit, Valentinis insciis, quantum momenti habere debet istiusmod... scriptio? An non similis illi erit testimonio, quod à militibus Iudæi coemerunt, *Ven... nocte discipuli eius, & furati sunt eum, nobis dormientibus*? Exspectemus quid respondean... lentini. Resciuimus hoc postea. Quam mox *postea*? Nuper vtique. Nam qui hoc adfi... ante octoginta, aut summum, centum annos, nemo est. Lusitanorum vero adsertio r... gesta, superat quadringentos.

Rases autē quum librum suū scripserit Dalharab Miramolino, qui regnare cœpit ... Arabum CCC. LXVI. hoc est, anno Christi DCCCC. XC. nimirum æquat annos quing... septuaginta. Valentini autem dissipatam à Castrensibus famam sequuti sunt, nostris ... dum scripturientibus, sed contentis suum sibi domi habere, Optimam vero Castr... Valentinis commenti sui fautoribus gratiam retulerunt, dum publice in templis can...

Hoc thesauro spoliantur
Valentini, dum fœdantur
Idolorum scelere.

Quod quam verum sit, ipsis expendendum relinquo. Miseros ęque fuisse, ac Hisp... reliquos arbitrabar, Idololatriæ deditos non putabam.

Cæterum, turbat te Platinæ auctoritas. Ne turbet. Nam quum eius hęc verba sin... *qui dicant huius temporibus beati Vincentii corpus è Valentia Citerioris Hispaniæ ciuitate, à q... monacho in pagum Albiensem Vlterioris Galliæ deportatum.* Quid heic inest, quo magn... commoueare? *Sunt qui dicant*? Qui sunt isti qui dicunt? Castrenses, opinor. Atqui, su... non dicant, quique veriora dicant. Platina igitur nihil adserit, tantum esse ait qui d... Præsertim quum in Ioanne IIII. contrarius ipse sibi videatur. Vbi etiam prudenter se... disse velim, qui quadret, Anastasii in Perside passi corpus, quod Veneti ex Constanti... li translatum possident, cum Vincentii corpore coniungere: non addito vnde, aut ... nammodo factum id fuerit, vt iam neque heic, neque illic pondus vllum habeat P... adnotatio. Tu vero, non pluris facies Diuum Bonauenturam in beati Antonii O... nensis historia, quam omnia Romana præferunt breuiaria, ita adserente? *In Hispani... tate Vlyxbona, quæ ad occidentalē regni Portugaliæ plagam, in extremis terræ finibus sita est, q... pr...*

egrandis ecclesia in honore gloriosæ virginis Dei matris fabricata consistit, in qua pretiosum beati ncentii martyris corpus honorifice requiescit. Si scriptorum tempora componas, hic multo tiquior est. Si personas, quanto hic illo grauior nihil attinet dicere.

Arbitrabar iam me Labyrinthum hunc egressum, quum relegens epistolam tuam, de- o hæc ad id, quod te in chronico Prędicatorum reperisse commemoras, Marię Magda- æ, & beati martyris *Vincentii* reliquias esse Massiliæ. At ego me iuuenem commoratum sse aio Massiliæ, vltra biennium, & ibi apud *Aquas Sextias* hypodiaconatus, & diacona- ordinem suscepisse, neque vnquam audiuisse Vincentii martyris ibi esse reliquias, aut gdalenæ; si reliquias corpora intelligas. In Massiliensi, apud oppidum *Sanctum Maximi- vocatum*, Magdalenæ corpus scio adseruari, religione celeberrima: Non parua Mas- , Lazarum Episcopum & Martyrem. Præterea Victorem militem indigenamque mar- m; quuius festum solenni cæremonia ibi agatur. Vincentium vero neminem, nisi na- postmodo ibi sit. Quod etiam Bracarensem Ecclesiam *Vincentii* Translationem ad tum nonas Maii celebrare dieis, patronumque suum eum adpellare, facilius ab hoc, n à suppostitiis illis Vincentiis me extricauero. Bracarensi Archiepiscopo data parti- sancti corporis à Rege est. Ea quo tempore in Bracarensi Ecclesia est conlocata, solen- Translationis diem fecit. Quæ res etiam historiæ nostræ suffragatur, quum duæ tales esiæ vna conueniant, atq; ipsum quod est, manifestum faciant. Puto me satis respon- pro Lusitanis, de Olisiponensi Vincentio.

Adgrediar nunc Eborensium meorum decus Vincentium, Sabinam, & Christhetida. rum ex vestris quidam, contra historiæ fidem, patriam, non tam ratione, quam libi- conantur interuertere, & à nobis alienare. Quorum temeritas, ioco potius, quam sti- mine explodenda esset, nisi tu eruendæ veritatis causa, sicuti præ te fers, multo illis ptius, argumenta quædam in nos congessisses, quibus occurrere necesse mihi sit. Braulio sanctus Cæsaraugustæ Pontifex, vt ais, horum trium martyrum historiam ritati mandauit, & Braulionis nomen liber Toletanæ ecclesiæ *Smaragdinus* adpella- tentat. De auctore certi nihil habebam, nec Ecclesiæ nostræ Eborensis lectionarius, nte annos trecentos viginti scriptus, nomen auctoris præfert. Credo tamen libro isti gdino, oppido non inuitus. Opuscula enim, & vitam *AEmiliani* monachi scripsisse estatur *Sanctus Ildephonsus*, in libello *de inlustribus viris*, quam ego in hoc Eborensis æ lectionario reperi, tamen imperfectam, videlicet, vsque ad principium capitis, ncipit. *Sed referam quod etiam latrones pertimescant.* Ex qua tamen, & ex epistolis eius ctum Isidorum, quæ in libris *Etymologiarum* exstant, & in additamento quodam ad Isidori etiam *de viris inlustribus*, non paulo castigatiore ac limatiore fuisse stylo nenditur. Vtquumque tamen sit, quantumquunque longo parumq; necessario vsus exordio, seculo illi indulgeamus, & quid scripserit, non quo stylo scripserit, expen- *Datianum* ait, *postea quam Hispaniam ingressus, Felicem, Cucufatem, Eulaliam Barcinone, grauissimis tormentis interfecisset, & Cæsaraugustam sanguine polluisset, Compluti Iustum rem ferali immanitate sustulisset, & Toleti Leucadiam virginem custodiri fecisset, Elboram m, conscendisse in aulam, officiumque præmonuisse, vt indagine præmissa Christianos quos- e inuenissent, tribunali suo præsentarent. Statimque repertum adolescentem nomine Vincen- ellites Præsidi stitisse. Quem diutius interrogatum, quum à Christi confessione amouere non isse duci, vt Ioui sacrificaret, lapidemque ante aram simulacri emollitum vt cretam figularē, igium expressisse, qui vsque ad eam diem perseueraret. Ex quo prodigio, quum ortus esset tu- omum fuisse reductum, datis in triduum induciis, custodia remissiore, neque prohibitum con- triduo, Vincentium multarum lucrum fecisse animarum. Tandem germanarum fletibus de- um illis noctu fugam adripuisse, & alacri profectu, cornipedum euectatione* (vtar enim iis- toris verbis, postea mihi ad respondendum necessariis) *Abulam contendisse. Fuga co- uisdam sacrilegi indicio, immissos qui fugienteis persequerentur. Qui eos Abulæ comprehen- tis adfectos variis, inliso tandem fustibus super lapides cerebro martyres effecerint* & quæ ur reliqua.

trouersum modo scriptores quidam vestri faciunt, apud te, quænam vrbs sit, quæ *ra* dicatur. Respondeat tibi Romana Curia, ecquem Episcopum hactenus, modo scopum norit Elborensem, ecquod Breuiarium, ecquem ritualem sacrificiorum d sanctæ Elborensis Ecclesiæ vsum admiserit. Ecquam Sanctus Antoninus Flo- pontifex, ecquam vester Rodericus Toletanus intelligant, ipsorum scripta iis qui luce caligabunt, palam testificentur. Neque enim ignota est Ecclesia, quuius re- opimi sunt, vt annua sola pontificum quinquaginta ducatorum millium, no- netæ sint, fabricæ annuus reditus octo millium, sacerdotiorum qui *Canonicatus*

vocantur, vnumquodque mille ducentorum ducatorum, interdum mille ac trecentor
ſummam exæquet. Vt præter Toletanam veſtram, haud ſciam, an alia in Hiſpaniis dit
habeatur. Quod nō multum ſane ad rem facit de qua agimus, ita non parum tamen ad
titiam. Quum itaq; Datianus Elboræ conſcenderit in aulam, vt libellus ait, quam puter
Elboram, niſi quę *Elbora* & eſt, & vocatur? vbi incunabula ſanctorum Martyrum fuere,
fanum eſt, quæ domus illorum fuit, vbi adſeruatur lapis ille, qui pedis veſtigium expre
vbi etiam dum manet Cogominiorum familia, quæ ad illos pertinere memoratur, ab
vetuſtate etiam inter Arabes aliquatenus religioni habita.

At ex veſtris, obſcuri quidam & ignobiles, vt Diuorum originis poſſeſſione nos e
tant, *Talaueriam* diœceſeos veſtræ oppidum *Elboram* fuiſſe olim vocatam fabulantur.
ſertionis tamen ſuæ teſtem aut auctorem ex probatis & vetuſtis aliquem neque laud
neq; proferre vnquam poterunt. Neq; oſtendent *Talaueriam* Epiſcopum habuiſſe pecu
rem, quum toties in Conciliis pleriſque Toletanis, & in Iliberitano, atque in vetuſtiſſi
Emeritenſi quod apud me eſt, *Elborenſis* Epiſcopus & interfuerit, & ſubſcripſerit. Neq;
tem Inſcriptionem antiquam aliquam producent, ex qua colligi idem poſſit, quum tal
iis noſtra hæc referta ſit. Et ſi ſatis *Talaueriæ* recordor, nam iuuenis eam vidi, nulla ibi
antiquitatis indicia, ſed omnia Maurorum tempora præ ſe ferunt, quum noſtræ vrbis
terior murorum ambitus, porticus excellentibus columnis Corinthiis, Aquæductus o
à Sertorio exſtructus, à Diuo Ioanne. III. noſtra ætate reſtitutus, Inſcriptioneſq; vari
ſtatuæ, noſtram proclament antiquitatem. Raſes ille à me ſuperius citatus, quum de ter
no Toletano loquitur, *Talaueriam* ait conditam ſuper flumen Tagum, in diuiſione limi
inter Mauros & Chriſtianos. Et muros laudat ab altitudine & turrium frequentia, ad
que Miramolinum poſtea Machometi filium, ſub æra Saracenorum. CCCXXV. ibi caſt
iuſſiſſe ædificari. Neque hoc dico, vt *Talaueriam* minoris quam æquum eſt, faciam.
inſigne eſſe oppidum nobilibus familiis decoratum. Admodum eſſe vetuſtum non
niſi hoc oſtendat vetuſtatis indagator aliquis, & quo nomine adpellandum ſit, nō vt
lus, ſed vt verus diſceptator, ex tenebris obliuionis eruat. Nam *Elboram* fuiſſe, nemo
quam euicerit. *Talabrigam* Nebriſſenſi Antonio adſerenti nequaquam credas, quum
briga ex Plinio, & Antonino Pio, ad flumen Vaccam, non procul ab Auarienſi oppi
tum ſit, vt ex Reſendii ſcriniis candide communicatis, non candide vſurpatis, *Gaſpar P*
rius noſter ſatis oſtendit. Sed prodierunt, ait, modo in *Ptolemæum* ſcholia quædam. cu
corum aliquot nominibus vel mutatis, vel declaratis. vbi legitur, *Libora*, *Elbora olim*,
briga hodie, vulgo Talaueria. Quid iſtis ſcholiaſtis credas, qui ex imperitorum relation
ſine vllo ſitus examine, in typographorum gratiam, quo vendibiliorem librum facia
ludunt? Etiam eadem ſcholia *Iuliam Myrtilin Vahenam* interpretantur, & *Lancobrigam*
imbricam, & Scallabin, Iulium Præſidium Plinio cognominatam, *Trogillium* ſomniant, &
raque alia delirationi ſimilia, atq; vbi Ptolemæus *Olioſipon* ſcripſit, addiderunt, *vulg*
bona, Salacia Plinio, Vlyßeia Straboni; Vadiani hallucinatione decepto ſcholiaſta. De qua
Vincentii mei ſcholiis, ſatis diſſerui. Prætereo Geſneros, & Calepinos, aut in Calep
additiones, Lucam Tydenſem, & nebulonē Marinæum, vniuſmodi notæ homines.
enim attinet iſtos inculcare, qui nullo veritatis fundamento nituntur? Imitabimur n
lum illum ſcriptorem, qui pro geſtis Sanctæ *Marinæ* virginis & martyris apud Aq
denſeis ad Limiam paſſæ, *Sanctæ Margaritæ* à primo principio ad extremum vſque
geſta nobis obtruſit, ſe Theotimum faciens, & Antiochiam ad quam Olibrius ve
Tyden Callæcię ciuitatem ſomnians? Nihil audacius imperitia. Inſtituti Diui Fra
monachus, homo veſtras, qui ſe cognominabat *Valentiolam*, linguaciſſimus concio
actor, firmis lateribus, neque parum multitudini iucundus, cordatis ob nimiam adro
tiam & vanitatem non perinde gratus, quum aliquando Conimbricæ de ſuggeſto
cionaretur, *Totus*, inquit, *ciues gaudio perfundor, quum vrbem hanc antiquiſsimam, &*
pos hos intueor, vbi ciuium veſtrorum auxilio, Pompeii filios Cæſar memorabili prælio ſuperau
enim eſt Munda illa famigerata, de qua Lucanus cecinit.

Vltima funeſta concurrant prælia Munda.

Nec defuerunt, quibus hac vaniloquētia perſuaderet, Conimbricam fuiſſe Mun
præcipue non abludente fluuii nomine, quod etiam pridem Rodericus Toletanus i
biguo reliquerat. Valentiola dixit, & in ſacra concione dixit. Satis hoc eſt. *Venit El*
Datianus. Quis hoc dixit? Braulio vetuſtus & grauis auctor. Ita enim vocabatur, quæ
Talaueria. Quis hoc dicit? Non Braulio, ſed Valentiola quiſpiam, & temerarius iſte
quis. Satis id eſſe putemus? Nobis certe non eſt. qui Elboram incolimus.

Teneo te inquis Reſendi, qui in Eborenſi hiſtoria, *Elboræ* nomen repudiaſti,

eruisti. Ita certe. Ergo martyres tutemet alienos à vestra vrbe facis qui Elborenses fue-
t, vestra autem vrbs *Ebora*. Si efficax argumentatio isthæc tua est, erit & ista similiter.
us Antonius Patauinus, ex Vlyxbona Lusitaniæ vrbe fuisse passim scribitur. Ego vrbem
am vulgo *Lisbonam* dicimus, *Olysiponem* dicendam, non *Vlyxbonam*, contendo. Ego igi-
Diuum Antonium alienum ab Olysiponensi vrbe facio? & me auctore, quærenda in
sitania *Vlyxbona* est, quæ Olysipo non sit? Nonne vides heic, vir doctissime, non agi de
o, de quo satis constat, sed de vero & antiquo nomine seculi eruditioris? Alioqui, san-
s Isidorus, Hispalensis non esset, quem in libris manu scriptis vbique *Spalensem* legimus,
aque ad Spalenseis Citerioris Hispaniæ populos relegabimus. Rudior ætas in nomine
principium mutilauit, Olysiponem vero, in Vlyxbonam inuertit, propter condito-
, iam inde ex Sancti Isidori temporibus, & retro, vt patet ex primo capite libri decimi
iti etymologiarum. Nostræ vrbi, literæ vnius adcessio, ex *Ebora Elboram* fecit, etiam ex
e & amplius annis, vt ex Conciliis à me supra memoratis liquebit, tametsi nuperrime,
graphis quibusdam alterum illud ac vetustius nomen magis adriserit. Nomen igitur
politiores vtantur rediuiuum facio, non diuersas vrbeis constituo. Fecerunt idem
onenses, vt ipse etiam fateris, vbi reliquiæ horum martyrum modo esse dicuntur, id
nte Abulensi populo, addito insuper; *Quæ ciuitas est regni Lusitaniæ*, Ioannes quoque
donatus Burgensis. *Apud Eboram ciuitatem*, inquit, *Vincentius adolescens comprehensus est.*
itaque *Elboram* dicas recentiori vocabulo, siue *Eboram* prisco ac proprio, quo vsi sunt
ponius Mela, Plinius, & Antoninus Pius, & habent inscalpta à Romanis vsque saxa,
eademque ciuitas nostra est fauente etiam nobis *Muzarabum Ecclesiastico ritu*, qui in
a vrbe ex illa vetustate superest. Quuius tu si magni auctoritatem pendis, facis qui-
recte, & mecum sentis, atq; ego vicissim tecum. *Elbora* igitur, *Ebora* nostra est, quam
esiæ iam ante Constantini Magni tempora, *Elboram* vocare maluerunt, vt peruulga-
nomen hoc aliubi quærere, hominis nequaquam sani merito esse videatur.
ergis deinde argumentari, ab itinere Datiani. Et interrogas, quinam itineris ordo sit,
eto proficiscentem prius Elboram hanc nostram deuenisse, quam Emeritam, quum
m esset iter à Toleto Talaueriam, oppidum iam tunc nobile, inde Emeritam? Tunc
am loquutionis ratio, profectusq; Elbora, Emeritensem adgreditur ciuitatem? quum
s dicendum esset, *regressusq;* Elbora. Videri igitur, non mala niti ratione, istos qui *Tala-*
Elboram dicunt. Sic enim, rectum itineris seruari ordinem, neq; vim inferri loquu-
ed sponte fluere, *Profectusq;* Elbora, *Emeritensem adgreditur ciuitatem.* Si aliud non ha-
expeditius, responderem, itinerum me Datiani neq; mensorem, metatoremue eius
neque cogendum rationem reddere, quur prius Eboram, quam Emeritam venisset,
ue quum non solius Lusitaniæ, sed Hispaniæ vniuersæ præses fuerit. Equidem ne-
onsum, Hispaniam diuisam primum in prouincias duas, *Citeriorem & Vlteriorem.* Per
n postea Macedonicum, in vnam tantum redactam. Rursus, Q. Ælio, M. Iunio coss.
sse patres, vt duæ fierent, quod refert Liuius quintæ decadis libro quinto. Treis inde
Tarraconensem, Lusitaniam, ac Bæticam. Tarraconēsi post id in treis diuisa, propter ma-
inem, creuisse prouinciarum numerum, & factam quartam *Callæciam*, quintam
ginienfem. De *Lusitania* queq; diuisa, paulo inferius. Omitto *Baleareis* insulas, & ad-
atam Hispaniæ Tingitaniam. Ex his quinq; prouinciis, *Bæticam Lusitaniam*, ac *Callæ-*
nsulareis fuisse, *Tarraconensem & Carthaginiensem*, præsidibus gubernari, ante omni-
uptam reipublicæ administrationem, & nouum Comitum inuentum, quorum
n Iustiniani Codice fit mentio. Sed quum *Præsidis* nomen generale sit, vt Martia-
sconsultus adfirmat, *ff. de officio Præsidis*, complectaturq; & *Proconsules*, *& Cæsaris le-*
omneis, qui quoquo modo prouincias regerent, nec vnam tantum, sed multas, vt
Titulo testatur Vlpianus, hisce verbis: *Qui vniuersas prouincias regunt, ius gladii ha-*
metallum dandi eis potestas permissa est, nos quum Datianum Hispaniarum *Præsidem*
gimus, vel Augustorum legatum intelligamus, quemadmodum Papinianus inter-
, vel Præsidem vicaria ac plena gladii & in metallum dandi potestate. Talis certe
ifex ille. Hispaniarum *Præsidem* eum vocat Martyrologii auctor, siue sit Hierony-
Chromatium, siue presbyter Bedas, vt alii habent libri. Sufficiat locus vnus, x i.
uarii, *In Hispaniis, ciuitate Valentia, sub Datiano impiissimo Hispaniarum Præside*, &c.
e igitur vniuersæ Præses, poterat à Toleto hac illac euagari per conuentus, ante-
neritam deueniret, pro re nata, vel arbitrio. Verum diuerticula non quæramus,
sque tibi non tamen necessario, recta venturum fuisse illum Toleto Emeritam,
eria transiturum oppido nobili, quod tu tantum abest vt ostendas, vt neque si
probare possis. Dixi superius recentius ædificium videri. Fuerit tamen, & fuerit

quantum velis nobile, *Elbora* certe non fuit. Neq; Antoninus itinera duo ab *Emerita Cæs*
ream Augustam quum proposuisset, alterum alia, alterum Toleto, nullius siue *Ebora*, si
Elboræ, inter Emeritam ac Toletum meminit, non prætermissurus vtique, si vlla exstar
præsertim quuius esset habenda ratio, propter nobilitatem. Recta ergo Emeritam ven
concedo, & inde Elboram, Elboram tamen nostram hanc intelligo. Quur igitur prius
boram venisse legitur, quam Emeritam? Braulio itinerarium Datiani scribendum non
scepit, sed sanctorum martyria & agones. Atque vt quique præcesserant, ita narrauit pr
Aliorum summatim, nominatis tantummodo locis, horum trium explicatius. Inte
enim contextus est. Et si dicas dissipatam postea fuisse historiam in singulos quosq;, pot
abs te quærere, quur longissimum illud exordium, *In diebus* dum post corporeum Salua
ris aduentum, *illis*, in solis his repetatur, non vtique necessarium, ac non item in Felice,
in Cucufate, quamquam hic sub Rufino legitur effectus Martyr, non in Barcinonensi
lalia, de qua nihil me hactenus potuisse inuenire, doleo neque mediocriter, non in Cæ
augustanis Martyribus *Vincentio*, *Encratide*, & duo de viginti eius sociis, in quibus Bra
Cæsaraugustæ Pontifex plus debuisset immorari, non in Complutensibus *Iusto atque*
store; *Leucadiam* quoque obiter commemorauit, sic inquiens, *vinclis recludens Toleto Le*
diam virginem Elboram properans, &c. Quamquam in *Leucadiæ confessione* (sic enim co
noster habet titulum) idem exordium totidem verbis reperitur, addito dialogismo in
ipsam & Datianum. De quo quid sentiam postea. Transiliit vero Emeritam Braulio, q
niam carnificinam tunc ibi non exercuit lupus ille. In Eulaliam sæuiit, inquies. Ego p
tua id inficior. Siquidem *Eulaliam* Datianus martyrem non fecit, sed Calpurnianus P
uinciæ Lusitaniæ præses, qui à Maximiano imperatore & persequutore fuerat direc
ad Christianorum persequutionem, vt gesta ipsa testantur. Probabileque est, fuisse
post Datianum, Diocletiano orientale imperium gubernante, occidentale Maximi
At Datianus à Diocletiano & Maximiano pariter missus legitur. *Laurentius Padilla*,
purnianum Datiani legatum facit. Quod equidem neque adsero, neque refello. Pro
sules habere solitos secum legatos, scribunt Iurisconsulti, *ff. de offi. Proconsulis*. Quod e
ostendit Marianus Scotus, in *Notitia Prouinciarum*. Sed quum legati iurisdictio arcti
modum limitibus contineretur, vt neque animaduertendi, neq; coercendi, vel atro
verberandi ius haberet, sed ad proconsulem eum oporteret, si quid grauius oriretur, r
re, non mihi *Calpurnianus* tantum Legatus videtur potuisse muneris sui metas trans
nisi extraordinariam à Proconsule mandatam fingamus potestatem. Quod posse fier
gat Vlpianus. Gesta diserte aiunt Calpurnianum Præsidem fuisse Lusitaniæ à Maxim
missum, non autem à Datiano legatum. Quod etiam si maxime fuisset, illud mihi ab
est, *Eulaliæ* martyrium ad Datiani præsentiam non pertinere. Eaq; propter, & si Emer
antequam Eboram venisset, aduentus ad Emeritam non meminisse Braulionem. Re
vero meminit, quia tunc Christianos ibi adflixit.

Neque est quur offendaris loquutione, *Profectusque Elbora*, quum, *regressusque*, f
rectius. In scriptore non tam eruditæ dictionis, nimia exactio ista est. Et nescio an Bra
nis sit coronis hæc, *historiæ Vincentii ac sororum*, eoque magis, quod in ea Datianus *Eu*
martyrio consecrasse dicitur, neque plene, sed vix septem verbis, quod est contra g
rum fidem. In nostro hoc Eborensis Ecclesiæ libro, si non *Smaragdino*, saltem mem
naceo, valdeque antiquo, ea certe coronis non est. Sed conclusa martyrum histor
basilicæ constructionem, additur. *In qua, si qui puro corde, fideli deuotione, & fide prompt*
uerint, statim petita vltro adueniunt, & omnis infirmitas amouetur, per eum qui sanctos suo
nauit, per bonam confessionem. Cui est honor & gloria, virtus & imperium, & potestas, in secul
lorum, Amen.

Appendicem vero illam in Leucadiæ confessione, quæ posteaquam in ergastul
lam detrusam dicit, statim verba hæc subdit. *Properans itaque Elboram, officium præmo*
indagine percurrente, Christianos quosquumque inuenissent eius tribunali præsentarent. S
que repertum adolescentem quendam nomine Vincentium, quuius meritum nomini comitaba
comprehensum eius conspectibus sistunt. Quem cum Sabina & Christheta eius sororibus in A
sem vrbem persequens, digna Christo munera consecrauit. Profectusq; ab Elbora, Emeritensem
ditur ciuitatem, & illico tribunal sibi præparari præcepit, multosque sanctorum crudelite
transmisit ad dominum, inter quos, sanctam Eulaliam multis verberibus adflictam, igne ad
Domino consecrauit. Quumque in Toletanam vrbem ad beatam Leucadiam percurrisset fam
bus in oratione positis, in eodem quo retrusa tenebatur confessionis loco, completa oratione, suum
no commendauit spiritum, qui martyres & confessores suos coronauit in pace. Ipsi honor &
virtus & imperium, in secula seculorum, Amen. Arbitrarer ego non à Braulione, sed ab

,qui de eadem fidelia duos voluit dealbare parietes, fuisse additam, vt Leucadiæ con-
io concluderetur. Aut si ad Braulionem referri placeat, vel hoc de Eulalia interiectum
ulio est, vel Eulaliæ martyrium Braulio ignorauit. Quam notam sancto & docto viro
ſtam Medius Fidius nollem. Sed redeamus ad propositum, à quo pauxillum declina-
ius.

Elboræ itaque, siue eo recto venerit itinere, siue flexo, prius fuit, quam in Christianos
eritæ gladium exsereret. Sed instas. Quid opus erat Eboram, tametsi municipium, de-
idere? quum non venerit vt Præfectus municipii quuiusquam esset, verum vt Emeritæ,
Lusitaniæ erat Metropolis, & iuridicus conuentus, resideret. Hoc vnde colligas non
o. Datianus, vt ante dixi, Hispaniæ vniuersæ Præses fuit. In Hispania autem, multi *Iuri-*
erant *conuentus*, quos regionatim circum ire, ex officio teneretur. Quamquam si vnius
uinciæ Lusitaniæ Præses fuisset, non ideo Emeritæ residere, tanquam regem in regia,
oporteret. Iuridici etiam cōuentus erant & *Scallabis, & Pax Iulia*, quæ eodem iure vte-
ur, quo *Emerita. In Lysitania*, inquit Iurisconsultus Paulus, *Pacenses & Emeritenses iuris*
i sunt. Quum tres itaq; distincti Conuentus essent, quur Præsidi Prouinciæ Lusitaniæ
adsignes *Emeritam*? nedum præsidi Hispaniæ vtriusq; ? Quamquam autem *Ebora* neq;
nia esset, neque conuentus, sed tantum municipium *Latu* veteris, nobilitate tamen &
ciis, quorum alia etiamdum exstant integra, alia semidiruta, *Pacem Iuliam* vicinam,
niæ & conuentus dignitate inclytam, superabat. *Emeritam*, si theatrum, naumachiam
em, & Tropæi arcum excipias; pæne æquabat. De quibus alio egi loco. Et quum ali-
do de agri finibus cum Pacensi colonia, contenderit, vt statim ostendam, videri mi-
non debet, si litis componendæ caussa, eo venerit Datianus. Testatur hoc meta lapi-
ria Pacensi, in colle iuxta vetus, semidirutumq; oppidum Aureolam, quod ad Archi-
num tertiæ sedis Ecclesiæ Eborensis pertinet, quæ ex ea parte qua Pacem Iuliam spe-
redo coloniæ & conuentus habita dignitatis ratione huiusmodi Inscriptionē habet.

Versus Pacem Iuliam.

DD. NN. ÆTERN. IMPP. C. AVR. VALER. IO.
IOVIO. DIOCLETIANO. ET M. AVR. VALERIO.
ERCVLEO MAXIMIANO PIIS. FEL. SEMPER
AVGG.

TERMINVS. INTER PACENS. ET EBORENS. CV-
RANTE. P. DATIANO V. P. PRÆSIDE. HH. N. M.
Q. EORVM DEVOTISSIMO.

HEINC PACENSES.

ltera vero parte Eboram versus, hæ tantum cernuntur in media meta literæ. HEINC
ENSES.

æterea quod de fuga argumentaris, tanquam vero sit similius à Talaueria Abulam
quam vrbem fugisse, donarem forte, si duas admitterem Elboras. Sed quum vna
sit, exiguam, ac potius nullam vim habet argumentatio. Quasi vero necessario se-
ideo Talaueriam Elboram esse, quia illi quam Eboræ vicinior sit Abula. Vt impe-
n profectionem eam fingas, non euinces, vt Elbora heinc Talaueriam demigret.
utem ad impedimenta fugæ attinet, non erant tam delicatæ Vincentii sorores illę,
odo nostræ sunt mulierculæ, quæ prius quam amoliri ceptent, integer transit an-
lioqui, fugere norunt etiam delicatæ, inquisitoresq; fallere. At carro vectas inquis.
ex illis verbis intelligi vis, *Cornipedum euectatione*. Quonam pacto? *Cornipedes*, equi
eos vocat Maro, dictio poetis quam oratoribus aptior. *Equo vehi ac vectari*, bene
icitur, vel dorso nudo sine stragulo, vel ephippio. Vbi heic *carrus* lateat, nondum
on ægre tamen id concederem. Nam nostra etiam ætate, carrucis contectis vsque
eris, Vardulis, & Carpetanis, ad vrbem hanc mercatores nonnulli veniunt citato
n carrucariarum cursu multum itineris quotidie conficientes. Quod si illo tem-
iebat, sane & fugere celerius, & commodius latere potuerunt, negata curiosis in-
ndi facultate. Ad hæc. Etiam si insequuta die cognitum de fuga esset, incerto quo
iissent, retardanda erat insequutio, donec indicium fieret. Quod satis illis erat ad
uadendum.

ue moueor, quod Talaueriæ quoque dicatum illis templum est. Adde, si placet,
uod hactenus fuit nobilius. Nam modo, incentore me, elegans admodum ac ca-
ostra vrbs exstruit. Neque item, si domestici eorum lares effingantur, ostendatur
pide pedis vestigium, sicuti apud nos. Ei enim qui Talaueriam in Elboram trans-
potuit, quantum erat domus vnius facere metamorphosin, & vestigium adsimu-

lare? Quuius mendacio recepto semel, facile fuit templum ciuibus creditis, in oppid
nobili atq; opulento ædificare. Quod autem vestigium & heic & istheic dicis plantæ ped
formam non satis exprimere, isthuc quidem ita apud nos est. Sed pro hoc nostro respo
debo. Ante quadraginta ab heinc annos, adprime expressum visebatur. Feminarum po
ea pia sed inconsulta religio, ramenta quædam atq; puluisculum inde, quæ ægrotantiu
collo suspenderent, eradentium, formam abstulit.

Porro tua illa solicitudo, Talaueriam Elboræ vel Talabrigæ nomine exclusam,
ἀνώνυμον omnino mansuram, aut necesse esse Liboræ ei nomen adaptare neque enim p
bas *Aquis* nomen fuisse, quod illi vester Archiepiscopus tribuit, quodque vbinam inue
rit, te dicis ignorare, illud item, quod postea leuiter, quasique aliud agens, iniecta corru
nominis suspicione, diffisus, vt adparet, Elboræ nomen Talaueriam posse trahi, cardin
quæstionis verti dicis in nomine vel Eboræ vel Liboræ in Elboram deprauato, non par
mihi displicet. Est enim hoc hominis inferre iniuriam meditantis, & litem nobis alter
ex altera constituentis. Iamne non placet parenthesis, quam historiæ vestri interspe
runt, *Elboram vocatam olim, quæ modo Talaueria sit?* Iamne vel ab Ebora, vel à Libora, ca
mniæ male textæ, penitusque ieiunæ, suppetias petendas etiam ipse *decresti*? Etiamne *T*
ueria Ebora vocata olim est: Gratiam Braulioni habeo, quod Elboram dixit, & si minus e
dite, minus tamen parti nostræ fauturus, si Eboram dixisset. Fuit vetus Carpetaniæ ves
oppidum *Ebura*, per quintam vocalem, & secunda intenta syllaba, ad quod, vt decin
quartæ decadis libro Liuius auctor est, Q. Fuluius Flaccus Prætor, memorabili prælio,
viginti tria Celtiberorum millia, die vna cecidit. Quuius oppidi inter Carpetanas vrb
etiam meminit Ptolomæus. Fuit quoque *Ebora* Castellum, in Gaditano litore, inter B
æstuaria, Pomponio & Plinio, licet Hermolaus Barbarus *Coram* legat, non *Eboram*.
ego Melæ terræ eius indigenæ adcedo. Srrabo lib. tertio Eburam eam vocat. ἐπιτυχ
τοῦ βαίτιος ἀνάπλους ἐστὶ, καὶ πόλις Ἔβουρα, καὶ τὸ τῆς φωσφόρου ἱερόν. Vtrumque tamen
pidum hoc vetustate intercidit. Est & nostra *Ebora* quæ vetustati non cessit; imo lo
auctior est, in *Elboram* Ecclesiastico vsu mutato iam pridem nomine. Quas turbas ig
conciuisset nomen tribus communicatum, si vni tantum peculiare in has nos deduxi
ficultates, inuadentibus in alienam gloriam iis qui ne vestigium quidem vel tenue, n
nis huius possunt proferre? Vertant se refractarii in alias atq; alias formas, omnē mou
lapidem, Elboram venisse Datianum, librorum omnium consensu, scripsit Braulio. E
præter nostram, nusquã comparet. Agite, aliud commẽtamini. Tu modo rimam ape
Liboram saltem confugiendi. O inopem semper consilii, & imbecillam apertæ vari
inficiationem. Cui quasi nomine cariturae metuebas, in sex iam nomina concreuisse
tur, *Talabrigam*, *Eboram*, *Elboram*, *Liboram*, *Aquas*, *Talaueriam*. Septimum addas licebi
brigam, quod non indocti quidam sunt opinati. Ex iisque omnibus nullum illi prop
ostenditur, nisi id quod habet. Nam non esse *Talabrigam*, persuasus ipse iam es. *Ebora*
cludit parenthesis à vestratibus interiecta, *Talaueriam Elboram fuisse vocatam*. De
confido me euicisse. *Aquas* ipse non adgnoscis. *Deobrigam*, forte nouitium reputabis i
tum. *Liboram* videris anteponere, vt deprauationi viciniorem. Memineris tamen qu
pacto sis ratiocinatus. Si *Talaueria*, inquiebas, in Tarraconensi prouincia sita esset, si
Toletum, non autem in Lusitania, amota esset omnis dubitatio. Vis itaq; in Lusitania
eam esse. Si in tua ratione persistas, iam Talaueria Libora non est. Libora enim, non
taniæ, sed Carpetaniæ ciuitas est, id attestante Ptolemæo. At Carpetania, quuius capu
letanos facit Plinius, pars vtique Tarraconensis est. Igitur & Libora ad Tarracon
pertinet. Talaueria ergo, si Libora est, non ad Lusitaniam, sed ad Tarraconensem p
ciam est referenda. Quod & ipse postea confiteris. De hoc viderint antiquitatis curi
ex tot nominibus seligant, quo Talaueriam vocari velint. Si oppidum vetus est, saxa
non muta. Elboræ falsum nomen excipio. Quod si vnquam habuisset, nequaquam
tum præteriisset Rodericus Ximenius Toletanus Pontifex huiuscemodi rerum no
mulanter adfectator & ambitiosus, neq; *Aquas* vocatum scriberet. At nomen hoc v
repererit, tu te ais nescire. Ego scio. Nempe ibidem, vbi Consules *Tolemonem &*
Toleti conditores, centum & octo annis ante quam C. Cæsar rempublicam inuasit
dem Toletum non paulo antiquius existimabam. Nimirum quia Philippi Maced
regis, & Annibalis antecedit secula. Legeram siquidem in quinto quartæ decadis L
libro, apud *Toletum* cum Vaccæis & Vettonibus ac Celtiberis dimicasse M. Ful
posteaq; vrbem ipsam tunc quidem paruam, sed loco munitam, ab eodem M. Fului
Vettonibus qui subsidio venerant, expugnatam. De hoc tamẽ fortasse alias. Nunc a

Quod ais te neq; Toletanum, neq; Talauerienſem, neque Abulenſem eſſe, ſed ex ve-
Caſtella, oriundum, videlicet, vt intelligamus ſimpliciore te ingenio, & moribus eſſe
ge candidioribus, (Taleis enim veteres Caſtellanos & fama prædicat, & nos experti
ı raro ſumus) facetum plane eſt. Sed nihil opus erat. Inter bonos & literatos viros iſtiuſ-
di vulgareis adfectus reperiri æquum non eſt. Aut certe ſi aliquatenus inſint, ratione
ibendi ita ſunt, vt veritas omnino præponderet, principemque locum ſemper obti-
. Ex eo tamen quod tantopere glorioſius & importunius ſe efferentis vulgatum gen-
iorem à te ſegregas, (à quo ego crimine ſemper nobilitatem exciperem,) videris mihi
ıduſtria radicem attigiſſe, vnde pullulauit atq; in promiſcuum vulgus inrepſit paren-
is illa, *Talaueriam vocatam olim Elboram*. Qua propter ignoſce veterem noſtratium que-
ɔniam repræſentanti.

Amplum late que diffuſum veſtræ gentis eſt imperium, vrbeſque quaqua Hiſpania eſt,
ɔerrimæ ac florentes, paſſimque memoriæ veteris res cognitu digniſſimæ, vt nulli ter-
n inuidêre iuſte poſſitis. Hoc quamquam ita eſt, veſtrates quidam, neſcio quo liuore,
otius, quo maleuolo genio inſtincti, multum angulum hunc noſtrum, ac *Portugalio-*
vt contemptim adpellant, non modo laceſſunt, verum faſtidire etiam ſe oſtendunt,
erſuaderi queunt, aut æquo animo patiuntur, quidquam apud nos eſſe vel mirifi-
vel excellens. *A Nazaret*, inquiebat ille *poteſt aliquid boni eſſe?* Veſtri iſti ſimiliter. *A Por-*
a poteſt aliquid boni eſſe? vt tametſi clamemus, *veni & vide*, agamus paulo plus nihilo.
orum teſtimonia laudem nobis aliquam tribuentia, aut diſtorte interpretantur, aut
ioſe inuertunt. Geſtas præclare res aut ſupprimunt, aut fide referunt nequaquam bo-
icubi vel inclinatiore fortuna vſi ſumus, vel minus honori noſtro conſuluimus, ibi
ſymachos ac plane λογοδαιδάλους, poſt terga relinquant. Longiſſimum eſſet, iſthæc
a perſequi. Sed vt breuiter, atque ex multis pauca dicam, heinc Damaſo noſtro pa-
commenti ſunt *Madritium*, ſiue ea *Mantua Carpetanorum* eſt. Quin & *Viriatum* finxe-
Zamorenſem.

ımbæ regis humilitatem generis, atque originem, non ob aliud inter fabulas reiece-
ıuam vt Luſitanum fuiſſe ne faterentur. Eſto ſane, inſit fabuloſi aliquid in illa hiſto-
plerunque ſolet in ſimilibus, atque vt adcidit in *Ciddi* bellatoris ſtrenuiſſimi hiſto-
iuius fortiſſime geſtis rebus intermixta ſunt quædam male ſarta deliramenta. Sed
eo negandus erat natiuitatis locus, ei quem alicubi natum eſſe neceſſe ſit, niſi alio
biliter adſignato. Atqui in tot ſeculis poſtea exactis, nec aliam illi patriam, nec nata-
os comminiſci potuerunt, præterquam equitem ignotum neſcio quem, ex Gotho-
nguine fuiſſe. Vetus autem fama abolita nondum eſt, & in *Igæditanorum* agro præ-
& arbor ficus, & fons quadrato constructus lapide, etiam dum regis *Bambæ* adpel-
Quæ poſſeſſio eius fuiſſe perhibetur.

ctoriæ de Saracenis ad flumen *Salſum*, quum maxima pars, imo pæne omnis ad Lu-
pertinuerit, fuſo Granatæ rege, captis & interfectis regulis tribus *Allibohacæ* filiis,
am ſuas copias Caſtellæ rex loco promoueret, hoc tamen ſuperficie tenus leuiſſi-
ngunt hiſtorici veſtri.

ıntum attulerit momenti ad Tunetenſem expugnationem Luſitana claſſis, & prin-
idouicus, palam fatebatur Carolus Cęſar. Qui eam expeditionem literis & memo-
ndarunt, diſſimulanter iſta prætereunt, tanquam noſtri vel non interfuerint, vel
egerint ſpectatores. Certe illa claſſe, illoque bellico adparatu, ac ſub tali principe
n Africa prouincia Mauritania Tingitania fines latius promouiſſet. Saltem *Lara-*
Tituanum, duo improba Mauruſiorum piratarum receptacula ablata eſſent, ac in
em redacta.

iui aliquando Salmanticæ *Alphonſum Caſtricum*, monachum, anniuerſariis Diui
Olyſiponenſis ſolemnibus, è ſuggeſto concionantem. Erat autem multitudini
& quem ego poſt Laodicienſis epiſcopi tubam illam ſonoram mihi imitandum
eram Quumq; opus eſſet patriæ meminiſſe. *Olyſiponenſis*, inquit *fuit*. Et caput ſub-
ıſſans, non ſine ſtomacho, tandem tandem ait, *noſter Antonius Portugalenſis exſtitit*
rtentum aliquod denunciaret.

ius Luſitanus quadraginta, & eo plus, annos Salmanticæ tum Latinas literas, tum
magna cum laude profeſſus eſt. De quo illud exſtitit Antonii Nebriſſenſis elo-
præfatione *Introductionum Græcanicarum* vt in autographo eius Salmanticenſis bi-
æ non ſemel vidi, & in Cantabrica editione incorrupte adhuc perſeuerat, hiſce
go vero quum in meis introductionibus multos locos ex Græco inchoatos reliquiſſem, commu-
rius cum Areio Luſitano, à quo vno, ſiquid vſquã Græcarum literarũ apud nos eſt, emanauit,

ausus sum facere quod ille harum rerum peritior facere debuisset. Hoc ad istum modum deprav
runt. *Ego vero quum in meis introductionibus multos locos ex Græco inchoatos reliquissem, comm
nicata re prius cum iis à quibus siquid vsquam Græcarum litterarum apud nos est, emanauit, ausus s
facere, quod alius harum rerum peritior facere debuisset, Areii* expuncto nomine, hominis de H
spania tota quam optime meriti. Nisi si *Antonius* tam leuis fuit, vt eum consilii sui prioris
relatæ viro semper amicissimo gratiæ postea pœnituerit. Nec abhorret hoc ab ingeni
lius. Ex Vernandi Catholici regis, & Elizabet excelsæ reginæ historia, quam & Latin
Hispanice scripsit, vbi vbi nos tangit, quam effuso mentiendi studio feratur, nemo, non
telliget. Atqui ad id quod efficere cupiebat, non minimum intererat verecundius ac
ctius reginæ adulari.

Mihi quoq; nonnihil adcidit incommodi. Scripseram ad Vasæum Belgam episto
de *æra* nomine atque origine. Eam ille ostendit *D. Didaco à Cafis Rubris* (Hic *Didacus à L
Couasruuias* est, I.C. egregius, Salmanticæ doctor, scripsit in iure varia, quæ doctis mire
cent ob singulare iudicium.) Quali vero? Si genus spectes, nobili? Si literas, iurisconsult
mo; Si famam, scriptis iam noto; Si auctoritatem, paulo post Rodericopolitano Episc
& nunc Oxomensi. Visam non modo laudauit, sed correxit opinionem suam pristinam
vulgarem, mihique id debere ingenue fassus est. En prodiit tertia eius editio aliis iam v
bis, quasi non ego prior rem eam disquisierim, sed ab illo prius disquisitæ adhæserim
stipulator. Tam nihili apud vos sumus. Sed vos, estote beati, estote felices, munerib
Deo concessis gaudete, lateque dominamini. Sinite nos pauxillo nostro etiam frui; H
ni omnes sumus, magnis inuicem propinquitatibus, adfinitatibusque cognati, ac fam
rum mutua vtrimque permixtione consanguinei. Verum de his, nimio plusquam co
tueram, sed fere necessario, vt ostenderem ab hoc seminario subcreuisse nominis *Tal
riæ in Elboram* inuersionem, non ferentibus istis, trium martyrum nostram vrbem f
matrem, nostram gentem altricem.

Cæterum Legionensis Breuiarii lectionem, in qua, non *Elbora* sed *Ebora* legitur, &
iungitur, *Quæ ciuitas est regni Lusitaniæ*, eatenus probas, quatenus facit ad explican
Martyrum patriam. Improprietatem vero loquutionis non probas, quum non dica
inquis, *regnum Lusitaniæ*, sed *prouinciam*, sicut neque *prouinciam Portugaliæ*, sed *regnum*.
iam extra controuersiam nostram est. Poteramque à respondendo supersedere, nisi &
Lusitaniæ regnum, & regem Lusitaniæ similiter diceremus. Improprie dices, quum titul
gni Portugaliæ & Algarbiorum sit. Imo tam proprie, quam vos *Hispaniæ regem* vestrum
pellatis quum titulus sit, *Castellæ, Legionis, Aragoniæ, atque Nauarræ*. Omitto breuitatis
cæteros, *Toleti, Murtiæ, Granatæ*, & si qui sunt alii. Omnia ista enim vno *Hispaniæ*, aut *H
niarum* nomine continentur. Et nos breuitati studentes, ne *Portugaliæ, Lusitaniæ, & A
biorum* dicamus, *Lusitaniæ* tantum dicimus, videlicet à maiori regni ipsius portione. A
rio enim vsque ad Sacrum promontorium Lusitania protenditur. At *Portugalia*, vel v
gis proprie & vetuste dicam, *Portugale*, à Durio tantum, vsq; ad Minium.

Incunabula nostri regni tibi homini antiquitatis studioso explicabo. Sunt qui *P
galliam*, quasi *Galliæ portum* confingant. Sed ii in certo errore feruntur, aut in adulatio
Gallorum etymon extorquent. Nos vetustum nomen *Portugale*, vel si blandius loqu
cet, *Portugaliam*, præponimus. Oppidum vetustissimum est ad ostium Durii fluminis
le ab Antonino vocatum. Quod quia situm in monte est, difficilemq; habebat vsui h
num seruitutem, loco plano in ripa fluminis cœptum habitari, facto à piscatoribus i
Creuitq; paulatim multitudine habitatorum locus, vocatusq; est *Calis portus*, vel vno n
ne, *Portucale*, & ex frequentia, in ciuitatis dignitatem deuenit. Quuius Episcopus *Po
lensis* in antiquis Conciliis nominatur. Nota vero est cognatio literarum C. & G. præ
Hispanis nostris. Ad solam igitur vrbis huius diœcesin *Portugalis* nomen proprie per
Diffusum inde ad Bracaros Callæciæ partem. Crede hoc saltem vestro Roderico T
no, in cap. *de morte Ranimiri. Interea*, inquit, *Alcorexi rex Agarenorum, eam partem Gallæci
nunc Portugalia dicitur, & vsque ad Sanctum Iacobum non veritus Apostolum, deuastauit.* E
lo post, quum agit de morte Almanzoris. *Igitur anno terdecimo, Almanzor resumpto ex
ingressus est per eam partem Gallæciæ, quæ dicitur Portucale.* Et in cap. de monarchia Vern
gis *Quumq; tranquilla securitate gauderet, congregato exercitu processit, vt Portugaliam &
taniam obcuparet.* Adducerem de hac re inscriptiones plurimas, nisi prolixitatem ve
& nisi alibi ea de re disseruissem. Hoc nō omittam. Vbi *Portugalis* nomen cœpit vltra
cesin suæ vrbis exire, & ad alias proximas extendi ciuitates, Episcopos, qui prius *Po
lenses* dicebantur, vitandæ amphibologiæ causa, vocatos exinde *Portuenses* tantum. E
Portugale vix quartam regni nostri partem.

Non dicimus,inquis, *Lusitaniæ regnum*,sed *prouinciam*. Et Hispania *prouincia* fuit,& *pro-ia*,& tamen belle *regnum* adpellatur. At non totam Lusitaniam rex noster possidet. Ne- totam Hispaniam vester.

Expostulat hic locus,vt quod de diuisione Lusitaniæ supra sum pollicitus, modo per- am. In treis conuentus Lusitaniam diuisit Plinius, *Emeritensem*, *Pacensem*, *& Scallabita-* . Duos nos habemus,& vltra Anam ex Bætica oppida aliquot neq; ignobilia. Adhuc essius. *Lusitania*, vna fuit prouincia, tribus distincta conuentibus. Diuisa postea est ter magnitudinem. Et conuentus duo,hoc est, *Pacensis & Scallabitanus*, nomen reti- unt Lusitaniæ. Vnus *Emeritensis*,amisso Lusitaniæ nomine, *Vettoniæ* nomen, à gente, tus est. Testatur hoc cippus Emeritæ in domo Petri Messiæ.

D M

P. ÆLIO. VITALI AVG. LIB. TABVL. PROVINC. LVSITANIÆ. ET. VETTONIÆ STEPHANVS. LIB. ET HERES. PATRONO. FECIT.

leinc illud sacri Prudentii in Eulalia.

Nunc locus Emerita est tumulo,
Clara colonia Vettoniæ.

leinc etiam *Vettones* iam separati à Lusitanis reperiuntur, tametsi & ipsi prius inter *nos* censerentur. Domi meæ ingentem cippum marmoreum habeo,quuius meminit rendus Dominus Didacus à Leiua Couasruuias Iuriscons. nunc Oxomensis Episco- libris *Variarum Resolutionum*. Is ita habet: Nisi quod literarum inuicem complicata- ompendii causa connexiones, ob characterum inopiam, exprimere non potuimus.

L. VOGONIO. L. F. Q. VIR. PAVLLO ÆD. Q. II. VIR. VI. FLAM. ROM. DIVORVM ET AVGG. PRÆF. COH. I. LVSIT. ET COH. I. VETTONVM. . LEG. III. ITAL. OB CAVSAS VTILITATESQ. PVBLICAS, APVD. ORDIN. AMPLISS. FIDELITER ET CONSTANTER DEFENSAS, LEGA- TIONE QVA GRATVITA ROMÆ PRO. R. P. SVA FVNCT. EST.
LIB. IVL. EBORA PVBLICE IN FORO.

ium itaq; duas veteris Lusitaniȩ parteis possideamus, vna excepta, quæ ex prius Lu- facta *Vettonia* est, sine iniuria, qui in duabus his partibus regnat, *Lusitaniæ rex* potest ıri. Non igitur Legionensis Breuiarii conditores perperam *Lusitaniæ regnum* dixe- eq; nos erigimur, aut inuasa Lusitania insurgimus, falsosq; nobis titulos induimus, mbitus, tametsi ioco, notari debeamus. *Insurgitis*, ais, *cum Lusitania. Sed nos heinc vo- cedimus*. Lepide. Sed vtrum nobis ceditis? Terramne ipsam Lusitaniam, an nudam tionem? Si terram dixeris, duas certe eius parteis vos nobis non cessistis, sed eas no- iores labore & sanguine infidelibus ademerunt. De tertia quæ apud vos est, quam ciam *Vettoniam* dixi, vtinam decederetis. Sed vereor ne non velitis. Si vero adpella- solam dicas, mirifice liberaleis vos. Est quur gratiam magnam vobis habeamus, ta nos nuncupatione donatis. Verum ista omittamus.

aris, in calendario Breuiarii Eborensis à me facti, quarta decima Februarii die *Va-* presbyterum & martyrem Barcinonensem reperiri, & ignotum vobis esse ais Va- n hunc Barcinonensem. Mihi quoque ignotus æque est. Sed quibusnam tu oculis eo Breuiario legisti? Hyalinisne, an tuis? Si hyalinis, fefellerunt plane. Si tuis, festi- Dictio enim *Barcinonensis*, non additur *Valentino* presbytero & martyri. XVI. Cal. sed *Eulaliæ* virgini & martyri, pridie eidus Februarii. Cui Diuæ lectiones ideo osui, quia quæ de illa circumferuntur, fere ex *Emeritensi Eulalia* sumpta sunt. Ætas n tredecim, habitatio in suburbano prædio, presbyteri Donati eruditio, sponta- essus ad forum, libertas in respondendo, & denique Præsidis carnificina, fere sunt vt hoc forte nonnullis imposuerit, vnam tantum fuisse Eulaliam existimantibus: ritensi, exstant & acta, & sacer ille Prudentius. De altera: viderint ciues Barcino- solertius inuestigent.

eo ad Kalendarium Breuiarii. Contuli data opera, supra centum volumina, heic liopolam reperta, & totidem fere per sacerdotum manus, mire consentientibus ribus. Fieri tamen potuit, vt atramenti viscositate correpti laxius hærentes typi, rint, & ab ignauis operis loco non suo repositi, in pauca aliquot exemplaria. Cre- ignorare typographorum, præsertim indoctorum oscitantiam, cui neq; tres Ar- nt. Sed arbitror satis me de hoc capite apud te esse purgatum.

asæo quod scribis, fateor à me adiutum in plerisque vt æquum fuit, hominem ntem, quem in Gallia Belgica, *Nicolao Clenardo* viro doctissimo, ac pientissimo

sacerdotio,in Hispaniam me impulsore veturo,profectionis comitem addideram, que postea quam Salmantica Clenardum abduxi, etiam in Lusitaniam aduocandum raueram. Sunt itaq; non pauca,& fere quæ ad *antiquitatem* pertinent,vel à me data,vel te communicata mecum. Reliquorum omnium conlector ipse fuit, & omnino *Chro rum* suorum auctor. De altero quem promisit Tomo,nihil habeo quod respondeam. apud me non esse. Tantum petierat à me,vt quos nam *Deos* ante Christi susceptam gra peculiariter Hispani coluissent,ad se scribere ne grauarer,& quędam alia. Quæ dum c mentarer,ingratus de morte eius nuncius cōmentationem meam illã hactenus interr

Librum τῶν γενέσεων, aut *prosapiarum*, si mihi permittant Ciceroniani prisco vti v bulo,nobilium Hispaniæ familiarum, quem *Gaspar Barrerius* in sua *Chorographia* prom antiquum esse scito,auctoremque eius Petrum Comitem Barcellensem,regis nostri nysii nothum. Liber est,etsi stylo rudi,vt illud erat seculum, lectione tamen non indi Comptiorem eum facere poterat *Barrerius*,cui non deest ingenium & sermonis vsus uum facere non poterit,nisi plagio se inuoluat aduersus auctorem,simile ei quod in C *graphia* plerisq; locis aduersus me,commisit. Vsq; adeo verum est, quod ait Martialis.

Qui velit ingenio cedere,rarus erit.

Aliquam tamen illi gratiam debeo,quod mea sic tractauit,vt aperte domini fidem plorare videantur. Sed hæc latius in expostulatione cum illo mea. A Barrerio vero ne quam circa familiarum notitiam versato,quid exspectare possis non video, præcipue mutatum vitæ prioris institutum. Quæ res vt illi bene & feliciter,atque ad animæ salu vertat,Christum omnipotentem quæso. Tractat idem argumentum, ex aulica nobil D. *Antonius Limicus*,materiæ susceptæ non paulo adcommodatior. An summam impo rit manum, equidem modo non scio.

Sancium posteriorem Lusitaniæ regem,qui ob socordiam, non quidem regno p tus,sed motus regimine exstitit, quum ignominiam non ferret. Toletum ad Hispani gem consanguineum, auxilii petendi gratia se contulisse, vbi aliis atq; aliis caussificat bus,quum esset de spe deiectus,mœrore ac tædio vitam finisse,ibique sepultum,scrip nostri omnes commemorant. *Flectium* autem Conimbricensis arcis & vrbis præfec quum nullis conditionibus adduci posset,vt vrbem fratri subcessori traderet,mortu nuncianti non crederet,postulasse vt explendæ fidelitatis suæ causa, Toletum sciscit de morte eius adire permitteretur. Interea, ab vrbis oppugnatione abstinerent m Quum placuisset hominis postulatũ,permissum adire Toletum. Vbi sepulchro ada Conimbricæ claueis mortuo regi in manu posuisse, taliq; vsum oratione. Quam di Sanci,viuum te arbitrabar,extrema omnia sum perpessus. Coriis famem,lotio sitim raui. Ciuium animos consilia de deditione agitantium,ad malorum patientiã erexi. quid à me homine tibi ligio,atq; in verba tua iurato, præstandum erat, præstiti bon Mortuo,tuę tibi vrbis claueis trado,sacramento me soluo. Ciuibus decessisse te nunc ne pertinaciter in suam perniciem subcessori resistant. Hæc Toleti facta scribunt hi nostri. Ex vestris quoq;, ea tempora qui attigerunt,idem confirmant. Satisq; sit,gest Alphonsi regis vocati Sapientis caput septimum indicare. Arbitrabar me quum Toletum deueni,in altero cellæ summi templi latere, infra Magni Alphonsi mausol huius nostri vidisse conditorium,statuamq; super porrectam,in schemate monachi ui Francisci,in quod propensus fuerat,instituto. Verum corona regia sepulti olim tatem attestante. Nescio an fefellerint tunc oculi, an γεροντικῶς vacillet ipsa memor potius ablatus inde,& alio translatus sit. In tota certe Lusitania nusquam sepulchrun exstat, nec vel tenui saltem fama.

De cognomine Legionensis vrbis, quod post Vasęum me interpellas,respondel huc timidiuscule. Non enim temere vetustiorum auctorum lectionem soleo inu nisi ipsa ratio conuincat loci corruptionem. Ptolomæi codex ita habet. ἀπ' ἀν ὑπ' τούτων, παράκειται ἡ ἀσ᾽ερία, καὶ πόλις ἐν αὐτῇ, &c. λεγίων ζ. γερμανική. id est *septima Germanica*. Quam lectionem sequuntur interpretes,& noster Nebrissensis. tum tamen moueor Antonini auctoritate,vbi scribit iter à Mediolano Vapinquum Alpeis Cottias, atque inde ad Callæciam, *ad Leugas VII. Geminam*, quod legendu dixi arbitrari, *ad Legionem septimam Geminam*. Nec parum incitamenti addit Ins ista inuenta in pago Legionensis agri, quam adcepi lateritiam esse, quasi defuerint pides. Quuius exemplum neque Vasæus,neque tu modo ad me misisti. Quod mal percensendę rei causa,quam ad notationem illi modo adiectam. In Claudio,Luperc Victorico,in hanc partẽ iam ante inclinaueram,sed tamen reuerebar Ptolemæum.

si

ſcriprio iſta ad Antonini itinerarium adcedat, audebo forſitan manum Ptolemæo ad-
iere, & illud, λεγίων. ζ. γερμανική, emendare, vt ſit. λεγίων ζ. γεμινιανή.

Grati muneris loco mihi fuit commentariolus Translationis nuper factæ *Sancti Eu-*
primi Toletani Epiſcopi, & martyris, ſi modo *Toletanus Epiſcopus* ille fuit. Neque dubi-
nem meam de nihilo prouenisse arbitreris. Veſter *Ildephonſus* in *Cathalogo virorum in-*
ium, & maxime eorum qui Toletanæ eccleſiæ præfuerunt, duos tantum Eugenios re-
et, alterum Helladii diſcipulum & Iuſti conſortem, ſub Chintilla, Tulgane, & Chin-
& Receſuintho regibus, alterum, cui ſe Ildephonſus ſubceſſiſſe teſtatur, ſub eodem Chindaſu-
& Receſuintho, Eugenii prioris ſubceſſorem. Hunc *Iulianus*, qui libello illi addita-
tum fecit, ſecundum vocat Eugenium, de Ildephonſo ita ſcribens. *Præſul poſt ſecundum*
nium. Et de Iuliano altero: *Iulianus*, inquit, *Eugenii ſecundi diſcipulus*. Tam Ildephonſus
, quam Iulianus, ſanctiſſimum hunc martyrem Eugenium Toletanum Epiſcopum
ignoſcunt. Si in tanta noſtrarum rerum ignoratione locus coniecturæ ſit dandus,
caſſe Euangelium Toletanis non abnuerim, credendum enim antiquitati, ſed quum
ultum forte promouiſſet, in Gallias, vnde venerat, videtur veriſimile rediiſſe, pa-
lioqui officio Epiſcopi functum, ſi primis illis initiis bonum prędicationis ſucceſſum
idendi magiſtri deſiderio reliquit.

no ſi veritas patefacienda eſt, Quid enim oportet falſis nos titulis gloriari? & *Euge-*
ic qui primus veſtræ vrbi Chriſtum adnunciaſſe perhibetur Dionyſii Pariſiorum
pi ac martyris exiſtit diſcipulus, quum is Dionyſius nō Areiopagita ille fuerit, quod
pe ſuadere nituntur Galli, ſed alter circa annum Seruatoris noſtri ducenteſimum
agesimum tertium, Decio & Grato Coſ. Romæ ex presbytero cum aliis ſex Epi-
ordinatus, atq; in Gallias ad prædicandum miſſus, vt auctor eſt S. Gregorius Turo-
in primo hiſtoriarum ſuarum libro, Gallus ille quidem, atq; in ſuam alioqui gentem
ſus, reuocanda ad calculum, & ineunda iterum tuæ tibi ſupputationis ratio illa eſt,
adringentos quinquaginta ſupra mille annos, ex quo paſſus ſit, eſſe translatum. At-
am ſi *Epiſcopum* fuiſſe donemus, neq; ſeuerius diſquiramus, an à ſolo Dionyſio ordi-
tuerit Epiſcopus, & ab eo in Hiſpaniam delegari, quod factum in eius legitur hiſto-
endendum, an in illum conueniat id quod ais, *Toletanæ vrbis, ac totius Carpetaniæ pri-*
ſſe antiſtitem *ſi primum*, non ad tempus, ſed ad dignitatis prærogatiuā referas. Quod
mpus referendum dicas, explices, oportet quur tam Ildephonſus, quam Iulianus
æ eccleſiæ alumni duorum tantum Eugeniorum meminerint. Propter vetuſta-
& exoletam ſeculorum memoriam? An quia omiſſo Toleti grege receſſit? An ma-
vere Toletanus Epiſcopus non fuerit, licet ibi Chriſtianæ religionis fundamenta
Et quidem memoriam vſque eo obſoleuiſſe, putandum non eſt, quum à Decio &
Coſ. ad Chriſtianorum perſecutionem quæ ſub Diocletiano facta eſt, poſt quam
am cœpiſſe eccleſiam mox aperiam, anni tantum interceſſerint quinquaginta,
minus, quumque inde ad Conſtantinum & Iliberitanum concilium, quo tempo-
anam Eccleſiam Epiſcopum iam habuiſſe etiam oſtendam, pauci admodum anni
rint. Non poterat igitur memoria tanti Martyris, ſi Epiſcopus fuiſſet, ex Epiſcopo-
e interiiſſe.

quum primum dixiſti, prærogatiuam ſedis intellexiſſe te inquias. hoc quonam pa-
tueri, non video. Nondum enim illo tempore Toleti erat Eccleſia conſtituta,
que dum, eo veniente Datiano, eſſet, verum pauci atque latentes ſuſceptam non
m ab Eugenio religionem formidoloſe ſeruarent. Poſt martyrium vero ſanctæ
Leucadiæ videlicet à puellæ fortitudine animoſiores factos, Eccleſiam inſtituere
eſtatur Raſes, hiſce verbis. *Diocletiani tempore, Chriſtiani qui Toleti in Hiſpania erant,*
conſtruere cœperunt, quæ poſtmodum regum dicta fuit. Chriſtiani vero Sanctam adpellant
.

uto, non dico iam Toleti, ſed etiam in tota Hiſpania, Epiſcopum poſſe iuſtum,
mue oſtendi, ante Conſtantini Magni tempora. Si qui autem ad id tempus ali-
legantur, quum inter pauciſſimos profiteri religionem perſequutorum metu
teis, præter ordinem, prædicationem, & ad martyrium expoſitam mentem, Epi-
nihil habuerint, talibus quæ prærogatiua conueniat, ipſe videris. Imperio itaque
ini Epiſcoporum dignitas, & ſedium emerſit prærogatiua. Is enim optatam Chri-
em reddit, & Epiſcopos Archiepiſcopoſq; fieri per Hiſpanias edixit, & metro-
inauit, per iuridicos Hiſpaniæ conuentus, iuxta *Diui Clementis* præſcriptum, *in*
Iacobum fratrem Domini, quod citatur à Gratiano, 80. diſtinctione. De qua re ita
ſtantinus diuiſit Hiſpaniam ſex Epiſcopis qui religionem Chriſtianam populos docerent.

Primum fecit *Narbonensem Episcopum, cui dedit alias ciuitates sex, quibus in animarum c iuxta Christianorum fidem, præesset, videlicet Blitteras siue Beterrin, Tolosam, Magolonam, Nen sum, Agatham, & Carcassonam,*

Secundo dedit *etiam bonas ciuitates, Bracaram, Dumiam Portugale, Auriam, Tuden, Lu Iriam, Britaniam, Ouetum, & Asturiam.*

Tertio, Tarraconem, Barcinonem, Cæsaraugustam, Ilerdam, Ausonam, Dertosam, Oscam, (*gurrin, Oriollam, & quatuor alias*, tam barbare in scriptura deprauatas, vt quænam fue ex barbaro hoc auctore non intelligam, nec animus sit hoc aliunde supplere.

Quarto, Carthaginem, Lorcam, Bastam, Toletum, Alharam, Oxomam, Saguntiam, Valen Valeriam, Castulonem, Mentesam, Oretum, Secebrigam, & quinque alias quorum nomina intellexi.

Quinto Emeritam Pacem, Olysiponem, Ossonobam, Abtaniam, puto Igaditaniam, Conimbr Lamecam, Eboram, & Cauriam. Sexto, Hispalim, Italicam, Cordubam, Xeritium, Sadunum, ? lam, Malacam, Iliberim, Astygin, & Agabram.

Sub Constantino itaque Toletana ecclesia non pridem instituta, Episcopum san bebat, vt patet ex Iliberitano Concilio, in quo septimo loco subscripsit *Melanthius Epis Toletanus*. Erat tamen sub metropoli *Carthagine noua*, in qua, auctore Plinio, conuentus quæque, vt ait libro etymologiarum decimo quinto Isidorus, à Romanis colonia facta men etiam prouinciæ dedit. Nunc autem, inquit, à Gothis subuersa, atq; in desolatio redacta est. Rodericus Toletanus à Gunderico Vandalorum in Callæcia, & Sueuo rege euersam dirutamq; ait, ibiq; antiquitus dignitatem ciuitatis fuisse, antequam à V dalis esset euersa, confitetur. Gothorum tempore, dignitatem ad Toletanam ecclesia se translatam, & adhuc *Carthaginensem* dici *prouinciam*. Sit sane à Vandalis euersa. ve etiam Vandali Gothi erant, vt testis est Procopius. Alioqui satis nobis erat Isidorus, Gothis euersam dicit. Mallem tamen, vt Rodericus explicatius diceret, ecquam ciu dignitatem Toletum translatam intelligat. Nam si episcopalem tantum sedem intel ex Iliberitano concilio prius ostendi, iam ante euersam Carthaginem Toletum epis lem dignitatem habuisse. Quanto erat simplicius, *metropolitanam dignitatem* translata cere?

Euersa ergo Carthagine, quum Gothi Toletum ob loci situm, & soli commod comprobassent, & vrbem fecissent *regiam*, eo metropolitano dignitas est translata, v manente prouinciæ Carthaginiensis titulo. Adparet hoc ex primo Toletano Concil vndeuiginti episcopis prouinciarum Tarraconensis, Carthaginiensis, Lusitaniæ, & E celebrato, sub Honorio & Arcadio AVG. circa tempora Anastasii Papæ, præsiden *trono* Tarraconensi metropolitano, subscribente sexto loco *Asturio Toletano*, quem f Ildephonsus Audentio in Toletana vrbe metropoli prouinciæ Carthaginis subcessi cit, & ob inuentos diuina reuelatione in *Complutensi* municipio Christi martyres, re sedem suam noluisse, sed in sanctorum ministerio atq; complexu, diem obiisse. Eoq ctum, vt Asturius, qui apud Toletum nonus erat sacerdos, apud Complutum prim beretur. Vides quam recens erat Episcoporum Toletanorum origo, vt Asturius non mero perhibeatur? Nec sane plures esse poterant centum fere annis, ab Ecclesiæ T næ primordiis, hoc est, à fine imperii Diocletiani, vsq; ad Arcadium & Honorium A & Stiliconem cos. quo tempore fuit Asturius. Vides etiam translatam iam Toletur tropolim, nondum Carpetaniæ, sed Carthaginiensis titulum prætulisse? Processu temporis, inrepsit paulatim Carpetaniæ adpellatio, vt in tertio Toletano concilio, su caredo principe, in quo secundo loco, hoc est, post Mausonam Emeritensem prou Lusitaniæ metropolitanum, subscripsit *Euphemius*, in Christi nomine, ecclesiæ Cath Toletanæ, metropolitanus Episcopus, *pro Capitaneis*, quod emendandum est, *prouinc petania*. In quinto rursus. Eugenius priorse Toletanæ ecclesiæ Episcopum, prou. C giniensis metropolitanum vocat. Et sic fere in cæteris. Nec aliter Ildephonsus & Iu vtuntur, in illo *de viris inlustribus* libello. Atq; hæc non eo dicta à me sunt, quo Toleta sua quidquam antiquitate detractum velim, Sed quia inlustria Diuorum martyria, rum admixtione contaminari non probem.

Ex paulo ante dictis intelliges *Ildephonsi de illustribus viris* libellum esse apud me superioribus eiusdem argumenti scriptoribus, hoc est, *Hieronymo, Gennadio, Isidoro*, *ne*, post quos sequuntur *Ildephonsus & Iulianus*. Est etiam in nostra Eborensi Eccles ipsius *Ildephonsi, de perpetua sanctæ Dei matris virginitate*, non parum quidem antiqu men non parum etiam mendose scriptus. Interq; nonnullos bibliothecæ meæ vetu manu descriptos, *Conciliū* extat *Emeritense*, à duodecim prou. Lusitaniæ Episc. celebr

no decimo octauo Recesuinthi regis, æra DCCIIII. simulq; *Homilia beati Leandri episco- Hispalensis*, habita in tertio Toletano cōcilio, pro conuersis ab Arriana impietate Gothis, cuius meminit Rodericus Toletanus in Reccaredo.

Iulianum Pomerium iam olim desidero, eoq; magis quod sanctus vester pontifex *Iulianus* genii secundi discipulus, *Quirici* subcessor, multum illi tribuit, in libris quos *de prognosti- futuri seculi* ad Idalium Barcinonensem conscripsit. Eos mihi furto à Parisiensi quodam pite ante annos viginti sublatos, adcepi postmodum typis excusos, non tamen satis ndis quibus passim scatebant, purgatos. Vidi aliquando in Germania *carminum* eius *li- um*, sed apud hominem qui neque vnius diei vsuram prestare voluerit. *Isidorum Pacensem* t alicubi Vasæus in Chronicis. Non dubito in Ecclesiæ vestræ, quæ prima ex Saraceni- luuione & respirauit, & pristinum splendorem recepit, instructissima, vt ais, bibliothe- merces has posse reperiri. Quibus si nos participes, opta vicissim heinc aliquid, quo tibi gratificemur.

Concilium Toletanum statim vt prodiit, delatū ad me est. Nostrum *Olisiponense* absolui- circiter Saturnalia, vel, vt potius Christiane loquar, instante Seruatoris nostri natali ex Actionibus distinctum. Creuit in iustum volumen, vt quod *Decreta* contineat su- ercentum. Nondum exiit, turbato apud nos nonnihil Ecclesiastico statu, siue circa iu- ctionem, siue nescio quur, & si scio, non tam longe vterque distamus. quin eorum quæ geruntur, ad vos rumor celeriter pertingat.

Delassaui te arbitror, verbosissima epistola, aut si mauis, libello. Sed boni consules pro- tem hanc, vbi attenderis, ad litterarum tuarum capita vix potuisse me pro materiæ di- te respondere, nisi tot verba necessario funderem. Bene vale, & huic homini, quem e ad amicitiam prouocasti, indies amiciori, mutuam amicitiam serua. Eboræ, 4. No- Maii, M.D.LXVII.

MBROSIVS MORALES CORDVBEN. ANDREÆ RESEN- DIO. S.P.D.

Mo te, Resendi doctiss. amo te, & vnice profecto diligo: vel de tua nobilitate, quam mihi ego in bonis semper suspiciendam & colendā existimaui: vel de tua ista insigni eru- ditione, & eximia Hispanæ antiquitatis cognitione, qua nostrates omnes præcellere, & longo interuallo videris anteire: vt carminum tuorum iucunditatem, mihi poetices a- mantissimo dulcissimam, orationum grauitatem eloquentiæ professori commendabilem taceam. Accedit insignis tuus candor, & in iuuandis aliorum studiis benignitas, qua nunquā libenter aliis impertiri, quicquid ingenio & singulari iudicio fueris assequutus, aut indefessa ia aliquando eruisti. Quis non hoc amare? Quis non plurimi facere debeat? Ego vero & amo, iror, & bonorum & eruditorum omnium nomine, humanitatis huius tuæ ergo, ingentes tibi go. Offensus nimirum & pessima & frequenti multorum apud nos tenacitate, qui si quid vel antiquitatis monumentum adepti sunt, ita occultant, ita aliis denegant: vt perire sibi omnem em putent, si cum quoquam id communicauerint. His de causis cum te iampridem amem, & s te magnopere studia mea posse intelligam, scribere ad te constitui: vt tu me vicissim pro inge- umanitate ames, mihi rescribas, & me opem tuam enixe poscentem libenter adiutes. Scripsi aniæ totius historiam ad Roderici Regis tempora, quinque Floriani libros septem aliis conti- re prosequutus. Non quod mihi eius hominis scripta perplacerent, vel quod tibi displiceant: ustis de causis mihi fuit, indidem vbi ille desiit incipiendum. Vrbium origines, situs, nomina, nque ad illarum antiquitatem pertinebant, historiæ non admiscui, sed peculiari commentario dnexui: quia liberiora spatia ad hunc cursum plenius conficiendum mihi patere cuperem. At- m vtrunque id opus coram tecum relegere, & te admonente, atque adeo edocente corrigere set: tunc demum mihimet ipse in meo opere satisfacerem, & doctis omnibus satisfacturum Nihil, ita me Deus bene amet, quantum ad studia spectat, libentius vnquam in vita fecissem, hoc iter caperem: vt tecum aliquandiu versarer, multo abs te doctior recederem, opusq; no- iudice castigatum innocens iam & plane absolutum reducerem. Sed quoniam tum ingraue- tis senium, tum etiam peculiaris valetudinis imbecillitas hoc ipsum vetat optare: quod v-

num datur, tuaque benignitas tribuit sperare, te de multis per literas percontabor. Vides enim, mihi quantis & quam multis in rebus, suppetias mihi possis adferre. Ego vero hic iam mature, opem tu quo magno opere indigeo, implorare, & de multis interrogare te incipiam.

1. *Qualiter putes intelligenda postrema illa verba, quæ pontis Alcantaræ delubro post epi ma leguntur.* C. IVLIVS. LACER: &c. *Nam mihi nisi reconditum aliquid subsit, difficilia vide intellectu. Quæ ego in historia dixi, cum his literis accipies.*

2. *Quæ apud authores leguntur de oppidorum nominibus, quæ in eodem ponte recensentur hi sunt percognita. neque tamen inde satis possum quippiam certi & perspicui afferre. Tu qui vic has regiones incolis, nō dubito quin aliqua planiora & indubitata magis peruestigaueris: Ea mecun secro communicato.*

3. *Ecquid habes, quo rationem reddere possis, & assumpti & continuati in regibus Gotho prænominis Flauii. Ego enim in hac parte nihil habui quod dicerem, præter vnam coniecturam æm tionis imperatorum. Nam cum ab Constantino, & retro etiam, imperatores omnes Flauii præno continuarent:* Gothi toties *imperat. victores, æmulatione succensi, id ipsum etiam prænomini videntur desumpsisse.*

4. *Ecquid insigne & memorandum legeris alterutrum Reccaredum regem in vestra vrbe Ebo sifecisse? Nam si quid eiuscemodi protuleris: omnem ego iam tuam illam cum Quebedio de* Elbor *mine concertationem diremero. Interim scias proximo Augusto Quebedium Toleti obiisse, opusqu* de sanctis Hispaniæ, *vix dum inchoatum reliquisse.*

5. *De* Acosta *Rege si quid certum alicubi reperisti, id magno opere cupio intelligere. Quida nim vti scis, regnasse negant, quidam affirmant. Nummi, qui tanquam regis huius sint, ostenta ego adduci non possum, vt credam eius esse regis.*

6. *Si quos habes Gothorum Regum nummos non graueris obsecro descriptos ad me transmi*

7. *Scire cupio concilium illud* Emeritense, *quo mense, quo die, quibus cum episcopis sit celeb* Tum *præterea si quid insigne in eo sit decretum.*

Onero te multis quæstionibus? Tuæ isti singulari eruditioni succenseto, quæ sola hæc nosse, test docuisse: tuæ humanitati irascere, quæ aditum ad percunctandum patefecit. Tu vero vicissim si quid habeo quo tibi gratificari possim, requirito. Pauperis est numerare pecus: *sed tamen me possis optare significabo. Nummos antiquos cum oppidorum Hispanorum nominibus prisc quadraginta diuersos congregaui. In his sunt. Saguntos, Castulo, Valentia, Graccurris,* Obulco, *Vlia, Carmo, Ebora, Claritas Iulia, Corduba, Colonia Patritia, Ercauica, Cascantum, Hispalis, & dam alia.*

Gothorum regum nummi hi sunt apud me.

Diui Ermenegildi aureus, quo tempore cum patre bellum gerebat percussus. Bone Deus, quem t rum nomino.

Fratris eius Reccaredi *aurei quatuor, argenteus vnus, diuersi omnes.*

Liuuæ huius filii aureus.
Suintilani aureus.
Reccesuinti aureus.
Eruigii aureus.
Witerici aureus.
Wambæ argenteus.
Wittizæ & Egicæ *aureus.*

Inscriptionum antiquarum ex multis Hispaniæ regionibus magnam copiam comparaui. vetustissimo Ouetensis Ecclesiæ *codice Sancti Desiderii martyris vitam transcripsi, ab Rege S conscriptam.* Multa alia inde habui. *Eiusdem* Regis *epistolas aliquot, & eorundem tempori nonnulla. Chindasuindi* Regis *priuilegium, quo patrimonium monasterii ab Sancto Fruct* Bergido *ad Compluticam erecti adauget. Post* Regem *Pelagium antiquissimorum regum rum priuilegia quamplurima, leges item antiquas (* fueros *nostri vocant) quarundam ci nostratium vndecunque corrasi. Sed hæc nihil ad te. Aliorum omnium, quæ te oblectare, aut ratione tua interesse poterunt, quiduis optato, quiduis petito, descriptum quamprimum re Doctor Ioannes de Sancto Clemente Badaiocensis ecclesiæ canonicus Theologus, qui has ad te tuas ad me transferendas tuto recipiet.* Eum *ego hominem multis de causis, tum amo mirif etiam plurimi facio. Neque ideo solum quia mecum sit aliqua propinquitate coniunctus: ne pene à paruulo eduxerim in litteris, amauerim pro meo, & in eo me oblectem, sed quod in eo in virtus, doctrina, magna omnia, ita decertent, vt non cuiuis facile sit, quid præcellat iudicare.*

Ego *semper vitæ innocentiam & sanctitatem præfero. Per eundem cum his litteris librum sanctis Iusto & Pastore accipies: quem eo consilio misi vt si quid in eo sit, quod te legisse iuuat & erudita voluptate minime fraudarē. Potui fortasse errare, quia templum illud horum mar*

*riptione, ad Salaciæ inesse scripsi. Nam F. Alfonsus Chaconus Dominicanus, qui abs te mutuatã eam
riptionem ad me misit, perperam titulum addiderat, vt ego quo loco reperiretur, plane non possem
lligere. Interim scire peruelim, probes ne nostram in peruestigandis vrbium antiquitatibus rationẽ
s exemplum in Complutensibus antiquitatibus cernere poteris. Ibi tu mihi nominari non potuisti.
unque interuenis, hominis & tibi amicissimi, & eruditionis tuæ non vulgaris æstimatoris officium
requires. Tu vale, meque ama, & amanter rescribe.*

Compluti. XXX. *Ianuarii.* M.D.LXX.

*Vincentium tuum fac ad me mittas, quem ego cum legere magno opere iam diu cupierim, nun-
datum est inuenire. Iterum Vale.*

ANDREAE RESENDII,
SITANI, AD EPISTOLAM D. AMBROSII MORALIS VIRI DOCTISSIMI, INCLYTÆ ACADEMIÆ Complutensis Rhetoris, ac Regii historiographi Responsio.

D. AMBROSIO MORALI, VIRO ERVDITISSIMO, L. AND. RESENDIVS S.

AD eidus fere Martias, Ioannes à Sancto Clemente necessarius tuus, libellum & litteras à te amantissimas, vna cum suis, etiam amantissimis, ad me misit. Quid ego vtrique vestrum aliud respondeam, quam meæ me felicitati, ob taleis viros amicitiam meam sponte ambienteis gratulari, nihil equidem intellego. Certe amanteis, quantum intendi amor poterit, redamabo, daboque operam, ne quod priores diligere cœpistis, in eo errasse videamini. Tibi vero cui has peculiater modo scribo, immortaleis ago gratias, de tua ista humanissima comitate, comi, vt comior esse non queat, humanitate. Nec vtique ob id, quod mirificis me laudibus euehis, an obruis? Neque enim tam elato sum ingenio, vt quæ scribis mihi quasi meo iu-
gem, sed quod tua isthæc laudatio quum ab incredibili animi candore proficisca-
n potest iucunda mihi non esse. Pudefacit igitur multum me, multum tamen dele-
etus sum, laudari me abs te pater, laudato viro, inquit apud Næuium Hector, & v-
Catoni respondens, noster Cicero. Sed de his dicam modice. Vereor enim ne mu-
eddere conatum esse me quispiam suspicetur. Quod tamen potius deinceps spon-
ue in me recipio. Nunc ad epistolæ tuæ præcipua capita. Est sane quod ais, mea satis
is in communicandis quæ vel ingenio, vel sedulo nauata opera, deprehẽdi, inueni-
litas. Quæ mihi nonnunquam obest, insidiantibus meo labori plagiariis quibusdã
it in plerisque amicus olim meus Barrerius, qui locos supra viginti candide imper-
e immiscuit Chorographiæ, non habita commonstratori gratia. Quorum tamen
cos ea dexteritate tractauit, vt mihi illud Martialis in eum iure liceat detorquere.

Quem recitas, meus est ô Fidentine libellus,
Sed male quum recitas, incipit esse tuus.

enue magis Vasæus, tametsi neque semper, neque alicubi, maxime exposcente lo-
lissimulanter. Ei certe quæ de Romanis tribubus, siue legendis libris, siue inscri-
veterum monumentis, compereram, additis auctorum priscorum testimoniis,
icaui. Compleueramque vnius & quadraginta numerum, hoc est, supra triginta
confessas atque receptas, sex alias. Non enim plureis eatenus diserte inueneram,
eis, litteris quamque tribus. CAM. CLV. HOR. sæpe in marmoribus adnotatas,
ntegra nomina neque apud idoneum scriptorem aliquem legeram, neq; sine ve-
timonio, sola trium literarum coniectura, Camillam, Cluentiam, Horatiamve,
are ipse audebam. Nam CLV. pro CRV. hoc est, Clustuminam pro Crustumi-
ndum satis eram, neque adhuc sum persuasus, quum ciuitas vnde nomen habet,
um vocetur, non Clustumium. Mihi autem non contigit marmor videre, vbi
l CLVST, scriptum esset. Hærebam igitur in scriptura, CLV. essetne inter-
n Clustumina, vt bene docti quidam existimant, an Cluentia, quæ extra nume-
CAM. & HOR. tribus esset. Omneisque has apud me in schediis conlectas, ne-

que dum stylo ordinatas eo consilio reprimebam, vt si lectione assidua certius tandem quid essem adsequutus ea in re studiosis antiquitatis mea diligentia non deesset. Ecce tem in libris variarum resolutionū Reuerendi D. à Fossis Rubris, Rodericopolitani P tificis, prodiit de Romanis tribubus opusculum, in quo inter multa alia, quæ vir ille eri tissimus & ex veteribus, & ex neotericis congessit, quæ ego peculiariter lucubrauer vna reperi, à Vasæo, sicut postea resciui, prodita, tantū cippi. L. Voconii, L. F Qv Paulli, qui domi meæ est, facta obiter mentione, videlicet vt indicio esset, illuc scrinia n non meo consensu, peruenisse. Quod ægre minime equidem tulissem, imo vltro egi gratias, si treis illas, quas pro ignotis adhuc habeo, etiā expediuisset. De quibus neque bum vllum fecit, neque excessit triginta quinque numerum, neque rem omnino ad ar sim dolauit. Vicit ea in re, & nos, & illum, & cæteros qui nostra ætate id attentarunt, C phrius Panuinius, quanquam neque in illo exactius aliquid nō desideres. Sed ad rem, sæo homini quo ad vixit beneuolenti, leuem hanc pleni officii prætermissionem, libe condonamus. De fraude, cum Barrerio, neque sane iracunde, expostulauimus. N propter illum similesque, restrictiori animo in aliorum iuuandis studiis, si forte poter quidem sum factus. Minus autem posse, vehementer doleo. Non enim pudet inscii meam fateri. Nam à peruestigandis eruendisque antiquitatibus, ad quam rem videba natura propensus, maiora me studia, & necessariæ quædam compedes retraxerunt, at semotum à doctorum hominum quotidiano congressu, quo & erudiebar, & delecta ad rudem compulere inuitum, & in hoc patriæ angulo, quasi in ingloria senectute del scentem, retinuerunt. Sed qualis ista quumque eruditio nostra est, ad quam velut ad uioris itineris diuerticulum, nonnunquam animi causa deflectimus, non enim nostri omnino pœnitet, certe doctis ac tui similibus, semper erit obnoxia. Quare omissis ar gibus, quod in epistola tua petis, vt te vicissim amem, etiam si non petisses, ipse vltro uocatus, eram facturus. Atque vt initio testatus sum, maximo te opere profecto amo vero de studiis tuis loquar, probo consilium tuum, quod vrbium origines & vetusta n na historiæ rerum gestarum non admiscuisti. Impedisset enim hoc ipsum historiæ corpus, & narrationis cursum remoraretur, ac perplexiorē reddidisset. Separato ver mentario, antiquitatis studiosis eo melius, quo liberius satisfiet. Sed per tuam te fiden atque obtestor, vt in reddendis originibus, si nondum opus emisisti, religiosiorem te stes, quam fuit in comminiscendis Florianus, multæ alioqui lectionis homo.

Quæris à me quonam modo intelligenda putem postrema verba inscriptioni fani, quod ad pontē est Alcantaræ. C. Ivlivs Lacer, & cæt. nec integram eorum borum lineam misisti, quod equidem maluissem, quum verbum quod statim sequitu mi abrasum sit tribus tantum, vt adparet, litteris insculptum. D: : ɔs. Ego ante m iam annos, quum scalas loco adhibuissem, horam integram, eoue plus, etiam pluente legendæ inscriptioni impendi, præcipue propter octauum carmen, quod falsissime latum, nullo penitus sensu, circumferebatur, etiamq; dum circumfertur. Quod ex d abrasarum literarum vestigiis, me puto ad germanum verumque sensum restituisse, probantibus multis, quibus id postea communicaui. Sed hæsi, hæreoque adhuc in illis litteris, D : : ɔs. non hęsurus si duę tantum essent. D. S. Quæstio vero tua n nisi in verbis quæ sequuntur, F. Et dedicavit. amico cvriolacone. igaei no. Et sciscitaris an probem lectionem tuam & expositionem, quam extra epistol commentariolo Hispanice confecto misisti, *fecit, & dedicauit, amico curione Lacone Igæ* ad hunc sensum, *fecit, & dedicauit* dedicationis munus obeunte *amico Lacone, curione,* sacerdote *Igæditano*. Verbū autem Cvrio, concisione dictum existimas, pro Cvr id est sacerdote. Ita, vt *curio* Igæditanus, hoc est, Sacerdos Igæditanus, Laceri amicus, brum dedicauerit, quum nefas, vt ais, esset, sine sacerdote hoc fieri. Et *curionem* pro dote, apud bonos auctores reperiri, verbo, nō re, confirmas. Dicam libere, bona tua Mihi argutius, quam verius, esse hoc videtur. Primo, quia tametsi donarem *curione* sacerdote reperiri, vim facis latinitatis contextui, *Amico curione Lacone Igæditano,* quod esse debuisset, iuxta tuam sententiā, Amico lacone cvrione igædi Imo neque sic, ostendebat *curionem,* hoc est, sacerdotem *Igæditanum* dedicationem gisse, & templum solennibus verbis fuisse effatum. Si enim hoc esset, ita significari set, effante, vel dedicante, vel præeunte, *amico Lacone, curione Igæditano,* non autem di sime, *amico curione, Lacone Igæditano.* Deinde, vt velis corrigere, quod dixisti, *curione pii Igæditani,* & dicas, *amico curione,* id est, sacerdote, *Lacone Igæditano,* vt curio non in tur sacerdos eius municipii fuisse, sed id municipium patria fuisse Laconis, restat t

irendum, apud quem veterem auctorem legeris, id quod fidenter adſeris, *curionem* pro
erdote, aut potius flamine in prouinciis, & extra vrbem Romam. Romam enim àprin-
io Romulus in treis diuiſit tribus, & tribum quamque in decem curias. Tribuum triũ
efectos, tribunos adpellauit, Curiarum triginta præfectos, vocauit curiones. Et qui cu-
num omnium princeps eſſet, is curio maximus eſt nuncupatus. Curiones autem hi, ſuæ
iſque curiæ curam habebant, & in calanda, hoc eſt, vocanda ad curiam Calabram, vel
,concione, & in ſacris faciendis, & in procurandis curialium commodis. A cura enim
nen erant ſortiti. Vnde illud Plautinum eſt.

Nam noſter noſtræ qui eſt magiſter curiæ.
Diuidere argenti dixit nummos in viros.

Fuiſſeque id ſacerdotium Romæ honeſtum, vel ex vno Liuio poteſt liquere. At ex-
Romam, vbi nullæ curiæ fuere, quonam modo eſſent curiones? Inquies fortaſſe, ab illa
nana conſuetudine, etiam alibi Curiones pro ſacerdotibus vſurpare. Hoc oſtendendũ
eſt. Ego ſacerdotes, flamines, ac flaminicas paſſim inuenio, curiones eo quo tu vis mo-
nuſquam. Quod ſi ego in ſtudiis non ſatis profeci, abs te peto, vt quod rectius ipſe no-
mice impertias. Adhæc, Cvrio, pro Cvrione, extrema breuitatis cauſa, muti-
ſyllaba, non magis admitto, quam admitterem. Sermo in ſexto caſu, pro Sermone, fa-
s admiſſurus, ſi tantum Cvr. ſcriptũ eſſet. Inſuper, Lacon, ſine dubio cogno-
eſt, non nomen. Sacerdotem autem per cognomen tantum, atque id obſcurum, præ-
iſſo priori nomine, contra Romanorum conſuetudinem notari ac deſcribi: in templo
d ipſemet dedicaſſet, minus certe conuenit. Quare duabus illis dictionibus Cvrio
one, nomen & cognomen Igæditani illius ſignificari non dubito. Quomodo igitur
pretamur, F. Et. DEDICAVIT, AMICO CVRIO LACONE, IGÆDITANO? Nẽ-
. Si minus placet ſubaudiri præpoſitionem Cvm, *vt ſimul cum amico Curio Lacone I-
ano feciſſe, & dedicaſſe* intellegatur, certe Amico adiectiuum nomen erit. non ſub-
iuum.

Amico, ideſt, fauente, iuuante, operamve dante, Curio Lacone Igæditano. Quem-
odum apud Horatium *Diues amico Hercule*, Siue Cvrivs LACON flamen fuerit,
non multum curo, ſiue faciendo pontis operi, atque erogandæ in operarios ſtipi prę-
, prǽcipue quũ Igæditanus eſſet, quuius municipes in pontis effectione primi recen-
, ſiue carminum illorum auctor. Quod pronunciare non poſſum. atqui, ſi *Curius La-*
efectus operi faciundo fuit, fauore ſane illius indigebat architectus, vt permitteretur
ublicum opus fanum exſtruere, quod quidem non tam religione ductus, quam cu-
e ſui nominis poſteris commendandi faciebat. Et quoniam ea in re facilẽ habuerat
uriũ Laconẽ Igæditanũ, id teſtificari voluit, ac quaſi gratiã reddere, facta nominis eius
iæ mentione. Fuiſſe quoque *Igæditano* illi prænomen *Curius*, verum videtur ex mul-
rmoribus in ipſis Igæditani municipii ruinis, vbi Curiorum familia frequens fuiſ-
nitur, vt oſtendemus, Deo bene iuuante, in noſtra Luſitania, quæ modo in incude
r. De nominibus municipiorũ in eodem ponte recenſitis, quæ neoterici tradunt,
uaquam probari, nihil miror. Sunt enim magna ex parte mera ſomnia, & diuinati-
ope dixerim, ebriæ. Sunto exempli cauſa hæc, Coloniam Scallabin, Præſidium Iu-
gnominatam, modo eſſe Trogilliũ, Norbam Cæſaream, Alcantaram, Iuliam Myr-
enam. Et ſimilia, quorum commemoratio non modo faſtidium, ſed indignationẽ
ouet, quando iſtorum næniæ non in Hiſpania noſtra ſopiuntur, ſed peruadunt. &
n, & in Gallias, & vſq; ad Germanos: atque illic homines ſane doctos, ſed nimium
s, in errores puerileis inducunt. Ego non omnia illa, quæ in ponte recenſentur mu-
ercognita habeo. Quæ vero pro compertis poſſum adſerere, propediem vt ſpero,
ra exſpectato. Nam ea epiſtolaribus cancellis concludi non poſſunt.
quiris ecquam rationem poſſim reddere, adſumpti & continuati apud Gotho-
es in Hiſpania Flauii prænominis. Nullam certam, vt verum fatear. Sed ſi diuina-
us eſſe vllus poterit, ego ita coniecto. Flauium prænomen, quod à Veſpaſianis in-
qui Cæſares, qui vel ſanguinis propinquitate ad illos pertinebant, vel eo ſe nomi-
ſos fore putabant, ſunt proſequuti. Quemadmodum & M. Aurelii Antonini Pii,
nbitione nomen per multos decucurrit. Quin & Traiani nomen Decius quo-
auit. En tibi poſt multos annos. Fl. Valerius Conſtantius. Fl. Valerius Con-
Fl. Valerius Seuerus. Fl. Valerius Criſpus. Fl. Valerius Conſtantinus iunior.
Conſtantius. Fl. Iulius Conſtans. Fl. Nepotianus. Fl. Claudius Iulianus. Fl.
Fl. Valentinianus. Fl. Valens. Fl. Gratianus. Fl. Valentinianus iunior. Fl.

Theodosius. Fl. Arcadius. Fl. Maximus. Fl. Eugenius. Fl. Honorius. F
Theodosius iunior. Fl. Ioannes. Fl. Placidius. Fl. Marcianus. Fl. Auitus. F
Leo. Fl. Maiorianus. Fl. Vibius Seuerus. Fl. Anthemius. Fl. Olibrius. Fl.L
iunior. Fl. Glicerius. Fl. Zeno. Fl. Nepos. Fl. Basiliscus. Fl. Augustulus. F
Zeno Isauricus. Fl. Anastasius. Fl. Iustinus. Fl. Iustinianus. Fl. Iustinus iuni
Fl. Mauricius. Fl. Phocas. Fl. Heraclius. Vides ambitiosam Cæsarum, & in
Cæsares tyrannorum aliquot Flauiorum turbam? vt longam imperatorum reliquoru
orientalium, seriem, vsque ad Palæologos, vt Stiliconem, aliosque militiæ magistros,
Odouacrum tyrannum, vt Narsen eunuchum, vt Belisarium, vt consulum centurias,
lentio prætercam. Vnde ad Gothos in Hispania regnanteis id prænomen defluxit? Na
eorum maiores Flauii adpellati non sunt. Arbitraris tu, æmulatione imperatorum, qu
non raro vicerant, eos ita voluisse nuncupari. Potest hoc esse. Quamquam ab hac sente
tia ista potissimum ratione discedo. Nam si æmulatione id fecissent, illi maxime fecisse
qui de Roma vrbe triumpharunt, quasi sic, Romanis insultarent, vt Alaricus, vt Ataulph
vel etiam Gizericus Vandalorum Rex, qui ex Africa veniens Romam est deprædat
Quibus Flauium adiectum fuisse prænomẽ, nusquam quod equidem meminerim, adh
legi. Quare non pessima coniectura existimarem, potius ex adfinitatibus, & iam consa
guinitate, vel ex beneuolentia & obseruantia erga Cæsares ipsos, conseruandæque ami
tiæ causa, adulatione quadam esse id factum. Nam quum Ataulphus Alarici propinqu
Placidiam Theodosii filiam in vrbis direptione captam iugali sibi vinculo sociasset,
tradunt Orosius & Iornandes, atque Alarico mortuo, in Gotthorum regnum suffect
esset, paulatim Placidiæ moribus lenitus, ad pacem se, & Romanorum amicitiam conu
tit, Honorioque adfini gratificari studebat. Post quem, Regerico, qui subcesserat, suoru
fraude interempto, Vallia quartus ab Alarico sequutus est. Qui non modo pacem cu
Honorio confecit, sed sororem illi etiam viduam, honorifice semper habitam, remisit
bella plurima, etiam contra gentileis suos, pro Romano gessit imperio. Testatur hoc Si
nius Apollinaris, in Anthemii Panægyri.

simul & reminiscitur illud,
Quod Tarthesiacis auus huius Vallia terris
Vandalicas turmas, & iuncti Martis Alanos,
Strauit, & obciduam texere cadauera Calpen.

Simili modo Theodericus Vesogotthorum rex, vt eum Sidonius Apollinaris
Iornandes adpellant, siue Theoderedus, si magis Roderico Toletano adsentiaris, pac
cum Valentiniano, quam prius fregerat, tandem confirmauit, & cum Aetio in campis
talaunicis, pro Romanis, aduersus Attilam potentem Hunnorum regem fortissime
gnans, obcubuit. Iam Amalasuintha magni Theoderici Amali filia, per obitum Eutha
mariti Hispaniæ regis vidua relicta, suam viduitatem, & Athalarici filii pueritiam Fl.
stino imperatori, quasi in tutelam commendauit, eo quod pater Theodericus Athala
auus è vita migrasset. De qua re latius postea. Athanagildus vero contra Agilam, siue A
lanem, vt Gregorio Turonensi placuit, auxilia ab imp. Fl. Iustiniano petiit. Hermini
dus insuper, vt ab Ariano patre se defenderet, ad Tiberii imperatoris parteis se transt
Quod Gregorius Turonensis libro quinto, sexto, & octauo, memoriæ tradidit. Notum
tiam est. Stiliconem Gothum, nempe Vandalum, genere fuisse, vel Orosio attestante,
38. lib. septimi. Is Flauii prænomen tum sibi, tum Eucherio filio indidit, videlicet, vt Ca
ribus per quos ad immodicam illam potentiam erat euectus gratificaretur, ac præci
maiori Theodosio, qui ei Serenam adoptiuam filiam, ex Honorio fratre natã, in matri
nium dederat. Quam rem, quia ad Hispaniam nostram pertinet, aliquanto perplexam
tius explicemus, Theodosius Hispanus, ex prouincia Bætica, ciuitate Italica, dux egr
us Valentiniani comes, qui & in Britannia res magnas gesserat, & Africam à Firmi tyra
de Romano adseruerat imperio, vt vigesimo octauo, & vndetrigesimo lib. narrat Mar
linus, duos habuit filios, Honorium & Theodosiũ. Hunc Valens insanus ac superstiti
imperator fecit interfici, vt testantur Hieronymus, Orosius & Iornandes. Causa fuit
inuidia, quod adserit Orosius, vel quod Valens temeraria curiositate quum de imperii
cessore magice esset scrutatus, siue ipse, vt Socrates in historia Tripertita narrat,
Libanius rethor & Iamblichus Procli magister, vt scribit Zonaras, adcepissetque
cessurum eum, cuiuis nomen per quatuor has literas inciperet, Th. e. o. d. inte
fecit multos ex nobilibus. Theodoros, Theodotos, & Theodosios, inter quos e
Theodosium hunc virum optime de imperio meritum. Eo interfecto, Theodosius

tum nominatissimus. Nempe qui sub Valentiniano Valentis fratre dux fuerat Mœsiæ,
na etiam tum lanugine iuuenis, princeps postea perspectissimus, vt Ammiani Marcell.
ılce lib. vigesimi noni verbis vtar, periculi euadēdi causa, vel vt parium declinaret inui-
n, quod Theodoreto placet, in Hispaniam rediit, vbi & ortus fuerat & nutritus, ac cum
e Honorio priuatam quietamque vitam ducebat. Honorio tres erant filiæ, Flaccilla,
rmantia, & Serena. Et quidem Flaccillam, quam Theodoretus, & Zonaras Placil-
vocant, Theodosius patruus adhuc priuatus, vxorem duxit, ex qua Arcadium ge-
atque Honorium, fratris iam mortui nomine illi imposito. Horum adstipulator est in
ibus Serenæ Claudianus.

gestabat Honorius arcto
Te pater amplexu, quoties ad limina princeps
Theudosius, priuatus adhuc, fraterna veniret.
Oscula libabat, teque in sua tecta ferebat.

ıum Honorium iuuenem Serenam ad loquentem inducit.

ô patrui germen, cui nominis, hæres
Subcessi, sublime decus torrentis Iberi,
Stirpe soror, pietate parens.

Tandem Theodosius Theodosii comitis à Valente interempti filius non Honorii,
o existimauit siue Sex. Aurelius Victor, siue qui eum in epitomen redegit. Tandem
m Theodosius à Gratiano vocatus, & apud Sirmium Pannoniæ ciuitatem impera-
pellatus, quum se Bizantium contulisset, fratris Honorii filias Thermantiam & Se-
ı, vxoris Flacillæ sorores, adduci fecit, atque adoptauit. Confirmat hoc Claudianus
rbis.

Defuncto genitore tuo, sublimis adoptat
Te patruus. & statim.
Addidit & proprio germana vocabula nato,
Quâque datur, fratris speciem sibi reddit adempti.
Denique quum rerum summas delectus habenas
Susciperet, non ante suis impendit amorem
Pignoribus, quam te pariter, fidamque sororem,
Litus ad Eoum terris adciret Iberis.

dductas igitur atque adoptatas patruus Theodosius, principibus viris dedit coniu-
n Serena ætate iunior, Stiliconi nupsit, ex qua nati sunt Maria & Eucherius. Ma-
orio Augusto Flaccillæ materteræ, & patrui Theodosii filio, in coniugium est tra-
oc ita Claudianus:

Adstitit, & blande Mariam Cythereia salutat.
Salue sidereæ proles augusta Serenæ.

d tantam igitur potentiam Augustorum beneficio, & suis eo tempore meritis, eue-
co. Flauii prænomen adsumpsit. Atqui Theodosius comes, à Valente interemptus
dosius eius filius, postea imperator, & Honorius huius frater, cum filiis Flaccilla,
ntia, atque Serena, vt dixi, Hispani & in Hispania orti educatique erant: vt osten-
Claudianus in laudibus Serenæ, & in panægyri de quarto Honorii consulatu.
o erit absonum suspicari ex iis mansisse gentem in Hispania, quuius connubiis
Gothi, Flauium prænomen non modo non adspernarentur, sed etiam ambirent,
n vigente adhuc in imperio Flauiorum, Theodosii vtriusque atque Honorii pro-
orum consanguinitatem adfinitatem ve Hispaniç reges prç se ferrent. Sumo argu-
ex subscriptionibus tertii Toletani concilii, vbi inter proceres qui ex Ariana hæ-
erant, ita legitur. Flauius, vir inlustris subscripsi, & ex Theodosia Seueriani pro-
rthaginiensis ducis filia. Quod nomen non Gotthicum est, sed in Romanum v-
æcia translatum, atque adeo Theodosianam præfert originem, Theodosiæ ve-
ıeriani filia, Leonigildi Regis vxor fuit, & mater Flauii Recaredi. Quin & Seue-
Theodosiæ pater, à Luca Tudensi, & Roderico Toletano, Magni Theoderici
s fuisse adseritur. Quæ res vt facilius intellegatur, Theoderici subcessus, ex Ior-
ethicis, saltuatim ac summotenus percurram. *Theodemirus ex Amala stirpe Ostro-*
, Valemiri & Videmiri frater, quū in Pānonia regnaret, pacis obsidē filiū, Theodericū adhuc
peratori Leoni Cōstātinopolim misit. Quē imperator nutriri fecit, & pueri elegātia, bona-
lectatus, carū habuit, atq; ad suos liberaliter donatū remisit. Vnde adcepto paterno regno, à
ocatus, & inter aulæ aug. proceres adscriptus. Deinde ab imp. in filiū adoptat⁹, & cōsul ordi-

narius factus, equeſtri quoque ſtatua honoratus. Demum Zenonis permiſſu & voluntate in Itali
venit, vt Romam ipſamque Italiam à Turcilingorum Rugorumque tyrannide liberaret, Zenon
Senatum. P. Q. R. commendante. Dominus itaque Italiæ factus, & veſtitum, & inſignia ſum
quaſi Romanorum Gothorumque rex. Miſſaque ad Clodouæum, vel potius Clodouichum, vnde n
Lodouici prodierunt, Francorum *regem legatione, Audefledam illius filiam vxorem duxit, ex*
filiam Amalaſuintham ſuſcepit. Genuerat *vero Theodericus in Mœſia filias duas, quarum alte*
rerum in Italia potitus, ante quam ex Audefleda *liberos ſuſcepiſſet, Sigiſmundo Burgundionum*
vt præter Iornandem Gregorius Turonenſis confirmat, licet Gulielmus Paradinus
Sigiſmundo, Sed patri eius Gundebado adſerat, *alteram Alarico Veſogotthorum regi in*
trimonium dedit. Ex Alarico natus eſt Amalaricus. Cui parentibus orbato, Theodericus auus T
dem, noſtri T*heudem adpellant, tutorem in* Hiſpaniæ *regno adſignauit. Sed ſublato in adoleſcenti*
malarico, Thiodes regnum inuaſit. Hæc ex Iornande. Addamus ex ſancto pontifice Iſid
Theodericum hunc in Hiſpania quoque regnaſſe annos 15. Quod ita intelligo. Alarici
neri comperto obitu, deſcendiſſe eum in Hiſpaniã, vt Amalarico nepoti infantulo regn
ſtabiliret. Inde adulto iam puero, ſub tutela Thiodis regno tradito, Romam reuerſum.
dit Lucas Tudenſis, illum in Hiſpania vxorem adcepiſſe, ex prima Hiſpanorum nobi
te, & forte ex Honorii ac Theodoſii familia, quorum ſumma erat nobilitas. Ex qua vx
Seuerianum genuerit, Theodoſiæ patrem, Hermenegildi & Recaredi auum. In tanta
felicitate Theodericus, ſemper imperatores per quos creuerat, eſt veneratus, & ſum
reuerentia coluit. Quare ipſe quoque, vt pote à Fl. Leone nutritus, à Fl. Zenone adopta
ordinarius conſul, Romanorum denique & Italiæ factus Rex, in imperatorum grati
aliorum multorum more, Flauii prænomen non prætermiſit. Quod eius nepos Ama
cus, & pronepotes Herminigildus & Reccaredus ſuo ſibi iure vindicare potuerũt. E
ctenus dictis, habeo vnde Fl. Amalaricus. Fl. Herminigildus, Fl. Reccaredus dici p
rint, nimirũ ille ab auo, hi à proauo mutuato prænomine, & probabili coniectura, qu
Hermenigildum & Recaredum, per maternam lineam à Theodoſiis Honoriove, ori
deriuata. Redeo ad Theodericum. *Is quum noſſet in* Hiſpaniæ *parte regnare Eutharicum V*
ci filium, Beremundi nepotem, ex nobili Amalorum ſtirpe deſcendentem, iuuenem impigrum, a
nuum, ad ſe vocato, filiam Amalaſuintham in matrimonium conlocauit, & conſulari dignita
neſtatum, Fl. Eutharicum Amalum nuncupauit. Ex eo coniugio procreati ſunt Athalaricus &
thaſuintha. Eutharico defuncto, Theodericus Amalaſuintham filiam, Athalaricum *nepotem,*
ptem Mathaſuintham ad ſe recepit. Et ſenio confectus, quum non diu ſe victurum intelligeret, a
lem maſculam non haberet, Gothorum *conuocatis primatibus,* Athalaricum *nepotem, vix dec*
ætatis annum tunc agentem, pro ſe regem conſtituit, Fl. Athalaricum Amalum adpellatum,
dans, vt Senatum P. Q. R. amaret, & orientalem principem ſtudioſe coleret. Quod Athalari
Amalaſuintha mater quamdiu fecerunt, per annos octo, & aliquanto plus, quiete regnarunt. M
ſuintham Vitiges tyrannide obcupata, vel nolentem, ſibi fecit coniugem, Sed à Beliſario debe
vna cum vxore ad Iuſtinianum perductus eſt, vbi ſine liberis fato conceſſit. Mataſuintha autem
Fl. Germano patricio, Iuſtiniani Auguſti ex ſorore nepoti, imperatoris iuſſu denupſit, peperit
Germanum vocatum. Hæc ex Procopio, qui ſub Beliſario duce militauit. Et heinc
que habeo vnde meam alam atque ſtabiliam opinionem, adfinitatibus & cognation
guſtorum Gothorumque regias ſibi inuicem fuiſſe obnoxias, Gothorumque in Hi
reges, ad decus & honorem ſuum pertinere prænomen illud exiſtimaſſe. Abſqu
quod ita gratiores ſe facerent Hiſpanis gentibus, quæ in Romanos iam pridem mor
erant. Adcipe iam Fl. Recaredi, de ſolo enim eo breuitatis cauſa loquar, cum gente
cognationem, Recaredus Theodoſiæ fuit, filius, Seueriani nepos, Fl. Theoderici
pronepos. Amalaſuintha. Fl. Theodorici Amali filia Seueriani ſoror, magna Recca
mita fuit. Fl. Athalaricus & Mathaſuintha. Fl. Theoderici Amali nepotes. Fl. Eu
Amali & Amalaſuinthę filii, Theodoſię Fl. Recaredi matris fuere amitini. Fl. Germa
nior, Fl. Germani & Mathaſuinthæ filius, Fl. Iuſtiniani ex ſorore nepos, & Fl. Reca
inuicem ſobrini, vt Amalarici Fl. Theoderici Amali, ex naturali filia, quam Alari
ſogothorum regi nupſiſſe ſupra diximus, nepotis conſanguinitatem omittam.

Th

Theoderici concubina in Mœsia.

Vxor Sigiſmundi Burgund. regis.

Amalaricus.

Theodericus Amalus, & Audefleda vxor.

Vxor Alarici Veſegoth. regis.

Amalaſuintha vxor Eutharici.

Athalaricus & Mathaſuintha vxor Germani, Iuſtiniani nepotis.

Germanus iunior.

Theoderici vxor in Hiſpania.

Seuerianus.

Theodoſia vxor Leonigildi.

Herminigildus & Recaredus.

Verum hoc quod hactenus diſputaui, ſi parum procedit, age alia via, atque indagi-
m iſtam peruestigemus. Langobardi Germanica gens, à Narſe eunucho, ſed duce
ſtrenuo, propter Auguſtæ Sophiæ acerbum dictum, animo ex iniuria exaſperato, in
n ſunt ſedibus ſuis euocati. Quam ita obcuparunt, vt ſupra CC. annos tenuerint. Ho-
poſt annorum decem ſub variis ducibus interregnum, in Italia rex fuit Autharus, ſi-
tharis, Clephonis filius, vt ſcribit libro tertio Paulus diaconus. Matthias Palmerius
onis, filium dicit. Tanta eſt in barbaris hiſce nominibus varietas apud auctores.
o Paulo ex eadem Langobardorum gente oriundo magis adcedo. Sit igitur inter-
harus ſiue Autharis quuius velis filius. Hunc, inquit Paulus, etiam ob dignitatem,
m adpellauerunt. Quo prænomine omnes qui poſtea fuere Langobardorum reges
r vſi ſunt. En tibi & Langobardos Flauii prænominis amatores, ſumpto ab Authare
io, per Fl. Mauricii imper. tempora, ob dignitatem prænominis ipſius, quo Augu-
es, Comites, & conſules vtebantur. Quid ni ergo, etiam ob dignitatem, Hiſpaniæ
edus rex, qui tam propinqua ſanguinis communione gentem Flauiam continge-
rænomen adſumeret, quod in poſteros hæreditario iure tranſmitti poſſet? Sed ve-
de Flauio prænomine longa commentatione tibi faſtidium attulerim. Quam ta-
o protraxi diffuſius, quia Rodericus Toletanus pontifex, rei alioqui per ſe non ſatis
magnas ex negligentia tenebras obduxit. Nunc ad alia.

ſtulas à me, ecquid inſigne memorandumve legerim, alterutrum Reccaredum
a vrbe feciſſe. Nam ſi quid eiuſcemodi protulerim, omnem iam meam cum Kebe-
Elboræ nomine concertationem dirempturum te polliceris. De neutro apud nos
m adhuc legi. Miraberis forte id. Verum ego nolo, vt concepta maiore quam pro
bis opinione decipiaris. Ego vir doctiſſime, perpaucos rerum Hiſpanicarum ſcri-
abeo, perque parum iiſdem rebus operæ impendi, vitæ inſtituto ad alia me ſtudia
o trahente. Quare ſi id quod à me petis, tu potius mihi potes ſuppeditare, per ami-
quæſo, vt eius rei participem me facias. non quidem dirimendæ controuerſiæ
am pro ſatis dirempta ego habeo, ſed vt eorum quæ ad meæ vrbis hiſtoriam per-
ſcius ne ſim. Siſebuti regis tempore argentariam officinam cudendæ monetæ in
fuiſſe adparet. Quod colligo ex aliquot argenteis nummis, apud nos ab hinc an-
n repertis. In iis, altera ex parte ipſius regis effigies eſt, cum hac Inſcriptione. D. N.
VS REX. ex altera vero, ſignum crucis ab extremo in extremum decuſſatim per-
atque hæ in medio literæ. CIVITAS EBORA. per circumitum vero, hæ. DEVS
MEVS. Turres quoque vaſtiſſimæ duæ Siſebuto adſcribuntur, à Reccaredis ge-
d nos nihil ſcimus.

felicior ad reſpondendum ſum de Acoſta ſiue rege ſiue tyranno, percontanti.
in mundo natus ſit, haud quaquam adhuc ſcio. De Emeritenſi concilio.
o expeditius. Titulus hic eſt, totidem iiſdemq; verbis. In nomine patris, &
tus ſancti. Synodum quod geſtum eſt in prouincia Luſitaniæ, apud vrbem Eme
uæ caput eius dignoſcitur eſſe, duodecim epiſcopis in vnũ conlectis, die octauo
ouembrium, anno 18. Sereniſſimi & piiſſimi Receſuinthi regis, Era. DCCIV.

Sunt vero concilii capita viginti tria. Quæ quia diffusiora sunt, quam vt inseri heic poss praetermitto, integrum consilium cum mea Lusitania, fauente numine, publicaturus.

Legi cum voluptate prisca oppidorum nomina, in antiquis nummis, vt adseris, inscri vellemque distinctius ista intelligere. præcipue quid sibi velit, EBORA, CLARITAS LIA. Nam si ad nostram vrbem referri id autumes, ea non Claritas Iulia, sed Liberal Iulia cognominatur, Plinio referente, & vetustis marmoribus palam attestantibus. Atti Astigitani conuentus oppidum, Claritatis Iuliæ cognomen habuisse, ex Plinio didici. aliud eodem cognomine vsquam in Hispania legi. Oro ergo te, vt denuo ipsum numm vel mea causa, inspicias, & exacta diligentia inscriptionem recognoscas. Aduerte fatui lati mei fastidium. Gothorum regum numismata, non raro apud nos in veteribus ru reperiuntur. Quæ aliquando ad me adlata, propter barbaram litterarum distortionem magni hactenus pendebam, quum tamē ab Romanis illis seculis, nummationem non diocrem sedulo compararim. Eius me modo stultitiæ sero pœnitet. Tuam in congre dis antiquis inscriptionibus diligentiam, merito laudo. Nec opus esse arbitror, admo te virum talem, vt non facile alienæ fidei credas, nisi tu te lapidem inspexeris. Multa e adferri solent cōmentitia. Multa quoq; parū fideliter exscripta. Quod finxit, quisquis Cyriacus Anconitanus, dum antiquarii famā etiā ab ementitis, aucupabatur? Quā per pleraque, vt omittam ficta, non solum Petrus Apianus, & amicus meus Amantius, in cui, Inscriptiones sacrosanctæ vetustatis, nomen fecerunt, & ii qui Germanicas & Aust cas ediderunt antiquitates, sed qui Romanas etiam atque Italicas? Eruditium non vulg ter, & prope ad superstitionem vsque religiosum oportet esse, eum qui vetusta monum ta describit. Adfecit me stupore Complutensium, pro receptis postliminio sancto martyrum Iusti & Pastoris reliquiis, simul publica hilaritas, simul profusa magnifice Ego nondum annos decem & treis excesseram, quum istheic, curante matre, nam orbatus pridem eram, Antonio Nebrissensi præceptori operam dedi. Sed coorto funebria iusta, quæ Cardinali academiæ patrono, per eos dies mortalitatem exut uebantur, nescio quo inter municipes & scholasticos tumultu, abductus inde sum tempestate, neque tam validum, neque tanta opulentia oppidum esse videbatur. V creuit academia, magistris semper eruditissimis florens, eoque confluxere lectissimi lescentes, summorum hominum liberi. Quo effectum est, vt nulli vrbium Compl iam cedat. Sed ego videor tam magnifici adparatus quasi choragum, & instinctore ternoscere. Quæ de inscriptione templi eorum martyrum ab Alphonso Chiaconio mutuata dicis, nihil miri est parum te explicate adcepisse. Nam ille, vt est earum rerum dus, biduo quod apud me fuit, dum schediázein festinat, me neque vrgente, neque mendum quæ vellet horas præscribente, multa arbitrio suo conferſit, congessitque p quam digessit. Rem si explanatius scire desideras, sic adcipe.

Exarrama fluuius à nostræ vrbis suburbanis, ac pæne ex pomerio primo tenui tus, deinde emendicatis fluentis auctus, & mixtus Calipodi validiori flumini, in sinu laciensem iam nauigiorum capax ingreditur. Iuxta fluminis huius ripam, antequam podi misceatur, paulo infra Terranum oppidum, fanum olim fuit, Ioui sacrum. vbi c liquot scripti etiam dum perdurant. id fanum inualescente Christiana pietate dirut postea refectum, in sanctorum martyrum templum est commutatum. Nec veteres pii homines aboleuerunt, sed addiderunt titulum huiuscemodi, quem cum suis fo mis adponam. Petoque abs te, vt litteris supra titulum mutuo inter se complicatis, p lum operæ impendas. Ego enim extricare atque enodare minime potui.

✠ HVNC DENIQVE EDIFICIVM SANCTORVM NOMINE CEPTVM, IVSTI ET PASTORIS MARTIRVM QVORVM CONSTAT ESSE SACRATVM CONSVMMATVM EST OC OPVS. ERA. DCCXX.

Postremo scire expetis probemne tuam in peruestigandis vrbium antiqui rationem, capta ab iis quæ de Compluto fecisti coniectura. Si ad hoc exemplum cæteras prosequare, probo & quidem valde. Hoc enim est antiquitatem ab interitu care, atque efficere, denuo vt iuuenescat. Non autem frigidissimis etymologiis, fartis fabulis ariolari. Tu meam similiter rationem ex iis quæ pro Pacensi colonia ui, potes animaduertere. Sermocinandi tecum desiderio, in loquacitatis vitium cr sentiens incurri. Sed ita res tulit, vt alias in scribendo breuitatis amator, euitare n rim prolixitatem. Vincentium meum, quem desiderare te ais, mitto, & epistolam

I

ippo clarissimo regi, per hos dies, à sacris Cineralibus, scripsi. Carmen quo regi nostro
e quidem tunc puero, verum indole excelleti non puero, permissam regni gubernatio-
sum gratulatus, vna mitto. Quod suppressi hactenus, contentus soli regi animū meum
ficasse. Nunc partim importunis amicorum postulationibus, partim quia tibi, quantū
intelligo, poetices amatori, gratum fore exestimo, edendum curaui.

A Kebedio, quem è vita decessisse ægerrime tuli, postularam Iuliani Pomerii, & Isidori
ensis scripta, si in Toletanæ ecclesiæ bibliotheca forte reperiretur. Hæc eadem, quæ a-
e maiori eruditione hominem, diligentem historiarum scriptorem, veterumque li-
um supellectile instructiorem, reperiri non ambigo, forsitan inuerecunde, sed tamen
ssime peto. Vale, & quem ingenii tui bonitate amare cœpisti, eadem vicissitudine iam
ctum, amare perge. Eboræ, 14. Kalend. April. M. D. LXX.

D. ANTONII VIPERANI
DE OBTENTA PORTVGALIA A REGE CATHOLICO PHILIPPO HISTORIA.

SERENISS.^mo PRINCIPI

Alberto S. R. E. Card. Legato.

ARCHIDVCI AVSTRIÆ, AC PRO REGE PHILIPPO IN PORTVGALIÆ regnis Gubernatori

IO. ANTONIVS VIPERANVS.

HISTORIAM *Serenissime* ALBERTE, *quam de obtenta Portugalia à Rege Catholico Philippo, auunculo tuo, scripsi, quod res nouas, & varias contineat, bellicas & ciuiles, ac graues & inopinatos rerū euentus, non solum profuturam, sed etiam satis delectaturam putaui. Continet enim miserabilem Portugalensium regis Sebastiani necem in Mauritania cum duorum regum Maurorum interitu; & Henrici S. R. E. Cardinalis, qui post Sebastianum in Portugalia regnauit, ad declarandum successorem suum acta; tum eorum iura, qui in petitione regni concurrerunt; deinde quorundam Portugalensium motus contra Regem Catholicum Philippum, cuius in Portugaliā ius optimum esse iudicabatur; postremo victum profligatumq. Antonium, quem aliquot Portugalenses Philippi aduersarii regem creauerāt. ius historiæ fide quicquam dubitandum cuiquam est. quæ ita vere narrat omnia, vt nihil in ictumq. sit omnium sententia, qui rebus ipsis interfuerunt. Debetur autem Serenissime Al- omini huius historiæ dedicatio vel ob hanc maxime causam, quod pro rege Philippo auun- am Portugaliam summa cum prudentia & æquitate regis, auunculo pariter et Portugalen- arum: atq. ipsam expectationem supera, quam de tuo ingenio, & virtute conceperamus. Sed & meæ famæ consultum bene fuerit, si mei patrocinium pro tua benignitate susceperis.*

IO. ANTONII VIPERANI
DE OBTENTA PORTVGALIA A REGE CATHOLICO PHILIPPO HISTORIA.

PORTVGALIA est in extrema Hispania, quæ in Occi
tem vergit, ac magnam Lusitaniæ partem continet, qu
tertia pars totius Hispaniæ. Nam Hispania omnis in tre
uisa est partes: quarum vnam Bæticam, alteram Tarr
nensem, tertiam Lusitaniam appellarunt. Quæ quid
Tarraconensi, qua parte ad Septentriones erigitur, flu
Durio; à Bætica flumine Ana diuiditur, qua spectat in
entem; cæterum ab occasu Solis & meridie Oceano ci
tur. Est autem (vt Lusitanarum rerum scriptores prod
runt) à portu oppidi Calis sic appellata Portugalia, quo
circiter & D. pass. à litore distat, & Durio imminet, vbi i
ceanũ influit. quippe ab eius portus celebritate ex frequ
tia mercatorum vndiq; commeantium quod erat vnius loci proprium nomen in vni
sum regnum deriuatum est. Vnde idem regnum modo Portugalia, modo Lusitania
minatur. Hæc Gregorio XIII. Pont. Max. sub rege Sebastiano huius nominis primo,
qua Hispania sub rege Catholico Philippo II. erat, Caroli V. Imp. F. Sed in prælio à M
interfecto Sebastiano, & Henrico S. R. E. Cardinale, qui post Sebastianum regnum
nuit, vita functo, ad regem Philippum propinquitatis iure peruenit. Verum operæpre
est prius Sebastiani interitum, & Henrici acta breuiter enarrare, quam explicem quo
do rex Philippus Portugaliam adeptus sit. Sebastianus iuuenis natura ferox, magna vi
poris, auidus imperii (quam cupiditatem præceptorum cohortationes, & assentato
blanditiæ magis ac magis accenderant) ardebat animo vel in Indiam nauigare, vel in
cam se traiicere, vt nationes à Christianorum moribus & institutis alienas suæ ditioni
geret. quibus in regionibus olim multæ vrbes à Portugalensibus parua manu, magna
gloria captæ, & imperio Portugalensi adiunctæ sunt. Ac primo in Mauritaniam Ting
cum paucis transmisit, vt regionẽ, ac loca, & oppidorum situs perspiceret: nec mult
deinde à Mahomethe Marrochensium & Fessensium rege contra patruum suum M
chum, à quo regnis spoliatus fuerat, rogatus auxilium ad bellum Mauritanicum to
ctore incubuit: ac contra Mahomethis sententiam & voluntatem arma contra Mo
suscepit. Nam Mahomethes tantum auxilia contra Moluchum petebat, &, ne cum e
tu in Mauritaniã transiret, enixe regem Sebastianum orabat, vt ne quid Mauri de ei
uentu suspicarentur, quod non ad ferendum auxilium, sed ad occupandam Maurit
veniret. qua Maurorum animis iniecta suspicione (porro facile credimus quæ time
nec qui secũ essent, cõtra Moluchũ pugnaret; nec qui cum Molucho, ad se vnquã tra
gerent. Spem vero recuperandorũ regnorũ se non solum ab his, qui secum erant, sed
ab illis, qui Moluchum sequebãtur, accepisse: quod ad se transfugere constituissent,
fendendi sui vires aliquas habuisset. At Sebastianus bellũ ipsemet contra Moluch
Mahomethe gerere voluit, ratus occasionẽ occupandi vniuersam Mauritaniam sib
diuinitus oblatam: è qua Turcam excluderet, & religionem Christianam inferret,
Marrochensium Imperatoris nomen acquireret. Nec multa disputatione res in Po
lensium concilio agitata est, licet longa disputatione indigeret. quippe cum eius vo
tem obstinatam viderent, maxima pars idem velle cum rege, ac sentire simulauit;
quos regis, regnique charitas mouebat, bellum dissuasere: quod non parum metue
esset de Maurorum vana fide, de regis Sebastiani iuuenili furore, de regni orbitate,
aduersus casus regi eueniret. Atque etiam rex Philippus ipsius Sebastiani auuncul
vnam è duabus suis filiabus in matrimonium dare cogitabat, ad ædem S. Mariæ ad
Lupias in Castella: vbi reges ambo conuenerãt, vt de multis inter se rebus dissererent
rimis rationibus illius animum ab hoc bello retrahere conatus est. Monebat ne bell
mere susciperet, quod est consilio, non casu gerendum; neue infidis fidem vllam h
Mauros ingenio esse mobili & infido, quibus pulchrum est fallere, præsertim Chri
quos acerbe & penitus odere: non iurisiurandi religione tangi, non beneficiorum

Ana vulgò Guadiana.

Cale hodie Portum.

Aqua Lupia vulgo Guadalupe.

ię memoria moueri, semper cum fortuna fidem mutare. eundē, quem nunc amicū pu-
mox sibi hostem futurum: bellumq; totum postremo in se vnum conuersum iri. Repu-
et animo sibi cum paucis contra innumerabiles copias in alienis sedibus suo cum peri-
o pro alterius cōmodis pugnādū. Ne fortunā tentaret, & in discrimē se, remq; suā incō-
e cōiiceret: Euentus quidē belli incertos esse, sed raro voluntatib. hominū respondere.
od si tandem in Mauritania bellum facere destinasset, Larachem expugnandam cura-
maritimum, & ad res multas oportunum oppidum: vnde piratas Mauros & Turcas e-
et, atque in Hispanias Afris transitum præcideret. se ad hoc bellum ei cum L. tri-
ibus V. millia veteranorum militum Hispanorum missurū. Nec vero tamen ipse bel-
teresset, sed alicui strenuo, & rei militaris scienti duci administrandum committeret:
uo in regno remaneret, iuuenis, relictus vnicus regni hæres, necdum vlla suscepta
le, nec ducta vxore. Iisdem quoque rationibus alii regis Philippi aulæ primarii, quos
dum Rex submittebat, vt idem confirmarent, ab huius belli cura Sebastianum reuo-
moliti sunt. At frustra omnis oratio. Nam quamuis diceret se Larachem tantum ar-
ppugnaturum, tamen semper animo bellum contra Moluchum agitabat, vt aliqua
ri victoria se, nomenq; suum nobilitaret. Sed neque Henricus S. R. E. Cardinalis,
patruus, neque regina Catharina auia monendo, ac rogando ne bellum sumeret in-
im se, neque necessarium, & importunum, iuuenis, sine prole, ac belli neruis, quic-
i eius animum flexere: qui non tantum Mauritaniam, sed vniuersam Africam cogi-
ie inuaserat: & cui ab assentatoribus persuasum erat neminem posse armorum Por-
ensium impetum sustinere, cæcus ad optatum bellum rapiebatur. Augebatq; spiri-
zilla oppidum in Mauritania illi Moluchi odio ab Abdelcherino præfecto traditum.
otus deinceps animo & opibus huic bello insistens, naues instrui, nautas & guber-
es conquiri, milites scribi, exercitum cogi, arma, tela, tormenta, & quæ ad bellum
rent comparari iussit. Omnis nobilitas cum armis & equis regi præsto fuit. quan-
dem Portugalenses fideliter & amanter suum regem colunt. M. D. equites, pedi-
xv. M. coacti sunt: sed eorum maxima pars rudis & iners. Classis maiorum nauium
iarum LX. triremium VII. præter alia diuersorum generum minora nauigia nume-
D CCC. Igitur rebus omnibus ad profectionem comparatis anno M. D.
VIII. ix. Kal. Iulii Olyssipone soluit, ac Gades tenuit. vbi à sapientioribus viris
a sibi persuaderi siuit Larachem solum petere, non alio exercitum ducere. Dein-
mente hinc recta in Mauritaniam traiecit, atque ad oppidum Tingim, quod
ugalensium potestate est, classem applicuit. quo in loco Mahomethes cum
Mauris illi præstolabatur: ac secundam nauigationem gratulatus est, & de al-
xiliis gratias egit; sed rationem iuuandi se contra Moluchum reprehendit. Negabat
gem ipsum in Mauritaniam venire oportuisse, quod eius præsentia suorum bel-
udium restinctura, & aliorum à se animos alienatura esset. quoniam Mauris o-
à Christianis metus est, ne tandem societatis specie decepti hostile aliquid pa-
Quamobrem tantum vt aliqua sibi contra Moluchum auxilia daret postu-
Cui rex Sebastianus respondit se nihil nisi de considerato & explorato consilio fe-
que facturum. Tum Mauris militibus Mahomethis iussis terrestri itinere Arzil-
quod oppidum ab Abdelcherino regi Sebastiano traditum supra memoraui) ipsi
cidentalem Africæ oram legentes eodem classem appulerunt. At Moluchus, qui
n equitum & peditum numerum comparauerat, profectusque Marocho mon-
Sus vocant, circumierat, præsidia certis locis disposuerat, quos ad defectionem
cognouerat, punierat, dubios confirmauerat, ac demum in Tasmena loco plano,
uno haud longe ab Alcassarequibirio castra fecerat, post nunciatum sibi regis Se-
duentū, & classis ad Arzillæ litus appulsum, Agmethem fratrem cum III. M. e-
z II. M. peditum Arzillam versus misit hostium consilia exploratum. Verum Se-
postquam Arzillam nauibus attigit, XX. M. pass. ab Arzilla Larachem terra pe-
ituit. Itaque milites, arma, tela, tormenta in terram exponi, ac militibus in dies
ia distribui, & classis præfectum Larachem adnauigare iussit. Ergo Arzilla pro-
r, atque iter ad flumen Almechazem XXVII. M. pass. hinc dirigunt: quo
arachem flectant. Quam rem Moluchus ex transfugis & speculatoribus co-
lętus castra contra hostem mouit: atque ad Alcassaremquibirium consedit. At
hes quem in via certiorem perfugæ faciunt de maximo hostium numero, & de
mortifero morbo ex dato (vt suspicio erat) veneno, Sebastianum vehementer o-
bsecrat, ne longius progrediatur, quoad certum de Moluchi valetudine nun-
piant: cui grauissime ægrotanti mors instare creditur. post eius mortem Mauri-

Larache olim lixa.

Arzilla olim Zilia.

Gades vulgo Caliz.

Tingis vulgo Tanger.

taniæ principes ad se illico transituros. Sic bellum ex voto sine prælio & vulnere con
ctum iri. Sed rerum necessariarum penuria & Sebastiani feruor animi nullam moram
stinent. Iam ad flumen Almechazem peruenerant, quod per apertum campum Alca
risquibirii fluit X. M. pass. hinc Alcassarequibirio: nec toto itinere Maurus vllus visq
uisus fuerat. quæ res prudentioribus viris à callido & potente hoste metum iniecit: q
fluminis transitum Christianis liberũ reliquisset, vt post transitum sese illis in patẽte c
po cum maximis copiis ostenderet, atque ad necessarium certamen pertraheret. Ne
aliter euenit. Nam vt Sebastianus flumen transmisit, & in planiciem euasit, ac III. m.
à flumine progressus est, hostes vndique aduolare conspecti sunt. quorum aspectu
rum bellicarum insolitos non mediocri metu affecit. Et quamuis pugnæ conditio in
esset in patente omni ex parte campo paucos pedites cũ magna equitum multitudine
gredi, tamen cibariorum inopia, quæ iam consumpta erant, & hostium propinquitas,
nullum facilem Portugalensibus receptum dabat, ad pugnandum eos cogebat. Atq
tiam Sebastianus turpe existimans detrectare certamen, aciem instrui, & in hostem d
iussit. Et Moluchus propius accedẽs acie in orbem mediũ instructa, è lectica qua decũ
vehebatur, in equum imponi se voluit, vt hostilem exercitum cerneret. quem pro
flumine in lata planitie conspiciens, conuersis ad suos oculis, Vicistis, inquit, plures
tra pauciores, loco etiam vobis æquiore pugnabitis. Nolite pati tam præclaram victo
vobis è manibus elabi. Signum igitur pugnæ vtrinque datur: ac primo congressu p
Maurus: sed mox omnis equitum & peditum à tergo & lateribus circumfusa multit
exercitum Portugalensem breui vndique circumuenit, permultos cecidit: reliquo
ctos cepit, suorum paucis desideratis pridie Non. Augusti. Ipsos quoque reges aliu
lius casus oppressit. Sebastianus in acie fortiter dimicando mortem occubuit: Mah
thes in fuga errore vadi mersus in flumen Almechazem interiit: Moluchum in ipso p
initio in lectica morbus extinxit. quorum calamitatem ardens cometa prænuncia
Sic Portugalensium regis Sebastiani iuuenilis ardor ex inscientia & audacia miserab
sum inuenit. qui alioquin si ingentem illum suum spiritum doctrina & ratione rexiss
egregias animi corporisque dotes profecto vir amplissimus ac clarissimus euasisset. A
ius cladis nuncium magnus mœror vniuersam Portugaliã inuasit. Dolebant regis n
regni vires afflictas, nobilitatem amissam, Lusitanæ virtutis gloriam nescio quid ob
tam. Cognitumque est sapienter & vere dictum esse, Væ regno, cuius rex puer est.
regis Sebastiani interitum Henricus S. R. E. Cardinalis, quod solus de virili Portu
sium regum legitima sobole superesset, communi omnium ordinum consensu reg
bernacula prehendit. Tunc Rex Catholicus Philippus II. in Portugaliam legauit
stophorum Moram nobilem Olyssiponensem, domesticum suum, cuius fidei & p
tiæ fidebat, vt regem Henricum, & Portugalensiũ primarios de suo in Portugaliæ re
post ipsius Henrici mortem iure doceret: quoniam filius sororis Henrici natu maxi
mas esset, atque omnes qui ius aliquod in idem regnum haberent, ætate præiret.
legationem Christophorus egregie obiit. Cum autem Henricus infirma valetud
ætate prouectum se videret, veritus ne si vita decederet nõ declarato suo successore
nobilium dissensiones, & graues populi motus fierent, hanc cogitationem suscepit
rum, qui ius aliquod in Portugaliæ regnum habere censerentur, rationes dispicer
illum deinde renunciaret Portugalensium regem, ad quem regni successionem iu
tinere cognouerit. Ac grauiter tulit, quod Antonius Ludouici fratris sui filius spur
tus ex concubina obscuris orta parentibus, iudæis, vilium rerum venditoribus, n
Ecclesiam Christianam admissis, atque olim in sacrum Ecclesię Diaconorum ordi
ceptus, postea miles Hierosolymitanus factus, quanquam à Pontifice maximo his l
quæ spurium initiari, & initiatum fieri militem vetant, absolutus, regnum petere a
asserens matris suę nuptias legitimas fuisse. Diuque dubius fuit vtrum illi iudiciu
cederet, an non. Nam actionem dare, quam leges adimunt prohibentes spurios
hæreditatem vocari, istud erat plures lites serere: at si non dedisset, quia maxime
ris esset, timebat ne multa misceret atque turbaret. Tandem ad dandam illi actio
clinauit, atque in iudicium admittendum duxit, è quo plane excludendum intel
quoniam facile spurius esse conuinceretur: vt male exiens iniquitatem suæ causæ
non alterius iniuriam quereretur; & illius fautores in errorem inductos se esse perc
sibi autem deinceps iure liceret & Antonii, & studiosorum eius insolentiam & c
ciam vindicare. Ac Gregorium XIII. Pontificem maximum rogauit, vt causa
ptiis matris Antonii, cuius iudicium ad sedem Apostolicam spectaret, in Portuga
neret, atque iis iudicibus, quos ipsemet Pontifex voluisset, iudicandam permitte
pl

ırimum intereſſet ad communem Portugaliæ tranquillitatẽ mature,qui poſt ſe regnet,
te ſuum obitum declarari; cum ſenex,& valetudinarius ſit,multaq; à factioſis hominib.
ntra Rempub. ſtruantur. nec vero ante cognitam cauſam de nuptiis matris Antonii re-
n denunciandum. Cui poſtulationi Pontifex benigne conceſſit: ipſumq; Henricum
uſæ iudicem præpoſuit. Henricus igitur de regni ſucceſſione iudicium conſtituit, &
,qui actionem aliquam petendi regnum habere putabantur, citauit, vt ad ſtatum diem
ſſent; ac pro ſe quiſq; experiretur. nominatimq; citauit regem Catholicũ Philippum,
anuelem Philibertum Ducem Allobrogum, Catharinam Ioannis Ducis Brigantini v-
em, Rainutium Farneſium filium Mariæ ſororis Catharinæ, & Antonium Ludouici
ris ſui filium. Sed iſtorum inter ſe,& cum rege Henrico affinitatum vincula explican-
unt,quo cuncta melius cognoſcantur.Portugalenſium rex Emanuel,cuius egregia vir-
uit, & nomen toto orbe terrarum illuſtre, ex Maria Ferdinandi Aragonenſium Regis
abellæ Caſtellanorum reginæ coniugum filia I X. liberos ſuſcepit, Ioannẽ, Iſabellam,
ricem, Ludouicum,Ferdinãdum,Alfonſum,Henricum,Odoardum, Antonium. Io-
s omnium primus poſt patrem regnauit huius nominis tertius: atq; ex Catharina Ca-
V. Imp.ſorore filium habuit nomine Ioannem. Is viuo patre obiit,atque vnicum fili-
ebaſtianum ex Ioanna Caroli V. Imp. filia reliquit. quem iuuenem à Mauris interfe-
in prælio ſupra demonſtrauimus. Iſabella Carolo V. Imp. nupſit: cuius ſatu editus
x Philippus. Beatrix coniuncta in matrimonio Carolo Philiberto Duci Allobrogum
nuelem genuit. Ludouicus ex concubina Antonium procreauit. Ex Odoardo Ma-
iæ Alexandro Farneſio Octauii Ducis Parmenſis F. nupta Rainutium peperit,& Ca-
na ducis Brigantini vxor nata eſt. Ferdinandus ſine liberis obiit: Antonius migrauit
s è vita: Alfonſus & Henricus in S.R.E. Cardinalium collegium cooptati ſacris initi-
nt; ſed alter è vita exceſſerat,alter ſolus è filiis regis Emanuelis ſuperſtes in regis Seba-
demortui locum ſucceſſit. Quapropter cum Henrico deuincti cognationib. & af-
ib. erant rex Catholicus Philippus ex Iſabella,Emanuel Philibertus ex Beatrice, An-
ex Ludouico, Rainutius ex Maria Odoardi filia, Catharina ex eodẽ Odoardo pro-
quorum parentes iam hanc vitam deſeruerant,ipſi in petitione regni concurrerunt.
rigantinus & Antonius ante regem Henricum Olyſſipone omniũ Portugalenſium
n principe in iudicio adfuerunt,alter Catharinæ vxoris ſuę ius defendens,alter ſuam
pſe cauſam agens. At Rainutius Farneſius Ferdinandum Farneſium Epiſcopum
nſem pro ſe cognitorem allegauit. Emanuel Philibertus licet Regis Philippi ius ſuo
eſſe ſciret,tamen quia ius ſuum cæterorum iurib. potius eſſe intelligebat, vt de ſuc-
e quæſtio omni ex parte agitaretur,atq; omnis dubitandi ratio tolleretur,Carolum
reiuris ſui vicarium miſit. Rex Philippus Petrum Gyronium Ducem Oſunæ po-
& honoratum principem legauit cum Chriſtophoro Mora (quem etiam ante ſo-
im poſt regis Sebaſtiani mortem legauerat) duobuſq; delectis iuriſperitis Roderi-
hio ab Arce & Ludouico Molina. Interim quoq; rex Henricus totius regni con-
onuocauit: in quo ordinibus edixit, quoniam de ſucceſſione in Regnum contro-
ngiorem diſceptationem poſtularet,ipſe vero grandis natu,& ægra valetudine eſ-
X. ex omnibus nobiles viros legerent in Luſitanis prudentia & dignitate præſtan-
ibus ipſe V.ſeligeret; qui,ſi diem obire ſibi cõtigiſſet ante litem regni diiudicatam,
um communi conſilio & authoritate gubernarent, donec iudicatum de ſucceſſio-
Inſuper XXIV. iuriſperitorum delectum haberent doctrina & probitate excel-
è quorum numero ipſe XI. excerperet, qui de regni ſucceſſione cognoſcerent,
rent: eorumq; ſententiis cui regnum adiudicatum foret,traderetur.Gubernato-
o & iud.cum nomina ſecreta dum viueret apud ſe habiturum, ne cui fas ſit corru-
iquam iudicii moliri. Præterea voluit omnes ordines, & Ducem Brigantinum
arina vxore, & Antonium iurare gubernatorum ac iudicum ſententiis & decre-
e ſemper obtemperaturos. Quæ Portugalenſibus non ingrata fuere, quod ſpe-
c via regnum non niſi alicui Portugalenſi principi adiudicatum iri: quamuis ali-
n omnino rationem externorum haberi maluiſſent. Igitur cauſa agitur: & quiſ-
fendit, cuius eſt cognitor. At vero Catharina Henrici III. Gallorum regis ma-
idem iudicium vocata non fuerat,tamen Vrbanum à ſancto Gelaſio Epiſcopum
nſem miſit,qui Portugalenſium regi ius exponeret,quod ipſa in Portugaliæ re-
eret. Referebat Alfonſum huius nominis tertium Portugalenſium Regem,
ncii, cui Carpeli cognomen fuit, antequam Regnum obtinuiſſet, habuiſſe in
rem Matildam,ex eaq; filium ſuſcepiſſe Rodulfum dominum Bononiæ in Gal-
deinde poſt obtentum regnum vxorem duxiſſe Beatricem filiam Alfonſi XI.

Oſuna non-nullis Au-ſuna.

Bononia olim Geſſoriacũ.

Regis Caſtellæ, atque ex ea Dionyſium genuiſſe. Quare Portugaliam ad Rodulfum
priore coniugio natum obuenire debuiſſe, non ad Dionyſium ex vxore ſecunda procr
tum: eademq; ratione ad Rodulfi potius, quam ad Dionyſii nepotes pertinere. Regin
Catharinam à Rodulfi nepotibus maternum genus ducere. Qua oratione non modo
gnum poſcebat, verum etiam ipſum Regem Henricum, & quotquot ab Alfonſo Reges
ere, male captæ Portugaliæ hęreditatis accuſabat. Vnde quoniam par non erat ſtultam
gationem cenſere, à quibuſdã exiſtimatũ eſt Epiſcopum Comingenſem ſpecie quidem
tendæ Portugaliæ hæreditatis, ſed re vera miſſum, vt cum Portugalenſibus ſecreto aliq
contra Regem Philippum ageret. quem Galli, qui cum Hiſpanis continuas ſimultates
ercent, videbant omnium Chriſtianorum Regum, quotquot vnquam fuere, ex Portu
liæ poſſeſſione potentiſſimum fore. Quod Catharinæ ius, quia nullum omnino erat, q
niam ex rerum Portugalenſium, Gallicarum, & Belgicarum monumentis conſtaret.
fonſum nullos ex Matilda liberos ſuſcepiſſe; & Robertum, qui poſt obitum Matildæ
mitatum Boloniæ obtinuit, non ex Matilda, ſed ex Matildæ ſorore Alida Claramonti
Aruerniæ Comitis vxore natum fuiſſe, ab omnibus neglectum eſt: mens tamen, & vol
tas à quibuſdam probata. Et Antonius iuſſus matris ſuæ nuptias legitimas oſtendere q
tuor teſtes dedit, duos è nouis, materteram inquam ſuam, & matertere maritum, duos e
teribus Chriſtianis ortos; quos ſubornauerat, vt rogati de matris ſuę nuptiis dicerent l
timas fuiſſe, ſeq; ipſis interfuiſſe. Qui ortum è veteribus Chriſtianis ducunt, conſcien
conuicti faſſi ſunt ſe quidem ab Antonio inſtructos fuiſſe, vt affirmarent eius matrem
douico patri legitime nupſiſſe, re vera tamen ſe nihil de hoc matrimonio ſcire. At ma
teræ maritus & matertera teſtificati ſunt verum & legitimum connubium fuiſſe, ſeq;
nuptiis interfuiſſe. Verum minutatim de loco, tempore, & his, quæ factum circumſt
interrogati cum inter ſe diſſentirent, neque eorum conſtaret oratio, Rex Henricus
tanquam aperte fictos falſoſq; teſtes in carcerem coniici, & debitis ſuppliciis affici iuſ
pſumq; Antonium ſedens iudex cum IV. Epiſcopis, totidemq; iuriſperitis, quos ad co
ſcendam ſecum cauſam adiunxerat, pronunciauit ſpurium eſſe non modo omnium o
one ſemper ita habitum, ſed etiam à Ludouico patre voce, ac ſcripto ſæpe; ac demum t
mento renunciatum: ſua quoq; confeſſione conuictum, quod olim à Iulio III. Pont.
quibuſdam legibus, quæ contra ſpurios ſunt, abſolui poſtulauerit; abſolutuſq; ſit. Nec
ti à lata ſententia dies interceſſere, cum à prioribus alteræ Gregorii XIII. Pontificis M
mi litteræ vel Antonii rogatu, quod alios, quam Portugalenſes iudices appellaſſet, vel
xandri Frumenti in Portugalia Nuncii Apoſtolici opera, qui cum Antonio magis fa
quam cum Rege Philippo exiſtimabatur, Regi Henrico redditæ ſunt: quib. Pontifex
ximus priores ſuas literas interpretatus, quod in illis Antonii cauſam agi tantum in P
galia, non etiam iudicari ſenſiſſet, aperte iubebat ne in Portugalia iudicaretur, ſed iud
da Romam ad ſe tranſmitteretur. Quod Rex Henricus ſatis acerbe accepit: queſtu
his literis non modo authoritatem ſuam immerito contemni, & integritatem in tam
ta cauſa violari, ſed etiam diſſenſiones ciuiles ali, & Reipub. Portugalenſi ex variis m
occaſum afferri, aſperius, quam eius mores ferebant, Pontifici reſcripſit. Atq; illum h
iam male habuit, quod ſenſit Romæ per nouos Chriſtianos, quorum ortus à Iudæis e
vt de Antonii cauſa iudicium, cuius maternum genus ex Iudæorum ſtirpe profectum
ſciunt, prolatetur: quoniam in magna ſpe habent ipſum aliquando ab omnib. Regem
andum, ſi nullus denunciatus Rex ſit. Cum vero intelligeret Antonium contra iur
dum, quo iurauerat ſe re iudicata ſtaturum, ac nihil contra moliturum, multa moue
modo plebem, modo ciuitatum & Dynaſtarum procuratores ambire, hortari, rogar
taq; illis polliceri, vt ſe Regem creent, quod Regis creatio ad ipſos pertineat, iuſſit ill
vrbe Olyſſipone, totoq; vrbis agro intra certum diem excedere: edixitq;, ne poſthac
ſiponem reuerteretur, comminatus illi, ni paruerit, pœnam, quæ contra non obed
Regis imperio, & contra perturbantes regni pacem & tranquillitatem conſtituta eſt
ruit edicto Regis Antonius: ſed mox acrius ſtimulante animum regnandi cupiditate
ſiponem rediit; eademq; mouere cœpit. Quod ſentiens Rex Henricus illum vt re
tat; atq; adeſſe negligentem bonis omnibus ſpoliat; & ni è finibus regni excedat, p
conſtituit, quæ de lædentibus regiam maieſtatem ſumitur. Graues quoq; pœnas
eos ſancit, qui Antonium tecto exceperint, aut re aliqua iuuerint, vel eius rebus vllo
fauerint. Poſt quæ Antonius procul à conſpectu Regis Henrici latuit. At vero Reg
lippi procuratores, quibus Rex præceperat ſuo nomine Regem Henricum orare, vt
um bene perſpiceret, atque vbi perſpexiſſet optimum eſſe, non dubitaret ſe regni ſu

1 Portugalensibus denunciare, sic de Regis sui iure apud Regem Henricum discent.

In regnum non morientis testamento, sed propinquitatis iure succedi. Regnum e-
1 ei, quem vnum ex omnibus delectum ciuitatis principem, & Reipubl. moderatorem
stituerunt ad tollenda ciuium dissidia, quæ in noua Regis creatione ex dominandi li-
ne semper enascerentur, hac conditione delatum à populo, vt in demortui Regis lo-
1 qui propinquitatis vinculis coniunctissimus illi esset, ex legitimis natus nuptiis, suc-
eret. Quod si plures eundem propinquitatis gradum tenerent, mas fœminæ, & maior
minori præponeretur. Proinde Regnum esse non demortui, sed generis hæredita-
, eandemque indiuiduam, ac iure sanguinis adeundam: quæ non ad eum, quem Rex
ens voluerit, sed quem illi sanguinis cognatione proximum natura fecerit, venit. Ipsi
Henrico Regem Philippum omnium, qui Portugaliam successionis nomine petunt,
situdine proximum esse: interiorem quidem Philiberto, non modo quia mater eius
lla semper augusta Beatricem Philiberti matrem ætate anteiuerit, sed quia ipse Rex
ppus Philiberto grandior natu sit; Catharina vero, quod eam sexus nobilitate, & æta-
thoritate antecedat; at Rainutio, & quia maior ætate, & quia vno propinquitatis gra-
opior. Nec magni momenti esse quod à Catharina affertur, à se patrem suum Odo-
n repræsentari: qui si viueret, ipsi Henrico succederet. Nam in huius Regni succes-
nullus nunc est fratrum filiis cum patruis concursus, inter quos repræsentationis ra-
beri solet. quoniam hi, qui regnum petunt, omnes consobrini sunt, Regis Henrici
m, ac sororum filii: quorum personas spectare oportet, non parentum, quas hic re-
non possunt. Id quod etiam antiquissimis legibus à Gothorum temporibus semper
pania seruatum est. Quin etiamsi daretur posse parentes referri, certe Maria, si in
esset, & Catharina Odoardi filiæ sexum virilem patris nullo modo possent repræsen-
Non enim ius naturæ patitur, nec iuris rationes, quæ naturæ vim imitantur, volunt,
re vera est fœmina, repræsentationis iure pro mare habeatur. Quare patrem filia
sexu, sed in gradu repræsentabit. Proinde licet ipsarum pater Odoardus Isabellæ
Philippi matri honore sexus anteponeretur, non tamen ipsius Odoardi filiæ Regi
po itidem anteponerentur, quæ ex fœminis mares fieri nequeunt. Quod si nullum
æsentationis est Mariæ, nec à Maria quidem in Rainutium filium transfundi vllum
. Quamobrem Portugaliæ successionem Regi Philippo iure optimo deberi, quod
titores omnes ætate, insuper alium sexu, alium vincat propinquitate. Quinimmo
æ Portugalenses hoc ipsum statuunt, vt in istis successionibus mas fœminæ, & mas
aior cęteris omnibus præferatur. De Antonio se nihil velle dicere; quando leges
& instituta prohibent spurios non modo regnorum possessionem, sed ne aliorum
bonorum hæreditatem vllam ab intestato adire. Illum vero esse spurium ipsi Hen-
gis notum atq; testatum esse, quam aliis. qui hoc ipsum à fratre suo Ludouico sæ-
erit: à quo rogatum Pontificem maximum etiam sciat, vt iis legibus filium suũ An-
solueret, quæ prohibent spurium sacris initiari, dignitates ecclesiasticas obtinere,
nentis hæredem nominari. Nec valere Ioannis huius nominis primi Portugaliæ
xemplum, quod spurius fuerit. Non enim iure sanguinis regnum obtinuit, sed à
Rex creatus est, cum è regia stirpe nemo superstes esset non spurius, qui Ferdinan-
uo iure posset succedere. siquidem eius filia Beatrix spuria esse credebatur. At nũc
enrici cognatos extare, ad quos Regni hæreditas iure pertineat. Hæc, atq; huius-
a regis Philippi ministri de Regis sui iure dicunt: eaq; tum argumentis ductis ex
ntiis, & ex legum authoritatibus, tum præstantissimorum iurisperitorum senten-
rmant. Quamobrem Henricum orant, vt quando Regis Philippi causam omni-
llentissimorum iurisperitorum non solum Castellanorum, sed etiam Portugalen-
Italorum, atque aliarum nationum iudicio sine vlla dubitatione optimam & æ-
m esse videt, atque ad cæterorum regnorum suorum incolumitatem, & totius rei-
istianæ tranquillitatem maxime referre, ipsius regis Catholici ius recte, atque ex-
um perspiciat: & quod certum est in controuersiam non adducat: neve Regem
oro & iudicio liberum iurisconsultorum sententiis subiiciat, & eorum, quorum
ilime possunt odio & amore permoueri. His ipsis argumentis, quæ à Regis Ca-
nistris afferebantur, vtens Carolus à Ruuere fatetur Emanuelem Philibertum in
i petitione à rege Philippo vinci, quod eo sit minor ætate, sed Catharinæ & Rai-
ferendum, quod illam sexu, hunc antecedat propinquitate. At Dux Briganti-
a Regem Philippum & Emanuelem Philibertum pro Catharina repræsentatio-
ra Rainutium propinquitatem vsurpat. Ferdinandus Farnesius vero repræsen-

tationem contra Regem Philippum & Emanuelem Philibertum pro Rainutio, sexum co
tra Catharinam proponit. Sic excellentissimorum iurisperitorum concilio Regis Hen
ci iussu habito quæ à quoque dicebantur magno cum studio agitata; & de singulorum
ctionibus disputatum diu & permultum est. Ob quas concertationes Rex Henricus, q
Portugalensibus natiuum Regem esse cupiebat, & suo iure priuare quempiam noleba
multis persuasus est publicæ tranquillitatis causa, vir alioquin summæ castitatis & sanc
tatis, vxorem ducere, si quos liberos susciperet, vnde omnem controuersiam toller
Quoniam vero oportebat absolui à Pontifice maximo lege, qua vetitum est sacris init
to vxorem habere, huius rei gratia constituit Odoardum Castroblancum nobilem Oly
ponensem ad Pontificem Romam mittere. verum interea in febrim incidit: è qua cu
minime recrearetur, sed continuata motiuncula in dies extabesceret, à nuptiarum c
gitatione destitit, atque animum ad declarandum successorem suum aduertit. Postre
cum regis Philippi causam optimam esse cognosceret, à qua staret peritissimi legum, a
animaduerteret Portugalenses à Castellanis alienos imperium regis Philippi non satis
quis animis accepturos, optimum factu iudicauit, vt Regis Philippi actioni & Portu
lensium voluntatibus vtilitatibusque consuleret, regnum, quod alioquin iure debere
certis quibusdam pactionibus illi tradere, quæ Portugalensium commoda respicerent
quidem Rex Philippus ad omnem æquam pactionem veniebat, vt Portugalensium a
mos conciliaret, ac quiete regnum obtineret, & bellum contra Christianos & sui ger
ris homines effugeret. Præstat enim de suo iure interdum aliquid remittere, quam tot
violenter velle retinere. Verum procuratores ciuitatum postquam hoc consilium re
Henrici olfacere incœperunt. vt illi obuiam irent, quæsiuere an extincta regia viri &
gitima prole sibi liceret quem vellent regem creare. Quib. responsum est non licere; q
regnum hęreditarium foret, non in populi arbitrio & potestate situm, partim dotale, p
tim armis partum. Interea pestilentia Olysiponem incessit, malum dirum & miseral
omnibus commune, corporum contactu serpens. Quamobrem vitandæ contagi
causa in cœnobium S. Benedicti, quod vetus appellant, in suburbio secedit. vbi Chri
phorum Moram ad se accersit. ait velle se certis pactionibus regnum Philippo trad
rogatque an ius vllum procuratorium in hac re habeat. ille ius, quod habet, profert. q
quia inualidum videtur, aliud à Rege Philippo mitti postulat. quod mox missum est.
uiente autem quotidie magis pestilentia ex Olysipones suburbio, mense Octobri, a
M.D.LXXIX. Almerinum proficiscitur, vt rebus regni melius illic consulat: ibiq; to
regni concilium indicit. Almerinum est pagus è regione Santarenæ (quod oppidum
teres Scalabim nominarunt) inter quæ flumen Tagus fluit XL. m. pass. supra Olysipo
Locus planus & patens, à dextra & sinistra collibus late cinctus, frugum ferax, ven
ne amœnus, hyeme saluber, regiis ædibus nobilis: vbi Portugalensium reges hyb
tempore propter aeris temperationem vitam degere consueuerunt. Postquam Alm
num peruenit, cum Osunorum Duce & Christophoro Mora de pactionibus
re, quibus Portugalia regi Philippo tradatur. At Rex Philippus sibi persuadens
Portugalensium vetus in Castellanos odium sibi ius suum armis aliquando repeten
fore, ac doctus à sacrarum rerum peritis licere sibi absque crimine bello persequi ius, q
iniuste sibi eripitur, quia Rex ex se iuste bello vindicare illatam iniuriam potest, quo
superiorem iudicem non habet, qui damnum æstimet, lucroque compenset, quę ad
lum pertinerent comparari constituit. In Hispania multas peditum & equitum leu
grauis armaturæ copias cogi; Italos & Germanos conduci; ex Sicilia, Neapoli, Med
no Hispanorum præsidiorum partem accersiri; arma, tormenta, commeatum vnd
conuehi; magnam insuper classem nauium & triremium instrui, eo consilio, vt si rex
ricus è vita cessisset, & Portugalenses regnum ex æquo & bono dare sibi noluissent, i
armis peteret: sin aut Henricus in vita diutius fuisset, aut Portugalenses sponte si
gnum dedissent, arma in religionis Christianæ hostes transferret; vel rem aliquam
subiectis sibi populis gratam, quam fortuna, vel tempus suasisset, efficeret. Cæt
Rex Henricus Almerini, vbi Antistites, Reguli, & ciuitatum Procuratores in indi
concilium ex regni more conuenerant, intentus Portugaliam regi Philippo certis c
tionibus tradere, vt ad illas facilius Portugalenses induceret, per Antonium Pinein
piscopum Leriensem eos prius edocuit regni successionem omnium sapientum iu
duos potissime spectare, videlicet regem Philippum & Catharinam Ducis Brigant
xorem: sed eorum vtrum magis spectet satis anceps & dubium adhuc esse. Verum
vtroque sententia feratur, magna vniuersæ Portugaliæ pericula procreanda. Pr
videri sibi satius esse regnum quibusdam æquis conditionibus regi Philippo tra

ipsum sobrinum suum mori sibi contigerit. Sic enim belli damna vitari, & pub. Portugalensi optime prouideri. Deinde accipiens quod procuratores ciuita- intelligerent mandatum esse duntaxat de concordia inter Regem Philippum & Ca- inam agi, rursum per eundem Pineirum eos edocuit de pactionibus esse tantum- lo inter Regem Philippum & Portugalenses agendum: illud vero quod de suc- onis iure Regis Philippi & Catharinę in priore legatione dictum est, ea ratione dictum , vt significaretur instare diem, quo secundum Regem Philippum sententia feratur. que se eos monere, ac magis magisque suadere, vt vltro Regi Philippo certis, & vtili- onditionibus regnum concordissime dedant. Eodem quoque tempore Catharinam aulum Alfonsum iurisperitum, cuius opera multum vtebatur, hortatus est ad facien- ponte, ad quam publicę tranquillitatis causa compelli poterat, cum Rege Philippo & nam, & suis rebus vtilem pactionem; quod ab illo bonitate causæ, ab Antonio gratia populum vinceretur. daturum se operam, vt inter eos conueniat. Quinetiam eo- die, quo animam exhalauit, per tres regni ministros hortatus est ciuitatis Olyssipo- Procuratores, vt aliarum ciuitatum Procuratoribus persuaderent de pactionibus quibus regnum Philippo cum pace tradant. Sed Catharina de pactione nihil au- ult: & Procuratores, licet ad pactiones Antistites & Reguli veniant, quo magis pro- egis Philippi causam audiunt, eo magis de suo iure instant, asserentes neminem de- nguinis iure succedere, sed à Portugalensi populo Portugalensium Regem esse cre- : contenduntque vt Henricus hoc ius populo esse pronunciet. Ad quorum ratio- um certa Regis denunciatio retardaretur, ministri Regis Philippi Regem Henri- riam atque etiam hortari, ne ob plebem modo vllo cunctaretur successorem suũ ad iptam regni formulam renunciare. Proinde Rex Henricus & à Regis Catholici ris, & à regni cura stimulatus volens omnino Regem Philippum ante extremũ vitæ m Portugaliæ Regem in Concilio denunciare, ac motum aliquem populi grauio- mens, armatorum hominum manum ex vicinis agris cõtraxit, recusans copias, quas Philippus offerebat, vt earum præsidio tectus, & suam dignitatem retineret, & de ccessione liberius iudicaret. Tunc ciuitatum Procuratores de creando Rege nem repetierunt, sperantes hoc interim spacio Regem Henricum nulla facta Ro- erta formula denunciatione vi morbi consumptum occasurum: factam vero per m denunciationem irritam fore. Quibus biduum ad id denuo inquirendum da- contranitentibus Regis Philippi ministris: quod istud erat moras trahere. om- em cunctationem procreare multa incommoda, & pericula posse. Interim nulla m per Pineirum facta denunciatione, Rex Henricus annis, curisque confectus ob- Kalend. Februarii, Ann. M. D. LXXX. ætatis vero suæ LXIX. Eo mortuo Gu- res, quorum nomina paulo ante suum obitũ diuulgauerat, Regni gubernationem unt, Georgius Almeida Archiepiscopus Olyssiponensis, Ioannes Mascharenias, us Saa, Ioannes Telius, Didacus Lopius Sosa. Antonius, qui Scalabi latebat, con- lyssiponem ad tentandos multitudinis animos aduolauit: atque à Senatu conten- s suum in regnum cognosceret. Qui ex consilio præsertim Fernandi Pinæ ma- oritatis Senatoris respondit nullum experiundi iuris apud se locum esse, sed Gu- um sententiis & decretis obtemperandum, perinde vt iurati sunt sese facturos. at- inime conquiescenti; sed multa in Rempubl. molienti deinde edixit, vt ex vrbe t; alioquin se alia via Reipub. pro suo munere consulturum. Qua re commotus s amicorum concilium conuocauit: in quo variæ sententiæ dictæ sunt. tandem ntentiam iuit, qua commonebatur ne quid contra Senatus Consultum & Gu- um authoritatem faceret; vnde in se aliquam inuidiam concitaret. Itaque vrbe st, atque ad Bethlem templum nascenti Christo dicatum iuxta litus Tagi III. M. ipone distans, fluminis ostio propius, quasi patruo parentaturus abiit: ac mox il- bim rediit, imperans vni ex suis famulis, quem maxime audacem & fidum sibi at, vt Fernandum Pinam interficeret. Ille Fernandum obseruat, & obtrun- rehensus indicium profitetur: factusque Senatoris necis reus omnium Guber- regni sententia suspendio damnatur. Cæterum significans Antonius velle se orum decretis parere, quoniã his ipsis dieb. tertiæ Pontificis maximi litteræ ab Frumento Georgio Almeidę redditæ erant, quib. causæ de matris suæ nuptiis, is, ipsi Alexãder & Georgius iudices cõstituebãtur, institit vt constituti à Pont. es de sua causa cognoscerent, ac iudicarent. Dux Osunorum & Christophorus riq; regis Philippi Legati singulis regni ordinib. regis sui literas dederũt, & pro tẽtia postularunt, vt regnũ spõte regi suo traderẽt, ad quẽ optimo iure puenerit.

Quo de iure dixerunt Rodericum Vaschium ante ipsos planius disputaturum. Tum V
chius, Rex Philippus, quippe princeps absolutæ politiæ, nullius sententiæ obnoxius
sed ius suum ex se exequi potest, quod omnes legum periti optimum esse docent, cum
dex nullus sit, cuius sententiæ stari debeat. Neque enim Portugalenses possunt ea d
iudicare, de qua simul experiuntur. Nam asserunt regnum nulli iure successionis def
debere, sed populo creandi regem ius esse. Nullum autem naturale, & ciuile ius pati
quempiam de suamet causa iudicare. Quinetiam Rex Henricus, cui soli de successore
dicare fas erat, ipsi Philippo, cuius causam optimam esse perspexerat, regnum adiudi
uit: suasitque Catharinæ, & Portugalensibus cum illo pactionem aliquam facere. Adl
neque Regi Philippo, neque ipsis Portugalensibus conuenit sententiam vllam expect
Nam dum tempus necessario dicendis sententiis & de nuptiis matris Antonii, & de po
li authoritate, & de competitorum iuribus longissime protrahitur, regis Philippi rebus
riculum procreatur, & Portugalia sumptibus exhauritur, atque externorum homin
qui aduocantur, moribus & doctrinis inficitur. Cæterum in potentissimi, iustissimi
sanctissimi regis ditione res Portugalensis amplissima & firmissima erit. Quamobre
equitatem, ac Regis Henrici voluntatem sequentes regi Philippo debitum regnum
detulerint, sibi ipsis optime consulent. Hęc eadem quoque Vaschius Olysiponem
stratibus copiose diserteque disseruit. Cuius orationem aliqui probarunt; quidam ad
spondendum spatium petierunt. Gubernatores autem responderunt optare se quidem
gi Philippo, sed minime posse regnum absque certorum iudicum sententiis cuiquam
ferre. Nec tamen, cum iurisperitos consuluissent an ius procuratorium à ciuitatibus
tum iis, quos in regni concilium ad regem Henricum misissent, adhuc ratum foret
responsum esset non amplius valere, quod ad regem Henricum, non ad Gubernat
missi essent, sed ad nouos conuentus agendos nouo iure procuratorio opus esse, no
concilium indixere: nec constitutorum à rege Henrico iudicum nomina in apertum
tulere, quod prius de nuptiis matris Antonii, & de populi authoritate, quam de com
titorum iuribus agendum dicerent. Instant nihilominus regis Philippi ministri mo
do, suadendo, pollicendo regnum poscere: nec solũ vniuersos, sed etiam singulos
sui causa bonitatem docent: & beneficentiam, & quę inter reges ipsos Henricum &
lippum conuenerant proponunt. quorum summa hæc fere erat. Regem Philippu
Portugaliæ regnum, alioquin iure propinquitatis sibi debitum, sponte tradatur, spo
re nec priuilegia, neque immunitates ciuitatum Portugalensium vnquam imminutu
non mores, non leges, non iudicia commutaturum; eadem regni, ac regiæ munera
demque ordines militares retenturum. Magistratus non nisi Portugalensibus man
rum; eisdemque Ecclesiarum, & sacrorum militarium ordinum dignitates & fruct
stributurum. Magistratus omnes ciuitatum etiam se absente semper eodem, quo
modo mandandos. Nulla ratione vectigal vllum ex Ecclesiis Portugalensibus vn
exacturum. Idem sacerdotum collegium ad res sacras faciendas, quod reliqui rege
lysipone conseruaturum. Dominatum in alios, & regia iura nulli, nisi Portugalen
daturum; & quæ ab aliquo ad ius regium bona redierint, ea non sibi addicturum,
lius propinquis, aut aliis benemerentibus impertiturum. De rebus iudiciariis, & p
niariis eodem, quo nunc, ritu in Portugalia iudicandum. In nummis non alia signa,
quibus Portugalensium reges semper vsi sunt, insignia impressurum. In arcium pra
non nisi Portugalenses collocaturum. Ad instruendam classem, cogendum exerc
administrandum bellum pro rep. Portugalensi Portugalensium opera vsurum, naua
rum, militum, ducum. In Portugalia quoad licuerit ab aliorum regnorum cura m
rum: nec hospitia, quę in Castella assolet, imperaturum: sed morem in hoc Portug
sem obseruaturum. Cum abire contigerit, vnum aliquem ex ipsis Portugalensibu
cognatum aliquem & affinem suum regendis pro se regni gubernaculis relicturum
non filium suum stirpis regiæ principem inter Portugalenses educãdum è Castella in
tugaliam, ni quid obstiterit, missurum. Portugalensium ordinum conuentus de
negociis non nisi in Portugalia acturum. Vbicunque locorum fuerit, Portugalen
mines apud se habiturum, per quos regni negocia conficiantur: & quæ ab his manda
tabulis, Portugalensi lingua mandentur. Se more Dominorum Burgundorum Po
lenses mares in famulatum suum recepturum: reginam vero Portugalenses fœmin
que deinde in matrimonio locaturũ. At Portugalensiũ regum more nobiliũ filios po
ætatis annũ apud se pro familiariũ ordinib., nõ nobiles in regiis classib. stipendia (qu
tugalẽses moradias appellãt) merituros: ac singulis annis CC. Portugalẽses certis sti
in suũ famulatum adscripturũ. Portoria confiniorum Portugaliæ & Castellæ sublat

Res ad vitę vsum necessarias ex Castella Portugalensibus, quantum vtrorumq; populo-
n commoda ferrent, suppeditaturum. Postremo CCC. m. ducatorum in vsus paupe-
n, & captiuorum ipsis largiturum. Quas conditiones aduersarii regis Philippi cælatas
uissent, ne quia eius benignitas appareret. Nec acceptæ sunt tamen, quod in diuersas
tes diuisi essent. Quamuis enim esset omnium eadem voluntas natiuum regem haben-
amen cum id fieri non posset, aut quam ægerrime posset, diuersę voluntates, & varia pro
usq; libidine studia extitere. Antonium plebei amplectebantur, & nobiles aliquot: in
bus Ioannes Portugalius Episcopus Igæditaniensis, Franciscus Portugalius Comes Vi-
iosensis, Emanuel Portugalius, Didacus Menesius, Emanuel Sylua, Didacus Botellius.
ci Catharinæ Ducis Brigantini vxori studebant, scilicet, necessarii, & consanguinei,
q; à Duce Brigantino beneficia habebant, vel accepturos se aliquando sperabant. Ma-
a pars nobilium vel cernentes vires Portugalensium modicas esse, quibus regi Philip-
esisteretur, vel eius causam probantes, vel magnorum præmiorũ spe adducti eius par-
sequebantur, clam tamen, quia plebis inuidiam ob commune in Castellanos odium ex-
scebant. Sed & nonnulli, qui publicam pacem & tranquillitatem amare videbantur,
tandum aiebant. Cuius quidem charitatis specie bonorum & simplicium hominum
ntates à Rege Philippo facilius alienabant. Quidam præterea censebant nouum Re-
creandum. Quidam etiam nulli addicti, atq; ab omni negocio remoti in pagis, ac vil-
itum rei expectabant. Nec Gubernatorum idem erat omnium sensus, eademq; vo-
s. Nam Georgius Almeida indifferens erat, neq; vllam in partem mouebatur: Ioan-
elius contra Regem Philippum stabat: reliqui pro Rege Philippo; sed, ne in populi
sionem incurrerent, à Rege Philippo alieniores se simulabant. Verum vt regno pro-
e viderentur, Portugaliæ partes suis quamque ducibus custodiendas distribuerunt.
s rei gratia libet Portugaliam in suas partes diuidere. Portugaliam Scriptores in Tran-
nam, Cistaganam, & Interamnem discreuerunt. Transtagana ea pars est, quæ flumi-
Tago & Ana, finibusque Castellæ continetur, quos Seuerus fluuius exiguus termi-
q; a meridie coniunctam habet Algarbiorum, qui olim Turdetani appellati sunt, re-
n, quæ Oceano abluitur. Cistagana vero fluminib. Tago & Durio, atque occiden-
ceano clauditur. At Interamne inter flumina Duriũ & Minium iacet, ecclesia Bra-
i illustris; à qua etiã Callæcia Bracarẽsis nominatur: eiq; continens est regio Transf-
na: in qua Brigantium est oppidum insigne, amplissimi Ducatus caput. Quare
galia nec totam Lusitaniam continet (nam extrema Castella pars Lusitaniæ est) &
Hispaniæ Tarraconensis amplectitur, nimirum eam, quam Callæciam Bracaren-
minari diximus. Igitur Gubernatores Interamnem Ludouico Brito, Transmon-
Ferdinando Menesio, Transtaganam Didaco Menesio, Algarbium Odoardo Me-
& quod in Transtagana oppidum est, Cetobrica olim appellatum, nunc Setubal, si-
sinum, quem in terram influens ab Occidente Sole Oceanus efficit, Antonio Mu-
reto commendarunt. In vrbis Olyssipones, & fluminis Tagi, & vicinarum mariti-
orarum, quæ in Cistagana sunt, custodia, cui Petrus Cugna à Rege Henrico præ-
fuerat, posuerunt etiam Emanuelem Portugalium & Tristanum Vasæum: quem e-
refecere arci, cui nomen à sancto Iuliano, in ipsis Tagi faucibus. Munitioni, quam
hanc arcem è terra & lignis extruxerant in parua, humili, & arenosa insula, Cauez-
nominata, Petrũ Barbum præposuerunt. Quæ extra fauces est intra magnum pro-
ium arx ad oppidum, quod Cascale vocant, à quo ipsum promontorium postea
accepit, eam Antonio Castrensi concrediderunt. At turres, alteram, quam Beth-
cupant à templo, quod nascenti Christo dicatum diximus intra fluminis claustra
a ripa, Ferdinando Syluio; alteram, quam veterem appellant, è regione Bethlem in
minis ripa Roderico Laurentio Tauaræ custodiendas tradiderunt. Præterea Co-
am Petro Guedio Sosæ, Lauarem Ioanni Vasconselę, Lamecam Frãcisco Almei-
da in Cistagana; atque alia aliis defendenda commiserunt. Adhæc Franciscum
n in Galliam miserunt ad reginam Catharinam & Henricum eius filium III. Gal-
egem: quibus Portugalensium Regis Henrici mortem nunciaret, & rerum sta-
poneret, ac fidem faceret Portugaliæ Gubernatores in denunciando Rege nulli in-
cturos; simulque auxilia posceret contra eos, qui vi vellent Portugaliam petere.
n Dorum, qui Olyssipone Consul Gallorum erat, illi socium adiunxere, quorum
reto transegerant. mandarunt etiam quoscunque posset milites Gallos in redi-
conducere. Insuper optimatum concilium instituerunt, in quo de defenden-
consilia haberentur. Hac vsi diligentia Gubernatores visi sunt regnum vel-
; ac contra Regem Philippum arma parare: tamen neque ad conducendos mi-

Igædit. vulgo de la Guarda.

Transt. vulgo Alenteio.
Seuerus vulgo Senoro.

Lauare vulgo Auetro.
Lameca vulgo Lamego.

lites Barreto pecuniam dederunt,nec præfectis regionum,oppidorum, & arcium éa, q
ad propugnationem & defensionem vsui forent, suggesserunt, hinc populi Portugale
odium,hinc Regis Philippi potentiam & offensionem reformidantes. vnde nec cum
ce illi regnum detulere,nec bello regni possessione prohibuere,neutri ob id chari. Et R
Philippus post nunciatam regis Henrici mortem creauit Imperatorẽ exercitus Ferdin
dum Aluarum Toletanum Ducem Albæ, vnum ex primariis totius Hispaniæ, ac rei m
taris scientissimum virum: eumq; iussit in extremos fines Castellæ, quibuscum Portug
continens est,proficisci, ibique totum exercitum maturissime contrahere. Tum etiam
Alfonsum Peretium Gusmanum cognomento Bonum Ducem Metimnę Sidonię in I
tica confini Algarbiis; & ad Petrum Portocarrerũ Marchionem Villænouæ,& ad Petr
Velascum Paxaugustæ præfectum, & ad Beltranum à Cueua Alburquequensium Duc
in extrema Castella Transtaganis Portugalensibus finitimos ; & ad Petrum Gartiam F
scopum Cauritanum, & ad Rodericum Paccecum Marchionem Seralui, & ad Hiero
mum Fontium pręfectum Mirobricæ partim in nouæ, partim in veteris Castellę fini
vicinos Cistaganis; & ad Didacum Henrichium Gusmanum Comitem Albæ,& ad Io.
fonsum Pimentelium Comitem Beneuentanum in eisdem veteris Castellę finibus I r.
montanis propinquos; & ad Gasparem Portocarrerum Comitem Mõtis Regii,& ad C
tiam Sarmentum Sotomaiorem Dominum Saluaterræ, & ad Didacum Thurecremat
Episcopum Tydensem, & ad Petrum Fernandum Castrensem Comitem Lemi in Cal
cia Interamnensibus proximos scripsit, vt quas possent copias cogerent, atque in armi
omnem casum paratas haberent: rem frumentariam curarent,neq; in Portugaliam vlla
baria inferri sinerent: flumina,loca,regiones,oppida,arces Portugaliæ bene perspicer
ac diligenter fines suos custodirent; & Portugalẽses omnes, quotquot in fines suos int
rent,obseruarent qui,cur,qua via,ac quomodo aduenirent. cæterum amice & bene
se cum Portugalensibus gererent, & de æquitate suæ causæ illos docerent, ac promiss
beneficiis allicerent. Atq; etiam statuit Paxaugustã ire, oppidum in extrema Castella I
tugaliæ proximum, vbi exercitus componendus erat, vt vel amice, aut vi Portugaliæ
sessionem adiret; ac si vis vlla adhibenda esset,illam sua præsentia temperaret. Nam or
no ius suum exequi statuerat. bono tamen modo, vt neq; in negligendo stoliditas, ne
in repetendo reprehenderetur acerbitas. Itaque IIII. Non. Martii Madridio profic
tur : ac reginam cum liberis subsequi iubet. atque ad ædem S. Mariæ ad Aquas Lupia
niunt : in qua regi Henrico iusta magnifice persoluunt. At Portugaliæ Gubernator
regem Philippum Madridio profectum & Portugalię finibus appropinquare audie
Gasparem Casalem Episcopum Conimbricensem & Emanuelem Melum Oratores e
uiam miserunt, qui illum orarent, vt ne armis Portugaliam peteret, sed denunciatio
expectaret, quæ in totius regni concilio quam proxime fieret. Oratores regẽ Philip
ad Aquas Lupias conuenere; atque illi quæ in mandatis habebant exposuerunt, vt a
abstineret,denunciationem expectaret. Gubernatoribus fas non esse regnum cui v
ipsi tradere,sed cui delecti à rege Henrico iudices adiudicauerint. idque eos se fac
iurasse. Sin aliter agerent,non modo iusiurandum violaturos,sed etiam regni comp
ribus iniuriam facturos. atque etiam si vellent absque iudicib. illi regnum tradere, t
ominus absq; totius regni concilio id facere nullo pacto posse. Adhæc æquum esse i
Regem Philippum vna cum aliis competitoribus causam iis iudicib. committere, q
ter ipsos conueniant. Quibus Rex Philippus respondit, Laudare se Gubernator
Rempub.studium, quod ex ipsa legatione intelligit,atq; optare sibi fas esse ipsorum p
latis satisfacere,sicut omnibus in rebus morem geret,quarum æqua,& honesta erit p
latio: tamen neq; ius suum ferre,neq; regni vtilitatem pati, vt illis de his, quæ postulã
sequatur. Verum illos pro æquo & bono facturos, si, cum ius suum optimum, & iud
causæ nullum esse idoneum agnoscant, cuius sententiæ stare oporteat, regnum sibi
rent, nec moram vllam interponent; quando omnis mora magnum rebus suis proc
periculum potest. Nec iurisiurandi religionem, quã se astrictos aiunt, vllam censeri
niam vanum est iusiurandum,quo quis iurat se id facturum,quod fieri non potest, au
te non debet. Itaq; se illis suadere, vt omni mora reiecta sibi regni à Deo dati possessi
tradant,& fidem publicam dent. id quod etiam rex Henricus faciendum ab illis in
uit. Debere autem ipsos & ad Dei voluntatem,& ad regis Henrici sententiam suos
& animos accommodare. Quod si fecerint, quemadmodum eos facturos pro ip
probitate & prudentia sperat, se illos multis beneficiis ornaturum, nõ solum iis, quæ
ce Osunæ proposita sunt,sed etiam aliis, quæ honesta, & opportuna fuerint. Deind
datam funeri auunculi operam ex Aquis Lupiis profectus, Emeritam petiit. Eum

Metimna Sidonia olim Asyla.

Paxaug. hodie Badaios.

Caurita hodie Coria.

Mirobr. hodie Ciudad Rodrigo.

Beneuente olim Maliaca.

Tyde vulgo Tuy.

Madrid. olim Mantua Carpentanorum.

Emerita vulgo Merida.

legati Emeritę conueniunt: eadem, quæ ante, poscunt, vt bello supersedeat, con-
tum regni fieri patiatur, renunciationem expectet. Gubernatores non posse aliter illi
ium deferre & iurisiurandi propria religione, & aliorum ratione. Quos rex iisdem
onsis, quæ ante dederat, à se dimisit. Ac mox Emerita discedens, Paxaugustam III.
pass. hinc à Portugaliæ finibus peruenit, vsus lentis itineribus, vt spacium esset contra-
di exercitus. Et Portugalię Gubernatores quatuor (nam quintum Ioannem Telium
legam Olyssiponem pręmiserant, qui eius Ciuitatis rebus præesset) initio mensis Iu-
x Almerino Setubal abierunt. vbi totius regni concilium indixere. A quorum dis-
Antonius liberius sese gerere cœpit, non iudicum sententias, non Gubernatorũ de-
a, non denunciationem vllam regis expectare: conuenticula habere, Procuratores
atum à concilio retrahere, nunc hos, nunc illos ambire, blanda oratione quemque
llare, &, si se regem fecerint, magna omnibus præmia polliceri. Eius studia rex Phi-
s intelligens, & Gubernatorum dubios animos cognoscens, ad Ferdinandum Alua-
Toletanum scripsit, qui Ellerenæ haud longe hinc erat, ex vicinis Bæticę maritimis
& stationibus copias colligens, ac res belli proprias administrans, vt properaret om-
opias contrahere, atque exercitum ad Paxaugustam componere. Toletanus Ferdi-
um filium cum Sancio Aluila militiæ magistro & Baptista Antonello architecto Pax-
tam ad deligendum castris locum misit: ipse interim militum numerum iniuit. Re-
a sunt II.m. equitum, peditum XXII. m. præter VI.m. rusticanorum hominum, qui
nenta ferebant cum ad alios vsus, tum ad sternendam viam, per quã bellica tormen-
traherentur. Hispanorum accersitorum ex præsidiis Mediolani & Neapolis III. cir-
n. quorum præfecti Petrus Sotomaior, & Petrus Gonzales Mendoza: collectorum
n Hispania X.m. quibus præerant Ludouicus Henrichius, Gabriel Nignus, Anto-
Morena, Petrus Ayala. Germanorum III.m. & D. sub imperio Comitis Hieronymi
onis. Italorum IIII.m. & D. quorum præfecti Prosper Columna, Vincentius Caraf-
arolus Spinellus Petro Medici parebant. Etsi enim longe plures Itali & Germani na-
aduecti fuerant, tamen ad Calpem iuxta fretum Herculeum in statiuis magnam eo-
artem vis morbi absumpserat. Postquam Ferdinandus filius locum castris delegit
itie, quæ inter flumina Seuerum & Anam iacet, vulgari nomine Cantillana, eo ex-
m conduxit, & tormenta ænea LIIII. cum magna copia pulueris tormentarii, quibus
scus Alaua præerat; & ad pertrahenda ipsa tormenta carros D. & ad ferenda ciba-
ros ad VI. m. Simulq; Aluarum Bazanum regiæ classis præfectum litteris monitum
t classem ad omne imperium instructam paratamque haberet. At Portugaliæ Gu-
ores nec regi Philippo regnum deferunt, nec se contra eius arma muniunt, neq; de
ione neq; de deditione cogitãt. Et conciliũ, q̃ de regni defensione instituerãt, nõ ad
endas res bello necessarias, sed ad excitandos populorũ animos contra Castellanos
nter conuocatur. In quo multus est Martinus quidam Gonzales, vir sacris initiatus:
onsilio litteræ ad Episcopos ciuitatum, & religiosarum familiarum præfectos scri-
rant, vt concionatores in templis populum ad defendendam communem liberta-
salutem adhortarentur. Vnde à multis sæpe contra regem Philippum & Castella-
bitę sunt orationes non pietatis & religionis, sed odiorum & iniuriarum plenæ. Rex
us rebus omnibus ad bellum comparatis, tametsi populi Portugalensis temeritas,
atorũ tarditas, Antonii machinationes omnem cunctationẽ reiicere, quæ multorũ
sępe parit amissionem, & exercitum in Portugaliã quamprimũ immittere suadẽt,
riusquã id faciat, vt æquitatẽ sequi, nõ vim suscipere videatur, Gubernatores præ-
e posthac nihil cũctaturũ, quin in Portugaliã à Deo sibi datã ingrediatur; cũ omnis
dilatio plena periculorũ sit. Sole clarius esse astu peti à se vt denũtiationem expe-
nterim auxilia contra se comparent, vel casus aliquis interueniat, qui regni pos-
m impediat. Regni concilium in mensem Maium ab ipsis indictum: mensẽ Ma-
sum esse, ac nullosdũ Antistites, aut Dynastas, aut ciuitatum Procuratores con-
quinimmo permultas ciuitates adhuc nullos procuratores fecisse, nec facere velle.
gnorare quæ à quibusdam Portugalensibus cum exteris hominibus contra se a-
d neq; sibi vtile classem, cum nauigationis idoneũ tempus est, inclusam in por-
neri, non maritimas oras Portugaliæ custodiri, non exterorum auxilia prohi-
on inimicorum accessum vetari; neque æquum esse ingentem exercitum in eis-
s diutius retineri, cibaria frustra consumi, fideles sibi Castellanos pluribus in-
dis affici, ac bonos Portugalenses sibi legitimo domino parere volentes ab impro-
us vexari, qui Republic. tranquillitatem malis consiliis. & conatibus perturbant.

Calpe vulgo Gibraltar.

Testificari tamen se nihil cuiquam hostile facturum, qui non ad vlciscendum, sed ad
ne promerendum de suis Portugalensib. veniat. Quod si qui forte insolenter, & sine i
cio restiterint, eos debellaturum; reliquos summa charitate amplexurum, ac singulari
beneficiis ornaturũ. Atq; ad præfectos regionũ & vrbium vicinarũ Portugaliæ scribit,
nitimis Portugalensib. ius suũ in Portugaliæ regnũ explicent, & Gubernatorũ tardita
stendant: suã quoq; mentẽ, & armorum consiliũ exprimant, q contra perniciosos hom
tantũ capiãtur: postremo cõmoneant, vt se verũ & legitimum regẽ haud repugnãter
piant, à quo multis & magnis beneficiis afficiendi sint; non factiosorũ hominũ consili
quãtur, quib. aliquando se, ac sua bona perditũ eant. Ipsosq; præfectos facit procurato
qui eos, qui se dedãt, in suam ditionem accipiant, & immunitatibus suo nomine dor
Itemque per legatos suos Portugaliæ Gubernatoribus denunciauit, vt sibi regnum tr
rent, ad quem probe scirent ab Henrici morte iure optimo peruenisse: neue postha
gni bona, & vectigalia administrarent; quorum administratio ad se regem pertineat.
terum nullo se modo laturum, vt illorum cunctatione ius suum deterius fiat. Sed Gu
natores huic ter à legatis factæ denunciationi nequaquam paruere. Tunc ad Eluios, &
liuentinos proximos populos Petrum Velascum Paxaugustæ præfectum cum liter
iure procuratorio in suam ditionem illos accipiendi misit. Is primo Eluem VIII. m.p
Paxaugusta iuit: eamque ingressus, in templum, quod iuxta portam est, concessit: v
Episcopo, & vrbis præfecto, ac Senatui significauit se regis ad eos litteras ferre. Illi
nes eodem in templo conuenere: ac lectis litteris, quibus monebantur regem Philipp
pro vero & legitimo rege Portugaliæ habere, ac fidem huius rei publicam Petro Vel
suo procuratori dare, vt in diuersas partes diuisi erant, sic in diuersas sententias disce
Quidam obtemperandum, quidam repugnandum, quidam à Gubernatoribus re
sum exspectandum aiebant. Sed cum Velascus tantum diem vnum ad consultan
concederet, Episcopus omnium nomine poposcit regis exercitum ad vrbem propi
duci, vt apud Gubernatores & ceteros Portugalenses iustam deditionis excusation
berent. Cui postulationi Velascus non concedendum ostendit, quod exercitus fac
duci, sed sine multis ipsorum damnis & incommodis reduci non posset; quod ma
gratiam à rege sponte se, quam vlla cum tergiuersatione dando consequerentur; q
liis ciuitatibus exemplũ non bonũ daretur, quæ idem sibi concedi etiam peterent;
omnis tyrannidis species, quæ vim habet cum iniustitia coniunctam, à rege Philip
esse debet, qui ius suum postulat. Sed dum noctis spacium ad deliberandum capiu
tonius Melus vrbis præfectus in arce Velascum ad cœnam inuitat; atque interim
rem Britum clam ad Ioannem Aceuedum Portugaliæ Architalassum, XVIII. m. pas
Extremutium mittit flagitatum contra regis Philippi arma subsidium. Quam rem
cus ab amicis, & speculatoribus, quos circa vrbẽ disposuerat, cognoscens, statim a
dinandum Aluarum Toletanum scripsit, vt manum expeditorum militum ad se qu
tissime mitteret, quæ ab vrbis præfecto accersita subsidia præueniret. Aceuedus D
dites, & XL. equites; Toletanus II. m. peditum, & CC. equites eadem nocte m
dies illuxit, conuocata concione Velascus conquestus est se hospitalitatis specie p
contra regem Philippum copias in ipso consultationis tempore acciri. Tum eos co
nuit ne à iusto & bono vel propriis, vel alienis odiis impediãtur: à se contra maleu
audaciam satis esse prouisum. Dum hæc diceret, multa signa cohortium à regiis ca
vrbem appropinquantium conspecta sunt. vnde & verbis amicorum, & metu ig
victis Antonii Meli & suorum animis, regis Philippi nomen tota vrbe conclama
Quamobrem cohortes regiæ in castra reuerterunt, & quas Aceuedus mittebat, c
D. pass. abessent, regredi admonitæ sunt. quæ hoc indignantes Eluiorum agru
vadebant, hostiliter vastarunt. Eluii Paxaugustam iuerunt fidem regi Philippo d
quo humanissime accepti, ac magnis beneficiis affecti sunt. Velascus ad Oliuentin
fectus est. In his etsi nonnulli à rege Philippo, tamen plures à Catharina Ducis B
ni vxore erant: atque in his Aluarus Pereira præfectus arcis pro patre suo Comi
tubalensi. Proinde Velascum primo intra vrbem recipere noluerunt: deinde re
primores ciuitatis non modo audire defugerunt, sed etiam comprehendere vol
Ille ad plebem, quæ in foro erat, huiuscemodi orationem habuit. Me rex Philippu
Oliuentini mittit, quos suo nomine moneam, vt sibi vero ac legitimo regi parere
ad quem à regis Henrici morte, cui sanguinis cognatione proximus erat, Portug
peruenit. Quod quidem multis de causis facere debetis. Primum quia æquum e
dire legitimo regi. & regem Philippum regis Henrici legitimum successorem esse
siusmet regis Henrici sententia, & voluntas declarauit, tum omnium fere iurisper

Architalassus vulgo Almirante.

pta testantur. Deinde quia parendo non tantum vestris vtilitatibus, sed etiam totius
ni tranquillitati consuletis. siquidem vestrum exemplum reliquæ ciuitates imitabun-
. Si obedientes eritis, pax totius regni sequetur; sin resisteus, bellum incendeus;
d sine dubio vobis omnium pessime cesserit. Nam vos Oliuentini, qui belli pericu-
rimi expositi estis, mala, quę bellum afferre solet, primi subibitis. vos agros vastari,
das agi, tecta incendi, mortales capi, & (quod morte grauius est) vestros liberos &
res quæ victori collibuerit pati ingenti vestro cum dolore cernetis. alii mox vestro
sapere didicerint. Nec equidem video quæ vobis opes sint ad defendendam vrbem
ra maximum & fortissimum exercitum. Non fossæ, non mœnia non munitiones vl-
er quas miles non in vrbem irrumpat. non arces, non tormenta, non auxilia, qui-
duersariorum copias à vestris ædibus arceatis. Cur Oliuentini pręcipites vos ac ve-
liberos, & vxores in tantas miserias frustra contra diuina, & humana iura proiicere
s potius, quam vestri Regis gratiam inire; qui non solum vestras veteres immunitates
uilegia confirmabit, sed nouis etiam vos honoribus & beneficiis augebit; Nec video
llam sententiam Gubernatorum expectetis: quorum nimiam tarditatem sibi & aliis
em vos ipsi videtis; qui etiam bene perspicitis a Regis Henrici morte Portugaliam ad
m Philippum legibus obuenisse; & detrimentosum ei esse tantum exercitum in eis-
ocis in nullum vsum diutius continere; atque interim perniciosis hominibus tem-
are contra se exteros homines aduocandi. Quamobrem Oliuentini ego, cui vestra
eque porro, ac meorum ciuium curæ est, vos oro & obtestor, vt vobis sapiatis, nec
a verum & iustum nitamini, ac Regis Philippi beneficentia vti malitis, quam vim e-
nere experiri. Mihi ipse Rex Philippus ius procuratorium dedit vos in suam ditio-
ccipiendi, & vestra, & quę à Duce Osunæ proposita sunt priuilegia suo nomine con-
ndi. Hac oratione cum plebis assensionem captasset, multis comitantibus ad pro-
um locum abiit, in quem multos nobiles conuenisse audiebat. quibus idem suasit.
dicendi finem fecerat, cum M. Antonius Iustinianus Ligur alta voce Regem Phi-
n, Regem Portugalię conclamauit: ac mox vna, eademq; voce omnes eundem Por-
e Regem conclamarunt. Ad quam vocem qui se in tectis abdiderant principes ci-
in forum egressi sunt, atq; in loco sacro fidem omnes suam Regi Philippo dederunt.
die Nunius Marinus arcem, quam pro Aluaro Pereira tenebat, Velasco tradidit. Ac
hilippus Oliuentinos eisdem, quibus Eluios, immunitatibus & priuilegiis donauit.
n deditio, quorum exitum omnes expectabant, permagnum momentum ad attra-
alias ciuitates in ditionem Regis Philippi attulit. Tunc Portalegre & Campus Ma-
næ vrbes, in quas Hieronymus Mendoza cum eisdem litteris & iure procuratorio,
cum Velascus, missus fuerat, in Regis Philippi ditionem datæ sunt; ac pleræque alię
mis Potugaliæ finibus. At arx oppidi, quod à loci amœnitate vulgo Villamuitio-
ninant, Ducis Brigantini, ab habitatoribus propter contagionem deserti XVIII.
à Cantillana Paxaugustę, sic capta est. Qui tormentis in arce præerat, notus erat
cuidam in castris Regis Philippi. Is illi multa pollicendo persuasit, vt se nocte me-
cem intromitteret. Itaque cum delecta manu, quam Sancius Auila ducebat, tem-
cte ad Villamuitiosam accessit, ac quarta vigilia in fossam, quæ arcem cingit, insi-
ea scalas ad arcis murum apposuit, ac summum cepit. Arcis custos dormiebat;
o militum & armorum strepitu excitatus ex somno comprehensum vna cum arce
Quæ res vniuersis Duci Brigantino subiectis populis magnum terrorem iniecit:
num defensionis suæ præsidium in hac arce habere putauerant. Dum hæc in Por-
nibus geruntur, Antonius Scalabi familiares & amicos suos ad visendum locum
ui vrbis propugnaculo designabatur in tumulo, qui iunctus mœnibus (nam oppi-
ollibus positum est) Tago imminet. In quem cum populus conuenisset, sutor
sicut instructus erat, eductum è vagina gladium, in cuius cuspide pannum line-
idi coloris infixerat, alte dextra extulit, ac magna voce Antonium Regem accla-
am vocem reliqui excipientes similiter illum Regem acclamarunt, nequicquam
ente oppidi præfecto. Ac mox cum eadem acclamatione Antonium in Curiam
ibus, quas quidam Senatores occluserant, introduxerunt, & fidem illi publice
. Quod facinus nonnulli in Antonio quidem vt inconsideratum damnarunt,
sa cecidisset ex violato iureiurando, quo iurauerat se Gubernatorum decretis
aturum: in Scalabitanis vero, vt intempestiuum reprehenderunt, quod vel mul-
tum oportuisset, vt tempus ad muniendum se contra Regis Philippi exercitum
l expectandum quoad Regis exercitus in Portugaliæ fines ingressus esset, vt iu-
ortugalenses ad arma pro communi defensione concitasse videretur, nunc Re-

gis Philippi causam ab Antonii & Scalabitanorum audacia factam esse æquiorem: illic
datam ansam ad inferenda infensa signa in Portugaliam. Plures tamen factum laudari
& Antonium ad capiendum bellum contra regem Philippum impulerunt; imprimis E
scopus Igæditaniensis, & Comes Viminosensis. quorum oratio his rationibus niteba
Quod ab innato odio contra Castellanos Portugalenses omnes sub eius imperiũ vna r
te animoque concurrerent. atque etiam Galli, Belgæ, Angli Hispanorum odio Portu
lensibus auxilio venirent. præterea Turca cum classe vel Siciliam, vel Italiam inuad
regis Philippi vires distraheret, atque imbecilliores redderet. proinde regem Philipp
in Portugalia magnum exercitum habere multo tempore non posse. quem vero nunc
bet, paruum, & inertem esse, ex Hispanis tyronibus confectum, ac multorum Italor
& Germanorum morte extenuatum.

Atq; ex his, qui contra regem Philippum Antonium opposuere, quidam illi suasen
vt defensoris nomen non regis acciperet. quoniam defensoris nomen in tot dissensic
bus & motibus omnium auribus iucundius foret; & posset, si res aliquando postulare
ne vlla indignitate deponi: non item regis; quod, præterquam quod arrogantius e
bellum male cederet, nunquam pateretur in eas conditiones eum descendere, in quas
rum necessitas cogeret. quod si ex sententia res succederet, tunc omnes illi vltro R
nomen & insignia delaturos. Verum Antonius etsi primo professus est se non Reg
sed communis libertatis defensorem esse, tamen deinde vel imprudentium hominũ c
sibi a sequens, vel sese nimium diligens, relicto defensoris, nomen Regis accepit. Equ d
leues homines ambitio facile vincit. Vbi vero Rex à Scalabitanis est factus, in animo
bui Setubal ad Gubernatores ire, quos sibi adiungeret: sed mutata deinde sententia,
Setubal, sed Olysipponem ire decreuit, caput regni, fretus ciuium voluntatibus, quo
exemplo alias ciuitates ad se atraheret. Quod Senatus Olysiponensis intelligens, I
nem Telium, quem à collegis missum ex Almerino Olysiponem supra memoraui, id
poris commorantem Bethlem admonuit, vt in vrbem veniret, atque Antonium intr
prohiberet, quem cum desiderio plebes expectaret. sibi satis virium non esse ad resi
dum: & Petrum Cugnam vrbis præfectum in ea defendenda remissiorem factum; q
vrbis defensionem ad Gubernatorem pertinere diceret; ipse nec Antonio contraire
de suo munere argui vellet. Telius quod item nec Antonio aduersari vellet, nec v
suo muneri deesse, in vrbem concedere noluit, sed ex vicinis agris milites cogi iussit. è
bus vna dumtaxat contracta cohors. cuius ducem Bartholomæum Oliueram D. pa
tra vrbem via, quæ Scalabim est, considere iussit; neque vllam rem aliam illi certam
dauit. ac Franciscum Telium fratrem suum cum Didaco Sosa venienti Antonio ob
misit: cui suaderent nomen regis deponere, nec contra Gubernatorum voluntatem
quam facere. Qui Antonio D. pass. ab vrbe obuiam facti, post consalutationem qu
annes Telius mandauerat loquuti sunt. Ad quæ mox responsurum se Antonius dixit
diusque inter illos repugnante nemine ad vrbem processit: ac portæ appropinquans
Moraria dicitur, à plebe rex salutatus, & in vrbem exceptus, & in curiã more regio
ctus est. In qua Emanuel Fonseca Pintus Senator nonnullis nobilibus & magistr
præsentibus hæc verba fecit. Castellanorum Rex Portugalenses cum exercitu in P
galiam ingressus est: neque voluit, neque vult de regni successione sententiam vlla
pectare. Quare causa minime extat, cur posthac Gubernatores imperium gera
iurisiurandi religionem, quo nos iurauimus Gubernatorum decretis & sententiis o
peraturos quoad de regni successione diiudicatum fuerit, ego nullam amplius esse
co. Sed vt Castellanorum regis violentiæ resistamus, nobis rege opus est, à quo de
mur, atque tegamur, ni velimus in manus hostium venire. Vos autem ipsi tanquan
tugalensium principes, quando rex Henricus absque legitimo successore decessit,
cessitas cogit, nunc absq; aliorum populorum conuentu regem creare potestis. Ac
orationem omnes vno ore responderunt, Post Regis Henrici mortem sibi semper
mo fuisse Regem creare Antoniũ, quod Regis Emanuelis nepos sit, Ludouici filius
tis magnisque virtutibus ornatus, à Deo etiam ex plurimis, grauissimisque pericul
omnibus nota sunt, ereptus, & in hæc turbulentissima tempora reseruatus. His d
se nunc ipsum Antonium creare Portugalensium Regem: & creationem eiusdem
Scalabitanis factam approbare: atque ipsi profiteri, & polliceri operam suam & st
ad res omnes bellicas, atque ciuiles. Tunc ab eo petierunt, vti more maiorum iu
ab aliis regibus datas Portugalensibus ciuitatibus immunitates & priuilegia serua
Quod ab Antonio protinus factum est. Deinde vexillum regium expandentes, &
fenestris efferentes, Antonium ter alta voce Portugalensium Regem acclamarun

mari ab omnibus iusserunt. Post è curia in summum templum illum adduxerunt: atq; ic per multas vrbis plateas & vicos in arcem cum eadem acclamatione, ac multo tuba-a, tibiarum tympanorumque sonitu deduxerunt. vbi vexillum regium collocatum est. 'onseca arcis claues Hieronymo Payuæ eius præfecto Antonii nomine deinceps reti-idas tradidit. At Ioannes Telius vt Antonium in vrbem ingressum, & Regem crea-i accepit, cum vno Didaco Lupio à Sequeira triremium præfecto (nam cæteri trire-im nauiumque præfecti ad imperium Antonii sese applicuerant) prætoriam triremim scendens Setubal adnauigauit. Sed illum Gubernatores & portu prohiberi, & oppi-xcludi mandarunt: postea tanquam priuatum ad dicendam causam in concilium ad-:runt: & neglectionem officii, & peruersitatem increpuerunt. Et Antonius ad om-Portugaliæ ciuitates litteras scripsit, se communi omnium consensu Olysipone regem :reatum, sibique posthac esse parendum: & ne quis deinceps Gubernatoribus pare-aut alium, quam se, Regem haberet, edicto sanxit, iis, qui facerent contra, pœnam is adscribens. Magnis quoque pollicitationibus arcium præfectis suasit, vt ipsas vel im potestatem traderent, vel suo nomine retinerent. Ac quædam ciuitates in Anto-:rba iurarunt, quędam à Gubernatorum authoritate discedere noluerunt, quædam egis Philippi imperium concesserunt, præsertim eæ, quæ in extremis Portugaliæ fi-:sunt. Præfecti autem arcium vel ipsarum defendendarum desperatione, vel præ-um spe, vel cognatorum & necessariorum verbis commoti illas Antonio tradidere quam Tristanus Vasæus aliquantum est cunctatus arcem Sancti Iuliani tradere: & nius Castrensis iam arcem Cascalis, cum primum Antonius à plebe Rex creatus est, uerat. Cæterum Antonius ad alliciendos Gubernatorum animos, & cognoscen-oppidanorum voluntatem Comitem Viminosensem Setubal misit. Setubalensium ia in Antonium voluntas fuit: ad Gubernatores nulla ratione adduci potuerunt, vt tonium accederent. Itaque ex vicinis pagis coactas aliquot cohortes Antonius Se-prçmisit, monens se mox eodem iturum. Quare tres Gubernatores cum aliquot no-s clam naui perfugerunt ad oppidum Aiamontem, quod in Bætica ad ostium flumi-:æ est. quos Dux Metimnę Sidoniæ, qui illi oræ præerat, benignissime excepit. Ar-Olysiponẽsis & Ioãnes Telius, alter sua dignitate alter Antonii in se ac suos volũtate, remanserunt. Dux Brigantinus, qui neque cum rege Philippo, neq; cum Antonio nire vnquam voluit, neque gratia apud nobiles, neque authoritate apud plebem plurimum, timens aliquam ab Antonio indignitatem ad sua se oppida recepit. Mi-hilippi diuersis viis alius alia Paxaugustam abierunt. Antonius cognita Guberna-& aliorum fuga, confestim flumen transmisit, ac Setubal contendit: receptusque cum pompa à Setubalensibus est. At, qui Aiamontem perfugerant, Gubernato-Castromerinum oppidum, quod contra Aiamontem in Portugalia est, iuerunt: ibiq; Philippum renunciarunt verum, & legitimum Portugaliæ hæredem; Antonium urium, hostem patriæ, & perduellem. Id quod Aiamonte facere noluerunt, nẽ no loco, aut coacte id fecisse viderentur. Atque hanc suam renunciationem per andum Norugnã nobilem Olysiponẽsem regi Philippo significarunt. Dux Brigan-Setubale excessit, ad Regem Philippum suo & Catharinæ vxoris suæ nomine scri-od illi sua iura cederet, dum æqua præmia sponderet, quæ cum Antonio pacisci ersis Portugalensibus admonetur: rogauitque vt cito responderet, quod maturé im rebus suis vellet. Cui Rex Philippus respondit, se illi de discessu è Setubalẽ i, quod indignitatem aliquam id loci tandem aliquando pertulisset. Iurium cessio-ibi opus non esse. Sua iura ita per se firma & rata esse, vt nulla accessione indige-lominus se eius & Catharinæ rebus, vt propinquum decet, fauturum. Hoc tem-cio Sebastianus Britus vrbis præfectus post Petrum Cugnam, qui relicta eius cu-villam secesserat, cum multis collectitiis copiis ad oppugnandam arcem Sancti Olysipone profectus est: quæ ex omnibus vicinis arcibus vna in potestatem Anto-um tradita erat. Verum Tristanus Vasæus cum reliquarum arcium præfecti se dedidissent, & idem ipse facere à cognatis & amicis rogaretur, atque insuper ab magnis præmiis sollicitaretur, quam Gubernatorum nomine hactenus tenuerat Antonii nomine se retenturum arcem promisit. Itaque Britus dimissa obsidione reuertit. Antonius quoque compositis Setubalensium rebus, contra multorum , qui Setubali eum remanere voluissent vt procul à regni sede bellum gereret, em rediit, ac solenni apparatu exceptus; eiusque aduentu dies festus tota vrbe tionibus & cantibus actus est, muliere æthiopissa similium sibi fœminarum du-ortem, atque infurnibulum pro telo gestante, vt illius mulieris memoriam re-

ferret, quam Portugalenſes memorant olim ſeptem Caſtellanos infurnibulo proſtr
Atque huiuſmodi ludicra, & arrogantiæ plena facinora in Caſtellanorum contemptũ p
multa alia exhibuere, de ſe ipſis arrogantius gloriantes, nec modum tamen vllum, qu
ab illorum armis defenderent, inquirentes. Rex Philippus cognoſcens quæ ab Anto
quæque à multitudine in Portugalia fierent, quamuis ſtatuiſſet bello intereſſe, tamen
tempore mutato conſilio, Toletano imperauit, vt ſi videret aduerſarios non ex iure age
ſed velle vi regnum occupare, conſeruãdi ac defendendi iuris ſui cauſa exercitum in P
tugaliam inferret: atque eos, qui ſe dederent, benigne reciperet, qui contra ſtarent, ar
ſubigeret. monuitque ne hoſtile quicquam faceret: vt nullus animus in nocendo inſe
appareret, tantum in caſtigando ſeueritas adeſſet. Ac præcepit ne pateretur à quoq
ſegetes & frumenta, quæ maturuerant, corrumpi: quod ipſi maiori vſui, quam hoſtibu
tura eſſent. Præterea edictum in Antonium & eius fautores, quale in perduelles proſc
ſolet, edixit. Toletanus è Cantillana Portugaliam verſus caſtra mouit: ac Rex cum R
na & liberis ad viſendum exercitum iter facientem M. circiter paſſ. Paxauguſta egre
eſt. Duæ hinc viæ Olyſſiponem Toletano monſtrabantur, ad quam occupandam om
cogitationes & vires intendebat, quippe regni caput, qua cum vniuerſam Portugaliam
peret, altera per Scalabim, altera per Setubal. In illa hæc commoda: quod capto Sca
hoſtis à multo commeatu illico intercluderetur, ac reliquum iter facile & expeditum
ret. Sed à Toletano hæ difficultates conſiderabantur, quod nec pons in Tago facile ſi
aut factus defendi; nec oppidum Scalabis natura munitum, ſi quibuſdam obuallaretu
peribus, paruo negotio expugnari poſſet. timebatur præterea ne aduerſariorum mult
do, quæ ex vicinis agris coiret, iter è Caſtella commeatum ad ſe ferentibus interſepire
in altera via multa incommoda cernebantur: primum oppidi Setubalis expugnatio; d
de arcis, quæ III. m. paſſ. diſtat ab oppido; tum in Ciſtaganam tranſitus, & in terrar
duus è nauibus ad Caſcale deſcẽſus; ac trium poſt arcium Caſcalis Sancti Iuliani & B
lem oppugnationes, quæ multum temporis laboriſque requirerent. Toletanus tan
hac via primum eundum cenſuit, vt claſſi, quæ milites tormenta & cibaria multa com
tabat, portum pararet. ad hoc maris poſſeſſionem acquireret: vnde aduerſariis com
tum & auxilia intercluderet. inſuper iunctis maritimis & terreſtribus copiis bellum
marique validior gereret. Et quoniam timendum erat, ne aut claſſis aduerſa tempe
Sacrum promontorium ſuperare non poſſet, ac Setubal in tempore aduenire, aut m
hoſtium manus in via occurrens iter ſuum remoraretur; cibaria in XL. dies portari v
(cuius rei cauſa magnam vim carrorum comparauerat) & hoſtem, quicumque adeſſ
pugnam elicere propoſuit, atque omnia, per quæ vaderet, loca præſidiis firmare, v
ſemper è Caſtella ſibi commeatus adueheretur. Itaque II. m. peditum Petri Ayala
C. equitibus ſub imperio Martini Padillę Caſtellæ Præſidis circum fines, qui Portuga
à Caſtella dirimunt, relictis, vti Eluios, & Oliuentinos, viciniſque illis populos in o
continerent, atque omnem impetum hoſtilem, ſi quem in exercitus terga fieri cont
ret, propulſarent, iter Extremutium direxit. Oppidani conſpectu exercitus territi ſe
dere voluerunt: ſed eos Toletanus ſine arce recipere noluit. Arcem Aceuedus, cui
pra memini, tenebat, Regi Philippo aduerſus. Is primo pertinaciter reſtitit: deinde
danorum precibus fatigatus, ac præſidiariorum militum virtuti & voluntatibus di
nec non Toletani comminationibus permotus ſe, & arcem dedidit. verum ob peru
am in arcem Villæuitioſæ captiuus miſſus eſt. quanquam nonnulli cenſebant graui
homine ſupplicium ſumi oportere, vt eius pœna deinceps aliorum obſtinationem d
ceret. Recepto Extremutio Toletanus ad oppidum perrexit, quod Montem maio
minant: vbi Didacus Meneſius cum Comite Viminoſenſi ciues ad pugnandum ho
tur. ſed illi vaſtitatem agri, & direptionem oppidi metuentes de deditione cogit
quam, vt exercitus propius admotus eſt, fecerunt. Didacus Meneſius relicta Tran
na cum Comite Viminoſenſi Olyſſiponem ad Antonium abiit. Eodemque tempo
uitas Eborenſis in Tranſtagana nobilis, ac pleræque aliæ in Portugaliæ confiniis
gis Philippi ditionem venerunt. Ex Monte maiore Toletanus Setubal perrexit.
explorato itinere Antonius milites, quos Scalabim antea miſerat ratus hoſtem
ter facturum, reuocauit, ac Setubal miſit; duas etiam maiores & roſtratas na
bellum aptas, quas Galeones vocant, vt vna cum arce portus oſtium ab hoſtili
tuerentur. At Toletanus Ferdinandum filium cum aliquot peditum equitumq
hortibus ad explorandum Setubalis ſitum præmiſit. qui vt ad vrbem acceſſit, in
fluentem in illam aquam dulcẽ auertit. altero poſt die cum exercitu eodem ipſe pe

Sacrũ Promont. vulgo Cabo de ſan Vicente.

Præſes vulgo Adelantado

p

ſitiſque caſtris per præconem ante Setubalis mœnia pronunciari iuſſit, Se non ad infe-
idum bellum, ſed ad capiendam eius oppidi poſſeſſionem pro Rege Philippo venire, ad
em hęreditas Portugaliæ iure obtigerat. ne reſiſtant, & contra ius eant, monere. Setu-
enſes primo reſtitere: ac portis egreſſi cum ſuorum nece vim hoſtium breui certamine
erti ſunt: deinde vbi locata contra vrbis mœnia quatuor ænea tormenta viderunt,
gis ſuis bonis, quam Antonii beneuolentiæ conſulentes, ad Toletanum legatos de de-
one miſere, ſi vna cum ſuis bonis conſeruarentur. ſed cum pactione Toletanus eos
ipere noluit: & vt regis Philippi poteſtati ac voluntati ſeſe committerent ſuaſit. Vnde
vrbis præſidio impoſiti erant milites Galli & Angli, ad liberam deditionem inclinan-
ciuium voluntatem cernentes, ne quam contumeliam à Caſtellanis paterentur, per
is muros ſeſe demiſerunt, ac nauibus, quæ ad litus religatæ erant, nocte ſocia diffuge-
. Setubalenſes orta luce ſine vlla pactione ſeſe dedidere. quos Toletanus humani-
ccepit, & conſeruauit: cauitque militibus ne cuiquam Setubalenſi iniuriam facerent.
um inſolentiam & auaritiam cum primo verbis cohibere non potuiſſet, aliquorum
licio deinde repreſſit. De Setubalis deditione nuncius incertus & obſcurus Olyſſi-
m allatus vniuerſam ciuitatem motu vario perturbauit. ac tres mulierculę ad Anto-
accedentes auxilium pro ſuis maritis orarunt: quos deſertos à reliquis ſolos mœnia
balis ab vniuerſo Caſtellanorum exercitu defendere aiebant. Antonius ad Comitem
noſenſem os conuertens, ipſum rogauit velletne illarum mulierum maritis opē ferre
annuenti iuſſit vt manum hominum pararet. Ad quæ verba conclamatum ad arma
Concurrunt ad litus iuuenes ac ſenes, armati inermeſque. naues vndique conqui-
r: aliæ in mare deducuntur, aliæ ad litus attrahuntur, complentur ſubito omnes.
nius cymba vectus cunctas circumit, geſtitque aſpiciens multitudinem: nec tamen
fieri debeat, aut velit, imperat. Interea nauis quædā ex alto portum ſubire cōſpicitur:
tiſque animis nuncium de Setubale certum expectant. Intelligunt pro certo Setubal
llanis deditum. quo nuncio aliis ferendi auxilii ſtudium relaxatur, aliis occultus me-
ſoluitur. atq; hora diei nona in terram è nauib. deſcendunt Solis ardore & inedia feſ-
nocte media rumor quidam pertulit Caſtellanos Olyſiponem aduentare: mox fa-
nocturno timore maior effecta auxit omnia vana. diuulgauit eos adeſſe, tum vrbis
ingreſſos cuncta diripere, atque corrumpere. Fit tota vrbe ſtrepitus atque tumul-
Domus, vici, plateæ clamoribus & vlulatibus implentur. quid quiſque agat ignorat,
gentibus omnia tenebris, nec quid ſperet, aut timeat habet. Sed lux adueniens rei
tem aperuit; & cum tenebris metus euanuit. Poſthæc Simon Miranda dux eorum
m, quos Setubale diffugiſſe diximus, Olyſſiponem venit; atque omnia, quę acci-
, ordine enarrauit: ſed eum proditionis accuſatum Antonius in vincula coniecit.
nus poſtquam oppido Setubale potitus eſt, arcem, cui nomen eſt ab Othone, III. m.
ocul ab oppido ad oſtium portus capere conſtituit: atque huic negocio Proſperum
nam præfecit. Arx Othonis ad radicem montis poſita à ſiniſtra ſinus, quem
ra dixi) influens Oceanus facit, latum III. m. longum XXX. m. paſſ. ipſa VI. paſſ. ab
naues ab introitu arcet. Sed priuſquam tormenta locarentur, eius præfectus amice
nitus eſt, vt ipſam vero Portugalenſium regi traderet. At cum ad tradendam ar-
lla oratione induceretur, vi cogendus fuit. Verum in locandis tormentis duæ dif-
es erant, altera ab aſperitate loci. nam ſaxa perrumpi, & ſolum inæquari oporte-
era ab hoſtibus, qui ex arce & duabus roſtratis nauibus, quas ab Antonio miſſas
onſtrauimus, vi ignis emiſſis ex æneis tormentis ferreis globis opus diſturbabant.
re & induſtria cum aliquorum iactura vtraque difficultas ſuperata eſt. Inæquato
obuſque tormentis locatis, alteram nauium, à qua plus incommodi accipiebatur,
eriunt. nautæ nauim, ne laceretur, ſublatis anchoris ac paſſis velis in interiorem
inus agunt. Pręfectus arcis proditionem factam credens nauim ignitis ferreis
it. quorum ictu malus cū antenna perfractus aliquot ſua ruina oppreſſit, aliquot
it. Poſt tertium oppugnationis diem Aluarus Bazanus cum claſſe LX. triremi-
rum VIII. Siculę, quibus poſt correptum morbo Fabritium Columnam Alfonſus
XXII. Neapolitanę, quibus Ioannes Cardona; reliquæ Hiſpanæ, quibus idem
peculiariter præerat; Gadibus profectus quo tempore Toletanus iuſſerat, atque
garbiorum præteruectus, oppidis, quæ in ea ſunt, in regis Philippi ditionem re-
luenire conſpectus eſt. Itaque præfectus arcis terra marique obſeſſum ſe videns,
is conditionem à Proſpero Columna petiit, vt inuiolatus cum ſuis abiret: atque
it, inſciente Toletano. qui, ni Proſperi Columnæ ſponſio interceſſiſſet, illius
punitam voluiſſet. Poſt arcem Othonis cum nauibus traditam Palmella pro-

ximum Setubali oppidum etiam Toletano traditum est. Ipse omnia, quæ capit, locà pr
sidiis munit. Ac paulo post Alfonsus Bazanus Aluari frater post fratrem Gadibus pro
ctus cum XXX. onerariarum nauium classe, quæ multum commeatum ac bellicum a
paratum portabant, Setubalis portum tenuit. At vero Gregorius XIII. Pont. Max. seci
agitans nec Portugalenses ob magnum in Castellanos odium sponte sub Regis Phili
ditionem ituros, nec Regem Philippum ius, quod in Portugalliam habet, neglecturũ, n
tuensque ne ex hac dissensione bellum oriretur, quod Rempub. Christianam affligeret.
lexandrum Riarium S. R. E. Cardinalem in Hispaniam legauerat, vt Regem Philipp
& Portugalenses ab armorum contentione retraheret. Riarius pridie Kalend. Maii R
ma profectus, terrestri itinere primum Barcinonem attigit. quo Rex Philippus gratu
tum illi in Hispaniam aduentum, & amici officia præstitum Lupium Auellanedam m
Ille deinde & legationis suæ munere commonitus, & multorum nobilium Portu
lensium litteris ad componendam pacem solicitatus, ad Regem Philippum P
augustam aduenit. quem ægra valetudine affectum primis aduentus sui diebus ad
non potuit: post meliuscule se habentem conuenit. atque ita alloquutus est. Plurim
salutem Rex Philippe tibi dicit, & apostolicam benedictionem Gregorius XIII. Po
Max. & cui optime cupit, à Deo quietam Portugaliæ possessionem exoptat. Ac certe n
gnam animo lætitiam cepit, cum intellexit Regem Henricum statuisse te Portugaliæ R
gem denunciare: ac quando id à Rege Henrico factum non est, quod morte præuetus
sperat ipsos Portugalenses victos ab æquitate facturos. Sed cum sæpe te per Nuncium
um admonuisset vt arma deponeres, ac iurisperitorum iudicio, quorum fides nulli su
cta esset, causam committeres; nec arma deposita, sed auctas copias ex multorum litt
ac nunciis acciperet, timeretque ne relicto iuris certamine vim adhiberes, vnde Port
lensium odium magis accenderes, ex quo Respub. Christiana turbaretur, & ipsa Port
lia prauis religionis erroribus inficeretur ab exteris nationibus, quarum auxilia accers
tum maiorum suorum exemplo, tum singulari in te beneuolentia motus me legatum a
misit, qui suo te nomine commonefacerem, vt armis abstineres, nec solum tuorum i
peritorum, sed aliorum etiam iudicio stares. quandoquidem Regis amplitudo nõ in
torum regnorum possessione, quæ vi sua mutabilia sunt, atque ad diuersos transferu
sed in iustitia posita est firmissimo imperii fundamento. Non tamen ob id, inquit vt a
abiicias, quæ contra iniurias iuste sumuntur, sed ipso iure nitaris: in quo nemo te om
interpellare poterit. Atque ipsemet Pontifex omnem suam operam & auxilium cõtr
pollicetur, qui tibi obstare voluerint. Sic & tu recte regnare, & Portugalenses tibi iur
temperare videbuntur. Cui Rex Philippus ita respondit. Pontificis maximi volu
tem omnibus in rebus erga me semper optimam perspexi. Quare de paterno eius i
animo semper illi ingentes ago, & habeo gratias. Atque equidem velim intelligat m
mum iurisperitissimos omnes cuiusuis gentis etiam Portugalenses de meo in Portuga
iure consuluisse, omnesque respondisse sine vlla controuersia optimum esse. Quod d
Rex Henricus consultum & exploratum habens, me per Antonium Pineirum Episc
Leriensem in concilio Almerini conuocato Regem Portugaliæ declarauit. Ex quo
multi Portugalenses regnum mihi deferre voluerunt: sed aliquorum potentiorum v
& minis deterriti sunt. Cum ergo ego viderem ex æquo & bono me ius meum obt
non posse, rerum sacrarum peritos consului an mihi liceret ipsum armis persequi. & q
uis respondissent licere, tamen nullam vim facere volui, sed bonis verbis & promiss
nunc æquitatem meæ causæ docendo, nunc immunitates & priuilegia pollicendo c
liare aduersariorum animos studui. Verum vbi Antonius sine dubio spurius soli
contra me plebem, & regnum capere vidi, ac magistratus aliis auferre, aliis mandare,
citum in Portugaliam immisi tum ad capiendam regni debitam mihi possessionem
ad defendendos ab improborum iniuriis & maleficiis bonos subditos, qui parere iu
perio volunt. Quamobrem arbitror me à Pontifice maximo reprehendi nullo mod
se, quod arma contra ius ceperim, aut vim iniustam attulerim. Meam vitam omni
tam esse, notos mores, notam mentem & animum: qui semper de meis bonis aliqu
perdere malui, quam alicui quicquam auferre. Quinimmo mihi persuadeo, cum m
tugalia potitum, & vtramque Hispaniam sub vnius imperio coniunctam viderit, no
uam ex hoc Pont. max. lætitiam capturum & propter eius in me singularem bene
tiam, & propter religionis Christianę maius firmamentũ ac robur. Hoc responso ac
Riarius, cũ Antonius Regis nomen & regni aliquã possessionẽ à multitudine accepi
regis Philippi exercit⁹ in Portugaliã ingressus magnã regni partẽ occupasset, nec de

regiũ nomen & insignia deponere, neque huic vtile victorem exercitum retrahere, ertus fuit quid ageret. ac quando rerum Portugalensium status ex eo tempore, quo itus fuerat, immutatus erat, pro nouis mandatis ad Pontificem maximum scripsit. Iam lissiponenses rebus suis diffidere, audientes Setubal, in quo satis roboris ad refringẽdos ersariorum conatus esse rebantur, breui tempore cum arce captum, ac videntes ad tendum regi Philippo sibi omnia imbecilla, neque animi, nec consilii satis in suis dus esse, fidei etiam parum, etsi iactantię plurimum: auxiliorum præterea spem omnem gui. quanquam ab Antonio bono animo esse iubebantur, Ipse quoque Antonius ns omnia oppida, ad quæ regis Philippi exercitus accederet, in illius potestatem illiadi, ciuitates, quæ ante sibi fidem dederant, nunc dubias esse nobilem quemque ad rsarios transfugere, apud se plebeios & inertes tantum remanere, atque eos quos vel ratio veniæ, vel arcta necessitudo, vel metus amittendorum bonorum retinebat, desertus ab omnibus timere grauius cœpit: atque hoc etiam magis, quo magis exauxilia desperabat. Nam Franciscus Barretus Olyssiponensis & Petrus Dorus Galuos à Gubernatoribus in Galliã missos supra memoraui, nullas copias cõparauerant. lem Olyssiponensis nullam pecuniam acceperat, quam militibus, quos cogeret : Gallus quam paucam acceperat, in suos vsus conuerterat. Nec Galliæ principes e Portugalensibus auxilio velle aiebant, ni duas arces sibi tradidisset Cascalis & i Iuliani: in quibus receptum haberent, cum aduersi aliquid contingeret. Quã conem à Gubernatoribus recusatam, ne rerum Portugalensium aliquando Galli hae otirentur, Antonius ad Barretum scripserat, vt acciperet: sed nec in tempore scribi s nec commode mitti poterant, omni ad eum aditu ab aduersariis intersepto. Cum externæ opis expectatio nulla amplius, aut quam minima relinqueretur, quotquot t colonos, pastores, operarios vndique ad bellum cogebat: & ex ipsis religiosis fa, quos ad bellandum idoneos reperiebat, armabat: iubebat etiam clericos deposiis saga sumere. Præterea seruos, quicunque militare voluissent, libertate donabat; facultatem concedebat à dominis arma & equos abripiendi quorum IV. cohortes e sunt. Sanciuerat quoque edicto vt omnes in vrbem conuenirent: sed eorum, qui neglexissent, bona proscribebantur; ab his vero, qui venissent, pecuniæ in milipendia petulanter exigebantur. Mercatores inique vexabantur: peregrini aspere antur, à quibus iuuari manu & consilio poterant. Cuiusuis delicti & sceleris pœaniis redimebatur; omnisque via conficiendæ pecuniæ quærebatur. Dabantur ob- ignobilibus hominibus militiæ Christi insignia, magistratusque indignis, & noistianis mandabantur. Dominabantur in vrbe plebei, rapaces, & insolentes cum vitæ licentia & impunitate: ita vt in nouo regno vicem suam permulti dolerent, de inistris omnes viri boni magis, quam de aduersariis timerent. Quotidie conuoconcilium, & nihil in eo decernebant; atque inter ipsos consultores inuidia disesprocreabat. Comes Viminosensis dux exercitus esse volebat, cui Didacus Meræfectus erat: & gratia, qua Odoardus à Castro diuitis mercatoris filius apud Anplurimum poterat, multorum animos alienauerat. dumtaxat noui Christiani à oriundi, quorũ maximus est in Portugalia numerus, & Æthiopes, quos permultos ne cernas, gens seruilis & humilis, Antonium lubenti animo sequebantur. Rex is vero vt æquitatẽ & bonitatẽ suam ostẽderet, edicto veniã dedit, & impunitatem t vi coacti, aut errore decepti, aut cõmuni quodã odio contra Castellanos affecti, arma cepissent, rebellionis authores & adiutores excipiens. Quo multorũ animi relanguescere cœperunt: & Antonius multis parũ fidere; suspectosque sibi in cuseruare. in quibus Georgius Menesius maiorum nauium præfectus ob intercerebatur) ad Regis Philippi ministros litteras. Toletanus interea circumspiciebat m iniret, quæ Olissiponem facilior & expeditior esset. Nam tres commonstrana per Scalabim, altera per Tagi fauces, tertia per Cascale: quod oppidum XV. nfra Olissiponem est in altera ostii parte, in quod Oceanus penetrans flumini iungitur. Viam per Scalabim longam, æstuosam, & puluerulentam esse in; & illac difficilem fluminis transitum; quod nec pontem habeat, quo pedibus ossit; & cymbæ, quas Hispali fabricandas ob hanc rem curauerat, aduectæ non ; adessent eædẽ difficultates, quas supra indicauimus. In portus vero claustra per fluminis fauces cũ classe irruptionẽ sine maximo dãno & periculo fieri non posse sitæ à dextra & sinistra arces S. Iuliani & Cauezzæ siccæ tormentorũ ictibus intriremes aut lacerarẽt, aut vadis alliderẽt, ac maiores naues hostiũ in ipsis faucib.

Hispali hodie Seuilla.

positæ mole sua introitum obstruerent. At per tertiam viam breuissimum æstate me traiectum cernebat; & arces, quæ inter Cascale & Olyssiponem sunt, non magno nego capi posse iudicabat; tantummodo excensionem in terram timebat ob altas & prærui rupes, quibus totus ille tractus litoralis continetur. Doctus tamen à locorum peritis si Cascale M. & D. pass. septentriones versus humilem quendam inter rupes locum, qu incolæ Marmam veterem nominant, aquis pluuiis, quæ in Oceanum defluunt, exesum quem binæ, aut ternæ cymbæ appelli possent, relictum esse ab aduersariis incuria, q nulla hominum memoria ne piscatoria quidem nauicula eo vnquam appulsa fuisset, t tertiam viam probauit: ac terra marique custodias disposuit, ne quis ad hostes transfu hoc suum consilium enunciaret. Tum simulans velle Scalabim proficisci, Germ cum tormentis ea via præire iussit: moxque reuocauit: atque in triremes quotquot p milites cum CC. equitibus & aliquot tormentis muralibus imposuit; ac Cascale adr gauit, excensionem in terram periclitaturus. egressusque Setubalis sinum Sisymbrar cepit, oppidum ad proximum litus situm: atque altero die sub ortum Solis Cascale ap pinquauit, & ad Marmam veterem proras direxit. Didacus Menesius, qui Cascale & ritimam illam oram custodiebat, cernens hostilē classem aduersum se agi, cum VI. m minum ad Marmam veterem procurrit, descensum in terram hostibus turbaturus. accedentem eum hostes tormentis è triremibus terrent. summotisque magis inanite re, quam vllo detrimento aduersariis, scaphæ militibus complentur: atque accedente & sereno cœlo ad litus appelluntur. E quibus in terram primus omnium Rodericus pata cum XX. sclopettariis exiluit, tum Sancius Auila cum L. militibus, & deincep post alios: contentoque gressu decliuis ripæ summum repugnante nemine obtinue post auctis cæterorum concursu viribus hostem penitus fugarunt. Fugatis hostibus, qui milites exponuntur: compositoque agmine Cascale propius incedunt: inclinant ad occasum die, ad ædem sacram B. Mariæ, cui cognomen à via est, consistunt. Ro cus Valdesius tamen cum sua sclopetariorum cohorte longius progredi iussus ad d lendos hostes è tumulo, quem occupauerant inter ædem B. Mariæ & Cascale, magr vi atque impressione deuicit. quo in certamine de Castellanis quatuor tantum vul sunt; de Portugalensibus desiderati plures: reliqui procul ab oppido & arce, quo vel l um metus impulit, vel locorum opportunitas ire suasit, fusi fugatique abierunt. Me cum XX. militibus in arcem se recepit, quæ iuxta litus ab oppido sagittæ iactu abest. ius rei nunciis ingenti metu Olyssiponenses perculsi sunt: atque Antonio ad arma v te magna hominum multitudo conuenit: sed eum hortantem omnes vt se Cascale c Castellanos insequerentur, pauci, iidemque tumultuose, partim etiam inermes subse sunt: quamuis diuersarum religiosarum familiarum plerique viri vel tranquillitatis vel amore licentiæ, vel dementia & furore correpti, dextris gladios, sinistris cruces g tes, vt hortatorum, & adiutorum officia præstarent, vniuersos & singulos ad pugnam tra Castellanos magnis vocibus & clamoribus adhortarentur. Vbi ventum Bethle minorem opinione sua manum arma ferentium conspiciens (neque enim plures, qua pedites & D. equites erant) primores consuluit an progrediendum, an redeundum rent. In quibus etsi forte quidam cæteris prudentiores magis temeritate quadā agi, vllo consilio duci se viderent, tamen audacissimorum vociferatio contendentium ratione redeundum, atque insolentius instantium ipsorum singulis animum esse cum uersis Castellanis congredi, nullum consilium dici sinebat. verū interueniente noct cibum capere voluissent, nec quicquam, quo reficerentur, inuenissent, hoc vno in do refracta illorum temeritas est. Toletanus post expositas copias, & tormenta, q cum aduexerat, Bazano præcepit, vt triremes ad conuehendum reliquum exercitū licum apparatum Setubal remitteret: atque Alfonsum Leyuam oræ maritimæ cu præposuit: nec non interim præfectum arcis admonuit (ignarus quod esset in ea M us) vt arcem traderet, nec se temere perderet. Quod cum ille facere noluisset, arx to tis verberari cœpta est. Ad quorum ictus præfectus de deditione agere cœpit. cui cie aliquot Toletani milites in arcem introiuerunt; & vt sine pactione sese traderet runt: neque hoc facere illo volente, ipsi per vim arcē potiti sunt: & Imperatoris vexillum candidum pacis insigne, quod Portugalenses post verberatam arcem extu deposuerunt, & rubrum belli signum, quod ante oppugnationem illi erexerant, ext vt intelligeretur arcem non deditione acceptam, sed vi captam esse. Menesius sese tauerat: repertus autem per nuncium à Toletano petiit, vti atque infimus miles tr tur; atque etiam facultatem postulauit ad Antonium, quem Portugaliæ Regem n uit, abeundi. Sed illi tunc à Toletano nullum responsum datum est (aderat autem n

ntę vero die Toletani iussu indicta mors est. Ita qui pugnare timuit, & se dedere noluit, pite luit temeritatem, an stoliditatem dicam nescio. Arcis pręfectus etiam cum duobus s suspensus est: reliqui ad triremes damnati. Contigit autem nobilem quendam Olys- ponensem cū XX. militibus ab Antonio subsidio Menesio missum concubia nocte cym- n ad arcis latus appellere, ignarum quod ab hostibus teneretur, ac compellare militem rcis vigilia stantem, rogareque vt sibi portam aperiret. cui miles Portugalensis con- o ad colloquendum suppositus, ne aliena lingua suspicionem daret captæ arcis, respō- se portam aperiturum. in quam ille ingressus sensit in hostium manus incidisse. Tunc us Syntra VI. m. pass. Cascali, XII. m. pass. Olysipone distans ad radicem montis Lunæ etano traditus est. Qui locus arboribus amœnus, fontibus iucundus, regiis ædificiis us est, atque æstiuo tempore Portugalensium Regum delitiæ. Senatus Olyssiponen- dens rem in maximum discrimen adductam, ne vrbs opulentissima fieret hostibus la, cuius auiditas multo audentiores milites facit, Antonium orauit, vt cum iis copi- ias contraxerat, Castellanis obuiam iret. Antonius à Senatu pecuniam in militum sti- lia primo petiit; quam nullam obtinuit, asserente Senatu ciuitatem sumptibus ex- tam esse: deinde ad componendum exercitum biduūm postulauit. quo tempore es omnes ad Bethlem conduxit partim sponte, partim vi ad X. M. Verum cum ar- ilitaris scientes homines Portugalenses non haberet, nec audirentur alienigenæ re- bellicarum periti, ne superiores vlla re Portugalensibus viderentur, & ipse Imperator n inter arma exercitatus esset, quid ageret ignorabat. Quidam aiebant iuxta arcem i Iuliani castra poni oportere, in cuius defensione ciuitatis salus, & totius belli summa (teret, vt arx munimento exercitui, exercitus præsidio arci esset: quidam longius ab discedendum propter multarum rerum opportunitates negabant. Quod consilium itum est. Itaque castris locum inter Bethlem & vrbem eligunt, & munitiones insti- . Toletanus post aduectum è Setubale cum reliquis copiis omnem bellicum appa- ad oppugnandam arcem S. Iuliani Cascali profectus, ad pagum nomine Oeram è ne arcis castrametatus est. Ac primo die Franciscus Alauā contra arcem X. tormen- uit, dein altera X. tum his omnib. XII. adiecit, equitibus, quos Antonius ad distur- opera miserat, retro à Sancio Auila paruo prælio compulsis. Atque imprimis tres es & rostratas naues, è quibus hostes nonnulla damna iniiciebant, tormentorum i- ab arcis præsidio summouit: ac mox arcem magno impetu verberauit. Porro Tri- Vasæus arcis præfectus, quod se diu sustinere nō posse videret, æquam aliquam de- is conditionem magna voluntate subiisset: verum in ipso oppugnationis initio ex se ionem vllam postulare non satis honestum putabat. Accidit autem, cum scalæ & b hostibus pararentur ad inuadendam manu arcem qua parte multis tormentorum muro denudata erat, vt puella quædam cum matre visendi mariti causa, & à Tole- à Vasæo facta potestate, ex Oera in arcem intraret, ac Vasęo suaderet vt se Toletano t, quod ille maximum & fortissimum exercitum haberet, ipse rerum omnium pe- iboraret. Exinde Vasæus in colloquium Toletani venit: atque illum initio rogauit, re militiæ neminem ad se ante oppugnationem miserit sciscitatum rationem, qua :eneret, atque defenderet. Quod factum à se Toletanus asseruit; & per pręconem tum fuisse, præfectum nolle arcem tradere. Ob hoc quæsitus est ad suspendium qui correptus ingenti metu sese occultauit. Post Vasæus explicuit quo modo ar- ubernatoribus primo acceperit, deinde multis rebus cogentibus Antonii nomine , sed eo semper consilio, vt ipsam ei traderet, quem Gubernatores Portugaliæ Re- nunciauissent. Hic Toletanus Regem Philippum à Gubernatoribus Regem Por- denunciatum decreto in Castromerino facto ostendit. Tunc Vasæus retulit se ar- Regis Philippi potestatem traditurum, si modo sui milites & necessarii salui & in- s seruarentur. Insuper litteras ab Antonio ad se scriptas aperuit, vt cognoscerent- nia, quæ sibi Antonius promiserat, ne minora à Rege Philippo referret. Eam con- n Toletanus approbauit, & de Regis Philippi liberalitate illi plura, quam sperare llicitus est. Sic arcem S. Iuliani Tristanus Toletano tradidit. Quod Tristani fa- nnulli proditione notarunt, aliqui rerum ad se defendendum necessariarum ino- tarunt, quidam etiam iuris æquitate & nobilissimorum exemplo laudarunt. To- alidum præsidium in arce posuit, & Tristanum apud se in honore habuit. Ac post i arcem mature classem è sinu Cascalis intra Tagi claustra recepit. & quidem in nam alioquin paucis diebus post acceptam arcem immoderata tempestas ab A- ustro commota ad Cascalis litus illam fœdissime lacerasset. Et Petrus Barbus voluntate auferens tormenta, quæ potuit, munitionem in Cauezza sicca deseruit.

Ergo vrbis ceruici imminentibus hostibus, ab Olyssiponensibus iam mala omnia tim & direptio vrbis,& amissio classis,quam ex India & piperis & zinziberi & cinamomi & liarum pretiosarum mercium onustam expectabant. Proinde Senatus Antonio dedi nem suadere; contra Antonius & suorum militum multitudine, & externorum auxi rum spe Senatum ad pugnandum cohortari. veritusque ne qua posthac molitio cont fieret, fluminis transitum & vrbis portas suis præsidiis tenuit, fretus præcipue initiator hominum fide, quibus licentia militaris cordi erat. Cum vero omni sublato comme res ad victum necessariæ nullæ,ne ab ipsis quidem colonis vicinorum agrorum in Ol ponem vrbem maximam ac plenam humilium hominum inferrentur,à se ipsa quodā do obsessa ciuitas graui rerum omnium inopia premebatur. Est in vrbe media mons minens, & in eius summo castellum, in cuius custodia Belgæ positi erant. casu ver ctum vt ignis tecto inhærens flammam excitaret. quam Antonius cernens, prodit signum esse credidit. ex quo elatus subita ira,non bene re perspecta,non solum Belgas etiam omnes peregrinos ex vrbe expulit,vel eos,quorum opera sibi multis in rebus vti rat. Ac quoque præfectum arcis Bethlem à custodia amouit,quem à Toletano ad d tionem solicitari suspicabatur. Nec Toletanus castra ex Oera mouerat, sed per noti trique homines Antonium multis iustis causis ad pacem adhortabatur,qui primum in tus ob dignitatis suæ rationem, & Regis Philippi voluntatem extitit; sed amissæ arces, tincta spes externorum auxiliorum,militum paucitas & inertia,multorum quoque inc stantia tandem eius animum ad pacem inclinarunt. Igitur dies colloquio dicitur in dio flumine procul ab aliis,in quod cum paucis vterque conueniat. Toletanus totam ctem in regia triremi moratus est, vt in colloquium cum Antonio iret: sed ille nusq comparuit,aut veniam à Rege Philippo desperans,aut Toletano diffidens,aut ab Epis Igæditaniensi reuocatus. Quod Toletanus grauiter tulit: atque extemplo Sancium lam cum M. & D. equitibus ad perspiciendam Bethlem arcem misit. qui M. & D. tibus ac CCC. equitibus aduersariorum occurrens, prælium iniuit; diremptoque pa rum iactura vtrinque certamine,ad castra reuersus est. Altero die maior militum nu rus è castris ad Bethlem emittitur: quorum pars cum aduersariis dimicant,qui ad tur da opera venerant, pars tormenta contra arcem locant. Atque inprimis tres maior rostratas naues,quę iuxta sunt,remouent; tum arcem tormentis percutiunt. quorum bus arcis præfectus perterritus se, & arcem tradidit, quam ante bonis verbis monitu dere recusauerat. Sed eius confidentiam Toletanus suspendio damnasset,ni Alfonsus ua intercessisset. Capta arce castra ad Bethlem fecit: & vt classi liberum & ex omni tutum iter Olyssiponem vsque esset,turris veteris,quę in altera parte fluminis contra lem est,præfectum commonuit, vt ipsam dederet; formidinesque opposuit. Ille Tol dicto audiens fuit. Postea cum M. & CCC. equitibus ac M. peditibus ad contem dum castra Antonii, quæ à suis M. & D. pass. totidemque Olyssipone aberant, prof est. Locus, vbi Antonius castra fecerat, montuosus est, à Tagi litore conscensu no arduo subuectus: per quem à Septentrionibus oriens fluuius breuis,humilis,& imbr scens inter excelsa & prærupta saxa in Tagum defluit. Ipsæ rupes ad caput fluuii iun tur,& in litus Tagi satis lato,ac pari fere interuallo disiunctæ procurrunt: ac qua defi fluuius ponte,quem Alcantaram nomine arabico vocant,transmittitur. cui contine pagus,qui à ponte nomen Alcantaræ vna cum fluuio accepit. Antonius in altera ri stra fecerat,& munitionibus à dextra & sinistra obtexerat. nam media ripa præceps prærupta nullum accessum dabat. Pontem quoque medium tabulis & asseribus ol xerat. Ad alteram ripam igitur Toletanus inspectum loci naturam & aduersariorum stra venit,pulso ex itinere hoste, qui armatus occurrerat: contemplatusque loci nat & castrorum situm,atque à speculatoribus accipiens Antonium ad XVI. m. homin castris habere,sed magnam eorum partem colonorum,pastorum,seruorum esse,nec nec armorum vsum habentium, contra eius castra sua designauit, ac certa quibusqu dispertiuit. Ad Alcantaram pagum Italos, supra Italos Germanos, in summa & med pe Hispanos,ad initium rupis equitatum locari; ac tribus locis tormenta disponi iuss xta Germanos, iuxta equitatum, & in editiore tumulo prope Hispanos. Prætere zano præcepit classem in ipso Tago contra aduersariorum maiores naues atqu remes instruere; ita vt classe & equitatu quasi duabus alis totus exercitus pro retur. Equitatum Ferdinandus filius, Hispanos Sancius Auila, Germanos Hie mus Lodron, Italos (nam Petrus Medices incommoda valetudine tenebatur) sper Columna regeret. Postquam omnia descripsit, in castra reuersus est militum præfectis imperauit, vt sub ortum lucis suum quisque locum cap
&

m pugnæ signum daretur, Itali cum Germanis inferiores, Hispani cum equitatu supe-
s munitiones inuaderent, Franciscus Alaua tormentis aduersariorum ordines con-
aret, eodemque tempore Bazanus hostilem classem adoriretur. Et quo infirmiores
sistendum essent aduersarii, iussit Prospero Columnæ CCC. Italos ad pontem præ-
ere, qui leuibus iaculationibus totam noctem hostes insomnes haberent. Hortatus
oer est, vt viros se esse meminissent, atque hanc vnam pugnam alacri animo suscipe-
quæ omnium laborum finem allatura esset. Postremo multis orauit atque obsecra-
si Deo iuuante hostes vicissent, ac fugatos depulissent, milites ab vrbis ingressu con-
ent: quam Rex Philippus inuiolatam, quam captam omnino mallet. ac summũ sup-
um in eos constituit, qui ad depredandum vrbem intrassent. Deprecatusq; est Deum
ortalem, vt mori prius sibi contingeret, quam videre vrbem à suo milite diripi. Post
Prosper Columna CCC. milites ad pontem misit. qui paruis certaminibus Portu-
ses totam noctem insomnes tenuerunt: mox albente cœlo, magno impetu tabulatio-
qua pons interclusus erat, perfringere conati sunt. Verum è moletrina, quæ in litore
ita est, recta pontem prospectans, à Portugalensibus damnis afficiebantur. quod qui-
nimaduertentes, superato aggere, quo aqua continetur, vi moletrinam cepere: atq;
n proximum hortum muris cinctum intrarunt, qui ad alteram pontis partem est. Sed
orum munimentis, quæ in conscensu montis teli iactu à ponte aberant, magna ad-
iotum manus irruens Italos è ponte disiecit: & contra eos, qui moletrinam & hor-
ccupauerant, acri marte certabat. Interea Toletani exercitus aduenerat & suum
ae locum ceperat, cum Prospero Columnę nunciatur suos valida impressione à Por-
ensibus è ponte disiectos; quosdam etiam in summo periculo versari. Prosper ad
m cum aliquot cohortibus accurrit; suis animum addit: quos orat, vt patriæ virtutis
iæ memores splendorem nominis Italici semper apud omnes gentes & nationes il-
nulla ignauiæ nota maculari patiantur. Itaque acrior pugna redintegratur. Itali
tabulationem perfringunt, & aduersarios in castrorum munimenta propellunt. At
pus Igæditaniensis, audita ad pontem dimicatione, suæ personæ ac dignitatis obli-
vicos & plateas vrbis ingenti & crebro tympanorum sonitu omnes ad arma vocat:
inis, alios vi ad castra cogit: cuncta summo strepitu & clamore miscet. Nec An-
, quia non induxerat in animum hostem ad castrorum oppugnationem tam cito
um, suos ad repugnandum instruxerat. Sed & suorum multi nocte metu diffuge-
ulti in vrbem domus cura abierant. Cum vero Italos cum Germanis ad hostium
enta conscendisse, & Sancium Auilam cum Hispanis ad superiores munitiones ap-
quare Toletanus videret, signum pugnæ sustulit. ad quod Franciscus Alaua ingen-
ignitorum globorum tormentis in castra hostium emisit, & à componendis signis
erruit: Hispani, Germani, Itali in Portugalensium munimenta irrupere. Portuga-
ummo metu vndique perculsi non manibus, sed pedibus salutem suam tutãtes, ab-
mis sese fugæ alius alio mandarunt. Illi istos cedere, fundere, fugare. Et fugienti-
n fuga feriri, alii cadere, alii vitam amittere, alii mortẽ inter cæsos expectare. mul-
victore in victos edi crudelitatis exempla, quæ furor fieri amat; vt ne suppliciter
petentibus anima interdum relicta sit. Tellus infecta sanguine, ac viæ omnes telis,
adiis, sclopettisque constratæ, & strata inter arma exanguia corpora. At tertia ho-
ata pugna, & vsque ad septimam facta strages VIII. Kalend. Septembr. Ad DCC.
i, vulnerati plures: & quicquid circum Olyssiponem ædium est (sunt autem mul-
s ædificiis & hortis insignia suburbia) id totum direptum vastatumque est. Tan-
plis & religiosarum familiarum domibus pepercerunt. Quin etiam vrbs ipsa di-
set, ni Ferdinandus Toletani filius ad portã accurrens, monendo, rogando, com-
, alios hostes à tergo esse confingendo milites ab irruptione prohibuisset. Post de-
restres copias Bazanus, qui cum pugnæ signum à Toletano datum est, classem ad
aptare, & in hostem agere propter recedentem maritimum æstum non potuit, ac-
estu aduersariorum classem facile deuicit. Tunc Senatus Olyssiponensis ex vr-
ano obuiam prodiens, illi claues vrbis obtulit, ac Regis Philippi potestati & vo-
e commisit, persuasus à Toletano vt sine pactione sese dederet, cum de pactione
pisset. Itaque Toletanus vrbem accepit, atque incolumem seruauit. Deinde
ea Ferdinando filio cum aliquot nobilibus, qui ciuitatis motibus prospiceret, ipse
erso exercitu in castra Bethlem se recepit. Antonius, qui vrbem ingressus quot-
arcere asseruabantur nocentes homines ruptis vinculis custodia liberauerat,
que egressus in villa sese abdiderat IX. m. pass. ab vrbe, post curatum illic

vulnus, quod ex incursu armorum in fuga ad collum acceperat, Scalabim concessit. Scalabitani, qui primi eum Regem creauerant, tunc apud se retinere victum noluer Ita hominum fluxa fides est, & cum fortuna mutabilis. Nec defuere, qui vel incuriae animum trahendi belli in Toletano reprehenderint; quod nec ante pugnam quicq contra Antonium praeceperit, cum pugnae ordinem institueret, neq; illum post victo conquiri curauerit: quando is vnus totius belli summam sustineret. Sed Toletani la fautores ipsum defendunt, quod ante praelium non haberet, cui contra Antonium q quam speciatim committeret; eo quod suorum nulli notus esset: post victos vero h magna diligentia tota vrbe illum quaesierit; nusquam tamen inuenerit. Postquam comperit Scalabim profugisse, tunc neq; paucos milites, qui ab aduersariorum, quae set, multitudine opprimerentur; cum praesertim ex nunciis certior fieret quatuor r Gallorum ad Vianam, quam aliqui Viennam Callęciam nominant, appulsas esse, qua tonio milites & arma portant: neq; multos ad insequendum illum mittere conducib xistimauit, ne per quę vaderent, loca deuastarent. Caeterum Galli vbi intellexerunt siponem captam & Antonium victum atque fugatum, in suas oras remigrarunt. Et pa post dies à deuicto Antonio classis ab India venit, quae non mediocri laetitia totã ciuit affecit. Ad cuius praefectum Antonius post amissam maris possessionem scripserat, sam vel in Galliam, vel in Angliam agere: sed eam Alfonsus Bazanus à Toletano cum nauibus Setubale missus in itinere inuentam Olyssiponem secum adduxit. Postali vero dies Toletanus intelligens Antonium Conimbricae nouum exercitum cogere, cium Auilam cum CCC. equitibus & III. m. peditum, in quibus cum VI. bellicis tor tis III. Germanorum cohortes, ad opprimendum hominem misit. Qui aduentum S rescifcens, cum iis copiis, quas contraxerat, Lauarem discessit, ac vi in oppidum int pit, & ciues tributum ferre coegit: atque insuper aliquos vinculis, aliquos supplicio a Tum inde nauigare in Galliam statuit; sed amicorum suasionibus ab hoc proposito ctus, iter Portum contulit oppidum in Interamne nobile, situm in altera fluminis Du pa. quod à veteribus Cale vocatum est. Portuenses moenia & ad vrbem aditus, q Antonii aduentus erat, munierant: verum illi venienti partim metu, partim sponte p uit. Vnde ciues, qui rebus Antonii minus fauerant, portis effusi in diuersa loca sese puerunt. Quorum fuga audita confestim Antonius flumen transmisit, & in vrbem ratu regio acceptus introiuit: nec non magnum tributum ciuitati imposuit; & aliqu domos diripuit. Dein iussit naues omnes atque nauiculas ad continentem ripam ac ne qua hostibus transeundi flumen potestas fieret. Praeterea Episcopum Igaeditani Odoardum Lemum & alios beneuolos sui misit ad comparandos ex vicinis agris & dis milites. Insuper ad ciuitates de Rege Philippo, qui aegrotabat, scripsit, quod mor ierat: vt res bello necessarias libentius suppeditarent. Interim Sancius Conimbri propinquans equitatum ad explorandos oppidanorum animos praemisit: qui reiect toniano praesidio, vltro illum in vrbem exceperunt. Hinc Lauarem perrexit: & ab danis sponte receptus est. vbi paucos dies mansit, vt rei frumentariae prospiceret. de gulis cohortibus iussis VI. dierum frumentum secum comportare, ad flumen Du ter contulit: & ex itinere misit cum aliquot militibus, & hominib. linguę & regionis tibus impigros viros Thomam Vcedum ad capiendas cymbas, quas hostis condux vicum inter flumina Durium & Tamegam XVIII, m. pass. supra Portum, & Ant Serranum ad conquirendas alias nauiculas, quibus flumen traiiceret: peruenitque gum, quem Villamnouam nominant, Portui oppositum in aduersa fluminis ripa. stra fecit, & vtrumq; collem, qui à dextra & sinistra assurgunt, occupauit. Sed difficultas eum circumuenit, & rerum, quibus famem depelleret, & cymbarum, flumen transiret, inopia. Illa ad pugnandam quamuis pugnam stimulabat. siquide liti optabilius videtur hostilibus armis cadere, quam humanis necessitatibus interi omnem pugnandi facultatem adimebat. Vt vero cognouit VI. à Serrano ad mole IX. m. pass. à suis castris, & XVI. cymbas ad Vcedo magno studio & industria ex h potestate captas, confestim ad Vcedum scripsit, vt secundo flumine dilabens ad quam Petram Salgadam nominant, M. & D. pass. à Villanoua eas appelleret, & c uiculis Serrani coniungeret. Contra quem Antonius cum IV. nauibus multos mil sit, vt ab hoste cymbas interciperent, aut labefactarent. At illi post primos torme ictus, cum labor male cessisset, retro cursum flexere, nec aduersariorum incursu ctarunt. Sed neque transitus, quoniam Durius inter praerupta saxa fluit, vbique & hostes aduersam Petrae Salgadae ripam, qua Castellanos transitum attentaturo bant, IV. bellicis tormentis, & IV. nauibus ad dimicandũ instructis, quas contra

ſas diximus, tuebantur. Doctus tamen D. paſſ. ſupra Petram Salgadam tutiorem tran
ı eſſe, illum tentare inſtituit: noctiſque ſilentio, quæ incœptum ſuum hoſtibus tegeret,
ıum exercitu ex Villanoua tranſuerſo itinere profectus eſt: ac partem copiarum ad Pe-
n Salgadam miſit. quibus iuſſit, vt aduerſariis ſpeciem tranſeundi præberent. atq; Vce-
mperauit VI. nauiculas illis relinquere, reliquas aduerſo flumine, quo ipſe tenderet,
:e. Vcedum hoſtes ſclopettarum ictibus & è nauibus & ex altera ripa totam noctem
ſequentes nequicquam turbant. Cum diei principium fuit, Sancius nauiculas militi-
compleuit, & in aduerſam ripam adegit. Hoſtes, qui in ripæ cuſtodia erant, primo re-
re; ſed vbi de ſuis aliquos cadere viderunt, metu terga vertêre. Sancius ripam tenuit:
e extemplo illis, quos ad Petram Salgadam miſerat, præcepit, vt tranſitum propere at-
ırent: ſe hoſtes à tergo adoriturum. Portuenſes Sancium traiecıſſe flumen ſentientes,
ıſpicientes reliquos hoſtes aduerſum ſe nauiculis ferri, metuentes ne à tergo oppri-
:tur, licet numero plures eſſent, tamen quia virtute & arte inferiores, in fuga ſibi præ-
m omne poſuerunt. Cuius fugæ initiũ ab Antonio factum eſt: qui nec ſuę nec ſuorum
ti quicquam fidens, ſtatim poſt Sancii tranſitum primus in vrbẽ prouolauit; ementi-
e eſt Caſtellanos ad ripam victos eſſe. ac protinus pecuniam, quantam potuit, aſpor-
:um ſuis domeſticis & neceſſariis Vianam profugit. Sancius potitus vtroque tranſitu
n montes recepit, vnde hoſtes ad VII. m. fugauerat. Poſt ad vrbem agmen admouit.
aduerſarii ex oppido multis tormentis arcere conati ſunt: ſed maximus imber inuti-
menta effecit. Tandem colloquiis ciues ad accipiendum regis Philippi imperium
:it. Atq; illico expeditiſſimos equites ad inſequendum Antonium in diuerſas partes
. Per id temporis Epiſcopus Igæditanienſis, qui ſtipatus armatorum manu ciuitati-
ilites imperabat, dimiſſis copiis, quas coegerat, ſaluti ſuæ fuga latebriſque conſuluit.
quoque ab Odoardo Lemo factum eſt. Cæterum Antonius Vianæ nauim conſcen-
& portu ſoluerat, vt in Galliam nauigaret: orta vero tempeſtate reuerſus in litus ex-
rat. Interuentum autem aliquem hoſtium cauens, in occulta loca cum ſuis vitabun-
ncedit: ſed in paucos Sancii equites de improuiſo incidit: è quorum manibus, dum
ı animos pecuniæ, quam multam fert, præda intentos habet, ignotus elabitur. Ac
: veſtẽ mutando, ac modo huc, modo illuc itinera inflectendo non ſemel inſequen-
oſtes gnauiter eluſit. ac ſæpe etiam ab inſequendo ſpe pacis & deditionis retinuit.
ırex Philippus è morbo conualuit. at regina Anna febri correpta ex hac vita receſſit,
m ſui deſiderium in marito relinquens. Porro Deus mortalium lætitiam triſtitia
ac temperat. Pacata Portugalia Eluem aduenit. quo loci Dux Brigantinus ſaluta-
m venit. ipſe poſt inuiſit Catharinam Ducis Brigantini vxorem conſobrinam ſuam
, cui nomen eſt Villaboina M. paſſ. ab Elue. Deinde Elue diſceſſit: prætergrediénſq;
:grem & Abrantem, Tomar petiit, vbi totius regni concilium indixerat. Tomar eſt
m, quod veteres Neobantiam appellarunt, in Ciſtagana inter Scalabim & Conim-
, ab hac XXXVI. ab illa XXIV. m. paſſ. diſtans, in longa, ſed anguſta planitie: quam à
fluuius non longe illinc oriens abluit, à ſiniſtra colles vitibus & oliuis conſiti cin-
quorum vnius ſummo, nempe eius, qui oppido imminet, templum eſt antiquum
ſtum, ac templo iuncta ingens atq; pulcherrima domus olim militum templario-
nc Chriſti militiæ Fratrum. In huius domus primo & maximo atrio regiis aulæis
romatis ornato Antiſtitum Dynaſtarum Procuratorum ciuitatum conuentus ha-
, ſedente in ſolio rege Philippo ornatu regali. Atque in primo conuentu Antonius
; Epiſcopus Lerienſis hæc loquutus eſt. Inter cæteras prouiſiones à Spiritu ſancto
:, quam ſuo numine gubernat, ſignificatas ad extirpandas prauas hæreſes, compo-
ıouos motus, corrigendos malos mores ſemper experimento viſa eſt optima pa-
:, & Pontificis maximi omnium principis & paſtoris authoritate conuocatorum
atio. Et quamuis conuentus à regibus, qui ſummum ius tenent, indicti certã adeo
ancti præſentiam, atq; eam prærogatiuam non habeant, quam à Deo ſanctis pa-
ıciliis datam ſcimus, ne qua errent in ſtatuendis & decernẽdis rebus ad commu-
tatem ſpectantibus: tamen de Dei bonitate, & prouidentia, quam ſingularem in
n inſtitutione, adminiſtratione, & mutatione ſemper oſtendit, ſperare poſſumus,
ıus, quod Spiritus ſanctus etiã præſens aderit in regni concilio legitimi regis iuſſu
to ad conſultandum de his, quæ ad veri Dei honorem, catholicæ fidei conſerua-
: amplificationem, populi tranquillitatem, ocium, & commoda pertinent. Qua-
quidem rerum cauſa Rex noſter coegit totius Portugaliæ concilium. qui ſta-
n Portugaliam ingreſſus eſt, vt regni neceſſitatibus & vtilitatibus prouideret, non
um, ſed maiorum ſuorum exemplo ſe cum Portugalenſibus, vt patrem gerens,

totius regni conuentum indixit; vt ex communi consilio statueret quæ reipubl. maxi
profutura essent. Itaq; vestra prudētia, fide, studio fretus sperat se à vobis de his rebus,
regni vtilitatem respiciunt, optima mente & animo summam Dei, ac regis, & regni ra
nem habente commonēdum. Quantam vero nobis ipse magnorum beneficiorum sp
dederit, indicat edictum ante regni concilium promulgatum: quo impunitatem omni
concedit, qui vel decepti, vel inducti, aut compulsi pacem publicam violarunt, & eum
regni sui possessione turbare conati sunt. quod edictum ingenti nostro cum gaudio ab
audiuimus, & legimus ipsi. Vnde quo maius fuit hoc beneficium, peculiaris eius in
clementiæ fructus, eo magis in nostris animis confirmauit suæ in Portugalenses bene
lentiæ & benignitatis magnitudinem. pro qua studebit vos in dies maioribus benefici
honoribus ornare & amplificare secundum vestram fidelitatem & obedientiam: q
satis sibi persuadet vos erga se & successores suos in omne tempus retenturos. Post Pi
orationem ciuitas Olyssiponensis omnium regni ordinum nomine summa cum reue
tia Regi maximas gratias egit, quod totius regni concilium conuocauerit; in quo de r
his ageret, quæ ad Dei cultum, & regni incolumitatem ac tranquillitatem spectant. I
pollicita est veterem & constantem illam fidem, qua impense reges suos omni tem
coluerunt. Tum omnes regi Philippo primum, deinde eius filio Didaco regiæ stirpis
ximo absenti, ac si pręsens esset, iureiurando fidem suam obligarunt. Rex Philippus eo
veteres immunitates confirmauit, &, quæ ante bellum per Ducem Osunæ obtulerat
uilegia dedit: ac Ducem Brigantinum creauit Portugaliæ Comestabilem; illiq; omni
stituit, quæ bello amiserat. Postremo omnibus, qui contra se stetissent, impunitatem
cessit: paucos excepit, quos indignos venia iudicauit. Peractis conuentibus, ad compo
dum regni statum Olyssiponem abiit: vnde paucos ante dies Antonius de-
speratis rebus suis latenter euadens, in Galliam nauigauerat.
Rex in vrbem magnifica & regia pompa
exceptus est.

FINIS.

DE PORTVGALIÆ CONIVNCTIONE CVM REGNO CASTELLÆ,

Historia

HIERONYMI CONESTAGGII, PATRITII GENVEN diuisa in decem libros, & ex Italico sermone in Latinum conuersa.

SERENISSIMO DVCI, E ILLVSTRISSIMIS GVBERNATORIBVS Reipublicæ Genuensis, HIERONYMVS CONESTAGGIVS. S.

CVRÆ omnium maximæ, quæ Principum mentes exerc
renissime Dux, & illustrissimi Domini, consistunt in con
dis, & partim industria, partim vi augendis ditionibus, qu
fident: cumque hi capita sint reliquæ multitudinis, no
propter suos quisque fines libenter adulemur: nemo e
beraliter natus, & educatus sit, quin addiscere cupiat e
quibus adhunc finem peruenitur, vt eo commodius in b
lentiam eorundem insinuare sese possit. Sed maiori cum
quam reliqua omnia subditorum genera, his cogitation
cumbere, par erat ciues Rerumpublicarum, quæ superiorem non agnoscunt, qu

:Genuensis. Præterquam enim, quod hanc ob causam in pretio sunt (per vices enim
o ipsos tangit, vt in magistratuum numerum cooptentur) videntur non minus, quam
ncipes, Reip. tanquam rebus suis priuatis, inuigilare debere. Accedit, quod nos eo ve-
ıentius Reip. nostræ, quam reliquos subditos imperii suorum principum conseruatio-
ı expetere par est, quo maiori cum damno coniuncta est iactura libertatis, quam do-
i mutatio. Et quamuis tua Serenitas, & Illustrissimæ vestræ Dominationes ea pruden-
ε vigilantia sint, quam gubernatio amplissimæ huius Politiæ requirit: tamen, cum hi-
ia vera sit huius artis magistra, non videtur mihi operam ludere, qui ad vtilitatem pa-
res gestas aliarum nationum describit, vt Respublica alienis periculis edocta sese con-
are, & intestinis corruptelis mederi discat. Hic est finis, qui me, cum essem in Portu-
a, mouit, vt scriberem bella, & reliqua, quæ circa vnionem huius regni cum corona
Catholici acciderunt: &, si me amor operis non fallit, raro fortassis spacio quatuor
ım annorum contigerunt tot, & tam varii casus, quales hîc leguntur, & quos effectus
momenti secutus sit, qualis est formæ huius regni, ante quadringentos annos funda-
ra adeo breue tempus mutatio. Fateor quidem me à studiis, quæ deserui, parum sub-
ıabuisse ad historiam hanc ita, vt meretur, componendam: Sed quia ego hinc nec
ım, nec commodum spero, nec alium splendorem illi conciliare cupio, quam qui à
itate argumenti, & à rigore veritatis proficisci potest, hanc, veritatem inquam, loco
ımenti posui, eamque summa cum diligentia inuestigaui, parum interim curans illos,
leo delicati sunt, vt inter mille laudes ne vnicum quidem næuum suum audire susti-
. Sane hos homines probabile est ignorare (quandoquidem humana imbecillitas ad
lionem virtutum purarum non potest peruenire) minus credibiles, imo de menda-
spectas esse illas laudes, quæ alicui, nulla admixta reprehensione, tribuuntur. Sereni-
illustrissimæ dominationes vestræ boni consulant animum sui ciuis, qui patriæ con-
ionem, & amplificationem omnibus votis expetit.

ECTORI HIERONYMVS CONESTAGGIVS.

SI accusari, & culpæ reum esse, idem esset, nemo innocens foret: & ideo non debet reprehendi, qui sese aduersus aggressorem defendit. Simulatque (benigne Lector) prima huius historiæ Portugalliæ impressio in lucem prodiit, multi alienæ gloriæ detrahendi auidi, satis aspere me calumniati sunt, accusantes me in genere, tanquam parum gentis Portugallicæ amantem, & in specie tanquam nimis acrem censorem actionum incolarum huius regni, & eorum, qui ibi publicis muneribus functi sunt. Quanquam autem eum, qui, quæ nostro tempore in totius mundi theatro geruntur, describit, necesse est malignitatem, & ineptias multorum boni consulere, præterquam etiam, quod omnibus satisfacere difficile est: tamen tolerabilius fuisset, si aliqui iniuste me mordere satis habuissent, nec adfectibus indulgentes operam dedis-
ıuius libri quantumuis ab inquisitoribus approbati, vsus in tota Hispania vetaretur. Etsi igi-
ı multos iudicio præditos, & veritatis amantes huius scripti patrocinium suscepisse: iudicaui
m abs re fore, si in hac secunda impressione breuiter innocentiam meam ostenderem. Quam-
ad has duas calumnias reduci possint multæ aliæ, quas inuenerunt: constitui tamen sigillatim
re ad ea, quæ refutatu digna mihi videbuntur, præsupposito hoc solido fundamento, veritatem
ntiam esse spiritum, & vitam historiæ: quandoquidem certissimum est, non posse ista duo ne-
n grauissimum & vtilissimum omnium, quæ in orbe terrarum sunt, scriptionum genus in va-
, & perniciosissimum transformetur. Quare si ideo accusor, quod vere, & diligenter scripsi,
o me esse in culpa, quia sine culpa emendare me non possum: imo velim omnes scire, me non
nisi iis lectoribus, qui intelligunt, quanti æstimanda sit & historiæ veritas, & historici fides.
ıia considerandum est mihi sorte quadam obtigisse describendas res illius regni, quæ accide-
io quatuor infelicissimorum annorũ, qui septuagesimum septimum subsecuti sunt, nec æquum
i, qui me ad imminuendam Portugallorum existimationem propensum fuisse dicunt, ex con-
emporis sinistrum de animo scriptoris iudicium faciant, aut ideo illum parti victrici nimis

addictum esse suspicentur, quandoquidem in rebus bellicis non magnoperè laudari potest, qui succu
bit, imo qui patitur se vinci, debet etiam æquo animo pati, si dicatur eum victum fuisse, & amißion
victoriæ simul cum vituperio, quod inde nascitur patienter ferre. Hoc vero tam exacte obseruarunt
tiqui, quorum exemplum libens imitor, vt si Liuius inchoasset, & absoluisset historiam suam in vi
riarum Hannibalis progressu, pro Carthaginensi haberi potuerit: & Iosephus quando calamitates
dæorum, & triumphos Titi describit, Romanus videtur. Iam vero mihi duo prælia, quorum in a
Portugalli regem, in altero regnum suum amiserunt, & pugnam naualem, iacturamque insula
Tercerarum, describenti quæ, quæso, culpa imputari potest, si Portugallus non videor? Sanè etiam
sem, non deberem tamen videri: aut quomodo possum ego hanc lugubrem historiam in panegyr
conuertere, celebrando fortitudinem victi? Non dubium est, si ego incidissem in descriptionem
rum ab hac natione gestarum, ex quibus apparet, quam illa ad arma, & ad res arduas suscipiend
pta sit, vt sunt victoriæ, quas obtinuit prope Aliubarottam, & Trancosum contra Castellanos,
patio diuersorum locorum in Africa, stupendæ nauigationes, & felices progressus in Asia, quæ
nia etiam in hac historia breuiter, quantum loci ratio ferebat, attigimus: non dubium est, inquam
non magis quidem veridicum esse potuisse, quam sim, sed tamen Portugallos longe libentius me
audituros. Ceterum homines iudicio præditi eodem cum adfectu audiunt lucra, & damna, vitup
& laudes, quando vera sunt.

Itaque sine controuersia dicere possumus, de inclinatione scriptoris non iudicandum esse ex
gumento, quod tractat, siue gratum, siue exosum sit nationi, de qua scribit, sed tantum ex studio
tatis, & ex fide, quam profitetur. Oportebat etiam aduersarios meos considerare, historicum non
re iniuriam alicui nationi cum describit proprietates naturales, quas ipsi infundit cælum, à quo teg
aer quem spirat, & aqua, quam bibit: maxime quādo huiusmodi qualitates nihil vile redolent, sed
excessus virtutis. Exempli gratia: si aliquis ad imitationem Iulii Cæsaris scriberet, Gallos in pri
esse impetuosos, sed temporis progressu relanguescere, ille non propterea statim dici posset hostis, aut
temptor potentis illius, & bellicosæ nationis: & si aliquis diceret, Hispanos esse arrogantes, ille no
tim negaret nomen, & res gestas illorum toti orbi terrarum innotuisse. Sic etiam non offendere
quis Portugallos, si diceret illos eo ingenio esse, vt magnifice de se, & rebus suis sentiant, quia nec
re hoc possunt, nec tegere volunt: imo ipsi dictitant se viuere ex opinione, hoc est, se sustentari pot
quod se esse putant, quam eo, quod reuera sunt. Debuissent etiam censores mei animaduertere, n
iniurium esse in Portugallos, quando dico inexpertos non curare pericula, quæ procul absunt, & p
qua timere, nisi fortaßis conditionem humanam plane velint exuere, contra omnem rationem
ritiam experientiæ æquiparando. Præterea scire velim, cur mihi non liceat sine metu reprehen
vere narrare infortunia, & calamitates Portugallorum, & mutationem formæ illius Regni, si n
nis licuit scribere multa alia, parum laudabilia, sine vlla inhumanitatis nota? Quando in Lusit
manu armata venit Henricus rex Castellæ nothus, & à finibus Galitiæ Lisybonam vsque popul
dus, & omnia in potestatem suam redigens progressus est, nec rex Ferdinandus vllo modo ipsi re
potuit, an non hoc longè turpius fuit, quam quidquam eorum, quæ ego scripserim? Legantur a
Ioannis secundi, regis nati sanguine regio, grati, & pacifici: videantur coniurationes, quæ à Proc
& nobilibus regni contra ipsum initæ fuerunt: ita vt pugione vindictam exigere, & publice aliq
primariis capite plecti iubere cogeretur. Et hoc nonne fuit cum dedecore nationis coniunctum?
nim nonnulli dicunt Regem modum in pœnis excessisse, & natura seuerum, nimisque vindict
cupidum: tamen non desunt alii, qui illum inter sanctos numerant. Sed vt vt sit, meum non est de
iudicare. Sane liber ille imprimitur, & venditur Lisybonæ, vbi historia mea, quæ de rebus ta
duis tamen non agit, summe est exosa. Quod vero ad nonnullos priuatim attinet, nec illi quid
re me insimulare possunt, quasi immodeste de illis locutus sim, aut affectibus aliquid hac in par
buerim: & credo ipsos facile hoc animaduersuros fuisse, si aut attentè totam hanc historiam perleg
aut solidam linguæ Italicæ cognitionem haberent. Verum cum illi aures præbeant relationi corr
studio ipsis assentandi omnia scripta reiiciunt, quæ ab adulatione non sunt corrupta: non mirum
sibi persuaderi patiantur, me nec honorificam, nec ab affectibus liberam eorum mentionem fec
Sed vt contrarium appareat, dicemus animaduertendum esse, de vitiis, quæ Rebuspublicis, & m
hominum plerunque insunt, idem statui posse, quod de iis, quibus nationes vt plurimum laboran
non adeo deformem maculam aspergunt, vt propterea tegenda sint, & semper conditionem, ac
personarum comitantur. Quare si quis de iuuene, nobili loco nato, verba faciens, diceret eum e
cipitem, iracundum, amoribus deditum, aut arrogantem, non statim illi iniuriam faceret. Nam
terquam quod hi affectus nihil vile redolent, sunt etiam tales, vt plerunque iuuentutem, ac n
tem comitentur. Eodem modo aulicus aliquis minister, Principi acceptus, aut qui primum gr
cum tenet, non debet ægre ferre, si dicatur esse suspiciosus, circumspectus, ambitiosus, tempori in
in suis rebus vigilans, alienarum negligens: quia hæc sunt propria eorum, qui apud Principes
sunt. Quare cum ego simile aliquid attingo, æquum non est quenquam sani iudicii magis hanc
con

*ueri, quam si aliquis illum cholericum, aut phlegmaticum appellaret: (sunt enim certæ proprieta-
aturales, vt sunt etiam humores, & temperamenta) præsertim quia ego, quoties mentionem facio
smodi circumstantiarum, quæ cum dedecore aliquo coniunctæ videri possunt, etiamsi sint publice
, tamen iudicium suspendo, attribuens culpam æmulationibus aularum, aut æmulorum ambitio-
illi, quibus hæc mitigatio non satisfacit, aperte demonstrant sese requirere manifestam assenta-
m: sed frustra laborant, ad me quod attinet. Adulationem enim in historico eodem loco habeo, quo
tum Idololatriæ. Porro nonnulli adeo delicati sunt, vt notent, tanquam excessum, si de ministro
o regio dicatur tecte, maleuolos ipsum calumniari propter aliquam actionem secretam. Talibus
otest responderi, quia non satisfacio ipsis, quando maleuolos, aut adfectibus obnoxios voco eos, qui
uituperant, quando insimulationes voco calumnias, quando, quod alii pro certo affirmant, ego in
relinquo, accusationes quodammodo mitigans. Alii conati sunt hominibus persuadere, me in re-
e de iure regni non obscure in partes regis Philippi inclinasse: his non habeo, quod respondeam, nisi
eant, ne eiusdem criminis insimulent diuinam prouidentiam, quæ è medio sustulit viginti suc-
s huius coronæ, qui omnes Philippum antecedebant. Sed velim istos mihi respondere, num in hac
a, in qua tamen nec Bartolos, nec Baldos allegare conueniebat, omiserim vllum alicuius momen-
mentum, quod à competitoribus allegatum fuerit, & an non potius ea, qua ipsi partium Aduo-
ligentia illud explicauerim? Scrutentur, num aliquid prætermissum fuerit, quod pertineret vel
æsentationem Ducissæ Catharinæ, vel ad transmissionem Reinutii Farnesii, vel ad præceden-
hiliberti, ducis Sabaudiæ, si forte Henricus Philippo superstes fuisset, vel ad electionem, quam
sibi competere dicebant, vel ad spem quam hac in re Antonius ponebat, vel ad legitimitatem,
dem prætendebat, vel denique ad illa, quæ à regina Catharina Medicea contra vndecim Portu-
eges allegabantur. Iam si omnia illa, quæ tam prolixe à me narrata fuerunt non potuerunt effi-
in rex Hispaniæ sit cognatus natu maximus, mas, & legitimus, quem Henricus moriens reli-
id mihi hic imputari potest? Si nemo est, qui sibi persuaderi patiatur minus virium, & minus
e habere in Catharina masculinitatem patris sui, quam in Philippo suam propriam: nec regi
nocere imperfectionem à matre in ipsum deriuatam, quam Ducissæ illam, quæ ipsius personæ
, quid ego hic præstare possum? In aperto est, quia simpliciter hoc ius, vt & alia, retuli, ne iudi-
m meo exposito, me, tanquam alicui parti, præ ceteris addictum, insimulari, quanquam ab iis
ui ipsi partibus student: idque propterea, quod animaduerterunt illos, qui aliter adfecti sunt,
re hoc ius fortassis meliori, quam reliqua fundamento niti.*

*a licet mihi in hoc loco pluribus de istis rebus agere: & credo ea, quæ dicta sunt, sufficere omni-
e iudicantibus ad cognoscendam innocentiam meam, & malitiam, aut ignorantiam aduersa-
Sed præterea etiam peto ab illis, qui me non esse scriptorem, ad mentiendum conductum, agno-
t perpendant me Italice scripsisse Italis, qui non plene substantiam historiæ intelligere potuis-
ipsos de conditione eorum quos non nouerant, paulo diligentius edocuissem. Rem vero ita se
nde facile elucescet, si scriptor aliquis Lusitanus in Italia lingua sua, & patriæ suæ describat tu-
licuius ciuitatis Italiæ: næ ille, si à Lusitanis velit intelligi, facile videbit sibi multo exactius,
ego fecerim, depingendam esse conditionem capitum, & membrorum principalium illius
prouinciæ quam describit. Sed si omnia hæc non sufficiunt, Deum Opt. Max.
testem ac iudicem voco sinceritatis animi mei, & fidei, quam
in scribendo religiosissime adhibui.*

DE PORTVGALIA[E]

CONIVNCTIONE CVM RE[-]GNO CASTELLÆ HIERONYMI CO-NESTAGGII, PATRITII GENVENSIS

Liber Primus.

ARGVMENTVM.

In hoc libro continetur origo, & descriptio Portugalliæ, cum ditionibus recens acquisitis: vita [...] Sebastiani: prima illius nauigatio in Africam: quomodo Rex Catholicus, & rex Portugalliæ conuene[...] Guadalupi: apparatus bellici Lisybonæ ad expeditionem in Africam suscipiendam: discessus regis [...] classe, & exercitu.

DESCRIBENDVM suscipio regni Lusitaniæ statum ab ill[...] de vsque tempore, quo Rex Sebastianus primus cum ing[...] classe in Africam ad bellum Mauris Tingitanis inferen[...] traiecit, donec illud regnum, post varios labores, ausp[...] Philippi secundi, regis Castellæ, cum reliquis Hispaniæ [...] uinciis coniunctum fuit. Argumentum autem hoc ma[...] pere ad res communes pertinet, propter potentiam, qua [...] tus Rex auctus fuit: & dignum est consideratu propter v[...] tatem casuum, & rerum, quæ breuissimo temporis spat[...] quidem contra communem hominum expectationem [...] tigerunt: denique vtile propter exempla, quę nobis ob o[...] ponunt partim incőstantiam rerum humanarum, parti[...] ricula, quæ principes, & populi inconsultis, & temerariis conatibus sibi accersunt. [...] autem me posse hæc omnia sincere, & vere narrare, quippe qui & maxima ex parte [...] ipsis ipse interfuerim, & reliqua ex hominibus fide dignis audiuerim. Accedit, quod [...] iis adfectibus, qui plerunque scriptorum libertati obstare solent. Nam nec ex vlla h[...] prouinciarum oriundus, nec regis, aut principis cuiusquam subditus sum. Antequa[...] tem ad initia bellorum describenda accedam, existimo me recte facturum, si prius al[...] de huius regni situ, principio, rebus gestis, & similibus, breuiter commemorem: vt, [...] niam interitus illius mihi describendus est, etiam origo eiusdem, & quibus artibu[...] ctum, conseruatumque fuerit, quomodo, & quando decrescere cœperit, & quo pacto [...] dem pristinam formam mutauerit, intelligatur.

Portugallia, est pars Hispaniæ, sita in extremo littore maris Oceani. Fines eius su[...] Oriente regna Castellæ: ab occidente Oceanus: à septentrione Galitia: à meridie ma[...] lanticum, & Bætica; quæ iam Andaluria vocatur. Hodierno die diuiditur in sex p[...] quas vernacula lingua vocant Comarcas: nimirum in ditionem, quæ est vltra Tagu[...] Extrematuram, in eam, quæ est intra Durium, & Minium (hæc pars vna cum regione [...] Coimbram vsque pertingit, est vetus Lusitania) in Beiram, quæ post montes est, & [...] garbium, quanquam hæc postrema etiam regni nomen sortita est. Continet in ci[...] octingenta & quinquaginta milliaria: quadringenta secundum oram maris, & reliq[...] cundum fines mediterraneos) & ideo figuræ est longæ & angustæ. Habet octodec[...] uitates, multa oppida maiora, & minora vltra quadringenta, & septuaginta. Tres [...] ciuitatum habent Archiepiscopos: videlicet Braga, Olysippo, & Ebora: quorum p[...] non tantum spiritualem, sed etiam temporalem iurisdictionem obtinet. Nouem v[...] illis Episcopali dignitate insignes sunt, Coimbra Lameca, Viseum, Portus, Mirand[...] talegre, Guarda, Leira, & Eluæ: Reliquæ quinque Episcopis carent: videlicet, Pra[...] Tauira, Lacobriga, Farus & Siluesium: quarum quatuor postremæ sunt in regno [...]

à quo deinde alius Episcopatus, sub quo illæ omnes simul comprehenduntur, nomen
m accipit. Interluunt regnum complures fluuii, quorum duo sunt celeberrimi, Tagus
Durius, ille muros Olysipponis alluit, & sex aut septem inde milliaribus in mare influit:
prope vrbem Portum præterfluens duobus infra eandem milliaribus itidem in Ocea-
n se exonerat.

Hi duo fluuii ab ostiis suis vsque ad vrbes, quas prætergrediuntur, non sunt amplius
ii, sed potius maris sinus, & tutissimi, multarumq; & magnarum nauium capaces por-
per quos, aduerso flumine, longissimo spacio nauigari potest, & præcipue per sinum
isipponensem: in quem vasta nauigia per quindecim, & viginti etiam milliarium spa-
n ingrediuntur. Præter hos duos est portus Setubal, qui viginti milliaribus Olysippo-
ustrum versus distat: ad cuius fauces turricula quædam ædificata est: & in eum lo-
multis etiam nauibus aditus patet. In regno Algarbii sunt Tauira, Lacobriga, & Vil-
ia, portus mediocres, præter hos nonnulli alii minores, & apta variis in locis ad ap-
ndas naues littora. Situm est hoc regnum loco commodissimo, in medio multorum
orum regnorum, & tum ad antiquas, tum ad recentiores nauigationes idoneo. nam,
versus occidentem conuersa, à dextra habet Galiciam, Bisaicam, Galliam, Angliam,
naniam, & reliqua regna Septentrionalia: à fronte insulas accipitrum, (quæ aliàs Ter-
nominantur) insulas fortunatas vna cum Indiis Occidentalibus: à sinistra Andalu-
& fretum Herculeum, per quod in mare mediterraneum, & inde in Italiam, & Græ-
nauigatur.

Relicto vero freto, si à sinistra Africam circumnauiges, plurimæ inueniuntur regio-
populi plurimi incogniti, vt constat, antiquitati, quæ zonam torridam credidit esse
irabilem: ex quibus locis omnibus Olysipponem appellunt naues pretiosissimis
bus onustæ, inprimis ex Indiis Orientalibus, quas vt mox dicemus, Lusitani impe-
subiecerunt: vt omittam mercimonia, quæ cum regnorum Castellæ, ipsis à tergo
uorum incolis exercent. Omnium vrbium princeps est Olysippo, à qua dependet,
is necessariis instruitur totum Regnum: est populosissima, ita vt multi credant eam
s totius orbis Christiani ciuitates incolarum numero superare. Habet aerem salu-
um, & mire temperatum: distat ab Æquinoctiali triginta nouem gradus: fluxum
m, & refluxum (qui in toto illo littore, & finibus maris maximus est) semper aura
n comitatur, & calorem mitigat. Situs eius, nec totus planus, nec totus montosus est.
uitur enim in quinque colles, inter quos valles, & planities quædam vsque ad flu-
tenduntur. Olim muris cincta fuit: quorum, vt & portarum, rudera adhuc con-
ur: sed quia progressu temporis valde amplificata fuit, fit, vt suburbia, & vici, qui
uros sunt, pene ipsam vrbem magnitudine vincant. In colle omnium altissimo arx
sti admodum operis, non munita vlla alia re, quam ipsa loci altitudine: non habet
præsidiarium, sed tantum nobilium, si qui forte in carcerem ducantur, custodiæ

ostium Tagi, in eodem, in quo vrbs sita est, littore extructum est propugnaculum
eris, quam arcem Diui Iuliani appellant, portui tuendo. Fructus, quos regio pro-
nitate antecellunt fere omnibus, qui in locis circumuicinis nascuntur: & quam-
æ non tantum frumenti ex agris suis percipiant, vt ipsis ad victum sufficiat: tamen
, & Germania, quantum opus habent, importatur. Totum regnum hodie est val-
osum, plenum Proceribus, & nobilibus, & multa in eo nauigia extruuntur ad na-
es in diuersas mundi partes instituendas.

ter equites Diui Iacobi, & Alcantaræ, siue sancti Benedicti (quos à loco quodam
uisi vocant: illi cruce rubra, hi viridi, more Castellano, vtuntur) eo tempore, quo
i exterminati fuerunt, ex eorundem reditibus alium instituerunt ordinem equi-
Equites Christi vocant. Sunt autem cruce rubra (quę in medio alba est) insignes,
ento ad bellum contra infideles gerendum obstringuntur. Alexander sextus,
Pontifex, ipsis potestatem vxores ducendi postea concessit: & quia reges nouis
llos donârunt, nobilissimi quique in illum ordinem ascribuntur: quanquam ve-
terdum etiam receptos fuisse homines obscuro loco natos, & eo honore indi-
na pars huius ditionis olim regno Castellæ cohærebat: sed anno ab aduentu ser-
llesimo, centesimo, & decimo, cum ibi rerum potiretur Alfonsus sextus, pars Se-
alis inde auulsa fuit. Alfonsus enim eam sub pacto tributi annui in dotem dedit
vni ex nepotibus Comitum Burgundiæ, & Vesontione oriundo, cum ille eius-
s filiam notham, Taresiam nomine, vxorem duceret. Venerat autem ex Gal-
imũdo Comite Tolosæ (qui postea Comes Galiciæ factus fuit) auunculo suo, vt

interesset bello, quod tum temporis Castellani gerebant aduersus Mauros, qui Hispaniar
occupauerant.

Quanquam autem huius Comitis originem alii ex Hungaria, alii ex Arragonensi r
gno, alii ex aliis locis deriuant: tamen ea, quam recensui, opinio probabilior est. Sane r
gum origini, & prosapiæ vsuuenit id, quod magnis fluminibus, quorum ostia nota sur
scaturigines ignorantur. Erat eo tempore Lusitania obscura, inculta, pauper, & angus
finibus inclusa: verum Alfonsus Henricus filius primi huius Comitis, strenue rem gere
Mauris multa loca extorsit, & eorum accessione ditionem suam amplificauit. Cum aute
eosdem insigni prælio in campo, quem Outiche vocant, superasset, ab exercitu Rex sal
tatus & victoriam prosequens, cœpit Sanctarenam, & Olysipponem, atque ita possessio
stabilita, regii etiam tituli confirmationem à Papa Alexandro quarto, sub conditione e
gui tributi quotannis pendendi, obtinuit. Alia etiam ratione non minus auxit regnum i
in ordine quintus, nomine Alfonsus tertius. Nam etsi in vxorem duxisset Matildem, C
mitissam Boloniç, in Picardia, antequam ad regnum peruenisset: tamen simul ac sceptri
adeptus est, sponte sua, & sine causa, priori vxore repudiata, secundas nuptias contra
cum Beatrice, filia naturali Alfonsi decimi, regis Castellæ cognomento sapientis, vt abi
regnum Algarbii, dotis nomine, obtineret. Prolatis itaque fere eo vsque, vbi hodierno
sunt, finibus, debellatisq; Mauris, qui illorum arma exercuerant, postea Lusitani cum R
gibus Castellç, (quanquam ab iis ditionum magnitudine superarentur) bella gesserunt, i
que tam sæpe, tantaque cum obstinatione, vt istæ nationes, quæ in eadem prouincia hab
tant, quæ ab vno eodemq; quasi stipite descendunt, quæ deniq; eadem lingua vtuntur,
mutuum illud, idemque capitale odium exarserint: cuius etiam hodie vestigia manife
(quanquam minora in Castellanis, quam Lusitanis) conspiciuntur, Etsi vero vltima
bella Lusitanis, non tam vtilia, quam honorifica fuerunt: tamen non parum ipsis hoc i
mine profuerunt, quod perpetuum armorum studium in causa fuit, vt non tantum in
ipsos disciplina militaris conseruaretur, verum etiam ne sese otio dederent, & volupt
bus, quæ sunt regnorum hostes capitales.

Neque etiam deinceps quieuêrunt: sed, vtpote armis tractandis assueti, denuo sub
hanne primo inclarescere, & instinctu Henrici, filii eius Mauris aliquot Africæ loca vi
pere tentârunt: qui conatus tam feliciter ipsis cessit, vt progressu temporis occupârun
Mauritania Tingitana, Septam, Tingim, & Arzilam (hæc est antiqua Zilia) & alia quæ
oppida, quæ postea partim amiserunt, partim sua sponte Mauris occupanda reliquer
Inter hæc & Arzilam: propterea quod magni, iique inutiles sumptus iis defendendis
penderentur. Tantum retinuerunt duo priora, & inferius versus Occidentem extr
runt Mazagonem, idque eo, quod hæc tria loca ad ipsas freti Herculei fauces sita, &
etiam ob causam, Hispaniæ scuti instar sunt, quippe quæ ab eius vicinia Mauros sub
ueant. Superioribus successibus impulsi cœperunt aspirare ad altiora, atq; ita Insulam
deram, non procul inde distantem, & insulas Terceras (quæ Vlysippone octingent
quinquaginta milliaria distant, & in quadragesimo gradu sunt) antiquis ignotas, &
temporis incultas, & desertas detexerunt, & colonias eo deduxêrunt.

Neque his contenti (imprimis Henricus, de quo diximus) sed adhuc maiora sibi
tanda arbitrati (quanquam spes ipsorum minores tum temporis erant, quam succ
postea fuere) cœperunt Africam per Oceanum nauigando circumdare, & nouas te
nouasq; sedes quęrere: cumque spacio multorum annorum fere totum illud littus p
strassent, tandem eo vsque prouecti fuerunt, vt in alterum Hemisphærium delati, vn
sam Æhiopiam viderent. Etsi vero Alfonsus quintus, rex duodecimus, bellum adu
Castellanos redintegrauit, illi tamen in continuando nauigationum cursu, idque m
cum suo fructu, perseuerârunt. Facta vero pace cum rege Ferdinando Catholico
1479. plus otii ad nouas regiones inuestigandas, & occupandas adepti sunt. Et est re
tatu digna, quod in capitibus pacificationis diserte expressum fuit, pacem fieri in
tum, & vnum annos posito, vt solet, tempore finito pro infinito. Nam fuit reuera v
nium, quia illa pax præcise totidem annos durauit, & tot anni intercesserunt inter
bellum, & inter hoc, quod iam describere instituo. Tam egregie verbis in illa pac
tione expressis euentus ipse respondit. Valde iam creuerat regnum incolarum nu
ac diuitiis: longe vero impensius postea creuit, cum anno 1482. Ferdinandus, & I
la reges Castellæ ex imperii sui finibus eiicerent Iudæos. Horum enim ingens nume
Ioanne secundo (qui Alphonso quinto successit) licentiam in Lusitaniam sese recip
obtinuit, hac lege, vt octo ducati in singula capita soluerentur, & vt elapso, quod pra
ptum erat tempore, Rex ipsis discessuris naues concederet. Quibus pactis interp

æ tamen poſtea parum ſincere ſeruata fuerunt) circiter viginti millia familiarum
aicarum, quarum ſingulæ decem amplius capitibus conſtabant, in Luſitaniam mi-
runt. Finito vero tempore, quod diſceſſui dictum erat, multi ex illis, qui nondum naues
ſcenderant, in ſeruitutē redacti, & vinculis mancipati fuērunt: multi etiā, ne vel abire
erentur, vel exuerentur bonis, baptiſmum recepêre, vt & plurimi eorum, qui in regno
tellæ remanſerant: ita vt, ſub nomine Chriſtianorum nouorum maxima ex parte in
itania ſubſtiterint, idque incogniti, quia nulla nota inſignes erant: & deinde affinitate,
eficio diuitiarum ſuarum, cum regni nobilibus contracta, paulatim pro ciuibus, & in-
nis ſeſe venditare ſategerint. Quamuis autem in recipiendis nouis hiſce veluti colo-
in præcepta Politica peccatum fuiſſe videri queat, eo quod hæc gens tum origine,
religione vehementer ab incolis reliquis diſcreparet, & cum iam ante numeroſa eſ-
mporis progreſſu creſcere, & ingens diſſidium facile excitare poſſet: tamen hæc res
n regium non mediocriter auxit. Sub imperio poſtea Emanuelis, regis decimi quar-
regnare cœpit anno 1495. maiori cum feruore, & etiam quiete recentibus nauiga-
ous inuigilarunt. Cum enim Caſtellanorum potentia magna acceſſione aucta, & in-
os, & Luſitanos ex recentibus matrimoniis, & adfinitatibus amicitia & concordia
iſſet: neque hi amplius contendere ſunt auſi: & illi hos miſſos faciendos eſſe cen-
nt. Quoniam igitur maiores, diu multumque Africæ littus legentes propugnacu-
rginenſe ædificauerant, Inſulas Heſperidas (quas iam capitis viridis Inſulas appel-
nperio ſuo ſubiecerant, in Æthiopia arcem S. Georgii (quam Minam vocant) ædifi-
nt: Inſulam Principis, & ſancti Thomæ (quarum poſterior perpendiculariter ſub
octiali ſita eſt) & alias nonnullas Inſulas minores circumuicinas occupauerant: præ-
nita cum regno Congenſi, & Angollenſi (quorum incolæ ſunt Æthiopes) amicitia,
bonæ ſpei, & inſulam ſancti Laurentii prætergreſſi, è regione illius Soffaliam, Mo-
cam, & Melniden (quæ ſunt in continenti) partim amicitia contracta, partim etiam
t incolarum ingenia erant adhibita (quanquam poſtea fixo nonnihil pede, vi ple-
rem geſſerunt) in poteſtatem redegerant: ſub rege Emanuele demum mare ru-
ræterierunt, &, inſtitutis Socotræ, & Calahiatæ commerciis, ſinum maris Perſici,
fluuii oſtium prætervecti, & in Indiam primum ſub prætextu mercimoniorum,
poſt vi aperta ingreſſi, in regno Calicuti, Cochini, & locis circumuicinis pedem
nt: Sed nuſquam firmius, quam auſpiciis Alfonſi Albuquerquii, celeberrimi du-
oa, quæ eſt inſula Regni Accem, vicina regioni Idalcami, & hodie eſt ciuitas Ar-
opalis, caput omnium eorum regnorum, & ſedes viceregis. Atque inde poſtea
i vlterius, hinc inde parua quædam propugnacula extruxêrunt: quinimo etiam
edientes vſque ad Oſtium ſinus Perſici, Inſulam Armuzium occuparunt, & in eo
ulta loca, vt Chaul, Damane, Bazani, & Diu ſubiugarunt. In Promontorio Mala-
od vocant Caput Comeri) verſus ſinum Gangeticum, negotiantur, & arcem ha-
nſula Zeilan, quam aliqui antiquam Taprobanen eſſe putant, vbi naſcitur opti-
nium cinamomum. Inde verſus orientem prætervecti eum, quem dixi, ſinum, &
angis, inuenêrunt alterum littus, in cuius Iſthmo (quam antiqui auream Cher-
vocabant) occupârunt vrbem Malacam, diſtantem 25. milliaribus à magna illa
matra, quæ & ipſa à multis pro Taprobane habetur: & inde progreſſi vlterius par-
tiando in regno Peru, & aliis regnis in continenti ſitis: partim nauigando, inue-
inorem & maiorem Giauam, Regnum Sinarum, magnum archipelagus Inſula-
ucarum, vnde Caryophyllon, moſcocaryon, & multa alia aromata aduehunt, de-
ulam Iapponem: & tandem eo vſq; penetrarunt, vt obuios ibi habuerint Caſtel-
regiones occidentales, à Chriſtophoro Columbo Genuenſi, ſumptibus & auſpi-
m Caſtellæ nuper detectas, inueſtigabant: atq; ita per harum duarum nationum
nes vniuerſus mundus circumdatus fuit, & Oriens cum occidente coniunctus.
unt etiam tempore eiuſdem Emanuelis è regione Æthiopię, & Capitis bonę ſpei
quæ Sanctę Crucis vocatur, & vulgo Braſile, regno Peru contiguam, quę ſecun-
in mille quingentorum milliarium longitudinem extenditur: ſed in mediterra-
on multum penetrarunt. Hanc in octo partes tribuêrunt, quas vocant præfectu-
lua maiori ax parte Regis Iuriſdictione, fere omnes conceſſæ fuerunt illis, à qui-
iugatæ fuerant. Etſi autem aliquandiu hæc prouincia fere inutilis futura eſſe vi-
que ideo iudices cauſarum capitalium è Luſitania fures, homicidas, & alios fa-
eo deportandos curarent: (id q; hodierno adhuc die fit) tamen, quia fertilis erat,
abitari cœpit, & iam plurimæ ibi ſunt coloniæ, multæque ſaccari officinæ: loca
biliora ſunt. Littus omnium ſanctorum, & Pernanbucum. Omnes hæ ditiones,

recens vt diximus occupatæ, ſunt ditiſſimæ, & magni momenti: & ex illis quotannis r
ues ſaccaro, aromatibus, vnguentis, vnionibus aliiſque pretioſiſſimis mercibus onuſta
Portugalliam appellunt. Equidem magna laude digna eſt hæc natio, quæ, cum exigui
ſterilis Regni anguſtiis incluſa eſſet, diſciplina, parſimonia, & virtute nonnullorum reg
ſuorum hoc aſſecuta eſt, vt non tantum omnia Hiſpaniæ regna æquaret: verum etiam e
ſumma gloria multis annis bellum gereret cum Caſtellæ regno, quod Luſitaniam, vt &
liqua circumuicina regna, diuitiis & potentia ſuperabat. Eiuſdem, immo etiam mai
fortitudinis ſpecimina edidit procul à patria, tam in Africa, quam in India, tum quia a
nem perduxit ſtupendam illam nauigationem, quæ initio ab hominibus prudentibus
temeraria & ſtulta habebatur: tum quia in illis regionibus aliquoties tanta cum virtute
gnauit, vt nonnullas res ab ipſa geſtas ſcriptores miraculo non carere adfirment pro
numeri, & copiarum inæqualitatem. In præliis vero naualibus, & arcium defenſione
primis illius virtus enituit, ita quidem, vt, præter adeo amplum tam vaſti maris imper
(quod, vt dixi, ſibi adquiſiuit) etiam longe maior vtilitas hinc nata ſit, nimirum religi
Chriſtianæ in illis regionibus propagatio. Nam integra regna, quæ antea Idololatris re
ta erant, iam ſedi Romanæ parent cum non exigua laude patrum Ieſuitarum, qui in
tugallia Apoſtoli vocantur, & à multis annis in hunc vſque diem ſpiritualem militiam
dem exercent. Veruntamen Luſitani, qui rebus magnis gerendis 460. annorum ſpa
amplius intenti, Cruces ſuas in extremo Oriente, vbi nomen Chriſtianum ne fando c
dem erat notum, poſuerant, deinceps viam, quam ingreſſi erant, non inſtiterunt: ſed in
dia, littore contenti, in partes mediterraneas non penetrârunt; immo delitiis illorum
pulorum corrupti, & beneficio mercaturæ ditati, partis rebus frui, & genio indulgere
pêrunt, erga Deum, omnis boni fontem pro tot beneficiis parum grati. denique rec
bonorum, quæ ordinibus equitum auratorum aſcripta ſunt, in vſus molles conuerte
& otio vanitatique dediti, & illos honores, cultumque, quem fideles Chriſtiani De
uant, ſibi arrogantes, in hoc ſtatu ſatis diu permanſerunt, ita quidem, vt apud extero
nione, & exiſtimatione priſtina non omnino exciderent. Hanc corruptelam, & deb
tem Regni, quæ ex delitiis Aſiaticis nata erat, in educatione Regis Sebaſtiani anima
terunt, & fugere ſtuduerunt patres Ieſuitæ, homines religioſi, qui in ſanando hoc m
non mediocriter laborarunt: ſed neſciuerunt adhibere remedia corpori tam lang
conuenientia.

Neque enim conſiderarunt fieri non poſſe, vt gens adeo corrupta à ſumma l
tia, qua vtebatur, ſubito ad rigidam maiorum ſuorum innocentiam, & parſimonia
diret: id quod in anguſto monaſteriorum ſuorum circuitu (nedum in regno vniuerſo
ficulter obtinuiſſent. Tulêrunt leges ſumptuarias ita ſeueras, & in primis de cibis, v
vix in veteri illa Sparta receptæ fuiſſent. Exprimebant leges nominatim genera cibo
qui vel permittebantur vel vetabantur: item, quibus rebus comparandis quemque
niam ſuam impendere fas eſſet: adimebant ipſis vſum omnium, quæ ex aliis regnis in
tantur, quæque vel delitiis, vel commoditati hominum inſeruiunt. Itaque remed
violenta non ſolum inutilia fuerunt, & ridicula, verum etiam confirmarunt opini
illorum, qui ſtatuunt homines Eccleſiaſticos non eſſe aptos ad Reip. adminiſtratio
non magis, quam ſint magiſtratus ciuiles ad tractanda Eccleſiaſtica idonei. Sed vt
homini, quem caſtigare vult, mentem adimere ſolet, & efficere, vt ille ſeipſum æqu
ris æſtimet; ita eundem cum Luſitanis agendi modum obſeruauit. Nam ſiue ob p
ta rebus ſecundis commiſſa, ſiue per arcana ſua iudicia, tunc illos caſtigauit, cum
omni periculo longiſſime abeſſe exiſtimarent: & eo grauiore lapſu ruêrunt, quo
aſcenderant.

Hæc enim gens, omnium arrogantiſſima, in vltima expeditione, quam in Af
ſuſceperat, ab Arabibus, & Mauris in ſeruitutem redacta, &, cum pene libera ante
breuiſſimi temporis ſpacio armis ſubiugata fuit, idque à Caſtellanis, quos ſemper p
pitalibus hoſtibus habuerat. Calamitates huius Regni cœperunt, cum Rex Seba
annum ætatis vigeſimum ageret. Hic natus fuerat poſt mortem patris, & pau
te obitum aui, expetitus multis ſubditorum precibus, quæ ipſis deinde exitio fu
cumque eſſet corpore robuſtus, animo ferox, mire confidens (ad quod vitium
Luſitani procliues ſunt) & minime ſuo contentus, de induſtria, & ſciens prude
turnam Regni ſui quietem turbare animum induxit. Quanquam autem multa
cultates ipſius conſilio obſtarent, vtpote qui circumcirca cingeretur à regni
Catholici, Philippi Auſtriaci, cui arctiſſimo amicitiæ, & conſanguinitatis vincul
ctus, & viribus ita impar erat, vt nullo modo cum eo auderet contendere

ſtri itinere in vllam aliam regionem penetrare poſſet : tamen (vt ſe præcipitem ex
io loco dare facile eſt illi, qui ſibiipſi manus afferre conſtituit) immoderatum il-
quo flagrabat, res nouas tentandi deſiderium viam ipſi, & modum ſeſe ſimul & ſuos
ertendi oſtendit. Cogitauerat ille iam ante de expeditione contra Indos ſuſcipienda:
ognati & ſubditi non conſenſerunt : Et quia iuuenem belli auidiſſimum omnino ab
uto dimouere difficillimum erat, qui circum eum erant, vt animum eius ſaltem ali-
nodo ab iſtiuſmodi cogitationibus auocarent, hac expeditione reiecta, aliam pro-
erunt, contra Mauros, incolentes Mauritaniam Tingitanam, vbi Luſitani magnis
tibus in littore maris tres arces tuentur, quarum ſupra mentio facta fuit, nimirum
m, Tingim, & Maragonem, ſcutum & clauim Hiſpaniæ; quorum locorum benefi-
auri olim eam occupauerunt. Sed hæc diuerſio, vtpote exiguo cum iudicio adhibita,
is malis occaſionem præbuit. Etſi enim & valde difficile erat auocare ipſum omnino
editione in Indiam, & ideo alia neceſſario proponenda eſſe videbatur : tamen non
ominum prudentum liberare regem ab vno malo, & in aliud longe maius eundem
ere. Iſti autem conſultores eum ab expeditione longinqua, & ad exitum perductu
li dimouerunt, proponendo aliam, in regnum propinquius quidem ſuſcipiendam,
liorem, ſed cum maiori periculo coniunctam. Et licet exiſtimarent eum nihil tenta-
hac in parte, niſi re bene perpenſa; tamen non erat hic multum ipſius ætati fiden-
ec exigua pars culpæ Ieſuitis imputatur.

enim, qui in hoc regno latius, quam in vlla alia mundi parte ordinem ſuum propa-
, ſtudio quodam religionis ducti, hoſtiumque Chriſti & ipſi hoſtes adoleſcentem
, qui ipſorum curæ à regina Catharina commiſſus fuerat. diligenter ad iſtam expe-
em hortati ſunt, tantique eorum auctoritas ponderis fuit, vt, cum poſtea regem ma-
n temeritate eam vrgere animaduertiſſent, nulla ratione dimouere illum à propo-
uerint, quippe qui paulo ante gratia ipſius excidiſſent.

que rex adoleſcens, inter mulierculas gynæcei, inter monachos in mediis volu-
s & delitiis enutritus, Martem non ſecus ſpirabat, quam ſi in caſtris natus, & edu-
iſſet. Conſcripſit peditatum ex ciuibus Olyſipponenſibus, quos nomina dare, ſa-
ſclopetis tractandis aſſueſcere, & ſingulis ſeptimanis ſemel in vicinum campum
ſeſe exercere iuſſit, ſperans fore, vt aliquando, neceſſitate exigente, opera ipſo-
ellis vti poſſet : Id quod etiam non ita multo poſt re ipſa fecit. Anno enim 1574.
ntibus prudentiſſimis quibuſque, collecta manu ex his ciuibus, cum quatuor
us, & aliquot nauibus maioribus & celocibus in Africam traiecit, ſub prætextu
oca illa, quæ ipſi in Africa parebant; quanquam reuera aliud animo agitaret, &
iuuenis inexpertus, vires ſuas longe maiores eſſe, quam reuera erant, ſibi perſua-
greſſus in Africam nihil effecit aliud, quam quod loca illa contemplatus eſt. Vi-
m ſibi vires deeſſe : velitationibus vero cum Mauris, quæ ibi ſunt frequentiſſi-
etiam libentiſſime interfuiſſet : edebatque veluti cor ſuum, quod animo morem
on liceret : Sed potius deceret illum, vt regem, adhibere regiam grauitatem, in
nen non raro peccabat. Reuerſus ſtatim eſt Olyſipponem, nihil niſi bellum ani-
ns, & erat ita inquietus, & ita in hac cogitatione defixus, vt nec diceret, nec face-
uam, quod non eodem tenderet.

nimo non tanquam rex, ſed tanquam gregarius miles corporis labores obibat,
s ſe hoc modo plus roboris ad belli incommoda toleranda ſibi eſſe compa-
Hunc regis impetum, cuius bona pars fortaſſe ipſis aſtrorum influxibus ac-
nda erat, nemo vel ex proceribus, vel ex maturioris ætatis cognatis retunde-
; quorum tamen officium erat iuuenem de periculis, quæ ſibi iam iam accer-
t, admonere, &, vt auito regno contentus eſſet, hortari. Verum etſi illi cona-
tanquam temerarios, non probarent : tamen tantum in hominibus poteſt tum
um gratiæ regiæ effundendæ metus, vt non ſolum nobiles & magiſtratus : ſed
ceres, qui quodammodo vi illum cogere potuiſſent, nec hiſcere, nec volun-
aduerſari auſi fuerint. Quin immo conſilium, & propoſitum illius militare lau-
ollebant : & ſi qui forte obmurmurando contradicerent, erant homines, qui
tate, nec auctoritate admodum valebant. Henricus vero Cardinalis, pa-
nus Sebaſtiani, frater Ioannis tertii, aui eiuſdem, & regina Catharina, qui
gi adulandi cauſam habebant, apud illum parum poterant : nec vti aucto-
fortaſſis pollere potuiſſent, voluerunt, vel quod ſe nihil effecturos eſſe exi-
, vel ne & gratiæ regis pariter, & exiguæ illius auctoritatis, & imperii,
nc obtinebant, iacturam facerent : atque ita fatali quodam ſilentio vtentes,

inexpertum iuuenem denuo in Africam traiicere, & manifestis periculis sese implic
permiserunt.

Fuit etiam magni momenti hac in re Petrus Alcasoua: qui, cum diu Regni Secretar
& Regius consiliarius, ac apud regem Ioannem, & reginam Catharinam gratiosissi
fuisset, vehementer decrescere cœperat: & officii male administrati accusatus, ac Se
tu motus fuerat eo tempore, quo Cardinalis Henricus gubernationem regni Sebasti
commisit. Incidit autem in ista incommoda Alcasoua propter æmulorum obtrecta
nem potius, & quod Cardinalis nouam administrationis formam, nouosque minis
introducere cuperet, quam propter crimina, quæ ipsi siue vere, siue falso imputabantu

Equidem hoc solet euenire aulicis, quorum fortuna inclinat, vt crimina, de quibu
cusantur, potius ad tegendam aliorum ambitionem, quam ad pœnam reorum spect
Verum Alcasoua fortiter ex istis incommodis eluctatus erat. Nam cum hunc casum æ
animo homo prudens, & copiosus tolerasset, ita tamen, vt diligenter omnes pristinan
gnitatem locumque recuperandi occasiones obseruaret, tandem facile voti compo
ctus est arte, & industria aliena. Cum enim in eius locum substituti fuissent Mart
Gonzalesius de Camera, æmulus ipsius, & alii nonnulli, qui toti pendebant à Iesuitis, (
Cardinalis promotos cupiebat) euenit paulo post, vt hi non minus, quam Alcasoua
æmulis & obtrectatoribus in inuidiam, & crimen vocarentur. Nam Aluarus de Ca
qui Regi in delitiis, & contrariæ factionis erat, flagrans desiderio priuandi Martinur
sequaces illius, ea gratia, qua apud regem valebant, arripuit occasionem, quæ ipsi off
batur, cum Rex esset ad Caput Sancti Vincentii, quo æstiuo tempore, cupiditati, quaa
bat, nauigandi satisfacturus, excurrere consueuerat. Ibi Aluarus regi ostendit (& for
non immerito) Martinum, & Iesuitas, tanquam homines regni administrandi imper
quique non intelligerent quanti referat principes pecuniosos esse, reditus Regni v
menter imminuisse: & per leges suas, quibus collybum, & rem monetariam ad ce
normam redegerant, incidisse regi neruos expeditionum, quas suscipere potuisset:
que, nisi eas abrogaret, fieri non posse, vt vnquam laudatissimos suos conatus ad effe
perduceret. Huic ictui, qui erat lethalis, addidit secundum fortasse periculosiorem
suadens Regi iuueni superbo, cum ab eiusmodi hominibus seruitute premi: illos re, i
in speciem tantum regem esse: Quin imo eo res deuenit, vt scriba quidam, Regi non i
tus, & homo dicax, cum ipsi diploma, quod de re non magni momenti mandatum c
nebat, subscribendum porrigeret, instinctu Aluari, & sociorum, non dubitaret dicere
tuto, & sine hæsitatione posse subscribere: esse enim regem, donec Olysipponem re
retur: ita, vt ioca seriis miscendo, beneuolentiam, qua iuuenis ministros, à Regina, &
dinale traditos, prosequebatur, in odium conuerterent, animumque eius à præcepti
bus fuerat imbutus, alienarent. Porro omnem horum zizaniorum fructum solus Alc
collegit. Postquam enim Rex odisse cœpisset eos, qui Petrum Alcasouam oderant,
que ab iisdem latas sustulisset, mortuus est Aluarus de Castro, qui ista semina iecera
mine ex hominibus suæ factionis superstite, nisi Emanuele Quadragesima: cui cor
sum fuit expeditionis, quam vocant, officium, quod circa deliberationes de benefi
rege concedendis, versatur, & ideo magni momenti est. Hic cum nec vsu rerum, n
ctori ate ea, quæ ad locum illum tuendum requirebatur, nec iudicio ita, vt posset cu
casoua contendere, valeret, factum fuit, vt ille ad pristinum locum redeundi occa
quę offerebatur, dexterrime vteretur. Aditum igitur tutum sibi patefacturus, Lud
filio primogenito, nuptias conciliauit sororis Christophori Tauoræ, hominis apud
stianum gratiosissimi: & hoc modo regi reconciliatus facile postea eiusdem erga se
uolentiam confirmauit, accommodando se ad illius ingenium, & partim indagand
dos inueniendi argentum, partim remouendo obstacula, quæ regis consiliis, & pr
moram aliquam iniicere posse videbantur. vnde cum præfectus ærarii regii, siue q
supremus creatus fuisset (quæ dignitas maior est ea, quam prius obtinuerat) rex ipsiu
ra in omnibus maioris momenti negotiis vtebatur. Etsi autem huius hominis arti
cupiditatem res nouas tentandi, qua rex ardebat, adiuuaret: tamē paulo post alia qu
occasio eandem mirum in modum adauxit. In Africa ante complures annos mortu
Moleus Mahametus Xeriffus, ille qui regna Fessæ, Marroci, & Turedantis (quoru
a ne ad fratrem Moleium Hametum spectabat) coniunxit. Hi, cum concordes viu
vnanimi consensu legem hanc sanxerunt, vt in regno succederent omnes filii, quo
pore mortis suæ superstites relicturi essent, priusquam vllus ex nepotibus ad hæred
admitteretur: ita vt patruo, natu omnium minimo natu maximus nepotum succeder
autem illi morientes multos filios reliquissent, tamen ne regnum adfectare posse
o

es (vt & patres ipsi) aut ferro extincti, aut in carcere strangulati fuerunt iussu Abdalę,
s ex filiis Mahameti, qui, cum patri successisset, 17. an. ita feliciter, & tranquille impe-
vt omnes superiores reges hac in parte vicerit. Cum vero multa crudeliter fecisset,
nuit tamen à cæde trium fratrum suorum, fortassis quod paruuli adhuc essent, cum
d regnum perueniret. Sed illi, simul ac ætate nonnihil prouecti fuerunt, cum fratri
amplius fidendum esse iudicarent, duo ex ipsis ad Turcarum Imperatorem profuge-
: tertius in penitiorem Africam ad Arabes se recepit. Hoc non obstante, & contra le-
quæ fratres ad successionem regni vocabat, Abdala filium primogenitum Mahome-
successorem nominare, & à subditis iureiurando confirmandum curare, decreuit.
que id factum fuisset, statim rex nouus cœpit patruis insidiari, misso Mauro quodam
nisennen, qui natu maximum, ibidem cum Turcis commorantem, interficeret: cui
res ex sententia successit. Nam in templo sagitta hominem interemit. Huius cædis
us non mediocriter perturbauit alterum fratrem, nomine Moleium Molucum, sum-
ei iuuenem, viuentem Algierii. Qui cum diu multumq; opem Philippi regis Hispa-
r Rodericum Alfonsum Pimentellum, Comitem Benauentanũ tum temporis pro-
Valentiæ frustra implorasset, decreuit auxilii petendi causa Constantinopolin pro-
. Ibi cum æquo animo moram ferens contra agnatos causam suam summo cum ar-
gisset, diu tamen nihil obtinere potuit. Tandem cum in vltimo Turcorum contra
ederatos Christianos prælio ad Nauarinum, vt & ante in expugnatione Goletæ, sin-
fortitudinis specimina edidisset, impetrauit à Turca tria millia militum, quorum
vteretur in occupando regno paterno sub quibusdam conditionibus, quæ postea
bseruatæ fuerunt. His copiis instructus, & manu è Mauris, ad ipsum ex Africa con-
bus, collecta, regnum nepotis ex fratre (frater enim iam mortuus erat) inuasit: de-
tribus exercitibus quorum vltimus (quod admiratione dignum est) sexaginta mil-
quitum, & decem millibus peditum constabat, regnoque vniuerso subiugato, ma-
um apud Mauros, tum apud Christianos auctoritatem sibi comparauit. Moleius
netus, ad hunc modum regno exutus in arcem, quam vulgo Pegnon de Los Veles
, quamque Rex Hispaniæ in Africa habet, confugit, & inde de consilio cuiusdam,
it, qui ex Christiano Mahometanus factus fuerat, per legatos suos Regi Hispaniæ
atem, in quam inciderat, significauit, & opem ad regnum recuperandum petiit:
e responsum Regis minus ipsi satisfecisset: Septam profectus de eadem re Seba-
regem edocuit, simulque adiecit eum hac occasione facile peruenire posse ad im-
Marroci: quibus verbis inescatus iuuenis iustam hanc esse belli causam sibi per-
atimque de armis capiendis, & Mauro adiuuando cogitare cœpit. Proposuit rem
endam consiliariis suis: conatusque est docere esse honorificam, & vtilem. Non-
senatoribus quidem dissuadebant, ostendebantque eum nondum habere here-
principes Christianos potius in hæreticos, quam in infideles, arma conuertere
ipsum solum non habere satis virium ad rem tantæ molis aggrediendam: & suas
appositissimis exemplis confirmabant. Veruntamen, (vt principes præ nimio de-
ecutire solent, nec ex aliorum calamitatibus, in quas propter temeraria sua consi-
runt, exemplum sibi petendum esse putant) Rex omnia quæ in contrarium adfe-
, reiecit, imo in sententia ita confirmatus fuit à nonnullis, qui bellum siue priuati
li causa, siue iudicii inopia suadebant, vt arma quamprimum sumere constitueret.
uam ipse imbecillitatem suam nõ agnosceret, tamen de consilio quorundam re-
anię in belli societatem pertrahere tentauit: existimans eum facile consensurum,
quod res Africanę ęque, imo magis Hispaniam, tanquam viciniorem, quam Lu-
tangerent. Cupiebat etiam, ducta vxore, liberis operam dare (quanquam medi-
um idoneus ad gignendum esset, vererentur) expetebat nuptias alterius ex filia-
Hispaniæ, quarum iam ante pene certa spes ipsi facta fuerat. Cumq; ob has duas
n Hispano in colloquium venire cuperet, misit ad eum Petrum Alcasouam cum
de tribus rebus agendi: de auxiliis in expeditionem Africanam: de nuptiis filiæ:
oquio. Legatus in Hispaniã profectus, iussa regis insigni cum studio, & diligen-
us est: cumque in aula diu hæsisset, tandem impetrauit tria illa quæ petebat: pro-
matrimonii cum altera ex filiabus regis (ita tamen vt non exprimeretur de pri-
ne hoc intelligendum esset, an vero de secunda) vbi ad legitimam ætatem per-
quia nondum erant nubiles: item fore, vt Hispanus ad oppidum Guadalupum,
stiano collocuturus proficisceretur: & vt triremes, & milites ad oppugnandam
subministraret: quod vltimum promittebatur valde lente & frigide. Nam His-
d Lusitanum de viribus suis magnificentius, quam par erat, sentire animaduer-

teret, nec in Africa quidquam, nisi validissimo cum exercitu, tentandũ esse iudicaret dentissimum regis desiderium litteris quodammodo restinguere, eique. vt vel expedi nem intermitteret, vel ne ipse saltem in Africam traiiceret, persuadere studebat. Cæter cum iuuenis consilio nullũ locum relinqueret, sed potius in sententia obstinatissime p sistens litteris apud Philippum instaret, ille tandem militem, & triremes promisit, sub tamen conditione; nisi Turca classem in Italiam mitteret, & vt expeditionis initium fu retur ab oppugnatione Laraccæ anno 1577. adiecitq;, hæc omnia sigillatim fusius de ratum iri in oppido Guadalupo. Legatus reuersus in longe maiori, quam ante, gratia cœpit apud regem; cuius expectationem diligentia & industria sua superasse videba Paulo post vtraq; aula se ad iter cœpit accingere. Venerunt hi duo reges in oppidum G dalupum, cum exiguo, sed lecto comitatu Procerum & nobilium. Lusitani, qui vltimi uenerunt, valde honorifice fuerunt excepti. Hispanus enim suæ ditionis magistratibu præfectis iniunxerat, vt Lusitanum non minori cum reuerentia, quam seipsum, exci rent. Itaque Badagiosii & in aliis locis Lusitano optimates obuiam progressi, carcerib que apertis captiui liberati fuerunt: & ipse ad hospitium sub vmbella fuit deductus. M gnam voluptatem Philippus percepit ex conspectu Sebastiani, quem tanquam hospi suum, tractabat blande & humaniter, non habito respectu dignitatis, quia rex potent illi antecellebat: & in colloquio alter alteri maiestatis titul. tribuebat. Instituta vero bello commentatione, quia res cum vtilitate, & gloria regnorum Hispaniæ coniuncta re videbatur, Philippus non dissuasit: hoc tantũ consuluit, ne Sebastianus in Africam i traiiceret, ostenditque se non posse adeo magnas copias subministrare propter immen sumptus, quos Italiæ contra insultus Turcorum defendendæ impendere cogeretur. cum Sebastianus à proposito in Africam eundi dimoueri nulla ratione posset, nec exc tionem vllam admitteret, morẽ ipsi gerere Philippus voluit: & ideo hoc modo inter i conuenit. Quoniam & cõmuni omnium, & priuato Ducis Albani iudicio ad hanc e ditionem, requirebantur quindecim millia militum, qui extra Lusitaniam nati, & in a nonnihil exercitati essent, partim Itali, & Germani, partim Hispani, vt horum decem libus stipendia à rege Lusitaniæ soluerentur: reliquis quinq; millibus ab Hispano, qu daturus esset 50. triremes, sed sub hac conditione, nisi Turca classem in Italiam mitter vt expeditionis initium ab oppugnatione Laraccæ, omissis locis mediterraneis, idq; finem anni 77. fieret: Alioqui enim Hispanum nolle ad quidquam teneri. His actis, in suum quisq; regnum reuersi sunt. In Lusitania lente admodum ea, quę ad bellum n saria erant, parari cœperunt: & pene in ipsis principiis pecuniæ inopia fuit laboratum ditus enim regii exigui sunt, & male expenduntur. Regni Lusitaniæ annui reditus vndecies centena millia ducatorum: quorum maxima pars consistit in portoriis, sunt immoderata, quia pro omnis generis mercibus in singula centena soluuntur v ti, exceptis piscibus, quorum pretii dimidiam partem portorium excedit. Deind cies centena millia ducatorum proueniunt ex terris nouis, quæ sunt Insula sanctę Th Mina, Brasilia, & India, quæ summa in vniuersum constituit duos milliones, & ce millia ducatorum. Et quanquam ex India tertius etiam millio percipitur, tamen no gni momenti est, quia totus classibus & præsidiis Indicis impenditur. Ex his duobus lionibus & centum millibus ducatorum in fine anni nihil reliquum in regis fisco m immo, si Rex est paulo liberalior, sumptus superant reditus, tum quia in exigenda, & ligenda pecunia nullus ordo obseruatur, tum quia promiscue etiam expenditur: ne quam hi reges tam felices fuerunt, vt virum tali prudentia, & iudicio præditum nan rentur, qui reditus, & expensas in debitum ordinem redigeret: Quinimo cum quæs semper fuerint ex numero nobiliũ, quibus gratia aulica potius, quam peritia ad illu cium viam aperuerat (hac enim & non alia ratione officia in illo regno obtinebantur tum operam dederunt, vt aliis rationibus dignitatem & locũ tuerentur, de reditibu gni parum interim soliciti. Hinc fit, vt partim salaria ministrorum, partim reditus ad concessi, iura vendita, præsidia, & arces Africanæ, classes, sumptus aulæ regiæ & f facile omnes reditus absumant. Itaq; quæstores regii quo iure quaue iniuria pecu corradere, subditos & primarios ciues præter morem ad contribuendum vi coge perunt. Sed præterquam quod hac ratione non multum argenti collegerunt, f etiam in imprecationes, & exclamationes eruperunt, quantumuis alioquin obedie mi: sed rapacitas quæstorum plane erat intolerabilis. Ab Ecclesiasticis petierunt t partem redituum, quod cum illi concedere nollent, & tamen Pontificem ad Reg tes procliuiorem esse animaduerterent, facta transactione centum & 50. millia du tum promiserunt. Christianis nouis pro summa ducentorum viginti quinque m

:atorum concessa fuit impunitas, ne bonis priuarentur, si forte deinceps in Inquisitio-
statuta peccarent: id quod etiam olim concessum, & postea aliquoties reuocatum fu-
:. Imposita fuerunt noua vectigalia sali: à nobilibus etiam & proceribus contra mo-
illius regni pecunia exacta & multis hanc ob causam immerito negotium exhibitum
. Inter ceteros pecunia exacta fuit à Francisco Melio, Comite Tentugelensi, qui per
as liberiores, quam pro huius seculi moribus sese apud regem excusauit. Exaggerans
n iniquitatem petitionis, dicebat illam non conuenire virtutibus, quibus rex ornatus
: neque honestum esse, vt illi quorum maiores in regno adquirendo reges iuuissent,
ibus & tributis, quæ ad bellum conferuntur, soluendis obnoxii essent, quorum ta-
immunitate multi longe vilioris conditionis homines gauderent. Culpam huius rei
itabat peccatis regni, sed imprimis domesticis & familiaribus regis, de quibus con-
ebatur. Adducebat exemplum calamitatis, in quam Tingi inciderunt filii regis Io-
primi, Henricus & Ferdinandus, eo quod bellum contra Mauros mouerant im-
s plebis, quæ tamen non habet talia priuilegia, qualia nobilitas: innuens non posse
orem expectari successum huius expeditionis, quam rex suscipiebat sumptibus eo-
qui nunquam quidquam contribuerant etiam longe periculosioribus, quam præ-
essent, Regni temporibus. In fine litterarum rogabat Regem, vt rem diligentius
nderet, maiorum vestigiis insisteret, nec successoribus malo exemplo præiret. Hæc
la, cuius lectione rex non mediocriter fuerat commotus, in causa fuit, vt & Co-
& multi alii onere contribuendi leuarentur. Itaque aliæ viæ, eæque vt plurimum
miseræ plebeculæ detrimento coniunctæ, inuentæ fuerunt: Et vt in regnum eo plus
:i importaretur, edixit rex, vt regales nummi argentei Castellani, qui antea ibi vsi-
on fuerant, reciperentur, & vt nona parte pluris, quam prius, valerent: id quod
n paruo prodigio à multis habitum, & notatum fuit. Tunc etiam rex ciues Oly-
enses solito sæpius in vicinos campos educi curauit, vt acie instruenda, pugnis lu-
aliisque belli imaginibus sese exercerent: quibus rebus ipse plerunque non sine
lo inter conferta sclopeta intererat: quanquam nullus dux, aut paulo peritior mi-
set, qui modum, & ordinem ista administrandi præscriberet, excepto quodam
Gama, qui veste Eremitæ indutus magnam rei bellicæ scientiam præ se ferebat.
quamuis miseri ciues valde in his exercitiis desudarent: tamen, quia inuiti, & co-
omnia faciebant, & insuper duce, ac magistro destituebantur, factum fuit, vt
deficerent potius, quam proficerent: Erat rex totus in venationibus, & incredi-
tia perfundebatur, quoties ipsi soli cum ferocissima aliqua bestia pugnare vsuue-
qua in re magnam sibi dexteritatem comparauerat. Si forte, vt solebat, animi
o vno loco ad alium in mari, aut in Tago nauigaret, putabat turpe esse nauem
dere mari tranquillo: & ideo studiose tempestates captabat: ita, vt crudeli quo-
o ad mortem properare videretur. Interim tempus elabebatur, nec res necessa-
bantur, nisi admodum lente. Transcribenda erat in Italiam pecunia ad condu-
peditatum Italicum, & Germanicum, & piper omne, ex cuius venditione pecu-
genda erat, sequenti æstate, erat adhuc Olysippone, & nauibus quorundam mer-
impositum Liburnum deuehi, & distrahi debebat. Hæc expeditio, quæ, quia
cunia ad eam opus fore sibi rex persuadebat, potest dici imprudens, etiam hoc
pene impossibilis, facta fuerat: Et Alcasoua, cui tanquam summo ærarii præfe-
pecuniæ inueniendæ incumbebat, non audebat regi penuriam, qua laboraba-
gere. Nam si ipsi dixisset contrarium eius, quod fortasse olim dixerat, metue-
llius offensionem incurreret. Itaque diem ex die ducebat, sperans fore, vt Rex
se excusaret, quod non posset copias promissas subministrare, siue propter clas-
rco in Italiam missam, siue propter aliam causam quamcunque: id quod Alca-
mentissime expetebat, vt haberet occasionem culpam omnem in Philippum
ndi: Cuius quidem rei non exiguam spem conceperat: idque propter illas con-
sub quibus Philippus pollicitus erat, quæ indicio esse videbantur illum non ni-
:, promissis satisfacturum. Veruntamen Alcasoua expectatione sua frustratus
ea temporis Moleius Molucus, accepto de apparatu Lusitanorum nuntio, ve-
ilippus his se adiungeret, tanquam princeps prudens, eidem significari iussit,
esse cedere parte ea regni sui, quam ille potissimum eligeret, dummodo ami-
œdus secum coleret. Philippus statim Sebastianum certiorem fecit, quid sibi
blatum fuisset: ostenditque fortasse non inutile fore, si eum suspensum aliquan-
t, peteretque vt sese amplius explicaret Hoc enim non posse non prodesse.
idem tales actiones cursum armorum non impediunt: & posse commodi ali-

quid hinc promanare, siue quod Maurus fortassis non adeo anxie de defensione cogita-
turus: siue etiam, quod sponte concessurus esset, quæ ipsi Sebastianus vi extorquere in
animo habebat. Sed Rex iuuenis, qui non intelligebat, quantum certa pax victoriæ in-
certæ præstet: quique arma sua longe lateque circumferre potius, quam etiam satis ma-
gnam ditionem sine sanguine, & bello acquirere constituerat, adegit Philippum, vt pa-
cis cum Moluco ineundæ negotium omnino abiiceret. Philippus itaque, intellecto con-
silio Sebastiani, videns eum nec pacem admittere, nec etiam expeditioni promouen-
dæ satis nauiter incumbere (ita enim frigide omnia à Lusitano agebantur, ac si omnino
propositum mutasset:) cœpit ipse operam dare, vt res ad effectum perduceretur. Cum
enim æstatem appropinquare, & in Lusitania nondum vel Italum vel Germanum mili-
tem appulisse animaduerteret: Sebastiano per Ioannem Syluium legatum suum policitu
est, si ipse minus rebus ad eam expeditionem necessariis instructus esset, se militem, &
triremes daturum, hac tamen lege, vt Sebastianus bessem omnium sumptuum, vti con
uenerat, sustineret. Sed cum ne hoc quidem Sebastiani consilio & scopo satis responde
ret, noluit conditione ab Hispano oblata vti. Et quanquam tempus fere præterlapsum
& omnia imperata essent, tamen Sebastianus (qui hæc incommoda non animaduerteba
ideo quod ministri ipsi imponerent) nihil magis metuebat, quam ne Philippus inuen
aliqua excusatione, promissa negligeret, & ita sibi occasionem mouendi belli, cuius era
auidissimus, præcideret. Itaque apud eum institit, vt pure auxilium promitteret, omi
sa conditione de impressione Turcæ. Hoc vero, quod rex subuerebatur, sperabant m
nistri: adeo eorum diffidebant voluntates. Qua de re edoctus Philippus cum existima
ret fieri non posse, vt quidquam cum fructu tentaretur, satisfacturus promissis, aut p
tius ab iisdem sese liberaturus, permisit arbitrio legati sui, an Sebastiano offerendæ esse
triremes 50. instructæ, & 5000. militum paratorum ad bellum, vt conuenerat: sed t
men iussit eum dare operam, ne quidquam offerret, nisi eo tempore, quo Sebastian
triremibus & militibus vti amplius nequiret. Nolle enim se periculo exponere suas c
pias solas, & sine iis, quas Lusitanus se coacturum spoponderat. Cum itaque legatus i
Sebastiano obtulisset, ille errorem, in subducendis rationibus à se commissum anima
uertens, agnouit, se eo anno in Africam non posse traiicere: itaque publico edicto sign
cauit expeditionem in annum sequentem fuisse reiectam. Philippus Hispaniæ Rex, n
tus consiliis, quæ de isto bello suscipiendo iniri videbat, paulo ante Franciscum Aldana
hominem militarem, in Africam miserat, vt dissimulata persona, loca illa, & propug
cula in littore extructa, diligenter contemplaretur. Reuersum, & non sine periculo,
tim in Lusitaniam ad Sebastianum ablegauit. Sebastianus hominem benignissime ex
ptum de rebus Africanis accurate percontatus est. Et quanquam Aldana expeditior
maiori cum difficultate, ac periculo, quā rex putaret, coniunctam fore ostenderet: tar
ne tantillum quidem ardorem illius restinxit. Imo omissis istiusmodi sermonibus, ex A
na, tanquam rei bellicæ perito, remotis arbitris exquirere cœpit multa, quæ ad du
dos exercitus, & imperatoris officium spectant. Qua in re cum Aldana ipsi prolixe s
fecisset, illico sibi persuasit, se facile ad vsum translaturum esse omnia, quæ audiue
non considerans, quam diuersa sint animo concipere aliquid, & idem in actum pr
cere. Quia vero hyems ingruebat, dimisit Aldanam donatum torque aureo, qui
ducatis constabat, stipulatusque ab eo est fore, vt suo tempore, ipsi militaturus, reu
retur. Interea temporis Sebastianus per Ioannem Gomesium de Sylua, qui legati m
re in aula Romana ipsius nomine fungebatur, egit cum magno duce Hetruriæ, vt seq
ti anno sibi in agro Hetrusco tria, aut quatuor millia peditum conscribendi copiam f
ret: eaque in re dixit se velle vti liberalitate magni ducis qui per legatos suos non ita
dem sua studia & officia ipsi detulerat: quod quanquam magnus dux concessisset, ta
res propter pecuniæ inopiam effectu caruit. Misit etiam in Belgium Sebastianum
stam, qui rogaret Guilielmum Nassouium Principem Auraicum (qui à Belgis gub
tor contra regem Hispaniæ electus, inferiori Germaniæ præerat) vt ipsi tria, vel qu
peditum Germanorum millia concederet. Ablegauit quatuor tribunos, in proui
regni Portugalliæ, cum mandato 12. millia peditum conscribendi, vt videlicet Mi
lem Norognam, Iacobum Lopesium de Sequeira, Franciscum Tauoram, & Va
Silueiram, quorum nemo vlli vnquam expeditioni interfuerat. Ex regno Castell
niebant etiam milites, quos belli, & expeditionis regiæ fama excitabat: quorum
magnum numerum (sine Philippi consensu tamen) collegit, & in ipsa etiam Ca
quanquam sine tympani sono, multi milites conscripti sunt: quorum ductores no
postea à Philippo fuere puniti. Quanquam autem manifesti essent hi tanti apparatu

n nemo adhuc credebat expeditionem ad effectum perductum iri. Præterquam enim
od vires Regis ad parui etiam momenti bellum (multo vero magis ad hoc quod vtpote
ısmarinum, longe maiores sumptus requirebat) nimis exiguæ, & debiles esse existima-
tur, communis etiam opinio erat, etiamsi omnia impedimẽta, & difficultates remoue-
tur, tamen neq; regem Philippum, neq; Cardinalem Henricum, neq; reginam Catha-
m, nec subditos permissuros esse, vt rex ipse in Africã traiiceret: sed potius fore vt ma-
sumptibus factis, res tota in fumũ abiret, vt anno superiori, & vt ante paucos etiam an-
accideret, cum classis Eduardi, patrui Sebastiani, ad eadem loca Afrcę inuadenda, & a-
etiã res tentandas comparata, euanesceret. Verum (vt difficulter fatalibus astrorum in-
ationibus resistimus) omnia ad promouẽdam expeditionem subito procliuia esse cœ-
nt. Regina mulier integerrima, & multis virtutibus prędita, quæ partim ducta amore
regem, inter brachia sua enutritum, partim etiam Philippo, nepoti suo ex fratre, asti-
ndum rata, expeditionem vehementissime dissuaserat, vitam cum morte cõmutauit.
ifex, quia hoc bellũ contra infideles mouebatur, vt incõmoda, quæ obstabant, suo lo-
oleuaret, apertis thesauris spiritualib. promulgauit bullam Cruciatæ, quæ in hoc re-
unquã hactenus admissa fuerat. Naues Indicę, preciosissimis mercib. & auro onustę,
ad vnã omnes in portũ appulerunt: Princeps Auraicus, quãuis & ipse rerũ suarũ sata-
, tamen vt ostenderet se non magni facere Hispani copias, quæ ipsi oppositæ erant 3(
militũ, ab ipso petita, cõcessit: ita vt omnia se ad voluntatẽ, nutumq; regis Sebast. ac-
dare viderentur. Conspectus est hoc tẽpore (nono scil. die mensis Nou. anni 1577.)
diaco, idq; in libra prope locũ, in quo tũ erat stella Martis, cometa, omniũ, qui à mul-
ılis apparuerũt, pulcherrimus, ac maximus. Et, quia Lusitani in procinctu erant, in-
merũ compluribus qui ex veteribus exemplis inferebãt, Cometas portendere infe-
ıccessus, & quia ex aere infecto gignũtur, delicatæ principũ vitę exitiũ minari. Quẽ-
dum etiã veteres duces huiusmodi portenta, & sua auguria in bonã partem accipie-
on tam, q̃ fidẽ iis adhiberent, quã vt militib. animũ adderent: ita quoq; Lusitani suo
iudicio ducti, rẽ boni ominis esse dicebant, affirmabantq; Cometã ipsum in lingua
na alloqui regẽ hoc verbo: acometa, id est, Rex hostẽ adoriatur. non quod reuera ita
nt, sed adulandi studio. Quod enim ipsis vehementes regis impetus noti essent, lõ-
is illius, quã cœli, iram metuebant. Philippus tum tẽporis pacificatione quadã mo-
gicos nonnihil sopiuerat, eratq; vicarius illius Io. Austriacus, frater ipsius naturalis:
n se nondũ ad debitã obedientiã Belgas redegisse existimaret, videretq; nondũ ac-
re principẽ Auraicũ, quẽ putabat malle totius Belgii imperiũ, quam vnius aut alte-
uinciæ præfecturã obtinere, ab vtraq; parte res nouę cõtra pacta interposita tenta-
nt. Cumq; ex litteris, quas Io. Austriacus in Hispaniã scripserat, interceptis, proce-
ii intellexissent, eũ propter munitiones, in Hollandia à principe institutas, proposi-
od tamẽ studiose dissimulabat) mutasse: cumq; literas interceptas, & consiliũ Bel-
is subiugandi detectũ esse, ipse non ignoraret, censuit non esse consultum, vt ab ex-
ıdus diutius in illis locis subsisteret. Itaq; die quodã prima luce se venatũ exire si-
cõtendit in arcẽ Namurcensem, quę est in finibus Flandriæ, & Lotharingiæ, vna
sticis, & amicis: cumq; ibi animũ suum aperuisset, omnib. quibus minus fidebat,
reuocauit pedites Hispanos, qui iuxta pacificationis articulos è Belgio egressi, vix
n peruenerant, atq; ita conscriptis nouis copiis ex Valonibus & Germanis, bellum
hementius, recruduit, fuitq; Regis hac in parte conditio deterior, quam ante, pro-
od vt pactis conuentis satisfaceret, omnia propugnacula Belgarum custodiæ cõ-
Hi repentini motus, & expeditionis in sequentem annum dilatio, quæ erat pactis
, præbuerunt Philippo occasionẽ sese excusandi, & Regi Portugalliæ auxilia pro-
egandi. Causabatur enim sibi necessario omnes curas, & vires in Belgium con-
s esse, vt & existimationi suæ, & fratri in periculo versanti consuleretur, existimãs
one à proposito dimoturum esse Lusitanum, si promissi auxilii expectatione, tali
ı tempore, se fraudari intelligeret, sed frustra. Nam ille, vtpote in agẽdo præceps,
siue sine auxilio Hispani omnino traiicere in Africam decreuerat, & more iuue-
persuaserat, copias suas cũ Germanis & Italis, quos expectabat coniunctas ad to-
debellandum sufficere. Displicebat Philippo hæc Sebastiani obstinatio, magna-
molestia adficiebat. Quia enim iuuare illũ non poterat, verebatur, ne, si quid si-
suis tentaret, sese in propinquũ discrimẽ adduceret. Vnde cum periculũ indies
ıtelligeret, denuo vehementissime apud Sebastianum institit, vt vel expeditio-
no intermitteret, vel ne saltem ipse in Africam transiret. Qua de re complures
llum manu propria scripsit, plenas officii & amoris, & in eandem sententiã ad il-

lum ſcribere iuſſit Ducē Albanum : miſit deniq; ad eū Ducē Medinę Cœli, vnū ex prima
riis procerib. Hiſpanię, qui omnia, quæ ad regem à profectione Africana retrahendum ex-
cogitari poterant, tentaret : ſed omnia iſta fructu caruerunt. Sebaſtianus enim in African
traiicere animū induxit, etiamſi Philipp. ne vnum quidem militē ſuo ſumptu ſibi ſubmini-
ſtraret. Ceterū (vt optime cogitata peſſime homines interpretari ſolent) nonnulli dicer
non dubitabant Regē Hiſpaniæ hæc omnia ſimulare, imo ipſum nihil magis in votis habe
re, quā vt Sebaſt. expeditionē ſuſciperet : cuius quicunq; tandē exitus eſſet, ſiue felix, ſiu
infelix, rem ſemper cum ſummo Hiſpani emolumento fore coniunctam. Nam ſi forte Se
baſt. Laraccen, aut alium quempiam locum maritimum occuparet, ex hac re non tantu
commodi, ad ipſum rediturum, quantum ad Philippum, cuius ditiones omnium maxi
me eſſent Africæ propinquæ. Sin vero Sebaſtianus in hac expeditione occumberet, vt
litatem adhuc maiorem in Hiſpanum redundaturam, nempe regni Portugalliæ ſucceſſi
nem. Sed (ſi verum dicendum eſt) cur Philippus bellum hoc diſſuaderet, in cauſa erat pa
tim ingenium eius quietum, & à rebus nouis tentandis alienum, partim etiam aliud qui
dam non leuis momenti. Nam tum temporis cœperat agi de induciis inter Turcā & Ph
lippum : ad quas eædem rationes vtrumque inuitabant, nimirum ne cogerentur diſtr
here copias, & vires ſuas, quibus coniunctis vti cupiebant, ille contra Perſam, hic cont
Belgas. Niſi itaq; omnem inducias ſtabiliendi anſam pręcidere voluiſſet, non videtur p
tuiſſe Hiſpanus mittere claſſem, & militem ad inuadēdam Africam, Turco vectigalem,
inprimis ad oppugnandum Moleium Molucum, amicitiam ac fœdus cum eodem Tur
colentem. Eo autem fuit æquior hæc excuſatio, quod Philippus Luſitanum in formula i
duciarum comprehendere ſtuduit : vtq; hanc conditionem acciperet, rogauit. Sed ille
tantum reſpuebat inducias : verum etiam dicebat ſe mirari, cur de trium annorum ind
ciis cum Turco, vt Italia interim extra periculum eſſet, ageret, cum manifeſtiſſimum e
interim totam Africam Turcis repletum iri, & ita fore, vt, triennalibus induciis finitis
ipſam Hiſpaniam transferretur illud bellū, quod iam ab Italia conaretur depellere, qu
que eo eſſet futurum periculoſius, quo magis Hiſpania hoſtilibus inſultibus expoſita
quam Italia : ſibi non videri conſultum, inducias fieri, & ſi omnino illas facere Phili
decreuiſſet, ſeſe non debere comprehendi in formula, idque in hunc finem, vt Phili
deinde clam ſibi auxilia contra Moleium Molucum ſubminiſtrare poſſet : atq; ita illū
uo ſumptu conſulturum tum Italiæ beneficio induciarum, tum rebus Africanis, per e
ditionem, quæ ſub nomine Luſitanorū ſuſciperetur. Philippo leuiuſculæ hæ ratione
ſatisfaciebant. Itaq; apud Sebaſtianum inſtitit, vt diſertis verbis reſponderet, vtrum
particeps eſſe induciarum, nec ne ? Vnde poſt nonnullam moram interpoſitam, con
in inducias : veruntamen, quia nec certi quid quā adhuc concluſum erat, nec directo
ipſo inducię inibantur, exiſtimauit eas nō obſtare, quo minus in expeditione African
ſeueraret. Quare Olyſippone naues maiores armabantur, nonnullæ etiā quæ erant p
torū mercatorum, à regiis miniſtris detinebātur, ex omnibus regni partib. nauigia, e
cōmeatui, aliiſq; rebus ad bellū neceſſariis vehendis idonea colligebantur, & alia ſi
quæ ad expeditionē requiruntur, parabantur. Summæ rerum pręfectus fuerat Lud
Dataidius, ſed non habebat eam auctoritatem, quæ alias illi officio propria eſt. Rex
cum Alcaſoua, aliiſq; familiaribus ſuis deliberabat, & ſtatuebat de multis rebus ad b
ſpectantibus quæ ad officium Dataidii pertinebant, & quarum ſaltem eum conſciu
æquū erat. Quamuis autem celeberrimus inter Luſitanos eſſet, tamen quia regi n
admodum gratus, expeditioni non interfuit, ſed in Indiam, vbi viceregis munus
neret, fuit ablegatus. Claſſi rex Iac. Soſam: nobilibus vero Luſitanis in Africam trai
multiſq; exteris, qui fortunæ tentādę cauſa eo confluebant, Chriſtoph. Tauorā, cu
rium, & magiſtrū ſtabuli, præfecit, eumq; voluntariorū ducem creatū, pene omni
bilibus antepoſuit. Cumq; manifeſto videret, ſe equitatu Mauris loge eſſe inferior
ſtituit bonitate peditatus hoc incōmodum compenſare. Itaq; edixit, ne quiſquam d
ſibi proſpiceret, niſi quē ille nominaſſet, omneſq; à ſe nominatos, armari, non more
leuis armaturæ, ſed ad imitationem veterū cataphractorum, & ipſos etiam equos
ferreis tegi iuſſit. Vnde factū eſt, vt multi ex nobilitate, qui in equitū numerum ſe r
putabant, ad peditatum reſcriberentur. Erat res digna admiratione videre Luſi
bellum ſe parantes. Nam cum hæc ars omniū maxime ordine, & quadā veluti men
digeat, omnia ab illis ſine ordine & confuſe gerebantur. Quod errores in luſtrand
citu, & in ſoluēdis ſtipendiis cōmitterentur, quanta aliarū rerū ſuperfluitas, aliarū
nuria eſſet, dici non poteſt. Nobiles quod monſtri ſimile erat, ad vnū omnes habit
ſtellanū aſſumpſerant: cū arma acuenda eſſent, veſtes acu pingi curabant: loco th

eorũ cõparabãt ſibi bombycinos, & auro intertextos: loco aquę, & buccellati, onera-
tur naues ſaccaro, & condimẽtis: vaſa argẽtea, tentoria ſerico & aulęis ſuffulta erãt ſine
nero: ſinguli nobiles regũ more ſibi de omnib. rebus proſpexerãt. gregarii verò milites
e moriebantur: ita vt in hac opinione eſſe viderentur, illos, qui veſtium ſplendore, lu-
& rerum ad delitias pertinentium copia optime omnium eſſent inſtructi, facilime et-
hoſtem eſſe ſuperaturos. Sed aliter ſentiunt veri milites. Statuunt.n. eum qui veſtibus
o & auro inſignibus indutus, cum hoſte congreditur, aut occumbere, aut catena
a vinciri: eum vero, qui ferro armatus pugnam init, victorem, & auro onuſtum redi-
rat Sebaſtianus ſolicitus de gubernatore, cuius curæ regnum committeret. Nam ex
uine regio nemo erat ſuperſtes, niſi Cardinalis Henricus, patruus eius: quẽ quod iam
confectus, & ipſi parum acceptus eſſet, inuitus ad tam amplum munus admittebat.
ntamen, quia alius præſto non erat, profectus eſt Eboram ad Henricum, eumque ro-
, vt ſe abſente regni adminiſtrandi prouinciam in ſe reciperet. Cardinalis excuſauit
uſatus ſenectutem, & valetudinem. Itaque Sebaſtianus elegit quatuor Gubernato-
qui ipſius nomine præeſſent, nimirum Georgium Almedam, Epiſcopum Olyſippo-
m: Petrum Alcaſouam, Franciſcum Sadam & Ioh. Maſcaregnam: quibus ampliſſi-
omnium rerum poteſtatem conceſſit, tradito etiam ſigillo, quod atramento illitum
mebat chartæ hoc verbum: Rex: eoq; illos ad ſubſcribenda diplomata vti iuſſit. In-
ex Africa, Xariffus Mahametus per legatos vehementiſſime & frequentiſſime apud
tianum inſtabat, vt properaret, nec vllo pacto ſe à propoſito dimoueri pateretur. Prę-
ultas autem aureas ſpes, quibus Sebaſtianum ineſcabat, dicebat, ſe nõ tantum copias
ontemnendas paratas habere, ſed etiam ſimul ac vexilla Luſitanorum in Africa con-
fuiſſent, innotuiſſetq; illas vires ſibi ſubſidio miſſas eſſe, nõ dubitare, quin maior pars
m, oppidorum, & militum à Moleio Molucco ad ſeſe defectura eſſet. Sane non ſua-
, vt Rex ipſe in Africam traiiceret, neque enim opus eſſe: imo fore magno detri-
ipſius præſentiam. Fieri enim poſſe, vt Mauri, quos in ipſius caſtra tranſituros, ſpes
intelligerent regem ipſum Portugallię adeſſe, metuentes ne à Chriſtianis ſub iugum
etur, non tam facile ab hoſte deſciſcerent. Dicebat autem hæc Mahometus, partim
acile ita euenire poterat, partim quia verebatur (nec iniuria) vt rex victor, & præſens
libere regno frui pateretur. Superiora omnia animum Sebaſtiani valde inflamma-
Quo enim magis Xariffus diſſuadebat, ne ipſe veniret, eo maiori cupiditate profi-
di incendebatur: & quia ſubodorabatur Maurum hoc conſilium dare metuen-
e regno exueretur, hinc firmiter concludebat fore, vt certo illud occuparet. Im-
hoc deſiderium ipſum excęcauit, vt coronam & reliqua, quæ ad coronationem
eſſæ & Maroci requiruntur, conficienda curaret, ſecumque ferret; neſciens quid
eſper veheret. Videbatur ſibi fortunam in ipſis initiis fauentem habere, propter-
d Albacarinus Maurus, qui nomine Moleii Moluci ciuitati Arzilæ in littore ma-
, & à Luſitanis ſponte in poteſtate Maurorum relictæ, præerat, rogatu Xariffi Ma-
i illius poſſeſſionem Gubernatori Tingitano tradiderat. Qua ex re magnam SE-
IANVS voluptatem cœpit, exiſtimans illos populos cupere, & fauere Mahame-
vt dixerat. Eodem tempore incolæ Hiberniæ, qui ſe nimis ab ELISABETHA
Angliæ, idque inprimis in negotio religionis premi putabant, ſeque exemplo to-
gliæ, ad doctrinam CALVINI, aut ZUINGLII amplectendam cogi ægre fe-
: conqueſti ſunt hac de re apud GREGORIVM XIII. Pontificem maximum:
que rerum ad Comitem Deſmondium, domi nobilem, & ad Ioannem Anelium
nem obſcuro loco natum) delata adfirmârunt, ſi ſibi auxilium ferretur, ſe non
re de tota inſula è poteſtate & manibus reginæ extorquenda. Qua de re Pontifex
um Regem Hiſpaniæ certiorem feciſſet, ſimulq; ad opus hoc Chriſtianum promo-
n, gentemque illam adiuuandam cohortatus eſſet, tandem inter illos de expedi-
ſcipienda conuenit. Verum quia Regina Angliæ ex vna parte verbis oſtendebat;
itiæ cum Rege colendæ ſtudioſam eſſe: ex altera vero in motibus Belgicis prin-
Auraicum contra eundem clam iuuabat: PHILIPPVS eadem via ingredi con-
& veluti per cuniculos reginam oppugnare. Itaque decretum fuit, vt Hibernis
mitterentur, auſpiciis, & nomine Papæ: ſed reuera, clam tamen, ſumptibus Re-
amobrem in ditione Papæ aliquot cohortes militum conſcriptæ fuêrunt: quorum
i, Duce Thoma Eſternuilio Anglo (quem paulo ante Papa Marchionis titulo or-
) conſcenſa in portu ciuitatis veteris naui quadã Genuẽſi, quę ipſos in Hiberniam
t, cõmodum appulêrunt Olyſipponẽ tum, cum expeditio Africana agitaretur. Rex
factus de aduentu horũ militũ; & de ſpe copiarũ Hetruſcarũ propter pecunię ino-

piam deturbatus, voluit illos videre, statimq; de conducenda eorum ad bellũ Africanu[m] opera cogitauit. Cum itaq; illos è nauibus egredi, & Oeiras (quod est prope ostium Ta[gi] oppidulum) diuerti iussisset, excurrit eo spectatum & quanquã non essent pedites lecti, t[a]men militaris ordo, celeritas in displodendis sclopetis, agilitas in tractandis sarissis, & disc[i]plinæ seueritas, magnę ipsi admirationi fuit: statimq; cum Marchione egit, vt sese in Afri[cam] vna iturum esse polliceretur. Rex Hispaniæ, ne se socium expeditionis proderet, nolu[it] Lusitano hac in re contradicere. Papa autem tam longe aberat, vt, antequam ad illũ scr[i]bi, & responsum haberi posset, milites iam in Africa futuri esse putarentur. Itaq; accepti[s à] Sebastiano stipendiis, operã suam illi addixerunt. Interea pedites à tribus Tribunis (qu[o]rum supra mẽtio facta est) conscripti, paulatim Olysipponi appropinquabãt. Quarti eni[m] copiæ (is erat Franciscus Tauora) naues conscens[e]ræ erant in regno Algarbii. Appulera[nt] etiam naues Belgicę in ostiũ Tagi, quibus vehebantur tria milla Germanorum, à princi[pe] Auraico impetratorũ: quibus imperabat Martinus de Burgundia, Dominus de Tamber[...] His non sine stupore rusticorũ, qui ad incommoda belli non erant assuefacti, hospitium [in] oppido Cascais, & locis circumuicinis assignatũ fuit. Cupiebat Sebastianus ante discessu[m] denuo cum duce Albano cõmunicare, eumq; ad colloquiũ inuitabat. Sed cum Dux se e[x]cusaret, diceretq; id sibi sine regis Philippi consensu non licere: Philippus vero (idq; d[u]cis rogatu) senis Albani valetudinẽ prętenderet, voti compos factus non est. Dicebant A[l]bano amici, eũ non debuisse hunc honorẽ à rege oblatum respuere: sed respondebat, se [ex] colloquio Guadalupensi, & ex literis regis sententiã illius satis superq; perspexisse: cum [...] de animo illius mutando plane desperaret, se, qui in iuuentute cautus esse studuisset, ia[m] senio confectũ cõmittere nolle, vt sibi regis, & regni illius interitũ, quẽ pręuideret, homin[es] acceptũ ferre possent. Rex itaq;, maturis cõsiliis destitutus, discessum vrgebat, omnis, q[ui] tumuis exiguæ moræ, impatientissimus. Vniuersis itaq; copiis, & omnib. nauibus Oly[sip]pone congregatis, milites, quorum vix erant 9. millia, naues inuiti sane cõscenderunt. P[ro]ceres, & cõplures ex nobilitate singuli nauim instructã, & domesticis aliisq;, quos suo su[m]ptũ secum ducebant, vehendis destinatã, habebant: Sed à rebus charissimis, non nisi di[ffi]culter auelli poterant: Et quanquam certus dies discessui diceretur, tamen negligeba[nt.] Itaq; rex, die quodã magna hominũ turba stipatus mane ad templum cathedrale acce[ssit,] vexillumq;, quod expeditioni Africanæ destinatum, sibi præferri curabat, ritu solẽni c[on]secrari iussit; consecratum vexillifero magno tradidit. E templo vero egressus, cum e[t] multi in aulam rediturum opinarentur, statim triremim suam conscendit, &, vt omne[s] magis properarent, se statim soluturũ edixit. Quanquã vero 17. die Iunii anni 78. ita v[e]xi nauim conscendisset, tamẽ per integrũ octiduum in eodẽ portu hęsit, nec (interim d[um] reliqua turba se ad nauigationẽ parar) vnquam ex triremi egressus est: Cumq; postridi[e] Ioannis demũ vniuersi naues conscendissent, statim tota classis, ventum secundum na[cta,] soluit, cum incredibili voluptate Regis, qui, iuuenis imperitus, & vel stellæ maligniori [in]fluxu, vel Dei Opt. Max. gentem illam castigaturi, voluntate impulsus, in Africã, res [...] minori cum periculo, quam gloria coniunctas tentaturus traiecit, postquam regnum [pe]cunia & nobilitate exhaustum, sinę herede in gubernatorum, parum patriæ amanti[um,] manibus reliquisset.

Liber Secundus.

ARGVMENTVM.

In hoc libro continetur aduentus regis Lusitaniæ in Africam: consilium illius de adeundis locis [medi]terraneis; iter exercitus; apparatus bellici Moleii Meluci; conditio, & dispositio exercitus eiu[s;] prælium ad Alcasar: fuga Lusitanorum; mors regis Sebastiani, & Moluci: creatio regis Hen[rici.]

ABITVS regis Portugalliæ vna cum classe tam mœstus fuit, vt ap[er]tissima infelicium successuum indicia apparerent. Neque enim in [...] tamque variæ conditionis hominum naues conscendentium [...]ro quisquam ridere, aut frontem exporrigere visus est; contra [quam] fieri solet in initiis expeditionum: sed potius omnes, quasi tristis e[uentus] præsagi, se inuitos abduci querebantur. Erat in portu adeo func[...]

tium, vt toto illo tempore, quo ibi tantus nauium numerus hæsit, nullius vnquam fi-
-,aut tympani sonus exaudiretur. Regia triremis cum soluisset, aquæ impetu in nauim
icam illisa rostrum fregit: & obthuramentum crassioris tormenti, ex littore dis-
, vnum ex nautis, qui nauicula ad regiam triremem pertinenti vehebatur, inter-
. Equidem si nos fidem auguriis haberemus, vt veteres faciebant, poterant hæc
mala omina videri. Primus locus, in quem appulerunt, fuit Lagus in regno Al-
ii: vbi cohortes, à FRANCISCO TAVORA in ea regione conscriptæ, naues
cendere. Adiunxerunt etiam se classi aliquot aliæ naues, ita vt in vniuersum tam
e quam magnæ non multo pauciores essent, quam mille. Verum, exceptis quin-
triremibus & aliis nauibus, quinquaginta, reliquæ non erant ad pugnandum in-
æ, sed maxima ex parte onerariæ, traiiciendis equis, & globis, ac pulueri tormen-
Paulo post appulerunt Gades, vbi Dux Medinæ Sidoniæ regem honorifice ex-
m ludis equestribus, & taurorum venatione, aliisque rebus quas tenuis Insula
ditabat, exhilarauit. Laborauit Dux in dissuadenda Regi profectione Africana:
rito conatu. Nam cum classis ibi per octiduum substitisset, sine vllis vigiliis & ex-
, ita vt mercatorum potius quam ad bellum paratæ naues viderentur: cursu Afri-
ersus directo breui tempore Almandrauas inter Tingim & Arzilam appulit, ibique
anchoris, aliquandiu commorata est, ideo quod Rex de copiis prope Laraccen
orum oppidum, inde quindecim milliaribus versus Austrum distans) exponendis
ret. Sed paulo ante, quam classis littori appropinquaret, & certi aliquid de discess-
eretur, Rex cum quinque triremibus & quatuor nauibus maioribus bellicis (cæ-
lectis) nauigauit Tingim, vbi non diu substitit, nam, postquam Muleium Xe-
filium Xariffi duodecim annorum puerum, vna cum Martino Correa de Sylua,
iot equitibus Mauris & Lusitanis ad classem terrestri itinere misisset, vt inde Ma-
m versus profecti Mauris, qui à Moluco defecturi credebantur, auxilium ferrent:
em reuersus est, nouo præsidio arci imposito, & Xariffo, atque octingentis sclo-
præsidiariis in naues receptis, Almandrauis cum tota classe Arzilam discessit:
e milites aquæ dulcis penuria laborare intelligeret, eos animorum & corporum
dorum gratia in littus descendere, iussit, eo consilio, vt postea in naues redirent,
urnicis Laraccen veherentur. Sed, vt erat dubius, & incertus, neutrum horum
rum postea amplexus fuit. Nam cum copiæ non sine confusione magna semel
e fuissent, impetrare ab illis, vt denuo naues conscenderent, difficillimum erat,
pter defectum disciplinæ militaris, tum propter inopiam aquæ dulcis, de qua
prospiciendum erat: & sic factum fuit, vt Rex aliquandiu ibidem, consilii in-
æreret. Castra metatus est in ipso littore, eaque ex duobus lateribus fossa, &
communiuit: reliqua duo mare, & oppidum tuta præstabant. Ita dies quinde-
sumpsit. Interim fama de Regis Lusitaniæ aduentu totam illam prouinciam ita
uit, vt Mauri, qui Laraccen, Tituanum, & alia loca maritima incolebant, hostium
ese impares rati, domos deserere, & vna cum vxoribus, & peculiolo suo ad mon-
antem confugere inciperent. Sed Moleius Molucus (qui erat Marroci, & par-
ortugallia, partim Gadibus, & Arzila iam ante de apparatu regis Portugalliæ, de
, & conditione exercitus, diligentissime certior factus fuerat, vehementerque
bat Sebastiano, qui Mauro regnum adimere, & alii Mauro, nullo amicitiæ iu-
niuncto, reddere constituisset, sine vlla causa, & sine omni inuestigatione, vter
meliori iure niteretur) de conditionibus, quas Regi Hispaniæ proposuerat, ob-
desperans, se ad defensionem parare cœpit. Verum, quia non ignorabat, quid
a pacificatio bello etiam non infelici præstet, & quanta incommoda, quanti
, quanta pericula Martem comitentur, cum rege transigere studuit, eique a-
cibus quas in Africa habebat, circumuicinum, ad decem milliaria in circuitu
ed Sebastianus, spretis his conditionibus, ipsi respondit, se iam fecisse magnos
& conduxisse militem externum: & eam ob causam ab expeditione se non posse
, nisi Molucus Tituanum, Laraccen, & Caput Augurii sibi concederet. Visa
co petitio iniqua: & ideo dixit, regem petere rem, de qua cogitandum esset de-
Marrocum obsidione cinctum, aut si Muleium Mahumetum, capitalē hostem,
m dedere paratus esset: se illa regna armis, & virtute acquisiuisse; velle eadem
ribus defendere. Statim mandauit Roduano Lusitano Renegato, vt vocant,
ri generali, vt extra vrbem omnia tentoria, & tabernacula tendi curaret: id quod
actum est: fuitq; numerus tentoriorũ vltra 4000. Die vigesimo sexto Maij ver-
vrbem primariam, ad septentrionem spectantem, iter instituit, mandata datu-

rus in ea regione de rebus nonnullis ad bellum pertinentibus: ſed cum in itinere intelle
xiſſet regem Portugaliæ ex portu Olyſipponenſi ſoluiſſe, ſtatim Marrocum reuerſu
eſt, &, Rodouano vicario creato, coegit in vnum locum copias, quas in illo regno, pe
petuo ſtipendio ſibi obſtrictas, alit. Poſuit caſtra Caniſii: & inde Temiſnam (hæc au
tem loca non ita procul à finibus Luſitanorum abſunt) contendit: quo in loco ipſu
morbus, cum copioſiſſimo vomitu, & febri coniunctus, inuaſit. Ibidem reſciuit S
baſtianum Gades appuliſſe, & quanquam vehementer ægrotaret, tamen nihilom
nus, motis caſtris, Sale petiit. Habebat 14. millia equitum haſtatorum, mille equit
ſclopetarios, mille etiam quingentos pedites itidem ſclopetis rem gerentes: pene omn
oriundos ex Andaluzia, & Renegatos. Hîc intellexit Luſitanos appuliſſe Arzillam. Q
de cauſa fluuium Marmor vado tranſiit: cumque Marroco certam æris quantitatem a
ferri curaſſet, in caſtris quatuor craſſiora tormenta ſuis manibus confecit: quorum t
ſecum retinuit, quarto Marrocum miſſo; Alcazar verſus iter inſtituit. Muleius Hemet
frater Moluci nothus, & regni Feſſæ gubernator, mandato ipſius iam ante, vtpote magiſ
equitum illius prouinciæ, caſtra metatus erat, & equitatu, peditatuq; ex locis circumui
nis collecto, in eum locum, quem Feriam diei Iouis vocant, ſex Alcazarquibirio millia
bus diſtantem progreſſus, fratrem, coniungendarum copiarum cauſa, expectabat. Duc
bat autem 22. millia equitum, & quinquies mille, & quingentos ſclopetarios. Peruen
eo Molucus vigeſimo quarto die Iulii, viribus, vehementia morbi ita proſtratis, vix v
quo inſidere poſſet: cumque bonam itineris partem lectica confeciſſet, ſimulatque f
trem aduentare vidit, conſcenſo equo obuiam eidem proceſſit. Dum autem ſibi inuice
appropinquarent. Moleius Hemetus, equo admiſſo, ad fratrem properauit: cumq; p
pe abeſſet, deſiliens, in ſignum reuerentiæ, terram oſculatus eſt, interim dum perpetu
ſclopetarii globorum grandinem eiaculantur. Quoniam vero moribus magis magiſ
inualeſcebat, Moleius Molucus cum ſolita pompa caſtra ingreſſus non eſt: ſed in le
cam illatus ſtatim quieſcendi gratia diuertit, fratre in locum ſuum ſubſtituto. Et quia
tellexerat à Sebaſtiano Mazagonem verſus cum copiis miſſum fuiſſe Moleium Xeque
& ipſe eo ablegauit Moleium Dau, nepotem ſuum vna cum duobus millibus equitum
aliquot peditibus, qui Xequis conatibus in illis partibus obſiſteret. Miſerat etiam mil
nonnullos verſus Caput Augurii, & Laraccen: ſed illi cum regem Sebaſtianum exe
tum ſuum prope Arzilam expoſuiſſe intellexiſſent, in caſtra reuerſi ſunt. Erat Molu
homo magni, & intrepidi animi, & in loquendo liberrimus. Vt autem oſtenderet ſe
metuere Portugallos, & Xariffum Mahametum, publice dicebat ſe nolle quenq
caſtra ſua inuitum ſequi, ſeque iis, qui Moleio Mahameto magis fauerent; licen
ad ipſum tranſeundi concedere; imo rem gratã ſibi facturos, adiiciebat. Probabile au
eſt eum hæc locutum, non tam vt vires hoſtium contemnere videretur, quam quo
telligeret ſe non poſſe facile impedire, quo minus, qui vellent ad Mahometum tranſi
quodque mallet eos mature abire, veritus, ne vel in ipſo conflictu, vel alio pericul
ri tempore cum maiori ſuo damno ad hoſtem deficerent. Atque vt iidem meliorem
cedendi occaſionem haberent, ex numero eorum, quos ſuſpectos habebat, ter mille e
tes ſelectos exploratum, & copias Chriſtianas velitationibus crebris vexatum, e
non tam quod ſperaret illos officium fideliter facturos, quam ne iis, qui vellent, d
dendi facultas deeſſet. Verum illi, quibus conſilium Moluci ignotum eſſet, mand
hoc in contrariam partem, quaſi Imperator ipſis omnium maxime fideret, interp
tes in fide permanſerunt, & pauciſſimis ad hoſtem transfugientibus, diligentiſſime
Moluci ſatisfecerunt. Nam conglobati modo ſexcẽtis plures ad ipſum Luſitanorũ va
excurrebant, & eos, qui paululum modo à caſtris abſceſſerant, interficiebant. In
Luſitani, caſtris incluſi, antequam Maurum vllum viderent, bis iam claſſicum,
metu perterriti, cecinerant. Cum vero ſexcentos equites tanta cum audacia caſtris
quitare cernerent, homines, qui nec eminus, nec cominus hoſtem vnquam vidi
exterrefacti ad naues promiſcue confugerunt, quãtumuis caſtra munita & ciuitati a
contigua haberent, & claſſis armata intra ſclopeti iactum præſto eſſet. Etſi autem h
poſt leue prælium cum Mauris Xariffi Mahumeti, qui extra foſſam caſtrorum conſe
ſtatim diſceſſiſſent, tamen tantus terror Luſitanorum animos occupauit, vt, quia
conſcendere prohibitum erat, ex caſtris ſe ſubducentes terreſtri itinere Tingim v
contenderent; quanquam ex fumo in ignem quod dicitur, incidebant, propterea qu
itinere intercipiebantur à Mauris Tituanum, & vicina loca in habitantibus, qui ſpe p
viarũ anguſtias occuparant. Ceterũ regi hic primus hoſtiũ, tam repente abſcedentiũ
ſpectus, animum addidit, ita vt cum ante in oppido diuerſatus eſſet, deinceps extra p

ſideret,eo conſilio,vt,ſi vſus veniret,tanto commod ius velitationib. ipſe intereſſe poſ-
Cum itaq; poſtero die bis mille equites Mauri apparuiſſent,ipſe cum ſexcentis equitib.
erſus illos proficiſcitur:& quia,conſerto prçlio leui,Mauri pedem referre incipiebant,
,ſtrenui potius militis, quam cordati ducis officio fungẽs,Eduardum Meneſium, ca-
rum præfectum (quem auiditas pugnandi paulo longius prouexerat) ſequitur,&,nul-
ipatoribus, nullis ſclopetariis, comitatus, per decem milliarium ſpatium à caſtris ab-
lit: ita vt, cum ab ipſius ſalute, totius exercitus ſalus dependeret, vitæ potius tædio,
m vera animi magnitudine duci videretur: quanquam veriſimilius eſt, eum,cui tan-
m regi potenti in otio,& delitiis viuere licebat, ſolo gloriæ deſiderio impulſum fuiſſe.
oc conflictu nuntium accepit Molucus in caſtris, quæ trans Alcazar poſuerat; vbi
morabatur,partim vt expectaret copias,quæ Tituano,Mechinea, & ex aliis locis ma-
is paulo poſt venerunt, partim etiam quia cupiebat Luſitanos in loca mediterranea
ahere: à qua re illos non alienos eſſe intelligebat: & tamen ſimul etiam metuebat ne,
lio mutato,in littore maris permanerent: id quod etiam ratio belli ſuadebat. Qua de
,ſi Luſitani mediterranea loca fugere pergerent,conſtituit primo quoq; tempore ca-
ſorum caſtris opponere,&, antequam locum aliquem tentarent,incurſionibus illos
re,commeatu excludere, prælio iuſto abſtinere, niſi loci æquitas aliud ſuaderet. Sin
relicto littore,in mediterranea penetrare animum inducerent, nullum ipſis in itine-
edimentum obiicere,ſed vbi iam ſatis proceſſiſſent, reditu ad mare eos interclude-
reuit. Neque dubitabat quin hoc pacto victoria incruenta potiturus eſſet,tum quia
roſiſſimum exercitum habebat, tum quia intelligebat, Luſitanos non bene à com-
inſtructos eſſe, inuitos caſtra ſequi, effeminatos eſſe, & belli inſolentes. Interea
ris rex Sebaſtianus proceres & duces conuocauit, vt de mouendis caſtris delibera-
cumque ſententiam eos rogaret,multi libere loqui non audebant. Etſi enim com-
imum factu putarent nauigare Laraccen: quia tamen regem ab hoc conſilio alie-
ſe animaduertebant, poſtpoſita veritate, ad adulationem conuerſi gratiam inire
onſulendo, quam bene conſulendo in odium incurrere maluerunt. Rex auidiſſi-
t itineris terreſtris, vt occaſionem haberet militaria imperatoris,& tribuni mune-
ndi: nec conſiderabat,quantis cum difficultatibus & periculis idem eſſet coniun-
no deſtitutus bonis exploratoribus,nec de hoſtium viribus vel tantillum edoctus,
ſe totam illam ditionem tuto peruagari poſſe,& Mauros omnes,ſi quos obuios ha-
uga ſibi conſulturos eſſe,vt fecerant pauci illi,cum quibus ad Arzilam manus con-
. Inter eos, qui regi præ cæteris aſſentabantur, erat Alfonſus Portugallus, Co-
Vimioſo. Hic fuerat olim regis cubicularius: cumque in priori profectione Afri-
x ei curam commeatus comparandi commiſiſſet, tam male hoc officium admi-
,vt, ſi Regi vel in Africa, vel in mari paulo diutius hærere vſuueniſſet, omnibus
oriendum fuiſſe videatur. Inde æmuli Alfonſi occaſionem ſumpſerant eum ac-
apud regem, cuius animus ex illo tempore ab eo erat paulo alienior. Alfonſus,
nbitioſus, & aſtutus ad voluntatem ac nutum regis ſe accommodabat, quamuis
nõ ignoraret inſtitutum illius eſſe pernitioſum, & temerarium. Ac licet vulgo pu-
ntelligere è re non eſſe,tamen iter terreſtre ſuadebat duabus de cauſis. Prior erat,
cto rex in itinere penuriam commeatus experiretur; & vt, profectione eam ob
edita, miniſtri, quibus cura commeatus demandata erat, in indignationem re-
entes iiſdem telis ferirentur, quibus ipſe percuſſus fuerat: præterquam quod
c ratione fiebat, vt iter neceſſario intermitteretur. Altera erat, vt ferocem ſe
et extra periculum, vt regi morem gereret, & eius gratiã recuperaret, maxime
imabat regem omnino profecturum, ſiue ipſe ſuaderet ſiue diſſuaderet; & quia
ericulum adeundum videbat, exiſtimabat ſe recte facturum, ſi auctor eius pro-
eſſet. Nam ſi male cederet, futurum erat damnum commune: ſin bene: vide-
lum f uctum, & gloriã victoriæ redundaturam, vtpote qui ſolus huius conſilii
ſſet. Vt autem opinionem ſuam per ſe debilẽ confirmaret.Regiſq; deſiderium,
er inſtituendi, augeret, dicebat non decere potentem illum exercitum in Afri-
ſſum, & toti agro circumuicino dominantẽ denuo naues conſcendendo timo-
n præbere: facile ei eſſe, quo cumque tenderet,ferro ſibi viam aperire. Et licet
oſtibus eſſet inferior, tamen ſuperiorem eſſe virtute, quæ numero præſtaret:
cum experientia teſtaretur, quãto interuallo militem Maurum Chriſtianus ſu-
is addebat copias ad Laraceen non niſi difficulter, & cum periculo exponi poſ-
no dicebat fore,vt rex Philippus & Caſtellani dictitarent, Luſitanos ſine ipſorũ
Africam penetrare non audere: eoſq; militem exponendo inconſultos, ad naues

redeundo meticulosos sese præbuisse. Ludouicus de Sylua, vnus eorum, qui inprimis apu
regem gratia valebant, liberrime omnium sententiam dixit, ostenditq; non esse rationi c
sentaneum, vt exercitus, qui in maritimum Africæ locum proficisci constituerat, terrest
itinere eo contenderet, cum in promptu esset classis, cui, cæteris rebus omnibus instructi
sime, de aqua dulci, ad iter tam breue necessaria, prospici nullo negotio posset. Dicebat n
uigationē futurā esse tutissimam, propterea q; nullū esset periculū à classe vlla hostili: c
modissimam, propter breuitatē itineris: militē facile exponi posse: quia nemo esset proh
biturus. Contra terrestre iter non cariturum periculo, quod ignorarent, quo in loco hos
consedisset, & quem militum numerum haberet. Itaq; facile euenire posse vt, dum proc
illum abesse putarent, ceruicibus ipsorum immineret: Et si forte exercitus penuria reru
necessariarū, vt fit, laborare inciperet, à classe, tanto interuallo remota, vix ac ne vix qui
vllum subsidium sperari posse. Præterea inter exercitum & Laraccen interiectum esse fl
uium Lussum (à Ptolemæo Lixus appellatur) in cuius ripa sinistra oppidum illud aliqua
tum versus mediterraneas partes ædificatum est: & quia exercitus neq; ponte, neq; na
bus ad flumē traiiciendum idoneis instructus esset, necessario relicto maris littore, in m
diterranea penetrandum esse vadi, aut pontis inuestigandi gratia: imo eo etiam inuen
tamen incertum esse, quam facilis futurus esset transitus, propterea quod credibile esse
hostes vada & pontes præsidio muniuisse. Inter has duas sententias contrarias, quarum
tera terra, altera mari eundum suadebat, media quędā deinde via proposita fuit, videlice
vt exercitus secundū oram maris semper in conspectu classis, impedimētis & carris am
nu sinista valli loco dispositis, iter faceret, &, vbi ad ostium fluminis peruentū esset, eade
classe ad traiiciendum vteretur. Verum ne hæc quidem sententia, quæ fortassis minus
commodi habebat, regi placuit, quamuis non adeo displiceret illis, qui mari eundum iu
cabant: quorum opinio licet pluribus suffragiis niteretur: tamen, quia Rex aduersæ p
adstipulabatur, pondere & auctoritate destituta fuit, ita vt consilium de itinere terrestr
omnibus tribus pessimum, cęteris anteponeretur Moleii Mahameti, qui regem tanto
ardore expeditionem vrgere videret, metus, & solicitudo in dies magis magisq; auge
bat, quod rem infeliciter successuram animo cerneret. Veritus erat iam ante, ne Seba
nus victor iugum nimis graue sibi imponeret: Sed, simulatque exercitum vidisset, st
de victoria, si manus consererentur, desperare cœpit, & ideo, rectius se facturum exist
uit, si regi suaderet, vt Larraccen potius mari, quam terra proficisceretur: sperans eum
pido facile expugnato, hac victoria contentum, in Lusitaniam rediturum esse, relicto
frica exercitu, cuius beneficio putabat se posse tantā sibi apud Mauros auctoritatem
ciliare, vt, deserto Moluco, in sua castra transirent: aut, si omnino prælii fortunam t
re animus ferret, lente festinandum, maiorique cum consilii maturitate, quam Seba
nus facere videretur, rem tractandam iudicabat. Cæterum eius consiliū apud regem
plus ponderis habuit, quam reliquorum. Itaq; cum Iacobum de Sosa cum classe Lara
petere & ibi expectare iussisset, Alcalarquibirium versus (illac enim ad pontem itur)
exercitum, in quo non erant vltra 13. millia peditum, & mille quingenti equites:
rum 8. millia Lusitanorum, tria millia Germanorum, mille Castellani, & sexcent
vna cum duodecim tormentis crassioribus. Verum quo vlterius in mediterranea
trabant, eo magis metus crescebat, & præsertim in animis eorum, qui mari eundum
fuerant. Et quamuis nonnulli denuo mollissimis verbis regi in mentem reuocarent
res, qui in bello committuntur, corrigi non posse: post breue temporis spatium fo
non liceret amplius consilium mutare: non, nisi re probe expensa, tentari debere e
postea emendari nequirent; & quamuis rogarent, ne in manifestum periculum se p
pitaret, & inprimis ne à mari nimis procul discederet, multisq; verbis periculū, exi
fructum, penuriam commeatus, & militum imperitiam exaggerarent: tamen ne
lum quidem effecerunt: imo (vt sæpe solet pro bonis consiliis mala gratia rependi)
flammatus erga illos, quos præmiis & honore afficere debuisset, vix fidelem hanc
nitionem audire sustinuit. Qua ex re cum isti consiliarii intelligerent regis aures c
omni clausas esse, non amplius libere loqui ausi sunt, veriti, ne in ipsius indignation
ciderent. Destituebatur autem exercitus ducibus eximiis, & rei militaris peritis
fiebat, vt in itinere faciendo, in castris ponendis, & in pugnando, sine ordine om
ministrarentur. Etsi enim rex Imperatoris, & Eduardus Menesius præfecti castr
partes sibi arrogarent, adessentque etiam nonnulli, alii tribuni inferiores, tamen ad
omnes erant inexperti. Militibus exteris quidem aliquanto peritiores duces pra
propterea quod Dominus de Tamberg Germanorum, Marchio Italorum, Alfo
Aguilar Hispanorum dux, bellicæ rei scientia Lusitanos superarent: veruntamen

rei summæ præerant, & erant exteri, non poterant exercitum suo arbitratu dispone-
: ducere: atque ita eueniebat, vt nemo Lusitanorum sciret, quid sibi agendum esset.
ıa castra posuit Rex 29. die Iulii Molinis, tribus Arzila miliaribus: Secunda Meneræ,
Aolucum sibi appropinquare intellexit. Ex eo loco misit Olysipponem ad Petrum
souam litteras breues illas quidem, sed solitam ipsius confidentiam redolentes. Si-
cabat se certiorem esse factum Molucum non procul abesse, seque constituisse ma-
um ipso conserere, nisi fortasse fuga sibi consuleret. Eo tempore venit in castra Fran-
s Aldana, qui regi in Africam cogitanti operam suam dicauerat, & hanc ob causam
e Philippo (id quod nulli alii contigit) abeundi licentiam obtinuerat. Cum autem
militaris in exercitu nihil ordine, & ratione geri videret, solus præcipuis pene o-
us officiis defunctus est, & pro viribus copias ad ordinem & disciplinam redegit,
quam non omnia ex animi sententia exequi posset: quod & militibus illis ignotus
uec ea, qua par erat, apud Lusitanos auctoritate valeret. Ita exercitus lente pro-
s est, & opera, ac industria eiusdem Aldanæ, & Philippi Terzi (qui architecti mu-
ungebatur) castris loca commoda, & tuta delecta fuerunt. Videbant enim equi-
campis circumuagari, nec de Moluci consiliis quidquam certi ipsis constabat. I-
ldana, regi attulerat literas à Duce Albano, vna cum munere, quod erat galea, qua
AROLVS QVINTVS vsus erat, & chlamys ex serico candido, qua indutus idem
ator olim Tunetum victor ingressus fuerat. Literæ Albani continebant responsio-
l literas regis. Dicebat se aliquandiu anxium fuisse, metuentem, ne rex cum ex-
n mediterranea Africæ loca penetraret. Verum simulatque ex epistola, propria
nanu scripta, perspexisset Maiest. eius tantum Laraccen vsque cogitare, se ma-
tim lætitia perfusum fuisse: atque hoc regis institutum magnopere laudabat. In-
xercitus peruenerat ad colles quosdam, quos vulgo caput Ardanæ appellant, ibi-
tia castra fuerunt. Inde motis castris, quarta Barcaini posuerunt. Ad locum ve-
tis castris destinatum cōtendentibus fluuiolus Mucazenus, qui paulo inferius in
se exonerat, vado erat transeundus. Molucus certior redditus, quam in partem
i iter facerent, postquam vltra Alcazar opinione sua diutius (ad Lusitanos in
ranea quam longissime pertrahendos) hæsisset, omnesque copiæ, quas expecta-
nuenissent, secundo die Augusti, motis castris, in locis Alcazari circumuicinis
t. Postero die iter ad pontem, quem Lusitani quærebant, direxit, traductoq; ex-
astra in loco ad mare vergenti communiuit, eo quidem consilio, ne vlterius pro-
tur. Nam occurrebat regio referta collibus, leuiter illis quidem assurgentibus,
laustra, & tormenta aduehi possent, sed qui tamen copioso equitatui ad dimican-
pedimento futuri viderentur. Interim Lusitani eodem die Mucazenum transie-
cum quintis castris locus deligendus esset, incerti erant, vtrum cis, an vltra ri-
endam, qui ex paludibus Alcasarquibirii promanat, considendum esset: cum-
pars exercitus aquam transiisset, rediit in citeriorem ripam, postquam cis aquam
um esse decretum fuisset. Ibi intellexerunt Molucum esse in vicinia, & non ob-
ificare se à committendo prælio, non abhorrere: ac nisi nox tam cito ingruisset,
se inuicem videre potuissent. Ægrotabat tum vehementissime Molucus, ita vt
paucos dies superuicturus crederetur, & tamen nihilominus magno animo de
, quæ necessitas requirebat, mandata diligentissime dabat: cumque hostem ad-
um esse animaduerteret, ante omnia fratrem vocauit, eique dixit, quamuis iu-
neque ingenio, neque audacia ad munus, quod ipsi commissurus erat, necessa-
tus esset, tamen, quia frater ipsius esset, se illum præficere toti illi equitatui, cum
em aggrederetur, & vel vinceret, vel moreretur. Quinimo minatus est, si vlla
dum se gereret, fore, vt propriis manibus ipsum strangularet: egressusque paulo
torio aciem instrui iussit, & ipse lecticę, quam serui humeris ferebant, insi-
ingulos ordines transiens tribuni militum partibus fungebatur. Hic exercitus
ominum generibus compositus erat. Aderant tria millia Maurorum Andalu-
ucibus Doali, Algori, & Ossarino, viris strenuis, qui tempore belli, quod ad
ranatæ exarserat, in Africam transierant, partim equites, partim pedites. Ad
ebant tria millia peditum, viginti quinque millia equitum, mille equites sclo-
axima ex parte Renegati & Turci, omnes in armis exercitati, & perpetuo sti-
nducti. Et hi erant neruus exercitus, Collectitiorum erant fere decem millia
quinque millia peditum, ita vt in vniuersum equites essent plures quadraginta
peditum octo millia, præter multos Arabes, & voluntarios qui eo confluxe-
ollectitiis, & Arabibus non multum spei Molucus ponebat, illos pro timidis,

nos pro inconstantibus habens: & inter illos, qui stipendia merebant, erant etiam
mille equites, quos, vt diximus suspectos habebat, tanquam partibus Moleii Maham
studentes, & præsenti imperio non contentos. Ceterum Lusitani, qui ad existimat
nem suam tuendam libenter hæc exaggerant, aiunt in exercitu Moluci fuisse septuag
ta millia equitum, & viginta millia peditum. Et Mauri, qui patriæ potentiam magnif
prædicant, numerum faciunt etiam multo maiorem. Verum homines sine affectu iu
cantes testantur Molucum quidem potuisse sexaginta equitum millia cogere, & plu
etiam pedites, quam habebat: Sed tamen reuera in exercitu non fuisse maiores copi
ijs, quas diximus, vna cum triginta quatuor tormentis maioribus. Molucus erat Im
rator, fratrem, vt diximus, crearat magistrum equitum, Osarinus Ragusæus præera
quitibus sclopetariis, Mahametus Faba Renegatis: Doalis Andaluziis: reliquis impe
bant homines obscuriores, suæ quisque nationis militibus. Cohortis prætoriæ præfec
erat Musa. Eodem die cum aduesperasceret, Molucus Solimannum Cordubensem R
negatum, & præfectum stabuli, vna cum turma equitum misit, contemplatum exer
tum Lusitanorum, & exploratum, an se ad prælium pararet. Hic cum videret Lusitan
qui riuum transierant, in alteram ripam redire, nec illud riui inter vtrunque exercit
interponendi causa fieri animaduerteret, sed potius existimaret illos retrocedere, redi
in castra vanum de Lusitanorum fuga rumorem disseminauit: quo commoti Mauri
gientes insequi, & extremum agmen carpere cupiebant, sed noluit hoc permittere M
lucus, imo vt Dux, qui tantum de defensione cogitabat, paratusque erat hosti, fu
re volenti, viam patefacere, abeant, inquit, bonis auibus. Se enim nolle eos insec
Iussit statim confundi & misceri ordines, non tam quod Lusitanos discedere existi
ret, quam quod Mahametus Faba, Dux Renegatorum, ipsi indicauerat periculum
in exercitu à proditionibus. Tria enim Maurorum sclopetariorum millia nec globis,
puluere tormentario esse instructa. Itaque è vestigio edici publice iussit, vt ij, qui re
necessariis destituerentur, ad procuratorem regium accederent, accepturi ab eo om
quibus indigerent: sclopetario vero, qui postero die quinquaginta globis, & duabus
ueris tormentarii libris non esset instructus, capitale supplicium constitutum fuit. C
uocauit etiam omnes Duces, &, vt in fide permanerent, nec facultatem haberent pr
tiones, si quas instituissent, ad effectum perducendi, singulis milites, quibus præe
ademit, & totidem, qui sub alio Duce antea meruerant, illis reddidit, ita vt nemo
ex nobilioribus ductoribus remaneret, quin officium eius, & locus mutaretur.
illa quietior fuit, quam duorum exercituum vicinitas polliceri videbatur. Et lice
cto cautum fuisset, ne in Mauros, qui ad castra Sebastiani transituri essent, vllum t
contorqueretur, sed vt humaniter exciperentur: tamen ne vnus quidem accessit
quod non adeo fauerent Mahameto, vt ille dictitabat, siue quod propter excubito
& vigilum diligentiam castris tuto excedere nequirent: & tamen nonnullos egredi
stabat. Nec profuit quidquam, quod Mahametus, vexillo suo in fronte exercitus p
quasi nominatim eos euocaret. Neq; enim quisquam se commouit: Et ideo, vbi
xisset, Lusitani, quid potissimum consilij capiendum esset, deliberare cœperunt.
aliquanto mitior factus, conuocatis primariis, patientiores, quam ante, aures adh
orationi eorum, qui hoc iter dissuaserant: consultatum fuit de reducendo exerci
eandem viam, per quam venerat, aut saltem de itinere Laraccen versus instituend
de flumine prope ostium traiiciendo. Verum peritiores rei militaris, qui iter, qu
vsque Rex profecutus erat, dissuaserant, quique summis viribus laborauerant, ne in
spectum hostis veniretur, necessario prælium committendum esse dicebant. Nam
iam de euitanda pugna, deque retrogrediendo cogitari, propterea quod nec rec
dere sine insigni detrimento, nec diu in eodem loco commorari per inopiam com
tus liceret. Iter vero cœptum continuari non posse, quin manus consererentur: &
præstare forti animo hosti obuiam ire, quam retrocedendo, aut de via declinando
nimum addere. Xariffus Muleius Mahametus, quantumuis spem omnem recupe
regni in sola vnius prælii victoria collocaret, (nam ex Laraccæ, aliorumque loc
maritimorum expugnatione nihil ad ipsum fructus redire poterat) prælium tame
viribus dissuadebat, existimans Lusitanos hosti esse impares: imo dicebat differe
parumper, & cogitandum de ratione aliqua reducendi exercitus, etiamsi ea cum
nulla iactura coniuncta esset. Etsi autem Sebastiani impetus nonnihil deferbuit
men in communi omnium metu magnanimum se præbebat, permanens etiam in p
pugnandi cupiditate, eo quod hostium vires minores, quam reuera erant, putare
mo erat, qui ipsi contradiceret. Præterquam enim quod, vt dixi, complures,

n pugnę tentandam eſſe cenſerent, etiam maior pars Luſitanorum exiſtimabat eſſe
minis timidi, prælium diſſuadere, & longe præclarius eſſe ſuperari temere pugnan-
, quam vincere arte, & iudicio abſtinentem prælio. Itaque communibus votis,
æ tamen in multis ab animo diſcrepabant) pugnandum eſſe concluſum fuit, durante
erim (ſed exigua cum ſpe) pacis, & concordiæ tractatu. Atque ita mane illius diei, è
ris exercitus eductus fuit, diuiſuſque in tria agmina, quę tamen tam paruo interuallo
inuicem diſtabant, vt non niſi vnum eſſe viderentur. Primum rurſus veluti in tria diſ-
utum erat: Medium locum occupabant Luſitani voluntarii, Duce Aluaro Perezio,
re, & vicario Chriſtophoro Tauoræ: ad ſiniſtram erant Hiſpani, Duce Alfonſo de
ilar, quorum latera eiuſdem nationis ſclopetarii cingebant: ad dextram erant Ger-
i, Duce Tambergio, quibus adiuncti fuerant ſclopetarii Itali, & nonnulli Luſitani,
Tingi in præſidio fuerant, parebantque Herculi Piſano. Erant autem hi omnes ita
ſiti, vt vniuſcuiuſque nationis milites ad frontem aciei pertingerent. In medio agmi-
quod primum ſubſequebatur, erant duæ legiones Luſitanæ, ducibus Michaele de
gna, & Vaſquio de Silueira, & ad latera habebant ſclopetarios eiuſdem nationis.
imo agmine erant reliqui Luſitani, quibus imperabant Diegus Lopezius de Siquei-
ui tamen Arzilæ erat, & Franciſcus de Tauora. Horum itidem latera, duæ veluti
lopetariorum ſtipabant, & à tergo præſidio illis erant trecenti ſclopetarii, qui craſ-
ùs ſclopetis rem gerunt. Ab vtroque exercitus latere figura triangulari diſpoſiti e-
quites, qui ad 1500. numerum non pertingebant. Triangulum dextrum duce-
EORGIVS DALENCASTRIVS, Dux de Auero: in ſiniſtro erat vexillum re-
, legatus regis Hiſpaniæ Ioannes Syluius, & Theodoſius adoleſcens, Dux Barceſ-
: (ita enim primogeniti filii ducum de Braganza vocantur) à manu dextra paulo
s à reliquis locati erant 200. equites ex numero eorum, qui in illis limitibus ſem-
litant, & Africani vocantur: & inde non procul conſtiterant Mauri, Xariffi, Ma-
i, ijque pauciſſimi. Hoc modo iter faciebat exercitus, impedimentis in eum lo-
qui medius erat inter pedites, & dextri lateris equites, receptis, relictoque ſpatio,
gmina, quo neceſſitate exigente, equitatus recipere ſeſe poſſet. Molucus, qui o-
non fuerat, interea temporis & ipſe aciem inſtruxerat. Pedites qui omnes erant
arii, in modum lunæ decreſcentis diſpoſuit. Andaluzios primo loco, Renegatos
o, tertio Africanos, idque hanc ob cauſam, vt nationes mutuo odio ſeſe proſe-
s altera alteram impellerent, nec pedem referre ſinerent. In vtroq; cornu locauit
uitum agmina, quorum ſingula 10000. equitum conſtabant, à tergo vero harum
m reliquum equitatum æqualibus interuallis in turmas diſtribuit, hoc conſilio,
manus veniendum eſſet, Luſitanorum exercitum, multitudine ſuorum militum
aque circumdatum, ex omnibus partibus adoriri poſſet. Ceterum dum hæc a-
a morbus inualeſcebat, vt pedetentim ſe mori ſentiret, & licet medici nihil ſibi
nam diligentiam reliquum facerent, tamen malum ita indies creſcebat, vt facilè
et; eum vix per biduum viuere poſſe. Mors autem eo etiam acerbior ipſi erat,
li tempore ſibi moriendum videret, & quod ea, quæ animo conceperat, exequi
ſet, & de ſucceſſore ad ea exequenda idoneo poſt ſe relinquendo deſperaret. Etſi
em inſtruxiſſet, tamen præcipue huc non reſpiciebat, vt tum temporis prælium
teret: ſed, poſtquā Luſitanos in mediterranea vna cum impedimentis penetrare
ſet, iudicabat eos, ſi ipſe prælio abſtinens bellum duceret, omnes perituros, ſeq;
ra vel vnius militis, illos multarum rerum penuria in Africa, regione ſterili, ne-
aboraturos, in poteſtatem ſuam redacturum. Verum hoc conſilium, quod ali-
mporis tractum requirebat, nec ſubito ad exitum poterat perduci, propter finem
imminentem, neceſſario abiiciendum eſſe intelligebat, quæ res animum ipſius
modum excruciabat. Neque tamen fratri hæredi ſuo, rem detegi expedire ar-
r, vt ille ſi ſibi humanitus quid contingeret, conſilium iſtud ad effectum perdu-
ræterquam enim quod prudentiæ illius diffideret, pro certo ſtatuebat, ſi ante vi-
noreretur, fore, vt Mauri aut fugerent, aut ſeditione contra fratrem excitata, Lu-
derent, præſertim vrgente præſentia Muleii Mahameti: atque ita regnum peſ-
ur. Cumque ita his curis angeretur, hoſtemque cum exercitu tanto in vicinia
bi mortem imminere conſideraret, ſtatuit ſatius eſſe hæredi non fidere, & omiſ-
conſilio, prælii cruenti, & dubii fortunam, (quanquam militaribus præceptis
reclamantibus) potius tentare, quam cum regni poſt mortem ſuam certo peri-
expirare. Cum itaque pugnare certum ipſi eſſet, omni cogitatione de pace &
ione abiecta, duces exercitus, quos conuocari iuſſerat, reliquamque multitu-

dinem his verbis allocutus est. Virtus vestra, milites, & bonitas causæ, propter quan
arma cœpistis, non patiuntur, vt multis verbis animum vobis addere enitar. Vos estis ii
dem illi, qui me duce, omnia bella, quantumuis difficilia, & laboriosa magna cum laud
confecistis: & hostes; qui vobis sunt oppositi, sunt iidem Lusitani, quos maiores vestr
& vestræ etiam ipsorum dexteræ sæpissime fuderunt, fugaruntque. Italos porro, & Ge
manos, quos stipendio illi conduxerunt, fama potius, quam reipsa formidabiles, no
est quod hoc tempore metuatis, cum sint tum inexercitati, tum pauci: Et ego, q
iam olim, quanti pretii sint, expertus sum, in me recipio fore, vt facile in potestatem v
stram redigantur. Quod si in præliis alicuius momenti est causæ bonitas, cur nos de v
ctoria dubitabimus? Viuebamus nos domi nostræ pacati, nemini molesti, in nemine
iniurii, non insidiantes bonis, vel opibus alienis. Venit è locis remotis gens natura nob
inimica, & à religione nostra aliena, vt non tantum mihi regnum auferat, sed etiam vt v
bonis, libertate, vita priuet. Creditisne vos in hac impia natione commiserationem ta
tum posse, vt, Mahameti hominis peregrini, ab ipsorum religione abhorrentis, & nequ
amicitia, neque beneficiis cum ipsis coniuncti, in regnum restituendi causa tantos lab
res suscipiat, imo vitæ periculum adire non dubitet? Sitis auri, & sanguinis vestri, ac
bido dominandi huc adduxit regem Lusitaniæ, fretum non tam viribus propriis, qua
spe vos decipiendi sub specie fictæ commiserationis erga perfidum Mahametum: qui,
vel mediocris iudicii esset, sine dubio mallet viuere sub meo imperio, & legibus nostr
conuenienter, quam ad regnum vi mihi eripiendum aspirando, exterminationi sui sangu
nis, exitio patriæ, vestræ omnium stragi occasionem præbere, & se ipsum in perpetua
seruitutem præcipitare. Sed intellexistis fraudem: restat, vt illi opponatis virtutem v
stram, & propugnetis pro causa omnium, quæ vnquam disceptatæ fuerunt, longe iusti
ma, vtpote, in qua non tantum à liberis & vxoribus iniuriæ propulsantur, libertas co
seruatur, vita defenditur, gloria comparatur: verum etiam siue vincendo, siue morie
do recta in Paradisum contenditur. Cupiebat Molucus addere plura, sed fuit interp
latus clamore militum, qui flagitabant, vt statim in hostem ducerentur. Abrupto itaq
sermone, in lecticam ingressus in medio lunatæ aciei, vbi erat vexillum regium, & c
hors prætoria, constitit. Interea processerat exercitus Lusitanorum, & appropinqua
rat hosti in illa planitie, quam Mauri Tamitam appellant: vnde Molucus iam iam a
mam exhalaturus, cum exercitum hunc adeo infirmum, & non pluribus quam 12.
ditum millibus constantem conspexisset, statuit operam dare, vt quoniam certus sib
victoria esse videbatur, quam paucissimi fuga salutem quærerent. Cornua itaque a
lunatæ, & turmas equitum in ingentem gyrum extendit, ita vt, cum vndiquaque mi
ipsius extra tormentorum ictum positi essent, tamen exercitum Lusitanorum circum
ret, & à tergo extremi Lusitanorum agminis, duobus cornibus coniunctis, figuram
culi oualis repręsentaret. Quo facto, circulum paulatim angustiorem, & spissiorem
didit: (tantum hi barbari in arte militari profecerunt) & ita exercitus Sebastiani à tr
partibus ab equitatu, & à fronte à Mauris peditibus, exitum omnem intercludent
circumseptus aliquandiu substitit. Interim Mauri à spacio conuenienti disploserunt
menta maiora: quæ quanquam nonnihil incommodi intulerunt, globis per medio
dines hinc inde transuolantibus, tamen damnum non adeo magnum fuit. Lusitani
Mauros fugæ capiendæ causa sese mouisse primo crediderant, cum se circumcirca
gi vidissent, trepidantes propere & ipsi tormenta sua exonerarunt, sed sine vllo ordin
tempore adeo alieno, vt pene omnes ictus essent inanes. Quia vero Mauri tormenta de
onerata secunda vice displodebant (quanquam ictibus maxima ex parte vanis) Lusi
tantus terror incussus fuit, vt ad primum ignis à puluere tormentario excitati consp
omnes humi se prosternerent. Ne vero ita vel maius damnum à tormentis acciper
vel metus in animis Lusitanorum augeretur, Rex pugnæ signum dari iussit. Vnde st
agmina primæ aciei pari passu, præcipue vero equites magno cum impetu, & singul
nimi vigore in hostem ire cœperunt. Ibi pedites cum Mauris, qui magna cum vi
bant, diu obstinatissime pugnarunt. Andalazij enim veteres iniurias vlturi summis
bus certabant: veruntamen tam fortiter primum agmen horũ impetum excepit, vt q
quam prælium anceps erat, interim dum eminus sclopetis res gerebatur, tamen, sim
cominus dimicari cœptũ est, Mauri ter profligati, & signis amissis iu fugam conuer
cumberent. Sed, quia erat eorum ingens multitudo, duces subinde fessis recente
stituendo prælium instaurarunt. In postremo etiam agmine hostes Francisci de Ta
& Diegi Lopezii de Siqueira legiones adorti erant, & eo in loco aliquandiu pugn
fuit, sed minori cum ardore. Medium agmen omnium vltimum prælium iniit, cui

gotium exhibuit Molucus, qui ab vtroque latere Vasquium de Silueira, & Michaelem Norogna inuadi curauit: atq; ita ab vtroque latere, à fronte, & à tergo dimicabatur. vero vltimi, cum ea, qua reliqui alacritate hosti non restiterunt: sed multi, armis turpis e abiectis, in genua procumbentes implorabant misericordiam Maurorum, quorum nplures in præmium tam promptæ deditionis, ensibus suis falcatis supplicũ capita finant. prælio ita, vt dixi, vndiquaq; accenso, gyrus equitatus Mauritani, & turmæ equitũ, à tergo remanserant, appropinquantes, ante omnia in primum agmen impetum fecet, quod eo in loco suos laborare, & auxilio egere animaduerterent: (Itali enim & Hispaultos Mauros, & in iis bellicosissimum quenq; ceciderant) & ita paulatim, quoad eius ordinum perturbatione fieri poterat appropinquantes in angustias redegerunt Lusis, qui nonnihil perterrefacti pedẽ referre, & sese conglobare incipiebant, summa cum gnatione regis, qui quanuis nihil sibi ad extremam diligentiã reliquum faceret, tamen es in loco suo continere non poterat. Horum autẽ equitum Maurorum impetũ, turquitum Lusitanorũ, qui in limitibus illis militare consueuerant, Mauri Xariffi Maha- & Dux de Auero cum sua triangulari acie, magno cum animo exceperunt: primosq; ccurrebant, tanta clade affecerunt, vt equitatum Maurorum ab illa parte in fugam erterent. Hoc felix principium victoriæ parum durauit, propterea quod dux (quem pars equitatus sequebatur) interim dum cominus cũ hoste pugnat, è longinquo maquitũ numerum à latere aperto in se irruere animaduertit, deq; eorũ impetu sustinẽsperans, tergumq; de industria illis, quos à fronte habebat, obuertens, retro cessit, exns se mox maiori cum cõmoditate ad prẹliũ rediturũ, quod & fecit. Conuersis enim recta contendit in illos, qui ipsum à latere adoriri statuerant. Sed cum opinione ciagna multitudine vndique sese obrui videret, seque imparem fore intelligeret, peeferre constituit. Conuersis itaque equis, hostibusq; magno cum ardore irruentibus uenit locum inter acies vacuum, in quem se reciperet: atq; ita in latus legionis Geræ inuectus, magnaque cum confusione pars equitatus cum peditatu permista fuit: te non tam cito ordines instaurari possent, ibi plane inutilis constitit, detrimentoq; socios pedites, qui hac de causa eo minus hostilis equitatus, & peditatus ingenti cũ udine irruentis, impetum sustinere potuerunt. Ab altera parte exercitus, vbi erat m regium vna cum reliquo equitatu, qui paulo serius prælium iniit, magna straurorum edita fuit, quantumuis rege absente, qui ad primam aciem se contulerat. enim fuerunt vsque ad tormenta sua maiora: sed, vna ex cohortibus quæ post prinostiterant, subsidio ipsis veniente, prælium tanta cum vehementia redintegrârunt, anis in illa parte fere idem eueniret, quod reliquo ipsorum equitatui acciderat: eo deterior horum conditio, quod ab vna parte à Mauris feriebantur, ab alterâ ebant in pedites socios, & in eos equites, qui hostem sese insectantem pauidi fu. Itaque breuissimo temporis spatio summa confusio nata est, & equitatus Lusiost aciem disiectam hinc inde sparsus nulla vel fortis animi, vel disciplinæ milicimina edidit. Etsi enim in eo essent multi præcipuæ nobilitatis, & nonnulli viri tamen plurimi adolescentes, quos patres, nunquam ad manus ventum iri opieo miserant, reliquos perturbabant, ita vt vnius, eiusdemque turmæ equites ae pugnare, alii vero, nemine insequente, in fugam se coniicere conspicerentur. am autem primarii ex his equitibus, & nonnulli inferioris ordinis, facie in houersa, factis, dictisque reliquis animum adderent, fugientesque sisterent: tapauci erant, & quia metus animos omnium occupauerat, nihil efficiebant. In prima acie, vbi Rex ipse aderat, cum fortissime dimicaretur, ad duo Maurorum cubuerunt: sed tanta erat eorum multitudo, vt Itali, & Hispani, qui in eo loco nt à reliquis deserti, postquam etiam ipsis pugionibus cominus rem diu, & strefent, pene ad vnum omnes interficerentur, non victi illi quidem, sed cæde hotigati. Nocuit ipsis confusio, cum qua hostem adorti fuerant. Nam cum in s agminis dispositæ essent diuersæ nationes, quæ de gloria inter se certabant, & ram in inuadendo hoste anteuertere studeret: Germani, paulo lentiores, taranto manus conseruerunt: & ita factum est, vt vires distractæ non possent id; æ potuissent. Veruntamen horum virtus, & primus impetus equitum, inpriAfricanorum, quibus Eduardus Menesius præerat, non mediocrem incussit oleio Moluco: qui cum suos in fugam versos vidisset, quanquam morti vicin conscendit ira inflammatus, vt fugientes sisteret, animaretque. Et licet multium magis magisque cresceret, ac Lusitani sclopetarii ex vicino loco globoam vim eiacularentur, tamen ipse solus in confertissimos hostes irruere con-

stituit, vt suos pudore adfectos, & periculo imperatoris commotos, à fuga reuocaret.
Ceterum familiarissimi quique ipsum circumsteterunt, & alii subicem ephippiarium,
alij vestem, alij habenas prehendentes retinebant, orabantque ne in tam manifestum pe
riculum se præcipitaret: cumq; ille in sententia persisteret, & hi etiam eum retinere per
gerent, ita excanduit, vt ad viam sibi aperiendam, manum gladio admoueret. Verum
eodem momento vis morbi ita inualuit, vt animi deliquium passus fere ex equo delabe
retur. Itaque in vlnas à suis acceptus, & in lecticam illatus, cum digitum labiis in signum si
lentii admouisset, statim, aut, vt quidam volunt, etiam antequam in lecticam rediisset, ex
pirauit: Renegati, quorum opera vtebatur, & qui circa illum erant, summa cum diligen
tia mortem eius celauerunt. Ita enim ille fieri iusserat, antequam moreretur: id quod e
manifestum argumentum magnitudinis animi in hoc barbaro, qui consilia sua ad hora
& momenta vitæ accommodans, cauit, ne mors sibi victoriam è manibus extorquere
Operta itaque lectica, ad ostium eius puerum solertem, & quid sibi faciendum esset, pr
be edoctum, posuerunt: qui singula, de quibus interrogabatur, ad Molucum se referr
& ab eodem responsum accipere fingens, respondebat, illum iubere exercitum progr
di. Neque parum Mauris hoc artificium profuit. Nam, si mors regis illico fuisset de
cta; sine dubio omnes aufugissent. Arabes, qui non dimicandi, sed victos spoliandi a
mo eo confluxerant, cum nonnullos Maurorum in fugam se conicere, & castrorum c
stodiæ turbam collectitiam, timidam, & de victoria desperantem præesse animaduerti
sent, impedimenta Maurorum inuaserunt, diripueruntque, in fugam versis ijs, quoru
custodiæ commissa erant: qui vna cum lixis, & calonibus, qui in castris remanseran
Fessam vsque promiscue fugientes de Mauris victis famam longe lateque sparseru
Adeo periculosum est vti auxilio hominum fluxæ fidei, qui, simulatque res minus
sententia succedunt, in ipsos socios ferrum conuertunt. Sed fortuna, quæ hucusque a
bigua fuerat (quamquam semper Mauris magis, quam Lusitanis fauere videretur) p
fligatis Italis & Hispanis, ac Germanis, & voluntariis (quorum tum satis magnus nu
rus adhuc reliquus erat) perturbatis, aperte (vt & ipsa victoria) cœpit inclinare in part
Maurorum, qui iam maiora Lusitanorum tormenta occupauerant. Nam Renegati
in secunda Maurorum acie erant, ordinibus suis apertis sine vlla confusione Andaluz
& alios, à primo Lusitanorum agmine in fugam actos, receperant: cumque recentes
voluntarios, & Germanos adorirentur, nullo negotio eos profligarunt. Neque quidqu
profuit, quod Renegati quidam in Lusitanorum castra transfugientes nuntium de M
luci morte attulerant. Nam etsi aliqui victoriam proclamando, mortemque Moluci
blicando militibus animum addere enitebantur: tamen nullo modo à Lusitanis obti
potuit, vt exterorum virtutem imitarentur; sed potius exterrefacti, & exanimati pe
referebant. Hastati mediæ aciei nunquam se loco mouerunt: sed à sclopetariis (qui c
tra disciplinam militarem loco suo deserto, progressi erant) nudi, pene immoti consi
runt, nec sociis subsidio venire voluerunt, quod ita se à rege in mandatis habere adfir
rent. Itaque ab equitibus Mauris sclopetariis circumuenti, miserum in modum in
mebantur: cumque duces agnito errore, milites in hostem ducere vellent, illi iam
ita obriguerant, vt mouere se loco nō possent. In postrema acie sclopeti ictu cecidit F
ciscus de Tauora, qui virtute sua Maurorum impetum aliquandiu sustinuerat: eo
mortuo, milites illius etiam magis, quam ante, consternati, abiectis armis, vel host
misericordiam supplices implorauerunt, vel in fugam se coniecerunt; nec mouit
præsentia, & conspectus regis, qui, cum aliquandiu in prima acie curasset, ad postren
se contulerat. Et sic summa cum ordinum perturbatione, non cernentes quo irent
trocesserunt, omniaque agmina acie turbata, ita sese in eundem locum vndiq; restri
runt, vt, equis, militibus, carris, cōmeatu, tentoriis, & reliquis impedimentis promisc
vnum veluti aceruum congestis, multi in illis angustiis à turba oppressi, multi à ca
equis suffocati, interirent: vtque exercitum illum, qui in circuitu tria milliaria & am
occupabat, breuissimo temporis interuallo, partim propter stragem militum immin
partim propter metum in se ipsum collectum, exiguum admodum terræ spatium
caperet. Dux de Auero, legatus Hispanicus, Aldana, & nonnulli alii homines pri
ascitis aliquot equitibus, in diuersis locis, vbi opus esse videbant, Mauros adorieb
sed, quia & pauci erant, & ordines disiecti, in vna parte vincebant, in altera vinc
tur. Cum vero paulo post quidam illorum cum Rege ad postremam aciem, quæ la
bat, se contulissent, primum agmen ingens multitudo Arabum (quorum mos est in
& fugientes sæuire) tanto cum impetu inuasit, vt Germanos fere internecione vn
duce deleret. Ibi sclopeti ictu interemptus fuit Dux de Auero, occubuit etiam Al
vulneratus, & captus fuit legat⁹ Hispanicus, captus Prior Antonius, & præfectus ca

taq; cæsis, omnes effuse fugere cœperunt, Mauris interim, qui in medios ordines Lu-
orum penetrauerant, ensibus falcatis obuium quemque in frusta concidentibus.
em tempore casu fortuito valis, in quibus puluerem tormentarium Lusitani asserua-
, ignis iniectus fuit, à quo non minus, quam ipsi, damni acceperunt etiam hostes,
am ad impedimenta pertigerant. Verum enimuero circulus equitum Maurorum
omnino versus mare dissolutus fuit, ita vt Lusitanis ad euadendum exitus patefie-
quinimo quotquot Arzilam redire tentarunt, vel occisi, vel capti fuerunt. Nam si
orte è Maurorum cruentis manibus elaberentur, quod & viarum, & vadorum, qui-
lumen transitur, ignari essent, aut aquis suffocati peribant, aut vagabundi deuenie-
in loca, in quibus seruituti mancipabantur. Submersi fuerunt plurimi, quos reflu-
uminis deceperat, & qui vadum, vbi prius transierant, reperire nesciebant. Quia
illi fluuioli (& in primis Mucazenus) ad imitationem Oceani, & ad motum lunæ
unt, & decrescunt, marisque vndam in se recipiunt, euenerat, vt, cum Lusitani pri-
ce illac transirent, pene exaruissent: cum autem iam reuerterentur, vna cum ma-
uxu magna aquarum vis illos repleuerat. Quod cum Lusitanos, vadi etiam igna-
eret, consternati, Mauris vrgentibus tanto cum impetu in flumen se præcipites de-
t, vt, pene omnibus submersis, ne centum quidem ex tanto numero, euaderent.
dextre barbari illi & vincere, & victoria vti nouerant. Rex qui initio, cum Molu-
rmenta displodi imperaret, rheda vna cum Christoph. de Tauora circumuehieba-
quo conscenso, vt dixi, ad primam aciem se contulit; cumq; ibi nonnihil post prin-
ubsistens modo hunc, modo illum nobilem cum mandatis de rebus quæ occurre-
uc illuc mitteret, leuiter sclopeti ictu in brachio dextro prope scapulam sauciatus
d, neglecto illo vulnere, nihilominus huc illuc, vbi opus esse videbatur, imperato-
nere fungens, discurrebat, relicto agmine equitum triangulari, quod regio vexillo
nspicuum. Sed quia erat iuuenis, & omnium, qui regibus obtingere possunt, the-
um maximo destituebatur, nimirum viro cordato, qui ab latere ipsius non discede-
cuius consilium libenter etiam sequeretur: factum fuit, vt cum ordines perturbari,
em de Auero in hostem ire vidisset, ipse quoque paucis è nobilitate stipatus, cumq;
militibus permistus, hostem adoriretur: suosq; factis potius, quam verbis (paucis-
im utebatur) ad pugnandum incitaret: Obstupescebant autem illi, qui eius in pu-
audaciam intuebantur. præterquam enim quod tres equi, quos ordine conscen-
terfecti fuissent sine vlla ipsius perturbatione, nunquam hostem aggrediendo, fe-
omnibus locis, vbi maximum periculũ erat, succurrendo defatigatus fuit. Sed cum
ntũ vir esset, & à paucis adiuuaretur, nec solus hostiũ vim reprimere, nec virtutem
m suis communicare poterat. Complures è nobilitate, qui nondũ ex equis detur-
rant, cum exercitũ fugere cernerent, hinc illinc obequitantes regem quærebant,
ipsius consulerent. Sed vexillũ, ex quo agnosci solebat, interempto signifero humi
um fuerat. Itaq; decepti ab alio vexillo, quod regio non absimile, Eduardo Mene-
erebatur, hoc secuti sunt, & ita euenit, vt rex in præsentissimo vitæ periculo solus
cis spectatæ fidei ministris, & cum Renegato quodam, qui vitam ipsius conserua-
bat, relinqueretur. Hi cum frustra fugam tentassent, suaserunt regi, vt, armis tradi-
ederet: verum cũ ille recusaret, vnus ex illis strophiolum mucroni gladii imposi-
tum tollens in signum deditionis, ad Mauros, tanquã orator de reliquorum etiam
e locuturus, accessit. Mauri siue innata barbarie, siue ira ducti, nũtio capto, impe-
runt in reliquos, eosq; quod pauci defessi, & consternati essent, omnes interfece-
unt, qui dicant inter eos de rege ipso cõtrouersiam natã eumq; ob hãc causam oc-
sse. Cadauer paulo post diligentissime quæsitũ, & nõ sine insigni rerũ humanarũ
ntiæ exemplo nudũ ephippio per transuersum impositum in Moluci tentoriũ de-
Vbi cũ ex equo in terrã delapsum, iussu Moluci, nobiles captiui diligenter con-
& testati essent esse reuera corpus regis, postea Alcasarquibirii custoditũ fuit. Ta-
is illius principis mors fuit, in qua concurrunt ea omnia, quæ lachrymabilẽ illam
oterant: ætas iuuenilis, expectatio virtutũ, inopia heredis, mortis violentia, ca-
psius captiuitas. Erat à natura ornatus eximiis dotibus quę tamen inutiles ipsi fue-
quod propter immaturã ætatem prudentia, actionum humanarum moderatri-
ueretur. Omnia enim illa consilia, quæ ipsum tandem in exitium præcipitarunt,
imitate, à liberalitate, à studio religionis, à desiderio laudis bellicæ, à corporis
b animi denique fortitudine proficiscebantur. Sane non male in hunc infortu-
ienem quadrare videtur id, quod olim dictum fuit de Alexandro Magno: nimi-
à natura virtutes habuisse; vitia à fortuna. Reuera enim Sebastianus à naturã

multis virtutibus instructus erat, sed ex educatione praua nonnullos næuos contraxit. I
uaserat ex hostium manibus Muleius Mahametus: sed cum Arzilam cogitans Mucaz
num vado nimia cum festinatione transire conaretur, submersus fuit. Ab illis quos otiu
curiosos facit, obseruata fuerunt diuersa illa genera mortis, quibus hi principes periêru
In eodem enim prælio, idque intra sex horarum spatium, vni morbus, alteri ferrum, te
tio aqua vitam eripuit. Hametus cum victoriam suos obtinuisse videret, properauit
fratrem, vt illi, quem adhuc viuere existimabat, gratularetur: sed simulatque ad lectica
peruenit: certior de fratris morte factus, &, quamuis Molucus filium reliquisset, ab e
ercitu sub signis decurrente, & nomen ipsius pro more magna voce proclamante, R
salutatus fuit. Auus enim testamento cauerat, quemadmodum dixi, vt nepotum na
maximus succederet: & ideo etiam iam ante Hameto, tanquam proximo Regni hæredi
subditis iuramentum præstitum fuerat. Mauri prædæ, & vinciendis captiuis operã da
tes opima spolia reportârunt, tum propter multas res pretiosissimas, quas, vt dixi, Lu
tani secum aduexerant, tum inprimis propter captiuorum & numerum & nobilitate
prætérquam etiam quod Mauri captiuos Lusitanos longe pluris, quam cæteros, æ
mant. Cum enim sint delicatuli, & ad incommoda perferenda minime omnium assu
facti, ingentia lytra persoluunt: vt etiam fecerunt isti nobiles, qui, captiuitatis mire i
patientes, ad 6. ducatorum millia, & amplius in singula capita promiserunt. Fuit h
prælium memorabile propter mortem trium regum, Sebastiani, Moleii Moluci, & M
leii Mahameti: propter totius nobilitatis Lusitaniæ, & tot militum captiuitatem: (qu
quidem res antea aut raro, aut nunquam, aut saltem non ita repente acciderat) deniq
propter mutationes, quas mors regis Sebastiani in bona orbis parte generauit. Num
rus occisorum minor fuit, quam captiuorum: de quo quia non facile certi aliquid ha
ri potest, Lusitani in diuersas opiniones abierunt. Quidam enim incredibilem hosti
numerum cecidisse aiunt: & licet nonnulli sint moderatiores: tamen & hi nimis ista
aggerant. Verius est Maurorum ad tria millia, Christianorum vltra sex millia occubui
ex quorum numero sunt (præter ductores exteros, & ducem de Auero) Alfonsus Po
gallus, Comes de Vimioso, Ludoicus Coutignus Comes de Redondo: Vasquius
ma Comes de Vidiguera, Alfonsus Norogna Comes de Mira, Ioannes Lupus Bar
Aluito, Aluarus Melius, filius Marchionis de Ferrera, Rodricus Melius primoge
Comitis de Tentúguel, Iacobus frater ducis Bragànciæ, Ioannes Silueira primoge
Comitis de Sorteglia, Christophorus de Tauora, & multi alii homines primarii, ita vt
nullæ familiæ nobilissimæ plane delerentur. Occubuit etiam Arrius Syluius, Episc
Portensis, & Emanuel Menesius, Episcopus Coimbriensis: Dux verò Barcellensis, &
tonius Prior Cratensis, capti fuerunt. Nouus rex, collecto exercitu, &, quãto maximo p
rat, captiuorum numero constituit redire Fessam, quam cum maximo triumpho in
sus est. Præterquam enim quod vexilla hostibus erepta, & magnam multitudine
ptiuorum ostentaret, pellem cadaueri Moleii Mahameti detractã, & stramine impl
in pompa præferri curabat, vt Mauri, si quam de eo spem concepissent, penitus abiice
Deinde ad cognoscendos captiuos nobiliores conuersus, multos à Mauris, & Iudæi
illos emerant, vili pretio redemtos, magnam pecunię summam postea soluere coegit
nonnullis auarus potius, quam vera animi fortitudine præditus esse videbatur. Puta
esse magnę imprudentiæ, obtentã tanta, & tam integra victoria, omnibusque hostium
liquiis deletis, statim sese otio, & quieti dedere. Dicebant propugnacula, quæ Lusita
Africa habent, non, nisi 25. miliaribus, inde distare, & vt tota prouincia ab illo velut
no liberaretur, ad ea expugnanda statim esse proficiscendũ. Rei enim militaris periti
quiq; in ea erant opinione, si rex eo exercitum duceret, fore, vt breuissimo temporis
arces in eius potestatem venirent, partim quod non essent instructæ præsidio, & cõ
tu, partim quod Lusitani, qui in illis remanserant, regis sui morte ita essent constern
non diu resistere posse viderêtur, præsertim quia spes exigua erat fore, vt ex Lusitania
subsidia mitterentur, propterea quod Rex Sebastianus secum abduxerat omnem no
tatem, quæ arces illas propugnare consueuerat. Cum itaq; Hametus tam subito rec
canere iussisset, multi in ipsum cõtulerunt, quod olim de Annibale, eiusdẽ nationis h
ne, fuit vsurpatum: Africanos etiamsi interdum sciant vincere, nescire tamen vti vic
Enimuero, si quis paulo attentius rem cõsiderauerit, deprehendet, Mauri consilium
maiori cum prudentia coniunctum fuisse, quam vulgo existimant. Cum enim rebu
cundis non nimium fideret, & regnum Fessanum propter falsum de exercitu Afr
profligato nuntium (quem Arabes, & reliqui à primo Lusitanorum agmine in fuga
disseminauerant) nonnihil commotũ intelligeret, memor se esse regem nouũ, maluit

, quem habebat, ad motus domi suæ natos sedandos, & ad regni possessionem capi-
am vti, quam noua expeditione suscepta, incerta persequendo certa in discrimen ad-
ere: prærterquam quod ipsi sedulo de arcium maritimarum expugnatione cogitanti
on expedita fore, sed ingentes difficultates habitura videretur. Nam neque præsidiis
ino nudatæ erant, neque Lusitania ita exhausta fuerat, quin in tempore subsidia pos-
bministrare: regem vero, Philipp. cuius intererat, totis viribus eas defensurum, iu-
bat; id quod facile ipsi fore videbatur propter classem, quam paratam in Hispania ha-
t, præsagiens fortasse ea, quæ euenerant. Quia vero metuebat ne Andaluzij cum Tur-
necem suam conspirarent, Doalem, & nonnullos alios ductores, & complices eo-
capite truncari iussit. Hæ actiones Hameto conciliârunt opinionem prudentiæ, &
itatis, quam ille consilio maturo res omnes administrando, indies magis magisque
rmat. Porro Iacobus de Sosa, classis præfectus, qui cum ea vt dixi prope Laraccen
terat, ex fragore tormentorum crassiorum, & strepitu ab vtroque exercitu excitato
quidem colligebat manus conseri, sed nihilominus quod sibi potissimum consi-
apiendum esset, ambigebat. Etsi enim rex illum iussisset eo in loco expectare: ta-
erebatur, ne, postquam in hostium conspectum venisset, consilium mutaret, aut
pter prelium ab itinere declinare cogeretur, & ne frustra eum hac de causa expecta-
que ita incertus, vtrũ præstaret redire Arzilã, an vero ibidem cõmorari, animi pen-
Dubitabat etiã, vtrum Laracce oppugnãda esset. Inclinabat ad oppugnationẽ, pro-
q; existimaret se & tormentorum fragore Regi significare posse classem esse in eo
: Mauris dimicantibus metum etiam hoc pacto incussum iri: verum, nullum ho-
nsiliorum amplexus est, quod nec mandati terminos excedere, nec reliquorũ du-
ntentiæ refragari, tutum iudicaret. Post fusum vero exercitum, accepit litteras à
Mesquita, præfecto Arzilę quibus narratio de successu prælii continebatur, ita ta-
t veris falsa nonnulla miscerentur. Hortabatur autem eum Mesquita, vt cum classe
retur Arzilam, ideo quod Rex nauim conscensurus, eodẽ contẽderet. Quanquam
llis litteris nõ admodũ moueretur, existimans Mesquitam classem vocare potissi-
t suæ ipsius saluti consuleret: tamen, quamprimum de regis morte certi aliquid ac-
ecundum littus Tingim vsque nauigauit, vt exercitus reliquias, si quæ superessent,
et: & deinde Lisybonam reuersus est. Et hæc in Africa acciderunt. Nuntius de
orte (quanquam non omnino certus) ad regni Gubernatores decimo quarto die
perlatus, ita eorum animos perculit, vt aliquandiu consilii inopes, & attoniti hæ-
Veruntamen rem totam studiose celantes statuerunt vocare Henricum Cardina-
quem recta regni successionem deuolutam esse dicebant: quiq; nuper, quod nepo-
um paulo à se alieniorem esse animaduerteret, in monasterium Alcobassę sese ab-
Miserunt eo, (vt res tanto magis suspicione careret) patrem Georgium Serranum
, qui, pugnæ successu exposito, Henricum rogaret, vt Lisybonam ad sceptrum ca-
veniret: quanquam sunt, qui dicant Petrum Alcasouam Regem Hispaniæ clam
certiorem fecisse, vt illius, quem regno Portugalliæ potiturum animo cerne-
euolentiam sibi conciliaret: nisi fortassis hæc ab æmulis Alcasouæ, ad suspicio-
ille apud Henricum Cardinalem laborabat, augendam, excogitata fuerunt. Re-
ę maxima ex parte nihil certi de morte regis sciebant. Gubernatores enim omnes
detineri, omnesq; litteras, quę è locis peregrinis adferebantur, intercipi curabant,
q;, ne forte de regis morte certior factus, tumultuaretur; variis fabulis demulce-
es vrbis Lisybonæ, vt & reliquarum omnium, diuersitate rumusculorum hinc
ti, mussitabant. Constabat enim venisse veredarium, & nuntium talem attulisse,
rnatores vehementer perturbasset, quamuis quid rei esset, nondum posset resci-
nt singulis diebus senatum cogi, litterarum cursum impediri: intelligebant scri-
se in Hispaniam, & ad Cardinalem: norant exercitus Maurorum, & Lusitano-
nuicem esse vicinos: hæc omnia toti regno ingentis alicuius calamitatis metum
nt. Non erat fere quisquam Lisybonæ, quin esset de exitu huius belli solicitus:
alii patrem, alii fratrem, multæ fœminæ maritos desiderabant: mercatores vero
s, si forte ex eorum consanguineis nemo expeditioni interfuerat (quanquam
iam ex hoc hominum genere interessent) tamẽ pecuniam vel fœnoris causa, vel,
bilibus & militibus ante discessum solutionem obtinere non potuerant, mutuo
n in eam contulerant. Qua causa omnia luctu & mœstitia plena erant: omni-
am amicorum, & bonorum, quæ in Africa habebant; animus præsagiebat:
imi essent adhuc suspensi, & dubii: tamen iam occulti gemitus, & questus ani-
bantur. Rex Hispaniæ, cum interea quid in Africa contigisset, & quid in Lu-

ſitania ageretur, intellexiſſet, ſtatim eo ablegauit Chriſtophorum Morum Luſitanun
vnum ex nobilibus, dapiferis, quique cum matre regis Sebaſtiani in Hiſpaniam vener
Huic duo in mandatis data fuerunt: Prius, vt inuiſeret Cardinalem Henricum, eiq
indicaret fore, vt Rex paulo poſt mitteret legatum, qui illo munere plenius defunger
tur. Poſterius, vt animos Luſitanorum tentaret: quam ad rem, vtpote ex ea prouin
oriundus, & de totius regni conditione, ac ſtatu ſatis ſuperque edoctus, longe omniu
aptiſſimus eſſe iudicabatur. Non fuit ipſi tributum nomen legati, propterea quod eo m
nere fungebatur Ioannes Syluius, qui erat in Africa: de cuius morte aut vita cum no
dum quidquam certi allatum fuiſſet, Regi nominatio noui legati aliquandiu adhuc diff
renda eſſe videbatur. Moleius Hametus ante, quam Marrocum proficiſceretur, Re
Hiſpaniæ beneuolentiam ſibi conciliaturus, eaſdem pacis conditiones, quæ inter Phili
pum & Molucum interceſſerant, illi per legatos obtulit, ſimulque dono miſit cada
Regis Sebaſtiani, & Legatum Hiſpanicum, quem viuum ceperat. Hæc legatio, cum
aulam Hiſpanicam perueniſſet, accepta regi fuit: & legati quidem ſui liberationem
gratam eſſe dixit: cadauer autem Sebaſtiani accipere noluit, ſed per Andream Corſ
nomine ipſius Xariffi præfecto Septæ, teſtibus & ſcriba publico adhibitis tradi iuſſit:
ita multo poſt: vt Mauri liberalitati erga ſe aliquo modo reſponderet, miſit in Afric
Petrum Venegaſium Cordubenſem cum munere aliquot lapidum pretioſorum, qui ce
ties mille ducatis æſtimabantur: eique negotium dedit agendi tum de pace ſtabiliend
tum de liberatione Ducis Barcellenſis: quem etiam Hametus, nullo lytro exacto, pau
poſt ad limites Hiſpaniæ deducendum curauit. Interim Cardinalis venit Liſybonam,
vna cum eius aduentu ſparſi fuerunt triſtes nuntii: ſimulque dolor, quem corde homi
preſſerant, quemque rumorum incertitudo augebat, tandẽ in copioſiſſimas lacrymas
eiulatus erupit. Non poſſum verbis exprimere, q̃ omnia fuerint mœſta, q̃ lugubria, q̃ fu
ſta: nemo ſine cõmiſeratione audire poterat feminas, quarũ nobiliores in ædibus ſuis,
quæ vero in plateis fletu, & queſtibus ad cœlum ipſum pertingentib. ſeſe macerabant,
demq; ingeminabant, quoties nouis nuntiis priores confirmabantur. Et vt animi ad
facile ad ſuperſtitionem impelluntur, ita etiam ipſæ (vt & multi viri) nuntiis non fideb
ſed ſpem bonam concipiebant, vbi nihil erat ſpei, & confidebant, vbi nullus erat fidu
locus. Et quamuis vera ipſis de morte maritorum, vel propinquorum referrentur
men ſibi perſuadebant, eos eſſe adhuc in viuis, deceptæque à ſagis, & fatidicis, & in
mis vehementi deſiderio excæcatæ, diu à veſtibus lugubribus abſtinuerunt, fruſtr
pectantes nuntium ab illis, qui vitam cum morte commutauerant. Ex viris multi la
tabantur, quidam Regem, & eos qui ipſum in Africam traiicere permiſerant, ex
bantur; alij culpam in regem ipſum conferebant, alii in conſiliarios, & familiares
alii in Cardinalẽ, alii in Camerales Liſybonæ, ideo quod tam ſtolidis conatibus non o
tiſſent: quidam regni Luſitaniæ periodum circumactam eſſe agnoſcentes, vna cum
uatis malis patriæ etiam calamitatem deplorabant. Gubernatores adminiſtrationem
gni detulerunt Cardinali, qui à nobilitate & magiſtratibus gubernator, & Sebaſtiani
ceſſor, iuramento præſtito, electus fuit, idque populi in officio continendi gratia,
rim dum certiora ex Africa adferrentur, vt paulo poſt etiam euenit. Nam priores
tii ex omnibus partibus confirmati fuerunt, & ea de cauſa ventum fuit ad ritus,
illa gens in rege lugendo, & ſcutis eius frangendis adhibere conſueuit: idque in
modum. Ex curia Cameralium Liſybonæ ciuis quidam panno nigro indutus,
quo, eiuſdem coloris panno tecto, inſidens egrediebatur, manu geſtans vexillum
gnum, & nigrum, ac in humerum ita reclinatum, vt pars eius ſolum attingeret.
ſequebantur tres ſenes, pedites, pulla veſte amicti, ſingulique manu eleuata fere
ſcutum, nullo alio niſi atro colore inſigne. Hos iterum aliquot ciues, ex numer
rundem magiſtratuum, & nonnulli inferioris ordinis cum ingenti turba ſequeba
Vbi autem per primarias vrbis Liſybonæ plateas tranſierunt, peruenerunt que ad g
templi cathedralis, quod eſt vicinum illi loco, vnde, exierant: illi, qui ſcuta geſta
quot gradus conſcendunt; & vnus ex ipſis, ſcuto ſublato, alta voce clamat:
Liſybonenſes deflete regem veſtrum SEBASTIANVM, qui mortuus eſt: his dic
turba clamoribus lachrymas miſcente, ſcutum, quod fragile eſt, gradibus, quib
ſiſtit, illiſum, confringit. Deinde progrediuntur, & vbi ad plateam nouam, qua
cant, peruentum eſt, conſcenſis gradibus parui templi, quod ſacræ virgini de Oliue
catum eſt, alter ex numero ſcuta geſtantium eadem, quæ prior, verba pronuntiat, ſcu
que ad eundem modũ frangit. Idem faciunt in gradibus Noſocomii: ac ſic omnibus
ſcutis ita, vt dictũ eſt, fractis, redeunt, vnde egreſſi fuerant. Dum hęc geruntur, Liſyb

it Christophorus Morus, cui in conspectum Cardinalis venire, & ea, quæ in manda-
nabebat, exponere non licuit. Henricus enim (quæcunque tandem causa fuerit) in
oquium hominem admittere noluit, antequam rex iuramento à subditis præstito, sa-
tus fuisset. Properatum itaque fuit ad ritum inaugurationis: eaque finita, Rex beni-
audiuit Morum, qui in Lusitania substitit, defuncturus eo munere, quod Rex Philip-
ipsi commiserat. Inauguratio autem ad hunc modum facta fuit: 18. die Augusti tem-
n Hospitalis omnium sanctorum auleis sericis exornarunt, & pegmate quodam ex-
to, in eo sellam tela aurea suffultam, collocarunt. Eo ascendit Rex tempore ante-
idiano, habitu Cardinalis indutus: egredientem è palatio octo tympana ænea, & no-
præcones equites & chlamydibus, quibus insignia regia inserta erant, amicti præ-
bant. Sequebantur pedites fere omnes ministri aulici, Camerales, & alii magistra-
nos itidem sequebatur Dux Bragànciæ, equo insidens, capite aperto, & manu ensem
na deaurata insignem, tanquam Conestabilis, gestans. Paulo post sequebatur Car-
is, insidens mulæ, cuius habenam tenebat Aluarus Syluius, Comes de Portalegre,
us aulæ magister: in extremo agmine sequebantur multi proceres, & nobiles equi-
: ingens caterua pedes. Cardinalis ingenti multitudine stipatus, ad gradus Hospi-
escendit, & ingressus in templum cum sacris, & precibus operam aliquandiu de-
conscenso pegmate sedem sibi præparatam occupauit, statimque Franciscus Sa-
us ex gubernatoribus sceptrum ipsi tradidit: Michael vero Motus Secretarius, in
onnihil à sede regia remoto, clara voce ex scripto legens, dicebat regem Henricum,
o rege Sebastiano, in regno succedere, & eam ob causam sceptrum ipsi tradi, eum-
ratum esse præstare solitum iuramentum, de conseruandis priuilegiis, immunita-
& conuentionibus, quæ vel toti populo, vel singulis à maioribus concessæ, aut
interpositæ fuissent. His dictis, in genua ante regem cum libro aperto procu-
umque rex manu libro imposita se superiora omnia sanctè obseruaturum esse iu-
ympana magnum strepitum edere cœperunt, tota multitudine clamante: Viuat,
Henricus Rex Portugalliæ: Quibus verbis auditis, Rex ab iisdem, quibus ante,
tus, sceptrumque manu tenens ad Palatium, tympanis sonantibus, & præconibus
nquam superiora verba repetentibus reuersus est.

Liber Tertius.

ARGVMENTVM.

*o continetur genealogia regum Lusitaniæ, & competitorum successionis regni: deliberatio-
is Henrici, & postulata subditorum: profectio Ducis Ossunæ, & reliquorum legatorum re-
paniæ in Lusitaniam: detentio in custodia ducis Albani: litteræ regis Catholici ad vrbem
iam: comitia Portugalliæ: rationes, & argumenta competitorum in controuersia successio-
tentia regis Henrici, contra Antonium, Priorem Cratensem super ipsius legitimitate, vi-
euis Pontificii pronunciata: argumenta regis Philippi, quibus sibi successionem regni contra
ompetitores vindicat: apparatus bellici eiusdem contra Lusitanos: suspensio Breuis: secun-
ntia Henrici contra Antonium: mutatio animi Henrici in negotio successionis: & polli-
es à Papa regi Hispaniæ factæ.*

OMNIVM hominum mentes in præcipuis mundi partibus ad Lusita-
niam erant conuersæ. Præterquam enim quod huc vsque res Seba-
stiani dignæ consideratione fuerant, cum intellectum esset Henricum
senem; & orbum regni administrationem capessere, omnes princi-
pes soliciti esse cœperunt, & vereri, ne huius regni successio publi-
cam tranquillitatem aliquando perturbaret. Nam complures erant
ij, qui ad se spectare hæreditatem huius Coronæ dicebant, præte-
& in speciem probabiles, ac non male, vt videbatur, fundati. Et licet omnium
non essent pares, tamen occurrebant nonnullæ circumstantiæ, quæ eas quo-
ad æqualitatem redigebant. Verum vt melius intelligatur, quibus fundamen-
competitores niterentur, paulo altius repetam originem horum regum: quo-
eptendecim regnauerint vsq; ad Henricum, tamen sufficere videtur, si ab Ema-

nuele incipiam,qui fuit decimus quartus, & regnare cœpit anno ſalutis 1495. præſert
quia ab ipſo deſcenderunt omnes illi principes, qui poſteà de ſucceſſione diſceptaru
Habuit Emanuel tres vxores. Ex prima, (quæ erat Iſabella, filia Ferdinandi regis, & I
bellæ reginæ Caſtellæ, vidua Alfonſi, filii Ioannis ſecundi regis Luſitaniæ) non ſuſce
alios liberos (mortua enim eſt ex partu) quam Michaelem, qui niſi mortuus eſſet pu
verum, vt dixi, vinculum fuiſſet,& quaſi lapis angularis,quo omnia Hiſpaniæ regna arc
ſime coniungi potuiſſent. Ceterum mors illius Luſitanis regna Caſtellæ, & Arragonia
ripuit, quorum populi, linea maſculina regum Caſtellæ extincta, Emanueli, & Iſabe
tanquam futuris hæredibus,iuramentum iam præſtiterant. Secunda coniunx Maria,
mæ ſoror, & tertia Ferdinandi filia, complures ipſi liberos, videlicet ſex mares, & d
feminas, peperit. Iſabella nupſit Carolo Quinto Imperatori: Beatrix Carolo III. D
Sabaudiæ: Ioannes ſucceſſit patri in regno: Ludoicus mortuus eſt cœlebs, relicto An
nio notho, qui, vt poſtea intelligetur, ad regnum aſpirans patriam magnis incommo
adfecit. Ferdinandus mortuus eſt ſine liberis, vt & Alfonſus, qui fuit Cardinalis ti
Sancti Blaſii, & Henricus, ipſe, quoque Cardinalis tituli Sanctorum quatuor coron
rum. Hic omnibus ſuperſtes fuit, & eſt rex ille, de quo in hac hiſtoria agimus. Ed
dus ducta in vxorem Iſabella, filia Iacobi Ducis Bragantiæ, ex illa ſuſcepit Mariam,
poſtea nupſit Alexandro principi Parmenſi, & Catharinam, vxorem Ioannis Ducis
ganciæ. Suſcepit ex eadem etiam filium,qui cum poſt mortem patris (vixerat ille tanc
quatuor annos in matrimonio) natus eſſet, vocatus fuit & ipſe Eduardus, & Sebaſti
regi non nimis gratus, Eboræ anno 1576. obiit. Ex tertia coniuge Leonora, filia Ph
pi primi regis Caſtellæ,& Archiducis Auſtriæ (quæ poſtea Franciſco I. Regi Galliæ nu
genuit Carolum, qui mortuus eſt puer,& Mariam,quæ annos 56. & amplius nata, Li
næ anno 1578. cœlebs mortua eſt. Sed reuertamur ad Io. III. natum ex ſecunda co
ge,qui Emanueli in regno ſucceſſit. Hic contraxit nuptias cum Catharina, ſorore C
V. Imperator. ex qua nata eſt Maria, prima vxor Philippi II. Regis Hiſpaniæ,qui iã re
quæ Maria peperit Philippo Carolum,qui mortuus eſt adoleſcens, & ſi vixiſſet, ſine
trouerſia in ſucceſſione regni Cardinale Henrico prior fuiſſet. Ioannes ex coniuge C
rina ſuſcepit etiam complures liberos maſculos,qui omnes pueri mortui ſunt, excep
anne, qui nimio amoris erga vxorem Ioannam, ſororem Philippi regis Hiſpaniæ, a
adoleſcens mortuus eſt,relicta coniuge grauida,quę poſtea Sebaſtianum peperit,ſu
te adhuc auo, qui paulo poſt obiit. Et hic eſt ille Sebaſtianus, qui in Africa occubui
(vt redeamus ad fundamenta competitorum) primus regni ſucceſſionem ſibi vend
Rex Hiſpaniæ, tanquam natus ex Iſabella filia primogenita Emanuelis. Et quanqua
Luſitanis, hęreditario odio Caſtellanos proſequentibus, exoſus eſſet, tamen prop
tentiam, & quia non tantum ipſius regna totam Luſitaniam vndiquaque circumd
verum etiã Luſitani rei bellicæ omnino imperiti erant, breui in eius poteſtatem ve
te, vel vi conceſſuri eſſe videbantur. Petebat ſucceſſionem regni Ioannes Dux B
ciæ,nomine Catharinę vxoris ſuæ,quam rege Philippo propiorem eſſe dicebat. Et
eſſet femina,tamen filiam eſſe Eduardi, fratris dictæ Iſabellæ. Quia autẽ Dux omn
ceres Portugalliæ potentia,& ſubditi ipſius reliquos populos armorum tractandor
ritia ſuperabant,fiebat,vt fretus beneuolentia Henrici,qui ipſi impenſe tum faueba
rum imperitus, ſe pene iam in poſſeſſione regni eſſe ſibi perſuaderet. Alexander p
Parmẽſis,filius Octauii Farneſii, inſtabat nomine Reinutii primogeniti ſui, nati ex
filia natu maxima Eduardi,ſorore Catharinę. Quanquã autem ditiones Parmẽſis a
gallia remotæ eſſent,tamẽ pręterquã quod Pontifex eũ adiuturus eſſe putabatur, I
etiã non alieni fore videbatur à rege adoleſcente,quẽ ſuo more,& arbitratu educa
rum maiori cũ vehemẽtia, quam reliqui omnes, ius ſceptri ſibi arrogabat Antoni
Cratenſis,filius Ludouici fratris ipſius Regis Henrici,ſeq; non nothum, vt vulgo c
tur,ſed ex legitimo matrimonio natum eſſe dictitabat. Et licet ille nullã omnino di
& ſubditos nullos haberet,& regi eſſet exoſus, quia tamen populus ſingulari ipſum
complectebatur,credibile erat fore,vt quantumuis reliquis competitoribus reluct
poſt mortem Henrici rex coronaretur. Emanuel Philibertus, Dux Sabaudiæ, licet
lius Beatricis,natu minoris ſorore ſua Iſabella,matre regis Hiſpaniæ,à quo & ipſe a
perabatur: tamen nihilominus regnum ambiebat ipſe quoq;,ſed modeſtiſſime. S
Luſitani inter omnes competitores exteros ipſi maxime fauebant, nõ deerant, q
gregiã occaſionem minime negligendam iudicarent. Fauor iſte inde promanab
omnium commodiſſime Luſitanos cõtra hoſtes protegere,& regi Philippo,ſi qui
ret,ſtrenue reſiſtere poſſe videretur, idque partim propter rei bellicæ ſcientiã, qu

t, partim propter situm regionis Pedemontanæ, ex qua in vicinum Ducatum Medio-
nsem impressionem facere non difficile illi futurum esset, præsertim si ea in re Galliæ
s vicini, & sanguine sibi iuncti auxilio vteretur. Putabatur etiam esse alicuius momen-
quod sibi arrogabant regni incolæ, qui extincta linea regum masculina, ius electionis
deuolutum esse autumabant. Rationem adducebant. quia nunquam feminæ ad re-
uccessionem fuissent admissæ: imo dicebant olim in interregno, femina exclusa, à po-
Ioannem primum, & regem ordine decimum, electum fuisse. Quæ quidem res non
m omnibus competitoribus exteris impedimento futura, sed etiam intestina dissidia
ura esse videbatur. Catharina Medicea, vidua Henrici II. Regis Galliæ, & ipsa ad suc-
onem aspirans, omnibus reliquis se merito præferendam esse contendebat, nitebatur-
undamentis è longinquo petitis illis quidem. Sed quæ fortissimis argumentis ab ora-
us ipsius stabilirentur. Dicebant, regnante in Lusitania Sancio primo, qui ab habitu
s vocatus fuit, fratrem Săcium vxorem duxisse Matildem, tum temporis Comitissam
niæ in Picardia: & deinde propter ignauiam regis Sancii subditos cum consensu Ho-
ertii summi Pontificis Alfonsum ad regnum tutorio nomine administrandum vo-
ex quo adparet prisca religio huius nationis, quę etiam in temporalibus ad Papam
ebat) eumque, qui regnum sub hoc titulo, fortasse non satis iusto, occuparat, pau-
Sancio sine sobole mortuo legitimum coronę hæredem extitisse, postquam iam li-
liquot suscepisset ex vxore Galla, eamque vbi maritum regem factum, & Bononi-
rediturum eum esse resciuisset, cum aliquot nauib. in Lusitaniă ad eum nauigasse:
ab Alfonso, iam rege, qui ad secundas nuptias cũ notha regis Castellæ, spe regnum
ii loco dotis acquirendi, aspirabat, (quæ res postea ad effectum perducta fuit, sed
ntificis consensu) in conspectum admissam non fuisse. Cum itaque sequentes re-
sitaniæ ab isto Alfonso, & vxore Castellana originem duxissent, adfirmabant O-
reginę Galliæ omnes illos reges, qui Alfonso & posteris ipsius successissent, veros
s non fuisse, propterea quod essent spurii, & per consequens regni successionem
tam esse ad hæredes legitimorum liberorum Alfonsi, & Comitissæ Bononiensis,
deo ad Catharinam Mediceam, matrem Regis Galliæ Henrici III. natam ex Lau-
Mediceo, & Magdalena Comitissa Bononiensi, eamque solam per rectam lineam
rosapia descendentem hæredem esse illius Comitatus: quem quidem iam non pos-
, propterea quod illum, vtpote Belgico, & Angliæ vicinum, reges Galliæ cum pa-
o suo coniungendum iudicassent, ita tamen vt permutatione facta, cederent vicis-
nitatu Lorangueilliensi, cuius etiam tranquilla possessione ipsa frueretur. Non de-
iam qui quanquam debilib. fundamentis nixi, dicerent Pontifici iuris aliquid in
alliam competere, &, præterquam, quod regnum hoc esset spolium Cardinalatus,
lfonsum, cum à sede Romana titulum regium impetraret sese ratione feudi ad cer-
uniæ summă soluendă obstrinxisse: id quod tamen non magni vulgo pendebatur.
ontrouersiæ, vt dixi, principes vicinos solicitos reddebant, & in animis subdito-
orum imminentium metum concitabant, præsertim quia intelligebatur, reginæ
quæ Regi Hispaniæ propter motus Hiberniæ succēsebat regi Galliæ, & Turcarum
ori nequaquam gratum fore, si Philippus vires suas tanti regni accessione augeret.
Philippus etiam non passurus videbatur, vt quisquam alius Lusitaniam suis regnis
am occuparet. Denique ad minimum bellum ciuile inter ducem Brагanciæ, &
oriturum esse putabatur. Porro Cardinalis Henricus (vt ad eum reuertamur) in
o collocatus (quanquam & 67 annos natus & valetudinarius esset) otiosus domi
t, nec quia fatalis imminebat Lusitanię declinatio in administrando regno subdi-
inioni, de prudentia & industria sua conceptæ vlla ex parte respondebat. Quin-
regnum hoc propter calamitates nuper acceptas simile esset corpori exhausto, &
quod indiget medico prudenti à quo pharmacis corroborantibus reficiatur, no-
(vt plerumque vnum infortunium plura comitari solent) illi iam ante satis ad-
uas adflictiones addidit. Etsi enim multi illum, vtpote senem Sacerdo-
pectatæ innocentiæ sperarent repressis adfectibus res Regni in meliorem sta-
uturum: tamen nec sibi imperare nec adhibere eam prudentiam potuit, quæ &
ignitati ipsius conuenire videretur. Et vt illi, qui aliquandiu pressi fuerunt: im-
cti acerbe aduersarios suos vlcisci solent: ita etiam Henrico vsuuenit. Nam (con-
fecit Ludouicus 12. Rex Galliæ, qui non decere putabat vindicare iniurias quib.
uerat cum adhuc dux Aurelianensis esset) cŏstituit vindictam exigere ab illis, à
Cardinalis esset, sibi iniuriam illatam iudicabat: si iniuriam principi facere di-
nferior, qui non statim summam ei reuerentiam exhibet, id quod Henrico acci-

derat. Cum enim non nimis charus esset regi Sebastiano, fiebat, vt minus fortasse, qua
par erat, eum pronepotis sui ministri reuererentur, propterea quod nulli eorum in me
tem vnquam venerat fieri posse, vt ille, qui senio erat cōfectus, Sebastiano iuueni in reg
succederet. Qua de causa pene omnia maiora munera aulæ, & nonnulla officia, quæ ci
patrimonii administrationem versantur, veterib. ministris remotis, hominib. sibi addic
commisit. Primus, in quem iram suam euomuit, fuit Petrus Alcasoua, tum quod illũ oc
set inde vsq; ab eo tēpore, quo Alcasoua secretarii, & ipse gubernatoris munere, Sebast
no adhuc puero fungebatur: tum ꝙ iustam in eum animaduertendi causam sibi habere
deretur, partim propter ea, quę tempore superioris belli admiserat, partim etiã, quia ir
mnibus reb. ad nutum, & voluntatem Sebastiani sese accommodauerat. Nã cum vnus e
ex supremis quæstorib. maxima ex parte bellicorum apparatuum cura illi cōmissa fue
Vnde ipsi omnib. officiis, quib. præerat, interdixit, idq; actione in iudicio contra ipsum
stituta. Quanquam autem omnia crimina, quæ ipsi imputabantur, huc redirent, ꝙ ex
ditionem Africanã Regi vel suasisset, vel saltem non dissuasisset, tamen per sentētiam iu
cũ officiis, priuilegiis, & beneficiis, nuper à Rege Sebastiano acceptis, priuatus, & in loc
50. milliarib. ab aula distantem relegatus fuit. Nec quidquam ipsi profuit, quod diceret
sum Cardinalem, si maxime expeditionem non suasisset, tamen consensu suo approba
& hac in re tanto grauius peccasse, quam reliquos, quãto maius pondus illius consilium
pud Regem habere æquum erat: quandoquidem Cardinali in tanta dignitate constitu
soli audacter sententiam dicere, & Regem veluti cogere licebat: cum reliqui tanquã su
diti, Regis adhuc iuuenis indignationem merito reformidarent: à qua quo minus sibi m
tuere necesse haberet Cardinalis, in causa erat tum dignitas eius, tum ætas, quæ nec me
nec spei obnoxia esse debere videbatur. Eandem animi impotentiam adhibuit contra
doicum Syluium, & nonnullos alios, qui rari ex Africa redibant, qua ex re adparuit Reg
nesciuisse vel summa clementia, vel summa iracundia vti: quia nec facile ignoscebat, c
quam decere sacerdotē videtur: nec ita iniurias vlciscebatur, vt principes irati solēt. P
pter has mutationes fere totum regnum nouam quãdam faciem induit: nec satis erat
qui ad noua officia promoti fuerant, esse homines inexpertos, sed accedebat etiam ho
vtpote imperiti omnib. illis, quib. cum ipsis aliquid negotii erat, incredibilem molestia
hiberent. Quinimo (vt homines ad mala procliues sumus) fuerunt nonnulli, qui, vt ost
rent, quanta cum fide negotia Regis administrarent, non tantum curam habebant eor
quæ suo tempore accidebant: verum etiam inquisitione in priorum ministrorum acti
instituta, cauillando, & vtilitatis regiæ speciem iustitiæ anteponendo pacta, & leges ci
trimento, & molestia plurimorum, & cum magno suo ipsorum dedecore, violabant, ex
mantes se tum iustitiam administrare, cum iis, qui apud Regem defunctum fuerãt gra
negotium exhiberent, & in omnib. reb. ordinem, & morem receptum inuerterent. Sa
quid ab eiusmodi hominib. factum fuit, ꝙ laudem mereatur, est abrogatio vectigalis, q
rex Sebastianus imposuerat. Dũ hæc geruntur in Lusitania, Rex Hispaniæ, Christoph
Moro ad Hēricũ, & Petro Venegasio in Africã ablegato, curauit celebrari exequias S
stiani in templo S. Hieronymi Madridi: quanquam nonnulli susurrabant, Ducē Alba
dixisse æquius esse illas à Rege celebrari in Lusitania in templo virgini Belemēsi sacro
solet regib. Lusitaniæ parentari: innuebat nimirũ dux Philippũ esse successorē Sebast
saltem illum recte facturum, si vi Lusitanos ad iuramētum de successione sibi post mor
Henrici deferenda præstandum adigeret. Cum hoc ducis Albani dictũ percrebuisset,
mediocriter Ferdinãdum Syluium, Legatum Regis Lusitaniæ, reliquosq; Lusitanos c
mouit, vtpote mordax, & profectum ab homine, quem parũ fauere nationi suæ exist
bant propter veteres cũ Ruyo Gomezio Lusitano, Regis Philippi deliciis, simultates.
terea quia Dux erat homo tantæ dignitatis, suspicabantur eũ hæc dixisse, quod non i
raret mentē Regis, quem in hanc partem inclinare inde colligebãt. Interim varii erãt
tota sermones. Etsi. n. dux Albanus, & vnus & alter ex Procerum Hispaniæ numero i
dixi, sentirent: tamen in genere reliqui nec credebant nec considerabant Regē Philip
esse huius regni hęredē, imo existimabant iure ad filiũ principis Parmensis illud perti
Verũ Lusitanis, qui diligentius hac de re cogitarãt, & quorũ leges magis fauent Phil
quam statuta Hispaniæ, veritas huius controuersiæ erat perspectior. quanquam etiam
Philippus paulo post de iure suo certus esse cœpit, eo quod ex hominib. peritis, & exer
tis, quib. in Hispania, in Lusitania, & in aliis regionib. veri Portugalliæ hæredis inqui
negotiũ dederat, post mortē Henrici, se gradu proximum esse intellexisset. Neq; solũ
communem doctorum opinionem esse deprehendebat: verũ etiam ex ipsis nōnulli, &
dem Lusitani, Regē Cardinale propinquiorem, & regnum illud ad coronam Castell

uo

itum esse adfirmare non dubitabant. Adducebant hanc rationem (paucorũ doctorum
toritatib. allegatis) quod iura Lusitaniæ, & communia in materia regnorum proximo
ni possessoris cognato, ex eodem stipite descendenti successionem deferunt. Addebāt
astiano, vltimo regi, neminem esse propiorem rege Philippo, ex eodem stipite descen-
te. Præterquã enim quod esset nepotum regis Emanuelis natu maximus, illũ tanquam
nculũ regis mortui vno gradu priorem esse Cardinale, Sebastiani patruo magno. Re-
egrabant etiam veteres actiones Hispanorũ, qui dicebant, Lusitaniam ad Castellæ co-
am spectare, ideo quod Alfonsus Sextus rex Castellæ, nec cũ vniuersali subditorũ con-
u, nec sub vllo alio prætextu eam iure à ceteris regnis disiũgere, nec Alfonsus X. regnũ
rbii filiæ in dotem dare, vel feudi nexu liberare potuisset. Quanquam vero hęc vltima
, quæ Philippũ Cardinali anteferebat, satis tũm ipsi, tũ ministris valida esse videretur,
n prius consilium de hæreditate post mortem Cardinalis demũ sibi vindicanda am-
i cōstituit. Cum. n. regnum illud sine armis & subditis non repugnantibus acquirere
ret, iudicabat, Henrico iã in regem electo se sine tumultu & sanguine possessionẽ ap-
endere non posse: ad quæ accedebat, tum obseruãtia, qua auunculum prosequebatur,
pes de morte ipsius propinqua. Et sane notatu dignũ est, in quantum periculũ Rex (si
proximus hæres fuit) liberos suos coniecerit, ius suũ dissimulando, ne nationẽ illam
deret. Præterquam. n. quod viuente Henrico Lusitani, si ab imperio Hispani forte a-
res essent, ad muniendos sese cōtra vim illius satis tẽporis habituri essent, metuẽdum
erat, ne Philippo forte ante Cardinalẽ mortuo, liberi ipsius tã ampla hæreditate ex-
ent. Eo. n. casu Emanuel Philibertus, Dux Sabaudiæ, tanquam gradu proximus, reli-
omnes exclusisset. Dũ de his in Hispania cōsultatur, in Lusitania rex Hẽricus interea
il solii regii possessionẽ stabilierat: cumq; in eo pristina vindictæ cupiditas aliquantũ
isset, omnes regni ordines ab illo petierũt, vt mature ante mortẽ certum successorem
minaret, ne forte post obitũ illius hac de re laborare necesse esset. Inprimis vero Ca-
es vrbis Olyssiponis, vtpote quæ reliquas totius regni ciuitates dignitate superat, val-
c rẽ vrserunt: & die quodã cum ad vnum omnes cōgregati in aulã regiam sese con-
nt, vnus ex ipsis in hanc sententiã regem allocutus est. Putamus non fugere te, sere-
e rex, quam ardentib. votis hic tuus populus Lisybonensis Deũ O. M. oret, vt tibi in
annos proroget vitã, à qua omnis nostra felicitas depẽdet, & cuius beneficio tẽpus
multa speramus esse mutaturũ, quæ nos iam magnopere habẽt solicitos. Ita sunt re-
adhuc vulnera illarũ calamitatũ, quę hoc regnum obruerunt, vt tũ ob hanc causam,
sine lachrymis referri nō possunt, ab earũ cōmemoratione abstineamus: sufficiat
s esse, vt dũ hæc rerum vniuersitas cōsistet, nunquã earum obliterari memoria pos-
uanquã culpa merito peccatis nostris imputetur, tamẽ etiã pars eius recte tribuitur
entiæ populi, & eorũ, qui tum tẽporis Remp. administrabant. Cum itaq; non deceat
ores errores nouis errorib. cumulare, existimauimus viua voce, & cũ debita animi
ione tuã, serenissime rex, opẽ implorandã, vt, quoniam es iustus rex & sanctus, ma-
quæ ceruicib. nostris imminent, remediũ adferas. Non est nostrum à serenitate tua
e, vt vxorẽ ducat: (neq; . n. vel de conscientia, vel de valetudine T. S. iudiciũ nobis
is) veruntamen hoc non dissimulamus, si neutrũ horum impedimentorũ T. S. ob-
e quidem dieculæ dilationẽ pati. Quod si vero T. S. à matrimonio abhorreat, è re
m primũ admonere omnes, qui ad successionẽ adspirant, vt ad præstitutũ tempus,
suas coram T. S. exponant. nã si Lusitanus aliquis succedere debeat, subditi sub-
tur magna parte onerum, quib. iam premuntur: sin vero exterus aliquis, interest
imũ hoc sciri, vt mature quid agendum sit, possit deliberari. nam si forte ob pecca-
Deus Opt. Max. S. T. hoc rerũ statu ex hac vita auocaret, quid, quæso, de nobis fi-
n constet omnes competitores consultare, militẽ scribere, varia moliri, vires suas
ere, subditis interim dubiis, quã in partem, tanquã meliorem causam fouentẽ, po-
inclinent? Quod si hoc tẽpore causa nondũ decisa, regnum tua Serenitate priua-
ideret, quæsumus, T. S. in quas calamitates, miseros subditos incidere necesse sit:
et latrocinia, cædes, violationẽ feminarum, & rerum sacrarũ, & similia, quæ in tali
a ab hominib. dissolutis committi solent: quæ quidẽ omnia euitari possunt, si cer-
successor constituatur. Non petimus à T. S. vt iuramento successor confirmetur
i potest, vt is, cui iam iuris aliquid competit, ante T. S. diem suũ obeat) sed si cōtra-
e accideret, vt tũ certus sit successor: quia in hac re totius regni trãquillitas consi-
d si T. S. non libẽter successorẽ nominat, vel aliqua re quo minus id faciat, impedi-
i est T. S. permittere: vt subditi hoc faciãt, & inprimis ciues huius vrbis Lisybonę,
uersa Portugallia dependet. Spiritus Sãctus, qui est Dux Regũ, suo afflatu excitet

T.S. vt ſtudeat mitigare iram Dei, quę ob peccata noſtra nos obruit: idemq; nobis ver
pœnitentiam largiatur, T. que S. cui vitam diuturnam omnes ſubditi precantur, ſaluam
incolumem quam diutiſſime conſeruet. In hunc modũ locutus eſt, quanquã fruſtra,
meralis Liſybonenſis. Verum cum regi, occulta Dei prouidentia frigide iſta tractanti
remedia ita facilia eſſe, nec res tã celeriter, vt illi putabãt, decidi poſſe videretur, reſpon
ſe omnes curas & meditationes in hoc negotio poſitas habere, ſeq; illud ad effectum
ducturum prima quaq; occaſione, de qua diligenter eſſet cogitaturus. Ceterũ in Hiſpa
crebriores, quam vſpiam alibi, de hac ſucceſſione & cogitationes, & ſermones ſuſci
bantur. Rex enim omnino Luſitaniam ceteris ſuis regnis adiungere conſtituerat, qua
non admodum placebat nobilitati: imo proceres Hiſpaniæ iam inde à Caroli V. temp
regum ſuorum nimia potentia offendi videbantur. Putabant enim eam in cauſa eſſe,
& minoris iam æſtimarentur, quam maiores ipſorum à priſcis Caſtellæ regib. ęſtimati
rant, & legib. ac iudiciis æque, atq; inferioris ordinis homines, parere cogerentur. M
rum etiam gentium nobilibus, & reliquis ſubditis, eadem vnio diſplicebat, quod dice
niſi hoc regnum à reliqua Hiſpania ſeiunctum maneret, filias regum neceſſario in ma
monium collocandas eſſe principib. exteris: hoc vero eſſe periculoſum, tũ quia filiæ re
Hiſpaniæ ad ſucceſſionem, maſculis non extantib. admittuntur: tum propter hæreſes, q
hodie ditiones ſeptentrionales infectæ ſunt. Deniq; erant plurimi omnium ordinum,
Luſitaniam tanquam aſylum quoddam Caſtellanorum, ab Hiſpania ſemper ſeparatã
cupiebant, vt eo delinquentes tuto poſſent confugere. Porro Rex iudicabat non tan
aliquem in Luſitaniam mittendũ, qui exactius & accuratius tractaret negotiũ à Chriſto
Moro inchoatũ, verum etiã neceſſe eſſe, vt vnus ex præcipuis regni procerib. iſq; ſcie
politicę peritiſſimus ad cauſam ſucceſſionis promouendã eo proficiſceretur. Fuerunt
vt fama erat propoſiti Gaſpar Quiroga, Cardinalis, & Archiepiſcopus Toletanus: Fe
nandus Aluarenzius de Toledo, Dux Albanus: Antonius de Toledo, prior ordinis S
annis, & magnus ſtabuli magiſter: & Franciſcus Pacecus, Cardinalis Burgenſis, omne
mines ſummæ auctoritatis. Quiroga propter dignitatem, & prudentiam valde idone
hoc munus videbatur, & inprimis propter rerum vſum, quem ſibi in aula Romana, vb
Rotę auditorem egit, cõparauerat. Ducis Albani auctoritas, experientia, & prudentia
torum iudicio, merebatur, vt ceteris anteponeretur. Et quia res ad arma ſpectare in
bat, videbatur ille non tantum negotium ſucceſſionis vrgere poſſe, ſed etiam explora
res Luſitanorum, & à quo auxilium ſperarent; ac deinde, ſi opus eſſet, tanto melior
iudicio & eo tutius, pro ea, qua præditus erat, rei militaris ſcientia, bellum totum
niſtrare. Antonius de Toledo probabatur multis, quia prudentiæ opinioni, quã de
citarat, adiunxerat ſtudium pietatis, religionis aliarumque virtutum, quæ ipſum He
non mediocriter commendaturæ eſſe credebantur. Verum iudicio cordatiſſimi cu
omnib. antecellebat Cardinalis Burgẽſis. nam non tantũ inſtructus erat illis dotibus,
ceteri, verum etiã ad res politicas tractandas reliquis iudicabatur aptior, ac, quia e
cerdos, & Cardinalis, ad Henricum veluti collega quidam mitti videbatur. Verum
tumuis inter proceres Hiſpanię, præter hos, nemo eſſet vſu rerum ita edoctus, vt ta
uis negotii (nunquam enim huic Regno grauius occurrit) ponderi ſuſtinendo par eſ
men illis prælatus fuit Petrus Gironius, dux Oſſunæ. Et quamuis illi (qui vnus eſſet e
cipuis regni proceribus) quælibet ardua prouincia cum dignitate committi poſſet,
multis virtutibus & dotibus, ad tale munus neceſſariis, ornatus eſſet: tamen hanc ele
nem multi vſitato aularum morbo, & reſpectibus, qui in regum conſiliis cõſiderari ſ
imputabant, innuentes Ducem ad hoc munus promotum fuiſſe opera Petri Faſſardi
chionis Veleſii, cognati ſui. qui tum temporis in ſumma erat apud regem gratia. No
etiam dictitabant (& fortaſſe verius) non viſum fuiſſe expedire, vt in Luſitaniam mitt
aliquis, cuius ſagacitas, & prudentia vulgo nota eſſet, ne forte Luſitani deterrerentu
minus cum eo ſine ſuſpicione, & libere de re tota agerent: imo neceſſarium eſſe iud
tur, eum apud ipſos opinionem facilitatis, & humanitatis habere, vt eo libentius an
ſuum, & veluti viſcera apud eundẽ effunderet: Aliter autẽ Portugalli de ſuperioribu
tuor ſentiebãt. Et quanquã ex vna parte Cardinales idonei iudicarentur ad agendu
Rege, qui & ipſe erat Cardinalis: tamen ex altera periculum eſſe videbatur, ne Hen
niſtre interpretaretur, quod ad ipſum homo eiuſdem dignitatis miſſus fuiſſet. Acci
dem tempore quiddam, quod nõ tantum aulæ Hiſpanicæ, ſed aliis etiam admiratio
& quia accidit viro, cuius ſæpiſſime nobis facienda erit mentio, breuiter rem, quanc
propoſito noſtro nonnihil alienam narrabo. Dux Albanus Vzedam, 25. miliaribus
diſtantem, iuſſu regis relegatus fuerat: Cauſa hæc erat. Cum Fridericus primog

us Ducis, Tordesillis, oppidulo regni Castellæ, sub custodia detineretur, eo quod nollet
cere in vxorem primariam quandã virginem ex gynæceo Reginæ Isabellæ Valesiæ, cui
ptias promisisse dicebatur: fama erat, interim dum cognati puellę apud regẽ de Frideri-
ad nuptias contrahendas cogendo instant, Fridericum de consilio patris, iure carceris
lato, Albam profectum consobrinam suam Mariam de Toledo, filiam Garciæ Thalassi-
hæ, matrimonio sibi copulasse, nuptiisque celebratis, Tordesillas in custodiam rediisse.
ebat dux hoc incommodum singulari cum animi æquitate, & constantia, ita, vt liuore
ihil remittẽte, ipsi etiam æmuli commiseratione senis adficerentur. Fuit hæc relegatio
morabilis tum propter Ducis potentiam, ętatemque, & operam fidelem sæpissime re-
us Hispaniæ nauatam: tum imprimis propter integritatem Philippi: qui quanquam Al-
industria in grauissimis rebus, quæ imminebant, sibi opus fore intelligeret: tamẽ hoc
non mouebat, quo minus in illũ statueret, id quod vel iustitiæ, vel auctoritati suæ con-
neum esse videretur. Fuit etiam memorabilis propter plurimorum principum pro
no intercessiones, & inprimis summi Pontificis, qui ipsius liberationem vehementer
untium suum vrgens d‹cebat, se quidem de prudẽtia & bonitate Regis sibi aliud per-
ere non posse, quam eum grauissima de causa ducẽ in custodiam tradi iussisse: verun-
, nisi officio suo deesse velit, se necessario pro illo intercedere cogi: Debere se hoc Al-
propter varia illius erga sedem Apostolicam merita; propter diuturnam militiã con-
fideles, & hæreticos: imo propter bellum ipsum, quod contra sedem Apostolicam
et: in quo, dum exequitur ea, quę ad Regis sui commodum spectabant, dumque vt
illam aggreditur tanquam amicus eãdem defendisset: & hoc beneficio non tantum
m I[illegible] tum temporis summum Pontificem, sed & omnes ipsius successores in perpe-
sibi deuinxisset. Et sane videtur res admirabilis, sedem Apostolicam plurimum ipsi
e propter bellum, quod contra ipsam gesserat. Ordines etiam Hispaniæ, qui tũ tem-
n aula erant, pro ipso intercesserunt: & quanquam rex ostenderet ipso sibi rem gra-
cturos, si a petitione desisterent propterea quod nollet illos quidquam petere, quod
atim è vestigio concederetur: tamen hic ipse modus petendi & negandi, etiam suo
re non caruit. Sperauerat iam inde ab initio Rex se possessionem Lusitanię sine ar-
nsecuturum; licet non ignoraret Lusitanos à nomine suo esse satis alienos: verũ non
ssabat adhibere omnes artes, quas ad demulcendos illos facere existimaret. Hanc
am primariis ciuitatibus, quid iuris in regnum Lusitaniæ haberet (beneuolentię si-
tioni minas intermiscens) per litteras exposuit, quas tamen maxima ex parte magi-
publico nomine accipere recusarunt. Ciuitati Lisybonæ scripsit in hãc sententiam.
fici, & dilecti, quanquam Christophoro Moro dedi negotium nonnulla vobis meo
e indicandi, vt ex ipso audietis: tamen visũ mihi est eadẽ etiã per litteras vobis signi-
c ostẽdere non esse quenquã qui tantum, quantũ ego ex infelici Serenissimi Regis,
citus Lusitaniæ interitu dolore perceperit. Rationes non sunt obscuræ, quia amisi
& amicum, quem tantopere amabã: & eodem loco habebam, & habeo omnes, qui
erunt: quoniam omnes Lusitanos eodem, quo meos subditos proprios, honore &
rosequor. Spero autem publice constare de diligentia, & labore, quem expedi-
npediendæ causa, tum præsens Guadalupi, tũ ante, & etiam deinceps per ministros
cepi: cuius rei multi ex Lusitaniæ proceribus testes esse possunt. Verum, ne tã in-
dolorẽ refricemus mittamus illa, quæ corrigi non possunt, oculosq; ad consolatio-
am conuertentes statuamus id, quod res est, hoc flagellum à manu Dei, & arcana
uidentia immissum fuisse. Debet etiã nobis esse singulari cõsolationi, quod Lusi-
n turbulento, & calamitoso tempore Principem adeo pium & prudentẽ nacta est,
Sereniss. Rex meus auunculus; de cuius raris virtutibus, & vita innocentissima
oc nobis possumus polliceri, fore, vt pristinę quieti regnum suũ restituat, omniaq;
enitate, & clementia administret, qualem ego opto tum propter amorem, quo o-
s subditos complector, tũ propter amicitiæ & sanguinis iura quæ semper fuerunt
duas coronas; & inter me, ac reges Lusitanię quippe cum ex eodẽ sanguine de-
us, tũ ego, tum filii mei, qui sunt, nepotes Sereniss. regis Emanuelis: quem etiam a-
c affectum Imperatrix mater mea, sedulo in me nutriuit: ita vt ob has causas, Sere-
regem auunculum meum, non minori, quam vos ipsi, obseruantia prosequar, &
vos, vitam ipsi diuturnã, ac felicẽ precer. Verũ quia successionis coronæ Lusitanię
io est, quã omnes nostis, volui diligenter, & adhibito maturo cõsilio, inquirere in
in regnum Lusitaniæ Deus Opt. Max. occulto suo iudicio mihi concessit: cumq;
n tam in Regnis meis, quam alibi viris doctis, & bonis discutiendã proposuissem
o ore pronunciarunt, me esse extra controuersiam legitimum Regni Lusitaniæ

heredem, nec superstitem esse hodie quenquam : qui iure mihi contradicere possit: i
tum multis aliis de causis, tum inprimis, quia mas sum & omnium natu maximus, vt p
blice notum est. Cum itaque existimarem hac de re Serenissimum regem, auunculũ n
um ea, qua decet pietate, & animi submissione certiorem faciendum, amanter ipsum
gaui, vt quamprimum hoc subditis declaret: vti etiam aliter facere non potest, si modo
par est, & conscientiã suam exonerare, & iustitiam administrare velit. Sed multo eti
magis hoc facere tenetur ideo, quia spectat ad salutem, pacem, quietem, augmentum
felicitatem regnorum, & subditorum ipsius, quibus omnibus nos ambos pro virili o
ram dare æquum est, & contraria incommoda anteuertere : ac præter ea quæ diximus
tiam aliud quiddam grauissimi momenti hinc dependet, nempe cultus Dei Domini
stri, & securitas, atque incrementum Sanctæ nostræ fidei Catholicæ. Eodem modo
lui hac de re admonere ciuitatem Lysibonensem, vtpote quæ semper spectatæ erga re
suos fidei specimina ediderit, & caput Regni sit. Confirmo autem vobis omnibus,
qui hæres coronæ sum, non esse regem exterum, sed indigenam, vt supra dixi, quippe
sim soboles vestrorum principum & ex sanguine ipsorum procreatus; imo vos omne
cili me vtemini patre : quod re ipsa experiemini, vbi Deo Opt. Max. placuerit. Peto au
iam à vobis, vt pro vestra prudentia, & longo rerum vsu consideretis & notetis, qu
in rebus potissimum vobis honorem exhibere, & gratificari possim : idque non tan
vestra priuilegia, & immunitates conseruando, verum etiam eadem siue publica siue
uata augendo : id quod etiam ceteras regni ciuitates scire velim : vosque rogo, vt ea
hac re certiores faciatis. Neq; enim par est quenquã ignorare amorem & beneuolenti
qua omnes complector. Vestri autem officii etiam erit, agnoscere hanc meam erga
beneuolentiam, & obtemperare voluntati Dei, cuius iudiciis, & decretis nemo pote
sistere; & credendum est omnium optimum esse, quidquid ille statuerit. Cum itaq;
fidam fore, vt tum vos, tum reliqui subditi debito tempore officia sua faciant, nihil r
nisi quod præter dolorem, quem in vniuersum ex recentibus Lusitaniæ calamitatibus
cepi, singulari etiam mœrore me adfecit infelix casus tot nobilium, aliorumque sub
rum, qui in Africa vel cæsi, vel capti fuerunt. Quare vos rogo, vt cogitetis quanam
go iuuare possim captiuos, & me statim de eo, quod vobis videbitur, certiorem fa
Etsi enim sponte mea omnem diligentiam & adhibuerim hac in re, & adhuc adhib
tamen nihilominus mihi gratum erit ex vobis etiam intelligere, quamnam vos potissi
rationem captiuos liberandi ineundam censeatis. Et velim vobis persuadeatis, me o
ea, quæ ad vos pertinere intellexero, paterno & amore, & fide curaturum; id quo
casione oblata, reipsa experiemini, præsertim cum fieri huius rei periculum facile
vt prolixius ex Christophoro Moro audietis; ad quem me refero. Hanc epistolam
Philippus Moro, vt eam Cameralibus redderet. Morus cum Camerales in palatio
gregati essent, illis epistolam porrexit: qui attoniti cœperunt vereri, ne, eam accip
crimen læsæ maiestatis incurrerent. Recusantes itaq; iusserunt Morũ, epistolam re
& Regi tradere : quod cum Morus abnueret, epistola clausa in manibus Cameraliu
mansit. Vt autẽ nihilominus sententiá litterarum innotesceret, Morus exemplum e
sinu depromptũ publice legit, & alia deinde variis ciuitatis locis sparsit: authographi
Syndici Regi obtulerunt. Hæc autem epistola nihil vtilitatis Philippo sed damnum
attulit: & ab hominibus cordatis tam Hispanis, quam Lusitanis, atq; etiã à nonnulli
siliariis regiis hoc remedium iudicatum fuit parum accommodatũ ad morbum Lus
rum, quos, tanquam maxima ex parte Hispanis infensos, harum rerum insolentes, &
ros, probabile non erat, per epistolam flecti posse. Interim intellectum fuerat Ioann
uium, qui legati munere in Lusitania Philippi nomine fungi consueuerat, non tant
uere Alcasarquibirii, licet grauissime vulneratum, sed etiam à Xariffo libertati rest
cadauer Regis Sebastiani Septam comitari: & paulo post, circa natalẽ Domini ann
nunciatum fuit eum Hispalim appulisse. Illis, qui rerum Lusitanicarum periti eran
batur Syluius opportune admodum rediisse. Nam, si ad pristinum officium reuert
rem tam arduam vnus omnium rectissime curaturus putabatur, propterea quod in
ter iudicii acumen, multę aliæ dotes, in homine tale munus administrante necessari
currerent. Nam non tantũ regis Henrici & Lusitanorũ mores perspectos habebat,
etiam apud illos in summa erat gratia, fortasse quod illum, tanquam è nobilissima
Syluiorum, qui, nata inter regem Iohannem primum, & magistrum equitum Auisi
uersia, è Lusitania in Castellam migrarunt, descendentẽ, & insuper matre Lusitana
ꝑ populari suo haberẽt. Adhæc, auspiciis regis Sebastiani, in Lusitania cũ Philippa
Aluari Syluii, Comitis Portalegrensis, magni aulæ magistri, & inter proceres Lusit
postremi, herede matrimoniũ contraxerat. Verũ, dũ omnes existimant eũ Hispali

ugaliam profectur ũ, ecce tibi Rex illum in aulam vocat, q; ſe coram illi animum ſuum
onere, & de præſentium negotiorum conditione eum edocere velle diceret. Dum hęc
, peruenerat Liſybonam Dux Oſſunæ, qui cum fingeret, ſe Regis Henrici ſalutandi, &
dia ac beneuolentiã Philippi deferendi cauſſa veniſſe, ſumptu eiuſdem exceptus fuit,
bitus ſplendidiſſime: & expoſitis illis, quæ ſola in mandatis habere ſe ſimulabat, pro-
is eſt Setubalum, inuiſurus Magdalenam Gironiam ſororem ſuam, & viduam Georgii
ncaſtrii, Ducis Auerii: ſed breui reuerſus, exhibuit alterum mandatum tractandi de
tio ſucceſſionis, non ſine indignatione Regis Henrici, qui moleſte ferebat nomine
ppi apud ſe reſidere hominem tantæ dignitatis, tanquam actionum ſuarum obſerua-
n. Diſplicuit hoc etiam omnibus Luſitanis: idq; eo impenſius, quod vna cum Moro
Regẽ de Philippo regni ſucceſſore declarando, inſtare inciperet, multis rationib. ad
atem cauſæ probandam adductis. Interim Henricus Rex, vrgentibus etiam hoc re-
lis, conſtituerat negotium ſucceſſionis, quoad fieri poſſet, in tuto collocare, & ſatiſ-
ſubditis, qui eam ob rem dubii, & ſuſpenſi erant. Cum igitur paucos, eoſq; familia-
os in conſilium adhibuiſſet, poſt multam deliberationem, & diſceptationem, tandem
runt non expedire, vt tum temporis ſucceſſor nominaretur, idq; hanc, vt videtur, ob
n, quod animaduerterent, proximum & legitimum hæredem eſſe Regẽ Philippum,
ipſi maximopere oderant, & cuius imperium effugere cupiebant. Neq; ad hanc rem
uam accommodatius eſſe iudicabant, quam deſignationẽ ſucceſſoris differre. Nam
ilippum nominare volebant; & ſi alium nominarẽt, indignationem ipſius ſe incur-
& occaſionem meliori cum fundamento actionem ſuam inſtituendi illi, aut hæredi-
ius præbituros videbant. Ex dilatione autem deſignationis hæc ſaltem ſpes, quam-
nfirma, promanabat, fore, vt Philipp. licet iunior, tanquam mortalis, prius diẽ ſuum
quam Rex Henricus ſenex decrepitus: quo caſu ipſi liberabantur à iugo Caſtella-
, & ordo ſucceſſionis tangebat Ducem Sabaudiæ, quem minus metuebãt, & ad cu-
erium perferendum procliuiores eſſe videbantur. Exiſtimabat Rex Henricus Ca-
m Duciſſam Braganciæ omnibus competitoribus, excepto Rege Hiſpaniæ, gradu
pinquiorem & impulſus fortaſſe etiam naturali quodam amoris impetu, ſerio co-
œpit, de regno in ipſam transferendo, & in Academia Coimbrienſi, multa conſilia
onſcribi curauit. Ad hunc autem finem conſequendum factu commodiſſimum
, citare omnes competitores, vt certo die ad ius ſuum probandum comparerent:
atim fecit, quamuis multi conſilium hoc immaturum, & rem in conuentu publico
uam ad effectum perduceretur, proponendam & decidendam eſſe iudicarẽt. Quã
paruit, Regem quaſi in diem viuere, nec eum ordinem & conſilii maturitatẽ, quam
at, in regni adminiſtratione adhibere. Nihilominus tamen præuidit fieri poſſe, vt
rim ante Philippum moreretur: cumq; eo caſu regnum, capite deſtitutum, neceſ-
turbatum iri conſideraret; ſtatuit eligere quinq; gubernatores, qui, tempore inter-
ræeſſent, & quibus iam tum proceres & reliqui ſubditi obedientiam iureiurando
erent: quo facto, poſtea controuerſias competitorum commode diſcuti poſſe pu-
t quanquam vererentur, ne hæc res Regem Philippum offenderet, tamen ſpera-
placari poſſe, ſi dicerent nihil hic fieri ad iura ipſius vel turbanda, vel remoranda,
ſet actionem ſuam eo ſolidiori cum fundamento (id quod ipſum maxime dece-
onere. Spargebant etiam rumorem, Regem Henricum velle ducere vxorem, &
ſacris initiatus, licentiam à Papa petere: cumque fieri poſſet, vt liberos ſuſcipe-
ſſe rationi conſentaneum, vt de iuramento ſucceſſori præſtando ageretur. Cum
omnia à paucis, iiſque primariis decreta eſſent, paulo poſt, vt conſilium hoc non
, ſed publice communi omnium conſenſu captum fuiſſe videretur, & vt Guber-
electio eo magis accelararetur, Henricus indixit conuentum trium regni ordi-
leſiaſticorum, nobilitatis, & procuratorum vrbium, & oppidorum, qui cum Kal.
. 1579. in maiorem aulam palatii Liſybonenſis conueniſſent, Rex præeuntib. no-
onibus regiis & Duce Braganciæ, aliiſque proceribus eum comitantibus rubra
dinalitia indutus, nulloque regio ornatu, ſceptro excepto, inſignis ad eos ingreſ.,
nſcenſoque pegmate, quod in capite aulæ extructum altitudine 4. graduum lo-
conſtiterant procuratores, excedebat, cathedram tela aurea ſuffultam, & cœlo, ex
confecto, tectã occupauit: cumq; vnuſquiſq; locum ſuũ, iuxta antiquas proedriæ
iſſet, in loco pegmatis prominẽtiori Alfonſus Caſtelblancus ſacerdos, iuſſu regis
lixa oratione memoriã præteritarũ calamitatum nonnihil refricatã ſpe futurorũ
perauit, & in laudes Regis excurrẽs, eumq; ab omni virtutũ genere cõmendans,
uit fidẽ & diligentiã, qua cõmoda regni procuraret, ita vt ne quidẽ ꝓpriæ valetu-

dini, & saluti parceret: deniq; comparauit eum regi cœlorum propter amorem, iustiti
misericordiam, & quod seipsum pro populo suo sacrificaret. Laudabat etiam illum cōu
tum, eumq;, quia similis esset sacris Synodis, errare posse negabat. Postremo addidit re
illos conuocasse vt admonitus de iis, quæ ad regni salutem pertinere viderentur, de ip
consilio & sententia omnia administraret. Finito hoc primo actu edictum fuit, vt quo
Ecclesiastici, nobiles & procuratores regni (singuli ordines loco à reliquis separato) c
nirent: quod cum fieret, in sententias longe diuersissimas discessum fuit. Quidā qui fi
deliberationi quamprimum imponi cupiebant, dicebant sine mora pronuntiandum
ad quem successio pertineret, rationib. litigantium non auditis: alii citatis competito
legitimoq; processu instituto per sententiam rem definiendam: multi creandos gube
tores putabant: alii ne quidem sermonē de his institui ferre poterant, insistentes vias
discrepantes, vt admodum exigua esset spes concordiæ, & consensus. Quod cum Re
tellexisset, primarios singulorum ordinū, viritim ad se vocatos certiores fecit de eo, q
facere in animo habebat, ostenditq; regni libertatem ita omnino flagitare. Redactis
ad concordiam votis ante discrepantibus, conclusum fuit, non esse agendū de public
claratione successoris: sed auditis competitorum rationib. tantum à rege pronuntiā
ad quem hæreditas regni spectaret, & quis post mortem ipsius successor designandus
Quanquam autem Deus O. M. in pœnam fortasse Lusitanorum permisit, vt hoc consi
regi omnium optimum videretur: tamen experientia docuit peius capi non potuisse.
ex eo, quod causam successionis in dubium vocabant, tunc nonnulli cōpetitorum spe
nas, & regno damnosissimas, cōceperunt. Vt autē rumor de matrimonio regis sparsus
de nihilo esse videretur, Eduardus Castelblancus in Conuētu electus fuit, qui Roma
dispensationē à Papa impetrandam proficisceretur. Retulerunt in catalogum 15. nob
ex quorum numero rex 5. eligeret, eorumq; nomina manu sua scriberet: nominati reg
administrarent, donec de certo successore constaret. Non mediocris etiam controu
fuit inter regē, & consiliarios Conuentus de nominandis gubernatorib. Rex. n. solus
los nominare volebat: Consiliarii contra ius illud sibi arrogabant: cumq; conuenis
consiliarii 15. eligerēt, & ex iis 15. rex 5. excerperet, nata rursus noua controuersia est,
pterea q, Consiliarii scire volebant, qui essent illi 5. Fuerunt etiam, qui non tantum v
nomina gubernatorū publicari: Sed etiam eos, viuente rege, gubernationem inchoa
postea eo maiorem auctoritatem haberent. Tandem tamē conclusum fuit nomina g
natorum silentio premendā esse: quanquam coniectura facile homines assequeretu
nam essent. Confecerunt itidem Catalogum 24. iudicū, ex quib. rex 11. excerpsit: qu
tentiam ferrent in causa successionis, si ipse forte lite pendente, moreretur. Verum H
hoc pro insigni errore habebant, quippe quod rex ignoraret iurisdictionem regiā vn
vita exspirare, dicebantq; gubernatores nominare nihil aliud esse, quā regnare velle
post mortē: cuius rei exēplū videre liceret in Elisabetha regina Castellæ, quæ frustra
in regni administratione post mortē suam obseruandas pręscripsisset. Ita dimissus fui
uētus: & Dux Bragāciæ, ac reliqui proceres vnā cū Antistitib. & procuratorib. regni
post iuramentū præstiterunt de obediētia gubernatorib. à rege electis, & illi, qui rex
raretur, exhibēda. Non visum est omittere formulā iuramēti, q, præstitit Prior Voca
à rege, & iuramentū de exhibenda obedientia præstare iussus, dixit, se cupere prius
alloqui. Cū rex responderet, non esse opus, & iuramentū vrgeret: Prior vero recusar
geret, rex subirasci cœpit. vnde Prior, oculis in amicos, quos adduxerat, defixis, innuē
cogi, manu Euāgeliis imposita iurauit contra expectationē multorū, qui eū potius tu
aliquid daturum, quam iuraturum esse putabant. Catalogus gubernatorū vna cum
natione, alteri paginæ faciei inscripta, cistæ cuidā inclusa, & Cameralium vrbis Lisy
custodiæ commissa fuit. Plebi Lisybonensi hæc non satisfaciebant, veritæ, ne in man
spanorum incideret: idq; ex eo adparuit, q, in loco, vbi nobilitas conuenerat, paulo
conspectum totius consessus magna cum audacia prodierant duo homines mechan
numero eorum, qui nomine plebis in magistratuum collegium recipiuntur, quorum
impetrata audientia, dixit se intellexisse nonnullos ex præcipuis illius conuentus of
famæ suæ cura omni deposita, loqui & facere contra bonum publicum, & regni tran
tatem. Huic incommodo se tanquam ciues patriæ amantes, constituisse remedium
bere, exemplo maiorum suorum, qui idem tempore Ioan. I. & aliorum regum fecis
itaque à conuentu illo, tanquā à capite & præcipuo Reip. mēbro petere, vt regnum
sustentare, &, ne illud quorundā, priuatæ dignitati & commodo studentiū, culpa ex
tionis & libertatis iacturā faceret, præcauere eniterentur. Subiunxit ad hunc finem
iura sua tuēda, & ad turbulentorum Lusitanorū temeritatē coercendā parata esse 15.

ninum millia,tã in vrbe,quam in vicinia,qui ſi opus eſſet,duarum horarũ ſpacio coacti,
abuſturi eſſent ædes illorũ qui & verbis, & factis bonum publicũ oppugnarẽt, & cõtra
etem regni machinarentur: id q; tamen facturi non eſſent,donec ſperarent fore,vt pœ-
à nocentib.exigend ›,malis impendentib. occurreretur. Poſtremo dixit,hãc admoni-
em in hũc finem inſtitutam eſſe,vt omnes,depoſito metu, eo liberius de bono publico
rent,& vt occluderetur os illis, qui in hac re ſuſpecti, difficultatẽ, & impoſſibilitatẽ in-
antes,nec ipſi remedium malis adferrent,nec alios ad adferendum hortarentur.Cum
m dicendi feciſſet,vnus ex illis,qui omnium prudentiſſimi habebãtur,reſpondit, con-
rios,ipſis gratias agere pro egregia voluntate & amore,quo bonum publicũ proſeque-
ur: neminem vero ex conſiliariis eſſe,qui non eodem modo eſſet adfectus.Iuſſit igitur
eſſe bono animo,nec dubitare,quin omnia ordine,& bona fide adminiſtrarẽtur. Ve-
amen non obſtante hac reſponſione,illi duo minabundi diſceſſerunt.Ex hoc conuẽtu
Philippus manifeſto cognouit,quomodo non tantũ Luſitani,ſed etiam ipſe Rex Hen-
,erga ſeſe adfecti eſſent. Videbatur enim ipſi cõiuratio potius contra ſe,quã legitimus
um conuentus fuiſſe. Henricus impulſu familiarium de ducenda vxore cogitãs, ſin-
dieb. cum medicis conferebat,exquirebatq;,num ipſum gignere poſſe exiſtimarent:
od magnæ admirationi fuit illis,qui ipſum norant. Putabant enim eum, qui tam caſte
er vixiſſet,etiamſi ad regnum multo iunior perueniſſet, tamen vxorem non fuiſſe du-
m : cumque de nuptiis adeo decrepitus, & ſacris initiatus cogitaret, videbatur in eo
erium Regem Philippum regni ſucceſſione priuandi tantũ poſſe, vt ipſum veluti vim
aturæ inferre cogeret. Verum honores mutant mores hominum : quanquam ſene-
ſius argumento eſſe videbatur eum inuitum potius quam ſponte animum ad hanc
pplicare. Dicebant autem nonnulli magni iudicii viri Regi Philippo metuendum
: ſub ſpecie matrimonii deciperetur. Etſi enim tum ætas, tum valetudo Henrici ſecu-
ſum reddere videretur,tamen,quia res eſſet tanti momenti,merito timeri poſſe vel
n ſuppoſititiũ, aut adulterinum,vel ſimilem aliquam fraudem. Cum itaq; Philippus
putatur) cum Pontifice de diſpenſatione Henrico deneganda egiſſet,in Luſitaniam
erdinandum Caſtillæum,ordinis prædicatorum, Theologum eloquentẽ: Qui qua
ſa eo profectus eſſet,& vulgo ignorabatur, nec à me certo reſciri potuit: communis
opinio erat,finem itineris fuiſſe,vt Regi Henrico matrimonium diſſuaderet, cũ ob
tiones complures, tum inprimis, q; tempore adeo perículoſo propter frequentiam
on,& hæreticorum,qui clericis vxores ducere licere adfirmant,ipſe ſacerdos & rex
nuptias contraheret reliquis peſſimum eſſet exemplum præbiturus. Hæc opinio
nfirmata fuit, quod intelligebatur Caſtillæi orationem Regi ingratã, ipſumq; ſubi-
ſſum fuiſſe. Citati interim fuerant competitores,nimirum Rex Hiſpaniæ, coniunx
Braganciæ,Dux Sabaudiæ,Princeps Parmenſis, & Antonius Prior Cratenſis : vt a-
ſuas per legatos, & procuratores proponerent. Non reſpondit Rex Philippus per
uanquam ipſi ſcripſiſſet Rex Henricus ſua manu: ſed tantum per vnum ex Secre-
s Legato Luſitanico ſchedulam dari iuſſit,qua profeſſus eſt ſe citatum fuiſſe. Multi
abant hos agendi modos, & omnes vno ore adſeuerabant imprudenter à Rege fa-
uod Ducem Sabaudiæ & Priorem citaſſet. Nihil enim aliud hoc eſſe,quam lites ſe-
od & Priorem nothum eſſe apud omnes conſtaret,& Rex Philippus manifeſto po-
duce Sabaudiæ. Philippus citatus,ſtatim ex procerib. regni, iiſdemque ſupremi
onſiliariis, ex cõfeſſore ſuo,& alio quodam theologo,& ex quinq; doctorib. con-
, nouum ſenatum compoſuit, qui congregatio ſucceſſionis Portugalliæ vocaba-
tans ex duodecim perſonis,& nihil niſi ad hanc rem pertinens,tractabat. Interea
Hiſpali in aulam Ioannes Syluius ; vt, de iis, quæ ad munus ſuum pertinebant, e-
n Luſitaniam reuerteretur. Quanquam autem à Rege humaniſſime exciperetur,
ro conſilio illi,de quo diximus,intereſſet,vel ſententiæ dicendę cauſa,vel vt,quid
n ſibi eſſet, intelligeret : tamen diu detinebatur, adductis variis excuſationibus &
uis diligentiſſime inſtaret,vt mandatis acceptis,dimitteretur,quod & in grauiſ-
de adiungenda Hiſpaniæ Luſitania negotio Regi ſuam operam nauare,& vxorem
poſt tot labores exantlatos præſentia, ac cõſpectu ſuo recreare cuperet, tamen
us vel æmulorum malitia, vel fortunæ iniquitas, obſtitit. Poſtquam in Africa ca-
et, Conſiliarii quidem Regii iudicarunt, neminem in ipſius locum ſubſtituen-
equam compertum eſſet, vtrum viueret, an vero occubuiſſet: ſed nihilominus
Rex, & iidem illi conſiliarii inclinare huc videbantur, vt illum non tantum
n, ſed etiam eo tempore, quo maxime ipſius induſtria opus erat ab officio re-
m iudicarent. Rex enim qui Chriſtophoro Moro iam ante multa arcana de-

texerat, inuitus alii eadem denuo committebat: cuius rei manifesta indicia apparuer
cum diuersi tabellarii ex Lusitania literas complurib. illorum, qui negotiũ successioni
ctabant inscriptas adferrent. Accedebat, quod Dux Ossunæ (ad cuius voluntatẽ C
nalis, Archiepiscopus Toletanus, & reliqui consiliarii se accommodabant) Morũ, cum
summã familiaritatem contraxerat, Regi prædicans, operã dabat, ne quis alius tractãd
ius negotii causa mitteretur: idq; eam, vt quidã dicebant, ob causam, quod Ossunensi
cum Syluio, vtpote paulo superbiori, non tam bene conuenturũ esse arbitraretur. Dilu
Syluius obiectiones, & nõ tantum se cum Duce Ossunæ, & cũ reliquis quos Rex missl
esset, consensurũ: verum etiam, si eũ negotio successionis interesse nollent, se hoc missl
gati munere solo contentum fore, &, si opus esset, se etiam hoc se abdicaturum, spond
Verum hæc modestia eum fortassis adhuc magis suspectum reddidit, quia videbatu
agere, vt semel in societatem receptus, postea totum negotiũ, & omnem administratic
in se transferret. Circa hoc tẽpus reuocatus fuit in aulã Christophorus Morus, qui dũ
Rege, arbitris remotis, prolixe de rebus Lusitanicis conferret, effecit, vt de integro in
taniam titulo legati ornatus, mitteretur, quantumuis illũ multi eo reditũrũ non puta
propterea quod ea, quæ in mandatis habuerat, iam erat executus. Verum cum pro ho
(vt reuera erat) fido, diligenti, & cordato haberetur, (quantumuis in negotiis magn
menti non esset admodũ exercitatus) in numerum cubiculariorũ regiorũ ascitus, & l
titulo, quem affectabat insignis in Lusitaniam rediit. Ne vero Syluius, de omni spedi
batus, & ipse in Lusitaniam reuerteretur, detẽtus fuit sub hoc prætextu, quod rex ipsi
pera ad ea, quæ ex Lusitania scriberentur, rectius intelligenda egeret. Vnde numero c
liariorũ, qui de successione tractabant, à 12. ad 4. redacto, Rex Syluiũ ex his vnum ess
sit: reliqui erant Cardinalis Toletanus, Ludoicus Mauriquius Marchio Aquilariensi
bo senatores consilii supremi) & Anton. Padiglianus, consilii triũ ordinum equitũ a
rum præses. Varii fuerunt hominum sermones de electione vnius legati, & de alteri
clusione. Ceterum exclusus, cum videret se ea quæ acciderant, mutare nõ posse vsita
licis more, se omnia in bonã partem interpretari, & beneficii loco habere simulabat.
hæc in Hispania geruntur, in Lusitania competitores tam indigenæ, quam exteri ci
ctionib. suis propositis, Regem de suo quisq; iure edocere studebant. Agebat Philipp
sam Dux Ossunensis: Ducis Sabaudiæ Carolus Rouerius: Reinutii Farnesii, Ferdin
Farnesius, Episcopus Parmensis. Regina Galliæ citata quidẽ non fuerat: sed tamen
actionem instituit per Vrbanũ de S. Gelasio, Episcopũ Comingensem, qui non sine
obtinuit, vt ad agendũ admitteretur. Videbatur. n. Rex magnis dubitationũ fluctib
ri, dum ab vna parte propter beneuolentiã qua Ducissam prosequebatur, omnes ex
re, & ab altera, præ nimio Regem Philippum excludendi desiderio, omnes promisc
mittere conatur. Ceterũ vicit odiũ beneuolentiam, & effecit, vt cũ summa sua ipsiu
minia, pateretur à Regina allegari ipsum regẽ Henricum, à quo sibi iustitiam admi
petebat, & vndecim reges, qui ipsum antecesserãt, fuisse nothos, & illegitimos. Hu
ginæ rationes tendebant. Et licet nonnihil dubii moueret circa mandatũ Episcopi:
tamen, cũ de alio mandato, intra certũ tempus proferendo, cautionẽ præstitisset, ip
gendũ admisso aduocatũ adiunxit. Præcipua competitorũ argumenta talia erãt. An
post 50. ann. decursum (toto. n. hoc tempore nihil tale asseruerat) omnino pro legi
venditãs, sine controuersia successionẽ regni ad se spectare dicebat, seq; tanquã ma
à masculo descendentẽ, ratione patris superare ętatem, qua Philippus eũ anteibat: r
sexus se ducissa Bragãciæ: ratione ætatis, & propinquitatis Rainutio Farnesio esse p
Philibertus Dux Sabaudię & ipse nondũ spem omnem obtinẽdæ successionis depo
Sed tamen quia in illũ tantum casum, si Philippus ante Henricũ moreretur, se princ
stellæ propinquiorẽ esse probare conabatur, minus, quam ceteri laborabat. Pro R
Farnesio validæ rationes adducebantur, & pro ipso I. Cti Patauini consiliũ conscri
Vt autem eum contra proximitatẽ, qua à reliquis competitorib. vincebatur, tuere
cebant secundum ius purũ, & simplex quot filios rex aliquis relinquit, tot inde pro
primogenituras: harum primã lineam succedere, donec durat: ea finita, succeder
dam, & ita deinceps. Iam autem Eduardum, auum Reinutii maternum, esse caput
primogenituræ filiorum regis Emanuelis: & ideo, prima per mortem Sebastiani p
tincta, merito succedere debere lineam secundæ primogenituræ, donec duraue
quam de gradu in gradum descendendo inueniri Reinutium: Philippum vero, &
bertum, quamuis essent competitores masculi, & legitimi: tamen tanquam ex lin
nina descendẽtes, nõ posse admitti ad hęreditatẽ, donec hęredes ex primogenitura
lina descendentes superuiuerent: ex quorum numero ipse esset: cumque neque

pe femina, neque Antonius, vtpote illegitimus ei obstarent, ipsum necessario omnib.
potiorem. Ducissa Bragancię bene sperans, & partim iuri suo, partim Henrici bene-
ntiæ confisa, prolixum & elaboratum consilium conscribi curauerat ab I. Ctis vni-
tatis Coimbriensis, qui, præterquam quod totius regni doctissimi essent, etiam ideo,
d regi se rem gratam facturos sperarent, hanc quæstionem, quam maxima fieri potue-
ligentia, excusserant. Nitebantur hoc fundamento, quod in regnis succedunt hære-
ltimi possessoris: & quod in hoc successionis genere leges beneficium repræsentatio-
oncedunt: & (quia Doctores disputant, vtrum nepotes hoc beneficio gaudeant, cum
ereditate adeunda cum patruo non concurrũt) dicebant sine dubio sequendam esse
m adfirmatiuam, & feminas non tantum repręsentare gradum parentis, sed etiam
n, & ius masculinum. Cum itaque Ducissa repræsentaret patrem suum Eduardum,
n regis Emanuelis, & fratrem Henrici, volebat omnes superare: Regem Philippũ, vt-
descendentem ex femina, Antonium vt illegitimum, Reinutium, tanquam ab Hen-
emotiorẽ: neq; admittebat vllas lineas, ad primogenituras, aut repræsentationem,
ue ad rem multæ Doctorum auctoritates allegabantur. Hoc consiliũ impressum fuit,
ssum ad Papam, & reliquos Principes Christianos, apud quos magnũ pondus habi-
n esse credebatur. Rex Philippus allegabat, ex nepotib. regis Emanuelis, qui super-
e natu maximum esse, & legitimum: Ac reliquos cõpetitores, qui manifesto illum
esse animaduerterent, confugere ad fictiones & repræsentationes, quas in hoc ca-
nter huiusmodi personas à nullo iure concedi probabat, dicebatque se præterquam
omnes in genere ætate superaret, etiam singulos peculiari ratione vincere: Antoni-
idem natiuitate legitima: Ducissam sexu, Reinutium proximitate, Ducẽ Sabaudiæ
sabellæ Imperatricis, matris suæ, natu maioris Beatrice, Sabaudi matre. Regnicolę
nt extinctam esse lineam regum masculinam, & hoc casu ius electionis ad ipsos per-
Fulciebant hanc rationem exemplo Ioannis primi, ab ipsis electi: sed hæc actio, tan-
nimis generalis, non magni æstimabatur. Regina Galliæ rationib. miris, & cum tot
ignominia coniunctis nitens, contendebat se per directam lineam ad Regni suc-
em venire: aiebatque ex monumentis veterum archiuorum Franciæ, & ex anti-
mitatus Bononiensis possessione satis probari se directo à Ruperto, filio Alfonsi III.
lde Comitissa prima, & legitima eius coniuge descẽdere, & ex illo tempore iniuste
n possedisse posteros Beatricis secundæ vxoris Alfonsi, ex qua quia descenderent
reliqui competitores, ipsos non plus iuris, quam maiores suos, habere posse. Ve-
muero Rex Henricus frigidius, quam pro rei magnitudine, & vitę suæ breuitate,
uersia successionis decidenda versari videbatur. Instabant apud eũ subditi homi-
ngenio, vt etiã alias difficulter ipsis satisfieri posset. Cũ vero eum tam lente viderẽt
otiũ tractare, & verbis & literis sine auctoris nomine sparsis cõquerebãtur, & que-
s ad regis aures peruenire cupiebant. Dicebant inter alia vulnus in bello Africano
m, quod per Henrici successionem aliquo modo sanatũ fuerat, iam recrudescere,
ra quod animaduerterent vanam esse spem, quam conceperant fore, vt ille malis
ntibus medicinam adhiberet. Querebantur tempus, quod totum controuersiæ
onis discutiendæ tribuendum erat, in reb. minus necessariis & à proposito potius
sumi. Nihil .n. nisi actiones cõtra eos, qui Regi inuisi essent, & inquisitiones iudi-
res parui momẽti, institui: pecuniã mutuo peti à mercatoribus in redemptionem
rum captiuorũ in Africa: noua vectigilia in perniciẽ subditorum inuestigari, & a-
modi: quorũ nonnulla (vtpote redemptionẽ captiuorũ, & iustitiæ administratio-
n tanquã per se bona, improbare nõ possent, saltem tempus & modũ, quo fiebant,
ebant. Porro digrediẽtes ab hoc proposito (more hominũ maledicorum) mini-
tiæ acerrime pungebant, ostendebantq; illis esse animas venales, pauperes premi,
ueri, omnes pœnas aut esse pecuniarias, aut barbariem redolere, vtpote quę de
ad pauperes & innocentes vexandos & diuites (qui quantumuis nocentes casti-
olerent) extollendos inuentæ fuissent. Redibant deinde ad demonstrandum,
situm esset in matura litis de successione motæ decisione: ostendebant non satis
factum competitores citando & conuentum ordinum regni indicendo. Esse
omnia coniuncta cum longis ambagibus & si neutro horum ipsi ad sceptrum
im opus fuisset neque etiam successorem illis indigere. Debuisse Henricum in-
de sententia nonnullorum peritorum & fidorum Doctorum rem decidere, &
e personæ, ad quam hæreditatem pertinere intellexisset, conuentiones & trans-
a instituere, vt regni libertati quam maxime consuleretur, exclusis ex parte sa-
multis membris in vnũ corpus compactis, belli ciuilis periculum auerteretur.

Et ſane, vt verum dicam, hoc conſilium omnium maxime cum prudentia, & pietate
coniunctum. Improbabant electionem gubernatorum, eoſque truncum ſine capite
cabant. Dicebant illos poſt mortem Regis nihil poſſe recte adminiſtrare: quia veriſi
erat fore, vt inter ipſos diſſenſiones orirentur, populus tumultuaretur, proceres imper
detrectarent, & vnuſquiſque competitorum Regis nomen ſibi vindicaret. Prædice
Regnum ſciſſum iri in ſtudia contraria & hunc vni, alterum alteri factioni adhæſurun
interim potentiorem partem vi rem geſturam. Sapientiores ceteris, metuebant vires
gis Hiſpaniæ vicinas, & ſemper paratas: & quanquam multi tantum de ipſius modeſti
pollicerentur, vt exiſtimarent eum eſſe poſt Henrici mortem ſentẽtiam expectaturun
men illi, qui vſu edocti, cupiditatem augendi imperii neſcire terminum, & modum, a
gna ſententiis Doctorum nec dari, nec adimi norant, magis, quam reliqui timebant.
cabant tentationem eorum diabolicam, qui Regi Henrico matrimonium ſuaderent, &
vnicum verbum de eo proferrent. Dicebant enim huiuſmodi homines non eſſe tan
ne de Deo O. M. meritos, vt in ipſorum gratiam miraculum ederet. Rex motus his r
nibus (quas ex parte ad ipſum delatas fuiſſe credibile eſt) maiori quam ante, cura ar
negotium ſucceſſionis tractare cœpit. Quoniam autem Prior, poſtquam iuramentu
obedientia gubernatoribus exhibenda præſtitiſſet, Almadam (quod eſt oppidum in
Tagi è regione Liſybonæ, vbi commorari ſolebat) ſe contulerat. Rex metuens, ne ill
mada Liſybonam, & vice verſa Liſybona Almadam more ſuo proficiſcẽs, incideret in
cem Braganciæ, atque ita ambo, vtpote regni competitores, & de præeminentia etian
ter ſe certantes, & odia ac ſimultates mutuas exercentes, ad rixas, & verbera deueni
mandauit Priori, vt ſe in ſuum Prioratum Cratenſem reciperet. quod & fecit. Duci
(quanquam aliquanto tardius) iniunxit, vt in ditionem ſuam reuerteretur. Prior ci
fuerat, ſed ita, vt ipſi non coram comparendi, ſed procuratores tantum mittendi cop
ret. Itaque Prior inique ſecum agi putans, miſit ad regem literas, in quib. ipſi gratias
bat, quod ad agendum fuiſſet admiſſus, & ſimul ſe pene relegatum eſſe querebatur. C
debat Regem non debere permittere, vt ſibi facultas cauſam ſuam coram agendi de
retur, cum Duci Oſſunenſi, Legato Regis Hiſpaniæ, & Duci Braganciæ, iudicio int
liceret. Præterquam enim quod ita futurum erat, vt non niſi cum maximo incom
rationes ſuas proponere poſſet: illos etiam qui ipſum ex aula, interim dum negotium
momenti tractaretur, remotum viderent: gratia Regis quoque eum excidiſſe iudic
cauſam illius libere agere & defendere non auſuros. Sed laborauit ſine fructu. neq
Rex vllo pacto permittere voluit, vt Crato diſcederet: qua in parte quanquam ma
Regis non omnino ſatis fieret, (non raro enim hinc inde circumibat) tamen nunqu
aulam veniendi licentiam obtinere potuit. Prima cauſa, quam rex diiudicandam ſu
fuit legitimitatis probatio, quam Prior promiſerat, & qua in re omnes competitores
ipſi aduerſabantur. Voluit hanc eſſe primam, vt & conſentaneum erat: quia à legiti
Prioris, vel admiſſio eiuſdem, vel excluſio à ſucceſſione pendebat. Et quia principes
ſolent exequi ea, ad quæ impetu quodam feruntur, ob hanc cauſam, & vt rata maner
tentia, quam ſuper hoc negotio eſſet pronuntiaturus, prius à Pontifice Romano cla
petrauit diploma, quo ipſi concedebatur poteſtas decidendi litem legitimitatis, idqu
ſolenni iudicii forma, inſpecta ſola rei veritate. Examinatis itaque ſeuere teſtibus,
mentis quibuſdam acceptis, quibuſdam reiectis, & proceſſu iudiciali ad finem perd
venit tandem ad ſententiam, quæ fundamento diplomatis Pontificii nitebatur. In
petebatur pene totus proceſſus, dicta quatuor teſtium, quorum duo criminis falſi co
fuerant (reuocarunt enim depoſitiones, & confeſſi ſunt, ſe ab Antonio ſubornatos
& reliqui duo erant ſuſpecti, quod & conſanguinei eſſent, & diſſentirent: in eadem
bantur verba teſtamenti Ludoici, patris Prioris, quibus ipſum diſerte nothum appe
vna cum multis aliis rationibus: quibus motus Rex declarabat Antonium (hæc ſun
ſententiæ) eſſe non legitimum, ſed illegitimum: & ſuper prætenſo matrimonio, &
mitate vigore diplomatis Pontificii ſilentium perpetuum ipſi imponebat, reſeruata
cultate in teſtes, & ipſum Priorem, prout ius & æquitas poſtularet, animaduertend
blicata hac ſententia, Rex Eduardum Caſtelblancum, præfectum ſpiculatorum, mi
tum ad comprehendendum Priorem, quanquam vulgo exiſtimaretur, hoc potius
Priori incutiendi gratia, quam alium ob finem factum fuiſſe, ideo quod credibile e
& poſtea euenit) Priorem aduentum præfecti non expectaturum. Interim Rex Hi
plenius & exactius inquiſiuerat in ius, quod ſibi in regnũ hoc competebat. Etſi en
tim ab initio, Doctores Hiſpani, quos conſuluerat, ipſum proximum hæredem eſſ
maſſent, tamen certiora hac de re etiam ex Iuriſconſultis exteris, & inprimis Luſita

ere studuit. Hi ergo rationibus singulorum competitorum in vtramque partem pro
e disputatis, concluserant, Philippum hæredem esse sine controuersia, vtpote qui es-
mnium cognatorum Henrici solus proximus, natu maximus,& legitimus,& propter
ationes omnes & singulos competitores excluderet. Antonium habebāt pro illegiti-
otorie: propterea quod in hac opinione & vixerat & mortuus erat Ludoicus ipsius
r, vt adparet ex eiusdem testamento. Quamuis autem legitimationem à Pontifice po-
t: tamen, etiamsi illam forte obtinuisset, nullam legitimationem siue regiam, siue pon-
am ad regni successionem obtinendam prodesse. Philibertum Ducem Sabaudiæ
is verbis amouebant, dicentes, eum natu minorem esse Philippo, & filium Beatricis,
minoris sorore sua Imperatrice, matre Philippi,& in regnum diuisionem non cadere.
ntum ad Reinutium, negabant rationes à primogenitura petitas, quibus ille niteba-
: præterea aiebant illas sine periculo cōcedi posse, propterea quod ipsi Doctores, qui
ndamentum adducebant, statuerent inutile esse primogenituræ ius, nisi iam ante
rit in eo, qui illud vult ad alium transmittere. Et quia Eduardus tot annis ante, quam
cus succederet vel vnquam de succedendo cogitaret, mortuus esset, non potuisse il-
abere ius, vel spem aliquam, quam ad descendentes suos transmitteret. Parui itaque
ant, ea, quæ à Reinutio de agnatione, primogenitura, lineis imaginariis,& transmis-
us allegabantur, dicebantq; eos, qui omnium maxime subtilitatibus nituntur, sem-
s fulcire adminiculo repræsentationis, sine qua nullas vires habent. Iam autem Rei-
n ad repræsentationem confugere non posse, ideo quod esset constitutus extra gra-
n quo leges illam concedunt: & per consequens illum à Philippo excludi. cōtra Du-
Bragantiæ dicebant, quia regna essent antiqui iuris gentium, illorum successiones
bere exigi ad amussim iuris ciuilis, pleni subtilitatib. & fictionibus, quas post tot an-
peratores inuenissent. Et licet Reges absoluti Ius ciuile in sua regna ad commodio-
stitiæ inter subditos administrationem introduxissent: tamen illos non propterea
e simplices regulas naturales successionis regiæ: quas dicebant in hoc casu sequen-
inde ac si euenisset ante, quam nasceretur Iustinianus, qui fuit inuentor iuris repre-
nis: & parum ad rem facere, quod nonnulli Doctores successiones regnorum ci-
nstitutis temere subiicere tentassent. Ex his itaq; rationibus concludebant ius Phi-
e indubitatum: & ii, qui hanc opinionem amplectebantur, erant homines docti, &
es antiquitatis, quam vulgus I C. torum esse soleat. Ne autem quisquam existima-
hæc in medium adducere, vt effugerent leges: profitebantur se etiam velle hac de
are ex iure Cæsareo, perinde ac si lis inter duos homines priuatos de priuatis bo-
retur. Hac in parte probabant in regnorum hæreditate inprimis succedi iure san-
t vocant, id est, habito respectu primi institutoris: & sequendo hoc ius, personas
itorum per se solas considerandas sine omni repræsentatione, & sine respectu pa-
orum, non secus quam si omnes essent vltimi possessoris filii: & hac ratione Philip-
aturum in locum filii primogeniti Henrici. Dicebant etiam, quantumuis conce-
quod Ducissa volebat, nimirum in regnis non succedi sanguinis iure, sed tantum
d vocant hæreditarium, habito tantum respectu vltimi possessoris: tamen illam
do sese æquiparare posse Philippo. Repræsentationem enim qua illa hoc casu ni-
on concedi nepotibus, nisi cum patruo concurrant secundum opinionem anti-
receptiorem,& probabiliorem. Addebant successionem regnorum non tantum
ntium, vt supra dictum est, sed etiam de iure ciuili expertem esse omnis repræ-
s, nisi per pactum vel consuetudinem sit introducta. Et etiamsi Ducissa posset
are gradum patris sui, tamen non posse eam repræsentare qualitatem sexus ma-
mo esse iniquum, fœminam, gradu solo æqualem, & reliquis rebus omnibus in-
præferri mari, in administratione regnorum, & minus illi proprium defectum
am defectus matris Philippo nocuisset. His itaq; fundamētis positis, statuebant
es nepotes regis Emanuelis potiorem esse illum, qui natu maximus, mas,& legi-
: hunc vero esse regem Philippum. Quamuis autem rationes subditorum,& re-
æ friuolæ, & tantum ad negotium Philippo exhibendum motæ esse existima-
nen etiam ad has accurate respondērunt. Contra subditorum actionem replica-
on plus priuilegii habere in eligendo rege, quam reliquos populos in Hispania-
, quæ per successionem deferuntur, donec aliquis legitime natus ex stirpe regia
o Lusitanos minus hac in parte iuris habere, quam reliquos, quod regnum Lu-
im ex donatione regum Castellæ, partim ex ditionibus virtute regum Lusita-
tis conflatum esset: cumque subditi regnum primis regibus non contulissent,
se casum existere, quo facultatem Regis vel nominandi vel eligendi sibi arro-

gare iure possent. Ad id vero, quod de electione Regis Ioannis adferebatur, respondebar
illam rationem non tantum pro illis non facere, sed etiam inde constare, regnum hoc ca
esse hæreditarium, propterea quod (præterquam quod id totum certæ factionis, victo
potitæ violentus clamor potius, quam legitima electio fuisset) ipsi tacite confessi essent
non habere ius eligendi, donec legitimus heres ex linea regia superesset, dum se fundant
eo, quod Beatrix regina Castellę notha esset, vt docerent regnum incidisse in eum statu
quo etiam cetera regna hereditaria regem eligere possunt, nimirum omnibus legitimis
timi regis heredibus deficientibus. Aduersus Reginam Galliæ dicebant ipsius actionē
improbabilem, & pręscriptam, propterea quod posteri Comitis Bononiensis (si modo vlli
nunquam hac de re quæstionem mouissent: nec credibile esse, si hoc ius ad coronam ill
potentissimam vnquam deriuatum fuisset, Franciscum I. & Henricum II. principes a
potentes, & prudentes illud negligere, aut dissimulare voluisse. Ceterum verissimum
Comitissam Matilden nullos omnino liberos reliquisse, vt constaret ex ipsius testamen
quod esset in archiuo Lusitaniæ, in quo nulla liberorum ex Alphonso conceptorum vel ab
relictorum, fit mentio. Imo, antiquitatibus regni paulo penitius introspectis, aiebant ha
cinatum esse quendam historicum, qui adfirmat filium quendam regis, qui in templo
Dominico sacro Lisybonæ sepultus est, esse filium Matildis: quod quanquam concedere
tamen nihil ad rem facere, propterea quod non diceret illū habuisse liberos: immo in p
ritia mortuum esse scriberet. Probabant pręterea Matildem liberos non habuisse, ex l
lo quodam supplici authentico, qui in eodem archiuo inuentus est, & in quo omnes Re
præsules Papam Vrbanum V. rogant, vt, quia mortua esset Matildis, excommunicatio
ipsius causa cōtra regnum promulgatam abrogaret, & approbato Alphonsi cum Beatr
secunda vxore, matrimonio legitimaret liberos ex ea natos, ne illis quidquā imped
esset ad hereditatem regni huius adeundam. Vnde inferebāt, si Alfonsus legitimos ex
tilde liberos habuisset, non potuisse illum petere à Pontifice, vt iisdem nothos Beatrici
teponeret. Addebant in Gallia hęc esse satis nota: immo ibi nuper impressum fuisse l
de genealogia familiæ Mediceæ & Bononiensis, vsq; ad reginam Catharinam: ex quo
nifesto adpareret, Matildem nō reliquisse vllos liberos ex Alfonso posteriori marito:
rem autem eius maritum fuisse Philippum, filium Philippi Augusti regis Galliæ, & e
matrimonio natam fuisse filiam, nomine Ioannam, quę non successit matri in ditione,
iam ante sine liberis mortua erat. Itaq; successionem delatam ad Robertum, filium A
sororis Matildis: & hunc esse illum Robertum, à quo deducere conarentur geneal
Reginæ matris, cum tamen ille nepos ex sorore, & non filius Matildis fuisset. Cum
nullo modo probaretur Alfonsum 3. liberos ex priori matrimonio suscepisse, imo cum
de contrario constaret, concludebant reginam neq; actionē vllam habere, nec in tem
illam proposuisse. Innixus ergo Rex Philippus his fundamentis, misit in Lusitania
Duci Ossunensi adessent, Rodericum Vasquium, & Ludoicum Molinæum, Doctor
ris, & auditores consilii regii, ornatos titulo legatorum. Habebant autem illi in man
vt extra iudicium Regi Henrico ius manifestum, & causæ bonitatem Philippi
rent, hac tamen lege, ne quid facerent, ex quo in Regis Henrici iurisdictionem conse
videri possent. Cum Lisybonam venissent, vna cum reliquis ministris Regis Hispani
bita deliberatione, negocium successionis eo, quo iussi erant, modo proposuerunt,
que prolixum scriptum, quo rationes Philippi continebantur, exhibuerunt. Verum
initio Rex vehementer in partes Ducissæ Bragangiæ propenderet, aliquandiu frust
borârunt, antequam regi persuadere possent, Philippum iustam causam fouere. V
omnino illis artibus, quæ ipsis ad rem facere videbantur: & non tantum in rege, & in
illius, sed etiam in nobilibus, & proceribus persuadendis Christophorus Morus sing
industriæ specimina edidit: ita vt partim argumentis, & rationibus, partim mune
promissis, factis, verbis, & scriptis in partes Philippi pertraheret, quotquot poterat:
hoc artificium nobiles illos argento, & promissis tentandi, valde tum profuisse vi
Quanquam vero Philippo hæc via, per quam ad scopum suum se peruenturum sp
bona videretur, tamen non vsq; adeo illi confidebat, vt quoniam Lusitanos homin
tinaces esse non ignorabat, armorum adminiculum non adhibēdum esse existimare
cum illum non fugeret, quomodo Rex Henricus erga se adfectus esset animū indu
ture res suas ita comparare, vt si forte, rege Henrico mortuo, Lusitani sponte se ipsi
perio nollent subiicere, vi possessionem regni celeriter adquirere posset. Quia vero
difficultates belli Granatensis, iactura Goletæ, & defensio insulæ Maltæ, eum doc
vnam nationē solam non pugnare tam forti animo, quàm adiunctam aliis (habet eni
gnam vtilitatem, quod inter se de gloria certant) constituit militem ex diuersis nati

ére,non ſecus ac ſi certo ſciret, ſe non niſi vi regnum illud obtinere poſſe. Quamuis
m vulgo exiſtimaretur,non magnis copiis opus fore contra Luſitanos, homines inex-
atos,& potentiæ ipſius neminem poſſe reſiſtere: tamen cum non ignoraret, nullius
inis vires tantas eſſe,quin poſſint alterius alicuius viribus ſuperari: exiſtimabat, ſibi nō
iores quadragies mille peditibus conducendos: ideo quod Luſitani,etiamſi tales eſ-
quales diximus, tamen domi ſuæ bellum geſturi eſſent, quodq; ex totius regni turba
iſcua,odio & furore quodam impulſa,ac in vnum locum concurrente,ſexaginta ho-
m,ad pugnandum promptorũ,millia colligi poſſent. Cum ergo hanc ob cauſam va-
& firmis copiis opus eſſe cõſideraret,Ignico Lopezio de Mendoza, Marchioni Mon-
rii,& tum temporis vices ſuas in regno Neapolitano gerenti iniunxit,vt paratum ha-
peditatum Hiſpanicum,& naues,ac commeatum,quibus ad traiiciendum in Luſita-
opus futurum eſſet.Petro Mediceo,magni Ducis Hetruriæ fratri,negotiũ dedit con-
ndi nouem millia Italorum: conduxit ſex millia Germanorũ, duce Hieronymo Co-
odronenſi. Et licet in Hiſpania ex turba collectitia ſatis magnas copias conſcribere
ſet: tamen ſolos milites,qui ſtipendia merent,neruum exercitus eſſe ſtatuens, quan-
aximum potuit horum numerum collegit; ſperans ſe Hiſpanis iſtis,qui adhuc tyro-
nt,adiungere poſſe nonnullos ex iis,qui in Italia,& Belgio militauerant. Sed hæ co-
dius,& in minori numero coactæ fuêrunt,quã rex mandaſſet. Viceregis enim Nea-
i ardor,quo initio regis iuſſa exequi cœperat, refrixit, & in negligentiam commu-
t,ſimulatq; intellexit,ſibi ſucceſſorem datum eſſe Iohannem de Suniga,Commen-
n maiorem Caſtellæ,ſeq; in Hiſpaniam reuocari. Nihilominus tamen milites ſcri-
rmis commeatuq; inſtructi,& per fretum Herculeum Gibilterram,& in alia Anda-
ſcina loca deducti fuerunt, vnde poſtea ad limites Luſitaniæ contenderunt, poſt-
ames,& incommoda itineris numerum eorum,inprimis vero Italorum, valde im-
ſent: quamuis numerus nouem millium in Hiſpania aliàs non ita exiguus videri ſo-
autem toto anno tardius,quam rex iuſſerat,veniſſent: tamen ante venerũt, quam
s eſſet. Viuente enim adhuc Henrico,diu in iiſdem locis otioſi deſedêrunt. Hæc
io fuit actio principis magnanimi,& præditi iudicio. neq; enim dubitauit ſuſcipe-
nus alendi exercitum (quo non vtebatur) in finibus ſuorum regnorum,idq; donec
Henricus,cuius mors naturalis erat expectanda: cum tamen nemo adeo vicinus
,quin annum adhuc poſſit viuere. Quod vero Philippus maluit ſuſtinere ſumptus
am incurrere periculum,quod certum eſſe videbat, ſi, moriente Henrico, ipſe ab
imparatus eſſet,indicium eſt non prudentiæ tantum, ſed etiam vehementis deſi-
num illud quamprimum in poteſtatem redigendi: eaque in re vicit tum naturam
n conſuetudinem nationis Hiſpanicæ,quæ propter moram, & lentitudinem ſæpe
es rei bene gerendæ amittit. Triremes,& naues,quibus hæ copiæ vehebantur,ap-
in portum S.Mariæ,qui locus totius claſſis congregationi fuerat deſtinatus. Per-
x Henricus ſuccenſere Antonio, qui, quoniam ſpreto nouo regis mandato, quo
centum milliaria aulæ appropinquaret,interdicebatur, hic illic circumuagaba-
colarum animos ſibi concilians; rex cogitabat de via ſeuerius aliquid in ipſum ſta-
erum Prior,interim dum lis legitimitatis coram rege vigore diplomatis Pontifi-
atur,veritus id,quod poſtea euenit,de conſilio Alexandri Formẽti, nuntii Pon-
Luſitania ſcripſerat Romam ad Papam,conquerẽs de iniuſto patrui erga ſe odio,
,vt Papa litem ad ſe auocatam ſolus decideret,quandoquidem Rex ſibi ſuſpectus
itaq;,qui negaret ſibi vnquam animum fuiſſe Henricum abſolutum iudicẽ con-
vel facultatem ſententiam definitiuam pronuntiandi ipſi concedendi, per aliud
Regi iniunxit,ne progrederetur in ea cauſa: & in ea nouos iudices creauit For-
Nuntium,& Georgium Almedam Archiepiſcopum Liſybonenſem, nõ cum au-
pronuntiandi,ſed hac lege,vt,cauſa cognita,acta ſibi Romam tranſmitterẽt. Hoc
miſſum fuit ad nuntium,vt illud redderet regi: cui ille per manũ notarii Apoſto-
li iuſſit,veritus,ne alioquin traditum fuiſſe negaretur. Tulit ægerrime Henricus
nc litem ad ſe auocare,tum propter ſentẽtiæ executionem, quæ erat magni mo-
n propter iniuriam,qua ſe adfici putabat, cauſam, in qua iudex factus erat, ſibi è
extorquendo. Ira itaq; contra Pontificem accenſus, & maiori, quam ante, odio
flammatus,conſtituit vti poteſtate regia,&,abiecto Commiſſarii Pontificii offi-
ia auctoritate contra Priorem mandatis ſeueriſſimis fulminare incepit. Et quan-
tius,ſiue iuſſu Pontificis,ſiue (quod veriſimilius eſt) ſponte ſua Prioris partes
egiſque Hiſpaniæ parum ſe ſtudioſum proderet,tamen Henricus in cognoſcen-
ionis cauſa (quanquam frigidius aliquanto) progrediebatur. Citauit Priorem,

vt in aulam veniret: quod cum ille, metu alicuius periculi, facere recusasset, valuis Pala
Rex edictum adfigi curauit, quo Priori terminus 12. dierum ad comparendum præstitu
batur. Prior, qui exemplum Edicti opera suorum ministrorum statim nactus erat, magn
molestiam percepit, cum intelligeret, quam viam rex contra se esset ingressus: sed tan
comparere non est ausus, quod existimaret, si in manus regis incideret, facile fieri p
se, vt illum odii vehementia ad seuerius aliquid in se statuendum impelleret. Cum itaq
decreuisset non comparere, voluit experiri, num litteris regis ira placari posset. Qu
causa ad regem scripsit, conquerens secum duriter agi, & conatus est ostendere se nihi
le commeruisse. Dicebat se in mediis doloribus lætari, quod à regé in Edicto nepos ad
laretur, vt reuera esset, tanquam filius fratris: cui cum plurimum deberet totum Regn
se sperare fore, vt tantorum beneficiorum memoria non tam cito obliteraretur, etia
forte culpa ipsius merita patris superaret. Reuocabat in memoriam, quanta obserua
ipse, & reliqui reges superiores patrem fuissent prosecuti, & quantæ admirationi hom
bus esset futurum, si ipsum tam inclementer præter meritum suum tractari intelliger
Quod vero Rex ita erat adfectus, eius rei culpam non transferebat in ipsum regem, se
peccata regni, & in malum animum quorundam Regis intimorum, ita vt partim s
quod Deus Optimus Maximus decreuisset, patienter ferre, partim etiam de patruo, à
impulsu nonnullorum hominum priuatorum iniuria adficeretur, merito se queri p
innueret. Et quia, cum ex captiuitate liberatus ex Africa in Lusitaniam rediisset, nonn
dictitarant eum è prælio aufugisse, etiam huius rei, mentionem iniiciens conquereba
sibi iniuriam hac in parte fieri. Expostulabat cum rege, quod, ne homines commisera
ne ipsius adficerentur, noctu ex aula discedere iussus fuisset, nullam aliam ob caus
quàm quod pauca verba de sua legitima natiuitate protulerat: cum tamen hæc verba
fraternam reprehensionem mererentur. Exaggerabat, quod relegatus esset in certum
cum cum iactura existimationis, præsertim eo tempore, quo aduersariis ipsius grati
lentibus, & cognatorum præsidio cinctis, causam suam viua voce coram propor
& agere concederetur. Adfirmabat diploma, quod Rex à Papa contra ipsum impetr
rat, esse ignominiosum, & refertum verbis inciuilibus, & in patris sui ignominiam re
dantibus. Et quanquã ipse aliud diploma contrarium, per quod Papa litem illam ad se
cabat, impetrasset, se tamen nihil noui tentare constituisse, sed potius vitam tristem, &
serabilem degere, donec regi iræ suæ erga ipsum innocentẽ indulgere visum fuisset.
rebatur se coactum fuisse exhibere probationes suas intra biduum, cum tamen mult
ius spacium cuiuis priuato litigatori concedi soleret, & præterea ad multa, quæ petier
sponsum nullum sibi datum fuisse. Vehementer conquerebatur de sententia & man
quod de ipso propter crimen falsi comprehendendo promulgatum fuerat; negar
quam à se tale quid admissum; & simul inculcans, in publicis Regis tribunalibus n
mis aspere in eos animaduerti, qui falsos testes produxissent.

Ostendebat magno sibi esse dolori, quod cõtumax, & regni perturbator vocaret
verbis patheticis se excusabat, deplorans, interitum regni, q; aui ipsius acquisiuissen
fendissent, sustẽtassent. Non faciebat mentionẽ vllam de comparitione, sed dicebat
sibi (quod & furibus liceret) abdere se in latebras, & conspectum iudicis fugere. Et
mina, quæ sibi imputarentur, essent ex numero eorum, in quibus Regni leges reo, q
tum accessum non habet, ad templum confugere permittunt, petebat à rege, vt sibi a
Cratensem asyli loco esse pateretur. Quod si vero propter peccata sua etiamsi nep
gis, secundus à rege, subditus humilis, & obediens esset, patrui iram nulla ratione
gare posset, se in angustiis suis Dei Optimi Maximi opem imploraturum esse adfirm
Petebat submisse licentiam, à regis Edictis, ad regem ipsum, rectius de rei veritate
ctum, adpellandi, & exemplum eorundem edictorum, vt exceptiones suas poss
ponere.

Postremo subiungebat, si ne hoc quidem ab ipso impetrari posset, vt saltem han
epistolam actis inseri iuberet: quam quidem ipse in eodem, vbi Edictum adfixum
loco (ad famam suam conseruandam, & vt hominibus innotesceret, se subditum,
tem, & fidelem ministrum Regis esse) adfigendam curasset, nisi reuerentia, qua pa
prosequeretur, aliud suasisset. Non mouerunt hæ litteræ vel tantillum animum
& contra indignationem illius non plus potuerunt, quam exigua quantitas aqu
tra ingentem ignem: ita vt, magis magisque excandescens, contra nepotem iu
bus armis vti pergeret. Quamobrem paulo post nouam sententiam, non tanqua
legatus à Papa: sed tanquam Rex absolutus, ne illa adpellationi obnoxia esset, pron
uit, hoc consilio, vt, si Prior comprehendi nequiret, saltem hoc pacto regno exc

eretur. Per hanc ſententiam(in qua Prioris delicta, abſentia, cõtumacia, inobedientia,
miſſa, quibus nobiles, & plebem in ſuas partes conabatur pellicere, recenſebantur) pri-
at eum omni iuriſdictione, præeminentia, honoribus, prærogatiua, immunitatibus,
is & omnibus beneficiis, quæ à prioribus regibus acceperat: iubebat eius nomen ex
s ſuis expungi: vetabat quidquam ei perſolui, pronunciabat eum non ciuem Regni,
xterum. Idem ſtatuebat in eos, qui ope & conſilio Priorem iuuarent, receptarent, aut
tcunque modo aliquid negocii cum ipſo haberent: mandabat Priori vt intra 14. dies
o exiret; quia ita cultus Dei, reuerentia regi debita, & Regni tranquillitas flagitaret.
antumuis autem hæc ſententia eſſet tam ſeuera, tamen Priorem regno non potuit ex-
ere: quia, cum ſummopere tum à plebe, tum à ſuis amaretur, tuto latitabat. Et li-
licis cauſa in monaſterium quoddam Hiſpaniæ ſe contuliſſet, tamen pauciſſimos dies
ommoratus eſt, idque tantum in hunc finem, vt impetraret teſtimonium, quod Luſi-
iuxta Regis edictum exceſſiſſet. Cum autem ad Philippum delatum eſſet de aduen-
tonii in Hiſpaniam, fuerunt qui Regi ſuaderent, vt eum detineri iuberet. præſertim
ea res etiam Henrico grata futura eſſet: ſed Philippo non videbatur expedire, cuius
n conſilii eum poſtea pœnituit. Cum vero Antonius in Luſitaniam rediiſſet, & vulgo
adfectus, & propter ſententiam promulgatam regi iratus eſſe putaretur, cœpit Hen-
metuere, ne quid ille in ſuam necem moliretur: & creuit ita timor, vt præter ſolitos
ores aliquot ſigna peditum ad Palatii cuſtodiam (id quod in hoc regno erat inaudi-
conduceret. Interim Oratores Philippi Henrico ius ſui regis expoſuerant, demon-
etiam tum incommodis, tum commodis, quæ inde ſi regnum Philippo vel conce-
vel negaret, naſci poſſent. Henricus amore iuſtitiæ, ad quam ſponte ſua ferebatur, &
netu impulſus poſtquam rem probe perpendiſſet, prioribus cogitationibus de Ca-
a in regni poſſeſſionem mittenda depoſitis, decreuit illud Regi Philippo, qua poſ-
nmodiſſima ratione in manus tradere. Animo itaque ſuo duci Oſſunenſi, & Chri-
oro Moro expoſito, dixit ſe cupere litem inter Philippum, & Regnum per tranſ-
em componere, omiſſa ſententia: hac tamen lege, vt Philippus munera, & officia
a non niſi Luſitanis, & indigenis committeret, & nonnullas immunitates, & exem-
s, in Regni vtilitatem tendentes, concederet. Qua in parte manifeſto detectus fuit
Henrici, qui citatis competitoribus, & iudiciali proceſſu inſtituto, poſtea cum Phi-
ranſigendum iudicaret: id quod ante fieri debuiſſet. ſi fieri ęquum erat. Huius tranſ-
s capita ad Philippum miſſa fuerunt Madritum, adiunctis ab Henrico ſummis pre-
t res diligenter cælaretur, quippe qui metueret, ne ſubditi ſententiæ illius aduerſa-
Quamuis autem intelligeret fore, vt conſilium ſuum ad effectum ſine tumultu ali-
rducere vix, ac ne vix quidem poſſet propter plebem, & nonnullos nobiles contra-
ioni adhærentes: tamen rem in conuentu ordinum, quanta maxima fieri poſſet
um moderatione, & ſedatione deliberandam proponere decreuit. Hanc inexpe-
mutationem Regis, quidam putant Patri Leoni Henriquio, confeſſori Regio, &
potius acceptam ferendam eſſe, quam argumentis miniſtrorum regis Philippi: &
m Leone, cui Rex plurimum fidei adhibebat, etiam originem duxiſſe beneuolen-
a rex antea Duciſſam Bragranciæ complexus erat: poſtea vero iram regis Philippi
tem regis animũ à Duciſſa abalienatum ita flexiſſe, vt Philippi cauſę fauere incipe-
que menſe Octobri anni 79. Henricus denuo procuratores ciuitatum, & oppido-
gni, & reliquos ordines ad conuentum vocauit, ſub hoc prætextu, quod haberet
ximi momenti, quam ipſis exponeret. Hoc conſilium Henrici de indicendo con-
on probauit Philippus: vtpote qui, quam parum ſibi Luſitani fauerent, non igno-
to ſtatueret, illos in vnum locum congregatos nunquam conſentientibus ſuffra-
regnum adiudicaturos. Suadebat itaque Henrico, vt, omiſſo conuentu, ſucceſſo-
ominaret, quandoquidem in ſuperiori conuentu Liſybonenſi ab omnibus ordi-
npliſſimam poteſtatem accepiſſet. Etſi omnino conſtituiſſet cum Ordinibus re-
ilium ſuum communicare, vt, omiſſa procuratorum congregatione, omnibus ci-
s, & ordinibus ſigillatim per literas ſententiam ſuam exponeret. Iudicabat enim
s illos diuiſos facilius quam congregatos, perſuaderi poſſe. Verum cum Henricus
ſilium ſequi non auderet, conuentum ordinum vrſit. In Italia, cum intellectum
gem Hiſpaniæ tam numeroſum exercitum conſcribere, varia erant hominum de
dicia. Ciuitates, quæ vim Hiſpanorum metuebant, de militibus præſidiariis ſibi
ebant: quidam credebant eum conſentire cum Xariffo Muleio Hameto, & am-
tis viribus, tentaturos Algierium: Maurum vero deſcendiſſe in hanc ſocietatem
rcorum, quos Philippus, Mauro adiutore, ex illa prouincia, Hiſpaniæ tam vicina,

eiicere cuperet. Papa, cui notæ erant diſſenſiones Luſitanicæ, cum videret Regem Phil
pum tantum exercitum cogere, per nuncium ſuum Philippum Segam ei ſignificari iu
ſe quidẽ perſuaſum habere, apparatus belli, ab eo factos, dirigi aduerſus infideles: verun
men quia Luſitaniæ ſtatus is eſſet, quem omnes noſſent, eos contra illud regnum inſt
videri poſſe. Cum ergo periculoſum eſſet bellum mouendo irritare animos populor
qui interdum difficillime ſedari poſſunt: promittebat ſe arbitrum inter ipſum & He
cum fore, & operam daturum, vt controuerſia ſine armis componeretur. Rex verbis
neralibus gratias egit Pontifici pro egregia ſua voluntate; Nuncio tamen, variis dilati
bus interpoſitis, certum reſponſum dare diu intermiſit: propterea quod (vt rumor e
magnis dubitationum fluctibus animus ipſius agitaretur. Ab vna parte iudicabat ſibi
neſcenti, & cuius hæredes infantes adhuc eſſent, quique (motibus Belgicis exceptis) tr
quilla regnorum ſuorum poſſeſſione frueretur, nequaquam conuenire, in Hiſpaniis
tui alicui occaſionem præbere: præſertim quia metuebat, ne dum ipſe (quem reliquæ
tiones tanquam ſibi formidabilem, imperii ſui fines proferre nollent) in bello Luſitan
occupatus eſſet, interim in alia regnorum ſuorum parte aliquid tumultus oriretur. Et
de cauſa non ingrati ipſi erant ſermones eorum, qui de tranſactione, & pace loqueban
E diuerſo non nimium Papæ fidebat, & in arbitrum compromittendo ſe ſibi ipſi præi
care exiſtimabat, preterquam quod etiam antiquis exemplis, quibus aſtruitur ſedem A
ſtolicam in controuerſiis regnorum iudicem eſſe, nouum non temere addendum eſſe
taret. Iudicabat minori cum periculo ſententiam Henrici, quam cuiuſquam alterius ex
ctari poſſe. Nam ſi Henricus pronunciaret, antequam ab ipſo in iuriſdictionem eius co
ſenſum fuiſſet, non poterat cogi ſententiæ ſtare ſi forte contraria eſſet: & nihilominus
armorum integrum manere videbatur. Cum itaque in iſta dubitatione verſaretur, tan
reſponſionem diſtulit, donec de voluntate Henrici certior fieret: qua cognita, Nuncio
xit, quoniam iure tam aperto niteretur, & Regis animus erga ſe tam bene adfectus eſſe
bi videri non opus eſſe arbitro: veruntamen ſi neceſſitas omnino tale quid requireret
ſe Pontificis opera, & ſtudio vſurum. Aduerſa valetudo, & inquietudo animi valde H
ricum exercebant, ita vt ſimilis eſſet lampadi propemodum extinguendæ, quæ iam ſp
dorem magnum emittit, iam moritura eſſe videtur. Cum itaq; inuaſiſſet Henricum m
bus, qui ipſi finem vitæ allaturus eſſe putabatur, conſiliariis regiis non viſum eſt exped
vt declaratio gubernatorum poſt mortem regis differretur: ſed præſtare, vt eo viuo, q
in poſſeſſionem mitterentur, quod & ex parte factum fuit; Rege enim pene animam ag
te, arcam, cui catalogus gubernatorum incluſus erat, in templum Cathedrale Liſybon
ſe deferendam curârunt: eaque aperta viderunt gubernatores electos eſſe Georgium
medam, Archiepiſcopum Liſybonenſem, Franciſcum Sadam, primum cubicularium
gis, Ioan. Teglium, Ioan. Maſcaregnam, & Iacob. Lopezium de Soſa, præſidem conſili
bunalis Liſybonenſis. Præſtiterunt hi iuramentum fore, vt gubernarent ſecundum l
Regni, & limites præſcriptos, quos Rex Henricus ſtudioſe explicuerat. Hæc ſolicit
tam ſubditis, quam miniſtris regis Philippi mouit ſuſpicionem de morte Henrici, præ
tim quia iam biduum amplius neminem ad eum admittebant domeſtici & conſiliarii:
rem totam, quantum poſſent, cælaturi eſſe credebantur, vt eo plus ſpacii ad deliberãd
ad gubernatores in poſſeſſionem mittendos, & ad defenſionem parandam haberent.
vero paulo poſt intellectum fuit Regem viuere, & ita conualeſcere, vt magna ex parte
ſtinam ſanitatem recuperaret: tamen, quia communis opinio erat eum non diu
ſuperuicturum, omnes omnium ordinum, in toto regno dubiis,
& ſuſpenſis animis, quo res euaſura
eſſet, expectabant.

Lib

Liber Quartus

ARGVMENTVM.

In hoc libro continentur varii sermones Castellanorum, & Portugallorum de rebus Lusitaniæ: pe- Conuentus Almerinensis: mors regis Henrici: regimen Gubernatorum: Antonii aspiratio ad Coro- :testamentum regis Henrici: diligentia Philippi in inquirendo, an bona conscientia bellum mouere t: electio ducis Albani in Imperatorem exercitus, & priuilegia, quæ Lusitanis, si sponte se imperio ubiicerent, Philippus offerebat.

ALEBAT interea exercitum Rex Philippus in Hispania maio- ri cum incommodo, & sumptu, quam si alibi eundem susten- tasset. Cum enim illa regio non nimium fertilis sit, necesse erat commeatum ex locis remotis adferri. Instabat finis men- sis Nouembris anni 79. & tamẽ ita incertus adhuc erat rerum status, vt non liqueret, vtrum tuto dimitti posset exercitus, an vero paulo post eius opera necessaria esset futura. Etsi enim Henricus erat viuus, & bene erga Philippum adfectus, tamen Lusitani obstinatissimi erant contra Hispanos. Cupiebat Phi- lippus semel certus esse de successione, tum propter magnitu- dinem sumptuum, quos sustinebat, tum vt metu eorum, quæ accidere poterant, liberaretur. Itaq; non cessabat instare apud um, vt ipsum successorem declararet, adductis multis rationibus, cur ita conueni- nultis etiam incommodis, quæ, si id non faceret, nasci possent, eaque omnia ita am- licebat, vt, se non tantum causa, sed etiam causam tuentibus armis valere, innuere, ur. Quamuis autem huic petitioni minæ tacitæ mistæ essent, tamen illa Henrico plicuit: imo de industria eam publicari curabat, vt populo persuaderetur, ipsum in- d successoris nominationẽ cogi. Porro vniuersum regnum mœrore adficiebatur, deret Regem Hispaniæ exercitu instructum. Regem Henricum morti vicinum xiguum illud tempus, quod reliquum erat, in parui momenti rebus consumi. Itaq; æ & sermones varii erant, prout varii etiam erant adfectus & passiones. Illi, qui uebant, pene omnes tenuis conditionis homines, & in quibus lumen mentis ob- n erat, rationibus omnibus repudiatis, dicebant eum esse legitimum, & verum re- dem. Regem autem odio Prioris ardentem, absoluta potestate eum iure suo spo- ari, & hac in re omnes intimos regis cum ipso consentire, propterea quod, cũ rex entibus Priorem tam acerbe esset persecutus, metuerẽt, ne, si ille ad regnum per- a, vt par erat, eos vlcisceretur. Atq; ita illos, salutem suam patriæ libertati antepo- gni successionem, Priori ademptam, ad exterum aliquem deferre constituisse. irmare non dubitabant Priori, quantumuis notho, sceptrum deferendum esse, quod nemo ex sanguine regio, Henrico consanguinitate propinquior, quam il- set. Alii, in quibus plus poterat odium contra vicinos, quam beneuolentia erga n ex competitoribus, dictitabant, ad quemcunq; tandem successio regni specta- nodo imperium regis Hispaniæ recipiendum, sed potius ad arma veniendum es- virtutem, & fortitudinem nationis Lusitanicę magnifice extollebãt. Addebant turos auxilium Gallorum, & Anglorum, de quo nullo modo dubitabant: existi- hoc adminiculo suffultos regem creare posse suo arbitratu. Erant etiam quidam, & cordati) qui viribus Lusitanorum & Hispanorum accurate expensis, intelli- perium Regis Philippi euitari non posse: ꝗ quanquam ipsis magno esset dolori, cẽ futuram inter has duas nationes amicitiã, & his regnis coniunctis Lusitanos rciis, & negotiationibus non mediocre lucrum percepturos esse sperabãt. Non ã, qui pro suo libitu his de rebus iudicantes, dicerent Antonium, deposito ordi- is habitu, nuptias contrahere debere cum filia Ducis Bragancię, & illis ita inter atis, postea rẽ omni periculo cariturã. Rursus alii existimabant à Rege Philippo sse, vt concederet ipsis filium natu minorem, quem, tanquam futurum regem, ducarent. neque recte facturos Lusitanos, si hanc conditionem repudiarent,

quia ſufficeret illis regem proprium habere, quicunq; tandem ille eſſet. Hanc autem via
cum tentaſſet, vt aiunt, Henricus, paulo poſt Philippus ſe conſentire non poſſe reſpond
quod hæc res cum iniuria filii primogeniti coniuncta, & inter poſteros ſuos in Hiſpar
diſcordiarum veluti fomes futura eſſe videretur. Studium & induſtria miniſtrorum Re
Philippi interim apud nobilitatem plurimum effecerat, ita vt in numero eorum, qui ta
variis ſententiis in contraria diſtrahebantur, pauciſſimi eſſent nobiles. nam magna ex pa
tẽ vel ſponte ſua in partes Regis Philippi inclinabant, vel corrupti tacebãt, & ne ſententi
dicere cogerentur, ex aula diſcedebant. Ex quinq; gubernatoribus tres Philippo addi
erant. Et quamuis non adeo mirum eſſet in plebe (quæ pro ſolita ſua leuitate, & iudicii in
pia plerunque deteriora amplectitur) tamen multis admiratione dignum videbatur, qu
omnes omnium ordinum Luſitani promiſcue conſilium caperent, plane contrarium
quod merito capi debuiſſet in re tam ardua, in qua deliberandum erat diu, antequam
mel aliquid ſtatueretur. Quidam enim animo à præiudiciis libero dicebant imperium R
gis Philippi fugiendum eſſe nobilibus, qui apud Reges ſuperiores in honore & pretio f
ſent. Quia eos Philippus pro more ſuo legibus & potentia in officio continere velle pu
batur. E diuerſo vero plebem accipere debere ipſius imperium, quia illam amice comp
cti, & contra potentiorum iniurias tegere conſueuiſſet. Verum nihilominus contrari
fiebat: quia nobiles Philippo adhęrebant, plebs eum auerſabatur. Plebi igitur vt ſatisfie
& vt eriperetur illi opinio, in qua erat, magnopere cupiebant Oratores Regis Philippi, p
ter ea, quæ iam ante ſumma cum diligentia curauerant, publicare in toto regno iuſtiti
Regis, & clementiam. neq; enim in vulgus ſatis eſſe putabant, quod iam multos peculia
ter his de rebus edocuiſſent. Aduerſarii illorum, (inter quos erant Camerales Liſybon
ſes) captabant & ipſi occaſionem vulgo contrarias rationes, quibus nitebantur, expon
di: ſed neutris ad concionem verba facere licebat. nam non tantum prohibitum hoc
ſed etiam non omnes animum ſuum libere exponere audebant: itaq;, pars vtraq; ſcri
cauſam ſuam agere, & promouere inſtituit. Etſi autem non eos aculeos ſcripta in an
hominum relinquunt, quos viua vox: tamen hoc caſu plus ſcribendo effectum fuit, q
orando fortaſſe effectum fuiſſet. nam ſcripta in multorum manus peruenerunt, ad
viua vox non penetraſſet: & cum ſæpius relegerentur & ruminarentur, fortius homi
animis impreſſa fuere. Horum ſcriptorum complura ſine auctore circumferebantu
nonnulla friuola erant, & ſine iudicio conſarcinata. Quæ vero paulo plus artificii h
bant, & pro rege Philippo conſcripta fuerant: tendebant huc, vt populo error, in quo
ſabatur, eriperetur, & terror incuteretur iis, qui plebem concitabant, poſita ob ocul
magnitudine, & periculo armorum: excutiebant ſigillatim argumenta, & rationes co
titorum: refutatiſq; omnibus, Regem Philippum reliquis potiorẽ eſſe oſtendebant. A
nis ab Antonio inſtitutæ iniquitatem & abſurditatem vehementer exaggerabant, qu
nothus eſſet, & etiamſi legitimus, & Philippo propior pronuntiaretur, tamen nunqu
ſe ex animis hominum hanc opinionem euelli, quin hac in re fraudem, ad regnũ ver
redi extorquendum excogitatam, ſubeſſe exiſtimarent. Refellebant etiam argumen
rum, qui populum legitimis hæredibus ſuperſtitibus, ius regis eligendi habere cont
bant, adductis exemplis Pontificum, qui ſuam auctoritatem in nominando Rege Al
primo, & Comite Bononiæ interpoſuiſſent: & licet concederetur Ioannem I. ele
fuiſſe: tamen dicebant hoc factum fuiſſe poſt victoriam in prælio obtentam, & quod
tani cauſarętur, nullos ſupereſſe hæredes, niſi nothos & ſpurios: imo ex hac ipſa ration
firmabant liquere electioni iam nõ eſſe locum, propterea ꝙ legitimus ſucceſſor in pr
eſſet. Oſtendebant Deum Opt. Max. qui 22. hæredes, omnes rege Philippo propio
hoc mundo euocaſſet, Luſitaniam cum Hiſpania cõiungendo voluiſſe brachium al
ſeculare corroborare, vt eo melius ſedem Romanam contra infidelium & hæretic
inſultus tutari poſſet. Præter bonitatem cauſæ, & voluntatẽ Dei, examinabant etiam
in trutina, laudem, vituperium, damna & commoda, quæ ab vtrauis parte vel metu
ſperanda eſſent. Quantum ad laudem, dicebant non poſſe eſſe ipſis dedecori obedi
quam legitimo ſucceſſori præſtarent, præſertim, cum regna Hiſpaniæ, ad quorum ſ
ſionem rex Emanuel vocabatur, eius imperium tãta cum animorum promptitudin
piſſent, cum tamen ſatis virium ad eum, ſi voluiſſent, repellendum haberent. Idem
regna Caſtellæ, cum ad hæreditatem adeundam veniret, Archidux Auſtriæ, quant
eſſet Germanus. Ridebant eos, qui dicebant Caſtellam Luſitaniæ non Luſitaniam C
læ, acceſſionis loco adiungendam eſſe: & oſtendebant, nullum vnquam Luſitano
aulam Hiſpanicam veniſſe, quin humaniſſime exceptus ſummo honore adficeretu
iniuria, cum multæ nobiliſſimæ Caſtellæ familiæ ex Luſitania originem traherent.
n

nt validiſſimas rationes illis,qui verebãtur,ne Luſitania opprimeretur ad exemplum
ici,regni Neapolitani,& Ducatus Mediolanenſis. Dicebant Belgas ſemper clementer
tos,eiſque ex indigenis gubernatores præfectos: Hiſpanos vero ad nullam dignitatem
fficium promotos fuiſſe. Cum vero quidam proceres primum à Romana Eccleſia, &
de à Rege (qui hanc impietatem ferre nollebat) defeciſſent: Regem illi bello impen-
quinquaginta milliones auri,idq; potius in commodum Eccleſiæ, quam ob aliã cau-
Et quanquam Germani, Galli, Angli Belgas rebelles pecunia & milite iuuarent,tamen
egi prouincias illas è manibus extorquere non poſſe: imo,cum ipſi liceret tranquilla
ſſione Belgici frui,libertate Religionis cõceſſa,& magnos inde reditus percipere,ta-
eum nolle hoc permittere,ne vim inferat conſcientiæ, & quia cultum Dei ceteris o-
us rebus anteponendum eſſe exiſtimet. Neapolitanos vero & Mediolanenſes vi eſſe
nperium Regis redactos: cumq; per ſe parum virium habeãt, & ab hoſtibus regis cir-
ati ſint, non poſſe eos iure queri, quod neceſſitate ita flagitante, apud illos Rex præſi-
ret: quaſi dicerent, ſi Luſitani ſponte Philippum ad regni ſucceſſionem admitterẽt,
t,tanquam boni,& fideles ſubditi,à præſidiis immunes eſſent, & ſine vllorum peri-
m metu, facultates à patribus relictas conſeruarent: Sin vero, belli fortuna tentata,
nberent,eodem modo,quo Neapolitanos,& Mediolanenſes,& fortaſſe etiam peius
ctatum iri. Laudabant Luſitanos, tanquam fideles,morigeros, & dignos, qui ama-
inuehebantur in animum vilem eorum, quos non pudebat vereri, ne à principe,
ıbmitterent,inclementius haberentur. Dicebant,quoniam Rex Philippus firmiter
nimum ita propoſuiſſet, & ad ciuitates Luſitaniæ ſententiam ſuam perſcripſiſſet:
am ſpacium quatuordecim annorum bellum Belgicum in locis tam remotis con-
eges, & contra ſubditos, qui imperium eius accipere parati erant (quanquam ſub
conditionibus) continuaſſet, non eſſe veriſimile fore, vt tam cito ab oppugnanda
ia vicina, imbecilli, auxiliis deſtituta, & optimo iure ad ſe pertinente deſiſteret. Cõ-
abant multis verborum ampullis res geſtas Hiſpanorum. Dicebant, quãdo Hiſpa-
a ſumit, tum illam capere Regem Galliæ, captiuos abducere principes Germaniæ,
in fugam Turcas, extorquere Turcæ ex manibus Maltam, delere eius claſſes, de-
e perpetuo in Belgico exercitum iuſtum, & integrum, qui fundit, fugatq; hoſtes,
bus interim Hiſpaniæ quiete domi ſuæ viuentib. Ab his rebus geſtis deſcendebant
derationẽ virium, quas Luſitani tam potenti monarchæ poſſent opponere, & ma-
modum vniuerſos & ſingulos rogabant, vt hãc rem ea, qua par erat, cum diligen-
derent. Adfirmabant vnum hoc conſolari homines iudicio præditos, ꝙ Luſitano-
guas admodum eſſe vires intelligerẽt: quæ ſi tantæ eſſent, vt ſaltem per aliquot dies
remorari poſſent, & ad eas accederet pertinacia fatebãtur, belli initio facto, Reges
tora vicina occupaturos, Mauros inuaſuros loca, quę Luſitani in Africa poſſident:
Anglos impreſſionem in Inſulas Oceani facturos: alios in aliis partibus aliquid
ſuo vi ſubiecturos, cum pernicie non tantum regni, ſe totius etiam orbis Chriſtia-
cebant exemplum regis Sebaſtiani, qui, ꝙ vires ſuas metiri & expendere noluiſ-
m in exitium præcipitaſſet. Quantumuis autem, quam imprudenter ille faceret,
telle ctu facile eſſet, & à multis etiam expeditio illa tanquam infeliciter ſucceſſura
lachrymis diſſuaſa fuiſſet: tamen Deum tum temporis iudicium illis ademiſſe (vt
adimere illis, quos vult punire) & iam adhuc adimere omnibus iis, qui auctores
ereditatis regni Philippo denegandæ. Inſtituebant comparationem inter amici-
Hiſpanis & eam quam ſperarent ſe inituros cum Gallis, & enumerabant damna
s, quibus Galli piraticam exercentes Luſitaniam vexauerant: & oſtẽdebant, nul-
ationem habitam fuiſſe eorum, qui hac de re in Gallia conqueſti fuiſſent: E con-
ifice efferebant concordiam, & quietem, quæ inde vſque ab vltima pace cum
is facta, ſtudioſe & religioſe ab iiſdem conſeruata fuiſſet. Reprehendebant actio-
orum, vtpote qui nihil aliud agerent, niſi vt, ſub prætextu auxilii, pede in Luſita-
aulo poſt dominatum ſibi vindicarent; aut, ſi hoc minus ex ſententia ſuccederet,
nus admitterentur ad allegandа iura ſui Regis, ne ipſis vnquam occaſio conque-
ſſet. Dicebant, etiamſi electio ad populum ſpectaret, & etiamſi Rex Hiſpaniæ ni-
Luſitaniam haberet, tamen ad iugum Gallicum euitandum, eam cum Caſtella
fuiſſe, vt eo melius poſſet priſtinam tranquillitatẽ conſeruare, & frenare rabiem
,qui multos Luſitanorum viuos in mare præcipitaſſent, vicarios duceſq; Regis
occidiſſent, idq; auſpiciis Regis Gallię. Ex vnione enim præter conſeruationem
ini, & hoc cõmodi promanaturũ, vt Galli perterrefacti à priſtina in Oceano prę-
uetudine deſiſterent. Laudabant regẽ Henricũ tanꝙ iuſtum & ſanctũ: Luſitanos

melius consilium capere non posse dicebant, quam si ad pedes Henrici prouoluti orarent quoniam Rex Philippus erat dignitate primus, proximus, & natu maximus omnium ipsiu cognatorum, vt in nomine Dei, subditos ei iuramentum obedientiæ præstare iuberet, in terpositis pactis ad libertatem regni pertinentibus iuxta formam donationis, olim à reg Emanuele factæ. Non esse negligendam hanc occasionem, dum Henricus adhuc viuere imo, deposita animorum dissentientium pertinacia, communi cõsilio belli pericula amo uenda, nec committendum esse, vt postea inuiti, & coacti se potestati Hispanorum subi cerent, idq; tali tempore, quo nullam essent inituri gratiam. Sin vero illud statim faceren non tantum sua conseruaturos, sed etiam alienarum facultatum hæreditatem lucraturo propterea quod magnitudo regni Castellæ promiscue omnes subditos regis Hispaniæ munera suprema admittit: id quod probabant exemplo Archiepiscopatus Toletani, & i ris præsidendi in consilio Regio: quibus duobus officiis, quantumuis omnium ecclesiast corum & ciuilium supremis, homines exteros, & non Castellanos pręesse dicebant. Prot stabantur, si aures clauderent rationibus his verissimis, & eas manifestis fraudibus patef cerent, fore vt domi suæ cædes, tormenta, latrocinia & incendia, quæ bellum comitant experirentur. Ab altera parte ad huiusmodi literas respondebant Lusitani, se non cupe bellum, sed constituisse vim, si qua ab illis inferretur, vi repellere; Adducebant multa a gumenta ad probandam causæ bonitatem & potẽtiam suam, petita ex exemplis sacræ sc pturæ, in quibus pauci iustam causam fouentes magnum numerum hostium profligarun Negabant verisimile esse, Deum per horum regnorum vnionem velle vnùm ex brachi Ecclesiæ Romanæ confirmare: imo, dicebant multa esse, quæ suaderent, metuendum es contrarium, simulque in expugnationem vrbis Romæ, & alias Hispanorum inhonest actiones inuehebantur. Laborabant vehementer in eo, vt probarent Priorem Cratens esse legitimum: Regem vero Henricum in hac causa diiudicanda se iudicem minime ca didum præstitisse. Non omittebant ius Ducissæ Bragancíæ, eamq; gradu propinquior esse rege Philippo autumabant. Reprehendebant Philippum, ꝙ iuri suo diffidens ad ar se converteret. Ostendebant (idq; pluribus verbis, quam reliqua) ex cõiunctione cum C stella, ad se nihil quidem vtilitatis, vel honoris: satis multum vero damni, & ignominiæ dire posse: quantumuis amplissimis & maxime perspicuis conuentionibus sibi cauerent ꝙ probabant exemplo Belgici, & Arragonæ, innuentes mores, & imperium Hispanor Belgis causam ab ecclesia Romana, & rege suo deficiendi prębuisse. Dicebant subditos gis Hispaniæ cuiuscunque essent nationis, si ad soluenda tributa, & belli incommoda s nenda, promti essent, haberi pro subditis: Verum in distributione honorum, in cõcessi immunitatum, & beneficiorum collatione illos non agnosci. Parui faciebant potentiã gis, eo ꝙ etiamsi forte aliis prouinciis esset formidabilis, diuersa ratio esset in Hispani qua constaret, eum nec propter regionis sterilitatem numerosos exercitus alere posse, propter ciuitates, & oppida minime omnium munita, in eandem militem exterum in ducere audere: cui rei argumento esse posse dicebant exemplum belli Granatensis, q quamuis contra paucissimos Mauros inermes gereretur, tamen cum tot incommodis cædibus, tot periculis coniunctum fuisset. Addebant regi nullum paulo rei bellicę per rem Ducem reliquum esse: enumerabãt multos virtute præstantes, qui olim magistro rolo quinto vsi, & omnes mortui erant: in quorum locum neminem deinde successisse cebant, propterea ꝙ constaret regem togas armis anteponere: Atq; hanc etiam causam se, cur ille fines imperii sui non protulisset, sed insuper etiam amisisset Goletam, & sept decim prouincias Belgici: multo vero maiorem iacturam sine dubio facturum fuisse, si regnãte, cetera etiam regna reges habuissent: verum Galliæ, Angliæ, Lusitaniæ imperi to illo tempore feminas, & pupillos præfuisse. Concludebant non esse credibile Re Philippum, quantumuis minabundus militem cõscriberet, bellum in Hispania motur nam si vires suas in hanc ditionem solam contraxisset, periculum fore, si vel tantillum uersi ipsi eueniret, ne qua prouincia tumultuaretur, & ne Galli, otii impatientes, hac o sione & ipsi vterentur. Præterea illum, cum senex, & de vitę spacio incertus esset, con rare oportere, si possessione Lusitanię nondum pacifice fruens, & exercitu in Hispani acto, moreretur, fieri posse, vt hæredes ipsius, qui impuberes essent, non tantum Lusi exciderent, sed etiam in Castella, & aliis suis ditionibus (vbi subditi reges suos minus q in Lusitania, amarent) belli aleę exponerentur. Superuenit interim annus 80. qui Lusi infelix, & infaustus accidit, non tantum propter bellum, quod paulo post secutum es etiam propter annonę caritatem, & pestem. Cum enim ver, & æstas siccissima fuisset, ta est messis adeo sterilis, vt in multis locis agricolæ minus colligerent, quam seueran Gallia vero, & Germania solito paucores naues frumẽto onustę appulerant. Sed hoc n

resp

ctu aliorum,erat tolerabile,propterea quod caritas nũquam adeo creuerat, quin pro
o res ad vitam ſuſtentandam neceſſariæ haberi poſſent. Plus fuit mali in crudeliſſima
: quæ poſtquam in Italia, Germania, Anglia, & parte Galliæ graſſata eſſet, tan-
etiam in hoc regnum, & inde in totam Hiſpaniam peruaſit: ſed nullibi magis ſæuiit,
in vrbe Liſybona, vbi cum anno præterito leuia quædam eius initia depræhenſa
nt,circa ver huius anni,inualeſcere cœpit & ſemper creuit, vſque ad autumnum, in
emiſit. Sæuiſſima hæc peſtis,fortaſſis à Deo Opt. Max. ob peccata noſtra immiſſa non
is corruptione,ſed ex contagione nata erat. Deriuata fuit in hoc regnum ab homi-
& mercibus quæ ex locis infectis veniebant,cumq; vrbs Liſybona magnam partem
is nuda,& mercaturæ deditiſſima ſit, difficile erat prohibere,ne huiuſmodi tum ho-
,tum merces reciperentur. Clementia aeris, ſordes ciuitatis,nimius communis eſus
n,incuria magiſtratus (cui cura ſanitatis tuendæ commiſſa erat) in ægrotis à ſanis ſe-
dis,& in reliquis rebus omnibus ſiue inſcitia,ſiue negligentia malũ nutriebant. Quia
oc morbo infecti, breuiſſimo temporis ſpacio moriebantur, & quia ille inſtar ignis,
em tormentarum incendentis,celerrime omnes,qui ad ægrotos accedebant, cor-
t,magnus ciuibus terror incuſſus fuit. Remedium & diæta erat incertiſſima. Etſi
arii variis tum medicamentis,tum diætis vterentur: tamen multi ex illis promiſcue
bantur. Tandem docuit experientia remedia lenientia, cornu monocerotis,& la-
Bezuar plurimum omnium prodeſſe, quamuis multis ne hæc quidem vitam con-
poſſent. Maior pars nobilium,& eorum, qui re lauta erant,cum familiis ſe in hor-
ineas ſuas conferebant: & quantumuis ruri etiam morbus graſſaretur, tamen ibi
ores ſe fore ſperabant, vel ſaltem liberos à fœtore,& conſpectu tot funerum,& ca-
m,quæ ſingulis horis ob oculos verſabantur habitantibus in vrbe, in qua malum
ires adquiſiuit,vt nihil aliud niſi pheretra corporibus mortuis onuſta cernerentur,
etis omnium templorum,& cœmiteriorum ſepulchris, in plateis,& agris mortuos
neceſſum eſſet. Hoc tempore Almerinum ad regem omnes regni procuratores,
entum vocati, ſe contulerant: cumque vrbs Liſybona elegiſſet Emanuelem Por-
n,& Iacobum Salemam,qui eodem proficiſcerentur, non dederunt ſe in iter, quia
nquam homines ſeditioſi, reiecti & ab officiis remoti fuerant: & ideo in eorum lo-
ſtituerunt Phœbum Moniſium,& Emanuelem Soſam Pacecum. Erat exoſus re-
co Salema propterea quod veluti Syndicus Liſybonenſis, regi dixerat ſe intelle-
i non tantum de lite ſucceſſionis decidenda, ſed etiam de pactis conuentis, quæ
fas non eſſet,populo inconſulto iniri. Cum vero Rex reſpondiſſet populum eſſe
n rerum incapacem: ſubiecit Salema ſe mirari regem habere populum illum pro
, quem tamen ipſe ſatis iudicii habere exiſtimaſſet, ad Coronam ſibi imponen-
æ oratio regi indignationem mouit. Hæc mutatio procuratorum occaſionem
variis vulgi ſermonibus. Rex enim aperte aduerſari populo, & non niſi ſibi gra-
ratores admittendo, vi in conuentu id, quod volebat, obtinere velle videbatur.
illi, quibus vera huius rei cauſa perſpecta erat, & qui Emanuelem cum tota fa-
tugallorum merito in hoc caſu repudiatum fuiſſe norant, factum Regis lauda-
ant Portugalli ſuſpecti. Nam cum Ioannes Portugallus, Epiſcopus Guarden-
Emanuelis, altiores quam pro fortuna ſua ſpiritus duceret: non tantum æqua-
ſe anteponere non dubitabat,ſed etiam Cardinali, qui nondum Rex erat, debi-
entiam non exhibebat: vnde mutuum inter ipſos odium natum fuerat; cumque
s, vt æmulo alas incideret, ſcriptum, in quo Iohannis mali mores, vita diſſoluta
entia in adminiſtrando Epiſcopatu, continebantur, ad Papam miſiſſet, Epiſco-
am,ad rationem coram Papa reddendam proficiſci, veluti vi coactus fuit. Tulit
eſtiſſime Epiſcopus hoc incommodum, præſertim quod, cum Romam con-
n aulam Hiſpanicam diuertiſſet, Rex Philippus, cauſa itineris intellecta, eum,
uis,rogatus, in conſpectum admittere noluiſſet. Itaque etſi iam Cardinalis Rex
et, tamen odium non ceſſabat: cumque Iohannes ſe aliter eum vlciſci non
ret,quam conſilia illius impediendo: intelligeretque eum hoc agere, vt regnum
raderet; conſtituit manibus pedibuſque obluctari, & hoc pacto vna, eademque
riam ab vtroq; rege ſibi illatam vindicare. Inita itaq; conſpiratione, Epiſcopus,
frater, Franciſcus Comes Vimioſius, nepos illius, (qui & paternas & proprias ſi-
um Cardinale exercebat) & alii cognati,& amici, adhærere partibus Antonii,
ratenſis, eum ad regni coronam euehere, aura populari freti conſtituerunt.
Rex Henricus, cum iure Philippi cognito, decreuiſſet eum ad ſucceſſionem re-
e, & indicere conuentum, miſit Paulum Alfonſum Doctorem, cuius fidei

multum tribuebat, Villauizosam, vbi erat sedes Ducis, & Ducissæ Braganciæ, vt illis in
caret; regem, qui successionem iure ad Philippum pertinere, & sentẽtiam iamiam pro i
pronunciandam esse, videret, voluisse eos in tempore admonere, vt cum Philippo tra
gerent. Verum illi, hanc admonitionem parui facientes, & in alium sensum eam inter
tantes, neglexerunt hanc occasionem, ad quam amplectendam eos etiam ministri Hi
nici cohortati fuerãt. Interim inchoatus fuit primus actus huius conuẽtus in palatio Al
rinensi 9. die Ianuarii, præsente Rege, quem, quia vehementer ægrotabat, sellæ insiden
importârunt: Antonius autem Pignerus, Episcopus Leinensis, homo eloquens, oration
habuit multis verborum luminibus insignem. Dicebat Regem omnes curas suas, cog
tionesque conferre ad promouendam vtilitatem communem totius orbis Christiani
conseruandam & augendam religionem nostram Catholicam, pacem, & tranquillita
subditorum. Quia vero cuperet satisfacere officio suo, & vestigiis priscorum regum, &
iorum suorum, vt & in tota vita sua fecisset, insistere, ac, tanquam Princeps, iudicio m
ro & longo vsu præditus, & prudens rerum æstimator, intelligeret, quanti Reipublica
teresset, se viuo declarari, quis post mortem suã sibi iure successurus esset; eum maxim
cogitationum partem ponere in litis illius decisione, idq; tanta cum solicitudine, & ar
contentione, vt, dum neq; varietate multorum, & grauissimorum negotiorum, neq;
turnæ inualetudinis incommodis se à proposito auocari patitur, rem Dei benignitate,
pe ad sententiæ pronunciationem perduxisset, vt ab ipsis rogatus fuisset, & quod ab om
bus merito auidissime expectari deberet. Cum itaq; causæ decisio in eo statu esset, vis
esse regi, illos ad conuentum vocare, vt cum ipsis de multis ad religionem, tranquill
tem, & vtilitatem Regni spectantibus, ageret; quæ omnia paulo post prolixius omnibus
ponenda curare constituisset: Exhortabatur illos, vt reuocatis in memoriam mysteriis,
superioribus diebus festis, fidelibus Christianis repræsentata fuerãt, orationibus, sacrifi
bonis operibus, & eleemosynis se præparent ad recipiendã diuinæ sapientiæ lucem, q
Deus semper communicaret illis qui se ad accipiendam illam pararent, & sine qua o
prudentia humana, quantumuis circumspecta nihil recte administrare posset. Quod
cerent, Spiritum Sanctum vna cum gratia sua in animis ipsorum habitaturum, ment
lorum illustraturum, voluntates illorum conformaturum, vt omnia, quæ agerentur
rege constituerẽtur, quam gratissima Deo essent, & quam maxime ad ipsius gloriam,
pagationem religionis, & tranquillitatem, ac vtilitatem regni conducerent, quem sco
semper Rex habuisset, & quem præcipue haberet in præsenti negocio, quod vt cũ in
modo valetudinis, ita cum sanctissimo zelo suscepisset. His dictis, Emanuel Sosa Pac
procurator vrbis Lisybonæ, surgẽs, dixit: Quandoquidem diuina prouidentia inter t
gni calamitates ipsis Henricum Regem præesse voluisset, omnes ab ipsius virtute sib
liceri, fore, vt malis imminentibus mature remedium adferret. Omnibus perspectum
regem, amore & studio pacis inter subditos conseruandæ, ne quidem propriæ valet
parcere: & pro tanto beneficio illos Regiæ Maiestati, quantas maximas animo conc
possent, gratias agere, simulq; demisse offerre antiquam, & constantem fidem, amore
obedientiam, quam Lusitani superioribus regibus, maioribus illius, præstare consu
sent. Hac oratiuncula finita, tympana pulsari cœpêre, & Rex in conclaue suum repor
fuit. Quia vero oppidum Almerinense paruum est, omnes Procuratores diuersaban
vico Sanctarenæ, qui non procul inde in opposita Tagi ripa situs est, & in monaster
Francisci consultatum conueniebant. Rex totus erat in eo, vt ex conuentu aliquis fru
perciperetur, & alternis comitate, & seueritate vtebatur: veruntamen valde metueba
frustra laboraret. Etsi enim effecerat, vt Lisybonæ procuratores eligerentur, qui Re
tisfacerent: tamen in reliquis ciuitatibus non statim idem obtinere poterat: prætere
etiam quod non satis sciret, quibus potissimum fideret. Et intelligebat Conimbriens
multuari, & Camerales eius vrbis vna cum nonnullis ciuibus, Prioris Cratensis pa
addictis, de negotio successionis ignominiose loqui: quo quanquam ad tumultum s
dum, & seditiosos puniendos Martinum Correum Syluium ablegasset, tamen ille à C
briensibus sannis exceptus, re infecta, redierat. Nec profuit quidquam, quod Rex ha
causam Arriam Gonzalesium Macedium procuratorem illius ciuitatis, in vincula c
iussisset. Fuit enim paulo post liberatus. Cepit Rex magnam voluptatem ex responso
ipsi ordines Ecclesiasticorum, & nobilium dederant. Cum enim ipsis demõstrasset,
tum ponderis haberet actio regis Philippi, & dixisset consultum sibi videri, vt c
transigeretur: illi magna cum animorum submissione gratias egerunt. Hoc tamen v
est, inter nobiles diu disceptatum fuisse, antequam communi consensu in hanc sente
descenderent. Cum enim in vniuersum essent 28. & res suffragiis ageretur, vnico

Philippus superior fuit non sine magna contrariæ factionis indignatione: qua in parte
iam vim habuerunt sollicitationes, & promissa ministrorum Hispanicorum: Henri-
ero plurimum molestiæ deinde exhibuit obstinatio tertii ordinis, qui in omnibus re-
ßi contradicebat. Erat communis opinio Phœbum Monizium, procuratorem Lisy-
nsem, Regi astipulari, & ea de causa Regem operam dedisse, vt eligeretur. Verum sta-
n prima consultatione procuratorum, quæ instituta fuit 13. die Ianuarii, manifesto a-
m suum detexit. Cum enim omnes conuenissent, ipse, tamquam consilii illius prin-
oratione instituta Lusitani, inquit, magis factis delectantur, quam verbis, itaque vt-
Lusitanus (etsi vulgo pro tali non habeor) pauca in medium allaturus sum. Sane cre-
s omnes in Missa Spiritus Sancti, quæ iam celebrata fuit, Deum orasse, vt omnes no-
ctiones ad sui nominis gloriam dirigat. Hic enim scopus omnibus nobis debet esse
situs. Nos habemus Regem Sanctissimum, & ideo credibile est, eum non conuo-
os in hunc locum, nisi vt in existimatione nostra conseruanda, & Reipubl. vtilitate
ouenda, nos iuuet. Hoc regnum elegit nos procuratores: & omnium oculi in nos
rsi sunt, vt perspiciant, vtrum dignos tanto honore elegerint. Demus itaque ope-
intelligant se spe sua non frustratos, & quanta maxima fieri potest cum industria, &
nspectione in ea incubamus, quæ ad salutem & vtilitatem omnium pertinere vide-
. Non displicet mihi, quod ex nonnullis audiui, nimirum hoc negotium successio-
um sibi in cœlo diiudicandum reseruasse: vtamur hoc consilio, imploremus omnes
ordiam diuini numinis, præparemus nos non secus, ac si finis vitæ nobis immine-
iuiscamur omnium rerum terrenarum: quod si faciamus, ego vobis nomine ipsius
or, fore, vt non minus hic, quam in ciuitate cœlesti, nos tamquam dilectos foueat,
omplectatur. Ego vobis multum tribuo: vosque rogo, vt, si propter peccata mea,
oare, &, ne veri Lusitani nomen amittam, periculum esse videritis, me sustentetis,
atis, ne hanc tantam iacturam faciam. Semper enim paratissimus ero sequi ea, quæ
statuta fuerint. Hæc verba, quæ dicta fuere maiori cum feruore, quam eloquen-
lararunt complures ex oratoribus qui metuebant, ne Phœb. contrariæ factioni
. Itaque, distributis officiis, proposuerunt, quandoquidem vrbs Lisybona, cum
oribus quibusdam quæsiuisset, num sibi soli, tamquam primariæ Regni totius ci-
s eligendi Regem competeret, responsum accepisset, negotium hoc ad vniuersum
n spectare: recte ordines facturos, si priusquam à Rege vllum mandatum accipe-
eo licentiam peterent ius eligendi Regis sibi vindicandi. Quod cum ab omni-
robaretur, miserunt duos procuratores, qui Regi petitionem ordinum indicarent.
m illi ridenti vultu, & verbis ambiguis excepti, nihil aliud renuntiarunt, quam po-
Regem ordinibus responsum daturum. Interim autem dum hi duo in consilium
eferunt, quid effecissent, paulo post iussu Regis illos subsecutus est Episcopus An-
ignerus, & nomine Regis indicauit, conuentus ordinum tanto cum incommodo
& res, de quibus in illis agendum esset, tam momentosas esse, vt æquum esset ce-
ugulum causæ peti, multis rebus leuioribus omissis. Regem Hispaniæ statim ini-
i Henrici petiisse, vt regni successor declararetur, propterea quod, exquisita mul-
risconsultorum tum Hispanorum tum exterorum sententia, certo statueret sibi
tem illius deberi: Regẽ vero semper respondisse, causam diligentius cognoscen-
eliquorum etiam competitorum rationes audiendas esse: ipsumque hoc modo
n detinuisse, donec & ipse disceret, quisnam iure ad successionem vocaretur.
hoc iam Regi compertum, & controuersiam inter regem Castellæ, & Ducissam
e verti notum esset, illum intelligere, si hæc declaratio, ordine iudiciali obserua-
tentiam fieret, facile inde aliquid incommodi & damni Regno multis iam peri-
lsito, creari posse. Regem itaque non videre, quomodo rectius subditorũ tran-
onsuli possit, quam si hæc controuersia finiatur, interposita transactione, eum in
ex ante Philippum moriatur. Hoc enim modo optime saluti Regni prospici,
itori, qui optimam omnium causam foueret, satisfieri posse. Et licet adhuc res
, tamen hanc viam Regi tutissimam videri: id quod omnes illos etiam intelle-
raret, qui rem diligenter expenderent. Cumque hoc negotium tanti esset mo-
gem voluisse illud cum omnibus communicare, vt de ipsorum sententia statue-
quid hac in parte, & gloriæ Dei, & saluti Regni maxime conueniret. Regem i-
nter commendare negotium, & velle, vt, postquam animo sedato, & oculis tan-
oriam Dei, & vtilitatem Regni directis, illud tractassent, & expendissent, statim
n suam ipsi exponerent. Hæc oratio totum consessum perturbauit. Expecta-
responsum à Rege, vtrum illis regis electionem permitteret, necne. Cum itaq;

animaduerterent, tractari de negotio pene confecto, constituerunt missis illis, quæ E
pus dixerat, denuo per internuntios responsum, ad suã petitionem à Rege flagitare:
quamuis fecissent, tamen non plus, quam antea, obtinuerunt: imo Phœbo Monizi
inter ceteros ad Regem missus fuerat) fortasse liberius, quam par erat, loquente, Rex
sine insignis patientiæ exemplo, dixit, sibi videri Phœbum venisse ira inflammatum.
iecit Phœbus, se merito irasci, propterea quod Regia Serenitas Regnum ad Castel
transferre conaretur, quod si ad aliquem Lusitanum quicunque is tandem esset, per
ret, omnes acquiescere velle. Postero die rediit Episcopus in consilium, &, nulla d
procuratorum petitionem responsione, indicauit ad Regem delatum esse, nonnullos
lo consessu perperam intellexisse id, quod de transactione Regia Serenitas dixisset, pe
ac si transactio inter Regem Castellæ, & Ducissam Braganciæ instituenda esset. Cu
res longe aliter se haberet, visum esse Regi necessarium, perspicue ordinibus ostẽdi,
actionem, quam cuperet promouere, tantum respicere Regem Castellæ, & hoc Reg
& dicere ius esse dubium, tantundem esse, ac si diceretur, sententiam pro Rege Phi
iamiam esse pronuntiandam. Hortari itaque Regem eos, vt considerent, quanto
sit finiri litem transactione, quam per sententiam: monere, vt diligenter cogitẽt de his
ipsis indicari curasset; æquum esse, cum res tam ardua sit, & de qua salus Regni depen
eam ab omnibus probe intelligi. Cum discessisset Episcopus, complures ex procura
bus ira accensi, cœperunt criminari Episcopum, quasi Philippi partibus studens, ini
Regis orationem superiorem ad eos habuisset. Neque enim esse credibile, Regem ip
lia mandata dedisse. Multi in conuitia proruperunt, & multi, antequam Episcopus fi
dicendi fecisset, eum interpellare tentarunt, quod suspicarentur Regem paruipen
Consilium, quod ne quidem responso dignaretur: imo non dubitarunt adfirmare,
non posse esse iustum iudicem in illa causa, propterea quod iam animum suum satis d
rasset. Verum cum cogitassent sibi parendum, si confiterentur Regem pronuntia
Regem, & iudicem simul; mutata sententia, dixerunt eum nondum quidquam decla
propterea quod rem adhuc pro dubia haberet. Miserunt ad Consilium Ecclesiastic
& nobilium, qui indicarent, quid ipsis euenisset, & simul de hac re apud illos conquer
tur: institerunt tertio apud Regem pro responso: Rex se mox ipsis satisfacturum re
dit, simulque postulauit, vt ne grauarentur paucis ex ordine suo delectis rei decern
facultatem committere. Recusarunt hoc procuratores, veriti ne à competitoribus
potentibus arbitri vel vi oppugnarentur, vel aliqua alia ratione corrumperentur: & t
se nec pacisci, nec transigere vllo modo cum Castellanis velle aperte professi sunt. Cu
tem Rex Henricus videret procuratorum in flagitando responso pertinaciam, neq
vel ad transigendum, vel ad negotium paucis committendum adduci posse, veritus
sententiam pronuntiaret, calumniis illa obnoxia esset, constituit, vt breuitati consule
omnibus quæ ante dicta fuerant, in pauca coniectis, desiderio ipsorum satisfacere.
itaque misit ad Consilium Episcopum, qui cum meliori, quam ante, auditorum grat
xit, quandoquidem non probaretur ipsis transactio, quam nomine Regis ipsis propo
Regem nullam amplius eius mentionem facturum, sed facere illi copiam allegandi
nes, propter quas ius eligendi Regis sibi competere existimarent, hac tamen lege, v
bidui spatium argumenta sua proponerent. Procuratores hoc responso exhilarati,
runt qui Regi omnium nomine gratias agerent, simulque peterent ab eo licentiam m
menta quædam antiqua ex Archiuo depromendi, vna cum termini prorogatione.
poris prorogationem Rex denegauit: monumentorum depromendorum arbitrium
gistratui superiori permisit. Conceperunt ex hac concessione Lusitani spem m
Regem suo arbitratu eligendi: & nonnulli iusto festinantiores professi sunt se cui u
us, quam Castellanis, imperium delaturos: idque non tantum plebeii, sed etiam co
re ex nobilitate: quorum nonnulli, quod nimis euidenter animos suos ad seditione
cliues declarassent, ex Consilio exclusi fuerunt: cum interim illi, qui ad Regis Henr
luntatem se accommodabant, præter promissa ministrorum Hispanicorum, etiam
Henrico muneribus & beneficiis adficerentur. Competitores Regni ægre ferebant
ricum in partem Castellanorum propendere: quidam ex iis conquerebantur, reliqu
mussabant, Dux Brabantiæ valde iuri coniugis suæ confidebat. Episcopus Parme
Consilium ingressus vehementer de Rege publice conquestus est: cui Emanuel S
piencer respondit, non esse, quod metueret, quia Rex nihil nisi iustitiæ, & æquita
sentaneum statuturus esset. Rebus ita stantibus, vires Regis adeo fractæ erant, vt
surgere non posset, & certissima mortis imminentis documenta daret. Nihilomi
men vsque ad extremum spiritum numquam destitit incumbere in ea, quæ necessa
videb

bantur. Hoc tempore visum fuit Duci Bragancię vocare Catharinam vxorem suam
erinum, vt regem inuiseret, suisque persuasionibus apud eum efficeret, vt heres re-
eclararetur. Non nimium autem placuit hoc consilium Henrico, cum quo locuta est
ssa liberrime: Cuius aduentu, & propterea quod iisdem diebus Archiepiscopus Ebo-
, patruus ducis, canonicatum illius Ecclesiæ, ob redituum magnitudinem fructuo-
um, Paulo Alfonso concesserat, illi qui Regi Catholico addicti erant, nec mores hu-
octoris, nec quam religiose iussa regum exequenda sint, norant, criminati sunt eum
non egisset cum Ducissa ita vt in mandatis ab Henrico acceperat. Henricus eum at-
et vltimum diem Ianuarii, circa noctem intempestam expirauit: & fuit res admira-
digna, illum cœpisse animam agere sub ipsum principium Eclipseos Lunæ, exacte in
empus incidentis: & eadem, finiente Eclipsi, exhalasse: perinde ac si illud signum
te in illius corpore tanquam viribus fracto, hoc subito efficeret quod in robustiori-
t omnino non potest, aut saltem non nisi progressu temporis, vt Astrologi volunt.
hora illa obseruatu dignissima fuit, quia eadem Henricus ante 78. annos in lucem
fuerat. Monachi qui morienti adfuerunt, commemorant illum nunquam loqui
: rogasse circa decimam, quota hora esset: cumque illi responsum fuisset, dixisse
parumper quiescere, sed tamen iussisse se ante vndecimam excitari: dehinc in alte-
us incl natum, aliquandiu ita iacuisse, donec à monachis vocatus, iterum quæsi-
e hora: & cum vndecimam auditam esse intellexisset: ibi illum dixisse, porrigite mi
candelam, hora mea venit: & ita candela manu apprehensa, paulo post expirasse,
enses septendecim imperasset. Hic fuit vltimus regum Lusitaniæ, quorum linea
na vna cum eo extincta est. Et vt primo Lusitaniæ domino (quantumuis Comiti
) nomen fuerat Henrico: ita etiam postremus fato quodam idem nomen sortitus
detur. Fuit corpore gracili breui statura, & facie minuta: ingenio erat mediocri
icio linguæ latinæ ad aliquam eruditionem peruenerat. Semper habitus fuit ca-
c vlla alia re hanc angelicam virtutem maculauit, quam vxorem ducendi deside-
sub vltimos vitæ annos affici ceperat. Inuenit nomen tenacis dando potius quam
. Negabat enim raro, sed dabat parcissime: cupidus imperii tum Ecclesiastici,
tici: amantissimus religionis, & fidei: veruntamen asperitate in moribus mona-
& vestalium censendis modum excedebat, Fuit Episcopus, Cardinalis, Guber-
gni, Præses Inquisitionis, Legatus Apostolicus & Rex: sed quo altius ascenderet, eò
dicii inopiam detegebat, propterea quod in superiorum officiorum administra-
nia à ministris suo arbitratu geri passus erat, & grauissime de successione contro-
nem imponere nesciuerat. Opiniones semel conceptas tenacissime animo impri-
conseruabat perpetuo iniuriarum memoriam: vnde fiebat, vt interdum in iudi-
exequendo affectibus indulgeret. Qua de causa monachus quidam, cui onus vi-
riorem amplectendi imponebat, dixit, se ei obtemperaturum, quandoquidem
a tale mandatum nullum auxilium humanum superesset. Henricum enim habe-
atem hominis, auctoritatem Papę, & executionem Regis. Ad summam fuerunt
æ, & magnæ virtutes: pauciora & minora vitia: sed tamen virtutes, & vitia red-
quodammodo paria hac ratione, quod virtutes erant clerici, vitia principis. In
lum multi metuerunt, amarunt pauci. Itaque nemo inuentus est, qui mortem
eret: quę acerba fuit tantum iis; qui boni publici amantes voluissent litem suc-
nte mortem illius finiri. Hæc acciderunt Almerini, vbi statim conuenerunt
inati quinque gubernatores, vt quæ è re esse viderentur, statuerent. Vteban-
titulo gubernatorum, & defensorum regnorum Lusitaniæ. Verum initio post
egis tam Almerini quam Lisybonæ expectabatur populi seditio, & ipsi guber-
ministri Hispanici metuebant. Oderant conuentum procuratorum regni, qui
huc Sanctarenæ, tum quod illi consilio, tanquam superiori, se obnoxios esse
t, tum quod ex illo facile tumultus alicuius occasio nasci posse videretur. Itaq;
rocuratoribus verba dare, cum ipsi fortasse longe aliud animo agitarent. Quam
miserunt ad eos Martinum Gonzalezium de Camera, sacerdotem nobilem,
e Sebastiani in regni administratione tenuerat primum locum, quem tamen
are nesciuerat. Etsi enim non erat diuitiarum auidus, & summæ integritatis,
am asper & difficilis, vt, vulgo pro inexorabili haberetur. Miserunt hunc, vtpote
opularem, & Regi Philippo parum amicum: cuius verba plus fidei, quam reli-
abitura esse arbitrabantur. Martinus enumeratis sigillatim mortis regis cir-
, dixit gubernatores superioribus Comitiis electos initium facere administra-
eram dare iis, quæ è re regni esse putarent. Quamuis autem incomparabilem

iacturam propter Regis Henrici mortem fecissent tamen in cœlo, vbi esset, eum pro
ditis suis intercedere; nec dubitare eos debere, quin gubernatores eo, quo par erat, c
feruore, & patriæ amore diligentiam adhibituri essent, vt tum Regno in electione Re
tum vnicuique competitorum ius suum tribueretur. Præterea omnia instrumenta, & r
numenta, quæ peterent ex Archiuo, ipsis concessum iri: gubernatores eos hortari, vt se
te, & vnanimi consensu negotium tractarent, nec vel minimum motum in cuiusquam
uati gratiam fieri finerent: gratum denique gubernatoribus fore, si, vt omnia eo rectius
ministrare possent, ab ipsis monerentur de iis, quæ quam maxime ad salutem regni c
ducere iudicarent.

Cum finē dicendi Martinus fecisset, & ceteri tacerent. Phœbus Monizius respondi
los non fugere, ex quinque gubernatoribus tres esse suspectos; propterea quod, cum
ordines, vt in transactionem cum Philippo consentirent, tentaret, ipsi non tantum He
co adstipulati essent, verū etiam vt hoc consilium ordines sequerentur, institissent, sum
que illud commendassent, nihil aliud spectantes, quam vt & morem gererent Regi, &
uata commoda augerent. Quod cum ita se haberet, æquum non esse, vt Gubernatores
eo suspecti reciperentur: imo nullo modo illis obediendum, sed alios in eorum locum
stituendos. Et hanc esse vnanimem omnium sententiam. Subiecit Martinus sibi non v
ri consultum, vt quidquam mutarent, nam si hoc facerent, fore, vt non tantum præsen
rerum statum non emendarent, verum etiam pericula periculis, & incommoda inco
modis cumularent. Præstare itaque moram aliquam interponere, &, si deinceps guber
tores officium non facere animaduerterent; tum illos commodissime vti posse eodem
remedio, quod semper in promptu essent habituri. Quantumuis autem Phœbus reg
ret, remedium non semper fore ad manum, quod Comitia diutius durare non p
propter sumptuum magnitudinem; tamen rationes Martini Gonzalesii tantum pond
habuerunt, vt consentientibus suffragiis decerneretur deliberationem de mutandis
bernatoribus, tanquam rem mali exempli & non expertem periculi omittendam esse
runtamen procuratores vti voluerunt ea quam gubernatores concesserant, potestate
rebus ad remp. spectantibus illos admonendi: & statim conscripserunt nonnulla ca
quæ ab illis obseruari volebant: nimirum, vt relicto Almerino, se conferrent Sanctare
tanquam locum viciniorem, quietiorem, & tutiorem: vt dimitterent milites, quot alo
vt sumptus non necessarii euitarentur: vt mitterent legatos, qui Regi Philippo indic
illos, tanquam gubernatores regni, iustitiam sincere administraturos, omnibus de su
sione controuertentibus, rogare, vt rex sibi hoc persuadeat, nec permittat, vt in His
quidquam noui contra Lusitanos tentetur, vt quamprimum arcibus, & propugna
regni tam maritimis quam mediterraneis, de præfectis spectatæ fidei, milite, comm
ceterisque rebus necessariis prospicerent: vt in singulas prouincias mitterent virū alic
auctoritate præstantem, qui subditos ad arma, si vsus veniret, capienda, & ad loca
culis exposita defendenda, compelleret: vt mitterent duos legatos ad Papam, qu
docerent de morte Regis & de electione gubernatorum regni, qui illud cōtra omne
iniustam parantes, & sententiam de successione paulo post ferendam violantes, p
gnaturi essent: Papam item rogarent, hortaretur per literas Regem Philippum, vt ab
abstinens se sententiæ pariturum esse promitteret. Instabant, vt curarent inquiri, ta
eos, qui in hoc successionis negotio pollicitationibus pecuniæ, & dignitatum animo
minum sibi adiungerent, quam in eos, qui se corrumpi paterentur, quorum magnum
merum esse intelligerent. Ad hæc responderunt gubernatores, se breui Almerino d
suros, sed non expedire indicari, quo cogitarent: veruntamen se hac in re voluntati
bonensium satisfacturos, Negarunt se dimissuros militem prætorianum, quia consc
fuisset à rege Henrico ad aulæ, & competitorum defensionem. Cum nonnulli detr
sent legationem Castellanam: tandem tamen electum fuisse Casparem Casalium, E
pum Coimbriensem, & Emanuelem Melium, qui iam ad iter se accingerent. Edixiss
Capitanei in sua quisque arce habitent: & arcib. tam ad flumen, quam in locis med
neis sitis, quæ nullum habebant, de præfecto, & de armis prospici. Non videri sibi
esse legationem ad Papam mitti: Sin vero Rex Philipus arma capiat, tum se à Pontif
tituros, vt pro more partes suas interponat: deniq; seuerissime se animaduersuros
quos corruptioni vel operam dedisse, vel locum reliquisse deprehenderent. Inter
nistri Hispanici, qui regem Philippum de Henrici morte certiorem fecerant, Alme
sine tumultus alicuius metu viuebant. Sed populi illi seruituti duræ assueti, & liber
omnino expertes, nihil noui tentarunt. Dux Bragan ciæ significauit gubernatorib.
tum esse obedire, & petere, vt sententia in successionis negotio quamprimum pro

ur. Misit ad Ducem Offunenſem, & reliquos miniſtros Philippi, qui indicarent, non
;,quod quidquam metuerent:nihil ſubeſſe periculi,& Ducem Bragânciæ illos in eaſ-
n,in quibus diuerſabatur,ædes recipere paratum. Idem fecerunt gubernatores.
Dum hæc fiunt Almerini, Antonius Prior Cratenſis,qui morienteRege,nō procul inde
erat, equis celeribus Liſybonam contendit,& in horto quodam, muris ciuitatis vicino,
ſiſtens,Magiſtratui Camerali,multiſque aliis hominibus primariis ſcripſit,ſe adeſſe, &
ere, vt ad ſe exſpatiari non grauarentur. Magiſtratus,re cognita,ægre hoc tulit. Pri-
que iniunxit,vt diſcederet. Sed ille parui hoc faciens, nihilominus complures ex ſuis
rbem, & vicina oppida dimiſit, qui regem mortuum eſſe, & Priorem illos in vicinia
ectare dictitabant. Sperabat nimirum Prior populum ipſius amore impulſum, ma-
conſenſu eum regem eſſe proclamaturum:& huius vrbis, tanquam præcipuæ, exem-
n ſubinde reliquas paſſim imitaturas, à quibus ſe amari non ignorabat. Veruntа-
mox intellexit, ſpem ſuam vanam eſſe, id quod cautiores reddere debet eos,qui in
populari multum fiduciæ collocant. neque enim vel vnus inuentus fuit, qui ad i-
accedere auderet, niſi furtim. Nam ex nobilibus nemo erat in vrbe, partim pro-
peſtem, partim etiam, quia de induſtria aberant: Chriſtianis nouis (quorum ma-
s eſt numerus) animus deerat, & quia ſunt opulenti, nolebant ſe vllius criminis al-
, propter quod poſtea bonis exui poſſent: plebi vero per ſe meticuloſæ deerat au-
 Dux:ita vt Prior,poſtquam varios, populi animos pelliciendi modos tentaſſet, &
ſibi ſuccedere videret, diebus aliquot ibidem conſumptis, in monaſterium Bele-
e ſe receperit:vnde ſcripſit ad conſilium ordinum, verbis, tempori potius accom-
tis,quam animi ſui ſenſa exprimentibus. Dicebat ſe,cum de morte regis,Domini ſui
r fieret, ſimul etiam intellexiſſe corpus ipſius Belemum deportari: Se itaque eun-
 locum profectum, corpus, poſtquam ad illud comitandum nimis ſero veniſſet,
ectare,debitumque & vltimum patruo, vt par erat, honorem & officium præſtare
tuiſſe.

eterum, cum deinde intellexiſſet conſilium mutatum fuiſſe,ſe tamen,quod poterat,
 ac monachos illius monaſterii in exequiis, & Miſſis celebrandis, & precibus pro
efuncto concipiendis adiuuiſſe. Addebat ſe, tanquam verum Luſitanum, & non
m, quantopere ſibi, talis aui & patris nepoti ac filio,tranquillitas & ſalus regni cu-
deberet,voluiſſe illis ſignificare, ſe paratiſſimum eſſe, non tantum in futurum pro
itam exponere,& legibus,quæ ab illis ſancirentur,obedire, verum etiam in omni-
us præſentibus mandatis ipſorum debita cum ſubmiſſione per omnia obtempe-
Quin etiam paratum ſe eſſe oſtendere innocentiam ſuam, & quam remotus eſſet
criminibus,quæ in ſententia à patruo prolata ſibi imputarentur: ſimulque demon-
us ſuum, quod ſibi in coronam competere ab aliis intelligeret. Dicebat ſe pro-
manibus,& protectioni ipſorum ſeipſum commiſſurum, ea cum fiducia, quam
ſingulari Dei prouidentia, turbulentiſſimo illo tempore ad regni curam, & con-
nem electis,ſibi merito collocare poſſe videretur. Reliqua ſe Ludoico Brito co-
onenda permittere. Ad has literas (quas procuratores acceperunt, diſſuadenti-
uſdam) adiunxit Britus(qui illas reddiderat) Priorem breui adfuturum: petere, vt
rem facerent, quo in loco illum potiſſimum diuerſari vellent. Reſponderunt pro-
s licere ipſi venire, quandocunq; vellet: quātum ad hoſpitium, ſe nihil illi præſcri-
rem totā ipſius arbitrio permittere. Veruntamen, fere omnib. in vniuerſum ipſius
s non erat ingratus. Venit autem paulo poſt, & ſtatim bulla, qua Papa ſententiam
fferat,exhibita,inſtaurauit actionem de legitimitate ſua,qua non definita,de ſuc-
negotio nihil certi ſtatui poſſe dicebatur. Fouebat interim optimam ſpem obti-
onſilio id,quod prius ſe à populo Liſybonenſi impetraturum eſſe putauerat. Con-
t procuratores Sanctarenæ ſingulis diebus, ſed ita, vt nihil pene, quod alicuius
eſſet,decernerent: conſumpſerunt aliquot dies, tum in mittendis nonnullis, qui
omine competitores ſalutaret,& de adminiſtratione iuſtitiæ bene ſperare iube-
in excipiendis,audiendiſque illis,qui competitorum nomine ipſis pro tam bene-
o gratias agerent. Et hac in re omnes quidem in vniuerſum magnum libertatis
orem in ſpeciem præ ſe ferebant,inprimis vero ii, qui minime omnium illam a-
Quia vero iri Almerinum & rediri non poterat,ſine magno incommodo, quod
onte non conſtratum, nauibus tranſeundum eſſet, vnde fiebat, vt, & ea quæ oc-
,cum Eccleſiaſtico,& nobilium ordine communicando,& cum gubernatorib.
multum temporis inſumeretur,in conſilio propoſitum fuit è re eſſe, vt vniuerſi
ocum coirent. Sed hoc obtineri non potuit, ſiue quod multis procuratorum pe-

cunia in sumptus quotidianos deficere inciperet, siue quod potius diuisionem, quam vni
nem expeterent. Dicebant se abituros, quia à ciuitatib. sumptus necessarii ipsis non subm
strarentur. Verum nec licentia discedendi ipsis data est, nec pecunia suggesta. Balda
quidem Feria, procurator Barcellensis, Prior Ecclesiæ Sancti Stephani, & Episcopus Pa
mensis, quisque pro se pecuniam obtulerunt iis, qui ea egerent, ne conuentus diffluere
Sed tamen procuratores, à nummis minus instructi eam accipere recusarunt, quod no
lent se priuatim obstringere pro eo, quod ciuitates publice subministrare tenebantur. Pr
terea in hoc conuentu erant factiones variæ, & pauci Regi Hispaniæ fauebant: multi n
sciebant, quid sibi vellent: magna pars addicta erat Priori: sed omnes in vniuersum met
bant gubernatores, neque eorum actionibus fidebant. Itaque vltra admonitiones, q
singulis diebus ipsis inculcabant, vrgebant executionem, addebant prioribus petitio
bus nouas, & ante omnia instabant, vt milites dimitterentur. Petebant ab iis exempl
auctoritatis, siue commissionis, quā ab Henrico acceperant, & illa verba testamenti H
rici, quæ ad negotium successionis spectabant: quæ omnia ipsis concessa fuerunt. Co
fectum fuerat testamentum octo mensib. ante, & inter cetera continebat hæc verba. Q
doquidem hoc tempore, quo testamentum condo, nullos habeo liberos qui directo m
possint succedere: propterea nepotes meos citaui, qui aliquid iuris in coronam habent
operam dedi, vt causa in iudicio legitime cognoscatur. Non nomino autē iam mihi succ
forē sed succedet mihi ille, ad quem iure hęreditas pertinet: Et hunc constituo hęredem
successorem, nisi ante mortem meam declarauero, quisnam sit, cui hoc ius competit. Ita
mando omnibus regnorum meorum subditis cuiuscunque conditionis sint, vt talem su
cessorem à me, vel a iudicib. ad hoc electis nominatum statim pro hærede, & legitimo s
cessore agnoscant, & vt tali obediant. Postea sequebantur multa alia verba, quibus iust
am & religionem commendabat, quæ ad propositum non pertinent. Quanquam aut
hæc esset testamenti sententia, tamen rumor fuit regem morti vicinum, voluisse illud r
tare, & Regem Hispaniæ successorem declarare, sed gubernatores ad regni clauum
quandiu sedendi cupiditate ardentes, illum impediuisse: quod dicerēt, siue declararet
non declararet Philippum successorem: tamen neminem alium, præter illum, regni sce
consequi posse, siue quis ius siue vires eius spectaret: Verūtamen non esse è re, illum suc
sorem declarari, vt Lusitani eo melioribus conditionibus cum eo pacisci possent. Quin
multi credunt, illos Regi declarationem dissuasisse, non tam propter superiores ratio
quam quod metuerent, ne quid populus aduersus eos tentaret, quod verisimile erat
vt declaratio de ipsorum consilio facta fuisse crederetur. Exprimebatur in eodem t
mento, quibus limitibus gubernatorum potestas esset circumscripta, nimirum eos
posse creare Duces, Marchiones, Comites, Barones, Episcopos, Archiepiscopos, n
concedere vllam Commendam, quam vocant, neque reditum, qui summam centu
ginti quinque aureorum excederet: veruntamen tempore belli illos liberam haber
testatem faciendi, & dandi: veruntamen cum consensu consilii & non aliter. Cum
curatoribus harum rerum communicatione satisfactum, & ipsi rationibus pro iure
ctionis allegandis intenti essent, die quodam orationem habuit Stephanus Lopezius
ctor, & procurator Portalegrensis, qui cum in initio monuisset, non posse Deo Opt.
satis magnas gratias agi pro pace, & tranquillitate, qua eos frui sineret, subiecit, non
necesse, tot procuratores tam diu in vno eodemque loco hærere, cum tantis incom
dis & sumptibus: seligendos esse potius ex omnium numero paucos, ceteros domum
mittendos: & quoniam intelligebatur regem Hispaniæ arma sumere, cognitionem
de successione suspendendam, donec rex desisteret ab armorum, & belli apparatu.
qui enim metu armorum impendente, futurum, vt libere nec iudices cognoscere &
nuntiare, nec competitores ius suum allegare possint. Dilata autem causæ cogni
paulo post fore, vt liqueat, velitne Rex Philippus deponere arma, nec ne: Si arma su
dat, hoc commodi ad Lusitanos inde rediturum esse, vt interea spatium habeant p
ciendi sibi de rebus necessariis, & percipiendi reditus annuos: competitores etiam
quos quieturos, nec quicquam moturos esse. Sin vero minus (id quod de Princi
pio tamen non sit facile expectandum) tum Lusitanos certi aliquid habituros, &
petitores, ac ordines regni, iunctis viribus eo melius hostis vim repulsuros. Semo
tem hoste, & motibus sedatis, tum posse commodè decidi litem, Rege Hispaniæ
prius declarato incapace, vtpote qui, cum iudicio agere ipsi liceret, vi horum regnor
perium occupare tentauerit, idq; legibus, & iure ita suadente. Interea è re esse, vt co
titores iubeantur viuere in diuersis locis, vnus Eluis, alter Begiæ quæ loca sunt pr
mites regni exacto ab ipsis iuramento fore, vt alter contra alterum nihil machinetu

huius Doctoris tanquam hominis exigua auctoritate præditi, non fuit datus locus: cum hoc consilium, & reliqui duo ordines communi consensu sex procuratores erinum, qui cum gubernatoribus de rebus grauioribus tractarent, mittendos uissent: data ipsis fuerunt mandata à superiori admonitione plane diuersa, nimi-, vt gubernatores, traiecto flumine Sanctarenæ viuerent, vt instituta lustratione ireretur, satisne armis, & commeatu instructa esset, & quot homines ad defen-em idoneos vrbs Lisybona haberet: & si minus ab his rebus parata esset, vt de il-uamprimum ei prospiceretur: vt declararentur nomina præfectorum, quorum propugnacula ad Tagum sita commissa erant: & si de fide, & virtute illorum taretur, vt alii in eorum locum substituerentur, & præsidio, ac aliis rebus ne-riis arces instruerentur: vt per totum regnum arma distribuerentur, & subditi actandis se exercere iuberentur: vt peterent per literas à Papa, vt per nuntios suos es competitores, adhortaretur, vt iure agerent, & ab armis abstinerent sub pœna exci-i omni iure, & actione sua. Præterea Emanueli Portugallo, inspectori arcium regni ant restitui officium, à quo per regē remotus fuerat, item Iacobo Salemæ, & Aluaro isio, quib. cum essent Camerales Lisybonenses, dignitas adempta fuerat. Et quia vide-e à multis rebus imparatos, volebant in omnibus portubus detineri naues omnis ge-vt per eas res ad bellum necessariæ importari, & transportari possent. Verum ad has ationes, vt & ad omnes fere reliquas respondebant gubernatores frigide, dicentes, am essent res arduæ, se de iis deliberaturos, & postea illis significaturos, quid consilii n esset, & quid ageretur. Viuente adhuc Henrico Xatiffus Hametus rogatu Regis i liberum dimiserat Ducem Barcellensem, qui Lusitaniam versus tendens, traiecto ppulerat Gibelterram, vbi, vt & in oppido Sancti. Lucaris Dux Medinę Sidoniæ (ad illa loca pertinent,) eum honorificentissime exceptum ibidem ludis, & iocis aliquā-tinuit: cumq; interea nuntius de morte Regis Henrici allatus esset, existimauit Dux æ, interesse regis Philippi, habere in potestate Ducem Barcellensem (tanquam pri-itum Ducis Braganciæ, & Catharinæ, quæ ad regni successionem aspirabat) donec ideretur. Itaque ludos & spectacula, quæ hactenus liberalitate, & magnificentiā n ductus iuueni exhibuerat, ob hanc alteram causam duplicauit, de industria ipsum as, donec responsum à rege accepisset: ita vt iuuenis, dum modo ad hunc, modo ad ocum contemplandum circumducitur, se quodammodo captiuum esse non ani-rteret. Verum cum Dux Medinę aliquot illius carros, vna cum aurigis, sub prætextu spectacula ipsi monstrandi, sisti curasset, paulatim Barcellensis, in custodia se deti-imaduertit: & ad patrem in Lusitaniam scripsit, non esse, quod se breui exspectaret: detentionem suam, vel tantillum præiudicare iuribus regni: & se iustitiam longe anteponere.

as litteras cum pater in Lusitania accepisset, misit illas ad consilium Procura-& dolorem quidem magnum se ex filii captiuitate percipere significauit. ve-en non minori voluptati sibi esse, quod ille in ætate adeo tenera patriæ tam a-Tet, seque, si opus sit, paratum esse illum pro salute regni tanquam victimam n sacrificare. Verum intra paucos dies Dux fuit hoc metu liberatus. Cum enim t filio, vt serio, aut discedendi licentiam à Duce Medinæ peteret, aut vt aperte de-num eum in custodia detinere constituisset, necne: statim libere dimissus fuit: id-is Philippi mandatu.

ma erat Philippum hac de re cogitasse multo ante, & non tantum in Africa, ve-m in Hispania Barcellensem sistere potuisse: Verum ne Lusitanos offenderet, s vt Ducis animum sibi conciliaret, primum libertatem illi in Africa obtinuis-de ex Andaluzia sine vllo impedimento in Lusitaniam redeundi copiam fecis-tum, siue ipse Barcellensis, siue pater (ex cuius præscripto iter ita instituisse exi-) in notam ingratitudinis incurrere visus est. Nam cum Philippus eum rogas-atriam reuertens in aulam suam diuerteret, propterea quod eius videndi desi-eretur: tamen (tantum possunt in animis principum controuersiæ de regnis) (pre-ilippi beneuolentia recta Villauizosam contendit, veritus forte, ne denuo detine-c gerebantur in Lusitania. In Hispania interim cum Rex Philippus de morte Re-ci certior factus esset, & ex ministris suis intellexisset, animum Lusitanorum à se a-se, & Antonium, reliquosque competitores nihil sibi ad summam diligentiam facere: doluit res esse in eum, in quo erant, locum deductas, lebat enim sibi imponi necessitatem armis ius suum persequendi. Cum autem modo agendi conscientiæ suæ rationem habere vellet, iam ante exquisitus-

rat hac de re sententiam fratris Iacobi Chiauesii confessoris sui, ordinis prædicatorum,
nonnullorum aliorum ex præcipuis eiusdem ordinis. Verum cum nondum horum iu
cia ipsi satisfacerent, nec in sola Dominicanorum opinione acquiescendum esse putar
rem cum aliorum ordinum monachis etiam communicaturus, misit vnum ex ordine r
norum, qui de toto negotio omnes paulo celebriores totius Hispaniæ Theologos con
leret. Quod cum ille diligenter fecisset, & quæstionem hanc non tantum præsulibus
publicis ac ordinariis Theologiæ Professoribus, verum etiam Iesuitis, & Franciscanis e
minandam proposuisset, magno consensu omnes pronuntiarunt, cum ius regis adeo
set manifestum, & liquidum, illi nihil aliud agendum restare, quam vt illud regi Henr
(vt & fecerat) extra iudicium exponeret, deque eodem consilium regis edoceret, cetero
regni incolas, qui sincero animo veritati aures accommodarent: Vtque tum his, tum
liis, quibus posset, modis amice peteret ac instaret, vt à rege Henrico successor decla
retur. Sin vero hæc omnia debitum pondus apud regem, & subditos non haberent, P
lippum satis suo officio fecisse: & armis possessionem occupare posse sine euidenti i
suo excidendi periculo propterea quod, vt dictum est, rex absolutus, & nullius iuris
ctioni obnoxius esset, nec vlli, nisi soli Deo, causam suam probare. Regi vero, & Reg
ius suum tantum indicare teneretur. Et hoc caput dicebant postea omni dubitatione
rere cœpisse propter mortem Henrici, interim secutam. Et hanc ob causam neminem i
esse in vniuerso terrarum orbe, qui sibi ius in hac lite sententiam ferendi arrogare poss
Nam nec ad Papam hoc spectare, propterea quod esset quæstio de re mere temporali, n
que, vllæ circumstantiæ hic concurrerent, quæ interdum in temporalibus iurisdictione
Papæ tribuunt: nec ad Imperatorem, quem nec Castellæ, nec Lusitaniæ regna recognosc
rent: multo vero minus ad quosdam iudices ab Henrico datos. Nam non tantum Her
cum non potuisse iudices eligere, qui post mortem ipsius iudicarent, verum etiam eosd
iudices esse subiectum litis, vtpote de quibus esset controuersia. Præterea regem seips
inhabilem reddidisse, cum se partem constitueret, & simul successoris nominandi ius
assereret: denique, his omnibus cessantibus, tamen neminem esse Lusitanorum, qui
hoc negotio, propter publicum in Hispanos odium, iure optimo recusari posset. Cer
bant etiam eum non posse cogi in arbitrum compromittere. Præterquam enim quod
ac ne vix quidem tales homines inueniri possent, quibus res tam momentosa, tam peri
losa, tot suspicionibus obnoxia tuto committeretur: arbitrium etiam non habere loc
nisi in causis dubiis: dubias autem causas esse, cum aduocati aut doctores titubant,
diserte pro alterutra parte pronuntiant, propterea quod etiam pro parte contraria ratio
æque validæ militant. Verum cum in hac quæstione ad vnum omnes consentirent, il
nec dubium, nec arbitrium recipere. Rex itaque cum constituisset, si sponte sua Lusi
illum non admitterent, vi possessionem apprehendere, se ad bellum parabat. Scripsit ad
bernatores, ad tres ordines & ad quinq; primarias regni ciuitates, in eandem fere senter
sed verbis nonnihil diuersis. Flagitabat ab omnibus (post doloris ex morte Henrici
cepti significationem) vt se admitterent ad regnum, & iuramentum sibi præstarent, vt
quem verum heredem esse Henricus rex agnouisset, & declarasset. Ordini nobilium
præsulem gratias agebat, quod se tam promptos præbuissent, cum Rex Henricus iudica
successionem ad ipsum pertinere. Deferebat suam beneuolentiam omnibus, & si
subobscure minitabatur. Gubernatoribus misit catalogum illarum rerum, quas tanqu
ad libertatem & vtilitatem regni magnopere facientes, Rex Henricus ab ipso petie
addens, se multo plus concedere paratum esse, quam ille postulasset: & innuens, nisi
rigeros se præstarent, fore vt vi ad officium faciendum adigerentur. Verum super
omnia aut accepta, aut repudiata fuerunt, prout plus, minusue Philippo æqui erant.
bernatores vero responderunt, se nihil certi ante legatorum in Hispaniam missorum
ditum statuere posse. Interim in locis maritimis conuenerant triremes partim Hisp
cæ, partim Italicæ ad sexaginta: quibus imperabat Aluarus Bassanus Marchio S.
cis, in Lusitaniam, simulac per tempus anni liceret, cursum directurus. Nondum
rat nominatus Imperator totius exercitus, & omnes magno cum desiderio illius
ctionem expectabant. Pauci erant, qui tanto oneri sustinendo pares esse iudica
tur. Dux Albanus communi hominum iudicio omnium aptissimus videbatur. Sed n
erat, qui crederet Regem illum facile è custodia dimissurum.

Aspirabat ad illud munus Marchio Mondegiarius, qui nuper Prorex Nea
tanus fuerat: & non deerant, qui existimarent eum voti compotem fore; & re
hoc modo animum illius, quem euocatione ex Italia nonnihil offenderat, p
turum.

Iulri etiam in hanc cogitationem descenderunt vt putarent regem ipsum expeditioni futurum, tum quod illum ta[illegible] rerum Lusitanicarum desiderio flagrare cernerent: propter indicia nonnulla quæ hoc suadere videbantur. Nam Rex non tantum iusse- ma sua, & tentoria expediri, verum etiam iniunxerat Ferdinando Syluio, Comiti Si- no, magno Castellæ signifero, vt paratus esset vna cum vexillo regio, quod non solet s regnis, nisi soli turmæ, cui rex ipse interest, præferri. Sed verisimilius est, Regem certi hac de re statuisse, sed iudicasse consilia necessitati, & occasionibus, progressu oris sese offerentibus, accommodanda. Rebus omnibus ita pendentibus, Rex per dam Secretarium consilii bellici scripsit ad Ducem Albanum, & ex eo quæsiuit, v- ipsi per valetudinem & vires expeditioni Lusitanicæ interesse liceret? Qui cum re- lisset, se in negotiis ad regiæ maiestatis commodum spectantibus nunquam de va- ne sua solicitum fuisse, iniunctum ipsi fuit, vt intra triduum se pararet, & ad exerci- roficisceretur. Albanus regis mandato obtemperaturus se contulit Baraias pagum n miliaribus Madrido distantem, neque vllam in aulam veniendi licentiam obtine- uit. Quinimo (quod admiratione dignum est) cum Rex iis diebus filio Iacobo, o Hispaniarum, iuramentum ab omnibus regni ordinibus, (adhibitis quidem solen- us solitis in sacello quodam, sed minori cum splendore, & pompa quam pro more) ndum curaret, non admisit ad iuramentum Ducem Albanum, quantumuis in vici- omo tantæ auctoritatis esset, neque cum illo quidquam de bello, nisi multo post, unicauit. Albanus itaq; ad exercitum proficiscens, quod sibi forte nondum satis ex ate liberatus videretur, dicebat se cathenis, & compedibus vinctum à rege ad ad- a regna mitti: Tanta erat Philippi seueritas: tanta ministri primarii obedientia. Pla- c electio Albani toti Hispaniæ. Nam præterquam quod Dux hoc pacto ex car- erabatur, militum Hispanorum virtus inutilis futura videbatur, si Duce, talibus is digno, destitueretur: Albano vero duce, etiam quemcunque exercitum suffice- ant. Creato Imperatore Albano, Rex quantum poterat, in negotiis expediendis bat, vt eo citius iter Lusitanicum ingredi posset. Curauit priuatim baptizari filiam. n temporis ipsi nata fuerat: & post præstitum, vt dixi, filio ab ordinibus Hispaniæ tum, (non vocato, nec interueniente Ferdinando Syluio, legato Portugallico, id- sine magna ipsius indignatione (Rex, inchoata iam quadragesima, Guadalupum is est, sub specie exequias regi Henrico in illo monasterio celebrandi, & inde ad fi- taniæ progrediendi, vt sua præsentia negotium vrgeret: quemadmodum scripsit s primarias Hispaniæ ciuitates. Discessit Madrido carpento insidens, & paucis us, nullo mandato dato vel reginæ, vel aulicis, vt subsequerentur. Tandem ta- inam (quod & valde illam diligeret, & quod rationi consentaneum, & signum hu- s & mansuetudinis fore videretur, si vxorem vna secum in Lusitaniam introdu- st bidui iter confectum ad se euocauit. Interim Albanus Glierenam, vbi erat pars n, peruenerat, multoque minorem numerum militum, quam initio fuerat con- nuenerat. Nam & incōmoda, ac morbi multos absūpserāt: & astutia centurio- sa erat, cur multa loca vacarēt. Non erant in vniuersum, nisi 4500. Itali 3500. Ger- o. Hispani. qui ex Italia venerant, & 7000. tyrones eiusdem nationis: ad hos ac- 1500. equites; & sane cum tanto tempore ante conscribi milites cœpissent, & de m mature cogitatum fuisset, videbatur isti exercitus satis exiguus. Verum cum virtuti militum potius, quam numero fideret, maluisset habere pauciores, eosque s. Hi autem omnes ipsi inexperti videbantur. Ideoque Rex, ipsius rogatu, man- rat ministris Italicis, vt in Hispaniam mitterent milites, qui ex Belgico reuersi orum opera Albanus ibidem antea vsus fuerat. Veruntamen hi cum nimis se- nt, postea, vnde venerant, redierunt. Dicebat Albanus, dummodo equitatu peraret, se duodecim millibus militum exercitatorum hoc bellum confectu- ue immensa Lusitanorum multitudo, quam quidam concursuram dicebant, sum mouebat. Sperabat enim se arte illos fatigaturum, & non tentata præ- superaturum. Guadalupum, vbi erat Rex, paulo post venerunt Episcopus nsis, & Emanuel Melius, legati gubernatorum Lusitaniæ: qui quo modo ex- & quo honore adficiendi essent, Rex & Consiliarii aliquandiu incerti hæsi- Quidam enim dicebant illos tractandos, vt subditos, nec adficiendos eo ho- egatis deferri solet: alii contra, nihil in more, hactenus obseruato, esse mutan- aq; illi contristarentur, decretum fuit esse audiendos, vt legatos (quos excipiens ipse aperire, & mandata expositutos capita tegere iubere solet) quātumuis Phi- ante Gubernatorib. scripsisset, se illorū Cōmissarios tanquā subditos tractaturū:

Hi multis verbis Regi persuadere conabantur, vt arma deponeret. Dicebant legati R
gem Henricum maximo flagrasse desiderio litem de successione natam, legitima cogni
ne adhibita, decidendi: sed hoc consilium fuisse interruptum illius morte: quam tamen
præueniret, illum in Conuentu Ordinum regni anno 1597. Lisybonæ habito, non tan
gubernatores & defensores Regni elegisse: sed & ex 24. iudicibus quos ordines nomi
uerant, vndecim delegisse, qui sententiam diffinitiuam in causa successionis ferrent, si
te ipse lite adhuc pendente, moreretur, vt & postea euenit. Rebus itaque in hoc statu c
stitutis, Regnum esse pacatum, & promptum ad obedientiam præstandam ei, tanquam
Regi, & domino suo; pro quo sententia pronuntiaretur, iuxta iuramentum, quod om
ordines regni in eodem conuentu præstiterant, quodq; postea ab ipsis gubernatoribu
summo templo Lisybonæ (post apertam, qua catalogus gubernatorum continebatur
stam) exactum fuerat. Itaque eos esse paratos iustitiam administrare, & in regni posse
nem mittere eum, ad quem illud iure spectare iudices pronuntiassent. Cum igitur
esset mens gubernatorum, rogare illos subnixe Regiam Maiestatem, vt daret in mand
suis legatis, vt processui iudiciali vsque ad sententiam adessent. Verum Rex, qui ce
esset de iure suo, qui exercitum paratum haberet, & qui conscientiæ suæ vim nullam
turus sibi videretur, respondit se illis multum debere ob eum, quem præ se ferrent, a
rem in Remp. neq; dubitare, quin ea quæ proposuissent, ex bono animo proficiscere
Rem gratam illos sibi facturos fuisse, si quid petiissent, in quo gratificari ipsis posset, q
quidem libentissime facturus esset in omnibus rebus iustis, & ad publica & priuata
regni commoda spectantibus. Ceterum, quoniam toti mundo de ipsius iure consta
nec vllus legitimus, & competens illius causæ iudex superesset, illos non posse nec de
stare iuramento, quod se præstitisse adfirmarent, quia & cum manifesta ipsius iniuria,
regni detrimento coniunctum esset. Rogare itaque, vt se quamprimum pro rege, & d
no reciperent, & iuramento confirmarent, cum & manifesto hæc esset Dei Opt.
voluntas, & ipsi non ignorarent, quid hac de re sensisset, disposuisset, & statuisse
Henricus, & quam arcte ad voluntatem illius sequendam obstricti essent. Quod si
rent, non tantum concessurum beneficia, & priuilegia, quæ ipse scripsisset, se & qua
Ossunensis suo nomine oblaturus deinceps esset: sed etiam alia plura, dummodo
iustitia, & ratione alienum peterent: & quia persuasum haberet illos hac in re secu
illud consilium, quod ab hominibus adeo pietatis studiosis, & tanta prudentia prædi
pectaretur, se in itinere instituto progredi cõstituisse. Nõ satisfecit oratoribus hæc re
sio; & petito rem cum gubernatoribus communicandi spatio, ibidem substiterunt,
Rex Meridam proficisceretur. In Lusitania interim Gubernatores regni, quos satie
perat tam variarum postulationum, quæ à consilio ordinum fiebant, cupiebant co
tum dissoluere: Cumque ab ordinibus amplificationem potestatis ab Henrico sib
cessæ (quanquam frustra) petiissent, curarunt illis indicari, se declarasse conuentu
finitum, & ideo procuratoribus licere domum redire, remanentibus solis decem,
na secum de rebus cotidie occurrentibus statuerent. Tam paucos enim vbiuis co
de viuere posse: necessario discedendum iam esse Almerino, & eundum in paru
quod oppidulum vicinum vrbi Lisybonæ, cuius ciues hoc magnopere rogassent.
rum, procuratores, qui iam ante Coimbriam, & Ioannem Nogheram ad illius v
sitatis I. C. tos de iure electionis (quod sibi vindicabant) consulendos miserant,
litteras acceperant, in quibus dicebat se intellexisse ius electionis ad regni ordines
re, nullo modo in conuentus dissolutionem consentire voluerunt, instigantibus
piscopo Parmensi, Priore, & Cameralibus Sanctarenæ, multisque aliis priuatis, q
nes pecuniam, si quis ea indigeret, offerebant. Sed frustra sunt reluctati. Etsi enim m
aliquos ad gubernatores, qui rationibus ex iure petitis probarent Comitia non esse
mandata singulorum esse adhuc valida, nihilominus tamen gubernatores denuo p
tiarunt, conuentũ finitum, & mandata extincta esse vnde consilio dissoluto, nõ pau
curatorum domum redire cœperunt. Porro Gubernatores & ipsi ad defensionẽ
bant. Etsi enim maior ipsorum pars non haberet animum Philippo resistendi: tan
populo. & reliquis gubernatoribus, & nobilibus, populi partes sequentibus, satisfie
tem in speciem apparatum aliquem instituere cogebantur. Instruebant itaque c
curabant magnam armorum vim è regionibus exteris importari: conscribeba
tem, mittebant in præcipuas Regni prouincias homines è primaria nobilitate, &
bant de industria eos, qui, quia à rege Philippo alieni erant, præsentes ipsoru
silia impediebant. Hi vero promptissimo animo munera suscipiebant, quod t
aliis fidem haberi existimarent. Itaque Iacobus Menesius missus fuit in prou

ns Tagum sitam: Iohannes Vasconcellius in Peiram: Emanuel Portugallus ad ostium gi: & alii in alias Regni prouincias: Georgio Menesio classis cura commissa est: & hoc do huc illuc dispersi hi fuerunt, vt gubernatores soli arbitratu suo regnarent. Mansit tan in aula Martinus Gonzalesius de Camera, homo non minus popularis, quam omnes eriores, & quem metuebant gubernatores, quippe qui internuntii loco inter ipsos, & ines Regni adhibitus, paulo post auctoritate & gratia omnes superare cœpisset. Verunnē ille adparatus, quem diximus, (licet à quibusdam sincero animo fortasse hac in re laaretur) dicis potius causa, ac perfunctorie, quam serio fieri videbatur. Interim de ratioxpeditionis commode instituendæ tractabatur in Hispania: cumq; Albanus existimanō posse inueniri tot plaustra, quot ad commeatus, & reliqua, exercitui necessaria, subenda requirerentur, de omnibus copiis in naues imponendis cogitabat. Constituerat a manu tumultum excitare in Extrematura ad vires hostium in illum locum auocan- & deinde sub prætextu iter exercitus promouendi, & vrgendi, proficisci in Andaluziac, in portu S. Mariæ milite quam celerrime nauibus imposito, recta ad oppugnatio- ostii portus Lisybonensis contendere: ne quidquam hoc prohibentibus propugnain eodem loco sitis: & se hoc in conflictu non nisi paucarū nauium, quibus forte hoc ret, iacturam facere posse existimabat. Verum cum ex iis, quos in Lusitaniam exrum miserat, de toto rerum statu certi aliquid cognouisset, vidissetque breui vltra rrorum millia in vnum locum coacta, priori consilio (non tam propter vim hostiuam propter mare, periculoso) repudiato, constituit Setubalum versus exercitum e, quod sibi portum, ad classem Hispanicam recipiendam accommodatissimum, 10 in potestate habendum esse existimaret. Cum enim nauibus imposita esset maars commeatus, & ipse non plus, quam quod in mensem sufficeret, frumenti, & eatus, terrestri itinere subuehendum curare posset, vires, ac commeatus mariti- um terrestribus copiis coniungendos esse, & in hoc cardine victoriam verti iur.

Capto hoc consilio, profectus est Meridam, quo etiam peruenerat Rex, à quo cum issime exceptus fuisset, cœptum est deliberari, quam in partem potissimum exerducere expediret. Ibi nata est controuersia inter Albanum, & nonnullos alios, qui; dam Lusitanorum, hominum stulte confidentium, persuasionibus fascinati, conant eūdum esse Almerinum, & ibidem Tagum vado, aut prope Sanctarenam poneundum: expugnandum esse locum illum, vtpote parum munitum: inde tuto exerrogressurum ad muros Lisybonæ, quæ prius, quam tormentis mœnia diuerberamo fortasse prius, quam copiæ in conspectum vrbis venirent, deditionem, ipsorum iudicio, factura esset. Si enim vrbs commeatu, qui ex agro Sanctarenæ circumbuehi solet, intercluderetur, nō tantum eam fame laboraturam: verum etiam exhoc pacto frumenti copia abundaturum; nec opus habiturum commeatu clasn portum Lisybonensem longe melius, quam in Setubalensem recipi posset: prætquod hac ratione etiam euitaretur periculum, quod metuendum erat, si copiæ fuissent Setubali prope arces ad ostium Tagi sitas, in quarum expugnationeform non parum temporis consumendum fuisset. Videbatur hæc opinio tam solimentis superstructa esse, vt ad eam reiiciendam omnino opus esset ea arte, & au- qua Albanus pollebat. Et quia ille non tantum futurus erat Dux exercitus, sed quid secus euenisset) omnis suæ existimationis iacturam facturus esse videbatur, llius sententiam merito adprobandam esse iudicauit. Circumdederat Philippus n fere Lusitaniam copiis suis; quanquam verum est, eas nō totas ex milite stipente, sed etiam ex promiscua plebe, & turba collectitia conflatas fuisse. Iniunxeomnibus proceribus, quorum ditiones Lusitaniæ limites attingunt, vt, quantum n possent, subditorum ad arma ferenda idoneorum numerum paratum habentamen, vt interim suo nomine omnia oppida, & incolas Lusitaniæ, qui imperinon detrectarent, humaniter in fidem, & clientelam reciperent. Itaque in finiæ hoc curabat Petrus de Castro, Comes Lemosius, & Gaspar Fonseca Comes is. In limitib. prouinciæ Vltramōtanæ, Ioānes Pimētellus, Comes Benauētanus, de Toleto Comes Albanus. In extrematura, Bertramus de Cueua, Dux Albu- : & Ferdinādus Henriquius Marchio Villenouę. Versus Verā, Ioannes Pacecus le Seralbo: & in regno Algarbii Franciscus Suniga, Dux Besariēsis, & Alfonsus , Dux Medinæ Sidoniæ. In exercitu, vbi tā maritimarū quam terrestriū copiarū erat Albanus, cetera munera ita erāt distributa. Itali parebant tribus legionum Prospero Colūnæ, Vincētio Caraffæ, & Carolo Spinello, qui rursus subditi erāt

Petro Mediceo, fratri Francisci, Magni ducis Hetruriæ, cuius iussu Petrum comitabat
Ludouicus de Ouara, qui paulo post in Consiliariorum bellicorum numerum à rege Pl
lippo cooptatus fuit. Sancius Auila erat præfectus castrorum. Equitatui nemo præposit
fuit. nam cum alarum ductores essent homines è primaria nobilitate, non poterant co
mode subiici imperio vnius ex numero æqualium. Itaque ad illud munus requirebatur
mo talis, qui nec Albano parere recusaret, & reliquos ductores dignitate supergrede
tur. Veruntamen, necessitate postea flagitante, imperio equitum præfecit Albanus fili
Ferdinandum de Toleto. Hieronymus Comes Lodronius præerat Germanis, Franc
co Alauæ tormentorum maiorum cura commissa erat, quo munere sæpe ille iam ante e
defunctus. Etsi autē apparatus belli talis esset, tamē rex per ministros gubernatorib. den
tiabat, se extra culpam fore, si propter denegatam sibi regni successionem occasione b
damnum Lusitani paterentur: & in Lusitania quoque de variis ineundæ transactionis r
dis agebatur. Rex etiam qui minari, quàm vim re ipsa intentare, & regnum clementia
quirere, quam seueritate malebat, multa beneficia & priuilegia Lusitanis offerebat, si tr
quillam regni possessionem sibi concederent, & gubernatores, quorum maxima, vt d
pars ad regni habenas Philippo tradendas propendebat, cū ministris Hispanicis iam co
municauerant, & transegerant de iis capitib. quæ à Philippo regno concedi postulaba
quę omnia Dux Ossunensis publicauit, sua manu subsignauit, & regem illa, si pro dor
no eum agnoscerent, concessurum esse spopondit. Erant autem hæc capita. Vt Rex pr
stet solenne iuramentum, de conseruandis omnibus consuetudinibus, priuilegiis,
libertatibus, huic regno à prioribus regib. concessis. Vt comitia ad res Lusitanię specta
tia, in ipsa Lusitania celebrentur, & ne in vllo alio conuentu quidquā proponi possit, qu
regnum Lusitaniæ tangat. Vt Vicereges, vel alii qui sub quocunque titulo regni gub
nationi præficiendi erunt, sint Lusitani, & idem intelligatur de Visitatore, aut præside
dlciorum: ita tamen, vt ad auctoritatem regni augendam, & in honorem Lusitaniæ p
Rex, & ipsius successores regno præficere aliquem ex sanguine Regio, vtpote filium,
truum, vel auunculum, fratrem, consobrinum, vel nepotem. Pręterea vt omnia
nera maiora & minora tam ad iudicia, quàm ad patrimonium Coronæ pertinentia L
tanis, & non exteris committantur. Vt omnia officia, quæ apud reges superiores in
fuerunt, tum in aula, tum in reliquis regni partibus, conferantur indigenis, qui adn
strabunt eadem officia, cum Rex, vel eius successores in hoc regnum venerint. Vt i
intelligatur de omnibus aliis muneribus magnis & paruis cuiuscunq; generis, tam m
mis quam terrestribus, quæ vel iam in vsu sunt, vel posthac introducentur: & vt m
præsidiarii, quibus custodia arcium committenda est, sint Lusitani. Ad hæc vt com
cia, quæ cum Indis & Æthiopib. & aliis nationib. siue detectis, siue in posterum dete
dis huic regno intercedunt, nunquam ab ipso auellantur, neque quidquam ex consue
ne hactenus in ea re obseruata mutetur: & vt ministri, qui his negotiationibus præ
sint Lusitani, & nauibus Lusitanicis vtantur. Vt auro & argento, quod cudetur i
regno, & regionibus ab illo dependentibus, & omni illi, quod importatum ex ditio
illi subiectis fuerit, insignia, & arma Lusitaniæ, nullis aliis admistis imprimantur. V
nes Prælaturæ, Abbatiæ, beneficia, & pensiones conferantur Lusitanis: vt idem i
de officio Inquisitoris maioris, de Commendis, de officiis ordinum equitum aurat
de Prioratu Cratensi, denique de omnibus rebus Ecclesiasticis æque ac de secularibu
Rex permittat exigi tertias ex bonis Ecclesiasticis neque subsidia, neque Cruciatas,
ad vllam harum rerum obtinendam bullas à Papa impetrari. Vt nemini concedatur
tas, oppidum, pagus, iurisdictio, vel vllum ius regale, nisi sit Lusitanus. Ne bona v
tia retineat Rex aut successores vel pro se vel pro suis, sed illa concedat propinquis d
cti. aut aliis bene meritis, dummodo sint Lusitani: quanquam ab his reb. non debea
cludi Hispani, aut alii exteri, qui iam viuunt in Lusitania, & regibus prioribus aliq
inseruierunt. ne quid in Ordinibus equitum auratorum immutetur. Vt nobilibus
num ætatis attingentibus soluantur stipendia. Vt Rex, & successores singulis annis c
cant operam ducentorum Lusitanorum, quibus soluatur stipendium, quod vulgo
dia appellatur: & vt ex his illi, qui non nati fuerint ex familia nobili, in classibus re
litent. Ne, cum Rex & successores venerint in hoc regnum, domos quaslibet di
loco occupent more Castellano, sed hac in re consuetudinē Lusitaniæ obseruent. P
vt Rex, vbicunque sit, semper secum habeat aliquē Ecclesiasticum supremū præ
ærarii, Cancellarium magnum, & duos Consiliarios Palatii, qui omnes simul voca
Consilium Lusitanicum, quibus etiā semper præsto erunt duo scribæ ęrarii, & du
Cameræ, si forte ipsorum opera vtendum esset, omniaque scribentur lingua Portu
&

nes erunt Portugalli. Vt cum Rex, vel ſucceſſores venerint in Luſitaniã, vtantur eo-
conſilio, iiſdemq; officialibus, qui cum aliis intererũt deliberationib. de regni guber-
ne inſtituẽdis, vt officia Prætorum, & ſimilia officia iudicum, etiam inferiora, confe-
r abſente Rege, eo modo, quo iam conferuntur: & vt idẽ intelligatur de Prouiſorib.
ctis rationum, & aliis ſimilibus qui circa ærarii adminiſtrationẽ verſantur. Vt omnes
facti ſpecies in iudicium deductæ (quicunq; caſus ſit, vel quæcunq; ſumma fuerit)
itiue decidantur, & executioni mandentur eo, quo iam fit, modo. Vt rex, & ſucceſſo-
celli regii Cantores more priorum regum alant, qui Liſybonæ commorentur in hũc
, vt ſacra celebrari poſſint cum ritu, & cantu conſueto: niſi forte Rex, aut eo abſente
ex, aut gubernatores in alio regni loco viuãt, ſibiq; ſacelli Cantores etiam adeſſe ve-
t Rex admittat Luſitanos ad officia aulæ, & interioris Palatii more Burgũdico inſti-
ullo habito diſcrimine inter ipſos, & Caſtellanos, vel alterius nationis ſubditos ſuos.
gina ad miniſteria ſua adhibeat nobiles Luſitaniæ tam viros, quam fœminas, & has
n humaniter complectatur, beneficiis ornet, & nuptum vel in Caſtella vel in Luſi-
ocet. Vt ad vtilitatem ſubditorum, & totius regni, & ad augenda commercia, & fa-
atem cum Caſtellanis, Rex tollat vectigalia ab vtraq; parte, vt merces libere tran-
tur, ſicut fiebat ante, quam eiuſmodi portoria inſtituerentur. Vt iubeat Rex quam
iſſime cum illis agi, qui frumentum ex Caſtella inuehunt, ad huius regni ſuſtẽtatio-
Vt ſubminiſtret Rex trecenta millia ducatorum in res ſubſequẽtes: 120. millia in re-
onem captiuorum, arbitratu magiſtratus domus miſericordiæ Liſybonæ: quorum
m inſumetur in redemptionem nobilium pauperum: reliquum dimidium in re-
onem hominũ omnis ordinis Luſitanorũ. 150. millia ad poſitus, hoc eſt, mutuatio-
fœnore inſtituendas, in locis inopia laborantibus idq; arbitratu Cameralium Liſy-
um: & 30. millia reliqua in curam & remedia morborum, qui iam graſſantur, arbi-
hiepiſcopi, & Cameralium Liſybonenſiũ impendẽda. Vt de inſtruendis claſſib. In-
ſq; ad defenſionem regni pertinentibus, de exterminandis piratis, qui limites Afri-
feſtare ſolent, Rex in hoc regno certi aliquid cõſtituat, prout rationi conſentaneũ
erit, etiamſi fortaſſis ex reliquis regnis, & ex proprio ipſius ærario aliquid ſubſidii
ferendum ſit. Superiora omnia rex concedebat, & vt reſponderet amori Luſita-
rga reges ſuos, dicebat ſe nihil magis optare quam vt in Luſitania ſemper aulam
ere poſſet: Sed adminiſtrationem ceterorum regnorum, à Deo ſibi commiſſo-
ſuo voto obſtare; nihilominus tamen ſe operam daturum, vt quam ſæpiſſime, &
e quoad eius fieri poterit, ſit in Luſitania: Et ſi nihil aliud interueniat, ſe illis ſuo
m relicturum, vt dum inter Luſitanos educatur, illos cognoſcere, magni æſti-
ion minus (quam ipſe) amare aſſueſcat. Publicatus fuit catalogus horum capitum
us primariis regni ciuitatibus à miniſtris Hiſpanicis: qui dicebãt, ſi Luſitani plu-
t, Regem omnia conceſſurum, quod non dubitarent, quia Luſitani vtpote Chri-
il vel à pietate vel æquitate alienum eſſent poſtulaturi: innuentes fortaſſe ſe taci-
e ea, quæ ad Inquiſitionem & iuſtitiæ adminiſtrationem pertinerent.

Liber Quintus.

ARGVMENTVM.

*ro continentur munitiones ad Caput ſiccum inſtitutæ: perturbatio rerum Regni, & Gu-
: reſponſum Regis Catholici datum legatis Luſitaniæ: diligentia Philippi in conſulenda V-
Alcalana ſuper expeditione ſua in Luſitaniam: ſententiæ contrariæ, vtrum rex ipſe exerci-
ſſe deberet, necne: occupatio Eluarum, & Oliuenciæ: Creatio Regis Antonii: fuga Guber-
gatio Ducis Bragancia ad Regem Philippum, & prolixa eiuſdem reſponſio: occupatio Villa-
eſſus exercitus in Portugaliam: & Stremi deditio.*

NON acceperunt in vniuerſum Luſitani conditiones à Rege Philippo oblatas. Etſi enim tres ex gubernatoribus vna cum ordine nobilium, & Eccleſiaſticorum tacite illas approbarent: tamẽ tertius ordo, nempe ciuitatum regni, eas repudiabat; dicebatq; eas eſſe catalogum fraudum, & ſignum exiguarum virium Philippi; & eos, qui conditiones illas conſcripſiſſent, maiorem priuatæ, quam publicę vtilitatis rationem

habuiſſe: deniquelitem per ſententiam decidendam eſſe contẽdebant. Gubernatores
go in rebus omnibus ad defenſionem parandis perſeuerabant. Miſerunt clam in Galli
Franciſcum Barretum, qui Regem Chriſtianiſſimum, de bonitate cauſæ ſuæ edocere
mulque de iniuria, quam Rex Hiſpaniæ ipſis inferret, dum regnum vi occupare con
tur: & à Rege ſubſidium ſex millium peditum peteret: ac deinde Romam profectus,
ret Papam, vt ille Regem ad arma deponenda, & ius ſuum in legitimo iudicio perſequ
dum cohortaretur. Ablegarunt in Germaniam Eliſeum Portugallum, qui Imperator
teriſq; principibus exponeret rationes, quæ Luſitanos ad libertatem, & ius ſuũ contra
ſpanos defendendum commouerent. Et ſane in ipſis tantum poterat deſiderium Re
ſuo arbitratu eligendi, vt non tãtum ſibi principum Chriſtianorum auxilia ad iugum
lippi repellendum imploranda iudicarent, ſed etiam (id quod incredibile videtur) vi
te adhuc Rege Henrico illi nobiles, qui in Africa captiui detinebãtur, commeatu & e
tatu ſe iuuari à Xariffo peterent, quantũuis non eſſet veriſimile fore, vt ipſis hac in re g
ficaretur. nam vt nihil dicam de religionis diuerſitate, nulla etiam amicitiæ iura, null
tiones politicæ hoc ſuadebant. Etſi enim non admodum gratum Xariffo erat, Philipp
tentiam huius regni acceſſione augeri: tamen non erat probabile ipſum, tanquam h
nem ſagacem, & iudicio præditum, vel inimicitias cum vicino tam potente temere ſ
pturum, vel multum fiduciæ collocaturum in Luſitanis, quorũ vires erant proſtratæ, &
ab ipſo adfecti fuerant magna clade, eaque tam recenti, vt manus ſanguine eorum ad
tinctas habere videretur. Apparatus armorum, & munitiones locorum, propter pec
penuriam, & crebras miniſtrorum diſſenſiones, lente admodum progrediebantur: &
doicus Cæſar, ſummus prouiſor, Hiſpaniæ Regi addictus, non admodum rem vrgeba
mo, de induſtria varias excuſationes excogitans, diem de die ducebat. Itaque tantu
oſtium Tagi propugnacula aliquo modo munita, & in locis ad exponendum militem
valla extructa: præſidiariorum numerus auctus: & prope vrbem Liſybonam diuerſa
tormentis ad portus defenſionem diſponendis, præparata fuerunt: præterea etiam
bellicæ rebus neceſſariis inſtruebantur. Verum Emanuel Portugallus, ſiue quod n
tisfacerent ipſi horum locorum munitiones: ſiue quod cuperet oſtendere, quantu
ingenio antecelleret, conſtituit contra omnium in arte hac verſatorum ſententiam p
gnaculum in medio fluminis, quod ea parte latiſſimum eſt, oſtio extruere, vt hac r
naues in illud ingredientes, tormentorum maiorum ictibus eſſent obnoxiæ. Vid
autem Emanueli ipſa loci natura hoc ipſius conſilium adiuuare, quia prope oſtium
dio flumine ſeſe exerit collis, ex arena congeſtus, planus, & paululum extra aquam p
nens, vulgo caput ſiccum. Hic collis, ſiue inſula alueum fluuii in duas partes diuidi
rum vna, quę eſt inter ſiniſtram ripam, & inſulam, propter alueum non ſatis profun
poteſt nauigari, niſi durante refluxu maris, idque cum nauigiis minoribus: rurſu
pars, quæ eſt inter inſulam, & dextram ripam & ipſa à ſcopulo quodam, vulgo dict
cioppo in duo brachia diuiditur: quorum, quod eſt inter ſcopulum, & dextram ripa
fenditur ab arce Sancti Iuliani: illud vero, quod eſt inter ſcopulum, & inſulam, quo
nant curſum Alcaſouæ, non defenditur ab vllo propugnaculo. Et quia huc tormen
Sancti Iuliani pertingere non poterãt, iudicabat Emanuel propugnaculum huic al
fendendo in inſula extruendum. Etſi autem foſſis magno cum labore actis, humus
& fundamentis ſuperſtruendis apta non inueniretur, tamen Emanuel à propoſito d
re noluit: cumque ſitus ædificia lapidea non ferret, extruxit propugnaculum ligne
intus humo congeſta repletum: illudq; deinde tormentis, aliiſque rebus neceſſariis
xit. Aqua autem dulcis difficulter poterat in eo conſeruari, quod dolia æſtu ſolis, &
mentiſſima propter arenam radiorum reuerberatione exſiccata, rimas, quantumu
tecta agebant, ita vt omnis aqua efflueret. Hoc tempore gubernatores adhibuerun
dium memorabile, quo populum ad regni defenſionem eo vehementius inflãmare
(quod forte nouũ, & exemplo periculoſum erat) vſi ſunt opera monachorum, ad
ſibi propoſitum aſſequendum. & iniunxerunt Prioribus omnium monaſteriorum
operam, vt monachi tam pro concione, quam in audienda peccatorum confeſſion
lum ad defenſionem incitarent, non ſecus ac Cruciatæ contra infideles publice i
ſtis proclamari ſolent: & (vt Luſitani ſunt ambitioſi & cupidi gloriæ) ſtimularent
poſita ſpe honorum, quibus adficiendi eſſent, qui reliquis ad arma patriæ defende
go capienda promptiores fuiſſent. Atque ita fiebat vt huiuſmodi conciones m
rum, qui tantum pietatis, ac modeſtiæ ſtudium præ ſe ferunt, in orationes militare
ſica conuerterẽtur: quæ res multis bonis, & cordatis viris ſummopere diſplicuit, &
regnum magno incommodo adfecit. Præterquam enim quod nefas erat operam

a Euangelii ad res profanas, vti etiam miserę plebi tanta ferocia, & belli amor instilla-
fuit, vt postea temere, & sine omni consilio arma capere non dubitaret. Nocuit etiam
: res magnopere monasteriis. Cum enim per se periculosum sit animos monachorum
is excitare, hi qui mortuo rege Henrico, aliquanto plus libertatis nacti erant, accepta
noua hac publice declamandi licentia, dum reliquos animabant, ipsi spiritus milita-
sibi sumebant. Itaque his vocationis suæ limites transgredientibus paulatim totus or-
Ecclesiasticus in abusum & confusionem maximam incurrit, vt deinceps ostendemus.
oniam autem & pecunia ad sumptus belli necessaria deerat 100000. ducatorum mu-
sumpta fuerunt à mercatoribus qui si repugnarent vi cogebantur. Hæc Lisibonæ ma-
cum feruore gerebantur, quam vspiam alibi in Lusitania. Interim Gubernatores in-
e non satis consentientes, incerti hærebant, & indies maiorem suæ auctoritatis iactu-
faciebant. Prior enim in proposito causæ legitimitatis persequendæ perseuerabat, &
i successionem maiori indies cum animi obstinatione adfectans illis qui ipsi aduersa-
ur, minabatur. Magistratus incipiebat amittere omnem auctoritatem, & vnusquis-
a, quę libebat, & facere & dicere audebat, ita vt facile regnum sine rege esse adpare-
dque postea euidentissime demonstrarunt duę res, quæ eo tempore acciderunt. Pri-
c est. Cum Monachi ordinis S. Hieronymi, qui incolunt monasterium virginis Be-
auidi essent recuperandæ libertatis quam illis ademerat Rex Henricus, qui Papa
ntiente, & pro sua auctoritate, regulis illius ordinis non obstantibus illis imposue-
essitatem officiales superiores eligendi arbitratu ipsius, id est vnum ex 4 aut 5. mo-
, quos ad singula officia ipse nominasset vniuersi ad Emanuelem de Ebora, prouin-
nunere tum fungentem accesserunt, eumque tanquam non satis legitime electum
e suo se abdicare iusserunt. Velle enim se alium legibus ordinis conuenienter ele-
n eius locum substituere. Prouincialis, cui iniquissima talis petitio videretur mul-
ones adduxit, cur non posset illis satisfacere. Cumque diu vtrinque verbis concer-
uisset, tandem Monachi prouincialem verberibus nonnihil mulctatum & cap-
cellam quandam incluserunt. Cognati prouincialis re cognita, adierunt Alexan-
ormentum, Nuncium Pontificis in Lusitania, qui cum vtriusque partis rationes
et, iussit (quantumuis monachi eum iudicem competentem esse negarent) prouin-
è custodia liberatum, pristino loco, & officio restitui, simulque nonnullos ex Mo-
le seditione suspectos, vt coram se comparerent, citauit. Sententia hac per nota-
postolicum monachis declarata, noluerunt parere. Cum itaque cognati prouin-
ptiui auxilium magistratus implorassent, gubernatores miserunt in monasterium
criminales Lisybonenses, vna cum tribus vexillis peditum vt sententiam vi exe-
mandarent. Hi cum Belemum peruenissent, monachi clausa porta monasterii
n apertum relinquentes (in quo tamen ipso clatrorum ligneorum, maius sacellum,
hra regum abeuntium, ianua clausa erat) in choro letaniam canere cœperunt. Iu-
eorum apparitores, postquam diu ostium monasterii pulsassent, nemine aperi-
gressi in templum, clatros ligneos confregerunt. Atque ita lictores in xystum mo-
enetrantes, monachis cum magno dignitatis sacerdotalis dedecore manus inie-
Quanquam autem seniores cruces suas præferrent, bullas ostentarent, excom-
onem minitarentur: tamen omnia ista parum ponderis habuerunt. nam prouin-
erare, & in pristinum locum restituere coacti fuere: protestati tamen sunt, vim
n, & se de hac iniuria apud Pontificē conquesturos. Alterum, quod notatu dignū
upra dicebamus, habet. Cum Ferdinandus Pina, Doctor, & ciuis, esset Syndicus
qui est summus gradus illius magistratus) electus in locū Iacobi Salemæ, per regē
b officio remoti, ipso meridie in foro Antonius Soarezius illi in capite graue infli-
, ex quo paullo post mortuus est. Et hoc facinus iussu Prioris fuit designatū. Cum
tempore muneris sui non tantum minus honorifice de Priore, & ipsius actio-
us esset; sed etiam ministros, & totum consilium Camerę in partes regis Philip-
ere studuisset: Antonius hoc pacto eum voluit vlcisci: & sicarius, qui melius fe-
fugere nouerat, accepto à lictoribus vulnere, in templum quoddam extra vr-
se coniecit: ibique iussu magistratus captus: & elapsis aliquot diebus primum
ngulatus; & deinde in quatuor frusta dissectus fuit: idque non sine maxima
, & metu, ne plebs vi eum è manibus carnificis extorqueret. Quia enim gu-
n auctoritas in dies decrescebat, iudices parui fiebant, & quia notum erat So-
npulsu Prioris homicidium hoc commisisse, plebs ad eum liberandum erat satis
Monachi etiam, causantes eum comprehensum in templo, & propterea lai-
cio obnoxium non esse, cucurrerunt ad locum supplicii, homicidæ, si possent,

fubfidio venturi: & nifi Damianus Aguiarius, homo feuerus, & animo præfenti (cui pe
liaris huius executionis cura commiffa fuerat) operam dediffet, vt executio quam ce
rime expediretur, tantus erat populi clamantis, & monachorum cruces, & excom
nicationes fuas adhibentium concurfus, vt verifimile fit, reum facile euafurum fuiffe.
turbæ magnopere difplicuerunt hominibus religionis, & quietis amantibus: qui qua
reprehenderent monachos, propterea quod prouinciali munere fuo vfque ad fta
tempus tranquille defungi non permififfent: tamen maiorem culpæ partem imputa
gubernatoribus, qui tali tempore publice tanta feueritate vfi effent aduerfus mona
& inprimis contra monafterium fitum in ripa Tagi: dicebantque fi non aliud, hoc fa
illos debuiffe ab ifto confilio dehortari, quod in portu effent tot naues Anglorum &
lorum: quibus, vtpote hærefi infectis, iucundiffimum fpectaculum fuiffet, videre
nachos à lictoribus captiuos duci. Mors Pinæ Antonio apud homines opinionem im
dentiæ, & crudelitatis conciliauit. Præterquã enim quod non erat hominis magnanim
emplum tam enormis vindictæ in fenem togatum, inermem, & mediæ conditionis, f
ere: non poterat etiam fieri, quin, fi Soarezius non aufugiffet, Antonius vel incur
in notam ingratitudinis, (nifi eum liberaret) vel miniftris iuftitiæ vim inferre coger
Sicut autem mos eft principum odiffe eos, quorum opera ad fcelus aliquod abufi fun
eo, quod his viuentibus, viuit etiam vna facinorum, ipforum iuffu defignatorum,
moria: ita Prior quoque à Soarezio poft commiffum homicidium abhorrere cœpit,
de ipfo liberando folicitus fuit, quantumuis hæc res eum in magnum comtemptum a
populum adduceret. Erat Prior tum temporis Almerini, occupatus in perfequend
gitimitatis lite, & apud iudices fententiæ pronuntiationem vrgebat. Excufabant fe
ces, & dicebant fibi per leges regni in caufæ cognitione progredi non licere, nifi
per 25. miliarium interuallum ab aula difceffiffet. Quod fi faceret, fe paratos effe i
examinanda progredi. Verum quia Dux Bragantiæ, & reliquorum Principum lega
huc in aula hærebant, nec ipfe fibi difcedendum effe iudicauit: atque ita caufæ cog
fuit fufpenfa. Interea Emanuel Portugallus, qui erat Belemi, magna cum arroganti
pofuit, è re effe, vt Ioannes Teglius, vnus ex gubernatoribus, & adfinitate, ac vol
tis in excludendo rege Philippo fimilitudine ipfi coniunctus, accepto à reliquis gub
toribus mandato Belemum proficifceretur, vt præfens eo rectius de rebus ftatueret,
doquidem Almerino non omnia, fatis commode curari poffe videbantur. Reliqu
gubernatores partim quod Teglium abeffe facile paterentur, partim quod in iis, q
defenfionem fpectabant, contradicere non audebant, cum mandato inftructum
mum dimiferunt. Quo in loco cum ille deliberaffet cum Emanuele, videretqu
ce admodum, & difficulter pecuniam à mercatoribus, à quibus mutuo fume
fubminiftrari, vt quam maximam argenti copiam corraderet, capto de pre
mis, & cariffimis, regum Lufitaniæ rebus vendendis confilio, illas ad fe adferri iu
que earum pretio cum mercatoribus agere inftituit. Interea temporis Dux Offu
redierat in Hifpaniam relicto in Lufitania cum reliquis legatis togatis Chriftophor
ro. qui cum intellexiffent agi de venditione lapidum pretioforum, Morus nomine
Philippi gubernatores monuit, ne eos venderent, vt pote qui ad regem dominum
pertinerent: & proteftatus eft tam contra eos, quam contra emptores, fore, vt p
fuo fumptu refundere cogerentur: atque ita nemo inuentus eft, qui ad emptione
let accedere. Meridæ interim (vbi erat Philippus: qui multis cum verbis & folen
conteftationibus à gubernatoribus regni poffeffionem poftulauerat) Epifcopus Co
enfis: & Emanuel Melius denuo ea propofuerant regi, quæ iam ante Guadalupi
propofita fuerant, dixeruntque fe paratos effe rem arbitrorum iudicio committere
querentes interim de breuitate temporis, quod ipfis ad deliberandum conceffum
Verum Philippus cui ftaret fententia, & qui refciuiffet Lufitanos aliorum princip
xilium imploraffe, eodem, quo antea, modo illis refpondit. Multi aut iudicabun
imprudentiæ, conditiones huiufmodi regi Philippo per legatos proponere. Nequ
videbatur rationi fatis confentaneũ, petere à rege, vt fe iudicib. nominatis fubiicere
tamen nec ipfe Rex Henricus (qui meliori iure fibi facultatem in illa lite pronunti
rogare poterat) vnquam à Philippo petiiffet, vt fe iudicem agnofceret nec propter
Henricum recufatum Philippo, tanquam contumaci, in proceffu fucceffionis
trouerfia mota fuiffet. Venit paulo poft Badagiozium Philippus ad diem Ma
fimum vbi cum denuo Oratores Lufitani ipfi perfuadere conarentur, vt an
bellum moueret, Lufitanis comitia indicendi fpatium concederet, non fuer
plius auditi: imo Rex conftituit refponfum mittere ipfis gubernatoribus, &

filii sui in vniuerso Regno illud publicare quod & fecit. Sententia autem hæc erat. Ex-
entiam docuisse per duo exempla præteritorum Comitiorum, Lisybonæ, & Alme-
habitorum, in illis nihil tractari, quod ad manifestissimam R.M. causæ bonitatem, &
uendum spectaret, imo omnes in vtroque conuentu operam dedisse, vt R.M. impe-
nt, excogitando dilationes, & tricas, quas ad actionem R.M. inutilem reddendam
modatas esse existimassent: ita vt facile adpareret, expectare noua comitia reuera ni-
liud esse, quam ter ad eundem lapidem offendere. Nihil esse causæ, cur dictitarent
. terminum nimis breuem ipsis præstituere, si computatio fieret à die redditarum li-
um, (nempe 13. Martii) quibus petebat R.M. vt sibi iuramentum fidelitatis præstarent,
lli illos, si existimarent R.M. non vindicasse sibi possessionem regni, nisi ab eo tem-
, quo illud petiit. Vindicasse enim sibi ab eodem illo momento quo Henricus expi-
. Imo R.M. de industria tacuisse per mensem, & medium, ne illis prærriperet occa-
m vocandi R.M. ad successionem diuinitus illi collatam, & illam hoc pacto deme-
, & vt haberent spatium cogitandi, quidnam hac in parte officio suo conueniret, &
m dandi, vt reliqui competitores de R. Maiestat. iure edocti à proposito desisterent,
ıblicam pacem turbarent, sed potius pro ipsis & toto regno intercederent: & hanc
am quam R M. ipsis commonstrasset. Excusationem, quam adducerent, quo mi-
M. reciperent, duplicem sensum habere. Dum enim dicerent se hoc facere non
nisi in publico ordinum regni conuentu statutum fuisset, alterutrum horum illos
re, vel se non posse iure facere, vel non posse, quia non auderent. Priori casu illos hal-
ri, ideo quod nulli vnquam regi, in regnum suum ingressuro, opus fuisset ordinum
ntu (etiamsi non succederet patri suo, sed tantum cognato) vt etiam illo non fuisset
egi Henrico cum nepoti suo succederet. Posteriori casu, (nimirum se non posse
on audeant) excusationem aliquid ponderis habere: veruntamen non obstare vel
conscientiam R.M. quo minus bonorum suorum possessionem apprehendat, præ-
cum periculum sit in mora. Hunc ipsorum errorem probabile esse, inde nasci, quod
ent se nihil aliud præstare posse in gratiam R. Maiest. quam vt illi regnum inter-
te conuentione & transactione, tradant, parum interim memores R. M. non ex
, sed ex Dei O.M. manu, & iure suo regnum accipere. Itaq; has voces pacta, trans-
s, conuentiones, nonnisi per abusum ab illis vsurpari: & ad propositum non per-
siue enim hic respiciatur ad conseruationem legum & priuilegiorum, nihil loci
i transactionibus, sed dici debere obligationes, quibus R. M. tanquam iustus Lu-
Rex obstringitur: siue ista ad ea, quæ de nouo concedenda sunt, referantur, mul-
s hoc nomen mereri, sed potius appellari debere liberalitatem, munificentiam,
m meram, ad quam R.M. præstandam partim amore ergà Lusitanos ducta solen-
quam fieri poterit firmissime se obstringere parata sit. Itaque comitiorum vsum
esse potuisse, si Regni Ordines sibi in priuilegiis, & immunitatibus conceden-
atisfieri queri possent, aut si ius haberent alium regem suo arbitratu eligendi. Ve-
potestas ipsorum non vlterius se extendat, quam vt supplices à Regia Maiesta-
egia augeri petant, comitia ad Regiæ Maiestatis in regnum suum introitum plane
inere.

c omnia autem ab illis nullum alium ob finem adduci, nisi vt rem ad viuum re-
um tamen Regia Maiestas, nec priuilegia, & commoda (quæ ipsius nomine Lu-
lata sunt) concedere, nec cautionem talem, qualem ipsi postulauerint, præstare
nec denique nimis anxie laboret de modo, phrasibus, & vocabulis, quibus Lu-
c in re vti visum fuerit, etiamsi in effectu idem, quod pacta, & transactiones
it.

ncommoda, quæ pro se allegant gubernatores, & momento, & ratione destitu-
ea, quæ Regiæ Maiestati metuenda sint, tam prope imminere, & veluti præ fo-
e, vt nullam omnino res moram patiatur; quantumuis Regia Maiestas, alio-
rum precibus locum relinquere parata esset, sicut reuera in omnibus, quoad pos-
ipsis gratificari cuperet. Argumento esse, quod exercitus, qui iam prope ad fi-
aniæ progressus sit, non possit retrocedere, neque otiosus ibidem hærere. Nam
um omnem illius ditionis consumptum, & segetes, quibus Regia Maiestis par-
ret, magno detrimento adfectum iri, præterquam quod etiam iniquissimum
diu exercitum alere cum incommodo, ac damno subditorum obedientium, quos
num hoc onere subleuari, ratio & æquitas ipsa flagitaret. Regia Maiestas qui-
ati persuaderi maiorem partem eorum, qui exercitus progressum differri pe-
o & sincero animo hoc facere. Veruntamen ipsos negare non posse, quin multi

alii hoc flagitent,& cupiant in eum finem, vt Regiæ Maiestati interim (vt sunt humana) i
pedimentum aliquod obiiciatur, & vt præterlabatur tempus, quo triremes Regiæ M
iestati ad rem in Lusitaniæ ora gerendam vsui esse possint. Neq; enim illos fugere, qu
cito tempus illud prætereat, quo nauibus actuariis in illo mari locus est. Regiam Maie
tem, postquam Madrido excessit, quantam maximam potuit, dilationem & moram ad
buisse: & (vt ipsi vidissent) in itinere tres menses consumpsisse: idque in hunc finem, vt i
spatium inter se agendi, transigendi, componendi non deesset. Verum etiamsi Regia M
iestas per totum annum expectasset, tamen sole meridiano clarius esse, negotium ne
quidem passu vlterius progressurum fuisse, propterea quod inanibus replicationibus c
sumpsissent tot dies, quibus conuentum indicere, & etiam obliuioni tradere potuiss
cumque ipsi promisissent, se ordines regni intra breue tempus conuocaturos, non ig
rare Regiam Maiestatem, etiamsi mensis Iunius inchoatus esset, tamen nondum vel p
sules regni, vel proceres, vel procuratores ciuitatum comparuisse: & in multis locis ne
dem certos procuratores nominatos: imo electionem variis artibus, & corruptionib.
ferri. Hinc satis liquere ex Conuentu potius confusionem, quam fructum aliquem
pectandum esse. Etiamsi autem publice constet quam parum de vtilitate Comitiorum
sit, tamen nolle Regiam Maiestatem, vt sibi persuadeant, R. M. antequam in Lusitan
ingrediatur, Comitia impedituram: veruntamen ingressam, statim esse facturam ea,
ad cultum Deo debitum, & ad suam, ac publicam Regni vtilitatem maxime pertiner
dicauerit, siue id fieri possit per indictionem Comitiorum, siue alio modo: qua tame
parte Regia Maiestas semper viam, Regni incolis commodissimam secutura sit. R. M
iamsi ad multa conniueat, non posse tamen postulatis ipsorum acquiescere, cum vi
subditos Coronæ Lusitaniæ, Reg. M. studiosos, opprimi sub prætextu iniustæ rebelli
quam tamen ipsi defensionem vocent: & illos solos, qui Reg. M. partibus fauent, & v
tem, ac ius R. M. agnoscunt, insectationibus, & iniuriis esse obnoxios: contra foueri, &
tegi factiosos, & manifestos perturbatores pacis, vtilitatis, & quietis publicæ. Vt nihil
muletur, Reg. M. ipsis significare, æquum fuisse, vt facta ipsorum dictis responderent.
quia hoc non fit, non posse illos postea Reg. M. accusare, quasi astute agat. Vt vero s
quam R. M. suspectæ sint ipsorum dilationes, R. M. illis indicare, se nuper ex diuersis
ab hominibus fide dignis certiorem factam, Lusitanos, interim dum apud R. M. mo
mis verbis instant, vt exspectet, & exercitum detineat, summo cum ardore ab aliis re
auxilium flagitare, & secretas machinationes instituere in perniciem Romanæ Eccle
pacis orbis Christiani: quanquam R. M. non desperet Deum O. M. ipsorum conatus
diturũ. R. M. quidem, Deo iuuante, breui in Lusitaniam manu armata ingressuram:
men non esse, quod sibi propterea persuadeant Reg. M. constituisse Lusitanos bello
qui, imo R. M. potius, quoad eius fieri poterit, operam daturam, ne cuiquam vis fiat,
is, qui pertinaciter R. M. debitam sibi regni possessionem capessenti, obsistere cona
rint. Confidere autem R. M. fore, vt nullum sibi impedimentum obiiciant. sed potit
quæ supersunt, obstacula sponte remoueant: vt R. M. ipsorum opera in expeditione
state contra infideles suscipienda vti possit. Gubernatores cum grauem & prudent
responsionem, regisq; firmum propositum viderent, ex quo manifesto apparebat, I
nos in viscerib. regni, & circumcirca in finibus bellum habituros: cumque vulgo, qu
mnem rei sero & male gestæ, & tam exiguorum ad defensionem adparatuum c
ipsis imputabat, se exosos esse intelligerent, incerti erant, quidnam potissimum c
caperent. Cupiebant discedere Almerino, propterea quod pestis, quæ grassari cœ
& æstus, qui in loco illo arenoso intensissimus est, hoc suaderet. Et quia audiebant
nium in suum commodum contra ipsos plebem instigare, cogitabant de adeundo l
liquo munito, vbi & à populi tumultu, & à bellicis incursionibus tuti essent. Alme
enim à muris nudum est. Videbatur ipsis Setubalum, quo conuentum indixerant
quam exiguam spem haberent de successu) commoditate cetera loca superare,
quod & muris cinctum, & portus maris esset. Itaque eo se recipere constituerunt.
bant in animo, ad minimum tres ex ipsis, porrigere manum regi Philippo ad re
sessionem capiendam vel inuitis illis, qui ad defensionem se parabant: quam ad re
aptissimus ille locus videbatur, vtpote in quem recipi posset classis Philippi, ita
vsui essent munitiones ab Emanuele Portugallo ad ostium Tagi institutæ. Veru
inueniebant modum hæc consilia ad effectum perducendi. Procuratores e
ex superiori conuentu remanserant, dicebant, subsistendum esse Sanctarenæ,
ne suspicionem iam de se conceptam augerent, abire non audebant. Accedebat q
rebantur, si relicto ibi Priore vna cum istis procuratoribus sub ipsum belli à rege P
n

eadi initium discederent, ne illi se absentibus sub vmbra defensionis tyrannidem ali-
n inueherent. Cum itaque tam dubii, & incerti essent, nec malis occurrentibus reme-
n adhibere nossent, plus nocuerunt Regi Philippo, dum ipsi fauent, quam aperte ad-
ndo nocere potuissent. Rex. n. sperans fore, vt isti regnum sibi in manus traderent, a-
nto lentius cum exercitu ad Lusitaniæ fines progressus erat. Euenit, vt Io. Gondale-
de Camera, Comes Caglietanus, peste moreretur. Et hac occasione gubernatores Al-
no profecti sunt Setubalum, cum Duce Braganciæ, cum ministris Hispanicis & aliis,
Philippi partes sequebantur, & delectis ducibus ad portas oppidi excubias disposue-
Rex Hispaniæ, omnibus copiis prope Badagoizium in vnum locum coactis, & acce-
e classe iamiam ex portu S. Mariæ solutura nuntio, antequam in Lusitaniam ingrede-
, non contentus tot, vt supra dictum est, Theologorum iudicio, & sententia, quam
na cum diligentia exquisiuerat, voluit denuo in vniuersitate Alcalana (vbi facultas
logica maxime floret) quæstionem de exercitu in Lusitaniam ducendo, deque po-
ionibus Oratorum Lusitaniæ, examinandam proponere. Congregatis itaque o-
us Theologiæ Doctoribus, (erant autem plures quam triginta) precibus ad Deum
acrisque factis, de quæstione proposita (quam singuli priuatim diligentissime ex-
ant) tribus sessionibus disputarunt. Quamuis enim illa non esset adeo difficilis, &
ta: erat tamen maximi momenti, & inusitata. Descenderunt autem magno con-
n eandem sententiam cum illis, quos Rex prius consuluerat, (quorum tamen ar-
ta & rationes non viderant) & decretum, in formam authenticam redactum, ad
miserunt. Fuerunt ipsis proposita tria capita. Primum vtrum Rex, qui certus sit
tanquam ad legitimum hæredem successionem regni Lusitaniæ deuolutam esse,
o rege Henrico, in foro conscientiæ teneatur se subiicere vllis iudicibus, aut ar-
qui regnum illi adiudicent, eumque in possessionem mittant? Secundum, cum
ni ipsum pro rege suo agnoscere, & recipere recusent, nisi vna cum ceteris com-
ibus sententiam expectet: vtrum iure possit possessionem regni apprehendere
auctoritate, & armis adhibitis contra eos, qui obluctaturi essent, præsupposito
od de iure suo non dubitet, nec vllum conscientiæ scrupulum experiatur? Ter-
cum dicant gubernatores regni Lusitaniæ se, & omnes regni Incolas iurasse ne-
se pro rege, nisi eum, qui per sententiam successor legitime declaratus fuerit, a-
s, seque Regiam Maiestatem alia conditione recipere non posse, præsertim cum
citores conquerantur, seque sententiæ parere paratos esse profiteantur; Regiam
tem cupere edoceri, an gubernatores, & subditi sub iuramenti prætexu, iuste se
e possint, quo minus Reg. Maiestatẽ ad regni possessionem admittant. Ad primum
lerunt, Regem in foro conscientiæ non teneri se subiicere vllis iudicibus aut ar-
um auctoritate propria sibi hæc regna adiudicare, & possessionem eorum appre-
e posit. Nominatim autem à potestate iudicandi in hac causa excludebant princi-
liquos, qui sibi ius in ea pronuntiandi arrogare posse videbantur. Et primum de-
oris præfatione, & veluti deprecatione ad Papam, & sedem Apostolicam præ-
gabant Papam esse iudicem competentem, propter ea quod hic ageretur de re
nporali, nec vlla sese offerret earum circumstantiarum, quæ Pontifici potestatem
am in causis temporalibus, respectum aliquem spiritualem habentibus, tribuere
Imperatoris iurisdictioni regem obnoxium esse negabant; ideo quod reges Hi-
premam potestatem habent, nec vlla in re Imperatorem recognoscunt: mul-
ninus illum alterius alicuius regis iudicio stare cogi, dicebant. Reipub. & re-
taniæ itidem Philippum subditum esse negabant, propterea quod Reipublicæ,
m eligunt, ipsique imperium deferunt; imposterum subiectæ sunt illi, in quem
m suam contulerunt, ita vt nulla illis iurisdictio reliqua sit in regem, aut legiti-
essores, cum per primi regis electionem, etiam omnes legitimi eius successo-
intelligantur. Cum itaque constet in hoc casu de vero successore, necessario
ni, Reipublicæ Lusitaniæ nullam iurisdictionem competere in verum suc-
: & tam certo statuere regem se non esse subditum tribunali huius Reipubli-
certo statuat se esse verum successorem. Quantum ad vndecim iudices, quos
quatuor rex Henricus delegisset, dicebat Henricum non posse esse iudicem il-
si mortuo succederet. Per mortem enim officium administrandæ iustitiæ expi-
nemq; iurisdictionem & auctoritatem in successorem deriuatam fuisse. Contra
reuibus agebant, & compromisso, atque arbitrio locum esse negabant in causis,
unt dubiæ: qualem hanc esse pro confesso sumebant. Respondebant illis, qui
t, Philippum ius in Lusitaniæ regnum sibi arrogare, non vt Regem Hispaniæ, sed

vt cognatum Henrici: & ideo eum prærogatiua, quam vt rex Hiſpaniarum haberet, in
caſu vti non poſſe. Negabat hanc diuiſionem imaginariam in regis perſonam cadere
quod hæc ita coniuncta ſit cum dignitate regia, vt non poſſit fieri iniuria perſonæ,
etiam dignitas lædatur: & quoniam Rex aliquis bellum alii regi inferre poteſt, pro
iniuriam fratri, confœderatis, & amicis factam, tanto magis bellum licitum eſſe, quo
gni, per legitimam ſucceſſionem ad ſe deuoluti, occupandi cauſa ſuſcipitur. Reſpo
bant etiam illis, qui contendebant iure Ciuili, & Canonico cautum eſſe, vt de re litig
cognoſcatur, & pronuntietur in eo loco, vbi illa eſt: & per conſequens hanc litem e
Luſitania decidendam; dicebant iura illa loqui de hominibus priuatis, qui habent iu
ſuperiores, non de principib. abſolutis, & à nemine dependentib. Ad ſecundum capu
ſpondebant, adhibitis multis rationibus, quas etiam in prima reſponſione ante add
rant. Negabant à rege aliud poſtulari poſſe: quam vt Gubernatores edoceat de iure, &
nifeſtis rationibus, quę ipſi regnum illud adiudicant. Qui ſi, his neglectis, in pertinaci
ſiſtant, regem propria auctoritate poſſe regni poſſeſſionem apprehendere, & (ſi nece
flagitaret) etiam armorum terrore obſtinatos ad obedientiam compellere. Neque a
hanc iniuſtam vim hoc caſu adpellari poſſe, ſed potius defenſionem regni, iure ſibi d
& iuſtam rebellium pœnam. Ad tertium reſpondebant illos, qui præſtiterant iura
tum, non poſſe cogi ad illud obſeruandum, cum conſtaret, neque in Luſitania, neque
vllum eſſe iudicem, cui ius eſſet pronuntiandi in hac cauſa inter ipſos & regem. Præ
iuramentum tendere in præiudicium regiæ dignitatis: & vt iuramentum non oblig
eos, qui illud præſtiterant, ad obſeruationem: ita etiam illud non poſſe ab iiſdem præ
ad Regiæ Maieſtatis imperium recuſandum. Conteſtationem vero competitoru
promiſſionem de obedientia ſententiæ præſtanda, non eſſe tanti momenti, vt Rex
pterea ſe iudicib. non competentib. ſubiicere cogeretur. Porro Rex Philippus cum h
tiones cognouiſſet, exiſtimauit poſſeſſionis regni apprehenſionem non eſſe diutius
rendam. Itaque exercitum Cantilianam, tribus Badagiozio milliaribus diſtantem p
ſci iuſſit, inde in fines Luſitaniæ ducendum. Cumque in eo loco Rex ipſe vna cum R
copias vniuerſas in caſtra ingredientes videre cuperet, imperauit ſibi in medio ag
gma quoddam è ligno extrui: quo conſcenſo, omnia agmina, duce Albano ſene ſed
militem integræ ætatis repræſentante, ordine prætereuntia, contemplatus eſt. Qu
autem Rex videretur in eam partem propendere, vt ſtatueret ſibi Badagiozio non
dendum: tamen inter homines curioſos varii erant hac de re ſermones, & præter
nes vulgares, quibus vti ſolent ii, qui adfirmant Reges ipſos expeditionibus intere
bere, adducebantur etiam quædam peculiares, quæ ſuadere videbantur neceſſ
flagitare, vt rex ipſe omnino huic exercitui præeſſet. Dicebant tria eſſe, quæ req
tur in expeditione, cui principem ipſum intereſſe conueniat: nimirum rei, propte
arma capiuntur, pondus ac magnitudinem: ſpem felicis ſucceſſus, & belli per min
conficiendi difficultatem. Omnia autem hæc tria in iſta expeditione manifeſto c
rere. Litem enim eſſe de regno maximi momenti, diuite, aliis ditionibus Regis con
no, capite multarum locupletiſſimarum prouinciarum, quarum fines amplificar
poſſe viderentur. Spem victoriæ eſſe tam certam, quam humanitatus loquend
ta eſſe poſſet, tum bonitatis cauſæ, & virium reſpectu, tum etiam propter hoſtiu
becillitatem. Difficultatem expeditionis miniſtri opera conficiendæ eſſe non exi
& huic caſui maxime propriam. neque enim Regem intraturum in Luſitaniam
uitates, & caſtella occupet, ſed potius vt animos hominum ſibi deuinciat, neq
victorem ſe gerat, ſed vt principem legitimum, cuius eſt venire viribus inſtruct
reprimendas mutationes, quæ in regnis recens adquiſitis naſci ſolent; vt etiam
cturum ſignificaſſet gubernatoribus & ordinibus Regni. Has vero partes, ta
ſumme arduas, non poſſe recte committi, niſi filio primogenito: reliquis vero fi
nepotibus non item: quanto minus duci exercitus, natione Hiſpano, & partim
imperioſo, partim grauiſſimarum rerum, quas tractauerat, vſu exaſperato, & L
inprimis exoſo. Dicebant certiſſimum eſſe, ſi Rex ipſe in regnum ingrederetur, ex
ſubditos fideliſſimos, & ex iis, qui neutram partem ante ſecuti eſſent, amicos fac
Albanum è contrario amicos in neutrales, neutrales in inimicos, & inimicos in p
les mutaturum. His, & aliis rationibus fulciebant opinionem ſuam ii, qui in
peditione regis præſentiam omnino neceſſariam eſſe contendebant. Ab alt
te in medium adferebatur, quando in deliberationibus verſatur res adeo d
vt ad impoſſibile accedat, tum non diſputari debere, quid faciendum, ſed
tati ſimpliciter eſſe parendum. Huiuſmodi autem eſſe diſputationem de
Lu

sitaniam ingressu, ideo quod variis incommodis exercitus ita imminutus esset, vt & mero,& virtute longissime differret ab eo, quem ad huiusmodi expeditionem neces- um esse initio decretum fuisset. Nam ex militibus exteris vltra sexies mille deesse nu- ro, qui fuerat conscriptus: Hispanorum, qui venerant ex Italia, multos; tyronum me- m partem desiderari: veteranos vero è Belgico euocatos in tempore adesse non pos- Sane si veterani cum reliquo exercitu (cuius tanquam neruus futuri erant) se con- xissent, & omnes illæ copiæ, quæ initio conscriptæ fuerant, in vnum locum con- issent, tum regem tuto expeditioni interesse, & transitum liberum ad subsidia & mmeatus recipiendos conseruare potuisse à finibus regni Setubalum vsque, idque di- itis iusto interuallo præsidiis, quę commeatus,& supplementa excepta paulatim in ca- deducerent. Verum cum tam equites, quam pedites ad hanc rem destinandi, defice- , nihil restare, nisi vt in duo maxima pericula incurratur. Prius esse, omnem commea- secum ducere, vnde noua,& monstrosa exercitus forma necessario oritura esset, ideo d equitatus non sufficeret ad impedimenta,& plaustra alis suis tegenda. Posterius, id- rque magnum committere, vt vita tot hominum penderet ab instabilitate maris, & orum, quorum beneficio classis ex Andaluzia Setubalum deducenda esset cum reli- commeatu, & rebus ad tormenta necessariis, quibus exercitus, commeatu plaustris cto deficiente, vteretur. Quamuis autem Albanus contentus esset numero militum, æsto erant, tamen illum hoc fiducia peritiæ suæ,& imperitiæ hostium facere: spemq; ora pericula euadendi nulla in alia re collocare, quam quod Lusitanos non iudicaret ciisse tantum in rei militaris scientia: vt sibi impedimenta obiicere, à tergo circumuē- norari,& in rerum necessariarum penuriam coniicere nossent: quibus artibus si illi iciissent, rem periculo non cariturum esse,& Albanum vel ad retrocedendum, vel ad m iniquo loco,& dubia victoria ineundam adigi, vel saltem, quo minus eo anno Ta- ransiret, impediri posse. Hoc autem pacto valde dubium fore expeditionis euentum opter animorum instabilitatem, quos progressu temporis verisimile esset facile mu- rsse. Præterea incertū esse, vtrum duæ partes exercitus commode coniungi possent. autē hoc difficile, propterea quod altera pars naues cōscendisset, altera terrestre iter a esset,& quod non adeo probabile videretur fieri posse, vt exacte ad tempus præ- m altera alteram assequeretur. Sin autem hic ab alterutra parte saltem viginti dierū intercederet, in sequentem annum necessario expeditionem esse reiiciendā. Con- atur hinc, nec disciplinam militarem, nec politicam vllam rationem pati, vt Rex i- us expeditionis periculis sese obiiceret. neque enim vel industriæ, vel fortunæ satis ommitti salutem principum, quorum consilia non alienæ imbecillitati, sed propriis s inniti oporteat. Dum in Castella hæc est rerum facies, & Lusitani indies maiori rogantia, & confusione res administrant, in Portugallia cuiuis facile erat animad- e, regnum illud præceps ad exitium ferri. Nam deliberantibus vniuersis, nemo e- i quid vellet, aut quid faciendum esset, satis nosset: aut, si qui essent, quam viam m ad metam propositam ducentem, ingrederentur, cæcis similes, ignorabant natores, qui erant Setubali, indicebant conuentum, & perturbabantur, quod m cum exercitu instructo ad fines Lusitaniæ properare audirent, & Antonium enæ procuratores, vt ad conuentum proficiscerentur, solicitare, & iacere semina nultus, qui postea exortus fuit. Vrgebat illos dux Bragan̄ciæ,& publice de iis con- atur, fortasse quod non omnia ex illius sententia administrarent: neque mini- panici illos sinebant quiescere. Dimiserant Iohannem Teglium Lisybonam, l defensionem necessarias præpararet, cum quo minus bene, quam ante, illis con- ncipiebat: cupiebant satisfacere omnibus: metuebant furorem populi: moue- d non promouebant: instabant magnis clamoribus ciuitates, & oppida, vt vel quibus se defenderent, vel licentia deditionem faciendi sibi concederetur: re- ant illi generalia, quæ nullum effectum producebant. Acceperunt etiam litteras Albano, quibus eos arguebat crudelitatis, ideo quod negligerent consuetudinem que gentium obseruatur, nempe, vt, exercitu potenti in aliquam prouinciam in- oncedatur iis locis, quæ non ita munita sunt, vt vim hostium sustinere possint, de- n faciendi facultas, ne peccent in præcepta militaria, quæ iubent ad vnum omnes uotquot hoc casu resistunt: & non iniuria, quia alioquin tormenta maiora ad mi- um quemque pagum diuerberandum adducere necesse esset, nec bellum vn- niretur. Sed ne hæ quidem litteræ illos mouerunt, vt vlli ciuitati, aut op- i aliquid hac in re præciperent. Inter se quidem satis de regno regi Philippo tra- onsentiebant, sed non perspiciebāt, quo pacto consiliū hoc ad effectum perduce-

rent: quod ſi detegeretur, verebantur, ne lapidib. obruerentur. Itaque nolebant quicq
temere tentare, præſertim quia indies imminuebatur ſpes rem eo adducendi, vt Philip
regnum ipſis acceptum ferret, quo initio collimaſſe videntur: præterquam quod etiam
tum regnum ſibi hoc in negotio aduerſari intelligerent, ita vt ſi maxime periculum fa
cupiiſſent, tamen ne nihil efficerent, vererentur. Vulgus (quod omnia ſecunda initio
polliceri, incommodis autem ſuperuenientibus facile ſuccumbere ſolet) credebat n
negotio hoſti reſiſti poſſe: vnuſquiſque leonem, priuatos parietes defendendi ardore
quare videbatur, ſed omnes, vtpote bellicæ rei imperiti, in apertos campos ſub ſignis ar
ti prodire recuſabant. Porro familia Portugallorum, & reliqui regis Hiſpaniæ aduer
non minus erant anxii, quam ipſi gubernatores. Videbant enim ſe pertinacia ſua re
Philippum irritaſſe, idque ſine vllo fructu. Et licet iuſto plus viribus ſuis fiderent, tan
metuebant conteſtationes, & denuntiationes Philippi, quibus regni poſſeſſionem pet
ſimul minabatur exitium illis omnibus, qui ſibi obſtitiſſent. Quamuis autem min
Hiſpanici etiam hos non minus, quam multos alios, corrumpere, & Philippo conci
ſtuduiſſent: tamen nihil effecerunt, quod Portugalli, initio obſtinati, in medio viribus
freti, in fine de venia impetranda deſperantes, omnem conuentionem, & compoſitio
reſpuiſſent. Hæc tamen vnica ſpes reliqua ipſis erat, quod quo ardentiores ſe in
randa defenſione gererent, eo magis Philippo, quid poſſent, ſe oſtenſuros, & eo t
rabiliores in tranſigendo conditiones impetraturos confiderent: atque ita fore, vt (
bernatoribus propter mutuas diſſenſiones rem ad effectum non perducentibus) P
lippus regni poſſeſſionem ipſis acceptam ferret. Verum ille probe de his rebus
mnibus edoctus, poſtquam cum locorum, ad limites Luſitaniæ ſitorum, incoli
giſſet de deditione, &, prolixe iure ſuo, & cauſæ bonitate demonſtrata, illos monui
ne pertinacia ſua regni deuaſtationi cauſam præberent: iuſſiſſetque Petrum Velaſc
ſupremum iudicem Badagiozii ad quoſdam priuatim litteras hac de re dare: primum
mnium tentauit ciuitatem Eluas, tanquam reliquis viciniorem: cuius ciues cum à ſe
tium vel tranſigendi, vel armis vtendi Philippum facturum iudicarent, cotidie illius
tios expectabant. Erant autem (vt plerunque fieri ſolet) diuiſi in factiones duas:
rum altera in partes Philippi inclinabat: altera ſub libertatis conſeruandæ, & in
apud gubernatores perſiſtendi prætextu imperium eiuſdem vehementer auerſab
Illius factionis caput erant Georgius Paſſanus, & Iohannes Rodericus Paſſanus, fra
à quorum partibus ſtabant multi ex eo genere ciuium, quos ſcutiferos adpellant:
verò, Antonius Melius, præfectus ciuitatis, cui adhærebant fere omnes nobiles
mero tamen ſuperioribus longe impares: & vnuſquiſque quid de re tota ſentire
perte profitebatur. Fuerat paulo ante in ea vrbe Iacobus Meneſius, quem gu
natores miſerant, vt, quæ ad conſeruationem illius pertinerent, curaret: & cum
ſas amplificari iuſſiſſet, idque cum magna difficultate coniunctum animaduertiſſe
infecta diſceſſerat, promittens fore, vt armis & militibus à gubernatoribus in
ctus reuerteretur. Quia autem non redierat, facile ciues intelligebant ſe non poſ
ſtium impetum ſuſtinere. Sane Philippus, qui multo ante eorum animos tenta
opera Vincentij Fonſecæ, monachi ordinis prædicatorum, cognatione iuncti Paſ
rum familiæ (quæ nobiliſſima erat, & iam inde ab initio cum omnibus aſſeclis ſuis
lippo fauerat) non deſiſtebat operam dare, vt etiam reliquos in partes ſuas pellic
quamquam verum eſt, monachum, cum die annuntiationis Beatæ Virginis, pro
cione populum ad obedientiam Philippo præſtandam cohortaretur, ab eodem
admodum æquo animo auditum fuiſſe. Cum itaque iam poſſeſſionem adprehe
re conſtituiſſet, miſſis & ad Epiſcopum, Antonium Melium multis nuntiis, poſtrem
dem ablegauit Petrum Velaſcum, vna cum litteris ad primarios, & cum mandato v
illam in poteſtatem, & tutelam regiam recipiendi.

Velaſcus die decima ſeptima Iunii Eluas peruenit, comitatus octodecim viris
mibus. Et quamuis initio, appropinquante eo, portæ propter metum mali contagio
cluderentur: tamen paulo poſt à prætore intromiſſus, & in templum Miſericordiæ i
ſus, iuſſit vocari Epiſcopum, magiſtratum Cameræ, Melium, & nobiles, quibus om
regis litteras reddidit, quarum hæc erat ſententia. Quandoquidem tam euidens eſſ
gni ſucceſſionem ad ſe ſpectare, ſe miſiſſe Velaſcum cum mandato iuramentum fide
ab illis recipiẽdi, quod eos prompte pręſtaturos eſſe certo ſciret: blandiſq; hiſce verbis
tas pollicitationes adiungebat. Et licet Epiſcopus Melius, & Camerales litteras accep
gerent: tamen nobiles non tam facile illas ſibi accipiendas eſſe iudicabant, veriti, ne
carent, & nonnulli alii, quod inter ſe diſſiderent, cui potiſſimum hic honor deferri

re

llas etiam non recipiebant. Tandem tamen conclusum fuit Fratrem Antonium Cer-
,Priorem monasterii S. Dominici,epistolam ad nobiles scriptam accipere, & in tem-
n Cathedrale ad eos deferre debere. Lectis itaque omnibus litteris,Melius & Came-
,qui omnes antecedebant,octo dierum spatium ad deliberandum,& respondendum
ere,sperantes se interea de re tota commode gubernatores certiores esse facturos. De-
uit hoc Velascus, dixitque se è vestigio ad Regem rediturum: hortatus est, ne com-
erent quidquam,quod Regem irritare,& ad exercitum,qui tam vicinus esset,ceruici-
psorum immittendum mouere posset. Veruntamen nihilominus illi Gasparum Bri-
Stremum miserunt,qui Iacobum Menesium,præsidem illius prouinciæ,de his rebus
eret,& ita pependerunt animi vsque in diem sequentem: quo Passani,intellecto Me-
nsilio,voluntati & auctoritati ipsorum omnino contrario, cōstituerunt eum, nisi sen-
am mutaret,interficere. Et iam ante populum contra Melium instigauerant,multis-
ersuaserant, vt publice, se Castellanos esse velle, profiteri non dubitarent. Velascus
le in arcem se contulit,vt Melio,remotis arbitris, persuaderet, ne pergeret esse obsti-
,neue sine causa alienum à Rege Philippo animum proderet: sed frustra. Dicebat e-
Me ius sibi curam illius vrbis commissam esse à gubernatoribus & se nemini iniussu
dem illam dediturum: si Regi Philippo regnum per sententiam adiudicatum esse
ri posset,se paratum esse obedire. Verum cum interim mandatu Velasci ad fossas
circiter equites sexcenti accessissent,ac puteos, & aquæductus, ex quibus aquam ad
dum incolæ hauriunt, occupassent, Lusitani vehementer perturbati fuerunt, ita vt
rculæ passim magnis clamoribus conuicia iacerent in Melium,& reliquos, qui Re-
lippi imperium detrectarent.Itaque nonnulli iuuenes impulsu eorum,qui Philippo
nt, cum viderent patriam suam à præfecto in discrimen adduci, constituerunt sta-
m occidere. & profecti ad templum Cathedrale, (vbi omnes conuenerant) prope
illius,in Melium egredientem impetum facturi,substiterunt. Verum cum ille ser-
n cum Episcopo, qui in ipso flectendo laborabat, inscius tamen periculi imminen-
duceret; nepos illius (cui & ipsi nomen erat Antonio Melio) certior factus, quanto
rimine auus versaretur, ex arce assumptis aliquot sclopetariis, subsidio illi venturus
it: auumque in templo adhuc offendit Cumque senex Antonius nepotem arma-
dissét,miratus est,quod causam ignoraret: quam cum deinde intellexisset vna cum
o, in quo versabatur, & quod hostium copiæ in vicinia essent significauit Velasco,
stare,nisi vt ille cum Cameralibus transigeret: se enim paratum obedire Regi Phi-
ita omnis tumultus sedatus fuit,quia iam ante etiam cum ipsis Cameralibus con-
n fuerat. Cum a. præstarentur iuramenta, ciues non nimium cauti petebant à Ve-
nomine Regis ciuitati multa priuilegia, immunitatem vectigaliū, & portoriorum
m regnum,multaque alia magni momenti, concederet. Velascus liberalis de eo,
re non poterat,concessit quidquid peteretur: sed Rex postea promissis non stetit,
iceret Velascum (& ita reuera erat)mandati fines excessisse. His ita transactis,in-
m fuit Gasparum Britum, quē ciuitas ad Iacobum Menesium miserat, redire cum
s partim peditibus partim equitibus, qui non satis erant armis instructi, ad ciuita-
endendam. Itaque Brito statim iniunctum fuit,vt discederet: in cuius cōspectum
erea equitatus Hispanicus peruenisset. sponte cum omnibus suis in fugam se con-
ostero die, cum adhibitis ceremoniis solemnibus noui regis nomen publice pro-
m fuisset, Velascus ad regem rediit, cum solum triduum in his rebus componen-
umpsisset. Paulo post optimates Eluenses, regis solita cum reuerentia salutandi
dagiozium venerunt: & à rege maiori cum comitate, quam erga homines vti so-
epti fuerunt. Misit etiā ille Eluas Garziam Cardenam nepotem Albani,qui ciuib.
ous pro fide & studio in regem gratias ageret. Redactis in potestatem Eluis, Ve-
ofectus est Oliuenzam eundem ob finem. Scripserat a. iam ante Oliuenzam, &
at, vt ciues præfectum Nunum Aluarezium, filium comitis Tentuguelensis, ab-
: id quod etiam paruo negotio obtinuerat. Ciues enim in partes Philippi incli-
ommuni consensu ciuitatem illi dedere constituerant: petierant tamen, ne ab O-
ex, possessionem regni apprehensurus, inciperet, quandoquidem animi om-
essent addictissimi. Malle.n. se minorem gratiam inire tardius iuramentum præ-
quam in leuitatis & inconstantiæ suspicionem apud homines incurrere. Itaque
um Nunum Aluarezium, sed etiam Iacobum Sosam, equitem Melitensem,& in
um substitutum,dimiserunt. De harum duarum ciuitatum deditione fama statim
Santarenam, vbi erat Antonius, qui populum, à quo Rex salutari cupiebat, vari-
demulcebat. Tractauit semper hoc negotium Antonius incredibili cum feruore,

quantumuis Henricus Rex dum viueret, eam ob causam acerrime illum insectaretur: omnes, quas animo concipere poterat, ad regnum perueniendi vias ac rationes adhibu rogans, minitans, pollicitans. Cum rege Philippo diuersimode egit per ministros. Mo præ se ferebat odium in ducē Braganciæ, & in huius perniciem cū rege Philippo se tran cturum simulabat: modo mentionē iniiciebat de actione sua Philippo concedenda: du modo sibi tolerabiles conditiones offerrentur: modo omnem conuentionem respueb ita vt facile adpareret, eum tempori seruire, & prout spes in animo ipsius variabant, stat re. Vnde fiebat, vt, qui eius nomine cum Philippo agebant, si quando existimarent fa transactaque esse omnia, subito mandatum ab Antonio reuocatum intelligerent. Tand Philippus egit cum illo per Christophorum Morum, promisitque se amore illius ductu concessurum quidquid peteret, nulla tamen vel summa pecuniæ, vel alia re nominat expressa. Verum Antonius, qui Morum odisset, ipsius opera in transactione cum Phil po instituenda vti noluit. Postea autem, cum Dux Ossunensis catalogum earum reru quas Philippus regno offerebat, gubernatorib. exhiberet, reddidit etiam Antonio lit ras Regis quibus scribebat, Antonium à multis annis perspicere potuisse, quanta be uolentia semper illum fuisset complexus, & quod nullam eius declarandæ occasionē p termisisset. Sperare se itaq; illum fore memorem & gratum, satisque facturum iis, qua æquitas, & cognatio, qua iuncti essent, flagitaret. Quia autem non dubitaret, Ant um edoctum de manifesto iure, quod in regnum haberet se amanter rogare, vt ipse in primos se pro rege agnoscere, sibique tanquam principi, ac domino legitimo à Deo O Max. in hunc locum euecto, iuramentum præstare non recusaret: ita vt ipsius exem moti reliqui officium eo promptius facerent. Postremo promittebat, se quantum ad Antonii priuatas attineret, nihil prætermissurum, quod ad eum ornandum, fouendu pertineret: reliqua se Duci Ossunensi, & Moro permittere. Sed hæ litteræ omni fru caruerunt. Dixit enim tum Prior Duci Ossunensi, nunquam se transacturum: Et scri ad ipsum Philippum se illi hac in re gratificari non posse. Esse enim se in tutela populi, & eo ad illius voluntatem omnia sua consilia accommodare cogi. Cum itaque Prior in lexisset, Hispanos in Lusitaniam ingredi, institit apud populum & gubernatores, & p culum à Philippi exercitu tam vicino impendens, & quam necessarium esset eligere c aliquod, vt eo melius hosti resisti posset, illis ante oculos ponendo effecit, vt ipsum de sorem, vel regem creare animum inducerent. Quanquam autem hoc consilium c retur ab hominibus maxime seditiosis & temerariis, qui vi conantur exequi quidqui mentem ipsis venit, quique cupiebant Priorem proclamare regem: tamen multis ho probabatur: multis etiam videbatur præstare eū defensoris titulo ornari: & ipse Prior satis sibi hac in re constabat, vtrum potius eligeret: (vt in reliquis rebus omnibus) se à iori parte, & intimis amicis duci patiebatur. Hi vt populum inuitarent, ad satisfacien votis ipsorum, inuitis etiam illis, qui consentire nolebant, cum forte ageretur de pr gnaculo quodam prope Sanctarenam in eo loco, vbi est sacellum inuocationis Ap lorum, extruendo, sparserunt rumorem fore, vt decimonono die Iunii Antonius eo mum lapidem positurus, proficisceretur; iusseruntque vniuersum populum ad propu culi ædificationem adiuuandam adesse, vt eo facilius in tanto hominum concursu id, animo conceperant, ad exitum possent perducere. Neque magno artificio ad persua dum opus fuit, quia populus rerum nouarum auidissimus mane eius diei maximo nu ro confluxit. Episcopus Parmensis, & Episcopus Guardensis (quorum hic conscius ho consiliorum, ille ignarus erat) accesserunt ad sacellum: vbi missa inchoata, & ad med perducta, populus ad defensionem, & ambiguis verbis etiam ad electionem inuitatus Cum autem paulo post Antonius aduenisset, & extra sacellum prope portam eiusdē ces concepturus genua flexisset, duo illi Episcopi stolati ad eum exierunt consecratu cum, vbi arcis fundamenta iacienda erant: qui simulac Ceremoniarum consuetarum tium fecissent, Antonius Baracchius, homo audax, strophiolum mucroni gladii im tum eleuans Antonium regem alta voce salutauit, magnoque cum clamore & strepi acclamatum fuit ab vniuersa turba, quę siue ad terrendos illos, quibus hoc factum in babatur, siue arma ostentandi causa, gladios eduxit. Ibi Antonius, vel quod mode simularet, vel quod inter spem metumque dubius fluctuaret, clamauit: non, non: Et p longitudine progressus est, quasi poculo silentium imperaturus. Pietrus Coutignus loci illius præfectus, magna cum indignatione clamores turbæ inhibere conabatur, batque Priorem nolle vocari regem: sed frustra. Baracchius enim directo, quod hu gestabat, in Coutignum sclopeto, eum tacere coegit, & ille etiam paulo post discessit. tonius siue quod tot enses districtos cernens perterrefieret, siue quod hoc pacto ad ta

dignit

itatem conſcendere cum metu quodam coniunctum ſit, ſtabat timidus, & tremens,
us rei non obſcura ſigna præbuit ſuis: qui cum ipſum equo im poſuiſſent & e quus ſta-
offendiſſet, parum abfuit, quin caderet: & omnes nobiles, qui aderant, eum comita-
t capite aperto, tanquam regem, & quamuis magna pars populi ignara, quid agen-
eſſet, eo veniſſet, tamen ad vnum omnes eum ſecuti ſunt. Ex eo loco ſe contulit Pri-
templum, & è templo in curiam: & ianuis, quia clauſę erant, confractis, ſolennibus
, & inſtrumentis adhibitis, Rex confirmatus fuit, quibus ſubſcripſerunt omnes no-
Luſitani, qui aderant, & Emanuel Coſta Borgeſius manu vexillum geſtans alta vo-
Viuat Rex, viuat Rex, more ſolito clamabat. Inde in hoſpitium digreſſus, ſe præpa-
cœpit ad iter Liſybonenſe, vt in metropoli regni etiam ſe regem proclamandum cu-
. Interea peruenerat Velaſcus Oliuenzam, nono die Iunii noctu: & à Iacobo Vaſ-
ellenſi, rogatu Paſſanorum Eluenſium, domum ſuam receptus fuit, & poſtero die
ſtratum & nobiles rogauit, vt ne in templum Miſericordiæ, litteras regis accepturi,
enire grauarentur. Cum conueniſſent, reddidit illis litteras Regis: quæ cum pu-
ectæ fuiſſent, & appareret illas humaniſſime ſcriptas eſſe, & regem hortari, vt iura-
m fidelitatis ſibi præſtarent, rogauit Velaſcus, vt breuiter reſponderent. Ceterum,
atuis initiis interdum res maximi momenti naſcuntur, ita etiam parum abfuit, quin
ntingeret. Cum enim nobiles illius ciuitatis in duas contrarias factiones ſciſſi eſſent:
n alteram ſectantur Lobi, & Gamæ: alteram Matti, euenit, vt litteræ Regis, ad no-
m ſcriptæ, caſu Lobis omnium primis redderentur. Cum itaque pars aduerſa
em ſiniſtre interpretaretur, præſertim quia Velaſcus apud hominem, Loborum fa-
addictum, diuerſabatur: conſtituerunt totis viribus impedire, quicquid aduerſa
tatuiſſet. Cumque illo tempore magiſtratu fungerentur plures Matti, quam Lo-
duerſarios ad ciuitatem Regi dedendam inclinare animaduerterent cœperunt iis
ri, & nullo dato reſponſo ad litteras regias, eas feſtinanter miſerunt ad guberna-
& paulo poſt in hoſpitium Velaſci profecti, ei indicarunt, ſe non poſſe reſpondere
tio tam arduo, niſi re perbene deliberata, & gubernatoribus expoſita, & quatri-
d conſultandum poſtularunt. Cum autem Velaſcus reſponderet, ſibi non eſſe inte-
ilis longius deliberandi ſpatium quam in diem ſequentem vſque concedere, diſ-
nt incerti, dixeruntque ſe non metuere, quod omnem ſpem in diuino auxilio col-
t. Diſplicebat hoc Velaſco, & ideo cogitabat, de Duce Albano per Fratinum,
tum Italum, qui illi aderat, admonendo, vt aliquot ſigna peditum in conſpectum
ad terrorem ciuibus incutiendum, mitteret: verum re cum amicis Luſitanis
nicata, cum intelligeret, populum in Philippi partes inclinare, conſilium muta-
bi vna cum aſſeclis ſuis, cum viderent à magiſtratu Camerali ſibi contradici, con-
endi cauſa in vnum conuenerunt: & confecto inſtrumento quodam, omnes, qui
pedire paratos eſſe profiterentur, ſubſcripſerunt. Pars etiam aduerſa conſultandi
nuenerat, ſed re infecta, diſceſſum eſt. Interea Marcus Antonius Iuſtinianus,
Genuenſis, amicus Velaſci, & cognatus Loborum, ſuaſit Velaſco, vt domo e-
er compita vrbis circumiens populum alloqueretur, verbiſque appoſitis illum de
loceret. Secutus eſt hoc conſilium Velaſcus, & coacta ingenti multitudine, o-
habuit ſatis prolixam, in qua oſtendebat, quid vtilitatis percepturi eſſent, ſi re-
ium reciperent: & contra in quæ incommoda eſſent incurſuri, ſi magiſtratui ob-
ent: quandoquidem tam validus exercitus præ foribus eſſet. Vulgo quod faci-
c impellitur, ſatisfaciebat oratio: cumque Velaſcus, comitante multitudine,
m Spiritus ſancti, in quo congregata erat nobilitas, perueniſſet, ingreſſus dixit,
quid agemus? Cumque Aluarus monachus omnium nomine reſpondiſſet, illos
os Regis imperium recipere, Iuſtinianus Velaſcum medium arreptum in altum
omenque regis alta voce pronunciauit, acclamantibus nobilibus, & plebe. Inde
progreſſi, ſub pœna graui euocari iuſſerunt iudicem, & ſyndicos, qui cum po-
nultuari, & Philippum regem fuiſſe ſalutatum, intelligerent, metu perculſi, &
ſubmiſerunt. Idem fecit arx & confectis actis, adhibitiſque conſuetis ſolenni-
elaſcus regis nomine multa priuilegia, & immunitates promiſit. Hoc modo, &
ori cum tumultu cetera loca in finibus illis ſita, in poteſtatem regis venerunt,
Mora, Campus maior Arroghezia, Portalegre, & in aliis etiam prouinciis per-
totius regni eadem cum induſtria per deditionem multa loca in poteſtatem re-
bantur. Interim Antonius Sanctarena, Liſibonam verſus iter facere cœperat, &
res videntes euenire, quod iampridem ante animus ipſis præſagiebat, vna

cum Duce Bragancię,& ministris Hispanicis Setubali munitiones instituebant, veriti
a rege nouo inuaderentur. Non prospexerunt vrbi Lisybonæ de rebus ad defensione
pertinentibus,quod existimarent Petro Cugnæ Lisybonæ præfecto, & Ioanni Teglio(c
vt diximus, erat Belemi cum mandato ipsorum) eam rem curæ fore, vt & illis iniun
rant, præsertim qui etiam duos ministros Iustitiæ miserant, qui ciues ad arma capien
hortarentur. Ceterum Teglius, qui non malo fortassis animo, sed tamen paulo imp
dentius assentiebatur iis, qui causam per sententiam decidi volebant, cum intellexi
Antonium regem creatum, magnam inde molestiam percepit. Videbat enim sibi n
nus, quo fungebatur deponendum, seque plus iam difficultatis habiturum, si cum r
Philippo transigere animum induceret: præterquam quod etiam Antonius regnum
acceptum laturus non esset. Cum itaque ira incensus esset, & existimaret se cæteris
bernatoribus iniuriam facturum, si illis Setubali degentibus, ipse, qui esset Belemi, P
rem inermem tam paruo negotio Lisibonam occupare pateretur, constituit illius def
sionem suscipere,idque etiam impulsu magistratus, qui rogabat, vt in vrbem veniret
amque propugnaret. Si enim illa à Priore occupata fuisset, se, qui id vetare non po
fore extra culpam, quę tota in illum, vtpote qui posset, & nollet Priori resistere, esset
dundatura. Itaque Teglius perfunctoriè conscripsit aliquot cohortes ex rusticis, l
circumuicina incolentibus, easque Lisybonam ad Priorem ingressu prohibendum, m
Mandauit etiam Petro Cugnæ, vt defendendæ vrbis prouinciam in se reciperet: ipse
men in eam non ingredi constituit,&conuocatis ad deliberandum nobilibus qui adera
decretum fuit, statim obuiam Antonio Iacobum Sosam, & Franciscum Menesium m
tendos esse, qui rogarent, ne Lisybonam ingrederetur, neque titulo Regis vteretur,
solum defensoris: propterea quod in omnem euentum illud nomen esset altero ad p
positum accommodatius. Licet autem hi in iter se darent, tamen complures suadel
Teglio,ne, (quantumuis hęc admonitio esset rationi consentanea) hoc pacto Priori
sum fortunę suæ interrumperet. Cum itaque animo fluctuaret, nec quidquam certi
tueret, euenit, vt milites, siue rustici, qui Lisybonam versus iter faciebant, nullo a
pto mandato à gubernatore,nescirent, quid agendum sibi esset: Prioremne adiuuar
vero vrbis ingressu prohibere oporteret. Emanuel enim Portugallus, qui ad regiu
lium cupiebat Priorem euehere, operam dederat, ne quidquam certi statueretur:
quid forte statutum esset artibus suis efficiebat, ne ad effectum perduceretur. Petru
ro Cugna dicebat, si Teglius ipse coram nollet Priori resistere, neque se omnibus r
Teglio inferiorem, id facere posse cumque Teglius regereret præfecti officium hoc
ita alter in alterum, ob suos vterque fines, onus illud reiiciebat. Appropinquabat in
Prior Lisibonæ,sed parum abfuit, quin via eo perueniendi ipse præcluderetur. nam
prope Sacabemum (quod oppidum 6.milliaribus Lisybona distat) in agro substitisse
monem cum Francis. Almedá, amico suo, conferens, displosum fuit sclopetum,
ictu occisus fuit Almeda.Et quia nunquam auctor sciri potuit, sunt qui putent ipsum
rem petitum fuisse. Peruenit paulo post ad vrbem Prior cum exiguo comitatu, & e
bilibus nemo aderat præter Sosam & Menesium: qua de causa ingressu minime pro
tus fuit: imo omnes, qui obuiam procedebant, eum regem salutarunt. Pauci tam
derant, partim propter pestem: partim quod metuerent, quia videbant regnum e
uisum: hinc regem Philippum cum exercitu imminere: illinc gubernatores pene
Philippo consentire: tertio vero loco Priorem pauperem, solum paruis consultorib
tentem, salutatum fuisse Regem à paucis, iisque plebeiis. Itaque ex iudicibus, & r
libus Priorem gratulandi ergo fere nemo & ex supremo magistratu vnus tantum Sy
cus accessit, reliqui se abdiderant. Prior enim ad Palatium flumini vicinum profe
possessionem illius,& armamentarii,& naualis, nemine obsistente, occupauit: nouum
uisorem, nouos iudices, nouos syndicos creauit, reliquisque officiis, quæ vacabant
spexit: & inde ad Curiam magistratus se contulit, vt more solenni Rex proclama
quo cum omnes primarii conuenissent, Emanuel Fonseca Nobrega, homo confide
hanc sententiam locutus est: Videor mihi agnoscere insculptam vestris omnium fro
lætitiam, quá corda vestra perfunduntur, ob aduentum huius iucundissimi diei,
verba illius, vtpote regis, estis iuraturi, quem tantopere desiderastis: intelligo sup
canea fore omnia illa, quæ ad vos, vt hoc faciatis adhorandos à me ardentissimo a
dici possent, quandoquidem orationem meam voluntatis vestrę promptitudo long
interuallo anteuertit. Scio non tantum moram etiam exiguam vobis molestam esse
rum vos dolere quoque quod alii vos præuerterunt in eo, quod libentissime fecisset

d vos facere æquum erat; quandoquidem primariæ huius vrbis exemplum, tanquam
nam quandam, reliquas imitari oportet. Ceterum quantumuis vos & gestiatis, &
anc rem promptissimi sitis: quantumuis omnia, quæ a me in medium adferri possunt
uperflua: tamen & officium, & amor me stimulant, vt breuiter vobis animi mei sensa
nam. Non libet mihi instituere enumerationem laborum, quos summa cum pru-
ia superauit: (tempus enim me deficeret) sufficiat vobis nosse (vt & nostis) illum
er fato quodam cum superbia, & arrogantia mundi bellum gessisse. Cum enim pro-
peccata nostra Deus O.M. permittat, vt principes hodierno die plerunque virtutem
, vitia amore prosequantur: ille, quod virtute & animi magnitudine præstaret sem-
dio, & vi iniustæ obnoxius fuit, dum iam, tāquam notus repellitur, iam iis quos præce-
debebat, postponitur: quę omnia ad gloriam, qua refulgebat, offuscandam perti-
nt. Mitto offensiunculas, quæ inter Sebastianum, & illum sub initium expeditionis
anæ natæ erant, quas quidem alii satis causæ, cur vna non proficiscerentur, existi-
nt: verum ille, qui iam ad fortunæ insultus occalluisset, quamuis pro iudicii sui acu-
Sebastianum ad exitium pleno cursu properare facile intelligeret, maluit tamen cum
anifesto periculo aliorum temeritati obsecundando in Maurorum manus incidere:
existimationem suam macula, & næuo etiam minimo contaminare. Fuit in infeli-
prælio captus, quod ante prospexerat: mortuus est Rex Sebastianus, nepos illius:
erant ante tot alii principes, omnes regni hęredes: restabat solus Cardinalis Hen-
qui propter extremam senectutem, & inualetudinem non diu superuicturus esse vi-
r, ita vt regnum penè successore destitueretur. Verum Rex regum (qui quantum-
is interdum nimium tardare videatur, omnes res æqua lance ponderat, & exequi-
gulari sua prouidentia effecit, vt interim dum Rex Henricus Imperio potitur spa-
corum illorum dierum, qui ipsi vitæ ad cursum perficiendum supererant, non sine
lo è Maurorum manibus euaderet ille, quem huius regni clauo moderando desti-
. Dico non sine miraculo: quia videtur fieri non potuisse, vt vlla humana pruden-
io factum fuit, modo, liberaretur. nam (vt positum est in more apud infideles)
esset princeps, verisimile est, eum regi, & principi traditum fuisse, & mancipatum
ę perpetuæ, aut saltem tam arctæ, vt nulla esset euadendi via, nisi lytri loco ciuita-
ropugnacula cederentur, vel immensa pecuniæ vis solueretur: nihilominus ta-
onsiderate, quæso, num hæc res miraculo careat) paulo post nullo plane pretio
o, euasit. Venit deinde in hoc regnum, vbi fortuna nondum exaturata, mille
commoda ipsi obiecit: quæ tamen omnia virtute sua profligata superauit. En vo-
: & licet iam multo magis, quam vnquam, ab hostibus esse circumdatus videa-
men & ille fretus est virtute vestra, & ego illius prudentia, quam omnia impedi-
cturam esse confido. Agite ipsi gratias, quod regni sceptrum capessere non dubi-
tamen tot æmulorum inimicitias sibi suscipiendas esse videat: quam quidem ad
tam dominandi libido, quam amor vestri eum inuitat. Promittit enim se non
ed patrem, & fratrem omnium fore. Quem, quæso, putatis esse illum, cui iam
rium deferimus? Est vera propago, legitima proles, vnica planta, quæ ex regi-
is superest. Hic est nepos regis Emanuelis illustris memoriæ, natus ex illius fi-
uico: qui duo duæ maximæ omnium, & firmissimæ Lusitanię columnæ fuerunt:
ure horum regnorum hæreditas pertinet: Et etiamsi non pertineret, (quod esse
st) tamen omnes incolas, reliquis repudiatis, ad huius vnius fidem & tutelam
e oportebat. Hæc enim sola libertatis in tuto collocandæ via est: cæteræ om-
rtissimum tyrannidis iugum ducunt.) Finita hac oratione, vniuersi cum ingenti
Antonium regem salutarunt, & tradito illi vexillo ciuitatis Emanuel Fonseca de
magna voce clamauit: Viuat, viuat, Antonius, rex Lusitaniæ: quæ verba cum
acritate à plebecula adprobata fuerunt. His omnibus in acta publica relatis, re-
Prior in Palatium, vbi paulo post præstito solito iuramento de conseruandis
; & immunitatib. Regni & aliis, quæ à regibus superioribus concessa fuerant,
ras ad reliquas regni ciuitates & oppida, iubens, vt mitterent, qui sibi fidelita-
ntum præstarent. Duci Bragantiæ & Marchioni Villæ regalis amplissima quæ-
itus est: ceteros proceres rogauit, vt Lisybonam de rebus ad regni vtilitatem spe-
vna secum consultaturi venirent. Ceterum Dux, quantumuis etiam regni pro-
cum ad transigendum cum Antonio hortarentur, noluit transigere: neque
etiam venit; & pauci fuerunt, qui eum pro rege agnoscerent. Porro cum Te-
ua opera Antonium iam ad regiam dignitatem euectum videret, finxit se Bele-
nam manum illius deosculatum venturum: & communicato cum Iacobo Lo-

pezio Siquera, præfecto trium triremium Lusitanicarum consilio, vnam ex illis vna c
Episcopo Leitiensi, Antonio de Castro, domino Cascaifii, Martino Gonzalesio de
mera, Emanuele Telesio Barreto, Francisco Menesio, Ludoico Cæsare prouis
naualis, & quibusdam aliis conscendit, assumptisque 40. aut 50. millibus aureorum(q
paulo ante ex officina monetaria Lisybonensi afferendos curauerat, cum iactura Iac. B
di mercatoris Florentini, cuius erant) cum vulgo existimaretur cursum ad vrbem di
ćturus, subito proram versus Setubalum, vbi erant reliqui gubernatores, conuerti iu
reliquæ vero duæ triremes, præfectorũ iussis spretis, & deserta prima, Lisybonã petier
Teglius autem cum ad ostium portus Setubalensis peruenisset, milites præsidiarii,
erant in portus propugnaculo, triremim appellere non sinebant, sed eam ictibus torm
torum repellebant. Itaque Teglius in loco paulo remotiori triremi appulsa in littus eg
sus, pedes ad reliquos gubernatores contendit: à quibus ipsius excusationes tantum
est, vt acciperentur, vt etiam illum pro socio non agnoscerent, & tum in consessibus t
in sermone eum, tanquam nobilem priuatum, tractarent, & non vt gubernatorem.
nimirum punientes ea, quæ Teglius partim Belemi, partim Antonium, quo minus L
bonam ingrederetur non prohibendo, admiserat. Et hac vna in re gubernatores auc
ritate sua, & iure vsi sunt, in reliquis omnibus timiditatem, & consilii inopiam aperte p
debant. Prior cum videret horum nonnullos, quos sibi fauere putabat, fugere, pe
niam asportare, gubernatoribus aduersariis suis, se adiungere, Setubalum munin, n
gis magisque intelligere incipiebat, illis bene cum Rege Hispaniæ conuenire, & sta
tum esse eo in loco commorari, donec Regis triremes Italicæ, quas iam in portum S. M
riæ peruenisse rumor erat, in illo littore comparerent, quas deinde in portum Setubal
sem reciperent: quod si fieret, magnum inde rebus suis periculum imminere animadu
tebat. Si enim copiæ Hispanicæ illud oppidum occuparent, fore, vt Lisybona pene e
mnibus partibus circumsideretur. Itaq; coniectis in carcerem nonnullis, quos suspe
habebat, ac pecunia à mercatoribus mutuo accepta, constituit dare operam, vt quam
mum siue per deditionem, siue vi oppidum illud in potestatem redigeret: & vt prop
ret, mouebant ipsum actiones Tristani Vazii Vegæ, præfecti arcis S. Iuliani ad ostium
gi sitæ: cui cum ille scripsisset, respondit, se Priori arcis possessionem tradere nõ posse,
etiam ipsius auspiciis illam custodire. Præstitisse enim se iuramentum de arce nemini
denda, nisi iis, à quibus illam acceperat: hos autem esse gubernatores. Itaque Anto
hac re in aliud tempus dilata, cum tumultuarie, & vi rusticos prope Lisybonam incol
opifices, mancipia, aliamque turbam collectitiam in vnum locum cõgregatam(qui ta
omnes ad numerum 1500. non adscendebant) flumen transire iussit. Antequam vero
transiret, misit Setubalum Franciscum Portugallum Comitem Vimiosium, qui cum
bernatoribus transigeret, illosq; ad obedientiam ipsi præstandam inuitaret: quos et an
literas hortatus est, ne scientes prudentes se perditum irent, neve existimationi suæ no
inurerent, regnum sibi indigenæ ademptum ad exterum transferẽdo: rogabat, vt ad
nirent. Esse enim se paratum ipsis ingenue omnium delictorum veniam concedere.
rum non fidebant his litteris, nec verbis Comitis gubernatores, vtpote qui Regi Phi
essent obstricti, & quorum nonnulli apud Regem Henricum gratiosi fuissent & cõsc
rum decretorum, quæ contra Priorem erant promulgata. Itaque re cum ministris H
nicis communicata, constituerunt se defendere, donec classis Regis veniret, quæ in h
expectabatur. Verum spes eos fefellit: quia venti semper ita contrarii fuerunt, vt trire
nauigare non possent. Quod cum videret Dux Bragantiæ, existimans sibi non diutiu
commorandum, discessit. Cæterum Comes Vimiosius cupidus illos eo ex loco eii
di, concitata ad seditionem plebe, & adiuuantibus ipsis militibus prætorianis, arma
& portas occupauit: complures etiam armati in hospitium gubernatorum irruentes,
tem ipsis multis, iisdemque contumeliosissimis verbis minabantur. Quare conste
non tantum gubernatores, sed etiam ministri Hispanici, cæterique Philippo addicti
les, partim per fenestras, partim per ianuas, furtim, alii mari, alii terra aufugerunt, ex
Archiepiscopo Lisybonensi, & Io. Teglio: quorũ alter dignitate sua, alter pristinis in
rem meritis, & cognatorum auxilio confisus remansit: legati vero postero die in C
lam reuersi sunt. Fuit hoc spectaculum sane perquam miserabile. Etsi enim guber
res, tum propter dissensiones, & dubitationes suas, tum propter priuatæ vtilitatis stu
pœnam merebantur: tamen erat res commiseratione digna, videre venerabiles illos
qui duabus horis ante regia auctoritate armati erant, fune se de fenestris demittentes
gere furorem iuuenis effrenis, qui contra illos plebem, & proprios custodes concitau
Nobiles, qui domo & rebus omnibus relictis, fuga sibi consuluerunt, sunt Ferdina
Nor

rogna, Petrus Menesius, Eduardus Castelblancus, Iacobus Lopezius Siqueira, Anto-
Castelblancus, Ludoicus Cæsar, & quidam alii. Antonius simulac de horum discess-
ertior factus est, statim flumine traiecto, eo contendit, vbi sub vmbella more gentis
ingenti lætitia exceptus fuit: cumque de munitione, & custodia illius loci ea, quæ ad
pertinere videbantur, constituisset, reuersus est Lisybonam, dissuadentibus nonnul-
ui copias in illum locum cogendas esse dicebant, vt eo facilius hosti resisti posset, nec
um denuo transire necesse esset. Sed Antonius hoc consilium secutus non est, dicens
eui eo rediturum. Multi autem existimabant, eum sibi metuere, nec se vltra flumen
m fore arbitrari. Cascaisium, & arx S. Iuliani nondum imperium Antonii agnosce-
: verum cum audiretur, illum Setubalũ ingressum, & gubernatores fugere, vxor An-
de Castro Cascaisio discessit: vnde statim arx deditionem fecit: Et præfectus arci S.
ni, cui Antonius per literas quater mille ducatorum reditus annuos promiserat, re-
dit, quandoquidem gubernatores regnum deseruissent, & ille Rex proclamatus es-
arcem ipsius nomine custoditurum. Qua de causa retrocessit Sebastianus Britus,
premi præfecti Lisybonensis munere loco Petri Cugnæ, fungebatur, & ab Antonio
nanu collectitia ad obsidendam arcem Sancti Iuliani mittebatur: ita vt omnia loca
maioris momenti, & Lisybonæ circumuicina, in potestatem Antonii concederent:
um exemplum pedetentim omnes ciuitates & oppida in illis partib. sita, secuta sunt,
ta ciuitate Portũ, quæ deditionem adhuc recusabat. Dux Braganciæ, qui tumultum
alensem præuiderat, inde paulo ante gubernatorum fugam in oppidum suum Por-
, non procul à Castellæ finibus situm, se receperat. Quoniam autem videbat, virem
se ab exercitu imparatum existimauit tempus esse, sese Regi Philippo adiungendi.
misit nobilem quendam ad Philippum, qui illi indicaret, dominum suum semper in
atharinæ vxoris suæ persequendo molestiam adhibuisse, nec vnquam contra publi-
anquillitatem, vel contra legitimum iudiciorum ordinem, vel contra æquitatem
iam tentasse. Cur vero non citius cum Philippo transegisset, in causa fuisse, partim
ctionem suam satis firmis fundamentis inniti intelligeret, partim quod illi id non li-
per populum, qui sine dubio se opposuisset. Verum ducem iam omnino constitu-
bi à Rege conditiones æque proponerentur, illi ius, & actionem vxoris Catharinæ
n cedere, &, vbi hac de re inter illos conuenisset, legatos hoc negotium publice tra-
s mittere. Innuebat ducem, qui tertiam regni partem ditionib. suis occuparet, ma-
impedimento, vel adiumento Regi esse posse. Dicebat procuratores regni polli-
e se acturos cum Antonio, vt deposito Regis nomine, & iunctis cum duce viribus,
n defenderet. Post bellum autem confectum facile inter illos transigi posse. An-
etiam amplissima quæque per nuntios Duci promisisse: Ducem tamen conditio-
Antonio oblatas non accepisse, quod sibi cum æquitate pugnare viderentur. Ro-
ro, ne Rex suæ ditioni ab exercitu damnum inferri pateretur. Erant hæc omnia
Philippini dicebant, etiamsi Dux non esset homo quietis, & religionis adeo amãs
a erat: tamen non esse, quod Rex eius potentiam metueret. Habere quidem il-
gnum numerum subditorum, sed non omnes ipsi esse dicto audientes, nobiles illi-
ium magis, quam reliquorum omnium, dedignari: denique quosdam cognatos
psi damno, quam vsui esse propter æmulationes, quas inter se exercerent. Fide-
satis iuri, quod sibi habere videbatur: sed verebatur ne opprimeretur à vicino e-
Regis, quem nullo modo sententiam iudicialem expectaturum iudicabat. Hic
um impulerat, vt ad omnes pene potentiores orbis Christiani principes scriberet,
to iuris, & actionis suæ fundamento, auxilium ab illis peteret. Romam etiam ad
es quosdam eodem argumento scripserat. In Galliam miserat aliquot exempla
quod conscribi curauerat, quæ inde in Angliam, & alia loca spargerentur: institit
sime apud duas illas Reginas, vt, sibi pecuniam: & commeatum, arma & ducto-
m subministrarent: sed vtrobique, animaduersa illius imbecillitate, quantum vis
t se ad communem defensionem suas cum gubernatorum viribus coniunctu-
obtinuit, nisi verba, aulico artificio condita. Rumor etiam erat, illum non so-
anto cum studio petiisse à Regis æmulis, sed etiam ab apertis illius hostibus, &
bus, quasi cum principe Auraico quoque, & cum Duce Alanconio ipsi aliquid
isset. Hæ res ipsi maiori detrimento, quam emolumento fuerunt, vt solet eueni-
, propriis viribus destituti, cum principibus potentibus contendere non dubi-
auxilio, quod sibi pollicentur à potentiorum principum æmulis, qui tamẽ aper-
m raro solent indicere, nisi socium viribus pollere animaduertant. Hinc factum

fuit, cum aliquot illius litteræ à ministris Hispanicis interceptæ, & nonnullæ etiam, inpri
mis vero illæ, quas Romam scripsit, ab iisdem, ad quos datæ fuerant, ad regem missæ fu
issent, vt ad petitionem Ducis, quam supra audiuimus, Rex prolixe, & caute responde
ret: primum, se non mediocriter lætatum fuisse, cum intelligeret Ducē mature se è tu
multu Setubalensi eripuisse. Veritum enim se fuisse, ne, quod facile erat, eo in loco in pe
riculum, & ignominiam aliquam incurreret. Agnoscere se Ducem vere dicere, se in per
sequendo vxoris Catharinæ iure modestiæ rationem habuisse. Veruntamen quia huc
usque Dux transactionem recusasset, inde præsentia incommoda omnia nata fuisse: qu
quidem mallet ipsos aliquanto ante præuidisse, quam iam reipsa experiri tanta cum per
turbatione, & existimationis iactura: seque ex his eorum incommodis magnum mœro
rem percipere propter cognationem, & suam erga Catharinam beneuolentiam. Gratia
etiam se agere, quod paratus esset ius suum cedere: veruntamen se nolle illum & vxore
celare, nullam esse causam, cur laboraret, in nostris rationibus, & iuribus adiungendis a
ea, quæ sibi à Deo Optimo Maximo concessa, & toti mūdo nota essent. Se duabus de cau
sis hactenus expetiisse, vt Dux, & vxor acciperent conditiones, quas ipsis ad compensa
dum ius, quod prætendebant, tam liberaliter obtulerat. Priorem esse, quia sperasset
hoc pacto euitaturum necessitatem bellum regno, & propriis subditis inferendi: quæ r
valde illum solicitum haberet. Verum vtilitatem, quæ ex transactione promanare pote
rat, amissa messe propter morā ab illis interpositā quandoquidem iam exercitus fines re
gni ingrederetur. Posteriorem esse, quia cuperet augere, & ad altiora euehere familiam
Ducis, beneficiis ornare liberos illius, auertere ab illo periculum deuastationis, atque a
deo iacturæ suæ ditionis: cui tamen rei adhuc remedium aliquod inueniri posset. Se eni
adeo studiosum, & amantem esse Ducis, vt hæc beneuolentia satis sibi stimuli esset, ad
lum quouis & beneficio & honore adficiendum. Dicebat se non mediocriter mirari, qu
sua sponte confiterentur, se Antonio aures adhuc præbere, & tractare cum perduellion
& execrandi delicti reo. Monere se illos amanter, vt inposterum abstineant ab huiusm
di colloquiis, & communicationibus, vtpote contrariis fidei, & officio, quod regi deb
rent, & indignis auctoritate, & existimatione illorum. Innuebat etiam se non minus m
rari, quod sibi à procuratoribus regni persuaderi paterentur, fore, vt ipsorum intercess
ne Antonius regis titulum deponat, perinde ac si hoc delictum pœnitentiam admitte
cum tamen cogitare illos oporteret, has esse artes, & fraudes consuetas perduellium,
illos in posterum non minus, quam antè factum fuisset, decipiendos tendentes: Et illa
quam procuratores appellarent, vnionem, defensionis causa initam, nihil esse nisi con
rationem, & coniurationem meram, ad ducem eiusdem cum Antonio criminis reatu
plicandum, tendentem: à quo tamen incommodo Deus Opt. Max. illum liberasset.
stremo dicebat se semper libentissime auditurum omnia ea, quæ sibi nomine ducis pro
nerentur, & promptissime concessurum, quæ ad ipsum ornandum, & fouendum pe
nere, & æquitati consentanea esse viderentur. Accepto hoc responso, Dux misit aliq
nobiles, qui cum Rege de re tota transigerent; & cum iis, nomine Ducis intolerab
plane conditiones proponentibus, aliquandiu actum fuit. Verum cum Rex, antequ
vlterius procederetur, à Duce sibi subiectionis, & fidelitatis iuramentum præstari vel
dilatum fuit negotium, idque non sine offensione Ducis qui videret non tantum se f
strari spe, quam de iure suo conceperat: sed etiam nondum satis sibi cum rege conuen
immo regem paulatim suam ditionem occupare. Iam enim Villauizosam, præcipu
suę iurisdictionis & magni momenti ciuitatem, atque adeo aulæ suę sedem, amiserat, qu
tumuis illi diligenter de præsidio, aliisque rebus necessariis prospexisset. Occupatus
tem fuit hic locus paulo post deditionē Eluarum, idque opera cuiusdam Castellani, q
Dux, siue quod illi fideret, siue per negligentiam inter ceteros in arce reliquerat. In
cedebat huic notitia cum Cisnero, militum ductore, qui erat in castris Albani: atqu
promiserat eidem Cisnero se noctu ipsi vnam ex arcis portis aperturum, nimirum supe
rem, per quam in fossam descenditur, vt milites regios clam introducere posset. Et it
ipsa euenerat. Cum enim nox huic rei destinata venisset, Albanus iussit Sancium Au
copias, quæ Eluas missæ fuerant, ad illam arcem occupandam ducere. Itaque equ
sclopetariis in clunes equorum receptis, ea nocte tantum spatii emensi sunt, vt ante lu
Villauizosam peruenirent. Cum autem ad portam, de qua aperienda conuenerat,
perassent, animaduerterunt se per illam, quantumuis patefactam, intrare non posse, q
ea altitudine à solo distaret, vt scala, quam secū tulerant, illuc non pertingeret. Detur
itaque de spe omni, cum & diē instare viderent, & ne res detegeretur; metuerent, pa
ab

t, quin, re infecta, in castra reuerterentur. Verum (vt cursum fortunæ sępius cætera
a subsequuntur) forte fortuna Castellani in fossa aliam scalam inuenerunt: quæ cum
i colligata ad ostium pertingebat. Itaque milites per eam conscendentes in arcem
ssi sunt, nemine ex præsidiariis vel audiente, vel vidente: qui nullis vigiliis, nullis ex-
s dispositis, in tanta castrorum hostilium, decem milliaribus inde distantium, vici-
: in lectis suis stertebant. Itaque hoc pacto Dux Braganciæ, optimam, munitissimam
:ructissimam suarum arcium amisit. Iam tum credebatur Regem ipsum expeditio-
n interfuturum. Etsi enim multi adhuc contendebant fore, vt ipse cum exercitu pro-
:retur, & exaggerarent rationes supra adductas: tamen qui contrarium sentiebant,
bus suis argumentis addebant etiam hoc, quod in omnibus locis, per quæ Lisybo-
sque iter faciendum erat, contagio vehementissime grassaretur, quantumuis aer
deretur esse corruptus. Non esse vero rationi consentaneum coniici in tantum pe-
m vitam principis, qui esset columna & Ecclesiæ Rom. & tot regnorum. Ad ratio-
tem quæ Regem ad proficiscendum inuitarent, responderi posse; eas esse compa-
vt omnes res humanas quæ habent geminam ansam: quæ, si illas per hanc appre-
ponderes, videntur graues: sin per illam, leues. Expeditionem quidem esse ma-
omenti, si perpendatur conditio regni Lusitaniæ, & rerum ab eo dependentium:
, si vitam tanti regis, vitæ Antonii perduellis, & ne quidem tyranni nomine dig-
cis Albani, & tot aliorum procerum Italorum, & Hispanorum virtuti, & peritiæ
Comitem Vimiosium, iuuenem inexpertum cum suis complicibus, & tam forti-
nationum militibus, turbam è pagis Lusitaniæ promiscue collectam & mancipia
ica opponi, consuleretur, nullo negotio animaduerti posse, quam non deceat Re-
c expeditioni interesse. Idem respondebant ad spem, quæ de prospero successu
ebatur. Etsi enim consideranti hostes tales esse, quales supra fuerunt descripti, res
a videretur: tamen si ex altera parte etiam incommoda, quæ adducta fuere, expen-
r, trutinam in neutram partem inclinare, sed pondus esse æquale: præsertim si in
am reuocarentur exempla Ioannis I. regis Castellæ & Alfonsi V. Regis Lusitaniæ:
vterque, cum diuersis temporibus alter in alterius regnum cum exercitu ingres-
fusus fugatusque fuit. Quod de beneficiis, & voluptate, quam ex Regis præsen-
ani percepturi videbantur, & è contrario de Albani asperitate diceretur; non esse
. Veruntamen etiam hac in re facile Lusitanis regem satisfacturum, si Eluas, aut
locum in finibus situm se conferret. Hæc opinio cum contraria melior, &
ous fundamentis niti videretur, non tantum eam Rex secutus est, sed tum illa
multorum animos commouit, vt extra limites euagarentur. Fit enim plerunque,
imis solicite studemus omnia in tuto collocare, paulatim in metum aliquem pro-
Itaque nimis hîc timeri cœptum est, ita quidem, vt rex non satis tutus Badagio-
: rectius facturus esse diceretur, si Siuiliam sub prætextu maturandæ classis, se con
:æsertim quia iam copias pedestres Lusitaniæ immisisset. Postquam Albanus ex
scessisset, dicebant regem quibusuis Lusitanorũ insultibus obnoxium fore, quib.
rum esset, vsque ad mœnia eius loci excurrere: & Antonium, si vellet vti hac
:, exercitum regis ab instituto itinere dimouendi, tantas copias posse Badagio-
us adducere, vt Rex non sine dedecore retrocedere, & exercitum, quantumuis
onam circumsedisset, reuocare cogeretur. Verum fama est regem noluisse hac
a facientes audire, & illis, qui hoc suadebant, confirmasse, se nulla re, nulloque
quidem si sua ipsius vita periclitaretur, adduci posse, vt vel latum pedem retro-
imo sibi statutum esse commorari in loco aliquo in finibus Lusitaniæ sito, qui
ssimus esse videretur: Et in hunc finem aliquot milites, prætoriæ cohortis loco
s, retinuit. Albanus qui interea copias omnes prope Santilianam coegerat, ius-
die Iunii, Caya fluuiolo, Lusitanos à Castellanis diuidente, traiecto, in Lusita-
essus est; ducens secum magnam copiam commeatus aliorumque impedimen-
vt haberet vltra 6. millia carrorum, vna cum vigintiquinque tormentis crassio-
eteriit prope muros Eluarum, vbi nihil erat, quod agendum superesset, quia
Regis potestatem concesserat. Tribus castris peruenit Stremum, iuramentum-
omine exegit ab incolis illorum locorum, quæ vel sola exercitus vmbra per-
bat.

cum ante omnia saluti Regis consultũ cuperet, confecto bidui itinere misit Pe-
icum Padillam, hominẽ ex primaria nobilitate, & rei bellicæ peritũ, cum duab.
actorum, & Petrum Ayalam, tribunum militum, & veteranum cum legione
m, qui ab Eluensibus sponte recepti fuerunt; vt impedirent, ne quid turbarum

in illis partibus excitaretur. Stremo præfectus erat Ioannes Bazeuedus, Amiralius reg
iuuenis audax: qui se ad defensionem parauit, ita vt exercitus diutius ibi, quam in aliis
cis, hærere cogeretur. Hic, gubernatoribus adhuc Almerini degentibus, opera Mart
Gonzalesii de Camera, cognati sui, huius loci præfecturam obtinuerat: cumq; Anton
auctoritate regia ad ipsum scripsisset, noluerat illius imperio se submittere, quod negat
se vllum superiorem agnoscere præter gubernatores, quibus iuramentum præstitisset. I
etiam cum Albanus ipsi per Petrum Lunam, præfectum equitum, litteras Regis misis
petens, vt iuramentum fidelitatis prestaret, recusabat, adductis iisdem rationibus, quas
te Antonio significauerat. Conceperat ille maiorem spem de oppido defendendo, qu
pro munitionis institutæ conditione: idque acceptum erat ferendum diligentiæ Iac
Menesii: qui cum Eluas munire conatus esset, & nimis magna impedimenta sibi obiici
disset, Stremum profectus, eo in loco hostis aduentum expectare, cõstituerat, & ciues
xiliorum promissione ita ad arma capienda inflammauerat, vt omnes cum Ammiralio
li fortunam experiri paratissimi essent. Cæterum cum Christophorus Morus, tum te
poris Setubalo Badagiozium profecturus, illac transiret, ingressus in oppidum persu
Landinis, ciuibus primariis, vt Philippum pro Rege agnoscerét: cumq; his facile esset v
gus in eam, quam vellent, partem impellere, paruo negotio ab eo impetratum fuit, vt in
gis verba iuraret. Amiralius itaq; solus, cum paucis amicis & familiaribus in arcem re
sit: Et quamuis omnes vehementer in eo, vt Regis imperium agnosceret, persuadendo
borarent, tamen nihil potuit ab illo obtineri, quod negaret sibi constare, an Rex verus R
gni hæres esset. Nec ad rem fecit, quod Prior Ferdinandus de Toleto, Albani filius, in
ueniens, & Amiralium non multum iudicio valere subodorans, ipsi nomine patris of
ret syngrapham, qua se ad oppidum reddendum obstricturus esset, si probaretur regn
iure ad Philippum non spectare: nec profuit etiam quidquam quod ipsi ob oculos po
retur, fieri non posse, vt arcem contra impetum hostium defenderet. Respondeba
nim magna cum pertinacia, se loco, extremis quibusque tentatis, demum cessurum,
moriturum, quod alia ratione se famam, & existimationem sartam tectam conseruare
posse persuasum haberet. Sed non diu in proposito perseuerauit. Cum enim ex arce
neret interea Albanum tormenta disponenda curasse, ciues, qui suam operam pron
rant, sibi aduersari, multos milites Hispanos viritim in oppidum irrepsisse, perculsus,
stituit discedere, & deserere arcem, de qua defendenda desperabat. Porro egressus e
ce ab Hispanis captus fuit, & deductus ad Albanum: qui quamuis aliquandiu dubit
vtrum ad terrorem reliquis hoc exemplo excutiẽdum capitali supplicio in illum anin
uertendum esset, tamen tandem ipsi pepercit, captiuumque misit Villauizosam vna
litteris ad Regem, quibus ostendebat se illi, tanquam iuueni inexperto, mortis gratian
cisse. Inde, præstito à magistratu, & ciuibus iuramento, adhibito ritu solemni, exer
iter facere cœpit versus Mõtem maiorem via Arraiolosensi, relicta ad sinistram Ebor
uitate nobili, & tum temporis cum vehementissima peste conflictante. Verum vt ta
& ipsa in Regis potestatem redigeretur, misit Albanus eo ad possessionem occupan
Henricum Guzmannum cum solis 20. equitibus, partim quod illam desolatam, & ciu
exhaustam esse sciret, partim etiam quod intelligeret, præfectum Iacobum de Castr
primarios, qui ad vitandam contagionem in hortos vrbi subiectos secesserãt, in Regis
ba iurare paratos esse. Cum itaque præfectus, & magistratus ad miliare & amplius al
be in porticum templi Virginis Spinarum conuenissent, à Constantino Brito scriba pu
co, instrumentum confectum fuit, in quo continebatur, ciues Eborenses se imperio R
subiecisse: cui etiam ab omnibus fuit subscriptum. Interea Albanus quartis castris M
tem maiorem, (qui nouus vocatur) peruenerat, vbi nemine ad defensionem se par
quantumuis paulo ante Comes Vimiosius ibi fuisset, locum in potestatem redegit.
tuor aliis castris peruenit Setubalum, postquam omnem, quam transierat, regionem
lis incommodis, quæ bellum comitantur, immunem cõseruasset, neque enim vel oc
& expilauit incolas, vel oppida, & vicos deuastauit: imo magno studio cauit, ne segete
maturæ conculcarentur. Non videbatur Iacobus Menesius respondisse hominum
ctationi, in regione illa defendenda, nec etiam feruori, cum quo in se illam prouincia
sceperat, spreta, quam obtinere poterat, dignitate Proregis Indiæ, quod est omni
hoc regno munerum amplissimum. Cum enim illi primum à gubernatoribus, & d
à Priore defensio illius ditionis commissa fuisset, non tantum hosti non resistebat, se
am retrocedens loco sibi cauebat. Causabatur ille inopiam rerum ad defensionem
nentium: dicebatque se deceptum fuisse à gubernatoribus, qui nec arma, nec re
ad defensionem necessaria subministrassent: se nullis armis, nisi verbis, instru
à

:be riſu exceptum, & retrocedere coactum fuiſſe. Sed quidquid ſit, vniuerſa tranſta-
a regio, quæ totius regni optima eſt, ſola ab armis & defenſoribus imparata, & hoſti
dæ relicta fuerat. Antonius, qui Setubalo Liſybonam venerat, cum magno plauſu
:ptus fuit à ciuibus, quod tum primum vt Rex vrbem ingrederetur: quæ quantum-
ropter peſtem, & propter nobilium diſſidia ciuibus exhauſta eſſet, tamen non de-
unt, qui arcus triumphales, ludos, & alia publicæ lætitiæ monumenta inſtituerent. In-
etera, obſeruatu digna fuit caterua muliercularum, propolia in foro exercentium: quę
r militum armatæ, & vexillum ſequentes per vrbem incedebant. Dux, loco bipen-
atillo inſtructa erat: nimirum, vt refricaret memoriam prælii priſci, ad Algibarot-
n quo Luſitani victoriam obtinuerunt, & etiamnum hodie gloriantur coniugem cu-
m piſtoris batillo ſeptem Hiſpanos interemiſſe. Gubernatores, qui Setubalo fuge-
profecti ad arcem, cui Ambroſius Aguiarius præerat, clam nauiculam quandam
cenderunt tanto quidem cum pauore, vt cum nullibi in Luſitania tutos ſe fore ſuſpi-
tur, in portum Aiiamontanum, qui ad Regem Philippum ſpectat, & in finibus Lu-
e ſitus eſt, nauigauerint. Ibi cum ſe nonnihil collegiſſent, reuerſi in Luſitaniam in-
t in oppidum Caſtrum Marinum, animo perturbato: vbi promulgarunt decre-
n quo actiones Antonii à tempore Henrici vſque in illum diem recenſebant: ſen-
ab Henrico contra illum pronuntiatas confirmabant: appellabant illum rebel-
publicæ pacis perturbatorem: declarabant (idque vt dicebant, ex Henrici men-
ippum eſſe verum Regem: & ſe, cauſa cognita, rem ita habere deprehendiſſe: In-
ant ciuitatibus, oppidis, proceribus, miniſtris iuſtitiæ, vt Philippo obedirent, ſeq;
n ſuā poteſtatē in illum transferre profitebantur. Quantumuis autē iam res vi po-
am iure geri cœpiſſet; nec regi hoc decreto opus eſſe videretur: tamen fructu non
partim quia plebs hac ratione de Philippi cauſæ bonitate dubitare deſiit, partim e-
ia multa oppida, hoc decreto mota deditionem, tum in regno Algarbii, tum in aliis
ouinciis fecerunt. Verum parui fiebat hoc decretum ab Antonio, qui ſe ad de-
em in altera Tagi ripa parabat. Ceterum copiæ illius ex meris Luſitanis & turba
ia conſtabant. Vnde fiebat, vt nullas copias, formam aliquam exercitus repræ-
s ad manum haberet, niſi neceſſitate vrgente. Agricolis enim & plebeiis, qui
ipiebant ſtipendia, non erat integrum agricultura & officinis deſertis, ſub pelli-
re. Itaque Antonius cupiebat conſcribere aliquot milites exteros: cumque vi-
ancifcum Barretum, qui eandem ob cauſam in Franciam profectus erat, reditum
Petro Doræ, Gallorum in Luſitania Conſuli, negotium dedit, in Gallia duo mil-
m conducendi, eamque ad rem pecunia hominem inſtruxit, Imperatorem exer-
ninauit Iacobum Meneſium: Georgio Meneſio claſſem commiſit. Non latebat
m exercitus Hiſpanici progreſſus: ſed tantum fiduciæ in populo, & fluminis ab
iciendi difficultate collocabat, vt ſibi ſatis ad defenſionem virium habere vide-
œpit autem dubitare (quippe quod illi res hoſtium non nimis exploratæ eſſent)
ore, quo Albanus paruis itineribus Setubalum petebat, ne ſe Setubalum con-
ngens, iter deinde Sanctarenam verſus inſtitueret, atque adeo eum iam in hoc eſ-
li adfirmabant, nimirum vt flumen eo commodius in loco illo, vbi anguſtum eſt,
& deinde terreſtri itinere Liſybonam, oppidis minutioribus ſpretis, recta con-
Antonius itaque, qui maxima ex parte ſpem ſuam in fluminis tranſitu impedi-
cabat, hoc rumore perculſus curauit Sanctarenam armis, & præſidio muniri.
en cum paulo poſt intellexiſſet, Albanum Setubalo appropinquaſſe, & Alca-
pidum vicinum, occupaſſe, milites, quos Sanctarenam miſerat, reuocatos, vna
uos vi ſtipendia merere cogebat, Setubalum ablegauit, & nobiles tum viritim,
atim, vt eodem proficiſcerentur, impulit, idque pœnis, precibus, promiſſionibus
um, & priuilegiorum. Nihilominus nemo erat, qui libens eo proficiſceretur, &
gerentur, vehementer conquerebantur: nobiles erant pauci, iiq; animis fracti:
inima quaq; occaſione in vtramuis partem impellitur, erat pigra, ac lenta, quod
iſſet impium eſſe pugnare cum Chriſtianis: ita vt alii aufugerent, alii ſe abſcon-
i quiritarentur. Miniſtri regii, qui homines noui erant, ingenio prauo, & im-
periti, quod viderent frenū ſibi laxatum, & ſibi omnia licere, pro libitu miſeros
nt, & cū incredibili inclementia omnes promiſcue vellēt nollent hoſti obuiam
ōpellebant. Fuerunt eo tempore in hac vrbe impune cōmiſſa multa flagitia, in-
rocinia: nā ad pecuniā negotiatorib. extorquendā illico in vincula coniiciebāt
ſtatim numerabāt ꝙ petebatur: & ſi qui forte negotiorū ſuorū cauſa extra vrbē
atiarentur, confeſtim dicebant illos in Hiſpaniam aufugere: & ſub huius calu-

mniæ prætextu ipſis,& bonis illorum manus iniiciebant: væ illi, qui laudaſſet copias reg
Hiſpaniæ,quia vel lapidibus obruebatur, vel carceri mancipabatur, vel ingenti pecun
ſumma mulctabatur: obuio cuiq; vi arma,& equos eripiebant: ſi quis eſſet imbecillior,
cum nouis miniſtris amicitiam non coleret,ille non erat admodum tutus. Male agebat
cum iis,quibus rationes conferendæ erant cum miniſtris aulicis. Cogebantur enim ſolu
re,quod debebant,nulla admiſſa compenſatione eorum,quæ ipſis debebantur. Et tum
hãc cauſam,tum quia ſe quietis amantes eſſe oſtenderant,in carcerē cõpacti fuere nõn
homines locupletes,& inprimis honeſti. Edicta barbara,& mãdata,quæ de ſuſpendēdis
lutionibus,& reditib. promulgabantur,& quibus vnuſquiſq; in vrbem redire,& ad def
ſionem ſe accingere iubebatur, vi apertis niſi parerent,& expilatis ædibus: hæc,inquam
rant infinita: ad ſummam, omnia inſignem inclementiam, & aſperitatem redolebant
mnia admiſtrabantur ab hominibus,qui partim ignorantia, partim malitia ducti de in
ſtria mandata,quæ obſeruari non poterant,promulgabant, vt deinde occaſionem expil
di haberent. Cruces,ſiue inſignia ordinum equeſtrium,& inprimis ordinis equitum C
ſti,quæ hactenus in pretio fuerant,tum temporis hominib. indignis,& obſcuro loco n
propter varias variorum interceſſiones collata fuerunt. Chriſtiani noui,qui ad inſigni
queſtria,ad gradum nobilitatis,& ad officia regia admitti non ſolebant, conniuente &
uente Antonio,omnes,quas optabant, dignitates obtinuerunt, non tam quod multis c
ſtrictus eſſet propter beneficia ab illis duro ſuo,& neceſſario tempore accepta, quam qu
facile à quouis quiduis ſibi perſuaderi pateretur. Serui Æthiopes, quibus propter ingent
illorum in vrbe Liſybona multitudinem,arma interdicta ſunt,momento temporis arm
& pene liberi comparuerunt. Edictum enim publice fuerat, vt omnibus, qui in hoc b
ſtipendia ſub ductoribus Æthiopibus, ad id electis, merere vellent, illud etiam inuitis
minis,& quidem nullo pretio ſoluto,liceret. Qua de cauſa ſerui omnes, in vnum loc
congregati,cum mandatum regium plus ſibi permittere exiſtimarent, quam reuera
mittebat,excuſſo iugo,& dominis deſertis,per vrbem vagabantur, & arma equoſq; ob
cuiq; vi extorquentes multa atrocia facinora deſignabant. Moneta cuſa fuit, impreſſo
mine Antonii,& valor eius quarta amplius parte imminutus. Fiſcus regius erat exhau
vnde,poſtquam ab omnibus quæſtoribus quidquid poterat, expreſſiſſet, manum ad
uit ceimeliis regiis,& nominatim phaleris tantopere apud Luſitanos celebratis, quæ
dibus pretioſis inſignes,& maximi pretii ex India venerant. Pecunia, quam Henric
Luſitanorum,qui à Mauris captiui detinebantur, redemtionem collegerat, conſump
expenſa fuit. Eo autem licentiæ progreſſum eſt, vt in monaſteriis inquirerent in num
quos ibi depoſitos ſuſpicabantur: cumq; nonnullos inueniſſent, quantumuis pertin
ad amicos,homines notæ fidei, orphanos,& pupillos, omnes non numeratos, nec ap
ſos aſportarunt, præter vaſa argentea eccleſiarum: quæ partim vi erepta, partim à m
chis conceſſa fuerunt,neque meliori conditione fuerunt lapides pretioſi,& theſauri,
Maria, Antonii conſobrina,ad opera pia pro anima ſua legauerat. Etſi enim illi Ant
multis beneficiis obſtrictus eſſet,tamen illa omnia accepta in vſus ſuos conuertit. M
chis licentia data fuit arma capiendi, eorumque opera Antonius vſus eſt ad officia m
ria,non ſine ſcandalo plebis,& verorum monachorum,& ſine vllo fructu. Multi bon
reuocabant ſibi in memoriam tempora præterita,& illa,quibus Sebaſtianus imperaſſ
ſeipſos condemnabant,quod tum conqueſti eſſent de arrogantia intimorum Sebaſt
qui tamen neminem iniuria adfeciſſent. Laudabant Regem Henricum, qui quantu
breui illo tempore,quo cum imperio fuit,non per omnia officio ſatisfeciſſet: tamen
bant illi egregiam voluntatem nunquam defuiſſe, nec ipſum tam facile hominibus p
innocentes opprimere conantibus,aures præbuiſſe. Vituperabant gubernatores, qu
lenti fuiſſent in munere deponendo: ad ſummam dicebant cum Sebaſtiano regna
meritatem: cum Hẽrico ignorantiam, cum inopia iudicii coniunctam: cum gubern
bus confuſionem: cum Antonio iniuſtitiam. Excuſabant Antonium nonnulli,ſed ad
argumentis elumbibus. Dicebant enim nihil iniuſtum ab eo imperari, quod huma
ſet,& animo bene à natura conſtituto: verum,cum multa minus recte adminiſtrarē
cauſa eſſe auaritiam miniſtrorum,qui, quamdiu Antonius inſectationibus obnoxiu
ſet,plurima incommoda paſſi eſſent,etiam eodem rerum potiente,ad ſatietatem vſ
la habita liciti vel illiciti ratione,cupiditatibus ſuis indulgerent. Priorem autem nih
denegare,nec delinquentes punire audere,partim quod tempora turbulentiora ho
ferrent,partim ne incurreret nomen ingrati,ſi animaduerteret in eos,à quibus eo te
re, quo ab omnibus propter ſeueriſſimas ſententias à Rege Henrico pronunciatas d
batur,re & conſilio adiutus fuerat.

Liber Sextus.

ARGVMENTVM.

c libro continetur occupatio Setubali, & arcis, captæ ab exercitu Philippi: classis eiusdem in por-
m Setubalensem appulsus: consilia Antonii: iter Cardinalis Riarii legati in Hispaniam: quome-
exercitus Setubalo Cascaisium se contulerit, & Iacobus Menesius cum Lusitanis retrocesserit:
erturbatio vrbis Lisybonæ: occupatio Cascaisii vna cum arce: mors Iacobi Menesii: iter Anto-
i cum suis copiis versus Belemum, & Alcantaram: venia, & gratia, quam rex Philippus ob-
it Lusitanis, vt illos suis partibus adiungeret: tractatio de pace: deditio arcis Sancti Iuliam: deser-
propugnaculi in Capite sicco extructi, expugnatio turris Belemensis.

Albanus paruis itineribus Setubalo cum exercitu adpropinquabat, progrediens ordinibus non dispositis, & sine vllo hostis metu, plane vt in regione pacata, & amica iter fieri solet. Sed cum prope abesset, conuocatis primariis ductoribus, ostendit hactenus quidem propter interuallum, quo ab hostibus distarent, disciplinam, & ordinem militarem neglectum fuisse: verum cum iam eos in vicinia haberent, non esse illos spernendos, præsertim quod immineret Setubalum, oppidum non con-
ndum, cui verisimile esset, validum præsidium impositum fuisse. Monere itaque se
s, vt in posterum suum quisque officium diligenter faciat. His dictis, prope muros,
is ad septentrionem vergentibus, castra posuit: & statim misit ad oppidanos tubici-
ui illis indicaret, Albanum nomine Regis Philippi adesse, vt apprehenderet oppi-
ssionem, & postulare sibi portas aperiri, & se intromitti: si recusarent, se contra il-
belli vsurum: sin vero obedirent, se tum vitam, tum bona oppidanorum simul, &
illæsa conseruaturum. Oppidani dubii, & inter se diffidentes, spatium ad delibe-
petierunt: & vt homines solemus, maiorem commodi priuati, quam vllius alte-
rationem habere, ciues, qui ex mœnibus milites vites cædere, & loca maritima sa-
s est magna copia) conficiendo apta devastari vidissent: statim deditionem quibus-
conditionibus faciendam censuerunt: nautæ, & pauci milites se ad pugnam pa-
e profitebantur, sed ita vt facile adpareret, eos frigide, & non serio hoc dicere. Ve-
ncifcus Mascaregnas, oppidi præfectus, & Iac. Boteglius iunior, vnus ex militibus,
rantes, muros non satis esse firmos, & aliquanto plus metuentes hostem vicinum
motum metuissent, ad deditionem inclinabant: neque multum spatii ipsis ad de-
um supererat. Interim enim Ludoicus Douara pactus erat cum Gallo quodam,
bali cohorti militum præerat, vt sibi portam, cuius custodia eidem commissa e-
aperiret: id quod reipsa factum fuisset, nisi oppidani mature consilium cepis-
ittendo ad Albanum Simone Miranda, vt illos ad deditionem paratos esse osten-
i tamen ad Albanum peruenire non potuit. Cum enim milites, qui Setubali in
uerant, intellecto eorum, qui præcipui erant, consilio, ex oppido egressi in Simo-
ndam incidissent, dicentes se ab illo proditos fuisse, hominem vi secum Lisybo-
xerunt ad Antonium, qui eum in carcerem coniici iussit. Paulo post, nullis in-
pactis de deditione, promiscue milites Hispani in oppidum ingressi sunt. Sane
dispositis tormentis, iam de muris diuerberandis cogitauerat, & oppidani eo vs-
nimorum fluctuatione deditionem distulerant, vt in huius moræ pœnam mili-
pia deprædarentur. Qua de causa non male dici potest, fere præcipuum totius
dum minis expugnatum fuisse: & sane nondum hactenus serio bellum geri vi-
Milites Lusitani, vt dixi, liberi & immunes discesserunt: solus Iacobus Boteglius,
Albano diffideret, vel quod se ex Antonii ministris esse meminisset, clam con-
i, se subducere conatus est: sed deprehensus, & in vincula coniectus fuit. Resta-
nis turris, quæ portus ostium propugnat, quæ quia sita erat in loco salebroso, quo
difficulter aduehi possent, quantumuis alioquin angusta, & minime firma esset,
s pro munita habebatur; præsertim quia subsidio illi venerant tres naues ar-
as Lisybona Ignatius Rodrigezius Velosus adduxerat. Quantumuis autem
nt in turri milites, tamen non opus erat pluribus, quod illa exiguum nume-

rum caperet: alioquin peritis magistris tormentorum, satis multis tormentis, & duce, i
ter Lusitanos aliquam virtutis opinionem habente, instructa erat. Expectabatur Setul
li classis auidissime. Præterquam enim quod paulatim prætergrediebatur tempus, q
triremes in illo mari nauigare commode possent, si illa paulo tardius adpulisset, pericul
erat, ne exercitus terrestris, in commeatus, & aliarum ad bellum necessariarum rer
penuriam incideret. Hinc fiebat, vt Albanus turrim quamprimum in potestate hab
cuperet: & ideo humaniter à Mendo Motta (hoc enim erat præfecto nomen) petiit,
sibi illam dederet: & cum ille recusaret, Albanus pollicitationes nonnullas nomine t
adiecit: sed frustra. Quoniam autem Aluarus Bassanus, Marchio Sanctæ Crucis, p
fectus classis regis Hispaniæ, postquam è portu S. Mariæ solu flet, & præteruecto A g
bii littore, in regis potestatem multa oppida, in illis partibus sita redegisset, cum sexag
triremibus, & aliquot nauibus bellicis è regione Setubali in mari comparuerat: coac
fuit Albanus, viis impeditioribus opera fossorum complanatis, non sine magno lab
quatuor tormenta crassiora vna cum iusto militum numero ad turrim expugnand
mittere, ne triremes portu exclusæ vi tempestatis alio impellerentur. Et huius rei
ram Prospero Columnæ commisit. Ceterum simulac tormenta disposita fuerunt
loco, vnde ferire poterant vnam ex nauibus bellicis, quæ propius, quam reliquæ, ad
tus accesserat: illi qui in naui erant, cum se tormentorum iniuriæ expositos, & quatuor h
mines amisisse viderent, passis velis in portum deditionem facturi ingredi cœperunt,
tamen non sine periculo. Præsidiarii enim, qui in turri erant, cum nauim ad hostes trand
viderent, omnia contra illam tormenta exonerarunt. Conuertit deinde Prosper tormen
ad concutiendam turrim cumq; pauci globi in eam immissi essent, præsidiarii animo
cti, & in primis classis vicinæ conspectu perterriti, deditionem fecerunt, hac lege, vt
vita & bona salua essent: quæ quidē conditiones tenuiores longe erant iis, quas initio
cile obtinere potuissent. Albanus quamuis ex hoc successu voluptatem caperet, tamē
dissimulabat Prosperum in superiores conditiones consentire non debuisse, propt
quod ictus tormentorum expectassent præsidiarii, quos quia non statim deditionem f
sent, veniam non mereri iudicabat. Paulo post triremes omnes appropinquarunt, &
quis duabus nauibus paruo negotio captis, in portum ingressę sunt. Peruenerat Lisybo
nuntius de amisso Setubalo, sed ita vt incertus, & coniecturæ similis videretur: tam pa
erant Priori exploratæ res hostium. Cum itaque vanis sæpe rumoribus fidem habere
adhuc de istius nuntii veritate dubitaret, in aulam irruperunt tres mulierculæ, capillis
sis, & eiulantes, quæ per nomen Dei adiurabant Priorem, vt opem ferret maritis, q
muris Setubalensibus totius exercitus Albani impetum soli sustinerent, & neque à ciu
neque à militibus (omnes. n. esse proditores) adiuuarentur. Vt autem, quæ volumus,
tumuis vero absimilia, libentius credimus quam ea, quæ rationi sunt consentanea: ita
or facile sibi persuasit, mulierculas istas verum dicere: & earundem fletu, & querelis m
Comiti Vimiosio, qui Setubalensibus succurrendi prouinciam suscipere se paratum
dicebat, re exactius non perpensa iniunxit, vt, quanta maxima posset, manu collect
subsidio profectus, nationis Lusitanicæ existimationem tueretur. Itaque populus ad
conuocatus, & classici loco sonus campanarum, & similia adhibita fuerunt. Vnd
sponte, pars vi, alii armati, alii inermes, naues conscenderunt, ignari quo duce, quo
ne progrediendum, quidue agendum esset. Non tangebantur vllo metu, quia non
in hostis conspectum venerant: & eam ob causam promiscue confluebant, non tan
iuuenes, sed etiam naues conscendebant senes armati, quorum & capita, & manus tre
bant, impulsi non vi (talis enim ætatis homines non cogebantur) sed innato quodam
Hispanos odio. Vagabantur per plateas multi monachi equites, manibus enses dist
gestantes, & plebem ad naues alacriter conscendendas instigabant: mulierculæ
liores clamoribus cœlos penetrabant: templa plena erant gemitibus & vlulatibus, q
miscebant preces stultissimas, ex quibus facile liquebat, eas nescire, quid à Deo pet
Perinde enim ac si ab infidelibus vrbs circumsideretur, Deum pro orbis Christiani,
ligionis conseruatione interpellabant. Erat dies decimus nonus Iulii, cumque
intensissimus esset solis calor, miseri illi, qui in nauibus maris refluxum expect
æstu solis exsiccati prope ipsum littus siti laborare cœperunt. Multos itaque c
pœnitebat, & cupiebant in ciuitatem reuerti, si licuisset: Verum in eodem loc
stiterunt, vsque ad horam quartam pomeridianam: (loquor autem secundum h
gia vltramontana) cumque Antonius in flumine circumuagans, magna cum
ptate intueretur tantam multitudinem hominum, sibi operam nauandi cupid
ecce tibi nauim Setubalensem, quæ nuntium certum de oppido capto attulit

vt ex

ilarauit turbam illam, quæ siti pene mortua, statim è nauibus egressa, in vrbem rediit iorem magna molestia adfecit. Cum enim ipse Setubalum profectus, oppidum com-ı, armis & aliis rebus, quoad eius fieri potuerat, & quantum satis esse videbatur, in-ffet, sperabat oppidanos per multos dies hostium impetum repulsuros. Itaque cum am abiectis animis turpem deditionem fecisse intelligeret, nonnihil timoris conce-iem quanquam nec dictis nec factis prodere auderet: tamen veluti mala imminentia giens, animo non mediocriter angebatur. Quemadmodum autem hominibus ad-semper meliora videri solent ea consilia, quæ occasione præterlapsa, ad effectum am-erduci non possunt, ita Prior animaduertit errorem suum, quem commiserat reiici-consilium eorum, qui suadebant, ne Regis nomen adsciscerct. Nam si defensoris ti-ontentus fuisset, putabat se iam facile cum Hispano, & quidem optimis, ac honestis-conditionibus transigere potuisse. Verum cum iam Rex proclamatus, & iuramento itis confirmatus esset, nomenq; regium tot litteris subscripsisset, (quanquam hacte-c manum cuiquam deosculandam præbuisset nec sceptrum recepisset) durum ipsi, possibile videbatur, vt titulo se, nisi vna cum vita, abdicaret, quantumuis ex cotidia-m successibus perspiceret, imperium suum infirmis fundamentis inniti. Videbat e-stem suum esse potentem, & iam eo progressum, vt nulla spes esset eum vel sisti, vel m suspendēdum adduci posse. Videbat se deseri propemodum ab vniuerso regno. im Bragianciæ, qui reliquis potentior est, lite cum Philippo composita, in loco re-iosum se totius tragœdiæ spectatorem præbebat.

larchio Villæ regalis, qui promiserat se venturum, non stabat promissis: Et horum um imitabantur pene reliqui omnes proceres, & plurimi ex nobilitate. Pars enim Badagiozium ad iuramentum Regi Philippo præstandum se contulerant, pars né-moras, & expectabant rerum successum, ad quem se accommodare constituerant: ıci essent illi, qui Priori se adiungerent: Et hos ipsos ille satis intelligebat, nec sponte ec amore sui duci, sed vel metu, vel pudore, vel priuati cōmodi studio. Multi enim amiliaritatem, quæ ipsis cum Priore intercedebat, vanas spes concipiebant: alii, qui non poterant, quin ipsi adhærerent: alii seueritate edictorum, quibus omnes ad se perculsi comparebant: ita tamen, vt metu pœnarum, quæ statuebantur, non o-ue mouerentur. Illi enim, qui possessiones paulo remotiores obtinebant, parui Prioris faciebant: qui vero in locis vicinioribus habitabant, ii, quod iniuriæ se ma-tios intelligerent, inuiti accedebant, & tamen egregiam erga Priorem voluntatē nt. Hi ficti vultus, hæ oppidorum defectiones, hæ quorundam ad Philippum pro-& varietas nunciorum, qui ipsi modo huius, modo illius fidem suspectam redde-ausa fuerunt, vt Prior inciperet vereri, ne aliquando hosti à subditis proderetur, n ab intimis amicis, quos ad euitandum vitæ periculum hoc facturos existimabat: em suspicio ita creuit, vt in carcerem coniiciendum curaret Georgium Menesiū, n classis, quem falso suspectum habebat, quasi de classe prodenda, & hostibus in isybonensem, introducendis cogitaret. Accedebat, quod se quasi media regni um videret. Tota enim regio, vltra Tagum erat in potestate Hispanorum. Et si esset, in quam ii nondum penetrassent (vt Begia, & nonnulla oppida Regni am aut contemni ab illis, aut transegisse: reliquam partem dimidiam, in quam dum peruenerant, dubiam animi pendere.

as enim Portus, quæ est metropolis, & fere reliquę omnes inter Dorium & Mi-nondum omnino imperium illius acceperant: quod constituissent belli exitum Sola Coimbria præ cæteris Priori fauebat, & omnium constantissime deinceps a illum permansit. Iam inde enim ab initio mensis Iulii impulsu Ioannis Ro-asconcellensis sacerdotis nobili genere nati, quem Antonius eo miserat. nses tumultuarii cœperant, & vrbe eiecerant Petrum Guedezium præfectum, n prætore non sine vitæ periculo fuga sibi consuluit. Et nisi pestis ibi grassa-e dubio longe maior, & perniciosior exorta seditio fuisset. Verum hic erat vni-E contrario ciues Sanctarenæ, vbi primum Rex salutatus fuerat, imperium illius ncipiebant: ita vt necesse haberet, motuum sedandorum causa, illuc mittere n Syluium, qui vulgus Sanctarense ad Antonium regem salutandum prin-ierat.

ebant, vt Priori non restaret, nisi vrbs Lisybona, cui tamen non omnino fidebat, is fæx plebis, vt fit, suum erga illum studium, & egregiam voluntatem de-Non audebat in tanto periculo, in quo versabatur, mouere se, vel de auxilio cogitare quenquā ex tot principibus, quos verisimile erat nolle regis Hispaniæ

potentiam tam insigni accessione augeri. Qua de causa hisce cogitationibus impulsus,
cile ad transactionem aliquam animũ applicaturus esse credebatur. quanquam confid
tia Lusitanis propria & semel vsurpatum regis nomen illud vix pati videretur: sed ne
erat, qui dextre hoc ipsi persuadere nosset, imo medicamenta morbum ipsius nutrie
adhibita fuerunt. Communicato enim consilio cum Iacobo Boteglio seniore intimo
& omnium incommodorum socio fidelissimo, & cum Portugallis, quantumuis nullus
gæ, si eam tentare voluisset locus relictus & exigua victoriæ in prælio obtinendę spes e
nihilominus tamen in transactionem cum Rege cõsentiendo fortunæ cedere nesciuit,
ad defensionem se parare constituit. Qua quidem in sententia confirmabatur ab Episc
Guardensi, homine temerario, qui in omnibus rebus suum consilium, reliquorum sen
tiæ anteponi volebat. Dicebat Episcopus non esse tantas Regis Hispaniæ vires, quantę
go putarentur. Milites qui in exercitu essent, esse tyrones, & imperitos. neq; enim Reg
ex Italia veteranos euocasse, quod metueret, ne, dum ipse in Lusitania occupatus esse
gni Neapolitani, aut Ducatus Mediolanensis incolæ tumultuarentur. Italos & Germ
eum habere paucissimos: siue ꝙ morbi eorum partem absumpsissent: siue ꝙ Rex non
tutum iudicasset, magnam eorum multitudinem introducere in Hispaniam, prouinc
debilem, & omnib. nationibus exosam. Quinimo simulatq; rumor percrebuisset, Reg
bello Lusitanico distineri, ab illo prouincias Italicas, regnum Nauarræ, & Arragonię de
cturum: Turcam impressionem facturum in regnũ Neapolitanum: ipsam Castellam q
irritata, & vectigalibus onerata esset, tumultuaturã: Gallos, Anglos, & nonnullos etiã G
manos subsidio Lusitanis venturos cum validis copiis, aut saltem tales in reliquas Phili
regiones incursiones facturos, vt exercitum è Lusitania auocare cogeretur. Dicebat
nondum quidquam tẽtasse, neq; propter temporis breuitatem tam cito certiores redd
electione Antonii, quæ facta fuerat 19. die Iunii, nec responsum ab illis haberi potuisse.
terum incolas regni propriis virib. ita pollere, vt se cis flumen contra hostium insultũ
tutari possint, donec amici ipsis auxilium ferant. Hæc cum magna cum vehementia
Antonio suggererent, seq; ex regionibus exteris de superiorib. omnib. per litteras edo
fuisse fingerent, illi nonnihil animi addebant, præterquam ꝙ imperandi libido hoc e
habet, vt quæ incredibilia sunt, homines verisimilia esse sibi persuadeant. Isti autem p
priuatos adfectus, quorum supra mentionẽ fecimus, quantumuis animaduerterent, q
exiguæ regni vires, quamq; friuolę, quas adducebant, rationes essent: tamen duabus
magnopere excœcati fuerunt, ita vt Antonio omnem transactionem, & compositio
dissuaderent. Prior erat, quod se tam grauiter in Regem Philippum peccasse conscii
sent, vt quantumuis veniam forte delictorum impetrarent, tamen nullam omnino r
nerationem, nulla beneficia à Rege, sibi promittere possent: imo vt semper de vita
tare cogerentur: Altera, ꝙ sibi existimarent fruendum esse cõmodis gubernationis
ꝙ erat pene totum [illegible] ipsorum manu. Arrogauerant enim sibi omnia munera præc
propter amorem boni publici, quẽ præ se ferebãt, Antonius illos colere, & quodam
venerari videbatur. Atq; ita metus periculi, & dominãdi dulcedo in pristina obstina
illos magis magisque confirmauit. In hoc dubio rerũ statu nondũ Prior de auxiliis G
desperabat. Quia enim gubernatores eo primum Franciscum Barretum, & ipse d
Consulem Gallorum, aliqua pecuniæ summa instructum, miserat, confidebat fore,
tem alteruter eorum militẽ adduceret. Sed gubernatores Barretum miserant dicis
causa, & vt populi desiderio satisfacerent, quàm ꝙ cuperent illum reipsa aliquid effi
cumq; Barretus cum mandatis amplissimis se in iter dedisset, gubernatores paulo p
diuersos nuncios mãdata restrinxerant, & pene reuocauerãt, ita vt illi omnis rei perf
dæ ansa præcideretur. Quantumuis autẽ Antonius postea ad eum scripsisset, tamen h
ctum fuerat sero: Et Consul Gallicus in Gallia subsistens, pecuniam, q̃ ab Antonio ac
rat, voluptatibus & genio indulgendo consumebat. Qua de causa frustra auxilia ex
expectabantur, prę sertim quia ministri Hispanici in aula Gallica diligentissime labo
ne Lusitanorum desiderio locus relinqueretur. Sane Antonius cum videret Barre
Consulem reditum tam diu differre, & triremes Regis Hispaniæ in mari Lusitani
cum uolitare, omnem de auxiliis Gallicis spem abiecit. Interim in omnibus rebus cre
cõfusio, nihilq; ordine fiebat: cumq; animi essent commoti, inquieti, perculsi, euen
nocte ea, quæ nuncium de capto Setubalo subsecuta est, nonnullis mercatoribus
nis, qui se Lisybonę tutos non esse iudicabant, aufugientibus, ad arma conclamaretu
magna omnium perturbatione, quod alta voce clamaretur, hostes diuersis locis in
irrumpere. Cum autem nulla ibi esset militia ordinata, nec quisquam, quid age
esset, nosset, tantus fuit timor, tanta confusio, tum promiscuus concursus hominu

rei esset quærentium, vel ad fugam spectantium, vt, accedente terrore noctis, in vrbe
impla, & tam populosa, maior animo concipi rerũ perturbatio non possit. Quantum-
item orto die, & re intellecta metus iste nonnihil remitteret: tamen nouus, isq; multo
or omnium animis sese insinuabat. Audiebant enim vires Albani esse magnas, adfere-
ur nuncii de insolentia militum, qui prædas agebant, & magis magisq; adpropinqua-
. Neque mediocriter homines perturbati fuerunt, cum viderent redire seruos quos-
Æthiopes saucios, qui cum sub signis in vlteriorem fluminis ripam temere progressi
t, ab equitibus & sclopetariis Albani male mulctati fuerant. Videbant Antonium non
uere vllos apparatus, & habere exiguas ad resistendum vires, imo etiam nihil cum iu-
agere, neq; enim illum scire vel pugnare, vel fugere, vel deditionem facere. Consul-
Antonius cotidie cum suis, sed quia se accommodabat ad voluntatẽ multorum, quo-
t par auctoritas, ita discrepantes sententiæ erãt, nunquam, vt fieri solet, quidquam q
ser, statutum fuit. Hoc tempore apertius, quam ante sermones habiti fuerũt de trans-
ne cum Hispano. Et licet nonnulli, qui initio feroces videbantur, tractabiliores paulo
starent: tamen cum Comes Vimiosius, vtpote iuuenis feruidus, ad defensionem in-
et, nemo ipsi contradicere ausus fuit. Aspirabat ille ad dignitatem imperatoris exer-
sed non inueniebat viam loco mouendi Iacobum Menesium, qui illo munere fun-
r: Et ita, cum alter alteri aduersaretur, lente res ad defensionem necessariæ cura-
: quod incommodum augebat etiam beneuolentia, qua Antonius prosequebatur
lum de Castro, iuuenem diuitem, cui propter pecuniam mutuo ab illo acceptam
tus erat. Hic itaq; cum fortitudinis suæ specimen aliquod edere cuperet, ab Anto-
petrauit licentiam, alam, quantam maximam posset, equitum conscribendi. Quin
ntonius eius opera vtebatur in rebus maioris momenti & dignitatis, quam quæ
illius natalibus conuenirent: id quod etiam reliquis indignationem commouebat.
s interea Pontifex, qui Regem Hispaniæ sua opera in hac causa decidenda vti no-
deret, verebatur ne bellum Lusitanicum publicam orbis Christiani quietem tur-
Gesserat se ille initio talem, vt in neutrius ex duobus Regibus, partem inclinare se
ret: & videbatur vacillare, nec certi aliquid statuere, vtri potissimum se adiunge-
ricone, qui regnum ad Ducis Braganciæ vxorem transferre cupiebat: an vero
, qui illud sibi vendicabat. Etsi enim rationes politicæ non permittebant, vt ista
ita cuperet, ne Rex Hispaniæ, viribus illius tanta accessione auctis, potentia reli-
nes principes Christianos superaret: tamen non putabat sibi temere committen-
lli aduersaretur, ne forte principem bene de se meritum offenderet. Cum autem
tellexisset, hos duos reges consentire, & Henricum, consilio mutato, regnum ad
m transferre conari: non obscure ostendit, se amplecti causam Antonii, & Lusi-
: id quod etiam manifestius intellectum fuit, post mortem Henrici, cum Ponti-
ret, vt lis successionis definiretur per sententiam: à qua decisione Philippus ratio-
m abhorrebat. Verum cum legati Pontificii frustra hac in re laborassent, pro-
od Philippus, omnia tuta timens, & ne Pontificis quidem voluntati satis fidens,
reuocare in dubium id, de quo certus sibi esse videbatur: Papa in Hispaniam
Cardinalium numero ad hoc negocium procurandum ablegare constituit. Ita-
quam Prior Rex salutaretur, miserat ad Regem Philippum, Cardinalem Alexan-
rium cum mandato, vt illum ab armis capiendis dehortaretur: & inde in Lusita-
fectus curam negocii successionis susciperet, & se etiam ad sentẽtiam inter com-
nomine Papæ pronunciandam offerret. Varii fuẽrunt in Hispania de huius le-
ntu sermones: Et licet illius sententiam non metuerent Castellani: quod iudica-
um non ausurum fuisse tantæ litis decisionem in Hispania in se solum recipere:
ge Philippo sententiam ferre constituisset: tamen non putabant decere nego-
ipsi committere, quod putarent Pontificem sub vmbra fungendi muneris patris
s, ad se, vt dictum est, supremum de regnorum controuersiis iudicium transfer-
er insolitam auctoritatem, quæ hac ratione sedi Romanæ acquireretur, etiam
ropter regnum, veluti ex manu sua acceptum, sibi & familiæ suæ in perpetuum
conari. Rex itaque cum intellexisset Cardinalem Roma discessisse, cupiebat
s aduentum regni possessionem apprehendere. Iniunxit itaque in Hispania præ-
nagistratibus eorum locorum, per quæ Cardinali transeundum erat, vt illum &
exciperent, &, quoad eius fieri posset, quam diutissime, & quam dexterrime de-
Quod artificium cum non intelligeret Legatus, non reiecit honores, & humani-
passim excipiebatur, & tum ob hanc causam, tum ob itineris longinquitatem
mporis insumpsit, vt cum Badagiozium peruenisset, animaduerteret longè

alium rerum ſtatum eſſe, quam cum ipſe Roma diſcederet. Intelligebat enim Antoniu
eſſe Regem & exercitum Philippi in Luſitania, non contemnendis progreſſibus fact
prope muros Setubali conſediſſe. Cum itaque negocii, quod in manibus habebat, facie
valde mutatam eſſe videret, ad Papam litteras, quibus noua mandata impetraret, dec
Interea cum ipſi diuerſorium aſſignatum eſſet extra vrbem, in monaſterio Monachoru
diſcalceatorum, miſit Traianum Marium, Protonotarium Apoſtolicum, qui Regem ſ
nomine ſalutaret. Rex Traiano humaniſſime excepto, dixit ſe dolere, quod morbo imp
ditus legato, vt par erat, obuiam procedere non potuiſſet: ſed ſe, Deo fauente, priſtina
letudine recuperata, officio ſuo non defuturum. Putabat nimirum Rex ſe hoc pacto
quanto diutius Cardinalem detenturum, eumque ſolita cum pompa in vrbem ingredie
di ſtudio ductum, tantiſper expectaturum, donec ipſe morbo liberatus fuiſſet: & inter
forte fieri poſſe, vt Albanus regnum occuparet. Verum legatus, de morbo Regis cert
factus, & iam tandem animaduertens, quantum in mora eſſet periculi, petiit ſibi permi
vt de nocte carpento vndiquaque clauſo vectus, regem adiret: id quod eum tandem æ
obtinuiſſet, nocte quadam, Duce Oſſunenſi, & Comite Cincionio comitatus, ad Reg
introductus fuit. Verum hoc colloquium fructu caruit. Cum enim nec legatus prop
mutationem rerum ſatis ſibi conſtaret, & Regi certum eſſet progredi, vtpote qui arm
magis, quam verbis fretus eſſet, non potuit ipſis conuenire, propterea quod Rex cauſa
tur, rem eo deductam, vt nullus amplius locus tractationi ſupereſſet. Fuerunt deinde L
gato hoſpitii loco attributæ ædes Marchionis Oignonii: ita tamen vt in vrbem ingredie
non exciperetur ea cum pompa, qua Cardinales legati ſolent. Commoratus eſt ibide
aliquandiu, nihil efficiens: quanquam, vt ſatisfaceret mandatis Pontificis, in Portug
liam proficiſci cuperet. Sed Rex, qui hoc iter impedire ſtuderet, quantum potuit, ipſ
detinuit, quod fortaſſis exiſtimaret, Cardinale vrbem Liſybonam ingreſſo, rem mali
empli fore, ſi exercitus ad oppugnandam eam adduceretur: præterquam quod etiam
legato non ſatis fideret, ſed potius ſuſpectum haberet, eo quod, cum olim in Luſitan
vna cum Cardinale Alexandrino veniſſet, ſingularem amicitiam, & familiaritatem c
traxiſſet cum Duce Braganciæ, à quo hoſpitio exceptus, & humaniſſime habitus fue
Vt itaque diſceſſui ipſius mora aliqua iniiceretur, Rex illi ſignificauit, ſe, à morbo ia
beratum, committere nolle, vt inde abiret prius, quam ſolita cum pompa more Card
lium vrbem ingrediens, honorifice, vt par erat, exceptus fuiſſet. Rogare itaque vt e
vrbem egrederetur, velle ſe more conſueto ipſi obuiam procedere: vt & fecit, atqu
hac mora interpoſita, & per miniſtros abitum Cardinali diſſuadendo, obtinuit, vt ſe
non moueret. Interea Albanus, capto Setubalo, ad reliqua feſtinabat. Cum enim in
regni Algarbii, & vicinarum ditionum ipſi ſignificaſſent, ſe, Liſybona ſubiugata,
obedire paratos eſſe, exiſtimabat ſe in poteſtate habere quidquid inter Tagum, &
Hiſpaniæ ſitum eſſet: & ideo cupiebat, flumine traiecto, copias in vrbis Liſybonæ
ſpectum adducere. Dubitabat, quonam potiſſimum in loco traiiceret; vtrum infra
bonam Caſcaiſii prope oſtium fluuii: an vero præſtaret verſus Almerinum iter conu
re, & fluuium tranſire Sanctarenæ: denique an ſatius eſſet iubere triremes ingreſſas
gum (quamuis non poſſet fieri ſine periculo) appellere ad ripam ſiniſtram, quibus de
ipſe cum copiis Almadam, aut Caſillas profectus, in vlteriorem ripam tranſuehere
Traiectus prope Caſcaiſium erat breuior, ſed non carebat difficultatibus. Etſi enim S
balo triremes eo nauigare poſſent: tamen nullus erat in littore locus, ad exponendum
litem paulo accommodatior, quin vallis, ac turribus munitus, & tormentis, præſidic
inſtructus eſſet: ita vt triremes ſine manifeſto periculo eo adpellere non poſſent, pra
quam quod etiam Iacobum Meneſium in vicinia cum copiis eſſe rumor erat. Quod
merinum contenderet, videbat ſe laboraturum penuria nauigiorum, quę omnia ad o
ſitam ripam confugerant: quæ ipſe adducebat, erant pauca: neque tam cito, vt res p
labat, noua confici poterant, & latitudo fluminis conſilio de ponte faciendo locum
relinquebat: Et quanquam fortaſſe in quibuſdam locis vada inueniri potuiſſent, tam
la ſexaginta milliarium interuallo inde diſtabant: quod iter maximo æſtu in region
da, & aquis deſtituta cum numeroſo exercitu, & magnis impedimentis, non ſine inc
bili moleſtia confici poterat. Præterea hac ratione fiebat vt prorogaretur bellum,
trocedendo incurreretur in iacturam exiſtimationis: denique hoſtis eo in loco m
traiiciendo flumine impeditos, aggreſſurus putabatur. Vt iretur Almadam, &
mes in Tagum ingredi iuberentur, placebat maiori parti, & inprimis Ludoico Dou
qui dicebat hoc eſſe omnium conſiliorum tutiſſimum, & ex littore hoſtes ictibus
mentorum propulſari, flumen facile tranſiri, & vrbem, nullo damno affectam, occ

. Neque enim arcem S. Iuliani, aut Caput Siccum ita magno incommodo posse trire- adficere. Sed Albanus celeritatem periculo anteponens, constitutum habebat traii- ad Cascaisium potius, quam alibi: & ideo, Lusitanis, qui ad Hispanos transierant, & citum comitabantur, ac inprimis Antonio de Castro, domino Cascaisii, cui illius loci itio erat perspectissima, in consilium adhibitis, & postquam denuo littoris faciem di- ter esset contemplatus, certo statuit traiicere ad Cascaisium: cumq; se exercitum San- nam ducere, hosti impositurus, simulasset, statim vniuerso peditatu triremibus impo- ursum eo direxit. Quoniam autem Iacobus Menesius erat Cascaisii, paratus ad resi- um; cum triremes in conspectum Cascaisii peruenissent, proras ficte conuerterunt cum illum, qui à S. Antonio denominatur, & quem Lusitani munierant, quod metue- ne propter commoditatem eo Hispani adpellerent. Hac autem simulatione vsus est ius, vt Menesius, ceteris desertis, ad illum locum defendēdum accurreret. Compro- consilium Albani exitus; quia omnes promiscue eo confluxerunt: & Albanus, post- aliquandiu in eam partem nauigasset, tormentis arcis Cascaisianæ iam in illum ful- tibus, subito proris ad littus (quod vetus appellant, & locus asper, ac incōmodus est) is, cum omnes inde defensores discessissent, facile militem exposuit: quamuis paulo bitaret, vtrum progredi, an regredi oporteret, partim quod vētus, qui initio secun- t, contrarius esse cœpisset, partim quod in illis colliculis nonnullos homines arma- spiceret, & eam ob causam rem difficultate non cariturum putaret. Veruntamen animo obfirmato, perrexit. Fama est, quendam ex ductoribus maxime exercita- iliarem Albano simulantem se alia de re locuturum, ipsi in aurem insusurrasse, illam in loco tam impedito expositionem quadrare potius imperatori iuueni viginti- annorum, quàm illi: & Albanum, humeros, more gentis contrahentem respondis- gare non posse, quod ille dixisset: sed tamen constituisse progredi, quod sibi cum s rei militaris imperitis rem esse videret. Porro cum triremes cōtra oppositum lit- ēta disploderent, locus ille à defensoribus omnino desertus, & militi in littus eua- illimum fuit. Miles, qui primus in terram descendit, erat sclopetarius: is, electo in lo loco commodo, & vultu in hostem conuerso, eo vsq; progressus est, vt à tergo aciei instruendę relinqueret: duo alii, qui proxime ipsum erant subsecuti, ab vtro- e paulo citerius æquali interuallo substiterunt, ita vt formam trianguli ęquilateris tarent: hos duos alii tres: hos tres sex subsecuti sunt: & ita, numero paulatim cre- ctis ordinibus (sed ita vt vnus altero esset maior) sese secundum frontem illius tri- tenderunt, augentes semper basim illius, forma nunquam interrupta. Itaq; trian- tantam magnitudinem excreuit, quantam illæ copiæ occupabāt, in quibus dispo- æc forma retenta fuit: & prope illos Albanus paulo post appulit. Ceterum ab hac assurgebat collis, ascensu difficilis, post quem Iacobus Menesius cum copiis suis at: & in vertice illius collis inter rupes quasdam nonnulla tormenta, Albano mi- onēti impediendo, disposuerat. Verum nesciebat Menesius illis vti, nec in locum, es petendas idoneum, ea promoueri curauerat. Qui error cum ab Albani militi- us descendentibus animaduersus fuisset, nonnulli ex ipsis, triangulo relicto, ma- lopetis rem gerentes, occuparūt tormenta deserta à magistris, & custodibus, qui os Lusitanos post collem absconditos se receperant. Perfecto triangulo, Albanus dines progredi iussit, totamq; aciem extendit, quoad fieri poterat, in figurā qua- ad iter faciendum idoneam: cumq; in cacumen collis per partem minus accli- ilitibus peruenisset, & hostes obstupefactos nec fugere, nec pugnare, nec castra se vidisset, misit circiter octuaginta sclopetarios, qui illos ad velitationes prouo- in re Lusitani longe inferiores fuerunt. Cum enim & minus in displodendo ex- ent, & sclopetis maioribus destituerentur, ab Hispanis crebris ictibus, idq; emi- antur, ad quos tamen ipsorum globi non pertingebant. Cum itaque nonnulli ex umero cecidissent, reliqui metu perculsi, & fugientibus similes Cascaisium con- , vnde Menesius dicebat illos deinde ad hostem, prælii redintegrandi causa, re- taque Albanus minori negocio, quam putasset, victoriam obtinuit: signum satis e, vt cetera omnia ex sententia ipsi euenirent, quoniam principia, quę erant tan- i, adeo feliciter successerant. Erat communis omnium opinio, & inprimis Lu- , Albanum plus difficultatis in flumine traiiciendo experturum, quam factum præter munitiones in diuersis locis institutas, multum etiam fiduciæ in littoris ocabant, & in virtute Menesii, qui cum in India copiis præfectus esset, magnum anquam liberalitate potius, quàm virtute militari) apud gentem illam sibi com- Verum vt Lusitani de seipsis iudicantes facilius, quàm reliquæ omnes nationes,

falluntur: ita etiam iudiciũ de Menesio illos decepit. Veruntamen de loci ad exponẽd
militẽ incommoditate recte cẽsuerunt. Erat enim talis: sed huiusmodi difficultates fac
nemine resistente, superantur. Complures Lusitani, moti infelici hoc successu, Menesi
tanquam hominem abiecti animi, accusabant, quippe qui hostem in littore expectar
gredientem è nauibus descensu in terram, & ascensu collis prohibere ausus non fui
Alii, qui fieri non posse putabant, vt homo tanti nominis timori locum relinqueret, i
mulabant eum perfidiæ, & dicebãt illum manus conserere noluisse, largitionibus à m
stris Hispanicis corruptum. Adducebat ille excusationes, sed imbecilles, nimirum mil
quos haberet, vtpote collectitios, & timidos pugnare noluisse, immo de sua fide sine o
causa dubitantes tumultuari, & imperium detrectare cœpisse. Hęc res ingentem pauo
incussit Priori, & toti vrbi Lisybonæ. Cum enim Cascaisium tantum quindecim mill
bus inde distaret, & vrbs mœnibus nuda, & minime omnium munita esset, hostes Ca
sio in potestatem redacto, cotidie vsq; ad ianuam palatii excurrere posse videbantur. I
ro metus (qui in timidis per desperationem idem sæpe efficit, quod in temerariis inco
derantia cum ira coniuncta) stimulauit Antonium tam vehementer, vt, postquam can
nas, classici loco pulsari, & ad arma conclamari iussisset, ac promiscue, & sine vlla disc
na militari conuenissent vniuersi ciues in forum, partim pedites, partim equites; alii ar
ti, alii inermes: publice denunciaret, se in campos apertos progredi, & hosti obuiã ire c
stituisse. Ceterum interea venerunt in palatium duo monachi, qui se Cascaisio venire
cebant, & Albanum, exposito milite, & prælio leuiori cum Lusitanis commisso, vict
multorum militũ, & aliquot nobiliorum ductorum iacturam fecisse confirmabant. Q
rum sermoni cum fides haberetur, subito horribilis campanarum pulsus in voces ga
indices, in sonum tubarum, & fragorem tormentorum, quæ in signum lætitiæ exon
bantur, conuersus est. Veruntamen etsi paulo post intellectum fuit, quomodo reuer
se haberet: tamen quia iam nox ingruebat, Antonius profectionem in sequentẽ dien
iecit. Interea tanta erat rerum perturbatio, & licentia tanta, vt sparso falso rumore de
Georgii Menesii, qui in arce captiuus detinebatur, totus populus armatus, atq; adeo
liercułæ eo contenderent: ac nisi protectionem Menesii iudex quidam suscepisset, q
tumuis manifestum esset eum de fuga non cogitare, sine dubio interfectus fuisset. Po
die cum plebs magno cum tumultu (in horas enim nũcii de hostium vicinitate adfere
tur) denuo confluxisset, nihil pensi habens, vel quo eundum, vel quid agendum esset
tonius copias versus Cascaisium ducere cœpit. Ceterum confectis tribus milliaribus
Belemum peruenisset, & nonnihil deferbuisset, respiciens ad turbam, quæ pone sequ
tur, deprehendit illam nec numero nec genere armorum expectationi suæ respon
Nam si quis hastam haberet, deerat ipsi gladius: sin sclopetũ, deerat funis, & in vniue
non superabant numerum mille peditum, & quingentorum equitum leuis armatura
enim longe plures Lisybonæ confluxerant, tamen sub discessum multi domum redie
Ibi cum adstante comite Vimiosio, aliquandiu substitisset in consilium adhibuit ex p
ria nobilitate illos, qui aderant, & interim dum exquirit, quid potissimum agendum
natus est in turba tumultus, & exauditę fuerunt voces clamantium, vt in hostem iret
minitantium mortem omnibus illis, qui retrocedendum esse dicerent, nisi prius fu
gatisq; Hispanis: ita vt quidam, cæteris oculatiores, (qui Priorem fortasse admonui
rectius facturum, quia tam exiguas vires haberet, si pedem referret) ne hiscere quiden
derent. Ceterum, sole iam occidente, penuria ipsa docuit illos agnoscere quotamcu
partem eorum incommodorum, quorum nullam omnino notitiam habebant. Cum
cœnare cuperent, ne vnicus quidem panis aderat. Itaq; paucarum horarum fame v
turbæ illius iactantiam domante omnes promiscue, vnde venerant perturbati redie
Albanus, qui ea nocte castra prope templum Virginis Guidanæ posuerat, cum poste
Cascaisium profectus esset, oppidum à defensoribus nudum contra promissionem
bano Antonio de Castro factã, milites deprædati sunt. Veruntamẽ iam ante pene ad
omnes incolæ discesserant. Tunc etiam Albanus beneficio triremium, equites, reli
peditatum, tormenta maiora, puluerem, globos, & impedimenta, Setubalo Casc
transportari curauit: & deinde obsidione cinxit paruam arcem in eodem loco sitan
inscio Albano, Iacobus Menesius confugerat. Quamuis autem illa non ita munita
deretur, vt diu tanti exercitus impetum sustinere posset; tamen cum Dux per tubi
præsidiarios ad deditionem inuitasset, miseri illi tãtum sibiipsis confidebant, vt, iur
& gentium violato, illum sclopetorum ictibus impetere non dubitarẽt, & ad defensi
se accingentes sibi mori constitutum esse dicerent. Statim igitur in arcem directa fu
tormenta; cumq; paucis ictibus magna muri infirmioris pars aperta essęt, sero erro
ag

ito,de deditione cogitare cœperũt. Etſi autem è mœnibus ſigna deditionis edidiſſent, en à militibus Hiſpanis illa animaduerſa non fuerant. Itaq; in altum ſuſtulerunt vexil- quoddam candidum: ſed ſimulatq; ille, qui vexillum ferebat, in mœnibus comparuit, m à militibus Hiſpanis, qui collimabant, & ſemper ad eiaculandum parati erant, com- ibus ictibus interemtus fuit: id ꝙ præſidiariis fere omnem ſalutis ſpem pręcidit. nihilo- us tamen denuo vexillum eleuarunt, & cum viderent tormentorum fulmina non ceſ- & ingentem muri partem proſtratam iacere, deſperata venia, nullaq; omnino cõuen- e, aut pacto interpoſito, portas aperuerunt, per quas, nemine reſiſtente, hoſtes ſtatim ɔerunt. Ibi inuentus fuit Iacobus Meneſius: qui cum pro ſolita Luſitanorum confiden- : non admodum grauiter peccaſſe exiſtimaret, petiit per internuncium ab Antonio de ro, qui Albanum comitabatur, vt pro eo officio, ꝙ nobiles alii aliis debent, ſibi ab Al- ɔ veniam, & ſimul nauim impetraret, qua ad Priorem veheretur. Verum Albanus ſta- vt Meneſium in poteſtate habuit, capite illum plecti iuſſit, & ſuſpendi Henricum Pe- m, arcis præfectum, & nonnullos alios ex præcipuis, vt hoc exemplo metus incutere- eteris, qui de defenſione cogitarent. Quantam indignationem, & perturbationem ius, his de rebus Liſybonam allatus, pepererit, credi non poteſt. Itaq; ſi forte à ruſticis s ex hoſtibus caperetur (vt ſæpe ſolet euenire militibus, qui prędæ cauſa è caſtris eua- r) miſerrima ſane erat illius cõditio. Dum enim vinctus duceretur, armati armis, mo- fuſtibus, pueri, & mulierculæ lapidibus in miſerum ſæuiebant, tanto quidem cũ fu- t beatus haberetur is, qui vinctum percuſſiſſet. Imo eos licentia progreſſus fecerat, ninum fæci, & mancipiis iniuria afficere exterum, ſiue amicum ſiuę hoſtem, conii- ı carcerem, damnare ad triremes liceret. nã ſimulac hoſtis aliquis vocabatur, ad mi- n quamq; vocẽ plebs tota tumultuabatur, & quo iure, quaq; iniuria pro libitu omnia iſtrabat. Antonius interea de ſpe hoſtem tranſitu fluminis prohibendi deturbatus, ercitum Albani potentiſſimum tam vicinum eſſe videret, cogitabat quanam potiſ- ratione rebus ſuis conſuleret: ſed omnia quæ ſeſe offerebant remedia, cũ periculo, cultate coniuncta eſſe videbantur. Prælium enim cum hoſte inire, ſtulti eſſe iudi- , ſuas copias tales eſſe perſpiceret, vt non tãtum de victoria obtinenda, ſed etiam de a reddenda deſperaret. Vrbs Liſybona defendi nõ poterat propter amplitudinem, ıris vel omnino nullis, vel infirmis cincta erat. Mari fugere non poterat, quia obſta- remes: terra non audebat, nec commode etiam poterat propter ſatis magnam ſum- ecuniæ, & numerũ lapidum pretioſorum, quos ſecũ aſportare cupiebat. Paciſci ve- lbano certis conditionib. non minus ipſa morte acerbum putabat. His itaq; dubita- fluctibus cũ agitaretur, adiit illum magiſtratus Cameræ Liſybonenſis, & oſtendit, ɔquidẽ hoſtis tã vicinus & tã potens eſſet, ſe nolle vrbis ſalutẽ in diſcrimẽ adducere, nittere, vt, cum eſſet minime omnium munita, rapinæ militũ exponeretur. Petere vt Antonius hoſti obuiam profectus periculum vrbi imminens propulſaret: ſin mi- ybonenſibus vitio verti non poſſe, ſi de aliqua vrbis in tuto collocandæ via cogita- ſpondit Antonius, tempus adeſſe, quo Liſybonenſes ſuo ſumptu militem ſibi ſub- re æquum eſſet: ꝙ ſi facerent, copiis iſtis, cum illis, quas haberet, coniunctis, ſpera- um Opt. Max. ſibi victoriam conceſſurum. Cum autem magiſtratus ſe excuſaret ingentes ſumptus, qui occaſione peſtis facti fuerant: ſubiecit Antonius, quidquid ntra biduum, iuſto exercitu coacto in hoſtem eſſe iturum. Cum itaq; diẽ Auguſti uartum, funeſtum Luſitanis propter infelicem in Africa pugnam, præterlabi ſiuiſ- s carioribus apud monachos quoſdam depoſitis, edixit, vt omnes milites, qui à m tempore ſcribebãtur, totuſq; populus Liſybonenſis, nemine excepto, ſub ſignis n verſus iter ingrederentur: id ꝙ etiam ſumma cum ſeueritate executioni manda- ita vt multi vi eo proficiſci cogerentur. Etſi enim vulgo pleriq; omnes capitali in s odio arderent: tamen ſartores, ſutores, ac reliqui, artes ſedentarias exercẽtes, vna colis, qui ſe vel totum mundum debellare poſſe iactitabant, ægre à ſua quiſq; do- i poterant: cumq; indies magis magiſq; animo frangerẽtur, maluiſſent lingua pu- am manu: præterquam etiam quod exercitiis mechanicis aſſuefacti, & belli inſo- epti eſſent ad tractanda ſclopeta, ineptiſſimi vero ad haſtas non modo vibrandas, geſtandas. Ita ex hominibus huius farinæ, nimirum vi coactis, tumultuariis, & col- ırciter octo, aut decẽ millia Belemum profecta ſunt: quo & ipſe poſtremo cõten- nius, qui ſemper dubius, & conſilii inops, nihilq; certi conſtitutum habens, expe- xilium, & conſilium ab ipſo tempore. Tota autem ipſius ſpes huic fundamento tur, ꝙ cum Albano, Liſybonã verſus iter faciente, loco æquo, ſi fieri poſſet, manus e conſtituerat: certus, more deſperatorũ, vel vincere, vel mori: quanquam poſtea,

cum res flagitaret, neutrum horum fecit. Copiæ Antonii non metabantur castra, sed hi
illinc, per tenuis oppiduli tuguria, sub porticibus monasteriorũ, & alibi, nulla munitio
neque forma castrorum instituta, dispersæ erant. Nullum habebat ductorem exerci
tum, nullum præfectum castrorum, nullum tribunum, qui militibus imperare, castra m
tari, aciem necessitate flagitante, instruere didicisset. Venerat eo belli huius fama ex
tatus Sforcia Vrsinus, iuuenis, qui non magnum quidem vsum haberet, sed animi sa
Verum cum & exterus, & solus esset, nec obediẽtia ipsi, nec multũ etiam fidei præstabat
Centuriones erant omnino inexperti, & tanta erat horum penuria, vt nonnulli mo
chi Franciscani, seruis Æthiopibus, & fæci plebis se immiscentes, centurionum pa
sibi assumerent, & altera manu cruces, altera arma gestarent. Neque silentio mihi, p
pter nouitatem prætereundi videntur tumultus, qui exaudiebantur in monasteriis m
nachorum: qui cum studia in contraria scissi essent, & pauci Hispanis, pauciores ne
parti fauerẽt, plurimi vero Antoni imperium expeterent, magna cum animorũ content
ne & strepitu inter se disceptabant. Nec his quietiores se gerebant sacrificuli, quorũ m
habitu sacerdotali abiecto, armati armatis militibus se adiunxere. In hac rerum pert
batione substitit triduum Belemi Antonius, interim dum Albanus paruis itineribus illi lo
adpropinquat. Quarto die animaduertit Antonius, confluere quidem cotidie ad se mil
ex oppidis regni, in quibus scripti fuerant, exercitum tamen indies magis magisque dec
scere. Lisybonenses enim, qui tam propinquas domos suas haberent, & belli incommo
ferre non assueuissent, furtim se subducebant. Qua de causa Antonius Lisybonæ s
grauissima pœna edici iussit, vt vi ad se omnes viri siue armati siue inermes adducerent
& ne cuiquam alio quam Belemum ire permitteretur. Volebat enim tam timid
quam audaces eandem secum fortunam experiri, persuadẽs sibi (vt & cum magno suo
mno Rex Sebastianus fecerat) ad pugnandum cogi posse eum, qui nec scit, nec vult
gnare. Quoniam vero omnes spes, opesque illius in aura populari sitæ erant, eo fac
omnibus, præcipue autem complicibus suis concedebat amplissimam quandam licent
ex qua deinde confusio, & ex hac multa incommoda nascebãtur. Cum enim Lisybon
ferta sit Æthiopibus seruis, hyphridis, & agricolis, homines quietis amantes, à populo
gis, quam ab hoste sibi metuebant. Veruntamen odia non eruperunt in facinora, nec
quam visus fuit vindictam ab inimico in tanta licentia exigere: non quod non fin
ter illos etiam dissidia, & rixæ, sed quia natura ita comparati sunt, vt lingua potius, q
armis hostem vlciscantur. Parum autem profuit illa seueritas, quæ in hominibus Bele
extrudendis adhibebatur. nam quo asperiores erant ministri Antonii, eo magis cresc
in vulgo metus, ita vt omnes se in latebras abderent. Antonius itaque cum se Belemi tu
non esse animaduerteret, in tanta hostis potentis & victoris vicinitate: de consilio
rundam cum copiis progredi, & circum arcem S. Iuliani castra ponere constituit.
enim commoda hac ex re prouentura esse videbantur. Prius, quod exercitus ipsius be
cio tormẽtorum, & arcis S. Iuliani minori in periculo futurus esset. Posterius, quod ha
tione in tuto collocaturus esset illud propugnaculum, quod vnicum totius regni scu
vere appellari poterat. Verum cum hoc consilium maiori parti improbaretur, suasu Sf
Vrsini Alcantaram, interuallo miliaris Lisybonã versus Belemo distantem, regressus,
hostem & copias suas interiecit torrentem illac præterfluentem: cuius ripæ in loco ad
dum præcipites, valli loco futuræ esse videbantur. Quamuis autem hoc consilium
ceretur potius ex inconsiderantia, qua Belemum vsque excurrerat, quam ex noua h
aduentantis suspicione; tamen ratione non caruit propter situm loci, natura munit
accommodati ad consilia Antonii, qui nolebat procul ab vrbe discedere, vt eo fac
in fide, & officio eam contineret. Rex Hispaniæ, qui adhuc Badagiozii commorabatu
ctus de Albani progressibus certior, partim lætabatur: partim etiam dolebat Lusitano
stinatione sua belli incommoda sibi ipsis accersere, & irritari illam nationem, cuius
rem sibi conciliare magnopere cupiebat. Cogitabat itaque de omnibus modis, vt h
nus semper fecerat, quibus hoc consequi posset, vt armis non nisi parcissime vti necess
beret. Itaque è re fore putabat, si veniam concederet Lusitanis, qui ipsum offendisse
hac clementia ex hostibus amicos faceret. Curauit istam delictorum gratiãm & ve
publicari, idq; in hãc sententiam. Intellexisse se in rebellione, quam Antonius tyrann
more Regis Portugalliæ nomen præter ius fasque sibi arrogans, excitasset, multos
ipsum sectarentur, metu & vi coactos, aut dolo circumuentos fuisse. Ne itaque huius
homines in easdem cum nocentibus pœnas incurrerent, neue plebs, cui plerumque
lius, quam reliquis imponi potest, summi iuris rigorem experiretur, velle se, vt om
qui relicto Antonio, sibi tanquam vero Regi, & domino, intra tempus ab Albano pr
tuenc

dum, adhæserint liberi sint, & immunes à pœnis, in quas Antonii partes sectando in-
erant. Excipiebat tamen Priorem, & reliquos auctores rebellionis, quæ Sanctarenæ,
onæ, & Setubali excitata fuerat: item omnes eos, qui à Priore impetrassent, vel impe-
ri essent munera, officia, beneficia, tanquam à rege: deniq; omnes illos, qui etiamnum
illi suam nauarēt. Nolle enim se hos gratiæ, & veniæ huius participes facere. Quam-
autem vltimum hoc membrū non omnibus probaretur, tamen reliqua magno cum
io conscripta videbantur. Nam elucebat ex hac re non tantum bonus & cādidus Re-
imus, verum etiam prudentia. Erat enim clementiæ veniam concedere: astutiæ vero
aris operam dare, vt Lusitani Priorem desererent. Veruntamen hoc scriptum, cuius
sa exempla per totum regnum disseminabantur, parum vel Philippo profuit, vel no-
Antonio. neq; enim aut numerus eorum, qui regi fauerent, creuit, aut quisquam ideo
nium deseruit. Soli Antonii intimi nonnihil attoniti fuerunt, quia, ponderando verba
pi, videbantur sibi venia exclusi, quippe qui munera, honores, beneficia ab illo ac-
ent. Perspiciebant itaq; delicta sua indies augeri, maxime exemplo mortis Iac. Mene-
oculos versante. Multi in superiori scripto obseruarūt, præterquam quod lingua Lu-
a confectum esset. regem etiā solos regum Lusitaniæ titulos vsurpasse, ceteris omni-
iissis: & cum soleret subscribere diplomatis hæc verba: Ego rex: iam tātum scripsis-
∴ (cum quinq; his punctis, quæ Lusitani vulnera appellant) plane ad imitationem
Lusitaniæ. Itaq; nonnulli dictitabant, illum iam etiam in rebus exigui momenti Lu-
n se gerere incipere. Albanus interim paruis itineribus via Oeirensi ad arcem S. Iu-
oficiscebatur: & videbatur de industria moram interponere, ne Lusitanis delibe-
pacium deesset. Positis itaq; castris, tanto ab arce interuallo, vt à tormentorum ictu
um nō esset, statim à præsidiariis per buccinatorem arcem sibi dedi postulauit. Ve-
m hic buccinator esset idem ille, qui ex arce Cascaisiensi sclopetis petitus fuerat,
ne hic simile quiddam sibi eueniret, non fuit ausus arci appropinquare, sed, signo
edito, nulloq; responso accepto, rediit ad Albanū, dixitq; præsidiarios deditionem
. Dispositis itaq; decem tormentis die Laurentii, arx concuti cœpit: sed eorum nu-
einde ad viginti quatuor excreuit. Non patebat aditus triremibus, propterea quod
is propugnaculum immineret. Qua de causa naues Lusitanicæ, quæ erāt in flumi-
i appropinquantes, tormentis maioribus, quæ serpentes appellāt, & aliis Hispanos
bant. Verum illi noctu tribus tormentis in loco idoneo collocatis, paucis ictibus
usitanicas aduerso Tago, ad eam partem ripæ, quæ à Sancta Catharine nomen ha-
cipere adegerunt. Interim Antonius Alcantaræ in loco edito hærebat: ibiq;, cum
Sancti Iuliani nō nisi quinq; milliaribus distaret, ociosum se spectatorem præbuit,
ationis illius, à qua omnis ipsius fortuna dependere videbatur. In toto enim regno
æ nullum erat propugnaculum, præter hoc, q̄ maiorem aliquem impetum susti-
et. Itaq; eo amisso, omnis spes prostrata iacebat. Verum cum illi mare præsidio, &
tu arcem adiuuandi occasionem suppeditaret, confidebat eam aut omnino ex-
non posse, aut saltem tam diu hostem remoraturam, donec vel hyeme ingruente,
a principe aliquo extero, commiseratione ipsius moto, auxiliis, ante expugnatio-
us suis inclinatis inueniret remedium aliquod, sine quo parum spei superesse vide-
eo magis, q̄ ciues Lisybonenses, motos maximis damnis, quæ milites palantes vi-
inferebant, intelligebat constituisse vrbis ingressu se omnino arcere, nisi vel vi-
tem, vel cum eo trāsegisset. Metuere enim illos, ne alioquin Albanus irritatus vr-
munitam militum prædæ permitteret. Erant autem, qui opinarentur Priorem, in
t plus libido dominandi, quàm amor religionis, aut vlla res alia, rebus omnibus
s, operam daturum, vt vrbs Lisybona, quæ instar totius regni est, auaritiæ & libi-
anorum exponeretur, q̄ cuperet Lusitanos (si sibi regno cedendum esset) ita ab
Regis Hispaniæ tractari, vt nulla spes vel pacis, vel amicitiæ relinqueretur, & si sibi
occasio redeundi offerretur, vt populum (accedente ad hæreditarium in Hi-
ium indignatione, quam ex huiusmodi damnis homines solent cōcipere) ab Hi-
alieniorem, & sibi addictiorem inueniret. Qua de causa singulis diebus, quātum
utabat aliquid in magistratu Cameralium, & ad illud munus promouebat homi-
um fides ipsi erat perspecta, & quos tum reditum in vrbem, si vsus veniret, sibi pa-
s, tum semper sibi obnoxios futuros esse confidebat. Veruntamen cum maxima
ii, qui magistratus Cameræ officio fungebantur, essent homines mechanici, in
us metus, q̄ regis reuerentia potest, non nimium fiduciæ in illis collocabat. Porro
eo tempore, quo Rex salutatus fuit, vtebatur opera nobilis cuiusdam Castellani,
ularii supremi partes obtinebat. Hic cum bellum inter Lusitanos, & Hispanos

exardeſcere vidiſſet, & ab Antonio in patriam redeundi licentiam impetraſſet, in Hi
niam reuerſus, regem Philippum adierat, & propter ſingularē familiaritatem, quę ſibi c
Antonio intercedebat, ſe ad tranſactionem cum illo nomine regis inſtituendam, &, vt
rabat, perficiendam obtulerat. Hic itaque, miſſus à rege in caſtra cum litteris ad Alban
quibus ille iubebatur hominem ad colloquium cum Priore inſtituendum dimittere
tempus quo Albanus Caſcaiſium cœpit, Liſybonam venerat, & prolixe cum Priore co
cutus fuerat, multis verbis illum de potentia Regis edocens, & ad tranſigendum adh
tans. Præbuit his ſermonibus aures Antonius, & Iacobus Carcamus (hoc erat nobil
nomen) tam feliciter hac in re laborauit, vt à Priore teſtimonium impetraret, & mãda
exponendi Regi Philippo illos, quibus internunciis vſi eſſent, in cauſa fuiſſe, cur ipſi
eſſet gratificatus, vt cupiebat: ſe quantum per tempus liceret, illud reipſa demonſtrare
ratum eſſe: & ſi Philippus mitteret legatum aliquē, ad tres regni ordines, ſe daturum
ram, vt ipſi iuramentum fidelitatis præſtarent, ſeq; publice illis oſtenſurum, laboraſſe
defenſione illorum ſuſcipienda, quantum potuiſſet: verum quoniam ex Gallia, aliiſq;
uinciis auxilia nulla ſuppeditarentur, ſe diutius reſiſtere regi non poſſe, & ideo ſuader
cum ipſo tranſigerent. Litteris autem ad Philippum exaratis ſubſcripſerat: Antonius
ſed paulo poſt pœnitentia ductus, ſuaſu Carcami denuo illas deſcripſit, & ſubſcripſit:
tonius. Carcamus, acceptis litteris & mandatis, videbatur ſibi totius negotii ſummar
concluſionem in manu habere: ſed cum ad Regem rediiſſet, remiſſus quidem fuit cum
teris, ſed non in eam, quam putabat, ſententiam, verum alio argumento ad Albanum ſ
ptis, nimirum vt ad præſentem negociorum ſtatum cõſilia accommodaret: & rediit ad
banum, cum ille caſtra ad arcem Sancti Iuliani haberet. Eluxit tum temporis magna p
ſpes, ſed mox euanuit. Etſi enim Albanus ſimularet, ſibi hãc compoſitionem non im
bari: tamen veriſimile eſt, reuera eam illi diſplicuiſſe, quod fortaſſe exiſtimaret, tantis iam
greſſibus factis, longe ſibi glorioſius fore, armis vincere, quam paciſci. Itaq; Carcamu
Priorem remiſit, cum huiuſmodi reſponſo: Quod Prior conſtituiſſet ſubmittere ſe R
id gratum ſibi eſſe, verum non decere regis nomine mitti legatum ad ordines regni,
non ab ipſis Antonius rex electus fuiſſet, ſed à populo: & ad populum, ſi Antonio ita
retur, legatum miſſum iri: qui ſi deditionem ſponte faceret, illum eandem clementi
humanitatem experturum, quã cetera oppida, deditione facta, experta eſſent. Hæc fu
data Carcamo in ſcriptis: ſed ſuis verbis coram Antonio Albanus Carcamum exp
iuſſit: ſe fuiſſe addictiſſimum Ludoico, patri Prioris, ſeq;, vt iam arma cõtra illum ſu
ſet, ſic eadem alias pro illo libentiſſime ſumpturum contra quemuis, Rege domino ſ
cepto. Fouebat adhuc ſpem Carcamus negocii, quod in manibus habebat, perficien
grauitas Hiſpanica hanc tanti momẽti tractationem impediuit. Neq; enim Albano
eſt Antonio deferre alium titulum, quam dominationis. Quare Antonius, qui ab ex
tiæ titulo ad ſerenitatis gradum aſcenderat, ignominiæ loco hoc habens ita excand
tum propter frigidum reſponſum, tum propter hanc cauſam Albanum à paciſcend
num eſſe ſtatueret, & reſponderet ſine ſcripto, quandoquidem Albanus tranſacti
omnem reſpueret, ſi ſui ſibi obediẽtiam exhibere, & eundem ſecum animum indue
rati eſſent, in eo loco omnes aut victoriam reportaturos, aut morituros eſſe. Hoc reſ
accepto, Albanus, ſiue quod pœniteret eũ, quod eo modo ſcripſiſſet, ſiue quod vere
vt hæc agendi ratio regi probaretur, denuo Carcamum miſit, qui Antonio indicaret,
let mittere aliquem ſiue mari ſiue terra, Albanum itidem paratum eſſe aliquem mitte
hos duos medio inter duo caſtra loco de re tota poſſe tranſigere. Verum Prior, qui A
diffidebat, & ira æſtuabat, nihil aliud reſpondit, quam Reges eſſe Reges, & Duces, D
victorias autem à Deo Opt. Max. concedi. Cum itaq; Albanus rem deſperatam eſſe
aduerteret, vt ſe purgaret, finxit Antonium ſibi indicari curaſſe, cupere ſe cum illo
cte in nauicula quadam colloqui: quod vt eo facilius vulgo crederetur publice trir
vt in ea pernoctaret, conſcendit: & poſtero die ex illa egreſſus indignationem qu
præ ſe ferebat, propterea quod Antonius ad colloquium non veniſſet: quæ fortaſſe
eo tendebant, vt ſub hoc prætextu bellum, reiecta compoſitione, proſequi, & cul
mnem in Antonium conferre poſſet, Sed reuera nihil vnquam inter Antonium, &
de vllo colloquio actum fuit. Interim arx S. Iuliani tormentis craſſioribus diuerbera
initio controuerſia inter architectos, & magiſtros tormentorum, de loco, in quo ea
nenda eſſent, nata fuerat. Quidam dicebant dirigenda eſſe tormenta contra partem
munitam illam quidem, ſed qua militi aſcenſus ſatis facilis futurus eſſe videbatur. Al
tem infirmiorem concuti volebant, quantumuis illac aſcenſus eſſet paulo incomm
Dicebant enim parte ſuperiori murorum, deiecta, totum locum, in quo præſid ar
in

icta hostem expectabant, ictibus tormentorum obnoxium fore. Albanus itaq; vt has
epantes sententias ad concordiam redigeret, ipse faciem loci cõtemplaturus accessit,
probato Fratini, & Philippi Terzii consilio, murum infirmiorem, sed qua, ascẽsus dif-
erat, diuerberari iussit. Vnde factum est, vt, cum diuerberatio nondum integrum bi-
n durasset, nec adeo magna muri pars aperta fuisset, præsidiarii animo fracti, quãtum-
tis spacii ad nouas munitiones instituendas, exercitum in vicinia, ac portum maris in
tate sua haberent, deditionem facere constituerint. Præfectus arcis Tristanus Vazius
, cum aliquandiu dubitasset, dederetne se, an vero pro viribus resisteret, tandem ad
ionem magis, quam ad pugnam inclinauit: sed non inueniebat modum rem secreto
ndi, neq; cuiquam ex suis satis fidebat. Verum sors ipsi viam paulo post monstrauit,
um muliercula quędam, ex vicino oppido Oeiris oriunda, filiam & generum in arce
et, fragore tormẽtorum perculsa flens ab Albano, supplexq; petiit, vt sibi potestatem
t filiam & generum ex arce, quam tanta cum vehementia cõcutiebat, euocandi. Se-
banus; qui huiusmodi occasiones aucupabatur, hanc etiam nõ neglexit, & dixit mu-
æ: posse eam sine omni metu eo se cõferre: iussitq;, illa eunte, & redeunte, magistros
ntorum cessare. Fuit etiam mulierculæ iniunctum, vt indicaret præfecto arcis, im-
er eum fecisse, q Ducis postulata spreuisset: & moneret illũ, ne sciens prudẽs se iret
um. Fecit muliercula, vt iussa erat, & ex arce vna cum genero & filia reuersa, Albano
e Tristani Vazii indicauit, ipsum se defendere, quia nõdum vllum Ducis nuncium
rimo si quẽquam vidisset, se & auditurum & humaniter complexurum hominem
c si Albanus sibi fidem daret, se ad eum in castra venturum. Remisit statim ad Tri-
Albanus mulierculam, quæ illi significaret, eum non tantum posse tuto in castra
sed etiam Albanum obsides ipsi daturum. Ceterum Tristanus fide ab Albano data
tus, in castra ad eum cum venisset, humaniter exceptus fuit. Excusauit se Tristanus
inatore non admisso. neq; enim vel secum, vel cum vllo ex præsidiariis locutum
n se ita, vt par erat, responsurum fuisse: ita vt parum abesset, quin buccinator in fur-
retur. Hortabatur Albanus Tristanum multis verbis, vt arcem, quæ esset Regis
i sui, sibi dederet, simulque periculum, in quo erat, ipsi ob oculos ponebat. Vnde,
andiu in vtramque partem disputata, dixit Tristanus, si Albanus sibi promitteret
Regis Philippi ea beneficia, quæ Antonius iam ante sibi obtulisset, se ad deditio-
atum esse. Quod cum Albanus prolixe pollicitus esset, re tota transacta, Tristanus
redeiens, secum aliquot Centuriones, & milites Hispanos duxit, iisque arcem tra-
rius præsidiarii animo erant tam abiecto, vt sibi è grauissimo quodam carcere
derentur. Et licet alii Tristanum ob hanc rem perfidiæ, alii tanquam hominem
feminati accusarent: tamen verum erat, quod ille dicebat, ab istis militibus inex-
cem defendi non potuisse, & à gubernatoribus Philippum regem declaratum
aliquanto ante deditionem arcis Sancti Iuliani, Albanus à Petro Barba, præfecto
cci, propugnaculum illud sibi dedi postulauerat: quod cum ille initio recusasset,
postea intellexit arcem S. Iuliani deditionem facere, & triremes ab Albano in flu-
ersiri, hostem expectare noluit, sed cum consensu Prioris propugnaculo deserto,
t tormentis asportatis, Alcantaram ad exercitum confugit. Hæ iacturæ augebant
n Lisybonensibus, & præcipue in primariis, qui, ne prædæ militibus essent veriti,
gis magisque in partes Philippi inclinabant, præterquam quod etiam res Prioris
um redactas cernerent. Voluntaria vero deditione se amplissima priuilegia à R.
raturos sperabant: & iã Albanum, de hoc negocio acturi, adiissent, nisi Priorem,
inia cum exercitu erat, metuissent. Interea nuncius allatus fuit de quatuor naui-
ex India in insulas Terceras appulissent. Erant onustæ mercibus preciosissimis,
nenses spectantibus: & hanc ob causam, si à triremibus Albani captæ fuissent,
damnum & publice & priuatim acceptum fuisset. Itaque Lisybonenses denuo
n monuerunt de periculo, & veluti obsidione, qua cinctus erat, propter ostium
lbano occupatum: & quam non conueniret, habito respectu ad exercitum nu-
Albani, & exiguas copias ipsius etiam occasione se offerente, prælii fortunam
rum omnium inæqualitate tentare. Suadebant subobscure, vt transigeret: quod
via ad bellum conficiendum expeditior, & naues postea tuto in portum appelle-
derentur: præterquam etiam quod existimarent, si Albanus adeo vicinus victo-
tur, difficulter vrbem à militum rapinis liberari posse. Verum cum Antonius &
xiguum rerum vsum, iudicio parum valeret, & propter verba Albani iratus esset,
onsultoribus vteretur, non mouerunt illum hæ rationes, vt certi quid constitue-
ostero die misit ad Camerales Comitẽ Vimiosium, Episcopum Guardensem, &

Emanuelem Portugallum, qui ciues Lisybonenses rogarent, vt se ad defensionem pa
& maiorem militum numerum in castra mitterent. Conabantur hi illis addere anir
iam fingendo auxilia Gallica aduentare, iam vires Prioris vltra modum exaggeranc
hostium extenuando. Verum vt verba magistratus non mouebant Priorem: sic vi
verba Prioris nullum in animo magistratus aculeum relinquebant. Itaq; omnia su
hærebant, & vtraq; pars suum consilium prosequebatur. Equidem verisimile est tun
tonium, tum nonnullos ex magistratu facile sub certis conditionibus cum Albano t
gere potuisse: verum Antonius cogebatur obsecundare familiæ Portugallorum, &
mis Episcopo: ciues vero quibusdam, qui nuper ad officia promoti fuerant, idq; ad
cum tamen antea tantum ad certum tempus illa conferri solerent: qui cum sibi ma
quàm par erat, auctoritatem arrogarēt, nihil, nisi quod ipsis placeret, geri patiebant
runtamen, cum nihilominus Antonius vereretur, ne Lisybonenses à se deficerent, &
suo causam præberent, cōfidens paucis, nullum aliud remedium excogitare potuit,
vt & ad portas vrbis, & ad naues disponeret multos monachos diuersorum ordinu
vna cum militibus excubias agerēt, & claues custodirent. Habebat autem monach
fidei, idque non iniuria, quam ducibus militum. nam in conuentibus, & consiliis re
dinum, qui interdum congregati fuerant, in monachis maius odium in Hispanos,
que pugnandi ardor, quam in secularibus sese exerebat. Permanebat interea Alba
iisdem ad Oeiras castris, quæ & opere, & natura munitissima erant. nam præter to
torum copiam, & vallum, situs loci erat asper, & salebrosus, equitatui iniquus, cui L
potissimum confidebant: neq; videbatur tā cito castra moturus esse. Cum enim pu
& res erat, se in eo loco quodammodo totum regnum (& præcipue beneficio trire
obsidere, sperabat tum Priorem, tum Lisybonenses breui deditionem facturos. Pr
progredi vlterius illi homini cauto, ac lento, & copias Lusitanicas in vicinia esse scie
nō esse videbatur. Vtebatur singulari arte in periclitandis omnibus iis, quę sibi vict
cruentam parere posse iudicabat: & fere pollicitationib. ac largitionib. præfectos
Lusitanicarum, & turris Belemensis ita corruperat, vt parum abesset, quin ipsi n
turrim in manus traderent: id quod factum fuisset, nisi Antonius ipse eo profectus
bus fere veteribus præfectis ab officio remotis, & nouis in eorum locum substitutis
tionem anteuertisset. Veruntamen concepit suspicionem de omnibus: omnes ira
perculsos, & fluxæ fidei esse videbat, vt nesciret, cui fideret, nisi aut monachis, a
ex infima hominum conditione. Et, vt illi, qui metuunt, se semper prodi putant, eu
cum ignis aceruum straminis, prope muros arcis Lisybonensis, in qua erat suppelle
congestum corripuisset, statim vereretur, ne ignis ille hostibus signi loco esset, ex
eum excitatum à mercatoribus exteris, quos extra vrbem contra hostem proficisc
ctantes ille custodiæ arcis præfecerat. Adeo autem modum hic timor excessit, v
satis explorata, nec considerans mercatores illos maxima ex parte esse Belgas, o
acerbissimos Hispaniæ Regis hostes, sed & proprio & Emanuelis Soarezii, vnius
syndicis Cameræ, metu impulsus mercatores ex illo loco abire, &, nondum satis
suspicans, omnes in vniuersum exteros vrbe excedere iusserit, imo paulo post etiam
rit, vt bonis exuerentur: sed hoc posterius executioni mandatum non fuit. Substi
hi duo exercitus, alter è regione alterius per octiduum, ita vt se non mouerent, &
leuia quædam pręlia committerent. Octiduo elapso, Albanus Sancium Auilam cu
tibus centum quinquaginta, & paucis peditibus misit ad contemplandum region
& ad ineundam rationem turris Belemensis oppugnandæ. Habuit ille obuios tr
equites, & quingentos pedites Lusitanos, qui sine omni disciplina militari in illum
cœperunt. Verum cum Hispani exiissent tantum exploratum, nec à Lusitanis nim
ter vrgerentur, post breue & tumultuarium prælium, nonnullis interfectis, in castr
runt. Postero die plures ex castris egressi sunt, & ab vna parte leui prælio commis
tera tribus tormentis maioribus dispositis, (quæ noctu prope turrim Belemense
xerant) paucis ictibus primum naues Lusitanicas Lisybonam abegerunt, & dei
præsidiarios turris ad deditionem compulērunt. Et ita classis Regis
Philippi, liberum in portum Belemensem aditum
nacta, statim in eum ingressa est.

LI

Liber Septimus.

ARGVMENTVM.

n hoc libro continetur fuga Lusitanorũ prope Alcantaram: occupatio vrbis Lisybonæ: deprædatio biorum: laudes, & reprehensiones Albani: morbus regis Catholici: profectio Sancii Auilæ in re-m inter Dorium, & Minium sitam Antonii persequendi causa: occupatio vrbis Aueri, & Portus: Antonii. occupatio Vianæ: mors reginæ Annæ: iter Regis Eluas versus: propositum incolarum insu-n Tercerarum: conditiones à Papa oblatæ, vt bellum in Angliam transferretur.

NIHIL inter duos istos exercitus, quod mutuas incursiones impedire posset, interiectum erat, præter rupes torrentis Alcantaræ: cumque Albanus Antonium, loci æquitate fretum, in apertos campos non facile progressurum esse intelligeret, existimans illum in castris adeo munitis inuadere è re non esse, cœpit cogitare de via & ratione, vel copias Antonii omnino dissipandi, vel saltem eum ex illo, in quo hærebat, loco dimouendi, Cupiebat enim hoc veluti freno liberare Lisybonẽses, quos propter huius exercitus vicinitatem deditionem facere non audere intelligebat. Quoniam autem ipse, neque exercitum Antonii, neq; castra, nisi eminus, viderat, aliorum relationi non omnino fidẽdum ratus, voluit, antequam certi l statueret, suis oculis situm loci, & formam castrorum lustrare. Itaq; die Bartholo-m copiis acie instructa è castris contẽplandi & speculandi tãtum causa egressus est. ripa Tagi, in qua hi duo exercitus consederant, est montosa, sed non aspera, & qua-gulos rectos secatur à torrente Alcantara, nomen habente à paruo quodam pago, s est in angulo dextro eo loco, vbi Alcantara in Tagum se exonerat, & ibi torrens apideo stratus est. Ripæ illius ambæ ab ostio miliare vsq;, & amplius præruptæ sunt, impeditæ: sed vlterius si progrediaris, sunt humiliores: &, quamuis non omnino d castra tamen metãda satis commodæ. In sinistra ripa consederat exercitus Por-, fere in ipso triangulo, vbi rupes altissima est, & eam partem, quæ hostes respicie-o tumultuarii operis, & magno tormentorum maiorum numero munierat. Pro-itaq; in dextram ripam Albanus, è regione & in conspectu Lusitanorum cum exer-s diu substitit, contemplans accurate loci situm, naturâ potius, quàm manu muni-nimaduertit autem Lusitanos, cũ ipsum appropinquare vidissent, intra castra acie a expectare, nec vllum signum eruptionis dare: tantum tormentorum ictibus ho-tere. Itaque constituto eo, quod faciendum putabat, post leue prælium in castra ens, ibi pernoctauit: & in sequentem diem hæc mandata dedit. Præterita media arte, iussit magno cum strepitu ad arma conclamari, & classicum cani, vt hostes è xcitati, & attoniti aciem, vt hesterno die fecerant, instruerent. Iniunxit Francisco , præfecto tormentorum, vt ante lucem curaret vehi in colliculos qui castris An-minebant, tormẽta aliquot crassiora, cum omnibus rebus necessariis, vt inde acies rum, & locus, in quem ad pugnam ituri confluerent, & ex quo pons etiam defen-esset, impeti & defensoribus nudari posset. Iussit nauibus imponi mille sclopeta-rum quingenti erant Itali, & quingenti Hispani, & mandauit Marchioni Sanctæ vt classe sua inuaderet classem hostilem, dato certo signo. Conuocatis omnibus s ductoribus, ostendit quanta spes Antonium è castris vi eliciendi affulgeret: & in illis, quæ mandasset, aut adhuc mandaturus esset, diligenter exequendis dicto s se præberent. Rem esse facilem, si ordo à se præscriptus obseruaretur, & si illi so-te niterentur: difficilem esse, si ordinis, & obedientiæ nulla ratio haberetur. Ex earum rerum quas R. M. sibi quàm diligentissime commendasset, esse salutem, & itatem vrbis Lisybonæ: & hanc vrbem tantæ Regiæ Maiestati, curæ esse, vt mallet vincere, quam vincendo eam militum prædæ exponere. Se itaq; maiorem in mo-llis flagitare, vt sibi promitterent fore, vt, si fortuna fauente, hostem profligarent, um vrbem ipsi non deprædarentur, verum etiam omnibus, tale quid conantibus, us obsisterent. Adfirmauit apud R. M. maiorem gratiam inituros, qui vrbem de-t, quàm qui victoriæ occasionem virtute sua præbuissent. Postremo cum empha-, si forte sortem adeo aduersam experiretur, vt precibus ipsius nullus locus relin-

queretur; se orare Deum, vt primus sclopeti globus, quem hostes essent eiaculaturi, sti
tæ finem adferret. Longe enim se hoc malle, quam facinoris, R. M. tum vtilitati, tum
adeo repugnantis, spectatorem esse. Cum hæc dicta, & quæ supra commemoraui, i
Dux iusserat, facta fuissent, paulo ante lucem, præsidio diuersarum nationum in castr
licto, Albanus contra Lusitanos perrexit, agminibus ita, vt mox dicemus, dispositis: c
tumuis nonnulli ex primariis ductoribus censerent, Antonii exercitum primum no
nis impressionibus furtim, & stratagematibus tentandum, eo quod per exploratores
lectum erat, & fere omnes ita sentiebant, parua manu cũ in fugam coniici posse. Dist
Albanus exercitum in tria agmina: duo constabant ex peditibus, tertium ex equitibus
itinere faciendo vnum agmen non sequebatur alterum: sed vnum ad latus alterius, c
eius fieri per regionem montosam poterat, progrediebatur. In medio agmine erat Al
cum maiori parte peditatus Hispanici (cui aliquot Germani hastati adiuncti erant) di
quatuor acies, nec æquata fronte euntes, nec ita, vt altera alteram sequeretur, sed p
prout situs exigebat: & erant ad 6. millia. ad dextrã posuit omnes Italos, & reliquos G
nos, & paucos Hispanos, distributos in tres acies, pari passu progredientes: his (quoru
iam erant sex millia) imperabat Prosper Columna. Ad sinistram locauit tertium agm
constabat ex equitatu, cui præerat Ferdinandus Albani filius. Primi erant equites f
tarii, secundi equites more Africano armati, tertii equites leuis armaturæ, vltimi catap
cti, inter quos erat ipse Ferdinãdus. In flumine Tago, (quem eo in loco tria milliaria l
ad dextram habebant) erat Marchio Sanctę Crucis cum classe sexaginta duarũ tritem
& viginti quinque nauium maiorum: quæ cum non longius, quam quo maioris sc
globus pertingere potest, abessent, exercitui veluti alæ loco erant, ad imitationem e
tus, qui alterius lateris alam efficiebat. Antonius interim, quod hostes, quos pridie vi
nihil memorabile conatos esse meminisset, non moueri se passus est classico, & strep
morum, quem tota nocte exaudierat, quin crederet rem eãdem, quam pridie, exitu
bituram, & post leuiusculas velitationes hostes, si ipse intra castra se continuisset, de
recepturos. Nihilominus tamen voluit aciem, vt die præcedenti, instruere; sed non
propterea quod milites ipsius incommodis castrensibus non assueti, & diurno labo
cturnoq; strepitu defatigati, dicto audientes non essent. Multi etiam abierant, qui
vrbe pernoctare, & mane in castra reuerti consueuissent, nondum tum redierant; c
etiam metu perculsi omnino aufugerant. Iniunxit itaque Antonius Episcopo Gu
qui Lisybonæ regis quodammodo vices sustinebat, vt sine mora omnes incolas i
extruderet. Episcopus tympanorum strepitu, sono campanarum, quæ tota nocte
rum ictibus fatigabantur, & lictoribus armatis, è lectis auellebat ciues, & opifices, q
be egredi cogebantur cum armis: & ipse eadem nocte cum exiguo illo, quem col
numero in castra ad Antonium profectus est. Verum hæc rigida diligentia omn
carebat. Illi enim qui vi extrudebantur, animo fracti, alio furtim profugiebant: ita
citus Lusitanorum nec numero, nec disciplina cresceret. Interea Albanus in dext
èregione Prioris comparuit supra colles, vbi tormenta collocari iusserat: cumque
nos in castris hinc illinc dispersos esse cerneret, animaduertit se fefellisse spem illam
conceperat fore, vt ad arma tanto cum strepitu conclamando hostes ad aciem in
dam inuitarentur. Videbat itaq; se non posse facere quod constituerat, nimirum a
Antonio instructam ex eo loco tormẽtorum ictibus ferire, & ordinibus vacillanti
diq; in hostem impetum facere, quem hac ratione facile fundi, fugariq; posse exist
Veruntamen mutato, pro re nata, consilio, cum sibi, manibus omnino non consert
dendum non putaret, quantum poterat, tormentis hosti incommodare conabatu
etiam in idem incumbente. Iniunxit Albanus Prospero Columnæ, vt cum copiis s
erant in agmine dextro, adortus pontem, in ripam oppositam, quam lõgissime po
grederetur. Sancio Auilæ cum bis mille sclopetariis negociũ dedit, vt aliquanto f
vbi ripæ torrentis minus impeditæ, & præruptæ sunt, quantum posset, in æquum l
stem ad pugnam pelliceret, & à latere in illum vsq; sub ipsum vallum impetum face
dinando filio iniunxit, vt per longiores paulo ambages profectus eò, vbi ripę torre
miles sunt, & in alterã ripam transiens in hostẽ iret, & vt, si ille (ꝙ metuebatur) int
se contineret, ex omnib. partib. eodem momento eum inuaderet. Ipse Albanus cũ
peditatu in loco edito, & vnde vterq; exercitus cerni poterat, substitit, inde, si opus
borantibus subsidio venturus. Ibi relictis nonnihil à tergo aciebus, in sella quadar
dens, spectabat successum pugnæ, & dabat signa, quę se daturũ edixerat. Prosper C
prius ad pontẽ peruenit, quam Auila, & equitatus, torrente traiecto, in opposita ri
appropinquarent: siue quod illis magno circuitu iter faciendum fuisset. siue quod

nus dicebat,) reliquis gloriam prærepturi, nimium properassent. Non inuenit pōtem
nsoribus nudatum: quia in eo loco Lusitani milites illos, qui aliquam virtutis opinio-
habebant, locauerant: immo initio fortiter ibi, & diu pugnatum fuit. Etsi enim stre-
se gerebant Itali: tamen aliquandiu parum effecerunt. Cum enim locus angustus es-
: defenderetur à multis sclopetariis, qui è molendino vicino, ad quod propter aquam
s nullus patebat, pugnabant: Italis loci iniquitas non mediocriter obstabat: ita vt, pon-
n fere in potestatem redacto, cum cæde nonnullorum, repellerentur. Verum Prosper
ot milites aggerem angustum, qui aquæ continēdę causa extructus erat (& per quem,
nuis ægre, ad molendinum peruenire poterat) conscēdere iussit: qui cum, paucis amis-
penetrassent, Lusitanos, qui erant in molendino, ad vnum omnes interfecerunt: at-
ta defensoribus pontis hoc subsidio, quod à latere habebant, adempto, & Italis ex eo-
molendino sclopeta in illos exonerantibus, Columna qui eodem momento totis vi-
irruerat, ponte occupato, in oppositā ripam euasit. Quam ad rem magno adiumento
udouicus Douara: qui cum Italos pedē referre videret, pene Albano inuito, aliquot
anos hastatos, à tribuno legionis impetratos, ipsis subsidio miserat. Eo in loco ali-
liu magnus hostium impetus sustinēdus fuit. Cum enim Lusitani ignorarēt se etiam
parte oppugnari, vniuersæ copiæ vna cum Antonio ad pontem contenderant: vbi à
ero singulari cum virtute repulsi, & in fugam coniecti fuere. Expectabat Albanus,
ffecturus esset Sancius Auila: nec dubitabat, si ille mandatorum memor esset, fore,
ersus exercitus hostium profligaretur: sed verebatur ne, homo iracūdus, vbi vidis-
s pugnæ initium facere, præ impatientia minori circuitu in hostem ferretur, quam
à latere inuadere posset: metuebat scilicet ne à fronte cum Antonio cōgrederetur,
d periculosum ipsi videbatur. Ceterum cū Auilam ex præscripto suo agere videret,
victoriā pro certa habere cœpit. Postq̄ itaq; Auila cum sclopetariis, & Ferdinandus
uitatu hosti appropinquassent, fere neminem, qui resisteret, inuenerunt. Etsi enim
us, qui vix ad pontem peruenerat, statim conuersis signis Auilæ, & Ferdinando ob-
isset: tamen Lusitani, vbi pontem captū intellexissent, metu correpti, effusi omnes
versus fugere cœperunt. Ibi Albanus signum dedit triremibus, quæ velis non vten-
solis remis cum reliqua classe vrbem versus nauigarunt, tormenta interim exone-
n naues Lusitanicas, quæ aliquantum retrocedentes (quamuis fuga quaquauersus
sa) vela quidem expanderūt: sed paulo post sine omni fere certamine in hostis po-
n concesserunt. Antonius, qui tanquam inexpertus, nunquam putasset fore, vt ab
in ipsis castris inuaderetur, cum eodem momēto à tormentis copias suas offendi,
quem inexpugnabilē credebat, occupari, milites suos fugere, & equitatum hostis
n sibi intercludendam properare videret, valde consternatus fuit. Nihilominus
um Comite Vimiosio, Emanuele Portugallo, Iacobo Boteglio seniore, & Eduardo
o magna cum confusione, & nemine hosti resistēte, inter promiscuam turbam &
iuitatem contendit, & in ingressu suburbiorum vulnus in capite accepit, ab equite
: & si vel ipse exiguam moram interposuisset, vel si equitatus aliquanto magis gra-
endisset, captus fuisset à voluntariis quibusdam Italis, qui reliquum equitatū præ-
t. In hac festinatione transiit per vrbem cum reliquiis exercitus in fugam acti:
s (quanquam minor) cum ipso vnam portam ingressa, per alteram exiit: reliqui (&
maior pars) abiectis armis in ædes suas ad liberos, & vxores reuersi, se absconde-
vero, qui ex aliis Regni prouinciis oriundi erant, ad templa, metu trementes, con-
t. Antonius in trāsitu iussit aperiri carceres publicos: & ita inter reliquos captiuos,
erat numerus maximus, liberati etiam fuerunt ii, qui, quod Philippi partibus stu-
oniecti in vincula fuerant. Copiæ Albani, postquam creberrimis sclopetorū icti-
stis multos ex miseris istis fugientibus (qui quaterni interdum, interdum seni fru-
ere conabantur) interfecissent, tandem ad vrbem peruenerunt, præcedente reli-
nes Ferdinando Toletano, cuius auctoritate fere totus exercitus gubernabatur.
victoriam penes se esse videret, veritus ne milites ardore pugnæ incitati plus da-
e vellet, inferrent: dedita opera illos detinuit, iubēdo acclamari militibus illa ver-
s vt sibi ab insidiis caueāt, admonentur: & fingendo etiam fieri posse, vt numerus
ostium adhuc integer superesset. Porro cum portis adpropinquasset, magistratus
is, qui in hunc finem eo se contulerat, è mœnibus cum ipso collocutus est: & inter
us egerunt, parum discrepantes. Cum enim Lusitani militem Hispanum ceruici-
nminere, miserum suum regem saucium fugere, exercitum dissipatum esse consi-
sibi ad extrema redacti viderentur: & Ferdinandus, quanquam victor: tamen de
no edoctus, vrbem à militum rapina liberare summopere expeteret, facile ipsis

conuenit. Petebat Ferdinandus deditionem vrbis: Lusitani cupiebant scire, quibus c ditionibus. Respondentibus autem nonnullis, conditiones arbitrio Albani permitten & Cameralibus se iisdem cõditionibus, quibus reliquæ vrbes se dedissent, deditionen cturos dicentibus, fuit tandem ipsis promissum fore, vt vita, & bona eorum in tuto ess idq; fortasse, ne, mora longiori interposita, milites aliquid in perniciẽ vrbis tentarent. ita, cum nonnulli ex Cameralibus è mœnibus descendissent, ab Hispanis in clunes ec rum recepti & ad Albanum perducti fuerunt: qui ipsis honorifice exceptis, prolixe ea, postulabant, concessit. Ibi milites inuito Albano signis relictis, promiscue in suburbia, ipsa vrbe maiora, nobiliora, & pulchriora sunt, & magnitudine multas ciuitates medic superant, prædabundi irruperunt. Quamuis itaq; interior vrbis Lisybonæ pars salua, læsa permanserit: tamen suburbia cum agro subiecto spoliata fuerunt, & nonnullæ eti mus vrbanæ, tanq̃ ad dominos perduellionis reos spectantes, cesserunt prædæ militũ, bus obsisti non potuit, quia putabant sufficere, ꝗ ab ipsa vrbe abstinerent. Et ita in p asportanda triduum cõsumptum fuit. Multi ciues iacturam fecerunt rerum carissima quas propter pestẽ, quæ in vrbe grassabatur, in villas & prædia vicina delatas, milites i larunt. Non vtebantur illi quidẽ magnis extorsionibus, sed tamen valde opima spolia nuerunt. Milites & nautæ, qui erant in triremibus, ingentia damna ciuibus intulerũt, terquam enim ꝗ quidquid in Tagi ripa situm erat, & naues, quæ erãt in portu, multis r cibus onustas, deprædati sunt, etiam exercitui terrestri operam nauabant in abscondei & extra regnum auehendis spoliis, quantumuis ponderosis, & asportatu difficilibus: i milites onere se leuaturi, necesse non haberent ciuibus prędam vili precio vendere, vt runq; alias fieri consueuit. Telonia nimirum tam illud, vbi generatim pro omnibus r portoria soluuntur, quam telonium mercium Indicarum, (quod semper preciosissim bus repletum est) quantumuis extra muros sita sint, sarta tecta manserunt. nam propt uitias, quas in iis esse constabat, Alfonsus Leua præfectus triremium Sicularum, misi tum numerum militum, qui illa custodirent, & defenderẽt. Virgines Vestales, quar nasteria fere omnia extra vrbem sunt, illæsæ parmanserunt, vt & ea, quæ apud illas a deposita fuerant: Quæ vero Monachorum custodiæ commissa erant, magna ex par litibus cesserunt, maxime vero in monasterio S. Rocchi, vbi habitãt Iesuitæ. Cum er ingressi essent primum aliquot milites Itali, eiecti fuerãt ab Hispanis, qui cum à duci missi essent sub prætextu custodiendi monasterii. postea, amici cum essent, plus dam tulerunt, quam fortasse priores, tanquam hostes, intulissent. Cum enim Itali discess Hispani rimantes secretissima quæque, omnia, quæ inueniebant, de nocte in trirei hospitia sua asporbant, ita vt nihil ibi intactum maneret. Diuersitas nationum, quæ p bantur, in causa erat, cur maior ratio haberetur & pudoris mulierum, & rerum sacı quam alias factum fuisset. Hispani enim, alibi incontinentissimi, hîc se continentes runt, ne forte suo exemplo Italos, & Germanos, in Hispania versantes ad peiora inci Spolia maxima erant, & consistebant in supellectile, vtensilibus, aliisq; rebus pretiosi illa vrbs in tam diuturna pace & quiete, commerciorum Indicorum beneficio, co rat. Numerus cæsorum in prælio non fuit magnus, propterea quod Lusitani tam defenderant. Veruntamen ex illis ad mille occubuerunt, & ex Albani militibus pau quam centum: adeo hebetia sunt arma populi, quæ diuturno otio rubiginem contra Albanus, vrbe in deditionem accepta, (ad quam ipse etiam accesserat, vt, si opus esse tra vim militum eam protegeret) cum aliquãdiu in ædibus quibusdam suburbanis c ratus esset, regressus, vnde venerat, castra posuit in eodẽ loco, vbi illa Antonius hab & Antonius, cum vulnus Sacabemi (ꝗ oppidum Lisybona sex milliaribus distat) ol dum curasset, lente progressus est Sanctarenam cum exiguo comitatu: dubitante i Albano, vtrum in vrbe latitaret, necne: q. Lusitani, vt ille tempus euadendi haberet, ipso referrent. Hæc victoria fuit maximi momenti. & maioris fuisset, si etiam ipse manus Albani venisset. Propterea enim ꝗ ille euaserat, regni incolæ, qui alias ad q inclinassent, suspensi, & dubii hærebant, & existimabant Priorem, redintegrato ex denuo aliquid tentaturum. Incurrebat in multorum reprehensionem Albanus, q adhibuisset maiorẽ hac in re diligentiam. Fuisse enim latã culpam, ceteris rebus tan circumspectione dispositis, negligere hanc, quæ esset tanti momenti. Quidam incu hoc imputabant quidam etiam malitiæ, præsertim quia Antonius tantum tempor Sacabemum, & Sanctarenam consumpserat, vt illũ assequi facile fuisse videretur. H successus pugnæ ad Alcantarã. Interim naues, quę ex India venerãt relictis insulis T cursum Portugalliã versus dirigebant, rerũ omniũ, quæ successerãt, ignarę. Et quia, mus, iã ante auditũ erat, illas in insulas adpulisse, lõge auidissime, idq; in horas, expect

ia merces,quibus onustę erant,tribus millionibus auri æstimabãtur,multi vehemen-
nimo angebantur,veriti ne quid aduersi ipsis eueniret.Constabat enim & Ducem Al-
m naues armatas,quæ ipsas inuestigarent : & Priorem celoces misisse,quæ illas iube-
Penichiam nauigare,quod oppidum viginti milliaribus septẽtrionem versus Lisybo-
stat.Itaq; alterutrum horum necessario euenturum videbatur , vt vel à nauibus regiis
rentur,vel Antonii iussis obtemperarent.Et si vtrumuis horũ factum esset,illas periis-
licabant.nam si in manus Hispanorum inciderent,illas prædæ militũ cessuras:sin Pe-
iam deuenirent,Priorem,illis occupatis , bona priuatorum in vsus belli conuersurum
bant.Quidam etiam, qui ignorabant,quid Antonius indicari nauibus iussisset , suspi-
ntur illas cursum in Galliam , aut Angliam directuras,& Antonium , quem vires suas
ssu huius prælii metiri verisimile erat,eas subsecuturum. Verum fortuna, quæ semel
re cæperat,ita constantem se hac in parte gessit,vt post biduum à prælio feliciter ad-
rent,cũ tamen plane ignorarent,quis status rerũ esset,& in neutros ex iis, qui obuiam
fuerant,incidissent.Sors itaq; adeo benigna regi Philippo fuit, vt saluæ,& incolumes
tũ *Lisybonensem* adpellerent : & ita ille consecutus est eam mercium partẽ , quæ ad
iam spectabat:&,quantũ ad reliquas,suas cuiq; tribui iussit. Interim omnium animi
iozii suspensi erant , expectabantq; armisne , an vero transactione hæc controuersia
retur : & eo magis hac de re dubitabant, ꝙ vtrinq; multæ magnæq; difficultates sese
t,quodq; Albanus non diu rem differre posse, sed necessario alterutram ex his dua-
s adeo inter se pugnantib.electurus videretur. Verum 26.die Augusti tempore ma-
venit mercator Hispanus,qui nullas quidem ab Albano litteras habebat, sed tamen
uccessum,& rerum statũ indicauit.Hic mercator qui comitabatur exercitũ Hispa-
cum videret copias Prioris esse dissipatas,eodẽ momento flumen traiecit,& equos
conscendit ante illum,quem Albanus cũ litteris mittebat:cumq; ad regẽ intromis-
,quæ viderat,exposuit:vnde ille ea lætitia perfusus est, quã quisq; facile animo suo
ere potest.Nuncius hic statim in tota aula percrebuit, cũ incredibili omnium gau-
ngulari laude Albani. ex eo , inquam , genere laudum, quas vis veritatis etiam ipsis
s extorquere solet. Verum cum confirmatio huius nuncii tardior esset, q̃ pro loci
te,& rei magnitudine, veritas illius in dubium reuocari cœpit, tanta quidem cum
um perturbatione, vt hinc facile adpareret, non minus esse publicum desiderium,
,paulo ante percepta,fuisset. Verum gaudium redintegratum fuit aduentu Ferdi-
oletani,nepotis Albani, quem ille miserat cum litteris, in quibus non tantum suc-
ugnæ diligenter exponebatur,sed etiam rationes, quæ ipsum ad prælium commit-
impulissent,vna cũ mandatis,quæ inferioribus ducibus pręscripserat: quæ omnia
nagno cum applausu & Albani gloria , approbata fuerunt. Vulgo enim dicebatur
tandem ex hominum animis exemisse opinionẽ,quæ de ipso olim concepta fuis-
omnia nimis caute,nimisq; lente administraret,& in expeditionib. à se susceptis,
m opportunitate,& strategematis solis hostẽ sine periculo superare studeret,vitãs
otis viribus prælium,nisi loci æquitas illud suaderet , ad imitationẽ Fabii Maximi
bus & ex recẽtioribus Prosperi Columnæ , cuius vestigiis se insistere gloriaretur.
autẽ laus profluebat ex duabus rebus,quarum altera erat,quod Setubalo soluens,
isium flumen transiisset:altera,quod prope Alcantaram prælium commisisset. In
ipse solus ceteris ductoribus,in consilium adhibitis, contradixerat:& cum mari,
oste certauerat:in hac non dubitauerat etiam cum periculo inuadere Lusitanos
stris,& cum vrbem tam populosam à tergo haberent, idque dissuadentibus non-
primariis ductoribus. Commendabant vehementer, ꝙ vrbem Lisybonam à mi-
acitate liberasset,fungens simul officio victoris,& protectoris:& maiorem illum
oriam comparasse adfirmabant,quam cum anno 1557. castra ex vrbis Romæ vi-
ieret:propterea quod ibi non (vt prope Lisybonam) ad ipsas vrbis portas dimica-
d hos , & similes sermones dissipauit subitus,& tristis quidam casus, qui omnium
a perculit,vt neminem de vlla alia re vel loqui,vel cogitare permitteret. nam in-
os de successibus adeo prosperis nuncios Rex incidit in morbum periculosissi-
i intra paucos dies ita inualuit,vt exigua spes vitæ superesset,& ab ipsis medicis fe-
olorato haberetur.Hæc res vna in ore erat omnibus. Nam moriente rege moritu-
debatur totius orbis Christiani defensor. Et si mors illius vnquam alias mutatio-
casionem præbitura videretur , tum certe longe omnium maximas paritura exi-
ır. Non solum enim Belgicum pacatum non erat , sed etiam Gallia ad res nouas
:Lusitania vero vacillare videbatur , ita vt facili momento in contrariam partem
osset:& præterea reliquarum Hispaniæ prouinciarum status nec ipse satis firmus,
multis esse videbatur. Varia erant iudicia, quid statuendum esset: sed omnia per-

turbatione,& metu plena. Albanus,cui meliores fere omnes adſtipulabantur,ſuadeba
ſi Rex forte moreretur, Regina ſtatim vna cum filio primogenito in Luſitaniam ingr
recta Liſybonam contenderet. Putabat enim hac ratione beneficio exercitus,quem h
bat,non tantum Luſitaniam ipſam in officio & quiete cõtineri poſſe, verum etiam hac
cata,reliquas Hiſpaniæ prouincias non facile quidquam noui tentaturas. Interea ille
ram dedit,ſtabiliendis rebus,& loco mouit Camerales, qui à Priore ad hoc officium
moti fuerant,reſtitutis priſtinæ dignitati illis, qui prius eam obtinuerant: quibus ad
catis oſtendit adeſſe tẽpus, quo eos nomine ciuitatis Regiæ Maieſtati fidelitatis iura
tum præſtare oporteret,nomẽ illius per plateas publice ſolitis cum cerimoniis procla
do. Cum reſpondiſſent ſe eſſe paratos,petiiſſentq; ſibi copiam,dies feſtos & pompas i
blicæ lætitiæ ſignum inſtituendi,fieri,& ſimul priuilegia ſua confirmari,ſubiecit Alb
non eſſe iam opus ſolemnibus iſtiuſmodi pompis: ſed illas reſeruandas in aduentun
primogeniti Regię Maieſtatis,quem illa breui Liſybonam mittere conſtituiſſet,eum
nem, vt inter Luſitanos educaretur. Quod vero ad priuilegia attineret, illa eſſe pau
tenuia: à R. vero M. longe ampliora illis conceſſum iri. Vndecimo itaq; Septembris
mentum in diuerſorio Albani præſtitum fuit,& poſtero die poſt prandiũ,magiſtratu
meralis cum vexillo, & tympanis per plateas circumiens proclamauit nomen Regis
lippi more ſolito,ſed voce minus acuta,& cum exiguo populi concurſu: & cum in pro
mationibus ſuperiorum regum applauſus,& riſus exaudiri conſueuiſſet,hic nihil exau
batur præter ſecretos gemitus,& tacitos queſtus: nonnulli tamen fletum, riſum, læti
& triſtitiam inter ſe,quodam adulandi ſtudio ducti,commiſcebant. Exercitus Alban
ad decimum diem Septembris ſemper hęſit in iiſdem caſtris inter Liſybonam,& Alc
ram,in eo loco, vbi antea Luſitani conſederant: & omnia ita erant incerta, vt quid c
capiendum eſſet,non conſtaret:tantum nuncii de rebus Prioris expectabantur. Qu
pore,veluti comes belli, inuaſit non tantum exercitum, ſed etiam vrbem ipſam con
ſus quidam catharrus,ita quidem malignus,vt non minus,quam ipſa peſtis,in homi
uiret. Pauci fuerunt,qui cũ hoc morbo non conflictarentur: & plurimi ex eo mortu
& inprimis milites: propterea, ꝙ aduerſus nouum hoc malum vſitata remedia par
rium haberent. Antonius paulo poſt peruenit Sanctarenam: cuius loci magiſtratus (
quam eſſet idem ille,à quo nuper tãto cum gaudio rex ſalutatus fuerat) noluit ipſum
pidum intromittere: (tam facile animi hominum cum fortuna mutantur) ſed cum p
ſiſtet Antonius, ſe mox diſceſſurum, ſub hac conditione receptus fuit. Vnde poſte
Coimbriam verſus iter inſtituit. Interea ipſi ciues Sanctaranenſes miſerunt, qui A
nomine vniuerſitatis iuramentum fidelitatis præſtarent: cumq; idem à Coimbrie
expectaretur,intellectum fuit Priorem eſſe Coimbrię,inſtituere in illis partibus mu
nes,inſtaurare Montem maiorem,quem veterem adpellant,reſcindere pontem,qu
rius conſtratus erat. Et quamuis non eſſet periculum,ne tantas copias colligeret, q
bano metum aliquem creare poſſent: tamẽ ex hac re perſpiciebatur, bellum nondu
confectum,nec tuto poſſe dimitti partem exercitus,quæ cum triremibus Italicis co
de abitura exiſtimabatur. Itaq; cum parua mora interponeretur,præteriit tempus,q
remes mari illi ſe committere audent. Quia vero & regio ſterilis eſt,& magna anno
ritas Liſybonæ naſcebatur, miſſi fuerunt Germani Setubalum: & conſilium capt
Italis Sanctarenam in hyberna deducendis. Veruntamen cum Sanctarenam n
retur, Priorem non contemnendas copias colligere, Albanus noluit milites illo
to interuallo à ſe inuicem ſeparare: ſed Italis & Hiſpanis, vt immunes eſſent à p
quæ ingruebant, hoſpitia aſſignauit in ſuburbiis Liſybonenſibus, ea nimirum vrb
te,quæ à militibus ſpoliata fuerat. Vexabat interim Prior vna cum ſuis incolas
nis inter Dorium & Minium inieriectæ, dum homines vi ad arma capienda ad
quia multi, de ſucceſſu dubitantes metuebant, ne Prioris partes ſequendo ſeipſos
tium præcipitarent, grauiſſimis pœnis in illos, qui recuſarent, conſtitutis, miſe
obedientiam compellebat: ita vt pars vitæ, pars bonis ſuis metuentes ipſi adhæ
quin imo etiam nonnulli inueniebantur, qui naturali quodam erga eum amore
communem cum ipſo fortunam experiri, & vitam etiam pro eo profundere no
ſarent. Hac ratione coegit ad quatuor, aut 5000. hominum, quorum opera qu
modo frenabat ciuitatem Coimbriam, ne ſe regi Philippo dederet. His comitat
Auerum, vbi cum oppidani armata manu reſiſterent, maiori, quam antea vllo alio
cum ardore dimicauit. Cum enim tormentis quæ habebat, muros concuſſiſſet, op
tionem,ſed ſine diſciplina militari,inſtituit. Quia autem parum efficiebat, nonnulli
pidanis,qui ipſi fauebant,partim verbis,partim vi ciues reliquos in muris defenden
cupatos ita impediuerunt, vt milites Prioris in oppidum irrumperent, nimium ta
ſ

ſidio, q Pantaleon Sada Portu adducebat. Prior multos ibi in carcerem coniecit, ſpo-
it, occidit: & expilauit, ac deſtruxit obuia quæque. Ob hæc facinora, quæ illi hominum
laude digna videbantur, Prioris milites ruſticani tam altos ſibi ſpiritus ſumebant, vt,
ligonibus, & ſudib. armati eſſent, iactitarent ſe recta Liſybonam ad regnum è manib.
panorum extorquendum profecturos eſſe. Qua in arrogantia non mediocriter confir-
antur ab Antonio, qui audita regis inualitudine, ſtatim rumorẽ de morte illius in vul-
ſparſerat: &, vt facilius fides ſibi haberetur, veſtes lugubres aſciuerat. Fiebat de his re-
omnibus certior Albanus, & magis magiſq; intelligebat, quanti momenti fuga Prioris
et. Non deerant, qui reprehenderent Albanum, q non ſtatim copias contra Priorem
eret. Ceterum Dux, qui ea, quæ maximi momenti erant, in tuto collocanda eſſe iudi-
, nolebat diuellere exercitum, quem habebat, donec intelligeret, quonam regis mor-
uaderet. Porro Rex, cum aliquandiu vitæ fini proximus fuiſſet, cum publica omnium
a melius habere cœpit: &, creſcentibus indies ſanitatis mox recipiendæ ſignis, paula-
riſtinam valetudinem recuperauit. Vnde euaneſcente illo metu, qui omnium animis
erat, denuo victoria, & actiones Albani hominum ſermone iactari cœperunt. Cete-
loria, quam ſibi ille comparauerat, vt in omnibus rebus humanis accidit, nõ fuit diu-
& raro tam manifeſtum inſtabilitatis vulgi, & virium inuidiæ exemplum conſpe-
uiſſe videtur, nã ſuperiores omnes laudes ſubito in obtrectationes, atq; adeo apertas
nias abierunt: ita vt totidem argumenta ad virtutem Albani, & exercitus illius ele-
m inueſtigarentur, quot rationes ante biduum ad actiones eiuſdem prædicandas al-
fuerant. Ducebant originem hæ calumniæ vel ab inferioribus belli ducibus, vel ab
xercitum comitantibus, qui, ſiue quod ab Albano in ratione belli gerendi diſſenti-
ue priuati commodi conſideratione moti, ſiue, vt aliis placet, hiſce delationib. in re-
euolentiam ſe inſinuare cupientes, ſcripſerunt, prædas & rapinas fuiſſe maximas, &
ſu Albani per integrum triduum duraſſe. Dicebant hanc eſſe cauſam, cur Luſitani
ent obſtinati, & tanto odio Hiſpanos proſequerentur: conabanturq; probare Alba-
voluiſſet, auctoritate ſua facile militibus obſiſtere potuiſſe: ſed quia & in ipſum, &
os, cognatoſq; (qui non tam de pugna, q̃ de præda ſoliciti fuiſſent) bona ſpoliorum
dundaſſet, eum ad vim iniuſtam, & rapinas cõniuiſſe, nec cuiuſquam querelis mo-
ſſe, vt in auctores facinorum animaduerteret. Nomina acquiſitionis, prælii, expu-
is oppidorum, & profligationis copiarũ hoſtilium, hoc in loco vana eſſe, & impro-
Albano vſurpari: propterea q neminem inueniſſet, qui ipſi ſerio, & fortiter reſiſte-
que promiſcuam illam turbam Luſitanorum, qui ab Antonio vi coacti fuerant, nec
m ſimplicem, quem ſacerdotes in confeſſionibus, & pro concione deceperant, ex-
appellari poſſe, nec illius profligationem victoriæ nomẽ mereri. Sane ita cœca eſt
vt quantumuis duo exercitus mutuo ſe crebris ictibus tormentorum petiiſſent: ab
e pons, ab altera vallum oppugnatũ, equitatus & peditatus Luſitanicus fuſus, ho-
gam coniectus, vexillum regium cum multis aliis captum fuiſſet, deniq; mille am-
lites occubuiſſent: tamen prælium nullũ commiſſum fuiſſe iſti adfirmare non ve-
. Quidam, qui Albanum negligentiæ accuſabant, dictitabãt eum, cum conſtituiſ-
m è caſtris eiicere, ſtatim, oppugnatione pontis, & valli inchoata, à manu ſiniſtra
tum vlterius extendere debuiſſe, vt nimirum eo facilius hoſtem exitu interclude-
ugere conaretur, capere poſſet. Quia vero equitatũ in loco tam remoto detinuiſ-
ſtra deinde Priorem aſſequi conaretur, hunc errorem in tam celebri duce nul-
ino excuſationem admittere. Alii dicebant, non eſſe veriſimile eum, ſi voluiſſet,
capere non potuiſſe nam de equitatu in loco ad hanc rem accommodato locan-
duci quantumuis imperito in mẽtem venire potuiſſe. Ceterum Albanum de in-
riori ſpacium euadendi conceſſiſſe, propterea quod, illo elabente, bellum nõ tam
ectum iri probabile eſſet: id q duces belli expetere ſolerent, qui autoritatem pro-
priuatum commodum publico bono anteponũt. Addebant alii, Albanum, ſi vo-
am Priorem, poſtquam victus effugerat, facile in poteſtate habere potuiſſe. Cum
or ſatis lente progrederetur, oportuiſſe Albanum mittere equitatum, qui eum in-
r tanta cũ celeritate, quantam Prioris conditio requirebat. Inter tot accuſatores
nt, qui pro Albano loqui auderent: pauci amici illũ excuſabant, dicendo tempus,
ſtudiũ rei ſummam in tuto collocandi interdum non permittere Imperatori, vt
animi ſentẽtia adminiſtret. Inſequi tũ temporis Priorem, non fuiſſe tutum. Nam
anus damna, quæ à militib. certo imminebant, præuideret, & ſi multos ad Priorẽ
dũ mitteret, cõtra voluntatẽ Regis prouinciam ab illis vaſtatã iri; ſin paucos, illos
o verſaturos eſſe, cõſideraret, viſum ipſi eſſe parumper expectare, donec victoriæ
nimis eorũ nonnihil deferbuiſſet, & tũ certam exercitus partẽ ad perſequendum

Priorem mittere: cumq; de hac re cogitaret, interim superuenisse morbũ Regis, cuius
tum quoad non perspexisset, copias in varias partes distrahi è re nõ iudicasse. Quantum
castra Prioris, equitatu cingenda, attineret, præterquam q̃ equites pauciores essent, qu
qui ad hanc rem requirerentur, etiamsi hoc facere potuisset, tamen tale quid non deci
ducem prudentem, ne hostis ex timido redderetur audax, propterea q̃ sibi vel pugna
vel in hostium manus incidendi necessitatem imponi videret. Quantum ad deprædat
nem suburbiorum, in non exigua felicitatis parte ponendum, q̃ vrbs Lisybona tam a
suburbia, & à muris nuda habuisset. Alioqui enim non nisi difficilime milites continer
tuisse, ne in ipsam vrbem irrumperent. imo, vt illa sarta tecta conseruaretur, opus fuis
aliqua, in quam feruorem desiderii, quo tenebantur, euomerent. Et sicut difficile fuiss
berare à rapinis illorũ vrbem: ita nullo modo defendi potuisse suburbia, in quorum cõ
ctu prælium commissum fuisset. Ridebant eos, qui dicebant partem prædæ ad Alba
rediisse, eo q̃ hoc omnium maxime ab ipsius ingenio alienum esse videretur. Ostend
etiamsi ad Lusitanos macula liberandos, & placandos, non conduceret prædicari vict
tanquam gloriosam, sed potius nominari parũ honorificam, vtpote quæ ex exiguo h
num pauperum, seditiosorum, monachorum, apostatarum, & seruorum fugitiuorũ nu
ro reportata fuisset: tamen eã difficulter celari. negari enim non posse, Antonium hab
magnas copias, in castris loci natura munitis: & inter ceteros illi adfuisse multos ex no
tate, eosq; vt odio Regis Philippi, ita ipsius amore flagrantes, quæ res facile illorum imp
tiam compensaret. Non esse verisimile exercitus, in quibus hæc concurrunt, tam facile
dere, aut in fugam se coniicere, nisi res ipsis sit cum duce virtute, & iudicio præstanti,
partim vi, partim arte illos vincat, atq; dissipet. Adducebant multas rationes, cur non
credibile Albanum consilium regi suo adeo damnosum cœpisse, vt bellũ ducendo ec
tius potiretur imperio. Etsi enim in antiquis rebuspublicis ciues nobiles militatũ abe
& imperatorum munere fungendi cupidi essent, vt nimirum ita Senatus imperio aliq
diu sese veluti subtraherent: tamen longe aliam esse rationem in hodiernis principun
periis, vbi melior est conditio eorum, qui nũquam à regum latere discedũt, quam eo
qui ab illis remoti sunt. Addebant, cõsiderandam esse ætatem, fidem & experientian
cis Albani, eamq; in sententiam multis tum veteribus, tum recentibus exemplis add
concludebant verisimile esse, illum, nulla priuatæ suæ dignitatis, siue vtilitatis ratio
bita, regi operam fidelem, pro viribus nauâsse. Quamuis autem hoc pacto nonnulli
num excusarent: tamen ex hominum animis sinistræ suspiciones penitus euelli non
rant. Tam facile sors mutatur in hac mundi tragœdia, vt ille imperator, qui præcede
ptimana, triumpho & gloria insignis fuerat, lecto adfixus, & apud regem in crimen
tus, animi mœrore cõficeretur; vt exercitus propemodum dissiparetur, fame & mu
commodis laborans, peste infectus, & propter rapinas ac facinora (quorum quædam
quædam ficta erant) infamis: ita vt milites illi mœsti, adflicti, irati essent, &, sola in
excepta, in reliquis victi potius, q̃ victores esse viderentur. Præcipui etiam ductores
facile prodebãt, se de omni laborũ suorum remuneratione desperare. Itaq; illi, qui se
Lusitania collocare, & partem bonorũ confiscatorum à rege præmii loco impetrar
stituerant, spe sua frustrati fuerunt. Rex enim contrarium omnino apud animũ pro
rat: nimirum molestiarum, quas Lusitani ipsi exhibuerant, memoriã deponere, & no
tum inobedientib. veniam concedere, sed etiã beneficiis affectos benigne, instar fili
habere. Existimabatur vulgo fore, vt rex, de fuga Prioris, & de vrbe Lisybona in po
redacta certior factus, statim eo properaret, & beneficiis, ac largitionib. animos Lu
rum sibi conciliando, mitigaret indignationẽ, quam ipsis rapinæ & iniuriæ militũ co
uerant. Veruntamen licet iam deliberasset de itinere Eluas instituendo, & regnũ ta
Rex Lusitaniæ ingredi cuperet: tamen consilium mutauit, propter pestem, quæ in va
gni locis grassabatur. Interea operã dedit, vt in potestate haberet omnia reliqua lo
Lusitaniæ tãtum, sed etiam ab ipsa dependentia. In Africam inde vsq; ab illo tempo
exercitus ad fines Lusitaniæ peruenerat, miserat, qui ad deditionem illa loca adho
tur: sed cum eodẽ tempore Antonius & ipse ad præfectos scripsisset, & res eius adh
bono loco essent: incolæ illorum oppidorũ, de imperio Philippi accipiendo nihil c
constituerant. Itaq; victoria obtenta, denuo eo aliquos è ministris suis miserat. Cu
illæ arces & oppida, vtpote Hispaniæ adeo vicina, essent maximi momenti, vereb
Antonius, si diutius in fide erga illum manerent, perniciosum aliquod de iis consili
peret. Promisso itaq; præfectis præmio obtinuit, vt ipsum pro domino agnoscerent
men, vt alii aliis essent obstinatiores: & ita nulla omnino re mutata, iisdem præfectis
dem præsidiis illa loca custodienda permisit. Insulæ Terceræ solicitũ Albanum hab
quod existimaret, magni referre, vt in potestate Regis essent. Itaque feruente etia

V

riæ fama, de legatis nomine regis, & vrbis Lisybonæ eo mittendis cogitabat. Verum
Badagiozii à cōsiliariis Regiis res in deliberationem vocata, & bene perpensa fuisset,
etum fuit pręstare, totum hoc negocium à solis Lusitanis, nullo Hispano interuenien-
pediri. Qua de causa Rex Lisybonam ad Eduardum Castelblācum scripsit, vt re cum
no communicata, ipse tanq̃ Lusitanus, aliquem in insulas mitteret: sed Eduardus nihil
hac in re constituit. nā cū nuper supremus quæstor factus esset, animaduertit Eduar-
Borgesium, quem Albanus huic legationi destinarat, obstrictum esse ad reddendas
nes certæ pecuniæ summæ, quæ ad coronam spectabat. Itaq; non existimauit è re esse
um ablegare, vel alium in eius locū substituere. Albanus interim certior factus regem
aluisse, relicta cura insularum ei, cui commissa erat, noluit longiores nectere moras,
te exercitus contra Priorem mittēda. Et quamuis anni tempus esset satis incommo-
, tamen 22. die Septembris eo ablegauit Sancium Auilam cum quatuor millibus pe-
, & quadringentis equitibus, qui statim Coimbriam versus iter facere cœpit: cumq;
post intelligeretur, multos milites in itinere mori, multos in Hispaniam aufugere, &
er pluuias immoderatas cum maxima difficultate Auilam quatuor tormenta maiora
vehere, Albanus illi adhuc mille quingentos pedites, duce Iacobo Cordubensi, sub-
isit: & parari iussit naues, quibus aliquot tormenta maiora in illas partes mari deue-
ur. Auila cum copiis suis prima castra habuit Louresii: inde mouit Turres veteres,
cto plaustro, vnū ex tormentis relinquere coactus fuit. Ex eo loco recta Coimbriam
lit, transiens per Gibarotā, vbi vidit trophęa memorabilis illius victoriæ, quam Lusi-
eo loco ex Castellanis olim reportarūt. Inde duas turmas equitū misit Coimbriam,
tequam equitatum conspexisset, deditionem facere noluerat: sed veniente equita-
m cum clauibus ciues exierūt: & Emanuel Sosa Pacecus, generalis exercitus Com-
is, in vrbem, iuramentum fidelitatis nomine regis recepturus, introiit. Prior cum
re certior factus esset Aueri, noluit ibi expectare Sanciū Auilam: ambigens, vtrum
nscensa, regno excedere deberet, nec ne. Verum cum accepisset litteras à quibus-
ibus Portus, qui promittebant se illum recepturos, si, quantis maximis posset, co-
itatus veniret, iter instituit versus illam ciuitatem, de qua, quia hactenus nullā ferè
nem fecimus, cum tamē sit vna ex primariis, re paulo altius repetita, quis ipsius sta-
sce tumultibus fuerit, ostendemus. Ciues Portenses, qui inter Lusitanos pruden-
abentur, eo tempore, quo nunciatum erat, regem Hispaniæ bellum parare, & quo
atores imperabant, miserant in aulam, qui arma, & cetera ad bellum necessaria
t, vt si opus esset, sese contra vim iniustam tueri possent. Ceterum cum ipsorum le-
erinum peruenissent, intellexerunt gubernatores Setubalum discessisse, & Prio-
ē esse salutatum. Itaq; mandata, quæ ipsis à superioribus ad gubernatores data fue-
issu eorundem nouo regi exposuerunt: à quo etiam arma & reliqua, quæ petierāt,
unt: cumq; hæc secū Portum deportassent, nata est discordia inter ciues: quorum
onii studiosi, factum legatorum adprobabant: alii seueriores, q; cum ad Guberna-
si essent Priori mandata exposuissent, illos pœna dignos esse dicebant. Itaq; altera
a, & reliqua accipere volebat, iisq; vti, si opus esset, q; diceret non esse illa respuen-
ab hoste venirent: altera autem omnino recusabat, quod iudicaret hoc pacto An-
gnosci pro rege, & suspicionē moueri Regi Catholico: quorum neutrū commit-
nec alterutri parti fauendū, sed rei exitum expectandum esse iudicabant. Verum
or pars eo inclinaret, ne arma acciperentur, de consilio Pantaleonis Sadæ, Ferdi-
nezii Barretti, & Ioannis Roderici Sadæ (quorū maxima erat in tota ciuitate au-
egati tormenta, & ceteras res ad ea pertinētes deposuêrunt in arce Feriæ, nō pro-
ate, quæ hoc pacto tormētis nudata remanebat. Verū vbi Albanus prope Cascai-
tē exposuisset, ante prælium Alcantaranum regi iuramentū fidelitatis per legatos
unt. Prior porro, cum in eas partes peruenisset, occupârat hæc tormēta, & illorum
muris Aueri diuerberatis, Portum profectus erat. Etsi autē nonnulli ex ciuibus
nuitia in eum euomuissent, ita vt verisimile esset, eū nec pacta, nec transactiones
issurū: tamen cum maior pars illum recipiendū iudicaret, summa cum lætitia in-
, & sub pallio, vt vocāt, exceptus fuit magno populi cōcursu. Pantaleon autē Sadà
ęquiso populi animo, nec remedio vllo adhibito, q; dicerent sibi non obediri, exi-
se ibi tuto cōmorari non posse, & ita cōscensa naui primū in Galiciam, & deinde
se contulerunt. Substitit ibi Prior per decē dies, & domus quorundā ciuium, sibi
, prædæ exposuit: magnā saccari copiam mercatorib. vi extortā, in Gallias misit:
oo. millia ducatorum sibi mutuo dari petiit: cumq; intelligeret Auilā cum copiis
quare: Coimbriam, Montem maiorē, & aliquot alia oppida illi claues obtulisse:

misit Episcopum Guardensem Vianam, & ad Pontem Limæ, vt maiores copias, ad host
fluminis traiectu prohibendum, colligeret. Interim Albanus Lisybonæ cum magna m
stia, & animi anxietate viuebat. Videbat enim Lusitanos longe arrogantiores, quam
quam antea, ab Hispanis diffidere, & se à rege nullam licentiam habere in contumaces
maduertendi, ita, vt par erat, & vt alibi facere consueuerat: Prioré adhuc cum copiis ci
uagari: in vrbe quotidie multas rixas inter Lusitanos & Castellanos nasci, & has
nationes mutuo odio ita flagrare, vt facile maior aliquis tumultus inde oriri posse vid
tur. Quantumuis autem Hispanis expresse iniunctum esset: vt patienter iniurias ferren
men non erat hoc in ipsorum potestate. Cum enim hoc Albani mandatum Lusitar
metu proficisci putarent, indies magis magisque insolescentes conuitia spargebant, &
spanos ad pugnam mira cum petulantia prouocabant. Albanus itaque, vt his incomm
aliquod remedium adferret, iussit muniri aliquo modo arcé, quæ in vno è collibus ciui
sita est, antiquissimi operis: & in eam maximam partem militū collegit, vna cum torm
tis, commeatu & reliquis instrumentis bellicis: & ita militibus remotis à portis vrbis
quas excubabant, & vbi in odium vulgi incurrebant, & rebus suis in tuto colloc
paulatim iracundiam Lusitanorum mitigauit. Sancius Auila interim appropinquat
Auero, vbi extra muros obuiam illi progressi sunt primarii ciues, qui præ gaudio lac
mas nō tenebant: sed ante omnes gestiebant complures, qui hactenus in carcere dete
& in vitæ periculo fuerant, propterea quod se Antonio opposuissent. Exacto à magistr
fidelitatis iuramēto, cum intelligeret Priorem Portum profectū, eum insecutus est. Era
nim auidissimus manus cū illo cōferendi, præsertim cum iam venisset Iacobus de Cor
ba cum militibus, nuper ab Albano subsidio missis: ex quibus tamen multi vel mortui
vel aufugerant, ita vt ad quingentos redigerentur. Habuit castra in diuersis locis, &
colis studiosè pepercit: cumq; peruenisset Rifanam Sāctæ Mariæ, quæ quindecim mi
bus distat à sinistra ripa Dorii (in dextra autē sita est ciuitas Portus) cogitare cœpit de r
ne fluminis traiiciēdi, quod ad hostem vincendum hoc omnium maximū impedimen
esse existimaret. Sciebat flumen esse rapidissimū, ferri inter montes asperrimos, nec
vado transiri: Adducebat ille naues aliquot plaustris impositas, quas in flumē demit
& quanquam essent paucæ, tamen beneficio illarum ripam peruestigari, & alias re
posse sperabat. Verum naues longitudine itineris, & carrorū concussione, ita quassat
rant, vt fatiscerent, & fere inutiles viderentur. Itaque motis castris ad monasteriū Gr
quod aliquanto propius est flumini, Auila alias naues quæri iussit, sed nullæ in
fuerunt. nam præterquā quod Prior edicto vetuerat, ne quæ nauis ex dextra ripa sol
etiam tres, aut quatuor lembi armati, per flumen huc illuc circumuagabantur tra
impediendi gratia. Itaque Auila maiori quam ante, cum diligentia misit, qui in
bus locis, tum vicinis, tum etiam nonnihil remotis, quotquot inuenirent, captas
ducerent. Et sane voti compos factus fuit. Etsi enim nullæ inueniebantur in locis v
cinis: tamen in superiore fluminis parte, quo Lusitani Hispanos penetraturos nō puta
complures inuentæ, & adductæ fuerunt. Ad has accesserunt illæ, quæ venerunt Ma
lis, oppido in sinistra ripa sito: cuius incolæ Priori irati, propterea quod ipsorum
quam inobediētium, ædes cōburi iusserat, cum mulieribus, ac liberis in nauiculas im
tis, ad castra Hispanorū confugerant. Adiumento etiam fuit, quod cū Antonius Ser
vnus ex illis ductoribus, quos Auila naues conquisitum emiserat, fere ad ostium flu
vsque progressus, nullam inueniret, forte vna, quæ ad ripam adpellere non audebat,
ginquo conspecta, & militib. quos habebat, in insidiis collocatis, & omnib. vestibus
dustria detractis, se ab Hispanis spoliatum finxit. Cum enim nautas, explorator q
Lusitanus, (quem prope se abscondiderat, ita, vt ab illis conspici non posset) incl
set: illi ad ripam appulerunt: & Serranus in eam ingressus displosit paruulum sclop
quod abdiderat, & ita non tātum nautas perterrefecit, verum militibus in insidiis co
tis signum prorumpendi dedit: cumque hi aduolassent, Serranus subito in potestat
redegit nauiculam, & illius beneficio adhuc duas aut tres, satis paruas, quæ erant in
atque sic in vniuersum erant trigintaquinque, quibus bona pars exercitus flumen tra
posse videbatur. Ardebat desiderio quāprimū traiiciēdi Auila, seq; nō incōmode id
posse existimabat sed omnib. reliquis ductoribus hoc consilium temerarium esse vi
tur. neque enim flumen vllo in loco nauibus transiri posse credebatur, nisi prope P
Salsam, vbi erat traiectus solitus, sed quem hostis munitum præsidio firmauerat. In re
enim partibus ripæ asperitas transitum impediebat. Vnde fiebat, vt hostis decipi nō p
licet fingerēt, vt fieri solet, se in vno loco traiecturos, & postea in alio traiicerent. Dic
nauiculas esse paucas, & nautis non optime instructas. Et quamuis fortasse bonam pa

pec

im capere possent: tamen in iis non esse locum equitatui qui necessario in citeriori
elinquendus esset, id quod tamen è re non futurum videbatur. Præterea in ripa vlte-
non tantum eam partem, ad quam traiici posset, tormentis & vallo munitam esse, sed
magnam peditum, & equitum multitudinem ibi conspici. Qua de causa transitum
nis non sine manifesto periculo tentari posse, & consultius, videri, adhibere diligen-
n commeatu conquirendo, & non nimium in traiiciendo flumine properare, pro-
quod Regis pluris interesset, rei summam in tuto collocari, quam festinari. Satis in-
ebat hæc incommoda Sancius Auila, sed duæ res erant, quæ ipsum ad transeundum
oant. Prior erat penuria commeatus, quæ in horas crescebat. Altera, quod intellige-
luardum Lemosium, Martinum Lopezium Azeuedum, & Antonium Susam Cou-
n, qui Prioris partibus studebant, cum copiis, quas collegerant, illi subsidio venire
tuisse: id quod impedire cupiebat: & adhæc omnia accedente Lusitanorum con-
, qui ex superioribus conflictibus natus erat, omnino sibi traiiciendum iudicabat.
obrem exercitum in ripam fluminis duxit: cumq; eo in loco à Lusitanis propugna-
quoddam prope oppidum Gaiiam extructum videret, existimauit se necesse habi-
llud oppugnare, & nonnihil temporis ibi consumpturum: sed minus opinione sua
sustinuit. Cum enim Petrum de Sotomaiori cum aliquot equitibus ad situm pro-
ali contemplandum misisset, præsidiarii, sclopetis semel in equites displosis, & pro-
ulo deserto, in ciuitatem se receperunt: & ita in citeriori ripa omnibus obstaculis
is, nihil reliquum erat, nisi vt Auila de ratione aliqua quam minimo cum incom-
raiiciendi cogitationem susciperet. Perlustrauit itaque totam ripam superiorem, si
liquem alium traiectum incideret: cumque omnia aspera, immo, prærupta de-
leret, nullum locum vel mediocriter commodum inuenit, nisi Auintesii, ad duo à
illiaria: vbi (quamuis difficulter) ab vtraque parte, & nauiculæ conscendi, & in ri-
di poterat. Cum itaque eo in loco traiicere constituisset, in castra reuersus consi-
m detexit, & quia nonnulli hoc improbant, conuocatis omnibus, in hanc sen-
ocutus est. Miramini fortasse, quod ego crastino die cum toto exercitu hoc flu-
icere constituerim, propterea quod res difficultate & periculo non caritura vide-
enim anni tempus incommodum, ripæ asperitatem, hostium armatorũ in oppo-
multitudinem, & munitiones vos mouere posse, vt de victoria dubitetis: præser-
ab illis numero longe superemur. Verum enimuero quandoquidẽ vbi minor est,
i etiã minus periculi est, libet mihi demonstrare, nullũ hîc periculũ metuendum,
s institutum meum cum certissima & gloriæ & vtilitatis spe esse coniunctum. Su-
dubitandi rationes omnes (si forte vobis ob oculos versantur) sunt vanæ. Tempus
cere nobis non potest, cum vnda fluminis sit tranquilla: ripæ satis nobis loci ad
dum relinquant: & munitiones hostium tam infirmæ sint, quam hactenus omnis
efensio imbecilla fuit. Estote memores, vos cum triremibus Setubalo soluentes,
expositos fuisse ad Cascaisium, vbi iidem isti hostes sub celeberrimo totius Lusi-
e castra commodissimo loco posuerant: & tamen illos non solum exscensionem
non prohibuisse, sed etiam vix cõspectum nostrum tulisse. Scitis enim illos, nobis
visis, turpiter præcipuum totius regni locũ deseruisse. Recordamini, cũ tota Lu-
pseudorege suo Alcantaræ castra in loco natura, tormẽtis, aliisq; rebus munitissi-
et, nos in conspectu Lusitanorum arcẽ S. Iuliani tormentis maioribus conquassa-
testatẽ redegisse, cum interim illi non tantum arci subsidio nõ venire, sed ne qui-
elitandum prodire auderent. His autem rebus gestis, cum deinde recta ad exer-
sitanorum contendissemus, simulatq; in cõspectum illorum venimus, testes vos
is, milites Lusitanos de nulla re magis quam de fuga solicitos fuisse. Existimatis-
obsecro, partẽ illius exercitus maxime imbecillam, & timidã, quæ in vlteriorem
ninis ripã se recepit, plus negocii exhiburã, quam vniuersæ copiæ exhibuerint?
, quæ nobis in hac expeditione, tanquam scopum, proponere debemus. Alterum
Regis: alterum honor, & gloria nostra: & sane fortuna, vt vtrumq; eo facilus cõ-
, manifesto nobis aspirare videtur. Si enim hostes consedissent in loco tali, vt in-
 nos nihil obstaculi interiectum esset: existimarem sane nec admodum præclare
e merituros, nec adeo magnam gloriam consecuturos esse, si illos vinceremus.
l vel vtilitatis, vel laudis expectari potest ex debellatione reliquiarum exercitus
integrum & vallo, fossaq; cinctum tam paruo negocio fudimus, fugauimusque?
nihil. Verum fortuna nobis, vt dixi, ita indulget, vt Antonius, hoc flumine, & hac
i scuto quodam contra nos se protegere, & hic nos expectare constituerit: & opi-
nis sit, eum ex hoc loco R. M. in iusta regni possessione turbare posse: nimirum,

vt nos, ſi illum profligamus, eo maiora præmia conſequamur, quo difficilius videtu
gocium: quod tamen non maiori cum difficultate coniunctum fore puto, quam ſupe
omnia, quæ in hoc regno feliciter confecta fuerunt, dummodo vos ſitis adhuc iiden
qui ante paucos dies eratis. Nolim tamen vos exiſtimare me ſoli veſtræ virtuti huiuſ
victorias acceptas ferre. Credo enim bonitati cauſæ quam R. M. & iniquitati eius, q
Antonius fouet, tutius illas tribui poſſe. Quis eſt, qui ignoret regnum hoc ad regen
ſtrum iure ſpectare? Quod eſt tribunal in vniuerſo mundo, quod non ſponte ſua pro
ſententiam tulerit? Quis autem contra eſt, quem fugiat, quam tyrannice Antonius no
regium ſibi arrogauerit, & quam parum iuris in hoc regnum vere poſſit prætendere
ignorat eum eſſe nothum, & tantæ dignitatis incapacem? De his apud omnes conſtat
de cauſa Deus iuſtiſſimus per noſtram manum caſtigare vult illum, qui pœnam m
nec hos, qui iniuſtam cauſam fouent, quidquam iuuāt vallum, flumina, munitiones.
ſcientia enim maculata non tantum animi vigorem debilitat, ſed etiam vires omnes
uat. Iuſtitiæ regis, & virtuti noſtræ non ſolum hoſtes tam imbecilles reſiſtere non po
verum etiam illæ ſuperarent longe maiores difficultates, quam ſint hæ, de quibus agi
id quod vos & hactenus experti eſtis, & craſtino die, Deo iuuante, experiemini. Hæ
tio, & ducis auctoritas, quæ apud militem magna erat, effecit, vt conſilium ipſius ab o
bus approbaretur. Itaque Sancius Auila in noctem, & diem ſequentem hæc conſtitu
ripa vrbi oppoſita iuſſit collocari tormenta maiora, quę habebat, idque in loco, quoad
fieri poterat, commodo, ad ripæ contrariæ partem illam, vbi traiectus erat, defenſ
nudandam, & hoſtem offendendum. Relicto caſtris præſidio ex Germanis & Hiſp
decreuit cum tertia parte exercitus, nauium, & equitum de nocte redire ad traiectū, q
inuenerat: & milite, beneficio nauium in oppoſitam ripam expoſito, hoſtes à latere a
ri. Iuſſit reliquam partem exercitus, ductu Roderici Sapatæ, reſiduas naues ad Petra
ſam conſcendere, & ſingulas naues quantum poſſent numerum equorum per capiſt
ligatorum, & natantium, vna traducere: & fingere ſe cupere traiicere, vt hoſtis hu
metu occupatus detineretur: ſimulq; interdixit, ne plane in alteram ripam traiiceren
cum à reliqua exercitus parte, quam ille ad traiectum ſuperiorem ducturus erat, in L
nos impetum fieri viderent. Hæc omnia dexterrime ita facta fuerunt. Luſitani en
bellicæ imperiti, ſtrategemati adeo peruulgato neſciuerunt occurrere. Sancius ita
la, cum ad vlteriorem ripam appuliſſet, hoſtem tam parum pugnacem offendit, vt
uis eo aliquot ſigna peditum contendiſſent: paruo tamen negocio in ripam euade
quidem, vt, quia nauiculæ non omnes milites ſimul capere potuerant, primi, qui in t
deſcenderant, antequam ceteri venirent, prælio cum Luſitanis inito, & decem aut d
cim occiſis, reliquos omnes fugarent. Non putabat Prior Hiſpanos tam cito traie
ſed cum intellexiſſet, quo pacto hoc aſſecuti eſſent, & quam male à ſuis pugnatum
re nondum ſatis diuulgata, primarios ciues, quos conuocari iuſſerat, in hanc ſente
allocutus eſt. In more poſitum eſt tyrannis, vt cum ius ſibi deficere animaduertūt, ſ
prætextu ad vim ſe conuertant: & hanc in illius locū ſubſtituant, quo eo facilius vot
potes fieri poſſint. Econtra iuſti & clementes Reges non tantum iuſtitiæ ſe ſubiicin
etiam ad ſubditorum voluntatem ſtudioſe ſe accommodant. Ego, qui ab eo tempo
Rex Sebaſtianus ſine liberis deceſſit, ſemper paratiſſimus fui, primus omnium agn
imperium illius, cui per iudicum ſententiam regnum adiudicatum fuiſſet, quieui; d
Philippo de iure ſuo deſperante, & bellum parante, vobis me regem, & defenſorem
nare viſum fuit. Suſcepi hoc onus non tam (ita Deus Optimus Maximus libertate
ſtram nobis conſeruet) cupiditate regnandi, quamq; neminem viderem, qui vobis ſ
cū amore prępeſſe poſſet. Qualem ego me geſſerim, quid acciderit, vos ſcitis: ſcitis
in omnibus rebus non tam ſubditorum, quam ſociorum loco habuiſſe. Sane tempo
guſtia non permiſit: vt nobis de rebus ad bellum gerendum neceſſariis proſpice
Nam ſimulac rex ſalutatus fui, hoſtis, qui omnia parata habebat, qui iam varias inſid
bis ſtruxerat, qui multo ante de re tota, & deliberauerat & ſtatuerat, arma iugulis
intentauit. Itaq; res neceſſariæ, quæ conquiri cœperant, & auxilia à principibus C
nis promiſſa, in tempore præſto non fuerunt: vnde hi infelices noſtri ſucceſſus pro
runt. Semel pene inermes cum hoſte congreſſi ſumus. Si vobis animus ſit denuo
fortunam tentare; facite, vt lubet: Sed ego id conſultum non puto. Cum enim ha
me in periculum aliquoties coniecerim, & hoc meo pectore, tanquam ſcuto vos
eius fieri potuit, protexerim: non puto rationi conſentaneum eſſe (niſi forte vos id ſ
tis) vt denuo vos, & meipſum dubio incerti prælii euentui exponam: in quo quant
ſuperiores eſſemus, tamen, quod cupimus, non conſequemur, neque ſtatim hoſtem

ere possemus. Sin vero succumberemus, amitterē ego spē omnem, q̃ concepi, vos intra
ue tēporis spatiū à iugo ceruicibus vestris imminēti, liberādi. Sit mihi testis Deus Opt.
x. me quidquid feci, quidquid sum facturus, fecisse & facturū esse vestra tantum causa,
t conseruetur æqualitas iustitiæ, cui iam vis infertur ab omnium acerrimo totius Lusi-
æ hoste. Scio vos mihi fidem habere: sed si quis forte de veritate verborum meorū du-
t, ille velim cogitet, me quidem, si vestrę vtilitati meam prętulissem, potuisse frui quie-
iuitiis abūdare, cum rege Philippo transigere, qui me toties pollicitationibus immen-
entau•t; vos autem hoc pacto in seruitutem redactos mancipiis similes futuros fuisse:
ccidit omnibus populis, qui regem eiusdem nationis non habent. Sed absit, vt vn-
n priuata mea anteponam commoda vel vestræ, vel publicæ huius regni vtilitati, cu-
ncolæ tanto maiores meos amore sunt prosecuti. Ego fortasse ad tempus cessurus sum
iustæ, qua iam opprimor: sed nunquam vel de regno, vel de iure meo decedam: imo
s armis, nouis viribus collectis, spero me actionem meam ita redintegraturum, vt bre-
lætitiam conuertam mœrorem illum, quem in vultu vestro agnoscere mihi videor.
rma, illi apparatus bellici, illi milites, qui iam præsto non fuerunt, alias præsto e-
Et, si humanum est calamitosorum hominum cōmiseratione adfici, spero fore, vt
qui tam iniuste opprimor, misericordia, non tantum humaniores, sed etiam ferocis-
quæque totius mundi nationes moueantur. Certo scio vos amorem, quo semper &
t maiores meos prosecuti estis, infelici rerum successu imminui nullo modo passu-
ego tali viatico instructus sum, vt, quantumuis aliquandiu forte à vobis absfuturus
amen breui me ad vos rediturum, measque vires cum vestris ad vtilitatem & glo-
estram, & ad hostium interitum & dedecus, coniuncturum esse confidam. Hæc
auditorum animos ita adfecit, vt multi lachrymas non tenerent: nec quisquam
bum respondere posset. Itaque Prior, conuentu dimisso, paulo post cum intimis
pene clam abiit, paucis de discessu suo admonitis: & profectus ad monasterium
æ, inde itineribus obliquis per Vairam, & Barcellos Vianam se contulit. Sancius
nterea, traiectis omnibus copiis, & Lusitanis è ripa opposita depulsis, recta ad vr-
ontendit. Porro ciues, consilii à Priore capti ignari, & multos milites adesse viden-
nabantur resistere, & quantum poterant, globis tormentorum Hispanos aduen-
propellebant. Auila cum loco, in quo tormenta Lusitanorum collocata erant, ad-
quasset, eodem momento etiam Rodericus Sapata, qui nemine prohibente mili-
posuerat, superuenit. Ceterum Lusitani ita erant de fuga solliciti, vt ne vnus qui-
stem expectaret. Sancius aliquandiu fugientes insecutus est, & equitatum misit,
s vlterius prosequeretur. Verum pluuia, & diuerticulorum varietas in causa fuit,
usitani eo commodius elabi possent, & Hispani, paucis cæsis, se reciperent. Per-
nt sibi victores Priorem mansisse in ciuitate, quippe quæ hostis impetum expe-
videretur, & densam globorum grandinem eiacularetur. Verum interim dum
omnia peruestigat, partim vt videret, vllæne hostium reliquię superessent, par-
cum ad oppugnandam ciuitatem commodum deligeret, ciues intellecta Prio-
sententiam mutarunt. Vnde in mœnibus in signum pacis vexillum candidum
fuit: certum & victoriæ, & fugæ Prioris indicium. Itaque Auila, equitatum in
tes diuisum insequi Priorem iussit diuersis itineribus, vt eo difficilius elabi posset:
e magistratus ex vrbe egressus, iuramentum fidelitatis præstitit, & portas aperi-
: sed iussit illas claudi Sancius, ne forte milites, prædæ auidi, irrumperent: & non
hoc illius mandato, parum abfuit, quin ciuitas in damnum incurreret. Cum
uc ibi essent quidam ex exercitu Prioris, ingredientibus per vnam portam non-
rimariis Hispanis, ciues per alteram portam emittere incipiebant milites Lusita-
d tamen celare non potuerunt milites quosdam Hispanos, qui extra vrbem e-
itaque per eandem portam ingressi (ita tamen, vt Lusitanos exitu non prohi-
cœperunt spoliare aliquot ædes vicinas; & ita facile tota ciuitas prædæ militum
nisi, priusquam alia vexilla peditum superuenirent, Sancius tumultu excitatus,
rioribus præfectis accurrens, eorum conatui sua auctoritate obstitisset. Prior
ngressus; cum animaduerteret se in regno resistere hosti non posse, naui con-
Galliam nauigare constituerat: &, quanquam illa iam parata esset; tamen pro-
um contrarium adhuc ibi hærebat. Interim pars equitatus, qui eum Vianæ esse
at; eo peruenit: cumque contra hunc ciues arma pararent, præfectus equitum
deditionem facerent, fore vt exercitui vicino, & intra biduum, aut triduum
prædæ essent. Ciues hoc sermone perterriti, deditionem salua vita, & faculta-
erunt. Porro equitatu ad vrbem aduentante, Prior, se in periculo, & cum amicis

dubiæ fidei versari,& ab exercitu nudũ esse,animo reputans, decreuit potius cum ma
ventis,quã cum hoste certare: Et ideo cum episcopo,& reliquis asseclis suis nauẽ consc
dit,sperans interim dũ ciues hosti resisterent,& antequam Hispani illum eo in loco esse
telligerent,fore,vt aura,quantumuis lenis, se paulisper à littore in altũ propelleret. Ve
cum fortuna, (vt cũ vulgo loquar) ipsum premendo nondũ exsaturata esset,non tantũ
ris cõmotio, & ventus contrarius magis magisq; creuit,sed etiam durauit tam diu, vt
pani in vrbem admissi,& Antonium in illa naui esse certiores facti, sese ad eum insequ
dum pararent,& pene pro iam capto haberẽt. Ceterum Prior de re tota admonitus, &
riculi,in quo erat,magnitudinem considerans,inter eos, qui aderant, monetã argent
(cuius non magnã summam habebat) distribuit, & nautæ habitu ascito, assumptisq; r
pretiosissimis,cum Comite Vimiosio,Episcopo & reliquis intimis,in scaphã ingressus
sine pręsentissimo vitę periculo adpulit ad ripã Minii fluuii,ciuitati oppositam. Quod
animaduertissent Hispani, conati sunt, statim è vestigio illum insequi: sed quia Mini
eo loco vado non transitur, antequã illi naues conscenderent, Antonius elapsus est,
corum,& nonnullarum rerum carissimarum iactura facta,sed salua bona parte lapidũ
tiosorum, quos vest.bus insuerat. Sane inuenta postea fuerunt in Hispaniis aliquot f
pretiosissimarum illarũ phalerarum,quarum mentionẽ fecimus, apud militem quen
Hispanum,qui se illa, fugiente Priore, cuidam ipsius mancipio abstulisse dicebat. Ve
tamen Rex hominẽ suspectum habens,quasi Antonium à se captum,lytro illo accepto
misisset,eum satis diu in carcere detineri iussit. Videbatur fortuna Antonium fugiente
iuuare,fortasse ad maiorẽ istius Regni adflictionẽ. Nam eo ipso momento,quo ex nau
la in terrã egrediebatur,venit in eandẽ ripam pars equitatus, qui ipsum inuestigabat,
facile illũ capere poterat, si eũm tam prope esse existimasset. Verum cum hi equites i
posita ripa reliquam partem equitatus naues conscendere, fluminis traiiciendi cau
derent,nec propter distantiam satis dignoscere possent, sociine essent, an hostes, &
in finem traiicere constituissent,dubii & incerti, quid agerent, hæserunt, & interim
in latebras aliquas se abdidit. Et quamuis paulo post ex vexillis socios adpropinquãt
gnoscerent,tamen antequam hi,qui in sinistra ripa erant,intelligerent,quid moliren
li, qui ex altera veniebant, tantum temporis insumtum est; vt omnis rei benè ge
occasio elaberetur. Interea Rex inceperat conualescere ex periculosissimo suo m
quo durante, cœperat etiam laborare Regina Anna ex febri putrida, ex qua intra p
dies mortua est cum incredibili dolore Regis, propterea quod moribus ipsius omn
sponderet,& singulari bonitate prædita esset. Recuperatis pristinis viribus cum ant
luisset in Lusitania ingredi, nisi tota pacata esset, & iam Priorem victum latibula q
videret,contulit se Eluas,primam Lusitaniæ ciuitatem,in qua à Lusitanis summa c
titia exceptus fuit. nam in illa,& aliis ciuitatibus,Castellæ vicinis,nõ sunt ita Hispan
vt in reliquis. Ibi sustulit portoria, quæ soluebantur tam in Castella,quam in Lusita
mercibus,quæ hinc inde exportabãtur,& importabantur: & quotannis ad centum
quaginta millium ducatorum summã ascendere putabantur. Constituit pręmium
liũ ducatorum illi,qui occidisset Priorem,tanquam per duellionis reum, & public
perturbatorem. Indixit conuentum omnium ordinum regni ad XV. diem Apri
marum, quo se conferre constituerat. Et erat communis opinio,& summa expect
re,vt eo in loco omnibus Lusitanis qui in Regiam Maiestatẽ deliquerant,venia da
illi,qui officium fecerant, præmiis adficerentur; deniq; vt omnes in vniuersum m
neficia consequerentur, & ciuitatibus regni, quidquid peterent, concederetur. N
stabat in continenti vlla ciuitas aut oppidum, quin regi Hispaniæ iuramentum fi
præstitisset. Postquam enim Prior Viana aufugisset, omnia ab Hispanis in potesta
dacta fuerunt: arces & oppida Africana; & insula Madera parebant: ex partib
remotioribus propter temporis breuitatem nondum quidquam certi haberi p
Supererant septem insulæ Terceræ, quæ nondum Regem pro domino agnouera
mo, fama erat reliquas omnes, præter insulam S. Michaelis, ipsius imperium recu
quanquam non magni momenti esse viderentur, & fere nullo in pretio haberen
men propter hanc contumaciam aliquo in numero esse cœperunt. Porro cum
sint, tamen fere omnes paruæ sunt, & incultæ. Insula S. Michaelis, centum mil
quam reliquæ, Hispaniæ propior, est omnium optima, & habet Episcopum, c
inspectio reliquarum insularum competit. Præcipuum eius oppidum Punta Del
catur. Quæ post illam reliquis melior est, appellatur nomine generali Tercera.
fertilis: & natura ceteris munitior. Angra est oppidum eius maximum, à quo Ep
cuius mentionem feci, denominatur. Reliquæ, nimirum insula S. Mariæ, Fa

ui, & Florum, sunt minores, & quædam plane desolatæ, quædam paucos habitato-
abent. Incolæ harum omnium sunt homines superstitiosi, & vani: cumque, nescio
us somniis fascinati essent; iam inde à tempore prælii Africani nunquam sibi persua-
passi fuerant regem Sebastianum in eo occubuisse: & quamuis hæc opinio aliquan-
n toto regno inualuisset: tamen hic diutius quam alibi, durauerat, & quantumuis de
ationibus rerum, quæ in imperium Regis Henrici, & gubernatorum inciderant, cer-
s facti essent, tamen nihilominus sperabant fore, vt Sebastianus ex improuiso compa-
. Ceterum Antonio rege salutato, videbantur quodammodo errorē suum agnouisse.
enim ille statim in omnes has insulas cum litteris ad magistratus ministros suos mi-
, qui possessionem earum ipsius nomine occuparent, prompte imperium Prioris re-
runt, & ad iuramentum fidelitatis præstandum miserunt Stephanum Sylueram,
elchiorem monachum Franciscanum: qui cum Lisybonam appulissent, non potue-
ad Priorem peruenire, quod ille iam prope Alcantaram victus Portum versus fugis-
Verum illi, qui victoriam Hispanorum parui faciebant, Priorem secuti in ciuitate
s omnium Insularum nomine ipsi iuramentum præstiterunt: & deinde mense No-
ri anni octuagesimi in Insulam Terceram reuersi, retulerunt, quid effecissent. Ad-
t autem ANTONIVM quidem prope Alcantaram prælio superatum fuisse: sed
ex regione, inter Dorium & Minium sita, triginta millibus militum collectis, ad
tam de Hispanis sumendam redire: & licet postea de integra PHILIPPI victoria,
onii fuga certiores facti fuissent, tamen in sentētia perseuerarunt, in qua magis ma-
confirmati fuere, propterea quod ministri PHILIPPI neminem eo misissent. E-
ANTONIVS, & Comes Vimiosius per litteras & per nuntios diligentissime il-
n fide permanerent, hortati fuerant: cumque Comes eo ablegasset ANTONIVM
INVM Gallum cum litteris, quibus gratias ipsis pro tam constanti beneuolentia
e Prioris, agebat, populi illi lætitia ita exultarunt, vt Scalinum Angræ cum sole-
ocessione exciperent: eoque sub pallio in templum Misericordiæ deducto, con-
habuit Melchior Monachus, & consilia illorum voluntati diuinæ consentanea
it.

issam celebrauit Blasius Camellus monachus, qui in oratione clara voce preca-
pro duobus regibus simul, nimirum pro Sebastiano & Antonio: & vulgo, quod
nterrogabat de rebus Sebastiani, respondit, se illi exhibiturum Sebastianum die
Augusti. Incolæ insulæ Sancti Michaelis, apud quos non erant seditiosi homines,
instigarent, vt fiebat in Tercera, & qui erant natura aliquanto quietis amantio-
uante Episcopo, qui regi Philippo addictus erat, nihil admiserunt eorum, in qui-
ri peccabant; sed semper Regi Philippo obedientissimi fuerunt. Cum autem Rex
nnibus certior factus esset, voluit experiri, num qua ratione sine armis populi illi
ad obedientiā perduci, & error à ministris cōmissus, licet pene serò, emendari pos-
im illas occupare videbatur difficile, ꝓpterea ꝙ Tercera natura munita & asper-
pulis circumdata esset, quodque mare illud tempestatibus ita agitaretur, vt non
o duorū, aut trium mensium tutam stationē ibi naues haberent. Putabatur hęc res
e maioris momenti, ꝙ hactenus existimatū fuerat, non propter bonitatem ipsius
propter situm. Nam in illas insulas necessitate pene ineuitabili adpellere coguntur
uæ ex mundo nouo, & Indiis tam Orientalibus quam Occidentalibus veniunt:
eas occupassent, maximo Hispaniā damno adfecturi videbantur. Qua de cau-
misit Ambrosium Aguiarium cum litteris, & delictorum venia si incolæ, An-
erto, Regiæ Maiestatis partes sequerentur. Hic cum in viciniam Angræ perue-
litteras per quendam in oppidum misisset, insulares consilio conuocato, deli-
eperunt, quid agendum esset. Et quia iam ante populi illi multum sibi licentiæ,
os spiritus sumpserant, mirabiles sententiæ dictæ fuerunt. Diuites enim, qui ad
ommoda respiciebant, libenter Regis imperium recepissent. Cum enim omnes
reditus consisterent in frumento, quod in Lusitania solent vendere, videbant se
alibi illud posse distrahere. Verum cum pauci essent, nec aperte, quid sentirent,
auderent, ambigue loquebantur. Pauperes, qui, quo minus frumenti ex insula
etur, eo viliori pretio illud se comparaturos animaduerterent, nec de commer-
Lusitanis vel tantillum solliciti essent, pertinacissime Antonio adhærebant. Mul-
cundia fere in rabiem acti dicebant, Ambrosium Aguiarium esse admittendum
um, in carcerem coniiciendum, & tanquam tyranni legatum puniendum: alii
nso dimittendum censebant. Nonnulli optimatum, qui sibi in veniæ conces-
comprehensi esse videbantur, magno regi impedimento fuerunt. Cum enim

de venia impetranda penitus desperarent, obstabant, quo minus plebs etiam eum
domino agnosceret: imo vt potius ita Philippum offenderet, vt omnis spes reconc
tionis deleretur: & in ea re tam sedulo laborabant, vt dimisso Ambrosio Aguiario,
in insulam Sancti Michaelis, vbi gubernatoris munere functurus erat, nauigauit, c
rent celebrandam missam, in qua totus populus iurauit se pro Antonio vitam profun
re semper paratum fore. Confirmabant autem insulares in sententia vani quidam ru
sculi, qui sparsi fuerant. Etsi enim Prior adhuc in Lusitania latitaret, Galli & Angli
in insulam adpellebant, vt eo magis animos, & beneuolentiam incolarum sibi conc
rent, dicebant Antonium in Anglia, & Gallia honorificentissime exceptum, ingen
exercitum conscribere. Porro cum gens illa ita adfecta esset, vt ipsi quiduis fere
suaderi posset, ex fæce plebis prodiit faber ferrarius, qui magna turba comitatus
tem se profitebatur, & decimo die Martii Regem SEBASTIANVM in insulam c
venturum, prædicebat. Cum autem dies ille cum incredibili populi expectation
luxisset, in alto animaduersa fuit nauis satis magna, cuius conspectus ita vulgi ani
commouit, vt, fabro alta voce, regem in ea esse, clamante, promiscue omnes ad l
properantes expectarent, dum SEBASTIANVS adpelleret. Quamuis autem nau
lium cursum teneret, nec insulæ vllo modo appropinquasset, tamen populus vanan
lam opinionem non deposuit: imo fuerunt, qui dicerent è naui tres homines in
uiculam descendisse, & in monasterium Sancti FRANCISCI ingressos esse. Adfir
bant autem tres illos esse regem Sebastianum, Christophorum Tauoram, & Xauie
Cuius mendacii falsitas, quamuis facile detegi potuisset, tamen Deus propter peccat
ius gentis illud non permisit: imo cum ex vno dubio in aliud decurrerent, quasi fato
dam fieri videbatur, vt incerti, & suspensi hærerent. Monachi enim Franciscani (
tamen veritatis amantiores esse decebat) animaduertentes populum putare regem e
illorũ monasterio, illũ in errore confirmarunt, & rem ita se habere professi sunt. Vt a
hoc eo facilius hominibus persuaderent, hinc magnum silentium simulantes, illinc
entes se habere hospites eximiæ dignitatis, petebant commodato (secreto quiden
ita tamen vt facile res emanaret,) lectos è serico, vasa argentea, & alia ad supellec
regiam spectantia. Curabant etiam confici vestimenta, pottas maiori, quam pro n
cura claudebant, & pro concione dicebant, se illis non vnum, sed duos Reges in
nas exhibituros. & erant, qui quod in missis pro Sebastiano, & Antonio preces c
pi audirent, existimarent non Sebastianum, sed Antonium esse in monasterio. N
enim de ipsius discessu Viana, quidquam certi allatum fuerat. Transtulerat ad
totius insulæ imperium Cyprianus Figueredus, ex domesticis Comitis Vimiosii, c
dicis officio fungebatur. Hic, cum Hispanis aduersaretur, & cum monachis confe
consilia monachorum adiuuabat, & totos dies in monasterio consumendo, stolidun
gus in opinione, quam de pręsentia regis conceperat, non medioeriter confirmabat.
bus ad religionem spectantibus non valde constantes se insulares gerebant. Cum
propter nimiam licentiam insolentes fierent nonnulli concionatores, & sibi plus au
tatis, quam par erat, arrogarent, promittebãt absolutionẽ, & multa alia, quæ non era
psorũ potestate, subobscure innuentes, se de ecclesia noua, suo arbitratu instituenda
tare. Quia vero Iesuitæ vel conatibus ipsorũ sese opponebãt, vel saltẽ ab ipsis dissenti
ianuis omnib. & portis monasterii calce & lateribus obturatis, veluti carceri quidã
si fuerant. Porro, quamuis hæ insulæ non omnes Regem pro domino agnoscerent, n
si tractu temporis subigi possent: tamen, quodãmodo bellum confectũ & Philippus
satis numerosas, nec vllum hostem, in quẽ illas conuerteret, habere videbatur. Et qu
iter ingressi erãt milites Hispani, qui in Belgico stipendia fecerãt, & ex Italia in Lusi
cõtendebant, vna cũ nonnullis aliis, qui nuper conscripti fuerant, rumor erat, regẽ
aliquo numero addito, ingentẽ exercitũ cogere nullo negocio posse: & hac de caus
in munere sibi cõmisso vigilantẽ, denuo vrgere, vt expeditio susciperetur in Anglia
sedi Romanę non parebat: & Regi Philip. polliceri, si ille classem instruere, & ad oc
dam Angliam mittere vellet, se expeditionem adiuturum thesauris Ecclesię, & Cru
contributionem eorum, qui alioquin essent immunes, & subsidia concessurum, g
que ipsi facturum millionis auri, quem Rex sedi Romanæ deberet ratione redituum
sub nomine depositi perceperat ex Archiepiscopatu Toletano, interim dum Archi
pus ab officio suspensus esset. Sed Rex, qui in tam recẽti possessione Lusitaniæ incol
dũ satis pacatos cerneret, existimabat sibi prius res huius regni cõponendas & stabi
esse, quam ad nouam expeditionem animum adplicaret. Veruntamen cum Pa
stimulare non desisteret, diceretque iustum exercitum in illis partibus cogend

um Lusitaniam, sed etiam Hispaniam vniuersam, & Galliam in officio contineri pos-
odibile est illum bonam partem illarum copiarum, si minus in Angliam, saltem in Hi-
iiam missurum fuisse, si ministri Pontificii, vel certi aliquid hac in re statuere ausi, vel
ioribus mandatis instructi fuissent. Cum itaque nec incommoda, quibus milites ob-
ii erant, nec sumptuum magnitudo moram paterentur: & Roma tanto interuallo di-
t, nihil communi consensu conclusum fuit: & Rex, Italis dimissis, & militibus, qui
nere erant, eo vnde venerant, regredi iussis, reliquum exercitum hinc inde in præsi-
collocauit.

Liber Octauus.

ARGVMENTVM.

libro continentur querelæ militum: quomodo Rex Philippus inuiserit Catharinam Ducissam gantiæ: iter regis Tomarum: Venia generalis: Conuentus, in quo regi, & Primogenito illius bo iuramentum præstitum fuit: Postulata ordinum: Regis ingressus in vrbem Lisybonam: in- successus militum Petri Baldesii in Insula Tercera: Antonii abitus è Lusitania, & aduen- n Galliam: Adpulsus Lupi Figueroæ in Insulas Terceras, & reditus eius, omni fructu carens: ratus Insularium: status rerum in Gallia, & Belgico: beneficia à rege petentibus collata: variæ ntiæ de iisdem conferendis: expeditio contra insulas suscepta: apparatus bellici regis Philippi; Gallorum: classis tam Gallicæ, quam Lusitanicæ nauigatio in insulas Terceras.

IN medio horum bellorum inter curas & cogitationes de perturbato Regni statu, & de periculis imminentibus, venit Lisybonam Franciscus Villafagna, Doctor Iuris, & auditor consilii regii Castellæ (hoc autem supremum regni Hispaniæ tribunal est) & attulit Albano litteras, quibus illi iniungebatur, vt Villafagnam in rebus, quæ ipsi mandatæ erant, exequendis adiuuaret. Cum autem mandata statim exposuisset, quæ nihil quod maioris momenti esset, continebant, sed tan- vna cum reliquis ministris interesset computationi rationum exercitus, & man- solutione subscriberet, visum fuit hoc munus minoris ponderis esse quam vt ad equendum vir tantus mitteretur. Vnde nata est suspicio sub simplici hoc prætextu aius aliquid: & vulgo existimari cœptum, eum venisse ad inquisitionem institu- in exercitum, & ipsum Albanum: quod quidem inusitatum, & monstri simile erat: is autem Albanum facilius hoc artificium, quam reliquos, subodoratum fuisse ve- sit: tamen simulauit se nihil horum intelligere, & humanissime habuit hunc Do- eumque etiam ad deliberationes de bello, aliisque rebus grauissimis, (quæ tamen officium non pertinebant) adhibebat. Reliqui ductores & milites Hispani, qui bene dissimulare didicerant, liberius de hoc negotio loquebantur, & aliquanto tius, quam Albanus. Dicebant hanc esse nouam, & hactenus incognitam iudi- am. Nam necessario rem fore, aut duci cum exercitu, aut exercitui cum hostibus: dere, quinam inter se litigaturi essent. neque enim milites vel posse, vel debere ac- icem: neque hostes contra exercitum victorem audiri fas esse. Et si forte res tam eueniret, credibile esse, fore etiam, vt hostes declararentur subditi fideles; & re- rcitus, qui Regnum in Regis potestatem redegisset. Quærebant, qua in re pec- banus? Vtrum peccasset vt gubernator, an vero, vt Dux belli? Vt gubernatorem peccasse dicebant, propterea quod nihil, etiam in rebus minimi momenti, in- statuisset, præterquam quod etiam non nisi paulo amplius duobus mensibus gu- is munere functus esset. Sin vero peccasset, vt Dux belli, quærebant, quid legibus sset cum armis, & stylo militari cum ciuili? Etsi autem talia milites dictitarent; on valde eos culpa, quæ Duci imputabatur, mouebat, quod putarent, quidquid itatem, & innocentiam facile illum ab omni periculo vindicaturam. Propria au- , & incommoda illos præcipue mouebant. Amittebant enim spem præmiorum; aboribus præteritis se consecuturos putarant: quandoquidem ex hac vltima ex- e, in qua regi tam strenuam & fidelem operam nauassent, sibi pœnas potius, quam atione, expectandas esse intelligerent. Existimabant Regem non considerasse;

quod ipsi acquisiuissent regnum spatio quinquaginta dierũ, prorsus eo modo (vt ipso verbis vtar) quo regnũ cœlorum adquiritur: nimirum comedendo panem, & bibend quã, & à rebus alienis abstinendo: & hoc dicebant, quia solo buccellato vixerant, ne lius loci, muris cincti, præda ipsis concessa fuerat. Ferebant ægerrime se obnoxios ess lumniis aulicorum otiosorum, & baccalaureorum (ita enim milites Hispani in conten legũ, & iustitiæ vocant etiã præcipuos Doctores Consilii Regii) qui Badagiozii subsi tes in maximo æstu vina glacie refrigerata bibissent, nasoq; suspendissent eos, qui in b cis periculis versabantur. Commemorabant quantum miseriarum in mari, ex Italia in spaniam nauigantes, experti essent: cum quanta fame in Hispaniis, cum quantis calor in Extrematura, cum quam violenta peste in Lusitania conflictati fuissent: denique ram Albani disciplinam, & furcæ supplicium, omni minimo delicto constitutum, inc bant. Addebant regem, ne impunita (vt ita dicerent) maneret altera victoria, prope tum obtenta, misisse alium Doctorem ad inquirendum in actiones Sancii Auilæ, & c rum, quas ille habebat, & quæ regi integram regni possessionem acquisiuerant. San rum erat, missum eo fuisse Franciscum Tedaldum, auditorem tribunalis iustitię in Ga qui magna seueritate inquirebat in omnia peccata vel Auilæ vel militũ, Aiebant satis stare quanto interuallo in aula regis litteræ armis anteponerentur, propterea quod illi togati huic expeditioni interfuissent, militibus fructum suorum laborum, & profusi guinis præmia præripuissent. Regem enim huiusmodi hominum desiderio cumulat me satisfecisse, reliquis neglectis. Ad hoc probandum sigillatim enumerabant mu & officia, quæ Duci Ossunensi, & ceteris legatis collata fuerant. Cum enim certum proceres Hispaniæ ad nullam aliam dignitatem maiori cum diligentia aspirare, qua Vicariatum regni Neapolitani, ad quem illi per multos gradus ascendere student: re hunc Duci Ossunensi reseruasse. Reliquos vero Hispaniæ Barones, & nobiles hoc v in votis habere, vt fiant cubicularii Regis: & hunc locũ Regem Christoph. Moro vna aliis totius Lusitanię fructuosissimis officiis assignasse. Quod ad togatos, qui consili membra sunt, dicebant hos ad nihil aliud aspirare posse, quã vt cooptentur in consili merę, quod est tribunal, constans ex tribus aut quatuor doctoribus delectis, qui vna cum de venia delictorum concedenda, & de aliis rebus (quas illi gratias adpellant) delib Et hoc officium, cui præerat Rodericus Vasquius, attribuisse Regem Ludoico Mol quem alii cuidam antiquiori prætulisset. Hæc & alia, etiam inconsideratiora, mili centia quadam militari effutiebant. Et licet fortasse à veritate non multum aberr tamen homines, qui affectibus hac in parte nihil tribuebant, illos superiora omn merito exaggerasse, & rem mali exempli esse iudicabant. Neque enim mirum debere, si Rex, cui consideranda essent multa, quæ hominibus priuatis ne quic mentem venirent, præbuisset aures crebris querelis, quæ ad ipsum de militibus d bantur, & quomodo res se haberet, indagare voluisset. Neque credibile esse Villafa & Tedaldum habuisse potestatem de huiusmodi rebus sententiam pronuntiandi, s tum veritatem inuestigandi. Et quod Villafagna mandata arcana accepisset, signu se prudentiæ & modestiæ regis: nimirum, vt hoc remedium esset quam lenissimu ne qua Albano & inferioribus ducibus nota inureretur. Neque esse, quod milite rent, vel sibi licere regnum illud pedibus conculcare, & deuastare, sicut rebelles ci prouincias, & ditionem Regis alicuius inimici, vel proprie Lusitanis conueni men odiosum rebellium, & perfidorum, quantumuis fortasse non male subditi in commoti, & à nouo iugo suscipiendo nonnihil alieni vocari possent. Hæ mussita aliquandiu durauerunt. Ceterum cum commissarii nec punirent, nec in iudici carent quenquam, paulatim indignatio militum fuit mitigata. Cui rei adiument fuit, partim Villafagnæ prudentia, partim, quod inquisitione instituta, querelas gem delatas nullo fundamento niti reipsa animaduerteret. Appropinquabat interi in quem Rex conuentum procuratorum indixerat: sed prius quam Tomarum (cus comitiis destinatus erat) proficisceretur, voluit inuisere Catharinam, vxor cis Braganciæ, quæ hanc ob causam Villauizosa Villaboinum excurrerat, quo mnibus Hispaniæ proceribus comitatus, cum se contulisset, & cum illa fere n diei partem familiarissime colloquendo triuisset, Tomarum discessit. Neque ve loco statim promiscue tot, & tanta beneficia contulit, vt expectationi Lusitanoru faceret. Cum enim (vt supra attigimus) consilium Lusitaniæ ex hominibus pr dignitatis constituisset, in illud omnia negotia reiiciebat, nemine omnino ex H Lusitanicis rebus sese ingerente: & ita eueniebat, vt fere nemini vel in danda au vel in negotiis expediendis satisfieret. nam nec Rex multum properabat, & mini

nero, tum pondere libellorum supplicum obruebantur: nec propter difficultates, & icatas consequentias responsa dare, & certi aliquid statuere poterant: & ita negotio- expediendorum spes in solo temporis progressu sita erat. Vnde dicebant Lusitani, em quidem literis, verbis, & habitu benignitatem magnam, & beneuolentiam erga itanos, & insignem liberalitatem præ se ferre: sed tamen reipsa (siue hoc ipsius, siue istrorum vitio eueniret) nondum quenquam vllo beneficio adfecisse. Duci Bragan- qui amplissima quæque sibi pollicebatur, tum temporis nihil omnino datum fuit, pro- ea quod in petitionibus suis modum omnem excessisset. Tantum confirmata ipsi est estabilis Lusitaniæ dignitas: & creatus fuit eques Aurei velleris, & à rege inusitato ho- (nam illum quoties Missæ interesset, in templo prope se post peripetasma consistere bat) adfectus, nihil tamen obtinuit, quod vel diuitias, vel potentiam illius augere pos- ntequam deliberationes vllæ ab ordinibus instituerentur, regi solita cum ceremonia nentum præstitum fuit, & paulo post etiam filio primogenito, idq; in monasterio mo- orum ordinis Christi (qui ordo tantum in hoc regno inuenitur) vbi ille diuersaba- odem modo, quo tempore Henrici Regis factum fuerat, aliquanto maiori tamē cum a (propterea quod hoc fieret in publico ordinum conuentu) quanquam cum mi- pplausu hominum, qui non tanto amore Regem quanto Henricum, prosequebātur. tamen fuit spectaculum satis magnificum propter concursum nobilium, & propter tatem Regis, & propter vestem auro intertextam, qua Henricus, vtpote Cardinalis, erat indutus. Ibi publicauit eam, quæ tanto cum desiderio expectabatur, omnium orum veniam, quæ quamuis generalis vocaretur: tamen Lusitani eam iudicabant tam, captiosam, & conditionalem. Ignoscebat Rex generaliter omnibus illis, qui Prioris partes sequendo, offendissent: sed speciatim excipiebat multos, & nomi- quinquaginta duos, quorum præcipui erant Prior, Comes Vimiosius, & Episco- ardensis: non ignoscebat cuiquam ex monachis: declarabat inhabiles, & incapa- nes eos, qui Priori operam nauassent, & ab illo vllos honores, commoda, officia, era accepissent, ita vt nunquam imposterum ad vllum officium, à rege conferri , admitterentur, nec ijs, quæ prius ipsis collata fuissent, defungi possent. Itaque licebatur, veniæ concessionem nemini prodesse, nisi illis, qui vel leuiter peccassent, il, quod ipsis eripi posset, haberent. Hæc res valde irritauit animos Lusitanorum, frustratos viderent maxima spe; quam conceperant, fore vt beneficio huius con- onis ab omni pœna liberarentur: neq; tamen, vt quidquam hac in parte emendare- is clamoribus obtinere potuerunt: imo paulo post per Edictum fuerunt citati illi, venia concessa non fuerat, vt, causa cognita, quamprimum sententia in eos ferre- terea conuenerunt procuratores Regni, & 19. die Aprilis primus actus comitio- titutus fuit. Habuit orationē in præsentia Regis Episcopus Leiranus, nomine An- Pignerus, & initio ostendit, Spiritum sanctum solere adesse huiusmodi conuenti- ex ijs multum vtilitatis ad subditos redundare, & morem regum superiorū, quem entibus indicendis obseruassent, sequi iam Philippum, ipsorum vestigiis insisten- cupere ab ordinibus pro sua prudentia, fide & amore de rebus, ad cōmunem totius ilitatē pertinentibus, edoceri. Amplificabat condonationē delictorum, eamq; vo- uctum clementiæ regiæ, & fundamentū esse dicebat, cui spes maiorum beneficio- iteretur. Postremo prædicauit magnitudinem amoris erga subditos & benignita- is promittens fore, vt benefacta, honores, & præmia, crescerent, vna cum fide, & tia quam subditi deinceps ipsi præstituri essent. Ad hæc breuiter responsum fuit à o Aguiario Doctore, & vno ex procuratoribus Lisybonensibus. Agebat regi gra- ine vrbis, & incolarum totius regni, tum propter delictorum condonationem, pter ordinū regni conuocationē, & omnes R. M. debitā obedientiā exhibere pa- e dicebat. Petierunt deinde in vniuersum omnes & singuli procuratores ea, quæ tur: & concessa fuerunt à rege multa, vt, ordo equestris, reditus ad vitam, officia, unia numerata: octo aut decem ex inferiori nobilitate ad dignitatem, & gradum is euecti fuerunt: & similia: idque more potius Hispaniæ quam Lusitaniæ, in qua toribus hactenus nihil concedi cōsueuerat. Regno generatim plus aliquanto lar- Concessit enim omnia fere illa, quæ supra à Duce Offunensi (sub hac conditio- ni incolæ sponte sua regis imperium reciperent) gubernatoribus promissa fuisse : exceptis illis capitibus, quæ ad præsidia, ad nauigationes Americanas, & occi- , & æquale cum Castellanis in castella ius pertinebant. Dicebat enim Rex, ante- le quid concederet, prius agendum esse cum ordinibus Castellæ, vtpote de quo- iudicio hac in parte quæstio esset.

Exhibitus fuit regi à procuratoribus prolixus catalogus eorum, quæ petebant, & in regni gubernatione obſeruanda iudicabant. Præcipua capita erant, vt vxorem Lu nam duceret: vt filium primogenitum, in Luſitaniam miſſum, ibidem educari curare regnum Luſitaniæ ſemper ſeparatum maneret à reliquis Hiſpaniæ regnis, peculiarem monetam retineret, vna cum multis aliis rebus quæ ad portoria omnia imminuenda, fidia auocanda, iudicia conſtituenda, & ſimilia pertinebant: ex quibus tum temporis conceſſum fuit, niſi pauca quædam minoris momenti, & ad reliqua omnia in margine ſponſiones, dubiã ſpem facientes, notatę fuerunt. Nobiles, qui, quia maxima ex parte tra regem arma non cœperant, pręclare ſe de ipſo meritos eſſe putabant, delegerunt ex ordine triginta, qui à rege nomine nobilitatis multa peterent: inter cetera, vt nobil concederetur iuriſdictio in ſubditos: vt doctores, qui magiſtratui præfuiſſent, ſolius bilitatis cenſuræ obnoxii eſſent: ne rex quenquam nobilem crearet, niſi ob merita exi & ne iſta nobilitas tranſiret ad hæredes, niſi hoc diſerte expreſſum eſſet: officia regni cipua, qualia ſunt Capitaneorum maiorum, trium Prouiſorum Armamentarii, domus dicæ Telonii, ſolis Nobilibus conferrentur, & alia huiuſmodi, quorum nihil omnin obtinuerunt. Multi denegationem harum petitionum, & quod Rex in aliis multis re minus ipſis ſatisfaceret, non imputabant neque naturæ Regis, neque petitionum ini tati: ſed maxima ex parte conquerebantur de illis Luſitanis, qui gratia & auctoritate a regem pollentes, rerum ſummam adminiſtrabant.

Fuerunt eo tempore complures, qui auctores eſſent Academiæ Coimbrienſis ex pandæ: & multas rationes politicas hoc ſuadere, dicerent. neq; enim tutum eſſe in re recens occupato, permittere congregationem trium aut quatuor millium iuuenum pene omnino iuriſdictioni regiæ exempti eſſent: imo poſſe eam appellari ſeminariu multuum, & militiam quandam Antonianam, procliuem ad partes cuiuslibet alteriu bellis Luſitani amplectendas. Ex huius autem incommodi remotione promanatu magnam vtilitatem. Fore enim, vt Luſitani in Academias Hiſpaniæ profecti, & feru rem ætatis partem ibi conſumerent, &, contracta cum Hiſpanis familiaritate, in L niam regi fideliores, & ad togatæ militiæ, & iuſtitiæ munera aptiores, reuerterentur.

Addebant Iuriſconſultos Coimbrienſes verbis & ſcriptis obſtinatiſſime ius impugnaſſe: imprimis autem eo tempore, quo Rex Henricus in partem Duciſſæ Br ciæ inclinaſſet: & nonnullos, adfectibus nimis indulgentes, in publicis lectionibus d fiſſe contra Philippum non tantum leges imperiales, ſed etiam ſacros Canones, inte tando illos præpoſtere, & ſibi ipſis contradicendo, & hanc ob cauſam illos pœna e gniſſimos. Etſi autem hæc opinio ſatis fundamenti habere, & à multis Luſitanis app ri videbatur: tamen Rex ſiue innata clementia, ſiue bonitatis cauſæ, & potentiæ f impulſus, aut ſaltem amore, qui ipſi à natura erga Luſitanos inſitus erat, motus, au cunque tandem cauſa eſſet, non tantum ſibi illam ſcholam conſeruandam, ſed etian dem & tutelam recipiendam duxit: & priuilegia, ac immunitates, quibus gaudebat firmauit. & non tantum benigne in gratiam recepit doctores, qui contra ipſum leg & ſcripſerant: verumetiam heroica quadam animi bonitate priſtina loca & ſtipend conſeruauit, & ſi quæ ampliora vacarent, ad illa eos promouit. Interim Pontifex c deret Antonium Luſitaniam defendere nõ poſſe, nec vllum tranſactioni locum reli legato reuocato, præ ſe tulit magnam voluptatem ex felicibus Philippi ſucceſſibus cipere, nihilque aliud ſe ſpectaſſe, niſi vt belli incommoda euitarentur. Cum ergo fili ua beneficia, aut ſaltem ſpem certam à Rege impetraſſet, conſenſit in gratiam illius cauſis rebellium Eccleſiaſticorum, & de bonorum eorundem confiſcatione, excluſa adpellatione, iudicaret Georgius Dataidius, Epiſcopus olim Viſeuenſis, & Pontific pellanus maior. Itaque Prior, (qui fato quodam capitalibus ſententiis obnoxius e Epiſcopus Guardenſis, & reliqui, denuo per edicta citati fuerunt, vt per ſententian cialem bonis Eccleſiaſticis, quæ in Luſitania poſſidebant, priuarentur. Ceterum d re nihil omnino intelligebatur: Et non obſtante ſumma pecuniæ, quæ capiti ipſius ſita fuerat, & labore ac induſtria Hiſpanorum, qui nihil reliqui ad ipſum comprehe dum faciebant, indies minus de ipſo reſciri poterat. Cum enim habitum homin aſſumpſiſſet, incognitus interdum tranſibat per medios illos, qui ipſum quærebant lectum erat Comitem Vimioſium terreſtri itinere in Galliam penetraſſe, & vt G bellum regi Philippo inferendum permoueret, illis populi Luſitaniæ auxilia, & pr tudinem prædicare. Qua de cauſa, & quia, vbi Prior eſſet, incertum erat, Rex totu ne exercitum per arces, & oppida diſpertierat. Et quamuis Italis dimiſſis, maiore tem triremium in Italiam miſiſſet, tamen fama erat, eum paulo poſt eius conſilii pœ

uod ipsi Regnum indies minus pacatum videretur: & quod existimaret Gallos bre-
mporis spatio colligere posse satis magnum numerum nauium armatarum, & ad il-
nare accommodatiorum, quam sint triremes: quarum quatuor prope littus regni
rbii non sine sanguine cœperant nauim cuiusdam piratæ Galli, equitis Melitensis,
diu fortissime restiterat. Hæc præsidia militum, Asperitas ministrorum, in benefi-
& præmiis concedendis tenacitas, & opinio, quasi Prior esset adhuc in Regno,
ndebant animos Lusitanorum, qui nonnunquam inter sese duram, vt ipsis vide-
r, suam sortem deplorabant. Dicebant se sero agnoscere errorem suum, quod
concordibus animis, & communi consensu vel strenue se defendissent, vel tole-
ibus conditionibus deditionem fecissent: quanquam maior pars existimaret, si o-
vires coniunxissent, resisti Hispanis potuisse. Ægre etiam ferebant ministros Hi-
os interdum se rebus, ad iustitiæ administrationem pertinentibus immiscere co-
Nihil faciebat ad indignationem Lusitanorum minuendam, quod dicebatur Re-
nullam aliam ob causam IOANNI ANDREÆ DORIÆ, principi Melsitano, de-
negotium deducendi in Hispaniam Imperatricem, sororem suam, ab illo ex Ger-
euocatam, quam vt, illi gubernatione Lusitaniæ commissa, ipse in Hispaniam
eretur. Et quod verisimile esset illam, tanquam feminam, maiori fortasse cum
ate, & clementia imperaturam, quam superiores Lusitaniæ reges facere con-
ent. Etsi enim hæc ita à quibusdam dicebantur, tamen maior pars existimabat
n non discessurum, donec vllo præsidio militum in Lusitania opus foret: quos
aturum eum non esset credibile, antequam certo sciret nihil amplius esse à Prio-
culi. De Priore porro variæ erant opiniones. Quidam enim existimabant eum
n, & spoliatum fuisse ab Hispanis, quos probabile erat mortem ipsius celare,
onem reddere cogerentur lapidum pretiosorum, quos ille secum ferebat. Alii
nt eum scripsisse in Galliam, & Angliam, vnde validam classem expectaret, &,
adpulisset, eum rursus in lucem proditurum. Complures etiam suspicabantur
ecreuisse latitare in regno, donec PHILIPPVS, qui non diu victurus vide-
(quantumuis inter vtriusque ætatem non multum interesset) moreretur: & eo
e comparentem (vti etiam post HENRICI mortem fecerat) denuo regni
onem apprehensurum, maxime regnis Hispaniæ in pupillorum manibus versan-
Etsi autem non deerant, qui putarent eum regno excessisse: tamen maior pars iu-
, eum adhuc in Lusitania esse, & quam posset, secretissime abitum parare, veren-
aliquando in hostium manus incideret. & ita res habebat: id quod intellectum fuit,
ortu Lisybonensi nonnulli ipsius amici capti fuissent, qui, cōmeatu iam parato, de
iori prospicere conabantur. Hi quęstionibus subiecti confessi sunt, illū adhuc esse
o: & inter illos erat Petrus Alpoeus, Iuris Doctor, qui deinde cū propter hoc, tum
alia læsæ maiestatis crimina Lisybonæ capite truncatus fuit. Interea finis comitio-
abat, & Rex Lisybonam proficisci cupiebat: verum, quia pompa & arcus trium-
uibus Lisibonenses ipsum excipere constituerant, nondum parati erant, contulit
dam (oppidum è regione Lisybonæ in sinistra Tagi ripa situm) vt interea appara-
rficiēdorum tempus ciues haberent. Cum autem hoc tempore intelligeretur, in-
ularum Tercerarum, nulla habita ratione litterarum, quas Ambrosius Aguiarius
, in pristino sese defendendi instituto perseuerare, Rex eo misit Petrū Baldesium
tuor nauibus, & sexcētis peditibus Hispanis, & aliquot tormentis maioribus: eiq;
, vt possessione Insulæ S. Michaelis, quæ parebat, stabilita, nauibus ex India veni-
ręsidio esset, neq; tamen quidquam contra reliquas insulas tentaret, nisi prius ma-
iæ submissæ fuissent. Viuebant Almadæ aulici incommodius, nec omnes mi-
uorum opera Rex ad expedienda negotia opus habebat, locus capiebat. Rex ve-
bonam ingrediendi auidissimus, noluit expectare vltra diem Sancti PETRI,
en triremibus traiecit, & Lisybonæ ad pontem ligneum, in hunc finem extru-
ulit, ita vt deesset tempus ad perficiendos arcus triumphales, & statuas, quæ
em eius parabantur: quamuis etiam inertiæ, & imperitiæ fabrorum magna ex
c culpa imputari posset: & nihilominus tamen apparatus satis sumptuosus e-
pontem obuium habuit magistratum Cameræ: ex quo ordine vnus, nempe He-
a, Doctor, nomine totius ciuitatis perorauit, exaggerans lætitiam, quam tota
psius introitu perciperet: dixitque, vt Lisybona esset vrbium totius mundi
, ita etiam DEI Optimi Maximi beneficio, illi ex voto eius magnum Monar-
ominum obtigisse. Excusabat populum, ostendens eum; si non maturius regis im-
gnouisset, non tam malitia, quam errore peccasse: & si penes ipsum fuisset regem

suo arbitratu eligere, nullum alium nisi Philippum electurum fuisse: ac, facta ment
mortis Ferdinandi Pinæ, addidit hanc vrbem omnium principem sanguinem suum
ipso profundere cœpisse, propterea quod Ferdinandus, cum iussu ANTONII perc
retur, esset ex numero Cameralium. Excusauit etiam pompæ, & arcuum triumpha
tenuitatem, quam incommodis belli, direptionibus militum & pesti bona ex part
ceptam ferendam dicebat, iniecta etiam mentione, iacturæ Africanæ. Postremo sub
xit, omnes sibi de Regiæ Maiestatis benignitate polliceri, fore, vt non tam illud reg
Hispaniæ, quam reliqua Hispaniæ regna Lusitaniæ adiuncta merito dici possent. P
Rex, equo conscenso, sub vmbella aurata profectus est ad templũ Cathedrale, per pl
magnifice adornatas, & cum ingenti concursu populi, qui Regis cõspectu delectari
batur: & precibus ibi conceptis, eadem cum pompa, & tota nobilitate pedite comi
ad palatium regium se contulit. Habuerat hoc regnum intra biennium pene quinqu
ges: id quod nusquam alibi, aut saltem rarissime euenisse credibile est. Et DEVS
Max. tam breui temporis spatio ad castigandum hunc populum admiranda vari
vsus erat. Omnes enim hi reges suos subditos misere adflixerunt: SEBASTIANV
meritate sua, HENRICVS consilii, & iudicii inopia, gubernatores timiditate, & c
modorum priuatorum studio: ANTONIVS tyrannide: PHILIPPVS armis. Ve
tum temporis, cum regno pene vniuerso pacato, PHILIPVS in hanc vrbem, regu
dem, ingrederetur, spes erat fore, vt mœror, & tumultus præteriti in quietem & l
tiam conuerterentur. Ceterum, cum paribus incommodis afficiantur populi, siue
rannis opprimantur, siue ipsi in indignum summam rerum transferant; in posteriu
malum inciderunt Lusitani, dum malunt regem habere ANTONIVM, tam parum
tentem vna cum omnibus reliquis infortuniis, quæ ab ipso proficiscebantur; quam
LIPPVM potentissimum, impatientissime ferentes ipsius tarditatem in distribuen
tulis, Commendis, & reditibus regiis: vnde etiam fiebat, vt desperarent de ben
illis ex aula Hispanica obtinendis, quæ ex Lusitanica percipere consueuerant: quan
uis Rex Francisco Sadæ, olim gubernatori, contulisset titulum Comitis Matosig
Ferdinando Moronhæ titulum Comitis Lignaresii, quo & ipsius pater gauisus f
Christophorum vero Morum (vt supra dictum est) vnum ex supremis quæstoribu
asset, & Petrum Alcasouam, abrogata regis Henrici sententia in pristinum locum
tuisset. Qua in re licet Rex promptus esset, & constituisset cumulatius, quam vnqu
lus regum Lusitaniæ vnicuique satisfacere; tamen cum ex instituto nouo ista distr
ad supremum consilium Lusitaniæ pertineret, & in illo, vt dixi, discrepantes sent
& variæ vel ad odium, vel ad amorem inclinationes essent; nihil certi concludeba
copia etiam libellorum supplicum dilationes pariebat. Omnes enim quo iure, q
iniuria sui rationem haberi petebant, ita vt vniuersum regnum ad cupiditatem com
plendam sufficere non videretur; id quod cum à multis non satis perpenderetur
tabant Regem nolle dandi initium facere, nisi ante & insulas, & Priorem in potest
beret. Ceterum cum Rex animaduerteret has difficultates, & dilationes nasci e
titudine consiliariorum, commodissimum factu iudicauit (regum superiorum
negotium satisfaciendi postulatis eorum, qui præmia petebant, demandare duobu
nimirum Antonio Pignero, Episcopo Leirano, & Christophoro Moro: fortassis qu
taret, eos minorem quam ceteros ministros, priuatorum adfectuum rationem h
ros: Episcopum quidem, quod propter senectutem, & inualetudinem morti v
(quanquam iudicio integro) esset, & cognatis destitueretur: Morum vero, pro
ꝗ à se promotus, & in Hispaniis educatus esset, & pręterea tum virtutis, tum pietatis
haberetur. Ruebãt indies in peius res Insularũ Tercerarũ, quarum cõmercium int
fuerat: & nuncii adferebantur, de peruicacia Insulariũ magis magisq; crescente, ita
vt exterorum auxilio implorato, Philippo imperium omnino repellere animum i
rent. Audiebatur venisse eo Petrum Baldesium, & litteras ac pollicitationes, quas
Regis ad insulares pertulerat, ab illis non tantum repudiatas, sed & derisas fuisse.
causa Rex insulas ante finem æstatis expugnare cupiens, & rem non adeo difficilem
pterea quod exercitu destituerentur, iudicãs, instruebat classem, & militem quem
teret, duce Lupo Figueroa: qui paulo post soluit cum mandato Insulas, adiuuante
sio, in potestatem redigendi. Interea Baldesius circumibat insulas, expectans na
dicas, & nautæ illius sæpius die & nocte in littus, vuas maturas surrepturi, descen
cumque ad scopulum, in quo Lusitani, exiguo vallo extructo, tria aut quatuor torm
ferro fabrefacta collocauerant, aliquoties accessissent, sępe cũ Lusitanis collocutie
vt alter ab altero sibi nõ metueret. Baldesius itaq;, audita Lusitanorũ incuria, & ab i

nonnullis certior factus non paucos supereſſe, qui regi Philippo fauerent: ſæpius
arat de exponendo milite, cum quo illi, qui PHILIPPO addicti erant, & in mon-
s eſſe dicebantur, ſeſe coniungentes, iunctis viribus oppidum Angram oppugna-
, aut ſaltem ita pedem in inſula figerent, ne tam facile inde expelli poſſent. Verum
hoc conſilium propter paucitatem ſuorum militum periculoſum, & regis mandatis
rarium eſſe ſatis perſpiceret, non audebat rem aggredi. Sane cum poſtea intellexiſſet
um Figueroam cum maioribus copiis Liſybona venturum, cui tanquam ſuperiori,
parendum eſſet: certo ſtatuit Figueroam, vbi in inſulas appuliſſet, vel vi, vel per pa-
as in poteſtatem redacturum, ſibique prærepturum eam gloriam, ad quam magno-
adſpirabat. Qua de cauſa (tantum poteſt laudis cupiditas) non ſatis vires ſuas per-
lens, neglecto etiam regis mandato, animum induxit properare, & temere tenta-
unquid ſibi ſucceſſurum eſſet conſilium, de quo ſepius cogitarat: quam ad rem etiam
amento ipſi fuerunt nonnulli inſulares imperiti, quorum prompta quidem erat vo-
s, ſed vires exiguæ. Die itaque Diui Iacobi prima luce Baldeſius milites fere omnes
ulis impoſitos expoſuit in eo loco, in quem nautæ itare conſueuerant inter Angram
iam: (domus Salgæ vocatur:) cumque ibi paucos, aut neminem reſiſtentem offen-
t, in inſulam ſine negotio deſcenderunt, Luſitanis qui tormentorum cuſtodiæ præ-
rant, fuga ſibi conſulentibus. Hiſpani, tormentis occupatis, inceperunt paruu-
uoddam vallum extruere, vt eo firmius pedem figere poſſent, & colligere eos, qui
Philippi partibus ſtuderent: ſed tempore excluſi fuere. Rumore enim de Hiſpa-
aduentu Angram perlato, claſſici loco campanę magno cum ſtrepitu pulſatę fue-
ta vt viritim audaciſſimi quique ad velitandum excurrerent. Quamuis autem hi
ultum efficerent, ſed potius in oppidum, ſiue metu correpti, ſiue ſaucii regre-
ur: tamen impedimento Hiſpanis fuerunt, quo minus munitiones inſtitutas per-
t. Et licet Hiſpani in eo loco ab ortu ſolis vſque ad tempus pomeridianum ſub-
nt: tamen nemo ex Luſitanis ſeſe illis adiunxit. Nonnulli quidem PHILIPPO
ant, ſed timebant, nec alii aliis fidebant, perterrefacti præſertim exemplo IOAN-
ETANCORII, primarii ciuis Angrenſis. Hic cum partes PHILIPPI ſectaretur,
entum amplius ciuibus conſpirationem inierat, & certo die cum ſociis armatus
eas diſcurrere, & Philippi nomen proclamare cōſtituerat, exiſtimans ſe pro ſua au-
e, populo contra Cyprianum Figueredum concitato, regis nomine paruo negotio
mperium occupaturum. Verum cum non ſatis examinaſſet iudicium, virtutem,
tantiam eorum, quos focios ſibi adſciuerat (quæ omnia neceſſario in hominibus
nti momenti ad effectum perducturis, requiruntur) ſpe ſua, & conſilii exitu,
ibi promiſerat, fruſtratus fuit. Cum enim multis amicis, & coniuratis comi-
& armatus hora præſtituta in forum prodiiſſet, regiſque nomen ingeminaret,
e illi adiunxit: immo à plebe circundatus, male mulctatus, conuitiis proſciſſus,
ns fuit, non ſine furcæ periculo: qua de cauſa ceteros veſtigia terrebant. Interea
s Luſitanorum, quos gubernator in hoſtem ducturus erat, fere ad duo millia
rat: cumque de ratione Hiſpanos adoriendi deliberaretur, facile intelligebant
ro quidem vincere Hiſpanos, ſed rurſus ab illis peritia, & armorum genere ſu-
Monachus quidam Auguſtinianus (immiſcebant ſe bello monachi non minus in
la, quam in reliquis Luſitaniæ partibus) conſilium hoc dedit, vt ante ordines
præmitterentur ſatis multi boues, & ſtimulis, quantum fieri poſſet, in citati, in
rum aciem impellerentur. Secutus eſt Gubernator hoc conſilium ex quo & ſalus
orum, & hoſtium interitus dependebat. Cum à bobus ingens puluis excita-
et, Luſitani ab Hiſpanis conſpici non poterant, & boues ſclopetorum ictus
tes, ordines Hiſpanorum perturbabant. Hiſpani, qui velitando cum oppida-
os, & puluerem tormentarium inſumpſiſſent, tanta hominum multitudine ir-
d littus, & naues ſe recipere conati ſunt: ſed ſero. nam Luſitani, qui armento
veluti valli loco obiecto, ſine vllo damno appropinquarunt, cum boues con-
mularent, tanto illi impetu in Hiſpanos inuecti fuerunt, vt acie diſiecta, ce-
gerentur: & eodem momento Luſitani eos paucis ſclopetis, ſed multis haſtis
nt: quibus aliquandiu quidem, ſed tamen infelici cum ſucceſſu reſtiterunt. Cum
ſitanorum eſſet ingens numerus, facile repulerunt Hiſpanos, qui ſemper reſpici-
nauiculas ſe ad mare recipiebant: quod cum eſſet paulo commotius, quam cum
erent, nauiculæ littori appropinquare non poterant, & nautæ etiam ſclopetorum
bus à Luſitanis impetebantur, reformidabant. Milites itaq; vt hoſtium manus ef-
, in aquā ad gulā vſq; irruebant, & tamen vix poterāt nauiculas aſſequi, perſoluen-

tes pœnas suæ temeritatis. Nam cum hostes eos, armis abiectis, fugere viderent, or promiscue interficere cœperunt, nemini omnino parcentes: eosq; non tantum vs quam persequebantur: sed etiã, quos mare semimortuos reiecerat, penitus interficie nec supplicũ lachrymis, aut precibus mouebantur: imo facti plane inexorabiles, etiã ris, & famulis vitã eripiebant, ita vt ex Hispanis plures quadringentis; ex Lusitanis pa res triginta, nc nullis tamen vulneratis, desiderarentur. Indulserunt hac in re Lusitani potius quam alii rei vili. Nam præterquã quod vitã non nisi vni & alteri (qui se Lusit esse profitebantur) condonarunt, inusitata rabies illius multitudinis eluxit etiã ex eo, nondũ exsaturati hac victoria, & aduersus paucos illos, qui euaserant ira ardentes, bel quadam cum feritate ad dilanianda corpora occisorum se conuerterunt. Nam illis in sta concisis, alius caput, alius aliud membrum, trophæi instar, portabat; & per platea dauera cum incredibili ignominia trahebant. Postero die omnes pueri, mulierculę, & nachi (exceptis Iesuitis) ex oppido se effuderunt, & ad strepitum instrumentorũ mu rum, & tubarum choreas ducẽtes, stragem hostium contemplati sunt, seseq; oblecta pungendo & conscindendo corpora exanima: ita vt nonnulli adfirment fuisse, qui c è cadaueribus euulsa dentibus contererent. Gubernator armis cæsorum carris impo vexilla hostiũ humi trahens, cum triumpho & magno totius populi applausu in oppi ingressus est. Baldesius, (qui hactenus maiora periti nautæ specimina ediderat, quan exercitati ducis belli) perspiciens ex infelici hoc successu rem longe maiori cum pru tia aggrediendam, nesciuit (vt vnum infortunium plura plerunq; comitari solent) do fortassis iudicium illius offuscante, auxilio venire militibus suis: cum tamen id facile set, si cum nau bus littori appropinquans tormenta displosisset in hos Lusitanos, qui p omnium sua crudelitate effecerunt, vt bellum istud cruentum adpellari posset. Hæ felix pugna multum regi Philippo obfuit. Nam insulares indies crudeliores, & c maciores fiebant, quod nullam veniæ, aut paciscendi cum rege spem sibi relictam rent. Itaque Philippus, qui sperârat, illos tandem ad sanam mentem redituros, p hunc infelicem successum omnem spem abiecit, præsertim, quod interim dum P Lusitania quæritur, litteræ ex Belgico allatæ erant, quæ significabant eum in illis lo pulisse, & primum in Angliam, deinde in Galliam, auxilii petendi causa profectu nec incredibile erat, eum voti compotem fore. Qua de causa in Lusitania loca ma muniebantur, & in primis arx Sancti Iuliani. Et quantumuis hæc tempestas proc huc abesse videretur, tamen metus erat eo maior, quod Rex à milite parum paratus gni subditis non nimis acceptus esset. Itaque periculum esse videbatur, ne, si Pri nuo fortunam tentare animum induceret, Lusitani ad primum vexillorum illius c ctum tumultuarentur. Non enim vllo freno coercebantur, propterea quod Itali d Germanorum & Hispanorum multi mortui erant, multi spoliis d tati, aufugerant in vniuersum non excederent quatuor aut quinque millia: ex quibus cum Lupo roa ad insulas Terceras abierant circiter mille. Etsi autem mandârat Rex, vt cu irent mille quingenti: tamen Germani inuiti eo proficiscebantur: cumque naues quam semel soluissent, à ventis contrariis, etiam mense Iulio sæuientibus, sæpius tum reiicerentur, semper aliqui è nauibus descendebant, nec reuertebantur, ita vt vires valde imminuerentur. Reliqui variis locis, intra Dorium, ac Minium sitis; & in præsidio collocati erant: nec Lisybonæ vltra mille remanserant, qui numerus vasta vrbe valde exiguus videbatur. Hic ANTONII discessus dignus fuit admi ne, & sane in hac re aut felicissimus, aut natura solertissimus fuisse videtur. Cum in Africa in infortunato illo pręlio à Mauris captus fuisset, primus ex tot captiuis li tem recuperauit, cum tamen propter dignitatem illius verisimile esset, fore, vt o vltimus euaderet.

Verum tam egregie se abscondere, tam dextre, quis esset, dissimulare nôrat, cognitus dimitteretur. Postea etiam inde vsque ab illo tempore, quo discessit Via mirum mense Octobri anni octuagesimi, vsque ad mensem Iunium anni octua primi, semper in Lusitania tam secreto latuit, vt fere nunquam detegeretur: id tanto magis mirandum est, quanto maiorem Rex diligentiam in ipso inuestigand bebat. Omnes iudices, omnes Centuriones, omnes milites huic vni rei diligen inuigilabant: qui quamuis interdum scirent, vbi esset, & veluti vestigia ipsius in rentur, tamen nunquam hominem prehendere potuerunt. Hieronymus Me adiutus ab Emanuele Portugallo (cui tuto fidere Antonius posse videbatur) de c sitione cum illo agere cupiebat. Et nonnulli quidem ex amicis Prioris modo Alan modo Vidigueiræ comparuerunt, ita vt se in colloquium cum illo venturum sperar

r ipſe nunquam ſe detexit. Enimuero diligentiæ horum obſtabat negligentia in pudis illis,qui priorem receptabant, ita vt complures,impunitate hac inuitati,hoſpitaliofficia ipſi præſtarent. Miniſtri Ducis Albani parum abfuit quin illũ ſub finem Quaeſimæ comprehenderent Liſybonæ. & adhibebat tot exploratores Albanus, & tot ris amicos corruperat, vt certam omnino ſpem de eo in poteſtatem redigendo conret.

Verum cum negotium maiori,quàm ante, cum induſtria vrgendum eſſet, de priſtidore remiſit. Cum enim intellexiſſet Regem multum tribuere technis Mendozæ, mbiguis verbis innuebat in ſeptimana Sancta Priorem ſupplicem Regi futurum, vetur,ne illum à propoſito dimoueret. Equidem Mendoza fruſtra laborauit. Nam Anis (vt accidit illis omnibus, qui metuunt) nulli fidebat, nec quidquam faciebat eo quæ ſe facturum promiſerat, nec ſe conferebat vnquam in eum locum, quo ſe itulixerat,ita vt non tantum Mendoza rem non perduceret ad exitum,quem pollicebad etiam paulo poſt omnem rei perficiendæ ſpem abiiceret. Sane manifeſto adparenorem illius populi erga Priorem multum poſſe. Etſi enim vulgo homines maiortunæ, quam fidei rationem habent, tamen in his ærumnis, præſertim tanta capiti s pecuniæ ſumma impoſita,nemo inuentus eſt inter tot,quibus neceſſario fidere ille atur, qui ſpe præmiorum illum prodere animum induceret: quamuis nonnulli, vt ſorum vitam conſeruarent, hoc agerent; inter quos fuit Eduardus de Caſtro. Itaior tuto peruagatus eſt omnes portus maris, & commoratus eſt Liſybonæ, vbi erat ſe; cumque ibi nauem conſcendere nequiſſet, quod capti aliquot ex miniſtris illius t,abiit Setubalum,& naui Belgica ſexcentis coronatis, opera cuiuſdam mulieris, & hi Franciſcani, conducta, eaq; vna cum decem ſpectatæ fidei amicis, & miniſtris conſcenſa, Caletum nauigauit. Qua de cauſa non male dici poteſt, Deum nõdum n ſuam ab iſta natione tum temporis amouiſſe: ſed voluiſſe vti hoc homine loco fla. Nam propter incolarum in eum ſtudium neceſſe erat præſidia variis locis imponecum ingenti ſubditorum moleſtia, & detrimento. Interea venerat annus octuagerimus,quo expectabantur naues ex India, Braſilia, S. Thoma, Capite viridi, & rerris nouis. Videbantur tardare,& magna cum anxietate,& ardentiori cum deſiuam vnquam aliæ vllæ,expectabantur. Alii verebantur,vt veniret: alii certo venfirmabant. Multi etiam arbitrabantur,eas ſponte ſua in Inſulas Terceras appulſude curſum in Angliã directuras: & ſi ſponte hoc non facerent,ſed tamen non prius tæ in Inſulas adpellerent,fore,vt ab Inſularibus vi caperentur. Erat tantum harum deſiderium, non tam propter diuitias, quas aduehebant, quam quod putabantur quid allaturæ de illarum nationum animo, & obedientia erga Regem Philippum: in dubium à multis vocabatur. Illi, qui putabant naues ſaluas & incolumes Liſyventuras, dicebant, Indiam, & reliquas prouincias non poſſe per ſe ſine Hiſpaniæ ubſiſtere: & neceſſario accepturas imperium illius,qui in Luſitania rerum potireinſulis vero Terceris nihil eſſe periculi. Etſi enim Inſulares nonnulla alia nauigia ,vel caſu eo delata diripuiſſent: tamen iam claſſem Hiſpanicam maris imperium ,eamq; naues recta Liſybonam deductura͂,nec paſſuram vt in inſulas adpellerent. icebant non eſſe veriſimile naues venturas,aiebant,naues Liſybona ſoluiſſe anno imo, poſt mortem Regis Henrici, gubernatoribus imperium obtinentibus. Ludoicus Dataidius, Comes Toghianus, Indiæ Prorex, eſſe interregnum, & mminere ſciret, credibile eſſe illum voluiſſe expectare rei euentum, antequam parti ſe ſubmitteret,ſiue vt deinde ab illo,qui Regnum obtinuiſſet, eo maiorem nperium eius accipiendo, iniret, ſiue quod ſperaret, rebus omnibus perturbafieri poſſe,vt ſibi etiam prouincia aliqua in manu remaneret: Et, ſi his non ob,tamen naues mittere conſtituiſſet,ſaltem hoc probabile eſſe, eum claſſi præfeaddictum, & ſecum conſentientem, præpoſuiſſe, idque cum mandato, vt illi n cuius partes ipſe magis inclinaret. Porro difficile eſſe iudicatu, vtrum ex duogno potiri mallet,præſertim quia ſupremus præfectus claſſis, qui cum ea ex Luuerat, Emanuel Melius, Priori addictiſſimus fuerat,eiuſque rei ſpecimen edideriſimile eſſe,ſi ille cum eadem claſſe rediret, & intelligeret Priorem eſſe in Anod in Inſulis reſcire facile erat) illum eò curſum directurum: & ſi minus naues hoc iter accommodatæ viderentur, in Inſulas deſcenſurum, & conſcenſis aliis arbitratu ſuo cum ſpe lucri,& prædæ,quò liberet, nauigaturum. Quamuis aun eſſet Indiam ſe ſibi ipſi non ſufficere, tamen illi ex Anglia & Gallia cumulaque commode, atque ex Luſitania, de rebus neceſſariis proſpici poſſe. Verum

quoniam in huiusmodi sermonibus de rebus, quæ ab alterius arbitrio pendent, non p
sunt exacte considerari omnes, qui contingere queunt rerum euentus (hoc enim diuin
quiddam est) negotium hoc exitum sortitum est, plane à superioribus hominum iudic
& cogitationibus diuersum. Comes enim Toghianus, Indiæ Prorex, qui per easdem
ues acceperat litteras à Rege Philippo, quibus eum de iure & animo suo edocebat, ad
ctis magnis pollicitationibus, fidem iis propter alias litteras, à gubernatoribus ad se
ptas, adhibuerat, easque similibus litteris, ab Antonio missis, anteponens Regi Philippo
bedientiam exhibere constituerat: ita vt naues, quæ iam Insulis Terceris adpropinq
bant, recto cursu nauigarent in Lusitaniam, nec inciderent in classem Regis. Baldesiu
nim propter infelicem prælii, cum insularibus commissi, euentum, animo fractus, nō c
stiterat in loco tali, qui ad eas excipiendas accommodatus esset. Porro cum naues Ind
spatio vnius diei inter insulas commoratæ essent, obuium habuerunt nauigium quodd
Gallicum, quod ex Tercera veniebat, & illi, qui in eo nauigabant, petierunt à præfectis
uium, vt Angram adpellerent: cumq; Lusitani illos interrogarent de statu Regni, vt in
ligerent quid consilii capiendum esset: nec hi, vtpote nautæ imperiti, vel persuadere,
simulare, vel verum dicere nossent, sed alii aliis contradicerent: Lusitani nihil certi ex
expiscari potuerunt. Hic enim dicebat Regem Philippum habere Regnum in potesta
ille Philippum tantum obtinere magnam partem, & Antonium cum ingenti exercitu e
è Regno eiicere conari. Hac de causa natum est inter classiarios dissidium. Quidam
nim, & inprimis hi, qui magnam iacturam facere non poterant, cupiebant adpellere in i
sulas: alii suadebant differendum esse, donec certiores fierent de regni statu: alii recta
sybonam eundum, & illi, qui Rex esset, parendum. Summus præfectus, conuocatis in c
biculum suum Lusitanis, & Gallis quibusdam, deliberabat: sed nautæ, sinistri nescio q
suspicantes, magno strepitu excitato, cœperūt cursum dirigere Lisybonam versus, vbi
bebant mulieres, & liberos, quantumuis nonnulli obluctarentur. Equidem cum t
Prioris interesset, has naues in potestate habere, videtur debuisse plus diligentiæ in ha
ponere, quam vulgo eum fecisse putabant, sed reuera fecit id quod potuit. Scripsit e
ad præfectum classis litteras, quas illi, in insulas adpellenti, reddi iussit: & quibus illum
gabat, magnis pollicitationibus additis, vt in Insulis subsistens, classem Indicam non
Philippo, sed sibi traderet. Sed nimia diligentia gubernatoris (vt persæpe fit) ipsi no
Cum enim ille litteras per nauigium quoddam obuiam nauibus Indicis misisset, euen
nauigium illud non occurreret nauibus, quæ cursum Lusitaniam versus tenentes in
dio itinere inciderunt in classem armatam Lupi Figueroæ: qui cum negligentiam a
raretur Baldesii, quem se vidisse negabant, aqua dulci, aliisq; rebus illas instruxit. De
adpulerunt Lisybonam cum magna Regis voluptate, quamuis tam diu in itinere fui
vt iam fere pro certo haberetur, illas nauigasse in Angliam & mercatores iam incipe
quintæ partis iactura facta, de mercibus, quibus onustæ erant inter se pacisci. Classis a
præfectus humanissime à Rege acceptus fuit. Interim adpulit ad Insulas Terceras L
Figueroa, vbi certior factus est de infelici Baldesii prælio: cumq; omnia insulæ loca,
aditus erat, siue opere, siue natura munita hostem victorē esse, tempus nauigationi a
(quod hic citius, quam alibi mare tempestatibus agitari solet) præteriisse videret, pru
ter æstimauit, nihil sibi tentandum, sed necessario in Lusitaniam redeundum. Prius ta
postulauit ab Angræ oppidi incolis, vt Regis imperium agnoscerent, cuius nomine
am, beneficia & præmia magna illis pollicebatur. Verum illi, qui non clementia R
sed meritis suis promissorum certitudinem metirentur, arroganter responderunt, in
ret tantum, quam in partem descendere vellet: Se enim aditum ipsi patefacere parat
se. Itaque Figueroa rediit in Lusitaniam vna cum Baldesio, quem Rex statim in vi
coniici iussit, sed tamen paulo post liberatus fuit, cum ostendisset mandata, quæ acce
esse ambigua, nec in illis sibi prælio interdici. Hic classis reditus in Lusitaniam an
addidit Insularibus. Cum enim opinarentur Figueroam maiores copias habere,
reuera habebat, eumque in terram militem exponere non audere viderent, putaba
res suas esse formidabiles. Dederunt in Galliam litteras ad Priorem, quibus eum
rum rerum successu certiorem faciebant. Rescripsit ille humanissime, & cum grat
actione, ac tormenta maiora, sclopeta, puluerem tormentarium, & similia, ad bellum
nentia, misit, promittens se breui etiam militem illis subministraturum. Iubebat
bona eorum, qui Regi Philippo parerent, si quæ in eorum manus inciderent, confi
ad se in Galliam mitti. Quamobrem illi omnes merces, quas in quatuor, aut quinq
uibus, ex India occidentali redeuntibus cœperant, ipsi miserunt. Quoniam autem

m iudicabant hunc rerum ſtatum diu durare non poſſe, & aliquando è Luſitania
em tam potentem venturam, cui reſiſtere nequirent: miſerunt in Galliam Antonium
rezium, & alium quendam, munere publico fungentem, ſed tamen hominem me-
icum, qui inquirerent in actiones, conſilia, & vires Prioris, & quid de ipſis ſperari
t. Hi reuerſi, poſtquam equites à Priore creati fuiſſent, alter S. Iacobi, alter Auiſi: ro-
Prioris retulerũt, illum habere claſſem validam, quæ prima quaque occaſione in Lu-
iam nauigatura eſſet, quamuis ita res non haberet: & attulerunt Gubernatori litteras,
ùs & ipſum equitem Prior creabat, addito mille ducatorum reditu annuo: id quod
ullos alios commouit, vt & ipſi in Galliam ad Priorem proficiſcerentur. Ex Gallia &
ià venerant in inſulas pauci aliquot milites cum nauibus, quæ ex iis locis ſoluerant:
amen ad trecentorum numerum non adſcendebant. Inſulares aliquoties de illis re-
ndis eò, vnde venerant, cogitarunt, præſertim ingruente hyeme, reuocaturi eos poſt-
initium æſtatis Sed vulgus noluit hoc permittere, & dixit, quoniam à Rege eò miſſi
nt, ſeſe velle eos alere. Interea Ieſuitæ monaſterio ſuo incluſi viuebant, & illis bis in
ana cibus ſubminiſtrabatur. Verùm cum ægre ferrent, ſe immerito veluti in carce-
neri, die quodam, ianuis templi apertis, & ſacramento in medio collocato, experiri
unt, num priſtinam libertatem recuperare poſſent. Ii, qui iuri dicendo præerant,
in monaſterium ingreſſi quæſiuerunt, quid hoc rei eſſet? Reſponderunt Ieſuitæ, ſi
ipſorum hoc mererentur, ſe petere, vt ſupplicium à ſe ſumeretur: Sin vero tantum
i eſſent, vt ſibi facultas in Luſitaniam abeundi concederetur. Decretum tandem
bitis quibuſdam ſermonibus contra decorum) vt denuo Ieſuitæ omnibus ianuis
tis, monaſterio includerentur. Et quidam, qui dixerat, iuſtitiæ conueniens eſſe, vt
, tanquam Hiſpanis addicti, vna cum monaſterio comburerentur, paulo poſt erro-
m agnouit. nam cum vix inde digreſſus eſſet, cœpit ægrotare periculoſiſſime, &
eſt ſingulari Dei prouidentia, vt cognoſceret ſe in morbum hunc propter impie-
erborum, quæ protulerat, incidiſſe. Exercebant Ieſuitas reliquorum ordinum mo-
ui cum ab illis diſcreparent, & ad rem bellicam animum adplicarent, non poterãt
imo ferre Ieſuitas Hiſpanorum partes amplecti, nec libertate oblata frui velle. Vi-
qui nomine Epiſcopi habitantis in Inſula S. Michaelis, iuriſdictioni Eccleſiaſticæ
, in carcerem coniecerunt, vtpote à ſe diſſentientem, & alium ſuo arbitratu elege-
Iæc omnia Regi Philippo diſplicebant, & ideo cogitabat de Inſulis ſequente æſta-
endis. quamuis vereretur, vt per occupationes & negotiorum multitudinem ſibi
præſertim nouis ſuſpicionibus etiam ſuperuenientibus. Audiebat enim Turcam
e nouam claſſem in perniciem Chriſtianorum: Conſtantinopoli Algierum veniſ-
alium piratam nobilem, & claſſis Turcicæ præfectum cum ſeptuaginta triremi-
quamuis reuera ob nullum alium finem, quam vt rebus Africæ proſpiceret, veniſ-
us ne Rex Philippus, recenti Luſitaniæ occupatione, & bello contra Perſas, cui
nplicitus erat, incitatus, in eam prouinciam aliquid tentaret) tamen hæc res Re-
mediocriter ſolicitum habebat. Cum enim Philippus egiſſet cum Xariffo de
atione Laraccæ cum Mazagone, nec res propter Maurorum in promittendo fal-
nfecta fuiſſet, metuebat, ne Turca de hoc inſtituto certior factus, miſiſſet Lucci-
permutationem impediendam, & ad Laraccen munitionibus & præſidio Turci-
ndam. Quoniam itaque ille locus Hiſpaniæ tam vicinus erat, & portum ad trire-
iendas commodum habebat, videbatur inde facile magnum Hiſpaniæ pericu-
i poſſe.

nuero Luccialius, paulo poſt, re infecta Conſtantinopolim, impulſu & artibus
m ſuorum, reuocatus fuit. Res etiam Belgicæ Regis curas augebant. Etſi enim
Auraicus maiorem partem illius prouinciæ iampridem occupaſſet, tamen Rex
em fouebat, præſertim propter acquiſitionem Luſitaniæ fore, vt tandem illæ na-
ſanam mentem, & ſub imperium ſuum redirent. Veruntamen labefactabat non-
ſpem Franciſcus Valeſius, Dux Alanconius, frater Regis Galliæ, Henrici III. qui
citu in Belgicum ingreſſus, opem tulerat rebellibus Regis, qui erant Cameraci, &
n Parmenſem, exercitus Hiſpanici Imperatorem, obſidionem ſoluere coegerat.
autem, hac ciuitate in fidem accepta, in Galliam Alanconius reuerſus eſſet: ta-
um illud ſatis turbulentum eſſe, & ad res nouas ſpectare videbatur præſertim in-
llos Antonio Priore Crateſi, qui cum eo ex Anglia veniſſet à Regina matre hu-
acceptus, & à tota aula in hoſpitio ſuo ſalutatus fuerat. Spargebatur etiam alia
ingratiſſima erat, nempe Ducem Alanconium celebraturum nuptias cum Eli-
egina Angliæ: & quoniam ille aliquoties in Angliam profectus erat, matrimo-

nium quidem secreto contractum fuisse, sed quia Regina sedem Romanam non agnos
bat, cui Alanconius se parere profitebatur (ita enim necesse erat, ne sibi aditū ad corona
Galliæ præcluderet) res de industria celari putabatur. Conquestus erat Hispanus ap
Gallum de Priore, sibi rebelle, in regnum recepto: de auxilio Cameracensibus submi
strato: & multis verbis odiosas reddere studuerat nuptias Anglicanas, quas impedire to
viribus conabatur, easque propter diuersitatem religionis nullo modo adprobandas e
dicebat. Respondit, vt fama est, Gallus ad superiora capita per legatum suum: Quant
ad matrimonium, se pro virili illud dissuasisse: sed ducem ad illud vna cum tota nobilit
Gallica inclinare, nec se illorum animos in manu sua habere. Priorem fuisse receptum
Regina matre, quæ, quia se Reginam Lusitaniæ esse crederet, illi, tanquam vasallo suo, h
spitium denegare noluisset. Contradixisse etiam se fratri, & laborasse, ne Camerace
bus opem ferret: sed admonitiones suas apud illum nullum locum inuenisse. Hoc resp
sum confirmabat Regem Philippum in opinione, quam conceperat, nimirum ea, quæ n
mine Alanconii agerentur, esse impedimenta, quæ sibi ab ipso Rege Galliæ fratris nom
prætendente, obiicerentur. Neque enim ipsi fieri posse videbatur, vt Rege inuito, Al
conius tantam auctoritatem, & potentiam in Gallia obtineret. Etsi autem hæc res pro
credibili merito habebatur, tamen iamdudum is erat Galliæ status, vt non adeo miru
hoc videri deberet. Cum enim Rex Henricus, & etiam Carolus frater magnis difficu
tatibus, & periculosissimo bello cum subditis, diuersam religionem amplectentibus in
pliciti fuissent, omnia erant in eo regno perturbata: & licet tum nonnihil res pacatæ vid
rentur, tamen animi superioribus certaminibus adhuc incensi, facili momento ad an
denuo capienda impelli posse putabantur. Quoniam vero Gallia, Anglia, & Belgicum
bus Lusitanicis ex parte se immiscuerunt, vt sequentia eò facilius intelligatur, liceat, q
so, mihi, re paulo altius repetita, breuiter de illis prouinciis differere. Viuebat in Gallia
tharina Medicea regina, & mater Regis, cui propter ætatem, & virtutem Gallia vniu
obtemperabat. Hæc se Regi Catholico tum ob diuersas alias causas succensere non d
mulabat, tum potissimum ob hanc, quod Lusitaniam vi occupando, iudicio se subii
noluisset. Dicebat se plus iuris in eam habere, quam Philippum. Vnde verisimile er
lam, hac indignatione impulsam, operam daturam, vt bellum Philippo in Lusitania in
retur. Adstipulabatur illi Dux Alanconius filius, non minori, quam mater, Philippi
inflammatus.

Origo odii hæc erat, quod ille alterutrius ex Philippi filiabus (ex sorore Alan
susceptis) nuptias ambiens, dotis loco ditionem aliquam, dignitati suæ conuenienten
tiisset. Alanconio addicta erat omnis Galliæ nobilitas, quam ille, quocunque libuisse
Rege inuito, ducere poterat. Causa hæc erat, quod Alanconius, natu minimus He
secundi, filius, propter duos fratres, Carolum & Henricum, natu maiores, exiguam C
næ vnquam obtinendæ spem habebat: cumque animo magno, & inquieto esset,
præbuerat omnibus iis, qui vel Regi infesti, vel rerum nouarum auidi (quorum semp
Gallia copia est) publicam orbis Christiani tranquillitatem perturbare conabatur: &
his sæpe consilia de noua aliqua prouincia, extra Galliam occupanda, contulerat. Ist
conatibus aliquandiu credidit, (persuasus ab illis, quos secum habebat) fratrem vtrum
aduersari, quippe qui nollent eum vires, & potentiam suam augere. Vnde fiebat,
quæ ipsi ab hominibus prudentibus bono animo suggerebantur, sinistre interpretar
quasi & odissent illum, & cuperent tenebras offundere gloriæ, ad quam vehementi
aspirabat. Aucta fuit hæc suspicio non mediocriter, cum Henricus frater in regnum
loniæ vocaretur, nec Alanconio statim omnia munera & dignitates, quas ille obtinu
conferrentur. Asseclæ enim illius ex his, & similibus rebus captarunt occasionem e
suspicione & odio fratrum confirmandi, quasi ferre non possent illum ad maiora asp
& tantum effecerunt, vt quantumuis postea Henricus propter mortem Caroli non
cta Polonia, Coronam Galliæ adeptus esset, tamen Alanconius in pristina suspicion
sistens, maiorem, quam vnquam antea, nobilium numerū in comitatu suo haberet.
vero nonnulli considerabant, Henricum tenui valetudine esse, & liberis carere, & id
lanconium aliquando ad imperium peruenire posse: non erat mirum, eum, inscio, in
uito Rege, multa fecisse, quanquam ex nonnullis indiciis satis appareret, illis bene i
conuenire.

Cum autem vires illius cum viribus Reginæ matris coniunctæ magnæ, & mer
gi Catholico formidabiles essent, etiam ad illas auxilia Anglica accessura videbantu
ma enim erat, Elisabetham, Regis Philippi potentiam metuentem, & de animo Por
erga se ex recentibus Hiberniæ motibus satis edoctam, cupere sibi aduersus pericu
mi

entia prospicere, & hanc ob causam cum Regina matre, & filio natu minori in perni- Philippi fœdus iniisse. Et sane paulo post hanc opinionem exitus ipse comprobauit. conius enim transactione cum principe Auraico (cuius opera omnia ista administra- ur) confecta, denuo in Angliam reuersus, inde Antuerpiam nauigauit: & in Belgico ciliato ipsi iam ante industria eiusdem Auraici incolarum fauore) passim magno cum lio & pompa exceptus, & 19. Febr. die anno 82. Dux Brabantiæ, interueniente iura- to, electus fuit: quæ quidem res ingentem toti Europæ admirationem commouit. batur mirum, principem Auraicum, qui pene absolutus erat dominus earum prouin- m, quas tanto tempore propugnauerat, potuisse animo suo imperare, vt periculis fere bus superatis, dignitate sua se abdicaret, & imperium transferret in exterum, ita vt in- lla neque vtilitas, nec gloria ad ipsum rediret. Et licet videri posset idem præstitisse hiæ Archiduci Austriæ (quem tamen postea in Germaniam remisit) tamen non erat mile, eum existimare se eadem facilitate Alanconium quandoque ablegaturum. non tantum Alanconius veniebat cum exercitu, sed etiam potentia ipsius, & Galliæ tas, & Reginæ Angliæ beneuolentia ipsi tanto ad pedem in Belgico figendum adiu- futura esse videbantur, vt periculum non esset, ne facile inde expelleretur. Non t, qui excusarent principem Auraicum, adducta hac ratione, quod Belgæ iam essent gati, & diuturni belli sumptibus ita exhausti, vt sibi ab illis Auraicus non multum polliceri posset. Illum itaque coactum fuisse, adsciscere patronum aliquem, à quo leretur contra Regem Philippum, qui occupata Lusitania maiorem Belgas oppu- occasionem nactus esset: & cum necessitas ipsa ad auxilium alienum implorandum degisset, nullibi maius & certius, quam apud Alanconium, inueniri potuisse, præ- cum hoc pacto veluti indissolubili nodo prouinciæ Belgicæ cum Gallia, & Anglia terentur: præterquam quod etiam Auraicus ad principalem suum scopum eadem eruenirer, qui in harum ditionum possessione, penitus Regi Hispaniæ extorquen- sisteret.

uinimo nonnulli tantum Auraici sagacitati tribuebant, vt non dubitarent adfirmare vellet suo tempore etiam Alanconium expellere posse. Reprehendebant Alanco- ulti, propterea quod bona aliena sine omni causa occuparet: alii excusabant illum, perandi suo arbitratu constituentes. Dicebant enim priuilegia Belgici esse talia, x Hispaniæ illa violaret, nouum dominum incolæ suo arbitratu eligere possent: & x priuilegia huiusmodi violasset, eos alium principem creasse. Non subsistit au- effectus illius confœderationis, sed, vt Rex à bello contra Belgas auocaretur, pe- tonio auxilia contra illum, in Gallia magna classis instruebatur. Quidam dice- m in Lusitaniam nauigaturam, spe tumultuum, quos incolæ contra Hispanos ex- putabantur. Alii existimabant eam subsidio ituram Insulis Terceris, quibus Phi- inabatur: nonnulli etiam arbitrabantur, illam non instrui in alium finem, nisi vt eret naues, quæ è mundo nouo auro & aromatibus onustæ, redirent. Accidit hoc in Belgico quiddam stupendum, & inusitatum: nam cum Princeps Auraicus iæ viueret quietus, & felicior, quam vnquam antea, domi suæ à prandio surgens, aribus, ac domesticis stipatus accepit vulnus ex ictu sclopeti, quod in eum Ioan- riguius, iuuenis Biscainus, zelo quodam Christiano incitatus, exonerauit, ita, vt er partem maxillæ dextræ subiectam, ingressus ab altero latere paulo supra sini- ederetur.

uantumuis haberetur pro mortuo, tamen conualuit, & sicarius statim à satelliti- us est, ac omnes, qui huius consilii conscii erant, supplicio adfecti fuere. Interim geruntur in Gallia, & Belgico, Rex, qui adhuc in Lusitania commorabatur, stu- tificari Lusitanis: qui cum diu, & importune præmia petiissent, tandem fere om- o habita fuit, & aliis ordo equestris, aliis reditus annui, aliis officia collata fuerunt, n magna indignatione Hispanorum, qui hoc regnum titulo optimo Philippi esse t, vtpote quod hæreditatis, emtionis, & belli iure possideret. Hæc distributio à eputatis magna cum liberalitate facta est. neque tamen multum Regi profuit, er eam vllam apud Lusitanos gratiam iniit. Cum enim Lusitanorum duo gene- emuneranda, quorum prius erat eorum, quibus sub imperio Henrici, & guber- ministris Philippi pecunia, & dignitates promissæ fuerant, vt illius partes amplе- alterum eorum, qui sponte sua se fideles, spretis pollicitationibus, & obedientes nt: non potuerat tam exacta in præmiis distribuendis ratio obseruari, quin alter- nius satisfieret: imo, talis error hic admissus fuit, vt & alii, bene meriti, negli- & alii liberaliter remunerati, insolescerent. Nam non tantum hac in re ministri

Regis per imperitiam peccarant, ſed etiam (vt multo facilius eſt promittere, quam da
polliciti erant liberaliſſime tam illis, qui aliquid poterant, quam illis, qui nec dignitate,
auctoritate pollebant. Cupiebat Rex omnibus his promiſſis ſtare: Sed quantumuis
qui præ ceteris ſingularis fidei ſpecimen ediderant, etiam præ ceteris ornatos benefi
vellet: tamen illud facere non potuit, quia tam immoderatis petitionibus totius Regni
ditus non ſuffeciſſent. Qua de cauſa (vt ſæpe in aulis euenire ſolet) dignis non fuerunt
bita præmia tributa, habito reſpectu eorum, quæ nihil merentibus tribuebantur. Et
de cauſa amor ſubditorum erga Regem ne quidem tantillum creuit. nam fidiſſimi
que ægre ferebant, illiberalius ſecum actum, quam cum illis, qui, niſi pignore accepto,
gi ſuam operam dicare noluerant: præſertim cum nonnulli iſtorum nōdum effectum
diſſent illud, cuius cauſa præmio adficiebantur. Quoſdam enim ſufficere iudicaſſe, ſi
tri parti adhærerent: quoſdam, qui Antonium ſectati eſſent, excuſare ſeſe, quod dicer
ſe vi coactos hoc feciſſe. Illi etiam, qui minus prompte Regis partes amplexi erant (q
pe qui non ſatis conſtanti animo ipſi adhærerent) putabant ſe prudenter in hoc neg
verſatos, & minimam quamque rem, quam geſſiſſent, magni momenti eſſe, ſibi perſua
bant, Regemque ſatis perſpicere, quantopere ipſorum opera indigeret: & hac de cauſa
liquos præ ſe contemnentes, magnos ſpiritus ſibi ſumebant. Hæ fuerunt in genere cau
cur non adeo magnam gratiam iniret Rex diſtributione illa omnium, quæ vnquam in
ſitania factæ fuiſſent, liberaliſſima. Cæterum Luſitanorum ii ſunt mores, vt difficilime
lis hac in parte ſatisfieri poſſit. Cum enim ſint inuidi, maiorem ex proſperitate alter
quam ex propriis incommodis moleſtiam percipiunt. Porro homines plebeii, quin
præmia expectare poterant, & multum pecuniæ ex artibus mechanicis propter incr
bilem aulicorum concurſum corradebant, iniquo animo ferebant, Hiſpanos ipſis
ſuperiores, & more vulgi, rerum nouarum cupiditate tenebantur. Quod cum Rex
ſideraret, animo angebatur, quoniam videbat ſe fruſtrari ſpe, quam de Regno penitu
cando conceperat. Impetrauerat ille (vt ſupra dixi) vt ſoror ipſius Maria, vidua M
miliani ſecundi Imperatoris quæ erat in Germania, veniret in Hiſpaniam vna cum
garita filia.

Et quanquam de hoc Imperatricis aduentu varii eſſent hominum ſermones
dam enim dicebant eam commoraturam Madridi cum filiabus Regis: alii eam in
taniam profecturam, ac Regem illam gubernationi Regni præfecturum, vt ipſe ad
uentus Arragonenſes proficiſci poſſet: tamen tandem Liſybonam illa venit. Cæ
ſiue rumores de claſſe Gallica creſcerent, ita vt ea de cauſa Rex diſcedendum ſi
putaret, ſiue quod contra decorum videretur, vt illa, quæ fuerat Imperatrix, præ
tur exiguo regno: neque Rex diſceſſit: neque illa gubernare cœpit. Verum quid
Regem, cum conſtituiſſet gubernationi Regni præficere Albertum Archiducem
ſtriæ, filium Imperatricis, cœpiſſe illum ad rerum adminiſtrationem adhibere.
die quodam, conuocato conſilio regio, indicauit ſe multorum regnorum curis,
bi incumberent, grauatum, cupere parte oneris illius leuari: & ea de cauſa, qu
Cardinalem aptum iudicaret ad gubernationem Luſitaniæ, ſe illi rem totam comm
velle, vt deinceps Conſilium, ipſo præſide, de negotiis occurrentibus deliberaret.
rim apud Inſulares, & incolas Angræ oppidi, rerum ſtatus erat perturbatiſſimus.
cto enim in carcerem Ioanne Betancorio, ianuis monaſterii Ieſuitarum obturatis
tis nauibus captis & pecunia à multis ciuibus, Regi Philippo ſecreto ſtudentibus,
ta, inter eos diſſidia nata fuerunt. Multis enim Cyprianus Figueredus, gubernato
amplius eo, quo ante, cum feruore officium ſuum facere videbatur. Vnde (vt acc
lis, qui cum imperio ſunt) omnes ſeditioſi illi inuidere cœperunt, ita vt ex minim
que re, quæ ab ipſo fieret, occaſionem eum calumniandi arriperent, & perfidiæ i
landi, quantumuis reuera per illum ſolum ſtaret, quo minus iſta Inſula Philippi i
ſe ſubmitteret.

Cum itaque Figueredus, ingruente hyeme, aliquot naues, quæ ibi deten
rant, dimittere, & Ieſuitas etiam priſtinæ libertati reſtituere vellet, oppoſuerunt
omnes actionum ipſius obſeruatores, & præ cæteris monachi, vtpote qui hic, q
quam alibi, ſeditioſiores, impenſius etiam ſibi metuebant, & diligentius cæteris vi
ita vt ille, qui veluti inſulæ dominus fuerat, populo in ipſum inſurgente, facile anim
teret, ſibi non amplius licere, quæ prius licuiſſent. Quātumuis autem obtineret ho
ues dimitterentur, tamen non potuit Ieſuitas liberare. nam erat ita in fatis, vt maio
ſuo incommodo inconſtantiam populi experiretur, & principum diffidentiam.
nim ad Antonium in Galliam de ſtatu inſulæ, & de auctoritate, quam multi ſibi

n arrogabant, scripsisset, petiissetque se certiorem fieri de aduentu Prioris in Insulam:
deret eam esse vastatam, nec multo diutius se, eo rerum statu, sustentare posse: Anto-
de ipso suspicionem concepit, motus ex parte litteris, quas ab æmulis Figueredi acce-
: quibus aperte ipsum proditorem nominabant. Qua de causa constituit mittere cum
rio in illam insulam Emanuelem Syluium, nuper à se Comitem Turrium Veterum
um, & vnum ex intimis suis; qui eo appulit mense Martio cum mandatis ita amplis, vt
i casu ampliora dari nequirent: & remoto ab officio Figueredo, Barbarica tyrannide,
idelitate ab amicis promiscue, & hostibus pecuniam extorquere cœpit. Antequam
us in insulā perueniret, soluerat Angra nauis quædam farina onusta, quæ se in Brasili-
auigaturam simulabat: verum cum extra conspectum insulæ progressa esset, recta Li-
nam contenderat. Et vulgo putabant hanc inuentionem esse Figueredi, illumque per
s sibi ignosci à Rege Philippo petiisse: insulæ deditionem obtulisse: & modum illius
pandæ exposuisse.

Cum enim paulo post alia nauis Lisybona in Insulam venisset, intelligebatur, allatas
teras Regis, non tantum ad Figueredum, sed etiam ad multos alios homines prima-
riptas: quæ tamen scopum, ad quem dirigebantur, non attigerunt. Nam nauis ad-
ostquam Emanuel Syluius in Insulam iam erat ingressus. Itaque Figueredus ab of-
motus, nō poterat ad effectum perducere hoc consilium: si modo verum erat, eum
id animo agitare. Interim non omnino Lisybonæ intermittebantur adparatus, ad
nationem insularum pertinentes: sed omnia lente progrediebantur: neque enim
is certus erat de illa expeditione suscipienda anno octuagesimo secundo, propterea
n ipsius consilio discrepantes essent hac de re sententiæ. Quidam enim volebant
rimum totis viribus earum expugnationem tentari: quod, quo diutius differretur,
cilior res euasura videretur. nam Anglos & Gallos, quos eo proficisci rumor erat,
as ingressos munitiones, si tempus ipsis concederetur, instituturos esse: ita vt non
ditus postea in eas pateret. Considerabant etiam hac in re agi existimationem Re-
e enim turpe & magno dedecori, insulam tam infirmam pene in conspectu Hisp.
rmis tanti monarchæ resistere. Ostendebant quanti momenti esset illa Insula ra-
us. qui esset talis, vt ipsa vnicum refugium esse videretur nauium ex orbe nouo in
am nauigantium. Et licet essent aliæ in illo mari insulæ, tamen nullas esse tam com-
vt has: imo cæteras omnes habere sua incommoda. Et si forte Angli, & Galli eas
ent, (quod facturi videbantur, nisi eo classis mature mitteretur) illos inde inuade-
naues, itineris longitudine defatigatas, conquassatas, & parum ad resistendum pa-
sque abducere, ac diripere cum ingenti Hispaniæ vniuersæ & detrimento & dede-
icebant expugnationem non esse adeo difficilem, eo quod insulis ex Gallia non
rmis, & aliis rebus prospectum fuisset, quodque maior pars nobilitatis, & multi
i essent parere Regi Philippo: qui tamen à plebe oppressi, animum suum exerce-
derent. Verum vexillis Regis ibi comparentibus, vna cum classe validiori, quam
uissent, dubium non esse, quin non pauciores amici, quam hostes, in Insula inue-
Alii quibus diuersum videbatur, dicebant hanc rem esse consideratione dignis-
ec in ea nimis properandum. Si enim habita matura deliberatione, expugnatio
tur, rem extra periculum esse: sin vero nimis festinaretur, eo non carere. O-
nt insulam natura esse munitissimam, propter difficultatem militem exponendi.
pene circumcirca inaccessam, exceptis paucis locis, quæ verisimile esset & mu-
æsidio firmo instructa esse. Dicebant præsidium, quod ibi esse intelligebatur,
uis exiguum, tamen cum oppidanis coniunctum, satis habere ad expositionem
mpediendam virium. Adfirmabant non esse negligendam conditionem illius
uod interdum non nisi duorum mensium spatio nauibus ibi subsistendi faculta-
ederet.

ncludebant itaque præstare expeditionem omittere, quam sese in periculum, &
nptus frustra conicere, vt iam bis, cum non exigua existimationis iactura, acci-
icebant negotium totum collocari in tuto, si differretur. neque enim Insulam
vel natura munitiorem vnquam fore, quam iam esset. Locum natura esse mu-
t magna præsidia ibi non diu ali posse. Rem differendo Insulares sponte sua ad
entem redituros: nam, vt nihil dicerent de insolentia Gallorum, adfirmabant,
us cum Hispania commerciis, illos breui in eam rerum omnium penuriam in-
vt mature errorem suum agnoscerent. Naues ex India venientes tam breui spatio
ibus commorari, vt insularum auxilio non indigerent, nisi respectu aquæ, de qua
la S. Michaelis abunde possent prospicere. Hæ rationes suspensum tenebant

Regem Philippum: cumque natura ad pacem ferretur, inclinabat ad dilationem: & p variabant nuntii & rumores, qui ex Gallia, Anglia, & Belgico adferebantur, ita maiori noriue cum ardore classis apparatum vrgebat. Hoc pacto, & cum non mediocri anx te Regis Philippi, transierunt tres primi menses anni octuagesimi secundi. Ceterun eunte vere, cum audiretur in Gallia, Belgico, & Anglia magnum nauium numerun strui, sub prætextu in Lusitaniam nauigandi: Turcam, non obstante bello Persico, mi se classem emissurum: in Marchionatum Salucensem descendisse aliquot pedites Ga Rex animaduertit necessario arma capienda esse, tum ad insulas oppugnandas, tum ad fendenda multa loca, propterea quod in multis locis offendi poterat. Durum, & turp videbatur pati sibi à Duce Alanconio eripi prouincias Belgici: videbat sumptus fore ximos, & se à pecunia parum paratum: nec etiam creditores sibi multum fidere: (decre enim, quod contra mercatores publicauerat, maiori damno fuerat ipsi, quam credi bus) apparatus autem, qui sibi instituendi essent, esse omnino necessarios. Nam Italiæ spici, ineuitabilis necessitas flagitabat, tam respectu Turcæ, quam Gallorum. In Lusit etiam necessitas requirebat, vt exercitus aleretur. Etsi enim status Regni in speciem t quillus videbatur: tamen animi Lusitanorum erant inquietissimi: classis omnino ins enda erat, & quidem ita valida, vt hostibus resistere posset. Belgici etiam ratio habe videbatur, si minus, vt omnes illæ prouinciæ recuperarentur, saltem vt maior iactura p caueretur.

Cæterum id, quod fortassis ante omnia Regem solicitum habebat, erant naues, q eo anno ex Indiis expectabantur, & ex regionibus nouis. Verebatur enim ne Galli, ab sularum commoditate adiuti, illas interciperent: propterea quod non tantum in mari naues piratarum comparere incipiebant, sed etiam in insulam S. Michaelis, & Madera ruptionem facturæ videbantur. Qua de causa Rex omnibus his incommodis mederi natus est in hunc modum. In Hispania iussit conscribi, quantæ maximæ possent, co pedestres, easque in Lusitaniam misit, & inprimis in ditionem sitam inter Dorium & nium, cuius imperio præfecit Ferdinandum de Toleto, Priorem S. Ioannis. Marchio Sanctæ Crucis misit Hispalim, vt in illis partibus, quantum posset, numerum nauiu maret, & instrueret etiam nonnullas triremes. In Biscaia etiam iussit instrui octod naues, quæ postea omnes conuenirent, in Andalusia, vbi curabat armari naues maiore nauigia confici ad militem exponendum idonea. In Italiam scripsit ad Proregem Ne litanum, & ad gubernatorem Mediolani, vt singuli sex militum millia conscriberent. Germania iussit conscribi decem millia peditum, sub prætextu hos vna cum Italis in gicum mittendi: & vt insulam Sancti Michaelis in tuto collocaret, etiamsi iam ante i set Ambrosius Aguiarius cum naui maiori Belgica, misit eo Petrum Peixotum cum quinque nauibus, qui oportune aduenit: nam iam nonnullæ piratarum Gallorum n conuenerant ad eam oppugnandam. Et sane reipsa oppugnationem tentarunt. Cu nim Peixotus anchoras iecisset prope oppidum, quod Punta Delgada vocatur, tres n parones Gallici, qui sex alias naues aliquo interuallo post se reliquerant, sese in cõspec illius dederunt, existimantes, quoniam habebat quinque naues, illum non dubitatu confligere cum tribus: quod si faceret, superuenientibus sex reliquis putabant se vict certo potiri, & deinde commode insulares inermes adoriri posse: sed spe sua frustrati Peixotus enim, qui non manus conserere, sed pro viribus insulam defendere cuperet, luit obuiam tribus nauibus Gallicis progredi: præsertim quia paulo post sex reliquæ, à tergo relictæ fuerant, etiam comparuerant. Galli itaque animaduertentes se non p decipere Lusitanos, & insidias esse detectas, & iniquo animo ferētes sibi sine præda di dendum, consilium cœperunt de inuadendis Peixoti nauibus, quæ, anchoris dem prope insulam subsistebant. Sed ventus, qui ad insulam adpellentibus non satis secun erat, & tormenta, quæ ex tenui quodam propugnaculo displodebantur, in causa fuer cur minus commode in Peixotum inuehi possent. Veruntamen nauis prætoria, quæ teras velocitate superabat, tam prope accessit, vt prælium cum quadam Lusitana inite sane spatio trium horarum non sine sanguine conflictus durauit. Erant superiores G sed Ambrosius Aguiarius, qui erat in terra, considerans ab interitu nauium depender tium insulæ, subsidio misit Peixoto nauiculas quasdam cum 150. militibus, quorum op se defendit, & nauem Gallicam quæ plus damni, quam Lusitanicæ, acceperat, ad socia dire coegit. Sed multi iudicarunt, si ventus fuisset aliquanto vehementior, ita vt reli naues Gallicæ appropinquare potuissent, periculum futurum fuisse, ne Lusitanicæ in c spectu totius insulæ à Gallis abducerentur.

Quoniam autem paulo post Lisybonam venerunt octodecim naues Biscainæ, qua

prouincia instrui ad defensionem insulæ iusserat, quatuor ex illis missæ eo fuerunt sexcentis peditibus, qui eo statim post Gallorum discessum appulerunt. Interea ve- æstas, & ex Gallia nuntii adferebantur de magnis belli adparatibus, & de nauibus, Antonii nomine in omnibus portubus armabantur. Res Regis Philippi lentius admi- bantur, quam tanti momenti negotium pateretur. Hispani enim non satis sibi per- re posse videbantur, Gallos in Lusitaniam cogitare, aut in Insulas: imo nonnulli pu- t illos hoc simulare quidem, sed reuera in Belgicum ituros, propterea quod pluris ip- n interesse videretur, integram earum prouinciarum possessionem nancisci, & Regis pi copias penitus inde eiicere, quam aliam, eamque difficiliorem expeditionem sus- e. Et sane hæc opinio omnium animis firmissime inhærens, iuuabat Gallos. nã hinc , vt aut diuerterentur, aut saltem distraherentur vires Hispanorum, & vt in Hispania minori cum celeritate, quam par erat, instruerentur. Veruntamen cum certo post- llectum esset Gallos in animo habere proficisci ad intercipiendas naues, ex Indiis ntes, lentius in Italia apparatus, Belgico destinati, promouebantur, & in Hispania in nstruenda aliquanto magis properabatur. Et quanquam nautarum, aliarumque re- cessariarum penuria summa esset, tamen in Andaluzia circiter viginti naues, & vi- es triremes non sine magna difficultate armatæ fuerant, & Marchio Lisybonam re- postquam dedisset in mandatis classis præfectis, vt nauigarent versus caput S. Vin- & ibi noua mandata expectarent. Inuenit in Tago satis male instructas circiter a- inta naues, computatis Biscainis, & nonnullis Belgicis, quæ quasi vi detinebantur: mpositis, duce Lupo Figueroa, sex millibus peditum Hispanorum, Marchio & ipse conscendit, stipatus magno nobilium numero, inter quos erat Petrus de Toleto, & rimaria nobilitate, qui tanquam priuati milites exercitum Regium comitabantur. t hic scopus Regis, quem initio sibi proposuerat. Nam cogitauerat antea de om- auibus in vnum locum cogendis in Andaluzia, quo naues Biscainæ, ex Biscaia sol- cursum dirigere iussæ fuerant. Cæterum cum Lisybonam venissent, & nonnullæ rcede conductæ sese cum nauibus bellicis Lusitanicis coniunxissent, existimauit n numerum eo in loco conuenisse, & tempus inutiliter consumptum iri, si hæc rs alteram quærere cogeretur, & eas inter nauigandum facile aliam in aliam inci- se; & ideo vtriq; iniunxit, vt Insulas peterent, (quod fecerunt) darentque operam, ere se coniungerent. Et quanquam omnia ista lente fuerunt administrata, tamen lhuc mora interposita fuisset, nisi Rex sua præsentia discessum classis vrsisset: quæ luit demum decimo die Iulii anni octuagesimi secundi. Adeo Hispani natura in s administrandis lenti sunt. Iam enim ex Gallia classis cum Antonio, & sociis sol- æ septuaginta amplius nauibus, & septem millibus peditum, Philippo Strozzio, & Brissacco ducibus, constabat.

Liber Nonus.

ARGVMENTVM.

bro continetur descriptio insulæ S. Michaelis: classis Gallicæ in eam appulsus: Gallorum ex- tationes cum incolis: fuga Lusitanorum: aduentus classis Hispanicæ: pugna naualis: mors rozzii, & Comitis Vimiosii: Antonii profectio in Terceram; & illius actiones: crudelis sen- hionis contra captiuos, & eiusdem executio: mors Ducis Albani, vna cum ipsius elogio: no- in quibus iuramentum fidelitatis præstitum fuit Principi Philippo, propter mortem Prin- & quomodo Cardinalis, Archidux Austriæ, Portugalliæ gubernationi præfectus fuerit.

INTERIM dum classes, Gallica & Hispanica, versus Insulas Terceras nauigant, vtraque aula de rei successu solicita, varias spes concepit. In Gallia minus de victoria dubitabatur, quam in Lusitania. Galli enim Hispanorum vires contemnentes, & se numero nauium & militum superiores esse existimantes, pro certo habebant (quia insulares ab i- psorum partibus stabant) fore, vt illorum naues caperent eas, quæ

ex India reuerterentur, diriperent insulam Sancti Michaelis, & etiam classem hostiu ad manus veniretur, superarent. Tam firmo fundamento hæc niti putabant, vt spes l maiores concipientes (instigati præsertim pollicitationibus Antonii, qui quamplur se sibi addictos in Lusitania adhuc habere adseuerabat) cogitarent adpellere in Lusi am, militem exponere, Lusitanos inermes armare (in quem finem magnam etiam ar rum copiam aduehebant) & pedem tam firmiter in continenti figere, vt ibi sedem col re possent. His itaque spebus excitati, naues conscenderant multi ex nobilitate, siue c Galli rerum nouarum auidi sint, siue quod reginæ matri hac in re gratificari cuperent

In aula Hispanica non erant tam consentientes sententiæ, neque tanta ex cert ctoriæ spe lætitia. Cum enim Lusitani ab Hispanis alienissimi esse pergerent, spem desiderio æquantes, & rem ab vtraque parte in par discrimen deductam cernentes, ti hostibus resisti non posse putabant, & multi etiam aduentum Antonii auide exp bant. Reliqui Lusitani, qui præsenti rerum statu contenti erant, vna cum Hispanis c debant bellum hac vice finitum iri, dicebantque se non dubitare de debellanda illa c Antonio capiendo, & de Insulis vel vi, vel per deditionem occupandis.

Veruntamen isti spem quidem vultu simulabant, sed tamen reuera metuere videl tur. Cum enim classem diuisam, & coniunctionem incertam esse cernerent, pruden res victoriam non adeo exploratam, vt quibusdam videbatur, iudicabant: Ac Hispar si prælii aleæ rem committerent, multum perdere, & parum lucrari: & vice versa Ga multum lucrari, & parum perdere posse. Maximum enim incommodum, quod h accipere possent, consistere in amissione classis, & Insularum ex manibus illorum e sione. Hæ res omnes etsi ita euenirent, tamen non magnopere Galliæ interesse: c vero, si classis Hispanorum vinceretur, damnum hoc longo interuallo Gallorum i ram superaturum. Nam præter classem, etiam Insulam Sancti Michaelis, & omnem teras recuperandi spem amissum iri.

Praeterea naues Indicas cum toto thesauro in Gallorum manus venturas, & du fore possessionem Regni, expositi omnibus periculis, quæ tam insignem iacturam, pr tim in regnis recens occupatis, comitari solent. Augebatur hic metus, cum confide tur, classem quidem bonis nauibus, & ex parte etiam militibus veteranis instructam sed tamen laborare penuria instrumentorum, quibus ignis in hostilem classem conii & nautarum, quorum nonnulli vi coacti nauigationi interessent, & ipsum Marchic pene inuitum, & non magna cum alacritate expeditionem suscipere, non quod sibi n eret, sed quod sub discessum suum parum humaniter à Rege classis nimis sero parata pam ipsi imputante, habitus fuisset. Accedebat, quod in classe essent aliquot naues I cæ, & pedites Germani, in pugnis naualibus minus exercitati. Veruntamen hi, qui i cebant, in speciem magnam fiduciam præ se ferebant, spemque suam ostendebant virtuti peditum Hispanorum, & nauium magnitudini. Multi mirabantur Antonii fe nes tantum in Gallia ponderis habuisse, vt fere vniuersam aulam ad protectionem tanto cum ardore suscipiendam commouerent, cum tamen de iure Antonii ipsi non constaret, nec valde certa spes esset vel regnum tam cito occupari, vel viui esse posse lia eorum, quos Antonius suis partibus addictos habere se dicebat, propterea quod validissimis præsidiis frenum iniiceretur. Et hæc Gallorum promptitudo eo maior v batur, quo lentiores se præbuissent olim, in Lusitanis contra Castellanos adiuuandis, quidem & melior occasio, & maior spes felicis successus, quam nunc, sese offerret. anno seruatoris nostri millesimo quadringentesimo sexagesimo sexto, cum in Galliar fonsus Quintus, Lusitaniæ Rex, venisset auxilia à Ludoico vndecimo petitum, contra gem Catholicum Ferdinandum, cum quo bellum gerebat, nihil obtinuit: & aliquo poris spatio inutiliter ibi consumpto, pene desperatus, re infecta, in regnum suum r sus est.

Relictis vero exemplis antiquis, dicebant, si Galli Antonii defensionem susc sent, vel bona fide, & animo sincero, vel vt illius opera pedem in Lusitania figerent longe meliorem occasionem scopum suum assequendi, oblatam fuisse anno 1580. tempore fortassis Philippum in Regni possessione turbare potuissent, aut saltem pro re, ne illo anno Tagum transiret. Cum itaque amissa occasione tam optata, in gratiam lis Antonii ex Gallia maximam fortassis omnium, quas vnquam illa instruxisset, class venire homines viderent, non satis rei nouitatem admirari poterant. Verum, statu Christiani bene perpenso, non videntur sane defuisse causæ, quæ hoc etiam ter re Gallos incitare deberent, & longe quidem magis, quam vel tunc, vel vnquam a

um enim frater Regis Galliæ fere omnes Belgici prouincias occupasset: Regina ma-
æreditatem Regni Lusitaniæ sibi vindicaret, ac Philippo succenseret: hæc omnia suf-
bant ad inuitandos Gallos, vt eo alacrius ad Portugalliam oppugnandam, & vires Re-
Hispaniæ diuertendas, accurrerent. Interea classis Gallica die Iulii decimoquinto ad-
ad insulam S. Michaelis, prius, quam Hispanica, & iactis prope Lacunam pagum an-
is, duo peditum millia in terram exposuit. Hæc insula in circuitu non continet vltra
im milliaria: Et figuram habet tam longam, & angustam, vt cum ab oriente vsque ad
dentem in longitudinem quadraginta amplius milliarium porrigatur, vix duodecim
t. Pars ad meridiem vergens est reliquis fertilior, & cultior. Nam versus septentrio-
excepto vnico pago (quem Riuiera grande vernaculo sermone adpellant) pene de-
est. Hæc pars, quæ Austro obuertitur, incipiendo à parte orientali, & à capite Mor-
que ad partem occidentalem, diuersa oppida & pagos habet. Primo loco occurrit
Franca, distans à Capite Morro 25. milliaribus, & 500. circiter domus continet: de-
Aqua Pali, postea Lacuna: vtraque paucos incolas habet: quarto loco sequitur ciui-
am Puntam Delgadam vocant, superiora oppida magnitudine excedens, & arcem
n habens versus occidentem. Ex hoc littore nonnulla promontoria in mare exten-
. Primum, quod Villam Francam tendentibus occurrit, vocatur Punta di Garza;
um, Galeæ: & est inter dictum locum, & Aquam Pali. Inter Lacunã & ciuitatem,
o alia, sed minora, nimirum Pugnete, & caput canis. Ad promontorium Pugnete
Lacunam exposuerunt, vt dixi, Galli militem, & pago direpto, opulentiorem præ-
dagaturi, vlterius progressi sunt. Mortuus erat in ciuitate paulo ante Ambrosius
us, qui fuerat gubernator. Et licet quidam ipsius priuignus in officio vitrico suc-
vellet, tamen inter Lusitanos Petrus Peixotus præfectus quinque nauium, pluri-
uctoritatis habere videbatur. Sane peditibus Hispanis, quantum ad bellica atti-
nperabat Laurentius Noghera, homo animi magni, & eximiæ virtutis. Omnes
onsternati cœperant maximam partem fortunarum vna cum vxoribus in montes
re, & crescente ad conspectum classis metu, pene tota ciuitas vacua remanserat.
imarii, ad deliberandum congregati, statuerunt, nauibus suis littori villisis, & ne
vsui esse possent, confractis vna cum militibus Hispan. nautis Biscainis, & Lusita-
ortunam prælii tentare parati essent, hosti obuiam progredi. Sed tamen hoc con-
parte tantum ad effectum perductum est. Bascaini enim noluerunt naues suas
ere, & Petrus etiam Peixotus non penitus suas confregit: veruntamen omnes, ar-
s, constituerunt Gallis obuiam ire, auspiciis Nogheræ, & Peixoti. Hanc ob cau-
luxerant ad 2000. Lusitanorum, & computatis deinde militibus & nautis Castel-
Biscainis, vniuersi fere 3000. numerum constituebant. Verum Laurentius Nog-
satis Lusitanis fidens, antequam iter ingrederentur, humanissimis verbis illos ad
ugnandum adhortatus est, subobscure innuens se metuere, ne ab illis deserere-
um illi suam operam ipsi detulerunt tanto cum animo, & alacritate, vt existimaret
cui vsui in pugnando futuros. Itaque hostibus obuiam progressus, spem bonam
naues vsque repellendis fouebat. Adpropinquabant paulatim Galli, sed de co-
uiam venientibus certiores facti, commodissimum factu putarunt, antequam
ogrederentur, via recta relicta per aliam quandam ad ciuitatem & arcem fine
tendere, quod se omnia imparata, & neglecta inuenturos arbitrarentur. Reli-
via, quæ secundum oram maris ducebat, aliquanto magis in interiorem Insulæ
netrare cœperunt. Cæterum Noghera hac de re admonitus, & ipse de via de-
Gallisque obuiam profectus est, & prælii leuioris initio facto, cum deinde totis
tem aggredi vellet, animaduertit Lusitanos in fugam se coniicere. Qua de
se tot hostium impetum cum solis Castellanis, & Biscainis sustinere non posse
nissis aliquot è suis, & lethali vulnere accepto, sese in arcem recepit, inque ea
diem suum obiit: illi tamen, qui in arce erant (& in primis Episcopus, Pe-
lanus, qui magnum prudentiæ specimen edidit) confidebant, se hosti ali-
sistere posse, quamuis non tantum in viribus suis, quantum in classis Hispa-
tu spei collocarent. Petrus Peixotus, homo in illis partibus alioqui satis ce-
nia desperata iudicans, conscensa naui noctu soluit, & paulo post Lisybonam

bat autem se abiisse, vt Marchionem de rebus omnibus edoceret, sed se il-
re non potuisse: & nihilominus à Rege, quia Lusitanus erat, clemen-
tur. Comparuit hoc tempore inter has Insulas nauis Indica, ma-
s referta, & Galli ita infelices fuerunt, vt in eam non inciderent,

quantumuis fere in conſpectu Inſulæ præternauigaret. Porro illa per nauim quandam G
licam de rebus, quæ in Luſitania gerebantur, certior facta, & ideo à recta via parumper
uertens, primum ad caput S. Vincentii, & deinde Liſybonam ſalua & incolumis peruen
Nuntius à Petro Peixoto Liſybonam allatus, vt animi, nonnihil Antonianis addidit,
etiam Caſtellanos, & eos, qui Caſtellanis addicti erant, non valde conſternauit. Illi en
ad minimum quemque caſum conſilia, & ſpes accommodabant: hi vero aliquanto f
miores & conſtantiores, putabant Gallos hactenus non tantum nihil memorabile geſſ
ſe: ſed etiam contra officium, & diſciplinam militarem in illa inſula adorienda peccaſ
Cum enim præcipuus ipſorum ſcopus eſſet, capere naues ex India venientes, & incol
Regni ad tumultuandum concitare: equidem videbantur imprudenter facere, qu
tempus alia in re, exigua cum lucri ſpe, inutiliter conſumerent. Nam, quia inſula paru
munita, & ciuitas muris nudata erat, conſtabat inanem eſſe omnem laborem, qui in ea o
cupanda poneretur. Etſi enim capta ab ipſis fuiſſet, tamen & infirmitatem, & loci ad e
ponendum militem commoditatem ſemper in cauſa futuram, vt in eius poteſtate eſſet, q
maris imperium obtineret: præterquàm quod periculum erat, ne, dũ ipſi in inſula eſſen
claſſis Gallica, propter anchoras iactas veluti immobilis, à claſſe Hiſpanica ex improui
ſuperueniente, opprimeretur. Sane Galli hac re parum moueri videbantur, quia aliquan
diu in Inſula ſecuri ſubſtiterunt. Porro Antonius, qui in monaſterio S. Rocchi diuerſaba
tur, non procul à claſſe, tentauit arcem verbis, & minis: ac deinde in ciuitatem profectus
litteras in genere ſcripſit ad eos, qui in illa erant: petens arcem, tanquam ſuam, ſibi dedi, &
liberam diſcedendi facultatem militibus promittens. Verum cum reſponſum parum gra
tum accepiſſet, iuſſit è nauibus adduci aliquot tormenta muralia, quibus arx diuerbera
retur: ſed cum interea claſſis Hiſpanica ſuperueniſſet, hoc omiſſum fuit. Claſſis Hiſpani
vbi per vndecim dies, varia tempeſtate vtens, nauigaſſet, in conſpectum Inſulæ peruen
rat, neque tamen cum nauibus & triremibus, quæ ex Andaluzia ſoluerant, ſe coniunx
rat: imo ex iis, quæ ex portu Liſybonenſi exierant, à tergo remanſerant quatuor naues, &
liquot celoces, quarum tres aquæ refluxu impeditæ, vna cum reliquis ex oſtio Tagi ex
non potuerant, & quarta, quia rimas egerat, reuerti in portum coacta fuerat, ita vt cl
ſis iſta non niſi 28. nauibus maioribus conſtaret: & licet reliquæ tres poſtero die ſoluiſſe
tamen alio plane vento, quam claſſis, impulſæ, & ad inſulam S. Michaelis ante aduentu
claſſis delatæ, cum intellexiſſent naues Gallicas adeſſe, in altum mare redierunt, ne
poſtea cum Marchione vnquam coniunxerunt. Prima pars terræ, quam Marchio vi
fuit Caput Morrum die Iulii. 21. & 22. peruenit Villam Francam, ignorans omnino cl
ſem Gallicam adeſſe. In hac re conditio Hiſpanorum deterior fuit. nam à Gallis, qui
ues ſuas, prope littus habebant, quo quodammodo tegebantur, eminus conſpici po
rant, cum interim illi Gallos cernere non poſſent. Miſerat Marchio pridie eius diei p
fectum militum Aguirrem, cum duabus celocibus, exploratum: & monuerat illum, q
fieri vellet, ſi in hoſtes incideret. Dederat illi litteras ad Ambroſium Aguiarium (cuius m
tem ignorabat) quibus eum de ſuo & claſſis aduentu reddebat certiorem, item de nun
ro militum, & nauium. Dicebat etiam ſe cotidie expectare naues, & triremes, quæ in
daluzia inſtructæ fuerant: & petebat, vt ſibi reſcriberet de claſſe Gallica, an præterna
gaſſet, & quot naues in ea eſſent, & quem curſum teneret, adfirmans ſe in animo hab
cum ea prælium committere: & hac de cauſa ſe velle indicari Petro Peixoto, vt nauib
ſuis inſtructis, ad ipſum comitandum, ſe pararet. Cum Marchio prope Villam Franc
anchoras iaceret, venit ad prætoriam nauim, vnum ex nauigiis tribus, quæ à tergo rem
ſerant, & poſtea, equis onuſta, vela fecerant, cuius nautæ retulerunt tres illas naues, q
in Tago ſubſtiterant, adpuliſſe in inſulam biduo ante, & abiiſſe: præterea à nauib. quib
dam Gallicis alia duo nauigia, & ipſa equis onuſta capta fuiſſe, & ſe vix euaſiſſe. Ver
cum non propterea Marchio crederet claſſem Gallicam adeſſe, miſit alios, qui in littu
greſſi certi aliquid explorarent. Sed iſti mox redierunt, nihil certi referentes. Cum
nim in littus deſcendere ab hoſte prohibiti fuiſſent, in referendo ſibi inuicem contra
xerunt. Interim Marchio maiora paulatim ſigna defectionis Inſulę animaduertebat: p
ſertim quod vna ex Aguirris celocibus reuerſa indicaret, Aguirrem cum altera celo
quadam naui Gallica captum fuiſſe. Qua de cauſa Marchio in conſilium adhibuit Lup
Figueroam, tribunum militum ſupremum, & illi duo inter ſe decreuerunt exponere
tem copiarum in terram, (partim aquæ dulcis hauriendæ cauſa, partim vt certius aliq
explorarent,) & cum claſſe in locum ad hoc conſilium accommodatiorem adpellere.
terum omnis dubitandi cauſa, paulo poſt ceſſauit. Nam ſimulatque certis hominibus
gotium datum fuiſſet locum iaciendis anchoris aptum deligendi & claſſis vela facere

piſ

et, ſtatim è portu ciuitatis naues (quarum numerus magis, magiſque creſcebat) ſibi
iam venire viderunt: cumque iudicarent (quod res erat) eſſe hoſtes, & priori conſilio
iſſo, ad deliberandum Petrus de Toleto, Lupus Figueroa, Marchio Fauaræ, Petrus
ſiſius, Quæſtor ſupremus, Franciſcus Bouadiglia, tribunus militū, & nonnulli alii no-
s, & centuriones conueniſſent, denuo propoſitum, & conſultatum fuit, vtrum præ-
committendum, an alia ratio ineunda eſſet. Non habebat claſſis Hiſpanica, quo ſe
reciperet: retrocedere non poterat ſine magno incommodo: ventum ſecundum Gal-
ręripere non licebat. Galli enim, qui naues haberent velociores, & ad proram con-
entum conuertendam aptiores, arbitratu ſuo hoſtem adoriri, ſe recipere, pugnare,
igna excedere poterant. Qua de cauſa Duces Hiſpani, conſilium neceſſitati accom-
lantes, cum viderent eum rerum ſtatum eſſe, vt liberam electionem non haberent,
us conſerere conſtituerunt. Ex litteris, quas Marchio ad Ambroſium Aguiarium ſcri-
t, in celoce Aguirris inuentis, Antonius non tantum numerum nauium, quas Mar-
habebat, ſed etiam earum quas expectabat, & conſilium illius intellexerat. Qua de
, re cum Strozzio Briſſacco & Comite Vimioſio communicata, ſtatuerat commo-
num factu eſſe, claſſem Hiſpanicam, tam paucis nauibus conſtantem, adoriri ante
reliquę venirent, quæ expectabantur. Et ideo, quanta fieri poterat cum celeritate,
. qui in littus deſcenderant, in naues denuo impoſitis, acie inſtructa, Marchioni
m progrediebatur. Ibi Marchio toti claſſi rationem declarauit, quam in prælio ob-
i volebat. Ad dextram ſuæ nauis, quæ S. Martinus vocabatur, conſtituit nauim, no-
S. Matthæum, in qua erat Lupus Figueroa: & ad ſiniſtram, nauim Franciſci Boua-
cum quatuor aliis nauibus ſubſidiariis: ceteris omnibus etiam certo ordine diſpo-
Solus Chriſtophorus Eraſſus aliquantum à tergo remanebat, cum naui vaſta & ma-
menti, cuius malus maximus nonnihil detrimenti acceperat: cumque eam ob cau-
nis velis vti non auderet, fiebat, vt Marchioni tantum viginti ſeptem naues ſuper-

n omnibus nauibus, & præcipue in duabus primis, omnia optimo ordine diſpoſi-
int. Militibus enim loco conuenienti collocatis, & ducibus compluribus electis,
itum omnium rerum, quæ neceſſariæ erant, ratio habita, verum etiam contra id,
orte fortuna euenire poſſe videbatur, ſummo cum iudicio remedia præparata fue-
ed omnis iſta ſolicitudo fuit ſuperuacanea. Claſſes enim tunc ſibi inuicem, non
ſex, aut octo miliaria, appropinquarunt: tum quia ventus erat lenis, tum quia nox
at: ita vt, poſtquam Marchio tormentum maius veluti in ſignum pugnæ diſplodi
, Galli ad oppidum proras conuerterent, & claſſis Hiſpanica in mari circumuoli-
gnara omnium eorum quæ in inſula agebantur. Neque tam facile Marchio quid-
ſcire potuiſſet, niſi eadem nocte Ioannes Caſtellanus, qui in præfectura arcis Lau-
Jogheræ ſucceſſerat, illum de ſtatu Inſulæ certiorem feciſſet, docuiſſetque arcem
eſiſtere, idque in eum finem, vt Marchio cogitaret de auxilio illi ferendo, & rur-
a, ſi opus eſſet, mutuum auxilium etiam expectaret. Quam ob cauſam miſit v-
nagiſtris nauium Biſcainarum cum litteris ad Marchionem, quibus ipſum edo-
omnibus, quæ ab aduentu Antonii vſque in eum diem acciderant. Dicebat claſ-
llorum conſtare nauibus quinquaginta octo, & viginti octo earum eſſe ma-
inſtructas ſex millibus militum. Suadebat, ſi claſſis Hiſpanica non ſatis ad pu-
undam virium haberet, vt arci appropinquaret. Ita enim & arcem, & claſſem
bi ſuccurrere poſſe. Reſpondit Marchio per eundem Biſcainum, & Ioannem
num bono animo eſſe iuſſit. Claſſem enim R. M. ita potentem eſſe, vt hoſtilem
oſſet: id quod ſe poſtero die reipſa demonſtratu[rum] ſperaret. Sequenti die pri-
Galli alacriter in Hiſpanos ire cœperunt, qui eam ob cauſam aciem ſtatim inſtru-
um etiamſi Galli & ventum, & ſolem ſecundum haberent, tamen malacia erat
oco moueri naues vix poſſent. Itaque hoc pacto vtraque claſſis altera è regione
bſtitit fere vſq; ad meridiem: cumque tum ventus aliquanto validior coortus eſ-
de integro ſe Hiſpanos inuadere velle præ ſe tulerunt. Ceterum cum hos aci-
intrepido inſtruxiſſe animaduerterent, deſtiterunt ab incepto: & vſque ad no-
æ claſſes pari fronte nauigarunt verſus Inſulam Sanctæ Mariæ, quinquaginta
s verſus Auſtrum diſtantem ab Inſula Sancti Michaelis, variis ambagibus vten-
nterim Galli ſæpius fingerent ſe prælii initium facturos: id quod erat in poteſtate
uia vento ſecundo vtebantur: Hiſpani vero contrario. Verum cum aduesperaſ-
li certo conſtituentes die ſequenti confligere, decem naues, quam poſſent, pro-
, inſulam præterlegere iuſſerunt, eo conſilio, vt poſtero die prima luce à fronte

& à tergo Hispanos inuaderent: Sed ventus ita remisit, vt nauigare non possent. Cum d
es vigesimus quartus illuxisset, cupiebant confligere & ipsi Hispani, & quantũuis impar
hosti viderentur, propterea quod non tota classis conuenisset, nec naues, quæ ex Andal
zia soluerant, adessent: tamen tam moleste ferebant se ibi in hostium conspectu subsiste
cogi, nec nisi illius arbitratu vel fugere, vel pugnare posse, vt desiderium manus confere
di magis, magisque in ipsis augeretur. Putabant se hoc obtenturos vela mutando, & ab
na ad alteram partem conuertendo: quod iudicarent Gallos eam occasionem non negl
cturos: veruntamen etiamsi hostes tum maiorem, quam vnquam antea, dimicandi cup
ditatem præ se ferrent, tamen aliud nihil subsecutum est, quam quod duæ naues prætor
vna cum vicinis magnam in se inuicem globorum multitudinem eiaculatæ sunt: q
ex re plus incommodi acceperunt Galli, quia paulo post vna ex eorum nauibus su
mersa est.

Cum ita dies præteriisset, vesperi Marchio experturus, num ventum hostibus præ
pere posset, iniunxit omnibus naucleris, vt, noctu in tenebris proras conuerterent vers
Insulam Sancti Michaelis, ad ventum hostibus præripiendum: & significauit nauim pr
toriam ea nocte (ne hostes rem animaduerterent) non accensuram lumen solitum, sed n
cte intempesta tormentum maius exoneraturam, ad quod signum reliquæ naues eam
querentur. Hæc mandata data fuerunt, & obseruata ab omnibus nauibus exceptis du
bus, quæ venerant ex mari Balthico: & quia negligentia illorum, quibus hæc cura incum
bebat, non fuerant admonitæ, tam procul à reliquis discesserunt, vt illas, conspectum fuur
effugientes, postea assequi nullo modo possent, cumque in iis duabus nauibus essent qu
dringenti pedites Germani, classis illa in singulas horas & nauium & militum iacturam
cere videbatur.

Quia autem ventus satis validus coortus erat, visum est Marchioni post mediam n
ctem, tormento disploso, laternam accensam denuo præferre: & ita felicissime ipsi succ
sit ventum hostibus præripiendi consilium. Verum hæc industria parum profuit. n
oriente die (erat autem vigesima quinta Iulii, sacra Iacobo Apostolo, Hispanorum in p
liis patrono) animaduersum est, classem Gallicam dispersam, & procul remotam esse, p
tim iuuandæ nauis causa, quæ iamiam submergenda videbatur, partim vt resarciret da
na, quæ à tormentorum globis pridie acceperat: quanquam etiam nonnulli dicunt G
los illo die de industria à prælio abstinuisse. Etsi vero Hispani illos inuadere potuissent
men id non fecerunt, propterea quod nauis Christophori Erassi, cuius malus ruinam
nabatur, velis contractis, tormentum displosit: cumque ex eo signo coniiceretur, ma
omnino confractum, necesse erat totam classem eam circumdare, ne in tanto pericu
Gallis inuaderetur. Ita factum est, vt interea Galli iacturam venti, ab Hispanis præro
resarcirent: cumque nauis Erassi de integro ita reparata esset, vt cum media velorum
te nauigaret, Marchio eam naui suæ rudente alligatam secum trahebat: & ita totus ille
otiose consumptus est, nisi quod aliquot tormentorum globi emissi fuerunt. Porro
veniendi ad manus, quibus Galli toties vsi erant, non omnia fuerant ficta, & simulata. N
etsi fortassis prima & secunda vice tantum hoc agerent, vt animum hostium explorar
tamen reliquis vicibus serio manus conserere constitutum habuerant. Cæterum in c
Gallica non erant omnium ita consentientes sententiæ, vt in Hispanica. nam licet Ph
pus Strozzius, Brissaccus, Comes Vimiosius, & nonnulli alii prælii committendi cupid
sent: tamen multi alii ab eo abhorrebant: ita vt, si forte nauis prætoria, & nauis Ami
non essent omnium primæ, quæ pugnæ initium facerent, reliquæ non nimis prælium
gerent. Strozzius, & Vimiosius, qui erant in vna eademque naui, præ cæteris pugnãd
siderio tenebantur: sed nondum conseruerant cum hoste manus, propterea quod na
tebantur paulo lentiori, quam essent multæ aliæ, quæ erant velociores: & ita, cum non
facile progredi, & ante alias excurrere possent, pugnæ initium non fecerant. Qua de
sa illi, qui erant in reliquis nauibus, hanc culpam non naui, sed ipsis adscribebant: & i
opinione confirmabantur eo facilius, quo minori dimicandi auiditate tenebantur. C
cum Strozzius animaduertisset, & cõstituisset, relicta priori naui, aliam totius classis c
rimam, conscendere: vna cum Comite Vimiosio, & reliquis ingressus est in illam
vehebatur Beamontius, supremus castrorum præfectus, tanquam velociorem: decr
que, cum ea hostem inuadere, vt etiam postridie fecit, nimirum die vigesimo sexto
beatæ Annæ sacro.

Mane illius diei, cum vtraque classis, mari placidissimo, altera ab altera non am
tribus milliaribus: & ambæ ab Insula Sancti Michaelis viginti milliaribus abessent: a
lente versus insulam nauigarunt, donec, vi venti (qui Gallis secundus erat) nonnihil

te circa meridiem sibi inuicem appropinquarunt in loco maris, non amplius decem
iaribus ab Insula remoto. Ibi acie vtrinque instructa, in classe Gallica in primo ordine
cum naui prætoria Strozzius, & Comes Vimiosius, ac cum Amiralia Brissacus, comi-
ribus nauibus Anglicis, quas reliquæ omnes diuersis interuallis sequebantur. A parte
panorum totam classem præcedebat nauis Francisci Bouadigliæ, hanc sequebatur na-
omine S. Martinus, in qua erat Marchio, deinde nauis, insignis nomine S. Matthæi,
ua erat Lupus Figueroa: hæ, veluti scuti loco, reliquas naues subsequentes præcede-
. Galli inter se distribuerant classem Hispanicã, & constituerant, quæ nauis cuique
denda esset: sed frustra. Nam ventus & mare, & ordines, toties mutati, hoc consi-
impediebant. Nauis nomine S. Matthæus, aliquanto lentius nauigabat, & hoc in
a fuit, cur prima omnium ab hostibus inuaderetur. nam nauis prætoria, & Amiralia
orum cum tribus aliis nauibus in eam impetum fecerunt, & prætoria magna cum dex-
te à prora, vt ictus tormentorum euitaret, in eam inuecta, & non nisi vsque ad me-
partem nauis Sancti Matthæi progressa est, vt relinqueret reliquis locum eam inua-
i, à quibus cum ingenti ignis, & globorum copia vndiquaque oppugnata fuit. Lupus
roa (qui venti commoditate ab hoste superaretur, nec velis suo arbitratu, vti posset)
ideret tot, & tam validas naues in se impetum facere, velificatione obliqua vtens
xpectauit.

bi cruentissima pugna inita fuit: tormenta magna damna inferebant, & præcipue
nica, quæ erant crassiora: ita vt tum horum, tum sclopetorum ictibus vehementer
uæ naues Gallicæ, postquam aliquandiu pugnassent, à naui Figueroæ recederent. I-
ansit Figueroa inter prætoriam, & Amiraliam, & aliam quandam, quibus cum ex
s nauibus milites recentes summitterentur, Figueroa non mediocriter animo angi
præsertim cum iam faces, ab hostibus, in ipsius nauim coniectæ, ignem latè spargere
rent.

erum cum esset homo magni animi, & milites expertos haberet, singulari cum vir-
defendebat, & intrepide incommodis imminentibus obuiam ibat. In hoc statu
nsit per duas horas: nemine ipsi subsidio veniente, & tandem nauis quædam Biscai-
præerat Petrus Garagarza, vna cum duobus signis peditum Hispanorum, illi auxili-
it. Marchio interim, animaduerso periculo, in quo erat nauis Figueroæ, cupie-
succurrere, sed non poterat tam celeriter, quam necessitas flagitabat. Cum enim,
am accedere vellet, retrocedere, & plane aduerso vẽto nauigare oporteret, id quod
poteſt, nisi iam ad dextram, iam ad sinistram declinando, & pedetentim progredi-
verebatur, ne ab hostibus vinceretur.

n nauim etiam, qua Marchio vehebatur, binæ naues Gallicæ ex maioribus impetum
conatæ erant, sed tormentorum ictibus ita tum ex ipsa naui Marchionis, tum ex vi-
ancisci Bouadigliæ diuerberatæ fuerant, vt altera illarum pene submersa, abirent.
Marchio ab iis liberatus, totam classem conuertit ad nauim Figueroæ, & quãta po-
n celeritate, illi subsidio venit. Classe proras ita conuertente, perinde ac si retroce-
n esset, postrema acies (vt in huiusmodi casibus fieri solet) prima esse incepit. Ita-
ronte constiterunt nauis Michaelis Oquendii, nauis Capitanei Villavizosæ: & alia
n Biscaina, quæ primæ omnium Figueroæ subsidio venientes simul impetum fe-
n Amiraliam Gallicam, quæ magnis incommodis acceptis, à naui Figueroæ sese
nitebatur. Alia etiam nauis, in qua erat Michael Benesa, progrediens & ipsa ma-
etu in prætoriam Gallicam inuecta est à parte exteriore, & obstitit, quo minus na-
chionis superueniens vllam ex hostiũ nauibus, quæ omnes ab Hispanicis circum-
t, inuadere posset, & præterire, ac sinuosa quadã nauigatiõe vti cogeretur. Intereã
a Gallica trib. illis nauib. fortiter resistebat: nauis Villauizosæ, quæ à prora pugna-
no incommodo illã adficiebat, sed occisus fuit illius præfectus. Ex naui Oquendii
ppi illam oppugnabat, in Amiraliam milites aliquot insilierant, & Gallis nonnul-
liquot vexillis captis prædæ operam dare cœperant. Verum cum Oquendius pe-
esse animaduerteret, ne nauis ipsius, ictu tormenti hostilis perforata, fundum
videretque Amiraliæ à reliquis Gallicis nauib. subsidio veniri, incommodo ac-
medium adhibiturus, ab illa discessit. Itaque illa pene ab omnibus hostibus libe-
um ad insulam S. Michaelis direxit, sed non potuit eo peruenire: verum in medio
tpote crebris tormentorum ictibus perforata, submersa fuit, Brisaco nauiculæ
n beneficio euadente. Interim non eo cum ardore vtrinque naues concurre-
o concursuræ putabantur. nam naues Gallicæ, quantumuis venti secundi com-
e hostem superarent, tamen non inuaserunt alacriter Hispanicas, cum possent:

imo multæ illarum ibi pene otiosæ hæserunt, solis tormẽtorum ictibus eminus remige-
tes: & si quæ forte cominus ad manus venire conarentur (tentarunt enim id contra F
ciscum Bouadigliam, & Christophorum Erassum) globis tormentorum ita submoue
tur, vt accedere non auderent. Nauis quædã Biscaina, qua vehebantur duo ductores
chael Cardona, & Petrus Pardus, conseruerunt manus cum naui, quæ à Figueroa re
ferat, non mediocri incommodo accepto, eamque vicerunt: veruntamen paulo pos
repta iam & deserta, aufugit. Capitanei Villauizosæ senioris nauis, in qua erant pe
Ludoici Gueuarræ, congressa est cum Gallica quadam, & post satis diuturnum co
ctum ab illa recessit: & vna, atque altera nauis appropinquauit: reliquæ tantum em
prætergredientes tormenta exonerabant. Nauis Figueroæ interea fortissime pugn
ita vt duæ è nauibus, quæ cum illa congressæ erant, tormentorum ictibus laceratæ
mergerentur: & quantumuis naui prætoriæ Gallicæ tot milites subsidio mitterentur
men tam male mulctata fuerat, vt ii, qui ea vehebantur, clamarent se paratos esse ded
nem facere.

Ceterum cum ex Hispanis tot vel occisi, vel vulnerati essent, vt vix septuagin
pugnandum apti superessent, noluit Figueroa permittere, vt in prætoriam insiliren
omnino eam in potestatem redigerent: quod cum vidissent Galli, & cum eodem mon
to trecenti milites ipsis auxilio venirent, Figueroa relicto, fuga sibi consulere conati
Cæterum Marchio, qui omnia diligenter contemplans circumnauigabat, ac variis in
cis hostem tum tormentorum, tum sclopetorum ictibus offendebat, cum videret præ
riam nauim Figueroam relinquere, impetum in illam fecit, vt & nauis quædam Bisca
qua vehebantur Capitaneus Bastida, & Ioannes Viuerius: sed conflictus iste nondu
vltra horam, qua elapsa, prætoria Hispanica prætoriam Gallicam cœpit cæsis trec
amplius Gallis.

Ibi inuentus fuit Philippus Strozzius, & statim in nauim Marchionis trãslatus,
ea ex vulneribus lethalibus paulo post, nulla voce emissa, decessit cum ingenti om
fortium virorum dolore Comes Vimiosius captus fuit à tribuno Mondenaro Italo, v
tario: verũ cum & ipse grauissime vulneratus esset, biduum tantum superuixit, à M r
ne tanquam consanguineus, humanissime habitus. Ita mortuus est Franciscus P
gallus Comes Vimiosius, maiori cum gloria, quam quisquam eorum, qui hactenu
tes Antonii secuti fuerant. Erat hic iuuenis multis ornatus corporis & animi dotibu
quas comitaretur puerilis quædam vanitas, quæ eum ita obstinatum reddiderat. N
minus tamen omnes, qui eum norant, morte ipsius doluerunt, quia natura erat ama
Inuenti etiam fuerunt non sine admiratione octuaginta nobiles, inter quos erant tri
qui feuda nobilia possidebant, & tot alii, vt omnes ad trecentorum numerum asc
rent. Pugnatum fuerat spatio quinque horarum, quando Galli prætoriam nauim ca
& Amiraliam, aliasque duas submersas, & multas ictibus tormentorum vehementer
quassatas videntes, in fugam se coniecerunt, non insequente propter noctem ingrue
Marchione, quia naues Gallicas, tanquam velociores, assequi se non posse iudicab
quia, cum illæ in fugiendo dispersæ fuissent, sibi etiam necessario classem diuider
videbat, id quod non putabat consultum esse, præsertim, quia etiam à tergo relinq
oportuisset nauim Figueroæ, quæ incommoda tanta acceperat, vt velis, anchoris,
nibus priuata, & ad nauigandum pene inutilis esset. Memorabile est, quod cum in
naui esset quidam Ioannes Iaemius, sacrificulus Figueroæ (homo qui aliquot exped
nibus interfuerat) & inchoato prælio, cum videret tantam vim ignis à Gallis coniici
foros sese abdidisset, strepitu sclopetorum, & fragore tormentorum ita consternatu
vt vulnere nullo accepto, solo metu exanimaretur. Recuperarunt Hispani vnam e
bus, quas equis onustas amiserant: & sine dubio plures naues Gallicas cœpissent, si p
nautas, à quibus regerentur, ad manum habuissent. Et ob hanc causam deseruerú
miraliam, quæ paulo post submersa fuit, & nonnullæ aliæ, valde globis tormentoru
ceratæ, & à Gallis derelictæ ab Hispanis etiam neglectæ fuerunt. Itaque Marchio du
his, igne iniecto comburi iussit, & nonnullas alias, gubernatoribus & nautis nudata
tori insulæ maris fluctus illiserunt. In hac pugna Galli iacturam fecerunt septem au
nauium ex melioribus, & bis mille amplius militum, multis etiam vulneratis. Ex H
nis desiderati fuerunt circiter ducenti, & sauciati plures quingentis. Dicunt Lusitani
tonio addicti, non omnes Gallos pugnæ interfuisse, propterea quod Rex Philippus
aliquot pecunia corrupisset: & aucta fuit hæc opinio ex eo, quod Antonius postea i
sula capite plecti iussit Eduardum de Castro, cuius opera Philippum hac in re vsum f
putant: sed falluntur. nam etsi Eduardus de Castro multa promitteret ministris Phil

n ab ipsis è carcere liberaretur (in quem coniectus fuerat, cũ fugam è Lusitania parans receptus fuisset, tamẽ nihil efficere potuerat, & morti ipsius causam præbuerũt nonnul-onsilia, quæ post hanc iacturam, in mari acceptam tractare cœperat, & cędes Anto-Baraccii, vnius è numero intimorum Antonii amicorum, & eorum, qui in causa fuerãt ex salutaretur, ab eodem Eduardo perpetrata. Hunc finem habuit pugna naualis pro-nsulas Terceras: quę fortassis vna est è maximis quæ vnquã in Oceano commissæ fue-. Etsi enim in Belgico in his recentibus bellis, etiam aliquoties in mari dimicatum : tamen reuera hoc non factum est in Oceano, sed in fretis, & fluminibus prope In-s Hollandiæ & Zelandiæ, & potius terrestres, quam maritimi hi conflictus vocari pos-. Verum exitus huius prælii, præter periculi, & stragis magnitudinem, eo etiam ma-momenti fuit, quam omnium, quæ vnquam commissa fuerunt, quod hac victoria tantum stabiliebatur tranquillitas, & quies Lusitaniæ: sed etiam Hispaniæ totius, in si quid secus euenisset, probabile est, omnia non mediocri terrore & perturbatione eri potuisse. Facile enim erat Gallis, fortuna tam secunda, Antonii præsentia & po-fauore adiutis, cum illis copiis, quas habebat redintegrare bellum in regno dubio, & nso idque cum maiori Hispanorum periculo, quam vnquam antea: propterea quod tud o Lusitanorum inexercitatorum, cum tot militibus Gallis coniuncta, magnam s successus spem adferre videretur. Antonius, qui vtebatur nauigio minori, veloci regie instructo, pridie eius diei, quo commissum prælium fuit, quantumuis ab illo s ipsius fortuna dependeret, fortasse tuto se ibi diutius manere non posse ratus, vnà duabus aliis nauibus minoribus in Insulam Terceram adpulit, vbi à ciuibus Angra-gnifici arcus triumphales, statuæ, & similia, quæ in aduentum regum institui solent, m excipiendum parata fuerant. Verum ille, fortassis mala imminentia præsagiens, nnia intempestiua iudicasse videtur. Nam relicto ponte ligneo (qui tantum ipsi-ipiendi causa extructus, in plateas sumptuose exornatas ducebat) in alio loco, inde moto descendit cũ exiguo comitatu, & maiore, mœrore quàm hilaritatẽ prę se ferẽs. n in horas certior fieret, quid ageret classis, subinde intellexit pugnæ successum cum ibili dolore, qui creuit, accepto nuntio de morte Strozzii, & Comitis Vimiosii: cum-e sua ipsius salute solicitus esset, variis cogitationum, curarumque fluctibus hinc in-atus, in tam tristi casu, quid consilii caperet, non reperiebat. Etsi enim satis Insu-s, & loco munito fideret, tamen verebatur, ne à Marchione, victoriam persequen-pugnaretur, & ne alii, qui ipsi adhærebant, tanta iactura animis fracti non satis con-hostibus resisterent. Qua de causa potius ad deserendam, quam defendendam in-inclinabat.

Ex hoc metu nonnihil se collegit, cum paulo post septendecim naues Gallicæ, & æ eò adpulissent ex numero earum, quæ è pugna aufugerant, vt damna à tormen-ictibus accepta resarcirent, sauciorum vulnera obliganda curarent, & de aqua dul-prospicerent. Sperabat Antonius se militum, qui his nauibus vehebantur, præsidio , resistere posse, quamuis illi pauci essent, quod reliqui Brissaco, & Strozzio, du-ertamine subsidio missi & magna ex parte cæsi fuerant. Ceterum plures paula-es adpellebant, quoniam tum tẽporis in Galliam nonnisi 18. Gallicæ vna cum Bris-quinque Anglicæ reuersæ sunt. Landresius, nouem nauium præfectus, è prælio ns in Insulam Faialem adpulerat, vbi milites ipsius prædari cœperant. & quamuis adprobaret eorum facinus, imò direptionem impediisset: tamen, cum postea An-auigasset, siue ob hanc causam, siue quod Antonius ipsi diffideret, ciuitatis ingres-ibitus fuit. Marchio, pugna finita certus hostem fugientem non insequi, voluit ad-ad Insulam S. Michaelis, vt se nonnihil reficeret, ac sauciorum rationem habe-lassi de aqua dulci prospiceret; sed non licuit ipsi per ventum contrarium, qui in-triduum illum repulit: quarto vero die ventum secundiorem nactus, Villam Fran-pulit: ibique sauciis expositis, de omnibus rebus necessariis sibi prospexit, & toti-e incolæ ipsi tanquam regis vicario, iuramentum præstiterunt. Kalendis Augusti lit in terram Franciscus Bouadiglia cum quatuor signis peditum, qui omnes ca-in medium acceptos deduxit in forum Villæ Francę & ibi iussit eos conscendere atum quoddam, è ligno ad altitudinem staturæ virilis extructum: & deinde clara ta fuit sententia, à Marchione contra illos pronũtiata: in qua, ostendebat contra quæ esset inter Reges Hispaniæ & Galliæ, eamque iuramento confirmatam, exi-llia classem cum multis militibus voluntariis in gratiam Antonii Prioris Craten-nimo intercipiendi naues Regis Hispaniæ, quę ex Indiis, & mundo nouo expe-ir, & Insulas Regiæ Maiestatis diripiendi, vti etiam reipsa Insulam sancti Michaë-

lis diripuissent. Deinde classem Gallicam, inita cum Regiæ Maiestatis classe pugna victam
& fugatam: cumque in prælio capti essent viginti octo ex primaria, & quinquaginta duo
ex inferiori nobilitate multique nautæ, & milites gregarii, se declarare illos captiuos ho-
stes pacis, & boni publici, & perturbatores commerciorum, & protectores rebellium sub-
ditorum R. M. & tanquam tales, & tanquam manifestos piratas velle se eos à præfecto re-
rum capitalium iustis pœnis ad exemplum aliis proponendum, ac supremo supplicio ad-
fici, ita, vt nobiles capite plecterentur, & reliqui, annum ætatis decimum septimum ex-
cedentes, laqueo suspensi strangularentur: & hoc requirere tum pietatem tum vtriusque
regis vtilitatem.

Hæc sententia crudelissima visa est omnibus, qui eam pronuntiari audierunt, & in-
primis militibus Hispanicis: seu quod vererentur, ne sibi aliquando idem accideret, & æ-
gre ferrent iacturam pecuniæ, quam multi ex tot captiuorũ redemptione sese collecturos
sperabant, seu quod bono studio ducerentur. Qua de causa nonulli è militibus satis libe-
re dicebant, sententiam fundamentis parum solidis esse superstructam. neque enim in-
ter regem Hispaniæ, & Regem Galliæ esse firmam pacem, & inuiolatam: sed potius bel-
lum; nec captiuos piratas, aut latrones esse, sed strenuos milites. Pacem non esse proba-
bant bello Belgico, quod iam tum vehementius, quam vnquam antea, arderet: dicebant-
que in illis partibus penè totum patrimonium regis Philippi occupatum fuisse. Non esse
illos piratas, dicebant constare ex diplomatis regiis, quorum auctoritate, & naues instru-
ctæ, & milites scripti fuissent: præterquam quod etiam numerus, & conditio captiuo-
rum talis esset, vt facile adpareret, illos non sponte sua, sed Regis auspiciis hanc expedi-
tionem suscepisse. Quanquam autem inter vtrumque regem multa dissimularentur, re-
ge Galliç modo à matre, modo à fratre excusationem petente, tamen hæc omnia nihil es-
se, nisi dissimulationes principum; sed nihilominus bellum reuera intercedere, cuius le-
ges tam asperas esse negabant, vt sine discrimine omnes captiuos promiscuè in furcam a-
gi iuberent.

Et sane tam vehementer multorum animi hac re commoti fuerunt, vt primarii ali-
quot milites Marchionem adirent, ac memorabili cum exemplo pro hostium suorum vi-
ta deprecarentur. Verum Marchio respondit, Regem Galliæ expresse mandasse, vt sup-
plicio capitali adficerentur Galli, qui contra regem Hispaniæ militarent. Qua de causa
nobiles illi eodem die cum publico omnium dolore, & summa seueritate decollati supe
tabulato, & nautæ ac milites gregarii in diuersis locis suspensi fuerunt: qui quidem omnes
erant non tantum fortissimi milites, sed etiam Romanæ religioni addictissimi. Tam aspe-
ræ pœnæ culpa non imputabatur Marchioni, quod expressum Regiæ Maiestatis man-
datum habere crederetur. Excusabatur etiam Rex, quem verisimile erat dedisse huius-
modi mandata, cum non putaret in classe Gallica esse, & prælio capi posse tot homines
primaria nobilitate, præsertim quia constabat R. M. esse à crudelitate alienam. Alii rur-
sus iudicabant Regem ira contra Gallos æstuare. Nam sub prætextu amicitiæ, pacis, con-
sanguinitatis, & interim dum Reges cotidie per litteras alter alteri vel gratulantur, vel con-
dolent, Galli non tantum rebelles Philippi subditos iuuerant, sed etiam, prouinciis ipsiu
occupatis, tam numerosam classem in eius perniciem emiserant. Et quamuis principe
soleant multa dissimulare, & simulare, tamẽ Galli, noua omnino ratione adhibita, Philip-
pum oppugnare velle videbãtur. Quamobrem statuebant Regi supplicia de captiuis sum-
pta non displicuisse.

Cum classis eo in loco se aliquantum refecisset, Marchio obuiam nauibus Indicis i-
turus cursum direxit versus Insulam Corui: cumque in conspectu ciuitatis Angræ præter
nauigaret, Antonio & omnibus incolis terrorem incussit. Etsi enim Marchio, victoria
quã obtinuerat, contentus, nõ putaret consultum in noua pericula se præcipitare, tamen
Antonius verebatur, ne in illo victoriæ recentis feruore inuaderet insulam: in qua quidem
& incolæ, & milites Galli erant satis multi, sed timidi, & ad pugnam imparati: & sane An-
tonius diligenter sibi de nauigio quodam prospexit, quod, necessitate flagitante, conscen-
deret. Nondum Lisybonam nuntius de prælii successu perlatus fuerat, & omnes de eo
non mediocriter erant soliciti, quia, è nauigio quodam Biscaino intellectum fuerat, ma-
nus conseri. Sed nauis Gallica, quæ à tormentis nauis Figueroæ diuerberata, fuga sibi con-
suluerat, certi aliquid de prælii euentu retulit. Cum enim (dissimulans se prælio interfu-
isse) Setubalum adpulisset, agnita fuit, & in ea inuenti sunt aliquot milites Hispani mor-
tui in quorum vnius sinu reperti sunt pugillares, in quibus notata erant omnia quæ ab eo
tempore, quo classis Lisybona soluerat, pene vsque ad mortem ipsius contigerant.

Expectauit prope Insulas Marchio aliquandiu naues Indicas: quarum cum duæ ve-
nissent

, mari intumescente, vnà cum ipsis Lisybonam adpulit cum incredibili totius aulæ
, & à Rege humanissime exceptus, ac habitus fuit. Antonius post discessum Mar-
s animo quietiori esse cœpit, quod existimaret intra anni spatium sibi ab hostib. me-
m non esse. Ingenti autem eum dolore adficiebat mors Gallorum captiuorum,
rebatur, ne sibi illa res in Gallia fraudi esset: & Emanuel Syluius ipsi suadebat, vt in
niuriæ vindictam iuberet suspendi quinquaginta aut sexaginta Hispanos, qui diuer-
poribus capti fuerant. sed ille ab hoc consilio alienus erat. Laborabat penuria pe-
armorum quantum satis esset, habebat. Itaque auctore Emanuele Syluio cotidie
mandata promulgabat ad pecuniam subditis, & illis, qui inuiti ipsius partes ample-
tur, extorquendam. Curauit cudendam monetam auream, quæ cum haberet pon-
o tantum regalium, illi valorem viginti regalium imposuit. Curauit etiam cudi
os argenteos, qui habebant pondus vnius regalis, ac medii, & æstimauit illos dimi-
ato: denique nummi Lusitani ærei valorem à ternario numero ad decimum vsque
.

uoniam autem multi, vt calamitates imminentes euaderent, ad montes confuge-
ndabat, vt vnusquisque in ciuitatem reuerteretur: & si quis forte reditum vel tan-
tra terminum, in edicto præstitutum, differret, statim omnia illius bona in fiscum
ntur. Multi metu militum carissima quæque extra vrbem absconderant. I-
ntonius edixit, vt vnusquisque omnia sua intra muros referret: qua ex re magna in
litas redundabat. nam ab illis, qui res suas reportabant, pecuniam mutuam pe-
illorum, qui non statim illi gratificarentur, bona milites iussu ipsius inquirebant,
meliosissimis verbis miseros simul lacerantes, diripiebant. Non poterat quisquam
mis intueri miserabilem statum rerum Ecclesiasticarum. Nam monachi, exce-
tis, rebus bellicis se ingerentes, nihil sacerdotale habebant præter habitum, & no-
onciones, confessiones, & reliqua omnia, quæ ab ipsis administrabantur, erant ta-
ch ominum genus nequaquàm in suis actionib. Deum pro scopo, & fine sibi pro-
ideretur. Quin etiam ipse Antonius in mediis calamitatibus nondum lasciuiæ
poterat: matronæ honestæ difficulter contra ipsius libidinem se tuebantur: & in
iis cum virginibus sacris nimis familiariter conuersatus est, inter quas (non mi-
inter viros) non sine scandalo, & confusione, factiones & cõtraria studia regna-
rro Antonii exemplum multi ex ipsius asseclis, & quidam etiam Galli imitaban-
oc vitæ genere permansit Antonius vsque ad mensem Octobrem, incertus inte-
consilii caperet. Nam reuerti in Galliam, facta tot nobilium iactura, non puta-
esse, & dubitabat, quàm gratus ipsius reditus futurus esset. Sicut enim priuato-
inum indignationem metuebat: ita etiã rursus in reginæ matris patrocinio non
ei collocabat. Manere in insula cum tanto comitatu, & præsidio diutius se non
ebat, quod pecunia tum in stipendia militum, tum in sumptus quotidianos non
t. Tandem constituit soluere cum nauibus quas habebat, & in Galliam nauiga-
us tamen cursum dirigere versus Insulam Maderam & Canariam, vt, direptis ibi
iquot infirmioribus, militum animos præda illa deliniret. Paratis itaque ad tri-
bus non tantum milites assumpsit, sed etiam, noua plane pecuniam extorquendi
, edixit omnibus ciuibus, quos suspectos habebat, & monachis, qui cõtrariæ par-
nt (vt Iesuitis, & aliis) vt naues vna secum conscenderent: & maiori cum seueri-
iungebat illis, qui minus apti ad iussa exequenda erant, nimirum vt se ab hac ex-
pecunia redimerent. Cum autem omnes tanquam ad rem naualem inutiles, ef-
is rationibus adductis se excusarent, & deprecarentur, frustra laborabant. Nam
respondebat, se illorum loco satellitum sibi futurorum, opera egere: senibus ve-
rum consilio opus esse. Qua de causa multi pecunia illum quisque pro faculta-
placârunt (hoc autem vnicum ille quærebat) & ita ipsis edicti gratia fiebat. Cæ-
ars statim alia arte delusa fuit. Cum enim multi essent, qui ex insula excedere,
conscendere cuperent, non vt cum Antonio proficiscerentur, sed vt in Hispani-
rent: nonnulli præfecti nauium, hac re animaduersa, pepigerunt cum istis Lusi-
co illius pecuniæ, quæ Antonio pro licentia in Insula manendi soluenda fuisset,
em summam, aut etiam longe minorem, soluerent, & nauibus illorum in Lusita-
erentur. Et ita multi, Gallis, & Anglis confidentes, & nihil Antonio sol-
aues conscenderunt, pacta certa mercede, pro qua in continentem depor-

Cum hac classe soluit Antonius ex insula Tercera, vicibus suis demanda-
eli Syluio, cui relinquebat quingentos milites Gallos, ducibus Baptista Flo-
Carolo Gallo. Appropinquauit Insulæ S. Michaelis, cumque ibi aliquandiu

hæsisset, metu præsidii Hispanici in littus descendere ausus non fuit, & propter tempe
tem, quæ ex improuiso coorta erat, discessit, & tum aliquot naues Gallicæ, & Anglicæ e
deseruêrunt, quarum præfecti liberaturi fidem suam erant apud Lusitanos, qui ipsor
naues conscenderant. Interim in Galliam peruaserat fama de victa classe, & de morte
captiuorum, quæ res aulæ, & vniuerso regno ingentem dolorem, & indignationem co
mouit, ita vt Galli, ira inflammati, ad vindictam aspirarent: cumque Belgicum vicinũ
berent, cuius erat status ille, quem diximus, in eam partem iram suam euomebant: ita
men, vt post reditum Antonii nihilominus de noua classe, in futuram æstatem parand
geretur. In Hispania dicebant conatus Antonii, & Gallorum contra Lusitaniam esse
ruptos: & satis constare, quæ essent illorum vires: interim naues stipendio conductæ, n
dum dimittebantur: imo quia Neapoli duæ triremes maiores venerant, videbatur Re
animo habere, potenti in annum sequentem classe instructa, integrum Oceani imper
sibi vindicare, tum ad præcidendam Antonio omnem denuo aliquid tentandi ansam,
ad protegendas, contra incursiones Gallorum & Anglorum, naues ex India, & mundo
uo venientes: denique ad Insulam expugnandam. Cupiebat Rex redire in Hispaniã,
tim quia vocatus erat ad Conuentus Arragonenses, & matrimonium filiæ cum Imper
re conficere expetebat: partim ad alia negotia, in illis regnis occurrentia, expedienda
ideo iter ingredi constituerat mense Nouembri Anni 82. Verum voluit prius amplific
condonationem delictorum, quam iam ante concesserat Tomari illis, qui Antonii par
secuti erant. Itaque exceptis monachis, & aliis decem, reliquis omnibus penitus ignos
bat, hac lege, vt intra certum tempus se regi exhiberent. Sane hæc res nihil profuit. Pa
enim accesserunt, & multi dicebant Regem, ira etiamnum inflammatum sibi ipsi impe
re hoc non posse, vt libere ignosceret. Impediuit deinde hoc eius iter nuntius de mo
Iacobi filii primogeniti, qui cum iam in comitiis Tomariensibus Regis successor desig
tus, & iuramento confirmatus fuisset, Rex ante discessum suum idem iuramentum Ph
po, filio natu minori, tum temporis ægrotanti, præstari volebat. Et quia nullus ipsi sup
rat filius, præter hunc (ita vt denuo linea masculina horum Regum in halitu vnius co
steret) accedente etiam senectute Regis, & statu rerum omnium satis perturbato, tam
qui quietis, quam qui nouarum rerum auidi erant, varias animo cogitationes concipie
Vt ergo iuramentum hoc filio præstaretur, Philippus denuo indixit ordinum conuen
Lisybonam, quod hanc rem ante abitum suum perficere omnino animũ induxisset. M
tuus est hoc tempore febri lenta Dux Albanus, in Palatio Lisybonensi, sub ipso Regis
claui, postquam 74. ætatis annum attigisset. Vsus est erga ægrotantem Rex magna hu
nitate, quia eum paulo ante mortem inuisit. Non dubium est, quin Rex ex morte
mœrorem perceperit, & iacturam tanti ministri agnouerit. Et sane verisimile est ob
illius non minorem Regi dolorem, quam inuidis, & æmulis Albani voluptatem attu
Veruntamen obseruârunt Lusitani Regem postridie in publicum prodiisse Missæ aud
dæ causa, nec vllam præ se tristitiam tulisse, contra morem Regum Lusitaniæ, qui pro
mortem hominum longe inferioris conditionis, si de Regno bene meriti essent, à pub
aliquot dies abstinere cõsueuissent, & visum hoc est eo maiori admiratione dignum, q
nonnulli narrabãt Regem Emanuelem per integrum triduum non prodiisse propter m
tem præstantis cuiusdam naucleri. Equidem actiones magnorũ principum ita vulgi
suræ obnoxiæ sunt, vt etiam illæ quæ summa cum circumspectione fiũt, hominibus cu
sis sermocinandi, & malignis calumniandi materiam subministrent. Mortua est tum
bano, vt ita dicam, omnis ars militaris totius Hispaniæ. Nemo enim supererat, qui cu
lo vel peritia, & vsu, vel aliis rebus comparari posset. Erat Albanus corpore procero, f
macilenta, & graui. Erat ornatus raris dotibus naturæ, & fortunæ, quas arte valde ex
luit. Erat animo generoso, & ad ardua aspirante: ingenio prompto, & acuto, solido, & f
to iudicio. Non erat nimis diuitiarum auidus: in donando parcus: in sumptibus dom
cis splendidus. Nôrat optime dissimulare, si quid durius à Rege in ipsum statueretu
stuum, & technarum aulicarum insignis artifex erat. Et necessario talem esse oport
vt clandestinis æmulorum machinationibus occurrere posset. Maiori hominum pa
rat exosus; quia erga inferiores superbum se gerebat, & æquales felicitati, & dignitati ip
inuidebant.

Studium insinuandi se in gratiam Regum (ad quem scopulum eleuatissima quæ
genia naufragiũ facere solent) fuit in ipso summũ. Et fortassis ob hanc causam, aut pro
imperium, q sibi in reliquos omnes ministros vindicabat, & ob quod etiã odiosus erat
rum gratus fuit Carolo, & multo minus Philippo, quantumuis illis à pueris vsq; ad eor
nectutẽ spatio 60. annorum indefessam operam continue nauasset. Sed reges non tan
n

prosequuntur eos, qui de ipsis bene meriti sunt, quanto eos, quos ipsi beneficiis ad-
unt. Amabat natura artem militarem, cuius quidem tam peritus erat, vt ex Hispa-
a nemo reperiretur, qui cum ipso comparari posset: & postremo propter ætatem, &
rnum rerum vsum, tantum in ea profecerat, vt nemo ferè ex omnibus nationibus
qui illi non cederet. Valuit iudicio, & dexteritate in loco commodo, castris deli-
. Itaque etsi hostibus interdum viribus longe inferior esset: tamen illis frenum in-
at. Tantum enim arte assequebatur, vt nunquam eum tali in loco reperirent, in quo
m recusaret. Satis prompte ipse pericula adibat: sed milites suos non facile in di-
en adducebat: semperque plus fiduciç in industria, quam in fortuna collocabat. Se-
m legum militarium (à quarum rigore salus exercituum, & regnorum conseruatio
det) asper erat, & inexorabilis executor. Erat natura propensus ad victorias incru-
& sors etiam ipsi bella, ingenio eius apta, obtulit. Nam cum maxima ex parte illa
ensionem comparata essent, decebat eum tanquam ducem prudentem, bellum du-
tius, & expectare, donec hostem difficultates, quæ in ditione aliena bellum ge-
s obiiciuntur, eneruarent, quam totum regnum aleæ subiicere, nullo alio proposi-
to, nisi victoria vnius prælii, idque contra eum, qui nihil, nisi militem perdere po-
et in hanc sententiam respondit Albanus in regno Neapolitano consiliariis bellicis
uinquagesimo octauo, cum, pulsis Gallis, hortarentur illum, vt manus confere-
hostibus, qui sese recipiebant. Dixit enim se nolle ludendo deponere Regnum
itanum contra chlamydem, ex auro & serico textam.

enim tum temporis indutus erat Dux Guysius, Imperator copiarum Henrici se-
Regis Galliæ. Sane nonnulli carpebant in eo, quod nimis cautus esset in exequen-
ni momenti rebus belli tempore. Commissa ipsi fuerunt à regibus maiora mune-
maiori cum auctoritate, quam cuiquam alii ex illorum subditis: & fortassis iam
ultis annis nullus Dux fuit, qui tam diu arma tractauerit, vel in tot prouinciis ve-
explicauerit. Nam in Italia, in Hispania, in Gallia, in Hungaria, in Germania, in
n Africa militauit: quanquam ipse sæpe in ore habere solebat, se nihil esse assecu-
opterea quod suis oculis cominus nullum Turcarum exercitum vidisset. Expertus
s vtriusque fortunæ vices.

vltima expeditio in Belgium nonnihil pristinam eius gloriam imminuit. Etsi enim
n Dux exercitus, strenue ibi militauerit: tamen nesciuit (vt etiam alibi ipsi conti-
oria vti. Sed potius nimis sibiipsi tribuens, statuam æream in arce Antuerpiana cu-
gendam. quæ postea iussu regis deiecta fuit. Adparet illum rectius vsum esse for-
ersa, quam prospera. Nam in illa fortem se gessit, in hac confidentem: ita vt ma-
infortuniis, quam ex victoriis gloriam sibi compararet.

morte documenta dedit magnitudinis animi, quam in vita sæpe testatam fecerat:
plus est) ostendit se religiosum esse Christianum: & non fuit minima felicitatis
od morienti adfuit Ludoicus de Granata, celeberrimus ille concionator, cuius
cra ab omnibus tanto in pretio habentur. Substitutus fuit in locum Albani Ca-
gia, Dux Gandiæ, homo maiori bonitate, quam rerum vsu præditus. Curaue-
dferenda ex Africa ossa regis Sebastiani, eaque vna cum ossibus Henrici, quæ e-
erini, ante abitum suum solemni more in templo Belemensi prope ceteros reges
æ sepelienda curaturus, Belemum se contulit, triduumque ibi commoratus est.
tiam ex nonnullis aliis Regni locis in idem monasterium deferri viginti corpora
cineres cognatorum suorum, (qui fuerant filii, & nepotes regis Emanuelis, &
ammodo morte sua ipsi aditum ad regnum patefecerant) vt ibidem vna deinceps
ntur. Celebratæ fuerunt exequiæ sumptuosissimæ, cum magno apparatu, & ad
nibus monachorum ordinibus, idque soli Henrico. Nam ceteris iam ante pa-
fuerat. In oratione funebri leuiter tactæ fuerunt res Sebastiani: immensis verò
rnatus fuit Henricus: quæ quidem, tanquam mortuo tributæ, gratiores fuerunt,
des Philippi viui, ac præsentis, quas orator accurate amplificauit, postquam ge-
egis Emanuelis in suos ramos distributa, successionem vsque ad Philippum or-
uxisset. Non est consilium silentio præterire hîc rarum quiddam quantumuis
à proposito alienum. Hoc enim anno, qui erat à natiuitate seruatoris nostri 1582.
es ex consueta anni computatione demti fuerunt.

n, suadente summo Pontifice, omnes Principes Christiani, Romanæ sedi paren-
o in ditionibus suis cauerunt, vt è mense Octobri decem dies expungeretur: &
uinti diei substitutus fuit decimus quintus. Hoc autem factum fuit in hunc
computatio temporis accommodaretur ad eam rationem, & ad eos stellarũ po-

ſitus, qui erant tempore paſſionis redemptoris noſtri Ieſu Chriſti, & vt Paſcha, & 1
feſta vere, & rectè ſuis diebus celebrarentur. Porro hoc paulò ante non fiebat. Na
verus ſolis curſus, qui annum efficit, aliquot minutis horæ minor eſſet eo tempore
hactenus pro anno computatum fuerat, tot annorum decurſu tam paruum diſcrim
cem dierum interuallum pepererat: & ita beneficio huius æqualitatis, temporis cor
tio antiquæ integritati reſtituta eſt. Cupiebat Rex ſeſe extricare è negotiis Luſitan
uidus redeundi in Hiſpaniam. Qua de cauſa 26. Ianuarii Anni 1583. conuocatis or
regni ordinibus, primam ſeſſionem celebrauit in Palatio Liſybonenſi: in qua cur
oratione Alfonſus Caſtelblancus, recens Algarbii Epiſcopus factus, oſtendiſſet do
quem Rex è filii primogeniti morte perceperat, & quantopere neceſſe eſſet, ſecund
mentum à ſubditis præſtari, reſpondit Melchior Amaralius, vnus ex procuratoribu
bonenſibus nomine totius Regni, omnes ad hanc rem promptos, & paratos eſſe.
piens itaque Dux Barcellenſis adoleſcens, tanquam Dux Bragantiæ: (pater enim
nudum enſem geſtans officio Coneſtabilis fungebatur) in genua ad Regis pedes pr
tus, manum extendit iurans more conſueto: quem cum deinde reliqui omnes ſu
eſſent, huic actui finis impoſitus fuit. Dederat Rex operam, ne hæc ordinum conu
ſortiretur nomen Comitiorum, vt præcideret anſam, aut de nouo multa petendi, au
tendi illa, quæ ſuperioribus Comitiis petierant, nec obtinuerant. Et hanc ob cauſa
nibus ciuitatibus & oppidis miſerat ſpecimen mandatorum, quæ procuratoribus da
lebat, quæque ad nihil aliud, niſi ad iuramentum filio Regis præſtandum, extendeb
Quanquam autem voluntati Regis hac in parte ſatisfactum fuiſſet: tamē nihilomi
dines, & inprimis Procuratores Regni petitiones ſuas, & poſtulata, in Comitiis To
ſibus propoſita, redintegrare, & noua etiam adnectere cœperunt: & ſpeciatim, vt
Maieſtas magnificentiam, & clementiam ſuam declararet, generalem veniæ con
nem, quo ad negotium Antonii publicando: oſtendentes prodeſſe plurimum, &
nocere illam Regiæ Maieſtati poſſe. Sed quæcunque tandem cauſa fuerit. Rex nec
nec in vlla alia maioris momenti re ipſis gratificatus eſt. Cœpit autem rationem ha
liquot Luſitanorum, præmia petentium. Etſi enim multis iam antea ſatisfactum
tamen non erant contenti. Equidem licet Rex valde in hac re laboraret, tamen (ſiu
ſiue miniſtrorum, ſiue petentium ingenio, ſiue omnibus his ſimul hoc adſcribend
multis minime ſatisfactum fuit, vel quod omnino non remunerarentur, vel quod
præmia meritis ſuis minora eſſe iudicarent. Dux Bragantiæ in hoc conuentu ſpe
obtenturum ea præmia à Rege, quæ ſe meruiſſe putabat. Verum etiamſi remuner
tamen fortaſſe expectationi ipſius non fuit ſatisfactum. Cum enim ad amplificati
tionis ſuæ, & ad maiorem in Luſitania potentiam aſpiraret, videbatur huic deſideri
metro repugnare votum Regis. Quod itaque præmia exigua fortaſſe eſſent reſpe
gnitatis tanti Ducis, ſtudioſe celata ſunt, & permiſſum ipſi fuit replicare, vt deinde
gis eo melius explicari poſſet. Marchioni etiam Villæ regalis Rex non ſatisfecit:
duo non mediocriter offenderentur. Porro Dux, qui multos iam dies ægrotabat, p
ceſſum ſuum ex aula paucos dies ſuperuixit. Et dicunt Luſitani dolorem, quem e
miorum, à Philippo acceptorum, tenuitate perceperat, mortem ipſi acceleraſſe. En
uit Rex in procinctu defectus, qui circa iuriſdictionem occurrebant, multas noua
ſanciendo: Luſitaniſque veſtium ſericarum liberiorem, quam ſub prioribus regi
buerant, vſum conceſſit. Creauit gubernatorem Regni Albertum Cardinalem, &
ducem Auſtriæ: adiunctis tamen ipſi tribus Conſiliariis: nimirum Georgio Almeda
ſcopo Liſybonenſi: Petro Alcaſoua, & Chriſtophoro Moro, qui ex regni Secretario
ſcriba puritatis (vt vocāt) factus fuerat: quod quidem munus tantæ dignitatis eſt, v
non niſi primariis regni hominibus committeretur: nec iam inde à tempore Ioan.
quando Michael Syluius, Epiſcopus Viſeuenſis, qui poſtea factus eſt Cardinalis, cu
Regis gratia ex Luſitania in aulam Romanam diſceſſit, quiſquā ei præfectus fuerat:
dinale Alberto, Archiduce Auſtriæ, in præſentia conſilii ſupremi, & Cameralium
nenſium exegit iuſiurandum, quo ille promiſit ſe iuſte imperaturum, & Regi redeu
gnum reſtituturū. Imperatrix, ſoror Regis, reuerſura in Regnum Caſtellæ, viſita
mum monaſterium Sanctorum, in quo ſunt moniales, quæ tamen matrimonii cont
di facultatem habent, & ex eo ſecum abduxit Iulianam Dalencaſtriam, puellam
cim annorum, quæ poſt mortem matris ſuæ, Magdalenæ Gironiæ, futura erat Du
Auero: id quod valde Luſitanos offendit. Etſi enim Imperatrix diceret Regem v
cauere, ne illa cuiquam, ipſi non ſatis grato, nuberet: tamen rapta quodammodo
tur, & multi verebantur, ne Rex eam alicui in Hiſpania in matrimonium collocare

gestis, discessit Rex 11. die Februarii anni 83. cum mœrore hominum pacis aman- & cum lætitia seditiosorum. Illi enim metuebant, ne inter populum & milites præ- os dissidia nascerentur, & ne milites, quibus stipendia parce soluebantur, tumul- citarent: & ne auctoritas Cardinalis non haberet tantas vires, quantas præsentia re- remedia malis instantibus adhibenda. Hi contra sperabant fore, vt absentia Regis, s subditorum ab illo alienus, onera præsidiorum & annonæ difficultas ineunte vere rtim copiis in Gallia conscriptis) occasionem mutationibus præberent: quantum- n temporis res omnes, Regi ex sententia succedere viderentur. Intelligebatur autem gico Ducem Alanconium, vrbem Antuerpiam, quæ illum pro domino, & protecto- oscebat, occupare conatum, sed, etiamsi totum exercitum in vicinia haberet, nihil effecisse: imo, capta iam vna ex portis ciuitatis, & tribus circiter millibus Gallorum introductis, copias Alanconii incredibili ciuium virtute, cum mediæ partis cæde, s fuisse. Qua de causa verisimile videbatur fore, vt Belgæ, non amplius Alanco- endum rati, cum Rege transigerent. Porro illi Lusitani, ad quorum petitionem ni- at responsum, metuebant, ne absente Rege, nihil obtinerent: sed tamen hic metus onnihil diminuebatur, cum existimarent, quandoquidem Cardinalis gubernator erat, eum non minorem fortasse illorum, quam ipsum Regem, rationem habitu- Cæterum hæc spes post abitum Regis mox euanuit. Nam animaduertebatur Car- n non tantum non vti ea auctoritate, quæ ipsi concessa erat: sed etiam nolle subscri- andatis, aut aliis diplomatis, quæ super negotiis Regni conficiebantur. Et quamuis putarent eum recusare, propterea quod Rex adhuc in itinere esset, nec dum limi- usitaniæ excessisset (quasi hac in re honorem Regi habere cuperet) tamen paulo orem suum agnouerunt. Nam Cardinalis postquam Rex Regno excessisset, non ubscribebat, quam ante: id quod non mediocriter offendit Lusitanos: qui cum eu- Regnum Lusitaniæ separatum manere à Regno Castellæ, videbantur sibi animad- hanc regnandi rationem, qua Philippus Madridi viuens vtebatur, esse arctiorem tionem, quam ipsi vellent: accedente præsertim difficultate ea, quam in expedi- egotiis, propter Aulæ distantiam, experiebantur. Et hanc eorum indignationem um auxit, quod Rex in numerum Consiliariorum patrimonii Coronæ cooptaue- Hispanos: quorum alter erat Doctor, & alter mercator: id quod contra decorum, a priuilegia sua esse dicebant.

Liber Decimus.

ARGVMENTVM.

libro continetur mors Sancii Auilæ, direptio insularum Capitis viridis: actiones Emanue- ubernatoris insularum Tercerarum: apparatus bellicus Regis Philippi ad eas expugnandas: cia hominum de hac expeditione: auxilia, quæ ex Gallia eò missa fuerunt: munitiones insu- præsidia: abitus classis ex portu Lisybonensi: descriptio insulæ Terceræ: adpulsus classis Hispa- gnatio, velitationes, & occupatio Insulæ: deditio Gallorum: insulæ Faialis expugnatio, & liquarum: supplicium capitale Emanuelis Syluii, & multorum aliorum: reditus classis in iam.

POST discessum Regis tota illa hyeme res Portugallicæ satis tranquillæ fuerant. Etsi enim plebis animi essent inquieti, & nonnulli è nobilitate, quibus non satisfactum fuerat ex sententia, relicta Regis & Cardinalis aula, sese in villas, & prædia sua conferrent, tamē nemo libere loqui audebat. Maiori vero parti, quantumuis pacis & tranquillitatis regni cupidæ, tamen secreto non displicebat Insulam Terceram adhuc resistere, & in potestate Antonii, ac Gallorum manere: quod existimarent, aliquæ belli reliquiæ superessent, se regem benigniorem experturos, & in maiori m pretio futuros, quam si illud omnino confectum fuisset. Nec ad hanc opinio- rum animis euellendam quidquam proderat, quod Lusitani in Hispania huma- aberentur, quodque aditus illis ad Regem pateret non minus, quam cum esset in

Lusitania: denique quod Rex(fortasse vt præsens gubernatio omnino præteritæ sin
set) à Papa Cardinali Alberto titulum legati, quem etiam Henricus habuerat, mag
vniuersi regni vtilitate impetrasset. Nam (vt animis, quibus adfectus imperant, v
re solet) non discedebant à pristina opinione: imo, quia Cardinali titulus legati in
um tantum concessus fuerat, verebantur ne ille, hoc tempore elapso, in Hispan
uerteretur, ac regnum in prouinciam redactum, ab ipso rege, Madridi aulæ sed
bente gubernaretur. Hoc tempore mortuus est Sancius Auila, ex equi recalcitran
qui relictis chirurgis, curandum sese commiserat militi cuidam, certis carminibus
Fuit illius mors acerba Hispanis. Etsi enim nulla alia, nisi supremi castrorum præf
gnitate insignis esset: tamen quia, mortuo Albano, inter omnes Hispanos rei milit
ritia primus erat, non inueniebatur quisquam apud Ducem Gandiæ, qui vsu belli
rari ipsi posset. Erat animo intrepido, & felix in bellis, & ab Albano omnib. illiu
militibus anteponebatur. Verum vitam, quam toties, vsque ad senectutem mag
felicitate etiam ipsis tormentorum ictibus exposuerat, mors ipsi tam exiguo
eripuit.

In Gallia videbantur animi hominum toti in res Belgicas intenti, & maiori
quam Lusitaniæ, cura adfici: ita vt licet impulsu Prioris ageretur de aliquot naui
struendis: tamen rem frigide administrari, ac pecuniæ inopia laborari, facile adp
& quantumuis forte Galli aliquem apparatum instituerent: tamen non tam de infe
quam si qua inferretur, repellenda vi cogitare existimarentur. Rumor quidem e
quot naues Gallicas, ducibus Lusitanis, & nominatim Emanuele Serrada, impr
in Insulas Capitis viridis facta, bonam earum partem diripuisse, sed tamen non ma
re hac re homines mouebantur, quod eas naues exiguas & piratarum myoparo
constaret. In insula Tercera summæ rei præerat Emanuel Syluius, qui specimina e
animi Regi Hispaniæ infensi, & Priori addictissimi, quique crudelissime omnes P
nos tractauerat: homo ingenii praui, exigui iudicii, & nullius rerum vsus. Cum hi
bus esset variis modis miserum illum populum vexabat. Nam plane intolerabilis
captandis occasionibus pecuniam mutuam petendi, negotium multis exhibendi,
mina intentandi.

Eo vero arrogantiæ (vt plerunque vsuuenit illis, qui imperare non assueueru
cesserat, vt sibi tum inuictus, tum immortalis esse videretur: facta illius iniusta er
crebra, vt nullus amplius iustitiæ locus superesset: & licentia, quam sibi amici, &
illius arrogabant, plane effrenis erat: oppressio, & seruitus eorum, qui ipsi non adu
tur, erat talis vt ipsa mancipia maiorem non experiantur. Distulit tandem aliquan
nas eorum, qui ad Regem Philippum propendebant, nec in proposito celando sat
cauti. Cum enim ille multis strategematibus vteretur ad hominum animos explor
si forte quempiam minus obstinatum, quam ipse esset, deprehenderet, actum erat
sero illo. Nam & bonis, & vita crudelissime priuabatur. Et ob hanc causam iussi
fici complures quos prodiderat quidam Amator Vieira: qui cum clam in insulam à
po ad eos, qui factionis regiæ erant, in fide continendos, ad insularium animos exp
dos, & ad quàplurimos in partes regis pelliciendos missus, diligenter mandatis sat
set, postea eorum, qui ipsi studium suum ergà regem Philippum detexerant, nomin
cauerat Syluio, à quo in miseros illos deinde asperrime animaduersum fuit. Porro
us suadente animi impotentia nomine Antonii quotidie nouas leges, & instituta pro
gabat: & volebat officiales, & ministros iustitiæ, qui per suffragia eligi solebant, à se
natos duntaxat, statim pro rite electis haberi. Non fuit contentus obseruatione prisc
legum, quæ crimini læsæ maiestatis supplicium constituunt sed hac de re nouam l
gem longe veteribus seueriorem, sanxit, vt in pœnas capitales incurrerent ii, qui salt
huiusmodi negotio colloquerentur, & vt testes fidem plenam facerent, etiamsi pau
essent eo numero, quem leges antiquæ requirunt. Sententias etiam huiusmodi pro
um volebat referri in librum & acta peculiaria per magistratum ciuitatis ad perpetu
memoriam: quæ omnia eo tendebant, vt & metum maiorem hominib. incuteret,
iori cum auctoritate tyrannidem exerceret. Erant in ea Insula Galli paulo plures
gentis: signum vnum peditum Anglorum, & circiter tria millia Lusitanorum.
insulæ circuitu loca omnia, ad quæ adpelli poterat, munita fuerant triginta ampliu
pugnaculis, & multis fossis, iisque tanta cum sedulitate, & arce extructis, vt, si de
res suppeterent, nullus in Insulam aditus patere videretur. Sane quantumuis hæc o
cum reliquis loci conditionibus coniuncta, eum plane inexpugnabilem in speciem
derent, tamen Syluius etiam insulam longe, quã reuera erat, munitiorem putabat,
imp

itus,in defensoribus maiorem,quam par erat,fiduciam collocabat. Interea instrue-
classis Lisybonæ,& cogebantur milites Hispani,qui contra Insulam mitteretur, du-
rchione S. Crucis, idq; longe maiori numero & nauium,& militum,quam anno su-
i: præterquam quod etiam deliberabatur de quatuor triremibus maioribus, & duo-
minoribus classi adiungendis. Qua de causa etiam,resecta parte antennarum,quæ
longę erant,triremes velo quadrato,& tertio malo(quem medium adpellant)instru-
erunt. De hac classe erant in Hispania variæ opiniones,& varia iudicia. Illi,qui expe-
i non erant interfuturi, (more eorum,ad quos nulla honoris, vel gloriæ pars redun-
cebant rem omni difficultate carere, propterea quod insulares ita iam essent defati-
xhausti,& militum præsidiariorum insolentiæ pertæsi, vt ad primum classis conspe-
tatim regis imperio se submissuri esse viderentur. Non fecisse illos hactenus dedi-
, propterea quod seruitute oppressi,non possent. Imo etiamsi deditionem facere
ssent,nec vellent:tamen expugnationem esse facillimam. Ciuitatem enim Angram,
ua oppida,muris nudata, & infirma, non posse vllo alio modo resistere,nisi impe-
nauium adpulsum,& expositionem militum, id quod impossibile esse iudicabant,
plis antiquis,ac recentibus probabant in bello transitum fluminum, & aditum in
vetari non posse. Nam ad defendendum tam amplum circuitum, immensum ho-
numerum necessario requiri: milite vero semel exposito, victoriam certam esse.
a parte illi,qui naues conscendebant (vt, quicunque tandem exitus esset, expedi-
memorabilem & gloriosam redderent) studiose rei difficultatem augebant. Dice-
ulam esse paruam, populosam, rebus ad victum pertinentibus abundantem, cir-
a pene inaccessam, mare omnium maxime instabile, vbi vix per trium mensium
tuta nauibus statio inueniretur, & horum bonam partem elapsuram, antequam
Insulam perueniret. Præterea nullum esse portum, in quem classis se posset reci-
æc omnia, quæ defensionem insulæ facilem redderent, cum incolarum pertina-
veniæ impetrandæ desperatione, cum munitionibus à milite Gallico, hac in re
ustrio,institutis,cum rerum ad bellum necessariarum,militum,& ductorum co-
ncta, insulam plane inexpugnabilem efficere. Addebant Gallos,si non aliam ob
saltem vt vires regis Hispaniæ distraherent, & oculo illius hanc veluti festucam
nt,Insulæ conseruationis operam daturos: præsertim, quia longe minoribus sum-
illis defendi, quā à rege, classe & exercitu instructo, expugnari posset. Ceterum,
dum in Hispania huic classi parandæ, & his sermonibus opera datur, Antonius in
tis viribus in rebus, ad Insulæ defensionem pertinentibus, comparandis labora-
uanquam regina ipsi faueret,ac cuperet: tamen, siue deferuescente anni superio-
c, (fortassis propter infelicem classis Gallicæ conflictum) siue deficiente Priorem
siue quæcunque tandem causa esset, minor apparatus institutus fuit,quam vt ho-
xpectationi responderet. Nihilominus tamen iubente Regina,in insulam naui-
artesius,eques Melitensis,& gubernator Diepensis, homo in bellis recentioribus
us, cum militibus Gallis non multo pluribus, mille ducentis, quanquam vulgo
ngenti esse dicebantur. Hic attulit magistratui ciuitatis litteras non tantum à Prio-
s ille ciues laudando animabat, ostendebatque, se omnem in regnum redeundi
la ipsorum fide, & virtute collocare: Sed etiam à Rege Galliæ, & regina matre.
bat Rex voluptatem, quam ex ipsorum constantia perciperet, & quam cupidus
ndi illos contra hostes, qui libertatem regni Lusitaniæ opprimere conarentur,
pter causas, quæ matrem ipsius mouerent, vt conseruationi illorum studeret.
mittere illis hunc nobilem vna cum classe,& militibus. Adiiciebat multa alia hu-
a verba in eandem sententiam. Regina referebat se partim ad litteras regis, pro-
e nunquam illis in bello tam iusto defuturam: partim etiam, vt & Rex ipse fece-
, quæ ex Commendatore coram accepturi essent. Cum hi milites in Insulam
ent,& cum reliquis,ac cum incolis coniuncti fuissent, (in vniuersum autem fere
num millia constituebant) existimabat Syluius,etiamsi multa essent propugnacu-
lite instruenda essent,tamen illa facile defendi posse,præsertim quod naues,quę
ide diripuerant, eò adpellentes attulerant magnum numerum tormentorum
n,quæ cum reliqua præda asportauerant,ita vt omnia,quæ vel aduexerat Schar-
in Insula ante fuerant,vel à superioribus nauibus adducta fuerant,non pauciora
centis: inter quæ tamen erant nonnulla ex ferro,nonnulla etiam minutiora. Ce-
omnibus non obstantibus,& quamuis Lusitani in solita confidentia perseuera-
n nihilominus,quasi metu perculsi,paruos liberos,vxoresque ad montes dedu-
carissima quęque abscondebant. Schartesius,tanquam peritus miles,postquam

situm insulæ, munitiones, præsidia, commeatum, ceterasque res ad bell
cessarias contemplatus esset, subuereri cœpit, vt hosti posset resistere.
enim non satis exacte insulæ de rebus necessariis prospectum fuisse: milites e
ciores, & minus exercitatos, quam loci conditio requireret: neque insulam
speram, aut inaccessam, quam ipsi descripta fuisset. Itaque colloquio cum Syluio
to, quærebat ex eo, quamnam insulæ defendendę rationem animo concepisset? Sylu
excœcatus à tyrannide, quam ibi obtinebat, siue iusto Dei iudicio eum vrgente,
numerum & virtutem Lusitanorum exaggerauit, vt non tantũ persuadere velle vi
illos ad defensionem insulæ sufficere, sed etiam Gallorum operam quodamm
superfluam. Sane non satisfaciebat Gallo, qui studuit remedia adhibere, vb
diis locus adhuc esse videbatur, ita tamen vt semper existimaret maiorem esse &
& virtutem Lusitanorum, quam reuera erat. Munitiones ipsi nullo cum iu
stitutæ videbantur. Maluisset enim in primariam arcem comportari omnem p
tormentarium, globos, & commeatum totum, hoc fine, vt, si forte Hispani, vi sibi
in Insulam patefecissent, omnes Lusitanorum, & Gallorum copiæ, ad arcem co
tes, sustinere possent impetum hostis saltem vsque ad initium hyemis, qua ingrue
si Hispanicæ necessario discedendum foret. nam nisi talis aliquis locus deliger
quem se reciperent, simul ac hostis pedẽ terræ imposuisset, (in tanta ciuitatis & opp
muris nudatorum, infirmitate) de ipsis actum esse. His rationibus contradiceba
verbis à mẽte sua alienis. Dicebat milites, cum habent aliquem locũ, in quem se p
cipere, in primo conflictu minus fortiter pugnare: & littora insulæ ita esse munit
lus hosti aditus pateret. Sed reuera ille consilium de arce improbabat tribus pot
de causis. Prima erat, quia non habebat commeatum, qui arci, aut tanto militu
ro paulo diutius sufficeret. Altera, quod nolebat se veluti illi arci includi, quippe qu
de fuga cogitaret. Tertia, quia non satis fidebat Gallis, & ideo nolebat locum vllu
tum in illorum manus peruenire, ne forte ex sociis domini euaderent. Hoc pacto
dissensio inter duces: & ita factum est, vt non tantum consilium Schartesii debit
dus non haberet, sed etiam vt(cum ante decretum fuisset deserendas esse reliqua
tanquam infirmas, & quia non nimia erat militum, qui in eas mitti possent, abu
denuo statutum fuerit de quadringentis Gallis in Insulam Faialem, tanquam
populosiorem, duce quodam Carleo, præsidii loco mittendis: quorum opera
cum incolis coniunctis, præsertim quia ibi parua quædam arx erat, illam defendi
dicabant.

Quo tẽpore hæc administrabantur, in Insula Tercera, classis Hispanica instruct
& Lisybona soluerat pridie Ioannis Baptistæ, quæ constabat sexaginta amplius
maioribus, optime armatis, præter multa alia nauigiorum genera. Erant en
duodecim triremes minores: duæ maiores (reliquæ enim duæ non satis in tempore
li venerant) quinque firmissimæ naues, & plures, quam 30. naues maiores diuers
tionum. Aderant fere 10000. militum, maxima ex parte Hispanorum. Ex aliis
bus non aderant nisi mille sexcenti Germani: duo vexilla Italorum, & duo Lusitan
luntariorum. Hispanos ducebant tribuni, Lupus Figueroa, Franciscus Bouadigl
hannes Sandoalius: Germanos Hieronymus Comes Lodronius: Italos Lucius
tellus: Lusitanos Felix Aragonius, & summæ rei Marchio terra, marique præerat
ercitus etsi non erat adeo numerosus: tamen non male dici potest regem Philipp
tasse nunquam in vno, eodemque exercitu tot milites Hispanos, militari di
imbutos, habuisse. Nam non solum maxima ex parte iam in Italia stipendia fece
etiam nonnulli eorum pugnæ nauali, qua principes confœderati Turcam superiori
nis vicerunt, multi etiam bellis Belgicis interfuerant. Cum classis ex ostio flumin
deretur, vna ex nauibus, in scopulum impingens, inutilis remãsit: & alia quædam,
iam aliquod spacium nauigando emensa esset, clauum amisit, peditibusque in ali
impositis, in portum reuersa est.

Nauigãte porro hac classe omnibus nauibus vnitis, necesse erat velocissimã qu
lentiorum cursum sese accommodare: cumque triremes omnium nauium sint cel
oportebat magistros de industria illarũ cursum remorari, ne alioquin à reliqua cla
lerentur. Ceterum quoniam nunquam ante huius generis naues in mari Ocea
tore relicto, altum petere ausæ erant: nolebat Marchio illas negligere occa
sinus illius traiiciendi, interim dum tempestas commoda erat, existimans, vel
nimam quamque procellam ipsas in periculum incidere posse, ita vt iudicaret p
eas potius à reliqua classe separatas progredi, quam diutius cum discrimine detineri

26. huius mensis, intellecto magistrorum triremium progrediendi desiderio, triremes
s dimisit versus Insulam S. Michaelis, cum mandatis, vt se ibi expectarent: cumq; Mar-
eundem cursum tenuisset, nauigatione tamen lentiori, & ventis lenioribus vtens,
o Iulii in conspectum Insulæ venerunt. Quoniam autem per ventum classi adpellere
licebat. Marchio nauim expeditam misit Puntam Delgadam, cum mandatis ad Au-
inum Iniguezium, præfectum bis mille Hispanorum, qui superiori anno Insulæ præ-
relicti fuerant, vt omnes suas copias imponeret in triremes, quæ iam ante eo adpule-
. Cupiebat etiam assumere aliquot tormenta muralia, & mulas, ad ea terrestri itinere,
us esset, subuehenda necessarias, vna cum nonnullis aliis rebus eodem pertinentibus
ue velis magno conatu expansis, ac vento nonnihil crescente die 13. Iulii non sine la-
adpulit cum nauibus Villam Francam, & inde triremi vectus Puntam Delgadam, v-
rs classis etiam anchoras iecerat, omnia vt parata essent, diligentiam adhibuit: quam-
ropter ventos contra os non posset soluere ante diem 22. quo, velis vento commissis,
a 24. die insulæ Tercera adpropinquauit. Sita est hæc insula, vt diximus, in 40. altitu-
gradu, & in trecentesimo quadragesimo secundo gradu longitudinis. Habet in cir-
quadraginta miliaria, & ab oriente ad occidentem in longitudinē ita angustam por-
r, vt vix duodecim milliaria lata sit Est quidem maiori ex parte aspera, & inaccessa:
ne in toto circuitu acc litur. Pars australis, quæ littus aliquanto commodius habet,
osior est, quam rel quæ. Ibi, incipiēdo ab occidente, primum occur it ciuitas Angra,
paruo maris sinu, sed ventorum furori obnoxia: à quo & ipsa denominata est. Angra
incolarum lingua sinum denotat. Huic ciuitati contigua est arx, inde vsque à tempo-
gis Sebastiani inchoata, & mediocriter munita, defendendo paruo illi portui. Sex in-
iaribus versus Orientem prope littus asperrimum (vocatur portus molarum) situm
pidum S. Sebastiani ex guum: inde ad tria milliaria occurrit oppidum Piaggia, quod
ant, propterea q od littus ibi minus est, quam in reliquis partibus, præruptum, & ad
endum paulo magis accommodatum. Hoc oppidum est vicinū Puntæ Serræ, quod
mum promontorium, ad solem orientem vergens: post quod versus Septentrionem
rit aliud oppidum, quod vocant Aquam Aluam, sex ab oppido Piaggia milliarib. Hoc
eptentrionale etsi incolitur, vt dixi, tamen nullum locum memorabilem continet:
n nisi tuguria agricolarum hinc inde sparsa ibi cōnspiciuntur. Tantum prope pro-
orium occidentale inuenitur paruum quoddam oppidulum, quod vocant Altaria.
iam Marchio Insulæ adpropinquasset, animaduertit in angusto illo portu naues, quę
auxiliares adduxerant, vna cum nonnullis aliis, quæ vel ad piratas, vel ad mercato-
ctabāt. Iactis prope oppidū S. Sebastiani anchoris, suis ipse oculis vidit Insulam non
inus munitam, quam iam ante intellexisset. Substiterat tam procul à littore, vt naues
ent à globis tormentorum, quorum magnam copiam sine omni fructu Insulares e-
antur, Marchione interim vetante, ne vel vnicum tormētum à suis disploderetur,
od operam ludi videret, siue quod hoc ad causæ regiæ bonitatem augendam, vt i-
ebat, facere existimaret. Iussit quatuor triremes subsistere è regione ciuitatis, & exi-
ortu superioribus nauibus intercludere: id quod nimiam confidentiam redolere
est. quod putaretur satius esse conniuendo spatium aufugiendi illis concedere, quā
auales ad desperationē adigere. Paulo post exposuit in terram tubicinem, qui ve-
elictorum, in scriptum redactam, omnibus, qui in insula erant, nomine Regis offer-
editionem flagitaret: verum ille, cum insulæ adpropinquaret, contra ius gentium i-
ormentorū abactus fuit. Agebatur in veniæ concessione de successione Regis, de
entia Insulariū, de clementia Regis: promittebat se incolis, vitæ & bonorū gratiam
m, si parerent; exteris vero naues concessurum, quib. in patriā vnà cum facultatib.
vexillis reueherentur. Ceterū cum veniæ concessi hoc modo publicari non po-
lam in terrā exposuit duos Lusitanos, qui exemplar eius exhibuerūt ipsi Emanueli
qui & parui eam fecit, & celauit, ita vt nemini innotesceret: quod fortasse rē eo de-
existimaret, vt eā accipere amplius sibi integrū non esset: & non tantum ipse ea vti
ed etiā his duob. Lusitanis sub pœna furcæ interdixit, ne cuiquā significarent, qua
venissent: idq; in hunc finem, ne quisquā insularium conditionib. à rege oblatis,
t. Diem vigesimū quartum & sequentē, totos Hispani in circuitu insulæ, littore, &
onib. contēplandis consumpserunt, exquirentes quonam in loco cōmodissime mi-
oni, & qua ratione posset: ac ipse Marchio in lembo vna cū tribunis. & reliquis pri-
luctorib. speculatū circumibat. Animaduerterūt ad ciuitatē Angram, & ad oppidū
m, tanquā loca ad adpellendum paulo cōmodiora, maiores quā alibi, munitiones
as esse, & Gallos etiam inprimis diligenter ibi excubare. Nonnulli Lusitani, incolæ

huius insulæ, exploratum egressi, ab incolis Insulæ S. Michaelis capti fuerant; qui a
ad classem, adfirmabant, nullum locum esse ad descendendum è nauibus aptiorem
Molarum, non procul ab oppido S. Sebastiani. Siue autem illi hoc dicerent animo
endi Hispanos, propterea quod locus iste erat longe salebrosior, quam primo aspect
batur, siue sincere hoc consilium darent, Marchio certe semper oculos in hāc part
fixos habuit. Cum enim videret in eo loco non maiores quā alibi, immo minores e
nitiones, institutas; quamuis littus esset incommodum, maluit cum naturali loci asp
quam cum operibus manu factis certare. Et ideo de consilio maioris partis const
deducere exercitum die 26. D. Annæ sacro, & Hispanis propter anni superioris vic
fortunato: ita tamen, vt interim iuberet tum triremes, tum alia minora nauigia noct
ad arma conclamare, magnumq; strepitum edere in diuersis partibus, & inprimi
oppidum Piaggiam, idq; in eum finem, vt hostes defatigarentur, & in eum locum n
confluerent. Interim in Insula Scharthesius, & Emanuel Syluius laborabāt & ipsi in
& aliis rebus ad defensionē spectantibus, suo loco disponendis. Collocarunt validi
copiarum partem in oppido Piaggia, existimantes Marchionem eo propter loci c
ditatem appulsurum. Syluius etsi in speciem in pristina confidentia perseuerare vid
tamen nauigiolum in portu paratum habebat, & aliquot nauiculas ad oppidum
quibus, necessitate suadente, aufugeret. Schartesio interim non satisfaciebat rerun
Etsi enim copiæ satis magnæ erant ad defendendam ciuitatem etiam amplissimam
exiguæ ipsi videbantur ad propugnandam totam insulam, quæ haberet triginta pro
cula, eaq; tanto à se inuicem interuallo remota, vt primum auxilium ferre non po
tantum vltimo, sed ne quidem medio; tum propter distantiam loci, tum propter
asperitatem, quæ erat tanta, vt acie instructa, iter fieri non posset. Iudicabat ille con
simum factu fore, si caterua aliqua militum in tali loco collocaretur, vnde in omne
tum ceteris laborantibus subsidio venire posset. Sed hoc fieri nequiit, quia erant to
gnacula, & tot valla præsidiis muniēda, vt militibus per ea dispertitis, nulli superess
mo vt quædam loca plures desiderare viderentur. Animaduertit etiam, quantum
militum superfuisset, tamē nullum esse locum, in quo satis cōmode hæc caterua su
& alibi laborantibus succurrere posset. Nam si collocaretur in medio, nimis proc
futuram ab omnibus partibus: sin vero in vicinia alicuius propugnaculi, fieri non
reliquis in tempore subueniret. His incommodis vt aliquid saltē remedii adhiber
tuerunt in collibus illis campanas, quarum sono signū darent illi, qui auxilio egere
ꝙ illi, qui ab hoste non oppugnarentur, auxilium laturi, accurrerent. Marchio inte
lectis è toto exercitu quater mille, & quingentis militibus maxime exercitatis, in
erant complures Germani, Itali & vnum vexillum Lusitanorum, legio Hispanica
gueroæ, & legio Augustini Iniguezii, illisq; nocte, vigesimum sextum diem præced
remibus, aliisq; multis minoribus nauigiis summa maris tranquillitate impositis, n
ante, cum strepitu ad arma in reliquis locis conclamari iussit, ipse vero cum his co
sus portum Molarum nauigauit, & paulo post reliquas se subsequi iussit. Appulit e
tum auroræ, ita vt tenebris noctis opertus, vix ab Insularib. animaduerteretur. Re
tem ibi tria propugnacula, fossis cincta, & tormentis satis bene, paucis vero defe
instructa. Triremes adpellentes omnia tormenta aliquoties contra propugnacul
rarunt, vt eodem temporis puncto milites eo tutius in terram descendere possent
men plus terroris, quā damni, insularibus intulit. Tormentum nihilominus vnum,
pius in classem disploserant, ex rotis deturbatum fuit. Quantumuis autem è propu
in classiarios crebri tormentorum ictus exonerarentur, & locus ipse esset asper, ine
dus, scopulosus, & omnis aditus, ascensusq; præclusus: milites tamen illi diuersarun
num certatim, omnium periculorum securi, in littus desiliebant: & illi, qui terram
sequi non poterant, sponte sua in aquam se demittebant, vt eo citius, quantumuis
cti, ad littus peruenirent: & pauci illi Lusitani, qui aderant, inter primos magna cu
alacritate in littus euaserunt. In propugnaculo, ad quod hi milites contendeba
tria vexilla peditum, duo Lusitanorum, & vnum Gallorum: quæ in vniuersum n
stituebant numerum ducentorum. In hos ibant omnes illi milites Marchionis, q
quodam cum impetu, & sine ordine ad manus conserendas properabant. Neque
situs, vel hostium vicinitas, tempus, aut locum aciei instruendæ concedebat. Re
fortissime Galli: sed, quia erant pauci, parum etiam effecerunt. Primo incursu Capi
quendam, & signiferum vna cum viginti quinq; aut triginta circiter militibus Mar
interemerunt. Verum cum ex defensoribus nonnulli vulnerati fuissent, & ipse
Gallorum occubuisset, alterum ex vexillis Lusitanicis è propugnaculo excessit, po
al

aandiu,sed timide,dimicasset. Alterius vexilli milites in loco perseuerantes aliquanto
ius hosti restiterunt: sed cum ad sonũ campanarũ neminem subsidio venire, multosq;
ciis cadere vidissent, & ipsi vallum deseruêrunt. Itaque Galli, qui soli remanserant,
nullis iam antè interemptis, non potuere tot hostium impetum sustinere: & ita intra
e spatium milites Marchionis illa propugnacula & fossas, paucis suorũ amissis, occupa-
. Peruaserat nũtius de oppugnatione, quam Marchio ibi instituerat, per circuitũ Insu-
Galli, quorum maior pars erat ad oppidum Piaggiam, audito sono campanarum, & si-
ignis accensi cõspectis, eo celerrime accurrêrunt: eosque insecutus est Emanuel Sylui-
m multis Lusitanis: verum tantum erat locorum interuallum, & tanta viæ asperitas
ertim cum quatuor, aut quinque milliaria emetienda essent) vt nondum media itine-
rte cõfecta, hostem iam propugnacula, & fossas in potestate habere intelligerẽt. Itaq;
instruendę causa in colliculo quodã substiterũt, paulo post, infestis signis, in Hispanos
cturi. Interim reliqua pars copiarum Marchionis in littus descenderat: ex quibus,
uam in cliuum quendam euasissent, agmen promiscue compositum fuit ex omnibus
ibus, vt eo celerius acies instrui, & eo promptius hosti veniẽti obuiam iri posset. Sed
at expedita, quia Galli & Lusitani, non adpropinquarunt, & illi, qui propugnacula
erant, nusquã subsistentes continuo cursu ad socios, auxilio venientes, contenderũt.
e Marchio præter expectationẽ suam, aliquanto plus tẽporis nactus, aciẽ denuo na-
us à se inuicem separatis, instrui iussit, cumque paululum progressus esset, pugnæ
is initium ab vtraque parte maximo animo factum est, fortuna more suo aliquandiu
re ludente. Etsi enim Galli longè essent numero inferiores, tamen bis Hispanos ex
vallo eiecerunt, & tertia vice ad secundum vsque penetrarunt. Ceterum cum Mar-
nimaduertisset in causa esse paucitatem hastatorum, Germanis hastatis in eum
promotis, denuo in Gallos inuectus facilius sustinuit illorum impetum, qui
oost deferbuit. Cum enim meridies præteriisset, antequam Emanuel Syluius ci-
nilitibus ad reficienda corpora adferendum curasset, ita vigiliis nocturnis, labore
, conflictu, & fame eneruati fuerant, vt vix stare possent, quantumuis semper ad no-
sque, sed modo remissius, modo vehemẽtius, pugnaretur. Nocte ingruente, insula-
gnum numerũ boum, quorum vltra mille coegerãt, cõstituerunt in hostes impelle-
em illius disiicere, & eodem plane strategemate vti, quod ipsis satis feliciter bien-
e cõtra milites Petri Baldesii successerat. Verum Schartesius non probauit cõsilium
c hoc pacto hostem carnis recentis copiam habiturum dixit: neque verisimile esse
, quod contra sexcentos milites semel bene euenisset, statim contra exercitum duo-
millium eadem cum felicitate succederet: & ita boues amandati fuerunt. Porro
io cum tot boues ab hostibus cõgregatos videret, dispositis in fronte exercitus Ger-
astatis, & relicto inter ordines certo interuallo, mãdauit, vt boues, si irruerent, sine
mento prętergredi finerent. Hic finis fuit pręlii illius diei, Gallis tamen tormenta in
ibus collocata, in hostem aliquoties interim exonerãtibus. Hoc tempore Emanuel
serio de fuga cogitare cœpit. Ceterum cum difficilem eam futuram videret: pro-
quod omnium oculi in ipsum essent conuersi, sparsit de industria rumorem, quasi
a naues Gallicæ auxiliares in mari comparerent: & sub prætextu obuiam illis ali-
ittendi, iussit è portu egredi nauigium iam ante præparatũ, quod ipsum ad Altaria
ret: sed cum nauicula ad ostium portus peruenisset, præsidiarii, qui erant in propu-
, ictibus tormentorum exitu illam prohibuerunt, siue quod nescirent quo tende-
d Sylùii auctoritas declinare inciperet. Nauigio itaque in portum reuerso, Syluius
erclusus fuit. Interim Hispani aquæ dulcis inopia laborabant, & hactenus illam è
petere coacti fuerant: cuius eo in loco, vbi Galli consederant, magna erat abun-
aque Marchio nocte illa cogitauit de castris in locum commodiorẽ transferẽdis
enti, quãtumuis res difficultate non caritura videretur. Ceterum (vt tam prospera,
luersa fortuna, effrenis est) minorem expectatione sua laborem sustinuit. Nam ea-
te maior pars Lusitanorum quibus Emanuel Syluius præerat, diurno prælio con-
& tanto hostium numero se impares rati, Gallis desertis, fuga se ad montes prori-
Res equidẽ admiratione digna erat. Cum enim hi essent iidem illi obstinati, & re-
i virtuti suę tantum tribuebant, vt omnem pacis, & veniæ mentionem abomina-
irum equidem videtur illos, cum tẽpus verbis omissis, manu rem gerendi adesset,
rpem fugam se cõiecisse, tamque subito sententiã mutasse. Fugientes enim dicti-
sulam spectare ad Regem Philippum, & merito illi dedẽdam esse. Sane nõ multũ
nstantia, & virtute vulgi poni potest. Dux Gallorũ, cum videret aufugere Lusita-
Emanuelem Syluium, qui eorum fortitudinem deprædicauerat, attonitum

esse,cœpit,de sua,& suorum salute in tuto collocanda cogitare: cumq; aurora immine
ipse etiam copias suas versus montem Virginis Guadalupensis duxit,faciente spem Sy
fore,vt ibi in loco quodam munito facile hostium impetum sustinerent, donec ingru
hyeme, classis discedere cogeretur: & si minus post illius abitum amissa recuperare
sent,tamen occasionem in Galliam redeundi ipsis non defuturam. Sed quoniam ex e
co,vbi consederant,non satis tuto discedi posse videbatur, quod periculum erat,ne
chio,re intellecta, postremum agmen carperet: Schartesius partem militum præmi
partem post tergum reliquit, qui cum Hispanis,si irruerent, manus consererent,eos
quandiu remorarentur.Ceterum Marchio mature hostium cõsilium subodoratus,t
exercitum progredi iussit:& ita paucos illos,qui à Schartesio relicti fuerãt, in fugam
pulit,locum,in quo aqua dulcis hauriebatur,in potestatem redegit,& oppidũ S.Seba
vna cum aliquot tormentis occupauit:& milite ibi aliquantum refecto, Gallisq; om
ad montem fugientibus,iter conuertit versus ciuitatem Angram, sine vllo impedim
quod hostes metu perculsi in diuersa abiissent. Cum autem Angra à parte interiori
non munita,sed aperta esset,ideo non tantum à militibus,sed etiam ab incolis,& ipsa
arx à præsidiariis omnino deserta fuerat.peruenit eo exercitus incredibili cũ labore.
enim solis æstus esset longe intensissimus, & regio ita sicca,vt toto illo itinere ne gutt
dem aquæ inueniretur,milites magno incommodo adfecti,& complures,maximae
te tamen Germani,siti extincti fuerũt.Militibus Angram ingressis, tridui spacium ad
dam congerendam concessum fuit.Sane domus fere omnes plane vacuæ erant: & il
remanserant,maxima ex parte erant captiui,qui etiam liberati fuerunt. Capta vrbe,
capta erant omnia propugnacula.Cum enim tantum ad impediendum nauium adp
extructa essent, à parte interiore erant aperta. Porro exercitu iter versus ciuitatẽ fac
etiã triremes cursum in naues,quæ in portu erant,direxerunt,cumq; prope ab iis ab
ictibus tormentorum illas ad deditionem faciendam cõpellere conatæ sunt. Sed ei
bantur frustra;quia cum à vectoribus, & nautis desertæ fuissent,nemo erat,qui resp
ret:quod cum animaduertissent classiarii,in illas prędę causa insilierunt.Spolia tum ter
tum naualia,non nimis fuerunt opima.Exceptis enim tormentis,nihil,quod alicuius fe
menti esset,inuentum fuit.Mancipia,quorum ad mille quingenta reperta fuerũt,pr
ma prædæ parte habebantur.Direpta vrbe,& locis circumuicinis, expetebat Marc
incolæ in suas quisq; domus reuerterentur. Etsi enim milites,in illos montes penet
aliquot & viros & mulieres,vi reduxissent (qui postea liberi omnino dimissi fuerũt)
maior pars ibi adhuc latitabat, & paucissimi erant,qui sponte prodirent.Itaq; publi
clamari & omnes(paucis exceptis)omni metu deposito,domũ reuerti iussit. Sed cu
sitani non nimis fiderent,pauci tantum redierũt, quantumuis postea paulatim plu
sequerentur.Rebus ita stantibus(licet Galli adhuc in montibus essent) iudicauit M
è re futurum,si etiam reliquas Insulas ad deditionem compellere tentaret, & inpri
sulam Faialem,in qua erat præsidium.Qua de causa bis mille quingentos pedites ex
sis nationibus in triremes, & lembos impositos, eò duce Petro de Toleto misit. D
copiæ illuc nauigant, Galli in Insula Tercera superstites, etiamsi in montibus mun
quædam instituissent,tamen quia commeatus,aliarumque rerum inopia laboraba
auxilio Lusitanorum non multum spei collocandum iudicabant, constituerunt
honestissimis possent, conditionibus, cum Marchione pacisci. Venit in mentem
thesio,sibi in Insula Malta olim notitiam intercessisse cum Petro Padiglia, vno ex
bus, qui erant cum Marchione, quique tribuni munere fungebatur, & rei milit
non imperitus. Ad hunc scripsit Schartesius, reuocans ipsi in memoriam priorem
aritatẽ,& petens facultatem libere discedendi, non tantum pro se,& suis, idque v
bonis,armis, tormentis & vexillis; sed etiam pro omnibus Lusitanis, qui naues c
conscendere cuperent. Hæ litteræ non displicuerunt quidem Marchioni, quipp
illis spem conciperet,cum hoste transigendi, & integra victoria,eaque incruenta
di,antequam mare intumesceret. Sed conditiones nimis iniquæ ipsi videbantur,
ea quod nollet quemquam è Lusitanis in Galliam abduci. Inter primarios duces
erant de eo quod potissimum agendum esset, opiniones. Quidam suadebant è
eundum in Gallos,temporis lucrandi causa,cumque iis dimicandum,nullis pactis
ditionibus admissis. Alii, paulo exactius rem perpendentes, dicebant non abs r
cum Gallis quibuscunque conditionibus transigeretur, tum ratione breuis illius
ris,quo classis in illo mari subsistere posset, tum quia non sine difficultate oppugn
viderentur. Ita enim rationes subducebant, vt adfirmarent,quinque ad minimum
eo negotio consumptum iri: nimirum biduum in itinere, vnum diem in vince

l biduum in reditu. Iam autem commeatum nõ, nisi in biduum, propter carrorum, & m, & similium rerum inopiam, subuehi posse. Verum omnia ista incommoda su- uit ardor militum, qui, secundis successibus inflati, ferre non poterant tam paruum erum Gallorum, tam vicinum, audere cogitare de impetu tot militum veteranorum, ctorum sustinendo. Qua de causa dixerunt se paratos esse quiduis pati, dummodo in em ducerentur. Et quamuis in hanc sententiam à ducibus non iretur: tamen hæc ala- s in causa fuit, vt tenuiores Galli conditiones obtinerent, quam alioquin fortasse ob- issent.

Tandem vero re hinc inde aliquandiu agitata, ita conuentum fuit: vt Galli venirent tum arma, & vexilla, gladiis solis retentis: vt ipsis de hospitio & victu prospiceretur in ciuitatis parte, vna cum nauibus, & commeatu in reditum in Galliam. Et statim simu- ansactum fuisset, reipsa etiam ad effectum deduci deditio cœpit. Nam tertio die Au- descenderunt Galli è montibus, & extra ciuitatem tradiderunt arma vna cum octo- n vexillis, fistulis & tympanis, iuxta legem conuentionis: & per armatos militum Hi- rum ordines inermes in ciuitatem ingressi sunt, & ibi Scharthesius cum tribuno Ca- a, & aliis primariis ductoribus Marchionem salutauit, humaniterq; ab ipso exceptus terim triremes vna cum ceteris nauigiis, & militibus in Insulam Fatalem adpulerat, Petri Toletani. Quoniam vero classi intererat Gonzalus Perera Lusitanus, qui vxo- liberos in Insula habebat, visum est Petro hunc vice tubicinis præmittere, qui Insu- d deditionem cohortaretur, quod putaret ei à conciuibus suis fidem habitum iri in e de potentia exercitus regii, & de periculo, quod illis immineret, narraturus esset, & t eo facilius sese dederent. Ceterum Antonius Guedezius Sosa, præfectus Insulæ, ntum nullam dignitatis nuncii rationem habuit, neque orationi ipsius locum reli- d ne quidem exemplo vicinorum, quamuis longe potentiorum, motus, hominem iis proscissum, & male mulctatum tandem plane interfecit, perinde ac si, mandata ionis exponendo, magna ipsum ignominia adfecisset. Cum videret Petrus Toleta- ncium non redire, præsagiens id, quod ipsi acciderat, constituit exponere militem, n insulæ minus asperum & minus quam Tercera esset, munitum cernens, 2. die Au- ere nemine impediente, omnes copias in terram exposuit: cumque versus oppidum eret, obuios habuit 400. illos Gallos præsidiarios, & multos Lusitanos. Prælio au- iori conserto, sed paulo post feruore militum crescẽte, Galli & Lusitani coacti fue- recipere in paruam quandam arcem vicinam, in quam cõgesserant maiorem par- rmentorum, & globorum, ac pulueris tormentarii, vbi paulo post deditionem fece- dem conditionibus, quibus reliqui in Tercera: & Sosa beluinæ crudelitatis pœnas Manibus enim truncatis, per brachium suspensus fuit. Sane admiranda fuit horum um confidentia, qua impulsi (nec eos vicinorum calamitates vel tantillum cautio- debant) immanissima facinora designabant, nec tamen postea vsq; ad extremum, rat, se defendebat. Ceterum Lusitani imperiti pericula, cum adhuc remota sunt, iunt: sed præsentia deinde iusto plus metuunt.

ac Insula nihil agendum supererat: itaq; ea direpta: & gubernatore creato Antonio llo cum præsidio 200. militum Petrus Toletanus cũ triremibus, & copiis in Ter- ediit, quo etiam venerunt è ceteris Insulis Sancti Georgii, Pici, & Gratiosæ legati mentum præstandum. Marchio, rebus omnibus cum Gallis transactis, curauit in- i Emanuelem Syluium, qui sibi titulum sumpserat Comitis Turrium Veterum, atoris, & Capitanei generalis Insulæ. Ceterum ille profectus ad oppidum Altaria, r eos, quibus curam aliquot nauicularum commiserat, fidem cum fortuna mutan- ulis impactas confregisse: cumq; videret fugam sibi omnino interclusam, nec be- actorum, à Gallis interpositorum, saluti suæ consuli potuisse, habitu vili indutus in sese abdidit. Ceterum videtur fuisse in fatis, vt facinorũ suorum pœnas hostibus olueret. Nam à serua quadam Æthiope, quæ hac ratione vitam se redempturã spe- oditus fuit latrunculatori: qui cum eũ ante oculos haberet, hominem tamen non aptus itaq; & in ciuitatem perductus, vna cum nonnullis aliis rebellibus, custodi- donec ab Auditore nomine Regis, & Marchionis tanq̃ Imperatoris, exercitus sen- pitalis concepta, & tum contra ipsum, tũ contra alios vna cum criminũ enumera- onunciata, ac reipsa executioni mandata fuit. Primum aciẽ instruxerunt Germani iuitatis Angræ, custodientes ora platearum, quæ eo ducũt: factoq; ibi igne omnis cui insignia, & nomen Antonii impressa erant, combusta fuit, quę quanq̃ satis ma- deris esset, tamen nullius pretii erat, q, maxima ex parte conflata esset ex metallo ori, minima tãtum argenti quantitate admixta. Postea caput amputatũ fuit Syluio

gladio, more Germanico: idq; cum ingenti omnium adstantium dolore. Erat enim v
amabili, & paulo ante mortem animo præsenti loquens culpam fassus erat, & sigil
ignosci sibi petierat ab omnibus, quos aut præsentes, aut absentes sibi offendisse vid
tur. Dicebat sibi soli insulæ calamitatem acceptam ferendam esse, & in se vnum m
omnes pœnas deriuari debuisse: id quod cum accederet ad pœnitentiam, qua vehe
tissima se duci præ se ferebat, animos etiam hostium magnopere adfecit. Et sane ver
potest in hunc optime quadrare dictum illud Dionysii Tyranni: ad relinquendam t
nidem non esse equum conscendendum, sed expectandum, donec aliquis mortuus
extrahatur. nam ille expectauit, donec capite plecteretur. Caput ipsius positum fuit
blico, & eodem loco, ex quo tum sublatum fuit caput Melchioris Alfonsi, quem ille
quam Regi Philippo addictum, paulo ante interfici iusserat. Obseruatum autem fui
à cognatis Melchioris rogaretur, vt illius caput remouendum curaret, eum respo
tum remotum iri, cum suum ipsius ibi esset ponendum: innuens nunquam remotu
Ita interdum homines imprudentes sua ipsorum infortunia prædicunt. Emanuel S
(quem diximus diripuisse Insulas Capitis Viridis) & Amator Vieira, qui sub nomine
R. M. in exitium præcipitauerat eos, qui ipsi fidem habuerant, fuerunt & ipsi deca
multi in furcam acti, & multi, ac inprimis Galli, qui ante deditionem capti fuerant, in
mes damnati. Habebat Marchio in mandatis, vt quoad eius fieri posset, properaret, &
classe Gades nauigaret. Erat enim rumor regem illas vires velle conuertere in Afr
redigere in potestatem Laraccen, & fortasse tentare etiam Algierium, præsertim, qu
expeditio potius in autumno, quam in reliquis anni partibus suscipienda videbatur
cto itaq; insulæ præsidio Ioanne Vrbinate, & bis mille Hispanis, cum classe & reliq
piis ad portus Andaluziæ cursum direxit, interim dum & in Hispania, & in Lusitan
tiæ, ex hac victoria perceptæ, magnitudo publicis ludis, & supplicationibus decl
Sed longe maior, quam ista lætitia, erat mœror Antonianorum, quorum multi, cu
rassent insulam illam munitissimam occasionem præbituram Antonio aliquand
gnum redeundi, ita iam attoniti & obstupefacti hærebant, vt nullum ipsis fundam
remaneret, cui vllas spes nouas superstruerent: quantumuis non deessent, q
existimarent, Philippo ante Antonium moriente, facile Remp.
Christianam ita perturbari posse, vt omnia ex
sententia illi succederent.

FINIS.

DVA

...VARDI NONII LEONIS ...VRISCONSVLTI LVSITANI

CENSVRÆ IN LIBELLVM DE REGVM PORTVGALIÆ ORIGINE, QVI FRATRIS IOSEPHI TEIXERÆ NOMINE CIRCVMFERTVR.

Item de vera Regum Portugaliæ Genealogia liber.

...ERENISSIMO PRINCIPI ALBERTO ARCHIDVCI AVSTRIÆ S. R. E. CARDINALI, DVARDVS NONIVS LEO IVRISconsultus Lusitanus S. D.

*C*VM *vitæ meæ rationes ita instituerim, Princeps Serenissime, vt tam otii, quam negotii rationem mihi reddendam existimarem, & negotii mihi rationem probe iam constare, tam apud Principes meos, quam apud Rempublicam arbitrarer, otii etiam, si quando daretur, rationem constare volui. Cum igitur pestilentiæ morbo grassante, ab hinc quinquennium mihi fxulandum ab vrbe esset, nec meorum librorum supellectilem mecum eerre licuisset, Portugaliæ Regum vitas, quas in eo exilio nactus sum, perlegi. In quibus ego docti alicuius viri manus & censuram iamdiu desiderabam, quod temporum ruditate, qua conscriptæ sunt, multa perperam, ...lla non vere, alia dicta essent extra rem: qualia multa in omnium fere nationum annalibus re...tur: vt nullibi frequentius, & impunius peccatur, quam in historiis. Cœpi itaq; nonnulla notare, ...nporum rationi, & Regni monimentis repugnabant: superflua etiam obelis expungere: alia ...gna, quæ occurrebant, addere. Cum vero ea numero creuissent, id quod ludens, & animi re... causa cœperam, serio mihi agendum, & ad vmblicum perducendum putaui, magnoq; & conti...abore, ita perfeci, vt doctis nonnullis digna ea nostra visa sint, quæ lucem experirentur. Dum ...tum meum parturio, & iam de editione cogito, Clarissimus vir Ioannes à Sylua Comes Portale... cui animi mei propositum aperueram, arborem mihi ostendit Iosephi cuiusdam Teixeræ Lusi...nachi, Lutetiæ Parisiorum excusam, Regum Portugaliæ stemmata continentem. In qua cum ...reperissem cum scriptis meis è diametro pugnantia, ad quæ respondere videbar prouocari, ecce ...psius Iosephi nomine editus, Lutetiæ etiam excusus, miris deliriorum portentis scatens, mihi ...: & ita alter labor iniunctus, Augiæ scilicet bouile (quod dicitur) repurgandum. Anceps eram ...rem. Hinc enim authoris obscuritas. & imperitia me à respondendo retrahebat: ne responsione ...nus ille fieret, qui vinceretur. Alia ex parte, cum illa non tam cōtra scripta mea, quā contra pa...gnarent, non siui, apud me plus valere existimationis meæ, quam publicæ vtilitatis rationem: ...tali concertatore in certamen descendere, non erubui: si emendare, & admonere errantem, cer...t, & non beneficium. Verebar enim, ne ille Gallos homines nostrarum rerum ignaros, quos cir...ere satagebat, in errorem traheret, & falsas inter illos sereret opiniones. Cum enim nulla natio ...roprios non habeat annales, ea forma, qua omnibus vulgati sint & noti, Lusitanorū qui rerum ...n gloria, non cum præsentibus quibusuis, sed cum Græcorum & Romanorum laudatissimis illis ...possint omnia fere gesta muta sunt, & nescio Principum incuria, an scriptorum penuria, in pro...nis puteis demersa: atque in priuato paucorum vsu, quod publicum & notum omnibus fieri ... Quo maiora igitur ille habuit ad fallendum adminicula, eo magis mei officii putaui, nonnulla ...are, & illius venenatæ arboris imposturam detegere, antequam altiores radices ageret. Hanc ...nsuram, & veram Regum Portugaliæ genealogiam, nemo erat, cui potiori iure dicarem, quam ...nceps humanissime. Nam si in consecrandis ingenii monimentis, authores eos semper quæsiuere ..., qui nobilitate, authoritate, aut eruditione præstarent, quo tuti à calumniatoribus essent, hæc ... simul conspirant, vt quod cui antecellat, dubium sit. Nobilitas enim tua, qua omnes tui gradus ...s excellis, non ob id solum summa est, quod Maximiliani Cæsaris, & Mariæ Augustæ filius sis,*

Caroli etiam Quinti, & Fernandi Imperatorum nepos, & à tot Imperatoribus, & magnis Reg
prognatus, quoniam & hoc vt fortunæ bonum alii, qui tui diſsimilis eſſet, poterat contingere: ſed
Imperio dignus videaris, & virtutum regnum teneas. Quarum ſi tantum non præbuiſſes ſpecim
omnibus tuæ adoleſcentiæ actionibus, & ſenili iſta iuuentute, maximum argumentum tuorũ mo
iudicii, & prudentiæ eſſet, quod Philippus auunculus tuus, Regum omnium cordatiſsimus, florent
Luſitanorum Imperio, quod non per Europam modo, ſed per Africam, & Aſiam tam late ext
tur, & cui tot Reges colla ſubmittũt, te vnum moderatorem elegit. Cuius iudicium, ne videretur
re labi, opportune confirmauit Gregorius XIII. Pontifex Max. vir ſapientiſsimus, qui te in purp
rum patrum collegium cooptatum, florenti iſta ætate, legatum Sedis Apoſtolicæ in eodem Imper
ſtituit. Ex quo quanta tua ſit apud omnes authoritas, manifeſto apparet. Litterarum autem hu
rum ſtudia philoſophiæ, theologiæ, & matheſeos, quanta cura & aſsiduitate, à puero fueris amp
multa tui ingenii ſpecimina teſtantur, & fauor, quo literatos homines proſequeris. Non ingrata
tur tibi fore putaui lucubratiunculam hanc, tum quod de Regibus progenitoribus tuis agat, tu
nonnulla circa eorum originem à me referuntur, quæ diligentes alioqui in hiſtoria viros fefelleri
vero alacrius confidimus, quod te hiſtoriarum lectione ſcimus detineri, qua nihil iucundius, ni
lius, & Principibus viris, qui Reipub. gubernaculis admoti ſunt, magis neceſſarium. Cum enim
tura comparatum ſit, vt humani caſus, veluti in orbem, ſui ſimiles ſæpe recurrant, & ex præterit
ſentia, atq; etiam futura debeamus æſtimare, & præiudiciũ ad actiones noſtras inde facere, tant
Luſitanæ Reipub. res tractabis dexterius, quo maiorem notitiam eorum habueris, quæ Reges ill
res tui, tam pace, quam bello egerunt. Vt enim periti medici non iiſdem remediis vbiq; vtuntur,
quæ regionis mores, & natura expoſcunt, ita Reſpublicæ exemplis domeſticis, non aliunde pet
bernari debent. Vale Principum decus, & me in tutelam tuam ſuſcipe.

DVARDVS NONIVS LE

INGENVIS LECTORIBVS.

QVÆ RES mihi exoptanda erat, dum in hunc Ioſephi Teixer
lum Cenſuram paro, caſu ipſo oblata eſt. Cum enim mecum
gitarem, quam inter ſe pugnantiá, & à Luſitanorum hiſtoriis
Luſitano hoc Ioſepho diuulgarentur, & cauſam mihi conſtar
rem ipſum in hac vrbe, à ſui ordinis Prçſule in vinculis aſſerua
uimus. Quo enim tẽpore Aluarus Bazanus Sanctæ Crucis M
celebrem victoriam illam, de Philippo Strozo & Gallorũ claſſ
ſulam S. Michaelis obtinuit, is inter alios Strozi milites captus, & in Portugalia
ctus eſt. Iuſſu tamen clementiſſimi Regis PHILIPPI (qua eſt pietate & religi
traditus illæſus: licet perduellionis reus eſſet conuictus. Auidus igitur homine
ueniendi, vt tantæ impudentiæ cauſas inquirerem, impetrata à Præſule ſuo venia
in publicum Regni ſtatum tam falſa edidiſſet, rem omnem ab eo didici. Sac
enim adactus affirmauit, coram eodem ſuo antiſtite, ſe vt prorſus ignarum ea
pſiſſe ſolum, ſed multarum manuum illud fuiſſe opus. Arboris enim fabricæ cul
fratrem Stephanum quẽdam Luſignanum, natione Cyprium, inſtituti Dominica
ferebat, qui huiuſmodi arboribus ſtemmatum componendis Lutetię operam da
etiam criminis ſocios nominabat, à quibus ſe ſubornatum dicebat, vt nomen ſuu
inſereret. Quod vero theologiæ profeſſorem ſe dicit, qui theologiam ne à limine
concionatorem qui infantiſſimus ſit, choragos quoſdam Antonii ſtudioſos, eam
nam induiſſe dicebat, quo fabulam veriſimilius agerent: & Gallis, apud quos ſuan
probatam volebant, facilius imponerent. Credebant enim, de Luſitanorum rebu
exteris perſuaderi poſſe, ab homine natione Luſitano, profeſſione theologo, ordi
dote & monacho, officio concionatore. Sed Deus bone quam ineptum fabulæ q
architectum! qui perſonam indutam ſuſtinere non potuit. Dum enim in militia
factus ſcilicet ex ſacerdote gladiator, omnem technã ad nos allatus prodidit: vt q
re in Galliam non ſperabat. Quo tamen ruptis compedibus, breui euolauit, ad n
(vt ille motoriam ſemper agit fabulam) fortaſſe rediturus. Hæc vos de opere, &
re ſcire volui tanquam fabulæ argumentum, vt inde æſtimetis, qua fide, qua ve
qua etiam vita (quod in authoribus ſolet requiri) author iſte noſter ſit. Vos ta
nia illius fruimini: & lucubratiunculã hanc, in qua multa non vulgaria, ab aliis p
ſa, aut ignorata tradimus, Ioſephi huius impudentiæ & inſcitiæ debere fatemini.

DV

...DVARDI NONII LEONIS ...VRISCONSVLTI CENSVRAE IN FRATRIS IOSEPHI TEIXERÆ LIBELLVM DE REGVM PORTVGALIÆ ORIGINE.

T NVLLA RES EST, tum ad Rempub. gubernandam, tum ad vitam recte instituendam vtilior, quam historiarum noti-tia, ita nulla nocentior est, quam si hæ corrumpantur, & falsæ pro veris, & genuinis posteritati mandentur. Quemadmo-dum enim viæ error in diuersa, quam expediat loca nos du-cit, non secus ficti rerum humanarum casus, & exitus, qui no-bis obiiciuntur, sensum conturbant, & in pręposteras nos tra-ducunt opiniones. Vnde non minori supplicio mihi semper digni visi sunt, qui historias adulterant, quam qui numos fal-so cudunt, aut fontem publicitus scatētem, vnde omnes hau-riunt, letali veneno inficiunt. Nullos rursus de Repub. magis benemereri existimo, quam qui ex historiis ita errores sustu-...t, ne alii per imperitiam laberentur. Quid enim aliud est, iuxta naturalis iuris præce-...ranti viam monstrare? Quid aliud cadenti manum porrigere? Hoc vero non in hi-...modo, in quibus maius periculum erat, sed in aliis disciplinis optimos & graues vi-...cisse, legimus. Quorum factum non reprehensione, sed laude dignum habitum est. ...igitur famosus hic Iosephi Teixeræ libellus ad nos peruenisset, in quo non in pa-...modo, contra quam arma sumpsit, & armatos concitauit, sed in ipsa numina etiam ...chatus esset, & meras calumnias, & mendacia pro historiis, & veris traditionibus ...sset, nemini potiori iure, quam mihi incumbere responsionem sum arbitratus, qui ...metro pugnantia literis mandassem. Nec enim me, qui ab omni ambitione alienissi-...mper fuerim, ex animo Censoris officium aucupari voluisse, vt aliquid inde laudis ...arem, credere par est, cum in tam obscurum & imperitum authorem scribendo, ve-...m mihi magis esset, ne existimationis meæ (si qua est) facerem iacturam. Cum tamen ...iam falsæ illæ Iosephi narrationes tenderent, non potui non commoueri, atq; etiam ...candescere. Humani enim animi cum nouitatis studio, à naturali quadam propen-...neantur, & interdum eius specie illecti, non satis quod obiectum est attendentes, ...o veris, pro solidis inania amplexentur, periculum erat, ne inter exteros homines ...um rerum imperitos, nugatoris huius figmenta latius serperent. Mea etiam interes-...ratus sum, ne libris meis, quos de Regum Lusitanorum vitis propediem, Deo auspi-...cem ęditurus sum, præiudicium fieret, præoccupatis his erroribus lectorum ani-...s igitur commonefaciendos putaui, vt tanquam iudices æquos, & neutri parti fa-...ad legendum, & iudicandum nostra præpararem. Errata autem omnia, & ineptias ...thoris non sumus prosecuti (longum enim id esset) sed ea tantum, quæ historię no-...onibus aduersari videbantur. Maledicta etiam & conuicia omisimus, quod illa la-...agis, quam calamo erāt vindicanda. Sed iam pręludentem illum audiamus. Egre-...im hoc opus in præludia diuisit & tractatum, ne scilicet illotis manibus, rem tan-...rederetur.

IN PRÆLVDIO.

...NNO *Ducentesimo Nonagesimo, ante aduentum Domini, Gallos Celtas, & Braccatos in Hispaniam esse profectos, historiarum monimentis proditum est, à quibus primum Inter-amnis prouincia occupata est, vbi conditis à se ciuitatibus, tum Portugaliæ (quippe quæ Gallis portus cuiusdam, & perfugii instar erat) tum Braccaræ, ab ipsismet Gallis Braccatis, ...nposuere.*

CENSVRA PRIMA.

HOc sumpsit ex Ioanne Vasæo, eo tantum mutato, quod
ille sub dubio reliquit, hic impudenter affirmat, assuens
quid ex Floriano Campensi, more interpolatorum. Port
liæ vero nomen nihil commune habere cum Gallis, ce
est. A Portu enim & Cale dictum esse, eruditorum om
est opinio. Erat quippe Cale oppidum antiquissimum ad
rii ostium. Id cum esset in colle situm, qui flumini immin
nec piscatoribus, quibus præcipue incolebatur, & iis,
mari versabantur, facilem haberet seruitutem, planiori
co, in ripa scilicet, quam illi Portum vocabant, cœpit ha
ri. Cum autem paulatim creuisset, & in ciuitatis digni
deuenisset, Portus Calis, & inde Portucale, & Portugali
nes enim sunt præcipue apud nos c. & g.) cœpit appellari. Inde eius ciuitatis Episc
Portucalensis in antiquis Conciliis nominabatur. Diffusum est postea hoc ad Brac
Gallecíæ partem, qui Portucalenses item dicti sunt. Procedenti vero tempore, etiam
Diœcesim deriuatum in proximas ciuitates. Vnde dubii vitandi causa, Episcopus, qu
tea Portucalensis dicebatur, Portuensis dici cœpit. Hoc testantur Eduardus Galbanu
Alfonsi I. Regis Portugaliæ vitam scripsit, & Andreas Resendius Lusitanarum antic
tum maximus indagator, in Epistola ad Bartholomeum Kebedium, Hieronymus O
Episcopus Syluensis, in vita Emmanuelis Regis, & Iacobus Menetius Vasconcellu
omnium litterarum, quam iuris scientissimus, & in carmine cum veteribus illis co
randus: in commentariis de antiquitatibus Lusitaniæ. Cuius rei authorem habent
ratorem Antoninum, qui Cale oppidum in ea collocat parte. Habent & concilia T
na, in quibus de Episcopis Portucalensibus fit mentio.

INTERAMNIS *prouincia priuatim Portugalicæ ciuitati nomen sibi iure communion
cans, vere vnica & antiqua propria Portugaliæ appellatione audiit, ab anno* CC. XC. *ante ad
Domini ad eius natiuitatis annum* M. C. XXXIX. *Tunc enim Alfonsus Henricus Portugal
ab exercitu suo Rex Portugaliæ salutatus, Lusitaniæ vocem in Portugaliæ appellationem, alio
propriam, commutauit.*

CENSVRA II.

HOc etiam falsum est. Portucalensis enim ciuitatis mentio, Romanorum tem
nemine facta est, & ipsa ratio nominis indicat, vigente iam barbarie cœpisse,
in vltimis Romanorum temporibus, aut primis Gothorum. Hoc confirmat Anton
saris mentio de Cale, non de Portucalia, cuius imperium cœpit anno à Christo
XXXVII. non XL. aut XLI. vt historici tradunt. Quod ex plurimis Ptolomæi sep
rantium syderum obseruationibus, sub tempore Adriani & Antonini, eruditissim
logus, & mathematicus, Iosephus Sobrinus Serenissimi Principis Alberti Cardin
gati cappellanus & signifer optime collegit. Quæ enim historici tradunt, ab illis P
obseruatis, discrepant. Et ab Antonini tempore vsq; ad Gothorum regnum, de Po
nullam mentionem fieri vidimus. Nihil vero credimus, antiquius de ea vrbe poss
ri, quam quod regnante Flauio Ricaredo Gothorum Rege, legimus tertio concili
tano, quod maximo Episcoporum conuentu celebratum est anno D. LXXXIX. int
Constantium Episcopum, Portucalensem & Archiouitrum postea eiusdem ciuit
scopum, qui Constantio videtur suffectus, durante concilio, quod in eo forte mo
Et concilio quarto, quod Sisenandi Regis tempore Toleti coactum est, anno, se
Ambrosii Moralis computationem D. C. XXXIIII. aut secundum Vasæum, D. C.
interfuit Ansiulfus Portucalensis.

CENSVRA III.

IN eo etiam quod ait, ante annum M. C. XXXIX. quo Alfonsus Henricus Rex salu
solum ciuitati Portucalensi, & prouinciæ Interamni, Portugaliæ nomen compe
non ei Lusitaniæ parti, quæ est vltra Durium, errat toto cælo, & sibi ipsi repugnat.
rium enim affirmat inferius in Alfonsi I. elogio. A ciuitate enim in prouincia Inte
diffusum est Portugaliæ nomen (vt dictum est) & ab Interamni, in ciuitates vltra D
Sarracenis recuperatas, hoc est, Conimbricam, Lamecam, Visæum, quæ pars L
sunt. Quicquid enim Reges Legionenses vltra Durium, hoc est, in Lusitania à Sa
vindicabant, id Portugaliæ Interamni accrescebat nomine, vt etiam dominio. V

qui Rex Galleciç à patre Fernando institutus est, Portugaliæ item Rex dicebatur, pr-
eas Lusitaniæ ciuitates. Henrico etiam Alfonsi I. Regis patri, cui Alfonsus VI. C-
Legionis filiam Tarasiam vxorem collocauit, Portugaliæ Comitatum nomine dotis
it, cuius caput per ea tempora erat, non Portuensis ciuitas, sed Conimbrica, quæ Lusi-
æ prouinciæ est, vt hic vanissimus homo inferius fatetur, & apud nos notissimum est,
ex Portugaliæ, & Castellæ annalibus, quam ex publicis monimentis. Quorum multa
emus afferre exempla, sed vno tantum ex innumeris, quæ in Regio vidimus archiuo,
fecisse videbimur.

Ego *Alphonsus diuina prouidentia Portugaliæ Princeps magni Imperatoris Alfonsi nepos, Co- D. Henrici, & Reginæ Tarasiæ filius, nulla necessitate compulsus, sed prompta ac beneuola volun- & diuino amore commotus, ecclesiæ Sanctæ Crucis, atq; fratribus ibidem commorantibus, facio um ad illam nostrã Eremitam Sancti Romani, sitam iuxta castrum Senæ, &c. Era M. C. LXXVI.* signatio autem ita erat. *Ego Alfonsus Portugaliæ Princeps.*

IN ELOGIO COMITIS HENRICI.

Evstachivs *Comes Bononiæ huius nominis II. Eustachii I. filius vxorem duxit Idam, Godof- II. Gibberi Ducis Lotharingiæ filiam.*

Censvra IIII.

Væ præcesserunt sunt præludia, nunc quod felix, faustumque sit, incipit tractatus. Et ic etiam noster stemmatographus in ipso portu impegit. Ida enim non filia, sed soror odoffredi Gibberi. Godoffredus quippe Barbatus cognomento, tam Godoffredi eri, quam Idæ pater fuit. Gibber tamen quod liberos non haberet, Godoffredum nium nepotem ex sorore Ida adoptauit, eiq; Lotharingiæ ducatum, & Bullonii Dy- m reliquit. Cuius rei authores sunt Paul. Æmilius, Guillelmus Archiepiscopus Tyri, es Nauclerus, & omnes Galli historici quot quot sunt. Lotharingi autem scriptores, de suis rebus maior fides videtur adhibenda, in hoc ab eis dissentiunt, qui Godof- Bullonio ducatum non adoptione auunculi, sed hæreditate matris obuenisse con- nt. Idam enim fratri Gibbero successisse dicunt, & Bullonium matri. Quorum sen- adst- pulantur fragmenta historiæ Raimberti Episcopi Verdunensis, de Vitis Du- otharingiæ Verduni reperta, de quibus Franciscus Rosierius in Stemmatibus Lo- gię, vbi hæc de Godoffredo Gibbero:

Ir *prudens, atq; fidelis, omnibus amabilis, cum florere inciperet, suorum dolo vita priuatur, ni- orum ex vxore sua D. Mathildæ filia Domini Bonifacii Lucensis Hetrusci Commarchi relin- Quo mortuo, Lotharingiæ luctus factus est magnus, à Cæsareq; multum reputatus est. Sepultus uit in æde beatæ Mariæ iuxta portam, Anno Domini M. LXXVIII. Sui vero Ducatus in Idæ sororis suæ, vxoris D. Eustachii Comitis Bononiensis supra mare venerunt, quæ viro suo m prolem genuit, quatuor videlicet mares, Eustachium Comitem, Godoffredum inclytum, um, Guillelmum, ac duas fœmellas sacras virgines, Idam atque Mathildem, vt ipse multoties patre meo atq; prædecessore Richardo, qui multum charus erat Domino Godoffredo Bullonio.* aimbertus. Ex quibus etiam patet, Idam sororem, non filiam fuisse Godoffredi ri.

bvit *Godoffredum Comitem Bononiæ, & ratione matris, Lotharingiæ Ducem.*

Censvra V.

c est falsum. Comitatus quippe Bononiæ ad Godoffredum non peruenit, nec ad lduinum, qui superstite adhuc patre Eustachio decesserunt. Eustachio autẽ seniori nius filius successit. Quod etiam ex præsagio constat matris Idæ, de quo Guillelmus piscopus Tyri lib. 9. de bello sacro, cap. 6. Bullonii autem fuit Comes, aut secundum us, ea ratione, qua & Lotharingiæ. Est autem Bullonium, oppidum Ducatus nunc burgensis, olim vero caput comitatus, seu Ducatus, quod tempore expeditionis , Godoffredus Sperto Episcopo Leodiensi vendidit, ad belli sacri sumptus, maiori vt tunc dicebant, venditoris, quam emptoris. Vnde Episcopi Leodienses Duces ienses appellantur hodie. Hoc tam notum est, vt testimoniis non indigeat.

t *Balduinum Edessanum Comitem, & Godoffredi fratris in Ducatu, ac Regno Hierusalem em.*

CENSVRA VI.

DElirat hic Iosephus. Mortuo namq; Godoffredo Bullonio Rege, Ducatus Lotha
giæ ad Imperatorem Henricum IIII. deuolutus est, incertum iure ne imperii an
& illum Henrico Lemburgensi concessit, qui ipsius Henrici partes sequebatur adu
filium Henricum, quem postea Henricus ipse V. rerum potitus, Ducatu Lotharingia
liauit, eumq; Godoffredo cognomento Barbato Comiti Louaniensi obtulit, vt trad
cobus Meyerus rerum Flandricarum scriptor diligentissimus. Ludouicus vero Guic
dinus in descriptione Germaniæ inferioris, non totum Ducatum cessisse Comiti L
niensi, sed Lotharingię partem inferiorem, Brabantiam scilicet: superiorē autem The
rico Godoffredi Bullonii nepoti, quæ nunc Lotharingiæ Dynastia est in dominio V
montanorum. Hunc autem Theodoricum, dicunt illi, fuisse patrem Guillelmi Iai
Baronis, cuius filium falso asserunt, esse Henricum Comitem Portugaliæ.

HABVIT *& Guillelmum Baronem Iainuillæ, qui vicario fratrum Godoffredi, & Baldu
re, gubernaculo Lotharingiæ præfuit, Ducatusq; non Regni hæreditatem adiit.*

CENSVRA VII.

ET hoc falsum esse, ex superioribus constat. Ostendimus enim, mortuo Rege Go
fredo, Imperatori Henrico accessisse Lotharingię Dynastiam, eiusq; beneficio ad
transiisse. Nec enim iure ad Guillelmum deferri poterat, quem præcedebat Eusta
maior ætate, qui superstes fuit Balduino fratri. Eum enim maior procerum pars ad H
solymitanum regnum vocabat, spreto Balduino Burgensi, qui non legitime electus
batur. Quod ille, seditionum vitandarum causa, recusauit, illud addens: nolle se in e
gno belli occasionem præbere, in quo Christus mundi assertor pro pace humani g
sanguinem proprium effuderat. Nec dicendum est, Eustachium sine liberis decessi
Mathildem reliquit nuptam Stephano Comiti Blesensi, qui postea Rex fuit Anglię,
Bononienses Comites processerunt, vt suo loco latius dicemus.

GVILLELMVS *vxorem duxit Gertrudem, Arnulphi Comitis Lucensis filiam, ex qua
sunt liberi Theodoricus successor, Henricus Comes de Lemburg, à quo Portugaliæ Reges origi
cunt.* Et paulo post. *Anno M. LXXXVIII. Henricus Comes de Lemburg in Portugaliam
maxima equitum Gallorum caterua stipatus, in quibus præ cæteris, imminebant Raymundus
dus, Guillelmi Burgundiæ Comitis filius, & Raymundus Comes Tolosæ & Sancti AEgidii,
Comitis de Lemburg auunculus fuit.*

CENSVRA VIII.

ERrat hîc multipliciter vt enim è centonibus, & multorum plumis, suam ha
giam rhapsodiam concinnauit, tam male cohærent inter se, quę narrat, quam v
authores ex quibus transcripsit. Id præsertim, quod ab Wolfgango Lazio sumpsit,
rerum Germanicarum nescio quam perito, nostrarum certe imperitissimo, vt q
fide scripsit non sua. Henricum igitur Comitem Portugaliæ non fuisse illum L
gensem, quem illi volunt manifestissime liquet, subducta temporis ratione, qu
puum historiæ fundamentum est. Per ea enim tempora, quibus Henricus noste
galiæ Comes in Hispania degebat, filios procreabat, socero in liberanda Hispania
cenorum tyrannide opem ferebat, & Comitatus sui terminos dilatabat, Lembur
le Henricus Imperatoris Henrici IIII. propinquus, in Germania magnis belloru
bus iactabatur. Vigebat enim per id tempus bellum ciuile, inter illum Henricu
rem IIII. & Henricum filium, quo, Lemburgensis senioris Henrici partes secutus,
cuit. In cuius beneficii gratiam, Henricus eum Ducem Lotharingiæ in locum G
di Regis Hierosolymitani vita functi suffecit, Anno M. C. vt iam diximus. Que
Henricus V. Imperium adeptus, Anno M. C. VI. Ducatu priuat. Hunc eunde
cum postea Anno M. C. LXXII. tradit Remaclus, creatum fuisse Comitem Le
sem ab Imperatore Federico I. Hunc etiam tradunt multi, sine liberis decessisse,
recentissimus est Pontus Euterius Delphius, in historia Burgundicarum rerum,
logia Brabantica. Et notissimum est, Henricum Comitem Portugaliæ liberos rel
patrem fuisse Alfonsi I. Regis. Præterea ex temporum supputatione, magis app
fuisse coætaneum Alfonsi Regis, quam patris Henrici. Nam Portugaliæ Comes
M. LXXXIX. quo in Hispaniam appulit, semper in ea commoratus est, vt qui v
duxit, & Dynastiam Portugaliæ habebat, & qui anno M. XCIIII. filium sustulit A
præter alios: & anno M. C. XII. vita functus est, cum XXI. annis Comitat

Ex quibus plane constat, alium fuisse Henricum Comitem Portugaliæ, alium Hen-
n Comitem Lemburgensem.

Huc accedunt certissimæ coniecturæ, quæ cum veritate nitantur, per se maxime con-
nt. Si enim Guillelmus Iainuillæ Baro minimus erat natu, & ob id domi fuit relictus à
ibus ad expeditionem Syriacam proficiscentibus, quorum Godoffredus anno M C.
uinus vero MCXVIII. obierunt, quomodo Henricus filius Guillelmi potuit in Hispa-
venire anno M LXXXVIII. aut quomodo potuit eo tempore esse Comes Lotharin-
i tunc patruus eius viuebat Godoffredus? aut qui poterat Comes esse Lemburgensis,
Comitatus ab anno MCLXXII. incœpit: cum verum sit Henricum Portugaliæ Comi-
nno MCXII. decessisse? Deniq; quomodo se potuit partiri vnus Henricus inter Al-
um Hispaniarum Regem, & Henricum Germaniæ Imperatorem, vt vno & eodem
ore militaret in Hispania, & in Germania, nisi forte Amphitryonis fabula renouata
Alia probabilior coniectura est, quod nulli Principes eo tempore magis ambitiosi in
s ostentandis fuere, quam Reges Hispaniæ. Rex enim Alfonsus VI. Castellæ & Le-
s, qui nec toti Hispaniæ dominabatur, sed maiori eius parte potiebantur Reges Ara-
, Nauarræ, Granatæ, & Comites Barchinonenses, Hispaniarum se vocabat Impera-
. Alfonsus Item Henricus Rex Portugaliȩ I. Princeps inuictus, & toto orbe celebris,
er incomparabilem fortitudinem animi, cuius nomen instar erat magnorum titulo-
on modo suos titulos, sed patris & matris, & aui, & vxoris etiam accumulabat, hoc
. EGO *Alfonsus Rex Portugaliæ, Comitis Henrici, & Reginæ Tarasiæ filius, magniq; Al-
mperatoris nepos, vna cum vxore mea Domina Mafalda filia Comitis Amedi de Mau-
&c.*

Alfonsus III. qui coniugis Mathildis causa fuerat Comes Bononiæ, tam repudiata,
mortua vxore, quo tempore Bononia extraneis hæredibus Mathildis cesserat, Re-
ortugaliæ & Comitem Bononiæ, vsq; ad vitæ vltimum diem inscribi se voluit, vt ex
ous eius constat diplomatibus. Verisimile igitur erat, si Henricus Lemburgi fuisset
s, aut Lotharingiȩ, vt alii volunt, id titulis suis additurum, ea prȩsertim ratione, quod
galiæ Comitatus erat dotalis. Titulo autem huiusmodi vtebatur, vt vidimus in legi-
ias forales nostri vocant, ab ipso Henrico latis oppido Saatano, anno MCXI. *Ego Do-
Henricus vna cum consensu coniugis meæ Tarasiæ, magni Regis Toletani Imperatoris filiæ.* Et
libus Saurii oppidi anno eodem. IN DEI *nomine. Placuit mihi Comiti Henrico, & vxo-
Regis Domini Alfonsi filiæ Tarasiæ, &c.* Fuit igitur (ne indecisa hæc relinquatur quæ-
Henricus natione Burgundus, Guillelmi Comitis Burgundiæ nepos ex fratre, Ray-
i vero Comitis Gallecìæ, & Calisti II. Pontificis Maximi, patruelis, vt latius in ipsius
ci vita ostendemus. Nos enim hîc Censoris officio, non historici fungi volumus.

CENSVRA IX.

OD ait Henricum in Hispaniam venisse stipatum caterua equitum Gallorum, è
ibus erat Raymundus Burgundiæ Comitis filius, & Raymundus Comes Tolosa-
t mera nugamenta. Etsi enim sanguinis nobilitate, ii omnes æquales essent, Tolo-
s dignitate, & potentia præstabat, vt qui Narbonensis totius fere prouinciæ Domi-
. Quare venientitibus simul, magis ipse Dux, quam Comes & assecla erat futurus.

CENSVRA X.

OD etiam ait, Comitem Tolosanum auunculum fuisse Henrici, ridicule profecto
rratur. Mendacem enim oportebat esse memorem. Nam paulo superius dixerat,
um filium fuisse Guillelmi, & Gertrudis Comitis Lucensis filiæ. Quare necesse
mitem Tolosanum si auunculus Henrici erat, filium esse etiam Lucensis Comitis,
em Gertrudis. Certum tamen est (vt constat ex historicis Gallis, & ex Zurita no-
um recta linea descendisse ex Comitibus Tolosæ & Prouinciæ: quorum primus
finus, cui successit Isauredus, Isauredo Bertrandus, Bertrando Guillelmus, Guillel-
ymundus Sancti Ægydii, Raymundo Guillelmus Taglia ferrus, Guillelmo Pon-
ntio Aymericus, Aymerico Raymundus hic iunior, de quo agimus. Ex quo potest
niectura, quam veræ sint cæteræ huius nostri historici narrationes.

NRICVS *Comes de Lemburg, propter res egregias summa cum vitæ integritate, domi, mi-
stas, ab Alfonso VI. Castellæ Rege primus Portugaliæ Comitatu insignitus est. Quam pro-
pater eius Fernandus, cum titulo Regio, filio suo Garsiæ, simul cum Gallecia in vita dederat.*

CENSVRA XI.

QVod hîc ait, superius negauit, vt qui ex libris authorum inter se diuersa sentient sine iudicio hęc corrasit. Dixerat enim Portugaliæ nomen, non nisi ab eo temp quo Alfonsus I. Rex salutatus est, in Lusitaniam fuisse extensum. In quo hallucinatus

IN ALPHONSI I. ELOGIO.

ALPHONSVS *I. Henrici filius Comitatu Portugaliæ successionis iure gauisus est, Duci pellationem per XXVII. annos obtinuit.*

CENSVRA XII.

ERrat & hîc, & habet authores erroris. Alfonsus enim, quandiu mater vixit, ad Comitatus Portugaliæ, vt dotalis pertinebat, Infans appellatus est, vt etiam viuen tre. Mortua autem matre, Princeps Portugaliæ dicebatur, vsque ad Orichiense præ quo Regem eum salutarunt anno MCXXXIX. Quod ex tenore multorum diplom constat, quorum copiam mihi fecit, cum multis aliis antiquitatis thesauris, Antoniu stilius, à consiliis Catholicæ Maiestatis, & Regiorum scriniorum Præfectus, vir lim mi iudicii, & qui ad Iurisprudentiam, omnium litterarum peritiam coniunxit. Ex q referam vnum Henrici temporis, alterum Tarasiæ, tertium ipsius Alfonsi.

In forali igitur lege oppidi Constantini Panoiarum, ea erat inscriptio.

Ego Comes D. Henricus vna pariter cum vxore mea Infante Domina Tarasia, &c.

Et subscriptio hoc modo.

Ego Comes D. Henricus & vxor mea Infans Domina Tarasia manu nostra roborauim MCXXXIIII.

Ego Infans Alfonsus filius Henrici Comitis & Infantis D. Tarasiæ authorizo & confirm boro istam chartam quam fecit pater meus & mater mea regnante Domino Alphonso Legi

IN concessione iuris Cauti (vt vulgo dicunt) oppidi Alpendoradæ, quod Tara gina Alfonsi mater instituit anno MCLXI. ita erat subscriptum.

Ego Regina Tarasia Domini Regis Alfonsi filia, concedo tibi Sarracino Vanegas, &c. Su Regina Domina Tarasia, quæ hanc chartam firmitudinis propriis manibus roboraui, &c.

Ego Alfonsus Infans mandaui, & concessi supradicta fieri sicut sursum resonant, pro amo sti & Ecclesiæ libertate, & pro Sarracino Vanegas, qui me multis verbis rogauit, & hanc chart priis manibus roboraui.

IN ea vero donatione, quam supra retulimus in Censura III. de Eremita Sancti ni, ostendimus anno MCLXXVI. quo tempore mater è viuis iam concesserat, ita psisse. *Ego Alfonsus Portugaliæ Princeps.*

ALFONSO *nupsit Mafalda Manrique de Lara, filia Henrici Comitis de Lara, & Princip lina magnæ apud Castellanos notæ.*

CENSVRA XIII.

NVgatur hîc noster author cum aliis geographiæ & historiarum imperitis, qu tus est, qui cum legissent apud Rodericum Ximenium Archiepiscopum Tole Regem Alfonsum, duxisse in vxorem filiam Comitis Morienæ, nec scirent, vbi is esset Comitatus, crediderunt esse Molinam oppidum prouinciæ Tarraconen autem Mafalda Allobrox filia Amedei II. Comitis Maurianæ, Principis per ea tem lebratissimi. Is enim est, qui beneficio Henrici V. Imperatoris fuit Arelatensium Princeps & Vicarius sacri Imperii per Italiam, annexis Comitatui Sabaudiæ (que gentilitium voluit eius titulis deinceps præferri) ditione Maurianensi, Tarantasie giensi, Augustæ, Clabasii, Sedunensi, & Transalpina Secutia. De quo nos multa d vita Alfonsi. Hic Amedeus ex vxore Guigone secundum Paradinum, aut secund libertum Pingonium, Mahalda filia Comitis Albonensis sustulit Humbertum minis III. Sabaudiæ Comitem. Ioannem valetudinarium, qui in cœnobio Diu vixit & obiit. Petrum qui monasticam vitam egit. Adelaim nuptam Andreæ Co gleriæ Principi Mediolanensi, Othonis Cæsaris filio. Alasiam, quæ nupsit H Belliioci Principi. Mafaldam, quam duxit hic Alfonsus I. Portugaliæ Rex, cui necessitudine coniuncta erat, vt in ipsius Alfonsi vita ostendimus.

SVSCEPTA est illi Mafalda Raymundi Berengarii Barchinonæ Comitis coniunx.

CENSVRA XIIII.

T hic sine delectu omnia transcribit cum suis mendis, narrat nobis hanc fabulam sumptam ex vulgari Alfonsi historia, quæ circumfertur. Alfonsus quippe Rex filiam habuit Mafaldam. Natæ sunt enim ei ex vxore solum Vrraca, quæ nupsit Fernando onensi Regi, & Tarasia, quæ Philippo Flandrensi Comiti. Et ex concubina altera Vr- Hoc constat ex diplomatibus, & monimentis Regis Alfonsi, quorum magnum nu- im vidimus in Regio chartophylacio. In quibus omnibus, more illorum temporum, Regum filii legitimi confirmabant parentum donationes, & subscribebant, solum fit tio Vrracæ & Tarasiæ, quæ cum Sanctio fratre subsignabant. Rodericus etiam Tole- s Archiepiscopus maximæ authoritatis & diligentiæ scriptor, qui ea fere tempora at- agens de liberis Regis Alfonsi, Vrracam & Tarasiam tantum nominat. Nec si Mafal- etiam haberet, locare eam poterat Raymundo Berengario Comiti Barchinonensi. enim Domini M. C. XXXVII. vltimus Raymundorum, & Comitum Barchino- im, vxorem duxerat Petronillam Ranimiri monachi Regis Aragoniæ filiam hære- cuius matrimonii causa, Comitatus Barchinonẽsis accessit Aragoniæ sceptro, nec se- s est in posterum ad hanc vsq; diem. Alfonsus autem Rex vxorem duxit anno M. C. . Vnde apparet, impossibile fuisse illud matrimonium. Quo tempore etenim Mafal- uit nasci, Raymundus erat iam senio confectus, & vxorem habebat Petronillam, iperstes fuit marito, & Regnum filio renunciauit, anno M. C. LXIII. vt ex Arago- inalibus patet.

NNO M. C. LXIX. Alexander IIII. Summus Pontifex, in ecclesia Lateranensi, ei, successo- suis, coronam ratam, firmamq; induxit.

CENSVRA XV.

: etiam ineptit. Alexander enim III. Regnum Portugaliæ confirmauit Alfonso an- O M. C. LXIX. Ipsas enim literas archetypas vidimus in Regiis scriniis. Alexander IIII. ad Pontificatum ascendit anno M. CC. LIIII. quo tempore in Portugalia Al- III. regnabat. Et ita à confirmatione Alexandri III. ad Pontificatum Alexandri IIII. ent LXXXV. anni, quos hic noster bonus author deuorauit. Tanti momenti in histo- emporum ratio, ad veritatem indagandam.

IN SANCTII I. ELOGIO.

V Æ illi peperit Fernandum, qui ratione Ioannæ vxoris, Flandriæ Comitatum accepit. Hic bel- ersus Philippum Augustum Galliæ Regem gerens, bello captus, Parisiis in arce Lupara, vitam rte commutauit.

CENSVRA XVI.

etiam errat. Fernandus enim Portugaliæ Infans, & Flandriæ Comes, in bello illo iali, quod cum Othone IIII. Imperatore, Ioanne Rege Angliæ, Regnaldo Damp- , & aliis gessit aduersus Philippum Augustum Francorum Regem, captus ab eo in lo apud Gallos celebri ad Bouinas, & perductus Lutetiam Parisiorum, in arce Lu- eruatus est, vsq; ad Philippi excessum. A Ludouico etiam VIII. quod conditiones eum liberabat, vt nec sibi nec Flandris vtiles, nec honestas non accepit, liberatio- n impetrauit. Vnde in captiuitate vitam traxisse XII. annos, & in vinculis obiisse, li authores tradunt. Alii redemptum tandem multo auro, & bello postea perduellẽ e. Sed vtriq; falluntur. Mortuo namq; Ludouico VIII. Blanca Regina eius vxor udouico IX. qui in Diuorum numerum relatus est, eius exorauit libertatem. Erat Fernandus sanguine Blancæ propinquus, & Alfonsi Regis Portugaliæ frater, cui Blancæ soror nupta erat. Libertati autem restitutus anno M. CC. XXVII. laus Gilæus, & Meyerus tradunt, multa domi forisque præclare gessit. Sexen- de transacto, calculi cruciatu moritur Nouiomi: vbi corpore in cœnobium Mar- ato, viscera mandata sepulturæ, hoc insculpto Disticho, quod Meyerus scriptum

Fernandi proauos Hispania, Flandria corpus,
Cor cum visceribus continet iste locus.

Petrum, cuius ditioni filiæ Armengol ratio Comitatum de Vrgel adiecit. Post modum à Ioanne nia Rege, insularum Maioricæ, & Minoricæ Regnum illi delatum est.

CENSVRA XVII.

DElirat hîc. Vt enim in vita Sanctii Regis latius ostendimus, Iacobus I. quem Ar[a]nenses vocant Iaimium, Petro Infanti Portugaliæ, tum ratione propinquitatis, v[t] erat patris sui Petri consobrinus, tum in compensationem hæreditatis, quam causa Re[g] Dulciæ matris suæ, sibi deberi dicebat, Maioricæ Regnum contulit. Id tamen, quia à Sarracenorum iniuriis non posset, Regi Iacobo postea restituit, acceptis ab eo ciu[itate] Segorbiensi, Morella, & nonnullis aliis. Ab anno autem MCCXIII. quo Iacobu[s re]gnare cœpit ad Ioannem I. Aragoniæ Regem CLXXIV. intersunt anni. Cœpit [...] que anno MCCLXXXVII. quo iam Petrus decesserat.

Martinus Sanchez de Portugal, cui ducta in vxorem est Eulalia Perez Comitis Petri Fer[nandi à] Lancastro filia.

CENSVRA XVIII.

ERrat etiam in hoc noster historiographus. Ad ea enim vsque tempora non vene[rat in] Hispaniam cognomentum Lancastrorum. Petrus autem ille Fernandus à Cast[ro di]ctus est, & cognomento Castellanus, è familia nobilissima à Castro. Fuit quippe filiu[s Fer]nandi Roderici à Castro, & Stephaniæ Castellæ Infantis, filiæ Regis Alfonsi VIII. d[e quo] nos multa alibi. Hic ex Ximena Gometia filia Comitis Gometii sustulit Aluarum [Pere]zium à Castro, & hanc Martini Sanctii vxorem: quæ non Eulalia, sed Ello dicta fuit [...] antiquis monimentis conuentus Calatrauæ legisse se dicit Franciscus Rades in lib. [de Mi]litia Calatrauensi, in vita Martini III. eius ordinis Magistri.

Rodericus Sanchez de Portugal, qui in infantia vitam finiuit.

CENSVRA XIX.

HVnc ex annalibus nostris, & ex Petro Comite Barcellensi in suis genealogiaru[m com]mentariis constat, non Infantem, sed iam virum factum periisse, in prælio ad P[...] sem ciuitatem commisso.

Huius Sanctii ætate, ordo Sancti Iacobi, & Cisterciensis de Auis exordium cepit.

CENSVRA XX.

IN hoc maxime errat. Ordinem enim Cisterciensem à Rege Alfonso Henri[ci] Sanctii patre, ex annalibus & antiquis monumentis tam Regiorum scriniorum [...] Auisiensis Conuentus, cœpisse constat. Cuius sedem Eboræ collocauit, & Ma[gistrum] primum creauit Fernandum Monterium, cui Maforam, & alia oppida à Sarracen[is ...] cata concessit. Tempore vero Alfonsi III. ad Castrum Auisiense sedes Magistral[is ...] vocant) translata est, vnde Militiæ nomen impositum fuit.

Innocentio III. Summo Pontifici centum auri libras munere misit.

CENSVRA XXI.

NOn hanc tam exiguam summam, si personas dantis & accipientis respicias, misit viuens. Sed cum testamento omnibus sui Regni cathedralibus eccle[siis] legata reliquisset, Innocentio III. tanquam Principis omnium Ecclesiæ Præsuli [...] auri marchas etiam legauit, & ab eo voluntatem suam supremam ratam esse pe[...] ipsius constat testamento.

IN ALFONSI II. ELOGIO.

Sorores tres Reginæ Vrracæ fuere, prima Blanca Ludouici VII. Galliæ Regis coniunx, [...] Ludouici mater fuit.

CENSVRA XXII.

ERrat in historia. Ludouicus enim hic Octauus fuit, pater scilicet Ludouici [...] Sanctorum catalogum adscriptus est. Condonare autē debent Galli Iosepho [...] mini scilicet in Portugalia nato & enutrito, de Gallorum Regum serie imperitia[m ...] Regibus Portugaliæ tanta mendaciorum portenta nobis inculcat.

Natus est Alfonso II. filius illegitimus Martinus Alfonsus.

CENSVRA XXIII.

DEcipiuntur, qui huius Alfonsi Martinum Alfonsum filium fuisse dicunt. C[...] ex antiquis monumentis, filium fuisse Alfonsi Comitis Bononiensis, quem [...]

ci generis muliere su stulit, & proinde huius Alfonsi II. nepotem. Ad quem Sousæ nomento Chichorri genus suum referunt.

Cvm Alfonsus IX. Castellæ Rex, ipsiusq; socer, arma in Guianam moturus esset, ab eo manum liarem efflagitauit, quam non modo non porrexit, sed vt ab incœpto desisteret admonuit. Id re- sum ægerrime ferens Alfonsus, in eas mœroris angustias pertractus est, quæ mortis ei ansam præ- e. Additio ad hæc ita habet.

Amicitia & fides Regum Portugaliæ erga Reges Galliæ.

Censvra XXIV.

Idicule profecto hic à Rege Gallorum beneuolentiam captat, & vt historiarum igna- rus glossam (vt aiunt) ponit contra textum. Per id enim tempus Aquitania seu Guiena sub Regibus Francorum, sed sub Regibus Anglorum erat. Hanc etenim olim Reges ncorũ Northmaniæ Ducibus tradidere, qui cum Regnũ Angliæ occupassent, vtrumq; fusum est. Post varias vero contentiones, Caroli VII. auspiciis, Aquitania tandem ad nces rediit. Verisimilius tamen est, quod ex annalibus nostris constat, hunc Regẽ Al- um Castellæ in mœrorem incidisse, quod Alfonsus hic Portugaliæ ætate minor, affini- gener, & sanguine coniunctus Placentiam, vrbem iam Portugaliæ propinquam, no- t ad colloquiũ cum eo ire, sed socerum ad Regni limites vocauerit, forte quod ei nol- re aliqua parere, & simultates inter eos essent. Sic etiam in celeberrimo illo prælio auas Tolosæ aduersus Marrochiorum Imperatorem, socerum præsentia sua non iu- ui Reges Aragoniæ, Nauarræ, & multi Principes ex Italia, Germania, & Gallia, religio- rgo interfuere. Lusitanos autem plurimos interfuisse memoriæ proditum est.

ui Conuentum Sanctarenensem antiquitate secundum in toto ordine, & in Hispania primum, ficauit.

Censvra XXV.

Vm monachus sit egregius hic scriptor, & in conuentibus & monasteriis tot annos gerit, nescit quid intersit inter monasterium & conuentum. Monasteria igitur quia pidibus & corporibus constant, ædificari possunt. Monasterium enim locus est, in vita agitur solitaria. Conuentus non locum, sed personas respicit, & ex hominib. con- Et nihil aliud est, quam homines, qui in vnum locum conueniunt, quemadmodum essus, homines in vnum locum confidentes, aut secundum Festum multitudo ex plu- generibus hominum contracta in vnum locum. Cice. in Verrem: Cur prudentissi- ectissimasq; fœminas in tantum virorum conuentum insolitas, inuitasq; prodire co- Sic & Virgil. lib. 6. Æneid.

> *Dixerat Anchises, natumq; vnaq; Sibyllam*
> *Conuentus trahit in medios, turbamq; sonantem,*
> *Et tumulum capit, vnde omnes longo ordine possit,*
> *Aduersos legere, & venientum discere vultus.*

onuentus igitur, qui ex hominibus constat, ædificari non poterat.

IN ELOGIO SANCTII. II.

nimam efflauit Sanctius, nullis superstitibus liberis, Regno abdicatus.

Censvra XXVI.

B nimium Theologiæ studium, videtur Iosephus noster Canonistarum dogmata neglexisse: propterea igitur nobis narrat hãc historiam perperam, & (vt nostrates di- contra textum expressum Innocentii in cap. Grandi, de supplẽ. negl. Præla. lib. 6. qui ium regni dedit Sanctio fratrem Alfonsum Bononiæ Comitem: cuius hæc sunt ver- *r hoc autem non intendimus memorato Regi, vel ipsius legitimo filio, si quem habuerit, prædi- Regnum adimere, sed potius sibi & eidem Regno destructioni exposito, ac vobis ipsis in vita ipsius per solitudinem & prouidentiam Comitis consulere supradicti, &c.* ergo Summus Pontifex Sanctio Regnum non statuebat adimere, nec filio eius, si ha- t, sed ei consulebat, vicarium dando, quomodo eum Regno abdicauit?

IN ALFONSI. III. ELOGIO.

Fonsvs III. Bononiæ Comes, ex coniugali ratione Mathildis, ex qua suscepti sunt illi fi- nandus, & secundum alios Petrus, qui quidem in pueritia in Olisiponensi ciuitate obiit,

atque in Conuentu S. Dominici ordinis Prædicatorum ſepultus eſt. Robertus etiam, qui cum Math
matre apud Gallos manſit, & in Comitatu ſucceßit.

CENSVRA XXVII.

QVOD hic patriæ hoſtis, Alfonſo filios tribuit ex Mathilde Bononienſi, & Roberti
culum ex alia reſectum arbore, in hanc Portugaliæ inſerit, ſupplicio dignus erat, c
hiſtorias adulterat, & iura familiarum confundit, non vt Antonii ſui cauſæ faueret, c
mendacium nihil proderat, ſed vt aliorum gratiam iniret, à quibus ſe ſubornatum mih
ram ſui cœnobii Præfecto, cum in vinculis eſſet, narrauit. Ego vero cum de hac confu
da fabula, in vita Alfonſi latiſſime egerim, ſtatueram lectores eo ablegare. Sed quia ſer
ne patrio ſcribimus, vt decet vitas Regum, & annales Regni ſcribi, veritus ne apud ext
qui Luſitanicam linguam non callent, huius rei veritas lateret, diffuſius quam pro r
inſtituti breuitate, genus, matrimonia, & ſucceſſores Mathildis vere ex vetuſtis Por
liæ monimentis, & probatiſſimis Gallorum, & Flandrorum ſcriptoribus, in gratiam h
riæ ſtudioſorum explicabimus.

ET ne ab ouo (quod dicitur) Bononienſium ſtemmata repetamus, quæ ad rem
faciunt, ab Euſtachio illo Seniori duorum Regum Hieroſolymitanorum parente inc
mus. Ex Rhodolpho igitur Comite Bononiæ, & Roſella Comitis Sancti Pauli filia
ſunt Godoffredus Epiſcopus Pariſienſis, & is Euſtachius Senior Bononiæ Comes. E
chius vero ex vxore Ida filia Godoffredi Barbati Ducis Lotharingiæ & Moſellanæ
duenæ Bulloniique Comitis habuit Godoffredum Bullonium, & Balduinum Reges
ruſalem, Euſtachium Iuniorem Comitem Bononiæ, & Guillelmum Baronem Ian
Euſtachius vero Iunior ex filia quadam Regis Scottiæ vnicam ſuſtulit Mathildem
Stephano Comiti Bleſenſi nupſit, ei ſcilicet, qui Rex poſtea fuit Angliæ. Ex his na
Guillelmus, & Euſtachius III. qui cum ſine liberis deceſſiſſent, ſucceſſit eis Maria e
ſoror. Quam cum eſſet Abbatiſſa monaſterii Rumeſſienſis, Henricus II. Angliæ Re
extractam, Matthæo Elſatio filio Theodorici Flandriæ Comitis locauit. Ex eo ince
matrimonio naſcuntur Ida Comitiſſa Bononiæ, quæ Reginaldo Dampmartini Co
Mathildis quæ Comiti Louanienſi nupſere. Ex Reginaldo & Ida natę ſunt Mathi
Comitiſſa Bononię, de qua agimus, quam nonnulli Mariam per errorem vocab
Alis, quę Comiti cuidam Claramontis & Aruernię locata eſt, ex quibus natus eſt R
tus, qui in Comitatu Bononienſi & Aruernię ſucceſſit: & quem falſo iſti tribuunt A
& Mathildi. Mathildis enim Comitiſſa Philippo cognomento Criſpo, Philippi A
Gallorum Regis filio nupſit anno M. CC. XVI. Ex Philippo & Mathilde naſcitur vn
Ioanna, quę cũ Gualtero Caſtellionio nupſiſſet, obiit ſine liberis, viuẽte adhuc matr
tuo vero Philippo Criſpo anno M. CC. XXXIIII. iuxta Meyerum, Mathildis ſine libe
cta ſecundo nupſit Alfonſo Infanti Portugaliæ, filio Alfonſi Regis II. intuitu, vt v
materteræ Blancæ Gallorum Reginæ, quæ Ludouici VIII. fuit vxor, mater vero
Regis Ludouici. Hic vero cum in Portugaliam veniſſet, & ad Regium culmen e
ctus fratris morte, & iam non priuatam Comitis, ſed publicam Regis perſonam ſuſt
pertæſus coniugii cum Mathilde, quæ iam annoſa erat, vt in vita ipſius Alfonſi o
mus, nec ei liberos pepererat, affinitatem cum Rege finitimo, & potentiſſimo Alf
contraxit, & Beatricem eius filiam illegitimam nondum nubilem duxit: id non mo
ſed & ſuis vtile autumans, ad Regni firmitatem & belli cauſas euitandas, quod in
uincias æmulas timeri poterat. Nouitas enim Regni præter Regis Legionenſis c
ſum inſtituti, cui Portugalia iure clientelę olim tenebatur, ſemper aliquid noui affe
terat. Verebatur etiam Luſitanos ægre laturos, in Regnum hæredibus vacuum, à R
huc iuuene adduci Reginam anum, & exteram. Accedebat, quod ſibi Regi fact
iam commodi videbat ex Comitatu Bononienſi acceſſurum, vt qui Mathildis mo
ad ſuos, ſed ad alienos deferendus erat: & ſocer in Algarbio oppida ei dotis nomin
quibus Portugalię fines proferebat. Quocirca ius illud violauit, quod regnandi ca
& à multis violatum eſt.

Queſta igitur Mathildis de Alfonſi iniuria apud Summum Pontificem, vxor l
declaratur, & Beatrix concubina. Quam cum Alfonſus dimittere nollet, nec Ma
admittere, Alexander IIII. tam ipſum Regem Alfonſum, quam Portugalię Reg
cris interdixit, eoq; ſtatu manſere ad annum M. CC. LXII. quo Mathildis vita fu
Huic cum ſine liberis decederet, quod Ioanna filia vnica, nulla item prole relic
matrem obiiſſet, ſucceſſit Robertus eius nepos ex ſorore Alide, quę Claromont
uernię Comiti nupſerat.

Quod vero Alfonsus ex Mathilde non tulerit liberos, testamentum eius docet anno
CCXLI. cõditum, quod in Regio chartophylacio Olisipone asseruatur. In eo enim, post
olissimum legatum Alfonso marito relictum, in ipso scripturæ contextu inseruntur
alteri Castellionei & Ioannæ eius vxoris consensus, & subsignationes in hunc modum.
*lterus de Castellione Et ego Ioanna eius vxor, quorũ sigilla inferius sunt appensa, supradicta appro-
us, volumus, & concedimus & promisimus, & promittimus Comiti Boloniæ supradicto, quod con-
radicta, vel aliquod prædictorum, nullo vnquam tempore veniemus, &c. Ego etiam Gualterus di-
vxori meæ authoritatem præstiti, & assensum faciendi omnia supra dicta, & sigilla nostra præsen-
gina apponi fecimus, &c.*

Et in fine testamẽti iterũ iisdem fere verbis c nfirmãt. Vnde apparet Ioannã vnicã fu-
Mathildis hæredem. Aliter enim quorsum cõfirmaret? Aut quare illa & n n Robertus,
filius etiam esset? Item si Gualterus hæres erat ex persona sua, quid opus erat consensu
ris ad pecuniam legatam soluendam? Manifeste itaque liquet, Gualterum ex persona
nnæ cepisse non ex sua. Ioannam etiam Alfonsi filiam non fuisse, constat ex verbis su-
ictis. Cuius quidem rei non minimum argumentum est testamentum Mathildis in
ugaliam missum. Cum enim in eo tam opimum legatum Alfonso esset relictum & tam
quam Mathildis vererentur, ne Ioanna priuigna in odium vitrici testamentum cæla-
t eo onere se liberaret, in tutissimo loco seruari voluerunt. Quod profecto non fuisset,
onsus liberos Bononię successores futuros habuisset. Aliud efficacissimum argumen-
est, quod nullos Mathildis in eo testamento liberis suis tutores dedit, quod præter Io-
eamque iam nuptã Gualtero, nullus ei filius erat. Nec ipsum maritũ Alfonsum, quem
issimũ habebat suæ vltimæ voluntatis executorẽ instituit. Sciebat enim post mortẽ suã
n Bononia, & è Gallia discessurũ, quod liberos nõ haberet, & externus esset, nihilq; ei
liquum esset, quo cum decore Regis filius immorari deberet.

T vt veritas (iuxta Euripidem) per se congruit, huic Mathildis testamẽto concinit sup-
libellus, cuius exemplar extat in antiquissimo libro eius Regii chartophylacii,
Alfonsi res continentur. Eo enim Archiepiscopus Bracharensis cum omnibus Portu-
Episcopis, mortua Mathilde, ab Vrbano Papa IIII. petebant, Regnum Portu-
sacrorum interdictione, & Regem Alfonsum & Beatricem legibus solueret, legiti-
ue eos esse coniuges, & legitimam susceptã prolem ad Regni successionem declara-
uius verba in vita Alfonsi transcribimus. Ex quo colligitur, nullos liberos Alfonsum
athilde suscepisse. Nam nec Summus Pontifex iura naturæ immutaturus erat,
ii ex priori matrimonio legitime suscepti deterioris essent conditionis, quam
erini. Nec Episcoporum tam inuerecunda postulatio erat futura, vt turbato naturæ
e, in legitimorum & natu maiorum præiudicium, nulla de eis facta mentione,
erio conceptos, & minores, ad Regni successionem postularent fieri legitimos.

HIS omnibus accedunt vrgentissimæ cõiecturæ, quæ omnem probationẽ excedũt.
m pro coniugii titulo Mathildis questa est, & sententia Summi Pontificis iusta
si vxor iudicata, & eius filii iustis quæsiti nuptiis, cur Robertus quem primogeni-
icunt, ob tantæ dignitatis spolium questus non est? aut cur interdictione sacro-
egnum non constrictum est pro successione filii, vt fuit pro matrimonio matris? Sci-
utem nullam de Regno fuisse disceptationem, aut querelam.

eterea tam de nihilo erat Regni vnius successio, vt silentio ius suum Robertus obscu-
& testatione saltem non notum faceret omnibus, ad se Regnũ Portugaliæ pertinere?
ssimum enim est apud omnes Principes, qui Regni, aut Dynastiæ alicuius sibi
mpetere arbitrantur, ea suis titulis inscribere, ne præscripta videantur. Sic Re-
gliæ Galliarum, Reges Siciliæ Hierusalem, Duces Allobrogum Cypri titulos vsur-
demus. Et (si diis etiam placet) earum se Dynastas vrbium multi dicunt, quæ iam non
, nec locus scitur vbi fuerint. Quare & si Robertus à Regni petitione exclusus foret,
n tamen inane saltem retinere debuisset.

m etiam homines tam auidi sint honoris, vt multi per mendacia in alienas se inserant
s, quorum nos multos nouimus, cur qui legitime à Rege prognatus erat, & pri-
itus, se non Regis filium appellauit? Cur Lusitanorum Regum nobilissima illa
a Robertus non clypeis, non peristromatis gestauit, aut qui ex eo prognati sunt?
o enim iuxta Doctorum sententias, & praxim totius orbis, potiori iure ea deferre
, quã qui filius erat Regis primogenitus. Quod si ratione Comitatus Bononiensis,
ftare teneretur, cur saltem mixta non detulit? Nec enim quia possessionem dignita-
n habebat, nomine etiam spoliandus erat.

od si nugatores isti, quod è Portugaliæ scriniis hæc proferimus documenta, eorum

fidem eleuare velint,cum publica ſint inſtrumenta,quæ cuiuis intueri licet,Gallorum
comprobemus teſtimoniis. Et omiſſis quæ alii Gallici hiſtoriographi de hac re tradu
& Iacobus Meyerus Flandricarum rerum ſcriptor magnæ authoritatis, Ioannes Ne
homo Gallus, vir doctus & diligentiſſimus, qui hæc ex profeſſo tractauit, atque perſ
tatùs eſt, & ad Chriſtianiſſimam Reginam Catharinam de Medicis librum inſcripſ
ipſius genealogia,qui Pariſiis excuſus eſt anno M.D.LXIIII. per Carolum Perierium, a
mat Alfonſum nullam ſuſcepiſſe prolem ex Mathilde: & Ioannam,quam vnicam pep
ex Philippo priori marito fuiſſe ſuſceptam: eamq; ante matrem ſine liberis deceſſiſſe.
thildi autem in Comitatu Bononienſi ſucceſſiſſe Robertum eius nepotem ex ſorore
de,filium Comitis Claromontis & Aruerniæ. Cuius verba ne nos peruertiſſe, aut
ver iſſe dicant,prius Gallice efferemus.Sunt autem huiuſmodi:

LA Comteſſe Mahault ou Marie femme de Philippe de France fils du Roi Philippe Augu
Dame fort virtueuſe,elle fonda trois chapelles en la egliſe noſtre Dame de Bolongne,& vne a l'h
de la dicte ville. Quelques vns tiennent, que elle deceda ſans enfans,& que ſon nepueu Robert
d' Auuergne lui ſucceda au Comté de Bolongne, qui eſt coſe veritable. Mais ce n' eſt à dire
n'euſt eu quelques enfans, auant que mourir. Car la chronique de Flandres atteſte, que de Phili
d'elle ſortit vne fille nõmée Ieanne*, qui mourut auant ſa mere, comme auſi lon peult conoiſtre par*
ques letres del an M C C L. es quelles ces mots on eſté eſcrits par la dicte Mahault. IOANNA F
MEA ET HÆRES. *E par aultres lettres de l' an. MCCLVI. ou ces mots ſont inſeréz:* IOAN
QVONDAM FILIÆ MEÆ. *Aucuns ont voulu dire, que d' elle & de Philippe ſortit*
fant maſle nommé Robert, qui fut Comte de Bolongne, apres ſa mere, & qu' il eſpouſa Ioland fille d
d' Aueſne Comte de Henault, de la quelle toutes fois n' eut aucuns enfans, ains mourut ſans hoirs
eſcheut le Comté de Bolongne, à ſon couſin Robert Comte d' Auuergne. Mais la plus commune
eſt, que Philippe & Mahault n' eurent, que leur fille Ieanne, par la mort de la quelle, & puis
ſa mere le Comte d' Auuergne, entra en poſſeſſion du Comte de Bolongne. Le Comte Philippe
l'an. M C C X X X I I I I. & ſa femme Mahault ſe remaria l'an. M C C X X X V. à Alfons ou
fils du Roi de Portugal, du quel elle n' eut aucuns enfans.

Id eſt,

Comitiſſa Mathildis aut Maria, vxor Philippi Franci filii Regis Philippi Auguſti, fuit
multis virtutib. prædita. Ipſa enim fundauit in eccleſia virginis matris Bononiæ tria ſacella,&
in hoſpitali eiuſdem ciuitatis. Nonnulli credunt, eam ſine liberis deceſſiſſe, & Robertum eius
ex ſorore illi ſucceſſiſſe in Comitatu Bononiæ. Quod quidem verum eſt. Non tamen eſt dicen
lam nullum in vita habuiſſe filium. Annales enim Flandriæ teſtantur, ex Philippo & Mathil
vnicam natam fuiſſe nomine Ioannam, quæ ante matrem mortua eſt, vt etiam colligi poteſt
nullis ſcripturis anni M C C L. in quibus Mathildis, hæc verba ponit. IOANNA FILIA
ET HÆRES. *Et alia ſcriptura anni M C C L V I. in qua hæc verba ſunt inſerta.* IO
QVONDAM FILIÆ MEÆ. *Aliqui aiunt illam peperiſſe ex Philippo maſculum nomin*
tum, qui fuit Comes Bononiæ poſt matrem, & vxorem duxit Iolandam filiam Ioannis de Au
mitis Hannoniæ, ex qua tamen dicunt non ſuſtuliſſe liberos, ſed ſine hæredibus obiiſſe. Et ita
tum Bononiæ ad Robertum Comitem Aruerniæ conſanguineum ſuum perueniſſe. Receptio
opinio eſt, ex Philippo & Mathilde, nullum alium filium præter Ioannam fuiſſe prognatum.
tem ipſius Ioannæ, & poſtea Mathildis, Comitem Aruerniæ in dominium Comitatus Bononi
niſſe. Comes Philippus deceſſit anno M C C X X X I I I I. Mathildis vero eius vxor anno MC
ſecundo nupſit Alphonſo, ſeu Aufredo, filio Regis *Portugaliæ, ex quo nullum peperit filium.*

Superuacuum igitur videbatur, de Petro aut Fernando Mathildis filio Oliſi
pulto in Sancti Dominici æde diſceptare, cum manifeſte demonſtrauerim, eam ex
ſo nullos concepiſſe filios. Sed ne quid ſit, quod ad hanc rem attinet, in quo huius
nugis non reſpondeamus, quis ille fuerit oſtẽdemus. Qui igitur eo loco ſepultus eſ
ſus fuit ipſius Regis Alfonſi & Reginæ Beatricis filius ſecũdogenitus, Dionyſii ve
germanus, cum quo magnas exercuit inimicitias, Portalegrii, Arrontii, Caſtelli Vi
ruani, & multorum caſtrorum Dominus: qui vxorem habuit Violantidem filiam
Emmanuelis, Fernandi III. Caſtellæ Regis filii. Sepultura in quam à principio il
(vidimus enim ſæpe illam, & illius titulum legimus) ex candido marmore era
gnitudine, qua magnis viris dignitate & ætate ædificari ſolent. Cuius tumuli t
area, vt in parte anteriori venatorem equo inſidentem cum canibus & apris in
res haberet inſculptos, quia fortaſſe Princeps ille venationi deditus eſſet, aut qu
tio nobilium ſit inſigne, & exercitium. In operculo ſepulchri inciſæ erant litte
ra Gothica, quales fere ſunt omnes illius temporis, quibus continebatur, ſepul
ibi Alfonſum Infantem Portugaliæ, filium Alfonſi illius templi fundatoris, &

ricis. Cuius epitaphii multi hodie sunt memores, & mentionem etiam facit in vita
s Dionysii Fernandus Lupus Regius historiographus, & Regiorum scriniorum Præ-
s, vir exactissimæ diligentiæ, & magnæ authoritatis, qui Ioannis I. Regis Portugalię, &
ardi vixit temporibus.

Annos vero ab hinc x x. cum eius cœnobii præsul aliqua in templo ædificaret, quæ se-
uræ illius mole impediebantur, vt expeditiorem redderet aream, eam diruit, & cada-
n lapideam capsulam parieti templi affixam transferri iussit. Cum vero ab hinc qua-
nium, cum Regis Alfonsi vitam literis mandarem, qua forma Princeps ille inuentus
, inuestigarem, R. P. Magister F. Bartholomæus Ferreira Theologiæ Professor, cui
tæ integritatem & summam litterarum omnium eruditionem Quæsitoris fidei offi-
, & librorum examen commissum est, ab ipso architecto, qui monumentum diruit, &
uer transtulit, schedulam subsignatam mihi dedit, qua narrabat, proceri illud fuisse
nis & crassi, ætate, vt videbatur, prouecti, capite & pedibus fere consumptis, reli-
n corpus integrum inuentum, & panno bombycino aurei coloris inuolutum. Quod
n minorem loculum erat inferendum, tentantibus per ossium iuncturas cultro se-
irritus fuit labor, quasi marmor enim lapidescebat. Vnde curuatura & per vim ne-
uit inferre, non sine iniuria illius Regii corporis. Subiit autem mihi eius rei commi-
, quod neglectum tanti Principis cadauer sine titulo, sine nomine iaceret, atq; etiam
atio, quod literis illius epitaphii mendacissimas istorum nugas poteramus confuta-
n erat igitur puer, nec Petrus, aut Fernandus, nec Mathildis filius, vt falso iste ait: sed
Alfonsus, qui extrema senectute moriens, filios reliquit ætate grandes, Alfonsum
t Dominum Leiriæ, & alios, de quibus latius in Alfonsi vita.

uæ quidem omnia licet non tam aperte constarent, quis tam stupidi ingenii est, qui
mulierem nobilissimam, amplæ ditionis Dominam, filiolum tenerę (vt isti fingunt)
vnius Regni hæredem, in Portugalia, terra non aliena modo, sed iam infesta, reli-
n apud patrem inclementem, apud nouercam necessario iniustam, quod iure eius
e erat præferendus, vt legitimus, vt ætate maior, nec insidias timuisse, cum matres
am pro filiis timere soleant? Quis præterea tam à communi sensu alienus, qui eo ve-
xistimet deuenisse Regem Alfonsum, vt certos liberos pro incertis, nec dum natis,
ilissimam & opulentissimam vxorem, sui præterea amantissimam, & cum qua sine
a vixerat, vt ex ipsius constat testamento, suorum denique liberorum matrem repu-
& se amplissimo Comitatu abdicasse, cuius titulo semper gloriatus est? Ad mortem
sq; quo tempore iam Mathildis apud superos erat, & Comitatus ad alienos transie-
x Portugaliæ, & Bononiæ Comes appellari voluit. Ex quo apparet, non Mathildem
sse, quod illius pœniteret, aut tæderet, sed quod ei liberos per ætatem parere non
t, nec Regni hæredem haberet. Et magis fecisse quod filios, quos non susceperat
t, quam quod iam susceptos odisset.

uod si Mathildis pertæsus esset, & aliam voluisset superinducere, quid innocentes
ommeruerant, vt à patre etiam repudiaretur? Amor enim vxoris poterat alio amo-
i, & in odium verti: at non filiorum, qui natura insitus est. Quis enim (vt Diui Pauli
vtar) carnem suam odio habet? Ius namque naturale, cuius peritia bruta etiam cen-
liberos procreare, procreatos diligere, & tueri docet. Quare non præsumendum
fonsum Regis filium, & in susceptam prolem indulgentissimum (vt de eo tradi-
eros cum vxore repudiasse, & naturalem affectum etiam cum brutis communem
e.

IN DIONYSII ELOGIO.

IVS ex partu Dionysio exoritur Sibylla, Ducis de Lancastro coniunx.

CENSVRA XXVIII.

NC errorem, quem sub dubio reliquit Rosierius Gallus scriptor, hic noster con-
nter affirmat, & impudenter suo more, vt qui alieni operis mauult esse corruptor,
ranscriptor. Dionysius enim Sibyllam non habuit filiam, nec aliam legitime na-
æter Constantiam Castellæ Reginam, vt ex annalibus Regni, & monimentis anti-
nstat.

VSCEPIT *illegitimum Petrum, cui nupsit Blanca Petri Ioannis Domini de Portale-*
.

CENSVRA XXIX.

ERrat & in hoc. Petrus enim Ioannes Dominus erat Portelli: non Portalegrii. P
lum namq; oppidum est Ducatus Brachantiæ, Eborensis diœceseos: Portalegriu
tem ciuitas nobilis & Episcopalis, caput Comitatus, cui nunc præest Ioannes à Sylu
gis maximus Oeconomus.

INSTITVIT *Dionysius suo tempore religiones militum scilicet, Sancti Iacobi, & milit*
stercienfium de Auis.

CENSVRA XXX.

INfelicissima memoria est iste author prædītus, seu mauis perditus, qui toties sibi c
dicit. Supra enim in elogio Sanctii Senioris, ipsius tempore, hos ordines militariu
tutos dicit, hîc autem tempore Dionysii, & vtrobiq; errat. Ordo enim Cisterciens
tiæ, quæ postea in Auisium translata est, ab Alfonso I. Rege cœpit. Sancti vero Iacob
tia instituta est à Sanctio II. A Dionysio itaq; hi ordines non instituti, sed eius oper
Diui Iacobi exemptus à iurisdictione Magistri Valensis: Cisterciensis vero, id est, A
sis, à Magistro Calatrauensi Regni Castellæ.

ELISABETH *Dionysii coniunx conuentum Sanctæ Claræ in ciuitate Conimbricensi ex*
cuius ingressum sibi, cum Domina Isabella de Corduba eius consanguinea imponere grauata no

CENSVRA XXXI.

REGINA Diua Isabella Dionysii coniunx monasterio se non authorauit. Extr
bium enim sibi visa est, tam familiam alendo, in qua plurimæ erant virgines &
nobiles, moribus & vita selectissimæ, quam alia pietatis opera exercendo, maior
Deum gratiam inire. Ea enim erat eius vitæ institutio, & mundani fastus contem
magis in cælo quam in terris conuersari videretur, & ibi esse monasterium arctissi
gionis, vbi ipsa commoraretur. Vt vero cum virginibus sacris assidue esset, iuxta D
ræ celebre illud Conimbricense monasterium ædes sibi construxit, & ibi hospita
Inde ad monachas frequēter ibat, & ex iis aliquot domi semper habebat, cum qu
ces recitabat. Deniq; extra monasterii claustra habitabat: & Estremotii obiit ann
XXXVI. dum in Castellam iret, pacis conciliandæ gratia, inter filium Alfonsum I
tugaliæ Regem, & nepotem Alfonsum XI. Castellæ non animis solum sed armis
tes. Isabella autem, quæ prima Abbatissa eius parthenonis fuit, non à Corduba, s
dona dicta est. Erat enim neptis ex sorore illegitima ipsius Reginæ, quæ Raymun
dona Aragonensi primæ nobilitatis viro nupserat. Quid autem Aragoniæ Dom
mune cum Corduba.

IN ALPHONSI IIII. ELOGIO.

ALFONSVS *IIII. cognomento Brauo Dionysii filius, matrimonii vinculo, Constanti*
di IIII. Regis & Constantiæ, Dionysii patris sororis filiæ, copulatus est.

CENSVRA XXXII.

LIppis & tonsoribus apud nos notum est, Alfonsum hunc IIII. Portugaliæ Reg
rem duxisse Beatricem, filiam Regis Sanctii Castellæ, cognomento Ferocis, &
Mariæ, sororem illius Fernandi, cuius hic dicit fuisse filiam, vt ex annalibus & ip
pulturis, quæ in summo ciuitatis Olisiponensis templo sunt, legenti statim consta
ster autem hic historicus, vt est diligens veritatis indagator, omissis fontibus Port
Castellæ, vnde hoc haurire debuerat, Wolfgangum Lazium hominem exterum
tanorum rebus Lusitanus consuluit, de cuius lacunis hanc veritatem hausit.

EX *qua orti sunt Alfonsus & Ioannes, quos in ipso vitæ lumine cunis mors abripuit, Pe*
sor, Maria Alfonsi XI. Castellæ Regis coniunx, & Leonora Petri II. Aragoniæ Regis vxor.

CENSVRA XXXIII.

DElirat etiam hic. Petrus enim II. Aragonensium Rex præcessit hanc Leon
fonsi IIII. Portugaliæ Regis filiam centum annis, & eo amplius. Petrus auter
Leonoræ proauus fuit. Petro igitur IIII. nupsit, qui Crudelis vocatus est.

ANNO *M. CCC. XL. Rex Benamarin, Rex Granatæ, & Rex Marrochiorum, cum*
Regibus, ciuitatem Tarifam in Regno Castellæ obsidione cinxerunt.

CENSVRA XXXIIII.

Omniat hic noster stemmatographus, dum vnum hominem in duos partitur. Ait enim alium esse Regem Abenamarin, alium vero Marrochiorum, cum vnus & idem fue- Haliboacen Rex Marrochiorum, & Rex Abenmarin, vt ex annalibus constat, tam stellæ, quam Portugaliæ. Sarracenorum enim, qui in Africa sunt dominati, duæ fue- factiones, seu familiæ, altera Almohadum, altera Marinorum, quæ vsque ad or- n Serifiorum nostri temporis viguit. Hinc ea pars Africæ, qua Marini sunt potiti, Re- um Abenamarin vocatur. Huius familię erat Sala ille Aben Sala, à quo Ioannes I. Por- galiæ Rex Septam vindicauit. Huius etiam erant Fessenses Reges, quos hac tempestate riphii expulerunt, & Mulei Buasson Belidis Rex, quem nos Ioannis III. tempore Oli- one vidimus, ab eo suppetias petentem, ad vindicandam à Seriphiis Fessense Regnum. igitur Rex Castellæ, & Rex Portugaliæ vnus PHILIPPVS est, ita Rex Marrochiorum, Rex Abenamarin, vnus erat Hali Boacen.

CVIVS obsidionis soluendæ gratia, Alfonsus XI. tunc temporis in Eborensem ciuitatem, ad au- rem Alfonsi soceri sui sinum confugit.

CENSVRA XXXV.

Oc etiam falsum est. Alfonsus quippe Castellæ Rex, vt sciebat infensum sibi esse soce- rum Alfonsum, non ipse Eboram venit, sed vxorem Mariam Eboram ad patrem misit, illius animum placaret, & ab eo auxilium peteret. Alfonsus vero gener in Iurismœ- ortugaliæ oppidum in Regnorum confinio, ab Ebora longe distans, venit ad soceros, e salutatis, in Castellam reuertitur.

QVI primo quidem nullam implorationi locum reliquit, post modum vero Mariæ filiæ preci- dere compulsus, in oppido Geromenæ suppetiales copias præstitit.

CENSVRA XXXVI.

Oc etiam est falsum, & contra historiæ fidem, Regiarumq; personarum decus. Mar- ochiorum enim Imperator Hali Boacen, communis omnium Hispaniæ Regum ho- ollectis ex tota Africa, & ab ipsis Ægypti confinibus, innumerabilibus copiis, quibus aniarum imperium sperabat recuperatum iri, per fretum Herculeum exercitũ traii- , Tarifam obsedit. Quare Alfonsus, audita filiæ & generi postulatione, proce- consilium non admittens, qui illi iter dissuadebant, nulla interposita mora, in Castel- nagnis itineribus cum filia contendit, auxiliaresque copiæ illum secutæ sunt, quibus geratissimo prælio illi interfuit, quo Regem Granatæ vicit atq; fugauit. Aliter enim ile fuisset, & contra Regiæ maiestatis decus, venienti ad sua tecta Regi potentissimo, o, & nepoti ex sorore, vicino, adde & Christiano, pro defensione Hispaniæ, à fidei ous opem poscenti, difficilem se præbuisse. Petenti itaq; auxilium pro re tam pia, non um modo, sed & caput suum vltro obtulit.

ONSCRIPTO itaq; in Portugalia numeroso exercitu, ad Tarifam se contulit.

CENSVRA XXXVII.

etiam falso narrat. Rex namq; cum familiaribus suis tantum, Castellam petiuit, nul- collecto milite: illud suis memorans: Lusitanorum peculiare esse, sequi suum Re- quo quo tendat: ideo non dubitare, quin officium solitum erga se præstituri essent. ustratus sua spe est. Secuti enim sunt eum plures sua sponte, quam quos præsens lligere stipendiis posset.

quinq; Sarracenorum Reges prælio lacessit, eosq; Stygias detrusit ad vndas.

CENSVRA XXXVIII.

oc etiam nugatur iste noster historicus. Hali Boacen enim Marrochiorum Rex & n Hamet Iuseph Rex Granatæ duos formarunt exercitus: diuersiq; locis castrame- t. Christiani autem Reges ita conuenere, vt Rex Castellæ cum Rege Marrochio- Portugaliæ vero cum Rege Granatæ confligerent. Parta autem victoria à Christia- ngenti ædita strage, Reges Sarracenorum incolumes mansere. Paucis enim inter- nensibus, ad longissimam illam, & memorabilem Aliezirę obsidionem cum imme- ili exercitu rediere, ex qua tandem victi iterum discessere, expugnata vrbe ab Al- Castellæ Rege. Non eos Reges igitur Portugaliæ Rex Alfonsus Stygias detrusit ad vt noster hic semipoeta canit.

TANTA *hic hostium strages est edita, vt quadringentis quinquaginta Sarracenorum mil gladio transfixis, vix tantæ cladis nuncius superfuerit.*

CENSVRA XXXIX.

NObilissimum etiam hoc mendacium est. Ex annalibus Castellanorum vnde P galiæ historiographus accepit, non constat de numero. Aiunt namq; secundum gi famam ducenta Sarracenorum millia fuisse desiderata, Genuensem vero narrasse merum eorum, qui fretum traiecerunt, fuisse quadringenta millia, hoc est tam mo rum, quam captiuorum vtriusq; sexus & ætatis: quod verisimile non est. Certum ve eo animo plærosq; ex Sarracenis venisse cum vxoribus, & liberis. & tota familia, vt H niam incolerent. Credebant enim, eam recuperandam, & omnes extinctum iri Ch nos. Vnde si fœminas, pueros, senes, captiuos, & eos, qui ad suos rediere incolumes, pias, etiã si Genuensis vera narraret, non poterant transadigi gladiis, quadringenta Sarracenorum. Verum tamen est, in tanta multitudine promiscua hominum, sexus & ætatis, qui ex variis prouinciis, & diuersis itineribus ad mare descenderunt, non p se illos in numeros referri, nec eorum certum numerum sciri: vt ex lapide marmore stat, quem Eborenses eo tempore, parieti summi templi, in memoriam eius victoriæ sermone affixerunt, quod centum equites, & mille pedites sui in ea pugna strenue cassent. Verba autem hîc inserere libuit, tum quod omnis mihi de patria commem iucundissima est, tum quod optimum eius victoriç præbeat testimonium, quæ Lati sa ita habent.

ERA *M. CCC. LXXXVIII. Rex Abenamarin Dominus Transmarinus fidens sibi & gnæ potentiæ, mare traiecit cum Forra filia Regis Tunetis eius legitima vxore, vt Christian queretur, & extingueret. Obsedit Tarifam, & tantæ fuerunt eius copiæ, vt æstimari non po Quarum certitudo cum Alfonso Regi Castellæ constare non posset, cœpit timere, & ad Rege sum Portugaliæ socerum suum venit auxilium petiturus. Illi autem placuit, & corpore suo, eum iuuare. Et nulla facta mora, contendit in Castellæ Regnum, suis iubens, vt eum sequeren Ebora duxit centum equites, & mille pedites, quorum antesignanus fuit Consalus Stephanu narius. Certatum est cum Sarracenis, & Rex Portugaliæ congressus est cum Granatæ Rege, Ca tem Rex cum Abenamarin. Beneficio Dei, nemo ex Sarracenis retrouersus est, & tot occubue lio, vt numerari non potuerint. Rex Abenamarin & Rex Granatæ fugam arripuerunt. Abenamarin magna vis auri & argenti inuenta, quæ Regi Castellæ cessit. Perierunt ibi Regis cen vxor, & aliæ nobilissimæ fœminæ, & pueri innumeri. Capti sunt filius vnus, & neptis v marin, & nepos vnus ex fratre. Sit Dominus benedictus pro tanto beneficio, quantum in C contulit.. Amen.*

Ex hoc igitur lapide constat, nec Alfonsum Regem preces Regis Castellæ nec numerum Sarracenorum sciri potuisse, & Regem Marrochiorum & Abe esse eundem Hali Boacen.

CENSVRA XL

FAlsum etiam est dicere, tantæ cladis non superfuisse nuncium. Vt enim ex a Castellanorum & nostris constat, tot ex Sarracenis manserunt incolumes, suos redirent XII. triremes, XV. consumpserint dies, in illis per fretum Hercule portandis.

IN PETRI ELOGIO.

PETRVS *I. cognomento Iustitiarius, primo coniugii thalamo, sibi iunxit Constantia nuel, Alfonsi XI. Regis Castellæ ex filio Petro, neptem.*

CENSVRA XLI.

HIs paucis verbis multa insunt deliria. Fuit quippe Constantia filia magni illi Emmanuelis, filii Infantis Emmanuelis, qui Fernandum III. Castellæ Rege habuit. Ille autem ex Constantia filia Iacobi Aragoniç Regis, & Blancæ Caroli R politani filiæ, sustulit hanc Constantiam: quæ cum Alfonso XI. Castellæ Rege ptem hic dicit fuisse, sponsalia contraxit. Postea vero renunciatis ab Alfonso s Petro huic Lusitano nupsit, inuito Alfonso, qui eam amauerat, & persuasus à su huius Petri sororem duxerat. cum qua non bene ei conueniebat, amoribus Le niæ concubinæ irretito. Indignabatur autem, quod nec posset repudiare Mari oderat, nec Constantiam ducere, quam amabat. Constantia vero neptis Alfons lio Petro multos post annos, Ioanni Gando Duci Lancastrensi locata est: ex q est Catharina mater Ioannis II. Regis Castellæ.

Ex *Constantia edita illi in lucem Leonora, Petri Crudelis Aragoniæ Regis vxor secunda.*

CENSVRA XLII.

Delirat, & labitur memoria. Hæc enim Leonora Petri huius Portugaliæ Regis soror erat, non filia, vt superius dictum est in elogio Alfonsi IIII.

Ex *Agnete à Castro habuit Beatricem, coniugem Sanctii Comitis de Albuquerque, Alfonsi I. Castellæ & Legionis Regis filii.*

CENSVRA XLIII.

Hic etiam error est. Vltimus enim Castellę Rex nomine Alfonsus XI. fuit. Quod si Stephani Garibaii computationem sequitur, admisso in numerum Regum Castellæ Also Aragonio & Nauarro Rege, Vrracę marito, sibi contradicit in Errato censuræ XLI. vndecimum eum nominat.

IN FERNANDI ELOGIO.

FERNANDVS *ex Regina Leonora Tellez de Meneses, filiam extulit Beatricem, quam Ioanni I. ...llæ Regi matrimonio copulauit.*

CENSVRA XLIIII.

Ferre filium est ad sepulturam mortuum ducere. Fernandus autem mortem obiuit, ...eatrice filia incolumi. In angustum igitur fratrem Iosephum adduximus. Aut enim ...s est historicus, aut pessimus grammaticus.

RECENSETVR *& illud de infantula Octimestri, quæ à cunis sese erigens, in vocem hanc erupit:* ...ugal Portugal por el Rei Dom. Ioano. *Eiusdem generis exemplum ante electionem Anto... ciuitate Sanctarenensi ab infantulo, multis audientibus, & spectantibus, perhibitum est.*

CENSVRA. XLV.

...anta veritate hoc nitatur miraculum, inde licet æstimare, quod nugator hic nuga...orum omnium nugacissimus, & qui se iis temporibus omnium testem oculatum fuis...edicat, noluerit sua fide, sed aliena, tam impudens constare mendacium. Cum vero ...res sit, ad multitudinem in quamcumque partem mouendam, magis efficax, quam ...netus & religio, quæ descendere ad animos (vt est apud Liuium) sine commento mi...i non potest, vsitatissimum semper fuit iis, qui nouas res moliuntur, huiusmodi impo...s popularium animos venari. Simili fallacia, Numa, in Regni auspiciis, cum Nympha ...ria congressus nocturnos simulabat, vt Romanorum animos militia effrenatos legi...c moribus componeret. Simili Sertorius commento, ceruam, quam secum habebat ...uefactam, vt vocantem exaudiret, ambulantem sequeretur, Dianæ donum esse dice...ultaque ex occultis per eam edoceri, vt Lusitani crederent, se non Sertorii hominis ...ni, sed Dei consiliis duci. Eadem vafricie Maumethes colloquium cum Angelo Ga... fingebat, vt morbum caducum, quo laborabat, cælaret, & ad pessimæ legis semen...ciendam, sibi multitudinem conciliaret. Affirmabat enim, se ideo in terram cadere, ...tantum Angeli splendorem ferre non posset.

...c & Antonii asseclæ, qui eum in omnibus actionibus Ioannis I. Portugalię Regis ve... insistere volebant, ne in re aliqua ei similis non videretur, miraculo etiam eum Re...esignari diuulgarunt. Audierant enim fabulam de infantula Octimestri quam Ebo...o tempore Ioannes ille Regnum affectabat, in cunis dicebat bis acclamasse, *Portuga... Rege Ioanne.* Quare & infantulum (sexum enim mutarunt, ne imitatio videretur) ea...e Antonio prædixisse iactabant. Quod longa manu author noster in suo libro nota... scilicet scirent omnes, eum hominem esse egregie stolidum, qui non sensit, id magis ...ii sui causam lædere, quàm iuuare. Colligitur enim hoc Sycophantiam fuisse, vel (si ...t) Diabolum, qui pater mendacii est, ore eius infantis fuisse locutum, cuius vaticinio ...us non respondisset. Regnum enim ei delatum est, cui iure diuino, & humano, & ...tium legibus debebatur, & cui (si Lusitanorum suffragiis deferendum esset) propter ...um orthodoxæ fidei zelum, maximam potentiam, incomparabilem gubernandi pe..., iustitiam, & liberalitatem, potiori iure deferri debuit.

...E *porro eorum omnium, quæ Henrici Cardinalis & Portugaliæ Regis, Gubernatorum, & An... ...mpore contigerunt, fides abrogetur, lectorem monitum velim, me eorum non auritum, sed ocu... ...estem extitisse.*

CENSVRA XLVI.

AVdiſti (vt opinor) frater Ioſephe, eum qui ſemel vereeundiæ limites tranſierit,o
tere eſſe gnauiter impudentem. Gloriaris enim, contra Diui Pauli ſententiam, d
quo maxime erubeſcere debueras, te ſcilicet, nec legitime certaſſe in agone, nec vt bo
militem militaſſe: ſed ſecularibus, & omnibus omnium te implicuiſſe negociis. Tan
igitur tibi erat ocii ab re tua, vt ea curares, quæ ad te nihil attinerent? Dic ergo nobis ſa
dos, quando preces horarias recitabas? Quando inter pſallentes fratres Domino cane
Quando rem ſacram faciebas? Dic concionator Regiæ, & Theologiæ Profeſſor, qua
quod dicturus eras meditabaris? Dic obſecro monache, qui à ſingularitate nomen ſ
tus es, cui carcer oppidum (vt Diuus Hieronymus ait) & ſolitudo paradiſus videri de
quid agebas in foro? Quid per plateas, vias, portus, & angiportus circumforaneus qu
bas? Quid agebas in Gallia? Quid in Inſula S. Michaelis, quam aduerſus PHILIPI
Regem tuum concitaſti: eum inquam Regem. qui cum ſummo ſupplicio dignus eſſes
eſt clementia & religione) te inter alios in bello contra patriam captum, & læſæ mai
obnoxium, tuo ſodalitio reddi iuſſit illæſum? Quid inquam agebas inter tubas & c
ca? Quid inter armatos in patriam? Quid inter bombardas & belli tonitrua, qui vitæ
quilliori te dicaueras? Satius profecto tibi fuiſſet, ſi cum tot res ageres, animam egiſſe
his eam flagitiis inquinares. Quid eſt eſſe Ardelionem, quid Prothea, ſi hoc non eſt? N
thenæ quidem & cõpedes, quibus te in carcere à tuo Præſule vinctum vidimus, quie
potuerunt reddere. Sed iis ruptis aufugiſti, ne quid deeſſet quod ageres: & vere Pro
referres: vt de te illud Flacci videatur dictum:

Effugiet tamen hæc ſceleratus vincula Protheus.

Sed omiſſis his (Cenſorem enim non accuſatorem agimus) teſtimonium tuum
ris libellam expendamus: vt appareat, quanta tibi fides adhibenda ſit à Gallis homin
quibus imponere voluiſti. Primum, ſi numero fides teſtium conſtat, tu ſolus es, qui h
gas aſſeris: & vnius hominis teſtimonium quantumuis magni nullum eſt. Si teſtimo
des etiam iureiurando quæritur, tu hæc non iuraſti, ſed finxiſti. Si in teſte (ſecundun
deſtini ſententiam) integritas vitæ, & mores ponderantur, tu vitæ perditiſſimæ hom
ditor patriæ, & publicus hoſtis, tui ordinis transfuga, & apoſtata. Qui cum in eoru
gioſorum conuictu & contubernio degeres, quorum exemplo, poſſes innocentem
beatam vitam tranſigere, militarem iſtam elegiſti inter remiges & carnifices Philipp
zi factus miles, atque gladiator. Si teſtis affectus ſuſpicione carere debet, tu ſuſpecti
eras, qui eius viri cauſam defendis, & amplificas, cuius comitem & aſſeclam te om
mus: in cuius comitatu captus es: in cuius obſequio nunc degis, quod ad eum rup
cere rediiſti: cuius gratia patrios lares, religionis inſtitutum, & ipſum Dei numen
ſti. Denique ſi in teſtimonio veriſimilitudo rerum ſpectanda eſt (vt Iureconſulti d
præterquam quod falſa, impoſſibilia, & à nemine audita nobis narras, tu homo ob
& ignotus, nulla literatura, aut gratia commendabilis, quomodo poteras intereſſe
rum conſiliis, Regum arcanis, Principum legationibus, ordinum poſtulationibu
ſtolis, nunciis, actibus, omnibus deniq; rebus, quæ tam diuerſis locis agitabantur, ni
Gygis annulum, aut Plutonis galeam habebas, quibus conſpicuus non eſſes?

IN IOANNIS. I. ELOGIO.

EXCLVSIS *Ioanne Principe, & Dionyſio fratribus legitimis, quos mancipii nexu Ioan*
Caſtellæ coarctatos aſſeruabat.

CENSVRA XLVII.

MAncipii nexu coarctantur ſerui, qui ideo dicuntur mancipia ſecundum Va
quod manu capiantur. Mancipii vero nexus alienatio eſt dominii, & poſſeſ
dominii traditio, ſecundum Boethium in Cicer. Topica. Ioannes autem Rex
Ioannem aſſeruari, tantiſper iuſſit, dum de Regno Portugaliæ diſceptabatur, ne
Portugaliam veniret, vt erat omnibus gratioſus & charus, ob multas animi & cor
tes, & quod pro Petri filio legitimo erat habitus, ſpreta Beatrice Regina, Regnum
ret. Falſum eſt autem, eum dictum fuiſſe Principem. Falſum etiam Dionyſium
dia fuiſſe: vt à quo Caſtellæ Rex non metuebat: quod minor ætate eſſet, quam
nec populo tam charus.

CVM Diaconatus Ioannes apud Conimbricenses personam sustineret.

CENSVRA XLVIII.

lsum hoc est. Nullius enim sacri ordinis charactere fuit insignitus. Et Summi Pontifi- s diplomate solum constat, eum militiæ vinculo, & perpetuæ castitatis voto, quod tes Auisiensis ordinis eo tempore concipiebant, exolutum fuisse. Magistros autem iarum, viros scilicet militares, nunquam ante Ioannem, nec post, sacris initiatos legi- . Mirum autem est, quanta cura impostores ii per omnia voluerint exæquare suum onium Ioanni Auisiensi Magistro: quasi si similes in multis forent, eadem omnino de onio speranda, eadem pro eo agenda essent, nulla temporis, loci, aut personarum cir- tantia perspecta. Ne vero vlla in re dispares viderentur, quod Antonius Diaconatu t initiatus, Ioannem etiam Diaconum comminiscuntur. Ex quo fides huius boni hi- ci constare potest, qui Diaconatum in Ioanne fingit, in Antonio cælat, causæ suæ ıs.

OANNI coniugali toro iuncta est Philippa Ioannis de Gandauo Ducis de Lancastro filia, quæ plu- s opera liberos extulit, nempe Blancam, & Alfonsum, quibus immatura mors infantiæ surgentis ademit.

CENSVRA. XLIX.

c etiam cum suis elegantiis errat. Alfonsus enim primogenitus non infans, sed iam ere adolescentiæ initio, ætate scilicet X. annorum mensium III. dierum XXIII. mor- bi:t. Natus quippe Sanctarenę anno M.CCC.XC. XXX. die Iulii, moritur anno M.CCCC. l.e Nouembris. Sepelitur Bracharę in summo templo, in pulcherrimo tumulo ęneo, Isabella Dux Burgundiæ eius soror, è Flandria optimè fabricatum ad fratrem hone- epeliendum misit.

r Petrum Ducem Conimbricæ, &c. cui desponsata est Isabella de Aragano, Ioannis Comitis de llia:

CENSVRA L.

at hîc. Iacobus quippe Comes Vrgellensis ille dicebatur, non Ioannes. Notum est m Iaimium pro Iacobo, non pro Ioanne dici ab Aragonensibus. Nec meminit de Regis historia, quam ipse narrat in Commentariis, quos scripsit de vita sua, secun- etrum Beutherum Theologum in eiusdem Iacobi vita. Est autem huiusmodi: Ma- goniæ Regina vxor Regis Petri cognomento Catholici, cum filium peperisset vni- dubia esset, quod nomen illi inderet, promisit, se illius Diui nomen imposituram, æreus inter alios eiusdem ponderis accensus minus decresceret. Oblatis igitur tot quot sunt Apostoli, vniuscuiusque nomine singulis cæreis inscripto, cum is qui Di- obo erat dicatus, minus quàm cæteri absumptus fuisset, Iaimii nomen Infanti impo- est: quod apud Aragonenses idem est, quod Iacobus. Comes autem Vrgellensis Iai- icebatur.

Ioannem, qui filiam Fernando nepoti suo despondit, alteramq́; Isabellam Ioanni II. Castellæ Re- Alfonsi Castellæ, qui infans vita cessit, mater fuit.

CENSVRA LI.

c etiam errat. Ioannes quippe obiit anno M. CCCC. XLII. Post mortem vero eius an- ilicet M. CCCC. XLVII. Petrus eius frater, qui regni clauum tenebat, Isabellam Ioan- astellæ Regi, Beatricem Fernando nepoti ex fratre Eduardo Rege despondit. onsus autem, qui ex Ioanne Castellæ Rege & Isabella natus est, non infans deces- te ait: sed ætate XII. annorum iam Rex Castellæ electus, non sine scelere & magna procerum quorundam, viuente fratre Henrico Rege, & vidente.

RNANDVM etiam ordinis militum de Auis Magistrum, inculpatæ probitatis virum, cui ob vi- moniam, in beatorum classe sedes instituta est.

CENSVRA LII.

ndus hic Infans Portugaliæ, vitæ puritate clarus, & veræ religionis exemplar habi- est: & quem pie credendum est, frui beatorum felicitate. Inter Sanctos autem, vt hic est relatus.

ENRICVM Ducem de Visæo.

CENSVRA LIII.

PRæpostero nascendi ordine ponit Henricum, qui ætate maior erat, quam Ioann Fernandus fratres. Natus est enim Henricus anno MCCCXCIIII. Ioannes MCCCC. Fernandus vero anno MCCCCII. Vnde cum Rex Ioannes pater in Af traiiceret cum filiis Eduardo, Petro, & Henrico, Ioannes & Fernandus pueri, & non dum vtiles, domi manserunt, & inde calamitas Fernandi ortum habuit. Cum vir factus fratrum gloriæ inuidisset, qui in Septemsi expugnatione magnum fortitu specimen exhibuissent, & equestrem ordinem adepti essent, ne ipse degenerare vide Regi Eduardo fratri funestam illam in Tingim Mauritaniæ Metropolim expediti persuasit, vt ex eius obsidione posset aliquod decus reportare. In quo, fortun quitate, res tam male cessit, vt fusi nostri sese dederint ea cōditione, vt Septã, quã pau te bello ceperant, cum omnibus captiuis Sarracenis restituerent. Fernãdus autē ipse datus est, donec restitutio fieret. Quæ conditio cum Regni proceribus non plac propter maximum periculũ, quod non Hispaniæ modo, sed vniuersæ Christianæ R ex ea restitutione imminebat, insons Princeps crudelissimè à Sarracenis tracta quo celerius Septam traderent: donec septem annis transactis, labore & mœror sumptus in captiuitate periit, magno patientiæ Christianæ exemplo.

PHILIPPAM *Erici Daniæ Regis vxorem.*

CENSVRA LIIII.

PERTÆSVS hic scriptorum nostratium, de rebus nostris consuluit Vuolfangum L vt peritiorem: & ita cæcus cæcum duxit in istas foueas. Et vt est perfrictæ & audax, quod ille non affirmat, pro comperto asserit. Ait enim Lazius, esse non qui dicunt, filiam fuisse huic Regi Ioanni nomine Philippam Erico Danorun nuptam. In quo illos falli, non est dubium. Vnde autem hic error habuerit ori diuinaci coniectura mihi videor assecutus. Audierant isti, Regem Daciæ, fortasse nomine, duxisse vxorem filiam Regis Portugaliæ. Scimus enim Leonoram filian Alfonsi II. nupsisse Regi Daciæ, & Leonoram filiam Infantis Fernandi Domini S ipsius Alfonsi neptem primogenito Daciæ. Legerunt etiam apud Æneam S in historia Boemica, cap. xliiij Ericum Regem Daciæ, & simul Petrum Infantem galiæ iuuisse Sigismundum Imperatorem, aduersus fidei hostes. Cum igitur a Petrum & Regem Daciæ cognatos esse, quod verbum apud barbaros tam com dit affines, quam sanguine coniunctos, crediderunt, Petrum alicuius Regina visendæ causa, quod soror esset, tam remota loca adiisse: nescientes illum to circumiisse orbem, vt multorum mores & vrbes videret: & in omnium fere eius t Principum magnorum aulis fuisse.

IOANNEM *Henrici III. Regis Castellæ coniugem tertiam.*

CENSVRA LV.

ET hic de stercore Lazii hanc collegit margaritam: & multis modis Nam præterquam quod Ioannes I. Portugaliæ Rex filiam ex Philippa nullam habuit, præter Blancam, quæ Infans mortua est, & Isabellam Ducem Bur Henricus III. Castellæ Rex tertiam vxorem non duxit: vt qui vnicam habui rinam filiam Ioannis Ducis Lancastrensis, & Constantiæ filiæ Petri Crudelis Regis, Philippæ Portugaliæ Reginæ sororem consanguineam: quæ super marito. Ioanna vero, quæ Henrico IIII. Castellæ Regi nupsit, filia fuit Regis Eduar huius Ioannis neptis.

LEONORAM, *quæ nupsit Petro IIII. Aragoniæ Regi.*

CENSVRA LVI.

ECce aliud delirium mutuo sumptum ab Wolfango Lazio. Ioannes en Leonoram non habuit, vt superius diximus. Nec si habuisset, eam Petro A Regi IIII. locare poterat. Anno enim MCCCLXXXVII. quo Rex Ioannes duxit Philippam, quam vnicam habuit, Petrus ille IIII. Aragoniæ, cum iam norum LXXII, fato concessit. Duxit vero ille Petrus quatuor vxores, quarũ prim ria filia Philippi Nauarræ: altera Leonora Regis Alfonsi IIII. Portugaliæ fi Regis Ioannis amita: tertia Leonora Federici Regis Siciliæ: quarta Sibylla humil ta, quam vltima iam ætate habuit.

H

HABVIT *Alfonsus Brachantiæ Dux ex Beatrice coniuge filios duos, primum scilicet Iacocum Co-em de Ourem, &c.*

CENSVRA LVII.

Rrat & in hoc. Alfonsus quippe non Iacobus fuit: qui viuo patre decessit. Hic ex Co-nite Aurenensi factus Valentiæ Marchio, quo tempore deduxit Leonoram Regis Al-i sororem nouam nuptam, in Italiam ad Federicum III. Imperatorem. Qui vero pri-Iacobus, seu Iaimius vocatus est, pater fuit Theodosii Senioris, proauus autem Theo-i Iunioris, qui nunc Ducatui præest.

IVIVS *Alfonsi pronepos, & ex asse hæres est Franciscus Portugaliæ Comestabilis, & Comes de iosō.*

CENSVRA LVIII.

C tot sunt mendacia quot verba. Primum quo ad gradum consanguinitatis. Quod, etsi parum referebat, quoto gradu distaret Franciscus ab Alfonso, vt tamē inde etiam etur, quali verecundia & peritia hic egregius author sit, referre libuit. Franciscus er-omes Vimiosensis, de quo iste agit, nō pronepos, sed atnepos fuit Alfonsi I. Brachan-ucis, hoc est nepos pronepotis. Huius enim Francisci pater fuit Alfonsus Comes, qui ebastiano Rege moritur in clade illa Africana, auus Comes Franciscus Senior, pro-Alfonsus Episcopus Eborensis, abauus Alfonsus Marchio Valentiæ, atauus Dux Al-s. Descendendo igitur, huius Alfonsi Ducis Brachantiæ filius fuit Alfonsus Mar-Valentiæ, nepos Alfonsus Episcopus Eborensis, pronepos Franciscus Senior, abne-lfonsus Comes, atnepos hic Franciscus Iunior, de quo agimus.

CENSVRA. LIX.

od vero ait, eum fuisse ex asse hæredem Alfonsi ataui, falsum est. Alfonsus quippe alētiæ Marchio sine liberis legitimis cælebs decessit, viuo patre, ad quem illius Dy-& hæreditas delata est. A patre autem ad Fernandum secundogenitum Ducem antiæ, & ab eo continua successione ad hunc Theodosium, qui nunc Ducatu poti-lfonsus autem, qui Eborensis fuit Episcopus, Alfonsi Marchionis fuit filius natura-nuliere alioqui primæ nobilitatis, è Sousarum scilicet clarissima familia, quæ Alfon-archionem sibi maritum futurum credidit: ex quo Franciscus primus Comes Vi-nsis vir prudentissimus natus est, huius Francisci auus, qui in insula Sancti Michae-ali prælio occubuit.

CENSVRA LX.

od ait, Frāciscum Comitem Vimiosensem Comestabilem fuisse Portugaliæ, impo-ra mera est. Comestabilis enim est Theodosius Brachantiæ Dux. Ad eum autem o Aluaro Pereira primo Comestabili ea dignitas hoc ordine peruenit. A Nonio ad Infantem Ioannem Ioannis I. Regis filium. A Ioanne ad filium Iacobum. A ad Petrum patruelem filium Petri Infantis, qui per ea tempora à Cathalanis Rex iæ electus est. Ab eo ad Fernandum patruelem filium Eduardi Regis. A Fernan-oannem Montis Maioris Marchionem Fernandi I. Ducis Brachantiæ filium. A ad Emanuelem Fernandi filium. Ab Emmanuele, cum in Regno successit, ad Al-nothum nepotem ex fratre Iacobo Duce Visensi. Ab Alfonso ad Ludouicū In-Emmanuelis Regis filium. A Ludouico ad Eduardum nepotem ex fratre Eduar-Eduardo ad Ioannem Brachantiæ Ducem. Ab eo ad filium Theodosium, qui ucem agit.

prælio quamplurimi Principes, Castellaniq; proceres occubuerunt: Portugalenses vero pauci. ex Castellanis hi perhibentur, &c. Thomas Ramires de Areualo. &c.

CENSVRA LXI.

in memorabili eo prælio ad Aliubarotam, ex Castellanorum nobilitate desiderati t, digni profectò gloriosa fuere recordatione, quod ante regis sui oculos, & pro de-e Regni, quod ad se pertinere arbitrabantur, pugnando occubuere. Inter eos fuit Ramirus ab Arellano Dominus Camerorum, vir sanguinis nobilitate, & reb. ge-otam Hispaniam celebris, in Nauarra præsertim, vbi præclara de eo memorantur. orruptor iste Thomam Ramirem ab Areualo vocat, clarissimi scilicet viri memo-lens, & honestissimam mortem cælans.

Ex *Portugaliæ Regno, mortuorum albo recensentur Petrus Alfonsus Pereira Magister o... de Calatraua.*

CENSVRA LXII.

ALuarus Consaluus Pereira, Hospitalis Hierosolymitani Prior, pater Nonii Alua... reiræ Comestabilis XXXII. filios dicitur habuisse ex diuersis concubinis, quòd ... rem ex ordinis instituto ducere non poterat: qui ferè omnes patronymicum nom... uari habuerunt. Inter eos fuit Petrus Aluarus, qui ætate præcedebat omnes ex Irene ... salua natos, & ex Priore Hospitalis in Portugalia, Calatrauensis ordinis Magister à I... Castellæ Rege institutus est, cuius partes fuerat secutus, & in eo prælio ad Aliuba... cæsus. Huius nomen etiam hic corrumpit, & Petrum Alfonsum vocat contra Portu... Castellæ, & militiæ Calatrauensis annales.

SEPTAM *ciuitatem Africæ antiquissimam in ditionem Lusitanorum die XIIII. ... redegit.*

CENSVRA LXIII.

ERrat in hoc. XXI. enim die Augusti Septa capta est, non XIIII. Ita constat ex ann... & antiquis monimentis. Memoriæ enim proditum est, quid Rex Ioannes singul... rit diebus, à XXV. die Iulii quo ex Olisipone soluit, ad eum Augusti XXI. diem, quo ... expugnata est.

IN EDVARDI ELOGIO.

EDVARDVS *regnauit annos V. & illi nupsit Leonora Fernandi I. Aragoniæ Regis & ... Ioannisq; Nauarræ soror, & Alfonsi cognomento Magni.*

CENSVRA LXIIII.

IGnorat quo patre fuerint Leonora Portugaliæ Regina, & Reges eius fratres: ... citer errat. Fernandi enim sororem eam Leonoram esse dicit, cum tamen illa fil... Fernandi cognomento Honesti, seu Antequerensis, ob debellatam ab eo ciuita... tequeram, eius scilicet, qui Castellæ fuit Infans, Ioannis I. Castellæ Regis filius secu... nitus, frater vero Henrici III. Deinde errat, quod inter Aragoniæ Infantes num... nandum, cum ii fuerint Alfonsus Rex Aragonensis & Neapolitanus, quem voc... gnanimum & Sapientem, Ioannes qui Nauarræ fuit Rex, postea Aragoniæ, Fern... tholici pater, Henricus Magister militiæ S. Iacobi, Sanctius Magister militiæ Alc... sis, Petrus, qui in Italia bombardæ ictu periit, Maria Ioannis II. Castellæ Regis vx... nora huius Eduardi Portugaliæ Regis coniunx.

IN IOANNIS II. ELOGIO.

IN *matrimonium sumpsit Ioannes II. Leonoram Infantis Fernandi patrui filiam, q... Alfonsum Principem, cui Isabella Fernandi V. Regis Aragoniæ filia obtigit.*

CENSVRA LXV.

NON bene numerat Reges Aragoniæ. Fernandus enim ille, qui Catholic... omnium, Summi Pontificis, & Patrum decreto ob Granatam debellatam a... est, secundus fuit Aragoniæ Regum eius nominis, nepos scilicet eius Fernandi, q... stellæ Infante, & Duce Penafielensi Rex electus est, & eius nominis fuit primus. ... vero Castellæ Fernandus ille Catholicus Quintus fuit, quemadmodum hodie A... mus Rex noster PHILIPPVS respectu Aragoniæ & Portugaliæ Primus est, rat... Castellæ Secundus, & Quartus Nauarræ. Et in tota Hispania cuius dominium ... eptus est, Primus dicetur. Sic & Carolus Cæsar eius pater, qui Quintus erat in C... Quartus erat in Nauarra, Primus in Aragonia & Castella. Ita autem simpliciter ... nandum Aragoniæ Regem quasi non fuerit idem Castellæ, Legionis, Siciliæ, & ... prouinciarum Rex.

IS *in hymenæo filii sui Alfonsi, cui Isabella Fernandi III. Regis Aragoniæ filia pri...*

CENSVRA LXVI.

STans pede in vno, quod modo dixit, modo negat. Supra enim dixerat, Alfon... cipem duxisse Isabellam filiam Fernandi V. Aragoniæ Regis, nūc filiam Fern... tii: & vtrobiq; errat, vt diximus. Nam nec Tertius, nec Quintus fuit in Aragoni...

IN EMMANVELIS ELOGIO.

[H]ABVIT & Ludouicum primæ strenuitatis Principem, cuius splendor alios suæ ætatis heroes [e]rga longe reliquit, &c. In quo summum virtutis & religionis specimen, tantis laudibus excel[...]t orbis Imperio dignissimus videretur, &c. Cui matrimonio non accessit, quod (vt multi nobilis[...] religiosi autoritate summa digni affirmarunt, & per publicam sententiam, ab Emmanuele de [...]la Angrensi Episcopo, & ordinis Sancti Ioannis de Maltha iudice Apostolico determinatum [...]xorem haberet occulte & priuatam, ex qua filium vnicum suscepit Antonium, &c.

CENSVRA LXVII.

[...]t profecto Ludouicus, non diffitemur, his virtutibus, & multo maioribus cumula[...]simus. Quomodo igitur nobis persuadere conaris, Principem ingentis spiritus, & [...] tempore Regnum videbatur parari, quod Ioannis fratris liberi omnes in cunis fato [...]ant, matrimonium contraxisse cum puella tam dispari loco natà, in summa orbitate [...]state constituta, vt Regina etiam, si fata sinerent, futura esset? Quis tam hebes, vt cre[...]olescentem Principem florentissimum, non potuisse vnius puellæ pudicitiam ex[...]re vi, aut machinamentis aliis, quando auro, cui omnia obediunt, non posset? Con[...]us eam fuisse castissimam: nec enim aliquis negat. At sub imperio matris erat, è cu[...]untate res pendebat. Quæ etiam vt propositi honestissimi foret, qui poterat tot pol[...]onibus, nunciis, & internunciis, & Principis cupiditati resistere? Fuit profecto Lu[...]us vir magnanimus, & fortis, & qui tam impari coniugio Regium sanguinem non [...] decoraturus. Scio tamen non defuturos, qui nobis illud occinant poetarum, amo[...]nnia vincere. Vincit, fatemur, iuuenes, vt ament, vt cupiditate flagrent. Quotus[...]e enim iuuenum sine amore est? Sed non omnes cogit, vt sese in dedecus præcipi[...]lios verecundia, & imparitas fortunæ cohibet, alios parentum reuerentia, alios am[...]o dignitatis, alios dotium tenuitas, & paupertatis metus. Plenæ sunt Comœdiæ [...]ilorum & Cliniarum, qui cum vehementer amarent, non amatas ducunt vxores, [...]tquam ciues Atticas esse comperierint. Et Ludouicus Princeps tam elati spiritus, & [...]ndus, eam duxisset vxorem, cuius amore impune posset potiri, si vellet? Nec vere[...]atrem Regem, sororem Augustam, sororium Imperatorem, cognatos & affines [...] omnes Christiani orbis? Non denique totum paternum Regnum: non domesticos [...]obilissimos, qui tam dispari dominæ erant seruituri?

[...]ec profecto tam insolitum foret Principi adolescenti, vnam ad stuprum puellam ra[...]quam toto orbe cantari: Ludouicum Regis Emmanuelis secundogenitum, cui tunc [...]gni fastigium nihil deerat, nisi vnius hominis fatum, tam indecēs iniisse coniugium. [...]at Infans Petrus Portugaliæ Rex futurus Agnetem à Castro virginem pulcherri[...] sibi Regii sanguinis necessitudine coniunctam: cumque iam Fernandum hære[...]egni haberet ex Constantia vxore morte functa, ne amor in coniugium desineret, [...]sitani crudeliter necarunt. Duxerat ante illum Sanctius II. Rex Mitiam Cantabriç [...]æ filiam sibi sanguine propinquam. Eam tamen disparitatem, quod filia Regis non [...]m indigne tulerunt nobiles nonnulli, vt eam è mariti amplexibus extractam, in Ca[...] exterminauerint. Et auderet his exemplis Antonii mater, in florentissimo illo Lu[...] Regni statu, Regis Emmanuelis secundogeniti tanta animi magnitudine, vt tu fa[...]æditi, & in quo omnium spes sitæ erant, sperare nuptias? Quis tam duri oris, qui hęc [...]t? Quis tam hebetis ingenii qui credat?

[...]od si illa tanti animi fuit vt Ludouico in deditionem non venerit, nisi prius eam [...] duxisset, cur ducta, quando iam radiis mariti fulgebat, & diuinæ & humanæ do[...]rticeps erat, matrimonii non implorauit fidem, quæ coniugium tam obnixe pro[...] Cur in monasterium sine querela vlla se detrudi consensit? Cur se religionis voto [...]uit? Si ea per matrimonium ad Infantis dignitatem euecta est, cur eius matrem, so[...]m scilicet, sorores, & propinquos, quos iam Ludouicus habebat affines, in pristi[...]ilitate & tenuitate degere Princeps alioquin magnanimus, & liberalis passus est? [...]ecto pudore fuit Ludouicus, vt (si quis de rebus humanis vita functis sensus adest) [...]aiori potuerit affici iniuria, quam quâ Antonius, & eius asseclæ eum affecere. Eo [...]ietatis studio & religionis, vt si eam mulierem sibi matrimonio copulasset, hun[...]o ea esset discessurus.

[...]od si hic, quem tu tam pium fateris, vt quamuis in corpore maneret, animo tamen [...]plerumq; versaretur, tam ab hac pietate, honoris & existimationis causa, deuiauit, [...]m moriens rem gestam non declarauit? Solenne est morientibus, ex illegitimis

filiis legitimos facere, & ex concubinis vxores. Quis igitur credat, eum è conuerso,
in testamento nuncupasse Antonium filium naturalem, qui legitimus esset: & eam
pro concubina haberi, quæ iustis nuptiis sibi esset copulata? Scimus enim omnes
Antonium maxime dilexisse, cui moriens non credendus erat, contra commu
rentum votum, damni causam dedisse, vt falsa naturalis filii appellatione, eius ca
regalia bona ad fiscum deuoluerentur, quando sine liberis legitimis decedebat.
tum profectò erat, & falsi crimen, celare iustas nuptias, & filium hæreditate priuare
tra iuris naturalis rationem, quæ veluti lex quædam tacita, parentum hæreditatem
addicit. At nemo est qui nesciat religionem, & pietatem Ludouici, & conscientiæ t
actum examen, vt iam ad superstitionem nonnullis tendere videretur. Non igitur c
dum est, eum vxorem habuisse, nec si haberet id celaturum etiam post mortem, in f
mæ perniciem, & in Antonii dignitatis & vtilitatis detrimentum.

Nullum autem huius rei certius & magis euidens testimonium est, quam quòd
nius, vir animi vehementis, & plus nimio audacis, viuentibus Ioanne & Seb
Regibus, ad legitimi statum nunquam proclamauit, vt patris hæreditatem & fe
ipisceretur. Tentauit autem id, cum Henricum Regem orbum, morbo & senio i
lum, & pene confectum, nec ob rigorem ingenii & vitam seueriorem, laxioris vita
nibus satis charum, & plebem Regis iuuenis desiderio solicitam atque mœstam
multos ex plebis fece ad res nouas moliendas commotos: vt fieri solet quando Re
vacua aut deserta esse videtur. Cui profectò gloriosius erat, eius Principis natura
filium, qui cum magna laude, & decore se gessit, vt filium tanti Regis decebat, qu
timum eius, qui tam abiecti fuisset animi, vt pro vna explenda libidine, tam humil
gio se & suos dedecorasset.

Quam verum igitur fuerit illud matrimonium, sententia toti orbi nota, oste
Cum enim pendenti iam causa successionis huius Regni inter competitores Prin
tonius clanculum nemine ex iis citato, quos ea res tangebat, per equitem sui or
est Hospitalensis, domesticum suum, nulla ei ad id mandata iurisdictione, se le
pronuntiari fecisset, & iustas fuisse Ludouici Infantis cum eius matre nuptias, ce
re Summus Pontifex, motu proprio, Henrico Regi causam discutiendã, & dec
commisit. Fidebat enim Regi, Cardinali, & ipsius Antonii patruo. Hic (ne longu
assumptis assessoribus viris non solum nobilitate, sed etiam eruditione, & moru
tate clarissimis, Archiepiscopo Olisiponensi, Episcopis Leiriensi, Mirandensi, &
ensi nunc aulicorum Sacerdotum Antistite, & quinque Regis consiliariis iur
tissimis, Antonio citato, & audito, & sua iura alleganti, & iis omnibus, ad quos re
nebat, matrimonium inter Antonii parentes non fuisse, & ipsum illegitime nat
lere. Hæc igitur sententia rite & rectè à tot competentibus iudicibus, tantæque
tis publice lata, quomodo te frater Iosephe potuit latêre, qui te te omnium rerum
rici & Antonii tempore gesta sunt, non auritũ modo, sed oculatum testem paulo
maueras? Eo igitur te perduximus, vt aut mendax sis iudicandus, qui ea tam pub
trono tuo oculatissimus omnium testis non noueris, aut falsi & stellionatus cri
nandus, qui hæc celasti, & falsa pro veris nobis obtrusisti.

LVDOVICI *subsidio, Carolus V. ciuitatem Tunetum, quod est Regni caput, & se
storicos antiqua Carthago, à Mauris suscepit.*

CENSVRA LXVIII.

TVnetum & Carthago diuersæ sunt vrbes, nec vllus historicus est tam imp
vnam & eamdem ciuitatem esse affirmet. Tunetũ autem à Carthagine duo
lia passuum distabat, & fuit post deletam Carthaginem conditum. Hodie est ca
Regni. Carthaginis solum apparent ruinæ, quæ tanta magnitudine, opulentia, æ
pulchritudine, & magnorum virorum vbertate fuit, vt Romæ magna fuerit æ
qua satius duxit Sallustius tacere, quam pauca dicere.

HABVIT *Emanuel Catharinam, & Antonium, qui in cunabulis obierunt.*

CENSVRA LXIX.

MAria dicta est puella hæc, non Catharina.

EDVARDO *Emanuelis filio matrimonio iuncta est Isabella, Ioannis Brachanti*

CENSVRA LXX.

IOannem vocat, qui Iamius seu Iemetius est, cum idem sit, quod Iacobus, vt sup
Cum enim Diui Iacobi fanum à multis diuersarum nationum hominibus visi

nt,vt cuiusq; natio est. Alii enim Iacobum, alii Iaquem, alii Iacomem: nonnulli Di-
m,nunc Diam,Diecum,Diodocum,Iodocum,Iamium,seu Iemem.Inde Hispani di-
modo efferunt,cum hæc omnia in vnum Iacob nomen tendant.

ERTIAM vxorem Emmanuel duxit Leonoram,ex qua filiam vnicam habuit Mariam.

CENSVRA LXXI.

ON fuit vnica Maria. Peperit enim Leonora ante illam puerum, quem in gratiam
uunculi Imperatoris, Carolum nominarunt: qui natus Eboræ XVIII. die Februarii
M. D. XX. decessit Olisipone X V. die Aprilis, anno M. D. XXI.

IN IOANNIS. III. ELOGIO.

*OANNES III. vxorem sumpsit Catharinam Caroli V. Imperatoris sororem,ex qua hos liberos
, Alfonsum, Catharinam, Beatricem, Emmanuelem, Philippum, Antonium,& alterum Al-
, Ioannem Principem.*

CENSVRA LXXII.

N sat habuit historias huius Regni corrupisse, nomina etiam Principum corrum-
t & mutat: alios addit,qui in rerum natura non fuere,alios celat, vt sic veritas con-
ur,& obscuretur.Ioannes enim duos Alfonsos non habuit,sed vnum: nec filiam vl-
atharinam. Hos autem sustulit mares: Alfonsum,Emmanuelem,Philippum,Dio-
, Ioannem, Antonium. Fœminas habuit Mariam, quam iste de industria omisit,
pem multis nominibus laudatissimam,nuptam PHILIPPO Hispaniarum Principi
Imperatoris filio hæredi,& matrem vnius Infantis,quam ignorare non poterat.De
m siluisse,non flagitium,sed piaculum erat.Habuit etiam Ioannes ex Catharina Isa-
,& Beatricem, quæ puellæ obiere.

IN SEBASTIANI ELOGIO.

*Africa cum Rege Marrochiorum Mulei Mahamet, cui subsidio futurum conscripserat ex-
simul cum Mulei Maluco, qui ab eodem Mulei Mahamet Regni clauum acceperat, &c.*

CENSVRA LXXIII.

Vlei Malucus, qui priuatam vitam agebat, nobilium defectione, Mulei Mahamet
epotem ex fratre, Regem potentissimum Regno spoliauit: nec ab eo Regni clauum
, vt iste ait, sed extorsit: & eum in exilium ire coegit. Acciperet autem, si Malucus il-
um sponte obtulisset.

BASTIANVS vitæ suæ summam totam percurrit V. die Augusti, anni M. D. LXXVIII.

CENSVRA LXXIIII.

funesta fuit quarta illa Augusti dies Africanæ cladis, vt non hoc tempore, quo re-
s adhuc eius calamitatis memoria est, sed futuris seculis, semper dira, nefastaq; re-
& a Lusitanis nigro notanda lapillo. Hic autem veridicus scriptor, tam breui eam
n fuisse diem, nobis narrat.

IN HENRICI ELOGIO.

*TVS est Henricus anno M. D. XII. die prima Februarii, qua etiam mortuus est, luna ecli-
ente anno M. D. LXXX.*

CENSVRA LXXV.

r hic in horoscopo Regis Henrici, genethliacis & astronomis non parui momen-
et. Natum enim dicit prima die Februarii, qui vltima Ianuarii in lucem prodiit. Et
certe est, qui se superius iactauerat, omnium quæ Henrici tempore acciderunt,
stem oculatum, fugisse eum rem tam notabilem, quanta est vnius Regis fine libe-
ssus, de cuius successione tam ingens disceptatio sperabatur futura: & è qua pen-
sset ne futurus frater ipse Iosephus Regis concionator, an Prioris Cratensis. Men-
igitur hoc inexcusabile est, tam circa Henrici natalem, quam circa lunæ defe-
, quæ secundum astrologorum ephemeridas, per rerum naturam, vltima die Ia-
ecessario futura erat.

QVod vero eorum scopus, qui hanc de genealogia Regum Portugaliæ plantaru borem, fuit per machinationem quamdam exteris hominibus obrepere, & pers re, Portugaliæ Regnum populorum suffragiis, & electione dari solere, credentes sc hoc pacto, Antonii causam non excusabilem modo, sed etiam (si Diis placet) iustam seorsum respondendum ad ea duximus. Electos autem à populo aiunt fuisse Alfo Regem I. Alfonsum III. Ioannem I. Alfonsum V. Emmanuelem, Henricum & ipsum tonium. Quod quam falsum sit, & apud nos ridiculum, ex persona cuiusque demo bimus.

Censvra LXXVI.

IN primis quoad Alfonsum I. attinet, quid absurdius dici poterat, quàm eum, qui galiæ Princeps erat, à militibus suis, in quos vitæ necisq; ius habebat, nomen & d tem Regis accipere potuisse? Vulgatum iuris axioma est, neminem suam rem vtil pulari posse. Quid autem milites illi in Alfonsum noui contulere, quod tunc pene non esset? Transtulerat Portugaliæ populus in Alfonsum Imperatorem, & ante in ei iores, ius omne suum, imperium, & potestatem: ille in Tarasiam filiam, & Henricu mitem: ii in Alfonsum suum iure legitimo successorem. Quid ergo apud populu quum erat, quod in Alfonsum possent amplius transferre, ciuitates ne, oppida, aut Ea Alfonsus non populus habebat. Regis dignitatem non poterant: superioris enim munus erat, non inferioris, non subditi, non vasalli. Vtendum enim est in re noua vocabulo. A rege igitur Legionensi, qui Comitem crearat, Regem dici permittend qui Rex fieri vellet: vel à Summo Pontifice, si se clientela exemptum assereret. N etiam iuris est, inter innumera, quæ in personarum electionibus ad dignitates a stratus requiruntur, duo esse capitalia, rem scilicet, quæ vacet, & electorum arbit berum conferendi, in quem velint. Quæ igitur electio ea erat, vbi nec res erat, qu tur, nec qui conferre posset? Quid ergo milites illi egere? ad augustius & honori nomen sumendum, consilio & precibus Principem suum impulerunt, non im maius, aut efficacius concesserunt, apud quos nihil potestatis erat reliquum. Cu Alfonso nihil ad Regnum, nisi solum nomē deesset, quod ditione Reges æquaret, ricus pater adeo se à Legionensis Regis iugo exemisset, vt vrbem Asturicam, & oppida vi cepisset, duces exercitus eum adhortati sunt, quando cum Regibus commissurus erat, vt Regem se appellari pateretur, magnumq; hoc ad pugnand tamentum futurum. Respuit Alfonsus consilium, sed tandem precibus victus, dici, & acclamari passus est: non quod electus ab illis fuisset qui nec ditione, nec dominum augere poterant. Quod vero Regia ea dignitas nulla authoritate suff quod id nec à suo, nec à suorum arbitrio poterat pendere, ab Alexandro III. Sum tifice Regiam sibi, posterisq; impetrauit dignitatē. Quod quidem creatio & aug fuit dignitatis, non ad dignitatem electio, aut electionis alicuius confirmatio. tem verū erat, non potuisse Portugalenses eo tempore Regem sibi eligere, vt si eo prælio occubuisset, & res ad eum statum redacta videretur, quo pcpulus iure gentium, sibi Regem creare posset, illis tamen non liceret, quod Legionensis Re ficium Portugalia erat, in cuius potestatem recidebat.

Censvra LXXVII.

QVod vero Alfonsum III. tam in arbore de genealogia, quam in libello elect ait à populo in gubernatorem, & postea in Regem, falsissimum etiam est, & nalium & litterarum Summi Pontificis fidem. Notum siquidem est, non Lusita sed & toti orbi ob cap. Grandi, de suppl, negl. Prælat. lib 6. quod ex iis litteris sum quia Sanctius remisso esset animo, & socordi, & omnia ad libitum Mitiæ vxoris, torum quorundam nobilium in Regno fierent, ex quibus populus miris afflictal dis, nec monitiones Honorii III. & Gregorii IX. Summorum Pontificum, nec crorum interdictiones quicquam proficerent, Innocentium IIII. in Concil nensi, querelis Ioannis Archiepiscopi Bracharensis, Tiburtii Episcopi Conim Roderici Gometii Briterii, & Gometii Villegæ nobilium virorum commotu sum Comitem Bononiensem fratrem germanum Regis Sanctii, virum prud magnanimum, adde & fratris heredem legitimum, quod Sanctius liberis care catium dedisse, vt Portugaliæ Regnum gubernandum, & tuendum suscip tunc in Gallia notissimus Alfonsus, tum propter Regii sanguinis splendo quod ei paulo ante Summus ipse Pontifex, ad expeditionem belli Syria

bat, diplomata ducibus crucigerorum dari solita concesserat. Cum vero Lusitani ea natura, vt Regem semel susceptum nunquam deserant, sciebat Alfonsus, etiam in is calamitatibus, populum, qui in Sanctii verba iurauerat, sibi non obtemperaturum. eras igitur longissimas illas quidem ad populos Portugaliæ, ab Innocentio impetrauit, s nos in ipsis Regiis scriniis vidimus, quibus Sanctium Regni administratione in-licebat, & interminationibus, & pœnis populum Portugaliæ, ad Alfonsi obsequium ebat, & arcium custodes vt Alfonso castella traderent, & fidelitatem ei iurarent, Ar-episcopo Bracharensi, & Conimbricensi Episcopo iniungens, vt pœnis, & ecclesiá-s censuris, eos ad ipsius Alfonsi obedientiam compellerent. Præter has, alias in Re-archiuo vidimus literas de eadem re, ad populum Portugaliæ, quibus idem Pontifex ocentius, illius causæ executionem, vniuersis fratribus Fracifcani ordinis eius Regni, dabat. Frater etiam Desiderius vir magna religione & doctrina, legatus missus est in tugaliam, qui Summi Pontificis nomine, totius Regni arces Alfonso tradendas cu-, & earum custodes in eius verba iurare cogeret. Tantæ molis videbatur, viuo San- Lusitanos alium eius loco velle Rectorem. Nec aliquis fere ex Portugaliæ proceri-aut arcium Præfectis iuuentus, qui non expectata obsidione, aut Pontificis intermi-nibus, Alfonso obediret, aut castello eum vellet recipere. Tanta constantia, sui Re-ualis qualis erat, ius inuiolatum volebant. Vnde cum Martinus quidam Fernandus ius, Leiriensis arcis Præfectus, acceptis ab Alfonso muneribus, eum sua sponte, & non ctata vi aliqua, castello excepisset, apud nobiles illius temporis magnam subiuit infa-. Multi autem fuere, qui nec obsidione, nec sacrorum interdictione, nec vllis addu-nis, castella tradidere, Sanctio incolumi. E quorum numero fuit magna animi con-a, & fidelitate vir, Martinus Flectius Conimbricensis arcis Præfectus, de quo non videri debet narratio. Obsessus is ab Alfonso longo tempore, vsque ad famis & si-trema perstitit: nec vllis promissis, precibus, aut minis adduci potuit, vt à proposito eret. Alfonsus perspecta hominis constantia & fidelitate, propter quam eum saluum at, vbi primum de morte Sanctii fratris nuntius allatus est, ab exercitu mittit obses-victum necessaria, quibus diuturnam famem, atque sitim depellerent, & literas ad num de morte Regis. Ille initis induciis tanti temporis, quanto Toletum ire, & in-lire valebat, vt propriis oculis veritatem indagare posset, Toletum iuit, & audita Sanctii, non credidit officio satisfecisse, nisi claues ei, à quo illas acceperat, tra-et. Sepulchrum aperuit, & agnito Regi claues brachio suspendit dextro, & à præ-notario, instrumentum rei gestæ accepit. Reuersus Conimbricam, arcem Regi Al-tradidit. Ille tam constanti fidelitate laudata, claues Martino offert, eumque Co-ricensis arcis custodem, posterosque suos in perpetuum constituit, ea prærogatiua, nquam iusiurandum ab eis fidelitatis exigeretur, in tantæ fidei memoriam. Marti-atiis Regi actis, beneficium non accepit, liberis & posteris suis dira imprecatus, si m arcem tuendam à Principe aliquo suscepissent. Quo igitur ore isti audent affir-Alfonsum populi suffragiis, in gubernatorem fuisse electum, qui tot obsidionibus orum, tot interdictis sacrorum, & execrationibus Pontificum, tam difficulter ad-est?

Tempore vero quo Sanctius è vita sine liberis excessit, cum Alfonsus in possessione esset, quod patris olim fuerat, modo fratris, quid opus erat populi suffragiis in Re-igi, qui fratris proximus erat agnatus, & legitimus successor, vt in eodem capit. i, Summus ipse Pontifex declarauit, *Mandamus* (inquit) *quatenus nobilem virum m Boloniensem præfati Regis Portugaliæ fratrem, de deuotione, probitate, ac circumspectio-ipliciter commendatum, qui eidem Regi, si absque legitimo decederet filio, iure regni succede-q, examinatus, &c.* Quæ igitur electio futura erat de illo, qui iure gentium, ciuili, & norum, erat ad successionem fratris vocatus, & summi Pontificis decreto declara-ut quo iure, qua potestate, Lusitani, nisi Alfonso, in eo rerum statu, poterant Re-deferre? Cum indubitati iuris sit, & omnium Doctorum sententiis comprobatum, o ad millesimum cognationis gradum debere produci successionem?

CENSVRA LXXVIII.

OD vero ad Ioannis I. electionem attinet, nemo est qui non intelligat, si modo no-rarum rerum omnino expers non sit, & rem ad amussim expendat, non per iustam nem aliquam, eum ad Regnū peruenisse, sed per merā vim & armorum iudicium: im ex nobilibus eum in Regem elegerunt, excepto Nonio Aluaro Pereiraeius Ar-

chate, pauciores numero, & conditione minores erant, qui aut libertatis amore studio rerum nouarum tenebantur. Plures vero, & dignitate præstantiores, militia scilicet Magistri, Comites, & arcium Præfecti, & qui Regalia, quæ vocant iura, au ctigalia possidebant, cum omnibus fere ciuitatibus, Olisipone dempta, Ioannem gem Castellæ Dominum, & Principem suum legitimum agnoscebant, & in eius iurarunt. Verebantur enim, si à potentiori deficerent, vt ea omnia amitterent, quæ sitano Ioanne se consecuturos non certo sperabant. Illusoriam etiam eam electione dicabant, in qua omnia deerant requisita, tam circa personas, quam numerum electo & causas eligendi.

Vbi vero prælio ad Aliubarotam commisso, Ioannes Lusitanus victoriam ad est, & Ioannes Castellanus Rex aciem deserens, in Castellam contendit, adeo su animos consternauit, vt multi, seu metu victoriæ, seu more hominum, qui se e fortuna, inclinant, plerique Lusitano se dedidere: nonnulli in Castellam immigra alii arcibus suis, & castellis se tutati sunt, à Castellæ Rege præsidium expectantes. eo bello fractus, cum non attulisset, paulatim in Lusitani ditionem, & potestatem runt: atque ita rerum potitus est. Absurdum est igitur & ineptum, dicere, iure elec eum fuisse Regem, cum ius in armis positum fuerit: & idem obtinuerit, ab ijs pauc ctus, quod sine electione obtenturus erat. Hoc vero Dei iudicio, & Ioannis Regis & cerum Castellæ periurio Lusitani imputabant, qui iusiurandũ contemnentes, quod nibus tacta sacratissima corporis Christi hostia, conceperunt, pacta cum Fernando bilibus Portugaliæ inita fregissent, & aduersus conuentionem arma sumpsissent: Vrbano VI. vero Christi vicario desciscentes, Clementem Pseudopapam secuti, p cœtu essent moti. Quare victoriam illam diuinitus contigisse, creditum est: & nou votis, se ciues Olisiponenses obligarunt: quæ adhuc quotãnis publice soluuntur. E Castellani exercitus amplitudo erat, ea Lusitanorum semiermium paucitas, qui su suo pugnabant, vt sine miraculo vicisse, non credibile fuerit visũ.

Quod si legitime eum quis electum fuisse contendat, nullo exemplo magis conuincitur, Portugaliæ Regnum non solere populi suffragiis deferri, in defect scendentis ab vltimo possessore, si aliquis ex cognatis à latere extare contigerit; ni lo casu, quo nec descendentes, nec cognati reperiantur. Illis enim Comitiis Co cæ habitis, in quibus Ioannes electus fuit (vt ex annalibus constat, & ex ipso electo creto, quod in Regio vidimus archiuo) electores testati sunt, ideo se Ioannem in elegisse, quod Fernandus Rex sine sobole legitima, & sine cognatione obiisset. re gentium potuisse populum sibi Regem, aut Rectorem eligere, quem vellet, aff Dicebant enim & merito, Beatricem filiam Fernandi adulterio & incestu fuisse ptam. Notum quippe erat, Leonoram iustam fuisse vxorem Ioannis Laurentii à quo reclamante Rex eam iam duorum filiorum matrem abduxit. Ipsum etiam I Laurentium, Fernando intra quartum consanguinitatis gradum fuisse coniunc annem vero & Dionysium Regis Petri filios, & Fernandi fratres, qui ad Regem transierant, nothos fuisse, vt quos ex Agnete à Castro concubina, & sanguine p Petrus sustulisset: præterea hostes nominis Lusitani & perduelles, vt qui hostili m Ioanne Castellæ Rege, & ante cum patre Henrico, in Portugaliæ fines populab currissent, grauiaque damna & cædes suis ciuibus intulissent. Quocirca etiam si quæsiti nuptiis fuissent, quod se hostes & alienos à Portugalia declarassent, non p ius Regni successionem adipisci. Multa pręterea adducebant, quibus eos Regni nis incapaces ostenderunt. Credentes igitur, se ad eum rediisse statum, quo iure gentium possent sibi Regem creare, Regno scilicet vacuo, Ioannem virum fortiss de Repub. optime meritum, è Regum Portugaliæ stirpe prognatum, Regis videl filium, Fernandi recens defuncti fratrem, Regem sibi eligere posse, dicebant.

Non est igitur cur isti dicant, Ioannem electione populi fuisse Regem, e quod Fernandus sine descendenti hærede decessit: quasi si cognatos haberet, p etiam electionis competiisset. Quod quidem contra ius omnium gentium esset, Doctorum omnium sententias, qui (vt superius diximus) ad Regnorum successi sanguinis, vsq; ad omnes remotissimos gradus, valere dicunt.

CENSVRA LXXIX.

QVOD etiam addunt, Eduardi Regis postulatione, à populorum conuentu tum, vt Alfonsum primogenitum in Principem eligerent, ob fratrum di

orte vitanda, id mera calumnia est, qua impostores isti fortissimos, & sanctissimos vi- infamant, de quorum fide nunquam frater Eduardus dubitauit. Nec enim vllum fi- itatis & obedientiæ exemplum tam nobile, quam illorum Principum in Regem pue- n fuit. Nec Petrum excipio, quod inimicorum calumniis perfidiæ falso sit insimula- . Omnia vero perperam fabulator hic, causæ suæ fauens, narrauit. Sine conuentu e- n populorum, & nullis habitis Comitiis, instituit Eduardus vt Alfonsus eius primoge- us, Princeps deinde diceretur. Prima quippe Comitia ab Eduardo indicta fuisse, post nnis patris exequias, ad quas populorum legati, antistites Regni, & proceres conue- e, certum est: quo tempore Alfonsus Princeps iam dicebatur. Sintræ enim, cum In- tes post patris mortem, & ante comitia, Alfonso puero fidelitatem iurarunt, Princeps atre vocatus est, vt ex annalibus nostris constat. Cum vero Alfonsus primogenitus iardi esset, & legitimus Regni successor, quî poterat populus eum eligere, ni posset m Regnum aliis deferre? Ea enim electorum potestas est, vt è multis cui velint, digni- m conferre possint, qualis est illorum, qui Romanum eligunt Imperatorem. Iusiuran- n vero fidelitatis, quod à populorum conuentu exigitur, obligatio est seruiendi, non stas eligendi. Quid enim Principatus nomen dignitatis auxit in Alfonso, quod antea habuisset? Aut in quo Infans primogenitus à Principe nisi nomine nudo differt? Oc- o autem mutandi dignitatis nomen, à consuetudine, quæ in aliis Hispaniæ Regnis euit, nata est. Ad imitationem enim primogenitorum Regum Angliæ, qui Principes lis, & Gallorum, qui Delphini Viennæ appellabantur, Ioannes I. Castellæ Rex, Hen- m eius primogenitum Principem Asturiarum dici instituit. Hoc secutus filius illius nandus, eius nominis Primus Aragoniæ Rex, Alfonsum primogenitum, Principem undæ voluit appellari. Carolus etiam III. Nauarræ Rex nepotem suum Carolum ni successorem futurum, Viennæ Principem nuncupauit. Quare Eduardus Rex Por- liæ, qui solus ex Regibus restabat Hispaniæ, ne filius Alfonsus diuerso appellaretur bulo, omisso antiquo Infantis nomine, vocari eum iussit Principem Portugaliæ, sine populorum opera, aut consensu. Quid enim hoc ad populum? Si quid etenim ea ap- tione dignitatis Alfonso accreuisset (quod dicendum non est) nullo iure id à populis erri poterat, nisi à Rege, cui à principio se, suaque omnia tradidere, & in quem ius n, & omne imperium, & potestatem transtulerunt. Quis enim tam imperitus rerum ui non intelligat, cum Reges dare leges, non accipere coueniat, ab ijs tanquam à fon- , nobilitatis & dignitatis iura ad populum, & non è conuerso à populo ad Principes nanare? Vnde cum ea dignitas ab authoritate, aut consensu populi non penderet, vbi um primogenitus in lucem edebatur, in quolibet Hispaniæ Regno, etiamsi ei fideli- n populus nondum iurasset, Princeps vocabatur, siue masculus, siue femina esset, & e illius secundogenitus: quod hodie in consuetudine positum est. Proterui igitur inis est, asserere Alfonsum, cui nascenti ius, & spes Regni statim deberi cœperunt, à lo fuisse electum, cuius successio à subditis suis non potuit pendere, cum iuramentum tatis, quod ab eis exigitur, seruitii signum, non potestatis sit.

Censvra LXXX.

E Emmanuele Rege quod aiunt, populi suffragiis fuisse electum, similis impuden- ia & impostura est, vt exteris, qui nostra ignorant, persuadeant, in Portugalia tot Regum electiones, quot ex Regibus sine liberis decesserunt: credentes scilicet, iam suam posse huiusmodi celare mendaciis. Qui enim Regis Eduardi nepos erat o Fernando, & Ioanni sine legitima sobole decedenti proximus agnatus, vt qui pa- s erat frater, nullis indigebat populi suffragiis. Præcedebat enim Emmanuel soro- eonoram Reginam, & Isabellam Brachantiæ Ducis vxorem sexu: Maximilianum n Cæsarem, qui in eodem erat gradu, iure sanguinis: quod hic per fœminam, Leo- n scilicet Augustam Ioannis amitam cognatus erat, ille per Fernandum patrem, Io- patruum, agnatus. Quare otiosa erat, magis quam officiosa illa Ioannis institutio, mmanuelem Regni hæredem testamento declarauit. Nihil enim accipiebat, qui nguinis necessario succedebat. Quid enim, secundum Papiniani sententiam, de suo ur reliquisse, qui omnino reddere debuit? Facultas enim necessariæ electionis, pro- beralitatis beneficium non est. In gratiam autem Georgij filij nothi, quo propitio- aberet Emmanuelem, eum in Regno instituit, cui maxime ademptum voluit. No- nim est ijs, qui nostrarum rerum peritiam aliquam habent, quantam dederit Ioan- eram vsque ad vltimum vitæ diem, ne ad Emmanuelem, sed ad Georgium filium

Regnum perueniret, nisi Leonora Regina eius vxor domi, & Fernandus & Isabella R ges Catholici, qui Emmanueli propinquo fauebant, & Georgius Cardinalis Olisi nensis apud Pontificem Alexandrum VI. restitissent, ne Georgius legibus soluere Sed vt mendacium istud magis splendescat, manus cominus conferamus. Si ergo Emm nuel post Ioannis mortem electus est, necessum erat Comitia fierent & conuentus, c scilicet, procerum, & populorum, & Interreges interim crearentur, qui Comitiis p essent, & Regni clauum tenerent. Mora etiam illius interregni, & electionis futura aliqua. Scimus tamen ex annalibus, & publicis monimentis, atque authoritate multoru qui rei gestæ interfuere, à quibus audiuimus, Ioannem decessisse Aluorii die Domin sub Solis occasum, qui fuit XXV. Octobris, anni M. CCCC. XCV. Die vero l XXVI. scilicet eiusdem mensis Salaciam, vbi Emmanuel cum Regina Leonora fo erat, nuntium allatum de morte Regis. Die Martis, qui XXVII. fuit, Emmanuele Regina, & magnatibus, qui cum iis erant, Regem salutatum more patrio, & in R possessionem missum fuisse. Is enim mos est, vt sedens Rex futurus in Regio solio, a chlamide indutus, & sceptrum manu gestans, priuilegia subditorum iuret se seruatur præsentes ad manus oscula admittat, in seruitii & obedientiæ significationem: à vexil ro & armorum magistris, postea à circumstantibus Rex acclamatur, & salutatur. Hac ui & simplici cæremonia Reges apud nos declarantur, & in Regni possessionem mitt tur. Primum autem omnium conuentum, Rex Emmanuel Montemaiori ciuitate t Tagum sita, egit, quo proceres, antistites, & populorum legatos euocauit, & eò, Salacia cedens, intra paucos dies accessit. Quo igitur ore impudentes isti, Emmanuelem pop rum suffragiis electum asserunt, cui intra triduum à morte Ioannis, ius Regni delatum possessio acquisita est?

CENSVRA LXXXI.

IMPVDENTISSIMVM profecto illud de Emmanuele fuit, quod verò de Henric tradit, longe impudentius nobis visum est, quod eius Regni auspiciis interfuimus busque interfuit omnis Olisiponensis populus, & multitudo hominum omnium fe tionum: qui in hoc totius orbis emporio diuersantur. Funestissimæ enim illius Afr cladis, qua Sebastianus Rex cum multis è Lusitanica nobilitate occubuit, vbi senatu siponensi nuntius allatus est, statim Henricum ab Alcobacia accersitum, è Regia ad tudinarii templum per vrbem ductum, inopinati casus acerbitate consternatum, vultu, qui magis videbatur ad exequias filii cohonestandas, quàm ad Regni solium tulationes duci, more & instituto maiorum, proceres & nobiles, qui aderant Regem tarunt, sine vlla dilatione, aut populorum conuentu. Cum enim Henricus filius E nuelis Regis esset, ad cuius personam successio referenda erat, & cæteris gradu, sexu tate præstaret, quæ mora futura erat, in Regni possessione acquirenda? Denique non lisiponensi Senatu electus est, vt isti falso dicunt. Quando enim vna ciuitas ad totu gnum elegit? Ab ipso tamen Senatu, & vniuerso populo, patrio instituto, vt cęteris ciuitatibus, Rex agnitus, & adoratus est.

CENSVRA LXXXII.

HAS populi electiones falso asseruere, vt eam quam de Antonio comminiscunt stam fuisse rei ignaris persuaderent. Qualis autem ea fuerit ex gestorum narrati cile constabit. Mortuo igitur Henrico Rege, qui suum de Regis Philippi iusta succ iudicium aperuerat, & (si diutius vixisset) ei Regnum adiudicare destinauerat, c re esse sciebat, Philippus à Regni Gubernatoribus, qui omnium ordinũ suffragiis, adhuc Henrico, fuerunt electi, instanter obedientiam requisiuit. Hi per Episcop nimbricensem, & Emmanuelem Melium Regiarum venationum Præfectum, a tunt, quando de successione Regni disceptatio in iudicium deducta erat, ab XI. vir populi elegerant ad Regni causam decidendam, sententiam ferri fineret. Eos nam iudices, qui suo iure illum nõ erant fraudaturi. PHILIPPVS, qui defuncto Regi pr erat cognatus, legitimus, natu maximus, & vir: & qui in terris nullum habebat iu cui se in profanis subiiceret, iniquè eos agere respondit, qui suo Regi, & ab Henr decessore iam declarato, debitum iure omnium gentium differrent obsequium sententiæ staturum, quem leges dare subditis, non ab ijs accipere æquum erat.

Dum hæc aguntur, Antonii asseclæ, qui nouandis inhiabant rebus, veteres

Lusitanos & Castellanos male præsenti rerum statui conferentes, Scalabi, quæ nunc
nctarena dicitur, cum de euehendo Antonio agerent, & alii Regni defensorem, alii Re-
n eum dici vellent, tandem Regem salutare omnes decreuere. Antonius de industria
bis muros egreditur, simulans propugnaculum in æditiori suburbii loco velle ædificare
vrbis tutelam, & situm inspectum ire: vt scilicet populus eo conueniret, & propositi exe-
endi occasionem haberet. Magna igitur turba popularium coacta, cum vnus è plebe,
i ad id fortasse subornatus erat, Antonium Regem acclamasset, & qui ex composito
erant, succinuissent, plebs, vt malarum semper rerum facilis imitatrix est, & nouarum
diosa, Regem eum salutauit. Antonius, etsi à principio Regis nomen respuere, & ex-
rere videretur, & defensoris titulum velle diceret, vinci tamen se passus est. Hi igitur
nes, reclamantibus arcis Sanctarenensis Præfecto, & Decurionibus, magna turba vr-
n ingressi & tumultu, ad curiam Antonium deferunt. Quæ cum clausa esset, securibus
es effringunt, & ad obedientiam minis & terrore ciues compellunt. Recta inde Olisi-
em venientes, eam facile occupant, quod nobilitas omnis, pestilentiæ causa aberat,
rbis Rectores ipsius ANTONII metu aufugerant. Gubernatores, qui Cetobricæ
t, & ob Antonii vicinitatem, & Regis nomen vsurpatum in discrimine positi, quod
ti Antonio affecti in eos plebem, & ipsos suorum corporum stipatores, & custodes
citauerant, de nocte sequentibus nonnullis è prima nobilitate, nauicula inscensa, in
imum Castellæ oppidum, ad Anæ ostium sunt deuecti. Inde ad Castrum Marinum
um Portugaliæ municipium: eoque in loco Regem PHILIPPVM verum & legiti-
n Regni successorem declararunt. Quorum iudicio omnes ciuitates & oppida stete-
uo Antonij metus non penetrauerat. Ea vero vt in obsequium suum traheret PHI-
PVS, Fernandum Toletanum Albanum Ducem fortissimum Imperatorem, & rerum
rum gloria clarissimum, cum exercitu viginti millium electissimorum peditum, duo-
millium equitum in Portugaliam misit. Is, nemine resistente, Cetobricam venit. Inde
nibus in Cascasium, oppidum nobile ad Tagi ostiũ ab Olisipone XVI. millibus pas-
distans, exercitum traiicit, & tam arce illa, quam aliis Olisiponẽ versus expugnatis,
onge ab Antonii statiuis castrametatus quarto ab vrbe lapide. Ante vero quam cum
nio manum consereret, cum ei à PHILIPPO Rege iniunctum esset, quoad posset,
igaliæ res illæsas conseruaret, & omnia ante tentaret, quibus tam Antonius ipse, quam
ersi eius Regni ciues incolumes essent, Toletanus Antonium ad fœdus icendum pro-
t. Illum vero iam persuasum, & qui cum Toletano conuenerat, vt in cymba ad collo-
m venirent, non defuit, qui dehortaretur, & ad resistendum incitaret: magis affecti-
is, quam Reipublicæ, aut Antonii commodis indulgens. Albanus igitur XXV. die
isti nõ magna difficultate Antonianos, quorum maxima pars coacta, & inuita ad pu-
venerat, fudit fugauitque: & Antonius ipse, accepto in capite vulnere, fuga euasit.
n si insecuti essent Albani milites, nec prædæ intenti essent, facile cepissent. Inclu-
men Auerium peruenit, cui magna vis tumultuariorum militum, facinorosorumq;,
ædæ sese aggregauit, inter quos egregius hic noster historicus frater Iosephus, multa
aximũ scelus dicitur edidisse facinora. Oppido igitur expugnato, Antonius in Por-
em ciuitatem contendit, quam sine vlla cepit difficultate. Dux Albanus, Sanctium
m virum strenuum, & militaris disciplinæ scientissimum, cum tribus militum milli-
ittit, qui eum consequatur. Antonii milites, cum nulla necessitate coacti, nec stipen-
onducti ad eum venissent, sed spe prædæ tantum illecti, & prouinciam Interamnem
ssent, non periclitari amplius pro Antonio decreuere. Languide igitur remisseq; pu-
es, primo fere cõcursu fusi sunt, & in fugam versi. Antonius, rebus desperatis, nauem
in Viennensi portu paratam habebat, cum ascenderet, nec ob aduersæ tempestatis
luere posset, in terram egressus, solito ornatu detracto, mutata veste, detonsaq; bar-
agnosceretur, fugam occupat. Eo habitu aliquot delituit mensibus, amicorum ho-
ariis locis exceptus: & tandem in Galliam contendit.

Hæc Antonii fuit electio, ea Regni fuere auspicia, hic finis. Quæ cum gesta fuerint
ia hominũ luce, in foro, in exercitu, inter multos mortales, quid impudentius quam
lis fuisse electum, & per totum Regnum asserere fuisse receptum, qui nullibi potue-
sistere, & à nemine fuerit admissus, nisi ab ijs, quibus vis adhibita fuit? Notum enim
lum ex proceribus Antonio accessisse. Ioannes namq; Brachantiæ Dux, non modo
simæ ditionis Dominus, sed vnus è Regni candidatis, Catharinæ vxoris ratione, vt
mmanuelis Regis ex filio Eduardo neptis est, quà fidelitate & animi propensione, in
PHILIPPI obsequium & obedientiam venerit, quà Duces Auerienses mater &
ionis hęres, quà Dux Villarealensis, Marchio Ferreirensis, Comites Portalegrensis,

Odemirensis, & ceteri Regni Dynastæ, qua Gubernatores, & maxima nobilium pars, mo ignorat. Quorum nonnulli non ferentes PHILIPPI moram, vltro se ad eum tandum, in Castellam contulere. Primus autem omnium, summæ nobilitatis vir An nius à Castro Comes Monsanctensis, Cascaii Dominus. Archiepiscopi autem Brac rensis, Olisiponensis, Eborensis, & cæteri Episcopi, & Regni antistites, quam in offi perstiterint erga PHILIPPVM, & qua animi alacritate illius successionem fuerint am xi, omnes sciunt. Quos igitur Antonius pro se habuit præter domesticos, qui eum des re noluerunt, incondita fuit popularium turba, & populi colluuies, rapinæ & libertati uida, & pauci nobiles, iique fere omnes adolescentes: quorum nonnullos Antonij be uolentia, alios rei familiaris angustia, cupiditas, & ambitio eò adduxere, vt experirent an periculo ipsius, possent Regem habere amicum: quippe quibus maior spes erat lu quam metus damni: quod sublato de medio, aut victo Antonio, nullius rei iacturam re poterant, quibus nullæ facultates erant. Multi etiam Antonianorum metu percul accessere: ne tanquam perduelles, ab ijs ad pœnas & supplicia traherentur: quod A nio vel nomen non dedissent, vel neutri adhærentes parti, Antonii causam iustio rem non censere viderentur: & inter eos nonnulli aulici magistratus, quos necessitas, & temporis conditio, parere cui minime vellent, cogebat.

DVARDI NONII LE NIS IVRISCONSVLTI LVSITA DE VERA REGVM PORTVGALIÆ GE nealogia Liber.

AD ALBERTVM ARCHID CEM AVSTRIAE CARDINALEM AC Principem Serenißimum.

De Henrico Portvgaliæ Comite

HENRICVS Portugaliæ Comes natus est Vesontii: uitas metropolitana est Burgundiæ Comitatus, vulg Besanzon. De eius origine variæ sunt opiniones. A nonicum, Hungariæ scil. Regis filiū: alii Græcum e ratorum Constantinopolitanorum sanguine ortum Lotharingum dicunt. Nos vero (vt latius in eius vi gundum asserimus, certiori coniectura & authorita trem autem habuisse Guidonem Comitem Verno & Brionensem, Reginaldi & Alisæ Comitum Bu filium, Guillemi Comitis Burgundiæ fratrem. V trueles habuit Henricus Stephanum Comitem Bur Raymundum Gallæciæ Comitem socium itineris in Hispaniam, Calistum II. cem Maximum, & Clementiam Roberti Comitis Flandriæ vxorem, patrui Gui lios. Vxorem autem fuisse Guidoni Ioannam Ducis Burgundiæ filiam, North traditur annalibus.

Is ad bellum sacrum tendens, in Hispaniam appulit, & Alfonsum VI. Cas

, qui Imperator etiam dicebatur, cum Raymundo Burgundo, & Raymundo Tolo-
Comite aduersus Sarracenos iuuit. Illi vero propter sanguinis claritatem, & res præ-
gestas, Alfonsus Tarasiam filiam notham locauit, Portugaliamque nomine dotis, &
clientelæ dedit: hoc est illud, quod intra limites Interamnis prouinciæ, Lamecæ,
imbricæ, & Visei continebatur: & tractum etiam illum Gallecia, qui Vltramontanus
ur, cum iure recuperandi eam Lusitaniæ partem, quæ à Sarracenis occupabatur, vsq;
ticæ confinia: qua scilicet Anas prouincias diuidit.

Sustulit HENRICVS ex Tarasia ALFONSVM HENRICVM, qui primus Portu-
fuit Rex.

Duas etiam suscepit filias, Vrracam, quæ Veremundo Comiti Trastamaræ: & Tara-
, quæ Fernando Menendo in Gallecia nupsere.

Ex concubina Petrum habuit virum bello strenuum, quem in expugnatione vrbis
arenensis, Alfonsum fratrem iuuisse legimus.

Ecclesias Cathedrales Bracharensem, Portuensem, Lamecensem, & Visensem à
cenis dirutas Henricus suis sumptibus erexit, erectas Pontificibus restituit: & eas
issimis censibus ditauit.

Moritur Asturicæ anno à Christo nato M. CXII. Sepelitur Bracharæ cum vxore
ia in summo templo, iuxta maximam aram, quo illos Iacobus Sousa Archiepiscopus,
etate iuxta ac nobilitate conspicuus, ex humili sacello eiusdem templi transtulit, an-
. D. XIII.

DE ALFONSO PRIMO REGE PRIMO.

ALFONSVS I. Henrici Burgundi & Reginæ Tarasiæ filius, nascitur anno M. XCIIII. Hic quamdiu fuit in patris potestate, & sub administratione matris, Infans Portugaliæ more filiorum Regũ vocabatur. A morte vero matris ad prælium Orichiense, Princeps Portugaliæ dictus est. A prælii autẽ tempore, Rex. Tarasia vero mater Regina dicebatur, more illius temporis, quo Regũ filiæ omnes Reginæ vocabantur: etiam si Regnum non haberent. Quem morem ad Afonsum II. durasse comperimus. Deinceps Infantes dici cœptæ sunt, vt etiam mares.

Vxorem duxit Mahaldam filiam Amedei II. Comitis
ianæ, & Guigonis Comitis Albonensis filiæ. Ille autem est Amedeus, qui rediens è
, quo bis belli sacri causa iuerat, moritur in Cypro, & sepultus est in cœnobio S. Cru-
xta vrbem Nicosiam. De quo multa præclare gesta memorantur: & inter alia, ma-
a victoria, quam de Turcis adeptus est, pro Rhodiensium equitum defensione. Is ab
atore Henrico V. primus Sabaudiæ Comes, & sacri Imperii per Italiã Vicarius crea-
x hac Mahalda suscepit Sanctium Regni successorem.

Vrracam, quæ Regi Fernando II. Legionis, & Gallecia nupsit, à quo postea Summi
ficis sententia, quod sanguinis ratione essent coniuncti, separatur: nato tamen iam
so, qui patri successit in Regno, & pater fuit Fernandi III. qui Sanctus habitus est:
opera, Hispalis & Corduba à Sarracenorum tyrannide, CHRISTIANIS sunt
tæ.

Tarasiam, quæ Philippo Comiti Flandriæ locata est. Hæc nomen Tarasiæ in Ma-
m vertit apud Flandros: à quibus Regina Mathildis appellatur, & in magno pretio
est, tam propter Regium stemma, quam propter magnam prudentiam, & fortitu-
animi, qua Flandros gubernauit, dum maritus Philippus abesset, belli Syriaci causa
agno patre Alfonso non videatur degenerasse. Obiit quippe Philippus in Ptolemai-
sidione, pestilentiæ contagio. Mathildis vero infelici exitu mortua est prope Furnas,
M. CC. XVIII. quo tempore Fernandus eius nepos ex fratre Sanctio, Comes erat
riæ. Dum .n. per viã paluſtrem iret, lapso quo vehebatur essedo, suffocatur. Illudq;
odie foramen Reginæ vocari, aiunt. Sepelitur primũ in monasterio Dunensi: inde
aramvallem Burgundiæ nobilissimum cœnobium transfertur. Habuit Alfonsus ille-
os Petrum Alfonsum, cuius successio & dignitas ignoratur: & Vrracam Alfonsam,
nonnulli nuptam fuisse dicunt Sanctio Nonio, ex quibus ortam dicunt Vrracam

Sanctiam, quæ Gundissaluo Sousę locata est. Horum dicunt fuisse filium, celebrem p
tempora Comitem Mendum Sousanum. Petrus autem Comes Barcellensis in comm
tariis de nobilium Portugaliæ genealogia, eam Vrracam Regis Alfonsi filiam locatam
dit fuisse Petro Valladaro: eosque parentes fuisse Sanctiæ Pelagiæ vxoris Petri Ruiz
ronis, qui pugnæ illi decantatissimæ ad Nauas Tolosæ interfuisse dicitur. Vtrumq; fo
verum, si illa bis nupsit.

ANNO M. C. XXXIX. cum Ismario, seu Ismaele, & quatuor aliis Regibus S
cenorũ collatis signis conflixit in Orichiensi agro, magna eorum facta strage. Qua v
ria parta, in memoriam quinq; Regum, quos vicit, crucem cælestis coloris, quæ Por
liæ insigne erat, in quinq; diuisit scutula: eaq; argenteis respersit denariis, pro recor
ne etiam eorum, quibus assertor noster venditus fuit.

Olisiponē, Leiriam, Sanctarenam, Turres Nouas, Sintram, Maforam, Cezimb
Eboram, Pacem Iuliam, & totam fere Portugaliam, quanta nunc est, è Sarraceno
beratam tyrannide, Christianis restituit.

Animi eius fortitudinem comitabantur tantæ corporis vires, vt in pugna, qua se
primus erat, ad eum tanquam ad furibũdum leonem hostes non auderent accedere.
toque dexteræ robore fuit, vt nullum leue vulnus inflixisse dicatur. Strenuus tame
bellator, cum domi erat (domicilium enim Conimbricæ fere habebat) inter Sanctæ
cis monachos, superpelliceo indutus (ita suprema eorum vestis linea vocatur) in c
simul sacra carmina canebat.

Fuit in Deum pientissimus. Magnam enim partem eorum, quæ bello acqui
monasteriis & religiosis viris donabat: tanquam Deo non sibi militaret. Et ita host
bellauit, vt Deus pro ipso pugnare videretur.

Tanta præterea sui fiducia præstitit, vt quod in Scipione maxime laudatur, e
peculiare. Sæpe enim nondum inchoata, pro perfectis prædicebat, quasi in se situm
Cum Scalabim, quæ nunc Sanctarena, furto capere vellet, è Conimbrica egressus
comitatus, pridie quam ciuitati appropinquaret, suis prędixit, sequenti die se intra
futurum. Et ita nulla Sarracenorum proditione, ciuitatem cepit ex improuiso popu
mam, munitissimam, & naturali situ fere inexpugnabilem. Nihil hac fiducia gene
nec prędictione certius fuit, nec celeritate admirabilius, si ciuitatis situs, & ciuium
torum frequentia considerentur.

Plurimas ecclesias erexit & reparauit, & duo illa celeberrima monasteria Alc
ense, & Sanctæ Crucis Conimbricæ extruxit, atque amplissimis reditibus locuplet
quorum censu sunt multa oppida, & possessiones magni valoris. Fundauit etiam
Vincentii cœnobium ordinis Sancti Augustini, in obsidione Olisiponensi, eo ip
castra posuit, loco.

Rebus tandem tam bello strenue, quam pace pie gestis, obiit Conimbricæ, a
lutis humanæ M. C. LXXXV. Vixit annos XCI. Sepelitur in cœnobio S. Cruc
ipse fundauit.

DE SANCTIO I. REGE II.

SANCTIVS I. fortissimum parentem in omnibus secutus est. Quo superstite
fortiter gesta eius tradita sunt. Inter ea verò celebris illa pugna, quam cum Hi
Rege commisit, prope Hispalis muros, tanta Sarracenorum clade, vt memoriæ pr
sit, Bætis fluminis vndas fluxisse sanguinolentas. Multa etiam Bæticæ oppida depr
cum opimis spoliis in Lusitaniam reuersus est.

Quadriennio ante patris obitum vxorem duxit Dulciam, seu Aldonzam, R
di Berengarii & Petronillæ Reginæ Aragoniæ filiam, Ranimiri autem monachi n
ex qua suscepit Alfonsum Regni hæredem.

Fernandum, qui intuitu amitæ Reginæ Tarasiæ, seu Mathildis, Flandriæ Co
duxit vxorem Ioannam Flandriæ Comitissam, filiam Balduini Imperatoris Cons
politani. Hic in pugna illa memorabili apud Bouinas, quam signis collatis, cum
tore Othone IIII. Ioanne Rege Angliæ, Regnaldo Comite Dampmartini, & aliis
sus Philippum Augustum Galliarum Regem commisit, captus est, & multos ann
uatus in arce Lupara Lutetiæ Parisiorum. Inde vero tandem liberatus à Ludo
Nouiomi moritur, anno M. CC. XXXIII.

Petrum, qui seu dissidio cum Rege Alfonso fratre, qui in fratres & sorores
benignus, seu peregrinãdi studio, in aula Marrochiorum Regis aliquandiu egit. I

goniam profectus, Comes fuit Vrgellensis, ratione vxoris Aurembiagis. Hic in com-
ſationem hæreditatis, quæ ad matrem Dulciam pertinebat in Aragoniæ Regno, à Ia-
o Rege Regnum Maioricæ accepit in vitam. Sed quòd ad illud tuendum à Sarraceno-
iniuriis, vires ei non ſuppetebant, Regnum Iacobo reſtituit, & ab eo vrbem Segorbiã,
Iorellam obtinuit. Huius Petri auxilio, Guillelmus Mongrius electus Archiepiſcopus
raconenſis, inſulam Ebuſum debellauit, anno M. CC. XXXV. Sine liberis autem
eſſit.

Henricum, qui adoleſcens obiit.

Taraſiam, quę cum Alfonſo Legionis & Gallecię Regi nupſiſſet, & filios procreaſſet,
nagnam tempeſtatum vim, terręmotus, & peſtem vndiq; graſſantem, atq; alias calami-
, quas inceſtuoſo Taraſiæ & Alfonſi coniugio Portugalenſes imputabant, quod fra-
eſſent filii, à Celeſtino III. ſeparationem obnixe contendebant. Pontificis autẽ iuſ-
piſcoporum Portugaliæ, & Legionis Concilium Salmanticæ eſt indictum, ſub præſi-
Guillelmi Cardinalis S. Angeli: in quo diuortiũ eorum Principum decretum eſt. Ta-
autem rediens ad patrios lares, monaſterium Loruanienſe ordinis D. Benedicti, quod
monachorum erat, inſtaurauit, & virginibus dedicatum, magnis donariis, & Eſgue-
pidi ditione auxit, in eoq; ſepulta eſt.

Mahaldam, quæ cum formoſiſſima eſſet, & multis animi dotibus ornata, Henrico I.
ellæ Regi nupſit, à quo etiam propter ſanguinis neceſſitudinem, ſeparatur ſententiã
ionis Epiſcopi Burgenſis, & Telli Palentini, quibus Innocentius III. cauſam com-
at. Illa autem ad ſuos reuerſa, monaſterium Aroucenſe condidit, quo ſe abdidit, & in
ulta eſt.

Sanctiam, quę cælebs vixit, & monaſterium Loruanienſe moderata eſt. Hæc in pro-
ædibus Gerabricæ, quæ nunc Alanquera vocatur, viuente adhuc D. Franciſco, eius
is recenter inſtituti primum cœnobium fundauit. Cuius aulæ veſtigia adhuc appa-
integra cubicula. Sepelitur Conimbricæ in cœnobio S. Crucis cum patre Sanctio.
Biancam Guadalaiarę dominam. Hæc cælibem vitam egit, & in Caſtella mortem
Oſſa autem eius in cœnobium S. Crucis delata ſunt.

Berengariam, quam à pueritia Regina Taraſia ſoror in monaſterio Loruanienſi edu-
Cælebs hæc vixit, & in cœnobio S. Crucis ſepulta iacet.

Mortua Dulcia Regina, ſuſtulit Sanctius ex Maria Ioannide à Fornellis concubina,
am Sanctiam, & Martinum Sanctium, qui Traſtamaræ fuit Comes, & vxorem du-
o filiam Petri Fernandi à Caſtro cognomẽto Caſtellani. Deceſſit autem ſine liberis.
Ex Maria Pelagia Riparia alia concubina habuit Taraſiam Sanctiam, quæ nupſit Al-
Tello Seniori, qui Albuquerquium oppidum condidit, ex quo natus eſt Alfonſus
s.

Ægidium Sanctium, qui cælebs moritur.

Conſtantiam Sanctiam, quam cœnobio S. Franciſci apud Conimbricenſes, quod in
ſius Patriarchæ cœptum fuerat, vltimam manum impoſuiſſe dicunt. Sepelitur in
bio S. Crucis cum patre Sanctio.

Rodericum Sanctium, qui in pugna ad Portuenſem ciuitatem occubuit. Sepelitur
naſterio Eccleſiolenſi.

Huius Sanctii tempore, appulit vi tempeſtatis in Oliſiponenſem portum LIII. na-
claſſis Danorum, Phriſiorum, & Hollandorum, qui ſacri belli cauſa in Syriam naui-
t. Quorum auxilio Sanctius Syluenſem ciuitatem à Sarracenorum iugo liberauit,
no ſuo adiecit. Ita enim cum claſſis Præfectis conuenit, vt ipſis præda, ſibi autem
t vrbs. Ibi eccleſiam cathedralem innouauit, quæ olim Oſſonobenſis erat: cuius in
is Conciliis mentio habetur. Erat autem Oſſonoba ciuitas magna Epiſcopalis, vbi
ppidulum Stombar.

Huius etiam tempore, morbi nunquam antea viſi ingruebant, feruentiſſimis intra
ardoribus, quibus homines quaſi quadam rabie exagitabantur. Exorta etiam fa-
ugibus tam vi tempeſtatis, quam vermibus corruptis, & lues non minus nocens pe-
uam hominibus. Agri vaſtati ſunt: & multorum relictæ vacuæ poſſeſſiones. Nulla
domus non lugubris fuit. A bellis autem pauca, aut nulla quies. Nullo enim tem-
Sarraceni Principes cum maioribus copiis Portugaliam inuaſere. Initis autem cum
enis induciis in quinquennium, non defuit Sanctio bellum quaſi domeſticum cum
o Legionis Rege, nepote ex ſorore, & genero. Vnde ad Sanctium ciuitas Tudenſis,
Vetus, & S. Pelagius peruenere oppida. Quæ poſtea, pactis vltro citroq; conuentis,
Portugaliæ Legionenſibus reſtituerunt.

Obiit Anno M. CC. XII. Regnauit annos XXVI. Vixit LVIII. Sepelitur nimbricæ in cœnobio S. Crucis, iuxta aram maximam, è regione tumuli Alfonsi p

DE ALFONSO II. REGE III.

ALFONSVS II. cognomine Crassus, Sanctii I. filius, vxorem duxit Vrracam filia Alfonsi IX. Castellæ Regis, & Leonoræ Henrici II. Regis Angliæ filiæ, ex qua su Sanctium Regni hæredem.

Alfonsum Comitem Bononiæ, postea Regem.

Fernandum Infantem Serpæ dictum, qui habuit vxorem Sanctiam Fernand Fernandi Comitis Laræ filiam, ex quibus nata est filia quædam, quam primogenito Daciæ nupsisse dicunt.

Leonoram, quæ Daciæ Regi nupsit.

Fuit Alfonsus in fratres animo non satis fraterno, aut liberali. Sororibus aute pida testamento patris legata, sine causa voluit adimere. Sed nihil profecit, tam arm gis Legionensis, qui Tarasiæ fuerat maritus, quam Summi Pontificis interminatio & interdictione sacrorum coactus.

Tempore huius Alfonsi, Anno M. CC. XVII. cum ciuitati Olisiponensi n rum nauium classis applicuisset, pelagi tempestatibus acta, quæ ex Hollandia, Phri Gallia Belgica soluerat in Syriam ad sacrum bellum, Matthæus Episcopus Olisipo vir pius & impiger, classis Præfectos, quos benigne excepit, hortatus est, dum mo reparanda classe faciebant, Salaciam populi Romani olim Coloniam, nunc vulgo serem salis dictæ, ad quam æstuario duci poterant, è Sarracenorum potestate libe Se cum Lusitanis militibus, & commeatu affuturum. Assentiuntur illi: & cum vigi litum millibus, quos ex Olisipone & Ebora collegit, Gallis iuuantibus, oppidum c & expugnat.

Obiit Conimbricæ anno M. CC. XXIIII. Vixit annos XXXVIII. Re XII. Sepelitur in cœnobio Alcobaciensi cum vxore Vrraca.

DE SANCTIO II. REGE IIII.

SANCTIVS II. Alfonsi II. filius nimis remissi, & negligentis fuit animi. Et qu gis ad monasticam vitam, & quietem aptus erat, quam ad Regnum, siue (vt alii quod caputii aliquo genere, ad instar monachorum vtebatur, Capellum eum appe Ita enim nostrates cucullum vocant.

Duxit hic Mitiam Lopidem ab Hara, filiam Diodoci Lupi Cantabriæ D quæ ante nupserat Aluaro Peresio à Castro, filio Petri Fernandi à Castro, quem C num vocabant. Hanc vero tum quod Sanctio propinqua esset, & cum ea coniung terat, nisi Summus Pontifex eos legibus soluisset, tum etiã quia sceleratis quibus gis consultoribus fauebat, qui Regnum deprædabantur, Lusitani quidam nobil nimbrica raptam, in Galleciam traxerunt. Inde in Castellam migrauit, vnde an Portugaliam reuersa non est.

Huic Sanctio propter socordiã & mores Regi non aptos, Innocentius IIII. cilio Lugdunensi, vicarium dedit Alfonsum Comitem Bononiæ, fratrem & le successorem, qui pro eo Regnum gubernaret: illæsa tamen manente Sanctii di cum Regio cultu, & Regni successione, si liberos procreasset.

Obiit Toleti, & sepultus est in summo templo in Regum conditorio. Anno XLVI. Regnauit annos XXII. Postremis autem duobus, rexit pro illo Portu fonsus Comes Bononiensis frater.

DE ALFONSO III. REGE V.

ALFONSVS III. Alfonsi II. filius & Sanctii II. frater, vxorem duxit Mathil noniæ Comitissam, filiam Regnaldi Comitis Dampmartini, & Idæ Comitis niæ, viduam Philippi Crispi filii Philippi Augusti Regis Gallorum, & Mariæ fil Morauiæ: ex qua nullos liberos suscepit.

Huic Innocentii IIII. Pontificis Max. decreto in Concilio Lugdunensi, i Sanctio administratio, quod demisso animo esset, & ad gubernandũ minus idon missa est. Mortuo vero Sanctio, in Regno successit, vt qui proximus ei erat agnat vero Mathildis, ætatis causa, quod iam annosa esset, liberos ei non peperisset, d

gni successore cœpit cogitare,& Beatricem puellam nondum nubilem, filiam notham
onsi X. Castellæ Regis,& Maioris Guillelmiæ,duxit vxorem, relicta in Gallia Mathil-
Ex Beatrice autem hos habuit liberos.

Dionysium Regni successorem.

Alfonsum Dominum Portalegrii, Castelli Vitei, Maruani, Arrontii, & multorum
idorum. Duxit hic Violantē filiam Infantis Emanuelis filii Fernandi III. Castellę Re-
& Constantiæ filię Iacobi I. Aragoniæ Regis: ex qua suscepit Alfonsum Dominū Lei-
: qui sine liberis decessit. Isabellam, quæ Ioanni Lusco Domino Cantabriæ nupsit.
nstantiam, quæ Nonio Gondissaluo à Lara filio Ioannis Nonii à Lara cognomento
ni. Mariā,quæ Tello filio Alfonsi Molinæ Infantis. Isabellā alterā, quæ Ioanni Alfonso
mino Albuquerquii filio Alfonsi Sanctii,nepoti autem Regis Dionysii. Sepelitur is Al-
sus Olisipone in cœnobio S. Dominici, quod Alfonsus pater eius fundauit. Hic vero
quem falso asserebant, esse Mathildis filium puerum, & Petrum, aut Fernandum
ari.

Blancam, quæ monasticam vitam professa, Louaniensi monasterio præfuit: ex quo
rgensium magnum illud monasterium Holgarum immigrauit. Hæc ditissima fuit.
s enim, & aui Alfonsi Castellani Regis testamentis, ampla ei legata relinquuntur: &
orum oppidorum ditione aucta est, tam in Castella ab auo, quam in Portugalia à fra-
ionysio,qui Montem maiorem Veterem,& Campum maiorem oppida ei concessit.

Constantiam, quæ Hispalim cum matre profecta, auum Alfonsum visendi gratia,
iella adhuc moritur: & in monasterium Alcobaciense delata est.

Illegitimos habuit Ægidium Alfonsum, qui pater fuit Laurentii Ægidii Bailiuii ec-
Sancti Blasii Olisiponensis ciuitatis, ordinis Hospitalensium: vt ex sepulturæ ipsius
phio, in eadem ecclesia constat.

Fernandum Alfonsum equitem Templarium, qui Olisipone, in eadem ecclesia San-
asii sepelitur.

Leonoram à Portugalia, quæ nupsit Comiti Gondissaluo Garsiæ Sousæ, amplę ditio-
nastæ.

Ex Sarracenici generis muliere Martinum habuit Alfonsum: ad quem Chichorro-
familia genus suum refert. Hunc nonnulli per errorem, Alfonsi II. filium fuisse,
ant.

Hic Algarbii Regnum à socero Alfonso concessum iure clientelæ, cuius pars à Sarra-
ad id tempus occupabatur, liberum ab eorum iugo reddidit, expugnatis Loulea,
, Aliezurio, & Albofeira. Postea cum clientelam in gratiam nepotis Dionysii, socer
isset, pro Algarbii symbolo, Portugaliæ Regni insignibus clypeum purpureum addi-
reis castellis respersum.

Fuit Alfonsus Princeps Reipub. suæ vtilis, fortis & liberalis. Multis etiam nomini-
udandus, si in Mathildem vxorem, & benemeritam, iniuriam excipias: cum qua vi-
, humilioris, non maioris fortunæ iniisse societatem.

Obiit Olisipone, Anno M. CC. LXXIX. & ibi in monasterio Diui Dominici,
ipse extruxit, sepultus, ad Annum M. CC. LXXXIX. quo in Alcobaciense mo-
ium delatus est. Vixit annos LXX. regnauit XXXII.

DE DIONYSIO REGE VI.

ONYSIVS Alfonsi III. & Beatricis filius, Princeps multis dotibus insignis, tres ha-
uit virtutes, quibus inter omnes sui temporis Principes excelluit, iustitiam, libera-
, & veritatis studium. Ante illum cum multa itinera essent latronibus infesta, vt
agno periculo, homines peregrinari non possent, ita eos conquisiuit, & seuera pu-
coercuit, vt non minus de nocte, quam de die, esset tutus incessus. Potentiorum
em violentiam repressit: & omnes facinorosos homines, aut vita priuandos, aut
andos curauit. Ita autem rigorem clementia temperabat, quando opus erat, nec
o Reipub. sequeretur, vt maiore voluptate in parcendo, quam in vindicando, affici
tur.

Ob hanc iustitiæ opinionem, quam omnes de eo conceperant, & summam pru-
m, arbiter electus est, qui de Regni Castellæ summa, inter Fernandum, & Alfon-
Lacerda sententiam ferret. De qua re sine partium querela ius dixit.

Tanta liberalitate excelluit, vt quemadmodum hodie, pro liberali homine dicunt A
xandrum, ita suo tempore prouerbio diceretur: Liberalis tanquam Dionysius. Cuiu
fama amabilem eum apud omnes nationes reddidit. Cum in Castellam & Aragonian
bitrii causa iuisset, nullus fere ex nobilibus vtriusque aulæ, indonatus ab eo discessit. I
cobo Regi Aragoniæ vxoris fratri, magnam auri summam mutuo petenti, mutuum n
uit: duplum autem dono dedit. Ab eo autem cum hospes esset, nec xenium quiden
luit accipere. Castellæ Regi Fernando genero suo, præsidium ab eo ad belli sumptu
scenti, vltra magnam pecuniæ summam, smaragdinum poculum pretii inæstimabil
dit. Cum autem non tantum præsentibus nobilibus donasset, sed & absentibus mu
misisset, & in Portugaliam reditum pararet, nobilis quidam Castellanus questus est,
se solum indonatum omitteret: cumq; Rex se excusaret, quod illius notitiã non habu
argenteam mensam magni ponderis, in qua cœnabat, & quæ solum ex Regio instru
to superer at, ei obtulit, addens, vt boni consuleret: nihil iam sibi esse reliquum, quo
honoraret.

Veritatis tam rigidus obseruator fuit, vt promissis facta semper exęquauerit. N
aliqua, se tam offendi dicebat, quam mendacio.

Quanta fuerit prudentia, vel inde colligi potest, quod in tanta liberalitate, ma
reliquerit diuitias, sine suorum offensione.

Vxorem duxit Isabellam filiam Petri III. Regis Aragoniæ, & Constantiæ filiæ
fredi Neapolitani, & Siculi Regis, Imperatoris Frederici II. filii. Quæ corporis form
pulcherrima esset, animi dotibus longe pulchrior fuit: vt quæ inter Diuas relata e
cuius vita & miraculis, multa in chronicis D. Francisci, quæ non minori diligentia,
pietate, Reuerendissimus D. Marcus ab Olisipone Episcopus Portuensis in minori
gens edidit. Ex ea autem sustulit hos liberos,

Alfonsum Regni successorem.

Constantiam Fernandi IIII. Castellæ Regis vxorem.

Ex diuersis concubinis in iuuentute illegitimos habuit Alfonsum Sanctium
querquii Dominum, quem ex Aldonza Rodericia sustulit. Hunc valde dilexit: cui
sa, natæ sunt simultates inter Alfonsum primogenitum & patrem.

Petrum Comitem Barcellensem, quem ex Domina Gratia habuit. Hic de no
Portugaliæ stemmatibus libros scripsit, qui in precio habentur.

Petrum alium, qui Blancam filiam Petri Ioannis Portelli Domini duxit vxor
rat hic Petrus nobilissimo genere, Ioannis Auoini filius, & Constantiæ Menendę fi
nendi Garsiæ Sousæ.

Ioannem Alfonsum.

Fernandum Sanctium, qui Sanctarenæ sepelitur in Dominicanorum cœnc

Mariam Ioanni Lacerdæ nuptam.

Mariam alteram, quæ parthenonis Odiuellensis monacha fuit.

Fuit Dionysius Rex humanissimus, amœnissimi ingenii, & à literarum stu
abhorrens, eo rudi sæculo. Poetices autem studium maxime dilexit: & fere p
Portugalia carmina lingua vulgari scripsit, nata non ita pridem huiusmodi poesi
similiter cadentium apud Siculos: è quibus ad Lemouices, Aruernos, & Prouinc
inde ad Italos, & Hispanos emanauit. Extant hodie multa eius carmina varia n
tam de profanis amoribus, quam de laudibus beatissimæ Virginis Deiparæ: ex qu
paret, imitatum fuisse Lemouices & Aruernos poetas.

Academiam omnium scientiarũ Conimbricæ instituit primus: & honestis
pendiis eruditos homines vndecumq; acciuit, qui docerent. Oppida multa æd
alia diruta reparauit. Leges iustissime sanciuit, quas omnium primus obseruaba
mendauit, & dispersas in libros & methodum coegit. Iudiciorum ordinem in m
formauit. Militiam Iesu Christi ex bonis Templariorum instituit. Ordinem San
bi ab Vclensi Magistro exemit, & à Magistro Portugaliæ propriis statutis guberr
Agriculturam maxime curauit: & agricolas vocabat neruos Reipub. Vnde eo t
nulli homines otiosi, nullus ager vacuus, & annona semper vilior: & ob id Ag
ctus est. Multa denique vtilia egit, pro quibus nomen patris patriæ, ei merito co

Obiit Sanctarenæ magno suorũ desiderio, anno M. CCC. XXV. Ianuari
Vixit annos LXIIII. Regnauit XLVI. Sepultus est in monasterio Odiuellar
nis D. Benedicti, quod ipse fundauit in agro Olisiponensi. VI. ab vrbe lapide.

DE ALFONSO IIII. REGE VII.

ALFONSVS IIII. Dionysii filius à morum austeritate, & animi robore dictus est Ferox. Vxorem habuit Beatricem filiam Sanctii Ferocis Castellæ Regis, & Mariæ filiæ [Al]fonsi Infantis dicti à Molina: ex qua liberos habuit,

Alfonsum, qui puer obiit Penellæ, & Sanctarenæ dicunt sepeliri in cœnobio Diui [Do]minici.

Dionysium, qui anniculus decessit, & in Alcobaciensi fano sepelitur, ad pedes Regis [Al]fonsi proaui.

Ioannem, qui puer obiit, vt ex eius effigie & monumento apparet in cœnobio Odi[uel]ensi, iuxta tumulum aui Dionysii Regis.

Mariam, quæ Alfonso XI. Castellæ Regi nupsit, & Petrum Crudelem peperit.

Petrum, qui patri in Regno successit.

Leonoram Petri IIII. Aragoniæ Regis vxorem secundam. Hæc puella admodum [mor]tua est, relicta infantula Beatrice: quæ allata in Portugaliam post mortem Alfonsi, in[p]upillarem adhuc ætatem, obiit. Cuius ossa Regina Beatrix auia, cum suis in eodem lo[co c]ondi iussit, Olisipone in summo templo.

Fuit Alfonsus animi fortissimi, vnde illi nomen. Cum Castellæ Rege Alfonso XI. [nep]ote ex sorore & genero, magnas gessit simultates, tum quòd ille spreta Maria vxore, [eiu]s Alfonsi filia, quam pessime tractabat, Leonoram Noniam concubinam Reginæ [lo]co haberet, tum quod Constantiam nurum, filiam Ioannis Emmanuelis, in Portuga[liam] venire non sineret ad Petrum Regni hæredem, cui pacta erat. Inuidebat enim Petro, [quod] Constantia esset potiturus, quam ipse olim amauerat, & cum qua sponsalia cōtraxe[rat, q]uibus inuitus ferè & à suis persuasus renunciauerat. Hæ tamen causæ non obstitere, [quo] minus generum iuuaret in prælio illo ad Salatam flumen, in quo Regem Granatæ fu[dit, e]t in fugam vertit, magna Sarracenorum facta clade.

Multa præterea domi forisque fortiter gessit, rebus omnibus laudandus, si iuuentu[tis te]mpus impietate in patrem & in fratrem, & senectutis sæuitia in nurum non maculas[set. N]am aduersus patrem, quod Alfonsum Sanctium filium nothum, virum optimum, [e]t obsequentissimum diligeret, inuidia motus arma sæpe sumpsit, multaque machina[tus es]t, magna eius offensione, quo Alfonsum aut odisset, aut è Regno exterminaret. Quę [D]ionysium inter felices Principes alioqui numerandum, in senectute mire afflixit. A[gnet]i etiam à Castro, quam filius Petrus ardenter amabat, & vxorem duxisse ferebatur, & [ex qua] pulcherrimam sobolem sustulerat, crudeliter vitam ademit. Leges multas Reipub. [tu]tulit, & iustissime populos gubernauit. Attentiorem tamen ad rem illum fuisse aiunt.

Obiit Olysipone anno M. CCC. LVII. ætatis suæ anno LXVII. Regnauit annos [XXX]I. menses V. dies XX. Sepultus est in vrbis summo templo, iuxta aram maximam, [cum B]eatrice vxore.

DE PETRO REGE VIII.

[PE]TRVS Alfonsi IIII. filius, qui dictus est Crudelis, vxorem duxit Constantiam filiam [Ioa]nnis Emmanuelis Infantis, Emmanuelis filii, Fernandi vero III. Castellæ Regis ne[potis: e]x qua liberos suscepit,

Ludouicum, qui in cunis fato concessit.

Fernandum, qui Regni fuit successor.

Mariam vxorem Fernandi Aragoniæ Infantis, Marchionis Tortosæ, Regis Alfonsi [e]t Reginæ Leonoræ filii.

[E]x Agnete vero à Castro filia Petri Fernādi à Castro, sanguine sibi propinqua, quam [post e]ius mortem vxorem professus est, filios sustulit,

Alfonsum, qui in cunis obiit.

Ioannem, & Dionysium, qui in Castellam immigrarunt, & ibi mortui sunt.

Beatricem, quæ nupsit Sanctio Comiti Alburquerquii, notho Alfonsi XI. Castellæ [Regis:] ex qua nata est Leonora, quæ Fernando Castellæ Infanti, Duci Penafielensi, post[ea Ara]goniæ Regi, locata est.

Propter ingenitum naturæ rigorem, & quod in puniēdo crudelitatem magis, quàm [iustitia]m exercebat, Crudelis nomen adeptus est. Pœnas enim maiores irrogabat, quàm

legibus essent sancitæ, & indicta causa, sententias plerunque ferebat. Multa delicta a
qua, quorum memoria aboleuerat, peiori exemplo puniuit, quam quo comissa sunt. N
lum etiam apud illum, circa punitionem, discrimen inter profanos homines, sacerdo
monachos, aut Pontifices. Cum enim nonnulli sacris initiati, de sui iudicii incompete
exciperent, suspendi laqueo, aut decapitari iubebat: & ad Christum suum competen
iudicem, eos remittere dicebat. Sæpe manu propria, culpa deprehensos, aut diffamato
gellabat, flagellumq; semper secum gerebat.

Tres vno tempore Petri Crudeles regnabant in Hispania: Hic in Portugalia, alt
Castella, tertius in Aragonia, & Carolus II. in Nauarra: vt non ita casu facti, sed pacto
uenisse omnes viderentur, ad iniurias subditis inferendas.

Hanc tamen Petri Lusitani asperitatem, seu crudelitatem nulla auaritiæ specie
mitabatur: quin imo bona, quæ ad fiscum erant deferenda, aliis donabat. Nec in aliq
nisi in criminosos, aut quos pro criminosis habebat sæuitiam exercuit. Aliis benign
liberalis. Vnde plures illum Iustitiarium vocabant, quam Crudelem. Illud sæpe iact
indignum sibi videri Regis nomine eo die, quo nihil cuiquam præstitisset. Aulicis d
aut menstrua, quæ loco cibariorum soluebantur, ob auctum pretium victualium, aux
lud etiam sæpe dicebat cubiculariis, cingulum sibi laxarent, ne corpore presso, non
manum extendere: indicans scilicet, Regem debere esse largum.

Quadriennio post mortem patris, publice testatus est, Agnetem sibi iustam fuis
xorem: & filios ex ea legitime natos habendos esse. Sed nihil apud Pontificem pro
quo ad filiorum statum. Illam vero vt Reginam coli mortuam, & ita vocari, præcep
gia etiam pompa eam ex cœnobio Sanctæ Claræ Conimbricensi, ad Alcobaciense,
ornatissima transferri curauit, deducentibus eam Episcopis, Clero, & omnium or
hominibus, atque illustrium matronarum comitatu. Cumque Alcobacia distet à C
brica LXVIII. millibus passuum, toto illo itinere, inter ardentes tædas, ab vtroq
cadauer incessit, multis hominum millibus ad id dispositis. Et in nobilissimo marmo
mulo collocauit, Agnetis effigie Regio diademate insignita.

Petro vero Coelio, & Aluaro Gōdissaluo, qui necis Agnetis authores extitere
stella, permutatione sontum Castellanorum facta cum Petro Crudeli, Sanctarena
tis, corda viuentibus extrahi iussit. Coelio à pectore, Aluaro autem à tergo, eosq
fecit: quasi hoc sacrificio Agneti parentaret. Quod non tanta crudelitate horum
perpetratum fuit, quam perfidia. Petrus enim Lusitanus fidem illis fregit, quibus
rando pepercerat. Castellanus eos prodidit, qui ad illum tanquam ad asylum confu
& suæ fidei & tutelæ se commiserant.

Obiit Petrus Estremotii, anno M.CCC.LXVIII. vixit annos XLVII.
IX. dies VIII. Regnauit annos X. menses VII. dies XX. Sepelitur Alcobaciæ
gnetem.

DE FERNANDO REGE IX.

FERNANDVS Petri & Constantiæ filius vxorem duxit Leonoram Tellian
Martini Alfonsi Tellij, nuptam Ioanni Laurentio Cugnæ viro antiqua nobil
iam ex eo matrem. A viro autem eam abduxit eo prætextu, quod matrimonium
los constare affinitatis ratione non poterat: cum tamen Ioannes Laurentius à
Pontifice legibus fuisset solutus. Metu vero tanti riualis, Ioannes in Castellam se
Erat autem Leonora eximia pulcritudine, & venustate prædita, & mira sermonis
elegantia. Quam cum Rex in domo Beatricis sororis vidisset, misere deperiit:
Regni procerum sententiam, vxorem duxit.

Ex eo matrimonio, seu potius adulterio, nata est Beatrix, quam cum pater n
spondisset, Ioanni tandem I. Castellæ Regi locauit. Fuit Beatrix summa pudiciti
tis virtutibus admiranda. Quæ cum iuuenis adhuc à viro relicta esset, & multi
eius matrimonium ambirent, respondit: Bene moratas mulieres, non solere bi
eo magis ob id laudanda, quod filia Leonoræ esset. Nati Fernando sunt & puer
in cunis obiere.

Illegitimam habuit Isabellam, quæ Alfonso Comiti Gigionensi Norognæ
filio illegitimo Henrici II. Castellæ Regis nupsit. Ex quibus Norognarum fami
tugalia nobilissima procedit.

Succeffit Fernandus in magnas patris diuitias, quas pessimo consilio diss
terfecto enim Petro Castellæ Rege ab Henrico fratre illegitimo, qui Regnum c
vt hominum natura varia est, nec cum rebus humanis tam præclare agatur, vt

ra sequantur, fuere multi, qui non tam Regis omnium crudelissimi desiderio, quam no-
rum rerum studio, ab Henrico Rege optimo & tyrannicida, potius quam parricida de-
uerunt, & necem Petri vindicandam censuerint. Multi igitur ad Fernandum confugê-
,tanquam ad proximum Petri cognatum, eius opem implorantes, vt occisi Regis manes
ndicaret, & auiti Regni ius persequeretur, quod sibi deberi dicebant.

Erant huius sententiæ, vltra magnum nobilium numerum, qui ad Fernandum vene-
, Alfonsus Episcopus Ciuitatensis: qui ei arces Hincjosæ & Vmbralis tradidit, Comes
rnandus à Castro, & Aluarus Peresius à Castro fratres, Melenus Suarius Alcantarensis
litiæ Magister, Suarius Ioannes Parada Gallecię Præfectus, Ioannes Fernandus Ande-
s, qui Comes fuit Aurenensis, Dia Sanctius Præfectus Cazorlæ, Petrus Giron qui titu-
n Magistri Calatrauæ vsurpabat. Ciuitates & Castra, quæ Henrico parere nolebant, &
Fernandum propendebant, Zamora, Carmona, Ciuitas, quam Rodericiam appellant,
uria, Legesma, Alcantara, Valentia. In Gallecia ciuitates Compostellana, Tudensis, O-
sis, Lucensis. Oppida Patro, Brigantium, quæ aliter Corugna, Saluaterra, Baiona, Al-
cium, Milmanda, Arausium, Ripa Auia.

Fernandus, qui in ætatis flore erat, gloriæ cupidissimus, & animi inquieti, nec satis
dens, multis etiam diuitiis affluens: quæ semper aliquid iniquum suadent, occasionem
aspernatus, de Regno Castellæ cum Henrico cœpit contendere, & se & suos innume-
libus exposuit laboribus, diuturno bello iactatus. Quare rebus non bene cedentibus,
rnum ex Anglia acciuit militem, qui infestior fuit Portugaliæ, quam fuisset hostis.

Fuit Fernandus per omnes ętatis gradus forma eximia, & tanta Regię maiestatis spe-
vt ignotus inter multa hominum millia eiusdem cultus, Rex existimaretur. Fuit suauis-
s moribus, crudelitatis & vindictæ inimicissimus, & vltra modum liberalis. Alfonso
am à Moxica Castellano, ex his, qui ab Henrico ad eum desciuerant, vna die loco cō-
i misit X X X. equos: X X X. mulas: X X X. thoracas cum tota panoplia: X X X. mil-
ras argenti signati, quæ efficiebant mille C C C. marchas: quatuor ingentes mulos ta-
ous, & lectorum stragulis vestibus onustos: & Regium diploma, quo illi nobilissimum
rium Veterum oppidum perpetuo iure donauit. Hinc effectum est, quod cum tota
ugalia ipsius Fernandi culpa, & inconstantia, in maximas calamitates, & damna tam
ste, quam à milite externo, domi illata incidisset, nemo illum odio prosequebatur.
efficax est, ad hominum animos demerendos, mansuetudo, & benignitas.

In valetudinem diutinam incidit: ex qua obiit Olisipone, animo sanctissimis sacris
ato, & magna erratorum pœnitentiæ significatione, anno M. C C C. L X X X I I I. æ-
suæ X L I I I. mens. X. dierum X V I I I. Regnauit annos X V I. menses I X. Sepelitur
tarenæ in cœnobio Franciscanorum, iuxta matrem Constantiam.

DE IOANNE I. REGE X.

NNES I. qui ob multa memorabiliter ab eo gesta, Rex bonæ memoriæ cognomi-
is est, filius fuit illegitimus Petri Regis. Natus anno M. C C C. L V I I. X I. Aprilis die
s domi cuiusdam ciuis Olisiponensis enutritus. Puer traditus est instituendus No-
reirio Andradio Christi militiæ Magistro. Septenni pater Magistratum Auisiensis
e contulit. In prima adolescentia creatus eques, militiæ tyrocinium non sine lau-
it.

Mortuo fratre Fernando, & gubernante Leonora Regina, cum omnes tæderet au-
atis, qua Comes Ioannes Anderius apud illam valebat, cuius nutu omnia fiebant,
viuente Fernando, adulterium cum illa (vt fama erat) commiserat, tanta clarita-
credererent Regem conscium fuisse, & dissimulasse, fuere qui Ioannem adhorta-
, vt iniuriam fratri & sibi illatam vindicaret, & hominem sibi inimicum de medio
t. Consilio enim Reginæ & Anderii, Fernandus Ioannem hunc fratrem vinculis
ari fecit: & imitato chirographo Regis, Leonora nocte quadam subito eum deca-
ubebat, Rege inscio, nisi custos carceris Martinus Alfonsus Melius, homo nobilis
datissimus suspectas literas credens, pœnam distulisset.

His incensus, Ioannem Anderium in Reginæ aula obtruncauit: eoque in periculo
itas Olisiponensis affuit Ioanni, & incolumem domum reduxit: illum assertorem
licem pubicæ libertatis proclamans. In cuius amorem tam propensi ciues erant,
Reginæ infensi. Regina, relicta vrbe, Gerabricam contendit. Ciues autem Ioan-
Ducem & defensorem elegerunt, qui Portugaliam ab iniuria Regis Castellæ defen-
quod contra pacta conuenta, & iureiurando firmata veniret. Actum enim erat inter

illum & Fernandum socerum, & proceres Regni vtriusque, vt vsque ad Regni hæred
nasciturum ex Beatrice, eumque adultum, Portugalenses suis rectoribus, suis legibus
bernarentur, & Portugaliæ signis & nota, moneta cuderetur. Ioannes vero Castellæ
pactis non acquiescens, & meliora suorum non audiens consilia, in Portugaliam cont
dit: & Olisiponem Regni caput terra mariq; obsedit. Pestilentia deinde coactus, qua
gnam exercitus partem amisit, eo tempore quo iam obsessi fame miserrime premeban
re infecta discessit. Multis tamē Regni proceribus, & arcium Pręfectis eum Regem ag
scentibus.

Hoc Regis Castellę discessu, Ioannes Lusitanus animos sumens, Conuentus Co
bricæ celebrat, quo Episcoporum aliqui conuenēre, & ij pauci nobiles, quos liber
amor, aut studium rerum nouarum mouebat: vt fit in Repub. vacua. Maior enim &
cipua pars procerum, in Castellę Regem veluti in potentiorem propendebant: vt qui
da, & bona Regii iuris possidebant, quibus nolebant spoliari. Fuere in Comitijs di
partium studia, cum tamen omnes in hoc conuenirent, vt Rex declararetur. Alii enin
annem Infantem Regis Petri & Agnetis à Castro filium, qui in Castella asseruabatur
gem volebant. Alii hunc, quem defensorem fecerant, & Ducem. Tandem ipsum I
nem Magistrum Auisiensem Regem salutarunt.

Incitatus his Ioannes Castellæ Rex in Portugaliam rediit, cum numeroso exer
collecto equitatu ex præcipua Hispaniæ nobilitate, & Gallorum auxiliis, quo iterum
siponem obsidere terra parabat: quam iam obsessam ingenti habebat classe. Capta
Regni metropoli, totum Regnum debellatum credebat. Ioannes autem nouus Portu
Rex cum Nonio Aluaro Pereira, quem Comestabilem crearat, & qui in ea re strenu
uauit operā, euntem exercitum inter portum molatum, & vicum Aljubarotam, agg
perpaucis, quos colligere potuit, collatis signis, in latissima illa planicie dimicauit: &
carum horarum spatio Lusitani Castellanos fuderunt, magna eorum strage edita,
etiam captis, reliqui in fugam versi.

Ioannes autem Rex Castellę, qui quartana laborabat, & eo die febris accessio
equo inscenso, quāto maximo potuit cursu, Scalabim, vulgo Sanctarenam, ea nocte
nit: & inde clanculum Olisiponem petens, nauem suæ classis ingressus, Hispalim
est, tanto animi mœrore, vt nullum solatium admitteret: non tam quod victus fui
ipse dicebat) quām quod victus à Lusitanis illis tam paucis, quos ipse nihili facie
quod florem Hispanæ nobilitatis, & omnes fere Gallos socios amisisset. Hac victori
reliquæ Regni ciuitates & oppida in deditionem venerunt.

Sublato de medio Ioanne, cum filio Hearico III. & Ioanne postea II. fœder
vtili & honesta conditione.

Anno vero M. CCC. LXXXVII. vxorem duxit Philippam filiam Ioanni
Lancastrensis filii Eduardi VI. Regis Angliæ: qui in Portugaliam venit, Castellę R
recuperaturus, quod sibi deberi, ratione Constantiæ vxoris filiæ Petri Crudelis d
super quo cum Ioanne possessore transegit. Ex ea autem hos suscepit liberos.

Blancam, quæ puella obiit.

Alfonsum primogenitum, qui vixit annos X. Sepelitur Bracharæ in summo
Obiit anno M. CCCC. Die XXII. Nouembris.

Eduardum Regni successorem, qui proauum maternum nomine retulit, Edu
scilicet VI.

Petrum Ducem Conimbricensem, virum bello & pace clarissimum, & pru
vt qui multas Europæ, Asiæ, & Africæ vidit vrbes in longissima illa peregrinatione
gismundum Imperatorem iuuit aduersus fidei hostes. Fuit hic nō solum militari d
excellens, sed & literarum studiis deditissimus, & multarū artium callens. Scrip
prosa & versu, & nonnulla è patrio sermone in Latinum vertit: Cuius hodie exta
na de moribus, doctrinæ & prudentiæ plena. Vxorem duxit Isabellam filiam Iaco
lensis Comitis, & Isabellæ filiæ Petri IIII. Aragoniæ Regis. Ex ea sustulit Petru
Cathalanis Regem Aragonię electum, in odium Ioannis II. qui breui veneficio o
tem. Ioannem Conimbricensem, qui Carlottam Ioannis Regis Cypri filiam hæ
xorem duxit, & viuente socero moritur. Iacobum Cardinalem Sancti Eustachi
piscopum Olisiponensem, iuuenem animi modestia, grauitate, ingenii acumine,
tione præstantissimum, & continentissimum. Qui cum omnis libidinis expers
grauissimum morbum incidisset, à quo liberari posse medici dicebant, si fœmina
ret, magno animo, & maiori puritate respondit: Malle se mori, quam pollui. Obi
tiæ & ibi sepelitur honorificentissime in æde S. Miniati. Isabellam etiam sustulit

tugaliæ, Alfonſi V. ex fratre nepotis vxorem. Beatricem: quæ cum in Burgundia apud itam Iſabellam eſſet, Adolpho Rauaſtano Dynaſtæ Cliuenſis Ducis filio, matrimonio ata eſt. Philippam, quæ Odiuellenſis parthenonis monacha vixit. Hic autem, dum iu- Regnum gubernat pro Alfonſo Rege puero, in inuidiam multorum incurrit, quorum iditatem non expleuerat, & ſuorum etiam machinatione apud adoleſcentulũ Regem atus periit, anno M. CCCC. XLIX. XX. die Maij.

Henricum Ducem Viſeenſem, & IESV CHRISTI militiæ Magiſtrum, cuius in tenſi expugnatione enituit virtus. Fuit hic Geographiæ ſtudiis deditiſſimus, & cui ac- tæ ferendæ ſunt, tam ad orientem, quam ad occidentem Hiſpanorum nauigationes. lata enim occaſione ex ea Septenſi expeditione, latius euagandi, & cupiditate incen- erras ignotas explorandi, claſſes parauit, quibus non ſolum Africæ litora, & eas mari- as regiones, quæ extra fretum Herculeum ad Auſtrum ſpectant, luſtrarent, ſed longius n progrederentur. Cuius opera factum eſt, vt tam hominum induſtria, quam tempe- s euentu, Africę bona pars, quæ ad Æthiopiam pertinebat, & Inſulę multę Oceani Lu- orum ditioni cederent. Vt vero hæc commodius efficeret, in Algarbii Regno, Luſi- e parte ſecretiore, vbi Sagris oppidum eſt, ad Sacrum promontorium, Sedem conſti- vt inde claſſes emitteret, & orientis viam aperiret. Morte autem prohibitus eſt, ne eo eniret, anno ætatis ſuæ LXVII. ſalutis vero humanæ M. CCCC. LX. Nullos hic os reliquit, præter adoptiuum Fernandum nepotem ex fratre Rege Eduardo, vt qui oem, & ab libidine alienam vitam egerit.

Ioannem S. Iacobi militię Magiſtrum, ac Portugaliæ Comeſtabilem, virum pruden- & pium, & Reipub. amantiſſimum. Duxit hic Iſabellam filiam fratris Alfonſi Comi- rcellenſis, primi Brachantiæ Ducis: ex qua habuit Iacobum, qui ei in Magiſtratu S. bi & Comeſtabilis dignitate ſucceſſit, & adoleſcens moritur. Iſabellam, quæ Ioanni aſtellę Regi locata peperit magnam illam Iſabellam Reginam Catholicam, & Alfon- qui procerum quorundam defectione, Caſtellæ Rex electus eſt, viuente adhuc fra- enrico, XII. annum agens, & veneno necatus eſt. Suſtulit & Beatricem, quę Fernan- is nepoti ex Eduardo Rege fratre nupſit: ex quibus Emmanuel Rex naſcitur. Habuit ilippam, quæ in cælibatu vixit. Obiit Ioannes ætate XLII. annorum, menſium IX. vero ſalutis M. CCCC. XLII. Iſabella autem eius vxor moritur Areuali, dum Iſa- n filiam Reginam Caſtellæ viduam inuiſit, anno M. CCCC. LXV.

Fernandum Magiſtrum militiæ Auiſienſis Ciſtercienſis ordinis, virum mira probi- & vitæ ſanctimonia. Obſes hic datur Sarracenorum Duci Salæ Aben Salæ, donec nſis ciuitas ei traderetur, iuxta pacta inita in funeſta illa expeditione Tingenſi. Mor- tem Rege Eduardo fratre, qui redemptionem eius contra procerum vota procura- c teſtamento cauit, in captiuitate manſit ſexennium, in qua vitam morte commuta- ntas perpeſſus ærumnas, & tanto pietatis Chriſtianæ exemplo, vt merito videatur in- artyres referendus. Obiit anno M. CCCC. XLIII. Anno ætatis ſuæ XLI. Allata ius oſſa ex Africa in monaſterium Batallenſe, vbi iuxta patrem ſepelitur.

Iſabellam, quæ Philippo III. Burgundię Duci Flandrię, Hannoniæq; Comiti, multa- prouinciarum Domino tertia fuit vxor. Nuptias huius maiori lætitiæ demonſtra- & magnificentiori apparatu Philippus celebrauit, quam cæterarum, tam propter ſo- aieſtatem, quam nouæ nuptæ, quæ tam maſculi fuit animi, & tanta prudentia præ- t ſine eius conſilio, nihil Philippus inchoauerit, nihil perfecerit. Nec minoris fuit a- bditos, quam vir. Ex hoc matrimonio natus eſt Carolus pater Mariæ Maximiliani I. is vxoris qui in prælio ad Nancæum occubuit. In gratiã vero Iſabellæ, & primo nu- n die, inſtituit Philippus celebrem illam aurei velleris militiam, ſub D. Andreæ pa- io, quam ab aureo Argonautæ Iaſonis vellere, voluit appellari: vt ex diplomate ipſo tionis conſtat: denotans eo inſigni, expeditionem longinquam parare, ad bellum transmarinum.

llegitimum habuit Alfonſum Ducem Brachantiæ primum, qui Beatricem filiã hæ- Nonii Aluari Pereiræ Comeſtabilis duxit vxorem. Ex his natus eſt Alfonſus, qui omes Aurenenſis, poſtea Marchio Valentiæ, & viuo patre obiit Tomarii, anno M. C. LX. Fernandus etiam Comes Arraiolenſis Marchio Villæ Vitioſæ, qui in Du- tri ſucceſſit. Iſabella, quæ Ioanni Ioannis Regis filio locata eſt. Obiit Alfonſus anno CCC. LXI. Sepelitur Aquis Flauis ditionis ſuæ oppido.

uſtulit etiam Ioannes Beatricem illegitimam, quæ Comiti Harondelli Regis An- opinquo nupſit.

bi pax parta eſt, & data à bellis cum finitimis quies, ne in ſenectute quicquã de glo-

riæ ſtudio remittere videretur,& filiis aliquod diſciplinæ militaris documentum dare
fidei hoſtes animum conuertit: & maxima inſtructa claſſe, contra Hollandiæ Ducem
fingens, quem per ſimulationem prouocauerat, ob iniurias ab eius claſſibus illatas Lu
nis,Septam Mauritaniç Tingitanæ vrbem maximam,& opulentiſſimã,atq; munitiſſim
in ora Gaditani freti ſitam petiuit,& vno die expugnauit,magna Sarracenorum ſtrage
no M.CCCC.XV. die XXI. Auguſti.Erat ea vrbs Africæ ſpecula,atq; propugnacu
Hiſpaniæ oppoſitum,atq; obiectum,è cuius portu claſſes emittebantur quibus ſæpe cl
noſtris illata eſt, & ingens illa Sarracenorum multitudo ad nos transfretabat. Vnde
immerito Hiſpaniæ clauis Septa appellatur. Hodie Epiſcopali dignitate fungitur.

Nec inter arma leges, quas iuſtiſſime tulit,ſiluere. Florebat enim tunc in Portu
Ioannes ab Aregis, toga militiaq; clarus, & iuris ſcientiſſimus, qui Bartoli auditor fu
Huius opera inſtituit Rex,Codicem Iuſtiniani in patrium ſermonem verti, additis nõ
lis Accurſii & Bartoli doctrinis,opus vtile & optime concinnatũ: quod legum Regia
vigorem habere edixit.

Eccleſiam Oliſiponenſem Cathedralem, quæ olim ſuberat Emeritenſi, poſtea
charenſi,Metropolitanam fieri curauit.

Magnanimitatem Ioannis teſtantur etiam ædificia,in quibus authoritas, & ma
centia cum elegantia ſtructurę certant.Eius enim opera ſunt cœnobium illud Regium
tallenſe Virgini matri dicatum, S. Dominici inſtituti.Quod eo loco fundauit,quo m
rabilem illam de Rege Caſtellæ victoriam adeptus eſt. Teſtantur & Regiæ domus
tæ,Oliſiponis,Sanctarenæ,Almeirini,& alia multa.

Deniq; fuit Princeps ille non virtutis tantum militaris,& imperatoriæ gloria p
lens,ſed laudibus etiam religionis,magnanimitatis,liberalitatis,& clementiæ præſta
mus. Nonnullis enim,qui in eius caput coniurauerant,non pepercit modo,ſed mun
etiam poſtea affecit. Vnde illi,inter cæteros Reges,durat adhuc bonæ memoriæ ho
cum cognomentum.

Obiit anno M.CCCC.XXXIII. Vixit annos LXXVI. menſes IIII. Re
XLVIII. menſ.IIII. dies IX. Cum admirabili pompa, & ad illud tempus inſolit
ductus in triumphali curru ab omnium ordinum hominibus,comitantibus filiis,in
ſterium Batallenſe.

DE EDVARDO REGE XI.

EDVARDVS Ioannis I. filius vxorem duxit Leonoram Fernandi I. Aragoniæ
liæ Regis filiam. Ex ea ſuſtulit,

Alfonſum,qui in Regno ei ſucceſſit.

Fernandum Ducem Viſeenſem militiarum Chriſti & Sancti Iacobi Magiſt
Regni Comeſtabilem, qui Beatricem Ioannis patrui ſui filiam duxit vxorem: ex
Leonora,quæ Regi Ioanni II. fratri ſuo patrueli nupſerat. Iſabella, quæ Fernando
chantiæ Duci. Catharina,quę puella obiit.Ioannes, qui patri in Ducatu ſucceſſit.
qui Ioanni fratri. Eduardus,Dionyſius,& Symon,qui pueri ſunt extincti. Emman
Rex fuit Portugaliæ. Obiit Fernandus Cetobricæ XVIII. die Septembris, A
CCCC.LXX. Sepelitur Pace Iulia. Vixit annos XXXVI.

Philippam,quæ XII. annum agens,peſtilentiæ morbo obiit Oliſipone.

Leonoram,quæ ætate XVI. annorum Federico III. Romanorum Imperat
ta eſt. Hæc ſub cuſtodia Alfonſi Marchionis Valentiæ, Ludouici Coutignij Epiſc
nimbricenſis,Lupi Almeidę, qui primus Abrantenſis Comes fuit,& Guiomaræ V
galis Comitiſſæ, in Italiam ad ſponſum, eo è Germania venturum, delata eſt. Qu
honorificentiſſime exceptam (vt marmoreus lapis hodie teſtatur, quem Senen
rei memoriam erexere.) Federicus Romam deduxit, comitantibus Ladiſlao H
Rege,& Alberto Archiduce Auſtriæ: vbi manu Pontificis inter miſſæ ſolennia,
rem accepta,vnctionis & coronationis vtriuſq; ſacra peracta ſunt.Inde ad Alfonſ
culum Neapolim deducitur. Quo ſalutato in Germaniam tendit. Ex Federico
ra Maximilianus Cæſar Princeps laudatiſſimus naſcitur, proauus PHILIPPI
Regis noſtri.

Catharinam, quæ cum Carolo Nauarræ Principi Ioannis auunculi ſui filio
ſet,& poſt hunc Eduardo IIII. Angliæ Regi,cælebs tandem moritur Oliſipone
none D. Claræ XII. die Iunii,anni M.CCCC.LXIII. & in cœnobio S. Eligii

Ioannam Reginam Caſtellę vxorem Henrici IIII. matrem Ioannæ Regina
tæ, quæ Alfonſo V. Portugaliæ Regi auunculo deſponſata, Regno ſpoliata eſt

holica,& Fernãdo viro eius, quod adulterio concepta diceretur. Vnde magna illa dissatio inter Alfonsum & Fernandum de Castellę Regno, ingenti vtriusq; Regni calami-: & prælium illud celebre apud Taurum, quo Lusitani fusi sunt, excepto Principe Io-e, qui ab statione sua non recessit.

Fuit Eduardus multis animi dotibus præstantissimus. Equitandi, venandi, & ludi artem adolescens ita exercuit, vt omnibus sui temporis præstaret. Literarum doa tantum valuit, vt non modo multa cognorit, sed & literis mandauerit. Librum ad rem scripsit, de fido consiliario. Composuit & de arte equitandi volumen. Et inter alia, de moribus edidit, fragmenta extant hodie de Iustitia

Humanitate & eloquentia tantum valuit, vt omnium animos ad se traheret. Religio- Christianæ fuit vigilantissimus obseruator. Cibi & potus parcissimus. Doctorum houm maximus fautor. In eo deniq; Principe nihil erat, quod posset desiderari, nisi formelior. Multa enim tristia suo acciderunt tempore. Nam quinquennio toto illo, quo aui, pestilentia adeo grassata est, vt semper fuerit iactatus, nec in vno loco consistere erit. Captiuitas etiam Fernandi fratris, qui obses datus est Sarracenis, pro Septæ restine, eum magno affecit mœrore. Aut enim ei carendum erat fratre optimo, & amanio, & inter crudelissimos hostes relinquendo, aut totius Hispaniæ propugnaculum fiimicis, in perniciem Reipub. Christianæ, tradendum. Testamento tamen cautum uit, vt Septa redderetur pro fratre.

Illud etiam Eduardi infelicitati adnumerari potest, quod cum quatuor haberet fraros optimos & fortissimos, vxori Leonoræ summam rerum regendam, suprema vote demandarit, contra fratrum expectationem, & populi votum. Vnde magna nata lissidia & calamitates, quales sub puero Rege contingunt, & ipsius Reginæ exilium, empestiua mors. Ægre ferebant enim Principes illi, à fœmina externa, & aliorum arpendenti, Regnum paternum gubernari, & in interitum duci.

Primus hic Regum Portugaliæ, filium primogenitum Principem vocari instituit.

Cum pestilentia non Olisiponem modo, sed plerasq; Regni partes affligeret, & varias coactus esset mutare, Nabantiam, quam vulgo Tomarium vocant, Augusto mense t, & ibi gliscentis morbi contagione, ex epistola (vti aiunt) accepta obiit anno M. CC. XXXVIII. Septembris die IX. qua magna solis fuit defectio. Vixit annos VII. Regnauit V. dies XXV. Sepelitur iuxta patrem in Batallensi cœnobio.

DE ALFONSO V. REGE XII.

LFONSVS V. à patre Eduardo sexennis relictus est sub tutela matris. Erat autem ea nfensa Perro Infanti, ob occultas odii causas. Has nonnulli referebãt ad inimicitias, acobus Vrgellensis Comes Petri socer, & eius vxor gessere cum Fernãdo Aragonię Leonoræ patre, ob Regni successionem, cuius sententia perduellionis damnatus est us, & in vinculis ad mortem vsque asseruatus, & bona eius fisco addicta. Contendeim Iacobus, ad se Regnum Aragoniæ pertinere, quod arbitrorum sententia Fersobtinuit. Accedebat quod Petrus cæteris fratribus defuncti Regis maior, erat udens, & Reipub. administrandæ peritus, & propter morum integritatem popuis gratiosus. Regina autem præterquam quod mulier inconstans, rei administrandę nara, in Petri aduersarios, Comitem scilicet Barcellensem, fratrem nothum Petri, & em Aurenẽsem eius filium, Petrum Norognam Archiepiscopum Olisiponensem, s, propendebat. Vnde magna inter vtrosq; odia, & seditiones. Populus autem Olisiis Petrum ipsum fere inuitum, & renuentem, tutorem Regis, & Regni defensorem ablegata Reginæ, pueri Regis educandi cura. Cui multę Regni ciuitates, & oppida fere, Reginamq; tutela interdicunt. Quod illa non ferens, in Castellam se contulit, serrime vitam finiuit.

nter has Petri & Alfonsi Comitis Barcellensis discordias, Rex pupillarem excessit æ-, & Regni administrationem capessit. Loco autem gratiæ, quam referre debuerat socero, & tutori, ob rem bene administratam, exulare eum coegit: & ob calumnias atris Alfonsi, quam aliorum, venienti Sanctarenã vbi Rex erat, vt se purgaret, quod dendi sui causa, armorum cohorte stipatus veniret, si vis aliqua ab aduersariis ei inur, Rex cum exercitu obuiam it, & inito cum eo prælio, Petrus interficitur, & inse-triduo iacuit inter vilissimorum hominum cadauera. Postea vero vt quilibet gremiles humatur.

Huius Petri filiam Isabellam duxerat Alfonsus vxorem anno M. CCCC. XLVIII. Ioannem primogenitum sustulit, qui in cunis decessit.

Ioannam, quę in monastero IESV Auerienſis oppidi, ordinis S. Dominici, clauſ tam egit.

Ioannem alterum, qui in Regno patri ſucceſſit.

Fuit Alfonſus animi inuicti, ſed magis ad belli quã ad pacis artes aptus. Fretum H culeum traiecit, & multas de Sarracenis adeptus eſt victorias, vnde illi Africani cogno tum. Tingim vrbem nobiliſſimam, & antiquiſſimam, vt quam ab ipſo Anteo conditan cunt, Zelen, quam Arzillam nunc appellant, Alcaſſerem Seguerium, & alia oppida de lauit & ditioni ſuæ adiecit. Domi remiſſi fuit animi, & negligenter iuſtitiam exercuit. de nobiles ſuo tempore inſoletiores redditi. Quorum mores dum ſubito compeſcer natur Ioannes filius, ſeuerior eſt habitus, & in grauiſſima incidit odia. Tanta præterea comitate, & humanitate, vt de maieſtate multum detraheret. Hinc multorum impr poſtulationes, & Regii patrimonii multa elargita. Aliena contempſit conſilia propriur cutus, ex quo in graues errores incurrit. In reliquis magni animi, liberalis, & mire clen

Ioannam Henrici IIII. Caſtellæ Regis filiam, neptem ſuam ex ſorore Ioanna, Ca læ Reginam deſignatam, mortuo Henrico, ſponſam accepit, ab Archiepiſcopo Tolet Marchione Villenæ, Duce Areuali, & aliis proceribus in Caſtellam accitus. Vnde b rum, & multarum calamitatum orta ſunt principia.

Fuit corpore robuſto, vultu amabili, Religioſorum & doctorum hominum fa & literarum ſtudiis eruditus. Quotidianus illius ſermo tam elegans, & cultus erat, vt meditato, & ex arte videretur loqui. Cibo, potu, & Venere, continentiſſimus. Ab Iſab enim vxoris obitu, cum ætate adhuc eſſet XXIII. annorum, aiunt expertem vixiſſ dinis vſque ad mortem.

Poſt è Gallia reditum, quo auxilium petiturus iuit à Ludouico XI. homine va quo deceptus eſt, ſolitariam vitam agebat, & mœrore contracto ex Ioannæ ſponſæ c in religionem ingreſſu, cuius patrocinium ſuſceperat, in febrim incidit acutam: e Sintræ in eodem cubiculo, quo natus eſt, obiit anno M.CCCC.LXXXI. Augu VIII. Vixit annos XLIX. menſes VII. Regnauit XLIII. Sepelitur in monaſterio lenſi.

DE IOANNE II. REGE XIII.

IOANNES II. Alfonſi V. filius habuit in matrimonio Leonoram filiam Fernar trui, fœminam forma, & ingenio præſtantem, ex qua tulit Alfonſum Principem, bella Fernandi, & Iſabellę Caſtellæ Regum filia, vxore ducta, cum qua vixerat men interiit Sanctarenæ anno ætatis ſuæ XVI. ſalutis vero humanæ M.CCCC.XCI.

In hoc Ioanne Rege fortunæ inconſtantia, & humanarum rerum ſtatus ſatis p potuerunt. Nullus enim in nuptiarum lætitia maior apparatus, memoria hominu aut auditus eſt, nec tanta ſpectaculorum varietas, aut veſtium tanta lautities, qu eius filii Alfonſi nuptiis fuiſſe traditur. Ante ambulones, muliones, coqui, & alii Prin & nobilium miniſtri, aureis, argenteis, & holoſericis induti, vilia exercebant min Per Italiam, Hiſpaniam, & alias regiones, quicquid aurei, argentei, aut ſerici panni tum, nauigiis ad id miſſis emptum, & in Portugaliam allatum, pecunia præ manu bus ſoluta, ad nouas telas conficiendas. Nullibi tot obſoniorum architecti, cantore tes, mimi. Nullum triclinium maiora vidit epularum portenta, nullus abacus vaſa ca ra, nulli parietes ſuperbiora aulæa, nec vlla ætas magnificentiores apparatus. Quo ma, è diuerſis Europæ partibus, ad eam celebritatem, conuenere multi, edictis etiã miis propoſitis. Hæc omnia paucis poſt diebus, quaſi ludibrio id fieret fortunæ, bria, & luctus verſa. Alfonſus enim Princeps currentis equi lapſu, ad Tagi ripan ptus, in piſcatoris caſa ſuper fœni ſtrato locatus animam exhalauit: & nobilitas om auratis, & gemmatis veſtibus ſplendebat, ſacco more illius temporis induta, ſorc pro epithalamiis lamenta, & vlulatus ſucceſſere. Attulit huius Principis mors omr dinum hominibus ingentem mœrorem, quem caſus acerbitas, ætatis commiſerat imia eius pulchritudo, cum morum mira benignitate coniuncta, augebant. Acc quod vnicus erat Regni hæres, in quo omnium ſpes erant ſitæ.

Habuit & Georgium nothum ex Anna Mendociæ familiæ virgine nobili, nimbricæ fuit Dux, Marchio Turrium Nouarum, & ordinum D. Iacobi & Auiſie giſter. Is magni illius Aluari à Portugalia filiam Beatricem duxit vxorem, è quibu Auerienſes, & Lancaſtrorum familia procedunt. Hunc Georgium conatus eſt p timum facere, & Regni hæredem, ſi tam Summi Pontificis Alexandri VI. quam

oris voluntatem expugnasset: quæ Emmanuelem fratrem suo iure fraudari, non est pas-
Vnde inter illam & Ioannem maritum maxima discordia & rixę natę sunt, vsq; ad Ioan-
excessum, cui Regina non interfuit.

Fuit Ioannes vir vehementis spiritus, & animi intrepidi, bello & pace strenuus: sed
enii seuerioris, quam decuit. Vnde conspirationes in eum, & procerum cædes secutæ
, & ipsius immatura mors, veneni suspicione. Quę omnia vitasset, si duabus rebus Prin-
viro necessariissimis non caruisset, clementia scilicet, & dissimulatione. Extremũ au-
vitæ actum ita egit, vt inter Diuos multi eum referant.

Ingenii fuit libertimi, & qui se nemini regendum traderet. Illudque semper habebat
re, quod & opere comprobauit: Indignum eum esse Regis nomine, cuius voluntas a-
o penderet arbitrio. Vnde cum ex Angliæ proceribus quidam, è Lusitania ad suos re-
et, rogatus à Rege, quid illi in hac regione notabilius esset visum, respondit: Vidisse
inem, qui cum omnibus imperaret, imperabat ei nemo.

In beneficiis conferendis, & remunerando, nullam faciebat moram. Id enim quod
statuerat, cito dabat, & sponte sua, ne videretur magis ab eo extortum, quam datum.
re & accipientibus maiora, & honorificentiora videbantur beneficia, ad quæ à Rege
ssimi iudicii vocarentur: & gratia manebat apud ipsum, non apud ministros, aut dis-
tores. Ne vero erraret in electione personarum, & meritis responderent beneficia,
to habebat librum in scriniis, in quo omnes, quibus se debitorem agnoscebat, erant
ipti. Quod vtinam Principes omnes factitassent.

Susurrones ac maledicos, & qui apud ipsum absentes rodebant, aut criminabantur,
udiebat libenter. Sæpe etiam delatos, & absentes, acriter à calumniis defendebat. Pu-
s enim censebat debere esse accusationes, non clandestinas. Nisi forte in magistratus
etur, quos publice nemo audeat, aut debeat accusare. Tunc enim interesse Reipu-
putabat, excutere quæ dicerentur. Deprehensos autem culpa, sæpe secreto verbis
abat, ne collegium, aut magistratum infamaret. Multa præterea eius præclare facta,
dicta narrantur.

Nauigationis in Indiam gloriæ magna pars huic Ioanni II. debetur. Cum enim ma-
tudio, & sumptibus immodicis instituisset, vt Lusitanorum classes maximam Æthio-
artem perlustrarent, in promontorium illud inciderunt, quo nullum maius in toto
est. Cuius flexu explorato, lætissimus Ioannes, iam sibi in Indiam aditum patefactum
mabat. Et ob id Bonæ spei promontorium vocari iussit. Missis igitur in Æthiopiam
liam, nonnullis, qui inuestigarent, qua ratione commodius ille cursus peragi posset
romontorium, classem interim parari iubet, qua magnum illud iter dirigeretur. Im-
ro tamen fato abreptus, quod mente, & animo concepit, exequi atque perficere
iuit.

Sancti Georgii castellum, quod Minam nunc vocant, vnde quotannis magna vis
usitanorum Regibus aduehitur, ipse fundauit, initis cum Æthiopiæ Rege fœderi-
: misso ad id, Iacobo Azambugio viro nobili, & prudenti.

Obiit Ioannes Aluorii in Algarbii Regno (quo pro recuperanda salute, & Balnea-
ausa iuerat) XXV. die Octobris, anno M. CCCC. XCV. Vixit annos XL. men-
. Regnauit annos XIIII. menses II. Sepultus est in Syluensi Cathedrali ecclesia, vs-
l annũ M. CCCC. XCIX. quo ab Emmanuele Rege in Batallense monasterium
s est, vbi pater & auus erant conditi.

DE EMMANVELE REGE XIIII.

MANVEL Eduardi Regis nepos ex filio Fernando, & multorum fratrũ vltimus Io-
ni II. patrueli sine liberis legitimis decedenti successit. Tres habuit vxores Isabel-
ernandi, & Isabellæ Castellæ Regum filiam natu maximam, quæ principi Alfonso
is filio nupserat: cuius causa Castellæ & Legionis Rex designatus est. Ex ea sustulit
elem, qui in cunis extinctus est. Cuius morte, ius Castellæ Principatus ad Ioannam
pi Arhiducis Austriæ vxorem cœpit pertinere. Duxit secundo Mariam Isabellæ so-
, quæ ei peperit Ioannem Regni successorem, VI. die Iunii anni M. D. II.
sabellam Augustam Caroli V. Imperatoris vxorem, ex qua nati PHILIPPVS Rex
. Maria Augusta, quæ Cæsari Maximiliano II. nupsit. Ioanna Ioannis Portugaliæ
pis vxor, quæ Sebastiani Regis mater fuit. Nata Isabella Olisipone anno M. D. III.
Toleti Kalendis Maii anni M. D. XXXIX.
Beatricem, quæ Carolo Sabaudię Duci nupsit, ex qua natus Carolus, qui adolescens

obiit,& Emmanuel Philibertus Dux, qui Margaretam Francisci Valesii I. Gallorum
gis filiam duxit vxorem,ex quibus natus Carolus, qui hodie ditioni præest. Nascitur
trix Olisipone vltima die Decembris anno M. D. IIII. Obiit VIII. die Ianuarij. M
XXXVIII.

Ludouicum Ducem Pacensem, & Regni Comestabilem. Excelluit Princep
inter alios sui temporis. Militaris disciplinæ studio maxime deditus. Armorum, equ
di, venandi,& matheseos peritus. Artium etiam libero homine dignarum nō expers
ligione in Deum, pietate in fratres, humanitate in omnes nulli secundus. Nullos li
reliquit legitimos, vt qui cœlibem vitam semper egerit. Adolescens Antonium Pri
Cratensem illegitimum sustulit. Obiit anno M. D. L V. Vixit annos XLIX. mense
Sepelitur in Bethleemitico fano.

Fernandum, qui Guiomaram Francisci Coutignij Comitis Marialuensis,& B
cis Menesiæ Comitissæ Louleensis filiam duxit vxorem. Fuit hic pulcher aspectu,in
liberrimo,aperto pectore,& ab omni adulationis specie alienus: & ob id Ioanni frat
admodum gratus. Abrantii, vbi & natus est,obiit anno M. D. XXXIIII. ætate ann
XXVII. & ibi sepelitur, vsque ad annum M. D. LXXXII. quo pientissimus Rex
LIPPVS in Bethleemiticum fanum traduci curauit. Nullos hic liberos reliquit.

Alfonsum Cardinalem, Archiepiscopum Olisiponensem, Episcopum Ebore
Abbatem Alcobaciēsem. Fuit hic Princeps munificentissimus,& magnanimus. Tan
super mansuetudine, & clementia, vt nemo vnquam ab eo tristis discesserit. Quan
tem fuerit morum suauitate, & comitate, obitu illius intellectum est. Non enim ali
ctu eum vniuersa luxit Lusitania, quam si communis omnium parens interiisset. Lit
rum omnium fuit maximus fautor, vt qui literarum erat studiosus. Antistitis offici
Sacerdotii munera ipse exercebat assidue, vt sæpe sacri baptismatis fonte pueros lau
Eucharistiæ sacramentum ægrotis per vrbem ministraret. Illius inuentum fuit, ap
Christianam doctrinam quotidie in ecclesiis pueris tradi:& eorum nomina, qui sac
te lauarentur, eorum etiam qui suscepissent, libro inscribi. Denique authoritate,fa
nobilitate,cultu domus,& maiestate,Regem referebat, religione, pietate, & miser
in pauperes Episcopum. Natus Eboræ XXXIII. die Aprilis anno M. D. XL. Se
in fano Bethleemitico.

Henricum Cardinalem. Fuit hic primo Archiepiscopus Bracharensis, post
rensis, Tertio Olisiponensis, Quarto iterum Eborensis. Fuit etiam legatus Summ
ficis in fratris & nepotis Regnis. Postea gubernator & Regis tutor, postremo Rex.

Eduardum, qui ducta Isabella Iacobi Brachantiæ Ducis filia, fœmina laudati
sublatis Maria, quæ Alexandro Farnesio Principi Parmensi nupsit, Catharina, qua
Duci Brachantiç, Iuuenis decessit ętate XXV. annorum, relicto posthumo Eduar
ce Vimaranensi,& Regni Comestabili, Principe optimo, quem fata præmature n
uiderunt. Eduardus pater biduo antequam moreretur, prædixit fratribus & amic
& horam sui obitus. Moritur Olisipone XX. die Octob. anno M. D. XL. magno c
desiderio, propter eius insitam bonitatem. Sepelitur in fano Bethleemitico.

Mariam, quæ in cunis extincta est.

Antonium, à cuius partu mater in morbum incidit, ex quo nunquam conua
fans autem paucos vixit dies.

Mortua Maria, duxit Leonoram Philippi Regis Castellæ & Archiducis Au
liam, Caroli V. Imperatoris sororem, ex qua suscepit Carolum, qui natus Eboræ
die Februarii anno M. D. XX. decessit Olisipone XV. die Aprilis anno M. D. X

Mariam Principem, forma, ingenio, & moribus ornatissimam, & tam Emr
patris, quam Leonorę matris hæreditatibus locupletissimam: quę cœlebs vixit, ma
dicitię,& honestatis exemplo, vixit annos LVII. Deponitur in Parthenone Matri
pelienda in cœnobio Virginis matris à Luce, ordinis militiæ IESV CHRISTI in
lisipone, quarto ab vrbe lapide: cuius templum suis sumptibus iussit ædificari.

Fuit Emmanuel inter felicissimos totius orbis Principes numerandus. Nan
quam, quod ad Regni dignitatem præter spem euectus est, cedentibus illi pluri
gradu & ætate potiores eo erant, Castellæ etiam & Legionis principatu inaugur
& omnes illarum prouinciarum proceres ad manus osculum admisit. Orientis p
mus aperuit,& multa maioribus nostris incognita manifestauit. Æthiopiæ, India
sidis partem non minimam, Malacam, Molucos, Brasiliam, & innumeras Ocean
antea non repertas, ex quibus magnas habuit vtilitates, imperio suo adiecit. Mult
subegit,& tanto maris & terræ spatio dissitus, tributarios, & vectigales reddidit: r

telam & amicitiam suscepit. Babiloniæ Regis classes superauit. Africanorum Re- vires ingentes sæpe contudit. Et vastam prouinciam Africæ Xerquiam, Garabiam, ıbidam continentem, graui tributorum onere iniuncto, diu sub iugo tenuit. Azamo- Safinium, & alias Mauritaniæ vrbes debellauit: alias deprædatus est: alias deleuit. torum Principum exercitus tam in India, quam in Africa fudit. Maximas auri, ar- i, lapillorum, margaritarum, aromatum, & aliarum orientalium mercium diuitias in ugaliam inuexit. Olisiponem Regni metropolim, emporium totius orbis celeberri- n, & patriam communem omnium gentium reddidit. Classes ad longissimas nauiga- es instructissimas semper habuit.

Tanta vis auri suo tempore fuit, vt pretia rerum mallent multi argento, aut ære, quam puro puto sibi solui, quod difficilis eius esset permutatio.

Iudæos ad Christi fidem conuertit. Sarracenos è Regno exterminauit. Religiones urauit. Plurima templa in Lusitania, & per subiectas prouincias in Africa, & Asia ædi- it, & pretiosissimis donariis ornauit. In religiosos omnium ordinum liberalitatem ex- t. Christianam fidem per Æthiopiam, Indiam, & varias orbis partes propagauit & ad onuersos mire fouit. Infidelibus bellum semper intulit. Pauperes iuuit. Diuites ex- ibus, aut tributis nunquam vexauit. Populum in iustitia gubernauit. Optimas leges latas in methodum & artem redegit.

Decimam, quæ ex emptionibus, venditionibus, & aliis contractibus, fisco soluitur, is, monachis, sacris virginibus, beneficiariis, eremitis, & militibus ordinis IESV ISTI, religionis ergô remisit.

Milites sacros, exceptis Hospitalensis ordinis equitibus, perpetuę castitatis voto con- os, Emmanuelis precibus, Alexander VI. Pontifex Max. ab ea religione deinceps la- Eos tamen excepit, qui iam sacræ militiæ essent authorati.

A vino per totam vitam abstinuit. Oleum nunquam gustauit. Cibi parcissimus. Ve- ai, aucupio & musicæ deditus. Nunquam vero huiusmodi rebus tantum indulgebat, nter ipsos ludos aliquid negotii serii transigeret.

Magnam denique sui memoriam & desiderium reliquit: & eius ætatem auream Lu- semper appellarunt. Ab eius enim excessu, omnia tristiora, & in deterius ruere cœ- t.

Obiit Olisipone anno M. D. XXI. die XIII. Decembris. Vixit annos LII. men- . dies XIII. Regnauit annos XXVI. mensem vnum, dies XIX. Sepelitur in augu- o fano Bethleemitico instituti D. Hieronymi in Olisiponensi agro, quarto ab vrbe , quod ipse sibi & suis in sepulturam, maximis sumptibus, ædificauit.

DE IOANNE III. REGE XV.

NNES III. Emmanuelis filius vxorem duxit Catharinam filiam Philippi I. Castel- egis, & Archiducis Austriæ, Caroli V. Imperatoris sororem, ex qua hos suscepit s:

Alfonsum, qui natus Almeirini XXIIII. die Febr. anni M. D. XXVI. in cunis obiit.
Mariam, quæ nata Conimbricæ XV. die Octobris anni M. D. XXVII. PHILIP- ispaniarum Principi Caroli V. Cæsaris filio nupsit, & à partu primogeniti Principis anno M. D. XLV. ætatis suæ anno XVII. mense IX.
Isabellam, quę nata Olisipone XXVIII. die April. anni M. D. XXIX. puella obiit.
Beatricem, quæ nata Olisipone XV. die Februarii anni M. D. XXX. in cunis obiit.
Emmanuelem, qui natus Albiti Kal. Nouemb. anni M. D. XXXI. triennis obiit.
Philippum, qui natus Eboræ XXV. die Maij anni M. D. XXXIII. infans obiit.
Dionysium, qui natus Eboræ XXVI. die Aprilis anni M. D. XXXV. infans obiit.
Ioannem, qui natus Eboræ III. die Iunij anni M. D. XXXVII. Ioannam Caroli V. atoris filiam duxit vxorem, & ex ea posthumum Sebastianum reliquit, qui auo suc- n Regno. Obiit anno M. D. LIIII. die II. Ianuarij. Vixit annos XVI. menses VII.
Antonium, qui natus Olisipone IX. die Martij anni M. D. XXXIX. infans moritur.
llegitimum habuit Eduardum Archiepiscopum Bracharensem, iuuenem optimæ , bonarum literarum, philosophiæ, & theologię studiis apprime eruditum, & omni- rporis & animi dotibus ornatissimum, qui in ipso ætatis flore decessit.

uit Ioannes statura mediocri, ad pinguedinem declinante. Forma eximia, & specie egia. Colore candido rubore suffuso, & in magna authoritate aspectu amabili, ob atem & tranquillitatem vultus, vt ab omnibus, qui eum intuebantur, tanquam pa-

rens diligeretur: nec hostes illum odisse possent. Oculos habuit cæruleos, nitidissim
tanta plenos maiestate, vt multi qui ad eius colloquium insoliti veniebant, hallucin
tur, & sermo eis deesset.

Fuit natura benignus & clemens. Sententias capitales cunctabundè, & non ni
gno examine ferri voluit. Seueris iudicibus nunquam arrisit. Quando vero eius se
tia in senatu (quò semel in vnaquaque hebdomada ius dicturus ibat) rogaretur, ma
absoluendum, quàm ad condemnandum propendebat. Cumque aliorum Regum
pore lege lata, furibus minoris summæ, stigmata in facie inurerentur, vt ab eis cau
abrogauit. Dicebat enim, posse illos pœnitere, & ad laudabilem vitam traduci: &
iniquum esse, præcipuam hominis partem deformari, & anteactæ vitæ indicia pe
præ se ferre.

Quæstiones publicas de fide in Portugalia haberi, primus à Summis Ponti
impetrauit, destinatis ad id magistratibus. Religiones instaurauit: & labentes quoru
religiosorum mores ad veteris regulæ seueritatem reuocauit. Nascentem tunc or
societatis IESV in Portugaliam inuexit, ac eius religiosos valde fouit: & diuersis
locis eis collegia instituit. Vndi illi acceptum ferendum est tantum animarum lu
quantū in India eius societatis viri Franciscus Xabierrius, & qui eum secuti sunt fec
& multi per diuersas orbis partes.

Fuit pacis studiosus, & in eligendis magistratibus cordatus. Multi enim po
obitum, ad dignitates & honores prouecti sunt, quos ille non promouisset. In be
conferendis, ita liberalitas eius fuit ordinata, vt magis daret multis, quam multum

Literarum studia in Portugalia excitauit: & Olisiponensem Academiam C
bricam transtulit, vbi Dionysius Rex illam à principio locauit. Et ex residuis ditiss
nobii Sanctæ Crucis ad seueriorem vitam reformati, Doctorum stipendia auxit.
tissimam deniq; eam Academiam reddidit. Ex qua tot, tamque docti prodiere viri
tinuato ordine (quod memoria dignum est) tres primarios Iuris Cæsarei professo
bilissimæ totius Europæ Salmanticensi Academiæ dederit. Et qui post illos Coni
in primaria cathedra floruit, & hodie in aula & supremo consilio Catholici Reg
tanta vtriusque iuris, & omnium literarum eruditione pollet, vt cum quouis veter
rum Iurisconsultorum meritò conferri queat.

Multa ædificauit magnis sumptibus: & aquæductum illum celebrem aqua
teæ ciuitatis Eborensis, vetustate collapsum, instaurauit. Hanc olim aquam Q. S
è manubijs belli Celtiberici, in honorem municipum Eborensium, diuersis in vi
lectis fontibus, perducendam curauit: opus magnum, & ei ciuitati sitienti vtilissi

Obiit Olisipone apoplexia correptus, anno M. D. LVII. die XI. Iunii. Vi
LV. Regnauit XXXV. cum dimidio. Sepilitur in fano Bethleemitico.

DE SEBASTIANO REGE XVI.

SEBASTIANVS Ioannis III. ex filio Ioanne nepos, auo successit trium anno
te, sub tutela auiæ Catharinæ. Hæc seu tam laboriosi oneris impatiens, seu (vt
rebatur) à nonnullis persuasa, quorum intererat, tutelam ad Henricū Cardinalem
magnum Regis pueri transferri, Comitiis Olisipone habitis, anno M. D. LXI.
nere inopinato se excusauit, apud Regni proceres, & ciuitatum legatos. Quum
proposito Reginam, nec precibus, nec lachrymis flectere possent ægre Henric
ram demandarunt: quam ille vsque ad Sebastiani pubertatem gessit. Malebant
sitani à fœmina, eaque externa, prudentissima tamen, quam à viro Lusitano, de
tre, & Emmanuelis Regis populo gratiosissimi filio gubernari: diuerso exem
quod in Leonora Eduardi Regis vxore, & Petro exhibitum est.

Fuit Sebastianus statura mediocri, colore candido, flauo capillitio, oculis c
ris, nec magnis, graui pro ætate aspectu, & Regiæ maiestatis pleno: ad iracundi
spiritus elati, & cui nihil videbatur magnum. Animi etiam intrepidi, & plus ni
dentis & audacis, & qui facile in pericula ruebat.

Fuit liberalis, gloriæ nominisq; cupidus: & ob ingenii simplicitatem, adu
nimium expositus. Animi inquieti, & stare loco nescientis, non tam natura, qu
liquorum, qui eum à puero ex vrbe, & auiæ colloquio abducere conātes, in sylu
tes, atque in loca solitaria frequentissime ad venādum inuitabant, vt interim ip
administrarent. Eo enim exercitio dicebant, posse firmari, & obdurari ad mi
quam illum quotidie adhortabantur.

A mulierum etiam aspectu & colloquio adeo auertebant, forte ne libid

ta irretiretur, vt fœminas non tam fugere, quam odisse videretur. Vnde non obscu-
inepte verecundi ingenii, & aulicæ vrbanitatis expertis specimen præ se ferebat. Mul-
tem quibus ea non placebat institutio, propterea id ab iis fieri interpretabantur, ne
ceps ille adolescens fœminarum cogitatione, ad vxorem ducendam animum verte-
& eius conuersatione impeditus eos auersaretur, aut non tam intime familiares ha-
t. Vt vt tamen sit, Sebastianus in illo Regali luxu, & ætatis feruore, rarum continen-
edit exemplum.

XIIII ætatis anno Regni gubernacula suscepit, in cuius auspiciis consultorum culpa
sua, qui ad optima natus videbatur, nonnulla duriter instituta, & Reipub. munia di-
uta iis, quibus vir factus non dedisset.

Vt autem transuersos agit homines auaritia, & ambitio, fuere, qui quod ita suis ratio-
s expedire credebant, Ioannem auum Principem prudentem, & pium, vt imbellem,
nauæ pacis amatorem apud nepotem puerum insimularent: & qui pacem suadere de-
ant, pacis detestatione eum educarent. Sebastianus igitur naturæ ferocioris, & spi-
vehementis, his præceptis enutritus, & alieniori ætate incitatus, nihil nisi bella, &
rinationes meditabatur, quo tempore literarum doctrina, & studiis mansuetioribus
endus erat, & robustum illud pectus cicurandum, & emolliendum.

Cum igitur Portugalia tota in armorum exercitio esset, & Mulei Mahamet Marro-
um Rex à patruo Mulei Maluco Regno expulsus, Sebastiani præsidium imploraret,
s ille occasionem, quam sibi dari optabat, non auxilium modo, sed & se cum suis af-
im illi pollicetur.

Dum itaque virtute improuida, & nimia sui fiducia, prudentiorum consilia asperna-
aiecto in Africam magno exercitu, Fessense Regnum petit, & Regem reducere co-
, anno MDLXXVIII. quarto Augusti die, ab infinita Barbarorum multitudine op-
s, qui veluti ad sacrum bellum conuenerant, à suis sacerdotibus exciti, fortissime
ans occubuit, cæsis decem millibus Christianorum, totidem captis. Et (quod raro
git) tres magni Reges eo prælio, & intra paucarum horarum spatium cecidere, Se-
nus, Malucus, & Mahamet.

prima nobilitate desiderati sunt Dux Auueriensis, Comites Odemirensis, Vimio-
Rotondensis, Vidiguerensis, Iacobus Theodosii Ducis Brachantiæ filius. Roderi-
elius Marchionis Ferreirensis primogenitus, Episcopi Conimbricensis, & Portu-
Marchio etiam quidam Hibernus, quem Summus Pontifex cohortibus Italicis, ad
niam occupandam præfecerat. Multi præterea alii magni nominis. Capti Anto-
rior Cratensis Ludouici Infantis filius, Theodosius Dux Barcellensis puer VIII an-
Ioannis Ducis Brachantiæ primogenitus, Ioannes, à Sylua Comes nunc Portale-
s, qui tunc apud Sebastianum legatum Catholici Regis agebat. Nonius Aluarus
s Tentugalensis, & Constantinus à Brachantia Marchionis Ferreirensis filii, Anto-
Castro Comes Monsanctensis, Fernandus Norogna Comes Linariensis, Eduardus
ius Comes Taroucensis, Indiæ nunc Prorex, & multi illustri loco nati. Parendum
ecessitati erat, manus dandæ, & conditiones accipiendæ. Facilis namque fuit Bar-
e nostris victoria, quos vinci numen volebat. Sic enim caligine mentibus eorum
a infatuati sunt, vt in interitum ducti à diuina voluntate videantur.

aque Sebastianus hostibus bellum inferre parans, prius suis intulit, alienumque
m restituere conatus, suum pessumdedit, & viris & opibus exhausit: maiori exem-
litatis Lusitanorum, quam prudentiæ.

ebastiani cadauer secundo post prælium die, inter mortuos septem vulneribus con-
à Sebastiano Resendio eius ministro domestico inuentum, à Melchiore autem A-
Regio Consiliario, & Senatore aulico captiuo, qui in Sebastiani exercitu Duum-
Capitalem agebat, agnitum est. Postea vero à Constantino à Brachantia, Fernan-
stro Comite Bastensi, Eduardo Menesio Comite Taroucensi, Nonio Mascarena,
le Norogna, Ludouico Cæsare armamentariorum Regiorum Præfecto, Vincen-
eca instituti Dominicani, Regio concionatore, Archiepiscopo nunc Goensi, &
s nobilibus captiuis. Alcassere autem corpus sepultum, & sub claue & sigillo cu-
n, donec Regi PHILIPPO auunculo à Seriphio Rege Marrochiorum donatum, &
transmissum, atque ibidem depositum ad annum MDLXXXII. quo Philippus
ex honorificentissime in Portugaliam delatum, in Bethleemitico fano sepe-
liri, & se præsente, iusta illi fieri curauit. Vixit annos
XXIIII. menses VII. dies XV.

DE HENRICO REGE XVII.

HENRICVS Cardinalis Sanctorum Quatuor Coronatorum, & Archiepiscop borensis, Emmanuelis Regis filius, Sebastiano cuius patruus erat magnus, sine li decedenti successit.

Mortuo vero Sebastiano, Iurisprudentes viri magni nominis extitere, qui PHI PO Regi Catholico Regni successionem delatam dicerēt, quod Sebastiano proximus Regum Portugaliæ stirpe esset nec id sine suo magno periculo negligi posse: quod dens superstite Henrico, locū faceret Emmanueli Philiberto Sabaudiæ Duci, qui g eius liberis præstaret. PHILIPPVS tamen, ne auunculi senectutem contristaret, & i bio iure fundare suam causam videretur, qui successionem indubitatam post Henri cessum habebat, non modo quiete illum regnare passus est, sed nullum officii genus um prætermisit. Primum enim Christophorum Mouram è prima Lusitanorum nob te, in aula tamen Castellæ enutritum, virum singulari prudentia præditum, postea PetrumGironem Ducem Ossunensem, vnum è Castellæ proceribus maioris ditioni ad consultandum tantum, sed & ad gratulandum ad eum legauit.

Cum vero PHILIPPVS de iure suo certus esset, Iurisprudentum responsis, & nem sibi posse Henrici morte præferri, quod cæteris eius nepotibus sexu, & ætate p esset, Duci Ossunensi, & Cristophoro Mouræ iniungit, cū Henrico agant, vt ipsum vi Regem declaret: ne post mortem de iure suo dubium oriatur, & ea euitarentur, q Regno vacuo solent accidere. Henrico tamen visum est, satius esse, audire cætero gni competitores. Et ad causam successionis vocari iussit PHILIPVM Regem Cathol Catharinam Ducis Brachantię vxorem, Emmanuelē Philibertum Sabaudiæ Duce Antonium Priorem Cratensem. PHILIPPVS vero, vt Regis omnium mortalium l soluti authoritatem supremam conseruaret illæsam, citationi non respondendum Rodericum tamen Vasquium ab Arze, & Ludouicum Molinam Regios Consiliari ros Iurisconsultissimos & prudentes, legatos tam Henricum, quam Regni procere iudicium de iure suo instructuros misit. Hi munus suum obeuntes, multa de iure P PI iuridicis rationibus, & magna authoritate, tam apud Regem, & Regium consili apud Senatum Olisiponensem tractarunt: quæ non parui fuere momenti, ad Regis torum animos confirmandos.

Cum vero Senatus populusque Olisiponensis summa ope ab Henrico conte vt Regem declararet, & Reipublicæ imminenti periculo in tempore occurreret, personis, quam de iure agendum existimauit. Virtute igitur diplomatis, motu p à Summo Pontifice ad se missi, vt de causa matrimonii inter Ludouicum Infantem lantem Antonii matrem iam fato functos cognosceret, matrimonium inter illos n se, & ob id Antonium non legitime natum sententia sua, & multorum assessorum nio ipso audito, & iura sua allegante, iudicauit.

Cum igitur Henricus de iure PHILIPPI nō iam dubitaret, eo rē deducere s vt vna via, tam vniuersæ Reipublicæ, quam priuatis nepotum commodis consul ad transactionis modum quendam peruenirent. Sic enim PHILIPPVM Regno sib non fraudandum, & cæterorum nepotum spem de Regno abreptam, aliquo emo to pensandam: Rempublicam etiam tributorum onere aliquo leuandam, & p augendam. Huic vero vniuersæ Reipub. vtilissimo præsentissimoque consilio, s tæ suæ rei studentes, seu rerum inscitia (si tam crassa & supina potuit esse) ii ipsi o qui se patrię defensores esse iactabant.

Comitiis igitur Almeirini habitis, quibus Henricus animum suum aperui inter populorum legatos, & nonnullos è nobilium ordine orta est discordia. Q nimexiis, seu consilii inopes, quod nulla politicæ philosophiæ, & historiarum p Reipub. administrationem accessissent (quales plures sunt) seu propria illecti vti rerum nouarum auidi, in tam diuersas iuere sententias, vt Henrici conatus impe et fatidicem accelerarent. Nec Ducis Ossunensis, & Christophori Mouræ dil pollicitationes, qui in ea re egregiam operam nauauerunt, & plures & meliores Catholico habebant, in concordiam illos adducere potuerunt.

Præter has populorum discordias, tot accessere Henrico labores, vt illi non in gloriam, sed in pœnam datum videretur. Exagitabant enim illum tot millia in Africana clade captiuorum: pro quorum liberatione, non Regii ærarii totius Regni opes erant exhauriēdæ. Alia parte tot viduarum querimoniæ pro m lo peremptis, vxorū pro viris, parentūpro liberis captiuis. Hinc (quod magis eū

Regni succeſſione diſceptatio. Ex altera enim parte iuſta nepotis PHILIPPI cauſa otentia, ex altera Catharinæ neptis amor. Hinc de matrimonio Ludouici fratris d.f- atio & lis, quæ eum maximo affecit mœrore. Valetudo præterea tam deplorata, vt e humano coactus fuerit ali, quod in mærorem, & maraſmum incidiſſet. Alia ex par- um torquebant ſeditiones, quæ iam erumpebant. His igitur, & pluribus, vno & eo- n tempore, confluentibus malis obſeſſus atque debilitatus, fato conceſſit.

Fuit Henricus mediocri ſtatura, colore candido, flauo capillamento, ſed intempe- e cano, oculis cæſiis & prominentib. Facie nullus fratrum Emmanueli patri ſimilior. omnem ætatem fuit vitę caſtiſſimæ: nec vllum flagitium æque exoſum habuit, aut a- s puniuit, quam libidinem. Vnde manifeſtarii concubinatus conuicti nulli impune, icumque eſſent ordinis, aut conditionis. Nuptarum etiam quarum mariti diutius iſſent, curam non omiſit, ſi de earum licentiori vita certior eſſet redditus.

Quo tempore pro Sebaſtiano nepote pupillo clauum Regni tenebat, leges recen- s diſperſas, & iudicibus ob id ignotas, in methodum & libros redigi, & alias corru- emēdari curauit: eaq; in re noſtra opera vſus eſt, magna Reipub. vtilitate, quod multa die decreta & iudicia, noua lege comperta, reſcinderentur, atque irrita fierent, & dicatę authoritas eleuaretur.

In magiſtratus etiam cuiuſcumque generis & gradus quæſtiones decreuit, & culpa henſos, partim pecunia mulctauit, partim officio ſubmouit: nonnullos poſt aliquod allum, ne ignominia miſſi viderentur, ætatis prætextu, rude donauit. Omnes de- in officio continuit.

Sacerdotii officium optime ſemper exercuit, & Rex factus, dum per valetudinem , Miſſę ſacrum celebrauit in priuato ſacello, vti ante Regnum ſueuerat.

Religionis & fidei negotia, cuius ſummum geſſit magiſtratum, tanta induſtria & itate tractauit, conquiſitis ad id viris optimis & doctiſſimis, quorum opera vſus eſt, ndum Deum ei videatur acceptum ferendum, ſummum religionis ſtudium, quo nia inter omnes alias orbis prouincias eminet.

Per vniuerſum Portugaliæ Regnum, cuius omnes metropolitanas eccleſias guber- ſacerdotum mores compoſuit: nec niſi melioribus, & benemeritis ſacerdotia con- Ad id autem collegium conſtituit Eboræ magnificentiſſimum & celebre, quod ſo- s IESV religioſis tradidit gubernandum: in quo nō ſolum Theologia, & liberales inæ, ſed honeſtiſſimi mores docentur. Vnde Tranſtagana illa prouincia, optimis & s ſacerdotibus abundat.

Multa præterea ab eo ad diuinum cultum optime inſtituta omittimus, quæ magis mbunt, qui Pontificalium virorum vitas conſcribunt, quam nobis, qui Regum ge- um delibamus.

Obiit Almeirini vltima Ianuarii die, qua & natus eſt, eo tēporis ſpatio, quo luna ma- eclipſim patiebatur, anno MDLXXX. & ibi deponitur ad annū MDLXXXII. ex PHILIPPVS eum in Bethleemiticum fanum deferri, & ſepeliri curauit. Vixit LXVIII. Regnauit annum. I. menſes V. dies V.

DE PHILIPPO REGE XVIII.

IPPVS Caroli V. Imperatoris filius, & Iſabellæ Auguſtæ Emmanuelis Regis fi- unculo Henrico ſucceſſit. Quæ vero in ampliſſimis ſuæ ditionis Regnis geſſe- us virtutes ſilentio præterimus, quod hæ anguſtiæ, & noſtræ orationis paupertas m rerum maieſtatem reformidant. Quod ad ſucceſſionem eius attinet, & in Por- n aduentum: Elbam ciuitatem, quæ in confiniis Regnorum eſt, ingreditur menſe bri, anno MDLXXX. In Nabantiam nunc vulgo Tomarium omnium ordinum tus indicit. Menſe Aprili ſequentis anni eo acceſſit, ſalutata prius Ca- conſobrina Ducis Brachantiæ vxore, quam magni amoris ſignificatione in-

omarii maiorum inſtituto, à proceribus, ſacerdotio, & populorum legatis, ma- nium lætitia, & acclamationibus Rex inauguratur, & ſalutatur. Didaco etiam , qui iam apud ſuperos eſt, fidelitas iuratur.

Tomario Olyſiponem Regiam vrbem veniens, menſe Iunio die Diuis Petro & cato, lætis fauſtiſque ominibus exceptus, omni ordine, omni ætate, proſperum

fœlicemque ingressum precante, & eum equo vectum, in triumphantis morem, pe
sequēte, sub aurea vmbella, per extemporarias porticus miræ magnitudinis, statuis &
minibus ornatas, introductus in vrbem vsque ad summum templum. Inde per vias
præcipuas, Indica & Persica gaza splendescentes, & pretiosissimis odoribus fragran
Regiam deductus.

Multa hic magnifice & liberaliter gessit: & in eos, qui aliquid in superiorum R
obsequium egere, munera contulit maiora, quam ab illis Principibus accipi solebam

In primis iustitiæ administrandæ gratia, multa constituit. Leges sanciuit: alias e
dauit. E duobus tribunalibus, quæ Olysipone erant, alterum in Portuensem ciuitat
stulit, ibiq; iuridicum conuentum statuit. Senatorum vtriusq; Curiæ stipendia auxi
caste & nullius ope egentes, iustitiam administrarent. Muneribus etiam & honorib
nemeritos ornauit.

Cum vero viuente Rege Henrico, dum de declarando Rege agitur per Duce
sunensem, & Christophorum Mouram, multa PHILIPPVS Rex promisisset, in vn
Portugaliæ vtilitatem, vt seditiones euitarentur, quarum iam pullulabant indicia, &
publicæ, quam maxime saluam volebat, imminentibus malis obstaret, eaque ob diffi
um partium studia accepta non fuissent, Rex postea factus sua sponte, & nulla impe
pactione, concessit.

Lætitiam Regiæ vrbis ob sui Regis præsentiam, auxit aduentus sororis Mariæ
stæ, quæ cum è Boëmia in Hispaniam venisset, vt se virginum sacrarum monasterio
ret, non ferens longiorem fratris absentiam, è Mantua Carpetana, vulgo Madritio,
ponem venit, eo omnibus gratior, quod nomine & virtutibus eximiis, fœminam op
Mariam Reginam auiam suam referebat, quæ admirabilem sui memoriam, & desid
Lusitanis reliquerat.

Cum tamen ex omni Portugaliæ ditione, sola Angrensis ciuitas in insulis, qu
tias vocant, PHILIPPO rebellis esset, quod in ea nonnulli Antonio affecti degerent
situ inexpugnabilis videretur, classis eo missa est, è qua quadringenti milites Hispan
rariè, vt loci ignari, egressi in terram, ab insulanis trucidati sunt. Quamobrem A
Bazanum Sanctæ Crucis Marchionem, virum naualis belli peritissimum, Rex e
Hic cum classem multarum nauium Gallicarum offendisset, quas Philippus Stro
lus, vir bello strenuus ductabat, in quib. Antonius etiam ipse erat, & si numero mu
res essent, Bazanus virtute suorum militum, & quatuor Lusitanarum nauium rob
magis causa & iustitia belli confisus, pugnam inire instituit. Antonius vero con
rum, se in insulam recepit, vt magis fieret periculi auditor, quam inspectator. Ba
Gallos inuehitur: magno ardore vtrinq; certatum, tormentis primum, postea ma
licarum vero nauium multæ, cum Hispanorum impetus ferre non possent, fugam
runt, quas quia celeriores erant, Bazanus consequi non potuit. Nauis Prætoria
capta. Ex Gallis cecidere multi, inter quos Philippus Strozus classis Præfectus:
cus etiam à Portugalia Comes Vimiosensis, iuuenis dignus meliori fortuna, si co
animi dotibus & disciplinis, quibus præstabat, sinistris consiliis incitatus, aduer
Regem vsus non fuisset. Capti sunt & multi è Gallica nobilitate. Cum vero autu
pus iam instaret, nec vlla statio esset, qua classis consistere posset, & Oceani fluct
tumescentibus iactaretur, ea obtenta victoria, & insulæ expugnatione in sequēten
omissa, Olysiponem Bazanus rediit.

Anno MDLXXXIII. mense Februario post Comitia Olysipone habita, q
lippo Principi puero fidelitas iuratur, constitutis Regni rebus PHILIPPVS cum s
stellam repetit, magno omnium desiderio. Quod tamen Principis Albe
tis pignore mitigauit, quem Regni moderatorem reliquit, maxima omnium
applausu.

Eodem anno appetente æstate, Bazanus in insulas reditum parat, ingenti c
classe, tam nauium onerariarum, quam celocium & triremium. Quod nauigi
tam longinquam Oceani partem, nunquam ductum est, quod nimium surge
non ferat. Insulam moderabatur tunc Emmanuel Syluius Antonii nomine
tur vero Xatris Dynasta præsidio trium millium militum Gallorum. Ex
tur Sancti Michaelis, quam primum Bazanus attigit, illis per nuntium ve
cetur, si deditionem facere velint. Cum vero pacis nullam conditionem a
Bazanus acriter illis defendentibus, in terram desiliit, & eadem die, magna co
propugnacula littori opposita expugnat.

ſequenti vero inſulani omnes in montem fugam arripiunt. Capta vrbe Angrenſi, tan- n deditio facta eſt, ea lege, vt Galli ſolum gladios ſecum ferrent, arma reliqua & vexilla nquant. Emmanueli Syluio caput præcidi iubet Marchio. Multi præterea facinoroſi vl- o ſupplicio affecti.

Faginea etiam inſula, quæ præſidio Gallorum defendebatur, capta eſt à Petro Tole- o eadem conditione. Præfectum autem Inſulæ Luſitanum, quod contra ius omnium tium, legatum Luſitanici etiam ſanguinis, qui ad eum de pace acturus ibat, crudeliter i feciſſet, Toletanus laqueo ſuſpendi iubet. Galli igitur ſuperſtites ex vtraq; inſula, re- s armis ac vexillis, diſceſſere.

Hic tragœdiæ illius fuit exitus, qualis manere ſolet illos, qui Regiam lædunt maieſta- , & auaritia & ambitione inſtigati, ab officio & virtutis via deflectunt. In eam tamen imur ſpem, Deum Opt. Max. has omnes ærumnas, quibus ab iſtis patriæ ho- is iactati fuimus, maxima felicitate compenſaturum: vt copulata Luſitania cæteris aniæ Regnis, ſub potentiſſimo & prudentiſſimo Principe, vniuerſus intelligat orbis, quantum Chriſtianæ Reipublicæ intererat, hanc Regnorum coaceruatio- nem, & vnitatem fieri, ad orthodoxæ fidei propagationem, & eccleſiæ catholicæ beneficium.

ETHIOPICA ET INDICA.

CATALOGVS OMNIV

ÆTHIOPIÆ REGVM, QVI AB INVNDAT TERRARVM ORBE VSQVE AD NOSTRA TEMpora imperârunt.

Libellus, hactenus tam Græcis, quam Latinis ignoratus, nuper ex AEthiopica translatus lingua.

AEthiopes, Regem suum, quem nos vulgo Prete G corrupte dicimus, quatuor appellant nominibus, qu primum est Belul gian, hoc est lapis preciosus, atque p ctus. Ductum est autem hoc nomen ab annulo Salom quem ille filio ex Regina Saba, vt putant, genito, don disse, & quo omnes postea Reges, veluti Dauidicæ fan hæreditario insigni, vsos fuisse, describitur: Deinde cu sede Dauid, quam à Salomone identidem habuisse aiunt ctum collocant Regem, ሐፄ: haze, nominant, hoc e ctum, seu sponsum: cum vero eum coronant, appellant huz. Postremo cum, vertice capitis in coronæ modu raso, vngitur à Patriarcha, vocant Masih, hoc est vnctum. Hæc autem Regiæ dignitat mina, omnibus communia sunt: proprium vero cuiusque nomen cum aliqua reru personarum significatione semper impositum, duplex est: vnum, quod ei à parentib tiuitatis, alterum, quod baptismi tempore imponitur.

Primus autem Æthiopum Rex, nostrorum etiam scriptorum consensu, Cus fu seueratur, quapropter ab eo veluti ab autore gentis regio nominata est: Cus enim piam sacra apud Hebræos vocat historia. Fuit aut Cus, vt ex x. Genesis capite c Noe Patriarchæ nepos, ex Cham secundo filio procreatus.

Cus mortuo, alios numero sex regnasse in Æthiopia describitur, quorum nec na, nec annos, quibus rerum potiti sint, ex codicibus, quos Æthiopes in Italia haben nire potuimus: legimus tamen hos omnes, cum certam regni sedem haud habueri vagi, palantesq; Arabico fuerint more, inter alios Reges ab Æthiopib. minime con rari. Post horum tempora, regni sedes in Axuma posita fuit, ibiq; vsq; ad Christũ p sit: inde in Sceua translata est, vbi vsq; ad nostra tempora manet. Reges autem qui tam in Axuma, quam in Sceua (prouinciarum nomina hæc sunt) imperarunt, fuêre ro cẽtum quinquaginta octo: quorum primus fuit, Arue, qui regnauit annis quadr tis, tam longa erat antiquorum hominum ætas. postea regnauit,

Agabo, eius frater annis ducentũ, & hoc, ex quo Arue obiit, quẽ ab eo occisum

Ggedur, qui & Sabanut, Agabi frater, centũ quinquaginta, hoc est, quinquagi cum fratre, idq; in vna tantum prouincia, fratre vero mortuo, centum in tota Æth

Ggedur eius frater, quem fortem, ac insignem bellatorem fuisse scribũt, regna nis quinquaginta.

Makaada, quæ & Nicaula, quæ à nobis Regina Saba appellatur, huius filia, cœpit post XXVII. annum Saul: accessit autem in Hierusalem post quartũ regni S nis annum, sui vero quinquagesimum: reuersa vero in Æthiopiam regnauit anni septem.

Menilech Reginæ Sabæ ex Salomone, vt plus iusto persuasi Æthiopes asseru regnauit annis viginti nouem: eius nomen interpretantur, quomodo mihi simile creauit: ita enim à Salomone vocatum dicũt, cum primum eum vidisset: misit nam mater in Hierusalem ad patrem iam puberem ac quartum decimum agentem ann apud Æthiopes sapientis filius cognominatur, sequuntur ex ordine succedentes primum.

Andedo, qui regnauit	anno vno.
Auda	annis vndecim.
Guaasio	annis tribus.
Zaugua	annis quadraginta quatuor.

Gaasio	dimidio tantum die.
Autet	vno & sexaginta.
Bahaza	nouem.
Chauada	duobus.
Chanze	decem.
Endur	nouem.
Guazha	vno.
Endrah	vno.
Chaales	sex.
Setiia	decem & septem.
Sapheelia	septem & viginti.
Aglubu	tribus.
Ausena	vno.
Breguas	decem & nouem.
Guaase	vno.
Beseeleugua	decem & septem.
Baazena	viginti septem: huius tempore Christus Dei Filius, ac seruator mundi natus est.

Lacasa fœmina, quæ Candax Regina à nostratibus dicitur, annis x. Huius tempore unuchum à Philippo baptizatum, vt in actis Apostol. Lucas commemorat, Christi o in Æthiopia cœpit, quæ postea Matth. Euang. aduentu mirum in modum aucta est. Mesne filius regnauit annis sex. Sequuntur ex ordine succedentes liberi.

Sectua, qui regnauit	annis nouem.
Adgala	annis decem, & mensib. septem.
Agba	mensibus sex.
Mali	annis quatuor.
Akle	annis terdecim.
Didima	annis decem.
Autete	annis duobus.
Alda	annis triginta.
Zeghin ex Rama	annis octo.

Gafele: quot annis imperârit, nobis incertum.

Beseserch, quem ex Oriente venisse aiunt, regnauit annis quatuor.

Azguag,	annis septem & septuaginta.
Hherc	annis vno & viginti.

Besesaue, regnauit vno tantum mense, qui apud eos lunaris est, non secus quam apud os.

Guachena, imperauit duobus duntaxat diebus.

Hadas	imperauit quatuor mensibus.
Saghel	imperauit annis tribus.
Asfe	annis quatuordecim.
Azgheba	annis tribus & viginti.
Samra	annis tribus.
Aiba	annis sexdecim.
Sthenden	annis triginta septem.
Zacham	annis nouem.
San	annis terdecim.
Igga	annis decem & octo.
Alamida	annis triginta, mensibus 8.
Achiuua	annis tribus.

braham, & Azba fratres, qui religionis Christianæ assertores, ac fidei illustratores unt, regnârunt simul annis. XXVII. & mensibus sex: deinde mortuo Azba, regnaham solus, annis. XIV. Horum tempore Christiana religio per omnẽ Æthiopiam nata est, post decimum septimum scilicet regni eorum annum.

Asfa regnauit	annis septem.
Sahal.	annis quatuordecim.

Adahana	annis quatuordecim.
Reth	anno vno.
Asfa	annis quinque.
Azba	annis ſexdecim.
Alhamedan	annis ſeptem.
Abra	duobus tantum menſibus.
Sahel	menſibus duobus.
Ghebez	annis quatuordecim.
Sekul	anno vno.
Azba	annis tribus.
Abra & Adakana	annis ſexdecim.
Zaham	annis viginti octo.
Amida	annis duodecim.
Sahan	annis duobus.
Azba	annis duobus.
Zahan	annis quindecim.
Gabez	annis vno & viginti.
Iacob, & Dauid fratres ſimul,	annis tribus.
Arma	ann. XIV. menſ. VII. & dieb. VII.
Zittahana	annis duodecim.
Iacob	annis nouem.
Conſtantinus	annis octo & viginti.
Beteſrael	cuius nominis interpretatio eſt domus Iſrael, menſibus octo.
Gabramaſchel	annis quatuordecim.

Nalek annis vndecim: huius tempore templa, ſacellaq; Chriſtianæ Religionis rara antea in regione erant, per omnem Æthiopiam conſtructa, erectaq; ſunt. Reges inde qui ſequuntur, omnes non ſolum Chriſtiani, ſed etiam pii, moribuſque probati dicuntur, verum quotnam imperauerint annis, non inuenimus.

Bazen, mox	Senſaghed.
Baharſaghed	Ghermaasfer.
Salaaiuba	Callulaſion.
Sargue	Zarai.
Bagahamai	Gianaſcheda.
Zeoneghiz	Malghene.
Sepharad	Agdai.
Abraha	Azbaha.
Asfa	Afrad.
Amſi	Ahau.
Arada	Aladoua.
Alameda	Tabena.
Chaleb	Gsbramaſchel.
Conſtantinus	Bezaagher.
Asfa	Arma.
Gianasfa	Gianaſcheda.
Freſennai	Adarahaz.
Aizar	Delnahad. Madai.

Sahata meretrix, cuius nomen ignis exponitur, regnauit annis XL. Fuitq; in- qua, atque ſacrilega: quando templa omnia, ſacellaq; deprædata fuiſſe deſcribitur, argentumq; omne inde auferendo: quod poſtea auaritiæ cauſa ſub terra occulta- memoratur.

Anbaſaudim	Cullaudim.
Ghemaasfare	Girgaz.
Degna Michael	Bedegaz.
Arma	Sbinahanni.

Tredda Gabez filia, traditur hæc regulo prouinciæ Bugna nupſiſſe, ſuſc-

o filium, in quem totius Æthiopiæ, quod nũquam antea factum fuerat, regnum trãstu- . Creabantur enim prius Reges ex tribu solummodò Dauid: hoc autem vt facilius re posset, omnem Regiam stirpem, quæ ex cognatione Dauid erat, vt quæ per Meni- Salomonis, & Reginæ Sabæ filium cœperat, perdere conata est. Quod facinus ma- ex parte compleuit. nam vnus tantum neci superasse proditur. Cõfugerat hic in pro- iam Sceua ad optimates, qui tum eam gubernabãt, à quibus perbenigne receptus, ad- que est. Erant autem hi, qui tum prouinciam regebant, numero septem: imperasse ni- minus dicuntur ex familia huius Reginæ Reges quinq;, idq; annis tercentum triginta is. Tres ex iis ob vitæ sanctitatem, & in agendis rebus prudentiam, solertiamq; mini- ulgarē celebrantur, Lalibala, Imra, & Naakutolab eius nepos: Lalibala ita pius, Chri- æq; religionis amator fuisse scribitur, vt perfracta, excisáque rupe Nouena templa sub excauauerit. Imra vero etiam Sacerdos fuit tantæ abstinentiæ, ac sanctitatis, vt cum sacram agere vellet, ministerio Angelorum panem ac vinum, ex quibus sacrum Chri- rpus, sanguinemq; conficeret, multoties suscepisse scribatur. Addunt Æthiopes Nili m eius precibus semel stetisse. Ad hunc cum Rex Ægypti tributum ex vetusto re- s more misisset, oneratis ex eo hominibus tercentum quinquaginta tribus, recusasse tur, imperasseque vt eius loco tigna ex Hierusalem ad construendum mitteret tem- quod fecit: templumq; ex ea materia constructum vsque ad nostra tempora magna veneratione frequentatum extare dicitur. Regnauit autem Imra annis XL. exactis ercentum triginta tribus annis, quibus à V. regibus, qui erant ex cognatione Tred- ez, imperatum fuit: regnum eis qui erant ex stirpe Dauid restitutum est, idque ope, oq; optimatum, qui res prouinciæ Sceua gubernabant. Primus autem qui ex familia d post hos rerum Æthiopiæ potitus est, fuit.

Icunnuamlach, qui regnauit annis XV.

Iacbahazeon filius, annis nouem, deinde ex ordine succedentes liberi.

Bahaisarda	Esbraad.
Cademsagghed	Zansagghed.
Vdimraad	annis quindecim.
Amdezeon	annis triginta.
Seifaarad	annis viginti octo.
Vdmaasfan	annis decem.
Dauid	annis triginta tribus.
Theodorus	duobus tantum mensibus.
Isaac	annis decem & septem.
Andreas	

Hesbinaani vna cum Amde Iesu Filio annis. V. posthæc duobus Regiæ curiæ prin- is, simul cum populo aduersus Dauidicam sobolem rebellantibus, puer quidam in sede positus fuit: verum diuino aliter ordinante consilio, auctores rebellionis capti regnumque accepit.

Zaralacob rectæ fidei homo ab Æthiopibus cognominatus, imperauitque annis III.

Bete Mariam annis decem, mensibus duobus, & diebus quatuordecim.

Schender	annis. XV. mensibus. VI.
Amdezeon	mensibus sex.
Nahod	annis XIII. mensib. IX.

Lebnadenghel, Dauid cogn. annis. XXXVI.

Claudius, quod est baptismi nomen, ætate nostra regnat: vocatur autem altero no- parentibus ei natiuitatis tempore imposito, Aznaphsaghet, cuius expositio est, ado- finibus terræ. Sunt autem numero omnes Reges, qui vsque ad nostra tempora re- thiopiæ potiti sunt, CLXV. Quibusdam qui socii in regno fuere, minime hac in sup- one connumeratis.

FINIS.

CRISTOPHERI COLO

DE INSVLIS NVPER INVENTIS IN MA

INDICO SVB FERDINANDO REGE HISPANIARVM EPIST
la, ad magnificum dominum Raphaëlem Sanxis: deinde per Alexan-
drum de Coſco latinitate donatum.

QVONIAM ſuſceptæ prouinciæ rem perfectam me conſecutum
gratum tibi fore ſcio: hac conſtitui exarare, quæ te vniuſcuiuſque
hoc noſtro itinere geſtæ inuentæq; admoneant. Triceſimo ter
poſtquam Gadibus diſceſſi, in mare Indicum perueni, vbi plurim
ſulas innumeris hominibus inhabitatas reperi, quarum omnium
liciſſimo Rege noſtro, præconio celebrato, & vexillis extenſis, c
dicente nemine poſſeſſionem accepi, primæque earum, diui Salu
nomen impoſui, cuius fretus auxilio, tam ad hanc quam ad cæteras alias peruenimus
vero Indi Guanahanyn vocant. Aliarum etiam vnamquamq; nouo nomine nunc
Quippe aliam inſulam Sanctæ Mariæ Conceptionis, aliam Fernandinam, aliam Hy
lam, aliam Iohannam, & ſic de reliquis appellari iuſſi. Quam primum in Inſulam (
dudum Iohannam vocari dixi) appulimus: iuxta eius litus occidentem verſus aliquā
proceſſi, tanq; eam magnam nullo reperto fine inueni, vt non inſulam, ſed continen
thay prouinciam eſſe crediderim, nulla tamen videns oppida, municipiaue in mariti
ta cõfinibus, præter aliquos vicos & prædia ruſtica, cum quorum incolis loqui neq
quare ſimul ac nos videbant, ſurripiebant fugam. Progrediebar vltra, exiſtimans a
me vrbem villaſq; inuenturum. Denique videns quod longe admodum progreſſi
noui emergebat, & huiuſmodi via nos ad Septentrionem deferebat (quod ipſe fuge
ptabam, terris etenim regnabat bruma) ad auſtrumq; erat in voto contendere, ne
venti flagitantibus ſuccedebant: conſtitui alios non operiri ſucceſſus: & ſic retro
ad portum quendam (quem ſignaueram) ſum reuerſus; vnde duos homines ex n
terram miſi, qui inueſtigarent, eſſet ne Rex in ea prouincia, vrbeſue aliquæ. Hi pe
es ambularunt inueneruntq; innumeros populos & habitationes, paruas tamen &
vllo regimine, quapropter redierunt. Interea ego iam intellexeram à quibuſda
quos ibidem ſuſceperam, quomodo huiuſmodi prouincia & Inſula quidem erat; &
rexi Orientem verſus, eius ſemper ſtringens littora vſq; ad milliaria CCCXXII. vbi i
ſulæ ſunt extrema, hinc aliam inſulam ad orientem proſpexi, diſtantem ab hac
milliaribus LIV. quam protinus Hiſpanam dixi, in eamq; conceſſi, & direxi iter
Septentrionem: quemadmodum in Iohanna ad orientem, milliaria D. LXIV. Q
Iohanna & aliæ ibidem Inſulæ quam fertiliſſimæ exiſtunt, hæc multis atq; tutiſſi
tis, nec aliis quos vnquam viderim comparandis portibus eſt circundata: multi m
ſalubres hanc interfluunt fluuii: multi quoq; & eminentiſſimi in ea ſunt montes.
hæ inſulæ ſunt pulcherrimę & variis diſtinctæ figuris, peruię, & maxima arborum
te ſydera labentium plenæ, quas nunquam foliis priuari credo: quippe vidi eas ita
atq; decoras, ceu menſe Maio in Hiſpania ſolent eſſe, quarum aliæ florentes, aliæ
ſæ, aliæ in alio ſtatu, ſecundum vniuſcuiuſque qualitatem vigebant, garriebat Ph
& alii paſſeres varii ac innumeri, menſe Nouembri quo ipſe per eas deambulaba
præterea in dicta inſula Iohanna, ſeptē vel octo palmarum genera, quæ proceritat
chritudine: (quemadmodum cæteræ omnes arbores, herbæ, fructusq;) noſtras fa
perant. Sunt & admirabiles pinus, agri, & prata vaſtiſſima, variæ aues, varia mell
metalla, ferro excepto. In ea autem quam Hiſpanam ſupra diximus nuncupari
ſunt montes ac pulchri, vaſta rura, nemora, campi feraciſſimi, ſeri, paciſq; & cond
dificiis aptiſſimi. Portuum in hac inſula commoditas & præſtantia fluminum, c
britate admixta hominum, quæ niſi quis viderit, credulitatem ſuperat. Huius ar
ſcua & fructus, multum ab illis Iohannæ differunt. Hæc præterea Hiſpana diuer
tis genere, auro metalliſq; abundat: cuius quidem & omnium aliarũ quas ego vi
rum cognitionem habeo incolæ vtriuſque ſexus, nudi ſemper incedunt, quema
eduntur in lucem: præter aliquas fœminas: quæ folio frondeve aliqua, aut bomb
lo, pudenda operiunt, quod ipſę ſibi ad id negotii parant. Carent hi omnes (vt
quocunq; genere ferri: carent & armis, vtpote ſibi ignotis, nec ad ea ſunt apti: no
corporis deformitatem (cum ſint bene formati) ſed quia ſunt timidi ac pleni f

nt tamen pro armis arundines ſole peruſtas, in quarum radicibus, haſtile quoddam
cum ſiccum & in mucronem attenuatum figunt, neque his audent iugiter vti: nã ſæpe
it cum miſerim duos vel tres homines ex meis ad aliquas villas, vt cum earum loque-
ur incolis, exiiſſe agmen glomeratum ex Indis, & vbi noſtros appropinquare videbãt,
m celeriter arripuiſſe, deſpretis à patre liberis, & econtra, & hoc non quod cuipiã eo-
damnum aliquod vel iniuria illata fuerit, imo ad quoſcunq; appuli, & quibus cum ver-
facere potui, quicquid habebam ſum elargitus, pannum aliaque permulta, nulla mihi
verſura, ſed ſunt natura pauidi ac timidi. Cæterum vbi ſe cernunt tutos, omni metu
lſo, ſunt admodum ſimplices ac bonæ fidei, & in omnibus quæ habent liberaliſſimi,
nti quod poſſidet inficiatur nemo: quin ipſi nos ad id poſcendum inuitant. Maximum
omnes amorem præ ſe ferunt: dant quæq; magna pro paruis: minima licet re, nihilo-
ntenti: ego attamen prohibui, ne tam minima & nullius pretii hiſce darentur, vt ſunt
s, parapſidum, vitriq; fragmenta: Item claui, ligulæ, quanquam ſi hoc poterant adipi-
idebantur eis pulcherrima mundi poſſidere localia. Accidit enim, quendam nauitam
m auri pondus habuiſſe pro vna ligula, quanti ſunt tres aurei ſolidi, & ſic alios pro aliis
ris pretii. præſertim pro blanquis nouis, & quibuſdam nummis aureis, pro quibus
ndis dabant quicquid petebat venditor, puta vnciam cum dimidia & duas auri: vel
ta & quadraginta bombicis pondo, quam ipſi iam nouerant. Item arcuum, ampho-
driæ, doliiq; fragmenta, bombici & auro tanquam beſtiæ comparabant, quod quia
um ſane erat: vetui, dediq; eis multa pulchra & grata, quæ mecum tuleram nullo in-
niente præmio, vt eos mihi facilius conciliarem, fierentq; chriſticolæ, & vt ſint proni
orem erga Regem, reginam principeſq; noſtros & vniuerſas gentes Hiſpaniæ, ac ſtu-
perquirere & coaceruare, eaq; nobis tradere quibus ipſi affluunt & nos magnopere
emus. Nullã hi norunt idolatriam: imo firmiſſime credunt omnem vim, omnẽ po-
m, omnia deniq; bona eſſe in cœlo, meq; inde cum his nauibus & nautis deſcendiſſe,
oc animo ibi fui ſuſceptus poſtquam metum repulerant. Nec ſunt ſegnes aut rudes,
ummi ac perſpicacis ingenii, & homines qui transfretant mare illud, non ſine admi-
e vniuſcuiuſq; rei rationem reddunt, ſed nunquam viderunt gentes veſtitas neque
huiuſmodi: Ego ſtatim atq; ad mare illud perueni: prima inſula, quoſdam Indos vio-
arripui, qui ediſcerent à nobis, & nos pariter docerent ea, quorum ipſi in hiſce parti-
gnitionem habebant, & ex voto ſucceſſit: nam breui nos ipſos, & hi nos, tum geſtu
is, tum verbis intellexerunt, magnoq; nobis fuere emolumento: veniunt modo me-
amen, qui ſemper putant me deſſiluiſſe è cœlo quãuis diu nobiſcum verſati fuerint,
q; verſentur, & hi erant primi, qui id quocunq; appellabamus nuntiabant, alii dein-
lis elata voce dicentes. Venite venite & videbitis gentes æthereas. Quamobrem
eminæ quam viri, tam impuberes quã adulti, tam iuuenes quam ſenes depoſita for-
e paulo ante concepta, nos certatim viſebant magna iter ſtipãte caterua, aliis cibum,
tum afferentibus, maximo cũ amore ac beniuolentia incredibili. Habet vnaquæq;
multas ſcaphas ſolidi ligni, & ſi anguſtas, longitudine tamen ac forma noſtris bire-
miles, curſu autem velociores. Reguntur remis tantummodo. Harum quædem
gnæ quædam paruæ, quædam in medio conſiſtunt. Plures tamen biremi, quæ re-
r duo deviginti tranſtris maiores, cum quibus in omnes illas inſulas quæ innumeræ
iicitur, cumq; his ſuam mercaturam exercent, & inter eos commertia fiũt. Aliquas
rum biremium ſeu ſcapharum vidi, quæ vehebãt ſeptuaginta & octoginta remiges.
ibus his inſulis nulla eſt diuerſitas inter gentis effigies, nulla in moribus atq; loque-
omnes ſe intelligunt adinuicem, quæ res perutilis eſt ad id, quod ſereniſſimum Re-
ſtrum exoptare præcipuè reor, ſcilicet eorum ad ſanctam Chriſti fidem cõuerſio-
i quidem quantum intelligere potui facilimi ſunt & proni. Dixi quemadmodum
greſſus antea inſulam Iohannam, per rectum tramitem occaſus in orientem milia-
XXII. ſecundum quam viam & interuallum itineris, poſſum dicere hanc Iohãnam
iorem Anglia & Scotia ſimul, nanq; vltra dicta CCCXXII. miliaria, in ea parte quæ
dentem proſpectat: duæ (quas non petii) ſuperſunt prouinciæ, quarum alteram In-
vocant, cuius accolæ caudati naſcuntur. Tenduntur in longitudinem ad miliaria
vt ab his quos veho mecum Indis percepi, qui omnes has callent inſulas. Hiſpanæ
nbitus maior eſt tota Hiſpania à Cologna vſq; ad Fontem Rabidum. Hincq; facile
r, quod quartum eius latus, quod ipſe per rectam lineam occidentis in orientẽ tra-
iaria continet DXL. Hæc inſula eſt affectanda, & affectata, non ſpernenda, in qua (&
m omnium vt dixi pro inuictiſſimo Rege noſtro ſolẽniter poſſeſſionem accepi, ea-
mperiũ, dicto Regi penitus cõmittitur) in oportuniori tamen loco, atq; omni lucro

& commertio condecenti, cuiusdã magnæ villę, cui Natiuitatis Domini nomen dedi
possessionem peculiariter accepi: ibiq; arcem quãdam erigere ex templo iussi, quæ n
iam debet esse peracta, in qua homines qui necessarii sunt visi, cum omni armorũ ge
& vltra annum victu opportuno reliqui, item quandam carauellam, & pro aliis constr
dis, tam in hac arte quam in cæteris peritos, ac eiusdem insulæ Regis erga nos beneu
tiam & familiaritatem incredibilem. Sunt enim gentes illæ amabiles admodum &
gnæ, eo quod Rex prædictus me fratrem suum dici gloriabatur. Et si animum reuoca
& his qui in arce manserunt nocere velint, quod nequeunt, quia armis carent, nudi
dunt, & nimium timidi: ideo dictam arcem tenentes duntaxat, possunt totam eam in
nullo sibi imminente discrimine (dũmodo leges quas dedimus ac regimen non exce
facile detinere. In omnibus his insulis vt intellexi, quisque vni tantum coniugi acqu
præter principes aut Reges, quibus viginti habere licet. Fœminæ magis quam viri
rare videntur, nec bene potui intelligere an habeant bona propria, vidi enim, quod
habebat, aliis impartiri: præsertim dapes, obsonia, & huiusmodi. Nullum apud eos
strum reperi, vt plerique existimabant, sed homines magnæ reuerentiæ atq; benignos
sunt nigri velut Æthiopes: habent crines planos ac demissos, non degũt vbi radioru
laris emicat calor: permagna namq; hic est solis vehementia: propterea quod ab æq
ctiali linea distat (vt videtur) gradus sex & viginti. Ex montium cacuminibus maxi
quoque viget frigus, sed id quidem moderantur Indi, tum loci consuetudine, tum re
calidissimarum quibus frequenter & luxuriose vescuntur præsidio. Itaq; monstra a
non vidi, neq; eorum alicubi habui cognitionem, excepta quadam insula Charis nũ
ta, quæ secunda ex Hispana in Indiam transfretantibus existit, quam gens quædam,
timis habita ferocior, incolit: hi carne humana vescuntur. Habent prædicti biremiu
nera plurima, quibus in omnes Indicas insulas traiiciunt, deprædant, surripiuntq; qu
que possunt. Nihil ab aliis differunt, nisi quod gerunt more fœmineo longos crines
tur arcubus & spiculis arundineis, fixis (vt diximus) in grossiori parte attenuatis has
ideoq; habentur feroces, quare cæteri Indi inexhausto metu plectuntur, sed hos eg
facio plus quam alios. Hi sunt qui coeũt cum quibusdam fœminis, quæ solæ insula
thenin primam ex Hispana in Indiam traiicientibus inhabitant. Hæ autem fœmi
lum sui sexus opus exercent: vtuntur enim arcubus & spiculis sicuti de earum con
dixi, muniunt sese laminis æneis, quarum maxima apud eas copia existit. Aliam n
sulam affirmant, supradicta Hispana maiorem, eius incolæ carent pilis, auroque in
potissimum exuberat. Huius insulæ & aliarum (quas vidi) homines mecum po
horum quæ dixi testimonium perhibent. Deniq; vt nostri discessus & celeris reu
compendium, ac emolumentum breuibus astringam, hoc polliceor, me nostris R
uictissimis paruo eorum fultum auxilio, tantum auri daturum, quãtum eis fuerit o
tum vero aromatum, bombicis, masticis (quæ apud Chium duntaxat inuenitur) ta
ligni aloes, tantum seruorum hydrophilatorum, quantum eorum maiestas voluer
re. Item reubarbarũ & aliorum aromatum genera, quæ Hii quos in dicta arce reli
inuenisse, atq; inuenturos existimo: quandoquidem ego nullibi magis sum mora
quantum me coegerunt venti) præterquam in villa Natiuitatis, dum arcem conde
ta omnia esse prouidi. Quæ & si maxima & inaudita sunt: multo tamen maiora f
naues mihi (vt ratio exigit) subuenissent. Verum multum ac mirabile, hoc ne no
ritis correspondens, sed sanctæ Christianæ fidei, nostrorumq; Regum pietati ac r
quia quod humanus consequi non poterat intellectus, id humanis concessit diui
let enim Deus seruos suos, quiq; sua præcepta diligunt, etiam in impossibilibus e
vt nobis in præsentia contigit, qui ea consecuti sumus, quæ hactenus mortalium
nime attigerant: nam si harum insularum quippiam aliqui scripserunt aut locut
mnes per ambages & coniecturas nemo se eas vidisse asserit: vnde prope videbat
Igitur Rex & Regina, principes, ac eorum regna felicissima, cunctæque aliæ Ch
rum prouinciæ, Saluatori Domino nostro Iesu Christo agamus gratias, qui tan
ctoria munereque donauit: celebrentur processiones, peragantur solennia sacra
fronde velentur delubra. Exultet Christus in terris, quemadmodũ in cœlis exu
tot populorum perditas ante hac animas saluatum iri præuidet. Lætemur & nos
pter exaltationem nostræ fidei, tum propter rerum temporalium incrementa
rum non solum Hispania, sed vniuersa Christianitas est futura par-
ticeps. Hæc gesta sunt sic breuiter enarrata. Vale.
Vlisbonæ, pridie Idus Martii.

E LEGATIONE IMPE-
ATORIS POTENTISSIMI ÆTHIOPIÆ
AD CLEMENTEM PONTIFICEM VII.

IN medio totius Aphricæ, quæ tertia pars orbis terrarum esse censetur, siti sunt Abyssini Æthiopes, quibus longe lateq; dominatur magnus imperator Dauid, vulgo Pretoiannes appellatus. Eius imperio sedecim opulenti Reges parent, & ab eo ita leges accipiunt, vt beneficiario alienoque iure potius quam suo, regna obtineant. Ipse à vetusta progenie, successioneq; perpetua, regii sanguinis imperium accepit: viget corporis viribus, ætate floret, & supra totius mundi reges, viribus
pibus abundat, & quod singularis & cumulatæ felicitatis esse videtur, nunquam bel-
noquam victus, frequentissime præliis victor, præalta & gloriosa pace perfruitur, à
lie Troglodytas habet gentem nudam, nigerrimam, omnium prope rerum quæ ad
m & elegantem vitam pertinent, rudem penitus, & egenam, vtpote quæ in æstuosa
orrida regione nihil fere à solo cœlóue benignitatis consequantur. Hæc gens tamen
fodit, & ebur præbet, & per siticulosas harenarum solitudines legendis gemmis so-
me diuagatur, nec alios nouit deos, quam Solem & Lunam, sed hanc maxime in ho-
c admiratione habet, quod noctibus discessu à Solis feruore immodico refrigeratis
largiatur, & contra Solis iniurias vna benigne & opportune inuecto tepore splēdo-
bueniat. Ab occasu Manicongorum Rex fines habet, cuius regni magna est ampli-
oliq; maior fœcunditas, nam fluuius ingens, quem Gabram vocant, amplitudine, in-
ntis copiaq; crocodilorum & piscium Nilo persimilis, mediam secās, & sæpe inun-
egionem, effectis aliquot insulis in Athlanticum Oceanum defertur. His Rex pro-
Lusitanis (quorum in fidem & potestatem vltro se dederat) Christiana sacra susce-
austro capillati Æthiopes occurrunt, qui ad promontorium Bonæ spei, cuneatis ibi
minentibus terris extenduntur, ea gens vti prope capricorni circulum sita, colorem
aturæ defert, corporis habitus illis paulo castigatior & exilior, ita vt cursu vel incita-
uos effugiant: ab his cum sint astuta ac insidiosa feritate terribiles, Franciscus Alme-
um magnis rebus gestis India decedens, cum victrice classe ad triumphum in Lusi-
redirct, & ad Saldanium fontem aquaretur interfectus est. Ab ortu vero solis Bar-
orum Rex Dauidi subiectus Arabici maris littus attingit in sinu Adulico, qui statim
naris angustias intrantibus ad læuam occurrit. Ibi Delaca est insula quæ stationem
, & in proxima continente portus est nomine Araquincus, ita vt facile iam possit ad
res Abyssinos perueniri, & tuto quidem itinere, cum pacata amicaque sint omnia.
gasiorum Rex atq; eius populus, non atra, sed flauenti & cuprea quadam nigredine
tur, habitus illis corporum, armorum, vestium, & ingenii, ab Arabibus ac Ægyptiis
fert, nam nauigatione frequentissima, & terrestribus commerciis inde ea quæ dixi-
cile acceperunt. At vniuersæ ditionis imperium Dauidis magnas singulis prope in
recipit diuersitates cum à Cancri tropico aduersum Capricorni totum immen-
tate distendatur, vnde necesse sit ad solis conuersiones cuncta variante natu-
lum alibi mite esse, alibi infestum, alternatis scilicet pruinis atque feruoribus vti
aut minus regio quæq; ab æquatoris benignitate recesserit. Nam ibi duabus æstati-
abusq; opimis messibus felices, populi singulo quoq; anno lætantur, ita inexhausta
inguedine, & alteræ etiam binæ vti leguminum minores messes iterata semente
iant. Cæterum Franciscus Aluarez legatus de Abyssinis Æthiopibus magnum vo-
attulit, in quinque digestum libros.

n primo, vniuersa regio exactissime describitur, designatis finibus, & annotata dierū
tate, ad dimensiones aspectusque cœlestes, secundum cosmographiæ rationem, vbi
ibus Nili, & de eius incrementi causis mira, & longe pulcherrima referuntur.

n secundo de vbertate soli frugumq; generibus, varietateq; rerum terra nascentium
agitur.

n tertio de animalib. atq; auibus, de magnitudine ferarum, & præsertim de elephan-
rum numerosissimi greges in patentibus campis, atque nem oribus visuntur.

n quarto differitur de natura & moribus Abyssiniorum, de literis & studiis eorum
e de aula & cultu ingenioque ipsius imperatoris, de exercitu, de disciplina, de legi-
titutisque ciuilibus.

In quinto ea referuntur, quæ ad religionem pertinent, scilicet circa solenni templorum cultum, honores funerum, celebritatem nuptiarum, & monachorum qui infiniti prope numero septis cœnobiorum includuntur.

Hi autem libri propediem in Latinam linguam vertentur. Nam illustris d Martinus à Portugallia ipsius Lusitaniæ Regis Legatus traducendi eius libri prou Paulo Iouio historiarum scriptori demandauit, qui & has quoque Dauidis literas f me Latinas fecit.

DE REGNO AETHIOPI AC POPVLO, DEQVE MORIBVS EIVSDEM POPVLI.

VISVM est præterea, quæ de hoc rege Æthiopico nostris temp comperta sunt paucis summatim attingere. Eum non Pretoi (vt vulgus falso opinatur) sed Gyam ab eis nominari, quod eo gua sonat potentem. Enimuero potentissimum esse, Regem gum dici, ac LXII. Regnis imperitare. Ea regna latissimos fin ciosissimas terras, vastissima maria habere. Siquidem ad Orie ri Rubro & Barbarico, ad meridiem & occidētem Agisimba a parte ipsa regio velut Promontorium, cuius caput Bonæ spei appellatur, in meri currit. Ad finem fere eius, Nilum nasci, longissimoq; tractu multis confectis insu rum maxima sit Meroe, in Ægyptum & Libyam ad Septentrionem, interiorem ad Occidentem ei terminos esse. Regem in maxima veneratione haberi, atque bus ita abundare, vt vel mediocri rerum tumultu decies centum millia hominum terea quingentos elephantos, camelorumque & equorum ingentem numerum a instruat. Arcubus in bello quadricubitalibus, tum conto, lorica, & galea vtuntur. dant auro, metallisque cæteris: margaritis, & serico ornantur, lino bombicinoque tur, lanificio enim penitus carent, quanquam omnifariam pecoribus affluant: A ram exercent & rem pecuariam, bina messis, binaque illis æstas, milii, hordeique vsus. Quidam sesamum, alii lothum serunt, sal fossile habent, sicut Arabes, hebe co abundant & siliquastro. Aromata piperis, cinnamomi, & gingiberis legunt, leones, pardales, rhinocerotes, & elephantos. Ipsi se antiquissimos hominum esse tur, argumento quod indigenæ, semperque liberi fuerint, nec eos Semiramis, H Dionysius, aut ipsi etiam Romani expugnare vnquam potuerint, Cambyses quo potentissimus, ab eis victus, maximoque exercitu exutus sit: quin & Ægyptios Æ colonos affirmant, literarumq; & statuarum vsum, cultum regum, curamq; sepul & politica omnia ab Æthiopib. accepisse. At illa verior ac iustior huius gentis glo Christianam pietatem, iam inde ab eius initiis, per Eunuchum Reginæ Candacis po Apostolo baptizatum susceperit, susceptamque tot iam seculis constantissime rit, & quāquam interea, sicut & hodie, vndique à Mauris & Saracenis Mahometh ribus, itemque idolatris velut indagine cincta, vexata, oppugnataque fuerit, non sæua Maomethis tempestas, quæ Romanum imperium cum Christiana religion xima parte alibi disiecit, Æthiopiam, aut ditione, aut religione sua spoliare vnqua rit. Nec id quidem mirum cum hi Æthiopici Reges, ab iisdem Dauide ac Sal quibus sanctissima Deipara virgo, ipseq; Christus seruator noster, genus ac stem numerent, cui sit honor & nunc & semper, Amen.

AD LECTOREM.

ANno salutis, M. D. XXXIII. Mense Ianuario, summis Christianorum princip ctissimo D. N. Clemente Pontifice VII. & Carolo V. Romanorum Imperatore, semp sto, Bononiæ congregatis: Reuerendissimus & Illustrissimus Don Martinus de Portugalia, siliarius, & Orator serenissimi Ioannis Regis Portugalliæ, ad eundem sanctissimum D. N. i sus, duxit vna secum, D. Franciscum Aluarez Oratorem serenissimi Dauid Æthiopiæ go

retogyam nominati, missum ab ipso AEthiopiæ Rege ad eundem sanctissimum D. N. salutandum nerandum, eique obedientiam de more cæterorum Christianorum Regum præstandum. Quemodum ex literis vtriusque Regis eidem sanctissimo D. N. redditis, & infra descriptis plenius apbit. His datus est Senatus & consistorium publicum XXIX. Ianuarii, in quo post receptum Rendissimum Cardinalem Tridentinum, qui eodem tempore Bononiam à Serenissimo Ferdinando Romanorum missus venerat, tum deinde ipsi duo Oratores Portugalliæ & AEthiopiæ magno cotu in consistorium venerunt, amboque venerabundi ac genu flexo. Primo Orator Portugalliæ lisui Regis vna cum exemplis literas dicti Regis AEthiopiæ ad se, & claræ memoriæ Emanuelem m suum scriptarum: deinde AEthiopicus Orator binas sui Regis literas eidem sanctissimo D. N. dit, munusculumq; aureæ Crucis libræ ferme ponderis, nomine sui Regis obtulit: primo pedem, devnanum sanctitatis suæ osculatus, demumq; ad oris osculum de more receptus. Literæ huius AEica conscriptæ lingua, in Lusitanam primo, indeque in Latinam translatæ fuerant. Quæ literæ oper secretarium domesticum eiusdem sanctissimi D. N. eo quo infra scribentur ordine lectæ, & ntitatæ coram omnibus fuerunt.

OANNIS PORTVGALLIÆ

GIS SERENISSIMI LITERÆ AD SANCTISSIMVM DOMINVM NOSTRVM CLEMENtem Pontificem VII.

anctissimo in Christo Patri, atque beatissimo domino, D. Clemente Pontifice VII. Diuina prouidentia vniuersæ ecclesiæ Dei præsidenti, S.

SANCTISSIMO in Christo Patri, atque beatissimo domino, eiusdem sanctitatis deuotissimus, filius Ioannes Dei gratia Rex Portugalliæ, & Algarbiorum citra vltraque mare in Africa: Dominus Guineæ, expugnationis, nauigationis, commercii Æthiopiæ, Arabiæ, Persidis, atque Indiæ, post humillima sanctorum pedum oscula. Sanctissime in Christo Pater, & felicissime domine, Rex dominus, & pater meus, cum animaduerteret, quam gratum Deo esset futurum, si Æthiopiæ, atque Indiæ remotissimę regiones, quæ fama tantum, atque ea quidem ambigua auditæ fuerant, solerti nauigatione Christianorum classibus adirentur: statim ab ipso suscepti regni initio complures duces & subditos suos ad perscrutanda cognoscendaq; earrarum littora, instructis validissimis classibus misit: scilicet vt Mauri & gentiles, eagionum populi, veritatem Christianæ religionis agnoscerent, atque obiter patefaere, alii etiam populi reperirentur, qui Deum Christum colerēt, sicut opinione ho eos inueniri posse ferebatur. Itaque volente Deo tota Guineæ regio feliciter perest, in qua Rex de Manicongo cum ingentib. populis ipsi subditis, qui se ad eius aum ac obedientiam contulerat, sacro baptismate suscepto, Christianus effectus est; plures aliæ gentes ex regionibus Indiæ, Persidis & Arabiæ, ad Christianam fidem um pietate & diligentia sunt perductæ, & quotidie aliæ atque aliæ nationes, quæ veritatem agnouerunt, exemplo aliarū ad Christum conuertuntur: & quanquam xpeditionibus grauissima amissarum nauium & ducum, item nobilium equitum, & orum suorum detrimenta recepisset. Tamen ab hoc eximiæ pietatis consilio non , vti pium & Christianum Regem decebat. Itaque eodem cursu mare Rubrū pee classe nostra, repertum est, nunquam antea Christianorum classibus nauigatum: re totum in potestate Turcarum erat. Et demum post diuturna atque aspera bella um est iter, quod ad (vulgo Pretegyam nuncupatum) Æthiopiæ Regem potentissiucit, qui cum vniuersis regnorum suorum populis Christum colit. Ad hūc extem- pater meus legatū destinat, vt ad obedientiam sanctæ sedis apostolicæ pertraherertunaq; narrādo, & aperiendo certior redderetur, tuam sanctitatem in sede Petri

residere,& vnicum esse in terris Christi vicariũ,cui omnes Christiani Reges obedient
cum summa veneratione præstare consueuissent. Nec multo post, idem Æthiopiæ
cum legatum remitteret, suum etiam proprium & indigenam, qui ad eum cum mand
veniret,adiunxit. Sed interim Deus ad se patris mei animam ad sanctæ gloriæ partici
onem in cœlum recepit. Nec mora quum nos in eius successissemus locum, operam
dimus cum ducibus nostris,qui erant in India, vt idem Rex Æthiopiæ de Regis patris
morte certius redderetur: Cum ea, quæ pater meus præclare pro fide Christiana inc
rat, omnino persequenda & perficienda curaremus. Quod ipse Rex Æthiopiæ mag
ciens,suum Oratorem ad nos misit (qui in aula nostra adhuc commoratur) & simul F
ciscum Aluarez Cappellanum nostrum,qui est vnus ex his,quos pater meus ad eum m
rat. Hunc Franciscum Aluarez idem Æthiopiæ Rex Romam mittit vt suo,& singulo
regnorum suorum nomine, tuæ sanctitati obedientiam præstet: quem hactenus rem
fecimus quod multis de causis,eum proficisci volebamus,vna cum Martino à Portu
nepote charissimo,& consiliario,ac Oratore nostro ad T. S. Cui commisimus,vt eun
Franciscum Aluarez dicti Regis Æthiopiæ Oratorem sanctitati tuæ ad præstandam
dientiam præsentaret. Item vt cuncta ea quæ orator eiusdem Regis Æthiopiæ ad nos
sus deferebat aperiret, exemplaq; literarum eiusdem Regis ad nos T. S. ostenderet.
pterea nobis rem gratissimam S. T. faciet, si eidem Martino Oratori nostro plenissi
fidem in his rebus habuerit,& certe Deo Optimo Maximo,summæ gratiæ sunt meri
ferendæ,quod Pontificatus tuæ sanctitatis tempore,hanc insignem à Deo gratiam S.
tulerit,vt alteram Christiani populi portionem,hac nostra nihil amplitudine terraru
norem consentire cum fide catholica, & sancta Romana Ecclesia & obedientiam p
re videamus. Nos vel ob id ingentes Deo gratias agimus,quod in hac tãta accessio
ius Regis nostra opera vti voluerit. Nihil enim ad laudem veræ pietatis poterit es
clarius,quam Æthiopiam in vnitate Christianæ professionis nostræ Europæ coniur
mam conspexisse. Deus & Dominus noster ad multos annos tuam sanctitatem felic
conseruare & augere ad votum dignetur. Datum in Sertuual vigesima octaua Ma
D. XXXII.

Approbatio.

NOS Decanus cæterique sacræ Theologiæ facultatis Doctores in hac celebri
niensi vniuersitate Regentes, Vniuersis & singulis cuiusuis ordinis ac Religion
tem, & CHRISTI Seruatoris nostri pacem. Notum vobis facimus librum, quem
mianus à Goes eques Lusitanus de Fide, Religione, moribusque Æthiopum Lati
cit,à nobis,ipsomet Domino Damiano petente,cum adhuc impressus non esset,vi
examinatumque diligentia omni adhibita fuisse. Cuius lectio hic per nos approb
cum liber ipse contineat narrationem eorum quæ cognitione digna sunt.Et quoni
vera sunt,denuo hac nostra approbatione, cui sigillum facultatis nostræ quoquea
mus, iterum testamur eundem ipsum librum talem esse,qui sine aliqua oppositione
per totum orbem legi & deportari possit. Datum Louanii, anno à natiu. Dom. M
Mens. Iul. die XII.

Ioannes van Houe dictæ S. Theologiæ facultatis Bedellus & Notari

DAMIANVS A GO
EQVES LVSITANVS PAVLO PONTI
ROMANO TERTIO, S. P. D.

NVLLA *haud dubie est res, in qua vberius niti debeamus, quam vt*
ræ orbis (si id aliter fieri non poterit) labore, sumptu, martyrio, a
nostrum cruciatibus, ad Christi fidem alliciatur, allectusq; vt sub v
nem, & viuendi ritum redigatur. Cuius rei cura, tibi Paule Pont
xime, qui vt primus Episcopus, & Christi vicarius, eius vniuers
præsides, cæteris nobis omnibus magis debetur. Quamobrem tuu
um, (quod etiam iam cum magna spe omnium incepisti) calamitatibus, quotidie ipsius Chr

ntibus mederi, & opera, & ſtudio tuo efficere, vt ipſi ſoli Chriſto totus mundus pareat, ac credat. vero crediderit, vt tibi, monitiſque tuis, veluti Petri ſucceſſori, in omnibus, quæ ad ſalutem anium ſpectant, obediant. Quod cum euenerit, dicemus te autore, prophetiam vnius paſtoris, & o- adimpletam eſſe. Cuius rei palmam ſi obtinueris, quis profecto Pontificum, te vel honore, felicitate, vel merito anteibit? vel cui triplicem tiaram maiori iure concedemus, quam tiquam vt conſequaris, tempora licet alioquin infelicia, magnas tibi occaſiones nunc præſtant, icia, inquam, ob eas calamitates, quas in Europa medendas habes. Quæ vt vicinæ maiori periculo eccleſiæ imminent. A nemine acrius impetimur, quam à vicino hoſte. Nunc ve- has moleſtiſſimas curas, quæ tibi (vt ſcio) perpetuo cordi ſunt, omittamus, ad alias mitiores ve- nus, quæ cum magna ſpe coniunctæ ſunt, vt alter & nouus quodammodo orbis, cum Chriſti fide, anctitatis maieſtatem & dignitatem agnoſcat. Quas ſi pro tua prudentia ita tractaueris, vt ſi gubernatore Eccleſia, tum Europæa, tum AEthiopica, vitatis periculis & naufragiis, in m ſalutis veniat, de te canemus illud Propheticum Sapientiæ canticum, Penetrabo omnes iores partes terræ, & inſpiciam omnes dormientes, & illuminabo omnes ſperan- Domino. videte, quoniam non ſoli mihi laboraui, ſed omnibus exquirentibus atem.

Ad quæ omnia perficienda adeſt iam demum tempus hoc in quo huiuſmodi vaticinia per te letum iri confidimus. Adſunt hic modo AEthiopes, gens magna & Chriſti auidiſſima, cu- ctiſſimus Imperator amicitiam Europæorum Chriſtianorum cupiens ad te, & ad inuictiſſi- eges Luſitaniæ, legatos miſit, per quos, vt ex eius epiſtolis apparet, non tantum ſibi Chriſtia- micitiam & charitatem cupit à Principibus Europæis impertiri, verum etiam eoſdem (quos in acerbiſſimis diſcordiis nouit verſari) ad Chriſtianam concordiam pientiſſime adhortatur. e ob quam omnes pudore affici debemus. Surrexit vero iam Regina Saba, & vocat nos in iu- , errata noſtra reprehendens. Adimplentur Chriſti Prophetiæ, & quos ipſe elegit, paulatim us conſortio dilabuntur, eiuſque præcepta & promiſſa deuoluuntur ad eos, qui Ethnici & à o alieni reputabantur. Is enim AEthiopum Imperator, cum omnibus ſuis regnis, vt ex noſtra tione apparebit, ſub tua diſciplina viuere cupit, nec quicquam magis optat. Nec etiam igno- Apoſtolorum doctrina, quam in octo libris digeſtam habet, Epiſcopo Romano, omnium Epi- m totius orbis principatum deberi, cui plane ſancteque parere vult, ab eoque in Chriſti Eccle- itutis, bene & ſancte inſtrui, & ad id inſuper viros doctos ſibi dari orat, atque exorare auide t. Nec eo contentus, vt ſuarum etiam poſtulationum in poſterum extet memoria, petit, s rei fides maneat in Pontificum Annalibus, vt ſic ab hiſtoria Eccleſiaſtica, eius epiſtolæ, ac pi- ptata illuminentur, & poſteritas intelligat, quo tempore, ſub quoque Pontifice hæc geſta fue- ros autem doctos, ſacrarum literarum diſciplina & aliarum artium bene inſtructos, non du- in tua ſanctitas iam ad eum tranſmiſerit, aut omnino ſit miſſura. Quorum doctrina & in- , ſimul cum ſermone & labore nonnullorum, quos iam ſereniſſimi Reges Luſitaniæ Emanuel nes eius filius miſerunt, facies vt omnes Chriſtiani in AEthiopia & India degentes, ſenſim & inſtitutis Romanorum Epiſcoporum (quos Chriſti vicarios non reformidant fateri) pare- Quibus tandem tua opera nobiſcum per veram religionem coniunctis, ac in vno ouili ſimul, & paſtore Chriſto congregatis, intelligemus ſuper nos omnes Domini miſericordiam confirma- eius regnum omnium ſeculorum, & dominationem eius omnium generationum eſſe, & tunc ro benedicet nomini ſancto eius in ſecula. Et ne prolixior ſit exhortatio mea quam oportet, m ad eum, cuius vitæ ac doctrinæ omnes imitatores ſumus, & eſſe debemus, ad exordium e- nis me conferam, quam aliquantulo altius repetam, vt ſic clarius oſtendam, quibus princi- is hæc ſanctiſſima Precioſi Ioannis, & Regum Luſitaniæ amicitia & fœdera inita ſint, ſperans me, dum quæ vera & legitima ſunt, enarro, animos legentium incendere poſſe, & ad huiuſmodi munera allicere, quo Chriſti fides vberius in omnibus terræ angulis propagetur, prædicetur, colatúrque.

FIDES, RELIGIO, MORESQV ÆTHIOPVM.

ANNO ab ortu Seruatoris humani generis Christi 1433 functo Ioanne Lusitaniæ Rege eius nominis primo, e mento bonæ memoriæ, qui Lusitaniam à Castellanoru cursionibus, oppugnationibusq;, quib. eam ferme tota pulauerant, liberauit, inter alios, quos reliquit filios, He cæteris omnibus, in disciplinis, præcipue Mathemati ctior fuit, qui propter sola astrorum studia cœlebs vixit cursus stellarum accuratius meditaretur, vitam in sacr montorio, quod caput Sancti Vincentii dicitur, egit, locum propterea, quod in eo cœlum raro turbidum eff elegit, ne nubibus interpositis instrumentis, quib. ad rati eius muneris vtebatur, consideratio cœlestium cursuu pediretur. Is autem Henricus, vt fructus studiorum suorũ capesseret, id quod iam e tis vigiliis compertum habebat, nempe Atlãticum Oceanum, in Indicum, rursus In in Atlanticum profluere, nauibus propriis suis, ac sumptibus constituit inuestigar bus iterum atque iterum missis, bonam partem litoris Atlantici penetrauit, in quo & ciuitates, insulæq; permultæ repertæ sunt. Quibus in locis omnibus Christi fi opera innotuit, inibiq; templa quoq; erecta sunt, præsertim in insulis olim desertis, prima insula Lignorum, quæ vulgo *Madeira* vocatur, nunc celeberrima & frug Tandem vt sunt res mortalium instabiles, anno salutis nostræ 1460. die 24. Octob interceptus has nauigationes, quoniam expers matrimonii erat, ad coronã regni, t fundum hæreditarium transmisit quæ per manus traditæ, ad tempus Ioannis secu nominis, sine aliqua externorum Regum, ac principum æmulatione, aut inuidi tæ sunt.

Henricus.

Atlanticus Oceanus in Indicum, Indicus in Atlanticũ profluit.

Madeira.

Columbus Genuensis.

Quo Rege viuente, Columbus Genuensis, vir nauticæ artis peritus, ab ipso Occidentalium Indiarum nauigationes ostendere pollicebatur, repulsus, ac inau missusque auxilio, auspicioq; Ferdinandi, & Elizabeth Regum Castellæ, illud iter tentauit, ac prouincias illas amplissimas, & magni emolumenti primus reperit, & bus adiri poterant, commonstrauit. Is autem Ioannes cum diu animo voluisset r talium Indiarum, de quarum vbertate scriptis antiquorum, multa & varia prod inter alios immensos labores, & sumptus, quibus non pepercit, viros aliquot ling ca edoctos, ad illas prouincias, præsertim ad Preciosum Ioannem mittere decre rum duo fuerunt, Alfonsus à Paiua, natus ex Albo Castro. Alter vero Ioannes Pe uilham, vterque Lusitanus. Ii Scalabitano, septimo die Maii, Anno à Seruatoris tu millesimo, quadringentesimo, octogesimo sexto, iter suum facere auspicati su catores se semper simulantes, primum Barcinona, inde Neapoli, postea Rhodo, xandria iter facientes, Cayrum peruenerunt, ibi mercatorum sodalitiũ nacti, ve iter cœperunt. In quo loco naui conscensa, ad quãdam vrbem, nomine Cuaque re Æthiopico sitam appulerunt. Postea Adenem nauigant, inde Alfonsus iterũ piam ad Preciosum Ioannem, Ioannes vero Petrus in Indiam proficisci inter se Ioannes autem Callecutio, Goa, ac toto Malabarorum littore peruestigato, Z uigauit, Inde rursus Adenem, hinc recta Cayrum profectus est, vt sodali suo inu sitaniam ad Regem redirent, (statuerant enim, cum Adene discessissent, certo q pore, ad eundem Cayri locum conuenire) quo cum reuerteretur, à duobus Iu tanis, quorum alter Rabbi Abraham vocabatur, Beiensis, alter Ioseph Lamece Regis Ioãnis accepit, ab eisque intellexit, collegam suum Alfonsum inibi vitã m mutasse. Iisdem literis præceptum erat ne in patriam redirent, nisi Oromuzia ac Precioso Ioanne salutato, de cuius statu Rex auidissime cupiebat certior fie causa Ioannes Petrus ignorans quæ Alfonsus eius collega, dũ viueret, gesserat, i Rabbi Abrahã socio repetit. Iosephũ vero cũ literis, quib. itinera sua, actaq; fig Regẽ remittit. vnde quadã naui conscẽsa, in Oromuziã nauigauit. In quo loco

Preciosus Ioannes.

Iter ad Preciosum Ioannem.

relicto, cui literas quoque ad Regem tradidit, Mecham versus nauigare constituit,
n cum iam in oculis haberet, cupido eum incessit montis Synai vidēdi. inde discessum
hor. Rursus nauigatione vsus, faucibus maris Erythræi transmissis Zeilam, peruenit,
ua deinde itinera vsque ad aulam Preciosi Ioānis pedibus emensus est, qui tunc tem-
Alexander vocabatur, cui humanissime acceptus, literas quas habebat à Ioanne Re-
adidit, eique topographiam, quam vulgo mappam vocant, quo nostras nauigationes
piceret, in manus dedit. Is autem Alexander cum statuisset eum remittere, ne id face-
norte præuentus est. Quo mortuo frater in eius locum successit, cognomento Nau,
b eo nunquam idem Ioannes Petrus potuit facultatem in patriam redeundi impetra-
que extincto, idem illi à filio Dauide regni hærede, denegatum fuit. Donatus igitur
issimis muneribus, quæ illi ad patriæ desiderium leniendum concessa fuere, (quando
prouinciam non licebat) vxorem nobilem duxit, ex qua quamplurimos filios susce-
Hunc nostri Oratores, in ipsa aula Preciosi Ioannis inuenerunt, & allocuti sunt. A qua
dentes, anno M. D. XXVI. salutis nostræ, eum libenter in patriam reduxissent, atque
uoque eo redeundi, percupidus erat. sed id à Dauide obtinere nunquam valuerunt,
ndente ad ipsorum preces, se illum virum, vna cum regnis suis, à patre Nau accepisse,
que pari cura, & amore cum ipsis regnis seruare velle, nec debere illum tędere Æthio-
vitæ, apud quos tum à patre, tum ex sua liberalitate amplas diuitias, & ditiones acce-
. Is, vt nostri asserunt, omnium hominum ferme linguas callet, qua de causa, & præ-
ob eius eximiam prudentiam, tam auide ab Æthiopiæ Imperatoribus retentus fuit.
res Lusitanicas eorumque nauigationes exactissime cognouerunt. quibus sæpius
fendis, vt doctus & eloquens erat, Æthiopum nationem nobis conciliauit. Postmo-
Ioanne secundo Rege mortuo, in eiusque locum Emanuele felicissimo succedente,
, cui præerat Vascus à Gama, anno millesimo, quadringentesimo nonagesimo septi-
Vlyssippone soluente, capiteque Bonæ spei primo superato, ad Indiam Oriētalem no-
ndem peruenere. In qua varia bella gerentes, multas prouincias ac ciuitates sub no-
imperium redegerunt.

Ioannes Petrus Lusitanus.

Quæ cum in Æthiopia, tum per finitimos, tum per aliquot Lusitanos, qui ad aulam
osi Ioannis tunc temporis ex India venerant, renunciata essent, Helena Dauidis auia,
b tenellam ipsius Dauidis ætatem, administrationem regnorum habebat; quendam
hæum Armenium, virum multarum rerum atque linguarum peritum, in Lusitaniam
anuelem Regem misit, & quo maior autoritas, & fides legationi esset, quendam no-
iuuenem Abesynum misit, quos ego sæpius in aula nostra conueni, & familiariter al-
us sum. Is enim Matthæus variis itineribus, Goam ad Alfonsum Albuquercum Pro-
n peruenit, à quo humanissime acceptus ac liberaliter dimissus, nostris nauibus, anno
simo quingentesimo decimo tertio Vlyssiponem appulit. Is coram Emanuele lega-
sua exposita, crucem cōcinnatam ex eo ligno, in quo Christus pependit, Regi dedit,
crucem frequentissime vidi, & veneratus sum, dum frater meus Fructus à Goes, Re-
bicularius, eam in sua custodia haberet. Literæ autem sui principis, quas secum ad
uelem Regem tulerat, sic loquebantur.

Legati Preciosi Ioānis.

Crux.

Epistola Helenæ auiæ Dauidis Preciosi Ioannis Æthiopum Imperatoris, ad Emanuelem Lusitanorum, &c. Regem, scripta Anno millesimo quingentesimo nono.

omine Dei Patris, & Filii, & Spiritus sancti, vnius solius in tribus personis Dei, salus,
a, & benedictio Domini nostri & Redemptoris Iesu Christi, filii Marię Virginis, na-
omo Bethlehemitica, sit super dilectum fratrem nostrum Christianissimum Regem
uelem, dominatorem maris, victorem ferorum incredulorumque Maurorum. Do-
Deus te bene fortunet, tibi victoriam de inimicis tuis donet, tuaque regna & ditio-
r deuotas preces nuntiorum Redemptoris Christi, nempe quatuor Euangelistarum
Ioannis, Lucæ, Marci, & Matthæi, longe lateque dilatet, & extendat, quorum sancti-
orationes te seruent. Certiorem te facimus perquam dilecte frater, ad nos vsque
sse ex magna illa vestra & eximia aula duos nuncios, quorum quidem alteri nomen
annes, qui se presbyterū aiebat, alteri vero Ioannes Gomez, petiisseque à nobis com-
m & milites.

4. Euangelista.

Legati regis Lusitaniæ.

Quare nos mittimus nostrum Oratorem Matthæum, fratrem nostri seruitii, cū venia
rchæ Marci, qui nobis dat benedictionē, mittēs presbyteros Hierosolymā, qui est pa-
ter, ac omniū nostrarū ditionū, colūna fidei Christi, & sanctæ Trinitatis. Is de nostro
o misit ad magnū vestrū ducem eorū, qui pro fide nostri seruatoris Iesu Christi mili-

Benedictio.

tant in India, ad illi significandum, nos esse promptos ad mittendum tum commea tum milites, si necesse fuerit. Proinde fama accepimus principem Cayri cogere mag classem aduersus vestras copias, nimirum vt sese vindicet de iniuriis damnisque, p litiæ tuæ (quam in India habes) duces, sibi (vt vere nobis constat) sæpe illatis, quod sua sancta bonitate indies magis magisque fortunare dignetur, vt cuncti tandem inc li, penitus sub iugum mittantur.

Fuit olim princeps Cayri Sultanus, quam ciuitatem nunc occupat magnus Turca. Babel, Mendel loci, adostia maris rubri sunt. Iuda & Thor. sunt ciuitates maritimæ ad sinum Arabicum quo Lusitani quotannis in Barbaros excursum faciunt.

Nos itaque aduersus illorum insultus missuri sumus militum copias, quę ma ad fretum Mechæ, scilicet Babel, Mendel, aut certe, si id tibi commodius videbit portum Iudæ, aut Thor, vt tandem auferas perdasque huiusmodi Mauros, & incre à facie terræ, ita vt dona & oblationes quæ afferuntur ad sanctum sepulchrum, dei non vorentur à canibus.

Adest iam tempus illud promissum, quod, vt aiunt, Christus & mater eius prædixere, quod scilicet in postremis temporibus oriturus esset è regionib. Francici quispiam qui aboliturus esset vniuersum Barbarorum, & Maurorum genus, & hoc quidem nunc tempus est quod CHRISTVS benedictæ suæ matri futurum promisit.

Franci. Francicis id est, Christianis Europæis: Indi enim & Mahometani fere omnes Christianos Europa generali nomine Francos vocant.

Porro quicquid Orator noster Matthæus, vobis dicturus est, id velut à nostr rum persona profectum accipite, eique fidem adhibete. Et siquidem vnus inter nost læ præcipuos, adque ob id illum ad vos mittere voluimus. Commisissemus auten vestris nunciis, quos huc legastis, sed cepit nos metus, ne nostra negotia, nonex sententia vobis nota forent.

Mittimus ad vos per hunc nostrum Oratorem Matthæum, crucem vnam, haud dubie ex frusto ligni, in quo seruator noster IESVS CHRISTVS crucifixus fu rosolymis. Id autem sacrosancti ligni frustum, ex Hierosolymis ad nos allatum est. ex eodem duas fecimus cruces. earum altera quidem apud nos manet, alteram v dimus isti nostro Oratori, ad vos perferendam. Lignum nigri coloris est, pende exiguo argenteo annulo.

Cæterum si vobis visum fuerit, aut vestras filias matrimonio iungere nostr aut nostros filios dare vestris filiabus, id & nobis in primis pergratum erit, & v vtile, fraterni inter nos initium fœderis, quod quidem nuptiarum cōnubium, cum sentiarum, tum etiam in futurum, tecum inire percupimus. Reliquum est vt & gratia nostri Redemptoris Iesu Christi, sanctæque nostræ Dominæ Mariæ virginis tendat tum super vos, tum super filios, filias, vniuersamque vestram domum, Adhæc autem vos certiores facimus, si bella, exercitusque coniungere velimus, rium nobis futurum esse ad (diuino accedente auxilio) abolendum vniuersos nos ctæ fidei inimicos. Verum nostra regna, & ditiones sic sunt in mediterraneis sita, quam in maria possimus erumpere. Quare nihil nobis est potentiæ in mari, in qu laus) vos omnium estis potentissimi. Iesus Christus sit vobis auxilio, res enim qu dia per vos gestæ sunt, profecto magis, miraculosæ quam humanæ. Quod si mi armare naues, nos & commeatum dabimus, & cuncta, quæ ad eam classem opu abunde suppeditabimus.

Hanc epistolam cum aliquibus fidei, Religionis, morum, statusque Æt articulis, quos Matthæus coram Rege Emanuele, & eius concilio explicauit, ho annis Magni Gothi Archiepiscopi Vpsaliæ, in regno Suetiæ, cum quo in Prussia garem contraxi amicitiam, ex idiomate Lusitanico, in quo eam conscriptam habe tinam feci, quæ postea cum ipsis quoque articulis, me inscio, Antuerpiæ excusa e

Ioānes Magnus Gothus

His ex legatis Æthiopum cognitis, Emanuel, vt erat & prudentissimus, & gandæ fidei Christianæ auidissimus, legationem instituit grauissimis & ornatissi instructam: cuius capita fuere Eduardus Galuanus, vir non minus ætate, quam tia, ac rerum vsu grauissimus, & Franciscus Aluarez, sacerdos, ac Regi à sacris, & que senex, , & moribus inculpatis, quos vtrosque de facie nouimus. Ii cum Matt Lupo Soarez Prorege ad Indiam nauigant, ac tandem Didaco Lupes à Sequeira ge, qui Lupo Soarez successerat, cum instructa classe, quam aduersus Turcas ad portum Arquicu nomine, in litore Erythræo, ac in ditione Preciosi Ioannis ducuntur, ad quem locum appulsa est classis, anno salutis millesimo, quingent gesimo, die secundo Aprilis, in quo itinere, in Camara maris Erythræi insul functus est Eduardus Galuanus, in cuius locum suffectus est Rodericus Limius, so Arquici portu, vigesimo nono eiusdem mensis cum sociis eiusdem legationis mul ac comite Matthæo (nam Abesynus ille iuuenis, de quo superius mentionem è viuis iam discesserat) ad aulam Pretiosi Ioannis contendere cœpit.

Legatio.

...n quo itinere quoque mortuus est Matthæus ac in quodam celeberrimo cœnobio, ...e Bisayn à nostris sepultus. Post cuius funebre officium, ad institutam profectio- ...edeunt, ac post maxima itinera, labores infinitos, ingentia pericula, ad aulam Pre- ...annis perueniunt, à quo Rodericus cum collegis honorifice excipitur, ac tandem ...is mandatis, & acceptis, ad Emanuelem Regem remittitur. Is cum suis Arquicum ...tus, classem, cuius prætor Lodouicus Menesius erat, & quæ ea de causa appulerat ...reduceret, non inuenit, quæ illos, quod serius aduenerant, expectare non potuit ...r ventorum importunitates, qui in illis plagis, miro naturæ arcano sex perpetuos ...s, ex vno cœli climate, deinde alteros illos sex menses ex aduerso spirant. Arquici ...inuenit apud Præfectum oppidi, à prætore Ludouico relictas, ex quibus Regis E- ...elis mortem cognoscit. Quamobrem iterum in aulam Preciosi Ioannis redeundum ...nstituit, quo reuerso, Preciosus Ioannes ad Romanum Pontificem scribit, literas- ...ancisco Aluarez Romam ferendas commisit. Ii omnes iam spacio sex annorum in ...ouinciis commorati, tandem cum legato Æthiopico, quem Preciosus Ioannes ad ... nostrum mittebat, Arquici aliam classem regiam, quæ eorum causa iterum vene- ...scendunt: idque anno M.D X X V I. mense Aprili. Inde soluentes Indiam petunt ...em longis nauigationibus, Vlyssiponem ad Regem Ioannem, anno millesimo, quin ...mo, vigesimo septimo, mense Iulio redeunt, qui Oratorem Æthiopicum ob certas ...ationis causas, apud se ad annū millesimum, quingentesimum, trigesimum nonum ...etinuit, Franciscumque Aluarez ad Clementem Pontificem septimum cum lite- ...iosi Ioannis, cuius Orator ex Æthiopica venerat, misit, quas ipse Pontifex ex ma- ...iusdem Francisci Aluarez Bononiæ, anno salutis millesimo quingentesimo trige- ...rtio, mense Ianuar. Carolo quinto Imperatore præsente accepit. Quarum & a- ...ad Emanuelem, & Ioannem Reges interpretatio, Paulo Iouio viro erudito debe- ... eas ex Lusitanico sermone, in quem tum versæ erant, Latinas fecit, vt iam hic vi- ...et.

Officium funebre.

Miri quidam Ventorum constantia.

Franciscus Aluarez.

...renissimi Dauidis Aethiopiæ Imperatoris ad Emanuelem Portugalliæ, &c. Regem, scriptæ anno millesimo quingentesimo vigesimo primo, Paulo Iouio interprete.

...omine Dei Patris, vti semper fuit, cui non inuenitur principium: nomine Dei filii ...qui est similis ei, antequam sit visum lumen stellarum, antequam poneret funda- ...maris Oceani, alio autem tempore conceptus fuit in vtero virginis, sine semine vi- ...sine nuptiis. In hunc enim modum scientia erat officii eius. In nomine paracleti ...sanctitatis, qui scit cuncta secreta, quæ sunt, vbi antea fuit, omnium scilicet altitu- ...cœli, quod sine columnis, & absque vllis fulcimentis sustinetur, qui amplificauit ... quæ antea non erat creata, nec cognita ad omnes partes ab ortu ad occasum &, à ...rione ad austrum. Nec iste est primus, vel secundus, sed est Trinitas coniuncta in ...rno creatore rerum omnium, ab vno tantum consilio, & vno verbo per sæcula sæ- ...n. Amen. Has literas mittit Atani Tinghil, id est, thus virginis, quod nomen est ...mate, nunc vero in ipso suscepti regni initio, assumpsit nomen Dauid, dilectus à ...olumna fidei, cognatus stirpis Iudæ, filius Dauid, filius Salomonis, filius colum- ..., fil us seminis Iacob, filius manus Mariæ, filius Nau per carnem, Imperator ma- ...ltæ Æthiopiæ, magnorum regnorum, & ditionum, & terrarum, Rex de Xoa, de ..., de Fatigar, de Angote, de Baru, de Baaliganze, de Adea, de Vangue, de Goia- ... Nilus oritur, de Damaraa, de Vaguemedri, de Ambeaa, de Vagne, de Tigri Ma- ... Sabaym, vnde fuit Regina Saba, de Bernagaes, & Dominus vsque ad Nobiam ...Ægypti. Hæ literæ diriguntur Regi potentissimo & excellentissimo, semper victori ...o Emanueli, qui habitat in amore Dei, & firmus permanet in fide Catholica, filio ...orum Petri & Pauli, Regi Portugaliæ & Algarbiorum, amico Christianorum, ho- ...i, Imperatori, domitori Maurorum, & gentium Africæ, & Guineæ à promon- ...que insula Lunæ, Maris Rubri, Arabiæ & Persidis, & Armutiæ, magnæ Indiæ, & ...n locorum earum, & omnium insularum, terrarum adiacentium, profligatori ...um, & fortium paganorum, domino arcium & altorum Castellorum, & ...m, propagatori fidei Iesu Christi. Pax tibi Domine Rex Emanuel, qui Dei ...uxilio, Mauros occidis, & tua classe, tuo exercitu, & tuis Ducibus vndique ...n infideles canes expellis. Pax sit cum Regina vxore tua, amica Iesu Christi, ...ariæ virginis matris, ipsius Saluatoris totius mundi, pax sit filiis tuis, nunc ...enti horto, & florentibus liliis, mensa esculentis parata: pax filiabus vestri

Trinitas coniuncta.

quæ ſunt indumentis ornatæ, ſicut palatia aulæis exornantur. pax affinibus tuis, e
ctorum ſemine procreatis, ſicuti dicit ſacra ſcriptura, filii ſanctorum ſunt benedicti,&
gni foris & intra domum. pax ſit conſiliariis & officialibus tuis, poteſtatibus, & ius c
tibus. pax Ducibus tuis caſtrorum & confinium & omnium rerum munitarum. p
mnibus gentibus, populis, & vrbibus, cunctis inhabitantib., præter Mauros, & Iudæ
omnibus parochiis, & omnibus Chriſto & tibi fidelibus. Amen.

Cognoui Domine Rex, & mi Pater: quod cum ad te nominis mei fama, pe
thæum Oratorem noſtrum fuiſſet delata, ſtatim Archiepiſcoporum, ac Prælatoru
gnum numerum aduocari iuſſiſti, qui de ea legatione Deo Chriſto gratias ager
pſumque Matthæum ſummo cum honore, & hilaritate fuiſſe ſuſceptum, qua
mirifice ſum lætatus, & gratias pariter Deo egi, & hoc deuote fecit etiam p
meus. Dolui autem cum ab his intellexi ipſum Matthæum in reditu ſuo dum i
fines meos in monaſterio de Biſayn fuiſſe mortuum, eum autem ego non miſeram
niam adhuc puer eram vndecim annorum, vix dum ſuſcepto regni ſceptro, po
tem patris, ſed Helena Regina, quam loco matris colebam, & regnum pro me gu
bat. Is Matthęus mercator erat, Habraham vocatus, ſed ſibi nouum nomen idci
poſuerat, vt ſecurius per fines Maurorum iter faceret. Verum is in Dabul à Mau
Chriſtiano agnitus, in carcerem fuit coniectus. Quod cum ſignificaſſet veſtrorum
cituum Præfecto, is miſit fortes viros, qui Chriſtianum hominem è teterrimo car
berarent, maxime cum didiciſſet eum eſſe legatum meum. Itaque illum ereptum è
bus inimicorum, curauit veſtris nauibus, ad conſpectum veſtrum tranſuehendum.
thæus meo nomine, tibi Regi mandata expoſuit, reſcripſitque ſe honorifice ſuſ
fuiſſe, & cumulate omnis generis muneribus honeſtatum, quod & nuncii parite
affirmabant, quos magnus veſtræ claſſis præfectus Didacus Lupez de Sequeira ad
ſit qui literas præſentarũt, quas afferre debuerat Eduardus Galuanus, qui in Inſula
ronis diem obierat, quibus conſpectis litteris, magnopere ſum gauiſus, & Deo egi
& tum magnam cœpi voluptatem, cum pectora veſtrorum nunciorum crucibus
ta conſpicerem, & experirer percunctando eos, ritus tenere fidei Chriſtianæ, q
veriſſimi, & illud me ſingulari deuotione infecta vehementer permouit, quod i
rem iter in Æthiopiam inuentum eſſe, non ſine miraculo. Nam referebant præfect
ſis, quum diu per mare Arabicum erraſſet, & propterea de inueniendo noſtro p
ſperaſſet, re infecta, redire in Indiam voluiſſe, maxime propter ſæuas maris tem
ſed in aurora opportune rubram crucem in cœlo apparuiſſe, quá ſalutata, à naut
in eam partem eſſe conuerſas, monſtranteque Deo repertum eſſe portum noſtru
res mihi pro miraculo viſa eſt, & certe is claſſis præfectus Deo debet admodum
ctus, poſtquam tantam ei fœlicitatem conceſſam videmus, quantam nemo an
Deo impetrare potuerit.

Cruces.

De hac autem mutua legatione antiquitus prædictum fuit à Propheta in
vita, & paſſione ſancti Victoris, & in libris ſanctorum Patrum, quod Rex magn
ſtianus, cum Rege Æthiopiæ eſſet cum mutua pace conuenturus, ſed hoc ne
futurum exiſtimabam diebus vitæ meæ. Verum Deus certum ſciebat, vt laudet
eius, qui nuncium ad me detulit, vt ego pariter id mittere poſſem ad te patrem
Chriſto, & amicum, vt ſimus in vna fide, poſtquam à nullo alio Rege Chriſtian
um aũt certam notitiam habuerim. Hactenus circum me Mauri erant, filii Ma
& Gentiles, & reliqui ſunt ſerui, qui Deum non agnoſcunt, & alii qui ligna & i
nerantur, & alii qui ſolem adorant, & alii qui ſerpentes Deos eſſe putant, cu
quam pacem habui, quoniam ad veritatem venire recuſant, & fruſtra his pr
fidem, nunc vero conquieſco, & Deus quietem dono mihi dedit cum hoſtib
tuis. Nam in finibus meis cum armatus contra eos progredior, ipſi faciem &
tunt, & Duces, & milites mei, per campos de his victorias conſequuntur. N
Deus iraſcitur vt dicit Pſalterium, & Deus vota eorum Regum implet, qui iu
nec hoc ad laudem noſtram pertinet. Nam Deo agendæ ſunt gratiæ: is eſt qui
vobis dedit, & terram Gentilium perpetuo conceſſit, ac aliorum terras, quæ ſ
bus veſtris, ac initium Æthiopiæ, propterea ingentes Deo gratias ago, & prædi
eius potentiã, cum ſperem eorũ populorum filios, qui in tuam ditionẽ venient
bio fidei veritatẽ eſſe cognituros, quãobrem do gratias Deo, & ſpero quod filii ve
& vos, de fœlicib. earum rerũ ſucceſſibus, abunde lætabimur. & vos Deo debe
ſupplicare, donec gratiã vobis det potiũdi tẽpli ſãcti in Hieruſalẽ, quę eſt in pote
Chriſti, Maurorum, & Gentilium, & Hæreticorum. & ſi hoc perfeceris, caput t
laude pleniſſimum erit.

Cæterum ex numero Legatorum, qui ad me veniebant, cum prædicto Matthæo *Arquicum.* s periere, & Præfectus Magnus vestræ classis deuenit apud† Macua in colloquium cum ge de Bernagais, qui est imperio meo subiectus, & statim legatos ad me misit, & mu- ra ingentia, quæ mihi charissima fuerunt. Verum nomen vestrum omni gemma, & esauro mihi preciosius videtur. Sed hæc transeamus, & agamus inter nos, quo modo adere, & capere possimus alias infidelium terras. Ego certe dabo millies centena mil- drachmatum auri, & totidem millia militarium virorum. Itemque materiam & ferrum, uprum, in vsum ædificandæ, & ornandæ classis, magnam etiam commeatus copiam, ice vna conueniemus, & quoniam non est consuetudinis, & dignitatis meæ ad peten- n pacem legatos mittere, & tu primus à me eam syncere quæsiuisti, ad verificanda Chri- erba. Nam scriptum est, Beati pedes, qui portant pacem. Et ego propterea sum ad *Naum 1.* aratus, more Apostolorum, qui erant vnanimes, & vnius cordis. O Rex & pater mi anuel, vnus Deus te sospitē velit, & seruet, qui est Deus cœli, & semper vnius substātiæ, uuenescit nec senescit. Is qui à te nuncium attulit, Rodericus Lima vocabatur, le- onis optimorum virorum princeps, & cum eo Franciscus Aluarez, quem propter vi- robitatem, & singularem religionem, & iustitiam valde charissimum habui, maxi- quod verissimis verbis, cum esset interrogatus de fide, aptissime respondebat. Et ita etis eum exaltare, & magistrum appellare, & dare ei officium conuertendi populos Macua, & de Dalaca, de Zeila, & omnium insularum maris Rubri, quoniam sunt in fi- s regnorum meorum, & ego ei concessi crucem & baculum, in signum potestatis, & *Crux & ba- culus.* os iubete, vt hęc ei concedantur, & creetur Episcopus illarum terrarum, & Insularum, iam hoc meretur, & idoneus est in hoc officio administrando, & tibi Deus pluri- beneficiet, vt semper sis fortis cōtra hostes tuos & eos cogatis ad pedes vestros pro- re & Deus tibi vitam prolonget, & participem faciat regni cœlorum in optimo loco, ego pro me optarem. Audiui autem auribus meis multa bona de te, & oculis video, videre nequaquam credebam, & Deus cuncta de bono in melius succedere velit, & vester locus supra lignum vitæ, vbi est locus sanctorum Amen.

Ego sicuti filius paruulus, quæ iussistis feci, & faciam si venerint legati vestri, vt in- n mutuis opibus adiuuemur. Singulis autem Oratoribus vestris, qui venient, sicut ecistis ad Mazua, aut Dalacam, & ad Portus intra angustias maris Rubri, ea tribuam, que curabo, quæ fienda significabitis, , sicuti maxime desidero, vt in consilio, & n actione, prospere coniungamur. Nam cum ad ea littora copiæ vestræ peruenerint, re & ego cum meis exercitibus adero. Et quoniam in finibus meis nemo est Chri- s, neque templa Christianorum visuntur, concedam vestris hominibus habitandas erras, quæ sunt proximæ Maurorum ditioni, propterea opus est, vt cœptis vestris de- n finem afferatis. Interim mittitote ad me viros eruditos, atque etiam cœlatores ima- n auri & argenti; & fabros cupri, & ferri, & stanni, & plumbi item artifices, qui li- ostræ linguæ, pro Ecclesia libros imprimant, item aliquos, qui ex auro bracteolas , & cum his inaurare alia metalla sciunt. Hi erunt in domo mea honestissime tra- & si discedere voluerint, laborum suorum eis amplam mercedem soluam. Iuroque eum Iesum Christum Dei filium, me eos libere cum voluerint, esse dimissurum. Hoc peto fidentissime, quoniam mihi vestra virtus spectata est & bonitas maxime agni- cio me amari abs te plurimum, & hoc agnoui certius, quod Matthæum mei gratia ifice & liberaliter susceperitis & remiseritis. Et ideo adnitor ea impetrare. neque bis pudorem afferat, nam omnia persoluam. Et id quod filius petit à patre, negari bet. & tu es pater meus, & ego filius tuus, & simus coniuncti simul, sicut latercu- n laterculo in pariete copulatur, ita duo in vno corde, & amore Iesu Christi consenti- qui est caput mundi, & qui cum eo sunt, assimilantur laterculis in muro coniun- AMEN.

Literæ eiusdem Dauidis Aethiopiæ Imperatoris, ad Ioannem huius nominis tertium, Portugalliæ &c. Regem, scriptæ anno M.D.XXIIII. Paulo Iouio interprete.

omine Dei patris omnipotentis creatoris cœli & terræ, & omnium rerum factarum liū, & inuisibilium. In nomine Dei filii Christi, qui est filius, & consilium, & pro- atris. In nomine Dei Spiritus sancti, paracleti, Dei viui, æqualis patri, & filio, qui est per os prophetæ, spirando super Apostolos, vt gratias agerent, & laudarent tem perfectam in cœlo & in terra, in mari, & in profundo semper. Amen.

Mitto has litteras & nuncium ego Thus virginis, quod est mihi nomen à baptisma- c vero cum imperii sceptro assumpsi nomen Dauid, dilectus Deo, columna fidei,

ſtirps Iuda, filius Dauid, filius Salomonis Regum Iſrael, filius columnæ Sion, filius ſe
nis Iacob, filius de manu Mariæ, & filius Nau per carnem, maximo & potentiſſimo
altiſſimo Ioanni Regi Portugaliæ, & Algarbiorum, filio Regis Emanuelis. Pax ſit tib
gratia Domini noſtri Ieſu Chriſti ſit ſemper tecum. Amen.

Eo tempore quo ad me relatum eſt de potentia Regis patris tui, qui Mauros fœ
mi Mahumetis filios debellabat, Deo gratias ingentes egi, propter incrementũ & ma
tudinem, & coronam conſeruationis, in domo Chriſtianitatis.

Similiter ſummam cepi voluptatem ex legatorum aduentu, qui verba ipſius R
ad me detulerunt, ex quibus ſingularis amor, & notitia, & amicitia inter nos effecta e
eradicandos, expellendoſque malignos Mauros, & incredulos Gentiles, qui habita
ter tua meaq; regna. Dum eſſem in hac lætitia, audiui tuum meumq; patrem, priu
vita defunctum, quam hinc legatos ad eum mitterem. Quamobrem gaudium me
mœrorem ſubito conuerſum eſt, ita vt in hoc cordis mei dolore, mecum etiam aulæ n
proceres, & Prælati Eccleſiaſtici, & qui in monaſteriis ſunt, omneſq; demum ſubdi
ſtri vehementiſſimum luctum fecerint, ita vt voluptas primi nuncii, cum triſtitia
nouiſſimi exequaretur. Domine à principio regnorum meorum hactenus nulla le
nulluſque nuncius, vel à Rege, vel à regno Portugaliæ ad me peruenit, niſi dum vi
Rex, tuus pater, qui duces ſuos ad me miſit, & proceres cum Clericis, & Diaconis
totum ſolemnium miſſarum apparatum attulerunt. Et propterea maxime ſum lętat
eos honorifice ſuſcepi, & non multo poſt eos dimiſi, vt reuerterentur cum honore
ce. & poſtquam peruenerunt ad portum maris, qui eſt in finibus meis, in mari Rubr
inuenere magnum Præfectum claſſis, quem pater tuus miſerat, is enim non expecta
de hoc me fecerat certiorem, quoniam non poterat expectare, cum eſſet moris ve
triennio in triennium magnum claſſis Præfectum creare. Interim alius nouiter
aduenit, qua de cauſa longiorem, quam opus eſſet, moram legati contraxerunt. Nu
ro mitto mandata mea per fratrem Chriſtophorum Licanati, cui nomen à baptiſn
Zaga Zabo, nempe gratia patris, qui deſideria mea coram vobis explicabit. &
Papam Romanum mitto Franciſcum Aluarez, qui nomine meo præſtet obedient
iuſtum eſt. O Domine Rex frater mi attende, & da operam amicitiæ, quam inter
ter tuus aperuit, & crebro mitte nuncios, & literas, nam eas magnopere videre d
vti à fratre meo, nam id æquum eſt, cum ambo ſimus Chriſtiani. & Mauri, qui m
ſemper in ſua ſecta concordes exiſtunt, & nunc profiteor me nolle in poſterum le
Regis Ægyptii admittere, nec aliorum item Regum, qui ad me ſæpe legatos mi
ſed ſolum Celſitudinis tuæ, quos venire maxime opto, quoniam Reges Mauri m
mici non habent, propter Religionis diſſenſionem, ſed amicitiam ſimulant, vt
liberius mercaturam in noſtris regnis exerceant, inde magnum commodum con
tur. Ingentem enim vim auri, cuius ſunt auidiſſimi, è regnis meis exportant, cur
mihi ſint amici, & commoda eorum nullã mihi afferant lætitiam. ſed hoc toleran
quoniam ſuperiorum regum noſtrorum vetus eſt inſtitutum, & ſi eis nequaquan
infero, & penitus profligo, temperandũ in hoc mihi eſſe arbitror, ne illi contra
templum in Hieruſalem violent, & diruant, in quo ſepultura eſt Ieſu Chriſti, qu
in poteſtate fœdiſſimorum Maurorum reliquit, & pariter ſolo æquarent alia tem
ſunt in Ægypto, & Syria. & hæc cauſa eſt, cur eos non inuadam, & debellem, cui
plurimum tædet. Etiam hoc mihi facilius perſuadeo eſſe faciendum, quum h
Chriſtianum Regem habeam finitimum, qui me adiuuet, & cor meum exhilar
mi Rex nequaquam lætari poſſum de Chriſtianis Europæis Regibus, cum eos a
vno corde minime conſentire, vigereque inter eos bella. Eſtote ſimul omnes in
cordia vnanimes.

Deberetis enim inter vos certo fœdere eſſe contenti. Et certe ſi mihi C
Rex finibus eſſet coniunctus, nunquam vna hora ab ipſo diſcederem, & de hoc
ſcio quid dicam, aut omnino faciam cum hæc à Deo ordinata eſſe videantur.
mi mitte obſecro frequentes ad me nuncios, nam cum literas tuas video, vul
tuum intueor. Quoniam maior amicitia oritur inter longinquos, diſtantes, q
eos qui propinqui ſunt, propter deſiderium quo tenentur. Nam is qui recond
theſauros, cum eos oculis non videat, corde ſemper, & quidem vehemẽtiſſime
uti Dominus Ieſus Chriſtus in Euangelio dicit, Vbi theſaurus tuus, ibi cor tuu
meum apud te eſt, quum tu ipſe meus ſis theſaurus, & tu pariter me, tuum theſ
bes efficere, & cum meo tuum cor ſyncere copulare. O Domine frater ſerua v
nam es prudentiſſimus, & (vti audio) patri in ſapientia ſimilis, & de hac re cogn

Solennes miſſarũ apparatus.

Obedientia Precioſi Ioannis Papæ.

Matth. 6.

gratias egi, abiectoque dolore, gaudium à me susceptum est, & dixi, benedictus sit sapiens & magni capitis, filius Regis Emanuelis, qui sedet in cathedra regnorum m. Domine mi caue ne defatigeris, cum sis fortis non secus ac pater tuus, nec ostenbiles vires aduersus Mauros, & Gentiles. Nã eos cum Dei auxilio adiuuante virtute acile debellabis & destrues. & non dicas tibi esse à patre tuo vires exiguas. Nam eæ erte satis magnæ, & Deus semper opem feret. Mihi adsunt viri, aurum, commeatus arenæ maris & stellarum cœli. Nos simul coniuncti totam Maurorum barbariem uemus. neque aliud à vobis peto, quam peritos viros, qui meos milites in præliis orseruare doceant. Et tu Rex vir integræ ætatis existis. Rex Salomon duodecim ann ætatis, imperium suscepit, habuitque magnas vires, & patre sapientior fuit. Ego ue cum Nau pater meus excessit ab humanis, puer vndecim annorum remansi, insque sedem patris, Deo dante ampliores opes & vires eo sum consecutus. Nam in mea omnes finitimi & Regni Gentes existunt. propterea ambo gratias Deo agere nus tanti accepti beneficii. Præbe mihi aures frater & Domine. Nam hoc vno verobis postulo, vt viri docti, atque etiam artifices mihi mittantur, qui imagines, & linpressos, enses, & omnis generis arma militaria fabricare sciant. Itemque architeori lignarii, & Medici, qui pharmaca componere, & vulnera curare didicerint. Cuam eos habere, qui aurum in bracteas extenuare, & aurum & argentum egregie celeant, ac etiam aurum & argentum è venis terræ eruere, & metallorum omnium s exercere sciant. Præter hos apud me etiam chari erunt, qui plumbeas tegulas du- tegulas ex creta facere docebunt. omnes denique artifices mihi vsui erunt, & præ- sclopetorum. Adiuua me obsecro in his rebus, sicuti frater fratrem, & te Deus iuabit, & ab omni malo liberabit. Deus exaudiat orationes, & petitiones tuas, sicepit sancta sacrificia in omni tempore, & in primis sacrificia Abel & Noe quando arca, & illud Abraham, quando fuit in terra Madiam & illud de Isaac quando disfossa iuramenti, & illud Iacob, in domo Bethleem, & Moysis in Ægypto, & Aaron te, & Ieson filii Nau in Galgala, & Gedeonis supra plagam, & Sampsonis, quando buit in terra sicca, & Samuelis in Rhama Prophetæ, & Dauid Nacira, & Salomoiuitate Gabeon, & Heliæ in monte Carmelo, quando suscitauit filium viduæ Mu- Richa supra puteum, & Iosaphat in prælio, & Manasse quando peccauit, & ad De- conuersus, & Danielis in spelunca leonum, trium sociorum Sydrach, Misach, Ab- in camino ignis, & Annæ ante altare, & Neemiæ, qui fecit muros cum Zoroba- Mathathiæ cum filiis supra quartam partem mundi, & de Esau, supra benedictio- Ita Domine Deus recipiet tua sacrificia, & supplicationes, & te adiuuabit, & erit contra omnes peruersitates in omni tempore, & singulis diebus. Pax sit tecum, & mplector sanctitatis brachiis, & similiter singulos amplector, qui tibi sunt à consitis Regni Portugaliæ. Itemque Archiepiscopos & Episcopos, Sacerdotes & Diacorosque pariter & mulieres. Gratia Dei & benedictio virginis Mariæ matris Dei sit & omnibus. Amen.

iusdem serenißimi Dauidis Aethiopiæ Imperatoris, ad Pontificem Romanum, scripta anno millesimo quingentesimo vigesimo quarto, Paulo Iouio interprete.

mine Dei patris omnipotentis, creatoris cæli & terræ, visibilium, & inuisibilium, mine Dei filii Iesu Christi, qui est idem cum ipso, à principio mundi, & est lumen ne, & Deus verus, de Deo vero. In nomine Dei Spiritus sancti, Dei viui, qui pro- Deo patre. Has literas is ego Rex mitto. cuius nomen leones venerantur, & Dei ocor Athani Tinghil, id est, Thus virginis, filius Regis Dauid, filius Salomonis, u per carnem filius sanctorum Petri & Pauli, per gratiam. Pax sit tibi iuste Domi- r sancte, potens, pure, sacrate, qui es caput Pontificum omnium, neminem memo tibi possit maledicere, qui es vigilantissimus supra animas curator, & amicus nantium, consecrate magister, & prædicator fidei, & earum rerum hostis, quæ ntiam offendunt, amator optimorum morum, vir sanctus, quem omnes laudant dicunt. O fœlix sancte pater, ego tibi reuerenter obedio, cum sis pax omnium, & bona merearis, & ita æquum, vt omnes tibi obedientiam præstent, sicuti sancti A- ræcipiunt apud Deum.

e vestrum est, ita etiam præcipiunt, vt veneremur Episcopos, Archiepiscopos, & s. Similiter vt te loco patris amemus, & loco Regis vereamur, & tibi vti Deo fieamus. Propterea dico ego humiliter, ad terram genibus flexis, tibi pater sancte

syncero admodum corde, quod tu pater meus es, & ego filius tuus. O pater sancte
tissime, cur neminem vnquam ad nos misisti, vt certius de vita, saluteq; mea cogno
cum tu sis pastor, & ego ouis tua. bonus etenim pastor sui gregis nunquam obliuisc
nec tibi à regionibus vestris nimium semotus debeo existimari, vt nuncii ad me ne
peruenire, cum ex remotissimis terrarum regnis Portugalliæ Rex Emanuel filius tu
ratores ad nos commodissime miserit, & si Deus eum ad se in cœlum euocare distul
quæ tum agitabamus, procul dubio fœlicem exitum habuissent. nunc vero maxim
prospera & salutaria de sanctitate vestra, per certos nuncios audire. neq; enim vnc
sanctitate vestra verbum recepi, quum aliqua tantum à nostris, qui ex voto peregri
audierim. Sed hi, cum neque meo nomine proficiscantur, neque quicquam liter
vobis afferant, incerta fide nobis percunctantibus, dicunt se ab Hierosolyma, deinc
tis votis, ad visitanda Apostolorum limina Romam peruenisse, cum intelligant ea
cile peti, quod à Christianis teneantur, & certe summam capio ex eorum sermoni
luptatem, quoniam dulcissima cogitatione sancti vultus tui imaginem intueor, qu
Angeli formæ simillima videtur, & illam sicuti angelicam me diligere, venerarique
Sed profecto mihi esset gratius atque iucundius, verba tua, tuasq; literas deuotissim
templari. Atque ita nunc te oro, vt nuncium tuum cum benedictione ad me mitte
ad exhilarandum cor meum. nam cum in religione, & fide consentiamus, id mihi
mnia videtur expetendum, suppliciterque item oro, vt amicitiam meam, ad instar
quem induis in digitum, & torquis aurei, quem humeris imponis, in intimum cor
re velis, vt mei memoria nunquam ex animo vestro deleatur. Gratis etenim verbi
ris amicitia maxime crescit, cum eam sancta pax complectitur, è qua omnis human
facile prouenit.

Limina Apostolorum.

Quemadmodum enim is, qui vehementer sitit, frigidam maxime aquam de
vt in sacris scripturis habetur, ita animus meus ex nũciis, & literis, quæ ex remotiss
ris deferuntur, incredibile gaudium concipere solet. neque tantummodo de S
vestra, si aliqua audiero, verum si certa de singulis terræ Christianæ Regibus refer
rum in modum lætabor, sicuti his accidit, qui præliando opima spolia reperiũt &
hoc enim facillime fieri potest, postquam Rex Portugaliæ totum id iter aperuit, q
iam pridem legatos suos misit cum strenuissimis equitibus. Dum autem pater m
in humanis, neque tum, aut demum à quoquam alio Rege Christiano, vel ipso P
aut nuncium, aut omnino literas recepimus. Quanquam in Archiuis proaui no
nis Iacob earum litterarum memoria cõseruetur, quas Papa Romanus nomine E
ad has terras misit, cum ipse semen Iacob regnaret, Rex Regum in vniuersa Æthio
metuendus. Præscriptio autem literarum hæc erat.

Psal. 41.

Eugenius Romanus Pontifex, filio dilecto nostro Regi, ex semine Iacob,
gum in vniuersa Æthiopia, maxime metuendo, &c. In summa autem literarum,
bat filium suum Ioannem Palæologum, qui biennio ante esset mortuus, Regem R
mæorum, ad sacrosanctam synodum celebrandam, euocatum fuisse, & cum eo
Patriarcham Constantinopolitanum venisse, cum magno numero Archiepiscop
Episcoporum, & omnis generis Prælatorum, in quibus etiam fuissent Procurato
archarum Antiocheni, Alexandrini, & Hierosolymitani. Qui omnes se cum sa
& religionis amore firmiter coniunxissent, constitutaque vnitate Ecclesiæ, subl
antiqui temporis difficultates, non sine diuino auxilio, quæ erroneæ, & religioni
videbantur, quibus rebus rite sancitis, & constitutis, ipse Papa omnibus singulare
peperisset. Hunc autem librum Papæ Eugenii ad vos mittimus, quem incorrupt
uimus, totum etiam Pontificiæ benedictionis ordinem & potestatem misissemu
rum rerum nimis magnum volumen esse videretur, quum magnitudine librum
gentes omnino superet. Legati vero, qui hæc à Pontifice ad nos detulerunt, fu
dorus, Petrus, Didymus, & Georgius serui Iesu Christi, Tu vero sanctissime Pate
ceris, si euolui vestros libros iusseris, vbi harum rerũ, de quib. scribimus, vti facil
aliqua memoria reperiatur. Itaq; sancte pater, si aliqua ad nos perscribes, firmiter
to, cuncta in nostros libros diligentissime fore conscripta, vt posteris nostris ear
sempiterna memoria relinquatur. Et certe is mihi beatus esse videtur, cuius me
stodita literis, in vrbe sancta Roma, & in sede SS. Petri & Pauli conseruatur. Hi
domini regni cælorum & totius mundi iudices. Et quoniam ita credo, propter
to literas, vt mihi gratia paretur apud sanctitatem vestram, & vestrum sanctissim
tum, vt inde sancta benedictio mihi proueniat & bonorum omnium increment
xe etiam precor sanctitatem vestram vt mihi mittere velit aliquas sanctorum in

cipue B. Mariæ virginis, vt sæpissime sit in ore, atque memoria mea nomen vestræ san-
tis, & continuam ex muneribus vestris capiã voluptatem. Idcirco etiam vehemen-
postulo, vt mihi viros sacrarum literarum doctos, atque etiã artifices mittatis, qui ima-
s fabricent, atque ita enses, & arma bellica omnis generis, itemque celatores auri, at-
argenti, & fabros lignarios, præcipue architectos, qui domos ex lapide construant, &
las ex plumbo, cuproque ducere sciant, quibus domorum tecta protegantur, ad hos
n nobis admodum chari erunt, qui vitrum conflare, organaque musica scite facere, &
e pulsare sciant, itemque fistulatores, & tibicines. Hos vero artifices ex domo vestra
cipue mihi mitti vellem. vel si horum domi vestræ exigua erit copia, ab aliis regibus
vestris, eos sanctitas vestra poterit impetrare: quoniam vestris imperiis, & nutibus
e obediunt. Hi cum ad me peruenerint, pro meritis summo in honore habebuntur,
beralitate mea, mercedem amplam accipient. & si domum aliquis redire concupiscet,
nis abunde ornatus abibit, vti placuerit, quando nec inuitum quenquam sim reten-
, cum fructum aliquem ex eius industria percepero. Nunc ad alia transeundum est,
n à te postulo sanctissime pater, cur non hortaris Reges Christianos filios tuos, vt ar-
eponant, & vti fratres decet, concordes inter se esse velint, postquam ipsi oues tuæ
& tu ipse pastor earum? Optime quidem tua sanctitas nouit, quid Euangelium præci- *Matt. 12. Luc. 11.*
quod dicit. Omne regnum in se diuisum desolabitur. Nam si Reges animis, & fœ-
certo consentient, facillime Mahumetanos omnes delebunt, & pseudoprophetæ se-
arum fœlici irruptione disturbabunt & diruent. Ob hanc rem da operam pater san-
t inter eos bona pax fiat, & certũ fœdus amicitiæ percutiatur, hortareque eos, vt mi-
esse, atque opem ferre velint, cum in regnorum meorum finibus, à Mahumetanis
is pessimis hominibus sim ex omni latere circumdatus. Ipsi autem Mauri Mahume-
ter se mutuis auxiliis vtuntur, Regesque cum Regibus & Reguli cum Regulis, ad-
s nos synceere & constantissime conueniunt. Mihi Maurus quidem admodum vici-
t, cui finitimi alii Mauri arma, equos, atque instrumenta bellica suppeditant. Hi
eges Indiæ, Persidis, Arabiæ atque Ægypti. Quibus de rebus singularem animo in-
apio molestiam, cum hostes Christianæ religionis, fraterna charitate inter se con-
os pace frui conspiciam. Reges vero Christianos fratres meos, nihil omnino istis in-
commoueri, neque vllam mihi opem afferre, vti certe deceret Christianos, post-
fœdissimi filii Mahumetis inter se mutuis opibus adiuuantur. Neque ego is sum,
id militares copias postulem, cum milites mihi supersint. Orationes, & supplicatio-
ntum peto, locumque gratiæ apud sanctitatem vestram, & reges fratres meos exo-
uærenda enim mihi est hæc vobiscum amicitia, vt copiose his rebus, quas supra po-
i ad terrorem Maurorum sim instructus, & Christiani nominis hostes, vicini mei in-
nt, reges fratres meos, singulari studio mihi fauere, atque opem ferre. quod certe
nmune decus pertinet, postquam in vna religionis, & fidei veritate consentimus, &
onsilio sumus permansuri, quod firmum, atq; absolutum erit cum eo, quod vtilius eue-
Deus itaque desideria vestra impleat, super laudibus Iesu Christi, & Dei patris no-
uem omnes laudant per omnia secula. Et tu Domine pater sancte complectere me,
omnibus sanctis Iesu Christi qui sunt Romæ; & pariter in hos amplexus recipiantur
s incolæ regnorum meorum, & qui Æthiopiam inhabitant, & reddatur gratia do-
Iesu Christo cum spiritu vestro. Has vero literas sanctitas tua accipiet, de manu fra-
i Ioannis regis Portugalliæ, filii potentissimi Regis Emanuelis per Oratorem no-
Franciscum Aluarez.

liæ Literæ eiusdem Dauidis Aethiopiæ Imperatoris, ad Pontificem Romanum, scriptæ anno millesimo, quingentesimo, vigesimo quarto, Paulo Iouio interprete.

sancte pater, qui à Deo effectus es Gentium consecrator, & S. Petri sedem obtines. *Matth. 18.*
bi datæ sunt claues regni cælorum, & quodcunque ligaueris vel solueris super ter-
rit ligatum vel solutum & in cælis, sicut dixit Christus, & ita in Euangelio Matthæ-
bit. Ego Rex cuius nomen leones venerantur, & Dei gratia Athani Tinghil, id est,
virginis vocor, quod nomen est à baptismate, nunc vero in ipso suscepti regni initio
psi nomen Dauid, dilectus à Deo, columna fidei, cognatus stirpis Iuda, filius Da-
us Salomonis, filius columnæ Sion, filius seminis Iacob, filius de manu Mariæ, fi-
u per carnem, Imperator magnæ & altæ Æthiopiæ, magnorum regnorum & di-
, & terrarum, Rex de Xoa, de Caffate, de Fatigari, de Angote, de Baru, de Baa-
te, de Adea, de Vangue, de Goiame, vbi Nilus oritur, de Damaraa, de Vagemedri,

Regina Saba de Ambeaa, de Vagne, de Tigri Mahon, de Sabaym, vnde fuit regina Saba, de Bernaga dominus vsq; ad Nobiã finẽ Ægypti. Hæ prouinciæ omnes in mea potestate sunt, & pl que aliæ magnæ, & item paruæ, quæ nunc à me nequaquam numerantur, neque re & prouincias suis nominibus expressi, veluti superbia, & vana gloria inductus, verum id, vt summus Deus magis ac magis laudaretur, qui singulari benignitate, tot amplissi rum regnorum Christianæ religionis, superioribus meis regibus imperia tribuisset profecto me clariore gratia, inter alios Reges dignum fecit, vt Religioni continue i uirem. Quoniam me Adel Dominum fecerit, hostem Maurorum, & Gentilium, qu orant idola. Mitto ad deosculandos pedes sanctitatis vestræ more cæterorum Chr næ fidei Regum, fratrum meorum, quibus neque religione, neque potentia sum infe Ego etenim in regnis meis sum columna fidei, neque externis iuuor auxiliis, cum in Deo spem, & opem reponam, qui me sustinet, & gubernat, ab eo tempore, quo A lus Dei allocutus est Philippum, qui fidem doceret Eunuchum potentis Reginę Ca cis, Reginæ Æthiopiæ, quæ ab Hierosolyma Gazam pergebat. Philippus tum bapti Eunuchum, & Eunuchus demum Reginam, cum magna parte familiæ, & populi eiu nunquam desierunt esse Christiani, omnique sequenti tempore perstiterũt fortes in Prædecessores vero mei, nulla alia ope adiuti quam diuina, fidem in latissimis regni pagarunt, quod & ego quotidie efficere contendo. Maneo etenim inter maximos re rum meorum fines, vt leo ingenti sylua circumdatus, & septus aduersus Mauros obsi tes, & alias nationes fidei Christianæ inimicissimas, quæ nolunt audire verbum Dei que cohortationes meas, & ego gladio accinctus eos persequor, & paulatim extrud uino scilicet fretus auxilio, quod nunquam mihi deest, quod secus accidit regibus stianis. Nam si regnorum suorum fines extendunt, id facile possunt assequi, quoni ter alteri opem ferre posset, & auxilia subministrare, iuuarique benedictione vest ctitatis. cuius particeps ego sum, cum in libris meis habeantur literæ, quas superi temporibus Eugenius Papa cum benedictione misit, ad Regem Semen Iacob. Qu pta, tradita per manus benedictione ego fruor, & magnopere lætor. Cæterum ego gna habeo veneratione sanctum templum in Hierusalem, ad quod sæpissime mitt tiones debitas, per nostros peregrinantes: Et multo plures & pinguiores mitterem, nera à Mauris, & infidelibus obsiderentur. Nam præter illud, quod dona nostra, sauros nunciis eripiunt, etiam eos libere pertransire non sinunt. Quod si paterent in familiaritatem & commercium Romanæ Ecclesiæ deuenirem, vti fit à cæteris C nis Regibus, quibus in religione Christiana non sum inferior. Et ita vt illi credunt fidem rectam, & vnam ecclesiam confiteor, credoque syncerissime in sanctam T tem, & in vnum Deũ, & virginitatem Dominæ nostræ virginis Mariæ, & articul teneo, & obseruo, vti ab Apostolis conscripti fuerunt. Nunc Deus optimus manu tissimi, & Christianissimi Regis Emanuelis iter patefecit, vt per legatos conuen & in fide coniuncti Christiani, cum Christianis Deo inseruiremus. Sed dum in au eius Oratores essent, allatum est eum vitam cum morte commutasse, filiumque e trem meum Ioannem paterni regni sceptrum accepisse. Vnde sicuti ex patris mo mum senseram dolorem, ita ex filii fœlici in regnum assumptione mirifice sum læt deo vt sperem nos communibus copiis, & viribus per regiones Maurorum pessi terra marique iter aperturos, atque eos magno terrore illato, sedibus, & regnis pulsuros, vt commodo pacatoque itinere, Christiani Hierosolymitanum templu re, & libere commeare possint.

Act. 8. Eunuchus Regina Candacis.

Eugenius Papa.

Templum Hierosolymitanum.

Atque ego inprimis, sicuti vehementer exopto, diuini amoris particeps ess in templo Apostolorum Petri & Pauli. Cupio autem ingenti desiderio consequ sanctam benedictionem, à vicario Domini nostri Iesu Christi. Nam proculdub tas vestra, Dei est vicarius. Et cum à peregrinis, qui ex regionibus nostris ad Hi atque inde Romam non sine miraculo eunt, & redeunt, multa de sanctitate vest audio quæ mihi incredibilem afferunt voluptatem & gaudium. Sed multo ma mnino caperẽ lætitiam, si mei Oratores breuiore itineris cõpendio vti possent, & ferrent, Sicuti antequam moriar, aliquando allaturos spero non sine gratia Dei C tentis, qui vos in sanitate & sanctitate conseruet. Amen. Exosculor autem pede & supplex oro vt benedictionem ad me mittat. Has quoque literas sanctitas t cipiet de manu fratris mei Ioannis Regis Portugalliæ, per eundem Oratorem nostrum Franciscum Aluarez.

ORATIO

VIBVS literis perlectis, cum idem Franciſcus Aluarez Orator, hæc ipſa quæ ſubſequuntur Luſitano ſermone protuliſſet. Tum deinde Secretarius eiuſdem Oratoris tugaliæ eadem verba, vt ab omnibus intelligi poſſent, latine pronuntiauit, videlicet: ctiſſime ac beatiſſime pater ſereniſſimus, ac potentiſſimus dominus Dauid Rex ma- & altæ Æthiopiæ, vulgo Prętegyam appellatus, haud minus cultu veræ religionis, m imperio, opibus, ac regnis præcellens: hunc ſuum Oratorem ad ſanctitatē veſtram his litteris quas ei reddidit, deſtinauit: Mandans vt eidem ſanctitati veſtræ, tanquam Chriſti Vicario, Petri ſucceſſoris ac vniuerſæ eccleſiæ ſummo pontifici, veram obetiam & ſubiectionem nomine ſuæ maieſtatis, ac omnium Regnorum ſuorum humiſicut fecit præſtaret: eique munuſculum aureæ crucis, non tam pretio, quod tenuē quam veneratione eiuſdem crucis, quam dominus noſter Ieſus Chriſtus pro nobis ſudignatus eſt, à veſtra ſanctitate, æſtimandum offerret: Supplicans eidem humiliter lem principis ſui nomine, ut hæc omnia pio parentis affectu à deuotiſſimo filio ſuo ſuſe dignetur.

Ad quæ Secretarius eiuſdem ſanctiſſimi D.N. à ſanctitate ſua iuſſus in hunc modum ndit.

Sanctiſſimus dominus noſter: Te domine Franciſce Aluarez, ſereniſſimi Dauid opiæ regis Oratorem, vna cum obedientia, munere & litteris, quas attuliſti grato adım animo, benigna voluntate, & paterno affectu recepit: Gratias Deo agens, quod emporibus literas, & Oratorem tanti Chriſtiani Regis, ac tam remoti, videre ſibi eſſerit. Itaque literas ac tua verba diligenter ac libenter audiuit, obedientiam vna venerabilibus fratribus ſuis S.R.E. Cardinalibus benigne acceptat: Munuſque ipſum imaginem & honorem ſanctæ Crucis, cum ob mittentis affectum valde gratum ha- um vero Sereniſſimum Portugaliæ Regem ſumme collaudat in deo domino, quod ter cętera eius & progenitorum ſuorum ingentia erga Rempub. & fidem Chriſtia- nerita, etiam de ipſo Dauid rege benemereatur, amicitiam, commertium, cum eo ngat, ac te cum his literis tuto ad ſanctitatem ſuam peruenire curauerit. Quod ad a attinet, ſua ſanctitas omnem datura eſt operam, vt piis dicti regis deſideriis quan- tanta terrarum diſiunctione fieri ab ea poterit, ſatisfiat, vtque is ſemper intelligat ſe nctitatem ſuam & ſanctam Apoſtolicam ſedem inter cæteros Chriſtianos principes ſimi in Chriſto filii, loco, amore, & honore eſſe, ac fore. deque his rebus ſua ſancticum Oratore Portugalliæ ac tecum hic aget, & per literas ac nuntios ſuos maieſtati gis particularibus reſpondebit.

Sequuntur verba & relatio Damiani à Goes.

s epiſtolas à Paulo Iouio verſas, huic noſtro opuſculo ob maiorem huius hiſtoriæ ognitionem adiunximus, nec in eis aliquid mutauimus (quanquam quibuſdam loatione indiguiſſent) præter pauca, quæ ex Arabico & Abeſynico idiomate, in Luum ſermonem, omnino male interpretata, mutato epiſtolarum ordine, fuerunt. Iouius quoque in harum epiſtolarum enarratione, volumen quod Franciſcus Aluaſitu, moribus, cultuque Æthiopum compoſuit, in quo etiam totum ſuum iter ex- pollicitus eſt Latinum facere, cuius voluminis vnum exemplar penes me habeo, Iouius vertendo ſuperſedeat, non abhorrerem ab eius rei tractatione. quanquam inciæ nō libenter ſuſcepero, niſi id tuis ſanctiſſime pater mandatis mihi imperatum uero, quo tutior eſſe poſſim aduerſus calumnioſos, quibus videri poſſim non ſtudio blicæ Chriſtianæ, ſed æmulatione gloriæ Iouianæ hoc onus ſubiiſſe. Ad quod cum ctandum, me non parum inſtructum arbitror. Nam cum perfunctus Germanicis naticis legationibus, è Belgica ad Regem meum Ioannem eius nominis tertium reius plurimam in me excipiendo & humanitatem, & munificentiam expertus ſum: one in colloquium Æthiopici legati incido, viri & Epiſcopali dignitate venerabiide, doctrina, ac eloquentia Chaldaicæ, & Arabicæ linguæ admirabilis, & in ſumnei, qui à potentiſſimo Æthiopum Imperatore, ad maximos principes de maximis nitteretur. huic autem nomen fuit Zaga Zabo, cum eo poſt initam inter nos firam & conſtantiſſimam amicitiam, ſæpius ſermonem miſcui, variaſque diſputatiobui, præſertim de moribus & Religione Æthiopum Chriſtianorum, cupiebam es res non ex verbis interpretantium peregrinorum, ſed ab indigena, coram, & ore

tenus cognoſcere. Inter cætera epiſtolam quoque per Matthæum legatum in Luſitani
miſſam ei oſtendi, quam ego iam pridem cum articulis, quos coram Rege Emanuele
poſuerat, in linguam latinam (vt dictum eſt,) tranſtuleram, multaque ex illius admo
caſtigaui, vbi interpretatio non plene rei fidem, aut indolem aſſecuta erat, quod tum
tum Iouio nō raro accidiſſe affirmabat, habebam enim iam mecum ipſius Iouii epiſto
quas ſumma cum diligentia contulimus. Poſtmodum vigente inter nos iam vera Ch
charitate, & amicitia, auſus ſum ab eo petere planam, & legitimam Æthiopum fidei &
ligionis enarrationem, eamque ſua manu deſcribi, quod ſumma cum alacritate con
ſit, illamque ſtatim deſcribere incepit, ſententiā ſumma fide in latinā linguā refudi, vt e
quentibus patebit. Id vero conſcientia vrgente eo ardentius aggreſſus ſum, quod n
gnorarem, ſi hæc apud me periiſſent, à nemine mortalium vnquam in lucem prodi
fuiſſent. Inde quod ſic digeſta & compoſita ad phraſim Chaldaicam & Æthiopican
ſent, vt vix à quopiam intelligi potuiſſent, niſi à me, qui ea omnia tam ex ore, quam ex
ptis ipſius Æthiopici Oratoris, per multam familiaritatem conſequi iam poteram.

IN NOMINE DOMIN
NOSTRI IESV CHRISTI. AMEN.

Hæc ſunt, quæ de fide & religione apud nos Æthiopes habentur & obſeruantur.

Trinitas. Hoc poſtea explicat.

CREDIMVS in nomen ſanctæ Trinitatis, Patrem, filium, & Spi
ſanctum, qui vnus eſt Dominus, tria quidem nomina, vna diu
tres facies, vna vero ſimilitudo, æqualis trium perſonarum coniu
æqualis inquam in diuinitate, vnum regnum, vnus thronus, v
dex, vna charitas, vnum verbum, & vnus ſpiritus. Verbum aut
tris & filii, verbum ſpiritus ſancti, & filius eſt idem verbum, & v
apud Deum, & apud Spiritum ſanctum, & apud ſemetipſum, ſi
fectu vllo, aut diuiſione, filius patris, & filius ipſius patris ſine principio, nempe
ſine matre filius patris. Nemo enim nouit ſecretum, & myſteriū eius natiuitatis, niſ
& filius, & Spiritus ſanctus. Is autem filius in principio erat verbū & verbum erat ap
um, & Deus erat verbum. Spiritus patris, ſpiritus ſanctus, ſpiritus filii, ſpiritus ſanc
ſpiritus autem ſanctus ſpiritus ſui, ſine vlla diminutione, aut augmentatione. is
ſpiritus ſanctus, paracletus, Deus viuus, qui ex patre & filio procedit, locutus eſt
prophetarum, & in flamma ignis deſcendit ſuper Apoſtolos in atrium Syon. Qui
tum terrarum orbem denuntiarunt, ac prædicarunt verbum patris quod verbum e
filius. Præterea neque pater eſt primus inde quod pater ſit, nec filius poſtremus, ind
filius ſit, ſic Spiritus ſanctus neque primus, neque poſtremus eſt. Tres perſonæ vn
us, qui videt, & à nemine videtur, qui vnico ſuo conſilio cuncta creauit. Poſtea
lius ſponte propter noſtram ſalutem, ipſo patre volenti, Spiritu ſancto conſentient
tiſſimo ſuo domicilio deſcendit, & incarnatus eſt de Spiritu ſancto, ex Maria virgi
Maria duplici ornabatur virginitate, vna ſpirituali, altera vero carnali. Et natus e
liqua corruptione, ipſa Maria matre poſt partum virgine permanenti, & magno
raculo & arcano igne diuinitatis afflata, ſine ſanguine, & dolorib. peperit filiū ſuu
Chriſtum, qui homo innocens & ſine peccato fuit, & perfectus Deus, & perfectu
vnum ſolummodo habens aſpectum. Adoleuit ſenſim vt infans, ſugens lac Mar
nis matris ſuæ, & cum attigiſſet trigeſimum annum, baptizatus eſt in Iordane.
teri homines ambulauit, fuitque laſſus, ſudauit, eſuriuit, & ſitiuit. Hæc omnia
ſponte & voluntarie, plurimaque fecit miracula. Atque per ſuam diuinitatem
ſum reſtituit, claudos ſanauit, leproſos mundauit, mortuoſque ſuſcitauit, ip
ſtremo volens captus eſt, & flagellatus, ac colaphis verberatus, & crucifixus, &
& mortuus eſt propter peccata noſtra, & ſua morte vicit mortem ac diabolum,
ũa ægritudine diſſoluit peccata noſtra, & languores noſtros tulit, & bapti

Huius noſtri oratoris ſcripta in hoc loco ambiguā habebant ſignificationē, eam, quæ magis catholicæ eccleſiæ congruit, textui inſeruimus aliam hic in margine explicandam duximus, quæ ſequens eſt. Sine defectu vllo aut diuiſione filius patris & filius ſui, & principium ſui, nempe primo ſine matre filius patris, &c.

Baptiſmus Chriſti.

i,qui baptiſmus mors eius fuit, baptizauit Patriarchas & prophetas, deſcenditque ad
os,vbi erat anima Adæ,& eius filiorum, atque anima ipſius Chriſti, quæ eſt ab Adam,
n animam Adæ ipſe Chriſtus accepit ex ſancta Maria virgine,& in ſplēdore,& poten-
uinitatis ſuæ, & crucis fortitudine fregit æneas ac igneas inferorum portas, & catenis
is ſathanam colligauit,& redemit Adam & eius filios. Hæc omnia Chriſtus fecit pro-
ea quod plenus diuinitate erat, & ipſa diuinitas erat cum ipſius anima, & erat etiā cum
s ſanctiſſimo corpore, quæ diuinitas virtutem dedit cruci. Quam quidem diuinita-
is cum patre in trinitate & vnitate ſemper habuit,& habet communem. Nec enim i-
Chriſtus obambulans in terris,caruit oculi momēto diuinitate,vel dignitate ſua. Tum
um ſepultus,tertia die ipſe Ieſus Chriſtus,Princeps reſurrectionis,Ieſus Chriſtus dul-
nus, Ieſus Chriſtus princeps ſacerdotū, Ieſus Chriſtus Rex Iſrael, cum magna poten-
fortitudine reſurrexit. Et poſtquam omnia fuerunt adimpleta,quæ ſancti prophetæ
ixerunt,aſcendit in cœlum cum gloria,& ſedet à dextra Patris,& venturus eſt cū glo-
rens ante faciem ſuam crucem,& in manu gladium iuſtitiæ,iudicare viuos & mortu-
ius regni non erit finis. Credo vnam ſanctam Catholicam,& Apoſtolicā eccleſiam,
vnum baptiſma,qui eſt remiſſio peccatorum,ſpero reſurrectionem mortuorum, &
venturi ſeculi. Amen.

Hoc in fine late explicat.

Vna ſancta catholica atque apoſtolica eccleſia.

Credo Dominam ſanctam Mariam virginem, virginem inquam ſpiritu, & carne,
t Dei mater,charitas omnium gentium eſt,ſancta ſanctorum,& virgo virginū,quam
s omnibus veneror. Credo ſanctum lignum crucis, lectum ægritudinis Domini no-
ſu Chriſti Filii Dei eſſe,qui Chriſtus ſalus noſtra eſt,propter quem ſalui ſumus. Iu-
uidem ſcandalum,Gentibus autē ſtultitia. Nos vero prædicamus & credimus for-
nem crucis Domini noſtri Ieſu Chriſti,quemadmodum ſanctus Paulus Doctor no-
ræcepit. Credo ſanctum Petrum petram legis eſſe,quæ lex ædificata eſt ſuper ſanctos
hetas,fundamentum & caput Eccleſiæ Catholicæ & Apoſtolicæ,Orientalis & Occi-
lis, vbi eſt nomen Domini noſtri Ieſu Chriſti: cuius Eccleſiæ poteſtatem, Petrus A-
lus habet,ac claues regni cœlorum, quibus claudere & aperire, ſoluere, & ligare po-
Is autem ſedebit cum aliis Apoſtolis eius ſociis ſuper duodecim ſedes,cum honore&
apud Dominum noſtrum Ieſum Chriſtum, qui in die iudicii ſententiam eſt de no-
urus. Quæ dies gaudii quidem ſanctis,doloris autem & ſtridoris dentium,peccato-
erit,cum deiicientur in ardentes flammas inferni cum eorum patre Diabolo. Credo
s Prophetas & Apoſtolos, Martyres & Confeſſores veros Chriſti imitatores fuiſſe,
cum ſanctiſſimis Dei Angelis veneror & honoro. parique modo etiam omnes illo-
ectatores complector & deoſculor. Deinde confeſſionem vocalem omnium meo-
eccatorum credo faciendam eſſe apud ſacerdotem,cuius precibus per Chriſtū Do-
m noſtrum, ſalutem animæ meæ ſpero me conſecuturum. Præterea Pontificem Ro-
m tanquam primum Epiſcopum & paſtorem ouium Chriſti agnoſco, ac omnes Pa-
has,Cardinales,Archiepiſcopos,Epiſcopos, quorum ille caput eſt, quibus tanquam
Chriſti miniſtris pareo, ac obedio.

Maria virgo.

Lignū crucis.

1. Cor. 1.

Petrus petra eccleſiæ.

Confeſſio apud Sacerdotem.

Pontifex Ro. primus epiſcopus & caput reliquorum.

Hæc eſt fides & lex mea,& populi Æthiopiæ,qui eſt ſub ditione Precioſi Ioānis,quæ
tque Chriſti amor,ita ſunt apud nos confirmata,vt ea nec per mortē,nec per ignem,
r gladiū,fretus auxilio Saluatoris noſtri Ieſu Chriſti, vnquā ſim abnegaturus,quam
omnes portaturi ſumus in die iudicii ante faciē eiuſdem Domini noſtri Ieſu Chriſti.
am his enumeratis,erit nobis explicanda diſciplina & doctrina, ac lex quæ Apoſtoli
tis Synodorum libris & canonum (quos Manda atque Abethilis vocamus) nobis
erunt. Sunt enim ii ſanctæ Eccleſiæ legum libri octo, quos omnes Apoſtoli Hie-
mis congregati,ſcripſerunt. De quibus habita inquiſitione,cum quibuſdam docto-
oſtquam in Luſitaniam veni,neminem reperi,qui horum memoriam teneret. Ob-
ones vero,quas ſancti Apoſtoli nobis in his libris præſcripſerunt,hæ ſunt. Primo o-
e nos ieiunare ſingulis diebus Mercurii, in memoriam conſilii Iudæorum, quo die
decretum & conſultum fuit, Chriſtum occidendum eſſe. Præterea ieiunandū eſſe
s dieb. Veneris,quo in die Chriſtus Ieſus crucifixus & mortuus eſt pro peccatis no-
Et in his duobus diebus præceptum eſt ieiunare vſque ad occaſum ſolis. Quadra-
ero diebus quadrageſimalibus,pane & aqua ieiunandum iniunxerunt. Septem diei
tis horis incumbere rebus diuinis. Ex iis edictis quoque tenemur & ſacrum cele-
diebus Mercurii, ac Veneris tempore veſpertino, quoniam tunc expirauit Domi-
ſter Ieſus Chriſtus in ſancto ligno crucis. Diebus autem Dominicis, omnes vnani-
t congregaremur in ſacra æde hora tertia die ab ortu ſolis ad legendum & audien-
ophetarum libros voluerunt, atque poſtea, vt ſanctum Euangelium prædicemus,

Libri octo legum eccleſiæ ſcripti Hieroſolymis per Apoſtolos.

Ieiunium fer. 4.

Ieiunium fer. 6.

Ieiunium quadrageſimale 7 horæ data rebus diuinis.

Dies Dominicus.

Sacrum facere. *9. dies festi. Festum candelarum. Palmarum. Ascensio. Pentecostes.*

sacrum quoque faciamus. Præterea nouem dies festos in Christi memoriam celebrar
constituerunt, scilicet Annunciationis, Natiuitatis, Circũcisionis, Purificationis siue C
delarum, Baptismi, Transfigurationis, Dominicæ Palmarum, vsque ad octauam Ve
sancti (vt vocamus) qui dies duodecim sunt. Ascensionis quoque atque Pentecostes
suis etiam feriis. Et ex horum librorum præceptis, sine aliqua exceptione à festo Pa
vsque ad Pentecostem singulis diebus vescimur carnibus, nec per hos dies, vsque ad
uam Pentecostes ieiunare tenemur, id quidem propter maiorem venerationem & h
rem Resurrectionis Domini nostri Iesu Christi. Item voluerunt vt diem mortis, & as
ptionis Mariæ Virginis cum omni honore celebraremus. Præterea præter Apostolo

33. dies. Vnus dies in vno quoque mense. S. Michael. Dies SS. martyrum. Dies Sabbati. Dominicus. Matt. 5.

præcepta quidam Preciosus Ioannes nomine Semen Iacob cõstituit in honorem eiu
beatæ Virginis, singulis annis triginta supra tres dies etiam celebrandos. Deinde pr
Christi Saluatoris natiuitatem celebrari iussit de vnoquoque mense diem vnum, qu
vigesimus quintus semper est. Constituit quoque ex singulis mensibus vnum diem
pter S. Michaelem celebrandum. Vlterius ex indicto Synodorum Apostolorũ, diem
tyrii S. Stephani, ac aliorum martyrum celebramus. Ex institutione quoque Apo
rum celebrare tenemur duos dies, scilicet Sabbati & Dominici, in quibus non licet
aliquam rem facere, ne minimam quidẽ. Diem vero Sabbati ob id, quod Deus in eo
di perfecta creatione quieuisset, seruamus, quem vt vocari voluit, Sanctum Sanctoru
plane videretur contra eius voluntatem & præceptum fieri, qui cœlum & terram p
quam suum verbum perire vult, si cum magno honore, ac religione is dies non celeb
tur, præsertim cum ipse Christus non ad soluendum legem, sed ad implendũ venerit.
propter non ad imitationem Iudæorum, sed iussu Domini nostri Iesu Christi, & Sãct
Apostolorum eum seruamus, quorum Iudæorum gratia in nos Christianos transla
In quo die Sabbati, excepto tẽpore quadragesimali, carnes semper comedimus. Id
in regno Bernagaes, ac Tigri Mahon non seruatur, quorum duorum regnorum inc
ex veteri consuetudine, carnibus in diebus Sabbati & Dominicis quadragesimalib
cuntur. Diem autem Dominicum, vt cæteri Christiani, in memoriam Christi resu
onis celebramus. Diem tamen Sabbati ex legis libris & non ex Euangelio celebra
esse scimus. Nihilominus Euangelium finem legis, ac Prophetarum esse non igno

Purgatoriũ.

In quibus duobus diebus credimus animas piorum defunctorum, in purgatorio n
cruciari. Quam quietem Deus in his sanctissimis diebus, animis concedit, donec i
nito termino suarum pœnarum pro facinoribus in hoc sæculo meritarum) peritu

Eleemosyna pro defunctis.

gant. Ad quas pœnas minuendas, ac earum cruciatus tempus attenuandum, eleen
pro defunctis factas, credimus ipsis animis in purgatorio degentibus maxime prod
quarum animarum remissionem Patriarcha nullas dat indulgentias, id ad solum D

Indulgentia.

pœnarum temporis constitutionem credimus spectare. Nullos quoque dies indu
rum Patriarcha concedit.

Sex præcepta. Matth. 25.

Ex Euangelii lectione, sex tantum tenemur seruare præcepta, quæ Christus
prio ita explanauit. Esuriui & dedistis mihi manducare. Sitiui & dedistis mihi
Hospes eram, & collegistis me. Nudus, & operuistis me. Infirmus, & visitastis me
cere eram, & venistis ad me. Quæ verba Christus in die iudicii solummodo est pro

Rom. 3.

quoniam lex, teste Paulo, peccata nobis ostendit, quam legem, excepto Iesu Christ
custodire potuit. Ipso Paulo quoque teste, Omnes ex peccato nati sumus, prop
matris nostræ transgressionem, & propter eius maledictionem. Præterea inquit

Rom. 5.

Paulus, nos propter Adam mori & propter Christi vitam viuere, qui Christus ob su
mensam misericordiam, nobis hæc sex præcepta dedit, vt cum venerit in sua maies
dicatum viuos & mortuos, saluemur. Quibus verbis, ac præceptis in ipso tremen
cii die, bonis gloriam sempiternam, malis ignem, & perpetuam damnationem d

Peccata mortalia. 5. Apoc. 22.

bit. Et quinque tantum peccata mortalia (vt vocant) annumeramus, id quiden
mo Apocalypsis capite, vbi dicitur, Foris autem canes, & venefici, & impudici, &
dæ, & idolis seruientes, & omnis qui amat, & facit mendacium. Item constitutum
ctis Apostolis, in Synodorum libris, clericis vxores licere ducere, id quidem p

Ordo.

cognitionẽ aliquam habuerint rerum diuinarum. Deinde inito matrimonio in
presbyterorum recipiuntur, in quem nisi post annum trigesimum nemo recipitur
rii, nec nothi aliqua ratione ad eundem sacratissimum ordinem intromittuntur
dines à nemine, nisi ab ipso patriarcha dantur. Mortua tamen prima vxore

Episcopi & Clerici.

aut clerici aliam ducere non possunt, nisi patriarcha ad id dispensauerit (quod
do indulgetur magnatibus propter publicum bonum) nec habere concubin
se voluerint à sacris abdicare, quod si fecerint, res diuinas amplius tractare

Et hoc tam ſtricte ſeruatur, vt ii presbyteri, qui ſecundo vxorem duxerint, ne cande-
quidem vnam Eccleſiæ conſecratam, in manum auderent accipere. Quod ſi in-
im fuerit Epiſcopum aut clericum filium ſpurium habere, ab omnibus beneficiis ac
ordinibus abdicatur, quorum bona, ſi ſine legitima prole diſcedant, ad Precioſum
nem, & non ad Patriarcham veniunt. Et id quod presbyteri apud nos vxores poſſide-
x Paulo accepimus, qui mauult clericum & laicum nubere quam vri. Is quoque in-
oportere Epiſcopum virum vnius vxoris eſſe, & irreprehenſibilem, ſobrium, patique
vult eſſe diaconos. Atque etiam vt Eccleſiaſtici perinde atque ſeculares proprias
s ex legitimo matrimonio habeant. Monachi tamen vxores non ducũt. Et tam lai-
am clerici vnam tantum poſſident vxorem, & matrimonium non contrahitur pro fo-
ſacræ ædis, ſed in priuatis domibus Paranymphorum. Ex ſanctorum Apoſtolorum
itutione habemus, vt ſi ſacerdos fuerit comprehenſus in adulterio, homicidio, latro-
, vel falſum teſtimonium tulerit, vt à ſacris ordinibus deſtituatur, ac vt cæteri malefici
tur. Rurſus ex eorum Apoſtolorum inſtituto, Si aliquis ſiue eccleſiaſticus, ſiue lai-
m vxore congreſſus fuerit, vel in ſomnis pollutus fuerit, ſpatio quatuor & viginti ho-
templum non ingreditur, nec id quoque menſtruatis mulieribus licet, niſi ſeptimo
die à menſtruo, id quidem omnibus veſtibus ablatis, quibus tempore menſtrui vte-
ipſaque bene lota, atq; à ſordibus repurgata. Item mulieri parienti maſculum, non
itur venire in templũ niſi poſt quadrageſimum diẽ, parienti vero fœminã, poſt octo-
. Hanc conſuetudinẽ ex veteri lege, ac ex noua Apoſtolica habemus, quas leges, in-
ac præcepta diligenter in omnibus, quatenus fieri poſſit, obſeruamus. Deinde pro-
m eſt apud nos, ne aut gẽtes, aut canes, aut alia huiuſmodi animalia, in templa noſtra
t. Item non datur poteſtas nobis adeundi templum, niſi nudis pedibus, neque licet
n ipſo tẽplo ridere, obambulare, aut de rebus prophanis loqui, nec ſpuere, aut ſcrea-
ſo templo. Quia Eccleſiæ Æthiopiæ non ſunt ſimiles terræ illi, vbi populus Iſrael
lit agnum Paſchalem, decedens ab Ægypto, in quo loco Deus iuſſit eos comedere
s calceamentis, & zonis accinctos propter terræ pollutionẽ. Sed ſimiles ſunt mon-
i, vbi Dominus locutus eſt Moſi dicens: Moſes Moſes, exue calceamenta tua quo-
erra quam pedes tui premunt, ſancta eſt. Et hic mons Synai parens noſtrarum Ec-
um eſt, ex quo ſuam acceperunt originem, ita vt Apoſtoli ex prophetis & nouum te-
ntum à vetere. Præterea nec ſacerdoti, nec laico, vel alii perſonæ cuius conditionis
mpta venerabili Euchariſtia licet expuere, à tempore matutino, vſque ad occaſum
ſi ſpuerit, grauiſſima pœna multatur. Item in memoriam Chriſti baptiſmi, ſingu-
is, omnes in Epiphaniis Domini baptizamur, id quidem facimus non quod ad ſalu-
ctare credimus, ſed propter Seruatoris noſtri laudem ac gloriam. Neque vberius,
efertius ſpectaculis, iocis & cæremoniis, vllum aliud feſtum celebramus, quoniam
die primo manifeſte apparuit ſanctiſſima Trinitas, cũ Dominus noſter Ieſus Chri-
ptizaretur in flumine Iordane, cum Spiritus ſanctus in ſpecie columbæ ſuper caput
ſcenderit, & vox de cœlo dixerit, Hic eſt filius meus dilectus, in quo mihi compla-
Qui Spiritus ſanctus apparens in ſpecie albæ columbæ, cum facie & figura patris &
aruit in vna diuinitate. Parique modo Chriſtus viſus eſt à ſanctis Prophetis per
ſimilitudines & formas. Primum in ſpecie arietis albi, propter ſalutem Iſaac filii
e, eoque modo nominauit Iacob, Iſrael, & Iacob, Iudam catulum leonis, cui ſuper
tres poteſtatem tribuit, dicens, Ad prædam fili mi aſcendiſti, requieſcens occubui-
, & quaſi leæna, quis ſuſcitabit eum? Item manifeſtauit ſe Moſi in monte Synai in
lammæ igneæ, oſtendit ſe ſancto Danieli Prophetæ in ſimilitudine Petræ. Eze-
uoque filio hominis apparuit, & Iſaiæ in forma infantis. Manifeſtauit etiam ſe Re-
di, & Gedeoni in rore ſuper vellus. Præter has recenſitas formas, in multis aliis vi-
ſanctis Prophetis. Tametſi tam variis formis fuerit viſus, ſemper ſimilitudinem pa-
piritus ſancti repræſentauit. Et cum Deus etiam creaſſet mundũ, dixit: Faciamus
em ad imaginem & ſimilitudinem noſtram, & fecit Adam ad ſuam imaginem & ſi-
inem. Propterea nos dicimus patrem, filium, & Spiritum ſanctum eſſe tres vultus,
imilitudine & diuinitate. Habemus quoque à temporib. reginæ Saba circumciſio-
am ad hunc vſq; diem ſeruamus. Erat autẽ huic reginæ Saba nomen propriũ Ma-
quæ more maiorũ colebat Idola. Ad cuius aures fama ſapientiæ Salomonis cũ per-
, quẽdam virũ prudentem Hieroſolymã miſit, vt re omni explorata certior de regis
a redderetur. Quo reuerſo & re explanata, ſubito ſe ad iter Hieruſalẽ vers⁹ cõponit.
eo peruéniſſet, præter multa alia, quib. à Salomone erudita eſt, legẽ ac Prophetas didi
in patriã (facultate impetrata abeũdi) proficiſcẽs, in itinere filiũ, quem ex Salomone

Cãdela conſecrata.
1. Cor. 7.
1. Tim. 3.
Monachi.
Vna vxor.
Puerperæ.
Exod. 3.
Mons Synai
Euchariſtia.
Baptiſmus Epiphania.
Matth. 3.
Gen. 22.
Gen. 32.
Gen. 49.
Exod. 3.
Gen. 1.
Hic explicat ea quæ in principio de trib. facieb. & vna ſimilitudine dixit.
Maqueda nomen Reginæ Saba.
Filius reginæ Saba ex Salomone.

conceperat, peperit, qui vocatus eſt Meilech, quem ipſa regina in Æthiopia vſque ad
geſimum ætatis annum apud ſe educauit, ac poſtea ad Salomonem eius patrem remiſi
ab eo ſcientiam & ſapientiam diſceret, quem per literas obſecrauit, vt filium Meilech
ram arca fœderis, teſtamenti Domini, regem Æthiopiæ conſecraret, ac crearet, neu
terius fœminæ ius regnandi in Æthiopia haberent, vt tum in more erat, ſed vt recto tra
te maſculi in regnum ſuccederent. Qui cum Hieroſolymam venit, à patre facile m
poſtulata obtinuit, ac pro Meilech vocatus eſt Dauid, quem iam abunde in lege, atqu
aliis diſciplinis edoctum, pater Salomon conſtituit ad matrem remittere, id quidem
maiore ornatu, Regioque apparatu. Ad quod munificentius conficiendum, comite
nobiles, ac primorum virorum filios tradidit, qui ei pro regio more inſeruirent. Præt
decreuit cum eo mittere Azariam principem ſacerdotum, filium Sadoch principis
que ſacerdotum. Quod cum Azarias intellexiſſet, Dauidem hortatus eſt, vt ei à patre
petraret poteſtatem ſacrificandi pro ſucceſſu itineris, ante arcam fœderis domini.
re à Salomone impetrata, Azarias ſubito tabulas, quam ſecretiſſime potuit, ad imit
nem tabularum fœderis Domini dedolare curat. Quibus perfectis ad ſacrificandu
componit, in ipſoque ſacrificio clanculum, atque mira arte, veras fœderis Domini ta
las ex arca ſurripuit, pro eiſque adulterinas, quas ſecum portauerat, repoſuit, ſe ſolo
Deo conſcio. Hæc narratio apud nos Æthiopes ſanctiſſima & probatiſſima habetur,
hiſtoria ipſius Regis Dauidis (quæ iucundiſſima lectu eſt) apparet. Cuius hiſtoriæ liber
tæ craſſitudinis eſt, quantæ omnes Pauli epiſtolæ. Cæterum cum iam Dauid ad fine
thiopiæ perueniſſet, Azarias eius tentorium ingreſſus, id quod ſemper apud ſe occu
tenuerat, ei reuelat, nempe tabulas fœderis Domini penes ſe eſſe. Qua re audita,
Dauid ad tentorium vbi Azarias tabulas fœderis Domini habebat accurrit, ibique p
mio gaudio ad exemplum aui ſui Dauidis, ante arcam, in qua tabulæ erant, incepit ſa
Quo à ſuis viſo, & re intellecta, omnes pari modo gaudia & lætitiam ingentem celeb
runt. Tandem peragrata magna Æthiopiæ parte ad ſuam matrem peruenit. Quæ
ei imperium omnium prouinciarum detulit, omnemque adminiſtrandi regni cur
eius humeros reclinauit. Et ab eo tempore ferme iam inde vſque in hunc diem elap
terim bis millenis, ſexcentenis annis, regnum Æthiopiæ recto tramite, de maſcul
per ad maſculum transfertur. Et ab his temporibus legem Domini, & circumciſi
ſeruamus, vt ante dictum eſt. Ab eodem quoq; tempore hucuſq; miniſteria, qua
mon filio ſuo Dauidi ad aulam ſuam gubernandam ordinauit, in eo ordine ac famili
tunc temporis erant, conſeruantur, nec aulica miniſteria ex alia ſtirpe deligere fas
vel ipſe Imperator. Inſuper iuſſu, & decreto ipſius Reginæ Maquedæ, mulieres q
circumciduntur. Ad id ea ratione deducta eſt, vt quemadmodum viri præputium h
eodem quoque modo mulieres etiam quandam glanduloſam carnem, quam Nym
vocant, in genitalibus habent, non ineptam accipiendo characteri circumciſionis. I
fit tam in maſculis quam in fœminis ad octauum diem. & poſt circumciſionem
baptizantur ad quadrageſimum diem, mulieres vero ad octogeſimum, niſi aliqua

Baptiſmus.

nerit ægritudo, vt opus ſit feſtinatione. quod ſi ante tempus conſtitutum baptizen
fantibus non licet lacte matris lactari, ſed nutricis tantum, id quidem donec ma
rificentur. Et aqua in qua baptizantur, exorciſmis conſecratur & benedicitur, &
die qua pueri baptizantur, venerabile corpus Domini accipiunt, ſub exigua ſpeci
Nos ferme prius cæteris Chriſtianis omnibus, baptiſmum ab Eunucho Candacis R
Æthiopiæ, cui nomen erat Indich accepimus, ita in actis Apoſtolorum traditur,

Act. 8.

vna cum circumciſione (quam tum temporis, vt prius dictum eſt, habebamus) ſa
chriſtiane obſeruamus, & Deo adiutore ſumus perpetuo obſeruaturi. Nec quicqua
ter ea, quæ in lege & Prophetis, & in Euangelio, atque in libris Synodorum Apoſt
ſunt, ſeruamus, aut admittimus, & ſi quæ alia præter hæc recipimus, ea ſeruantur i
quod ad ordinem & pacem Eccleſiæ videntur ſpectare, id tamen ſine aliquo pecc
culo. Quamobrem circumciſio noſtra immunda non eſt, ſed lex & gratia data p
ſtro Abrahæ eſt, quam à Deo tanquam ſignum accepit, non vt propter circumci
ſaluus fieret, aut filii eius ſed vt ipſi filii Abrahæ, à cæteris nationibus dinoſcerentu
quod ſymbolo circumciſionis latenter oſtenditur, eximie ſeruamus, nempe vt co
cumciſi ſimus. Nec ob circumciſionem gloriamur, nec etiam cæteris Chriſti
tamus ob id nobiliores, nec Deo acceptiores eſſe, apud quem nulla eſt acceptio p
rum, teſte Paulo, qui etiam oſtendit nos ſaluos fieri non propter circumciſione
propter fidem, quia in Chriſto Ieſu nec circumciſio aliquid valet, nec præputi
noua creatura. Is autem Paulus non prædicauit ad deſtruendam legem, ſed a

Rom. 2. Gal. 2. Ephes. 4.

lam,qui circumcisus quoque fuit,& ex semine Beniamin. is quoque Timotheū iam *Act. 16.*
istianum factum ex matre Hebræa,& ex patre Gentili natū circumcidit,sciens Deum
mcisionem ex fide,& præputium per fidem iustificare. Et vt ipsemet ait, factus est o-
bus omnia,vt omnes faceret saluos,Iudæis tanquam Iudæus, vt Iudæos lucraretur.His
ub lege erant,quasi sub lege esset, cum ipse non esset sub lege, vt eos qui sub lege erant,
faceret.

His qui sine lege erant,tanquam sine lege esset, cum sine lege Dei non esset,sed in le-
hristi,vt lucrifaceret eos,qui sine lege erant. Et factus est infirmus, vt infirmos lucri-
et, id quod fecit, vt ostenderet non ex circumcisione, sed ex fide nos salutem conse-
ros. Vnde cum Hebræis prædicasset, tanquam Hebræus variis sermonibus locutus
icens, Multifarie, multisq; modis olim Deus locutus est patribus nostris in prophetis,
dens eis ex ipsis prophetis Christum ex semine Dauidis secundum carnem, deinde
stum eis prædicauit,cum patribus nostris in tentoriis, in deserto fuisse, eosque in ter-
romissionis introduxisse,per manum Iosue. Præterea idem quoque Paulus inibi te-
Christum principem fuisse Sacerdotum, ac in nouum tentorium intrasse, quod est
m sanctorum, & sacrificio sui corporis,& sanguinis, sanguinem hircorum ac tauro-
uo nemo accedentium poterat iustificari, aboleuisse, & sic multis modis locutus est
s,multis quoque ritibus,sancta & incorrupta fide,se à suis coli patitur.Præterea apud
abentur semichristiani puerilli, quos hic audio Paganos ab Romana Ecclesia vocari.
uoniam sine baptismo moriantur,semichristiani debent appellari. quoniam filii sa-
anguinis parentum ex baptismo, & ex Spiritu sancto, & ex sanguine Domini nostri
hristi nati sunt,ex quibus tribus testimoniis omnes Christiani reputantur.Quoniam
nt,qui testimonium dant in terra,Spiritus, Aqua, & Sanguis, teste Ioanne in sua pri- *1.Ioan.5.*
anonica,etiam vt Euangelium dicit,bona arbor fert bonos fructus, mala vero arbor, *Matth.7.*
Ideoq; filii Christianorum non sunt, vt filii Gentilium & Iudæorum, atque Mauro-
ui sunt arbores aridæ sine aliquo fructu. Christiani autem sunt electi in vtero ma-
uarum, vt sanctus Hieremias Propheta, & sanctus Ioannes Baptista fuerunt. Insuper *Hier.1.*
es Christianarum mulierum sunt electi & cōsecrati ex corporis & sanguinis Domi- *Luc.1.*
tri Iesu Christi communicatione. Nam fœminæ grauidæ,cum assumunt venerabile
s Domini nostri Saluatoris Iesu Christi, infans capiens inde nutrimentum, fit sacra-
Quoniam sicut infans existens in vtero,ex eius matris affectibus contristatur ac læta-
etiam ex matris nutrimento nutritur. Et vt ipse Dominus ait in suo S. Euangelio. Si *Ioan.6.*
omederit corpus meum,& biberit sanguinem meum, non gustabit mortem in æter-
Rursus,si quis gustauerit meum corpus,& biberit meum sanguinem,erit mecū. Ad
aulus Doctor Gentium ait: Vir infidelis iustificatus est per mulierem fidelē, & mu- *1.Cor.7.*
idelis sanctificata est per virum fidelem,alioquin filii vestri immundi essent,nūc au-
ncti sunt. Quod si ita est,vt filii matris infidelis,sanctificētur in patris fidelitate,mul-
atiores esse debent illi, qui ex patre & matre fidelibus nati sunt. Ob quam rem lon-
gis pium erit, vocare infantes antequam baptizati sint, semichristianos, quam paga-
d quoque dixerunt Apostoli in suis synodorum libris. Omnes qui habent fidem,&
ceperunt baptismum merito possunt dici semichristiani, qui etiam dicūt in memo-
oris, Si Iudæus, Maurus, Gentilis fidem accipere voluerit, non esset ilico admitten-
d voluerunt eum prius venire ad valuas templi, ibique audire conciones & verba
oris Christi,vt qui prius ad fidem incitatus, ac quasi arreptus fuit, iugū legis cogno-
od cum fecerit, vocari possit semichristianus, quanquam baptizatus non sit quem-
um Euangelium docet, Qui crediderit & baptizatus fuerit, saluus erit, qui vero non *Marc.7.*
erit, condemnabitur. Et est etiam moris apud nos vt mulieres grauidæ ante partus
semper confiteantur,ac vt corpus Dominicum confessæ accipiant. & eæ quæ hoc
iunt,ac puerorum patres,si eas ad id non impulerint,habentur impii & mali Chri-
Præterea sciendum, apud nos confirmationem & chrisma siue extremam olei vn-
n,pro sacramento nō haberi nec in vsu esse, vt video hic ex Romanæ ecclesiæ con-
ne fieri.Item ex lege Mosi,ac Apostolorum instituto non licet nobis cibos immun-
nedere. id facimus ad omnem legis ac scripturarum obseruationem,quarum octo-
vnum libros, tam veteris quam noui testamenti annumeramus, scilicet ex vetere
ginta & sex,& ex nouo triginta & quinque, quem numerum singulorum librorum
atione expressum habemus ab ipsis Apostolis, quibus libris veteris & noui testa-
ihil addere,nec minuere licet,quanquam angelus de cœlo id nobis persuadere co-
. Et qui talia auderet tentare, pro anathemate reputaretur. Quare nec Patriar-
c Episcopi nostri, per se, nec in conciliis putant, aut opinantur vllas leges se con-

dere posse,quibus ad mortale peccatum obligari quis possit. In ipsis etiam Synodoru
bris constitutum à Sanctis Apostolis est,oportere nos confiteri,atq; quam pœnitentiã
Confessio. Pænitentia iniuncta.
magnitudine singulorum peccatorum à confessore accipere debemus. Instruunt quo
nos, quomodo orandum & ieiunandum sit, & charitas exercenda. Præterea hoc fam
rissime vtimur,quod statim ad pedes confessoris,cum peccatum commissum est, acc
mus,& hoc faciũt omnes tam masculi,quam fœminæ cuiuscunq; conditionis sint. Et
tiescunq; confitemur, assumimus corpus Domini, & id quidem sub vtraq; specie, in
azymo triticeo. Quod si singulis diebus confiteamur,singulis quoq; diebus accipimu
nerabile Sacramentum,& id tam apud clericos,quam apud laicos in vsu est. Et sacra
tum Eucharistiæ non seruatur apud nos in tẽplis,vt fit hic apud Europæos, nec ægroti
pus Dominicum accipiunt,nisi dum conualuerint. id fit,quoniam omnes tam laici, c
clerici consueuerunt illud, ad minus bis in hebdomada accipere, & omnes idem vol
facere templum accedunt. quippe nemini datur nisi in ipso templo, nec id conceditu
triarchæ,nec ipsi Precioso Ioanni. Vtimur etiam semper vno confessore,nec alium ac
mus,nisi eo absente, quo reuerso ad ipsum redimus. Et confessores omnium peccat
dant nobis ex Ecclesiæ potestate absolutionem,nullo casu Episcopis,aut Patriarchæ r
uato,quamuis grauissimo. Vlterius presbyteri non possunt audire confessionem eius
confitentur. Præterea presbyteri,& monachi,& omnes Ecclesiæ ministri,apud nos su
Decimæ.
bore viuunt. Quippe Ecclesia nullas habet decimas, nec accipit, habet tamẽ prouent
agros,quos ipsi clerici & monachi fodiunt,aut sua,aut aliena opera colũt,& nullas alia
Oblationes in exequiis mortuorum.
bent eleemosynas,præter eas,quæ gratis in templis offeruntur pro exequiis mortuoru
aliis piis rebus,nec eis licet vicatim mendicare, nec à plebe aliquid eleemosynarum e
Vna missa.
quere. Item in nostris templis singulis diebus,vna tantum celebratur missa,quam fac
Eucharistia non ostenditur.
loco habemus,nec plures ex veteri instituto celebrare licet. Pro qua quidẽ missa, n
precium aut mercedem accipimus. in quo ministerio sacramentum Eucharistiæ n
stenditur,vt hic video fieri, inibiq; omnes Sacerdotes & Diaconi, subdiaconi & ten
accedentes corpus Domini accipiunt,& nullã pro remissione animarum facimus m
sed mortui cũ crucib. & orationib. sepeliũtur in certo loco,super quos mortuos,pra
inter alias orationes,initiũ Euangelii Ioãnis dicimus,& sequẽte die à sepulto mortu
Eleemosynæ pro defunctis
mosynas pro eis offerimus,id etiam postea facimus,certis diebus,in quib.omnib.ep
neorib. indulgemus.De fide ac religione nostra diximus. Nunc vero quoniam pos
in Lusitaniam venimus,crebras disputationes ac contentiones cum doctorib.quibu
Delectus ciborum.
præsertim cũ magistris nostris, Didaco Ortysio, Episcopo insulæ S.Thomæ, atq; R
celli Decano,& Petro Margalho, de delectu ciborum habuimus, de hac re aliquid
non erit incongruum. Primum sciendum est nos ex veteri testamento delectum ci
seruare, qui delectus ab ipso verbo Dei constitutus est, quod verbum postea natu
Maria virgine,& ambulauit atq; versatum est cum suis Apostolis.Id quoq; verbũ D
per viuum,integrum,inuiolatũ sermonem,ac verbũ habuit. Nec id ꝙ olim ex imm
prohibuit comedere,postea in aliquo sui Euangelii loco dixit esse comedendum.
Matth. 15.
ꝙ in Euangelio ait,Quod per os intrat,hominẽ non coinquinare, sed ea quæ ex ore
dunt,non ea de causa dixit,vt frangeret id ꝙ antea constituerat,sed vt refutaret supe
nem Iudæorum,qui arguebant Apostolos,ꝙ illotis manib. panem manducarent. I
Apostoli id temporis,quando versabantur cũ Domino nostro Iesu Christo, vnquã
immũdis,nec gustauerũt ea quæ in lege prohibita sunt,nec vllus eorũ eam transgre
Nec iis temporib.quæ passionẽ Domini insecuta sunt, cum Euangeliũ cœperũt pra
Apostoli,vllis apud nos scriptis probari potest,eos edisse,aut occidisse immunda.
1.Cor.10.
tamen est Paulũ dicere,Omne ꝙ in macello venit,manducate,nihil interrogantes
conscientiã. Postea si quis vos vocat infideliũ ad cœnam,& vultis ire,omne ꝙ vob
nitur,manducate,nihil interrogantes propter conscientiam.Si quis autem dixerit,
molatum est Idolis,nolite manducare propter eum, qui indicauit, & propter cõsc
&c. Omnia hæc dixit Paulus, vt placeret iis, qui in fide non erant admodum co
quoniã inter hos & Iudæos variæ consurgebant disputationes ac contentiones, q
daret,Christianis nondũ satis confirmatis indulgentius morigerabatur & acquie
tamen faciebat non ꝙ legem frangere vellet,sed vt plures ita in ceremoniis relaxa
tificando ad fidem alliceret. Idẽ Apostolus quoq; ait, Is qui manducat,non mand
non spernat,& qui non mãducat,manducantẽ non iudicet,quoniã is qui mandu
Rom. 14.
no manducat,& qui non manducat,Domino nõ manducat:Quamobrẽ indignũ
grinos Christianos tã acriter ac hostiliter reprehendi,vt ego de hac re,& de aliis q
me ad verã fidẽ spectabãt,reprehensus fui. Sed multo cõsultius erit huiusmodi Ch

nes,siue Græcos,siue Armenios,siue Æthiopes, siue ex quauis septẽ Christianorum
siarum,in charitate & Christi amplexibus sustinere, & eos sine contumeliis permit-
nter alios fratres Christianos viuere ac versari,quoniam omnes filii baptismi sumus,
vera fide vnanimiter sentimus.Nec est causa cur tam acriter de cęremoniis discepte-
isi vt vnusquisq; suas obseruet,sine odio & insectatione aliorum,nec commerciis Ec-
ob id excludendus est, si peregre in alienis prouinciis domesticos ritus obseruet. Id
erea q in Actis Apostolorum habemus,nempe quo pacto Petrus vidit cœlũ apertum, *Act. 10.*
descendere quoddam,veluti linteum magnum, quatuor initiis submitti de cœlo in
m,in quo erant omnia quadrupedia & serpentia terra,& volatilia cœli.Cui vox dixit,
Petre,occide & manduca. Cui Petrus, Absit Domine,quoniam nunquam mandu-
omne commune aut immundum.Cui vox iterum:Quod Deus purificauit,tu cõmu-
dixeris.Quod vbi cum tertio repetitis vicibus contigisset, statim illud vas in cœlum
tum est. Quibus peractis, spiritus misit eũ in Cæsaream, ad Cornelium virum pium,
ẽtem Deum. Apud quem loquente Petro cecidit super omnes,qui verbum Dei au-
nt,Spiritus S.quo Spiritu sancto accepto, Petrus totam familiam Cornelii baptizari
Quod cum cęteri Apostoli,ac fratres qui in Iudęa erant,Cornelium esse baptizatum
issent,Petro,q dedisset baptismum & verbum Dei Gentilibus, succensere cœperũt, *Act.cap. 11.*
tes,Quare introisti ad viros præputium habentes,& manducasti cum illis?Qui à Pe-
a visione exposita,placati sunt,atq; Deo Gratias egerunt dicentes,Ergo & Gentibus
entiam dedit ad vitam,& recordati sunt verbi Domini,q in cœlum ascendens dixit,
omnem terram, & prædicate Euangelium omni creaturæ, qui crediderit & bapti- *Marc.16.*
uerit,saluus erit,qui vero non crediderit, condemnabitur. Tunc Apostoli cœperũt
care Euangelium per totum mundum omni creaturæ, in nomine Patris, & Filii, &
s S.atq; per omnem terram exiuit sonus eorum.Et hanc visionem,in qua munda,&
nda apparebant,ita in Æthiopia exponimus, munda animalia fuisse populum Israël,
nda autem populum Gentilium.Ideo vero Gentiles sunt vocati immundi, q Idolo-
ltores essent,& inseruirent operibus diabolorum, quæ immũda sunt.Quod autem
a dixit,Petre occide,id apud nos in hunc modum interpretatur, Petre baptiza, & q *Act. cap. 20.*
t,Petre manduca,interpretamentum habet, ac si dixisset, doce & prædica fidem, &
Domini nostri Iesu Christi,populo Israël,& Gentibus.Adhæc certissimum est nul-
scripturis reperiri Petrum, aut alios Apostolos immunda occidisse, aut comedisse,
ne visionẽ. Porro sciendum est,cum scriptura loquitur de pane,non intelligendum
bum,nec corporale nutrimentum, sed explicationem, ac expositionem Christi, &
arũ doctrinæ. Consultum profecto esset,omnes Doctores & Prædicatores de hoc
q ostensum fuit Petro,sublimia & alta docere,& nõ illa quæ infima sunt,& quæ ni-
salutem videntur pertinere, ac non inde documenta aucupari, quasi fas, & licitum
obis immunda comedere, quando ex scriptura id minime colligere possunt. Quid
Apostoli in suis synodorũ libris prçceperunt nobis ne comedamus animalia suspen-
ocata,lacerata,neq; semesa ab aliis bestiis, nec sanguinem. quoniam Dominus amat
itiam & sobrietatem, & odit gulam & immunditiam.Et plurimum etiam eos domi-
igit,qui abstinent à carnibus,& multo magis eos, qui ieiunant pane & aqua,& her-
oannes Baptista eremita vltra Iordanem fecit,qui semper vsus est herbis.Et sanctus
eremita,qui octoginta annis semper ieiunans,cõmoratus est in deserto,atq; sanctus
ius,& sanctus Macarius,ac plurimi alii filii eius spirituales,qui nunquã gustauerunt
.Ideoq; fratres mei,non oportet nos contemnere, neq; insectari proximos nostros,
m Iacobus ait, Qui detrahit fratri,aut iudicat fratrem suum detrahit legi, & iudicat *Iac. 4.*
Paulus quoq; docet,melius esse vnumquemq; viuere cõtentum suis traditionibus, *Rom. 12.*
cum fratre Christiano de lege disputare. Rursus non plus sapere, quam oportet,sed
ad sobrietatẽ,& vnicuiq; sicut Deus diuisit mensurã fidei.Quapropter indecens est
atribus de lege,aut de delectu ciborum disputare, q esca nos non commendet Deo.
tim cum ipse Paulus Apostolus dicat, Nec si manducauerimus,abundabimus, nec *Rom. 14.*
manducauerimus,deficiemus.Idcirco altiora & cœlestem cibum quæramus,& has
s & inanes disputationes omittamus.Hæc omnia quæ de traditionibus scripsi,nõ ad
tionem,nec contẽtionem scripsi,sed vt meos quatenus fieri potuit, protegerem ac
lerem contra acerbissimas multorum reprehensiones,quibus nulla fuit reuerentia,
inus potentissimum Preciosum Ioannem,ac nos eius subditos conuiciis proscinde-
Iudæos & Mahumetanos appellarent,eo q circumcisionẽ seruamus,& Sabbatum
icamus vt Iudæi.Deinde q veluti Mahumetani,ad occasum solis vsq; ieiunamus; id
em Christianum minime decere asserentes. Id quoq; acerbissime obiiciunt sacer-

dotum coniugia, vt laicorum licita esse apud nos. Præterea nec id sine morsu omitti primo baptismo, quasi diffisi, singulis annis rebaptizamur, quod præter viros etiam n res circumcidantur, more nec apud Iudęos quidem recepto. Deniq; q delectum cib sanctissime obseruatum volumus. Postremo, quod infantes, qui ante baptismum, P vocari solent, semichristianos nuncupemus. Quibus obtrectationibus coactus sun dicere, vt nostros purgarem ab huiusmodi calumniis, & vt Doctores sacræ ecclesia manę, redderem nobis affabiliores. A quibus (nescio quam pie) mihi interdictum est re corpus Dominicum, postquam in Lusitaniam veni, quod spacium est septem ann & (id quod non sine dolore ac lachrymis dicam) reputor inter fratres Christianos, tã Ethnicus, & Anathema. De quibus rebus ille, qui omnia vegetat, videat, cuius iudi mnia committo. Ego autem non sum missus à potentissimo Domino meo, Impe Æthiopum, ad Romanum Pontificem, & Serenissimum Ioannem Lusitaniæ reg disputationum & contentionum rixas, sed ad amicitiam & societatem cõtrahendan autem ad traditiones humanas vel augendas, vel diminuendas. Sed vt de erroribu principis hęreticorum diligenter exquirerem, & intelligerem an Europæi Christian nostris, ad huius hominis opiniones deuincendas conuenirent. Propter cuius error

Conc. Nic. ceæ, sub Iulio Papa congregatum fuit concilium trecentorum, octodecim Episcop Ac deinde vt scirem, an id apud Europæos Christianos seruaretur, quod Apostoli synodorum libro præcipiunt, scilicet, vt singulis annis bis in Ecclesia Christi conc celebretur, in quo de rebus fidei rationem habendam statuerunt. Quorum primu iuerunt cogi ad festum Pentecostes, secundum decima die Octobris. Deinde vt int rem, quomodo inter nos conueniret de erroribus Macedonii, cuius causa, sub D

Conc. Constantinop. Papa congregatum fuit Constantinopoli concilium centum quinquaginta Episcop Præterea de erroribus Nestorii, propter quem sub Celestino Papa congregatum

Conc. Ephes. Epheso cõcilium ducentorum Episcoporum. Postremo vt etiam scirem de quarto

Concilium Chalcedon. gno Concilio Chalcedoniensi, in quo propter errores Eutychis, congregati fueru centi, triginta duo Episcopi, quo tempore Pontificatum obtinebat Romanum S. L quo concilio variis disceptationibus habitis, & nihil ad concordiam Ecclesiæ con atq; re infecta, omnes discesserunt, vnusquisq; suam retinens opinionem. Quatum dorum libros, & aliarũ, quæ postea celebratæ fuere potentissimus Dominus meus pum Imperator, penes se habet, & de hac zizania, quam aduersarius veritatis Diabo minauit inter Christianos, Dominus meus plurimum dolet, vna cum omnibus sui

Pontifex Rom. tis Christi fidelibus. Nostri certe ab exordio primitiuæ Ecclesiæ Romanum Pont vt primum Episcopum agnouerunt, cui etiam hodierno die, vt Christi vicario pare cuius curia frequentissime essemus, nisi obstarẽt magna itinerum interualla, ac mu Mahumetanorum regna interiecta, quæ transitum impediunt, ita vt susceptis maxi riculis, nihil tamen efficias. Quanquam prudentissimus, & inuictissimus Rex Em felicis memoriæ, qui primus non sine cœlesti numine itinera Orientalium Indiar nauigationibus aperuit, magnam spem præbuit, id in posterum commodius futur enim superato Oceano Rubrum mare suis classibus edomuit, nihil deterritus mag ne sumptuum, quo & Christi fidem augeret, & ad vsum nostræ amicitiæ, quasi via faceret, & id quoniam iam factum est, & vtraq; gens alterius opibus vti potest, br ramus fore, vt ab Lusitanis, vna cum nostris armis, omnes Mahumetani, cæteriq; E ex toto mari Erythræo, ac vniuersa Arabia, Perside ac India depellantur. Itidem futurum confidimus, pace inter omnes Europęos Christianos composita, vt etiam diterraneis locis, Ponto, aliisq; prouinciis, inimici Crucis profligantur, vt fit iuxta

Ioan. 10. verbum, super faciem terræ vna lex, & vnum ouile, & vnus pastor. Cuius rei orac habemus, alterum ex Prophetia S. Ficatoris, alterum ex S. Synoda eremita, natoi mis Ægypti cautibus, quorum neutrum ab altero dissentit. Et ex quo Dominus m tentissimus, legatos serenissimi & prudentissimi Regis Emanuelis accepit, videt oraculorum, ad euenta properare. Certe iam inde noster princeps nihil magis consiliisq; & armis meditatur, quam vt Mahumetani de facie terræ deleantur. Hi sis, aliisque, quas coram serenis. Rege Ioanne Emanuelis filio exposui, istuc miss Domino meo potentis. non ad friuolas, & inanes disputationes. Atq; vtinam inst que conatus principis nostri, pro quibus legatus sum, Deus Optimus Maximus optimum & ad suam gloriam perducat, Amen.

Patriarcha Æthiopum. His omnibus explicatis, obiter & breuissime aliquid de statu nostri Patriarcha peratoris exponam. Primum sciendum solemni ritu Patriarcham nostrum ab I lymitanis Monachis nostris, qui ibi apud sepulchrum Domini habitant, suffrag

oc modo: Vita defuncto Patriarcha, ſtatim Imperator noſter Precioſus Ioãnes nun-
aliquem expeditum mittit Hieroſolymam ad Monachos ibidem agentes, vt dictum
ii nuncio accepto, ac muneribus quæ Imperator Dominus noſter ad ſanctum ſepul-
n dono mittit, continuo alium Patriarcham ſuffragiis plurium eligunt, ſed fas non eſt
, quam Alexãdrinum eligere, ac moribus incorruptum. Quo creato, ſuffragia ſua ob
nt, eaque legato, qui ad id venit, in manibus tradunt, Is ſtatim Cayrum cõtendit, quo
entum eſt, Patriarchæ Alexandrino, qui ibi ſemper ſedes habet, creationem illam le-
am porrigit. Cognito autem, quem ex Alexandrinis delegerunt, virum tantis honori-
eſtinatum, cum legato in AEthiopam mittit, qui ex veteri inſtituto Monachus ordi-
. Antonii eremitæ debet eſſe, cum quo in AEthiopam confeſtim nuncius proficiſci-
oi cum magno gaudio & honore ab omnibus excipitur. In quo negotio aliquãdo an-
nus & alter tranſigitur, interimq; Precioſus Ioannes de prouentibus ipſius Patriarchę
oitu diſpenſat. Præcipuum autem Patriarchæ officium eſt, ſacros ordines dare. quos
, ipſo excepto, aut dare, aut auferre poteſt. Cæterum nullum Epiſcopatum, aut Eccle-
neficium in vllos confert, id ſolum ad Precioſum Ioannẽ ſpectat, qui omnia pro ſuo
io diſpenſat. Mortuoque Patriarcha, cuius ditiones ac prouentus ampliſſimi ſunt, ex
omnium illius bonorum fit hæres. Eſt præterea Patriarchæ munus, excommunica-
. aduerſus contumaces procedere, quarum tam arcta obſeruatio eſt, vt præuaricato-
a perpetuæ inediæ vſque ad mortem infligatur. Indulgentias nullas dat, neq; conce-
c pro vllo delicto, quantumcunque magno, cuiquam Sacramenta Eccleſiæ interdi-
r, niſi tantum propter homicidia. Ipſum nomen Patriarchiatus, noſtro idiomate A-
dicitur. Cæterum qui nunc hoc ſolium tenet, proprio nomine, quod ex baptiſmate
t, Marcus vocatur, vir centum annorum aut vltra. Sciendum etiam apud nos Calen-
otembrib. annum incipere, qui dies ſemper incidit in vigiliam Ioannis Baptiſtæ, Re
ies feſti, vt Natalis Domini, Paſchæ, aliique deinceps eodem tempore apud nos ce-
tur, quo in Eccleſia Romana. Id quoque diſſimulanter prętereundum non eſt, apud
uum Philippũ Apoſtolum, Euangeliũ & fidem Seruatoris Chriſti prædicaſſe. Quod
t ſciſcitari de agnomine noſtri Imperatoris, is ſibi perſuaſum habeat, illum perpetuo
ari Precioſum Ioannem, & non Presbyterum Ioannem, & hic falſo paſſim iactatur.
tur enim noſtro ſermone his characterib. [illegible], quod ſonat Ioannes Be-
c eſt, Ioannes Precioſus, ſiue Altus, & in Chaldaica lingua ſic ſcribitur,
[illegible], quod eſt Ioannes Encoe, id ſi interpreteris, etiam Ioannis Precioſi, ſiue
gnificatum habet, nec eſt nominandus, vt Matthæus falſo indicauit, Imperator Abe-
m, ſed AEthiopum, Matthæus enim, quoniã Armenius erat, non poterat res noſtras
cue ſcire, præſertim eas, quæ ad fidem ſpectabant. Idcirco multa coram prudentiſſi-
licis memoriæ Rege Emanuele expoſuit, quæ minime apud nos habentur. Id autem
on quod mentiri voluerit. quippe vir bonus erat, ſed quod in rebus religionis noſtræ
lmodum erat edoctus. Regnorum autem & Imperii ſucceſſio, non in filiũ maximum
ranſmittitur, ſed ad eum, in quem pater id cõferre vult. Et is qui modo imperium te-
dine naſcendi tertius eſt, quod pia quadam reuerẽtia emeruit, cum enim filii à patre
undo, in regiis ſoliis ſedere iuberentur, cęteris id facientibus, ſolus id facere recuſa-
ſit, inquit, id mihi tribui, vt in cathedra Domini mei ſedeam. Qua pietate à patre
ſpecta, ei regna ac imperium tradidit. vocatur is autem Dauid. Cuius imperii di-
tam Chriſtianorum, quam Ethnicorum miræ amplitudinis ſunt. In quibus multi
reguli, comites, barones, ac proceres, multaque nobilitas ineſt, ad eius mãdata ob-
rantiſſima. In cuius omnibus ditionibus, nulla præter peregrinam habetur moneta.
vero & argentum pondere datur, ac accipitur. Oppida & ciuitates apud nos per-
ſunt, ſed non tales, quales hic in Luſitania videmus, id magna ex parte inde venit,
recioſus Ioannes ſemper in caſtris & tentoriis verſatur. Quæ conſuetudo ideo re-
ſt, vt Nobilitas continue & perpetuo ſe in rebus militaribus exerceat. Nec illud prę-
um videtur, nos ab omnibus lateribus circundatos eſſe, ab hoſtib. noſtræ fidei, cum
crebro confligimus, ſemper ſecundo Marte vſi, quas victorias numinis auxilio im-
us.

autem ſcriptum apud nos in vſu non habetur, nec litigantium querelæ libellis, ſed
aguntur, id fit ne lites auaritia iudicum & patronorum in longum protrahantur.
uoque admonitione dignum videtur, Mattheum non fuiſſe ab Imperatore noſtro
miſſum, ad inuictiſſimum, potentiſſimumq; Regem Emanuelem, felicis memo-

Cayrus.

Patriarcha Alexandrin.

Officium Patriarchæ.

Pœna contumaciæ.

Indulgentia.

Abunna.

Apud Ægyptios annus incipit Kal. Sep nimirum in Vigil. Ioannis Baptiſtæ.

Precioſus Ioann. non presbyter Ioannes.

Moneta.

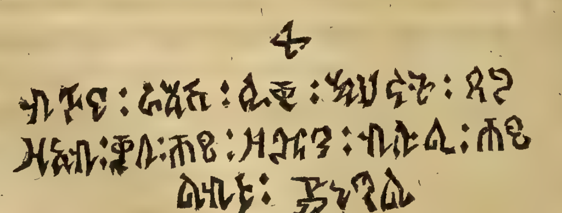
Ius ſcriptum.

riæ,ſed ab Regina Helena vxore Imperatoris,cognomento Manus Mariæ, qui huiu
uidis,de quo loquimur,auus fuit,quæ tunc temporis ob tenellam Dauidis ætatem,re
rum gubernacula adminiſtrabat,mulier haud dubie prudentiſſima & ſanctiſſima. E
iſta Helena duos compoſuit libros ſermone Chaldaico,vt erat doctiſſima. Quorum
dicitur Enzera Chebaa,id eſt, Laudate Deum in organis, in quo de Trinitate docti
diſputat,& de matris Chriſti Marię virginitate. Alter vocatur Chedale Chaay,hoc e
dius ſolis,in quo acutiſſime de lege Dei diſceptationes habet. Omnia hæc de fide, re
ne,ac patriæ noſtræ ſtatu,ego Zaga Zabo, quod gratia patris interpretatur, Epiſcop
ſacerdos,ac Bugana Raz,nempe miles,ac Prorex prouinciæ. quæ Bugana dicitur,n
in Chriſto filiolo meo chariſſimo Damiano petenti, nec vlli homini talia flagitanti
gare potui,aut negare licuit duabus de cauſis. quarum prior eſt,quod in mandatis h
potentiſſimo Domino meo Precioſo Ioanne Æthiopum Imperatore, omnibus me
rogantibus de fide,religione,ac prouincia noſtra,ne quid clam haberem; ſed ex fid
tatem rerum ſcriptis & verbis exponerem. Secunda,quod operæprecium exiſtim
mores ,ritus,inſtituta noſtra, & locorum ſitus, in publicam notitiam venire. Quæ r
mini ad hunc vſq; diem ſcripſi,nec verbis expoſui,non quod ad id laboribus me ſp
vellem,ſed quod nullus Chriſtianorum hominum, poſtquam in Luſitaniam veni,a n
lia cognoſcere appetiuit. De qua re non potui,nec poſſum ſatis mirari. Te vero que
rum noſtrarum cupientiſſimum multis argumentis iudico, per Chriſti plagas,ac cr
oro,vt hanc noſtram fidei,ac religionis cõfeſſionem in linguam Latinam conuertas
te liceat omnibus piis Europæis Chriſtianis ritus, ac integritatem morum noſtror
telligere. Porro ſi tibi inter tuas peregrinationes Romam petere contingat, tunc n
meo Pontificem,ac venerandos Cardinales,Patriarchas, Archiepiſcopos, Epiſcop
teroſq; bonos Chriſti cultores,per Ieſum Chriſtum, in oſculo pacis quæſo ſalutes,
ab ipſo Pontifice,vt ad me remittat Franciſcum Aluarez, literis illis ſuis inſtructu
bus Domino meo potentiſſimo Æthiopum Imperatori reſpondeat, quo tandem
triam redeam,meoſque lares inuiſam,nimium enim diu hic detentus fui, vt ante
meum,qui ex nimio ſenio pro foribus eſt,mandata perferam, reliquias deinde vit
acta hac legatione Deo conſecrem,diuiniſq; rebus totus vacem. Cæterum te oro,
in noſtris ſcriptis non fuerint ſatis compoſita aut ordinata, vt ipſe tu id ad phraſim
coaptes,ſed ita, vt nihil de ſenſu immutes. Poſtremo te obſecro, vt inter vertendum
ras diligenter vetus & nouum teſtamentum, vt intelligas ex quibus locis meas aut
excerpſi,quo certius vertas. Quod ſi omnia non fuerint tam feliciter tractata, qua
tan aliquis curioſus,aut ſcrupuloſus exigat,id condonandum erit inopiæ & penuri
rum Chaldæorum,quos penes me non habeo, quos enim habui, iniquitas fortu
nere perdidit. Quamobrem deſtitutus omnium librorum auxilio, nihil, niſi quo
memoria afferebat,dictare potui,ſed ea omnia certiſſima fide. Vale filiole in Chri
ctiſſime. Oliſipone, vigeſimo quarto Aprilis, Anno ſalutis noſtræ M D X X X IIII

Poſtquam hæc omnia ſcripſi, venit mihi in mentem locus ille, vbi dico Chri
ſcendiſſe ad inferos,pro anima Adæ,atq; pro anima ipſiuſmet Chriſti, quam ipſe
acceperat ex ſancta Maria virgine matre ſua. De qua re habemus teſtimoniũ ver
in libris quos Regiminis vocamus,quos Chriſtus Ieſus Seruator noſter Apoſtolis
in quibus habentur hæc verba,quæ myſteria doctrinarũ appellantur. Quorum au
& teſtimonio,omnes ſine vlla hæſitatione,in hac ſentẽtia verſamur. Ego tamen po
in Luſitaniam veni, deprehendi Theologos diuerſa tradere,contra noſtrum omni
nionem, quæ tam certa eſt, vt non hoc ſolum, ſed etiam omnium hominum an
Adam profluxiſſe aſſeramus,& vt caro noſtra eſt ex ſeminio carnis Adæ, ita quo
noſtra, quaſi lucerna in anima Adæ accenſa, originem ſuam & naturam ex Ada
Ex quo apparet nos omnes eſſe ſemen Adæ ex carne & anima.

Opinio Æthiopum de origine animæ.

Hiſce characteribus, manu propria ipſius Oratoris omnia ſupra ſcripta, ſu
erant.

D

DEPLORATIO LAP-
PIANÆ GENTIS DAMIANO
A GOES AVTORE.

NON indignum puto Pontifex maxime in calce huius nostri opuſculi, quoniam ad fidem & vnionem Eccleſiæ hæc quoq; ſpectant, Ioannis Magni Gothi, Archiepiſcopi Vpſaliæ in regno Suetiæ (vt ab eo ad miſerandam Lappianam gentem veniamus) aliquam mentionem facere. Is autem Ioannes Magnus Gothus, vir eſt optimis parẽtibus, ac diuitibus natus, ſacrarum litterarum non vulgariter peritus, probitate vitæ ſpectatiſſimus, Eccleſiæ Romanæ ita addictus, vt eius cauſa am-

Ioannes Magnus.

num Vpſaliæ Archiepiſcopatum cum prouentibus plus minus quadraginta millium
rum in ſingulos annos, vna cum fundo paterno amiſerit. cuius dignitatis ac bono-
ctura, ab fluctibus fortunæ agitatus, in Pruſſia, Gedani diu tenuiter victitans delituit.
nterim quod mihi Regis mei negocia in illis Germaniæ partibus tractanda erant)
o, ac cum Olao Magno Gotho eius fratre, indiſſolubilem contraxi amicitiam. Hos

Olaus Magnus.

nate poſtea Vincentiæ reperi multo tenuius, quam antea degentes, quem locum ex
timis terrarum oris, propter promulgatum Concilium, ex quo nonnihil ſpei ſibi, ac
lamitatibus conceperant, adeundum eſſe propoſuerant. Concilio tandem intermiſ-
oni viri iam à ſuis facultatibus plane deſtituti, quibus dum ampliores eſſent, ſæpius in
onaribus illis partibus pro Rom. Eccleſia pugnauerant, & adhuc (ſi res ſucceſſiſſet)
turi eſſent, Venetias emigrant, vel aliena liberalitate, vel ſuis laboribus, præſertim
do, ac inſtituendo, victũ quæſituri, nullis enim aliis ſubſidiis niti poterant, niſi quod
ninis auxilio totam ſpem repoſuerant. quo cum perueniſſent, ſolum ab Hieronymo
no Patriarcha Veneto, in ipſo Patriarchatu humaniſſime accepti hoſpitantur, vbi ad
vſque diem dilatum Concilium expectantes hærent. Sub huius Vpſalienſi Archiepi-

Patriarcha Venetus.

u, pars illius vaſtæ Lappianæ prouinciæ habetur, cuius indigenæ Chriſti Seruatoris
leges minime norunt, id quidem vt à multis, tum bonis, tum fide dignis viris, dum in

Lappia.

ouinciis verſarer, ob turpiſſimum prælatorum, & nobilium quæſtum, ac auaritiam
ere intellexi. Nam ſi Chriſtiani eſſent, liberi eſſent ab illis vectigalibus & tributis, qui-
i vt Ethnici multantur, nobilitas contra cum Epiſcopis diteſcit. Vetant igitur eos
anos fieri, ne ſubditi ſuaui iugo Chriſti, aliquid lucelli eorum tyrannidi, & rapaci-
ducant, & aliquid ex vectigalibus decreſcat, quibus gens illa miſeranda, ab ipſis
rchis, turpiter, & inſatiabiliter premitur & torquetur. qui impatientiſſime ferunt, ſi
riſtiani facti, non longe plus vectigalium ipſis penderent, quam cæteri Chriſtiani
ncipibus pendunt, ac proinde deformem iſtum & ſacrilegum quæſtum fidei, ac re-
Chriſtianæ, contempta tot animarum ſalute, anteponunt, vere habentes claues,
nec ipſi intrant, nec alios intrare ſinunt. Auaritiam ſane inexplebilem, & impieta-

Auaritia.

tolerabilem, ac à piis pectoribus armis, & ſcriptis, denique totis viribus expugnan-
uam proculdubio ſopitam hoc tempore habuiſſemus, ſi hic bonus vir in priſtinum
onorem reſtitutus eſſet; nihil enim magis cupit, nihil acrius meditatur, quam quo
æc gens ad Chriſti fidem reduci poſſit, nihil flebilius deplorat, quam quod ſe auto-
uod ſæpe animo voluerat) hæ miſerandæ pecudes adhuc propter impiam religio-
er Chriſtianam fidem Chriſti oues factæ non ſint. nec tam queritur ſe ab Archiepi-
,vel bonis auitis depulſum, quam quod careat neruis, auxilio & facultatibus, qui-
nc Lappianam plagam, & medicari, & ſub Chriſti iugum mittere, & Rom. Eccleſiæ
gere poſſit. Id quidem poſtea mihi ſæpius per litteras confirmauit, quibus nondum
catus, acrem huius negocii, in fine illius primæ Precioſi Ioannis legationis (quam
nni Magno Gotho cõſecraui) mentionem feci, ne tum quidem mihi ipſi in hoc ne-
atisfeci, ſed cum Eraſmo Roterodamo meis litteris egi, vt cauſam iſtius rei ſcriptis
endaret. Poſtmodum in illius contubernio agens, quod mihi cum eo Friburgi
æ, ad quinque menſes fuit, præſens cum præſente verba ſuper eodem negocio feci.
s rebus impulſus, conſtituerat de hac re iuſtum volumen emittere. mortis tamen
ntu, operis materia, quam iam congeſſerat, diſſoluta eſt. Nihilominus in ſuo Ec-
e tam nefandam impietatem non obticuit, quæ ſane talis eſt, vt omnes Chriſtianos,
potentia & doctrina à Deo conceſſæ ſunt, poſſet quodammodo reos facere, & ab
timo iudicio coram Chriſto iuſto iudice vindictam petere. Videant iam Chriſtia-

norum Monarchæ,quam rationem,quem calculum tantarum perditarum animarun
nouissimo die ad Christi tribunal, vbi nec gratiæ, nec indulgentiæ locus est, nec bla
menta,nec assentationes recipiuntur, reddituri sint. Tu tamen Pontifex maxime, is
solus es,qui huic morbo mederi potes. Tu iam is es,qui huic genti vias Domini dem
strare potes,& vt recte in iis ambulent,dirigere. Tu solus eas de inferno inferiore red
re valebis.per te paruulis Christum accedere licebit,& in virtute dexteræ tuæ à dęmo
catenis ac insidiis liberari,& copiosa Christi in hoc,& in alio sęculo redemptione fru
de quam palmam obtinebis si messis illa multa,te operario in horreum Christi comp
tur. Nec dubium est,quin comportabis,modo incipias. Sunt hodierno die cum Gott
Suetiæ,& Gothiæ Rege aliquot Magnates,ab ecclesia Romana recisi. Sunt in ipsis qu
regnis,qui omnino ex diametro dissentiunt,possis ad vtrosque litteras pro tua dignit
pastorali officio dare.eosque per Christi plagas (hunc enim omnes,quanquam ab ipsa
mana Ecclesia dissentiunt, filium Dei & Seruatorem nostrum fatentur) obtestari, vt
Orientalem & Occidentalem Lappiam,cum Fimmarchia,Scricfinia,& Biarmia am
mis prouinciis,quarum maior pars Christum non nouit, ad eius suauissimum iugu
nire permittant,ab eisq; tantum aucupentur & extorqueant,quantum alii Christiani
cipes à suis subditis, vel iure postulare, vel precariis exactionibus obtinere consueue
Ad id non tantum litteræ, sed viri quoque docti & sanctitate vitæ probati mittendi vi
tur, vt hæ prouinciæ, Romanæ Ecclesiæ per Christi fidem coniungantur. Quibus
vna cum Æthiopica gente, ad veram Christi legem adductis, etsi populi irascantur
minus sedens super Cherubim regnet,& terra moueatur,ipsaque exultet, & insulæ
lætentur. Vale Pontifex maxime in Christo Iesu, Amen.

Ex Louanio Cal. Sept. Anno 1540.

LAPPIÆ DESCRIPTI

LAPPIA mari Botnico interiecto in Orientalem & Occidenta
uiditur, cuius æquoris extremum, Tornia est. Ab Oriente lac
bum tangit,ad Septentrionem varias prouincias amplectens,a
gnitum se extendit. Ad occidentem Islandiam respiciens, par
uegiæ est contigua. Ad meridiem, ab altera Noruegiæ parte,
Finlandia,ac ab vtraq; Botnia cingitur. Lappia enim orientalis
siam D. Andreæ in gradu eleuationis poli octogesimo quarto
quæ magnifico & sumptuoso templo,ac doctis & sacrarum litterarum eruditis vir
tur. Ecclesia hæc Archiepiscopo Vpsaliensi obedit & obtemperat, sub cuius dic
est. Nihilominus eius circumuicini, siue incuria,siue auaritia Prælatorum & Ma
(vt dictum est) Christum non agnoscunt. Lappia Latino sermone interpretatur in
secors prouincia.nomen puto inditum inde, quod ex nimio & intenso frigore,sol
quam stupidum,minime aptum sit,nec ad recipiendum, nec ad procreandum fru
digenæ istius prouinciæ,neruosi & mediocris staturæ sunt, mire dexteri,& agiles
bus & sagittis vtendis,quam artem iaculandi ab incunabulis sic exercent,vt puero
erranti cibus non detur tantisper,donec in eum recte sagittam dirigat. Pellibus no
ganter contextis,loco vestiū præcipue vtuntur,quibus se à frigoris iniuria tutantu
ita etiam pati assueuerūt,vt dum opus sit, id sine aliquo pellium munimine expug
leant. In tabernaculis habitant, nec domus eius alicui vsui sunt, quippe sæpius h
migrant. Aliam viuendi rationem quam venationis, aucupii & piscationis non h
quibus plurimum pręstant. Est enim prouincia illa istarum rerum feracissima. Ag
colunt,nauiculis vtuntur sine aliquo ferreo clauo compactis, quibus piscibus ac
catis,ac pellibus onustis ad vicinos nauigant, vt permutatione tantum annonam
niam,nullo sermone adhibito,sed solis nutibus agentes,acquirant. Id solum accid
guæ barbariem & asperitatem, alioquin in suis permutationibus sagaces & exp
sunt. Gens bellicosa & animosa est. Loco equorum vtuntur animalibus,quæ R
sermone vocant,magnitudinem & colorem asini, vngulas bifidas, formam atqu
ceruorum habentibus,sed cornua lanugine quadam cooperiuntur, & humilior
rariora cerui (vt ipsi vidimus) sunt. hæc tantæ sunt velocitatis,vt spacio 12. horar
culum ad 30. milliaria Germanica proripiant, in quorum progressu, lento vel ce
biarum articulorum agitatione,ad instar nucum collisionis crepitus auditur. Rel
gentis est,& ignem & statuas lapideas pro diis habere. Ex quauis re animata eis

Ecclesia D. And.

Lappiani.

Permutatio.

Velocitas.

ente, totius diei euentum iudicant & augurantur. Matrimonium obseruant, & mire zelotypi. Incantamentis sic pollent, vt inter multa alia dictu mira, quæ prætermitto, es in medio cursu retineant, sic vt nulla vi vẽtorum amoueri possint. Quod malum so- rginum excremento foris nauium ac transtris illitis, curatur, à quo spiritus illi, vt ab olis accepi, natura abhorrent. Lege Saxonem Grammaticum, & mira de sagis, & in- ramentis Aquilonaribus videbis.

Incantamenta.

Excrementum Virginis.

FINIS.

EPISTOLA

OTENTISSIMI AC INVICTISSIMI EMANVELIS REGIS PORTVGALLIÆ ET ALGARBIORVM, &c.

De victoriis nuper in Africa habitis. Ad S. in Christo patrem & Dominum nostrum, Dominum Leonem x. Pont. Max.

SANCTISSIMO *in Christo Patri, ac beatissimo Domino, Domino nostro, eiusdem sanctitatis deuotissimus filius Emanuel Dei gratia rex Portugaliæ, & Algarbiorum, citra vltraq; mare in Africa, Dominus Guineæ & Conquistæ nauigationis ac commercii AEthiopiæ, Arabiæ, Persiæ, atq; Indiæ: humillima Beatorum pedum oscula. Postulat nostra in sanctam sedem Apostolicam, ac præcipue in vestram Sanctitatem obseruantia beatissime Pater: vt successus nostros, præsertim qui ad Dei cultum, & Catholicæ fidei propagationem spectãt, eidem, vt ve- risti vicario, ac sanctæ Romanæ Ecclesiæ arbitro perscribamus. Postquam superioribus diebus no- in India prospere gesta, Beatitudini vestræ significauimus. Placuit summo Deo (vnde omnis vi- pendet) aliam nobis, non minus insignem, cõtra sui sanctissimi nominis hostes victoriam, de Ma- anis concedere trophæum. Considerantes nos sanctissime pater, quàm grande opus, & quam præ- it facinus Fecense regnum, & Marochense in Africa debellare, in quo tantopere à tã sedulo studio r laboramus: & quã præcipuus vsus rei cardo clauisq; sit AZamorensis ciuitas. Ea est vrbs Mauri- & murorũ turriumq; fortitudine, & piscosi litoris, soliq; vbertate percelebris, atq; adeo Christia- d frustra antea expetita, Bragantiæ Ducem, nostrum charissimum ex carissima sorore Nepotẽ, ad xpugnandam misimus. Cum haud exigua quingentorum nauigiorum classe, viris, equis, armis, arus belli instrumentis, cæterisq; huiusmodi expeditioni opportunis, optime quidẽ instructa. Cu- rcitus decẽ & octo millium bellatorum numero erat, in quibus & multi proceres, nobilesq; viri, millia & quingenti, tam cataphracti, quam expeditores equi: Ergo cum vniuersa classis in por- Mazagham ab vrbe Azamor nouẽ millibus passuum distantẽ appulisset, nostris haud magno ne- icet in hostium conspectu) in terrã egressis, Dux ipse versus AZamor, instructa vt oportebat acie dit. In itinere quædam pugnæ præludia cum hostium iactura, nullo nostrorum hominum, paruo m damno sunt habita, eo die nihil amplius. Postridie disposito exercitu, vrbẽ oppugnant, vbi ad im Sarracenorum millia ac totidẽ fere in campo equites, & innumeri pedites, nostrorum præsen- aduentum, bello satis accincti expectabant. In ea oppugnatione nonnulli Mauri, & quidã etiam es interempti. adeoq; à nostris fuere confracti, vt desperata omni spe sequẽti nocte qua parte ca- cabat (non enim per loci sitũ totam vrbem obsidio circũ ierat) omnes clanculũ abierunt, solamq; re vrbẽ. Postera luce hoc cognito, Dux cum exercitu, solenniq; pompa vrbẽ ingreditur: occupatq; ipsa Mahumetis præcipua æde (plures enim & aliæ erant, quas Mexquitas vocant) & templi ma- line, & ædificiorum structu percelebri, Deo Opt. Max. Missa, ac diuina officia cum laudibus sunt ta, Clementissime Iesu, quam admirabilis est prouidẽtia tua. quod vbi ad mille annos impius ille netes tãto tuo opprobrio celebratus, vbi Christianum nomen, tãto tempore pessundatum, totiesq; matum: ibi nunc occulto, & iã præsago iudicio tanta Satanæ ignominia, ac dedecore, tuum San- um nomẽ, tua laus, tua vera æternaq; gloria prædicetur, Inuẽta in ea vrbe, ac parta machinarum rum, armorum ac frumenti haud contemnenda spolia, nostro exercitu (quẽ illic habemus, vt pro- Deo propitio cõsequamur) admodum opportuna. Perlato hoc ad finitimos nũcio, ilico Almedinæ quæ ciuitas ab AZamor quinquaginta passuũ millib. distat, & ipsius magnitudine, & glebæ fer- nobilis) nostrorũ metu: quos & alias sæpius fuerant experti, vrbẽ penitus deseruere, ac libere no- rmisere. Thiti etiã antiquissima, & maxima olim ciuitas atq; alia quamplura oppida, ac finitima*

loca, statim sese nobis dedidere. Tributa etiam, censumque pro nostro arbitrio pensuri. Ex qua qui
Beatissime pater diuina freti clementia, proculdubio speramus, vt tam auspicata initia, melior prog
sus, optimusq; finis subsequatur: atq; illud Marrochiorum regnum, quod totius fere Africæ caput &
perium fuit. Vnde & ipsa Hispania, omnisq; Christiana respublica tot damna, tot clades, tantam
guinis effusionem, ac catholica fides, tot opprobria, tot ignominias indignissime pertulit. Nunc cert
uino suffragante numine, in nostram potestatem penitus redigatur ac tantæ culpæ malorumq; lua
nas. ac si Mahumetica perfidia depressa, verus Dei cultus, & Christiana religio (quod solum sempe
optamus) sublimetur. Bene valeat sanctitas vestra, quam Deus Opt. Max. diu, ac fœlicissime obser
& augere dignetur. Datæ, in vrbe nostra Vlyxbon. Pridie Kal. Octobris, Anno Domini MDXII

EPISTOLA

SERENISSIMI ATQV
INVICTISSIMI IOANNIS III. POR-
TVGALLIÆ ET ALGARBIO-
RVM REGIS.

AD S. D. N. PAVLVM III. PONT. MAX. SVPER victoria rebusque in Oriente feliciter gestis.

SANCTISSIME IN CHR
STO PATER, AC BEATIS-
SIME DOMINE.

IOANNES D. G. REX PORTVGALLIÆ ET ALGAR
rum, citra & vltra mare in Africa, Dominus Guineæ, atque expediti
nauigationis, & commercii AEthiopiæ, Arabiæ, Persiæ, atq; Indiæ, vt filiu
tissimus post humillima beatorũ pedum oscula. Si vnquam principes Chr
de victoriis, quas aduersus orthodoxæ fidei hostes adepti sunt, summo Po
perinde ac vero Christi Vicario gratulati sunt: id certe hoc tẽpore maxim
S. vestram à me, vtpote eius, sanctæq; Sedis Apostolicæ filio pientissimo, o
tissimoq; fieri oportet. Vrbs enim Dium clarissimum totius Orientis Emporium fortissimumq
propugnaculum, cuius expugnandæ causa tot bella gesta, totq; expeditiones, superioribus annis a
Ducibus factæ fuerant, nunc tandem, Deo Opt. Max. adiuuante, se nobis dedere, nostræq; dition
coacta est. Etenim cum multæ, maximæq; in S. vestra virtutes floreant, ob quas iure optimo, san
ritu suffragante, ad summum Apostolatus apicem euecta est: nulla tamen ex omnibus admirabil
seri debet, quam quod perpetuo quodam Christianæ religionis propagandæ zelo, omni studio, patr
dulgentissimi affectu, dat operam, vt pace inter Christianos principes fundata, ac stabilita, Chr
xilla vsq; ad vltimos terrarum fines prodeat, Mahometusq; impietas de medio tollatur. Maiores
nostri iam inde ab huius regni origine id constanter pro virib. contendebant: vt clarissimis rebu
vere eos principes Christianos esse cõstaret: idq; quemadmodũ optabant, consequuti sunt. Nam &
rorum gentem, ipsorum regibus superatis, Hispania expulerunt: & Mauritaniæ oppida arcesq; m
simas, trans fretum Herculeum expugnarunt: quæ & hodie nostræ ditionis sunt, præsidiisq; va
nentur. Porro fœlicis memoriæ Emanuel rex, pater meus, non sat habens, egregias & ipse de Af
ctorias reportasse: cum Atlanticum mare antea ignotum, antiquorumq; modo fabulis, miracul
bratũ, classibus aperuisset (in quo nonnullorũ maiorum suorũ exemplum sequutus est) magnãq;
piæ littoralis partẽ inuictis Ducibus peragrasset, ad fidemq; Christi instituisset. Nauibus deind
tuq; ad mare vsq; rubrum, ac Persiam, totamq; Indiam transuectis: iam notũ est omnibus quia
quot populos, vrbes, reges in deditionẽ suam redegerit. In quibus omnib. vera & immortali g
gnissimus censendus est: tũ ob id quod inaccessas, atq; incognitas antea, tũ cœli, terræ, marisq; pl
mus omniũ notas fecerit, tũ vero quod princeps Christianissimus ad ouile, ecclesiamq; domin
marũ millia variis inuoluta superstitionibus potuerit aggregare. Ego vero vbi primũ Deo ma
volente ad regiam dignitatẽ euectus sum, tametsi liquido intelligerẽ, quantam hominum exp
sustinerem, quẽ par erat plurimis de causis, patris inuictissimi, omnibusq; seculis memorandi
respondere: tamen Deo iuuante, non omnino despondi animũ: verum me ita ad paternas laudes
das, ac prosequendas collegi, vt quantũ fieri posset eiusdem vestigiis (vt bonum filium, regemq;

rẽ atq; insisterem. Itaq; etsi statim à principio regnandi non paucæ difficultates, nostrarũq; nauium
ræ sequutæ erant, quæ tam longinquæ expeditioni vehementer obstare videbantur: nos tamen in-
nodis quibusq; superatis, non solum res Indicas prout à patre relictæ fuerant, Dei gratia facile tu-
sumus: verum eas subinde nouis victoriarum accessionibus roborauimus. Et quoniam ad statum
m nostrarum in Oriente vehementer conducere videbatur, si vrbs Dium in ipso littoris Indici in-
ũ posita, in nostram ditionem veniret: ita enim & Oceani Indici late domini, & aduersus Turca-
expeditiones tuti futuri eramus (nam hi classe ingenti in fine Arabici sinus comparata, se per ma-
bri ostia egressuros, nobisq; bellum ex ea vrbe illaturos minabantur) has ob causas nihil vnquam
latq; regnare cœpimus, nec maius, nec antiquius habuimus, quam vt ea ciuitas nostri iuris & po-
is efficeretur. Quamquam vero à nostris Ducibus, præfectisq; strenuæ aduersus eandem expedi-
s susceptæ essent, nihilq; omnino ab his foret prætermissum, quo vrbs munitissima posset expugna-
nen ob loci naturam inexpugnabilem, sæpe ea res frustra tentata est. Quippe vrbs Dium in extre-
omontorio sinus Canticolpi sita, & super saxi crepidine fundata, validis muris, turribusq;, atque
fariam æneis tormentis vndequaq; cingitur, introrsus vero qua sese portus recipit, qui & ipse va-
athenis clauditur, adeo munitis tã ab vrbe quam à medio mari propugnaculis vallata est, vt cum
acium inter ipsa propugnacula interiacens, nauibus modo inuadi, oppugnarique valeat (etenim à
enti in morem insulæ mari per fossam deriuato abluitur) illud interim ex eo sequatur, vt eiusmo-
ugnatio propter oppositam vndiq; tormentorum vim longe difficillima, ac pene vltra vires hu-
s esse videatur. Accedebat & illud incommodum, quod ea vrbs manebat sub ditione Regis poten-
i citerioris Indiæ, Mahometanæ sectæ cultoris, quem Regem Cambaiæ vocant. Atq; is facile intel-
maximum in ea ciuitate momentum esse, ipsam superioribus annis per MelchiaZum præfectum,
um humano consilio, aut arte effici poterat muniri iusserat. Ita vrbs natura, situq; valida, opera
um, præsidiisq; largiter accedentibus, inexpugnabilis reddita erat. Is autem rex Cambaiæ, vt de
ope incredibilib. diuitiis taceam, facile centum mille equitum armare peditum vero CCC. mil-
centosq; elephantos, glandiumq; ignitarum iaculatorum non mediocrem numerũ in aciem edu-
test: adhæc tormenta ænea omnis generis curribus aptata, non minus habet quam septingenta.
pparatu idem paucis ab hinc annis, finitimo regi defectionem meditanti, bellum intulit, eumque
expulit. Sed quanquam tot incommodis Duces nostri vrgerentur, nos tamen id omni studio in-
q; animo agitantes, vt hoc oppido in potestatẽ nostram redacto, rerumq; nostrarũ statu in Orien-
ato, Christi fides per vniuersam Indiam longe lateq; posset propagari. Ob eas res Nonio à Cugna
gubernatori, præfectoq; nostro maiori mandauimus, vt quia in oppugnando eo oppido parum pro-
ur, in præsentia quidem ab eo desisteret: cæterum Regi Cambaiæ terra marique bellum inferret,
rsamq; maritimam regni Cambaiæ oram, quæ non mediocri littoris tractu porrigitur, ita classi-
tructis popularetur, assidueq; infestaret, vt aliquando rex Cambaiæ Badur (id enim nomen illi
s suorumq; malis edoctus, tot damna, direptionesq;, deditione dictæ ciuitatis redimere cogeretur.
i ita factum esset, bellumq; acre ac perpetuum omnibus Guzaratum populis maritimis illatũ tra-
r (ita enim subditi regis Cambaiæ vocantur) rex Badur cum non paucas regni sui ciuitates, oppi-
es, vicos, per nostros præfectos, classesq; capi, diripi, atq; incendi cum magna suorum strage, audi-
quorum direptione ingens æneorum tormentorum numerus, multiq; bellici apparatus à nostris
ebantur. Cumq; non minus intelligeret, nostrorum classibus infesta omnia reddentibus, naues
orum ad ipsius regni portus nullatenus accedere, nec vltro citroue commeare iam audere, idq; in-
nagna eius vectigalium iactura accidere. Ad hæc cum animaduerteret maiora in posterum ex
di causa regno suo damna instare, quibus deinde omni potentia nequaquam resistere posset: cum
nia secum reputaret, diuq; tamen dolorem audacter premeret: etsi nunquam antea secum de pa-
assus fuerat, ad extremum maiore metu perculsus, consilium sibi cœpit, nostraq; imperata facere.
q; dedere cogitauit: videlicet in eo magnorum AEthiopiæ Orientis regum, multorumq; Indiæ sa-
um exemplum sequutus. Qui nobis (Deo iuuante) superiori tempore obedire appetiuerant, idque
orthodoxæ fidei, animarumq; bono euenerat, quæ incredibili numero ab Idolorum vanitate, ad
ianam pietatẽ & conuersæ sunt, & quotidie conuertuntur. Itaq; ille potẽtissimus rex Badur, In-
iuersæ terror, à quo nonnulli regnũ Pori maximi quondã regis teneri affirmant: quiq; tot annos
minis in nostros detonuisset, tandem per legatos à gubernatore nostro supra memorato, pacem
iter postulat. Summa legationis erat, velle se his conditionibus nobis obsequi: quæ omnino gratæ
turæ erant: Consilio igitur de ea re diligẽter habito, placuit Nonio gubernatori, cæterisq; præfe-
tris, virisq; nobilibus qui in India iussu nostro militant, pacem cũ rege iis conditionibus fieri: quæ
obis, regnisq; nostris pulcherrimæ, & honestissimæ extiterunt. Atq; harũ nonnullas S. vestræ his
declarandas esse duxi. Placere regi Cambaiæ (Cambaia ciuitas est insignis maritima vnde rex
inatur, aliter Guzaratum rex vocatur) & arcem & ciuitatem Bazaim quæ ciuitas ad Oriẽtem
circiter octoginta millibus passuum à Dio abest, in ius ac ditionem nostram transferri: seq; nobis
etnũ iis cedere cum omnibus agris, insulis, oppidis, vicis, prouentibus, vectigalibusq; regiis, cæte-

riſq; omnibus quomodocunq; ad eandem vrbem, eiuſdemq; Regis deditionem in ea regione ſpect
Nec minus cedere ſe ea vectigalium ſumma (ea ingens erat) quæ ex annorum proximorũ penſione
ciuitatis Regi debita, nondumq; per quæſtores regios exacta fuerat. Item vt Luſitani qui captiui, a
iam annos apud regiam vrbem Campanellum tenebãtur, gubernatori noſtro quam primum red
tur. His atq; aliis perquam honorificis regno noſtro conditionibus firmatis, non ita multo poſt &
ipſi redditi ſunt, quorum libertatem propter eorundem merita, fidelemque operam nobis multũ
præſtitam, magni fecimus: & poſſeſsio vrbis BaZaim meo nomine à noſtris inita eſt. Eſt autem B
vrbs maritima inſignis, cum ob agri inſularumq; adiacentium mirificam quandam vbertatẽ, tu
ro ob ſyluarum materiæq; commoditatem, quæ abunde in hoc vno citerioris Indiæ loco, nauibus
candis ſuppetit. Sic vt ad claſsium noſtrarum quantumuis numeroſam ædificationem, ſiue comm
hæc vna poſſe ſufficere videatur. Sed neq; vſquam in vniuerſo Indiæ littoralis tractu tanta vtr
rei copia poſsit inueniri. Hinc eſt quod intra BaZainenſis agri, earumque inſularum ambitum, q
territorii ſunt, ob admirandam, largeq; omnia præbentem ſoli fœcunditatem, ſexcenti admodu
minimum alius ab alio diſtantes inueniãtur, quos GuZarates habitant: interq; eos vicos, & oppid
nulla, & ciuitates etiam viſuntur. Singuli porro ab vrbe noſtra BaZaim ius accipiunt: nobiſq; hi
cum ciuitate ſimul, annua centum millia aureorum, ex vectigali regio pendunt: breui autem fore
mus, vt vectigaliũ magna fiat acceſsio, quod propter pacem, quam iis dedimus, affatim ad habita
Guzaratum multitudo confluat in ea loca. Idem rex Badur anno non toto vertente, vt mutuam
ſcum pacem maiore pignore retineret, ſanciretq;, itemq; vt nobis gratior & acceptior, dicto Non
diæ Gubernatori vltro per litteras ſignificauit, velle ſe certis conditionibus, quæ paci, & amicitia
uſque noſtrum expedirent, ipſam ciuitatem Dium mihi dedere: ita vt ea in poſterum valido Luſ
rum præſidio teneretur: Ea re cognita, cum Nonius ingenti claſſe ad vrbem Dium acceſsiſſet,
parte vrbis potiſsimum lecta, quæ portui, propugnaculiſq; in mari extructis imminebat, arcem
celeritate ædificare aggreſſus eſt: quam propediem abſolutum iri confidimus. Atque fortiſsima c
parte, propugnaculiſq; ipſis, tum maris, tum terræ omni tormentorum genere, bellicoq; apparatu
ctiſsimis à regi traditis, noſtroq; præſidio firmatis, in quibus & oppidi, & portus vires facile c
tur, arce etiam inſuperabili à noſtris iiſdem in locis fundata, plane illud ſequi neceſſe eſt, & nunc
uitatem penitus in noſtra poteſtate eſſe, & in poſterum Deo bene iuuante ſub noſtra ditione p
manſuram: ita Deo Opt. Max. fauente, citra vllum ſanguinem, meorumque ſubditorum peric
vrbe potiti ſumus, quæ iampridẽ à felicis memoriæ patre Emanuele, noſtrorumq; exercitu, mag
ſudoribus impenſiſq; petita, nunquam tamen potuerat expugnari. Vnaq; opera tum rebus noſtr
cis ſecuritatem, tum paci ornamentum, tum bello ſingulare perpetuumque præſidium compar
Cumq; omnes fere Orientis naues, quæ per Indicum Oceanum mareq; rubrum vltro citroq; exc
ad hunc portum neceſſario ferãtur, facile ex eo iudicare eſt, quicunq; tam celebris emporii domi
rit, eum nauibus totius Orientis quodammodo dominari oportere. Eodem tempore inter noſ
gemq; Cambaiæ conuentum eſt, ne Turcarum quiſpiam intra eius regni fines admitteretur, nẽ
tio, commeatu, auxilioue quocunq; iuuaretur. Item ne per vniuerſum regni Cambaiæ littus, vll
ratum nauigium bello aptum fabricare liceret: ſi qua ædificata, aut inſtructa, inſtruiue cœpta
rentur, ea in terram ſubducerentur. Poſtremo vt quæcunq; Guzaratum nauis è littore patrio
tura eſſet, ea priuſquam ſolueret, à præfecto arcis noſtræ, quæ intra Dium eſt, liberi commeatu
impetraret: alioqui eam nauigationem ſuo periculo facturam eſſe. Atq; vt mirabilis noſtrorum
ti cumulus adderetur, accidit per hæc tempora, vt Aimanus potentiſsimus Carmaniæ rex, vſque
fluminis oſtia, aliarumque late regionum Septentrionem verſus (nunc regem Dely vocant) &
pietatis Mahometanæ cultor, bellum Cambaiæ regi inferret, quod is affinem quendam ſuumqu
mano transfugerat, reddere nollet. Quod vbi rex Badur intellexit, non ita multo poſt ingenti
coacto, qualem ſupra memorauimus ex aduerſo proceſsit. Quamquam vero Carmaniæ rex
millia ſeptuaginta duceret, qui more Parthorum ſagittandi peritiſsimi, inter fugiendũ ſpicula
peditum vero ducenta millia haberet. Tamen ſi ſtatim Cambaiæ rex cum hoſte confligere nolu
bium non erat, quin regem Dely primo impetu fuiſſet ſuperaturus. Verum ille prauis conſiliis
nis præfecti ſui, cui multum tribuebat, perſuaſus, cum ſe intra caſtra contineret, nec copiam
faceret: interim interceptis ab hoſte commeatibus, diraq; fame atq; ex eo hominum equorumq
exercitu ſequuta, ad extremum fuga ſibi cõſulere, ne in poteſtatem hoſtium veniret, compulſ
tur cum fœda fuga, ac conſternatio totis caſtris, ipſius regis fuga intellecta, oriretur, Mogores
peruenientes omnia proſternunt, atq; occupant. Mogores ij ſunt qui primum cum rege ipſorum
niam: deinde Ariam, & Drangianam aliaſq; vſque ad mare Caſpium regiones (quas nunc re
ly vocant) armis occuparunt. Dicti Mogores vel à populis Perſarum Megoribus, vel quod nun
Perſis Mogores appellantur. Iidem tamen ſe ab extremis Scythis oriundos iactant: Regemque
manum illius magni Tamberlani Scytharum Imperatoris, trinepotem prædicant. Certe gen
citumque Mogorum, cum multi Vzbequi, natio eiuſdem generis bellicoſa, aliique populi auxi

t vis Scytharum, Tartarorumq; comitabantur. Fugiens itaq; rex Cambaiæ cum matre, suisq;, ac
lorum, procerumque suorum vxoribus, magnaq; parte thesaurorum, diuitiarumque suarum, se
um recipit. vtpote totius regni vrbem validissimam munitissimamque. Ibi hæc omnia, seque in-
radidit in fidem tutelamque Nonii gubernatoris, præfectique nostri maioris. Et nunc, Deo vo-
potentissimus, atque opulentissimus Indiæ citerioris Rex, cum arce regni, vxoribus, rebusque pre-
mis, in nostra manet potestate. Constare arbitror ex his S. vestræ quãtum Dei Opt. Max. clemen-
bus nostris, totique adeo reipublicæ Christianæ incrementum sit adiectum. Quantus item aditus
mpore sit factus ad Christi veram fidem, per vasta illa Orientis, atque Indiæ vtriusq; regna longe
e propaganda. Quod etsi temporibus meis & mea, meorumque opera, Deo adiuuante, accidisse
vt par est) gratissimum esse debeat, tam prosperam, tamque admirandam rerum successionem in-
S. vestræ fœlicitati acceptam referri oportet: cuius virtute ac meritis, vtpote Sanctissimi dignis-
e Petri successoris, fideiq; orthodoxæ propagatoris maximi, breui temporis circulo factum est vt
Africa quam in Asia, insignes Christianis victoriæ partæ sint. Ego autem Domino Deo nostro
summas ago pro tanta benignitate, quanta nos immeritos prosequi dignatus est: idemq; à S. ve-
ius reipublicæ Christianæ nomine fieri, & spero & opto. Cumq; ab ipsius pontificatus initio Chri-
orbis nouis victoriarum accessionibus non mediocriter auctus fuerit, idque ipsum (vt dixi) iure
eiusdem S. vestræ summis virtutibus, perpetuoq; religionis affectui asscribi oporteat, omnes qui
m profitemur sperare debemus fore, vt rebus per eandem inter Principes Christianos pacatis,
positis, S. vestræ meritis, consiliis, virtute, autoritate, Dei religio magis magisq; floreat, & digna
est) accipiat incrementa. Vt tandem veræ pietatis hostibus aut euersis, aut profligatis, idolorum-
Mahometanorum impia vanitate deleta, crux D. N. I. C. in vniuerso orbe colatur, atq; adore-
C. Pater & D. noster. D. Omnipotens S. vestram diutissime ac felicissime augere, & conserua-
etur, ad sui sanctissimi obsequii, sanctæ matris Ecclesiæ bonum & vtilitatem. Datæ Eboræ, die
lii, Anno D. MDXXXVI.

IENSIS NOBILISSIMÆ

CARMANIÆ SEV CAMBAIÆ VRBIS OPPVGNATIO, DAMIANO A GOES AVTORE.

MIANVS A GOES EQVES LVSITANVS, PETRO BEMBO SACROSANCTÆ ECCLESIÆ Romanæ Cardinali, S. P. D.

QVID tibi pro tua assidua erga me, dignissime Cardinalis, humanitate gratia-
rum referam, reperire nequeo, nec præsens tempus facultatem adfert, sed pensa-
bimus aliquãdo pro nostra facultate. Nunc vero mitto id, quod gratum scio tibi
fore, historiaq; nobilissimæ Reipub. Venetæ, quam cum maxima in futurum glo-
ria, in manibus habes, forsan etiam non incommodum. Quantum delecteris ge-
stis nostrorum Lusitanorum non me fugit, præsertim illis, quæ pro bono sacro-
sanctæ fidei nostræ geruntur. Id sane quod facis, vt bonus fidusq; Patricius Ve-
cis, non ignorans antiqua nostratium cum vestris fœdera, amicitias, & beneficia hinc inde vi-
llata. Vtinam cæteri Christiani homines in tuam sententiam irent, & ex animo magis rebus
quam faciunt, fauerent ac opitularentur, quin vt omittamus opitulationem, saltem non office-
tantum quod Rex nostrique cupiunt, ociosos se spectatores præberent, interim dum nostri cum
Turcisq; strenue depugnant. Sed absint querimoniæ & infaustæ ominibus, & præsenti negocio
uæ, ac quod in manibus est tractemus.

CVM agerem Patauii, vbi tua humanitate mire me totum deuinxisti, inter
cætera, quæ ex Lusitania ad me perferebantur, accepi de bello Cambaico
nonnulla, quæ (vt petisti) ex Lusitanica lingua in Italicum sermonem con-
uerti. Postmodum mors illius Regis Cambaiæ de quo tam multa ac miranda
retuleram, insecuta est, à nostris enim ob proditionem, quam in Nunium à
Proregem nostrum meditabatur, ex quadam triremi deiectus ante muros Dii
næ ipsius Cambaiæ regni ciuitatis, à quodam nauta, hasta inter natandum per-
st. Ex cuius cæde omnino ipsa ciuitas iam imperio nostro subiacet, id quod antea

facere reluctabatur, quamquam in eius faucibus littoris arcem munitissimam haberet
Quare peracta nonnulla deinde intercapedine temporis, classis Turcica ad eandem
tatem appulit, vt nostros inde expelleret. Quam classem Imperator Turcarum innum
bilibus sumptibus in sinu Arabico instrui iusserat. idque maxime istius Regis quem
adhortatu & opera, vt postmodum compertum fuit, & ex sequentibus latius intell
Iure autem belli ipse Turcarum Imperator Cayrum, cæterasque Sultani prouinci
nostri) occupauit, atque vna cum regno curam, qua perpetuo Sultanus angebatur, s
pit, nempe vt Lusitanos omni contentione ex India profligaret. Ad id materiam ex
ginquis plagis colligi iussit, illamque sumptu inæstimabili ad mare rubrum vehendam
rauit. Atque in Suezii portu eiusdem sinus, naues ædificare instruereque apparat, cu
gocio Architectus quidam Genuens. præfuit, huius artis (vt fertur) peritissimus. Ha
etiam multos alios opifices Christianos, quos hinc inde muneribus pellexerat. Classi
præfecit quendam Bassam Præpositum Cayri, nomine Solimanum, peritissimum ex
tus ducem. Quæ autem classis sexaginta tribus triremibus constabat, in singulisq; tri
bus viginti sex transtra, inter reliquas naues aderant sex Rostratæ, quas Galleone
cant, aderant quoque sex biremes, holcades duæ, actuariæ viginti, celoces quamplu
Classis præterea instructa viginti millibus militum fuit, præter nautas & bombard
quorum quatuor millia Genicerorum, quos Rhomæos etiam appellamus, erant. In
armabatur classis maximo tormentorum numero, inter quæ erant quadraginta, quo
silliscos appellant, qui globum ferreum emittunt nonaginta librarum. Soluit itaque ha
gens, & ad omnem naumachiam ornata classis Suezio, versus Indiam sub finem Iuni
millesimi quingentesimi trigesimi octaui, & vi interceptis aliquot mercatorum na
quibus commeatu oneratis, atq; ex eis nonnullis nautis ad remigium edoctis, (tyra
triremibus damnatis) quinto Iulii Adenam contendit, quæ ciuitas adiacet freto sinu
bici, & decimo quinto eiusdem mensis, ad quendam locum aquationi idoneum a
quadraginta millibus passuum distantem ab Adena, Ibidem ancoris fixis, Soliman
sa classis præfectus, literas Imperatoris Turcarum de pace ad Regem Adens. mittit,
aureo panno talarem vestem, legatisq; in mandatis dedit, Regi vt dicerent ipsum
rum Imperatorem classem illam ei dono mittere, quam suo imperio consiliisq; gu
volebat, seq; ea de causa Indiam petiturum, vt Lusitanos inde excluderet, homines
metanæ fidei infensissimos, ad quam expeditionem se nihil aliud ab illo postulare
carnes & ligna. Quippe cæteris rebus atq; commeatibus classis abunde instructa er
omnia Rex Adenensis (quanquam Regis tunc nostri Lusitaniæ tributarius esset cu
lis annis, fœdere percusso ab Hectore à Sylueira, decem millia ducatorũ persolueb
tissimo animo accepit, legatisq; respondit, eius aduentum sibi peroptatum esse, cu
omnia, tum ad classem, tum ad militẽ necessaria pollicitabatur. His spacio septem
transactis, ancoris, iussu Solimani sublatis ad portum Adenensem classis depulsa e
sub ancora moram faciens, applaudentibus omnibus, tanquam verus amicus ac
Rex ad eum Magnates aliquot mittit, vt aduentui eius gratularentur. Qui ex m
Solimano significauere, gratissimum fore Regi, si in terram descenderet, vti ciuita
obtemperãtissimam oculis cerneret, vbi pro dignitate atq; officio eum in sua Regi
re posset. Adhæc Solimanus. Dicite inquit Regi, me non despicere magnifica eius
Veruntamẽ nausea sentinæ, & nauigationis molestia, ita adhuc me affligi, vt ante b
nihil de me audeam polliceri. at vbi conualuero, recta ad eius amplexum proficisca
missis legatis, mox à tergo sequuntur trecenti milites, prætextu visendæ ciuitatis.
Solimanus, vt ad finem telæ, quam mente orsus erat, perueniret, familiarem quend
ad Regem mittit, indicans se scire militum insolentiam. Et quoniam ii trecenti qu
uitatem vagabãtur, nisi receptui canere iuberet, & vela daret, quod tum illi nefas
deret se ad naues recipere non posse, Submissurum illico cẽtum veteranos, qui su
ritate, reliquorum militum insolentiam cohiberent. His Rex, nihil mali suspicans,
sui atq; regiæ custodiam commisit. Sequenti vero die duo millia militum è classe
lata proditione ciuitatem petunt. Qui vbi ciuitatem perspectam atq; eius fortiora
plorata haberent, veteranis se ad unxere, quæ res ilico animũ Regis perculit. Post
die ante diluculum legatus venit maioribus copiis instructus, qui Regem prætext
tiæ hortaretur, vt cum aliquibus suorũ magnatum, Solimanum adhuc ægrotum
salutet. Id, tametsi periculum & insidias ante oculos ponere videbatur, coactus e
Itaq; ad Solimanum ducitur, cæteris militũ copiis in ciuitate iam pro pręsidio rem
Is igitur prætoria naue ad Solimanum perductus, regia plane libertate in dicend
est. Dic quæso Solimane, cur me tantum principem, Imperatori tuo, tibiq; dedit

raude,technisque tāquam maleficum, iussisti captiuum adduci?Cui Solimanus,su-
præsentis potentię elatus.Non te pudet,me Proregem potentissimi Turcarum Im-
ris ante ciuitatem tuam stationem facientem, per totum triduum non inuisere? Ad
ex.Si Turcarum Imperator hic adesset,nec ego defuissem officio meo, nec ipse (ita
lemens) in me vteretur fraude,calliditate atque virulentia, qua tu modo vteris.Ha-
modo in tua potestate, quod sane non euenisset, si phaleratis verbis tuis me, re-
que meum non commisissem. Est enim Adena ciuitas, quæ hostem armatum aper-
te non metuit,at à fraude calumniaue quis præcauere posset? Satia te homo priua-
unæ casu ad honorem prouecte,sanguine regio,ab atauis regibus edito. Peribit mo-
video) infidelis tyranni iussu, regium fidumque corpus, attamen virtus Adenen-
tirpsque eorum nobilissimorum Regum,nunquam te viuente peribit. Hac eum li-
visum,extemplo Solimanus in antenna nauis suspendio tradi iussit, adiunxitque illi
supplicio quatuor Regni proceres, qui vna cum Rege ad colloquia vocati fuere.
mandatis à Turca habere, eo quod Adenenses non solum fœdera iunxissent cum
is,sed etiam tributum soluerent, quam gentem & eorum socios prorsus ex India
re volebat. Post Regis necem ciuitas illa opulenta & pulchra, prædæ & cædi, nul-
ente,patuit.Sumpto deinde commeatu abnauigaturis,populum alloquitur, debe-
lætissimos esse, vindicatos scilicet à tyrannide Lusitanorum, ac proinde admone-
fidem & obsequium Imperatori Turcarum seruarent, Domino proprio ac cle-
ipsorumque fidei vero cultori. In digressu vero duo millia armatorum pro præsidio
. Deinde altum petens,cursum in Indiam instituit, in qua nauigatione octo vel de-
remes,atque actuarias naues,propter hyemis tempestates (est enim in illis prouin-
ms eo tempore,quo apud nos æstas) amiserunt. quarum pars periit, pars fluctibus
s Indicum, Mallabarem versus est expulsa,quæ ab aliquibus nostris nauibus depre-
partim interceptæ,partim euersæ fuerunt. Hæc autem quæ hactenus narrauimus,
quibusdam Turcis,quos in ipsis nauibus viuos ceperunt, intellexere. Est vero Mal-
rouincia,in qua sita sunt Regna Calecutii, Cananorii, & Cochini, & alia.cuius lit-
egnorumque descriptionem in historia rerum Indicarum iam ab origine nostra-
ea loca aduentus luculenter, si Deo ita visum fuerit, sumus tradituri. Ita igitur na-
Solimanus Dium pridie Nonas Septembr. cum classe sua appulit: & cum ad ia-
ombardæ muris se proximum constituisset, exonerari circiter viginti magna tor-
ubet. Nostri par pari referentes, duas triremes Turcarum euertunt. Qua repenti-
e consternati, subito illinc pedem retulere,& ad quendam fluuium sedecim millia
n d stantem à Dio, cui nomen Marafabaris portus est, se recepere. Inibiq; expecta-
assem atq; militem prouinciæ Cambaiæ, quam occisus Rex ad nostros ex Dio pro-
os, ante suam cædem in aduentum Turcarum curauerat parari. Mercatores atque
ni subito se fugæ mandarunt, ita vt intra biduum ciuitas tota Dium facta sit deserta.
i, qui iam soli per ciuitatem vagabantur, in arcem confugerunt. Dux arcis nomine
us à Sylueira, vir summo loco natus, magni animi, ingeniiq; (virtute vero & pruden-
e suo Ludouico à Sylueira Comite à Sortelhano inferior) omnia ad defensionem
nis necessaria disponit. Habebat milites Lusitanos septingentos, inter quos ducen-
obiles erant. Nihil deerat defensioni, præter bombardicum puluerem, cuius tan-
aginta millia pondo habebat, & tria vasa pulueris manualium (vt vocant) bombar-
Deerant etiam pro tātis hostium copiis milites, nisi nostri suorum paucitatem vir-
sauissent. Interea loci, duo duces regni Cambaiæ, Solimano associati sunt, singuli
adraginta nauibus, remige & milite ad dimicandum optime instructis. Ecce ad-
s dux terrestrium copiarum comitatus viginti millibus militum, nomine Coie
s, natus matre Turca, & patre Christiano orto in Xio insula, cuius opificium fue-
s nauium obturare. Fuerat autem hic Coie Regi Cambaiæ, dum viueret, dilectis-
His copiis terrestribus naualibusque cum Turcis coniunctis, ilico Solimanus ad-
classem, & ante muros Dii, ad ictum bombardæ figi ancoram iubet, atq; subito ex
s quinq; millia militum præmittit, & centum quinquaginta tormenta bellica, inter
inti basilisci erant, & quinq; alia, lapideum globum septem palmorum crassitudine
ia. Interim dum tormenta vehuntur, vnum in littoris arena submersum est, nec
s apparuit. Cum primum in terram descendissent milites, ilico se exercitui Coie
adiunxere. Sequenti die nullo adhuc timore territi, sed fiducia multitudinis elati,
dine seruato, prope muros arcis aliquot domos, in quibus adhuc habebant nostri
n frumentorum copiam veniunt deprædatum. Dux noster Antonius à Sylueira
s perspexisset in loco cædi commodo, tormenta aliquot directa in eam partem, qua

grassabantur, exonerari iussit, quo stratagemate desiderati sunt vltra centum & qu
ginta, cæteri subito se ex eo loco receperunt. Extemplo Turcæ cum Coie militibu
um aggerem prouoluunt, quæ moles instar montis paulatim magis ac magis fossæ a
mouebatur, & sine noxa vlla hostes in proximo sistebat, atque cōfestim latissimum
erexerunt, quod tignis bombicisque sarcinis, quas in ciuitate inuenerunt, suffu
ictibus nostrorum tormentorum asseruabatur. Super hoc erectæ sunt turres octo
arx à terrestri parte cingebatur: Has muniuerunt omni genere tormentorum. C
ne igitur instructa, viribus, machinisque omnibus adhibitis, arcem tum à stationib
à naualibus tentare cœperunt hostes, nostri cōtra defendere. Habebant nostri citi
in ipsa ciuitate turres duas, quarum vna in scopulis litoris iuxta arcem, altera vero
ciuitate quæ Rhomæum appellatur. Nomen inditum est Rhomæis, quasi Rhoma
cantur enim in tota India Rhomæi ij, quos nos communi nomine Geniceros v
His enim Rhomæis siue Geniceris Reges Cambaiæ hanc vrbem construxere, e
veteri vrbe muro discluserunt, quo mercatores, aduenæque ibi versarentur, nec
ni militum insolentiis inquietarentur. Prima vero turris seruabatur quinquagi
tibus. Secunda autem sexaginta: Erat vtraque munita omni re, & ad victum
sionem necessaria. Ab illa nouæ vrbis turri, cui sexaginta milites præsidio erant, h
cessiti, vt illa molestia liberarentur, ante eam vallum extruūt, ac duas turres, quod
modius facerent, ædes magnificas quasdam, quæ turri adiacebant, ictibus torme
deiiciunt, atque subito turrim, machinis, tormentis, amphoris, & globis igneis pe
certamine turris ab vno latere finditur, atque ruinam minari cœpit. Nostroru
desiderati sunt quinque, ex hostibus plures. Sequenti vero die, certamine redi
vi tormentorum ictuum turris in duas partes ita fissa est, vt inoffense tela per me
rim euaderent. Qua re ab hostibus perspecta, subito præmittunt duo millia sele
litum, vt turrim expugnarent, qui à nostris non sine magna eorum clade & ded
pulsi sunt. Dum hæc aguntur, tormentis arcis euersæ sunt duæ hostium triremes
bus solum tres Turcæ natando euaserunt. Tres etiā aliæ triremes ita globis perf
re, vt nisi è vestigio aliæ eis succurrissent, funditus periissent. Iam cū viderent h
defendendæ turris in nostrorum animis magis atque magis vigere, ne ab ipsorū g
iorem cladem acciperent, ad eos legatos de deditione mittunt, eisque vitam &
ua pollicentur. Qua legatione audita, triginta eorum (labes Lusitanorum san
dedidere, qui violata à Turcis fide, in triremes vincti ad æternam seruitutem
Cæteri vero vt boni sacrosanctæ fidei nostræ propugnatores, repudiata conditi
que quod se infideliter deseruissent, reprehensis, dimicando & (vt viros Lusita
bat) multos Turcas interficiendo, omnes ad vnum occubuere. Dum hæc ager
tonius à Sylueira, celocem ad Proregem Indiæ Nonium à Cunha expedit, qui t
ris Goæ agebat (distat enim Goa à Dio vltra octingenta millia pass.) In quo statu
per literas ostendit, puluerem tormentorum maxime deficere affirmat. Quæ c
ualibus arcis soluta, classem hostium penetrans, à quibusdam celocibus inse
patitur. Quarum vna cæteris agilior, & sedecim millibus passuum antecedens
contendebat comprehendere. Nostri vero, eam tanta distantia à reliquis se
dentes, reflexo cursu recta obuiam tendunt, omnesque quotquot erant, dim
terficiunt, excepto vno ex Apulia, qui à fide nostra desciuerat, quem secum cap
xerunt, ac celocem perforatam euertunt. Cum Goam appulissent, statim se
subsidium componit, celocem remittit, indicans se (Deo adiutore) breui for
& nauium manu adfuturum, & vt omnem casum (ita vt prudens erat) infort
præueniret, quippe totam classem subito, parare nequibat, sedecim liburnica
arido in mare ducuntur, quibus singulis, nobilem & selectum ducem præfe
ter remiges & tormentarios, quindecim triarios milites vnicuique duci trad
omnes multis muneribus affecit, pluraque iis, si viui euaderent, pollicens, sin m
vxoribus, amicisque ipsorum, omnia promissa sancte iurauit conseruaturum e
omnes ilico ad iter compositæ, onustæque solummodo puluere & incendiari
quibus flammas bombardis iniiciunt è litoribus soluunt. Pridie vero Nona
acrius solito Turcæ arcem oppugnauere, terra marique operibus & machin
inuadentes, quæ pugna vsque ad trigesimum eius mensis diem semper magis m
cruduit, nihilque laxamenti datum obsessis, sed noctes & dies continuata opp
nec vlla transiit dies, qua non hostes in arcem exonerauerint trecenties, vel q
ties sua bellica tormenta. Adhęc singulis diebus nostros extra arcem ad pugnan
bant, nostri quamquam numero multo inferiores erant, virtute tamen eos sup

tur, rurſus ac rurſus per arcis anfractus, ad vallum, & ad eorum turres vſque exilien-
cuniculis eos oppugnabant, plurimos interficientes. Interea temporis ex aſſidua tor-
torum iaculatione, omnes arcis pinnæ turriumque collabuntur, ita vt noſtris ſuper-
ocus non eſſet, vnde tuto in hoſtes iacerēt lapides, pila, aliaque tela. Poſtea vero vna ex
turris ad imum vſque concidit, qua parte cum nullæ munitiones obſtarent, hoſtes o-
adhibita diligentia, arcem ingredi omnibus viribus ſatagebant. Noſtri autem repu-
ntes trabibus, tignis, valliſque vallum pro defenſione diruti loci erigunt, propugnacu-
e ſuper mœnia inſtruunt, quibus rebus noſtri vtcunque ſe tuebantur. Hoſtes enim
iem opem contra moliri, munitiones noſtras ſubruentes, viribus redintegratis, cona-
tur, globos, ſagittasque igneas in vallum demittere, ipſi etiam ſæpius ad vallum, noſtris
er obſiſtentibus, perrumpentes. Quæ oppugnatio ſingulis diebus bis agebatur, mane
ſperi. Dux Antonius à Sylueira aſſiduam pertinaciam hoſtium conſiderans, in rude-
s collapſæ turris tabulatum, pro defenſione compactum erigit. A tergo illico ignem
cea materia, aridiſque lignis ſtruit, qui magno incendio, noctu mane, veſperique ar-
t, interdiu minime incendebatur, quippe ardor ſolis, & calor, combuſtæ materiæ ſa-
r ſe ingreſſum hoſtibus intercludebat. Qui conſiderantes ignis rapidiſſimum ardo-
harpagonibus ferreis ad focum contendunt & omnem materiam, quam noſtri ali-
is ignis tradebant, ea opera eripiebant. Antonius Dux contra alios harpagones ex-
at, longiſſimis haſtilibus affixos, his Turcarum harpagones pari induſtria apprehen-
urcæ igitur videntes ſe nihil proficere, ab hoc oppugnationis genere deſiſtunt. Nul-
dies poſt turris lapſum, quin ex noſtris quinque ſexúe ceciderint, præter vulnera-
ab igne læſos. Ex hoſtibus (vt poſtea compertum eſt) ſupra ter mille deſiderati ſunt,
rati, & ab igne ambuſti quamplurimi. 13. autem Calend. Nouemb. ante ortum ſolis,
peculatores noſtri aliquot magnas ſcaphas, quas barchas appellant, quæ remis age-
r, ante muros turris noſtræ, quæ quinquaginta militibus aſſeruabatur, vt antea di-
, ex arcis pinnis animaduertunt, præterea octo triremes, quæ naues omnes inſtru-
ant milite, ſcaliſque & aliis machinis ad turrim oppugnandam appoſitis. Dux arcis
nius à Sylueira, ſubito ab illo latere, cui turris proximior erat, nonnulla magna tor-
iuſſit deportari, inibique ducentos arcubutarios, vt vocant, diſpoſuit. Ex quo loco
rimum hoſtes turrim oppugnare cœperunt ictibus tormentorum, quatuor ſcaphæ
is euertuntur, atque iaculationibus ſclopetorum multi hoſtium interficiuntur. Mi-
ero quinquaginta, qui turri præſidio erant, fortiter reſiſtentes, multos interficiunt,
bus vnus tantum deſideratus eſt, duodecim vulnerati. Illo die cum nihil promouiſ-
urcæ, poſtridie fortiore militum manu reuertuntur, conſtipati triginta tribus ſca-
ecem triremibus, & multis machinis oppugnationi accommodis. Milites qui deſi-
rant ad muros turris conſcendendos (quorum numerus ingens erat) omnes veſtie-
r rubro panno, vt ex cæteris dignoſcerentur. Incepto autem prælio, mira arte ſtu-
e turrim conſcendere conabantur. Rurſus ii, qui ex quinquaginta propugnaculo
i adhuc ſeruabantur, fortiter obſtabant, hoſtes de ſcalis, quas iam affixas muris ha-
t, præcipitantes. Præterea noſtri, ex arce opportunitate perſpecta, tormenta exone-
namque triremem, & multas ſcaphas funditus euertunt, ex qua clade ferme omnes
machinæ dilaceratæ ſunt, quæ poſtea à noſtris ſuper aquas fluctuantes receptæ
in arcem comportatæ. Hoſtes videntes ob oculos præſentem ſtragem, mareque
ne ſuorum tinctum, atque multos læſos, & igne combuſtos, exanimati plane à cer-
deſtitere, & de loco pedem retulere. Interea temporis aliquot noſtrorum ex arce
m, per quod ad mare itur, erumpunt, paruaſque ſcaphas conſcendunt, vt hoſtium
er aquas fluctuantia, exciperent, inter quæ tres milites Turcas, præter alios quos
aquis iactatos haſtis perfoderunt, viuos capiunt. Ex quibus Dux Antonius à Sylu ei-
nulla hoſtium ſecreta percepit. Illis duobus diebus interfecti ſunt plures quam
nti Turcæ. Ex noſtris (Deo gratia) pauci fuerunt vel occiſi, vel vulnerati. Interim
tionibus Turcarum globis, ſagitiſque petebatur. Quorum valla tam propinqua
oſtris muris, vt de turribus in ea ſphæras cupaſque noſtri deuoluerint. Triduum
à Turris dimicatione Antonius à Sylueira, videns tempore pomeridiano, ex arcis
oſtes, ſiue ex laſſitudine, ſiue ex ſolis ardore, ab opere ſolito remiſſiores, quietique
dantes, ſubito centum & quinquaginta ſelectos milites, per foſſæ ſecretiora loca
, qui tanta aſtutia & diligentia vſi ſunt, vt ad eorum vſque caſtra peruenerint; plu-
ducentis & ſexaginta hoſtium inibi occiderint, multoſque ſpathis, globulis, ha-
vulneribus affecerint. Denique toto exercitu commoto, & ad vim propulſandam
gente, in arcem ſe receperunt. Deſiderati ſunt ex noſtris inter innumerabilem

illam hostium promiscuam cædem tantum tres, vulnerati fuerunt sex. Eo die inuent
in fossa arcis diuersorum instrumentorum genera. quæ præterita nocte Turcæ ibide
posuere ad muros in sequentem oppugnationem educendos, refodiendosque. Q
perspecta subito Antonius à Sylueira sub pluteis in ipsam fossam quadraginta Arcu
rios producit, qui magnam cladem hostibus exilientibus inferebant. Itaque illa pars
defendebatur, nec in eam desilire aliquis hostium ad tempus ausus est: Dum hæc
tur, dux Antonius à Sylueira videns discrimen in quo versabatur, ex arcis æstuariis
celocem productam ad Proregem Nonium à Cunha mittit, subsidium implorat
mans (ita vt res erat) circiter centum milites iam periisse, ducentos vero aut vulnerat
igne ambustos esse. Quo nuncio accepto, Gratianus à Naronha, qui 3. Idus Septe
Indiam iam Prorex designatus appulerat, cui Nonius à Cunha iam cesserat loco,
amplius expectare classes, quæ in littore ad regionem tutandam Charmandelii &
Persici versabātur, subito aliquibus nauibus, ex eis quas secum ex Lusitania duxera
ciatis illis quas Nonius à Cunha ante ipsius aduentum instruxerat, se ad nauigat
componit: Nauium autem catalogus hic erat. Duodecim magnæ onerariæ, siue
des, sedecim rostratæ, quas Galleones vocamus, quarum nonnullæ ingenti forma,
modum validæ erant, viginti & quinque agiles naues, quas Carauellas dicimus, q
nere nauium soli Lusitani vtuntur, viginti & nouem triremes, habentes vnaquæq
ginti & sex transtra, quindecim actuariæ, & viginti celoces. hæ omnes ad dimicat
paratæ erant, atque ingenti numero tormentorum instructæ. Aderant & aliæ qua
meatum ferebant. Habebat præterea præter nautas & remiges, milites Lusitanos
quies mille, & nobiles Mallabares, quos Naiares vocant, octies mille in arte glad
versatissimos. Quibus cum copiis, ancoris sublatis, Dium versus nauigare cœpit.
à Cunha postea illinc soluit, in Lusitaniam nauigaturus. in itinere vero, iniquo fat
Caput bonæ spei diem suum obiit. Piscibus, turgidoque mari eius cadauer, qui v
cennium Imperium Orientis, nomine Regis sui gesserat, traditur. Quæ mors non
noxia, quoniam sciebat se ad feliciorem vitam migraturum, sed nobis Lusitanis.
amabatur ab omnibus, & tanquam vnus regni oculus deosculabatur. Antequam
tu solueret Gratianus à Naronha, litteras Emanuelis à Brito ducis Chalii ciuitat
gno Calequi sitæ accipit, quibus significabat aduentasse ad Regem Calecutii, c
cum legato Solimani Bassę ducis Turcarum classis, qui à Mahometanis in ipso regn
tibus, miris honoribus fuerat acceptus, præsertim à quodam duce ipsius Regis
tii Maomethano, nomine Paquemaquaro, qui eum ad Regem vsque comitatus es
ius conspectu concisa oratione ita orsus est. Rex inclyte, Solymanus Bassa, à poten
inuictissimoque Turcarum Imperatore, Prorex modo super Indos designatus,
mum salutere iubet, indicans se hac sola de causa, huc nomine principis sui ventu
natione Lusitanorum deleta, si eius insignia, fidemque suscipere velis, nomen
tua in immensum dilatet. Hæc locutus, ei nomine Turcarum Imperatoris talare
reo panno vestem, Brachas, atque pileum in signum fœderis offert. Tunc Rex to
culentoque aspectu, inquit, nec moris nec consuetudinis Imperatorum Cale
(vocant enim antiquitus se Reges Calecutii Imperatores) nec erit, dona acciper
re, nec Regna sua peregrinis copiis dilatare, sed propriis, atque expulsos Rege
suis restituere. Proinde, nobilitatem astantem respiciens, Vos hunc proripite,
cum Duce Paquemaquaro, præcipitem in ergastulum protrudite, inibique stu
perbiæque sui Imperatoris, & ducis pœnas luant. Quare re gesta, ilico Rex legato
cem Emanuelem à Brito mittit, per quos pacem, quam frequenter antea violauer
eamque se sanctissime deinceps culturum promittit, quam impetratam per om
ditionis ciuitates promulgari iubet. Quæ res omnibus nostris & grata & perutilis
sertim tempore tam dubio, in quo ab ipso, vt à vicino & potente hoste potius era
ctanda incommoda, quam emolumenta. Est autem iste potens Calecutii Rex n
sæpe infestus, raro atque tenuiter amicus, idque adeo propter infractam amicit
nos, & Regem Cochini (ipsius antiquum hostem) à primis annis, ex quo nostri I
ceperunt frequētare, initam. Est enim Cochinum oppidum, vnde totum regnu
capit, in quo Proreges Lusitaniæ Regis, diuturniorem sedem habent, & inibi
ues in Lusitaniam, siue in alias prouincias proficiscentes instruuntur. Hic igitu
chini, cum primum aduentum Turcarum in Indiam intellexit, omnes sui regi
quos Naiares vocant, ad se accersi iubet. Quibus congregatis, omnes in vnum
cratius templum (quod Pagodes nominant) venire edicit. ibi veterem fidamq
norum amicitiam in mentem eius redegit, commodaq; non tātum ab ipso pecul

o quoque regno accepta enumerat. Concioneque facta omnes ad vnum vſque iure-
ndo manus ſuper quoddam Idolum (quod pro ſummo numine habent) ponentes, ſe-
nimiter, ſanćteq; Luſitanis inſeruire, paratos eſſe affirmant. Qua fide à Rege perſpe-
llis totius Regni ærraria communicaturum ſe pollicetur. Idemque parique modo fe-
Rex Cananori. Hoſtes vero, vt ad hiſtoriam reuertamur, qui arcem Dienſem oppu-
bant, videntes ſe nihil proficere, omni adhibita diligentia, alia ratione, aliiſue ſtudiis,
dem expugnare contendunt, aggerem producunt, & vallum aſſeribus, tigniſque, quo-
verſus veſtitum, quem tantæ altitudinis conſtituunt, vti ex eo facile erat intro proſpi-
, & quæ noſtri agerent, ſpeculari. Hoc, quo illæſum aduerſus ignem tormentaque exi-
t, omni genere materiæ communierunt. Addunt pontes, aliaſque machinas, quibus
cem deſcenderent. Hæc omnia à noſtris, quatenus fieri dabatur, perturbabantur.
dem tertio Cal. Nouem. Turcæ proſpicientes ex omni certamine continuam ſibi cla-
illatam, quaſi deſperatione deducti, ad extremam pugnam penitus ſe componunt. In
s diei nocte, de ſecunda vigilia à noſtris, præter ſolitum, greſſus, rumor, & hominum
tris ad vallum accedentium, continui aditus audiuntur. Quod vbi animaduerſum
agnis ignibus factis, proſpiciunt ingentia mancipiorum agmina ſcalas machinaſque
lum comportare. Quæ omnia inde ad radices murorum, tacito ſuſurro, humi recli-
leponebant. Quæ inſolita ſigna ſatis indicabant acriorem ſolito dimicationem ſpe-
m eſſe. Quare perculſus Antonius à Sylueira, milites omnes ilico conuocat, quibus
, natiuum ſolum, Regem, vxores, filios, parentes, amicos, patriæ longinquitatem, at-
Turcarum perfidiam, paulo ante omnibus perſpectam, in mentem redigit, ſingula-
ue ab atauis gentilitia omnium facta commemorat. Pro quibus omnibus deprecari
, vti potius mori malint exemplo ſuorum maiorum, quàm in manus cruentorum
m ſe dare. Quo ſermone adducti omnes ad infimum vſque, ſacramento ſe obſtrin-
fficio atque fidei ſuæ nunquam defuturos. Oratione autem finita, mox vnicuique,
quod facere tenebatur, imponit, & quem quiſq; locum tueri deberet, indicat. Com-
nt interea quotidie crebræ Solimani de deditione legationes, quæ non ſolum ab
ntonio receptæ non fuêre, ſed ne auditæ quidem. Illa vero nocte noſtrorum oculi
m minime accepere, nec vigiliæ diſtributæ fuêre, ſed vnuſquiſque de animæ ad ſu-
migratione, vel de vitæ deſperatione deniq; meditabatur, & omnia ad defenſionem
ebat, quatenus fieri poterat, & temporis ratio ferebat. Sub diluculum eius diei, quæ
d æ Nouemb. erant, conſiderantur à noſtris, ſecũdum fluuium tacito remigio præ-
i quinquaginta magnæ ſcaphæ, quæ recta ad turrim, quam in faucibus litoris (vt di-
eſt) habemus, contendunt. Hæc (vt poſtea ſcitum eſt) ſimulabant hoſtes, vt noſtris il-
teris turris defenſioni incumbentibus, à terreſtri parte in arcem proruerent. Qua-
ogitationum ſpe adducti hoſtes, militem in inſidiis à tergo valli tempore nocturno
tuunt, vt citius noſtris inopinantibus proſilirent. Poſtea vero duodecim triremes
verſus, remigium facere conantur, ſimulantes arcis oppugnationem, & fluuii aſcen-
t dux noſter Antonius à Sylueira, hoſtibus ſagacior, iubet vt à parte terreſtri, omnia
nter obſeruentur, & quod à maritima, nemo in ſcaphas, nec in triremes ictum pa-
i ipſo imperante. Illucente die circiter tria millia hoſtium, ſubito clamore, atque
m clangore, in arcem irruunt, muroſque conſcendunt. At noſtri ſeſe fortiſſime
nt, eoſque de mœnibus acri conflictu deiiciunt. Habebant illi multa vexilla rubra,
, & aliorum colorum, inter quæ vnum quadratum albi coloris erat, boum caudis
m, quod nomine Prophetæ ſui Maomethis geſtabant. Perſeuerauit hæc dimicatio
ium vnius horæ, quo tempore hoſtes à noſtris grauiter læſi fuere, quorum multi
parum ambuſti, rabie quadam capti, in mare ſponte ſeſe coniiciebant, qui vel ab a-
preſſi, vel ex noſtris turribus arcubutorum ictibus tranſuerberati, ad vnum vſque
mpti ſunt. Hac militum manu diſſipata, cui extante dimicatione, nullum ſubſi-
niſſum eſt, ſubito alia ex caſtris, paulo imbecillior numero mittitur, virtute tamen
atione que longe præſtantior, quæ ſtrenue noſtros aggreſſa eſt. Milites etiam vt
illa diuerſorum colorum ferebant. Dux Antonius Sylueira videns hoſtium virtu-
latus in quod impetum fecerant admodum infirmum, ilico Paium Rodricum ab
, cui ſecundus locus à dignitate prætoria, in arce tribuebatur, iubet ex fortiore tur-
ræerat, ſe illuc celerrime transferre, vt locus ferme iam oppreſſus, ab ipſo defende-
Qui ſtipatus quadraginta militibus, & cæteris, qui locum defendebant, admiſtus, in
audacter inuolat, multoſque repellendo, feriendo, ac necando, ictu vnius arcubuti
ſus, ſubito ad pedes ſuorum cõcidit, quod ducis Antonii auditui grauiſſimum fuit,
n repente ad eundem locum ſubſidio mittit Emanuelem à Vaſquogoncelos, quem

triginta milites comitabantur. Noſtri vero iam in magno diſcrimine verſabantur, m
interfecti, ac complures icti, & igne læſi erant. Inter mortuos vero Martinus Vazeus
chequus, & eius nepos Gabriel Pachequus, & Antonius Mentius à Vaſquogoncelos, &
viri illuſtres annumerabantur, & ipſemet præfectus eius turris, in qua oppugnatio ag
tur, quæ eadem illa eſt, quam prius oſtendimus ictibus tormentorum concid ſſe. Is ig
Emanuel vbi aduenerat, ſe noſtris miſcuit, ac ſimul conglomeratim impetum in hoſte
ciunt, eoſq; de turri ſuper quam diu ſteterant, magna ipſorum ſtrage deturbant. Int
temporis tormenta noſtra, tam in vallum & caſtra, quam in triremes, ac alias naues, q
parte maritima, turrim & arcem miris modis impe ebant, ex ne abantur quorum ict
& quaſi fulminibus magnam cladem hoſtes accip ebant. Pugnatum eſt vndequaq; ab
ſtibus, & quaſi corona in orbem dimicatum vſq; ad tempus pomeridianum. Quo co
ctu cum a turri depulſi eſſent, ſubito duplicato numero, arcem aliæ hoſtium copiæ ag
diuntur, qui omnes Geniceri, & veterani milites Turcæ, & regni Cambaiæ erant, n
vero vltra ſex millia, in quibus reliquum ſpei arcis expugnandæ repoſuerat Solima
Dux Antonius à Sylueira, qui omnibus arcis angulis præſto erat, huc, illuc viginti ta
militibus circumſtipatus, audit hoſtes non ſolum arcem aggreſſos, verum etiam mur
que turris repagula ſuperaſſe. eo dum omni celeritate feſtinat, ſuos, atq; hoſtes pr
non ſuper mœnia, ſed in ipſa arcis area dimicantes, vel potius tumultuantes, aut fluct
res inuenit. Quo viſo, elatus animi magnitudine, voce ſublimi, inquit, Mei Chriſtiani,
ſitaniq; milites, mementote fidei, patriæ, parentum, mecumque corpora inſtar marty
conſtanter pergite ſacrificare. His dictis, veluti leo ore cruore pleno, vibrato enſe, in
dium cateruæ ſe protrudit, huc illucq; iter aperiens, ſuoſque veluti oues ex faucibus
rum eripiens, hoſtes, tanquam pilam, eo, vnde venerant, breui temporis ſpacio reiec
terim à parte litorali tormentis noſtris tres triremes euertuntur, vniuſq; puppis conf
tur. Qua clade accepta, hoſtes à nauali oppugnatione abſtinuere, interim tamen ter
certamen magis magiſq; vigebat, & magna contentione iterum in noſtros impetus f
ſtium. Deniq; extitit atq; perſeuerauit dimicatio hæc ad ſpacium quinq; horarum, e
do, vt ſæpius noſtri ab hoſtibus ad extremum areæ repellerentur, contra hoſtes à n
reiicerentur ad turrim vſq;, per quam ingreſſi erant, quam ne tranſirent, duo h ſtiu
ces, à calce ad verticem vſque armati ad eius radices verſabantur. A quibus omnes f
lites è turri deſilientes, aut aggredi eam recuſantes, ſpathis, quas vtraque manu ger
trucidabantur. Ii tamen à noſtris ex arcis pinnis, ictibus arcubutorum ſæpe petiti, ta
oppreſſi ſunt. Ab aliis etiam lateribus, in arcem pila, & globos igneos hoſtes deuolu
à quibus mire noſtri læſi fuiſſent, niſi prouidentia Ducis Antonii liberati eſſent, qui
pridiana, hoc timens, ſuper teſtudines turrium, maximam aquæ copiam infunder
In qua noſtri verſantes, plantas pedum ab ardore ignis illæſas reſeruabant. Adeo p
ſcua fuit hæc pugna, vt ex noſtris multi glande arcubutorum in hoſtem emiſſa arc
ipſo per capulum arrepto, capita hoſtium aſſiduis ictibus ferirent. Qua dimication
aliqua intermiſſione durante, compertum eſt vnum tormentum quod camelum voc
vnum ſupra viginti ictus emiſiſſe. Arcubutarius erat, etiam inter noſtros, qui nonag
pra centum globos in hoſtem eiecit. Tandem, Deo fauente, nocteq; interueniente
lium dirimitur. Hoſtes ſe in caſtra magna ſtrage accepta recipiunt, noſtris in arc
minore iuxta numerum clade affectis. Deſiderati noſtrorum eo die fuere ſeptuagin
lites, inter quos decem nobiles numerabantur, trecenti vulnerati, aliique igne tact
duodecim tantum remanſerint à læſione immunes. Ex hoſtibus, vt apparuit, circit
millia ſupra quingentos cecidere, præter vulneratos & igne læſos. In quibus ſepeli
tota illa nocte, & die ſequente hoſtes incubuere, quod noſtri libere permittebant, nul
tormentorum emiſſo, vt fœtore cadauerum carerent. Erat autem res incredibilis di
dere diſiecta capita, cerebra, brachia, tibias, inteſtina, cæteraq; corporis membra,
arcis foſſa proſtrata iacebant. Prælio finito, iam profunda nocte, Dux Antonius à Sy
cum vidiſſet hoſtes iam ad arcem expugnandam amplius non niti, nec ad eam al
machinam admouere, cuſtodiis diſpoſitis, omnes ſuos ſuperſtites cibo refici curau
cœna ſuperioris noctis, ad horam illam vſque integrum cibum non ſumpſerant, qu
cium erat ferme viginti trium horarum. Refectis autem iis, & vulneribus ipſorum
tis, mortuiſq; opere mancipiorum, quæ in arce captiua habebant, ſepultis, ſe nobili
quas habebat veſtibus induit, cæteroſq; itidem facere iubet. Quo facto, canere at
tare inceptum, cæteriſque inſequentibus, magnum clangorem, & vocum, & tubar
totam noctem excitant. Id quidem agebant, vt hoſtes crederent ipſos eo animo at
tute adhuc eſſe, qua in principio dimicationis fuerant, inter quas choreas & tibiaru

us, non risus aut cachinni, sed lachrymæ profluebant, hostias se futuras in proximum
l dubitantes, si denuo oppugnatio tentaretur. tandem finita saltatione iuratum est se
oxima dimicatione ea obstinatione animorum pugnaturos, vt si Turca loco potire-
on antea pugnandi, quam viuendi finem facturos, nec vnquam passuros, vt viui in ho-
n potestatem venirent, cædibus & stragibus vltionem suæ mortis petituros, eamq; vi-
am hostibus luctuosissimam futuram, nō enim se in spem vitæ, sed ad vindictam mor-
rtaturos. Interim nostris in huiusmodi saltationibus, & cantilenis impeditis, Dux cer-
ominibus, quibus maxime fidebat, iussit vt ex tormentis maritimæ parti adiacenti-
vbi semper minus (quippe latus illud natura erat munitum) imminebat periculi, puluis
eretur, vt ex illo cupas ac globos igneos implerent, quo in sequenti diei dimicatio-
partem eam, qua arx terram spectat, munitiorem tutioremque haberent. Omni iam
rum tormentorum puluere carebant, præter eum, quo cum tormenta instructa erāt,
eficiente, nulla amplius spes defensionis erat. Hanc pulueris penuriam Dux Ant-
emper penes se secretam habuit, paucissimis exceptis, ne ab aliquo mancipiorum ex
ugienti, hostes eam intelligerent. Hac nocte quidā Venetus nauta, pietate veri Chri-
affectus, se ad nostros furtim in arcem contulit, qui indicauit Solimanum ob ingen-
iorum ac classis iacturam constituisse, nisi illo die, quo ter arcem tentauerat, eam su-
et, castra amouere, nauesq; conscendere, & Meccham versus nauigare. Quod iam
cogebatur facere, ob atrocem acceptam stragem. præterea narrabat ipsum Solima-
nire succensuisse Coie Coffaro occisi Regis Cambaiæ Duci, à quo asserebat se cir-
entum esse, qui sæpius & coram, & per litteras affirmasset, arcem minime firmam
m aduersus ipsius potentiam, seq; vlterius habiturum omnes Reges Indiæ aduersus
nos promptissimos socios. Nam illos vnanimi sententia ipsi pecunias ac copias ve-
mittere constituisse. Quæ omnia falsa ac fraudulenta deprehendit. Sed & multa
dixit bonus ille transfuga, quæ postea vera inuenta fuere. Attamen nostri pro tem-
atione, eius verbis non magnam adhibebant fidem, tametsi hæc audientes animo
hil refocillarentur, ac aliquid ab extrema illa desperatione remitterent. Proinde à
ere non desistebant, vt si forte rursus hostes ad pugnam redire euenisset, se defende-
locte præterlapsa, dieq; progrediente, hostes (vt prius dictum est) in suis medendis
liendis occupati fuere, nec ipsi à nostris, nec nostri ab ipsis petiti sunt. Sequenti ve-
te (Dei opera) ecce sedecim illæ Liburnicæ, quas Nonius à Cunha Prorex miserat,
ant, quæ quatuor millibus passuum à classe Turcica adhuc distantes, ducum con-
vnaquaque quatuor luculentas faces erigunt, quæ ob noctis obscuritatem visum
n quadruplo fallebant, existimantes, pro ignium numero, multitudinem nauium
dere. Hoc stratagemate vsi magna celeritate, clamoreq; edito, ac tormentis omni-
pantibus, impetum in classem hostium faciunt, ac nullo incommodo accepto, arcis
m magna omnium alacritate ingrediuntur. Quo insperato subsidio Solimanus lon-
perterritus, nullo seruato ordine, omnia tormenta, cōmeatum, castraq; integra re-
is, se eadem nocte, in naues cum suis contulit. Et tanta celeritate nauigare cœpit, vt
le, nullum eius classis vestigium appareret. Milites regni Cambaiæ hæc videntes, se
sulam, fluuium tranantes, conferunt. Tantus fuit omnium terror ac timor, vt reli-
s millibus hominum vulneratorum, ac igne læsorum in castris, insuper millibus
, qui prædandi gratia paulo ante ex castris discesserant, fugerint, qui omnes ad
ostea ab incolis, vt nobis gratificarentur, & vt turpia in ipsos perpetrata facinora
rent, trucidati sunt. Nostri ex ea pugna, ingentia spolia, præter omnia tormenta
quæ circiter centum & quinquaginta numero erant, obtinuerunt. Fuga itaq; ho-
cta, confestim Antonius à Sylueira, celocem ad Proregem Gratianum à Noronha
ique res ibi gestas indicat, quæ illum cum tota classe, circiter centum & sexaginta
s pass. tantum à Dio distantem iam inuenit. Quo nuncio exultantes, omnes gaudio
affecti sunt, quamquam Gratianus doleret se hostes ante portum non reperisse, nec
m classem oppugnare posse, atq; gloriam liberatæ arcis reportare. Nihilominus
hæc dum accepit, extemplo versus mare rubrum cursum ea in-
tentione dirigit, vt profugos hostes, aut terra
aut mari aggrederetur.

DAMIANI A GOES EQV
TIS LVSITANI, DE BELLO CAMBAICO
SECVNDO COMMENTARII TRES.

Sereniſſimo Principi Ludouico Luſitaniæ Infanti,
Damianus à Goes, S. D. P.

MIRVM eſt, quam ſemper cum ætate accreſcant labores, & defici
paulatim viribus maiora negocia incumbant, ſiue id arcano
naturæ motu, Numiniſq́ imperio contingat, ſiue voluntate n
vltro ſuſcipiatur, vix certum conſtitui poteſt. Mihi certe euen
deo, quo propior ad ſenectutem vergo, eo plura offerri, quæ ſcr
æternitatem commendari debeant. Ea enim ſunt facta præclar
gentis, ea magnitudo varietasque rerum, ea nouitas inſularum
tumque, vt ſi denuo aliquis Homerus exurgeret: poſſet non inc
de ex rebus Luſitanicis, & Iliados & Odiſſeæ argumentum no
ſe, ſed ex vero componere. Sed hæc fortaſsis alias tentabimu
quæ proxime acta ſunt ad Gangem in tuenda arce Dienſi, d
propoſitum eſt. Ex quo enim tua humanitas, Princeps clariſsi
bello gerundo Dux ſtrenuiſsime, nobis recitauit literas Ioannis Maſcaregnæ Dienſis arcis
laureatas, & triumphorum argumentis plenas: non potui mihi imperare, quin arrepto calam
excuſſo, eius rei commentarios conficerem. Quem laborem merito, fortaſſe ob nonnullas lucu
culas ſubterfugere potuiſſemus, quippe qui iam pridem emiſerimus (quod mihi non ad iactan
genii, ſed ad teſtimonium laboris dictum velim) priorem illam Dienſem oppugnationem, v
opuſculi adiuncta eſt nonnulla diſeptatiuncula cum Paulo Iouio viro diſertiſsimo. Deinde fide
potentiamque AEthiopum (qui ſub Ioanne Precioſo) ſiue (vt nunc loquimur) ſub Ioanne Presb
gunt, ſcripto prodimus. In quo libello, vice Coronidis, deplorandam Lappiorum ad glacialem
degentium calamitatem, Paulo tertio Pontifici propoſuimus. Præterea Hiſpaniarum vires, op
ditatemq́ libro complexi ſumus. Hiſce commentatiunculis, licet quaſi fatigatus rudem mih
in perpetuum, ſaltem ad tempus poſtulare poſſem: tamen vbi noua gloria noſtræ gentis de Tu
meum animum denuo accendiſſet, in re noua nouum vegetumq́ animum ad ſcribendum ind
ſi nobis pro animi alacritate par ingenii vis & eloquentiæ copia ſuppeteret: melius ſeſe prode
nibus rerum geſtarum amplitudo, quam fortaſſe alius aliàs præſtabit. Nos contenti erimus,
fide rem tradamus, vt, ſi lector non audiat ex nobis, quanta ſit claritas magnitudoque iſtius
animo ſaltem concipiat, & vtcunque imaginetur. Ceterum hoc quicquid eſt libelli, tibi dic
luimus, Princeps inclyte, cuius felici conſilio, bellica hæc negocia domi foriſq́ rectiſsime tractā
ſane iam antea ſatis te declaraſſe in Tunetenſi expugnatione, omnibus compertū eſt, vbi Car
to, cognato & ſororio tuo, in difficilioribus negociis præſto ſemper adfuiſti, & præſens tuam
cellentiam, virtutem, & rerum bellicarum peritiam vniuerſo orbi innoteſcere voluiſti. Qu
id & à te & à clariſsimis fratribus tuis Ioanne Tertio, inclytiſsimo Rege noſtro, & Henrico
reuerendiſsimo agatur, vt æternum in India ſit Luſitanorum imperium: non putaui hunc
rebus Indicis, tibi iniucundum futurum, præſertim ſi in mentem veniat, vt inter legendum
eſt venire, quam fortunam auſpicium Regis, quas vires tua in bellis peritia, quid tutela, Ca
prouidendo ſagacitas, ad hanc victoriam contulerit, & quid in poſterum iiſdem effici
rari poſſet. Accipias igitur ſereno placidoque vultu hanc noſtri deuoti pectoris
operam, quod te facturum pro tua humanitate nequa-
quam addubito. Vale.

DA

AMIANI A GOES EQVITIS LVSITANI, DE BELLO CAMBAICO II. COMMENTARIVS PRIMVS.

COLLATORVM beneficiorum, pluma leuior eſt gratia: contra, offenſarum memoria, tenax & diuturna, obliuionem non ſinit obrepere: nec tam expendit, iure ne an iniuria ſit læſa, ſed vulnus tantummodo ſuum adſpicit, & acri dolore ad vindictam, per æqua, per iniqua, contendit. Cuius rei euidens exemplum patuit in gente Cambaica, quæ à noſtris hominibus, multis affecta beneficiis, oppreſſa earum rerũ memoria, cladem (quam ſub Antonio à Sylueyra ſua culpa acceperant, dum Dienſe præſidium, cui ille per id tempus præerat, infelicibus armis tentant) quaſi acceptam iniuriam noua oppugnatione vlciſci ſtatuerunt: id quo melius ſuccederet, belli conſilia, quantum poſſent, tegere, arma opeſq; ad id
comparare, vt imparatis vel per inſidias obreperent, vel aperto Marte, ex præparato
is adorirentur. Sed Ioannes Maſcaregnas, cui arcis cuſtodia demandata erat, vir non
ſagaci, quam forti pectore, omnia olfacere ac procul ſentire, eorum conſilia cona-
xplorare, omnia pro temporis anguſtia comportare ac præparare, quæ ad vim ho-
propulſandam neceſſaria exiſtimabat.

uthor porro, conflatorq; iſtius belli, Coius Sopharus fuit, homo natione Italus, ſed
reto Chriſtiani nominis ſacramento, Mahumeticæ ſectæ ſe addixerat, dux vetera-
inprimis belli peritus, conſilio manuque promptus, cuius mentionem in ſuperiori
gnatione Dienſi fecimus. Hic adoleſcentem Mamudium Sultanum ad arma inſtiga-
ſinere eius animum, à commemoratione occiſi ad Dium auunculi, conquieſcere.
uté is, Baduris Imperator Cambaiæ. Non debere eius manes inultos relinqui, & eius
regnum acceperat) mortẽ negligi, pertinere id ad ipſius ignominiam & familiæ de-
, ac totius gentis infamiam: exiguam manum Luſitanorum, facile poſſe per bellum
s excuti: Indignum prorſus, maximum regem premi ſeruitute alienigenarum, domi-
conſpicere in regia, regnum deniq; & religionem in periculum venire: ſe, quicquid
et virium, quæ profecto exiguæ non eſſent, libenter huic bello aſſociaturum. Vinci-
ſce admonitionibus iuuenilis animus, ac de ſententia ſuorum, bellum decernit, bel-
mma Sopharo commendatur. Is clanculum, partim ex regiis opibus, partim ex ſuis,
os exercitus cõparare, neq; ius religionemq; fœderis, initi ab interfecto Badure cum
ge Gratiano Noronha, quicquam curare. Principio igitur finitimos reges legationi-
l ſocietatem vocare, ſpeſq; periculaq; oſtentare, quorum pleriq; noſtrum imperium
, arma iungunt, alii magna promittunt, alii ſe integros ad euentum belli ſeruant.

uæ dum maximo ſilentio ex vtriuſque conſilio aguntur, fingit Sopharus Dienſium
em ſibi ab Imperatore Mamudio dono datam eſſe. Quæ res eo veriſimilior videba-
uod & alia in ditione Cambaiæ oppida, vel gratia vel precio obtinuerat, è quibus
eſt Surrato, munitiſſima ciuitas ac propemodum inexpugnabilis: ideoque intuenti
am eius viri amplitudinem & gratiam, abſurdum non videbatur, tale donum in vi-
ntopere apud ſuos excellentem, collatum fuiſſe. Cuius impetratio ideo facilior ap-
t, quod ea ciuitas ſubinde nunc Turcarum, nunc Luſitanorum armis expugnata,
fluctuantiſque dominii eſſe videbatur: ſpeſq; erat, ſi Sopharo tradita fuiſſet, eius in-
a & viribus facile contra alienas opes defendi poſſe. Rebus ad iſtum modum con-
s, Sopharus literas ad Ioannem Maſcaregnam mittit (cuius amicitia valde familia-
tebatur) de ſua felicitate, tanquam inde magnopere gauiſurum: indicabatque, ſe iam
nimo tantum, ſed corpore quoque cum amico ſummo coniunctiorem fore. Simul
s opera data eſt, vt vires noſtras copiaſque explorarent, hominemque orarent, vt
pace liceret aliquot cohortes in vrbem introducere, vt in rebus nouis ea manu ſibi
patum confirmaret: populumque in officio contineret, ne vel contra ſe, vel contra
ianos aliquid molirentur. Ipſe interim clam militem accerſere, bombardaſq; noctu
em conuehere: Maſcaregnas cõtra: rem frumentariam expedire, neceſſariaq; in ar-
mportari iubere, Luſitanoſq; qui in oppido agebant, clam admonere, vt commea-

tum & quicquid haberent, vna ſecum in arcem deueherent. Dum igitur inſidiæ alt
eus vel inſtruuntur, vel cauentur: nuncii aduenientes referunt, totum regnum Ca
iæ eſſe in armis, ingentes exercitus cogi Arabum, Abeſſinorum, Phartachorum, M
rum, & Turcarum, ad quadraginta millia: machinas item bellicas bombardaſque
generis, inter quas erant quinque baſiliſci, (vaſtæ id magnitudinis tormentum) a
expugnationem comportari. Maſcaregnas contra (vt eſt homo rei militaris peritus)
diſſimulare, ac per litteras Sopharo gratulari, quod Regi ex merito charus eſſet: ſe
cognoſcere, quæ ipſius eſſent beneficia in regnum Cambaiæ, ac inprimis gaudere
virtutes debitis præmiis, ſi non ad plenum, (nam maiora eſſe illius merita) ſaltem ali
parte compenſari: De milite in oppidum introducendo, ſe illius iuri non intercede
tum caueret, ne id ſibi Chriſtianiſque perniciosum eſſet. Cæterum, vt de tempo
ſtet, acta ſunt iſta ſub finem Martii, Anno 1546. Paucæ igitur cohortes palam, cæter
culum in vrbem intromiſſæ ſunt. Menſe Aprili maior adhuc copia armatorum ſu
nit, quorum pleriq; Turcici generis erant. Enimuero iam Sophari animo res matur
batur, neque differenda vlterius initia belli, dum hyemis intemperie, quæ per ea te
ſæuire incipit, nulla ſubſidia Chriſtianis à Prorege Indiæ ſummitti poſſent. Maſca
autem (magis ac magis ſe quotidie aperiente bello) de hoc tumultu, ſumma celeri
Ioannem Caſtritium Proregem Indiæ (qui id temporis Goæ agebat) nuncios mittit
gnoſceret, quo in metu res conſtitutæ eſſent: ſe contra tantam vim non niſi ducētos
quaginta milites in præſidio habere. Eadem indicantur Hieronymo Meneſio, & A
Soſæ, Bazaini & Chaulii præfectis. Liburnica quæ eos deueheret, ad id negocii ex
ſimul in mandatis datum, vt commeatum quem hoſtis ex illis locis deuecturus eſſe
ciperent, ac naues ea cauſa illuc miſſas retinerent. Sopharus porro quinq; millibus,
rum, Abyſſinorum, aliarumq; gentium vrbem ingreditur: quem circiter triginta m
tomorum, calonum, lixarum, cæterorumq; qui Caſtrenſibus vſibus mercenariam
præſtant, inſequebantur. Aderat etiam Rumecanus Sophari filius, quem Rex Ma
bombardarum omnium, machinarum, tormentorumq; negociis præfecerat. Sta
tur ab ingreſſu ſuo nuncios ad Maſcaregnam mittit, orans, ne de ſubito eius aduen
piiſque militum, aliquid ſiniſtri opinaretur: rebus duris & regni nouitate ad talia
compulſum eſſe, ægre ferre oppidanos mutationem principis, nec imperium ſibi
maleuolentia, ſine armis tutū eſſe poſſe, ipſumq; adeo ſcire, q̃ ſcelerata ingenia in
eſſent, quam prona ad ſeditionem: Teſtari igitur illius conſcientiam, orareq;, ne, q
ſe neceſſario faceret, contra amicum feciſſe crederetur: Se inter bonas ſuas fortun
pro ſumma computare, quod tam charum caput, iam non ex longa intercapedin
proximo viſurus eſſet. Quod ſi per ſuſpiciones à colloquio arceretur, ipſum tam
rimentis cogniturum; quod fortaſſe iam perſuaderi non poſſet: ſcilicet, quam ſan
ſit ac religioſum ius veteris amicitiæ.

At Maſcaregnas his nunciis auditis, tametſi doli non ignarus, diſſimulation
pto tempore vtendum arbitratus, Simonem Pheum virum ſolertem, prudētemq
per ſpeciem gratulandi mittit, ſibique aduentum eius gratum eſſe, cauſamq; tant
probam videri renunciat, ſeque nunc auide expectare, vt deſiderata toties fami
iam nunc deinceps multo frequentique vſu ſeſe explerent. Sopharus hominem
ce excipit, exceptumque cum iis mandatis remittit, vnde nihil præter cauſas bell
re videbatur: in fœdere eſſe ſcilicet, quod Mamudius cum Prorege Gratiano Nor
cuſſerat, vt liceret murum excitari ex aduerſo arcis, qui iniurias militum præſidi
ab oppidanis intercluderet, quo quieſcentibus hincinde offenſis, pax bona co
poſſet. Tentandam eſſe quidem eius muri ædificationem, ſed armis Emanuelis S
prohibitum fuiſſe: nunc cupere ſe, quod ex fœdere liceret, bona eius gratia abſol
ſecus animatus eſſet, ſe contra vim arma oppoſiturum. Ad hæc placere ſuo Reg
rum ſit ius nauigandi, tam in rebus exportandis, quam aduehendis, & vt cuique
ſit, merces ſuas deferre quo vellet, neque eiuſmodi commeandi authoritatem à
petendam eſſe: Non enim regem potentiſſimum eam indignitatem ſeruitutis a
ſtinere poſſe: ſcire Luſitanos, quæ vires eſſent eius imperii, ipſum tamen pot us pe
ab illis petere, quod armis obtinere poſſet: proinde ne grauarentur amicitię dare,
ceſſitati fortaſſe dandum eſſet. Magnificare Regem Luſitanos, ac dempta ſeruit
turum quoq;, ſociumq; ad omnes neceſſitates futurum: alioqui ius ſibi armis ere
mis quæſiturum eſſe. Viderent igitur, ne, dum iniqua retinent, omnia amittant
omnia circumcirca hoſtilia futura: ipſos eſſe intercluſos hyeme ab omnibus ſuo
ſidiis, manum exiguam eſſe intus in arce. Hæc ſe denunciare regis ſui nomine,

ci est)Mascaregnam admonere, ne bellum perniciosum in se suosque excitet: vitaret
flammam, quæ semel exorta, Lusitanicas res in India in cinerem absumat. Quod si
a negentur, Deos hominesque testes facere, se inuitum, ruptis fœderibus, ad bellum
i: proinde faceret ipsum quamprimum certiorem, vt quod in manibus esset quampri-
n conficeret. Mascaregnas, ad Sophari postulata, optimum quemq; vsu & ætate pru-
tissimum, in consilium adhibet, de quorum sententia tale responsum per Simonem re-
itur: Ea quæ ad innouandas vel mutandas pacis leges spectarent, ad se suamq; cogni-
em nihil pertinere: proinde ab ipso ea petenda non esse, ad quæ concedenda nullum
aberet. Solummodo id imperio Proregis statui posse. quod ipsum pro diuturna cum
tanis consuetudine minime omnium latere posset; rogare igitur, vt Mamudius lega-
uper ea re ad Proregem mittat, nec ante responsum (quum dubium sit, an quod velit
traturus sit) arma moueat. Proregem id temporis Goæ agere, neq; longe distare, non
am in medio moram futuram. Quod ad muri ædificationem pertineret, se mirari,
cum tanta manu ad hoc negocii à Mamudio sit missus: Posse enim eius rei curam
toribus vrbis committi, quibus ne ipse quidem suam operam subtracturus esset, mo-
locis construatur murus, quibus inter Mamudium & Grafianum côuenisset. Quod
ignati limites obseruentur, recte illum facturum: sin vel duos digitos vltra fundamē-
is promouerit, se non solum illi, sed ipsi quoque Imperatori Mamudio impedimen-
urum. Verum vt constaret, quantopere abhorreret à causis belli, fœderibusque vio-
s, superesse exemplar scriptarum de pace legum, idq; se nunc ei per Simonem legen-
mittere. Simon igitur cum istis mandatis in castra venit, antigraphumque Sopharo
nus offert. Quod quum ille legisset, statim cum magna animi vultusque indignatio-
plurimas partes discerpsit, Legatumque contra ius gentium in vinculis asseruari iu-
eque vlterius oppugnationem differendam censet: quocirca ad vigesimam primam
Aprilis, magna vi arcem aggreditur. Diensis autem arx rupibus & cuneata fronte in
procurrit, ab vna parte fluuio, ab altera vero sinu maris alluitur: Reliqua aditum ha-
b oppido, qua validissimis aggeribus fossisq; quaquauersus à fluuio ad mare vsq; cin-
Porro in fluuii alueo turris munitissima consistit, eoque inexpugnabilior, quod, nisi
o & incitatissimo maris æstu, adiri nequeat, tum enim tenues vndas ad arcem perfer-
fficultatem loci ea quoq; parte bombardæ adiuuant, quæ hostilem classem aduen-
facile crebris iaculationibus deprimant. Ex alio vero latere, limoso solo & humili
ircumcingitur, vt neq; pedibus, neq; nauiculis, immo ne lembis quidem possit adi-
r medium arcis turrisq;, spacium solummodo nauigationibus idoneum est, sed ob-
m vtriusq; munitionis bombardis.

Ab ea igitur parte, qua demonstrauimus arcem ad oppidum respicere, & perpetuo
continuari, quæ sola obsidioni opportunior videtur, summa vi Sopharus oppugna-
n tentat, ac in tumulo arci vicino, (ex quo maxima ipsius pars arcis conspicitur) ex
stu aceruisq; lapidum, sine calce vallum miræ crassitudinis erexit, & ad imas operis
s, apertis inibi fenestris relictis, bombardas apposuit, superne propugnaculum istud
a pinnarum amplexus est, iustoq; præsidio protinus instruxit, & vt tutum ab iniu-
trorum iaculorum asseruaret, gossipinis sarcinis vndecunque muniuit. Quo ope-
nti festinatione intra vnam noctem confecto, albente iam in diem cœlo, arcem
enere telorum oppugnare cœperunt.

Dum hæc aguntur, Ioannes Mascaregnas seruos, mulieres, ac pueros, militari operæ
, nauibus quorundam mercatorum Lusitanorum, Bazainam & Chaulium eunti-
hendos tradidit. Naues item duas (quas Indi Catures vocant) summa celeritate ar-
fit, vt oram maritimam legentes, hostes commeatu prohiberent. Quæ mandata
facientes, obnauigatis littoribus, non longo deinde temporis spacio reuersæ, et-
ostium oculis quatuordecim naues, mercibus & commeatu onustas, intercipiūt.
ctum est, vt iniquiore multo annona aduersarii vterentur. Et vt res suo ordine, cer-
nctionibus ageretur: arcis stationes Mascaregnas hoc pacto distribuendas existi-
Ioannem Almeidam turri & propugnaculo diui Iacobi (quod in superiori op-
ione, crebris Turcarum iaculationibus corruerat) tutorem assignauit: Lodoui-
sam, turri D. Thomæ: Ægidium Cottinium, turri D. Ioannis: Antonium Pe-
, turri D. Georgii, quæ supra nouam arcis portam sita est: Ioannem Verzeanum,
rgio minori: Alphonsum Bonifacium, turri, quæ D. Iacobi propugnaculo im-
Antonium Rodericum regium quæstorem, mesopyrgio maiori: Antonium Fræ-
gatum, turri supra veterem portam sitæ: Singulis ferme istorum, ad stationum cu-
, viginti traditi milites sunt. Nam tunc temporis arci maiores defuêre copiæ, &

militum inopia ſummopere laborabatur. Præfecti autem iſti, ea quæ ad arcis, ſuarun
turrium defenſionem pertinere exiſtimabant, ſumma cura & ſtudio pro virili die no
faciebant. Eodem tempore paulo ſupra illud vallum, quod hoſtes excitauerant, nor
nori firmitudine aliud quoq; verſus mare excitârunt, cui etiam aliud ſimile adiicitur
que flexu anfractuq; murus deducitur, vt opus magis labyrinthicum, quam alterius g
ris eſſe videretur. Idque eo factum eſt, vt ſeptis illis flexuoſis à noſtrorum telorum in
protegerentur, Et quamquam noſtri hoſtium conatus omni perſeuerantia contentic
impedire contendiſſent, nihilominus eo muro curuo ſinuoſoque progreſſi ad man
ctum, proxime arcis mœnia conſiſtunt.

Inde ex congeſtis lapidibus aliud opus conficiunt, tredecim pedum craſſitudin
à tergo validiſſimo aggere ſuffultum, quod à ripa ad ipſum littus deducunt, caſtell
communiunt. Inde (vt loci natura ferebat) ex caſtello in caſtellum continuatis muni
bus, arx penitus vallo circumdatur, in iiſdemq; caſtellis omne telorum bombardar
genus imponitur. Itaq; opere finito, acrius ſolito arcem ſæpe tentabant. Interea Mam
Regio comitatu ſtipatus, ciuitatem (operis viſendi gratia) ingreſſus eſt. Dum hæc ab
parte agebantur, per exploratores certior fit Maſcaregnas, decreuiſſe Sopharum, t
quam noſtri in fluuio, vt demonſtrauimus, ſitam habent, inuadere: collectis ad id ra
vna cum naue oneraria perquam magna, cuiuſdam sectę Mahometanæ mercatoris, c
in portu ad eos vſus retinuerat. In qua tabulatum eius altitudinis, quod turris ſupre
tabulatum æquare poſſet, extruere curauit, quod circumquaque pluteis (vt noſtroru
cula repelleret) ſic confirmauit, vt niſi ſumma ope expugnari poſſet. Re cognita, Maſ
nas Iacobo Lacteo, quem nauibus illis duabus, quarũ antea meminimus, pręfecerat,
cium committit. Is maximo ſilentio, tacitoque remigio oppidum verſus naues ſuas
eduxit. Verum antea quam immineret onerariæ naui, quam incendio delere propoſ
aquarum ſtrepitu & murmure, quem remi excitabant, cauere non potuit, quin in
ſuas excubitores hoſtium perciperent. Quare clamore ſublato, totus exercitus in
proſiliuit. Id quum à noſtris eſſet animaduerſum, celeri curſu in nauem impreſſion
ciunt, ignemq; iniiciunt. Sed quum incendium ex voto non ſuccederet, & hoſtes
tum in noſtram claſſem facere conarentur, viginti circiter milites ex noſtris hoſtiu
uem conſcendunt, funibuſque ancorariis præciſis, remulco, vno ſolo milite læſo, n
ipſam ereptam (hoſtibus contra nitentibus) ante arcem deducunt, ibiq; igne iniecto
tus abſumunt. Quæ res Sophari animum non parum fregit. Nam propoſuerat eam
antea capere, vti facilius arcem, loci eius commoditate adiutus, expugnaret. Nequ
temere eius rei concepta ſpes, quoniam capta turri illa, ſubſidiariæ noſtræ naues ad
appellere, non niſi cum ſummo diſcrimine & labore valuiſſent. Hæc ea nocte, qua
Paſchæ Seruatoris noſtri præcedit, acta fuêre. Noſtri igitur, dum de redempto hu
genere ſalutiferum diem, & iam de hoſtium clade lætum feſtiuumq; miris gaudiis c
nibuſque celebrauêre, ſpe omnino erecti ſunt, tanquam in cæteris quoque victores
Quum igitur negocium in eo ſtatu eſſet, & perſeueranter hoſtes in arcem impetum
rent, idque non ſine vtrorumque clade, ob tormentorum aſſiduam iaculationem, c
me inſtante noſtri de ſubſidio ferme deſperarent, decima octaua Maii, Proregis filiu
minor Ferdinandus Caſtrius, cum octo minorib. longis nauibus (incolæ Catures v
difficilioribus vſus tempeſtatibus, ante portum apparuit. Nauium præfecti, Georgi
ſcogoncellus, cui duas ex eo genere nauium Prorex ad littus Cambaicum explora
commiſerat, Franciſcus Almeida, Petrus Lupius Soſa, Antonius Cugna, Diodoc
uius, Diodocus Reinoſus, cognomento Soto maior. Quibus appulſis, fruſtra ſe obii
hoſte, per pſeudothyrion ſiue clancularium oſtiolum, quod in minori brachio mu
pertum fuit, nullo accepto damno, læti in arcem, cum ingenti omnium gaudio, re
tur. Poſt quorum aduentum, militem iubet Maſcaregnas recenſeri. Inuenti ſun
quadringenti quinquaginta, omnes fere illuſtri loco nati, manu ſtrenui, & ad vſus b
ſatis commode inſtructi. Pro copia igitur auxiliorum, plures ſtationarios ſingulis lo
putat, omnibuſque quid agendum ibi, quaue ratione excubandum eſſet, exponi
Ferdinandi Caſtrii aduentum, Mamudius & Sopharus naues inſtruunt, quibus,
ſubſidium ad arcem accederet, prohibere nitebantur. Hæ aliquot ex noſtris comr
in arcem deportantes, interceperunt: nonnullas etiam fugæ ſe mandare coëgeru
rum huic hoſtili claſſi, ingruente iam atque adeo ingraueſcente hyeme, neceſſari
portus obſidionem relinquere, vt ſubducta in terram, à procellis tuta eſſet. Supe
monſtratum eſt, Mamudium Cambaiæ regem, muro abſoluto, turribus valliſq; c
cto, operis viſendi cauſa in oppidum veniſſe. De cuius aduentu certior fit Maſca

otiuum quendam, quem sex milites nostri à Ferdinando Caruallo, præfecto illius quæ in fluuio est, ad hostilia castra exploratum missi, in ipsis aggeribus intercepe- uare ob aduentum regium ingentia signa lætitiæ, bombardarum tonitru, tubarum- assico edita fuêre. Rex autem vigesima quinta Iunii, mane ante solis ortum, oppi- ngressus est. Qua hora tres iustæ magnitudinis testudines, nostri super hostium erectas, dubiis oculis vtcunque animaduertunt, subterque eas ingentis formæ ba- tres, munitiones quoq; ac castella quoquo versus ad confligendum, noua ratione osita. Quibus vix, dilucescente crepusculo matutino, plene cognitis, confestim ho- turres diuorum Thomæ, Iacobique, & ad murum iisdem turribus interiectum, ef- na glandium iaculatione contendunt. Mascaregnas autem, quum quorsum ii ani- pplicuissent, animaduertisset: eas turres vna & murum, intrinsecus aggeribus vali- estiri curat, turrique diui Thomæ, quam cuniculatim suspicabatur hostem euer- nstituisse, transuersis cuniculis, incredibili labore industriaque succurrit, ac ex ipsa ostium testudines, basilisci leonisque ictibus impetere iussit. Quæ res summum de- tum aduersariis intulit. Veruntamen ad quinque dierum spacium, iaculatione ho- ontinua, telorumq; assiduitate concussa turris Thomæa, tandem finditur, pinnæq; æ ferme omnes mutilatæ. Neq; id tamen sine hostium exigua noxa. Nam qui turri omæ præerant, hostium duobus basiliscis deturbatis, tertium in partes frangunt. rursus absq; nostrorum periculo factum, quum nullo intermisso tempore, in ipsam tanta globorum copia deuolueretur, vt ex iis qui stuppam ignitam bombardis ad- t, nemo præ metu id ad muneris se præsto exhibere auderet. Neq; id mirum, quum xteritate hostes ineuitabilib. ictibus iacularentur, vt si quem nostrorum ad bom- um fenestras intuerentur, subito quinque sexúe globos recta in illum coniicerent. a tormentum, quod in sublime globos euomit, (mortarium, vulgo dicitur) tantæ gnitudinis, vt glandes torqueret octonum in ambitu palmorum. Hoc è regione . Ioannis, loco decliui collocauerunt. Huius impulsu & concussione tantus terror s conceptus est, vt quoties globus desuper in arcem irruere inspiceretur, de se quis- um esse, animo præsagiret. Is enim cuius industria negocium hoc tractabatur, eius erat, vt nullum vnquam iaculum frustra emitteret, sed omnia introrsum in arcem ent. Quo artifice (vt ex captiuis postea scitum est) ictu bombardico à nostris inter- o, hostes in demortui locum, alium sufficiunt, de cuius opera idem sperabant, sed Nam quum arte careret, globi quos in nostros dirigebat, imperitia mittentis, in castra corruebant. Quo errore imperitiaque mittentis, ex suis tribus occisis, à i iaculatione in totum supersederunt. Præter hæc omnia, hostes duas testudines rsus labore, è regione turris D. Ioannis, quæ cæteris angustior infirmiorque erat, erunt, à qua ad Iacobæam vsque, totius belli vires applicare constituerant. Qui- ulis singulos basiliscos, ac alias item machinas bellicas accommodant eo numero, ecessitas ipsa requirere videbatur. Itaque opere constructo, eodem die acriter vl- oque prælio dimicatum est. Inter pugnandum, globus ex arce emissus, iuxta pedes amudii, quendam eius cognatum occidit. Qua re territus rex, vndecimo ab ad- o die, castra deseruit, ad Madabam regiam ciuitatem se conferens: inde militem aria exercitui expediturus. Ipse autem siue timore, siue alia de causa, postea reuerti Discedens vero, Iuzarcano viro & potenti, & virtute summa, summaq; prudentia, (cuius consilio & solerti opera tum in re bellica, tum in rebus aliis plurimis vteba- am legionem attribuit, & belli vna cum Sopharo negocium commisit. Post regis n, hostibus adhuc in continuo labore perseuerantibus globorum assiduitate, D. Ioannisque turres vna cum mesopyrgio euertuntur. Cuius molis ruderibus fossa r. In eo vallo (cuius ante meminimus) turris vndequaque cratibus vimineis cir- , intus oppleta saxis & cespitibus, (nonnulli frondeas, alii corbitas vallares appel- ostibus in sublime educitur. Hanc iuxta arcis fossam ea erigunt magnitudine & e, vt libere, quid intus ageretur, conspicerent. Quamobrem nullibi nostris tuto e aut versari licebat. Cui detrimento Mascaregnas vt succurreret, tum quod ob funditatem cuniculis obrepere, suffodereque eam non poterat; tum etiam quod esque, in quibus illa arcis pars extructa est, impediebant: introrsum (vt locus patie- rriculam ad eam altitudinem ædificat, qua hostium turrim nostri manualium darum globis commode impetebant. Inde vtranque turrim nostri qua poterant efendebant. Huic turriculæ Antonium Pezannam curatorem esse voluit, qui sua uoque sumptu, quadraginta milites sibi ad eam custodiam attributos alebat. Sta- utem, quam antea asseruabat, Ioanni Verzeano commisit. Eo tempore non pauci

desiderati,& permulti in arce vulnerati fuêre. At hostes, quum se interdiu non sati
ter manus operi admoliri viderent,noctu quicquid poterant, exstruebant. Quem
successum Mascaregnas,candelabro ad id ingenti accenso, impediebat, cuius sple
omnes qui vel vallum aggrediebantur, vel materiam portabant, conspicui facti,
bombardarum patebant. Interea loci tumulus ingens, terra,cespite,lapideq; const
in templi atrio excitatur,cui basiliscum,tutelæ alioqui portus destinatum, superim
cuius iaculatione turris cratea in tantum quassabatur, vt nemo hostium ad eam ac
amplius auderet: veruntamen quum ipsorum numerus indies augeretur, vicit mul
ac integrorum semper recens labor,paucorum & ex continuo opere exhaustorum
tatem.Itaq; vallo ad ipsam arcis fossam, quo per gyrum ab vtroq; cornu cingebatu
luto,cuniculis instar musculorum, quos palmarum truncis frondibusq; argilla pe
desuper contegebant,ne à flamma vrerentur, ad fossæ crepidinem perueniunt. C
per sexaginta dies summo studio& labore hostes incubuere. Eoq; vigesima Iunii fi
voto,cuniculatim ad fossam pertingebant.Inde ex asseribus appẽsis canales deriuá
ne nostri bombardis saxisúe dissiparent,tignis duplicatis coriisq; contextis integu
contignatione inoffensè die noctuq; rudera, lapides, & omnis soluta materies in
fossam, turribus Diuorum Thomæ, & Ioannis interiectam, defluebat: idque ea
nostri prȩter effluentem materiam,neminẽ ibi conspicere possent. Quin neq; ii qui
ipsam opplebant, quenquam inferne superneue videre poterant. Intermediis istis
ribus, noctu assidue ex stationibus hostium atroces iniuriæ verborum nostros p
bant,ignauiam illis obiicientes,quur,si strenui fortesq; milites sint, conclusi, tanq
cora inter munitionum septa teneantur,idque ad imperium imbellis ignauiq; du
Antonium à Silueyra,si eiusmodi militibus, tamque rei militaris ex tam longa assu
bellorum peritis,præfuisset,nunquam passurum fuisse,quin aperto & libero Mar
lis contra singulos dimicantibus, suam quenque virtutem ostendere permisisset.
sub hoc duce, superioriore arcis oppugnatione nullum egregium specimen à q
ipsorum præbitum esse: conclusos tantum murorum obicib. quicquid egerint,e
dolose,non vera virtute,egisse. Quousq; tandem imbellem hunc ducem paterent
verborum iniurias Mascaregnas prudenter dissimulanterq; ferebat, suorum mil
ritatem,& quorsum hostes tenderent,facile cognoscens. Attamen ne prorsus resp
rerent,in eam partem,qua voces audiebantur, missilia omnis generis quocunqu
dirigi iubebat. Erat in imo arcis vestigio posticum secretum, iussu Diodocii L
iampridem constructum,ex quo ad fossam latentes aditus aperiebantur, id sub
tanquam inutile, obrutum obtectumq; iacebat. Hoc non segniter Mascaregnas p
refodi imperat,foribus postibusq; robustissimis communiens. Inde materiam c
quo poterat silentio.furtim subripiebat:atq; ita hostium per totas noctes continu
rem,sola diurna opera frustrabatur. Qui cum in fossam respicere nec possent,
rent,bolide per canalem demissa,cumulum explorabãt, cuius eminentior pars f
ad canalis ora peruenerat. Hoc cumuli fastigium,summa diligentia, ne corruere
regnas prouidebat,ne furtum suum palam fieret, vti hostes eo labore impediti, n
rationes oppugnandi tentarent,tantum astu conatus ipsorum eludens, rudera e
base suffurabatur. Quæ quum multorum studio & labore agerentur, assiduitat
tandi fodiendiq;,fieri non potuit,quin ipsius cumuli fastigium sensim collaberet
factum,quum ab hostibus bolis postea demissa esset,& funis quo appendebatur,
lito sese distenderet:animaduerterunt se tandem misere frustrari. Qua re attoni
lum oculis (omni periculo posthabito) contemplari constituunt. Ibi nostros in
occupatos vident,visosq; protinus telis desuper incessunt. Vbi inter alios Anto
rius legatus,iaculis confossus,occubuit. Acerrime igitur vtrinq;, donec nox supe
conflictum dirimeret, ad fossam dimicatum est. Senescente sub tenebras pug
dum posticum Mascaregnas lapideum musculum vsque ad rudera per noctem
quem trabibus asseribusq; desuper impositis,terraque accumulatis,ea ratione fi
tuto reliquam in fossa materiam inde aueherent. Itaque vnius noctis instanti op
reque continuo, munitione illa absoluta, quum mane ab hostium excubitori
retur,rei nouitate turbati,ad Sopharum concurrunt,remque ei omnem aperiu
pefactus,nostrorumque pertinacia solertiaque admirabiliter attonitus,se cum o
ritate ad stationes proripit. Ibique, vt rem oculis contemplaretur, capite(vt po
pertum est)super manum dexteram reclinato,extra murum gutture tenus emi
factus deinde, & desperatione æger,suique immemor, dum longius quam sib
bat, deliberabundus subsistit, bombardæ globus forte fortuna ex arce demi

num integram vna cum sincipite raptim abstulit, ipse vero subito ex vallo mortuus cidit. Cuius mors, vti suis funebris & calamitosa, sic nostris perquam optabilis fuit. t enim Spharus (vt si quis alius) prudens, sagax, cautus, vafer, rerum gerendarum perimus, militaribus vero stratagematis nemini suo tempore cedens. His naturæ dotibus, stissimũ in nos odium coniunxerat, viresq; suas quotidie augebat, quum eum intellient vero animo, deserta religione Christiana, ad Mahumetum defecisse. Nec dubium, n si diuturnior ei vita contigisset, nobis victoriam difficiliorem impeditioremque sset.

AMIANI A GOES EQVITIS LVSITANI, DE BELLO CAMBAICO SECVNDO COMMENTARIVS SECVNDVS.

Oio Sopharo interfecto, aliquot diebus languidius hostes in opere versabantur. Variæ enim sententiæ militem distinebant. Nam pars castra mouenda sentiebat, nec temere amplius bello pernicioso incumbendum esse iudicabat. Alii vero de ducis electione hæsitabant, nec Rumecano Sophari filio parendum arbitrabantur: Cæteri regis voluntatem suffragiumq; expectandum censebant, vt quem ipse vellet, ducem constituerent. In quam sententiam tandem est itum. Itaq; pro ad regem hac de re nuncii dimittuntur, eoq; iubente, Rumecanus præpositus exer- & belli imperator pronunciatur. Qui celeriter, summaq; diligentia & continenti la- quinque subterraneos musculos fodit, quos in eam partem, ex qua nostri per posti- (vt demonstratum est) de fossa rudera furabantur, nouo fabricandi ordine ac ratione ebat. Sed quum per vim tormentorum, opus à nostris impediretur, eximiis palma- runcis ad ruinas illius turris (quam crateam vocauimus) duas ligneas turres tæniis textas cum tabulatis extruxit, quibus testudines binas apposuit, & sub testudinibus lis singulos basiliscos collocauit, quorum iaculis deturbatis nostris, hostes ex aduer- tici ad labra marginesq; fossæ penetrârunt. Eo quum ventum esset, super musculum, uem nostri materiem in fossam deiectam subripere consueuerant, tantam lapidum umq; vim prouoluunt, vt penitus musculi compages dissolueretur. Quo labente, ter- ostri, sauciiq; nonnulli, pedem referre coacti sunt. Hostes inde liberius, fossa superata, m ruderum lapidumq; colluuiem in eam proiiciebant. Itaq; negocio multorum, la- ; assiduo, semper manu maiore ad opus confluente, posticum omnino obrutum se- r. Quo obstructo, quum nostris amplius vsui non esset, maiore hostes vsi libertate, rudere adimplebant. Eo ipso tempore, quum permulti ex nostris, vulneribus ægri- busq; affligerentur, & non pauci morte confecti essent, Mascaregnæ aliam celocem ire necessarium visum fuit, cui Ioannem Cælium arcis sacerdotem præfecit, eique ad Proregem & Præfectos præsidiorum Baziani Chauliique dedit, quibus subsidia- pias omni celeritate mittendas esse indicabat. Alioqui, si festinationem adhibere rent, nostro Indico imperio summum periculum imminere. Hostium enim nume- dies augescere. Eodem ipso tempore, quo nauis illa cum nunciis euecta est, quatuor selectorum regis Cambaiæ militum in castra venere. Quorum aduentu læta festiua- i omnia, & hominum tympanorumque strepitu vndique personare, copiasque illas recenserent) sub oculis nostris in acie disponere, ac tandem agmine composito cir- uniciones immani clamore ac barbaro, quasi si victoriam in manibus certam habe- d arcem contendere. Sed ictibus tormentorum pessime accepti, impetum temera- epresserunt. Interea dum ista fiunt, ab incepto opere nihil remissum est, sed cõtinuo illam fossę partem, quæ ad turrim D. Ioannis pertingit, (quam diximus Ægydio Co- ommissam esse) lapide, rudere, omniq; materia complere, atq; iuxta Thomæam tur- alos eius altitudinis erigere, vt cacumina eorum nostras munitiones excederent, alis asseres scandulasq; loco scalarum ex aduerso clauis affigebant, atque ita sursum ere conati. Nostri vero ignibus & acri pugna illis occurrere. At hostes contra, har- bus materiam valli nostri diripere, magnoque periculi contemptu scalas complere.

Contra iſtam hoſtilem pertinaciam, noſtri aliam rationem defenſionis inſtituunt.
ligneos caudicales ferro connexos, cateniſque colligatos, commixta interius pice,
que, aliaque omni materia, quæ ignem facile corripit, & diutius alit, alios ſuperne i
bant, iiſque ignibus permultos ex hoſtibus combuſſere. Quod tametſi ſæpius hoſt
viderent, æque tamen in labore perſiſtentes, pro nihilo noſtrorum conatus facere
&oque timore, ſuos qui ibi aut icti, aut deuſti cadebant, de foſſa deducere: alios p
in demortuorum locum ſufficere. Et quoniam opus multorum ſubſidium requireb
pidanos mulieresque etiam ad id negocium cogere, materiamque ad foſſam comp
Quo operarum continenti labore, (nam numerus quadraginta millia excedebat)
l. m ex terra palis ligonibuſque eo ſtudio inuehunt, vt quanquam ex arce perſæpe
haſtiſque impeterentur, tamen iſtiuſmodi cladibus ab incepto deterreri nequiueri
que poſt id temporis per ſupremam muſculorum partem ligneas teſtudines dup
elephantorum coriis conglutinatas promouent, ſuper quas (quum iam ex materia
hoſtes accumulauerant, prorectæ eſſent) per tumulum, quem demonſtrauimus p
portatum eſſe, aliæ meant teſtudines, quibus defenſi, ex foſſæ labro in murum conc
ſatis commode valebant. Cui inſuper operi à lateribus duos hinc inde fortiſſimos p
inſtar parietum obiiciunt, quorum munitione iacula ac cætera miſſilia turrium
rum Ioannis Thomæque cohibebãtur. Quo tempore tam aſſidue ex hoſtium mun
bus iaculatum eſt, vt noſtri tum ob incredibiles labores, tum propter immenſas v
reſiſtere nulla amplius ratione poſſent. Sed antea quam hi plutei excitarentur, M
gnas ſuſpicione permotus, hoſtes cuniculatim velle ambas has turres ſubuertere
uerſis cuniculis periculum rei anteuertit. Hoſtes denique quum propinqui ſub m
agerent, ad propugnaculum D. Ioannis, ſpecum inter duriſſimas rupes malleis ex
per quem deni pariter viri non incommode ingredi valebant. Priori Commentari
mus, Maſcaregnam inter duas prædictas turres interius aliam ſubſidiariam conſt
ex qua quadraginta milites telis ſpiculiſque commode ambabus ſuccurrere poſſ
que huius cuſtodiam Antonio Pezannæ tradidiſſe, & ea quæ illi prius comm ſſa
Ioanni Verzeano concredita eſſe. Nam is ſuis militibus, quos adhuc integro
omnes habebat, & turri illi, & minori meſopyrgio ſubuenire poterat. His ergo i
ſtationibus manere iuſſis, Antonium Rodericum quæſtorem Ferdinando Caſtrio
firmiorem arcis partem tutandam ſuſceperat, ſocium adiunxit, vt ſimul vigilias
ſtium impetum alacrius ſufferrent. Hoſtes vero nouo aſtu, & muro (vt diximus)
arcem ſegnius ſolito infeſtabant. Seneſcente igitur in ea parte hoſtili contentione
Simonem Phæum hactenus in vinculis habitum, ad munitiones noſtras produc
alta voce Rumecani nomine, rerum ſtatum, & quam proximi cladi eſſent, decl
Quapropter ſi dedere ſe vellent, & arcem ſine ſanguine inoffenſe tradere, Rum
omnibus liberum exitum commeatumque permiſſurum: Naues etiam (ſi nobis
penuria eſſet) bona fide daturũ: Sin ſecus animati eſſent, eſſe in proximo omnium
tum: eligerent, vtram partem mallent. Quod ſi belli potius quam pacis, fortunam
barent, ſe ſequenti die arcem, omnibus collatis copiis, inuaſurum. At Maſcaregna
ditis, eum ſtatim diſcedere iubet, & in comites deductoreſque, ſi pedem referre
omnes bombardas ſeſe exoneraturum minatur. Diceret igitur Rumecano, ipſius
tum aſſultumque quocunque in tempore optatum expectatumque fore. Hoc ſ
habito, omnia hoſtes tormentorum globis complere: quorum improuiſis ictibus,
noſtris, (qui vt Simonem Phæum rectius audirent, murum aſcenderant) interem
Itaque hoſtes nullo tempore remiſſa contentione, decima nona Iulii ſub occaſu
arcis muros, quos penitus ſuffoderant, denuo impetunt, idque tanta animi præ
obſtinatione, vt noſtros de ſalute ſua propemodum in deſperationem adduxeri
ope & opera Ferdinandi Caſtrii, illi qui murum conſcenderant, erant autem nu
ginta, omnes viri nobiles, vt ex habitu apparuit, interfecti ſunt. Quod videntes h
ſequebantur, morte ruinaque ſuorum conſternati, ab oppugnatione refugiu
tametſi ſæpe à mœnibns reiecti eſſent, magnis acceptis calamitatibus, nihilo ta
nus tempus, quod oppugnationi idoneum exiſtimarent, remittebant, ſed con
bore opus illud (quo confecto, arcem omnium ſimul impetu aggredi propoſue
ſoluebant. Eo itaque pro ipſorum arbitratu finito, foſſaque ſic ad votum exæqu
vt nullo negocio ex munitionibus in muros recta pergere liceret, per omnia op
na noctu ſacra faciunt, ſeq; ſuamq; vitam Mahumeto ad omnia pericula deuoue
rantq; ſe, niſi capta arce, redituros non eſſe. In his ſacrificiis, vti ex voto litarent,
mam religionẽ copioſe luminaria per vicos omnes & compita incenderunt. Quo

ndore Ferdinandus Caruallus turris illius Præfectus, quam in fluuii alueo habemus, m homines cateruatim ad templa concursare animaduertisset, rei nouitate permotus, Mascaregnam eodem momento scapha clanculum traiecit. Qui, re cognita, omnes monet, præsentiq; vt sint animo, adhortatur. Vigilias distribuit, eosque tota nocte in ar- esse iubet. Ea nox D. Iacobi vigiliis sacra erat. Sequenti igitur die, quæ fausta ac be- minata hominib. Hispanis erat, propter Hispaniarum patronũ D. Iacobum Aposto- , duabus horis ante luciferi exortum mœnia inuaduntur, impetusque ab hostibus in m fit, quapropter protinus signo dato, ad muros concurritur, D. Iacobum per sum- n alacritatem multa acclamatione celebrantes. Ibique maximo armorum strepitu ri pugna dimicatio inceditur, in qua Ludouicus Sosa iuuenis strenuus, Thomęę tur- ræfectus, aliquot de suis militibus impigre pugnantes amisit: nam illum locum omni- ationibus expugnare decreuerant aduersarii. Sed iuuenis tum maiorum suorum ex- lis, tum generosa suamet indole erectus, locum inter summa pericula cædesque pro- uas, magna animi præsentia, vitæ sanguinisque contemptu defendit. Interea loci, n Mascaregnam, vt omnibus locis succurreret, rei necessitas huc illuc versaret, vigi- ui ad maritimum arcis latus excubabant, quum loco ob scopulorum asperitatem mi- merent, relicta custodia (vt dimicantibus interessent) ad prælii locum sese conferunt. tempore, siue casu, siue quod solitudinem animaduerterant, quum æstus defluuium, que decrescens hostibus commode inseruiret, qui vbique locorum excubabant, Iu- ni milites selectiores numero sexaginta, in scopulis tacite positis scalis, rupem con- unt, iisdemq; sursum in murum translatis, omni silentio prosiliunt. Quos quum duo es qui per arcem concursabant, splendore ignis conspicerent, protinus ad Mascare- procurrunt, quem vnico puero signum anteferente comitatum reperiunt, eique al- pidaque voce arcem ad litoralem partem ab hostibus occupari vociferantur. Qui- lentio imposito, ne re cognita qui prælio aderant, animo deiicerentur, ad eum locum hostes occupârant, sese proripuit: ex iisque qui nuncium attulerant, alterum socium psit, alteri imperat, vt omnes quos in arcis plateis inueniret, ad se remitteret. Itaque n ad occupatum locum ventum esset, hostes ad sexaginta intra mœnia deprehendit. vix discernere licuisset, nisi globi & amphoræ ignitæ, quæ vltro citroque ad aliud ar- us iaciebantur, splendorem aliquem præbuissent. Iam eorum ferme viginti supra do- m tecta conscenderant, ibique duobus militaribus signis erectis assidebant. Cæteri domos ingressi, quicquid obuium erat, diripiebant, cumque mulierculis animo con- itis (quasi iam rerum potiti) minaciter colloquentes, pecunias exigebant. Quarum ullæ virilem animum ex necessitate induentes, correptis in manus hastis, iam nõ mu- ter eos extra tecta pellere contendebant. Mascaregnas autem nonnullis militibus ipatus, in hostes impressionem facere, omnesque qui tecta conscenderant, humi de- re: Illi contra, coacta manu, acriter pugnare: tandem plurimis interfectis, vno viuo , de mœnibus sese præcipites dare, sed scopulis acutis, præruptisque saxorum inter dum excepti, omnes misere dilaceratis membris interiere. Hac re ante diei crepu- n gesta, protinus se Mascaregnas ad stationes contulit, inibique quum iam ad nostros ia inclinaret, sed prę lassitudine lãguidius aliquãto ageret, nouos illis spiritus sua ora- niecit. Quare prælio redintegrato, pugna denuo recrudescere cœpit. Tandẽ hostes, ius solito resistentes, receptui canunt. Sed quũ lucescente die suorum cladẽ oculis nerẽt, quorum permulta cadauera, truncata & misere lacerata, in fossa iacebant: do- ira perciti, tanquam vesani furentesque, denuo in nostros inuolant, eodemque quo ant impetu, ad quartam diei horam dimicatum fuit. Sed tandem nostri ad plenum es euaserunt, quanquam non sine multo suorum sanguine. Nec solum viris ea vi- verum etiam muliebri audaciæ attributa fuit: Nam inter eas matronas, quæ mili- d stationes (oppugnatione durante) necessaria apportabant, non paucæ inuentæ uæ sagittis aliisque missilibus læsæ, tragulas & spicula propria manu euellerent, ac ibus obligatis, cruentæ etiamnum, ad eadem munia quasi integræ intactæque re- ent. Hoc certamine circiter mille hostium præter vulneratos, cecidisse constat. In- os etiam occubuit Iuzarcanus dux. In cuius locum fratrem eius natu minorem, Ma- s gratitudinis & liberalitatis ergo, suffecit, eiusdemq; dignitatis nomen ac titulũ at- vt Iuzarcanus vocaretur, Marchionem ipsorum lingua significante hoc vocabulo: n insuper fratris ditionem ei concessit. Ex nostris autem saucii quam plurimi fuere, ati septem tantum, quos Mascaregnas tubarum clangore, sonituq; tympanorũ, nec- minum cantu, festa solemnitate potius quam lugubri mœstitia in templũ deportari

ſepelirique curauit: partim, quod de religione Chriſtiana ita meruerāt, vt mors illoru
conſpectu Domini precioſa, epinicia, & martyrū hymnos potius, quam lugubres exeq
& triſtes nęnias requirere videretur: partim, vt militū animos erigeret iſta in tam arcti
bus alacritate, & in mortuos gratitudine. Simul vt intelligeret hoſtis, rem ſibi cū hom
eſſe, qui non modo ſuorum mortibus animo non conciderent, verum etiam mortem
iuſcemodi, charam optatamque haberent. Secunda ab hoc prælio d e, pomeridiano
pore, hoſtes iterum ab illa ipſa parte, quam antea oppugnauerant, arcem inuadunt: ſed
criter obſiſtentibus Ferdinando Caſtrio & Ludouico Soſa, non abſq; noſtrorum ta
iactura & ſanguine repulſi fuere: qui etiam ſupra trecētos de ſuis, quum de loco reced
vulneribus confoſſos, mortuosque reliquerūt. In iſtis anguſtiis quū noſtri de ſubſidii
admodum quererentur, quarto Calendas Auguſti, celox qua Maſcaregnas Cælium ſ
dotem Bazainum & Chaulium ſuppetias petitum emiſerat, arcis æſtuaria penetrauit
per nouem ſtrenuos milites qui in ea venerant, intellectum eſt, literas quas ad Pror
ſcripſerat Maſcaregnas, omni ſedulitate per certū nuncium Goam eſſe tranſmiſſas.
celocis aduentu, quum hoſtes id quod erat, ſuſpicarentur, nimirum, ſubſidium b eui
ctari: celeritate vtendum eſſe, ante aduētum nouarum copiarum, iudicarunt. Qua
quenti die circa meridiem, quum noſtri à continuis laboribus interquieſcerent, & c
excubiis erant, minus caute ſtationib. inuigilarent, hoſtes de improuiſo in arcem incu
nem faciunt, mœniaq; tanta celeritate ac promptitudine conſcendunt, vt noſtri, fere
territis omnibus, finem totius belli adeſſe exiſtimarent. Sed Franciſcus Almeida cui
bias agendi cura ad Thomæā turrim obuenerat, non amplius q̃ viginti quinq; militi
cinctus, impetum hoſtium viriliter admodum ſuſtinuit. Tandē noſtris accurrētibu
atrociter tribus aut eo plus horis pugnatum fuit, vt nūquam antea atrocius. Tandem
octingentos ex hoſtibus iugulatis, receptui Rumecanus dux ſummi in eo exercitu im
canere iubet, atq; inſigni hac accepta clade, in caſtra ſe recepit. De noſtris vero aliq
terfecti ſunt, vulnerati & igne ambuſti non pauci. Hoc tempore omni victus genere
anguſte admodū vtebantur, præſertim carnium, quarum tāta erat inopia, vt gallina
ægrotantium dietam, decem aureis ducatis venundaretur. Eodem ipſo tempore,
dius certior factus, quam ſiniſtram ſui in omnib. oppugnationib. fortunā habuerant
tecanum, qui à ſe primum dignitatis locū in regno Cambaico obtinebat, cum qua
cim millib. ſelectorum militum Dium mittit Poſt cuius aduentum, hoſtes conſilio
habito, cuniculis omni materia incendiaria repletis, arcem funditus euertere ſtat
Sed ſumma & vis conſilii in hoc erat, ne noſtri quid ab ipſis ageretur, perſentiſceren
in Thomæam turrim, & in alteram D. Ioannis, quæ vltra veterē foſſam producta, h
munitionib. erat vicinior, cuniculos agere cœperunt. Et vt noſtros res ea lateret, ho
ſtratagemate ſunt vſi: latomorū multitudinem ſub teſtudinib. ad frontē eius propu
agunt, vt fundamenta murorū continuo indefatigabiliq; labore excauarent, ſtrepit
ximo agerent, malleorumq; fragorem, ſtridoremq; ferramentorū ſummum ederen
rum vt noſtrū militem iſta fallaci ſpecie circūuenirent. Exiſtimabant enim, noſtros
eam rem tantis ſtudiis agi viderent, eo omnes concurſuros, animosq; ab diſſimulat
gnatione veriſq; periculis ad inanem oſtentationē diſcriminis auerſuros eſſe. Ne
fefellit ratio. Noſtri. n. hoſtilis conſilii ignari, eos qui turrim à fronte malleis acutis
debant, qua poterant vi proturbabant: ſed quum ea defenſio, ſumma pertinacia & c
vndique ageretur, factum eſt, vt per ſummū ſtrepitū obtuſo auditu, quæ inferne ag
nec audire, nec percipere noſtris licuerit. Itaq; quū pro voto ab hoſtib. cuniculi act
decima Auguſti, qua die D. Laurentii martyriū, Chriſti Eccleſia celebrare cōſueui
tubarū clangore tympanorumq; vehementi ſonitu ſeſe mutuo adhortantes, agmi
poſito, ſignis militarib. præcedentibus, in arcis mœnia prorumpunt, ac vehemēti
globos amphoraſque igneas intro proiiciunt. Noſtri vero ad oppugnatum locum
concurrunt. Ibi quum tam diu pugnatū eſſet, quo ad animaduerterent hoſtes, pe
rem militum partem ad mœnia conueniſſe, ſimulato timore, receptui canunt, ac d
mœnibus in caſtra ſe recipiunt. Qua feſtinata fuga, vt inſueta, & ſi malleorū ante
induſtria concuſſio, fragorq; ferramentorum oſtendiſſet, potius hoſtes viam la
arcem aperire velle, diſcuſſis mœnib. quam cuniculis denuo aditus tentare, quum
ante ad Thomæam turrim infeliciter tentauerant, vbi cuniculi eorum tranſuerſis
lis excepti ſubrutiq; à noſtris erant: Maſcaregnas tamen ſuſpicione adductus, Luſi
ſuper Thomææ turris teſtudinem conſiſtebāt, (ad cuius radicem ipſe dux defatiga
debat) imperat, vt nulla vſi mora, inde vniuerſi abſcedant, ac expedito nuncio e
pra muros turris Diui Ioannis agebāt, monet, vti protinus ſe de loco amoueant,

uos cuniculos esse instructos, quibus ignem iniicere confestim hostibus proposi-
t.
Qui dicto non audientes, sed prudentissimi ducis spreta monitione, conclamant
bi animi, maiorem rei militaris experientiam esse, quam illi, qui per summum ti-
m eos ad discessum hortaretur. Itaque quum detestabilis temeritas eos cunctabun-
itiabili mora implicaret, hostes ignem in eo loco vbi cratea turris constructa fue-
lueri tormentario imponunt. Qui recto tramite, sicut dispositus erat, viam relegens
niculos, quum fauces intimas penetrâsset, vbi omnis incendiaria materia reconde-
, vniuersam fabricæ molem vno momento disrupit, ac per summam vim, ipsam Di-
nnis turrim integram ab ipsis fundamentis in altum proripuit, ac omnes quos ibi in-
fortuna retinuerat, in sublime elatos, tanquam minutulos silices disiecit. Quo mi-
o euentu circiter septuaginta strenui milites interiêre, quorum pars in fossam, pars
tium stationes, ferme omnes fracti dilaceratique ceciderunt. Insuper ii, quos infelix
n hostium castra integro corpore traiecerat, quanquam igne fœdati omnino, &
nes vitæ incommodis cessissent, minutissime tamen ab hostium gladiis hastarum-
icronibus, tanquam eam pœnam sensuri essent, dissecti fuêre. Hoc horrendo spe-
o, illud memoria dignum visum est, illis quos pulueris & ignis vis in aërem expule-
tas clypeosque non antea de manibus defluxisse, quam deficiente, ac omnino eua-
te anima, cadauera ipsa deorsum præcipitata relaberentur. ex iis porro qui super
in hac calamitate constiterant, viginti tantum ignibus ambusti, viui remanserunt.
equites Lusitanos desideratos esse constat, Ferdinandum Castrium Proregis fi-
dolescentem summa spe, summaque indole præditum. Ioannem Almeidam, Lu-
m Mellum, Diodocum Soto maiorem, Antonium Rodericum quæstorem, Ægy-
Cotinium, Diodocum Reinosum Soto maiorem, Aluarum Ferrariam, Roderi-
osam, Laurentium Fariam, Ioannem Brandanum, Georgium Almeidam, Trista-
osam, Franciscum Lupium, Gratianumque Ferracium. At Mascaregnas (qui, vt de-
ratum est, iuxta Thomææ turris radices assidebat,) quum incendium, ruinam, &
m turris D. Ioannis momento temporis conspexisset, summa celeritate, quindecim
us comitatus, eo se proripuit. Quo quum ventum esset, ne vestigium quidem ve-
ius formæ deprehendere potuit. Nihil ibi in oculis, nihil sub conspectu, nisi parie-
dera lapidesque permixtim puluere membrisque mutilatis, ac sanguine humano
Inter quæ promiscue nonnulla corpora adhuc exhalantia, & cum morte confli-
, non absque mœrore & horrore intuentium conspiciebantur. Quæ dum subito
ximere nostri satagunt, vt pro ritu Christiano sepelirentur, derepente hostes per
m ipsum labefactatū locum, impressionem faciunt. De quo tam vehementer vtrin-
minus pugnatum est, vt sola nox prælium diremerit. Qua nocte, etsi plures de no-
n occubuerant, permulti saucii, omnibus vero & defatigatis, & de accepto infortu-
rentibus: Mascaregnas tamen, virorum mulierumque opera, murum subitarium
m palmorum crassitudine, in veteris turris ruinis ex soluto lapide construxit,
bsolutum ante solis ortum, hostibus conspiciendum non sine magna admiratio-
cit. Illi contra, alio erecto muro, Thomæam turrim deinceps cuniculis, quando ea
e successerat, deiicere contendunt. Sed quum nostri aliis obiectis cuniculis, illo-
natibus obuiam iissent, re intellecta, in alterum turris latus se transtulere, quo no-
iculi pertingere nō poterant, & suffosso turris frontispicio, quatenus à nostris præ-
equibant, ignem operi nondum perfecto, apposuerunt. Quo incendio quartam
urris partem euerterunt, ac protinus in dirutum locum inuolantes, de superiori-
lera ad se ferreis hamis attrahebant, quibus sensim defluentibus, angustior multo
ocus, quem nostri superne adhuc retinebant. Quod quum à Mascaregna animad-
i esset, bombardas quæ ibi reliquæ erant, inde tolli iubet. Sed quum vix centum mi-
rsos integrosque haberet, eosque in vnum aliquem locum aliunde euocare pericu-
sset, omnium stationibus hoste imminente, eo factum est, vt basiliscum ac leonem
ginta virorum diurno nocturnoque labore inde extrahere nunquam valuerit. Hoc
e tria mancipia ex arce profugerunt, hostibusque indicium fecere, quanta nostro-
et raritas, quantaque omnium frugum & annonæ penuria premerentur. Quorum
rum sermonibus, nouo concepto spiritu, Iacobæam turrim cuniculatim, igne ad
tam materiam adiecto, penitus euertunt, quæ in pronum vergens, tota versus ho-
ationes ruinam traxit. Hostes igitur protinus per ruinas se proripiunt, vbi, quan-
ostri egregie resisterent, locum tamen euincunt: ac militaribus signis ibi erectis,
eam transcendunt, templique D. Iacobi partem mediam præoccupant, ibique ali-

quot diebus ea sorte cominus dimicatum est, vt modo templum penes nostros, mo nes hostes fuerit. Sed quum de singulari proprioq; domicilio, ac de ipsis aris & foci retur: viribus omnibus adhibitis, nostri in sacrarii fornice, murum construxerunt. A templo diuiso, alii ab aliis intersepti, in ipso templo quisque pro suo ritu sacra facieb ligionemque numinum colebat.

DAMIANI A GOES EQ TIS LVSITANI, DE BELLO CAM- BAICO SECVNDO COMMEN- TARIVS TERTIVS.

LITTERIS Mascaregnæ, opera Hieronymi Menesii præfecti pr Bazaini, Goam delatis, quibus arcis discrimen nunciabatur: Io Castrius Prorex, omni studio quatuordecim minores longas expediri iussit. Cui classi Aluarum Castrium filium suum præfe diui Iacobi solenni die è portu soluit. Et quanquam hyemis vis i tempore asperius sæuit, nihilominus tamen secundo vento Baz enauigauit. Quo in loco Franciscum Menesium reperit, qui bis citer iter auspicatus, difficilioribusq; vsus tempestatibus, in portum remeârat. Quo collatis in vnum classibus, quum sæpius tentatum esset, nec pro voto successit: iube rus Castrius, (quum, in quo statu res Dienses versarentur, probe sciret) vt classe diff nullo seruato ordine, seorsim vnusquisq; Dium, qua posset ratione, peteret. Itaq; sep illis nauigantibus, ventis plerunq; obstantibus primi omnium vnica naue Antoniu nizius & Gratianus Rodericus Tabora, Diensem portum ingrediuntur. A quibus, pediem affuturo subsidio magno, cum gaudio factus certior Mascaregnas, protin dem ipsam nauim Aluaro Castrio obuiam remisit, in qua paulo post ad portum L cus Mellus Mendoza applicuit, quem Eduardus Menesius Pereira, Comitis Feri lius, iuuenis impiger ac strenuus subsequutus est. Post quorum accessum, ad tur Thomę (cuius potior pars, vt demonstrauimus, corruerat) acriter bello dimicatum præualentes hostes, loco potiti sunt. Quamobrem infensus Mascaregnas, per omni mina insequenti die hostium vires ad eundem locum tentare fortiorique manu in proponit. Itaque selectis militibus, de improuiso impetum fecit. Deturbati igitur sauciique nonnulli, inter fugiendum classico suis signum dedêre. Quo audito, prot castris & ex oppido totus exercitus concurrit. Ac quamuis pluuia & imbribus su gruentibus, impedirentur: hastis tamen, gladiis, sagittisque dimicatum est, proper ad vesperam, quo tempore quum se nimbi remisissent, ad bombardas & ignean riam itum est. Sic vtrobique clade copiose illata & accepta, quum septem ferme h gnatum esset, nostri tandem locum recuperant. Per id temporis, duæ celoces appu ducibus Ioanne Athaidio, & Francisco Guillermo. Hostes porro post hanc repulsa deinceps per sulcos cuniculares immisso, murum, qui turri Antonii Pezannæ con erat, funditus euertunt. Contra Mascaregnas omni ope resistens, in hostes cameli effundit, alterumque statim firmiorem murum intrinsecus excitauit, etiam ipse h lapides materiamque comportans. Id hostes animaduertentes, è regione & ipsi ali truunt, quo nostris ad se accessum inhibebant. Hoc die Rodericus Ferdinandus liensis municipii quæstor, cum viginti militibus naui minore longa portum tenui de alii atque alii duces singulis diebus aduentabant. Hostes interea super illam tu tem quã occupabant, truncatim parietes construunt, ac inde assidue in nostros tel ciebant. Dum in his angustiis adhuc Lusitanorum fortunæ versarentur, vigesima Augusti Aluarus Castrius & Franciscus Menesius, cum potiore classis manu por perunt. Numerus nauium hactenus appulsarum, viginti quinque. Quæ quum plerǽque essent, non plures quam 400. milites aduexerunt. Reliquæ contrariis ve tatæ, Bazainum coactæ sunt repetere. Sed postea secundiores tempestates nactæ Septembri, ad Diensem portum, & istæ quoque applicuêre. Post Aluari Castri tum, quum hostes ex D. Thomæ turri rudera & collapsam materiam eximendi finem facerent, leo ille bombardicus deorsum cecidit, & basiliscus fune suspen

m mole subsedit. Quare milites qui postremo venerant, tenui adhuc illarum rerum
rientia, aut potius temeritate adacti, id non ferentes, imprudenter nouas res moliri
piunt, iactantes vbi tanta murorum strages extaret, iamque patentes viæ ad arcem in-
ndam capiendamque hostibus præbitæ essent, certis rationibus duci sese, vt crede-
hostium vim non in milite, sed in bombardarum iaculationibus solummodo consti-
ducisque nostri timore potius quam prudentia effectum, vt quum liceret hostem in
castris vincere, ipsi vltro hostium obsidione teneantur. Hisce verbis, debacchantes,
pauca tem alia iactitabant, quæ imperita multitudo, furore agitata, euomere consue-
Qua factione reliquos, qui à primordio belli, mira obedientia eousque imperata fece-
in suam sententiam contaminatos pertraxerunt. Ad id, leonis & basilisci amissio, cu-
m irarum adiiciebat. Quamobrem congregati, vnanimiter Mascaregnam adoriun-
o eo incredibili tumultu ferocitateque, erumpendi facultatem, castraque inuadendi
m sibi postulare: Nulla iam re obsidionem, quam ipsorum ignauia, perdurare: vile
m vulgus, occisis iam ducibus & selecta omni iuuentute, ad primam eruptionem
giturum.

His inconditis clamoribus quatenus fieri potuit sedatis, quanta maxima valuit ra-
prudens imperator ostendit, quanta clade sibi cognita esset hostium pertinacia &
tia, quam se pro militum raritate, nec vincere, nec sustinere posse, satis exploratum
et. Quare ad castra potestatem eundi nunquam se illis sponte sua facturum, nec præ-
consilium daturum, quod omnibus postea perniciosum foret: Orare, vt in tanto re-
discrimine, prudentius quam audacius bellum tractarent. Alias per audaciam minus
uros: nunc vel minimum errorem, Indiæ imperio perniciosissimum fore. Nam
ebantur, vile illic vulgus ac gregarium obsidioni incubare, & multo minores quam
, copias esse: in eo ipsos magnopere falli. Quin potius adesse ibi totius imperii Cam-
ires. Quod si spreta militari disciplina, iniussu imperatoris, eruptionem facere mo-
r, se minime gentium eos in tanta vecordia subsequuturum. Sin (quod melius re-
e, & quod ipsis, vt fortibus & prudentibus viris potissimum conueniat) ducis im-
consiliumque respicerent: se inprimis authorem esse, vt eousque expectetur, do-
stium quempiam interciperent, à quo hostilis exercitus magnitudinem viresque
scant. Interim vero aliis atque aliis, quas quotidie expectabant, nauibus in portum
entibus, fortiore postmodum manu se hostes aggressuros. Quamobrem iterum at-
rum omnes oratos velle, vt suis monitis obtemperarent, quibus nihil, nisi quod
sanctumque, ac omnibus salutare esset, præcipiebatur. Hac concione vtcunque
tis pacatisque militibus, vt cum Aluaro Castrio & Francisco Menesio, de negocio
ret, se ad suas ædes contulit. Ea deliberatio quum inter ipsos versaretur, forte ho-
basiliscum, quem suspensum in parietinis relictum fuisse demonstrauimus, ancora-
nem iniiciunt, vt in sublime attraherent. Tum vero milites quum id animaduer-
per occasionem acceptæ in oculis iniuriæ, ad Mascaregnam concurrũt: Indignam
c se ab hostibus ludibrio haberi, quum coram, in omniumque oculis, talia aude-
tare. Itaque æstuantes, dissono clamore ædes complent, potestatemque castra ag-
di, omni ferocitate pertinaciaque postulant. Inter quos quidam seditiosius, quam
: Patiemur ne, inquit, amplius tali parere duci? Nonne honestius luteæ cuipiam ob-
abimus statuæ, quam huic socordi? Cui Mascaregnas tam prudenter, quam ironi-
alse, inquit, ô miles, statua lutea ob inertiam imbecillitatemque haberi debeo, ac
odum me talem agnosco. Sed illud etiam scio, te in hoc temerario prælio, quod
re inire cupis, omnium primum in arcem refugiturum. Nec vaticinium fefellit:
oculus ille, primus omnium fugam cepit. Hoc tumultu Mascaregnas commotus,
neminem omnium in suam sententiam descendere videret, cessit bacchantium
ne seditionem etiam intus concitare videretur. Ire igitur ad arma iubet, centum
s ad arcis præsidium relictis. Primam aciem Aluaro Castrio, alteram Francisco
o ducendam tradit. Ipse (licet inuitus) cum reliquis copiis subsequutus est. Igi-
eptis celeriter armis, & habita breui concione, peractisque sacris, erumpunt, agge-
iliunt, inde superatis munitionibus, excubitoribusque de stationibus depulsis, in
rouolãt. Hostes vero, cognita eruptione, sublato clamore, signoq; dato, in nostros
s inuehuntur: qui quum hostium vim sustinere non valerẽt, eadem qua venerant,
eunt summa & incõdita trepidatione. Itaq; insequentibus hostib. centum circiter
s desiderati sunt, inter quos noti equites Lusitani, Frãciscus Menesius, Franciscus
, Lupus Sosa, Rodericus Ferdinandus Chaulensis municipii quęstor, Franciscus
nus, Nonius Pereira, Eduardus Menesius Pereira, Feriensis comitis filius. Qui

omnes fortiter pugnando, oppetiuerunt. Is, quem dixi, Feriensis comitis filius, hos
impetum postremus ferens, saucius grauiter, nec loco tamen cedens, indolem suam
rissimorumque natalium decus, egregie ostendit, summumque virtutis suæ testimo
reportauit. Nam cæteris fugam ignominiosam exprobrans eos omni ratione reuoca
tebatur, voce magna inclamans: Subsistite commilitones, & pectus frontemque i
stem obuertite: neque tam probrose fugiatis, qui paulo ante erumpendi facultatem p
ditionem extorsistis. Testor vestram fugam, & istam Lusitanicæ gloriæ maculam, m
hîc in vestigio moriturum, aut dilapsis omnibus, non nisi vltimum rediturum. Qu
ipsum facto præstitit, nam dictorum fidem, morte ibidem fortissime excepta, adim
Fugientium pars statim in ipso certamine interiit, pars vulnerum vi postea extinc
His tantis malis circumuentus Mascaregnas, quatenus tempus ferebat, dispersoru
gam reprimere conabatur, vt vna collecti, cedentique acie, minore iactura sese in
reciperent. Sed quos timor agebat, virtus aggregare non poterat. Nam singuli suæ qu
saluti consulentes nullo seruato ordine, fusi dispersique ad stationes recurrebant. A
vero Castrius maceriem in redeundo cõscendere adnitens, à funditore in capite gr
ictus, subito retrorsum in præceps abiit. Quod Mascaregnas animaduertens, protin
denti succurrit, & ex hostium manibus ereptum, in arcem comportari curauit. Eo in
dum Aluaro Castrio subuenitur, iuxta Mascaregnam, bombardæ manualis iaculo Fr
scus Almeida, cuius superius meminimus, traiectus occubuit. Itaque hisce accept
mnis, in arcem redire Mascaregnas compellitur. Hæc Calendis Septembribus
derunt.

Porro casus hic tantum terrorem nostris iniecit, vt deinde hostibus inuader
quod singulis quibusque diebus fiebat, ad muros accedere formidarent. Quem is
timorem vix ducis fortitudo animique præsentia imminuere valuit. Hostes contra
ria hac elati, maiores spiritus concepêre. Quapropter acriori peruicacia arcem er
connisi, turrim illam quæ superioribus temporibus sub Antonio à Syluei ra, in Rh
rum siue Thracum oppugnatione proscissa fuerat, rectis cuniculis deiecerunt, ac
etiam nouam, quæ supra decumanam veterem portam constructa erat. Potiorem c
muri partem demoliuntur. Ad hæc, muro, qui turribus Diuorum Ioannis Thomæ
tersitus erat, superato: duas bombardas supraponunt, quarum iaculationibus nost
per arcis plateas versare prohibebantur. Præterea basilisco ac leone ex Thomæa t
ductis, stationem in ipsius turris fronte constituunt, atque inde bombarda ac dual
chinis adductis, domorum tecta miris modis conquassabant, Mascaregnas vero q
difficultatibus premeretur, bombardis tormentisque bellicis ad necessaria loca d
hostium violentiam, quatenus fieri poterat, reprimere meditabatur. Quare è reg
pugnatæ turris D. Thomæ, nouam turrim excitauit, ex qua & maior arcis pars pro
tur, & hostes ita cohibiti sunt, vt neque extra murum caput efferre, neque in arce
la emittere, nisi cum summo periculo, vlterius possent. Interea temporis super flu
Rhomæorum oppidum vsque pontem hostes deduxerunt, opus admirabile, contr
rum rapidissimos accessus & recessus, per quem ex insula in continentem plaust
culis impositis, ac totus exercitus ad necessaria deportanda inuehendaque comm
Dum hæc ad Dium agebantur, mense Septembri nuncius Goam ad Proregem d
de Ferdinandi Castrii sui filii morte, & clade illa, quæ ad decimum Augusti ignis
gerat, quam sub finem secundi Commentarii retulimus. Quo nuncio etsi dolorecr
tur, ne tamen militum animos segniores suo luctu redderet, ad Diensem expedit
subsidiaque ferenda, simulata animi alacritate, festiuis purpureisq; vestibus indut
tatem lustrauit, omnibusque palam testatus est, se non tam grauiter ferre interit
quam magni facere, quod honesta morte dignaq; suis natalibus occubuisset: Ver
gno statuum hostibus fortissimi adolescentis funus, & oppugnatam Dium, int
iactitabat. Itaq; protinus Aluarum Cugnam cum celoce emittit, cui diplomate a
colligendi omnes nostras naues, quæ per littus Indicum dispersæ vagabantur, po
fecit, imperatq;, quotquot eo mense aggregasset, ilico Dium secũ abduceret. Is ita
celocibus cum mediocri hominum manu, sub ipsius mensis finem, in portum l
recipitur. A cuius aduentu, militum delectu habito, mille ducentorum copiam
excedebat. Per hunc scripsit Prorex ad Mascaregnam, ne ante eius aduentum, qu
extra arcis mœnia amplius cum hostibus confligere pateretur. Postea dimisso G
ro Cugna, per summam festinationẽ quadringenti milites, quinque nauibus imp
inter quos aliquot architecti & latomi fuêre. Ii variis vsi tempestatibus, Diensia
intra paucos dies tenuerunt. Bello itaque promiscuis cladibus sæuiente, nostr

um naues,quæ ex sinu Arabico in Cambaiam enauigabant, interceperunt, quarum
potissima mercibus nobilissimis onusta erat. In iisdem erat consanguineus quidam
Sophari,quem Sopharus ipse dum viueret,Cairum (militis colligendi gratia) aman-
,& is nunc exercitum bene magnum,& ad rem bellicam egregie instructum, secum
bat.Sed acri nauali prælio superatus,fere omnes suos amisit.Solus enim duntaxat So-
consanguineus cum aliquot nobilibus,cæteris interfectis, viuus reseruatus est. Ve-
& ii quum in arcem deducti essent,iugulati sunt, ac eorum capita secundo aquarum
xu,in hostium castra ad oppidum præterlabi defluereque sinuntur, vt agniti à suis,lu-
in castris ac desperationem facerent. De nostris permulti in hac nauali dimicatio-
lnerati fuere,mortui quoq; non pauci. At Prorex,qui Goę reliquam classem instrue-
empus idoneum nactus, cum septuaginta circiter nauibus è portu solu t,ac difficilli-
empestatibus vsus,Bazainum tenuit. Quo in loco vniuersam classem,quæ ventorum
itate dispersa,simul appellere non potuit,expectare proposuit. Ibi autem commorās,
mpus tereretur, Emanuelem Limicum cum minoribus aliquot longis nauibus ad
ticum littus inuadendum misit. Qui strage hostium non vulgari, cum ingenti na-
præda, littoribusque populatis, Bazainum reuertitur. Reuerso Limico, Prorex, qui,
diu classis in statione littoris ventis aduersis retenta fuit, nunquam voluerat in ter-
escendere,post sexdecim dies quam venerat Bazainum,ancoris sublatis, Dium ver-
igauit,interq; nauigandum,iterum Emanuelem ipsum Limicum ad sinum Cam-
m explorandum vexandumq; præmisit. Qui aliquot hostium nauibus submersis,pa-
egiisq; incensis, insuper cæde non minima quaquauersum edita, Branmaluci tamen
le nostra amicitia meriti ditionibus intactis,ad Mortuorum insulam se Proregi con-
. Inde rebus omnibus ordine dispositis, velo dato, felicibus auspiciis septima No-
ris, vniuersa classe salua, cum mille sexcentis militibus Lusitanis, ad portum Dien-
plicuit, quo iam appulerat Laurentius Petreius Tabora, dux eius classis,quam Lu-
singulis quibusq; annis in Indiam mittere consueuit. Is enim vbi Cochinum venit,
ad Dium agebantur,resciuit,classe illic integra relicta, Proregis aduentum vno die
erterat. Cuius prouida diligentia, indubitatam nostri de futura victoria opinionem
perunt. prorex igitur arcis æstuaria ingressus, ancoris iactis, nauibusq; per ordinem
itis, Mascaregnæ per nuncium iniungit, vt quamprimum ad se veniat. Qui postea-
aduenit,& de belli gerendi rationibus inter ipsos vltro citroq; habitus sermo fuerat,
em reuertitur. Postero vero die, in ea parte qua mesopyrgion illud maius mare re-
binæ scalę, iubente Mascaregna,apponuntur, per quas nostri sese in arcem, æstu re-
te,commode recipere poterant. Atque etiam per omnes arcis turres, nec non in ea
alueo fluuii posita est,bombardæ nouo ordine disponuntur. Cui negocio naues ali-
dhibentur,ex quibus omnibus die noctuque omni contentione in hostium castra
nittebantur. Qua iaculatione, ea ruina est facta quæ postea magno vsui nostris fuit.
er ea loca, quasi reuulsis repagulis, castra tentari primum cœpta sunt. Hostes vero
us minime perterriti, alacri, erectoq; animo, futurum prælium expectabant. Ergo
nitiones tuendas, selectiores milites bombardis manualibus instructos apponunt,
s & alii præsto erant,ad id collecti, vt igneos globos & amphoras igneas in nostros
erent. Insuper in turribus, quas super flumen in murorum angulis antea erexerant,
c patefactis foraminibus bombardas admouent,vt ex ea parte nostros in terram de-
re prohiberent. Nam per eum locum suspicabantur Proregem castra inuasurum.
obrem quindecim millia militum ad descensum prohibendum eodem in loco, vna
cubitoribus constituunt,qui sacramento militari addicti,deierauerant,nostrorum
im quibuscunq; se rationibus laturos, repressurosq; esse. Atq; ita reliqua, quæ ad de-
nem pertinere videbantur,suo ordine & serie,tanta prudentia disponunt, vt ea in re
veteranorum Romanorum experientiam imitari eos diceres, quam temeraria bar-
im consilia. Prorex igitur nona Nouembris clam in arcem descendit,ibiq; rebus ge-
rdine dispositis,istiusmodi strategemate hostes ludificatus est. Nam vt falso nume-
deciperet,nautas,latomos,calones, lixasq; de tertia vigilia nauibus littus impetere,
sq; binas erectas hastas in manib. gestare iubet: Remigibus vero imperat, vt dextra
gant, sinistra bombardicos funes igne incensos teneant, ac vt vehementi tympano-
nitu, strepituq; tubarum immenso,& quanto possent, edito clamore, illam partem,
stes opinabantur illum descensurum, simulato, lentoq; cursu (quum signum ex arce
)impetere se fingerent. His ita decretis, arcis custodiam iusto præsidio Antonio
iæ Bazainensi quæstori cōmisit. Ac postero die, ipso iubente, ex omnibus arcis por-
æ ademptæ, ac procul semotæ, ne nostri in fuga vllam spem reponerent. Orto iam

ſole,ſacriſque peractis,& ſigno nauiculis dato, Luſitani ad duo circiter millia & quin
tos,erumpunt,hoſtium muros inuadunt, ac inde agminibus in ordinem digeſtis, a
tiones hoſtium contendunt.Illi porro quibus nauale negocium commiſſum fuerat,
accepto, in illam partem, in qua potior hoſtium manus noſtros opperiebatur, nau
ordine vt imperatum erat, dirigere ſe ſimulant. Hoſtes vero vbi vexillum regium,
gnia que militaria conſpexere, ac quo claſſis tenderet, animaduerterunt, illic totius
citus vim adeſſe exiſtimantes,magna ex parte ſtationibus deſertis confertiſſimi ſeſe a
tus proripiunt. Quamobrem noſtris exeundi minori periculo poteſtate facta,Mas
gnas(cui prima acies concredita erat)quadringentis militibus conſtipatus,primo loc
ptionem in caſtra fecit. In eo conflictu concurſuque ad muros, de noſtris circiter c
quaginta deſiderati ſunt. Sed ſuccurentibus confeſtim aliis, hoſtes retrocedere &
mum remittere cœperunt. Quod vbi ab iis qui ad littus claſſi noſtræ obuiam iuera
animaduerſum: protinus ipſorum ſelectior manus ad eum locum, vbi dimicatione
gere cognouerant,ſe contulit. Ibique prœlio conſerto, ancipiti Marte eouſque pug
eſt, donec à Prorege periculo cognito, milites, qui ſubſidio irent, ilico mitterentu
autem Prorex cum Laurentio Petreio Tabora inter illud flexuoſum & multis ſinibu
bagioſum vallum procurrens, turrim quandam expugnat, ex qua noſtri, antequa
peretur,multa infeſta patiebantur,omnibus ibi hoſtium præſidiis ad vnum interfecti
tamen non abſq; diſcrimine.Nam Eduardus Barbutus vexillifer, bis in cacumen eua
bis inde deiectus eſt,ſed tertiò, nouo impetu facto, pertinaciter irrumpens, vexillum
dem ad pinnacula affixit.Expugnata turri,ac cuſtodibus tradita, per tramites iſtius ſi
valli iterum recurrentes, aliquot ex hoſtibus interficiunt. Cæteri, loco deſerto,f
caſtra conuolabant.Interim hoſtium manu ſubſidiis firmata per Rumecanum,maxi
ter ſuos imperii ducem,tam vehementer in Maſcaregnam impreſſio fit, vt noſtri imp
ſuſtinere amplius non valerent,& ordine turbato, reſilire occiperent. Id ipſe Ma
gnas animaduertens,conclamat,ſuoſque ad reſtituendum hortatur: Vrgerent victo
quam iam propemodum adepti eſſent, non ſupereſſe victis vlla ſuffugia, exarmata
aciem,ablatis valuis.quicquid munitionis fuit,non iam minus hoſti,quam ipſis pate
eſſe omnia auxilia,quæ à ſuis ſperari poſſent:aut his copiis eſſe vincendum,aut pere
meminerint ſe non minus pro vita,quam pro imperio pugnare.Si pedem referrent,
ctis vitam,nec mortuis ſepulturam immaniſſimum hoſtem conceſſurum.

His ducis vocibus experrecti,tanta animi præſtantia in hoſtes ſe referunt,vt qua
per ſummam pertinaciam hoſtes reſiſterent,impetum tamen noſtrorum amplius ſ
re non poſſent: effuſaque fuga,terga verterunt. Quare diſperſim palantes,alii per p
alii per vada,natando currendoque ſe, quotquot potuere, extra inſulam eiiciunt.
oppido capto,caſtriſq; ſuperatis, in omnem ſexum ferro igneq; ſæuitum eſt. Quæ
flagratione fortunæ caſus immunia inuiolataque ſeruarat,iubente prorege,diruta e
prorſus fuere.Hic exitus ampliſſimæ ditiſſimæq; Dienſis ciuitatis fuit. In caſtris ve
oppido videre licuit triclinia menſaſque ſtratas, cibariaq; igni appoſita,inuentaq;
etiam eſculenta,tanquam pacis tempore venum expoſita.Non enim de tam ſubita
nę mutatione,quiſquam eorum vel cogitarat.De noſtris hoc prælio circiter centun
quaginta occubuere,inter quos noti equites Luſitani, Georgius Soza, Ioannes Em
Franciſcus Azeuedus,Baptiſta Perſona, Coſmus Paiua, Balthazar Georgius, Ed
Rodericus Nazinus, Vaſcus Ferdinãdus, Arius Gometius Quadrus.Iulianusq; Fer
dus militum cenſor, qui omnes cum ſumma gloria acriter pro fide pugnando, m
oppetiere. Ex hoſtibus ſupra quatuor militum millia eo die cecidiſſe compert
Rumecanus vero,quem loco Sophari patris à Mamudio rege,exercitus ducem ma
fuiſſe conſtitutum, diſſeruimus: euadere connitens, inſignibus imperatoriis d
quum à noſtris ad oppidi foſſam cognitus eſſet, fortiſſime reſiſtens interfectus
eodem quoque loco Audecanus, qui pridie quam prælium commiſſum eſſet,cum
millibus militum in caſtra venerat, vna cum Hidalcano externorum militum du
ſus eſt. Alii præterea quatuor regis Cambaiæ ſtrenui duces ibi deſiderati ſunt. Iuz
iunior pro virili dimicans,viuus captus eſt, & magna cum reuerentia Proregis iu
ſtodibus ſeruatur. Solus autem ex ducibus præcipuis Moiatecanus equum nact
pontem,citato curſu euaſit. Regium Cambaiæ vexillum atque plura militaria
Proregem delata ſunt. Iam promiſcuæ multitudinis, virorum mulierumque, &
rum interfectorum numerum immenſum & miſerandum fuiſſe conſtat, quibus r
litum & ſuis antea malis,& nunc ſociorum mortibus irritata, nulla ratione pa
ſtinuit.Quippe non ſolum non ab infantibus, aut grauidis mulierum vteris, ſed

em animantibus ferrum abstinuit militaris furor. Relicta sunt ab hostibus omnia tor-
ta bellica, inter quæ etiam leo ille & basiliscus fuere: qui ad Thomæam turrim ab ho-
is erepti, causam tantæ cædis non ita pridem nostris attulerant. Vniuerso hoc bello,
pertum est, cecidisse de nostris militibus, tam ad Dium, quam in naualibus prælíis,
ter mille sexcentos. Prorex autem, victoria parta, quos vltimo hoc prælio desidera-
epeliri quam honorificentissime iussit, sauciosque reficiendos curauit. Inde militibus
giario stipendioq; dato, ac virtute singulorum pro cuiusque meritis honorata, arcem
inus à fundamentis noua ratione ædificare occepit: Laurentius vero Petreius Tabo-
a, rebus omnibus ex animi sententia transactis, Cochinum ad classem reuertitur.
Inde nauibus à terra solutis, saluus Olisiponem
applicuit.

*TERTII ET VLTIMI COMENTARII DE BEL-
lo* CAMBAICO II. *Finis.*

NVICTISSIMO LVSI-
NIÆ ET ALGARBIORVM RE-
GI IOANNI III. AFRICO, ÆTHIOPICO,
Arabico, Persico, Indico,

*IACOBVS TEVIVS PERPE-
tuam felicitatem optat.*

*CVM te Rex Inuictissime, viderem, non solum domi opti-
mis legibus & institutis regnum ornantem, & foris iusto,
ac pio bello fines propagantem, sed & priuatim tuos ci-
ues omni munificentiæ genere ad virtutis studia excitan-
tem & omnibus vndique gentibus in suo quosque genere
præstantissimos, amplissimis præmiis inuitantem, cæpi me-
cum cogitare, qua in re potissimum, vel ciuibus meis pro-
desse, vel hoc tuum sanctissimum institutum aliqua ex par-
te iuuare possem. Cum interea commentarius rerum nuper
ia gestarum mihi oblatus est: quem vbi perlegissem, existimaui me multis de cau-
ræ pretium facturum, si res quæ in eo continerentur, latinis literis mandarem: quæ
ic tales sunt: vt non minus ex magnitudine admirationem, quã ex nouitate gra-
nt consecuturæ. Nam vt alia bella maiorum temporibus gesta, aut numero co-
, aut diuturnitate temporis maiora videri possunt: ita hoc, vel imperatorum
tia, vel militum virtute & tolerantia, vel periculorum magnitudine, euentus
ate, nouorumque machinamentorum excogitatione cum maximis cuiusuis æui
acile comparari potest. Iure etiam suo exigere videntur propinqui mortuorum
nus solatii: iure militum superstitum virtus hanc gloriæ mercedem: vt res ab
ospere, ac fortiter gestæ omnium si fieri posset linguis legerentur: omnique poste-
d virtutis æmulationem proponerentur. Hæ mihi cum iustissimæ viderentur
uscipiendi laboris: accessit præterea voluntas tua, cui ego rem tam honestam im-
i non parere, prope nefas existimauerim: atque ideo faciendum putaui, vt sub tuo
num nomine commentarius hic prodiret, vt quæ in rebus gerendis felicitas ad-
dem cõmentario eisdem auspiciis emisso contingeret. Quamquam alioqui qui-*

cunque ex literis fructus prouenit iure optimo ad te pertinere videatur: qui Lus
tuos antea in in hoc genere incultos, humaniorumque disciplinarum pene experte
ximis tuis sumptibus, summo studio ac diligentia excoli erudirique iussisti. Nam a
fere tempora, falsa illa persuasio quorundam animos imbuerat, non solum laude di
non esse, scire literas: sed illas discere quodammodo pro vitio habebatur. Tu prin
mentibus nostrorum hominum fœdam hanc & perniciosam opinionem, quæ tam a
dices egerat, euulsisti, qui iam inde à felicissimis regni tui principiis Lutetiam om
bonarum artium altricem optimæ cuiusque indolis quam plurimos selectos iuuen
capiendũ ingenij cultum mittere curasti. Hoc fuit literarum in Lusitania indies
ac magis pullulantiũ seminariũ, his veluti iactis fundamentis, nobilissimã Academ
in qua à doctissimis hominibus omnes disciplinæ suo pristino nitori restituuntur, C
bricæ excitasti. Vidisti in tuis hominibus materiam ad literas capessendas perop
nam, quæ præceptis doctrinæ melior reddi posset. vidisti illos & ingenij acrimon
maturitate iudicii, & perferendorum laborum constantia, si ars exercitatioq; a
ret, nihil non magnum præclarumque præstaturos. Voluisti igitur, vt non solum
litaris gloria, qua semper nostri homines floruerunt, sed etiam literarum dignit
ues tuos excellere, quibus vt nihil in rebus humanis præstantius inuenitur, ita ni
maius debere possumus: cuius benignitate studioque effectum est, vt Lusitaniæ
finibus barbaries exularet, totiusque humanitatis cultus pro illa retineretur.
quantus omnium disciplinarum amor sit tibi: quam propitius, liberalisque sempe
nibus literatis fueris: quid egeris, vt præclara literarum studia, iam pene mor
consepulta suscitares: vt non modo fortunis & corporibus tuorum, verum etia
multo maius ac dignius est: animis excolendis prospiciendum putares. Quapro
ante dixi: cum omnes qui vel tua munificentia adiuti, vel tuis auspiciis excitati,
in literis promouerunt: suorum studiorum fructus tibi debeant: hunc commen
meorum veluti laborum primitias, tibi dedicandum censui: idem facturus in v
rerum Lusitanicarum historia, cum primum per occupationes licebit: in qui
eundis quemadmodum tuam potius voluntatem quam aliorum de me opinionem
cutus: ita etiam libenter perferam, quoad tibi visum fuerit: nec vllum locum h
vnquam existimabo, in quo me tibi gratificari posse intelligam: tuæque potius v
tis, quam meorum commodorum rationem habebo. Vale Rex inuictissime,
bricæ Calendis Martiis. M. D. XLVIII.

AD EVNDEM INVICTISSIM
REGEM DE HOC COMMENTARIO GEO
GIVS BVCHANANVS.

CVm tua sceptra Asiæ gens, Europæq; timeret,
Et tremeret fasces terra Libyssa tuos:
Iamque iugi patiens Indus: nec turpe putaret
A domino Ganges poscere iura Tago:
Inq; tuis Phœbus regnis oriensq; cadensq;
Vix longum fesso conderet axe diem:
Et quæcunq; vago se circumuoluit olympo,
Luceret ratibus flamma ministra tuis:
Gaudebat tibi deuictus, sibi redditus orbis,
Nosse suos fines, iustitiamque tuam.
Vna aberatq; oberatq; tuis Mors sæua triumphis,
Carpere victricem scilicet ausa manum.
Et comes huic tenebris nisa est obliuio c
Fortia magnanimum condere fact
Donec Apollineis se Teuius induit armi
Et spolia è victa Morte superba tul
Victurisque iubet chartis iuuenescere, v
Prodiga pro patriæ pectora laude f
Proque æui paucis, quos Mors præcidera
Reddit ab æterna posteritate decu
Iure ergo inuictus Rex es: quando omn
Accessit titulis Mors quoq; victa

IOANNIS COSTAE AD LVSITANIAM, CARMEN.

Racia Mæonio celebrata eſt carmine, quondã
Fortuna, ingenio, marte, opibusq; potens.
equa quod edomiti ſit gloria finibus orbis,
Hiſtoriæ debet Martia Roma ſuæ.
metuunt chartis commiſſa fidelibus æuum,
Quæ geſſere Libes, Media, Perſis, Arabs.
iq; gens nulla eſt, eſt ſi modo nomine digna,
Quæ non ſit laudis vindice tuta ſuæ.
ola ante omnes, ô Luſitania felix,
Et tacita, & tenebris pene ſepulta, iaces.
quia materies deeſt laudibus: an quia ſors eſt
Inuida, virtuti nec ſatis æqua tuæ?
a ne materies luſtrati eſt gloria mundi?
Victaq; militibus terra fretumq; tuis?
Hos capit intrepidos nouus orbis, territus hoſpes
Spectat, & Heſperio dat ſua colla iugo.
Maior & inuidia eſt rerum menſura tuarum.
Cur ergo has laudes pagina nulla canit?
Nempe Deus celebrem te noluit eſſe, priuſquam
Summa fores, ſummo rege, opibus, Sophia.
Sunt tria iam ſumma hæc, rex ſummus, & gloria ſumma.
Gentis & in ſtudiis laus quoq; ſumma tuæ.
Additus his ſcriptor ſummus: cui tradita cura eſt,
Teuius aut potius Liuius eloquio.
Gaude igitur felix ô Luſitania, cum ſint
Singula vix aliis, omnia ſumma tibi.

OMMENTARIVS DE REBVS A LVSITANIS IN INDIA

APVD DIVM GESTIS, ANNO SAlutis noſtrę M. D. XLVI.

IACOBO TEVIO LVSITANO AVTORE.

ANNO Salutis noſtræ M. D. XXXVIII. Nonius Cunna prętor Luſitanus, Indicis prouinciis præerat: cũ Baducus rex Cambaiæ in portu D.j oppidi à nauta Luſitano cæſus, meritas ſuæ perfidiæ pœnas luit. ei ſucceſſit in regnũ ſummo populariũ cõſenſu nepos Mamundus annos duodeviginti natus. Hunc præter vetus, & hæreditarium in nos odium, & recentem ex regia cæde iram, multa ad bellum incitabant: regnum inter illas gentes ampliſſimum: iuuentute, opibus, aliiſq; rebus, quę bellum vel inſtruunt, vel alunt florẽtiſſimum, maximi apparatus ab auunculo relicti, frumẽtum in horreis in multos annos præparatum, pecuniæ magna vis in ſtipendium militum, rum, ac telorũ omnis generis infinita prope multitudo. Accedebant ad hæc belli torta, quæ domi parata habebat, quinq; maximi Baſiliſci (ſic res nouas, & ante incogniuis, ac ſuis cuiuſq; gentis vocabulis nuncupare cogimur) Spallaſati complures, mor; : e quibus vnum præcipuæ magnitudinis à Romæis aureorum ducatorum circiter inta millibus emerat, innumeraq; alia tormenta: Cameli, ſphęrę paſſamuri, cãnones, e omnia: quorum nonnulla, cum Antonius Sylueira arci Dienſi præerat, ex noſtris ant. Iam ſocietates, atq; amicitiæ cũ propinquis regibus, ac populis aut renouatæ, aut tæ: longinqui legationibus, pollicitationibus, ac pecunia ſolicitati. Hęc cum iuuenis um & ętate ferocem, & contumelia accenſum facile à quietis conſiliis auertiſſent, acbant principum quorundã adhortationes conuitio interim propiores, quæ ægrum onte animum inflammarent. Quo tandem animo illum ferre oportere optimi auunecem indigniſſimam? tantum regem, in ſuo regno, ab exteris hominibus immaniter, lulenterq; occiſum? Cum grauiſſimæ cladis autoribus pacem, ac prope amicitiã eſſe: m acerbam ipſam eſſe contumeliã, quam pudẽdos eius autores: paucos piratas comii ſimulatione irrepſiſſe, qui nec externis auxiliis fidant, nec à ſuis, alium pene orbem ẽtibus, quicquã opis ſperare poſſint. Eos arcem capitibus veterum incolarũ impoſuiſde velut captiuis ac vinctis ſeruitutem minantur. Quouſq; tandem hæc ferenda regi ntiſſimo, in regno omnibus rebus ad bellum neceſſariis inſtructiſſimo, vnde maxiopias cogere poſſet, quibus non ſolum paucos iſtos latrones expellere, ſed magnam

orientis partem ſubigere,ac ſuo imperio poſſet adiungere: Luſitanos cum omnes vire
ercitus in vnum contulerunt, Garcia Noronia Indiæ prorege, militum vix quinque m
expleſſe. hac manu perexigua magnam Indię partem deuaſtarũt, noſtris videlicet di
dijs,nõ ſuis viribus freti:cum Magores omnia ſeditionibus miſcerent,ac perturbaren
quos tum minime licuit iſtorum impetus propulſare nunc rebus compoſitis, ac trãqu
nec à Magorib.aliove hoſte periculo imminẽte,non magno negotio nuper acceptã v
cari poſſe iniuriam, & antiquam gloriam à maioribus relictam, iam pene mortuam, &
ſepultam erigi,excitariq; poſſe: nouos dominos regni finibus expelli, Dium nobiliſſi
ciuitatem è manibus hoſtium liberari, arcemq; illam ſeruitutis domicilium aut recu
ri,aut euerti. Magnum etiam momentum ad res nouandas attulit militum veterano
& imperatorum autoritas, qui ab exteris gentibus ſpe præmiorum à Baduco illecti in
verſabantur. Baducus enim cum ſecreta belli cõſilia diu in animo verſaret, & ex om
orientis regnis ſi quem aut manu ſtrenuum,aut conſilio præſtantem, aut rei militaris
tiã eximium audiſſet,magnis ad ſe pollicitationibus accerſebat. Conuenerãt igitur a
plurimi Rumæi. Chriſtianiq; veteris ſacramenti,& religionis deſertores, Abeſſines,
gines, Arabeſq;. Hi omnes belli, quæ ſperauerant præmia in pace caſura cernẽtes, qu
cunq; poterant rationibus,nunc facilem victoriam ſpondendo,nunc regis vires exto
do,magnifice de ſe,contemptim de hoſtibus loquentes, omnia permiſcere,ac pertu
conabantur. Sed hos omnes autoritate, potẽtiaq; Coius Sofar homo Italus facile ant
Is Surratem,Ruinelemq;,& alias opulentiſſimas prouincias tenebat:multus ei rei mil
vſus, multa peritia,idẽ imminentia primus videre,prę̨ſentibus periculis obuiã ire,ho
explorare conſilia, ſuis in tempore præcauere, amicis atq; inimicis cum res poſceret
comis,ac facilis,ſimulator,ac diſſimulator:eoq; amicitię conciliandę mirus artifex:
humanitatem vultu præferret,& oratione: iram,odium,vindictę cupiditatẽ, occul
nimo haberet, quæ in tẽpore, maiore hoſtiũ detrimento ex inopinato expromeret
cõſiliorum adeo celator, vt ſępius euentu rerum in ipſius oratione, aut alio quouis
proderentur: acta,promiſſa,fidem,iuſiurandum ad ſuam omnia vtilitatem referre.
regi ſe inſinuârat,adoleſcentiſq; animum adhuc ſimplicem ita ſibi deuinxerat, vt p
nus ſecretiorum conſiliorum eſſet conſcius. Itaq; bellum paranti maxime idoneus
eſt,per quem quæ deeſſe videbantur ad copias ab auunculo relictas adiiceret,& Lu
conſilium ſuum celaret. nec ille regis expectationem de ſe fefellit: tantũ enim pulu
ſurei,tam in vſum maiorum tormentorum,(quę vulgo bombardæ appellantur) qu
norum, quæ ſclopetæ dicuntur fieri iuſſit, quantum ſeptem annis ſummo labore,
gentia multorum artificum opera parari poterat. Nulla ad litus Patani lapidicina fu
officina ferraria vſquam, quæ non globis lapideis, ac ferreis perſtreperet. Bombar
Sagittarioſq; Caninos, ac Maluares magno numero habuit: arma, quibus corpora
guntur, galeas, thoracas, loricas, aliaq; huius generis ad ea, quæ in armamentarii
tanta copia adiecit, vt vetus apparatus præ hoc perexiguus videretur. Galearum
perſonæ inſtar caput,collum,totamque faciem operit. Aderat etiam operarum vis
ac ſingulorum velut collegiorum magiſtri, qui cuniculis extruendis, caſtris meta
aggeribus protrudendis,valloq; iaciendo operam nauarent: qui machinas,omne
mentorum genus fabricarent, promouerent, ſtatuerent, & in quem opus eſſet loc
uerterent. Tanti apparatus in vnum locum contracti ſpecies oculis obiecta facile
arcis expugnationem omnibus ſpondebat. Interea ne noſtri, qui in Cambaia perm
ſabantur,hæc in ſe comparari ſuſpicarentur, metus belli à rege Patani prætendeba
quo non ſibi bene conuenire Mamundus ſimulabat. Itaque ne quando ab eo ex im
ſo inuadi poſſet,hæc in promptu habere, hos eſſe opulenti regis theſauros, arma q
rum magnorum regnorum verius opes eſſe. Adeoq; hæc ſimulatio proceſſit, vt hoſ
tidie expectari crederentur: nec id commentum à gentis moribus abhorrebat, c
ges inter ſe perpetuo inteſtinis odiis diſſident. Hic igitur rumor de rege Patani ſe
& multorum ſermone continuatus, omnem ex animis noſtrorum ſuſpicionem ex
& quo magis animi à cogitatione belli auerterentur, Coius Sofar, qui bonã temp
tem Surratæ agebat, prætorem, quem gubernatorem vulgo appellant, cæteroſq;
terat Luſitanorum duces omni officiorum genere proſequebatur, ſibique concili
ſtriſq; omnibus plurima, nec obſcura beneuolentiæ ſigna oſtendebat. Interea ca
ſubdolus animus hominis ſemper velut in inſidiis vigilabat, vt omnia noſtrorum
explorata haberet, vires, opeſq; pernoſceret: nec illum quicquam eorum latebat,
ſe ſua intereſſe exiſtimabat: qui arcibus prę̨eſſent duces, quantum cuiq; militum,
meatus, quis armorum apparatus multos, ſeorſum, ac ſæpe percontando perdidic

o difficile erat: quippe cum callidissimus hostis amicitiæ, ac beneuolentiæ obtentu ita
plicibus, & candidis nostrorum ingeniis obrepsisset, vt nihil eum celarent. eoque mi-
sibi ab eo præcauebant, quod pacem non minus ex vsu terræ Cambaiæ, quam suo es-
tistimarent. Nec me hic tenere possum, quin illarum gentium taciturnitatem, ac si-
ium vehementer admirer, ac laudem: à quibus nihil eorum extorqueri potest, quæ
tineri, supprimique oportere arbitrantur. ac ne illa quidem produnt, quæ omnibus
ta, & cognita sunt. aliis tu quidem aut signis, aut coniecturis rem cognoscas oportet:
lis nunquam quicquam poteris extorquere, quod illorum silentium vtinam Christia-
omines potius æmulentur, quam admirentur. Quis non monstri prope simile putet
septimum iam annum bellum apparari summo studio, & ardore audierit, nec in tan-
uersarum nationum colluuie consilia belli vnquam euulgata esse. Cæteris igitur ad o-
s belli vsus satis, vt videbatur, præparatis, optimum visum est, regum exterorum a-
os denuo tentare: missi passim legati, & ad eos potissimum reges, qui maritimæ oræ
unt, in qua nostri arces, ac presidia habent, regesq; non paucos vectigales: ad Brea-
cum in Bassaino (hic regi Cambaiæ paret) ad Breamalucum in Chaullo, ad Dialca-
in Goa: cæterosque qui ad oram Maladari adiacent, literæ in hanc fere sententiam
e. Sibi Lusitanos hostes infestissimos in animo esse finibus suis expellere: ex vniuer-
oque India minimo negotio extrudi posse, velint modo officio suo non deesse. statim
upta fœdera, bellumque inchoatum audierint, singuli præsidia vicina aggrediantur,
igenasque paucos, qui aut occultis insidiis, aut bello nefario aliena occuparunt, vn-
e simul oppugnent: prætorem regis Lusitaniæ vbiq; simul circumstrepente belli ter-
tot diuersis locis, tantoque dissitis interuallo opem ferre non posse: eiusque copias
xiguas esse, vt diuisæ facile debilitari, frangique possint. orat, atque obtestatur, vt
occasione arrepta fœdissimum seruitutis iugum à ceruicibus excutiant. quid enim
nodo fœdius, sed etiam miserius esse, quam tot viros fortes, & qui perpetuo in sum-
bertate vixerint. paucis hominibus exteris, quibuscum nec moribus, nec legibus,
ngua conuenirent vectigales esse: & quod omnium esset indignissimum, nouas reli-
s, nouas ceremonias neglecto pristino numinis cultu inuehi? Cuius contemptum
um rerum perturbatio necessario sequeretur. Apud hos reges, & si nonnihil literis
cturum se sperabat, non tamen in illorum auxiliis tantum spei ponebat: vt non & me-
aneos solicitaret. Tantum nomen Lusitanum terroris barbaris facit. Hi reges hoc
omine nobis infensi, quod Christum colamus, partim milite, partim pecunia eum
unt. Præterea Coius Sofar in sinum Arabicum (vulgo angustias Mechæ vocant) ad
nquum quendam suum magnam auri, & argenti vim, literasq; misit, vti Turcas, Ara-
Abessines, ex Asabebo, Suaca, & Iuda, quæ prouinciæ intra sinum sunt, extra vero ex
a, vicinisque regnis fortissimum quemque militem ad se mittendum curaret: quod
mmo studio, diligentiaque non inuitus perfecit. Id robur exercitus fuit. at reges,
ram maris Indici tenent, tametsi sua sponte à nobis deficere cupiebant, literisque re-
mbaiæ mouebantur, belli tamen alieni euentum expectare decreuerunt: amicos,
cosque pro fortuna partium habituri. Omnibus igitur rebus ad bellum comparatis,
Cambaiæ Sofarem potissimum elegit, quem summæ rerum præficeret. Nam præ-
es ingentes, summamque rei militaris peritiam, in eo vno homine par tanto imperio
istrando autoritas inesse videbatur: ac nostrorum mores, & instituta optime cre-
ur callere. Rex præterea non cessabat pollicitationibus animum hominis incende-
ręsentia se Dium illi ciuitatem opulentissimā dono dare: maiorem in futurum prę-
m spem facit, si nostros ex arce exturbaret. Sofar accepto imperio tormenta, com-
s, arma, cæteraque belli instrumenta in loca maxime idonea, nostroq; præsidio pro-
a contrahit, tirones ducibus externis, & veteranis militibus exercendos distribuit.
erendi principium in hyemem differt: cuius initium sub illo cælo ad Calend. Aprilis
c enim ratione satis prouisum videbatur, ne à prætore nostro, qui Goæ (ea velut In-
gia est) plurimum habitat, ibique conuentus agit, auxilia mitterentur. Nam sex in-
mensibus hybernis mare tempestatibus clausum non sine maximo periculo naui-
facile per id tempus arcem expugnari posse credebat. Arci tum præerat Ioannes
rena Vir genere, factisque clarus, magno rei militaris vsu: aderat & in periculis ob-
s animi magnitudo, & in præcauendis insidiis prouidentia, & in militum animis tra-
s prudentia, vt nullam bene gerendæ rei spem ex temeritate, aut segnitie ducis ho-
i promitterent. Sed vix ducentos tum milites habebat quorum virtuti non solum
rcis, sed totius Indiæ defensio, salusque innitebatur. Sofar ergo, quem nihil eorum
ud nostros agerentur latebat, & si instante hyeme maturandum videbat, tamen vt

eadem ſimulatione qua hactenus vſus fuerat, belli conſilia, quoad poſſet, occultaret, l
beneuolétię plenas in hanc fere ſententiã ad Maſcarennam ſcribit. Dium ſibi à rege
baiæ donatum, ſe eo breui venturũ, eoq; libentius, quod bonã ſpem haberet, amiciti
inceptam mutuis ex propinquo officiis arctius coituram; ſibi in animo eſſe ciuitatem
qui nobilem, & opulentam augere, amplificareq; rebus omnibus: velle eam munire
meatibus, & viris fortibus: non quod de bello quicquam cogitet: ſed nunquam meli
cem conſeruari, quam belli inſtrumẽtis. orare ne ſecus de ſe cogitet ſi munus regiun
gni æſtimare videatur; ex opulenta, celebrique ciuitate maiora emolumenta poſſe
quam ex inope, & deſerta: denique ſe, & quæcunq; chara haberet deuouere, omn
dira ſibi imprecari, niſi regis Luſitanorum cauſa, cuius maieſtatis conſeruandæ ſe ſt
ſum aſſeuerabat, mallet ciuitatem nobilitare, quam ſua, ſe fœlicẽ, ac beatum, cui nu
mum contigiſſet, quod tam diu, ac tantopere optauerat, vt eius cõſuetudine libere fr
ſet. Orare ne animum ſyncerum, ac beneuolum aſpernetur. Bello igitur vt ipſe videl
ſatis commode diſſimulato, magnam hominum turbam cõmeatus in vrbem inferre
hos ſtatim ſecutus circiter finem menſis Martij, pręfectus aliquot cohortium Turcic
Is etſi haud dubia iam imminentis belli indicia palã erumperent, quoad poteſt tame
præclare diſſimulat, nuntiis literiſq; ad Maſcarennam velut amicum miſſis. Ille, vt era
mi perſpicax, & ad omnes hoſtium conatus ſemper intentus, ſtatim fraudem præſen
quanquam manifeſtis indiciis bellum apparari palam eſſet, tres exploratores, qui ho
mores, & linguam callerent, in ea oppida dimiſit, in quibus rex fere verſari ſolet, hi
diligenter inueſtigatis, hoſtiumq; conſiliis plane exploratis, cum viderent curribus b
tormenta, cæterumque apparatum Inangen, Surratemque inuehi, omnia militari t
tu perſtrepere, omni ope bellum parari renunciarũt. Quibus rebus excitatus Maſca
non oſcitanter de ſumma rerum cogitãdum ratus, iubet quãprimum architectos c
fabroſque, & cęteros varii generis opifices, qui vicina domicilia habebant, in arcem
di: omnia tabulata, tigna, trabes, maloſque nauium introferri. Interea ineunte Apr
militum manus à Sofare miſſa in vrbem ingreditur, is pacis ſimulandæ finis fuit. F
enim militum petulantia & contumeliis omnis prorſus ex animis ſublata eſt dubitat
Maſcarenna rebus neceſſariis pro temporis anguſtia prouiderat: rei frumentariæ in
cura habita Orizæ magnam copiam, nam eo, loco panis Indi vtuntur, alioſq; comn
quęcunque deniq; arci tutandæ idonea videbantur, quoad fieri potuit, diligenter c
rauit, Mercatoribuſq; Luſitanis, qui vxores ibi duxerant, imperauit, vti quam quiſq
ſet maximam commeatuum vim in arcem aduehi curaret. ſterilitatem imminente
ſabatur: periculoſam vtique præſidiis annonæ caritatem: ærarium regium iam e
tum: æquum eſſe vnumquemque pro facultatibus priuata pecunia regem ad ten
uare: ſe id ipſum perlibenter facturum, mutuoque accepta pecunia cõmeatus auc
quod ab omnibus ſedulo, ac liberaliter prouiſum eſt: nec tam liberaliter tamẽ, quin
mentum, & carnes, piſceſq; deficerẽt. Nam cum Dienſes ciues intellexerunt aliun
mi, compararique non poſſe, neceſſaria ſuppeditare recuſarunt, circiter ducenti m
diximus, in arce inuenti ſunt, cæteri cum exoluendis ſtipendiis pecunia in ærario n
ſuppeteret, in alias regiones paſſim dilapſi ſunt, & hos qui remanſerant, Maſcarenn
iam antea beneficiis deuinctos illa veterum meritorum gratia potius, quam pecu
nebat. Iam literas ad Ioannem Caſtrum Indiæ prætorem, & ad Baſſaimi, & Cha
fectos ſumma diligentia miſerat: vti quam primum auxilia mittenda curent: rem, n
ui ſubuentum ſit, fore in maximo periculo. Rebus igitur pro præſenti copia quantu
uideri poterat, paratis, cum iam Sofar, cum reliquis copiis vrbi appropinquaret, cu
cis illis præſidiariis ſe ad bellum parat: quod in Sofaris aduentum modo dilatum
tur. Decima octaua Aprilis die Sofar ingenti multitudine ſtipatus, ſumma ciuium
tione velut triumphans Dium ingreditur. Aderat vna Rumicam filius, quẽ machi
mentiſque bellicis rex præfecerat. Sequebatur præter militarem turbam, ingens
luuies, ſupra triginta millia hominum ſine armis baiuli, & calones, ac rerum bellica
lioribus miniſteriis tantum vtiles. ſed robur totius exercitus Turcæ erant, quinq; t
lectiſſimorum militum: è quibus quadringenti ſclopetarii. Cum his copiis vbi So
giam venit, Maſcarenam arcis præfectum de aduentu ſuo certiorem facit. eadem
nuntiari iubet, quę antea literis mandauerat. Maſcarenna viciſſim, & ſi minime ig
quo animo hęc dicerentur, tempori tamen ſeruiens, per Simonem Feum earũ co
ſiarum iudicem, quæ de portorio oriuntur aduentum gratulatur, quẽ Sofar perhu
accepit, ſummam erga noſtros beneuolentiam vultu, verbiſq; præferens, pręfecto
nũtiare iubet, ſe nihil magis habere in votis, quam vt pax perpetua inter ſuos ciues

q; coaleſceret, & conſeruaretur, id vt ſuccedat ex ſententia, magnum in eo momentum
:, ſi firma, rataq; permanerent, quæ inter regem, & Garciam Noronnam proregem In-
: conuenerant: ibi diſſerte cautum eſſe, vt inter arcem, oppidumq; murus conderetur:
e res neutris damnoſa videretur futura. hæc, vt mandata erant, renuntiata, Maſcarenna
concilium retulit, vna omnium ſententia fuit, ne rumpendi fœderis occaſionē prębuiſ-
iderentur, vt tabulas, quibus pacta, & conuenta continerentur, ad Sofarem mitterent:
mnibus quę ibi cauta eſſent perpetuo ſtaturos, ac ne latum quidem vnguem ab his, quę
egerant, receſſuros. Ita regi ſuo placere ab eoq; diligenter ipſis imperatum, vt omnia vti
pta eſſent ad amuſſim ſeruarētur ſi murus ille, vti cautum eſt procul ab arce ædificetur,
on modo eos non morari, ſed quam poſſent opem laturos. Verum ſi ad eum locū ædifi-
e pararet, à quo Emanuel Souſa cognomento Sepulueda, illos iam antea opus aggreſ-
deturbauerat, id ſe minime paſſuros. ad hunc nunciū homo animi impotens bene diſſi-
latum ad eum diem odium prodit: tabulas minutim conſcerpit: Simonē Feuin, qui eas
lerat, comprehendi iubet: duoſq; milites Luſitanos, qui forte fortuna iuxta arcē inam-
bant, arreptos in vincula coniicit. toto enim ſuperiore triduo mittendis vltro, citroq;
ciis nihil aliud moliebatur, quam vt ex noſtris quàm plurimos pacis oſtentatæ fiducia
utius agentes exciperet. quod niſi Maſcarēna diu ante prouidiſſet, ea res in multorum
iſſet perniciem. Pace igitur, vt dictum eſt, à Sofare turbata, violatiſq; fœderibus, in op-
repente tumultus exoritur, ac trepidatio. ad arma ab omnibus partibus conclamatur.
or quidam manipularium è gente Braminum. (ſunt qui Brachmanas putant) cum ex-
ta militum manu primus aduolat: ſclopetiſq;, & omni miſſilium genere in arcē iacu-
o aperte iam bellum exorditur. Fit maximus vndiq; aliorū concurſus. Sed antequam
ppugnationem aggrediar, pauca de ſitu arcis prius dicēda videntur. Ea in pręaltę rupis
i velut lingua procurrit: duabus partibus flumine, ac mari alluitur. Tertiā, qua vrbem
at, foſſa ingens, ac murus, ſeptēq; turres modicis interuallis muniunt: quæ fere omnes
orum nominibus nūcupatę ſunt. In fluminis oſtio medio fere alueo rupes prominet:
oq; à noſtris impoſita turri ita munita eſt, vt fauces amnis hoſtibus infeſtas, noſtris tu-
ddat. nam inter arcem, ac turrim nauibus noſtris ſtatio eſt: ſed tum demū onerandis
xonerandis commoda quam diu æſtu non reciprocante mare tranquillū eſt, alterum
dii latus mare habet vadoſum, aut in certis gurgitibus præaltum, equiti, peditique,
uibus iuxta imperuium. Arcem igitur vel natura loci, vel munimentis vndique tu-
ggreſſi ab ea parte, quæ ad vrbem verſa eſt, qua ſola adiri poterat, oppugnare inci-
: ea potiſſimum regione, qua ad oppidum Mahometanorum, quod illi Rumæum
llant, itur. Ibi enim tumulus loco cæteris magis edito, ad iactum fere ſclopetæ aſſur-
x quo pars maior arcis apparet eo in loco, anno. 1546. viceſimo primo Aprilis die, bi-
nte eum diem in quē forte inciderat memoria, ac celebratio mortis Chriſti, vbi pri-
illuxit, magna noſtrorum admiratione turris apparuit, noctis vnius opus: lapidibus,
alce, bitumineve coagmētatis, ſed temere in cumulum congeſtis, niſi quod macerię
frontes exequauerant. ingentes goſſipii ſarcinas pro pinnis obiiciunt: quibus tecti, à
entis noſtrorum prope tuti erant, ab hac turri velut arce altera noſtram arcem maxi-
feſtabant. præfectus vero Luſitanus quantum in re ſubita poterat, omnibus circum-
s, turreis ſuis tuendas diſtribuit, vt quiſq; fortitudine, ac prudētia præſtabat, locis vn-
s periculi erat, præficit. Iacobeam turrim, quæ olim à Rumæis condita fuit, Ioanni
idæ, alteram ei propinquam Alfonſo Bonifacio committit: Thomæam turrim ma-
dine, ac pulchritudine cæteris magis conſpicuam, Ludouico Souſæ tradit: eam vero,
ſphęriſterium proſpicit, Antonius Freirus tueri iuſſus. Georgianam quę nouæ por-
ninet, Antonio Paſſannę vetus propugnaculum, quod magnitudine cum eo quod
tam rupis ædificatum eſt non eſt comparandum, Ioanni Viuicino. maius autē illud
m propugnaculum Antonio Rodrico qui fortiter, ſtrenueq; dimicando ibi cecidit,
dit. Fernandum Caruallum turri, quę in æſtuario fluminis ſita eſt, pręeſſe iuſſit, ei tri-
milites dati. Turribus omnibus in hunc modū diſtributis, ac militibus in eas pro prę-
opia diuiſis, reliquam manū ſibi ſeruat velut in ſubſidiis, cum qua quocunq; res poſ-
ad repentina pericula occurreret. Verum antequā dimiſit, pręfectus paucis pro tem-
os allocutus eſt. Se non illis ducem datū, ſed Chriſtum immortalem, & omnipoten-
eum. tanti ducis fiducia bene de victoria ſperandum eſſe, qui nullo milite, nullis ar-
d ſolo ipſo nutu, nō modo exercitū illum: ſed omnes mortaliū vires poſſet ſuperare:
s hac ſpe, fiduciaq; pugnare oportere, vt diuinitus ſibi auxilia nō putent defutura: Se-
iam animo pręſagire victoriā, quam pro certa habeat. Quod autē ſibi nonnulli for-
uadent commodius, & ad ſalutem tutius, id ego, inquit, non modo fœdum, & fla-

gitiosum, sed longe omnium perniciosissimum reor. Quanto enim satius est gnauite
strenue dimicando gloriose occumbere, quam se turpiter dedendo tormentis lace
crudelissimo, fœdissimoque mortis genere obtruncari? Id vnum à vobis commili
peto, vt & religionis, cui nomen dedistis, & Lusitanorum gloriæ, & vestræ, maior
vestrorum virtutis vobis in mentem veniat. Cum eo autē hoste rem esse cogitate, cui
ter perpetuum Christiani nominis odium, nec fides sit in promissis, nec in victoria m
nec erga victos vlla clementia. belli vero id genus esse, quod violatis fœderibus, c
omnes diuini, atque humani iuris contemptores, inuiti, ac multis, magnisque iniur
cessiti, suscipimus: in quo vincere gloriosum, mori certa salus est, vinci non minu
niciosum, quam turpe, ac dedecorosum. nolite per Deum immortalem quæ maiore
stri virtute animique magnitudine obtinuerunt, ignauia, torporeq; de manibus amit
vestramq; vitam, vel falsa spe salutis, vel turpi mortis formidine, in præsentem perni
præcipitare. Hæc Mascarenna, tametsi capiti omnium imminere vltimum discrim
debat, præsenti animo locutus, primus ipse labores aggreditur: primus pericula obi
litis, & imperatoris vti res, tempusque postulabant officio fungitur. Reliqui confir
animis ad vltima perferenda in sua quisque præsidia abeunt: ac statim omnes operi a
cti centones, ac sarcinas in summis turribus disponunt: terrā accumulant. plena etiar
lia inter pinnas collocant: vt minore periculo in hostem iacularentur, seque à sclopet
ictibus facilius protegerent: nondum enim maioribus tormentis certabatur. Poster
tem die, quam illa turris, cuius supra mentionem fecimus, ab hostibus ædificata est, a
orientem spectans, atque item tertio die alia, opus incredibili celeritate confectum, n
apparuit. hæ leni in collem quendam cliuo ascendebant: eadem omnes materia, &
endi genere, & forma extructæ: stationes, speculatoresque ad eas custodiendas dis
qui in muros ferirent, & arcem vexarent. Hoc opus, vt dixi, cæteraque de nocte
cura, ac labore expediebant: interdiu autem ab opere cessabatur. nostri enim, si qu
die munientem, aut aliquid operis molientem conspicati erant, idoneis locis dispo
interimebant, aut male mulctatum dimittebant. Itaque nox operi destinatur: die
cætera turba reficiendis corporibus, milites oppugnationi dabant. & quo facilius
rum paucitatem multis simul obeundis fatigarent, pluribus simul locis inuadere st
Erat in statione nauis Indica, ingenti magnitudine ancoris, retinaculisque alligata.
mni bellico apparatu instruunt: turres in ea complures excitant: amphoras, aliaq
pice, ac sulphure plena, hastas, sagittasq; ignitas præparant: machinamq; ea altitudi
gunt, vt turrim, quam in mari sitam diximus, æquaret: vt cum æstus ex oceano relab
potestatemq; nauigandi faceret, eam turri admouerent, nostrosq; milites æquato i
tamine, igni, tormentisque submouerent, ac propugnaculis propellerent: ita facile
uiumque sibi aditum fore, superante præsertim multitudine: quippe cum trigint
turri tutandæ milites adhibitos scirent: quos opprimere difficile non esset: Atque
mari nostris intercluso facilem sibi de reliqua arce victoriam promittebant: Nos
è summis turribus tantum huius machinæ molem crescere cernerent, ad præfectu
ferunt. is id quod erat facile coniiciens, duas Catures, ita enim leuia quædam nau
pellant, quæ remis velocissime agantur, parari iussit, Remigibus Guzuratibus vin
enim qui munus illud obirent alii aderant: viginti milites Lusitani impositi, Iacor
teo oræ maritimæ circa Dium præfecto parere iussi. ac iam omni apparatu ad ince
comportato, nocte intempesta soluunt, & flumen ingressi ita cursum moderan
quam minimo remorum sono per silentium applicent. ignem in funiculis latent
fulgor eos proderet, sub vola manus occultant: nec tamen excubias fallere pot
Nam Sofar cum præfecti nostri summam vigilantiam semper suspectam haberet,
mnia quę in nostros machinaretur, in suorum perniciem verti cerneret, neque vll
occultum suum esse consilium cui non Mascarenna multo antea occurreret, ad o
cis aditus vigilias idoneis locis collocauerat. Nauis autem siue quia tam longe ab
erat, vt clam nostris ædificari posse existimaretur, siue quia nostros nō putabat co
ros, vt pauci in tam manifestum periculum se coniicerent, præsertim cum nul
ad eum excursio in munientes tentata esset, vt in tuto incustodita erat. Sofar igi
iam forte circumiret vigilias, primus Catures animaduertit, ac tintinabulo signum
bet: sclopetarumque sonitu militem excitari. Ingens hominum multitudo vnd
currit magno passim tumultu, ac trepidatione: cum semisomnes, ac in tenebris sib
fantes nō intelligerent cui rei signum datum esset. verū vbi nauiculas viderunt, to
clamor oritur: passim discurrētes sclopetas exonerant: atq; omni missilium gener
petunt. nostri tanto vehementius festinare, remiges hortari, quanta maxima po

ate per medios sclopetarum globos præsenti animo euadunt: & ad nauem, quæ non
ge à regia in ancoris stabat, applicant. Sulphuris amphoras, aliaque incendiorum fo-
nta ingerunt. ibi res inopinata omnium animos nouitate miraculi attonitos pene con-
nauit. nauis enim cum summo omnium stupore contumax aduersus incendium illæsa
mansit. id inceptum vbi frustra viderunt, se mutuo cohortati in nauē aliquot insiliunt:
oralia incidunt: funes in Catures coniiciunt. ac remulco in id spacium quod inter ar-
ac turrim est, machinam pertrahunt. Ibi hostium inspicientium summo cum dolore,
dignatione eam comburūt. Tantus eius incensę fulgor terra, mariq; late reluxit, vt per
ot noctis horas, vsum diei pręberet. Hæc res hostibus spem omnem ademit maritimę
ugnationis. in hoc tam audaci, ac prope temerario incepto, si quando alias, manifesta
pparuit. nam cum pauci per tantam hostium multitudinem, vbi nullum incidere va-
telum posset, irent, ac redirent, vnus tātum è nostris leui, nec admodū periculoso vul-
sauciatus est: tribus igitur, vt dictum est, turribus totidem noctibus ædificatis, magno
tu reliquū opus festinant: murū ab ipsis turrib. ad mare vsq; magni laboris opus produ-
conantur: gossipii sarcinas, doliaq; terræ plena superimponunt: quibus tecti nostros
ferire possent. Eius operis continuandi magnam eis facultatem id præbuit, quod in
pulueris sulphurei octoginta duntaxat doliola erant: quę vix mēsis vnius spacio suffe-
videbantur, si largius ad omnia periculorum momenta puluere vterentur. Itaque
es moniti vt parce, moderateq; consumerent: & ad tempora magis necessaria quan-
possent, reseruarent: propterea quod obsidionem sine vlla spe auxilii sex mensibus
rnis duraturam putabant: quod per id tempus, vt ante demonstratum est, mare cre-
empestatibus, ac ventorum vi concitatum propemodum sit innauigabile: terrestria
n nulla expectabātur auxilia, propter viarum difficultates, & itinerum longitudinem.
erea reges, qui interiora Indiæ loca tenent, ob diuersum religionis cultum nomenque
stianum nostros grauiter oderunt. Itaq; aditus copiis nostris intercludunt, & omni-
commodis persequuntur. Cum igitur omnium rerum ea difficultas esset, accessit
rea rumor ille passim diffusus, classem Turcarum cum maximis copiis in subsidium
ram, aut proximo mense Maio, aut ad summū, Septembri. hæ enim ex Arabico sinu
diam nauigantibus commodæ sunt tempestates. Itaque ad hæc tam periculosa tem-
puluis reseruatur: nec in impediendo opere, nisi magnis bene gerendæ rei occasioni-
nsumitur. nostri enim in id modo intenti erant, vt opus impedirent, nunc sclopeta-
ctibus, tormentisque molientes submouendo, nunc extructa diruendo. Sed nec hac
ne multum profici poterat: quod hostes superante multitudine, quæ deerant, ædifi-
t, & diruta subito restituerent. Huiusmodi oppugnationis velut præludiis iam men-
prilem, bonamque Maij partem contriuerant. Decima octaua eius mensis die se-
nauigia subito apparent, quæ remis incitatę recto cursu in arcem tendebant: illis ho-
mnia tormēta opponunt: cursum quo ad fieri potest impediunt: obsistentibus tamen
s in arcē excipiuntur. his præerat Fernandus Castrus, filius natu minor Ioannis Ca-
diæ prætoris, hunc plures naues sequebantur: cæteræ ventorum vi, ac tempestatibus
tæ Bassaimum tenuerunt. Harum septem nauiū præfecti, viri excelso loco nati, virtu-
signes fuerūt: Iacobus Reinosus, Franciscus Almeida, Petrus Lopes, Iacobus Sylua,
nus Cunna, & Georgius Vasconsellus, quem pretor, antequā de oppugnatione arcis
is certior fieret, duabus nauibus oram maritimam circumuehi & explorare iusserat.
duentus magnam fiduciā ac prope certam victoriæ spē præsidiariis fecit. Initur mili-
umerus, quadringenti, & quinquaginta in arce fuere: omnes fere splendore nobili-
ustres, multi equites, & qui in aula regia honestū locum obtinerent: omnes militaris
inæ periti, & sclopetis tractandis egregie exercitati. hi in supplementū per turres di-
quæ diui Ioannis vocatur, quæ omnium infirmissima turris est, Fernando Castro
milite selectissimo custodienda traditur. Cęteri vt pręfecto visum est, pro cuiusq; vir-
stributi. nec quemquam sui periculi respectus ad imperiū detractandum compulit.
ię intentissima cura factę. singulis vigiliis quinquaginta milites, interim etiam plures
abant. Hi assidue munitores iaculando infestabant, nec vllū fere telum in tanta mul-
ne vanum cadebat. & quanquam, vt ex Iuzarcane captiuo postea cognitū est, incerta
tenebras iaculatione, magna, & prope incredibilis multitudo perierat, aliis assidue
entibus opus crescebat: nec tam animū hostibus minuit aduentus nostrorum, quam
aciam auxit. Itaq; ad copias terrestres multarū nauium classem adiiciunt, quæ oram
mā circumuectę aliquot naues longas incidunt, quæ à Chaulo, & Bassaimo comea-
arcē comportabant. hæ vna cum vectoribus interceptæ. Interea opera circa arcem
ta erant. Murus per hortos præfecti ductus, qua Iacobæa turris imminet, ad iactum

ſclopetæ ab arce diſtabat. Alter ex tranſuerſo factus. hos muros ita ad arcem prope ad
uerant, vt noſtrorum tormentorum ictus, quibus ex longinquo maior impetus, & vi
non adeo multum illis officerent: & iam omnis pugna prope ad manus venerat: n
quiſquam aut hinc, aut illinc ſine certa pernicie ſe oſtendebat. terra, marique inte
magnarum rerum conatus menſis Maius finitus eſt. Ineunte Iunio Rex Cambaiæ
nouo exercitu vrbem ingreditur. Noſtri, & ex hoſtium tumultu, & gaudio, & con
numeroſæ ſupra ſolitum multitudinis, id quod erat, ſuſpicati ſunt. Præfectus arcis Fer
dum Caruallum, qui turrim quæ in mari ſita eſt, tuebatur nocte proxima explora
emittere iubet, qui vnum, aut alterum ex hoſtibus rapiant: è quibus, & noui gaudi
ſam, & conſilia inimicorum ſcire poſſet. ſex milites ad id electi, notæ fortitudinis,
daciæ. ij in ſtationem vigilum proximam (ea quinquaginta hominum erat,) impe
cto, vnum ex his vi ſecum in turrim pertraxerunt: nonnullis ex ſuo numero amiſſis
regis aduentum, ac belli gerendi conſilia aperuit. Poſtridie noſtri omni genere torm
rum, tubarum inſuper ſono quantum poſſunt, ſtrepitum excitant: ac per nocturna
quia militum inuicem probra iactantiũ, (multi enim hoſtium diuturno cum noſtris
mercio Luſitanum ſermonem callebant) indicant, ſe regis excipiendi cauſa ea feciſſ
aduentu ſe gaudere: ac nunc deniq; nõ cum hominum colluuie, ignobiliq; turba re
fore, q̃ hoſtẽ vocare puderet, ſed cũ rege, ac regio exercitu bellũ legitimũ, honeſtiore
ctoriam, ac prædæ ſpem certiorẽ. Illi contra noſtris vincula, ſupplicia, ac omnia ſeru
dedecora minitari. Hæc per noctẽ vltro citro q; iactata. vbi illuxit: in muro, quẽ per
regione turris Iacobeę duxerant, tres teſtudines ingentes apparuerunt, vndique dilig
munitæ. in has baſiliſcos duos, ſpallafatum vnũ, & complura minora tormẽta conue
quę per muros diſpoſita ita vineis tegebãtur, vt hoſtes velut è tuto iaculantes, omnia
infeſta facerẽt. Thomæam potiſſimũ, & Iacobæã turres, & q̃ inter eas muri erat, ita
atque ingentibus globis feriunt, vt ad ictus mœnium cum terribili ſonitu editos,
ſtatim ruitura viderentur. Huic ergo parti Maſcarenna in primis ſuccurrendum d
accurrit: aliumque interius murum viginti pedes latum, ex ruinis ædificiorum qu
ce erant, obiicit. Has enim neceſſitates iam animo ante proſpiciens, plurima in arc
cia diruerat, vt lapides, aliamque materiam ad omnes caſus opportunam haberet.
ctus ipſe cum cohorte nobilium primi manum admouent: horum exemplum ali
continuatis nocte dieque operibus, indefeſſis animis, ac corporibus ſexto die opu
ciunt. Baſiliſcum vnum, ac Leonem in Thomæa turri aduerſus hoſtium caſtella
tunt: omneſque eorum conatus, quantum conſilio prouideri poterat, fruſtrantur
terea pertinaciter inſtare, muros concutere, ac pinnas detergere: & iam Thomæ
rim pene mediam diffiderant, magna noſtrorum, qui intus erant trepidatione,
etiam periculo: cum ad ea potiſſimum loca concurſus fieret, quæ infirmiora videre
vtriq; velut ſigno dato, ad omnem ruinæ ſonum aduolarent: ac pari pertinacia h
defendere illi ſuperare contẽderent, ac alii aliorũ opera nouo ſemper aliquo cõme
barent. Itaq; cum noſtri neminẽ hoſtiũ ſine præſenti pernicie in muris conſiſtere p
tur, tormenta ſua in feneſtras arcis, per quas noſtri iaculabantur, collimant: eo c
vt bombardarios machinas onerantes oportunos ictibus haberent. & erant hoſt
culandi peritia, vt quodcunque ſignum animo deſtinaſſent, facile ferirent. Era
mentorum vis, & magnitudo, vt tabulata à noſtris ad feneſtras obiecta, perfrin
fragmentiſque paſſim diſiectis, multos vulnerarent, nonnullos occiderent, nec qu
tutum paterentur. Igitur cum noſtri multimoda arte eluderent, atque inuicem elu
tur: multique circa tormenta, ac fortiſſimus fere quiſque, vulnerarentur, com
mum id viſum eſt, puluerem, & globos Guzarates, Bragiq; nautæ immitterent, ig
admouerent: milites vero ad magis neceſſaria tempora ſe reſeruarent. Cum cir
mæam res in hoc ſtatu eſſent, ne quid vſquam noſtris tutum ſinerent, aliam opp
rationem ad Iacobęam turrim tentant. Ibi enim cum extrema pars muri paulo cę
tior eſſet, mortarium ingenti magnitudine admouent, qui globum octo in orben
rum mittebat, ac paucis diebus triginta globi in turrim iacti ſunt, maiore noſtrorũ
re, quam damno: quippe qui aſſidue ingentem molem omnium capitibus impe
proſpicerent, quæ ſolo pondere, non ſolum corpora, vbi incidiſſet, comminueret,
ficiorum tecta perfringeret, ac fragmẽtis late volitantibus omnia circum infeſta
& quanquam toto eo tempore nemo vulneratus eſſet, nihilominus trepidabant: c
ſu magis, quã conſilio incolumes viderent. Huius mali vnum remedium fuit æq
tum, quod Bombardarius, homo ſingulari in hoc genere peritia, temere emiſſo t
emptus eſt. huic ſucceſſit alius pari fortaſſe nocẽdi animo, ac voluntate: arte tame

dispat. nam globi omnes, quos in nostros destinauerat, in sua ipsorū castra cadebant.
ario itaq; illo carere maluerunt, quam in suam abuti perniciem: nihil tamen remissior
oppugnatio. tanta enim omnis generis tormentorum copia muros instruxerant, tan-
tificum numerus, tanta erat peritia, vt neminem nostrorum in muris consistere pa-
tur. Puluis autem sulphureus quo vtebantur, tam purus erat, tamq; subtilis, vt Canis
s, quod tormenti mediocris genus est, terrę dolium transmitteret. Cum dies iam com-
es in hac parte arcis oppugnanda frustra consumpti essent, de aliis oppugnandis turri-
onsilium ineunt. 13. Iunii dies agebatur, cum è regione turris, cui Antonius Freirus
rat, duo Castella de nocte excitata, mane conspecta sunt. in his singuli Basilisci erant:
vero in proximo mortarium ingensque aliorum vis tormentorum. Hæc omnia Diui
rrim spectabant: quæ, vt supra meminimus, omniū erat infirmissima, & loco, & stru-
genere: quippe ab aliis semota longius, & grauioribus saxis, nec optime coagmenta-
ificata: quod inter illam & Iacobęam muri erat, concutere cœperunt. neq; aliis tamē
cœptam oppugnationem omittunt. & vt nostrorum paucitatem pluribus simul præ-
tinerent, quatuor partibus simul aggrediuntur. accendebat hostiū animos Rex præ-
ortitudinis, atq; ignauiæ spectator, ac testis. Nostri tanto vndiq; circumfuso terrore,
æsentis vitæ spem omnem proiecerant, & alienato à periculis animo ad immortali-
ogitationem toti se conuerterant: ac iam vitæ futuræ fructus animo percipientes, in
nū se discrimen parauerant. Vna res eos continebat, ne in præsentem se perniciem
itarent, quod arcem sua morte prodi hostibus videbant: ex cuius incolumitate, ac
omnium qui in India erant, Christianorū salus pendebat: Itaq; cum hinc spes, hinc
atio animos accenderet, tanto ardore vtriusq; partis concursum est, tanta conten-
ertatum, vt omnia superiorum dierum prælia, omnis oppugnatio, cum hac compa-
uis, ac segnis videretur. Nullum illa die tormentum ociosum fuit. Mortarium, quod
mum quater vno die exonerari solebat, septies in arcem globos misit. Pariq; vtrin-
imorum contentione certatum est: nostris nullum momentum in aduentu regis
tendere conantibus: illis in eius oculis iam de abitu cogitantis operam nauare cu-
us. Rex enim cum lentiorem sua spe, ac aliorum promissis, oppugnationem cerne-
strorumq; obstinatam ad moriendum pertinaciam etiam timeret, ne quod maius
s ex desperatione auderent, se in tutiorem locum recipere decreuerat. Principes
ulici, studii, & amoris ergà regem prætextu, suum occultantes metum, suadebant,
m summę consuleret. Non enim esse prudentis regis officium tam periculosis prę-
resse. exercitu amisso alium cogi, compararíq; posse. si quid regi accidisset, in eius
non exercitum modo, sed vniuersum regnum periclitari. His, atq; aliis huiuscemodi
motus, Iuzarcanem in castris reliquit, cum Abessinum copiis, virum, quem, vt pro-
imiam prudentiam in rebus gerendis plurimi faciebat, sic ob suauissimos mores,
nam familiaritatem in primis charū habebat. Itaq; Madabam vrbem amplissimam,
as regni caput, se recepit: vt hinc militem, pecuniam, commeatum, ac cetera, quæ
lli postulat, suppeditaret. Iam hostes omissa spe arcis per vim capiendæ, operibus
nare contendunt: aggeres ita nostris muris admouent, vt tormenta nostris inuti-
derent. Ante Thomæam ad sclopetæ iactum, lapidum congestu, arborumque ra-
gno conatu turrim ædificant. quod opus, cum nostri impedire non possent, in im-
n altitudinem breui excreuit: adeo, vt arcem prope adæquaret. Ea res velut op-
coercuit & à libero per arcem discursu maxime continuit. Erat enim hæc omnium
n longe fortissima, quam nostri à virentibus arborum ramis Ramosam appella-
b ea vtrinque muri brachia ad mare perducta. & iam aliud immensi laboris opus
ctesque intenti inchoauerant, vt Iacobæam turrim, fossasque eius muro, & castel-
iderent. Mascarenna cum vnum pugnandi genus videret superesse in operibus
endis, tormenta in alium, atque alium subinde locum transferebat, vnd hostes ma-
festari posse credebat & quia, vt ante dictum est, noctes in opere hostes consume-
t nostros in tenebris facilius laterent. ferrea candelabra, magnamque vim lampa-
gentium passim disponit: è quibus lumen late refusum, & castra, & opera, & o-
hostium conatus veluti interdiu nostris ostendebat. hac ratione opus hactenus
ebatur, vt è baiulis, ac vilibus operis magna multitudo conficeretur. sed hac iactura
non magnopere mouebantur. abiecta enim, miseraq; illa mancipia nullo vitæ, mor-
pectu fustibus propellebant: ac si remissius opus facere viderentur, ferro plerum-
iebant. illi tanquam pecora in medio trucidati, nostros, suosq; iuxta timebant: ac
ppliciorum, & vitę tędio plerunq; se telis obiiciebant. Inter hæc, mensis Iunius ef-
: nostrosque magis vires, quam animi defecerant. nullus præteribat dies, qui non

paulatim exiguam manum carpendo imminueret. indigenę vero, aliaq; seruitia, qui
tormentis promouendis, ruinis murorum obstruendis, aut cuniculis agendis vteba
pene ad vnum perierant: aut ab hostibus cæsi, dum inter præliantes versantur, aut m
quos ex continuato labore, ac peruigiliis contraxerant, consumpti. Turris cui Ant
Freirus præerat. Item altera, quæ Ioanni Almeidæ commissa fuerat, vt semper ho
infestissimæ fuerunt, ita tum acerrime oppugnatæ. Iam bombardarii longo bel
ac periculis sæpe obeundis audaciores fieri, & milites diu inter tormenta versati Bo
dariorum munus obire: cum omnium rerum copia abundarent, quarum apud no
mam esse sciebant inopiam, & superante multitudine integri fessis assidue succed
breui sperabant arcem aut conditionibus dedi, aut vi expugnari posse. Iam muros
sam perduxerant: ac è regione Thomęæ turris ingentes fauces patefecerant: quas ita
texerant, vt per eas tuto fossas implerent. Iam è turri D. Ioannis pinnas absterseran
materia suppetebat, vnde nouæ fierent. Ipsa vero turris ita vndique labefactata erat,
iam milites oppressura videretur: & ramosa hostium turris omni bellico apparatu
cta arcem æquabat. Aduersus hanc crescentem indies perniciem Mascarenna iam
periculum prospiciens, non longe à sacris ædibus loco mari vicino tumulum excita
castellum imponit, ex aduerso turris ramosæ. Huc ingentem Basiliscum, qui fauces
tuebatur, aliamq; magnam tormentorũ copiam transfert: quibus ita ramosam turrim
cussit, vt & ipsa sua ruina custodes oppresserit, magnamq; muri partem secum traxe
multorum dierum opus, in quo maximã victoriæ spem hostes posuerant, breui præ
ludificatus est. Hac spe ergo destitutis, vna ratio superesse videbatur, vt fossas imple
per ruinas in arcem vi erumperent. A Thomæa turre orsi, quæ maxime tormentis
ta erat, castella frequentia muro, qui fossam contingebat imposita, alius murus vigi
des ab hoc distans, totidem in altitudinem surgens eodẽ perducitur: inter hos, ex tra
so alios ædificant flexuoso circumactu, & velut imperuios quosdam angiportus: in
nostri irruptionem tentantes ingressi essent, deprehensi, errore viarum circumuen
ad oram fossæ vineę frequentes maioribus trabibus factæ: super iniecti rami arbor
biq;: ac terræ ingestu omnia solidata, vt aduersus ingentia saxa, ignemq; tuta essent
rior pars asseribus tegebatur: qui ferreis clauis compacti, in tecti speciem, ictus à su
loco eluderent. Superiniectum aduersus sclopetarum ictus multiplex è durissim
tegumentum. alia item ex tabulis structura ad oram fossę acclinata: vt per tabulas i
ue prominentes saxa prouoluta, vltra mediam fossam suo impetu ferrentur: spatiu
inter tectum, atque hoc tabulatum inferius, ita vndique opertum erat, vt qui lapide
sam mitterent, à nostris conspici nequirent. Ita vndiq; satis prospectum videbatur,
ræ tuto commearent. Nostri vero, cum nec erumpere ad opera deturbanda posse
pe qui turribus vix tuendis sufficerent: & tormentorum iam nullus esset vsus: aliu
menti sunt remedium. Erat inter duas turres, ad quas tum maxime pugnabatur, a
fossam in ipsa rupe, angusta quędã velut crypta, lapidibus exterius in muri speciem
cta. hanc nostri aperiunt, militibusq; intromissis nocte, dieque continuato labore,
in fossam missos abstrahunt: per manus traditos in arcem inferunt, hostibus nihil
sentientibus, vt qui prospicere in fossam non auderent, nostris sclopetariis ad om
idonea dispositis: & aurium vsum abstulerat strepitus materiæ in fossam coniecta
tuor diebus, totidemque noctibus in hoc opere consumptis: cum aliis implentib
exhaurientibus fossam, mirarentur hostes cumulum non excrescere, plumbi libra
altitudinem fossæ explorant: ac labores suos irritos, inanesque conatus Sofari refer
res vehementer hominis animum perturbauit: non tam, quod præsens consilium
successisset, quam quod nihil se in posterum machinari posse speraret, quod Masc
non facile eluderet: neque fortitudine modo, & laborum patientia, sed consilio e
Lusitanis vinci moleste ferebat. Itaq; anxius animi, cum multa secum versaret, ne
quam eorum quæ succurrebant, satis placeret, iam ingruentibus tenebris homine
nostræ peritos ad muros summittit, qui nostros ad prælium prouocarent: Enimu
lierum more intra tecta conclusos solem, & puluerem pati non posse: velut fractos
& gloriæ militaris oblitos domi desidere: non ita maiores eorum, non nuper An
Sylueiram ducem fortissimum bellum gessisse, sed congrediendo cum hoste: no
nimentis, sed in manibus spem victoriæ gessisse: neque se tamen id militum, sed d
prium dedecus credere: miserari se fortunam tot virorum fortium, qui ab homin
constricti, & vincti teneantur suæ etiam sortis pigere, cui cum tali hoste res sit, è q
nullam gloriam speret: victus, si modo vir à fœmina vinci possit, in summo dede
ignominia futurus esset. Hęc ab eo iactata, vt militem laudibus, ducem contumel

vt se fortunæ committerent. At Mascarenna satis gnarus quo hæc pertinerent, & a-
i aduersus ambitionem satis firmus, cum nulla in eruptionibus spes esset, suos conti-
,neq; quicquam temere aggrediendum cēsebat,eo pręsertim tempore,cum minima
peccata in summam perniciem possent coniicere vniuersos. Hac spe destitutus So-
nesq; conatus suos frustra esse cernens,adeo excanduit, vt præ animi impotentia in
ectu exercitus lachrymas nō tenuerit: quod postea compertum est ex literis Emma-
Rodorici, qui tum Dij in vinculis erat: quas ad Ioan. Dabreum Chaulum misit. Eo
ore fossis implēdis hostes intenti erant,quæ res vt dixi,cum parum succederet: Sofar,
od erat, ratus materiam à nostris subduci, ipse murum conscendit, vt aditus nostro-
per quos in fossam commearent,dispiceret.& cum intentis in fossam oculis,velut co-
ndus in cubitum dextræ manus inniteretur, bombarda globo nequaquam in spem
rei missa,capite cum dextra manu perfractis interficitur.Hic fuit Coij Sofaris exitus,
gni profecto imperatoris,& cui pręter diuturnum rei militaris vsum,multę,magnęq;
es & animi,& corporis adessent: quas omnes praua quædam ambitio corruperat: ac
lum suæ religionis desertorem, sed omnium Christianorum acerrimum hostem fe-
nostris præcipue hominibus,& si sedulo dissimulabat, infensus erat, quod eos maxi-
i suæ obstare videret. Itaq; sæpe illam ex eo vocem auditam ferunt, fore vt à Lusita-
ciderctur. Ex repentina Sofaris cęde tātus stupor omniū animos tenuit,vt toto post-
uo vix sex sclopetæ in hostium castris auditæ fuerint:cum antea ita assidue tormenta
perent,vt nec vocis,nec aurium pene vsus esset. Cum interea velut pactis vtrinq; in-
ab oppugnatione cessaretur,nostriq; pro suo quisq; ingenio eius rei causas coniecta-
ece fugitiuus quidam Bramin tam lęti nuntii pręmium sperans,ad nostros venit: So-
narrat mortuum:in castris tumultuari:militum maiorem partem obsidionis diutur-
fessam: duces præterea animo concidere, quod omnia sua incepta eludi viderent:
nostrorum hominum esse patientiā, vt in finem hyemis obsidionem facile protra-
: hæc cum totis castris passim fremerent, se existimare breui discessuros: vnum esse
canem Sofaris filium, qui eos moraretur. Hæc insperata lætitia animos nostrorū re-
rat,tanquam in præsentia defuncti periculis essent: cum subito bellum longe vehe-
is exarsit. Rumican enim Sofaris filius viginti quinque annos natus, iam à pueritia
iani nominis odio imbutus, domestica insuper calamitate accensus omni arte reti-
xercitum contendit ac principio cum palam reluctando se nihil acturum speraret,
ndando paulatim impetum illum,& consternationē sedat: literas à rege expectan-
det: neq; integris viribus, ac saluo exercitu committendum vt potius fugisse quam
isse videatur. Interea vt quisq; autoritate apud vulgus pollebat, eorum seorsum ani-
ntare: Interim apud singulos opportuna tempori dicere,interdum se circulis insere-
multitudinis animos omni arte tractare: patrem quidem suum magnum ducem, ac
n virum fuisse, sed vnum tamen hominem: ex cuius vita, aut morte non modo eius
tus,& regni Cambaiæ,sed totius prope orientis spes pendere, vniuersis quidem tur-
vero ducibus,qui in exercitu superessent,etiam contumeliosum. nec ferendum, vt
norum apparatus, tot mensium opera, hostibus timidissimis,ac sua iam confessione
int ludibrio. Eo enim iam redactos, vt neq; progredi ad conserendam manum au-
neq; latebris se diutius protegere possint. quicquid erat periculi iam exhaustum,
n vero perfecti belli superesse.Itaque si quando alias,nunc acerrime contēdendum,
è manibus dimittant: cædemq; sui ducis,& commilitonum vlciscantur: demantq;
temptum in posterum: & libertatem à maioribus relictam posteris suis relinquant.
talibus sæpe audiendis confirmati militum animi,Rumicanem in locum demortui
ucē creant: ac literas opportune à rege accipiunt, quibus iubebat multo acrius op-
ioni insistere: neq; pecuniam, neq; commeatum defuturum: se propediem nouum
n in supplementum exercitus missurum: prærogatiuam suffragii militaris de Rumi-
ōfirmat. Igitur magno militum studio celebratis exequiis Sofaris, maiore quam vn-
antea contentione ad opus reditum. Diruta restituunt, intermissa continuant, & si
esse videbantur,adiiciunt. Aduersus eam partem muri,quam maxime labefactaue-
equentiora fiunt castella: vt inuicem sibi auxilio facilius esse possent,& pluribus tor-
murum citius diruant. Aduersus hæc, in turri Diui Ioannis duo Cameli oppositi,
ransuerso opera,quæ ad Thomæam fiebant deturbarent. Eo enim tota vis hostium
it: ac ruinis turris Ramosæ duo castella erigunt. Eo comportati duo Basilisci, duo
,tres sphæræ, & iam his tormentis, quę in turre D. Ioannis erant,omnem ad nocen-
am obsepserant,& turrim cui Ant. Freirus præerat,propemodum totam diruerant,
circa Thomæam assidue implebant: nostrorum vero militum cæsi non pauci: Cæ-

teri aut vulnerati, aut morbis ex assidua fatigatione cōtinuati laboris, lãguidi, vix arma
re posse. præfectus tot malis vndiq; circumuentus vnam tuendę arcis spem habebat,
xilia à prætore accepisset. Itaq; ad eum scribit, quanta in difficultate versetur, quantac
leritate opus esset; & ne forte, quia prætor longius aberat, id serum auxiliū rebus pe
superueniret, literas ad præfectos præsidiorū in Bassaimo, Chaulo, cæterisq; maritimi
pidis, quę nostro imperio parent, mittit. cum his mandatis Ioãnes Coellus ad Hieron
Menesium, & Ant. Sousam speculatoria nauicula vehi iussus inde à Chaulo terrestri
re (nam mare hybernis tempestatibus imperuium erat) penetrare. Iisdem fere diebus
tuor millia Rumeorum, Abissinumq; à rege Cambaiæ missa, magno reliqui exercitus
dio tormentorum strepitu, tubarumq; sono excepti. Ea res non modo spem victorię
sed studia, & contentionem in opere faciundo accendit. præter calones, & baiulos m
narios, vndiq; ex oppidis vicinis vulgi promiscui coacta turba, quæ materiã fossis im
dis comportaret. Ea, ne sua multitudine munia confunderentur, diuisa: ac alii aliis
gnum tintinabuli succedere iussi: nunquam intermisso labore nostros vigiliis maxin
tigant. Ex hac turba, cum plurimi occiderentur, nunquam fere aberrantibus in tanta
titudine nostrorum telis. cæsi pro rudere, in fossam prouoluuntur: ac rursum alia in
materia operiebantur, ita cæsorum multitudo exercitum latebat. Nostri quanquã su
hendæ materiæ non sufficerent, tanta tamen erat amplitudo, & altitudo fossæ, vt omn
gna in eas iniecta velut profunda voragine hausta minime celeriter pro spe hostiū cu
lus cresceret. Itaq; brachia murorum, & aggerem, quem tanto labore perduxerant, eo
deiiciunt: arboresq; vndiq; conuectas, ac præcipue palmas (quarum ea regio feraci
est.) Et iam trabibus aditum occultum nostrorum in fossam obstruxerant. Itaq; null
pediente opus paulatim crescebat, breuique fossam implessent, nisi præfectus anima
so materiam magna ex parte ligneam esse, atque incendio opportunam, tria dolia pi
phureque plena in fossam coniecisset: atque immisso igne ingens late incendium e
set. aduersus hæc hostes velut id quod euenit veriti, amphoras fictiles aqua plenas
runt, quibus fractis aqua effusa magis flammam quam incendium restinxit. nam c
materia viridi conceptus semel ignis pertinacius hæreret, paululum aquæ iniectu s
vehementius exarsit: atq; ingẽtem cumulum, qui iam fossæ altitudinem pene æqua
subito in puluerem redegit: qui ita subsedit, vt restincto igne vix tanti laboris, ac ope
diu continuati vestigia apparerent. Neque segnius tamen eo damno accepto in pro
persistunt: vnamque spem victoriæ in fossis implendis positam existimant. Igitur
mercenariorum manum, quæ multitudine pene incredibili erat, cogunt: ac distribu
certos ordines, terram, lapides, & quicquid occurreret præ se agere iubent. Iamq; ad
fossæ ea moles promota erat. sed veriti ne quod prius euenit accideret: nouam
gitant machinam: equos vocant, trabes ingentes inter se compactas multiplici ordi
riorum tegunt. sub his tuti aggerẽ promouent. deinde vbi eorū altitudinem terra ęq
alios, atq; alios super aggerem nostris obiiciunt: & quo minus opus impediretur, ex
bus opportunis locis ita tormẽta intonabãt, vt omnem prospectum nostris adimere
si quem flamma inter fumum emicans dedisset. Sed præfectum non tam consilium
plendis fossis perterrebat, quam occulta consilia metuebat: ad quæ dissimulanda hęc
oculorum ludibria obiecta essent. vna succurrebat nocendi ratio, ne cuniculis sub te
ductis, turres, ac murum subruerent. Itaq; in incertos huius periculi euentus, transu
cuniculos in arce agit: quę res ei magno postea fuit vsui: nam dum acriter ad fossas pu
tur, ac materia iterum, atq; iterū iniecta, superinfuso igne incẽditur, hostes ex seruis t
fugis certiores facti, quanta paucitas esset nostrorum, simul vt pluribus locis pugnant
stinerent, simul vt tentarent, an in tanto tumultu fallere possent, cuniculos in arcem a
ac iam ad fossam transuersam ad turrim D. Thomæ peruenerant: nonnullosq; è vig
incautos oppresserunt. Sed cum aliorum concursu retro essent reiecti, maiora torm
cuniculum comportant; ac fundamenta turris labefactare conantur: id quoq; vbi
processit, denuo ad fossas redeunt, quæ cum iam propemodum plenæ essent ingen
uium malos ad murum applicant: quibus scalarum loco vsi, in summum nituntur.
vero & si tædas, stuppam, picemque & quidquid ignem facile concipit, in eos mitt
tanta tamen subeuntium fuit pertinacia, vt in vltimum discrimen eo die ventum es
Mascarenna velut huic malo prospiciens, intra murum semidirutum aggerem exc
è cuius area quadraginta milites propugnare possent. huic propugnaculo Antoni
sanna præesse iussus. quã prius ipse tenebat proximę turris præfecto reliquit: quod
satis magnam militum manum ad vigilias obeundas haberet, vtranq; tueri ad temp
se videretur. Præterea Antonius Rodericus è turri, quę in portu est, cum suo milite a

hã

dum Castrum transit. qui locum omnium infirmissimũ, ac maxime suspectum tueba-
neque à mari quicquã periculi timebant, cum nullæ hostium copiæ maritimæ in pro-
quo essent. Ita omnium curæ atq; animi vtrinq; in turres, & fossas versi, à quibus hostes
solum terrore ignis repulsi, sed longioribus hastis pleriq; deiecti, & iam vano incepto
ati in castra redeunt: ac dies aliquot reficiendis viribus tradunt. Interea Simonẽ Feum
octe pertrahunt, vnde facilime à nostris ex voce agnosci posset. Agnitus igitur conti-
cum colloquium expeteret, & se conditiones pacis afferre affirmaret: vbi præfectus
enit. vt ab hoste edoctus erat, admonet, vt statum rerum suarũ animaduerterent: mũ-
dirutũ, turres laceras, ac pene captas esse, quibus amissis reliqua arx defendi non pos-
ihilo tamen minus Rumicanem, si arcem dedant incolumitatem omnibus polliceri:
es insuper benigne daturum, quibus Chaulum ad suos, aut si quò aliò velint. transpor-
itur: monere igitur vt sibi in tempore consulant. neue eas conditiones recusent, qui-
ortasse posterius cum vti cuperent non liceret. Mascarenna ad ea mandata nihil re-
det. Simoni, atq; aliis qui eum adduxerant, nisi subito discedant, minatur. Rumicani
nciari iubet, nullam sibi cum hominibus perfidissimis pacem fore, quos propediẽ aut
uos, aut captos se visurum speraret, ad hanc vocẽ hostes omnia tormenta, quæ in eum
n iam pridem intenta habebant soluunt. id enim colloquium petiuerant, non tam spe
quam transigendi, quàm quod nostros agnita Simonis voce ad eam partem muri fre-
tes concursuros existimauerant. Verum res eorum spem longe fefellit. Duo enim
tris soli desiderati sunt, Simon statim è conspectu nostrorum subductus est. Postri-
clinato iam in vesperum die, delecti ex toto exercitu, quos Rumican corporum ve-
te, & armorum leuitate aptissimos ad id ratus est. Hi duabus fere horis ante solis oc-
n turrim Diui Ioannis aggrediuntur: quæ quanquam à Fernando Castro impigre de-
eretur, tanta tamen pertinacia ascendere contendunt, vt iam pene ancipiti prælio ad
s ventum esset. hostri non minus periculo, quàm pudore moti, se mutuo exhortan-
petum faciunt: ac triginta primos, qui iam ascenderant, ex summo præcipitant: alios
is hærentes longioribus hastis deturbant: ac deturbatos saxis, & igni superingesto
int. eum habuit exitum eius diei oppugnatio: hostiumque temeritas castigata est,
cilem de nostris victoriam sibi promiserant, quos & paucos esse scirent, & morbis,
oribus fessos. sed cum eos redintegratis viribus ferociores comperissent, omissis sca-
eunt iterum ad tormenta, magis inopia melioris cõsilii, & vt nostros laboribus con-
nt, quam quod ad summã belli proficere putarent. Aliquot tamen è nostris fragmen-
orum vulnerati: vnus tantum amissus. Ex eo tempore cum vigiliis obeundis per sin-
turres, vt antea assueuerant, paucitas non sufficeret, excogitatum, vt communes ex-
inter binas turres vigilarent: gradusque facti, per quos in summum murum euade-
atenus, vt eius fastigium capitibus æquarent: hastæ longiores datæ, quibus aggerem
derent, alii ad turrim latera obseruabant: nam interiorem partem hostes igne iniecto
am reddebant. Cum enim semel, atque iterum apertam vim infeliciter experti es-
occulte accedentes ollas ignitas, ac varia missilium genera, quibus adhæret ignis, in
immittebant. Interdum simulato impetu in aliam, atque aliam partem insultabant:
tros ad tuendum accurrentes tormentis ad id dispositis exciperent, tanta tamen mi-
fuit constantia, & in periculis obeundis animi magnitudo, vt neque dolo educi, ne-
expelli, neque periculo, absterreri à loco sibi commisso potuerint, adeoq; infimi ge-
homines aliorum virtutem vel æquabant, vel æmulabantur, vt plerique ambusti
s, aut vulneribus confecti, nec commilitonum admonitu, nec ducum imperio ad-
entur, vt saluti suæ consulerent. Iam supra centum & quinquaginta ex nostris aut
ant, aut ita vulnerati, vt exigua spe vitæ animam traherent: plurimi morbo, vniuer-
ibus, & vigiliis confecti: nemo tamen omnium inuentus est, qui se excusaret, quo-
suum obiret munus. Iam diuorũ Io. ac Thomæ turres, & q̃ inter eas muri est, ho-
t diruerant, aut ita labefactauerant, vt per eas erumpere se posse existimarent. Itaq;
partem, tota belli moles inclinauerat: omnium vtriusq; partis animis ad has turres
nandas, & defendẽdas conuersis: in turri quæ portus fauces seruat, Fernandus Car-
ntentissimas habebat excubias: ex ea enim velut specula magna pars vrbis cerni po-
gitur pridie Diui Iac. qui dies vicesimus quartus est Iulii, animaduersum est, omnes
cibus collucere: magnosq; cętus templa ingredientium, & egredientium passim va-
diebantur etiam canentiũ voces velut lamentis, precibusq; mixtæ, obsecrationum-
is, quales ad eum vsq; diem nullas audierant; Mascarenna hac de re certior factus,
m turrium pręfectos admonet, vt suos in armis paratos habeant, hostemq; quã pri-
ectent: haud dubie supplicationes illas eo fieri, quod omnibus viribus collectis, in

summam dimicationē se parent:nobis tamē eo maiorē ac certiorē spem esse debere,qu
veriore cultu Deū promerere studemus:illis vero suas preces, peruersumq; sacrorū rit
quo numinis maiestatē offendant, in ipsorū perniciem versurū: hinc etiā de victoria b
ominari,quod Iacobi potissimū festo nos aggrederentur,quem diuū Lusitani, ac tota
pania præcipuo quodam honore prosequitur: cuiusq; nomine aduersus Christiani nc
nis hostes pugnaturi pro tessera fere vtuntur. Nostri cū his admonitionibus dimissi ad
crimē se vltimū parauerant,cū hostes paulo ante lucē aciem struūt:ac nostros incautos
primi posse rati,summo silētio ad vrbē ducunt.Eorū aduentū vexilla,incerta etiā dum
conspecta,prodiderūt,vnumq; inprimis, quod in longissima hasta Mahometē pictū h
bat,cuius velut ductu victoriā sibi pollicebantur.His igitur animaduersis clamor ex o
bus turrib. se mutuo exhortantiū tollitur:ab hostibus,qui iam se nō posse fallere videb
maior redditur. Vix signū in arce tintinabulo datū erat,vt ab omnib. partibus ad omni
tēti essent,cū iam ad manus ventū est: ac aliis conscēdentib.aliis subeūtes è superiore l
igni,ferro,ac saxis,omniq; telorū genere detrudentib.acerrime pugnatur. circa turrin
ac Thomę maxima belli moles ingruit:quę circiter sex millib.hostiū oppugnabantur.
scarēna cū expedita manu quocūq; clamor vocabat, subsidia submittit: vbi maius aliq
discrimen imminebat ipse obuiā ibat:nec vllū boni militis, aut ducis eo die munus pr
misit. Contra hostiū duces suos admonere paucitatis nostrorū,suæ multitudinis,neq; c
hominib.iam rē esse, sed verius cū hominū simulacris, vulnerib. vigiliis, fameq; morb
confectis. ad extremū sacramēti memores esse debere:cū nuper in tēplis cōiurassent,
nisi victores in castra redituros: pręsente hoc ipso Mahomete, quē suę quisq; fortitud
aut ignauię,iurisiurandi seruati, aut violati nunc testē, mox vltorē habituri essent. O
igitur ad hūc d. ē oppugnationū hęc fuit acerrima: cū spes,desperatio, vetus odiū rec
cumulatū omniū animos varie versarent:cū in illius diei euētu Indiæ regnū positum v
pars arbitraretur: milites vbi muri deerāt frequētius cōglobati se hostibus obiiciebāt
cis superioribus ignibus passim coniectis hostem deterrent. cū in ea re fere nostri vn
præsidium positum putarēt,paulū abfuit,quin summā perniciem attulisset: venti enir
aurorā acrior vis coorta flāmas,fumumq; in nostrorū ora inferebat:adeoq; omnia re
na nube inuoluit,vt nec quid hostes molirentur cernerent, nec suos prope agnoscere
cū sulphuris odore intercluso spiritu vix honeste moriēdi locus superesse videretur,
præter omniū spē secuta cū serenitate trāquillitas. Ea res à nostris in religionē versa a
addidit.itaq; renouato impetu se mutuo cohortati,hostes denuo deturbant. Et iam n
cōspectu reddito,tantus inter turriū pręfectos eorūq; milites ex ęmulatione ardor co
est, vt nisi ratio cōmunis salutis potius, q̃ suę singulos tenuisset, eruptione pugnatum
Thomęæ .n. turri præerat Ludouicus Sousa cū cohorte nobiliū adolescentiū:proxin
Io. turrim prętoris filius Fernan. Castrus tuebatur,horū vterq; cū contenderet, vt pe
hostis fugati gloria esset,cū magna hostiū clade,multisq; suorū vulnerib. vterq; pręcl
virtutis suę specimē edidit.Egregiā quoq; eo die operā nauauit Ant. Passanna,qui ex
re,quē tuebatur,ita hostes infestauit,vt eū locum quē ob humilitatē,muri semidiruti
limū aditu sperauerāt,magis etiā quam turres ipsas vitarent. multi circa eum locū vu
ti:supra trecentos sclopetis interfecti.Interea dū hæc circa turres geruntur,inopinata
mitate,vnde minime expectauerant, pene omnes circumuēti sunt. Erat prope Iacob
turrim rupes quædam satis ardua: is locus,quia natura satis tutus videbatur,minus qu
tera munitus erat; Mascarēna tamē quia suspectū habebat, modicū in ea præsidiū col
uit:sed cū circa alias turres omnia cōfuso tumultu, vt in nocturno pręlio personarēt,
tes ad clamorē suorum velut signo dato exciti relicta rupe occurrūt: hostes vero ad o
intenti relabēte æstu in mare per vada pene iam sicca manū circum mittunt: hi omn
sua opportuniora nacti,rupem custodiis nudatā alii alios subleuātes,conscendūt: ac
locus opportunior erat, scalis admotis in arcē penetrant, & iam dubia adhuc luce in
ma rupe ædificia ęque etiā deserta ingrediūtur:ac velut iam omnia suę potestatis esse
iam ad prędam vertuntur: ex his vnus mulierem in ædicula nactus, trepidam ac per
nimatam metu, bono animo esse iubet:cultellū petit,quo sclopetam vt videbatur in
tam purgaret,ac si quid pecuniæ haberet, rogat:illa animo recollecto benigne omn
licetur, ac velut id ipsum, quod pollicita erat,factura, interiorem domus partem in
per posticum elabitur: ac vicinam quandam mulierem nomine compellans, arc
ptam, ac omnia plena hostium esse clamat. ad hanc vocem excita alia è proximo
animi plane virilis,hastam arripit,ac pro foribus stans hostes intra domum cohibet
tum angiportum aliquandiu tuetur. Interea Mascarenna tam trepido nuncio ac
cum parua manu, quam circa se ad omnes casus paratam habebat accurrit: omni

h

ium videt: mulieres tantũ complures adesse, quæ tenebris, & locis cognitis adiutæ tu-
u verius, q̃ prælio eos remorentur. Aduentu igitur præfecti ingenti clamore, qui speciẽ
oris turbæ faceret, à mulieribus sublato concurritur. qui in rupe erant, statim præcipi-
ur: cæteri per vicos passim vagi, ac locis ignotis impediti obtruncantur: interim ab
parte non minus tumultuose affertur, hostes iam irrupisse tanta multitudine, vt ne-
sit è turribus accersiri subsidia. Mascarenna vero: siue quod ex vano timore eum
cium ortum existimaret, siue quantum periculi esset, si turres suis præsidiis nuden-
erspiciens, cum suà cohorte illuc aduolat, vnde periculum nunciabatur. sed cum id
m comperisset, vnde venerat regressus, iterum hostes per rupem ascendentes com-
: nam siue eum digressum senserant, siue rarescentibus tenebris loca magis explorata
ati, resumpta audacia rursus aduẽtu præfecti deterriti, cum magna strage repelluntur.
ta circiter, qui in vnum locum se conglobauerant, ad vnum omnes cæsi: qui per dò-
b initio prædæ cupiditate dilapsi erant, passim à fœminis, ac promiscua turba iugu-
r. hæc fere dubiis tenebris gesta. Iam dies exorta hominum, & armorum stragem o-
ebat. Minor itaq; trepidatio, sed pugna nihilo remissior in meridiem vsque protendi-
uo tempore cum hostes multa conati, vndiq; cum magna cæde reiecti, fessi in castrà
episſent: nostri præter suam & hostiũ spem, ex hac clade incolumes ad vota & sup-
versi, gratias primum deo agunt, cuius numini, ac potentiæ, non suis viribus, & con-
ictoriam de hoste, arcem seruatam, suamq; incolumitatem acceptam referunt. De-
nito numero vtrinque cæsorum, comperiunt è suis septem tantum amissos: circiter
aginta vulneratos. hostium supra mille in fossis, ac turrium ruinis inuenti. intra ar-
ero cum tam angustus esset ascensus, vt vix bini penetrare possent, trecenti qui in-
erant omnes ad vnum cæsi: quos ex habitu & genere armorum facile apparebat ex
ssima iuuentute fuisse, qui eà nocte, quę oppugnationem præcessit, in templis coniu-
nt, se nisi victores in castra non redituros. In his etiam vnus ex Iuzarcanibus est in-
s: ita enim vocantur, qui potentia ac nobilitate cæteros præcellunt. supra mille &
enti ex hostibus vulnerati: magna pars flammis ambusti, miserabili etiã nostris spe-
o, capta signa militaria complura, in his etiam Mahometis, cuius supra meminimus,
. omnia fumo, ac fuligine fœdata, & flammis semiusta. funus deinde occisorum ma-
ilitari studio celebratum. Milites pro cuiusque virtute à præfecto laudati, & ad cæ-
erenda confirmati. fœminarum vero, quæ complures in arce erant, cum toto
onis tempore, tum hoc præcipue die virtus enituit: nam cum antea non solum ea,
ropriè ad earum curam existimant pertinere, sedulo fecissent, sed lapides ac terram
pus esset ferrent, cuniculis faciendis & aggeribus struendis militarem laborem iu-
t, tela in muros comportarent, vulnera obligarent, ægrotos curarent: eo vero die
to à periculis animo, & velut sexus oblitæ, contineri non poterant, quo minus inter
ntes versarentur, ac belli partem, sicubi opus esset, cum viris capesserent: & cum
que inter ministrandum viri aut propinqui vulnerati occurrerent, nullam earum
tus domesticus, aut terroris species oculis obiecta ab opere deterruit. Secundum
ugnam nostris spes facta est, hostem tanta repulsum clade, aut soluturum obsidio-
ut per aliquot dies quieturum. Contra Indi nostros, quos paucos esse sciebant, par-
sos, partim sauciatos cum putarent, instandum rati, nec vllum respirandi tempus
m: nouum Mahometis simulacrum magis horribili, quam antea, specie hastæ affi-
Caput erat ingens: capilli ad cubiti longitudinem in humeros demissi simulacrum
bant. Ad hoc rursus coniuratione facta, vigesimo septimo die Iulii arcem denuo
nare aggressi. sed cum nostros spe sua paratiores inuenissent, lentius in muros sub-
ac nisi principes, qui agmen cogebant, vltimos protruderent, ac regredientibus
rentur, in castra statim reuersuri videbantur. Nam cum primi, qui ascenderant
essent: magnusque ollarum ignitarum numerus esset infusus: ibi miserabilis fa-
ulis obiecta est. Indi enim fere omnes aut gossipio, aut lino ad vestem vtuntur. Ignis
esuper immissus: cum in ea velut fomenta incendii incidisset, flamma statim per to-
eos peruagata, late relucebat, tanta celeritate, & momento temporis corpora cute
, aut vndique ita pendente, velut in lora conscisa esset, oculis exustis, orisque spe-
ssa, deformes trunci ingentem horrorem cernentibus afferrent: nec quisquam in
alamitate, ne contagio corriperetur, opem afferre auderet. Quibus vero ignis inhę-
elut cæci, & amentes, cum nec arma detrahere possent, nec flammam restingue-
cipites quo impetus ferebat, nullo sui, aut hostium respectu procurrebant. Nostris
o igne longe minus erat periculi, quod panno fere laneo vestiebantur: manus
rothecis, femora, ac tibias ocreis è corio munierant: vt & ignem ipsi tractare, & ab

hoste coniectum excipere sine magna pernicie possent. Sed cum iam ad id genus v
coria non suppeterent, multis iam tegumentis igne corruptis. nullus enim fere die
bat, quin supra ducentas amphoras sulphuris, hostes in arcem immitterent: Mascar
tapeta preciosissima è pellibus inauratis, in eum vsum per manipulos distribuit, ab
præterea duobus tormentis camelo, & sphera magna strages edita. Ea enim tormen
commode posita erant, vt nihil aduersus eorum vim obiici posset. Itaque hostes vn
male habiti à nostris, trecentis amissis, pluribus etiam sauciis in castra redeunt. nostr
perpauci vulnerati, nemo occisus. Hæc fere ad Thomæ ac Ioan. turres gesta: in qua
belli moles se inclinauerat. Interea tamen ab nulla parte, neque ab hostibus, neq; à n
cessatum. Nam & fossa turris Iacobææ impleri cæpta erat: & castella ad operas tuer
passim erecta: & in medio ardore pugnæ admota muris testudo: & sub ea milites om
nere ferramentorũ ad id instructi murũ diruunt. hi statim vbi animaduersi sunt, cũ n
cæde submouentur: ad opera disturbanda tormenta locis commodis disposita, al
turre Iacobæa, alia pro Thomæa: aduersusque mortarium ingens cum magno nu
minorum tormentorum oppositum: in quibus cum parum momenti videretur, rur
solitas artes versi, frequentiora castella, maioresq; aggeres excitant: quibus protecti
mne id tempus fossas implebant: neq; vlli toto oppugnationis tempore nostris molest
fuerunt, quam transfugę Christiani. & primi lacessebant, & vehementissime instaba
ad perseuerandum hortabantur: neq; quemquã eorum aut patrię respectus, aut religi
cultusq; pristini, quẽ ipsi se abiecisse, nisi si quando Turcis gratificari volunt, negant,
ad nostros redirent, vel hostium consilia indicarent cõmouebant: quin quotiescun
loquendi facultas erat, omnia tentabant, vt nos ad deditionis conditiones pertraher
stris enim vires pręsentes fractas, & debilitatas esse, auxilii spẽ pręcisam, sibi in cast
tissimũ adesse exercitũ, à tergo regnum opulentissimũ, vnde milites & cõmeatum, q
opus esset, libere assumant: Iuzarcanem perhumanum, ac facilem esse, ac facile ab
petrari posse, vt, si se statim dedant, omnes incolumes dimittat: nec sua pertinacia ar
natura mitem exacerbent. Nostri contra hominum sceleratorum perfidiam execra
corpus & animũ ita lucro addixissent, vt exiguę mercedis gratia, vtrunq; perditũ i
pręsentia pœnas, quæ ab hostibus exigi possunt, minari: in posterũ æterna illis suppl
pectanda ęquissimo Dei iudicio, cuius auspiciis certã sibi victoriã propediẽ pollice
Dum hęc ad Diũ gerũtur, postridie q̃ asperrima illa oppugnatio cœpta est, Lembu
lit à Bassaimo; nouem erant in eo milites lectissimi, qui maioris auxilii spem facieba
tardioris multo, quam res tanta postulabat: litteris nimirum ad prætorẽ terrestribu
ribus Goam perlatis, quod mare hyberno sydere tum maxime tumidũ, imperuiu
Huius nauiculę aduentus quantũ nostrorũ animos spe recreauit, tantũ labores ac p
auxit. Nam hostes cum per exploratores, quos in maritima ora collocatos habeba
tiores facti essent, milites plusquã mille à prętore missos in Bassaimo hyemare: ac r
derent minus tempestuosum per aliquot dies fuisse, quam quisquam hybernis m
in illis regionibus meminisset: & nauiculã illam cũ maxima nostrorũ gratulatione
dio exceptã sensissent; procul dubio sibi persuadent, auxilia non longe abesse. itaq;
quam sępe magna clade reiecti essent, denuo rem tentandam censent: ac maiore
quam antea conatu, circa meridiem, quod tempus in calidis maxime regionib. qu
solet, quam occultissime possunt ordines explicant: ac partito labore, ab omnibu
partibus impetum faciunt, tanta celeritate, vt prius pene in muris conspecti sint,
quisquam venientes sensisset. subito ad arma conclamatum. primum impetum sta
quæ in excubiis erant, exceperunt. reliqui tam tumultuose accurrunt, tantoq; ard
confertissimos inferunt, vt qui ascenderant, ad vnum omnes interempti sint. Re
enim illa trepidatio, ita vltimi discriminis cogitatione, omnium animos perfudi
salutis immemores, velut in certam se perniciem cõiicerent. Ac prima impression
coercitis, qui sequebantur minime retardati, siue quod suos intra arcem pugnar
rent, siue quod ad hanc velut vltimã oppugnationem animos obstinauerant, alios
pellentibus in summa nituntur. Nostri sedata trepidatione, ad solitas artes vertunt
deuoluunt: sclopetis multos conficiunt: ac maioribus globis ex transuerso mi
vna cum hominibus deiiciunt. In pugna omnia fere eadem fuerunt, quæ in supe
iam notis inter se artibus, nisi quod hostes maiore quam vnquam antea pertinacia
dissent, festinantes finem bello imponere ante aduentũ auxiliorum: & nostri om
sublata, aut vincendũ, aut moriendũ scirent. Et quemadmodũ eiusdẽ artib. & an
bus antea, pugnatum est: sic idem pugnę fuit euentus. Hostes inferendis accipien
neribus fessi, sub occasum solis se recipiunt, circiter mille suorũ amissis: quorũ ma

rimo congreſſu ceciderat. Hæc pugna omnē ſpem hoſtibus ademit, arcis per vim ca-
ndæ. & tanquam pro certo haberent, noſtra auxilia non procul abeſſe, tormenta omnia
igũt, certi diſcedere, ſi ſubſidia ad noſtros in tempore veniſſent. Obſidio tamē interim
inuata: & cum iam rumor de aduentu prætoris paulatim euaneſceret, ad cuniculos ex-
endos, ne quid intentatum relinquerent conuerſi. Interea in arcem ad vltimum malo-
ventum erat, foris bello; intus fame graſſante: ad tantamq; rerum omniũ ventum erat
piã, vt frumentũ quadragies multiplicato precio veniret, gallina decē aureis vēderetur:
tanto propoſito precio, inueniretur tamē qui venderet: niſi ſi quis ſuo ſe victu neceſſa-
defraudans, ſauciis aut morbo laborantibus id daret. & qui acceperant non emptũ, ſed
atũ interpretabantur. Iam murium feliumq; carne paſſim veſcebantur. quidquid her-
aut radicum vſquam erat, ſine diſcrimine in victus vſum conuerſum. His malis pati-
a militum victa: & qui ad eum diem tam obedienter imperata fecerant, ſępe de erum-
do conſilia inierunt: & iam vitę ſpe proiecta, dum aliquid viriũ ad pugnam ſupereſſet,
oſtium potiſſimũ caſtris morerentur. Verum Maſcarēna varie animos tractandos, eos
olabatur, nunc ſpe auxilii propinqui, nunc hoſtium confeſſione, qui deſperata victo-
efuga quotidie cogitarent: neq; ſe in mora futurum, quo minus cũ eis erumperet, niſi
te eorũ arcem, & vna cũ arce quicquid in India pręſidiorũ Luſitani tenerent, prodi vi-
t. Acceſſit his malis illa difficultas: quod puluis bombardicus deficere cœperat, adeo-
arce ſuppetebat vnde fieret, vt vix in ſingulos dies parari poſſet quãtum vni tormen-
ficeret: & amphoræ igni ſulphureo in hoſtes mittendo comminutæ erant: neq; ollæ
erant aut vſui domeſtico, aut pulueri excoquẽdo. In hunc vſum à Maſcarenna exco-
ũ, vt bini imbrices cõponerentur, ſuppletis bitumine cõmiſſuris. ita paululũ pulueris
m quotidianũ cõficiebatur. Interea hoſtes dies noctesq; in cuniculis excauandis cõ-
bant, quos in turrim. D. Ioa. direxerant: quod ea infirmiſſima omnium eſſet, & ad id
me oportuna. Erat .n. ſita partim ſuper rupē: & partim in vetere foſſa, quæ arcem am-
at, cũ ei pręerat Ant. Sylueira. Emanuel Souſa qui illi ſucceſſit, turres deiectas à funda-
is, firmiores quam antea inſtaurauit: foſſaq; latiori incluſit. cum ad Ioan. turrim ven-
eſt, cætera vt erãt, reliquit. veteris tantũ foſſę partē noua incluſit. Id cũ hoſtes animad-
ſſent, omnes ſuos conatus eo verterũt: ad murũ propinquũ opera admouent: ſub qui-
ect: quanto maximo poſſint ſonitu imam eius partem demoliuntur: alii cum ingenti
re ſaxa in foſſas coniiciunt: omnia de induſtria ſtrepitu ac tumultu complentur, ne à
is cuniculum molientes pręſentiri poſſent. Ita continuato per aliquot dies opere, ad
uerſum cuniculum peruentum eſt, quem noſtri id ipſum, quod euenit, veriti, multo
perfoderant. Ligneos etiam equos, aliaſq; complures machinas ad eam turrem oppo-
: & quam proxime poſſunt ad muros admouent. Noſtri interea bombardis machinas
rbant: dolium puluere ſulphureo plenum ad exitum cuniculi, vbi cũ tranſuerſo com-
ebatur, vt igne ac fumo hoſtes eo ingreſſos exanimarent, obiiciunt. Eiſdē diebus, qui-
æc ad turrim gerebantur, Guzarates quidam ex eo genere calonum, qui ſeruilem in
em verberibus ac ſuppliciis materiam in foſſas ferre cogebantur, propius ad murũ ac-
, velut vitæ tædio morti ſe vltro obiiciens. is cum à milite inuitatus vt aſcenderet, fa-
annuiſſet, acceptus in arcem ad Maſcarennam ducitur quis eſſet, & cur transfugiſ-
um reſpondiſſet: de conſiliis hoſtium ecquid ſciret rogatus, fabulam ad quam a-
am miſſus erat, intrepide orditur: Regem Patanæ cum magnis equitum ac peditum
in Cambaiam deſcendere: hoc biduo Moiatecanem à rege miſſum in caſtra veniſ-
eraſque ad Rumicanem attuliſſe, quibus iubebatur obſidione ſoluta, cum omni ex-
ad regnum tuendum venire: iam currus ac iumenta tormentis auehendis compa-
Rumicanem antequam diſcederet, diem ſtatuiſſe, quo die. D. Ioannis turrim toto
itu admoto aggredi decreuiſſet: à qua ſi per vim repulſus eſſet, ſine mora caſtra mo-
Multa erant quæ Indicis orationem cõfirmarent: veteres regum Cambaiæ, & Patanæ
citiæ: & tormenta ſuperioribus diebus, incertum qua de cauſa, amota: & lentior ſoli-
pugnatio, velut ad vltimi conflictus euentum ſe præparantibus: & loci, qui peteba-
firmitas. Et quod de Moiatecanis aduentu indicauerat, verum erat: id tamen no-
ælauerat, militum quatuordecim millia cum eo vna veniſſe. Noſtri igitur in eius
iſcrimen (neque enim longe aberat) alacrius quam ad vllum vnquam certamen ſe
abant: quod pro certo putarent, eo die aut honeſta morte, aut victoria malis pręſen-
imminentib. ſe liberatũ iri. In id ergo tēpus intenti, ſe ad dimicationē parant: cuius
atem toties à præfecto ſibi negatam, hoſtis iam iam facturus eſſet. Eo tempore Fer-
s Caſtrus cum febri vehementer laboraret, nec admonitionibus, nec precibus, nec
itate cuiuſquam retineri potuit, quo minus partem periculi in ſe capeſceret: neque

ferēdum existimabat, vt qui periculis aliorum toties subuenerat, locum sibi proprie c
missum in extremo discrimine desereret. Itaque animi viribus, corporis infirmitatem
simulans, suorum animos ad pericula subeunda hortando, præparat: rerum præclar
starum à maioribus in India & Africa commemoratione accendit: parua sæpe manu
stium numerosos exercitus fusos ac fugatos: oppida capta: vnumquemq; præsentiu
priuatim decoris, ac rerum per tot menses, quibus obsessi fuerunt, gestarum admone
minem esse omnium, qui non eo tempore decem aut plures hostium occiderit: esse
nullos, qui totas à se cohortes extinctas merito gloriari possint: Diuinum verò præsid
cum Lusitanis in omnibus bellis semper adfuerit, in hoc non defuturum, quo nullum
quam iustioribus de causis sit susceptum: quæcunque humano consilio prouideri po
ea præfecti sapientia ac diligentia prouisa: itaque in hoc prælio, quod vltimum futu
esset, eum quem superioribus diebus animum præstitissent, præstare debere: semper
lud secum cogitent, fortissimum quemq; tutissimum esse. Iis ille adhortationibus, an
suorum sponte paratos, in expectationem conflictus erexerat. Et iam decimus Au
dies aderat, quem maiores nostri Diuo Laurentio consecrauerant: hostesque præli
stinarunt. Iam signa ex oppido efferri cœpta: maioresque, quam ad eum diem visæ fu
in armis copiæ productæ: & nostri stationibus per murum dispositis, ad impetum eo
excipiendum stabant parati: cum Indi vbi primum intra teli iactum venerunt, velut fu
terrore perculsi retrocedunt: ac iterum statim velut turpis fugæ puderet, renouato im
incurrunt: ac denuo eadem timoris simulatione, qua antea fuerant vsi, retro abeunt.
carenna pro certo habens id fraude agi, ad Ferdi. Castrum mittit, qui admoneant: vt
suis in tutiorem locum se recipiat: paucos in speciem tantum pro muris relinqueret:
dubium esse, quin hostis ignem cuniculis admoturus esset. Vix perlato nuntio, in
longe maiore quam antea illati, statim se trepide recipiunt. Hæc simulatio eo pertin
vt ad turrim tuendam quamplurimos nostrorum contraherent. Id cum iam abunde
se viderentur: procul intentis in eam oculis, doli euentum expectant. Interea è tur
mosa magnam ignis vim quidam coniecit: qui per semitam puluere sulphureo co
tam, repente in veterem fossam, ac per eam in cuniculos puluere sulphureo nitroqu
nos cucurrit: ac statim incendio late fuso, cum spiritus in angusto loco inclusus egre
teretur, turrim à fundamentis conuellit: ac partem eam, quæ ad fossam pertinebat,
vi sustulit, ac rursum libero cœlo euanescens dimisit: vt non modo corpora hominu
saxa ingentia ruina ipsa collisa & comminuta sint. Altera pars quæ in rupe stabat n
impetu, sed nihilo minore pernicie militum corruit: fragmenta enim saxorum passi
lantia, si quos non penitus obtriuerant, cruribus aut brachiis fractis truncato in mi
lem morem corpore, semianimos inter ruinas prostrauerant. Quidam maiore vi in
elati, quantum pene oculi acies sequi poterat, suo pondere cadentes contriti sunt: no
li velut tormento missi in aciem hostium proiecti sunt: quorum morte non contenti
nes crudelissimi, in deformia ac trunca cadauera sæuiebant. Viginti quinque præte
& aliorum spem incolumes euaserunt, è quibus tres post perierunt. Cæteri ad non
qu nque maiori ex parte nobiles clarisque orti maioribus, vario mortis genere peri
in his Fernandus Castrus duodeuiginti annos natus: cuius in ea adhuc ætate tanta fu
dentia, & consilii maturitas: vt ea pars arcis vnde potissimum ab hoste timebatur p
lum, ei commissa sit: totoque obsidionis tempore ita se gessit, vt nullum in eo mag
peratoris munus desideraretur: magnumque sui desiderium apud omnes reliquit: q
in cuius ingenio, si maturuisset, magnum rei Lusitanicæ præsidium esse positum cre
Horum omnium corpora postea requisita, ac per noctem à mulieribus sepulta. Hui
ris ruina (nam à fundamentis vsque sublata erat) late viam hostibus in arcem patefe
que illi, occasioni tantæ rei defuerunt, iam pridem in eam spem instructi ac parati.
qui calamitatem eam euaserunt, quatuor Lusitani venientium hostium impetun
perunt. cæteri enim aut corporibus vulneratis erant inutiles, aut animis attonitis no
sui compotes erant. Mascarenna cum octo militibus in subsidium venit, Sacerdot
sti Crucifixi imaginē seu vexillū pręferente: ac nunc singulos, nunc vniuersos mag
more ad pugnā hortante, eius auspiciis pugnaret, qui vt omnibus vitā daret, vnus m
luit: cuius ductu nec de victoria esse desperandum nec mortem timendam: eo itaq
certarent, vt qui superessent certamini, ad pręclaram se victoriam reseruatos putar
caderent, aditum sibi ad immortalitatem per mortem factum crederent. Hæc alia
loco ac tempore clamitans, accurrentibus vndiq;, qui prope erant, pauci aduersus
multitudinem hostium pugnam aliquandiu sustinuerunt. Cæteri ex lapidibus ac
turris prostratę, murum in ruinis ducere incipiunt, ac terra iniecta velut aggerem

c præter omnium expectationem ante noctem opus confectum eſt, omnibus in id v-
conuerſis: quod reliquam ſpem ſalutis in eo poſitam viderent, ſi hunc aditum ob-
ciſſent. prælium nox diremit: hoſtes in caſtra reuerſi, magna omnium indignatione,
d iam via in arcem patefacta, tanta exercitus, cui quatuordecim millia recentium mili-
triduo ante acceſſiſſent tam paucos homines omnibus malis, quæ fert bellum confe-
loco depellere nequiuerint. In hoc congreſſu ex Indico exercitu plus minus trecenti
ſi: vulnerati octingenti. aliquot è noſtris inter muniendũ ceciderunt: In quibus Ioan-
Chirurgus egregius: cuius mortem conſpectiorem fecit Iſabellis Maderæ vxoris con-
ia. Ea erat florente adhuc ætate mater ex eo quatuor liberorum: ac ſumma concordia
viro ad eum vſq; diem vixerat: cuius mortis cum ſpectatrix adeſſet, non modo nõ la-
mis & luctui ſe dedit, ſed mulies ſe conſolantes caſtigabat, & ad opus ſecũ vt redirent
bat, ferebant enim omnes materiam ad aggerem ſtruendum, ac ſibi & ſuis liberis, ſi
do vſus poſceret, eundem exitum optabat, quo nullus poſſit eſſe præclarior. Ea no-
ger muro exæquatus eſt, gradusque facti. Hoſtibus quanquam toties depulſis, ex
oſtrorum calamitate animi aucti: & quoniã in primis cuniculis conatus illis tam fe-
r ſucceſſerat: alios in alias turres perducere conantur. auxit eorum inſolentiam per
m d es mare tempeſtatibus agitatum: quæ res omnem auxiliorum ſpem ante finem
is noſtris ablatura videbatur. Igitur omnibus iterum locis admota tormenta: ac ma-
uam vnquam antea ardore, ad oppugnationem reditum: eumque aggerem in quo
Paſſanna præſidium agitabat, demoliri conantur: murumq; aggeri iunctum tanta vi
t, vt eius concuſſi ſonitus noſtris ſuſpicionem fecerit fundamenta cuniculis tentari.
murum cum nulla vi labefactare poſſent: magnã lignorũ vim congerunt: ac ſtruem
muro adæquatam, ſuppoſito igni incendunt: ac reſidente iam flamma, vt propius ad-
let, Siphonibus aceto in ſaxa calentia immiſſo ea putrefaciunt. Inter hos conatus,
odecimo Auguſti die Antonius Moniſius, & Garcia Rodericus cognomẽto Tauara,
a nauicula cum paucis militib. appellunt: qui ſpe maioris propediẽ auxilii omnium
s vehementer confirmarunt. Ex his enim intellectũ eſt, Aluarũ Caſtrum maximum
liorum prætoris, Franciſcumq; Meneſium cum quinquaginta nauibus, cum quibus
minus mille militũ eſſet, à Goa ſoluiſſe, nec longius quadraginta millibus à Dio ab-
lfuturosq;, vbi primum per tempeſtates liceret. ſe vero non ſine maximo periculo ad
perueniſſe, dies noctesq; egerendis aquis fatigatos: fluctibus enim aſſidue in naui-
irrumpentibus vnum inuentum eſſe remedium, vt omnes in vnam partem verſi,
em inclinarent, dum exhauriretur. Interea dum deflagrat ignis: ne ab vlla parte
etur, cuniculus in Thomæam turrim, quã murus contingebat, perducitur. ſed cum
ſuerſos cuniculos incidiſſent, aditus obſepiunt: ac iniecto puluere ſulfureo, ignẽ in-
: & ne turri deiecta ruinæ ſtatim, vt antea factum eſt, munimentis obiectis obſtrue-
: ſuos inſtructos propius continent, vt ſtatim erumpere poſſent. Maſcarenna vbi ho-
aratum ad ignem inferendum videt: ſuis ſignum dat, vt ſe recipiant. Ibi hoſtium ni-
ſtinatione, ancipiti periculo pene vtraque pars afflicta eſt: nam cum tranſuerſum cu-
m opere tumultuario male obturaſſent, magna vis flammę fumiq; ab ea parte erum-
aniaq; intra arcem ad inſtar noctis denſis tenebris operuit: & ſpiritus per eam par-
ere erumpens, minus valide turrim commouit: cuius pars, quæ labefactata fuerat,
s prolapſa, hoſtium trecentos, qui propius ſteterant ad erumpendum intẽti, ruina
reſſit. reliqui nihil eorum clade deterriti, qua quiſque poteſt, in murum euadit: ac
omæam turrim pene occupauerant: cum noſtri, qui per tenebras cæci in pericula
s in murum aſcenderant, iam rareſcente fumo, hoſtes conſpicati, ſclopetis eos ado-
, ac ſupra ducentos occidunt, reliquos deterrent. Vna potiſſimum res Luſitanis fuit
quod hoſtes paucitatem eorum ignorarent. nam cum vix centum & quinquaginta
qui arma ferre poſſent: omnes tamen idoneos locos pręſidiis tam cõmode diſpoſitis
nt, vt quocunq; irruptio tentata eſſet, alii aliis auxilium ferrent. ea res fecit, vt hoſti-
ltitudinis ſpeciem pręberent. & quanquam rationẽ inire nõ poterant vnde tam ſæ-
ne mari in nauigabili ſubſidiũ veniſſet: veniſſe tamẽ ſibi perſuadebãt. Igitur quam-
rx multis locis diruta eſſet: & quę adhuc ſtabant, tormẽtis labefactata mox ruitura
ntur, oppugnatione, quam ſæpe fruſtra tentauerant, omiſſa, quæ ſupererant diruere
t. & quando aliter non poſſent, tectorum ruina præſidium opprimere. Paucis ergo
ſacram ædem quæ in arce cæteris altior extabat, magna ex parte diruerant: & fa-
: tecta reliquarum ædium deiecerant. Et quatenus in corpora ſæuire non poterant:
mpotentiã ſuæ iræ oſtendunt. Interea omnibus ad belli munera intentis, ſerui tres
Indi, ſiue deſperata ſalute pręſidiariorum, ſiue melioris fortunæ ſpem ſecuti: qua

in mare arx ſpectat per anfractus rupis mutuo conatu ſe iuuantes, in aquam delapſi ad
pernatarunt. qui diligenter interr gati, iureiurando affirmant, non plures ſexaginta
tibus in arce ſupereſſe, qui arma tractarent: cæteros qui tot præliis ſupereſſent, ita vul
bus ac morbis eſſe confectos, vt potius oneri ſint, quam vllum momentum prælian
adferant. Illi, vt fert natura mortalium, proni ad ea credenda, quæ vehementer ex
bant: & qui ſcirent magnum Luſitanorum numerum variis belli caſibus periiſſe, ſe m
exhortati, in vltimum laborem parati eſſent, arcemq; dirutã ac propugnatoribus vac
inuaderent, in Thomæam turrim impetum faciunt, cum ibi globum circiter ſexagint
litum offendiſſent, cætera propugnatoribus vacua rati, ab alia parte irrumpere cona
cum illinc quoque non minoris cohortis occurſu, cum magna ſtrage repellerentur:
ſtra reuerſi, iram ab re male geſta collectam, in fugitiuos tanquam mendaces effun
Ad opera quæ cœperant perficienda reuerſi, murum igne & aceto putrefactũ multis
cis ferro perforant: per ea foramina complures Indos, qui in arce ſeruiebant, ſclopetis
nerant. hi enim ad radices muri in loco cauo, cui foſſæ nomen erat, habitabant vicoſq
mnes adeo infeſtos fecerunt, vt nemo fere prodire in publicum, aut per arcem mini
obire auderet. Aduerſus id malum optimum Maſcarennæ viſum eſt, parietibus perfo
omnes ædes peruias facere: vt tecti in omnes partes commeare milites tuto poſſent.
fuit ea res præcipue aduerſus globos ex ſtupa & Goſſipio puluere oblatos: qui in tec
vicos proiecti, cum magno terrore prouoluebantur, conceptum incendium late fun
tes. Eodem tempore diuerſo loco, ad Iacobæam turrim magna contentione vtriuſq;
certatum: dum noſtri tranſuerſis cuniculis Indorum cuniculos impediunt. Eo ani
uerſo, interſepto quod in medio erat ſpacio, Indi ignem ſubiiciunt: ac turrim antea la
ctatam ac iam pene nutantẽ magna ex parte diruũt. ea ruina ſine damno noſtrorũ, ac
tibus muris tota in foſſam procubuit: ſecumq; Camelũ traxit: quo potiti hoſtes ab ea
noſtros vehemẽter infeſtabãt: & admoto à noſtris camelo ipſi inuicẽ infeſtati. Erat
turri domus, q̃ cętera intactã ruina nudauerat: de ea occupãda acerrime pugnatũ.
ſtes, eius aditu, qui ad ipſos verſus erat, Luſitanos ꝓhibent: tandẽ opere tumultuario
cto muro noſtri eos excluſerunt. multis vtrinq; vulneratis, nõnullis ex Indico exer
erẽptis, certamẽ diremptũ. 22. Aug. die Ludouicus Mello cognomẽto Mendoſa: &
interiectis diebus Eduard. Meneſius Comitis Feirę filius, & Georg. Meneſius cũ 28.
bus paruis ſcaphis appulerũt: claſſemq; Luſitanã nuntiãt non lõge abeſſe. Hi quia r
aduenerãt, ad Thomęã turrim, vbi plurimũ laboris erat, miſſi. eius maiorẽ partẽ hoſt
gione, q̃ cuniculis diruerãt, ingreſſi tenebãt, quos Maſcarẽna recẽti milite fretus; c
deiecit. Ad hũc tumultũ ſigno dato, omnes Indorũ copię ex vrbe ſuis ſubſidio adu
p tres turres cõtinua ruina ꝓſtratas, ac ſemidirutas vno tẽpore irrũpunt. Et quia veh
imber repẽte effuſus vſũ tormẽtorũ ademerat, certamẽ ad manus venerat: haſtiſq;
pugnatũ. multi ex noſtris, ſagittis ſauciati: cuius teli vſus Indis vulgo eſt plurimus: q
go certamine fatigatis, ac iã ſe recipiẽtib. imbre ceſſante ſtatim ſerenitas ſecuta eſt. H
caſionẽ nacti Chriſtiani, è maiorib. tormentis globos in cõfertos ordines iaculãtur
late ſtragẽ edidit. Hęc ſub occaſũ ſolis geſta, cũ per ſex horas cõtinuas pugnatũ eſſet.
die huius diei Ioan. Taidęus, & Francis. Gillus, qui duobus lembis cum triginta m
aduenerant, in arcem excipiuntur: nec iam fere dies vllus erat, quin noua auxilia ve
quæ eo maius quã pro numero gaudiũ noſtris afferebant, quãto propius ad interitu
tum erat. Magnum etiam momentum delati cum his vna nautæ attulerunt: quibus
pera admotis, vetus miles à continuo labore non nihil recreabatur. Indis noſtroru
tinacia vnam ſpem victorię reliquã fecerat: ſi totam arcem funditus diruiſſent. Igit
tempore, diuerſis locis cuniculos facere aggreſſi, iam ad murũ peruenerant, qui Pa
pręſidiũ ſuſtinebat. is immiſſo igne, ſua ruina turrim ſecũ traxit, ſine vlla noſtrorum
cie, qui ſuperiorũ dierum calamitatibus admoniti, ſe in tempore receperunt intra a
murũ: quem id, quod euenerat, metuentes, interius conſtruxerant. & hoſtes velut i
fore rati, tormentis iam antea diſpoſitis, vt noſtros pro ruinis muri pugnaturos de in
ſo adorirentur, ad primũ ruinæ fragorem aduerſus locum iam antea animo deſtina
gnũ numerum ingentiũ globorum fundunt. Ab noſtris vero adeo nuſquã ceſſatur
eo die pręfectus ipſe lapides & materiã muro ſtruendo cõportauerit. Illud mirac
pius viſum: quod inter tam varios hoſtis conatus nemo Luſitanorũ eo die ſauciatu
Hinc repulſi, ad Thomęam turrim occupandã animũ adiiciunt. Primum pauci i
nas obrepentes, latus quod in foſſam vergit, muri caſu patefactum, ingrediuntur: c
res cũ id ſucceſſiſſe viderent, ſecuti, lapides comportantes muros pluribus locis trã
ędificãt: poſt quos tuti cũ noſtris, qui reliquã partem turris tenebant, æquo marte

:donec Basiliscus in æde sacra qua deiectis turribus nostri loco propugnaculi vteban-
n eos versus, eorum munitiones deiecit. Vigesimo octauo, Aluarus Castrus, & Fran-
is Menesius, cum parte classis portum ingrediuntur: ac trecentos & quinquaginta mi-
in arcem exponunt. Cætera classis viginti quinque nauium, vi tempestatis retro Baſ-
um, vnde venerat, reiecta. per totum deinde Septembrem modo singulæ, modo plu-
obseruata mitiore tempestate Dium applicant. Hac manu recepta, ac per ea loca vbi
mum erat periculi diuisa: & laxiore iam annona, nostri spe pleni, non iam quomodò
cantur, sed qualiter hostem offendant, consultant. Tres ergo Cameli locis idoneis per
es positis, omnia circa adeo infesta hostibus fecerunt: vt nemo citra fossas prodire au-
t. Inter eos vtrinq; spe, viribusque satis sibi confidentes, Basiliscus ingens inter rui-
acens certamen conciuit. Hunc cum rotis in terram demersis, & fragmentis muro-
peditis nostri ad se retrahere nequirent: funes alligarunt, ne hostes eum ad se pertra-
nt. Hoc ergo tormento strenue defenso, & hostibus cum satis magna cæde pulsis, qui
r aduenerant, sermones primum serunt, iam non amplius in ruinis velitandum, neq;
marte in subterraneis cuniculis inuicem eludere oportere: enimuero aciem struen-
clara luce in campum prodeundū, manumq; aperto iam marte cum hoste conferen-
nas vere Lusitanas esse artes: sic hostem repellendum potius, quam expectandū, dum
fessus, quam fugatus sua sponte decedat. Hæc, vt cuiq; minimū erat consilii, ita ma-
audare. accendebat animos præterea æmulatio: vt si penes Mascarennā laus defensi
ii esset, se perfecti belli gloriā laturos. Et hostes cognito per exploratores pretoris ad-
castra muro circunducto cōmunierant aduersus repentinas nostrorū incursiones:
m numerum quotidie nauibus appellentibus augeri videbant. Id nostri timoris in-
n interpretati iam palam in Mascarennam probra iacere: ac per eum vnū stare dice-
o minus obsidio cum hostiū clade solueretur: minari, si pugnæ signum nolit dare, nō
rū in tam nobili iuuentute, quem sequerentur: aut si reliqui pari cunctatione eam
n negligant, se vel luteum præposituros ducē, cuius auspiciis rem gerant. Quid enim
Mascarēnam esse quam vnum hominem, cui multi adsint virtute vel pares, vel etiam
e superiores? Hanc eorum amentiam auxit pugna illa de basilisco, cuius supra me-
us: hoc vero flagitiū esse, si timidissimus hostis non modo ad pugnā, sed ad prædam
se paret. Ita concitatis animis, ad ædes præfecti concurritur: quem vbi non compe-
, domi occultari rati, etiam ædibus minantur. Mascarēna hoc motu audito, cum Al-
Castro & Francisco Menesio deliberat: & cum omnibus tentatis remediis, frustra tu-
sedare conaretur, cōsensu multitudinis velut tēpestate abreptus in posterum diem,
mus erat Septembris prælium edicit: in arce præsidia relinquit, simul ne inter pu-
custodiis nudatam hostis inuaderet, simul vt si quid aduersi, quod vehemētertime-
cidisset: facilior nostris receptus esset. Omnibus igitur ita ad pugnam animatis, pau-
ites exhortatus, ne nimio pugnandi ardore, ac festinatione victoriā corrumperent:
rdines relinquerent: in eo solo spem esse perrumpendi aduersus tantam hostiū mul-
nem, si confecti pugnam ineant. Hæc cum præmonuisset, Aluarus Castrus, Francis-
Menesius primi sub signis progressi, in murū euadunt: ac iam intra castra pugnabant,
ontra acriter se defendentibus. Qui secuti sunt cum murum opinione sua altiorem
essent: re inopinata, perculsi ibi hæserunt. id enim eos fefellerat, quod herba, quæ ad
n muri lætius excreuerat, ac humiliorē videri ex arce prospicientibus fecerat, pedi-
endētium proculcata: murū nudauit. hac eorū cunctatione hostes audaciores facti,
ultos sclopetis vulnerarent, nonnullos occiderent, pleriq; perterriti se inter herbas
bāt. Hos Mascarēna veris probris increpans, ac domi seditiosos, in acie timidos, cō-
um proditores appellans, se sequi ac murū conscēdere iubet. Igitur rursus conglo-
petu renouato murū superant: ac per transuersos aggerum anfractus, frustra Indis
ātibus, ad pontē perueniunt, Hęc dum pro castris geruntur, hostis arcem vacuā ra-
rante multitudine manū ad eam capiendam circūmittit. Id quidam è nostris con-
s, cum parū præsidii aduersus tātam multitudinem relictum crederet, magna vocè
at ab hoste arcem teneri. Ad hanc vocem trepidatione per totam aciem orta, ad ar-
curritur. Mascarenna nunc singulos reprehensans, nunc ad vniuersos proclamans
c esse periculi, paucos retinuit: cum quibus iterum superato muro, cum Castrò
oque, qui primi conscenderant, se coniungere contendit. Hæc paranti, miles oc-
ui Franciscum Menesium, se præsente, cæsum narrat: cadauer ab hostibus asporta-
uarus vero Castrus saxo, cedente ad ictum galea, grauiter vulneratus est. Hoc igi-
pto, ac reliquiis à fuga collectis Mascarenna reuertitur, pluribus vulneratis trigin-
s. Magnum sui desiderium in primis fecerunt Franciscus Menesius genere & fa-

ctis clarus, ac omnibus, animi magnitudine aliiſque virtutibus charus: Franciſcus Alm
da, Lupus Souſa, Rodericus Fernandus, Franciſcus Gulielmus. Georgius Meneſius m
tis acceptis vulneribus modica ſpe vitæ, animam trahebat. Nonius Periera homo nob
Maſcarennæque in primis acceptus, acceptis ab eo ad gubernatorem litteris, Goan
commodius vulnera curaret, ire inſtituit, verum inter nauigandum iactationem no
rens, mortuus eſt. Hoſtes hoc ſucceſſu compreſſam noſtrorum temeritatem rati, ite
Thomæ turrim aggrediuntur: nec Baſiliſcum modo, quem antea tentauerant ruptis f
bus ad ſe pertrahunt: ſed Leonem ac Saluagium (id quoque genus tormenti eſt) in ii
ruinis compertum, de noſtris ceperunt. Turris ægre defenſa, exteriore muro prolapſo
teriore iam procumbente, niſi Maſcarenna interius aggerem obiecisset: qui ruentem
neret. Interea hoſtes opus immenſum, ac prope incredibile aggreſſi: latum flumin
ueum aggere constructo anguſtant: & quanquam fluminis altitudine, quæ facile q
quaginta pedes explebat, & maris æſtu reciproco opus impediretur: eo vſque tamen
ercent: vt ponte conſterni poſſet: vt ex oppido Rumeorum compendio curribus p
re poſſent commeatus, qui antea longo circuitu circumibant. Eodem tempore alia m
cuniculos in arcem agebat: vt quæ reliqua erant ædificia diruerent. Id opus eo magis
peratum, quod rumor erat prætorem breui adfuturum, ac vna cum eo ſupra tria millia
ſitanorum. Rumican vero cum ſupra viginti quinq; millia militum ſelectiſſimorum i
mis haberet, tantoſq; in vrbe commeatus, tantumque belli apparatum, vt vel obſidio
quamuis diuturnam pati poſſet, non tam cõgredi metuebat, quam ne ſubſidiorum ad
tu obſidio arcis in longum protraheretur. Inter hæc ſub finem Septembris, mixtus l
gaudioq; nuncius ad Prætorem perfertur: arcem quidẽ ſtrenue defenſam, ſed multo
ſtrorum cæſos: in quibus filium ipſius Fernandum Caſtrum. Ille priuato dolore ſupp
multa de Maſcarenna, & militibus eius honorifice locutus, ob rem bene geſtam lętus
precioſiſſima indutus, equum conſcendit: ac extra oppidum magno comitatu progr
de totius belli ratione cum ſuis aliquandiu diſſeruit. equo deinde ad exercitationis r
ris morem ſæpius circumacto, ac libero decurſu campi ſpacio confecto, magnam vu
titiam præferens, in oppidum redit. Ibi animũ eius in priuato luctu tam cõſtantem c
caſus turbauit: & funus Nonij Pereiræ, quod tum ducebatur: & nuntius de morte Fr
ci Meneſii: Iam miteſcente hyeme, prætor gnarus quã celeri opus eſſet ſubſidio, V
Cunnan litora legere iubet: ac reliquas ex Aluari Caſtri claſſe naues violẽtia ventor
patas, cogere: ac Dium ducere: Maſcarennã vero monere, ne omnino ante ſuũ adu
ruptionẽ tentet. ipſe alias quinq; naues celerrimas armat (Luſitani qui ſoli hoc nau
nere vtuntur, Carauellas, vocant) in hoc cõmeatus, puluis ſulphureus, globi, ollæ, ſc
omniſq; generis ferramentorum magna vis impoſita. in his item milites miſſi: quo
dringenti ſclopetarii erant. Eodem fere tempore hoſtium aliquot naues, quæ mil
varii generis mercem è ſinu Arabico ad exercitum vehebant, in noſtros inciderunt
bus aliæ Chaulum perductæ. in omnes nullo ſexus, aut ætatis diſcrimine, animadu
eſt. aliæ Dium pertractæ, quæ Turcicum militem ex Arabia vehebant, duce Coij
propinquo, cuius antea meminimus. Is cum pro ſuo capite triginta millia ducato
ferret, plus valuit ira, quam pecunia: eius reliquorumq; capita in fluuium proiecta,
per aduerſum amnem relabente, in caſtra hoſtium perferretur. Id ſpectaculum ho
gis atrocitate rei auxit iram, quam damno militum, animos imminuit. Igitur pro
tionem, in eas, quæ ſtabant turres, cuniculos agunt. & quanquam noſtri tranſuerſ
per obiicerent, non potuerunt prohibere, quo minus igne ſubiecto, pars aliqua mur
rueretur. Ant. Freiri turris, qua hoſtes ſpectabat, proſtrata foſſam impleuerat. Ad n
igne & aceto antea ſolutum duo cameli admoti, per foramina eius, vicos arcis infe
cerant, globi etiam in ciſternam nonnulli miſſi, è qua ſola noſtris aqua ſuppetabat.
ſus hoc malum murus alius interius celeriter obiectus: & agger excitatus, in eo C
aliaq; aliquot tormenta poſita, hoſtium impetum adeo cõpreſſerunt: vt eam muri
poſtea nunquam tentauerint. & cum iam arce militum plena, ollas ignitas, vt antea
cerant, è propinquo iniicere nõ auderent, trabe funibus intenta ad antiquũ militiæ
tormentũ fabricantur: huic impoſitas ollas ignitas intra munimẽta noſtra iaculãt
toq; plures quam antea. muri partes cuniculis proſtrauerant: & noſtri in tranſuer
culis non magnum eſſe momentum iam ſæpe experti, ſuperante multitudine noui
rius murum per totum arcis ſpaciũ conſtruxerant, quo munimento omnibus turr
iectis, ſpem habebant ad finem hyemis duci bellum poſſe. Hæc agentibus, Octob
ſis peractus eſt. Principio Nouembris ſubiectus ignis cuniculis non ſatis obturati
inualidus, non adeo multum damni noſtris attulit. Interea Prætor coacto exerc

ad nauigandum tempeſtatem nactus, Baſſaimum cum claſſe proficiſcitur. ibi pau-
s commoratus, dum copias è vicinis locis expectat. Interea Emanuelem Limam
em notæ virtutis, & prudentiæ, & ſingulari in rebus gerendis felicitate, cum pau-
ibus Surratem vſque, maritimam oram exploratum mittit. multæ ab eo onerariæ
, quæ commeatus Dium ferebant. in omne genus animantium, militum ira ſæuiit.
lecimo die cum præda ad prætorem Lima reuertitur. Iam prætor omnibus rebus
igandum comparatis, magno in primis indigenarum numero coacto ad opera
da, Lima cum viginti longis nauibus præcedere iuſſo, ipſe cum reliqua claſſe vento
lo Dium tendit. Ille vt iuſſus erat, crebris excurſionib. in terrã factis orã maritimã la-
ulatur, à Bramaluci prouincia tantum vim belli abſtinuit. Is principio belli, vt ſu-
monſtratum eſt, à rege Cambaiæ, cui vectigalis erat, ſolicitatus, vt Baſſaimi præſidiũ
eretur, in fide tamen noſtris pacta permãſit. reliqua ora maritima flãma, ferroq; va-
primisque Guzaratũ prouincia, quæ tota mari vicina eſt. quicquid nauium inuen-
, quicquid portuum aut villarum maritimarum toto eo tractu erat, veluti conti-
cendio conflagrauit, terror etiam latius ſerpſit: & in interioribus continentis locis,
tum. Lima his, vt imperatum erat, confectis, ad Mortuorum inſulam (quatuor-
millia à Dio is locus abeſt) ad prætorem venit. Is cum octoginta nauium claſ-
mo die Nouembris eo appulerat. claſſem in ancoris habet in ſtatione, vnde à
oſpici poſſet. Eo Maſcarennam accerſit, ac habito cum eo de ſumma belli con-
nittit. Scalæ frequentes in arce factæ, quibus è rupe demiſſis milites ſine trepi-
in arcem occulte acciperentur. per has triduo expoſiti omnes, per auer-
oſtibus partem arcis, ſine tumultu ingrediuntur. quicquid erat tormentorum per
commode diſpoſitum, in hoſtium munimenta conuertitur: quibus pars muri quæ è
arcis erat ædificata, per hos dies labefactatur. Hoſtes interea noſtrorum conſi-
gnari, omnibus locis idoneis præſidia diſponunt, ad Thomæam turrim, qua no-
upturos putant, intentiſſimas habent vigilias: ollas, picem, puluerem ſulfureum,
agittarũ vim, ac ſaxa ingẽtia in muros comportãt, Partem murorum. quæ ad fluui-
inebat, nouis munimentis augent: tormenta maiora eo conuehunt, vt deſcenſum
um impedirent: totum id latus quod arcem reſpicit, quindecim millia militũ tueri
tem millia Turcarum, Arabumque, & aliarum nationum, quæ bellicoſiores putã-
onte poſita ad primum impetum excipiendum, pontẽ fluminis per quem ad Ru-
n oppidum itur, ſeptingentorum præſidio obtinent. Aliis circa locis ad quæ naues
poterant, foſsæ prææltæ factæ, ramiſque arborum ac terra leuiter contectæ, Omni-
idebatur, ſatis prouiſis, tanta in ſuorum viribus erat Rumicani fiducia, vt paucitati
um illuderet, & conatus, velut vanos, irrideret, neq; quicquam minus expectaret,
conſerere manum ſecum auderent: noſtris contra cum nono die Nouẽbris præ-
cẽ veniſſet, tantum gaudium fuit, vt nemo eſſet, qui de victoria velut ambigua du-
Prætor hoc fere pacto ſuos inſtruxerat. in nauibus nautas tantum, & calones, quos
Baſſaimo aduexerat, reliquerat. Hi iuſſi erant omnes nauiculas, quę remigio impel-
, complere. Indi haſtas erectas tenere, remiges altera manu remum agere, altera
os ignitos habere: amplum illis vexillum, quod prætoris eſſe videretur, datum. ita
, vbi ſignum quod conuenerat, accepiſſent, iuſſi tympanorum, ac tubarum quan-
ent maximo edito ſono, ad Iacobi Lopis turrim tẽdere. Ea in angulo vrbis ſita fue-
rupem in mare obuerſam: quam hoſtes initio obſidionis, quia nullum vſum eius
, diruerant: vt materia ad aggeres ſtruendos vterentur: aduentu vero prætoris tri-
urarunt, vt propinquo portu noſtros, ſi eo appuliſſent, deſcenſu prohiberent. Ar-
læ cura Antonio Correæ commiſſa. datum ad id militum quantum ſatis eſſe vide-
Reliquus exercitus (ad tria fere Luſitanorum millia erant) iuſſi in poſterum
ad prælium parare, ac tertia vigilia armati adeſſe. Cum, vt imperatum erat,
ſſent: loco magis quam cætera edito in area arcis, vnde proſpectus in omnes
at, Ant. Cuſtodius Franciſcanus, homo integræ vitæ, ac ſummæ ſanctitatis
, ſacrum orditur. eo cum magno ſilentio peracto, cæteris tacite ſubſequenti-
ionis verba præit. Chriſtum omnipotentem precatus Deum, vt ſuum no-
ntumelia vindicet: ſuam potentiam hoſti ſuperbiſſimo oſtendat: & hanc manum
et paruam, ipſius tamen auxilii fiducia innumerabiles hoſtium copias non re-
ntem, ſpei, votique ſui compotem faciat: ac in hoſtium caſtra, qui ad religio-
s euertendam coniurati venerant, tumultum, terrorem, & fugam conuertat.
dixiſſet, quamquam omnium animi ſpe, & fiducia erecti viderentur, Prætor
aucis admonendos ſibi ratus, ſilentio facto, ita exorſus eſt. Si magnitudo iſta

animi,& alacritas quam in vobis intueor, aut ex vestrarum virium nimia fiducia
stium ignorantia oriretur, comprimendam potius putarem, nec in præcipitia r
ratione etiam impellerem. sed cum & vos memineritis Lusitanos esse, quorum
ingentes sæpe, non Afrorum modo, sed & Romanorum copias parua manu
& hos eosdem esse hostes, de quibus hoc ipso in loco tam præclara victoria sup
annis parta est: nemini dubium est, quin vtraque pars suos animos, suos mores
men adferant: alteri scilicet vincent: alteri fugient. neque enim æqua illis, & vob
sita sunt vel pericula, vel præmia. nobis enim victis à tergo Oceanus tempestatibu
Lusitania quam petamus toto terrarum orbe interiecto dissita: arx in quam
diruta: neque si incolumis sit, aliæ supersunt copiæ vnde subsidia expectemus.
tra pugnantibus omnia infesta: fugientibus à tergo latebræ, & spes plerisq
undi ad suos: ad quos vt reuertantur, homines barbari, ne ignominiæ quider
reformidant. Illis ne si vicerint quidem, spes vlla emolumenti est ex vnius arcis no
pulentę præda: nec è liberalitate regis quicquam est quod expectent, ærario diuturn
ne exhausto, & fide barbarorum cum fortuna mutabili. nobis vincentibus Indiæ
ctoriæ præmium proponitur. nam & parta seruabimus, & eorum animos, qui euen
ius belli expectant, confirmabimus: & hostes ita profligabimus, vt in multos a
res resumere nequeant. Quicquid enim apud eos virium est, in Turcarum au
situm est: cum his solis, qui non multo plures sunt quam vos estis, de gloria ce
est: his profligatis, non multo facilius illi è Thracia, & Macedonia auxilia a
quam nos è Lusitania. nam Asiæ gentes quæ in medio sunt positæ, aut n
to Indis bellicosiores sunt, aut non minus quam nos Turcis infestæ. Vulgus vero
seruituti assuetum, in præmium victori cedet. Horum itaque memores cum præl
ritis, ita pugnate, tanquã sub oculis Regis Lusitaniæ res geratur: qui & vestræ virt
iudex optimus, & remunerator est futurus: & suum honorẽ, maiorum gloriam
tam, & orientis imperium, quod in huius prælii euentu positũ est, vobis absens c
Ita pugnate, tanquã non meo, sed Dei præsentis, atq; omnia intuentis ductu, adue
omnis iuris diuini & humani expertes dimicaturi: neque existimate eum qui mo
vt nos viueremus, permissurum, vt homines impii, qui eius morti illudunt, & p
contemnunt, impune in nos insultent, nescio quid aliis vsu venerit: equidem ita
fectus sum, vt cum hoc signum intueor (Christi affixi imaginem manu ostende
rum virium oblitus, vel si solus irem, de victoria minime dubitem. Extremam ei
nem cum summa alacritate militum clamor subsecutus est poscentium, vt quan
in hostem duceret. Prætor acie intra arcem instructa, signum quod conuener
quos in nauibus reliquerat. Illi maiore quam pro multitudine strepitu, vt iussi era
tum vrbis, qui est ad turrim Lopis, ac vicina litora naues dirigunt. Hostes inc
cum in prætoria naue lumen, quod pro signo solebat esse, cernerent, prætorem
esse rati: & hastæ frequentes nauiculis erectæ, & ignis in funiculis passim in
speciem totius exercitus præbuit.

Itaque cum magno tumultu ad mare concursum est. Prætor vbi in cas
libus trepidationem sensit, apertis per silentium portis, incerta adhuc luc
tum educit. In prima acie præerat Mascarenna cum suo milite, cuius fidem,
tem per tot menses expertus erat: adiecta ex reliquo exercitu Cohors quadr
rum militum. prætor cum aliis copiis paruo interiecto spacio consequitur.
rant sclopetarii, & ea manus quæ scalas ferebat: quibus ad muros hostium admo
carennæ miles notitia loci fretus statim in castra irrumpit: ac cæsis, aut fu
qui pro muris erant, ingentem tumultum edit. consecuti statim hastati, ia
intra castra direxerant. Hostium qui occurrerant non adeo multi, cum ma
ge in fugam versi. nam quod virium erat in exercitu, ad mare versum era
ex suorum fuga castra iam capta audirent, ad subsidium suis ferendum versi. ali
tibus, aliis, quo clamor vocabat, properantibus, totis castris tumultuatur. Inc
inopinata à principio perculerat, in pontis angustiis rursus conglobati resistun
mentis nostros aditu submouere conantur. Ibi, siue terror, & nocturnæ tenebræ
pedimento fuerunt, siue vt potius credi par est, præsens numinis fauor nostri
nus tantum globus missus est: eoque vnus è Lusitanis interfectus. reliqua tormen
hostibus frustra tentãtib. ignẽ concipere nõ potuerũt. nihilo tamẽ segnius pro po
tur: nostris successu, Indis loco superiore fretis. Ibi cum aliquãdiu certamẽ hęsiss
suos nũc increpare, nunc hortari, vt antequã tota hostiũ vis eo se cõferret, præsidi
rẽt: ponte semel capto, nihil fiducię hosti superesse, nisi in acie vbi haud dubie Lu

or esset. His vocib. miles admonitus, renouato impetu, è turribus hostem deiicit: incruenta tamen pugna. Quadraginta enim ex Lusitanis ceciderunt. Insignis in pau- ulnerum fœditas declarat, quantis viribus pertinaciaque certatum sit. Cosmo Paiuæ i vno ictu femur abscissum. Vasco Fernando cum hostem pertinacius persequeretur, go lorica decisa: & patefacta per vulnus vitalia. alteri quid, supra oculos auresque e- capite, à reliquo corpore ita diuisum fuit, vt non temerario ictu factum, sed arte ad o- ationem quæsitum videretur. Ponte occupato, iam omnia penes hostem in fugam are. vbi enim quod roboris in exercitu fuit, fusum est, Lusitani à tergo ita vrgebant, squam redire in ordines, & conferre aciem sinerent. Mascarennæ miles præcipue que odio indulsit, commilitonum tot prœliis cæsorum, & longæ obsidionis mala vlcis- pidus. Itaque quacunque irruerat, procellæ instar ingentem stragem dabat. Eius rtis impetum Bragmines sagittarii, & hastati remorari conati, aciem ex aduerso diri- : ac nonnullos eminus vulnerant: sed vbi ad manus ventum est, impetum non susti- unt. Per idem tempus in diuersa castrorum parte prætor summa vi turrim oppugna- iisque segnius subeuntibus ipse primus in muros euasit, sequenti Laurentio Pyro Ta- viro fortissimo, qui nunquam à prætore discesserat. Eduardus Barbudus signifer ter rursus, atque è muro deiectus tandem pertinaciter instando irrupit: & iam pluribus tis summa vi, & intra & extra certabatur. Ant. Custodius linea veste, ac reliquo sa- i apparatu indutus, imaginem Christi manu tenens, vbi plurimum erat laboris, & li, eo se inferebat: & nostros quantum poterat, hortabatur. Lusitanis præcipue mis- la, sagittæ & sclopetę infesta erant: quibus prope obruti paulum abfuit, quin è turri erint. Sed vbi per cohortes conclamatum est, prętorem cum fortissima iuuentute sum esse: eum si paululum certamen remisissent, prodi: id vero flagitiosum rati, sese cohortati, tanta vi irruunt, vt nulla ratione impetus eorum sustineri potuerit, An- Custodio vexillum Crucis præferente. Ibi cum in turba lapidis ictu brachium ima- rfractum esset, tum palam proclamare, vt deo duce, de dei hostibus pręsenti sacri- œnas expeterent: ac palam crucem imaginem ostentare, vindictam spretæ religio- itibus commendare. tanto furore miles ad hanc vocem incurrit, vt momento tem- mnes propugnatores è muris deiecerit: deiectos insecutus, tota castra strage pro- rit. nec hac calamitate accepta vlla vsquã hostium manus se pugnæ obtulit: sed ab parte cædes, ab altera fuga fiebat. Rebus in hac castrorum parte succedentibus, iam suis ad signa reuocatis ad reliquas copias delendas pergit. erant ad sex hominum quæ ad Lopis turrim opposita erant, aduersus nauales copias: hi cum nostros vi- feroces, sanguinis, ac pulueris plenos, magno gradu aduentare vident, statim in vertuntur: in qua cum sua ipsi multitudine impedirentur, ac tumultus nauticus n alterius exercitus aduenientis præberet, incerti quid peterent, aut fugerent, alii umen præcipitabant, alii cæci in ipsa pericula ruebant: pauci è tanta multitudine e- qui primo tumultu elapsi erant diuersa castrorum regione. cæteri passim fœda stra- compleuerant. A castris in vrbem statim itur. ibi præconis voce proclamatum, quam parceretur, pœna grauissima adiecta, si quis contra fecisset: sed militi spon- tis accenso nihil ea denuntiatione opus erat. nam ab initio huius belli non de impe- t gloria, sed de interitu alterius partis certatum erat. Itaque victi nihil sibi reliquum ricordiam impetrandam fecerant. passim igitur sæuitum sine vllius sexus, aut ætatis ine. in domibus latitantes protracti, ac iugulati in publicum proiiciuntur. Præda & castrorum in solatium tot laborum militi permissa. erat autem ea ingens, qualem entissimæ gentis exercitu credere par est, qui sine vllo metu hostili, omnibus re- collatis, sedes sibi perpetuas, ibi destinabant. His rebus confectis prætor equo nso, exercitum per oppidum, & castra in multas manus sparsum, colligit. Milites, que in notum inciderat, gaudio pleni, sese amplecti, & ad imperatorem suum con- cto, eius virtutem, & animi magnitudinem admirari: & qua quisque poterat con- , amplecti, alloqui, eius virtutem, & prudentiam ad cœlum laudibus ferre. Hanc lætitiam auxit à Mascarenna nuntius, qui ab ea parte hostem fusum & fugatum di- taque omnibus locis re bene gesta, manipuli aliquot circa fossas, & ruinas muro- missi, qui latitantes protraherent, ac perspicerent, si quicquam vlla ex parte hosti- piarum restitisset.

fuit finis nobilis illius ad Dium prælii, in quo eo die cæsa octo millia hostium. ex sitanis quinquaginta quinque milites partim in conflictu, partim ex dolore vulne- ucis post prælium diebus expirarunt. Duces hostium cæsi: Rumican Sofarisfilius,

inter cæsorum cadauera vilissima veste contectus, ac vix tãdem à nostris agnitus: itẽ
decan, qui pridie quam pugnatum est cum quinq; millibus in castra venerat: & Fidal
qui Turcis, externisq; auxiliis præerat, præclari in primis nominis apud suos imperato
regno præterea Cambaiæ nobilissimus fere quisq;, & primæ apud Regem autoritatis,
fluxerant enim in castra, vt regi gratificarentur, pleraq; omnis nobilitas, tanta sui fiduc
non ad bellum, sed ad conuentum aliquem celebrem proficisci viderentur. Pauci capt
nobilitatis, vel virtutis admiratione seruati. in his fuit Iuzarcan Abissin eius Iuzarcani
ter, qui in illa asperrima oppugnatione, quæ fuit 25. Iulii ceciderat. Tormentorum o
generis ingens vis in castris reperta, in quibus triginta fuêre inusitatæ magnitudinis.
tanta clade euaserunt, in sua quisq; oppida dilapsi. Moiatecan verecundia impeditus, a
gem accedere non ausus, cum paucis, iisq; magna ex parte vulneratis domum rediit,
nulli in oppidum quod septem millia à Dio abest, conuenerunt: ibi regis imperium e
ctaturi. E captiuis nonnulli aiebant in extremo prælio humana specie augustiorem
arcis sacrarium mulierem sibi visam, quæ ita oculos perstringeret, vt prope cęci in prę
ruerent: tantamq; nostrorum apparuisse multitudinẽ, vt prope deni in singulos Indo
gnare videretur. itaq; metu consternatos nunquam coire, aut aciem struere potuisse.
tor hac parta victoria, duos pontes diruit: quibus insula continenti iungebatur: ac ma
numero operarum adhibito ad rudera purganda, totam denuo arcem multo quam a
firmiorem ædificare aggressus, primus ipse operi manum admouit: cuius exemplum
quus secutus exercitus. Sauciis curandis curam diligenter adhibet. qui vulneribus ita
bilitati erant, vt militare in posterum non possent, Bassaimum missi: agri ibi assignati.
quis militib. pro cuiusq; virtute præmia data: complures in equestrem ordinem rela
inter honores militares amplissimus habetur. Hæc sunt, quæ ad hunc diem de secund
sidione Dii comperta habemus: quæ Olysiponem ad IOANNEM tertium inuictissi
Lusitaniæ Regem, anno salutis nostræ. 1547. mense Augusto perlata, quanta potuim
de retulimus.

NARRATIO RERV

GESTARVM IN INDIA A LVSITANIS,

NO M. D. XXX. IVXTA EXEMPLVM EPISTOLÆ, QVAM
Nonius Cugna, Dux Indiæ max. designatus, ad Regem misit,
ex vrbe Cananorio IIII. Idus Octobris,
anni eiusdem.

L. ANDREAS RESENDIVS Lusitanus Conrado Goclenio
viro præstantiss. S.

*PETIS Conrade Gocleni, vt exemplum epistolæ missæ ad Regem Lusit
iis, quæ nunc recens ad rubrum mare gesta sunt, Latinum faciam. Petis
dem, sed is petis, qui mihi & iubere, & imperare potes. Equidem Latin
ciam, grauate tamen, facturus minime, nisi tu, cui multum debeo, iuberes.
vt sileam de humilioribus Lusitanorum victoriis in India hanc fuisse vna
præ cæteris dignam quæ omnium prima vulgo ederetur, duabus aliis rati
merito ab hoc faciendo abstinerem. Primo, quod nostræ gentis ingeniu
præpostere verecundum sit in commendandis rebus à se bene gestis, vt pudeat referre, aut si re
bona pars inde decidatur ab hominibus conscientia benefactorum domi suæ contentis, ne etiam
prædicent. Deinde, quod epistola hæc non tam fuit narratio rerum gestarum, quam epitome.
illi melius, qui si quid prospere egerunt, verbis commendare, & adaugere curant, & scriptis e
bem conscium, posteritatemq; facere rerum suarum. Quod non laudare, non possum. Consulit
historiæ, nisi modestiam excederet, & supra quam res habeat nimia adfectatione cresceret com
tio. Nosti, tametsi dissimulo, quosnam intelligam. Cogor autem in hac epitome historicum poti
quam alienæ interpretem epistolæ, vt interim topographiæ ratio haberetur. Magna ei volupt
adcesserit, si, quo res gesta sit, ob oculos quasi ponatur. Nam qui epistolam misit, historiam no
bat, atq; ob id de hoc minimum sollicitus fuit, quum scriberet ad Regem locorum peritum, quo
non esset; habet tamen qui terræ situm non ex libris modo, verum etiam experientia quotidi
cerunt. Regum nosti delicias, & aulicorum ambitionem. Circumstant, digito ostendunt, tun
beati, quum interrogantur, & respondent. Scribam igitur bona fide, quod exemplo ipsius epi
nii Cugnæ ducis Indici compertum habeo.*

NARRATIO.

VVM à Lusitanorum rege Ioanne, eius nominis tertio, Nonius Cugna nobili & anti-
qua familia prognatus, Indiæ dux maximus designatus esset, classe electissimo milite
ta, ab Vlissipone soluit abhinc fere triennium. Vbi Cananorium regiã Arianorum vr-
, ad Agaricũ sinum peruenit, quãuis iussu regis constituerat expugnare Diũ, quum po-
ssimã, tũ superbiss. vrbẽ regni Cambaiæ, quo nomine nunc Carmania viterior, & pars
næ adpellatur, tamen Indorũ nonnullis rebellantibus, & infestantibus vtrumq; maris
sinũ Turcis & Rhomæis, optimũ ratus est, si eos motus prius pacaret. Rhomæi vero vo-
partim Turcæ, partim Veneti, & Christiani transfugæ, colluuies sceleratorum homi-
. Vnde adparet Rhomæorũ nomen græca consuetudine penes istos, quoniam Romani
nguinis, mansisse. Audiuimus elapso anno famam victoriæ Nonii, bello nauali, contra
as & Rhomæos, quam ego quidẽ libentius exponerẽ tanquam speciosiorem. Nam vt
nihil aliud dicere, quam quod est verissimũ. Superiore æstate terrifico & insolito cym-
um sacrorum strepitu cõmotam fuisse Antuerpiã, quum tamen eius nihil interesset a-
uam amicæ gentis gratu'ari victoriis, ex huiusce rei nouitate, illius coniectari licet mã-
dinem. Ea res permagna sit oportet, quæ exterorũ calculis & iudicio cõprobatur. Ve-
uoniã nec tu illam antiquatã fere petis, nec nos, præterquam summatim, compertam
nus, ad recentiora gesta festinabit calamus. Eo ipso anno Nonius Cugna dux max. de-
us, Antonium Siluæriam, Diodocum Siluæriã, Hectorem Siluæriam, quorũ hæc vi-
tota est, in diuersa Indiæ loca misit. Antonium, vt eam Arianæ orã, quæ à Cananorio
nditur per sinũ Agaricum, Chaulũ vrbem, quaq; Indus exoneratur, sinum Canticol-
quem nostri Cambaiæ vocant, præternauigaret, atq; incenderet vrbeis & oppida lito-
modo alterũ eius sinus promontoriũ, qua Diũ sita est, non attingeret. Is conscensa clas-
nquaginta nauigiorũ, quorum quadriremes erant duæ, actuariæ naues totidem, cæte-
rnicæ, & phaseli quidam non maiores multo fluuiaticis lembis, Indi catures vocant,
tus est. Secum non pluresis nongentis viris Lusitanis habebat. Quoniã vero huius orę
iora oppida magnitudine, populo, diuitiisq; sunt Surrate & Reinelium, vtrinq; sita in
illius Cambaiæ sinus promontorio, super flumẽ non magnum, nec certum habeo sit-
uod ex Indi fluminis ostiis, hæc primum adortus est. Cauẽs tamen vadosum flumen
oribus tantum nauigiis intrauit. Iam ipsemet præiuerat celeri catascopio & iacta boli-
æ profunditatẽ pertentauerat. Vt peruentũ est Surrate, quod vi. mil. p. distat ab ostio
sus per flumen, aut potius æstuaria angusta, quorũ magna pars maris refluxu, siccatur,
oppugnare cœperũt. Quæ quoniam a Baneanibus, quod hominum genus Pythago-
de non obcidẽdis animalibus, disciplinam pertinaciter adeo seruat, vt ne pediculum
n obcidere sibi licere putet, & mercatoribus habitabatur, magis quam cætera, nõ diu
t oppugnatio, cedentibus & fugientibus incolis relicta vrbe. Nostri quum inibi man-
postridie eius diei incenderũt vrbem, arsitq; ad solum vsq;. Interim maris adcessione
milites inuadere Reineliũ fere è regione in alio litore situm, flexus tamen fluuii facit
et duo mil. p. à Surrati. Erat vero ea vrbs, vt fertur, totius regionis nobilissima. Nulli
ythagorici Baneanes habitabant, aut imbelles viri, verum Machometani Naiteæ, om-
Cambaię populorũ bellicosissimi. Siquãdo terræ eius rex classem pararet, numerosio-
ectioremq; militũ manum, ex hac vrbe colligebat. Viderant ii Surratis oppugnatio-
incendiũ, atq; interea se ad vrbis suæ tutelam sedulo comparauerant. Primum om-
ita viarum, compita, & tribus fortissimis caudicibus, & tabulatis munierant, exterio-
, & tormentis æneis, tum ad arcendã portu nostrorum classem, tormentorum nume-
gentem ordine conlocauerant. Adhæc equites, supra quadringentos, præter pedita-
ipsa vrbe iactu fere arcus chalybei, tanquam prælium, vt videbatur, cõmissuri, in or
isq; suo præstolabantur. Iam nostri adpropinquabãt vrbi, quum tormentis æneis ex-
nt, adeo crebris, vt miraculo reputetur intacta ab his nauigia fuisse. Profuit nõ parũ
nia biremes, & liburnicas, quas ferrei globi à bombardis emissi transcendebant. Pro-
rgo ea parte litus prendere, quum equitatum qui sub vrbe in planicie erat, receptum
m vidissent, illuc impingentes egressi sunt, frustra iam barbaris prohibentibus. Cœ-
que vallum & caudices oppugnare, nam hæc tantum pro muris erant, sed tormento-
& vndiq; concurrente barbaro arcebantur strenue, donec crescente nostris indignã
lobo impetuosius adunato, in vrbem irruptũ est. Cæsi eo congressu ex barbaris quã-
a. Cæteri terrore hostis intra mœnia recepti, præsidio fugæ seruati sunt. Atq; grassan-
r vrbem pauci restiterunt, pauci quoq; inuenti, qui gladio obcumbere digni essent.
unt ibi milites eo die, dum deprædaretur vrbem. Nec mercibus quæ oneri classi es-
nus adiecerunt, licet passim inuenirẽt domos plenas cupro, ebore, & similibus, quo-

rum ingentem copiam, si capaciora fuissent nauigia, secum vexissent. Inuenta tormenta
rima ænea, præterea, quæ ante commemorauimus, atq; adeo vbiq; maxima copia vas
fictilium, quæ porcelania vocant, aliarumq; mercium Chinensium. Nam his præcipue
regno Chinæ commercium erat. Domus pleræq; adfabre ædificatæ & expolitæ opere
cherrimo, lecti quoq; aurati, indicia nobilitatis ciuium. Adhæc inuenta multitudo fal
auratis capitiis, ad auium venationē, cui rei terra est aptissima. Est enim plana adeo, vt
labirani agri, quos adluit Tagus in Lusitania, nec gleba minus fertilis. Gignit pręcipue t
& oryzam. Igitur oneratis nauigiis ex æneis tormentis, selectissimis quibusq; reseruat
teris in fluuium, vbi profundior erat vorago, submersis, quum milites adhuc à præda
me quiescerēt, veritus dux Antonius Siluęria ne natare non possent in æstuario vadoso
incendi iussit, nec discessit, donec in cineres redacta est. Combustæ sunt etiam multæ
onerariæ, & gauli, quæ nauigia Indi zambuccos vocant, præter eas naueis, quæ in Surra
uersione combustæ fuerant, quarum nonnullæ refertæ erant mercibus, aliæ vacuæ, In
ca res terrorem regioni maximum. His ita gestis, nostri æstuarium ad naueis egressi su
que inde pręterlegentes oram Chaulium versus, venere Damonium oppidum ingens
ęstuarium & fluuium non magnum, nobili & fortissimo castro. Murus latus erat pedes
quadratus, singulę turres, in angulis singulis, intus cisterna aqua plena. Ibi etiam maiori
uigiis extra relictis, cum biremib. & liburnicis ingrediuntur. Obcurrit autem nemo. S
dem incolę vt nostros instare resciuerunt, ex iis qui Surrati & Reinelio fugerant, deser
ipsi oppido, fuga vitę consuluere. Quare otiosius ibi res acta fuit. Primum arietibus co
sę valuę castri, fortes quidem & ferratę, vt autem neminem inesse intus senserunt, vers
nus est ad dirutionem, exustionemq;, donec omnia solo æquarentur. Nonnullis etia
uibus & gaulis admotus est ignis, ingenti preterea copiæ cæsæ materię, quę in portu i
ta est. Par fortuna fuit oppidi alterius, & pagorum complurium in eodem ęstuario.
item magnitudinis puchritudinisq; eximię cui in ora ędificatę iam iam summa impone
manus, exusta est. Egressi inde inuadunt in eadem ora vrbem Gasnyiam sitam in ostio
nis alterius & æstuarii. Ea cingebatur vndiq; cœnosis æstuariis, & sudibus denso agge
ea parte qua fluuio imminebat, parte item alia, qua exitus angustus patebat in contine
Heic stabant in armis equites C C C C. sub ipsam vrbem, peditum vero quinq; mil
stationibus ad tutanda mœnia distributi erant. Dux non commisit vt classis male t
mine ad vrbem adcederet, sed sexto ab vrbe stadio litus prendit, atq; ibi partitus milit
in cuneo conlocauit, ipse cum reliquis in acie effigiem cornuum referebat potius, qu
re præstabat. Mixtus cuneus est equitatui, & aliquādiu varie pugnatū, tandē cesseru
bari. Ceciderunt eo primo congressu ex equitibus X V. ex nostris autem quinque.
dum fugienteis insequuntur, eodem impetu in vrbem irruerunt. Quem impetum
non ferret peditatus, terga etiam dant, & per eam portam, per quam in continentem
fuga seruati sunt. Obcisi & capti sunt viri C C. Vrbs tota incensa & euersa. Naues s
complures, & gauli partim cęsa materia, partim annona aliisque rebus onerati. Hęc
multa alia oppida & pagos incenderunt eodem litore, est enim regio frequens, sed qu
minus hęc sunt insignia nec nos quoq; referemus. Summa nauium combustarum, &
rum, C C C. quarum complures oneratæ mercibus, nonnullæ annona, hæ Dium, ill
rabicum sinum nauigaturæ erant. In partem Lusitaniæ regis præter alia, cesserunt
numero CLX. viri remigio strenui. His peractis nostri adnauigarunt in insulam Ba
eodem tractu, vt illic dulciores aquas classi prouiderent, exigerentq; tributa Bandara
næ, & Carangiæ, vrbium, quas Hector Siluæria tributarias fecerat. Atque hic quide
tonii Siluæriæ per eam oram excursus.

Nunc ad Diodocum properandū, cui data erat prouincia arcendi hostis ab ea
à Cananorio ad extremum vsq; Narsingę promontorium excurrit. Tractum siqu
lum Arianorum, qui in Oceanum longo se ductu insinuat, Narsingam nostra ętas a
Crescit enim in e promontorio piperis magna copia ad oppidum Cailen, & cogn
fluuium, atque inde inuehitur à Rhomęis & Turcis Mecham, & Alexādreiam, & V
Quin & reportandarū mercium aliarum gratia, indigenę ipsi exportant. Omnium
xime, quidam semiregulus mercatorum Indię potentissimus, Chetinus illic vocat
Mangalorio oppido, non procul à Cananorio vrbe regia, castrum habebat super m
ficiis, viris, armis, tormentisq; munitum. Infestus nostris, Turcis amicus, ad quos na
aromatis oneratas mittebat quotannis. Quod vt ne fieret, cauere volens No
gna, Diodocum classe mediocri obseruare iussit oram Cailes, vt quum Rhomęo
sis egrediretur, illi obcurreret. Quę quoniam aliquanto plusculum morabatu
receptis à Nonio literis, Diodocus Mangalorium contendit. Quo perueniens ad
le

ıdarum Aprilium, quia portu arcebatur multitudine sagittariorum, & funditorum ca-
ı tuetium bene ordinata statione & bombardarū fragore terribili duob. fere passuum
ous ab oppido, iactis ancoris egressus est cum viris CCXL. quorum CXX. æneis ma-
ılis, vulgus sclopetas adpellat, vtebantur. Oppidani, castro, vt arbitrabatur, viris & tor-
is probe munito, ipsum oppidū caudicibus contextisq; trabibus, & tormentis tutaban-
ec eo contenti, egressi statione, excipiunt venienteis. Incruduit prælium aliquantisper
npo, sed vrgentib. nostris, illi nonnullis cæsis, plurib. vulneratis, ad statione se recepere.
tormētorum magister quū ignem adhibere, & iaculari meditaretur, à Lusitano quo-
serpentinulam æneam exarmante, ictus interiit. Commodum ergo præbita occasione
i irrumpunt in oppidum, prædantur, euertuntq; singula, atq; adeo subcessu felici adre-
imis ad castrum oppugnandum adcinguntur. Illud quidem forti muro cinctum erat,
er murorum minas lapideæ quædam mansiunculæ exterius prominentes, vnde sagit-
ruttis, serpentinis, saxis, plenisq; ollis nitri tormentarii adhibito igne, nostros arcebant
ıe. Nec nostri segnius, pars machinulis æneis impetere, pars molarcis fustibalis cōtor-
, alii scalis contendere in murum, infringere alii portas arietibus, donec barbari despe-
ebus, in flumen se saltu deiicientes, nando pars euaserunt, pars intus cæsa est, perfractis
ribus, alii præobcupati à liburnis, & phaselis iam adpropinquantibus in ipsis vndis ob-
ıt, inter quos ipse Chetinus castri dominus. Capta sunt in castro, & in statione illa op-
, LX. ænea tormenta. Castrum refertum erat cupro, corallio, hydrargyro, pānis coc-
& sericis heteromallis, quos vulgus villutos adpellat, quæ à Mecha inuehebantur. E-
aliæ merces quam plurimæ, copia nitri tormentarii, adhæc annonæ, cæterorumque
necessariorum. Ex quibus oneratis nauigiis, quum capacitas non vltra permitteret, &
à præda non temperarent milites, Diodocus receptis ad nauigia tormentis, iussit op-
ı & castrum incendi. Ea vero pars muri quæ super mare erat lapide quadrato quū igni
ret, tormentis diruta est. Combustæ sunt in portu onerariæ naues XIII. Ex Lusitanis
ati sunt nonnulli, desideratus nemo. Hoc quidem factum maximam in India Lusi-
ım rebus commoditatem attulit. Nam semiregulus iste indies fiebat superbior, & no-
uitiis, & potentia, & quotannis Mangalorii Rhomęis onera dabat, aut ipse naueis suas
onerabat in Mecham. Iam Malabares Indi, in illum sacram figebant ancoram. Quo
o, fracti animis à nouis motibus temperant.

Posthęc Diodocus Cananorium rediit, atque nauigia exonerabat, quū egreditur clas-
licutii oryzam inuectura. Erant autem LX. naues quas Indi paroos vocant, nobis pa-
sint Latino nomine. Obcurrit illis Diodocus biremi vna, liburnicis sex, non enim ex-
ta erant nauigia cætera. Quoniam vero reflabat Diodoco ventus obciduus, quo inse-
gebatur eos, quibus Notus flabat prosperior, quantum licuit tōsarum remigio adces-
mentisq; submersit parones sex, alii nōnulli bombardarum ictibus semifracti & hian-
ıres intacti euaserunt. Vna ex liburnicis quę biremem remigio anteuerterat submersa
ım quum Malabares Callicutii harpagonem in eam iam iniicerent, & vellet retrouer-
ressa à maiorib. nauigiis, receptoque intra se mari, obruta fuit. Perierunt in vndis VI.
I. viri, qui à sociis seruari nequierant. Ioannes quoq; Silueria, frater Diodoci, saxo tor-
rio à paronibus eiaculato vulneratus est, at curatus. Sic euasit classis Callicutia aura
s reflante. Diodocus vero Cochinum ad ibi hyemandum petiit.

Hector Sylværia XII. Cal. Ianuarii, Goa, nobili vltra Chaulium vrbe, profectus Sya-
extimum promontorium Eudæmonis Arabię, cum quatuor longis nauibus, duabus
ous, quas Lusitani carauelas vocant, liburnicis quatuor, atq; in his viris DC. Eoq; prę-
Zocotoram insulam in Azanio mari attigit, causa aquæ dulcis recipiendę. Cęterum,
o nos etiam situs mouet locorum, distat ea insula à Syagro promontorio CCLXXX.
Plinio auctore, veterib. Dioscuriada nominata. Inde classem diuisit in parteis ante ip-
ıum, ne Turcarum classis egredi ingredive, nisi visa à nostris posset. Heic quum sic
sparsa pręternauigaret, fortissima quędam Chetini nauis, quā superstes adhuc è Man-
o Mechā miserat pipere, gariophylo, cynnamomo, zinzibere, nuce myristica, & ma-
neratam, Hectori obuiam fit. Hęserunt missis vtrinq; harpagonibus, atque pulchre ab
efęnsa diu, impetita ab aliis. Sed pręualentibus nostris capta est, obcisis quotquot in
ıt. Quo factum est, vt toto eo anno nihil quicquam piperis per Arabici sinus angu-
uectum sit. Habuit pręter hanc, non paucas pręda alias, sed minutiores quam vt re-
beat. Non pigeat tamen & hoc memorare. Nauem quandam Dio profectam, refer-
viris albis; aliisq; Pellaconensibus, quū conspicatus esset Martinus Caster, nauarchus
ıauis, cui nomē Diuus Hieronymus, adhęsit iacto harpagone, atq; ipse primus omniū
us est, aliis sequentibus. Pręlium diu anceps, & nauis strenue adeo defensa, vt ipse

Martinus Caſter & X aut XII. Luſitani alii à Turcis obciſi ſint. Nauis tamē ſat plena di
capta eſt,& viri ad vnum obciſi. Nec caruerunt ſuis prædis alia nauigia ſparſa,ſed nos
briora recenſemus. At vero quoniam Dienſis & Cambaienſis claſſes, adcepto noſtra
uium nuncio,egredi non audebant,Hectoris Siluæriæ claſſis in inſula Mete ſiue Barb
Ptolemæus vocat,ſinus Troglodıtici,cōgregata eſt,vbi in fine prædarum dulces aqua
nii Cugnæ præcepto prouidēdæ erant. Ab eo etiam inſtitutū fuerat,vt Hector inde na
ret Adenam è regione ſitam in Eudæmone Arabia,&ſi quas naueis,gauloſve inuenire
ior's æſtımationis momentive caperet, tentaret præterea velletne rex parere,& tribu
uere regi Luſitanorum,obcaſionemq; quamcunq; tempus offerret,raperet. Eſt autē A
ſiue vt à noſtris hominıb.dicitur, Aden, vrbs regia felicis Arabiæ,non procul à Poſidi
montorio,paulo exterius,quām vbi Ptolemæus Saninā vrbem ponit, nō tam magnitu
quam natura & operib. munitiſſima. Magnitudo quidem, citra larium eſt ſex milliū,
cepi,verum trib. partib. altiſſimis clauditur iugis,& perpetuis,ſolumq; auib. peruiis. I
ter iugā montis,vt coniectamus,Cabubathræ,quoad conuallis qua ſita eſt permittit, e
ditur,atq; ob malignius ſpatium,quod in latitudine creſcere negatur,ædium celſitudi
viarum anguſtia compenſat. Nam ædes Vliſſiponenſi modo illic exſtruuntur. Iam ad
qua parte ſolū oppugnabilis eſt,muro, & caſtris ad miraculum fortibus ambitur. Cæt
quia in continentem nullibi patebat exitus, mons à ſummo iugo ad radicem vi diſciſſ
in gurgitis anguſti modum,turribus,& ferratis portis emuniti. Habet intus ciſternas cō
reis,ingentem vnam extra muros ad latus,quam domū aquæ vocant. Aqua camelis im
tatur quotidie. Eſtq; dies,quo camelorum duo millia, mille & DC. mille & quingento
merare quis poſſit. Hi ſi interdiu veniūnt,intus in vrbe exonerantur. Sin nocte,in illa
riore ciſterna,quoniam clauſis murorum portis quemquām ingredi nō licet,aut egre
ſumma,talis vrbs eſt,vt toti mari rubro, ſiue Arabico ſinui, poſſit facile dominari, ipſa
gante nulla claſſis eius maris anguſtias penetret. Quare noſtri iam olim hanc fruſtra p
tarunt,expugnauerūt ſemel duce Alphonſo Alboquerco,ſed excedere coacti ſunt,vr
rib. ſe integrantib. Sed ad narrationē reuertamur. Hector Siluæria à Mete inſula præd
ſit Maſcaten oppidū ſitum in promontorio Corodamo,altero ſinus Perſici. Nā huc
turum ex Adena ſociis declarauerat. Profectus igitur à Mete peruenit Adenā nonis A
Vbi iactis ancoris, regii nuncii aduenerūt aduentui eius gratulatū, adferentes ad naue
ues & arietes multos,frugumq; copiam,regio munere. Atq; per duos ciuium nobili
rex Hectoris Siluęriæ animū requiſiuit,quidnam vellet,quidue facere proponeret. H
miſſo etiā munere quo regem intellexit gauiſurū,reſpondit,ſe miſſum à Nonio Cugn
Indiæ maximo deſignato,in ipſius regis auxiliū cōtra Rhomæos & Turcas, quoniā re
ipſum ab illis oppugnari. Siquidem Rhomæi X. triremib. actuariis nauib. & gaulis X
prouiſo Adenam obſederant mari,terra vero equitatu & peditatu maximo, copiis vi
auxıliarib. Nam ipſi Rhomæi DC. erant,plus minus. Durauit obſid o menſes V. Op
batur quotidie mari præcipue,atq; adeo terra,exſtructo in modum muri tabulato co
trabib. ad exteriorem ciſternā, & tormentis conlocatis, quorū quatuor erant baſiliſ
mentorū omnium genus impetuoſiſſimū, quib. murum totum ea parte diruerant, p
expugnauerāt vrbem, niſi defenſa pertinaciſſime fuiſſet. At vt reſcitum eſt claſſem no
aduentare, Rhomæi obſidione leuata diſceſſerunt, deſideratis ex ipſis CC. præter eos
auxiliis mortui ſunt. Ciuiū fere turba pauperior fame & ſiti periit. Addebat etiam He
maiorem claſſem duxiſſe,verū quia in inſula Zocotora leuatā audiiſſet obſidionem,p
claſſis alio cū prædis miſiſſe. Nunc ſi ipſe rex vellet parere & ſoluere honeſtū aliquod
tum Luſitanorum regi, vt & alii reges Indiæ, pro certo haberet ſe ſemper à Luſitanis c
Rhomæos,& Turcas,aut quamcunq; aliam nationē,tutandum. Ad hæc rex, Dicite,i
Hectori,me dignū memet arbitrari cui gratia habeatur, quod bellum ſuſtineā contr
mæos,non tam mihi,quam ipſis Luſitanis infeſtos. Rhomæos hoc agere,vt aut amici
vi Adena potiantur,vnde tuto in Indiā nauigare poſſint, tutariq; contra Luſitanos m
brū. Quare ſatis ſuperq; erat me cū Rhomæis,& Turcis amicitiā nolle,interdicere ill
& regno meo,at Luſitanorū cupere amicitiā & ſocietatē, ne etiam parere & ſoluere
exigar. Cui contra reſpondit Hector, illud eſſe veriſſimū, Rhomæos conati illac irrū
Indiam contra noſtrā voluntatem,idq; adeo Venetos & Turcas eniti maxime. Verū
ſitanis iam omnino profligati & deſtructi non erāt,in cauſſa eſſe, nuſquā certo loco
inueniri. Quod ſi Adena in Luſitanorū eſſet arbitrio,haud dubiū,quin aut profligarē
penitus Indicam contentionē relinquerent, quū nullibi certius quā ad anguſtias eiu
intercipi poſſent. Ideoq; ipſe videret,& ſibi conſuleret, quodq; optimū factu iudica
turius eligeret. Hæc & ſimilia reſpondente Hectore, additis blande minis, & iterū i

inciis hinc inde commeantibus, adquieuit rex vt pareret Lusitanorum regi, solue-
e quotannis, iure tributi Seraphinorum decem milia ponderis & valoris Ormuzii,
egia vrbs est, cognominis insulæ inter sinus Persici angustias. Ea summa latina sup-
one quingenta facit sestertia. Gratis etiam dedit statim Seraphinos mille quingen-
l est, sestertia L X X V. vt Ormuzii ex puriori auro fieret corona, quam regi Lusita-
ittit in symbolum amicitiæ & obedientiæ. Scriptæ super ea re sunt tabulæ, subscri-
ous rege & Hectore Siluæria, quorus exemplum Nonius Cugna ad regem Lusitaniæ
Id ad nos perlatum non est. His ita se habentibus, rex Xaerii scripsit ad Hectorem
ueretur regnum ipsius adcedere, quod est in exteriore flexu Arabici sinus in regione
eritarum, iuxta *Ptolemæi* traditionē, se pariturum Lusitanorū regi, & pensurum tri-
n vt constitueret daturū pręterea quidquid tormentorum æneorum Xaerii & Do-
haberet. Profectus igitur Hector, petente rege, ibi liburnicam vnam reliquit cum
a viris Lusitanis. Quæ finita hyeme Cananorium adplicuit cum literis regis ad No-
Cugnam, quibus nunciabat Rhomæos post Adenensem obsidionem partim reuer-
ā, quæ est circa Mecham in intimo Elanitis, siue Arabici sinus recessu. partim & plu-
uum reuerti Iudam non auderent, obciso proditorie duce à Turca designato, Ze-
adiisse, oppidum in cōtinenti, sic eorum lingua, ab vuis passis, quibus abundat, ficto
e. atque ex his nonnullos obcisos in itinere ab incolis terræ illius. Nam eorum
dationibus fatigati incolæ, summo eos odio prosequebantur. Horū præcipuos Mu-
aū, Soscum, Reisolemanum, & Zopharem thesaurarium eius, adiisse Camarum
n in interiori sinu, procul ab angustiis, & ibi adcepisse eos nuncium magni Turcæ
tis omnia tormenta ænea, & trecenta ducatorum milia, id est, centies vicies sester-
quæ ab ipso adceperant ad bellū Lusitanis inferendū. Quod nisi facerent, nusquam
os minabatur, quin vltimum luerent supplicium. Ipsos vero nuncio hoc interfecto
milia hoc est sestertia mille ducenta misisse Cairi gubernatori, quo intercedente re-
arentur, Turcę cepisse quoque ad X X V I. nauigia mercatorum, quæ ab India Me-
igabant, quibus imposuerint magnū tormentorum numerū, quorū multi erant ba-
Verum ad egressum angustiarū rubri maris periisse illis nauem, in qua maior bom-
ā pars vehebatur, & inde profectos versus Indiā. Atq; hæc quidē rex ad Noniū scri-
Cæterū liburnica, illos circa Xaerii litus inuenit gyris & flexibus contendentes pro-
um superare, resistēte vento. Quin vt cōtinui flabant subsolani, & vulturni, eo anno
e Diū adnare possent. Idē quoq; retulit Hector Siluæria qui orā Dii ad finem vsque
septembris præternauigauerat exspectans illos. Proponebant hyemare Xaerii, quā-
ii num facerent, rege nostrā amicitiam expetente. Quod si prohiberentur, lecta o-
iopiæ Mombazam contenderent. Quædam tamen nauis cum centum ex illis, Cam
dpulit mense Augusto, nec in vrbe Dio recepti sunt, vt retulit Iudæus quidā quem
s ad explorandam Diū miserat. Iubebat illos rex Cambaiæ ire Surrate. Quin alii
. quos rex fecerat prætorianos milites defecerunt ad regem Maiulium. Sunt au-
iules. gens Tartarorum à Persidis cōfinio per Gedrosos, & Arachosios effusi viri,
i nimis, & qui regnū Sindæ expugnauerint, quod inter ipsos & Cambaiā omnium
s eius est maximum. Peruadunt iam Cambaiæ regnum paulatim. Atq; vno prælio,
n regis Cambaiæ XXX. millia cōfecerunt. Qui propterea tristis & perterritus est,
ræcipue Rezbutii Maiulibus iungantur. Id si fiat, non longo tempore regnū Cam-
pugnabunt. Cæterum vt ad Lusitanos redeat oratio Hector Siluæria quū proficis-
a Mete, vt ante dictū est, classem cum prædis iusserat ire Mascaten, relicta ibi libur-
a cum naui quadā ex captis. Quod vt Rhomæi resciuerunt, mittunt illuc triremem
is XXX. Rhomæis, sclopetariis, & sagittariis, & Arabibus decem. Nostrorū quin-
ui in liburnica erant, conspicati triremen procul, putantesq; esse ex nostris quam-
grediuntur ad illos. At cognito errore, se comparāt ad prælium, iactis vtrinq; vncis.
um est tot horis, quoad vtrisq; sublato signo ad halitum recipiendum quiescere pla-
einde instaurato prælio, triremis capta est, viri omnes obcisi, præter Lusitanū quen-
gnomine Boccarrum, qui à Christiana religione ad ipsos Turcas defecerat. Hic in
esiliens clamore maximo seruari flagitabat, quia Christianus esset. Ductus est Goā,
capite supplicium publice. Ex nostris desiderati duo, cæteri omnes vulnerati eua-
Congregata itaq; classe apud Mascatem, vt conuenerat, Hector Cananoriū reuersus
dit in ærarium Regis Lusitanorum ex prædis XXXII. milia nummum aureorum,
li pardaos vocant, ad Latinam rationem, duodecies sestertiū. Vrbs Dium, vt scri-
ius, in sua manet fortitudine & superbia, secura Lusitanorum, quos nō credit com-
, vt se oppugnent. Atq; adeo hæc confidentia Nonio placet, datq; operam prudens
or sit, quo incautam inuadat.

Habes Conrade Gocleni summam rei totius, si minus Latine aut ordinate, tuũ eri
consulere quando & exemplum ipsum epistolæ minus adhuc ordinem seruabat. E
mihi male comperta, seriem narrationis maiori ordine texere non potui. Cæterun
tionem vbi hæc subiecero, cludam. Quum hæc iam, vt petiueras scripta ad te deferr
ditarer, commodum litteris Martini Ferrariæ mei, adolescentis bene eruditi, mirec
didi, quuius patruus in Belgica Lusitaniæ præest negotiationi, sum factus certior, d
ab Alexãdreia litteras ad ipsum negotiationis præfectum, quibus nunciatur Lusitan
solute rerum in India potiri, C C. nauibus mare vltro citroque peruadere, Turcæ
male ibi multatas, illiusque tyrannidem tota India depulsam, ideoque suspicari D
nostris expugnatam, certò tamen nescire. Lusitanum nomen Turcis esse capitaliter
sum. Ipsorum tyrannum, qui rumor heic etiam creber est, ad hasce vindicandas in
sibi à nostris hominibus inlatas, festinare, atque adeo cum Pannoniis, ob id pactas i
as. Id si verum est, nescio me hercules, quando opportunius Christiani principes,
gioni deesse nolint, ecclesiæ ruinas vindicarent. Nam hostem pluribus locis impe
nemini dubium est infirmiorem multo, quam fuerit huc vsque futurum. Atque v
Europa tumultibus his, & intestinis dissidiis in melius compositis, tãtillum ad se col
dam respiraret, spes erat rempub. ex conlapsa restitutum iri, eaque vulnera curari
quæ nuper adcepta maiori cum dolore recordamur. Nam spem recuperandi Gr
corum, ne iam Asiæ, Libyæque dicam, imperium, regum aliorum in
alios inuidia, & rerum inter se publ. discordiæ, mihi o-
mnino ademerunt. Sed hæc ad musarum
candidatos nihil. Vale Louanij
XI. cal. Iul. M. D.
XXXI.

FINIS TOMI SECVNDI
Rerum Hispanicarum.

INDEX

ERVM ET VERBORVM

AXIME INSIGNIVM ET MEMORABILIVM,

QVÆ IN HOC SECVNDO TOMO CONTI-
nentur, quorum prior numerus paginam, posterior
lineam denotat.

A[...]

B

B[illegible]

C

E

E[...]

G

Ioha

N

O

P

Pat[...]

P

Præf

Q

Q[...]

S

San[...]

T

V[...]

FINIS.

Errata sic corrige.

.10 lege resisteret
5 Abbas
1 anno
Veric
0 crebro
lege & qa Tyaris
6 lege quia Amalaricus filius Alarici
4 fœdarentur
9 sancti

120 12 terram
124 44 post
172 28 Maroan
188 41 sui
192 22 victos
197 59 Comes Scaciarũ
225 25 Tartessiorum
295 8 Quintilianus
322 17 Trigas
495 30 Canonicos
496 13 conuentum

622 35 obsidione
766 47 Pontifici
804 30 fortassis
807 59 bella Punica
824 58 Brabantinum
846 46 auri
854 4 argentiviui
859 37 laterum
880 56 Lucius And. Resendius
928 43 Carthagine à Tyriis

955 49 regi
959 51 segniter
980 37 inito
1056 51 ab Vcedo
1119 31 præses
1227 43 venientibus
1243 1 Iacobum
1292 52 paraverat
1297 49 Nau
1333 30 interempto
1368 48 suppetebat

IOANNIS

MARIANÆ HISPANI E SOC. IESV

HISTORIÆ HISPANICÆ APPENDIX.

LIBER *scilicet* XXI. *& nouem ceteri ad* XXX. *vsque, qui viginti illos in Tomo hoc II. Rerum Hispanicarum ordine sequuntur.*

Additus & his est suus INDEX.

FRANCOFVRTI,
Apud Claudium Marnium, & hæredes Ioan. Aubrii.

M. DCVI.

IO. MARIANÆ HISPANI, E SOCIETATE IESV,

HISTORIÆ DE REBVS HISPANIÆ,

LIBER XXI.

Bellum Aragonium. Cap. I.

QVIEVERAT Hispania superioribus annis bello fessa, Regibus inter se multiplici cognatione atq; affinitate deuinctis. Cum Mauris Granatensibus induciæ fuerant, aut modicè lacessita pax. studium non deerat ardens impiæ gentis opprimendæ intestinis factionibus, & dissidiis tumultuantis, pronæq; in exitium. Nouum hac tempestate bellum exortum est inter Reges Aragoniæ, Vasconum, atque Castellæ maiori conatu quàm successu. Huius belli caussas, & originem euentumq; scribere pergimus, alternantisq; fortunæ ludos atque Aluari è fastigio casum quo secũdo præcipitare cœpit, malorum omnium, & dissidiorum concitator præcipuus. Partam is malis bonis artibus potentiã quacumque ratione tueri constituens, quamprimum in curiam rediit, proceres quos nouis officiis placare debuit, ii vt ab aula pellerentur & prosè quisque domos abire cogerentur, auctor Regi extitit: pessimum consilium, exitialeq; ipsi imprimis consultori futurum. Velascus, Stunica, Pimentelius, Magistri Calatrauæ & Alcantaræ cognita Regis voluntate discesserant. Supererant Aragonii fratres maiori auctoritate & potentia, quàm vt facile euerti possent. In hos etiam pari temeritate est factus impetus. In Vasconem primum, quem in regnum amandandum vulgus, sed & maiori auctoritate homines clam & in circulis disputabant. Sua eum negligere, curare aliena pari vtrunq; vitio vituperationeque. Hæ voces non ingratæ Aluaro, non ingratæ Castellę Regi erant, pro ingenio Principum æqualem honore in ditione non ferenti. Missi qui Castellæ Regis verbis profectionem denunciarent: Blanca etiam vxor tempestate prouisa, de viroque solicita, legatum miserat Petrum Peraltam, qui profectionem vrgeret. Sic omnes regni ordines flagitare. id priuatim, id publicè fore salutare. Ægrè Vasco Aluari machinationes tulit. parendum tamen necessitati iudicans, Castellæ Regem Vallisoleti conuenit, vbi conuentus regni erant. Fœdus inter Reges Castellæ, Aragoniæ, & Vasconum instauratur. Scribuntur conditiones: iureiurandoq; à duobus Regibus confirmantur. Idem vt Aragonius faceret, earum conditionum exemplum ad eum mittitur, legato in eam rem Diegho Franco iureconsulto. Rebus ad hunc modum constitutis, Vasco quidem in regnum abiit: Aragonius autem tempus extrahendo Franci conatus diu ludificatus, tandem Barcinone respondet, eas sibi conditiones non placere: videri quædam immutanda. simul idoneum hominem nactus occulta ad Aluarum mandata dat: Petrum Manricum omnium dissidiorum esse facem: in omnes se facies vertere, varios subinde colores assumere mobilitate ingenii rerum nouarum cupiditate. si se, si res, si Regem saluos vellet, quàm primùm submouendum videri: neque permittendum, vti ad aliquam reipubl. partem accederet. In alia parte Alfonso Arguello Cæsaraugustano Præsuli vincula sunt iniecta. de exitu non vna opinio fuit, aliis in flumen præcipitatum, aliis gulam fractam dicentibus. idem de aliis ciuibus Cæsaraugustanis factum. ...nitæ cum Aluaro societatis crimen obiectum: re nimium pacis studiũ exitio fuit, cum Castella ante pactæ: libertasq; loquendi. Regem cogendum, conuenta pacis seruare: ...ne regiæ temeritatis respub. pœnas daret. Barcinonis Episcopus Franciscus Clemens in Arguelli locum renunciatur. simul cum Rege Vasconum iniurias bello vindicandi Aluarique euertendi consilia communicantur. Henricum fratrem Aragonius ad se reuocat, principio mensis Aprilis salutis anno MCCCCXXIX. duorum fratrum colloqui-

Hac annectenda pag. 801. tom. 2. Rer. Hispanic.

1429. um Turuli habitum. de inferendo Castellæ bello, sociandisq; viribus agitatum euentus docuit. Vasco colloquio non interfuit, regni variis curis implicitus, ipsaque regni inauguratione. quod eatenus factum non erat, Pompelone Maii mensis Idib. Rex & Regina regiis insignibus desumptis, atque Gotthorum instituto, duobus clypeis militaribus procerum humeris sustentati, Reges proclamati sunt. In vtraq; prouincia delectus militares occultè habiti. species erat rebus Gallicis opem ferendi: re Castellæ arma inferre parabant. Id non latuit Castellæ Regem. missis vtrinque legationibus nihil profectum est. Reges Harisam accedunt, (quod oppidum veteribus Arci fuit in Areuacis) ea parte in Castellæ fines incurrere destinantes. à Sandoualio Castri Comite, Pennafielis municipium præsidio militari munitur. eodem Petrus Aragonius Medina Campestri aduocatus venit. Contra hos conatus Castellæ Rex ingentes delectus habere tota prouincia. proceres nominatim euocare, imprimis Henricum Aragonium, & Fridericum Castrium Arionæ Ducem (Friderici is nepos erat D. Iacobi militum Magistri.) Nouo sacramento cuncti ordines in verba Regis adacti, fortem & fidelem operam eo bello nauaturos: indicaturosq; si qui contra molirentur. Additæ execrationes si fidem fallerent, expiando scelere Hierosolymam nudis pedibus ituros. iurisiurandi gratiam concedi, petituros nunquam. Palentiæ mense Maio extremo, conceptis de scripto verbis in Regis verba iurarunt, primus Aluarus Luna, Contrerius Toletanus Præsul, Lupus Mendoza Compostellanus Archiepiscopus, Fridericus maris Præfectus, Ludouicus Cerda Medinæ Celinæ Comes, Calatrauæ & Alcantaræ Magistri, Guterrius Toletus Palentinus Episcopus, Stunica, Manricus, Pimentelius, Sarmentus, Ioannes Touarius Valeranicæ regulus, proceres alii magno numero Regem secuti, quò fidē obsequiumq; probarent prompta celeritate certantes. ex eo numero quatuor continuo finibus tutandis Duces præfecti: Aluarus ipse, maris Præfectus, Petrus Manricus, atque huius gener Petrus Velascus. duo equitum millia sequebantur, nomen magis exercitus, quàm robur Aragoniis viribus par. Stunica modico interuallo sequi iussus cum noua equitum manu. Rex cum multò maxima copiarum parte Pennafielem oppidum expugnandum suscepit. admota mœnibus castra: voce præconis oppidani ad officium inuitati: si resisterent, morarenturq;, reos maiestatis futuros. facta deditione, Petrus Aragonius, Comesque Castri in arcem se receperunt. oppidanis quod non continuò portas aperuissent data venia. arci vim admoueri non est visum, ne in longum obsidio duceretur. Reges Aragoniæ & Vasconum in Castellæ fines irrumpentes ad Cogolludium, quod oppidum in Carpetaniæ, & Areuacûm finib. situm est, loco plano, & patenti posuerunt castra: Castellæ Duces in colle sex fermè inde passuum millibus: Aragonii, & Vascones ad duo millia & quingenti equites erant, pedites mille, egregiè armati, & multis bellis exerciti. in Castellæ castris, mille septingenti equites numerabantur, pedites quadringenti. Reges pugnandi cupiditate, proxima luce ipsis Iulii Kalendis die Veneris instructas acies promouent pauca pro tempore milites cohortati, per agmina atq; manipulos. Paucorum scelere conuulsam rempubl. euersas leges, sanctitates violatas. Se quos maximè rebus perditis patrocinari conueniebat, patria pulsos, bonis spoliatos, liberis, coniugibus, amicisq;. Mutui commercii ius sublatum. Ne factam quidem potestatem Castellæ Regē conueniendi, eum monendi, seq; excusandi. necessariò ad arma ventum. In eius pugnæ euentu publicam pacem, salutem vtriusq; gentis, dignitatemq; versari. proinde parati intentiq; essent, signo dato, hostes inuaderent. Si plures essent, aduersus tamen inerme hominum genus, atque imbelle pugnare, quid vetaret? eo armorum vsu esse, ea scientia pugnandi. Nunc numero & virtute præstatis. nulla illis castra sunt, nulla munimenta. Præclari numina facinoris casum dant, nobis propitia, hostibus eripuerunt mentem. Audete ergo, atque hoc die omnes victorias, labores, gloriamq; confirmate. Ventum in conspectum erat: cum Aluarus cognito periculo carros copiis circunduci mandat, nisi de suo loco non pugnare constituens. Ab Henrico Manricoq; in colloquium ventum. probra inuicem iactata, nihil aliud. Expedita vtrinque arma. leuia certamina committi cœpta. cū Cardinalis Fuxensis inter vtrasq; acies oberrans, nunc hos, nunc illos monendo peruicit tandem, vt quoniam multum diei processerat, in proximam lucē certamen reiicerent. Vna nox interposita saluti fuit. Aragoniæ Regina virilis animi fœmina in castra delata, erecto in ipsa planicie tentorio medio inter vtrasque acies, pacem honestis conditionibus composuit. quas postquam Castellæ Duces iureiurando cōfirmarunt, ab armis est discessum. Castellæ copiæ iis locis substiterunt. Aragoniæ, & Vasconū Reges sese retro sine maleficio retulerunt. Henricus Aragonius, qui diebus superiorib.

Toletum

Toletũ fraude tentarat, ac tantùm non ceperat, cùm is conatus frustra fuisset, sese sub
ipsum pugnæ tempus fratribus iunxerat. Seguntia Vrcesiam abiit, pactæ pacis spe tutus:
ut si id non contingeret, factionis viribus nouos concitaturus motus. Festinabat cum
copiarum robore Castellę Rex, equites decem amplius millia, pedites ad quinquaginta
millia sub signis habẽs. Aragoniæ Regina, Fuxensis Cardinalis accedunt: pactæ concor-
diæ monent, hortanturque vti discedat ab armis. Ille spe ferox, & vindictæ studio ar-
dens negat iniussu suó pactas conditiones fore ratas. Regum insolentiam malo vindi-
candam. Ad Belamasanum in Durii ripa castra erant: cùm Fridericus Arionę Dux Tras-
tamarę Comes eò delatus in vincula duci iussus est: atque in Penafielis arce, quę in pote-
statem venerat custodiri: vbi proximo anno decessit, meliori exitu dignus, siue ætatis
commiseratione, siue regia propinquitate, siue quod nulla expectata fide ad Regem ve-
nit: conscientia credo fretus, aduersus maiestatis quod obtendebatur crimen, cum Ara-
goniis fratribus conspirasse. & est discordia ciuilis multarum suspicionum mater, inno-
centiæ sæpè aduersa: boni quàm mali suspectiores sunt, præsertim si otium amant. Sepul-
crum eius in monasterio, cui Beneuiuere nomẽ est, propè Carrionẽ in Vaccęis cum in-
scriptione cernitur, à Petro Ruizio Sarmẽto sororis filio, primoq; Salinarum Comite po-
situm. In Aragonios subinde fines penetratum est. ingens trepidatio, pauorq; eo tractu:
simul fuga agrestium, pecorumq; in munita loca facta. desertis pagis iniecti ignes: vastati
agri. Harisam promota castra, iis locis munitum oppidum operibus, arceq; arduo in colle
posita. fugientibus in eam arcem incolis oppidum direptũ incensumq; magna ex parte.
Quo tẽpore quasi in omnes partes signo dato in Vasconũ etiã fines non vno loco irruptio
nes factæ. à Petro Velasco Vincentii fanum vi expugnatũ, incensũq; est: quoniã retinere
nõ sperabãt arce in fide veteri perstãti. Ab Episcopo Calagurritano, & Diego Stunica fra-
tris filio Guardia oppidum, & arx coniũcta præsidiis occupantur. Beneuentanus cum
copiarum parte Henrici Aragonii oppida, vti iussus erat, carpere non desistebat. Henri-
cus Ocania deserta Seguram abiit, quæ arx ad Portugaliæ fines Anãq; pertinet: vxoreque
in ea arce relicta, ipse castra Iulia festinauit, si cæteris amissis oppidis ea parte iniurias vin-
dicare posset. præsto Petrus Aragonius fuit Medina Campestri metu tempestatis in ea lo-
ca delatus, magno iuuenis animo, præcipua rei militaris scientia, bello Neapolitano
comparata.

Belli Finis. Cap. II.

SATIS profectum videbatur siue ad nominis existimationem tuendã, siue ad iniurias
vindicandas, Aragoniorum, & Vasconum audacia castigata, vexatis finibus. Harisæ
arci assidere longum erat, exiguum moræ pretium. ergo à Castellæ Rege copiæ Medi-
nam Celinã reductæ sunt, victoria lætiores, quam præda. regni fines validis ea parte prę-
sidiis firmati: reliquę copię in hiberna sunt dimissę. Rex Medinam Campestrem ad regni
conuentus festinauit, autumno præcipiti. eius discessu, hostibus animus creuit. Vasco ad
regnum tutandum abierat: Aragonius copiis contractis in Castellæ agros incurrit: qua
parte Soria in Celtiberis sita est. Desa oppidum improuisò captum: arces Ciria, & Boro-
bia in potestatem redactæ sunt, atq; Bosmedianum Præfecto pręsidii venali. magna pe-
coris & frumẽti pręda fuit. multi mortales in captiuitatẽ acti. copię vnde venerãt Calata-
iubam incolumes rediere. Ad fines Portugalię, qua parte Anas decurrit, ab Aragoniis
fratribus maiori licẽtia direpta pecora, quibus ea regio abũdat propter lætissima pascua,
atque in Portugaliam missa. eorum conatibus comprimendis par Beneuentanus non
erat. eò Aluarus contendit euocato etiam Petro Pontio Marchienæ regulo in Bætica
præpotenti copiosoq;. actum de præda per feciales: nihil præter verba datum à Lusitano
Rege, ex arcano Castellæ calamitate lætãte, motibusq;, regno, quod occuparat, firman-
do opportunis. Addita noua ab Aragoniis fratribus iniuria est. cùm pares se Aluaro fore
non sperarent, Castra Iulia, combustis suburbiis muniũt: ipsi finitimum Lusitanis Albur
querquium improuiso aduẽtu occupãt. graue id detrimentũ visum est, prouidentibus,
ne se Lusitani eius oppidi possessione munirent, nondum cum ea gẽte stabili pace facta.
Rex eò accurrendum iudicauit Aluari accitu: quo maior esset auctoritas, & confecti bel-
li laus, penes ipsum esset. longè aliter accidit. Castris Iuliis, & arce Muntangio quamuis
ex deditione captis, Alburquerquium non potuerunt redigere in potestatem. Sic reli-
ctis ea parte Alcantaræ magistro, & Ioanne Petri Pontii filio, Rex & Aluarus Medinam
Campestrẽ redierunt. Noua ad Arauianæ planiciem, quæ ad Cauni montis radices pro-
tensa est, altera iam Castellæ calamitate locus infaustus, clades accepta ipso Diui Marti-
ni festo die à Mendózio cognomento Caluo cum quadringentis Vasconibus equitibus,

Enecus Mendoza Fitæ regulus cum minori numero obuiam progredi ausus victus ac
cęteris fugatis omnibus, ipse cum paucis occupato tumulo euasit. pauci interiere, p
rosq; velocitas fugæ, regio ignota hostibus, noctis tenebræ tutatæ sunt. Castellæ conue
1430. tus Medinæ Campestri erant, principio anni millesimi quadringentesimi trigesimi. C
launorum Dertusæ vtroq; Rege præsente. summa difficultas erat pecuniæ in subsi
belli redigendæ, quod diuturnum fore putabant. Aragonii reditus exigui: Castellæ op
aulæ sũptibus exhaustæ. Et est frugalitas Principis, instar vectigalis maximi, bello pac
sufficientis. vtrobiq; de fide procerum disceptatum. Aragonius Fridericum Lunæ Con
tem sanare cupiebat, ad hostes respicientem (erepti regni dolor vrebat: inconstante
iuuenis animũ leuissimi homines in spem vindictæ, & maiorum opum cum Castellæ a
xilio erexerant) frustra ea cura suscepta. ditio, quam amplissimam obtinebat, publicatu
idem à Castellæ Rege, de Aragoniis fratribus factitatur. nisi quod eorum oppida, soli
profusione, an quo restitutionis spes nulla esset, aliis proceribus attributa sunt. Magis
D. Iacobi ditio Aluaro quasi sequestro commendata. Harum municipium Velasco, L
desmia Stunicæ, vtriq; Comitis nomine Petro Manrico Paredes, Pimẽtelio Beneuẽtar
Maiorga, Petro Pontio Medinilla, Eneco Mendozio oppida Catharinæ Principi ad C
racam data, Guterrio Toleto Palentino Episcopo Alba in Salmanticensi agro sita. ali
alia oppida data. vnde noui extitere in Castella principatus, mutatis nonnulli familiis
possidentium cognominibus ad nostram ętatem perstãtes. Friderico Lunæ Comiti ex A
ragonia profugo, atque per idem tempus Medinam Campestrem delato principales ho
nores habiti sunt. Cuellar & Villaloniũ donata prius, deinde Ariona, vnde familiæ sum
ptus seq; toleraret. Eleonora Aragoniæ Regina Tordesillam euocatur: atque in Diu
Claræ Virginum collegio includitur: arces etiam tres, quę ipsius pręsidio tenebãtur, ius
tradidit: ne filiis re, aut consilio opitularetur, prouisum scilicet. Burgis tamen id mutatu
subeunte post factum humanitatis memoria: & quoniam iniquum erat filiorum pecca
parentis pœna lui. reddita ergo libertati, arcesq; restitutę ea lege, ne filiorum causam
bello iuuaret. Multum in eam rem legatio à Lusitano missa contulit. quod de induci
inter Reges Castellę & Aragoniæ petebatur, dum dati vtrinque arbitri de pacis cond
tionibus disceptarent, statuerentque, re nondum matura denegatum. Peninsulę die D
minico Palmarũ quinto Idus Aprilis, & proximo die Iouis è tumulo Benedicti Põtific
tantum odoris afflatum suauissimi, vt totam arcem perfunderet. sic nonnulli scriptor
tradunt, gratia potius, quam ex fide, sic arbitror. mouit tamen ea opinio Ioannem Luna
vt patrui corpus Illuecam transferendum curaret, suę ditionis oppidum: ea tamen leg
vt profano sepulchro compositum funeris honore careret. id contumacię supplicium
fuit. Erat Castellę Rex bello parando intentus. magnisquè delectibus numerosas copi
contraxerat, maiori impetu parans in Aragonios fines incurrere. simul Friderico ma
Præfecto mandauit classe instructa Aragoniæ ditionis litora, & maria infesta host
bus vt faceret mota castra: Vxamamque peruentum. Aragonius Turiasone bellum con
parabat: Vasco Tudelæ, maiori conatu quam successu: quod vtraq; gens eam militia
quasi impiam infaustamque auersabatur, collato consilio, missi in Castellam lega
Vxamam appulere ad octauũ decimum kal. Iulii. datus continuo Senatus: Ilerdæq; Epi
scopus Dominicus legationis princeps, facta dicẽdi potestate, quãta beneficia Castell
Regum in Aragonios extitissent, accurata oratione explicuit. eorum beneficiorum me
moriam fore perpetuam. Procerum quorundam fraudibus, qui regiis auribus & facili
tate abuterentur, & propinquis submotis regnum ipsi constituere cogitabant, præsent
gratia tumidi, & malis artibus ambitiosi, vt ne Regis quidem conueniendi facerent po
testatem, compulsos arma sumere. posituros libẽter modo æquis conditionibus. quant
hominum cædes, quanta vniuersæ gentis calamitas consecutura esset, si omnibus copi
decertarent, neminem ignorare. gladios semel cognato sanguine delibutos haud facil
elui. Peremptorum manes per domos & familias vagari, furoremq; animis iniicere. Epi
scopi oratione perstricti proceres Castellæ Aluarus & Beneuẽtanus pro se & cæteris re
spondent. ventum ad iurgia: & rixę initium quæri videbatur. Raymũdus Perellus è lega
torum numero se offert singulari certamini væcordia ferox, siquis experiri armis, & con
tra disputare audeat. sed præsente Rege non vltra verba processum. Solutus conuentus
legati tamen Aragonii Castellæ proceres sigillatim ambiendo, solicitando perpulerunt
vti ad fœdus animos inclinarent. Castellæ castra ad Garai pontem erant, vbi vetus Nu
mantia fuisse ex regionum interuallo magis quàm vllo antiquitatis vestigio creditur
inde ad Magianum progressum. eo loco magna legatorum contentione impetratum, v
induciæ inter Reges essent. Aluarus & Lupus Mendoza Compostellanus Episcopus de
signat

ſignati qui cum Regum legatis de conditionib. diſceptarent. Induciæ tãdem quinquennes his legibus pactæ ſunt. Vt poſitis ab vtraq; parte armis cõmercii mutui inter eas gentes ius eſſet. Aragonii fratres Alburquerquio intra dies ſexaginta diſcederent: neque in Caſtellæ fines ingrederentur toto induciarum tempore. quæ in eorum ditione ſupererant, Caſtellæ Rex ne attingeret. Ab Aragonii, & Vaſconis iniuria Lunæ Comes, & Gotifredus Marchio Corteſius Caroli Regis Vaſconis filius, qui in Caſtellam profugerant, tuti eſſent. Controuerſiis finiendis quatuordecim pari ab vtraq; parte numero arbitri deſignarentur. iis Agreda in Caſtellæ, & Turiaſo in Aragoniæ finibus deſignatæ vbi manerent. Eæ conditiones cùm Regibus probatæ eſſent, induciæ voce præconis in Caſtellæ caſtris ipſo D. Iacobi feſto die promulgatæ: idem per vrbes & oppida factum. magna omnium gratulatio fructu præſenti lætantium, & diuturnæ pacis ſpe. legati in omnes partes dimiſſi, eam lætitiam nunciatum: ac nominatim ad Luſitanũ: qui miſſa legatione, & multa flagitatione Regũ controuerſias componere conatus ſæpe erat, lætus ea tempeſtate Iſabella filia recens pacta Philippo Burgundo Duci ex ſecundis nuptiis cælibi. Ex hoc coniugio Carolus cognomento Audax Burgundiæ quondam Dux natus eſt, non magis amplitudine rerum geſtarum quàm triſti vitæ exitu nobiliſſimus in paucis Aragonius miſſa in Luſitaniam claſſe, fratres Alburquerquio euocat ſe in Italiam comitaturos: de qua dies noctesq; cogitabat. Caſtellæ copias Vxama dimiſſas, ad prima veris ſigna redire mãdatur. bellum in Mauros inchoare erat deſtinatum. Rex ipſe Madrigale in Vaccæis, vbi Regina erat, reliquum æſtatis extraxit.

Bellum Granatenſe. CAPVT III.

ARAGONII belli finis gemini belli initium fuit Maurici, & Neapolitani: vt nunquam Reges quieſcunt, præſertim imperio latè fuſo: aliæ ex aliis aptæ, & connexæ in dies controuerſiæ naſcuntur. Ambitio dominandi, ſæuum atque impotens malum nullis finibus reſiſtit: plura cupit pluribuſque eget, qui plura habet. O miſeram & fœdam conditionem naturæ mortalis. tametſi Ioannem Caſtellæ Regem ſtudium excuſare potuit, Chriſtiani nominis proferendi, gentis Mauricæ in Hiſpania quidem extirpandæ. Mahomad cognomento Læuus reſtitutus in regnum, vti ante monſtratum eſt, tributum repræſentare recuſabat, quod ipſe & maiores pendere conſueuerant. ea cauſa inducias petenti in ipſo Aragonii belli procinctu, neque negatæ præciſe erant, neque apertè conceſſæ: Alfonſum modo Lorcam legari Granatam placuit, qui barbarum diſtineret, tempus extraheret. Noua nunc legatione Maurica Caſtellæ Rex de induciis interpellatus negat vllam fœderis conditionem ſibi cum Mauro fore, niſi quod pepigerant vectigali repræſentato. Simul Alfonſus Lorca ad Tunetanum Regem legatus cum amplis muneribus, expoſitis mandatis, accuſataque Granatenſis perfidia & contumacia, eum neq; periculo moueri, neque reſpondere in amore, vnde prouocatus fuerat, facile impetrauit, ne in bellum auxilia mitterentur ex Africa. Et habent barbari fidem venalem: magiſq; vtilitati ſeruiunt, quam religioni honeſtatique. an barbari tantum, & non etiam plerique Principes qui veræ religionis nomine gaudent? Salmanticæ in regni conuẽtibus pecunia in id bellum imperata. propenſa omnium ordinum voluntate, quoniam contra Chriſtiani nominis hoſtes futurum erat, maiora etiam quam poſcebantur data. fine anni in Maurorũ ditionem variæ irruptiones factæ ſunt. à Gonſaluo Giennenſi Epiſcopo, & Diego Ribera Bæticæ Antelato, collecta manu in qua equites octingenti erant, pedites ad tria millia, in Granatæ planiciem penetratum. geminæ inſidiæ diſpoſitæ locis idoneis. Præcurſores octoginta ad vrbem miſſi, Mauris ad pugnam eliciendis inducendiſq; in fraudem caſſeſq;. egrediuntur illi, ſed cautè veriti quod res erat, ſubeſſe fraudem. Qui in primis inſidiis erant, vt erat conſtitutum, vix tentato certamine, & ipſi fugiunt. Mauri tunc quaſi periculo omni ablato effuſe noſtros ſequi, ſolutis ordinibus, nullo certo imperio. Ventum ad locum, vbi copiarũ robur erat. Re inſperata perculſi Mauri (vnde illis terror noſtris animus creuit) cæduntur omni ex parte. ducenti occiſi, centum capti. Cæteris vicini colles perfugio fuerunt: quibus maurici equi aſſueti erant, noſtris locorum inſolentia & aſperitate retentis. In Arundæ agros Fernandus Toletus Vallis Cornegiæ regulus Aſtigi tunc præſidio præfectus, cum alia militum manu incurrit. Non eadem fortuna fuit. concurrentibus incolis exæquata vtrinque clade, atque, periculo diſceſſum. Perea Caſorlæ Antelatus alia inuectus parte improuiſo aduentu hoſtium, amiſſis fermè omnibus ſuis vix ipſe ignobili quo exitium vitauit. à Ferrerio Mareſcalo Semena municipium vi expugnatum, eretumq; Mauris. Sic ſecundæ res atq; aduerſæ variabant. Et erat iniquũ anni tempus: continuiſq; imbribus impeditæ luto viæ, inflati amnes. Omnino in Vaſconibus Aragone fluio ripis ſuperfuſo Sagueſſæ oppidi pars magna euerſa eſt, inſigni rerum ſtrage, damnoq;

oppidanorũ. Sandoualius Castri Comes, Sotomaior Alcantarę magister à Castellæ Re
euocati, venire recusarunt inimicorũ vim veriti, siue ex cõsciẽtia digna metuentes. co
stabat etiam cum Aragoniis fratrib. sentire: neque factis induciis mutatos animos. In ip
belli apparatu Aluarus priori vxore Eluira Portocarreria defuncta, Ioannã Beneuenta
filiam duxit: ad Palentiam nuptiæ celebratæ modica lætitia, ob nouæ nuptæ auiam Ioa
nam Mendozam, quæ Henrici maris Præfecti vxor fuerat, per eos dies defunctam, Re
tamen & Regina auspicibus nuptiarum. Nihil tum nimium videbatur, crescente Alu
1431. tum gratia, tum auctoritate. Hæc principio anni millesimi quadringentesimi trigesi
primi gerebantur, quo tempore Martinus Pontifex Aragonio æquanimior factus Gall
rum odio, an alta simulatione, euocato tamen in Italiam Alfonso Rege, Romæ import
no tempore extinctus est ad decimũ Kalend. Martii. Idonei auctores sequentem annu
designant: mirari possis in tam recenti memoria tempora annalium dissentire. In Mar
ni certe locum Gabriel Condelmerius Cardinalis, natione Venetus cooptatus est, Eug
nii quarti nomine, quinto Nonas Martias. Ope potissimum Iordani Vrsini Cardinalis
eum gradum euectus, Vrsinis fauere cœpit, quæ Romæ potentissima factio est, columm
proceres insectari. Ioanna etiam Neapolitana mutabili ingenio fœmina Antonio Col
mnæ Salernum abstulit. prioris Pontificis donum ereptum in noui Pontificis gratiam,
ob aliquam offensam, vnde noui motus, spes aliæ. Castellæ Rex Petro Manrico rebus ge
rendis, iuriq; dicundo præfecto dum bellum Mauricũ esset, Medina campestri Toletur
abiit. in eius vrbis templo numine propitiando noctem peruigilẽ armatus egit. sic in mo
re erat, iis qui balteo militari donandi erant. luce, Sacerdotum precatione vexilla lustra
ta. inde feriis actis, instauratis sacrificiis, votis nuncupatis ad bellum itum. Ciuitas Regi
in medio itinere est. in ea vrbe secunda hora post meridiem, ad octauum Kal. Maii, die vi
gesima quarta Aprilis terræmotu concussa ædificia, arcis nonnullæ pinnæ discussæ. Re
in apertum prodire metu compulsus est. Magna trepidatio, Regis præsentia, & pericul
maior. Leue detrimentum, nulli homines periere. maior ea clades ipso anno in Aragoni
Catalaunis, & Ruscinonensi agro fuit: quædam oppida euersa, dirutaq; templa, vi terræ
motus inuenio. Granatæ etiam, & in Castellæ castris sub ipsum pugnæ conflictum terr
mouit. Ancipiti præsagio, vtriusq; nationis animi mentesque concussæ. Variæ excitatę re
ligiones, multiplices significationes captatæ: quibus rebus vulgus hominũ mouetur ma
ximè, quasi prænunciis futurarum, mobile superstitiosumq;. Barcinone per idem tempu
Violantes diẽ obiit grandæua Regina, Ioanni olim Aragonio Regi primo, connubio iun
cta, Ludouici Andegauensis, cum quo de regno Neapolitano lis erat, auia. Cordubam
mense Maio Castellæ Rex appulit. cum valida manu præmissus Aluarus, Illoræ agrũ, Gr
natæ planiciem soli cæliq; facie in paucis lætissimã, amœnitate æque ac prouentu insign
depopulatus est. deliciæ ciuium, horti, villæ ipsis cernentib. flamma vastatæ. ipsum etian
Regis Maurici nobilissimũ prætoriũ incensum. neq; his tamẽ iniuriis, ac ne Aluari quid
literis & conuitio ad certamen prouocati, prodierunt. causæ in incerto fuere: suspensa ar
bitror ciuitate ad expectationem maioris mali. Cordubæ interea de ratione belli delibe-
ratur. variæ dictæ sentẽtiæ. pars agris decernebat vastitatẽ: neq; vllo certo loco consisten-
dum videri. pars validam aliquã vrbem obsidendam disputabat: vt tantorũ laborum cer-
tus aliquis Regi fructus existeret, prouidendũ. in qua plus dignitatis erat, ea vicit sentẽtia.
Granatã regni caput petendã, & collatis signis pugnandum. ad id Gilayrus Maurus forte
an consilio Cordubã delatus, qui à puero captus inter barbaros Christiana sacra eiurarat,
quamuis noster tamen erat animo, vehementer incitabat: pollicebaturq;, cũ primùm in
vrbis conspectum se dedissent, Iuzephum Benalmaum Mahomadis Rufi Regis, eius qui
Hispali occisus fuerat, nepotem in nostra castra venturũ. Eo consilio Regina eatenus pro-
secuta, Carmonem amandata, regia castra ad Aluendinũ oppidum mẽse Iunio dimidiato
promota. dum omnes copiæ cõueniunt, extracti dies aliquot. octoginta hominum millia
conuenerunt nihilominus. plurimi genere & factis nobilissimi. castrorũ metatores Die-
gus Ribera Antelatus, & Ioannes Gusmanius designati. cõtra veteris militiæ leges id mu-
nus Marescalis detractum. Secundis inde castris ad fines Maurorum peruentum. iuxta ac
si hostes adessent, reliquo itinere instructæ acies. Aluarus primum agmen ductare iussus:
in quo duo millia & quingenti equites grauis armaturæ erant. Cum robore peditatus se-
quebatur Rex multis adiunctis procerib. post principia aulici, & viri togati magno nume
ro. Io. Ceresola Vxamensis, Guterrius Toletus Palẽtinus Episcopi. Vtrunq; latus Hẽricus
Nieblæ Comes, Velascus, Stunica, Beneuentanus, Giennensis Episcopus muniebãt. Præ-
cedebãt aliquanto spacio metatores duo, cũ mille equitib. leuis armaturæ. ab his initiũ pu
gnę factũ. Tertio Kal. Iul. egressi Granata Mauri magno clamore. Cau⁹ locus & pręruptus
qui

qui inter vtroſq; erat, à noſtris ſuperatus eſt. ventum ad manus. vincebant numero
barbari: atque pro vulneratis atque defeſſis recentes ex vrbe, quæ prope erat, Mauri ſub-
mittebantur. idem à noſtris fit: Velaſcus ſubmiſſus: cuius impetum barbari non tulerunt:
ſenſim ſe in vrbem receperunt pugnantes tamen. auerſum hoſtem eo die nemo vidit.
ad Eluiræ mõtis (Illiberrinũ dixere veteres) radices regia caſtra vallo, atque foſſa muni-
ta. Mauri quinque millia equites erant, pedites ad ducenta millia pars in vrbe, pars ten-
dentes in vicinis caſtris: cum tantam multitudinem vrbana ædificia non caperent. Die
Dominico Maurorum acies ad pugnam productæ. In Calatrauæ magiſtrum, cui agri
complanandi cura erat aggeribus riuiſque inæqualis, impreſſio facta eſt. periculo cogni-
to, Henricus Nieblæ Comes, atque Stunica qui è noſtris propiores erant, munimenta
trangreſſi, ad opem ferendam iere. cum ardore meridiani ſolis incaleſcebat pugna: ne-
que ſe noſtri ſine periculo explicare poterant. Rex indignatus quod eo die pugnare non
conſtituerat, ſuorumq; temeritatem incuſans Aluarum mittit iuſſum inhibere pugnam:
prælumque dirimere. Eo res perducta erat, vt circũfuſis vndique Mauris receptus fugę
ſimilis eſſet futurus. quod vbi Rex cognouit, inſtructa pro tẽpore acie, pauca locutus: cũ
iis certamen fore quos antea vectigales habuerint. neque duces, neque animos mutatos.
Regem barbarum abeſſe ciuium voluntate diffiſum: quorum pars maxima Benalmaum
ſequitur, qui ad noſtrum ſe præſidium recepit. Parati intẽtique in hoſtes inermes atque
imbelles irruite. Neque multitudo terreat: ipſi ſe in pugna impediẽt. quo ore quiſquam
veſtrum niſi victor domum repetet? quos Aragonii, quos Vaſcones, Gallique timuerunt,
hos incondita & collectitia barbarorum multitudo terrebit? abſit tantum nefas: ſuperi
omen auertite. Hic dies, aut omnes labores & victorias confirmabit: aut quod horret ani-
mus dicere, nomini noſtro, gentique ſempiternam ignominiam inuret. His dictis datum
tubis ſignum. ſublatus clamor. factus in Mauros impetus. aliquandiu immotæ acies ſub-
ſtiterunt: facies pugnæ varia, incerta, fœda atque miſerabilis. pars cedere, alii inſequi. ar-
ma, tela, equi, viri, Mauri noſtrique permixti: nihil conſilio, neque imperio agi. Rex inter
primos progreſſus teſtis virtutis, incitatorque tantam alacritatem ſuis addidit: vt reſti-
tutis ordinibus, tum primum pugnam iniiſſe videretur. Fuga mox effuſa hoſtes in vrbem
compulſi. pars colles petiit locorum notitia, & aſperitate confiſi. cædendi finem nox fe-
cit. Supra decem hoſtium millia ceciderunt. (ſic creditum, certus numerus iniri non po-
tuit) caſtra Maurica, quæ vineta inter & olíueta erant à Io. Cereſola capta. Redeuntem
in caſtra Regem ſacrata cohors cum infulis & velamẽtis obuia, lætaque excepit. numini
pro victoria actæ gratiæ. decem diebus iiſdem in locis expectatum. Mauri ne ad vineas
quidem prodire auſi, nullam tamen de fœdere mentionem fecerunt, nimia ſui fiducia,
aut veniæ deſperatione: forte inſolitus ſtupor occuparat mentes plebis & principum.
ager vaſtatus à noſtris, nullo vetante. Calatrauę magiſter, Ribera Antelatus deſignati, qui
finibus præſidio eſſent. Benalmaus regio nomine impoſito cum ipſis relictus: ſi factionis
opibus regni Granatenſis occupandi ſeſe offerret occaſio. Hic exitus Granatenſis expe-
ditionis fuit præliique nobilis, quod à ficu loco pugnæ extante nomen apud vulgus ha-
buit. è noſtris pauci nullus magni nominis, neque in pugna, neque toto bello deſiderati,
eo ſyncerior lætitia vniuerſæ gentis fuit.

Pax inter Reges Caſtellæ & Luſitaniæ. CAPVT IV.

ABſceſſerat annis ſuperioribus Nunnius Pereira equitum in Luſitania magiſter Bar-
celoſii & Oreni comes, non armis modo, ſed etiam curis ciuilibus: ſeq; Oliſipone in
Carmelitarũ cœnobio, quod è belli manubiis conſtruxit, grauior annis incluſerat, huma-
narũ rerum inconſtantiã veritus, ne longa vita cũ multis vertẽti fortunæ tribueret: ſimul
delicta prioris ætatis expiandi, & diuini numinis promerendi cura ſolicitabat, paupe-
rum inopiã ſubleuando, Diuorum templis exædificandis, quæ nõ pauca in Luſitania ex-
tant: Aliubarrotæ vnum D. Georgii nomine, D. Mariæ alterum ad Villã vitioſã, ſuſceptæ
pietatis monimẽta præclara, partæ de hoſtibus victoriæ inſignia trophæa. His operib. in-
tentum mors oppreſſit, ætatis anno ſeptuageſimoprimo, ex quo magiſter equitum factus
erat, quadrageſimoſexto: eius ſemper in Hiſpania viuet auctoritas, memoria vigebit.
corpus in eodem cœnobio eſt compoſitum. Funus Rex ipſe curauit inſigni apparatu,
omnium ordinum concurſu: id pignus amoris defuncti meritis dedit: cui debebat impe-
rium. Ex Beatrice filia vnica & Alfonſo Brigantii Duce ſuſceptis nepotibus ditio-
nem omnem antea diuiſerat. Amici obitu admonitus Luſitanus Rex æquali ſi-
bi vitæ exitum inſtare, quod ſemel & iterum tentatum erat, maiori conatu, no-

uaque legatione de pace Castellæ Regem appellare constituit. Abscesserat is Granatæ f
nibus præpropere. quibusdam videbatur, magnas discessu agendi opportunitates co
ruptas: vnde in vulgus opinio iactata Aluarum auro Maurico corruptum fuisse inter ca
ricas Granata misso. fides habita, quod nihil magnæ rei, nihil paruæ nisi eius arbitratu
gi constaret; & est procliuis in deterius populi persuasio. Ad tertium decimum certe K
lend. Augusti Cordubam ventum est: inde Toleti persolutis votis, actisque numini gra
tiis pro data victoria Medinam Campestrem festinatum, quo regni conuentus edicto r
gio habendi erant, nulla re insigniores, quam induciis, quæ cum Lusitano erāt, pace pe
petua mutatis. Fœdus honestis conditionibus inter vtramque gentem est factum. terti
Kalend. Nouembris in Castellæ conuentibus, atque Olisipone promulgatum, legato
Castella in eam rem Franco iureconsulto. Castri Comes maiestatis lege damnatur. Al
cantaræ magistri oppida publicantur, regiisque præsidiis occupantur. Velascus, Ferdi
nandus Toletus, Palentinus Episcopus, Guterrius Toletus in custodiam traditi. cum A
ragoniis fratribus conspirasse, Aluaroque exitium comparare rerum nouarum studi
crimen opponebatur. Graues ex ea re motus animorum consecuti sunt: aduersus Aluar
potētiam & fraudes nemini præsidium nisi in armis fore proceres iudicabant: præsertim
Enecus Mēdozius Fitam ad omnes casus præsidio & armis munire. In belli maurici sum
ptus noua pecunia ordinum consensu imperata. vbi res propemodum confecta videba
tur, à Ribera Antelato, & Calatrauæ magistro multis oppidis ad deditionem compulsis
Arunda Cambile, Illora, Archidona, Septinilio, aliis. Loxa etiam firmissima ciuitas veni
in potestatem, arci quoniam voluntate nihil facturam sperabant vis admota. Iosephus A-
bensarraxius Granata obsessis præsidio accurrens, victus acie à nostris, atque occisus est
fidei constantia malo fuit, in tanta inclinatione prouincialium, odio præsentis imperii ac
Benalmaum respicientium propensissimis voluntatibus. quibus Mahomad Læuus cum
se imparem sentiret, alia tempora expectaturus Granata relicta. vbi aduersæ factionis stu
dia vigebant maximè (& nouis nostrorum artibus amplius erant erecti aduersæ factio
1432. nis animi) Malacam abiit. Benalmaus ipsis Kal. Ianuarii, salutis anno millesimo quadrin
gentesimo trigesimo secundo in vrbem exceptus est. Maurorum is annus erat octingen
tesimus trigesimus quintus mensis Iamad prior. Eo mense Eduardo Lusitano filius ex v
xore Eleonara, natus Sintræ est. Alfonso infanti fuit nobile calamitatibus nomen maior
facto. Vrbis Granatæ ciues erga nouum Regem nouis officiis certabant: plerique syn
ceris animis, alii tempori seruientes, eoque obsequio promptiore, lætiore vultu, qui ma
ximè simulationi seruit. Rex ipse sacramento confirmauit se in Castellæ clientela futurū
auri pondus annuū tributi nomine, cum fide repræsentaturum. de tota re publicæ con
fectæ tabulæ. Res optime cōstitutas fortuna seu vis altior, per omnia humana dandis ma
ximè principatibus potens breui euertit obitu Benalmai. is annis grauis intra sextum re-
gni mensem decessit ad octauum Kal. Iulii, Maurorum mense Xauel. Mahomad Læuus
Malaca vbi exiguæ spei exitū expectabat, æmuli obitu nuntiato, nō minori studio quam
erat pulsus, denuò vocatus ad regnum, exceptusq; in vrbem est. tantum sæpe exiguū tem-
pus potest rebus atque animis commutandis. Et erga exulem & profugum successerat
multis humanitas. Is in Abensarraxii locum Andilbarē iuridicundo Prætorem Granatæ
constituit. à Rege breues modò induciæ Mauro concessæ. Tumultus ad Lusitaniæ fines
erant ab Aragoniis fratribus concitati. vtrique bello impar ærarium continuis sumptib.
exhaustum. aliquid etiam Tunetani Regis gratiæ datum, pro amico Rege & necessario
missa in Castellam legatione laborantis. Ad Alcantaræ magistrum sanandum, & ab Ara-
goniis diducendum Aluarus Isorna Conchensis Episcopus missus erat: si pro pontificia
auctoritate, & propinquitatis iure, quæ inter eos erat, ruentem in exitium retineret: & ad
meliora traduceret. leuis ea necessitudo fuit. re infecta discessum. Haud multo post facta
pœnitentiæ fide, Franco demandata cura hominis conciliandi, atque in partes trahendi.
magister mobili ingenio & rerum nouarum auido, cui ingrata erant quæ tuta, in temeri-
tate spes, repente quasi furore percitus Alcantaræ arcem Petro Aragonio tradit: Frācum
Henrico. insigni facinore aditus ad Regis gratiam penitus interclusus, inuidia ad populū
cōcitata, iure gentiū violata fraude impudenterq;. Friderico maris Præfecto, Petro Man-
rico Antelato Alburquerquii obsidēdi, & Aragonios fratres impugnandi cura est imposi-
ta. adiūcta valida militaris manus. A Guterrio Sotomaiore Alcātaræ Promagistro, Petrus
Aragonius in lecto nocturna vi captus ipsis Iulii Kal. incertū auūculi magistri monitu, cū
eius saluti ab Aragoniis timeret: an q, susceptū ipse ab auunculo Aragoniis adhærēdi con
siliū improbaret, Regemq; insigni officio promereri studeret. prĕmiū certè fuit in auūcu-
li locum cooptatio. Rege enim annitente, Alcantaræ militib. in comitia conuenientibus

Io. Soto-

o.Sotomaior, de multis criminib. postulatus, atq; gradu motus. Guterrio auũculi honos
st datus. vtriusque consilia pares exitus nacta: merces consentanea meritis. Castellæ pro
eres, qui in vinculis erant, redditi libertati, nullius probri comperti: seu quia dissimulare
nagnis sæpe Principibus necesse est, præsertim crimine latè fuso: ne id tantum diligen-
a assequantur, vt palã fiat, quibus flagitiis sint vires impares. Verum hæc aliquanto pòst
ntermissa repetamus.

Bellum Neapolitanum. CAPVT V.

ALFONSO Aragonio Rege in Hispaniam reuerso, vti est superius demonstratum, ma-
gna rerum inclinatio, Neapoli, maior animorum erat facta. multo maxima eius im-
erii pars in hostium ius ditionemq; redacta erat. pleriq; proceres Andegauensibus faue-
ant: pauci iiq; occultè Aragonii maiestate tenebantur. Aragoniæ vires vix vni pares in
nulta bella vno tempore distractæ. externa tamen quæsita, cùm tantum belli domestici
sset in manibus. Fregosii potentissima inter ciues Genuenses factio vrbe patria & prin-
ipatu à Philippo Duce Mediolanensi pulsi, supplices ad externa præsidia confugientes
etrum Aragonium Neapoli, vbi tunc res gerebat, exiguaque spe fraternas opes sustenta
at, cum classe auxilio euocarant. Accurrit ille non inuitus noui principatus spe iniecta,
iurias certè vindicandi studio ardens superiori bello acceptas. Vanus conatus non fuit:
nctis cum Fregosiis Fliscisque viribus multa oppida & arces tota ora Ligustica de Phi-
ppo captæ. maior tota prouincia belli terror illatus, erectis prouincialibus ad spem stu-
umque rerum nouarum. Ea cura Philippus incensus, ne Genua amissa de veteri princi-
atu periclitari necesse foret, de pace cum Aragoniis agendum censuit. missis in Hispani-
n legatis Bonifacium Corsicæ caput, de qua insula tandiu cum Genuẽsibus fuerat con-
ertatio, traditurum se Aragonio pollicetur, insciis Genuensibus, oblatæ amicitiæ haud
ue pretium, conditioq; reiicienda non erat. missi ab Aragonio legati in Italiam, qui in re
æsenti disceptarent. obsistente Genuensi senatu Portus veneris atque Ilicis seu Ericis
unc Lerice) arces loco munitæ in ora Ligustica pro Bonifacio Aragoniis traditæ sunt.
etrus rebus constitutis è Sicilia, quo se retulerat, euocatur. arces præsidiis munit: sexque
iremibus Philippi Ducis stipendio relictis, quæ eam oram tuerentur, cum classe reli-
ua abscedit. Cercina demum Afrorum insula vastata, è captiuis, quoniam insigni sunt
bore, remigum numerum supplet; rebusq; in Sicilia & Neapoli, vt præsens ferebat sta-
s, constitutis in Hispaniam, vti antea dictum est, nauigauit, fratribus auxilium Hispani-
nsi bello: neque magnam, neque nullam spem ferens regni Neapolitani recuperandi.
errebant aduersariæ factionis vires Aragoniis validiores. Confirmabat animum gentis
genium, externa imperia facilius parare armis quã retinere solitæ: vt sæpe magnis Prin-
pibus artes desunt, quibus subiectos populos in pace regant, potiusquam quibus hostes
rmis superent. Vtriusque nationis Gallicæ, atque Neapolitanæ varios mores esse cogita-
at: studia contraria. accessuram breui discordiam extremum malorum. à Regina &
ulicis quasi à capite malorum contagionem in reliquum reipub. corpus diffundi. peri-
ram breui, ituramque in præceps, etiamsi nullus impelleret. Inanis ea cogitatio non fu-
Andegauensis in Calabriam ablegatus: bellum inde curare iussus, neque alias impe-
partes attingere. auctor consilii Caracciolus, quò solus vti ante consueuerat, amoto æ-
ulo regnaret, alieno nomine, sua inuidia, communi malo. Ab hoc principio auctis o-
is, Aragonius etiam à Caracciolo in regnum reuocatur: omnia prona fore, Gallicam
tentiam mora consenuisse, se suosque in eius fide & potestate futuros. incertum ex a-
mo ea polliceretur, an quemcunque cursum fortuna dedisset, rebus suis præsidium pa-
ns, ingenio cautus & sagax. Simplicius Antonius Vrsinus Tarentinus Princeps Arago-
i amicitiam colebat, homo nobilis impiger, factiosus, potentiæ & copiarum auidus. con
cio propemodum Aragonium euocabat: Gallicæ leuitatis, & arrogantiæ tædere cœpis-
(sic ille loquebatur) integra factionis studia superesse: ex aliis plerosq; secum voto sta-
. se modò in conspectum daret, odio turpitudinis vniuersam multitudinẽ in partes ac-
ssuram. si moraretur spem, externa tamen conquisituros præsidia. His Aragonius literis
naq; excitatus, neq; multũ magnificis pollicitis credere, neq; oblata studia reiicere. nisi
egina volẽte de imperio Neapolitano rursus armis contẽdere graue erat. fratrib. tamen
Hispania relictis, ipse classe instructa, in qua sex & viginti triremes erant, naues onera-
e nouẽ, Africæ litora tentare constituit. ad tuẽdam id auctoritatẽ pertinere, & factionis
udia ex propinquo sustentanda. Ad decimũ Kal. Iunii soluẽs è Valentino litore, legensq;
rdiniam, in Siciliã appulit. inde Trupiæ Brutiorum arci munitissimæ ab Andegauẽsib.
ssessæ, atq; ad conditiones redactæ: deditionem facturam, nisi intra diem vigesimum au
ia venirent, in tempore opitulari non potuit, maris tẽpestatib. impeditus: in eius oculis

deditio arcis facta. Meſſanæ ad Aragoniã claſſem ſeptuaginta nauigia acceſſerũt. Gerbi
petita (quã nõnulli Lotopliagitẽ aut Menyngẽ veterib. fuiſſe credunt.) Ad litus Africæ e
inſula poſita eſt, minori Sirti vicina, locis vadoſis incertiſq; (cum tempeſtate maris lim
atque arena mutantur) à continenti circiter quatuor millia paſſuum diuulſa, frequen
cultoribus, lætaq;. Qua ad occaſum vergitur propior, ponte mille paſſuum longitudin
continenti committitur. Difficilis oppugnatio erat, propter loci munitionem, circumfu
ſas ad litus barbarorum copias. Bofferricius enim Tunetanus Rex cognito Alfonſi con
ſilio accurrit. ponte primo impetu noſtrorum capto, cum barbaro etiam Rege dimica
tum acie eſt. victi Mauri, atque intra munimenta compulſi. ad regium tentorium al
quandiu dimicatum. ex hoſtium numero fortiſſimus quiſque cadit. Bofferricius rebu
diſperatis equo impoſitus euaſit. cæteri fuga diſpalati. minor quam pro tanta victoria c
des fuit, minorque fructus. viginti bellica tormenta capta, inſula in poteſtatem non ve
nit. Dum Punica fraude cõditionibus retractandis tempus extrahitur, Aragonia claſſi
quod futurum barbari expectabant, inopia commeatus Meſſanam repetere compul
eſt. De Neapoli recuperanda, conſilia agitata: vbi Ioannes Caracciolus inimicorũ con
ſpiratione, dum ficta fraude ad Reginam vocatur, ferro peremptus erat ad quintumdec
mum Kal. Septemb. Princeps conſilii auctor Cobella Rufa Antonii Sueſſę Ducis cõiu
quæ præcipuum gratiæ & auctoritatis locum apud Reginam nacta erat, eoque implaca
bili odio in Caracciolum, ferebatur. Viam ſuperi regni recuperandi Alfonſo aperieban
neque is occaſioni deerat. quin Neapolitanis proceribus ſolicitatis miſſaq; ad Regina
legatione Ænariam inſulam contendit, ex propinquo omnia diligentius exploraturu
Simulabat Ioanna ſeſe pacẽ non aſpernari: icti cum Andegauenſi fœderis pœnitere: at
ad priora conſilia cupere animum reuocare: modò facultas eſſet, & ſinc armis. retracta
dis conditionibus reliquum æſtatis extractum. Eò ventum vt Regina Ludouico And
gauenſi abdicato, Alfonſi Aragonii adoptionem inſtauraret, fœderis prius icti memini
ſe potius ſimulans, quam initæ nefariè cum Gallis ſocietatis. vtrumque arcana ſyngra
pha, quo res occultior eſſet, factum. vtrumque Cobellæ conſilio, & hortatu, qua mul
tum & familiariter Regina vtebatur: alienis ſemper imperiis obnoxia, nunc fœm
næ. vſque eò vt belli, pacis conſilia vna maximè adminiſtraret. pudendam igno
miniam. ſed prona tamen ciuitas in luxuriam, morum vitio affluentique co
pia voluptatum, & illecebris omnis amœnitatis maritimæ, terreſtriſque, mod
præſentibus frueretur, nulla honeſti cura mouebatur. plebem maxime nulla ho
neſti inhoneſtiq; cura ſolicitabat. Sic erant ſtudia hominum ea tempeſtate. Arago
nii interea fratres in magno diſcrimine eſſe: captus alter, Henricus intra Alburquerqu
um obſeſſus. maioris belli metus oſtendebatur, mota fœderis fide: de qua re Caſtellæ l
gati cum Vaſcone, qui vtriuſque regni finibus præſidio erat, iuſſi expoſtularunt. vt A
burquerquiò dedito, aliiſque oppidis & arcibus vniuerſæ Caſtellæ finibus abſcederen
impetratum Luſitani Regis opera, & auctoritate. icto fœdere, ambo fratres, Catharin
Henrici vxor, Sotomaior Alcantaræ ante Magiſter, Cauriæ Epiſcopus ad Oliſiponẽ n
uibus impoſiti Valentiã vrbem Edetanorum delati ſunt, nouas inde ſpes captaturi in H
ſpania, ſi minus certè in Italiam nauigaturi: quò à fratre Aragonio Rege conuitio euoca
bantur, cura Neapolitani imperii armis recuperandi: cum non ignoraret Reginam ſib
ſpecioſa verba dare, animo ad æmulum inclinatam. Nihil inteſtina diſcordia occultum
eſſe patitur. bona malaque conſilia vulgantur. ad Aragoniæ fines Turiaſo, & Calataiub
Friderici Lunæ Comitis variis artibus tentatæ: ſi Caſtellæ præſidiis occupari poſſent: i
fugæ pretium extare cupiebat homo immodicus, mobili ingenio, audax, temerarius. re
perficiendæ occaſionem ſuppeditabat, ſuſcepta iis locis de Toletano Primatu controue
ſia, minimè idoneo tempore hac cauſa. Io. Contrerius Toletanus Epiſcopus inter ſepten
arbitros controuerſiis cum Aragonio finiendis à Caſtellæ Rege datus, Agredæ prius, de
inde Turiaſone crucem poteſtatis inſigne præferebat. contra morem id maiorũ vſurpa
Turiaſonenſes querebantur ſcitaq; gentis. Dalmatii Cæſarauguſtani Præſulis, cui Turia
ſonenſis Epiſcopus contributus eſt, dignitatem à Tarraconenſi manantem lædi. Toleta
norum ſæpe audaciam cõpreſſam: non eſſe nouo exemplo veteres mores, iuraq; violãda
neq; laturos iniuriam. Toletanus factum, antiquis Romanorum Pontificum tabulis tue
batur. ſe tamen Agredę tenens Aragoniis finib. abſtinebat: ne res à verborũ diſceptation
procederet ad manus. Importuna contentione ſuſcepta, nihil communi cõſenſu gereba
tur, reſq; communes præ priuatis cupiditatib. negligi videbantur: ac periculũ erat, ne de
curſo induciarum tempore, denuo rediretur ad arma. quo metu nihil ab vtraq; parte d
ſua cõparatione omittebatur. pecuniæ redigendæ ſumma difficultas erat, Aragoniis ma
ior, tot iam annorum bellis exhauſtis.

Conci

Concilium Basiliense. CAPVT VI.

VSPENSIS Hispanorum animis ad noui belli expectationem noui terrores de cælo oſtentati: Mirobrigæ maximè, quo Caſtellæ Rex acceſſerat aduerſus Aragonios fratres, amma ingens viſa: qua magno ſpatio diſcurrente ingens tonitruum eſt editũ: auditumq; ue vltra triginta paſſuum millia. Ineunte ſalutis anno milleſimo quadringenteſimo tri-eſimo tertio, in Vaſconibus & Aragonia niues quadraginta dies cõtinuatæ magna ſtra- quadrupedũ, alitumq;. feræ neceſſitate famis ad oppida concurrebant occidi, aut oc-dere paratæ. Madritũ ex vrbe Mirobriga petitum ad regni conuentus. tanta hominum equentia fuit, vt amplum municipium multitudini non ſufficeret: pleriq; in vicinis pa-s diuerſarentur. de bello Granatenſi eſt actum. miſſus Fernandus Toletus Vallis Cor-egiæ regulus, decurſis induciis aliquot Mauris arces eripuit. cætera quietus annus Hi-aniæ fuit. Madriti inter proceres magnificentia, elegantiaq; certatũ. ludi militares ma-o apparatu, ſumptuq; commiſſi. omnia ad imperii ſplendorem ea ætate voluptatemq; ntis relata: atq; ea maior, quàm rei bellicæ cura erat. Oliſipone hic annus grauis peſte it. multi mortales abſumpti. Ioannes Luſitanus Rex extinctus eſt pridie Idus Auguſti, trema ætate: ſex enim & ſeptuaginta annis vixit, menſibus quatuor, tribus diebus. re-auit annis quadraginta octo menſibus quatuor diebus nouem, fundato poſteris impe-, in tanta temporũ atrocitate, tantaq; reipub. perturbatione in paucis clariſſimus. Suc-ſſit patri Eduardus, in magna procerum frequentia continuò Luſitaniæ Rex proclama s, confirmata ætate annos natus vnum & quadraginta, mẽſes nouem, dies quatuorde-: cui ad cæteram felicitatem numeroſa proles fuit, ex vnis nuptiis ſuſcepta: Alfonſus imus, cui patre ſuperſtite inter Luſitanos primum Principis nomen eſt inditum, Ferdi-ndus hoc ipſo natus anno, Philippa breuis æui, Elionora, Catharina, Ioanna magnis cũ ate pactæ iunctæq; Principibus. Ipſo inaugurationis die à Iudæo Medico Gudialla, no-m Regem monitum aiunt, cæremoniam pomeridianis horis peragendam videri: aſtra eſtinaret, infelicem euentum deſignare: perſtitiſſe tamen contemptu talium, vt for-itorum. Suſcepta regni cura, peſtiſq; lue Oliſipone ſedata, nihil prius habuit, quàm de-ncti parentis manibus ſolenni ritu parentare. corpus celeberrimo apparatu atque ad m diem inaudito, Aliubarrotam delatum, atque in monaſterio compoſitum, quod vi-oriæ de Caſtella parte monimentum extructum fuiſſe, ante eſt demonſtratum. funus oſecuti Rex ipſe, fratres, proceres, viriq; ſacrati magno numero, veriſſimis lacrymis. Im rii à pietate inchoati principiis media, atque exitus conſentanei fuerunt. Hæc in Hi-nia. Extremo Pontificatus anno Martinus Romanus Pontifex Concilium Epiſcopo-m Baſileam indixerat, ad mortalium mores, qui collapſi à veteri ſanctitate erant caſti-ndos, Bohemos ad fidem officiumq; reuocandos. Iulianus Cæſarinus Cardinalis vir ea mpeſtate præclarus, Roma concilio inchoando legatur. Eugenius Martini ſucceſſor iſcopos in Italiam transferre conabatur, ratus locorum propinquitate minorem ad res uandas fore opportunitatem. reſiſtebat Sigiſmundus Cæſar Germaniæ æquior, quam liæ. cæteri Principes ab vtraque parte ſolicitati: ac Aragonius nominatim, in vnam ob-endi Neapolitani regni curam intentus maximè, vnde melior ſpes affulgebat, adhęre-Sigiſmundo viſus eſt: oratoreſque ex Aragonia Baſileam deſtinari mãdauit, Alfonſum rgiam Valentinum Epiſcopum, duos alios, è Theologis vnum, alterum ex nobilitate. m eius exemplo faciunt alii Reges Hiſpani à Luſitano Diegus Oreni Comes legatus adiunctis Epiſcopis, & viris ſacratis. Ineunte anno milleſimo quadringenteſimo trige-o quarto, Alfonſus Carillius Cardinalis Baſileæ deceſſit, vir præſtanti doctrinæ pru-ntiæq; opinione, columen noſtræ gentis, atq; præſidium. in auunculi locum Alfonſus rillius Iunior Seguntinus Epiſcopus creatus eſt. qui deinde fuit Toletanus archiepi-pus. eò maiori ſtudio ad concilium oratores amandati. à Caſtellæ Rege Aluarus Iſor-Conchenſis Epiſcopus, Ioannes ſylua Ciſontanus regulus vexillifer regius, Alfonſus rthagena Paulo Burgenſi Epiſcopo natus, pari eruditione, & virtutum omnium indo-Decanus tunc Compoſtellanus, & Segobienſis, annis ſequentibus, patre Aquileiæ Pa-rcha renunciato, in eius locum Burgenſis Epiſcopus eſt creatus. ea gratia meritis pa-nis propriiſq; virtutibus eſt habita: id præmium datum Caſtellæ dignitatis Baſileæ in rum conuentu defenſæ, aduerſus oratores Anglos qui priora ſibi vendicabant. defen-iem de ſcripto conceptã cum patrib. obtuliſſet, Anglorum audaciam fregit. Hoc fe-t aliquando Romã ituro, dixiſſe Eugenium Põtificẽ. Si Alfonſus venerit, quo pudore Petri ſedẽ occupabimus? rem miraculo cõparandam: extitiſſe in Hiſpania, qui ſtirpis aicæ ignobilitatẽ, atq; inuidiã, virtute ſuperaret. nimirũ meritis magis, quã maiorum ginibus honos eſt datus. Sed Aragonio tamen par à Sigiſmundo gratia reddita nõ eſt.

1433.

1434.

Romæ anno ſuperiori Auguſtus renunciatus cū corona imperii, quaſi mente repēte mu
tata, cum Venetis, Florentinis, Philippo Mediolanenſi fœdus ineundum atq; armorum
ſocietatem conſtituendam curauit, atque perfecit. Aragonios vniuerſa Italia pellere de
ſtinabant. Pontificiis magis precibus datum, quàm ſyncera voluntate geſtum. Sed long
aliter res accidit, vti ſequens narratio declarabit.

Ludouicus Andegauenſis defunctus. CAPVT VII.

FRIDERICO Lunæ Comiti ad veterem inuidiam, nouum in caſtella crimē acceſſi
vir acer, quietis impatiens, amplo in Aragonia principatu amiſſo, quæ in Caſtella ac
ceperat oppida pretio vendiderat, Arionā Aluaro, Villalonium Beneuētano, de ſuo pro
fuſus, alieni auidus, nullam inopiæ ſupplendæ ſpem fore, niſi in ſcelere ratus, Hiſpalin
lautiſſimam vrbem diripere conſtituit, nauali, Trianaque ſuburbio occupatis: vnde i
ciuium fortunas graſſari cogitabat, Nieblæ Comiti infenſus maximè præcepſq; in vind
ctam. Res tanta ſine ſociis patrari non poterat. adiuncti quos ſimilis inopia & mali mo
res ſtimulabant: quibus libido, atque luxuria, ex magnis opibus, nihil reliqui fecerant. in
primis duo Hiſpalenſes patritii nefarii conſilii participes effecti: quorum nomina, vt me
moriæ prodantur non eſt neceſſe. Latere is conatus non potuit. Medinæ campeſtri
quo Rex iuerat anni principio Fridericus captus, Vreniamq; primum, deinde in vicinam
Olmedo arcem in vincula duci iuſſus eſt, eundem carceris & vitæ terminum habiturus
eò minore gentis commiſeratione, quod transfugæ eum nomen, inuidioſum ſuis, Ca
ſtellæ ſuſpectum effecerat, de ſociis capitale ſupplicium ſumptum. Violantes Niebl
Comitis vxor pro vincto fratre precatura, ne facta quidem Regem adeundi poteſtat
Cuellarem amandata: vetitumque inde iniuſſu Regis diſcedere. ſuſpicio erat, ſorori
opibus confiſum ſcilicet, id facinus agitaſſe. hunc exitum Friderici ſpes & conatus ha
buerunt, meritis & actionum inconſtantiæ conſentaneum. Cordubæ in templi maxim
exedra, eius ſepulchrum ligneum monſtratur, eleganti opere Arionæ Ducis nomine,
matre poſitum, vti vulgi opinio eſt, filium in Caſtellam ſecuta. Ariona vetus Aurig
quibuſdam fuiſſe creditur, aliis municipium Vrgauonenſe: vti indicio eſt lapidis inſcr
ptio, quæ in D. Martini eo oppido legitur, Hadriani quondam Auguſti ſtatuæ ſubiect
his verbis.

IMP. CAESARI DIVI TRAIANI PARTHICI FILIO, DIVI NERVAE NEPOTI
TRAIANO HADRIANO AVGVSTO PONTIFICI MAXIMO TRIB. POT. XIIII.
COS. III. PP. MVNICIPIVM ALBENSE VRGAVONENSE DD.

Non deterruit Friderici calamitatis exemplum in ſimili cauſſa Aragonios fratres: qui
prohibiti quamuis Caſtellæ finibus, & ditione ampliſſima ſpoliati, turbandæ reipublica
conſilia verſarent. Querebatur Caſtellæ Rex icti fœderis conditiones violatas: ſi induci
as ſtare vellent, Aragonios fratres ex vniuerſa Hiſpania amouendos. auditis de ea re Ca
ſtellæ legatis, Vaſco auctor fratribus extitit, in Italiam nauigandi, ipſe breui ſubſecuturus
regno Neapolitano parto, cuius nonnulla ſpes erat, haud defuturam occaſionem veteri
in Caſtella ditionis recuperandæ diſputabat. Italiæ victoribus cætera in Hiſpania prona
fore. Ventum in Siciliam, vti conſtitutum erat nauibus. vnde Alfonſus frater in omnem
occaſionem intentus erat, imperii Neapolitani obtinendi, eos proceres in partes trahen
di, cæteros Italiæ Principes conciliandi, Eugenium maximè Pontificem, quem ſuis cona
tibus in primis aduerſari erat expertus. rei perficiendæ opportunitas ſeſe dabat, diutur
na valetudine Reginæ, diſſidio procerum, ipſius Pontificis caſu, Roma fugere compulſi
Columnæ Salernitani Principis in vrbem aduentu, facilè populus ad arma eſt concita
tus. & erat in magno odio Pontificis nomen, pro eo quod Columnas proceres exagitan
dos ſuſceperat: & ager Romanus recens erat à Philippi Mediolanēſis copiis ductu Fran
ciſci Sfortiæ, culpa Pontificis deformatus. auctario Tiberi euaſit, quamuis Franciſcan
cucullo, veſte pontificia mutata, telis & lapidibus ab vtraque ripa petitus. indignum fa
cinus: ſed tantum poteſt, concepta à populis indignatio. in Hetruriam paratis ad oſti
Tiberis triremibus abiit. Pontificis ignominia per omnes prouincias vulgata, variè Prin
cipum animos affecit, vt cuiuſque ſtudium erat. dignum ea calamitate nonnulli iudica
bant: importunis actionibus ſuos, vicinos, longinquos exacerbare: ſanctiſſimis patrum
Baſilienſium conatibus pro pietate ſuſceptis, vnum maxime obſiſtere: ex conſciētia ſci
licet, digna formidare. plerique indignum facinus accuſabant, armis etiam vindicar

parat

arati.Casu eo Aragonius nunciato, Panormi vbi se tenebat, ad septimum Idus Iulii, do-
ebat, vti par erat, Christiani nominis probrum, pontificiæ maiestatis ignominiam. sed-
n dolore lætabatur tamē, venisse occasionem insitæ pietatis proferēdæ Pontificis prome
endi. missi legati, qui mœrorem exponerent, opem offerrent, hostibus vindicandis,
edando populo. Lętatus ea legatione Pontifex, studia tamen Aragonio remisit. tempe-
tate intra quintum mensem pacata, Romani tumultus compositi, ciues ad officium re-
ocati, leges & magistratus accepere, in capitolio militare præsidium: religione exoluti,
ua ob violatum Pontificē erant obligati. In Hispania Io. Contrerius Toletanus Archie-
iscopus decessit sextodecimo kal. Octobris. corpus in tēpli Toletani maximi sacellum,
ui à Diuo Illefonso nomen est celebri funere illatum. habitis comitiis de successore
reando, cum sententiæ variarēt inter Gusmanium Archidiaconum, & Villaquiranum
)ecanum, diuisis studiis, Ioannes Cerésola Aluari vterinus frater, ex Vxamensi Episco-
o nuper Hispalensis factus, Rege annitente Toletanus Præsul renunciatus est. Con-
uncto funere Henricus Villena Madriti, vbi Rex erat, extinctus est. amissas opes, atque
mplissimos honores ablatos, iniuriamque fortunæ honestis solatiis ad extremam sene-
tutem tolerauit. tanto eruditionis studio, vt ne à magicis quidem sacris abstinuisse fe-
itur. libri iussu Regis Lupo Barriento Dominicano, Henricique Principis magistro ex-
minandi sunt traditi. quorum parte combusta, multorum vituperationem incurrit: li-
ros existimantium magno comparatos, eruditorum vsibus sine periculo noxaque ser-
ari debuisse. regiam ille de scripto concepta defensione, voluntatem excusauit, cui re-
ugnare fas non esset. Neapolitani proceres odio rerum præsentium, fœmineoque fessi
nperio, ad Aragonium inclinare cœperant. Nicolaus Picininus magnus ea tempestate
 Italia Dux Braccii propinquus, ad Aragoniam militiā magnis præmiis inuitatur. cum
'arentino & necessariis. quæ potissima factio Andegauensis, & Iacobi Caldoræ armis
agitata, ad Aragoniū præsidium confugerat, fœdus Panormi factum: Aragonii in fide
ore, si tantum copiarum auxilio mitteretur, quantæ ad defendendum bellum essent
tis, duo millia equitū, pedites mille Aragoniis stipendiis: validæ copiæ, impares tamen
duarsariorum potentiæ. Breui Tarētinus ditione amplissima spoliatus, paucas vix arces,
 oppida retinuit, situ, aut opere munita. confecto ferme bello discessum ab armis. Con-
ntiæ, quæ Brutiorum vrbs est, Andegauensis corpore tantis militiæ laboribus fracto,
ci insalubritate tentatus morbo, atque oppressus est mense Nouembri dimidiato, in
so ætatis flore, in medio felicitatis cursu, ipsoque in regni obtinendi limine: vix nuptia-
um lætitia peracta, ducta recens Margarita Amodei primi Ducis Sabaudi filia, insigni
rmæ venustate. Sic fortuna ludis in rebus humanis. Sic nos nostraque versamur. Ara-
onio nimirum cælum viam ad regnum struebat, cui nihil est arduum, eo maiori festi-
atione, quod Regina ipsa Neapoli decessit, ad quartum Nonas Februarii, ineunte salutis
nno millesimo quadringentesimo trigesimo quinto, morbi diuturnitate victa mole-
iaque oppressa, quam ex filii morte concepit grauissimam: atque adeo vt semet incu- 1435.
ret, quod summis ac perpetuis Andegauensis officiis in amore non respondisset: dura
que ingrata optimo Principi mortem conciliasset. Corpus Reginæ in Annunciatæ
irginis ædem illatum est, modico ac tumultuario funeris apparatu. Andegauensis &
eginæ obitu fortunæ partiū cōuersæ: viresq; Aragoniæ confirmari amplius cœptę: An-
gauenses debilitari: tametsi Neapolitanus populus nullo Principū conuentu habito,
illo ordine, quod Reginæ etiam testamento cautum erat, Renatum Andegauensem
egem pro defuncto fratre iusserat. Parum in eo præsidii erat, qui superiori tēpore dum
 Lotaringiæ principatu Carolo Duce socero defuncto, cum Antonio Vallemontensi
omite eiusdem fratre certat armis, libertatem amiserat, captus in pugna atque in Bur-
ndi Ducis potestatem traditus: cum quo armorū societas Antonio erat. Ex vtroque
su quantum dolorem Violantes Regina Andegauensium mater ceperit, explicare su-
ruacaneum sit. res ipsa indicat. multum ei familiæ superi per hæc tempora aduersati
dentur, Gallorum genti infensi, an Aragoniis propitii. Sed est fere, vt aliarum rerum
 felicitatis orbis. per varias gentes, atque familias inerrat nulli propria. Neapoli à mul-
udine, qui summæ rerum præessent, Otinus Caracciolus, Georgius Alamanus, & Bal-
sar Ratta delecti, Andegauensis factionis facile principes, studio, arteque multitudi-
s concitandæ præstantes. Decessere etiam magni in Hispania viri. In eo numero Ro-
ricum Velascum Palentinum Episcopum miserabili casu, familiæ cocus peremit, Io-
nes nomine. Emota forte mente nodosum stipitem eccur gestaret, rogantibus ioco
licis respondere erat solitus, mactando Episcopo. Vocem barbarā (erat enim natione
ternus) non intelligentibus risum mouens, mox verissimas lachrymas excussit, heri se-

curi capite eo stipite comminuto. Adeo tenui filo suspensa sunt salus opesque homin

Bellum Mauricum. Cap. *VIII.*

FOEDA hyems fuit in Hispania, continuis imbribus, fluuiorũ illuuie, viç luto imp tæ, vix vt commeandi facultas esset. multa ædificia vi inundantium aquarum e sa. Vallisoleti, atque Medinæ Campestri, vis mali maxime incubuit, molæ frument impeditę diebus quadraginta, cocto frumento homines vixere. Hispali Bætis ad sum vrbis mœnia minus duobus cubitis excreuit. ciues in metu pars naues scandere: pars noctuque rimas omnes stipare nequa penetraret aqua. Ad quintum kalendas Nou bris cœptę tempestates, ad octauum kalen. Aprilis tenuerunt. Magna caritas anno solicitudo par. belli tamen Maurici cura non intermittebatur, inter aduersa & secu variantis. Diegus Ribera Antelatus impugnanda Alora, sagittæ ictu ex muro emissæ rierat. alia parte Ioannes Fagiardus Alfonsi Antelati filius, fuerat à Mauris in pugna multuaria occisus. Diego Perafanius filius suffectus est à Rege, quindecim quamuis nos natus. ea gratia paternis meritis habita est. & erat præclara indole virtutis, vt in ætate. Solicitudinem nostrorum animis ex iis casibus incussam nouus nuncius mitiga à Roderico Manrico Petri Antelati filio Oscam in Bastetanis firmissimum municipiu admotis scalis vi captum. Validam etiam Maurorum manum, quæ auxilio superuener Casorlæ Antelati, & vallis Cornegiæ reguli accursu fusam cæsamque: Maurorum fu deditam nostris arcem. Lætitia ex ea victoria suscepta breui euanuit, maiori quàm in lerant accepta clade. Guterrius Alcantaræ Magister Atchidonam expugnaturus c octingentis equitibus, peditum dimidiato numero in eos fines inuectus, cognito ex culis eius itinere, atque fumo significato finitimis, iniquis ad transitũ locis circumse à quingentis hostibus, qua sagittariis, qua funditoribus, ferme omnibus sociis ami vix ipse cum paucis aufugit. improuiso barbarorũ aduentu, & contemplatione peric stupor omnium animos occupauit: & quasi torpore quodam membra diriguerunt. C tior alieno periculo cladeque Ferdinandus Vallis Cornegiæ regulus Huelmæ pro modum captæ obsidione discessit: cum validas Maurorũ copias auxilio obsessis veni esset nunciatũ. & est non minoris virtutis aliquando cedere quam in pericula irrue maioris hoc aliquanto animi, illud prudentioris consilii, se atque suos ad meliora tẽp conseruasse. vti tunc accidit. auctis enim mox viribus, adiunctoque Giennẽsi Episco cum mille & quingentis equitibus, sex peditum millibus Guidixensem agrum vre maturas segetes corrumpere, magna incolarum calamitate. Maior equitum nume Granata venerat, ad quadraginta millia pedites. cum ea multitudine conferre signa n est veritus. consilium non fuisse temerarium, vnde audacia famã habet, euentus doc victoria à nostris parta. quadringenti hostes ceciderunt: fugerunt alii metu vincente dorem. Fugiẽtes nox texit. Pereę Antelati eo die virtus emicuit. confosso equo, cruteq vulnerato in pedes desiliens, circumfusos hostes magno animo sustinuit, submouitq mortis contemptu validior. incruẽta nostris victoria non fuit. sauciati non pauci. no nulli desiderati. In Contestanis non procul Osca duo oppida erant, modico spatio d iuncta, vtrunque Velis nomine. Rubri alterum, alterum Albi. Hæc oppida à Fagiard Antelato circũsessa sunt. cõpulsi malis barbari, legitima deditionis verba nuncuparun si eisdem quibus antea legibus viuerent, nec maiora vectigalia pendere cogerentur. Tr bus hæc annis cum Mauris gesta coniunximus, ne memoriam dispersa confunderen Annus vnde digressi sumus, pace inter Gallos & Burgundos ex tantis moribus fac maxime illustris fuit. odia cruore ciuium exatiata erant. Carolus Rex Galliæ de Burgu do amice honorificeque loquendo pœnitentiæ fidem fecerat: neque cædis Burgun Ducis auctorem extitisse. accessere tres Roma Cardinales ad eos Principes legati. iis v tro citroque commeantibus impetratur, vt à tribus Principib. oratores Atrebates co uenirent. de pacis ibi conditionibus agi cœptũ. discessere è conuẽtu Angli, regni Fra corum riuales: ęquiorem Burgundus se præbuit sanandis reip. malis cupidior. Mem riæ Ioannis cæsi Ducis, vt honores à Franco haberentur mandatum, loco vbi cæsus era templo eius impensa exędificato, collegioque sacris faciendis instituto. Matisco, Altisio dorum perpetuo iure, alia oppida ad Somonam amnem data, pignoris modo loco, du quadringenta aureorum millia mulctę nomine redderentur. Nihil nimium Franco v debatur præ cupiditate Burgundi conciliandi, distrahẽdiq; ab Anglorũ societate: hau ignaro, eo fœdere Galliæ opes, quæ nimium accisæ erant, breui restitutum iri. vti factu est. Ad famam eius fœderis ciues Parisienses excitati arma in Anglos corripuerunt: regia

qu

que vrbs ad pristinum rediit imperium. reliqua procliuia esse cœperunt, quæ eatenus fuerant ardua atrociaque. Nostræ historiæ pace Atrebatensi facienda, Isabellæ Burgundo nuptæ præclaram extitisse operam confirmant: & cum Rege Gallo coram colloquio habito de conditionibus egisse aiunt: ex fide, an ex gratia gentis Lusitanæ in incerto habeo. Illud constat Reginis Aragoniæ, & Vasconum, cum viri Reges Caietam obsidione premerent, vti mox est explicandum, à Castellæ Rege qui Madrito Butracū Eneci Mendozii inuitatu contendebat, ludis & conuiuiis remissurus animum, datū, vt induciarum tempus ad Nouembris kalendas prorogaretur. Ioannes Luna Illuecę dominus, in eam rem legatus, Aluaro id gentili suasit, læto ad reliquam felicitatem filii natali: quem recens vxor Madriti pepererat. infanti Ioanni nomen fuit, magna lætitia Regis & procerum: quæ omnia quanto magis simulata erant, eo maioribus officiis Aluari gratiā promereri certantium.

Aragonius, & fratres capti. CAPVT VIIII.

CARACCIOLI, Ludouici Andegauēsis, Ioānæ Reginæ funerib. Aragonius ad Neapolitanū regnum tantū non trahebatur, sine capite, sine viribus prædæ opportunū, nullo ciuium consensu, nullis externis opibus imbecillum. multi proceres quod necesse erat prouidentes animis, an plebis imperium auersari, in qua nihil est modicum, consilio communicato, Capua vrbe cum arce occupata, in qua bello gerendo magnæ commoditates inerant, legato in Siciliam Reginaldo Aquinate studia sua, opesque Aragonio offerunt: festinaret modo, neque moraretur spem: celeritate opus esse, priusquam se aduersa factio viribus confirmaret. erant cum Aragonio tres fratres excellenti indole, idonea omnes ætate. Petrus in Sicilia relinquitur ætate minimus, qui reliquam classem colligeret. cum Vascone Henricoq;, & septem tantum triremibus, è portu Messanensi Alfonsus soluit. Pontiam insulam itum: deinde Aenariam, mox Suessam: vbi proceres magno numero Capua profecti eius aduentum expectabant: atque in his princeps Antonius Marsanus Suessę Dux. In ea vrbe de ratione belli collatis sententiis desideratum. Caietam primùm impugnare visū est. Maii Nonis classe Aragonia & terrestribus Neapolitanorum procerum copiis, terra marique circumsessa. affuit Tarentinus cum copiis euocatus. trahebatur obsidio: Aragoniusque Orlandi monte, qui vrbi imminet occupato, in spem venerat, breui eam ciuitatem obtinendi, commeatus inopia non minus quam externo metu laborantem. Ciues ad deditionem inclinabant. Genuenses, quorum erat in ea vrbe magnus numerus mercaturę exercendę per causam, vnde genti amplissimę opes publicę priuatimq;, obstinatis animis vrbem defendendam censent, ductore impulsoreq; Francisco Spinula. inutilis turba eiicitur: quos Aragonius benigne habitos, ciboque recreatos in pacata loca dimisit. multum ea humanitate tum obsessorum ciuiū, tum totius prouinciæ animi conciliati sunt. Genuensis senatus, & suorum commiseratione, & Philippi Mediolanensis iussu incitatus instructam classem auxilio mittit, frumento & commeatu onustam. Dux classi datus Blasius Assaretus propter rei militaris & nauticæ peritiam ex infimo loco, nam precarium quęstum iuuenis fecerat, ad eum honorem euectus. Duodecim onerariæ erant, duæ triremes, vna biremis. Aragonius cognito Genuensis classis aduētu, instructis ipse onerariis quatuordecim, vndecim rostratis nauibus obuiam hosti procedit. Sequūtur proceres ferme ad vnum Regis exēplo prouocati, certaq; victoriæ spe. Ad Pontiam insulam Aragonii, ad Terracinæ litus hostium classis erat. Genuenses misso caduceatore denunciant Regi Aragonio, non pugnandi voluntate, sed opitulandi ciuibus commeatumque importandi missos. si id detur, discessuros sine certamine. magno id Aragoniorum risu est auditum: neque à conuitiis temperatum. expediūtur arma. Ante pugnæ initium tres Genuensium naues à reliquo agmine seiunctæ, altum petere cœperunt eo consilio, vt in ipso conflictu secundis à puppi flatibus hostilem classem à tergo adorirentur. Aragonii fugam interpretati, nullo ordine hostilem classem inuadūt, quasi ad prædam, victoriamq; illud metuentes ne celeritate euaderent. Aragonius in hostium prætoriam impetum facit. Blasius circunducta repente naui regiam nauim à puppi magna vi telorum, lapidumque obruit pondere grauem, & saburra vniuersa in alteram partem inclinatam. idem à reliquis factum nauibus. ferreis interse vncis iunctę veluti in solo pugnabatur. vincebant Aragonii numero, sed sua multitudine impediti, & ceteriq; nausea ex mari laborantes, oneri potius quam vsui erant. Genuenses mari assueti nautę ac milites, scientia talium rerum superabant. triremiū nullus vsus propter iunctarum inter se nauium magnitudinem. ad multum diei pugna processerat: cum tres Genuensium naues, quas fugientium speciem præbuisse dictum est, flexo cursu in regias

impactæ pepererunt victoriã. In regiam nauim trãsgressi, hostes ad deditionẽ hortabantur. fœda rerum facies, permixtus cædentium cęsorumque clamor. nihil imperio, neque consilio geri. fors omnia regere. Nauis regia fatiscente carina aquam accipere. periculo nunciato, Aragonius Philippo Duci deditionem facit quamuis absẽti. In ea naui Tarentinus & Suessanus capti sunt. aliis duodecim nauibus quæ in hostium potestatem venerunt, ingens captiuorum numerus fuit; Rex quoque Vasconum, quem in ipso conflictu Rodericus Reboledus lateri adhærens à cæde seruarat, & Henricus Aragonius. de Petro auctores variant: quidam pugnę interfuisse disputant, & cum tribus triremibus euasisse nocte tectum, alii ad Aenariam insulam appulisse cũ reliqua ex Sicilia classe aiunt, sub ipsum pugnæ tempus. Capti præterea Raymundus Boillus Prorex Neapolitanus, Diegus Sandoualius Castri Comes, & filii Fernandus, Diegusque, Ioannes Sotomaior, Enecus Daualus Dauali Magistri equitum filius, nepósque ex Bertrãdo filio Enecus Gueuara, Reges ex Hispania ad hoc bellum secuti. Secundum victoriam facta à Caietanis eruptione nostrorum castra capta, direpta spolia castrensia, & ampla Principum supellex quæ relicta erat. Præsidii castrensis pars in hostium potestatem venerunt, alii per deuia loca, & occultos tramites fuga euaserunt. Cæcas hominum mentes, improuida consilia, varios & commutabiles rerum casus. quis non existimaret de rebus Aragoniis in Italia actum, amissa victoria & quasi de manibus elapsa? victis ad regnum facilius recuperandum factus est gradus, erepta libertas maioris gloriæ occasio extitit. quis crederet? sic humanæ cogitationes in contrarium sæpe vertuntur, non temeritate fortunæ, sed arcano & altiori consilio gubernatæ die Veneris Augusti Nonis pugnatum ad Pontiã insulã est.

Aragonius & fratres libertati redditi. CAPVT X.

COMMISSA pugna Reges, atque è trecentis amplissimo genere captiuis, pars maxima Mediolanum à Blasio victore deducti, amplissimi triumphi species, neque à multis annis visa. alii Genuæ relicti, vt nauatæ operæ ea merces esset. tota Italia expectatione euentus suspẽsa, ecquo pacto Dux nobilissima victoria vsurus esset, cogitabat. illius opes ante formidolosæ finitimis, nunc etiam à longinquis timebãtur. Ne totius Italiæ imperium inuaderet ardenti Princeps ingenio, imperii auidus, continuis bellis exercitus. Multum ille cum animo deliberare, quid facto opus esset. A captiuis Regibus iniquas conditiones extorqueret? libertatis pretium exigeret? præsenti id fructu lætum esset: verendum tamen, ne acceptam illi iniuriam vindicarent suis, & amicorum armis: victique, vt erant soliti, cum victoribus tamen certamen grauius instaurarent. Magnifice exceptos coleret, & gratuita libertate sibi deuinciret? gloriosum id consilium toto orbe terrarum foret: sed ne captando inanem nominis famam, imperii amplificandi occasionem amitteret, atque ancipitis aleę spem subiret considerandum raro ex sententia cedentem. magna homines beneficia cum soluẽdo non sint, insigni maleficio compensare consueuisse. Vicit laudis studium. Principes splendide domi habitos, vt socios, vt amicos cum amplissimis muneribus dimittere constituit. Aragonium etiam cum assensu audiuit, disputantem coram multisque exemplis confirmantem, Gallis immodicum ingeniũ esse, neque vllis imperii finibus resistere. Mediolanenses Duces euertendi consilia sæpe agitasse: neque animos esse mutatos. si Italiæ litoribus assueuissent, parto Neapolitano imperio Ligures Galliæ finitimos amicosque haud diu in fide futuros. neq; nouãdarum rerũ finem fore nisi vniuersa Italia occupata. Io. Galeacio patri, maioribus aliis Gallicos spiritus suspectos semper fuisse. Hæc agebantur Mediolani in arce: cùm Isabella à viro Renato, quem captiuum teneri dictum est. præmissa mari Genuam primum, deinde Caietam, Neapolim postremo, ad quintumdecimum kal. Nouembris appulsa factionis opes vehemẽter confirmauit, copiis etiã ad Eugenio Pontifice adiuta: clarissima fœmina, præstanti ingenio, eximia morum suauitate. Hispania Regũ calamitate solicita, mœstaque varia belli pacisque cõsilia versabat. Cæsaraugustæ conuentus Aragonii habiti sunt. actum referente Regina de classe comparãda, ad retinendũ Sardinæ Siciliæq; imperiũ: in quas à victorib. fore impetũ suspicabãtur, nulla iã de imperio Neapolitano spe conatuve. Sorię ad Castellę & Aragonię fines colloquio Castellę Regis & sororis Aragonię reginę, inducię inter eas gẽtes antea pactę, in quinq; alios mẽses productę. Alienę calamitati insultare iniquũ videbatur. euicerat iusta cõmiseratio Castellę Principũ animos. Soria dicessũ, & Eleonorã reginã Medinę Cãpestri decessisse nunciatum est, dimidiato mense Decẽbri, dolore interclusa anima, quem ex filiorum casu accepit grauissimum scilicet. repentinus obitus eam opinionem confirmauit præ dolore extinctam, lectissimam fœminam & tantorum Principum matrem.

rem. multis locis iusta exequiarum magnifice facta: Cōpluti à Castellæ Rege, à Regina xore Madrigale. Defunctę tumulus in D. Ioannis matronarum cœnobio compositus, uod sua impensa constructum domicilio ipsa delegerat. Mediolani inter Ducem & Re-es fœdus factum, eosdem sine exceptione amicos inimicosque futuros. Dux ad regnum Neapolitanum obtinendum vires & copias est pactus. Rex impugnandis Mediolanensis ostibus omnem opem est pollicitus. magnam id fœdus solicitudinem incussit tū Italis, m externis nationibus. Rex Vasco in Hispaniam dimittitur cum ampla potestate rem ragoniam gubernandi. conquirenda pecunia erat, nouę conscribendę militares copiæ, umerosa classis instruenda. Tarentinus, & Suessanus amandati Neapolim, vt suorum nimos confirmarent: Petrum iuberent cum classe è Sicilia rebus opitulari. secuta Regis ræceptum industria militum festinatioque. Aenariam appulsa Siculorum classe, Caieta enit in potestatem, dedente Lansaloto ciue Neapolitano eius vrbis præfecto, ad octa-um kal. Ianuarii ineunte anno millesimo quadringentesimo trigesimosexto. Proximis ieb. Aragonius libertati redditus, (memorabile omnib. seculis Philippi liberalitatem) ortum Veneris abiit: quod oppidum, atque Ilicis inter tantas procellas in fide Aragonii anserant in Genuensi litore, magis Aragonii præsidii metu, quā syncera oppidanorum oluntate. Aduersas secundasque Aragonii res ostentis de cœlo significatas memorant. s quantam fidem res meretur ex se quisque statuat, adiungatque. vulgata receptaque ssim præterire consilium non erat. Quo die ad Pontiam pugnatum est, pontis qui ad æsaraugustā Ibero imponebatur, amplissimo in paucis & nobilissimo structuræ genere, æcipuus arcus sub meridiem nulla certa causa collapsus, quinque homines oppressit. ortuita, ais, vulgi rumoribus in prodigium sæpe post res factas vertuntur, & religionem. to. Quid ea quæ sequūtur? triginta sex passuum millibus infra vrbem Cæseraugustam ppidum Vililla ad Iberi ripam situm est, ex Celsæ Romanorum in Ilergetibus coloniæ inis constitutum: nullaque re hac tempestate, & auorum memoria nobilius, quam mpana. cuius nullo mouente, insolito insolentique pulsu nobilissimos in vtranq; par-m euentus significari, iis hominibus persuasum est. inepte an vero non disputo: sed ocu-i tamen eius miraculi testes citantur, viri non leues. Eam campanam pridie eius diei io capti sunt Reges, sua sponte pulsatam ferunt: iterum ad tertium kal. Nouembris, oximi Ianuarii mensis Nonis tertio sonuisse: quo tempore composito Mediolani fœ-ere Aragonius est in libertatem restitutus. Iis prodigiis auertendis data piacula: sacrifi-tumque hostia diuina. Solicitæ prouincialium mentes, nuncio ex Italia allato cura le-atæ: mœrorq;, quem ex aduerso casu susceperant, metusque noui mali, quod impende-ex iis ostentis suspicabantur, publica gentis lætitia mutatus est.

1436.

Pax inter Reges Castellæ & Aragoniæ. CAPVT XI.

MOTA GENVENSIVM arma sunt: palamque à Ducis Mediolanensis auctoritate dis-cessum. graue erat partę suo periculo & virtute de Regibus victoriæ fructum ad ali-recidisse: gratiam factę pacis dimissorumque cum muneribus captiuorum, vni Philip-Mediolanensi cessisse. odium in se Aragoniæ, & Catalaunicæ gentis excitatū: cū qui-s graues ab antiquo inimicitę extitissent. patrocinium Mediolanensium Ducum, ad od necessitate confugerant, imperio atq; adeo dura seruitute mutatū esse, vrebat scili-t. Hac indignatione permoti, armorum societate cum Eugenio Pontifice & Renato ndegauensi occulte constituta, arma corripiūt. Paccinus Alciatus pro Philippo Duce, enuę cum potestate Præfectus, in populari tumultu perimitur. gladii intentati aliis. & lnerati quidā, necatiq;. obseruare sermones, vultū habitūq; notare: si vultus indignita-auersari præsentia, & Mediolanēsib. fauere videretur. Ergo q; in seditione populari fit, de plures erāt, breui omnes fuerunt. si qui contra sentiebāt, palā tamē assentiebāt, assen ·bāturq;. Auctor seditionis Frāciscus Spinula defensa nuper Caieta nobilis magnosq; ex re spiritus gerens: ac q; caput erat Fliscis & Fregosiis, qui Aragoniis fauebāt inimicus. enuę auctoritatem pleraq; eo tractu oppida secuta, &ad libertatis dulcedinem excitata fecerunt, pulso Mediolanensi præsidio. Hispani captiui in custodia retēti. Septuaginta reorum millia ab Aragonio Rege numerata eorum redemptionis pretium. Cum Sicu-mitius actum. vetusta inter vtranq; gentē hospitii atq; commercii iura extabant. sine etio dimissi. tres modo Ioannis Vintimillii filii diu Genuæ retenti ex odio, an maioris etii spe incertum. Sed Aragonius tamen Philippi Ducis hortatu, Genuensium motus mpescere aggressus ea classe quæ à Petro fratre Caieta missa erat, destitit conatu: cum longum esset in tanta gētis consternatione: & festināti ad Neapolitana sceptra omnis

mora esset grauis, haud ignaro in bellis ciuilibus diem & horam potius, nisi prouisum sit, magnas sæpe agendi opportunitates corrumpere. nihil esse festinatione salutarius. Ergo è Portu Veneris Henricus missus est in Hispaniam Emporitano principatu donatus, quoniam induciarum tempus exibat, rebus præsidium si se ea parte Castellæ arma commouerent. Rex ipse Caietam classe appulit ad quartum Nonas Februarii. Terracina interea à Petro fratre occupata, magno Eug. Pontificis dolore, in cuius ditione erat, tantum sibi Aragonios sumere, vt Neapolitano imperio non contēti, de vniuersa Italia cogitarent: neque sacrosanctæ maiestatis reuerētia, neq; religione moueri vlla feroces & barbaros, durumq; hominum genus & asperum conquerebatur scilicet. Neapolitanorum procerum & militum concursus Caietam factus est. copiarum Dux Franciscus Picininus renunciatur. Philippi Ducis gratiæ datum, apud quem Nicolaus Francisci pater præcipuum auctoritatis locum rebus omnibus occupabat, clarissimus ea tempestate copiarum Dux, magno rei militaris vsu, cum veteribus comparandus. Ardebat Italia armorum apparatu. aliæ vrbes ad noui belli expectationem suspensæ: aliæ ad pellendos Aragonios fœdere inter se facto coniurabant, Veneti, Florentini, Genuenses maximè, adiutore impulsoreque Eugenio Pontifice, odio gentis nostræ, an Galliœ amore vires conferebant. In Hispania bellum Mauricum trahebatur. inter alios Reges sancita pax, magna Vasconis contentione multoque conatu, vires gentis in Italiam vertere cogitantis, posita rerum Hispaniensium cura. Geminæ arces Galea & Castillegia Mauris dedentibus agente Roderico Manrico in potestatem sunt redactæ. concepta ex iis rebus lætitia breui mœrore mutata, tristi casu Nieblæ Comitis: quem Heracleam ad freti Gaditani angustias positum oppidū, obsidentem (in eo virtutem ostentare & Regi suo gratificari cupiebat) in tumultuaria pugna sese ad classem recipientem cum quadraginta sociis submersum fuisse nunciabatur, accurrentium pondere euersa oppressaque cymba, quo se maximè tempore Oceani æstus statis horis concitabat. Ioannes Gusmanius paterno casu perculsus, & de summa rerum diffidens soluta continuo obsidione Hispalim abiit. Hic in Assidoniæ Ducibus primus fuit, Regis dono post aliquantum tempus. is honos doloris blandimentum, nauatæ operæ merces accessit nobilissimæ Gusmaniorum familiæ, atque in paucis præpotenti in Hispania. Toleti Castellæ Rex erat, quo Compluto & Madrito lustratis sese retulerat. ludis regia, & festa lætitia personabat, modica aut nulla belli cura. nouæ & maioris lætitiæ materia adiuncta, sancita in ea vrbe pace inter Castellam Aragoniā & Vascones ad quartum Nonas Septemb. Alfonsus Borgia Valentinus Episcopus, Io. Luna aliiq; viri Principes ex Aragonia legati. his adiuncti Toletanus Præsul, Calatrauæ Magister, Rodericus Beneuentanus sermone vltro citroq; & longa disputatione habita, has fœderis conditiones scripserunt. Blanca Vasconis filia maior Henrico nubito Castellæ Regis filio. Dotis nomine Medina, Olmedum, Roa, Villenæ principatus puellæ dantor. Si proles ex coniugio nata non sit, ea oppida ad Castellæ ditionem redeunto. Eo euentu Vasconi pacto annuo auri pondere ablata oppida compensantor. Henrico Aragonio omnino quinq; florenorum millia quotannis dantor, vxori tria millia. Capta ad regnorum fines oppida & arces, ad veteres dominos redeunto. Perfugis venia concessa esto: præterquam Comiti Castrio: & Alcantaræ Magistro, præterea Gotifredo Cortesio Marchioni: quem Vasco excipiendum iudicauit, hominem inquietum, cupidum rerum nouarum & memoria generis in regni cupiditatem impulsum. His conditionibus induciæ pace mutatæ: armaq; sociata aduersus omnes gentes Principesq;. excepti modo Lusitanus Gallusq; à Castellæ Rege sunt: ab Aragoniis Mediolanensis Dux, Gasto Fuxensis Comes, qui Ioanne patre nuper defuncto eum principatum obtinuerat, quindecim annos natus Vasconis gener Eleonora minori filia in coniugium pacta. Data ob hæc templis dona: ludi, conuiuia, omniaq; lætitiæ instrumenta, per vrbes & oppida instaurata. belli metu sublato, noua rerum facies futura in Hispania videbatur. Castri Comes venia breui impetrata, Castellæ est redditus, constantior aliquanto in fide futurus, diuturno castigatus exilio. Interea Alfonsus Aragonius Neapolitanorum animos pertētare non desistebat, consilioq; vires adiuuare. Baltassar Ratta Casertæ Comes, è gubernatorum rerum publicarum numero in partes attrahitur. idem facit Raymundus Vrsinus Nolæ Comes, ex regio sanguine vxore pacta Eleonora Vrgelitani Comitis dudum extincti filia. Capua Rex, vbi belli apparatus erat, votis nuncupatis profectus S. Seuerini Vallem, Salernum vrbem, Amalphitanū litus armis præsidiisq; capit. Sic Aragoniæ vires confirmatæ, debilitatæ hostium. Neapolis regni caput petenda erat, haud exigua victoriæ spe in tāta animorum inclinatione, tantusq; factionis copiis. confirmabant animum geminæ arces vsque adeo malis temporib. in ea vrbe præsi-

ræsidiis tamen Aragoniis retētæ: quod miraculi instar erat, ad totius belli summā omen ræclarum.

Clades à Lusitanis in Africa accepta. CAPVT XII.

HORRIDA gelu & niuibus hyems fuit in Hispania, quantum mortales non meminerant. Caracæ, vbi Rex Castellę erat, septem agasones lignatum in vicinas syluas gressi, ipsis Ianuarii kal. anno MCCCC trigesimo septimo, cōstrictis præ frigore membris ppressoque calore vitali extincti sunt. niues glacie, glacies Circio concretæ multis exi- 1437 io fuere. Rege iniquo anni tempore, viis à multa niue impeditis in Castellā Vlteriorem turo, quo reipu. cura necessario vocabat, à trecētis operis summota in vtranque partem iiue equitis altitudine, cumulis extātibus aggeris instar, ægre montes superati quibus traque prouincia dirempta est. Roa mense Maio Vxamam itū. in ea vrbe Rex substitit: Ienricus Princeps Alfarum missus lautum municipium ad Vasconum fines: sequebanur è proceribus amplissimus quisque. eminebat inter omnes Aluarus recēs importunis recibus Montalbino Reginæ extorto, & ad Scalonē in Carpetanis adiecto. auctis opius, incēsa magis inuidia, cui nulla potentia par est. Post biduum Regina Vasconum Alrum cum filiis accessit, & splendido suorum comitatu Episcopo Pompelonensi, Petro eralta regiæ procuratore, procerib. aliis. Duodennibus spōso sponsæq; solenni apparatu tuque sponsalia data sunt. Cæremoniæ antistes, Vxamensis Episcopus regio genere suerbus. quatuor in ea lætitia diebus consumptis Vasconum Regina sponsaque filia se se tulere in patriam. Abs Rege Castellæ & Henrico Principe Mediniam Cāpestrem itum. t in eo oppido Petrus Manricus Antelatus Aluari, & Beneuētani consilio captus, iussu egis Fontidoniam arcem in custodiam amandatur, mense Augusto. nouum initium irbandæ reipub. quod magna rerum moles est consecuta. caussæ non sunt proditæ. Alari euertendi consilia agitasse cum aliis proceribus euētus docuit. quod maiestatis criien esse ea tempestate putabatur. Fuit hic annus Lusitanis infaustus maxime, clade in frica memorabili à Mauris illata. ardebāt quinq; Lusitani Regis fratres cupiditate proerendi nominis, opes amplificandi. in Hispania qui possent angustis regionis finibus pace cum finitimis nuper sancita? in Africam maiori gloria transferre arma cogitabant aderfus infensissimam Christiano nomini gentem. Pecuniæ in stipendium redigendæ ifficultas retardabat. ab Eugenio Pontifice venia peccatorum impetrata est, Oreni Coitis legati Lusitani opera, omnibus qui cruce insigni sacram militiam susciperent. Ponficis indulgentia euulgata, incondita multitudo ad arma concurrit. Ferdinandus Auisii lagister cęteris fratribus ardentior se multitudini ducem offert. Disputatur in concilio entis de expeditionis summa, Ioannes D. Iacobi in Lusitania Magister, vnus è regiis fraibus de scripto etiam concepta sententia, negat nisi vniuersis regni copiis petendam fricam. armis, equis, virisq; potentem esse eam prouinciam. Sæpe infeliciter lacessitam turam nunc exitio, nisi suis se viribus metiantur. audaciam præcipitem fręnandam vieri. Vtinam, inquit, falsus vates sim. nisi impetum animorum tenetis, atque ad rationem " uocatis. Africani campi nostro sanguine redundabunt. His ne copiis cōfiditis? feroces " te certamen maximè, in ipso discrimine ignauissimi erunt nullo armorum vsu, nullo " imorum vigore. An Mauros contemnitis? næ hic contēptus magno luetur malo. gen- " m in pericula promptam, numero infinitam, pro aris & laribus, pro liberis & vxoribus " rtiter dimicaturam irritabitis. Numinis patrocinium aderit. sed maiori morum pro- " tate conciliatum, qua quos video ad arma maxime accensos. sed si mature, si prudenter " piantur arma, temerariis votis, impuris precibus frustra superos fagitabis. Ne hic furor " stris conceptus animis magno constet, vereri me cogit, nonnullus rerum vsus, ardens " triæ & vestræ omnium salutis amor. Hæc sententia cautissimo cuiq; probabatur: in pri- " is Petro & Alfonso regiis fratribus. vnus Henricus Ferdinandi conatus subleuabat, geris nobilitatem paresque opes literarum studiis illustrans. quod sæpe accidit, maior & iior pars à minore & deteriore victa est. Communi consensu bellum decretū. Comrata classe, sex millia militum in naues imposita. fama vero semper maior eum numem duplo maiorem prædicabat. id quoque incommode accidit. pridie Idus Augusti la explicata intra dies quindecim peruentum in Africam Septæ de ratione belli disptatum. omnibus copiis Tingis obsessa, vrbs olim Romanorum nobilissima, nc modica, exaduersum Tartessi ad fretum posita. multa circum glarea, eoque er frugibus infœcundus: nisi qua parte excauatæ valles vicini fontis aquis, consitis

hortis eximia amœnitate prouentuq; ſunt. Obſeſſi dies ſeptem & triginta magno con
impugnati nunquam remiſerunt animos,cum ſpe propinqua auxilii ad defenſionem i
citati. Phuthenſis & Marrocius Reges,aliiq; Africani Principes auxilio accurrũt.ſexce
ta millia peditum,ſeptuaginta equitum millia ſub ſignis, fortaſſis ementiente verũ fan
traxiſſe feruntur. His copiis qui poſſent Luſitani reſiſtere? pugnatum initio acriter, dei
de multitudine circumfuſa,intra munimenta noſtri obſeſſi. in repentino terrore mœſ
fixis in terram oculis,neque reſpondere, neque rogare. quantum tempus dabat, abd
per tentoria,& lucem ipſam vitantes. De fuga conſultum:ſed quo,aut qua irent locis o
nibus occupatis. victi neceſſitate,legatos de pace mittunt.barbari vllam fœderis condi
onem fore negant,niſi Septa dedita,vniuerſa Africa decedatur.graue id erat, neque ir
pſorum poteſtate ſitum.pollicentur tamen modo incolumibus ire liceat. dati obſides F
dinandus ipſe Dux,aliique viri primarii.reliqui illuuie corporum deformis acies Septa
primum,deinde in Luſitaniam fine anni abierunt. De ſancito fœdere in concilio Prin
pum Eboræ diſputatur. iniuſſu Regis conditiones pactas, irritas videri communi eoru
qui aderant conſilio decernitur. religionem, ſiqua erat gens obligata,eo fœdere,ſatis e
olui obſidibus in hoſtium poteſtate relictis: vt ſuis capitibus luerent, quæ ſtultè & tem
rariè promiſerant. An ſi eadem ſuperbia Luſitaniæ deditionem polliceri barbari vniue
ſæ coegiſſent,conditioni eſſet ſtandum? Mauriciq; imperii iugum reponendum Hiſp
niæ? quid alia, quæ multa polliceri & indigniſſima potuiſſent? num iis gens Luſitana t
neretur? Ergo Ferdinandi captiuitas perpetua fuit. Sepulcrum eius in vrbe Phuthen
loco ſublimi monſtratur,erectum videlicet de noſtra gente trophæum.penes quem fac
culpa præcipua erat,is ſiue caſu,ſiue conſilio Dei pœnas temeritatis princeps exſoluit.

Petrus Aragonius ad Neapolim cæſus. CAPVT XIII.

IN Hiſpania nouorum tumultuum metus oſtendebatur, procerib. Caſtellæ magna
parte abs Rege ſuo alienatis,Petro Manrico iniuria(ſic illi prædicabant) in vincula tr
dito. Inter viros ſacratos graue vbique de religione certamen erat. Baſilienſem conue
tum Epiſcoporum Eugenius Pontifex ab ipſo pontificatus initio ſuſpectum habens, di
ſoluere conatus erat. Ea via inuenta erat eludendi atque debilitandi conciliorum vire
quæ Pontificib. eſſe cœperant formidabiles. Reuocauit tamen,ab Imperatore Sigiſmu
do & Cæſarino legato grauiſſimis literis caſtigatus. Patres Baſilienſes plus ſibi auctorit
tis ſumentes, quàm fortaſſe par erat, & noua ea iniuria prouocati, Eugenio Pontifici d
nunciarunt,niſi ad conuentum veniret,ſe in eum conſtituturos quod in deſertores ſacr
cauſæ ſolitum eſſet. Obſequi recuſantem,deponendum fremunt abrogata pontificia au
ctoritate. Ita animatis Epiſcopis,Principum toto orbe Chriſtiano non vna mens erat. al
conſilio repugnare quaſi præcipiti & temerario, memoria vulnerum quæ ſuperiori ſch
ſmate rei Chriſtianæ erãt inflicta,vix dum cicatrice obducta:in primis obſtitit Sigiſmu
dus Imperator quamuis à Pontifice alienatus. verum in ipſo rei perficiendæ conatu de
ceſſit ad quintum Idus Decembris eccleſiæ pace ante fundata,& nunc defenſa,quam di
uturno imperio nobilior. Res Germanicæ in eius generum Albertum Auſtriæ Ducem
iam Regem Romanorum translatæ ſunt. imperii inſigne deſumptum ipſis Kalen. Ianua-
1438. rii ineunte anno eius ſeculi trigeſimo octauo. Quo tempore,in Hiſpaniæ oppido Mader-
uelo,quod in ditione Aluari erat in Vaccæis,lapidibus pluit, ſingulis puluini magnitudi-
ne,innoxiis tamen propter materiæ leuitatem. Ioannes Agreda regius præcurſor ea cau-
ſa miſſus,de re tota quæſtione habita,Roam ad Caſtellæ Regem ex eorum lapidũ nume-
ro quoſdam attulit:triſti an læto omine dubitatum. Ac ne ex euentu quidem belli Mau-
rici,quid ea res portenderet ſatis intellectum.nam Huelma (Onoua veteribus) copia de-
fenſorum & mœnium firmitate munitum oppidum de Mauris Granatenſibus captũ, E-
neci Mendozæ Fitæ reguli ductu virtuteq; Giennenſi limiti præfecti. lętitia haud diutur
na fuit: Roderico Perea Caſorlæ Antelato,cũ in Maurorũ fines inuectus eſſet,à multo m
iori hoſtiũ numero cæſo. ex mille & quadringẽtis ſociis, viginti tantũ ſeruati fuga. nequ
Mauris incruenta victoria fuit.cũ multis Dux ipſe Abenſarraxius Granatæ Prætor in co
flictu cecidit, acceptæ cladis nonnullũ leuamẽ. Ab Eugenio Põtifice Aragonius auerſus
Baſilięſes conatus iuuare videbatur priorib. iniuriis irritatus,& nũc Ioanne Viteleſco Pa-
triarcha Alexãdrino,cũ valida militari manu in fines Neapolitanos immiſſo. cuius aduẽtu
magna immutatio animorũ facta erat:ſeq; Tarẽtinus & Caſertæ Comes põtificiis partib.
adiunxerãt,homines in fide parũ conſtãtes,ingenio mobili ac vario. cõtra Antonius Co-
lũna Aragonio cõciliatus,ſpe Salernitani principatus,qui ereptus ante erat,ex pacto Regis
beneficio

beneficio recuperãdi. breui victus Patriarcha, & Neapolitani regni finib. decedere coa-
ctus est, diris quãuis & milite armatus. Duo alii Principes ad officiũ reuocati ipso tẽpore:
quo Renatus Andegauensis pretio tandẽ redempta libertate Neapolim cũ classe appulit
ad quartum decimum Kalendas Iunii. parũ præsidii in Renato fuit: nulla pecunia in bel-
li sumptus allata. multorum tantum animi ad spem rerum nouarum erecti sunt: multis lo-
cis belli flamma excitata. sed vis maior in Marsos, & Pelignos incubuit: vbi Iacobus Cal-
dora tanti vsus Dux Renati partes sustentabat. Accurrit Renatus ipse haud magna spe,
cũ Aragonii opes indies confirmarentur. multa eo tractu oppida & arces Aragoniis præ-
sidiis occupatæ. & Renatus tamen hostem ad pugnam prouocare non dubitauit, missa
chirotheca militari. id ex animo, an vt existimationem tueretur, non satis constat. Inanis
certe conatus fuit, de die & loco pugnæ controuersia nata. A Rege Franco in Biturigibus
omnium ordinum conuentu, placita Basiliẽsia sancita ea lege sunt (Pragmaticam sancti-
onem vocant) vnde ius dici mandatum: magno Eugenii dolore, quod Pontificatus maxi
mus prope in ordinem redigi videretur, sacerdotiis conferendis, litibus diiudicandis. eo
amplius in consilium incubuit soluendi Basiliensem conuentum: vnde tot iniuriæ & no-
ui metus extabant. nouo edicto concilium se Ferrariam transferre pronunciat. Cæsari-
nus legatus cognita Pontificis voluntate, & cum eo quinque è septem qui aderant Cardi
nalibus Ferrariam abeunt. duo perstitere. Mutandi loci species erat, aduẽtus Ioannis Pa-
læologi Augusti, & Patriarchæ Constantinopolitani, ad conciliandam pacem inter Ori-
entis Occidentisque Ecclesias. Ii Ferrariam delati ibiq; culti sunt. sed peste grassante, Flo-
rentiam itum Hetruriæ caput. vbi de controuersiis, quæ latinos inter & Græcos erant,
multorum dierum labore disceptatum, maiori in præsenti spe, quàm in futurum prouen-
tu. Basilienses patres, & ante conati Græcos ad se auertere, & nunc contra Eugeniũ Pon-
tificem amplius irritati quam territi, in Cæsarini locum Ludouico Cardinali Arelatensi
substituto, turbida consilia agitare cœperunt, reipublicæ exitialia. Eugenium loco se mo-
turos minabantur abrogato iure clauium, nouoque subrogato Pontifice. In Italia Renato
Andegauensi in Pelignis occupato iis arcibus impugnandis, quæ in hostium potestate e-
rant: Aragonius rebus secundis elatus Neapolim vrbem belli regnique caput petere con-
stituit, iuuentutis discessu Renatum secutæ præsidio nudatam: ac ne commeatu quidem
in multos dies comparato. Erant in Aragoniis castris ad quindecim hominũ millia. qua-
tuor triremes, septem onerarias, plura minora nauigia classis numerabat, subuectionibus
a mari prohibendis idonea. hoc apparatu vrbs nobilissima in paucis, numero ciuium, ędi-
ficiorum maiestate, imperii amplitudine, mari terraque circumsessa ad decimum Kal. O-
ctobris. aderant Matthæus Aquaviua Andriæ Dux, Comes Nolanus, Ioannes Vintimilli-
us, Petrus Cardona. castris munitis, scalæ, aliaq; machinamenta comparata. copiæ locis i-
doneis distributæ, dum impetum in vrbem facere parant, fortuna quæ in humanis rebus
ludere consueuit, & prosperis aduersa confundere, cuncta Aragonii consilia tristi casu
conturbauit, & vno momento euertit. Petrus Aragonius ad decimum Kal. Nouemb. spe-
culandi gratia paulum à castris mane progressus, è D. Mariæ Carmelitanæ tẽplo, tormen-
to percussus occubuit. pila tertiò ad terram illisa, quarto ictu eius caput comminuit. cor-
pus ad D. Magdalenæ delatum. Alfonsus frater accurrens extincti pectus exosculatus. A-
liam, inquit, à te frater lætitiam expectabam. æternum patriæ decus, laborum & gloriæ no
stræ particeps vale. simul ad adstantes conuersus: militiæ florem, atque omnis elegantiæ,
hoc die, milites amisimus. quanto hæc cum dolore? In ipso iuuentutis vigore, viginti se-
ptem natus annos decessit, cælibe vita, multis bellis cum laude perfunctus. tumulus ad
Oui arcem translatitio funere compositus. vulgus militum, sed & populi multitudo Pe-
tri cædem in religionem vertebat, præsertim continuis imbribus, oppugnatione impedi-
ta. Ioannes Vintimillius Renato, qui obsessis auxilio accurrebat, ad furcas Caudinas ob-
uiam ire iussus eum compulit alio itinere in Nolanum agrum descẽdere. improuiso Vin-
timillii aduentu, aliquot ex hostibus capti sunt. mox composito agmine Neapolim rediit.
Alfonsus soluta obsidione Capuam discessit maiori impetu bellum reparaturus, cum pri-
mùm se hibernum tempus aperiret, duosque reliquos fratres eo consilio ex Hispania euo
care constituit: præ cupiditate Neapolitani imperii paterna regna contẽptui habens: quæ
a valida Gallorũ manu rapto viuere assueta vexari latrocinio cœperant, ductorib. Alexan
dro Borbonio Ioannis Borbonii filio notho, & Roderico Villandrando: qui Vallisoleti in
Hispania natus Gallo aduersus Anglos fortem operam nauarat, & ex gregario milite ordi
nes duxit, decem millibus nonnunquam imperator. Robusto corpore fuit, iracundia ma-
xima. Ergo iis ducib. rapto viuere, & prædas agere assuetis, impetus in Ruscinonensem a-
grum est factus, magna prouincialium, Reginæque Aragoniæ, & Regis Vasconum solici-

tudine.breui tamen ea tempeſtas ſedata eſt. Galli propter anni tempus hibernum
liam partem flexere. Fuit hic annus Luſitanis triſtis infauſtuſque ob recentem
dem Africanam, tum peſtis lue, quæ vniuerſa ferme prouincia graſſata eſt. multi
tales exſtincti.Rex ipſe Eduardus ad Tomarem cœnobium,quo ſe ad vitandum pe
lum contulerat,febri correptus deceſſit die Veneris ad XIII.Kalend. Octobris ipſo i
Iunio. litteris valde deditus librum etiam de regni moderatione ſcriptum reliquit,
re præterea memorabili geſta, imperio breui. Omnino annorum quinq; dierum ſe
& triginta.Filios reliquit Alfonſum regni ſucceſſorem ſexennem, Fernandum Viſe
cem Dieghi & Emanuelis patrem,Eleonoræ & Iſabellæ. Eduardi Regis filiæ fuere
nora Auguſta vxor Friderici tertii Imperatoris, Catharina innupta, Ioanna Caſtella
ginæ.Regni Luſitani procuratio Eleonoræ viduæ viri teſtamento demandata eſt.t
id ægre Luſitani fœminæ imperium,externæ præſertim auerſantes. Itaque in comi
untes eo teſtamento abdicato, Petrum Conimbricæ Ducem pueri Regis patruum
procuratorem nominarunt.Graue id decretum Reginæ fuit: deditque litteras de in
tum ad fratres,tum ad Caſtellæ Regem: nihil tamen ea diligentia profecit.

Caſtellæ motus. CAPVT XIV.

EVASERAT menſe Auguſto ſuperiore Manricus Antelatus ex arce Fontidonia,vb
ptus tenebatur, vxorq; & filiæ duæ funibus per feneſtram demiſſi, conſciis & adi
ribus Gometii Carrillii cuſtodiæ præfecti nonnullis domeſticis, vnde noui tumultu
titerunt.cum eo enim Fridericus maris Præfectus,Petrus Stunica Ledeſmię Comes
ta fide acceptaq; euertendi Aluari, conſilia inter ſe communicarunt.adſciti in ſocieta
Ioannes Arellanus Camerorum,Petrus Mēdoza Almaſani reguli, Ludouicus Cerd
dinę Celinæ Comes.adiecti paulo poſt Vxamenſis Epiſcopus multis in ea temporis
turbatione occupatis arcibus magnum factioni momentum, præter hos Beneuenta
Touarius,Quignonii fratres.Rei perficiendæ haud facilis erat via, in tanta Aluari g
potentia,auctoritate. Medinæ, cui à Riuo ſicco nomen eſt,equi, arma, milites, cæte
quæ ex vſu belli futura erant,diligenter comparata. tanti conatus celeritate erant o
1439. pandi.Rex Caſtellæ Madrigale vbi ſe tenebat menſe Februario principio anni mille
quadringenteſimi trigeſimi noni,Roam profectus eſt.ſequebantur Henricus filius,
rus ipſe, Comites Hari Caſtriq;, Calatrauæ Magiſter, Epiſcopi Toletanus & Palenti
præterea Lupus Barrientus nuper Segobienſis Præſul creatus. ea merces fuerat He
Principis iuuentutis literis informatæ.Literæ à coniuratis ad Regem ſupplices miſſę
rum ſumma erat: Se quidem paratos eſſe imperata facere, vt ſubditos deceret, iis ma
bus natos,ea nobilitate:modò Regis & filii Principis arbitratu. Rempublicam ad c
quam priuati voluntatem inuerti, Regemq; ipſum in alieno mancipio eſſe, neque l
prouinciæ pati:neque tantam ipſos ignominiam tolerare debuiſſe.An æquum vider
aduerſus vnum hominem,neque imperia magiſtratuum, neque nobilitatem, neq; l
valere?Id ſi eſſet mutatum,arma ad prohibendas iniurias neceſſario ſumpta,continu
ſituros.Ad has literas nullum abs Rege reſponſum datum eſt. Venerat ex Gallia Vil
drandus cum quatuor equitum millibus auxilio,Ribadei principatu à Rege Caſtellæ
uitatus. Aragonii fratres Vaſco, Henricuſque Caſtellæ turbationem, ſuam occaſior
facere conſtituentes,atque in ſtudium incitati priſtinæ ditionis recuperandæ, quing
tis equitibus ſtipati in Caſtellæ fines ingreſſi. vno tempore à Rege & coniuratis ad ſo
tatem inuitantur.conſilio illi inter ſe communicato, Vaſco quidem Cuellarem, vbi
ſtellæ Rex erat, profectus eſt: Henricus Pennafielem abiit, ſuæ antea ditionis oppid
quorſum res commotæ euaderent expectare conſtituens:atque iis ſe adiungere parat
vnde maior certiorque ſpes oſtenderetur priſtinarum opum recuperandarum. Valli
letum interea ab Eneco Stunica Ledeſmii Comitis fratre occupatum erat,præſidio q
gentorum equitum.Id municipium magnum,atque opulentum,ibique frumentum
gna copia, & commeatus affatim,quæ poſt quam à coniuratis comperta ſunt, eo ſeſe
quentes contulerunt.Caſtellę Rex eo nuncio perculſus:fatali ſuorum defectione ne
publica grauem plagam acciperet, Olmedum abiit, ex propinquo imminentes m
procurare ſatagens: ac in primis Henricum Aragonium traducere in partes. eo con
varia Principum colloquia habita:Renedi primum,deinde Tudelæ,poſtremo Torde
læ.Sed ea res fruſtra tentata: cùm Henricus operam ſuam aliquandiu licitatus, coniu
tis demum ſe Principib.adiunxiſſet, Vaſconis (ſic eſt creditū) conſilio: vt quicunq; cōt
tionis exitus eſſet,apud vtroſq; pręſidiū ipſorū reb.eſſet paratū.& procerū magna pars
ſeſſione eorū oppidorū cōtaminata,quæ Aragoniis detracta erāt,morā paci variis artib
ferebāt. q̃ niſi iis oppidis reſtitutis,coaleſcere nō poſſe exploratū erat. Solicita prouinc
&

& ad expectatione belli ciuilis suspēsa, affuere viri sancti quib. aut moru probitas, aut eruditionis opinio auctoritate maxime dabat. Principes adeunt, docentq;, quāto cū periculo pax publica importunis dissidiis turbaretur. Si maxime viribus fideret, incerta pro certis stulte mutari. Bellum sumere facile esse, exitū fore proculdubio exitialem, alteri minimū parti. Proinde sibi & reipublicæ consulerent: neque florentes Castellæ res importuna contentione perditum irent. Societatis, amicitiæque coniungendæ fore copiam, gladiis nondum fraterno sanguine infectis. Constitutum multo labore, vti ad Castrum Nunnium Principes colloquerentur, de conditionibus pacis coram disceptaturi. Quo tempore ex Italia nunciatum est, Arcem nouam, quæ Neapoli Aragonio præsidio tenebatur, diuturna obsidione fatigatam redactamque ad supremam annonæ difficultatem, hostibus deditam, nono Kalendas Septembris, Aragonio nequicquam opem ferre omnib. copiis conato. Sed eam tamen iniuriam Salerno in Picentinis recepto, multisque aliis oppidis ad ditionem subiunctis egregie compensatam. Inter Castellæ proceres fœdus tandem ad Castrum Nunnium his conditionibus est factum. Aluarus Curia abesto semestri spatio, sublata etiam literas ad Regem scribendi facultate. Aragoniis fratribus oppida & honores, quæ ablata erant redduntor: aut pecuniæ tantum annuæ, quantum arbitri iudicabunt. Copiis militaribus missio esto. Vrbibus coniurati occupatis præsidia detrahunto. Neu fraudi cuiquam esto Aragonias partes superiori tempore, nunc coniuratos proceres fuisse secutos. Sic Henrico quidem D. Iacobi Magisterium restitutū est: Vasconi Cullar municipium. Aluaro æqua permutatione Sepuluega pro eo oppido datum. Castellę Rex Taurum digressus. quo tempore nunciatum est, Catharinam sororem Hērico nuptam, dolore partus Cæsaraugustæ obiisse ad quartum decimum Kalendas Nouembris, nulla relicta prole. missi Segobiensis Episcopus, & Ioannes Luna Prior Hospitalarius, qui Principis luctum in ea calamitate leuarent. Aluarus Sepuluegam abiit ad quartum Kalendas Nouembris supra bonum, atque honestum perculsus, neque frenare iram, neque moderari linguam, vir egregius alioqui. vno solatio exilium sustentans quod breui rerum mutationem fore prouidebat animo. Abeuntem Ioannes Sylua regius Vexillifer, Petrus Acunius, Gometius Carillius, alii nobiles prosecuti: beneficiorum memoria, an meliori in futurum spe. In conuentu Basiliensi damnato tandem Eugenii nomine, Amadeus Sabaudus Pontifex salutatur Nonis Nouembris, Felicis quinti nomine indito. Is primum Comes Sabaudiæ, deinde Dux cùm quadraginta annis fuisset, abdicato principatu, ac aulæ cultu relicto, in eremum abiit, purioris vitæ studio incensus, sex senioribus ex suorum nobilitate comitibus. id Eugenii felicitati tributum est, quòd parum ea electione Principes sunt commoti: ne Philippus quidem Mediolanensis Amadei gener, Eugenii, ac Venetorum hostis: neque Aragonius eidē infensus causam Renati hostis summo studio defendenti, nouum Pontificem venerari in animum induxere: memoria credo superioris dissidii, vnde tantæ calamitates extiterant. aut Basiliensium Patrum auctoritate fluxa, quæ fortasse celeritate valuisset. Tametsi ad annum eius seculi quadragesimum septimum in conuentu perstiterunt. quo tempore Ludouici Galliæ Delphini armis disturbati, & Friderici Imperatoris, qui Alberto successerat præcepto prohibiti, soluto raptim cōuentu redierunt in patriam. Felix ipse nouus Pontifex aliquanto post pontificiis insignib. depositis honore purpuræ & Sabaudiæ legatione à Nicolao Pōtifice Eugenii successore annis consequentibus donatus est. Hic finis non vno tempore Castellæ atq; Ecclesiæ dissidiorum fuit, nouarum rursus rerum initium. quod alia narratione explicandum est.

Noui in Castella motus. CAPVT XV.

CIVILIA in Castella arma cepisse finem videbantur, quasi Aluari calamitate vniuersa prouincia expiata. cùm repente & præter opinionem noui tumultus concitati sunt: nullis finib. ambitio resistit: in omne fas, nefasq; auida rapitur ferox importunaq;. Regis imbecilla mens erat, neque curis imperii satis idonea, nisi alieno præsidio, consilioq; adiuta. ea re cognita proceres primum gratiæ, & auctoritatis locum apud Regem variis artibus captare: ante omnes Fridericus maris Præfectus: cuius erat ingenium varium, flexibile; multiplex: & quem Aluarus pro se maxime vicarium substitui rebus gerendis sua apud Regem commendatione curarat. Aragonii fratres sua se opinione deludi ægre ferre: industriæque fructum pellendo Aluaro, ad quem minime oporteret recidisse, dolere scilicet. rara fides inter socios asseclasque aulæ. Metantis Tauri hospitiis inter vtriusque partis domesticos & necessarios conuitiis & probris initium rixæ quæri visum. in Rege parum consilii erat, parum auctoritatis proceribus

coercendis.consilio eorum, qui Aluaro fauebant, Medina Campestri per speciem ven
1440 tionis egressus, raptim Salmanticam abiit,amplam munitamq; in Vectonibus ciuitater
ineunte salutis anno millesimo quadringentesimo quadragesimo. Abeuntis vestigia
ragonii fratres,Comites Beneuentani, Ledesmiæ,Hari, Castanedæ, Valentiæ, præter
Enecus Mendoza prosecuti Madrigale sunt: adiunctis sexcentis equitibus, vim face
Principi si obsisteretur parati.miseram conditionem pudendamque.vix Castellæ Rex
ceptus Salmanticæ,procerum aduentu nunciato citato itinere Bonillam abiit, munitu
iis locis oppidum incolarum fide,mœniumque firmitate. Inde legati abs Rege missi su
ad Aragonios fratres fide ab iis accepta Salmanticam prius, deinde Abulam, quo se pr
ceres contulerunt,eius vrbis præoccupandæ spe, vtriusque legationis princeps Guter
us Toletus Hispalensis Præsul iuit, fidei erga Regem constantia in paucis ea tempesta
nobilis,qui illi gradus ad ampliores honores fuit.parum ea diligentia profectum. proc
res tantum idoneum hominem nacti,literas ad Regem dederunt,supplices quidē,præc
ptis tamen ex intima philosophia petitis ad rem publicam gubernandam graues,q; capi
erat,in Aluarum criminosas. Rempublicam impotenter habere solitum. Bona public
& priuata domum auertere. iudicia inuertere. neque humani quidquam, neque diui
sanctum ducere.Hæc partim vera,partim ex odio afficta esse Rex non ignorabat: verui
quasi magicis cantionibus emota mente, aures surdas præbebat, salutaria monentib. ni
hil responsi datum. contra à proceribus Hari & Beneuēti Comites ad Regem legati per
uicerunt, vti regni conuentus Vallisoleti essent. ibi Rex & proceres de vniuerso reipu
blicæ statu deliberarent: arbitris iis Comitibus de tota controuersia iudicaretur. Sic fa
ctum,vt neque vrbes ante à coniuratis occupatæ redderentur, & denuo caperentur alia
earum hæc sunt nomina: Legio,Segobia,Zamora seu Sentica,Salmantica, Vallisoletum
Abula,Burgi,Placentia,Caraca.præterea Toletum ab Henrico Aragonio recens occup
ta est Petro Aiala dedente: qui arci præfectus, vrbi Prætor abs Rege datus, principem i
ea vrbe auctoritatis & potentiæ locum tenebat. Vallisoleti, quo mense Aprili conuētur
est,nihil prius actum,quàm vt fide publica Aluarus reuocaretur. Ea cogitatio Regis pe
ctori infixa erat: cuius voluntati repugnare periculosum,obsequi miserum erat. sed vic
tamen metus honestatem. amplissimis verbis literæ in eam sententiam datæ ordinū eor
sensu.officio quisque Aluari gratiam præoccupare satagebat. Vrbes ad Regis potestater
redierunt, Toletum in primis. De iudiciis restituendis actum: tuta non erat alioqui inn
centia in tanta temporum licentia; vis & latrocinia vigebant, fluxa auctoritate magistra
tuum.Frustra is conatus susceptus: quin nouæ enatæ difficultates, Henrici Principis Ca
stellæ alienatione.Maligni sideris vi factum arbitror,vt per hæc tempora præcipuam reb
omnibus auctoritatem aulici obtinerent,argumento horum Principum patris & filii,qu
ea fuerunt mentis & prudentiæ imbecillitate, vt semper alieno imperio obnoxii viuerēt
Ioannes Paciecus Alfonso Gironio Belmontis regulo natus,Hērico Principi à primis an
nis assuetus, morum similitudine, aut ingenii dexteritate, præcipua apud eum gratia &
auctoritate pollebat. is Aluaro euerso, à quo Principis datus erat in familiam summū po
tentiæ locum,vt fecit,quærere videbatur. ea superioribus Aluari meritis gratia fuit. Inte
Regem & filium enatæ suspiciones sunt. se Henricus Princeps die quodam à regia sub
duxit,nisi Regis consiliariis quibusdam loco motis, rediturum se vllo tempore negās. vix
ad multam noctem agente Vascone socero ad patrem reuocatus est. eò maiori festinati-
one nuptiæ maturatæ. Blanca deducente matre ad fines Vasconum, ab Alfonso Cartha
gena Burgensi Episcopo, Comite Hari, Fitæ regulo, ea causa legatis Vallisoletum dedu
cta.Nuptiæ celeberrimo apparatu ad septimum Kalend. Octobris peractæ.ludicrum mi-
litare commissum,auctore Roderico Mendoza regiæ magistro: si ludus fuit,homines no
biles interfici.hastis exacuto ferro pugnatum.inter alios proceres splendore cultus, con-
uiuiorum apparatu certatum. & erant earum elegantiarum non minus quam militarium
rerum periti.noua nupta tantum ex virgine mulier facta non est. id rumoribus primùm,
deinde fama vulgatum,publicam gentis lætitiam vehementer conturbauit. Ipso tempo-
re in Gallia de pace inter Anglos & Gallos actum, Burgundi Ducis opera. negotium Isa-
bellæ eius vxori datum,fœminæ regia maiestate,Lusitani Regis amitę:more inter Gallos
recepto,vt auctoribus mulieribus de rebus maximis transigatur.ad Flandriæ fines,quo I-
sabella se contulit,& oratores ab Anglo venerunt, de communi pace agi cœptum, re in-
gentis molis,ac lentioris spei.Libertas Carolo Aurelianensi redempta quadringentis mil
libus aureorum,concedente Anglo in cuius potestate erat, Burgundo annuente, ea lege
vt obliuio iniuriarum inter Burgundos & Aurelianenses esset: & cælibe is toro duceret
Margaritam filiam Cleuensis Ducis ex sorore Burgundi procreatam. sic post annos vi-
ginti

nti quinque,ex quo bellis superioribus ad Blangium captus erat,Aurelianensis patriæ imperio redditus persanctè affinitatem amicitiamq; coluit. Carolus hic filius & hæres it Ludouici Aurelianensis, quem à Ioanne Burgundo occisum fuisse docuimus.

Castellæ Rex captus. CAPVT XVI.

DEcesserat in ipsa nuptiarum Henrici & Blancæ lætitia Petrus Manricus in exiguo corpore magno vir animo,callidus, audax,pius tamen & in vtramuis partem se dedisset dustrius. Aluari quamuis absentis (nam Scalone se tenebat)consiliis res communes gebantur. id ægrè coniuratis proceribus erat. præterea Henrico Principi prorsus vt Sebiam relicto patre discesserit fine anni,ad Aragonios propensus. Paciecus amicorum timus ægro animo subdebat faces. Toletum rursus occupata est, Petro Aiala intra mœa Henricum Aragonium accipiente,contra quam expresse mandatum erat.addita no- iniuria captis fecialibus: qui abs Rege missi erant de offensa expostulatum. Ergo Rex par erat commotus,eò magnis itineribus festinauit,modico comitatu, maiestate secus. aditu prohibitus ad D. Lazari substitit, ipsa militari via, qua Madritum itur. ab Heno Aragonio ducenti equites foras portam educti. regiis in periculo aliquanta spes, tior amplior: quippe exiguo numero aduersus armatos. expedita arma: subitarii operis unimenta constructa. grauis eo die calamitas extitisset. Henricus ne maiestatem viondo nouam inuidiam conflaret, sese in vrbem retulit. Villandrandus, cuius præcipua tus extitit,depulsi periculi præmium tulit,extortis à Rege publicis tabulis, quibus Ridei Comitibus perpetua lege dabatur ad mensam Regis accumbere, vestisq; qua Res vterentur omnibus annis octauo Idus Ianuarii,præstitæ operæ monimentum,quonia eo die ineunte anno millesimo quadringentesimo quadragesimo primo, graui metu erunt liberati. Torrigios discessum.in eo oppido Pelagius Ribera Malpichæ regulus cũ ntum equitibus relictus præsidio est. Rex Abulam contendit. eodem Aluarus abiit de tanti bello consilia communicaturus: eò coniuratorum Principum volũtates ampliexacerbatæ sunt:quorum pars maxima Areuali se tenebat: ipsa etiam Regina Castellę uersus virum criminationibus aures præbens, in filium & fratres caritate propensior. iscopi Burgensis, Abulensisq; in id oppidum legati: si qua via se daret resarciendæ conrdiæ. parum ea legatione profectum est. A Diego Valera qui in obsequio Hẽrici Prinis erat, ad Regem literæ datæ hac sententia: Quantas calamitates respublica ex fatali incipum discordia pertulerit,commemorare non attinet. Gentis ignominiam vulnera stra stylo retractare graue,superuacaneumque. præterita accusare facile, remediũ adere necessarium. De malorum auctoribus disputare quid iuuat? cuiuscunqne ea culsit,à Deo certè humano generi rector datus,diuinam benignitatem exprimere maxiè debes,condonatis subditorum peccatis. Tunc clementiæ præcipua laus, cum iræ cau iustissimæ. Patrem te patriæ vocamus: caritatis paternæ te ea appellatio admoneat ad oscendum promptæ,ad vlciscendum tardæ. Sed impunè qui tantum iniuriarum præmittatur? an non malo cogantur, quorum animi beneficiis vinci non potuerunt? Ven. sed in facto tamen cùm syncerus est animus, nulla offendendi voluntas, quamuis posterò,iniuriæ nomen iniustè affingatur. Nulla re magis animi magnitudo,quæ maorum Principum tibi similium virtus propria est, perspici potest, quam iniuriis homin condonãdis. Varios & ancipites bellorum casus vitare æquum est: certamq; pacem piæ victoriæ præferre.quæ vt maximè esset explorata vtrauis parte cadente,tuo maxi- detrimẽto constabit: ad quem subditorum calamitas referatur necesse est. Deum pre ,vt suis muneribus perpetuitatem addat:gẽtis felicitatem tueatur,& propaget: nostris is aures suas,tuas salutaria monentibus faciles præbeat. Lectæ coram Rege, deinde in atu literæ, variè,vt cuiusque animus erat acceptæ sunt. sed tacentibus tamen cæteris, us Guterrius Toletus Antistes væcordi audacia elatus: Opem, inquit, Valera afferat: nsiliorum satis habemus. Fuit Valera præstanti vir ingenio,bello bonus,ad cæteras do- quibus in tenui censu instructior nemo fuit, gemina legatione in Germaniam obita us. Extat ingenii monimentum, historia succincta de rebus Hispaniæ, cui ab auctoValerianæ nomen est. Henricus Princeps patris accitu Abulam iuit: de incunda condia actum. Duæ Reginæ mater & socrus ab Henrico Principe,cùm se Segobiam reffet, Nieuam euocatæ sunt: si iis auctoribus factiones componi possent. In eo oppido nca Regina Vasconum decessit ipsis Kalen. Aprilis. corpus in celeberrimo eius oppidi nplo tumulatum creditur.magni id auctores tradunt.verum regii sepulcri, neq; eo loneque in Diuę Mariæ Vxuensis,quo se transferri,testamento cauit, vllum vestigiũ ex-

1441.

tat: vt mirari possis memoriam rei vsque adeo recentis esse obliteratam. Dominicani e
us loci sodales translata ossa affirmant: sed in quem locum non tradunt. Carolus Vian
Princeps materni regni successor, regio nomine abstinuit à patre coactus, an sponte,
matris monitu. ingenium studiis dederat: non vt otio marcesceret, sed vt præceptis sap
entiæ instructior ad rem publicam accederet. Extant ingenii monimenta. Libri Arist
telis de moribus vulgari Hispanorum lingua donati. Breuis de Vasconum Regib. hist
ria. preterea versus non inelegantes, quos ad lyram pangere solitus erat, iuuenis meli
ri fortuna, patreque benigniore dignissimus. Erat vnum & viginti annos natus cum m
ter defuncta est. Eius obitu ineundæ pacis cōsilia disturbata: seque Castellæ Regina Ar
ualum retulit. belli flamma in Carpetanis multis locis excitata. præcipui coniuratoru
duces Henricus Aragonius, maris Præfectus, Beneuentanus Comes. Aluarus, Scalon
vbi se tenebat, suis & Toletani fratris opibus vim præstanti animo propulsabat. variaba
secundæ aduersæque res. Enecus Mendoza ad Complutum, quod oppidum Toletan
abstulerat, insidiis hostium exceptus, ductore Ioanne Carrillio Casorlæ Antelato, supr
mum vitæ periculum adiit. amissis sociis ipse accepto vulnere cum paucis euasit. Eode
tempore ad Gresmōdam oppidum ab Aluari copiis victa coniuratorum manus. cecid
in conflictu Laurentius Daualus, Dauali quondam Magistri equitum nepos. infelicer
iuuenis casum, lugubri carmine Ioannes Mena Poeta Cordubensis decantauit: præstan
vir eruditione, ea tempestate: condēdis vulgari lingua carminibus in paucis celebratus
modi rudes temporis culpa. ingenium elegans fuit, amœnum, & auribus illius tempori
accommodatum. Sepulchrum eius Tordelacunæ in agro Toletano monstratur: vbi co
sequentibus annis extinctus est. eius semper in Hispania memoria vigebit. Vno tempor
à Vascone cum validis copiis in Citeriorem Castellam itum, auxilium coniuratis, quoni
am hostes meliora ferebant: dispersi per agros & oppida spoliare, rapere, vi & stupris cu
cta miscentes. rerum miserabilem faciem. à Castellæ Rege Medina Campestris atqu
Areualum, Vasconi in cuius ditione erāt, detracta sunt. Iis locis ad Naharrū pagū Eleon
ram Reginam è Lusitania venientem conuenit. arcanis sermonibus de pace nihil imp
tratum, Regis animo nouis identidem iniuriis exacerbato. Ad Lusitanas tantum contro
uersias componendas legati sunt, qui Petrum Conimbricæ Ducem officii admoneren
idem ab Alfonso Aragonio factum ex Italia in eam rem missa legatio. nihil prestitum ta
men. Petrus imperandi dulcedinem degustarat. gētis animi in proposito externi impe
repudiandi perstabant. malo cogere non vacabat cum vtriq; Principi tantum belli co
ficiendi superesset. itaque Regina Lusitaniæ orbata viro, diuulsa à filiis, imperio spoliat
ad vitæ finem in Castella permansit. Aragonii fratres suarum rerum periculo permo
relictis Carpetanis sese in Vaccæos citato retulerunt, rebus præsidium. Areualum mem
ria veteris imperii continuo portas aperuit. Medinam promota castra, vbi Rex erat. leui
pro oppido prælia facta, haud memorando in alterutram partem euentu. diuturna obs
dio non fuit. quibusdam incolis aditum aperientibus, nocturno furto oppidum à coniu
ratis captum, sine sanguine tamen. Castellę quidem Rex ad periculum excitatus, platea
armatis equitibus occuparat. multitudo domi se continebat: periculi metu an ciuilis be
li execratione ad arma segnis. Aluarus, Toletanus Presul eius frater, Magister Alcantar
Regis monitu, hostes in eorum capita potissimum sæuituros, per auersam portā fuga eua
serunt mutata veste, inuolutisque capitibus inter hostium cuneos ignoti. Armatum Re
gem coniurati quasi supplices adeunt: ad genua prouoluti manum deosculandam petū
quasi obsequio prompti, certantesque minime grato in regiam vsque deducunt. tunc vi
cti victoresq; in mutuos amplexus ruunt. ciuilia arma mœsta letitia detestantur, vnde spe
& premia nulla, certa funera & luctus vtrauis parte vincēte. Accurrere Reginæ atq; He
ricus Princeps: multoque sermone & arcano cum Rege habito, aulę ministeria mutan
Aluari odio. Guterrius Archiepiscopus Hispalensis, Ferdinandus Toletus Albę Come
Barrientus Segobiensis Episcopus, oppido discedere sunt compulsi. fidei erga Regē co
stantia grauissimum crimen erat. amicitia illis tamē cum Aluaro inita opponebatur, mo
tibus pacandis impedimento futura. Actum de fœdere: neque licebat repugnare, cu
Rex captiui instar teneretur. arbitri delecti sunt cū summa decernēdi potestate, Castell
Regina, Hēricus filius, Fridericus maris Præfectus, Albę Comes ea causa curiā reuocatu
Ab iis sententia in Aluarum pronunciata. Vt toto sexennio intra designata ditionis opp
da se contineret, mandatum. neue ad Regem scriberet, nisi exemplo literarum cu
Regina, & Henrico Principe communicato. Ne noua fœdera faceret: aut milites suis st
pēdiis aleret. In eam rem Ioānem filium & nouem arces intra diem trigesimū obsidū
loco traderet, sequestris quibus à iudicibus esset mandatum. His rebus nunciatis, Alu
ru

s supra quã dici potest cõmotus,neq; tenere lachrymas,neq; à cõtumelis tẽperare. q̃ a-
ambitionem interpretabantur: alii bonum ingenium contumelia irritatũ excusabant.
ægritudine tamen casuq; nouas resurgendi excogitare rationes.verum parum fidei er-
proiectum erat:& omnes aditus erant præoccupati.sic coniurati nouis affinitatib.con-
rmabant.Ioanna Friderici maris Præfecti filia Vasconi, Henrico Aragonio Beatrix Be-
euentani soror in coniugium pactæ sunt. Diegus Sandoualius Castri Comes,Henrico
rincipi ea tempestate assiduus magno vir ingenio vtriusque connubii auctor:quò deter
inter Principes suspicionibus in vnam euertendi Aluari curam, vti fecerunt, coniun-
ioribus animis incumberent.

Neapolis ab Aragonio capta. CAPVT XVII.

Vblato ciuili bello, nonnulla quies esse cœperat in Hispania: festaque lætitia, per vr-
bes & oppida. Neapolitano bello Italia vniuersa æstuabat. Renati vires, moraconse-
uerant. vxor & filii Massiliam erant amandati. quæ res magnam desperatæ victoriæ si-
nificationem continebat. sic multitudo interpretabatur, prona semper in deterius cre-
litate.Magna famæ momenta in bello sunt.magnæ ex eo tempore animorum inclina-
nes factæ,præsertim Iacobo Caldora,in quo rebus certum præsidium erat,propter exi
iam rei militaris scientiam,extincto. cum Circelli collem pontificiæ ditionis diripere
raret,repentè exanimatus,inter suorum manus in tentorium delatus,breui animam ef
uit. reliqui Caldoræ, quæ familia præpotens erat, ad Aragonios respicere. Auersa ca-
a. Brutii dediti. ad Troiam Apuliæ vrbem Sfortiani prælio victi. reliqua omnia prona
ant.Ab Eugenio Pontifice,Venetis,Florentinis,Genuensibus,ad pellendos Aragonios
ta Italia, vires denuò sociatæ sunt. Tridentinus Cardinalis cum decem millibus mili-
m in fines Neapolitanos incurrit.in collectitio exercitu, moribus, voluntate, studiisq;
screpante, parum præsidii fuit. quin ipso tempore Aragoniæ copiæ Neapolim ductæ.
enatus (vbi belli summa vertebatur) vrbem defendere conatus sese intra mœnia tenu-
ciuium credo inconstantiam veritus, an viribus diffisus, si æquo marte confligeretur.
ommeatus & auxilii aliquantum à Genuensibus est allatum : sed exiguum id leuamen
at præ vrbana multitudine.creuit annona,ingentiq; pretio tritici modius constabat.fu-
e qui in publico consilio,faciente animos fame,Renato suaderent,vti quacunq; ratio-
cum hoste pacisceretur.ducebatur obsidio.famis malum augebatur.duo fabri cæmen
ii Anellus & frater,qui in castra transfugerant, vrbem haud magno periculo capi pos-
docent. Si præmium operæ sit,aditum se mõstraturos. Erat aquæductus subterraneus,
r quem ad vrbis commoditatem,ex vicino fonte aqua in puteos diducebatur: ducenti
i fortes delecti sunt:omnesq; trãsfugis parere iussi.ascensus erat difficilis,angustus adi-
s.plerisq; deterritis, aut pondere corporum impeditis quadraginta secuti sunt prægre-
entes fratres.Dolabris conuulsi lapides vbi morabantur transitum. timidos insolentia
neris,duces confirmant verbis exemploq;,leuantes nonnunquam manu. magno nisu
priuatæ domus puteum peruentum.muliercula,cuius ea domus erat,visis militib.con
nuò exclamat:proditura insidias nisi celeriter oppressa vox esset. Sol exortus erat,nihil-
e Regi significatum,metu an negligentia.omnes cæsos esse creditum.copiæ tamẽ,quę
ratæ erant ad muros succedere iussæ. remissa pugna est,cùm nihil in vrbe nouari cer-
rent.Quadraginta milites,siue ad clamorem pugnantiũ exciti, siue re necessaria com-
lsi (nam insidiæ detectæ erant) vicinam muri turrim desertam custodibus,occupãt:cui
phiæ nomen est.accurrit Aragonius præsidio futurus:accurrit Renatus ad periculum.
atque turrim recepturus, deturbatis Aragoniis: sed subitò ac improuisò inuecti nostri
eno gradu,formidinem incusserunt.vnde illis terror, Aragoniis qui turrim ceperant,a-
nus creuit.multis partibus oppugnatio erat. aliquot tandem portis refractis, in vrbem
umpitur.Renatus,cui potissimum parti,aut loco succurreret incertus, cùm nullũ pru-
ntis Ducis aut strenui militis officium prætermisisset(nam sua manu plures ex hostium
mero trucidarat)in arcem sese recepit. Direptæ nonnullæ ædes. à cædibus tempera-
.mox ingresso Rege,prædæ quoque finis est factus.Per hunc modum Neapoli Arago
potiti sunt, Sabbatho postridie Kalend.Iunii salutis anno millesimo quadringẽtesimo 1442.
adragesimo secundo.Milites pro concione laudati,donatique pro cuiusq; merito ma-
ifice: ante alios Semenus Vrrea,Raymundus Boillius,Petrus Cardona,præcipui copi-
m duces.neque Petrus Martinius militibus aquæductum subituris dux datus debito
emio fraudatus:ne transfugæ quidem,maioribus quàm eorũ fortuna caperet promis-
ad audendum incitati. Notabant rerum periti,eodem prope fato & arte à Belisario e-
vrbem de Gotthis fuisse captam. Renatus,amissa nobilissima vrbe,ac nulla reliqua
,incolumitatem sibi suisq;, aliquando post pactus,ad Eugenium Florentiam,atq; inde

in Galliam concessit. Eius discessu reliqua procliuia fuere. Marsi, Peligni, Apuli breui a
ditionem subiuncti. quicunq; eatenus Aragonii imperii iugum subire detrectarant, sup
riores offensas officio compensare, certantes festinantesq;, ne morando victoris irã exa
cerbarent. Sic Italia pacata magna ex parte, Hispani nondum planè quiescebãt, quamu
diuturnis fessi malis, paceq; inter Principes facta, discordes antea, & tunc cõtẽptu rege
tium minùs coercitis odiis. Minuta colligere longum: præcipua dissidia hæc fuerũt. Lu
douici Gusmanii Calatrauæ Magistri salute desperata decumbentis locũ, ambitione pr
propera, duo præ cæteris eximii viri obtinere contendebant: Ioãnes Gusmanius Proma
gister ordinis, Fernandus Padillia Clauiger. ab hoc militum animi præoccupati erãt: Io
annes nullam spem honoris adipiscendi, nisi in audacia, & temeritate ratus, cum man
militari Calatrauæ oppida occupare pergit. Clauiger eo conatu cognito, cũ quadringen
tis equitibus obuiam procedit. ad Baragiam agrum in acie dimicatum. victus Ioannes c
ptusq; est. duo filii in pugna occisi. Oppressi æmuli præmium Padilliæ datum, quod pete
bat. in Magistri locum subrogatus est, quamuis obsistente Rege, atque eum honorẽ Al
fonso Vasconis filio notho dari expetente: tanta contentione, vt nouo tumultu ad manu
ventum fuerit. Dum Calatraua obsidetur ab hoste Vasconis filio, nouus Magister qui in
tra oppidum erat, lapide ictus est per imprudentiam, à suorum quodam in hostẽ emisso
eo sublato Alfonsus æmulus Calatrauæ Magister institutus est. Cantabri, gẽs valida & in
domita bifariam tumultuati. primùm hetæriis atq; societatib. inter se constitutis, atque
Rege confirmatis, impetus in nobilium arces & fortunas factus. Petrus Aiala intra Salua-
terram suæ ditionis oppidum circumsessus, accursu Hari Comitis propinqui seruatur. I
quo eximia fides fuit. nam lectis Aialæ literis, quib. Auxilium petebat, periculum renun
ciabat: in agro vbi fortè corpus exercebat, tentorium erigi iubet, nisi propinquo liberat
tectum non subiturum iuratus. Mota præterea eo tractu vetus religio est. Fratricellorum
sectæ femina Durãgi excitata impuræ fœdæq;. de infectis ea persuasione quæstiones tor
mentis habitæ. pleriq; viui combusti. Alfonsus Mella è Franciscano ordine Dux sectæ
iudicii metu Granatam fugit, puellas magno nùmero secum ducens: quæ turpem vitan
exegerunt inter barbaros. ipse qua causa incertum, sed calamis tamẽ à Mauris per ludun
petitus confixusq; periit. vitæ exitus consentaneus. huic Ioannes Mella frater fuit Zamo
ræ tunc Episcopus, deinde Cardinalis. In Lusitania Octobris fine, Ioannes Lusitani Re
gis patruus ad Salis arcem seu Salaciũ decessit tres & quadraginta natus annos, Magiste
equitum, idem D. Iacobi Magister. ex Isabella vxore, Alfonso fratre Brigantino Duce na
ta, Diegum reliquit: cui paterni honores sunt dati: filias tres, Isabellam, Beatricẽ, Phili
pam. vnde magnorum Principum stirpes constabunt.

Viri insignes. CAPVT XVIII.

SCalonę se Aluarus tenebat, ex quo de gradu fuerat deiectus, neq; nulla neq; magna sp
pristinæ auctoritatis recuperandæ. ingenii, satis diligentiæ habentẽ fortuna seu vis alti
or destituit. eius frater Toletanus præsul Talaueræ extinctus erat, pridie Nonas Feb. gra
uis calamitas tanto repente sublato præsidio. supererat Rodericus Luna, quẽ ex patruel
natum, Compostellæ superiori tempore Episcopũ dederat, quãuis non satis idonea ętate
verũ parum in eo reb. asperis subsidii fore cernebatur. & erat ingenio prauo maloq;, per
ditis morib. Proceres in ea temporum perturbatione, id se habituros confidebãt, ꝙ prim
occupassent. à Petro Suario Ferdinãdi Oropesiæ reguli filio Talauera capta, vix Rex ips
Castellæ, cũ ex Vlteriori Castella accurrisset, in oppidũ est exceptus. Defuncti Præsulis fu
nus in tẽpli Toletani sacellũ delatũ est: ꝙ Aluari impensa extructũ erat magnificẽtissimũ
De successore deligendo cõtrouersia excitata. duo præ cæteris cãdidati opib. præstabant
Garsiã Osorium Ouetensem Episcopũ, Præfecti maris propinqui fauor subleuabat. Gu
terriũ Toletum Hispalensem Præsulẽ Aragonii fratres: penes quos rerũ potestas esse ce
perat. is in contẽtione vicit magno vir animo, mediocri statura, conspicuus forma, candi
dus, flaua cæsarie, doctrina excultus, syncero reb. gerẽdis animo, seuerior aliquãto, quàm
ætatis mores ferre possent. eò nonnullã inuidiã cõflauit. breuis pontificatus, ac fere triu
annorum fuit. Fernandũ Albæ Comitẽ Casorlæ ipse Antelatũ iussit. Guterrii ęmulus Ga
sias Hispalensi Episcopatu donatus est. Diegus Auriensi Ecclesia Ouetũ translatus. Auri
ensis Ecclesia Ioãni Turrecrematæ cõmendata, ex Dominicano ordine Sancti Sixti Car
dinali, multæ eruditionis viro, vti editi libri magno numero testantur. defensa de script
Romanæ Ecclesiæ maiestate. in tãta tẽporum colluuione labeq;, immortalem laudẽ con
secutus est. Turrecrematæ æqualis, vt in minori ætate, fuit Alfonsus Tonstatus Madrigal
in Vaccæis patria, scriptorũ mole, cognitiõe antiquitatis, multiplici eruditione ad mirac
lũ clarus. Sermonis elegantia defuit, nõnulla iniuria ne cũ quouis antiquorum cõferatur

anni

nnis consequentibus Abulensis Episcopus creatus est.iunior Senis in Hetruria, vbi Eu-
enius Pontifex erat,theses magno numero ex intima Theologia depromptas,disputan-
as publice more Peripatetico proposuit.in iis, locis aliquot offendisse Eugenius Ponti-
ex edito diplomate notauit.dicato opere Turrecremata Cardinalis:defedit rursus Ton-
atus libro, cui Defensorio nomen fecit, in Pontificum etiam auctoritatem inuectus,
iuriusque præ studio tuendi placita.Atq; hæc fere accusabantur capita. Christum De-
m occisum ineunte ætatis anno trigesimo tertio:neque ad octauum kal.Aprilis,vt vul-
ò veterum sententia est,tertio Nonas eius mensis in crucem actum.Nulli quidem pec-
ato veniam denegari,quantauis turpitudine ipsius,quacunqueve delinquentis condi-
one statuque: à pœna tamen & culpa Deum non absoluere. multo minus sacerdotes
re clauium.Quod ille dictum subtili interpretatione explicabat:plerosque nouæ vocis
solentia conturbabat.

Libri vigesimi primi Finis.

O. MARIANÆ HISPANI, E SOCIETATE IESV,

HISTORIÆ DE REBVS HISPANIÆ,

LIBER XXII.

Rerum Hispaniæ status. CAPVT I.

HISPANORVM Res in Italia meliori in statu, quàm in Hi-
spania erant. in similibus ingeniis pro conditione rectorum
mores fortunaque variabant. Aragonio Regi animus ingens
erat,gloriæ maior cupido quàm voluptatum: vigilare, labo-
rare,locis omnibus adesse,corpus nullo labore fatigari,calo-
ris ac frigoris peræquè patiens.quibus virtutibus,clementia,
liberalitate,morum facilitate,vtriusque gentis studia prome
reri non desistebat, haud ignarus in ciuiū beneuolentia cer-
tissimum præsidium rebus fore,in metu periculum,exitium
in odio.In Castella non sublata Aluari potentia,sed dominus
commutatus, Vascone alienæ dominationes nō vindice, sed
ario, Rege Castellæ nunquam sui iuris & mancipii: quæ magna calamitas fuit, nouo-
n dissidiorum origo.Inerant nonnulla bona, sed maiora vitia superabant. corpus pro-
um & candidum: verum elati humeri, facies indecora. iudicium intelligens poetices
nusicæ studiis oblectabat: venationi, & ludis militaribus deditus idoneusque. exigu-
nimus. curæ imperandi graues,atque adeò intolerandæ. breui auditu quamlibet ma-
transire,satis magnum imperii fructum ratus, si otio, desidia,voluptatibus marcesce-
Aulici, ac is maximè cui rerum permisisset arbitrium, Principum legationes audi-
responsa reddere, fœdera facere, dare honores & magistratus, regnare alieno nomi-
pacis,belli,legum, institutorum arbitri moderatoresque, pudendam Principis socor-
m,ac turpitudinem fœdam. Exolescente nimirum veterum Castellæ Regum indole
utum, non secus atque in satis, & pecudib. semina cælo, terra, tempore maximè mu-
ur, degenerantque, præsertim sede mutata. sic ardens Principum ingenium copia
umque voluptatum extinguitur in posteris, euanescitq; : ni vitia institutione corri-
tur, coniugum delectu ex duriore hominum genere petitarum, sanguis flacescens ex-
uatur, & ad pristinum competentemque habitum reformetur, maiorum mollitie in
ibus castigata. Magnis imperiis nihil est negligendum: audaciaque aulicorum, ante-

quam radices agat, in ipſo exortu vindicāda. inueterata velut iure ſuo ſæuit: neque euertitur, niſi magna multorum ruina, ſępeque oppreſſis ipſis vindicibus. Accuſare præterita ſuperuacaneum eſſet: niſi ex alienis vitiis inſtituendę Principum vitæ atq; conformandæ præcepta repetantur: quantumque deſidiæ vigor animi præſtet, duorum Hiſpaniæ potentiſſimorum Regum exemplo dignoſcatur. Aragonius poſt captam Neapolim cæteris vrbibus & arcibus, quæ in Andegauenſium fide erant, ad deditionem ſubiūctis, confecto bello in nobiliſſimam vrbem triumphum inuexit quarto kalen. Martii, eius ſęculi

1443 anno quadrageſimo tertio veteri Romanorum inſtituto, curru inaurato ſublimis agentibus quattuor eximii candoris equis, præcedente alio æque candido. currum pedibus ſequebantur totius regni reguli optimateſque: pręibant viri ſacrati cum infulis & velamentis Deo & ſuperis concinentes carmen. circumfuſa multitudo diuturnum, felix fauſtumque imperium acclamabat. Lauream capiti non impoſuit, eum honorem ſuperis habendum dictitans, quorum ope victoria parta eſſet. Viæ conſtratæ floribus, multa veſte pretioſa tecti parietes, varia odorum ſuauitate cuncta fragrabant. nullus dies iucundior illuſtriorque illuxit, victis æque ac victoribus. Conciliandi Eugenii Pontificis cura ſolicitabat, minus iam ad Gallos propenſi, Senis vbi Pontifex erat, Iulii Idibus fœdus ea lege factum: vt Neapolitanum regnum Aragonio cederet, & poſt eum Ferdinando filio, quem ex impari quamuis matre Rex in conuentu Principum eius quidem imperii hęredem deſignarat. Aragonius annuas vncias auri (genus id monetæ eſt) octo millia in Pontificum ęrarium inferret: operamque nauaret Franciſco Sfortia impugnando: qui Mediolanenſi affinitate ſuperbus, Picenum magna ex parte occuparat. Plus præſtitū, quam promiſſum. à Rege ipſo capta arma, multaque oppida & arces in Piceno agro, Sfortianis derracta reſtitutaque Pontifici. quorum nomina, ac totius belli ſucceſſus vt memoriæ prodantur, operę non eſt. Expetentibus Genuenſibus pax ea lege eſt data: vt annuatim peluim auream iuſti ponderis Alfonſo quandiu viueret, penderēt. quaſi ex victis illis trophæum cum in populi conuētu accipere ſolitus eſſet, quia graue fœdus haud diuturnum fuit: neque vltra quartum annum ſtetit. Vaſco etiam ſuſceptam in Caſtella rerum poteſtatem acerbius exercebat: eo imperium minus diuturnum fuit. durant enim moderata. Caſtellę Regem captiui inſtar habebat. inſignem audaciam confidentiamque, in alieno regno in pace, tanto Principi ſermonis etiam liberi commercium abſtuliſſe, adhibitis cuſtodibus Henrico maris Præfecti fratre & Roderico Mendoza regiæ Magiſtro: qui ſermones adeuntium Regem & vultus notarēt. Erant in eandem fraudem inducti, Præfectus maris atque Beneuentanus Aragonia affinitate deuincti, Henricus Caſtellæ Princeps, atque Regina. Ramaga, Madrigale, Tordeſilla Vaccęorum oppida abs Rege Caſtellę luſtrata. Barrientus Abulæ Pontifex rei indignitate commotus, & ex arcano Aluaro fauens, eius reſtituendi tempus veniſſe ratus Ioannem Paciecum adit, rerum ſtatum deplorat. Aragoniorum vęcordiam deteſtatur. Quidquid in Regem admiſſum eſſet Henrici Principis ignominia peccari. Quibuſcunque moribus & ingenio, parentem eſſe tamen. Si rebus gerendis impar eſſet, non externos homines Aluaro prohibito in eius locum, ſed ipſum potius reponi æquum fore, & paterna ceſſatione rerum moderationi ad

,, moueri. Quid enim Aluari caſu lætemur, ſi eo ſubmoto nihilominus ſeruituri eramus,
,, peiori conditione propter acerbitatem, maiori periculo ob ambitionem imperantium?
,, An credis vicaria poteſtate fore Aragonios contentos? vt eſt animus mortalium inexple-
,, bilis, ad vlteriora (mihi crede) contendent. parto externo imperio feroces noua in Hi-
,, ſpania regna meditantur. An Henrici ſecundi memoriam excidiſſe putas? iniuria Caſtel-
,, lam occupaſſe animis infixum habent. exitium veſtræ familię moliuntur, niſi perierint

perdituri. Mouebatur Paciecus Pontificis oratione: eumque vera prædicare, ſalutaria monere non ignorabat. conturbabat tamen viriū imbecillitas: & vt pares eſſent Aragōiis opibus verebatur. audendum tamen atque conandum viſum eſt, tentādaſque procerum voluntates: an ſatis eſſet animi ad euertendam Aragoniorum tyrannidem. Ea vt rectius perfici poſſent, Henrico Principi perſuaſum Tordeſilla vitata ſe ſe Segobiam conferret, quaſi venatione remiſſurus animum: inde ad Aluarum literæ datæ. Forte duo Comites Hari, atque Ledeſmię, qui Regis dono Placentiæ iam Comes vocabatur, Curiele cōuenientes de Rege liberando conſilia comunicabant. ea res Henricum Principem Tordeſillam neceſſario reuocauit. diſturbati ii proceres atque fugati ab Aragoniis. nouorum diſſidiorum fundamenta ponebantur. Vaſconis & Ioanne nuptiæ ipſis Kal. Septembris

1444 ſalutis anno M cccc quadrageſimo quarto omnium fere Principum, & duarum, Reginarum Caſtellæ nimirum & Luſitaniæ concurſu, ad Lobatonem peractæ ſunt. Henricus Aragonius per idem tempus ſuis ipſe nuptiis Cordubę celebratis factionis opibus in

Bętica

ętlea confirmandis diligentem operam dabat. Ad Francorum Regem Diegus Valera egatus, per caussam Armeniaci Comitis nuper capti à Delphino, & Martino Alfonsi Gerionis Comitis filio, liberandi. cum Anglis sensisse crimen erat: data tamen libertas ea leģe: vt si quando fidem falleret, oppidis Ribadeo, & Canicis, quæ in Asturibus possidebat dono Regũ Castellæ, an hęreditate spoliatus Cantabriæ etiam finitimæ viribus oppugnaretur. Cum Henrico Principi Aluari euertendi restituendiq; vno tẽpore consilia cõmunicata. Vasco euertendum suadebat: in eam rem vires sociandas. Barrientus Paciecusque estituendum iudicabant: maturandumque priusquam eæ molitiones proditæ essent. eo consilio, ad Vasconem distinendum fallendumque de ineundo cum eo fœdere actum. nterea Henricus Princeps Segobiã rediit. Comites Hari, Placentiæ, Castanedę vt vires ungerẽt solicitati, adiũcti Albę Comes Ferdinãdus Toletus cũ patruo Toletano Pręsule, tq; Eneeus Mẽdoza: Vbi ad Aragonios impugnãdos satis esse viriũ est visum, Abulã, quo Princeps abiit, fœderati cõuenire iussi sunt. mille quingẽti equites cõtracti, nomẽ magis exercitus, quam robur. eodem Aluarus venit. Pecunię redigendæ in stipendium difficultas opponebatur. Burgos festinatum: vbi alii fœderati proceres erant. Castellæ Rex Portillium amandatur. eius custodiendi cura, Comiti Castri imposita. Vasco raptim delectu habito, duo equitum millia in proceres ducit, nouis identidem copiis confluentibus validiores. Ad Pampliegam in Burgẽsi agro, castris collata castra sunt. vtræque acies patenti campo, modico distantes interuallo constiterunt. affuere viri sancti ad periculum exciti. iis auctoribus de pace agi cœptum. pene res confecta erat: cum leuis pugna cœpta emere, confluentibus ab vtraque parte militibus, in iustum prælium exarsit. multum iei processerat. nocte diremptum certamen est: seque Vasco virium conscientia teneoris tectus Palentiam retulit vrbem satis munitam. nouum Vasconi accessit incommoum. Rex Castellæ Portillio quasi ad venationem egressus, Mogiado oppido pransus apud Diui Petri Cardinalem, dimisso abs se Castri Comite ad filium in castra abiit. Regis ibertate vires coniuratis concidere. Vasco ad reparandum bellum, in Vascones abiit. Proceres coniurati ad sуę quisque ditionis oppida: Henricus Aragonius Ocaniam. Aragonia oppida in Vlteriori Castella à Regiis occupata: Medina Campestris, Olmedum, Roa Arandaque. Henricus Aragonius ab Henrico Principe, atque Aluaro fugatus in Contestanos, ab Alfonso Fagiardo (qui partibus infectus erat) Murciæ Antelato, Lorcæ ntra mœnia exceptus est firmissimi iis locis municipii: sic in pręsenti vitatum periculum, ouæque auctoritatis & potentiæ recuperandæ spes tentatę. Hęc in exitu anni gesta sunt: quo anno Nonis Iulii Ferdinandus Lusitani Regis patruus in Africa decessit. corpus in rbe Phuthensi tumulatum, consequentibus annis in maiorum sepulchra ad Aliubarroam illatum est miraculis clarum: sic gens Lusitana persuadet, dedita religionibus, cuiuique suorum Principum maxime. eius memoria consecrata templisque data non est: ita sancta, mores castissimi fuerunt, muliebri nunquam fœdati contactu. nunquam in ita mentitus est. Deum ardentissima pietate coluit. Quas virtutes in hoste admiratus Lazerachus, in cuius potestate erat, nunciata morte obstupuit primum. deinde, dignus, nquit, erat immortali laude, nisi Mahometi Vati tantopere infensus extitisset. Magnum tque admirabile virtutis numen, quod à prauis etiam & infensis pectoribus extorquet audem. Ex Gastone Fuxensi Comite & Eleonora Vasconis minori filia, filius item Gao natus est, breuis ætatis futurus, paternas auitasque opes, hęreditatemque Francisco & Catharinæ, qui postea sunt ex eo quidem & Magdalena coniuge geniti, relicturus: vti ocis competentibus explicabitur.

Pugnatur ad Olmedum. CAPVT II.

PVlsis Aragoniis fratribus lux rebus aliqua affulsisse visa est, sublato tãtisper bello magis quàm belli metu. Medinę Campestris Castellæ conuentus agitati: nouaque pecunia imperata est in stipendium: non quantam res exigerent, sed quantam populi pati ossent, multiplici imperio fessi, & sæuissimum bellum execrantes. Eodem se Henricus Princeps & Aluarus retulerunt, D. Iacobi oppidis magno numero de Henrico Aragonio aptis. de belli summa deliberatum: quod grauissimum imminere prouidebatur: & eit Vasco per Atiensæ fines, quod municipium præsidio obtinebat, in Carpetaos inuectus. sequebantur equites quadringenti, pedites sexcenti. maior quam pro umero belli terror. prouinciales pars infecti partibus erant: pleriqùe citra periculum fortunarum spectatores belli quam participes esse malebant. Torigia, Comlutum aliaque oppida à Vascone capta sunt. Castellæ Rex, ne prima negligendo

ſerperet malum, copiis raptim contractis, Spinale abiit. Parum virium erat tantis moliti onibus. Lufitaniæ Regina Toleti obiit Februarii die octauo decimo anno MCCCC quadra 1445 geſimo quinto ineunte. paucis poſt diebus Maria Caſtellæ Regina, ad Villacaſtinum i Segobienſi agro deceſſit. noxio medicamine herbiſque lethalibus corrupta, vtriqu vitalia coniuncta funera, repentinique obitus indicio fuerũt: maculiſq; Mariæ extinctæ Reginæ corpus reſperſum. auxit vulgi opinionem, quod haud ſatis honeſte pudicitiam habuiſſe, frequenti rumore iactabatur. Luſitaniæ Reginę corpus in D. Dominici regi virginum collegio, vbi domicilium habebat, compoſitum eſt: inde Aliubarrotam trans latum filii Regis cura. alterius funus in Guadalupeum templum illatum. obierat per iden tempus Lupus, Mendoza Compoſtellanus Præſul. in eius locum Aluarus Iſorna Conch eſt translatus. Barrientus Conchenſis Epiſcopus inſtitutus, gratia meritis debita. Alfonſ Fonſecę, Abulenſis Eccleſia data: vnde illi gradus ad maiores honores fuit, viro ardenti ingenii multarumque imaginum. Spinali Madritum Caſtellę Rex abiit: inde Cõplutum ab opidanis euocatur. Vicinis locis tendebat Vaſco Hẽrici fratris aduentum aucto mili tum numero, omnino ad mille & quingentos equites. cum his copiis vicinos montes oc cupat, vbi vetus Complutum ſitum eſt, arduo & difficili aſcẽſu, niſi de ſuo loco non pu gnaturus, virium conſcientia ſi æquo campo cõgrederetur. Ex iis locis Ferrerius Nuſa ad Aragonum legatur, ſi bello Neapolitano confecto in animum induceret in Hiſpaniam redire rebus prẹſidium, belli paciſque arbiter. ad eundem à Caſtellæ Rege legati erant viri primarii, qui de illatis à fratribus iniuriis conquererentur. Nihil à Regiis ad Complu tum motum. Aragonii ſuperatis montibus, quibus Tablatæ nomen eſt, Areualũ feſtin contendunt: quo proceres coniurati venturi erant. iiſdem veſtigiis Caſtellæ Rex inſecu tus, modico inter vtraque agmina ſpatio. vno die Areualum vtrẹque copiæ perue nerunt. à Vaſcone oppidum vi præoccupatum eſt: nam ſpe propinqui auxilii ei por tas clauſerat. de conſilii auctoribus ſupplicium ſumptum. fides eximie culta exi tio fuit, patriæque intempeſtiuus amor. Regia caſtra ad molas frumentarias, qui bus ab abbatibus nomen eſt, metata. duo equitum millia erant, par peditum numerus. Henricus Princeps, Aluarus, Paciecus, Enecus Mendoza, Albæ Comes, Barrientus Pon tifex venere. ad Aragonios maris Præfectus, Beneuentanus, Quignonii, Caſtri Comes, Ioannes Touarius. horum procerum aduentu mille equites adiuncti. colloquia princi pum vtriuſque partis ſunt habita. tempus extractum. Magiſtri Alcantaræ aduentum ex pectare arte cupiebant. ea Barrienti Epiſcopi calliditate Regiis viribus confirmatis, expe dita ad pugnam arma. Aragonii neque obſidionem diu tolerare poterant, nullo comme atu: neque ad pugnam idonei erant, ob virium imbecillitatem. ad extremũ illud ventum: miſſi in caſtra feciales Angulus, & Cuellar Vaſconis ſcrinio præfectus. ii facta conueni endi Regis poteſtate, cauſas exponunt cur iure licuiſſet arma ſumere, nulla nocendi vo luntate, ſed neceſſitate prohibendi iniurias, reipub. in libertatem vindicandæ: quæ miſe ra ſeruitute premebatur. Si Aluaro amoto, vt inſtituiſti, tui arbitrio Rex regnũ capeſſes, morã haudquaquã, modo æqua & honeſta cõditione paciſci liceat, paci faciem. Tu vide ne aures difficiles præbẽdo, incẽſæ, vaſtatæ, direptæq; prouinciæ cauſa exiſtas: quæ mala à nobis eſſe ſyncero animo deuitata, ſuperos hominesq; teſtamur: hancq; legationẽ nullo metu, ſed trãquillitatis ſtudio reuocãdę ſuſceptã. Hęc cũ ardenti oratione pronũciaſſent, ſchedã eadẽ continentẽ capita, Regi in manus tradiderũt. Eo maturius conſideraturũ di ctitãti, inter moras biduo poſt ad quartũ decimũ Kal. Iunii, qui dies Mercurii fuit, pugnã di neceſſitatẽ caſus attulit. Hẽricus princeps iuuẽta feruens, muro cũ quinquaginta equi tib. ſucceſſit, ad pugnã prouocaturus hoſtẽ. egrediũtur illi pari numero. à tergo cataphra cti ſequebãtur. ea ſpecie Regios equites territos, & in fugã verſos Aragonii ad ipſa caſtrorũ munimenta inſequũtur. Grauis ea ignominia viſa eſt. regiæ copiæ inſtructæ ad pugnam, productęq; in aciẽ. In primo agmine Aluarus curabat: à frõte & laterib. quingẽti cataphra cti muniebãt, ductorib. præcipuis Alfonſo Carillio Seguntino Epiſcopo, eius fratre Petro Acunio Donniarũ regulo, Eneco Mẽdoza, Albę Comite. ſecundũ agmẽ Hẽrico Principi eſt attributũ. ſequebantur à tergo Guterrius Sotomaior Alcantaræ Magiſter cũ trecentis triginta cataphractis. in Poſtrema acie Rex erat, Toletanus Epiſcopus, Hari Comes. clau debãt latera Prior Hoſpitalarius & Diegus Stunica ab vna parte: ab altera Rodericus Mẽ doza regiæ Magiſter, & Petrus Mendoza Almaſani regulus. ad multã diem in acie perſti tũ: neq; aliquid ex oppido mouebatur. Vix ſeptima diei pars reliqua erat: & regię copię in caſtra reduci iuſſæ. tum Aragonii clamorem tollere, atq; portis erũpere, rati noctem vici nam & victis munimento fore, & ſi viciſſent nullo impedimento: quod locorum notitia & equitatu valerent. Ab equitibus leuis armaturæ pugna cœpta, aliorum accurſu exarſit.

Arago-

ragoniæ copię bifariam diuisæ, pars ductore Hērico Aragonio in Aluari agmē incurrit: asco, contra Henricū generum dimicauit. acriter ab vtraq; parte pugnatum est. Alcanaræ Magister, & Enecus Mendoza subsidio suis laborantibus accurrunt. metu vincente udorem ab vtraque parte multi diffugiunt. Aragonii numero pauciores ab hostium aultitudine vexati. iamque dies consumptus erat: cū Vasco Henricusque vterque cum urma peculiari, vagari per acies, laborantib. suis succurrere, hostes, vbi cōfertissimi erāt, uadere, locis omnibus adesse. quoniam imperarē cōturbatis omnibus nō licebat. noctis enebris pudore sublato sese Aragonii in pedes dant. dilapsis sociis. Aragonii fratres Olme ū se receperūt. Beneuētanus & Præfectus maris in alia oppida cōfugerūt. Comes Castri, Henricus maris Præfecti frater, Ferdinādus Quignonius in pugna capti: præterea duceti lii. cędes exigua fuit, septē & triginta in acie ceciderūt; ex acceptis vulnerib. deinde perie plures alii. oppidi munitione diffisi Aragonii fratres in Aragoniā cōcubia nocta festina ūt, vitatis oppidis ne qua mora esset. Henricus Aragonius Calataiubę breui extinctus est x vulnere, quod in sinistra acceperat, noxio, vt creditū est medicamine contabescente rachio, vir magni quidem sed iniquieti tamen animi, neque otium patientis. Corpus in o oppido sepultum. proles de nomine patris haud leuiores illo turbas concitabit. à victobus lecta spolia: literæque in omnes partes sunt dimissæ: quibus parta victoria nunciaatur. loco pręterea vbi pugnatum est regia impensa, vota ædicula extructa, Sancti Spiitus nomine, pugnæ monimentum, vnde loco etiam Pugnæ indita appellatio est.

Nuptiæ Ferdinandi Neapoli. CAPVT III.

MEliorem In Italia cursum res Aragoniæ tenebant. cesserat Picenum Alfonsi Regis armis. Sfortiani vrbibus & oppidis, quæ iniuria occupauerāt spoliati, Rege digres non quiescebant, memoria rerum in Italia gestarum insolentes. Aragonius rogatu ontificis Eugenii, id bellum repetiturus, ad Populi fontem, quod oppidum non procul heano est, cum copiis progressus, eo proceres cōuenire iussit. affuit cum aliis Antonius entilia equites trecentos ducens. Is paterna stirpe Centilia, materna Vintimillius, forem & fidelem operam bello superiori nauarat, Brutiis, Calabris, Consentinis, subiuganis, grandi etiam pecunia ex priuatis facultatibus in stipendium redacta. Henricotam ufam, Cotronis Marchione genitam principatus hęredem, Rex Eneco Dauolo destiabat, pręstitæ operæ pręmium. dederatque negotium Antonio. puellam ille sibi festinas nuptiis iunxit. aucta ex eo potentia creuit audacia. dissimulata in præsens offensa, mox edditum odium est. in necem prępotentis aulici Regique carissimi conspirasse postulais, metu iudicii è castris regiis, quæ ad Populi fontem erant, profectus non prius consti t, quam ad Catantianum suæ ditionis oppidum est peruentum. Commotus ea re, vt par rat, Rex Lupum Vrream, & duces alios in Picenum mittit. ipse ne recenti imperio pria negligendo glisceret malum: aut offensa negligendo, contemtui prouincialibus es t, impunitatisque spes audaciam confirmaret, Neapolim rediit. missi qui Antonium ad nitatem reuocarent. surdę aures erant monentibus salutaria. ad arma ventum. Rex ipse Brutios abiit. Roca Bernarda, Bellicastrum primo aduentu capta. Croto obsidione aliuot diebus sustentata, portas aperuit, maioris mali metu. Ad Catantianum, vbi Antoni vxor & filii ac supellex domestica erant, promota castra. leuia modo prælia fuere. deerata defensione, cum se alii proceres non commouerent, largi promissis, in periculo uti, veniæ spem tentat, impetratque ea lege: si se Antonius suaque victoris fidei permitret. Eam vrbem & Turpiam arcē dedere iussus, Neapolim cum vxore, liberis, & domeica supellectile missus est: grauique documento sancitum, in obsequio præsidium, in ontumacia exitium esse. In Ioannem Nucæum Insubrem præcipuū defectionis auctoem, seque Consentiæ tenentem, impetus factus. in potestatem redacto venia est data, ob nilem erga Mediolanensem Ducem, ad quem se contulit, fidei inconstantiam pœnas iquanto post daturo. Flagitiis vindicandis Dei numen apparet. sic magni motus, quoım expectatione suspensa gens erat, breuem & facilem exitum habuere. Pacatæ totius ouinciæ lætitia nuptiis Ferdinandi, Regis filii celebrata auctaque est. Isabella Claraontia ante desponsa cōnubio, iuncta Neapoli tertio kal. Iunias die Dominico. Tarenno puellæ auunculo in fide confirmando, quoniam eatenus nutare visus erat, datum vt gio sāguini iis nuptiis misceretur. In media lætitia multiplex luctus allatus. sorores Reñas, Henricum Aragonium periisse nunciatum: victum Vasconem, Castellæque finis pulsum. tristibus sępe iucunda variantur. Legato, Vasconis verbis, expetenti vti in ispaniam Aragonius rediret, responsum datum: bellum in Piceno superesse, neque fiem suam, neque religionem pati, vti Pontificem in periculo desereret. eo concto bello, venturum quidem in Hispaniam: ita tamen de eius aduentu con-

fiderent, vt nihil propterea de sua comparatione remitterent. Vasconem vicarium constituere, adhibitis in consilium Cæsaraugustano, Ilerdensi, iisque viris primariis. Vasconum & Aragoniis opibus Castellæ viribus obsistere haud difficile fore. Cum Granatensibus, quod Vasco petebat, annuę induciæ fœdusque esset. Qua in gente imperii mutatio per idem tempus est facta. Mahomad cognomento Leuus motis intestinis in Castella armis, aliquot annis quieuerat. sublato externo timore grauissima in gente dissidia exorta sunt. in tanta temporum labe diu quiescere Mauri non poterant, hostibus, si foris non erant, domi natis. Duo patrueles Regisque Mauri fratrum filii, Ismael quidem temporum metu, an patrui iram veritus, Castellæ Regi militaturus discessit: per quem sperabat patriam, opes & pristinum auctoritatis locum recipere: alter cui à vitio cruris Mohamadi Claudo nomen erat, Almeriæ vbi se tenebat, procerum conspiratione facta, Granatæ arce Alhambra occupata, patruoque Rege in potestatem redacto, traditoque in custodiam, gentis Mauricæ regnum inuasit, mense Septembri: qui mensis Arabibus Iamad secundus eo anno fuit. Scissa ex eo barbarorum studia. Andilbar Granatēsis Prætor cum propinquis & necessariis Montem frigidum (arci munitissimæ id nomen erat, non procul Alcala Regia) occupauit Regis vincti restituendi exigua spes erat. Ismael ad regnum capessendum euocatur. pecunia militeque à Castellæ Rege adiutus eodem festinauit. spes aliqua, metus amplior: quippe modicis viribus aduersus multo maiorem gentis partem pugnaturo. officio seu adulatione noui Regis gratiam plerique aucupari, temporiq; seruire certabant. Hæc in exitu anni cōtigere. ad prætermissa narrationē reuocamus.

Aluarus Diui Iacobi Magister creatur. CAPVT IIII.

VIctoria Ad Areualum parta, de rerum summa deliberatur in Aluari tentorio, sinistro crure vulnerato decumbentis. communi Regis & procerum sentētia coniuratorum bona publicata. Cuellar captum, ad Septimancas castra posita. Henrico Principi Fridericum maris Pręfectum eximi à coniuratorum numero placebat: veniamq; delictis esse. recusabant alii: distinguique eius causam à cæteris negabant: omniumque iudicio etiam durior erat, quod princeps cæteros ad arma sumenda concitasset. ergo Henricus Segobiam abscessit. commotus ea re pater Rex, veritusque ne nouorum motuum id initium esset, Petro Sarmento curam dat, reliqua coniuratorum oppida occupandi. Nieuam seu Niuariam ipse abiit. filius non ante in partes attractus, quam Giennio, Lugrunio, castris Cæciliis sibi, Paciecho, Barcarrota, Saluaterra, Salualeone ad fines Lusitaniæ extortis. vnde reprehensio & supplicium expectari debuit, inde relata præmia. Sic tempora erant. Ad Medinam etiam, cui à Riuo sicco nomen est, positis regiis castris venia maris Præfecto data, si intra quartum mensem ad officium rediret, Ioanna Regina Vasconum obsidis loco, facturum quæ oportebat retineretur. His legibus arx eius oppidi Regi tradita. reliqua oppida in vlteriori Castella breui de coniuratis sunt capta. Initio belli auxilia è Lusitania euocata erant Aluari consilio, Hari quamuis Comite, & aliis proceribus repugnantibus. ea auxilia Maiorgam, vbi Rex erat, appulsa Petro Petri Conimbricæ Ducis filio ductore: qui nuper in Ioannis patrui locum Magister equitum creatus à patre erat. duo milla peditum, equites mille sexenti, serum auxilium confecto ferme bello. adolescēti tamen honores habiti, duces pro cuiusque merito splendide donati. nullum præterea operæ pretium. Aluaro tantum agente, Isabella Ioanne Lusitano Principe equitum antea Magistro nata, cum quo magna necessitudo fuerat, & mutuis officiis conciliatus amor, Regi Castellæ pacta ipso inscio. tantum sibi auctoritatis Aluarus sumebat. species vtilitatis prætenta facto est: parata ab ea gente auxilia: grandem pecuniam remitti, quę in militum stipendia impensa erat. Dimissis Lusitanis auxiliis, Burgos itum. in ea vrbe proceribus aliis venia, etiam Beneuentano & Castri Comiti præter expectationem, cum exceptione tamen, ne biennio hic Lobatone ille Beneuento discederēt: aliis præmia data vltra meritorum æstimationem. Enecus Mendoza Sanctę Iulianæ (vulgus Santillaniam ait) Marchio, Comes Mansanarii regalis renunciatur. Paciecho Villena data. Præterea Abulæ Aluarus Diui Iacobi Magister suffragio eorum militum institutus est. fortuna sublimē ferebat in præceps maiori casu datura. Petrus Gironius, Alfonso Aragonio, qui patrem bello superiori secutus erat, amoto, Calatrauæ Magister creatur. gratia magis Paciechi fratris datū, quā ipsius meritis, quippe Aragonios fratres ante secuti. vterq; quasi vitio creatus obtrectatoribus non caruit. Aluaro Rodericus Manricus obiectus est, Henrici Principis, vt mox dicetur fauore subleuatus. Petro Ioannes Gusmanius Calatrauæ Promagister: vnde magni motus, diuturnaque dissidia extiterunt. Alburquerquium dedente Fernando Daualo in regiam

regiam potestatem venit. Petro Aialæ Toletanæ arcis vrbisq; custodia adempta: Petroq; Sarmento concredita pessimo publico, vti euentus declarauit: haud leui Henrici Principis dolore, qui Aialæ impensè fauens, amici casum iniquo tulit animo. Dum hæc in Castella mouentur, Guterrius Toletanus præsul Talaueræ obiit exeunte hoc anno pridie Nonas Decembris: Constans fama perhibet eo oppido in sacrario templi maximi esse sepultum nullo tumuli honore, ne inscriptione quidem. Albæ in S. Leonardi Hieronymiano cœnobio sepulcrum è candido marmore visitur sine inscriptione, è medio temploq; vbi locatum erat, ad dextram aræ maximè translatum, inane cenotaphium tamen, numquam defuncti corpore, contra quam ipse mandarat, in eum tumulum illato. Alfonsus Carillius Paciechi auunculus, defuncti Guterrii Toletani Præsulis in locum cooptatus est, ineunte anno MCCCC. quadragesimo sexto, magno vir animo, turbido tamē & inquieto, vti consequentes reipublicæ motus diuturni grauesque indicio sunt. Toleti Madritique de belli reliquiis consultatum. Atiensa, & Torigia tantum in Vasconis fide perstabāt validis præsidiis ad omnes casus munitæ: vnde excursiones sæpe in finitimos agros factæ. pecorum & hominum prædæ abactæ. præterea de Vascone fama in dies grauior, nouum bellum comparare, & cura crescere prouincialib. Rex Maurus studio noui imperii auctoritatem sanciendi, & ab Aragoniis solicitatus, irruptione in fines Bæticæ facta, Benamuielem, & Bensalemam, munita iis locis oppida armis occuparat. maior ignominia metusque quam clades. Vtrisque hostibus occurrere non licebat. vnde maius periculum extabat, in Aragonios ductæ copiæ mense Maio. Atiensæ obsidione tribus circiter mensibus continuata, actum de pace. Placuit consensu, vti ea oppida Mariæ Aragoniæ Reginę quasi sequestræ darentur: dum delecti arbitri consensu partium, de controuersia pronunciarent, vtris reddenda viderentur. fœdere facto Castellæ Rex in oppidum admissus pridie Idus Augusti, cum mœnia quibusdam locis diruenda, ædificia incendi curasset, quasi violatis ab eo cōditionibus arce prohibitus, re infecta retro redire compulsus, Vallisoletum abiit. Toletanus tantùm Præsul, & Carolus Arellanus cum copiis relicti, qui Aragoniorum motus ea parte compescerent: & si qua occasio esset, ea oppida in potestatem redigerent. Aragoniis haudquaquam eo fractus animus. frequentes excursiones ex iis oppidis factæ & latrocinia Caracam vsque: vbi Toletanus Arellanusq; erant. factiosi non pauci tota prouincia sparsi, & reliquis permisti hostilia moliri. suspiciones inter Castellę proceres renatæ. in iis Vasco maiorem spem habere, quam in armis. Aluarus, Paciechusq; suas vterque opes ex aliena calamitate augere satagentes, dissidii semina inter Principes patrē & filium spargere. Sæuam dominandi cupiditatem, cæcum ambitionis impetum. quantas strages facis? vno in facinore quam multa scelera facta? Delectus militares ab vtraque parte habiti. Rodericus Manricus in eo magis quam in causa confisus, nominationē Eugenii Pontificis, Aragonii Regis suasu, nullo suffragio militari Diui Iacobi se Magistrū dicit. dum hic armis eius militiæ oppida occupare satagit, resistit Aluarus, clades acceptæ redditæque. In tantis prouinciæ motibus, tantisque dissidiis, externa sine cura erant. Mauri principio anni MCCCC quadragesimi septimi in nostros fines inuecti, prædas agere hominum pecorumq;, pagos incendere, vexare agros: oppida, Arenæ, Osca, vtrunque Veles Album Rubrumque in Contestanorum finibus modico dissita interuallo de nostris capta. Neque præsidio militari, neque commeatu satis instructa, hostilem impetum diu sustinere non potuerunt. domestici dissidii fructus hi scilicet erant, maioris mali expectatio.

1446.

1447.

Bellum Florentinum. CAPVT V.

HAud abs re fuerit, vt opinor, belli Florentini causas per idem tempus in Italia gesti, successumque compendio indicare. Philippi Mediolanensis filia notha Blanca nomine, Francisco Sfortiæ iuncta erat. dotis nomine aurei sexaginta millia pacti. dum ea summa penditur, Cremona vrbs opulenta pignoris loco data est. eam gener in spē principatus impulsus, quamuis pecunia oblata restituere socero recusauit, Venetorum ope fretus: qui eo tempore cum Florentinis & Genuensibus societate inita, mari terraq; potentes erant. Episcopus Nouariensis ad Alfonsum à Philippo legatur, si Florentinos bello peteret, se Venetis viribus parem Cremonam recepturum. Eugenius Pōtifex Venetis ac sociis infensus, Philippo amicus, Regem ad id bellum incitabat. plura quā petebātur præstitit. Raymūdum Buillū eximium ea ætate Ducē in Insubres maturare iubet: ipse hyeme quamuis per Latinos Tibur peruenit. dū ibi expectat quorsum res cōmotæ euaderēt (nam

Florentini meliora pollicebantur) à Venetis magna pars Insubrum occupata est. Re ne-
cessaria compulsus Philippus generum in gratiam recepit.idem eius rogatu Alfonsus fa-
cit.pecunia etiam mutua adiuuat.verùm repentè mutata volūtate Alfonsus ad Insubru-
imperium vltro à Philippo vocatur. recusat ille,indignum facinus ratus tantum princi-
pem,ad priuatam fortunam redigi. Inter hæc Eugenius Pontifex magnum reb. momen-
tum,ad septimum Kalend.Martii Romæ decedit.festinatis comitiis, omnino intra diem
decimum Thomas Sarzana Lucæ in Hetruria natus in defuncti locum cooptatus est, N-
colai quinti nomine. generis obscuritatem veris virtutibus illustrauit.quem ob human-
oris literaturæ restitutę in Italiam lucem omnes viri docti ament,laudentque necesse es-
Virtute non modo, sed etiam fortuna eo seculo admirabilis fuit. ea infimo loco ad id fa-
stigium sublatus.pacis studium,quanta belli cupiditas decessori fuerat. In Insubrib. bel-
lum vario euentu gerebatur. Philippus Venetorum exercitu Abduam flumen transgre-
so, curis anxius, ac sibi diffidens, cum Ludouico Dezpuchio Alfonsi legato principatu-
deponendi Regique tradendi consilia serio communicat, vitam principalem nullis no-
curis obnoxiam cum priuata & beatiore mutare statuens. Neque senili corpore bellico-
labores,neque animo molestias pati posse.Iuuene opus esse ardenti:qui exultantes Ven-
tos audacia & perpetua felicitate compesceret. dum Ludouicus cum iis mandatis ad Al-
fonsum it,reditque,Philippus in Mediolanensi arce febri & dysenteria diem obiit, Idib-
Augusti. Præterea vitæ tædio. quid enim tantum paulo ante Principem nisi longa ætas
vertenti fortunæ tribuit? quid alios veteri recentiq; memoria? vt nonnunquam longi-
or vita exoptanda non sit,magnis ærumnis obnoxia.tempore decessisse in magni benefi-
cii loco poni debet. Eo mense Madrigale in Vaccæis Ioannis Castellæ Regis & Isabella-
Lusitanæ nuptiæ confectæ sunt.modicus apparatus fuit propter intestina Principum dif-
sidia,neque magna lætitia. Aluari tamen opprimendi inter Regem & Reginam consili-
collata.Nondum maturum erat. potestatem ille acerbè exercens exitium accelerabat. e-
merces nouis nuptiis conciliatis auspici comparata. Alfonsus vt erat constitutum à Phi-
lippo Mediolanensis imperii hæres nuncupatus testamento est.à Raymundo Buillio,cu-
continuo arx tradita est, belli duces in Alfonsi noui Principis verba sacramento adacti.
Vrbana multitudo in spem libertatis arrecta arma capit. vtraque arx in potestatem reda-
cta est plebis:atque à fundamentis euersa. ab Alfonso parum opis erat bello Florentino
inchoato.Ripa Marancia in agro Volaterrano, Piscariæ Castellio Aragoniis armis occu-
pata.Florentini,vt in repentino metu, Fridericum Vrbini, Malatestam Arimini regulos
auxilio euocant.Plumbinum ab Alfonso obsessum.vicina insula, cui Lilii nomen, capta,
promissa aurea patera quotannis tributi nomine, pondere aureorum quingentorum vi-
tatum Plumbini periculum.A Florentinis etiam pax impetrata,cùm se Sulmonem Alfon-
sus retulisset,Lilii insula & Castellione Piscariæ tamen retentis. De Mediolanensi prin-
cipatu contentio subsecuta. vicit Franciscus Sfortia expedito consilio iuuenis: Mediola-
nensibusq; libertatem, Alfonso destinatum imperium sua virtute, & Venetorum opibus
abstulit. vnde nouorum Principum stirpes, nouorumq; ac magnorum motuum materia
extitit.quæ Galliam, cum Italia,cum vtrisq; Hispanos ad nostram ætatem commisit, va-
riante sæpe belli fortuna, vti competentibus locis indicabitur.

Multi proceres in Castella capti. CAPVT VI.

CAstellæ res quietæ non erant. inde Maurus imminebat assiduus atque infensus Chri-
stiani nominis hostis:inde Vasco, maiorem spem in domestica Castellæ procerū dis-
cordia,quam in suis viribus habens:quæ calamitas grauior erat. A Toletano atque Eneco
Mendoza,qui in Arellani locum substitutus erat, Torigia diuturna obsidione fatigata de-
ditionem facere coacta est,militum qui in præsidio erant,incolumitatem pacta. id da-
mnum compensatum in Soriæ agro,arce ab Atiensæ militib. capta,cui Rupi Alcasari no-
men erat. Noua iniuria Castellæ Rex excitatus, Soriam mense Septembri Madrigale ab-
iit. sequebantur tria equitum millia, ad inuadendum Aragonios fines idonea manus. I-
pso tempore Cæsaraugustæ eius gentis conuentus erant.belli cura solicitabat,tantusq; in
Castella apparatus haud temerè futurus.Delectus extraordinarii instituti.decimus quis-
que ciuis sortitione facta,arma sumere compulsus est:quod nisi in summo periculo vsur-
pari non consueuit. Enecus Bolea, Raymundus Palomarius Soriam legati,quorsum ex-
molitiones & copiæ spectarent rogatum. Societatis amicitiæq; iureiurando confirmatæ
meminisset. Quamquam opibus confideret,incerta tamen pro certis mutari correptis ar-
mis. Bellum facile sumi:non in eiusdem potestate initum eius,& finem futurum. Ad ea
Rex

ex ſenatu ad duodecimum kalend. Octobris dato, placide, ſibi in more eſſe reſpondit,
entis procerumque comitatu ſtipatum procedere. Aragonios commiſiſſe, vt hoſtium
co eſſent, Vaſconem conſilio & viribus adiuuando. niſi mutatum eſſet, armis vindica-
rum feciales Surbanus Carabeuſque, qui de his iniuriis expoſtularent in conuētu Cæ-
rauguſtano, amandati. Noua rurſus ab Aragoniis ad Caſtellæ Regem miſſa legatio eſt.
um altercationibus tempus ducitur, Verdegium in Calataiubę agro arx, à militibus im-
rouiſo capta. ea cauſa pacis mentio intermiſſa: ventumque continuo ad manus eſſet, ni-
nouus nuncius, proceres in Caſtella intima, inter ſe coniurationes facere, Regem Ca-
ellæ Valliſoletum neceſſario reuocaſſet. In eo municipio Chriſti Dei natalis dies cele-
ratus principio anni MCCCC quadrageſimi octaui. Quo tēpore à Vaſconū quidem ma- 1448
u Campeſum captum: ab Albarracini autem præfecto Huelamum: quod oppidum in
eltiberis ſitum eſt, non procul vrbe Concha. ad eum modum aduerſæ res ſecundæque
ariabant. ſanandi Caſtellæ proceres præcipua cura erat: filiumque cum patre Rege con-
liandi, mobilitate ingenii nunquam ſatis fidum neque ſatis cōſtātem. Aluari & Pacie-
i ambitio impedimento erat. vterque æmulo proſtrato per eius ruinam ad faſtigium
tebatur. Id Alfonſus Fonſeca Abulenſis Epiſcopus ſagaci vir ingenio conſiderans, pa-
s inter eos atque amicitiæ ineundæ auctor extitit: cum diceret cōiunctis animis rerum
mmam poteſtatem penes ipſos, in diſſidio exitum fore. Ad certam diem pleroſque pro-
eres capere conſilium fuit. Regis & filii Principis in eam rem colloquium inſtitutum,
bitumque Medinam Campeſtrem inter & Tordeſillam ad quintū Idus Maii Sabba-
o: quo die Diuini ſpiritus de cœlo in Apoſtolos illapſi memoria recurrebat. vti erat
nſtitutum Alfonſo Pimentelio Beneuentano, Ferdinando Toleto Albano, Henrico
æfecti maris fratri, Quignoniis fratribus Petro Sueroque, vincula iniecta. Beneuenta-
is, Henricus, Sueruſque Portillum in cuſtodiam amandantur. Albanus Petrusque Ro-
n. crimini datum quod Vaſconis in Caſtella reuocandi conſilia agitaſſent. Prona homi-
m in deterius perſuaſio. confictum id ad inuidiam eius facti procurandam fuiſſe vulgo
ctatum. Præfectus maris & Caſtri Comes forte an conſilio, vt ſui copiam facerent, ad-
ici non potuere: & allato rei geſtæ nuncio ſe ſe in Vaſcones receperunt. eorum proce-
m oppida capta haud difficulter, quippe deſerta defenſoribus, neque cōmeatu inſtru-
a. Præcipua fuere Medina à Riuo ſicco, Lobatonium, Aquilaria, Beneuentum, Maior-
, alia magno numero. de Diego Manrico Antelato Nauarreti & Treuigni arces, ipſo
edente quaſi fidei obſides incertę dubiæque (ſic opinio erat). Læta hęc fœdiſſimo cui-
e, apud bonos inuidiæ fuere: neq; ſanatæ voluntates ſed exacerbatæ ſunt amplius: ma-
riſque belli metus oſtendebatur. Cæſarauguſtæ nondum ſoluto Aragonio conuentu,
enſe Aprili inter Aragoniam Caſtellamque ſemeſtres induciæ pactæ. pacis conſtituen-
facultas an voluntas non fuit. Caſtri Comes in Vaſconibus ſubſtitit. Præfectus maris
ęſarauguſtam ad quartum kalendas Iunii peruenit. in ea vrbe cum Vaſcone de rerum
mma deliberatum eſt: atque vti in Italiam contenderet perſuaſum, acceptæ contume-
teſtis: Aragonio auctor futurus in Hiſpaniam maturandi. Plumbinū, quod oppidum
Alfonſo Rege obſidebatur (vti antea dictum) vno tempore Præfectus maris & Garſias
oletus Albani filius non eodem itinere peruenerunt. faciles eorum poſtulatis aures ab
ragonio præbitæ: ſeque præſidio affuturum recepit, datis ad proceres literis hoc ex-
nplo. Amici, viri præſtantes. De veſtro caſu ex patrueli noſtro maris Præfecto cogno- "
mus: quanto cū dolore explicare non attinet. Nobis curæ vos veſtraq; fore ac vero pro "
aſtellæ incolumitate nullum neque impendium neque periculum recuſaturos rerum "
entus breui indicabit. Valete. E Plumbini caſtris quarto Idus Auguſti. Procerum op- "
dis occupandis aliquot menſes extracti. conſilio inter patrem Regem & filium com-
unicato præſidia ad fines regni contra Mauros diſponere idoneis locis viſum eſt.
fonſus Gironius Paciechi patruelis, Hellino & Humillæ in Conteſtanis præfectus du-
ntique equites, pedites quadringenti. Cum ea manu Mauros ea parte inuectos cęcidit,
aiori animo quam conſilio, ſucceſſuque. Conturbati hoſtes propinquum collem occu-
nt: noſtros nimia animorum confidentia, legēdis ſpoliis occupatos ſecuroſque repen-
inuadunt, magno clamore ſublato. diſperſos ac toto campo palantes cędunt, neque
gere, neque arma capere valentes: neque omnino facere neq; prouidere quicquam.
erique interempti: paucos cum Duce fuga ſeruauit. arma & militaria ſigna capta. ad
as Caſtellæ calamitates, noua ea clades Regis animum perculit. eo amplius, quod per
em tempus Henricus Princeps Aluaro infenſus Madrito, vbi cū patre erat, Segobiam
ſubduxit. Impleuit ea res Regis animum nouo dolore. conuentus regni Valliſoleti agi-
e conſilium fuit. ſiqua ſe via daret ad tanta mala procuranda. Henricus patris monitu

Tordesillam accessit. eodem discessurus Rex conuentum procerum & aulicorum priu
habet. Sibi in animo esse explicat, cum filio pacem conciliare: proceribus pro cuiusqu
merito præmia, pœnamve tribuere: ac omnino oppida, quæ de coniuratis erant capta
donare aliis. Regis consilium vrbium procuratores pro se quisque laudare: certare adu
lationibus: quod pessimum obsequii genus est, sed Principibus non ingratum. Vnus Va
lera Conchæ vrbis procurator, socio concedente primas in respondendo partes, insinua
tione facta, haud obscurè tamen Regi suadet, ne inauditos proceres damnari patiatur, e
nobilitate, iis maiorum meritis. fore alioqui iudicium iniustum, etiam si iusta decernan
tur. Fernandus Ribadeneira robusti corporis viribus præstans in paucis, vasto animo
procax ore, in Valeram inuectus, verba malo ipsi fore minatus est. Vocis temeritatē con
turbato Rex vultu, aut mox discessu castigauit. Octauo post die à Valera literæ ad Regem
,, datæ hac sententia. Da pacem domine in diebus nostris. Quanta in remp. mala, dome
,, stica dissidia inuexerint, quid explicem? cum nostræ calamitates indicio sint. post homi
,, num memoriam grauissimæ. vasta omnia, inculta, oppressa, deserta, miserabilem Hispa
,, niæ faciem tertiò ruituræ, nisi maturè succurratur. Libet cum antiquis vatib. patriæ squa
,, lorem, luctum, exitium deplorare. sed in publica tamen calamitate lamentari modò, neq
,, aliud præter lacrymas remedium adhibere, vanum arbitror. ea res ad scribendum impu-
,, lit. In tua prudentia spes nostræ secundùm Deum sitæ sunt. Si minus nostra, tui certè im-
,, perii calamitas moueat. si quid erit offensum commune omnium damnum erit, tua vni-
,, us ignominia peccabitur. Fama atque fortuna hominum pares sunt. atque hac conditio-
,, ne regnatur: prospera ad omnes pertinent, aduersa vni Principi imputantur. Duabus reb.
,, communes res continentur præmio & pœna, seueritate & clementia: vti vsus docet, &
,, magni viri testatur. Est scilicet, vtriusque rei modus, sicut reliquarum, & quædam in vtro-
,, que genere mediocritas. sed non tanta de re propositum est hoc loco disputare. Exempla
,, tum vetera, tùm recentia in vtramq; partem afferre, quid iuuat? Multos clemētia euexit,
,, seueritas paucos, nullum fortasse. Alexandrum, Cæsarem, Salomonem, Roboamum, Ne-
,, rones intuere. quæ asperitas rigorq; necessarius fortassis, importunè tamen susceptus ex-
,, ulcerauit: lenitate sananda sunt: diuersaq; via insistendum. Quatuorq; omnino præstan-
,, da, sic mea sententia est, vtinam tam felix, quàm pia. filius conciliandus. exules reuocan-
,, di. liberandi vincti. atque obliuio iniuriarum sancienda. At facilitas contemptum pariet.
,, verum, si in imperio contemneretur quisquam, nisi qui se ipse contempsit. Non sine pe-
,, riculo auctoritatem suam Princeps subditorum sanguine sanciet. At impunitas cōfirma-
,, bit audaciam: legibusq; improbitas, atq; infidelitas vindicari mandatur. esto: sed Regum
,, propria laus clemētia est; & omne magnum exemplum habeat aliquid necesse est, quod
,, reprehendi possit. si quid certe in leges peccatum erit, salute publica compensabitur. Ad
,, vota in extrema tabula confugio. Deumq; precor, vt à nostra ex syncero animo profecta
,, oratione, temeritatis suspicio absit: mentem tuam vt de rebus tantis statuas, lux maior, at-
,, que cælestis illustret, doceatq; quod opus sit facto. Eæ literæ Aluaro extitere graues. Regi
& bono cuiq; gratissimæ. Quibus lectis Placentiæ Comes, Valeræ in familiam ascito, fi-
lium maiorem instituendum tradidit, hominis ingenio delectatus, & dicendi libertatem
admirans.

Lusitaniæ Regis nuptiæ. CAPVT VII.

MAgnum reipublicæ vulnus inflictū erat, tot tantisq; proceribus, quà captis, quà Ca-
stellæ finib. discedere compulsis. eos restituendi in libertatem patriamq; ratio intus
forisq; excogitata. timor impediebat obsequii magister haud satis fidelis futurus. reb. mu-
tatis successit audacia. Beneuentanus è custodia elapsus. Alfonsus Leo (cui Diegus Ribe-
ra arci & custodiæ præfectus omnia credebat) magnis in præsenti donis, maioribusq; pro-
missis quam pro eius fortuna corruptus, triginta militib. aditum in arcem patefacit. equi
in vicino pineto relicti erant. iis conscensis Beneuentum Comes est deductus. incolæ re-
gio præsidio deiecto venientes cupidissimè acceperunt. mox Alba, quæ ad Alistē est, ob-
sidione liberata, qua à regiis premebatur: aliaq; minora oppida redacta in potestatē. Rei
gestæ nuncio lætati boni, lætata multitudo. Rex conturbatus, Ocaniæ relicto Aluaro bel-
liq; ei in Aragonios comparandi cura demandata, ipse Beneuentum festinauit. aduersus
Regem nouo dolore irritatum, parum præsidii Beneuentano erat. munito oppido in Lu-
sitaniam cōcessit, Regis sui nuptiis recēs celebratis lætam. Isabella Petro patruo, & regni
procuratore nata coniugio iuncta, ante septem annos pacto. puella sanctissimis moribus,
præcipua formæ dignitate erat. nati ex eo coniugio Ioannes prima ætate defunctus, Ioāna
soror, Ioannes alter, cui vita diuturnior fuit, paternusque principatus obuenit. Regis ætas
tenera

nera adhuc & regni curis impar erat. Petri diuturnum imperium graue cæteris proce-
bus inuidiosumq; esse cœperat. Multitudo rerum nouarum cupida, principum mutati-
ne gaudet: futura semper præsentibus fore meliora credit. Alfonsus Barcelosii Comes
nte alios Petri euertendi consilia agitabat: nulla neque fratris commiseratione, neq; me
noria recens accepti beneficii. Gõsaluo enim Brigantii regulo, sine prole defuncto, Dux
rigantinus fuerat paulo ante renunciatus. Sic sæpe magna merita graui iniuria pensan-
r: naturæ iura, ambitio inuidiaq; resoluunt, violantq;. Rei perficiendæ parum spei nisi in
aude erat. Regi adolescenti rerumq; ignaro suadet, vti rempublicam capessat. Reginæ
natris primum pulsæ, deinde peremptæ noxio medicamine, contumeliam, Petri quẽ au-
torem prædicabat, capite vindicandam. superbè, auareq; eatenus imperasse, rempubli-
am prædæ habuisse. vt est humanus animus insatiabilis, eo quod lege conceditur, ad al-
ora & non concessa tendere. regnumq; cuius solum nomen desit, dies noctesq; cogita-
e. Commotus iis criminationibus Rex, Petrum vlcisci parat. Conimbricæ se is inclusit:
e in tam subita rerum mutatione se suosq; contumeliæ offerret, & quorsum quę cõmota
rant euaderent expectaturus. magni animi ægrè iniuriam ferunt. Olisiponis occupan-
æ proposito, cum eius vrbis ciuibus conspirauit. res tanta latere non potuit. cum manu
ilitari eo profectus insidiis exceptus est: iustoq; prælio dimicatum salutis anno M CCCC 1449
uadragesimo nono, de mense non conuenit, auctoresq; in diuersum trahunt. Periit ipse
um multis. vindictam cælestem interpretabantur earum rerum curiosi, ab eius rebus a-
ersi: quod medicata sagitta icto corde occubuisset, vir meliori exitu dignus longiori vi-
. tametsi annos vixit quinquaginta septem. magnus animus fuit, exacta prudẽtia, quam
: multo rerum vsu collegerat. Regem patrui & soceri necem ægrè tulisse iactatum. fama
equentior resistit: & rerum euentus mendacium arguit. mortuo diu sepultura negata.
d Aliubarrotam tandem, vbi Regum sepulcra sunt, occisi manes ritè conditi sunt, iusta-
ue exequiarum facta. Iacobus filius in prælio captus, deinde ad Isabellam amitã in Bel-
as abiit: ab ea Romam missus, purpura donatus est. Beatrix soror eodem subsecuta Adol
ho Cleuensi data est vxor. diuturna pax in Lusitania excepit. Rex ætate confirmata sa-
ienter rempublicam gessit. Bello Maurico felicior fuit, quàm quod extrema ætate ad-
ersus Castellæ vires gessit. Pręcipua animi pietate liberandis captiuis, qui vincti in Afri-
a erant, magnam vectigalium partem effudit: si effudisse, dicendus est, & non potius in
alutem publicam sanctissimè collocasse. Aulicis se suaque regenda tradidit (id vnum
n eius moribus accusatur,) temporis vitio sic arbitror, potiusquam suo. quæ labes à ple-
sque ea ætate Principib. suscepta, occulta siderum vi in alias etiam prouincias magnas
alamitates inuexit.

Tumultus Toletanus. CAPVT VIII.

OCaniæ relictus Aluarus bello Aragonio pecuniam conquirebat: quæ maxima diffi-
cultas opponebatur. Toleto amplæ opulẽtæq; ciuitati pecuniæ haud magna summa
nperata aurei ad tria millia. paruæ sæpe res maiorum momentum fiunt. eius pecuniæ
edigendæ cura Alfonso Cottæ ciui copioso commendata. restitere ciues: seq; ab eo ini-
o vrbis immunitatem violari esse passuros negarunt. monitus Aluarus in cœpto cũ per-
aret, æris pulsu è Diuæ Mariæ populus ad arma concitatur. Ioannes Alfonsus, & Petrus
alues Canonici Toletani primi incitatores. consternatæ ad arma multitudini se vtrium
onsarcinator quidam ducem præbuit. nomen non traditur, de facto constat. In Cottæ
des impetus fit. ignis iniicitur. materia auidè concipiente flammam, regio ea, vbi Diuæ
lagdalenæ templum est, mercatorum frequentia nobilissima, magna ex parte incensa.
ireptæ opes: miseris ciuibus iniecta vincula, nulla misericordia sexus aut ætatis. fœdum
q; atrox spectaculum ad septimum Kal. Februarii Toleti fuit: ciues à ciuib. non secus, ac
hostes essent, omni iniuria vexati. dira vrbis vastitas. In eos potissimum sęuitum, quos ex
idæis maiorib. prognatos, ac nouos homines esse putabãt. gentis inuidia posterorũ pœ-
s vindicata. Sarmentus vrbis Prætor, & Marcus Garsia eius Legatus (Marquillum Ma-
rambrotium ignominiæ causa vulgus vocat,) in quib. præsidium esse debuit, concitatę
ultitudini faces subdiderunt. audaciam, vt fit, supplicii metus excepit. bellum ex ea re
nminere dubitabat nemo. vrbis portæ occupatæ sunt. id vnum reliquum erat. scelus sce
re cumulatum. læta in præsens, aliquanto post in perniciẽ vertere. In Aluaro tantis mo-
bus pacandis parũ auctoritatis erat, præsertim Sarmento infenso. Rex eius monitu, Be-
uento interea in potestatem redacto, ad incendium accurrit, veritus ne ex iis initiis ma
r rerum moles extaret. aditu vrbis prohibitus ad Diui Lazari nosocomiũ substitit. globi

tormento è propinquo muro displosi addita verborum procacitate: Ea poma à ciuib. e
pectaret. Noua ex eo sæuiendi occasio Sarmento extitit. plures ciues in custodiam trad
ti, quasi vrbem Regi prodere tentassent. quæstiones tormentis habitæ. nonnulli dolore
cti, plura etiam quàm rogabantur confessi sunt. direpta bona, non paucis gula fracta. fo
dam carnificinam, fidei crimen obiici, quietis studium accusari, grauissimum scelus int
rebellantes. Missi ad Regem, qui Torrigios concesserat, oratores (nomina ne memori
prodantur, eorum posteris & maioribus tribuendum puto) viri nobiles: Nisi Aluarus
motus esset, ciuitatibus sua immunitas staret, suę aliarumq; vrbium nomine mutatione
imperii renunciarunt, in eius locum filio substituto. grauis contumelia audaciaq;: sed r
violaretur ius gentium, dataq; fides valuit. responsum datum non est. obsessa vrbs, Her
rico Principe à rebellibus in auxilium euocato periculo erepta. neq; vindici tamē quan
uis intra mœnia admisso, aut claues portarum vrbis aut arcis datæ sunt. Nihil in concitat
multitudine moderatum. nisi pauent, terrent, impotenterq; rempublicam habent. pleb
scitum factum ad octauum Idus Iunii, quo Iudæorum ex gente prognati honorib. mun
ribusq; publicis arcebantur: ac nominatim expressum erat, ne tabelliones essent, neve
ctores causarum, iuxta Alfonsi Sapientis legem: qua datum Toletanis affirmabant, ne i
ea vrbe aut agro cuiquam ex ea gente, aut munus publicum, aut Sacerdotium esset. per
turbatè omnia gerebantur: neq; inter arma vimq; quid legibus, aut more sanctū esset, co
siderare licebat. impotens tantum dominatus, atroces iniuriæ. Decanus Toletanus cuiu
neque nomē, neq; genus prodere necesse est, fretus opibus atq; eruditione, fretus Roma
na gratia, nam Magister Pontificiorum diplomatum Romæ fuit, procedente tēpore Ca
riensis Episcopus creatus est (vti nonnulli tradunt à maioribus accepisse) vrbe egressus, at
que ad Sanctæ Eulaliæ oppidum subsistens, id edictum temeritatis, atq; impietatis de sc
pto accusauit maiori animo, quam successu. Septem theses disputandas obtulit. in ean
sententiam longiorem disputationem ad Barrientum Conchensem Episcopum dedit. i
ea præter cætera nobilissimas Hispaniæ familias cum ipsius propinquis, aliisq; ex eaden
natione sanguinem miscuisse, designatis etiam singulorum nominibus notauit: verò a
simulatò, quò causam meliorem faceret non arbitror, curiosius indagandum. neq; in e
restitit commotus hominis animus: quin Nicolao Pontifici maximo auctor extitit (sic ar
bitror) eius diplomatis quo Toletani edicti capita omnia reprobantur, promulgandi ter
tio pontificatus anno: hoc est, eo ipso quo turbæ Toletanæ extiterunt. Eius diplomatis ex
emplum, si hoc loco subiiceretur operæpretium me facturum existimaui. Humani gene
„ ris inimicus illico quò verbum Dei cadere in bonam terram conspexit, operam dedit se
„ minare Zizaniam: vt conculcato semine nullum fructum produceret, pro vt vas electio
„ Paul. Apost. præcipuus huius Zizaniæ extirpator refert: q, initio inter cōuersos ad fidem
„ differentia antelationis orta est, Iudæis cum Gentib. de prelatione certantibus, aliis aliter
„ in Dei Ecclesia scissuram inducere cupientibus: cum alii Cephæ, alii Apol. esse certarent.
„ Redemp. noster hæc præuidens ab initio nascen. Ecclesiæ ordinauit, qui huiusmodi Zi-
„ zaniam extirparent, humanaq; imbecillitate peccantibus aut lapsis occurrerent. prout i-
„ pse Apol. ad Rom. scribens omne huius antelationis diffidium diuinis verbis euertit. atq;
„ Petrus Apost. Princeps in singulis diœcesibus ordinatis Episcopis vniuersam schismatum
„ occasionem submouit. Nos nostri Redemp. exemplo, cuius vice, ad huiusmodi potissimè
„ tollenda dissidia, locum licet immeriti tenemus in terris, præfatorum exemplis edocti, o-
„ mni vigili cura compellimur, operam dare, vt his quæ inter fideles possent diuisionem pa
„ rere, nostri pontificalis officii auctoritate occurramus, vt inter fideles caritas, amor ac vni
„ tas vigeat. Nihil enim est, q, tam inter fideles conueniat, quàm quod in omnibus, sit velle
„ vnum, inquiente Apost. Sicut enim corpus vnum est, & membra multa habet, omnia au-
„ tem membra corporis, cùm sint multa, vnum corpus sunt: ita & Christus. etenim in vno
„ spir. omnes nos in v. c. Baptizati sumus, siue Iudæi, siue Gentiles, siue serui, siue liberi, om-
„ nes in vno spiritu potati sumus, vnum corpus & vnus spiritus, sicut vocati estis in vnā spem
„ vocationis vestræ, v. Domi. v. f. v. b. v. D. & pater omnium. Percepimus quosdam nouos
„ seminatores Zizaniæ affectantes huius vnitatis & pacis nostræ fidei salutare fundamentū
„ corrumpere, ac quod per vas electionis Apost. Pau. extirpatum fuerat, dissidiū in diuersis
„ partibus, maximè in regnis carissimo filio nostro Ioanni Castellę & Legionis Regi illustri
„ subiectis, reuocare, ausu temerario asserere, quod qui aut ex Gentilitate, aut ex Iudaismo,
„ aut ex alio quouis errore, Christianæ fidei veritatē agnouerant, & baptizati sunt, & quod
„ grauius est, eorum filios, propter nouam assumptionem fidei non debere ad honores, di-
gnitates, officia, tabellionatus, ad testimonium in Christicolarum causis perhibendū ad-
mitti, eos verbis & facto contumeliis afficientes. Quæ cū à Redemp. nostri institutis alie-
na sint,

na sint, eodem Apost. Paulo testante, cum dicit. G. & honor & pax omni operãti. b. Iudæo " & Græco. non est accep. personar. apud Deum. & omnis qui credit in illum non cõfund. " Non enim est distin. Iudæi & Græci: nam idem Domi. omnium. diues in omnes qui inuo " cant illum. Et alibi: In Christo Iesu, nec circuncisio aliquid valet, nec præputium, sed fid. " quæ per carita. operatur. Hos vt à veritate catholicæ fidei aberrantes, ad viam veritatis de " ducere: ac quatenus in præmissis excesserint animaduertere cupientes. cùm non tã præ- " missis diuinis auctori. contradicant, sed & Illustrium Principum quondam Alfonsi Sapi- " entis cognominati, & Henrici, & charissimi filii nostri Ioannis moderni Castellæ & Leg. " Regum, pro fidei augmento, perpetuis sanctionibus, authenticis literis, eorum sigillis mu " nitis, grauib. pœnis vallatis, per nos visis, & maturè discussis: quibus sanxerunt, vt inter no " uiter ad fidem conuersos, maximè de Israelitico populo, & antiquos Christianos, nulla in " honoribus, dignitatibus, officiis tam Ecclesiasticis, quàm secularib. suscipiẽdis & haben- " dis, nulla discretio fieret. atque affectantes, vt quisque, quæ recta sunt sapiat, & qui contra " Christianæ legis normam, falsã seminare, & proximos scandalizare, quæ vnitatis & pacis " contraria sunt, præsumpsere, debitis pœnis affecti eorum errores agnoscant: præfatorum " Principum ordinationes & decreta, vt iuri & sacris canonib. conformia super his edita, " ex nostro proprio motu, & certa scientia approbamus & confirmamus, & Apostolicæ au- " ctorita. munimine roboramus, ac omnibus & singulis, cuiuscunque status, grã. aut condi. " fuerint Ecclesi. vel secularibus, sub excommunicationis pœna mandamus: vt omnes & " singulos ad Christianam fidem conuersos, aut in futurum conuertendos, seu ex Gentili- " tate vel Iudaismo, aut ex quauis secta venerint, aut venire contigerit, ac eorum posteros, " tam Eccle. quam seculares, catholicè, & secundum quod Christianos decet viuentes, ad " omnes dignitates, honores, officia, tabellionatus, testiũ depositiones, & ad omnia alia, ad " quæ alii Christiani quantumcũq; antiqui admitti solent, admittant. nec propter fidei no- " uam receptionem inter eos, & alios Christianos, discretionem faciant. nec verbis aut fa- " cto, contumeliis afficiant, nec affici permittant. sed omni eorum possibilitate contradi- " cant, & opponant, & eos omni caritate prosequantur. & profiteantur, sine personarũ ac- " ceptione omnes Catholicos vnum esse corpus in Christo, secundum nostræ fidei doctri- " nam. Quos omnes tales esse, & pro talibus, ab omnibus haberi, harum serie decernimus " & declaramus. Verum si qui ex his post baptisma reperiantur Christianorum fidem non " sapere, aut Gentilium, vel Iudæorum errores sectari, vel dolo, aut ignorantia Christianæ " fidei non seruare præcepta, quibus casibus in Toletanis conciliis, & maxime Cap. consti- " tuit, & alibi, contra huiusmodi à fide Christi apostatas, non pariter cum aliis bonis fideli- " bus, ad huiusmodi honores admittendos decreta sunt, locum sibi vindicant. prout præfa- " ti Reges rectè sacros canones intelligentes, in præmissis eorum cõstitutionibus, quasdam " eorum regnorum leges interpretati sunt, aut alias minus quæ Christiano conueniat age- " re aut sapere. Qui de hoc scandalizatus fuerit, adeat competentem iudicem, & quod iu- " stum est fieri publica auctoritate, iuris seruato ordine studeat. nec quisquam propria au- " ctori. aut ordine iuris non seruato, contra diuina. humana. quæ legum doctrinam, aliquid " in eos, aut eorum aliquem audeat attentare. Et quæ sequuntur. Datis Fabriani Camerin. " diœcesis, anno Incarnat. Dominicæ M cccc xxxx viiii, octauo Kal. Octobris, Pontif. no- stri anno tertio. Alterum eiusdem Nicolai Pontificis diploma biennio post datum tertio Kal. Decembris, vt inseratur operi non est necesse, de eodẽ argumento priori consonum. Hæc ferè ab annalium auctorib. prætermissa, ad inuidiam vt puto declinandam, ex sche- dis amici deprompta propter rei gestæ nobilitatem hoc loco referenda putauimus. de iu- re, iniuriave disputare non est necesse: liberum in vtramq; partem lectori iudicium esto, ex iis quæ exposita sunt, aliisq; de hac controuersia monimentis: quæ multa in vtramque partem circumferuntur, tranquillo neque infecto partib. animo syncerè si pronunciarit.

Nouæ procerum conspirationes. Caput IX.

Solicitare Vasco Castellæ proceres non desistebat. ciuitates, Murcia, Conchaq; haud satis syncera erga suum Regem fide erant. inde spes aliqua pristinarum opum recupe- randarum, Vasconi & procerib. aliis ostendebatur. Variæ manus prædatum missæ. ad Re- quenam pecoris magna vis capta: incolæ etiam maiori animo quàm consilio obuiã pro- gressi in pugna victi sunt. Murciæ occupandæ spes euanuit. Concha ab Aragoniis tẽtata, auctore Alfonso Aragonio Vasconis filio. Diegus Mẽdoza euocarat, arcis præfectus: quę ea tempestate in summa vrbe posita erat. nunc rudera tantum & parietinæ extant nobilis ædificii reliquiæ vestigiaq;. Aragonii conatus vani euaserunt. Barriento Pontifex vrbem

magna virtute defendit. Eo periculo vitato nouæ molitiones in Aragonia extiterũt; Præ fecti maris aduentu: quem in Italiam abiisse monstratum est. Vrbium procuratorib. Cæsaraugustam euocatis Aragonii Regis mandata in conuentu recitata sunt. secundum e vt vires gentis conferantur, bellumq; Castellæ denuncietur postulatum. excusant illi. pacem, quæ inter vtramq; gentem extabat, Rege absente ærario exhausto, bello importun mutari. præsidia alia cõquisita. actum de coniugio Vianæ Principis cum filia Hari Comitis. de colloquio inter Castellæ proceres actum eos, quib. præsens rerum status displicebat. quod caput erat, Henricus Castellæ Princeps ad societatem ineundã inuitatur. Nondum gratia cum patre redintegrata, Toletum is in potestatẽ redegerat à multitudine populari adiutus. prioris tumultus concitatores Principe agente intra templũ maximũ, qu se receperant capti. duo Toletani Canonici, ad Diui Torquati in custodiam missi, diutu no, atque grauissimo carcere (qualis in eo oppido est) macerandi. ne capite pœnas daren ordinis sanctitati datum. Marcus Garsia & Fernandus Auila per plateas tracti, atq; omnibus tormentis excruciati, ciuium oculis. in quorum fortunas impotenter grassati erant gratum spectaculum interitu præbuerunt, facinorib. consentaneo. Mauri præcipua licentia, frequentib. excursionib. finitimum Bæticæ agrum vexare, incendere, diripere: ingentes prædæ actæ. ad ipsa Giennii & Hispalis suburbia peruentum. pudendam nostrorum ignominiam. Domestica rerum perturbatio vsque eo animos extulerat, vt Vasconi delectus in Aragonia habẽti polliceretur Rex barbarus: si alia parte Castellæ fines inuaderet, non dubitaturum se Cordubam admouere castra: neque cessaturum, nisi nobilissima vrbe in potestatem redacta. gratiæ legatis actæ pro ea voluntate: dilatum id tamen: siue quia nondum maturum erat: seu ne noua inuidia factioni accederet. Cluniæ in Areuacis, procerum conuentus fuit ad septimum kal. Augusti. affuerunt Marchiones Villenæ, atq; Santillanius, Hari Comes, Præfectus maris, Rodericus Manricus, qui se Diui Iacobi Magistrum ferebat. Henricum etiam Castellæ Principem interfuisse non nemo ait. Aluari importunitate Castellæ nobilitatem exiliis, carcere, bonorum spoliatione multatã conqueruntur. nunquam illum maiori apud Regem gratia & auctoritate fuisse. nisi in mutua societate aliquid præsidii sit, afflictis nullã spem: cæteris confirmata Aluari audacia, omnib. vnà pereundum. constitutum, vti ad Augustum dimidiatum pro se quisq;, quammaximas copias cogerent: atq; in Henrici Principis castra venirent. quæ etsi designato tempore ad Pennafielẽ in Vaccæis posita sunt: à procerib. tamẽ cuncta serius administrata. suus queq; timor retardabat, & conatus toties irriti memoria. neq; satis Henrico Principi fidebatur, parum in vno proposito constanti. Præterea Vasco reb. domesticis & Gallicis districtus vno tempore erat. Maulisonium munita in Aquitania arx Vasconis præsidio obtinebatur Magistro equitum præfecto, Angli Regis beneficium. eam arcem Fuxensis Comes validis copiis, in quib. duodecim millia peditum, equitũ tria millia erant, impugnandã suscepit. vallo & fossa circumdata, castris maximis septa, aggere, vineis, turrib. oppugnata. Vasco raptim delectu habito ad periculum accurrit. vtraq; castra patenti campo modico interuallo constituta. Inter generum & socerum colloquium habitũ est. sed vt obsidionem solueret, adduci Fuxensis Vasconis oratione non potuit: cùm ad fidẽ Gallo datã pertinere iudicaret, nisi re confecta, arceq; capta ab obsidione nõ discedere. ita Vascone in Hispaniam reuerso ab obsessis deditio facta est. præsidiũ incolume dimissum. Vasconis & procerum mora de re concilianda inter Henricum Principem & patrẽ gratia denuo actum. spe pacis conficiendæ dimissæ copiæ. Castellæ Rex in Vaccæis substitit. Henricus Princeps Toletum cum abiisset, inter faustas populi acclamationes tripudiaq; more gentis in vrbem exceptus, Petrum Sarmentũ, quoniam rapinis & iniuriis neq; finis, neq; modus erat, arcis præfectura atq; vrbana prætura spoliauit, principio anni M. quadringentesimi

1450 quinquagesimi, multum conquerentem fortunæ vices, Principisq; fidem implorãtem. Præda ingens, aulæa, peristromata, vestis pretiosa, vasa auro & argento grauia ducẽtis iumentis sarcinariis exportata: impudentissimum furtũ, certissimum peculatum. Inter frementis populi clamores, quæ iniustè erant ablata, vi extorquenda dictitãtis, euasit tamen data à Principe fide munitus. prædæ tamen pars in itinere intercepta. pars maxima ad Gumielem oppidum, vbi vxor & filii erant, iussu Regis occupata. Sarmẽtus ipse in Vascones abiit. venia postea data à Romano Pontifice, cum quo res communicata est, eius iussu cæter is bonis ablatis ad Bastidam, quod oppidum in Vlteriori Castella relictum modò erat, vitam exegit morbis grauissimis, timoriq; obnoxiam, rerum gestarum maculis turpẽ. In socios rapinarum grauior ira fuit. Variis in vrbib. capti, exquisitis cruciatib. perempti sunt. crudele exemplum: sed paucorũ calamitate, populi inuidia, numinis ira, religio tantorum scelerum, ignominiaq; expiata est: ac documentum cæteris datum, ne magistratum violenter & sordidè gerant.

Res

Res Aragoniæ. Capvt X.

Vix Toletana vrbe pacata, nouus Segobiæ, quo se Hericus Princeps retulit, tumultus concitatur. Paciechus, de quo crimine incertum, sed delatus tamen est dignum vinculis cōmisisse facinus. Petrus Portocarrerius, qui gratia Principis valere cœperat, index, adiutoribus Conchensi Episcopo, Ioanne Sylua Vexillifero regio, Pelagio Ribera Marescalo. Monent ii Principem vt omnem diligentiam ad dignitatem conseruandam adhibeat. vnde perspexisset fraudem paratam, in eum vteretur iure suo. pœnam de Paciecho sumptam, cæteris documento futuram, ne ingentia beneficia perfidia compensaret. consilio approbato, vt caperetur decretum est. rei perficiēdæ haud facilis patebat via. Magnæ opes suppetebant reo: ipseq; cognita Principis ira, vrbis regione occupata, munitaq; vim propulsare parabat. ne pars cum parte pugnaret armis, vti Turueganum suæ ditionis oppidum concederet datum. Petro Portocarrerio conciliando opera data. gener factus filia Paciechi notha connubio iuncta. Metellinum amplum ad Anam flumen municipiū dos dicta. ea arte inimicorum potentia debilitata est: Principisq; offensa mitigari cœpta. Cum Aragoniis bellum erat haud magno conatu moleq;. fessæ vires magis, quàm dissidia sublata. Bordalua arx ad fines Regni de Aragoniis capta: rursusq; amissa. In Vasconem maior ira, nempe malorum omnium auctorem. opportuna vindicandi iniurias occasio. domi inter Vascones dissidiis enatis, pars Vianæ Principi suadebat, vti maternum regnum capesseret. patrem iniuriam ætati, iniuriam genti facere. ex externa gente regium nomen nullo iure occupare. magnorum motuum fundamenta ponebantur. Vasco Cæsaraugustæ erat: ibi conuentus Aragonii adulto vere habiti sunt. De quæsitoribus, quibus Præfectus Iustitiæ Aragonum quasi legatis vti consueuit, disceptatum. eorum munus certis legib. circumscriptum: ne concessa ad salutem potestate ad iniuriam abuterentur. Bona de quibus esset, penes sequestrum publicum deponi mandatum: ne iudicibus litium prorogantarum occasio essent, eorum arbitrio permissa, atq; in eorum relicta potestate. Alfonso Aragonio res Hispaniæ eatenus curæ erant, vt missis legationibus ad Principes, hortaretur ad pacem: si bellum esset in fratrem gentemq; propensior. alioqui obliuio patriæ cepisse videbatur: neq; vti in Hispaniam rediret adduci potuit, de ea re quamuis identidem appellatus. illecebræ omnis amœnitatis maritimæ terrestrisq;, in Italia detinebant: atque in nobilissima prouincia primum potentiæ & auctoritatis locum nactus. inter Hispanos in secundis, quod necessarium fore prouidebat, numerari recusabat. laborum fructus optima pax erat, famaq; nominis: qua inter sui temporis Principes celeberrimus fuit. vt finitimi longinquique eius amicitiam certatim expeterent, missis in eam rem honestissimis legationibus Græci maximè Principes Turcarum armis exagitati: qui feroces tantis victoriis, omni ex parte circumfusi vrgebant assidui atque formidabiles. nobilissimi imperii scilicet, appetebat interitus. ægra gentis spes vnius Constantinopolis munitione, amplitudineque stabat. præsidium id inualidum, atque imbecillum erat. Externa auxilia conquisita a Demetrio Palæologo (is Constantini Augusti frater erat Atticæ & Peloponnesi Princeps) missa ad Aragonium legatio. Si vires conferret, Turcici belli profligati amplas prouincias præmium futurum, idem ab Aranito factum Epiri Comite (Albaniam vulgus vocat.) Georgii Castrioti propter eximias viri virtutes, gloriamq; bellicam, legatio in eam missa prætermittenda non est: eaq; de illo Principe hoc loco dicenda quæ consequentibus commemorandis cognoscendisq; lucem afferant. Amurati Turcarum Principi datus fidei obses à patre Ioanne Castrioto in Epiri parte ea principatum obtinente, vbi olim Emathia fuit, à puero Mahumeticis sacris institutus Scanderberchius, hoc est Alexander vocitatus est. ætate confirmata id specimen præbuit, vt fortissimi Ducis in eo indoles appareret, in omni contentione atq; certamine æqualibus maior: procero compactoq; corpore, conspicua forma, animo magno, gloriæ appetentior quam voluptatum. Itaque eius ductu magnæ sæpe res breui confectæ. Patriæ inter hæc religionis amor incitabat, paternique principatus spes vrebat iniuria ablati. Insigni edito facinore transire ad nostros cogitanti, rei perficiendæ opportunitatem casus attulit. insigni ad flumen Morauam prælio à Ioanne Hunniade Turcis profligatis, Georgius fuga seruatus, literis nomine Imperatoris confictis, Croiam vrbem paternæ ditionis caput Præfecto decepto improuiso occupat: vrbes finitimas & oppida capit. Magnum Georgii facinus dolorem barbari Principis animo, magnam curam ingessit. literæ vltro citroque missæ. sublata spe voluntate quidquam facturum, Turcæ ad incendium accurrunt. multa prælia fuere. magnæ hostium copiæ à paucis piis profligatæ. tantum in vnius viri virtute, præsidii res erat. Diui etiam locorum præsides aderant. qui enim humanis viribus & consilio

tamdiu suſtentare potuiſſent?inuictaſque barbarorũ copias toties ſuperare? Singula co
memorare longum eſſet:nominis certè gloria veteres heroas exæquaſſe viſus eſt,& au
cio nominis Scanderberchii,virtute haud diſſimili felicitateq;. Vires exiguæ erant,& t
tis conatibus impares. externa auxilia euocata ſunt. Veneti adiuncti: Romani Pontific
ad opem ferendam ſolicitati:ad Aragonium Regem Caietam,vbi ſe tenebat ineunte a
1451 no M CCCC quinquageſimo primo legatio venit. Si milite & pecunia,in id bellum iuu
ret,in eius fide futuram prouinciam,annuumq; vectigal repræſentaturos cum fide,qu
Turcarum Principibus pendere ſoliti erant. Benignum reſpõſum datum: præſtita etia
auxilia. ſed quantulum id erat, in tanta hoſtium potentia frementium tandiu bellum
parte ſuſtentari? Fuit hic annus Hiſpaniæ maximè fauſtus.Iſabellæ Principis exortu: c
Caſtellæ imperium defunctis fratribus numina deſtinabant. vulnera maiorum ſocor
reipublicæ inflicta,animi magnitudine,& perpetua felicitate ſanatura (egregium Hiſp
niæ decus æternumq;) ad nonum Kal.Maii Madrigale, vbi parentes erant, nata eſt. A
parte Henricus maris Præfecti frater,quem captum ante tres annos,cum aliis proceri
diximus,è turri Langa,vbi prope Gormatium detinebatur,hoc aſtu aufugit. Monitis o
cultè ſuis quæ fieri vellet,nocte quadam veſtem in ſtrato ita componit,vt dormientis ſp
ciem præberet pileolo nocturno impoſito: ſeq; è conclaui ſubducens in ſummam turri
euaſit.Cuſtos de more conclaui luſtrato, dormire Henricum credens obſerata ſilẽtio i
nua diſcedit. Ille quietis omnibus glomere fili euoluto , reſtim nodis diſtinctam à ſuis a
cipit.cuius ope librato corpore reptanſq; manibus, & pedibus magno niſu,magno anin
vigore incolumis euaſit,lætus ouanſq; non minus felici temeritate quam recepta libert
te.Friderico Cæſari per legatos expetenti Eleonora Luſitani Regis ſoror promiſſa cõiu
data ſponſalia Oliſipone quinto Idus Augusti,die Lunæ.mox puella nauibus miſſa lon
& difficili nauigatione Piſas,Senaſq; in Hetruriam peruenit.

Bellum ciuile inter Vaſcones. CAP. XI.

NOuis fœderibus inter proceres,quod ictum erat fœdus,diſſipatum eſt. Vaſco præ
dio nudatus domeſtico externoq;. vtrunque Aluarus conſilio perfecit (cuius cap
omnis ea concitari cœpta tempeſtas minari videbatur) in periculo ſæpe ab ingenio pr
ſidium petere ſolitus.quod antea ſæpe proſperè ceſſerat,nunc exitio fuit. ſuperi vix ſin
fraudes impunè abire. eo tamen auctore, fœdere in ſpeciem cum Vaſcone facto, Præf
cto maris,& Caſtri Comiti venia denuo data. reſtituta etiam ditionis oppida ſunt. Alf
ſo Vaſconis filio Calatrauæ magiſterium promiſſum : neque venienti præſtitum tame
cùm ſe Petrus Gironius & Almagrum in Oretanis milite & cõmeatu ad vim prohibe
dam comparaſſet. ergo re infecta in Aragoniam ſeſe referre compulſus eſt, ægrè feren
Vaſcone deluſum ſe fraude eſſe: idoneumq; viſum, qui dolis circumueniretur. Acceſ
noua iniuria: Aluari conſilio Henricus Princeps patri conciliatus eſt.Præterea (qui gr
uiſſimus dolor fuit) belli flamma in Vaſconib.concitata diuturni,ciuilis,ſæuiſſimi hac
cauſa.ſciſſa eius gẽtis ſtudia ab antiquo erant in Beamontios Agramontioſq; infauſta V
ſconib.nomina: ex Gallia quidẽ aduecta, nobiliſſimis tamẽ atq; adeo regia ſtirpe famil
affiicta,Lerini Comitibus,Corteſiis Marchionibus,quæ capita duarũ factionũ erãt.Agr
montii Vaſconis maieſtate tenebantur.ægrum Vianæ Principis animũ Beamontii ad ſ
menda arma incitabant.iniuria interceptũ regnũ,bello vindicandum dictitare.diuinas
humanas leges à patre violatas.Si vires humanæ deeſſent,tamen æquiſſimam cauſam ſu
peris curæ futuram.Cum Caſtellæ Galliæq; Principib.ſocietas armorum conſtituta.Ca
ſtellæ Principes affuturos ſe pollicentur,ſi modò palam moueantur arma.Tantundẽ po
licetur Gallus,omni Aquitania recepta de Anglis,finitimus opportunuſq;. & erat per id
tempus Baiona in poteſtatẽ redacta,candida cruce in cælo ſub conflictum viſa. ſiue ver
ſpecies fuit,quã nubium natura ferre poteſt, ſiue oculorũ ludibrium præſtigiæq; , in omẽ
verſum melioris deinde fortunæ.Crux rubra,quo bellico inſigni vti conſueuerant, Gal
candida ex eo cruce mutata.nihil in continenti relictum Anglis præter Calitiũ,& ei con
tributum anguſtum agrum. Motis inter Vaſcones ciuili diſſidio armis oppida & vrbe
pars à Beamontiis occupata,Pompelo regni caput, Olitum, Ayuar municipium. In fid
Regis multo plura manſere. nam tempeſtate prouiſa fidiſſimos quoſque rebus & præſi
diis præfecerat: ſeq; ad omnem occaſionem magna diligentia cõparauerat. Vianæ etian
principatus in poteſtatem redactus. Ab Henrico Caſtellæ Principe Stella munitum op
pidum eſt impugnatum. eodem Rex pater appulit. intus Regina Vaſconum erat. Vaſc
ſuarum rerum periculo permotus eo Cæſarauguſta citato abiit ad quartumdecimum ka
lend. Septembris. Exiguus comitatus erat,neque in Aragoniis ſatis virium ad motus pro
uinciæ compeſcendos. maiores delectus in Aragoniis habiturus, Cæſarauguſtam ipſe

Caſtella

Castellæ Rex & filius quasi bello confecto, Caroli Principis hortatu sese Burgos retule-
e. Mite ingenium malo fuit. collectis à patre copiis, virtute magis & vsu pugnandi, quàm
numero validis ad Ayuarem castra posita, copia defensorũ & magnis operibus munitum
oppidum. accurrit filius auxilio. castra iuxta posita. acies ad pugnam productæ quinto
Nonas Octobris. viris sanctis inter vtrosq; commeantibus, quibus graue erat, ac detestan
dum videbantur propinquos & necessarios inter se confligere, filium aduersum patrem,
entatum si reconciliata gratia consensu ponerentur arma. Carolus faciles aures præbe-
bat, his modò conditionibus: Vt venia omnibus à patre esset, etiam Ludouico Beamon-
io Lerini Comiti equitũ Magistro. Vianæ, principatus restitueretur. Regni vectigalium
dimidium ipsi cederet: vnde vitam aulæq; cultum sustentaret. Fœdus id consensu Castel-
æ Regis sanciretur: vti iureiurando Carolus pactus erat. Ex his capitibus, quædam Vasco
tolerabat, reiiciebat alia. filius spe ferox, quoniam multitudine superabat, pugnæ signum
dat. Idem ab hostibus factũ. concurrere acies. primum Vasconis agmen loco pulsum. v-
nus Rodericus Rebolledus Vasconis cubicularius cæteris fugatis, hostes se ferociter in-
ferentes sustinuit. eo virtutis exemplo reliquæ copiæ in pugnam inuectæ: ii etiam qui ter
a dederant, ignominiam fuga susceptam virtute audaciaq; delere studebant. eorum im-
petum aduersarii non tulerunt, in fugam conuersi, initio à Bæticis equitibus facto. colle-
ctitius exercitus par veterano non fuit. minor cædes quàm pro victoria. captiui multi. ipse
Vianæ Princeps circumfusis omni ex parte hostib. periculo proximus, gladio, & chiro-
theca militari Alfonso fratri traditis, deditionem fecit. Nobilis in paucis pugna, fœda ini-
tia, detestandi progressus, exitus miserabilis. pugnantium cæsorumq; numerus memoriæ
non est proditus: ac ne de prelii ordine auctores consentiunt: ne de tempore quidem quo
st factum, nostrorum scriptorum pudenda socordia. Carolus Tafallæ primum, deinde
Monroii seruari à patre iussus est. toto captiuitatis tempore infectis veneno cibis ne peri-
meretur formidasse, fama est: neque allata post conflictum bellaria attingere ausum, an-
tequam frater gustu explorasset. Lætus victoria Vasco Cæsaraugustam rediit. secuta est
uxor, breuique prægnans facta est. neq; Beamontii posuere arma, neq; demisere animos.
Henricus Castellæ Princeps infensus socero, illis auxilio accurrit. Præterea Aragonii
proceres Caroli causæ fauere cæperant, & de eo liberando inter se consilia inire. misera-
bilis rerum conditio in Vasconibus maxime. in agris vagabantur milites latrocinantium
more: intra oppida factiones dissidiaq; vigebat: ex eo rixæ, pugnæ, cædes. In Bætica Mau-
rorum audacia ad Arcobrigam castigata. equites sexcenti, pedites octingẽti ea parte præ-
datum inuecti, à minori nostrorum numero, cæsi fugatiq; sunt quinto Idus Februarii an-
no M CCCC quinquagesimo secundo. ductor Ioãnes Pontius Arcobrigæ Comes, Marciæ
seu Marchenæ regulus. Maior ei gẽti clades proximo mense in Cõtestanis est illata. sexcẽ-
ti Mauri equites, pedites mille & quingenti ad Eliocrotam (nostris Lorca est) in pugna su-
perati, præda etiam ingens ablata, quadraginta millia maioris minorisque pecoris. nostri
trecenti equites erant, pedites ad duo millia: ductores Alfonsus Fagiardus Murciæ Ante-
cessus, eiusq; gener Garsias Manricus: præterea Dieghus Ribera Murciæ iuridicũdo Pre-
fectus. sic barbarorum conatus aliquandiu restiterunt: versaq; fortuna partium est. Mau-
ri à Rege Claudo alienati ad nouum imperium retulere animos. nihil præterea hoc anno
memorabile accidit in Hispania: nisi quod Vasconi Regi filius susceptus est sexto Idus
Martii. Sosii, qui pagus ad Vasconum & Aragoniæ fines est, ipso itinere, quo se ad vi-
llam Sanguessa referebat, Reginam repentinus dolor partus inuasit: fœtumque matu-
rum excussit: cui nomen Ferdinando fuit: amplissima regna & immortalis gloria, ob res
præclarè gestas bello, paceq;. Senis Fridericus Cæsar, & Eleonora sponsa conuenerunt.
repetita sponsalia. cæremoniæ antistes Æneas Syluius, Principis gratia, & eruditionis fa-
ma nobilis. Nuptiæ Romæ ex ritu Christiano sacratæ, ab ipso Pontifice: de cuius etiam
manu sunt coronati. Festa nuptialia Neapoli celeberrimo post hominum memoriam ap-
paratu celebrata sunt. noua in ea vrbe nupta ex sponsa coniux est facta.

1452

Aluarus Luna captus. CAPVT XII.

Immerito rerum humanarum inconstantiam mortales accusant: quasi fluxæ, caducæ,
incertæ paruo momento in contraria vertantur, temeritateque potius fortunæ, quàm
recto consilio regantur. cùm contra vitia & mores accusandi essent: quæ prauos ho-
mines in præceps sæpe agunt. Quid enim mirum si inerti iuuenta senectutem egestas
premit? si luxu gulaq; maiorum opes effunduntur, pereuntq;? Si potestas sordidè habita

aufertur? si superbiam inuidia sequitur, certaq; pernicies? Nimirum vera rerum vocal la amissa sunt. aliena largiri, sua prodigere liberalitas vocatur. temeritas in laude ponit præsertim euentu secundo confirmata: ambitio decori ducitur: impotẽs dominatus, que violentus seueritatis nomen induit. Rarò à moribus fortuna discrepat. nos inepti rum æstimatores alienas infelicitatis causas perscrutamur: quæ latent sæpe, nonnullæ men existunt. Hæc præfari volui, funestum Aluari Lunæ exitũ scripturus. Ab humili c cta fortuna ad summum peruenerat, in præceps ambitio dedit. Bona inerant in nat moribusq;, inerant mala: vtra magis euentus indicat. ardens ingeniũ, perspicax iudiciu aptus sermo & cum aculeo facetus, quadam tantùm hæsitantia tardior, profunda calli tas, atq; simulatio, audacia, superbia, ambitio: ex quibus atque ex fraude, compositus v batur. corpus exiguum, sed firmum, & bellicis laboribus idoneum: facies minuta, ver sta tamen cum dignitateq;. hæc à primis annis suscepta, confirmauit ætas, auxitq;. Acc sit contemptus hominum, commune potentium malum, aditus difficiles. ætatis flexu peruicacior fuit. quasi fera in cauea petita iaculis, deinde emissa, inimicorum odio e cerbatus, impotensq; successu, quas non strages dedit vindictæ studio ardens? His mo bus non corruisse mirum est, sed tandiu perstitisse pudendum. Sępe antea occultis crir nationib. de maiestate postulatus fuerat, tanquam ingentes opes supra fortunam, supr conditionem nactus augere non desisteret. euersa nobilitate graue etiam imperium Regem exerceret. Nihil illi ad regnum præter nomen deesse. studia ciuium habere, m nitissimas arces: auri & argenti immensam vim: exhaustum esse publicum ærarium. V ra esse, quæ obiiciebantur Rex non ignorabat: sępe etiam apud Reginam de iniuria ign miniaq; conquestus erat, cum aliis communicare non ausus, libera etiam gemitus sub ta facultate. Euertendi hominis opportunitatem exoptatus casus attulit. Petrus Stuni Placentię Comes, se Begiare ditionis oppido continebat, publico in ea temporum col uione abstinens. id Aluarus odium interpretatus, eius perniciem molitur. Garsias Alb filius è Petrafita, quæ arx vicinis locis sita est, prædas agere non desistebat, paternæ in riæ, quoniam vinctus tenebatur, vindex. Aluarus eius obsidendi consilium dat, impro so etiam Placentiæ Comitem occupaturus. Sic animus erat. numina, quod parabat al exitium, in eius caput verterunt. fraus fraude petita. Hari Comes, Santillanius March Placentiæ Comitis suasu, facta conspiratione in Aluari necem coniurant. quingenti eq tes missi Vallisoletum sunt: (quò Rex Burgis venerat in Bellum intentus, quod inter V cones gerebatur) incautum Aluarum oppressuri. tametsi alia species erat Beneuentar opitulãdi aduersus Petrum Osorium Trastamaræ Comitẽ, cum quo dissidium erat. Pr cerum consilio indicato Burgos auctore Aluaro reditum. quod saluti fore credebat maturauit exitum. Arcem eius vrbis Enecus Stunica obtinebat. Eneci frater Placẽtiæ C mes cum præsidio militari hostem vt opprimeret euocatur, quò res occultior esset leg ta abs Regina ad auunculum, Ribadei Comite principe fœmina prudentiq;. In Cas Aluarum incidisse: irretitumque teneri. omnium telis quasi feram petendum: comm nesq; iniurias vindicandas eius interitu. Neruis æger Comes venire non potuit. Aluar filius missus, dum Curiele oppido Burgis vicino euocat equites, Aluarum Lunã Rex m net, vti in ditionem discedat: quanta inuidia flagret nõ ignorare. sibi in animo esse, proc rum consilio rempublicam gerere. consilii nimirum suscepti pœnitentia subierat: aut r exitum formidabat. Recusat ille nisi Toletano Archiepiscopo euocato: quem pro se vic rium substituere cogitabat. præterea Regis ex sermone (neq; enim temere fuisse putaba odoratus insidias nouũ facinus designauit. Deus illi mẽtem eripuit. Alfonsum Biuerun qui Regi à consiliis erat, domi obtruncat, atq; è cancellis in subiectum fluuiũ præcipiter dat, nihil tẽporis sanctitate motus tertio Kal. Aprilis, ipso die Veneris Christi cruciatuu memoria sacro, salutis anno M CCCC quinquagesimo tertio. Extrusus cõtinuò qui Alu

1453 ri Stunicæ aduentũ vrgeret. Præcessit is obuoluto capite. Sequebantur modicis interua lis octoginta equites. ad arcem noctu ciues quidã euocati, monitiq; vti cũ armis vrbis pl teas obsiderẽt. Rumores tota vrbe iactati Aluaro proxima luce parari vincula: nemo tam renunciat. stupor animos occupauerat. vnus è familia Gotor, denunciato periculo, vt n cte in suburbanum hospitium se subduceret hortatur. salutaria monenti nõ paret. Vari consiliis agitatus, quod probaret non habebat. quò enim se reciperet? vbi lateret? cui salt tem crederet, vrbanis auxiliis infidis, longinquis arcibus, quas habebat fortissimas? Go tore ablegato, rei euentum expectare constituit. Si verum fateri conuenit, quoniam s bi confidebat, contemnebat hostes: vtrunque in periculo nimium, exitialeque malum Rebus comparatis Nonis Aprilis, cùm dies Iouis lucesceret, ædes Petri Carthagenæ, v bi Aluarus Luna erat, armati obsident. vim adhibere non est visum, nonnullis quamui militibu

militibus è fenestris ædium vulneratis. Internunciis commeantibus, quod necesse erat, Aluarus Luna deditionem facit syngrapha à Rege missa: nihil eum per iniuriam passurum. speciosa verba rebus vacua. In eisdem ædibus custodiæ mandatus, Abulensem Episcopum è fenestra conspicatus Regis lateri adhærentem (nam eisdem ædibus pransurus sacris operatus veniebat) apprehenso mento suo: Pœnas, inquit, sacrificule huius nostræ iniuriæ dabis. ad quem ille: Deum testor, respondit, nullam me huius consilii partem fuisse. nondum domita malis Aluari ferocia erat. Peracto prandio, remotisq; mensis, cũ Regis conueniendi potestas facta vincto non esset, codicillũ in hanc sententiã mittit. Quintus & quadragesimus annus, Rex est, ex quo in tuis obsequiis sum. De præmiis non queror. maiora meritis, maiora expectatione fuerunt: non negabo. vnum felicitati meæ defuit, tantæ fortunæ tempestiua moderatio. Dum otio, quod magnorum virorum exemplo petendum fuit, negotium præfero à me debitum, tibi vt putabam, necessariũ, in hanc incidi calamitatem. Eripi libertatem, quam tibi non semel vt redderem magnis periculis vitam & fortunas obieci, graue est. Plura dicere dolor prohibet. Multis meis peccatis numina irritata certo scio. his malis si placantur, satis habeam. Opes vltra sustinere non possum. quarum tantam copiam in me cumulasse malo fuit. iis libens cederem nisi in tua potestate omnia essent, erepta nobis facultate hominibus probandi, eum ad summa euexisse te, qui res humanas vt parare, sic possit contemnere: atque vnde acceperit resignare. Illud obtestor, vt quoniam ærarii inopia inductus, vnde minime debui, decem aut duodecim millia aureorum redegi, quæ in loculis seruantur, ea reddi quibus sunt ablata cum fide facias. Hoc si nostris officiis qualiacunque fuerũt, non impetro: æquitati postulati concedere necessarium arbitror. Ad hæc Rex: Quod de obsequio & præmiis diceret, non negare, maiora tulisse, quam ab vllo Rege, aut Imperatore ab vlla memoria priuato contigissent. Eius causa ereptam sibi libertatem, eo adiutore redditam, non minus mereri vituperationis, quam laudis. Regiæ inopiæ ab eo potissimum factæ, suis copiis opitulari æquius futurum fuisse, quam aliena iniuria, se tamen ex eius bonis, iis qui damna perturerant, facturum satis. maiore in eo conscientiæ ratione habita quam iniuriarum. Mirum est, in tanto numero eorum, qui Aluari beneficiis obstricti erant, nullum in periculo ad præsidium accurrisse. Verum miseros studia destituunt, cum aulæ gratia in contrarium circumacta. Tanti hominis supplicio Hispanis annum insignem, vniuerso orbi Christiano luctuosum reddidit, vrbis Constantinopolis casus, à Turcis vi captæ. Mahomad gentis Imperator multis de nostra gente victoriis insolens, cæteris circum vrbibus & oppidis in Thracia captis, ad Constantinopolim castra posuit. Mari terraque vrbs nobilissima dies quatuor & quinquaginta omnibus operibus impugnata. A Lõgo Iustiniano Genuensi aditus in vrbem hostibus est patefactus ad quartum kalendas Iunii. A quibusdam superior annus falso haud dubium & per errorem designatur, Pentecostis feria secunda, die mensis non discrepantibus. Omnia barbaræ crudelitatis exempla in miseros edita, nullo sexus aut ætatis discrimine. Horret animus gentis ærumnas, nostram ignominiam meminisse, florentissimi quondam imperii opes momento temporis euersæ. violatæ fidei, quam in Concilio Florentino Ioannes Palæologus Imperator dederat, consentanea merces fuit. Frater Constantinus, qui in imperio successerat, ne ludibrio maiestas esset, cum hostes videret irrumpere, posito paludamento, inter confertos pugnans occubuit, turpi seruituti honestam mortem præferens. id vnum virtutis specimen præbuit. eius fratres Demetrium & Thomam ad maiorem ignominiam fortuna, Deus verius, seruauit. Perculit ea res, vt par erat, piorum toto orbe animos, intempestiuæ lacrymæ erant, post acceptam cladem. Ex eo vrbs illa Turcici imperii sedes, domiciliumque fuit, suis copiis & nostris malis nobilis atque præclara. Carolo Vianæ Principi, Cæsaraugustam deductos gentibus Aragoniis cum patre reconciliata gratia, libertas est reddita decimo Kal. Iulii, cuti fœderis caput fuit. Vt ipse in patris potestate esset. Ex vrbibus & arcibus, quæ in eius fide erant, præsidia deducerentur. Fidei obsides dati Ludouicus Beamontius Lerini Comes equitum Magister, eiusque filii, aliique Vascones viri primarii, breuis lætitia fuit, noui motus sunt breui concitati, paterna auiditate filii impatientia, respublica diu iactata.

Aluari Lunæ supplicium. CAP. XIII.

VNo tempore à Rege Castellæ Aluari oppida, & thesauri occupabantur, ipse è vinculis causam dicere est compulsus: quæ bona esse non poterat, aduersum Regem tantis præsertim iniuriis exacerbatum. Dati iudices, maiestatis damnarunt. Portilio, quo deductus erat, Vallisoletum relatus, pœnitentiaq; & eucharistia procuratus, ad supplicii locum mula vectus est per plateas, voce præconis sententiæ summam de more incla-

mantis,his verbis: Hoc supplicium huic crudeli tyranno abs Rege esto. Quod præcip
temeritate & amentia cum regiæ maiestatis diuinæ in terris vicariæ sugillatione, aula
potestatem redacta, rep. que vniuersa ad arbitrium reuocata. Supra conditionem, sup
que priuati hominis modum elatus superbia, in Deum, Regemq; contempta regia m
iestate, regii patrimonii magna iactura, fœda iudiciorum perturbatione, ea crimina, fla
tia, maleficia, peculatus perpetrauit, pro quibus securi subiicitur: vt diuina regiaq; vinc
cta sancita vnius supplicio, cæteris documentum detur similis audaciæ vitandæ. Sic q
deliquit, pœnas dato. In medio foro suggestus erat amplus, cruxq; in eo, & geminæ fac
accensæ tapete substrato. eo conscenso, crucem veneratus aliquotq; passibus confectis,
manuensi puero signatorium annulum, galerumq; dat. Hæc inquiens, postrema à me m
nera habe. Ingens pueri ploratus, circumstantium gemitus consecutus est. variæ rerum
magines mentibus occurrebant. proximæ fœlicitatis cum præsenti fortuna comparati
inimicis etiam excusserat lacrymas. Aderat Barrasa Henrici Principis stabulo Præfectu
Huic ad se vocato. Vade, inquit, Principi ex me dicito, famulis gratificandis ne Regis h
exemplum sequatur. Erat vncus ferreus sublimi ligno cōfixus. rogat carnificem ecque
in vsum paratus esset? Seiunctum, ille, à trunco vti imponatur caput. Post mortem, subd
Aluarus, de corpore vt libet, facito. viro forti mors turpis esse non potest: neque immatu
ra tantis honoribus defuncto. Hæc dixit: simul diloricatis tunicis intrepidè securi capu
subiecit, tertio Nonas Iulii, vir verè magnus, ipsaq; fortunæ varietate admirandus. Tr
ginta circiter annos ita in aula dominatus est, vt nihil neq; maioris neq; minoris rei, ni
eo arbitro gereretur: ne vestes quidem Rex, aut tibi genus, aut aulæ ministeria, nisi eiu
voluntate mutabat. Sed exemplo tamen calamitatis, monendi sunt aulici, vt amari à Pri
cipibus quam metui malint: qui metus domini exitium serui est: & fata vix sinunt supe
bos famulos feliciter mori. Alfonsus Spina monachus Franciscanus morienti affuit: is q
fortalitium fidei edidit, splendido titulo, voce barbara, eruditum opus & diuinarum r
rum cognitione præstanti. Truncus tribus diebus in suggestu relictus pelui iuxta posit
ad stipem colligendam, qua sepeliretur homo paulo ante Regibus potentia exequandu
sic res humanæ variant. In Diui Andreæ vbi cæteri supplicio affecti, sepultus est. inde i
Diui Francisci translatus intra idem oppidum. annis consequentibus in templum Tol
tanum, instaurato ab amicis funere, Regum permissu. Vulgo fertur, consulenti vatē A
uaro prædictum, Cadahalsum exitio fore. eum, quod ad suggestum referre debuisset (i
ea vox Hispanis significat) oppidum interpretatum illo in Carpetanis nomine, suū quat
uis per totam vitam vitasse. Nos hæc, vt vana, parum curanda putabamus. Ad Scalonar
regia castra erant. id oppidum post Aluari exitum, deditum ea conditione ab vxore est: v
viri thesauri æquis partibus ipsa, & Rex partirentur. cætera omnia fisco addicta. Ioanne
Luna Aluari filius, Sancti Stephani oppidum à patre datum retinuit. huius filia nupt
Diego Paciecho cum Villena paternum comitatum iunxit. filia altera iusta Aluaro fu
Ioanna nomine. ex impari matre Petrus Luna Fontidoniæ regulus: filiaq; vxor Ioanni
Lunæ propinqui, Soriæ vrbis præfecti. De Aluari casu hactenus. Ab Ismaele Mauro, qu
annis superioribus ad Mauros abs Rege remissum fuisse monstratum est, factionis opib
nostrisq; auxiliis confirmato, Rex Claudus patruelis regno spoliatus est: quo tēpore nor
traditur: de facto nemo dubitat. acceptæ superiori anno calamitates studia gentis auert
rant, alioqui nimium in Principum mutationem pronæ. Ismael regno suscepto, fide erga
nostros haud diuturna fuit: in tenui fortuna benignus amicusq;, post victoriam accept
beneficii immemor. In Lusitania nummi aurei recens percussi cum primis probi, cruci-
ati ex eo dicti, quòd per idem tempus venia concessa Lusitanis est: quicunque cruce insi
gni aduersus Christiani nominis hostes, pro religione arma sumerent. Aluarus Gonsal
uus Lameci Episcopus, eam veniam à Romano Pontifice Nicolao quinto abstulit, vir i
ea gente clarus prudentia, doctrinæ opinione præstanti.

Castellæ Rex obiit. CAPVT XIV.

SVblatus Aluarus Luna, neque rerum conditio tamen magnopere in Castella mutata
Regi quidem propositum erat, si diuturnior vita contigisset, rempublicam per se gero-
re adhibitis in consilium Conchensi Episcopo, & Guadalupeo Priore Gonsaluo Illesca
viris ea ætate integerrimis sanctisq;: iis adiutoribus incommoda accepta maioribus com
modis sanare: summæ diligentiæ summam imperii seueritatem addere: quæ sæpe inani
specie clementiæ salubrior est. Itaque vtrumq; Abulam eo consilio euocauit: quo Scalo-
na discesserat. Octo millia equitum ad continendam in pace prouinciam, externā vim
prohiben-

-ohibendam ordinariis ſtipendiis alere cogitabat. Regia vectigalia ſingulis vrbibus exi-
-nda tradere, toto genere mancipum & publicanorum amoto: quoniam omnes vias
-ecuniæ norunt, & pecuniæ cauſa ingentes fraudes ſuſcipiunt. Cœperant Luſitani exti-
-a Africæ littora anniuerſariis nauigationibus tentare: aperireque, longiſſimo tractu
-ſque ad Bonæ ſpei promontorium: quod litoribus vtrinque in cuſpidem extenuatis, vl-
-a mediam cęli plagam triginta quinque gradibus porrectum eſt. vnde genti magnę
-pes acceſſere, gloria par. Henricus Luſitani patruus cognitis aſtrorum conuerſionibus,
-uius rei peritiſſimus erat, & in ſtudium incitatus, Chriſtianæ religionis amplificandæ,
-ctor primus extitit. quo nomine immortalem laudem habeat neceſſe eſt. Caſtellæ Rex
-a Africæ litora ad ſuum ius pertinere exiſtimabat: neque interceptum à Luſitanis iri,
-aſſurum. legatus de ea re Ioannes Guſmanius, ni mutarent minas addidit: bellū ſæuiſſi-
-ium finibus illaturos. à Luſitano mite reſponſum datum. Putare ſe nihil contra ius fa-
-um eſſe: atque fidere, niſi re diiudicata Caſtellæ Regem haud moturū arma. Medinam
Campeſtrem & Valliſoletum abierat, ſi mutato cœlo morbum pelleret, quo lento ſed
-iuturno cœperat laborare. Vno tempore Ioannes Guſmanius è Luſitania cū eo reſpon-
-rediit: & Aragoniæ Regina ſpe Principes Hiſpaniæ facta pace inter ſe conciliandi, Val-
-oletum appulſa eſt. Inanis conatus non fuit, Regina rem ſuſceptam magna cura admi-
-ſtrante, cunctis fere Hiſpaniæ prouinciis diuturno bello feſſis, exhauſtiſque. etſi noua
-enſionis occaſio extiterat. Blanca ab Hērico Principe repudiata remiſſaque ad patrem
-t, quaſi maleficio, ſacriſque magicis veneris vſu prohibita. is erat prętextus: re alienæ
-lpæ pœnas direpto coniugio dedit, viro præpoſteræ libidinis auido, (quod ſæpe vitium
-aſtigare pater conatus erat,) conceſſæ neque cupido neque potenti præſertim vitiandis
-rginibus. ſic conſtans opinio fuit, multis argumentis confirmata. A Ludouico Acunio
-egobienſis Eccleſiæ Cardinale Ioanne Ceruante Adminiſtratore, diuortii ſententia
-onunciata primum: confirmata deinde ab Archiepiſcopo Toletano, Nicolai Pōtificis
-ermiſſu, datis ad eum literis ea de re, non ſine admiratione orbis terrarum, dimiſſa Blan-
-, neque Henrici toro (quod fuiſſet conſentaneum) diu cælibe. Caſtellæ Rex noua pro-
-eſt auctus, Reginæ ad Tordeſillam partu menſis Decēbris die ſeptimodecimo. Alfon-
-illi nomen fuit: neque vltra adoleſcentiæ annos vixit, belli cauſa grauis & diuturni
-ouincialibus, magis quā dux aut auctor futurus. vti rerū euentus declarabit. Aragoniæ
-egina annitente, Caſtellæ & Aragoniæ arma vt ponerentur mandatum: idem de Vaſ-
-onibus conſtitutum patre filioque, dum ſtabilis pax æquis conditionibus ſanciretur. in
-am rem proximi anni induciæ conceſſæ. rem prope confectam Regis Caſtellæ obitus
-oratus eſt. Ingraueſcente valetudine, ſacris omnibus procuratus, Valliſoleti deceſſit ad
-ertium decimum kal. Auguſti eius ſeculi anno quinquageſimo quarto. Corpus in Bur- 1454.
-enſi cœnobio, quod à patre extructum, Carthuſianis ipſe monachis dederat, vt tumu-
-retur teſtamento cauit. Extemporale ſepulchrum in Diui Pauli Valliſoleti paratum. fu-
-us magnificè factum. iuſta exequiarum per oppida & orbes perſoluta. Ipſa etiam vrbe
-eapoli menſe proximo. vbi inter atratam cohortem & luctus vnus Venetus legatus in
-tro pōpę funerabili interfuit. Inſolenti ſpectaculo lacrymæ riſu mutatæ. accēſis tamen
-nalibus lignei tumuli, quod in medio templo ad funus peragendum dandas inferias
-tructum erat, magna pars arſit. Alfonſo Infanti nuper nato Sancti Iacobi militia com-
-endata à patre teſtamento eſt, idem præterea Magiſter equitum renunciatus. vtrūque
Aluari locum. tutores deſignati Conchenſis Epiſcopus, Prior Guadalupeus, Padillia
-ubicularius. eum ne regni ſucceſſorem nuncuparet imbecilla ætas tenuit, & maiorum
-otuum metus. cogitaſſe ſatis conſtat. Iſabellæ Cuellarem oppidum legauit, ingenſque
-ri pondus. Reginæ coniugi Soriam, Areualum, Madrigalem: vnde vitam principalem,
-duitatis incommoda ſuſtentaret.

Henricus Rex Caſtellæ renunciatur. CAPVT XV.

Egis obitu Caſtellæ res in Henricum filium, vt erat neceſſe, translatæ ſunt. in cōuen-
tu procerum, quorum pars aderat, alii ad rei famam confluxerāt, quarto poſt die in-
-lis, & cæteris regni inſignibus exornatus eſt. Albę, & Treuigni Comitibus libertas con-
-uo data: quod inaugurationis lætitiam vehementer auxit. cęteri proceres, qui capti
-erunt, alius alia cauſa euentuve fuerant antea liberati. paternæ aulæ miniſtri omnes re-
-nti ſunt. de Hiſpaniæ pace denuo agi cœptum abs Regina Aragoniæ, penes quam
-ro & Vaſcone deferentibus, decernendi poteſtas erat. Hæ conditiones ſcriptæ, Vaſco,
-lfonſus filius, Henricus Henrici Aragonii filius, iis oppidis & honoribus, quæ in Caſtel-

la erant,abſcedunto. Pro iis deſignatum auri pondus quotannis Caſtellæ Rex cum fid
pendito. Præfecto maris, Henrico eius fratri, Ioanni Touario Valeranicæ regulo, ceteriſ
que Vaſconis partes ſecuti, poteſtas eſto in patriam ditionemque redeundi. Caſtri Co
mes Diegus Sandoualius extinctus erat, atque Borgiæ tumulatus. præmium fidei culta
erga Aragonios fuit Dianium & Lerma in Valentino agro, atque vlteriori Caſtella: qua
oppida Ferdinando filio reliquit. Is cum paucis è coniuratis exceptus eſt, ne in Caſtellam
rediret, niſi à nouo Rege prius facultate impetrata. Sancitum præterea, vt arces ad fine
Caſtellæ & Aragoniæ belli tempore captæ, ab vtraque parte reſtituerētur. Atienſa quin
decim florenorum millibus de Vaſcone redempta, aliquanto poſt tentatum, ſi bellum
Vaſconum pace mutaretur. minor ſpes erat, prouentus nullus, quoniam maioribus odii
gerebatur, quippe inter filium & patrē. quo maior neceſſitudo eo ſimultas grauior. Dum
fœderis conditiones Principum, quorum intererat, conſenſu firmantur, in annum pro-
ximum induciæ prorogatæ. His rebus conſtitutis, Regina quidem in Aragoniam ſeſe
retulit: Villenę Marchio ſine riuali gratia noui Caſtellæ Regis & opibus validus, Ferre-
rius. Nuſa Reginę Aragonię Comes antea datus, Ioannes Beamōtius Ludouici Magiſtri
equitum in Vaſconibus frater, tres hi trium Principum legati, Henrici, Vaſconis, Caroli
1455 Agredam conuenere, ineunte anno M cccc quinquageſimo quinto. Loci commoditas
inuitabat: quoniam ad fines Vaſconum & Aragonię in Caſtella ſitum eſt, vt colloquio
deligeretur: & Henrici maieſtati datum, in cuius ditione erat. parum profectum fœderis
conditionibus nondum à Vaſcone & ſociis conſenſu firmatis, occultis Paciechi arti-
bus inter patrem & filium impedita pace, formidantis, ne rebus tranquillis minus ipſi
potentię & auctoritatis eſſet. Inducię modo ad menſem Aprilē partium conſenſu conti-
nuatę. ſpes concepta prouincialium animis breui euanuit. res communes, quaſi turbato
ventis mari ſęuaque procella inflatis fluctibus cum agitatur nauis, viro & gubernatore
opus habebant: quod vnum maxime deerat, Nouus Rex ſocordia patri perſimilis, neque
impendentia mala conſiderare: neque ſatis animo prouidere tempeſtates. Ardenti qui-
dem erat ingenio, puſillo tamen, oppletoq; fœditate. reipublicę curę grauiſſimæ. Pacie-
chus rerum arbiter, cautior Aluaro modeſtiorque, an felicior, nam ad vitę finem perſti-
tit. Caput Regi magnum, lata frons, cęſii oculi, naſus non natura ſed caſu ſimus, cęſaries
ſubflaua, vultus rubedinem fuſcedo temperabat: toruus aſpectus ac ferus, ſtatura proce-
ra, crura oblonga, forma non indecora, totius corporis habitus firmus vereque militaris.
venationis & muſices pręcipuum ſtudium. cultus moderatus, aqua potus, cibus nimius,
mores diſſoluti, atque omnibus turpitudinum maculis vita deformis. quibus rebus cor-
pus labefactatum, atque morbis obnoxium fuit. nulla actionum conſtantia. Liberalis illi
atque Impotentis cognomina vulgo afficta ſunt: alterum naturę vitio, alterius cauſa pro-
fuſa liberalitas extitit: prorſus vt donandis oppidis, pro fundendis ſine iudicio, eoque
nulla gratia, quos auide congeſſerat, theſauris maiores omnes ſuperaſſe videretur, impe-
rii etiam maieſtatem imminuiſſe, vires debilitaſſe, alieni appetens, ſui prodigus. Data
beneficia obliuiſci: accepta recordari: eaque properantius compenſare quam ęs mutu-
um. Mitis ſermo atque comis fuit: quoſuis benigne appellare. clementia nimia, quę niſi
ſeueritate aſtringatur non minora ſępe mala, quam crudelitas affert. Legum contemptus,
impunitatis ſpes prauorum audaciam alit, atque confirmat. hac morū varietate factum,
nulla vt tempora turbulentiora extiterint, quam Henrici regno, quod annorum viginti
fuit, menſium quatuor, dierum duorum. Prudentia non magis ad ciues in pace regen-
dos defuit, quam inteſtinis regni motibus pacandis.

Pax Italiæ. CAPVT XVI.

MOta in Italia arma ante tres annos hac occaſione erant. Franciſco Sfortię poſt Me-
diolanenſes ſubactos, imperii partem, quę ad Abduam eſt, repetenti de Venetis, &
quoniam non reddebatur, bellum meditanti, Florentini fauere cęperant occulta armo-
rum ſocietate conſtituta. id ęgre Venetis fuit. Florentini omnes finibus commercioque
prohibiti. Leonelli Ferrarienſis Marchionis opera, Aragonius ad ſocianda arma impul-
ſus: ſi Florentinis in ſuis ſedibus bellum inferret, Sfortiam iniurię fore opportunum. fa-
cto fœdere Guillelmus quidem Monferratus Aragoniis ſtipendiis in Alexandrię fines
immiſſus eſt, cum quatuor equitum millibus, duobus peditum. Ferdinandus Aragonii
filius Calabrię Dux (trinę iam prolis pater, Alfonſi, Friderici, Eleonorę) quo maior eſſet
auctoritas, maiorque hoſtibus terror, in Florentinos amandatur. adiuncti ſex millia equi-
tes, pedites duo millia: nobiles Duces copiarum Neapolio Vrſinus atque Vrbini Comes.

In

n Cortonę Aretiique fines impetus factus. vastatus ager, direpti, incensique pagi sunt. Foianum oppidum expugnatum. Astor Fauentinus, qui primus opem Floretinis laturus eorum inuitatu accurrerat, acie victus. nonnullæ præterea eo tractu arces occupatæ. alia parte Vadum in agro Volaterrano Antonius Olzina de hostibus ceperat: finitimosque agros vexare incursionibus non desistebat. In Insubribus bellum non minori conatu administratum est. Renatus Andegauensis à Francisco Sfortia ex Gallia euocatus, spe facta, Cisalpino bello confecto communibus armis regnum Neapolitanum pulsis Aragoniis recuperandi, à Sabaudo atque Monferrato Alpium aditu infesso Venetorum hortatu, ipse binis nauibus Genuam appulsus est. exiguo comitatu deformi aulæ cultu, contemptui esse cœpit. Paruæ sæpe res magnarum momentum afferunt. A Ludouico Delphino, qui postea Rex Galliæ fuit, eo nomine vndecimus, copiæ terrestri itinere Astam vsque perductę. Gallorum alacritas cum qua expeditionem susceperat, breui constenuit. tribus exactis mensibus, de causa non constat, sed repente se se in Galliam retulerunt, Renatum accusantibus sociis, imperioque ineptum iudicantibus. venerat in periculum summa rerum. Insubres, & Florentini à sociis deserti, impares hostibus fore videbantur. Aliena calamitas saluti fuit. Constantinopolis amissę nuncius, famaque animos ad concordiam reuocare cœpit. nam barbarus victoria insolens factus, de Italia cogitare, propemodum affore nunciabatur. metus ab intestina discordia reuocauit animos. Simone Camerino Augustiniano monacho, viro prudente, magis quam erudito, vltro citroque commeante pax inter Venetos, Insubres, & Florentinos æquis conditionib. ad Laudum oppidum facta erat, proximo superiori anno ad quintum Idus Aprilis. Societas armorum adiecta Venetiis tertio kal. Septembris. Vtrunque Aragonio ægre fuit, se inscio fœdus factum, Venetorum inconstantia atque infidelitate (sic ille putabat.) Ferdinandus filius Neapolim reuocatur. Tanto Rege placando, in quo certissimum præsidium fore rebus credebatur, opera data. à Venetis, Insubribus, & Florentinis oratores missi, qui fœdus festinatum excusarent, viri pręstantes. Celeritate opus fuisse: ipsi locum relictum: e vero primas partes datas. Siquid offensum esset, publicæ vtilitati, atque saluti Italiæ priuatam iniuriam, vti facere consueuisset, condonaret. A Nicolao Pontifice Dominicus Capranicus Cardinalis Firmanus præcipua probitatis, pietatis, modestiæque opinione, innocentia, atque doctrina singulari, quo maior esset auctoritas, aliis oratoribus adiunctus Caietæ, quo Rex venit, sociis sacratæ dignitati deferentibus, remotis arbitris hac sententia orationem habuit. Rem facilem vltroque tibi expetendam ad te, Rex, oratum venimus: pacem societatemque tibi honorificam, hoc tempore necessariam. Quo vniuersum Christianum orbem ingens ex præterito luctus, maior in futurum metus occupauit. Nostra cessatione (ferme dixerim socordia, amentiaque) grauissima plaga, maior ignominia accepta est. Sit semel peccasse satis. sit errantibus medicina, mala esse passos. Quæ facta sunt redargui magis, quam mutari possunt: ea pessima malorum præteritorum conditio est. Sed dum priuatas tamen cupiditates publicis cōmodis potiores ducimus, dum mutuis diffidiis digladiamur, nulla pietatis, nulla religionis cura, alter Christianæ reipublicæ oculus lumenque extinctum est. quanto hęc cum dolore loquor. sed vltro tamen manantes lacrymas, motumq; animi tenere necesse est, dum cætera differo. Incommoda ne intestinis diffidiis accepta, concordia publica sananda sunt. aut hæc, aut nulla facienæ medicinæ via est, in tam recenti vulnere publico priuatoque. In nostris ruinis atrox Christiani nominis hostis ferus ac barbarus insultat. Orientis prouincias vastauit, diripuit incendit: ipsa Constantinopolis lux orbis terrarum, atque arx, subito vno incendio concidit. Versatur ante oculos tristis eius diei imago, & furor gentis in ciuium cæde bacchantis. matrum familias captiuitas, fuga puerorum, sacrarum virginū vexatio, violata tēplorum sanctitas. horret animus tantæ cladis cōmemoratione. Cōstrata classibus maria sunt. Aegeum mare conclusum nauibus nostris. Orientis commercio prohibemur. quæ si vehementer videntur, vt sunt, misera atque miseranda, debent animos nostros ad sumendam vindictam concitare. Sed quid vindictam expetamus alienę iniuriæ? de patria, de libertate laborandum. neque enim eatenus resistit furor. de Italia meditantur: Romam caput ac sedem religionis in potestatem redigere satagunt. Proh scelus audaciamque intolerandā. Manabit, mihi credite, malum, non solum per Italiam, verum etiam transcendet Alpes obscure serpens: reliquas Occidentis prouincias, nisi resistitis, occupabit. Paruum quiddam instar eorum quæ sæpe ac vasto animo conceperunt, euersum Græcorum imperium est. id agunt, moliunturque vt oppressis omnibus è piorum natione, nemo ne ad deplorandum quidem rei Christianæ nomen, atque ad lamentandum communem calamitatem relinquatur. Scythę, Syri, Afri, gentes militum nume-

ro,corporum robore,& bellandi vſu formidabiles hoſtium ſequuntur caſtra. Num æ
quum videatur in tanto periculo ad reipublicæ præſidiũ non excitari? patriæq; & religi
ni atque adeo humano generi non ſuccurrere? Si Italiæ tranquillitatem rogaremus, era
humanitatis tuę morem gerere. quid enim aut ad dignitatem honeſtius, aut ad lauden
glorioſius,aut ad fructum ſalutarius,quam nobiliſſimæ prouincię diuturno bello afflict
publica pace mederi?nunc non de tranquillitate vnius prouinciæ agitur:ſed de ſalute,d
incolumitate, de libertate vniuerſæ piorum nationis. Eam opem à te potiſſimum reſ
præſtolatur. & quoniam ductore eſt opus, ad quem ſumma imperii in bello redeat: t
Ducem atque Imperatorem negotio maritimo, qua parte bellum grauiſſimũ imminet
vniuerſa Italia iubet. qui honos ante te nemini eſt habitus. Omnia abunde ſuppetun
prudentia,vigor animi,auctoritas, pugnandi ſcientia. bellica gloria, multis in Italia,Gal
lia, Africa victoriis parta, hac vna expeditione illuſtranda eſt. eo amplius quod abſqu
inuidia erit:quippe aduerſus Chriſtiani nominis hoſtes. Pone ante oculos Carolum,cu
res pręclare factęMagni cognomen pepererunt,Gotifredum,Sigiſmũdum,Hunniaden
gratiſſima genti nomina. an alio itinere putas ad cælum fama euectos, quam piis belli
fortiter adminiſtrandis?nõ alia cauſa tot populi, & Principes conſenſu poſuerunt arma
quam vt tuis potiſſimum auſpiciis pro ſalute communi, pro vindicandis religionis iniu
riis,vires ſociarent,ſanctiſſimum bellum gererent. Id eorum omnium nomine nobiliſſi
mi oratores,quos ex meo ore locutos puta, omnibus precibus flagitant. Id ſanctiſſimus
ſenex Nicoalus Pontifex lacrymis toto ore manantibus, (quo habitu reliquerim ſuccur
rit animo)cum imperare poſſet, precatur, vix ęgram dolore animam vna ſpe ſuſtentans
pace publica Italiæ ſacita,iniurias acceptas vindicãdi. qua ſublata non dubitanter occi
det. te non arbitror tam durum fore vt his vocibus, precibus, gemitibus non mouearis
Ad hęc Rex,neque ſe belli cauſam fuiſſe,neque moram paci facturum. in bello pacem
,, non in pace bellum quęrere ſolitum.Nolo,inquit, conſentienti Italiæ deeſſe. Quod fœ
,, dus me inſcio eſt factum , libenter quidquid id fuit iniuriæ communi cauſę condono
,, Pontificis Maximi auctoritatem,ſtudia populorum ac Principum, pro eo ac debeo, plu
,, rimi facio: duxque vel comes in hanc expeditionem ire non recuſo. Fœderis à Venetis
cum Franciſco,ac Florentinis nuper icti tabulæ recitatæ,in hæc ferme verba. Amicitia
fœdus, ac ſocietas Venetis, Franciſco Sfortiæ, ac Florentinis, eorumque fœderatis cum
Alfonſo Rege pro communi Italiæ quiete,& ſalute,potiſſimum pro reprimendis Turca
rum conatibus, à quibus graue bellum Chriſtianæ genti imminet, his legibus inuiolabi
lis in annos quinque & viginti eſto:& eo amplius quoad cunctis ſociis placuerit. Alfon
ſus Venetorum, Franciſci & Florentinorum, ac fœderatorum ſtatum aduerſus eos qui
bellum inferant, aut laceſſant, ſiue Italicus, ſiue externus hoſtis fuerit, tãquã iuris ſui res
ſit,defendito.Rebus quietis mutuę opis cauſa,ſiqua forte repentina vis ingruat, Alfõſus,
Veneti, ac Franciſcus, ſinguli octo millia equitum, peditum quatuor millia, Florentini
quina millia equitum,duo peditum in armis parata habento:ſingulique,militibus,& co
piis ſuis ſtipendia perſoluunto. Si bellum alicunde oriri contingat, nulli partium, niſi de
communi omnium cõſenſu pacem componere liceto. nec Regi, nec ſociis cũ vlla Italica
natione ſocietatẽ,aut fœdus facere abſque communi conſenſu fas eſto. Premente bello
ſinguli dimidiam ſaltem equitatus partem,& peditatus auxilio ad eum quẽ laceſſiri con
tinget,impigre mittunto:nec illud donec patratum ſit bellum,inde reuocanto. Si cõtin
gat auxilia ad aliquem è ſociis mitti belli cauſa: qui auxilium acceperit, auxiliarib. copiis
loca in quæ diuertant aſſignato:annonamque & cętera neceſſaria eodem pretio,quo po
pularibus ſuis venundato. Si quis fœderatorum bellum intulerit, fœdus ex eo violatum,
quoad cæteros pertineat,non eſto,ſed integrum atque incorruptum habento:cæterique
laceſſito auxilium præbento non minore ſtudio,quã ſi is qui laceſſat in ipſo fœdere com
prehenſus non eſſet.Si cui ſociorum bellum inferatur,nulli reliquorum per eorum fines
trãſitũ concedere, aut commeatus pręberefas eſto: ſed omni vi laceſſẽtis conatibus ob
ſtanto.Hæ conditiones paucis immutatis abs Rege probatæ sũt.omnes Italiæ ciuitates,ac
reguli cõprehẽſi.Genuẽſes tãtũ,Sigiſmũdus Malateſta, Aſtor Fauẽtinus abs Rege except
Genuẽſes quidẽ ꝙ pacis ante aliquot annos ictę cõditionibus nõ ſtetiſsẽt: Sigiſmũdus,&
Aſtor ꝙ, accepta Aragonia in ſtipendiũ pecunia,ad hoſtes ſe bellis ſuperiorib. cõtuliſſent.

Calixtus Pontifex. CAPVT XVII.

ERecta vniuerſa Italia; ac vero reliquę prouincię ad meliorem ſpem erant, publica pa
ce fundata:cum Nicolaus Pontifex,in cuius humeros rerum moles incumbebat ma
xime,annis curiſque grauis deceſſit ad nonum kal. Aprilis. eius obitu cęptæ molitiones
impeditæ ſunt,ac penitus diſturbatæ. tametſi de ſucceſſore deligendo continuo comitia
habita:

habita: & quoniā res cunctationem non recipiebat, intra diem quartumdecimum Alfonsus Borgia Cardinalis in defuncti locum cooptatus, voto se obstrinxit belli Turcici instaurandi: quod se facturum si Pontifex renunciatus esset, in minori fortuna scripta scheda nuncuparat, Calixti etiam nomine designato. tanta fiducia erat eius honoris adipiscendi, ex Vincentii Ferretii vaticinio (sic vulgus prædicat) à prima ætate concepta. Meritis & sanctitati gratia data. consecratus Vincentius, ac templis dicatus est. is honor Edmundo etiam Anglo communicatus. vtrunque noui Pontificis decreto. Is Setabi in Valentino regno natus, ingenium sublime, erectumque, ac maioribus rebus aptum, in minori ætate literis dedit. cōsequentib. annis per omnes honorū gradus decurrit. Rom. Pontificatū acta ferme ętate adeptus est. nihil in eo humile tamē, nihil sordidū apparuit. Aragonio Regi maxime infensus fuit: siue dignitatis tuēdæ studio, seu quia insitū natura est, vnde ingentia merita extiterūt, quasi creditores auersari. Itaq; rogatus, vt nouo diplomate regni Neapolitani iura Alfonso filioque confirmaret, adduci non potuit. Propinquis augendis vehementius incubuit, quàm ea ætas, & sacrosanctæ personæ, quā gerebat, dignitas paterentur. Id maxime in eius moribus accusatur. Sororum filios Catharinę quidem Ioannem Milam, Isabellæ autem Rodericum Borgiam, vno die nouo exemplo Cardinales creauit. Petrus Borgia Roderici frater imperio Pontificio Præfectus pro auunculo Vicarius. vnde Alexander Pontifex, Valētinus Dux, adeo inuidiosa nomina auorum memoria, prodierunt. Inter Castellam & Aragoniam pax firmata. Vasco iis oppidis cessit, quę in Castella ablata erant. annui vectigalis, vt conuenerat, compensatio facta. Vasconum tumultus nondum quiescebant, scissa prouincia in partes. Carolo Vianæ Principi iustim fauebatur, arma tenenti, iure potiori. (sic plerisque visum) fauebat Blanca soror pro virili parte, tanta ex eo Vasconis molestia, vt fœdere cum Fuxēsi genero iuncto, Vasconum regnum in eum trāsferre cogitaret Carolo & Blanca repudiatis. satis idonea causa, quod in patrem rebelles existerent, nisi iniuriam prior fecisset. ad id fœdus Rex Gallus solicitatur. Henricus Castellæ Rex Caroli partes subleuabat: ac periculum erat ne cum Gallia vires Hispaniæ committerentur. Tametsi Henricus Rex belli Granatensis, suique coniugii apparatu vno tempore districtus erat. Cuellare vbi regni conuentus fuerunt, quasi classico summi, medii, infimi, ad sumenda arma excitati. & pro se quisque suis officiis certabat Regi fidem, diligentiamque approbare. Toletanus Archiepiscopus, Hari Comes Vallisoleti relicti sūt rerū moderatores & arbitri, ad quos sūma imperii, iudiciorum rediret, dum Rex abesset. Primo quoque tempore validis copiis contractis, in quibus quinque equitum millia erant, semel Granatæ suburbanus ager, mox noua eruptione Malacitani fines omni belli iniuria vexati tanta celeritate, quanta vix eques in pace tantum spatii oculis lustrare, pedibus peragrare potuisset. Ioanna Alfonsi Lusitaniæ Regis soror, Castellæ Regi per legatos desponsa erat. Nuptiæ Cordubæ celebratę ad duodecimum kalendas Iunii magna gentis & procerum lætitia, ex vniuersa prouincia magno numero ad bellum confluentium. Sudibus inter se milites in modum iustæ pugnæ concurrere. alii ludi & spectacula commissa. Quoniam in medio belli, & armorum rigore id coniugium est perfectum, in omen à quibusdam vertebatur, quasi ex eo coniugio magnæ calamitates impenderent: lætumque in pręsentia, exitu fœdum futurum auspicio erat. nuptiarum auspex Turonensis Pręsul à Carolo Galliæ Rege in Castellam legatus: cum qua gente Gallo fœdus erat. cum Anglis simultas, infensis ac diuturnis Galli nominis hostibus. Ad belli Maurici famam nouæ militum manus identidem conuenire, equites quatuordecim millia, pedites ad quinquaginta millia, rebus magnis perficiendis exercitus par. cum iis copiis tertio in Maurorum fines penetratum. ipse Granatæ vrbis ager in ciuium oculis incensus. vt iusta pugna confligeretur cum hostibus se ex omni parte ostentantibus, consilium Regi non fuit. animus modo erat, triennio corruptis segetibus barbaros ad supremam annonæ inopiam redigere. Vulgo milites in cōsiliis cupidi, ac lingua immodici ignauiam interpretari: seque, quando tantæ commoditates mitterentur, cum vellent Duces, ac iuberent non esse pugnaturos. Proceres etiam inter se coniurare, Rege capto alia ratione bellum administrare statuebant. coniurationis auctor præcipuus Petrus Gironius Calatrauæ Magister. Enecus Mendoza tertius Santillanii filius, Regi suadet vti Alcaudeto, vbi vis parabatur, se citato Cordubam conferret, his confictis causis. sic periculum in pręsentia vitatum. insidiæ nondum indicatę. quib. cognitis tandem Cordubę propter anni tempus milites quidem persoluto stipendio in hiberna dimissi sunt, ad prima tamen veris signa redire iussi. Proceribus missio data vacatioque. ea vindicta concepti sceleris fuit. Rex ipse Abulam & Segobiam venatione recreaturus animum contendit. In studium tamen concitatus Bæticam primo tempore

repetendi,ad clypei limbum geminos maligranati ramos affingi iussit inter se cōplicatos: quoniam Regum Granatæ ea insignia sunt,quasi destinata voluntate, nisi Maurico bello confecto,genteque ab stirpe excissa,ab armis non discedendi. Neapoli ineunte proximo 1456 anno M cccc quinquagesimo sexto Aragonii Regis nepotes, Alfonsus Capuæ Princeps, & Eleonora, Francisci Sfortię filiis Hippolytæ, & Sfortiæ Mariæ, connubii lege iuncti sunt. ea necessitate, vtriusque familię opes vehementer confirmatæ: haud obscuro dolore Calixti Pontificis, cuius conatibus eæ molitiones opponebantur. A Castellę Rege bellum Mauricum remotis proceribus, nouo impetu, eodem consilio administratū est. agri modo vastari,direptique:neque quid maioris rei factum,gemente quamuis exercitu, ,, atque quoniam pugnare prohibebatur, ad arma consternato. Rex concione aduocata: ,, Aequum,inquit,fuerat ciues militem ab Duce regi,non regere. Expectare signa non ex- ,, torquere. Parendo potius quam imperia Ducum sciscitando res militares continentur. ,, Fortissimus in discrimine est,qui ante conflictum modestus maxime. Vobis arma & ani- ,, mus sit,mihi consilium,& virtutis vestræ regimen relinquite. Arte potius, quam viribus ,, hostes superandi: quod nobilissimum victoriæ genus est. Inter circumfusos barbaros, ,, sine ignominia seruasse exercitum:sine vulnere,sine sanguine tantum confecisse bellum, ,, quanta gloria? multo certe maior, quàm hostes innumeros peremisse. vestra salute nihil ,, nobis milites carius: pluris vnius vestrum vitam, quàm mille barbarorum cædem facio. Regis verbis milites indignatione compressa magis quam pacata, Cordubam reducti sunt: domosque diuersi amandati. Rex fine anni Madritum festinauit. Quo tempore à Lusitano Rege valida classis instructa, missaque in Italiam sociali classi auxilium. etsi ardor Italiæ Principum refrixerat: nouique motus Senis Genuęque importuno tempore concitati erant. Ea causa Lusitani apparatus inanis fuit. & quoniam pridie Idus Decembris Isabella Regina Eborę in Lusitania extincta est, non absq; noxii veneni suspicione, prouinciæ luctu maximo. Rex in viridi quamuis iuuenta, ad multam ætatem cęlibem vitam exegit. Fuit hic annus Neapolitanis terræ concussione infaustus, iuxta ac nobilis desidentis terræ hiatu. multa oppida & arces sunt euersæ. vis mali ad Iserniam & Brundusium in extrema Italiæ ora inualuit maxime. non pauca ædificia suis conuulsa sedibus deciderunt. ex Boiano oppido lacus factus,æternum tantæ cladis monumentū. magna hominum strages fuit. ad sexaginta millia capitum periisse memorantur. Pius secundus,& Antoninus Florentinus eum numerum dimidiatum ponunt.

Regis Aragonii obitus. CAPVT XVIII.

QViescere Hispania non poterat, diuturnis quamuis vexata motibus. tumultuabātur Vascones maioribus quam vnquam odiis. finitimi Cantabri licentia temporum ad arma consternati erāt, cędibus inter se factis feri. plebē nobilitas prædę habebat, ædium præsidio: quas instar arciū vniuersa prouincia singula familiarū capita habēt. Eæ magno numero ab Henrico Rege disturbatæ euersæque sunt: cum ad periculū cū exercitu Se- 1457 gobia acurrisset mense Februario eius seculi anno quinquagesimo septimo. Sic paucorum supplicio prouincię motus pacati: cæteris documentum datum iniuriæ vitandæ. in ea expeditione Petrutius Munsarius Durangi municipis filius, in ætatis flore in familiam à Rege admissus, eo multum deinde & familiariter vsus est. Carolo Vianę Principi amico & fœderato, ne ex propinquo opem ferret, eius pręcipiti fuga factum est. Aragoniis & Fuxensis sororii armis impar futurus erat,& maior metus à Gallo Rege proponebatur. ergo vt eum conciliaret in Galliam abiit. verum repente mutato consilio, ingenii leuitate, an quia parum genti fidebat ab aduersariis præoccupatę, patrui Aragonii Regis accitu Neapolim festinare decreuit: si minus ęquitate causę rebus opem impetraret, in exilio vitam acturus. Ex itinere Romę conuento Pontifice patris acerbitatem, atque ambitionem accusauit: neque eius arbitrio recusabat vniuersam controuersiam permittere. Roma digressus via Appia, Neapoli splendide acceptus, & benigne habitus est, castigatus tantum cum verborum honore, quod in patrem arma sumpsisset. quantumuis ęquitate causę confideret, parendum tamen genitori fuisse, doloremque dissimulandum. id diuinis legibus sanctum, humanis honestū esse. Ad ea Carolus pauca in facti excusationem, ,, respondit, seque in eius potestate fore est pollicitus. Vt lubet, inquit, decernito, memor ,, modo omnes homines aliquo errore duci. hic in illo, sibi in hoc alius indulget. nonne ,, fecistis senes imprudentia ętatis quod à parentibus corripi posset? cogita ergo & me iuuenem esse,& parentem aliquando fuisse. Rodericus Vitalis in Hispaniam continuo amandatus, dū de fœderis cōditionibus inter Vascones agit, Carolus quāuis absens Pōpelone Rex est proclamatus. quo cognito pacis tūc quidē intermissa est mētio. Castellę Rex Vasconis inuitatu, acceptoque fidei obside Ferdinando eius filio, cū eo ad Alfarū municipium ad fines vtriusque gentis de mense Martio Victoria discedens, collocutus est. ve-

ere Reginæ Castellæ & Aragoniæ. plena omnia ludis hilaritateque fuere. Inter duos eges pax constituta. Ludouicus Dezpuchius Montesiæ Magister, nouus subinde ab ragonio legatus venit. eo agente fœdus quod inter Vasconem & Fuxensem Comitem istum ante fuerat, abrogatum est. totius controuersiæ arbitrium partium consensu, ragonio Regi permissum. spes diuturnæ tranquillitatis ex tantis molitionibus concepta nimis inanis fuit. Castellæ castra in Bætica ad Maurorum fines erant; eo Henricus Rex iense Aprili venit. non minori quam antea impetu, neque minorib. copiis in Granatæ nes penetratum est. dum ager vastatur, nostrorum manus iniussu Ducum cum circumisis hostibus pugnatum progreditur. à multis paucorum audacia compressa. Cecidit in ugna Garsias Lassus D. Iacobi miles eximie fortis. viri nobilissimi casus Regem maiori npleuit ira. non in segetes modo, vti antea facere consueuerat, sed in vineas & arbores ;ne ferroque sæuitum, quibus antea parcere moris erat. Mena oppidum admotis copiis i captum. perempti incolæ absque discrimine. crudele exemplum, sed ea tamen clade Maurorum audacia vindicata est. Supplicibus venia induciæque in annos aliquot con-essę tributi nomine, annua duodecim aureorum millia, sexcentosq; captiuos Christia-os, aut si non essent, parem Maurorum numerum pactis. ignominiosa conditio, sed tan-s terror eam gentem inuaserat. Additum vt qua parte Granatæ fines Giennium attin-int, belli nihil omnius facultas esset. iis finibus Garsias Manricus Castanedę Comes æfectus est. adiuncta duo equitum millia. In huius belli subsidium Calixtus Pontifex ini huius initio Cruciatam indulserat, non modo viuentibus sed etiam vita functis. no-im in Hispania exemplum. Eius euulgandæ cura Alfonsus Spina Paletiæ, vbi Rex erat; emandata monuit, ne pecunia ex ea redacta in alios vsus conuerteretur. Qui aut arma meret contra Mauros, aut ducentos quadrantes conferret, ei quiuis sacerdos sub mor-m peccatorũ omniũ veniã dabat: etiamsi interclusa voce nihil aliud quam conceptũ ani-o dolorem signo aliquo declararet. Eadem venia vita functis cõcedebatur. Quadrien um eius veniæ promulgationi pręfixũ: quo tempore ad trecenta millia aurei in regium cũ redacta. Sed quantulũ ex ea summa in bello sacro consumptum? Præterea legatus oma Madritum eo confecto bello ad Regem venit, ensem galerumque gestans Ponti-cis donum, sacra prece natalis Christi peruigilio lustratũ, magnisque Principibus, qua-m esse Henricum fama ferebat, mitti solitum. additæ honorificentissimæ literæ. Nulla ncera lætitia est. nuncius allatus, Castanedæ Comitem Maurorum manui obuiam pro-essum, exceptumque insidiis fuisse. captũ ipsum, magna suorũ strage. In eius locũ Du-e alio substituto maioris animi, consilii, atque integritatis, magno is auri põdere redem-us est, induciis pace mutatis. hic belli Maurici finis fuit, nouarum rerum initium. In Ita-a bellum Genuense gerebatur. Aragonius Adurniis fauebat. Ioães Lotaringius Renati ndegauensis filius, qui se Calabriæ Ducem ferebat, Fregosiis opitulatum accesserat. eo aior iniecta cura: cum Regem Aragoniũ octauo Idus Maii eius seculi anno quinqua-esimo octauo repẽte morbus Neapoli inuasit: ex quo in Arce noua cum ad Idus Iunias ecubuisset, ingrauescente valetudine in arcem alteram, cui ab Ouo nomẽ est trãslatus, mutatione loci melius haberet, ad quintũ Kal. Iulias sub auroram extinctus est, Prin-ps sua ætate clarissimus, nulli veterum posthabendus, Hispanæ gentis lumen, decus-ie perpetuum. Literas in pretio habuit: virisque eruditione præstantibus, tantũ tribuit, iis se inclinata quamuis ętate recoquendum præberet. Laurentio Valla familiariter est is, Antonio Panhormita, Georgio Trapezuntio immortali laude viris. Bartholomęum ccium, cuius extant de rebus Alfonsi commentarii, mẽse Nouembri superiori extin-im tulit ægerrime. Rege quodam Hispano dictum referente quopiam, literas Princi-m nõ decere: eam vocẽ nõ Regis, dixit, esse, sed bouis. Faceta Alfonsi dicta, sales, ioci-q; ntãtur magno numero, ad indiciũ acuti ingenii, elegãtis, prõpti atq; præstãtis: quæ vt hic ferrẽtur visũ non est. Ante obitum stella crinita visa Cancrum inter, & Leonem, cauda iorum signorum longitudine. rem prodigiosam, & magnorum Principum capitibus inantem. Testamentum pridie mortis nuncupauit. quo Ioannem fratrem Regem asconum Aragonii regni hæredem scripsit. Neapolitanum imperium quasi armis par-m Ferdinando filio notho legauit: vnde magni motus concitati sunt, bellaque. Reginæ lla mentio. fama fuit, & magni viri testantur ea repudiata, Lucretiam Alaniam pel-ẽ ducere cogitasse. Extãt Calixti Põtificis literæ ipsius manu ad Reginã scriptæ: qui-s amplius quam matri sibi eam debere ait. sed rem tantam euulgandam non esse. Lu-etiam regio apparatu Romam venisse: neq; impetrasse tamen quod maximẽ sperabat. ncepti sceleris pœnas vnà cum illis dare noluisse. id maximẽ intemperantiæ vitium in fonsi moribus accusare licet. Verum peccata sub mortem omnibus sacris humillimo

1458

corporis habitu expiauit. corpusque ad Populeti, vbi maiorum sepulcra sunt, ipso tem pli aditu sepeliri mandauit, nullo excitato tumulo, modestiæ argumentum singulare Alfonsus Carthagena Burgensis Episcopus per idem tempus decessit. eruditionis monu menta extant, Breuis historia de Regibus Hispaniæ, quā Anacephalæosim dixit: Defen sorium fidei, aliaque. in eius locum Ludouicus Acunia cooptatus est.

Pius secundus Pontifex Maximus. CAPVT XIX.

CVm Alfonso pax Italiæ sublata est, imperii Neapolitani opes concussæ: quæ aduersu omnes fortunæ impetus stabilitæ esse videbantur, nouo ac sæuissimo bello concita to, non tam retentæ quam denuo partæ. Erat Ferdinando Regi ingenium sublime, studii iurisprudentiæ excultum non minus quam militaribus: quæ duo ad rempublicam bello paceque gubernandam aptissima præsidia erant. lucta, saltu, iactu, equestrique certami ne nulli cedere: æstus, frigoris, inediæ, laboris patientia, morum comitas, ac modestia singularis: faciles aditus, nullum offendere, cunctos benigne appellare. His tantis virtuti bus procerum inuidiam vitare non potuit, humani ingenii vitio noua imperia meditan tium. Carolus Vianæ Princeps à plerisq; inductus ad capessendum imperium quasi legi bus debitum. Ferdinandum obscuris natalibus esse: non liberis suffragiis reb. præfectum, sed vi ac terroribus gentis consensum expressum. faciles ille aures calumniis accommo dare. magisque facultas deesse, quam voluntas eius imperii occupandi. Polliceri facile est, præstare difficile. adductus in suspicionem nauibus in Siciliam abscessit, quorsum res commotæ euaderent, expectatum, exilii tempore geminæ prolis pater, Philippi, Ioannis que, ex Capa infimo loco matre, quam nihil præter formam commendaret. Anām terti am prolem ex Maria Armendaria, quæ Francisco Barbastro nuptui data est, furto etiam susceptam, Ludouicus primus Medinæ Celinæ Dux vxorem habuit. annua duodecim aureorum millia ab Alfonso Rege legata exuli, Ferdinandus rata habuit. Caroli discessu procerum Neapolitanorum studia non conquieuerunt. à Tarentino Principe & Croto nis Marchione, Ioannes nouus Aragoniæ Rex ad capessenda Neapolitani imperii sceptra euocatus est. cautior ille, Hispaniæ opibus contentus, longinquas haud magnopere cu rabat: Tudelaque profectus Cæsaraugustæ mense Iulio Aragonii regni curā suscepit. non vt antea alienæ potestatis vicarius, sed propriæ arbiter. Maior à Calixto Pontifice, vnde minus expectabatur, tempestas extitit. qui notho deferendum regnum, Romanæ Eccle siæ vectigale negabat. illiusque integrum ius ad se reuocatum contendebat. nimirum Petro Borgiæ, quem Spoleti in Vmbria Ducem crearat, noua imperia parabat, impor tuna ambitione, confecta senex ætate, & fortunæ in qua natus erat immemor. Apparebat Italiam bello arsuram, haud dubia pristinorum malorum specie renascēte. lenire ægrum Pontificis animum Ferdinando curæ erat: plenas officii & humanitatis literas ad eum
» hoc exemplo dat. His diebus in media doloris acerbitate, beatissime pater, paternum
» obitum renunciaui. Breuis epistola fuit, quippe inter lacrymas data. Nunc collecto ani-
» mo, luctuque tantisper mitigato, significandum duxi: patrem pridie obitus obtestatum,
» nihil vt in terris, vestra gratia & auctoritate præstantius ducerem. Cum sancta Ecclesia
» non contenderem, ne prouocatus quidem. impios ausus raro feliciter cadere. His ego
» præceptis institutus, quod facturus alioqui eram, impensius, vt faciam, accepta beneficia
» hortantur. Neq; enim obliuisci possum, à primis annis me in tuam disciplinam traditum.
» Soluisse vna ex Hispania: prouectosque eadem naui ad Italiæ litus: non absq; Dei nutu, ti-
» bi iam Pontificatum summum, mihi nouum regnum destinantis: præclaro omine futu-
» ræ felicitatis, mutuæque concordiæ. Itaque à puero tibi traditus, tuus, ad mortem esse
» cupio: me in filium accipito: aut accepto potius, paternam gratiam & humanitatem
» exhibe, daturo operam, ac præstituro, ne aut grati animi obsequium, aut pietas debita in
» nostris actionibus requiratur. Vale. Neapoli Kalendis Iulii. Nihil his literis & pollicatio nibus Pontificis animus mouetur. Principes & ciuitates Italiæ ad arma solicitat. magnæ molitiones Pontificis obitu dissipatæ. decessit octauo Idus Augusti. id commode Nea politanis rebus accidit. Aeneas Syluius Senensis, ex Picolominea gente nouus Pontifex, Pii secūdi appellationem, pace Italiæ restituta sanxit, adhibitoque conatu ad piū bellum instaurandum. Ferdinandum Regem nuncupat, ea duntaxat exceptione, ne id factum præiudicio cuiquam esset. Mantuam ex toto orbe Christiano Episcoporum & Principum conciliū indicit, de expeditione aduersus Turcas acturus. Neq; cōstiterunt tamē semel cōmotæ Neapolitanorū voluntates. Calabri ad arma concitati. Ioānes Lotaringius cū clas se triū & viginti triremium Genua euocatus, ad litus Neapolitanum venit. Belli præcipua fax Antonius Centillia Crotonis Marchio, susceptam Alfonso Rege ignominiam noua rebel-

ebellione vindicare parans, Aragonio, hoc est, suæ gentis imperio Gallicum præferre on dubitabat. furor animi agebat præcipitem. magni & diuturni motus fuerunt: quoum successum sigillatim explicare longum esset, in Hispaniam historia reuocante. Vbi b Henrico Castellæ Rege noui homines honoribus aucti: Michael Lucas Irantius arcaiorum omnium non particeps sed moderator, natus Belmontii in Celtiberis, Magister quitum creatus est. Agreda oppidum dono datum. præterea Veratonum & Voxmediaum arces. Gometius Solisius regiæ Magister, cui Castra cæcilia patria erat (vnde & Cacrius dictus est ab eius oppidi appellatione vulgari) suffragio militum, Regis volūtate Magister Alcantaræ in Guterrii Sotomaioris locum suffectus est. horum fratres nouis rincipatibus aucti. Valensola Prior Hospitalarius factus est. hos aliosq; pari conditione omines, infensis proceribus opponere cogitabat. prauo consilio par exitus. Rex ipse Madriti, vbi multus esse consueuerat, indulgere voluptatibus, vacuus curis, quibus idoeus non erat. Socordiam animi, vnde in omnia mala præcipitatū est, satis indicat, quod abulis ab aliis confectis, ne cognitis quidē subscribere erat solitus, alieno arbitrio semer obnoxius, quæ grauissima ignominia fuit. Pares insanis sumptibus aulæ, imperii opes on erant. Dieghus Arias ærario profectus monet, ministrorum turbam imminuendam ideri. remp. arrodere plerosque annuis salariis, qui nihil opis conferrent. ingratum Prinpi consilium fuit. Itaq; vt finem dicendi fecit: & ego, inquit, si Arias essem pecuniæ mais quàm benignitati seruirem. Tu fortunæ in qua natus es consentanea locutus es: go, quæ Regem decent, faciam, nullo paupertatis metu, ne nouis quidem vectigalibus nperatis. Regum officium est largiri, effundere, imperium non priuata vtilitate, sed pulica multorum salute definire. is diuitiarum verissimus fructus est. Aliis dandum, quia iles sunt: aliis ne sint praui. dignam magno Principe vocem. cętera consentanea non ant. Ea tamen popularitas multitudinis studia adiunxit, nullo vt tempore obsequenti fuerit, alienata procerum pars maxima. Ioannes Luna Soriæ vrbis præfectura spolias est, atq; libertate. Paciechus consilii auctor. cum Aluari Lunæ ex filio Ioanne Luna eptim, quæ in Præfecti, quippe propinqui, potestate erat, patre puellæ defuncto, Dieghoio sponsam destinaret, & cum ea S. Stephani dotalem comitatum. Alfonsus Fagiardus Iurcię Antelatus nouam Carthaginem, Lorcam, aliasq; arces in Contestanis licentia mporum occuparat. in eum Gonsaluus Sacuedra abs Rege missus nō modo iis oppidis xpulit, sed & paternis euertit, satis magnum beneficium arbitratum, quod vita relicta set. Decessit Santillanius Marchio. filios reliquit Dieghum, Petrum tum Calagurritaum Episcopum, Enecum, Laurentium, Ioannem. ab his amplissimæ familiæ extiterunt Hispania. Aragonię Regina vidua Valentiæ pridie Nonas Septembris decessit. corpus virginum collegio, cui à Trinitate nomen est, tumulatum. funeris pompa neque nulla eq; magna. virtus animi ad cælum fama extulit. A Rege Lusitano valida contracta clas- Alcassarum oppidum Septæ vicinum in Africa, de Mauris captū quintodecimo Kal. ouemb. qui dies Mercurii fuit, D. Lucæ memoria sacer. Ferdinādus frater Visei Dux, que Henricus patruus expeditionis comites. capto oppido Eduardus Menesius Præctus, Maurorum impetum, qui Rege digresso magno numero concurrerant, semel & rum magno animo sustinuit: fregit audaciam, Dux ea tempestate inter Lusitanos clas. A Carolo Vianę Principe legati ad patrem è Sicilia missi, si veniam impetraret, se in is potestate fore: iuuenili errore commissa Rex & pater condonaret, syncerus animus n erat: cum eodem tempore Castellæ Regem, & Franciscum Britannum Ducem ad dus ineundum solicitaret, pudenda iuuenis leuitate, armis vindicaturus, quod pater negasset. ea cura & ne à Siculis, à quibus omnibus officiis cultum audierat, Rex præfiretur, promissa venia euocatus, ad litus Hispaniæ appulit principio anni Milesi. quain. quinquagesimi noni. inde in Balearem maiorē cōcessit, quid pater deliberaret in ea 1459 sula expectaturus, neq; magna neq; nulla spe materni regni recuperandi, vitæ exitu pro iquo. Cōtinuatę ęrūnę miseros in pręceps agūnt, atq; de statu mētis immutāt. Petebat atis ad patrem viris primariis, sibi suisque veniam, datis obsidib. libertatem Ludouico agistro equitum & necessariis. Iusiurandum, à populis non alium regnorum hæredem re. Facultatem quacunque in vrbe vellet, morandi curia vitata. Vianæ & Gandiæ prinatus sibi dati, ne inanes tituli essent, ditione & vectigalibus occupatis. Ea si data essent, vrbibus & arcibus, quæ in Vasconibus in fide perstabant, pręsidia primo tempore decere non recusabat. Eleonoram sororem Fuxensi nuptam, rebus Vasconum gerendis efici molestum erat: id etiam vt mutaretur adiectum. multum tempus consultationis extractum: neque tamē concessa omnia: neq; quę sunt pacta, integra fide seruata. nocę odio (sic creditum vulgo est) priuigno pernicies comparata, de filiis solicitæ, de seitæ, si Carolo paterna regna patre defuncto obuenirent.

Prodigia in Caſtella viſa. CAPVT XX.

MAgnorum in Caſtella motuum ſemina breui ad maturitatem venere. Inſanis Re
moribus occupatus erat, nulla reipub. cura: primum Catharinæ Sandoualiæ, qu
noui probri compertam à ſe amouit, & aliquanto tamen poſt Toletanis D. Petri virgi
bus Præfectam dedit. diſciplinam laxatam cauſabatur. honeſta ſpecies, ſed qui à regia
lice aſtringeretur? de eius amaſio Alfonſo Corduba, capitis ſupplicium Medinę Cam
ſtris ſumptum. in Catharinæ locum Guiomaris ſubſtituta, cui forma præter Reginā co
parari nulla poterat. puellæ Alfonſus Fonſeca Hiſpalenſis Pręſul fauebat: Reginæ Ville
Marchio. ſic aulæ ſtudia in ambas deducta erant: famulaq; in heram efferebatur. Vētu
ex eo ad rixas, iurgiaq;. turpitudines & probra inuicem obiicere, neutra falsò. æmula
liquando à Regina pugnis male eſt mulctata. Addita noua turpitudo. Bertrandus Cue
regiæ Magiſter, Principis gratia potens, magniſq; ab eo opibus auctus ad Reginæ fami
aritatem eſt admiſſus, nulla maieſtatis cura. vulgus in deterius pronum perſuaſione, tu
pem conſuetudinem interpretabatur: nonnullis etiam perſuaſum Rege conſcio, & ho
tante: quo impotentiæ maculam elueret. Incredibilis turpitudo dedecuſq;. In Regum
liſabethæ & Ferdinandi, cum rerum potirentur, gratiam conficta quidem fabula, prob
bilis tamen ex Principis ignauia, Reginæ vitæ licentia maxima. conſequentibus certè a
nis aucta fides, cum Britanni legati aduentu, ludicrum militare Madritum inter & Pa
dum à Bertrando inſtitutum eſt, additumque conuiuium priuatis opibus ſplēdidius la
tiuſq;. Sed tanta ex eo Henrici Principis lætitia, vt eodem loco cœnobium Hieronymi
nis monachis extruendū curarit, nulla maiori religione, quàm vt rei geſtæ monimentu
eſſet. vnde propter loci inſalubritatem in locum, vbi nunc Madrito vicinum cernitu
translatum eſt. Principum exemplo laſciuire populus, neque voluptatibus, neq; veſtiu
pretio modum facere. proceres nullo Principis metu inter ſe coniurare, priuati compe
dii ſpe inducti, an vt tantum dedecus depellerent. Impendentia ex his rebus mala mul
prodigiis vno tempore ſignificata creditum eſt. flamma in cælo ingens viſa. qua bifaria
diſiecta, parte ad Orientem excurrente, euaneſcenteq;, pars altera aliquanto ſpatio pe
ſtitit. In Burgenſi & Valliſoleti agro lapidibus prægrandibus pluit, magna pecorum ſtr
ge. Ad Penaluerem, quod oppidum in Carpetanis eſt, Celtiberiæ vicinum, infans triē
impendentes calamitates, niſi pœnitentia mutarent, denunciaſſe fertur. Segobiæ, vbi
gii leones alebantur, fœda inter eos laniena extitit. A minoribus maior diſcerptus eſt, p
te etiam deuorata. nec defuerunt, qui coniectarent, quoniam regium animal, id eſt, pe
culum Regi à regulis eo oſtento portendi. His prodigiis territa multitudine procurand
ſacrificia peracta, nuncupata vota: quod præcipuum erat futurum, mores nihilo melior
facti ſunt. Fœda ſacrati ordinis licentia. nam per hæc tempora inuenio, à Roderico Lu
Compoſtellano Epiſcopo, puellam virginem ex ipſa nuptiarum lætitia ad ſtuprum fui
raptam. ingens ſcelus atque intolerandum. ad quod excitati prouinciales ductore præc
puo & vindice Ludouico Oſorio Traſtamarę Comitis filio hominem facinorib. fœdun
ſede, boniſq; pulſum vindicarunt. meritis exitus conſentaneus. noua ea inuidia
deformis atque inteſtabilis in ſordibus & egeſtate reliquam vitam
exegit. Ita tantiſper ex flagitio lætatus, grauiſſimas,
atque ſempiternas pœnas breui
perſoluit.

Libri vigeſimi ſecundi Finis.

IO. MA

IO. MARIANÆ HISPANI, E SOCIETATE IESV,

HISTORIÆ DE REBVS HISPANIÆ,

LIBER XXIII.

Concilium Mantuanum. CAPVT I.

INTEREA Pius Pontifex Mantuam confluentibus, vti erat edictum, Episcopis & Principibus magno numero, eodem ipse contendit. Legati ex Hispania ad conuentum sunt, à Castellæ Rege Enecus Mendoza Tendilliæ regulus: ab Aragonio Ioannes Margaritus Helenæ in Ruscinonensi agro Episcopus, Petrus Peralta Regiæ Magister. Finitimi longinquique ad iungendas vires aduersus communem hostem solicitati. Dauid Trapezuntis Imperator, quæ vrbs ad pontum Euxinum est vetusta admodum, Vsluncassanus Armeniæ Rex, Georgius qui se Persidis Regem ferebat, numerosas equitum & peditum copias validam classem missuros se auxi pollicebantur, periculo proximi. his pollicitis quantum esset credendum, nostri haud cile statuebant. In Occidentis prouinciis parum præsidii fore videbatur, intestinis diffis in Italia, Gallia, Hispania vigentibus, prę iis communi Christiani nominis causa postbita. Sic est, communis religionis iniuria parum sentitur, vindictę si cupiditas priuatim mulat. His difficultatibus Pontificis animus non vincitur. tentare omnia atque expei constituens in frequenti totius Christiani nominis conuentu orationem tēpori conuenientem habet: quod disertissimo, atq; à prima ætate dicendi artem professo facile fu- Imperii nobilissimi casum cum lacrymis explicuit: tot regna oppressa, tot prouincias hristiano nomini ereptas, vbi Christi numen tot seculis sanctissimè cultum erat, vnde i sanctissimi eruditissimique magno numero prodierunt, ibi impietatem & superstitiem vigere. Si verum fateri conuenit, non nisi nobis deserentibus tanta plaga accepta nunc saltem has semianimes reliquias piorum seruate. Si parum publica ignominia uet: at impendens singulis periculum excitare ad arma debet. conspirandum vniuerne singuli cessatione nostra prædæ, ludibrio, cædi simus. Formidabilis hostis est, tantis toriis insolentior effectus. seu vicit ferociter instat victis: seu victus est, instaurat cum toribus certamen. Eo amplius excitandi animi. iunctis nostrorum viribus par non eaderit concordibus numen: quod continua dissidia remouerunt. Veteres Duces ob ilos proponite: magnasq; in Syria victorias de impietate, piorum consensu partas. Qui tes & strenui domesticis dissidiis sumus: an ignaui reddamur in communi periculo, in gionis ignominia? Ecquis se bello sacro Ducem profiteatur? Ecquis Christi Dei crun humeris præferat secuturis aliis? Ecquis Christi miles esse velit? Profiteamur nos Du , non deerunt fortes strenuique viri ac generosi comites, germanaq; maiorum soboatque indoles. Stat animus si cæteri desint, me piæ militiæ antesignanum prębere. Ego in medias hostium acies cruce desumpta irruam: nostroq; sanguine, si minus victoparta erit, at certè placabo superûm iram, vestrosq; animos virtutis exemplo inflāma- Christo & Ecclesiæ quibus omnia debeo, supremum hoc obsequiū exhibere certum Mouebantur qui aderant, Pontificis oratione. sed dum oratores Principum priuatis tentionibus & controuersiis tempus terunt, tantus conatus euanuit. Ioannes Renati s grauissimè expostulabat, Ferdinando hosti suo, Neapolitanum regnum esse confirum. verbis modò sacrum bellum decernitur: atq; illud edicto cautū, contra quā Pon- x in minori fortuna cum Basiliensib. Patrib. senserat, ne à Romani Pontificis sentētia enerale conciliū cuiquā prouocandi ius esset. cōuentus dimissus, octauo quā haberi

cœperat mense. Aragonii Legati Neapolim abierunt, Ferdinando de nouo regno gratu latur1.Enecus Mendoza à Pontifice venia impetrata,iis qui pecuniam certam conferrēt ex ea stipe nobile Tendilliæ cœnobium Isidorianis Monachis,atque pręclarum extruxi D. Annæ nomine. Huius interim fratri Diegho Mendozæ Carraca oppidū, hoc est Gua dalaiara,quod incerto iure possidebat,ablatum Galindi ducis improuiso aduentu,armi que.aucta ex eo procerum offensio est:factioniſq; vires amplius confirmatæ Regi aduer sæ. A Frederico matris Præfecto Aragonius gener ad iungendas vires sollicitatur,atque a mouendum in Castellam arma. Toletanus Archiepiscopus, Gironius Calatrauæ Magi ster,Manricorum familia opibus & clientelis valida sequebantur.Mendozæ adiuncti n ua ea offensa irritatis animis.honesta species prætenta:rerum statum immutādi,qui mul tis modis erat deprauatus.Eæ molitiones occultæ esse non poterant. ab Alfonso Fonsec Hispalensi Præsule Henrico Principi indicatæ. Compostellana Ecclesia præmium fui obitu Roderici Lunæ tum vacua Alfonso Fonsecæ propinquo Decano Hispalensi data Inuaserat eius ecclesiæ iura (vti paulo ante dictum est) Ludouicus Osorius Petri patri Trastamaræ Comitis potentia confisus.auctoritate opus erat.permutatione facta Alfon sus Fonseca senior Compostellanus Episcopus Regis consensu factus est. Alfonsus qu Iunior,Hispalensis.Pompelonensem Ecclesiam Martino Peralta eius vrbis Episcopo de functo, Bessario Cardinalis natione Græcus præstanti eruditione vir, pietate pari, com mendatam suæ curæ absens administrabat.

Scanderberchius in Italiam transmittit. CAPVT II.

PII Pontificis conatus, dies noctesq; de bello pio aduersus Turcas cogitantis, Neapo litani motus maxime retardabant:bellumq; quod Ioannem inter Renati filiū & Ferdi nandum nouum Regem geri cœperat,Italiæ studiis in ambos distractis, pleraq; Neapo litana nobilitate Aragonio imperio fessa,& ad Andegauenses respiciente.qua spe? quibu viribus? cæcus animi impetus effecit, vt certis dubia præferrent. Princeps Antoniu Centillia Crotonis Marchio mutatione temporum liber, in vindictamq; præceps arm sumpsit:& hoc Ferdinandi celeritate oppresso, denuoq; capto, Marinus Martianus Su essę Dux spreta regia affinitate Eleonora coniuge Ferdinandi sorore,se rebellibus ducem præbuit.Graue id vulnus fuit: pleriq; eo exemplo concitati dederunt nomina. Tarenti nus Princeps voto, primùm clamq;,deinde apertè: Antonius Caldora, Petrus Io.Paulu Soræ Dux simplicius. minoris nobilitatis numerus iniri non potest. Franciscus Sforti Mediolani Dux, quibus diebus Mantuani conuentus habebantur, consilium Pontific præsens dat,vti cum Ferdinando Rege vires iungat. eam expeditissimam fore viam ac Gallos pellendos.Italia pacata, cætera prona fore. Intra Barlettam Apuliæ vrbem Ferdi nandus obsessus tenebatur, in repentino periculo metuq; haud satis ad resistendum pa ratus.Lōginquo itinere,viis ab hoste præoccupatis,auxilia terra mittere promptum non erat.Georgius Scanderberchius, perpetua felicitate bellorum, ea tempestate clarissimu missis in Epirum legatis auxilio euocatur. cognitis ille mandatis Pontificiis, Ferdinandi precibus præclaram occasionem de religione benemerendi, suumq; studium probandi, non esse prætermittendam iudicauit.Præmisso Coico Strosio propinquo cum quingen tis equitibus,eodem ipse proficisci parat.commodum accidit,inducias annuas cum Tur cis esse.Comparata classe Ragusam tenuit:quæ vrbs veteribus Epidaurus esse creditur.in de breuissimo traiectu Barlettam nauigauit.Aduentum eius hostes non tulerunt. conti nuo motis castris procul recesserunt. auctus iis auxiliis Ferdinandus, Pontificiis & Me diolanensibus copiis confirmatus,factis aliquot leuibus præliis ad Troiam castra promo uit. hostes Nuceriæ statiua habebant octo inde millibus passuum. Medio spatio mons Segianus assurgit: quem montem qui priores occupassent, facturi operæpretium vide bantur. eodem consilio Scanderberchius, & Iacobus Picininus Andegauensiū partium primarius Dux contendunt. præcedunt Epirotæ expeditiores & intempesta nocte pro fecti.Cum luce vtræque acies instructæ ad pugnam sunt.dato signo concurritur pari ani morum ardore.Pugna ad vesperam tenuit.victis demum cæsis atque fugatis Andegauen sibus,cum victoria,rerum summa atque imperii penes Aragonios stetit, vrbibus & oppi dis,quæ ab hostibus occupatæ erant,breui receptis.Scanderberchius splendide donatus, ac nominatim Trano vrbe, & Siponto à Ferdinando acceptis, milites hostium spoliis læ tos atque ouantes vertenti anno,ex quo venerant, reduxit in patriam. Nouis deinde vi ctoriis de Turcis clarior quam ante ac perpetua felicitate admirabilis,ad Alessium ditio nis oppidum graui morbo oppressus septimo post anno decessit. Iohanne filio relicto in

Vene-

enectorum tutela quidem, iusso tamen Neapolim contendere: ibiq; ad iustam ætatem
istentare iis oppidis legatis, quæ dederat Ferdinandus nauatæ operæ præmium. Ab hoc
Castriotti nobilissima familia propagata est in Italia, Siponti (vulgus Sancti Angeli ciui-
atem vocat) in Apulia principatu. Epiri res continuo conciderunt. tantum sæpe præ-
dii rebus est in vnius viri virtute, consilioq;: vsque adeo vnus homo pluribus præstat.
canderberchii pronepos fuit Ferdinandus Castriottus, qui proximo seculo discissis ha-
enis ad Ticinum periit manu Francisci Regis Galli cæsus. In Hispania Carolus Vianæ
Princeps concessa à patre sibi quisque venia, pactusq; vectigal annuum, vnde vitam su-
tentaret, è Baleari Barcinonem appulit ad vndecimum Kal. Aprilis, salutis anno Millesi-
mo quadringentesimo sexagesimo. Ignarus ad exitium festinabat. de eius & Catharinæ 1460
Lusitani sororis nuptiis agebatur, missis ab vtraq; parte legatis. Henrici Castellæ Regis
rte res propemodum confecta, disturbata est. legati ab eo, electus Mirobrigæ Episcopus
acerdos quidam cucullatus, cuius nomen proditum memoriæ non inuenio, & Dieghus
Libera Regius metator, Carolo persuadent, Isabellam Henrici Regis sororem Lusitano
coniugio vti præferret. Inito fœdere Castellæ opibus à duro patre impetraturum quæ cu
eret. Faciles ille aures iis verbis præbere. Ita Lusitani coniugii mentio intermissa est. Ca-
tarina Princeps ea spe depulsa, se Olisipone in D. Claræ virginum cœnobium inclusit:
ibiq; ad vitæ finem perstitit: extincta deinde in ipso noui coniugii apparatu, quo Eduar-
do quarto Regi Anglo destinabatur vxor. corpus in eadem vrbe ad D. Eulogii sepultum
est, testamentum curauit Georgius Acosta virginis à prima ætate institutor, qui illi gra-
us ad magnos honores fuit: & factus Cardinalis Romæ consequenti tempore obiit. Ca-
rolus, conatu eius à Frederico maris præfecto indicato, Ilerdam vbi Catalauniæ gentis
conuentus erant, Aragoniæ Fragæ, à patre Rege euocatus dissuadentib. nonnullis, ac frau
dem subesse disputantibus cùm venisset, osculo quamuis à patre exceptus, duci in custo-
diam iussus est, Decembris die altero. graue id, eo amplius quod contra opinionem acci-
t. Dant animum ad loquendum libere vltimæ miseriæ. Vbi, inquit, regia fides nobis pri-
atim data, atque in commune concessa omnibus ad conuentus generales venientibus? "
ta clementia à regio osculo amplexuq; paterno, in vincla ferrumq; trador? Præteritæ "
offensæ quales eæ fuerint non dico: sed condonatæ sunt certè. noui quid cōmeritus sum? "
quid amisi? An vlcisci filium, nostroq; sanguine cruentari paternas manus æquum videa- "
tur? facessat tantum nefas. apage dedecus familiæ, ignominiamque. Hæc flagrans oculis,
contenta voce, quò latius exaudiretur, ita effudit vt astantes permoueret. plura dicere co
atus in custodiam ducitur. Fremere populus: nouercales fraudes accusare: proceres in-
r se conspirationes facere, iurati nisi Principe liberato haudquaquam quieturos.

Caroli Vianæ Principis obitus. CAPVT III.

CVm Mauris pax constituta, triennio fermè steterat: nunc hac occasione lacessita est.
Erant Ismaeli Granatensi Regi duo filii præ cæteris insignes maximè, Albohacenus
Abdelinusq;. otii impatientia & virtutis ostentādæ studio Albohacenus, exercitu scri-
pto, in quo equites duo millia & quingenti erant, pedites ad quindecim millia, in Bæticæ
fines incurrit. Astapæ ager omni iniuria deformatus: pecoris ingens abactus numerus.
Nunciato periculo Rodericus Pontius Arcobrigæ Comitis filius, adiūcto Ludouico Per
a, qui Vrsaonis præsidio præfectus erat, & collectis ducentis sexaginta equitibus, pedi-
bus sexcentis, ad hostem pergit grauem præda, atq; vt in nullo tali metu cura solutū. vi-
s nostris exiguæ erant: furoriq; simile fore videbatur, cum tanta multitudine dimicare.
Maurorum pars Equarum flumen cum præda transmiserat: in postremo agmine equita-
s restiterat. Id Rodericus ex vicino tumulo conspicatus, quamuis suis exhorrentibus
rtamen, signa canere iubet. truci clamore impetus factus in hostes: quem illi trifariam
uisi constanter exceperunt. diu pugnatum. victi tandem Mauri sunt. mille & quadrin-
nti ceciderunt. è nostris equites triginta, pedites centum quinquaginta desiderati. Ea
octe ad Petræ fontem perstitum. Proxima luce, dum legunt nostri spolia, pecora cater-
tim redire vident. fraudem primo, & ex nube pulueris hostium aduentum suspicati,
inde quod res erat, intelligunt, fugatis præ metu custodibus, instinctu quodam naturæ
ita pascua repetere. eo lætior victoria fuit, ditiorque præda. per vrbes & oppida pro di-
no munere ad omnia templa supplicationes decretę. ad eum modum violato à Mauris
dere, ab vtrisque in alteros sępe excursiones factę sunt, & latrocinia euentu haud me-
orabili. Ioannes Gusmanius primus Assidoniæ Dux Nieblæ Comes, Heracleam, quæ
freti angustias est, bello repetere cogitat, patris calamitate infelicique casu magis irri-

tatus quàm territus. Maior belli moles in Aragonium Regem concitata erat domestic.
Catalauni quia Vianæ Principi libertatem reddi missis legatis non impetrabant, à verbi
ad arma veniunt. Barcinone magno numero progressi, Fragam in Aragonię finibus occ
pant. missus à Castellæ Rege Gonsaluus Saauedra cum mille quingentis equitibus con
sternatæ multitudini animos addit. Ductor vniuersi exercitus Catalauni Ioannes Cabre
ra Modicæ in Siculis Comes. Alia parte Ludouicus Beamontius se ad fines Vasconum i
armis ostendit, in Aragoniam irrupturus, nisi æquissimo postulato esset satisfactum. R
necessaria Aragonius compulsus, filio libertatem reddit. Morella vbi detinebatur, dimi
1461. sum Kal. Martii anno Millesimo quadringentesimo sexagesimo primo ad Villam frācan
Regina nouerca deductum Catalaunis de manu tradidit. vt Barcinonem ipsa iniret, no
est datum. Principis libertate positis armis, animi non conquieuerūt. Carolus Catalaun
principatus hæres gentis consensu inuito patre est renunciatus. extortum præterea vt
quod Regum filiis maioribus dari erat solitum, rerum moderator esset vniuerso imperi
pro patre vicarius: Catalauni principatus arbiter cum summa decernendi potestate. quo
patri grauissimum erat, nomine modò Principis retēto, nobilissimam imperii partem de
trahi, imminui maiestatē. Gens ferox & ingenii durioris, nisi his postulatis concessis qui
etura non erat. iis conditionibus retractandis multum tempus est extractum. Quo tem-
pore de Caroli & Isabellæ nuptiis maiori quam vnquam contentione actum: & quasi r
confecta à Carolo missi legati in Castellam, puellam regiam, matremq; salutatum iuer
Areualum, Ioannes Cabrera & Martinus Cruillius viri præstantes. Bellum in Vasconi-
bus erat. Carolus Artieda Lumbierem oppidum Caroli Principis libertate nunciata eiu
nomine occupauit. Alfonsus, qui Villæ Formosæ Dux fuit, patris Aragonii Regis iussu e
profectus circumsedit: atq; omnibus operibus impugnare cœpit. parum præsidii in fa
ctione erat. missi à Castellæ Rege Rodericus Pontius & Gōsaluus Saauedra obsidionen
dissiparunt. maiore mole bellum parabatur. Cum Castellæ Reginam, quæ Arādæ ad Du
rium erat, ferre vterum vulgatum est. Eo gratior fama quod præter opinionem accidit
„ Procliuis in deterius hominum persuasio, vulgò iactatum à Bertrando Cueua grauidan
„ factam, obscuris tum rumoribus. confirmata deinde opinio rerum potiente Ferdinand
„ Aragonio, ex fide an ad gratiam memoria etiam recenti dubitatum. In locum Petri Ca
„ stellæ, qui Vallisoleti è scalis domi graui casu, extinctus est, Guterrius certè Cueua, Pale
tinus Episcopus est creatus. id Bertrandi fratris gratiæ datum: qua vnus maximè in aul
ea tempestate valebat. Alfonsus Fonseca Præsul è curia ablegatur per speciem honoris
vt quoniam Rex de bello Vasconum cogitabat, ipse Vallisoleti rebus gerendis vicariu
præficeretur. callidi consilii auctor, æmulus Villenæ Marchio, quò solus in aula domina-
retur, cæteris maior. Eo propensius fides habita est, quod ad proceres conciliandos suan
operam pollicebatur, Toletanum & maris Præfectum. nam Calatrauæ Magistrum fra-
trem suum antea subduxerat è coniuratorum numero. Ergo Alfonso Fonseca Vallisole-
tum amandato, Villenæ Marchione in Carpetanos profecto, Arandam Calatrauæ Magi
ster venit, duo millia & quingentos equites sub signis habens. cum iis copiis Castellę Re
Almasanum versus iter intendit. magnus Aragoniis terror: sed belli impetus in Vascone
abiit. Lugrunium, quod oppidum in Riuogia est, Maio mense est ventum. confluentibu
vndique copiis aucto exercitu, in Vascones penetratum. oppida: S. Vincentii fanum, &
Guardia dedita: Viana obsessa, ac multis diebus impugnata, dedente Petro Peralta Præ-
fecto ac Magistro equitum venit in potestatem. Lerinum loci munitione defensum est.
sic bellum in Vasconibus gerebatur, non eodem semper euentu. nam Abarfusa oppidum
ab Alfonso Aragonii filio vi expugnatum est, cæso captoque Castellæ præsidio. Cum Ca-
rolum Vianæ Principem morbus lethalis Barcinone inuasit: quē animi ægritudo ac per-
petuæ curæ conciliarunt. sic nonnulli crediderunt. Inter Beamontios constanti opinio-
ne vulgatum, lento veneno, quò fortuitus morbus putaretur, corrupta in custodia vitali
fuisse. decessit nono Kal. Octob. qui dies Mercurii fuit Teclæ virginis memoria sacer, ve
niam à patre sub mortem precatus. Corpus ad Populeti sepultum. vixit annos quadragi
ta menses tres dies viginti sex perpetuis ærumnis, quàm re alia nobilior. virtuti & erudi-
tioni fortuna non respondit. Osias Marcus Carolo familiaris in primis fuit, pangēdis lin-
gua Lemouicēsi carminib. in paucis ea ætate celebris. sermo incōptus acutus tamen, mul
tisq; sententiarum & ingenii luminib. illustris. Ad familię clypeū gemini molossi rictu di
ducto feroces, vnumq; os contentione arrodētes, à Carolo Principe affixi fuerāt. Insign
argumento Galliæ & Castellæ Reges significabat: quorum importunitate Vasconum re-
gnum ferme consumptū erat. Alia Principū funera extiterunt: Caroli septimi Galli Re
gis successore Ludouico vndecimo. Henrici, Lusitani Regis patrui, cælibe vita, nulloqu
fœmine

fœmineo contactu fœdata. Septem & septuaginta natus annos Sagre suæ ditionis oppido ad Algarbium decessit Idib. Nouembris. Corpus Lacobriga, vbi extemporario sepulcro erat compositum, Aliubarrotam deinde delatum est. Supererat ex omnibus fratribus Alfonsus impari matre Brigantinus Dux. hic etiam vertente anno extinctus est, ex vxore Beatrice Nunnii Pereiræ filia, Ferdinando filio relicto: vnde Brigantinis Ducibus nunquam intercisa post eorum sobole, generis origo.

Motus Catalauni. CAPVT IV.

CAroli morte sublata dissidiorum causa, neq; dissidia sublata. tametsi Ferdinandus extincti frater, Calataiubæ, primum vbi Aragonii conuentus erant, paterni imperii hæres est renunciatus, deinde Barcinone deducente matre. spes ex eo nonnulla futuræ tranquillitatis vana euasit, vrbana multitudine repente ad arma concitata, infensis Aragonio proceribus. Dolis nouercæ innocentem priuignum, sanctissimum iuuenem, circumuenum oppressumq;, clam & in circulis accusabant. Indignum facinus, impium scelus commissum. Ioannes Gualbes è Dominicano ordine seditiosis concionibus populum inflammare amplius: impium atque crudele imperium euerterent armis. quoniam tantum nefas esset commissum, si cessarent ipsi, cælitus ipsorum sanguine vindicandū: se & gentem a religione expiarent sumpta prius vindicta. Commota multitudine Regina se ex vrbe subduxit, quasi Emporitanorum tumultus pacatura, re, quoniam maiestatem publico offerre metuebat in tanto animorum motu. Gerundæ quorsum res euaderent, in Ausetanis expectare constituit. ab Aragonio prouisa tempestate externi Principes ad ineundum fœdus solicitati sunt: Galliæ Rex vt opem ferret petitum. Castellæ, ne certè noceret: & quando Carolus, pro quo arma sumpserat, defunctus erat, præsidia militum è Vasconibus deduceret. Ille se Madriti dimissis copiis tenebat, vxoris partu lætus. quā lecticariorum humeris eò deferendam curarat, ineunte anno Millesimo quadringētesimo sexagesimo secundo. proli Ioannæ nomen inditum: atq; in eius verba à cunctis regni ordinib. iuratum, si vita suppeditaret, hęredem regni futuram. vidit Castella quod vltimum in ignominia erat: regiæ stirpi insertam, quam furto genitam fuisse vulgo fuerat persuasum. habitus præterea honos patri, mercesque stupri data. Bertrandus, Ledesmiæ Comes renunciatus est. Regiæ procuratore in eius locum Andrea Cabrera amico eius & familiari. qui gradus illi ad amplas opes fuit, non absque multorum obtrectatione, priuati paulo ante hominis crescentem felicitatem malignis oculis intuentium. Aderant Armeniacus Comes à Gallo Rege de pace legatus, Toletanus Præsul reconciliata cum Rege gratia rerum arbiter. Iudicum conuentus singulis septem diebus, in eius ædibus iuridicundo haberi cœptus. Aragonii legati pacem flagitantes, fœdusque, vt fieret peruicerunt tandem. Ad decimum kal. Aprilis hæ Madriti conditiones scriptæ. Castellę & Aragoniæ pax esto. Arces Guardiam, Sancti Vincentii, Arcos, Ragam, Vianam, Castellę Rex retineto, datæ fidei obsides. cætera restituito. pręterea ad fines Vasconum & Aragonię Iuberam Cornagumque, in Contestanis Eliocrotam tradito, Toletano Præsuli, Calatrauæ Magistro, atq; Ioanni Galindo quasi sequestris, Aragoniiq; in potestatē tradituris, si à Castellæ Rege fœdus violatum sit. Oliti vbi Aragonius se tenebat in omnes partes prospiciens, cum Gallo fœdus factum est pridie Idus Aprilis ea lege: Vti Gallus septingentos cataphractos equites auxilio mitteret, ducenta aureorum millia in stipendium. Dum ab Aragonio redderentur, Ceretani Ruscinonēsesque pignoris loco essent: in Galli potestate neque pro vectigalibus tamen annuis, quę pendere consueuissent, aliquid deduceretur de capite. Quo fœdus sanctius esset, Regum Galli, & Aragonii colloquium institutum ad Saluaterram in ditione Bearnensi. Fuxensi Comiti expetenti datum, vt Blanca Caroli soror, ad quam Vasconum regni iura deuoluta erant, eius in potestate esset. grauis iniuria cum regno libertatem eripi. Sed quid non peruertis funesta dominandi cupiditas? Olito deducta est vti conuenerat. multum superûm hominumque fidem obtestata, datis ad Henricum mandatis afflictæ misereretur: ad alias ærumnas eripi libertatem: mox vitam ereptum iri, nisi quid in eo præsidii sit perituram. fraternæ certe necis suarumque miseriarum condignas pœnas expeteret, pristini amoris memor, infelicis quidem sed coniugis tamen. In Ortesia Fuxensis arce asseruata, veneno haud multo post periit nullo vindice. Necis iniustæ atque crudelis fama diu compressa. ærūnæ vitæ infelici exitu terminatę. quos premere fata seu vis altior cœpit, hos vrget. Corpus in vrbe Lescare tumulatū. Aragonius Tutelæ erat. Henricus Rex per Segobiā Arandamque Alfarū accessit. Internuncio Villenæ Marchione fœderis cōditiones, quæ Madriti scriptæ erāt, cōfirmatę sunt. Quo tempore

1462

Regina Aragonię intra Gerundam obsessa à Catalaunis est tertio kal. Iunii de filio magi quam de sua salute solicita. ductor multitudinis Hugo Rugerius Pallasius Comes. pro pugnator acerrimus Ludouicus Dezpuchius Magister Montesię. Capta vi vrbs. in ar cem veterem cui Gerundelæ nomen, vbi se Regina inclusit, impetus factus. superuent equitatus Gallici vitatum periculum; vrbs etiam seditiosis ablata. Aragonius ad pericu lum aduolauit, de vxore filioque solicitus. multis locis prælia facta. incondita multitud par militi veterano non erat. multis vrbibus & oppidis captis Barcinonem regia castr sunt promota. Castellæ Regina nouo sed immaturo partu de vita Arandæ, vbi relicta fue rat, periclitata. Solis radio per vitream fenestram scilicet capilli arserant. repentino terro re fœtus vtero excussus. tristis ex ea re nuncius lætitia mutatus breui est. Bertrando Le desmiæ Comiti minor Marchionis Santillanii filia vxor data. nuptię maximo apparat Regis & Reginæ pręsentia Caracæ celebratæ sunt. Regina inde Segobiam amādata, Re Atiensam abiit venatione, cui studio regio idonea est, animum remissurus. Ad eum Au gusto mēse Caponius Barcinone legatus, si auxilia mitteret, tueretur que tumultuantes gentis principatum est pollicitus. Magna res moueri videbatur. consilio habito duo mil lia & quingenti equites in auxilium missi, notis tramitibus in fines Catalaunos peruene runt. cum spe defensionis animus multitudinis creuit. quę promiserant pręstitere. Henri cus Barcinonensis Princeps proclamatur: eius nomine pecunia signatur. Commota se mel audacia gentem in præceps dabat. noua lætitia Henrico Regi allata: à Ioanne Gus manio Assidonię Duce Heraclea capta de Mauris: à Calatrauæ Magistro Archidona ad alia regnorum nomina publicis tabulis Heraclea adiici placuit, Abomelici Mauri exem plo: quem ex Merinorum familia se Heracleæ, hoc est, Gibraltaris Regem dixisse supe rioribus annis, monstratum est.

Regum Castellæ & Galliæ colloquium. CAPVT V.

ALię è Castella militum manus in Valentinos & Aragonios fines immissæ. ingens tre pidatio terrorque. Aragonius ad periculum accurrit. Exhaustis atque exanguibus extorqueri imperium, & libertas potuit si quantę vires Castellæ erant, tantum ardoris Henrico fuisset. eius conciliandi pręcipua Aragonio cura. Principio anni sexagesimi ter- 1463 tii à Gallo Rege maris Gallici Præfectus Almasanum, vbi Henricus erat, legatus splendi de acceptus atque habitus est. lauta conuiuia fuere, varii ludi. choreas ad lyræ modos pe dibus, nunc plures, nunc cum singulis virginibus aulici singuli plausere. cum Regina Re ge spectante iubenteque Gallus legatus, fine tripudio imposito obtestatus iureiurando est, habiti honoris memorem se cum alia fœmina nunquam choream ducturum. Si fallo, vindicate superi. Vt Reges Castellæ Galliæque inter se conuenirent decernitur, de cun ctis controuersiis disceptaturi coram. vti conuenerat, sic est factū. ad Fonterrabiæ fines mense Aprili extremo colloquium fuit. cum Gallo Gastones pater, & filius Fuxenses Co mites, Dux Borbonius, Turonensis Archiepiscopus, maris Præfectus erat. cum Hispano Episcopi Toletanus, Calagurritanusque, Villenæ Marchio, Alcantarę Magister, Prior Hospitalarius splendido cultu, ac plane singuli regio. ante omnes Ledesmię Comes, au rum distinguentibus gemmis peculiari nitore fulgebat. viles Gallorum vestes erant, Re gis maxime: vnde scommata dicteriaque. Vedasum flumen multis cymbis à nostris tra iectum: quod Gallicæ maiestati datum puto. nostrates historici factum affirmant, quoni am id flumen ad Hispanorum ditionem totum pertinet. Eo congressu sententia à Rege Gallo, cui rerum arbitrium permissum erat, quam Baionæ pronunciarat, recitata denuo est. Eius hæc summa capita fuerunt. Vt Castellæ copiæ è Catalaunis, præsidia è Vasconi bus deducerentur. Stella cum oppidis ei vrbi contributis Henrico cederet in parte Va sconum. Aragoniæ Regina filiaque Ragę, datę fidei obsides essent in Toletani potestate. Eo decreto vtraque gens offensa, Vascones maxime: quorum insigni detrimento fœdus factum querebantur. nullo maiori fructu ex eo conuentu est discessum. Verum de re to ta, ac vero de toto hoc colloquiorum inter Principes genere Philippum Comineum no bilem in paucis huius ætatis Gallicæ historię scriptorem, veteribus comparandum præ stat audire, ex Gallico meis verbis loquentem Latine. Stulte inquit, pari potentia Princi pes faciunt, cum in colloquium conueniunt ipsi: decursis præsertim adolescentiæ annis, iocisque & lusibus, quibus ea ætas est dedita, ęmulatione succedente. Neque sine pericu lo inuicem contingat: neque si id absit operępretium aliud sit, quam inuidia, odiumque maius. vt cōmodius sit cōtrouersias inter Reges, & si quid aliud negotii est, per legatos viros prudētes componi. Multa me vsus docuit. ex iis quędam exēpla proferre commo dum

lum arbitror. Nullæ prouinciæ in piorum natione maiori fœdere deuinctæ sunt, quam Galliæ Castella, amicitia Regū cum Regibus, gentis cum gente omnibus execrationibus sancita. ea amicitia freti Rex (Ludouicus Gallię eo nomine xi) paulo postquam regium insigne desumpsit, & Castellæ Rex ad fines vtriusq; prouinciæ conuenerunt. Henricus Fonterrabiam accessit, septus splendido comitatu. magnus D. Iacobi Magister, Toletanus Archie. sequebantur, ante alios Ledesmiæ Comes Hērico intimus. Rex Gallus ad D. Ioannis fanum restitit, multis de more proceribus stipatus. pleriq; ex vtraque gente Baionæ erant, primo aduentu rixati grauiter. Affuit Regina Aragoniæ, cui cum Henrico lis erat de Stella aliisque Vasconum oppidis Regis arbitrio permissa. Ad fluuii quo ab Hispanis Gallia dirimitur, citeriorem ripam semel aut secundo sunt collocuti breuissime: quantum D. Iacobi Magistro & Toletano est visum: penes quos rerum arbitrium erat. Eo à Rege magnis culti officiis sunt, ad D. Ioannis oppidum accedentes. Ledesmiæ Comes auro intexto velo fluuium transmisit. cultus par ocreæ elegantes gemmisque distinctę erant. Henricus fœda facie, vestium forma ineleganti ingrataque Gallis Rex noster vili cultu conspicuus, breui veste, galero vulgari plumbea imagine assuta. Inde dicteria annæque: cum Hispani sordes & auaritiam interpretarētur. sic nullo operæpretio conuentus solutus est: nisi quod inter vtrosque proceres eę conspirationes sunt factę, quibus Henricum ad mortem vexatum, desertum à suis & ad miseram conditionem redactum ipse vidi. Aragoniæ Regina, pro Henrico à Rege nostro pronunciatum dolebat: tametsi bello Barcinonensi laborantibus tulit opē. excepit ex eo nouū inter Aragonios & Gallos bellum, ad hanc diem sedecim iam annis continuatum. Ad alia est progrediendum.

Petrus Lusitanus à Catalaunis euocatur. CAPVT VI.

AFfuerunt colloquio Principum Cardona & Coponius Barcinonenses lagati: suamque gentem contra fœderis fidem iniuria deseri conquesti sunt nullo fructu. eorum vocibus aures Principum maioris compendii spe erant obturatæ. Tolosæ in Guipuscoa Gaon Iudæus populi concursu interfectus est pridie Nonas Maii: quod Regis pręsentia fretus, ad Fonterrabiam se tenentis, vectigal exigeret, cui postulato nomen est: de quo magnę olim contentiones genti extiterant. nunc immunitatem imminui ægre ferebant. Impune id facinus fuit. quin Segobiæ, quo paulo post se Henricus contulit, inter duos monachos contentio grauis exarsit. affirmabat alter pro concione, multos è piorum numero ad Iudaicam superstitionem traduci: liber cum Iudæis atque Mauris conuictus carpebatur. & sane multi ex vtraque gente à nostris alieni in aula, & per prouinciam libere vagabantur. negabat factum monachus alter, ad gratiam Principum magis quam ex vero: sic arbitror. Nunquam in Hispania maior labes morum & temporum fuit. Hispalis ciuili tumultu æstuabat. Alfonsus Fonseca maior Ecclesiam propinqui fidei datam repetebat: sic iura sancire: sic moribus susceptum: sic Romanum Pontificem iubere. Populo nobilitate in partes distractis tumultus erat: ac periculum, ne pars cum parte dimicaret. Accurrit magnis itineribus Henricus. Ecclesia Alfonso seniori reddita, de sex pręcipuis seditionis auctorib. capitis suppliciū sumptū. A Lusitano valida classe repetita Africa. secuti sunt, Ferdinandus frater, Petrus patruelis equitum Magister. Catalauni Castellæ pręsidio nudati, Gallis atque Italis ab Aragonio occupatis, quod vnum supererat, longinqua auxilia euocare constituūt. Petrus Lusitanus equitum Magister Septa ad capessendum montis principatum inuitatur, sibi debitum quoniam Vrgelitani Comitis maiori filia natus erat. desperata causa iura obsoleta tentantur. paret ille: conscensisque nauibus ad Barcinonense litus appulsus ad duodecimum kal. Februarii anno Milesimo quadringentesimo sexagesimo quarto, continuo Barcinonensis Princeps, Rex Aragonius proclamatus est. Inanis fine viribus audacia. honos exitio fuit. Petri quidem discessu, in Africa Lusitanæ vires imminutæ. Tingis tentata. repulsi cum cæde nostri à Mauris. Irruptiones in vicinos agros factę: nulla ad memoriam insignis: nisi quod ad Benasam montē Rex ipse Lusitanus cum copiis omnibus magnum periculum adiit. Eduardus Menesius de salute Regis solicitus, dum nullum virtutis finem facit, in conflictu periit. cecidere alii. Postremi agminis defensi laudem Villęregiæ Comes tulit regio etiam testimonio: ad se enim conuersi, Hodie, inquit, penes te vnum fides perstitit. Henricus Hispali Heracleam contulerat. eo Septa soluens Lusitanus venit eius inuitatu. dies octo in ea vrbe consumpti. Ab Henrico Rege Astigi in Granatenses fines penetratum est: neque discessum, nisi vectigali accepto, quod Mauri pacti antea erant, aliisque magnificis muneribus allatis. Sic per Giennium vbi Irantius Magister equitum limiti præfectus erat, Madritū festinatum.

1464

Lusitanus Gadalupeo in tẽplo vota soluturus eo venit. Ad Archiepiscopi ponte͂,in Carp
tanorũ finibus,eius & Henrici Regis colloquio affuit Regina Castellæ virũ comitata, ir
uisura fratrem. Eo congressu gemina coniugia pacta cum Lusitano eiusque filio atqu
hærede,Isabellæ sororis Ioannæque filiæ Henrici Regis.dilatas in aliud tempus nuptia
mora tandem disturbauit. Aragonium imperiũ Lusitano præstantius Castellæ imponer
numina destinabant, non sine magno tamen ac diuturno Hispaniæ motu. quę mala in
gens ventorum procella Hispali portendisse visa est, quantam non meminerant. par bc
um cum aratro per aera suspensum. E D. Augustini turri decussa campana,proculqu
proiecta: annosæ arbores euulsæ: ędificia multis locis labefactata: armatorũ acies in cœ
lo visæ inter se concurrere:siue vera species fuit,siue pręstigiæ. nam à pueris tantum vi
sas memorant.tres aquilę rostris & vnguibus diu in aere cruenta pugna dimicantes,exa
nimatæ exanguesq; ad terram decidere. His ostentis mortalium mentes in vota preces
que conuersæ sunt, si forte numinum iram placarent.

Procerum Castellæ conspiratio. CAPVT VII.

TOletanum Paciechumque inuisos Henricus habere cęperat, cõtrouersiis Aragonii
haud satis fidos expertus.Itaque neque in Bæticam euntem secuti erant, neque ad
Archiepiscopi pontem Regum colloquiis interfuerunt.quin vim veriti,aut simulato me
tu Madrito Complutum concessere.adiuncti mox maris Præfectus, Manrici reguli, Ca-
latraueę Magister accessere paulo post Albæ, Placentiæque Comites Paciecho adeo
alliciendos occulte profecto. Aragonius magnis promissis ad idem fœdus est pertractus
Hęc sæuę tempestatis prima fundamenta fuerunt:qua diu vniuersa Hispania iactata est
Honesta aliqua coniurandi causa quærenda erat:optima visa est, Ioannę Principis abdi-
catio. quasi ex adulterio natę, Alfonsum & Isabellam regios fratres, qui Maquedæ cum
matre erant,in potestatem vindicandi,idoneos arbitrari, per quos ima summis confun-
derent,turbarent omnia. Expetente Rege, datisque obsidibus Paciechus Madritum re-
diit,simulata beneuolentia, dolis & fraude armatus, proceres alios à Rege alienare sata-
gens. Alfonsi Fonsecæ capiendi consilium dat, nisi eo amoto, se in aula tuto versari non
posse causatus.Rege persuaso,geminata perfidia præuaricator Alfonsum imminentis pe-
riculi admonet.dictis ille fide habita, fuga subductus ad coniuratos re necessaria transiit.
Ferocior Paciechus,Segobiæ,quo in æstiua itum est, die in regiam cũ armatis impetum
facit,ad Regem & fratres capiendos,refractis etiam conclauis foribus. quoniam id non
successit Rege & Bertrando in penitiorem,atque munitiorem ædium partem in repenti-
no metu subtractis,tenebris tantum facinus noua fraude tentat. Aderat nox: coniurat
mutua fide læti expediebant arma:cum indicio facto vitatę insidiæ sunt. auctor sceleris
in aula erat. ferro vinciendum plerique suadebant. Regem tanta socordia inuaserat, vt
inanem clementiæ speciem saluti præferret, cum negaret fide publica tutum, violari æ-
quũ fore.sic periculum in præsentia vitatum:in peius tamen ruere omnia cęperunt. Ber-
trandus tantum Diui Iacobi Magister institutus est, concedente Romano Pontifice:fre-
mente populo eum honorem Alfonso Principi Regis fratri iniuria detrahi. Sed audacia
tamen Paciechi nullo alio supplicio præterquam æmulo aucto vindicanda videbatur.
Nouo conatu tentatum, si insidiæ procederent, Rege Villacastinum per speciem collo-
quii attracto. Id etiam periculum indicio facto vitatum. Burgis,quo se coniurati detecta
fraude contulerant,ciuium parte in fœdus attracta, contumeliosæ literæ ad Regem sunt
datæ.earum hæc capita erant.Mauros apud eum versari,flagitiorum omnium impunita-
te concessa. Magistratus venales esse. D. Iacobi Magisterium Bertrando iniuria datum.
Ioannã adulterio natam, regni hęredem contra fas & auspicia esse renunciatam. hæc si
mutata essent,libenter posituros arma.Lectæ eę literæ Vallisoleti: neq; Regis tamen ma-
gnopere commotus animus. Excæcat diuina vindicta mẽtem,cum vim suam retũdi non
vult.præposteris voluptatibus vires eneruatæ erant corporis atque iudicii. Aderat Bar-
rientus Conchen. Episcopus: palamque armis vindicandam iniuriã propemodum cum
conuitio hortatus, nil tamen profecit: obtestatus quamuis, quoniam salutaria monenti-
bus parere recusaret, eum prę omnibus Hispaniæ Regibus ludibrio futurum, sera atque
inutili pœnitentia præsentis ignauiæ.Concordiæ spes tentata denuo, quando displicebãt
arma. Cabesonium inter & Cigales,quę oppida in Vaccæis sita sunt,cum Henrico Pacie-
chus qua fronte?qua simulatione?sed diu in patenti cãpo remotis arbitris collocutus, his
conditionibus pepegit. Vti Alfonsus frater regni hæres esset iure suo, Ioanna vxore. Ber-
trandus se Diui Iacobi Magisterio abdicaret. Quatuor rerum arbitri essent, bini ab vtra-
que

que parte delecti. Alfonsus Oropesa ordini Hieronymiano Præfectus, quintus accederet. Quod maior pars in iis controuersiis sanxisset, id ius fasque esset. Fœdere facto Alfonsus Segobia in castra regia deductus est, annos vndecim natus. In eius verba à cunctis qui aderant, iuratum, Bertrando Alburquerquium Ducis nomine datum, Cuellar, Roa, Molina, Atiensa: quibus oppidis annui reditus in Bætica additi ablati honoris haud iniqua compensatio. Dati arbitri à coniuratis Paciechus & Placentiæ Comes: abs Rege Petrus Velascus, & Gonsaluus Saauedra Paciecho infensi Toletanus, & maris Præfectus Paciechi odio Regi conciliati sunt. breuis ea gratia fuit: aut vt vulgo creditum est simulata ad tempus. Alcantaræ Magister & Metellini Comes cum copiis abs Rege euocati sunt, ad quatuor iudicum potentiam comprimendam armis: à quibus perturbate omnia gerebantur. & verebatur Rex, si sententia esset pronunciata, ne inane illi imperii nomen relinquerent: cętera auferrent. Vnus ex eo numero Gonsaluus Saauedra, & pari perfidia Aluarus Gometius qui Henrico à secretis erat, eoque quamuis obscuro genere in Carpetanis Maquedam, Turregionium & Syluestri fanum adeptus erat, à Rege euocati sunt. Venientibus magno metu à quibusdam proposito, si Regi se crederent, persuasum est tũ his duobus, tum Alcantaræ Magistro, & Metellini Comiti, vti se ad coniuratos cum copiis conferrent. Ea re cognita, Turregionium Petro Ariæ ciui Segobiensi, cuius pater æra rii rationibus pręfectus fuerat, expugnandum conceditur. Petrus Velascus coniuratis se adiungit, ægre quamuis, patre Hari Comite filii leuitatem ferente: prorsus vt neque milite neque pecunia iuuaret: solusque aut cum paucis inter alios proceres viseretur. Quo tempore Pius Romanus Pontifex Anconæ Piceni vrbe decessit nonodecimo kal. Septembris. Conuocatis toto orbe Principibus ad pia arma, tentata quamuis valetudine eo delatus fuerat subeuntibus inuicem satellitibus lecticam, transmisso mari Supero, bello Turcico Dux futurus. ingens animi confidentia. breuis pontificatus fuit omnino annorum sex, ingens gloria. eius tamen obitu totus apparatus euanuit. In eius locum festinatis comitiis Petrus Barbus Cardinalis natione Venetus cooptatus est, tertio Kal. Sept. Pauli secũdi nomine vigẽte adhuc ætate, septimũ & quadragesimũ agẽs annum, propenso in Hispanam gentem animo, rebus in Castella asperis Henricũ ope, & auctoritate iuuit.

Aragonia bella. CAPVT VIII.

PEtri Lusitani aduentu, Catalaunis maiores viribus animi accessere spei aliquantulum, metus amplior, quippe victis aduersus eos qui sæpe vicerant pugnaturis: obstinatio maxima. Ilerda longa obsidione fatigata, vsto direptoque circum agro deditionem Aragonio facere compulsa est. multis vno tempore partibus belli flamma oppida, agrique vexantur. fœda rerum facies atque miserabilis. Ioannes Cæsaraugustanus Episcopus alter Aragonii filius ex impari matre præcipuus belli dux, armis quam infulis aptior. Burgundionum manus auxilio Petro missa est à Philippo Burgundiæ Duce, exiguum rebus præsidium: sed eorum aduentu tamen, copiæ Catalaunorum Minoresam conuenere, quod oppidum Manresa hodie est, duo millia peditum equites amplius sexcẽti. Cerueram oppidum pro Aragonio Pradis Comes obsidione vrgebat. Obsessis fame & rerum inopia oppressis, ac de deditione cogitantibus Petrus opẽ ferre constituit. ad Vasconũ fines Aragonii castra erant, motibus eius gentis pacandis intenti. Cum copiarum parte Ferdinandus filius festinare, seque cum Pradis Comite coniungere iussus est. tenera quamuis ætate ac omnino tredecim annos natus in eo bello tyrocinia posuit. sic in castris educato ad literas addiscendas otium non fuit. Ad Regis prata (loco nomen id est) Lusitana castra promota, prælio dimicandi destinato animo. sic exploratores nunciabant. locus vicinus erat. Ferdinandus rebus omnibus instructis, comparatisque, ad hostem pergit: tumulumque occupat, vnde in hostium castra despectus erat. idem Lusitanus facit: vicino colle castra munit, pugnam vt videbatur detrectaturus. acies ad prelium instructæ tamen. In primo agmine Petrus Deza curabat: sequebantur Burgundi modico interuallo proximi. In secundo agmine Bertrandus & Ioannes Armendarii Vasconibus & Castellæ militibus duces dati. Postremum agmen ipse Petrus Lusitanus ductabat. Ferdinandi copiæ minori quamuis numero septingenti equites, mille non amplius pedites, hoc modo ordinatæ. Prima acies Pradis Comiti commendata, Hugone Rocabertio Ampostæ Præfecto, & Matthæo Moncada dextra læuaque munientibus. Henricus Henrici Aragonii filius in subsidiis collocatus. In postremo agmine cum multis proceribus Ferdinandus substitit. Peditibus Bernardus Vasco præfectus, ac montes vicinos radere iussus est: ne ab aperto latere impeterentur. Priusquam pugnæ signum proponeretur, nobiles aliquot à Ferdinando balteo militari donati sunt. Truci mox clamore edito pugna

à prçcurſoribus inchoatur. primum ac ſecundum Luſitani agmen loco mota diſiectaqu Aragoniorum virtute. perculſis parum præſidii fuit in poſtrema acie, vbi Petrus Luſit nus erat, roburq́; copiarum. Effuſa fuga facta, peditum per vicinos montes, equitum p plana. Petrus Luſitanus poſito paludamento, atque victoribus immixtus, proxima lu euaſit incognitus. Burgundi, in quos primus impetus factus eſt, ad vnum ferme cæſi: na in primo agmine dimicabant: & referre pedem in pugna gentis inſtituto in rebus turpi ſimis habent. Ex aliis plerique capti. in iis Pallaſii Comes, belli præcipua fax. pugnatu 1465 eſt pridie kalend. Martii anno Milleſimo quadringenteſimo ſexageſimo quinto. eò vict ria lætior quod paucis ex Aragoniorum numero vulneratis, nemo cecidit. Petrus Min reſam ſeſe retulit. à Bertrando Armendario Ceruera oppidum, parte victi exercitus in i lud inuecta munitum, nihilo minori animo, quam ſi victor extitiſſet. In Emporitanos v belli conuerſa, meliore quoque Aragoniarum partium fortuna quam Luſitani. victori cætera fore procliuia videbantur: eò amplius, quòd Beamontiis ad officium reuocati Vaſconum tumultus tãdem cepiſſe finem videbantur. Ludouico Magiſtro equitum d functo, Ludouicus & Carolus eius filii venia donati, bonis & honoribus priſtinis reſtitu tis. idem Ioanni Beamontio conceſſum Priori in Vaſconib. Hoſpitalario, Ludouici M giſtri equitum fratri. Regni hæreditas Gaſtoni Fuxenſi confirmata, atque Eleonoræ vxo ri, iam Vianæ Principibus. Iſmael Rex Granatenſis cum opimæ pacis bonis florere cœ piſſet, diem obiit ſeptimo Idus Aprilis, qui dies Dominicus fuit, Arabum anni Octingen te. ſexageſimi noni, menſis Xauam dies decimus. Succeſſit in imperio Albohacenus filiu magno vir animo atq; militari virtute præſtans. huic duæ vxores fuere, altera ſtirpe Mau rica, vnde Boabdiles filius eſt natus, cui Regi Paruo, deinde nomen fuit: altera Chriſtia nis ſacris eiuratis Zoroyra nomine, filios peperit Cadum Nacremq́;. hi Ferdinando Re ge Catholico, quo tempore Granata capta eſt, noſtri ſunt effecti. maiori Ferdinando no men inditum: minori Ioannis. mater filiorum exemplo ad noſtram religionem reuocat Iſabellæ nomen ſuſcepit. Albohaceno Rege pax aliquandiu cũ ea gente fuit, Irantio Ma giſtro equitum Giennenſi limiti præfecto, Aſtigi Martino Corduba. Ferdinandus Nea politanus Rex, victis ac profligatis hoſtibus tum domeſticis tum externis imperium in I talia confirmabat. victus ad Sarnum in Campania inſigni prælio cum hoſtibus facto ant annos quatuor, reparatis viribus adiutuſq́; nouis à Pontifice Romano, & Mediolanenſ Duce copiis, atque Scanderberchio, vti antea dictum eſt, vertente anno, ex quo victus e rat, hoſtem exultantem compreſſerat, ad Troiam Apuliæ vrbem acie victum. neque pri us conſtitit, quàm Lotaringio Duce in Aenariam inſulam pulſo, procerum motib. com preſſis, prouincia pacata: ſic vt Lotaringius rebus deſperatis, inglorius in Galliam abire fuerit compulſus, par virtute maioribus, inſigniq́; probitatis fama, fortuna haud diſſimili. Ad hunc modum Ferdinandus procerum Neapolitanorum bello finem impoſuit, anci piti atque diuturno: triumphumque nobilem de victis hoſtibus Neapolim inuexit octa uodecimo kalend. Octobris. Ingredientem populus & proceres nullo non honoris gene re cumularunt. gaudii lætitiæque ſigna promiſcuè præbita ſunt. Iſabella Regina victori am ſuperis acceptam referens, templa adire paruos liberos præ ſe agens, ad omnia altaria procumbere, vota ſoluere, ſupplicia facere inſigni pietate fœmina, dignaq́; cui longior vi ta, & victoriæ fructus diuturnior contigiſſet, fataq́; extenderent vitæ tempus. ferme in i pſa pacati regni lætitia extincta eſt. Ferdinandus pace parta, rebuſq́; ex ſententia compo ſitis, ſupra triginta annos regnauit. multa bella pro ſociis, atq; amicis ſuſcepta, geſtaq́; for tiſſimè eius ductu. Turcæ quoq; qui Hidruntem, bonamq́; Salentinorum partem ex im prouiſo adorti occupauerãt, Alfonſi filii virtute atque opera victi, Italiaq́; expulſi ſunt. Si quibus artibus initio regnum ſibi comparauit, eaſdem in pace otioq́; retinuiſſet, vt maxi mè felix eſt habitus, ſic inter bonos Principes numerari potuit.

Alfonſus Caſtellæ Rex renunciatur. CAPVT IX.

CAſtellæ motus haudquaquam conquieuerunt, Alfonſo Regis fratre in procerum po teſtatem contradito. quod ad concordiam videbatur excogitatum eſſe præclarè, ma ioris mali occaſiò extitit: malis conſiliis pares adepti exitus. Rex Cabeſonio, vbi collo quium fuerat, in Carpetanos diſceſſit: coniurati proceres Placentiam: Calatrauæ Magi ſter in Bæticam abſceſſit: vbi Vrſaonem ditione obtinebat (Vreniam in Vaccæis) eã gen tem ad arma concitaturus, vario vir & inconſtanti ingenio, amicitia parum firma, ſancti honeſtique non tanta cura, quantum ſtudium aſſequendi eius, quod deſtinaſſet animo. Valenſolæ Priori Hoſpitalario is honos detrahitur. Giennẽſis Epiſcopus bonis ſpoliatur. fides

fides malo fuit,grauissimum apud descifcentes crimen. Vniuersa prouincia ad sociandas vires populi solicitati: reguli maximè,vt cuiusque res erant,multa iis pollicendo, magno numero ad commune fœdus inuitati,pertractiq; sunt, Hispalenses, Cordubenses publice: Assidoniæ Dux, Arcobrigæ Comes,atque Alfonsus Aquilarius priuatim.Prouisa Hẽricus tempestate,Madriti de summa rerum deliberaturus,concilium aduocat. Ecquid facto opus sit rogat? num sumenda arma? an quando priora consilia non processerat, noua concordiæ via tentanda? Toletanus cæteris tacentibus Alfonsum repetendum esse ait. Securæ pacis, certumq; pacti nuper coniugii pignus,apud quem melius quàm apud fratrem,& mox socerum futurum? nisi morem gesserint armis contumaciam vindicandam.In eam rem Salmanticam festinandum,bello computando ex propinquo opportunam ciuitatem.Syncero hæc animo dici videbantur: itaque aliorum consensu etiam expresso,ac nemine eorum,qui meliora iudicabant contra mutire auso,cùm non ratio,non æquitas dominaretur,sed vis & potentia,legatione ad proceres missa, militares copiæ Salmanticam conuenire iussæ sunt:quo Rex iuit. Inde Areualo, quod à proceribus occupatum erat à Rege obsesso,Toletanus persona detracta Abulam(quam vrbem paulo ante& Medinæ Campestris arcem ab Henrico expresserat ipsius præsidio teneri) proceres euocat.eodem ipse contendit. à Præfecto maris,ex composito Vallisoletum occupatur, belli sedes futura. Ad nouæ calamitatis & maioris periculi nuncium,Rex torpore tantisper discusso,remotis arbitris atque in genua procumbens, protensis ad cælum manibus, his verbis Deum compellasse fertur. Tuam Christe Rex, opem, per quem Reges regnant, " & iura imperandi stant,supplex imploro:tibi fortunas,vitamq; committo, illud precatus " modo,vt vindicta, quam minorem sceleribus esse fateor, mihi priuatim salutaris sit, data " tuo munere constantia animi: minimoq; reipublicæ incommodo luatur. Hæc dixit: simul citato itinere se Salmanticam retulit. A coniuratis procerib. ingens facinus designatum. horret animus tantam nostræ gentis ignominiam recordari. sed dicendum est tamen: vt discant Reges hoc exemplo sibi primum, deinde subditis imperare: commotæ multitudinis quantæ sint vires: fulgorem regii nominis opinione potius,quam virib. stare. neque Regem,si propius inspicias,esse aliud,quam hominem deliciis emollitum,purpuræ splendore magna vlcera tegentem,molestiasq; graues.si ministeria detrahas, eo infirmiorem quod molli otio deditus imperare didicit non facere. Pro Abulæ mœnibus in patenti campo suggestum ex materia ædificatum est, imposita Henrici statua, cum trabea, reliquoque regio ornatu. conuenere proceres, infinitaque populi multitudo. Voce præconis,grauissima Henrici crimina publicata. ad singula sententiæ capita, statua sigillatim omnibus regiis insignibus nudata, ac tandem cum verborum contumelia in præceps est data. Nonis Iunii Mercurii die id accidit. Alfonsus, qui toti actioni aderat, suggesto impositus, atque humeris procerum elatus, Rex proclamatur Castellæ, regiis vexillis de more explicatis, atque Alfonsi & Castellæ nominibus promiscuo multitudinis clamore ingeminatis. Tanto facinore euulgato, non vna opinio fuit: aliis laudantibus, plerique factum accusabant. non sine exitio imperia mutari: neque geminos Soles in orbe esse: neque vnam prouinciam duos summos rectores tolerare. Burgi Toletumq; procerum auctoritatem continuò secutæ sunt. non pauci proceres Henrici causæ ardentius fauere cœperunt. post ignominiam misericordia successerat, & emendaturum putabant: quæ in moribus, quæ in repub. deprauata erant. Garsias Toletus Albanus Comes, iam antea conciliata gratia, præsto affuit, cum equitibus quingentis, peditibus mille. Regina Isabellaque ad Lusitanum ablegantur: si gratia, & auctoritate auxilium mitti impetrarent. Guardiæ ad Lusitaniæ fines colloquium fuit, præter verba nullum operæpretium. Coniuratorum copiæ Vallisoletum conuenere, regiæ Taurum. illæ obstinato animo: hæ numerosæ magis quam validæ. A coniuratis Penafloris mœnibus prostratis, Septimancæ obsessa,haud minori periculo obsidentium, quam obsessorum, propter Galindi virtutem: qui Tauro missus cum tribus equitum millibus, in oppidum est inuectus, tanta confidentia animorum, hostiumque contemptu, vt à calonibus per ludibrium sententia in Toletanum pronunciata, eius statua per plateas tracta, atque combusta fuerit. exiguum illatæ ad Abulam contumeliæ leuamen: impar vindicta facientium iniuriam accipientisque conditione non eadem. obsidio soluta. Nouis confluentibus copiis numerosus exercitus Tauri conflatur, octoginta peditum millia, equitum quatuordecim. cum iis copiis versus Septimancas itur. Ex itinere Ioannes Carillius ex hostium numero dux, in tumultuario conflictu vulneratus captusque ad Tordesillam, aduocato Henrico insidias eius capiti parari cum animam ageret, renunciauit: coniuratorum etiam nomina remotis arbitris edi-

dit: quæ Henricus perpetuo silentio texit, fortassis in gratiam, aut ex odio indicium confictum quamuis à moriente ratus. regia castra Vallisoletum promota. oppidum copia defensorum munitum expugnari non potuit: & regios torpor quidam occupauerat, incredibilis pudendusque exemplo rectoris. In agro vtriusque partis consensu, Henrici Regis & Villenæ Marchionis colloquium fuit. multa promissa, nihil præstitum. Regi tamen persuasum, vt quoniam tantis sumptibus pares facultates non essent, copiæ dimitterentur breui Alsonsum regio nomine abdicato, cum aliis proceribus, in eius potestate fideque futurum. Sic milites ab vtraque parte dimissi. Proceribus quamuis nullo operæ pretio facto, ingentia præmia data Medinæ Campestris sunt. Episcopo Calagurritano Petro Mendozę decumarum tertia pars: quę Regibus Caracæ atque in eius oppidi agro obuenire solita erat. Santillanio fratri in Asturibus Sancti Emeterii oppidum (Santanderium vulgo dicitur) Medinæ Celinę Comiti Agreda, Albano Carpium, Osorio Trastamarę Comiti Asturica in Calæcis Marchionis nomine. aliis proceribus alia dono data sunt. Coniuratis Areualum profectis, Vallisoletum ad regiam ditionem rediit. Alfonsus captiui instar tenebatur. Redire ad fratrem cogitati minæ intentatæ: periturum veneno, nisi regnaret. miseram conditionem imperii, à subditis occupati inuersique in contrarium. De concordia tamen nouo conatu actum est. si Isabella Princeps Calatrauæ Magistro nuberet firmiores in fide fore pollicebantur, quam re alia, eum fratremq;: penes quos belli & pacis arbitrium esset. Auctor consilii Fonseca Hispalensis. Consensit Rex. re constituta, Duceque Alburquerquii, atque Calagurritano Episcopo è curia amandatis, iis infensus Magister Calatrauæ aduocatur. Iacebat Isabella ægro animo, luctu oppressa, vt in tali metu indignitateque. Cubiculo Præfecta Beatrix Bobadillia pro iure familiari, Ecqua mœroris causa sit rogat. Cum lacrymis illa & singultu. An nostram inquit ærumnam
„ non sentis? Regibus satam in spē melioris fortunæ, pudet dicere, homini propemodum
„ priuato coniugem destinari. Proh dedecus ignominiamque. plura dicere dolor prohibet.
„ Absit, vita, tantum nefas Beatrix ait. me superstite non erit, non patiar. hoc ferro (nudam
„ sicam ostentabat) per omnia sacra iuro, cum primum huc aduenerit, securi latus haurire,
„ vitamque eripere certum habeo. Virili animo virginē. Meliora superi. Almagro ad nuptias festinabat, cum repētina vi morbi in itinere oppressus Villarruuiæ diem obiit, principio anni Milesi. quadrin. sexagesi. sexti. Corpus Calatrauæ in proprio sacrario constitutum est. castissimas Isabellæ preces, tantum dedecus auersantis, auersata numina exaudisse vulgo persuasum: cui excellentius coniugium & maiora imperia destinarāt. in defuncti locum duo filii quamuis nothi Rodericus Gironius, Calatrauæ Magister institutus est Pontificis diplomate in id superori tēpore impetrato, Alfonsus frater Vreniæ Comes ex patris testamento factus est. Ante Magistri obitum in agro Giennensi, tanta ciconiarum multitudo extitit, vt Solem auferrent. suspensæ ex eo mortalium mentes id ostentum vt fit varie interpretabantur. Similia homines magis euentis rerū moniti, quam ratione docti formidare cōsueuerunt. Quo tempore Romæ Rodericus Sanctius vtriusq; iuris cum primis peritus, moli Hadriani præfectus, de rebus Hispaniæ piam magis quam elegātem historiam conscribebat, Palentinam ex eo dictam, quod is Palentinæ Ecclesię cōsequentibus annis Episcopus est datus in Henrici gratiam, cui eam historiam nuncupauit, Pauli secundi Pontificis dono, cum quo vetus amicitia erat, multaq; familiaritatis iura homini Hispano.

1466

Prælium ad Olmedum factum. CAPVT X.

RErum omnium perturbatio in Castella erat. misceri omnia: non modestia autoratio, sed superbia libidoq; dominari. latrocinia vigere, iniuriæ, cædes, nullo iudiciorum metu, fluxa ad coercendum flagitia auctoritate magistratuum. Itaque per vrbes & oppida conspirationes factæ, societatesque institutæ, ad scelerum licentiam vindicandam, optimis legibus & institutis Regis concessu temperatæ. ne veterum calamitatum orbis recurreret, prudentes verebantur. quod Roderico Gotthorum Rege factum erat, Mauris ex Africa euocatis, non minori occasione, neque minori periculo, propter fatalem gentis discordiam, Principum libidinem ignauiaque. Itaque Toletanus vulgo Oppas ignominiæ causa vocabatur: quasi simili ingenio, paremque cladem allaturus patriæ. Ea res Fuxensem prouocauit, vt arma quibus Vasconum regnum inuadere cœperat spe imperandi impatiens, in Castellæ fines conuerteret, nimirum vitio humani ingenii, quod accusabat in leuiro Carolo, hoc sibi licere putabat, iniquus rerum æstimator. oppidaque in Vasconibus Castellę pręsidiis occupata extorquere illato bello, erat in animo. Primo impetu Calagurris capta. Alfarum circunsessum. Dieghus Castillius, qui Hērico à sacris, assiduusque

e in aula, de eius rebus commētaria cōfecit, ad Fuxensem legatus, cùm monendo non
)ficeret, raptim contractis copiis effecit, vt obsidione soluta sese vnde venerat citato re-
·ret. Calagurris etiam à ciuibus pręsidio deiecto ad Castellæ ditionem rediit. Sic in Va-
)nibus res erant haud tranquillæ. In Catalaunis melior fortuna Aragoniis affulgere vi-
est: hostibus non vno loco superatis, multisq; oppidis tota prouincia receptis: pręterea,
iod caput erat, Petro Lusitano ex morbo sublato. Minoresa Barcinonem contendebat,
Granolliæ decessit die Dominico tertio kal. Iulii. Corpus ad D. Mariæ iuxta mare Bar-
ione tumulatum non absq; funeris pompa. veneno extinctum vulgò creditum est, mo
ea tempestate nimium vsitato Principib. perimendis: aut quia de Principum exitu atro
)ra vero nunciat fama. Ipse laboribus fractum corpus, molestia victum animum suspi-
r: quem fructum collati principatus fuisse non alium, affictus insignibus accipiter indi-
bat, his verbis subiectis. Molestia pro lætitia. Ioanni Lusitanæ iuuentutis Principi so-
ris filio eum principatum testamento legauit. Dertusa vrbs, aliaq; oppida Aragoniis ar-
is cessere, interregni beneficio, haud diuturni. frequentes enim Catalauni Barcinone
enatum Andegauensem, perpetuum Aragonii nominis hostem, Regem iusserunt, iræ
·tius quam consilio & æquitati datum. Sed parum in Lusitano præsidii futurū erat: An-
gauensi euocato Gallicis auxiliis Aragoniū nudari erat necesse: atq; Fuxensi in Vasco-
bus tumultuante, vires impares vtriq; bello fore augurabantur. aduersus eam tempestā
n Sabaudus, Galeatius Mediolanensis, qui Francisco patri successerat, ad iungendum
:dus ab Aragonio solicitati sunt. Renatum noui principatus accessione, nisi prouidere-
r, finitimis Sabaudis, Insubribus longinquis, memoria iniuriarum formidabilem futu-
m. Angli etiam inuitati. Petro Peraltæ Magistro equitum ineunte salutis anno Millesi- 1467
o quadringentesimo sexagesimo septimo cura data, coniuratos Castellę Principes con
iandi, geminis nuptiis pactis Ioannæ Ferdinandique filiorum Aragonii, cum Alfonso
·incipe Henrici Regis fratre, atque Beatrice Villenæ Marchionis filia. tanta erat aucto-
as hominis paulo ante priuati, vt regio suum iterum sanguinem inserere tentaret, adiu-
re Toletano: Henrici Principis imbecillitatis haud dubium argumentum. Neutrum
·niugium perfectum: & nuper Alfonsus Princeps è Toletani potestate ereptus erat. Be
:uentanus cum Henrico reconciliata gratia, Portillium, quod armis ante temporum li-
ntia occupauerat, vt daretur obtinuit. nouum beneficium insigni aliquo officio cōpen-
:e parans, Alfonsum & Toletanum Toleto, vbi aliquandiu hæserant, in Vlteriorem Ca
ellam venientes hospitio accepit, Alfonsum in arce: aliis in oppido hospitia data. Proxi-
a luce proficisci maturantib. negat, Alfonsum in Toletani potestate amplius futurum:
m adhiberi non licebat, exiguo comitatu, nullis bellicis tormentis. Henricus nuncio lę-
s, expetenti nouam operæ mercedem, vt Diui Iacobi Magister esset concedit. regium
)num Villenæ Marchionis calliditate interceptum est. cui rem omnem Beneuentanus
dicauit, arbitratus generi honori haudquaquam eum moram facturum. Sed nullis le-
bus necessitudinis ambitiosus animus mouetur. inde internecina inter vtrunq; Princi-
:m odia, insidiæq; comparatæ. verum id in præsentia occultatum. Beneuentanusq; soce-
suasu procerib. coniuratis Alfonsum Principem restituit. sic spes pacis disturbata, redi-
mq; ad arma est, magno Henrici dolore, pacis cupidissimi, atque prę eo studio maiesta-
: immemoris. Itaque inter eum & Villenæ Marchionem Caucæ primū in Vaccæis col-
quium habitum est: deinde Madriti, oppidi præsidio Hispalensi concredito. nullum v-
)biq; operæpretium est factum: etsi Eleonora Pimentelia Comitis Placētiæ vxor, con-
nsu partium euocata venit. magno animo fœmina, perpetua erga Regem fide idonea
sa, viro aliisque coniuratis pace facta sanandis. Insidiis faciēdis Villenæ Marchio inten-
s, magis quàm Henricus vitandis cautus, nouo colloquio Placētiam designauit. verum
conatus à proceribus, qui Regem sequebantur, disturbatus est. Periculum fraudemq;
besse disputabant: negabantq; ferendū callidi hominis ludibrio toties maiestatem obii
. Segobiam itum æstatis principio. à coniuratis Olmedum occupatum, oppidum deden
Petro Sylua præsidii præfecto. Medina Campestris à coniuratis vexatur, arcem obti-
entibus Toletani nomine. periculum erat, ne id etiam oppidum occuparent. vtraq; in-
ria Henricus prouocatus, magnos delectus haberi mandat. proceres nominatim euo-
ti. affuit Medinæ Celinæ Comes, Episcopus Calagurritanus, Alburquerquii Dux, qui
tenus curia abstinuerant. Petrus etiam Velascus impetrata superioris defectionis ve-
a, cum septingentis equitibus, & valida peditum manu à patre missus, decumas merci-
n, quæ mari importantur, allati auxilii præmium impetrasse memoratur, magis ducta
:r manus opinione, quam certo aliquo testimonio nixum. Ioanna Princeps Santillanio
Iarchioni fidei obses à patre data, Butraeumq; deducta est. grādis ignominia: sed singu-

li proceres cariſſime ſuam operam ignauo Principi venditabant, id habituros rati, quo rebus turbatis extorſiſſent. Idoneo exercitu conflato, Medinam verſus Rex iter inſtitu Olmedum, quod deuium non eſt, ventum erat. Coniurati tranſitu regias copias prohib turi, inſtructa ad pugnam acie, portis egrediuntur. Henricus certamen exhorrebat: ve rum auctoritate fluxa, ardentibus proceribus cupiditate dimicandi prohibere non pot it. inſignis pugna fuit in paucis ea tempeſtate memorabilis. duodecimo kal. Septembr ipſo Diui Bernardi feſto die, magno impetu concurſum. diu pugnatum. ancipiti victor eſt diſceſſum: eaque opinio præferebatur, vt vtrique victoriæ lætitiam celebrarent, noct ſuperuentu dirempta pugna. coniurati ſe ſe Olmedum retulerunt cum Alfonſo Princi pe. regii duo millia pedites, equites mille ſeptingenti itinere inſtituto Medinã abierun Neque Henricus prælio interfuit, Petri Peraltę conſilio, periculo ſub ipſum conflictu tempus ſubductus (non abſque ſuſpicione fraudis, quod coniuratis ex arcano faueret a eos legatus: Toletano amicus eſſet, filia paulo ante Troilo Toletani filio nuptui data neque Villenæ Marchio militaribus Diui Iacobi comitiis in Carpetanis diſtrictus: vt ſuffragiis militum ipſo tempore eius militię Magiſter inſtitutus eſt. Impudentiſſimun facinus, potentia immenſum aucta, atq; cęteris Principibus maxime formidabili, vniuer ſæ tragœdiæ auctor princeps, atq; præclarus, vnde ſupplicia vereri debuit, noua præmi cumulabat, ſtruebat opes. In Vaſconibus Eleonora Fuxenſis pro patre Aragonio vicari res gerebat. quo tempore Viana Pompelonenſis Epiſcopi Nicolai Echauarrii diligenti recuperata pulſo Caſtellæ pręſidio, natus eſt Eleonorę nepos Franciſcus, cui Phæbo inte eius gẽtis Reges cognomen fuit, ex Gaſtone Fuxenſis filio & Magdalena vxore. nouo de inceps partu Catharina edita eſt: qua fratris hęrede Vaſconum regnum ad Labretos tran iit, nobiliſſimam in Gallia familiam; vti competenti loco eſt explicandum. Tarracon Aragonius intentus bello Catalaunico, multuſque erat: quamuis annis grauis, atq; vtro que captus lumine, viuidum ſpiritum retinens. In ea vrbe Eleonoram filiam notham Lu douico Beamontio Lerini Comiti connubio iunxit. data ſponſalia die vigeſ. ſecund 1468 Ianuarii nouo anno Milleſimo quadringenteſimo ſexageſimo octauo, auſpice Petro Vr rea Tarraconenſi Præſule Alexandrino Patriarcha. dos dicta quindecim florenorũ mil lia. id blandimentum ad eã Vaſconum familiam promerendam, cumprimis potenten ac validam datum eſt. Sed nullis beneficiis perfidia vincitur. Cęſarauguſtę Aragonii con uentus erant. Regina pro viro actionum præſes morbo oppreſſa, atque extincta eſt Idibus Februarii, magno viri luctu, atq; diuturno, ſe ſene, filio, puero rempublicam importuniſ ſimo tempore tali præſidio deſtitui dolentis. erat enim magno ac conſtanti animo, inge nio bellicis rebus iuxta ac ad rempublicam gerendam idoneo. Paulo ante obitum Exeæ ad Aragoniæ fines, cum Eleonora Fuxenſis vxore, priuigna ſua, collocuta, fœdus pacem que ſanxerat, eoſdem amicos inimicoſq; ambabus fore. Animum virilem, ſermonem mi litarem. defunctæ corpus ad Populeti compoſitum eſt, vna nota ad poſteritatem defor matæ, quod Carolum priuignum veneno peremiſſe credita eſt: flagitiiq; memoriam mo rientis animum in primis ſolicitum habuiſſe. conſcientiæ ſtimulis ſedandis, mœrore de pellendo nullum ſatis idoneum remedium ſolatiumq; inueniſſe.

Alfonſi Principis obitus. CAPVT XI.

CAſtellæ motibus frequenti fama Romam perlatis, & ex Henrici literis ad Paulũ Pontificem, ſeditioſos Epiſcopos loco moueri, proceres anathemate feriri poſtulãtis, Antonius Venerius Legionenſis Epiſcopus cum poteſtate legatus in Caſtellã; prælio ad Olmedum facto, Henricum Medinæ Campeſtri priorem adiit. id maieſtati datum. à factioſis vix impetrata colloquii facultate ſemel & iterum cum verborum contumelia repulſus eſt. ne violaretur perſonæ, quam gerebat, dignitas valuit. diras denuncianti, Pontificis partes negarunt eſſe de republica ſtatuere: & ad concilium proximum ab ea denunciatione prouocarunt. Suſcepta prauitate in peiora præcipitat obduratus animus: neque vlla religione mouetur. Nouo incommodo Henricus perculſus. Ioannes Arias Segobienſis Epiſcopus, quòd Petrum fratrem ærarii rationibus præfectum, in cuſtodiam tradidiſſet, nulla culpa, Hiſpalenſis tantum fraude, memor iniuriæ, beneficiorum immemor, quamuis liberato fratre, Prexano eius vicario, Meſaq; Priore Hieronymiano conſciis, adiutoribuſq;, Segobiam coniuratis prodere ſtatuit vrbem munitam atque amplam montibus impoſitam, quibus Vlterior Caſtella à citeriori diſcluditur, Vaccęi à Carpetanis. Re conſtituta proceres aduolant. in repentino metu, Regina & Alburquerquii vxor vix impetrarunt, vti in arcem reciperetur, à Petro Munſario Præfecto infecto partibus ex arcano.

Iſabella

.bella Regis soror conspirationis conscia, in regia restitit: vrbeque capta ad Alfonsum
itrem se contulit, eius partes secutura. Celeriter hęc fama, ac nuncii ad Henricum
ę'eruntur, Medinę Campestris se tenentem, nihil in vita molestius accidit ea vrbe a-
issa, quam patriæ instar habebat: vbi thesauri erant, & voluptatum instrumenta. Ex eo
on minus consilii, quam auxilii inops aberrare mente nemini satis fidere: suos hostes-
ie iuxta metuere: circumspectare omnia: seque repente in contraria vertere: nunc
acere arma, rursus ad pacis consilia reuocare animum. quę ob insitam ignauiam præ-
luere. colloquio cũ Villenæ Marchione Cauca oppidum designatum dissuadentibus
is, deinde quia nil proficiebatur deserentibus. Ergo Caucę nihil effectum est. in ar-
Segobiensi colloqui placuit. fœdus nihilo stabilius, quam priora futurum, in has ta-
en conditiones fit. Segobiæ arx Alfonso traditor. Thesauros inde mouendi, Henri-
facultas esto, Madriti in arce asseruandos Petro Munsario præfecto. Regina, Hispa-
nsis potestati permittitor asseruanda, datæ fidei obses. His rebus confectis intra sextum
ensem rerum administratio Regi à proceribus redditor. Pudendam conditionem, mi-
um reipublicę statum. quam turpe leges Principi à subditis dici, ludibrio toties ma-
tatem haberi. Id ignominiosum maxime, quod Regina ad Alahegium arcem, à iuue-
quodam, in quem procaces oculos ipsa coniecerat, stupro oblato prægnans effecta
:. Proh nefas, dedecusque gentis Hispanæ. Sic opinio de eius fœminæ impudicitia
cepta animis, vehementer confirmata est: causaque coniuratorum procerum meli-
quam antea visa. Rex in tantis malis pene ab omnibus destitutus, mente etiam perer-
e, vagarique priuati propemodum habitu, decem tantum equitibus stipatus. quod
remum erat, Placentiæ Comitis fidem experiri, seque eius potestati permittere con-
um fuit. in eius vrbis arce splendide acceptus, habitusque quatuor mensibus hæsit.
uo tempore Ioanne Mella Cardinali defuncto (cui Seguntina ecclesia commendata
it à Pontifice, post Petri Luxeni obitum) Petrus Mendozius in eius locum cooptatus
, Diego Lupo Decano Seguntino deiecto: qui superiori tempore Canonicorum suf-
gio Mellæ Cardinali obiectus fuerat. Noua à Romano Pontifice legatione proceres
sanitatem inuitati: & quoniam non parebant, piorum numero sunt exemti. Sic
oque non terrentur: graue id tamen decretum fuit. legati Romam amandati: neque
ta tamen iis Pontificem conueniendi potestas, ac ne ad vrbem quidem accedendi,
i iuratis Alfonso regios titulos haudquaquam adscripturos. admissis tãdem, grauissi-
sque verbis increpitis mandatur: vti Pontificis nomine diras omnes coniuratis de-
nciarent, nisi mutarent. Impios ausus nemini impune extitisse: neque fore ipsis. vin-
catura numina si homines cessarent. Iuuenem Principem alienæ culpæ reum imma-
ra morte daturum pœnas. Inane oraculum non fuit: & eo Pontificis studio aliquid
amenti Henrici rebus allatum. præsertim per idem tempus Toleto vrbe in potesta-
n redacta, hac occasione. Petrus Aiala Toletanis iura dabat vrbis Prętor. eius leuir
trus Sylua ex Dominicano ordine Pacis augustæ Episcopus, consilio cum Maria Syl-
sorore sua. Prętoris vxore communicato, Regem Placentia euocat. Ille nuncio læ-
; biduo peruenit festinato itinere: vt si quid à Toletanis moueretur, celeritate prę-
rreret. Intempesta nocte in Dominicanorum cœnobium inuectus est: quod in ipso
ois vmbilico eminet. Indicio facto, populus æris pulsu ad arma concitatur. Henrico
periculo Petrus Aiala, qui rei gestę erat ignarus, auctor impulsorque fit, ne in ea col-
ione publico maiestatem offerret: ac potius de media nocte, cum tumultus resedisset,
e discederet. sic factum. deducentibus Perafanio Rifera Pelagii filio, atque duobus
tri Aialæ filiis Petro Alfonsoque mœstus abscessit. Petrus etiam Episcopus vrbem
inquere est compulsus. Successit facti pœnitentia. importunis vxoris precibus ac la-
mis victo animo, Prętor Henricum intra diem quartum reuocat. omnia opinione fa-
iora fuere. Importuna tantum plebis efflagitatione vetera vrbis priuilegia confir-
ta, noua extorta. Petro Aialæ fidei præmium fuit Fuensalidæ Comitem renunciari.
em denuo vrbis cura est concredita. Henricus Madritum abiit: Petrumque Mun-
ium arci præfectum, quoniam in fide nutabat, vinctum prefectura amouit: deinde
erum abire iussit. Toleti amissę nuncius coniuratos proceres perculit. Areualo profe-
sese eam vrbem obsessuros minabantur. Eo consilio Abulam festinantes, res inopi-
luctu grauissimo perturbauit. In via pagus est Cardegniosa nomine. In eo pago Al-
isus Princeps repentina vi morbi oppressus, atque extinctus est ad tertium Nonas Iu-.
Corpus Areualum relatum, & in D. Francisci sepultum, consequentibus annis in
rgense Carthusianorum monasterium translatum est. de obitu non vna opinio fuit,
peste decessisse, quæ lues iis locis vehementer grassata est, plerique veneno affirma-

runt, trocta medicata: idque certis indiciis in corpore extincto à medicis deprehensum Alfonsus Palentinus in Henrici Regis historia, qua in cęteris libertate, id pro certo po nere non dubitauit. tetri parricidii auctore etiam designato Villenæ Marchione. quid e nim vir eximius tanto dedecore familiam fœdasset? aut quæ culpa in puero esse potu vix sedecim annos nato? in tantis motibus, tantaque rerum omnium labe, vituperationi bus æque ac laudationibus, corruptam huius temporis historiam arbitror.

Ferdinandus Rex Siciliæ renunciatur. Cap. XII.

RENatus Andegauensis vltro delatum à Catalaunis principatum sine cunctatione ar ripuit, ambitione mala inductus, & in studium incitatus acceptas ab Aragoniis iniu rias vindicandi. ætate grauis venire ipse non potuit. filius Ioannes Lotaringius, is quem ex Italia pulsum diximus, ad capessendum imperium amandatur, propriis viribus po lens, & Gallicis auxiliis formidabilis: quorum partem Gallus bello ciuili, atque difficilli mo, quod cum fratre Bituricum Duce & Carolo Burgundo gestum erat, liberatus mise rat, fœderis Aragonii immemor: pars aliquanto post à Ioanne Armeniaco adducta cum quo Lotaringius non modo fœdus iunxerat, sed fraternum etiam ad rem belli cam nomen. Tantis præsidiis initia Lotaringio læta, parem exitum non habuere. ve nienti Barcino portas aperuit. versis ad arma animis, belli pondus in Emporitanos ma xime incubuit. Accurrit Aragonius ad pręsidium mari, senex quamuis cæcusque. ac Rhodopem seu Roses Aragoniorum manus in pugna tumultuaria victa est. Galli cus exercitus Gerundam adductus: si pedem Roccabertus præsidio Præfectus, alii que Duces portis efferrent, acie decertaturus: si bellum mœnibus propulsarint, vrbem munitam & opulentam in potestatem assidendo redigere spes erat. Magno animo rum ardore erumpentibus Aragoniis aliquoties pugnatum, maiori obsidentium quam obsessorum damno. Ferdinandi aduentu, cum copias omnes in vrbem induxisset, ob sidio soluta est. Verum ea lætitia graui molestia commutata est, Ferdinando, ex vrbe egresso & ad Villademarium oppidum à parte Gallici exercitus acie superato cæsi ex Aragoniis multi. Princeps fuga euasit. Rodericus Rebolledus tanti nominis dux, dum eius tuendi studio nullum virtutis finem facit, in hostium potestatem venit. Gallorum primi impetus plusquam virorum validi, arte potius quam viribus sustentandi sunt. id consilium captum. præsidia modo locis idoneis disposita. appetente hyeme, Alfonso A ragonio eius belli cura concredita, Ferdinandus Cæsaraugustam abiit, vbi conuentu gentis erant: matrique Reginæ, vti paulo ante dictum est, ex morbo decumbenti at que agenti animum affuit. Matre defuncta, patre cęco ac septuagenario, rerum & bel li moles in Ferdinandi humeros incubuit, in minori quamuis ętate, virtutum indole exi mia, atque præstanti. Auctoritate opus erat ad tantas res administrandas. Siciliæ Rex in ea vrbe renunciatur paterni imperii ea parte consors, iisdem propemodum diebus qui bus Alfonsum Castellę Principem decessisse monstrauimus. Superi illi ingens impe rium destinabant in Italia, Hispaniaque: gloriámq; regni Granatensis sublati. Nunciata Cęsaraugustæ Alfonsi morte, continuo Petrus Peralta cum amplissimis mandatis & pro curatione ad coniuratos Castellę proceres remittitur, Isabellam Ferdinando coniugem expetitum. Cæsaraugustæ Aragonius substitit: in Catalaunos Ferdinandus rediit: v- bi bellum mari terraque gerebatur, magno periculo Aragoniarum partium. Lotarin- gio summa votorum erat Gerundam occupare. ea vrbe capta, cætera prona fore iudica- bat. Eo consilio sese in Galliam retulit, ad belli subsidia colligenda. breui operæpre- tium factum. in Ruscinonensi agro & Ceretanis, quindecim millia hominum sunt scri- pta. iis copiis ad veteres adiunctis pares Aragonii non erant: neque ad Gerundenses de- nuo obsessos, magnoque conatu impugnatos quidquam commeatus inferendi facul- tas. Ioannis tamen Margariti eius vrbis Episcopi, atque aliorum ducum virtute & dili- gentia in magno periculo & inopia sustentatum. Ferdinandi Regis vires alio conuer- sæ: Bergaque oppidum ex deditione in potestatem redactum, Septembris die septimo- decimo. Eo successu melioris fortunę omen apparuit, præsertim Aragonio restituta per eos dies videndi facultate. res comparanda miraculo. Abiabar Iudæus Ilerdensis ar- tis medicę & astrologiæ peritissimus, curationi est adhibitus. Considerata astrorum positione ad tertium Idus Septembris acu dextri oculi albugo detersa est, lumenque re- pente oculo insinuatum. recusabat Iudęus tanti discriminis aleam rursus subire: nega- batque astra nouo conatui fauere. alterius luminis vsum sufficere. quid humanis viribus maiora tentarent cum periculo? Consilium cautioribus probabat. Rege tamen vrgen- te ad

ad quartum Idus Octobris repetita curatione finister oculus sanatus etiam est. Susce-
am ex Regis sanitate lætitiam, vti par erat singularem, soluta Gerundensis obsidio, quo
ictu cunctorum animi suspensi erant, breui confirmauit. hyemis superuentu & rerum
ifficultate alacritas, cum qua Galli venerant, concidisse videbatur. In Lusitania, Ioanni
egis Lusitani filio Eleonora patruelis desponsa est. Ioannam Castellæ Reginæ filiam
itea pactam, fuisse furto conceptam, matris male tectę libidines confirmarant. Eleono-
e nouæ sponsæ pater Ferdinandus Visei Dux classe instructa, sua an Regis impensa,
ansmittit in Africam: aliquotque victoriis de Mauris partis in patriam reuerso, fine an-
ex vxore Beatrice Ioannis Diui Iacobi in Lusitania Magistri filia, proles suscepta, cui
manueli nomen fuit: consequentibus annis, regnum Lusitanum hęreditate obuenit.
eius ortu signa in cælo visa, quæ infantis gloriam & maiestatem portenderent Lusita-
memorant: gens suis Regibus celebrandis, colendisque, atque earum rerum obserua-
onibus cum primis addicta.

Castellæ regnum Isabellæ oblatum. CAP. XIII.

ALfonsi Principis obitus multorum animos ad Henricum auertit. concordia haud
stabilis fuit, mox bellum diuturnum & graue: quo Hispaniæ opes attritæ sunt. Bur-
ensēs Toletanorum exemplo ad Henrici imperium rediere. consilii auctor Petrus Ve-
scus. ab Hispalensi, Beneuentano, aliisque proceribus, qui Madriti cum Henrico e-
nt, in eius verba nouo sacramento iuratum. coniurati tanto repente pręsidio nudati,
esset cuius nomine ipsi regnarent, Isabellæ Areualo Abulam deductę, regni nomen &
signia deferenda censuerunt. Toletanus puellæ animum longa oratione ad capessen-
um imperium incitare conatur, iure suum. Regiæ dedecus, ignauiam, socordiam, im-
idicitiam, suppositos partus in spem alieni regni, æternas gentis maculas commemo-
t, eius auctoritate & præsidio vindicanda. Nullum laborem, aut periculum patriæ de-
gare fas esse. Ad hęc illa. Pro vestro studio gratias, inquit, ago maximas, vtinam refer- "
aliquando possim. sed conatus istos tamen, optimo animo quamuis susceptos superis "
on placere, fratris heu immaturus obitus indicio sit. Qui res nouari, & regna cupiunt "
utari, q̄d aliud quā grauiora accersunt mala? factiones, dissidia, bella? quæ vt vitentur, "
ia reipub. vulnera dissimulari, an nō satius iudicatis? Duos Reges neq; rerū natura, neq; "
ominandi conditio fert. Nullus est idē & diuturnus & præcox fructus. Ego serū regnū "
ihi obuenire cupio: vt vita Regi diuturna sit, & æterna maiestas. prius ab oculis mor- "
lium auferri necesse est: quam ipsa imperii nomen inuadam. Henrico ergo regnum, "
ipublicæ pacem reddite. nobis vestri huius studii is erit fructus multo maximus. Ex- "
essit ea modestia non assensionem modo sed laudem, magnitudinē animi cunctis qui
erant admirantibus, contemnentis quod ab aliis per flammam gladiosque petitur:
gnamque eo ipso iudicabant imperio, quod offerebatur: sed grauis erat tam longa
publicæ iactatio. Itaque ad concordiam reuocati animi, præsertim missis ab Henrico
gatis: qui proposita venia coniuratos ad sanitatem inuitarent. Hispalensis procerum
gatu, Regis permissu Abulam contendit. Eo internuncio, annitenteq; Andrea Cabre-
regię Magistro, hę conditiones scriptæ futuræ pacis. Isabella fraterni regni heres re-
nciator, Abula, Vbeda, Medina Campestri, Olmedo, Scalonaque disiunctis oppidis
eius potestatem contraditis, iuratæ modo, ne cuiquam nubendi fas sit, nisi regio con-
nsu. Regina filiaque in Lusitaniam amandantor, permissu Pontificis Romani, repudii
ello dato. Coniuratis venia esto, bonis omnibus restitutis & honoribus, quæ dissidii
mpore erant ablata. His rebus perficiendis quatuor mensium spatium designatum. Eę
ges Sanctillanio Marchioni & fratribus, qui sub idem tempus Madritum venerant,
on placuerunt. Ioannam, quam in potestate habebant, præferendam iudicabant. con-
matum id studium est Reginę fuga: quę adiutore Ladouico Mendoza è custodia e-
psa, noctu ad filiam Butracum abierat, magno Hispalensis dolore, cuius fidei erat con-
edita, geminę prolis custodię tempore mater effecta, Ferdinandi atque Apostoli: quos
oleti in D. Dominici regio virginum monasterio educatos occulte, pro constanti tra-
tur, pręfectę cura: quæ Petri Reginę constupratoris, eiusdem arcto consanguinitatis
adu Hispalensem attingentis propinqua erat. Colloquio Principum nihilominus Gui-
adi monasterium delectum est: quod Cadahalsum inter & Cebretum oppida cernitur
edio ferme itinere, quo Madrito Abulam itur. Eo loco multa fœdera sunt facta. singu-
i roceres id habituros sperabant, quod à Rege sororeve extorsissent, bello defessis pa-
auidissimis. Henricus & Villenius arcano collocuti memorantur. quid sanxerint

memoriæ non est proditum. opes potentiamque Villenii iis sermonibus confirmatam uentus indicauit. Aderat Antonius Venerius Pontificis legatus. ab eo proceres iurisiu randi, quo se Alfonso Ioanneque Principibus, obstrinxerant, religione exoluti sunt: qu per se tamen rebus mutatis, & capitis diminutione sublata erat. In Henrici verba nou sacramento adacti. Isabella soror pari consensu & religione regni hæres est renunciat vtrunque ad tertium decimum kal. Octobris die Lunæ peractum est. Cæteris proceribi venia data, in Arias fratres, qui Segobiam obtinebant, ira peruicacior fuit: cuius explei dę occasio venit, pace facta, restitutisque vrbibus, ii pręfectura amoti: atque Andreas C brera Segobiæ præfectus est datus: qui illi gradus ad magnam potentiam fuit, paresqu opes. In agro Toletano oppido Petromoro metentibus segetes, inter manus sangu copiosus effluxit è manipulis manans: quæ res in pręsenti miraculo fuit: deinde eas ca lamitates portendisse obseruatum: quę Hispaniam oppresserunt. Villenius non mino quam antea gratia rerum arbiter esse cœpit, cæteris proceribus tantam in Henrico socoı diam frementibus accusantibusque. eo amplius quod cum Isabella sorore Ocaniã abii

1469. appetente anno Milesi. quadringesi. sexagesi. nono, nunquam sui arbitrii sed in alien mancipio futurus. & erat Villenio destinatum, Isabellam Lusitano Regi connubio iun gere: eiusque suasu legatus in eam rem venit è Lusitania, Alfonsus Noguera Olisiponen sis Episcopus, adiunctis aliis viris primariis. Toletanus contra tendere: missoque Pe tro Peralta Isabellę animum ne expugnaretur confirmare, ad Aragonium propensæ. Ite de coniugio Lusitano appellata, pręcise se id facturam negauit. Dabat consilium Ville nius, Isabellæ vim adhibendam, maloque cogendam fraternis iussis obtemperare. Hen ricus ancipiti cura distractus, quod tutius videbatur, Lusitanos legatos in præsenti di mittit: rem nondum maturam esse, atq; in aliud tempus reiiciendam videri. & noua oc casio erat oblata. Cardinalis Atrebatensis à Gallo legatus, Isabellam Carolo sui regi fratri Duci Bituricum coniugem dari expetebat. Ex eo procerum studia in varias parte diducta: nouique dissidii semina iacta, vix veteri sublato. Bętica enim vna ex omnibu prouinciis, vt arma poneret adduci non potuerat: vbi Ioanne Assidoniæ Duce defuncto Henricus filius nothus successerat, paterni principatus non magis quam factionum & si multatum hæres. ei adiuncti Arcobrigę Comes, atque Alfonsus Aquilarius Isabellæ no mine tumultus concitabant. Eo maturandum iudicatum. Dieghus Villenii filius pa tre expetente, Villenę Marchio renunciatur: ipsi Villenio Diui Iacobi Magistri nomen, & auctoritas, regia & Pontificia auctoritate cõfirmata, Isabella Ocaniæ relicta, denuo nisi fratre conscio, de suis nuptiis nihil constituturã iurata. Beneuentanus & Petrus Velascus Vallisoletum amandantur, reip. moderatores Rege absente eius vicarii futuri.

Nuptiæ Isabellæ & Ferdinandi. Cap. XIIII.

Rebus ad hunc modum compositis, Henricus quidem in Bęticam abiit: sequebantur D. Iacobi Magister, Episcopi Hispalensis, Seguntinusque. modicis itineribus ad Ciuitatem regiam peruentum: vbi Hispalensis substitit morbo tentatus. Giennii ab Irantio Magistro equitum splendido apparatu exceptus, cultusque Rex Cordubam mox Alfonso Aquilario per conditiones dedente, in potestatem redegit: pacatisq; vrbanis tumultibus qui inter eum & Cabræ Comitem Petrum Cordubam erant, Hispalim ęstate festinauit. Par ibi successus fuit. regia auctoritate motus procerum in ea vrbe pacati sublataque dissidia sunt. Mauri quiescebant, quod mirum videri potuit in tanta rerum nostrarum perturbatione, motuque. verum limitibus præfecti præstanti virtute Duces, atque in primis Magister equitum ad omnem occasionem erecti, vigilesque vim inferri nostris finibus vetabant: motusque intestini recens inter Mauros concitati impedimento erant, bellum meditantibus. Alquirsotes Malacæ Præfectus, magna militari scientia, magnaque nominis fama, ea vrbe occupata, ab imperio Albahaceni defecit. Aderant gentis studia à Rege Mauro alienę: & fere ea natio pro mobilitate ingenii imperiorum mutatione gaudet. Ventum ad arma. pars cum parte ferro conflixit. Alquirsotes viribus inferior & causa, Henricum Regem de fœdere appellare constituit. Archidona ad fines vtriusque gentis oppidum, colloquio delectum est. eo Maurus cum magnis muneribus lætus venit. ab Henrico auxilia promissa: qua occasione Albohacenus correptis armis sæpe in nostros fines incurrit, hoc & proximo anno. hominum pecorumque ingentes prędę ablatæ. agri atque oppida incensa. Barbari dolore perciti eo prouecti sunt, vt supremo conatu virtutis edito, multo longius quam antea terrorem bellicum circumferrent. magna clades ea fuit, ac veteribus comparanda. nullum tamen

insigne

insigne oppidum nostris ablatum. variæ modo manus militares vniuersa Bętica, & per Contestanos vagari: latrocinio bellum simile fieri. Ad Isabellam referenda narratio est. quam Ocaniæ relictam, tot tantique vno tempore Principes in coniugium expetebant. inerant magnæ virtutes, prudentia, pudicitiæ laus, forma conspicua, idonea ætas, sed dos multo amplissima. Pluribus licitantibus, Lusitano viduo, Bituricum Duci externo iuueni, Ferdinandus est prelatus, felici omine atque præclaro. multum Aragonii diligentia contulit: muneribus (quę ars nimium multorum experimentis tutissima visa est) aulę asseclæ illecti. Principem auctoritatis & gratię locum apud Isabellam Guterrius Cardenas inferre epulas, & explorare gustu solitus, atque eius auunculus Gonsaluus Chiaconius obtinebant. hic oppido Casarruuio, ille Maqueda promissis expugnati. addita plura alia dona promissaque. His & Toletano agentibus coniugii conditiones scriptę sunt: quarum summa eo referebatur: Vt Henrico Regi superstiti sua auctoritas constaret: defuncto rerum Castellę summam Isabella administraret. neque Ferdinandus suo nomine quidquam donaret: ne magistratus externis mandaret. De immunitate, iure & legibus gentis ne quicquam diminueret: ac nisi vxoris voluntate reip. vllam partem attingeret. Hæc omnia arcano constituta sunt. Ferdinandum Catalauni belli cura detinuit: vbi Gerunda nouo conatu ab Aragonii hostibus obsessa deditionem facere compulsa est. Noua etiam tempestas in Vasconibus erat concitata, Nicolao Episcopo occiso: quē Tafallam ad Eleonoram Principem venientem eius accitu, occisum esse constabat, Petro Peralta cædis auctore. Missi, qui coram Aragonio scelus vindicandum disputarent: ne impunitate confirmaretur audacia, & sceleris religio non vindicati infixa animis, gentis calamitate lueretur. ab eo Tudelam fraude occupatam: præterea multis oppidis immunitates concessas abs Rege querebantur, quasi de alieno liberaliter. Stellam & contributum agrum Castellæ imperio detraheret. Fuxensis impatientia imperandi agitari, resq; spectare ad arma videbatur. eo non minus Aragonio exosus erat, quam eadem de causa antea Carolus. mite tamen responsum legatis Vasconibus datum, ac tempori conueniens. Petro Peraltę impune tamen fuit sacram Pontificis personam violasse. Isabella vim veritą si diutius Ocanię subsisteret, in vlteriorem Castellam abiit. Olmedo exclusa, quod oppidum Placentię Comitis præsidio erat occupatum, Madrigalem contendit, vbi eius mater erat. Tantæ molitiones occultæ esse non poterant. D. Iacobi Magister Hispalensis Caucę se tenenti post confirmatam valetudinem, vt Isabellam in potestatem redigat impense suadet. Illius conatus, Toletani & Præfecti maris celeritate occupantur. cum isto equitatu puella Vallisoletum deducta est, amplissimo municipio securior futura, Toletani præsidio. Non minori solicitudine Ferdinandi animus angebatur. In ipso illi ardore, quod in Catalaunis erat, Valentiam abiit, ad pecuniam redigendam, quæ ex pacto sponsę numeranda erat, vnde aulę cultum sustentaret. Inde Cæsaraugustam repetens, quoniam res moram non recipiebat, dissimulato habitu, tantumque quatuor comitibus, ad Vxamam Manricum Treuigni Comitem, qui in parte coniurationis erat, diuium habuit. Eo & ducentis equitibus stipatus Donnias peruenit: quod oppidum Petri Acunii Comitis Buendiæ, Toletani fratris ditione erat. Sponsa conuenta, rebusque omnibus instructis, Vallisoleti in ędibus Ioannis Biueri, qui ærarii rationibus præfectus erat, vbi nunc iuridicundo conuentus habentur, sponsalia præbita die Mercurii quintumdecimum kalen. Nouembris. Proxima luce nuptiæ confectæ, lege propinquitatis Romanus Pontifex Pius secundus soluerat. hic à Toletano affirmatum inuenio, tempori accommodato mendacio: vti Sixti Pontificis de ea re diploma indicio est postmodum datum. Erat Ferdinandus ętate minor, ac vix sedecim annos natus, conspicua tamen forma, militari corpore. Litterę ad Pontificem, Henricum, Reges, aliosque Principes & proceres datę: quibus festinatas nuptias excusabat. moderatus cultus fuit: precario pecunia in quotidianos sumptus corrogata. Per idem tempus Henrico Aragonii filio Segorbii ducatus est datus: Alfonso Aragonio Ripagorsa Comitis nomine, ea partita vrbs, vbi Ceretani fusi erant Hispaniam à Gallia dirimentes ea parte.

Ioanna Duci Bituricum desponsa. CAP. XV.

Hispali Rex erat, procerum controuersiis componendis districtus: cum à D. Iacobi Magistro, qui Cantillanæ vicino oppido substiterat, de sororis nuptiis per literas certior est factus. Magno ex ea re dolore percitus, repente profectione denunciata Castra ...ia contendit: quam vrbem ad Bęticæ fines sitam Alfonso Stunicę Placentino Comi... ...are destinabat, fidei cultæ rebus asperis præmium. Res tanta latere non potuit. ciues

genus hominum inquietum feroxque, consilio cum Gratiano arcis præfecto agitato, se id passuros negarunt, armis parati susceptam à maioribus libertatem tueri. Repugnantes malo cogere periculosum erat. Areualum in Vaccæis eius permutatione datum: quod oppidum Placentino mutuæ pecuniæ pignus ab Alfonso Principe superiori tempore datum erat. de iniqua commutatione, Ducis adiecto honore & nomine aliquid mitigatum. In ea vrbe Magister Alcantaræ venia donatus est: Guterrius frater Cauria etiam vrbe. Id erat Henrici ingenium, vt plerique vnde vindictam merebantur, inde ampla præmia referrent. Allatę præterea ab Isabella literę, supplices quidem, sed graues; quibus delatum à morte fratris imperium repudiasse se prefata, matura ętate, Rege cessante nuptias acceleratas excusabat. Aragonium cæteris coniugiis, quæ offerebantur, magnis rationibus fuisse prælatum. Sibi matrique iniurias factas multas & graues obliuisci malle. Filiorum loco futuros se virumque, paternam modo beneuolentiam officiaque præstanti. His in conuentu literis recitatis, nullum aliud responsum datum: quam Regi Segobiam, quo festinabat, perlato eam rem curę fore. sic nuncius dimissus. Segobiam noui legati amandati sub principia anni Millesi. quadrin. septuagesimi, sui vti copiam faceret, seve adeundi nouis coniugibus potestatem postulatum, offensam egregiis officiis compensaturis, reipub. vulnera communibus opibus curaturis: quæ superiori tempore iactata, oppressaque erat. neque iis legatis aliud responsum datum, quam de re tanta consilio procerum statuendum videri. Ea causa prætexta est. re Isabellę infensus ad Ioannam, quam suam filiam dicebat, retulerat animum. Eam repetita legatione Ludouicus Gallus Carolo fratri suo, quem pro Bria & Campania ex fœdere nuper icto debitis, Aquitaniæ Ducem iusserat, coniugem expetebat. Legationis principes Cardinalis Albigensis idem antea Atrebatensis, atque Comes Bononiensis. Pręterea Henricum postulabat, vti vires aduersus Paulum Pontificem, cum quo controuersia erat, sociaret ad indicendum ex toto orbe Christiano Episcoporum concilium. Hoc præcise negatum, nempe certissimum dissidiorum fomentum, tetri schismatis fons: cuius rei superioris tẽporis memoria multũ exempla suppeditabat. Quod de coniugio petebatur, in aliud tempus sustentari placuit, metu, arbitror, nouorum motuum: quibus proceres & populus defessi erant, veteribus dissidiis nondum plane sublatis. Nam quo hęc tempore Segobię agitabantur, Cordubæ Alfonsus Aquilarius Diegho Cordubæ Marescalo (is Magister castrorum est) ad senatum venienti securoque manus iniecerat, nulla memoria amicitiæ Rege arbitro cum patre Cabræ Comite nuper constitutæ. libertati is redditus Henrico mandante, cum ab eo iniuriæ vindictam non speraret fluxa auctoritate, socordi ingenio, Granatam profectus Mauro concedente aduersarium ad singulare certamen prouocauit, viridi iuuenta ferox, præceps in vindictam. suburbana Granatę planicie certamini designata, dies dicta. qua die Diegho in armis ad Solis obitũ perstante, quia aduersarius non comparuit, eius effigies ad equi caudam raptata est, ignominię causa: missæque in omnes partes literæ in Alfonsum contumeliosæ, rei gestę pictura repræsentantes imaginem. Alia parte Alcantaræ Magister sui ordinis militibus imperium recusantibus, reque deducta ad arma, vnus multis, viribus impar Guterrii fratris opem implorare necesse habuit. pecunia in stipendiũ quærenda erat. ea ab Albano affini & necessario mutua sumpta Cauria vrbe, dum pecunia redderetur, pignore. Ea occasione Albani reguli nobilem eius vrbis principatum nacti sunt, regio etiam consensu confirmatum, atq; in hoc tempus retentum. In eo bello nihil præterea memorabile gestum: nisi quod eę copiæ ab aduersariis Tagi fluminis transitu prohibitæ: ac deinde nullo successu dissipatæ sunt. Magister ditione spoliatus, & morbo oppressus quem animi ægritudo attulit, proximis annis decessit. Substitutus in eius locum Ioannes Stunica Ducis Areuali filius, militum consensu magna ex parte muneribus, aut terroribus expresso, in Alcantarę Magistris postremo loco numeratur. Ocaniæ se D. Iacobi Magister per idem tempus tenebat, febri quartana laborans, maiori quam vnquam gratia, & auctoritate. Iniecisse magicis sacris Regi amentiam fama erat, mendacio probabili: quod tantis iniuriis violatus, se suaque illi permitteret: prorsus vt Madritum, quo vicinior esset, se contulisse crederetur. venientem certe in curiã obuius ipse excepit, auxitque Scalonæ principatu. quem quia oppidani dominum recusabant, maioris beneuolentiæ argumento, nulla maiestatis memoria, eo profectus de manu tradidit. Armeniaci Comes Madritum venit ex Gallia profugus, insidias, vimque veritus: quod Fuxensis filiam inscio patre sibi connubio iunxisset. Splendide habitus, cultusque, fide publica quam Galli nomine Albigensis Cardinalis dedit, remissus in patriam est, exitium vrgente morum & vitę prauitate. Cantabri veteri instituto in factiones duas Ognios & Gamboinos scissi, per hęc tempora grauiter tumultuati sunt. Iis pacandis

1470.

ndis Petrus Velaſcus, qui patre eodem nomine recens defuncto,& ad Medinam Po-
ariam tumulato,Hari Comes renunciatus erat,Madrito amandatus,vtriuſque factio-
s principibus Petro Abendanio & Ioanne Muxica finibus prohibitis,tranquillitatem
longo interuallo in eam prouinciam retulit. Erat à Paulo Pontifice venia peccato-
m conceſſa,iis qui certam ſtipem contuliſſent (quatuor argenteos nummos qui ma-
ri cenſu erant,medii trinos,tenuiores binos pendere iubebantur)adiecta lege, vt con-
ctæ pecuniæ duabus tertiis in ſtructuram templi maximi Segobienſis collatis,pars ter-
ipſi Pontifici ſeruaretur. Vt eam veniam obtineret,Henricus Madrito Segobiã abiit.
tubale in Luſitania Viſei Dux octauo Septembris die deceſſit, ſeptem & triginta na-
s annos hærede Diegho filio. Corpus è D.Franciſci,vbi translato ſepulchro in eo op-
do iacuit,Pacem Iuliam translatum eſt,in Conceptionis tumulo extructo: quã ędem
iuncto virginum collegio vxor Beatrix extruendam ſua impenſa curarat. Valliſoleti
diebus grauis tumultus concitatus à populo,correptis armis eſt,in eos qui ex Iudæo-
m ſanguine erant, Chriſtianis quamuis imbuti ſacris. Parum abfuit quominus Ferdi-
ndus & Iſabella Donniis ad compeſcendos populares motus accurrentes armatorum
ncurſu violati fuerint. A parte quæ minus ſibi confidebat,maiorique inuidia flagra-
t,quaſi Iudęis progenitoribus orti eſſent, Henricus aduocatus nobile municipium in
teſtatem redegit. Beneuentano eius cuſtodia concredita datis etiam Ioannis Biueri
libus: qui factioni alteri impenſe fauens,magnoque ſtudio Iſabellæ & Ferdinandi par-
complexus, Henricum Regem offenderat. Donniis ex Iſabella Principe filia nata
ſextum Nonas Octobris,cui Iſabellæ nomen fuit. Legati Galli denuo ea cauſſa veni-
tes de ſuperioribus nuptiis nouo conatu appellabant. re conſtituta Ioanna Princeps à
nctillanio Marchione deducta eſt. operæ merces tantique pignoris compenſatio Al-
cerium, Valdoliuæ,Salmeroniumque fuere,ad veteres Carpetanorum & Celtiberiæ
es municipia præclara. Villenio cuius in ditione erant,cum vxore dotalia,Requena in
nteſtanis,vectigalque ex portorio & mercibus in eo oppido amplum datum. Ad Lo-
æ vallem,Segobiam inter & Butracum, vbi Carthuſianorum monaſterium nobiliſſi-
i eſt Paularis nomine,Rex,Regina,filiaq; cõuenere: pterea D. Iacobi Magiſter Hiſpa-
ſis,Areuali Dux,Seguntinus & fratres inſigni apparatu. Eo loco Iſabella publicis ta-
lis abdicata,Ioannæ Principis ſponſalia celebrata ſunt ſeptimo kalen. Nouembris,Re-
& Regina iuratis iuſtam prolem eſſe,proceribus nouo Sacramento adactis non aliam
gni hæredem fore. Bononienſis Comes pro Carolo vicarius, in manum traditam ac-
pit.cæremoniæ antiſtes Albigenſis Cardinalis.fœda procella fuit.ventorum,imbrium,
niuiũ tantum,vt Gallis legatis,peracta eius diei celebritate,Segobiam repetentibus in
æ diſcrimine,nonnulli è familia vi tempeſtatum perierint.Inauſpicatum ex eo coniu-
m fore quidam augurabantur otio curioſi alendis rumoribus apto. Inde honoris cau-
leducente Seguntino Epiſcopo Burgos vſque in Galliam ſeſe legati retulerunt rebus
ſententia patratis lęti: noui & grauiſſimi belli inter Hiſpanos Gallosque parata mate-
niſi numina de cœlo miſerata tempeſtatem auertiſſent. Gallo Regi paulo antea pro-
erat nata cui Carolo nomen fuit. Dux Aquitanus cum ſpe fraterni regni obtinendi
editate, vita etiam ſpoliatus eſt,non toto deinde biennio circumacto: quod compe-
ti repetendum loco eſt.

Trium Principum obitus. CAPVT XVI.

Eo tempore Aragonię opes nouo coniugio auctę, multiſque partibus concuſſę
ſunt. Vigenti in Catalaunis bello, in Sardinia,atque Vaſconibus mota arma occaſio-
non eadem, pari conatu. Sardi Duce Leonardo Alauona ſunt tumultuati. Natus is
tagi regulo, maternum genus ad Arboreas referebat,veterem in ea inſula & præpo-
tem familiam: quo fretus iure,Saluatore Arborea Oriſtani Marchione ſine filiis de-
ncto, eius principatum quoniam legibus non fidebat,armis petere conſtituit. Non v-
loco pugnatum eſt. multa oppida & arces de Rege aliiſque proceribus capta.in Pro-
e Nicolao Carrocio, plus auctoritatis ad compeſcendos inſulanos, quam virium &
entiæ erat. Eo bellum diuturnum fuit. Fuxenſis imperandi cupiditate armis corre-
, adiunctiſque Beamontiis, magnam in Vaſconibus prouinciæ partem Aragonio
raxerat. Tudelam caſtra promouerat. parum ſpei erat voluntate ceſſaturum. prę-
ſo Cæſarauguſtano Epiſcopo, ipſe Aragonius eius pater, ea quamuis ętate, arma ſum-
ſſe memoratur, ſeptumque validis copiis coegiſſe generum, vti obſidionem ſolueret.
ſſis ab vtraque parte legatis, de compoſitione agi cœptum. Oliti tandem facto fœde-
poſita arma ſunt. Regium nomen Aragonius retinuit. rerum adminiſtratio Fuxenſi

& vxori perpetuo est commendata. Cum vtrosque nuncius ex Gallia allatus vehemen
ter perculit. Carolo Aquitaniæ Duce noui principatus, atque pacti cum Ioanna coniu
gii lętitiam, conuiuiis,ludis, spectaculis celebrante, in ludicro militari Gasto Fuxensi
& Eleonorę filius,confractæ ipsiusmet hastę in aduersarii pectore assula per castidis buc
culam in os reflexa, lethali vulnere afflictus est, viginti sex annos natus nono kal.Decem
bris,die Veneris.Cadauer Liburna,vbi extinctus est, Carolo leuiro curante funus,Bur
digalam delatum,atque in Diui Andreę templo eius vrbis maximo tumulo est composi
tum. Franciscum cognomento Phœbum, & Catharinam ex Magdalena vxore reliquit
teneris annis ineptos imperio,deinceps Vasconum Reges. Tantis curis,tantoque dolor
perculsum Aragonii animum,maior solicitudo de filii salute vrebat: quem neque in Ca
stella relinquere tutum erat,multis aduersariis circumfusis, Rege infenso: neque reuo
care commodum,eius imperii successionis ambiguo iure,euentu incerto. Toletanus,in
quo certissimum rebus pręsidium erat,alieno esse animo ferebatur virum ambitiosum
cupidumque imperandi Ferdinandus offenderat adhibitis ad arcana consilia Guterrio
Cardena, Alfonsoque Henrico auunculo. suo. aliquando etiã iuuenili impudentia palan
edixerat,sibi deliberatum esse,nullius imperio seruire: quod aliis Principibus calamito
sum extiterat,ignominiosumq;. Altius id verbum in Toletani pectus descendit,quam par
erat. de discessu cogitantem arte Aragonius detinuit, filio per literas castigato,iussoque
rebus omnibus Toletani consilium cæteris præferre omnibus: vnumq; parentis instar
omnibus officiis colere. Parum ea diligentia profectum est. omnem medicinam ęger
Toletani animus respuebat. Belli Catalauni breui conficiendi magna spes affulsit Io. Lo-
taringio Barcinone,vbi erat in hibernis,morbo opportune sublato,die Decembris sexto
decimo. corpus in templo maximo sepultum,pompa funeris exigua,populariq;. Factiosi
eo quamuis pręsidio nudati,haudquaquam animos remisere. Gallũ euocare cõstituunt,
haudquaquã recusaturum ad Ruscinonenses Ceretanosq; reliquã Catalaunorũ prouin-
ciam adiicere. eo consilio,edicto sanciunt neminem in arces vrbesq; admittendũ viduas
rectore: nisi Renatus ipse Andegauensis veniret,aut nepos Nicolaus defuncti filius: qui iã
se Aragoniæ Principem ferebat, Calabrię Ducem. inanes tituli,& sine prouẽtu nomina.
Vtriusq; ætas inutilis bello erat: & occasio quæri visa est,eos Principes abdicandi,maio-
riq; præsidio mutandi. Proceres Castellæ variis artibus versati agitatiq; sunt ab Aragonio:
Paciechus nouæ ditionis, cuius erat auidissimus, iniecta spe: Toletani animus ad mu-
tandam fidem procliuis, vt videbatur, promisso amplo principatu filiis Troilo Lupoq;.
vt cuiusque studia erant,aliis pecuniam,aliis honores,aliis oppida pollicebantur, fidem
opemque magno licitantes. donis fallacibus neuter cessit. Toletanum quoque in partes
attrahere Henricus Rex satagebat. nulla arte obstinatus animus vincebatur,malo cogẽ-
dus visus est. à Vasco Contrerio Peralium illius oppidum præsidio occupatum. Toleta-
nus omnis insolentiæ impatiens,fortiq; ad sustentandum fortunæ impetum animo, col-
lectis copiis eo continuo aduolauit. sequebatur Arias Segobiensis Pontifex. Henricus
ne prima negligendo graue bellũ existeret, Madrito quo Segobia celeriter abiit, nouo

1471. anno Milesimo quadringentesi. septuagesi. primo octogentis equitibus stipatus, & nu-
merosо peditatu obsidionem disiecit: Toletanoque Complutum profecto sese ipse Ma-
dritum retulit. Noua tentata via factiosos Pręsules sanandi atque Henrico Regi conci-
liandi,cui erant vel maxime infensi. à Pontifice Romano gemino diplomate ablato,alte-
ro Ariæ Romam dies dictus,ex eo die,quo denunciatio facta esset,nonagesimus. Toleta-
no Præsuli diplomate altero vt mutaret,mandatum,Henricoque satisfaceret. Si obtem-
perare recusaret,quatuor sacerdotibus Toletanis cognitio data: quam de scripto conce-
ptam Romam mitterent. Ii iudices à Collegio Toletano Sacerdotum summi templi de-
signati,ne quod iussi erant præstarent,Magistri Diui Iacobi arte impediti sunt. Præuari-
catio ea tempestate ignominiosa non erat,inter proceres maxime: quorum augendis o-
pibus controuersias existere commodum erat, nulla honesti cura,præ ambitione mala,
cupiditateque. prorsus vt vniuersa prouincia prædę haberetur. varia oppida proceres pro
se quisque occupabant. Alcarassum Diui Iacobi Magistro abs Rege data. Roderico,Pon-
tio Arcobrigæ Comiti Gadeis insula adiuncta eodem agente, Marchionis nomine quasi
dotalis de publico: quod per eos dies defuncto patre suo Beatricem Magistri Diui Iaco-
bi filiam sibi connubio iunxisset,idoneus,qui Assidoniæ Duci, cum quo eius socero gra-
uis simultas erat,opponeretur. In Cantabria noui tumultus extabant, Abendanio &
Muxica partium capitibus ab exilio reuersis, ope Treuigni Comitis; quam ille liben-
ter contulit Petro Velasco à quo fuerant expulsi,ex priuata contentione infensus. Ab v-
troque collectis raptim copiis in Cantabriam penetratum. prælium ad Munguiam op-
pidum

idum ancipiti marte factum ad tertium kal. Maii. Treuigni Comes peditatu præstabat: quitum non magnus vsus erat locis asperis, qualis omnis ea regio est, pro locorum con-itione ingenia durata. Aduersarii pulsi, cęsique. nonnulli viri nobiles desiderati. lerique capti. Iis libertas est reddita Regis iussu: qui periculo cognito Burgos, Or-uniamque magnis itineribus festinarat. Vtrosq; prouincię finibus discedere mandat, actis induciis dum de compositione ageretur. Mox tota Castella magni delectus habe-: proceres nominatim euocati: vt collectis regni viribus Ferdinandus & Isabella fini-us discedere cogerentur. consilio tamen D. Iacobi Magistri cessatum. arte potius quam iribus superandos disputantis: nobilissimum id victoriæ genus fore, reipublicæ tan-s vexatę malis necessarium. Ea sententia vicit nemine contradicere auso: ne Rege uidem tametsi secus existimabat. Toleti, atque Hispali vno tempore tumultus conci-ti. Toletani ciues veteri instituto in duas factiones distracti erant, Aialas, Syluasque. is Cifontanus, illis Fuensalidæ Comes caput erat. Annitente Petro Sylua Pontifice, oniugium pactum Cifontanum inter & Eleonoram Fuensalidæ Comitis filiam. quod at ad concordiam excogitatum non imprudenter, maius certamen accendit, Cifon-no & Ioanne Ribera eius auunculo, quasi ad communem lætitiam, in vrbem contra egis voluntatem admissis. Reducto capite Syluę in aduersarios armati sæuire aggressi nt. Ea causa ab Henrico, cum ad periculum festinasset, vrbe pacata, Fuensalidæ Comi-vrbana prefectura amoto, quam multos per annos continuarat, substitutus est Garsias ıpus Assistentis nomine, qui ciuibus iura daret. Marchio Gaditanus ab Assidonię Du-Hispali pulsus, duos aduersarii fratres materno genere impares tumultuaria pugna fus-lit. Assidoniam expugnauit. contentio in iustum bellum exarsit: quam Enecus Men-za Tendillię Comes eo missus, arte magis quam viribus pacauit, Assidonia etiam resti-a. Motibus Castellæ pacandis magnum præsidium decessisse videbatur, obitu Pauli cundi Romani Pontificis octauo kal. Augusti, cuius in nostram gentem magna bene-ia extiterant. Successit quinto Idus Augusti ex Minorum ordine Franciscus Ruue-us Cardinalis, Sixti quarti nomine, haud minori probitate, humanitateque in nostros. Margaritum Gerundensem Episcopum Romæ pro Aragonio Oratorem donauit pur-ra. cuius extant de rebus Hispaniæ Paralipomena: & Romæ sepulchrum in D. Mariæ Populo ad portam Flumentanam. Maurorum manus in Bæticę agros inuecta est: que Alcantarę contributa oppida. ferro igneque vexata. tantum prædę & spoliorum exere, vix vt explicare agmen possent. Gaditanus Marchio vindictę studio, iussu Re-in barbarorum finibus Cardellam municipium vi cepit quidem: sed infirmo præsi-munitum breui ad veterem ditionem rediit.

Carolus Aquitanus defunctus. CAP. XVII.

Elix hic annus Lusitanis fuit, felix Aragoniis. Alfonsus Rex Lusitanus instructa nu-merosa classe, omnino nauigiorum maiorum minorumque trecentorum. Africam lo repetiturus, Olisipone soluit Augusto mense dimidiato. Sequebatur Ioannes fi-prima militiæ rudimenta in pio bello positurus: ex vniuersa gente nobilissimus quis-e, promiscui generis homines ad triginta millia. his copiis primo aduentu Arzilla vi ta est. è barbaris duo millia trucidata. captiuis ad quinque millia sub corona vendi-magna pecunia in ęrarium redacta. victoria nostris incruenta non fuit. cecidit no-ssimus quisque: Aluarus Castrius, Ioannes Coutinus Montis sancti & Marialuæ Co-es. Huius cadauere cōspecto Rex ad filium conuersus: Vtinā te, inquit, talē tantumq; itē superi præstent. Arzillæ clade Tingitani Mauri territi, vrbe deserta fugerūt. Captę rbi Rodericum Merlum, Arzillæ, atque Alcassari Henricum Menesium Valentię Co-em præfectos cum Rex dedisset, tantis rebus breui patratis classem triumphans inco-em in patriam reuexit, Alfonso Basconselo in ea expeditione Penellæ Comite creato. neritis continuis & maximis cōpensatio fuit. In Catalaunis Gerunda vrbs post Lota-gii obitum, in Aragonii potestatem ciuium deditione redacta Octobri mense. reliquię tiū, quibus Reinerius Scanis Lotaringii filius nothus, Iacobus Galeotus præcipui du-erant, pars ad fanum Hadriani ad ripam Besis fluuii obsessæ: pars quę Barcinone vici-bsessis opitulatū accurrit insigni pugna superata cęsaq; est ab Alfonso Aragonio, qui ello fuerat à patre prefectus. Ad Emporitanos ipse ea q̄uis ætate, hostes magna diligē-ersequebatur. cui castris ad Toroellā positis, per quietem speciē strenui militis in eo o occisi oblatam memorant, monētis ne castra inde moueret: alioqui imminere ma-Regem earum rerum contemptu quasi fortuitarum, motis castris capta Rhodope,

obſeſſoque oppido Peralada, nocturno impetu Cāpobaſſi aduerſarię partis Ducis ferm oppreſſum, vigiliis trucidatis inermem ac ferme nudum Figherę mœnibus ſalutem tuta tum: ſed proximo tamen die repetita obſidione, atque agrorum vaſtatione, deditionem tandem ab oppidanis factam: totoque eo tractu ad ditionem ſubiuncto, Barcinonen promota caſtra. Longa ea obſidio fuit. Vim prohiberi erat Aragonio deſtinatum: arteq potius commotas ciuium voluntates ſanare. Quid enim vrbem nobiliſſimam vaſtaret deriperet, incenderet? quid militum prædam faceret? & non potius ſibi à clementia immortalem gloriam quæreret, fructumque multo maximum, ciuium ſalute & opibus cō ſeruatis? In Vlteriori Caſtella Ferdinandus & Iſabella multis oppidis tentatis, quibuſdam etiam, atque in his Sepulueda deditis, Toletanum, qui ſe in Carpetanis tenebat, euocar conſtituunt. & quod Aragonius pater præceperat, ſe ſuaq; eius poteſtati permittere velle pollicentur. Fide fides obligatur maxime. Itaq; eo placato, atq; cum firmo equitatu proſequente Tordelacunam, quod oppidum in Carpetanis Toletano ſubditum eſt, fertiliſſimo agro migrarunt. Carolus Aquitanus Ioannę nuptiis contemptis, incertis natalibus, ambigua dote ad Burgundi filiam, patris inuitatu, ſuaque ſponte animum retulerat.

1472. Ea re cognita Henricus, Segobia vbi ſe tenebat principio anni Milleſi. quadringenteſi. ſeptuageſ. ſecundi, Pacem auguſtam ire pergit. eam vrbem Comes Feriæ obtinebat Magiſtro infenſus: ita venientibus portæ clauſæ. grauis contumelia fuit: neque melior colloquii ſucceſſus: q̧ inter eam vrbē & Helbes (Heluiam quidā vocant) Portugaliæ oppidum, eſt habitum. de nuptiis Luſitani Ioannæque, qua potiſſimum cauſa is labor erat ſuſceptus, nihil certi conſtitutum. Luſitano Paciechi Magiſtri fides ſuſpecta erat, ſeſe in omnes partes vertentis, vndecunque melior ſpes oſtentaretur. Ferdinandi & Iſabella in dies creſcere vires in Caſtella conſiderabat, & ipſorum virtutib. & gentis beneuolentia excitata; & Toletani artibus, ſingulas ciuitates ſolicitari, trahique in partes. Ira in Comitem Ferię in præſens diſſimulata. Madrito Henricus, quo ſe à Luſitani colloquio retulerat repetita Bætica, exceptus Cordubę Hiſpalis aditu abſtinuit: eam vrbem Aſſidonia Duce cum numeroſo equitatu obtinente Magiſtri, vt ferebat, metu: quem rebus ſuis infenſum antea ſæpe erat expertus. Nullo itaq; magno operępretio Toletum feſtinatum ad vrbanos motus pacandos: qui capta à Cifontano, cū in eā vrbē rediiſſet arce, quæ ad Diu Martini pontem erat firmiſſima, captoq; vrbis Præfecto, grauiſſimi extiterunt. vix ea ſeditione pacata Henrici præſentia, ſacerdotumq; templi Toletani virtute & armis, Segobiā ciuili diſcordia ardere nunciatū eſt. magna iniecta ſolicitudo: quoniam regii theſauri in eam vrbē relati erant. eo quam primum feſtinatur. nulla erat facies mali, quam in ea temporum atrocitate vniuerſa prouincia nō pateretur. rapinę, cædes, iniurię, promiſcuę libidinis ſcelerum omniū licentia volitabat impune: ſacra atq; profana iuxta contemtui erant: pecunia paſſim adulterata, magno mercatorū commerciiq; dāno. Ea ſæpe de ſcripto capita Regi explicata: vt remedium adhiberet fruſtra poſtulatū. Henrici væcordiā, procerum artes, reipublicæ vniuerſæ iactationem, paſtoritio quidem, ſed eleganti carmine Ferdinandus Pulgarius nobilis ea ætate ſcriptor, ſuppreſſo nomine ad vitandam inuidiam, deplorauit, lingua vulgari, eglogæ forma, ſatyrę amaritudine, Dominici & Egidii paſtorū inter ſe colloquētium de reipub. ſtatu affictis nominib. ſermone dato. Hoc anno quarto Idus Maii Carolus Aquitaniæ Dux Burdigalæ diē obiit, in medio apparatu noui belli: quod eis, Burgundi, atq; Britanni iunctis viribus in Gallum parabatur. Aquitania omnis defuncto Carolo, Galli Regis Præfectos oppidis arcibusq; accepit. Burgundus inuidiam Regi conflare, parricidii inſimulans, corruptis ab eo familiaribus fratrē veneno ſublatū. ventum ad arma. quędam, ſed ea ignobilia oppida vtrinq; capta: maiora fruſtra tentata. plus iratū Burgundo, plus virium atq; conſilii Regi Gallo. Inducę ſępe factę: ante diem ſępe ruptę. verum totius belli ſucceſſus, & qua ratione ab iis initiis Burgundus tandem quinto poſt anno in exitium pręceps datus, ad Nantium in Lotharingia ceciderit victus ab Heluetiis acie, hiſtoricis eius gentis explicandum relinquatur. Gaſto Fuxenſis Comes res Hiſpanię attingit, Eleonorę coniugis iure, Vaſconum regni hæres futurus, ſi vita longior contigiſſet. In ſaltu is Vaſconum ad Rocidam vallem hoc anno deceſſit: cum ex Gallia iret in Vaſcones, multis Gallicis bellis atque imperii finibus prolatis, in paucis ea ætate nobiliſſimus. fratrem habuit Petrum Lautrechii Vicecomitem pari virtute, gloriaque, bellis omnibus adiutorem, Lautrechiæ familiæ nobiliſſimæ conditorem, defunctus enim Mirandę, quod eſt Gallię oppidum, ſuperioribus annis vxore grauida, poſthumum filium habuit Ioannem nomine. ex hoc Odetus, atq; Andreas cognomento Sparroſus ſunt geniti clari Duces: hic bello Vaſconum, quo tēpore mortuo Ferdinando Rege Catholico ciuilia arma in Hiſpania mota ſunt: ille Mediolanenſi

& Nea-

Neapolitano aduersus Carolum Cęsarem. præterea Thomas Lescunius iuxta nobilis Gallia. Odeto filius Henricus fuit: cui vita longior cæteris fratribus contigit, ad no-am ætatem propagata.

Rodericus Borgia Cardinalis in Hispaniam legatus. Cap. XVIII.

HOnorem purpuræ Seguntinus nobilitati congruum, meritis debitam gratiam, à Pontifice Romano regia opera impetrare cupiebat. Aeger mora, impatiensque, a-mo vehementer alienatus; neque in Lusitaniam, neque in Bęticam euntem Regem osecutus erat: multus alioqui in aula assiduusque. magnum in eo momentum rebus e-t propter familiæ amplitudinem, paresque opes. ægri animi sanandi ratio excogitata. agister Diui Iacobi obitu prioris vxoris domum secundis nuptiis vacuam, filiam Hari omitis patre concedente duxit. Ea quoniam Maria Mendoza nata erat, Velasci Men-ozæque reguli affinitate deuincti sunt; Assidoniæ Dux eo pręsidio nudatus, quod à endozis certissimum expectabat. & ipse aduersus inuidiam procerum aliorum, plus v-m omnibus posse dolentium, opes vehementer ea affinitate confirmauit, homo calli-s, ingenii dexteritate ad versandos homines, vitãdaq; pericula pollens in paucis. Pur-ræ haud dubia spes Seguntino iniecta, Roderici Borgię Cardinalis Valentini aduentu: tem à nouo Pontifice legatum, patrium Valentię litus tenuisse ad duodecimum kal. Iu-cultumque in ea vrbe, vt par erat, omnibus officiis, pedestri itinere Tarracone Ferdi-ndum Sicilię Regem conuenisse nunciabatur, per id tempus Barcinonem ad patrem ofectum, eoque conuento, sese ad vxorem referentem. Suscepti à Ferdinando itineris æ caussæ vulgatæ sunt. illa verissima: de Henrici Segorbii Ducis, & Ioannæ connubio i, renunciare cupiebat: quod disturbandum filius disputabat. pater non credebat, falsis e delationibus deceptus, ob ætatẽ cautior, & indulgentia in Henricum fratris filium opensus. Omnino Ferdinandus Tarracone in Valentinos abiit. Inde sese in Castellam tinus retulit, cura ne se absente à prauis hominibus, quorũ erat magnus numerus, resp. :baretur amplius. Cardinalis legatus Barcinonem ad Aragonium peruenit. Quo tem-re obsessi ciues diuturnæ obsidionis fessi malis, atque rerum omnium inopia laboran-de obstinatione tamen animorum nihil remittebant, duro homines ingenio atq; ad-rsus mala peruicaci. Inuitati sæpe ad sanitatem, surdas aures salutaria monentibus præ-ere. Aragonius literas testes sui animi, testes clemẽtiæ ad extremum dedit. Eo loco res e, vt neque suis, neque alienis viribus stare diutius possent. Debere eos vrbis pulcher-nę, quę caput gentis esset, nulli in Hispania de nobilitate, atque elegantia concederet, ina, incendio direptioneq; moueri. sibi decretum esse, dum spes esset, voluntate ad le-imum imperium redituros, neq; vim, neq; metum intentare: eoque nisi necessitate nõ nturum & quasi viscera secantem sua. Huius sui animi testem inuocare Deum: nõ alio to neque habuisse quam filiorum, neq; habiturum vnquam. ac (per ipsos modo liceat) ouinciæ calamitatem omnibus regni opibus sanare proposuisse. His illi emoliti literis, spe defensionis abiecta legitime dedentium vrbes verba nuncupare constituunt. Da-udices, qui de singulis controuersiis statuerent. Gallicum pręsidium Ioanne Lotharin-filio Duce dimissum. Venia omnibus data, quicunq; eo bello in Regem arma sumsis-t. Vnus exceptus Pallasii Comes, quædã in Pyrenæi iugis oppida retinens, vnde Galli-opibus fretus diu molestus finitimis extitit, sustentauitq;. Quæ gesta essent eo decen-, ex quo tempore bellum tenuit, atque decreta à ciuibus, approbata. Sic Octobri men-extremo Barcinonem Aragonius inuectus, nobilissimum clementiæ exemplum po-ris reliquit, vrbe ea, vnde tantæ iniurię extiterant conseruata. cæteris omnibus clarius phęum. Caroli filii sublati pœnitentia successerat: & pro eius salute, non pro externo iste arma sumpta, optimo animo considerabat. Neapoli gemina coniugia pacta. duo rdinandi Neapolitani filii, Fridericus, Eleonoraq;, hæc Sfortiæ Mariæ Barensi Duci & ediolanensis fratri, cui stipulatam diximus detracta, Herculi Astensi nupsit Ferrariensi uci. Friderico Ioanna Aragonii filia desponsa est. Hoc tamẽ deinde mutatũ. Eleonora inceps cũ Sanguessæ in Vasconibus esset, viro defuncto, vti paulo ante diximus, à Gallo citata est, vti in eius potestatẽ Vasconum arces contraderet. ad stabiliendũ nepotibus perium gentis, id maxime pertinere: firmissimumq; præsidium ad omnem statum di-tatis. eorum quippe sorore nati, ad aliquã solicitudinis partem pertinebant. Ea noua uria Aragonius prouocatus ad alias, quæ toto belli Catalaunici tempore multæ & gra-s extiterant, correptis in Gallum armis Ruscinonenses Ceretanosque ad ditio-n reuocare constituit. Barcinone ad quartum kal. Ianuarii principio anni Millesi, adringentesi. septuagesi. tertii profecto, accedentique ad fines Helena, Perpinia- 1473.

numque continuo portas aperuerunt. Gallico imperio fessis omnibus Aragonio victo passim fauebatur. Reliqua omnia similia fore credebatur. Cardinalis Legatus Aragon discedens Madritum tenuit. acceptus splendido apparatu sub vmbella, præeuntibus pr ceribus, sacratisq; viris in augusto ornatu, Henrico Rege sinistrum latus stipante: qu more gentis maximo honori ducitur. In id oppidum Episcopi ac Sacerdotes alii ex vr uersa ditione euocati a legato, frequentes conuenerunt. actum de pecunia, quã design to annorum numero, a sacerdotiis redigi in subsidium belli Turcici Pontifex postulab graues difficultates opponebantur, iactatione temporum exhaustis omnibus. Vicit tan legati auctoritas, regia voluntate adiuta. subsidium Pontifici Romano, vti expetebat, d cretum. imminuendę quamuis Ecclesiarum libertatis exemplum ab eo facto induci, a oque auertendi copias Hispaniæ considerabant. Inuaserat pudenda literarum inscitia sacerdotes Hispanię: vsque eò vt pauci Latine scirent, ventri, gulęque seruientes. auai tia rapaces in Ecclesiam Dei manus iniecerat. emere sacerdotia olim simonia, tunc ind stria erat. neque intelligebant cęci Principes, cęcique Pontifices, irato Deo fieri impiu commercii genus: quod facias an patiaris perinde est. Medicinæ faciendæ ratio, iis s cerdotum conuentibus excogitata est. impetratum à Pontifice Romano, vti in singul ecclesiis cathedralibus bina sacerdotia, quos Canonicatus vocant, suffragio Episcopi, a que collegii Theologo vnum, alterum Iureconsulto obuenirent. Pontificium diplom quoniam publice cognosci vtile foret, eius iniuria temporis sublati partem, diplomate a
" tero post biennium concesso comprehensam, hoc loco subiicimus. Kal. inquit, Septem
" Pontifi. nostri anno quinto per quasdam statuimus, & ordinamus: quod de duobus c
" nonicat. & totidem præbendis, qui primo per cessum vel decessum, aut quamuis aliã d
" missionem illos obtinentium extra Rom. curiam, in quibusuis mensibus simul, vel succe
" siue vacarent, in qualibet Ecclesiarum earundem, etiã si dispositioni Apostolicæ ex qu
" uis causa (non tamen prima vice) generaliter reseruati forent, perpetuis futuris temp
" quoties illos vacare pro tempore contingeret, vnus qui in Theologia Magister, seu Lic
" ti. & alter in vtroque, vel altero iurium Doctor seu Licenti. existeret, posset, & deberet a
" Epis. vna cum capitulo cuiuslibet earum Ecclesiarum ordinaria auctoritate prouideri, i
" omnibus & per omnia, perinde ac si aliquæ gratiæ expectatiuæ speciales, vel generale
" reseruationis, & nominandi, seu nominatis conferendi facultates & mandata à nobis, se
" sede Aposto. vel eius legatis, seu alias eius auctoritate, etiam Regum, Ducum, Principur
" vel Prelatorum, aut quauis alia consideratione nullatenus emanassent, seu in posterur
" emanarent. Ita tamen, vt de eis qui primo Doctori, vel cum rigore examinis Licenti. in al
" tero iurium, & aliis qui post modum vacarent simul, vel successiue canonicati. & præ
" bendis huiusmodi Magistro, vel Licentiato in Theologia prouideretur. Et si inter Do
" ctores & Licen. eosdem ad illos pro tempore nominatos aliqui de nobili genere procrea
" ti forent, aliis non nobilibus: & inter ipsos nobiles, qui ex vtroq; parente nobiles fo
" rent, nobilibus ex altero tantum: & inter ex vtroque, & vno latere tantum nobiles d
" maiori nobilium genere procreati per eosdem ordinarios collatores & Capitula preli
" gerentur. qui si in eadem Ecclesia beneficiati & alias, si qualificati reperiantur, aliis præfe
" rantur. sicque perpetuis futuris temporibus obseruetur. Hactenus diplomatis pars.

Perpiniani obsidio. Cap. XIX.

PAcandis Castellæ motibus, componendisque dissidiis, magna à Cardinali Legato contentione adhibita, parum profectum: & ipse, vt natura cogebat, in Ferdinandum ex arcano propensior, ad confirmandam eius causam omnes neruos contendit. Complutum profectus, vbi Ferdinandus, Isabella vxor & Toletanus erant, inde Caracam, nõ alio consilio abiit, quã vt Mendozas regulos in partes traheret: ab Henrico Rege, & D. Iacobi Magistro deduceret, ingenio fretus ad simulandum, dissimulandumque idoneo. Vno tempore tumultus per vrbes & oppida concitati sunt in eos, qui Iudęorum ex sanguine prognati erant, profunda homines auaritia fraudeque. initium Cordubæ factum. ferro, rapinis, incendiisque in miseram gentem sæuitum, furente populo nullo supplicii metu. Numinum iram prudentes interpretabantur, ob abdicata passim ex arcano, quæ ante susceperant Christiana sacra. Cordubæ exemplum alia oppida & vrbes Bæticæ secuta sunt. vis maior in Giennium incubuit. Irantius Magister equitum gentem calamitosam ab iniuria vindicare ausus, seque furenti populo opponere, magnam inuidiæ flammam apud populares accendit. ita facta conspiratione ad aras, sacris operantem, crudeliter obtruncarunt. Therasia vxor, & filii vix arcem tenuerunt. Regii scrinii præfectura

Segun-

eguntino post Irantii cædem concredita. Hari Comes Magister equitum renunciatus
[ill]t, honore antea per multas familias vagato, deinde in eius posteris statato ad nostram
[ill]tatem. Magna ea clades fuit: magnumq; præsidium Henrici rebus ob eximiam Irantii
[ill]onstantemq; fidem, sublatum. Magistri D.Iacobi arte conquisita alia. Henricus Arago-
[ill]ius ad certam coniugii cum Ioanna Principe spem, per Valentinos fines euocatus venit
[ill] Castellam: tum ipse, tum mater Beatrix Pimentelia, obuio ad Requenam Magistro i-
[ill]so, deducenteque. maior expectatio, quam successus fuit. quem ex fama probarant, vi-
[ill]m contempsere, insigni hominem arrogantia: qui proceribus complexum ferentibus,
[ill]anum osculandam in os ingereret, nondum opibus fundatis, neque veritus rerum mo-
[ill]ilitatem. Eiusdem magistri arte coniugium est impeditum. Erat enim ex arcano Hen-
[ill]co Aragonio infensus, repetituro paterna oppida, si imperium obtinuisset: Beneuen-
[ill]numque metuebat, Henrici auunculum, memoria intercepti Magisterii in primis ira-
[ill]m. alia tamen obtendebatur species. magno aliquo Principe opus esse ad motus gen-
[ill]s pacandos. At regiam fidem fallere, ludere eum Principem, graue fore Regi videbatur.
[ill]d defendendum bellum magna pecunia opus esse Magister ait, Andreæ Cabreræ, cui
[ill]esauri cum arce Segobiensi concrediti erant, fraudem nectens. Vbi tumultum in gen-
[ill]m ex Iudæis maioribus ortam, Bæticæ exemplo Magistri fraude concitatum, atq; Ca-
[ill]reræ imprimis capiti minitantes populares quasi miseros tegeret, vix ipse arte & indu-
[ill]ria pacarat. Seguntino honos purpuræ datus Madriti, misso in eam rem proprio à Pon-
[ill]fice legato. noua muneri gratia addita, concessum à Rege, vt Hispaniæ Cardinalis voca-
[ill]tur. Henricus Aragonius Madriti aditu prohibitus, Setaffii, qui pagus secundum viam
[ill]ilitarem, qua Toletum itur protensus est, expectare iussus, Rege conuento in agro vi-
[ill]no, Odonem est amandatus. Pontificis Romani venia excusabant, nisi lege propinqui-
[ill]tis soluta, inita coniugia inter propinquos, neque esse iusta, neque fausta. sic ille delusus
[ill]e est. Henricus Rex Segobiam abiit, per causam expediendæ pecuniæ, quam Andreas
[ill]abrera malignè suppeditabat, D.Iacobi Magistro infensus (quem Segobiēsis arcis præ-
[ill]cturam ambire exploratum erat, Madriti iam arce per speciem se muniēdi detracta ei-
[ill]m Cabreræ) in Ferdinandum ex arcano propensus, & suapte voluntate, & vxore Bea-
[ill]ce Bobadillia in Isabellæ Principis obsequiis educata. Contrà noui Cardinalis opes
[ill]hementer confirmatæ sunt, defuncto Caucæ Alfonso Fonseca, magni ingenii arden-
[ill]que animi viro. In eius enim locum Hispaniæ Cardinalis, Hispalensis Episcopus agen-
[ill]Rege est renunciatus, retenta Seguntina Ecclesia, nouo damnatoque exemplo. Sed ita
[ill]ant eius ætatis mores: quod libebat, licitum videbatur. In Ruscinonensi agro Perpini-
[ill]um obsessum tertio Idus Aprilis fuerat, Galliarum copiarum ad viginti peditum millia
[ill]illeque cataphractos ductore Philippo Sabaudo. Aragonius intra oppidum erat, certus
[ill]oduis prius adire periculum, quam vt firmissimum municipium, quà aditus est in Gal
[ill]m, hostibus desereret: quò maiores animos obsessis faceret, concione in templum ad-
[ill]cata iuratus, se inde pedem nisi obsidione soluta non elaturum. Insignis audacia, ani-
[ill]que præstantia in ea ætate, exemplum nescio an probandum: cùm in vnius capite, sum
[ill] rerum & imperii verteretur, si ab hoste esset intra oppidum captus. sed numina tan-
[ill]n calamitatem auerterunt. Oppidanorum virtus egregia fuit. In Regis oculis quisque
[ill]premo conatu propugnabat, dimicabatq;. Petri Peraltæ Magistri equitū in Vasconib.
[ill]es maximè celebratur. qui in veste Frācīscana Gallicæ linguæ sciētia, qua multū vteba
[ill]r, per medias hostiū acies tutus ad Aragoniū penetrauit, periculi socius futurus, à quo
[ill]nnia acceperat, supremum id officium deberi ratus. Aragonii filii tres, Alfonsus cū pa-
[ill] erat: Cæsaraugustanus Helenam finitimam vrbem valido præsidio occupauit, pater-
[ill] iussa facturus: Ferdinandus Talamanca cognito periculo profectus, quadringentos e-
[ill]ites è Castella auxilio duxit. ei numero ex itinere centum alii sunt adiuncti. cum iis co-
[ill]is mense Iunio ad opprimendum Emporias delatus, tantum hostibus terrorem iniecit,
[ill] soluta obsidione ac mox ad mensem Octobrem pactis induciis, finibus discesserint.
[ill] confecto bello Aragonius, triumphi persimili specie, curru sublimis cyanea veste con
[ill]ato, agentibus quatuor candidis equis, dextra læuaq; stipante nobilitate & magistrati-
[ill]s, effuso ad spectaculum populo, Barcinonem iniit ea porta, cui à Daniele nomen est, i-
[ill] canicie, luminibus restitutis, rebusque gestis clarissimus. Corpus destitutum viribus
[ill]gor animi sustentabat. Abscesserat Ferdinandus filius Dertusam, Aragoniæ gentis con
[ill]ntus agitaturus, pro patre Rege vicarius. cæterū morbo tentatus, conuitioque in Ca-
[ill]llam reuocatus, vbi multa nouabantur, eo conatu destitit. Ferdinandi Auisii Magistri,
[ill]em obiisse in captiuitate dictum est, ossa per idem tempus à Mauro quodam è Phu-
[ill]ensi vrbe clam sublata, atque in Lusitaniam aduecta, ad Aliubarrotam, vbi maiores se-

pulti erant, composita tumulo sunt. Inferiæ defuncto ex ritu Christiano magni datæ.

Arandæ Concilium. CAPVT XX.

FVere hæc tempora cæteris quidē Hispaniæ prouinciis nulla re, nisi quod præcipu est, festa pace nobilia. Vna Castella non quiescebat indies grauiori metu. fœdis P cipum certaminibus modestia multitudinis corrupta, oppida & vrbes in factiones sc erant. Ferdinandi & Isabellæ vires nouis accessionibus augebantur. Henrici Regis ig uia opes minui, plebisque alienatione. & vt in corporibus, sic in imperio grauissimus morbus, qui diffunditur à capite. In Cantabria tumultus erant. dum equitum Magi armis conatur, Henrici ad imperium reuocare duriore ingenio gentem propositiq; te cem: Petrus Manricus Treuigni Comes Aragoniis partibus infectus defendere conat illata regioni vastitas per se sterili, & rerum omnium indigēti. Toleti noui tumultus c citati. Fuensalidæ Comes Paciechi fauore, qui in eam vrbem oculos etiam auidos cē cerat, armis intra mœnia irrumpere conatur. atque Ferdinandum Ribadeneiram Ma scalum Henrico fidum, vrbe deturbare. Verum ciuium concursu repressa audacia est Regis aduentu, qui periculo nunciato aduolauit, motus vrbani compositi. Sontib. ve data lex impunitatis confirmari visa est. Ex ea audacia Paciechus, siue inuidiam verit siue otii cupidus Pennafielem ad vxorem abiit. tot annis in aula assiduus satietatem sentia procurare cogitabat, misso tamen pro se Diegho filio vicario: quem Villenæ M chionem renunciatum iam diximus. Venientem Henricus ea amoris significatione a pit, ac si ingentia beneficia à patre extitissent: & erat conspicua forma, ætas integra, for næ cultus par. Segobiam Toleto itum. In ea vrbe gratia frequenti vsu amplius concili ad Villenium in Hieronymianum cœnobium, cui Parrali nomen est, hospitio datū H ricus quotidie ventitabat. Cum Andrea Cabrera actum, vti gratia cum Paciechis con liata, in Henrici potestate esset, arce cum thesauris tradita, Moiæ permutatione: q̃ mu cipium ad Celtiberorum & Contestanorum atque Valentinos fines situm est, Conc vicinum Cabreræ patriæ. Eò faciles aures prębere pactioni videbatur. Res non latuit. pidani animis ex eo vehementer offensis, Aragonium præsidium intra mœnia accep Duce Ioanne Heredia, qui ad rem certam è Valentino tractu aduolauit. ægrè id fuit H rico Regi. Illud grauius. Arandam, quod oppidum in Vxamensi diœcesi est ad Durii pam, Isabella Princeps Tordelacuna, vbi se in Carpetanis tenebat viro absente, ab op danis consensu euocata, illud imperio subegit. Ioannæ Reginæ detractum. Fœminæ i pudicitia, amoresq; male cauti, totius prouinciæ inuidiam commouerant, Regis etia Sed est quibusdam insitum, vti magis peccari nolint: quàm quod satis animi ad vindica da delicta habeant. vti Henrico Regi per totam vitam accidit. Illa & filia Madriti in ar erant Villenii curæ concreditæ. Arandæ exemplum secuta est Agreda (prope olim Aug stobriga sita fuit) magno dolore Medinæ Celinæ Comitis, cui Henricus id oppidum d narat. A Toletano, cum Isabellam esset secutus, Arandæ, prouinciæ Episcoporum con lium indictum, habitumq; est. affuere Episcopi, atque Archipresbyteri ex vniuersa pr uincia euocati, ex vtroque ordine viri non pauci. Disciplinæ ecclesiasticæ instaurand species obtendebatur, vitio temporum labefactatæ. Propior tamē cura erat (sic arbitro factionis vires confirmandi. Nonis Decembris quatuor tantum hæc decreta promulga ta. Episcopi in publico semper linteati visuntor. Presbyteri minimum ter aut quater, di na hostia annis singulis sacrificanto. Sacro ordine viris sese obsequiis procerum addic re, aut eorum stipendia facere, præterquam Regis, nefas esto. Cura ecclesiarum, & maio ra sacerdotia, quæ Dignitates vocantur, ne cui creduntor, qui Latinè nesciat. Vix solu conuentu Ferdinandus per Almasanum, & Valeranicam à Medinæ Celinæ Comite, Petro Mendoza Almasani regulo, omnibus officiis ex itinere cultus, Arādam ad vxore appulit, partium studia præsentia vt confirmaret. Decessere hoc anno in Castella quide Fridericus Maris Præfectus & Gometius Cacerius Alcantaræ Magister successore Ioa ne Stunica, vti paulo ante dictum est: in Gallia autem Nicolaus Ioannis Lotaringii fili Renato auo superstite. huius ex filia nepos Renatus auiæ maternæ iure Lotaringiam o tinuit, præclara virtutum indole Princeps: cæso Carolo Burgundo Audaci ad Nanciu quarto post anno quàm re alia fama maiori. Ioannes Armeniacus Comes nunquam R gi Gallo fidus, gratus ve ex quo in Hispaniam pulsum diximus, Burgundi copiis bello Aquitania cōcitato, Petrum Borbonium Aquitaniæ Præfectum à suis proditum cepera neque dimiserat, nisi Lectorio oppido sibi restituto. In illum continuò missæ abs Reg Gallo copiæ ductore Albigensi Cardinali. Lectorium recuperatum, euersumque e

Com

Comes ipſe cōtra datam deditítio fidem peremptus, ancipiti fama facti; eo minori inui-
lia quod confictō pontificio diplomate, vt ſibi ius faſq; eſſet ſororem germanam ducere,
ei vitium attulerat. Pudendam turpitudinem, probrumq;. Impietas ſuſcepta, væſanaque
ibido ſic eſt vltore numine exitio vindicata.

Libri vigeſimi tertii Finis.

IO. MARIANÆ HISPANI, E SOCIETATE IESV, HISTORIÆ DE REBVS HISPANIÆ,

LIBER XXIV.

Iſabella Henrico fratri conciliatur. CAPVT I.

NON quieſcebant diuiſa Caſtellæ procerum ſtudia, maiori
indies Aragoniarum partium fiducia viribuſq;. neque D. Ia-
cobi Magiſter deſiſtebat opibus opes ſtruere, præſidia præ-
ſidiis addere maiori habendi auiditate: metuque, ne ſi Ara-
gonii rerum potiti eſſent, ipſi cedendum eſſet principatus
magna parte: quam in eorum ditione fuiſſe ſuperiorib. an-
nis meminerat. Quo conſilio Ferdinandi & Iſabellæ coniu-
gio aduerſum ſe præbuerat, Henrici Aragonii & Ioannę pa-
ctas nuptias diſturbare pergebat, alias ex aliis moræ cauſas
& difficultates nectens, Rege quorſum ii conatus ſpecta-
rent, præ ſocordia non intelligente, aut diſſimulante præ i-
gnauia. Ad Madriti arcem, Segobienſem adiicere conten-
ebat ſi id aſſecutus eſſet, Regem quaſi iniectis compedibus fore in poteſtate prouidens,
t quemcunq; curſum res habuiſſent, certum rebus præſidium. ea ſumma votorum erat.
ndreas Cabrera vnus maximè opponebatur & gratia Principis & ingenio pollens, ne-
ue eius pollicitis quamuis magna erant, ſatis credens. Exortis inter eos ſuſpicionibus at-
ue confirmatis, vterque dolos ad euertendum alterum nectit: cautus vterque & calli-
us, maiori Magiſter potentia atque opibus. Cabrera felicior omnes ingenii neruos in-
ndit, vt Iſabellam conciliaret Henrico fratri. æmuli abſentia opportuna conatui erat,
illenii filii haud pari propter ætatem calliditate. Henrico aſſiduus, officiis ad tempus ac
ommodatis amplius confirmata gratia, multo ſermone perſuadet, vti Iſabellam ſororem
d ſe accerſat. Id publicè ſalutare fore, priuatim vtile, honeſtumque. Magiſtri conatus
uorſum tendant ignorare neminem: vt republica turbata priuatas familiæ opes augeat, «
nmenſa auiditate ambitioneque, inconſtanti fide atque venali. Quod reipub. motus eo «
oncitatore graues & diuturni, me ſilente indicant, ex dolis atque fraude ingenium mo- «
eſque compactos. At filię caritas mouet: indignumque iudicas innocentem ætatem pa- «
erna hæreditate ſpoliari. Sed liceat modò vera loqui, quî id populo perſuadeas ex te ge- «
itam? & eſt prudentis non amplius in repub. conari, quàm quod ciuibus probare poſſis. «
on vt corporibus, ſic animis vis afferatur. Opinione multorum, quæ vna famæ vox eſt, «
ant imperia caduntque. Vtcunque res habeat, an duabus ſororis filiæq; dotibus, ampli- «
dini nobiliſſimi regni pares opes non ſufficiant inter vtranq; per conditiones tributi? «
t imperii maieſtatem imminui graue eſt. ſed ciuili diſcordia, & perpetuis ex eo malis «
nplicare rempubl. multo grauius. Mihi crede, aut hæc via aut nulla eſt tantis malis «
edendi. ſi quid priuatis rationibus contrarium eſt, id pacis ſtudio, patriæ caritati con- «
onandum cenſeo. Quanta mala ex ciuili diſcordia impendeant, debes cùm tem- «
is eſt conſiderare: curare etiam, atque præſtare. Mouebatur Cabreræ oratione Hen- «
ci animus, actionum conſiliorumque mirabili per totam vitam inconſtantia, regio

nomine indignus, soliique probrum. Cabreræ diligentia, hortatuque, Herico in sententia euocandæ sororis confirmato, Beatrix Bobadillia viri suasu Arandam proficisci, quo res occultior esset, vecta asino, atq; in rusticana veste obuoluto capite. conueniens Isabellam Principem opportunitatem nacta persuadet, vti quam primum Segobiam i prouisa abeat: fratris, in eam procliuem animum explicat: si mutet arcis munitione s ab iniuria tutam: si quid periculi subsit tamen, audendum magna conatibus. In eo rer momento celeritate opus esse: cunctationem fore noxiam. Parua sæpe mora magnas ri inclinationes. Re constituta Bobadillia se se ad virum refert. subsequitur Isabella ha magno proxima interuallo: seque in arcem Segobiensem infert ad quintum kal. Ianu principio anni Millesi. quadrin. septua. quarti. Vulgato eius aduentu varie, vt cuiusq; a

1474 mus erat, commouentur ciues, perturbantur aulici. Villenius fraudem subesse & coit nem ratus, conscenso equo Ayllonem vicinum oppidum se subducit festinus & pauid Henricus ex Balsaino nemore, vbi venationi dabat operam, Segobiam accurrit, soror inuisit: magna lætitiæ significatione inter se salutant, in mutuosque amplexus ruunt, maiori studio quod ante multos dies non viderant. Arcanis sermonibus longum temp consumptum. fine colloquii Isabella suam causam fratri commendat, iure minime dul nixam. Rex sumpturum se tempus ad deliberandum ait. sic à colloquio discessum ad m tam diem. die postero in arce cum sorore cœnatus Rex. tertio per plateas ciuitatis Isabe vecta est, honoris gratia, eodem equi habenas regente. Nullus illustrior dies ciuibus, at adeo Hispaniæ vniuersæ illuxit, certa concordiæ spe, malorum metu sublato. auxito nionem, confirmauitque, Ferdinandi Principis rei gestę fama & vxoris literis prouoca tibus, Turuegano (quo accesserat quorsum res euaderent expectatum) aduentus. octauum Idus Ianuarias, qui dies Magorum memoria sacer est, Henricus, Ferdinand Isabella per vrbem vna equitantes, celeberrima pompa ciuium oculis gratissimum s ctaculum prębuerunt. Post gestationem in Episcopi aula conuiuio ab Andrea Cabre instructo, vt par erat splendido lautoque, excepti eidem accubuerunt mensæ. quart adhibitum Rodericum Villandrandum Ribadei Comitem Castillius ait. lege in perp tuum lata patri datum erat, vti superius est demonstratum, vt Ianuarii Kalendis reg mensæ conuiua accederet. Remotis mensis lyristę, comœdi, cantoresque accesserunt. ne bellaria tragemataque illata. Celebritatis lętitiam Henrici valetudo nonnihil cont bauit, lateris dolore tentati oppressique: sic vt in regiam discedere necesse habuerit. ca factum, vti saniores iudicabant, insidias vulgus interpretabatur, prona semper in det rius persuasione. Eam opinionem, venenum inter epulas datum, Principis perpetua d inde valetudo confirmauit, ac non toto euoluto anno subsecuta mors. perpetua Ferd nandi & Isabellæ felicitas amplitudoque rerum gestarum, iis certe consciis factum scel fidem abrogat, imperium à parricidio auspicatos fuisse. quod ęmuli in primis accusabar accensis odiis, promiscua inter se affingendi crimina libertate. Pro Principis incolumit te supplicationibus ad omnia templa habitis, sacrificiis, precibus, votis placati superi: eiu que valetudo recreata est.

Magistri D. Iacobi obitus. CAPVT II.

VT Rex conualuit, de concordia agi cœptum est, per conditiones inter Principes san cienda. Petebat Isabella, vt sibi sacramento à regni ordinibus dicto successio confir maretur iure debita. si id fieret, se & virum perpetuo in officio fore: neque recusabat fili am vnicam, Abulæ arcem quasi fidei obsides tradere in potestatem Cabreræ quasi seque stri. Vt Ioanna Henrico Aragonio nuberet, Beneuentanus amitini ludibrio commotu conuitio postulabat, Henrico assiduus, ipso postulato gratior, nisi concederetur, fœdu disturbaturus. Nec consilium vnum inter proceres, nec voluntas erat. aulicorum pars Io annæ fauebat. ad Isabellam plerique res trahere, animi consiliorumque Henrici poten tes, sublato inter fidem, perfidiamque discrimine: quod Isabellæ causam vehemente confirmauit. Ad eam Mēdozæ proceres inclinare cęperant, opibus, numero, cliētelisqu prævalidi: eoque Toletanus nutare, atque ad Ioannæ partes respicere: vnde maiora pr mia, certiorque spes ostendi videbatur. Ancipiti sententia suspensum Henrici Regis an mum, D. Iacobi Magister arcanis literis impellit: vti nocturna vi vrbe capta, Ferdinan dum atque Isabellam in potestatem redigat. præclari facinoris occasionem oblatā, quan do veluti indagine cincti in arce tenerentur. in id operam industriamque suam pollice tur. Res tanta latere non potuit: nec diuinum consilium humana arte disturbari. Indici facto Ferdinandus quidem raptim Turueganum abscessit: Isabella in arce Segobiēsi sub

stitit

itit,quorſum eæ molitiones euaderent expectatura: nec ferens nobiliſſimę arcis poſſeſ-
one decedere: vbi erant theſauri regii, & ampliſſimus regiæ cultus: vnde regnandi prin
pium fore prouidebat,magno fœmina animo,prudentia, conſtantiaque ſupra ſexus æ-
tiſque conditionem. Diductos Henricum Ferdinandumque, nouus caſus loco iunxit.
Carrionem nobile in Vaccæis municipium, ſuperioribus annis licentia temporum, Be-
neuentanus Henrico concedente extortum,arte munierat.idęgre erat Santillanio,quod
incolæ ab antiquo in eius clientela erant, eorum precibus prætérea & lacrymis fatigatus
Petro Manrico Treuigni Comiti ſuadet,vti improuiſa vi oppidum præſidio occupet. fa-
cit ille imperata. auxilio cum copiis Santillanius Caraca feſtinat. Beneuentanus ferro
iniuriam vindicare parans,idem facit, Segobiæ eo nuncio perculſus. Diductis in vtram-
que partem aliorum procerum ſtudiis copiiſq;,periculum erat,ne inſignis clades accipe-
retur vtrauis parte proſtrata. Accurrunt Principes Henricus Ferdinanduſq;: hic adiutor
Santillanio futurus,ſi ventum eſſet ad manus. ille pacis arbiter poſitis iuxta caſtris, inter
vtraque agmina oberrans,vix tandem,vt arma ponerent,impetrare potuit. Regiæ aucto-
ritati,Beneuentanus ſuum dolorem condonauit. Magano oppido à Toletano dato,Car-
rionis arx à fundamentis euerſa eſt. pace conſtituta, Sanctillanus quidem Iſabella ad Se-
gobiam conuenta Caracam ſe ſe retulit, ad nouas ſpes penitus conuerſo animo ſuorum
ne. Henricus Vallisoleto obita,atq; Segobiæ tantiſper moratus cum D. Iacobi Magiſtro
conſilia de republica communicaturus, eius conſilio & hortatu Madritum diſceſſit. Lu-
ſitano cōnubio Ioannam Principem elocandam,importunus auctor euicit, vt Henricus
ex ea cura ad Portugalię fines progrederetur, afflicta quamuis tenuique valetudine.
Hæc ſpecies profectioni obtendebatur. ſed maior Magiſtro cura ſuberat, Caſtra Iulia in
poteſtatem redigendi,immenſa habendi,opeſque ſtruendi auiditate ambitioneque pari.
Regiæ voluntati ciues paruerunt. Magiſtri artibus magna ſenatus parte præoccupata, no-
bilitatem plebs eſt ſecuta. arcis munitio opponebatur: quam Gratianus Seſę Præfectus
dedere recuſabat ingentes de ſuo ſumptus factos excuſans: neque vacabat ad calculos
impenſam reuocare. Henricus ingraueſcente locis inſalubribus valetudine, iniquo anni
tempore Madritum repetiit. Magiſter ex morbo,quo & ipſe oppreſſus erat, tantiſper re-
creatus lecticariorum humeris Caſtra Iulia defertur. Ventum ad Sanctæ Crucis fanum:
qui pagus ab ea vrbe ad Auſtrum diſſitus eſt,octo millium ſpatio. Præfecto ad dedendam
arcem inducendo dabatur opera: cum inter eas molitiones maxillæ alterius inflatione
abſceſſuque repente oppreſſus interiit, concreto in faucibus multo ſanguine, ex oreque
manante & naribus: an arx eſſet tradita, intermorientibus vocibus ex aſtantibus, laben-
tique animæ facilem exitum,placatos ſuperos precantib. quæritans,nihil aliud. Pulchrā
morte cogitationem, vitæ conſentaneam ſcilicet. obitus vſque ad deditionem arcis
occultatus eſt. Felicis fanum in Calæcis Præfecto Gratiano datum iure perpetuo. quod
infauſtum fuit. In tumultu populari, de cauſa non conſtat, ſed ab incolis tamen eius
oppidi, lapidibus eſt oppreſſus ob fidem venalem vindicta numinum ſic vulgus interpre-
tabatur, ad excitandos alendoſque id genus rumores aptum proclíueque.

Ferdinandus Barcinonem abiit. CAPVT III.

DE Ruſcinonenſibus & Ceretanis Gallos inter & Aragonios lis erat: his repetentibus,
atque ad ius ditionemque priſtinam reuocantibus, excuſabant Galli oppignerata ea
oppida eſſe, neque pactum auri pondus in ſtipendium militare bello Barcinonenſi repræ
ſentatum. Poſita per inducias vti ante dictum eſt, arma haud obſcure repetebātur. noſtris
non minus timoris quam ſpei, quippe aduerſus ampliſſimas Gallię opes Regemque præ-
ſidum bello futuro: Caſtellę rebus nondum compoſitis, vnde magna multaque nego-
tia implicabant. Lutetiam de pace legati viri nobiliſſimi, Ioannes Folchius Cardonæ Co-
mes, Hugo Rocabertius Ampoſtę Præfectus, quo maior auctoritas eſſet cum ampliſſimo
comitatu, cauſas explicatum ob quas pecunia ea reddenda non videretur. Gallica auxilia
bello Barcinonenſi neque tempore miſſa, neque vſui fuiſſe. Contra fœderis conditiones
Ioannem Lotaringium Gallicis copiis adiutum. Expoſita legatione nihil profectum eſt:
contra patriam ad Lugdunum cuſtodiæ circumdatæ, contra ius gentium, diuinas at-
que humanas religiones. Eorum periculo quaſi datis obſidibus oppignerati Aragonię
gentis animi haud ſe fortiter ad reſiſtendum commouere: tametſi per idem tempus ine-
unte vere quingenti equites Galli ductore Ioanne Alone Aludæ regulo in Ruſcinonen-
ſes inuecti, adiunctique ad reliqua Gallica præſidia Helenam vrbem obſederant, præ me-
tu inferiore parte a ciuibus deſerta. Aragonius Barcinone vbi Catalaunicę gentis con-

uentus erant, comparando defendendoq; bello intentus erat, extrema quamuis æta homo atque ex febri quartana laborans.longinqua euocata auxilia.quingenti equites uibus à Ferdinando Neapolitano Rege missi,quantulum rebus præsidium?Ferdinand Aragonii filius Iunio mense Tordesillam firmum in Vaccęis municipium vi occupar euocatus ab incolis aduersus Petrum Mendaniam Castri nũnii Præfectum, cum latr num manu (quorum magnus numerus tota prouincia vagabatur impune) iniurium,i portunumque finitimis agris & oppidis.Re patrata cum se Segobiam ad vxorem retul set, patris periculo & valetudine denunciata eo maturare contendit sexto Nonas Iul inuiso ex itinere ad Cõplutum Toletano: si æger offensa animus eo humanitatis offic sanaretur. Ad Caracam Sanctillanio in recenti fide confirmato, Cæsaraugustam peru nit. inde Barcinone patrem adiit strenuum senem & nunquam cessantem. Importu tempore in Valentinis arma mota. Segorbium, & Exerica, firma atque munita in Edet nis oppida arma corripuerunt,pari conatu cõtrario studio.Exerica vt Sarsuelæ imperiu depelleret:vnde magnæ iniuriæ extabant. Segorbium vt aduersus regiam voluntatem Henrici Aragonii ditione permaneret. motus diuturni magis quam difficiles extiter Ferdinandum Principem de bello Ruscinonensi consultantem, nuncius è Castella pe culit Diui Iacobi Magistrum decessisse ad quartum Nonas Octobris. eius obitu sediti nem inter proceres maiori mole coortam, hac occasione. D. Iacobi Magisterium mul reguli ambiebant contentione pari,causa dissimili. Alburquerquius,Beneuentanus,Sa ctillanius, Assidonius opibus magis quam re alia freti.ante alios suffragio militari, duo rant designati geminis comitiis Legione atque Vrcesię, vbi eius ordinis cænobia sunt,i clyta diuitiis non sanctitate tantum. Legione Alfonsus Cardenas antea in Legionensi r gno ordinis Promagister cæteris pręfertur. Vrcesię Rodericus Manricus Paredius C mes. Villenius regio fauore armatus,propriisque viribus pollens vtrunque deiicere sat gebat,causatus sibi à Pontifice Romano,patre superstite eum honorem destinatum,co cessumque.sed pontificiæ voluntatis nullo prolato testimonio,confictum plerique sus cabantur,tempore extrahendo, dum nouus conatus in eam rem esset adhibitus:nouun que à Pontifice diploma esset allatum. Singulos proceres prehensanti atque incauti Villaregium progresso,per causam conueniendi Osorni Comitem eius ordinis in Caste la Promagistrum,manus iniectæ sunt:deductoque Fontidoniam erepta libertas. Grau contumelia fuit. nouo dolore Henrico Regi irritato, quia nihil Osorni Comes factur voluntate videbatur,vim adhiberi placuit. afflicta quamuis valetudine cum copiis Fon tidoniam obsedit.affuere Episcopi Toletanus,Burgensisque,Beneuentanus, Magister e quitum,Sanctillanius,Cluniensis,officio in Principem,& facinoris atrocitate commot grauis mora erat,Regis morbo recrudescente, alieno anni tempore. fraus fraude vind cata. Ferdinandus Lupus Acunius Toletani frater, qui non minus de Villenii iniuria la borabat,Osorni Comitis vxorem cum filio per speciem colloquii captam,Optam dedu cit.ea arte victo viri animo Villenius liberatus est,eo maiori gaudio,q; prope metũ res fu rat. Sic Osorni Comitis conatus delusi sunt Villenio capto (quoniam Ioanna Princep eius fidei erat concredita,& Scalonę seruabatur à matre disclusa ob eius impudicitiam Ferdinandi Principis studia promereri, eoque annitente Magisterium D. Iacobi præri pere cęteris omnibus cogitantis. His rebus Barcinone nunciatis, belli defendendi cur Aragonio patri relicta in Emporitanum tractum profecturo quam primum, Ferdinan-dus Princeps Cęsaraugustam rediit, si res Castellæ pateretur, conuentus Aragonios ha-biturus ad conquirendam pecuniam, cuius præcipua & maxima difficultas opponeba-tur: pręsertim nouis subinde Gallorum copiis confluentibus ad nongentos equites,pedi-tes decem millia.Helena, vt cœperant supremo conatu circũsessa oppugnataque: fame vrgebat,& rerum omnium inopia obsessi laborabant.Ita Nonis Decembris die Lunę de ditionẽ facere cõpulsa est incolumi præsidio, Ducibusque:quib. plus inter se irarũ,quàm aduersus hostes animi fuit.de Perpiniano grauis cura incesserat,Helena capta,propter ho stium pręsidia omni ex parte circumfusa: ipsaque Perpiniani arx ab hostibus obtineba-tur.ne diutius sustentare possent,metus solicitabat.Fuit hic annus Siculis memorabilis,Iu dæorum per vrbes & oppida strage edita.multitudo incertum qua causa, sed lymphatis similes ad arma populariter consternati, ac ne Lupi Vrreę Proregis auctoritate edictis-que,ne supplicio quidem de nõnullis sontibus sumpto coercito furore,multos ex ea gen-te peremerunt.Mauris quies erat:belli sacri nulla cura, in tanta rerum nostrarum collu-uione. In Vasconibus intestinæ seditiones vigebant. Beamontiis Eleonoræ Prin-cipi studentibus , Agramontii Aragonii maiestate veteri instituto tenebantur Prin-cipum exemplo , furente etiam populo , atque ad arma concitato.

Henric

Henrici Regis obitus. CAPVT IV.

[I]Ngrauescebat indies Hērici Regis affecta dudum valetudo, ipsa agitatione itineris, cu-
risque grauibus morbus lethalis medicorum permissu Madritum relatus, nullis salutari
us herbis, succisq; iuuantibus: contra lateris dolore denuo sæuiēte, salute prorsus despe-
ata, vicino exitu, sacris omnibus ex ritu Christiano expiatus, ad tertium Idus Decembris
lie Dominico, secunda hora noctis, placide efflauit animam ætatis anno quadra. quinto
xtremo. regnauit annis viginti, mensibus quatuor, diebus duobus & viginti. Nullum te-
tamentum conscripsit. pauca tantum Ioanni Oueto, qui ei à secretis erat, & cui multum
redebat, excipienti dictauit. curatores eorum, quæ statuebat nominauit Hispaniæ Car-
linalem, atque Villenæ Marchionem. De successore rogatus à Petro Masuelo Hierony-
niano Priore, qui morientis confessionem exceperat, ecquem sibi substitueret, Ioannam
Principem nominauit, curæ fideiq; concreditam, tum duorum testamenti curatorū, tum
Sanctillanii, Beneuentani, Magistri equitum, Ducis Areuali, quos maxime fidos fore exi
timabat. Corpus propter maciem ex diuturno morbo, nullis odoribus curatum, in Diui
Hieronymi Madriti extemporario sepulcro compositum est, pompa funeris, neque ce-
ebri admodum, neque vulgari. deinde, vti ipse moriens mandarat, in Guadalupeo tēplo,
rope matris sepulcrum tumulatus est: Princeps nulla re magis quam fœdo vitæ genere,
gnauia, socordia atq; imminuta ex eo imperii maiestate nobilis, nulla virili prole ex Hē-
ici nothi posteritate Regum postremus, vt numero sic fama. Subit memoriam admirari
rum inconstantiam: neq; mori tantum homines, sed & ingeniorum sobolem exolesce-
e, in Principum posteritate, vbi minime oportebat, maxime: vtque singuli morituri na-
cimur, ita indolem stirpium, fatorum, animantium, atque familiarum suos veluti natales,
ncrementaq; habere, ac tandem consenescere extinguiq;. Fuit in Henrico familiæ con-
itore viuidum ingenium, & supra ortus conditionem animus maior. in Ioanne filio feli-
itas multo minor, neque par industria vigorq;. In Henrico nepote ignea mens, animus
rbis terrarum ac cæli capax: sed imbecilla valetudine, breuique ætate præstare diu non
otuit, quas promiserat virtutes. Ioannes eo nomine secundus ingenio fuit erudito magis
teris, quam ad res gerendas idoneo. In huius filio Henrico, cuius res gestas modo, & obi
um explicauimus, consenuit maiorum gloria fœdataque est: industriaque & virtus sibi
iam ad Castellæ regnum, atque adeo vniuersæ ferme Hispaniæ patefecit, nouorumq; &
nagnorum Principum sobolem, ambiguo tum iure, publico deinde commodo.

Ferdinandus & Isabella Castellæ Reges.

CAPVT V.

[H]Enrici Regis obitu, omnia in Castella mutauere. plurima pars ad Isabellam sororem
translata est: non pauci in Ioannæ Principis fide perstiterunt, Villenæ Marchio, Are-
ali Dux, horum propinqui & necessarii: quoniam tutorum primi erant, regni nomē pe-
es eam futurum existimātes, regimen atque arbitrium rerum penes se, marito puellę de
nanu tradito: eo quem priuatis rebus (ea prima cura erat) commodum maximè iudicas-
ent. horum auctoritatem totus ille tractus Castellæ, qui Toleto Murciā pertinet, seque-
atur: Calæcorum nobilium pars maxima, correptis etiam in Compostellanū Alfonsum
zeuedium Fonsecam armis à reliquis dissentientem. Segobiæ in foro, suggestu è lignis
xcitato Isabellæ coram ab iis qui aderant, sacramentum dictum, contactis more gentis
acris: mox regiis vexillis explicatis concussisque voce præconis nominibus inclamatis,
erdinandus Isabellaq; renunciati Reges sunt. subsecutus astantium plausus. petitæ oscu-
o manus. In trabea, equoq; imposita Princeps ad templum maximū deducta superis pro
iuino munere gratias agit, vt iis quæ dederant adderent perpetuitatem precata. Magna
unc procerum solitudo Segobiæ erat. Dynastæ, quos magnates dicunt, nulli primi Hispa
iæ Cardinalis, Beneuentanusq; celeritate fidem studiumq; vt probarent, Segobiā festi-
arunt. ex interuallo Toletanus, Santillanius Marchio, Garsias Albanus Dux, Magister e-
uitū, Præfectus Maris, Alburquerquiusq; subsecuti sunt. ab aliis missi qui eo officio fun-
erentur, atq; ipsorū nomine in Isabellæ Principis verba iurarēt. Ferdinando sacramentū
icere non placuit, nisi præsenti regniq; cōmoda & leges, gentis instituto, exēplo vxoris
rato. Erat is Cæsaraugustæ conuentib. Aragoniis districtus, atq; in studium pecuniæ in
elli Ruscinonensis sumptus redigendæ intētus. Ea spes quoniam in longum trahebatur,
ūciata Henrici morte, Ioanna sorore (paulo ante Ferdinando Neapolitano Regi erat pa
a ex prioribus nuptiis cælibi) pro se substituta præfectaque conuentui, continuo in Ca-

ftellam iter arripuit, in domeftico diffidio ratus nihil celeritate tutius fore: vbi facto ma
gis quã confulto opus eft. Caftellæ proceres fide & opera venali nifi magnis præmiis per
ftituri in officio non erant. Eo ergo Almafanum delato Ludouicus Medinæ Celinæ Co
mes miffo Frãcifco Barbaftrio Vafconum regnum Annæ vxori debitum affirmabat, Ca
roli Vianæ Principis filiæ. vitium natalium fubfecuto cum matre coniugio, veniaq; Pon
tificum procuratum: de quibus rebus publicæ tabulæ proferebãtur, veræ an cõfictæ non
conftat, magna fanè confidentia animi, maiori quàm pro viribus conatu. nifi quid opis in
Ferdinando effet ad id imperium obtinendum, aliunde præfidia fore. Gallici belli nimi
rum importunæ minæ, impudenfq; poftulatum. Itaque Barbaftrio repulfo, Turueganum
continuato itinere peruentum eft. Segobiam vrbem obire diftulit, dum opportunus ap-
1475 paratus adornatur. poftridie noui anni Millefimi quadringentefimi feptuagefimi quinti
rebus omnibus inftructis, in vrbem eft receptus. fummi, medii, infimi dixere facramen-
tum manus regias deofculati. De forma regiminis controuerfia excepit. Ifabellæ aulici
negantibus Ferdinandum ad aliquam reipub. partem accedere fas effe, ac ne Regis qui-
dem Caftellæ nomen adfcribere. de qua re è Neapolitano regno, non vnum exemplum
proferebatur: vtraque Ioanna imperante, viros regio abftinuiffe nomine, coniugio con-
tentos, atque eo honore, quem Regina vxor dediffet. Magna ingenia in ea contentione
iactata. Aragonii contra tendere: atque nulla Henrici virili prole difputabant ad Ioãnem
Aragonium ftirpis maximum rediiffe res. Verũ id Francorum moribus legeq; fanctum,
facile eludebatur, multis tum nouis, tum antiquis exemplis prolatis, Ormifindæ, Odifin-
dæ, Sanctiæ, Vrracæ, Berengariæ: quibus ad fœminas rerum in Caftella fummam rediif-
fe fæpe conftabat. Ergo eo conatu deftitere. Inter virum & vxorem fœdus his legibus eft
fcriptum. Vt in regiis tabulis, edictis, moneta, Ferdinandi prius, deinde Ifabellæ nomen
exprimeretur. Contra in communi clypeo, Caftellæ infignia Aragoniis potiorem locum
occuparent. hoc gentis prærogatiuæ, illud viri dignitati datum eft. Ifabellæ nomine arces
obtinerentur. Eius facramento, tefferaq; quæftores vectigalia regia adminiftrarent. Sa-
cerdotia vtriufque nomine, Reginæ voluntate darentur, modo viris literatis. Ab ambo-
bus cum vno loco effent, iura populi peterent finitimi longinquique: difiuncti, quo loco
vterque effet, fuo nomine ius diceret. aliis vrbibus, & prouinciis, is penes quem effet re-
gius fenatus. Idem ordo Prætoribus iuridicundo creandis feruaretur. Graues hæ condi-
tiones Ferdinando fuerunt: à fubditis, vt acciperent, leges dici. Sed patientia firmato im-
perio, omnia fui arbitrii fore iudicabat. Simul Ifabella Princeps pro infita prudentia, ægrũ
,, viri animum accommodata oratione deliniiffe memoratur. Sufcepta de iure regni difce-
,, ptatio non minus mihi molefta accidit & grauis. Quid enim iura imperandi diftinguere
,, neceffe fuit, inter quos amor caftiffimus & fancti coniugii nexus conftringit corpora, ani
,, mos, fortunas? Sit coniugibus aliis liberum, fecretum aliquid à viris habere propriumq;:
,, in cuius me ipfam poteftatem animumq; contradidi: decus, opes, fceptra, vitã non com-
,, municarem? tantumq; in mutuum amorem nefas committerem? ftulta fim, nifi vnum
,, omnibus imperiis maioris multo facerem. Vbi ego Regina, tu Rex, hoc eft, rerum omni-
,, um domi forifq; (nihil excipio) moderator, & arbiter. Hæc nobis fententia ftat, æternũ-
,, que animo ftabit, vtinam tam felix quam certa, piaq;. Tempori aliquid dandum fuit: le-
,, guleiorum ftudiis in vmbra, otioq; magnum prudentiæ nomen velantium. Rebus geren
,, dis fi hac contentione aulici & proceres aliquid fe promouiffe credunt, næ fe fua opinio-
,, ne delufos breui fentient. nifi te volente nihil impetrabunt, honores, magiftratus, opes,
,, præfecturas. Duo tamen in hac moleftia commodè accidiffe arbitror. Cautum filiæ com
,, muni, quã tuum ius afferẽdo à paterna hæreditate exclufam oportuit: quo quid iniquius,
,, nobifq; ipfis moleftius contingat? cautum in omne tempus Caftellæ populis: nam hono-
,, res, regni arces, vectigalia, magiftratus cæteris credere, neque ipfe velis neq; fine inuidia
,, gentis motuq; contingat. Id nifi placet, tua fum: de me, pro voluntate, proq; arbitratu fta-
,, tuas licet. Hæc fumma votorum eft, deftinataque voluntas. His verbis placatum Ferdi-
nãdus animum ad rempublicam retulit, fuperiorum temporum perturbatione, & immi-
nenti noui diffidii periculo multis partibus iactatam.

Lufitanus Ioannæ caufam fufcipit.

CAPVT VI.

FErdinandum principem, Alfonfumq; Lufitanum vno tempore Villenæ Marchio ha-
bere ludibrio vifus eft, non minori quã pater ingenio, neq; maiori fide, in eã fe partem
darurus,

ıturus,vnde certior ſpes oſtenderetur priuatas familiæ opes augendi: quarum prima cu
ı erat, nulla famæ memoria, ne æquitatis quidem. Petebat à Ferdinando, vt eius ope du-
bus æmulis quaſi vitio creatis loco motis, ipſe legib. auſpicatoq; D. Iacobi Magiſter ſub-
ituerctur. graue poſtulatum: hominis nunquam fidi potentiam immenſum augeri eo
diuncto principatu: mite tamen reſponſum datum, temporiq; conueniens: Si Ioannam
questro traderet idoneo coniugio elocandam, haud moraturos ſpem. ille præciſe factu-
ım ſe negare: neque commiſſurum, vt fidem falleret Hẽrico Regi de filiæ ſalute datam:
ius vt patrocinium ſuſciperet iure propinquitatis tutorum primus, rempublicamq; ca-
eſſeret per fidos homines Luſitanum hortabatur. mollicicm metumq; accuſare: teſtari
ıperos, monere ne innocentem ætatem, regiam puellam ex ſorore natam Rex opulẽtus
maximus in periculo deſereret. Supereſſe gentis ſtudia, ſupereſſe procerum, eruptura
ım occaſione maiora. Ducem magis quam voluntatem deficiendi deeſſe. Erat Luſita-
us Stremotii ad regni fines, quo tempore Henricus Rex obiit. De rerum ſumma, Ville-
ıiq; poſtulatis conſilio habito, variæ dictæ ſententiæ. Plurimi bellum decernebant, con-
ıuoque armis in Caſtellę fines penetrandum, vaniloqui, feroces, procaces, neque bello
ẽque pace boni. Ingentes theſauros pace congeſtos, peditum equitumq; nubes, nume-
ſas mari claſſes iactant. Ioannes Luſitani filius eius conſilii præcipuus auctor, belliq; fu-
ſti concitator, pro inſita iuuenibus audacia temeritateq; præceps. Vnus Ferdinandus
rigantinus Dux ætate grauis, cautior prudentiorq;, quod alii metum interpretabantur,
ıoremve in Iſabellam propinquam, fratris neptim, reſiſtendum iudicabat: neque teme
ſumenda arma. Villenium, & neceſſarios eos eſſe, qui paulo ante contra Henricum
onſo fratre Rege proclamato, Ioannam quaſi adulterio natã repudiaſſent. Quod qua "
ınc fronte, quo nouo argumento mutarent, niſi venali pretio fide, vnde maiora præmia "
tarent eo vela daturi. Quas arces obſidum loco darent, fidem pari leuitate non muta- "
ros, ſi maiora præmia Ferdinandus polliceretur? Qui populi conceptam animis opini- "
ıem euellerent, Ioannam illegitimis natalibus eſſe, ab ipſomet Alfonſo Rege confirma "
n, cum Iſabellam coniugem expetiuit, Ioannæ oblatas ab Henrico nuptias conſtanter "
pudiauit? Mentiendo nimirum iactandoq; vires, quas non habent, vana ſpe inflant, in- "
tique ipſi ſunt. Timidi canes vehementer latrant. modici ſæpe torrentes, quàm altiſſi- "
i amnes, cum maiori ſonitu fluunt. Eos proceres, eaſque ciuitates ſuam ſectam eſſe ſecu "
ros affirmant, quos certò ſcimus, qua fide Henricum ſecuti ſunt, eadem Iſabellæ eau- "
n complexuros. Vtinam rerum ſtatum ſubiicere veſtris oculis poſſem, & vt corpora ſic "
imi conſpicerentur: Villenii vanitati minus credendum iudicaretis. Vera hęc eſſe pru- "
ntiſſimus quiſque iudicabat. vicit tamen plurimorum ſententia: quæ iniquiſſima con-
tio eſt, dum numerantur in conſilio ſuffragia non ponderantur, apud Reges etiam re-
m arbitros. Prius tamen quam ſe commouerent, Lupus Alburquerquius ad conſide-
ndum rerum ſtatum miſſus, multorum procerum ſyngraphas abſtulit, Eboramque ad
ıſitanum adduxit fidei teſtes, ſi Ioannam Principem ſibi connubio iungeret, tempore
ud defuturos. Toletani alienatio commoda conantibus erat. Is multos annos in aula
egum aſſiduus, quæ res minus verendos magnos homines ipſa ſatietate facit, otii cupi-
tate (ſic videri voluit) Segobia ſe ſubduxit Februarii die vigeſimo, haud obſcurè iratus
ouis Regibus: à quibus inani ſpe lactatum ſe eſſe conquerebatur, nullis præſtitæ operæ
æmiis, contra exhauſto patrimonio, magniſque ſumptibus factis, vt ingratis Principib.
gnum quaſi de manu daret beneficium ſuum. Præterea Cardinalis creſcentem grati-
ı malignis oculis aſpiciebat, omnium apud Reges arcanorum arbitri, moderatoriſque.
l eum ſanandum fruſtra conatus adhibitus: cum minaretur potius intellecturos æmu-
s quanti conſtaret Toletanum Archiepiſcopum iniuriis violaſſe: læſæ irritatæque pati-
tiæ ſuæ quantæ vires eſſent. inanes etiam fratris Petri Acunii Buendiæ Comitis preces
iurgationibus mixtæ fuerunt, ne ſe & familiam perditum iret obteſtantis: dubia ſpe in
rtum præcipitare periculum. Superbum ingenium, immodicaq; lingua magis monitis
itabatur: ac præſertim Ferdinandus Alarconius, quẽ è domeſticis vnum maxime inti-
ım ingenii væcordia effecerat, incauti Principis auribus inſidiando, noua identidem
plebat eius animum ira.

Luſitanus ſe Regem Caſtellæ dicit. Cap. VII.

Mouit Toletani diſceſſus, præcepſq; alienatio animi, iniecitque curam: ne ſuſcepto
aduerſæ partis patrocinio more ſuo remp. turbaret ardenti vir ingenio, inquieto ani
, magnis opib. eo maiori ſtudio præſidia ab omnib. conquiſita, domeſtica externaque.

ſanandi proceres cura præcipua. Henricus Aragonius ad officium eſt pertractus Seg
bio,Emporitaniſq; reſtitutis,eorumque quæ commiſerat venia data. cum eo Beneu
tanus amitinus in fide confirmatur. vtrunque eo procliuius factu fuit, quod coniugi
Henrico Rege pacti ſpes interciſa erat,Ioanna Scalona,vbi tenebatur,Caſtra Iulia am
data,quaſi ad Luſitani nuptias:quem Villenę Marchio Aragoniis viribus opponere
gitabat,diſtractis bello Gallico,& inteſtinis Vaſconum motibus Perpiniani ſupremo
riculo. Quod oppidum ex diuturna obſidione oppreſſum malis omnibus, nulla au
ſpe,ad deditionis conditiones compulſum eſt, pridie Idus Martii: legatis quos deter
in Gallia diximus, libertate conceſſa, oppidanis facultate, vt cuiuſque mens eſſet di
dendi,reſiſtendive. ſemeſtres induciæ inter vtranq; gentem additæ. Ad Gallũ à Ferdi
do de pace Ruſcinonenſiq; principatu per conditiones reſtituendo, legatus benignũ
ſpōſum tulit,ampliſſimaq; promiſſa. Si Ferdinandi filia Delfino nuberet,tantum ſe co
rum ſuppeditaturum annuæque pecuniæ, quantum ad Caſtellæ motus pacandos,
gnumque confirmandum ſatis eſſet. De Ruſcinonenſi principatu non recuſaturũ i
diſceptationem. quod dati arbitri iudicarent id ratum habiturum. In eam rem Guil
mus Garrus è Gallia miſſus benignis auribus audiebatur, magno Aragonii dolore:qu
inſcio res tantas moueri per literas accuſabat. Vrebat maxime acre Toletani ingenii
alienatum eſſe: verebaturque ne delecto is Rege alio, rurſus ſui muneris remp. fac
tentaret. Serum conſilium erat, vſque adeo exulceratis volũtatibus. Luſitanus ſe ad reg
fines oſtentabat cum validis copiis:in quibus equitum quinque millia erant, peditũ m
lia quatuordecim,inſtructi omnes militaribus armis, vincēdi confidētia maxima. Qu
erat proximum,deſperata concordia bellum à nouis Regibus cōparatur. Cabrera qu
eatenus facere diſtulerat, vt maior muneri gratia eſſet,amplioraque præmia, regios t
ſauros tradidit, belli ſubſidium certiſſimum. Moia illi ad Valentinos fines Marchio
nomine nobile municipium, ſed modicum datum eſt. Chincbionium in Carpeta
Comitis honore,arciumque Segobienſium Præfectura iure perpetuo acceſſere, mer
fideique conſtanter cultæ debitum præmium.Nam ſi verum fateri conuenit:parti rec
tique imperii Ferdinando & Iſabellę Regibus magna pars Cabreræ opera & induſt
fuit. Segobia cum Reges in belli curam intenti diſceſſiſſent, Medina Campeſtris in p
teſtatem venit,forum rerum venaliũ vniuerſa Hiſpania maxime celebre, eoq; idone
noua pecunia à mercatoribus redigenda.arcem Albanus eximia in nouos Reges fide v
nientibus tradidit:Valliſoletum copiæ militares euocatæ erant. eo Reges conceſſeru
confluebant in dies copiæ equitum,peditumq; neque numeroſæ,neque validæ. Part
rerum cura Ferdinandus in Vlteriori Caſtella ſubſtitit: vbi maiora gentis ſtudia era
Iſabella in Carpetanos abiit Toletanum ſi facultas eſſet ſanatum. Vitauit ille congreſſu
Briocamq; Compluto diſceſſit,exiguum oppidum,ſed loco & opere munitum. Liter
interceptas accuſabat,quibus vitæ ſuæ inſidias fieri conſtaret.Ne Velaſcus quidem M
giſter equitum ad eum ſanandum à Regina miſſus quidquam profecit. Suſcepti itine
operæpretium fuit, Toletum in fide confirmata, præſidiis à Regina diſpoſitis, vti res a
que tempus monebat, Ciſontano & Ioanne Ribera ex ea vrbe pulſis, quos Toletano e
addictos erat exploratum.Madritum vitatum arce in Villenæ Marchionis poteſtate. H
rebus confectis Segobiam Iſabella rediens,argentum aurumque regium rude factum v
in formam pecuniæ mutauit.Quo tempore à Ferdinando Salmantica in fide confirma
ta eſt, eius in eam vrbem aduentu, direptis aduerſę ſanctionis ciuium ædibus, quorun
erat magnus numerus.Zamora eadem felicitate venienti portas aperuit, pontis præſidi
à Franciſco Valdeſio prius tradito.dedita arx non eſt,eius præfecto Alfonſo Valentia Vi
lenii propinquo & neceſſario. Vim experiri longum erat. Taurum locis vicinam vrbe
adire non eſt viſum ob incertam Ioannis Vlloæ primarii ciuis fidem, ad Luſitanos pr
cliuis,non tam Ferdinandi odio,quam metu ſupplicii: quippe regium conſultorē per
merat & multis aliis flagitiis erat obnoxius. Regibus Valliſoletum reuerſis, Alcaraſſu
oppidum ad eorum imperium ſubiunctum eſt. Villenii imperium recuſantes oppida
arma corripiunt:arcem obſident. miſſi eo à Regibus Comes Paredius, atque Alfonſu
Fonſeca Caucæ regulus cum ſibi cognomine Epiſcopo Abulenſi. Horum viribus Ville
nius,qui ad famam rei geſtæ cum copiis accurrerat impar,conatu diſſipandæ obſidion
deſtitit.eoque ardentiori ſtudio Luſitanum vti feſtinaret, datis ad eum literis monet: fa
cto non conſulto in tali occaſione opus eſſe:ſeque ſi adiuuaret languentibus aliis aduer
ſarios oppreſſurum. Accepta iniuria irritatus,ferociaque maximum bonum in celeritat
putabat. Erat Luſitanus ad Pacis auguſtæ fines menſe Maio. Quibus diebus omnino a
quintumdecimum Kal.Iunii,die Iouis natus ei ex filio nepos Oliſipone eſt,cui de aui ap
pellation

pellatione Alfonsus nomen fuit. Breuis ætas auiti regni spes intercepit. sacramentum tamen dictum illum defuncto quamuis patre hęredem auo futurum. Ex iis natalibus inter Lusitanos quidam expeditionem auspicatam fore ominabantur, fatum esse regno Castellæ potiri, leues homines & vani, nimium spei indulgentes, delusi euentu rerũ. Ad Pacem Augustam Feriæ Comes erat in armis, fidus Ferdinando, Seria oppido iis locis capto de aduersariis (Xerez nunc vocant.) Ad dextram Lusitani deflectendum fuisset, vbi Carmo, Astigis, Corduba, causæ fauebant, vt capta Hispali nihil hostile à tergo relinqueretur: ad læuam verso itinere per Alburquerquii & Vectonum fines Placetiam peruenere, modicam vrbem lætissima soli facie, cælo graui. In ea vrbe Ioanna in Lusitani manus conuenit, celebratis sponsalibus. toro ne iungeretur, religioni datum est, priusquam propinquitatis vitium, venia Pontificum remitteretur. Iis tamen Regibus Castellæ proclamatis regium insigne est impositum. Lupus Alburquerquius in ipsa lætitia Penamacoris Comes creatur: vt esset gratia meritis, atque labori prehensandis Castellæ proceribus sumpto. Iura quibus causa nitebatur de scripto promulgata, atque in omnes partes missa sunt, prolixo codicillo comprehensa, verbis haud obscure in Reges aduersarios cõtumeliosis. Hæc in exitu Maii mensis gesta sunt: simul de ratione belli deliberatũ, in quam partẽ primum impetum darent.

Zamora à Lusitano capta. CAPVT VIII.

BElli flamma multis vno tempore locis exarsit, certamine vti de regno par erat acerrimo, conatu supremo & maximo. Villenam & contributa oppida Valentinorum manus vexare cęperat. eo incolæ præsidio, & à Paredio Comite incitati, correptis consensu armis in fidem Ferdinandi concessere: ea lege vt in Regum ditione perpetuo manerent. Magistro Calatraue Ciuitas regia erepta est, quam in Oretanis occuparat Lusitani partes secutus nullo meliori iure. Ad fines Bæticę, atque in Calęcis, ab vtraque parte in alteros excursiones factæ & latrocinia pręcipuo agrestium damno. à Petro Aluarado Tude vrbs Lusitani nomine occupata est. contra Burgensium multitudine ad arma consternata, Lusitani partes secuti Enecus Stunica arcis Præfectus, atque Episcopus Ludouicus Acunia impugnantur. Lusitani animus ancipiti sententia suspensus erat, incerti cui primũ parti occurreret: aliis alio vocantibus, vt cuiusque res erant, proceribus maligne suppeditantibus, quæ prolixe erant polliciti, pecuniam, militem, commeatum, populis eam militiam quasi infaustam auersantibus. Ea res nouam inuidię flammam apud Lusitanos accendit. mens eorum & conatus labare cępit, præsertim cum Ferdinandus, cui vix quingenti equites erant quo tempore Lusitani primum in fines irruperunt, firmissimas copias numero, & virtute habere nunciaretur, equitum ad decem millia, peditum ad triginta. Ad Tordesillam, vbi statiua erant, lustratus recensitusque exercitus est, ad prohibendos Lusitani conatus ardentibus cunctorum animis, accensis studiis. Re is constituta Areuaum prius, quod in fide erat, inde Taurum petiit, aduocante Ioanne Vlloa, præterea Zamoræ obtinendæ spe. Neque defuit euentus. vrbem vtramque Lusitanus occupauit sine sanguine. Locorum commoditas inuitabat, commeatu importando idonea: quoniam eę vrbes ad Portugaliæ fines sitæ sunt. Eo incommodo commotus Ferdinandus, continuato itinere ad Taurum positis castris per fecialem Lusitanos ad pugnam prouocauit, ardẽ homines ingenio: certo periculo, si in aciem prodirent, quoniam minori numero erant, quinque equites millia, pedites ad viginti millia, sed lecta Lusitaniæ pubes Castellæ incrementis aucta: si detrectarent, minori deinceps audacia, bellique laude. Cautior Lusitanus copias dissipatas excusare: ad singulare certamen prouocare: in quo minus periculi erat, cunctationis maior occasio. non vltra verba processum. Ferdinandus, triduo statiua eo loco habuit; nulloque alio moræ pretio pecuniæ in stipendium commeatusque inopia pressus, quod itinera hostis occuparet, retro conuerso itinere Medinam Campestrem abiit. In eo oppido ordinum consensu concessum, vti ad belli necessitates templorum aurum dimidia ex parte mutuum sumeret, rebus tranquillis integrum fide integra redditurus. Eo subsidio ad obsidendam arcem Burgensem contendit. Varia regii discessus & itineris retro conuersi relicta Tauro vrbe, opinio fuit. Plerisque metum & res inclinatas interpretantib. Toletanus ea ętate cum quingentis equitibus mõtib. superatis ad Lusitanum ire pergit: ne bello confecto desertæ causæ culpam incurreret, cuius se fautorem præcipuum fore professus erat, nihil fratris Comitis lacrymis commotus, atque eius filiorum Lupi Casorlæ Antelati, Alfonsique qui in patrui gratiam Pompelonensis Episcopus erat creatus, Ferdinandi Petrique: quib. ægre erat patruũ præcipiti temeritate in certum periculum ruere. Toletano atque Areuali Duce auctorib. Lusitanus cũ mille

& quingentis equitibus, idoneoq; peditum numero, ad diſſipādam Burgenſem obſidic nem ire pergens, intra Baltanaſiam arcem, quæ locis arduis impeditiſque Piſoricam ir ter & Durium ſita eſt, Beneuentanum ex deditione cepit: miſitq; Pennafielem. Ipſe ſat ſe profeciſſe ratus ad fructum laudemq;, præda lætus, an diffiſus vt par Ferdinando eſſe ſi venirent ad manus, repente retro conuerſo itinere, conatu abſceſſit Burgenſem arcer iuuandi. Ioanna Zamoræ ſubſtiterat. Iſabella Valliſoleto, virili atque expedito anim Princeps, viri periculo permota, raptim iis locis delectu habito, Palentiam eſt progreſſ Burgos ſi opus eſſet cum idoneis copiis continuò aduolatura. Expectatione tantæ rei ſu ſpenſos omnium animos, hoſtium repentinus regreſſus ſedauit. A Caſtellæ & Aragoni Regibus legati Romam, quò maior eſſet auctoritas, viri principes, magnoq; numero, da to menſe Iulio ſenatu, mandata explicarunt: ſuoſque Principes in fide officioq; fore ſur polliciti. Eatenus dilatum officium nouo Pōtifici debitum, propter inteſtinos prouinci motus & graues, excuſarunt. Benignè Pontifex reſpondit, rebus Aragoniis impenſe fa uens, cum quibus ſanguinem miſcuerat, Leonardo fratris filio vrbis Præfecto, iuncta Fe dinandi Neapolitani filia notha. Ægrè id Luſitanis oratoribus fuit: & controuerſia non dum diiudicata affirmabant, debuiſſe eum mediam perſonam gerere belli ſpectatorem aut arbitrum non participem. Ad id remedium recurſum, quo ſimiles diſceptationes ſan tas meminerant edictum, ne cuiquam Principi eo facto præiudicaretur. Legationis prin ceps Dezpuchius Monteſiæ Magiſter, bellicæ virtutis & prudentiæ fama per omnes pro uincias celebratus, nouis Italiæ bellis parta: quæ ab Alfonſo Aragonio Rege geſta memi nimus ſæpe eius ductu. Lupo is Semeno Vrrea, qui ipſo tempore Siculis præfectus cum laude fuerat, defuncto menſe Septembri, Rege deferente eum honorem conſtanter re pudiauit, tantulum vitæ certus religionis & pietatis ſtudiis dare, in cœnobium ſeceden non à bellicis tantum, ſed ciuilibus muneribus. Ioannes Aragonius Cæſarauguſtanus Pr ſul diem obiit in arce Albalate ad Sicoris ripam, ad tertiumdecimum Kalend. Decemb patre Rege Aragonio, materno genere haud ignobili, magna auctoritate, par opib. Vni uerſo orbe hic annus celebris maxime fuit, venia ſeculari à Sixto Pontifice ad hunc an num, ac deinde ad quemq; vigeſimum quintum redacta. Qua inuitati multi mortale Romam confluxerunt: in his Ferdinandus Neapolitanus, ætate ingraueſcente maior quàm antea religionis ſtudio.

Zamora Vrbs à Ferdinando recepta. CAPVT IX.

FIne anni Catalaunicæ gentis conuentus, Aragonius Barcinone agitabat ſenex ſtrenu us, neque ætate, neque laboribus fracto animo, de vtroque bello ſolicitus Gallico Luſitanoque. Nam violatis induciis Trahiguerus cum Gallorū manu, per Ruſcinonen ſes in vicinos Catalaunorum fines inuectus Laurentii fano capto, magnā prouinciæ for midinem incuſſerat: prorſus vt quod in extremo periculo fieri conſueuit, omnes, quo rum ætas ad bellum eſſet idonea, edicto ad ſigna euocarent. In Caſtella Luſitani arma vi gebant, ſpe allata nouas in Gallia copias comparari, inter eum Regem & Luſitanum nu per icto fœdere. quo ſtudio, Anglus Galluſq; eatenus infeſtiſſimi hoſtes in finibus Am bianorum ponte facto, inter ſe collocuti, pacem ſanxerunt. Britannus etiam eo fœdere comprehenſus eſt. præterea Burgundus Ludouico Lucemburgio Magiſtro equitū Gal liæ, qui ad eum confugerat, Gallo donato. Indignum facinus viri inconſtantia excuſabat, fideſque ex fortuna ſemper ſuſpenſa: qua ſæpe vtroſque ludibrio habere viſus eſt. alii fal ſa inuidia laboraſſe affirmant, ex opulentia, vt fit nata. Sic ſunt res & opiniones humanæ. Aduerſus eas molitiones in Aragonia gente parum præſidii erat, diuturni belli ſumptibus exhauſtæ, anguſtis finibus prouinciæ. ad artes conuerſo ingenio, ab Aragonio menſe No uembri induciæ vſque ad menſem ſeptimum inſtauratæ cum Gallorum gente. Belli Lu ſitani cura Toletanus ad colloquium inuitatur. Quanta beneficia in regiam Aragoniam extitiſſent non ignorare: quod par meritis gratia non eſſet reddita dolere maximè, ſi po ſitis tantiſper offenſionibus ſui copiam faceret emendaturos. Repulit ille Aragonii pre ces, perdendi aut pereundi obſtinato animo: ſæpe vt comminatum fuiſſe fama ſit: Iſabel lam à ſe Reginam factam: effecturum tamen, vt ſceptra colo mutaret. Regibus Caſtellæ hominis offenſæ curæ magnopere non erant verentibus, ne eo reuocato Cardinalis Hi ſpaniæ, in quo tantum præſidii rebus erat, alienaretur, præſertim indies aucta potentia, confirmatis viribus. nam per idem tempus Villenio Almagrum profecto, Ocania quam in ditione retinebat, orta populari ſeditione ab illo defecerat. Aduentu Cifontani Comi tis, & Ioannis Riberæ in fide ſtudioq; oppidanis cōfirmatis, id oppidum Paredio Comiti eſt reſti-

t restitutum, quasi Diui Iacobi Magistro. Zamoram Ferdinandus ipse euocatus Burgis
Francisco Valdesio, qui turribus præfectus aditum se patefacturum pollicebatur, occul
s venit: vrbeque in potestatem redacta supremo conatu, arcem quæ Lusitano præsidio
mata erat, oppugnare statuit, nisi re confecta non discessurus. De colloquio inter Ara-
nium & filium actum: Eleonora etiam Vasconum Principe euocata. pacandi eius gen-
s tumultus erant ex Biamontensium & Agramontẽsium dissidiis, quæ fœminæ imperio
axime recruduerāt. & cura Gallici auxilii solicitabat: quod Iuone Duce accedere nun-
abatur: ac per fines Vasconum, ne in Castellam irrumperet, & se Lusitanis coniungeret
erebantur. Cantabros ne ea parte Galli inuaderent, locorum asperitas, commeatus ino-
a, & gentis virtus satis tutari videbantur. Ferdinando ad Zamoram residente, fratris Al
nsi Aragonii cura & virtute, qui dudum cum quinquaginta equitibus delectis auxilio
Aragonia venerat, Burgensis arcis præfectiarii milites spe defensionis abiecta deditio-
em fecere ineunte salutis anno millesimo quadringentesimo septuagesimo sexto. Isa- 1476
ella Regina, cui deditæ arcis laus est reseruata, consensu vtriusque partis, in id Vallisole-
euocatur. Magnum id momentum fuit, vrbe regia, atque arce penitus exclusis Lusita
s. arci præfectus est Dieghus Ribera, Alfonsi Principis institutione sorori Isabellæ gra-
s, caruſq;. Madriti Ioanna Castellæ Regina decessit ad sextumdecimum kal. Febr. qui-
m superiori anno dicunt Idib. Iunii. Corpus ad D. Francisci sepultum. tumulus è can-
do marmore cum inscriptione constitutus defunctæ cernitur ad aram maximam, mo-
; ex eo loco Roderici Gonsalui Clauigii cineribus: qui legatione ad Tamerlanem Scy-
am functus, eam templi partem sua impensa constructam moriens sepulturæ delegit.
c sunt rerum vices. tenuioribus etiam mortuis irrogatur iniuria. De obitu Reginæ va-
& atrox fama fuit. quibusdam ex partu extinctam affirmantibus, plerique veneno Lu-
ani Regis fraude periisse malunt. Alfonsus Palentinus in hanc partem inclinat: ex partū
ma tenuit in peiora vulgi opinione prona.

Pugna ad Taurum Vrbem. CAPVT X.

R Estiterat in Lusitania Ioannes Lusitani Regis filius rebus Præfectus. Indole is animi,
ætatis ardore, & spe victoriæ ferox, cognitis reb. quæ gestæ erant, fortunam partium
clinasse, in Castellæ proceribus haud satis præsidii esse: nouo delectu equites contrahit
duo millia, peditum millia octo. sed minor pars militaribus armis instructi: cæteri vt
emq; casus armauerat bello haud vtiles admodum erant futuri. cum his copiis Ledel-
iæ ponte transmisso S. Felicis fano tentato, Taurum peruenit ad quintum Idus Februa-
. vbi pater tria millia quingentos equites, pedites ad viginti millia habebat, vicinis locis
hiberna distributos. In collectitio exercitu plus animorum & fiduciæ, quàm vigoris &
æsidii erat: sed ea tamen cura Ferdinandus cum Zamoræ arcem obsideret, minori mul
numero, equitum ad duo millia & quingentos peditum duplicato numero, ex omnib.
rtibus copias militares euocat, nouo bello supplementum. Neque enim quieturi Lusi-
ni erant, nisi Zamoræ arce liberata periculo, aut pugna commissa: cuius discrimen A-
gonius vitandū omnino per literas & nuncios disputabat: monebatq; filium ne sortem
tius certaminis subiret ardenti iuuenis animo. Quid enim in vnius pugnæ euentū, du-
o ancipitiq; marte, rerum & imperii summam committeret? quid præcipitaret spes pul
errimè fundatas exiguo fructu, vt maximè victoria esset explorata? ætatis impetum ra-
ne, consilioq; frænaret: parentisq; monitis obtemperaret, ob ætatem à multo rerum
u cautioris. Erant cum Ferdinando, Mendoza Cardinalis, Albanus Dux, maris Præfe-
us cum patruo Henrico Albæ ad Alistem Comite, Lemosii Comes, Asturicæ Marchio
ficio in Principem certantes. Validas equitum turmas ad Alahegium locis vicinum op
dum Ferdinandi Regis patruelis Henricus, Alfonsusq; frater, præterea Treuigni Co-
es tenebant. Ipsa etiam Isabella è propinquo, quàm posset opem latura viro, Burgis Tor
esillam accurrit. Lusitanum quamuis tantis auctum copiis, haud ignarum, numero vir-
tem non respondere, anxium in diuersum arcis defendendæ, & vitandi periculi curæ
ahebant. vicit tamen honesti cura. obsessis opem ferre constituit. In Vaccæis ad Durii
uminis ripam geminæ vrbes sitæ sunt, Taurus Zamoraque. quibus Romanorum impe-
o nominibus fuerint vocatæ, sæpe est dubitatum. plures inuenio qui Tauro Sarabis, Za-
oræ Senticæ, vetera nomina adscribunt: quos vt sequar, inclinat animus. Agro vberi,
li amœnitate atque prouentu, cæli salubritate nulli cedunt. numero ciuiū modico sunt.
plano sitas mœnium firmitas & arces muniunt. Zamora Episcopali sede est illustrior.
ea Taurus sacra petit, alioqui nobilitate, cultuq; ferme par. modico distitas inter se in-

teruallo,flumen ad austrum alluit,gemino lapideo ponte iunctus. Tauro egressus Lu tanus,cùm speciem præbuisset rectà aduersarios petiturũ, mutato repentè consilio tra misso flumine ad D.Francisci quod cœnobium in aduersa ripa est,è regione Zamoræ c stra locauit ad caput pontis,quo aditus ex vrbe erat,tormentis etiam obiectis. Ita neq impugnationem arcis impedire poterat, interfluente flumine : neque pugnæ copiam f ciebat. Verborum altercationib. tredecim dies sunt consumpti.nihil proficiebatur.M tii Kalend.die Veneris vasis ante lucem conclamatis discedit, Lusitanus pontis parte r pta,ne hostis insequi posset.Cognito hostium consilio Ferdinandus, cum copiis omni progredi statuit.dum pons reficitur,multum temporis consumptum est. Aluarus Me doza cum trecentis equitibus nouissimum hostium agmen carpere,atque pugna distin re iussus est. Sic acies hostium impedimentis graues Ferdinandus est consecutus, ang stiis egressus in patentes campos,quinque millibus ab vrbe Tauro,vix reliqua exigua d ei parte,nam præceps in occasum Sol erat. vitare pugnam hostis non poterat, Ferdinãc propinquo,angusto ponte,quo transitus erat. conuersis agminibus acies ad pugnam in struit.Locus æquior,subsidium ab vrbe vicinum,victis perfugium,noctis tenebræ mun mento futuræ faciebant animos.contrà Ferdinando curam iniiciebant. Prudentib.cet tamen exhorrentibus,Ludouicus Touarius studio pugnandi ardens,contentaque voce
" Aut cedendum regno, inquit, aut dimicandum est. Opinione famaque virtutis imperi
" parantur, bellaq; constant. quid autem huc processimus, nisi pugnandi voluntate? qui
" detrectatum certamen,nisi metus significationem continebit? Tu quidem Rex, macte
" animo, virtuteq; esto: hostes pauidos, & quia tenentur, ad pugnam conuersos, in æstu
" ctuatione animorum citius opprimes quàm ventum ad manus erit.Hæc dixit.simul pro cerum sententiis exquisitis, pugna decernitur. Dato signo prælium ab equitibus incip tur. Erat in primo hostium agmine Ioannes Lusitani filius, octingentis equitibus pedite immixti,qui globos igneos disploderent. Eius impetum, Aluari Mendozæ agmen susti nere non potuit.fugati dispalatique equites sunt.Maius certamen inter Reges fuit. ibi a liquandiu est certatum.pugna nullo more prælii sed latrocinio similis fieri, sine signis, si ne ordinibus. Ad regium Lusitani vexillum magnum certamen fuit. Sotomaior Almei dæ extorserat.confluentes ab vtraque parte milites concerpsere. Almeida ipse capitur.e ius arma in templo Toletano appensa victoriæ monimentum in Regum sacello visuntur vexilli concerpti vicaria. Ad extremum fugatis Lusitanis,Rex ipse cum paucis ad mon tes progressus non prius constitit,quàm ad Castrum Nunniũ peruenit: & cum fugæ nul la indicia extarent,occisum fuisse creditum est.Fugientes hostes insequi non licuit,tene bris prospectu adempto. Henricus Alistis Comes ad Tauri pontem prouectus, in reditu ab hostium manu captus est: eorum, qui cum Ioanne Lusitani filio integri ad multã no ctem in armis perstiterunt. Eam manum Ferdinando, quamuis proximo cliuo occupa to, inuadere consilium non fuit, suis dispalatis toto campo, atque ad prædam conuersis vtriq; horis aliquot eisdem vestigiis perstiterunt,diutius Lusitani. Id solamen aliquod ac ceptæ calamitatis fuit, ignominiæ leuamen: quod historici Lusitani laudibus celebrant: atque à Ioanne Principe victoriam esse partam affirmant.Sic semper Christiani nominis hostes vincant. Ferdinandus Zamoram sese retulit:eoq; digresso Lusitani Taurum abe unt.Toletanus prælio interfuit,Ioannis Principis à latere nunquam discedens.Cædes mi nor quàm pro victoria fuit, neque captiuorum numerus magnus : præda maior direptis Lusitanis impedimentis magna ex parte.

Rex Lusitanus in patriam redit. CAPVT XI.

MVltis vno tempore locis mouebantur arma: nullaq; ferme pars à belli malis immunis erat. ex eo,vt fit, scelerum licentia confirmata. vniuersa prouincia milites vagari,dispersi per vrbes,oppida, & agros. cædes & latrocinia facere, vi & stupris cuncta fœdare,in omne nefas præcipites, atque venales. In magistratibus parum præsidii erat, aduersus eas calamitates. inter ciues, quod superiori tempore factum diximus, ad ea vindicanda scelera veteres societates instauratæ,nouæ institutæ,militibus in eam rem de publico stipendio dato. Auctor salutaris consilii Alfonsus Quintanilla ærario regio præfectus, consilio bonus manuque.eæ societates optimis legibus astrictæ institutisque temperatæ in vigesimum annum perstiterunt:cum externis hostibus victis, domesticis dissidiis compositis, rebus est reddita pax.Maior belli moles in extremos Cantabros incubuit,ea parte cui Guipuscoæ nomen vulgo est. Ad Olarsonem promontorium in extrema Hispania, arx imminet Galliæ finitima,maritimo atque terrestri situ inexpugnabilis: cui Hondarribiæ

arribiæ incolis nomen est. firmissimas munitiones longa dies addidit Gallicis irruptio-
ibus prohibendis, quibus sæpe finitimi vexantur. In id oppidum à Gallicis copiis impe-
is primum est factus, ad Ferdinandi vires, quo tempore ad Zamoræ arcem assidebat, a-
o euocandas consilium callidum. Igneis tormentis, quorum conficiendorum librando-
umque gens Gallica peritissima est, murorum pars maxima corruens cum fragore latè
ragem fecit. Ruderibus completæ fossæ facilem aditum prębebant, exigua defensorum
ianu, atque iis, continuis vigiliis & laboribus imminutis. Dieghus Sarmetus Salinarum
Comes, rerum summæ præfectus, cùm se in eam arcem intulisset, quoduis periculum ad-
e certus, obsessis animus creuit, locorum asperitate ingenia quoque & corpora duratis.
ruptione facta in hostium munimenta prorumpunt. Disturbatis operibus, euersis atque
ıcensis machinis, quoniam bene prima successerant, nouis copiis subinde è Gallicis ca-
ris ad periculum accurrentibus, acie cum hoste dimicare non dubitarunt. maior reddi-
, quam accepta clades est, neque obsidio dissipata. Madriti arx quæ in Villenii iure erat,
iagnum factioni præsidium, ab oppidanis correptis armis obsessa est. Petrus Arias, & Pe
us Toletus primarii ciues multitudinem ad arma concitarunt. Missa à Regina auxilia
nt. affuit etiam Sanctillanius, quò maior esset auctoritas, vires maiores. Castra Iulia, Bia-
aque vno tempore Ferdinandi nomine obsidebantur, in Bætica & Lusitania. In Con-
stanis Chinchilla, Almansaque orta inter oppidanos seditione defecerant: Valentinos-
ıe finitimos auxilio euocarunt, magno Villenii incommodo, cuius ditione ea oppida
nebantur: tametsi eius industria in officio tum quidem perstiterunt. Aragoniis omnia
cunda erant, aspera Lusitanis: eo amplius quod quartodecimo Kalendas Aprilis Zamo
: arx dedita Ferdinando est cum tormentis & omni apparatu bellico. Alfonsi Aragonii
iuentus, vt deditionem maturarent, multum contulit, impugnandarum arcium scien-
ı præstantis. Eo incommodo fractis Lusitanorum animis, vt extra periculum esset, Ioan
es Princeps Ioannam nouercam amitinamque cum præsidio equitum quadringento-
m, in Lusitaniam abduxit belli causam. cũ pari numero Toletanus in Carpetanos abs-
essit, quasi vacillantes procerum mentes, & mutata repente voluntate locum gratiæ a-
ıd Ferdinandum quærentes, in fide confirmaturus, re victus tædio, nulla victoriæ spe. À
erdinando Cantalapetra in Segobiensi agro obsessa: vbi Lusitanorum firmissimæ copiæ
ant. ea tamen lege semestribus induciis ab eius oppidi impugnatione cessatum, si Vil-
ba, Maiorga, Portillium, Beneuentano redderentur: quas arces fidei obsides pro liber-
te dederat Lusitano. Vrcesiam Rodericus Manricus, qui se eius militiæ Magistrum fe-
bat, occuparat: arcem obsidebat, quoniam Villenii præsidio tenebatur. ab eo & Tole-
io festinatum, si obsessis opem ferret. nullo operæpretio facto, repulsi cum ignominia,
periculo sunt, tum Roderici patris, tum Georgii Manrici filii virtute: cuius hoc bello
æclara rudimenta extiterunt. vitæ breuitas prohibuit, ne virtutis indolem, præclarique
genii lumen exereret factis: vti alio loco est commemorandum. Sic bellum terra gere-
tur: neque mari quies erat. Lusitaniæ litoribus Andreas Sunierus cum paucis Arago-
is triremibus imminebat assueueratque. Tot aduersis casibus debilitati Lusitani Regis,
bilitati procerum Castellæ animi, quantum sibi virium decessisset non ignorantium,
antum studii popularis, infaustam militiam auersati, pars multo maxima ad sanitatem
dire cæperunt. Primus Areuali Dux, Roderico Mendoza, cui præmium operæ in agro
oletano Pintus oppidum fuit, ad Isabellam legato illi sacramentum Madrigale dixit.
o quibus supplicium merebatur, præmia amplissima retulit: ad veterem ditionem Al-
ntaræ Magisterium, de quo lis erat Alfonso Monroyo cum Ioannis Stunicæ Ducis fi-
, à regibus promissum, datumque. accessit Beatrix Paciecha Metellini Comes fratre
illenio cautior, fide haud constanti. Iisdem diebus, omnino quarto Nonas Maii coniu-
um Ferdinandum inter Neapolitani Regis nepotem, & Isabellam Ferdinandi filiã, pa-
um est. In cultum puellæ ducenta aureorum millia à Neapolitano promissa: tantun-
m quarta minus parte à patre, si alia proles mascula in spem regni esset suscepta. alio-
ıi amplissimi regni spes dos esset. Fœderis maturandi occasio præcipua, ingens mutuæ
cuniæ vis oblata Ferdinando, magnum rebus momentum in earum rerum difficulta-
ea inopia ærarii. Omnino Lusitanus ad eius rei famam, quam referentes, augebant, de-
erata victoria, temeritatem susceptæ expeditionis noua leuitate luere constituit, Ca-
llaque deserta redire in Patriam. quoniam parum virium in domesticis opibus, parum
factiosis proceribus fore prouidebat, externa auxilia conquirere parat, Gallicaque ar-
ı in Hispaniam commouere. tentata tamen prius concordiæ spes, controuersiæ arbitri-
n Aragonio & Toletano permissurum profitebatur. Serum consilium lite martis arbi-
o ferme diiudicata repudiatum. Marialbæ Comite Tauri cum præsidio relicto, ipse

triſtis atque re male geſta deformis in Luſitaniam Iunii Idibus abſceſſit. Pauci exules ac omnem adeundam fortunam abeuntem ſunt proſecuti, magis deſperata venia, quàm factionis ſtudio.

Luſitanus diſcedit in Galliam. CAPVT XII.

LVſitani opes in Caſtella eius diſceſſu magis etiam inclinabant. In Ruſcinonenſibus & Ceretanis Gallica arma mouebantur, initique fœderis conditiones. Salſulæ arx munitiſſima Narboni obiecta, firmiſſimum ea parte Hiſpaniæ propugnaculũ, aduerſus Gallicos impetus ex deditione à Gallis capta: Lebia in Emporitanis circumſeſſa. Externa iniuria, inteſtina diſcordia aucta eſt: Ludouici Mudarræ milites, quorum præclara opera extiterat in Perpiniani obſidione, ſeceſſione facta tumultuantes, non tam nocendi voluntate, quàm ob ſtipendia multorum menſium non ſoluta, nonnullis oppidis captis ad arma ſpectare cœperunt; ac periculum erat, nè Gallos in ſocietatem aſciſcerent. Non ante ea tempeſtas ſedata, quam iuſtum auri pondus ſe breui perſoluturos, à regiis Ilerdæ datis prædibus eſt cautum. Gallicæ excurſiones prohiberi non poterant, exhauſtis gentis viribus, Rege Aragonio longinquo, atque in Vaſcones profecto: vbi inteſtini partium tumultus nihil remittebant, meliori Beamontiæ factionis fortuna, à quibus Pompelo regni caput obtinebatur, Stella erat obſeſſa. His Ferdinandus fauere magna Aragonii Regis moleſtia. Sed ne Gallis ea parte aditu patefacto nouam tempeſtatem in Hiſpaniam attraherent, erat prouidendum. quibus erat perſuaſum de Vaſconum imperio Ferdinando tradendo inter eum, Eleonoram, & vtriuſque patrem Aragonium Regem conſilia agitari excluſo Franciſco Phæbo, quem ex Gaſtone Fuxeſi ortum diximus, Eleonoræ nepotem. Vt eos motus pacaret, Ferdinandus in Cantabros abiit de Hõdarribiæ periculo ſolicitus euocare auxilia parans, comparare claſſem: cui Latronem Gueuaram nobiliſſimo loco natum præfecit. Patrem vt Victoriam accederet inuitauit. Iſabella Tordeſillę ſubſtiterat quod oppidum Durio alluitur, & Luſitanorum excurſionibus prohibẽdis erat idoneum. Trecentorum equitum præſidium aderat ductore Alfonſo Aragonio leuiro. Repetebat ille Calatrauæ Magiſterium annis ſuperioribus ablatum, neque magna neque nulla ſpe nam Gironios conciliandi, præcipua Regibus cura erat. æger mora impatientiaq́; Eleonoram Sotum, quam adamare cæperat in Iſabellæ obſequiis verſantem, quamuis inclinata iam ætate vir vxorem duxit, profeſſa caſtitatis lege à Pontifice Romano ſolutus. optimo ſane publico ambitio importuna de Magiſterio ſublata eſt. quod moleſtum Aragonio patri accidit. adeo vt Ioanni, quem ille furto genuerat, Ripagorſam atque Villaformoſam patri detractas daret: quas illi Rex adduxerat vindicato Iacobo Aragonio & occiſo Barcinone: qui patris Iacobi Alfonſique aui Gandiæ Ducis iura, & ſecundum ea duo illa oppida repetebat, ferox conatu audacia exitiali. Ea maiorum meritis & nobilitati gratia fuit ſcilicet. Arx Segobienſis, vbi Iſabella Ferdinandi filia erat, circumſeſſa in ciuium tumultu, ac ferme capta nunciabatur. Seditionis auctor Cabreræ ex re priuata infenſus ob ablatam eius arcis præfecturam, Alfonſus Maldonadus, adiutoribus Ioanne Aria Epiſcopo, & Ludouico Meſa ciue primario. Iſabella non magis filiæ, quàm arcis periculo permota, citato itinere ad incendium accurrit. Sic tranquillitas rebus & vrbi reſtituta eſt, ſeditioſis quà pulſis quà iudicio vindicatis. menſe Auguſto id geſtum eſt. Quo menſe Aragonius, cùm pede altero æger diſtuliſſet, Victoriam acceſſit. Nullus dies iucundior ſeni accidit. maximũ vitæ fructũ cepit, cũ filiũ aſpexit, vnde ipſe fuerat ereptis bonis omnib. cũ
,, ignominia reiectus, Caſtellæ Regem effectum. Et ô ſuperi, inquit, vt huius diei lætitia pro-
,, pria ſit, facite. nulla moleſtia obſcuret, nulla calamitas. & quoniam fortuna ad ſummum
,, perducta retro volui conſueuit, date, vt mutationem eius ipſe potius priuatim, ſi quid eſt
,, peccatum, ſi vindicare paratis, ſentiam: quàm publico incommodo, aut filiorum calami-
,, tate luatur. Hæc lacrymis toto ore manantibus precatus, in filii complexum ruit, primum honoris locum deferens, prohibito dextram deoſculari, ad læuam aſſidens, atque ad hoſpitium vſque comitatus. Id Caſtellæ maieſtati datum. Aderat Eleonora Vaſconum Princeps, magna ſpectaculi pii, atque ſuſceptæ lætitiæ pars. De rebus communibus conſultatum: ac Aragonium conſtituiſſe ſcribunt, Aragonium imperium filio de manu tradere quod in ea ætate veriſimile eſt otii cupiditate tentatum: deſtitiſſe tamen ob Caſtellæ motus nondum compoſitos. Colora Gallicæ claſſis præfectus, Cantabriæ & Calæciæ littoribus tentatis, euaſtatiſque in Luſitaniam diſceſſit, vt Regem Luſitanum in Galliam ea claſſe veheret. Ad Oliſiponem is erat, rebus omnibus, quæ ad profectionem opus erant comparandis intentus. Inde conſcenſis nauibus in Africam nauigauit primum. Duo Bri-

gantin

gantini filii euntem prosecuti sunt, Comes Penamacoris amicorum princeps, Ocrati Prior, Ioannes Pimentelius Beneuentani frater: preterea duo millia, & ducenti milites Tingi Arzillæque præsidium. Septa soluens Illiberim tenuit mense Septembri: qui portus in Galli potestate erat. Inde Perpiniani, & Narbone regio cultu exceptus est. Lusitani aduentu maiori impetu concursum ad arma in Ruscinonensi tractu est. A nostris Laurentii fanum receptum: à Gallis Emporitani fines vsti, direptique. Domesticis dissidiis tumultuabantur prouinciales, eoque aduersus externam vim nullo cõmuni consensu. Quo tempore Aragonius se victoria Tudelam Vasconum oppidum retulerat, in vnam curam tumultus eius gentis pacandi incumbens. Ioanna eius filia in Catalaunis pro patre res gerens, imbecillitatis conscia bellum auersabatur. ablata tantum iure feciali vtrinque repetita frustra: & inducias tamen tenere placuit antea pactas. Lusitanus pedestri itinere Turonum vrbem tristis contendit: vbi Rex Gallus ea tempestate erat. splendide acceptus atque habitus die constituto secundum salutem hac sententia locutus fertur. Cogor prius oneri, quam vsui esse, quo nihil in vita molestius accidit. Sed bonis tamen nostri regni rebus gratorum sociorum officio functi sæpe, munus tamen officiumque nostrum vestris meritis minus fuisse scimus, fatemurque. Hæc mittantur. Est enim fœda meritorum miseris in ærumna iactatio. Nullæ mihi cum Rege Siculo inimicitiæ sunt, nisi quæ publicæ: nec gentem Aragoniam sed scelera sed latrocinium persequimur. Ereptus Ioannæ sponsæ ex sorore natæ paternus principatus, opesque, proh dedecus indignitatemque omnium gentium armis vindicandam, belli sumendi imposuit necessitatem, infelicis hatenus. sic est cælitibus visum, tristes sæpe casus solitis læto exitu mutare. Quod in tua manu Rex inuicte situm est. tu iusto pioque dolori mederi vnus potes, & in nostris malis vestras etiam iniurias vindicare, bellum Ruscinonense & Cantabricum optato exitu terminare, Vascones è faucibus eripere auidissimi tyranni. An eo imperio occupando, rationes defuturas creditis ei, qui dotale imperium armis inuasit, eripuit, oppressit nullo commodiori iure? An facultatem, Castellæ & Aragoniæ præsidiis circumsesso, regionibus modico? Erratis si vllis finibus ambitionem resistere putatis. Scimus auro & lectissima pube Galliam abundare: Neque vniuersæ quamuis Hispaniæ collatas vires, pares vnquam fuisse. Neque nos ita destituti sumus, tametsi supplices vestram opem imploraturi, tãtum laboris suscepimus. supersunt integræ Lusitani regni opes, in Castella studia partium partim aperta, plura cum vsus erit, & victoriæ spes maior, eruptura. Vestris tantum auspiciis bellum, quod iam est inchoatum, geratur. Nihil vanitatis in nostra oratione est, & alioqui supplicibus Regibus opem ferre, malis publicis mederi, commodis omnibus, si nulla ostenderentur vt sunt maxima, honestatem, dignitatem, officium præferre, quorum nisi magnorum Principum, quales vos estis, munus est? Ad hæc Gallus pauca: sibi id curæ fore respondet, daturumque operam, ne frustra ad suam opem confugisse videatur. Verbis facta non responderunt. Lutetiæ quo discessum est vrgenti Lusitano belli gemini necessitatem aperte excusauit, cum Burgundo Angloque instaurati, ac maiori erumpentis impetu. Præterea lege propinquitatis irrito coniugio pia arma non fore. sic Lusitani conatus delusi sunt: etsi Burgundo is cognatione propinqua, nempe amitino & fœdere iunctus ad eum profectus pacis vniuersæ se interpretem auctoremque offerebat, nihilo feliciori conatu. Nouo Castellæ commodo in Gallia mouebantur arma. Ad Hondarribiam enim in ea rerum Gallicarum difficultate induciæ à Gallis concessæ sunt, breues primo, vtraque tantum, deinde agente Cardinali Hispaniȩ longiores & sine exceptione.

Taurus de Lusitanis capta. CAPVT XIII.

Reges pater & filius Victoria disgressi, rursus ad sextum Nonas Octobris Tudelam conuenere, si Vasconum tumultus componerent. Habebat vtraque pars suas clientes & domesticas & externas: in aulis etiam eorum Principum factionum studia gliscebant. Euocati Lerini Comes & Magister equitum Petrus Peralta factionum capita, se & suos in auctoritate Regum fore professi sunt: quod illi sanxissent habituri ratum, si fallerent, dira caput suum obtestatione execrati. à Beamontiis etiam Pompelo Ferdinandi fidei quasi sequestro cõcredita, ab aduersa factione arces aliæ Aragonio contraditæ sunt. Sederat Alfonsus Carrillius Buendiæ Comitis frater Pompelo. Episcopus. Molestæ eæ conditiones Magdalenæ Fuxensis iunioris vxori acciderunt, coitionem & dolos suspicatæ, ac de filiis solicitæ: ne hereditate paterna excluderentur. Berengarius ad eam legatus constitutæ concordiæ causas & conditiones explicuit. Debere illam bono animo esse de Regib. patre & filio secunda omnia expectare. Periculi amplius ex Gallia impende-

re. ne ſe in fraudem induci pateretur iungendo cum ea gente vires ad Hiſpaniam inuadendam. Eſſe quidem Gallum fratrem: cum Aragonio & filiis maiora neceſſitudinis iura ſuppetere. Ad hæc illa pro beneuolentia proq; officio gratias agere. De fide dubitaſſe nunquam: neque à fratre, de viribus ſociandis appellatam. ne commiſſuram quidem, vt neceſſitudinis cum vtriſque initæ oblita videretur: & ſi facultas ſit, pacis potius quàm armorum auctorem fore. In medio conatu Vaſcones pacandi, noua lætitia acceſſit. ad tertium Nonas Octobris legatis vltro citroque commeantibus, coniugii leges ipſo in oppido firmatæ ſunt, Neapolitanum inter & Ioannam Aragonii filiam antea pacti. Sponſalia Ceruerae præbita in Catalaunis, vbi ſponſa res gerebat: ipſaque Neapolis Regina ſalutata eſt. Nouis nuptiis ea regia vacua effecta erat, Beatrice Neapolitani filia ad Matthiā Hungarum, cui erat deſponſa, nauibus amandata, præſtanti probitate pudicitiaq;, vêtre infœcundo, geminis quamuis nuptiis initis: his & deinde cum Ladislao Rege, qui in Matthiæ locum eſt annis inſequentibus ſubrogatus neque pari virtute, neque felicitate. Non ceſſabat interea Iſabella Regina. Taurus vrbs à Caſtellæ copiis, ductoribus Alfonſo Fonſeca Epiſcopo Abulenſi & Friderico Manrico Roderici filio, nocturna vi, furtoque capta eſt. paſtor quidam Bartholomęus nomine aditum in vrbem monſtrauit, qua parte colle munitæ minor cuſtodia adhibebatur. Re patrata circumſeſſa arx eſt. aduolauit ad rei geſtæ nuncium Iſabella Segobia: vbi priori ſeditione pacata, ciuibus confirmandis diſtricta erat. Eius aduentu Maria Ioannis Vlloæ vxor defenſione deſperata arcem dedidit quartodecimo Kalend. Nouembris. Gener Marialbæ Comes vicina arce relicta, cui Villalfonſo nomen erat, cum paucis qui ſupererant, Luſitanis militibus, magnis itineribus, notiſque tramitibus in Luſitaniam abſceſſit. Magnum erat operæpretium factum. Supererat Caſtrum Nunnium, vnde Petrus Mendania latiſſimè prædas agere, & omnia circùm infeſta reddere, vir ardenti animo, magna militari ſcientia. Vt Taurus eſt capta, in eam arcē promotæ copię ſunt. tormenta atque alia impugnationi idonea aliquot dierum labore eo deuecta. ſi de hoſtibus eſſet recepta, omnia eo tractu fore pacata ſperabant. Verum conatus ille inanis fuit. De Toletano, & Villenio conciliandis agebatur. Villenius æquiorem ſe præbebat: videbaturque ſupplex à Ferdinando pacem legeſq; accepturus modo æquas, & Villena, ac viginti amplius oppidis quæ eo tractu erant, ablata, reſtitutis. Toletanus duriorem ſe præbebat: tametſi Aragonius non deſiſtebat filium obteſtari, vt tantum virum bonis maliſve conditionibus pacaret: inconſtantiam fortunæ vereretur, ex ſummo ſæpe retro conuerti ſolitæ, ac verò præcipitare. Prioribus meritis, quæ maxima fuerant, nouas offenſas condonaret. eo pacato Luſitani factionem penitus debilitatum iri. Rei perficiendæ nondum maturitas venerat: & iam tamen appropinquabat. Venia certè Villenio promiſſa, atque ditio vniuerſa, arcibus quæ Madriti, & Caſtris Iuliis obtinebat, Ferdinando reſtitutis. Idem Toletano datum: qua ſpe Lupus Acunia eius ex fratre natus Optam dedidit, quam Ducis nomine Henrico Regi extorſerat in ea temporum perturbatione, labeque. Interea duo magni Principes pari prope fato vno tempore occiſi ſunt, Galeatius Mediolanenſis, Carolus Burgundus. Galeatius ad aram D. Stephani, eius memoria die celebri paucorum coniuratione, priuatos dolores vlciſcentium, effuſas Principis libidines. Carolus dum Nancium Lotaringiæ vrbem iterum obſidet, tempore anni alieno, atroci hyeme, male augurantibus ſuis, diſſuadente Luſitano ſub illud tempus ad eum profecto, Nicolao Campobaſſo deferente, cum Italorum parte, prodenteque hoſti arcana, Nonis Ianuarii à Renato Lotaringio Heluetiiſque, quorum ab eo tempore nomen celebre eſſe cœpit, acie victus cecidit, vnica filia Maria relicta: quæ Maximiliano Auſtriæ Duci iūcta, quantam belli molem atrocis ac diuturni attrahet in Hiſpaniam, captas continuò à Ludouico Gallo Burgūdias, Quintinum, Peronam, aliaq; ad Somonam amnem oppida, ad ius priſtinum reuocare dum Burgundi dum noſtri tentant maiori conatu, quàm prouentu. Maria tres filios peperit Philippum, Margaritam, Franciſcum. quarto anno ex quo nupta fuerat, cùm eſſet grauida, ex equi caſu concuſſo vtero periit. Ex Galeatio Ioannes Galeatius relictus eſt (Iſabella ei Aragonia Neapolitani ex Alfonſo filio neptis iuncta erat) impar ætate ad remp. gerendam: præterea Blanca Maria Maximiliani iam Cæſaris vxor altera futura infœcundo coniugio, tum Anna tertia Galeatii proles.

Arces aliæ receptæ. CAPVT XIV.

NOuam importuno tempore contentionem de D. Iacobi Magiſterio concitatam Iſabellæ prudentia cōpoſuit. Rodericus Manricus Paredius Comes D. Iacobi Magiſter menſe

ense Nouembri decessit Vrcesiæ, præclaris maiorib. egregius ipse, Osca in Bastitanis
Mauris capta annis superioribus magnam adeptus famam. corpus ad aram templi ma
nam eo in oppido sepulcro illatum: supremusque honos defuncto est habitus. Opti-
i parentis obitum Georgius Manricus nænia elegāti deplorauit: in qua multæ poeticæ
rtutes insunt, clara ingenii & sententiarum lumina. æmuli mortem Alfonsus Cardenas
am occasionem facturus, Vrcesiam petere constituit, armato milite formidabilis vim
hibere paratus, si morarentur spem honoris adipiscendi Tredecim viri, quorum eæ
rtes erant, ad comitia conuentu facto. Multis aliis proceribus bonis malis artibus eum
norem ambientibus, ne res ad arma deducerentur, periculum erat. Eo metu an ditio-
s amplissimæ auiditate, inter Ferdinandum & Isabellam consilia Tauri agitantur. armis
m coercere longū erat. ad artes conuersis animis, Ferdinādus Tauri substitit: Isabella
caniam Vrcesiamque contendit festinatione tanta, vt tridui itinere Vallisoleto Vrce-
m peruenisse Pulgarius sit auctor. Suadet militibus, vti concordię studio se Ocaniam
quantur. nobilis municipii amplitudine tutiores ad decernendum fore multis exem-
is in eo Magistri palatio comitia celebrata fuisse confirmat. hortatur in eo oppido ser-
onum ministris Fonseca Abulensi Episcopo, & Fernando Aluaro Toleto à secretis Re-
næ, vti ad vitandos tumultus eum ordinē consensu Romani Pontificis Ferdinando Re-
administrandum ad tempus permitterent. Ad sanandas militū voluntates reuocādam-
e concordiam, haud minori auctoritate opus esse. Re deliberata milites Reginæ po-
ulatis annuunt, parata multorum assentatione: plerique non tam certa obsequendi vo-
ntate, quam excludendi deiiciendique aduersarios: quæ magna sed frequens comitio-
m labes est. Id initium fuit, militum eorum potentiæ imminuendæ, exemplum, quod
Calatrauæ & Alcantaræ ordines breui est propagatum: etsi Alfonso Cardenæ, paulo
st datum est, vt ordinis Magister esset, magna multorum procerum offensione, vnum
i prælatum dolentium, nullis meritis, neque comparanda familię nobilitate. sic illi
nquerebantur. Ferdinandus rebus in vlteriori Castella compositis, factisque induciis
m Gallis & Lusitanorum reliquiis Ocaniam abiit initio anni Milesimi quadringen- 1477.
simi septuagesimi septimi. Vreniæ Comiti Ioanni Tellio Gironio ad officium syncera
luntate redeunti, venia est data. Toleto, atque Madrito lustratis, nunciatum est, Lusi-
norum varias manus Pacis Augustæ & Mirobrigæ fines vrere importunas infensasque.
ometio Figueroæ Feriæ Comite præmisso ad vim arcendam, partita reipub. cura, Isa-
lla quidem ad Lusitanię fines abire constituit, rebus præsidium: Ferdinandus aliquot
ebus Madriti consumptis, Toletani sanandi spe, nam pacatus ferox animus non erat
uamuis paulo ante venia impetrata, eo regium colloquium, ad quod inuitabatur, vitan-
, ad nonum Kal. Aprilis die Lunę in Vlteriorem Castellam discessit cura Vascones pa-
ndi: vbi nouo partium conatu multa mouebantur: recensque Stella ab imperio defece
t ab Agramontiis occupata: idque oppidum Eleonora Princeps suis & Castellæ viri-
s parabat impugnare. Quibus diebus nouus metus est allatus. Albohacenus Granatę
ex improuiso violatis induciis, quę aliquot annis steterant, cum quatuor millibus equi-
m peditibus ad triginta millia in Contestanos incurrit. securos incautosque opprimit.
ctauo Idus Aprilis, ipso Christi ad vitam reducis memoria sacro die Ciesam iis locis i-
nobilem pagum incendit, euertit incolis trucidatis. Magnæ inde prędę abactę pecorum
mentorumque. Petro Fagiardo Murciæ Antelato quamuis ad defendendum excitato
se incolumes barbari in fines retulerunt, maiori incussa formidine, quàm damno illato.
d noua moueri arma, & necessitatem impositam iniurias vindicandi graue erat, intesti-
s motibus nondum pacatis. Eo studio geminæ arces, quæ in Lusitanorū fide erant, Can
lapetra, atque Castrum Nunnium nouo conatu circumsessæ impugnatæque, deditio-
e facta in potestatem venerunt. Cantalapetra citius ad quintum kalend. Iunii: Castrum
unniū Mendaniæ virtute defensa diutius restitit. sed dedita tamen, atq; prouincialium
ncursu euersa est: ne latronibus receptui esset, quippe locis arduis sita. præsidiariis vtri-
sque arcis militibus facultas est concessa incolumibus, & cum supellectile in Lusita-
am migrandi. Mendanię septem florenorum millia adiecta, Duci, si nihil aliud fecisset,
ce ea tandiu defensa nobili claroque. A Regina Castris Iuliis subigendis non minor o-
ra data est, arcem Villenii nomine Petrus Biatia præfectus muniebat. de deditione ap-
llatus, negare primo facturum, nisi Villena & contributis oppidis Villenio restitutis.
c antea conuenisse dictum est) vir eximiè constans fortisque: Non recusabat Regina
ppida ea tradere, quibus ille nominasset. penes eos quasi sequestros semestri spatio post-
am fuissent, Villenio reddendam. Ille fraudem & dolum subesse ratus cunctari, recusa
que. vix à Villenio ipso, in arcem ingresso, victa constantia viri, non tam de suis

i 4

rebus,quam de heri dignitate & commodo laborantis. Ita dedita is arce,amicitiam V-
lenio clientelamque renunciauit,ignauiam eius pertęsus:qui neque sua dignitate mou-
retur,neque de suorum salute laboraret: nam præ festinatione neque ipsius præfecti,n-
que militum incolumitatem fuerat pactus.Ferdinandum res Bæticæ,quò Isabella euo-
bat,& ipse in animo habebat,adire Vascones non permiserunt:neque Ioannam sorore-
priusquam in Italiam nauigaret amplecti. Mense illa Augusto classi imposita,qua Alfo-
sus priuignus,Petrus Gueuara Vasti Marchio,alii viri principes ad litus Barcinonense -
rant appulsi,omnibus officiis inLiguria culta,ad virum tandem peruenit.Nuptiarum la-
titia Neapoli ludis,spectaculis, conuiuiis, cultuque & splendore ciuium celebrata est.

Bætica pacatur. CAPVT XV.

Reliquis Castellæ partibus vix quiescentibus,motus in Bætica extabant. proceres pr-
se quisque vrbes arcesq; præsidiis occupare:vt cuiusque vires erant prædæ remp. lu-
dibrio maiestatem habere. Ab Assidoniæ Duce Hispalis obtinebatur: à Marchione Ga-
ditano Cæsarianum:ab Alfonso Aquilario Corduba. species obtendebatur, se munienc-
aduersus finitimos regulos,vim externam propulsandi Lusitania vicina. spoliis prouin-
ciæ,augere opes erat in animo:quod malis reip.temporibus ferme accidit:imminutis pu-
blicis opibus priuatæ crescunt.Et erant intra eas vrbes factiones populares. Hispali ciui-
tate inter Assidonium & Gaditanum diuisa studiis,Cordubæ Aquilarium inter & Cabræ
Comitem dissidia vigebant,vt si vllo tempore grauissima. Isabella prior Hispalim multi
quãuis dissuadentibus,neq; enim iis venerat copiis, vt vi agere posset, delata tamẽ in ean
vrbẽ,arcem naualeq; occupauit:detraxitq; Assidoniæ Duci,maiori,quam pro sexu,& vi-
ribus animo, Ferdinandus rebus in Vasconibus ferme desperatis, in Vlteriori Castell-
compositis, Ribadei Comite Petro Villandrando Calæcis præfecto, Alfonso Aragoni-
fratri, & Magistro equitum reliquæ prouinciæ cura data, ipse in Bæticam festinare con-
stituit,rebus præsidium certissimum.Guadalupeum Virginis fanum ex itinere iniit vene-
rabundus,supplicationesque habuit. Albano & Beneuentano sequi iussis, quoniam du-
bia fide inter se & cum aliis proceribus conspirare nunciatum erat, Hispalim idibus Se-
ptemb.peruenit. Gaditanus aduerso rumore erat, quasi Lusitanis fauens in Regum ocu-
lis Alcalam Guadairam præsidio obtineret. Actum de eo conciliãdo.remotis arbitris no-
ctu ad colloquium venit. de reddendis arcibus appellatus, facturum se negauit, nisi Ne-
brissa,Vtrera,aliisque arcibus ab Assidonio,Regi restitutis. se nudato pręsidiis,quid aliud
quæri,quàm vt inimici potentia opesque crescerent? æqua postulare visum. ab vtroque
arces Regi redditæ sunt.alii proceres horum exemplo haud difficulter imperata fecerũt:
præsertim cum Granatæ Rege,in quo præsidii magnam partem ponebant,iisdem diebus
pactis induciis, opera Dieghi Cordubæ Cabræ Comitis præstanti fide viri: cui cum Re-
ge barbaro vsus erat,multa familiaritatis iura.sic in Bætica res erant sanitati proximæ. In
Vasconibus desperatæ ob studia factionum nunquam satis composita. Eleonora Princi-
pe quamuis identidem obtestante, sedecim mensium tempus componendis controuer-
siis designatum Tudelæ in conuentu Principum fermè exiisse, quoniam in patre, fratre-
que parum præsidii esset, externam opem conquisituros. ad auctores redituram culpam
impositæ necessitatis.nisi occuparent gentis conatus, exitium instare. Dant animum ad
loquendum liberè vltimæ miseriæ.æquissima postulata surdis auribus accipiebantur,lon
ginquis Regibus,multisq; reipub.difficultatibus,aliis super alias. Aragonio præter Rusci-
nonense bellum, Siciliæ atque Sardiniæ res curæ erant. Raymundus Folchius Cardonæ
Comes Siciliæ moderator Neapolim Ioannam Reginam secutus, res in Sicilia gerebat:
cum in ea insula defuncto in minore ætate Ioanne Cabrera,paternum auitumq; Modicę
Comitatum,ad Annam sororem hæreditate deuolutum,multi vno eum tempore ambi-
ebant,alii exclusa puella,alii eam in coniugium expetentes. Aragonius,quoniam publicè
referebat quẽ illa maritũ ascisceret,ampla ditione opibusq;,Alfonso Aragonio Ferdinãdi
Regis filio notho eas nuptias destinabat. Verũ Fridericus maris Præfecti filius iis nuptiis
postmodum potitus nobilem principatum in suam familiam inuexit. Leonardus Alauo-
na Oristani Marchio nunquam satis fidus,in Sardinia tumultuari cœpit,à Carrocio Pro-
rege contra icti antea fœderis conditiones violatus.Inuictum Aragonii animum ætas im-
becilla, tantæ curæ non obruunt: quasi in specula præsidens in omnes prospicit partes:
Alauona more maiorum accusatus, vt spoliatione principatus puniretur sancitum
est. sententia Idibus Octobris Barcinone pronunciata. exercitui supplementum na-
ui missum, neque numerosum neque validum. sic bellum extractum in multos dies.
Ferdinandi rebus in Bætica pacatis, spei mixtus metus solicitabat. Lusitanum in pa-
triam

am relatum nauibus, quamuis venia nuptiarum à Sixto Pontifice concessa tandem
lla externa auxilia impetrasse. Id solamen erat. à Toletano tamen euocatum fama fe-
bat: quæ vereri cogebat, ne occultæ insidiæ subessent. Sed is vitio ætatis vacillante sen-
parum prouidebat animo. ira consilio inimica, atque ambitio impotens malum age-
nt præcipitem, oculisque officiebant. & erat fama cognitum Lusitanum ante reb. de-
eratis Luteria noctu profectum, vt Romam & Hierosolymam obiret, mutataque veste
onachum indueret, tædio magis quàm certa voluntate. eum aliquanto spatio progres-
m, è tribus comitibus vni claue data iussisse, vti scrinium quod Luteriæ reliquerat ape-
ret. In eo geminæ literæ inuentæ. alteræ ad Gallum quibus consilii sui rationem aperie-
t: filium monebat alteris, vti quamprimum regium nomen capesseret, sui nulla cura
iem superi, hominesque destituissent: delictis tamen veniam sperare propitiaque nu-
ina deinceps fore, ea calamitate & ignominia placata. Eam summam votorũ esse. Le-
is literis, filius cũ singultu & lacrymis regium insigne desumpserat tertio idus Nouem-
is. A fuga pater consilioque, Galli diligentia est retractus. deinde ad Cascales oppidum
pulsum, quinto die post inaugurationem filius ingenti lætitię significatione mœstum,
que insolita macie deformem obuius excepit: in regnumque restituit. Ad hũc modum
isitanus feroces primos impetus habuit: extrema ludibrio fuere. Proximum annum
illesi. quadrin. septuage. octauum faustum effecit Philippus in Belgis ex Maria Caroli 1478
idacis filia & Maximiliano Austriæ Duce ortus decimo kal. Feb. imperii amplitudine
posteritate felix futurus: breui quamuis vita in flore ætatis est raptus. Florentiæ, quæ
era ciuitas erat, in templo Liberatæ coniuratione ciuium in Mediceos fratres, quasi li-
rtati ciuium insidiantes impetu facto, Iulianus occiditur, Laurentius ærarii sacri muni-
ne euadit. Eo facinore commoti ad arma populares. Saluiatus Pisanus Archiepiscopus
niurationis conscius & particeps, quasi re patrata ad palatium, vbi Senatores iura da-
nt, aduolans inde populum ad arma concitaturus, facie turbata capitur: ac mox re co-
ita laqueo è fenestris suspenditur: crudele impiumque spectaculum. Cardinalem Sãcti
eorgii, qui Florentiæ aderat, & coniuratis fauisse fama vulgabat, Pontificis auũculi me-
s, & personę sanctitas, ne eodem impetu violaretur, tutata est. Noui id belli initium fuit,
ıo Florentinæ opes aliquandiu vexatæ sunt, Pontificis & Neapolitanis armis. ciuib. Flo-
ntinis ob cæsum Archiepiscopum in impiorum numero habitis, agente Franco Rege,
que nouos terrores ex Gallia ostentante, conuentu Aureliæ instituto de Pragmatica
ictione restituenda, ius tandem sacrorum Pontifex, pacemque dedit, illibata vsq; dum
is vrbis libertate.

Ioannes Ferdinando nascitur. CAPVT XVI.

Ellum in Sardinia erat atrox cruentum, anceps. Insulæ copiis in duas partes æquas di-
uisis, factiosi maiori quam regii ardore pugnabant, quippe pro salute libertateq;. spes
ctoriæ in externis constituta Genuenses ne Leonardo ferrent opem ob antiquas neces-
udines vtriusque gentis, induciis Neapoli factis retenti sunt. contra ex Aragonia & Si-
ia noua auxilia missa sunt. Comes ipse Cardonæ Siciliæ Prorex cum classe ad pericu-
n nauigauit. Leuia prælia multis locis facta. ad extremum ad Machomeram arcem col-
a castra: atque iusta pugna est dimicatum. cæso Artaldo filio, fusis fugatisque copiis,
eonardus Lembum ad litus nactus mari profugiens, cum in duas triremes Aragonias
cidisset, à Villamarino classis Præfecto in Hispaniam deductus, Setabi in custodiam
datus. bona fisco addicta: oppidaq; omnia tum in Sardinia magna multaque, tum in
ntinenti ablata. Oristanumque & Gotianum lege perpetua addicta Regibus, atque ad
os principatuum titulos adiuncta in tabulis publicus ab eo initio sunt. Pugnatum est
quartumdecimum kal. Iunias victoria non modo in præsens læta, sed in futurum se-
ritati fuit, ea insula penitus sub imperio Aragonio quiescente: de cuius possessione to-
es erat cum externis & cum domesticis, & tanta animorum contentione dimicatũ. Fer-
nandum nondum Bæticæ rebus compositis, vxore grauida, duæ res in Carpetanos re-
ocarant necessario. Toletanus sanãdus erat, ne Lusitanũ denuo attraheret in prouinci-
n: quod facturus nunciabatur: Societates quas inter vrbes & oppida institutas diximus
nis superioribus, ad latrocinia cædesque prohibendas, nouo conatu sanciendæ erant.
oniam fessi prouinciales magnitudine vectigaliũ, languebant: quæ alẽdis de cõmuni
litib. indicebãtur per capita, ne ingenuis quidẽ immunib. magno reip. cõmodo, quãdo
modo scelerũ licentiã cõprimerẽt, sed in magno vsu esſẽt, belli q̃ gerebatur ea causa
adriti cõuẽtus generales sũt habiti. In iis cõuẽtib. Societates in tres alios annos cõsensu

prorogatę sunt. De Toletano nō idem successus fuit: suspicionibus quāuis detergēdis d
est opera, quia homini erat persuasū insidias vitæ suæ factas. Soluto cōuentu vicinus I
bellæ partus Ferdinandum Hispalim reuocauit. Qua in vrbe oratores à Granatæ R
missi eius verbis inducias, quæ inter vtramque gentem erant, concedi denuo postular
Negauit Ferdinandus nisi vectigali repræsentato, quod ab antiquo pendere essent sol
legatis de ea re Granatam responsum à Barbaro Reges, qui vectigal pendissent, iam pri
esse extinctos: ea tēpestate in ædibus monetariis Granatę, neq; aurū, neq; argentū cu
sed lāceas, sagittas, acinaces cōflari. Offensus insolenti respōso Ferdinandus, parendū r
cessitudini iudicans inducias tamen concessit. Reginæ maturo partu quarto kalend. Iu
as Ioannes est natus, hora vna ante meridiem, in spem paterni auitique imperii: nisi ei
Hispaniæ fata in flore ætatis inuidissent. Aragonius non rerum modo pondere, sed viu
do fessus Aragoniis moribus imbuendum nepotem ad se mitti postulabat: ac illud ve
batur maxime à multo vsu cautus, ne fidei alicuius concreditus, quod superioribus an
factum in simili exemplo meminerat, occasio esset male sentientibus, res in Castella ei
præsidio nouandi. Neque maior Aragonio contentio erat, de Cæsaraugustana Eccle
vacuam enim Ioannis Aragonii obitu, Aragonius Alfonso nepoti destinabat: quem Fe
dinandus Cerueræ in Catalaunis susceperat furto. vitium natalium facile supplebat Po
tifex Sixtus. ætatis veniam vt daret induci non poterat puero sexenni. Inter has content
nes vacuus diu pontificatus Ausię Dezpuchio Cardinali datus est, spe Aragonium Mo
tesiæ Magistri, cui erat Cardinalis sanguine proximus, id meritis daturum. Non tulit il
tamen dolorem, adiunctis minis, atque in Cardinalis bona & cognatos grassatus, perr
cit tandem annitente pręsertim Neapolitano Rege, cui multum Sixtus Pontifex tribu
re erat solitus, vt ea Ecclesia Alfonso puero iure perpetuę administrationis daretur. n
uum damnatumque exemplum inductum, vincēte pontificiam constantiam Regum i
portunitate, in ecclesię iura inuadentium atque libertatem: quod semper accusabitur,
semper erit. Et erat ea tempestate moribus vsurpatum, ne Episcopi ecclesiis Hispaniæ
rentur, nisi quos Reges postularent, nominarentque. Qua occasione paulo post noua c
tentio de Turiasonensi ecclesia orta est: cui Andrea Ferricio Cardinali defuncto, Pon
fex Andream Martinum Episcopum dedit. restitit Rex Ferdinandus. vt Hispaniæ Car
nalis mutata sententia daretur, contendit atque peruicit. Controuersia fine accepit cu
Raphaele Galeotto quarto post anno Conchensi ecclesię tum vacuę à Sixto Pontifi
propinquo præfecto, effecit Rex eo amoto Alfonsum Burgensem regiæ conscientię pr
curatorem è Dominicano ordine Cordubensem Episcopum, rectorem Conchensi bi
dari Castellę in perpetuum, vt quos ipsi expediissent, ii Episcopi præficerētur, addita pra
rogatiua. Dederat etiam ante quatuor annos idem Pontifex Henrico Regi, ne exter
homines amplius in Castella sacerdotia expectarent: de quo lis tandiu fuerat cum Ron
nis. Alfonsus in extrema ætate Palentinus Episcopus, suo ordini D. Pauli monasteriu
Vallisoleti construxit.

Inquisitores Castellæ dati. CAPVT XVII.

MElioni Hispaniæ fato, quod eatenus factum non erat, quæstionibus habendis aduer
sus religionis desertores, atque hæreticos, aliisque in veram pietatem criminibu
vindicandis, certi iudices designati in Castella sunt, discreti ab Episcopis, (quorū eę par
tes ab antiquo erant) Romani Pontificis auctoritate, & fauore Principum armati, Inqui
sitorum ab officio nomine. Morem in aliis prouinciis frequentē Italia, Gallia, Germania
ipsaque Aragonia, hoc demum tempore Castella est imitata. neque in studio impios co
natus vindicandi, se ab vlla gente vinci passa est. auctor consilii Hispaniæ Cardinalis. Li
centia superiorum temporum, multa in ea prouincia erant deprauata Mauris Iudæisqu
cum piis promiscue versantibus, nullo non commercii genere. Praua consuetudine vsu
que non paucos è piorum numero infici necesse fuit: plures sacra Christiana, quæ susce
perant patria superstitione abdicata, fide inconstanti, nullo vetante deserebant. labes Hi
spali maxime est grassata. in ea vrbe primum quęstionibus arcano habitis, de sontibus gr
uissimis pœnis vindicatum est. Nam maiori commisso delicto, igne post diuturnum car
cerē & tormento necabantur. leuiori de causa, ignominia inurebatur familiæ perpetua
nō pauci bonis publicatis æternis tenebris vinculisq; mādati. Rubra crux obliquis radii
ac decussatim in crocea veste, quam S. Benedicti vocant, plerisq; data insignis, à cæterisq
discreta: vt essent documento & magnitudine supplicii terrerent alios. Quod vsu saluta
re extitit, graue initio prouincialibus visum est. Illa maxime: Parentum scelera filiorum
pœni

enis lui. Occulto accusatore reos fieri: neque cum indice compositos damnari. Contra
iam olim factum erat, peccata in religionem vindicari morte. Illud grauissimum, adimi
er inquisitiones loquendi liberè, audiendique commercium: dispersis per vrbes & op-
da & agros obseruatoribus, quod extremum in seruitute credebant. Ita discrepantibus
diciis, nonnulli mortis pœnam remouebant: cæterum suppliciorum acerbitates omnes
omplectebantur. In hoc numero Fernandus Pulgarius arguto atque eleganti ingenio:
uius extat de Ferdinandi Regis rebus gestis historia. alii quorum melior sententia fuit,
ui fœdare religionem, & sanctissimas cæremonias mutare conati essent, eos frui vita &
ommuni spiritu non putabant oportere: bonis & ignominia multandos videri, nulla fili
rum cura. Præclare id legibus comparatum, vt caritas liberorum cautiores parentes red
at. Occulto iudicio tergiuersationes vitari: neque nisi de coniunctis aperte, aut confessis
œnas sumi. In multis sæpe antiquos ecclesię mores, prout res & tempora exigunt mu-
ri: & maiorem licentiam maiori seueritate coercendam videri. Successus opinionem
perauit. Ii iudices ne amplissima potestate ad quæstum sæuitiamque abuterentur, opti-
is legibus cautum initio. plures dies & maior rerum vsus adiunxit. Quod caput est, viri
tegerrimi atque sanctissimi ei muneri præficiuntur, ex vniuersa prouincia delecti: quo
m arbitrio singulorum fortunę fama, salusque permittitur, disceptatque. Toti admini-
rationi Thomas Turrecremata, tum quidem est præfectus, ex Dominicano ordine vir
udens doctusque, præcipua apud Reges gratia, quorum peccata per pœnitentiam ex-
are consueuerat, Segobiensi sui ordinis cœnobio præfectus. Auctoritas initio Ca-
ellæ finibus terminata, quarto post anno in Aragoniam transit, Gualbe & Ottesio
eo ordine veteri instituto Inquisitoribus amotis. Ab eo competentibus locis, prout res
ant, iudices delegati nullo statario tribunali. consequentibus annis supremus Inquisi-
r, quinque viris adiunctis, iudicia religionis maiora exercet in curia regia: vbi suprema
a tribunalia sunt, minora bini, terniue Inquisitores. Certa loca iis designantur. Nostra
ate Toletum, Concha, Vallisoletum, Calagurris, Hispalis, Corduba, Granata, Ellerena
Aragoniis Valentia, Cæsaraugusta, Barcino. A Turrecremata edictis proposita spe ve-
æ homines promiscuæ ætatis, sexus, conditionis ad decem & septem millia vltro crimi
confessos memorant: duo millia crematos igne, maiori numero in vicinas prouincias
ga dilapsos. Ab hoc initio res in hanc auctoritatem creuit atque potestatem: qua nulla
auis hominibus toto orbe Christiano formidabilior est, reip. vniuersæ maiori commo
. pręsens remedium aduersus impendẽtia mala, quib. aliæ prouincię exagitantur, cælo
tum. nam humano consilio aduersus tanta pericula satis caueri non potuit.

Aragonii obitus. CAPVT XVIII.

DIscessere Hispali Ferdinandus Isabellaque Assidoniæ Duce, & Gaditano Marchio-
ne eius vrbis aditu prohibitis. sic amotis factionum capitibus pax rebus reddita est.
ipus Vascus homo Lusitanus Moram cui erat præfectus ad fines Castellæ, Ferdinandi
mine occuparat. de ferendo auxilio actum. Ardebat Ferdinandus studio in Lusitani-
n irrumpendi: id ad sanciendam imperii auctoritatem pertinere iudicans, si tantum
daciæ esse videretur, viriumq́; vt hostes in suis finib. bello implicaret, non modo illatũ
fenderet. Id neq; Aragonius pater, neq; prudentiores probarunt. quid enim haud ma-
a spe in periculum suam salutem vocaret? quid de belli & rerũ summa periclitaretur
perio fundato? Ergo ea cura D. Iacobi Magistro data est, adiunctis mille quingentis e-
itibus peditum millibus quindecim mense Augusto. quàm operæpretium apparatus
aior: & Mora à Ioanne Principe Lusitano recepta, ii conatus præoccupati sunt. Castra
lia in fide firmanda erant. Eo Ferdinandus & Regina vxor accesserunt Corduba obita.
uo tempore in Gallia ad Laudum in Cadurcis tertio Idus Septembris coniugium est
titutum per oratores Fridericum inter alterum Neapolitani Regis filium, & Annam
nadei Sabaudi Ducis filiam. Nuptæ quoniam sorore Galli Regis erat nata, ab auunculo
s dicta, amplus in Gallia principatus. dum is redderetur, & donec auri pondus, de quo
erat, ab Aragonio esset repręsentatũ, pignoris loco Ruscinonẽses & Ceretani. Perculit
res Reges patrẽ & filiũ: ac in Neapolitanũ maxime iram accendit: ꝙ ea propinquitate
llicam amicitiam Hispanę præferre videretur, atque principatum accipere quamuis
atum, de quo ipsis cõtrouersia esset bellũque. Induciarũ quę cum Gallo erãt tẽpus exi
: & periculũ erat, ne rediretur ad arma importuno vtriusq; gẽtis tẽpore. nã Gallus Bel-
magna ex parte occupandis districtus, alia contemnere videbatur. In Castella non-
m res erant plane quietæ, Lusitano nouum bellum comparante, Metellini Co-

mite virili animo fœmina,& Alcantaræ militię Claugero alienatis. Camboa Hond biæ præfectus,& Almaſani Archidiaconus Ferdinandi iuſſu cum Galli legatis, qui I nę ſe tenebant, de fœdere agunt. Eorum diligentiam induciæ pace mutatæ ſexto Octobris,non aliis legibus,quam quæ ante belli tempus inter vtranque regiam ab quo fuerant, Aragonius etiam ea pace comprehenſus. quo quid aliud quam ludibi continebatur,non reſtituto,de quo lis erat,principatu? Cautum modo vt binis ab vi parte iudicibus tum ea controuerſia,tum aliæ componerentur. Publicam ex ea re C læ lætitiam duę res auxere: Henricus Ferdinandi propatruus libertati à Luſitano re tus Caſtra Iulia venit. Toletanus malo coactus (nam omnes reditus intercepti erar pleraque oppida ablata) tandem in Ferdinandi fide & poteſtate fore recepit, traditi ta ditione arcibus,vt regio præſidio tenerentur. Luſitanum Regem denuo in Caſte euocaſſe crimen erat.nouam hero veniam dari Tellius Archidiaconus Toletanus in trauit,vir ea tempeſtate doctus & ſanctus. Præterea venia propinquitatis quæ facta Luſitano,Romę à Sixto Pontifice abrogata:Ioannæque coniugio eſt illi interdictum quo maior ratio eſt habita Neapolitano Regi gratificandi, id conuitio expetenti,quai quibuſdam videbatur,maieſtatis atque conſtantiæ. Miſſæ de ea re literę pontificię m Decembri in Hiſpaniam. De rebus omnibus,ac de Gallica pace collocuturi Reges p & filius Molinam atque Darocam venire parabant: cum Aragonium Barcinone n bus oppreſſit extinxitque ad quartumdecimum kal. Februarii die Martis principio a Mileſi.quadringenteſi.ſeptuage. noni. Corpus ad Populeti ſepultum. inferias vt dar funusque curarent, regius cultus oppigneratus eſt: tanta erat pecuniæ inopia. Vixit nos vnum & octoginta, menſes ſeptem, dies viginti, vegeto ſemper corpore,& belli ac nationis laborib. par,animo viuido,magnitudine & varietate rerum geſtarum,ac diu nitate imperii magnis Regibus exæquandus. Extremam ætatem ſugillauit amoribus ellæ, cui Franciſcæ Roſæ nomen fuit, forma conſpicua, libidinis auidus magis quam tens.Eam Iacobo Aragonio,quem Barcinone occiſum diximus, vxorem deſtinabat. ſtamentum decimo ante nono nuncuparat. In eo tum multa pie & prudenter, tum templa ſanctitatis opinione celeberrima, in domicilium Hieronymiani ordinis conſ mari mandauit: D. Engratię Cæſarauguſtæ vnum vrbis muro coniunctum, in Catalau alterum,cui D. Mariæ Belpuchiæ eſt appellatio. Vtrumque filius pręſtitit. Ad Arago regni hæreditatem nepotes Ferdinandi filii ex filia etiam, ſi maſcula proles deeſſet, fi bus eiuſdem præferendos ſanxit. Sic ſępe ad Regũ arbitrium iura regnandi cõmutant

1479

Eleonora Vaſconum Regina. CAPVT XVIIII.

ARagonii obitu, vt erat neceſſe, & vt teſtamento eius cautũ erat, diuiſo imperio, F dinando Aragonii acceſſerunt, Eleonora Princeps materno iure Vaſconũ regni obtinuit, annum iam ſeptimum viduata viro, eoque continuis & maximis ærumnis o noxia. impiam ob cædem Nicolai Pompelonenſis Epiſcopi nondum religione exolu gens in factiones ſciſſa erat, meliori fortuna potentiaque partis Beamontiæ, Eleonoræ a uerſę. Principum familiam atque animos Caroli Vianæ Principis & Blancę ſororis ini ria peremptorum manes tot annos peruagati ad expetẽdas pœnas non quieſcebãt, quar uis nullo ſonte relicto. Sic Eleonoræ regnum breuiſſimum fuit, ne menſtruum quider alioqui prole fœcunda fuit poſteritate felicior quam vita. quatuor filios genuit, Gaſto nem natu maximum, Ioannem, Petrum, Iacobum, filias quinque Mariam, Ioannam, M garitam, Catharinam, Eleonoram. De ſingulis pauca dicenda ſunt: quoniam magnorui Principum ex iis ſtemmata texuntur. Gaſto obiit, vti ante dictũ eſt, Franciſco Phœbo Catharina relictis. Ioanni Narbonis auro paterno redemptę vrbis principatus fuit: fi Gaſto & Germana. ille cęde ad Rhauennam, hæc Ferdinandi Catholici nuptiis nobile Petrus literarum & pietatis ſtudiis exculto ingenio, à Sixto Pontifice purpurę eſt hono donatus. Iacobus magno animo bellica munera exercuit coniugio liber: ſolutę vener licentia nõnullos filios ſuſcepit, neque magni in Gallia, neq; nullius nominis. Maria Gu lelmo Montisferrati Marchioni, Ioanna Armeniaco Comiti Ioanni nupſerunt. Franciſc Britanno Duci, Margarita filiam enixa eſt Annam appellatione: quę dotis nomine pate num principatum in Francorum regiam intulit Caroli octaui, & Ludouici duodecimi v xor. Catharina Gaſtoni Fuxenſi Candallę Comiti iuncta, duos filios genuit, filiam vnam cui Annæ nomen, Hungariæ regnum fuit Ladislai Regis coniugio. Eleonora natu mini ma in minori ætate deceſſit, iam viro matura. Eleonora tantorum Principum mater, fa cto laboribus corpore, animo moleſtia victo, pridie Idus Februarii deceſſit. Tudela mi

tiun

im regni, & vitæ finis fuit. Tafallæ Minorum ædem de suo extrui, testamento, eoque
orpus suum & matris Blancę ossa Nieua, quod est oppidum non procul Segobia, afferri
: sepeliri mandauit. Imminutis, propter intestina dissidia, regni vectigalibus tanta inopia
borauit, vt nullo fortunæ subsidio aurum in ornatum ad alendam familiam venderet.
ucceslit nepos Franciscus, cui à formæ venustate Phœbo cognomen fuit, vndecim an-
os natus. Imperium Magdalenæ matris & Petri Cardinalis patrui auspiciis, dum ad iu-
am ætatem perueniret, vt in ea temporum labe prudenter est gubernatum. In Castellæ
ege parum præsidii fuerat: eoque ne nominato quidem in Eleonoræ testamento, eius
ssu ad Gallum, vt natura etiam cogebat, aperte inclinare cœperunt. quod malo fuit, &
etusti regni ac nobilissimi opes breui euertit. Hęc in Vasconibus gerebantur. Quo tem-
ore in Castella vetustate fixę de religione opiniones mouebantur. auctor Petrus Vxa-
iensis, qui Salmanticę Theologicas scholas explicabat audaci ingenio prauoq; ; librum
ulgarat multis mendaciis fœdum: quorum vt hic numerus ineatur, non est necesse. In
omanæ Ecclesiæ maiestatem, & Pœnitentiæ sacramentum contumeliosus maxime,
emana responsa errori obnoxia affirmabat. Sacerdotes vim habere ad condonāda pec-
ta, negabat: neq; à Christo Deo præceptum, sed ab hominibus inuectum Pœnitentiæ
medium, non incommodum tamen ad hominum prauitatem coercendam sanādam-
ie. Toletanus Compluti, vbi multus erat, iussu Sixti Romani Pontificis viris doctissimis
conuentum euocatis, re diu multumque deliberata, impia placita reprobauit: aucto-
m nisi mutaret, anathematis ignominia notauit; sententia pronunciata ad nonum Ka-
nd. Iunii. quam paulopost nouo diplomate Sixtus Pontifex ratam habuit. Ioannes Pre-
nus nobilis ea ętate Theologus, de scripto Petrum exagitandum suscepit iusto volu-
ine, stilo rudi nempe eius ætatis, sed arguto, atque scholastico. De Villenæ principatu
llum erat. Chinchillam obsidentibus regiis, Villenius præsidio accurrit. obsidione so-
:a duo regii Duces Alarconius & Georgius Manricus à Petra Biacia, ille ad Alcercam
: victus, Manricus etiam nouo ad Canauetem commisso prælio, vulnere afflictus, ex
io aliquanto post decessit. crudelitas fati ei ingenio & ætati non debita. Excusabat Vil-
nius in eo bello non contra fidem datam sumpsisse arma, sed necessitate regiorū Præ-
ctorum insolentiam frænandi. neque cum Lusitano aut Toletano denuo consilia com
unicasse. quæ tandem excusatio valuit, ne quid in eum grauius decerneretur. Accidit
eo bello, vt regii, sex è captiuis hostibus laqueis suspenderent. Ioannes Berrius pro Vil-
nio copiarum Dux è suis captiuis totidem sorte lectos ad simile supplicium rapi sanxit.
eo numero ne quidam, cui vxor & filii erant periret, minor natu frater & ipse captiuus
agna contentione & lacrymis euicit, vt pro fratre vicarius substitueretur, grata superis
stima, exemplum miserabile.

Castellam inter & Lusitaniam facta pax. CAPVT XX.

N Beturia, quæ nostris Extremadura est, Ferdinandus & Isabella erant, quo tempore
Aragonii imperii hæreditate aucti sunt, pacandis motibus intestinis districti, qui à Me-
dini Comite Beatrice Paciecha, & Alfonso Monroio Alcantaræ Clauigero fuerāt con-
iti. Illa maiori, quam pro sexu animo, quippe filium aliquot annis vinctum tenuerat, ac
mo tandem expulerat, Emerita vrbe præsidio occupata, ne ea possessione caderet. filio
e cogeretur comitatum restituere, iudicio paternam hęreditatem repetenti, arma cor
uit. Clauigerum erepti iniuria (sic ille putabat) Magisterii sui ordinis, atque Ioanni
micæ dati dolor vrebat: multaque eius ordinis oppida armis occuparat. Pręterea bel-
n defendendum erat: quod à Lusitano omnium grauissimum imminere credebatur.
rum fessis omnibus, ac bello ciuili nihil esse miserius reputantibus, victoria nihil tristi-
quæ ferociores homines impotentioresque reddit: cum multa victori eorum per quos
it arbitrio facienda necessario sint, alienaque calamitate, saginandi sint socii periculi:
ineunda pace mentio iniecta: eo maiori Lusitanorum studio, quod ad Albuferam o-
ab Emerita passuum millibus à Magistro Diui Iacobi insigni pugna victi fuerant, ad
tum Kalend. Martii. Pauci ex fuga Emeritam tenuerunt: quę in Metellini Comitis
estate erat. Beatrix Isabellæ Reginæ matertera, quæ Visei Duci nupta fuerat, Ioannis
sitani Principis socrus, magna auctoritate, parique prudentia fœmina, curā conciliādi
anque gentem suscepit. Eius molitionis exitum expectare longum erat Ferdinando,
ui regni hæreditatem cernere cupienti, vbi multa turbata erant: vt Vasconum auda-
fręnanda, qui in Aragonios fines irrumpentes, castella nōnulla temere munita cepe-
t, multamque prædam abigere non desistebant, conuentus Aragonii nullo noui Re-

gis consensu essent indicti. Neque id flagitium in ea gente ducitur. Ita se mores habē
go pacis conditiones sanciendi cura Isabellæ coniugi demandata, & Alcantara mu
pio designato consensu, vbi cum matertera de rebus omnibus constitueret, Ferdina
obito Guadalupeo Virginis templo, votisque tum solutis, tum nuncupatis, per Eulali
num, quod oppidum Toleto vicinum est, atque per Harisam & Calataiubam Cæs
gustam regni caput, ad quartum kalend. Iulias inuectus est, celeberrimo apparatu, p
suque ciuitatis ad spectaculum effusæ. Senatus princeps Ludouicus Naia regium lat
more claudebat. Rex ipse lugubri veste, trabea mutata auro intexta, galeroque pari
chritudine, equo vectus, sub vmbella vrbem iniit, inter faustas populi voces, felix,
turnumque imperium comprecantis. Iurisdictioni data opera. quicunque se iniuri
sos existimarent, iis facilis ad Principem aditus erat. Inde Barcinonem itum est.
Ruscinonensibus & Ceretanis ad ditionem reuocandis actum, inani tunc conatu,
niam rei perficiendæ nondum maturitas venerat: & appropinquabat tamen. Iud
tantum quatuor, cum potestate omnes controuersias finiendi Regum Galli & Ar
nii, sunt designati. Valentia petita. par locis omnibus lætitia celebrata. Noui tumu
extabant. Semenus Vrrea Biotæ Vicecomes, Iacobum Pallasium Cheluæ Vicecomi
& vxorem improuisa vi ceperat, Cheluam & Mansaneram oppida sui iuris facta ob
dens. quod iudicio obtinere promptum erat, irritatis audacia iudicibus perdidit. Ag
te Rege in præsenti arma sunt posita. in annum tertium controuersia tenuit. Pro Iac
Pallasio in causa est pronunciatum. Iisdem diebus Isabella & Beatrix, Alcantaræ vt
cuerat, collocutæ inter se, has futuræ pacis conditiones scripsere. Vt Lusitanus Cast
Regis appellatione & insignibus abstineret: idem de Lusitaniæ faceret Ferdinandus.
anna Princeps nuberet Ioanni Ferdinandi filio, cùm primum ad iustam ætatem per
niret. Si is sui arbitrii factus recusaret, centum aureorum millia mulctæ nomine p
derentur. Ioanne liberum esset virginem sacram induere, si mora coniugii longa
deretur. Alfonso Lusitani nepoti Isabella Ferdinandi filia iungeretur. Castellæ
bilibus ne ad res turbandas perfugium in Lusitania foret. Extima Africæ litora n
bus explorare, aperireque Lusitanis Principibus nullo obsistente, ius proprium fas
esto. Eas conditiones ratas fore, designati obsides sunt, Ioanna ipsa Princeps, Isab
Ferdinandi filia, Alfonsusque infans Ioanne Lusitano Principe natus, in Beatricis
testate futuri oppido Mora. Adiunctæ à Lusitano ad Castellæ fines quatuor aliæ
ces fidei datæ pignus. Sic arma consensu posita: quæ tandiu viguerant, præcipuo
triusque gentis incommodo, maiori Lusitanæ. Octobri mense ob ea quæ feliciter a
fuerant, superis decreta vniuersa Hispania supplicia. vtraque natio trepida antea &
licita de belli euentu, læta agere: meliorem spem animis agitare: de Beatrice fama pr
clara esse. Ferdinandus ea lætitia Valentiæ nunciata, Toletum accurrit: vbi fine ann
sabella coniux clarior quam antea atque nobilior pace suo commodo facta, eius adue
tum morabatur. Nouum gaudium Regibus ortum. nouam Isabella prolem peperit,
ctauo idus Nouembris: cui Ioannæ nomen fuit, paterna auitaque regna superi destin
bant. Præterea aliquanto post, Ioanna Princeps speciе honoris obiecta, ludibrio se h
beri cernens, Conimbricæ in Diuæ Claræ vestem mutauit: sacratæque virginis officiu
susceptum necessario, ad multam ætatem egregie præstitit, pertæsa rerum humanaru
inconstantiæ varietatisque. & nihilominus Isabella Alfonsusque infantes, in Beatricis
conuenerat, potestatem sunt contraditi, obsides reliquarum conditionum pacis. Mete
lini Comes, Alcantaræ Clauiger ad officium vltro reuocantur. Idem alii Castellæ nobil
faciunt, præsidium firmissimum Lusitanæ causæ, Villenius etiam in gratiam mutatis pr
1480 oribus conditionibus receptus est, principio anni Millesimi quadringentesimi octoge
mi. Scalonam Belmontiumque retinuit, Villena, Almansia, aliaque oppida Villenæ co
tributa, quæ contra eum arma sumpserant, Regibus cessere. & erat stultum sine vllo labo
ris effectu conari: dum veteres spes captat, de iis quæ erant reliqua periclitari. Imminut
Villenii opibus potentiaque, firma concordia fuit. Renatus Dux Andegauensis non mo
do aduersis rebus, sed etiam longa vita nobilis, mense Ianuario extinctus in Gallia est, a
vitæ finem se Aragoniæ, Siciliæ, atque Hierosolymæ Regem nominans, inani appellati
one, prætereaprouentu nullo, ne spe quidem, amissa recuperandi. Hæredem testament
reliquit Carolum fratris Caroli filium ex asse. Renato Lotaringio suo ex filia
nepoti, Bari Ducatum legauit, quem satis amplum
in Gallia obtinebat.

Lusitai

Lusitani Regis obitus. CAPVT XXI.

TOleti generales conuentus agitati omnino frequentes. voces liberæ fuerunt, ac ple-
næ expostulationum. nobiles in tenuiorum fortunas grassari populi conquerebatur:
:orum auaritia regiũ ærarium exhaustum, occupata vectigalia, imperari noua indies ma-
gna prouinciæ calamitate. remedium excogitatum. Dati in causa iudices, ab Henrico Re
ge factas imprudenter donationes, aut temporum necessitate extortas, iniustas fore pro-
nunciarunt. Nobilium audacia coerceri nondum poterat, neque iudicia restitui magno-
pere labefactata. Mense tantum Maio omnes ordines sacramento adacti Ioannẽ Regum
filium post eorum fata Castellæ Regem fore. ad sanciendam maiestatem, imperiumque
stabiliendum id pertinere visum est, dubiis prouincialium voluntatibus ea religione sa-
nandis, confirmandisq; in fide. Sic rebus in Citeriori prouincia compositis, Medinã Cam
pestrem atque Vallisoletum itum est. Iis locis regiæ seueritatis nonnulla exempla consti-
uta, sontibus vindicatis viris nobilib. Magnitudine supplicii deterriti alii. Calæci impri-
nis, vbi vis eius mali vigebat maximè, feroci homines ingenio, Lucus, Auria, Mindoniũ,
Biuerum, atque Brigantinus portus imperata facere recusabant. Ferdinandus Acunia, &
Garsias Chinchilla iurisperitus eo missi, conuentu gentis Compostellæ habito, Petro Par
o Marescalo, aliisq; factiosis è nobilitate interfectis, late terrorem vniuersis incusserunt.
c imperii maiestas in ea prouincia sancita est, legibus & magistratibus vetus auctoritas
x longo interuallo reddita: quamuis Ferdinando Rege absente, atque in extremos Cata
unos hac occasione profecto. Mahumetes Turcarum Imperator, cursu tot victoriarum
:rox, Rhodum insulam firmissimum ea parte piorum nationis propugnaculum, è mari
lasse, à terra positis ad vrbem castris impugnandam suscepit. Tres ibi mẽses frustra con-
mpti. geminę à Neapolitano Rege onerariæ missæ, commeatus affatim & recentẽ mi-
tem ad obsessos cum intulissent. irrito Turcæ conatu cum classis parte Apolloniam Ma
edoniæ vrbem tenuerunt Adriatico sinui imminentem vicinamq; Apulis. Ea classe A-
omates Satrapes prouectus, in Italia Hydruntem expugnauit Idibus Augusti. nemini ar-
nato inermive pepercere barbari. Excursiones tota Apulia faciunt, ferro flammaq; sæui-
nt. Ingens terror ostentatus reliquæ Italiæ, sed & remotis nationibus Reges incitauit, vt
oniunctis viribus oriens incendium comprimerent. A Ferdinando Gonsaluus Beteta
n eam rem ad Sixtum Pontificem legatur, haud satis tunc nostris rebus æquum: q̃ mul-
s antea argumentis perspectum, recens confirmarat, Carrillio Toletano Præsule Lega-
o in Hispania creato, nullo Regis consensu. Sed Principes antea dissidere inter se solitos,
ericuli nunc societas iunxit. misso denuo Barcinone Io. Margarito Episcopo Gerundẽsi
d Italiæ Principes mense Februario anno M. quadrin. octoge. primo per causam consti- 1481
uendæ societatis, classem instrui curat, nauigiorum maiorum minorumq; quinq; & tri-
nta. Idem Lusitanus facit, viginti nauibus comparatis. serius tamen opinione cũcta pro-
edebant: Alfonsusq; Calabriæ Dux iunctis Italiæ viribus ægrè in iustam obsidionẽ bar-
aros compulit. Mors Mahumetis nunciata fregit animos, extincti Nicomediæ in Bithy-
ia ad quintum Nonas Maii. Turcæ incolumitatẽ pacti, quinto obsidionis mense vrbem
ediderunt. Eorum partem Calabriæ Dux retinuit ad mille quingentos, quorum opera
teretur aduersus Florentinos: à quibus barbaros in Italiam fuisse euocatos rumor erat.
ultis suspecta fraus Alfonsi ea fingẽtis: & paulatim in plures cœpit manare suspicio. Ma-
umetis obitu, Byzantii graues tumultus extitere. alii Baiazetem preferebant defuncti fi-
um natu maximum: pars Gemen natum patre eodem iam Augusto ad imperium voca-
ant. A Baiazete victus frater ad Prusiam Bithyniæ, primum in Ægyptum, deinde Rho-
um aufugit. Rhodii honorificentissimè exceptum cultumq;, multis expetentib. Princi-
ibus in Galliam transmisere, gratum Ludouico Regi donum. In Aragoniis Lusitanisque
uxiliis parum opis fuit, post deditam Hydruntem appulsis ad ea litora nostris classibus. &
antRegibus noua impedimenta nata, alienissimo reip. tempore Ferdinandus districtus
onuentu, qui Calataiubæ est habitus, ad quem Isabella Regina viri iussu Ioannem com-
unem filium adduxerat, Alfonso maris Præfecto & Petro Velasco Magistro equitũ, re-
um in Castella cura commendata. Ab ea gente sacramentum acceptum, hæredẽ pater-
i imperii futurum, cæremonia peracta ad quartũ Kal. Iunii. idem factum Barcinone a-
quanto post. Ferdinandum tantis rebus perficiendis intentum, noua de Vasconũ regno
ura solicitauit. Petrus Cardinalis, & Iacobus pueri Regis patrui, Cæsaraugustæ dato se-
atu, gentis calamitates accurata oratione explicarunt. à factiosis vrbes & oppida occu-
ari: à Beamontiis Pompelonem, ab aduersariis Stellam, Sanguessam, Olitum. Regiã ma-
iestatem ad inanem appellationem redactam. pupilli, imbecilli, ac propinqui Regis cala-

mitate moueretur. Ludouicum Lerini Comitem impotenti audacia virũ in aduersari cæde, incẽdiis, direptionibus grassari. Petrum Nauarram, & Philippum Petri filium Va conum Marescalos fraude peremisse. Defuncto Petro Peralta Magistro equitum, eo ho nore occupato ferociorem euasisse. Ex immanis cupiditatis faucibus reliquam remp. riperet. In Troilo Carrillio Peraltæ genero, ad quem cæteræ opes soceri dotis nomine r dierunt, haud satis virium erat ad resistendum æmuli audaciæ. vnus vniuersis plus pot rat publice priuatimq;. Pollicetur Ferdinandus sibi Francisci Regis res curæ fore. mitt cũ iis Principibus idoneos viros, qui eius verbis tumultuãtes, modestiæ monerent: obs quiumque Regi suo debitum commendarent. Tafallæ gentis conuentu indicto, mand ta ii exposuerunt. negant illi communi consensu factum, quominus Regi liber esset a regnum aditus: paucorum tantum temeritate impeditum. Veniret modo, daturos ope ram, ne aliquod officium à subditis populis desideraret. Gratum id responsum fuit. de R ge Pompelonem deducendo consilia cum Ferdinando communicata. armato visum ne in tanta rerum colluuione maiestas ludibrio esset. Regem Lusitanum iisdem diebu mors oppressit, Sintræ in quo conclaui erat natus ad quintum Kal. Septembris. Corpu ad Aliubarrotam tumulo est illatum. Gentis imperium Ioannes eo nomine secundus morte patris suscepit, ab animi præstantia, & rerum gestarum gloria cognomento Ma gnus. Graues simultates cum Castellæ Principib. per totam vitam, quas pater simplicius ipse callidius eoque implacabilius exercuit. Odium in proceres vertit: quos Castellæ reb. fauere suspicabatur, vti mox est explicandum. Clementia, pietate, seueritate in sontes, in genio sublimi atque præstanti, expedita memoria atque tenaci, cæteros sua ætate Rege exæquauit: multos etiam vicit. Eius illa vox fuit: Imperium prudentes Principes accipere aut facere commercio perpetuo hominum in omni sapientiæ parte præstantium: quale in aulis Principum ardenti ingenio versantur. & qui cum Principibus loquuntur, ii ac curata prudentique oratione, quæ dicunt seque probare illis conantur.

Trium Principum funera. CAPVT XXII.

TRibus annis totidem Principum funera continuata sunt. Massiliæ Carolus Andega uensis obiit fine huius anni, hærede scripto Gallo Rege. Quantum id turbarũ & tem pestatum in Italiam concitabit? nobiles sanè principatus Andegauensis atque Prouinciæ

1482 ei Regi accesserunt. Consequenti anno Mille. quadrin. octoge. secundo Alfonsus Carril lius Toletanus Archiepiscopus ipsis kalend. Iuliis, annis grauis, viuido ingenio, eoq; non ciuilibus modo, sed etiam militaribus muneribus idoneo: à quibus tamen necessitate magis temporum, iraque, quam voluntate abscesserat. Tumulus defuncto Compluti, vbi extremam ætatem melioribus studiis propagabat, in D. Francisci, quod ipse monasteri um construxerat, constitutus est ad aram maximam. Troili filii extincti consequentibus annis coniunctum ad læuam sepulchrum, incontinentiæ paternæ fœdum monimẽtum, Ximenius Cardinalis remouendum ab oculis multitudinis, atq; in monasterii exedram vbi conuentus monasterii sunt, transferendum curauit. Ad Troilum eiusq; filium Alfon sum, qui in Vasconibus Magister equitum fuit, Falcis Marchiones generis originem re ferunt. Carrillii Præsulis æmulus Hispaniæ Cardinalis, Reges in Aragoniam secutus To letanam Ecclesiam regẽdam suscepit, vir magnus, maiorum gloria non magis, quam suis virtutibus clarus. Ea meritis gratia est habita, perpetuæque iuuandæ reipub. voluntati. Enecus Manricus Giennensis Episcopus in eius locum Hispali Præsul est datus. In Vas conibus nouum gaudium maiori luctu mutatum. Franciscus Rex ex Gallia, vbi se tenue rat, ob graues & diuturnos Vasconum motus, tandem vt erat constitutum, matre, patruis, atque pleraque ex vtraque gente nobilitate deducentibus. Pompelonem delatus, atque insigni plausu atque apparatu exceptus, in eius vrbis templo primario, regio insigni de sumpto tertio Non. Nouembris Rex est proclamatus: in ipso ætatis flore quindecim an nos natus, formæ dignitate, venustateque conspicua, indole virtutum omnium præstan ti. Beamontios Agramontiosque inuidiosa exitialiaque nomina compellari capite san xit. Ludouico Lerini Comiti vt Magister equitum esset confirmauit. Larragam aliaque oppida adiunxit hominẽ præualidum promerendum blandimenta, Rex bonis artibus, bonoq; consilio popularis. Prouincia lustrata, sublata maleficia, auctoritas restituta ma gistratibus. cura posteritatis suberat. A Ferdinando Rege Ioannæ filiæ sponsus destinaba tur. Gallus auunculus Ioannam alteram præferebat, quamuis in Lusitania virginẽ sacram Castellæ regni spe dotali, Gallicis armis recuperandi. Magdalena Vasconis mater fœmi na ambitiosa ad Gallos propensa, eo magis cõsilio probato, vimque aut fraudẽ verita, au

ctor

or filio extitit, vti Galliam repeteret: vbi ampla ditio erat. Vix eo delatū mors oppressit 1483
d D. Pauli fanum tertio Kal. Februarii, anno salutis Millesi. quadringentesi. octuage. ter-
o importuna inuida tristisque. Sic adolescentiæ flos quasi ventorum turbine decussus,
ccidit, cum primos honores ostentaret. Corpus Lescare sepultum est, Bearnæ vrbe. So-
or Catharina Vasconum regnum suscepit, vt opus erat: initoque in Gallia coniugio im-
erium ad Gallos transtulit, neque diuturnum neque felix: Excepere varii rerum motus,
ultiplices hominum conatus, temporum conditio misera: qualem fuisse fides est, puel-
in minori ætate, regni hęrede matre in Gallia orta, eoque à rebus Hispaniæ auersa.

Coniuratio in Lusitanum Regem. CAPVT XXIII.

N Lusitania Ioannes Rex coniuratos in suū caput proceres suppliciis vindicabat, com-
paratum parricidium multorum sanguine expians. Mores asperiores, seueritas iudicio-
m, ad hæc linguę procacitas nobilitatem alienarat: atq; illud maxime, q contra Maio-
morem in regulorū ditione iis inuitis lictores regii sontes plectere non dubitarent, Re-
s fauore & præceptis insolētiores. Irritati proceres iniuria, in commune consultant: ar-
isque decernunt, si foret opus, vindicandam libertatē, & iura maiorū meritis data. Duo
uces regia nobilitate, opibus validi, Ferdinandus Brigantinus, Iacobus Visei, cōiuratio-
is capita erant. hos multi alii sequebantur, Montis maioris Marchio, Fari Comes, Brigan
ni fratres, Garsias Menesius Eboræ Episcopus cū fratre Ferdinando, Lupus Alburquer-
uius Penamacoris Comes. Atrocis conspirationis indicium hac occasione factum est.
ōuentus gentis Eboræ à nouo Rege habebantur, omnino frequentes. In iis conuentib.
alia præclara sancita sunt, tum procerum libertas astricta lege, ne impune popularibus
ocerent: neque plus legibus & æquitate possent. Conquerebatur Brigantinus, datam
aioribus auctoritatem, violandam non videri. veteres schedas excuti mandat, Regum-
ue diplomata Brigantinis Ducibus data. Inter eas schedas Lupus Figueredus rationum
agister inuenit tabulas, quibus cum Castellæ Rege inita consilia reipub. exitialia con-
ibat. Eas clam desumptas ad Regem perfert. quibus ille cognitis dissimulare iubet, &
xemplo transcripto, vnde acceperat, referre tabulas. Accidit vt Regina ex maturo partu
ecumberet Almerini primo vere ipso anno huius seculi octuagesimo tertio. Eius inti-
ndæ & confirmādæ studio frater Visei, & sororius Brigantii Duces accedunt. splendide
cepti abs Rege, atque omni comitate culti, die quodam, facto sacrificio, Brigantinum
creto in hunc modum Rex alloquitur. Dux amice. Sacris operati & ad sanctissimas aras ‹‹
erissima loqui, certo tibi persuadeas velim. Consilia contra nos cum Castella agitasse, ‹‹
eque tibi honesta, neque debita nobis, manifestus cum sis, vix credo tamen, tanta supe- ‹‹
orem gloriam & merita, ignominia fœdasse. Quanto hæc cum dolore loquor? Sed quid ‹‹
uid id est tamen, perpetua obliuione delere fixum animo habeo: atque cum offensa be- ‹‹
eficio certare: nouisque honoribus cumulare mutantem modo, nobiscumque sentien- ‹‹
m: quem Deus huius imperii sceptra tenere voluit: te proximum potentiæ & auctorita- ‹‹
s locum occupare, opes regiis æmulas, coniugio certe parem, cum duas sorores habea- ‹‹
us vxores. Quis tanta vincula amicitiæ disrūpat? aut à quo expectare possis ampliores ‹‹
onores? Excæcauit mentem dolor nimirū. sed si quid in nouo regno offensum est mu- ‹‹
bitur. si à lictoribus nostris aliqua irrogata iniuria, exemplo patientiæ debuisti præluce- ‹‹
aliis. etiam ego cum me docueris, errata libenter emendabo. Ad tuendam remp. non ‹‹
onsilium tantum à te expecto, sed arma. Quod vt eo studio, quo opus est facias, te rursus ‹‹
ipio exoratum. Commouit Brigantini Ducis animum oratio Regis. Ne faciles crimina-
onibus præberet aures obsecrat. Se haudquaquam maiorum gloriam perfidia obscura-
rum. Acceptis iniuriis maiora beneficia fuisse. Procul tantum facinus superi auerteret.
e cogitasse quidem tantum nefas. Si falleret, dira caput suum imprecatione execratur.
c à colloquio discessum est. Rex Scalabim abiit, Duces in suæ ditionis oppida haudqua-
uam mutatis animis. Ferdinādus Talauera ex Hieronymiano ordine Prati Prior, Castel
Regibus à sacris confessionibus in Lusitaniam legatus, vt cōmuni consensu firmato fœ
ere obsides reciperent, obtinuit. In veteri fœdere id mutatū tantum est, vt Alfonso Lu-
ani filio Ioanna nuberet Ferdinandi Regis filia minor, ætate simili aucta dote. Extre-
o mense Maio Isabella ad parentes in Castellam missa, ad Lusitanum Alfonsus puer.
edeūtem ad patrem officii causa Brigantino profecuto, Eboræ, vbi curia erat, iniiciun-
r vincula. Nouo indicio cognitum erat, Petro Iusarte internuncio, cum Castel-
Rege vetera concilia repetita. Id Gaspar Iusartes Petri frater indicauit Regi.
o quo officio consequenti tempore honores vtrique fratri habiti sunt: Petroque

Arroiolium oppidum datum est. Dicta causa Brigantinus maiestatis lege, capitis supp cium subiit ad decimum Kalend. Iulii. cęteris documentum datum est, res nisi magi discrimine magnoque motu non nouari, ipsis etiam persępe oppressis auctoribus. Ide supplicium de sex aliis nobilibus Lusitanis, qui in parte coniurationis erant, sumptum e Magister equitum cum aliis præceps è prouincia exturbatur. Brigantini fratres celeri f ga se se è periculo eripuerunt. Filii Philippus, Iacobus, Dionysius à matre Isabella in C stellam amandati, quam primum tristem nuncium accepit, virum esse captum. Ex iis P lippus in Castella obiit. Iacobus rediit in Lusitaniam venia accepta. Dionysius Lemo Comitem in Castella duxit. Visei Ducem ætas tutata est. Proxima die à Brigantini supp cio verbis modo castigatum Rex, atque ferme periculo exanimatum incolumem dimis Nihil neq; seueritate priori neq; noua clementia, animi coniuratorum mouentur. cla culum inter se conuenientes, temporum conditionem conqueruntur seruituti prox mam. In paucorum potentiam, ius ditionemque concessisse: reliquos vulgus esse sine a ctoritate gratiaque: Brigantinum quoniam ea ferenda nō putasset, capite pœnas soluis ,, Eius exemplum ad singulos posse recidere. Quæ quousque patiemur viri Principes? ni ,, prauos conatus insigni aliquo facinore occupamus, omnib. simul pereundum est. Qui ,, cædem cæde expiamus? & tyranni sanguine, optimi atque innocentis Principis manib parentamus? Id communi sententia decretum. Rege sublato Visei Duci gentis imperiu destinatur. Ingens cœptum, pertinax conatus, fœdus exitus. dum tempus rei perficiend expectatur, detecta Regi coniuratio est. Erat Diegho Tinoco soror Eborensi Episcop stupri consuetudine familiaris. ea cognitum periculum fratri denunciat: ille Regi Setu bale in oppido in veste Franciscana, quo indicium esset occultius. Idem Vascus Coutin renūciauit, cuius frater Guterrius Coutinus coniurationis factę particeps erat. Vasco in ci post depulsum periculum Borbæ Comitatus, Stremotiūque præmium fuit. Regres forte in agrum vicinum Rege, vt templum inuiseret opinione sanctitatis pręstans, adfu coniurati mutua fide læti: cuius documentum tot diebus fuerat silentium seruatū. Tem plo egressum perimere parabant. sed fortuna Regis & Fariæ cubicularii diligentia pro texit. Ad aurem denunciato periculo, cum coniuratos comiter appellasset, furorem il continuerunt. Ad suburbium oppidi mareq; templum alterum est Antiquæ Virginis no mine. In id Rex dissimulanter ingressus, dū plures aulici cōuenirent ad præsidiū moratu est, cū Vasco Coutino de industria producto sermone. Grauis erat cōiuratis mora, soliciti ne ex tanto numero aliquis fidē mutaret. Dies is Veneris erat sexto kalend. Septemb. cum ,, Rex vitato periculo, Visei Ducem Palmela, vbi cum matre euentum morabatur, venir ad se iubet, confictis aliis causis. Pertinax est animus, quem ingens spes deuouit. in tant ,, quamuis periculo Regem adire non dubitat. Iussum in cœnaculū ascendere paucis prę ,, sentibus adacto in pectus pugione peremit. Illud modo fatus: Ito Brigantino renūcia con ,, iurationis exitū ab ipso inchoatæ. Erat is vigintiannos circiter natus. mathematici gen ,, tis imperium quasi ex astrorum inspectione denunciarant, genus hominum fallax & va ,, num: cuius in omnibus nationibus mendacia viguerunt, vigebuntque. Emanueli occisi ,, Principis fratri omnia, quæ ille habebat, continuo sunt data: vno tantum principatus no ,, mine mutato, vt Pacis Iuliæ Dux vocaretur, imperatum. Huic numina imperium gentis ,, destinabant. quod sphęra orbis similitudine clypeo adiuncta temere, portendisse visa est. Diegho Syluæ eius pędagogo institutionis præclarę præmium fuit oppidum Portalegre Comitis nomine. E coniuratis aliis, nonnulli capti, Eborę Episcopus cū fratre Fernan- ,, do Menesio & Guterrio Coutino. maior pars in Castellam aufugit vagi, inopes, atque mœrore oppleti. Is finis tetræ cōspirationis fuit, ea merces. Iisdem diebus Ludouicus Galliæ Rex ad tertium Kal. Septembris in suburbano Turonum nemore decessit, postremis testamenti tabulis mandans Ruscinonenses & Ceretanos veteri Aragonii imperio restitui. Successit Carolus filius tredecim annos natus imbecilla valetudine. Pater Ambasiæ educandum curauerat, præter domesticos ministros, ceteris omnibus eius visendi, conueniendique potestate sublata, ne Latinę quidem lingę præceptore dato, illud si sciret satis fore dictitans: Qui nescit simulare, nescit regnare. Verum longius prouectam narrationem retro reuocemus opus est, in Castellamque referamus nouo facto principio.

Libri vigesimi quarti Finis.

IO. MA-

IO. MARIANÆ HISPANI, E SOCIETATE IESV, HISTORIÆ DE REBVS HISPANIÆ, LIBER XXV.

Belli Granatensis initium. CAPVT I.

INITIVM nouæ narrationis, susceptiq; operis optata meta bellum Granatense erit: quod Regum Ferdinandi & Isabellæ auspiciis ductuq;, decem annis gestum est, plenum variis casibus, atrox præliis, successu lætum faustumque Hispaniæ, piorumq; nationi vniuersæ, barbarorum imperio ab stirpe conuulso: quod septingentis amplius annis, ea parte steterat in Hispania, magna nostræ gentis ignominia probroq;. Terram è propinquo cernentibus, longa, ac difficili nauigatione iactatis detur occupare portum: & confirmatis ingenii virib. labori finem imponere. Cōcedite Superi votis parem facultatem. Bæticam inter & Carthaginensem prouinciam Gra-
atæ regnum iacet, vtriusque prouinciæ pars, ambitu colligens septingenta passuum mil-
ı, maiori longitudine, latitudine impari. Arunda enim Oscam ducenta & quadraginta
illia, Cambile Almunecarem vsque centum millia numeramus. Murciæ regnum, hoc
t, veteres Contestanos ab ortu Solis terminum habet, à meridie Mediterraneum mare.
l Occasum septentrionemque, aliis Bæticæ regionibus clauditur. Lætissima cæli soliq;
cies est. agri omni fertilitate terræ inter primos Hispaniæ conspicui. Ipsi montes, quib.
gio magna ex parte impedita est, aquis manantibus irrigui idoneique culturę, mites ar-
ores alunt, perpetuaque viriditate amœni sunt. vnde aeris temperies hyeme atque æsta-
, corporibus imprimis salutaris, præsertim qua parte regni caput vrbs Granata sita est,
paucis nobilissima frequentissimaque. De cuius nomine vniuersæ prouinciæ appella-
facta est. ipsi ab spelunca longissima ad Alfaharium pagum pertinente: vbi arcanis o-
n sacris, & damnatis artibus incolas operatos fama est. Gar enim Arabum lingua spe-
nca est: & ex Nata Syriæ vrbe, sic aiunt, aduecti à Tariffio milites, oppressa Hispania iis
cis fortunarum sedes collocarunt. ab vtraq; voce Granatæ vocem conflatā maiori pru-
ntia & eruditione auctores affirmant. alias notationes nominis afferunt alii. Sed char-
s inficere, & abuti patientia, non est necesse incertis originibus & opinionibus comme
orandis. Sanè eo tractatu vrbes quatuordecim erant, municipia septem & nonaginta,
o tempore postremo bello petiti, oppressique Mauri sunt. in eo numero Almeria, Ma-
a, Guidixium, quæ Plinio Acci est, maiori frequentia & nobilitate celebrantur. Belli
usæ ab antiquo multæ extabant. Maurici nominis inuidia, discrepantes de rebus diui-
s opiniones, regnum iniuria in Hispania constitutum, retentumque diu, pudenda igno
inia nominis Christiani, multæ & graues inter vtranque gentem iniuriæ: quod fere fi-
timis regnis accidit. Reliquias eius gentis ad Hispaniæ angulum redactas, nostrorum
egum imbecillitas texit, prouincia in plures principatus distracta, fatali inter Principes
lidio, nullo communi consensu: vt fere tantum de publicis damnis sentimus, quan-
m ad priuatas res pertinere putamus: religionis amor parum mouet, prę cupiditate in-
ias vindicandi, proferendi imperium. Si quando præclari conatus extabant, Africæ
inæ vires opponebantur, vnde certa auxiliorum spes erat: sæpeque torrentis instar se-
numerosæ Afrorum copiæ infuderunt in Hispaniam rapidæ, feroces, formidabiles-
e. sic factum, vt impiæ gentis imperium non toto triennio constitutum, tandiu stete-
sic cælo visum. nostræ gentis peccatis iustissima ea merces fuit. Superis irritatis, at-
e nolentibus, inanis conatus omnis fit: placatis cuncta prospere cadent: vti ea tempe-
e accidit. Quæstionibus de religione constitutis, magistratuum auctoritate fundata,

quæ fluxa eatenus fuerat,iniuriis,latrociniis,cędibus vindicatis,continuò nouum lume affulsit. Rebus numine propitio, prouinciæ viribus confirmatis excisi,oppressiq; Mau sunt. Ad veteres belli caufas noua acceſſit. Zahara munitum opere oppidum Arundar inter & Aſſidoniam ſitum noſtrorum ditione tenebatur,à Ferdinando Ferdinandi Reg auo captum de Mauris,vti ſuperius eſt demonſtratum.Præſidio præfectus Fernãdus Sa hauedra,vt in nullo tali metu ſecurus, parum erat à milite & commeatu paratus. Id Re gem barbarum Albohacenum non latuit.cum ſuorum manu nocturna vi,improuiſo ac 1481 uentu oppidum capit ad ſextum Kalend.Ianuarii,ineunte anno Milleſimo quadringen teſimo octuageſimo primo. & erat nox opportuna conatui, imbrium & ventorum tẽpe ſtate turbida: oppidanis res trepidæ,metus ingens,repentinum malum. Pecudum inſta trucidantur,quicunque armis reſiſtere auſi ſunt. aliorum greges munito oppido præ vi ctoribus aguntur Granatam,nulla commiſeratione ætatis,ſexus,aut conditionis. Grau id detrimentum viſum eſt, neque ferenda contumelia. nonnulli vt in malis lætabantu iniectam neceſſitatem recentes & veteres iniurias vindicandi,impiæ gentis exitio. Ferdi nandus & Iſabella Medinæ Campeſtris, vbi nuncium rei geſtæ acceperunt, præfectis li miti & vicinis vrbibus mandant,ſe ſe ad bellum comparent:nihilque de diligentia & vi gilantia remittant:alienę calamitatis exemplo cautiores ſint: nullam barbaris fidem eſſ ſanctam.Excuſabant illi indiciarum tempore latrocinia vtroſque in alteros exercere con ſueuiſſe:prædas agere:carpere oppida,triduano modo conatu,nulliſq; in obſidionis for 1482 mam iuxta poſitis caſtris.Ea licentia,parique fiducia Caſtellarium atque Olbera tentãtu à Mauris principio anni proximi Milleſimi quadringenteſimi octogeſimi ſecundi. No ſtri nouis identidem prouocati malis vindicare parant. Magna militari manu contracta qua parte irrumpendum in fines hoſtium ſit, deliberatur: cum cognitum eſt Alhaman oppidum iniuriæ opportunum fore,exiguo pręſidio,imbecilloque,raris vigiliis. Id Die ghus Merlus Vrbanus Hiſpali prętor, cui rerum & belli ſumma erat à Ferdinando Reg commendata,cum Roderico Pontio Marchione Gaditano communicat. auiis noctur niſque itineribus aduolant.ſequebantur equites duo millia quingenti,pedites,ad quatu or millia.Trinis caſtris ad vallem peruenitur,locis paulo ſuperioribus circũuentam.mili tes itinere feſſos docent duces,Alhamam non amplius duobus millibus paſſuum abeſſe decere eos libenti animo pati reliquum laborem,dũ Mauros vindicent, perpetuos Chri ſtiani nominis hoſtes:præterea prædam oſtentant.Ex omni copia trecenti delecti præce dunt nocte intempeſta: omnia quieta eſſe in arce conſiderant. Admotis ſcalis in muro conſcendunt. primus Ioannes Ortega: deinde Ioannes Toletanus ciuis, & Marti nus Galindus præcipua milites audacia. vigiles ſomno ſepultos perimunt, aliiſqu trucidatis, porta, quæ ad campos pertinet, patefacta, reliquæ copię admittuntur Oppidani improuiſo metu perculſi corripiunt arma: aditum obſident arcis. Lucen te die, Sanctius Abula & Martinus Rogius arcium pręfecti Carmonę Arcobrigæqu ſigno dato, in oppidum irrumpere ex arce primi conati infelicis audaciæ pœnas dan in ipſo aditu ſtrati hoſtium telis. Res moram non recipiebat, quoniam id op pidum Granata abeſt triginta modo paſſuum millibus. Quantum ergo auctoritatis au dacia partum erat, tantum periculi ſuberat,niſi continuo oppidum in poteſtatem venil ſet. par vtrinque difficultas. Quidam euertendam arcem incendendamque diſputa bant: atque in pacata concedendum. Audaciores in temeritate ſpem habere, pericu lum, vulnera, cædes victoriæ & prædæ auiditate penſare ſoliti. ſupremum conatum adhibere viſum eſt:oppidumque vno tempore variis partibus impugnare. Per muri rui nas quidam ſcandunt: dumque oppidanorum vim in ſe vertũt, data facultas noſtri eſt, ex arce in oppidum penetrandi. pugnatur acriter in plateis. Noſtri virtute vin cebant, numero oppidani, ſed imbelles ferme, commercio dediti atque balneis quæ in eo oppido ſunt nobiliſſima emolliti, fractique viribus. præcipites tamen deſperatio agit, acre in periculo telum. Pugna ad noctem tenuit. hoſtium obſti natio,noſtrorum conſtantia victa eſt.qui ad templum confugerant magno numero, pars trucidati,alii in ſeruitutem capti ſunt.Sic amiſſę Zaharæ leuata ignominia,maiorique il lato,quam acceperant damno,vindicata iniuria eſt. Cruenti belli & diuturni hæc initi prima fuerunt. Extat de ea victoria carmen vulgari lingua ea tempeſtate laudabile, ne que nunc inconditum, & agreſte ſi referatur. Alhama in poteſtatem redacta eſt pridi kal.Martias.Magnus terror barbaris,magna noſtris cura incuſſa eſt. terrebat Mauros au dacia:finemque imperio Maurico ne appropinquaret verebantur.oſtenta de cœlo ange bãt,ſenexq; fatidicus Zahara capta clamaſſe fertur.Huius oppidi rudera, vtinã falſus va tes ſim, in noſtra capita incident. Imperii finem in Hiſpania veniſſe, præſagit ani

mus

nus. Eo maiori diligentia delectus vniuersa prouincia habentur. Rex ipse Albohacenus aptim Alhamam progreditur, tria millia equitum, pedites ad quinquaginta millia trahens. Terrebat nostros is apparatus: sed eò progressum erat, vnde sine pernicie & dedecore nisi victores redire non possent. Ea cura nuncios in omnes partes dimittunt, auxilia postulatum. Ipsi non nocte, non die ab oppido muniendo cessant: atque eas muri partes eficiunt, quæ hostibus opportunæ maximè erant. Præ festinatione hostes neq; tormenta adduxerant, neque machinas oppido expugnando. Id saluti fuit, inani hostium impetu, nostris egregiè pro muro defendentibus, saxaq; & alia, quæ ad manum erant, in subeuntes prouoluentibus. Ad vicinum fluuium maior pugna fuit: vnde quoniam oppidani aquabantur, nullis intra mœnia fontibus, ne cisternis quidem, Mauri alio auertere contendebant: multisque quamuis à nostris vulneratis, perfecere tamen. Bætici ad periculi famam excitantur. Corduba missi mille equites, pedites triplicato numero ductore Alonso Aquilario, infessis ab hoste montibus retro redierunt. In Duce Assidoniæ Henrico Gusmanio, reliqua spes erat: tenuis tamen quoniam infensum ex priuatis contentionib. Gaditano, noua iniuria exacerbarant, eo inscio tantum facinus aggressi. Patriæ caritas generosum animum flexit. ante diffidere solitos, communis nunc periculi societas iũxit. Sublato Hispalẽsi vexillo, adiunctisq; aliis proceribus, Roderico Gironio Calatrauæ Magistro, Diegho Paciecho Villenæ Marchione opitulatum obsessis ire constituit. quinque millia equitum erant, pedites ad quadraginta millia. ex omnibus partib. voluntarii magno numero confluxerant, tanta erat cupiditas pro religione pugnandi. Ferdinandus Rex, quo die Alhamam fuisse captam, & de nostrorum periculo nunciatum est, Medina Campestri profectus Reginaq; sequi iussa, magnis itineribus festinat. Dat literas proceribus, ne se absente in hostium fines irrumpant, maiori conatu & viribus opus esse. Regiæ voluntati obtemperare integrum nõ erat. longius prouecti erant: maius in mora periculum obsessis, siti vehementer laborantibus. Consilium salutare fuit. nostrorum aduentum barbari non expectarunt. ne tentata quidem pugna ab obsidione discessum. Venientib. obsessi obuiam progrediuntur. arma posita. salutatio facta. dextræ iunctæ. in complexum um. manantibus præ gaudio lacrymis, prior Gaditanus Assidoniæ Ducem complectiur. præsidium, columen appellat. Detersis simultatibus, quæ multis annis viguerant inter vtranq; familiam, ad totius belli summam, haud dubium prosperi euentus omen accipitur. Eam lætitiam parum abfuit, quin contentio inter milites exorta conturbarit. petebant auxiliarii spoliorum participes esse: fructum victoriæ non minus ad ipsos pertinere: qui tantum periculi tuendo oppido suscepissent. A verbis ventum esset ad manus, ni Assidoniæ Dux periculo cognito, suorum animos compescuisset. Sibi, inquit, spolia milites, quibus fortuna dedit, habeant: nos pro gloria, pro communi salute certauimus. Is fructus in præsenti esto: in posterum quoniam bellum ducetur, vniuersi imperii Maurici, opes vestræ virtuti profiteor paratas esse. Sic rixa pacata, oppidoque nouo militari præsidio munito, in pacata reliquæ copiæ concesserunt. Non defuit occasioni barbarus. repetita continuo obsidio maiori impetu est: variæ etiam manus prædatum in vicinos Bœticæ agros rupuerunt. Erat superior Alhamæ pars loco munita, arduo ascensu, saxisque extantib. impedita. Eo minor custodia erat. nocte quadam albente cælo ad duodecimum Kal. Maii Mauri ea parte solitudinem intelligentes, ad summum montis egressi in oppidum transcenderant: cum ad periculum nostri exciti, pro extrema salute enixè dimicantes, barbaros alios trucidant, alios è muro deturbant præcipites. Sic ex magno periculo seruati sunt. Duo ciues Hispalenses Petrus Pineda, & Alfonsus Pontius defensi oppidi, præcipuam eo die laudem tulerunt.

Rex Albohacenus pellitur Granata. CAPVT II.

ALhama impugnabatur, simul de belli summa Cordubæ deliberatio erat. Cautioribus deserendam eam vrbem disputantibus, circumfusos hostes, auxilia procul, incertos belli exitus, martemq; communem, Regina virilis animi fœmina defendendam censuit. Quid enim arcem desererent, se Regibus de Mauris primò captam? quid eo consilio nisi moris turpissimi significationem contineri, vnde animus hostibus crescat, minuatur nostris? Ea valuit sententia. Quo maior esset auctoritas nouam expeditionem adornare visum est: Loxaq; obsidere firmã iis locis vrbẽ, nec procul Ahama dissitã. Astigim omnes copiæ conuenire iussæ. quinq; millia equitũ erant, peditũ octo millia, numero tãtis conatib. impares. cũ parte Rex digressis iã barbaris Alhamã nouo præsidio muniuit, eò delatus ad tertiũ Kal. Maii, præfecto Ludouico Portocarrerio Palmæ regulo, prȩstanti ea ætate viro.

mox Granatæ planicie vastata impune se se Cordubam retulit, reliqua quæ ex belli vsu tura erant, comparatum. & erat Regina vicina partui, quo geminam prolem enixa est, tertium Kal. Iulii, tempestiue alteram, cui Mariā nomen fuit. fœtus alter immaturus fu vnde anceps omen captatum vulgo, variisque sermonibus materia extitit. Mali suspici nem auxit insolitus mœror in vultu consideratus, eorum qui publica supplicatione insti tuta vexilla sacra precatione lustranda in templum detulerunt. Ab aliis hęc vt fortuita debantur. Die postero Astigim Rex petiit multis proceribus stipatus: & fere nullus er alicuius nominis, quin eo cuperet reipublicæ operam nauare. Multis quamuis contra d putantibus, alioque contendendū affirmantibus, Merli sententia valuit, quoniam ei R multū credebat. Loxa petita. castra ad suburbia posita, inter vicina olivueta: qua Singi amnis labitur altis ripis difficili vado. Erat locus angustus, neq; idoneus equitatu explic do: ponteq; à ciuib. munito difficilis trāsitus in vlteriorē partē. Erat prope cliuus Alboh ceni nomine. Eius occupandi, quoniā, ad prohibēdas hostiū eruptiones idoneus erat, in minebatq; vrbi, cura data Calatrauę Magistro, Villenio, atq; Gaditano. Erāt in vrbe ad tr millia equitū Duce impigro Alatare. Ab his tū aliæ eruptiones factę: tum die Sabbatho r uis auxiliis aucti, maiorum spe facta (nam Rex ipse Maurus Granata eo festinaba bipartito agmine in nostrorum stationem, eorum qui in cliuo erant, impetum faciunt. in fugam versis, reliqui milites in pugnam progrediuntur, nullo militari ordine, null que in castris præsidio. Quo cognito, alterum hostium agmen prope sine certamine c stra cepit. Metus ingens, ex eo ac trepidatio pugnātes inuadit. In castra reuersi acriter p gnam instaurant frustra, cum ab vtraque parte hostium telis peterentur. Cecidit in con flictu Calatrauæ Magister, duabus sagittis vulneratus, alterius sub brachio ictu lethali, i flore ætatis, viginti quatuor annos natus. crudelitas fati tanto viro indigna importun que. periere multi alii, pars effusa fuga seruati. Haud secus quam par erat, ea clade com motus Rex, feroque intelligens, vera fratrem Villæformosæ Ducem monuisse, castra im perite fuisse metata, neque vires idoneas tanto conatui: simul de hostium itinere certic factus proxima luce, vasis conclamatis, sese retro retulit: neque prius constitit, quàm a Petram amantium ventum est, viginti octo inde millibus passuum. Saluti fuit, quod intrepide receperunt: & in barbaros, qui postremum agmen carpere non desistebant, Gaditano cum suorum manu impetus factus: quem illi non tulerunt, reiectiq; in vrber sunt. Hic fuit exitus huius expeditionis. Nec deerant sermones, qui Ferdinando insidia à suis paratas euulgarēt, eaque necessitate discessisse. Ipse literis in omnes partes datis mi litum paucitatem excusauit: & plerique signa deseruerant, infrequentiaque reliqueran ex vrbanis delectibus collectitii, suarumque vrbium stipendia facientes: quod necessita temporum ęrariiq; inopia excusabat, alioqui magnis obnoxium incommodis, vti tunc a cidit. Paruæ plerunque offensiones maximas trahunt. Mauri successu feroces Alhama obsidionem repetunt, non minori quam ante conatu. Obsessorum periculo commotu Ferdinandus, eo profectus, commeatum intulit in nonum mensem Augusti quartodeci mo die: nouumque Præfectum dedit Ludouicum Osorium, quamuis in insulis Gienner sem Episcopum destinatum, scientia militari magnoque virum animo. & quo maior es set auctoritas rursus Granatæ planiciem, agrosque incendio & direptionibus vastat. Sex centos Mauros equites Granata egressos ad resistendum, Cabræ Comes, atque Calatra uę Promagister magna strage in vrbem reiiciunt. Rebus asperis in ea gente extremum malorum discordia accesserat. plerique ciues Granatenses correptis armis, Albohace num vrbe expulerunt. Remp. impotenter habere accusabant, temerarioque conatu tan tum bellum in ditionem attraxisse. In eius locum filius Mahomad Boabdiles cognomen to Paruulus suffectus est, (Hali Muleius Alcadurbilis à quibusdam vocatur.) in Alboha ceni fide Malaca, Basta, aliæque vrbes perstitere. sic diuisa in factiones gēs est: neque mi nus intestinis dissidiis, quam externis hostibus laborabant, conditio misera atque pertur bata, qualem fuisse fides sit, duobus in exigua prouincia Regibus. Mirum videatur tamen in tanta quamuis discordia, à neutra parte nostros in auxilium fuisse vocatos: quin in ipso ardore belli ciuilis constat, tum alias irruptiones tentatas, tū Cagnetum oppidum ad con fines vtriusq; gentis, de nostris captum fuisse. Insignem animorum fiduciā, audaciāque.

Nostrorum ad Malacæ montes strages. CAPVT III.

REges à Bello Maurico tantisper aliæ regni curæ euocabant in Carpetanos. Ergo Pe tro Manrico, quem nuper ex Treuigni Comite, Anagari Ducem crearant, Astigi, & Alfonso Cardena Diui Iacobi Magistro Giennii bellum curare, & limiti præesse iussis, at que

que Ioanne Sylua Cifontano Comite in Merli defuncti locum Hispali Præfecto dato, Madritum ipsi hyeme appetente perueniunt. In eo municipio vrbium societates, quas ante aliquot annos institutas esse diximus, nouis astrictæ sunt legibus. ne concessa potestate abuterentur, prouidendum erat scilicet. subsidium etiam in belli Maurici vsus concesserunt, sedecim iumentorum millia ad comportandum commeatum. A Sixto Pontifice impetratum, vt centum aureorum millia sacerdotiis imperaret, data etiam peccatorum venia Cruciatæ nomine iis, qui aut voluntarii arma sumerent, aut certam stipem in ærarium conferrent. Quod tertio anno repetitum, neque intermissum consequenti tempore, ab hoc initio magnam pecuniæ vim iam omnibus annis in regium ærarium infert. Eę viæ pecuniæ redigendæ nuper inuentæ, ab iis qui talia acriter speculando gratiã Principum aucupari solent, magis incommodæ, quam molestæ: vti tempus, & maior rerum vsus aperuit. A mensariis & subditis aliis, grandis præterea pecunia mutua sumpta est. Aragoniis Raymundum Folchium Cardonæ Comitem, rectorem destinatum accipere detrectantibus, legesque patrias excusantibus, quæ externum hominem rebus pręfici vetarent, filium Alfonsum Aragonium Cæsaraugustæ præsulem rectorem dedit. De Lusitanis & Vasconibus maior cura suberat, ne resp. incommodo tempore, iis partibus, nouis motib. agitaretur. Lusitanus Ioãnam Henrici Castellæ Regis filiam cõnubio iungere Regi Vasconum cogitabat: Vascones ad Gallos propensi erant. Lusitani placandi cura Lupo Datouguiæ homini Lusitano, & Ioanni Orteghę Cauriensi Episcopo data est. ad Vascones Rodericus Maldonatus legatur vt Catharinam nouam Reginam fratre interim defuncto, in coniugium expetat Ioanni Ferdinandi filio, iussus prehensare, & solicitare quoscunque idoneos inueniret, præsertim è factione Beamontensium: in quorum potestate Pompelo vrbs erat, & multo maxima regni pars. penes Principes nomen magis imperii, quam auctoritas imperandi. Abenæ quidem regulus pro Rege rebus præfectus erat homo Gallus præstanti prudẽtia, magnoque rerum vsu. Magdalena Reginæ mater, audita Castellæ legatione, siue vera siue simulata lætitia negat honestiorem vllam conditionem offerri posse: se moram coniugio non facturam. In Calæcis tumultus erant inter duas familias Magistrum equitum, & Beneuentanum. vtraque factio Episcoporum arces inuadebat, vnde in aduersarios grassarentur. Eas Rex Ferdinando Acunio prouinciæ præfecto præoccupare mandat. Petrus Osorius Lemosii Comes, dũ fratris Episcopi Lucensis patrocinium suscipit, ad eam vrbem obsessa ab eo arce pene iustũ bellũ exarsit. Ea necessitate Ferdinandus Madrito profectus ad tertiũ Idus Februarias, eius seculi anno octogesimo tertio. In ipso itinere nũciatur, Lemosii Comitem decessisse, ex filio Alfonso, Roderico nepote superstite: quem quamuis furto genitum, venia Pontificum hęredem scripserat, viuensque in principatus possessionem miserat. Ex ea re nouæ contentiones exarserunt, Ioanna defuncti Comitis filia quę nupta erat Ludouico Beneuentani filio, eum principatum ad se reuocante. ventum ad manus erat, eos Rex pacate constituit iussos abstinere ab armis, iureque potius & causa quam vi disceptare, in defuncti nepotem propensior. His rebus in Calęcia districto Rege, grauis clades ac qua nulla maior eo bello, à Mauris ad Malacam inflicta est. Petrus Henricus Bęticæ Antelatus Cagnetum suę ditionis oppidum receptum adiutore Gaditano, reficiendum curauit. Alia parte Alfonsus Aquilarius, & Diui Iacobi Magister, contracta suorum manu, quoniam prima successerant, elati in hostium fines incurrere constituunt. simili studio Ioannes Sylua Comes Cifontanus Hispali præfectus, cũ eius vrbis equitib. Zaharã Mauris eripere cogitabat. Frustra iis conatus fuit. sed communicato tamen Duces consilio, triplici agmine in Malacæ agros pergunt penetrare, bombycis artificio nobiles, eoque diuites præda præ aliis: cuius maior, quam religionis aut æquitatis cura erat. Studio par exitus. mõtes prope Malacam sunt dumetis & rupibus horridi. Ea parte nostri inuecti agros populantur: pecora abigunt: villas vicosque incendunt: nulli omnium rerum parcitur. nonnulli etiam è nostris equitibus iuuenta feroces ad ipsa Malacæ mœnia procedunt. Dementia non temeritas erat: qua Malacæ ciues irati, simul montani homines, quos locorum asperitas durauerat, dolor accenderat, se omnibus partibus effundunt. Duę in pacata ferebant viæ: altera præter oram maris planior, sed longior, arceque Malacitana, & æstuariis impedita: altera qua venerant, breuior, sed saltibus, perpetuisque montibus aspera. Ac præsertim duo montes sunt, perpetuis circa se iugis clausi. iacet in medio profundã vallem mediam secans amnis. In eam vallem dimissos nostros, satis iam pauentes, prædaque graues vrgentibus à tergo Mauris, terribilior à fronte clamor exterruit. Erant duorum dierum itinere & inedia fatigati: neque procedere, neque regredi poterant. A Mauris plerique vulnerati, interemptique certo ictu, destinata ferire assuetis. Noctis tenebræ au-

1483

,, gebant terrorem,perpetuo hostium clamore.Cum Magister. Quousq; quasi mutæ pecu
,, des trucidabimur milites?Ferro animoq; aperienda via est.Prouidendum certè ne inult
,, moriamur.Simul cliuum ascendere cœpit.Ventum ad iuga. pugnatur acriter. pleriq; ca dunt:plures è nostris iiq; nobilissimi genere, factisq;.Gaditanus duces itineris nactus,pe occultos tramites,alia parte euasit.Cifontani agmen,quod postremum erat, maiorẽ cladem accepit. Ipse & Petrus frater capti sunt, Granatamq; deducti. Stupor omnium animos,ac velut torpor quidam insolitus membra occuparat.Ex bis mille septingentis equitibus,octingenti ceciderunt:in hisGaditani tres fratres,Iacobus,Lupus,Bertrandus,propinqui alii.Captiuorum numerus duplicatus ferme fuit:quadringentĩ è præcipua Hispaniæ nobilitate.Pauci cum magistro per tesqua & inuia Syngiliam fuga tenuerũt. alii quò quemq; spes ducebat,aut pauor,diuersi dissipantur. Ad duodecimum kal.Aprilis grauis ea clades accepta,diem D. Benedicti memoria celebrem & faustum, in atrum Hispaniæ vertit.Ductor Maurorum Abohardilles Albohaceni frater Malacæ Præfectus, magnam eo die opinionem virtutis apud gentem peperit.

Mahomad Boabdiles *à nostris capitur.* CAPVT IIII.

EX magno mœrore & luctu breui piorum animi recreati sunt.maiori quàm acceperãt reddita clade, frænata barbarorum audacia. Pertinaci inter se contentione duo Reges Mauri pugnabant, Albohacenus Boabdilesq;,aduersus gentem nostram consensu,odioq; implacabili,in eo spem aduersæ factionis superandæ habentes,si nostris insectandis vlciscendisq; laudem ad populum & fauorem conciliassent.Paterna victoria Boabdilem excitabat,vt vltro bello lacesseret.Ergo collecta numerosa manu equitum,peditumque, tum ex suis,tũ ex aduersaria factione in Astigitanos agros incurrere statuit,spe Lucenam expugnandi amplum magis & lautum municipium,quàm validum. Consilii auctor Alatar socer,quem ex infimo genere,cum scruta aromataq; iunior vendidisset, (id certè nomen significat) bellica virtus per omnes militiæ gradus ad eum honorẽ euexerat, paresq; diuitias. & erat nostris finibus assuetus,identidem Lucenæ agros vexare solitus.Dieghus Corduba regiæ aulicorum cohorti præfectus, cum aliis oppidis, Lucenam ditione obtinebat. Is Maurorum consilio cognito, patruo suo Cabræ Comiti periculum denunciat: post superiorem cladem raros ea parte equites superesse: incolarum animos metu debilitatos: Lucenæ mœnia haud satis firma esse ad barbarorum impetum sustentandum.Ad vndecimum Kalend. Maii Maurorum copiæ accedunt. Dieghus incolis in superiorem oppidi partem traductis,inferiora,in quę futurum impetum prouidebat,subitario opere, & militum præsidio munit:quos ex vicinis locis ducentos amplius equites, octingentos pedites contraxerat.Iis egregiè defendentibus, repulsi hostes sunt nonnullis occisis, pluribus vulneratis.in oliueta versa est rabies. præterea Ametus Abensarraxius cum trecentis equitibus ad euastandos agros Montiliæ dimissus est. Erat illi vsus cum Diegho Corduba Præfecto,& contracta superioribus annis familiaritas:quibus Abensarraxii Granata pulsi, diu Cordubæ fuerant.Ergo perfecto opere, Lucenam reuersus Præfectũ ad colloquium inuitat,specie amicitiæ fallax insidiasque tendens. Fraus fraude delusa.spe deditionis tempus extrahitur,dum Cabræ Comes accederet: quem vt appropinquare barbarus cognouit,motis castris,retro redire cœpit,præda lætos milites reducturus in patriam. Cognito nostri consilio ex oppido egrediuntur, postremos inuadunt, moranturque iter.Interea Cabræ Comes aduenìens turbatos hostes metu,impeditoq; incedẽtes agmine inuadere statuit.Vix hęc posteritas credat.Mauri decuplo maiori numero,nostrorum primum conspectum non tulerunt.Deus illis mentem eripuit:famaq;,vt fit, maiora vero de nostrorum numero prædicauerat. Torrẽs sex passuum millibus abest ipsa militari via, quaLoxam itur,amœnis ripis multa fraxino,salice,myrica,& tunc vernis imbrib. auctus. Eo Mauri pedites transmisso,sese effusa fuga in pedes dant,prædam modo præ se agentes, se nulla honesti cura.Equites simili metu perculsos,Rex barbarus retinet tamen. Quò ruitis milites inquiens?quis furor mentes inuasit?An obliti estis hos esse, qui nuper à minori
,, numero nostrorum victi sunt? Erit igitur in hoc certamine is vobis illisq; animus, qui vi-
,, ctoribus & victis esse solet.Parcite vobis,parcite famę.an torpentibus manibus,pedes saluti fore speratis?Parum ea oratione proficitur.Cum nostri pleno gradu inueherentur,& quadraginta equites paucis peditibus adiunctis à latere aggrederentur, ductore Alfonso Aquilario,qui Syngilia ad periculi famam aduolarat,maiorem numerum suspicati, diuinitusque incusso timore (sic interpretari iuuat) sese in fugam dant. Rex equo candido desiliens, quo insigni eo die vtebatur, vicini torrentis inter arbores & dumos se occultare

ilitare parat. Iis locis à tribus pedibus, ipsomet metu mortis indicante cognitum, caumque, Præfectus regiæ cohortis, qui fugientium vestigia sequebatur, Lucenam mit-
. fugientium magna strages vsque ad noctem facta est. Mille amplius equites cecident. cum his Alatar ipse nonagenarius. Pedites ad quatuor millia, pars capti, pars cæsi
nt. prędа ablata. Rei bene gestę fama nunciusque Reges qui Madriti erant, excitauit
partita rerum cura, Isabella quidem ad fines Vasconum contenderet, filii coniugio
aturando, cuius prima cura erat, Gallis prohibendis Hispaniæ aditu, possessione Vascoim, Ferdinandus autem in Bæticam iuit res bellicas curaturus. Ad quartum kal. Maii
scessum Madrito est. Cordubę de ratione belli deliberatur, maiori quam vnquam apiratu, impetuq;. & fuerat Albohacenus Granatæ acceptus: vniusque imperio deuincti
irbari tenebantur. Capite tamen ablato manebat plerisque ciuibus conscientia prio-
; studii: nec deerant sermones senium, crudelitatem, auaritiamq; Albohaceni incre-
ntium. Ingenti delectu sex mille equites, pedites ad quadraginta millia contracti. cum
copiis bellum instauratur. ductor Ferdinandus ipse Illoræ suburbia vastat. Tagiara
cinum Granatæ oppidum vi expugnatum, euersumque est. In ea expugnatione Hen-
:us Regis auunculus regiæque Magister accepto vulnere Alhamam curandus mitti-
r. In Granatæ planiciem mox ferrum ignesque circumferunt, castris loco munito po-
is: vnde vastatores cum iusto pręsidio in vicinos agros dimittebantur: eo minori peri-
lo suo, maiori hostium damno, quod Albohacenus ciuium voluntate diffisus vrbe e-
edi non est ausus. Pauci modo milites sese per agros ostentare: vagos palantesque
rpere, aut de suo loco pugnaturi. Missi tantum Granata legati: qui si Boabdiles Al-
haceno patri traderetur, Comitem Cifontanum & nouem alios è pręcipuis captiuis
qua permutatione pollicerentur. addebat alias insolennes fœderis conditiones, ferox
imo barbarus, & parta nuper victoria superbus: quas Ferdinādus reiecit, venisse se di-
tans, vt leges daret, non acciperet. Arma tenenti nullam pacis conditionem fore. Et
int nostrorum animi ad Boabdilem propensi. Fauor & misericordia acres impetus ha-
nt. Itaque Regi suadere non desistebat cum aliis Gaditanus, vt eum libertati redderet:
tionesque potius inter eam gentem aleret, nostris conatibus inprimis opportunas.
otis castris, Alhamaque munita, Præfectus Enecus Mendoza Tentilliæ Comes iussus
, non modo tueri vrbem sed de hostibus prædas agere. Vbi Cordubam ventum est,
abdiles Regis iussu Porcunę arce, quę veteribus Obulcū fuit, adductus, in genua pro-
mbens dextramque Ferdinandi deosculari contendens, amplexu & amicis verbis ac-
ptus est. Erga Regem quamuis barbarum, & captiuum hospitii iura sacraque minuen-
non videbantur. Fœderis conditiones hę fuerunt: Boabdiles filium natu maiorem
fidem dato, adiunctis duodecim aliis principum filiis, in fide & obsequio Castellæ fu-
um, patris sacris modo retentis. Duodecim aureorum millia quotannis pendito. Ad
gni conuentus venito. Captiuos quadringentos reddito libertati, quinq; annorum spa-
:Sic barbarus in patriam dimissus est. Ferdinandus nouis præsidiis limiti impositis, ac
douico Portocarrerio in D. Iacobi Magistri locum Astigitanis pręfecto, Corduba dis-
ssit Reginam inuisurus. Cū mille quingenti equites Mauri, pedites quatuor millia du-
re Bexiro Malacitano Pręfecto, in Vtrerę agros inuecti Portocarrerii & Gaditani ac-
su repulsi sunt: victiq; ad Lethem fluuium magna Maurorum strage, Gaditano data
tis, qua Reges vterentur sexto Idus Septembris, Virginis matris natali die, virtutis
mium. lege in perpetuum lata. qui intra eundem mensem non vicisset modo exultan-
Mauros, sed etiam Zaharam recepisset, vi improuisa expugnatam. Victorię Ferdi-
ndus & Isabella erant, minori iam spe coniugii perficiendi: quod Magdalena mater à
ge Gallo persuasa, cœperat imparem Catharinę filiæ, Ioannisque ætatem excusare:
nc puerum, filiam viro maturam. similia coniugia infeliciter cadere. Ad eam vrbem
brę Comes, & Pręfectus regiæ cohorti, Ferdinandi & Isabellæ iussu splendido appa-
u excepti sunt cunctis proceribus & Episcopis obuiam progressis, deducente Tole-
o Cardinali Petro Mendoza. Is honos virtuti est habitus. merces centena ęris minuti
llia annua dum viueret, è regio fisco Comiti Cabrę data. Ad vetera gentis insignia,
put Regis coronatum adiectum est, circum oram clypei nouem vexilla de Mauris eo
capta, rei gestę monimentum, posteris omnibus incitamentum, ad audendum co-
ndumque pro patria & religione pręclare. Hibernis aquis, Alhamæ muri pars ma-
repente corruit: militibusque de vrbe deserenda consultantibus, Enecus Tendillæ
Comes expedito consilio linteum prętendit ruinæ, imaginem muri, ita pictoris
arguta manu mentiente, vt prius prostrati muri pars fuerit refecta, quam
hostis periculum cognouerit, casumq;.

Res Vaſconum. CAP. V.

VAſcones quieti non erant,diſcordes olim factionibus,&nunc cõtemptu regentiu
minus coercitis odiis. nunquam fida inter eos pax iungi potuit. ſępe arma poſi
ſunt, ſępe repetita. Ita vexatis rebus, vix vt ſe poſſent diuturna pace recreare,nouum a
liunde bellum acceſſit. Ioannes Vicecomes Narbonenſis Catharinæ Reginæ patruu
rerum arbitrium ad ſe reuocabat:fœminæ imperium illegitimum accuſans,legibusq; ve
tantibus conſtitutum.præterea poſt mortem Gaſtonis fratris ſe Eleonoram matrem pro
pius quam ex defuncto nepotes attingere.ſexus ętaſque Principis deſpectui erat.alioqu
quo id iure vſurpare potuit:cum ſępe meminiſſent rerum ſummam in ea gente ad fœmi
nas recidiſſe?patruis nepotes ex maiori filio pręferri,iuri & æquitati ſit conſonum ? Se
nimirum ſunt opportuni magnis conatibus tranſitus rerum:regnandi inexhauſta auidi
tas,nulla ęquitate mouetur.Sumptis armis in Fuxenſi ditione oppida & arces eius ſacra
mentum acceperunt, pars vi,alii voluntate parati imperata facere: paſſimq; eius cona
tibus fauebatur memoria ſuperiorum Principum,externi imperii metu inuidiaque. Ii
pacandis motibus maiori præſidio opus erat:virum ac gubernatorem reſp. deſiderabat
Reginæ coniugium maturari placuit.Magdalena Principis matre ad Gallos propenſa
nouę difficultates exortæ ſunt. Vaſcones veteri gentis inſtituto diſputabant, ordinum
conſenſu,de Regum ſuorum coniugio deliberari ſtatuiq; conſueuiſſe. matrimonia ipſis
inſciis aut nolentibus inita,infauſta extitiſſe. Tudelæ ciues in fide Ferdinandi fore,ſi ſe-
cus eſſet factum,profeſſi ſunt. Turiaſone is Aragonios conuentus agitabat, principio an-
1484. ni M.quadrin.octoge.quarti nulla re alia memorabiles, niſi quod Catalauni venire initio
excuſarunt,maiorum inſtituto negantes, licere eos extra prouinciam vocare. Interea
Catharina Regina Vaſconum Ioannni Labreto Alani filio nobiliſſimo, amplaq; ditione
in Gallia Petragorios, Lemouices,Druides aliosque populos obtinenti iuncta eſt.Noui
ex ea re motus animorum in Vaſconibus concitati. Alienam calamitatem, Ferdinandus
ad occaſionem vertens,imperii proferendi repulſæque dolorem vindicandi,commuta-
to ſuperiori conſilio, ipſe quidem iis locis ſubſtitit: Iſabellam coniugem in Bæticã aman-
dauit ad bellum Mauricum comparandum:vnde nunciatum erat Albohaceni potentiã
creſcere,vniuerſa ferme gente ſub eius imperium reuocata: filii maieſtate paucos teneri,
ac vix Almerię mœnibus regiam appellationem tueri. Gens quaſi impium auerſabatur,
& ad noſtra ſacra propenſum. concionatores per omnes partes à patre dimiſſi diris exe-
crationibus eius caput defigere:ac furiali carmine deuouere non deſiſtebãt.Noſtri Cor-
dubenſes Hiſpalenſesq; ſupra decem hominum millia,facta manu de menſe Aprili Ma-
lacę agros, vbi maturę ſegetes erant, depopulati ſunt, belli terrorem circumferentes,
acceptamque ſuperiori anno iniuriam ipſis locis maiori damno vlciſcentes : ſperan-
tesq; malis domitos Mauros, tandem in ditionem venturos:nullum ex Africa ſubſidiũ
certe exiguũ,ea gẽte ſuis bellis implicata, an mari noſtris claſſibus cõſtrato,ne ſe poſſent
commouere.Quæ res Genuenſes prouocauit vt Duce Iordieto Oria pirata, Catalauniæ
Valentiæq; litora nudata præſidio,igne,ferro,direptionibuſque vexarent olim Aragonię
glorię æmuli: & nunc recenti diſcordia,ad prohibendos eos conatus fluxa reip. auctori-
tate. Petrus Fregoſius gentis Dux à Paulo Fregoſio Genuenſi Præſule, & Cardinali vrbe
& principatu pulſus erat,nullo propinquitatis reſpectu. Mediolanẽſes aduocare, ad vrbis
imperiũ accuſabat:quos impotenter dominari erant experti,deguſtata libertate, nullius
q̃uis leue imperiũ laturi.Ea neceſſitate noſtra litora tuendi, publico gẽtis ſtipendio noua
claſſis inſtructa Valentię,Duce Matthęo Scriba ad piratarum excurſi nes prohibendas.
Sed & res eccleſiaſticę ſuo morbo laborabant: quę Ferdinandi pręſentia ſanandę erant.
defuncto Dezpuchio Monteſiæ Magiſtro,quem ea ætas virum ſtrenuum & prudentem
in paucis experta eſt,comitiis militaribus Philippus Boilus in eius locũ ſuffectus erat.Ex-
cuſabat Ferdinãdus,datum ſibi à Pontifice,ne nouus Magiſter,niſi eius voluntate creare-
tur. Regię voluntates vehementes ſunt.Boilo abdicato Philippus Aragonius Carolo Fer-
dinandi fratre Vianæ Principe natus,Panormitanũ epiſcopatũ,cui deſtinatus erat,Mon-
teſiæ magiſterio mutauit.Pręterea Sixtus Pont.Max.in defuncti Eneci Manrici locũ,Ro-
dericũ Burgiã Cardinalẽ Hiſpali Pontificẽ dederat. Verũ Ferdinãdo Rege multũ aduer-
ſante atq; Petro Ludouico Gãdiæ Duce Roderici filio in vincula duci iuſſo, effectũ tãdẽ
eſt, vt inducto priori decreto,Dieghus Mẽdoza Tendiliæ Comitis frater Palẽtinus tũ E-
piſcopus,in defuncti locũ ſubſtitueretur Põtif.Hiſpalẽſis.gratiæ id &meritis patrui Cardi
nalis Hiſpaniæ datum.Alfonſus Burgẽſis Concha Palentiã migrauit.Cõcham, Abula Al-
fonſus Fõſeca.In huius locũ Fernãdus Talauera Abulẽſis Epiſcop' creatur Prati Prior.Sic
in Hiſpania nominãdi Põtifices poteſtas Regib. q̃rebatur,fundabaturq;.Sed res Eccleſię

non

ıon minus in Italia turbatę, vt Principibus multa condonaretur, effecerunt. & erat bel-
um inter Venetos, & Neapolitanos, haud magna causa excitatum: quod reliquos Italię
'rincipes traxit in partes: dum hi Herculem Ferrariensem Ducē, qui Ferdinandi Nea-
olitani Regis filiam vxorem habebat, ab iniuria tuentur: impugnant Veneti. In eius bel-
i ardore Sixtus R. Pont. obiit pridie Idus Augusti. Successit Ioannes Baptista Cybo Car-
inalis, patria Genuensis, Innocentii octaui nomine. Quo tempore Enecus etiam
)aualus extinctus est patre Roderico Daualo Magistro equitum, gratia suorum Prin-
ipum magnisq; opibus & virtute militari in paucis ea ętate clarus. numerosa prole fe-
ix, ex Antonela Bernardi Aquinatis Piscariæ Marchionis filia, Alfonsum Piscariæ Mar-
hionem, Martinum, Rodericum, atq; Enecum reliquit Vasti Marchionem, præterea E-
aundum, atq; Constantiam filiam. Ab his multorum Principum in Italia genus ducitur.
:x Alfonso Ferdinandus est natus Piscariæ Marchio: is qui parentum ætate rerum gesta-
um gloria Italiam atque adeo vniuersum orbem impleuit; magnus copiarum Dux, ac
eteribus comparandus. Ex Eneco Alfonsus Vasti Marchio haud minori fama virtuteq;:
ui patrueli sine prole defuncto, eius principatum cū suo coniunctum posteris reliquit.
'iscariæ Vastiq; appellatione alternante, haud incōmodo tēperamēto, cuius pater Pisca-
.ęMarchio dictus est, filius Vasti Marchio vocatur: & ordine cōmutato more perpetuo.

Abohardilles nouus Granatæ Rex. CAPVT VI.

Nterea Bætici milites ducesque & sua sponte, & Reginę hortatu in vnam belli Maurici
-curam incumbere, quoniam priora ex sententia sine offensione ferme processissent,
:liqua prospera futura augurantes. hostium cōsilia, conatus, itinera explorare: nihil ne-
ue apud se remissum, neq; apud illos tutum pati: non dies non noctes cessare, neq; per
vemem, neq; æstatē: identidem incursionibus fatigare, locis omnibus instare. De noua
xpeditione deliberatio Cordubæ erat, in quam maxime partem impetus esset futurus:
: Magistro D. Iacobi contra disputante, in Gaditani sententiam passim ibatur, Alloram
etendam videri. Est id oppidum medio propemodum itinere, quo Syngilia Malacam
ır, ignobili fluuio præterfluente; (veteribus quidam Saducam fuisse putant) firmum
ıagis natura loci, nimirum magna ex parte impositum rupibus, quam mœnibus, aliave
ıunitione. Contractis copiis Rex Ferdinandus pridie kalen. Iunii Turiasone pro-
ctus continuato itinere superuenit, belli particeps ductorque magno ad victoriam
omento. suorum is consilio approbato tectoque, quo barbari animus ancipiti periculo
varias partes traheretur, Alhamam nouo præsidio muniendi speciem præbet. vbi Syn-
liam ventum est, festinato itinere improuisus cum omnibus copiis Alloræ aduenit. op-
danis metus ingens luctusq;, portæ mœniaque obsessa. excussę tormentis ferreæ pilæ
auere muros: Maurorumq; animos earum rerum insolitos fregere. Deditionem faci-
ıt pacti incolumitatem, libertatemq; discedēdi, efferendiq; res suas. Captum oppidum
 vndecimum kalen. Iulii eo maiori lętitia, commodoque, quod nulli ex nostris ceci-
:runt: barbarique diu sustentare potuissent, iugi aqua fluuio inter rupes præterfluente
ediæ assueti. Cibus potusque illi genti aduersus famem atq; sitim, non libidini neque
xuriæ sunt. Sed nostri eas difficultates cœlesti magis ope, quam humano consilio su-
rarunt. Dum vicina tamen oppida tentantur, nostrique studio elati ad Casarabolam
multuaria pugna cum hostium manu dimicant, Guterrius Sotomaior Bellalcassaris
omes flore iuuentę, & regia affinitate superbus, incautiusque in acie versans sagittæ
edicatæ ictu, confossus est. Eo nihilominus incommodo trecentis Calatrauæ militi-
ıs, præsidio Alhamæ impositis, nam Garsias Padillia se Alhamam defensurum recepe-
t, ea lege eius militię Magister factus in Gironii locum, cum reliquis copiis in Granatę
ınspectum penetratur. Castra loco munito posita sunt, in quibus sex millia equitum,
dites, ad decem millia vix erant. Intra vrbem septuaginta millia militum numerabant.
c vulgo iactatū. vt & multitudinē augeat fama, magnum tamen fuisse numerū ex mē-
cio quis neget? sic Rex Ferdinandus vastato circum agro, lateque terrore facto intra
em quinquagesimum, lætum victoria militem, spoliisque Mauricis superbum
patriam reduxit. Allorę Ludouicus Portocarrerius præfectus est; classibus Aluarus
endoza Castri Comes magno viri animo, prudentiaque. & id prouidebant, ne quid ex
rica moueretur, haud ignari plerunque paruis offensionibus corrumpi spes maximas
:r fueuisse. Aestate transacta bellum pari alacritate repetitum est. Septinilium arx locis
ınitis posita, vicinaque Malacæ impugantur. Eadem fortuna fuit. tormentorum frago-
territi propugnatores arcē dediderunt: discedēdi quo vellēt facta potestate, additaq;

pecunia pro frumento, commeatuque, quantam delecti arbitri iudicarunt. Nostrori impetus Arūdam versus est. Ea vrbs montanis inaccessa locis modica quidem sed vali flumen circumductum mœnium maiorem partem cingit, cætera rupes horridę. Eius bis ciues à cultu prouincię, & humanitate alieni, feroces maxime habebantur, aduer hostes viris etiam, armisque muniti finitimis oppidis, quæ multa sunt pari locorum as ritate pręsidia inde petebantur. Eo vrbis potiūdæ maxima cupido nostros inuaserat, pı uidentes eo propugnaculo sublato, reliqua facilia fore Malacam vsque. Ergo situ lustı to, vastata olíueta, hortique præcipua nobilitate sunt. Pecuniæ in stipendium inopia, diutius iis locis morarentur compulit, malum magnis sæpe conatibus aduersum. Cop in hiberna distributis, Rex & Regina Hispalim ad sextum Nonas Octobris tenuerunt l

1485. ti victoria, speq; reliqui belli ex sententia conficiendi. Media hyeme ipso Ianuario me se bellum repetitur salutis anno M.quadrin.octogesi.quinto. Inuictum Regis animum nunquam cessantem. Loxam nocturna vi capere spes erat: sed ab itinere hibernę temp states, & Orteghæ militis consilium reuocauit, dementiam non temeritatem id vide disputantis. Confluxere tamen nouæ è Castella copię: Petrus Magister equitum, Bertra dus Alburquerquius, Petrus Mendoza Casorlæ Antelatus, Ioannes Stunica Alcantai Magister cum sua quisque peculiari manu. D. Iacobi Magister, atq; Anagari Dux bell etiam superioribus interfuerunt. Iis auxiliis aucti nostri, ad nouem equitum, peditum v ginti millia erāt. Cum iis copiis bellum repetere visum est, maiori quā ante impetu. Qu tempore aduersus Boabdilem Regem Almeriæ ciues arma corripuerunt. vt impium gé illa auersabatur: ignauiaq; eius accusabant superiora incōmoda fuisse accepta. Impetu i regiam facto Boabdilis frater interfectus est, mater capta. intestini fatalisq; inter patrē & filium dissidii pars maxima. Rex ipse Barbarus, cum ea vrbe abesset, nuncio calamitat accepto, rebusque desperatis cum paucis Cordubam abiit. Arundę ciues numero imm nuti erant metu maximo. Id Iuzephus Seriffius indicauit Gaditano Marchioni. sic bel impetum quamprimum eo conuertere visum est. prius tamen alia oppida tentata, capta que sunt. Cohinum Alloræ vicinum vi expugnatur, soloque ęquatur, ob mœnium am plitudinē defensione difficili. cecidit in ea expugnatione Petrus Alarconius, qui eo bell specimen virtutis dederat singulare: multaq; præclare gesserat. Cartama antiquum reti nens nomen vnius modo permutatione literę, nam Cartima olim fuit, vnde vallis etian ea appellationem habet, Petro Mendozę deditionem fecit. Eius oppidi tuendi cur Diui Iacobi Magistro, ipso expetente est demandata. Vniuersis copiis Malaca petita, v bi Abobardilles Albohaceni frater erat: in quo spes & opes gentis Mauricæ ea tempe state sitas inuenio: & magnam virtutis opinionem nactus erat, nostris ad Axarquiam su peratis, oppressisque. Inde leui prælio facto, eodem itinere quo venerant, reductis copii Arunda petita est. Quina circum vrbem castra posita. Rex ipse cum maiori copiarum parte exaduersum arcis constitit. vię circum occupatæ, ne auxilium obsessis ad- ueniret: ne cōmeatus: & erat pars ciuium ad euastandos vicinos Bæticæ agros profecta. cōmodissime rebus nostris id accidit. Periculi magnitudine, fœminarū eiulatu, nostro- rum diligentia dies noctesque continuantium, victis barbarorum animis, deditio facta eius vrbis est decimo kal. Iunii. Ciuium nobilissimis Hispali, vt cōuenerat, agri dati: quos Gonsaluo Piconio, & aliis de religione postulatis Inquisitores abstulerant. Munita ea vr- be, Casarabonela, Marbellaq; ad mare sitū oppidum deditionis verba nuncuparunt. V- niuersam gentē insolitus terror occuparat. In Regibus suis parū præsidii rebus erat, altero profugo, Albohaceno morbis, oculorum caligine & senectute impedito. Noua consilia captata. Muleus Abohardilles ad imperium gentis Malaca euocatur, magno vir animo consilioque. Maurorum genus mobile, infidum, neque beneficio neq; metu, ac ne vllis quidem naturæ legibus coercetur. Oblatum imperium barbarus haudquaquam repudi- auit. Eo maiori gloria speque Granatam aduenit, quod nonaginta è nostris equites Al- hama prædatū profectos, vsq; ad Granatæ mōtes, quos Niuosos vulgus vocat, incautius tēdentes oppressit. Triūphi specie inuectū Granatā, cupidissimis animis Regē ciues pro- clamant. Albohaceno, principio tumultus Almunecarem, vbi thesauri regii erant, pro- fecto ab impio fratre vis infertur nullo crimine, imperii tantum nomen exitium attulit: & quorundam studia fratris perfidiam ambitionemque auersantium, senisque commi- seratione diuersa consilia captantium. Quod ille periculum parricidio remo- uendum iudicauit, impius iuxta ac crudelis.

Catha-

Catharina Ferdinando Regi nascitur. CAPVT VII.

BArbarus cæso fratre,& parto per scelus regno,nomen sibi ingens fecerat magis quam clarum.malis artibus quæsita potentia haud erit diuturna. Nostris quo propior spes erat,eius imperii opes euertēdi crescebat ardor animorū,curaq; ne duce mutato crescerent animis hostes:maioriq; periculo bellū esset. Quantū animi esset,quantū viriū noua expeditione tentareFerdinandus statuit,cæteris q̄uis cōtra disputantibus,dandaq; militi quietem affirmantibus, continuatis laboribus defatigato. Sed omnes difficultates Regis constantia peruicit,exemplumq; virtutis, cum nullum ipse laborem recusaret primus in acie,castrensia opera obire primus solitus. Sic est, displicet hominibus imperatum obsequium. exemplo facillime obtemperamus. Alcalam Regalem,quoniam id oppidū ad fines hostium pertinebat,copias conuenire iubet.eodem ipse Corduba proficiscitur kal. Septembris,nondum in ea regione sedatis ardoribus æstatis. Ardebat Cabræ Comes cupiditate virtutis ostentandæ.res ab aliis proceribus præclare gestę ad audendum conandumq; incitabant. Expetenti datum,vt in Maurorū fines primus incurreret.cum sua manu equitū septingentorum,peditum ad tria millia,adiuncto Alfonso Montemaiore,Moclinum tentare iubetur:quod oppidum Granatę vicinum est, situ & opere munitum. eodem se pollicetur Rex cum copiis omnibus venturum.Comes noctem continuato itinere Abohardillē improuisus opprimere cogitabat, vicinis locis castra habentē,equites mille quingentos, maiori pedites numero. Id consilium hostem non latuit. subductis in collem copiis luceq; expectata,iniquis angustisque locis nostros circumuētos opprimit. cecidit optimus quisque: ac maiori peditatus parte prostrata, Comes Gonsaluo fratre desiderato,ipse vulneribus acceptis cum nonnullis equitibus in eam partem fuga euasit, vbi Garsias Padillia Magister Calatrauæ erat prçcedentium vestigia subsecutus. Ferdinandus cognita suorum clade,paulisper mœstus è conspectu abiit: deinde ægritudine animi residente.Comitis,inquit,imprudentia, & nimia obsequentia reliquorum hoc incommodum accepimus:quod tamen celeriter maioribus commodis sanare est animus: atque vestra milites virtute pro ciuibus viris fortissimis atq; miserrimis pœnas capere. Erant ad fines hostium,qua Giennenses agros attingunt, geminę arces atq; oppida Cābilo & Albahar interfluente aqua fluminis Frigidi, tenui quidē præsertim eo anni tēpore,sed coercita ripis eoque difficili vado.Ea oppida copiis omnibus circumsessa sunt. Imminet Albahari,quod in vlteriori ripa erat,cliuus propugnaculi instar in metę modū erectus.In eum montē hortatu Regis tormenta magno labore comportata,tantum obsessis terrorē ingesserunt, vt arces & oppida continuo dediderint. Ad nonum kal.Octobris in nostrorum potestatem redacta, antiquitus infausto die,quo ante centum viginti ferme annos, Petro Rege à Mauris ea oppida occupata meminerāt. Tantis victoriis Ferdinādus,totq; oppidis potitus ac plerisque exercitu incruento,maior & clarior haberi cœpit. omniū in ore esse. Ipse copiis in hiberna dimissis, Complutum cum vxore abiit. In eo itinere Alonsus Aragonius Ferdinandi frater Villę formosæ Dux, in primis ea tempestate clarus, multisque bellis exercitus decessit.Corpus ad Populeti inter maiorum busta est compositum.multiplicem prolem reliquit: ex Maria quidem Iuncia concubina Ioannem Ripagorsæ Comitem,& Eleonoram. Ex aliis amicis Alfonsum,quem superior ætas Dertusæ prius,deinde Tarracone Pontificem vidit,Ferdinandum,Henricum.Ex iustis nuptiis Eleonoraq; vxore Alfonsum atque Marinam. hæc Roberti Salernitani Principis vxor, Fernandū peperit in eorum Principum numero postremum futurum. Alfonsus Villæformosæ Dux fuit:quē auctorem generis Villæformosæ Duces,Ripagorsæ Comites nominent necesse est. Toleti religionis desertores,ac Iudaicos ritus quos abdicarant, repetentes seuerissimis suppliciis ab Inquisitoribus vindicabantur.aliis maiori numero venia data,meliora in posterum pollicentibus.Hęret in domesticis narratio: sed externa quoque referre nexus rerum,& suscepti operis officium hortantur. Ardebant Neapolitani proceres bello, q; in Regem suum Ferdinandū coniurati, iunctis viribus comparabant, graues & frequentes iniurias vindicaturi. Innocentii Pontificis instinctu auspiciisque magis nomine, quam viribus iuuaturi propter ingenii imbecillitatem, curasque alias. Coniurationis capita,tres Principes erant Salerni,Bisiniani, Altamurę,Antonellus,Hieronymus, Pyrrhus Bautius, præterea Petrus Gueuara Vasti Marchio, alii magnis etiam a Rege beneficiis obligati. quin fama ferebat Fridericum Regis filium, spe regni decessisse in partes, vero an falso ne tunc quidem constitit. Alfonsus Calabrię Dux magnam eius inuidiæ partem patri Regi conflauit, incommodus moribus: in quo nec luxuria crudelitati obstabat, nec crudelitas luxuriæ. Arte magis quam armis con

tumultus Rex prouidus, & à multo vſu callidus compoſuit. Annitente Pontifice qui prima factioſis non procedebant, & Petro Fuxenſi Cardinale deprecatore, quem ea ſp Romam Pontifex ipſe euocarat, venia tumultuantibus data eſt. Fuerat etiã à Ferdinando ad eos motus pacandos legatus Tendiliæ Comes. Is ſui Regis nomine fideque, tu tos fore proceres cõiuratos recepit: modo poſitis armis ad officiũ redirent: ſi falleret dir omnia precatus. Verum Rex Neapolitanus ea promiſſa ludibrio habuit, cum ætate præ ceps ad deteriora credenda, & ad irroganda ſupplicia: aduerſus quaſuis tempeſtates opi bus fretus, quas à patre traditas habebat: & ipſe longa imperii poſſeſſione ingentes cu mulauerat. Fœdere facto opprimere aduerſarios cogitabat. Sic ſpecie nuptiarum, quæ in arce Noua Neapoli celebratæ ſunt, Sarni Comes vnus è coniuratis cum aliis nonnul lis comprehenſus capite pœnas dedit. Principes Altamuræ Biſinianiq; variis temporibu capti cum multis aliis, diuturna cuſtodia perierunt, lenta grauique morte, multũ quam uis expoſtulante per legatos Caſtellę Rege Ferdinando, minis additis, fidem ſuam hau quaquam ludibrio fore paſſurum. Sed vicit omnia pertinax Neapolitani animus, imme mor rerum humanarum inconſtantiæ. venturi ſecurus euertendi imperii certiſſima fundamenta cęde procerum, inuidia prouincialium ponebat. vti breui factum eſt. verũ hæc aliquanto poſt. Compluti ex Iſabella Decembris ſexto decimo die, filia nata eſt, cui Catharina nomen fuit, gemino Anglicano coniugio propriaq; ad extremũ infelicitate ſua, totiuſque gentis Anglicæ nobiliſſima. Quantos ærumnarum fluctus innnocentiſſima fœmina tolerabis, vnam ob viri fœdam intemperantiam? Alienæ culpæ pœnas dabis. Sic viſum ſuperis. Fatalis mali fundamenta à diſſidio gentis ponebantur. Nam Eduardo, & Richardo vinctis interfectiſque, Richardus puerorum patruus regnum occupauit. Initiis media atque exitus conſentanei fuerunt. Superbe imperantem Henricus Richemondæ Comes ab Armonico Duce Franciſco, à quo fuerat captus, redditus libertati acie ſuperauit, interfecitque. Oppreſſi tyranni merces fuit, imperium quod impie occupauerat. Huius Henrici filius, Henricus fuit, eo nomine octauus Angliæ Rex cum vxore Catharina, patria religione repudiata, omnibus turpitudinis maculis grauique impietate inuidioſum poſteris nomen, infauſtumque.

Aragonii motus. CAP. VIII.

LEues in Aragonia tumultus extiterunt: ciuilia in Catalaunis arma maiori contentione & periculo mouebantur. vtrique malo Regis Ferdinandi prudentia & auctoritate eſt occurſum. In planicie ad Iberum flumen Cæſarauguſta ſita eſt, ędificiorum elegantia, ciuium frequentia, copiis, cultu, nitore, amplitudine in paucis nobiliſſima, aduerſus hoſtes armis, viris, mœnibuſque munita: leui imperio & ob id fideliſſima, niſi iura acceptę à maioribus libertatis imminuãtur. Qua cauſſa ſæpe in ea tumultus concitatos inuenimus incredibili animorum ardore, ciuibus aliorum exemplo cautis: neque ignaris paruis ſæpe offenſionibus maiora incommoda exiſtere, graueſque caſus. vti hoc tempore accidit. Ioannes Burgius lictor regius, vt eſt id genus hominum inſolens, ſenatus principem Petrum Cerdanum verborum procacitate violauit. aliorum accurſu lictori iniectæ manus: dictaque è vinculis cauſa, gula laqueo fracta eſt, lęſa in ea Principis maieſtate. In ipſo procinctu belli Ferdinandus, cum Granatæ agros inuadere cogitaret, huius anni principio, vti paulo ante dictum eſt, re cognita Ioanni Heredię Prętori mandat, vti eius facinoris pœnas expetat ſontibus vindicatis. Interim legatis à ſenatu miſſis ſe quidquam acerbe in eos ſtatuiſſe negat callidus, ſagaxque, ad ſimulanda negotia altitudine ingenii incredibili. Senatus princeps comprehendi non potuit, Pręfecti iuſtitiæ, cuius ſuprema & maxima auctoritas gentis inſtituto eſt, pręſidio tutus. De Martino Pertuſa, qui proximum auctoritatis locum in ſenatu occupabat, & cæſi lictoris præcipuus auctor extiterat, feſtinato ſupplicium ſumptum eſt, regiis literis ad populum continendum, qui ad arma erat cõſternatus, in ſude prælatis. Sic gliſcens in graui cauſa tumultus in ipſo exortu eſt oppreſſus. vnius animaduerſio, cæteros imperii oblitos admonuit, Regum feroces impetus eſſe, vires graues. Grauiori facinore aliquanto poſtea ciuitas vniuerſa turbata eſt. Petrus Arbue quæſtiones in ea vrbe de religione habere cœperat. Nonnullis irrogata ſupplicia, prauos quoſdam homines libertino è genere natos, ſiue libertatis ſpecie, ſiue ex conſcientia ſimilia metuentes incitarunt, vt coniuratione multorum facta Inquiſitoris capiti inſidias ſtruerent. In ſtrato nocturna vi opprimere cogitantes feneſtrę qua irrumpẽdum erat, firmiſſimis clatris excluſi, ſpeque falſi, in templo opprimere ſtatuunt. Ad nocturnas preces progreſſo Septembris Idibus, qui dies Mercurii fuit, (biduo poſt alii tra-

radunt)ad arma templi maximi procumbēti prope cancellos, vis illata. Vitalis Duranius vnus è cōiurationis principibus, toruus & minax voce, vultu;oculis ardens in ceruice primum vulnus inflixit.subsecuti sunt alii. Proxima nocte defuncto, nihilq; præter diuinas laudes eo spatio locuto, supremus honos est habitus. Corpus eodem loco, vbi vulnera sunt inflicta,sepulchro illatum: quo tempore feruere sanguis visus est, nisi oculorum ludibria fuerunt. Decreto senatus aliquanto post,addita lampas sepulchro: quod nisi consecratis hominibus, cæloq; dicatis non datur.Id etiam vt Pauli tertii Pontif. auctoritate fieret,Carolus quintus Augustus curauit.Sic meritis honos debitus est habitus. Iam & quintodecimo Septembris die memoria eius celebratur anniuersariis sacris. De conscceleratis hominibus intra annum supplicia sumpta.variis casibus ad vnum periere. Proh magnum atque ineuitabile diuinæ vindictę numen,quam vitare praui homines haudquaquam potuissent,vt maxime humana supplicia liceret euadere.& habet nescio quos internos mens scelerata carnifices,aut ipsa sibi conscientia carnifex est mentem eripiens.Inquisitoribus deinde pręsidii causa datum,vt intra arcem habitarent, cui Algiariç nomen est. In Emporitano tractu subditi,quos Pageses vulgo vocabant, impotenti imperio à regulis,in quorum ditione erant,premebantur proxima seruituti conditione,neque ferenda inter Christianas nationes. Quę vectigalia Mauri rerum domini imperauerant Christianis grauissima, ea mutato quamuis imperio regulis pendere cogebantur ducta ex antiquo consuetudine.eo vniuersa prouincia aduerso rumore erat.Quę illa tributa essent,neque gentis historiæ declarant: neque nobis diuinare licet. Malos tantum vsus à grauitate vocabant: à quibus eximi, nisi pretio redempta libertate seruorum instar, nemini concedebatur. Sic sępe incolæ correptis armis, aut seruitutem depellere,aut miseriis remedium, mortem imponere cogitabant. Et sunt grauissimi impetus irritatæ necessitatis: sed fallax sine viribus multitudinis audacia. Appellati de ea re Reges Alfonsus prior, deinde Ioannes eius frater, & Carolus Vianæ Princeps ea vectigalia minui quodam temperamento mandarunt:sed parum auctoritatis inerat ad coercendam nobilitatis audaciam,armis tueri paratæ,quæ maiorum virtute parta erant.Maiori maiestate opus erat.denuo continuatis iam aliquot annis popularium motibus,Ferdinandus,qua in cęteris felicitate,fine imposito, magnā ex eo prudentiæ & dexteritatis laudē peperit.Compluto is cum vxore Segobiam abierat, atq; Medinam Compestrem. Garsiam Toletum iam Ducem Albanum(abscesserat is militaribus curis Friderico filio pro se in bello Granatensi vicario) Albę inuisit, cum Petro Magistro equitum conciliaturus,vt fecit: quem & Alfonsum Fonsecam Compostellanum,rebus præficere in Castella destinabat, bellum Mauricum repetiturus. Eo conatu, ad Guadalupeum templum peruentum est, ad quartum kalen. Maii.eo loco in causa Pagesium sententia pronunciata decreuit eam seruitutem tanquam piis hominibus grauem,neque vlla in gente vsurpatam,antiquandam videri,mitioreque conditione mutandam: vt subditi per capita sexaginta solidos Barcinonenses annuos penderent. Magnum vectigal libentissimis animis incolæ susceperunt,pręsertim concessa potestate redimendæ libertatis, si vnica pensione pro vno quoque annuo solido viginti numerarent. Sic ex diuturnis motibus, quæ eam Hispanię partem diu solicitam habuerant,pax facta est.In Lusitania sublatis,vti ante dictum est, proceribus coniuratis, quies erat, Rege omnia ad splendorem imperii reuocante. Azamor Tingitanæ vrbs ad litus Oceani Atlantici, ad læuamq; egressis freti Gaditani fauces,veteribus Thymiaterium,vt quidam disputant,superiori tempore Lusitano vectigalis,denuo sacramentum suscepit: se in eius fide futuram,tributique nomine decem millia alausas, quarum piscatu abundant, missuram quotannis in Lusitaniam. Quod gloriosum erat genti, non modo imperium fundasse ancipiti iure,armis,virtuteque: sed etiam remotis nationibus iugum seruitutis imponere potuisse, ad maiorem gloriam opesque aditu patefacto.

Multa oppida de Mauris capta. CAP. VIIII.

Ferebantur in pręceps Mauri, non minus domesticis dissidiis,quam externo metu laborantes.In ipsa vrbe Granata euocatus à factione altera Boabdiles Albaicinum occupauit. ciues cum ciuibus in ipsis plateis pugnabant pertinaci inter se contentione,à nostris cum bellum ingrueret, ad defendendum consensu. maioris periculi metus animos ad concordiam reuocabat.eo sedato ad ciuilia arma redibatur. Rebus desperatis Mozerus,ex Alfaquinorum ordine,quorum est sacrificia procurare,religiones interpretari, vt in ea gente vir sanctus,quasi diuino instinctu concitus. Quousque ciues insani-

„ tis (per compita & fora clamare) in sanitate vęsani, quę grauior dementia est, alienis cu-
„ piditatibus & ambitioni seruientes, vestræ salutis obliti, coniugum, liberorum, patrię.
„ Graue est dicere: sed nisi à me auditis, quod nostris malis remedium? Quin animos ad
„ virtutem erigitis? & si minus dedecus mouet, tantum certe periculum propulsatis? An
„ hos reges iustos putabitis, qui imperio gentis per scelus occupato, non præsidium rebus
„ sed inane sine viribus nomen afferunt? An horum vmbra teget? Nimirum nisi istam igna-
„ uiam mature excutitis, instare exitium denuncio tristis vates. Mouebatur his vocibus
populus. etiam qui nolebant, probabant tamen. Ergo aliis ex eo numero Sacerdotib. an-
nitentibus, & conditiones nuncupantibus, fœdus inter duos Reges Mauros fit. Vt Gra-
nata, Almeria, Malaca patruus retentis, reliqua Boabdili concederet. Albaicino Boabdi-
lem discessisse non arbitror, ac ne coaluisse pacem, etsi historiæ silent, magna scripto-
rum securitate. Ac illud imprimis eo fœdere prouidebatur, vt quoniam Rex iunior Fer-
dinandi beneficiarius erat, ea ipse ditione obtineret, in quę primū nostrorum impetum
fore existimabant. Ea fraus nostros non latuit. collectis vndiq; copiis Loxam petere sta-
tuunt, certiori quā antea spe, vindictæ maiori cupiditate. Boabdiles siue tuēdæ inter suos
auctoritatis necessitate, siue fortunā in consilio habiturus, cū quingentis equitibus ea vr-
be nostris venientibus occurrit. Loca aspera & impedita erant. ad suburbia pugnatur a-
criter. cæsis reiectisque Mauris, trina castra circum vrbem metantur, rupto ponte erum-
pendi facultas hostibus sublata. liberam nostris commeandi vltro citroque facultatem,
geminus pons sublicius suppeditabat subitario opere magno commodo futuri. tormen-
tis prostrata mœnia: nostrisq; per strages lapidum in vrbem irrumpere paratibus, obsessi
nono ex quo ventum erat die, deditionem faciunt, pacti libertatem efferendi, quæcunq;
ex suis bonis possent. Boabdili in castra progresso, atque in genua procumbenti eodem a-
nimo fuisse semper, supplicantique ne fortunam conuerterent in culpam, æquum nō fo-
re voluntatem ex necessitate interpretari, venia data est. Et erat commodus ad fatale gen-
tis dissidium alendū, vt maxime sons esset. Ferdinandus ea vrbe munita, atq; Aluaro Lu-
næ Fontidonię domino concredita, alterius Aluari nepoti, ad alia oppida pergit. Pauca
repugnātibus barbaris, plura ex deditione capit. Illoram ad quartum kal. Iulias, Zagram,
Balnea, Moclinum. ex iis licet quędam, ita erant loco & opere munita vt diu sustentare
potuissent, in ipsisque Granatæ oculis ob idque certiori auxilii spe. Nimirum caussis ti-
moris maior timor erat. Illorę Gonsaluus Fernandus Corduba præfectus est, Alfonsi A-
quilarii frater, ab his rudimentis quantus breui Dux futurus in Italia? Ipsi Granatenses
ciues soliti Illoram regni & vrbis dextrum oculum, Moclinū clypeū vocare, eo accepto
incommodo spem ferme abiecerunt, præsertim vicino agro igne corrupto, luctuq; & cę-
de completis omnibus partibus. Abohardilles tamen, qui Singilis transitum prohiberet,
ad Pinorum pontem multis ea tempestate Mauricæ gentis cladibus nobilem equitatus,
peditatusque partem mittit. Ipse ne quid moueretur, in vrbe restitit. Postremum illi no-
strorum agmen, in quo Enecus Mendoza Infantatus Dux curabat, cum transitum pro-
hibere non possent, pro more gentis magnis clamoribus inuadunt. resistunt nostri acri-
ter. Verum Maurorum multitudine circumfusa equites mille, pedites ad decem millia,
proximi periculo, aliarum copiarum aduentu, seruati sunt. reiectis Mauris nostri à tergo
instare, rursus ad olieuta suburbana pugnatur. similis fortuna fuit. In ea pugna Ioānes Ri-
pagorsę Comes egregie pugnans, nunc ad prima signa, nunc in medio, nunc in vltimo
agmine, confosso quamuis equo, magno adiumento fuit, paternamq; laudem æquasse
visus est. Adulta ęstate, oppidis, quæ capta erant, militari præsidio firmatis, bello, pace-
que rerum moderator à Ferdinando est constitutus Fridericus Albani Ducis filius. Ad
amouendam contentionem, quæ inter Bæticos proceres, de ea præfectura esse cœperat,
remedium opportunum, longinquum hominem Ducem creauit. Regem, Calæciæ mo-
tus in eam prouinciam vocabant: vbi Lemosii Comes contra Regis edicta auctorita-
temque Pontemferratum firmissimum iis locis municipium, tanquam suę ditionis pulso
regio præsidio occupauerat. Ferdinādo, Isabellæque in ea loca delatis, continuo oppida-
ni portas aperuerunt. fraudem milites excusabant. Id Regis voluntate factum Comitem
prædicasse. Ipsi etiam nihilominus ad Regem profecto, sequi in eius potestate fore profi-
tenti, eo & aliis oppidis detractis, & ad regiam ditionem subiunctis, mulctato quidē venia
est data. Sic vno tempore Mauri acriter impugnati: proceres superbia ab hoc initio do-
mita, cœperunt æquo cum cæteris iure viuere in Hispania, insolescere antea atque in mi-
serorum fortunas grassari soliti. præsertim cum Reges votis ad Compostellanū templum
persolutis, Salmantica, vbi principio anni Millesi. quadrin. octogesi. septimi aliquandiu
1487. hæserunt, nouum conuentum iuridicundo in Calæcis constituissent, antea solutę le-
gibus

ibus prouinciæ perturbatæque, iudicibus datis, cum suprema decernendi potestate. Ar-
ebat interea Fridericus Albanus studio se proferendi, probandique insigni aliquo fa-
to. Nunciatum erat Malacæ in arce magnum captiuorum numerum in subterraneis
arceribus inclusos teneri: & spes erat eius arcis obtinendæ, si nostrorum superuentu ab
s ex composito, rupta vincula essent. sexcenti equites ad id missi, inflatis continuis im-
ribus fluuiis impediti, inani conatu destiterunt. Intra vrbē Granatam nō minor quam
ntea contentio erat inter Reges barbaros. Abohardilles nouis militib. Guidixio & Basta
uocatis, impetu facto in Albaicinum irrupit. Boabdiles, vt in tali periculo, cum suorum
ıanu occurrens hostem repulit. pugna acerrima ad ipsum templi maximi forum multi
x vtraque parte ceciderunt. Ferdinandus, Rex Salmantica Cordubam delatus ad sex-
ım Nonas Martii, amici Regis periculo, vti par erat commotus, auxilia misit, Fernando
ıadea Duce: quibus ille confirmatus, non illatam vim propulsare, sed vltro hostem la-
essere non desistebat, ferox formidabilisque magnam miserorū ciuium strage, quo-
ım periculo ambo Reges delirabant.

Malaca capitur. CAPVT X.

Ordubæ deliberatione suscepta, de belli Maurici ratione cum sententiæ variarent;
aliis Bastam, alii Guidixium petendas primo confirmantibus, Malacam Rex censu-
auxiliis, quæ ex Africa transmittebantur haud inualida, excipiendis idoneam angusto
ari, breuique traiectu. Consilio tamen occultato Corduba proficiscitur ad septimum
us Aprilis. sequebantur equitum duodecim millia, peditum quadraginta. postquam ad
ıes hostium peruenerunt, consilio Rex indicato, paucis milites alloquitur. Ad certam
s se victoriā ducere ait:: quippe imbecillis hostibus dissidio metuque. Vires quæ super-
ınt, in plura præsidia distractas esse. Si, qua alacritate consueuissent antea, festina-
ıt, haud dubiam victoriam fore. Gloriæ quidem ex re bene gesta fructū, prope omnem
orum fore. Magna parte prouinciæ subdita, aliis oppidis & vrbibus vectigalibus, quid
ıdem hosti pręter nomen superesse? casurum impellente nemine: & postremum ta-
en conatum rem totam confecisse visum iri. Quo fauore piorum, quo concursu expe-
io celebretur vniuersa prouincia cernere ipsos. & sane quacunque iuerant viri, pueri,
ılieres vndique ex agris effusi in vota ac preces conuersi, illos reipublicę columen,
ıdices Christianæ religionis, imperiique vocare. In eorum dextris communem salu-
n ac libertatem esse repositam. faustum iter felixque, maturam ex hostibus victoriam
nprecari, votaque suscipere. Inuitare pro se quisque, vt quibus opus haberent, abs se
issimum sumerent. Modestia certare milites. nihil morari, nec ab signis discedere. Ma-
i animo alacritateque postquam Regis consilium cognouere, quo vellet duceret, aiūt.
ius auspiciis ductuque nullum periculum aut laborem recusaturos profitentur. Motis
tris Veles, quod oppidum prope Malacam situm est, primo impugnare constituunt.
præterfluentem amnem castra faciunt. Erumpunt portis oppidani. Calęcos nulla dis-
lina militari turmatim, vt quemque sors conglobauerat, pugnantes durum hominum
ıus cędunt: aliorum superuentu cęduntur ipsi, ad ipsa oppidi mœnia compulsi. subur-
capta. mœnium impugnatio instituta. Accurrunt circum pagani ad oppidi præsidiū,
iori conatu, quam profectu. Abohardilles Granata, nostrorum consilio cognito, ob-
isque opem ferre constituens, in eius vrbis discrimine considerans rerum & imperii
ımam verti, Roduanum Vanegam vrbis Prætorem ducem impigrum, cum cohorti-
expeditis, & trecentis equitibus præire iubet, se post paucos dies eodem venturum
licitus. Nihil à Roduano præstitum: qui nocturna vi nostros opprimere & tormenta
ıis defigere, qua parte concipiunt ignem, cogitabat. subsecutus Rex barbarus, arduis
peditisque locis, prope oppidum castra metatur: in quibus mille equites erant, pedites
inti millia. Numero & virtute minores nostris, locorum munitio tutata non est. Ca-
s impedimentisque exuti qua cuique data via est, fuga dissipantur. Barbarum Regem
tum studia etiam hominum destituerunt. amisso exercitu redeuntem, Granatæ ci-
Boabdile æmulo in Regem consensu salutato mœnibus excluserunt, anxium ac
erantem fortunas suas. Obsessi spe defensionis abiecta, Roduanoque interprete,
cum Cifontano, ex quo tempore Granatæ captiuus fuit, vsus erat, conditionibus de-
onem faciunt ad quintum kalen. Maii. Vt incolumibus liceret res suas quo vellent
rre. Eo oppido in nostram potestatem redacto, integro exercitu ac ferme incruento,
tomitium vicinum oppidum Velis exemplo leges præsidiumque accepit. Petrus
ıarrus præfectus ei oppido est, ex obscuro loco, nauteq; arte, magnus Dux præsertim

consequentibus annis. Vicinos Malacitanos ingens pauor inuasit, ne diu sustentare po sent, externi auxilii nulla aut modica spe. Connixa præfectus vrbe egressus de deditior agit. internuncius Ioannes Roboreus diu Malacæ captiuus. Iis molitionibus cognitis A fri, qui eam vrbem præsidio obtinebāt, veriti ne ipsi hosti traderentur, simul indignar tes, quod rem tantam non cōmunicassent, facto impetu, præcipuam arcem, cui Alcasab nomen supra vrbem est, occupant. deiecto trucidatoque pręsidio, ipso etiam Connix fratre, ad mœnia aduolant: colloquia ciuium interrumpunt, interficiuntque, si quc contra conari deprehendunt: magnitudine supplicii cæteros desistere compellunt. Er go tormentis maioribus Syngilia comportatis, nostrorū castra ad Malacā promota sur ipsis Maii mensis Idibus. Est ea ciuitas in plano sita, nisi qua parte collis assurgit gemin arce munitus (inferiori Alcasabæ, superiori Gebalpharo nomen est) modica spatiis, ele gans tamen in paucis, & pro amplitudine frequens, portu atque nauali nobilis, qua part alluitur mari. A tergo montes erigit vineis, hortis domiciliisque nitentes. Vtran que arcem geminus murus coniungit munitione perpetua. ager conspicuus lęta cœli facies: late in vicinum mare prospectus: commercio Africæ, atque Orientis e tempestate nobilissima copiosaque. Erant in Regis castris D. Iacobi Magister, Præfectu maris, Villenius, Beneuētanus, Alcantaræ Magister, Andreas Cabrera Moię Marchio, pl rique omnes Bæticę reguli, ex Aragonia valida auxilia. Eam vrbem fossa, valloque: mari ad mare ductis circumuallare consilium fuit. collemque vbi minor arx erat, præsi- dio occupare. vtrunque factum. In nouis castris Gaditanus curare iussus est. Regina ir castra abiit, deducentibus Petro Mendoza Cardinali, atque Ferdinādo Talauera: quen ex D. Hieronymi monacho spectata vitæ probitas (vti ante dictum est) ad Abulensen Episcopatum euexerat. Priusquam opera perficerentur, Maurorum eruptione leuia sæpe pręlia facta. Contra à nostris in mœnia impetus fit. cecidit in conflictu quodam Or- tegha, capta Alhamæ arce, multisque aliis pręclaris facinoribus hoc bello nobilis. Tria millia Mauri ad quartum kalen. Iunii vrbe egressi, Gaditani castra improuisi inuadunt vigiles qui in prima statione erant, obtruncant: mox in munimenta penetrant. In repen- tino metu Gaditanus nihil territus, nec prorsus demisso animo instructis reliquis obui- am progreditur. fit acris pugna. multi è nostris ceciderunt. Gaditanus ipse vulnus acce- pit. hostium maior strages fuit. vicinum perfugium cęteros seruauit. Noua in Regis ca- put, fit in vrbe coniuratio. Maurus in ea gente sanctus vir, destinata voluntate Regem interficiendi, se capiendum vltro præbet. Rege quiescente ad tentorium Marchionis Moræ deductus Reginę iussu, cum ex apparatu reputasset, pretorium esse, districto aci- nace in Aluarum Portugaliam (is forte cum Beatrice Bobadilia colloquebatur) irruit fe- rox, toruoque ac minaci aspectu. Corporis inclinatione ictus vitatus, aliorumque ac- cursu Maurus comprehensus peremtusque est. sic diuino beneficio periculum deuita- tum. Auctus nostrorum numerus aduentu Assidonię Ducis. è Belgis Maximilianus Au- striacus mox Cæsar, duas onerarias misit onustas omni bellico apparatu Latrone Gue- uara ductore. Auctus & hospitum numerus. nonnulli per stationes mari vicinas in vr- be penetrarunt, auxilium obsessis. Famis malum vrgebat: neque Afrorum contuma- cia remittebat. Ciuibus tamen vt in maiori periculo, metuque, ad deditionem propen- sis, Dordux ex eo numero præcipua auctoritate & opibus in castra progressus, de con- ditionibus agit. Negat Rex vllam conditionem fore, nisi vrbe ad eius voluntatem dedi- ta. ex arcano tamen Dorduci pollicetur, si fortem & fidelem operam præstet, ipsum & propinquos omnes inuiolatos fore, magnis beneficiis additis. Fide data, nostrorumque præsidio adiuncto in arcem aditu patefacto, in summa homagii turri regia vexilla expli- cat. Ciuibus Africanisque magnus terror iniectus spei mixtus. Reputantib. incolis Dor- duci promissa facta, ad cæteros pertinere, ac colligentibus sarcinas studio discedendi, concursu nostrorum bona omnia, & libertas est ablata. Idem de vicinarum arcium præ- sidiariis militibus fit, simili errore ad mare progressis. Afri etiam cum eorum duce Zegri venerunt in potestatem. Transfugis, quorum erat magnus numerus, irrogata supplicia, ac religionis desertoribus, qui ex Iudaica gente nostra sacra susceperant, ignis pœna fuit. Aliis Iudæis atque ciuibus Mauris permissum, vt moderato pretio redimerent liberta- tem. Ad quintumdecimū kal. Septembris vrbs nobilissima capta. dies festi vniuersa Hi- spania agitantur. superis aguntur gratiæ. votorum damnati, ea promptissimis animis per- soluunt. Sedes Episcopi captæ vrbi restituta, Pontificum venia, Gothorum ætatis exem- plo qua proprium Episcopum habuit. Lætitiam nonnihil obscurauit metus ex Oriente allatus. Baiacetū Turcarū Imperatorē cōtracta valida classe de Sicilia cogitare vires no- strorū in eā partē à bello Granatēsi auertere cogitabat pace etiā cū Ægypti Sultano facta.

In

In Aragonia ciuitatum societates institutæ. CAP. XI.

FErdinandi Regis armis premebantur Mauri Granatenses ruinę proximi. Simul Lusitani ad Orientis prouincias viam aperiebant anniuersariis nauigationibus. quod ab Henrico Principe institutum fuisse diximus superioribus annis, extima Africæ litora explorare, longiusque in singulos annos prouehi non desistebant. Tantis laboribus fructus non respondebat. Beatas Indiæ prouincias adire, opesque celebratas fama, quas benigna cælum manu iis gentibus copiosius quam aliis dedit, in patriam auehere cogitabant aromata, gemmas, margaritas, aurum, ebur, argentum, aliaque quibus hominum ambitio, magis quam vitę necessitas pretium adiunxit. Summas rerum nunciat fama, maiora sæpe vero: syluas esse proceribus, & in maximam altitudinem editis arboribus, cynamomi, cassiæ, garyofoli, piperis, zinziberis vim magnam: prodigiosas animantium formas, hominumque insolentes mores, habitusque. Non prudentia, sed temeritas fore videbatur, relegatas in vltimam terrarum regionem, gentes opesq; persequi, exiguis Lusitaniæ viribus, immenso terrarum spatio Oceanique disiunctas. sed omnes difficultates auaritia habēdi, & glorię cupido superabat. Ergo superiorib. annis Bartholomeus Diacius rei nauticæ in paucis prętās, missus abs Rege suo, vt Bonæ spei promontoriū adiret: vbi extenuatis vtrinque litoribus, Africa ad Austrum procul porrigitur. Eo promontorio transmisso ad flumen cui in altera parte Infanti nomen effecerunt, nauigando peruenit. Ingens cœptum, pertinax conatus. Antonius ex Franciscano ordine Bartholomeo socius datus vir acer, impiger, solers, atque audax, inde pedestri itinere Africę, atq; Asiæ magnis spatiis lustratis, Hierosolymam peruenit. Inde in Lusitaniam ipse terra Bartholomeus mari reuersus, visa ambo Principi gentiq; nunciarunt. Quoniam prima successerant maius studium accessit perficiendi, quę instituta erant. Duo viri ardenti ingenio, magnoque rerum vsu, & quod caput erat, Arabicæ linguæ cognitione præstantes delecti operi perficiūdo sunt: Petrus Couillanius, Alfonsus Payua. Classem instruere magni sumptus erat. terra iussi sunt Africę, atque Asiæ regiones intimas considerare. Ii Idibus Maii Olisipone egressi, aditis Neapoli, Rhodo, Hierosolyma, Alexandria, Cayroque Aegypti vrbe primaria, diuersi Petrus quidem Ormucium, quæ insula ad sinus Persici fauces iacet, Calicutiumq; adiuit. Alfonsum autem Aethiopię interioris regiones lustrantem mors oppressit. Petrus literis abs suo Rege acceptis, vt nisi prouinciis omnibus consideratis non rediret in patriam, in Aethiopiam profectus, cum gentis Imperatori Alexandro, quem vulgus præsto Ioannem vocat, Nahu, & Dauidi successoribus, operam & ingenium probasset, discessu est prohibitus, coniuge data atque amplis possessionibus, vnde vitam sustentaret. De scripto tamen ad Regem Lusitanum visa explorataq; renunciauit. Calecutium nobilissimum emporium esse totius Orientis maxime celebratum. Gentem fusco colore, viribus imbellem, morum insolentia maxima: superiori corporis parte nudos crura ambosque veste tegere, plerosque auro purpuraque distincta: lacertos & brachia margaritis onerare: ex humeris acinacem pendere: nuptiis coire fœminam vnam multis maritis: eoq; incerta prole, patribus non filios succedere, sed ex sororibus natos. In Aethiopia late fusas gentes, nigro omnes colore, atque Christiano nomine esse: veterem religionem syluescentem, plurimum ex Iudæorum ritu & hęreticorum erroribus confusam esse: Regi parere potentissimo innumeras copias equitum & peditum alenti, sedentique sub pellibus: gentis sanandæ magnam spem esse, si vltro citroque missis ad eum legatis in societatē asciscerent. Verū hæc cœpta hoc tempore, consequentib. annis gesta sunt. Ferdinandum capta Malaca operi insistentem, Aragonii tumultus in eam prouinciam euocarunt: vbi scelera, latrocinia, cædesq; vigebant maxime. Valentiæ à Philippo Aragonio Montesiæ Magistro, cum ex bello Granatēsi rediisset, Ioannes Valterra obtruncatus erat magna nobilitate iuuenis, atq; in amoribus Eleonorę Crotonis Principis rialis, quod exitiū attulit. Ea res tumultus graues in ea ciuitate concitauit. Ferdinandus Isabellaq; Corduba profecti, Cæsaraugustā ad quintū Idus Nouēbris tenuerūt. In ea vrbe creādi vrbanos magistratus ratio vetus immutata est: senatuq; cōcedente, ciuib. detracta potestas ea, vniq; Regi permissa, vitandis contentionibus, atq; tumultibus remedium opportunum. Præterea Castellæ exemplo ciuitatum inter se societates institutæ, stipendio militari imperato, vnde centum & quinquaginta equites alerentur: qui in omnes partes scelerum licentiam & maleficia, aut metu prohiberent, aut pœna vindicarent. Additum, vniuersæ societati nō nisi Cęsaraugustanus ciuis è trib. quos senatus nominaret, à Rege electus præficeretur, circumscripta certis legibus potestate. Id principio consequentis anni gestū est M. quadringente. octogesimi octaui. Quibus diebus à Rege Neapolitano 1488.

legatus Leonardus Toccus domo Græcus atq; à Græcis Augustis genus ducens, opulento principatu à Turcis euersus, profugus in Italiam de nuptiis appellauit pactis superior tempore, Ferdinandi Capuæ Principis cum Isabella Ferdinandi filia. Eo conatu impedito, quoniam Isabellam Ferdinandus Gallo Regi, aut Lusitani Regis filio coniugem destinabat, æternum concordiæ inter eas gentes vinculum (sic putabant) Maria altera Isabellæ soror in eius locum est substituta priori modo pacto inducto, irritisque sponsalibus. sed neque hoc coniugium effectum est. Valentiam quo Reges Ferdinandus Isabellaque abierunt, Alanus Labreti Regis pater improuisus forte aduenit, cura ditionem aduersus Galli vires muniendi, magna ex parte detractam: Vascones pacandi, vbi tumultus vigebant, à Beamontiis magna prouinciæ parte occupata, exclusis aditu Regibus. tametsi ante tertium annum fœdere cum Lerini Comite facto, ei & necessariis honores & oppida concesserant, quæ maiores tenuerant, multis de nouo additis homine sanando. sed nullis meritis perfidia flectitur. Franciscus Dux Armoricus erat tuendus: quem quod virili prole careret, Annæ hæredis coniugium multis expetentibus Gallica arma sollicitabant. defendebant Labretus Aurelianusque Maximilianũ Cæsarem Brugenses ciues captum custodiis circundederant, impetu in regiam facto feroces & rapidi: vnde noua cura accesserat Labreto confœderato, nostrisq; amici Principis calamitate cõmotis. Cum supplici Alano, neque vllas pacis conditiones recusanti, fœdus est factum, societasque armorum constituta, aduersus omnes Principes, vno excepto Rege Gallo: cui fidem fallere neque tutum erat, neque fas, quod Labreti ditio subdita vniuersa Gallico imperio esset atque finitima. Verum ea speciosa verba erant, rebus vacua, quando præsidia externa contra Gallum maxime quærebantur. Additum, vt in ora Cantabriæ classem ædificandi, delectusque militares habendi facultas esset, Iohãne Gralla homine Catalauno ductore earum copiarum. De eo fœdere tabulæ geminæ confectæ sunt, ad duodecimum kal. Aprilis. quarum exemplum subiicere non est necesse.

B*ellum Mauricum repetitur.* CAP. XII.

VAlentinæ gentis conuentus in ea vrbe inchoati Oriuhelæ ad exitum peruenere, sceleribus vindicandis, quorum non minor in ea gente quam in Aragonia licentia erat. Ex propinquo Ferdinandus iis motibus pacatis, per Contestanos in Mauricos fines nouo conatu apparatuque incurrrere festinabat. vbi Abohardilles imperii nomen ægra iam spe, sustentabat: quamuis æmulo maior potentia, Guidixio, Almeria Basta subditis mõtibusque Granata ad mare pertinentibus, maiori prouentu, quod à belli malis locorum asperitas eatenus seruarat immunes, & ex bombyce certissima genti vectigalia constarent. Accedebant studia prouincialium, à Boabdile auersa, quasi ignauus, impiusq; esset, & nomine tenus Maurus, pectore noster. Auxerat auctoritatem irruptio per saltus, impeditaq; loca, in Alcalæ regalis agros facta, nostrisque inopinantibus remissisq;, quod prope Boabdilis ditio esset, præda ingens Guidixium abacta, domiti pecoris maioris minorisq;. sed eam iniuriam Ioannes Benauidius iis finibus præfectus continuo vindicauit, Almeriæ agris incensis, vexatisq;. Regis Ferdinandi bellicus apparatus haud satis animo respõdebat (& Bætica hoc & superiori anno pestis lue vehementer laborarat) si vires supperent, maiora conaturus. Murciam vbi ipse erat copiis cõuenire iussis, Verã quod oppidum, ad mare sitũ Melæ Vergi fuisse creditur, aut Varea Antonino, impugnare statuit. Nec mora oppidani defensione desperata, ad quartum Idus Iunias deditionem faciunt. Veræ exemplũ Muxacra (quæ veteribus Murgis fuit) sequitur, vtrunque Veles Albũ Rubrumque: multa alia castella, & oppida temere munita, aut sine præsidio accesserunt. magnus terror, neq; minus periculum hostium animos fregerat, ne agri vastarentur ad deditionẽ inclinatos. Almeriæ locis finitimæ aditu, Taberna arx situ inexpugnabilis prohibebat. Eẽ nouo pſidio firmatũ Rex senior Guidixio accurrit, mille eqtes, vigintimillia peditũ sub signis habẽs. simul insidere saltus nostrosq; dispalatos carpere cogitabat, in casum vniuersæ dimicationis non venire ex conscientia suarũ imbecillitatis viriũ: quod collectitius exercitus exiguo rei bellicæ vsu. Cum pugnam barbari detrectarent, nostri ferociores facti, multas passim manus ad campestria deuastanda dimitttunt. vis mali in Almeriæ planicię maxime incubuit: deinde Bastę agri vastantur aquis irrigui, ob idq; insigni prouẽtu & amœnitate. Riuis, quib. ea planicies distinguitur, impediti nostri, haud leue damnũ accepere. cõcurrentib. Mauris multi ciderũt. in eo numero Philippus Aragonius Mõtesiæ Magister iuuenta ferox, ferox nobilitate. Imminuto copiarũ numero Ferdinandus idoneis locis præsidia disponit. ipse Oscam primũ vicinã Bastę vrbẽ, deinde secundum Staberi fluminis ripã, Murciã contendit. Toletum inde atq; in vlteriorem prouin-

prouinciã,quo aliæ regni curæ vocabant,discessurus.Eius digressu Rex barbarus, oppida quæ amissa erãt,aggreditur:quædã partim spe,partim metu in potestatẽ reuocat. Interim Gausini incolæ, q oppidum satis munitum prope Arundam situm erat, nostrorum impe rio fessi,aut pro more gentis ingenii leuitate perfidiaque,inter se coniuratione facta, milites præsidiarios obtruncant palantes securosque,vt in nullo tali metu. Lętitia diuturna non fuit: vicini Mauri,ne ipsi quasi facinoris cõscii pœnas darent, manu facta Gausinum obsident. Gaditanus Cifontanusque Hispali cum noua manu ad vindictam accurrunt. Sic recepto oppido,incolæ pœnę cuncti,aut prædę fuerunt. Ferdinando Vallisoletũ appulso ad octauum Idus Septembris, qui dies Sabbathi fuit, noua se se occasio obtulit Placentiæ vrbis recuperandæ,ignauia superiorum Regum alienatæ, Stunicisque regulis addictæ. Aluaro Stunicæ per eos dies defuncto, nepos eodem nomine ex maiori filio successerat.litem iuueni Dieghus Stunica patruus intendebat,quasi potior iure.Familiæ clientumque studiis in vtranque partem diductis,Caruaialiis factioni in ea vrbe præualidæ opportunas data est,vrbis in potestatem redigendæ.Impetum in arcem factum præsidiarii sustinuerunt. Ferdinandus per speciem eos tumultus pacandi, in eam vrbem aduolavit:dedenteque Aluaro nouo Duce,atque Begiarem digresso in potestatem redegit, Lecsiniæ permutatione datam à Iohanne secundo,Petro Stunicæ Aluari proauo. Magnus procerum timor,ne quę perturbatione temporum superioribus Regibus extorserant,restituere cogerentur Regi,maiori potentia consilioque. In Aragonia noui tumultus extabant. proceres ciuitatum societatem nuper initam disturbare cogitabant quasi grauem nimiumque priuatis ipsorum commodis obsistentem : neque prius restiterunt, quam ea societate in decem annos abrogata,comitiis Turiasone habitis consequentibus annis. Ad Maximilianum è custodia Brugensi liberandum,legati à Regibus in Belgas Ioannes Fonseca atque Aluarus Arronius rem ex sententia confecerunt.expetenti tamen in coniugium Isabellam Regum filiam Maria priori vxore defuncta, denegatum,spe facta Philippo eius filio,atque hȩredi futuro,vnam ex Isabellæ sororib. ætate idonea collocandi. quem Austriæ Archiducis per eos dies nomine, Augusti indulgentia, nepotem auxerat nouo exemplo: (nam maiores Austrię Duces vocabantur) nouisque honoribus augere destinabat, Hispanicæque affinitati idoneum præstare. Medina Iureconsultus, & Bernardinus Caruaialius in locum Garsiæ Toleti Asturicensis tunc Episcopus, deinde Cardinalis Placentinus Episcopus,apud Romanum Pontificem pro Ferdinando legatorum partes implebant.iis mandatum, vt Maximiliani legatis, quos ad Pontificem miserat præter morem maiorum,vt quidam disputabant superstite patre Augusto,ita priores partes concederent,si GalliRegis oratores idem facerent:medios assidere non paterentur. Multum ad Maximilianum liberandum classis fama contulit à Labreto,vt conuenerat, in Cantabriæ litoribus ędificatæ.Terra tamen in Britannia Armorica grauis clades accepta est. ad fanum Albini à Galli Regis copiis victi Aurelianus Dux sociiq; sunt. Ioãnes Gralla quoque Hispanorum Dux amissis suis magna ex parte,in victorum potestatem venit.

Tres vrbes de Mauris captæ. CAPVT XIII.

IN eo tempore Castellæ regia nouis opibus augebatur, à Turcis ingens metus extabat assiduis atque infensis Christiani nominis hostibus,mari terraque potentibus.Defuncto fine anni Garsia Padillia Calatrauæ Magistro (sepulcri inscriptio, quod in eo oppido ad aram templi maximam cernitur,superiori anno ait) extincto certe,multisque vna ambientibus,Ferdinandus Rex concedente Innocentio Pontifice,eum honorem,paresque opes vtendas,fruendas , administrandas stabili possessione suscepit : quod exemplum ad alios militum ordines manauit,effecitque, vt aucta Regum potentia eorum militum auctoritas euanesceret.cum præmia virtuti dari solita emeritæ militiæ viris, rebus conuersis aulæ asseclis plurimûm cedant. At tumultus in comitiis vigebant:regiique ærarii tenuitas erat supplenda. recte, nisi omnia mala exempla ex bonis initiis deriuarent. Verum hæc reip. vulnera sanare quis possit in tanta assentatorũ frequentia? prætermittere satius arbitror. Tametsi quis ęquo animo ferat, opes maiorũ pietate concessas ad profligãdos Christiani nominis hostes effundi nullo certe exiguo reip.fructu?quantum iis terræ marisque parari potuit? Ex Oriente fama percrebuerat, numerosas equitum & peditum copias à Baiaceto Turcarum Imperatore contractas esse,valida classe constratum mare.ne in nostros fines sæua verteret tempestas, metus erat : neque voluntas barbaro deerat ad occasionem proferendi imperium,vlciscendi dolorem, ob denegatum Gemem fratrẽ. Aegypti Sultanus morabatur spem , Turcarum incrementis maxime inuidens. Ergo in eũ con-

uerſo impetu, vndecim prædatorum biremes à reliqua claſſe diuulſæ, Melitem inſula
pene omnem prædę habuerunt,& direptioni, ipſa etiam ciuitatis ſuburbia: quę gemin
portu quātumuis magnæ claſſis capax eſt,vtrumq; portū cuſpide terræ diſtinguēte, cui
Sancto Anſelmo nomē eſt.ea parte propugnaculum ędificari viſum,prohibēdis hoſtibu
ne eam inſulam belli ſedem efficerent,aſſueti noſtris litoribus. Aduerſus prędones,ex S
cilia quidem miſſa claſſis eſt,ductore Patela. ſerum auxilium hoſte cum præda dilapſ
Ex Hiſpania noua claſſis dimiſſa nouo Sicilię Prorege Ferdinando Acunia,non modo a
noſtros fines tutandos, ſed tentanda etiam Africæ litora idonea. Cum Angliæ atq
Auſtriæ Principibus fœdus inſtauratum aduerſus Galli Regis potentiā.Ea præſidia con
parari dubitabat nemo ad Neapolitanum regnum armis occupandum: ad quod proce
res Neapolitani patria exules, pars Ferdinandum, pars Gallum, vnde maior ſpes erat,o
1489 pes validiores prouocabant.Quo ſtudio proximo anno M cccc octogeſimo nono mill
equites,duplicato peditum numero Annę Britanæ defuncto patre Armorico Duce,mit
ti decretum eſt ex Hiſpania aduerſus Galli potentiā auxiliares. ductor Petrus Sarmentu
Salinarum Comes.De bello Maurico maior cura erat:& quo propius ſpes admouebatu
imperii Maurici opes euertendi,creſcebat animorum ardor.Sic Reges ad ſextum Kalen
Aprilis Medina Campeſtri bellum inſtauraturi inBæticam conceſſere.Giennii bellici a
paratus erant.Corduba obita luſtrato exercitu,inuentum duodecim millia equites,pedi
tes quinquaginta millia ſub ſignis eſſe. delecta vniuerſa ditione inuentus,bello viuida vi
tus.Ex vna Cantabria & vicinis locis numeroſa manus aduenerat: quæ gens molli impe
rio ob idque fideliſſima apud Reges eſt,locorum aſperitate duratis corporibus militiæ la
boribus idonea.Cum his copiis Baſtam obſidere viſum eſt. Cuiar oppidum in ipſo aditu
captum:quoniam munito loco erat,ne noſtrorum conatus impediret.Ineunte menſe Iu
nio ad Baſtam caſtra ſunt poſita.Perſpecto Vrbis ſitu Ferdinandus adhortatus pauca pr
tempore milites,obſeſſos impugnare conſtituit. Ipſum erat oppidum in collis latere: cu
ius collis partem & ſubiectam planiciem flumen alluit ignobile, ex aliis partibus colle
aſſurgunt. in vrbe virorum atque armorum ſatis magna vis, frumentum in quindecim
menſes comparatum.locus opportunus vineis agendis,aliiſque machinationibus.Egreſ
ſis ex vrbe præſidiariis militibus prælium in planicie fit. ſumma vi ab vtriſque contendi
tur.laborantibus noſtris,atque inter riuos,quibus aqua diducitur in agros,& cæcas foſſa
impeditis cadentibuſque,nouę è caſtris copiæ ſubmittuntur. ſic noſtris animus creuit
hoſtes in vrbem reiecti ſunt maiori damno accepto, quod multo minori eſſent numero
ad tria millia milites,tertia equites parte.Sic ſæpe erumpentibus Mauris pro caſtris mun
tionibuſque pugnatū eſt. Noſtri ſegetes,hortoſque corrumpere, magno ciuium dolore
Cecidit Ioannes Luna Illuecæ regulo natus,prima iuuenta & gratia Regis florens,multi
que præclaris factis nobilis: vti Petrus Martyr Mediolanenſis: qui præſens de hoc bello
commentaria confecit auctor eſt,patria Mediolano vetus Hiſpaniæ hoſpes. Pares noſtri
tumultuaria pugna Mauris non erant,aſſuetis,ſe in fugam vertere, pugnamque incredi-
bili celeritate repetere,vulnerare,cædere.Locus & genus pugnę pro hoſte erat:noſtri nu-
mero & virtute vincebant.Sic obſidio in multos dies ducta eſt. Rex anxius trahere cum
animo ſuo, omitteret ne incœptum,quoniam fruſtra erat an exitum expectaret, quo ſæ-
pe proſpere vſus fuerat.Terrebat maxime anni tempus multis funeribus lugubris.Inſalu-
brium ciborum noui ſucci vulgauerant morbos: peſtiſque lues nondū plane ſedata mul-
tos indies abſumebat.Gaditanus Regio conceſſu per eos dies Marchionis nomine inDu-
cis honorem transformato,mouenda caſtra diſputabat:neque tanti exercitus periculo,i-
gnobilem vrbem emendam videri. Vbi periculo reſpōdent præmia,& ſecundis reb. am-
„ pliorem fructum eſſe,& aduerſis ſolatium maius.Si obſidio in hyemem ducatur, inflatis
„ fluuiis,quæ ſpes,quis receptus?Pereundum vnà omnibus,niſi mature conſulimus. Hor-
„ ret animus meminiſſe,tua tibi ſalus vilis Rex eſt: cuius ſpiritu omnes viuimus, vincimuſ-
que. Vera Gaditanum prædicare nemo ignorabat. vicit tamen Regis conſtantia.Ignauos
premunt numina,fortes iuuant. Aſſidere vrbi conſtituunt, mœnia circumuallare. foſſa
circumducta eſt.ſepeſque labro prætenta. Nouem caſtella ex interuallo poſita: quibus in
caſtellis ſtationes diſponebantur,nequa ſubito irruptio fieret. copiæ diſtributæ idoneis
locis ſunt. Gaditanus cum quatuor equitum millibus apud tormenta agitare iuſſus. Sed
externis quamuis auxiliis prohibitis, commeatus affatim in vrbe erat. contra in ca-
ſtris rei frumentariæ inopia, pecuniæque in ſtipendium. Nouæ in dies manus auxilio
aduentare. Menſe Octobri Duces Petrus Manricus Anagari, Albæ Fridericus, ob
nuper defunctū patrē in veſte ſqualida, Fridericus maris Præfectus, Aſturicæ Marchio.
ſubſecuta paucis poſt dieb. Regina eſt cū Iſabella filia, Toletano atq; Epiſcopis aliis quo-
rum

rum aduentu (sic arbitror) fracti obsessorum animi sunt. repente enim Hacenus cognomento Senex vrbis Præfectus, ad quem bellici etiam imperii summa redibat, colloquio lexus Guterrii Cardenæ Promagistri Legionensis, cum diu sustentare potuisset, re cum uo Rege, qui Guidixii erat, communicata, deditionem facere constituit. Res comparanla miraculo visa nostris est. Conditionibus pridie Nonas Decembris nuncupatis, Rex Reginaque triumphi persimili pompa in vrbem die proximo inuecti sunt. deditæ vrbis cura Carsolæ Antelato Diegho Mendozæ, Cardinalis Hispaniç fratri concredita est. Ea formidine multa circum oppida vltro dedita, obsides, frumentum, & alia quæ vsui forent statim prębuerunt. Taberna, Seron, quod mirere amplius, Guidixium Almeriaque, quæ diuturnam obsidionem tolerare potuissent, ne tentata quidem defensione ipso seniore Rege dedente, captæ sunt. Ad Almeriam, Regem barbarum in castra venientem, Ferdinandus Rex obuius benigne accepit. paratum imperata facere, seq; & sua victoris voluntati permittere. Accessere præterea in victoriæ partem duę arces munitissimæ locis inter se coniunctę marique imminentes, Almunecar vbi regii Maurorum thesauri, cultusque esse consueuerat, & Salobrena quæ veteribus Selambina in Bastulis ad mare Ibericū fuit, locis arduis, ea munitione, vt Regum filiis & fratribus custodiendis, carceris instar esset. Ei arci Franciscus Ramirus Madriti municeps, tormentis bellicis præfectus, Prætor est datus: cuius præclara facinora multa hoc & bello Lusitanico meritaque præclara extiterant. Enituit etiam in Bastæ impugnatione Martini Galindi ciuis Astigitani vnius maxime virtus, Ioannis parentis laudes exæquare contendentis: quo fortior miles ea tempesta e nemo fuit. Tantis rebus confectis, recensito ad Guidixium exercitu, pridie kalendas Ianuarii, ineunte salutis anno Millesimo quadringentesimo nonagesimo, inuentū viginti millia capitum è nostris desiderari. tria millia in pugna ceciderāt: cæteros vulgati morbi, hyemis asperitas consumpsit, concretis frigore membris, corruptis tabo vitalib., morte istius lethi genus: sed plerosq; è lixarum calonumque numero, eoque minori damno.

1490

Alfonsi Lusitani Principis nuptiæ. CAPVT XIV.

Finis appetebat, iamque aderat, gentis barbaræ atque imperii inauspicatô in Hispania fundati. vrgebat Ferdinandus Rex, neque indulgenti fortunæ deerat, acer, impiger, fo rs, cautus, in acie ferox, post victoriam mitis. Supplici prostratoque Regi barbaro condi ones ferente Guterrio Cardena D. Iacobi Legione Promagistro, cuius magnus vsus eo ello fuerat, virtus pręclara, Fādaraxium donat, in montib. Granatę situm municipiū. ad- cit alias circum villas & pagos, prædiaque vnde ad vitam sustentandam decem aureo- m millia annua prouenirent, exiguum vectigal, leueque regni erepti solamen: eo mino commiseratione, quod imperium meminerant à parricidio inchoatum. Mauris recens bditis datum, vt retentis agris exclusi mœnibus, in suburbiis habitarent, nudati omni unitione. rebellandi facultate sublata, arma etiam & ferramenta detracta. Eo promul- to fœdere Guidixio Ferdinandus Isabellaque discedunt ad quartum Kalendas Ianua- , per Astigitanos Hispalim petunt tantis rebus breui confectis, maiores augustioresque iam antea: per circumfusos studio visendi populos, ad cælum ferentes laudibus prædi- tioneque, tanquam cælo dilapsos in salutem patriæ magis quam mortales metuere & lere. Externi Principes rei gestæ fama permoti, missis legationibus gratulari, certatim- e Hispanam amicitiam appetere Lusitanus maxime Alfonso filio, quod agi ante cœ- um erat, Isabellam maiorem Regum filiam coniugem expetebat, pacis perpetuæ inter tanquė regiam, pignus securum. Ferdinando Sylueira iustitiæ Præfecto, & scrinii regii agistro Ioanne Texeda è Lusitania legatis, fides nuptiarum Hispali data est quartode- mo kalend. Maii. Et erat spes Gallici coniugii intercepta, Gallo Rege ad Annam Britan æ Ducem respiciente. Magna vtriusque gentis lętitia fuit. Lusitanæ minor, Ioanna spon mita lectissima, de cuius pietate multa ea gēs prædicat, proximo mense Aueri extincta libe vita. Castellæ haud diuturna. Puella ad tertium Idus Nouembris Constantina in sitaniam missa est, deducentibus Hispaniæ Cardinali, Ludouico Osorio Giennensi piscopo, Diui Iacobi, & Alcantaræ Magistris, Comitibus Gometio Figueroa Feriæ, Be- uenti Alfonso Pimentelio, multa alia nobilitate. Omnia ad decorem imperii com- sita, suscepto inter eas gentes de splendore, cultu & elegantia certamine. Ad Caiam od flumen Pacem Augustam, Helbesque interfluit, noua sponsa in Lusitanorum pro- rum potestatem contradita: qui non minori numero obuiam processerunt, cum Ema- ele Duce: cui iam numina id coniugium regnūque destinabāt. Ad Stremotium Lusi- iæ oppidū Rex Lusitanus & filius præsto fuere. media spōsa ad sinistrā socer assedit. In

eo oppido in ſponſi manum conuenit ad octauum Kalen. Decembris: qui dies Mercuri fuit. ſacra nuptialia die proximo peracta antiſtite Bracarenſi Epiſcopo: cuius inter Ponti-fices Luſitaniæ primæ honoris partes ſunt. ludi nuptiales Eborę atque Scalabi in ſextum menſem continuati. Nihil eſt ſyncerum conſtanſque in rebus humanis. Lætitiam vniuer-ſæ gentis inopinus caſus conturbauit. Regem in eo oppido ad ripam Tagi fluminis di-quodam ſub veſperam progreſſum, Alfonſus Princeps honoris cauſa comitatus, cum Io-annem Meneſium ad currendum admiſſis equis prouocaſſet, ferocis quo ferebatur, equi repentino caſu oppreſſus eſt, breuique extinctus. quanto parentum & ſponſę, atque to-tius prouinciæ luctu dicere non eſt opus. Tot ſpes, tot gaudia, diem vnum in contrarium vertiſſe veriſſimis lacrymis querebantur. Corpus ad maiorũ ſepulcra tumulo cõtectum, & inferię more patrio datæ, Rege & reliqua nobilitate atrata in veſte funus proſequenti-bus. Iſabella vix primis gaudiis delibatis, tam breui ſpatio ſponſa, coniux, vidua ad paren-tes in Caſtellam contecta lectica remiſſa eſt. Sic res humanæ & gaudia leui momento per-mutantur. Regem ſocerum ex mœrore lentus morbus inuaſit, oppreſſitque quarto poſt filii obitum anno, fundato ſub vitæ finem Oliſipone regali xenodochio nobiliſſimo: cu-ius fundamentis auri ſtipes ipſe ſubiecerat, perpetuitatis omine. Nulla iuſta prole relicta, Georgium ex Anna Mendoza pellice ſuſceptum, in primis quamuis annis, Auiſii atque D. Iacobi Magiſtrum renunciandum curauit, atque perfecit. Noua Regum ſtirpes exce-pit in Luſitania. Emanueli Regis extincti patruelis, Ferdinandi Viſei Ducis filius, iure pro-pinquitatis cæteris deferentibus imperiũ gentis ſuſcepit. Ex eo Ioannes eſt natus. Ex Io-anne filius eodem nomine: quem ætatis breuitas ad imperium paternum auitumque per-uenire non conceſſit, eius Sebaſtiani patrem, qui auo proximus, gentis Rex in Africa gra-ui ac perpetuo ſuæ gentis luctu occiſus, Philippo Caſtellæ Regi Emanuelis ex Iſabella filia nepoti feliciſſimo, Luſitanum regnum reliquit, tertio anno antequam hęc ſcribere-mus. Sic in fatis Hiſpaniæ erat, quibus nihil eſt arduum. Verum hæc maiori eloquentia & eruditione viri explicabunt: nos ad iter Granatam redeamus.

Granatæ planicies vaſtata. CAPVT XV.

BEllum Mauricum conficere cogitanti Ferdinando, vnius modo Granatæ vrbis muni-tio opponebatur: fideſque Boabdili Regi ſuperiori tempore data, cum ſuis omnibus inuiolatum fore. Eius ſubigendę præclara occaſio eſt oblata. ciues ne externo quidem metu coerciti, correptis armis Regem, quod ſæpe fecerant, intra Albaicinum compule-rant, ægra ſpe non iam de imperio, ꝗ pereunte obſequio nullũ erat, ſed de ſalute, de liber-tate laborantẽ. Cõmota multitudo indignari, fremere, tumultuari, minari exitiũ. Amicũ Principẽ in periculo deſerere auxilia poſtulantẽ iniquũ erat, tametſi noui ex Oriẽte terro-res oſtẽtati erant. Aegypti Sultanus potẽtiſſimus, niſi incepto deſiſteret Ferdinãdus gẽtis Mauricæ impugnandę eiſdem imbutæ ſacris, cæde vindicaturum ſe omniũ, quicunq; ex piorum natione in Aegypto, atque Syria reliqui erãt minabatur: ne à ſacris quidem & tem-plis temperaturum. legatus in eã rem Antonius Millanus Franciſcano monaſterio Hiero-ſolymæ Præfectus, eadem Neapolitani Regis verbis, eo ex itinere cõuento, monuit, vt fa-ma ferebat, Mauricæ genti æquioris quam honeſtum eſſet, & fas Principi Chriſtiano. Nulla iniuria prouocatum debere ab iniuria temperare, neque mouere vnde grauiores calamitates extarent. Sacris quamuis diſcrepantem gentem temere violandam non vi-deri. Neque barbari minis, neque Neapolitani præceptis Ferdinandus eſt territus. Ad Sul-tanum tamen bello peracto Petrus Martyr legatus eſt facti rationem redditurus: ad Nea-politanum in ipſo nouę expeditionis procinctu, codicillis explicatæ cauſæ, cur iure Chri-ſtiano imperium iniuria conſtitutum ab antiquo, & vnde multæ recentes offenſæ pro-uocarent, euertere honeſtum faſque eſſet. De piorum ſalute laborare: ſed tẽperaturos dolori barbaros cognita veritate: neque commiſſuros vindictæ ſtudio, vt vectigalia amit-terent, quæ genti grauiſſima imperabant. Nominis ſanctitas non modo tutum à periculo indignitateque Antonium legatum præſtitit: ſed effecit, vt reuerentiſſime officioſiſſime-que haberetur, dimittereturque. Simul ad Granatenſes ciues miſſi, qui Ferdinandi verbis nunciarent. Si poſitis armis imperata facerent, eadẽ conditione, qua cæteri deditiii futu-ros. Commouit ea denunciatio vtranque factionem, vt poſitis odiis de communi ſalute conſultarent. Neque ignorabat barbarus Rex, Ferdinandum magis nomen ad præ-ſidium eius quam vires afferre. pro ſe verbo, pro ſe ipſo re pugnaturum: neque ceſſa-turum, niſi vrbe in poteſtatem redacta. Viri in ea gente Sancti inter vtroſque com-meantes ad concordiam prouocare, obteſtari, monere, quod in rem foret. Seu finis belli eſſet,

esset, seu resumere arma mallent, vnicum genti in pace præsidium: dissidio vtrosq; prædæ fore. Ergo sancita concordia inter Mauros, nostri prædabundi in Granatæ planiciem irrumpunt Rege ductore, Regina Moclini relicta. vastatæ circum segetes magno ciuium dolore, metuque, ne fame premerentur. Ioannes expeditionis comes à patre Rege balteo militari donatur, laboris præmium, ad maiora incitamentum. Abacta Cordubam præda, atque terrore iniecto, Villenæ Marchio limiti præficitur. Alfonsi fratris in ea irruptione amissi solamen, dextrique brachii debilitati hastæ ictu: dum quendam è suis à Mauris circumfusum periculo eripit, magno Princeps animo, magnoque rei militaris vsu. Mauri vix metu depulso, ductore Boabdile Alhendinum arcem nostrorum præsidio recens munitam euertunt. Ea iniuria vindicata, noua irruptione vastatis abs Rege panico millioque quæ vna spes superat vitæ, sequenti anno sustentandæ. quindecim diebus ea clades continuata est. Guidixienses Mauri correptis armis tumultuantes, nostros, qui in arce erant, abacta vi perimere parabant: sed Villenii celeritas seruauit. Per speciem Fandaraxium impugnandi, quod oppidum ab imperio Abohardillis defecerat, Guidixiũ inuectus cum valida manu equitum peditumq;, Mauros vrbe egressos quasi numerũ lustraturus, clausis portis aditu prohibuit: nostrosque periculo eripuit. Rursus Ferdinandus de mense Augusto in Granatæ fines igne, ferroque populationes fecit. Nouo Boabdiles conatu Salobrenam obsidebat: sed magna virtute & diligentia Francisco Ramiro defendente, nouoque à tergo terrore vrgente, incœpto absistere, Granatamque se se referre compulsus est. Abohardilli datum subditis tumultuantibus recusantibusque eius imperiũ, vt in Africam traiiceret, amplissimis muneribus donatus: vti erat in superiori fœdere cautum.

Granata obsessa. CAPVT XVI.

HYeme Hispali exacta, Reges Ferdinandus Isabellaque bellum repetunt. ad Alcalam Regalem Regina cum filiis restitit ad omnes casus parata, breuique iisdem vestigiis secutura, gloriæ & periculi futura particeps. Ferdinãdus procerum aduentu, & militum quos vrbium conuentus suis stipendiis submittebant, aucto exercitu, trinis castris in Granatæ conspectum Sabbatho ad nonum kal. Maii salutis anno Millesimo quadringentesimo nonagesimo primo ad Guetaris (id pago nomen est sexto ab vbe lapide) scaturigines, cum ventum esset, ex iis locis Villenæ Marchionem & tria equitum millia in vicinos montes prædatum mittit: ipse se eodem subsecuturum, cum copiarum robore pollicetur præsidio futurus: si quid montani homines durum in armis genus, aut ex vrbe hostes mouerent. Fecit imperata Marchio Rex versus Padulium progressus repulsis Mauris, qui ad premendum nostrorum agmen, ex vrbe erant egressi, coniectisque in fugam, Marchionem re ex sententia patrata nouem pagis Maurorum incensis, multaque præda redeuntem accepit lætus, & quoniam prima prospere euenerant, in vlteriores montes belli terrorem infert. late populationes, direptionesque factæ. Mauri equites peditesque notis tramitibus montium, qua transitus erat, angustias obsidentes victi deiectique sunt. Cœptis fauebant numina. quindecim alii pagi direpti euersique: magnaque præda capta: cuius copia erat, montanis à belli superioris malis immunibus, idoneisque in vrbem commeatus affatim importando: quod omnino prohibendum erat. His rebus sine vulnere confectis, intra triduum vnde discesserant, læti redierunt. factis castris munimenta addunt, militarii operis fossam, vallumque. Quinquaginta millia militum erant, quinta equitum parte, Hispanę iuuentutis flos ingenti delectu contractæ, viuida virtus, vigensq;. Vrbem equitum peditumque numerosæ copiæ muniebant: quoscunque belli sæuitia reliquos fecerat, magno rei militaris vsu. In vrbana multitudine parum pręsidii rebus erat, in pace feroci, in periculo ignaua. Vrbs Granata natura loci, opere, muris, propugnaculis inexpugnabilis tutaq; erat. Ab occasu panditur planicies agri optimi, multo effuso in ea sanguine, vberi gleba, centum decem millium ambitu. longitudo maior quam pro latitudinis modo fontibus qui ex vicinis montibus sex & triginta deriuantur ac riuis irrigua, amœnaq; ac humano prope cultu felicior. Ab ortu Illiberritanos montes erigit, vbi quondam Illiberris sita fuit: Niuosos ad austrum iugis perpetuis inter se serie cohęrentibus ad Mediterraneum mare. Latera leniter decliuia, & cultura lęta & domiciliis frequentia sunt. Vrbs gemino imposita colle, Darro amne interfluente tenui aqua quem Singilis mediam persecans planiciem, vrbe dilapsum excipit. Mœnia validissima sunt, mille & triginta turribus distincta, horrentiaque specie minaci, septem olim portis, nunc duodecim. Circumuallari coronaque militum cingi non potest, egregiis etiam à planicie vnde ascensus æquior est, operibus propugnaculisque firmata. Ea parte templũ est maximum,

1491

Mauris rerum potientibus rudis ſtructuræ,noſtra ætate eleganti opere, eiſdem veſtigijs perfectum humano prope cultu auguſtius,ſanctum omnibus circa populis, inclytũ non tam diuitiis,quam Sacerdotum numero probitateque. Prope forum ducentos pedes latum triplo longius ad lineam directum ędificiis ambientibus & mercatorum tabernis elegans.Geminæ arces ſunt:ad auſtrum nobiliſſima pertinet,vrbi imminens,proprioque cincta muro, cui Alhambrę hoc eſt,Rubræ nomen vicini ſoli color effecit, an ex alio oppido eiuſdem nominis eam appellationem ſumpſit, ſpatiis iuſtæ ciuitatis inſtar. Fundamenta Mahomad cognomento Mirus poſuit.extruxere conſequentes Reges: ſed gloriam perfecti operis Iuzephus cognomento Bulhagix tulit. Supra eius arcis portam in læui marmore inſcriptio legitur Arabicis literis, eo Rege demonſtrans fuiſſe perfectum opus,dedicatumque gentis anno ſeptingenteſimo quadrageſimo ſeptimo, ad noſtram rationem anno Milleſimo trecenteſimo quadrageſimo ſexto.Eundem,Albaicinum in aduerſo colle ſitam vrbis regionem,proprio muro cinxiſſe conſtat:eo ſumptu,vt arte metalla permutaſſe,cum opes regni non ſufficerent,fama ſit.Reliqua vrbs interiecta eſt, vicis deformis,anguſtis plateis,vitio gentis Mauricæ ædificandi oppida minime curioſæ. Domorum ſexaginta millia complectebatur, ingens numerus, ac vix fidem facturus. illud mirabilius quod à legatis Iacobi ſecundi Aragonii Regis Clementi quinto Romano Pontifici, Viẽnenſes conuentus habenti,affirmatum inuenio.Ducẽta millia capitum Granatæ eo tempore,numerari,vix tamen ex tanto numero quingentos ex Mauris parentibus auiſq; prognatos eſſe: quinquaginta millia Chriſtiana ſacra eiuraſſe:pios ad triginta millia captiuos teneri.Illud certius,ciues in viginti tres tribus noſtra ętate diſtinctos. de numero ciuium laborare non attinet, nihil ad liquidum fama perducitur in eo genere maxime.Ex vrbe & ex reliqua prouincia ſeptingenta aureorum millia Mauris Regibus prouenire erant ſolita.Inſana vectigalia erant: ſeptimaque frugum & pecorum pars pendebatur.decedentib.ſine liberis Reges hęredes ex aſſe erant,cæteris pro portione quantum vnus ex filiorum numero.Regina cum filiis venit in caſtra. Quo tempore Romæ, Pompelonenſis eccleſia Alfonſi Carrillii obitu vacua,Cæſari Borgiæ tunc Protonotario, deinde Cardinali pridie Idus Septembris commendata eſt. Ferdinando Regi animus erat, ſupremo abhibito conatu eam vrbem in poteſtatem redigere:agris identidem vaſtatis ciues ad extremã inopiam redigere, locis vbi caſtra erant ædificata vrbe cui à ſancta Fide nomen fecit.Surgebat incredibili celeritate opus:breuique ad faſtigium peruenit. Intra mœnia ſuis quæque partibus tentoria deſcripta, tum tendentium ordine, tum itinerum interuallis ſpecie mirabili, adinſtar iuſtę vrbis. Interim variæ manus prędatum dimiſſæ, cum Mauris ex vrbe egredientibus ſæpe pugnare.captis aliquando tormentis, magnoq; hoſtiumque numero malo compulſos in vrbem reiicere. muro ſuccedere propius quam ante meminerant.turres vnam & alteram capere,earum quibus prope vrbem & ſpeculis & munitione hoſtes vtebantur.Succeſſu lætos inopinatus caſus conturbauit.Ad ſextum Idus Iulii noctu in Regis tentorio incendiũ excitatum, maioris periculi metum incuſſit. Erant tabernacula ex ramalibus plurimum intexta. iis auide concipientibus flammam (candela forte à Regina neglecta) repente tum prætorium tum vicina tentoria arſerunt. neque ſiſti ignis poterat.Fraude Rex hoſtium id contigiſſe putabat. In publicum nudus prodit arrepto clypeo militari.Certe periculũ erat,ne Mauri occaſione captata, in noſtra caſtra impetum facerent.Gaditanus eo metu cum equitatus parte totam noctẽ in armis, qua parte hoſtibus tranſeundum erat,ſuſtentauit. Maior turbatio,quam periculum fuit. Proxima luce populationes repetitæ:variæ etiam manus diebus conſequentibus in montes miſſæ prædatum, nihil hoſti tutum faciebant, enixe quamuis locis omnibus propugnabat,deſperatione,qua nihil eſt acrius,faciente animos. Verum noſtris nihil remittentibus, Mauri malis omnibus domiti ad deditionem flexere animos. Bulcacino Mulcho vrbis Prętore in caſtra egreſſo, atque è noſtris vltro citroque commeantibus Gonſaluo Fernando Corduba,& Fernando Safra,qui Regi à ſecretis erat,hæ conditiones conſenſu ſcriptæ ſunt,atque vtriuſque partis ſacramento firmatę, ad ſeptimum kalendas Decembris. Intra dies ſexaginta vtranque arcem, turres, portas Mauri traderent. Regis Ferdinandi ſacramentum acciperent, in fide & poteſtate futuros. Chriſtianos captiuos ſine pretio mitterent.Dum ea eſſent perfecta,intra diem duodecimum obſides quingentos darent,ciuiũ nobiliſſimorum filios.Iidem poſſeſſiones retinerent, arma, equoſq; tormentis modo cõtraditis,templa ex ritu gẽtis,patriaq; ſacra.Suis legibus viuerent iudicib. ex gẽte creatis:quorũ cõſilio regii Prętores iura dicerẽt Mauris. Vectigalia triennio remitterẽtur magna ex parte:neque deinceps maiora imperarentur,quam ſuis Regib.pendere conſueuiſſent.

nsueuissent. Qui in Africam nauigare mallent, iis sua pretio vendendi facultas esset: ugia cum fide darentur quibus ipsi portubus nominarent. Boabdili filius ac cæteri suriori tempore fidei obsides, Moclino, vbi erant, deducti redderentur. Vrbe dedita nul amplius fidei pignore opus fore.

Tumultus in vrbe concitatur. CAPVT XVII.

HIs conditionibus pactum fœdus, haud magna occasione disturbatũ ferme est. Vulgus, Maurorum maxime infidum, mobile, seditiosum, quieti & otio aduersum. Mau s quidam, cuius nomen nõ proditur, quasi panicis actus, turbida oratione ad arma contare populum non desistebat. In simulatione beneuolentiæ, proditionem, fraudem, inlias contineri. Boabdilem & proceres nomine Mauros esse, voto cum hostib. stare. Per- " tuæ seruitutis iugum imponitur, adeste animis. Sed præsentes miserias & pericula fer- " graue est? Animi est ista mollities, paulisper in malis tolerare non posse: minora, ac tem " raria mala perpetuis, & grauioribus mutare. Quid vero ad spem affertur inuiolatos vos " re. de bonis non ago, quæ pari vanitate integra fore persuadent: nempe nouos ciues ali- " us ager sustentabit? An ignoratis quanta vestri sanguinis hauriendi sitis sit? superiorib. " llis parentibus, propinquis magna ex parte desideratis, vindicare prætermittant? Vete- " omitto. annum iam circumuallatos & nos macerant, & ipsi non minores clades pertu- " runt, circa munimenta sæpe trucidati, neque magis obsidentes, quàm obsessi, nouæ vr- " s munitione bellum defendentes. Ferrei sint, nisi vrbe dedita vestris capitib. perempto- " m manibus parentarint. Quasi bestiæ cæco impetu, ac rabie concitatæ sitiunt sangui- " em. Sed viri sane non sumus. alioqui mecum sustentate. Aderit numen, Mahometesque " tes. responsa vetera, & siderum motus fauent fortibus, sed destituunt ignauos. At anno " inopia premit. sed si parcitis, & quæ à priuatis recondita sunt, in commune confertis " multos dies possumus tolerare: iisque consumptis eorum corporibus, qui ad bellum " utiles sunt, famem propulsare quid vetet? Graue, inquis, & horrendum facinus. sed ex- " mplum tamen à veteribus in simili periculo si non haberemus, instituti denuo, & poste- " s prodi pulcherrimum iudicarem. Stat sententia: si mortem recusare fas non sit, crucia- " s contumeliasq; vitare. Capi, diripi, incendi patriam non videbo: matres, virgines, pue- " s ad stuprum & in seruitutem rapi. Idem si persuadeo corripite viri arma: fœdus impor- " nũ disturbate. nec cunctatione opus est, vbi perniciosior est quies quàm audacia. Hæc " dentibus oculis, vultu minaci per compita & plateas voce væcordi concionatus, vigin- hominum millia ad arma concitauit. Furore & rabie, & causis incertis, eoq; difficiliobus remediis agitabantur. Boabdiles nulla iam auctoritate, ne in tanta colluuione, ludirio haberetur, intra Alhambram arcem se tenuit. Feroces primos impetus multitudo ha et: mox conquiescit, sine capite, sine viribus vano conatu. Idem sedatis tantisper anis, proxima luce in Albaicinum descendens, vbi gentis studia integra erant, consternas suorum mentes sanare contendit. Vestra inquit, causa nõ mea, vt quidam inuerecun- " è suspicati sunt, huc monitorem venisse, vel hæc fides sit, quod arce in nostra potestate " osita, hostem aduocare nolui, vestra salute neglecta quamuis nouis iniuriis prouocatus: " eque antea dum vestris viribus restitistis, dum auxilia aliunde sperastis, dum frumẽtum " vrbe fuit, pacis constituendæ vnquam auctor fui. Mittantur vetera. sæpe à nobis pec- " atum esse confiteor, fide hosti habita, regno aduersus patrem sumpto: sed pœnarum ni- " il minus datum est. Rebus desperatis fœdus pepigi cum hoste, ne honestum dicam, tem " ore certe necessarium. Quid fanatici homines, vt pacem pulcherrime institutam euer- " ant afferre possint, non intelligo. Si alicunde præsidium est, pacta conuenta mecum fal- " ite. sed si omnia sublata sunt, opes, præsidia, cõmeatus, mens propemodum ipsa: quid fu- " ore perciti, vel alieno si prouidetis, vel vestro si morem geritis in perniciem irruitis? E " duobus cum necessaria sunt, minus incommodum suscipere sapientes decet. quales vos " esse confiderem, nisi superior tumultus hanc opinionem debilitasset. Sed cùm omnia vi- " ctoris sint, cum necessitas vrgeat, quidquid relinquitur pro munere habituri estis. De " ide hostium non disputo, non semel violatam fuisse confiteor. Verum fides obliga- " ur fide. obsides exigere accipereque quid prohibeat, aut arces, aut viros principes. " belli conficiendi cupidine omnia hostis dabit. Hac oratione commoti multitudinis a- " imi conquieuerunt. Sic sæpe popularis tumultus non maiora remedia, quam causæ unt. Quid Mauro multitudinis concitatori sit factum non inuenio. fuga euasisse suspi- abar. Sed præterito Boabdiles periculo admonitus, interiecto dierũ spatio, multa rursus ouari posse, literas continuò ad Ferdinandum Regem dat: munusq; adiicit duos equos

generoſos,acinacem,ephippia. Quæ in vrbe contigerant, renuntiat.celeritate opus eſt exiguam ſępe moram magnorum motuum cauſam extitiſſe.Quod felix fauſtumq; eſſe quando ſuperis ea ſententia ſtaret, Alhambram proxima luce iniret. de manu ſe arce regnumque victori traditurum.

Granata capta. CAPVT XVIII.

EÆ literæ ipſis Kalend.Ianuarii vertentis anni miſſę in caſtra ſunt:quibus Ferdinãdi lectis, quanta ſit lætitia affectus diiudicare promptum eſt. Rebus in diem proximum comparatis,qui dies in faſtis Granatenſibus eius vrbis captæ memoria ſacer eſt,veſte lugubri ob Alfonſi Luſitani Principis caſum,trabea repente mutata,inſtructas armataſque acies quaſi ad pugnam in arcem vrbemq; ducit,gratum oculis ſpectaculum.Regina filii que ex interuallo ſequebantur: intertextis auro veſtibus proceres luxu pretioq; ornatu certantes.Ea pompa apparatuq; accedenti propius arcem Regi,Boabdiles obuiam egreſſus,quinquaginta equitibus ſtipatus occurrit.In pedes deſilire,regiamq; victoris manum deoſculari prohibitus,demiſſis in terram oculis haud læta fronte,id modo elocutus. Tui „ Rex inuicte ſumus,tibi imperio & vrbe cedimus,vtere vt libet moderato vt ſperamus,& „ leni,arcis claues in manum dedit,ille Reginæ,Regina filio. Ab eo Enecus Tendilliæ Comes arci præfectus, belloq; dux in ea prouincia futurus acceptis clauibus, cum valida equitum manu in arcem ingreſſus eſt. ſubſequebatur ſplēdidus procerum & Sacerdotum ordo.In quib.Toletanus Hiſpalenſiſque Epiſcopi eminebant,D.Iacobi Magiſter, Gaditanus Dux. ante omnes Fernandus Talauera ex Abulenſi Præſule captæ vrbi deſignatus Archiepiſcopus,ſacra precatione è libris pontificalibus recitata,vti moris eſt,legitima capientium vrbes verba nuncupauit:ſimul crucem,quam Toletanus præferebat poteſtatis inſigne,in ſumma turri conſtituit,gemino vexillo addito Regio & D. Iacobi. ſubſecutus eſt plauſus,& lætitiæ permixtus clamor militum & procerum. viri ſacrati hymnum Deo pro diuino munere concinuerunt. Regem in genua procumbentem, atque humillimo corporis habitu gratias agentem numini,quod ſuo ductu dediſſet gētis impiæ imperium, & nomen in Hiſpania excindi:crucemque inſignem erigi,vbi diu impietas viguerat altis ſtabilita radicibus:atque vt ea rata,propria,fixaq; eſſent precantem,peracta oratione proceres adierunt, gratulanteſq; de nouo imperio, dextram ex ordine deoſculati ſunt in genua procumbentes. Idem officium Reginæ,filioque Principi cum eſſet præſtitum, peracta eius diei pompa,poſt prandium,ſecundum vicinam vrbis portam in caſtra eodem ordine reditum eſt.Purchenæ vallis in Conteſtanis paulo ante Mauris erepta Boabdili tradita eſt:vectigaliaq; deſignata,in Africam nauigaturo tandem,tædio vitæ priuatæ,cui impares Reges ſunt. Quingenti captiui, vt conuenerat, libertati redditi ſine pretio, habita ſupplicatione Regem ſacrificio peracto die altero ſupplices adiuerunt.militibus,quod ſibi patriam,ſe patriæ reſtituiſſent, egere gratias: quod pro religione, pietate,Hiſpaniæ ſalute,& gloria res humanis maiores confeciſſent,accurata oratione collaudarunt,reſtitutores,parentes,vindices nuncupantes. Vrbem ingredi non eſt viſum,priuſquam omnia tuta eſſent,portis,turribus,propugnaculis,præſidiis occupatis. Priori perſimili pompa in vrbem inuecti quarto poſt die, ad aras procubuere, laudes diuinas hymnoſque repetētes Duces militeſq;:concelebrantes numen,quòd victorias victoriis cumularet,triumphoſque de hoſtibus Chriſtiani nominis præberet.Ferdinandus,Iſabellaque auguſtiores ſolito viſi ſunt,ſplendido cultu,vigenti ætate, nouo imperio,tantoq; bello confecto cōſpicui pareſq;: maiores conditione mortali. cælo certe dati ad ſalutem Hiſpaniæ, conſtituenda, iudicia,quæ labefactata erant, leges ſanciendas, vnde iura populis dantur, vindicandam religionem, pacem publicam fundandam domeſticis externiſque diſſidiis ſublatis: proferendum imperium non in Hiſpania modo, ſed ipſo tempore ad extremas cæli oras: ingenia prouincialium ad virtutis, & eruditionis ſtudium excitanda, præmiis, quæ ſunt ampliſſima in Hiſpania, non maiorum imaginibus, neque ad cuiuſquam gratiam, ſed ad veram meritorum rationem tributis. Doctrinæ cultu ſuſcepto, quantum profectum ſit, explicare non eſt neceſſe. res ipſa indicat. maiori eruditione & ſanctitate Sacerdotes & Epiſcopi, maiori prudentia & integritate magiſtratus,vbi terrarum inueniantur? Itaque ante hæc tempora paucos quoſdam literarum laude præſtantes numerare licet: qui deinceps in Hiſpania in omni eruditionis genere excellentes fuerint,recenſere quis audeat? Erat vtrique ſtatura mediocris, omnibus membris æqualis & congruens, facies honeſta, maieſtas in vultu inceſſuque par, aſpectus gratus. colorem candidum nonnulla

fuſcedo

uscedo temperabat, Regi maximè militiæ laboribus adustiori. spadicea & prolixa cæsa-
es erat, barba detonsa, lata supercilia, caluum caput, os exiguum, labia rubra, dentes mi-
uti & rari, lati humeri, erecta ceruix, vox acuta, sermo expeditus, perspicuum ingenium;
idicium graue, mores faciles. Se adeuntib. comis clemensq;, bellicis fuit iuxta ac ciuili-
us muneribus par: tam assiduus in negotio, vt labore refici ac reparari videretur. Corpus
ullis mundiciis emollitum, sed cultu & victu frugali & parato militare. Equos arte inci-
ire, atq; in varios orbes flectere cum dexteritate. Iunior tesseris & alea, maior aucupio a-
imum curis grauem remittere solitus. Regina præstanti formæ venustate, flauis capillis
iit, cæsiis oculis, nullo fuco mentita facie, totius oris dignitate modestiaq; singulari, reli-
ionis studiis dedita, atq; literarum, viri amans sed cum zelotypia suspicionibusq;. Latinæ
nguæ non planè expers fuit. quo præsidio Ferdinandus caruit, nullo literarum cultu in
ninori ætate: cognoscendis tamen ex historia maiorum gestis, & literatorum hominum
olloquiis animum oblectabat. Quo die natus est Ferdinandus (sic affirmatum inuenio)
Neapoli quidam è Carmelitano ordine vir sanctus, Alfonso Regi. Hodie, inquit, in Hispa
ia citeriore puer tui generis est natus: cui cęlum noua imperia pollicetur, ingentes opes,
elicitatemq;, pio præ cæteris, religionisq; cultori, & amplificatori præclaro. In tantis vir-
itibus quædam vitia inesse propemodum necesse fuit: vt nihil est in rebus humanis syn-
erum. Sed auaritiam tamen, calamitas vectigalium excusare potuit: seueritatem, tempo-
um morumq; labes. Callido ingenio fuisse fidemq; ex commodo nonnunquam mutasse
xterni auctores accusant, ex fide, an ex inuidia gentis non disputo. & solet hominum ma
tia virtutib. veris, vicina vitiorū nomina affingere: sicut è contrario fallunt, atq; laudātur
itia, quæ virtutes imitātur. Magnos sibi principes toto orbe Christiano affinitate deuin-
it, Lusitanos, Austriacos, Anglos. Plures regias propinquitate complexus est, Ferdinādi
Neapolitani patruelis, Annæ Britannæ, quæ Galliæ Regina fuit, tū Catharinæ Vasconum
Reginæ auunculus maior. Id etiam in Ferdinandi actionib. accusatur: quod Catharinam
& virum nullo consanguinitatis respectu, immensa imperādi ambitione, auito regno ex-
ulit in Galliam consequentib. annis. Sed species religionis prætenta facto est, & Roma-
i Pontificis iussa: vnde diuturni grauesq; motus extiterunt. Henricus Labretus his Prin-
ipib. natus, paternum regnum repetiit maiori conatu quam successu. Ex hoc & Marga-
ita Francisci Regis Galliæ sorore, Ioanna principatus hæres nata est, Antonio Borbonio
Vindomiensi Duci coniux: eius Henrici mater, quem ducta Margarita trium Regū Gal-
æ sorore Francisci, Caroli, Henrici, proximum affinitate, proximum sanguine per viros
emmate generis continuato, peruersæ de religione opiniones, patriaq; sacra repudiata,
ræcipitem agunt: aliis procerib. eum negantibus imperio Gallico idoneum videri, qui
rauis de religione opinionib. infectus sit: successoremq; alium nominandum esse affir-
nantibus, si Henricus Rex eius leuir sine prole decesserit. Eam controuersiam tempus
Marte arbitro diiudicabit. Ipse portu occupato sub finem laborum vela traham: & longæ
estinem scriptioni finem facere. Obita à Regibus, atq; lustrata vrbe Granata, Mauri sub
Christianum imperium superis auctoribus, auspicato, in æternum, ea in Hispaniæ parte
oncesserunt, salutis anno millesimo quadringentesimo nonagesimo secūdo, octauo Id. 1492
anuarii: qui dies Veneris fuit, anni Arabum octingentesimi nonagesimi septimi, mensis
Rabih Haraba, dies octauus. Piis omnibus, vt Magorū memoria sacer veteri instituto ce-
ebrisq;, ita recenti victoria vniuersæ Hispaniæ salutaris, faustusq; illuxit: cū sublata euer-
aq; impietate, superior gentis ignominia depulsa est: Hispaniæq; pars non exigua in for-
nam prouinciæ redacta magistratus legesq; accepit. Lętitiæ particeps reliquus orbis fuit.
Literę ad Innocentium Pont. Max. Regesq; datæ: ac missi qui gaudiū ingens nunciarent.
Confectum Mauricum bellum, cæsos, domitosq; hostes, impositum Granatæ iugum, vr-
bi quondam nostrorum spoliis extructæ superbęq;: ac Christo redditum tandem vniuer-
æ Hispaniæ imperium. Eo nuncio vrbes & prouinciæ finitimæ, longinquæ, dies festos a-
gitare: ludos & spectacula instituere. Omne genus, ætas, ordo, conditio, templa adire, ad
aras procumbere, vota persoluere. Romam pace ante triduum Pontificem inter & Nea-
politanos Principes facta, lætam Ioannes Strada à Ferdinando nuncius ex Hispania, ipsis
Kalend. Februarii noua ea lætitia cumulauit. Supplicatione ad D. Iacobi Hi-
spanorum ædem decreta habitaq; Regum & Hispaniæ laudes
præconijs haud immeritis accommodata tempori
oratione celebratæ sunt.

Libri vigesimi quinti Finis.

IO. MARIANÆ HISPANI
E SOCIETATE IESV,
HISTORIÆ DE REBVS HISPANIÆ,
LIBER XXVI.

Iudæi ex Hiſpania pulſi. CAPVT I.

CONFECTO Granatenſi bello, Hiſpaniæ totius gloria fru ctuque maximo. conuulſoque in ea Maurico imperio tan dem: quod multis ſæculis ſteterat altis nixum fundamentis Ferdinandus & Iſabella reges ad noua, & illuſtriora bella conatuſque retulerunt animos. Generoſi principes & nun quam ceſſantes, qui dies noctesque nil cogitabant aliud quam ad exitum qua ratione perducerent ea conſilia, qu pro pietate & vera religione ſuſceperāt præclare: & qua vi cæperant ad laudem & immortalitatem nominis perueni rent. Neque verum erat pace Hiſpaniæ & felicitate fundat in medio ætatis curſu conquieſcere, vitæ ſe mollis iucundi tatibus dare: ac ne pati quidem, nobiles milites, quos ſupe rioribus bellis magno numero parauerant militię claros & fide maxime inſignes, otio & voluptatibus, qui fructus victoriæ eſt, in patria & vmbra marceſcere: ſed quando in Hiſpania nulli hoſtes ſupererant, nulla laudis bellicæ materia, procul eos ad nouas ſpes tentandas amandare, longinquas ſubiugare nationes: vti in præſenti accidit, quo prouentu dicere non eſt neceſſe: res ipſa indicat. Ab eo enim tempore eoque aditu nomen Hiſpanorum eatenus ignobile, certe anguſtis Hiſpaniæ finibus incluſum, breuiſſimo deinceps tempore non modo Italiam, Galliam, Africamque curſu victoriarum maximo peruaſit, ſed ad extremos orbis terrarum fines peruenit vltra ſolis vias & ipſius Oceani limites. Magna rerum moles incumbit humeris, grauiuſque onus quam imbecillæ noſtri ingenii vires ſuſtinere poſſint: pelagus immenſum, quo tranando par eſſe quis audeat? Itaq; quod ſum initio præfatus huius operis in Granatenſi bello reſiſtere, neque vltra procedere deliberatum erat. Nimirum ſuo ſe quemque pede metiri neque maiora viribus conari æquum eſt: præter alia incommoda quæ eo loco ſunt à nobis indicata. Verum ab ea ſententia vt tantiſper deflecterem amici fecerunt viri eruditione præſtantes conuitio hiſtoriam mutilam relinqui accuſantes earum rerum explicatione ſublata, ad quas lector feſtinare ſolet, minori veterum cura. Porro quæ proximis annis ab Hiſpanis geſta ſunt propter amplitudinem rerum & gloriã quibus iacta ſunt fundamenta eius imperii, quod hodie tenet Hiſpania latiſſimum, magnam operi gratiam à fine pulcherrimo allatura contendebant ſcilicet. Quod negligendum pręceptum non erat: ſed curandum potius, vt extrema narrationis pars, quaſi poſtremus actus fabulæ, multo quam cætera elegantior, illuſtriorque eſſet. Hæc illi afferebant viri prudentes & graues. Quid facerem? quod conſilium captarem potiſſimum? Repugnarẽ nihilominus? cautus eſſem: idem ne præfractus viderer & durus cauendum erat. Obtemperarem amicè monentibus? modeſtiæ fortaſſis laudem tenerem: ſed ne inconſtantiæ vitium incurrerem, metus ſuberat. Quid ergo? morem eatenus gerendum duxi, vt recẽriori nihilominus memoria deuitata, proximis modo annis geſta explicarem. Sic enim ſine aliqua offenſione cogitabam commemorari po nique in extrema hiſtoria poſſe ea: quæ amplitudine & gloria longe ſuperant quæcunq; ab omni memoria à noſtra gente geſta ſunt: ac neſcio an ab vlla vnquam natione tã breui ſpatio res æque illuſtres ſint perfectæ, fineſque adeo imperii & famæ prolati tantopere. Verum priuſquam iis rebus explicandis ſtilum applicamus, meminiſſe operæpretium erit quod alio loco dictum eſt: Franciſco Britanno Duci nupſiſſe annis ſuperioribus Margaritam filiam Eleonoræ, quæ Regina Vaſconum fuit, ſoror Ferdinãdi Regis. Ex eo coniugio

gio Anna & Isabella natæ sunt, nulla proles mascula. Harum virginum nuptias multi
incipes ambiebant, pari contentione successu vario. Annæ imprimis in paternas opes
b ætatis prærogatiuam successuræ. In ea contentione Carolus octauus Galliæ rex riua-
s alios facile superabat opibus maior propinquiori principatu: præter alias necessitudi-
es, quæ cum Armoricis Britannis erant, quippe Galliæ Regum beneficiariis. Tametsi &
psi Gallo Regi à superioribus annis Margarita pacta erat Maximiliani Regis Romano-
um filia: & is Princeps post Mariæ vxoris obitum cælibe toro, sibi Annam Britanni fili-
m iungere cupiebat pactis adeo puellæ patre concedente sponsalibus. Verum Gallo ne-
ue vires deerant neque artes ad præoccupandum aliorum Principum conatus. Religi-
nis atque honesti exigua cura, quoniam de proferendo imperio agebatur. Sumit in Bri-
nnum arma, quasi Gallos proceres ad se confugientes tegeret: ac nominatim accusa-
at, quod Ludouicum Aurelianensem ducem sororium suum Ioanna vxore, Galli sorore
niore, à se alienatum ditione tectoque accepisset. Magnum videlicet crimen amitinum
xisse. Carolo enim Aurelianensis, Britannus Caroli sorore Margarita nati erant. Verum
iæ nuptias extorquere ea simulata specie satagebat. In eo discrimine Britannus ad An-
iæ Germaniæque opem supplex confugit. Ac in primis Alanum Labretum, Vasconum
egis patrem & ipsi spe facta eius coniugii à multis tantopere expetiti in Hispaniam le-
uit: qui superiori tempore Ferdinando Rege Valentiæ conuento, ab eo impetrauit vt
asse ad Sebastiani fanum in extrema Cantabria instructa auxilia in Britanniam mitte-
t. Classis ductor designatus Ioannes Gralla natione Catalaunus inferre, & explorare gu
epulas regias solitus. Inter Gallos Britannosque varia extitere certamina, quæ sigilla-
n recensere operę non est. Ad Albini fanum tandem iusto prælio est dimicatum. Vice-
Galli. Labretus fuga euasit. Aurelianensis Grallaque capti: tum Ioãnes Auraneius prin
ps, qui Catharina sorore Britanni natus auunculi in eo bello partes est secutus. Vix di-
idia pars Britanni exercitus superfuit: è Gallis mille ducenti cecidere nihilominus. Pu-
atum est mense Augusto eius seculi anno duodenonagesimo. Post eam victoriam in
dus itum est. Gallus captiuis dedit libertatem quamuis non vno tempore omnib. neq;
a de causa. Britannus nisi consensu Galli Regis filias nuptui non daturum recepit. Id
æstitit proximo anno sublatus morte. Filiarum tutelam Britãniæ Marescalo, quem im-
imis fidum erat expertus, moriens commendauit, ad Labreti nuptias propenso ante fœ
s cum Gallo ictum pactas. Restitere Dunensis & Britanniæ Cancellarius ei coniugio:
te omnes Auraneius qui propinquitate fretus virgines sorores in suam redegit potesta-
n earum nuptias sui arbitrii facturus. Vnde noui motus extitere. Marescalus, Angliæ o-
m implorauit, Auraneius Ferdinandi Regis. Vtrinque missæ sunt militares manus: ac
Hispania mille equites duce Petro Sarmento Salinarum Comite initio anni M ccccxc
Britanniam appulere. Hispanica auxilia Britanni pleriq; habuere suspecta. Scilicet na-
onis odio, veritique ne verbo pro illis, re pro seipsis pugnaret. Sic parum profectum est.
inceps ipsa accersa ab aliis ad Regem Romanorum erat propensa: idque iniri coniugi-
n decretum est. Sic Labretus ea spe depulsus: ac ne Isabellæ minoris Britanni filiæ cum
o suo item minori, de quo etiam actum erat, coniugium sperans per hoc ipsum tempus
a functæ, dolore repulsæ facile ad Gallos animum retulit. Nannetes, quæ vrbs Britan-
e caput in potestate erat, transitionis pignus dedit equitum magisterio illectus maxi-
, qui honos in Gallia præcipuus & maximus mutatæ fidei pretium offerebatur. Ab eo
itu cætera procliuia Gallo fuere: Ferdinandus etiã rex copias suas euocauit specie qua-
arum proficeretur ob alienatos prouincialiũ animos, re quoniam in spem venerat Ru-
nonenses & Ceretanos recipiendi. Sic Galli reddituros se pollicebantur, in eo Ludoui-
vndecimi Regis Galli secuti voluntatem. Is enim sub mortem conscientia victus, &
acisci de Paula Minimorum conditoris monitis castigatus, quem ab extrema Italia ac-
erat salutis à medicis desperatæ tutelarem, Lumbensi Episcopo & Dunensi Comiti
rpiniani restituendæ negotium dederat. Verum Rege interea defuncto ab itinere re
fecta reuocati sunt ab iis qui ad Galliæ gubernacula patre defuncto, Rege pupillo sede-
nt. Hispanorum qui in Britannia erant, discessu Gallus maximam eius principatus par-
n armis præsidiisque occupauit. Anna eius soror natu maior Borbonii vxor pro ea po-
tate qua res omnes in Gallia ad nutum moderabatur, vt spretis nuptiis Margaritæ ob
turam ætatem, Annam Britannam duceret auctor fratri extitit. Hoc coniugio nobilis
ncipatus ad reliquam ditionem adiunctus, opesque & vires eius gentis magnum in-
ementum accepere. Prorsus vt Galli pacatis eius regni motibus, de Italia subinde cogi-
e cæperint. In Hispania Ferdinandus & Isabella Reges bello Maurico exempti, quam
mum de pellendis vniuersa ditione Iudæis, quæ alia pestis supererat, inter se consulta-

bant. Eo consilio Granatę, vbi morabatur, mēse Martio salutis an. M CCCCXCII per edict voce præconis denunciarunt, Iudæi omnes, nisi mutarent, vti ex omni ditione discede rent. Parando exilio quatuor menses dati sunt, cum facultate eo spatio vendendi bon secumue, quo vellent asportandi. Id edictum noua Thomæ Turrecrematæ Inquisitor sanctione amplius est astrictum mense Aprili piis omnibus vetantis cum ea gente com mercium: grauique supplicio sancientis siquis eo decurso tempore victu aut re alia qua piam eos homines iuuaret. Sic innumera Iudæorum multitudo mari ex Hispania soluen tes, tum Africam, Italiam & orientis solis oras tenuerunt: vbi in hunc diem patriam Hi spanorum linguam mordicus retinent: tum plerique in Portugaliam vicinam abiere. Fe cit eo migrandi potestatem Ioannes eo nomine secundus Portugaliæ Rex ea tamen le ge, vt per capita octonos aureos singuli penderent hospitii pretium: atque intra certum tempus rursus ex iis finibus commigrarent, captiuitatis pœna proposita iis qui secus fe cissent. Itaque multi in seruos eo transacto tempore dati sunt: quos omnes tamen Ema nuel Ioannis successor, cum primum regni infulas suscepit, mitiori censura reddidit libe tati. Iudæorum multitudinem, qui ex Hispania discesserunt, ad certum numerum reuo care promptum non est. Plerique scriptores centum & septuaginta familiarum millia ab iisse confirmant: quidam ad octingenta millia capita peruenisse ait. Ingens numerus, ac vix fidem facturus. Sed vnde tamen multis occasio extitit hoc decretum accusandi gen tem copiosam, & quæ omnes vias pecuniæ nouerant amouere, à prudentia Ferdinandi a lienum existimantibus. Magno vtique compendio fructuque earum prouinciarum, ad quas copiarum Hispaniæ magnam partem, aurum, argentum, gemmas, vestemque pre tiosam secum detulere. Multi ex eo numero, ne patria carerent, Christo dedere nomina. pars synceris animis: alii simulata pietate tempori seruientes breui ad ingenium fraudes & mendacia redierunt.

Alexandri Sexti Pontificis electio. CAPVT II.

INterea Romæ Innocentius Pontifex decessit ad octauum Kalendas Augusti. Patres conclauis, vbi comitia haberentur, custodiam cum aliis Ferdinandi Hispani Regis le gatis credidere. ii erant duo episcopi Asturicensis, atque Pacis Augustæ. Ignotus ille, hic Bernardinus Caruaialius ab his initiis maiorem famam quam laudem olim consecutus. Die proximo in suffragia designando successore conuenere, diuisi studiis bifariam perti naci inter se certamine. Pars Iuliano Ruuereo adhærebat ingentis ingenii Cardinali, si minus sibi pontificatum obtineret, in Georgium Acostam Portugaliæ Cardinalem pro pensius haud obscure. Alii Ascanium Sfortiam Ducis Mediolanensis fratrem, & Roderi cum Borgiam Vicecancellarium sequebantur diuitiis & amplitudine senatus facile prin cipes. Qui plura largiri poterat, turpi, vti fama tulit, ambitu victor in ea contentione. Bor gia pontificatum adeptus bonis malis rationibus Alexandri sexti nomen desumpsit. Mul tum illi Ascanii tum diligentia tum gratia & auctoritas contulit ad conciliandas collegii voluntates: eoque merito, vt merces operæ esset, Vicecancellarius continuo S. R. E. est designatus. Primo dein Patrum conuentu Ioannem Borgiam Archiepiscopum Mon tis regalis nouus Pontifex ex sorore natum donauit purpura. Ex inuidia odioque nationis multa afficta Alexandro Pontifici crimina suspicabamur: maiora certe vero atrocioraq; prædicatione hominum esse facta. Et est vulgus ad deteriora credulitate pronum. Natus est in Hispania vrbe Valentia, pater Gotifredus Lenzolius, mater Isabella Borgia. Renun ciata Calixti auunculi electione, ad non dubiam purpuræ spem continuo Romam iuni or aduolauit. Cardinalis factus tum alia intemperantia fœdus extitit, tum iustę propemo dum vxoris loco & cultu habuit Zanoziam Romanam puellam: ex qua quatuor filios ge nuit: Petrum Ludouicum natu maximum, Cęsarem, Ioannem, Gotifredum, filiam vnam nomine Lucretiam. Petrum Gandię Ducem fecit auro redemptæ, vsque adeo erat locu ples. thesauros ab auunculo Pontifice relictos opimis ipse sacerdotiorum vectigalib. au xerat. Defuncto maiori filio antequam ipse esset Pontifex prætermissoque Cæsare, vnde illi irarum causæ, Ioannem in eo principatu substituit: deditque coniugem Mariam Ara goniam Alfonsi secundi Neapolitani Regis filiam notham. Vnde natus est Ioannes Fran cisci pater, eius quem abdicato paterno & auito principatu nostri ordinis socium deinde Præpositum generalem vidimus, præcipuum nostræ ætatis miraculum. Incidit Alexan dri Pontificis electio in tertium Idus Augusti: diadema capiti imposuit septimo Kalendas Septembris. Quo die Valentiam patriam metropolitano iure paulo ante donatam esse, nouo ipse diplomate ratum habuit: simul eius ecclesiæ Archiepiscopum Cæsarem filium suum

um dixit relicto illi etiam Pompelonensi Episcopatu, famæ personæque quam gerebat,
ulla cura. Proximo anno duodecimo kalendas Octobris eundē in Cardinaliū collegiū
optauit, quasi Dominici Ariniani cui Zanozia nupta erat, iustum filiū. Impotens est
iimus, quem ingens cupiditas deuouit, vecordia viribus armata neque pudore moue-
ir, neque veritatis conscientia. legibus, vt ita crederetur, cautum multorum ad gratiam
quentium testimonia confirmarunt. Contra hiscere nemo Rotæ iudicum, nemo Car-
inalium, cum quibus rem communicauit, ausus est. Tantam improbitatem tam per-
itos eius seculi mores ingemuisse orbem Christianum arbitror. Hinc vero proxima ma-
quibus premimur: Gotifredus minimus natu Alexandri filius, ab Alfonso Neapolita-
o Rege annis consequentibus Squilatii principatu in extrema Italiæ ora donatus est.
xor Sanctia eius Regis filia sed ex obscura matre. Lucretia Pisauriensi regulo primū de-
ide Alfonso Aragonio Viselis duci eius Alfonsi Regis filio ex impari etiā matre nupsit. At-
ue hoc à Cæsare leuiro qui abdicata purpura, Dux Valentinus vocabatur immaniter
terfecto, postremo coniux data est Alfonso Atestino Herculis Ducis Ferrariensis filio
aiori. Hoc Pontifice quatuordecim Hispani Cardinales in senatum lecti sunt: in hoc
imero Bernardinus Caruaialius ardenti atque inquieto ingenio vir Asturicensis prius
einceps Pacēsis, Carthaginensis, Seguntinus ac Placētinus in Hispania Episcopus. Hæc
itia quanta consequentur mala? Mouebantur Vascones nunquam plane quieti. Hinc
annis Narbonensis Vicecomitis arma premebant: inde Lerini comitis conatus solici-
bant suis semper regibus infensi. Fortuna eorum Principum contemtui erat homini
ctioso & regia Aragoniæ affinitate superbo. Narbonensis quidem iniuriam sibi fa-
am expostulabat Francisco & Catharina Gastonis fratris filiis in regni eius successione
einceps prælatis: cum Gastone defuncto superstite Cleonora matre ad se qui matri pro-
nquior quam nepotes erat, successionis ius pertinere disputaret. Lis hæc sæpe exagita-
, neque vnquam satis composita recurret tamen. Lerini Comes Pompelone pridem in
testatem redacta vrbe primaria, Olitem recens aliasq; arces occupare non desistebat.
iserabilis rerum facies, fæda malorum colluuies. Ad Ferdinandum Regem Hispanum
onsensu decursum: vt pro ea necessitudine quæ illi cum iis regibus eaque gente erat,
a auctoritate & arbitrio eas controuersias componeret. Ille in Vicecomitis Narbonen-
causa, se Regibus non defuturum indicauit quasi potioribus iure, neque passurum vti
iuria auito regno pellerentur à patruo. Ea tunc mens fuit. Eo responso Narbonensis
udquaquam quieuit. Correptis armis in Fuxensem principatum inuasit: vbi aliquot
ppidis captis, simul lite contestata Parisiensium iudicum opem implorabat, quoniam is
incipatus in parte Galliæ positus, Galli Regis in fide ditioneque erat. Verum fœdere
ter diffidentes tandem facto, tunc quidem ea cōtrouersia finem habuit rursus eruptu-
. De Lerini Comite consensu eorum principum sanxit Ferdinandus rex, vti quę per
m occupabat ac Olitē nominatim restitueret. Simul Vasconum finibus perpetuo abi-
t cum vxore (quamuis Ferdinandi ea soror erat) & filiis Ludouico & Ferdinando. Os-
in Bastetanis data Marchionis nomine exilii solamen, amissæ patriæ nonnulla com-
nsatio: præter alia quæ inposterum sunt promissa. Quæ omnia ad eos Reges prome-
ndos gentisque motus pacandos expectabant. Verum anno proximo hæ conditio-
s agitatæ, non ante tertium post annum finem habuere. Ad intermissa redeat oratio.

Nauigatio ad Indos occiduos inchoatur. CAP. III.

ORbem terræ vniuersum tres in partes antiqui diuiserunt. inuentæ demum auorum
ętate nouæ nationes, terrarum tractus immensi quartam adiacere: quę reliquis o-
nibus magnitudine ferme par noui orbis nomen inuenit, ad quem nullæ antiquorum
terę nulla penetrarunt arma. Rem plane mirabilem, maioribus denegatam laudem,
ostris hominibus nostroque seculo seruatam, qua nihil ab omni memoria contigit in
ispania, neque ad dignitatem honestius, neque ad celebritatem illustrius, neque fru-
u vberiori. Id qua ratione contigerit, & quibus opibus & industria ad Indos occiduos
aris Atlantici fluctibus superatis fuerit peruentum, explicandum est. Nauis quædam in
fricæ commercio occupata superioribus annis, ventorum violentia abrepta ad igno-
s terras & littora appulit. In reditu vectoribus & nautis fame extinctis, Nauarchus cū
bus aut quatuor sociis Maderam insulam, quæ in ditione Lusitanorum erat, tandem
nuit mortuo quam spiranti similior. Agebat forte in ea insula Christophorus Colum-
is natione Ligur (nam & vxorem in Lusitania duxerat) ingentis animi vir, singulari
dustria, quod erat pręcipuum rei nauticæ imprimis peritus. Excepit is hospitio Nau-

archum: qui longinquæ nauigationis laboribus fracto corpore, breui extinctus coi
mentaria quæ de tota nauigatione confecerat, Columbo reliquit. Quę si vera causa fu
siue ex Astronomica disciplina, aut à quodam Marco Polo medico Florentino edoct
statuit quasi rem minime dubiam, trans noti orbis terminos etiam ad occidentem s
lem, magna terrarum spatia patere, nouas & incognitas gentes habitare lingua, moribu
superstitionibus dissonas. Hanc sui animi cogitationem cum Lusitano Rege primum
deinde cum Henrico septimo Angliæ Rege communicauit. Somnia vtriusque affe
re visus est. Auctoris humilitas contemnebatur, vt maxime probabilia afferret. Repu
sus tamen non destitit non quieuit. Quin ad Ferdinandum Regem Hispanum se co
tulit, & cum nihilo magis audiretur septennii patientia peruicit tandē, quo tempore Gr
nata de Mauris capta est, vt tres naues regiis sumptibus instructæ eo duce experirentu
an promissis responderent facta. Decem & septem millia aurei mutuo sumpti, propte
inopiam ęrarii bello Granatensi exhausti tantæ molitioni initium præbuere. Sic solet
ex paruis momenta maximarum rerum pendere. Instructis Columbus nauibus ad P
los Bæticę portum in Oceanum Atlanticum egressus tertio nonas Augusti passis vel
Canarias primum insulas petiit. Inde in occasum directis proris superatisque vasti pel
gi fluctibus, cum quibus non maior illi lucta fuit quam cum sociorum contumacia
desperatione conuitio efflagitantium temerario vt incœpto absisteret: neque eos in cer
tum exitium raperet: tandem de mense Octobri insulas plures inuenit ad eius regioni
spatiosa littora quam Floridam deinde dixere. Ea & insulas Lucaias ab incolis nuncu
patas, ipse in Regis gratiam Principis dici voluit. Dum terrę eius conditionem & diuitia
explorat, atque agrestes ferosque hominum mores cicurare contendit, aliquandiu in il
lis insulis moratus, deinde extructa arce in qua triginta octo è sociis reliquit. Diegh
Arana duce, decemque ex incolis in naues impositis rediit in Hispaniam confectæ naui
gationis nuncius lętissimus, auri & copiarum, quas ea terra fundit secum deferens spe
cimen, atque primitias. Prouocauit is successus tum Reges tum prouinciales, vt maior
studio in eam nauigationem incumberent. Itaque Columbus repetitis nauigationibu
plures alias insulas, in his Hispaniolam & Cubam spatiis præ cæteris latiores, magnam
que continentis partem explorauit, eius quod à freto Magellanico ad Boiadoris pro
montorium, immenso marium & littorum tractu ab Antarctica ad Arcticam plagam
excurrit vltra quinque millia leucarum legentibus littora. Ad medium quidem spatium
sinuosa ea littora & exesa efficiunt, vt à portu Nominis Dei, qui ad mare nostrum est, vs
que ad Panamam aduerso atque Austrico mari adiacentem vrbem, vix decem & octo
leucas conficiant, quibus ea iter est. Vtriusque maris litora ad septentrionem longissi
mo tractu nostrorum diligentia sunt explorata: neque hactenus tamen cognitum, an
occidui Indi cum orientalibus sint coniuncti: an vero supra Cataium Sinarum portum,
supraque Cipangrim aut Iaponem dirimantur freto aliquo. Obiit Columbus post annos
quatuordecim vir immortali gloria, æterno pręconio prædicandus. Viuo & mortuo ho-
nores habiti, minor meritis gratia (neque enim par merces esse poterat) dux quamuis
Beraguæ præfectus maris Indici fuerit constitutus. Nouis alii nauigationibus tum Co-
lumbo superstite, tum maxime defuncto, eius imitatione varias insulas & littora aperue-
runt ad ocasum: singula recensere longum esset. Sed in hoc numero tamen Americus
1500. Vespucius Florentinus Emanuelis Lusitani Regis auspiciis anno primum M.D. Bresi-
liam vniuersam explorauit partem haud dubium noui orbis. Tametsi inuentæ Bresilię
laudem historici Lusitani ad Petrum Aluarum Capralem ablegant, vti alio loco explica-
bimus. Post littora omnia ad mare nostrum decursa Vascus Nunnius Balboa Pacis Au-
gustæ ciuis magnorum spirituum vir apprime pugnax, constans aduersus metus Isthmū,
qui castigatis immensum ab vtraque parte littoribus à portu Nominis Dei ad Panamam
pertinet, primus nostrorū aperuit: mareq; Antarcticum inuenit anno M.D.XIII. magna
nostrę gentis gloria fructuque. Ex Columbi & Americi nauigationibus Castellę & Lu-
sitaniæ regibus orta lis est. Contendebat Lusitanus ignoti orbis explorationē venia Pon-
tificum Romanorum, ac nominatim Eugenii quarti ad ipsum vniuersam pertinere. Quid
Castellæ rex in alieni iuris prouincias inuaderet? Quid nouo conatu alieni laboris & in-
dustrię fructū occuparet: Ille contra Alexandri Sexti diplomate causam tuebatur anno
M.CCCCXCIII. cōcedentis, vt linea cogitatione descripta per vtrumq; cæli cardinē cen-
tum omnino leucas vltra insulas Hesperides, quæ ad viride promontorium iacent, quid-
quid terrarum ad solis occasum inueniretur, ipsi cederet, cætera Lusitano relinqueretur:
quod aliquanto post nouo diplomate correxit, additis ad centum leucas priores aliis
trecentis & septuaginta, vt Bresilia recens reperta intra fines Lusitanię conquisitionis
com-

omprehenderetur. Osorius in Emanuelis Regis vltra Olisiponis meridianum triginta ex gradus ad occasum lineam cogitatione descriptam affirmat. Omnino ex ea concordia, eaque pactione lis noua nata est apta nexaque ex priori. Malucas insulas, vnde aromata aduehunt, Castellani contendebant, intra eam orbis partem comprehendi, quę ipsis est à Pontifice attributa. Negabant Lusitani, & per lunæ deliquia, quæ vna ratio est terræ longitudinis dimetiendę, obseruatum aiunt, Indi fluminis ostium Olisipone distare nonaginta non amplius gradibus: inde ad meridianum qui per extremas Molucas mente designatur, duos & quadraginta gradus absolui: cui summæ si adiiciantur triginta sex gradus, qui Olisipone versus occasum numerantur, vnde ea nauigatio inhoatur, nondum subducta ratione peruenietur ad centum octoginta partes è trecentis sexaginta, in quas terrarum longitudo vniuersa vulgo tribuitur. Illud constat Ferdinandum Magalianem natione Lusitanum à Rege suo alienatum quod diu in India orientali versatus & multis stipendiis factis Alfonso Alburquerquio Prętore paria meritis non accepisset præmia, post mortem Ferdinandi Regis catholici, Carolo eius nepoti persuasisse, Castellæ naues directis inter occasum & meridiem proris posse nouo itinere ad Malucas insulas peruenire. Opem monitis addit: datisque quinque nauibus Hispali soluit salutis anno M.D.XIX. Canarias primũ insulas non deuias, tum Brasiliam petit: emensisque iis littoribus ad gradum tertium & quinquagesimum vltra mediam cæli plagam fretum inuenit, quod de eius nomine Magellanicum est dictum. In aditu eius freti nauis vna ad scopulos fracta est: altera tædio nauigationis obscurę noctis tenebris tecta Hispalim rediit. Transmisso freto post multorum dierum nauigationem per mare vastissimum ad Subum tandem insulam excensione facta ducem & socios aliquot, barbari specie amicitiæ fallaces conuiuio exceptos perfide peremerunt. Eorum cæde quoniam in tres naues neque nautæ neque vela sufficiebant, incensa vna naui, qui superant, ad Molucas tandem non longe dissitas peruenerunt. Noua ibi laborum facies, noua discrimina. Ad Tidorem tamen vnam ex iis insulis aromata in naues imposuerunt petitum ex iis locis specimen. Atque è duabus nauibus vna amissa, quoniam sentina aquam accipiebat, quę reliqua erat, diuerso itinere superato Bonæ spei promontorio post multa & varia discrimina Hispalim peruenit tertio anno postquam inde discesserat. Nauis Victoria Nauarchus Ioannes Sebastianus Canus Cantaber, Guetaria patria, animi constantia & inaudita felicitate promeritus, vt nomen ipsius æternitati consecretur. Tentarunt alii consequentibus annis semel iterum, & tertio ea nauigatione ad Molucas penetrare: sed quoniam fructus labori & impensę non respondebat, tandem destiterunt. Ac Ioannes tertius Lusitaniæ Rex Carolo Cęsari trecenta quinquaginta millia aureos mutua dedit ea lege, vt à comercio Malucarum tandiu ipse & posteri abstinerent, donec ea summa cum fide reddita esset, litem pecunia diremit. Hoc tempore ea controuersia penitus sedata est, vniuersa Hispania ad vnius potestatem ditionemq; reuocata. Vltra Isthmum noui orbis ad mare Australe noua Hispania ad dextram iacet latissimis fusa spatiis, vrbsque Messicana regionis caput in palude sua humilibus cæcisque ...ca vadis. In ea & finitimis regionibus late imperabat Motezuma, quem Ferdinãdus Cortesius anno M.D.XX. intra suum palatium viuum cæpit. Eo tamen per imprudentiam ictu lapidis à suis occiso, quos tumultuantes atque in nostros exitium parantes è fenestra prolato capite pacare volebat: pulsi prius vrbe Hispani, deinde refectis viribus ...uersi vicere aduersarios. Sic latissimæ illę prouincię Carolo Cæsari cesserunt. Cortesius tanto subiugato imperio immortalem sibi laudem peperit, posteris opimum principatum Vallesiis Marchionibus. Ad Isthmi læuam Franciscus Pizarrus anno M.D.XXV. Peruam inuenit, & sexto post anno capto occisoq; Atabalipa eius prouinciæ imperatore, vniuersam eiusdem Caroli Cęsaris subegit imperio, omniũ, quæ repertæ sunt, venis auri & argenti beatissimam gentem, si sua nosset commoda, adeo vt domesticum omne instrumentum ollæ & caldaria & lebetes ex auro & argento conflarent. Ingens miraculum. Prædam, quam credi possit, maiorem Pizarrus cum Almagro pręcipuo eius expeditionis socio non optima fide diuisit. Vnde irarum causæ & cędes mutuę. Sed singulis tamen gregariis militibus ex ea præda supra nouem aureorum millia obuenerunt, quanta spolia satis constabat nunquam ab vlla memoria, vllaue gente relata. Ii milites trecenti circiter supra centum millia indigenas commisso pręlio vicerunt gentem inermem & imbellem scilicet sudes tantum & sagittas ferentem nullo pręfixas ferro. Ex copia insolentia nata superbiaque opulentię comes. Ferdinandus Francisci frater Almagrum clam hostilia molientem vi adacta peremit. Almagri ex impari Indicaque matre filius Dieghus in Francisci Pizarri ædes dato impetu eius sanguine perempti patris mani-

1519.

1520.

1525.

bus parentauit. Hunc alter Francisci frater Gonsaluus adiutore Vaccacastrio regio de inde Prætore interfecit: & successu ac copiis elatus postea superbia, à regia auctoritat palam defecit. Verum suis & multorum opibus præualidum, tam procul ab Hispani vi opprimere difficile erat. Ad artes conuerso ingenio Petrus Gasca sacerdos ad eo motus pacandos missus à Carolo Imperatore in toga vicit rebelles: easque regione motusque sumpto de præcipuis factionis capitibus supplicio pacauit. Reuersus i Hispaniam Palentino primum deinde Seguntino Episcopatu donatus ad vltimam pro cessit ętatem maiori industriæ & integritatis fama, quam opibus. Ferdinandus Pizai rus è tribus fratribus diu superstes in Hispania, quo vltro venerat Almagari cæden excusatum, causam è vinculis dicere multis annis est coactus. Sic ira cęlestis occi crudeliter Atabalipæ innocentis manes vlta, ac per omnes domos aduersariorum va gata, nullo innoxio relicto breui tempore pœnas à singulis improbæ cupiditatis & cæ dis iniustę habuit.

Ruscinonenses & Ceretani Regi Aragonio restituti. CAPVT IIII.

Ardebat Carolus octauus Rex Galliæ incredibili cupiditate Neapolitanum regnum armis occupandi suorum consiliis propter ętatem imbecillitatemque obnoxius. Ac vetera iura, quæ certissima existimabat, nouæ causę noueq; commoditates accedebant. Vires opesque ad perficiendum, quæ versabat animo, deesse non poterant florentissimum regnum possidenti viris armisque præualidum. Hęc cogitanti Regis Romanorum ira opponebatur ad priores offensiones intercepta recens sponsa Britanna, repudiataque Margarita filia denuo irritati. Simul ne à tergo eo in bello longinquo districto aliquid Rex Aragonius moueret, verendum erat patrocinio Neapolitanorum suscepto pro ea necessitudine quę illi cum iis erat sanguine iunctis: proque studio Ruscinonenses & Ceretanos, de quibus lis erat, ad veterem ditionem reuocandi. Ergo de Aragonio conciliando in fędusque attrahendo primum actum est. Constitutum vt delecti ab vtroque Principe viri primarii ad fines vtriusque ditionis conuenientes de pacis conditionibus serio consultarent. Regi Gallo præ studio expeditionem Italicam maturandi omnis mora longa erat: & quacunque ratione pacisci, statutum cum animo ac deliberatum habebat. Ferdinandus & Isabella Reges ne occasioni deessent, quæ momento temporis prætervolat festina & pręceps, relicto Granatę Eneco Mendoza Tendillię Comite, quem Alhambræ arci præfuerāt, bello ea parte ducem, in Aragoniam festinare constituunt. Eo consilio Iunii mensis initio in viam se dant. Sequebantur filius & princeps & filię, splendidus procerum numerus. Borgiam ventum ad confines Vasconum & Aragoniæ: quo vrbium societates ante aliquot annos ad prohibenda scelera institutas venire iusserat gestæ reipublicę rationem reddituras. Eo conuentu soluto Cæsaraugustam festinatum est. In ea vrbe, ne vrbani magistratus ciuium suffragio, vti facere consueuerant, sed nominatione Regis deinde legerentur nouo decreto cautum, quod non diu stetit. Antiquis homines stare malunt, vt maxime vsus manifeste arguat quam nouis institutis, pręsertim iis quibus ius libertatis minui videtur. Barcinonem tandem mense Octobri est peruentum. In ea vrbe atrox facinus in Regem nihil minus cogitantem commissum est. Consueuerat singulis hebdomadis stato die publice omnibus se adeuntibus aures dare, vindicare iniuria oppressos. Ad septimum Idus Decembris die Veneris diutius solito in ea auditione moratum equo cænatione egredientem proditionis securum Ioannes Canamarius natione Catalaunica Remensæ natus nemine eorum, qui aderant, considerante propius accedens districto repente gladio securū sub aure vulnerauit. Atroci temeritate commoti aulici, conturbata ciuitas, pro eo ac par erat, de conscelerato homine quæstione tormentis habita cognouerunt, nullo auctore nullo socio tantum flagitiū designasse. Sed furore percitum per quietem somniasse Rege interfecto fore successorem. Ea re & quoniam leue vulnus fuit concepta animis molestia est mitigata. Neq; tamen excusatio valuit, quo minus fanaticus homo exquisitis crucitatibus perimeretur. laniato occisoque corpori ignis à victimariis subiectus. Agebatur interim de fæderis inter duos Reges faciendi conditionibus. Conuenere ab vtraq; parte legati viri primarii pro Gallo Ludouicus Amboesa Albigensis Episcopus, pro Aragonio Ioannes Coloma, ipsi à commentariis. Ad Figueras oppidum in finibus Ruscinonensium & Emporitanorum de conditionibus coram disceptatum est primum, deinde Narbone. In ea vrbe ad 1493. quintū decimū kal. Februarii anno M.cccc.xc III. consensu hæ conditiones sancitæ sunt. Pax Regib. Gallo & Hispano esto fędusq; aduersus omnes principes vno excepto Pontifice Romano. Filias ne Ferdinandus Rex cuiq̃ principi iūgito nisi ex Galli Regis volūtate

Rusci-

..uſcinonenſes & Ceretani ad Aragonium imperium ditionemque redeunto detractis ..de præſidiis Gallicis. Eo beneficio habere ſibi Gallus Hiſpanos obſtrictos volebat: ..uod aliquot menſes dilatum eſt priuſquam ea redderetur oppida. In rebus magnis no..æ identidem ſuboriuntur difficultates: ægreque homines imperii antiqua poſſeſſione ..ecedunt. Supererat Maximilianus Rex Romanorum: cum quo poſt multas quidē ..ifficultates fœdus item eſt factum. Margarita filia reſtituta, quæ eatenus in Gallia erat, ..um dote Arteſiæ comitatu, certaque ſpe Burgundiæ etiam reddendæ, de quo principa..i à Gallis per vim antea occupato maior lis erat, retractata ſæpe neq; ad hanc diem com..oſita. Hoc fœdus ipſo tempore ſancitum eſt, quo Fridericus Cęſar grauis annis vix ..ahebat animã, ætate & laborib. fracto corpore ac nup enato Carcinomate noxio; q̃ ne ..tius ſerperet, crus alterum eſt præciſum. Vim doloris ſenex ſuſtinere non potuit. Sub..ecuta continuo mors eſt ad quartum decimum kalendas Septembris. Eius obitu impe..um Romanum, aliique defuncti auiti principatus in Maximilianum filium, vti opus e..t, translati ſunt iam Regem Romanorum cui Ludouicus Bari dux Ioannis Galeatii du..is Mediolanenſis patruus illius ſororem Blancam Mariam toro iungere parabat. Do..s nomine quadringenta aureorum millia oblata: ea vtrumque lege, vt pro ea auctori..te qua fungebatur, Mediolanenſem principatum imperatorum beneficium ipſi do..aret iure quoque optimo poſſidendum fruendumque. Immane facinus, diram domi..andi cupiditatem: eo amplius quod ſummę pactę vadem dedit Ioannem ipſum Gale..ciũ, in quem eæ machinationes comparabantur. Vnius hominis ambitio quantas pro..ellas concitabit. Iniquiſſimæ pactionis ſpecies erat: quod neque Franciſcus Sfortia ne..ue eius filius Galeacius vnquam eas tabulas ab imperatore impetraſſent. Eoque eum ..rincipatum quaſi legitimo poſſeſſore vacuum; & ad imperii ius reuocatum dari denuo ..uris licitanti poſſet. In Aragonia & Catalaunis moram trahebat Ferdinandus quor..m euaderent Gallorum promiſſa expectans. Ita menſe tandem Septembri Ruſcino..enſes & Ceretani reſtituti ſunt Aragonio imperio, Gallicis præſidiis ex omnibus arci..us vt pacti erant, detractis. Quam liberalitatem omnes admirati ſunt: Hiſtorici ac præ..rtim Gallici ſine fine vituperant, dum maiora incerta ſpe captant, opimos principatus ..liquiſſe, ac tandem amiſiſſe vtraque ex euentu nimirum, vt vulgo fit, de conſiliis Prin..pum temere pronunciantes. Plerique Albigenſem Epiſcopum auro Hiſpano corru..um ſugillant verò an falsò dicere non poſſum, confictum ſuſpicabar.

Militarium ordinum magiſteria Ferdinando Regi data. CAP. V.

VNo tempore Ruſcinonenſes & Ceretani Aragonio imperio ſunt redditi: & in ad..uerſa extremaque Hiſpania Gadeis inſula ad Caſtellæ Regum ditionem rediit an..ſta quidem ſpatiis, agri tamen omni fertilitate feracis & amœni; commercio externa..m gentium propter portus celeberrimi commoditatem frequens & copioſa cum pri..is. Henricus quartus Caſtellæ Rex qua in cæteris profuſione eam Ioanni Pontio Leoni ..rcobrigæ Comiti Marchionis Gaditani nomine dono dederat: quod poſteri retracta..nt. Eo enim defuncto aliquot menſibus poſtquam Granata capta eſt, Roderico Pontio ..us nepoti, qui in auitas opes ſucceſſit, Regum iuſſu detracta eſt, & ad regiam ditionem ..ſtituta. Datum tamen oppidum Caſares in Africa, tum Comitis Arcobrigæ nomen du..s appellatione eſt mutatum, leuis vtraque ablati eius principatus compenſatio. Sed Re..um imperium ferendum eſt quamuis graue. Illud ſine inuidia, quod Palma inſula vna è ..ortunatis Alfonſi Luci virtute & ductu, Regum Caſtellæ auſpiciis & ſumptu do..ita ſubditaque eſt. Nihil tamen ad memoriam præclarius in hunc annum in..dit ea mutatione, quæ in tribus ſacris militaribus Caſtellæ ordinibus facta eſt. Multum ..milites iuuerãt Mauris ex vniuerſa Hiſpania deturbãdis impio imperio euertẽdo, ge..re & factis nobiliſſimi, ſtrenui, pugnaces. Confecto Granatenſi bello, cũ parũ iam ter..ris ab hoſte eſſet, pro gratia odiũ redditũ. Dolebant Reges ab eorũ poteſtate Magiſtros ..rũ ordinum eſſe liberos, iis opibus eaque auctoritate vt Regibus formidabiles eſſent, ..multus & bella ſæpe in prouincia concitarent. Ea ſpecies facto eſt prętenta, vera an ..nficta non diſputamus. Certe in comitiis non lex & æquitas ſæpe valebant: ſed ..s & ambitus. Itaque ab Innocentio octauo diploma eſt ablatum, quo ſublatis ..agiſtris eorum ordinum adminiſtratio procuratioque omnis Regibus credebatur. Sic ..arſia Padillia defuncto ante ſex ferme annos Calatrauæ Magiſtro, eius locum Ferdi..ndus Rex occupauit nullo amplius militum ſuffragio, vti moris erat, Magiſtro ſub..tuto. Quod exemplum ad diui Iacobi ordinem manauit hoc anno Alfonſo Cardena

eius militiæ magiſtro defuncto. Et vt finis eſſet, proximo anno à Ioanne Stunica Alcat
ræ Magiſtro impetratum eſt, vt eum honorem in Regis gratiam Hiſpalenſi Pontific
tu mutaret. Acceſſit eidem poſt aliquot annos purpura Pontificis dono Regis auct
ritate & gratia. Sic Regi tres illi ordines ceſſerunt vt dum vita maneret, eorum diti
nem & opes ipſe procuraret. Alexander Pontifex ad Innocentii veniam adiecit po
ro in ea adminiſtratione Reginam ſociam cum iure ſuccedendi, ſi quid viro human
tus contigiſſet. Poſtremo Hadrianus ſextus in gratiam Caroli alumni, cui debeb
pontificatum, ei & ſucceſſoribus conceſſit lege perpetua ius præſentandi Epiſcop
Hiſpaniæ, qui ante ad eorum ſupplicationem precario à Pontificibus Romanis inſtitu
ebantur. Et vt eos ordines in omne tempus ipſi adminiſtrarent, liberalitas quam nu
la poſteritas taceat, cuncti admirentur, nemo retrectet. Ioannis Stunicę iam Cardina
lis in familiam aſcriptus fuit Antonius Nebriſſenſis immortali laude vir, eique dictiona
rium Latino Hiſpanum nuncupauit, eruditione & ob reſtitutam in Hiſpaniam Lat
nam linguam barbarie profligata promeritus vt nomen eius Hiſtoriis Hiſpaniæ inſera
tur; ſed & multorum librorum editione: in quibus de belli Granatenſi & Vaſconur
commentaria confecit atque reliquit, aliquanto quidem maiori diligentia & fide quan
dictionis elegantia. Multis procerum funeribus hic annus inſignis fuit. Deceſſere præ
ter Marchionem Gaditanum, & diui Iacobi Magiſtrum, Henricus Guſmanius Aſſido
nię dux, Petrus Fernandus Velaſcus magiſter equitum in Caſtella. tum Petrus Henri
cus Bętice Antelatus. ſucceſſere filii parentibus Aſſidonię duci Ioannes Guſmanius
Magiſtro equitum Bernardinus Velaſcus: cui nupſit Ioanna Aragonia Ferdinandi Regi
filia notha. Ex hoc coniugio nulla maſcula proles ſed filia tantum Iuliana nomine ſuſce
pta eſt, de qua rurſus mentio redibit.

Belli Neapolitani cauſæ.

Capvt VI.

QVieſcebat Italia viris, opibus & fama florens. Italis Principibus inter ſe & cum liberis ciuitatibus qua iunctis ſanguine, qua multiplici deuinctis fœdere. Cum repente periculoſum & graue bellum, vnde minime putabatur, exortum eſt. Neapolitana expeditione ſuſcepta qua nihil per hæc tempora illuſtrius extitit maiorique fama, Carolus octauus Gallię Rex Italicas rationes atque adeo vniuerſę Europæ tranquillitatem vehementer conturbauit: Tanti mali origines & prima initia explicare, operæpretium erit. Vrbanus ſextus Carolum Dirrachii Principem ex Hungaria euocarat olim aduerſus Ioannam Neapolitanam Reginam Clementi ſeptimo eius ęmulo, vt in nomen Pontificatus inuaderet, auctorem præcipuam, quo facto eccleſiæ pax turbata eſt vniuerſus orbis Chriſtianus ſciſſus in partes. Ludouicum illa Andegauenſem Ioannis Regis Galli minorem filium, quem opponeret aduerſario ex Gallia operę amplo præmio excitum ſucceſſorem adoptauit. Fruſtra is conatus fuit, vita & regno Regina ſpoliata. Ludouici filius item Ludouicus cum Ladislao Caroli filio Neapolitano Rege bellum geſſit, nihilo tamen meliori euentu quam pater. Nepos item Ludouicus à Martino quinto Pontifice euocatus aduerſus Ioannam Ladislai ſororem Reginam etiam Neapolitanam haud maiori quam ſuperior pudicitiæ laude, Alfonſum Aragonium Regem ea ad depellendam tempeſtatem adoptatum, deinde ob enatas ſuſpiciones reſciſſa adoptione abdicatum expulit in Hiſpaniam. Ludouico tertio ſine prole defuncto Renatus frater ſucceſſit: cum quo Alfonſus conuerſa fortuna diu bellum geſſit extincta iam Neapolitana Regina in Galliamque redire compulit. Renati filius Ioannes Lotaringius Ferdinandum Alfonſi filium bello fatigauit eo quod à proceribus Neapolitanis eſt concitatum eorum dux. Victus tamen atque ex Italia deturbatus non quieuit. Quin bello Catalaunico aduerſus Ioannem Alfonſi fratrem Regem Aragonium è rebellibus ducem præbuit: eoque Barcinone in ipſo belli ardore extincto Carolus Renato patruo ſucceſſit. Hic teſtamento hæredem ſcripſit Ludouicum vndecimum Galliæ Regem, quoniam in Renato Lotaringio Renati Andegauenſis ex filia nepote propinquo ſuo ad euertendas Aragonias opes Neapolitanũ regnum occupandũ, cuius rei prima cura erat, impares vires fore prouidebat. Belli Neapolitani hæc prima origo extitit. Acceſſit altera Galeacio duce Mediolanenſi à ſuis occiſo, vt eſt ſuperius indicatum, Ludouicus Sfortia dux Barenſis ob teneram ætatem Ioannis Galeacii, qui extincti fratris filius erat Mediolanenſis principatus procurationem arripuit apprime ſagax & cautus. Habebat is in matrimonio Beatricem Herculis Ducis Ferrarienſis ſo-

rorem

orem. Alfonsus quoque Calabriæ dux Ferdinandi Neapolitani Regis filius Hippo-
ytam duxerat Sfortiam Galeacii & Ludouici sororem : vnde Ferdinandus & Isabella
unt nati Ferdinando quidem auitum atque paternum regnum post aui fata & pa-
entis abdicationem obuenit : Isabella autem Ioanni Galeacio duci Mediolanen-
i data est coniux. Hæc geminæ iam prolis mater facta, iniuriæ impatientia viri-
i animo fœmina patri auctor extitit, vt Ludouico patruo euerso, qui haud obscuro
.io quam alieno nomine dominari malebat, principem generum in maiorum opes
eponeret: eam ignominiam diutius in Aragonia gente hærere nefas esse. Non de-
isse ciuium studia cum occasione eruptura haud dubium. tantum se viros esse ostende-
ent iis maioribus ea nobilitate sensit Ludouicus tempestatem, quæ in eius caput para-
atur. Ad artes conuerso ingenio, quoniam viribus par non erat, Carolum octauum
Galliæ Regem iuuenta ferocem gloriæ cupidum, in arma promptum, magnis pollici-
s & certa victoris spe, aduersus Neapolitanos Principes armauit. Venisse tempus
indicandi iniurias, quæ ab Aragoniis extabant repetendi antiqua iura nobilissimo prin-
ipatu occupato. Eos conatus Stephanus Belcarius ei Regi in primis carus, quippe à
ueritia nutritius omniumque adeo arcanorum non particeps modo, sed moderator
arbiter, & Guillelmus Brissonetus ærario præfectus Macloniensis Episcopus homo
opiosus iuuabant. Accedebant plerique Neapolitani proceres ob sæuitiam Ferdi-
andi Regis extorres patria. In eo numero Antonelus & Bernardinus Sanseuerini
alerni & Brisiniani Principes finem malis & exilio exoptantes, incensum Regis ani-
ium quasi nouis facibus admotis ad eam expeditionem instigare non desistebant. Eo
dentiori studio quæ in Gallia initio quamuis benigne accepti, parca deinde manu ad-
ti vti Comineus ait, multa ea nobilitate indigna patiebantur haud idoneis in alimenta
ectigalibus datis. Ergo inopiæ malo & moræ impatientia adacti, seque in omnes par-
s versantes, vnde spes aliqua proponebatur pristinarum opum, Ferdinando item Ara-
onio Regi, Neapolitanum regnum obtulerunt, de alieno munifici scilicet vitium
italium in Neapolitano Rege accusantes. Verum is cautior eos proceres vindictæ
ntum cupiditate incitari nulla æquitatis cura intelligens, eoque continuo datu-
os vela vnde melior spes affulgeret patriæ recuperandæ & auitos principatus, eorum
ollicitis surdas aures præbuit. Ac illud potius deliberatum habebat, quacunque rati-
ne posset, subleuandi Neapolitanos, Regem Gallum ab eo consilio deducere Italiæ
ello vexandæ. Quod erat plane difficile, longius prouectis rebus omnibus & appara-
bellico, quam vt resistere possent. Sic ab vtraque parte præsidia conquisita diligen-
r sunt concordiæ spe sublata. Ludouicus Sfortia cæteros Italiæ principes sibi & cum
allo fœdere conciliare, auxilia vndique comparare. Vni Florentini ex vniuersa Italia
Ludouici consiliis auersi initio quidem ab Aragoniis steterunt. Veneti, vti facere con-
euerunt, quorsum eæ molitiones euaderent expectare decreuerunt belli spectatores
otius quam pars, ex euentu consilium capere vt res se darent. Alexander Pon-
ifex, tametsi initio se auersum ab Aragoniis ostendit, mox spe facta filios in Nea-
olitano regno nouis principatibus augendi, ad hæc annua ipsi pensione promissa,
utata voluntate ad eos inclinare constituit, vnde maiora beneficia extabant proxi-
a spes ostendebatur maioris vtilitatis. Honestatem respexisse non arbitror. Ipsi
eapolitani principes haudquaquam se in periculo deserere quos poterant omnes
communicandas opes solicitarunt communi patriæ opitulandum. Excitato simul
cendio cunctorum opes arsuras. Ac in primis ad Ferdinandum Aragonium le-
runt, qui eorum nomine omnibus precibus patrocinium imploraret. Debere eum
patruelis & regis & sororii periculo moueri, eiusque calamitatem suam duce-
. Quod si iura propinquitatis & amicitiæ parum valerent, Siculis saltem ratio-
bus moueretur, quæ Neapolitano principatu à Gallis euerso in manifestum pe-
ulum veniebant. Rebus integris succurreret, perditis inanem, certe intem-
stiuam opem fore. Cupiebat Ferdinandus Aragonios principes propinquos &
cessarios periculo eripere, vera esse, quæ prædicabant, non ignorabat, memo-
tamen recentis fœderis & sacramenti religione detinebatur, ne in Gallum ar-
sumeret. Ac in præsenti satis habuit Garsiam Lassum prudentia iuxta & no-
itate virum conspicuum, facundum, callidum, audacem Romam legare, qui
ntificem in voluntate & sententia confirmaret tegendi Neapolitanos. Simul Al-
sum Siluam Cifontani fratrem, Calatrauæ Clauigerum misit in Galliam, vt
m Regem à consilio inuadendi Neapolim deduceret: sin minus admoneret prin-
um eorum res sibi curæ fore, consanguinitatis & necessitudinum, quæ cum iis erant

iura postulare, ne iniuria opprimi pateretur. Hæc omnia ineunte salutis anno M 1494. ccccxciv. gesta sunt. Quo tempore Ferdinandus & Isabella reges qui eatenus in Aragonia substiterant, Cæsaraugusta profecti Tordesillam abierunt. Inde Vallisoletum & Medinam Campestrem. In eo municipio est allatum Ferdinandum Regem Neapolitanum obiisse diem. Decessit ad octauum kalendas Februarii annis grauis de belli euentu solicitus & periculo, quod ingenii ipse sequitia fecerat. Eo felix tamen vt in malis quod regni paulo ante sua & patris industria florentissimi euersas opes non vidit. Opportuna mors exitio domus eripuit. Successit Alfonsus extincti filius ciuibus nihilo gratior quam pater. Coronam capiti imposuit Ioannes Borgia Cardinalis ab auunculo Pontifice ea caussa Neapolim legatus. Castellę item Regibus ab Alexandro Pontifice exemplo maiorum datum est, vt decumarum ecclesiasticarum tertiam non modo in Castella & Legione, sed etiam in nouo Granatensi regno verterent in vsus belli Maurici. Tordesillæ magna contentione viri delecti fines vtriusque nauigationis Indicæ designabant occiduę & ad orientem. Consensu tandem ad septimum Idus Iunii decretum est, vt triginta sex gradus vltra Olisiponis meridianum nauigatio occidua Castellæ, inde etiam Lusitanica sed versus orientem inchoaretur. Et quoniam de Africa haud multo minor inter eos Reges disceptatio erat: per idem tempus vt Pluthense regnum Lusitanis armis cederet, Tremesenium Castellæ conquisitionis haberetur constitutum est spaciis ad vtrumq; mare Mediterraneum & Oceanum extensum nulla designatione tunc limitum accuratiori, vnde nouæ controuersiæ deinde extiterunt.

Rex Galliæ Neapolitanum regnum occupauit.

CAPVT VII.

INgenti delectu Rex Gallus vires imperii & copias vniuersas in vnum conferre, certus in Italiam primo quoque tempore transmittere belli dux. Apparatui vniuerso sedes Lugdunum delecta est ciuitas ampla lautaque. Alpes vicinæ qua transitus erat infesto rigore & æternis pressæ niuibus in cęlum surgentes. Eo Iulianus Ruuereus Cardinalis sancti Petri ostia digressus vbi se tenuerat infensi metu Pontificis accurrit expeditionis instigator & particeps. Contra Alfonsus Silua, vti erat iussum, eum Regem obtestari quotidiano conuitio, vti desisteret tranquillum Italię statum solicitare, quod nationes alias in partes traheret. Intempestiuæ eę voces accidebant atque auribus ingratę in eum statum perductę, vnde regredi sine ignominia non liceret. Itaque Rex Gallus Petro Borbonio sororio suo in Gallia relicto, qui rebus se absente pręesset, ex ea vrbe cum copiis omnibus mouit die Martis ad decimum kalendas Iulii. sequebatur Regem Galliæ nobilitas vniuersa viginti millia pedites, equites ad quinque millia inuictum copiarum robur. Pecunia in stipendium quærenda erat, mutua à proceribus sumpta: à Genuensi mensario præterea centum quinquaginta Francorum millia. Sed quantulum id erat tanto bello perficiendo; cælestes quibus fauent, iis omnia prona faciunt, ardua aduersariis sicut in pręsenti accidit. Alfonsus Neapolitanus rex ad occupandos Galli conatus, bellumque procul à finibus remouendum classe valida instructa misit Fridericum fratrem in Ligures, vt Genuensium ditionem & littora vastaret: eamque vrbem deduceret à Ludouici Sfortię hostis imperio. Simul Ferdinandum filium Calabriæ ducem magnę spei iuuenem cum validis copiis terra misit, vt Mediolanenses fines inuaderet bello illato. Prudenter destinata vis altior euertit. Fridericus mari parum præstitit. post Macram amnem quo ab Hetruria Ligures dirimuntur, gemini deinceps sinus neque vasti neque angusti panduntur. Ac in priori quidem Ericis portus occurrit nunc Lerice, exaduersum Lunæ seu Veneris tum promontorium tum portus ab insula quondam Veneri sacra proxime obiecta ea appellatione desumpta. In medio sinu Spedia est ad mare generoso vino nobile oppidum. Posterioris sinus ad fines extremos inde vrbs Segesta Tiguliorum est, hinc Delphini portus, nunc Portofinus. In sinus dorso Rapallũ Genua viginti non amplius millib. iacet parum ea tempestate munitum oppidum. Classę Fridericus in ea littora delatus tentato frustra Veneris portu, inde repulsus Rapallum cepit. Diuturna possessio non fuit. Genuensium & Heluetiorum accursu receptum est oppidum, atque præsidiariis male mulctatis, retro se cum ignominia damnoque Neapolitana classis retulit. Sic mari res erant. Terra Ferdinandum Calabriæ ducem Gallię & Mediolanenses copiæ Obenigno ductore pręcipuo obuiam factę, ne vltra Flaminiam procederet, ac vero vt retro flecteret iter, coegerunt. Romam abiit si quid opis in Pontifice esset aduersus

ersus imminentem vndique tempestatem. Rex Gallus continuato itinere supera-
s Alpium Coctiarum iugis Astam tandem peruenit ad quintum Idus Septem-
ris. Ea vrbs Aurelianensis ditione tenebatur. Regem cum cæteris ad id bellum se-
uti, certa spe totius Mediolanensis principatus occupandi iniuria vti præ se fere-
at, ab Sfortiis occupati vindicaturus, si qua se rebus turbatis occasio daret. noua
x eo tela dissensionum texebatur. In eo exercitu legatus Hispanus profecto ma-
gnis oculis visebatur. Multa indigna persona, quam gerebat, pati porro ne-
esse erat, quæ vir prudens alta dissimulatione deuorabat, dum ne officio de-
sset. Eo tamen Galli ardenti ingenio gens sunt progressi, vt Viennæ discedere è Gal-
a iuberent. Astæ etiam nullum regii metatores hospitium designarent. Sic ne-
essario ex ea vrbe profectus Genuam abiit Liguriæ caput. Tædere iam Ludoui-
um Sfortiam cæperat consilii suscepti Gallos in Italiam pertrahendi communi
ncendio ne ipse quoque inuolueretur veritus non sine causa. Cum eo Alfonsus
illua per litteras egit, vt rupto Gallico fœdere ad Aragonias partes fædusque transi-
:t. Suadere facile fuit tum mutanti cum spe iniecta regiæ affinitatis Ferdinandi re-
is filia illius filio maiori iuncta coniugio. Honestissima is conditione illectus viro a-
oqui animo vastus & immodicus ex eo tempore mutare constituit. Astam tamen
: contulit ob Regis Galli aduentum simulata lætitia pectore anxio: eique pecuniam
n stipendium militare continuo numerauit ex fœdere certe debitam. Eo subsidio
allus & Ludouico Aurelianensi Astæ relicto ad spem occupandi vniuersum
rincipatum Mediolanensem cui imminebat, cum copiis Ticinum castra promo-
t. In ea vrbe Ioannem Galleacium ducis Mediolanensis nomen & vmbram agen-
m animam ex diuturno morbo tabeque inuisit, officium humanitati debitum
: propinquitati; quippe è duabus sororibus Ludouico Duce Sabaudo genitis erant
nti. Rege Placentiam versus digresso dux decessit ad duodecimum kalendas No-
embris lento, vti creditum est & multa testabantur signa veneno sensim venis il-
pso consumptis vitalibus. Quæ fama seu vera seu falsa extitit, in sanum quantam
udouico patruo inuidiam conciliauit, ad arreptum principatum vitam quoque cru-
liter abstulisse cunctis videlicet detestantibus. Ipso die, quo is Princeps defun-
us est, Placentiam Rex Gallus peruenit, deducente Ludouico Sfortia honori id
tum. Ex ea vrbe cognita ducis morte continuo Mediolanum aduolauit: seque
is verbis ducem dixit solemni ceremonia plausuque gentis in adulationem Prin-
pum pronæ. Tametsi defunctus princeps quinquennem filium reliquerat Fran-
cum nomine in spem aucti principatus susceptum duas filias, prætereа vxorem
ægnantem. Diram dominandi cupiditatem, quæ omnia humanitatis & mo-
stiæ iura subuertis nulla famæ memoria, nulla honestatis. Quin eodem die
m ad alios tum ad Alfonsum Neapolitanum Regem litteras dedit; quibus generi
incipis obitum renunciabat. Se summa procerum & populi voluntate pro eo
icem salutatum. Non dubitare id ipsi gratum fore haud ignaro qua voluntate
studio eius salutem, atque totius regni incolumitatem esset curaturus. Ludi-
ium ipsa iniuria multo tristius. Sic ludunt homines callidi in aliena calamitate.
acentia Gallus in Hetruriam abiit. Confluebant vndique legati de aduentu in Ita-
im gratulatum, amicitiam & pacem oratum. Ante alios Veneti suos oratores de-
narunt, maiestati debitum officium. Senensis etiam Cardinalis à Pontifice legatus
sas appulit, sed Regis conueniendi denegata facultate propter auunculi Pontificis
emoriam quondam ad Aragonios propensi irrita legatione discessit. Florentini se-
tus princeps Petrus Medices obuiam Gallo progressus, à quo se auersum ostende-
, eius promerendi placandique præcipiti cupiditate arces quinque firmissimas tra-
dit in Apenini iugis. Eæ fuerunt Seresana, Seresanola, & Petra sancta ol m fanum
roniæ. prætereа Pisana & quinta Liburni prope Arni fluminis ostium, qua parte
ttit in mare Mediterraneum, Labronæ olim statio; tanta ex ea re indignatione popu-
Florentini, præsertim cum demandatæ potestatis fines esset prætergressus, & maio-
um modestiæ oblitus videretur moribus aliis, vt eo & fratribus Ioanne Cardina-
& Iuliano exilio mulctatis ædes etiam diripuerint, gemmas, vestem pretiosam, aurum,
entum, immensas opes multos congestas per annos: quæ auferri non poterant, pu-
carint. Pisis Rex aliquot dies substitit: vrbe quondam cum opum amplitudine,
n rei naualis gloria inter cæteros Italiæ populos clarissima: eorumque ciuium pre-
us libertatem dedit à Florentinorum imperio. Quantas ea indulgentia calamita-
afferret, quantas clades, populo velut ex diutina siti nimis auide hauriente liber-

tatem? Sic vota hominum in contrarium vertuntur. Inde digressus Florentiam inii quo die Picus Mirandula in ea decessit è vita quatuor & triginta natus annos raru ingenii atque eruditionis lumen, Phænicis ex eo cognomen consecutus. Actu cum Florentinis ciuibus de fædere. Conuenit inter eos vti peracto bello Rex a ces redderet, neque Mediceos vnquam restitueret in patriam. In stipendium c ues publice centum & viginti florenorum millia numerarent. ęstuabat Roma inte metum & spem suspensis omnium animis. Cardinales & proceres studiis discrepaban Gallicas partes Columnii sequebantur Prosper & Fabricius: Neapolitanas cum fami lia Virginius Vrsinus homo præpotens & factiosus. Columnii adiuncto Ascanio Sfo tia Cardinali Ostiam occupauerant: prohibitisque ex mari subiectionibus, vnde plu rimum Roma alitur, non secus ac si hostis pro portis esset angustia annonæ e rat. Persuasum vulgo Pontifici decretum esse cum Gallo pacisci, aut si minus i contingeret vrbe deserta migrare alio. Ea noua turbarum populo occasio exitii Pontifex ad pellendum eum metum sedandumque tumultum in conuentu public Cardinalibus & nobilitati obtestatur: sibi stare sententiam in ea controuersia, cau sę æquitatem sectari nulla personarum ratione habita. quod si Gallus in vrbem ir rumperet, omnibus viribus obsistere: ac vero si res ferrent sanguinem pro officio vi tamque profundere. Magnificis promissis parum mouebatur populus, obstabat me tus. alii super alios aduentare Regem iamque affore nunciabant. Pontificiæ ditionis op pida indies à Gallicis copiis occupari. Itaque Pontifex ipse, neque suis neque Neapoli tanis viribus parem se fore hosti prævalido confidens, ex vrbe dimisso Ferdinando Ca labrię duce, qui in suburbio tendebat cum copiis rebus præsidium, in molem Hadria ni firmissimam arcem se recepit. Ne ludibrio sacrosancta maiestas in ea colluuione es set, prouidebatur. Denique Rex cum omnibus copiis Flumentana porta Romam iniit pridie kalendas Ianuarii ineunte anno M. CCCC. XCV. inter ingentes populi plausus, faustasque voces & certantia multitudinis vota, sed & Cardinales quidam eius aduentum haud obscuris lætitiæ signis concelebrarunt, sic ad diui Marci de ductus est ex lapidibus amphitheatri à Paulo secundo Pontifice constitutum palati um elegantia visendum & amplitudine. Hæc Romæ. In Hispaniæ vrbe Caraca Pe trus Gonsaluus Mendoza Cardinalis obiit tertio Idus Ianuarii vir pari nobilitate & pru dentia republica administranda magna per totam vitam auctoritate. Cupiditatibus non satis imperauit inter obsequia fortunę, contra quam non satis causa est humana imbecillitas. Vacuam eius obitu Toletanam ecclesiam Franciscus Semenus Cisne rius è Franciscano ordine tenuit maiori spiritu vir, quam pro humili fortuna, in qua natus atque educatus est. In omne argumentum sanctimoniæ grauitatisque compo situs: atque eo tempore Reginæ Isabellę à confessionibus. Accessit deinde purpu ræ rebus gestis & pro meritis debitus honos. Magnum rex Gallus suo in vrbem ad uentu terrorem commouerat. Actum de fędere inter eum & Pontificem. Anni tentibus viris primariis sancitur; vti Valentię Cardinalis regia castra sequeretur obsi dis loco legati nomine. Gemes Turcę frater in eius potestatem traderetur idoneus rebus in Oriente turbandis, quoniam de bello Turcico cogitabant Galli. Præter ea arces vrbis veteris Terracinę & Spoleti dum bellum maneret. Quo confecto non eas modo restitueret Rex sed etiam Ostiam; ac vero Pontificem pręsens venerare tur obsequiumque de more deferret, vti paulo post fecit ad D. Petri. Multum con tulit ad fęderis conditiones constituendas purpura per eos dies Brissoneto Episcopo Maclouiensi à Pontifice data. Fædere facto Gallus ad quintum kalendas Februa rii Roma discessit petiturus Neapolim. Copiarum pars in Præcutinos Aprutium que missa est ductore præcipuo Fabricio Columna. Ibi omnia prona fuere vrbs A quila eo tractu multaque alia oppida vltro in Gallicam ditionem venere. Interea Ferdinandus Rex cognitis rebus quæ in Italia gerebantur, Gallum aduersus Nea politanos principes festinare, ac pro eo studio Pontificis maiestatem contemptui habitam, Gallicis conatibus obsistere palam constituit: atque in eam rem Oca nia, vbi fine superioris anni se tenebat, Antonium Fonsecam & Ioannem Albionem in Italiam extrusit, qui Gallo eius verbis obtestarentur ne Pontifici grauis existeret, neue eius ditioni bellum inferret; alioqui, vti in superiori fædere exceptum erat, ecclesię in columitatem sibi curæ fore. videret ne præposteris actionibus superûm iram, homi num inuidiam commoueret. Impios conatus tristi sæpe exitu terminari. Simul Triuen ti Comitem eius classis ducem designauit, quam ad Illicis littus paratam instructam que habebat. Consaluum item Fernandum à Corduba virum strenuum, quãtum ducem bre-

1495.

cui futurum, quingentis equitib. præfecit, quos Neapolitano Regi auxiliares mittere stinabat, non minori Siciliæ cura. Legati quidem Romam peruenerunt ipso die quo allus ex ea vrbe discessit. Nec mora communicato cum Pontifice consilio festinatoq; nere Regem cõsecuti, in agro litteras dederunt suæ legationis testes. Monuerunt subide ne vlterius progrederetur, priusquã ecclesię Romanæ ac pontifici satisfaceret. Ea letione eaque denunciatione & audacia turbatus Gallus respondit tamen Velitris, quo die perueniendum erat, dicendi quæ vellent fore potestatem. In eo oppido dato prorum senatu coram, pluribus verbis exposuerunt mandata. Eorum summa erat de iniua Pontifici facta expostulare. Obtestari simul ne arma Neapolitanis finibus inferret, iusquam iudicio vinceret aduersarios, seque iure potiorem esse confirmaret. Vim tempestiue intentare, æquum non videri. Multis vltro citroque verbis consumptis ultisque ab vtraque parte iactatis in alteros probris & querimoniis qua veris qua fal-, Gallus tandem responsum dedit vlterius esse in ea expeditione progressum, quam vt tractare liceret: bello peracto non recusare de iure cum aduersariis certamen. Verba erant rebus vacua: quis enim Gallos crederet nobilissimi regni possessionem iudiim arbitrio permissuros; quis de victorię fructu legibus disceptaturos aliquando? Er- Antonius Fonseca. Quando inquit, ô Rex æquissimis postulatis obtemperare trectas, & vim admouere ac metum paras, armis & viribus ferox, Deus innocentiæ udex omnis insolentiæ inimicus; huius controuersię iudex esto: eius arbitrio atque trocinio rem totam permittimus. Rex enim vero noster hac denunciatione fin mis cęteris, suæ certe conscientiæ satisfecit, vt deinde liberata fide suis viribus & cos in eam partem sedet, quam æquiorem iudicabit. Hæc dixit: simul coram rege & occeribus, qui in conuentu aderant, initi antea fœderis tabulas lacerauit. Audax faius imprimis, neque ferenda Gallis contumelia visa est: ne tamen violaretur ius genm valuit. Romam dimitti placuit. Hæc legatio quamuis re nulla impetrata pro qua at suscepta vana prorsus non extitit. Pontifex enim confirmato erectoque ex eo meliorem spem animo, dignitatis memor decreuit icti nuper cum Gallis fœderis nditionibus haudquaquã stare. Ipse etiam Valentiæ Cardinalis proxima nocte minus tentis in eius custodiam Gallis dissimulato habitu Velitris egressus non prius concit, quam Spoletum ventum est firmam Pontificiæ ditionis in Vmbria vrbem. omam consulto vitauit, ne voluntate Pontificis aufugisse videlicet è castris creretur.

Rex Gallus Neapolim ingreditur. CAPVT VIII.

Ipso tempore quo Rex Gallus Romæ morabatur, Alfonsus Neapolitanus defensionis & victorię spe penitus abiecta, de eo imperio abdicando, nondum integro anno euolua patris obitu, serio cogitabat. Eo consilio Ferdinando filio è castris euocato atque procerum conuentu hac sententia locutus fertur. Quo in statu res nostræ sint, viri biles mecum pariter consideratis. Hostis ferox & validus pro portis. Nostri in fide rum constantes. Haud maiori celeritate Galli irrumpunt, quam prouinciales deionem faciunt: vrbes & oppida in eorum tradunt potestatem vexillis hostium pasi sublatis. Auxilia externa longinqua: & qui opem maxime afferre debuissent, hos stra calamitas, periculum, & ignominia parum mouent. Hostes amicosve incusaius est, qui viuere & regnare velit. Plura dicere argumentum ignauiæ. Meis deis irã cæleste irritatã fateor: qui deliquit pœnas is dato iustissimas morte, ignominia, nibus malis. His suppliciis si placantur numina, si expiantur noxę, satis habeam. tę fines pręscribere non licet: neque vero ex hac veluti custodia migrare Dei iniusqui pro voluntate viuendi spatia restringit & laxat. Quod meum est tamen, hanc onam regiam qua sum indignus, hoc sceptrum pono. peccatorum hoc piaculum o. Alii diutius hoc imperium tenuerint: nemo libentius reliquerit nemo fortius. ium tamen pro me (qua spe quibus virtutibus & prudentia:) Regem in posterum iu- haud iniqua permutatione pro sene & valetudinario, florenti ętate iuuenem, core firmo, inuicto animo. Quam cuperem vti eo in statu res nostrę essent, quo orbi rarum probarem quanti facerem ea, quæ prima ad felicitatem putantur. Sed quando n animi magnitudinem ostentare non licet: certe non erit minoris prudentiæ cedenecessitati, cuius inuictæ sunt vires. Hinc posteritas de nostro ingenio statuat. Neque m semper prudens nauclerus fœda procella inflatis fluctibus obsistit. Sed demissa anna versaque in obliquũ naui expectat dũ ventorum violentia transacta pelagi sęuitia

componatur. Hæc nostra sententia est, certaque voluntas. & quando patriæ charissi
præsidio esse in periculo non possum, quod instar mortis est; ea relicta in exilium ab
deliberatum habeo. Regni equidem paulo ante florentis atque domus nostrę ruin
non videbo: fortassis etiam hoc quasi sacrificio Deum placabo vindictæ vt leuior sit, h
minum misericordiam commouebo, vt maiori animo in nostræ caussę patrocinium
cumbant. Vobis, qui pręsentes estis, quique absunt, obsequium erga nouum Regem c
mendare, superuacaneum fore arbitror: ne ipsi quidem pręcipere vt ciues omni cor
tate & beneuolentia complectatur, vestrisque meritis magnis, & perpetuis debitam g
tiam rependat. Hęc abdicationis cęremonia in Oui arce peracta est ad decimum kale
das Februarii translati imperii tabulas dictante Iouiano Pontano. Mox Alfonsus dom
stica supellectile, quæ erat pretiosissima, in naues imposita in Siciliam concessit statu
Mazarę, Ioannæ nouercę dotalis, amæni & tranquilli secessus vrbe melioribus stud
vitę reliquum exigere veste in sacerdotis formam mutata. Litteras ad principes ded
quibus sui facti rationem explicabat: ac nominatim ad Ferdinandum regem perscrip
imbecilla valetudine compulsum vitam principalem abdicasse, ac vero voti religione
quondam id facturum implicasse, qua conscientiam exoluere æquum erat, ac prors
necessariam. Sic ille credi voluit. Propius tamen vero est, odium popularium sust
nere in eo rerum discrimine non potuisse: filiumque cogitasse, quod apprime gratus c
uibus esset ad bellum defendendum fore commmodiorem. Seroq; intellexit principu
opes beneuolentia suorum quam ferro satellitum esse tutiores. Obiit Alfonsus non to
circumacto anno ex quo regni procurationem deposuit domestica procella iam magr
ex parte mitigata. Corpus Messanę ad dextram arę in templo eius vrbis primario pos
tum est cum inscriptione subiecta tum eleganti tum acuta:

Alfonsum Libitina diu fugis arma gerentem.
Nunc positis (quæ nam gloria!) fraude necas.

Nouus rex cum primum regnum arripuit per plateas vrbis circumductus gratum po
pulo spectaculum prębuit. Quacunque incedebat pompa, multa vestis pretiosa viseba
tur, multa odoramenta spirabant, faustæ personabāt voces felix diuturnumq; imperium
comprecantium. Leui momento populi gratia circumagitur. tantundem intra pauco
dies pro hoste fecere. Ferdinādus sane delatum regnum à grato initio auspicari cupien
vinctis magno numero è plebe atque nobilitate dedit continuo libertatem. Eius be
nignitatis expertes tantum fuerunt Marini Martiani filius Ioannes Baptista Rosani prin
ceps, Suessæ Dux, & populi Comes in custodia quamuis diu seruati, ex quo procerum
bellum profligatum fuit, quippe Aragoniæ genti ad insaniam infensi. Celebritate peract
ex vrbe Rex ad diui Germani fanum abiit totius prouincię claustra occupatum & mon
tium coeuntium fauces in Cassinati agro, qua Gallis transitus erat: vbi Neapolitano co
pię tendebant arcendis Gallis intentæ: quoniam id oppidum ad confines Neapolitano
& pontificię ditionis est positum. Verum cognito capta Aquila Gallos in Campaniam de
flectere, ne à tergo & à fronte circumuenirentur; necessario è Cassinati saltu Capuam s
recepere vrbem operibus & militari præsidio firmatam. Cum copiis Gallus ad sanctum
Germanum applicuit, vim afferre nisi vltro deditionem facerent paratus. Sic ciues de-
fensione desperata portas aperuerunt. Promotis Gallicis inde castris maiori quamuis
difficultate Capua in potestatem venit. Triuuleius Mediolanensis patria dux strenuus
Neapolitanis desertis ad Gallicas partes, vnde melior spes affulgere videbatur; modica
fidei cura traductus præcipuus deditionis auctor extitit. Abscesserat Ferdinandus rex à
Friderico patruo quem rebus præfecerat Neapolim ad tumultum ciuium pacandum
turbulenta consilia de ea vrbe dedenda agitantium euocatus. Virginius Vrsinus & Pe-
tilianus eximii copiarum duces amissa Capua intra Nolam quo se ex fuga receperunt,
capti sunt. Earum vrbium amissarum fama cum peruasisset omnia repente ad Gallos in-
clinarunt. ipsa etiam vrbs Neapolis regni caput, nemine obsistere auso ac vero incre-
dibili populi plausu victorem intra portas admisit ad octauum kalendas Martii. alium
crederes populū, aliū senatū, tanta leuitate vniuersi circumacti sunt nullo iudicio sed sus-
cepto more quemcunque principem adulandi clamore studioque inani. In eam vrbem
ingresso Rege Gallo, aut vt alii malunt Capuæ dum morabatur Comes Baiazeti Turca-
rum imperatoris frater decessit. Nouus rex vix prima dominandi dulcedine delibata, vr-
be deserta consilii inops à plerisque desertus ad arcis nouæ præsidiū confugit, vbi Ioanna
regina cum filia eiusdē nominis erat; Fridericus patruus aliiq; proceres cōuenere haud
exiguo numero fidē & officium victoris gratia potiora arbitrati. Quod in ea rerum col-
luuione pro miraculo erat. Ex ea arce in alteram se contulit, ab Ouo dictā, rupi impositā
mari

nari omni ex parte circumfluo,eoque firmiſſimam triremibus,quas paratas habebat, in Ænariam inſulam traiicere, & ſi res ferrent, in Siciliam diſcedere deſtinans breui ſperās erum conuerſionem fore, quod rerum humanarum incōſtantia & vtriuſque gentis in- genia non lingua magis quam moribus diſcrepantium ſuadebant. Tametſi res Gallicæ ıbſque vlla offenſione proſperum curſum hactenus tenuere; atque ita vt intra non totos uindecim dies vniuerſi regni vrbes & arces, quam late ditionis Neapolitanæ fines pa- ēt, victoris fortunam ſecutæ fuerint. Ipſas etiam Neapolitanas arces Germani duces cu- todiæ præfecti,ô homines venales,pretio prodiderunt ad turpia ſeu honeſta iuxta leues. Caietanam arcem vi Galli admota cæperunt, in paucis quamuis firmiſſimam: inerantq; nilites & prouiſi antea commeatus. Pauca tantum in Brutiis oppida in fide priſtina per- titerunt. Sed quantulum id erat? Ea quoque indies carpebantur nulla ſpe à ſuo Rege ıullis auxiliis.Is ſe ad Ænariam tenebat, rebus perditis nō præſidium,ſed magis acceptæ gnominiæ deformis tum ſpectator tum teſtis, quanto animi cum motu dicere non eſt ıeceſſe. Rhegium denique victoribus ceſſit exaduerſum quamuis Meſſanæ poſita in culis claſſis Hiſpanicæ nulla à ſuo Rege allata agendi facultate prorſus inutilis in peri- ulo. Ex diſtantibus locis præcepta ſæpe & conſilia poſt res afferuntur. Sic nobiliſſima rouincia puncto temporis Gallicæ ditionis facta eſt: vix vt credam adeo celerem & fa- ilem rerum conuerſionem in vlla gente ab omni memoria contigiſſe.

Fœdus Principum contra Regem Gallum. CAPVT IX.

POſtquam ad Neapolim Gallis ferme omnia ceſſerunt,cæteri principes tum Itali tum externi reputare ſecum atque inter ipſos communicare cæperunt, quam graue eſſet us gentis imperium futurum, ſi diu in Italia inueteraſſet. Ferdinandus Rex Hiſpanus roximus periculo videbatur Gallis confecto Neapolitano bello de Sicilia,vti fama erat, ogitantibus auctore & impulſore Salernitano è numero Neapolitanorum exulum ma- me infenſo nomini & genti Aragoniæ. Cupiditas præterea dominandi vltro incitabat unctis affectibus flagrantior, tetrum malum, neque vllis reſiſtens finibus. Ergo Ferdi- andus Rex alios principes de iungendis contra Gallum viribus vltro appellare, vt cui ires ſinguli non erant,communicatis opibus ſuperiores euaderent. In mutua ſocietate ertiſſimum rebus fore præſidium. Eo Laurentium Suarium Figneroam ad Venetos le- rat,recenſque Ioannem Dezam ad Ludouicum Mediolanenſem dimiſit alliciendum on ſpe modo regiæ affinitatis, de qua iam actum erat, ſed etiam regni totius Galliæ iſalpinæ. quæ voces ambitioſi hominis auribus gratiſſimæ accidebant. In id fœdus fa- le Maximilianum Cæſarem & Anglum acceſſuros ſperabat: quos ſibi affinitate deuin- re cogitabat: ac in primis Ioannē principē & Ioannā filios permutatis nuptiis Philippo rchiduci & Margaritæ ſorori coniuges dare. Quæ coniugia ante agitata, Franciſci Ro- i opera ad Belgas ideo profecti tandem pacta ſunt. In belli ſumptus, quod difficile & uturnum fore prouidebatur, pecunia quærenda erat. Eo ſtudio in Aragonia gentis nuentus ſunt indicti: quibus Rex Catharinam filiam præficere cogitabat; & cum id on eſſet impetratum agente veteris moris tenaci. ipſemet neceſſario in eam prouinci- n ad conuentum habendum conceſſit. Tantæ molitiones arcanis quamuis conſiliis a- tatæ, irritæ non fuerunt. Venetiis, quo legati Principum conuenerunt, exeunte men- Martio inter Pontificem, Cæſarem, Regem Aragonium, Venetos & Mediolanen- armorum ſocietas eſt conſtituta, quam ſanctiſſimam dixere. Pactionis ſumma capi- erant. Vt viginti quinque annorum ſpatio communi impenſa pro facultate cuiuſque ciorum & copia collatis viribus triginta quatuor millia pedites, equites viginti octo illia ſub ſignis omnes haberent. Ingens numerus, opinione atque ſpe maior Eccleſiæ bertatis tuendæ, qua reipubl. firmamentum continetur, ſpecies erat: atque à ſingulo- m finibus iniuriam prohibendi. Re Gallos vniuerſa Italia deturbare ſatagebant par odo votis ſucceſſus contingeret. Arcanis hæc tractata conuentibus mirum eſt in tan- multitudine de fœdere diſceptantium non erupiſſe. Omnino Philippus Comineus udentia & vſu rerum præſtans Venetiis pro Gallo Rege legatus eo tempore, nihil eo- m quæ agebantur odoratus, fœderis præter opinionem facti cauſas ex Auguſtino Bar- dico Veneto Duce audiens, quaſi repente conſternata mente rogauit ſuo ne Regi fo- reditus in Galliam facultas! Magna ex hoc tempore rerum immutatio facta eſt, ma- a conuerſio. Neapolitanos Gallici imperii tædere iam cæperat ſuæque leuitatis. equentibus contumeliis victores morumque inſolentia & linguæ procacitate gra- ſimum odium in animis popularium commouerant: plerique etiam iniuria bonis

euersi finem malis exoptabant proni in vindictam, cum nullam opem à principe expec
rent. Dux quoque Mediolanensis recens Nouaria ab Aurelianensi intercepta & ad re
quam ditionem haud obscure aspiranti de imperii summa dubitare cogebatur. Ga
præsertim classe sua Genuam occupare cogitanti, vti idoneis auctoribus fama vulgab
Ita in periculo ad Venetos confugere habuit necesse & omnibus precibus eorum ope
implorare. Contra Gallus tempestate prouisa, quæ eius capiti minabatur, & patriæ desi
rio ne reditu prohiberetur, Italia relicta eo continuo proficisci maturauit. Prius aute
quam se in viam daret duces alios per vrbes & prouincias distribuit, ac Obenignum ir
primis Magistrum equitum dictum Brutiis præfecit, Lucanis Persinum Alegrii fratrer
Gilbertum autem Mompenserium regia nobilitate designauit: qui cum copiarum pa
te rebus præesset Neapoli summa bello paceque decernendi credita potestate. Simi
à Pontifice postulauit per legatos, vt sibi more maiorum possessionem parti imperii poi
tificio decreto & diplomate confirmaret. Ea summa votorum erat. Et quoniam de repe
tenda Gallia cogitaret, cupere oppido, Roma bona eius venia repetita coram de rebu
magnis consilia communicare. Colloquendi Pontifici idoneum tempus non est visur
Romanis Gallici nominis odio adeo incensis, vt colloqui sine tumultu non possent. Ne
politanum imperium cuiquam addicere nisi causa iudicum prius arbitrio diiudicata æ
quum non erat. In eam sententiam responsum est datum, Gallo minime gratum non cer
tamen iuris quærenti sed vim. Eo amplius profectionem vrgere institit: Discessit Neap
li ad tertium decimum Kalendas Iunii Romam iniit ipsis Iunii Kalendis. In ea vrb
pontificem non inuenit Perusiam elapsum metu ne itinerum maiestas in tanta rerun
colluuione esset ludibrio. Ex vrbe breui profectus Rex, & Senis aliquandiu moratu
vitata Florentia Pisas peruenit. Eam vrbem Florentinis contendentibus vti ad eorun
ditionem reuocaret, in eoque fidem ante datam liberaret, contra Pisanis cum lachry-
mis obtestantibus vt datum beneficium tueretur, neque nobilissimam ciuitatem patere-
tur ad seruituti proximam conditionem redire, durissima premi tyrannide: in neutran
partem sentētia pronunciata discessit in Insubres missis tamen prius Fregosiis qui factio-
nis opibus Genuæ & totius Liguriæ imperium Mediolanensi detraherent. Qui conatus
frustra fuit. Regi ad Tarri ripam progresso occurrit cum copiis Franciscus Mantua-
nus Marchio à Venetis delectus copiarum dux. Ex Apenini iugis dilapsus amnis præceps
inter saxa inæquali alueo delatus patentibus demum campis in Padum euoluitur. Recu-
sabat pugnam Gallus non ignarus imminutum suorum militum numerū: ac secum Au-
relianensi coniungere cupiebat imprimis, modo ex iis angustiis daretur euadere. Hoc re-
gis votum erat: necessario tamen ventum est ad manus. Ad Tarri fluminis ripam tribus
millibus passuum ab vrbe Parma castra collata sunt castris. Venetorum copiæ ad Forum
nouum erant ad montium radices situm pagum. Gallus ad vicinæ vallis qua montes
coeunt fauces restitit. Eo loco prælium est commissum in paucis nobilissimum fama.
Instruuntur acies, tollitur clamor, ab omni parte concurritur. Itali prima Gallorum acie
profligata, versisque intempestiue ad prædam militibus spatium victis dedere sese col
ligendi, ac restitutis ordinibus pugnam repetendi ex impetu eoque animorum vigo-
re quem aduersarii non tulere dispersi per agros & graues præda. Magnum Rex vi-
tæ periculum eo die adiit prætorianis ferro peremptis vix aliorum superuentu est
seruatus. Victoria quidem parta trium dierum inducias à victis impetrare tamen
non potuit. Sic per occultam tesseram profectione denunciata silentio motis castris
ex iis locis euasit. Ne graue damnum acciperet in discessu inflatis repente eius fluminis
aquis atque ex ea hoste transitu prohibito factum est. Leuis tātum armaturæ equites ab-
euntis vestigia sunt subsecuti. Ab iis atque ab incolis iniquis ad transitum locis cædes
factæ atque magna impedimentorum pars est ablata. In pugna super quatuor Italorū mil-
lia ceciderunt. Cum reliquis copiis Mantuanus Clastidium prius, mox Nouariam festi-
nauit. eius vrbis obsidionem, qua Aurelianensis inclusus à Ludouico Sfortia premebatur,
vrgere erat destinatum. Rex septimis castris præter Placentiam & Derthonam Astam
nemini infestus peruenit. lætusq; vitatis periculis vltro instaurabat numini & diuis
tutelaribus sacrum.

Ferdinandus Rex Neapolim est ingressus. CAPVT X.

VIx dum Gallus Neapoli abierat cum fortuna partium mutata & in contrarium versa
est. Eæ sunt rerum vices. Hispanica classis Messanæ in portu erat ductore Triuentio.
Eo reges pater & filius domo profugi conuenerunt Alfonsus & Ferdinandus, præterea
Ioanna

Ioanna regina vidua Alfonsi nouerca rebus profligatis remedium quæsituri. Gonsaluum Fernandum cum equitibus eius fidei concreditis & sua peculiari classe aduersæ tẽpestates in Baleari maiori & in Sardinia plures opinione & voluntate dies tenuerant: neque ante nonum Kalendas Iunii Messanæ portum tenere potuit. Quo iam tempore Ferdinandus Rex Rhegium exaduersum Messanę impositam freto vrbem cum arce aliaque finitima in Brutiis redegerat in potestatem: vbi Eberardus Obenignus natione Scotus dux strenuus rem Gallicam virtute & prudentia sustentabat. Gonsaluo Rhegium Croto, Amantia aliaque eo tractu oppida sunt continuo tradita pignoris loco dum sumptus in bello futuri & facti compensantur. Siciliæ quoque rebus propter vicinitatem præsidium & securitas ea possessione quęrebatur. Fridericus cum paucis triremibus ad oram Apulię missus iunctus Venetæ classi bellum alternante fortuna gerebat. Caieta à Gallis porro defecit, sed breui tamen subacta suo malo didicit furentis populi graues impetus esse, conatus inanes. De ratione gerendi belli in Brutiis deliberatũ. In pari voluntate non vna mens cunctis erat, neque sententia eadem. Regi stabat continuo Neapolim ire: quo à ciuibus conuitio vocari cœperat etiam ante Galli discessum: vt sunt benigni in calamitate & dolore mortales, maiora viribus pollicebantur. Vbi in vrbem veniret, concursum ab importuni imperii odio ad iustum & legitimum regem ex vniuersa ditione extemplo futurum. Gonsaluo graue videbatur accepta in Brutiis oppida hostium iniuriæ permittere absentia sua debilitare spem atque conatum reliquę ferme prouinciæ se suaque omnia in ditionem Hispanicam certatim offerentium. Placuit vti iunctis viribus Semenariam obsidione soluerent, qua premebatur à Gallicus copiis. Persiuus è Lucanis aduocatus Gallorum vires & animos confirmarat. Obenignus nostrorum consilio cognito qua necessario iter Regi erat ferox processit. Recusabat Gonsaluus certamen. Rex iuuenta feruens eo consilio repudiato pugnare decreuit. Victus tamen in prælio, equoque propter ipso in fuga ne viuus in potestatem hostiũ veniret, Ioannes Andreæ Altauilæ frater constanti raraque fide à puero in Regis obsequiis educatus atque in omnia familiaria iura fluctus eius periculo perspecto in pedes destitutus suum equum vltro obtulit. Euasit rex desultoriæ artis peritia in equum desiliens oblatum. qui dedit pro eo hostium accursu cecidit grata superis atque hominibus ob fidem præstantem victimã. Pugnatum est ad undecimum Kalendas Iulii. Fugientibus & male mulctatis regiis Semenaria propinqua effugium fuit, quibusdam incitamentum ne supremo conatu pugnarent. Syluæ quosdam & vicini montes texerunt. Victoriæ eius cum primis nobilis vt minor fructus Gallis victoribus esset ipsorum incuria Regis diligentia effecit. Profectus ex eo oppido in Siciliam abiit destinata voluntate Neapolim petendi priusquam acceptæ cladis nuncius accensa ro se ciuium studia restingueret Gonsaluus defendendæ Semenariæ spe abiecta, ea deserta in vicina loca dilapsus breui operæpretium fecit multis circum oppidis vi aut voluntate occupatis, neque vero destitit priusquam Brutiorum regionem ferme vniuersam Gallis detractam ad ditionem subiunxit. Rex cum sexaginta nauibus, quas in Messanensi portu inuenit milite vacuas, ac turba tantum nauali instructas, sublatis velis ad Neapolitanum littus appulsus per mediam hostium classem in eam vrbem est inuectus ipso die quo ad Tarrum pugnatum est pridie nonas Iulii. Ciues incredibili gaudio elati correptis armis in Gallos impetum dant repente omnia in contrarium versa. Armati per vrbem ciues implacabili odio Gallos insectari, plenæ cædibus viæ, cruenta fora templaque effractæ direptæq; ædes, & qui resisteret trucidatus, ac nominatim Salernitani & Bisinia ædes domestica supellectile sunt spoliatæ. Mompenserius motui plebis furentis impar arcem nouam se recepit adiuncto Salernitano. Neapolis exemplum Capua secuta est cis vicina, item Salernum & Apuli innumeræque adeo ciuitates pulso Gallico præsidio Ferdinandi Regis vexilla præferre, ingeminare nomen. Ad hæc pugnæ ad Tarrum commissæ vulgato nuncio Columnii proceres Prosper & Fabricius, eatenus Gallicas partes secuti se ad Neapolitanas transtulere. Vrsini contra siue ab insita æmulatione eius familiæ siue necessaria re impulsi ad Gallos transierunt, quippe Pitilianus Comes & Virginius Vrsinus eius familiæ principes à Gallis capti tenebantur. Arces Neapolitanas, quæ in hostium potestate manebant, regii supremo conatu impugnare dies noctesque. In sanctæ Crucis monasterio, quod arcis iustæ instar munitum. Nouęque arci coniunctum erat, inter milites præsidiarios Maurus quidam Alfonso Daualo Piscariæ Marchioni notus, quippe in eius familia quondam versatus seruili ingenio & fraude, si pretium operæ sit, aditum se monstraturum pollicetur. Re constituta, nocte quadam accedit Marchio speculaturus locum nihil veritus insidias, venturi plane ignarus, incauti guttur transfigit Maurus sagitta emissa. Tanti viri casũ vniuersa ciuitas luxit: luxere milites ob spectatã multis

in rebus virtutem paremque industriam omnium copiarum à Rege ducem designatum. Filius in tenera ætate Ferdinandus relictus est strenuus & nobilis consequentibu annis dux copiarum futurus verissima patris imago. Occisi locum Prosper Columna ante ad Aragonios traductus ex Regis voluntate obtinuit. Homini præpotenti promerendo id blandimentum est datum. Neapolitanæ arces diuturnæ obsidionis malis nullis ex Gallia subsidiis premebantur exigua sustentandi spe. Obenignū de ferenda ope appellare constituunt. Neque defuit ille vocantibus. Gallicum vigorem extinxerant Neapolitanæ illecebræ & voluptates vrbis cum primis amœnæ. vulgati præterea morbi plerosque extinxerant. & sane malorum colluuione fœdum bellum amplius insigniuit nouum genus morbi in ea expeditione visi. Corporum libidinoso contactu vis mali serpebat maxime nullis idoneis remediis, vt in tabe recenti, vsq; dum excogitatis: vnde crebræ in vulgus mortes. Morbum Gallicum dixere Itali, galli Neapolitanum, Afri Hispanicum nulla certa origine mali, opiniones vacillarunt. Ex nouo orbe vbi sæua contagio multum viget in Europam diffusam peritiores arbitrantur: atque hoc tempore à militibus Hispanis in Italiam atque Neapolim delatam luem qua caput & barba depilari solent, facies miserum in modum enatis bubonibus deformari, exedi viscera atque corrūpi ac sequi tandem interitum. Tenariffe postrema è Fortunatis insulis classe ad id missa domita atque ad Regum Castellę ditionem subiuncta tandem est. Insulæ eius Rex nauibus in Hispaniam delatus, inde Venetias transmissus donum iis ciuibus ab insolenti habitu & spectaculo non ingratum. Amicitiam nuper constitutam & fœdus ea beneuolentiæ significatione astringere certabat Hispanus. Alfonso Luco Tenariffes & Palmę subiugatarum præmium fuit Antelati honos & nomen in Canarias insulas seu Fortunatas concessum. Sic omnes illæ insulæ in Hispanorum potestate regiaque Castellæ ditione conquieuere tandem expeditionibus sæpe repetitis: bellumque id ante multos annos inchoatum hoc tempore finem habuit.

Rex Lusitanus obiit. CAPVT XI.

NOn cessabat interea Ferdinandus Rex Hispanus Regem Lusitanum & Anglum ad commune Principum aliorum fœdus asciscere per legatos, præsidia vndique conquirere. Strenuum principem & rebus maximis natum. Excusauit Lusitanus amicitiam cum Gallo à multis annis stabilem: non videri temere violandam. Et erat Pontifici subiratus: à quo impetrare non potuerat vti Georgium ex impari sed nobili matre filium iure legitimo donaret. Nullo enim respondente in successione regni mutare aliquid non est visum. Lusitano quidem deliberatum erat eum hæredem scribere ex asse, si minus venia Pontificis certe Maximiliani Cæsaris amitini iure successionis illi debito, sic interpretabantur eius voluntate in Georgium translato. Quod sane quid erat aliud, quam pulcherrime stantem reip. pacem præpostera ambitione & cupiditate turbare? nouorum motuum materiam quærere? Ab Anglo non fœderis societas petebatur, sed etiam nouæ affinitatis vinculum Arcturo Angli hærede & filia Ferdinandi Hispani Regis iunctis connubio. Vtrumque factum, sed consequenti tempore Lusitanus aqua intercute laborabat indies grauiore tum valetudine tum vitæ periculo. Pellendo morbo ad aquæ calidæ scaturigines abiit quæ in Algarbio atque Turdetanis habentur totius Lusitaniæ maxime salutares. Sæpe remedia in contrarium vertuntur. Morbi vis eo remedio nihil remisit: quin aucta potius Albore oppido decessit ad octauum decimum Kalendas Octobris, magno atque ardenti ingenio Princeps callidus, facundus, in vindictam tamen præceps. Successorem ex parte correcta superiori voluntate testamento designauit patruelem Emanuelem patruo Ferdinando natum Pacis Iuliæ Ducem, Georgio filio substituto si eum contingeret sine prole decedere. Longinquum id erat & incertum neque satis æquitati consentaneum. Sed Regum voluntates vehementes sunt. In præsenti ergo militiæ magisterio donari volebat, eius cui à Christo nomen est Conimbricæ ducem esse. Ab eo certe Aueri duces generis stemma deriuant nobilissimi. Inerant haud dubium in defuncti Regis moribus & ingenio bona, inerant mala. animus erectus, excelsus, magna appetens, maiora sæpe viribus, scelerum vindex, studiosorum & fortium hominum fautor. Multo effuso ciuium sanguine inuidiam apud suos commouit, tametsi pro argumento insigni ad clypeum. adiecerat pelicanum rostro lacerantem pectus alitem vt pullos suos in vitam proprio sanguine reuocet. Corpus translatitio funere in Syluensi æde compositum, Aliubarrotam inde delatum est eorum regum

im sepulchris, sed & victoria de Castella olim parta nobile oppidum. Regium
usitaniæ insigne publico omnium consensu ad Emanuelem, vti opus erat, dela-
im est Salaciæ eo tempore agentem cum Regina sorore regiaque vexilla eius no-
iine ingeminato more gentis sublata explicataque sunt. Etsi Maximilianus Cæsar id
gnum sibi deberi contendebat iure sanguinis in pari propinquitate maior natu. Inter
os qui à latere defunctum regem sanguine attingunt non stirpē, ex viro an fœmina sint
iti, sed in pari propinquitatis gradu sexum atque ætatem in successione esse consideran
. Vtiq; Ferdinādus Visei dux, vnde Emanuel est natus, & Eleonora Augusta Maximi-
ini mater, patruus & amita defuncti regis erant. Porro Lusitani sexum in imperio non
scernunt: neque stirpem considerant, sed capita. Verum de hac tota controuersia alio
co copiosius dictum est. Emanuelis causam gentis studia iuuerunt, præclaræque corpo
s & animi dotes, quibus nulli ea ætate principum inferior extitit. Ruscinonensi limiti
enricus erat præfectus Albæ ad Alistem Comes. Is iussu sui Regis in agros Narbonen-
s cum manu militari irrumpens late terrorem incussit. Idem Petrus Manricus fecit sed
r extremam Cantabriam in Aquitaniæ fines inuectus. Nihil tamen memorabile est
stum. prædæ tantum hominum & pecorum abactæ. Quod præcipuum fuit Gallo qui
u Astæ substitit, iniecta necessitas fœderis cum Ludouico Mediolanensi maturandi, ne
rsis ad Italiæ bellum terga nudarentur, sed potius ea solutus cura reduxque in Galliam
natus Hispanos & irruptiones prohiberet. Et erat stultum aliena curare, sua negligere.
ederis leges fuerunt: vt Nouaria Mediolanensi redderetur quinquaginta aureorū mil-
us numeratis Aurelianensi. Arx Genuæ, quam Galli ceperāt, penes Sequestrum esset
rrariæ ducem. Gallicis copiis per Insubres volente duce liberum iter esset, additis et-
m de suo ad recuperandum Neapolim auxiliis. His rebus constitutis Gallus præcipiti
tumno cum copiis trans Alpes in Galliam rediit. Graue Neapolitano regi extitit Ludo-
cum Mediolanensem ducem contempto publico Principum fœdere sibi priuatim,
od erat nefas, consuluisse: vnde præsidium rebus expectare debuisset, ab eo nullo pro-
quitatis respectu, erat enim eius auunculus, rationes Neapolitanas secundo vehemen
conturbari. Re ille necessaria excusabat cum hoste pepigisse. Alios principes parum o-
præter nomen in eo periculo communicasse, quid factū vituperarent: haud dubium
itium, nisi ita fecisset rebus instare. Ergo Neapolitanus Rex aduersus tempestatem ex
llia rursus imminentem præsidia vndique comparare, ac Ferdinandum Regem Hi-
num sibi amplius deuincere satagebat filia eius in cōnubium expedita. Non abnuebat
nditionem Hispanus, sed belli ancipitis exitum expectare malebat ex euentu sumptu-
s consilium. Morę impatiētia Neapolitanus & Ioannę Reginæ viduæ suasu eius filiam
dem nomine duxit soluta lege propinquitatis à Pontifice, quoniam amita eius erat. In
a nuptiarum lætitia, res bellicæ curæ erant. Veneti ad ferendam opem solicitati ægre
idem sed consensere tandem. Mantuano ductore auxilia decreta equitum peditum-
e: præterea in præsenti quindecim aureorum millia mutuo in stipendium data. Dum
pecunia redditur, sumptusque necessario in bello futuri compensantur, Brundusium,
ydruns, Tranū, Monopolis, Poliganum in Apulis nobiles vrbes & Lautæ pignori datæ
enetorum votis sæpe expetitæ, quoniam alluuntur mari supero Orientis commercio
mmodissime vnde genti certissima vectigalia constant. Nouas ad tempestates con-
andas hi apparatus pertinebant. Ferdinandus quoque Hispanus haud minori cura
llum repetere parabat, quod per fines Ruscinonenses nuper erat inchoatum. Ea expe-
io proprie ad Aragonios pertinebat. In eius gentis conuentibus, qui superiori anno Tu
sone sunt cæpti, de publico auxiliares ducenti grauis armaturæ equites, leuis armatu
trecenti toto triennio decreti sunt, cum eo vt in septem turmas tributis duces Rex è
nte quidem designaret. Contra vt aliqua gratia esset, quod antea consueuerant, datum
à Rege vt publica ciuitatum munera & magistratus tribuerentur. deinde ciuium no-
inatione è designatis coniectisque in vrnam sorte ducta. Deinde in Dertusanis Cata-
inorum conuentibus, qui superioribus mensibus inchoati ad anni Millesimi quadrin-
ntesimi nonagesimi sexti initium tenuerunt, simile decretum auxiliis iuuandi Re- 1495
m est factum eo propensiore voluntate, quod Ruscinonenses in quorum finibus
imus belli impetus futurus erat, proprie ad Catalaunos pertinent, eorum impe-
contributi ditionis pars. simul de coniugiis cum Austriaca familia actum ma-
a contentione est: tametsi Archiducis animus affinitatem Hispanicam auersari vi-
debatur contumax propter ætatem, parumq; in futurum prospiciens, pa-
trisve obtemperans voluntati votisque.

Galli à finibus Neapolitani regni depelluntur.

CAPVT XII.

BEllum Neapolitanum gerebatur supremo partium conatu, vt de regno diductis ambos prouincialium studiis & viribus. Galli quamuis imminuti numero firmissimas tamen arces & vrbes retinebant. Caietam obsidebat Neapolitanus Rex: in Brutiis & Magna Græcia Hispanorum arma duce Gonsaluo felicem cursum tenebant: oppidis & arcibus magno numero ad ditionem subiunctis vix Gallis ea quidem parte superesset, vbi pedem ponerent tuto. Firmatus vsu miles Hispanus nulla discordia corruptus, nulla acie exhaustus, sed belli Maurici domitor sæpe meliora ferre. Persiuus & Obenignus Gallorum præcipui in ea prouincia Duces contempto proprio periculo haud ignari quanto in discrimine arces Neapolitanæ essent, ibi belli & rerum summam verti in ea fortunæ inclinatione consilio inter se communicato decreuere tamen, vt Obenigno relicto, qui Hispanorum conatibus obsisteret, Persiuus cum copiarum parte Salernum ditionis tum Gallicæ vrbem abiret, si liceret ea ope Neapolitanas arces tueri, sin minus iunctis cum Mompenserio viribus bellum eo tractu instauraret, si qua daret occasio Neapolis recuperandæ. quæ prima cura solicitabat. Sic factum. Persiuus ex itinere multis oppidis ex deditione adiunctis quatuor porro Neapolitanorum millia iussu sui Regis obuia ad Ebulum Picentinorum oppidum non procul Sylari amne ductore Matalonio, acie superauit. Læta ea victoria Gallis in præsens fuit exiguo in futurum vsui: territis quidem aduersariis nulla manus numero aut viribus insignis prodire in aciem, obsistereque eorum conatibus audebat. Rex tamen priusquam acceptæ cladis nuncius ad obsessos perueniret, de arcium deditione transegit nisi intra certum diem idonea superuenirent auxilia. Accessit Persiuus victor ad Neapolis conspectum, sed cum intra arces nihil moueretur, & Rege extra mœnia tendente penetrare ipse ad obsessos non posset retro flexit iter. Sic arces omni præsidio destitutæ elapsis paulo ante Mompenserio & Salernitano abeuntibusque Salernum, vt pepigerat deditæ sunt. Pecunia Gallis ducibus in stipendium deerat. Ad quam redigendam in Apuliam concedere statuunt portorio è pecoribus: vnde præcipua & maxima vectigalia iis regibus constant. Eo consilio Mompenserius, Persiuus atque Virginius Vrsinus vires conferunt. præcipui Gallorum duces hi erant, minores multi alii, tum Italici generis tum Gallici. Neapolitanæ copiæ in varias partes distractæ erant. Rex ipse receptis Neapolitanis arcibus de belli summa solicitus Beneuentum abiit: quam vrbem Pontificiæ ditionis Fridericus patruus ab ingruentibus vndique Gallis defenderat. Inde cognito Gallorum consilio Fogiam abiit quæ ex Harporum ruinis creuit. Eo etiam Mantuanus cum Venetis auxiliis appulit. Id commode accidit. Sexcenti tamen Germani duce Fabricio ad Regem contendentes, cum eo inuito Nuceriam digressi essent, vbi altera eius nationis manus expectabat, quam deducere secum cogitabant, quo maior gratia esset validius subsidium, forte in hostiles copias incidentes ferme ad vnum cæsi sunt: etsi supremo conatu pugnarunt, multosque & ipsi ex hostium equitibus peremere. Tanta ex eo Gallorum superbia vt ad Fogiæ mœnia promotis castris Regem ad pugnam prouocare non dubitarent: quam ille eo incommodo & superiori ad Semenariam ignominia cautior castigatusque detrectauit copiis nondum in vnum locum contractis. Leuia tantum fuere certamina: & ab vtraque parte cædes, captiuique neque nullius neque magni nominis. Galli vlterius progressi portorii partem redegerunt, partem Rex. pars alia in ca perturbatione periit à neutris exacta. In ea colluuione non oppida & vrbes modo sed ipsi pastores aruaque, vt hostile solum vastabantur. Gallorum ferociam comprimere cupiebat Rex haud ignarus ea parte victis reliqua procliuia fore. Gonsaluus in Brutiis vniuersa prouincia ferme in potestatem redacta ipsaque adeo vrbe Consentia capta arcem obsidione graui premebat. In Obenigno parum præsidii erat ad extremum Italiæ angulum compacto sustentanteque maiori locorum fiducia quam virium. Monuit Gonsaluum Rex vt cæteris prætermissis in præsenti ad se actutum festinaret: belli capite confecto reliqua secutura. Sibi ad ducendum bellum virium satis esse, ad lacessendũ prælio hostem maiores copias optare. Gonsaluus vera Regẽ prędicare nõn ignorabat. In diuersum tamen variæ curæ anxium trahebant. Omittere incœptum graue erat, sed regi opitulari necessarium. Ergo obtemperandi decreto Ludouicum Aragonium Cardinalem cum parte copiarum in Brutiis relinquere statuit, qui bellum se absente sustentaret

et castris quam infulis aptior. Is Ferdinandi Regis patruelis erat Henrico natus Alfonsi quidem Regis fratre, sed ex impari matre. Agrestes homines magno numero spe prædæ, in vt iter impedirent, iniquis ad transitum locis se in armis ostendunt. Nihil terretur Hispani cum Mauris Granatensibus in præruptis locis & arduis pugnare assueti. Impressione in vicanos facta ad Muranum oppidum magno eos numero cæciderunt, nisi quos fuga dilapsos vicini saltus seruarunt. Ex captiuis quæstione habita cognitum est nobilium magnam manum ad Laynum seu Laum contractam destinata voluntate Consentinæ arcis disturbata obsidione tuendæ. Gonsaluus ne pulcherrimæ occasioni deesset tota nocte itinere continuato, sub auroram in id oppidum irruptione facta nobilium magnam partem peremit, cepit alios, quos mari ad Regem misit Principes in eo numero erant Nicastri Comes & Honoratus Sanseuerinus Bisiniani frater. In diuersa parte Galli Cercelum in Samnitibus obsidebant decem millibus Beneuento dissitum oppidum. Rex vt eam obsidionem dissiparet Frangettum finitimum accurrit cum copiis, vbi Gallicum præsidium erat. Suorum periculo permotæ Gallorum copiæ opitulatum venere. Serum auxilium fuit oppido iam tunc capto à Rege tum incenso ne præda miles impediretur scilicet hostique opportunus ex eo esset. Constitere duæ acies exaduersum duobus occupatis collibus valle interiecta: quam transcendere neutri sunt ausi. Res Gallicæ inclinare cœperant: animos & corpora peregrinæ voluptates eneruarant. Rex quoque re cum suis communicata deliberatum habebat, nisi suo commodo, ac explorata victoriæ spe cum hoste non confligere, neque sua festinatione committere, vt casus aliquis partium fortunam permutaret. Gonsalui in aduentum certe sustentare visum est quem festinare & prope diem affore fama & idonei testes nunciabant. Neque fefellit spes, breui in castra Regia peruenit, tametsi Mompenserius obuiam progressus, eius iter impedire omni studio conatus erat. Quo tempore Rex vestigiis omnibus vrgere Gallorum copias annonæ angustia laborantes, iamque detrectantes pugnam & de Apulia cogitantes. Verum premente Rege conuerso itinere se se intra Atellam incluserunt & uentu huius belli nobilem cum primis vrbem, & tunc Amalfitani Principis ditioni contributam. Rex quo minus id oppidum occuparent, sua diligentia impedire non potuit, quod proximum erat, circumuallare constituit. Ducebatur obsidio pa... defensorum & impugnantium conatu, neque dispari spe, cum Gonsaluus diu expectatus in castra tandem regia peruenit ad octauum Kalendas Iulias, qui dies Ioannis Baptistæ natali sacer est. Eius aduentus obsessis grauis exitialisque, obsidentibus lætissimus accidit rerum gestarum fiducia vtrisque cogitantibus eius virtute fore bello grauissimo finem. Accessit ad lætitiam plausus. Consensu duces & milites uenientem Magni ducis titulo & nomine honestarunt factis præclaris consentaneum, quod ab hoc initio susceptam & aliarum nationum eximio fauore confirmatum in morem abiit, vt hoc potius nomine quam natiuo cognoscatur. Ac sane alii duces in Italia quamuis per se strenui cum eo comparati multo inferiores rebus omnibus videantur. Erat enim ingenio magno belli & pacis artibus peræque instructus, præcipua morum suauitate, colligendæ militaris beneuolentiæ eximius artifex, in præsenti grande ad victoriam momentum. Opinionem de eius virtutibus susceptam confirmabat ipse industria, satis decorus facundia, omniumque quæ diceret atque gereret, arte quadam ostentator. Ita cum primum Atellam peruenit situ considerato ipsis Kalendis Iulii cum suorum manu molas frumentarias, vnde obsessi alebantur, momento temporis occupauit, valido inde hostium præsidio deiecto. Fregit ea res Gallorum spiritus, regiis fiduciam addidit breui opprimi ac profligari aduersarios posse. Ex paruis sæpe initiis magnarum rerum exitus pendent. Leuia aliquot prælia fuere pro oppido, casus varii: Salernitanus & Bisinianus in ditione delectus habere destinata voluntate Gallicas partes à casu sustentandi, opem obsessis ferendi. Verum ea diligentia nihil est præstitum: ac contra Mōpenserius, Virginius Vrsinus, & Persiuus obsidionis malis fatigati se & oppidum dedere decreuerunt. Leges consensu scriptæ: si intra trigesimum diem idonea auxilia non mitterentur ex Gallia, copiæ Gallorum ex vniuersa Italia decederent cum bona venia impedimenta, equos, arma secum asportan... Arces & oppida Regi restituerent vniuersa ditione Caieta, Venusia, & Tarento modo retentis, præterea quidquid Obenigni & Montii Ducis armis occupatum esset. Discedentibus Rex mari naues, terraque iter tutum præstaret. Mense Iulio hæ conditiones sunt iureiurando & datis obsidibus confirmatæ: in iis tabulis mirum enimuero videatur Gonsaluo Magni Ducis nomen consensu adscriptum. Dedita vt conuenerat ea vrbe aliisque arcibus Galli profecti, exiguo numero

tamen in patriam peruenerunt. morbis & variis casibus consumpta multo maior pars
pse etiam Mompenserius ad Vesæuum afflicta valetudine, an ex molestia periit. Virgi
us Vrsinus & Iordanus filius in custodiam dati fœderis in eo fide violata. Sed Alexan
Pontificis iussa vrgebant, cui obsistere Regi tutum non erat pro imperio id mandatis,
que pro Pontificia auctoritate concepti eum iurisiurandi religione soluentis. Affuere
hoc bello Ioannes Borgia Cardinalis Amalfitanus Episcopus Pontificis ex sorore natu
non idem de quo eodem nomine Episcopatu alio est commemoratum, sed tamen pro
uunculo Pontifice legatus, tum Dux Gandiæ Pontificiæ manus quam subsidio ei Re
misit, ductor. iis meritis Vrsinorum facta iniuria gratificatum est. Gonsalui discessu r
Gallicæ in Brutiis & Magna Græcia resurgere, Hispanorum vires debilitari cæperant.
die proximo post fœderis conditiones ad Atellam firmatas eam prouinciam repetiit: c
ius partem multo maximam eius absentia Obenignus ad Gallicam ditionem reuocar
acerrima belli fax, virtutis & prudentiæ spectatæ magis quam felicis ob præualentē a
uersarium. Eius enim diligentia locis omnibus prementis in commune aliorum Gall
rum fœdus consentire, ac vero relicta Italia in Galliam redire est compulsus. Quo tem
pore omnino dimidiato mense Augusto in Castella vlteriori Isabellæ Reginæ mater Isa
bella decessit è vita annis postremis parum sui compos. Corpus extemporario funere A
reuali sepultum, vbi extremam ætatem exegerat, consequentibus annis in Burgense Ca
thusianorum monasterium translatum est: loco vbi vir eius Ioānes eo nomine secundu
Castellæ rex fuerat compositum. Ad vndecimum Kalendas Septembris defunctę nepti
Ioanna nomine classe ad Lauretanum portum instructa in Belgas abiit ad pactas nuptia
cum Philippo Austriæ Archiduce. Regina mater filiam vsque ad portum est prosecuta
Fridericus Henricus maris Præfectus Belgas vsque. In coniugii eius celebritatem ludo
rum apparatum omnemque lætitiæ significationem intentos. Ab Alexandro item Pon
tifice Ferdinandus puellæ pater Catholici cognomentum accepit in posteros cum regn
transfusum stabili possessione. Honorum titulos Principibus diuidere Pontificibus Ro
manis datur. Erat in more vt in litteris Apostolicis adscriberetur, Regi Castellæ illustri
Ergo deinde noua indulgentia adscribi placuit, Regi Hispaniarum catholico, non sin
obtrectatione & inuidia Regis Lusitani, quando Ferdinandus imperio vniuersam Hispa-
niam non obtineret, eius tum non exigua parte penes alios Reges. Contentio ab eo tem-
pore excitata ad nostram ætatem tenuit. Maiori motu exarsisse Gallum verisimile est, si
quod Comineus ait, Pontifici erat destinatum Christianissimi appellationem, qua reges
Gallos ante aliquot annos simili exemplo in Ludouico vndecimo Pius secundus Pont.
Max. honestauit, in Ferdinandum transferre rerum gestarum amplitudini gratiam con-
sentaneam.

Reges Lusitani. CAPVT XIII.

EManuel Lusitaniæ Rex cum primum regium insigne desumpsit. Montem maiorem regni ordines ad generales conuentus euocauit de rebus grauissimis consilia commu nicare volens. Eo Georgius accessit defuncti Regis filius, ætatis agens annum quartū decimum, Diegho Almeyda deducente Priore Hospitalario, quem sagax pater delegerat, qui pueri imbecillam ætatem regeret consilio, imbueret moribus eo loco dignis. Venien tem Rex benigne accepit, quin ad eius amplexum lachrymas fudit indices beneuolen-tiæ, decessoris tum memoria tum desiderio expressas. Filii eum loco futurum promisit charissimi, se patre dignum præstaret. Simul legatos dimisit ad varios Principes, nomina-tim Castellæ Regibus suæ inaugurationis gaudium nunciare voluit: Alexandro Pontifi-ci more maiorum suo nomine obsequiū debitum deferri. In noui Regis aula principem gratiæ locum obtinebant Dieghus Silua, quo morum institutore & magistro creuerat; tū Ioannes Emanuel Ioanne Guardiæ Episcopo natus & Iusta Roderica illius amica, quæ Emanuelis Regis nutrix fuit. Dieghum Portalegris Comitem esse iussit operæ & discipli-næ præmium, Ioannem regio cubiculo præfecit. Ex vsu familiari parique ætate gratia au-cta, adeo vt cæteros aulicos facile rebus omnibus anteiret. In iis conuentibus edictum est vt Iudæis omnib. à defuncto Rege in seruos datis redderetur libertas. Superiorem seue-ritatem noua censura mitigare æquum videbatur; miseræ gentis calamitatem subleuare. Auxilia in Africam decreta atque militare supplementū: vbi Septam freto imminentem Ioannes Rex eo nomine primus eripuerat Mauris. Tingini & Arcillam ad extremum oc-casum atq; ad Oceani littus Alfonsus Emanuelis patruus. Inuecta virtute posteri retinue-rant: felicibus sæpe armis submouerant hostes, agris finitimis attulerant vastitatē. Arcillæ præfectus Ioannes Menesius cupidus nouo Regi suam industriam probandi multis circa

pagis

gis consuetũ vectigal pẽdere recusantibus, cõmunicato cõsilio cum Tingitano Præfe-o atque cum eo iunctis viribus in eos ducens, forte in Barraxam & Almandarinum in-irrit strenuos Afrorum magnique nominis duces. Non detrectauit certamen Menesi-; etsi numero vincebatur. Commissa pugna victi fugatique hostes sunt: virtuti cessit mul-udo. Læta ea victoria in præsens fuit, rerum maiorum initium. Interea ad Montem ma-rem conuentus celeberrimi, multis quamuis & magnis rebus nondum constitutis ne-ssario sunt dissipati pestis ob luem in ea regione grassari incipientem. Ipse adeo rex di-issis ordinibus raptim ex eo oppido discessit huius anni initio; atque sub ieiunii Chri-iani tempus Setubaliam sese contulit. Quæ profectio non incolumitati tantum est data d officio studioque duas sorores viduas inuisendi Eleonoram Reginam, & Isabellam rigantino antea nuptam. Eo congressu nihil prius actũ quam de Aluaro Brigantini Du-s occisi fratre ducisque filiis, qui in Castella profugi durum exilium tolerabant, patria ctorres in patriam, paternasque opes & pristinum dignitatis locum reponendis. Id Fer-inandus Rex Castellæ enixe contendebat: innoxios nihilque mali promeritos eriperet pplicio: sorores tantundem cum lachrymis flagitabant, ardentius Isabella quam eæ ca-mitates propius attingebant eodem momento orbata viro filiisque, familiæ vniuersæ iserabili luctu. Ante omnes Beatrix Visei Dux precibus Regem filium fatigabat, eique o materno iure mandabat, vti sanguine & necessitudine coniunctos subleuaret. Non bi, inquit, solum, regnum cœlitus datum sed matri, sororibus, & propinquis; omnib. de-ique qui in te spem emergendi iure collocarunt, partem aliquam imperii communicari m & felicitatis cogitare debes. Fructum ex nostro fundo nostraque ex arbore decer-ere quis vetabit? Quæ si nos spes fefellerit animis nostris concepta, quo ibimus? ad cu-s opem confugiemus? An importuna seueritate committes vnde cunctos nos pigeat te l culmen dignitatis & gloriæ peruenisse? Cum eras priuatus, nostram sortem & miseri-n deplorabamus: nunc ad eam acerbitatem, iniuriam importuna seueritate factam ad-ngere erit necesse. Quare si vlla tibi æquitatis, si vlla pietatis cura est, si labores eius quæ peperit, si amorem quo te sum perpetuo prosecuta memoria retines, matri filiam resti-e, sorori filios, auiæ nepotes, memet denique totam mihi redde, meaq; membra disiun-a locis & lacera & disiecta in vnum quasi corpus salutari ista manu compinge. Atque im acceptæ potestatis præcipuum fructũ cogitato, hoc quasi initio accepti principatus ecimen dare cæteris ad bene sperandum hoc quasi salutari signo sublato. Cupiebat Rex stissimis matris & sororũ votis satisfacere. Verũ ne repente defuncti Regis censura mu-ta in leuitatis suspicionem incurreret, verebatur: ac simul prouidendum erat ne eorum imos irritaret qui bonorũ exulib. ablatorum se attactu & longa possessione cõtamina-erant. Vicere tamen omnes difficultates pietatis respectus, matris & propinquorũ postu ta. Quib. bona & honores exulũ sunt ablata, eos aliis pro præsenti copia datis muneri. cauit. Nullus vt regiam clementiã accusaret, contra laudarẽt multi & perpetuo præco-o celebrarent, qui nollent etiam factũ probantib. Regii cõiugii cura solicitare, & prolis spẽ regni suscipiendæ. Ætas matura erat quippe sex & viginti annorũ. Nulla conditio astellæ regũ affinitate potior erat: neq; id gens Lusitana ignorabat. Ferdinãdo & Isabel-Regib. de eo coniugio appellatis placebat Emanuelẽ generum adoptare: cęterũ vt ma-rem filiã coniugem darẽt, non adducebantur. proxima in Belgas abierat. Catharina etiã rcturo Anglo pacta erat. Mariam omniũ minimam coniugẽ Lusitano libenter destina-ant. Abnuit Lusitanus: neq; aliũ Principẽ sibi præferri in coniugio maioris filiæ ferebat o gentis ingenio nulli de dignitate concedens. Adamabat pręterea Isabellã & forma & dole oblectatus ex quo tẽpore fuerat in Lusitania Alfonso Principi nupta. Agebatur de coniugio: eaq; ex re Ferdinandus Rex Catholicus occasione captata Lusitanũ solici-bat, vt se ad Principum fœdus contra Galliæ opes & Regẽ adiungeret. Isabella quoque rinceps inter coniugales leges Mauros & Iudęos Lusitani regni finib. deturbari iubebat oti peruicax qui perfidã gentẽ tueretur à Christianis institutis abhorrentẽ, ei vt toro iun eretur adduci nõ posse. Cupiebat Emanuel vtriq; postulato satisfacere puellę amore ar-ẽs impatiensq; morę. Verũ ne Ferdinãdo obtẽperaret, amicitiã cũ Gallis à multis annis antẽ & mutuis officiis cultam excusauit. Hispaniæ finib. ab iniuria tuẽdis vires & fœdus benter offerre: vt se externis bellis implicaret, alienum à suis rationib. putare. Ad Isabel-gratiam promerendam ægre quidem, sed datum tamen, vt nouo edicto, quod sub hu-s anni finem promulgatum est, Mauri & Iudæi omnes iuberẽtur finibus Lusitanię abs-edere seruitutis metu proposito, si qui post designatum tempus restitissent. Solutum itea pœna noua lege sanciri placuit. Mauri quidem in Africam continuo sine recusati-ne transmiserunt. Iudæis non eadem facultas extitit: quibus paulo post nouo edicto

filii sunt detracti quatuordecim annis minores, atque salutaribus aquis per vim adhib
Insolens decretum à legibus & institutis Christianis abhorrens maxime. Malo cogas h
mines Christiana sacra suscipere? libertate cælo data in re omniũ grauissima spolies, qu
Deus sui arbitrii esse voluit? Graue id piaculum sit: ac ne filios quidem à parentib. eo
dio abstrahere liceat. In vtroque tamen gens Lusitana peccauit; pueris enimuero sine
luntate parentum ad baptisma violenter raptis, atque maioribus natu, vt Christo dar
nomina, conuitiis & contumelia vexatis. ac nominatim discedendi facultate per fra
dem sublata, cuius necessitas erat imposita. Ita plerique seruitutis metu dederunt man
quidam syncera voluntate, pars multo maxima tempori seruientes animo simulato: c
ius rei deinde clara documenta extiterunt. multi ad patriam superstitionem, quam rei
cisse, visi erant, cum ignominia Christiani nominis reuersi. Ergo Iudæi variis modis & i
dignis sunt in Lusitania vexati. Ab Alexandro Pontifice impetratum eis qui tribus ord
nibus militaribus se deinceps in Lusitania adiungerent, perpetuæ castitatis venia, indu
ta certe facultate coniugii: quo eatenus erant veteri instituto prohibiti. Eius indulgenti
grauissimas extitisse causas non dubito tempori accommodatas. Libidinis effrænatæ l
centia, natalium macula inusta proli ex iis militibus genitæ. Cæterum res ea obtrectat
one non caruit, vt omnia noua, aliis moderationem laudantibus, alii maiorem cautic
nem requirebant & constantiam. Sæpe etiam quæ prudenter excogitata videbantur i
perniciem vertuntur. Ea est humani ingenii imbecillitas. Ab hoc certe aditu opima eo
rum ordinum vectigalia non hominibus militaribus, vt antea, attribui, sed in aulicorur
delicias, qui castra nunquam viderunt, conferri cœperunt. quanta peruersione & bono
rum gemitu dicere non attinet. Præmiorum spe certa sublata quotusquisque non potiu
delicatam & amœnam vitam, quam militiæ labores & puluerem complectatur.

Ferdinandus Rex Neapolitanus obiit. CAPVT XIV.

MOtus Italiæ non quiescebant nondum in malaciam compositi. Anglus cum affinitate Hispanica ad commune fœdus contra Galli conatus adiecit animum: seq; cæteris Principibus adiunxit. Cæsar etiam venturum in Italiam profitebatur Galliæ Cisalpinæ & Hetruriæ cura vbi multa mouebantur. Sic Dux Mediolanensis à Gallico fœdere discedere constituit. Cognita præsertim Delfini tum infantis morte, & Galli Regis eius patris valetudine perpetua, ne res Gallicæ ad Aurelianensem iuratum hostem reciderét, haud temere metuebat: atque ex ea re exitium, quoniam is princeps eius rationib. vel maxime erat infensus, in Mediolanensi principatu ab antiquo riualis. In Neapolitano regno Apuliæ partem Veneti obtinebant, Gonsaluus sui Regis nomine Rhegium, Amantiam, aliaque in Brutiis oppida & arces. Andegauensium in potestate non paucæ, neque contemnendæ arces supererant, neglecta in eo icti nuper cum Gallis fœderis fide. Ad eas impugnandas Rex, Cæsarem patruum furto conceptum Tarentum amandauit. Vrbinatem, qui eo bello iuuerat, in Pelignis & Samnitibus curare iussit. Atque hic quidem breui omnibus circa oppidis ad ditionem regiam subiunctis cum Prospero Columna Romam abiit. Caietæ subiugandæ maior cura solicitabat: quam mari Triuentius & cum eo Venetæ triremes acriter, sed irrito conatu impugnabant. Terra obsidere parabat Rex omnibus copiis, cum id cogitantem dysenteria in villa apud Vesæuum, ac ex eo mors oppressit Nonis Octobris Neapoli, quo se deferendum curauit. Quid flos ætatis iuuit? quid gaudia & aliæ vitæ iucunditates? quid victoriæ de hostibus partæ regnumq; receptum? omnia subuextit importuna mors & sæua. Vix degustato primi regni fructu est raptus. Miserabile iuxta & insigne exemplum humanæ felicitatis inconstantiæ. Luxere extinctum ciues verissimis lachrymis: vnum virum ducemq; spreta aliorum segnitia laudibus ad cœlum ferre. Accurrit Castellonio, vbi tum agebat, Fridericus patruus cognito regis periculo: atque ipso quo decessit die Neapoli Rex est proclamatus quippe proximus sanguine. Salerni & Bisiniani principes, Meliti & Lauriæ Comites, qui in ea vrbe erant infensi maxime Aragonio nomini sibi per conditiones adiunxit, sed fide parum constanti. Intempestiuo quidem eius principis obitu, multorum animi ad nouas spes nouasq; molitiones excitati sunt; ac nominatim Neapoli & Romæ ad Regem Catholicum res Neapolitanas recidisse quidam prolatis de scripto vetustis iurib. & tabulis confirmabant. Eæ voces Pontifici & aliis Italiæ principibus accidebant ingratæ, iis etiam qui vera dici iudicabant. Sua cuiq; tuendi præcipua cura erat, graue Hispanorũ Regis potentiam noui & magni principatus accessiõe augeri. Imbecillũ Regẽ vicinũ habere potius volebãt. Gõsaluus qui aliorũ conatib. obsistere vnus poterat, arce Cõsentina impugnãda districtus, ea capta

& Obenigno

Obenigno in Galliam pulso, vniuersaque adeo Brutiorum prouincia breui subdita, ...lam abiit: atque in ea vrbe relicto milite, Neapoli Reginas matrem & filiam inuisit, ...ctum & mœrorem, quo erant oppressæ, sua præsentia & accommodatis officiis leua...rus. Vrgebat contractis copiis nouus Rex Caietam obsidione, atque omnibus viribus ...pugnabat: quo tempore Obenignus pedestri itinere Romam petens forte an consilio ...ea loca peruenit. Is Regis concessu in vrbem ingressus obsessis auctor extitit deditio...s per conditiones maturandæ. Defensionis spem nullam superesse Gallia longinqua ...o Rege aliis curis districto. Satis molestiarum diuturna obsidione tolerasse. Non videri ...nplius laborandum. Ita vrbe dedita Galli rostrata naui & duabus onerariis discesserunt ...Galliam. Miraculo est habitum è duabus nauibus alteram mari haustam ad littus alte...m Terracinæ eiectam fregisse. A templorum spoliatoribus dona auro & argento gra...a & sacrorum instrumenta reliquumq; apparatum nulla religionis cura vehentibus eas ...enas scilicet habuerunt locorum præsides tutelaresq; diui. Sic opes male partæ pereũt, ...rduntque possessores. Cæsar, vti erat pollicitus transcensis Alpibus in Insubres arma...s irrupit. Mille equitęs, pedites quinque millia sequebantur nomen magis quam robur ...ercitus. Præcipua spes in Italicis copiis. Itaque Mediolanensis Dux se cum illo coniun... Sabaudus & Monferratus imperii beneficiarii, quamuis Asta euocati venire negle...runt. inane sine viribus maiestatis nomen spreuere. Idem fecit Ferrariensis Dux tam...i Mutinam & Rhegium Imperatorum beneficium obtinebat. Genuam tueri erat pro...situm aduersus Galli conatus missa classe & ope Rouerei Sancti Petri Cardinalis alio...rumque ciuium eam redigere in potestatem contendentis. Pisanos præterea tegere ani...us erat aduersus Florentinos omnibus viribus conantes eos ad pristinum ius ditionem...e reuocare oppressa quam à Gallo acceperant libertate. Illi quoniam pares viribus non ...ant, vt arreptam libertatem retinerent, ad aliorum Principum opes supplices confuge...nt. Ac Venetos nominatim ad vires communicandas solicitarant quiduis perpeti ob...nantes, ne iugum seruitutis grauissimum atq; intolerandum à Florentinis reponeretur, ...tremum malorum. Eam prædam Dux Mediolanensis Venetis eripere cupidus ac vero ...us vrbis possessionem ad suum principatum adiungere, auctor Cæsari extitit vt Pisano...m patrocinium susciperet. Quod ille libenter fecit: ac Liburnum vltra Arni fauces po...um oppidum nobile portu circumsedit præsens. Conatus inanis fuit; obsidione soluta ...m ignominia discessit. Pudenda actionum inconstantia agebatur: neq; satis principi...s fidebat, à quibus erat euocatus. Ita de reditu in Germaniam cogitare cœpit nulla de...ris cura. De ea re Ticini deliberatione suscepta, cui conuentui cum aliis Dux Medio...nensis interfuit, Bernardinus Caruaialius Cardinalis à Pontifice legatus, vt Principum ...dus promoueret, accommodata oratione persuasit, vti dilata tantisper profectione re...s Genuensibus opem ferret, quæ in periculum veniebant propter Galli conatus eam ...bem suæ ditionis facere cupientis. Cũ ex Hispania est allatum inducias enimuero Re...s Gallum inter & Hispanum pactas spe haud dubia pacis porro perpetuæ inter se san...ndiæ. Id Italicas rationes vehementer conturbauit: ac Cæsar vt ardentius in discеden...voluntatem incumberet effecit. Induciæ ab Hispano hac occasione sunt cõcessæ. Quo ...mpore bellum ad Neapolim maiori impetu gerebatur. Hispanis noui ex Gallia terrores ...tentati. Irruptionibus quæ per Ruscinonenses identidem fiebant irritata ea gens vindi...te haud dubium parabat. Delectus militares in Gallia ingentes ac reliqui bellici appa...tus, imminere Hispanis finibus tempestatem manifeste indicabant. Ea cura Ferdinan...s Rex Catholicus eo propius accedens Gerundiæ aliquandiu substitit cum delectis co...is, quæ ex omni parte ad periculum confluxerant gentis in arma promptæ. Verum au...mno præcipiti cum nihil ex Gallia moueretur, dimissis Rex copiis & plerisque militib...o atque alio dilapsis in Castellam redire atque Burgos festinare constituit: quo Regi...m occurrere mandauerat filii principis nuptias cum Margarita sponsa celebratum. Ea ...ofectione cognita Rex Gallus Ruscinonenses idoneo præsidio nudatos atq; opportu...s iniuriæ cõtracto raptim exercitu, decem & octo millia milites ductore Carolo Albo...o Sanctanderii regulo pro duce Borbonio Narbonensi limiti ea parte præfecto in Hi...aniæ fines irrumpere mandat. Sic ad quintum decimum Kalendas Nouembris qui di...Veneris fuit, Salsulæ in aditu Hispaniæ posita arx iis copiis est circumsessa. Murus erat ...teris structuræ, neq; idoneus tormentorum ictib. sustẽtandis, quæ pestis igneo vomitu ...globis ferreis obuia quæq; prosternit. Militum qui erant in præsidio virtus hostilẽ im...tum diu sustinere nõ potuit. Die proximo oppido per vim expugnato, arx etiã ad dedi...nis cõditiones redacta est. Aduolauit Hẽricus Comes ad pręsidiũ, & cũ iis copiis, quas ...ntrahere potuit, ad Ribasaltas constitit quatuor passuum millibus dissitum oppidum.

Serus opitulator arce iam amiſſa. Quod erat proximum ad nominis exiſtimationem tu endam, hoſtem, qui deſerta arce quam tueri non ſperabat, ſe ad vicinos montes recep rat locorum aſperitate magis confiſus quam viribus inſecutus eſt pugnandi ſi copia eſſe certa voluntate. Conſtiterunt ferme in conſpectu vtraque caſtra dies aliquot. Ventu ad manus non eſt: actum tamen per internuncios de fœdere. Sanxere itaque vti ea part quidem poſitis armis induciẹ eſſent vſque ad octauum decimum diem menſis Ianuar 1497 anni proximi Milleſimi quadringenteſimi nonageſimi ſeptimi. Nihil eſt in bello tam le ue quod maiorum rerum momentum non ſit. Itali principes ex iis induciis ſuſpicati Re gem Hiſpanum communi cauſa & fœdere deſerto ſibi priuatim conſulere. Quæ ſuſpici manauit latiſſime. Cæſaremque iam dudum de reditu cogitantem impulit, Italia deſert nullo tantæ molitionis pretio in Germaniam extemplo vt feſtinaret præceps & pauidus

Dux Gandiæ occiſus. CAPVT XV.

SImul Virginius & Iordanus Vrſini ad Neapolim vincti ſunt magna multorum inuidia & vinculorum ſuaſor auctorque Alexander Pontifex in eius familię oppida & ditionem inuolauit, quam obtinebant ampliſſimam in agro Romano. Præcipui duces ei bello deſignati Gādiæ Dux, Vrbinas, atque Fabricius Columna aliquot initio oppidis captis Bracianum obſidebant ſitu & ope firmiſſimam arcem. Carolus Vrſinus & Vitelocius pecunia ex Gallia aduecta, delectibuſque militaribus inſtitutis equitum peditumque, obſeſſis opem ferre decreuerunt. trecetos grauis armaturæ equites, leuis armaturæ quadringentos, pedites bis mille & quingentos ſub ſignis habebant. Cum his copiis Vaſanum Pontificię ditionis oppidum impugnare ſtatuunt. Validum municipium auferre Pontificiis è re famaque videbatur: Certe Pontificios auxilio venturos ſoluta Braciani obſidione haud inepte cogitarant: futuramque pugnæ copiam ex æquo. Non fefellit coniectura. hoſtes quamuis minori numero Vrſinis obuiam procedunt pugnandi deſtinata voluntate. in victore exercitu amiſſi eius oppidi ignominiam hærere graue exiſtimantes atque intolerandum. Ventum ad manus ad nonum Kalendas Februarii. Motæ loco initio Vrſinorum acies in vicino colle conſtiterunt loci munitione magis quam armis fretæ. Fabricius Columna cum copiarum parte æquiorib. tramitibus circuire collem, hoſteſque adoriri à tergo parabat: cum illi Pontificiorum paucitate qui in acie perſtabant, conſiderata in eos præcipites feruntur eo impetu, quem illi imminuti numero nihilque minus expectantes non tulerunt. Cæſi omnes verſique in fugam. Gandiæ Dux vulnere in facie accepto euaſit, Vrbinas captus eſt. Nobilis victoria ad famam, vſu ſalutaris fuit. Oppida quæ erant ablata ad victores ferme redierunt. Ipſe quoque Alexander Pontifex maioris mali metu & re neceſſaria magis quam ſyncera voluntate Vrſinos recepit in gratiā. Gonſaluus quamuis bello Neapolitano nondum confecto Romam cum militari manu profectus Pontifici adiutor, eius concordię conſtituendæ præcipuus auctor extitit: eoque merito Vrſinorum familiam viris armiſque præualidam Regi ſuo conciliauit. Quibus rebus conſtitutis Pontificis hortatu eiuſque in gratiam Oſtiam abiit, quæ vrbs Gallico vſque dum præſidio tenebatur. Menaute Guerri Præfecto, tanta ex eo moleſtia vrbis Romæ, vt non ſecus ac ſi hoſtis pro portis eſſet & circū mœnia, annonæ anguſtia laborarent. Magnæ difficultates opponebantur, ardua arcis mœnia, munitiones adiectę validum præſidium, in multos dies comparatus cōmeatus. Virtuti ceſſere difficultates. intra octauum diem ab Hiſpanis admotis ſcalis capta per vim: & Præfecto tamen ſe tandem dedenti vita multaque blandimenta in fidem accepto data ſunt. Multum ad eam vrbem capiēdam Garſiæ Laſſi pro Rege catholico legati apud Pontificem induſtria virtus que contulit, atque ea prudentia qua nemini ſua ætate conceſſiſſe viſus eſt. Gonſaluus cupiebat ea expeditione confecta in regnum Neapolitanum redire arces impugnatum, quæ à Cardinali Sancti Petri Iuliano Ruuereo Gallicis partibus addictiſſimo ad fines eius prouinciæ obtinebantur. Adit Pontificem, diſcedendi facultatem petit, ſermone longius producto Reges Ferdinandum & Iſabellam in eius ære eſſe Pontifex ait, neque in officio reſponde re tamen, vt erat opus, & collata beneficia poſtulabant. Ingenium eorum nemini æque ,, ac ſibi eſſe notum. Credo equidem, Gonſaluus ſubdit, tibi eſſe notos quorum in ditione ,, es natus. Quod vero addis nulla eorum in te officia extare: nimirum oblitus es eorū Re- ,, gum ope & auctoritate ſtare tibi pōtificatum, in tanta quamuis licentia actionum aulæq; ,, vniuerſæ morum peruerſitate. Ergo quæ collapſa ſunt, ſeueriori cenſura in priſtinum ſta- ,, tum reſtituas moneo priuſquam meus Rex religione prohibeatur ei fauere qui ſuis mo- ,, ribus vniuerſum orbem Chriſtianum fœdare, prauoque vitæ exemplo multis exitio eſſe videatur.

ideatur. Adiecit alia quæ ita dedit: recensuitque sigillatim beneficia collata à suis Regibus multa & magna. Pontifex victus conscientia scilicet & audacia hominis militaris perterritus, cui loquendi fiduciam misera temporum & morum conditio dabat, mutire non est vltra ausus. Malorum etiam colluuies, qua ex eo fonte orbis Christianus premebatur, Castellæ & Lusitaniæ reges impulit repetitis legationibus Gonsalui exẽplo tantundem à Pontifice vt postularent. Verum frustra omnis opera sumebatur frænanda impotentis ingenii prauitate, ita formatis auribus vt acerba quæ vtilia; & nihil nisi iucundum & nouum acciperent. Quin paulo post in Cardinalium cætu vbi de regno Neapolitano Friderico confirmando actum est, Beneuentum Pontificiæ ditionis vrbem Gandiæ duci, vt traderetur, serio agitauit. Præterea destinatum habebat iis Regibus tributi, quod annuatim ecclesiæ Romanæ pendere iure fundi consueuerant, gratiam facere, mutare principatu, quem Gandiæ Duci dari volebat in ditione centum aureorũ millia valore exæquantem. Restitit coram Garsias Lassus effræni cupiditati augendi suos: ac disertis verbis denunciauit suo id Regi curæ fore si secus esset decretum: neque passurum vt Beneuentum n cuiusquam gratiam ecclesiæ detraheretur quocumque tandem prætextu, rationeue. arum ea diligentia fuisset profectum, nisi quem neque ratio à furore neque pudor à prauitate continere poterat, eius rationes conturbasset Ducis Gandiæ repentina sæuaque mors. Id qua ratione contigerit explicandum est. Nocte quadam ad octauum decimum Kalendas Iulias ex hortis, vbi cænati erant, dux & duo Cardinales Valentinus & Borgia domum referebant. Diuertit de via dux cum vnico à pedibus famulo: quem etiam à se imisit arma quæsitũ. Fecit ille vt erat imperatum: verum in reditu herum non inuenit: eque vero die proximo omnino intelligi potuit vbi esset. Mula tantum qua vehebatur d Flaminiam portam Vrbis est inuenta indicium aduersi alicuius casus. Maiori diligentia & inquisitione cognitum è nauiculario est de media nocte è cymba in qua pernoctabat, vidisse hominem è mula qua portabatur ab alio in clunibus insidente & duobus ab troque latere ad extremum pontem vbi ventum esset, in subiectum flumen præcipitem atum. Rogasse qui in mula sedebat, an mergeretur: ac duobus affirmantibus, discessisse mnes. Loco à nauiculario designato vrinantes ad imum vsque flumen quæsitum dilienter corpus inuenere nouem fœdatum vulneribus cum vestibus ac reliquo omni ornatu. Autor cædis qui esset, explorari non potuit. Multi suspicionibus exagitati. Quidam b Vrsinis occisum putarunt, iram in patrem conceptam in filium expromentibus scilicet. Alii Ascanium Sfortiam Cardinalem sugillare haud minori odio incensum in Borgiis. Cæsaris Valentini Cardinalis fraus suspecta erat aliis, & paulatim in plures cœpit manare suspicio. Quæ fama præualuit, quasi inuidia stimulatus, quod in Gandiæ principatu minor ætate frater ipsi esset antea prælatus, dolorem ea cæde vindicasset. Verum quis statuere possit? quis vulgi linguam & pronunciandi temeritatem frænare? odium in Pontificem conceptum efficiebat, vt procliui in deterius persuasione populos sinistra interpretatione cuncta acciperet. Nempe infensum semel principem alienæ sæpe culpæ grauant. x Duce filius item Ioannes nomine relictus est paterni principatus hæres diu superstes que ex duobus coniugiis numerosæ deinde prolis pater.

Ioannis Principis Hispaniæ nuptiæ. CAPVT XVI.

QVa classe Ioanna princeps in Belgas nauigauit, Margarita Archiducis soror ex aliquanto interuallo in Hispaniam vecta est, ad Ioannis Principis nuptias permutatione alterna inter fratres sororesque pacta. Mense Martio ad Santanderii portum appulit. Rex socer & sponsus obuiam sunt progressi. Ad Reinosam in manus conuenere: nuptiæ urgis initio mensis Aprilis celebratæ apparatu & lætitia post hominum memoriam singulari. Nuptialia sacra Toletanus antistes peregit, auspices adhibiti Fridericus maris Præfectus & mater Maria Velasca. vt in aula Margaritæ, ministeria mutarentur Rex nõ permisit: ac dedit potius vt suo arbitratu retineret eos aulicos, qui gratissimi ob communem originem, linguam, moresque essent. De pace inter Regem Catholicum & Gallum per conditiones constituenda agebatur. Ferdinando Stradæ in Galliam pro legato ire iusso ei perficiendæ imprimis demandata cura. Pacis sanciẽdæ facultas nondum erat, neque tempus opportunum. Lugduni huius anni initio induciæ generales sunt pactæ cum Hispanis quidem ducto principio à quinto Martii die, cum aliis autem fœderatis principib. vti vellent, septimum Kalendas Maii. Earum finis esset Kalendis Nouembris omnibus sine discrimine. ea enimuero causa Gonsaluo extitit discessus ab vrbe Roma maturandi, ne ob pactas à suo Rege inducias cogeretur arma ponere prius quam arces quæ à Cardi-

nali Sancti Petri in regno Neapolitano tenebantur, in poteſtatem venirent. Quod pri
ſtare tamen non potuit militari ſeditione intempeſtiue excitata. Pactis induciis agebati
inter duos Reges nihilominus de pace, ne ad arma redire eſſet neceſſe. Fridericum R
gem Neapolitanum Galli propter paternos natales vitioſos iniuria id regnum occupa
priores accuſarunt. Eo excluſo ius regnandi ad Gallum neceſſario, aut Hiſpanum pert
nere. Præſtare poſitis armis illud inter ſe per conditiones partiri. Non diſplicebat ea cor
ditio Ferdinando, neque dubitabat totam cõtrouerſiam Cæſaris arbitrio permittere. R
cuſabat Gallus ius ſuum minime dubium, vt ipſe videbatur, ad iudicum examen vocar
Ferdinando tamen ſi regnum id ſibi cederet, æquam compenſationem offerre aut in pe
cunia, aut alia quapiam ratione: vſque eo vt Vaſconum regnum ſe daturum polliceretu
quorum reges habere Ferdinandus ſuſpectos cœperat, Labretis & Fuxenſibus, vti natu
ra cogebat, ad Gallos nimium propenſis. Ad Medinam Campeſtrem quo Galli legati ve
nerant, de re tanta diſceptatio erat inſtituta. Studio ii prouecti ſui Regis nomine Brutio
& magnam Græciam in extrema Italia pacis pretium promittebant; ea tamen exceptio
ne, vt ſi reliquo regno ſubdito victor Gallus eam etiam prouinciam ſuæ ditionis facere
vellet, Vaſconum regno mutare liceret: additis tamen triginta aureorum millibus annu
is exæquarentur cum eius prouinciæ, minora Vaſconum regni vectigalia. Gallicis polli-
citis ita mouebatur Ferdinandus, vt belli potius odio mallet Friderico regnum confirma
ri tantum pecuniæ daturo Gallis quantum delecti arbitri pro factis in ſuperiori bello ſum
ptibus iudicaſſent, annuo quinetiam tributo adiecto, quod in omne tempus penderetur.
Quo fœdus eſſet ſtabile, Ferdinandus Dux Calabriæ Friderici filius natu maior Borbo-
nii Ducis filiam ex Regis Galli ſorore natam duceret, dotis nomine veniam & pacem in
eam regiam illaturam. Honeſta conditio. Sic Gallici legati ſunt dimiſſi. Et quoniam indu
ciarum tempore decurſo metus ſuberat redituros ad arma Gallos Rex Catholicus nihil
de ſua comparatione remittere à multo vſu cautus attentuſq;. Vaſcones imprimis frænа-
re erat propoſitum, vnde bellici terrores vel maxime oſtentabantur. Ita ab iis Regibus ar-
ces in ſuam poteſtatem contradi fidei pignora volebat, certe arcium præfectos nouo in
eius verba ſacramento fidem aſtringere. Ad hæc Bernardinum Velaſcum equitum in Ca
ſtella magiſtrum limiti ea parte præfecit, ne ſe Vaſcones poſſent commouere. Non minor
de Ruſcinonenſibus cura erat, ne per eos fines Galli in Hiſpaniam irrumperent duce de-
ſtitutos. Quoniam in populari tumultu inter milites & ciues forte Perpiniani concitato
Henricus Comes ad ſedandas iras egreſſus lapide ex ſolario temere iacto ictus perierat.
Ergo in eius locum Fridericus Albanus Dux Gallorum conatus ea parte reprimendi cu-
ram ſuſcepit. Claſſis etiam Hiſpanica ad ea littora accurrere iuſſa eſt. ductor Enecus
Manricus. Atque hi bellici apparatus in Hiſpania erant neque nulli neque maximi. In
Italia Fridericus Rex de ſuis rebus ſolicitus delectus habere auxiliaque vndique conqui-
rere. Ducem Mediolanenſem imprimis in partes attrahere ſatagens geminis nuptiis ob-
latis eius, quoniam Hippolyta vxor ſuperiori anno deceſſerat, cum Carlota ſua ex priori
vxore, ſorore Sabaudi Ducis, filia. Maximiliano Ducis maiori filio Iſabellam Arago-
niam coniugem deſtinabat, ſibi item ex Iſabella natam Principis Altamuræ filia ſuper-
ſtite coniuge. Honeſtæ conditiones neque repudiandæ prorſus præcipiti vtriuſque fa-
miliæ caſu caruerunt effectu. Simul à Romano Pontifice vt ſibi regni eius poſſeſſio-
nem ſuo diplomate confirmaret enixe contendebat, aduerſus imminentes tempeſtates
non leue ſtabilimentum. Id vt aſſequantur Borgiis ſe multa largiturum pollicitus. Ita ex-
orato Pontifice non multo poſt Valentinus Cardinalis miſſus Neapolim iurato in ponti-
ficis verba quaſi beneficiario coronam capiti impoſuit. Affuit toti cæremoniæ Archiepi-
ſcopus Conſentinus. Populus non ſecus ac ſi pacata prouincia eſſet prompta adulatione
gratia haud diuturna, eius diei lætitiam ludis, conuiuiis, & exquiſito apparatu, ac ſumptu
celebrauit. Rex etiam ſe in eos munificum exhibuit, quorum præclara opera extiterat. I-
taque peractis ſacris voce præconis Proſperum Columnam Traiecti Ducem Fundanum ſ
Comitem eſſe iuſſit, Fabricium Columnam Talliacozi ducem, Gargani Magnum Gon-
ſaluum. Piſcarii Marchionis extincti fratrem Enecum Daualum Vaſti Marchionem de-
nunciauit. Plura alia multis è nobilitate largitus eſt. his debita dimittere, aliis dare immu
nitates nulla in poſterum cura regnum lacerare. Omnium voluntates ea beneficentia
promereri erat propoſitum, qua popularium animi maxime capiuntur. Munificentiam
celebrabat vulgus, quidam etiam pecuniis mercabantur. Sapientes irrita iudica-
bant, quæ neque dari neque accipi poterant incolumi imperii maieſtate. Antonelus
Sanſeuerinus Salerni Princeps celebritati non interfuit. vocata quamuis per edi-
ctum

ſtum vniuerſa nobilitate venire renuit. Nouorum motuum ea fundamenta erant: præſertim ad eam noxam munitis arcibus denuo atque armis & commeatu comparato. quæ noua culpa erat, alienatæ voluntatis argumentum haud dubium.

Luſitani in Indiam penetrant. CAPVT XVII.

VNo tempore Europæ quidem prouinciæ ac præſertim Italia præſenti malorum pondere, maiori impendentium metu fatiſcebat, extrema autem ad Solis occaſum Luſitania diuturnæ pacis bonis omnibus & felicitate florebat domi; foris conſpicua imperii fines ad remotiſſimas gentes proferre, Euangeliiq; lucem ad poſtremos orbis terrarum ines accendere, ad ipſoſq; adeo Indos penetrare cogitabat. Conſiliũ auſu temerariũ viũm, euentu ſalutare extitit ingentemq; deinde gloriam genti peperit pareſq; opes. Henicus Eduardi Regis frater ingenti ſpiritu vir primus omnium in eam cogitationem incuuit nouas orbis regiones inueſtigandi: anniuerſariiſq; claſſib. Auſtralem cœli plagam ex lorare iuſſis ad extima Africæ littora, qua inflatis immenſum Oceani fluctib. quatitur, ouas inſulas, gentes incognitas inuenit. Præclaros eius conatus abrupit mors: quæ incilit in ſalutis humanæ annum milleſimum quadringenteſimum ſexageſimum ætatis ſetimum & ſexageſimum. Clariſſimum Principem immortali gloria, tum ob alias virtutes caſtitatis cultum nullo per totam vitam fœmineo contactu fœdatæ, tũ præſertim proter eam nauigationem ingenti auſu tentatam. Per ſe parum (etenim non multum proeſſit) magni momenti locum obtinuit tẽpore conſequenti. Deſtitit Alfonſus Rex Edurdi filius incœpto non voluntate certaq; ſententia, ſed motu temporũ impeditus & connuis calamitatib. aliis ſuper alias ad vitæ exitum exercitus. Eius filius Ioãnes eo nomine cundus, ardenti ingenio princeps eo repetito conatu dimiſſis identidem claſſib. Africæ Æthiopiæ littora longe lateq; aperuit vltra mediam cœli plagam antiquis incognitam acceſſamq;. Neq; ceſſauit in opere priuſquam immẽſa Africæ littora in promontorium efinere cognitum eſt flexu terrarum in Orientem facto, cui à cõtinuis maris tempeſtabus Procelloſo nomen fecere nautæ. Rex ipſe ominis cauſa Bonæ ſpei nuncupauit, & uoniam eo circumflexo ſperabat ad Aſiæ & Indiæ Orientalis oras poſſe nauigando peetrari, inconceſſam laudem vlli antea mortalium; Orientiſq; opes immẽſas & copias in uſitaniam auertere. Sic promontorio, id eſt nomen loquentium vſu confirmatum. De regionibus certiora allaturos terra prius Petrum Couillaniũ & Alfonſum Paiuam Aſię q; Africæ penitiores receſſus exploratum miſit, vti competenti loco ęxplicatũ eſt. Collanius quidem Aſiæ littorib. emenſis Cairum Ægypti vrbẽ primariam rediit. Inde Paiæ obitu cognito, quẽ initio mors oppreſſit magnis ſæpe aduerſa conatibus, in intimam thiopiam, qua late Preſto Ioannis imperium patet, penetrare porro inſtitit. Ab eo prinpe reditu in patriam prohibitus ad ſuum Regem tamen viſa explorataq; deſcripto conepta explicataq, ſigillatim cunctorum ratione miſit: nullaq; deinde dandi litteras faculte pro mortuo habitus eſt: donec conſequenti tempore, quid illi acciderit Luſitani adntu ſuo in Indiam cognouere. Interea poſt Ioannis Regis fata Emanuel rerum cura ſuſpta continuo animum ad eam maturandam expeditionem retulit. De re tamen tanta conſilio prius deliberatione ſuſcepta, variæ, vt fit, dictę ſententiæ. Pars longinquã adeo uigationẽ auerſari. Ingẽtia pericula, exigua cõmoda, parum ſpei. Si gloriã ſi vtilitatẽ ſeerẽtur, ex Africano cõmercio & Æthiopico mari ſatis magnos fructus ſuppetere. Quid aiora viribus captarent? quid præcipiti temeritate in certum exitium ruerent? Præſtare ntem Luſitaniæ campis deſertiſq; latiſſimis colendis exercere, quam maioris lucri ſpeio & deſidia prouinciales corrumpi, mores patrios inuerti. Quod deinde malum emenri non poſſet. Alii procedendum in opere contendebant. Neq; enim eatenus eſſe cur cœpti pœniteret: vti aucta ex eo commercio vectigalia regia argumento erant. Magnis natib. aditus primos arduos ſemper à generoſis animis vinci, iiſdem difficultatib. ignas homines obrui. Si cauti nimium eſſe velimus, quis ingentia facinora vnquam aggreetur? Nihil gratis mortalibus natura dat. Timidos fortuna ſeu Deus deſtituit, fortibus eſt. Modum quibuſdam placebat nauigationi præſcribere. Africæ littora explorari vuerſæ, neq; vltra procedere. Honeſtum & commodum certis finibus includi: cupiditanifi frænos iniicias, immenſum efferri: neq; ceſſare niſi in præceps dato eo, qui obtemrandum duxerit. Luſitaniæ viribus & copiis ſi extenſas immenſum Africæ regiones arirent, fore ſatis. Suo ſe quemq; metiri pede eſſe verum. Inter variantes ſentẽtias, in qua us dignitatis erat, ea vicit in concilio; & ſecundum eam Rex incœpto progrediendi denata voluntate, quatuor naues inſtrui omnib. rebus mãdat. iis Vaſcus Gama præficitur

magnorum ſpirituum vir, eôque vel maxime idoneus ad nouum iter nouamque nauig
tionem tentandam, qualem ab vlla memoria aggredi nemo auſus fuerat. Socii adiunc
Paulus Gama frater & Nicolaus Cœlius, aliique viri præſtantes, ad hæc centum & ſex
ginta pars nautæ pars milites. Exigua manus, ingens incœptum. Regium vexillum ſaci
precatione luſtratum de more in Diuæ virginis templo ab Henrico olim Principe prim
totius nauigationis auctore in littore Oliſiponenſi extructo: quibus deinde veſtigiis, au
ctis Indico commercio vectigalibus Emanuel Rex nobile monaſterium Bethleem d
ctum Hieronymiano ordini conſtituit. Ex eo loco conſcenſis nauibus ſoluerunt ad ſe
ptimum idus Iulii, inter multorum qui abeuntes ad littus proſequebantur lachrymas &
lamenta, vt non felicem nauigationem precari, ſed funus efferre viderentur, quos nun
quam viſuros certo ſibi perſuadebant. Illi tamen læta fronte, anxiis animis explicatis veli
Fortunatas inſulas petiuerunt: inde Viridis promontorii inſulas: quas antiqui Heſperida
dixere. Eas inſulas præteruecti, atque quæ in eo numero eſt præcipua & à diuo Iacob
nomen habet relicta, directis ad ortum proris ſinu vaſtiſſimo enauigando multis procel
lis obnoxio tres menſes conſumpſerunt, priuſquam terram è Charcheſiis intueri omni
no poſſent. Cœlum vndique tantum & mare. Donec vltra mediam cœli plagam decem
gradibus viſa terra ad amœni fluminis oſtium applicuere naues multis opacum arborib
aquandi neceſſitate, & vt ſe à iactatione maris reficerent. Gens erat colore fuſco, capill
criſpo & breui, nudis corporibus, tiguria è paleis & ramalib., piſcibus ſole duratis, pomis
& herbis quas ſponte terra fundit, vitam tolerant, nullo in mutuos vſus ne cum finitimi
quidem commercio. Cum iis per nutus, quoniam lingua prorſus erat ignota, inito com
mercio, vilibus ſcrutis regionis fructus & pecora mutarunt, commeatum reliquæ naui
gationi. Sinui ſanctæ Helenæ flumini diui Iacobi indita ex eo tempore nomina. Repetita
nauigatione Bonæ ſpei promontorium ſuperare conantes, continuis atq; ſæuiſſimis tem-
peſtatibus iactati identidem de ſalute deſperabant. Prorſus vt ſocii ducē circumſiſterē
obteſtarenturq; ne præcipiti temeritate rueret in exitiū, quid cū maris ſæuitia, quid cū cœ
lo luctaretur? quid negatā omnib. viā temerario conatu tentaret? De reditu cogitaret po-
tius, eam ſalutis vnam ſpem eſſe ſcilicet reliquā, tenuem quamuis & exiguā. Inuicto Ga-
ma poſtulabat animo, neque ſociorū lachrymis & obteſtatione mouebatur. Contra hor-
tari fortibus animis inanes ponerent metus. Adeſſe finem omnibus votis expeditū, iam
nihil gloriæ deeſſe, nihil obſtare virtuti, labore non maximo incognita niſi immortalibus
eſſe viſuros. Salutaria monēti metus obſtruxerat aures. In necem eius conſpirant, vnius
capite aliorum omnium ſalutem redimere cogitantes. Indicata à Paulo fratre coniuratio
ne naucleros in vincla ferrumque dat: ipſe nauis qua vehebatur gubernandæ curam ar-
repto clauo ſuſcipit. Summa contentione ad extremum promontorium tandem luctan-
do cum fluctibus peruenit. Frequentes & amœni agri viſebantur, ſyluæ præcipua viridi-
tate, proceris & opacis arboribus veſtita littora. Eo promontorio circumducto ad duo-
decim. Kalendas Decembris, quo tempore ſolis ad Auſtrum inclinantis vicinitate maxi-
mi æſtus in iis regionibus vigent emenſiſque porro quinquaginta circiter leucis ſinus
occurrit, cui à ſancto Blaſio nomen eſt factum. In medio ſinu inſula iacet ſpatiis an-
guſta vitulis marinis referta. Ad eam inſulam applicuerunt naues aquandi neceſſita-
te. Incolæ ea parte ſimiles iis erant qui aduerſa littora Africæ late tenent, fuſco colore,
nudo corpore, genitalibus modo in ligneam vaginam conditis. Elephantos terra alit,
& boues quib. pro iumentis vtuntur ſarcinariis. Aues viſuntur implumes anſerum ma-
gnitudine alis membranaceis veſpertilionum in modum. iis non ad volatum vtuntur,
ſed ad curſus velocitatem incitandam. Ex iis locis profecti lenta quamuis nauigatione
propter maris rapidi & reciprocantis fluctus aduerſos, ad regionem tandem peruene-
runt, quam incolæ quidem Zanguebarem dixere, noſtri à Chriſti natali nominarunt
à die quo eo applicuerunt, indita ſinui appellatione fluuium, qui ea parte in mare mit-
tit Regum dixere, quoniam quo die Magorum ad Chriſtum aduentus memoria anni-
uerſaria celebratur egreſſi aquatū è nauibus in littus ſunt. Maris æſtus nihil remittebat,
neque aduerſæ & fœdæ tempeſtates. Ergo vitata terra in altum progreſſi, Zofala non viſa
tunc, quod præcipuum in iis littoribus oppidum occurrit, venis auri imprimis nobile, vl-
tra illud prouecti gentem conſiderarūt, minus quam priores coloratā, cultu aliquanto ele
gantiorem, quantū ex geſtibus & ſignis licebat coniicere, maiori humanitate & moribus
cultioribus. Æneas armillas in brachiis geſtabant: viri inſuper pugiones ſtāneis capulis.
Lingua erat prorſus ignota, niſi quod inter alios quidam Arabice noſtris ſecundam ſalu-
tem renūciauit: nō procul verſari in cōmercio naues Luſitanis haud abſimiles tum forma
tum magnitudine. in iis homines colore candido negociari. Ea denunciatio gratiſſima
accidit,

ceidit; quod quiuis ex suo sensu æstimare potest. Indiam enim ex iis notis à barbaris i-
;naris designari intellectum est. Itaque in vota precesque conuersi Deo gratias immor-
ales egerunt concinentes hymnum, vt tantis muneribus cumulum, tantis laboribus fe-
icem exitum adderet cum lachrymis postularunt. Simul ex eo flumini vicino Bonorum
ignorum indidere nomen tantæ lætitiæ posteris monimentum. ad hæc columnam in lit
ore erexerunt Raphaelis archangeli indita appellatione, quod ad eum terrarum & ma-
is tractum nomen ex eo deriuauit: atque è decem hominibus, quos capitalia in Lusita-
ia promeritos morteque in exilium mutata secum adduxerant ea causa, duos ibi reli-
querunt, qui gentis linguam addiscerent, & totius regionis ingenium, mores & naturam
xplorarent. lætitiam ex ea spe conceptam maximam haud dubium, multorum aduersa
aletudo obscurauit. Gingiuis intumescentibus multi absumpti sunt. Grauitatem cœli
uidam accusabant; alii salsamenta, quibus tandiu sustentarant vitam. Insalubrium ci-
orum insolentes succi, itineris labor, animi ægritudo, nouumque cœlum morbos vul-
;arunt. Mensem integrum iis in locis traxere moram non minori periculo quam mole-
tia. Inde Mosambicum itum est vrbem in insula exigua positum è quatuor continenti
roximis quinto decimo vltra æquatorē gradu, vigesimo à Bonæ spei promotorio com-
nercio nobilem propter confluentes vndique magno numero ex iis regionibus merca-
ores. Incolæ religione Mahumetani erant colore subnigro, bombycinas vestes distin-
uente auro, tegumenta capitum è linteo in spiram complicato præcipua magnitudine.
x humeris pendebant acinaces, læua gestabant scuta. In eo habitu conscensis myoparo-
ibus ad visendas nostras naues venerunt. Accepti benigne atque habiti. Ex iis sciscitan-
o cognitum est vrbem eam Abrahemi Regis Quiloæ ditione teneri vrbis in iis littori-
us nobilis vlteriusque positæ. Rebus ab eo gerendis præfectum Prætorem, quem Ara-
ice Xequem vocant, & alioqui proprio nomine tunc Zacoeya nuncupabatur. In eius
rętoris gratiam datis muneribus insinuati nostri impetrarunt duos naucleros maris pe-
itos, qui nauium cursum in Indiam dirigerent ne in vada aut scopulos inciderent. Atq;
itio quidem incolæ nostros Sarracenos occiduos persuasi eos humaniter acceperunt:
a vero initæ amicitiæ causa. deinde cognito Christianæ religionis esse cultores benigni
atem odio mutarunt: ipsi quinetiam nauigationis duces natatu fugientes naues in alto
estitutas deseruerunt. Tormentis Lusitani in vrbem directis versantes in littore quos-
am peremere magno reliquorum omnium terrore: quorum ad oculos & aures ea ful-
ura & tonitrua insolita prorsus accidebant. Prætor imprimis ad imas preces descendens
lacare iram quacumque ratione cupiebat. Ergo condonata noxa nauclerum accepisse i-
neris ducem satis habuerunt haud minori perfidia quam priores. Omnino eos Quiloæ
egi in potestatem tradere satagens gentem Christianam ea loca tenere prædicabat, ex
s quos Abissinos vocant. Si ad eam vrbem appellerent hospitii ius commeatusq; omne
enus fore facultatem. Blandis verbis & pollicitis deceptos & periculo proximos diui-
um numen eripuit. Inflato repente mari eum portum tenere non potuere. Alioqui in
ertum discrimen venissent, vrbe præualida, Regeque ob ea quæ ad Mosambicum ge-
a audierat vehementer infenso atque in vindictam prono. Non destitit tamen Sarrace-
us nauclerus nostris continuata perfidia dolos nectere. Ergo suasit vti Mombazam pe-
rent vrbem rupi impositam mari circumfluo ferme omni ex parte, portuque ex eo com
odissimo insignem. Ex ea vrbe multi nostros studio visendi processere obuiam: cū qui-
us arcano conceptam perfidiam perfidus communicauit haud dissimili hominibus in-
enio. Vis numinis quanta esset eo etiam loco apparuit in Lusitanos benigni hostibus in-
ensi. Vascus Gama in ipso portus aditu, ne in proxima breuia incideret, repente demitti
ela, ancoras iaci præcepit. Ibi nauclerus ex repentino nautarum discursu & ex conscien-
a perfidiam detectam veritus se in mare deiecit proxima terra. Idem eius exemplo fe-
erunt quidam eius vrbis ciues qui è nauibus nondum abierant. Naues tres tantummo-
o erant: nam quarta commeatibus destinata, iis consumptis & propter nautarum pau-
itatem iam dudum fuerat incensa. Gratias nostri egere superis, quod manifesto eos pe-
culo eripuisset: præterea nauclerum nauigationis ducem commodiorem breui nacti
int. Sublatis inde velis continuato itinere gemina Sarracenorum nauigia ceperunt, at-
ue in iis captiuos omnino tredecim, nam alii in mare omnes prosiluerunt. Ab iis cogni-
um Melindem vrbem haud procul abesse ferme æquatori subiectam. Regem insigni hu
anitate esse, beneficum atque in aduenas hospitalem. Ea denunciatione animati no-
ri eo contendere decreuerunt. Vera esse quæ à captiuis audierant, deprehēdunt. Regi,
orum aduentus gratus extitit: & quoniam senio ipse prohibebatur naues inuisere, filium
o se vicarium misit: cum quo omni comitatis & benignitatis genere à nostris certatum

est. Secundum salutem & munera vtrinque data gratissimos sermones miscuere. De[c]is princeps nauclerum nostris. Gama contra tredecim, quos paulo ante ceperat, Sarrac[e]nos donauit gratissimum ei principi donum. Sic comparato commeatu nauibusque ref[e]ctis, Lusitani discesserunt fide data in reditu eodem se venturos benignitatis regiæ m[e]mores, & vt facultas esset oratorem in Lusitaniam mittendi per causam Emanuelis R[e]gis amicitiam expetendi. Lenta nauigatio eatenus fuerat. Christi in vitam reducis mem[o]ria sacri solemnesq; dies transacti. Melinde tamen soluentes secundis prouecti flatib. vn[o] & viginti diebus in Indiam laborum metam diu optatam peruenerunt septingentis fe[re] me leucis inde dissitam. Ad tertium decimum Kalendas Iunias terra ab speculatorib[us] visa paulo post duobus à Calecutio millibus iactis ancoris cõstitere. Caret ea vrbs quan[u]is totius Orientis celeberrima portu, & tempus erat minime tutum, quippe iis in regi[o]nibus hyems vel maxime sæuire cæperat, magnum naturæ miraculum, in quo mens hu[]mana considerando fatiscat. Malabaris regionem, vbi Calecutium est, erecti in nubes pe[r]petua iuga montis intersecant, in promontorium desinentis quod Cori dixit antiquita[s] nunc Comorinũ vocatur. Ab vtraque parte pari altitudine cœli cardo surgit, media cœ[li] plaga pari ab vtrisque distantia, & citra montes tamen mense Maio continuis imbribu[s] hyems incipit marique fluctus intumescunt, vltra montes æstatis ardorib. torrentur ca[m]pi & oppida, pelagus in malaciam componitur. Rem plane mirabilem, atque sine exem[]plo. Rationem eius discriminis reddere, diuinæ sapientiæ pelagus scrutari mente, expli[]care oratione num quis possit? Acutissima ingenia hac discutienda quæstione cæcutian[t] plane atq; hallucinentur. mentis oculis velum sæpe natura prætendit, ne possit recondit[a] & arcana eius mortalitas assequi.

Quid Vascus Gama Calecutii gesserit. CAPVT XVIII.

PRiusquam quid à Vasco Gama Calecutii sit gestum explicamus, operæpretiũ erit, ea rum Asiæ prouinciarum amplitudinem compendio designatã ob oculos ponere. India omnis ab occasu Arachosiæ & Gedrosiæ, & Paropomissadarum finibus terminatur ad ortũ extremos Sinas attingit, ad Septentriones Imao monte, qui est pars Caucasi clauditur. Ab Austro Indico mari alluitur Oceani parte. In duas vniuersa diuiditur, partes quæ citra, quæq; est vltra Gangem. tametsi nostri Indiæ nomine angustius vsurpato appellant Indiam regiones modo Indo & Gange fluminib. comprehẽsas. nam & indigena eum terrarum tractum Indostam vulgo vocant, & quæ vltra Gãgem vastis terrarũ spatii[s] extenduntur, alia nomina habent. Inter hæc duo flumina montes eriguntur perpetuis iugis tendentes ad Oceanum, desinuntq; ad Austrum Comorino promontorio constituto. Ad ea littora multæ gentes fusæ sunt. Præcipuæ inter alias, Cambaia ab ostio Indi fluminis latissima prouincia, mox Malabares. In medio inter has gentes spatio exigua insula iacet, mare à fronte tergum & latera fluuius claudit in gemina diductus brachia. In ea nobilissima vrbs Goa regni Decani pars nũc Lusitani in iis regionib. sedes imperii. Malabares gens ineptis deorum superstitionib. miserrime seruiens in quatuor genera hominum tributi sunt. nobiles quos Caymales vocant; Sacerdotes, qui & Brachmanæ sunt, præcipua auctoritate homines: milites Nayres dictos; postremo plebem ex agricolis & opificibus constantẽ. Mercatores ferme sunt externi. Fusco colore omnes, vmbilico tenus nudi incedunt, cætera vsque ad tibias bombycina aut gossipina veste contegunt, acinaces ex humero pendent spectaculum nostris insolens. Ritus & mores gentis insolentiores plane sunt & feri. Ex vno cætera coniice. Fœminæ multis pro libidine viris nubũt. Ita patres testamento filios quippe incertos hæredes non instituunt sed sororum liberos. Multos in Reges diuisa gens erat. Regi Calecutii tanquam domino parebant cæteri, ex eo Zamorinum vocabant hoc est imperatorem. Opes & à maioribus relictas habebat, & ipse lõga imperii possessione ingentes cumulauerat. Lauta imprimis ciuitas & ampla Calecutium est, mercatorum ex locis omnibus confluentium frequentia & mercatu aromatum præ cæteris celeberrimum Orientis emporium. In media regione ad mare posita. Latissima spatiis quoniam domus inter se coniunctę non sunt. Sed late spatiantibus syluis & viridariis diuisæ. Regia tantum & deorum templa è lapide extruuntur: priuatorum ædes è materia palmarum foliis & ramalibus contectæ: neq; plurib. sublatæ tabulatis sed humiles. Sumptuosius ædificare nobilib. iuxtà ac plebi est vetitum. Is erat Calecutii rerum status, ii gentis ritus & mores: quo tempore Vascus Gama ad eas regiones applicuit. Accurrunt continuo multæ cymbæ ad naues studio visendi gentem insolenti vultu, habitu cultuque corporis. Gama è damnatis vnum in terram eiecit, mirabile spectaculum genti. Itaque ex

omni

omni parte magno numero circunstant: neq; satiantur aspectu. Aderant inter alios duo mercatores Mauri Tuneti nati. iis ex habitu cognito Hispanum eum hominem esse, alter eorum nomine Monzayda Hispanice rogat, ex qua Hispaniæ regione esset? Respondet ille è Lusitania. Tunc Maurus domū deductum aduentus causam & totius nauigationis ordinem rogat: edoctusq; omnia ad naues ducem salutaturus accedit. Acceptus benigne exponit, quo tempore Ioānes Lusitanus Rex Tunetū mittere solitus erat, qui arma telaq; compararent, se fidelem & assiduam operam in negotio præstitisse. Ad hęc de regione vniuersa quæ scire opus erat, cuncta sigillatim exposuit. Diuinitus datum interpretem diceres. Postremo opem & industriam, si vti vellet, vltro obtulit. Die proximo Gama duos nuncios cum Monzayda in vrbem misit, qui regi venisse se in eas oras renunciarent, nisi eius venia in terram nolle descēdere. Impetrata facultate sui ad eum Regis litteras perlaturum, & mandata quæ coram cōmunicanda de reb. magnis deq; iungenda amicitia acceperat. Agebat tunc Rex Pandarane oppido duob. ab vrbe millib. passuum. Eo in oppido Gamæ nunciis facta conueniendi potestate dicendi quæ vellent, respondit nauiū ad ea littora appulsum gratum accidisse. Ad se Dux Lusitanus porro veniret: colloquiū fore gratissimum. Missurū qui ad se deduceret. Interim ex loco vbi in ancoris stabat, propter hibernum anni tempus procellis obnoxium ad Pandaranis commodiorem stationē appelleret naues. Sic factum. Post aliquot dies venit vrbis Prætor (Catualem ipsi dicunt) vt Gamam in Regiam deduceret. Ille fratre suo pro se in nauib. vicario relicto cum mandatis, quando Regis colloquium detrectare non licebat supremo quamuis salutis discrimine, si quid aduersi contingeret, reb. aliis neglectis in Lusitaniā sublatis velis rediret quam primum Emanueli Regi totius expeditionis rationem nunciatum: & nihilominus ad omnes casus nauium scaphæ ad littus sibi præsto essent. His datis præceptis ex omni copia duodecim sibi socios adiunxit splendenti omnes cultu formaq; & corporum habitu præ cæteris præstantes. Nullus ea tempestate inter Indos equorum aliorumve iumentorum vsus facultasve erat. Ita Gamam designati ad id baiuli ad regiam vsque portarunt humeris sellaque sublatum. Accedentem honoris causa obuiam facti nonnulli Caymales exceperunt; & cum iis Brachmanorum antistes more gentis linteatus. Is hospitem manu apprehensum per multas cænationes induxit, quarum in vno quoq; ostio decem milites custodiæ adhibiti scilicet excubabant. Ventum tandem ad conclaue spatiosum eteromallo viridi & bombycino stratum. parietes aulæa vestiebant sericum distinguente auro visendo contextu. Gradus in theatri formam dispositi circum conclaue surgebant, procerib. destinatæ sedes. Rex in strato ornatissimo decumbebat gossipina veste indutus candoris eximii aureis distincta rosis. In capite pileus aureus tiaræ similitudine, brachia & crura de more gentis nuda ornabant armillæ aureæ annuliq; manuum & pedū digitis inserti iunctis gemmis aliisq; pari splēdore pretiosis lapillis. Color erat subniger, corpus procerum, habitu & gestibus dignitatem regiam & maiestatem haud dubie reprę sentans. Gama secundum salutem sedere vna cum sociis iussus facta dicendi potestate in hūc modum locutus fertur. Emanuel Lusitaniæ Rex inclytus magnusq; princeps in studiū incitatus noua inauditaq; inuestigandi, cum principib. longinquis amicitiam fœdusq; iungendi, qui præ cæteris fama ab animi magnitudine & potentia celebrantur, ac nominatim cōmotus iis quæ de huius regni nobilitate tuaq; præstanti virtute toto orbe terrarum prædicantur; ex vltimis cœli oris ad Solis occasum, nos misit eius te nomine salutatum tuamq; amicitiam expetitum. Nihil ad voluntates conciliandas morum similitudine pariq; animorum præstantia potentius est in Regib. maxime, quorum maiestas proxime ad diuinam conditionem accedit; & quo ipsi maiores sunt, eo plures amicitia & beneuolentia complecti æquum arbitror. Sit ergo pretium primos in expetenda tua amicitia extitisse. in amore respondere à quibus fueris prouocatus generosi animi est. Quam coniunctionem, si vtilitas spectatur fore vtrisque commodissimam arbitror commercio duarum gentium tantis maris & terrarum spatiis dissitarum. Erit certe honorificū per omnes terras vulgari famam ex postremis cœli plagis venisse ius commercii vobiscum pacemq; rogatum. Secundum hæc verba litteras quas afferebat, obtulit Lusitanice Arabiceq; conscriptas, cū muneribus quæ ex pręsenti copia parauerat, neq; nullius pretii neq; magni, sed sua nouitate spectanda. Lætus ea legatione Rex barbarus paucis: fratris sui Emanuelis Regis voluntatem gratam extitisse ait: placere commercium fœdusq; inter vtramq; gentem stare. Deinde multa tum de tota nauigatione tum de Lusitaniæ reb. sciscitatus ducem & socios hospitio splendido accipi mandat. His rebus, vt fit, continuo fama & populari rumore vulgatis Sarraceni institores, quorum erat in vrbe magnus numerus, veriti non sine causa ne à Lusitanis quæstus spes maximi interciperętur, & ab insito odio in Christianorum nationem

vniuersam,re inter se communicata Regem & aulicos adeunt, mendaciis & fictionibus inuidiam Lusitanis conflare. Piratas eos esse, immanesque latrones humani generis hostes. Iis Calecutium admissis nouas sibi sedes necessario alia domicilia quærenda. Viderent an paucis prædonibus & toto cœlo disiunctis hominibus, deberent veteres amicos certissimis compendiis rem Malabaricam augere solitos posthabere nulla præsertim sua noxa. Malabares ingenio mobili sunt, parumque in fide data constantes, leui momento in varias partes versantur. Sarracenorum verbis & fraude decepti, Lusitanis inferre necem parant. Indicatis à Monzayda insidiis, occultis Gama itineribus ægre quamuis se se ad naues refert. Molitur actutum ancoras. progressus in altum Indo cuidam litteras ad Regem perferendas dat expostulationum plenas aduersus Catualem imprimis: quem in beneuolentiæ significatione hospitii iura violasse accusabat per summam perfidiam. Præterea Lusitanos quosdam & merces quæ præ festinatione in terra manserant, ad se mitti postulabat. Purgare se ad eas querimonias Zamorinus. culpam veteri Regum instituto in ministros conferre. daturos noxæ pœnas. Verbis pulchris quia facta non respõdebant, Gama ad vim conuersus nauim, quæ prima se obtulit, facto in eam impetu cepit, atque in ea sex homines primarios cum famulis aliquanto numero. Eos vt liberaret Rex Lusitanus & merces ad Gamã misit, tum ad Emanuelis Regis litteras breue responsum. Cum eo responso Lusitani in patriam redire constituunt aditæ Indiæ confectæque nauigationis longissimæ lætitiam nunciaturi. Malabares restituti non sunt, idonei vtique quos in Lusitaniam deferrent gentis specimen & primitias, instituta certe prouinciæ, insolentes mores & ritus cæteraque omnia ex iis cognoscere fore promptum munus Emanueli Regi Lusitaniæque vniuersæ oculis spectaculum ipsa nouitate gratum.

Vascus Gama redit in Lusitaniam. CAPVT XIX.

PRiusquam Lusitani sublatis velis ex hostili regione discederent, Monzayda se in naues recepit, veritus ne fraudi esset cum externa & inimica gente commercium: nam capiti eius insidias quoque parari certũ erat. Ea hospitii & initæ cum Lusitanis amicitiæ merces. Et est omnis malitia suspicax. Præ festinatione bona in ea vrbe reliquit in Lusitaniam nauigare constituens: vbi sacro deinde fonte ablutus Christiani hominis officium reliqua vita constanter impleuit. Vindicare iniurias Zamorinus non potuit classe propter anni tempus in terram subducta: id vero ad audendum Lusitanis animos fecit. Sexaginta modo myoparones, quos instruere armatis potuit, in naues nostras inuecti coorta sæua tempestate disiecti sunt: nostris è contrario, qui lente nauigabant ea ventorum vi data facultas est celeruis se subducẽdi à Calecutii cõspectu. Ad insulas paruas delati quæ ea vasti maris parte occurrunt, octo biremes piratæ nomine Timoiæ inuentas forte inuadunt, atque vna earum capta cæteras in fugam agunt. Anchediuam inde prouecti sunt sexaginta leucis inde dissitam insulam continenti vicinam. In ea insula dum armamenta componunt, multi ex vicino littore visendi studio ad naues traiiciunt. Inter cæteros quidam Gamam Italicis verbis & more cum salutasset, secundum salutem Goam vrbem propinquam esse nunciauit. Zabaium eius vrbis dominum, cum quo ipse vsum haberet, eius amicitiam percupere. Roganti Gamæ vnde domo esset? ex Italia respondit. Qui in eas regiones venisset tam procul à patria? nauigantem in Græciam in piratarum manus incidisse. Sic variis mutatis dominis ei Sarraceno principi in seruitutem datum. Ex vultu Gama, & quoniam responsa non satis consentiebant, dolum & fraudem suspicatus illum quæstioni subiecit. Expressa tormentis veritas. Iudæum religione, natione Sarmatam esse, atq; à Zabaio principe speculatorem missum. Mox re cognita cum classe impugnatum esse venturum. Ea denunciatione Gama discessum ex iis locis quanta potuit festinatione maturauit. Iudæus in Lusitaniam porro abductus, & salutaribus aquis expiatus Gasparis nomine sumpto, vt erat acuto ingenio magnique vsus, fidelem & diligentem operam Emanueli Regi in magnis rebus exhibuit. Lenta nauigatio erat, incommodum anni tempus. Obtinendo tamen tempestatibus & mari Africæ promontorium quod primum redeuntibus occurrit & Guardafui vocatur, ægre quamuis superarunt. Hinc Magadaxo, quæ proxima vrbs est, quoniam ciues Sarraceni erant deuitata, ac tormentis modo è nauibus diuerberata, aliquotque nauibus in portu iaculando demersis, vlteriusque octo Sarracenorum nauigiis, in quæ forte inciderunt, fugatis, Melindem, vti erant in discessu polliciti, incolumes appulerunt. Ab eo Rege benigne accepti recreatis ex maris iactatione corporibus comparatoque commeatu, legatum secum abduxerunt in Lusitaniã ab eo principe per causam fœderis amicitiæque cum

ım Lusitano Rege sanciendæ. Nauis cui Paulus Gama præerat, præ aliis situ confecta
ıassataque erat, nautæ præterea deerant & armamenta; eam incendere visum est Pau-
Gama in Prætoriam transuecto. Iter prosecuti Zansibarem appulerunt insulam cum
etera amœnitate præcipuam, tum arboribus aromata omnium generum ferentibus sa-
tarem à littore Africæ sex tantum leucis disiunctam. Melindem, & Quiloam inter
lombaza vicina. Vltra ea loca Mosambicū delati erecta ibi columna ex iis quas secum
eferebant, insigni tum ad Sancti Blasii littus aquatum lignatumque egressi. Bonæ spei
omontorium ad sextum Kalendas Maias transmisere. Hesperidas demum & vasto
rcuitu Tertias insulas appulsum: vbi Paulus Gama decessit laboribus fractus & morbo,
ıo multis diebus fuerat conflictatus. Ex iis insulis soluentes Olisiponem tenuerūt men-
Septembri biennio iam exacto ex quo primum in Indiam discesserant. Gratissimus eo-
ım aduentus tum Regi extitit, tum ciuitati vniuersæ. Egressos in terram circumfusa vn-
que turba quasi à morte reuocatos; de rebus Indicis ac de tota itineris ratione sine fine
erquirere, nobiles conatus, felicem exitum laudibus ad cælum ferre, pericula & tempe-
ıtes, quas erant passi libenter audire: neque satiare oculos aspectu earum rerum quas ad
tentationem mercium & copiarum Indicarum secum quasi specimen attulerant. Ne-
ıe minori miraculo erant homines ex iis regionibus vecti ab insolenti vultu, lingua &
rporum cultu. Gamam sociosque quasi delapsos è cœlo heroes maiores conditione
ortali intueri, venerarique. Tametsi è quatuor nauibus duæ tantum supererant, è sociis
rtia pars paulo amplius. Quæ clades & pericula nihil mouerunt gentem in arma & la-
ores promptam, quominus plerique priorum exemplo suam operam certatim & indu-
riam ad progrediendum vlterius in cœpta nauigatione deferrent. Honoris spes blandi-
atur; leuiores vt viderentur difficultates lucri cupiditas efficiebat, qua nihil est acrius.

Nauigatio qua hodie in Orientalem Indiam itur.

CAPVT XX.

AD hunc modum Vascus Gama iter in Indiam aperuit nauigatione cōfecta omnium
quæ à condito orbe celebratæ sunt, absque controuersia nobilissima, siue longitudi-
em spectes, vastumque mare ad vtrumque cœli axem porrectum, siue difficultates &
ericula, eo maiora, quod via prorsus ignota, neque exploratis eatenus alternantis am-
issimi maris agitationibus hallucinari initio atque offendere sæpe necesse fuit. Dies &
us & maior rerum cognitio, eam nauigationem multo faciliorem effecit, atque ita vt
ıo ad tempus, quo inchoari conuenit, & quibus cæli & maris regionibus progredien-
ım sit multa fuerint obseruata immutataque, quæ hoc loco si attingerem operępretium
e facturum existimabam; quo lector, si quis in hæc inciderit, tantæ rei leuem certe co-
ıitionem accipiat. Verum antequam id explico, vastissima ea littora describenda stylo
nt, atque ob oculos ponendæ regiones tum numero multæ, tum amplitudine mirabi-
s. Freti Gaditani faucibus transmissis ad læuam Africæ littora latissime excurrunt ma-
ıo leucarum numero Atlantici maris sæuis verberata fluctibus citra & vltra mediam
eli regionem. Ac primum Atlas mons nobilissimus perpetuis, ac in cœlum erectis iugis
agnam Africæ partem dirimit in mare Oceanum è tribus primum promontoriū Am-
lusium mittens. Deinde occurrit quod Lusitani promontorium Non dixere, quippe
ersuasi, qui præcipiti temeritate illud traiiceret, eum haudquaquam ad suos redire am-
ius. Succedit Boiadoris promontorium viginti octo graduum altitudine insulæ Palmæ
biectum è Fortunatarum numero. Atque hæc duo posteriora promontoria Atlantis
ontis extremæ quoque sunt partes. Sequitur in eodem littore Album promontorium
ıius & viginti graduum altitudine, atque prope illud exigua insula Argina dicta, vnde
totus is sinus nomen accepit: nam Argini sinus dicitur. Inde ad Viride promontorium
oceditur, vicinasque insulas decem numero, quarum præcipua à D. Iacobo appellatio-
em habet, vniuersas antiqui vocarūt Hesperides fabulosis poetarum carminibus incly-
s. Non desunt tamen qui eo nomine comprehendi etiam contendant omnes insulas ad
lis occasum recenti memoria ab Hispanis inuentas. Distat promontorium Viride se-
ecim gradibus à media cœli & orbis plaga. citra illud Sanaga fluuius in mare mit-
, vltra alter amnis decurrit quem à latitudine Magnum fluuium dixere. Suspicio est
oro certo ponere neutrum licet) vnius fluminis duo ea brachia esse. Addunt Ni-
r fluuium esse ab antiquis celebratum, quod cum Nilo communes habeat scatu-
gines. Sane iisdem temporibus augentur exundantque atque in iis quod in Ni-
, Crocodilli & equi marini visuntur ad originis indicium & naturæ haud

absimilis. Traiecto Magni fluminis ostio, quod vndecim graduũ altitudine iacet,octa
gradu Serraleona surgit immensum, sic dicta quod propter sublimitatem tonitruis p
strepat,& fulguribus perpetuo coruscet. Et quoniam incolæ propter locorũ perpetu
æstum noctu ad opus accẽsis facibus egredientes faciũt,(quod alio loco dictum est)ca
pi & colles ardere vtique flammis videantur. Hunc montem à Ptolemæo Currum de
rum dictum putant, quinque quamuis graduum per errorem altitudine ab eo designa
quod mirum non est, Æquatori subiecta. D. Thomæ insula non procul à continenti te
ditur diues sacchari prouentu, quantum cœli grauitate fœda & infamis. Sexto vltra ea
insulam gradu aurifodina ad continẽtis littus occurrit, vnde aurum eruitur purissimu
Mina hoc est sectura ex eo ab Hispanis vocata. D. Iacobi flumen post hæc in mare deu
uitur, & sanctę Helenæ sinus late extenditur; quo Vascus Gama vti dictum est,naues a
pulit aquandi necessitate. Sunt alia peculiaria flumina, variaque promontoria,vt in tan
interuallo terrarum maris & littorum est necesse; nos nobiliora tantum attigimus. Bo
spei promontorium, quod extenuata in metæ formam Africæ littora extremum faciu
vltra æquatorem triginta quinque gradibus porrigitur. Quo circumducto aduersa litt
ra excurrunt latissime, promontoriis multis & fluminibus distincta. Inter quæ sancti Bl
sii, Nauitatis, & Bonorum signorum fluuii præ cæteris maxime nobiles sunt, quousq
Zofalam,perueniatur venis auri præcipuum in iis littoribus oppidum. Zofalam quida
Tharsis esse disputant vrbem diuinis litteris celebratam: quo Salomon Rex per ma
rubrum classes mittere solitus erat aurum aliasque natiuas copias asportatum Hierosol
mam. Ipsi etiam indigenæ libris suis & monimentis ære prisco atque saxis antiquis expr
sum id esse confirmant. Alii malunt esse Prassium promontorium, quod Ptolemæus v
tra medium cœli quindecim gradibus designat modo. Zofala supra viginti gradus Au
stralem cœli cardinem à terra surgentem videt. Vltra Zofalam ad dextram D. Lauren
latissima insula iacet, quam indigenæ Madagascarum dixere. Ad læuam Mozamhiqu
nobile Africæ vlterioris emporium propter portus commoditatem altitudine graduu
quindecim Australium. Eo transuecto portu paribus ferme interuallis Quiloa & Mon
bassa Zanzibare insula coniuncta, tum Melinde ad ipsam mediã cœli regionem occu
runt. Tuta nauibus ad Mombazam statio est: Melindis littora importuosa plane & asp
ra. Magadaxum quinto inde gradu ad septẽtrionem pertinet, decimo postremum Afr
cæ promontorium ad sinus Arabici fauces, quod Guardafu hodie nautarum vulgus vo
cat, Ptolemæus Aromata dixit. Propinqua Socotora quam à Christianis habitatam insu
lam inuenere sterilem tamen omnis vitæ cultioris & amœnæ commoditatis indigam lo
corum natura immitia quoque efferauit ingenia. Hanc à Ptolemæo Dioscoridis insulan
vocari quidam putant. Succedunt haud magno interuallo sinus Arabici fauces, inte
quas ad Africę littus Ercosus portus panditur regni quidem Barnagassi pars imperio ta
men latissimo Preste Ioannis contributi. Exterius in Arabiæ ora Ademum sita est muni-
tissima vrbs iis faucibus imminens. Sinum Arabicum inter & Persicum Arabia felix po
sita est, atque in medio eius dorso qua parte Oceani vndis alluitur promontorium. Sia-
grum,quod Escafalla tum dixere,seu Fartaquem atque in extremo littore qua parte sinus
Persici fauces sunt promontorium Corodamum, quod vulgo Rosalgate nominatur. In-
tra sinus Persici fauces Ormutia insula (cuius nominis in nauigatione Nearchi apud Ar-
rianum mentionem inuenio) visitur spaciis angusta, macro solo, cæterum commercio
eo confluentium mercatorum copiosa cum primis & beata. Sexto & vigesimo gradu ab
æquinoctiali circulo dissita quidem est: parique altitudine vlterius ad ostium Indi flumi-
nis Dium insula arxque succedit celebri fama ob ea quæ à Lusitanis fortissima edita sunt
facinora eam arcem defendendo primum contra Sulthanos Aegypti, deinde etiam con-
tra Turcarum vires & conatus. Dio transuecta & Bazaino non procul dissita Lusitanorum
arce, Ciaulum & Dabulum occurrunt & ipsæ Cambaiæ vrbes portubus insignes exiguo
inter se interuallo. Inde littora multum ad Australem plagam excurrunt, vsque ad pro-
montorium Comorinum seu Cori pertinentia. In iis littoribus ad occasum Goa vrbs no-
bilissima posita est ad sextum decimum gradum ab æquatore, ad duodecimum Calecu-
tium,quas inter Cananor vrbs iacet & ad promontorium Cocinum Coulanumque Ma-
labaris ciuitates,commercio omnes aromatum piperis quoque prouentu fama celebra-
tæ & insignes. Malabarium è regione Maldiuaris insulæ sunt,sic dictæ à nomine eius quæ
inter cæteras principatũ tenet. Mille amplius numerantur exiguæ spatiis sæpeque ita in-
ter se coniunctæ vt vix eæ angustiæ euripique nauigãtibus sint peruii. Præcipuus prouen
tus è palmis nuces ferentibus, quas Cocos vocamus, mirabili arboris commoditate, quæ
genti victũ necessarium cultumq;, in naues & armamenta materiam funes & vela vna
suppeditat.

ıppeditat. Ad ortum Comorino promontorio Zeilanum insula adiacet angusto freto à ontinenti dirempta, Cinamomi prouentu vna maxime celebrata & diues. Succedunt Narsinguæ & Pegù regna vastissima: iisque interiectum Bengalæ regnum, vnde sinus mplissimus nomen habet ad vrbem Malacam pertinens & ipsam nobilissimam: cui Soıatra insula vicina est æquinoctiali subiecta. Eruditorum plerique Somatram à Ptoleıæo Tapobranam vocari contendunt, Malacam Auream Chersonesum. neque desunt ui persuadeant Malacam in diuinis libris Ophir dici: quo Salomon Rex classes mittere rat solitus auro argentoque vehendo magna gloria pari compendio: quin Peguenses aud diffiti se ab iis Iudæis progenitos ferunt: quos Salomon ad aurum Ophir effodienum in eas regiones dimiserat. Quod si minus hodie iis locis ea metalla eruunır, fiebat olim, quod ipsum Aureæ Chersonesi nomen indicat. In itu & reditu Saloıonis naues triennium ponebant, quod certe de Tharsis nauigatione explicant diuii libri. Magnetis vsu nondum ad nauigandi eximiam commoditatem inuento leebant littora: neque se alto permittere nauigantes audebant. Ea vero longæ moe tardæque nauigationis causa extitit. Malacæ ad ortum dextramque ex interual obiectæ sunt Moluccæ insulæ Caryophilli prouentu maxime celebres, quod vnæ nnium ferunt alioqui ita steriles vt cuncta pene ad victum & cultum aliunde petant. c bona sua diuina prouidentia dispensat, præcipuæ quinque numero sunt. Arır Caryophilli trunco & foliis lauri speciem reddit flore imprimis odorato. Is dutus fructus est mensis maxime expetitus. Ad læuam septentrionesque Malaca in nas itur gentem late fusam copiis opibusque præualidam. In aditu eius prouinæ Macanum insula est Lusitanorum mercatorum hospitium, quoniam in contintem penetrare gentis instituto nulli aduenæ datur. Distant ab ea insula Iaponii gens trema, quo Lusitanorum arma peruenerunt, trecentis circiter leucis septentriones ver. diuisi Iaponi sunt in tres maiores insulas pluribus aliis minoribus circumfusis interιo euripo disiunctas, ortum præter septentrionesque à trigesimo altitudinis gradu vse ad quadragesimum porrecti. Summa longitudo leucarum bis centum, latitudine, a se maxime pandunt, octoginta leucas non excedunt ab ortu Nouæ Hispaniæ obiecti, septentrione Scythas, ab occasu Sinas aspiciunt. Tributi in multa regna pluribus regib. uiunt, litterarum alioqui ingenio capaci bello dediti gloriæ siqua gens auidissimi. Indi nauigationis ratio hoc pacto nostro tempore instituitur. Olisipone mense Martio nagaturi soluunt certe Aprili ineunte. Insulam Maderam primum petunt centum quinaginta leucis satis lato ab Hispania mari periculosoque disiunctam, deinde Canarias centis leucis nihilominus remotas Olisipone. Ad promontc rium Album ex iis insulis oceditur atque insulas Hesperides. Recta vlterius progredi continuis ab Austro flaus prohibiti relictis Africæ littoribus magno circuitu parique nisu occasum inter & ıstrum directis proris in Brasiliæ sæpe conspectum partem haud dubium noui orbis. ocedunt. In iis littoribus diui Augustini promontorium imprimis celebre deci vltra æquatorem gradu positum est. Id promontorium quæ nauis ventorum olentia aut propter anni tempus superare non sinitur, relicta nauigatione, quoni frustra conatus omnis esset, vnde soluerat necessario reuertitur. Quibus supee id promontorium cœlo contingit, ii nouo circuitu proris Austrum inter & soortum directis Bonæ spei promontorium transmittere contendunt, ad quadraimum gradum ad Austrum declinantes ad vitandas procellas, quæ ad extrem Africæ cuspidem excitantur perpetuo sæuissimæ, immanes aquarum moles il reciproco toto littore franguntur. Transuecto eo promontorio Zofalam aut ozambicum tenent. Quibus locis, nisi nauigatio sit prospera hyemare cogun. Alioqui enauigato eo mari atque æquatore denuo transmisso haud multis diıs Goam laborum & nauigationis vniuersæ metam peruenitur. Graues plerume casus in ea nauigatione interueniunt, Malaciæ longissima tædia, reflantes vensæuæ & frequentes procellæ, ex nausea cibi fastidium, ex immodica æstus & frigoviciſſitudine, vitiato cibo & potu, sentinæ teterrimo halitu varia morborum gea, Lethargi, abscessus, tumores, oris vlcera, affectæ tabo gingiuæ. Quine menses si in tota nauigatione ponantur felicissimam putant, sæpius anno amıs consumitur. Goa Malacam ad aliasque regiones magis Orientales statis naıtur temporibus. Hispaniam repetituri mensis Decembris finem expectant. torum vices continuis ab ortu flatibus ac dudum explorata nauigandi ra idoneum maxime id tempus esse docuerunt. Mensibus Martio aut Aprili

Bonæ ſpei promontorium tranſmittitur. Ad ſanctæ Helenæ in reditu inſulam appelli
iis locis non deuiam, quam in vaſtiſſimo mari tanquam diuerſorium diuina prouider
diſpoſuit reficiendis nauigantibus feſſiſq; recreandis corporibus arborum fructibus,
natu, piſcatu, quibus bonis abundat, nullo quamuis cultore propter locorum anguſtia
quoniam procul à continenti diſiuncta eſt. Per Tertias tandem inſulas magno circu
propter ventorum viciſſitudines confecta nauigatione longiſſima, vnde
diſceſſerant, Oliſiponem appellunt plurimum menſibus
Auguſto & Septembri.

Libri vigeſimi ſexti Finis.

IO. MARIANÆ HISPANI
E SOCIETATE IESV,
HISTORIÆ DE REBVS
HISPANIÆ,
LIBER XXVII.

Ioannis Hiſpaniæ Principis obitus. CAPVT I.

Res Hiſpanorum vno tempore in Italia quidem proſperu curſum tenebant, in Hiſpania autem, vt eſt fere conditi mortalium inter dulcia & dubia variabant. Gemina Ferdi nandi Regis filiarum coniugia ſunt pacta. Catharinæ profe cto cum Arcturo Vualiæ principe Herici ſeptimi Regis An gli filio maiori. Iſabellæ autem principis connubium cum E manuele Luſitano Rege poſt multas & graues difficultate & moras non ſtipulatum modo ſed & tandem coniunctum eſt. Nouis affinitatibus tantos Principes habere deuinctos & ad Auſtriacos adiungere magnum, glorioſumq; Regi Hiſpa no, rebus intus foriſque præcipuum ab alterna ope præſidi um. Catharinæ ſponſalia in Anglia aſſumptæ in cœlum Vir ginis memoria ſacro die in palatio Vuodeſtochio data ſunt Ioanne Puebla quo agēte cor nubiales conditiones conſtituerant, pro ſponſa abſenti vicario ritu & more inter Princi pes ſolenni. Affuerunt cæremoniæ Rex & Regina, ſplendiduſque procerum cætus. Ad Luſitanum connubium paciſcendum miſſus in Caſtellam eſt Ioannes Emanuel magna apud eum Regem gratia quippe ipſius collactaneus. Eius aduentu atque opera ſancitum tandem, vti Ferdinandus & Iſabella Reges filiam deducerent ad Luſitaniæ fines. Eo ve niret Emanuel Rex pridie Kalendas Octobris ad ineundum coniugium. Regum conuen tui nuptiarumque celebritati primum Ceclaminum oppidum deſignare placuit: deinde propter regionis ſterilitatem annonæ anguſtiam nullo circa floreti lautoque oppido, vn de pararetur commeatus tantæ multitudini, Valentia Alcantaræ delecta. Vbi triduū Re ges moratos vniuerſamq; nuptialem lætitiam conturbauit nuncius de Ioannis Principis graui valetudine intempeſtiue ſcilicet allatus. Tertio die poſtquam Salmanticam cum v xore venerat in febrim incidiſſe: qua diebus tredecim eſt extinctus. Accurrit Valentia ci tato itinere Rex pater, Salmanticamq; peruenit, ægroto agente animam ſed integris ſen ſibus. Ita agnito patre obiit tamen ad quartum Nonas Octobris. magno atque miſerabili non parentum modo ſed & totius gentis luctu. Quantas ſpes, quanta gaudia dies vnus abſtulit Hiſpaniæ? Ferebat vterum vxor exiguum mœroris concepti ſolamen & impro uiſæ calamitatis præſertim immaturo partu intra paucos dies. Extincti corpus Abulæ tu mulo eſt compoſitum in Dominicano celeberri mo cœnobio, Diui Thomæ nomine in ea vrbe conſtituto patris Regis impenſa. Triſtis nuncius Valentiam peruenit nuptiarum lætitia

rtitia nondum peracta, quæ post discessum porro Ferdinando Regis celebratæ sunt. .ogauit socrum Emanuel Rex mœrore tantisper dissimulato atque vultu ad lætitiam ompoſito, monitisque aulicis vt tantumdem facerent, ne quid ad nouam nuptam iam .usitanię Reginam manaret. Erat difficile in tanto luctu publico priuatoque dissimu- are diu. Ita quàmprimum in Lusitaniam abducta Eborę tandem fratris obitu nuncia- o ingentem animo molestiam accepit eo intempestiue sublato quem diligebat vnice. Hispaniam vniuersam tanto Principe orbatam, in qua acquiescebat spe, dolebat scili- et impense. Parentes singulari constantia patientiaque eam plagam tulerunt: in quo xcelsi atque inuicti animi prębuerunt argumenta non minus illustria, quam victoriis nultis & clarissimis eatenus & in posterum partis ex quanto motum animi tenere, quam ostes subiugare est præstantius. Et est natura fixum, vt caduca pereant, fragilia quę sunt acta conterantur: æquissimum vt Deo nostrarum rerum, aut suarum verius arbitrium nortali conditione homines permittamus. Neapolitanę res haud satis tranquillæ erant. alernitanus nunquam satis fidus cum cæteris eius sectę proceribus non quiescebat: ac ecessabat quidem suæ ditionis oppida & arces diligenter munire. Alienatæ voluntatis rimum argumentum extitit abfuisse Neapoli quo die Fridericus Rex solenni cæremo- ia de manu Pontificii legati coronam & regni infulas suscepit. Et erant per edictū pro- eres ad solennitatem euocati nequa esset excusatio, ipseque Salernitanus antea affuerat uo primum is tempore ciuium consensu Rex fuit renunciatus. Nunc ob factos superi- ri tempore sumptus pecuniæ inopiam excusabat: neque sine idoneo cultu & comitatu enire par fuisse. Verior interpretatio ea specie tegi infensum animum rerum nouarum udium. Accurrit quidem die postero Bisinianus sui facti rationem redditurus. Ad Sa- ernitanum quin etiam sanandum & ad Regem perducendum pro ea gratia & auctori- ate qua valebat maxime quippe secundum eum factionis princeps Regi operam obtu- t. Nihil tamen ea diligentia profectum, an ludibrium erat & composita inter duos præ- aricatio & fabula. Vim parari & arma placuit, vt metu cederet, cuius perfidia & con- imacia vinci benignitate non poterat. Collectis copiis à Rege intra Dianum circum- ssus est præcipuam arcem è multis quas firmissimas ditione is obtinebat. Gonsaluus editum in Hispaniam adornabat, quasi bello Neapolitano peracto moræ idonea caussa on esset amplioris. Eo maturando discessu in Brutios iuerat, atque in Siciliam. Inde re- us constitutis hoc tempore Neapolim reducem per causam nouum Regem & Reginas lutandi priusquam se in iter daret, rogarunt enixe vt correptis denuo armis Diani obsi- ioni interesset, multis impeditæ difficultatibus, multis intus defensoribus, infidis Regi rouincialibus. Ea de eius virtute opinio suscepta erat, vt victoriam & felicitatem secum rre crederetur. Annuit ille Principum fęminarum votis & precibus. Collectis Hispa- is quingentis parique Germanorum numero abs Rege dato propius muro succedens o loco statione delecta, non sine suo periculo obsessos dies noctesque fatigatos ad dedi- onem compulit his legibus. Salernitanus, quique eum comitari vellent, regni finibus oscedunto. Iis omnibus incolumitas esto facultasque sua cuique efferendi. Salernitani incipatus arces omnes Regi traduntor commeatus & tormenta bellica ac reliquum ellicum apparatum idoneo pretio compensaturo. Sic ad quintum kalendas Ianuarii stante salutis anno M.CCCC.XCVIII. Salernitanus legitima dedentium arces verba nun- 1498. pauit. Eius Senogaliam Piceni vrbem Ioannis Rouerei Præfecti in ditione Gallicis par- bus addicti deducendi cura Amalfitano Principi demandata est, è necessariis Con- ę & Lauriæ Comites eum in exilium sunt secuti. Capacius graui ætate impeditus cau- orque annis & vsu Regis fidei se suaque permittere satius duxit venia parata. Huius an- autumno à Ioanne Assidonię Duce classis in Africam missa & Melillam occupatum lmeriæ obiectum oppidum à Mauris quibusdam de caussis desertum. Facti in ea expe- itione sumptus compensati sunt, eo oppido Regis beneficio Duci & successoribus per- etuo iure contradito. Gerbis item seu Meningis insulæ regulus (Xequem incolæ vo- int) quo nostrorum viribus eum principatū tueretur à Regis Tunetani imperio detra- um in fidem Ioannis Nucæi Proregis Siculi & clientelam concessit incolumi religione aiorum & arrepta libertate, Regis adeo Catholici factus stipendiarius. Cum pręsidio ergo Hispanico Margaritus dux curare ibi iussus est insulæ imperium à Mauro- rum iniuria tuendo & aduersus eius Regis arma. Hoc initium magna rerum moles annis sequentibus est subsecuta.

Carolus octauus Rex Galliæ obiit. CAP. II.

REgibus Galliæ & Hiſpaniæ fędere vinciendis conatus adhiberi ante cęptus erāt
neque vſque dum intermittebatur. De conditionibus diſceptatum: qua cauſa hone
ſtiſſima legatio ex Gallia ad Regem Catholicum venit tunc temporis Compluti moran
tem. Legationis princeps Claruis regulus dato ſenatu accommodatam tēpori orationem
habuit. Eius ſumma erat: vt iunctis inter ſe viribus Gallus Hiſpanuſq; bellum Italię in
ferrent. E Neapolitano regno Brutii & Magna Gręcia Hiſpano cederent, ea tamen lege
vt eam prouinciam cum Vaſconum regno mutādi facultas Gallo relinqueretur, adiecti
annuis triginta millibus auri ad exęquandum ablati principatus cum dato ſcilicet vecti-
galia. E reliquis vrbibus Mediolanum & Genuam cum contributa vtrique ditione ob
tineret Gallus: cętera ex æquo inter ſe partirentur bona fide. Hæc ille. Et de Neapolita-
no quidem regno quod proponebatur Hiſpano non diſplicebat: alias tamen vrbes inua-
dere non inducebat in animum præſertim Cæſare inconſulto: cuius in iure res Italię pa-
trocinioque erant. Reſponſum ergo legaturum ſe in Galliam viros idoneos qui de con-
ditionibus agerent & concordia, qua nihil eſſet antiquius. Agebantur hęc. Simul Regi
Catholico mores gentis collapſos acriori cenſura aſtringere curæ erat: ac præcipue mo-
naſteria quorum perturbatione temporum vita laxior & ſeueris iudicibus parum proba-
ta, ab eoque Clauſtralia vulgo vocabantur, ad ſeueriorem diſciplinam & veteris moris
normam reuocare ſatagebat. Grauiſſimus eſt morbus qui à viris ſacratis tanquam à capi-
te in cætera membra defluit. Eo maior ad id hominū genus curandum diligentia adhi-
beatur opus eſt. Paruere Regię voluntati pręſertim æquiſſimæ adiutæque Pontificis de-
creto Caſtellæ monachi continuo & facile Dominicani, Auguſtiniani, Carmelitæ: Fran-
ciſcani deinde ęgre quamuis cum reliquis conſenſere. Pręclarum enimuero facinus di-
gnam Rege Catholico curam. Compluti, vti conſtitutum erat, delecti qui in Galliam irēt
Ferdinandus Strada & duo ſocii eo appulerunt; quo tēpore Ruſcinonenſes inuadere Gal-
lis destin[illegible]um erat, Perpinianumq; occupare poſitis iuxta caſtris. Verū eos metus & co-
natus Galli mors intercepit Amboeſę extincti ad ſeptimū Idus Aprilis. Pila ludentes è ſu-
periori pergula proſpectantē repētina atq; lethalis vis apoplexis oppreſſit annos natū ſe-
ptem & viginti. Nulla ex eo prole relicta res Gallicæ in Ducem Aurelianenſem iu-
re ſanguinis per viros ducto ſtemmate reciderunt, Ludouicū duodecimum dictum in-
ter Galliæ reges. Anna Borbonii ducis vxor defuncti ſoror natu maior regnū ſibi quippe
propinquiori deberi diſputabat. Parū proficiebat tamen intempeſtiua diſceptatione po-
pulo & proceribus legi Salicę nimium addictis regni hæreditatem in fœminas transferri
vetanti. Non deſtitit tamen neq; ſe in cauſa deſeruit; vt regno excluderetur, contendebat
nihilominus quæ regibus aduētitia hæreditate obuenerant, ea certe ſibi deberi. Profecto
prouinciam Phocæenſem atq; Andegauos recenti memoria ad reliquos principatus ad-
iuncta. quo enim iure qua lege detraherent. Ne id quidem impetratum, iure an iniuria
diſputare non eſt neceſſe. Regis Catholici legati Bleſis, vbi nouus rex erat, eo ſalutato
gaudioq; functi ob nouum regnum in ea vrbe atq; Aureliæ de iungendo fædere ſumma
contentione adbibita, pręter verba, gratam fore concordiam, retulere nihil alud. Erat ei
Principi deliberatum comitate & benignitate cunctos ſe adeuntes complecti, nihil de-
negare cuiquam, dum regnū, quod nouitate nutabat, vt omnes principatus, tempore cō-
firmaret. Simul prouidebatur ne diuortio, quod cū vxore adornabat aliquis impedimen-
tum afferret, coniugiumve diſturbaret quod inire cū Regina vidua parabat profectionē
in Britanniam adornanti nobili principatu dotali: Ea ſumma votorum erat & deſtinata
voluntas. Neq; fefellit ſpes. Diuortii gemina cauſa afferebatur. A Rege ſocero de ſacro
fonte ſuſceptū, neq; venia Pontificis ſacrę ex eo propinquitatis legem ſublatam. Deinde
non ſponte ſed terroribus propoſitis priorem vxorē duxiſſe. Sic veteri cōiugio dirempto
Britanna coniux in regium torum eſt aſcita. Vnde duæ tantū filię ſunt natæ. Maior Clau-
dia nomine Franciſco Valeſio nupſit ſoceri ſucceſſori; minor Denata duci Ferrariēſi nu-
pta, viro defuncto diu ſuperuixit in Gallia Caluinianę ſectę patrocinio ſuſcepto maiori
fama quā laude. Carolo Rege ſuperſtite, vt Cęſar Borgia ad exitiū Italiæ natus veſte mu-
tata relictaque purpura nouas ſpes ſequeretur caſtris quam ſacræ purpurę aptior ageba-
tur. Nouum damnatumque exemplum, & ad turbandā Italię ac vero totius orbis pacem
comparatum. Eę molitiones haud ingratę ei Regi accidebant quippe iuueni. Quin ad
promerendum Pontificem idoneum principatum in Gallia ei daturum pollicebatur. De
Auenione etiam in eius gratiam pontificię ditioni ſubtrahēda eſt agitatum vincente pu-
dorem tetra cupiditate. Carlotam etiam coniugem offerebat Friderici Regis ex priori

rore filiam, consobrinam suam & tunc in Gallia morantem. Verum pater virginis con-ultus postulati fœditate offensus adduci non potuit vt coniugio male cohęrenti Arago-ium sanguinem & stemma generis sugillaret præsertim Tareti Principatu dotali, quod xpetebant, vnde haud obscure ad regnum Neapolitanum occupandum gradum face-ent. Mediolanensis Dux eiusque frater Ascanius Cardinalis conuitio monebant, ne in o articulo discriminèq; rerum suarũ Pontificem sibi infensum redderet repulsa. digni-itis speciem non esse tanti, vt propterea Gallos iterum induceret in Italiam in eius cer-um perniciem. Qui terrores vani non extitere. Regi Catholico hos conatus non proba-ant, etsi ad aucupandam eius gratiam Pompelonensem Valentinumque episcopatus ex ius voluntate quibus nominaret daturum Pontificē pollicebantur Cæsaris Borgię ab-icatione. Pompelonensem ecclesiam Innocentius octauus regendam commiserat. Va-ntinam pater in eundem transtulerat Pontifex factus. Offendebatur orbis Christianus s molitionibus, eaq; fœditate recenti memoria Aleriæ Cardinali meminerãt facultatem o Innocentio Pontifice denegatam purpura eiurata monachum induendi. Num eo ho-ore abdicato Cardinali & Diacono turpe non videbatur continentiæ lege soluto vxo-s porro ducendæ facere potestatem. Enimuero Romę ea morũ turpitudo vigebat (an omæ tantum & non etiam intra Pontificis regiam?) vt cuicumque peruersitati locus sse videretur. Piis viris occasio data palã Pontificia instituta, mores & tempora accusan-i. In eo numero Hieronymus Sauaranola patria Ferraria ex Dominicano ordine cele-ris concionator, qui Florentiæ rebus gerendis multum annis superioribus auctoritate otuerat, quod è suggestu magna dicẽdi libertate sæpe in Pontificem esset inuectus, eius ssu cum duobus sociis in foro eius vrbis publice fuit combustus die Palmarum Domi-ico, nempe postridie obitus Regis Galli iure an iniuria ne tunc quidem cognosci peni-is potuit. Multi ad hanc diem extinctum in martyrum numero habent. Ab aliis teme-tatis accusatur, quorum sententia magis placet. Neq; Florentiæ tantum mores Pontifi-s accusati sunt: sed coram Garsias Lassus Vega pro Rege Catholico Romæ legatus eum era voce increpuit ex sui Regis litteris obtestatus nisi mutaret, si homines cessarent, rauia cælitus imminere piacula propter graue offensionem totius orbis Christiani, quã te Romanæ prauitatis fama manarat. Verum quid iuuat sanare velle, quem diuina vl-o in præceps agit, luceque subtracta suarum cupiditatum carnificinæ tradit? Commo-is ea increpatione Pontifex vehementer in verba contumeliosa minasq; prorupit nullo orro maiori fructu. Pectus in peius indurauit vsque eo vt paulo post Cæsar Borgia in onuentu Patrum publice excusans Diaconum se non sponte neque libera voluntate fa-um, petierit continentiæ legis ex eo sibi fieri gratiam, atque purpuram & sacerdotia bdicandi esse potestatē. Multi è Patrum numero non expectandũ existimabant, dum omo impotens sacros honores abdicaret, quod honorificũ ipsi erat, sed iudicio potius oliandũ, siue quod malis rationibus eos honores ac pręsertim purpurã esset cõsecutus, ue propter morum prauitatem & libidinis licentiã vix etiam in profano homine tolera-ilẽ, vti legatus Hispanus dicere erat solitus. Nemo tamen mutire est ausus: ea erat Ponti-cis impotentia & temporum conditio misera prorsus & profligata. Itaque collegium ea ostulata rata habuit contra fas, contra auspicia, cõtra omnia ęquitatis iura: Nouus Gal-æ rex Valentiã in Allobrogibus dedit Ducis nomine: quæ vrbs Auenioni vicina & ali-uando Pontificię ditionis ad Regum Galliæ ius ab annis superioribus trãsierat. Eo prin-ipatu prouocatus & spe facta promissi cum Carlota coniugii veste mutata, morũ praui-ate haud deposita in Galliam maturauit flagitiorũ omnium vitiorumq; princeps. Magni onores aduenæ habiti, coniugii tamen concepta animo spes euanuit regia virgine eam editatem constanter auersanti. tanta ex eo indignatione Ducis, vt de Gallia deserenda ogitaret. Leniuit irati animũ Rex Carlota Fuxensi Labreti filia sorore Regis Vasconum oniuge data, haud iniqua permutatione neq; nobilitate minori. Adiecta ampla dos, atq; x ærario regio annua vectigalia. Tanti fuit impotentem hominem eo tempore prome-eri: quippe industria quamuis flagitioso inerat, & vt virtutibus boni, sic ille econtrario itiis valebat. Ex eo coniugio filia nata est, quę annis consequentibus extincto patre in a-unculi regis potestate patrocinioq; mãsit. Ipso anno præcipiti æstate Gõsaluus Magnus ux instructa classe Neapoli soluit in Hispaniã. Ingens gentis decus & gloria propter a-imi magnitudinem, industriam, bellicas artes, victoriasque nobilissimas, Neapolitani egni felicitatem fundatam pulsis Gallis, res cæteras ex sententia compositas.

Isabellæ Lusitaniæ Reginæ obitus. CAPVT III.

Defuncto Ioanne Castellę Principe, vt dictum est, magna eius parentes de stabilienda successione solicitudo inuaserat haud ignaros nisi hęres certus sit, procellam in re-

publica concitari Regum morte esse propemodum necesse: Margaritæ vterus mora- batur quorsum ea spes euaderet. Dolor curaq; ingeminata fœtu fæmineo immaturo Cō pluti excusso, vbi Reges hyemarunt. Continuo ergo Emanuelem Regē monuerunt ac Castellæ sceptra hęreditatēq; vxoris iure vocari: rumperent porro moras, quod felix faustumque esset venirent in Castellam. In eorum verba populos ordinesq; more maio- rum sacramentum dicturos post parentum fata non alios Reges fore. id præcipuum suc- cessionis inter Hispanos stabilimentum. Simul in Belgas miserunt, qui Philippū generum & vxorem monerent, vti inani Principum Castellæ appellatione, quam nescio quid se- cuti an quodam veluti pręsagio vsurparant, deinde abstinerent. Gentis instituto eum ti- tulum Regum maioribus filiis hæredibus porro dari, neq; communicari cum aliis. Ergo Lusitani Reges ea denunciatione Pacem Augustam petiuere Castellę vrbem ad vtriusq; regni fines. Pręsto affuerunt Medinæ Assidonię Albęque duces aliique proceres qui eos exciperent deducerentq; ad parētes destinati. Christi cruciatuū memoria sacros dies ad Guadalupeum Virginis fanū morati Toletum tandem peruenerunt ad sextum kalendas Maias, vbi eos Reges Catholici expectabant. Tertio post die, qui dies Dominicus fuit, vti erat constitutum solemni ritu & more iureiurando confirmata Regibus Lusitanis Ca- stellæ regni hęreditas: moxque Castellę Principes dicti sunt. Aragoniis non eadem vo- luntas erat, neq; par tranquillitatis studium. Henricus Segorbii dux Regis Catholici pa- truelis gentis instituto & legibus fæminas ab Aragoniis sceptris arceri disputabat. Sibi pro- inde & Alfonso filio, regiæ hæreditatis ius post Ferdinandum relinqui, genus à Ferdinan- do Rege auo per viros continuato stemmate deducentibus, Henrico patre vno ē Ferdi- nandi filiis. Vt sanarent gentis voluntates, vincerentpue eas difficultates & moras Castel- læ & Lusitaniæ Reges Cæsaraugustā abierunt. In ea vrbe ad octauum decimum kal. Iuli- as in conuentu gentis referente Rege Catholico de ea cōtrouersia varię sunt dictę sen- tentiæ. Plerique nouum induci in Aragoniam exemplum confirmabant, exhorrebantq;, nulli vnquam fæminę quasi hęredi futurę dicto sacramento, multorum etiam Regum le- ge à successione eum sexum exclusum penitus & amotum. Quod si id antiquatū, aut con- traria lege abrogatum contenderent, postremo Ioannis postremi Aragonii Regis testa- mento starent filias & neptes sancientis ad sceptra tū demū vocandas, si filius Ferdinādus Rex sine filiis sineq; nepotibus decederet masculis ex filio filiaue natis. Eius rei nondum venisse tempus, neq; futuros euentus esse exploratos: ꝙ intempestiue diuinarent? quid festinatione prępropera futuri spem rescinderent, recens instituta mutarent, ac Emanue- lem Regem Aragoniæ principem dici non ferebant exemplo calamitatum castigati, quę recenti memoria in Vasconibus extitere, quod Ioannem Aragonium Blancæ coniugio eius regni hæredis, Vasconum principem præpostera facilitate iussissent. Alii contra ten- dere ac fęminis concessum disputare ius regni: neque Aragoniis legibus in successione regni sexum distingui. Cuius rei Petronillæ exemplum proferebatur idoneum Ramiri Regis filiæ cognomento Monachi. Deinde Alfonsi ex ea nati testamentum, qui matris, quę secus sanxerat, in eo voluntate repudiata, lege in omne tempus lata regnū obtinendi fęminis facultatem sanxit, ius dedit. Gōsaluus Garsia à sancta Maria nobilis ea tempestate in Aragonia iureconsultus disputationem erudite in eam sententiam de scripto cōceptā Regi Catholico in manus dedit. Tempori seruire adulariq; voluisse interpretabantur multi: adeo nihil motū ex antiquo probabile est inter Aragonios præsertim gētis institu- ta mordicus tueri solitos iura libertatis. Tempus altercationib. trahi Isabellæ Reginæ mo- lestum accidebat Castellę gentis obsequio assuetę: atq; adeo vt die quodā dicere nō du- bitarit. Satius fore armis eam gentem maloq; subigere, quam prouincialium cōuentuum insolentiam, gentisq; vniuersę irreuerentiam tolerare. Aderat forte sermoni Alfonsus Fonseca. Is Reginę oratione offensus libera voce. Non arbitror, inquit Aragonios pecca- re tuendo libertatē & priuilegia quæ à maioribus acceperunt, qui pollicitis cauti sacra- mentoq;, in fide semel suscepta sunt apprime constantes, Regumq; suorum obsequio imprimis dediti. Hactenus nulli Regum filię regni hæreditate publico consensu decreta, vituperandi non sunt si nouum exemplum inducere detrectant veriti ab eo principio ne ius imminuatur patrię libertatis. Controuersia finem habuit Isabellæ Principis obitu ad decimum kal. Septembris subsecuto die Iouis in ea vrbe ex partu extinctæ vix hora de- cursa ex quo filium pepererat, cui Michaeli nomen fuit, vita breuis, gaudio luctus maior. Toletanus Archiepiscopus Regē iter prosecutus labenti animę pacem & veniā precatus accommodata etiam prudentiq; oratione rerum humanarum contemptum, & cælestis felicitatis morienti spem ingessit. Rex Lusitanus vxore lectissima repente spoliatus conti- nuo in patriam rediit. Defunctæ corpus translatitio funere in diui Francisci sepultum,

deinde

deindeToletum delatum in cænobio virginum composuerũt quod Isabellæ nomine pater constituerat auiæ maternæ ędibus in monasterium conformatis. Iustis persolutis Aragonii sine mora regiæ voluntati obsecuti sunt, recẽtis calamitatis misericordia animos ad obsequium flexerat,& difficultates prius propositas magna ex parte sublatas videbant. Ita ad decimum kal. Octobris infanti sacramentum est dictũ, ea modo exceptione, si Ferdinandus Rex mascula prole careret: alioqui iusiurandum ex eo irritum & inane fore pronunciarunt. Eo temperamento libertati gentis consultum, cuius cura maxime solicitabat. Ocaniæ idem paulo post Castellæ princeps hæresq; solenni ritu pronunciatus est. Verum priusquam Rex Cæsaraugusta discederet Alfonsum Siluam Calatrauæ Clauigerum in Galliam legauit, qui nouo Regi de suscepto regno gaudium nunciaret,& aliis legatis iunctus de concordię legibus disceptaret, statueretq;. Magna ii contentione adhibita rem ex voto confecerunt. Philippus quoq; Belga priuatim patre & socero inconsultis cum Gallo æquis conditionibus pepigit. Multum his constituendis fœderibus Georgius Amboesa Rhotomagensis Archiepiscopus iuuit pro ea gratia & auctoritate, qua apud suum principem valebat maxime omnium arcanorum non particeps modo, sed pene moderator & arbiter. Accessit mense Septembri purpura Pontificis dono crescenti gratiæ & sed & propriis virtutibus datus honos. Rex quoq; Gallus iuncta cum vicinis principibus amicitia oppido cupiebat in Italiam transire Mediolanensem principatũ sed & Neapolitanum regnum armis occupaturus iure, vti existimabat sua, iniuria ab aliis occupata. Cæsaraugusta item Enecus Corduba Comitis Egabri frater & Philippus Pontius iureconsultus Romam amandati sunt, vt sui Regis verbis Pontifici denuntiarent Beneuentum ne ecclesię Romanę imperio detraheret, curiæ Romanæ vitia acriori censura castigaret, domesticam licentiam fręnaret quæ maxima erat cum magna verę pietatis labe. Idem soceri hortatu Lusitanus fecit. In patriam reuersus Rodericum Castriũ & Henricum Coutinum Romam legauit cum mandatis monendi Pontificem tantundemque obtestandi consilio prius cum soceri legatis communicato. Fecerunt illi diligenter quod erat mandatum. Pontificem quæ erant iussi hortati, eo prouecti sunt, die quadam vt remotis arbitris obtestationẽ in tabulas referret Garsias ipse Lassus notarii Apostolici munere fungens. Tulit ægerrime Pontifex audax facinus: secundum minas eos ausus impune non fore, supplicio vindicaturum, subiecit tamẽ Beneuentum Pontificio imperio detractam non esse, ne velle quidem, tametsi Patrum collegium cõsenserat vt GandiæDuci daretur iure fundi penes ecclesiam Romanã retento. De curię & palatiis castigãdis quod præscriberent, multum sibi Reges in eo sumere dixit, aliaq; subiecit stomacho plena, quæ furor dabat. Intra paucos tamẽ dies, iussu, vt interpretabantur Pontificis, filii Gotifredus & Lucretia cum coniugibus Rege Neapolitano natis è palatio Romaq; discesserunt. Horum vero atq; Cæsaris Borgiæ morum licentia, & fędæ libidines magnam inuidiæ partẽ Pontifici conciliarant, offensis ea dissimulatione ciuitate atq; adeo orbe Christiano vniuerso. Odiũ quidẽ in Garsiã Lassum conceptũ altius in Pontificis pectus descendit, q̃ vt sedari possit. Itaq; Roma discedere necesse habuit. Subsecuti sunt Lusitani legati initio anni M.cccc.xcix. palã offensi parũ ea diligẽtia fuisse profectũ, contra in peius cuncta ruere. Romana vitia omnẽ medicinam respuere. Alii Castellę legati restiterunt in ea vrbe dum Laurentius Suarius Figueroa Venetiis, vbi oratorem agebat vir exacta prudentia Romam veniret in locum Garsiæ Lassi fratris legati ordinarii munere imposito. 1499.

Ludouicus Mediolanensis dux eo principatu spoliatur. CAPVT IIII.

Inuictum Regis Catholici animũ curæ non obruunt multæ quãuis & graues, p̃sidet in speculis, indeq; late p̄spicit in omnes partes. Res Italicæ proximę periculo Rege Gallo petera eadẽq; minime dubia, vt ipsi videbatur, iura armis repetenti quoniã certare legib. & causa longum erat. Satis ex se inflammato ad maturandã expeditionẽ subdebãt faces. Pontifex arcano Friderici Regis vlciscendi præcipiti cupiditate, à quo se lęsum putabat filię nuptiis denegatis. Pręterea augendi suos spes ostendebatur ac præsertim ducẽ Valentinum ambitioso virum ingenio prauoq; Veneti apertius Duci Mediolanensi irati erãt pro Pisanis prius sociũ, deinde hostẽ fœdere cum Florentinis facto. Pacta ergo cũ eo Rege amicitia & societate mille ducentos equites obtulerũt sex millia Heluetios Germanosve contra ducẽ Mediolanensem ea tamen lege vt pretium operę, impensę cõpensatio, Cremona & Geradada essent ei principatui detractę & ad Venetã ditionem subiunctæ post victoriã. Dux cognito periculo rerum suarum, parum opis in Christianis Principib. forę, quos infensos alios alia causa suspicabatur extremum malorum Turcis suasit, vt instructa classe Venetorum ditionem inuaderent; si bello p̄prio implicarentur, aduersus Gallum vires aliunde nõ defuturas. Magna piis omnib. solicitudo iniecta: plus inuidię ex eo Duci

quam virium accessit. Antonellus Salernitanus in Vrbini Ducis ditione propinqui &ne
cessarii decessit Roberto filio successore nõ tã nominis & fortunarũ q̃ odii in Aragonio
perpetui,q; illi odiũ male tandẽ fuit Cęsaraugustę Gonsaluo Garsię iureconsulto celeber
rimo irrogata atrox iniuria mense Iulio. Facinoris auctor cognosci nõ potuit certo. Mult
suspicionibus subiecti prę cæteris Ebuli Vicecomes magnis argumentis vindicta nulla
VasconumReges q̃dam à RegeCatholico extorquere veteris ditionis oppida ipso tẽpor
moliebantur. Ludouicus vndecimus GallięRex quo tẽpore ad Baionã inTarbellis cum
Henrico quarto Castellę Rege est collocutus tum alia p̃stitit, tũ in controuersia q̃ ipsum
inter & Vascones erat, consensu partiũ arbiter factus, sententia pronunciata sanxit, vt di
sumptus cõpensarentur q̃ Carolo Vianæ principe tuendo à Ioanne Castellæ Rege ipsoq
Henrico facti erant, seq; eã pecuniam soluturũ, Carolus obstrinxerat, Stella vrbs cũ cõ
tributis oppidis Henrico cederet. Vrbs quidẽ nunquã est tradita, alia tantũ oppida: & e
ipsa à Vasconibus, vti sese offerebat occasio, erant recepta pleraq; & ad veterẽ ditionem
imperiumq; subiuncta. Castellæ tunc præsidiis Arcus modo, Guardia & Vincentii fanum
tenebantur. Hæc enimuero oppida restitui Vascones postulabãt, vitiosam Galli sententi
extitisse accusantes, prętereà affirmantes Regẽ Catholicũ superiorib. annis pollicitũ se e
oppida redditurũ. Si minus æquitate postulati moueretur, certe regiã fidẽ ea restitution
liberaret. Ne res ab altercatione ad arma deduceretur & vim erat p̃iculũ, turbidamq; cõ
ciret ẽ Gallia tẽpestatẽ. Verũ Italicæ expeditionis apparatu districtus Gallus aliena curare
q̃ posset? & vtiq; numerosus exercitus superatis Alpiũ iugis Astã peruenit vrbẽ à Philippo
Vicecomite Mediolanensi Duce datã olim Carolo Aurelianensi eius Regis patri, ea lege
vt contra Venetos sociaret arma, opẽ ferret, bello eũ sub vitæ finẽ fatigantes. Pręcipui Gal
licarum Duces Stuardus Obenignus & Ioannes Iacobus Triuultius Asta mẽse Augusto
motis castris omnia opinione faciliora inuenere. Alexandria, Ticinum, Placentia breui
ad ditionẽ subiunctæ. accessere minora oppida magno numero. Veneti quoq; haud mi-
nori felicitate Cremonã, Geradadã, Laudẽ & quidquid Mediolanẽsis principatus eo tra-
ctu erat victricibus armis præsidiisq; occuparũt. Tantis vno tẽpore cladib. Mediolanen-
ses ciues conterriti correptis repẽte armis magnisq; clamoribus Ludouico abdicato per
vrbis plateas Gallica signa sustulerunt. Ad tumultum popularem sedandum Dux neque
virium neque animi satis habens, neque iubendi vetandive potens non tam princeps
iam quam belli causa ad arcem necessario cum confugisset rebus desperatis Ascanium
Cardinalẽ & sui scrinii Præfectum cum filiis thesaurisq; in Germaniã præmisit: eodem
ipse paulo post postridie kalen. Septembris de nocte ne appellatis quidẽ militibus est sub-
secutus. Exilii atq; itineris socii Atestinus Cardinalis & Galeacius Sanseuerinus eius ge-
ner & copiarum dux pręcipuus. Sic imperium malis artibus quæsitum non fuit stabile;
ambitionem, inhumanitatem cupiditatemq; superi vindicarunt. Ipse principatu detur-
batus, amissis amicis, quorũ plerosq; p̃posteris actionib. alienarat, vagus incertusq; age-
batur, non magis virium inops quam consilii. Princeps alioqui eximie sagax, neq; illi res
vlla, neq; quisquam hominum satis placebat. Tertio post mense in partẽ victoriæ Genua
concessit vltro ne tentata quidem defensione. Restiterat Gallus Lugduni quorsum res
euaderent expectans. Inde nobilissimæ victorię fructum percepturus & vt parti princi-
patus rationes cõponeret, in Italiam maturauit. Mediolanum ineunti triumphi persimi-
li pompa populus obuiã portis est fusus magna significatione lætitię fausta omnia, vitam
longæuam, felicitatẽ perpetuam cõprecari tantundẽ facturus pro aduersario si vicisset,
quę mobilitas plebis est. Dux Valentinus Regis iter prosecutus Flaminiæ vrbibus ad ve-
terem ditionem Pontificiam reuocandis trecẽtos grauis armaturę equites regiis stipen-
diis dari impetrauit Iuone Alegrio duce, prętereà quatuor millia Heluetios impensa Põ-
tificis & auspiciis militaturos. Decreta etiam Gallica auxilia Florentinis aduersus Pisanos
libertatem tuentes. Mediolanensi bello confecto ex sententia, continuo Gallus ad Nea-
politanum regnum animum adiecit, sua sponte currentẽ Pontifex subditis stimulis cer-
taq; victoriæ spe concitabat. Placuit tamen reficere copias priusquam in eam expediti-
onem se daret, eoq; in Galliam redire. GenuęPhilippum Rauastainum, Mediolano Ioan-
nem Iacobum Triuultium spectata virtute fideq; viros præfecit alterum Germanici ge-
neris Italici alterum. Franciscum Ioannis Galeacii Mediolanẽsi principatu à patruo spo-
liati filium, ne quid turbarum ea occasione existeret, secum in Galliam abduxit: vbi in
sacerdotis morem detonsus annis sequentibus ex equi casu inter venandum in Heduis
periit, nulla neq; vitæ neq; mortis laude. Italiæ motus Regẽ Catholicũ solicitũ habebant,
ne velut ex continentibus tectis diffusa flãma inuolui & ipsum necesse esset. Itaq; Fride-
rici Regis nomine honestissimas conditiones Gallo offerre, ad pacem hortari. Recusabat
ille

le partem, vniuersas regni florentis opes spe vasta & cupiditate complexus. Ad eas ergo onditiones recursum, quę à Gallis dudum propositę, fuerant ab Hispano repudiatę. Friericum propter parentis natales iniustum Regem esse Gallus & Hispanus certiori iure inctis viribus Neapolitanum regnum expugnatum inter se per conditiones partirentur. ı eius fęderis maturandi curam intentus agebat tunc Rex Catholicus Granatę, quo Ioana soror Neapolitana Regina ex Italia in Hispaniam redux appulit. Margarita simul prineps ex ea vrbe profecta in patriam abiit, deducente Alfonso Fonseca Cōpostellano prædead galliæ fines, qua iter erat. Simul ex aulæ asseclis quidam cuius nomen non prodiır, in Galliam amandatur iussus cum Michaele Ioanne Gralla apud Regem Gallum leato consiliis communicatis suo ipsorum nomine ad eam pacis conditionem recurrere, forte eadem mens Gallo esset, quæ antea, an victoria ferocior esset factus. Fecit ille quod at mandatum. Rhotomagensi Cardinali, ex cuius arbitrio cuncta belli & pacis consilia rodibant eæ molitiones haudquaquā displicebant: ne Clario quidem regulo proximum ıctoritatis & gratiæ locum in ea aula occupanti. Accedebat vtilitas huic quidem facta rotonis obtinendę Magnę Gręciæ maritimę vrbis: cuius se Marchionem dicebat. Iis liuroribus fœdus breui coiturum dubitabat nemo. Fridericus Rex aduersus ex Gallia nminentem tempestatem, an harum etiam molitionum non ignarus, si armis peteretur, luocaturum Turcarum classem in Italiam minari. Tentauit etiam Pontificem placare heani principatu & Suessa, quæ vrbes in Gandię ducis ditione fuerant. Valentino vltro blatis ingenti pecunia adiecta, pręterea Alfonso Aragonio fratris filio, cui nupserat Luetia Borgia, Salerni & Sanseuerini principatum pollicitus, largus in periculo, & nimius ıæ retractaret parta pace. Ea est timoris natura. Honestissimas Pontificis conditiones alentini litteræ disturbarunt ex Gallia, vbi tunc erat, renunciantis eius concordię inmpestiua mentione Gallorum animos vehementer esse turbatos: proinde eo commero prorsus absisterent. Huius anni fine in Belgis Cleonora est nata Archiducis filia mar annis sequentibus Regina prius Lusitaniæ, deinde Galliæ priori coniugio quam posteori felicior, in vtraque fortuna salua probitatis fama.

Montani ad Granatam Mauri rebellant. CAPVT V.

QVo tempore Rex & Regina Granatam abierunt, Archiepiscopus Toletanus Compluti hæsit schola in eo oppido cōstituenda intentus ad exemplar Parisiensis in gallia odicis tunc initiis deinde præclarum literarum domiciliū. Collegii præcipui & maximi, ıi à Diuo Illefonso est nomen, fundamenta primum sunt iacta pridie Idus Martii. Archictus Petrus gumiel in ea arte apprime versatus & nobilis, formacei initio parietes. fronm è candido lapide pulcherrimām tempus adiunxit. Nouum granatæ regnū stabiliendi egibus cura erat. Si Mauri, quorum magna multitudo supererat, Christiana sacra suscirent, fore consultum videbatur ne à cęteris ciuibus in religionis placitis discreparent. uippe in religionis dissidio concordia animorum inter ciues constare non potest. Euoto in eam rē Toletano præsule & quid facto opus esset monito, Reges Hispalim discesrunt. Archiepiscopi Toletanus & granatensis communicato consilio parique ardore in ous ingressi vitæ probitate similes & promouendę religionis studio incensi ex æquo ad auros sanandos diligentē nauare operā statuunt. Mauros quosdā Elches vulgo dictos, ıi Christi sacra, quæ prius susceperant, eiurarāt, inquisitorū permissu, quorū ea cura erat, alo cogere visum est: ac præsertim teneros filios per vim auulsos sacris fontibus eluēdos lhibere. Id vero turbarum initium extitit. Etsi gentis sacerdotes præterea, quos Alfaquios dicunt, multa Præsulum benignitate, donisq; victi è promiscua Maurorū multitudine erosq;, vt se Christo adiungerēt, auctoritate & exemplo effecere. Intelligebantur artes, fendebantq; Maurorū vulgus. Ergo promoti animis & in rabiem acti Albaicini Mauri, magno numero erant, correptis armis, q̄ abscondita tenebant, plateas transuersis trabib. cosq; muniere. Toletanū quoq; intra ędes suas p̄ noctē obsederūt perimere destinantes. ıgēs ea nocte trepidatio, & ciuitatis permixtio pauidę tumultuantisq;. Cū luce Tendillię omes, quippe belli dux arcisq; Alhambrę Præfectus, militib. in vrbē euocatis neutri vti ocerent inter se auctoritate & minis effecit. Missæ ad Reges litteræ periculū renunciatū. ı quo accidit exigua quidē sed memoria digna res. Litteras Toletanus ad Reges AEthio perferendas dedit, viginti leucas pedibus conficere die vno solito nihilominus. In quo eccatū fuisse grauissime euentus docuit. Ad primū enim aut alterū diuersoriū tantū vini ifer hausit (& est ea gēs in ebrietatē effusa) vt emota mēte diē integrū indormire crapu- opus habuerit. Fama aliiq; sup alios de re tāta rumores nūtiiq; vti necesse erat Hispalim

præcurrerant. Mirabantur reges nihil à Toletano literarũ venire. Reginã negligentię pudebat, plerosq; ſermones in eius nomen erumpere, qui ea auctore in ſublimem dignitatis locum conſcenderat. Rex quoq; ad ſuperiorẽ moleſtiam, quoniam eum honorẽ Alfonſo Aragonio filio ſuo deſtinarat antea, &tunc nouo tędio concepto haud obſcuris verborum aculeis Reginã perſtringens, En, inquit, tuum Antiſtitẽ pręclarum ſcilicet &magnum. Appulit tandem AEthiops: Toletanusq; ex ea mora pudore ſuffuſus Frãciſcum Ruiciũ ex eodem ordine ſocium ſuum miſit: qui factum excuſaret, & totius rei ordinem Regibus explicaret, calumniamque detergeret, quę multi eius imprudentia accuſabant Mauros fuiſſe concitatos in furorem. Præterea accuſare quã mutare facilius eſt. Sed Granatæ tamen & Toleti anniuerſariis ſacris ad quintum decimum kal. Ian. eius diei memoria renouatur omnibus annis, quo tria Maurorum millia ſacro fonte abluta fuerunt. Ad quęſtiones habendas puniendaiq;, quorũ noxa in eo tumultu grauior extitiſſet, miſſus cũ poteſtate iudex, voce pconis veniã edixit tamen omnibus, qui Chriſtiana ſacra ſyncera mente ſuſciperẽt. Supplicio de quibuſdã ſumpto, aliis in vincula traditis, tũ hi, tum eorum exemplo cęteri Mauri, qui Albaicinum incolebant, ſe Chriſti religionem velle profiteri renunciarunt ſupplices in timore animo peruicaces atque inſaniam repetituri, vbi facultas eſſet, tantundem fecerunt alii qui per Granatam reliquam ſparſis domiciliis habitabant, quippe in villis ſuburbanis vitam terræ cultu tolerabant, omnes ad quinquaginta millia capitum. Templa ſimul ſuperſtitione Maurica fęda, ex ritu Chriſtiano ſacrata ſunt. Simulatio, haud poteſt eſſe diuturna: neque metus officii magiſter ſatis idoneus. Montani ad Granatam Mauri locorum natura freti ſimulantes an vero perſuaſi reliquos per vim noſtros fuiſſe factos, tumultus paſſim cõcitare cõſpiratione inter ſe facta conſilio cõmunicato. Initium rebellandi Huegiaris incolæ fecerunt munitione magis quam viribus confiſi: quippe locis aſperrimis eſt oppidũ. Accurrunt magna celeritate Tendilliæ Comes & Magnus Gonſaluus, forte eo tẽpore agens Granatæ, ne prima negligendo ſerperet malũ. Capto per vim oppido in plerosq; rebelles ferro eſt ſæuitũ. Cæteros vicina mõtium iuga ſyluęq; texere. Eodem impetu alia circum Maurorũ oppida capta: neq; ſiſti tamen malũ potuit fatali defectione quaſi peſtis lue per late patentes mõtes diffuſa graſſanteq;. Atq; ita vt non modo ſua tueri parati eſſent, ſed de finitimis prędas agere, vaſtare agros, carpere quoq; oppida, cædes facere. Marxenam imprimis obſederũt quod oppidum in Promagiſtri Caſtellę ditione erat. Aduerſus hos conatus Petrus Fagiardus, qui Almeriæ cum exigua manu militari tunç erat, Alhamillam vicinum Maxenæ oppidum de Mauris cum arce cepit: eoq; terrore Marxenæ obſidio ſoluta eſt, hoſtes diſſipati. Salutis anno Milleſ. quingenteſimo auſpicante hæc gerebantur. Ipſo tempore Regina Hiſpali relicta Rex Granatam rediit in vnam comprimendi eos motus curam intentus, metu ne ex Africa quæ vicina eſt, & vnde auxilia rebelles petere decreuerant, graui aliquo bello implicaretur Hiſpania vix è ſuperioribus cladibus recreata: ipſeq; inteſtini belli mole impeditus cogeretur ab Italiæ cogitatione ceſſare: quod eius rationes vehementer conturbaret. Itaq; Bęticæ ciuitatibus & nobilitate vniuerſa ad arma ſignaq; euocatis, numeroſum exercitum magis quam validum conflauit. Cum iis copiis ipſemet kalendis Martii Granata profectus Langiaronem verſus contendit locis pręruptis ſitum oppidum. Obſtinatis Mauri animis nihil voluntate facturi videbantur. Vi admota captum direptumq; eſt oppidum. Lerini Comes aliique proceres copiis in plures diductis manus ac per eos montes diſſipati multas ea parte arces & oppida pari felicitate expugnarunt. Sæua ac deformis eo tractu vniuerſo rerũ facies. Victa malis ferocia Mauri rebelles ſe dedere decreuerunt. Imprudenti impetu cępta; initiis valida, mora langueſcunt. Data omnibus venia modo pacatis ea lege vt intra dies quatuor Caſtellũ ferreum, Adram, Bugnoliumq; reſtituerent, q̃ oppida motuũ initio de noſtris ceperant, & quamuis infirma ante iniuriæq; opportuna diligenter ipſi ad omnes caſus vimq; arcendam munierant. Arma telaq; omne genus traderent. Pręterea quinquaginta millia auri duabus penſionibus. Obſidesq; fidei, ita facturos in Magni Ducis poteſtatẽ triginta quatuor è præcipuis Mauris. Motib. ad hũc modum cõpoſitis Rex Granatę ſubſtitit ea gente ad Chriſtum adiungenda abluenda ſalutarib. aquis diſtrictus. Ea diligentia paulo poſt montani Mauri, quique Almerię, Baſtæ, & Guidixii habitabant aliisq; locis noſtra ſacra populariter ſuſcepere. Miſſi ad eos cõfirmandos, ſanandos cęteros pii in omnes partes concionatores ſunt adiuncti militari præſidio. Dignitatis ſpecie ne violarentur impune agebatur, ſi qui male cogitarent. Et eſt gẽs Maurica mobili ingenio, fluxa fide. Quod prudenter ad ſalutem comparatum videbatur in contrarium vertit, ſic humana conſilia ſępe deluduntur. improuidas hominum mentes. Vulgatum rurſus fama ex eo apparatu vim & metum Mauris

1500.

nouo

ouo conatu intentari. Incolę Belefichi & Nixarii, quæ oppida iugis montium asperrimis
a sunt, arma hyeme proxima corripuerũt patriæ superstitionis libertatem supremo co-
atu, tueri destinantes. Horum exemplum pleraq; eo tractu oppida montana sunt secuta:
gnumq; sublatum, quo confluerent cæteri Mauri. Qua spe quibus viribus? cęcus animi
npetus miseram gentem in furorẽ agebat patriæ superstitionis amore qua nihil est po-
entius. A Rege qui vsq; dum Granatæ morabatur bello dux designatus regiæ aulicorũ
ohorti Pręfectus cõtinuo collectas copias Belefichum admouit: Impugnatum oppidum
mnibus virib. & machinis. Obsessis tamen strenue tuentibus à mœnib. repulsi sunt no-
ri non sine multorum strage. Inter quos viri genere factisve clari cecidere. Ducebatur
bsidio tamen. Mauri sola desperatione sustentabant, pro nostris causa erat, & parta sępe
ctoria. Obsessi tãdem siti victi positis armis, iisq; & reliquo apparatu bellico victori tra-
tis oppidum arcemq; dediderunt vnã incolumitatẽ pacti. Bona & libertatẽ arbitrio vi-
oris permisere de regia clementia confisi: Eo terrore Nixarii incolæ iisdem conditioni-
us venere in potestatẽ, ea tantũ exceptione, vt libertatẽ publice redimẽdi viginti quinq;
ureorũ millib. facultas esset. Festinatæ deditionis id pręmiũ fuit. Ad Regẽ præterea pla-
ndum Mauri supra decem millia Seronis Tiiolę aliorumq; eo tractu pagorum incolæ
cris fontibus sunt admoti. Magnus numerus, ad pacandã gentem reiq; summam emo-
menti parũ. Nam eodẽ tempore in Arundę & Villalongæ cõfragosis montib. Maurici
multus publice sunt concitati. Cõmotus, vt par erat, noua rebellione Rex voce quidem
æconis edictoq; denunciari mandauit omnib. Mauris qui in iis montibus, vbi motus e-
t, habitarant, vt in Castellã discederent. parando discessũ dies non amplius decẽ dati, cũ
tamen arcano concessit, si qui nostrã religionẽ susciperent, iis manendi in patria suaq;
iiq; retinendi venia esset. Deinde Vrenię Comiti & Alfonso Aquilario Magni ducis
atri maiori, præterea Ioanni Siluę Cifontano Comiti tunc Hispalẽsi Prætori belli cura
t demandata. Mauros indigenas eo terrore proposito facile animos ad sanitatẽ reuocã-
s Gandules gens Africana quæ auxilio rebellib. venerat, ab ea mẽte deducere conabã-
r. quibus in temeritate & in contumacia spes, nihil pręcipuũ in Hispania. Saniores tamẽ
rundam positis armis vltro magnoq; numero venerunt Christianæ religionis amorẽ si-
ulantes. Maior pars in incæpto perstitit: & qui immunita loca tenebãt in montẽ Rubrũ
æcipua asperitate se suos suaq; contulerunt loci ardui natura confisi magis q̃ vera vir-
te. Iisdẽ vestigiis regiæ copiæ prosecutæ prope Monardam ad radices eius montis po-
erunt castra. Mauri ad mõtis latus in armis se ostentare ascensu prohibere hostes para-
ant. Cõmoti eo spectaculo pauci è piorũ numero cupiditate prædæ ducũ iniussu subla-
raptim vexillo transmissoq; torrẽte, qui ea parte decurrebat præceps inter saxa niti per
dua cæperunt. Secuti sunt alii ne primis desertis in periculo ignominia aliqua cladesq;
ciperetur. Vrgebant de superiori loco Mauri, nostrosq; ascensu magna virtute prohibe-
ant. Si premebantur turpe nõ ducebant loco cedere, seq; in altiora iuga recipere quę ex
terualło exæquata munitaq; quasi propugnacula habebant. Instantib. nostris ad plani-
ẽ latam peruentũ tandẽ est summumq; fastigium montis vbi Maurorum vxores filiiq;
ant atq; impedimenta, incitamentũ vtrisq; vt supremo conatu alii tuerentur, alii cona-
tur prædam rapere. Nostros cupiditas arcebat, aduersarios desperatio, si victi essent, in
biẽ agebat. Cessit tamẽ virtuti sine viribus furor. Mauri qua parte nostri impressionẽ fe-
runt, terga verterunt. Institere in primo agmine Alfonsus Aquilarius & Vreniæ Comes
duob. filiis. Ne victoria integra esset, praua cupiditas obstitit importunũq; inter ipsos
rtamẽ hoste neglecto spolia consectandi. Maior pars quasi victoria parta ad prædam
rsi sunt turbatis ordinib. militaris disciplinę nulla cura. Multis horis in ascẽsu pugnaq;
nsumptis nox superueniens victos texit locorum peritos, nostris temeritas exitio fuit.
uctor Maurorum Feruis Benastepar collectis ex fuga suorum reliquiis vir strenuus &
gax, hostium perturbatione ratus rei bene gerendæ opportunitatẽ oblatam, circumfu-
s milites pro tempore hac sententia oratione acuit. Quo milites ruitis, quæ causa fugi- "
ndi? Bona, vxores & filios quo loco relinquitis? Nisi vestrę vos manus texerint & ar- "
a, quis nam malis medeatur, quis erit præsidio? An quo vos fugietis, eodem rabidi ho- "
es non poterunt penetrare? Furor est in pedibus spem ponere, quorum dextræ ferro "
nt armatę. Quę ignauos terrent, & timidis videntur ardua, virtuti peruia sunt. Hostium "
rturbationem considerate (forte sulphurei pulueris cado incenso late diffusa flamma "
spalatos prędantesque monstrauit.) Ergo pensato agmine in hostes dissipatos irruite "
stris spoliis graues impeditosque. Præcedam ipse, ferroque secuturis iter pandam. Vo- "
s nisi exemplum milites dedero, verbis meis ne amplius fidem adiungatis. Ducis ver- "
s inflãmati Mauri pugnã magnis animis repetunt. Non audacia sed temeritas videba-
r victores nouo conatu lacessere. Ignauos tamẽ necessitas acuit, & desperatio, q̃ sæpe spei

causa extitit. Dux Maurus forte an consilio in Alfonsum Aquilarium delatus, qui vsque dum cum paucis pugnam sustentabat, vt erat thorace propter æstum diloricato, eius pectus graui vulnere sauciauit. Ingeminarunt alii ictus eo vulnerum numero, vt deformatum corpus in hostis potestate relictum vix postea dignosci à domesticis potuerit. Perierunt cum eo plures ducentis, atque in eo numero Franciscus Ramirus Madriti ciuis dux magnus virtute fama pari toto bello Granatensi parta. Petrus Corduba Alfonsi Aquilarii filius periculo ægre ereptus ad Vrenium euasit cum globo militum hostis successu ferocientis impetum comprimere paratum. Cifontanus paulo inferius in mõtis latere cum Hispalensi vexillo resistens multis ex fuga ad eius præsidium se recipientibus saluti fuit, suique agminis & fugientium armis hostium vim vsque ad auroram sustentauit. Cum luce Mauri fracti metu an pugnando defatigati montis fastigium conuersis signis repetierunt. Sic Alfonsus periit genere & factis inter Hispanos nobilissimus heros. Hostes eripuere vitam: de eius laudibus nunquam bona posteritas conticescet quandiu Hispanicę res stabunt. Arundæ Rex tunc erat commotus, vt par erat ea clade, Gentis perfidiam vlcisci correptis armis destinabat. Placuit tamen Anagari ducem Daydinum impugnare oppidum non satis validum, neque satis munitum. Vrenio & Cifontano mandatum vti infaustos montes nouo conatu superandi, qua parte ante ascenderant, speciē præberent. Hostes nouo terrore proposito desperata victoria de compositione vltro appellare constituunt, veniam positis armis fore non desperantes. Datum abs Rege vt in Africã discedere volentibus libera facultas esset nauibus etiam ad Astapę portum ad traiiciendum integra fide paratis, per capita tantum denos aureos singuli traiecturi penderent libertatis pretium: qui patria carere nollent Christo ii syncere nomina darent. Firmato iis conditionibus fędere multi in Africam abiere: multo plures restiterunt in Hispania insimulatæ Christianæ religionis specie nihilo abeuntibus saniores ingenio peruicaci. Sic diuturni motus qui Hispaniam solicitam habebant, & mala quæ ex iis impendere grauissima videbantur, faciliorem opinione exitum habuere. Verum Alfonsi Aquilarii mors in proximum annum incidit. Ad superiora rationemq; temporum reuertamur.

Res Mediolanenses. CAPVT VI.

MOntani Mauri ad Granatam tumultuabantur, simul à Rege Catholico instructa classe Gonsaluus destinabatur Venetis auxilium aduersus Turcas eorum ditionem inuadentes armis, imminentes reliquę Italiæ spei occupãdę accitu, vt ferebat fama tum Mediolanensis Ducis tũ Regis Neapolitani sua vt tueretur à iuratis aduersariis inclinatis rebus grande momentum, sic illi putabant. De Sicilia quoque cura erat, cui illa procella quippe è vicino minabatur maxime. Simul à Valentino Põtificis nomine, Gallicis armis bello ad Flaminiam illato de variis tyrannis eo tractu vrbes & oppida capiebantur, nullo relicto innoxio qui resisteret. Ita forum Cornelii occupauit, atq; Forliuium, cuius vrbis Comitem principem fęminam cepit. In Pisauri regulũ ardentior ira: cui antea soror Lucretia nupta fuerat. Grauissimũ est odiũ, quod inter propinquos & necessarios excitatur. Prouiso ille periculo vrbe, vt tempus dabat munita fuga euaserat, quam vrbem obsidere Valentinus instituit. Magnorum motuũ sæuæ tempestatis hęc initia erant: Magnum Italię malum parabatur: Ac pręsertim Ludouicus Sfortia ad principatum recuperandũ ab Imperatore & Germanis Principibus aliis auxilia patrociniumq; implorare non desistebat. Ea diligentia Heluetiorum & Grisonum conflato idoneo exercitu Ascanium Cardinalē fratrem Ianuario mense pręmisit in Insubres: vbi faciliora omnia opinione sunt inuenta, priorē inuidiã misericordia mitigarat. Erga eiectũ & exulē successerat humanitas. Arces & vrbes certatim venienti se dedere, festinatione fidem studiumque approbare cupientes. Ipsa etiam vrbs Comum & oppida lacui Lario adiacentia vltro portas aperuere. Ad eam famam Mediolanenses ciues arreptis pro Ludouico armis Triuulcium in arcem se compingere compulerunt. Vnde die tertio cum equitatu Ticinum versus discessit. Ipso die Ascanius Cardinalis quasi victoria de hostibus parta triumphi simili pompa vrbem iniuit. Subsecutus est Ludouicus frater, arce quamuis Gallico pręsidio detenta. Ticinum, Laus, Dertona, Placentia ad vetus imperium aliarum vrbium exemplo sponte redierunt: aliæ pulsis Gallicis præsidiis se dedere duci satagebant. Clandestinis hæc agitata consiliis alto silentio premebantur, dum votis opportuna se daret occasio. Gallici exercitus robur Nouariam ex condicto confluxit, si auctis viribus possent ducis conatibus obsistere, prodire in aciem. Gallicę etiam copiæ, quę in Flaminia curabant eodem conuenere cõmeatu petito. Quæ causa extitit Duci Valentino id bellũ inter-

termittendi Pisauro quamuis nondum expugnata, Romā repetendi, quo fratres porro
dierant cum Pontifice redintegrata gratia videlicet. Romæ Valentinus apparatu, in-
ssu, excubiis, vindicandis hominibus vim Principis complexus, nomen imperii Pon-
ici modo relinquere vsque eo obnoxio vt nihil magnæ rei nisi eo arbitro gereretur.
erum conditio miserabilis fœdaque. Gandaui, vbi Ioanna Princeps agebat, Carolus
chiduci natu maior filius est natus felici sorte ipso Matthiæ Apostoli memoria sacro
e: cui amplissima imperia, immensę copiæ victoriæ de hostibus multæ & præclaræ cę-
destinatæ erant. Octauo ab ortu die Margarita amita in eam vrbem appulsa infantem
sacro fonte suscepit vna cum Margarita altera posteriori Caroli Audacis coniuge vs-
e dum superstite. Ducem Lucemburgium vocari infantem placuit veteri more mu-
o: nam ante Ducem Burgundiæ maiores filii Carolesii Comites vocari moris erat.
pleuit ea res Hispaniam noua lætitia. ipsa Isabella Regina die natali nunciato, subdi-
ex diuinis litteris: Cecidit sors super Mathiam. vaticinium vanum non extitit, neque
niectura falsa. Enimuero de incolumitate Michaelis Principis ob eius imbecillitatem
igua spes erat: ac paulo post Granatæ obiit. Eius plane obitu Philippus Archidux &
or Castellæ & Aragoniæ Principes dici cæpere, haud dubio hæreditatis iure indicioq;.
Lusitania post Vasci Gamę reditum classe tredecim nauium Petrus Aluarus Capralis
diam iussus repetere, profectus, Olisipone ad octauum Idus Martii ex itinere Brasiliam
mus mortalium inuenit, tametsi eam laudem alii ad Americū Vespuciū Florentinum
tione ablegāt, litem dirimere non est tanti. Inde magno flexu Calecutium delatus, atq;
ea vrbe benigne primum acceptus, deinde quę est gentis perfidia & leuitas, violatus
uria, necessario ad vim & manus venit. Hæc in India. In Lusitania Iacobi Visei ducis fi-
s ex impari matre ab Emanuele Rege patruo Magister equitum in Lusitania constitu-
hoc tempore, annis consequentibus filia vnica relicta decessit: quæ Villeregalis Co-
ti vxor data est postmodum. Bellum in Insubribus ducebatur meliori sorte ducis Me-
olanensis multa denuo carpentis oppida & ad reliqua aspirantis. Alexandria vltro in
s potestatem concessit. Nouariam eo admotis copiis ex deditione cepit, arcem in Gal-
fide perstantem impugnabat. Haud diuturna felicitas fuit. Cum aduersariis, qui non
ocul ea vrbe tendebant, iusto prælio decernere parans vnaq; victoria molesto bello fi-
imponere, copias foras vrbem produxit sane sedecim millia qua Germanos qua Hel-
tios. Instructa acie datoq; pugnæ signo Heluetii contra more gentis contraq; spem de-
ctarunt contra Gallos & qui ex sua natione ab illis stabant, ferro dimicare suorum in-
su magistratuum. Ea species est proditioni quęsita. Dux necessario sese in vrbem copi-
; retulit ab ea mente Heluetios si posset deducturus. Fefellit eum spes, & est omnis in-
ita securitas. Ingenti pecunia venditum prodiderunt Gallis infensis importunisq; ho-
ous. Delatus mox in Galliam atq; in arctam custodiam datus vitæ & vinculorū eundē
ē habuit egregius alioqui Princeps, nisi à scelere principatum esset auspicatus: quod
eri ea calamitate vindicarunt. Ascanius Cardinalis fratris miseria grauiq; casu nunci-
continuo arcis Mediolanensis, quam impugnabat obsidione soluta, Placentiam
sus discessit, quingenti equites sequebantur ad reparandā domus ruinam exigua ma-
s, spei tamen aliquantū euadendi, metus amplior. A Carolo Vrsino Venetorum, qui eo
ctu militabant, duce ex itinere victis fusisq; cęteris Cardinalis ipse captus, atq; in Gal-
quoq; missus est gratū Gallo Regi munus ruinæ fraternæ socius. Eius iussu Biturigū in
e aliquandiu detētus ex aliquanto interuallo libertatē obtinuit. Is honor purpuræ sa-
habitus est & Rhotomagensis Cardinalis gratię: cuius ad arbitriū cunctæ in Gallia res
tebantur. Ducis filii Maximilianus Franciscusq;, ne sęua domus suæ ruina vna oppri-
rentur, in Cæsaris curia relicti à patre, diu apud Germanos morati sunt inopes, exules,
lare familiari vagi. Post victoriā Mediolanēsis principatus haud ęgre quidē Gallo ces-
vniuersus. Ciuitates eæ, quæ Duci aduenięti sine mora deditionē fecerant, ingenti sin-
æ in stipendiū pecunia sunt mulctatæ. Sic Italia suis copis & virib. in sua viscera verte-
arma, suo quin etiā sanguine vincebatur. Venerat in Italiā Rhotomagēsis Cardina-
bello antea à Gallo dux cum aliis destinatus. Parta victoria Mediolani agebat, rerū Ita-
rū bello paceq; arbiter habebatur. Eo promerendo datū expetenti à Pontifice est, vt
ius Gallię vna excepta Britannia, legatus esset annuo & semestri spatio tunc: quod
nde tempus est additionibus sępe amplificatum, ac proprium redditum dum vita
nsit. De Vasconum regibus multa Rex Catholicus suspicati accipiendis delatio-
us pronus in eos principes maxime. Amicitia cum Gallo multis officiis culta,
gnęque cum ea gente necessitudines vereri cogebant, ne monstri aliquid Hispa-
parerent. Ita annis superioribus pręter sacramentum ab arcium Præfectis in

verba Regis Catholici vniuersa ditione factum, Sanguessam & Vianam quasi fidei pi
gnora penes sequestrum esse constitutum fuerat designato quinque annorum spatio
Eo decurso tempore Vascones ea oppida repetebant: neque restituebat Hispanus aliam
ex alia moræ causam obtendens. Vt controuersias componeret Rex Vasconum Hispa
lim adiit mense Aprili, vbi reges Catholici morabantur. Ea diligentia Magdalena quo
filia vnica fidei pignore in Castellam amandata, vt in aula Reginę cresceret, litibus tunc
quidem finis est impositus, eaque oppida restituta, de quibus erat disceptatio. Contra
Lerini Comiti in Castella exuli à Vascone venia data, ademptique principatus pars mul
to maior reddita est. Equitum adeo magisterium restitutum non sine inuidia Alfonsi
Peraltæ sancti Stephani Comitis, cui graue erat honorem antea delatum nullo suo me
rito in gratiam inquieti & factiosi hominis detrahi. Vnde noui motus & molestiæ me
tuebantur extitereque.

Gonsaluus Magnus dux in Italiam redit. CAP. VII.

SEcularem annum more maiorum Pontifex clausit, venia peccatorum inuitati innu
meri mortales ex omnibus prouinciis Romam confluxerunt finitimi & longinqui
pietatis studiis certantes plenam maiestate & numine vrbem inuisere, religionis arcem
veritatis magistram. Morum licentia vigebat inter viros sacratos vt si qua in parte orbis
maxime. Eam turpitudinem vindicare Deus visus est euentu mirabili Pontifice castiga
to ceteris territis exemplo. Apostolorum Petri & Pauli sacro die hora quarta post meri-
diem violentus turbo extitit imbris & grandinis, qualem non meminerant. Ventorum
vehementi procella tubus vaporarius euersus supra cænationem cui à Pontificibus est
nomen, vbi forte Pontifex tunc agebat familiari sermone tempus fallens. Supra eam
cænationem Valentini domicilium erat. Procidentis tubi pondus tabulatum primum
traxit, atque è tribus Florentinis ciuibus, qui expectabant dum à Valentino debita pecu-
nię summa redderetur, secundo tabulato confracto duos ad pedes Pontificis exanima-
tos & occisos proiecit, tertium quoque spirantem, sed graui vulnere saucium. Multi cum
lateres tum tabulę ne Pontificis caput comminuerent superstantis vmbellæ tegmine fa-
ctum est. Eadem inuoluto capite ne puluere suffocaretur, valuit. Accurrunt aulici exa-
nimatum Pontificem inter rudera repertum capite & manu grauiter sauciatis, expiranti
similem nec satis compotem mentis in strato componunt. Capuæ Cardinalis, & quidam
alius, qui soli cum Pontifice erant sub fenestrarum absidibus & recessibus vitam serua-
runt. Multi apud populum coniectandi superstitioni ad insaniam deditum, Romæ præser-
tim rumores sunt sparsi. Variæ significationes & prodigia captata lingua procaci. Septua-
gesimum annum impleuerat Pontifex: tractata vulnera recrudescere videbantur. Vulgi
sermonibus multi successores in Pontificatu senatus principes designabantur. Valenti-
nus ipse auxilia Gallica conquirere, alia pręsidia ab aliis, ad eum constituendum Ponti-
ficem, quem priuatis quisque rationibus opportunum maxime iudicabat, nulla reip. cu-
ra. Verum eas omnes molitiones restituta breui Pontificis valetudo frænauit. Ipso tem-
pore Gonsaluus instructa idonea classe nauium supra triginta adiunctisque aliquot tri-
remibus, biremibus, Malacæ è portu soluit. Vehebantur ea classe pedites quatuor millia,
equites grauis armaturę trecenti. Viri inter cæteros nobilitate factisque pręstantes. In eo
numero Dieghus Lupus Mendoza Hispanię Cardinali natus, Alfonsus Silua Calatrauæ
Clauiger. Lenta nauigatio fuit. Secundo prouecti flatu ad Balearem maiorem atque Sar-
diniam appulsi impeditique multis malaciis, tandem Messanæ in Sicilia portum tenue-
runt ad quintum decimum kalendas Augusti. Eo Hispani milites per Italiam dispersi at-
que ex bellis superiorib. relicti magno viri animo pugnandi scientia præstantes confluxe-
re, naues quoque aliç conuenere seque adiunxere ad Hispanicam classem. A Turcis ma-
ri terraque vrbs in Peloponneso pręclara Methone obsidione premebatur. Veneti, quo-
rum in ditione erat, Gonsaluum, vti se cum eorum classe coniungeret, conuitio solicita-
bant. Cupiebat is obsequi iustissimis postulatis. Magnis tamen impeditus difficultatibus
non ante quintum kalendas Octobris vrbe iam à Turcis capta soluit Messana, serum re-
bus perditis auxilium. Inter alias moræ caussas illa præcipua. Gerbis regulus noua militu
subsidia postulabat mitti, insulanos frenare cupiens noua ope, Margariti ducis & mili-
tum, qui sub eo erant, licentia, rapinis & iniuriis exacerbatos, ac in ipsum Africa vniuer-
sa commota quasi rebus nostris faueret, Maurus nomine tenus esset. Mauro satisfacere
integrum non erat alio properantibus. Spe depulsus Margaritum & suos arte in potesta-
tem redactos deinde dimisit liberos arce tamen & vniuersa insula prohibitos. Hispanica
classis

assis Corcyram maris Ionii Venetæ ditionis insulam tenuit postridie Kalendas Octo-
ris. Eius aduentus salutaris fuit insulanis. Turcæ inuadendi eos mutata voluntate
Naupliam Peloponnesi vrbem & nauale cum primis olim nobile admota eo classe im-
pugnare decreuerunt. In gallia per idem tempus magna legatorum contentione pax
tandem inter Reges gallum & Catholicum facta est. Conditiones aliæ honestæ fue-
runt. De Neapolitano regno sancitum, vt facta diuisione Apuli & Brutii Hispano ce-
derent. Reliqua obtineret gallus. Vectigalia modo ex pecoribus in Apulia colligi soli-
ta ex æquo partirentur: ac vero regni prouentus vniuersos ita vt neutris amplius cede-
ret quam alteris. omnino exæquari redditus vtriusque partis bona fide volebant. Fœ-
dus lubricum neque futurum stabile. Species facto prætenta præter vetusta vtriusque
Regis iura Turcis pro religione bellum illaturos. Fridericum, cui cum ea gente fœdus
erat & iuncta amicitia, quamque auxilio euocare decreuerat, ne pro religione susceptos
conatus impediret, ditione spoliare visum est. Idonea species scilicet magis quam vera
causa consona iuri & æquitati. Clandestinis primum hæc agitata consiliis alto silentio
tegebantur. Pontifici dein significata gratissima ei extiterunt, quin vtrique Regi Pon-
tificia auctoritate partis decretæ imperium suo diplomate quasi beneficiariis Romanæ
ecclesiæ confirmauit. Gallo Neapolitani & Hierosolymitani Regi Hispano Apuliæ Du-
cis titulos. Friderici Regis odium incitabat: spesque ex communi præda suos nouis au-
gendi principatibus, haud obscure à gallo & Hispano facta. Cælestis vindicta quos
temere cœpit, in præceps agit. Veteres domini non magis viribus quam consilio de-
stituti vagi, incerti, virtuti an fidei popularium minus crederent dubitabant sæpe in fu-
ga ac paulo post in armis spem habentes. Hispana classis è Corcyra profecta Zazyn-
thum appulit Nonis Octobris. Eo porro Veneta classis se cum Hispana coniunxit,
quæque onerariæ ex gallia venere cum militibus octingentis auxilium à Gallo Rege
promissum pretiumque Ascanii Cardinalis in eius potestatem antea contraditi. Tur-
cæ soluta Naupliæ obsidione siue propter anni tempus in hyemem vergentis, seu no-
stris classibus vt pares essent, veriti, qui in sinu Corinthiaco classem hiberno tempo-
re continere consueuerant ad Venetorum ditionem ipsamque Italiam ex propinquo
vexandas, circumducto Peloponneso ad Euripum & Chalcidis littora constiterunt. Ad
Zazynthum de belli ratione à nostris disputatum est, non vna sed varia ducum senten-
tia. Magno consaluo Methonem tentare placebat expugnatu facilem priusquam o-
peribus muniretur assuesceretque Turcico imperio. Plerique Cephaloniam peti ma-
luere centum & quinquaginta millium ambitu, tutissimo ad occasum portu cum opti-
mis totius orbis comparando Corcyram inter & Zazynthum positam insulam Sinus
Corinthiaci faucibus obiectam. Eo consilio probato Gallisque Zazyntho abeunti-
bus specie quasi non solueretur stipendium, cæteri Georgii fanum petiuerunt præci-
puum Cephaloniæ oppidum. Neque mora: ipso die positis iuxta castris, tormentis-
que mœnium parte strata nostri irrumpere per strages & rudera intra oppidum conan-
tur. Trecenti Turcæ præsidiarii milites eximie fortes magno animo eum impetum
sustinuerunt. E nostris vulnerati aliquot, cæteri à mœnibus sunt repulsi. Tempus e-
rat minime idoneum, imbribus continuis & frigoribus impediti milites dies tamen ali-
quot sustentarunt pro ingenio gentis aduersus mala peruicaces. Ipso tandem perui-
gilio diei Christi ortu celeberrimi supremo conatu adhibito admotisque scalis pericu-
li omnis immemores intra horæ spatium in oppidum penetrarunt. Periere in confli-
ctu Turcæ centum septuaginta. Alii quinquaginta qui se in turrim receperant despe-
rata defensione Magni Gonsalui arbitrio salutem & libertatem permiserunt de clemen-
tia confisi. Primus in oppidum Martinus Gometius centurio vulnere quamuis ac-
cepto irrupit, Turcis etiam ex aditu quem obsepserant deiectis. Ea insula superiori tem-
pore in Leonardi Tocci græci reguli ditione fuerat. Huius fratri Veneti detractam
tradiderunt Turcis. De illis nunc captam Magnus consaluus Venetis restituit, magnum
ea moderatione ab animi magnitudine decus omnium prædicatione & fama consecu-
tus. Et alioqui commodissima Venetis classibus ea statio erat præsertim post Me-
thonem amissam, Hispanico imperio ob longitudinem parum commoda possessio. Sic
classis Hispanica ex ea insula dubio cœlo profecta sæuaque tempestate disiecta, incolu-
mis tamen Syracusas tenuit extremam Siciliæ ad ortum vrbem gemino portu & vetu-
sta imprimis nobilitate præclaram. In Siciliam Veneti Magno Gonsaluo miserunt,
qui sitæ ciuitatis ius darent, donaque offerrent vasa argento grauia vestemque pretio-
sam nauatæ operæ & impensi beneficii monimentum. Ille Veneti modo cuius honore

contentus cætera ad suum Regem in Hispaniam remisit cum elegantibus litteris; & et natura acutus & salsus. Hæc omnia ipso tempore gerebantur, quo Valentinus Dux po cæsum immaniter Visellium sororium suum Romæ repetito bello Flaminię vrbes carp re non desistebat. Pisaurum & Ariminum ne tentata quidem defensione portas aperu erunt. Impotentis hominis iracundia timebatur. Fauentia tamen diu resistit ope Ioann Bentiuolii freta Bononiam ditione obtinentis. Hostem prævalidum externo bello dist nere pars consilii quietisque erat. Præterea ipso anno pontificia sententia diuortiu confirmatum est: quo Ladislaus Hungarus Rex Beatricem Aragoniam thoro expuler vxorem quondam Matthiæ decessoris Regis inclyti, Ferdinandi senioris Neapolita Regis filiam, eoque Catholici Regis propinquam. Secundum Pontificis sententia Ladislao iuncta connubio est Anna Gastonis Fuxensis Candalæ reguli filia, neptis Elec noræ Vasconum Reginæ: quæ Ferdinandi Catholici soror extitit. Sic Hispano nc uæ nuptæ maiori auunculo ad aliorum principum affinitates Hungarica porro iis nu ptiis accessit.

Lusitani Regis coniugium. CAPVT VIII.

QVatuor Regi Catholico filiæ fuerant. Isabella natu maior decesserat ex partu, Io anna & Catharina Austriaco & Anglico Principibus nupserant. Supererat Mari natu minima magnis & ipsa expetita connubiis. Fridericus filio suo Duci Calabriæ con iugem dari cupiebat, regni, quod nutare tempestate videbatur, ab ea affinitate stabili mentum. Lusitano par votum erat, post vxoris decessum thoro cœlibe, maiores nempe propinquo ad obtinendum vires. Itaque ea præferebatur conditio, lege propinquitatis soluere id coniugium primoque affinitatis gradu vt iustum esset, ardua plane res erat, neque probabilis exempli. Ipse etiam Pontifex alioqui minime superstitiosus ea venia concedenda sese oppido præbebat difficilem Galli Regis intercessione præcise negans nisi futura ex eo incommoda præstarentur, minæque intentatæ, se vnquam quod pe tebatur facturum. Multi dies in ea altercatione consumpti. Vt Calabriæ Duci Ioanna Re gina, quæ Ferdinando secundo Neapolitano Regi fuerat iuncta vxor daretur, Rex Ca tholicus curabat, in ea prouincia relicta quadringentis aureorum millibus patris testa mento dotalibus. Non displicebat ea conditio Friderico Regi, graue ducenti eam pe cuniæ summam sorori viduæ numerare. Cupiebat tamen inter connubiales leges paci sci vt Rex Catholicus res Neapolitanas in clientelam susciperet in sponsæ gratiam ex so rore natæ. Quod ille detrectabat facere molitionum conscius & particeps id regnū per conditiones diuidendi cum Gallo. Ac vero eo fœdere maturato Friderico quamuis ad id quod ante offerebatur, propenso, simpliciter, coniugiū coire non est passus. Prouisa quæ imminebat tempestate. Fridericus Rex Gallum omni ratione pacare contendebat. Re cusabat ille pacem veniamque dare, nisi Caietana arce fidei pignore, filioque Calabriæ Duce in Galliam amandato, iunctaque eidem connubio Germana Narbonensis reguli & Mariæ suæ sororis filia; si conditio non placeret, certe Engolismensis sororem duceret. Præterea decies centum aureorum millia exigebat in præsenti, deinde annua viginti quinque millia lege perpetua. Grande Gallicæ amicitiæ pretium videlicet ac graue Fri dericus recusauit. Atque aliis conditionibus reiectis decies centum millia aureos se datu rum tamen recipiebat. Sic neque fœdus coiuit, neque vllum eorum coniugiorum co aluit. Pontifex quoque Lusitano sublata mora, affinitatis cum noua sponsa gratiam fe cit. Ita Granatæ mense Augusto id coniugium confecit Aluarus Portugalensis pro Lusi tano vicarius. Nullis ludis neque illo principali apparatu ea lætitia celebrata tunc est. Gemina filiorum Ioannis & Isabellæ funera recurrebant animis. Pridie Idus Septem bris in ea quidem vrbe concessum, vt qua patera Reges biberent. Diuæ Luciæ me moria festo die omnibus annis, ea cæderet Moiæ Marchionibus fidei cultæ difficilli mis temporibus monimentum insigne posteritati, quoniam eo die meminerant ab Andrea Cabrera regiam ipsis supellectilem thesaurosque traditos in arcibus Segobien sibus asseruatos, grande momentum bello ex sententia conficiendo, obtinendo regno vniuerso, de qua possessione cum Lusitanis certabant. Nouam nuptam vsque ad Lusita niæ fines prosecuti sunt, princeps Dieghus Furtadus Mendoza Hispalensis præsul idem Alexandriæ Patriarcha Tedilliæ Comitis frater, cui tūc purpuræ honos accessit, nomen que Cardinalis Hispaniæ patrui item Petri Cardinalis exemplo. præterea Villenæ Mar chio, aliique viri principes haud exiguo numero. Accurrit ad Lusitaniæ fines Brigantinus haud

haud obscure quamuis offensus honoribus quos Emanuel Rex in Georgium Ioannis Regis filium cumulabat supra merita supraque ætatem. Duci quin etiam Conimbricensi renunciato vti pater sub mortem mandarat, vxorem Beatricem dedit Aluaro Portugalensi & Philippa Melo natam. Brigantinum plerique nobiles Lusitani comitabantur. Ab iis noua nupta excepta est ad tertium decimum Kalendas Nouembris. Rex Salaciæ eius aduentum morabatur, eoque in oppido decimo deinde die nuptiæ celebratæ sunt, ludis omne genus, couiuiis, ac reliquo omni principali apparatu. Prole numerosa fœcundum id coniugium fuit felixq; multis ex eo filiis susceptis, vti suis locis indicabitur. Haud magno interuallo Margarita Austriaca Philiberto Allobrogi iuncta est coniugio haud feliciori quam antea, hoc quoque viro breui extincto Ægypti Sulthanus Regi Catholico iratus erat ex quo tempore Mauros Granatenses bello oppressit. Ex eo periculũ ne in Christianos eius imperio subditos Sarracenis confusos conceptam iram effunderet: neque nostris libera facultas esset, vt antea, adeundi Hierosolymã Christi Dei vita & obitu sanctissimam ciuitatem plenam præsenti numine. Lenire animum barbari visum est legato ad eum qui facti causas & ordinem coram explicaret. In eam rem Petrus Martyr Anglerią domo Mediolanensis à regiis sacris perspecta prudentia vir deligitur. præclare is officio functus, expositisque mandatis, quæcumque voluit, agendi dexteritate ab eo Principe impetrauit. tum iisdem vestigiis se se retulit in Hispaniam anno in ea legatione integro consumpto. Obsequii merces fuit Granatensis decanatus sacerdotium donũque honestum magis quam opimum. In ea vrbe consequentibus annis defunctum, vti ipse testamento sanxerat, in sella amici & familiares composuerunt veste pretiosa indutum, quam Sulthanus dono dederat, sed in sacræ modum conformata. Id virtutis monimentum esto eruditionis, Decades quas de bello Granatensi, de legatione sua, de noui orbis inuẽtione confecit maiori aliquanto diligentia & fide quam styli felicitate.

Bello Neapolitano designati duces. CAPVT IX.

SVspensis mortales animis toto orbe Christiano expectabant, quid bellici apparatus tanti pariturí tandem essent. Aduersus Fridericum Regem, Galliæ atque Hispanæ vires atque in eius perniciem consensu conferri plerique mirabantur, alii non credebant. Granata tamen Kalẽdis Martii anno Millesimo quingentesimo primo, missi qui magno Gonsaluo sui Regis verbis renunciarent vti ad nouum bellum inchoandum Turcico dimisso continuo se se Messanam referret cum classe. ibi certiora mandata expectaret: & vt maior esset auctoritas paulo post regius vicarius in Apulia & Calabria nõdum domitis est dictus. Aduersus Turcarum conatus tum à Rege Lusitano tum à Gallo impetratum Ferdinandi suasu, vt suis classibus Orientis oras tuerentur ab iniuria, ferocienti barbaro frænos iniicerent, ab Italia arcerent. Obtemperauit Lusitanus tum æquitate postulati inuitatus, tum vt socero gratificaretur. Instructæ classi Ioannes Menesius regiæ Magister Tarrocæque Comes delectus, ex itinere Masalquiuirum portum in Africæ littore Orano vicinum expugnare tentauit, commercio opportunam & Hispaniæ littorum securitati possessionem. Inde irrito conatu repulsus Corcyramque delatus nullo nauigationis longinquæ pretio se se tandem in Lusitaniam retulit. Gallo etsi suam & ipse classem misit Turcici conatus curæ admodum non erant præ studio belli Neapolitani maturandi. Satis per se ad id incitato acres addebant stimulos plerique Neapolitani proceres qua domo extorres, qua infecti partibus. Ludouicus Armeniacus Namursii dux Armeniaci Guiseque Comes bello dux à Gallo præficitur, Ludouico Lucemburgio Lignio Comite repudiato, qui eum honorem ambiebat obtinẽdi Altamuræ principatus spe, quoniam Pyrrhi Baucii neptim ex Gisota filia vxorem habebat: cui Ferdinandus senior bello procerum detractum eum principatum Friderico filio dederat quasi Isabellæ minoris Pyrrhi filiæ, quam illi iunxit, dotalem. Metus suberat ne ea contentio in prouincia aliquid turbarum daret. Namursius belli quamuis cura suscepta diu substitit in Gallia. Festinantibus omnis cunctatio grauis erat. Obenignus Magister equitum dono Galli Regis Neapoli antea dictus ex Insubribus vbi erat, cum copiis omnibus mouit, & cum eo Gaiaci Comes vir nobilis patria exul. Dum noui belli apparatus solicitam habent Italiam in Laurentii Suarii locum missus ex Hispania est Franciscus Rogius, qui pro Rege Catholico oratoris partes Romæ impleret, vir eximie sagax & callidus, ad versandos hominum animos arte præditus & ingenio. Apud Imperatorem ab annis superioribus eodem munere legati fungebatur Ioannes Emanuel ardenti vir ingenio & inquieto, alioqui magnis animi & corporis dotibus, facetus natura acutus & perspicax. In Gallia Ioannes Michael Gralla,

1501

Ioannes Clauerius Neapoli. Acceptis Gonſaluus ſui Regis mandatis continuo Meſſa-nam accurrit: vnde Panormum cum Ioanne Nuſa Siciliæ Prorege de noui belli ratione deliberatum, pecuniam in ſumptus & militem in ſupplementũ eo adiutore conquiſitum ſubſidia omne genus. Intempeſtiua de poteſtate inter duos contentio excitata agendi op portunitatem ferme corrupit. Et eſt ſuperioris non modo ſed etiam conſortis impatiens dira dominandi ambitio. Valuit tamen obſequendi regiis mandatis ſtudium. Magnuſq; Gonſaluus delectu vt tempus dedit, inſtituto redactaque pecunia aliquanta, Meſſanam breui recurrit, vbi bellici præcipue apparatus & copiæ erant. Obtinebat is in Apuliæ parte Garganum Friderici Regis dono operæ præmium datum cũ inaugurationis die multos principatus inter belli duces diſtribuit numerum magnitudine potius quam morum conſtantia amicos meritus magis quam nactus. Ergo Gonſaluus Focio centurione Neapolim legato neceſſitatem parendi excuſauit, eòque principatu vltro abdicato iuriſiurandi gratiam fieri ſibi poſtulauit, & fidei qua ea de cauſa Friderico erat obſtrictus. Dedit Rex quam petebat veniam relicto etiam quem abdicabat principatu cum multo verborum honore, cupere ſe multo ampliori munere eius promerita compenſaſſe, porro excuſationem accipere: tantum ne ex iis arcibus bellum regiis finibus inferret, aut de finitimis prædas ageret, quod erat æquiſſimum poſtulatum. Ex hac tamen Gonſalui denũciatione intellexit plane rebus ſuis exitiũ inſtare. Legati præterea ex Hiſpania monere nullam in Rege Catholico opem rebus fore: Hiſpaniam in armis eſſe, bellicis apparatibus, equis, militibus omnia perſtrepere: quo ii conatus eæque molitiones pertinerent, dubitare neminem. Tum demum quaſi ex alto ſopore excitatus in omnes partes circumſpicere, neque illi conſilium vllum, aut quemquam hominum placere. Sic miſeri ſolent. Quid certe faceret? quod captaret conſilium infidis prouincialibus, modicis viribus, nulla in externis ſpe filium Ferdinandum Tarentum ablegauit vrbem in extrema Apulia atque Italia ad mare ſitam firmam imprimis & validam. Quin & in Apolloniam exaduerſum Italiæ miſiſſe fama prædicabat, qui Turcarum auxilia aduerſus eam tempeſtatem excirent, nulla in timore honeſti cura. Delectu item habito quantas maximas copias contrahit, octingentos grauis armaturæ equites, pedites quatuor millia. Sed quantulum id erat præſidii ad ſuſtentandum Galliæ atque Hiſpaniæ vires. Imminens cœlo clades nulla diligentia moueri potuit. Capuam munire decreuit quaſi belli arcem futuram. tuendæ cura Fabricio Columnæ & Hugoni Cardonio cum ducentis cataphractis mille & ſexentis peditibus commendatur. Gonſaluus vt erat ſagaci ingenio atque eximie cautus intelligebat plane fœderis nuper icti inter duos Reges conditiones haud fore ſtabiles. Gallorum ingenium nullis finibus reſiſtere, ne pati quidem conſortium regnandi ambitionis malum ſæuum & impotens: diuidenda præda magnas futuras difficultates, noua iurgia prouidebat animo. Proinde nihil feſtinatione ſalutarius arbitratus, ad id omnes induſtriæ neruos intendit, vt Gallorum conatus occuparet, efficeretque celeritate ne ſibi impedimento eſſe poſſent, quo minus partem certe attributam obtineret, de reliquo facturus vt ſe res darent. Ac primum claſſis multo maximam partem Apuliæ littora miſit Diegho Mendoza ductore Turcas, ſi id tentarent, Italiæ aditu prohibitum. Claſſis Luſitana vt erat conſtitutum lenta nauigatione prohibita in eam vſui non fuit, vti eſt antea indicatum. Cum claſſis parte miſit Enecum Lupum Aialam Neapolim, qui Ioannam Reginam Neapolitanam in Siciliam abductam belli periculis eximeret. Dedit Fridericus diſcedendi facultatem non inuitus tametſi antea recuſarat, eo retento pignore auunculum Regem ſibi obſtringere ſcilicet ſatagens. Hiſpanorum copiæ ſecundum hæc tranſmiſſo freto in Italiæ littore conſtiterunt. Eæ erant trecenti cataphracti, totidem leuis armaturæ equites, pedites tria millia octingenti. Ad eum numerum ſexcenti Hiſpani milites acceſſere, quos Franciſcus Rogius legatus Roma ſubſidio miſit, ex iis qui in Flaminia Valentino militarant magno armorum vſu. Ex Sicilia præterea quadringenti grauis armaturæ equites indigenæ adiuncti ſunt ex vniuerſa inſula lectiſſima pubes. His copiis Brutii & Magna Græcia breui in poteſtatem conceſſerunt. Præter Giracium & Agathæ fanum firmiſſimas arces, reliqua Gonſaluo ditionem fecerunt. Meſſanenſi freto ſuperato Hiſpanicæ copiæ in Italiam traiecerunt poſtridie Kalendas Iulias, Gallicæ Roma obita ad fines Neapolitanos alia parte tertio poſt die peruenerunt. Omnia iis etiam opinione ſpeque faciliora. Quacumque iter erat oppida & vrbes cupidiſſime aperiebant portas paratæ commeatu, pecunia, & rebus aliis iuuare. Pari animorum conſternatione Aprutium, parte Gallici exercitus eo dimiſſa, in ditionem venit nullo repugnante Gallici imperii iugum ſubire. Capua præſidii fiducia reſiſtens, quamuis admotis

castris

astris obsessa Gallorum impetum diu frænare potuit: nisi Palenæ Comes eius vrbis ci-
is Gallis mutata repente fide patefecisset aditum. Ingressi in vrbem victores implaca-
ili odio ciues consectari, diripere opes publicas priuatasque, nihil vsquam secretum aut
lausum pati: plenæ cædibus plateæ foraque. Fabricium Columnam, Hugonem, aliosq;
uces, qui erant in præsidio, viuos ceperunt. Rei gestæ nuncio ad quartum Kalendas Au-
usti Nicastri accepto Gonsaluus excitus Consentiæ arcem expugnat magna velocitate;
ique vrbi Ludouicum Mudarram præficit, Aieli Comitem fidum expertus prouinciæ
niuersæ pro se vicarium magno rerum vsu virum industriaque. Ipse in Apulos profici-
ci destinabat cupiens ea quoque prouincia potiri priusquam à Gallis Neapolis esset ca-
ta. Eo ventum & imperata cæteræ vrbes & arces eo tractu continuo fecerunt deditionis
eleritate certantes Regis Catholici ac Hispani ducis gratiam aucupari per eum modum
atagentes. Tarentum restitit ducis Calabriæ præsentia & præsidii virtute, suaque muni-
ione confisa. Admotis copiis obsidere & vim admouere visum est. Interea Galli vrbi
Neapoli imminere tum suis viribus tum Valentini ope: qui Fauentia in Flaminia atq; in
Hetruria Plombino captis Regi Gallo operã in eo bello nauaturus citus aduenerat, tum
ropensa in eam gentem voluntate vt se Cæsarem Borgiam è Gallia diceret, gentilicii
lypei præcipuam partem lilia, Gallorum Regum insignia distinguerent, concepti in Hi-
anos odii clarum ab vtraque re argumentum. Sic mores erant: vnde flatus aliquis fauo
s ostendebatur, eo vela dandi destinata voluntas. Neapolis defensione desperata in tan-
gentis consternatione tam lubrica fide, Fridericus non iam præsidium rebus, sed belli
ausa cum Gallis ducibus pepigit Iulio mẽse extremo, vt vrbe cum arcibus dedita & sex-
ginta aureorum millibus in belli sumptus numeratis, ipsi in Ænariam discedendi cum
esauris reliquis, regiæ cultu & familia vniuersa facultas esset, intra sex mẽses inde quo-
umque gentium vellet ituro. Facto fœdere discessit pullo amictu mœsta circum familia
eam insulam cum vxore & filiis. Regina Hungariæ, Isabellaque Ioanni Galeacio ve-
duci Mediolanensi nupta secutæ sunt. Neque erat quisquam adeo saxeus quem non
ommoueret ille aspectus. Opulenti regni dominum, relicta fortunę suæ sede, per medi-
populares exire de vrbe in exilium. Eodem confluxerunt tum Prosper Columna tum
abricius pecunia iam liber quem stantem secuti erant, eidem deiecto adhærere decre-
ere, rerum commutationem breui futuram suspicantes. Deseruere alii proceres. Rebus
osperis certaturi ad obsequium prostrati fortunam detrectabant. Neapoli subdita ac
ro reliquis prouinciis in fœdere designatis momento domitis, Galli ad reliqua & non
oncessa aspirare. Militares animos frænare quis possit? imperandi ambitionem quæuis
tra modestiæ fines coerceat? In Castella Mariam Paciecam Beneuenti Comitem inter
Alfonsum Pimentelium eius filium magnæ controuersiæ extiterant de tutela & con-
gio neptis Marię Comitio, cui Villafrancæ iure paterno principatus obuenerat. Id con-
gium Infantatus & Albæ Duces ambiebant filiis suis opima illecti dote, tum Alfonsus
e virginis auunculus Beneuenti Comes sibi. Vicit in contentione tandem Albanus. Si
atrix virginis eius matertera Garsiæ Ducis maiori filio nuberet, datum vt ea virgo Pe-
Toleto iungeretur Garsiæ minori fratri sic est factum. Petrum nostra ætas vidit exi-
ium bello paceq; virum, sanguinem cum magnis Principibus miscuisse, posteris ex eo
niugio tum Villafrancæ Marchionibus tum Florentiæ Ducibus.

Neapolitani regni descriptio. CAPVT X.

Apta Neapoli continuo nouæ cõtrouersiæ inter victores extiterunt, aliæ ex aliis ne-
xæ: vti erat necesse inter Gallos & Hispanos moribus, ingenio, & institutis discrepan-
vel maxime nationes, & tunc ob recentem victoriam maiori quam antea insolentia.
e summa initio nulla extitit controuersia. De quibusdam modo parti regni prouinciis
ceptatio suscepta non expressis in superiori fœdere, quæ quib. attribui deberent. Eæ e-
nt Basilicata veterib. Lucania, Capitinata atque Principatus tũ Citerior tum Vlterior.
alli pro innata ingeniis confidentia ne appellatis quidem confœderatis Capacii filium
iserunt, qui in ditione, Lucaniæ parte populares in Galli Regis verba sacramẽto adige-
. De Amalfitano principatu, qui in eadem prouincia est, cum eo principe trãsegere in-
o Gonsaluo. ab ipso quin etiam Rege Gallo Ioãni Iacobo Triuultio ante donata ea di-
fuerat anticipata quasi de suo munificẽtia, vnde noua iurgia extarent. Ad hæc nõnulli
oceres, quos Reges Neapolitani iunctos tenebant, libertati redditi, atq; in eo numero
annes Baptista Martianus quadraginta ferme annorum vinculis non domita, sed irri-
a ferocia, Rosanum in Magna Gręcia occupare tẽtauit paternæ olim ditionis opimum

principatum. Simili exemplo Ludouicus Arsius è præcipuis Gallorum ducibus, Ludouici Lucemburgii nomine & auctoritate Altamuram in Apulia armis præsidiisque occupauit. Quod quid erat aliud quam cuncta sibi arrogare, vna summis miscere, socios contemnere, vnde nouorum bellorum occasio & materia existeret? Nondū tamē tantis quamuis iniuriis violato fœdere ab Hispano expediebantur arma. Concordiæ viam prius tentare placuit. Appellati de ea re primum Obenignus, deinde Mamursius qui cōfecto tandem bello captaque Neapoli in prouinciā appulerat belli & pacis de cætero arbiter. Ne in prouinciis iuris minime controuersi alterutri quidquam in alteros mouerent, neq; sibi auctoritatem arrogarent consensu decretum. De quibus lis erat, donec consulti Reges quid placeret, certe delecti consensu arbitri pronunciarent, quæcumque oppida Gallica vexilla explicarent, iis Hispanica porro adiungerent, tantundem è contrario facerēt Hispani, commodum temperamentum, si verbis & pollicitis responderent facta; & quod de vectigalib. annuis & forma regiminis in eam sententiam pari moderatione sanxerūt, diu tenuisset. Verum maior lux erit rebus, faciliusq; intelligetur vtra partium certiori iure niteretur, si hoc loco Neapolitani regni forma partesque eius summa explicata ob oculos fuerint posita. Extremam Italiam, quæ à saltu Terracinensi Pontinisq; paludib. per Volscorum fines Sabinorum & Marsorum montes per Furconenses & Ferentanos in Picenum ad ostia Truenti pertinet, supero atq; infero mari circumfluis diu Neapolitani Reges imperio tenuerunt. Perpetuis iugis sicuti reliqua Italia Apenini montes vniuersa prouincia dirimitur: qui mons ab Alpib. diductus progreditur arduus plerumq; mollior aliquando, vsq; ad Magnæ Græciæ finem: desinitq; in Armorum promontorium. Ambitus totius regni mari terraq; milliaria numerat mille quingenta sexaginta octo. Adeuntib. eā prouinciam ad eius montis dextram Campania primum occurrit à Leboriis olim populis habitatus tractus, vnde nomen hodie quoq;. Præcipuæ ea parte vrbes Caieta, Nola, Capua, ipsaq; Neapolis regni caput. Vetus quidem Cāpania olim præterea continebat quidquid terrarum à Terracinensi saltu ad Tiberim pertinet Pontificiæ nunc ditionis regionem gemina appellatione: nam quæ pars ad mare vergit Maritima seu Maremma dicitur, interiora Prænestinum post agrum vsq; ad Aquinates fines Campaniæ vsq; dum nomen retinent. Ad sinistram Aprutium est multos ex antiquis populis complexu coercens, nempe Sabinos vbi Asculum erat Piceni etiam pars. Marrucinos, vbi Theate nunc cernitur. In Vestinis Aquila numeratur, in Pelignis Sulmo vetustior. In Marsis Talliacotium & lacus Fucinus, Samnitum etiam pars: ad eandem prouinciam pertinet vsq; ad Campaniæ fines, ad quam pars altera Samnitum spectat inter Austrum & occasum fusa, ac fere quib. nunc locis Beneuentum cernitur. Recentiori memoria Aprutium in citerius vlteriusque Aterno amne seu Piscaria interfluēte dirimitur. Atq; hæ duæ prouinciæ Campania & Aprutium in fœdere, Gallis sunt contributæ. Vtra Aprutium in eodem latere Apulia iacet trifariam vulgo diuisa in Capitinatam, vbi mons Garganus assurgit, & Barensem tractum Trano & Monopoli quæ ex veteris Egnatiæ ruinis creuit, vrbibus insignem: atq; Hidruntis territorium Brundusio Tarentum pertinens vrbē in extrema Italia mari imminentem loco & operib. munitam ad Magnæ Græciæ fines austrum inter & ortum sitā. Supra Neapolim exaduersum Apuliæ principatus consequitur olim Picētini Salerno prouinciæ capite. Basilicata deinde quæ magna ex parte Lucania veterib. fuit, montes tenet, quib. ab Apulis dirimuntur. Brutii ad mare inferum vergentes Cosentia vrbe primaria & ad Messanense fretum Rhegium vrbs sua antiquitate quam ciuium frequentia aut elegātia operum hac certe tempestate nobilior. Interiora Magna Gręcia tenet Rosano & Catanciano aliisq; oppidis insignis. Brutios & Magnā Græciam vno Calabriæ nomine vulgus loquētium comprehendit. Et Calabria quidem Apuliaq; absq; controuersia Hispaniæ ditioni relinquebantur. De principatu dubitari poterat ad vtros iure pertineret. Nam qui Calabriæ finib. eum tractum comprehendebant, passim refellebantur. Tantundem de Basilicata statui potest: tametsi non deerant, qui quod in montib. sita sit, negarent seiungi ab aliis prouinciis debere, sed qua parte ortum spectat ad Apuliæ qua occasum ad Brutiorum seu Calabriæ fines pertinere: Itaq; à Regib. vt duas eas prouincias rursus ex æquo diuiderent facile admittebatur. Maior de Capitinata supererat lis quippe prouentu præ cæteris celebri. A Frentone ea pars, quod nunc flumen Fertorium est, Aprutii finis, ad Aufidum extenditur. In ea Manfredonia olim Sipontus dicta, Garganus & Troia visuntur. Atq; id Capitinatæ nomen tractui adhæsit, ex quo tempore Græcis ea Italiæ pars subdita erat, ad hanc ætatem retentum. A Præfecto, qui Catapan vocabatur, regio Catapaniata primū dicta est. Inde vero Capitinatę nomen paucis commutatis litteris, tum Capitanei vox fluxit prætorem vrbanum vulgo in Italia, sed & ordinum in bello ductorem significans. Et quidem

lem Apuliæ finibus eam regionem comprehendi, satis indicat mons Garganus in Apuia a Ptolemæo quidem collocatus. Frentoque fluuius à plerisq; Aprutii & Apuliæ comnunis terminus designatus. Recentiores quoque Capitinatam Apulis annumerant. cere ea parte vectigal è pecoribus Apuliæ exigi solet magni prouentus ac quo nullum est oimum magis iis Regibus vectigal. Furor erat tantis præsidiis fultam munitamque senentiam velle contumacia euertere. Verum de re tota cuiq; liberum esto iudiciū. Quod d rem præsentem attinet, ex eo plane arrepta occasione Hispani Gallique inter se distincere arma, marte arbitro dirimere litem destinantes, quando Reges quamuis de ea re sæpe appellati statuere quid certi eatenus noluerant, viribus credo pro se quisque confisi duersus æmuli potentiam. Propius vero parte contempta vniuersum regnum vterq; spe & cupiditate erat complexus. Et sordent concessa, cum noua speramus. vitium id mortaitatis. Verum ad hæc loco competenti oratio recurret. Nunc Fridericus Rex ex Ænaria nsula, in quam per conditiones traiecerat, Regi Catholico infensus maxime à quo se e uersum videbat, nullo propinquitatis respectu, in Galliam concedere constituit triginta annua Francorum millia ab eo Rege in alimenta pactus, vnde vitam calamitosam toleraret in exilio. Ergo cum vxore & liberis eo contendit. Beatrix soror Hungariæ Regina restitit in ea insula: vnde breui in Siciliam discessit. Isabella fratris filia Ioannis Galeacii antea coniux & ipsa Barim se contulit Apuliæ vrbem. Miserum Aragoniæ familiæ naufragium & ruina regiæ in varias partes & quasi fragmenta dissilientis. Galli se fidei Fridericus credebat: simul cum Philippo Austriaco magna contentione agebatur, vt quam primum in Hispaniam ipse & vxor venirent sacramentum, vt fit, à populis acceoturi tantorum regnorum hæredes post facta parentum fore. Noua prole hoc anno auctum, cui Isabella nomen, prouidus socer in Hispaniam abstrahere cupiebat prouinciæ moribus, lingua institutisque imbuendum, vitia correcturum, quæ ætatis imprudentia, & aulicorum præpostero obsequio & adulatione generosam alioqui indolem deprauasse cognouerat. Illis Belgica licentia assuetis & principis facilitate ad sua commoda abuentibus graue erat in Hispaniam venire, socer cautus & callidus verentibus ne principis liberati suisque cupiditatibus agendi dexteritate & auctoritate paterna frænos iniiceet. Ioannes quidem Fonseca Cordubensis Episcopus Regi à sacris notæ prudentiæ vir n Belgas propterea legatus profectionem vrgere non desistebat importunus exactor. Rex item Gallus quod erat futurum prouidens, vt per Galliam iter faceret omnino suadere institit. Quod factum est tandem. Sed & ex Hispania classe ad Brigantinum porum parata Catharina regia puella in Angliam ad pactas antea nuptias discessit. Granaa, vbi tum parentes agebant, profecta multis iter prosequentibus ad octauum Kalendas Septembris è portu soluit. Alfonsus Fonseca Compostellanus præsul, Egabri Comes um vxore & pleraque nobilitate sponsam in Angliam ægre quamuis deduxere. Tranquillo profectos mari repente exorta vis ventorum tempestasque distulit. Pars nauium d Angliæ littora appulerunt; plurimæ in Lauretanum se portum intulere. Inde sedaa procella postridie Kalendas Septembris explicatis denuo velis in Angliam secunta nauigatione peruenerunt. Nuptiæ virginis & Arturi sponsi continuo principali aparatu celebratæ sunt, lætitia haud diuturna. Quantæ te miseriæ manent innocens puella vnius ob væcordiam impotentis viri sui minime compotis? Ipso mense agente Regina Isabella Beatrix Castria Lemosii Comitis filia & hæres futura nupsit Dionysio Iacobi Brigantini filio à Ioanne Lusitano Rege perempti. Puellæ Patri Sarria, Castrum, atque Oterum iuris controuersi oppida abs Regib. dono data quasi in partem dotis, atq; n coniugii gratiam. Tridenti vrbe in faucibus Alpium sita, qua montes inter se coeunt, Cæsarem inter præsentem & Gallum Regē misso ea causa legato pax facta ea potissimum lege est, vt Carolo Philippi Belgæ filio Claudia nuberet Galli maior filia: quod sæpe coniugium retractatum nunquam coaluit.

Philippi Belgæ aduentus in Hispaniam.

CAPVT XI.

Classes è Lusitania & Gallia auctore Rege Catholico Venetis contra Turcas auxiliares missæ nullo operæpretio sese retro retulerunt, vti paulo ante est indicatum le Lusitania quid gesserit. Gallica Chium delata Genuensis tum ditionis insulam spatis angustam, prouentu masticis celebrem, impedito tantum vectigali, quod Turcis pendere consueuerant, cætera peste, tempestatibus, hostium incursu

consumpta, milites vix mille superstites in Apuliam vicinam appulsi Gonsalui iussu benigne accepti atque habiti sunt. Erga afflictos misericordia valuit, & societatis nondum plane disturbatæ memoria. Veneti quoque in hiberna receperunt quinque & viginti triremes haud satis instructi bello defendendo aduersus Turcarum arma. Rem periculo proximam cœlites sunt tutati nulla Turcica classe hoc anno è naualibus in piorum perniciem educta. Alioqui aduersus eam potentiam parum præsidii in piorum viribus bello inter se districtis nostrorumque comparatione fuisset. In Castella à Regibus edicto sancitum Mauros tota prouincia ac in Bætica præsertim cum piis confuso nullo non commercii genere Mudegiares vulgo dictos nisi Christo darent nomina Christiana religione suscepta, finibus certe intra diem certum discederent. Belli præterea ciuilis metus ostentat magno prouincialium motu, nisi mature esset occursum nascenti malo. Ludouicus Cerda Medinæ Celinæ dux sub mortem concubinam duxit, Ioānem filium ex ea susceptum stupro iure legitimo hæredem principatus destinans. Ægre id tulit Enecus Cerda ducis fratris post fata eam hæreditatem spe & cupiditate complexus. Eneci filio Ludouico nupserat filia ducis Infantatus. Obstinatus est animus quem ingentes spes deuouerunt. Generi iuraret armis tueretur socer opibus & clientelis validus, collectis raptim copiis Cogolludium obsedit, id oppidum & vero reliquam defuncti Ducis ditionem armis præsidiisque occupaturus, quoniam legibus non fidebat. Verum à Rege monitus ne regnum importune turbaret, neque vim potius quam iuris certamen quæreret, necessaria re atq; si pergeret, maioris mali metu militares copias dimisit. Sic Ioannes absque controuersia paterno principatu potitus est, propriumque posteris reliquit. Iis sedatis motibus ac vniuersa prouincia graui solicitudine erepta, nunciatum est Philippum Belgam & vxorem itinere per Galliam arrepto festinare: prope diemque ad fines Hispaniæ affore. Magni honores toto itinere venientibus sunt habiti, festi vbique dies omni iucunditate agitati. Ac Lutetiæ præsertim ludi omne genus & spectacula ad eorum Principum aduentum Galli iussu sunt instituta. In ea vrbe sancita antea ad Tridentum pax inter eos Principes, ab vtroque noua sacramenti religione & execrationibus confirmata est. Ac Belga omnibus actionibus & cæremoniis se Flandriæ nomine Galli beneficiarium gentis instituto exhibere non recusauit. Vxor cautior patriæ dignitatis memor nulla re priores Gallo partes concedere visa est. Ex ea vrbe digressi per Aurelianēses, Pictones & Aquitaniam, Fonterrabiam tandem in extrema Hispania peruenerunt ad quartum Kalendas Februarii salutis anno Millesimo quingentesimo secundo. In eo oppido præsto fuere à Regibus destinati Magister equitum Castellæ Anagari dux cum filio Treuigni Comite, præterea Castellæ Promagister Guterrius Cardenas. Quo maior lætitia esset soluti cultus antea præscripti legibus prouinciales, vt bombycina veste vterentur ac vero versicolore, sunt vltro nouo edicto inuitati. Veteris gentis modestiæ id argumentum esto, & quantum ab antiquo mores in Hispania mutarint. Huius anni principio Lucretia Borgia Alfonso Atestino nupsit Herculis ducis Ferrariensis filio maiori. Dos dicta centū millia auri, & aliquot oppida in agro Bononiensi, præterea tributi annui, quod ii Duces quasi beneficiarii pendere consueuerant ecclesiæ Romanæ in dotis partem, gratia facta est. Vnde nouæ controuersiæ extarent. E Fonterrabia Principes Burgis Vallisoleto, Medinaque Campestri obitis superatisque Segobiensibus montibus, qua vtraque Castella dirimitur, Madritum tandem peruenere. Reges Granata obuiam genero & filiæ profecti per Vectones Guadalupeum fanum petiuerunt. Eo loco duci Valentino Adriam vrbem principis nomine aliaque oppida Neapolitanæ ditionis dederunt. Nihil immodicum videbatur tunc homine vasto & immodico promerendo. Actum porro vt à Catholico Galloque Regibus idonea vectigalia designarentur, vnde Fridericus Rex & filius vitam & aulæ cultum sustentarent in exilio. Secundum hæc Toletum ventum ad decimum Kalendas Maias. Eodem Principes appulerunt ineunte eo mense serius aliquanto quam vellent propter valetudinem Philippi Principis ad Oliam vicum aliquot dies decumbentis. insolitum cœlum, noui ciborum succi, potus indulgentia conciliauerat morbum. Magno in eam vrbem excepti sunt plausu apparatuque incredibili: mox rebus ex sententia constitutis sacramentum in eorum verba Rege coram & Regina sine mora atque difficultate dixere ad vndecimum Kalendas Iunii, primi Dieghus Mendoza Cardinalis, Toletanus Archiepiscopus, multi alii antistites. Inde Bernardinus Velascus Magister equitum. Alburquerquii Infantatus, Albæ, Begiarisque duces, Villenæ Marchio, magno numero proceres luxu & familiæ splendore certantes. Cautum vt hæreditate suscepta genti ex suis legibus iura darent, mutandi ex antiquo nulla facultas esset. Aduentu tantorum principum Hispania læta, vrbes & oppida ludis & festa hilaritate personabant: cū in Anglia verissimis lachrymis Ar-

1502

ꝛis Arturi principis obitus lugebatur in flore ætatis extincti, vix delibatis primis coniu-
ıi recentis gaudiis vxore virgine quamuis quinto ante mensẽ confectis nuptiis. Sic fama
ulgauit, & idonei auctores testantur; ob Principis ætatem probabilis, nati quatuorde-
im tantũ annos, ea imbecillitate corporis vt libidinis magis auidus esse videretur quam
otens. Continuo tamen abs Regibus Catholicis missus est in Angliam, qui luctu eũ Re-
em ob amissum filium leuaret. Simul de Catharina principe vidua superstiti filio iun-
enda ageretur. Verum Rex ille neq; dotem restituere, neque expedire quod expete-
atur coniugium infelix scilicet & infaustum. Nec bonis æternis fruitur, nec malis per-
etuo ingemiscit natura mortalium, tristibus læta miscentur. Molestiam quidem ex iis
ebus conceptam mitigauit, tum Philippi Principis præsentia, tum partus Mariç Reginæ
usitaniæ filium in spem paterni regni enixç Olisipone pridie Nonas Iulii, cui Ioanni no-
nen fuit accedentibus annis studio religionis amplificandæ, cultuque bonarum artium
tque imperii moderatione eximium Principem sua ætate, atque præstantem in pau-
is Regem futurum.

Dux Calabriæ in Hispaniam missus. CAPVT XII.

ASsidebat Tarento Gonsaluus cum copiis, vti dictum est, in magna spe Ferdinãdi Du-
cis Calabriæ, qui intra eam vrbem erat, ad pacis conditiones perducendi. Ita quo
ie ad eam vrbem Hispanorum castra sunt posita de fœdere continuo agi cœpit. Dum
onueniunt de conditionibus, interprete Octauiano Sanctio inducias duorum mensium
ınciri placuit; nouari interea nihil donec Fridericus Rex per legatos consultus, quid suç
sset voluntatis significaret. Ad designatum tempus nullum ab eo Rege responsum ve-
it. Rebus desperatis mens quoque & consilium miseros destituit. Inducias tamen iis-
em conditionibus ad finem superioris anni ampliari datum est. Exiuit annus, neq; à Fri-
erico certi quidquam in rem afferebatur. In duos denuo menses induciæ sunt proro-
atæ, vrbe penes sequestrum Bindum Ptolemæum Regis Catholici subditum multis in
ebus spectatæ fidei virum, ea lege vti eo decurso tempore eam in potestatem Gonsalui
aderet. Duci tamen Calabriæ discedendi quo vellet, libera esset, regiæ cultum & fami-
am secum efferendi potestas. Sic Tarenti res erant. Giracii arx duodecim à littore mil-
bus deditionem Hispano fecit. Simul Salernitanus ad Gonsaluum venit præcipua bel-
vniuersi fax. vt sibi ex Bisiniano paterni principatus restituerentur offensas priores no-
is officiis compensaturis postulabat in timore largus promissis. Petebat præterea Lau-
æ ditionem adiici & quinque aureorum millia annua, quæ maioribus suis priores Re-
es honorarii nomine pendere consueuerant, ingens videlicet nouæ amicitiæ, pretium
nimi non satis pacati domitique malis haud dubium argumentum. Itaque re infecta
iscessit. Meliori fide proceres plerique Fridericum Regem in Ænariam secuti quasi di-
ninutione capitis sacramenti religione soluti sese ad Gonsaluum contulere, grande mo-
ıentum ad bellum ex sententia conficiendum. Ille benigne acceptos in præcipuo etiam
onore apud se habuit, eos maxime quos rebus gerendis belloque defendendo idoneos
naxime arbitratus est: ac imprimis Columnios Prosperum ac Fabricium omni comitate
st complexus ne ad Venetos se conferrent, à quibus magnis præmiis annuoque stipen-
io inuitari habebat exploratum. Magnarum rerum fundamenta ponebantur. Nam Die
nus Mendoza atque Enecus Aiala Manfredoniam seu Sipontum vrbem assidendo in
otestatem redegerunt. Præfectus quoque arcis Friderici Regis nomine, ad deditionem
erductus est, tametsi Alegrius Iuo cum copiis obsessis opitulatum accurrerat. Ad extre-
ıum vrbs Tarentum vti constituerant, dedita Gonsaluo est, deditæ arces. Dux Calabriæ
oncessa eundi quo vellet facultate, Barim vrbem migrauit in fide quidem paterna eate-
us perstantem, haud firmam tamen aut mœnibus aut arce, neque diu, si vis admouere-
ır, sustentaturam. In ea vrbe tamen fera licet mandata à patre expectare voluit, à cuius
oluntate discedere, atque priuatim pacisci cum Hispano nefas iudicabat. Gonsaluus
upiebat apprime facili & minime mala iuuenem indole cum Rege suo conciliare, ne in
alliam patris exemplo profecto in posterum aliquid turbarum existeret ea causa, haud
narus sæpe ex parua scintilla magnum excitari incendium, nihil in bello negligendum.
gebatur de fœdere triginta aureorũ millia annua qua in regno Neapolitano, qua in Hi-
ania oblata sunt ditione data vnde ea summa proueniret, eiecto haud contenenda con-
itio. Neque illi displicebat, si modo patri probaret, & verbis responderent facta. Isabella
atruelis ne cum amita Hungariæ Regina in Siciliam, quo inuitabatur iret, in eam Apu-
æ vrbem delata monendo suasit, vti litteras sua manu conscriptas ad Gonsaluum daret:

quibus rogabat, vt nullo libertatis pactæ respectu, quando pater quod ipsi erat commodum negligere, alioque tendere videretur, eum ad Regem Catholicum amandare non dubitaret. Hanc sui animi destinatam sententiam esse patris quamuis reuerentia id nollet in vulgus prodire. Quæ si vera fama fuit siue conficta, certe non videtur diu in eo proposito perstitisse, ætatis inconstantia, mentis imbecillitas varia & sibi contraria subiiciebat menti. Et quis est cuius animus in rebus asperis non vacillet? Friderici patris voluntas eum ad se euocantis retardabat, Gonsaluum adeo conuitio monentis vti memor fidei datæ, memor nobilitatis eum liberum, vti erat pollicitus, dimitteret. Verum is custodiis circumdederat ne iniussu quoquam discederet, ea diligentia, vt liber quamuis per Apuliæ oppida discursus esset, vix sine arbitris daretur ad venationem egredi. Eum tamẽ promerendi cura Regis Catholici nomine denuo coniugium offerebatur, cum Ioãna Neapolitana vidua ex Regis Catholici sorore nata, aut cum filia eius Catharina Arturi Vualliæ principis item vidua, conditiones honestissimæ, voto speque maiores: quando rebus perditis dabatur, quod integris vix speraret. An ludus erat iuuenem vanis promissis lactabant. Ioannes Gueuara Potentiæ Comes pro ea gratia & auctoritate, qua valebat maxime, incauti Principis animum in quam volebat partem versabat. Summâ. Duci persuasum tandem effectumque prorsus vti Tarentum rediret. Inde in Hispaniam mitti consultum fore visum est. Ad id delecta triremis: ac Ioannes Concillius qui præesset missus cum mandatis daret operam ne qua arte is Princeps euaderet, quã celerrime nauigationem conficeret. Coram facilius de re tota & conuentionis conditionibus conuenturos disputabant. Accommodatis blandimẽtis rati iuuenis animum victum in fide atque officio erga Catholicos Reges propinquos & necessarios fore constantẽ. Id velamen obtendebatur, ea species pollicitis haud satis syncera fide seruatis. In bello promissorum constantiam quis requirat? an in re militari tantum & non etiam inter Principes in pace, præsertim cum de imperio proferendo aut conseruando quacumque ratione agitur? Quæ magna peruersitas est: sed tanti libido dominandi.

Belli Neapolitani initia. Caput XIII.

NOndum de regno Neapolitano Galli & Hispani inter se mouebant arma. Duces tantum vtriusque gentis cum suis Regibus de ratione componendi controuersias consultabant. Vtrique inter metum & spem variabant. Fidentiores Galli læta bello gens. Sed est nemo tam promptus ad arma, qui non quietem pari pretio potius amet. A Rege Gallo Corconius ea de re legatus in Hispaniam paulo ante quam Philippo Belgæ sacramentum diceretur, Toletum appulit. Legationis summa erat. Prouincias Gallo in Neapolitano regno attributas annuis vectigalibus inferiores esse iis quas Hispanus occupauit. Prouentu, vti æquum erat, & initæ amicitiæ leges postulabant, exequando Capitinata Gallis relinqueretur. Ad hæc Rex Catholicus: si factæ diuisionis Gallum pœniteret permutationem se prouinciarum minime recusare, copiis quas prædicabat maiores esse, se volente frueretur. Si ea conditio non placeret, certe diuisis principatu & Lucania æqua fieret compensatio. Capitinatam Apuliæ opimum tractum intercipere neque ius neque fas esse. Nisi hæc placerent, pacis studio tamen controuersiam omnem Pontificis & Cardinalium arbitrio se libenter permissurum. Harum conditionum nulla placebat Gallo: multo minus prouinciarum commutationem fieri, ne vrbe Neapoli decederet regioque titulo eius vrbis atque Hierosolymæ per cõditiones fœderis dato, in quo dignitas erat prouentu potior. Ventum ad minas, facturos Hispanos vi quod voluntate recusarent. Itaque die quodam Hispanis legatis coram Gallo affirmantibus à Rege suo nullam sanciti fœderis conditionem violatam integra fide minuta quæque religiose seruasse: Gallus respondit tantundem præstitisse se: si quis contra affirmaret nõ recusare cum Rege Catholico singulari certamine ac ne cum Rege quidem Romanorum tueri dignitatem. Ad hæc Gralla suum Regem iustissimum principem esse ait vt si quis in toto vrbe terrarum, si res exigeret, non recusaturum martis arbitrio litem permittere armisque tueri innocentiam à cuiuscumque calumnia. Verum subdit Gallus, Rex Hispanus me maior esse non debet. Ne ipse quidem meo Rege priores tibi arrogare Gralla addidit. Neque dubium est Regis Catholici animum ad pacem quam ad arma procliuem magis fuisse, Gonsaluum per litteras monuisse ac vero pro imperio mandasse, vti in vnam curam pacis incumberet, neue arma sumeret nisi necessario. Gratius id fore, quam si bello vniuersum regnum subditum daret. Belli prima fundamenta præter alia minora Alegrius posuit, quo tempore Manfredoniam seu Sipontum Hispanorum obsidione liberare aggressus est, vti est superius

iús indicatum. Et quo minor excusatio esset, notius quo tenderent, Gonsaluo ad Tarenti mœnia assidente districtoque ea obsidione, Galli Troiam Capitinatæ vrbem aliaque ircum oppida armis occuparunt. Missi, qui iure fæciali ablata repeterent, obtestarentur que ne importuno conatu pacta conuenta disturbarent, cuius è vestigio pœniteret. Nihil amen ea diligentia est impetratum. Tantum ne vlterius armatis progredi esset necesse, luo duces vti colloquerētur est decretum. Sic Gonsaluus rebus Tarenti constitutis Atelum venit Amalfim Namursius Lucaniæ oppida. Medio interuallo Antonii nomine acellum est: quod colloquio idoneum vtrique iudicarunt. In eo sacello de controuersiis eguleii ab vtraq; parte delecti multis verbis ac clamore prope concionali disceptarunt, on argumentis & ratione, sed conuitio & linguę petulantia, fructu præterea nullo. Conuerebantur Galli Hispanis attributas prouincias septuaginta millia aureos quotānis red ere amplius quam Gallicæ. Compensationem vectigalium fieri æquum videri. Restite- Hispani ac restitui Capitinatam, qua erant iniuria pulsi imprimis postulare, id iure ommuni sanctum esse, priuato haud aduersum: vbi in eo satis factum esset, de exæquaone vectigaliū minime recusare. Re infecta è colloquio discessum. Duces tamē inter se erborum honore certarunt, quanto magis falsa erant, quæ fiebant, quæque dicebantur nnia, dissimulatione maiori, & accuratiore comitate. Desperata ex eo concordia ad ara vimque ventum est. Quo in statu res essent, vtrique suis regibus significarunt per teras. Necessaria resumi arma. si bellum ex sententia confici vellent, milite & penia iuuarent. Simul Gonsaluus propter annonæ difficultatem iis locis graue, copiarum rtem in Principatus oppida dimisit. Dux Scalada cum cohorte peculiari Atripaldam, ilsis Gallis qui in eo oppido erant in eo tractu occupauit triginta millibus ab vrbe Neaoli. Tantundem de aliis oppidis finitimis fecerunt alii Hispani cēturiones. Ad hæc Galli emere, Hispanorum væcordiam accusare in circulis, & per litteras ad Regem suū. Com otus ille eo nuncio quæcumque Hispanorum in Gallia bona & merces repente fisco dici mandauit. Erat iniquum neque denunciato voce pręconis bello, neque præfinito, fit, ad discessum ex prouincia die raptim inuolare in hospites, rem familiarem trahere. Sed tanti iracundia fuit consilio inimica atque æquitati. Rex Catholicus con- monere suos vt Gallos quacumque ratione placarent relictis etiam oppidis quæ Capitinata ii cœperant, prouinciæ profecto maiorem partem. Pacis enimuero studio grabat, exhorrebat arma. Rursus ergo duces siqua se via pacis daret, in D. Antonii ellum cōuenere. Designati ab vtraque parte viri diuisione instaurata prorsus ex Galum commodo & voluntate Lucanos, Principatum & quod erat caput, Capitinatam æquo partiti sunt. Gallos modo pacarent & promerentur, nihil tunc nimium vibatur. Venere interea ex gallia mille Heluetii, ducenti grauis armaturæ equites peniæ in stipendium affatim. Eo subsidio Galli confirmati rupere moras. Venusiam in ulia occuparunt, vrbem dedente Petro Nauarro militum qui in præsidio erant, sua- obtestatione quoniam sustentare posse non sperabant. Quaratam eodem impeeperūt Camilli item Carraccioli deditione. Vtrumque oppidum duodecim passuum libus Barletta distat, vbi forte gonsaluus statiua tunc habebat cum multo maxima corum parte. Visselis, Altamuræ principatus nobile oppidum ad gallos defecit vltro. At- nostrarum triremium accursu receptum breui superuenientes galli pulsis Hispanis ditionis rursus fecerunt. Grauis ignominia visa est neque dissimulanda contulia. Æstas erat in præcipiti, Gallique qui Quaratæ morabantur aquæ penuria, annonæ icultate laborabant insessis itinerib. à nostro equitatu. Ergo relicto ii oppido qua iuet regredi decreuerunt. Ad Aufidi ripam castra habentibus Gallis Augusti fine, Gonius Barletta egressus pugnæ copiam fecit. Detrectarunt illi certamen, institutoque itie Amalfim versus sunt progressi. Nostri equites aliquanto numero abeuntes vrgere postremo præsertim agmini molesti & graues cædere dispalatos: neque cessare magna impedimentorum hostilium parte capta. Namursius etiam atque Obenus præcipui copiarum duces priuatæ supellectilis haud exiguam partem in tutu amiserunt. Mille alios Heluetios Neapolim iam appulsos, & quadringentos ites qui Florentiam peruenerant, Galli prope diem expectabant. Sine eo supplemenummam certaminis sortem periclitari recusabant. Gonsaluus quoque à suo Relassem submitti postulabat, atque in ea in supplementum quadringentos leuis arturæ equites, bis mille Calæcos Asturesque gentem locorum asperitate & tenui à his annis propter locorum sterilitatem victu duratam, ex eo bello idoneam. Ad nem Emanuelem scripsit, vti duo millia Germanos ære conduceret quos Hiis mitteret, & in pugna Heluetiis opponeret. Ad eos excipiendos & mari

ſupero tranſmittendos Malferitum notæ induſtriæ virum Anconam Piceni vrbem de ſtinauit. Rex Catholicus quando pacis conſilia non proceſſerant, ad bellum conuerſo a nimo, triremium inſtructa claſſe cui Bernardum Villamarinum præfecit, ducẽtos grauis totidem leuis armaturæ equites, adiunctis peditibus & pecunia in Italiam mittere ſtatuit. Simul Cæſarem monebat, vti pro imperii iure Italiæ finibus arma inferret. Mediolani in poſſeſſionem mitteret, è duobus Ludouici pulſi eo principatu filiis alterum: qui inopes exules, ſine lare familiari in Germania viſebantur: Ac quod mirum videri poſſit, Florentiam Hetruriæ caput Valentino duci dari volebat Regis nomine & iure ſed quaſi imperii beneficiario. Pontificem aliena munificentia promereri erat deſtinatum, quem in partes attrahere fœduſque niſi ſpe emolumenti maximi & honoris ſpecie non ſperabat bello Neapolitano ex ſententia conficiendo magnum momentum allaturum.

Philippus Princeps in Belgas abiit. CAPVT XIIII.

TOleti Rex Catholicus aliquandiu Principum aduentum ludis & omni hilaritate celebrauit: iis dein cum Regina in ea vrbe relictis Cæſarauguſtam diſceſſit ad octauum Idus Iulii. In eam vrbem conuentus indictos ad quartum decimum Kalendas Auguſti ex itinere in longius tempus ſuſtentari placuit. Gentis promerendæ prima cura erat, ne Principibus ſacramentum dicere detrectarent libertatis à maioribus ſuſceptæ in ſtudium imprimis incitati. Sub initium Septembris quo iam tempore Rex Cęſarauguſtã peruenerat, Magni Gonſalui precib. & importunitati claſſem ſubmitti expetenti datum eſt vt noua inſtructa diligenter claſſe, cum parte Emanuel Benauidius quadringentos equites pari numero cataphractos & leuis armaturę, præterea pedites trecentos auxilio veheret, cum reliquis nauibus conſequeretur Ludouicus Portocarrerius Palmæ regulus, bello Granatenſi ſpectatæ virtutis. Quo maior honor eſſet, exæquatæ cum Gõſaluo poteſtate bellum curare placuit. Dati trecenti cataphracti, quadringenti expediti equites, pedites ad tria millia. Rebus in arcto poſitis præſertim in Brutiis & Magna Græcia haud minori ſubſidio opus erat. Venetos præterea in partes attrahere cupiebat, ad Hiſpanum fœdus vt videbatur propenſos. In eam rem miſſus denuo Venetias Laurentius Suarius Figueroa, vt pro ea gratia & auctoritate, quam ſuperioris legationis tempore apud eos ciues natus erat, rem conficeret, faceret quin etiam ſpem vires communicandi opemque ad Mediolanenſem principatum, aut Aprutios ad ditionem adiungendos quibus prouinciis cupiditate imminebat. Die conſtituto cõuentus gentis Aragoniæ inchoatur. In eis Rex petiit Michaele principe extincto in Ioãnę Principis nẽpe maioris filiæ inq; Philippi eius viri, q; æquũ erat, verba iurarẽt, eius regni hæredes fore. Additũ præterea vt bello Neapolitano, q; ad eã gentẽ proprie ſpectabat, auxilia decernerent. Vtrumq; & tunc propitiis aurib. auditũ, & poſtmodum obediẽter factũ eſt. Dum de ſubſidio tamen in bellum Neapolitanũ deliberatur in cõuentu, à Rege Catholico princeps Philippus & vxor ſunt moniti, quam primum vt eo feſtinarent: agendi opportunitatem non eſſe prætermittendam. Fecerunt illi quod imperabat. Appulſis acceptiſque in eam vrbem ſplendido regioque apparatu, ad ſextum Kalendas Nouembris ſacramentum eſt à cunctis ordinibus dictum more maiorum ea cæremonia, iiſque cautionibus, quæ in ea celebritate adhiberi in ea gente ſunt ſolitæ. Ita nouo exemplo fœminæ nondum extinctis parentibus regni hæreditas Aragonii iuramento ordinum eſt confirmata. Neque enim Petronillæ quamuis in Reginam ſuſceptæ ſimili cæremonia ſceptra ſunt data, ac ne tunc quidem is ſacramenti ritus in vſu erat. Sub hæc Philippus Madritum diſceſſit, iisdem veſtigiis paulo poſt ſubſecutam vxorem Rex pater comitatus eſt, relicta ſoror Regina Neapolitana quæ cõuentui Aragonio ad finem præeſſet. Nam Granata diebus ſuperioribus, vbi Rex & Regina erant, profecta in ea loca venerat voluntate deſtinata traiiciendi in Italiam filiæ ſolamen atque præſidium vnicæ viduæque. Dum ea profectio maturatur, datum vt Aragoniæ gentis remp. procuraret pro fratre vicaria in locum Alfonſi Aragonii Regis filii Cæſarauguſtani antiſtitis eatenus Aragoniis rebus præfecti. Philippo principi mora in Hiſpania moleſta erat, aulicis graues Hiſpanorum mores multum à Belgica facilitate diſcrepantes. Ii incauti iuuenis ætatem pro voluntate verſabant obſequio & gratia heri potentes. Præ cæteris præſtabant tum Biſſuntinus Archiepiſcopus qui eum Principem in Hiſpaniam comitatus, in ea diebus ſuperioribus obierat: & ſecundum eum Verius regulus proximum auctoritatis locum occupabat, vterque Gallicis partibus, nec mirum, plus ſatis addictus. Honeſta profectioni ſpecies quæſita eſt, viſa optima. Belgas eius diſceſſu præſidio nudatos vt in nullo tali metu, bello inter Gallos & Hiſpanos repente concitato, ne aliquod incommodum

ſum acciperetur, eius præſentia indigere. Reges ab ea mente ægrum Principis animum
abducere; vxorem vtero graui relinquere ac partui vicinam videri inhumanum. Saluta-
ria monẽtibus obturatæ aures erant: obduratus animus. ne impetratum quidem, vt Gal-
licum iter vitaret, reb. adeo turbatis ſe in hoſtis poteſtatem vltro ne daret. Excuſabat ille
e potius arbitro cum ea gente conuenturam concordiam: ad quam Gallus propenſus
tunc quidem videbatur, ſiue Friderico conſenſu in regnum paternum reſtituto, ſiue trãſ-
lato ab Hiſpano quidem in Carolum Auſtriacum nepotem, à Gallo autem in Claudiam
filiam pacti inter eos exante condicto coniugii eo regno dotali. Verum hæ molitiones i-
nanes viſæ ſunt, atque eo pertinere vt Rex Catholicus fœderis fiducia curam belli remit-
teret, Hiſpanique adeo duces non ſatis à milite & pecunia parati facilius opprimerentur.
Intelligebantur artes: ſed pars prudentiæ erat tantiſper diſſimulare. Ergo Philippus Ma-
drito tandem diſceſſit vxore cum parentibus relicta. In Aragoniam & Catalaunos itum;
atque Perpinianum. Eo à Ludouico Gallo fides publica venit iter fore tutum. Ita in Gal-
liæ fines ingreſſus continuato itinere Lugdunum appulit, vbi Gallus morabatur & Rho-
tomagenſis Cardinalis Pontificis nomine in Gallia legatus. Verum hæc fine huius anni
& ſubſequentis principio geſta ſunt: ad bellum Neapolitanum narratio recurrat celeber-
rimum præ cæteris ea ætate.

An Regem Catholicum in Italiam abire fuiſſet conſultum.

CAPVT XV.

BEllum Neapolitanum interea ducebatur flamma per omnes partes excitata. vis maior
in Apuliam Brutios & Magnam Græciam incubuit vbi Salernitanus, Biſinianus, &
Roſanius, atque Meliti Comes Gallicas palam partes inueterato ſtudio ſectabantur. Gallis
conſilium fuit eo cum robore copiarum accurrere: atq; vt id expeditius eſſet nullo à ter-
go damno, Alegrium cum trecentis equitibus in Capitinata relinquere cum pari equita-
tu & mille equitibus Palicium tueri; quæ in Barenſi tractu per vim occuparant. Lucaniæ
præſidio Ludouicum Arſium deſignarunt attributis quadringentis equitibus & idoneo
peditatu. Namurſius in Brutios ducere volebat grauis armaturæ equites ducẽtos pedites
mille. Obenignum ad Spinaſolam ſubſiſtere cum reliquis copiis Barlettæ obiectum, vbi
erat Hiſpani robur exercitus, ad viginti quatuor inde paſſuum millia. Reſtitit Obenignus
Magnam Græciam & Brutios ſibi prouinciam depoſcens. Terranouæ principatum occu-
pãdi ſpe, dono Regis Catholici Gonſaluo attributum, ipſi detractum. Decretũ vti eo am-
bo contenderent coniunctis viribus geſturi bellum. Prius tamen quam eo mouerent ca-
ſtrã, Obenignus Barim verſus abiit cum centum & quinquaginta equitibus peditib. mil-
le. Namurſius ſpecie famaque quaſi in Brutios duceret, Tarrentum verſus flexo itinere,
Materam & Caſtellanetam occupauit haud firma oppida. Materæ Comitem & Mazaræ
Epiſcopum, qui Materæ erant, acie vicit. Parta victoria exigua quamuis elatus vlteriuſ-
que progreſſus ad Tarentum caſtra poſuit, ibi Calabriæ ducem eſſe ratus. Verũ ille com-
modum ante nouem dies in Siciliam abierat. Hiſpani milites eam vrbem præſidio obti-
nentes facta eruptione & impetu hoſtium caſtra incurrerunt, quem aduerſarii non tule-
runt. Cum ignominia ſe retro referre compulſi ad arcem viginti duobus millibus Taren-
to diſſitam caſtra poſuerunt, ad Barenſem agrum contendere deſtinantes, vbi iũctis cum
Obenigno viribus Bitontum occupare cogitabant, ſi minus id contingeret, certe in Bru-
tios vim vertere. Accidit interea vt Galli qui in Lucanis erant, robur exercitus Gallici lit-
teras ad Dieghum Mendozam teſtato deſcriptas per fœcialem mitterent, quibus vnde-
cim Galli equites, Hiſpanos pari numero ad certamen prouocarunt die proximo, hora
poſt meridiem tertia deſignato. Locum certamini Barlettam inter & Viſelim campum
medio ſpatio in omnes patentem partes ipſorum fide ab inſidiis vique tutum. Addita lex
vt victi victorum captiui eſſent, darent & caperent opima ſpolia equos & arma neque ſæ-
uirent inter ſe amplius. Breue tempus Hiſpanis viſum eſt ad ſe comparandum, tuendum
tamen, quod virtute pepererant dignitatis ac famæ decus iudicans Gonſaluus certamini
annuit. Delecti ex omni copia notæ virtutis vndecim viri, quorum nomina vt prodantur
non eſt neceſſe. Sed in eo numero tamẽ Dieghus Garſias Paredius toto hoc bello in pau-
cis fama præſtans. Is belli initio in Brutios tranſmiſerat ſexcentis peditibus dux. Die pro-
ximo cum luce certamini neceſſaria ſinguli compararunt, equos, arma, ſplendidas veſtes.
Profecturos ſeq; mutuis cohortationibus ad depromendam virtutem incitantes, Gonſal-
uus item Columniis Fabricio & Proſpero coram, Termẽſtino duce aliiſque proceribus
multis, his verbis ad certamen acuit. Quicumque ſingulari certamine experiri parant, iis «

,, prima cura esse debet æquitatis causæ, quam tuendam suscipiunt, alioqui ne pro victoria ,, luctum & ignominiam referant numine vindice, verendum est. Hæc non vestrum pri- ,, uata paucorum est, sed cum gente vniuersa & Rege nostro communis totius orbis con- ,, sensu & approbatione probabilis, iuri consona causæ æquitatem certa cõsequetur victo- ,, ria, adeste milites animis. Proinde diuina humanaq; spe pleni, quo soletis impetu in pu- ,, gnam irruite, præsidio inter vos estote, memores in huius pugnæ euentu totius gentis di- ,, gnitatem verti, patriæ decus, Regum nostrorum gloriam, cunctorum lætitiam & cõmo- ,, da, pro quibus singulis sanguinem vitamque profundere si fortes viri estis, æquissimum ,, est. Nisi victoria pacta milites, quo vultu redibitis in castra? quibus vos oculis socii aspici- ,, ent: vel in morte victoriam, vel in victoria salutem, famam & præmia constituta putate. ,, Ad hæc milites paucis, mori se posse dixerunt: officio tamen non deesse, neque ignauiæ ,, notam suscipere fixum habere. Secundũ hæc verba itur in arma. Quatuor tibicines præ- cedebant, quemq; comitabatur suus armiger. Ingens ad rei famam tum militum tum in- digenarum cõuenerat multitudo. Ad locum certamini designatũ Hispani vna hora prius quam aduersarii accesserunt. Illorum aduentu magno animorum ardore pugna inchoa- tur. A neutris victoria aperte stetit. E Gallis tamen cæsus vnus, alter deditus, nouem vulne- rati, totidem equi occisi sunt. Ex Hispanis nemo cecidit, vnus deditionem fecit, duobus impositæ plagæ, tres equi perierunt. Ad noctem pugna tenuit, neque Gallos tamen tanto quamuis incommodo accepto potuerunt Hispani ad deditionem cogere, in pedes desti- tutos equorum iacentium corpora texerunt. Hispanorum equi ad eum aspectum exhor- rentes propius vt accederent, adigi non poterant, si premerentur, domitis frænis retro vertebantur, aut cum fremitu in pedes erigebantur. Is finis certaminis fuit neutris igno- miniosi. Quod Gonsaluus tulit ægerrime Hispanos milites pugnam non sustentasse, dum aduersarios penitus frangerent, victoriæ integrum decus auferrent. Interea Rex Gallus in Italiam maturare constituit è propinquo in belli apparatum incumbere volens: Ex re- motis locis sæpe remedia post morbũ venire non ignarus: In Insubribus tamen substitit. Regi Catholico eodem traiiciendi voluntas erat: eoque consilio Cæsaraugustam abierat. Maiorum exempla ad audendum incitabant: qui sua præsentia in Sardinia, Sicilia, & ad Neapolim ea perfecerunt, quæ per alios ægre aut nullo modo potuissent. Maximi mo- menti res visa est, digna consultatione. Magnis viris adhibitis in cõsilium de ea professio- ne Rege referente disceptatur. Variæ, vt fit, sẽtẽtiæ fuerunt. Guterrius Cardenas Castel- læ Promagister prouecta ætate vir, ex eo multo vsu rerum cautus in conuentu hac sen- ,, tentia orationem habuit. In re grauissima audire potius quam loqui esset satius. iussus ta- ,, men consilium dabo vtinam tam felix quam fidele. Quicumque magnum facinus aggre- ,, di vult in primis prouentus spem cum periculo quod proponitur, debet comparare vbi ,, paria sunt periculum & præmium, & prosperis rebus vberior fructus est, & aduersis sola- ,, tium maius. Obnoxii enim animi est rerum difficultate terreri sed non minoris temerita- ,, tis exigui spe fructus in maiora incommoda certamque perniciem incurrere. In præsen- ,, ti deliberatione si nominis existimationi consultum volumus, qua fere bellorum euen- ,, tus constant, (magna esse famæ momenta quis neget in bello magis?) maiorem fore con- ,, sidero à ducibus victoria parta, victis minorem ignominiam, vtrumque è contrario Re- ,, ge præsente. Ac illud considerandum: ante nostrum appulsum si bellum confectum sit, ,, quod fieri posse quis dubitet? redire inglorios necesse erit labore frustra suscepto. nam ,, à nostris victoria parta confecti belli laus penes alios erit, nostra in casum molestia cedet. ,, Si ab aduersariis steterit, ad bellum instaurandum nullæ vires satis erunt, ne totius qui- ,, dem Hispaniæ in vnum collatæ. Italiæ principes suspensis hactenus animis bellique spe- ,, ctatores tantum, si conceperint animis vires gentis nostræ imbecillas esse, neque bello ,, profligando idoneas nisi Rex adsit, vt sunt ingenio mobili nouas fortasse spes captabunt. ,, Non ea sum mente vt Reges velim in otio vitam consumere & quasi in lustris ignauia ,, animalia solent consenescere, seque iucunditatibus dare: sed neque eorum salutem in se ,, periculum voco nisi re necessaria. Quis in longinqua adeo nauigatione maris sæuitiam, ,, ventorum vices non metuat. Quis Genuensium vires & arrogantiam non cõsiderat præ- ,, sertim si Gallicæ classes adiungantur, vt est verisimile, ad nostrã classem certe impugnan- ,, dam? Quis vitam & salutem Regis prælio nauali committat in quo sors plerunque domi- ,, natur virtute potentior in mari. Documento sit Alfonsus patruus à paucis Genuensium ,, nauibus victus captusque vna cum fratribus. De offensione procerũ nihil dicam facul- ,, tateque turbandi res, absentia eius cuius prudentia intra modestiæ fines cõtinentur qua- ,, si asperioribus frænis domita contumacia. Vt cætera absint, qui possis Reginam relin- ,, quere valetudine ægra grauiorem morte eam profectionem haud dubium habituram?

Si qui

Si qui Aragonii Reges mare transmiserunt, temporum conditio enatæque occasiones ex ‘‘
cusarunt: ne maiores quidem semper saniora consilia sectati sunt. Arma bellumque de- ‘‘
poscere in castris à primis annis versatum non miror, non vitupero, sed si tanta cupidita- ‘‘
as induendi arma solicitat, vt bello Galliæ fines è propinquo lacessamus statuo: quo ho- ‘‘
tium viribus ad defensionem patrii soli conuersis Neapolitani conatus debilitentur & ‘‘
le imperio Mediolanensi porro decedere contingat. Hæc mea sententia est si commo- ‘‘
la vtimini, si contra syncerae voluntati detur venia. Quod placebit Rex consilium, id o- ‘‘
ptimum iudicabo. Si traiiciedi in Italiam sentētia stat, hac quamuis ætate, esse comes non ‘‘
ecusabo. primus me itineri accingam, certus vitam & fortunas periculo potius quamuis ‘‘
graui obiicere, quam vt videar officio defuisse. Verum consultoris liberæ voces esse de- ‘‘
bet, Principis ad audiendum patientes aures, libera diiudicatio. Magna assensione astan-
ium Guterrii oratio excepta est, valida argumenta visa, dignaque ea prudentiæ opinio-
ne viro. Ea vulgata tamen, Episcopus quidam, cuius nomen non exprimitur, quamuis
minime rogatus codicillum Regi vltro in manus dedit, hac ferme sententia verbisque.
Quod nullo rogante consilium iniussus do, hæc siue temeritas siue licentia veniam me- ‘‘
retur. De re communi loquendi nulli, sit ille quicumque, facultas merito denegatur. In- ‘‘
commoda & pericula si sigillatim cuncta, vt Promagister fecit, siue examinanda, nemo ‘‘
rem arduam aggredietur. Neque agricola culturæ & sationis labores arripiat, neque nau- ‘‘
clerus procelloso mari nauim committat, ac ne miles quidem cum tanto salutis discrimi ‘‘
e induat arma, procedat in aciem. Nullus denique erit, qui si in difficultates omnes re- ‘‘
spexerit, suo muneri satisfaciat. Hęc est humanæ imbecillitatis cōditio, hac lege viuimus. ‘‘
Nihil magnum Deus aut natura mortalibus dat sine multo labore & sudore. Primam Re- ‘‘
gibus rei militaris curam esse nemini est dubium, militum delectus habere, exercitus re- ‘‘
gere, siue bellum defendendum sit siue hostis lacessendus. Ecquid aliud gladius quo es ‘‘
præcinctus significat, quam patriæ tutorem esse, quod sine bello non contingat. Ac ne id ‘‘
quidem quæstitionis est, commodius bella à Regibus quam per duces sint illi quicumq; ‘‘
geri. Regem ad bellum euntem prosequuntur ciues. summi, medii, infimi turpe ducunt ‘‘
domi resistere, deliciis incubare, quorum Princeps in acie & in puluere atque in periculo ‘‘
pro communi salute, pro imperii dignitate versatur. Nemo quantauis dignitate tali du- ‘‘
ctore arma sumere recusat, cum plerique proceres æquali, aut fortassis minori obtempe- ‘‘
rare turpe ducant, atque eius ad arbitrium verti. Documento sit præsens tempus. Quis ‘‘
enim è numero procerum, rogo, ad bellum Neapolitanum est profectus excelleti quam- ‘‘
uis eximiis dotibus duci data belli cura? Deinde pecuniam in stipendium, bellicos com- ‘‘
meatus, ac cætera necessaria Rege præsente expedire prōptum est. Enatis difficultatibus ‘‘
ocilius prudentiusque occurritur, absente consilia post res afferuntur inepta sæpe: quo- ‘‘
niam auribus fideliores sunt oculi, & in horas agendi occasiones mutantur. Beneuolen- ‘‘
tia militum, qua nihil est in bello potentius, cognitione conciliatur & vsu: quippe homi- ‘‘
nes militares canibus similes, vt Plato ait, domesticis blandiuntur, externis allatrant. In ‘‘
oculis principis, à quo præmia virtutis expectant, viri fortes leonibus pares euadunt, i- ‘‘
gnauos ad audendum pudor solicitat, metusque ignominiæ. Homerus quidem deos ‘‘
ipsos in pugnam inducit inflammare pugnaces iuuenum animos. Agamenonem fingit ‘‘
etiam gregarios milites nomine compellantem. Alexander, credo, & Cæsar nunquam ‘‘
sibi iugum imperii imposuissent, si domi deliciis indulgentes res bellicas per vicarios ‘‘
administrassent. Quæ res imperium Romanum è culmine ad terram afflixit? sane princi- ‘‘
pes belli tempore domi desides, ducum virtute confisi. Sed mittantur vetera. Mauri haud ‘‘
dubium hodie in Hispania viuerent, nisi ipse bello Granatensi interfuisses copiarum du- ‘‘
ctor ac totius expeditionis particeps. Carolus Galliæ Rex quanta celeritate suo in I- ‘‘
taliam traiectu Neapolitanos domuit: eius discessu, quæ fuerant breui parta, ad veteres ‘‘
dominos redierunt. Regium corpus vt labore frangatur, verendum non est, si assuescas, ‘‘
mollitur molestia. Aulæ præterea obsequia, & ministeria, atque aliæ vitæ principalis ‘‘
commoditates nunquam desunt. Plausus quin etiam cunctorum, molestiam minuunt, ‘‘
armato atque inermi circumfusa omni ex parte multitudo theatri instar est omnium ocu ‘‘
lis in ipsum coniectis, laudibus celebrans quæcumque facit, laude vegetatur animus ‘‘
corpusque. Multo minus maris pericula moueant. quem enim Regem submersum vi- ‘‘
dimus? Quod si Alfonsus Rex, quo nos exemplo tantopere terrent, naualem pugnam re- ‘‘
cusare voluisset, nemo pugnandi necessitatem imponeret. Sui fiducia hostium contem- ‘‘
ptus vtrumq; exitiale malum, in ea præcipitarunt incommoda. Vnde tamen regia eum ‘‘
maiestas in maiorem gloriam euexit, viresque contra aduersarios nouas adiunxit. Quod ‘‘
durum tamen videtur Regem interesse bello, incertæ præliorum sorti caput & sal- ‘‘

„ uum obiicere, quid prohibeat Siciliam finitimam adire rebus eius insulæ compositis, re„ gio aspectu ea gente recreata in belli Neapolitani apparatum diligentius incumbere„ Hæc nostra sententia est verior fortasse quam grata multorum auribus. Verum ea re„ media sæpe salubria existunt quæ acerbiora ægrotorum palato: neque vtilia semper quæ dulcia. Episcopi libertas plerisque placebat, vera dicere videbatur. ii etiam qui contra tendebant magis nolebant quam non probabant sententiam. Vicit tamen Promagister quippe cunctorum auribus gratiora locutus cautiorque. Accessere Henricus regis auunculus, Aluarus Portugalensis, regio senatui Præfectus, Garsias Lassus, Antonius Fonseca, Ferdinandus Vegha magna auctoritate magnaque prudentiæ opinione procere idem cum Promagistro iudicantes. Accessit per litteras Gonsalui in eam sententiam suffragium victoriam haud dubiam suo ductu de hostibus pollicentis. Quæ asseueratio in magnis ducibus vituperatione carere non solet. Belli successu nihil incertius. Metu profecto ex Gallia finitima ostentati frequentes Regem ex Hispania abire tum quidem non sunt passi.

Rursus Galli ab Hispanis ad pugnam prouocantur.

Capvt XVI.

Cæsaraugustæ Aragonii in Philippi & vxoris verba iurabant, res Hispanorum in Brutiis & magna Græcia in præcipiti erant. Siciliæ Prorex eo periculo permotus Messanam accurrit angusto ab Italiæ ora diremptam freto. In ea vrbe militum externorum numerum legit, rebus inclinatis præsidium. Roma etiam Golisani Comitis duo fratres Cardonii Hugo Ioannesque relicta honestissima conditione, quam apud Valentinum obtinebant, suasu Francisci Rogii legati eodem appulerunt cum ducentis & quadraginta delectis militibus. Nec mora: cum ea manu aliisque militibus, quos legere potuerunt è portu Messanensi fretum in tempore transmisere. Nam Meliti Comes Bisiniani frater Terranoua, quæ Thurium veteribus fuit, capta, arcem impugnabat supremo conatu. Hugo eo profectus Comitem, qui obuiam processerat, acie superatum obsidionem soluere compulit. Simul Salernitanum & Bisinianum Consentiæ obsidione raptim dimissa resarciendo detrimento in planiciem Terranouæ dilabi. Cõmissa ea pugna fuit quarto die priusquam Emanuel Benauidius copias, quas ex Hispania vehebat quindecim nauibus, in Messanensem portum inferret. Ea classe inter alios duces Antonius Leiua in Italiam venit strenuus imprimis miles, ac deinde eximius copiarum dux prudentiæ & virtutis opinione maxima. Eæ copiæ breui transmisso freto se cum Hugone Cardonio & cæteris coniunxerunt. Contra Salernitanus & Bisinianus Melito, quo se receperant, vt is Comes cum septingentis Heluetiis aliquanto equitatu, & maiori prouincialium numero Consentiæ obsidionem repeteret, consensu decreuerunt. Suscepta is demandata cura ad Motam Calameræ castra promouit Rosano difsitum oppidum tribus modo millibus passuum, vbi Hispanici exercitus multo maxima pars statiua habebat. Ii rati opprimi aduersarios posse noctu strenue facto itinere improuisi superuenere. dubia luce in oppidum inuadunt, & quoniam clausum mœnibus non erat, momento temporis capiunt. Repentino in terrore hostes pars fugere, pars cædi. cum Comite pars maior se se in arcem eius oppidi receperunt. Vim arci admouere non licuit cognito Obenignum cum omnibus copiis in ea loca delatum forte, an consilio ad ferendam opem Comiti festinare propediemque affore. Hæ Hispanicæ copiæ Rosanum reductæ sunt haud maiori operæ pretio facto. Alia parte Fabricius Gesualdus Consæ Comitis filius, idem Amalfitani Principis gener Tarentino limiti pro Gallis præfectus cum manu militari ad vastandos eius vrbis agros progressus, Ludouici Ferreræ & Petri Nauarri, qui Tarentum præsidio obtinebant, accursu iniquis ad transitum locis cæsis militibus omnibus, vix vt tres tantum euaserint, captus Comes ipse venit in potestatem. In Apulia reliqua eo maiori ardore bellum gerebatur, quod vtraque pars vectigal ex pecoribus, quo præcipui eius regni redditus constant, exigere à pastoribus festinabat. Nec deerat egentissimus quisque ex plebe spe prædæ fingere studia partium. Conflictus peculiares varios & multos recensere longum esset. Prouincialium ingens damnum, quando à Gallis & Hispanis certatim gentis miseræ pecora diripiebantur. Rapiendi licentia misericordiam non recipit. Duces partium accendendo bello acres, frænandis iniuriis impares. His malis vt occurreret Namursius Canusii, vbi erat, cum vniuersis copiis decreuit Aufido impositum põtem euertere ad quartum à Barletta lapidem: quo sublata Hispanis libera commeandi facultate, prædandi in Apulia modus esset, præsertim hibernis pluuiis inflato amne difficili vado. Obenignus item cum primum in Brutios

peruenit,

ꝑuenit, Terranouam vrbem occupare constituit. Mœnia erant infirma, neq; commeatus affatim ex ante conuecto comparati. Hispanorum copiæ, qui in ea vrbe erant, desperata defensione per montes ad aduersi atque Orientalis maris littora se recipere constituunt. Prudenter destinata Gallorum celeritas occupatis confragosis locis, qua iter erat, importune disturbarunt. Repentino in terrore Hispani pedites se in pedes dant: ex equitibus ad quinquaginta capti sunt quà grauis armaturæ qua leuis ac fere ex Antonii Leiuæ ala, qui in eis angustiis omnium prædicatione & fama eximii bellatoris laudem tulit. His rudimentis ad summum decus contendebat. E nostris plerique Giracium se atque in finitimas eo tractu arces ex pauore recepere. Secundum eam victoriam magna rerum commutatio facta est: ac fere Magna Græcia & Brutii Obenigno deditionem fecerunt mobili ingenio gens, fideque sæpe ex fortuna suspensa. Pugnatum est ad septimum Kalendas Ianuarii. Quarto post die Namursius vti erat constitutum, cum copiis ex statiuis egressus pontis Aufido impositi tormentorum ictibus mediam fornicem euertit, turrimque ex quo illac transierat semidirutam, qua pontis aditus claudebatur. Gonsaluus hostium consilio cognito, milites Andria haud exiguo numero euocauit. Gratis festinanti eorum militum mora fuit. Sed iis tamen ad alias copias adiunctis celeritate correxit tarditatem. Itaque in hostium conspectum venit, retro conuersis vestigiis, vnde venerant, redire destinantium. Misso tubicine Gonsaluus Namursio renunciauit festinare se, proinde eius aduentum expectaret, si causæ confideret, se martis arbitrium non recusare. Respondit ille tum demum fore pugnandi copiam, si Gonsaluus Fernandus Canusium accederet, quam prope ipse Barlettam. Sic in Italia res erant, quo tempore illicim appulsus Calabriæ dux inde Madritum abiit, vbi reges erant. Captiuo quamuis honores habiti non secus ac Regis filio, excipiendoque in vrbem principalis apparatus decretus. Exilii molestiam ablati regni dolorem iis blandimentis mitigare æquum erat. In Flaminia bellum Valentinus instaurarat pari conatu feliciori euentu quam ante. Kalendis enim Ianuarii salutis anno Millesi. quingentesi. tertio Senogallia vrbs detracta Præfecti filio ex deditione venit in potestatem. In ea vrbe Franciscum Vrsinum Grauinæ ducem ad se vltro venientem, venturi securum cepit, vna cum Paulo Vrsino Vitellozio, & Oliueroto Firmensi viris primariis eximiis bello ducibus. Eo nuncio lætus Pontifex Romæ Vrsino Cardinali manus iniecit. Hæ molitiones eo pertinebat, vt Columnensium exemplo, qui vitam calamitosam in exilio propagabant fortunis euersi, Vrsinorum porro familia opprimeretur, ditioque eius familiæ omnis in agro Romano Pontifici cederet, nulla memoria icti paulo ante cum ea gente fœderis, religionis in eo violatæ nulla cura. Perusiam paulo post Valentinus felicibus armis Pontificiæ ditioni restituit, Tifernumque. His successibus spe vasta & cupiditate elatus. Senenses prȩterea, Lucenses, Pisanosque liberas & validas ciuitates ad deditionem adiungere parabat. Galli tantum Regis metus frænabat ingentes spiritus superbiamque, earum vrbium patrocinio suscepto nacti opportunitatem copias militares è Gallia Neapolim vsque transmittendi, nullo qui transitum impediret, quod ad alendum bellum quod erat in manibus commodissimum putabat. Tametsi Florentinos inter & Pisanos bellum ducebatur. Pisanique Hispaniæ viribus cupientes arreptam libertatem tueri, superiori tempore se libertati incolumi in Regis Catholici obtulerant clientelam. Abnuit ille tunc, ne importuno tempore nouum ordiri bellum esset necesse, quod Galliam & Italiam in partes traheret, cũ vtrisque committeret Hispaniam. Mutata deinde sententia cum ad spreta paulo ante consilia recurrere destinaret, occasio iam abierat, quæ momento temporis irreuocabilis labitur, populari voluntate nihil leuius, paulo momento in contrarias partes circũagitur. E Lusitania duo patrueles Alfonsus Franciscus Alburquerquii, cum ternis quisque nauibus in Orientis oras missi sunt. Quanta rerum moles exigua hæc initia consequetur? Ab hoc tenui principio rudimentisque Alfonsus maxime in quantum ducem euadet?

1503.

Palicius ab Hispanis capitur. CAPVT XVII.

BArlettæ Magnus Gonsaluus rebus suis in arcto positis, varia atque contraria consilia in animo versare. Hinc in aciem prodire nisi Germanorum aduentu & auxiliis Hispanicis, quæ in horas expectabat confirmatus, certa vincẽdi spe recusabat. Inde annonæ angustia solicitabat, compellebatque iis locis relictis pugnæ discrimen periclitari. Morbini enim, vbi Namursius, Canusii atq; Cirinolæ statiua habebat maior commeatus copia suppetebat. In ea cogitationũ anxietate, vitatis extremis mediã tenere viam placuit. Diuisis enimuero copiis varias manus ad prædandum finitimos agros dimisit, consilium

ſalutare ad tuendam nominis exiſtimationem militem exercendum, alendaſque præda copias. Sed quantulum opis id erat in anguſtia? Sic ad octauum decimum Kalendas Februarii Barletta digreſſus Diegho Mendoza duce cum trecentis expeditis equitibus præmiſſo, qui vicinos agros Labelum vſque viginti quinque inde paſſuum millibus percurreret, vbi portorii Apuli bona pars redigitur, ipſe ad quartum à Monorbino milliare caſtra poſuit Gallis prohibendis ſi Mendozæ obuiam prodire tentarent. Haud incommode irruptio cecidit. Prædæ actæ latiſſime. ſupra quadraginta ouium millia domum auerſa præcipuo agreſtium damno luctuque. Ciriniola egreſſi ducenti equites cataphracti, ſagittarii totidem, iuncti pari numero militum, qui Canuſii erant, re cognita prædam Hiſpanis ablatum abierunt. Gonſalui copiæ occurrunt ex aduerſo, intercipere iter Gallorum cupientes. Ne maius operæ pretium exiſteret imprudentia militū factum eſt. locum aduerſariis relinquerunt ſeſe Canuſium referendi paucis modo ex ſuo numero deſideratis. Namurſius neque priori incommodo neque noua iniuria irritatus in aciem prodire noluit. quo conſilio exploratum non eſt, Hiſpanis certe cum præda ſe ad ſuos recipiendi facultas data. Poſt quatuor dies nunciato Palicium cum quingentis equitibus Barlettæ fines vaſtare acceptæ ignominiæ vindicta ſolamen. Gonſaluus & Dieghus Mendoza diuiſis bifariam copiis locorum anguſtias inſederunt: quibus Gallis neceſſario tranſitus erat. Equi caſu in ipſo egreſſu ad terram proſtratus Palicius vlterius non eſt progreſſus. Vicarius tamen Mota nomine cum ſeptuaginta qua equitibus, qua ſagittariis prædatum porro pergens in inſidias præcipitauit. Socii omnes præter duos qua cæſi, qua capti ſunt. Mota dux viuus in Dieghi Mendozæ venit poteſtatem. Is in familiari ſermone quamuis captiuus ingenio arroganti. lingua procaci in Italorum nationem probra conuitiaque iactare. Enecus Lupus Aiala contra idoneis argumentis Italos tueri, Galli conuitiis aduerſari. Diſputandi calore incenſus Mota, ſi decem Itali cum Gallis totidem pugna decernere auderent, vna ſe cum aliis, vera eſſe quæ dixerat marte arbitro confirmatum edixit. Vagatus is ſermo in caſtris (neque Gallus occultauit, neque ſine arbitris fuit) prouocauit Italos, qui Hiſpanorum caſtra fortunamque ſequebantur, vti Gonſaluum frequentes adirent. Iniuriam genti factam vniuerſæ conqueruntur, vindicandi petunt facultatem. Idem flagitare Hiſpani quamuis nullo ſuo incommodo in ſociorum iniuria ſe deſpectos tamen cogitantes. Annuit ille libenter decoris apprime tenax de virtute confiſus Italorum. De loco certaminis, deque militum ab vtraque parte numero diſceptatio fuit. Conſenſu Andriam inter & Quadratam ſeptum pugnæ deſignatum, decretumque vt tredecim ab vtraque parte non amplius equites dimicarent. Idibus Februarii ad certamen eſt progreſſum. Proſpectus in omnes partes erat, neque opportunus inſidiis. locus Gonſaluus tamen cum copiis omnibus prope Andriam ſubſtitit iniuriam, ſicunde exiſteret prohibere paratus. Iam Hiſpani, Galli, Itali ad ſpectaculum pugnæ eius frequentes exierant, incolæ ſtudio viſendi proximos campos & colles repleuerant. A delectis iudicibus vtriſque loca deſignata. Vehemens ventus flare cæperat Gallis aduerſus propitius Italis quippe à tergo. Vt locorum mutatione exæquationeque ex obliquo ab vtriſque flatus exciperetur, poſtularunt Galli. Nihil impetratum tamen. Ergo infenſis haſtis concurritur, quas etſi venti impotentia Gallis omnibus excuſſit de manibus, nihil tamen aduerſi accidit, nemo ad terram proſtratus ne vllus quidem equus occiſus. Ad gladios clauaſque perducta pugna Gallis Itali longe ſuperiores extiterunt, tum agilitate equorum obedientium, tum pugnandi dexteritate. Horæ ſpatio vno cæſo, atque altero grauiter ſauciato, Galli reliqui è loco certaminis pulſi victique ſunt. Ex Italis vni tantum leue vulnus eſt inflictum. Victoria parta clari lætique victores Barlettam ea nocte redierunt duodecim captiuos præ ſe agentes, defenſa gentis dignitate, vindicata procacis hominis contumelia nobiliſſimi. Excepti ab omnibus inſigni plauſu, à magno Gonſaluo ad cænam etiam adhibiti. virtuti atque felicitati debitus honos. Is euentus pugnæ fuit in paucis eo tēpore celebratæ, nomina pugnantium vt ſigillatim referantur operæ non eſt. Interea Ludouicus Ferrera & Petrus Nauarrus Tarento eductis copiis Caſtellanetam ex deditione, aliaque circum oppida vi aut voluntate occuparunt. Cum maioris rei oblata opportunitas eſt. Palicius qui ſe Aprutii Proregem ferebat & cum eo Amadeus Curtonus Sabaudi ducis vicarius Rubi morabantur decem & octo paſſuum millibus Barletta: cum iis ſupra quingentos pars equites grauis armaturæ pars ſagittarii. Eos inuadere Gonſaluus oppido cupiebat, hoſtium aliorum vicinitas metuſque ex eo retardabat. Commodū Namurſium cognouit abiiſſe ſpe Caſtellanetę recuperandæ. Amalfitanum cum robore exercitus Gallici Canuſii ſubſtitiſſe. Rubum denuo centum quinquaginta

ınita equites missos augendo eius oppidi præsidio. Aduolat Gonsaluus cum mille equi-
ibus peditum tribus millibus, & aliquot igneis tormentis sub noctem profectus ad octa-
uum kalendas Martii, qui dies Mercurii fuit. Continuato strenue tota nocte itinere sub
uroram Rubum improuisus accedit. Nec mora tormentis murus quassatur. Longum
rat militibus expectare dum aditus prorsus patefieret globis ignitis strato muro. Iniussu
calis superare mœnia contendunt. Nullo ductore sibi quisque auctor incitatorque erat.
Defendunt aduersarii acriter. Hispanos subeuntes contis saxisque deturbant: ac retro re-
lire compellunt præter ignominiam tamen nulla alia clade. Tormentorum rursus con
inua iaculatione muri magna parte prostrata, ignominiæ prioris demendæ studio ar-
lentiores milites feliciori quam ante conatu per ruinas & rudera in oppidum irrumpe-
e parant. Defendunt rursus eximia virtute aduersarii. Pugnatur acerrime: multum ef-
unditur sanguinis. Ad extremum victa defensorum constantia in oppidum penetra-
ur. Recens iracundia sanguine expletur. cædes per vias ædesque factæ nullo militum
c populi discrimine. E Gallis ducenti ceciderunt: multo plures vulnerati. Palicius
uamuis capite sauciato fugam meditatus per auersam portam in limite captus est. Sab-
udi Ducis vicarius se in arcem recepit sustentaturus dum maiora è propinquo auxilia
duentarent. Directis tamen eo tormentis maioris mali metu deditionem fecit sine ex-
eptione ad victoris arbitrium. Capti sunt item multi alii viri præstantes cum magno
ei Gallice detrimento inclinationeque. Ex Hispanis pauci desiderati, neque quisquam
nagni nominis. Diegho tantum Mendozæ in oppidi ingressu lapidis ictu concussa ga-
a sensum excussit nullo præterea maiori nocumento. Victoria parta direptoque oppi-
o continuo se victores retulerunt in pacata, priusquam ad rei gestæ famam ex vicinis
ocis Gallicæ copiæ ad vindictam confluerent. Festinatio salutaris fuit. Namursius e-
im Gonsalui consilio indicato dimissa Castellaneta reuertebatur, vt iunctis cum Amal-
tano viribus Rubi ad præsidium accurreret. Rebus perditis serus opitulator variatis
onsiliis neutri parti opportunus aduenit. Ex hoc plane tempore res Gallicæ aperte in-
inare cœperunt exitio proximæ. Ac Præianes quidem miles Hospitalarius in prouin-
a Phocæensi natus, qui è Rhodo cum quatuor triremibus, duabus biremibus Gallis au-
ilio venerat, impeditoque Hispanis commeatu, captisque quibusdam nauibus Apu-
æ littora infesta habere pergebat, victus est. Lezcanus rei nauticæ apprime callens
um quatuor triremibus Apuliæ littora ab hostili iniuria tueri iussus quingentis militi-
us in triremes impositis Gallum impugnaturus Brundusium versus nauigauit. Eius ad-
entu hostis territus consilio detrectandi certaminis in Hydruntis portum se intulit Ve-
etorum, in quorum ea vrbs ditione erat, præsidio confisus sustentare posse. Nihil ea
moratus Lezcanus duas naues quæ extra portum in ancoris stabant, aliaque minora
auigia cepit, maiora moliebatur, in portum irrumpere. Creuit ex eo hosti terror. Ita
tentata quidem defensione per noctem nautis & militibus expositis in terram atque
autica supellectile sublata, triremes biremesque cum tormentis submersit, ne Hispanus
potiretur; quæ magna desperatio fuit. Villamarinus cui Præfecti maris nomen erat
tum, in portu Messanensi cum aliquot triremibus ea littora tuebatur, quasi ex specu-
in omnes partes despectu quocumque vocaret necessitas paratus accurrere. Ad sup-
endum militum & nauium numerum Portocarrerii aduentum expectabat auide du-
um ex Hispania profecti. Gonsaluus tamen vt continuo Apuliç portum aliquem tene-
t, hortabatur. Emanuelis Benauidii exemplo veritus scilicet ne in Brutiis subsisteret,
ontra quam ipse mandarat, vt quam primum ad se festinaret viresque secum conferret:
a parte bello profligato, vbi de summa certabatur, cætera in victoriæ partem facile ac-
essura. Ludouico item Ferreræ & Petro Nauarro, qui Tarentum obtinebant, vt vires
ipsi conferrent mandatum est, tum Lezcano qui hoste profligato continuo quingen-
s milites in terram exposuerat, præterea Mazaræ Episcopo Calipoli curanti, profecto,
cum sua quisque manu Barlettam aduolarent. Auctis ea diligentia viribus Hispanus
um hoste minus iam feroci signis collatis dimicare, vnoque prælio finem molestiis im-
onere & bello destinabat certa victoriæ spe.

Vasti Marchio Hispanorum partes amplectitur.

CAPVT XVIII.

Eadem cura noua conquirēdi auxilia Namursium Canusii solicitum habebat, eo am-
plius quod passim Galli milites ab Hispanis cædebantur magno rei Gallicæ detrimēto

pari ignominia. Ad fanum Ioannis Rotundi Arriaran dux Manfredonia profectos ducentos Gallos nihilominus cæciderat. Parem hostium numerum acie fudere Ludouicus Ferrera & Petrus Nauarrus Tarento, vti erant iussi, digressi prope Grutallas transitu prohibere conatos, quinquaginta insuper captiuis. Iidem vlterius progressi adiunctoq; Lezcano, Bitonti Marchionem quingentos tum equites tum pedites ad Namursium, vt vires conferret, ducentem in conflictu victum ceperunt, cæsis Marchionis patruo Antonio Aquauiua eiusque filio. Præterea Oliua Centurio Gallorum manum nactus pugna commissa trigintaque ex numero cæsis, cæteros fudit. Adhæc quinquaginta equites pedites septuaginta Viseli egressos vt Hispanorum pabulatores impeterent. Dieghus Mendoza, qui suis præsidio iuerat, momento in fugam compulit male mulctatos. Atque equites Viselim præ metu redierunt equorum velocitate adiuti, pedites intra turrim, ad quam se receperant impugnati cæsique sunt. His incommodis commotus Namursius monet Obenignum vnaque Salernitanum & Bisinianum si rem Gallicam saluam cuperent, vt Brutiorum & Magnæ Græciæ oppidis pro præsenti copia munitis, statuq; regionis compositis, ad se quam primum venirent. Cum hoste feroci exultante successibus vniuersis viribus dimicandum videri. Ducis mandatis obtemperare non est visum spem subiugandi penitus eam prouinciam, quæ se offerebat, prætermittendam non putabant. Non minori cupiditate Gonsaluus dimicandi cum hostibus ardebat haud ignarus annonæ difficultate crescente indies, diutius in iis locis sustentare non posse. Receptum fugæ similem. magna in bello famæ momenta audaciam pro munimento fore. Veneta tamen nauis frumento onusta Tranum appulit, qua Hispani sunt potiti, exiguum leuamen. Sed ex Sicilia item quinque nauibus non vno tempore frumenti tria millia medimni allati subsidium famis maius, præsertim pecorum adiuncta frequenti præda ex vicinis agris. Aprutii vrbes ac nominatim Aquila gentis caput ad fœdus Hispanum iam dudum erant propensæ. Arcano hæc agitata dum maturum esset, tegebantur. Capua quinetiam, Atella, Salernumque à Gallis defecturas se pollicebantur, tracturæ in defectionis societatem finitimos. Constitutum, vt quam primum Hispanorum copiæ in apertum progrederentur, omnes eæ vrbes Gallica insignia transitionis argumento Hispanicis vexillis mutarent. Muri Comiti venia est data merito quamuis grauia supplicia, qui primus in Lucanis vbi ditionem obtinebat Gallicas partes palam fouisset multis, vt idem facerent, auctor exemplo voceque. Salernitano parum fidebatur ad Hispanos transitionem pollicenti, expetentique adeo in coniugium Gonsalui Magni filiam sanioris mentis indicio. Explorata multis & magnis in rebus viri inconstantia dictis detrahebat fidem. De Amalfitano haud certior spes, facturum quæ pollicebatur, velle ad Hispanos transire. Maiori rei Hispanicæ commodo certiori fide Enecus Daualus Ænariam suæ ditionis insulam, seque Regis Catholici palam obsequiis adiunxit haud leui ad victoriam adiumento. Origo illi ex Hispania fuit. Enecus Daualus Roderico Daualo equitum in Castella Magistro natus præcipua apud Reges Neapolitanos gratia & auctoritate Antolenam Aquinatem duxit Bernardi Gasparis Aquinatis Piscariæ Marchionis & Montedorisi Comitis filiam & hæredem paternæ ditionis. Ex hoc coniugio Alfonsus Daualus natus est Piscariæ Marchio, quem per fidem colloquii Maurus in obsidione arcis Neapolitanæ peremit infante relicto, cui Ferdinando nomen fuit. Alteri Eneci filio (quem Zurita Martinum vocat) Montedorisi principatus obuenit nulla præterea laude. Minor duobus Enecus Daualus extitit, cui Fridericus Rex accedentibus annis operæ impensæ præmium vastum dedit Marchionis nomine iure hæreditario Ænariæ imperium dum viueret, insulæque prouentus omnes, secturas aluminis, atque arcis prefecturam. Horum procerum duo alii fratres fuerunt Rodericus, Emundusque vti alio loco dictum est, tum soror Constantia nomine Serræ Comes primum, deinde Francauillæ dux lectissima fœmina. Ergo Marchione promerendo datum, vt ad omnia quæ Regum priorum dono possidebat, Prochytam insulam adiiceret, cataphractis centum, leuis armaturæ equitibus ducentis sub ea stipendia regia darentur. Ferdinando item fratris filio Piscariæ principatus est confirmatus, nomenque Regii cubicularii auo antea patrique à prioribus regibus datus honos. Cautum præterea, si Hispani eo regno pellerentur, idonea opum compensatio in Hispania esset. Honestissimæ conditiones, sed maiorum Enecique ipsius virtuti & meritis consentaneæ. Iis rebus constituendis non pauci menses sunt consumpti. Ea vero causa extitit non ante professi studii in Hispanos quo alioqui erat ardenti, à Gallis penitus auersus. Eneci filius Alfonsus, Piscariam tandem Ferdinandi patruelis sine prole in flore

flore ætatis atque in medio felicitatis cursu importuna morte extincti ad Vasti princi-
tum adiunxit. Nepotem eiusdem Ferdinandum Piscariæ Marchionem annis superio-
ous Proregem Siciliæ vidimus, quo tempore in ea insula versabamur, ducta Mantuani
rore nobilissima, amplissima dote. Verum quo tempore Vasti Marchio se suaque Regis
atholici fidei permisit, Aquilera miles sacer vir impiger & bellicæ compos laudis, tre-
ntos milites in Crotonis portum intulit auxilium à Francisco Rogio legato Roma op-
ortune destinatum. Gometius item Solisius Consentiæ arcem obsidione liberauit vr-
emque vi cepit, pulso Meliti Comite numero quamuis militum vinceretur ac vix quar-
m hostium partem exæquaret. Eo maior gloria, dedecus hosti, de Gallis ad Rubum ca-
is disceptatio tenuit magno animorum motu diu vtrinque agitata. Conuenerat inter
rosque vt bello modeste gesto quippe inter Christianos, equiti capto equo & armis de-
ctis libertatem redimere fas esset annui stipendii quarta. Ceperant Galli diebus supe-
oribus Theodorum Bocalum Epirotarum equitum ducem, Dieghum Veram rei tor-
entariæ magistrum, atque Escaladam centuriæ Hispanorum præfectum, aliosq; ad tri-
nta. Et cæteros quidem missos fecerunt qua lege & pretio erat constitutum; retinuere
s modo causati duces eos esse, neque debere communi lege comprehendi: quorũ es-
dignitas maior eximendos à vulgi conditione videri. Nunc quasi sui obliti postula-
nt tamen Gallos ad Rubum captos pacto prius pretio dimitti, scilicet non consideran-
viros primarios esse, plerosq; etiam ordinum ductores. Præterea Gonsaluo renuncia-
n, legem eam militiæ Neapolitanæ, quarta stipendii equitem captum redimi, non ex-
ndi ad eos qui in iusto prælio, aut oppido per vim capto venissent in potestatem. Con-
ti milites veterani nobilesq; prouinciæ prouectæ ætatis consensu, non aliter prouinciꝫ
oribus esse obseruatum vero an ad gratiam curiose inquirendum non arbitror, sed re-
onderunt tamen. In eam certe sententiam Gallis responsum est datum: captiui vti de li-
rtatis pretio cum iis constituerent, in quorum potestate erant: neque communi cæte-
um priuilegio se tegerent. In quo non lucro paucorum consultum arbitror: sed ea ex-
sатione cautum ne prelio viri pugnaces apprime interessent, quod vt res se dabant bre-
de summa rerum futurum videbatur.

Pax a Philippo Principe in Gallia pacta.

Capvt XIX.

Hilippus Princeps discedendi ex Hispania certus ex Rege socero enixe cupiebat co-
gnoscere, vellet per conditiones arma ponere cum Gallis instaurato fœdere: sibique
estatem esse paciscendi si forte Rex Gallus æqua videretur appetere. Recusauit ini-
Rex Catholicus vtrumque siue genero non satis fidens, multo minus eius aulicis,
os ad Gallos esse propensos multa indicabant, siue amicorum in Italia animos debili-
metuebat, si se conscio & volente generum principem per Galliam iter habere vul-
etur. Dedit tamen in eam rem angusta certe mandata, quæ transilire nefas esset. Pro-
to tamen eo Bernardum Buillium Abbatem iisdem vestigiis sequi iussit, testatoque
criptam paciscendi formulam ad eum perferre, qua ampla potestas continebatur fi-
ndi pace facta controuersias. cum eo ne delegatæ potestatis exemplum communi-
et cuiquam præter principem ipsum iuratum arcani fidem: ac ne Principi quidem
cedam crederet, si præscriptæ formulæ fines transgrederetur. Quo in Apulia tem-
e & magna Græcia arma mouebantur ardore quo vnquam maximo, Complu-
x Ioanna principe paulo post discessum viri filius est natus ad sextum Idus Martii,
fuit Ferdinandus nomen, imperium & ampla regna annis accedentibus. Abluit in-
tem sacro fonte aquis salutaribus Toletanus susceptoribus Anagari Duce, & Vil-
io. Lugduni Rex Gallus & Rhotomagensis Cardinalis in Gallia Pontificis lega-
aduentu Philippi principis continuo de fœdere sanciendo consilia agitarunt. De
ditionibus disceptatio erat. Datæ potestatis fines & paciscendi formam ex Hispa-
missam negligi videbatur. Buillius Philippum Principem monet, ne suo Rege in-
quidquam nouaret, cassa fore contra eius decretum inita pacta. Ea monita voces-
contemnebantur: ac ne facta quidem potestas est nunciandi Regi Catholico per lit-
s mutatis ad celeritatem equis, quæ agebantur. Mirabilis confidentia. coegerunt et-
minis atque terroribus concreditæ potestatis exemplum vt publicaret. Principi ipsi
cta necessitudo est paciscendi, quoniam in Galli potestate erat. Aulici quoque ho-
es Belgæ fœdus maturari cupiebant moræ impatientia, Regis in eo Catholici volun
neglecta. Pecunia gallica corruptos fama vulgauit in deterius semper prona hominũ

persuasione. Initi fœderis summa duarum rerum optione continebatur. Rex Catholicus Carolo nepoti attributam regni Neapolitani partem cederet, Gallus Claudiæ filiæ quasi pacti coniugii dotem inter infantes ineundi maiori vtriusque ætate. Cum eo vt Catholici pars penes sequestrum esset Philippum generum, aut quos ipse nominasset: Gallus retineret sua. Audax negotium dicerem impudens conatus. Neque magis æquum quod sequitur. Si ea conditio minus placeret, vterque Rex attributas prouincias in priori fœdere possideret, Capitinata de qua præcipua lis erat, sequestro daretur consensu designando. Fœderis vtraque pars Gallis erat propitia. Hispano aspera, quando in altera Gallo sua retinente Ferdinãdo detrahebatur, quod obtinebat, Hispanis præsertim ex ea prouincia deturbatis, quod ea gẽs imprimis cupiebat, si id contingeret reliqua prona fore persuasi, altera conditione suscepta lis in eodem statu perstabat, nulla maiori ex eo tranquillitate: ne spe quidem vt in vnum sequestrum conuenirent. Quis enim aut vnde neutri partium addictus? Interea Rex Catholicus Cæsaraugustam redierat ad dissoluendum gentis conuentum qui eatenus tenuerat. In ea vrbe ineunte Aprili mense Regi præsenti decreta auxilia sunt in bellum Neapolitanum ducenti grauis trecenti leuis armaturæ equites triennii spatio: adiecta lege, vt duces & milites ex ea gente legerentur. Breui ergo delectu habito mandatum omnibus, vt ad fines Ruscinonenses accederent, propter belli terrores ea parte ex Gallia ostentatos. Britanniæ enim Marescalus & Dunensis Comes cum ordinariis Galliæ militibus Carcasonem confluebant, quo loco ex aliis gentibus copiarum concursus erat futurus. Tanti apparatus quo pertinerent, dubitabat nemo. Tuendo limite Rex Catholicus copiis suis vt ad Figueras oppidum præsto essent limiti vicinum edixit: simul Sanctius Castella Ruscinonensi tractui Præfectus vir eximie fortis & cautus oppida & arces ad vim hostium sustinendam muniebat, metu ne impendens tempestas imparatum oppprimeret. Rex ipse eodem accedendi voluntate Populetum delatus, in eo monasterio Buillii, Abbatis litteras accepit renunciantis quod erat ipse veritus, vim Philippo Principi minasq; intentari, nisi in fœdus consentiret, quamuis contra formam ab ipso præscriptam iniquum & graue. Rescripsit Rex quid facto opus esset. Nihil profectum tamen ea diligentia. Voce præconis Lugduni euulgato fœdere Philippus Princeps Ioannem Hedinum aulę metatorem, Gallus Eduardum Bullotum in Italiam dimiserunt, vt pro se vterque Gonsaluo & Namursio confectæ pacis gaudium ingens videlicet nunciarent: & quod erat consequens suorum Principum nomine mandarent positis armis ne in bello vltra procederetur. Sic Philippus in Allobroges abiit cum Margarita sorore & Sabaudo Duce eorum inuitatu Christi in vitam reducis memoriæ dicatos dies celebraturus. Hedinus & Eduardus festinato per Romam itinere, locisque omnibus factam pacem euulgantes Barlettam peruenere in ipso procinctu prælii: cuius sorti duo duces rerum summam permittere decreuerant. Gonsaluus imprimis aduentu ex Germania militum quingentorum supra duo millia lætus, victoriæ spe certa. iis supra Venetias ad Tergestum conscensa classe emensoque nullo prohibente mari supero ad quartum idus Aprilis Manfredoniam appulere. Dedit Hedinus Gonsaluo litteras, quibus Philippus Princeps Regis Catholici nomine arma vt ponerentur, mandabat, pacem factam ne bello importuno violaret obtestatus. Respondit (à suo Rege per litteras monitus Philippum per Galliam iter facere, si quid forte de pace induciisue præscriberet, iniussu suo ne quidquam mutaret) res in eo esse statu vt Principis mandatis obtemperare integrum non esset, nisi Rege prius consulto quid in eo rerum articulo facto opus esset. Consilia res magis hominibus dare, quæ in horas variantur, quam homines rebus. Gallos priores sumpsisse arma: nunc re Gallica inclinata nefas esse importuno fœderi dare aures. Scire quod consilium captare ipse deberet: Ac vero Namursio coram conueniens daturum responsum. Sic factum, Rex quoque Catholicus ab eo fœdere auersus animo, vt satisfacere omnium votis videretur, de restituendo in Neapolitanum regnum Friderico exule Rege per legatum rursus egit. Verum Gallus ne facta quidem de ea re conueniendi potestate, legatum cum ignominia repulit. pactæ concordiæ Hispanos non stare tulit ægerrime, gnarus modicas vires esse sibi, aduersarium præualidum.

Obenignus victus & captus. CAPVT XX.

CLasse instructa Ludouicus Portocarrerius è portu Carthaginis nouæ soluerat dimidiato mense Februario. Minime idonea tempestate profectos gemina procella disiecit, prius ad Narbonensem sinũ, deinde in Panormitano littore. Velox tamen nauigatio fuit,

t,viginti diebus nulla desiderata naui Messanensem portũ tenuerunt,magnis quamuis
ooribus toleratis incolumes. Qua parte copias exponerent,disceptatum in ea vrbe est.
uidam Gonsalui præceptis obtemperandum dicere, neque consistendum priusquam
Apuliæ oram ventum esset,viresque conferrent cum reliquo exercitu. Ludouico Por-
carrerio importuna nauigatio visa est præsertim milite aduersa & lõga nauigatione ia-
to. Rhegium ergo traiecit,bellum ea parte gesturus, vti in Hispania missum erat. Obe-
gnus post victoriam de Benauidio & HugoneCardonio partam adMotam Bubalinam
m copiis consistebat, spe Giracium sine vulnere obtinendi Hispanis fame ad deditio-
m adactis,qui è superiori clade superstites magno se numero in id oppidum ad præsi-
im receperant. Bisinianus in ditionem abierat: Salernitanus & Meliti Comes Neapo-
. Decreuerat Portocarrerius copias in aciem producere: eoque consilio milites re-
nsuit cum lethali febri importuno tempore correptus est. Vis mali augebatur in dies,vt
edici desperarent. Ante obitum duces partium aliquot egregios Terranouam occu-
sse cognouit,vrbem cũ multis aliis oppidis classis aduentu nunciato à Gallis desertam.
benignum cognito eius morbo cum copiis continuo accurrisse grauique obsidione
mere mœnibus haud firmis salutem tuentes exigua spe nisi aliunde venirent auxilia,
oniam vincebantur numero, premebat inopia. Eo motus periculo Portocarrerius
rnando Andradio pro se substituto equitatum peditatumque mittit obsessis auxilium.
efecto item maris Villamarino, vti triremes Gioiam admoueret præceptum est, quasi
ri terraque copiæ obsessis opitulatum mitterentur; si territi ea specie aduersarii desi-
rent. Festinarunt nostri cognito obsessos annonæ inopiæ laborare suprema. Semena-
m promota castra. Obenignus Terranouæ suburbiis relictis ad vicinos pagos abscess-
Sic Andradius soluta obsidionẽ satis se profecisse ratus Semenariæ cum copiis substi-
Noui eo milites confluxere ac imprimis Benauidius, Antonius Leuia, Gõsaluus Da-
us,Hugo & Ioannes Cardonii, quisque cum sua peculiari manu operæpretium factu-
x iis omnibus idoneo exercitu quamuis conflato, Melitum tamen redire destinãtes,
go ne pulcherrimam occasionem, quæ momento prætervolat, ignauia prætermitte-
t hostis delendi auctor erat. Prudentes duces oblatam opportunitatem auide arripe-
neque inutili cautione certam victoriæ spem corrumpere: cuius negligentiæ è vesti-
sera pœnitentia subsequatur. Cunctatione rem Gallicam crescere, aduentare auxi-
vndique: nec collectitium militem,sed veterem & assuetum armis. Excusauit tamen
dradius prœlii committendi denegatam expresse facultatem. Quod voluntate tamen
ere recusauit,casus paulo in necessitatem vertit. Obiit interim Portocarrerius. Cor-
Messanæ in æde maxima amplo funere tumulatum exaduersum Alfonsi Neapolita-
Regis eo loco sepulti. Eius obitu inter duces nonnulla disceptatio extitit,quis defuncti
ocum cæteris omnibus imperaret. In suis meritis æstimandis nimium sibi fauet ambi-
mortalium. Arbitrio Proregis Siculi controuersiam finire placuit. Ille defuncti volun-
m secutus denuo Andradium summum ducem nominauit. Cardoniis fratrib. ea no-
natio molesta accidit imprimis: neque moderari linguam viri alioqui modesti, nimis
lliter pati dolorem; exiguo vsu iuuenem præferri sibi neq; generis nobilitate præstan-
,& minori multo armorum vsu,nulla gloria militari. Vicit tamen in generosis animis
orem de suo Rege benemerendi voluntas, officiiq; ratio, vt cum cæteris consentirẽt.
lebant Hispani cupiditate cum hostibus iusto prælio confligendi. Vtraque castra vi-
a erãt, modico dirempta interuallo. Non minus se pugnæ cupidum Obenignus osten
memor suæ dignitatis & Gallicæ gloriæ. Misso tubicine aduersarios prouocat ad cer
en. Excusauit Andradius accepti mãdati memor. Metum interpretatus hostis &quo-
n Hispanos milites ægre ferre cognouerat stipendia non solui,in superbiã elatus Ro-
o & Gioia eductis copiis propius Hispanorum statiua promouit castra; ne dubitauit
dem se in Semenariæ conspectum dare. Vadato flumine longius æquo per eam plani-
n processit magna Hispanorum ignominia probroque. Calæcos paulo ante tumultu-
es quoniam stipendia nõ soluebantur, breui duces placarant gemmis priuatim ac re-
io cultu diuenditis, pretioq; inter milites distributo. In Gallico exercitu trecenti gra-
sexcenti leuis armaturæ equites erant,mille & quingenti pedites, supra tria millia vi-
i numerus magis quam robur. Hispanorum copiæ competenti instructæ ordine Se-
nariæ egressæ octingenti equites pedites ad quatuor millia exultanti hosti processere
iam certa pugnandi voluntate. Detrectato Obenignus contra opinionem certamine
ã copias reduxit. Institere è vestigio aduersarii oppidum impugnare, aut si Gallus in
m prodiret,signa conferre destinantes, certè perculsos vrgere, quoniam metus con-
onẽ expresserãt. Leuia fuere certamina haud memorabili in alterutrã partẽ euentu,

Irritatis tantum animis sibiq; fidentes vtriq; ad vndecimum Kalen. Maii, qui dies Veneris fuit, quasi ex composito atque antecondicto copias in aciem produxere. Obenignus suos ad pugnam inflammabat, ad memoriam reuocata victoria quam iis locis se duce an-
» nis superioribus obtinuerant de Ferdinando Rege Neapolitano Gonsaluoque. Qui nu-
» merosum exercitum & validum iis ductoribus, milites, virtute profligastis; quantumque
» Gallica gens aliis nationibus præstet vigore animorum, scientiaque pugnandi, documen
» to fuistis: an æquum videatur paucos inermes, seminudos Hispanos, neque satis inter se
» consentientes metuere? laudi & gloriæ partæ imponere maculam? Auertat numina tan-
» tum nefas, neque patimini milites dedecus graue morte ipsa & sanguine procurandum.
» Is in pugna potius animus esto, qui victoribus esse debet, excelsus & magnus. Ergo in ho- 10
» stes impetum date memores nobilitatis vestræ, memores gloriæ & nominis Gallici. Hæc
» Obenignus dixit. Agmina per planiciem progrediebantur. Pars vtraque auerso sole inchoare pugnam satagebat, ne eius radiis oculorum acies obtunderetur scilicet. Hispani hac mente paulo superius traiecere fluuium. Galli metum fugamque interpretati perturbatis ordinibus in pugnam inuadunt. Neque magis ex disciplina tormentis globos displodunt nullo fructu nullo hostiũ detrimento, non minus fortuna Hispanis sæpe in hoc bello quam ratio affuit. Hispanæ acies in hunc modum instructæ erant. Læuum cornu tenebant. Hispani pedites Italique, dextrum equites expediti, mediam aciem cataphracti. Ab his ea impressio facta est qua Gallos fere omnes infensis auulsos hastis ex equis deturbarunt. Secundum Gallorum agmen, vbi pedites curabant, eo spectaculo territi ne tentata 20 quidem pugna verterunt terga. Nostri fugientibus insistere vsque ad Gioiæ portas, quo se maior pars ex fuga receperũt. Capti pleriq; omnes Galli duces. Intra Gioiam Honoratus & Alfonsus Sanseuerini, hic patruelis ille frater Bisiniani, deditionem compulsi fecerunt. Obenigni fortuna eadem fuit. Intra Angiti arcem, quo se receperat, impugnatus acerrime in victorum potestatem viuus venit. eius captiuitate nihil de victoriæ gloria aut communi Hispanorum lætitia diminutum, si hostis maxime infensus & importunus fuga euasisset. Victoria in paucis ea ætate celebris fregit Gallorum animos. Brutii & magna græcia vniuersa momento temporis ad Hispanos inclinarunt, eiusq; imperii iugum volentes nolentes susceperunt. Nihil preterea deditis grauius imperatum.

Magnum ad Ciriniolam prælium. CAPVT XXI. 30

Annonæ difficultate anxius Gonsalui animus in diuersa & contraria trahebatur. Tribus amplius diebus iis locis sustentare non licebat: neque facultas ostendebatur aliunde rei frumentariæ. Ne eo tractu oppida ad hostes auerteret verebatur scilicet, famis malum cunctos ex æquo premens. Hostes ad pugnam elicere fore optimum visum est: vnoque prælio si minus victoria certe morte ex iis difficultatibus euadere. Eo consilio Ciriniolam, seu Gerionem mauis, ducere oppidum haud satis firmum, sed multis in arce militibus præsidiariis munitum: quod caput erat à Gallicis castris sed modo passuum millibus positum. Ex eo pugnæ copiam fore suspicabatur: impugnati in oculis oppidi ignominiam Gallos non laturos. Sub discessum equitibus geminos aureos per capita distribuit, peditibus aureum dimidiatum, exiguum inopiæ leuamen. Sed 40 tanta inerat pugnandi cupiditas, tantus animorum ardor, vt debita multorum mensium stipendia nemo flagitaret, nulla seditiosa vox audiretur totis castris. Die primo sub Cannis clade olim Romanorum nobili vico secundum Aufidi fluminis ripam Hispani constiterunt. Aberant hostium castra tribus modo passuum millibus. Cum luce proxima instituto itinere Ciriniolam pergere porro instructa acie propter hostium propinquitatem. Fabricius Columna & Ludouicus Ferrera cum præcursoribus præcedebant. In prima acie Dieghus Mendoza curabat duobus Hispanorum peditum millibus attributis ferox. Medium agmen Dux Termenstinus ducebat ducentis cataphractis & duobus aliis Hispanorum peditum millibus constans. Cum Germanis cataphractis aliquanto numero, & leuis armaturæ equitibus in postrema acie substitit. Magnus Gonsaluus 50 vim hostium, si à tergo premerent, propulsare paratus. Regio arida erat imprimis, diei æstus maximus, longius opinione iter. Militum defatigatio tanta, vt siti è cataphractis nonnulli exanimati perierint repente vi ardoris interclusa anima, è Germanis item non pauci Hispanisque peditibus. Cognita Galli nostrorum lassitudine angustiam alienam suam occasionem facere destinantes hærere in terga ac vero vniuerso prælio dimicare statuunt. Eo consilio ex statiuis egressi quingenti grauis armaturę equites, leuis ad duo millia erant, quatuor millia qua Heluetii qua Vascones ex Gallia. Acies hoc ordine instructæ. Salernitanus in prima acie ducentos cataphractos ductabat pedites bis mille. Postremum agmen Amalfitano tributum est: in quo equitum turma erat, mille

vicani

cani prouinciales paucissimi Vasconum numeri. Cum reliquis copiis mediam aciem tinebat Namursius inscius nimirum ad exitium festinare. Nostri peditatu superiores ant, nisi sitis & ęstus fatigarent. Hostium equitatus potior videbatur armis equisque lidior. Ad hunc modum instructis ordinibus Galli postremum nostrorum agmen lassere, instare atque vrgere locis omnibus nullo ad respirandum spatio dato. Nostris m molestia itineris & cum hostibus luctandum erat. Fessi ęstu passim sternunt corpo- & infrequentia relinquunt signa. Ciriniolam vbi castra munita nostri habebant, pernire nisi amissis impedimentis, magnaque peditum clade fas non erat, multis toto itire ad terram proiectis præ siti æstuque. In iis angustiis Gonsaluus nihil perturbatus, gens animus, equitibus mandat vt equorum clunibus pedites exciperent, qui maxime orarent, exemplo ipse excitat alios, potum quin etiam deficientibus porrigit propria nnunquam manu. Ducis constantia cæteri animati ad castrorum tandem locum pernere. Nulla eatenus insignis accepta clades. Dies in noctem præcipitabat vix duabus ris reliquis ad solis occasum. Cum se Gallicus equitatus prope ostendit, integris fordabilis, quid ęstu, siti, labore debilitatis? Ex metu audacia orta est. Intra munimenta es momento instructa certa pugnandi voluntate. Ad circumfusas legiones priusquã gnæ signum daretur, Gonsaluus hac sententia orationem habuit. Militaris gloria, viri biles, ex victis paratur hostibus. Victoria sine labore & periculo non contingat. Mo- " tiis multis & magnis assuetos an mutare æquum sit? Suscepti antea laboris & miseriæ " ctus vberrimus ostentatur. Adeste milites animis, omnis facessat ignauia. Causæ, " am tuemur, æquitate, si maxime viribus hostes vincerent, de victoria tamen nõ diffi- " rem. Nunc rebus omnibus præstatis numero, scientia pugnandi, animorum vigore, " cendi consuetudine. Galli quid aliud quam præda victoribus? & tamen quod robo- " sit, Itali nobiscum palam aut voto stant. Auide deposcebatis hostem: an pugnandi " cessitudine iniecta cessatis, exhorretis certamen? Tantam superi ignominiam auerti- " Hic dies, si viri estis, diuturnis molestiis finem afferet. In dextris opes, gloriam, supe- " ris temporis fructum, instantis lætitiam, futuri felicitatem portatis. His dictis pugnæ " num datur. Namursius propter diei tempus in proximam lucem sustentare voluit. Alegrius vt continuo pugnaretur euicit ferox rapidusque in consiliis ac lingua imdicus. Blanditur sibi humanus animus sæpe concepta temere spe. Victus ea imporitate Namursius, Huc, inquit, arma puer. Quam vereor ne hic noster incitator ma- " em in equi pedibus spem, quam in dextra ponat. Præsagium vanum non fuit. Trede- " ab vtraque parte tormenta maiora erãt. Displosa prius Gallica maiori fragore quam nmodo. Hispanica late stragem quippe ex superiori loco librata in Gallorum agmine erunt. Verum ne maior esset clades Itali militis errore factum est: qui victos Hispanos rudentia ratus pulueris sulphurei cados duobus curribus gestatos raptim incendit. gna militum turbatio fuit. Latissime diffusa flamma plerique putarunt Hispanorum esse perditas. In eo discrimine Gonsaluus præsenti animo hilari facie ad circumstan- " Bono, inquit, estote animo, datur cælo clara victoria, pręclarum flamma omen quasi ensis ad eam celebrandam facibus. Namursius clade incitatus, quam nostra tormentulerãt, sine mora in aduersarios incurrit, cum octingẽtis cataphractis. Hispanorum lites in fronte erant dispositi, grauis armaturæ equites ab vtroque latere, obiecta fossa. æ res Gallos equites fefellit non satis discusso tormentarii pulueris fumo, qui velut anebula cęlum absconderat, coegitque nullo operæpretio retro se in gyrum referre. llum in conflictu leue peccatum est. Exiguæ sępe offensiones reliqua in præceps trat. Receptus multis equitibus exitium attulit. Germani milites ex propinquo plums eiaculatis igne globis multos è Gallico equitatu prostrarunt ipsumq; adeo summum cem. Sequebantur cataphractis proximi Heluetii & Vascones in hos è munimentis essi Hispani pedites eum impetum tulerunt: cui pares hostes non fuerunt, cęsi fusi- passim. Salernitanus & Amalfitanus, qui eo die in postrema acie curabant, promountagmina si turbatis suis præsidio essent. Occurrit magnus Gonsaluus qua vire quoq; vigore erat solitus. Singuli in sui ducis oculis strenue pugnabãt, ne ignauis qn cessandi locus erat. Omnibus partibus sternebãtur Gallicæ copiæ cęde promiscua, ltum locis omnibus effunditur sanguinis. Hispano vrgente breui fusa hostium agminærent in terga victores, insequunturque victos cum magna fugientium strage vsq; castra sex millibus dissita. Quæ & ipsa momento temporis capta sunt cum epulis ad nam paratis opipare, quibus Hispani opus habebant, continuo eius diei labore fracti, nnonæ ante penuria pressi. Copiosa spolia fuere aurum, argentum, multaque pretivestis, scyphi sigillati, annuli gemmati, baccata monilia muliebrem cultũ æmulãtia.

Italię opes rapinis longo tempore accumulatę. Cædes minor quam pro victoria. nox & vicinæ ſyluæ effugium perculſis præſtiterunt. Pugna hæc nobiliſſima ad quartum kalendas Maii commiſſa eſt die Veneris. Cecidit inter alios in primo incurſu Namurſius ipſe dux; quem Gonſaluus Barlettæ ad D. Franciſci inſigni funere ſepeliri curauit, honos extincto debitus leue ſuperſtitibus ſolamen. Cecidere item Morconis Comes, Chandiuſque Heluetiis præfectus cum omnibus fere eius gentis centurionibus. Salernitanus Amalfitanusque & Lochiti Marchio acceptis in pugna vulneribus euaſere tamen fuga: Alegrius quoque, vti Namurſius erat vaticinatus. Metus pudore potentior. Gallica tormenta capta omnia & pleraque militaria ſigna. Quieuerunt ea nocte victores læti exultantesque. Die proximo Ciriniola portas aperuit præſidio ſe dedente ad victoris arbitrium. Idem trecenti milites fecerunt, qui ex fuga eius oppidi arcem tenuerant. Canuſium item infulas & velamenta ſupplicum prætendit inſignibus diſtincta Hiſpanicis. Præcipuam in ea pugna laudem omnium confeſſione tulerunt Hiſpani pedites; nam Germani præter grandinem globorum in cataphractos Gallos initio eiaculatam, in nullo deinde vſu fuerunt, alienæ pugnæ ſpectatores otioſi. Ante omnes ex Italis Dux Termenſtinus excelluit. Ex Hiſpanis Dieghus Mendoza, de quo magnus Gonſaluus, eo die, inquit, operatum vt ſuorum auorum ex ſanguine. Cæſis ſepultura data. inuentum è Gallorum copiis tria millia & trecentos cecidiſſe nihilominus. Ex Hiſpanis in pugna nouem tantum deſideratos, neque vllum magni nominis. Plures in itinere ſitis extinxit. Mille quin etiam & quingenti ad aquã in puteis quibuſdam forte repertam ſine mente fuſi ac ſine vllo ſenſu iacentes ad ordines vt redirent, adduci nulla arte potuerunt.

Quo ambiguo magis euentu pugnantibus inter ſe vtriſque copiis, lætior victoria inſigniorque extitit, victoribus fructus & gloria maior.

Libri vigeſimi ſeptimi Finis.

IO. MARIANÆ HISPANI, E SOCIETATE IESV,

HISTORIÆ DE REBVS HISPANIÆ,

LIBER XXVIII.

Vrbs Neapolis Hiſpano deditur. CAPVT I.

PARTA ad Ciriniolam victoria magna rerum immutatio facta eſt: ac fere vniuerſa prouincia ad victores inclinauit. Magnus Gonſaluus neq; victoria ſocors neq; inſolens factus haudquaquam remittere animum gnarus rebus ſecundis ſecuritatem ſuccedere: ex ea ruinam ſæpe infelicitatemque. Proſpera difficilius quam aduerſa tolerari. Ventis à puppi flantibus vigilanti gubernatore opus eſſe, neq; laborem curamq; remittẽti, priuſquam confecta nauigatione in optatũ portum nauim incolumem inferat. Eo amplius excitandam diligentiam ac fortunę inſtandum iudicare, quod die poſtero partæ ad Semenariã victorię captiq; Obenigni nuncium accepit; ſerius quidem aliquanto quam fuiſſet opus, quoniam ſe Ferdinandus Andradius Gonſalui imperio immunem exemtumq; ferebat, quippe Portocarrerii ſucceſſor. Quod dignitatis memor, oſor inſolentiæ Gonſaluus tulit ægerrime: atq; ita vt per litteras reditus in Hiſpaniã peteret à Rege facultatem. Sibi Andradium poteſtate exæquari non paſſurũ: imperii conditionem natura incõmunicabilem. Breui tamẽ venere mandata Andradio vt deſiſteret, gonſaluo vti eius opera ad reliquam prouinciam ſubigendam bellum conficiendum vteretur: alæ cataphractorum præficeret. Sic intempeſtiuæ contentioni finis eſt impoſitus, & ad belli tamẽ reliquias ex ſententia finiẽdas geminę victorię fama multũ contulit: ex qua ſæpe bellorum ſucceſſus pendent. Proceres quoq; vt quiſque gratia & aucto-

ctoritate valebat plurimum. in varias partes dimissi Gallico studio rebelles docuerũt
meritatem fore exitialem, suo quemque furere malo, inanem sine viribus fore contu-
aciam. Ita breui Capitinata & Lucania ferme vniuersa sub imperium Hispanicum ad-
uctę sunt. Multa quinetiam oppida & proceres in Salernitano principatu in partes
lam transierunt eadem fide consectantes Hispanum, qua fauerant Gallos. Eorum, qui
rælio euaserunt fuga, pleriq; in Campaniã concessere, Caietæ munitissimę vrbis præ-
lio sustentare destinantes, dum auxilia è Gallia aduenirent, & cætera bello instaurãdo
cessaria, de reliquis vrbibus diffisi. Insecutus iisdem vestigiis cum numero equitum
trus Pacius, effecit, vt Capua nõ deuia sublatis Hispanicis vexillis victoris fortunã se-
eretur, & vt esset transitionis pretium, eorũ ciuiũ parte ad reliquam copiam adiuncta
alli cataphracti quinquaginta, quos nancisci potuerunt priusquam Caietam tenerent,
truncati omnes sunt. Lochiti Marchio cum primum domum appulit, redacta quan-
n potuit ex re familiari pecunia, curatisq; vulneribus in pugna acceptis cum vxore Ro-
am abiit ad auunculum Senensem Cardinalem in exilio toleraturus; dum me-
r spes affulgeret. Alii se proceres in varias vrbes receperunt: ac nominatim
egrius & Salernitanus Amalfim initio tenuerunt: verum oppidi munitione parũ con-
, inde die proximo Neapolim festinarunt. Montelæ Comes, per cuius ditionem iter
it, victoribus fidem approbare cupiens euntes male mulctauit ex quingetis equitibus,
os secum ducebant, ducentis amplius qua cæsis qua captis. Ludouicus Arsius ex fuga
enusiam petiit oppidi arce confisus sustentare posse, quę erat firmissima. Locus propin-
us. Ita cum copiis Gonsaluus actutum accurrit facturus operæpretium priusquã du-
ous auctoritas militi fiducia rediret metu sedato. Ad Leonesam posuit castra oppidum
enusiæ & Amalfi finitimum. cum Amalfitano principe actum de deditione. Conuenit
dem, vti Amalfim victori traderet, in alio quopiam principatus oppido sustentare li-
rum esset, dum à Rege Catholico in gratiam reciperetur, iis legib. quas inter se sanxe-
nt, superiores offensas melioribus officiis compensaturus. Sic ille pollicebatur, tametsi
picio erat pro ingenii varietate, quorsum res Gallicæ euaderet, expectare etiam velle,
euentu cõsilium sumere, quippe Gallicis studiis inueteratus. Fabricius Columna, po-
liq; & Montorii Comites in Aprutium ire iussi sunt amicæ factioni præsidium, terror
uersariis, omnibus auctores vti Gallicæ amicitiæ præferrent Hispanicam. Villamarino
aris præfecto cum triremibus aliisq; nauibus, quascumq; posset cõtrahere, Neapolim
rsus nauigare mandatum est, quo Gonsaluus festinare decreuerat. Ita cõsilio ipsum
gni caput petendi prudenter suscepto, Beneuentum cum copiis abiit, inde Gaudelum.
eo oppido litteras ad Neapolitanos dedit insigni molestia humanitateq;. Omnia be-
nitatis & comitatis à se officia expectarent. Modo per ipsos liceret, daturum operam
omnis militaris vis, omnis insolentia ab eorum finibus amoueretur. Incruentam im-
nemq; à malis nobilissimam vrbem conseruare, id vero votorum summam esse. Ma-
æ Comes & senatus princeps vrbe egressi de fędere agere cæperunt. Eorũ diligentia
nscriptę honestæ conditiones, atq; vrbs dedita est magno militum dolore, qui præ-
n ex capta maluissent. Interea Venetiæ regulus vrbis in Armoricis sitę idẽ minor La-
ti filius, cognita Galbrum clade Valentini Ducis, cui aduersus Vrsinos in agro Ro-
no militabat, consensu, cum ducentis equitibus, peditum aliquanto numero Neapo-
abiit rebus inclinatis subsidio futurus, Gallorum copiis adiunctus quæ ex Apulia,
itiis Aprutioq; confluentibus gentis reliquiis ad Lirim amnem statiua habebant, neq;
mero validę neq; animis. Iis ne se commouerent, quadringenti à Gonsaluo grauis ar-
turę equites Capuam ad Suessam obiecti erant. Nunc reliquas copias eo mittere de-
tum erat, mille modo retentis militibus, quem numerũ arcibus Neapolitanis impu-
andis idoneum fore existimabat. Restitere Hispani in spem erecti Neapolis diripiẽdæ
ua se occasio daret. Facto species prętenta Gonsaluum pollicitum Neapoli debita sti-
ndia daturum: vt se amplius ludibrio haberet, nõ passuros. Motus militaris instar tor-
tis inflati est, obuia subuertit. Commotæ multitudini tantisper cedendum iudicans
nsaluus Hispanos pedites secum Neapolim ducere commutato consilio edixit, equi-
us modo & Germanis cohortibus iussum Suessam pręcedere propediem iisdem ve-
iis secuturum. Pacato ad hunc modum militari tumultu Neapolim est inuectus ad
cimum decimum kalendas Iunii triumphi persimili specie. Præibant Hispani milites
latis Hispanię vexillis feroces in suas turmas distributi visendo ordine, vestium pre-
cultuque certantes. Proceres, vrbanaq; nobilitas processit obuiam læto cultu vni-
si. Populus per agros & vias cum filiis & coniugibus effusus plausu & vocibus faustis
sonare. Sacerdotes cum infulis intrantem ac diui ipsi prope exciti sedibus suis exce-

perunt. Fortiſſimi ducis habitum vultumque cuncti cum admiratione notare: victos fuſosque toties hoſtes ſine fine prædicare: victorias præſentes cũ ſuperioribus comparare Ferdinando & Friderico Neapolitanis Regibus eo adiutore & ductore partis: de cœlo lapſum videri maiorem conditione mortali. Pompa per plateas ducta, quibus Reges procedere moris erat cum regium inſigne infulasque ſuſciperet, neque minori apparatu plauſuq;. Parietes periſtromata veſtiebant auro purpuraque fulgentia, pauimentum floribus ſtratum, odorum vbique ſuauitas: vrbe vniuerſa gratulatio feſtaque lętitia. Ii etiam, qui Gallicis partibus ſtuduerant prę aliis, vultu, qui maxime ſimulationi ſeruit, ad lętitiam compoſito, obſequii promptitudine cæteros ſuperare certabant, nouis officiis offenſas priores inducere. Vrbs Neapolis, vnde vniuerſo regno nomen, inter præcipuas Italiæ ciuitates numeratur copiis, amplitudine, numero ciuium & cultu, amœnitatis maritimæ terreſtriſq; cõmodis. Ad inferi maris littus ſita in montis latere ſeptentriones inter & ortum ſenſim aſſurgentis. Plateæ inſigni longitudine ad lineam directæ magnificis ædificiis regiarum adinſtar diſtinctæ. prouinciæ proceres magno numero in ea vrbe aſſueti maiorem anni partem traducere, certatim magnifica palatia conſtruunt ſtructuræ genere ſuperbo præcipua Salernitani Principis Grauinæque ducis. Sic factum vt nulla in vrbe plures proceres Comites Marchiones ducesque quam Neapoli numerentur. Cæli temperies inuitat. fertiliſſimus ager late ſpatiantibus campis ſerendis frugibus & vineis & alendo pecori bonus, affluensque rerum omnium copia, horti irrigui præcipua gratia, quorum ex omni parte magnus numerus eſt in quincuncem diſpoſitis arboribus, herbarumque omne genus conſitis areis viridantes inſigni amęnitate. Vniuerſa ciuitas in quinque regiones tribuitur publicæ in ſingulis domus, quas ſedes vocant conuentibus ciuium ſeruientes de republica ſtatis temporibus conſultantium deq; annonæ copia. Templa, monaſteria, Xenodochia numeroſa præcipuaq; tota vrbe viſuntur magnifico ſingula ſtructuræ genere: in quibus quod ab Annuntiata Virgine nomen præfert pauperibus deſtinata domus maxime celebratur, quippe indies corrogata ſtipe ſupra quinquaginta millia aureorum expenſa fert quotannis. Męnia firma cingunt vrbem diſtincta ex ordine turribus aſpectu minacia, quatuorque nihilominus munita arcibus. In quibus principem locum obtinet, quod vulgo Caſtellum nouum vocatur, latum ſpatiis, munitum operibus prope molem in mare magnis cæmentis iactam portus adinſtar. Ad ſeptentriones Porta Capuana poſita eſt olim firmiſſima arx, nunc regiis iudiciis & tribunalibus deſignata ſedes. Caſtellum ab Ouo rupi eſt impoſitũ anguſtum quidem ſpatiis ſed mari omni ex parte circumfluo inacceſſum. Poſtremo quæ à ſancto Anhelmo nomen habet arx cæteris eminet, nouis hodie operibus munita præcipua elegantia. Ex his arcibus duæ in Gallarum poteſtate manebant dedita quamuis vrbe Caſtella tum Nouum tum ab Ouo dictum. Et hoc quidem natura loci munitum à paucis militibus tenebatur, Caſtellum Nouum quingenti Galli nihilominus tuebantur. Gonſaluus peracta pompa continuo adiuncto Ioanne Clauerio aliisque nobilibus arcium earum ſitum cõſideraturus domo proceſſit, qua parte admoueri opera & impugnari poſſent. Neque mora Caſtello Nouo vis admota. tormentorum ictibus quaſſati muri: actis cuniculis ſubruti. Propugnabant obſeſſi pro extrema ſpe ſtrenue dimicantes ex omni Gallia lecta pubes. Cum claſſe Villamarinus ſeptimo die poſt Gonſaluum ad eã vrbem appulſus, in ancoris ſtetit commeatum ne ad obſeſſos inferretur prohibere contendens. Inter hęc Romę Pontifex pridie kalendas Iunii nouis Cardinalibus ſenatum ſuppleuit. Atq; è nouem quos vna creatione donauit purpura, quinq; omnino Valentini homines erant, pro virtutibus cõmunis patria. Ab Hiſpanis obſeſſi intra arces Galli premebantur mari terraq;: ac poſt varios incurſus vi tandem capta arx atq; à militibus direpta eſt pridie Idus Iunii. Ioannes Pelagius Berrius ciuis Giennenſis idem è familia Gonſalui primus irrupit. id vero propius: tametſi multi deinde eam ſibi laudem arrogarunt, torpor quidã aduerſarios occupauit ni ſupremo conatu irrumpentibus reſiſterent. Impugnatæ arcis præcipua laus penes duos duces ſtetit. Petrum Nauarrũ agendi ex arce cuniculos dexteritate mirabili, & Numium Ocampum cui nauatæ operę merces fuit captæ arcis præfectura. ne alii quidem ſua laude præmiis fraudati. Inter alios vinctos in ea arce repertus eſt Hugo Rugerius Pallaſius Comes Regi Catholiço & Ioanni eius patri ſupra quadraginta annos rebellis infenſuſq;. Is in Hiſpaniam miſſus Sedabi in agro Valentino lege maieſtatis vinculorum & vitæ eundem finem habuit. Gallicæ & Genuenſes naues Caieta opitulatum miſſæ fuerant obſeſſis Neapoli arcibus ſerum rebus perditis auxilium: tametſi obſidio ſupra vnum & viginti dies tenuerat. Maior terror à Gallica claſſe inſtabat, quinq; triremes, ſex onerarias, minora nauigia multo plura aduentare fama erat, in vindictam

ictam ardenti studio, quando tueri arces integrum non fuerat. Villamarinus vt par es-
et tanto apparatui veritus in AEnariç portum suam intulit classem. Ea obiecta munitio-
e hostilis classis impetum elusit ad impugnandum festinantis. In quo Vasti Marchionis
i ea insula vsque dum morantis fides & virtus enituit vna maxime, tum classe tum v-
niuersa insula egregie defensa. Oui castellum supererat quod dum caperetur Gonsal-
o expectare longum erat. Ergo ea cura Petro Nauarro & Numio Ocampo demanda-
a ex vrbe discessit. Illi in proximo littore tormentis dispositis, cymbis arci succedunt.
Coniectos superius ignes & lapides ab obsessis coria, quib. tegebantur cymbæ; respue-
ant, tormentorum vsum propinquitas ademerat. Vectibus perforata rupe & sulphu-
ei pulueris cadis iniecto igne euersa turris est, tormentis è terra maior præsidii pars cæ-
a. Viginti, qui supererant, vnam salutem pacti dedentium arces solennia verba nuncu-
arunt. Captę arcis custodia Lupo Arriarano concredita est impigro viro in reliqua vi-
a, sed & in ea obsidione industriæ & virtutis notæ. Sic vrbs Neapolis vniuersa nulla
ius parte à Gallis retenta in Hispanorum potestatem venit magna in pręsenti lętitia,
naiori in futurum spe. A Fabricio quoque Columna septingentorum militum ope,
uos Roma Franciscus Rogius subsidio miserat, Aquila vrbs vi capta est in Pelignis A-
rutii caput atque eo exemplo metuque reliqua prouincia mox victoribus cessit. Fraca-
is Sanseuerinus & Hieronymus Goliosius Andegauensium in ciuitate princeps euase-
unt in Pontificiæ ditionis proximos fines dilapsi fuga felici, quippe hostis aduersus peri-
ula ferox vigiliis parum erat intentus.

Caietæ obsidio. CAPVT II.

DIscessit Neapoli Gonsaluus ad quartum decimum kalendas Iulii Germani fanum
versus, Gallis obsistere cogitans vltra Lirim statiua habentibus neque magna neq;
ulla spe pristinæ fortunæ: simul oppida quędam eo tractu subigere cupiebat Gallica-
um profecto partium. Atellam seu Auersam ex itinere Capuamque ciuium rogatu
diit. Omnibus officiis venientem colere Hispano nomini quantopere essent addicti
tendere ciues cupiebant scilicet ex animo an tempori seruientes. Sed maiora tamen,
uam erant polliciti præstiterunt susceptæ beneuolentiæ argumenta. Garsias Paredius
Christophorus Zamudius eximii copiarum ductores cum mille & quingentis militi-
us præmissi sancti Germani oppidum arcemque impugnare pergebant. Aduentu Gon-
lui incolæ deditionem fecere. Cassinatem arcem locis finitimam obtinens Petrus Me-
ceus cum valida Gallorum manu obsessis opitulari ausus nō est. quin desperata defen-
one, si eo Hispani ire pergerent raptim profectus tuendi oppidi & monasterii celeber-
ni fama curam ducentis militibus reliquit. Illi Hispanis Gonsaluoque vim veriti in-
a dies duodecim eam arcem tradituros, nisi à Gallis idonea eo spatio auxilia venirent
nt polliciti. longum erat tandiu assidere obsessis. Ita illi violata pactione tantisper in
allica fide perstitere. Alia parte à Magno Gonsaluo Roca guillelma, & Traiectum Liri
æterfluente oppidum, aliæque circum arces ad ditionem subiunctæ sunt: præterea
astellonium & Mola Caietæ vicina oppida, quorum alterum Ciceronis Formianum
isse olim eruditi persuadent. Caieta supererat & sua munitione vrbs & militum nu-
ero expugnatu plane difficilis. Sed nihil est virtuti constantięque inaccessum. Ad
m gonsaluus ipsis kalendis Iulii copias admouit positis iuxta castris impugnaturus sci-
et. Ea vrbs circulo ferme vniuersa alluitur mari, eoque firmissima vno tantum à terra
itu angusto atq; arduo relicto. Mons Orlandus imminet vrbanis ędificiis arduus item
censu & gallicis in eo tormentis constitutis ignes obsidentibus exitiales euomebat,
opius vt accedere sine periculo non liceret. Quatuor millia & quingenti intus milites
ant: in hoc numero equites mille quingenti qui ex omnibus partibus ad sustentan-
m extremā spem eo confluxerant, si qua se via daret recuperandi opes amissas. Quod
ipuum erat, maris imperiū tenebāt Hispanica classe gallicę impari. Sic neq; auxiliis ob-
si neq; cōmeatu prohiberi poterant. Villamarinus quidē ad ea littora cū triremib. ac-
rrit, si existeret occasio rei bene gerēdæ, sed virib. impar parū profecit. gōsaluus belli-
maiora tormenta, quę Neapoli reliquerat, deuehi iussit. Iis Orlandi montem impu-
are votum erat, vnde in subiecta nostrorum castra, ex propinquo apertoque displo-
bantur globi cum multorum sæpe strage miserabili. Periit in eo numero Hugo
rdonius dux impiger, neque nobilitate maior quam scientia pugnandi. Anno-
angustia obsessos premebat, farinæ maxima nullis molis frumentariis. Ad
tauum Idus Augusti commeatus affatim mille & quingentos auxiliares milites duæ

onerariæ, roſtratæ maiores quatuor intulerunt, preterea triremes aliquot quibus Saluacius Marchio vehebatur in locum Namurſii ſummus copiarum à Gallo dux deſignatus. Ingens obſeſſis gaudium, neque leuis ſpes poſſe rem Gallicam iis opibus reſtitui. Ita diſploſis eodem die ex Orlando monte tormentis Rabaſtenus Germanorum tribunus globo haudquaquam in ſpem tantæ rei miſſo periit. Nouo incommodo inductus Gonſaluus die poſtero copias Caſtellonium reduxit amæno ſalubrique cęlo oppidum, atque extra globi iactum. Multis diebus conſumptis nullum tamen operæpretium extitit. neque enim vrbem inuadere licebat, quamuis magna muri parte ab Hiſpanicis tormentis ſtrata: quoniam obſeſſi diruta magna diligentia munierant. Neque præſidiarii erumpebant ad conſerendum manus. Quo die tamen noſtrę copiæ reducebantur Caſtellonium duo millia & quingenti milites portis egreſſi poſtremum diſcedentium agmen carpere, vbi Germani erant. Ceſſere illi ſenſim, aſtu Gallos ex anguſtis locis in apertum pellicere cupientes. In deluſos fraude exultantesque quadringenti Hiſpani repente conuerſi eo impetu, quem illi non tulerunt, tergis fugientium hæſere; neque ceſſerunt priuſquam ad Caietæ portas ventum eſt. ducentos è Gallorum numero in fuga cęſos Hiſpani victores in reditu nullo prohibente ſpoliarunt armis indumentisque. Caietæ obſidio ducebatur: ſimul vtraque gens in bellicos apparatus vndique conquirendos pro virili diſtricta erat. Ac præſertim à Rege Gallo Caietanis auxilia decreta Tramullio duce, ſexcenti cataphracti equites, Heluetii ad octo millia, præter Gallorum millia quatuor mari ad varios Liguriæ & Hetrurię portus appulſa. Parma vrbs deſignata, quo copiæ omnes conuenirent. Ferrarię dux, Mantuanus Marchio, aliique Itali proceres prę ſto fuerunt in ſtudium rei Gallicæ ſubleuandæ vehementer inflammati. Regii præterea in Gallia Scrinii magiſter Ambianenſisque Pręfectus, qui prælio ad Ciriniolam facto interfuit Caieta Romam profecti expeditionem vrgere non ceſſabant belli duces vt feſtinarent vrgentes. Mantuano perſuadere plerique nitebantur, vt Tramullio ſocius eius belli curam ſuſciperet. Abnuere is initio Laurentii Suarii diligentia & auctoritate cautior: qui Mantuano per litteras & Venetis aſſiduus, vt Hiſpanorum potius partes vtrique in eo diſcrimine palam amplecterentur; auctor erat incitatorque priuatis id rationibus ſalutare fore vniuerſæ Italię commodum ſi pro virili parte Gallicos ſpiritus frænarent. Cunctabantur Veneti, fluctuabat Mantuanus. Cognito tamen Tramullium valetudine impediri ne vlterius progrederetur, quaſi riuali ſublato Regi Gallo obſequium detulit. E contrario à Rege Catholico ſex triremes, & in iis aliquanta pecunia in ſtipendium miſſæ duce eius claſſis Raymundo Cardonio. Sed neque iis quamuis triremibus ad alias Hiſpanicas adiunctis vniuerſa claſſis Gallicę par erat triginta maiora minoraque nauigia nihilominus numeranti. Gonſaluus item omni ope Vrſinos Romæ factioſam familiam viris & armis validam in partes trahere ſatagebat. Conatus inanis non fuit. Gentis princeps Pitilianus Comes vltro offerebat, honeſtis modo conditionibus tranſitione facta cum quadringentis equitibus in caſtra venturum. Conuenit tandem pactione facta vt Bartholomæus Liuianus Vrſinorum dux eſſet ardenti ingenio vir inquieto tamen, ipſaque fortunæ inter aduerſa & proſpera conſequenti tempore in bellis Italię, quibus interfuit alterantis varietate mirabilis, manu quam conſilio melior. Vt Cæſar in Inſubres irrueret Gallorum audacia fręnanda agebatur ſerio in bellicos ſumptus ingenti oblata pecunia ſcilicet. Simul à Pontifice contendebant rei Hiſpanicę patrocinium ſuſciperet eo tempore ad neutros aperte inclinante, memoria perſonæ quam gerebat, an ex euentu conſilium ſumpturus. Valentini ingenium id erat, vt haud tuto eius conſtantię fideretur in omnes ſe partes vertere ſoliti, vnde melior affulgeret ſpes nulla famæ nulla ęquitatis cura. Verum has omnes molitiones Pontificis mors inopina diſturbauit ad quintum decimum kalendas Septembris ſubſecuta noxio veneno corruptis vitalibus; eo quod Valentinus in hortis apud Hadrianum Cornetum Cardinalem cum Pontifice cænaturus diluerat in exitium quorundam Cardinalium quos ad cænam inuitarat. Deus ſcelerum vindex quam parabat fraudem, in eius caput & exitium conuertit. Mutatis per imprudentiam a miniſtro lagenis epotum auide propter æſtus graues vinum medicatum, atque venis intimis diffuſum Pontificem & Hadrianum Cardinalem propter ætatem extinxit quamuis omnibus fruſtra tentatis remediis. Valentinus felicior iuuetæ vigore adiutus & opportunis medicamētis euaſit. recens exenteratę mulæ vtero incluſum calor imprimis iuuiſſe fertur. Morbus tamen ex eo diuturnus importunusque rationes eius vehementer afflixit, euertit male fundatas ſpes. Is exitus fuit Alexandri Pontificis paulo ante vniuerſum orbem terrentis, an verius morum prauitate & vitæ licentia offendentis. tutelam

cære-

ꝺæremoniarum gesserat annis vndecim. Multa de eius vita tum fama quę nulli parcat; um de scripto proditę sunt, vero an ex inuidia haud facile dixerim, omnia conficta temere fuisse non arbitror. Pontificis certe obitu multi ad nouas spes erecti, variæ moitiones extitere, in quibus maiorem fiduciam adipiscendi honoris supremi quam in virtutibus eo loco idoneis reposuere quidam. Sic erant tempora moresque. iisdem diebus in Heduis ad Matisconem Fridericus Rex cum Gallo est collocutus. Benigne accepto restitutionis iniecta est spes. Eo maior quod à Rege Catholico eadem pacis faciendæ via tentabatur: verba pulchra rebus ad extremum vacua: collusio visa, & vterque princeps præuaricator. Sic miseris vbique deluditur. Friderici à commentariis Actius Syncerius Sanazarius insignis vates fuit exilii indiuiduus comes. Hic & Iouianus Pontanus superioribus Regibus Neapolitanis item à secretis multa in Alexandrum Pontificem fortassis supra verum effudere certe stomachi plena conuitia. Abs Rege Gallo Sanazarii ingenio & eruditioni multi honores habiti sunt: eoque agente exuli in patriam restituto bona post malum reddita sunt satis ampla, ne datam hero fidem falleret relicta; eo indignior calamitate maloque.

Salsulæ arx à Gallis obsessa.

CAPVT III.

BEllici terrores ex Gallia ostentati, atroxque tempestas imminere visa est. Copiis ex vniuerso Gallico imperio Narbonem confluentib. finitimi Ruscinonenses ne vexarentur belli flamma eo tractu excitata scilicet verebantur nostri. Ea cura Rex Catholicus Barcinonem accessit, ex propinquo, quæ bello defendendo necessaria erant comparatum. Simul ingenti delectu ex vniuerso imperio colligebat copias. Fridericus Albanus dux iis limitibus cum potestate pręfectus. Non deerant qui consulerent, vt vltro Gallicis finibus illato bello hostiles conatus occuparet. ad tuendam nominis existimationem id maxime pertinere, si audacię & virium tantum suppetere crederetur, vt hostes vltro lacesseret. De Vasconibus non minor quam antea cura erat, iis Regibus nomini Gallico vehementer addictis, atque ita vt Regis eius minor frater Venetię in Armoricis regulus ad Neapolim Gallicas partes palam sequeretur, Lubretum vtriusque patrem Aquitanię præficerent ad Hispaniæ nimirum limites ea parte inuadendos idoneum opibus & auctoritate. Ad hæc Lussę regulus ex Gallia in Ansi vallem Aragoniæ ditionis partem irrumpere parabat: atque in ea Virduni arcem occupare: irrita molitio nisi per Vasconum fines Roncalensesque adeo daretur transitus. His suspicionibus detergendis ii Reges intenti Magdalenam filiam quasi fidei obsidem in aula Isabellæ Reginæ educandam dederant; vti est superius indicatum. Minoris um pretii id pignus erat prole mascula nuper iis Regibus nata in spem paterni regni, cui Henrico nomen fuit, vita molestiis obnoxia, ac ne longæua quidem. Isabella Regina de bello solicita Madriti, vbi morabatur, equitum Magistro, ducique Anagaꝛ mandauit ad ipsorum subditos propriosque milites adiunctis quingentis equitibus quos ipsa misit, ad Vasconum fines accederent. Ioannes item Ribera ei limiti à superiori tempore præfectus nihil de sua comparatione omittere, certus ex Gallia imminere Hispanię finibus tempestatem. Vanæ superstitiones non fuerunt. Gallis enim insano delectu omnibus regni amplissimi viribus contractis in Ruscinonenses irrumpere decreuit ferox oppidis, agris, hominibus vastitatē parans, Hispanos haud pares futuros ratus validis copiis in quib. viginti millia milites numerabātur, qua tyrones, qua veterani, pręcipuū robur decem peditum millia, mille equites, numerus alii ad terrorem comparatus. Multi proceres aderant genere & factis nobilissimi. Militaris imperii ac potius expeditionis summa penes Britanniæ Marescalum erat, qui Latine Castrorum metator dicitur: Collectis iis copiis Augusti fine ad Palmam agri Ruscinonensis pagum castra promouit. Eo in loco aliquot diebus consumptis dum vires omnes & impedimenta conueniunt ad Salsulas arcem progressi sunt per montes pedites, equites per plana, locis idoneis ex interuallo pręsidia toto itinere relicta, ne commeatus ex Gallia facultas ab Hispano interciperetur. Sabbatho ad sextum decimum kalendas Octobris ad Salsulas munierunt castra eam arcem impugnandi certa voluntate. Albanus Perpinianum vicinum municipium peruenerat mille expeditos, quingentos grauis armaturæ equites, pedites ad sex millia sub signis trahens. Quantulæ vires eæ erant cū Gallicis cōparatæ? Albani tamen aduentu Sanctius Castellæ Ruscinonensi limiti

t 4

antea præfectus Salsulas est ingressus obsidionis fortunam cum cæteris subire paratus. Egressi Hispani milites ducis iussu sunt hostium castra speculatum, & si qua se daret occasio pugnandi voluntate. Cum robore exercitus dux ipse Perpiniano relicta supra Salsulas supraque Gallica castra ad Ribas altas constitit ab hostium incursu tutus locorum asperitate accessum prohibente & in omnem occasionem intentus aut inuadendi hostes, aut obsessos subleuandi. Quin Gallos ad pugnam prouocare non est veritus misso feciali: audax facinus in ea militum paucitate, nisi loci, in quo erat munitio animos fecisset, & ab iniuria tutum præstaret. Quo tempore Galli ad Salsulas castra propius promouerunt aggere & fossa circundata in apparatum eius arcis impugnandæ incumbentes, Romæ Cardinales intra conclaue more instituto clausi de sufficiendo in Alexandri locum Pontifice disceptabant. Multi honorem expetebant, maiore in ambitu spem quam in vitæ probitate & modestia reponentes. Præ cæteris Rhotomagensis Cardinalis se ostentabat, Gallici exercitus fauore fretus Romam contendentis: opeque Aragonii & Ascanii Cardinalium, quos secum ex Gallia adduxerat ambitionis adiutores scilicet præclaros. Resistebat Iulianus Ruuereus Cardinalis alioqui Gallico nomini ad insaniam addictus, sed in Pontificatus petitione neminem præferri sibi patiens. Bernardinum profecto Caruaialium Magnus Gonsaluus subleuabat parta de Gallis victoria multisque ex eo adiunctis amicis validus in quamcunque se partem dedisset: quo studio vt Ioannes Columna Cardinalis ex Sicilia, vbi Alexandri Pontificis metu in familiam grassantis se eatenus tenuerat, ad comitia festinaret gratia & auctoritate & ope effecit. Simul Romam cum militari manu è castris Prosperum Columnam & Dieghum Mendozam dimisit. Facto species prætenta ne vis afferretur Patribus aliqua Gallorum aduentu: vnde noui motus existerent maioraque mala. Importunis contentionibus trahebatur tempus: magnique erant comitiorum æstus. Nihil tamen tres candidati sua diligentia profecerunt, Neapolitanus quidem Cardinalis spe ambitione tribus sed ex interuallo proximus. Decretum à Patribus consensu ante electionem, vt quicunque confectis suffragiis Pontifex renunciaretur, intra biennium proximum Episcopos in conuentum generalem cogeret: quod repeteretur deinde institutum singulis tribus annis lege in omne tempus lata. Superioris temporis licentiam frænare, sanare reip. vulnera erat Patribus propositum; orbi vniuerso id expetenti satisfacere. In eam sententiam cunctis, qui aderant, sacramento adactis post quinque & triginta dies maior collegii pars Senensem Cardinalem Franciscum Picolomineum Pontificem iussit vitæ innocentia & inculpatis moribus promeritum vt cæteris præesset, idoneum visum, per quem proximi Pontificatus vitia & vulnera multa & fœda sanarentur. Ad decimum kalendas Octobris ea nominatio facta est. In ipso nihil tumidum, arrogans, aut in rebus nouis nouum fuit, ea erat modestia. Pii tertii nomen desumpsit, Pii secundi auunculi grati Pontificatus instaurata in eo memoria. Ardebat cupiditate ecclesiæ mores astringendi acriori censura, ac præsertim vrbis Romæ & curiæ totius tetrum odorem amouendi: idque consilium in quodam Patrum conuentu priusquam susciperet diadema palam exposuit, ac vero Episcopos ex toto orbe in conuentum vt cogeret nolle biennium expectare, sed rumpere continuo moras fixum animo esse. Numina orbis Christiani sceleribus irritata talem ac tantum Pontificem inuiderunt, sæua & importuna mors præclaros noui Pontificis conatus disturbauit sexto & vigesimo die ex quo fuerat in Petri sede collocatus. Admixtus gaudio mœror electione atque obitu non vna omnibus via. Saniores lapsum de cælo Pontificem iudicare, atque in eo numero Rex Catholicus. quidam secus existimare, pars superioris tēporis licentiam amantes, cautiores verebantur ne Italiam turbaret, Gallorum patrocinio suscepto, quibus Lochiti Marchio erat cum primis addictus eius ex sorore natus. Id cum multis Magnus Gonsaluus quoque metuebat à multo rerum vsu cautior, mentis humanæ altos esse recessus cogitans, mores sæpe in suprema rerum omnium potestate mutari raro in melius neminem cupiditate vacare, paucos sibi acriter imperare, seque ætate præsertim præcipiti retexere. Parum in his comitiis Valentinus præstitit, quippe ex aduersa epoti veneni valetudine lecto affixus. Quæ res Romanæ quoque nobilitati bonis euersæ iniuria prioris temporis opportunitatem præbuit ablata recipiendi. Veneti rebus turbatis promiscuam odorati prædam accurrentesque vrbes aliquot in Flaminia occuparunt ex alienis incommodis vtique crescere soliti, ex finitimorum calamitate & iniuria fines imperii proferre. Sic in Valentini fide Forliuii & Arimini arces fere eo tractu tantum perstiterunt: momentoque temporis dilapsa sunt, quæ male quæsita fuerant; ludibrio habitus qui paulo ante terror vniuersæ Italiæ erat.

Hos

Hos ludos fortuna seu vis superior facit, has vices mutat. Ipsa quin oppida & vrbes ta-
em indignatæ dominum extemplo abrupere frænos: maleque cohærentis compages
mperii multas repente in partes ac veluti in fragmenta dissiluit.

Salsularum obsidio soluitur. Cap. IIII.

GAlli supremo conatu actis occulte cuniculis, tormentorumque ictibus quassatis Sal-
sularum mænibus præcipuę turris partem. Propugnaculumque strauerunt recen-
is structurę neque plane perfectum opus. Eo patefacto aditu muro succedere non
lubitarunt musculis tecti vectibus conuellere lapides quibus fundamenta contineban-
ur. Magnum in periculum res erat adducta. In ea angustia obsessi propugnacu-
um illud, quoniam defendere non licebat, deserere decreuerunt, in subterraneis ta-
nen cameris supposito tormentario puluere; quo incenso concipienteque flammas
uperstans area in sublime sublata dissiluit magna cum Gallorum strage, qui magno nu-
nero conscenderant per rudera quasi victoria explorata. Quadringenti amplius
eriere quidam ambusti flammis, aut discerptis membris ex alto præcipites, aut rui-
is accumulati, pars ab iis cæsi, qui ex arce repente eruperunt. Confluentibus in di-
s militibus Albani augebatur exercitus: atque ita vt quadringenti cataphracti essent,
nille & quingenti expediti equites, pedites ad decem millia. His fretus copiis ad
uintum Nonas Octobris die Veneris ad Gallica castra successit propius: neque re-
luxit militem ante solis occasum. Pugnam detrectarunt Galli, quos tamen se intra
nunimenra tenentes displosis nostri tormentis nonnullo illato damno maiori aliquan-
o ignominia mulctarunt. Ferdinãdus Rex ad Gerundã auxiliares copias è Castella festi-
antes morabatur, haud minori numero, quam quæ ad Perpinianum erant, & me-
us armatas. His adiunctis copiis Gallos si pugnam recusarent, intra castra vallum-
ue impugnare certum erat. Classis quæ tutaretur ea littora comparata duce Stopi-
nano nondum appulerat turbato mari aduersis ventorum flatibus prohibita. Hispa-
icis triremibus in bellum Gallicum intentis decem & nouem biremes Mauricæ Va-
ntinam & Granatensem oram igne & direptionibus vexarant. Impune fore licen-
am credebant. Martinus tamen Galindus Granatensibus littoribus tutandis præfe-
tus cum iis ad Carthaginem nouam commissa pugna piraticas omnes biremes aut
epit aut submersit; prorsus vt ne vna quidem eam cladem euaserit. Eo nuncio læ-
is Rex quasi pręclaro omine ad belli totius summam gerunda cum Castellæ copiis
rofectus Perpinianum appulit ad quartum decimum kalendas Nouembris die Io-
is. In magnum discrimen obsessorum salus venerat, nisi continuo operæpretium
xisteret. Missa manu militari, quæ ab hostium tergo itinera versus Galliam locis ido-
eis insideret: cum cæteris copiis continuo Gallica impetere statiua visum est. Id
t cum maiori fructu certiorique victoriæ spe fieret, quo die Rex castra contu-
t castris ligneam turrim ab hostibus in vicina palude multis sublatam tabulatis,
e videlicet commeatus ex Gallia facultas interciperetur, impugnare sine mora est
ggressus. Capta turris, Regis aduentus, pugnandi decretum terruit vehementer Gal-
s. Ipsa nocte ne conclamatis quidem vasis quo profectio occultior esset, tormentis
a militari Narbonem præmissis relictaque prę festinatione impedimentorum bellici-
ue instrumenti parte silentio mouerunt castra. Et quidem initio in planiciem flexo iti-
ere quasi pugnam appeterent, continuo quasi mutato cõsilio Narbonem versus discef-
runt. Aragonii & Catalauni equites abeuntium hæsere tergis postremo agmini gra-
es imprimis. Quem hostes impetum non ferentes tormentorum, belli partem appara-
s, tentoriaque non pauca, quæ deferebant secum deserere sunt coacti, fugientibus
uam cedentibus propiores, quamuis seruatis ordinibus. Cum robore exercitus subse-
uebatur Rex pugnæ auidus. Magnam eo die cladem Galli accepissent, nisi itineris festi-
tione propinquoque perfugio hostium aduentum & conatus occupassent. Rex quo-
am abeuntes insequi non licuit, in Galliæ fines vastabundus irrumpit, hominum & pe-
dum actę prædæ: Leucata aliaque ignobilia oppida eo tractu de hostibus capta. In-
r hæc Olisipone Rege Lusitano Isabella filia nata est ad nonum kalendas Nouembris:
i cælum orbis Christiani imperium destinabat cum Caroli quinti coniugio, filium
hilippum adiecta Lusitania matris iure Hispanię vniuersę Regem. Venere paulo post
Gallia oratores: quorum opera induciæ quinque mensium inter duos Reges atq; v-
mq; gentem pactę sunt, excepto Neapolitano tantum bello. Is finis nobilissimæ ex-
ditionis fuit: ad cuius famam orbis Christianus vniuersus suspensus tenebatur quem

successum habitura esset. Limiti præfectus tamen Bernardus Rogius Dianii Marchio, adiunctis mille cataphractis, bis mille expeditis equitibus, tribus peditum millibus ad omnes casus paratum prçsidium. Obsessæ item arcis cura Dimæ Requesenio est concredita. Rebus ad hunc modum compositis Barcinonem Rex rediit. Inde Michaelem Ioannem Grallum & Antonium Augustinum legauit ad Gallum, vti in fçdere recens icto erat cautum. addita mandata vt controuersias de regno Neapolitano pactione aliqua finirent. Catholicum Regem ea contentio solicitum habebat, tum propter Gallicas copias eo festinantes, tum maxime Pii tertii Pontificis morte nunciata electioneque in eius locum Iuliani Ruuerei Cardinalis qui in Pontificatu Iulii secundi nomen edidit. ardens eius ingenium timebatur Gallicis addictum partibus. Ad conciliandas Patrum voluntates, eorum quos legerat in senatum Alexander Pontifex multum Valentinus contulit, odio enimuero Bernardini Caruaialii, cui collegii partem fauere erat exploratum. Iisdem diebus Philippus Princeps ex Allobrogibus, vbi eatenus hæserat, in Germaniam discessit patrem inuisurus. Filio is auctor extitit, ne pacem cum Gallo paulo ante pactam violari à socero ægre ferret multis obnoxiam incommodis docens. Pollicebatur quinetiam si pecunia suppeditaretur ab Hispano, irrupturum se in Italiam qua parte Insubres late fusi sunt. Quod Ioannes Emanuel, & Guterrius Fuensalida pro Rege Catholico in germania legati persuadere enixe conabantur. Rex Ferdinandus magnificis promissis quantum esset credendum non satis statuebat Cæsaris ingenium varium & inconstans expertus; ad omnem fortunæ cursum vt erat cautus & sagax maius in pecunia sua quam in alienis viribus prçsidium certiorem spem collocans. Tempus his molitionibus nullo emolumento extrahebatur. In Ioanna filia turbatæ mentis certe per interualla vacillantis haud obscura argumenta visebantur, quod parentibus vt par erat, molestissimum accidit: ac vero ea res felicitatis reliquæ lucem vel maxime obscurauit. Sic sunt res humanç: ea conditione viuimus, nulli syncera lætitia datur. Ad virum festinare cupienti mora omnis grauis erat. Mulcebat prudens mater ægrum filiæ animum, aliam ex alia moræ causam excusare, clausum mare aduerso anni tempore sæuis procellis. Nullis consiliis ardor animi placabatur. Sic die quodam in rabiem acta è Medinç Campestris arce, vbi se tenebat, pedibus proficisci in Belgas tentauit; quibus comitibus? quo viç subsidio? furor agebat præcipitem. Furenti quamuis manus iniicere maiestas vetabat. Sublicium tantum pontem sustulere custodes. Ita egrediendi facultate prohibita ad arcis portas substitit, in vicina culina cibum somnumque capiens neque frigoris, quod sæuiebat in ea regione eoque anni tempore maxime, neq; aeris nocturni iniuriis cedens. Ac ne vinci quidem potuit Ioannis Fonsecç Cordubensis Episcopi, qui ei assiduus erat, precibus, ne auctoritate quidem Toletani Archiepiscopi qui ad rei famam superuenerat, vti ad priora cubicula rediret, saluti consuleret in periculum adductç. Regina mater ad eius rei famam quamuis afflicta vehementer valetudine Segobia accurrens filiæ vt resisteret pro auctoritate materna persuasit. Simul vt eam placaret classem ad Lauretanum portum instrui mandauit, qua cum primum se anni tempus vernum aperuisset ad virum nauigaret in Belgas tandem reducem multis mensibus in gallia & apud Allobroges consumptis exigua vxoris cura.

Bis ad Lirim victi Galli. CAPVT V.

IN Italia gallicç copiç Neapolim versus contendebant. Lentum iter erat neque solita militum alacritas quasi tacita diuinatio imminentis mali. Florentiam Senamque nullo prohibente tenuerunt ductore Mantuano. Tramullius febri quartana impeditus retro substitit, cum copiarum tamen parte ex interuallo secuturus. Iactatione itineris & propter anni tempus ingrauescẽte valetudine Romæ hæsit belli cura abiecta. Aditu eius vrbis prohibitus gallicus exercitus per pontem Miluium duum modo millium spatio dissitum, Tiberim traiicere permissus ad Neapolitanos fines prope accedebat. Cõmotus ea re Gõsaluus ancipiti cura anxius erat. Caietã obsidione vrgere pseuerarets iretve potius obuiam gallicis copiis in obsessorum auxilium festinantibus. Multa apud animum suum cogitanti Roma magnum in periculo ad victoriam momentum, duo millia pedites venerunt centum expediti equites: quos Franciscus Rogius suprema diligentia ex Hispanis germanis Italisque tumultuario delectu collegerat, præter ducentos alios germanos & quingentos Italos, quos propediem se subsidio missurum, ac iam in procinctu esse significabat. Ductor Hugo Moncada studio in iis angustiis operam fidemque suo Regi probandi honestam conditionẽ reliquerat, quã à Valentino centum cata-

cataphractis pręfectus obtinebat. Commodissime id auxilium accidit: atque eo amplius quod Salsularum obsidio impediebat, ne ex Hispania milite aut pecunia partes iuuarentur. Nouis copiis auctus Gõsaluus cum hoste confligere statuit. Ergo cum primum Gallos Romam prætervectos esse, atque ad fines Neapolitanos accedere cognouit, Castellonio continuo cum copiis omnibus mouit, si hostes prelio superasset ratus Caietam haud dubie in victoriæ partem accessuram. Primis castris ad Liris ripam peruentum. Eo loco Petro Pacio relicto, qui transitu fluminis Gallos prohiberet, ponti lapideo impositus custos cum valida militum manu, ipse vlterius progressus ad Germani fanum castra posuit. Gallicæ copiæ ad Pontecoruum erant ditionis Pontificiæ oppidum ad Liris ripam patentibus campis sex modo inde passuum millibus. Mille cataphractos bis mille expeditos equites, nouem millia pedites maiori ex parte Italos habere Gallos fama nunciabat. Maiora minoraque tormenta ignea triginta sex. Præcessit cum Hispani exercitus parte Petrus Nauarrus Cassinatem arcem occupatum vsque dum Gallico præsidio nomineque detentam. Nec mora arx illa vi expugnata Hispano cessit ferme in oculis Gallici exercitus, suis opem ferre non valentis, quæ magna ignominia fuit. Multum fama in bello potest. Eo maius dedecus extitit quod rumore vulgatum erat, Mantuanum linguæ intemperantia iactare solitum: cupere se cum ea colluuione Maranorum (sic Hispanos per contumeliam vocant) pugna experiri. Gonsaluus castra promouit posuitque in hostium conspectu mille passuum modo interuallo dissita. Inde misso feciali ad pugnam prouocauit hostem, quando tanta animi confidentia esset, tantus alienę virtutis despectus. Respondit Mantuanus ad Lirim fore pugnandi copiam; eo inuito traiecturum. Ex Aprutii montibus ortus is fluuius Germani fanum præter & Pontificiæ ditionis agros labitur altissimis ripis castigatus angustusque alueo profundo, vix vt vadari possit: neque alio ea parte iunctus ponte nisi qui ad Pontecoruum est. Placido cursu multisque mæandris Caietam quamuis citra flumen positam Roma adire nisi bis traiecto flumine instituto itinere ac breuissimo non licet. Alegrius Caieta profectus ad tria millia hominum ducebat Gallico exercitui supplementum. Is vt traiecto flumine continuo pugna experirentur, auctor erat oblitus scilicet cladis ignominiæque eius festinatione importunitateque ad Ciriniolam acceptæ. Dimidiato Octobri die Dominico Galli ad Ceperani vada traiecere. Hispanæ ditionis oppidum Rocasicca mille ducentis militibus tenebatur. Duces impigri Villalua, Pizarrus, Zamudius facta ex eo oppido eruptione in primum gallorum agmen nullo ordine quasi per pacata tendentium inuecti amplius trecentis ex eo numero qua cæsis qua captis ad suos lęti ouantesque redierunt. Accurrere reliquæ gallicæ copiæ socios vindicare festinantes oppidi ruina præsidii cæde. Fefellit eos spes temere concepta. Obsessi non modo vim omnem à mœnibus arcuere, sed erumpentes oppido rursus plus ducentis ex hostibus in pugna cæsis reliquos intra munimenta compulere. Cessit virtuti numerus. Die postero tria militum millia obsessis auxilio pręsto fuerunt, ductores Prosper Columna & Petrus Nauarrus. Simul cum copiis omnibus gonsaluus festinabat, initio iudicans spem metumve gigni: prout prima cessissent fore reliqua. Galli quamuis spem repetendę impugnationis, veriti tamen si quid sinistri accideret, ne tormenta caperentur; & alioqui tempore exclusi multis imbribus impedito motis copiis vltra flumen retulere castra. Post biduum transmisso iterum fluuio in Aquinatem agrum deflexere sex millibus passuum à germani fano, quo gonsaluus in statiua redierat. Imbriũ tẽpestas ne pugna decerneretur impediuit. Inflato amne galli ad Pontecorui pontem retro conuersi interiectum fluuium pro munimento hosti obiicere destinabant. Institit iisdem vestigiis Hispanus vltra Aquinates procedens vbi gallos ad pugnam elicere tentauit. Cautiores illi loco idoneo delecto obiectisque tormentis in detrectandi certaminis sententia perstiterunt. Sic gonsaluus & milites necessario solita statiua repetierunt pleni de cætero bona spe quoniam metum aduersariis posita, cum qua venerant, ferocia extulerant. Galli quoque trans flumen reduxere castra Nouembri mẽse auspicante. Quo Romæ mense Vrsini cum Columniis proceribus in obsequium Hispani Regis consensere legatorum tum Hispani tum Veneti opera & auctoritate facto fędere. Venetis gallorũ felicitas grauis erat: ac ne libenter quidem ferebant pręualidi Principis vicinitatem. Quingentos grauis armaturæ equites Vrsini in id bellũ obtulerunt si à Rege Catholico sexaginta aureorũ millia annua pẽderentur. Ac sigillatim Bartholomeus Liuianus, cuius in bello pclara extitit opera se ducturũ tria millia qua equites qua pedites obtulit inter præcipuos eius familiæ sed & vniuersæ Italiæ ea quidem ętate duces habitus. A Fabricio Columna Rocauandra capta vi est in oculis hostium auxilio accurrere impugnatis non

audentium. Sic res Gallica in præceps ire visa est. Quin secundum fluminis ripam mota Gallorum castra Germani fanum inter & Caietam medio ferme interuallo constitere Ponte lapideo cui Petrus Pacius custodiendo erat impositus traiicere flumen destinabant. Mille & ducenti Hispani pedites præsidio relicti, & aliquot equites expediti vim vniuersi exercitus Gallici sustinuerunt, triduum diurno nocturnō pugnæ laborem continuantes. Sic Gallis transitu prohibitis cum robore exercitus Gonsaluus accessit suorum periculo commotus: & de rerum summa solicitus, si hostes voti cōpotes euasissent. Eius aduentu parti pontis quæ lignea erat, subiecti ignes: Castraque ad pontis caput locata sunt. Eo loco maius ab intestina discordia periculum extitit. hyemis sæuitia Hispani milites & stipendii inopia in rabiem acti tumultuari, per vicina oppida & agros dispersi prædas agere præcipuo rusticorum damno, tum equites tū pedites frequētes signa deserere. Insanum quanta extitit animorum consternatio, quantum in discrimen venere res. Præcipui quin etiam duces militem in statiua reducendi auctores erant. cum locorū & temporis iniquitate vnaq; cum hostibus pugnare non audaciam videri sed temeritatem. Regrediendum in munita, & excedendum potius quam pellerentur specie prudentiæ admonebant ignaui. Eo processum, vt die quodam hastam miles quidam Magni Gonsalui pectori admoueret minas intentans, nisi pareret necessitati. Verum is alta dissimulatione magnoque animo militares mulcebat iras. Corrogata quin etiam vndique pecunia binos aureos militibus per capita distribuit. Ducibus in consilio contra tendentibus suadentibusq; copias in aliud tempus seruaret. Probe, inquit, noui quo loco res nostræ sint quanti referat cum hoste confligere. Ad sepulturam potius vel vno passu vlterius promoto procedere certum habeo: quam si retro tantundem conuerso pede centum anni sit propaganda. Hic meta laborum esto aut vitæ finis, si superis ea sententia stabit. Diuersum mihi nemo suadeat. Columnios proceres præcipuos discedendi ex iis locis suasores erant qui suspicionibus incesserent tanquam inuidia & æmulatione Hispaniæ incrementa ægre ferrent, Gallos subleuari cuperent. Ex eo sane inter Columnios & Gonsaluum offensiones diuturnæq; simultates extiterunt. Ducis diligentia & auctoritate quamuis sedato ægre tumultu militari contineri milites non potuerunt quin pleriq; castra signaq deferrent. Imminuto Hispanorum numero hostibus facile fuit triremibus quibusdam & cymbis valido nexu vinctis ligneum pontem silentio noctis imponere nullo prohibēte. Mille & quingenti galli ea arte traiecto flumine in nostrorum qui nihil minus cogitabāt, stationes facto repente impetu, quoddam veluti propugnaculum pulso inde Hispanico præsidio ceperunt. Eo metu in castris Hispani ad arma vndique concurrere paucissimi equitum numeri pedites ad quinque millia. In discrimine gonsaluus se ipso maior conscenso equo acies primū instruxit, vt tempus dabat: mox in pedes destitutus arrepta militari securi inter primos in hostes ferox incurrit. Quinq; gallorum millia flumen traiecerant, sequebantur alii, ad hæc tormenta in aduersa ripa disposita in Hispanas acies displodere non cessabant. Maior terror quam clades. Tantis quamuis præsidiis muniti hostes Hispanorum peditum incurrentium impetum & alacritatem pugnandi sustinere nō valuerunt. Ac versi in fugam continuo pontem qua transierant repetierunt. Transeundi festinatione cum inter se prementes alii super alios ruerent, ad mille & quadringentos ex gallorum numero pars ferro trucidati pars subiecti fluminis vorticibus mersi fęde perierunt. gonsaluus nullo tormentorum metu ad pontis caput accessit: signa quin etiam & militum centuriæ quædam hostib. permixtæ in aduersam ripam vrgendo cædendoq; aduersarios euaserunt. In receptu tamen ex eo numero quidam tormentorū globis sunt discerpti, atque inter eos viri præstantes nonnulli: alii vulnerati ac nominatim Lamudius qualis ac quantus dux. Ante alios vexilliferi virtus enituit, qui globi ictu amissa dextra vexillum sinistra arripuit: & ea quoque nouo ictu ablata vtroq; brachio vexillum complexus vestigio tamdiu immobilis constitit, donec galli sunt pulsi. De viri nomine scriptores variant in facto non discrepantes, à plerisque Fernandus Illesca vocatur, virtute profecto promeritus vt præclara virtus viri famæ inseratur, iisque beneficiis dignus, quæ à suo Rege accepit ampla gonsalui prædicatione auctoritateque adiutus. Pugnę huius euentus gallorum animos fregit: prorsus vt ne interdicto quidem flumine se tutos arbitrati pontē valido pſidio munirent non tā traiiciēdi victoriæve spe, sed ne nostris in aduersam ripam transeundi facultas esset, ipsorum castra impugnandi. Ad hæc Mantuanum inter & Alegrium contentiones suspicionesq; exortæ sunt minime idoneo tempore. Res prosperas cuncti sibi vendicant, aduersas imputant aliis. Sic Mantuanus desertis castris retro redire constituit. Species discessui prætenta quasi gallorum arrogantiam ferre non posset linguæ procacitatem tantam vt Cynedum appellere non dubitarent grauis-

rauissimam contumeliam. Verior interpretatio: cum perditis fortunas suas miscere no-
uisse. In eius locum dum abs Rege Gallo veniant mandata summa belli administrandi
nilitari consensu ad Salucium defertur. Is ferox ingenio & viribus odioq; Hispani nomi
is à primis annis imbutus paulo ante Caietam appulerat, vti paulo ante dictum est, Pro-
egis autoritate & nomine. Mantuani discessu Gonsaluus, quamuis militum numero in-
erior certiori victoriæ spe traiecto flumine prælio cum hoste decernere statuit. Difficilis
onatus Gallis aduersam ripam obtinentibus. Supra eorum tamen pontem septem paſ-
uum millibus ponte carris cymbisq; sustentato flumen iungendi curam Liuiano deman
at. Alto silentio hæ molitiones tectæ, ne hostis præsentiret disturbaretq; conatum. Iacto
onte Suessa vbi statiua Gonsaluus habebat, profectus cum bis mille Hispanis peditibus,
ermanis mille & quingentis non amplius die Iouis ad quintum Kalen. Ianuarii flumen
aiecit. Diegho Mendozæ & Fernādo Andradio demandata cura equitibus ea nocte ex
ibernaculis excitis, cum iis postera luce ad auroram præsto adesse. Id vbi Galli senserunt
Iispanos transisse flumen motis continuo castris vicini montis iuga occuparunt loco ma
is quam armis confisi. Metum interpretata ignobilia aliquot oppida ad eam ripā Galli-
arum partium ad Hispanos vltro transierunt. Ea nocte in agro nostri tolerata cum luce
cundum ripam fluminis in hostes pergere. Qui in consilio detrectandi certaminis per-
antes maiora tormenta ne, si terra traherētur, limo profundo haustis rotis hærerēt, cym-
is imposita Petro Mediceo secundo flumine Caietam deuehenda commendarūt. Fecit
le quod iubebatur: verum ad ostium fluminis turbato quamuis sæuoque mari festinare
orro contendens haustis cymbis tormentisq; ipse etiam est mersus. Reliquæ copiæ de-
erto ponte atq; tormentis maioribus, quæ supererant, tentoriis & impedimentorū parte,
na hora ante lucem è castris egressæ Molam haud longinquam Caietæq; viciniam festi-
are decernunt eius mœnib. salutem tueri sperantes. Gonsaluus itinere hostiū consilioq;
xplorato Prosperum Columnam cum expeditis equitibus præmisit, qui hostes à tergo
remendo distineret, dum peditatus subsequeretur. Pleno passu cum primum ad Molæ
ontem peruenit, qua Gallo transitus erat, pugnæ signum datur: Impetum & alacritatem
ostrorum diu hostes non tulerunt. Versos in fugam, vsq; ad Molæ & Caietæ portas, quo
icti non pauci confugerunt, victores in tergis hærentes sunt insecuti. Multi toto itinere
eciderunt, tormenta duo & triginta capta milleq; & quingenti equi. Clara victoria fuit
onfecto secūdum eam bello reliquis maior. Gallorum pars Fundos versus dilapsa, quiq;
o tractu in præsidiis erant Romam appetentes rusticorum ex vicinis agris spe prædæ fa-
o cursu iniquis ad transitum locis magno numero interiere: pauci vt stragem euaserint
rte magis quam consilio aut virtute. Præcipuam à fortitudine militariq; scientia vtroq;
onflictu, sed & vniuersa expeditione omnium confessione ex Italis Liuianus ex Hispa-
is Hugo Moncada laudem tulerunt.

Caieta dedita. CAPVT VI.

Vpiebat Gonsaluus Gallorum turbationem ad occasionem vertere Orlandi mon-
tem eodem impetu occupandi Caietæ vrbi imminentem. Prudēter destinata fœda
mpestas imbresq; toto eo die molesti disturbarunt. Et miles labore continenti fameque
illo neq; eo die neq; superiori nocte cibo sumpto fatigatus vix arma portabat. vigor ani
orū cædendiq; cupiditas fessa corpora sustentauit eatenus. Sic coactus destitit, copiasq;
astellonium reduxit ad priora statiua. Gallis ad Molam se munire decretum erat, mino
b. tormentis quæ supererant, locis idoneis obiectis: nam primum impetum in id oppi-
im futurum non dubitabant. Verum Gonsaluo curatis militum corporib. atq; ex labo-
recreatis commodius visum est antequam ducib. auctoritas, militi obsequium vtrisq;
lucia rediret, metu sublato ipsum caput Caietam petere vimq; admouere voluntate ni-
l facturis. Facilior opinione expugnatio fuit. Aditu quem muri parte prostrata mensib.
periorib. tormenta patefecerant, haud ægre Orlandi montem occuparunt, qui eū præ-
dio tenebant vix spatium nacti sunt in vrbem euadendi. Sic quæ ex superiori pugna su-
rerant, amissa sunt spolia mille equi capti geminaq; tormenta, quib. in priori obsidione
e stragem in Hispanorum castris fecerant. Ad hæc debilitatis hostes animis præsertim
ispanorum castris ad vrbis mœnia promotis quinquaginta primum è Gallia Cisalpina
taphracti ductore Mirādulano Comite portis egressi supplicū habitu venerūt in castra
pinas manus tendentes, veniam orantib. darent, iram in obstinatos seruarent. Subsecu-
unt nocte proxima tres viri primarii à Salucio de pace & deditione legati. Petebant ii
cta dicendi potestate, vti captiuos pecunia redimere cōcederetur. Ea reiecta petitione

ad maiora porro procedentes,ſi captiui tum Galli tum Italici generis redderentur, Cai
tam vrbem dedituros & arcem polliceri,Mondragonem quoq; Sinueſſę antiquę è rudi
rib.conſtitutam arcem.Præterea Hiſpanis & Italis,qui Hiſpanorum partes erãt ſecuti c
ptiuis libertatem ſine pretio daturos.Honeſtæ conditiones,neq; Gonſalui aurib.ingrat
Italos modo captiuos dimittere graue erat ac nominatim Matthæum Aquauiuam Bitõ
Marchionem, & Alfonſum Sanſeuerinum Biſiniani patruelem, quorum noxæ maior
erant,vindicta ipſi digniores iraq;.Ita eorum cauſam de cæteris annuens ad Regẽ Cath
licum ablegabat,neq; ad ſuum arbitrium reuocabat,quid de illis ſtatuendum eſſet. Po
multam diſceptationẽ internunciis ab vtraq; parte commeantib. Galli de Italis captiu
1504. remiſerunt tandẽ.Summa ipſis Ianuarii Kal.principio anni Mill.quingenteſ. quarti con
ſenſu hæ conditiones ſcriptæ.Obenigno ac reliquis Gallis captiuis daretur libertas.De I
talis captiuis ſupplicium ſumere,ac ne in eorum cauſa quidquam decernere fas eſſet,pr
uſquam à Gallo legati pro iis deprecatores mitterentur in Hiſpaniam.Militib.cum armi
& impedimentis ac reliquo apparatu abſcedere liceret. Caietani ciues ſua omnia retine
rent,qua ante bellũ libertate iureq;.Reliquis tota ditione vrbib.cautum ne vnquã fraud
eſſet Gallis adhæſiſſe partib.Fœdere ad hunc modum ſancito continuo, qui mari ituri e
rant,naues conſcendere cœperunt.Theodorus Triuulcius cum Italis Galliſq; militib.pe
deſtri itinere in pacata diſceſſurus pari celeritate vrbe eſt egreſſus.His reb.celeriter con
fectis tertio Nonas Ianua. die Mercurii vrbi & arci deditis Ludouicus Ferrera eſt præfe
ctus præmium laborib.virtutiq; debitum. Tarenti quam vrbẽ obtinebat,cura Petro Ni
cueſæ demandata. Captiuis quicumq; præſto fuerunt reddita extẽplo libertas eſt.eoden
poſt biduũ appulit Obenignus & cum eo Galli captiui ad mille & ducẽtos.Et Obenignu
quidem continuo naues conſcendit:alii fide publica accepta terra abierũt.Pleriq; tamer
in reditu periere laborib.fracto corpore tentata valetudine: ipſe etiam Salucius ſummu
copiarũ dux Genuæ deceſſit, nihil imperio militari aſſecutus niſi moleſtiã ignominiãq;
Palicius è numero Gallorum captiuorũ antea euaſerat Antonii Cardonii permutation
quem Hugonis fratrẽ Galli ſuperiorib.menſib.in conflictu ceperant. Fidei difficilis reip.
temporib.eximie ab Antonio & fratrib. cultæ laborumq; ipſi priuatim præmium Padula
fuit Capacio detractũ municipiũ Marchionis nomine,adiecto,quo gratius honeſtiuſque
donum eſſet à Rege Catholico cõceſſum.Non deerant qui Gonſaluum cõſilii præcipitis
in ea re incuſarent.Tanti ciuitatẽ vnam alioqui breui in poteſtatẽ venturam non fuiſſe,vt
tot captiuis libertate reddita redimi ęquũ videretur viris genere & factis nobiliſſimis.Pla
cere omnib.qui poſſet? iudicia ſingulorũ linguaſq; frę nare?Patientia prædicabant quãdo
hoſtes mœnib.clauſos teneret ſubdi eam vrbem cum cæteris licuiſſe:neq; cõmittendum
vt rurſus de rerum ſumma periclitarentur, ſi iis ducib. ea peritia bellũ eſſet inſtauratum.
Ad eas voces Gonſaluus pluris eſſe ꝗ in ſulphureũ puluerem & globos ferreos inſumere-
tur dicere,quam ꝗ iactabant periculũ. Supremam vulneris curationem omnibus plagis
præſtare,quas Obenignus aliiq; captiui ferro facturi eſſent. Deniq; canẽ mortuũ non la-
trare,neq; militem in fugã compulſum nocere. Horũ alterum captiuis neceſſario euẽtu-
rum.Magnorũ ducum conſilia haud merito temeritatis accuſari debent,aut imprudẽtię,
vt rationes maxime lateãt ignaris,vbi calceus premat.Si licet coniecturã facere, ſuſpicari
poſſumus pecuniæ in ſtipendiũ ſuprema difficultate laboraſſe, neq; minori annonæ ino-
pia alendo exercitui.Ex eo tumultus militaris ne exiſteret metuere,paruis ſæpe momẽtis
in bello magnas conuerſiones fieri non ignarũ. Ad hæc fama vulgatum ad ciuitatẽ vete-
rem duas onerarias cõmeatu & inſtrumento bellico onuſtas Caietã deſtinari præter alias
duas ad Foſſas Marianas in Narbonenſi littore reb. omnib. inſtructas parataſq; eodẽ na-
uigare. Ac illud ſolicitare maxime,ꝗ Pontificem facere Andegauenſib.exploratũ erat,ac
nouo vinculo vti aſtringeretur amicitia,Finarii Marchionẽ in Galliam miſiſſe filiæ cõiu-
gium vt paciſceretur cum Lotaringii filio.Regno Neapolitano quaſi dotali armis ſua ope
ſubacto Hiſpaniſq; depulſis repetito maiorũ ſuorum iure haud dubio vti ipſi prædicabãt.
Si id ex voto non ſuccederet vaſta animi cupiditate Franciſcũ Mariam Præfecti fratris fi-
lium cogitabat iungere cõnubio cum filia Friderici Regis,facta patri puellæ ſpe regnum,
vnde erat eiectus recuperandi:Sic Principum voluntates vt vehementes, vno ſæpe tem-
pore tendunt in cõtraria. Deniq; ignorabat nemo ad conſiliũ Friderici in maiorum opes
reſtituendi à Regib.Hiſpano Galloq; agitatum,acceſſiſſe Pontificẽ adiutorem.Eius moli-
tionis famam aduerſarios erexiſſe ad nouas ſpes,amicorum animos debilitaſſe imperium
negligentib.cunctis,ꝗ fore diuturnum non putabãt.Ita importuni conatus cõfecto bello
occupandi videbãtur.Et vtiq; in ea cura, maxime omnium vrebat, ꝗ vrbes & quæſtores
regii pecuniam maligne ſuppeditarent in ſumptus bellicos,mutatione imperii cupientes
eam

-am pecuniam Friderico reduci donum seruare & sibi in posterum gratiam. vnde indies
nopia crescere rerum quæ ex belli vsu essent, suprema annonæ angustia premi, neque in
tipendium militare pecuniam suppetere. Ergo Caieta ad deditionis cōditiones redacta,
priusquā noui aliquid incideret, q instituta præclare consilia peruerteret: continuo Ter-
nenstinum Ducem in Aprutium amandauit eius prouinciæ moderatorem, simul vt Bi-
onti Marchionis arces eo tractu iugum detrectātes ad imperium adiungeret. Liuiano cu
-a data est Ludouicum Arsium impugnandi se Venusię tenentem maiori aliquanto arcis
nunitæ fiducia quā viriū. Aduersus Cōuersanum regulū Materę Comes & Petrus Pacius
ıbierunt. Capacium itē intra Laurinum obsederunt Egidius Nepos & Petrus Nauarrus.
Obsesso huic ac de salute libertateq; solicito permissum Tranum discedere Venetæ diti-
onis in Apulia vrbem cum vxore filiis & domestica supellectile, relictis modo pecoribus,
ormentis, & reliquo bellico apparatu. In magna Græcia à Gomesio Solisio Rosanius ma-
gna principatus parte adempta ægramq; spem seq; sustentans Sanseuerina tantum & Ro-
ano vrbib. retentis: intra Rosanum ab eodem obsessus tenebatur. Erat præterea Gōsaluo
lestinatum Præfecti Ruuerei oppida, quæ in ditione Neapolitana obtinebat, admota vi
arpere patrui Pontificis nulla cura. Sanior ille Hispanorum partes amplexus aut simulās
ontinuo tota ditione sublatis Regis Catholici insignib. nomen Hispanū inclamari man-
lauit. Fides vt syncera videretur, vltro ad victorem venire ipse constituit. Accepit venien
tē Gonsaluus benigne venia data eorum quæ secus gesserat: tametsi non ignorabat animo
lieno esse: ac tandiu perstiturum in fide, quandiu foret ex vsu non amplius. Sed Pontifi-
i tamen placando data eā dissimulatio est, ne aperte aliquid turbarum daret, vt erat ar-
enti ingenio à primis annis atq; à maioribus hostis Hispani nominis.

Induciæ Gallos inter & Hispanos pactæ. CAPVT VII.

CAietæ captæ, vt impensæ parceretur, ea tuenda maximę haud dubium futuræ, & gra-
uissimæ in ea ærarii calamitate, custodia Hispanis credita est eo in coloniæ formā de-
uctis, è veteranis delectu habito. Mox Gōsaluus Neapolim aduolauit: vbi eo plausu eaq;
etitiæ publicæ veræ, an simulatæ significatione inuectus est, qua Regem è priorib. vnum
iuib. gratum ac de hostib. parto triumpho redeuntem maiori excipere non possent. Ad
am vrbē proceres priuatim, ciuitates publice edicto vocauit, vt qui eatenus nō fecissent,
acramento in Regis victoris verba suscepto fidem astringerent amplius. In eo conuentu
os qui bello industriā operamq; probarant, laudib. præmiisq;, vt cuiusq; merita erāt, ho-
estauit. Liuiano nominatim annuos octo millia aureos designauit lege perpetua ex Bisi-
iano principatu detractos. Propinquis eius duo millia & trecētos tribuit, quo maior es-
et gratia præmio singulorū virtuti & pręclaris factis exæquato. Ea in Vrsinos munificētia
Columnii vtebantur, priuatas inimicitias publicæ causę importune miscentes. inuidia in
ræceps agebat, qua plures sæpe inimici quā iniuria parantur, quæ pessima cōditio huma
æ mortalitatis est. Perturbatus semel animus nunquā in vno gradu resistit. Prosper Co-
umna in Hispaniā nauigare constituit, querelis aduersus præsentē rerum statū armatus,
fficiendi spe vt Gōsaluo, cui maxime iratus erat, succederetur. Odii causæ acriores quia
niquæ. Fabricius Roma, quo iuerat, facultatem petiit Florentinis militādi: quam veniam
Gonsaluus dedit re necessaria, ne iniussu sumpta vindicandi necessitatem imponeret. De
onstituēdis iudiciis serio in conuentu actum est: quæ vehemēter labefactarat bellorum
niuria, tēporum conditio; rapinæ, cædes omneq; genus flagitia impune exercebātur nul
o vindice, ne ipsi quidē consanguinei inter se à mutuis iniuriis & cædib. tēperabant, tetra
malorū colluuies. Quies prouinciæ sine armis, arma sine stipendiis, stipendia sine tributis
non contingant. Curatum ergo, vt populis volentib. pecuniæ redigeretur quantum satis
ideretur impensis factis instantibusq;, alendisq; stipendio militibus: quos retinere omni
atione destinabat, atq; in oppida tribuere, vbi molestię foret minus annonę copia maior.
Hispanorum modo centurias aliquot, quoniā inutiles erāt, quippe ex perditissimis homi-
ib. conflatæ data aliquanta pecunia & cōmeatu procul in Hispaniā duab. nauib. amāda-
it, ea sentina exhausta cōmodiores fore reliquos milites ratus. Simul belli mala maiori
iligētia resarcire instauratis mœnibus, munitis arcib. pręcipue Neapolitanis Caietanaq;.
Capuā adhibitis propugnaculis adiunctisq; aliis munimentis ita firmauit, vt munitior vi-
eretur, quā si perpetuo muro cinxisset. Hæc omnia eo pertinebant, vt si quid denuo ab
oste moueretur, prouinciā ad defendendū paratā inueniret, atq; omnib. præsidiis septā.
c pręsertim ciuium adiuncta beneuolentia; quæ pręcipua cura fuit, omnes difficultates
cit cunctis ad obsequium paratis, quęcumq; postulasset, nihilq; omnino, q placeret de-
egantib. Et est longe potentior amor ad obtinendum q velis quam timor. Ac vero tota
talia eam hominis existimationē erat consecutus, vt pleræq; vrbes certatim studia defer-

rent transitumq; ad Hispanorum partes. Genuæ imprimis Adornii & Fregosii, quamuis inter se aduersæ factiones, consensu polliciti sunt, si duo militũ millia mitteret, graue Gallorum imperii iugum de ceruicibus continuo excussuros. Iulianus Medicus Petri frater eius, qui ad Lirim mersus est, centum millia aureos annua ipsum ac propinquos daturos modo Hispaniæ viribus in patriam Florentiã, vnde exulabat, restitueretur. Pisani retinendæ libertatis, quam auide arripuerant, studio inflammati aduersus Florentinos non dubitabant vrbis patrociniũ, aut si id malet imperium Hispano deferre. Tantundem Aretini detulere Florentinorum imperio defessi, rerum nouarũ cupiditate immemores videlicet humanæ sortis, imperium vix nisi in peius mutari. Plombini sane regulo volenti expetentique datum vt sub vmbra Hispanicæ protectionis delitesceret, vrbis modicæ quidẽ, cæterum regno retinendo percõmodæ ad excipiendas ex Hispania classes idoneæ, propter egregium portum tutasque circa stationes, & aliam opportunitatem maritimam terrestremque. Pandulfus Petrucius Senensis suo & suæ vrbis nomine Paulusque Ballionius Perusinus sibi Perusiæque veniam & pacem à Gonsaluo expetiere. Ex ipsa Mediolano vrbe sexcenti ciues clam cõmunicato inter se consilio studia & opes offerebant, si induceret in animum arma in eam partem conuertere, Galliæque Cisalpinæ bellum inferre belli & pacis ea tempestate arbiter in vniuersa Italia. Verũ hæ omnes molitiones disturbatæ sunt induciis à Gralla & Antonio Augustino trium annorũ in Gallia pactis comprehenso etiam in eo fœdere regno Neapolitano. Rex Catholicus Meioradæ sub finẽ mensis Ianuarii eam pactionem iureiurando firmauit. Sancitũ inter alias conditiones vt Neapoli voce præconis id fœdus enunciaretur Februarii die vigesimo quinto. Distulit Gonsaluus euulgare prius dictitans rebellibus contestandam videri. Rosanius eo vti beneficio noluit: ac potius Solisio cognita Regis voluntate oppugnationẽ remittente neq; vigiliis intentis ex vrbe copiis eductis Cherintiam obsedit, vastatis circum agris igne ferroq;. Ludouicus Arsius quãuis inducias amplexus Andriæ & Barlettæ pecora deprædatus, captiuos etiã incolas egit. Hispani in violatores fœderis posse animaduerti ex cõcepta in eo verborum formula rati vtrumq; male mulctare destinabãt. Et Venusiæ quidẽ arcem facile ceperunt haud satis munitã ab Arsio relictam, quib. diebus paulo ante Tranum abscessit, inde in Galliam iturus mari. Quod ad ostentationẽ audaciæ fecit, milites signis sublatis pulsatis tympanis per hosticũ quasi per pacata ducens, acceptæ ignominiæ leue solamẽ. Rosanũ vrbs tandem per cõditiones à ciuibus est dedita. Intra eam Rosanius & multi alii è nobilitate Neapolitana viri præstantes sunt capti. Rosani exemplo Sanseuerina quoque breui in partes accessit. Conuersanũ Petrus Pacius vi cepit. His captis vrbibus Brutii & Magna Græcia Hispano prorsus cesserunt. Prouinciæ illi vniuersæ in locum Aieli Comitis propter longæuam eius ætatẽ, rerum moli impares vires, Hugo Moncada est præfectus cum summa bello paceq; decernendi potestate. Secundum hæc sex tantum oppida eaq; procul à mari in vniuerso Neapolitano regno Gallis relicta sunt. Magna Regis Galli offensione oppida contendẽtis post diem induciis euulgandis præfixũ ab Hispanis capta restitui æquum esse: ac vero initi fœderis euulgatione dilata fraudẽ susceptam interpretabatur, quæ noxa patrocinari non deberet. Itaq; omnib. persuasum non diutius in fide data permansurum quã ex vsu esset: ac fœderis simulatione agere vt Hispanos imparatos inueniret. Confirmauit eam opinionẽ eodem tẽpore, quo induciæ sunt pactæ, summa imperii militaris per Italiam Ioanni Iacobo Triuulcio delegata viro nihil minus quam quietẽ concordiamq; patienti, ardentis ingenii, factiosoq;, neque tam præmiis periculorum quam ipsis periculis lęto. Quinq; etiam Heluetiorum millia exspectabantur ventura propediẽ, ex Gallia quingenti grauis armaturæ equites Obenigno Alegrioq; ductoribus. A Mãtuano & Ferrariẽsi ingẽtes delectus instituti. tãti apparatus quo exspectarẽt dubitabat nemo. Decumbebat Gõsaluus Neapoli salute ferme desperata. Ex ea re & quoniam fama rursus nunciabatur Fridericũ in pristinas opes restitutum iri, ac vero à Põtifice agi, vt Gallicis copiis summus dux designaretur multis sermonibus materia extitit. In fœcunda gignẽdis inimicitiis ciuitate & ex otio serendis rumorib. apta multorũ odia eruperunt, quæ aduersus Gõsaluum eatenus pectoribus tecta tenebantur. In quo Columnii proceres longius prouecti linguę licẽtia multa in eum intẽperanter effuderunt. Verum eã procellam, quæ maiora incõmoda minabatur, ægroti valetudo breui recreata ac plane destituta disiecit. Ipse cõtinuo in bellicos apparatus diligẽter incubuit ad defendendum ꝙ omnium grauissimum imminere bellum videbatur de Neapolitano regno. Vbi & per vniuersam Italiã atq; Hispaniã maligna sideris in frugib. corruptis & satis, annonæ angustia maxima laboratum est. Nonis Apr. die Veneris sancto horrẽdi terræmotus extitere cũ magna ędificiorum strage: vis maior labesq; in oppida quędam incubuit secundum Bętis ripam sita.

His

His malis territi mortales votis & supplicijs irata placare numina ad omnia templa instau
atis. Olisipone valida classe instructa Lupus Suarius cognomento Aluarenga soluit Ori-
entis regiones versus Indosq;. Prima Lusitani imperii in iis oris latissimi fundamēta ab iis
exiguis initiis ponebantur: quibus magnæ structuræ moles breui ex interuallo accessit.

Valentinus dux captus, missusque in Hispaniam. CAPVT VIII.

OBtinebant in Flaminia Veneti vrbes, quas extincto Alexandro Pōtifice occuparant
armis: & ad alias aspirabant nihilo meliori iure. Valentinus Pontificiis opib. repente
nudatus, sociis infidis, ab amicis destitutus, imparq; Venetorū virib. Iulium nouū Pōtificē
vltro inuitauit ad capessēdas arces, quæ eo tractu illius imperio parebāt. Facto sic fœdere
Petrus Ouetus Pōtifici à cubiculo, & antea è familia Valētini ipsius cōsensu missus est, vt
eas arces obtineret. Dux vt erat ingenio vario atq; inconstanti, subeunte initi cōsilii pœ-
nitentia aliud atq; aliud subiiciente animo, vti peruersa ingenia facere solēt, ad Dieghum
Quignoniū eius nomine Cæsenæ præfectum litteras dat cū mandatis Ouetū necaret la-
queo fracta ceruice. Fecit ille q; imperabatur diligenter. Pōtifex graue, vt erat, ignominiā
neq; dissimulandū iudicans auctorē necis intra Pontificiam aulam detineri iussit, dum eæ
arces redditæ essent: ac nominatim Cæsæna, Forliuiū atq; Bertinorum. Cōmeantib. tamē
internuntiis constitutum est, vt capto redderetur libertas cum primum eæ vrbes & arces
Pōtificiis legatis essent cōtraditæ. Interim vinctus Ostiæ custodiretur Bernardini Carua-
jalii Cardinalis cura fideq;. Ita ipsemet petierat alibi se tutū fore non sperans multis & va-
lidis circūfusis inimicis. In quo numero principes erant Guido Montefeltrius Vrbini dux
ipseq; præfectus vrbis Pōtificis ex fratre natus. Additū, vt traditis arcib. facultas capto esset
geminis Pontificiis triremib. in galliā concedere: nisi dederentur in Pontificis rediret po
testatē. Cognitis iis molitionib. gonsaluus acre ducis ingeniū, reb. turbandis idoneum ve-
ritus Neapoli Lescanū Ostiam dimisit, qui Cardinali eius verbis suaderet, vt vincto auctor
existeret Neapolim potius quā in galliā abeundi. si quietē amaret, pecuniā & secreta Cam
paniæ offerret: si bellū, honestam conditionē, opima stipendia; tantum se & sua Ferdināndi
Regis fidei permitteret. Ne incēdio scilicet late excitato malorū orbis rediret metuebant
sopita videbantur. Sane Valentino melius, quā vlli hominum Italica ingenia & conatus
quorsum tenderent exploratū erat. Metuebatur ab omnib. militum beneuolentiā sibi ad-
iunxerat, ac eorū maxime qui habebantur audacissimi, temeritate promptiores. Voluntas
praua nōnisi scelere querebatur. Obtulit Cardinalis operā & industriā, quanti id referret
nō ignarus fideq; publicā à Gonsaluo missam accepit tutū apud se fore ab iniuria. Interea
Cæsæna & Bertinorū legatis Pōtificis traditæ sunt. Idē vt faceret gonsaluus Mirafontius
domo Vasco Forliuio Præfectus adduci non potuit nisi prius quindecim aureorū millia
numerarēt, q̄ in munitiones & stipendia expēsa ferebat. Dux libertatis cupidus & quoniā
inimicos eius vitæ insidiari cognouerat. Venetis mensariis eam summā repræsentandam
dixit datis nominib. Decreta ea pecunia neq; de solutione, neq; de Præfecti Forliuiensis
fide dubitabatur. Sic Dux libertati redditus Cardinalis diligētia, multoq; suasu relicta gal
lia Neapolim flexit iter. vrgens diuina vltio versutū alioqui hominē excæcauit. Dextram
venienti gonsaluus obtulit fidei amorisq; pignus. Comiter acceptum dein omnib. officiis
coluit. Ille tamē vt erat ardenti ingenio quietis impatiens cōtinuo milite & pecunia Forli
uiensem arcē iuuandi cōsilia agitare instituit Pontificiis nōdum deditā: vasto simul animo
Plōbinum, Perusiā, atq; Pisas occupandi varias rationes tentare audax, callidus & in quā-
cumq; se partem dedisset industrius aut prauus. neq; pensi habēs Pisas sub patrocinio Hi-
spano delitescere, eamq; ad tuendā vrbem in clientelā Hispaniæ susceptā missos Neapoli
peditū equitūq; numeros. Subornare quin etiā tū germanorū tum Hispanorū cohortes,
qui in regno Neapolitano erāt iniecta maioris spe stipēdii: Importunę molitiōes latere equî
possent inter infensos circūfusis vndiq; obseruatorib.? Gonsaluus tamen ne hospitii iura
ratāq; fidē violasse videretur, cauere satis initio habuit: custodiis dissimulāter circūdare,
ne impotentis hominis conatus vlterius procederēt. Offensus ea re Valentinus dispositis
ex interuallo ad cursū equis è Neapolitanis finib. fugere cogitabat. Suscepti cōsilii Neapo
lim eundi pœnitētia subierat sera iam: præsertim ex quo certior fuerat factus biduo post-
quā Ostia ipse discesserat, Romā peruenisse Finarii Marchionē cū galli Regis mādatis ho
nestissimas cōditiones offerentis, si eius auspicia quā Hispani sequi mallet. His conatibus,
vnde magna incōmoda nisi occurreretur tēpestiue, extitissent, cōmotus gōsaluus in arce
noua ducem detineri mandauit, noua & diligenti custodia adhibita ne fuga posset elabi.
Quætsi Pōtifex quoniā arx Forliuiensis nō reddebatur Ostiā referri, aut sibi tradi, vt antea
decreuerāt enixe postulabat. Vt placaretur Pōtifex gōsaluus vincto persuasit ea arce tra-
dita data se fide liberaret. Missiq; ad id Artes quidā è familia Ducis & Ioannes Cardonius

Romã ad Frãciſcum Rogiũ legatum,cũ notis & teſſera,per q̃ arcis præfectus haud dubiũ intelligeret heri ea eſſe mãdata. Sic Forliuienſis arx tandẽ in Pontificis venit poteſtatem. Artes Ducis quãuis vincti timebantur. Ea anxius cura Gonſaluus poſtquã ſe in oẽs cogitationes verſaſſet,fore conſultũ iudicauit ſi procul ab Italia amãdaretur. Fidei violatę elui maculã,quoniam cõmiſiſſe videbatur,vt pacta non ſeruarẽtur. Ergo Antonio Cardonio & Leſcano eũ vt in Hiſpaniã abducerent,cura data eſt,Italię,ac vero Chriſtiani orbis facẽ in vltimos fines amouerẽt,ne nouis incendiis cuncta rurſus flagrarent. De Valentini vinculis & in Hiſpaniã miſſione varii ſermones extiterunt. A pleriſq; Gonſalui fides & cõſtantia ſugillata eſt. Ipſi etiã Regi Catholico initio diſplicuit ancipitis fortunæ ſuſceptus conatus. Verum eo erat progreſsũ,vt retractare nõ liceret. Gonſaluus quoq; officii maiori cura quã famæ,damnis,quæ eius libertate fugaq;,ſi facultas cõtingeret, impendebant cõſideratis inanes rumores,& q̃ d alii iudicaturi eſſent,contẽnendos putauit. Magnis Principib. præceptum exemplumq; ſalutare: officium rumore iudiciiſq; hominum antiquius arbitrari. Præ aliis Regi Gallo graue extitit ducem vinctũ teneri,à quo reb. ſuis certiſſimum in Italia præſidiũ expectabat. Ad nuncium vero fuiſſe in Hiſpaniã abductum, dixiſſe fertur. Deinceps pro fide Punica merito ſubſtituamus Hiſpaniam. nihilo illa conſtãtior. Interea Vaſconum Rex & Regina miſſa honeſtiſſima legatione in Caſtellam Hẽrico Labreto filio & hæredi Iſabellam Philippi Principis filiam minorem,coniugem expetiere. Benignis aurib. ea legatio initio accepta eſt. Cõmodum videbatur eo vinculo fidẽ eorũ Principum & gentis nutãtem aſtringere amplius:ne ea parte procella aliqua exiſteret. Quam curam hactenus grauem auxerat recens Magdalenæ obitus ad Medinam Campeſtrẽ extinctæ, q̃ obſidis loco à Regib. parentib. fuerat miſſa annis ſuperiorib. Ioãnes Emanuel in exiguo quamuis corpore,vt ſe res dediſſent,induſtria mirabili acris ingenii ſed ambigui apud Cęſarem in Germania legati partes implebat Ferdinandi Regis nomine. Nũc Philippi Principis accitu iuit in Belgas,præcipua deinde gratia & auctoritate in ea aula futurus,in pręſentia reb. omnibus,quę Hiſpaniam attingerent pręcipuus conſultor & arbiter Principis voluntate conſtitutus: maiori aliquanto ex eo gaudio Cęſaris per eum ſperantis finẽ controuerſiis,q̃ cum filio erant, fore;quam Ferdinandi ſibi ab eius ingenio metuentis ne pro innata calliditate inſtituta apud generũ cõſilia & conatus diſturbaret. Quippe Carolum nepotem cupiebat in Hiſpaniam attrahere à primis annis imbuendum Hiſpanicis moribus,mutua gentis beneuolentia qua maius quam in armis præſidium continetur. Cæſari & filio cõmodius videbatur Carolum detinere ſpe coniugii cum Claudia,vti erat ante agitatũ,idonei maxime ad lites cõponendas q̃ Hiſpaniam inter Galliam atq; Burgundiam tot annorũ ſpatio extiterant. Ac ampliſſima præſertim dos inuitabat, Aureliæ, Britanniæ, Mediolani,& Burgundiæ, quos principatus Rex Gallus ſponſis ſe hæreditarios relicturũ pollicebatur, in id populis continuo ſacramento adactis. Largus promiſſis & quæ natura cupiditatis ardẽtis eſt,immodicus. Puellæ matri Reginæ conſultius videbatur eam Franciſco Valeſio Engoliſmorum duci,cui proxima regni ſpes deſtinabatur;connubio collocare. Omnino paſſurum eum nemo exiſtimabat regno ſuſcepto nobiliſſimos principatus detrahi ſeiungiq; à reliqua ditione:ne futurũ quidẽ caueri ſatis poſſe,niſi viuis parẽtibus, puellæ de manu traderẽtur;pręſidiis in eius verba iuratis,q; quis auderet ſperare? poſtulare quidem nefas.

Gonſalui poteſtas circumciſa. CAPVT IX.

IN medio felicitatis curſu tantaq; gloria parta obtrectatorum linguas,fortunę incurſus vitare Magnus Gonſaluus nõ potuit. Et eſt natura datum vt proſperis dubia ſuccedant, poſt ſerenum atrox ventorum tempeſtas conſequatur. Ab externa vi nõ modo tutus ſed inuictus inteſtinis calumniis petebatur inſtantis periculi ignarus. Inuiſi ſuſpectiq; dominantib. ſunt,quos altius virtus euexit,quia meritis æquam cõpenſationem facere nõ poſſunt,malignis eos oculis intuentur. Minorum calumniis iidem obnoxii ſunt grauiter ferentium gloria & opib. præſtare, quos paulo ante in æquo viderunt. Omnino æmulatio naſcitur inter æquales,alitur contentione,exardeſcit inuidia,cuius finis eſt odiũ. Verum hęc mortalitatis humanę vitia ſunto. ad quę noua & validior acceſſit cauſa virũ præclarũ exagitandi. Omnibus,qui in ſuperiori bello ſtrenuam operam nauarant ſatisfacere non potuit ne dum ignauis,qui enim liceret,præſertim, vt eſt hominum ingenium vnoquoq; ſibi blandienti,pluriſq; quam erant propria merita æſtimanti,aliena contemnenti,pari vtrumq; vitio? Sic aliis collata præmia non minus vrebant, quam ſibi detracta, quæ deberi exiſtimabant. Ex fonte tetro fœdoq; plenę expoſtulationum voces prodierunt. Et tamen ægritudo priuata ſuuſq; cuiuſq; dolor honeſta boni cõmunis ſpecie velabatur. Eas querelas in Hiſpaniam pertulere quidẽ eo profecti,plures miſſis codicillis: excepere multi patulis auribus,eorum qui in aulis Principum magno numero viuunt vaniloq.,ignaui,nulla

propria

propria virtute,sed Principum offensione perspecta,viros preclaros criminando,quod pessimum obsequii genus est,crescere opib.& potentia & gratia assueti. Capita accusationis multa erant. Hęc præcipua. Iulianum Ruuereum Cardinalē(qualem hominē & quanto Hispani nominis odio?) In Pontificatus petitione subleuasse.quo id argumento, quib.testimoniis? Certe conatus eius peruertere debuisse accusabant ex interceptis litteris interregni tempore cognitos & priuatim ex syngrapha nuda ipsiusmet manu,qua in Hispanos studia pollicitus, scilicet mente priori mutata, de se Gonsaluum summa sperare iubebat pontificatum adepto. Verum id ludibrium erat:neq; calumnia prudentib.probata. Nam Bernardino Caruaialio Gonsaluum fauisse dubium non erat nullo prauo ambitu,sed modesta voluntatis significatione: Franciscum Rogium legatum Neapolitano Cardinali, quāuis Galli eo nomini addicto,vt si quis alius,spe purpuræ,vt ferebatur iniecta. Vtriusq; conatus inanis extitit, pontificatum adepto,quem minime vellent. Communis molestia occasionem præbuit innoxium prorsus in eo facto criminādi. Hæc prima accusatio erat. Ex militari licentia sumebatur altera maiori specie veri. Milites belli tempore laxius viuere assuetos quippe, rapto,rei familiaris angustias in pace ægre ferentes per vrbes & oppida spoliare,rapere,vi & stupris cuncta polluere,non sacro nō profano abstinere. Alienę culpæ Gonsaluus reus agebatur sed cū sua implicatæ,quasi militib.omnia cōcederet,neq; seueritate legum eorum cupiditates frænaret,castigaret flagitia.Ex eo magnam inuidiam Hispanæ genti vniuersæ cōflari.Irritatis prouincialibus,ne noui motus extarent,verendū esse.Sic illi disputabant. Ad hæc Gonsaluus.Neq; milites à religione & modestia cōmendare,neq; eorum eleuare crimina,quando ob flagitia ne natali quidem solo eorum licentiam tolerante patriis finib.discedere compulsi arma induerant obærati, exules,capitalia ausi plerią;.Ac vero præcipuā licentiæ causam regios quæstores præbere negatis diu stipendiis,vt miraculi instar esset inter tot labores tantaq; fame & nuditate corporū tandiu sustentasse seq; obedientes præstitisse,præsertim ad Lirim atq; Caietam annuis & bimestribus stipendiis debitis nullum tumultum cōcitasse,aut secessionem fecisse. Neq; tamē ullum crimen,vllamue iniuriam impune esse,quin ex legis præscripto vindicaretur. Crimina omnia impediri nulla diligentia posse,ne frænari quidem linguas in tanta colluuione nationum,diuersaq; indole hominum. Accusabatur deinde eius incuria ærariū publicum esse exhaustū,pudenda vectigalium calamitate, regiæ pecuniæ peculatu multiplici. ...o neq; eius regni redditus, qui erant amplissimi, neq; perduellium, ex bonis redactam pecuniā bellicis sumptib.fuisse satis. Quod caput erat,pecuniæ ex Hispania aduectæ nullas rationes extare accepti expensiq;. Verum ille Francisci Sanctii Regii opsonatoris, id quidquid esset,culpa factū excusabat, aliorumq; quæstorum,quos regiæ pecuniæ attactu se contaminasse videri poterat.quid alienam culpam ad se deriuarent? Vectigalia Neapolitana detractis oneribus ordinariis quadringenta & quinquaginta millia auri annua non excedere. Cum in militaria stipendia sumptusq; alios necessarios supra octingenta millia vno anno facta impensa creuisset.Ex bonis addictis fisco haud magnam pecuniā extitisse propter pręmia necessario data viris nobilissimis:qui magno numero Hispanorū auspicia secuti erāt. Idonea criminis depulsio:sed ex qua noua atq; omnium grauissima accusatio conflata est. Donare eum oppida,principatus,præfecturas quasi ex proprio,nō fiduciaria potestate. Peti à Pontifice ipsius nominatione episcopatus,quib.ipse vellet,inscio inconsultoq; Rege,cuius eę partes manifeste erant. E contrario regia beneficia retractare,haud minori offensa temeritateq;,non se sua conditione metiri sed regia. Ac nominatim Ioāni Clauerio Alfonsi Sanseuerini oppida regiæ munificētiæ donum denegasse,aliis præterea Regis mandatis sæpe non obtēperasse incredibili contumacia. Quod si rerū status secus videbatur postulare,qua fronte tantū sibi sumeret,vt ne rationē quidē facti reddendā per litteras iudicaret? Principum sæpe patientia seruos insolentes reddi alienoq; regnare nomine,peccare adeo,quod vindicaretur malo. Sic illi prædicabant. Nec dubiū hac in parte offendisse Gonsaluū per incuriam corruptū animū in viro summa fide interpretari quis auseat? Sed cū iudicio excellēti esset, cōscientia securus fortassis vlterius progressus est quā vicarii cōditio pateretur,Principumq; ingeniū de minutissimis quoq; rationē reddi expetantiū. Nullus vtiq; sine culpa viuit,in hoc ille,is in re alia sibi indulget. Colūnii proceres præ cæteris accusando Gonsaluo præcipuā curam impendebant: ac nominatim Prosper Columna in Hispaniam profectus est apud Regem de acceptis iniuriis expostulatū effectumq; diligentia vt Gonsaluo in prouincia succederetur multis argumentis, quib.aduersarium prosternere cogitabat,ex aliena inuidia & infamia gloriam & honores captās. Ex ...cano tamē nihil vrebat magis quā honores Liuiano habiti plurīū equitū pfectura data, quā ipsi Fabricioq; patrueli. Id vero grauius ipsa morte ducebat auctoris ruina vindicādū.

Gonſaluus parum ægritudine hominis offenſaq; commoueri:tantum monere regem per litteras obteſtariq; Proſperum vti omni benignitate complecteretur, munerum magnitudine mulceret iras,cum eo tamen ne Vrſini imminuto ipſorũ honore alienarentur.Referre tãti duas eas familias deuinctas obſequenteſq; habere. Salutaria monita inuidia potentior euertit.Quotidianis expoſtulationib.& querelis commotus animo Rex haud vana prorſus eſſe quæ à tam multis dicebãtur,legato Neapolim ex familia Reginæ viro nobili Alfonſo Deza de quibus poſtulabatur omnib. admonuit. Ac vero diſerte mandauit, daret operam vt regia vectigalia maiori in poſterũ diligentia fideq; procurarent. Militum licentiam frænaret, quorum bonam partẽ ex ea prouincia deduci mittiq; in Hiſpaniam bello quod in Africam tranferre volebat auxilium. Iudicia conſtitueret temporũ iniuria labefactata,ex legum priorum moreq; præſcripto. Ioannes Spinelus Conſeruatoris nomine abſtineret genti vehementer inuidioſo. Deniq; Proregis poteſtate contentus,iis finib. auctoritatem contineret maiora ſibi relinqueret.Graue hoc poſtremũ mandatum Gonſaluo extitit:regni eius conditorẽ cum tanta Hiſpani nominis gloria queſtuq; in aliorum præfectorum ordinem redigi,anguſtis cancellis circunſcribi poteſtatem, eam videlicet gratiam effuſi ſanguinis eſſe,præmiumq; toties victoriæ de hoſtibus partæ. In reliqua tamen moleſtia arcis Nouæ præfectura,quam ipſe Nunnio Ocampo crediderat, in Ludouicum Peixum tranſlata à Rege, ne ipſo quidẽ appellato,vrebat maxime ſcilicet inſignis contumelia,argumentum regii animi ſine cauſa alienati. In Gallia de induciis pace mutãdis agebatur,Friderico in regnum Neapolitanum reſtituto, quod Rex Catholicus probabat cum eo ſi Ferdinandus eius filius Ioannam Neapolitanam Reginam viduã vxorem duceret Gallus reſtituto Friderico, filio eius Germanam Fuxenſem & ſorore natam vxorem omnino deſtinabat. Coniugium tamen Caroli cũ Claudia filia potius exiſtimabat, ſi modo Hiſpanis deductis ex Italia regnum Neapolitanum penes ſequeſtrum eſſet Philippum Caroli patrem. His conditionibus agitandis aliquot menſes conſumpti ſunt haud magno fructu. Gallo placebat eas controuerſias arbitrio Pontificis finiẽdas permitti. Hiſpanus adiungebat collegium Cardinalium. Ratio excogitari nulla poterat quæ ab vtroq; probaretur. Qui enim poſſet? Andegauenſiũ reſtitutio imprimis opponebatur ardua prorſus rebus multum ab antiquo mutatis. Gallus enim Salernitano Biſiano, Amalfitanoq;, cum primum patria extorres ſe in Galliã receperunt, per publicas tabulas fuerat pollicitus nunquam cum Hiſpano facturum fœdus, niſi prius in detractos principatus illi reponerentur. Promiſſi fidem fallere graue erat. Multis diſceptationib. parum proficiebatur. Ea re quoniam vexilla Hiſpanica Piſis fuiſſe ſublata nunciatum erat offenſo Gallus animo Hiſpanos legatos ex vniuerſa Gallia diſcedere mandauit Grallam & Antonium Auguſtinum. Importunis actionibus belli paciſq; cõmercia ſublata. Iis acceptis mandatis Regina legatoq; Cardinali ſalutatis, ac poſtero die Friderico Rege inuiſo Regem ſuum propenſa in eum volũtate eſſe monent. Per quẽ ſtaret, quo minus reſtitueretur in regnũ dies ſuperiores & conatus ab vtraq; parte documento fuiſſe. His defuncti officiis itineri ſe dederunt ad ſeptimũ Kalẽdas Septembris ex ea curia digreſſi recta petẽtes Hiſpaniam.

Fœdus contra Venetos factum. CAPVT X.

Dimittendi è Gallia Hiſpanos legatos ſuperior cauſa palam iactata eſt, maior tamen ex arcano cura ſolicitabat ne fœdus præſentia diſturbarent ſcilicet, quod Cæſar & Philippus filius cum Gallo inire cupiebant. Sic fama vulgauit, quam vanam non fuiſſe mox rerum euentus confirmauit. Simul enim atque ii diſceſſere Bleſis, eodem Cæſaris & Philippi Principis legati ſuperuenere. Eorum opera ad decimum kalendas Octobris ſuorum Principum nomine cum Gallo fœdus ſancitum eſt, quod veram atque indiuiduam amicitiam vocari placuit. Pręcipua pactionis capita. Ne Cæſar Inſubribus arma inferret, neque alios Italiæ regulos Galli confœderatos impugnaret. Eorum ne cuiquam fraudi eſſet, ſi quid in imperii maieſtatem cõmiſiſſent ex quo Carolus octauus Galliæ Rex tranſcenſis Alpibus in Italiam irruperat. Si quid in poſterum deliquiſſent, vindicandi fas eſſet nullo in contrarium Gallico patrocinio. Publicis tabulis Mediolani principatus poſſeſſio Gallo iure hæreditario confirmaretur intra tres menſes, pro ea indulgentia ducenta millia Francorum præſentia numeraturo. De regno Neapolitano ne Gallus paciſceretur cum Hiſpano niſi Cæſaris conſenſu. Si concordiam inire honeſtis conditionibus Hiſpanus recuſaret, Cæſar Gallum copiis & armis iuuaret ad regnum recuperandum. Ludouici Sfortiæ poſtremi Mediolanenſis Ducis filiis in Gallia oppida & vectigalia deſignarentur, quotieſcumque eam prouinciam domicilio deligerent, vnde vitam ſuſtentarent. Exulibus Mediolanenſibus venia daretur, bonaque quibus fuerant euerſi iure belli. Quatuor menſes deſignati, intra quod tempus Hiſpano liberum eſſet, ſe ad

eam

ēam ſocietatem adiungere,ea tamē exceptione ſi Carolo nepoti traderet Neapolitanum
mperium iis conditionibus,quæ antea fuerant præſcriptæ.Intra tres menſes ſinguli ami-
cos nominarent, quos hoc fœdere vellent cõprehendi. In quo mirum videri potuit, neq;
à Cæſare neq; à Philippo Regē Catholicum inter amicos fuiſſe numeratū. Quæ res mul-
tis ſermonē dedit,Regis animo moleſtiam. Atq; hoc quidem fœdus palam agitatū ſanci-
tumq;,quo totius Europæ arma mouebantur importuno conatu.Occulte enim eodē die
noua armorum ſocietas à trib.Principib. adiuncto ad fœdus Pontifice ſancita eſt. Vires
iungendi pro Chriſtiana religione aduerſus Turcas ſpecies facto prætenta. Venetos im-
pugnare deſtinatum cunctis erat,animuſq; vnicuiq; iniuſtis poſſeſſorib. detrahendi quæ
ſuperiori tempore ſingulis ablata iniuria occupare interpretabantur. Pontificio imperio
Alexandri Pontificis poſt obitū & Valentini Ducis vincula Rhauennam,Seruiā, Fauen-
tiam,Ariminum,Cæſenā cum ſubdito cuiq; agro,Imolæ,quę olim Forum Cornelii fuit,
ditionis magnam partem detraxerant. Cæſar Roboretum,Veronam,Patauium,Vicenti-
am,Taruiſium,& Forum Iulii quaſi ad imperii & Auſtriacæ familiæ ius ſpectātes capere
deſtinabat. Ad Mediolanenſem principatum Breſſam,Cremā, Bergomum, Cremonam
&Geradadam cum ſuo quamq; agro à Venetis poſſeſſas Gallo reuocare certum erat.Sęua
tempeſtas in nobiliſſimam ciuitatem, quaſi increbreſcente vento ex omnib. plagis & ma
iores voluente fluctus cõcitabatur,minori multorum cõmiſeratione propter perpetuam
eorum ciuium in prolatando imperii fines quacumq; ratione conſtantem cupiditatem.
Monuit Laurentius Suarius harum molitionum Venetum Senatum ſpe inter eos & Re-
gem Catholicum ſocietate armorum conſtituta Neapolitanas res ſuſtentandi,quę in pe-
riculum veniebant hoſte præualido Hiſpanis theſauris exhauſtis vſq; eo, vt ex rationario
regio cõſtaret, poſteriori eo bello vſq; ad tertium Idus Octobris ſupra decies centum au-
reorum millia in nominib.aut pecunia ex Hiſpania miſſa in Italiam. Ingens ea tempeſta-
te ſumma,nunc leuis impēſa: vſq; adeo res ab antiquo mutarunt paucis annis. Veneti nõ
facile verbis legati fidem adiungere:atq; more & inſtituto ſuo belli ſpectatores eſſe malle
quam pars,ex euentu conſilium captare deſtinantes quod è re ipſorum futurum maxime
iudicaſſent. An Veneti tantum hoc ſequuntur & non etiam Principes alii?Quin ipſo tem
pore Ægypti Sulthanum ſolicitaſſe ſcribunt,vt Indici maris imperium Luſitanis eriperet,
Orientis commercio prohiberet,quod illi ſuis claſſibus occuparant magno Venetæ reip.
incommodo Aromatibus quę Alexandriam deuehi ſolita erant,in Luſitaniam auerſis.Id
vt facilius impetrarent legatum Cairum miſerunt vrbem Ægypti primariam:cum eo in-
gens æris pondus,tormenta conflandi ſcientia, naueſq; more noſtro fabricādi peritos ar-
tifices,Regi Calecutii, quod nobiliſſimum Orientis emporium eſt, ſubſidium quo Luſi-
tani pellerentur Indicis oris. Egerunt præterea cum Rege Catholico vt eas cõtrouerſias
componeret, pro ea auctoritate quam apud Luſitanos paterna gratia neceſſitudo & ius
propinquitatis dabat. Lucri cupiditas maximi aures Luſitanorum obturarat ne pacē fœ-
duſq; orantes audirent.Ita Laurentii Suarii legati conſilio diſſimulare conſtituit, neq; in
ea re mouere quidquam nulla proficiēdi ſpe. Enimuero magnis Principib. multa aggre-
dienda non ſunt ne dignitatis iacturam afferat irritus conatus,quia magna famæ momen
ta in vtramque partem ſunt.

Fridericus Rex & Iſabella Regina deceſſere. Capvt XI.

PArum iucunditatis modeſtiæ plurimum pleriſque horum Principum aderat, acerba
vitæ conditio,& mortalitatis noſtræ; quo plura ſuppetunt,pluribus eget. Cæſarē pre-
mebat inopia vectigalium filiiq; contumacia paternis conſiliis repugnantis.Philippi prin
cipis vxor mente vacillabat.Matrem eius Reginam ſub vitæ finem morb⁹ prolixus & fœ-
dus inuaſerat breui finem allaturus vitæ, nullis idoneis remediis. Eius morte incommo-
da ne redirent & tumultus,prudentes merito verebantur,certe rerum & reip. moderan-
dæ forma ne ab antiquo mutaretur. Regi Gallo quæ poterat eſſe tranquillitas præter alia
ſpoliato ampliſſimi regni opibus,iniuria,vti ille putabat.Fridericus Rex anxio pectore nõ
ceſſabat apud animū ſuum agitare rationes in priſtinas opes patriāq; redeundi. Obteſtari
Reges vt memores rerū humanarū,&fortunā ſuam moderarentur,& alienā miſeriam ne
vrgerent. Deſertus tamen ab omnibus,ac inani tantū ſpe lactatus diu,eam atrę bilis vim
toto corpore ſuſcepit venis diffuſā vt labefactata valetudine in febrim quartanā incide-
rit.quo preſſus morbo Bleſſis poſt legatorum diſceſſum Turones rediit,ordinario domi-
cilio delectā vrbem propter cæli & agri præcipuā temperiē & amœnitatē. Rei familiaris
anguſtia premebat,propinquorū fides fluxa,inter hoſtes infenſiſſimos diuturnū exilium,

Fieri non posse considerabat, vt duo Reges in vnam sententiam conspirarent. Quod de sua restitutione proponebatur merum esse ludibrium ad orbem fallendũ se distinẽdum ea dissimulatione. Neque in eo decipiebatur, quando ab vtroque eæ conditiones proponebantur, quas alterum non probaturum minime dubitabant. His anxium curis maior ex arcano dolor vrebat. Filium Calabriæ Ducẽ cui proxima regni spes destinabatur, non ea esse magnitudine animi, industria, virtutibus quib. ad emergendum ex iis angustiis opus erat, ac se defuncto cogitabat facile obtemperaturum præsenti rerũ statui, haud magno ad superiora conamine. In quam sententiã sub vitæ finem litteras ad filiũ dedit, multis prudentiæ luminib. illitas, præceptisque saluberrimis distinctas. Debere se eum ita rebus præsentibus accommodare vt ad maiora niteretur, neque præposteris voluptatibus extingui vigorẽ animi, frangi corpus, neq; terreri difficultatib. quãuis maximis oportere. Se fortem & munificum vt præsens fortuna daret, cũctis exhiberet, corpus idoneis laborib. virile efficeret ac militare, modestia animũ firmaret. Ex quo intelligitur huic principi nõ consiliũ non prudentiã defuisse. Fortuna aut vis maior virtuti obstitit, contra quã non est satis cauta mortalitas. Hæc eius se conatibus perpetuo aduersam exhibuit. Atque ita vt nocte quadam ædes, vbi habitabat, improuiso igne concepto, lateque fuso incendio conflagrarint, vix vt cum vxore & filiis nudis nudus euaserit. Eo casu recrudescente auctoque vehementer morbo in ea vrbe decessit ad quintum Idus Nouembris, morte quam vita felicior nihil delato regno assecutus nisi labores curasq; graues. Duas vxores habuit. Ex priori Carlottam filiam reliquit eo iam tempore in Gallia nuptam, ex posteriori filios quinque. Isabellam, Iuliam, Alfonsum, Cæsarem, & qui cæteros ætate præstabat Ferdinandum Calabriæ ducem. Medinæ is Campestris se tenebat, Regibus assiduus cum de patris obitu nuncius aduenit. Prospero Columnæ id denunciandi, doloremque leniendi abs rege Catholico cura data est. Tametsi & ipsum proprius dolor vrebat ob Reginæ afflictam ac plane desperatam valetudinem. Proximo illa interitu Philippi principis & vxoris aduentum in Hispaniam solicitare moræ omnis impatiens metu ne motus existerent, idemq; ægrotæ verbis exposcebat Guterrius Gometius Fuensalida apud Belgas regius legatus. Excusabat princeps bellum à Gheldriæ duce finibus illatum. Ea species prætensa auersæ voluntati veniendi, imperii Hispanici quod deferebatur, contemptui, vti præse ferre videbatur. Inter has molitiones ingrauescente morbo in eo municipio decessit ad sextum Kalendas Decembris magno atque incredibili prouinciæ totius luctu, principẽ amisisse dolentiũ ea animi magnitudine & prudẽtia, ii virtutib. vt inter laudes eius minima sit, superasse lõgo interuallo Reginas alias quascũque Hispania vidit ab omni memoria, ac vero totius orbis à multis profecto seculis. Granatã sepulcro delegit. ibi quoniã regiũ sacellum nondũ extructũ plane erat, trãslatitio funere in Alhãbræ arce cõposita est. In funere atq; exequiis sago indui prouinciales vetuit, atq; ex eo tẽpore lugubris amictus insolẽtia tũc vsitati, mitiori luctu mutata est. Donationes vi magis quã volũtate sui regni initio expressas, fore iniustas testamẽto sanxit. A quo numero exemit tamẽ Moiam, quã vltro datã ob eximia merita affirmauit Andreæ Cabreræ eiusq; vxoris. proinde ratũ beneficiũ in omne tempus propriumque fore voluit. Hæredem ex asse Ioãnam filiã scripsit, vnaq; Philippũ eius virum. Addito tamẽ iuxta ea quæ ante biennium regni conuentus postularant, si valetudine absentiave aut aliam quãcumq; ob causam Ioanna impediretur, aut omnino nollet regni curã suscipere: vti eius loco & nomine Ferdinãdus Rex remp. procuraret, dum Carolus nepos viginti nihilominus annos esset natus. Præterea vltra militarium ordinum magisteria Regi à Pontifice commendata, prouentuum omniũ dimidiũ ex insulis & continẽti noui orbis viro legauit. præterea viginti quinque aureorũ millia ex aliis vectigalibus regiis item annua. Testamẽti curatores Regem nominauit. Toletanum præsulem, Dieghum Dezam Palentinum episcopũ, Antonium Fonsecã, & Ioannem Velasquiũ rationũ regiarũ magistros, præter hos ab epistolis Ioannem Lupum Lezarragam fidos & industrios experta. Non deerãt tamẽ viri alioqui præstantes, qui stolida temeritate Reginæ testamẽto cõtempto Ferdinãdo Regi suaderẽt vti continuo in Regis Castellæ nomẽ inuaderet, quippe è Castellæ regib. genus ducenti per viros stẽmate ducto serie cõtinua. Ad tuendam auctoritatẽ id fore cõmodius quam vicarii administratoris nomen. Populorũ studiis & antea adiũctis, & nũc sublatis quibusdã tributis & edictis, quæ subditos male haberẽt, aucta gratia, de successu verẽdũ nil esse. Surdis auribus hæc accipiebantur, mirabili animi constantia spernentis, quæ ab aliis per ferrũ & ignes petũtur. Ita ipso die, quo Regina obiit post prãdium luctu in lætum vultum mutato, egressus regia è suggestu in foro excitato regia vexilla explicari, Ioannæ filiæ & Philippi viri nominibus gentis instituto inclamatis curauit. Fridericus Toletus Albanus

Albanus Dux vexilliferi partes impleuit. Eo exemplo per vrbes & oppida, quib. ea prærogatiua data est, similis cæremonia est perfecta; sed inclamato tantum Ioannæ Reginæ nomine, Philippi viri mentione nulla, tantundem in regiis diplomatis, atq; edictis publicis, quæ voce præconis euulgantur, obseruatum est. Enimuero sacramento veteres tabulas, priuilegia & leges regni confirmari à Philippo prius volebant, ne aliquid ab antiquo moueretur quod ciues improbarent, turbas conciret. Assuetis homines stari malunt, nisi quæ vsus manifeste arguit, ac nominatim ne externos in iudicum senatum legeret, neq; is vrbes aut arces crederet, vti ab Isabella Regina testamento inter alia cautum expresse erat. Hoc mense & Decembri proximo vis ingens pluuiarum extitit, mira aquarum proluuies, atque ita vt agris superfusi amnes, corruptis satis famẽ grauissimam attulerint quà vt hoc anno sic proximo in Hispania laboratum est: famẽ excepit pestis lues per omnes partes diffusa cum magna multorum clade.

Controuersia de Castellæ administratione. CAPVT XII.

[I]Sabellæ Reginæ morte contentiones molestæ extiterunt. Concordia & potentia vix vno vestigio consistunt. Ferdinando Regi & vxoris testamento Castellæ regnum administrationem retinere erat destinatum, haud dubio impedimento Ioannæ filiæ, quam in Belgis inclusam teneri vulgatum erat, sublata decernendi, atque quoquam egrediendi libertate. Id vt assequeretur, primum genero Regi per litteras renunciauit, ne sine vxore omnino in Hispaniam veniret. Cupere prouinciales, quod fama ferebatur, de eius valetudine certius cognoscere, idonea esset an secus rebus in Castella gerẽdis. Deinde ex vniuerso regno proceres, & procuratores vrbiũ Taurũ euocauit ad conuẽtus generales. In iis conuẽtib. tertio Idus Ianuarii salutis anno Mil. quingent. quinto Garsias Lassus Vega Legionis promagister Præses cæteris datus ac vero reliqui procuratores vrbiũ lecto Reginæ testamẽti capite de regni hærede eiusq; ad ministratione, defunctæ volũtate approbata secundũ eam consensu sacramentũ Ioannæ dixere quasi Castellæ Reginæ, matris hæredi, ac Philippo viro coniugis iure, præterea Regi Catholico administratoris nomine. Ac paucis inde dieb. in conuentu pronunciatum nouæ Reginæ valetudinẽ esse exploratã. Idoneis id testib. fama vulgarat, quæ nihil occulti esse patitur inter Principes maxime. arcana quoque populo proponit atque explicat. Proinde orare Regẽ omnibus precibus, vt vxoris carissimæ volũtati obtemperaret, rempublicã capesseret, neque desereret in sinum confugientẽ. Simul in Belgas nuncios misere cum litteris tertio Idus Februarii ... atis, quib. nouo Regi rerum à se gestarum rationẽ reddidere. Ab his initiis conceptã animis tranquillitatis spem multa turbarunt. Plerique rectoris mutationem expetebant humani ingenii initio futura præsentib. potiora fore putantes. quæ sæpe fefellit spes. Ac proceres præsertim iniquo animo ferebant Ferdinandum Regem rebus præesse. quemque ...us vrebat dolor an spes incitabat. pars oppida Hẽrici Regis domo possessa diu, noua cen... ra detracta moleste ferebant, alii quod postulati alicuius & voti cõpotes non euasissent, ...lere scilicet impense. Illud verò cũctos male habebat, quod iudiciis cõstitutis, legibusque reddita vi potẽtiorum insolentia frænabatur, ne impune in tenuiores inuolarent, vti ...cere antea impune consueuerant. In eo numero Petrus Manricus Anagari Dux cæteris ardentior suis & suorum opibus palam Ferdinandi conatibus obsistebat. Secundum ...m Dieghus Lupus Paciecus Villenæ Marchio se ostẽtare offensus eius principatus op...dis pridem ablatis, nisi rebus turbatis nulla recipiendi spe. Aliis proceribus idem animi ...at, & si tempori seruire ac tantisper dissimulare decreuerant, eo daturi vela, vnde melior spes ostenderetur priuati commodi, quæ potissima cura erat. Vnus Fridericus Albanus Dux perpetuo à Ferdinandi partibus immotus stetit, viri fidem prædicandam si reip. ...nor tranquillitatis & nõ potius propinquitatis respectus detinuit, ne cũ cęteris sentiret. ...æc domestica erãt. Atrocior à Belgis imminere tẽpestas videbatur. Philippus & amico...m principes offensos se putare importuno Ferdinandi Regis conatu. Quod Regis no...en adiungerent, & ad veniendum in Hispaniam inuitarent, id contumeliam interpretabantur. Quæ apud concordes vincula caritatis, apud infensos irarum incitamẽta erant. ...orsum venturum dicebant? Regem cur vocarẽt? Quid enim nisi ludibriũ contineret, Regis nomẽ dare, & Regiã potestatem adimere? Quid in Castellam veniret? an vt accessæ ignominiæ deformis testis viseretur? inani vmbra regiæ maiestatis, fructus pe...s alterum esset? Ægris cunctorum animis faces subdebat Ioannes Emanuel in ...iguo corpore ardenti prorsus ingenio, multo in dicendo sale. Id veritus Ferdinandus ...natus erat illum à Philippo genero abstrahere, ne latius incendium importuno afflatu

funderetur. Ac primum in Germaniam redire iussit iniunctas oratoris apud Cæsarē partes implere mandans. Philippus soceri arte perspecta discedere non permisit amica vi parata nisi obtemperaret: ac vero maiori deinde in gratia fuit omnium arcanorum particeps ac pene arbiter factus. Quia id non successerat, magnis pollicitis eius vxorē Catharinam Castellam non minoris animi fœminam tentare visum est, si benignitate præfractus viri animus expugnaretur. Multa & magna ipsi & filiis promissa. Parum tamen est ea noua diligentia profectum. Vir enim apprime sagax maiorē in principe & iuuene & munifico spem reponebat, quam in sene & callido & parco. Non restiterunt offensiones in vno gradu locoq;, sed in Italiam transgressæ effecerunt, vt Ferdinando Gonsalui fides esset suspecta, ne ad generum & Cæsarem inclinaret, regnumq; ex eo Neapolitanum eriperetur. Augebat suspiciones dissimulanter eoq; validius Prosper Columna suo in Hispaniam aduentu, quamuis sibi & propinquis ex aliena inuidia captans emolumentum, & consecutus adeo quæcumq; voluit. Ac nominatim datum, vt ala quadringentorum equitum Liuiano credita, ad ducentos redigeretur. Iussit preterea Ferdinandus, vt mille & ducentis cataphractis, sexcētis equitibus expeditis, ac tribus peditum Hispanorum millib. Neapolitani regni retentis præsidio, duo millia pedites Hispani mitterentur in Hispaniam in belli Africani apparatum, ceteris missio esset. Quæ omnia eo pertinebant, vt impensa minueretur, ac vero debilitatis Gonsalui viribus nocere ex Italia nemo posset, si res deduceretur ad bellum. Rebus enimuero Neapolitanis & litibus diiudicandis nouum in curia regia tribunal est constitutum, iudicibus designatis Thoma Malferito, Ludouico Sapata, Ludouico Sanctio Ærarii præfecto, Ioanne Baptista Spindo, deniq; Michaele Peresio Almasanio qui esset à commentariis, actaq; & decreta testato describeret, & actionum formulas dictaret. E Vasconibus Latro Mauleonius legatus Regum suorum nomine pacem & veniam petiit à Ferdinando, inter vtramque gentem constitutam confirmari amplius Philippi Regis filia iuncta connubio Henrico Vianæ principi, cui proxime post parentes regnum destinabatur Vasconum. Adiunxit postulatis Valentino libertatem reddi in arce Medinæ Campestris iuncto. Quod Cardinales item magno numero exposcebant in Alexandri Sexti ære, quippe ab eo in senatū allecti purpura data memores beneficii. Ad hæc Ferdinādus pacem fœdusq; probare; ac ne reiicere coniugium quod expetebāt. De Valentini libertate præcise negare tunc quidem opportunum fore. Hec palam respondit ex arcano anxius, & de fide Gonsalui suspicione suscepta, sæpe in animo voluens; expediret Valentini opera vti in rebus Italiæ. Fidelis tantum obsequii pignus requirebat: ne accepta libertate ad hostes transiret pro ingenii varietate, & vinculorum diuturnitate amplius patientia irritata amplius noceret. Eo descensum vt Alfonsus Atestinus Ferrariensis Dux, patre per hæc tempora defuncto non dubitaret pro leuiro se vadē offerre; & est grauior & difficilior animi & sententiæ pro alio, sit ille quicumq;, quam pecuniæ obligatio. Ab Emanuele Lusitano Rege Romam legati Dieghus Sosa Portuēsis Episcopus & Dieghus Paciechus, qui gaudio ob delatum pontificatum fungerentur, & more maiorū obsequium debitum deferrent. Simul ad retinendum Indici maris imperium post varias classes annis superioribus missas in Orientis oras, placuit Prætoris nomine virum idoneum mittere, cui cęteri Lusitani obtemperarent, & cuius imperio deuincti, maiori animorum concordia in negocio versarentur. Franciscus Almeida delectus perspecta prudētia & virtute vir est, qui valida instructa classe quam primum eam prouinciā susciperet, multis impeditam difficultatibus. Nam & Veneti obstabant conatui, vti antea dictum est, & Ægypti Sulthanus siue vltro, siue iis incitatoribus, Lusitanos Indica nauigatione prohibendi negotium in se quasi proprium susceperat. Francisci monasterio Hierosolymitano Præfectus nomine Maurus vir Sanctus cum litteris ad Romanum Pontificem legatur in Ferdinandum contumeliosis, iniuria occupasse Granatæ regnum, maloq; Mauros compulisse ad Christiana sacra. In Lusitanum minacibus propter Orientis commercium interceptum, regionum vectigalium & singulorum priuati commodi incredibili calamitate. Nisi Pontificia auctoritate audaces conatus asperioribus frænis & censura ipse castigaret, excidium Hierosolymitani sepulcri, cum ignominia religionis Christianæ, ac vero piis omnibus, qui in eius ditione erant minitari. Ea legatione denunciationeq; minarum commotus animo Pontifex eundem Maurum misit in Hispaniam cum earum litterarum exemplo, vt iis consideratis Reges quid barbaro respondendum, quid faciēdum videretur mature perspicerent. De Ferdinandi responso nihil traditur minas, vt erat magno animo, contempsisse credam. Lusitanus quidem ad quem maxime eæ voces molitionesque spectabant, litteras ad Pontificem hac sententia dedit. Ex earum litterarum exemplo quas à Sulthano datas ad nos misisti, cognoui accusationes in Regem socerum meque conflatas

conflatas laudes verius quam vituperationes. Quid enim gloriosius Principi Christiano contingat, quam impietati odio esse? Minæ quas adiungit, eo spectant, vt à Christiani nominis amplificatione desistamus. Quid Rex socer ad hæc responsurus sit, nō est nostrum statuere, ipse pro sua prudentia obiectis calumniis satisfaciet. De me illud plane affirmare possum, cupere oppido maiorem Sulthano expostulandi datam occasionem. Ac vero Indica nauigatione suscepta, nihil æque cordi fuisse, fateor, quam Mecchæ Mahometis sepulchro vrbis & ædis famosæ euersionem. Quod eum Deo futurum aliquando speramus. Tunc Sulthano licebit maledicta in nos effundere maiori stomacho. Exiguo nūc incommodo allato quid latrat? Interfecturum Christianos euersurumq; sacrum Hierosolymæ sepulcrum, quod minatur non arbitror tam fore præcipitem ac temerarium, vt vectigalibus carere velit, quæ ex ea natione ingentia rediguntur: ne commissurum quidem vt vniuersum orbem Christianum excitet in vindictam iunctis cunctorum viribus. Quod vt contingat, vestrum erit, Pater beatissime, curare ac vero præstare. Principum animos & vires in vnum consensum sociare euellendi ab stirpe gentem sectamq; nefariam. Hanc laudem ab Alexandro Pontifice, frustra expetitam expectatamq;, fortassis in vestra tempora cœleste numē seruauit. Quod responsum Sulthani litteris dari par sit, statuent sacri istius collegii Patres vestræ administri potestatis, neq; enim tātæ sapiētiæ quam in Romanis sedibus versatur, quidquam perscribere nostræ modestiæ esset. Quid animi geram, quo tendant nostri conatus breui epistola explicasse satis habeam.

Offensiones inter duos Reges socerum & generum continuatæ. CAPVT XIII.

IN Tauri conuētibus leges promulgatæ sunt, quæ Isabella superstite sancitæ vulgo à loco leges Tauri vocantur, reip. imprimis salutares. Soluto conuentu Ferdinādus tamen in ea vrbe restitit vsq; ad Aprilis finem ex propinquo explorare cupiens Lusitani Regis animum, in quam partem se daret, in suscepta cum genero de Castellæ administratione controuersia. Proceres odio incitati eam moram in peius interpretari, Ioannam Henrici Regis filiam velle sibi connubio iungere, eius repetito iure, quod armis ante impugnarat, inuitis genero & filia non Castellæ administrationem retinere, sed etiam regiam maiestatem. Insanum quantum ii rumores multorum animos alienarunt. Rebus turbatis multa finguntur libere, creduntur impune prona semper in deterius hominū persuasione. Omnino Alfonsus Caualleria regio scrinio præfectus suadere instititt, vt rectoris nomine posito, tutoris & vsufructuarii nomina sumeret, patribus iure data in filiorum bona eorum, qui nondum in suam tutelam venerunt. Ioannam Reginam in eo numero esse si minus propter valetudinem sensu imbecillo, & quoniam erepta libertate quidquam statuendi, procul à patria detinebatur. Adiungebat præterea regium nomē tum vsufructuarii iure, tum prioris coniugii quamuis vxore defuncta, exemplo Ioānis patris, qui defuncta quam His priori coniuge filiisq; adeo ex eo coniugio relictis ad mortem nomen & potestatē Regis Vasconum retinuit regno dotali. Rectoris moderatorisque titulos esse imbecillos, obnoxios mutationi, Regiam maiestatem & nomen rebus gerendis, prouincialibus frenan dis fore salutare. Henricum Trastamaræ Comitem parum initio profecisse, paucosque eius auspicia secutos: postquam Regis nomen arripuit, rerum continuo magnā conuersionem factam. Hæc ille. Castellæ proceres quique Philippo à consiliis erant, longe alia insistentes via, regni administrationem vniuersam ad nouum Regem ablegabant, quippe iustæ Reginæ virum cuius potiores quam parentis sunt partes, arctius vinculum caritatis. Reges si venirent rerum spectatores tantum sublata decernendi potestate fore tum illis tum gēti ignominiosum. Duos supremos rerum moderatores quis ferret? quis inter ipsos conciliaret? Prudenter facturum Ferdinandum, si quod erat necesse, sponte sua alie procuratione relicta, in Aragoniam concederet: inde filios iuuaret pro virili atque ex eorum voluntate. Vi extorquere gubernacula fore noxium. De regnis Neapolitano & Granatensi non minus sententiæ discrepabant. Ferdinandus enim Granatensis imperii partem sibi tribuebat quippe coniugii tempore partum profectitium incremētum à Neapolitano consortium omne excludebat, nempe ex Aragonię gentis antiquo iure occupatum. Ita moleste tulit à genero in Gallico fœdere, de ea ditione, quasi de re sua fuisse statutum, ne appellato quidem se, cuius in iure mancipioque esset. Eo etiam Gonsalui fides suspecta erat quasi homo in Castella natus Castellæ incrementis faueret. Aucta suspicio misso Neapolim ex Germania, qui Cæsaris nomine rogaret ecquid animi gereret, si res ad arma deduceretur. Pontifex quoque quærere ex eo porro instititt, si cum Cæsare & Gallo Rege armorum ipse constitueret societatem contra Ferdinandum, vtri partium adhæsurus esset. Et Cæsarem quidem ambiguo responso suspenderat haud satis apertis verbis negata ope. Ad Pontificem plane: ignorare profecto eum quibus maioribus

esset natus, quantis ipse priuatim astrictus vinculis, ne Regi suo fidem datam falleret, ac vero ne turpitudine aliqua suscepta familiæ nobilitatem fœdaret. Sic in Italia res erant. Ferdinandus Tauro discedens per Areualum Segobiam in æstiua abiit. Ex ea vrbe Ioannem Fonsecam tunc Palentinum episcopum in Belgas legauit, vt filiæ assiduus eius imbecillitatem consilio regeret, Lupum quoque Concillū Michaelis Peresi Almasani propinquum, vt esset ab epistolis. Contra ad Regem Catholicum a Cæsare & Philippo filio legati venerunt, Andreas Burgius Cremonensis patria, & Philibertus, cui familiaris vsus cum Philippo erat, & Castellæ rerum ampla cognitio. Ferdinandus idoneum hominem nactus, querimonias in generum, in eius sinum effudit. rursusque Ioannem Emanuelem præcipuam discordię facem ab eo abducere tentauit. Excusauit ille discessum, palamque datam Regi Catholico fidem obsequiumque confectis tabulis renunciauit. Noua offensionum tela per hunc modum ordiebatur, præsertim Lupo Concillo in ferrū & vincula tradito: vbi diu grauia incommoda tolerauit squalorem carceris aliasque graues miserias, quales infenso principe præsidio longinquo aduenā pertulisse fides sit. litteras ad Ferdinandum scripsisse crimen erat: quibus filia significabat, suæ esse voluntatis vt res in Castella ipse procuraret ex matris testamēto. In intestina discordia nihil occulti esse potest. ita interceptis iis litteris lectisque Philippus iram vertit in eum qui minime noxius erat, quin & cæteris Hispanis vxoris ex familia eam alloquendi facultas sublata. Ex iis rebus aucta Reginæ molestia afflictaque amplius valetudine concussæ mentis, publico prohibere fuit necesse. Gonsaluus interim in Italia de sua comparatione nihil omittere haud ignarus suspicionum Regis, sed officiorum offensa certare constituens, obsequio fidem probare. Cum mille Hispanis peditibus, quos dimittere iussus erat, Nunnium Ocampum amandauit Plombino atque Pisis auxiliatem. Suscepta ille prouincia Plombino, quo primum appulit, Pisas profectus suo aduentu Florentinorum audaciam fregit, eripuitque vrbem e faucibus hostium soluta obsidione quam multis diebus pertulerat, ac amissa defensionis spe vix suis viribus sustentabat. Vt Lusitano creditus equitum numerus minueretur ex præscripto Ferdinandi Regis Columnii æmuli flagitare non desistebant. Dissimulabat Gonsaluus veritus hominis ingenium non laturi iniuriā dignitatis fœdatæ. Cognito tamen cum Pontifice in Hispaniæ perniciem occulte conspirare, ac nominatim suscepto Mediceorum patrocinio Florentinis bellum inferre velle imminuto equitum numero stipendiique militaris parte dimidia detracta continuo ille quasi persona posita Plombini occupandi improuisa vi consilia agitauit. Viribus maior conatus, præsertim Nunnio Ocampo in eam vrbem reuerso. Ita conuerso itinere Pisas ingredi cōstituit, quasi præsidio aduersus hostes futurus. Eæ molitiones vno tempore tum Gonsaluo tum Florentinis indicatæ sunt. Ac Gonsaluus quidem reliqui stipendii mulctam, atque vectigalium, quæ dono Ferdinandi obtinebat in Neapolitano regno indixit, si vlterius procederet. Florentini etiam ductore Hercule Bentiuolio obuiam profecti angustiisque obsessis prope Turrim sancti Vincentii quinque millibus Campilla dissitam Plombini ditionis oppido collatis vexillis profligarunt. Victus in ea pugna atque vulneratus, præterea Neapoli, vti indictum erat demptis bonis omnibus deformis iratusque palam desertis Hispanis aliena auspicia est secutus. Vulgi opinioni euentus respondit. cuncti ardenti ingenio & inquieto hominem non diutius in fide permansurum existimabant quam aliunde maioris spes commodi non ostenderetur. Milites, quos dimitti iussum erat, quamuis spe facta non ad otium sed ad bellum Africanum Gerbisque insulam occupandam amandari, tumultu concitato seditioneque facta magnam Gonsaluo iniecere curam, ne maior inde rerum moles exurgeret. Eam tamen diligentiam adhibuit mulcendis animis militaribus, qua arte plurimum valuit, vt breui contumacia deposita, ac imperata facere parati in Hispaniam nauigarint.

Varia cum Rege Gallo fœdera. CAPVT XIV.

CVpiebat Philippus Belga fœdus Blesis cum Gallo Rege sancitum patris Cæsaris consensu ratum esse. Colloqui visum ad Haguenaum imperii vrbem. Conuenere eo ad diem dictum tum Cæsar tum Philippus: Accessit Georgius Ambeosa Rhotomagensis Cardinalis cum ampla decernendi potestate quam Gallus dedit, ex eius cōsiliis rempublicam bello paceque regere solitus. Vt Mediolanensis principatus Cæsaris consensu gallo confirmaretur, vti erat ante decretum, iure hæreditario concesū, si mascula proles esset, sin minus Claudiæ & Carolo eius sponso dotis profectitiæ nomine cederet: cū eo tamen vt si Galli culpa id coniugium non constitisset, ab eo in Austriacam familiā datum beneficium

neficium transiret. Additum præterea, ne ea indulgētia cuiquam præiudicio esset. Hac
ceptione Ludouici Sfortiæ filii causam tutati sunt, in paternas opes restituti postmo-
um. Priori conditione Carolus iam Augustus obitu Sfortiarum eum principatum ad
iure deuolutum occupauit, posterisque proprium reliquit. Sed vtique eo euentu Gal-
restitui mandatum ducenta Francorum millia concessæ veniæ pretium in præsenti.
ardinalis Rhotomagensis sui Regis nomine in verba Cæsaris sacramentum dixit fidei
ebitæ pignus, quoniam is principatus imperii beneficium est potiori dominio semper
enes Augustos retento. De Neapolitano regno in hoc colloquio nullum verbum, sed
aroli & Claudiæ coniugio decreto id imperium vltro in dotis partem accedebat. Ægre
lit. Ferdinandus se inscio de rebus tantis constitui, fœdusq; haud obscure se aduersum
eri grauissimis verbis expostulauit, in generi consultores inuectus potissimum, simpli-
em Principis animum fraudibus circumuenire, idoneum ducere quem ludibrio habe-
nt. Ac illud vrebat maxime Gallo Regi Mediolanensia iura confirmari, nulla Burgun-
æ aut Neapolitani regni facta mentione, neq; aliunde compensatione pudenda siue
curia siue ignauia. Ita Austriacis infensus nulla affinitatis cū iis initæ memoria, ad Galli
egis occupandam gratiam adiecit animum, suis rebus ex eo præsidium parans, quem-
mq; cursū cœptæ offensiones tenerent. Has cogitationes versanti, aliud atq; aliud sub-
iente animo, fore optimum visum est cum Germana Fuxensi coniugium, quoniam
us Regis ex sorore nata erat caritate filiæ instar. Eo consilio Ioannem Enguerram è Ci-
ercienfi ordine Inquisitorem in Catalaunis, quo occultior esset conatus, ablegauit in
alliam cum mandatis & in eam sententiam litteris. Gratum imprimis id postulatū Gallo
cidit: atque ita vt iura regni Neapolitani in Germanam eiusq; filios trāsferret quasi do-
lia, addita tantum lege, vt nulla suscepta prole ex eo connubio, id imperium, absq; con-
ouersia ad se & hæredes rediret; quingenta præterea aureorum millia decem annorum
atio æquis pensionib. Ferdinandus numeraret pro impensa in superiorib. bellis facta.
ndegauensib. bona fide redderentur ablati maiorum principatus, q̃ erat plane difficilli
um. Captiuis Gonsaluus redderet libertatem ac nominatim Rosanio, & Bitonti Mar-
iioni. Dux tantum Valentinus & Pallasius Comes ab hoc numero excepti, ne vinculis
imerentur. His legib. Gallus fidem obstrinxit adiutorem fore Ferdinando aduersus Cæ
rem eiusq; filium, si Castellæ procurationē extorquere tentarent. Guiuardinus addit à
erdinando Gastoni leuiro promissam item opem ad Vasconum regnum occupandum
re suo vti ipse existimabat. Magnarum rerum fundamenta ponebantur: quibus condi-
onibus sanciendis vere exacto, adultaq; æstate, tandem ad octauum Kalendas Sept. Se-
obia missi sunt Ioannes Silua Cifontanus Comes, Thomas Malferitus, ipseque Ioannes
nguerra cum ampla statuendi facultate, & publicis tabulis, quib. Neapolitanis captiuis
bertas, exulib. patria bonaq; pristina reddi mandatum. Atq; vt maior esset fides, actū de
oniugio est Roberti Salernitani cum Marina Aragonia, Alfonsi Aragonii Villæformosę
ucis Ripagorsæ Comitis filia. Tanta ex his reb. Galli lætitia vt Philippum Belgā Hispa-
æ aditu prohibere conaretur misso idoneo homine, qui eius nomine denunciaret, ne
ius se itineri daret, quam componeret cum socero controuersias. Verbis adiungit facta
heldriæ Duce persuaso, vti maiori quam antea mole & copiis Belgam lacesseret. bello
ditione implicatum ab Hispanię cogitatione abducere erat destinatum. Hoc euulgato
edere magni animorum motus extitere in Italia atq; per vniuersam Hispaniā. Exulum
ppida qui possidebant inter se conspirare, sanguinis pretium tueri armis destinantes in-
r se præsidio fore. In eo numero Prosper Colūna offensus maxime, Neapolitanis finib.
oscedens Pontifici polliceri non dubitauit, si Gallus iure eius regni decederet, suis & suo
im virib. ad ius ecclesiæ reuocaturum. Castellæ item proceres nouo coniugio cōmoti,
o amplius quod fama vulgabat, ab Isabella Regina Ferdinando rerum in Castella procu
tionem demandatam iurato prius cœlibem vitam, Cifontano suadere conuitio, ne in
alliam de iis reb. legatus proficisceretur, nisi vellet gentis vniuersæ inuidia deflagrare
uasi saluti communi aduersus. Quidam etiam Gonsaluum accusare, quod tandiu cūcta-
tur Philippi Regis partes palam profiteri. Nouo coniugio id regnum Carolo Principi
etrahi siue fœcundum extitisset filiis, siue nulla suscepta prole. Philippo quidem ipsi gra
em molestiam attulit, non Regno Neapolitano per eas conditiones cadere, sed de vni-
erso Aragonio imperio periclitari si proles mascula socero esset ex noua coniuge nata.
eneri animo leniendo Petrum Aialam, qui legati munus obierat in Anglia, Rex Catho-
cus misit in Belgas, vt vna cum Fuensalida ordinario oratore fœderis initi generum ad-
ioneret: atq; suo nomine postularet Concillo libertatem, qui ad Villabordam arcta cu-
odia vinctus tenebatur. Fecerunt illi diligenter q̃ iussum erat. Responsum tamē placere

coniugium,neq; ſuæ modeſtiæ eſſe quidquam in eo præſcribere, ſocero ſui iuris, eaque prudentia & rerum vſu quam vellet vxorem ducere fas eſſe. Quod de Conſillo poſtularent vnum è familia eſſe annuo deſignato ſalario, vincto ob crimina dari libertatem fas non videri niſi ex legum præſcripto vindicata prauitate. Veneti inter hæc quaſi ludi ſpectatores procellam ipſis imminentem non conſiderare.Pontifici tantum in ſpeciem placato retentis in Flaminia Fauentia modo & Arimino. Fori Cornelii & Cæſenæ,quæ obtinebant oppida ex fœdere reddidere, ſuſcepto præterea patrocinio Ducis Vrbini Vrbis Romæ Præfecti quem Pontificis fratre natum,in eius gratiā Vrbinas adoptarat heredem data coniuge Mantuani ex ſorore ſua filia. Gonſaluo miſſus qui pacem cum Gallo pactam nunciaret, cum mandatis quam primum in Hiſpaniam maturaret.Conſilio eius & auctoritate ad res magnas componendas egere rempublicam. Ex arcano Cæſaraugustanus præſul erat deſignatus ſucceſſor in regni Neapolitani procuratione. lætatus Gōſaluus eo nuncio pacis fœdera voce præconis euulgari, publicaque lætitia celebrari iuſſit ludis conuiuiiſque.Commiſſa ſpectacula.cōcurrere milites ad ſimulacrum pugnę. Quod de diſceſſu iubebatur præſto ſe eſſe reſpondit,breuiq; facturū.Ex animo an ſimulate ne tunc quidem cognoſci potuit. Sane aduerſis quandoq; tempeſtatibus ſæuaque ventorum vi, aliquando vario rerū euentu prohibitus,diu profectione ſuſtētata maleuolis occaſionem præbuit in deterius interpretandi,variis ſermonibus materiam.Ioānem quidem Lupum Vergaram, qui ei à ſecretis erat, miſerat in Hiſpaniam ſyncerx ipſius voluntatis fideique rebus omnibus cultæ teſtem idoneum. modica dictis fides, quoniam verbis facta non respondebant.

Mazalquiuirum in Africa captum de Mauris. CAPVT XV.

NOn diſcedebat à Catholici Regis latere Toletanus Antiſtes, eius dignitatis in omnibus controuerſiis acerrimus fautor,multos etiam auctoritate retinuit, ne ſtudia verterent in contrarium.Ingenti præterea animo vir gloriæ cupidior,quam pro humili conditione in qua natus educatuſque fuerat, Regi crebris ſermonibus etiam tum ſuperſtite Regina ſuadere inſtitit , vt confecto Neapolitano bello in Africam arma verteret maiori gloria minori inuidia,neque contemnendo fructu. Quantum terræ parari potuit, eo, quem inter ſe Galli & Hiſpani fuderant, ſanguine? Eo ventum vt Rex non exiguum militum numerum redire in Hiſpaniam iuſſerit, effeceritque ad eam expeditionem penitus conuerſo animo. Tendilliæ quoque Comes ſi centum aureorum millia ex regio fiſco numerarentur,Oranum & vicinum portum Mazalquiuirum aliaque oppida finitima ſe Mauris erepturum pollicebatur, reddito etiā quidquid ex ea ſumma ſupereſſet impenſæ,quod deeſſet ſuppleturus de ſuo.Pactionem propemodum confectam Reginæ importunus obitus diſturbauit. Verum ne is conatus inanis prorſus euaderet,neq; milites Neapoli aduecti otio marcerent, Toletanus in eius belli ſumptus mutua dedit ad triginta aureorū millia.Hoc ſubſidio in Bęticæ littorib.claſſis inſtructa primū ad Tedeliciū fraude occupādum:q, oppidū Bugiā inter & Algeriū ad mare noſtrū ſitū eſt. Deinde quoniam tanti nō erat,neq; cōmode retineri oppidum poterat longinquis auxiliis nulla prope fida ſtatione mutata ſententia placuit claſſe Mazalquiuirum inuadere. Ea voce Arabice Portus Magnus ſignificatur, quo nomine à Ptolemæo olim quoq; vocatus eſt Orano vrbi vicinus exaduerſū Almeriæ aliquanta tamē ad Orientē inclinatione. Inſtructa claſſe, in qua ſex triremes maiora alia minoraque nauigia multo plura numerabantur, quinq; militū millia,Dieghus Fernandus Corduba regiæ aulicorū cohorti præfectus, delectuſq; eius expeditionis Dux,ad quē ſumma imperii rediret, Raymūdo Cardonio rei maritimæ cura demandata,rebus omnib. comparatis è Malacenſi littore ſoluit ad quartum kalendas Septembris.Dubio cælo profectos aduerſæ tēpeſtates coegerūt ad Almeriam ſubſiſtere aliquot dies.Ita ex eo portu ſublatis denuo velis idoneis tempeſtatib.claſſem incolumē ad tertiū Idus eius menſis Mazalquiuirum intulerūt.tametſi in aditu portus propugnaculū erat ex diſciplina militari prudenter ædificatum multis horridum tormentis. Exponere in terram milites difficile erat ad vada cæca & męandros quibus littus impeditur,tempus aduerſum accedebat,marini fluctus inflati,ad hæc centū & quinquaginta Mauri equites pedites tria millia prohibere deſcenſum parati. Virtuti impedimēta ceſſerūt. Alacres noſtri mutua adhortatione in terram deſilierunt. Primus Petrus Lupus Zagalius præcipua audacia miles. Secuti eius exemplo cæteri conſerta pugna hoſtes Oranum reiicere. Quadringenti milites præſidiarii in Mazalquiuiri arce relicti occiſo tormenti ictu præfecto & pleriſque arcis tormentis, noſtrorum globis diſturbatis atque diffractis die tertio pro mœnibus ſupinas manus tendentes veniam orarunt. Irā in contumaces verteret ſupplicib.& ſe dedētib.parcerēt.In quo duo cōmodiſſime accidiſſe notabant.

bant. Nostrorum enim è Malaca discessu cognito, ingens Maurorum multitudo in armis ad littus concurrerat excensionem prohibituri. Sed exiguo cõmeatu, & quoniã ex mora suspicabãtur, alio hostes diuertisse, post octo dies diuersi domos rediere. Sic nauigationis tarditas cõmode accidit. Neq; minus salutaris deditionis factæ celeritas extitit. Alioqui Mauri ingenti numero accurrẽtes auxilio seq; in armis per vicina montiũ iuga ostentantes, multo difficiliorem expugnationem reddidissent: nisi ipso die arcem prȩsidiarii dedidissent. Enimuero quib. Deus fauet hos subleuat excæcat aduersarios. Sed ad Orani tamen copias ii Mauri adiuncti in aciem prodierunt, quasi pugnandi voluntate. Nostris tamen obuiam progressis totius certaminis sortem subire detrectarunt. Leues modo dimicationes extitere à Mauris in lignatores nostros & pabulatores impressiõe facta haud memorabili in alterutram partem euentu. Arcis custodia aulicorum cohortis Præfecto credita est; quo honor amplior esset, ducis summi nomẽ adiunctum expeditionis Africanæ. Parta victoria & reb. aliis compositis Raymundus Cardonius ad octauum Kalend. Octobris ex ea quidem ora profectus incolumẽ victricemq; classem Malacam retulit. Mazalquiuirii præsidiariis militib. induciæ ab Orani ciuib. sunt concessæ & ius cõmercii vtrisq; commodum Mauris necessarium ad Orientis continuandum commercium, vnde certissima vectigalia genti quæstusq; constabant. Venetæ enim triremes aromata & merces ex India aduehi solita Alexandriam Ægypti vrbem, redempta, atq; in naues imposita ad Africæ, Hispaniæ, Galliæ, Belgarũ, Angliæ, Daniæq; oras & portus magno suo & illarum gentium commodo anniuersariis nauigationib. deuehere solitæ erant. Hac expeditione confecta magna nominis existimatio omnium prædicatione Ferdinando accessit, quãdo parta Neapolitano bello laude non contentus ad noua & illustriora bella retulerat animum Africæ expeditionis ac Christiani nominis amplificatiõe haud vano conatu. Praua sunt hominum ingenia & varia. Maleuoli ex eo ipso sinistre suspicandi occasiõe captare, specie impugnandi Mauros vires collatas aduersus Philippi generi conatus si veniret in Hispaniam & datam procurationem extorquere vi tentaret. Toletanus quidem Archiepiscopus à pulchro initio erectus studio promouendi expeditionem Africanam in eo bello magnam vectigalium suorum partem impendere cogitauit: ac ne dubitare quidem ducẽ se sacro bello dare, in Africamq; traiicere, vti postea factũ est, vir acer iuxta ac pius animi magnitudine ad miraculum præstans. Hoc mense dimidiato ex Ioãna Regina filia nata est Brussellis in Belgis, cui Maria nomen fuit, Hungariæ regnum Ludouico, Hungaro iunctæ coniugio consequentib. tempore atq; annis. Arripuit eam occasionem Ferdinandus de felici partu filiæ gratulatum Carolum Alagonium è familia in Belgas mittendi cum mandatis ad Philippum generum ac monitis concordiam cum securitate potiorem vtriq; fore quam cum periculo contumaciam. Pestis lue quæ Olisipone grassari cœperat, territus Emanuel Rex Almerinum concessit. Ea contagione per Hispaniam diffusa fœdum annum, nobilem superior victoria de Mauris parta effecit, insigniuit etiã conuentus regius iuridicundo è ciuitate regia, vbi diu hæserat, Granatã translatus. Vrbis de Mauris non ita pridem captæ nouis incrementis nobilitandæ amplificandæque cura suberat. Conuẽtus Præses designatus est Asturicẽsis Episcopus vir prȩclarus ea ȩtate celebri fama.

Fædus inter duos Reges socerum & generum factum. CAPVT XVI.

SEgobiæ & in Balsaino regiæ venationi destinato nemore aliquot menses substitit Ferdinandus. Inde ad tertium decimum Kalendas Nouem. Salmanticam abiit. In ea vrbe pax cum Gallo voce præconis per plateas euulgata est, minori aliquanto Castellæ quã Aragoniæ gentis lætitia plausuq;. Diuelli imperii Hispanici compagem, quæ post lõga tempora coaluerat, regio coniugio, si mascula proles extaret, molestum aliis, gratũ erat Aragoniæ genti Regem peculiarem atq; ex sua gente habere cupientib. Sic sunt res humanæ quod uni iucundum existit ex eo alteri mœstitia nascitur, nihil est quod æquo omnib. placeat. Ad frænandos Philippi conatus hæc omnia spectabant, tanta importunitate circũacti vt datis Brussellis litteris proceres Castellæ ad arma pro se & aduersus socerum concitaret, ac nominatim Villenium, Anagari ducem, Garsiam Lassum, Assidonium Vreniæ Comitem studio vel maxime incensos rerum nouarum. Ipsi etiã maris Præfectus & Magister equitum quamuis arcto propinquitatis gradu cum Ferdinando coniuncti nutabant. Ioannes Emanuel per litteras ægris animis discordiæ subdere faces importunus & audax; acutus iuxta & sagax. Tametsi omnib. sermonib. pacis studium præferebat coituræ facile, modo, si æquitas postulabat, Ferdinandus suo regno contentus, Castellæ tum possessione tum procuratione decederet, si id fecisset cætera conuentura. Alioqui amissis, quæ in Castella

obtinebat, Aragoniũ imperium in discrimen venturum, si cæptę offensiones in aperta odia prorupissent, ventumq; esset ad manus. Propinquorum sanguine illita arma nō facile elui. Philippum Regem haud dubie venturum idq; breui siue volente socero siue repugnante. Monuit Rex Gallus semel & secundo missis ad Philippum legatis ne se in id iter daret nisi controuersiis prius cum socero compositis. Id vtriq; honestum salutareq; fore, nouæ necessitudini id datum: si bellum esset caritate in Philippũ pronior. Iis monitis parere integrum non erat multis è Castella euocantibus, sexagintaq; nauib. nihilominus in Belgico littore paratis, conuenturis propediem plurib. Ita sexto Idus Nouemb. Brusselis cum vxore ad classem iturus discessit. Lentum iter fuit: atq; ita vt plerisq; persuasum esset, expectare ipsum, dum qui partib. studebant, palam arriperent arma. Villenius factionis caput ipso tempore Toletũ ingressus in suspicionem venit, accepta à Philippo potestate eam vrbem velle in partes traducere. Ea suspicione suscepta Siluæ factio præpotens inter eos ciues Ferdinandiq; in studium incitati Prætori adiuncti vim propulsare parabant. Id veritus Villenius ne pars ciuium cum parte confligeret, suspicionib. de se fortasse temere conceptis anxius ex vrbe discessit. Præter Siluas, Albanum & Toletanum Ferdinãdo prę cæteris studebant Bernardus Rogius Dianii Marchio, Guterrius Lupus Calatrauæ Promagister, Antonius Fonseca & Ferdinandus Vegha, hic præter vsum familiarem, eidem à consiliis. Vna omnium erat sententia: omnib. virib. impediendum omniq; ope ne Philippus in Hispania pedem poneret, nisi prius controuersiis diiudicatis. Id etiam placebat Ferdinando, & tamen vim intentare, armaq; aduersus filios sumere graue erat: ac ne satis fidebat id probaturum genti Reges legitimos prouinciæ aditu prohiberi. Varii rerũ motus, multiplices hominum conatus, temporum conditio misera; qualẽ fuisse fides sit duobus ea propinquitate de regno contẽdentib. Anxios metu prouincialium animos litteræ à Philippo in breue tamen tempus recrearunt: cupere vero cum socero concordiã cõstitui. His eius legati mandatis ampla paciscendi potestate data consensu. Salmanticæ ad octauum Kal. Decemb. subiectas conditiones societatis & amicitiæ inter duos Reges scripsere. Duo Reges & Regina rerum in Castella moderatores sunto trium pari potestate. Eorum syngraphis leges edicta diplomata, actionũ formulæ rata sunto: certe singulorum nomina in actis omnib. exprimuntor. Cum primum Philippus & vxor in prouinciã venerint, sacramentum à populis dicitor eis tanquam Regibus, Ferdinando quasi moderatori, Carolo vt principi & successori in imperio Castellę, Legionis atq; Granatę. Regia vectigalia ex æquo inter duos Reges diuiduntor deductis ordinariis & extraordinariis impẽsis: ne exceptis tum quidem ordinum militarium redditibus, quãuis Pontificum venia Ferdinando addictis. Arcium præfectos, vrbium Prętores ac reliquos magistratus legerẽt sorte scilicet pari vtriq; Regi numero designato. His conditionib. fœdus factum qui tuerentur designati Pontifex, Cæsar, Angliæ & Lusitaniæ Reges. Additum præterea, vt si Regina rerum particeps esse recusaret, in diplomatis tamen trium nomina exprimerentur, duorum modo Regũ syngraphæ. alterius in absentia qui præsens esset solus subscriberet, q̃ is decreuisset, id ius fasq; esset. Huius fœderis exemplum cum fide descriptũ in Belgas missum, Philippo & suis, quib. omne potestatis consortium ingratum erat, vehemẽter displicuit. Iureiurando tamen confirmare visum est. Regis Galli opes timebãtur Ferdinãdo deuincti, magnarum reb. momentum in vtramq; partem. Et alioqui vbi pedẽ in Hispania posuissent omnia ex sententia cessura existimabãt. Lupo quoq; Concillo vincto catenus atq; horridi carceris malis vexato vehementer, libertatem reddidere. Fœdus Salmantin. per plateas octauo Idus Ian. ineunte anno Mill. quingent. sexto voce pręconis euulgatum est maiori in præsenti lætitia q̃ in posterũ fructu. Philippus, vti postea cognitũ est, vxorq; biduo post soluere è littore Belgico in Hispaniam ituri. Tẽpore anni minime idoneo profectos atrox ventorum tempestas disiecit. Aliquot nauib. submersis procellæ sæuitia, reliqua classis necessario Anglicum portum tenuit, cui Vuey manrico nomẽ est. loci opportunitate inuitati Philippus Anglusq; ad Vuindessorium inter se viderũt. Cõgressus inanis non fuit. Sancita inter eos Principes amicitia, vt Margarita Allobrogum Ducis vidua Anglo denuo nuberet, pactum, Maria Angli filia Carolo Austriaco; neutrum tamen coniugium coaluit, initi tantum fœderis & colloquii pretium fuit Suffolcius Dux Anglo hosti ad non dubiam perniciem traditus contra fidem exuli à Philippo datam, tutum in Belgis fore. His reb. proficiendis, ludisq; & omni hilaritate is mẽsis & proximus abiere. Sub exitum Februarii ad Falamuæ portum nauesq; redierunt in Hispaniam traiecturi haud longissimo traiectu. Ioannis Emanuelis acre ingenium offensus animus timebatur. Sic Ferdinandus fœdere Salmanticæ euulgato ad eum litteras dedit humanissimas. Obliuioni traditis superiorib. offensionib. curaret, ad id q̃ erat æquum, & propinquitatis iura postulabant,

1506.

10 20 30 40 50

bant, suscepta beneuolentia Philippi animum reuocari. Sibi stare sẽtẽtiam beneficiis
ncere maleuolos, officio cum offensis & benignitate certare. Ad hæc quid Emanuel
sponderit hoc loco subiicere commodum fore arbitror, vt ex responso viri libertas in-
eniumq; haud insulsum dignoscatur. Accepti tuas litteras, iis obsequi certũ habeo, neq; "
lla in parte deesse muneri mihi imposito, offensiones pro virili parte amouẽdi stabiliẽdi "
oncordiam. Certus Regum ætate tuis præceptis & institutione informata magna cõmo "
a publice & priuatim fore. Quod mihi semper fuisse antiquissimum Deus & cõscientia "
onei testes sunt. Etsi nonnulli, forsitan & inter alios ipse coniectura ex iis quæ sum per "
iuriam passus, diuersum sibi persuaserunt. Enimuero linguas frenare qui possim, quî iu- "
cia hominum varia in deterius prona? Synceræ quidẽ voluntatis præmium neq; expe- "
o neq; requiro. Ac satis habeã si superiores labores & merita deleta è memoria tua pror "
s non essent. Itaq; senectutem meam reputanti altamque nostri obliuionẽ pro præmiis, "
uæ in hac vita expectabam amplissima, credam potius velle te preces mutare: inferiasq; "
tincto dare. Quam ego laborũ compensationem nolim, qui audierim Principes sæpe "
inistris suis exitium cõciliasse: pro obsequio æterna supplicia reddita. Ab eorũ nemine, "
e si Christianissimus sit quantum Rex Galliæ, subditum aliquem purgatoriis ereptum "
ammis fuisse aliquando. Ego tamen officio mihi necessario tibi debito nunquam deero "
ne cessabo quidem tuam monere benignitatem, vt si quæ supersunt explicanda in fœ- "
ere, eam modestiam & prudentiam adhibeas concordiæ amore, quam æquũ est & con- "
euisti tenere in omni actione omniq; vitæ parte. "

Rex Catholicus denuo duxit vxorem. CAPVT XVII.

Rege Catholico ad principes recentis fœderis vindices consensu designatos missi
sunt legati, qui gaudium nunciarent, confectam pacem, controuersiis inter se ac ge-
rum finem allatum. Ac nominatim de Lusitano Rege cognoscere cupiebat, si fœderis
nditionibus non staretur, quam ab ipso opem sperare posset. Responsum anceps fuit &
gidũ, verba generalia. Et vtiq; Philippum inter & Lusitanum iuncta multisq; officiis
mata amicitia stabat. Atq; adeo vt ad eum excipiendum quoniam Bæticam iturus dice-
tur, Lusitania non deuia ingens facti argenti auriq; pondus pararet, conflaretq;, siue ad
tentationẽ opum, seu vt hospiti pretiosa dona darent vasa auro & argento visenda gem
is & arte. Tametsi pestis lues solicitabat per vniuersam se ditionem diffundentis atque
alabi iam grassantis. Quo metu Almerino, vbi substiterat, Abrantes abiit oppidum in
lle situm, eoq; salubriori, puriorique aura. In eo oppido ex Regina ad quintũ Nonas Mar
filius natus est, cui Ludouico nomen fuit, animi celsitudo præcipua, insignis animi pi-
s præsertim accedente ætate, quæ longæua non fuit. Iunior ex humili loco fœmina fi-
m suscepit Antonium consequentib. annis Ocrati Priorem facem patriæ futurũ, cum
functo patruo Henrico & Rege & Cardinali, nihil veritus natalium vitium, se Lusita-
æ Regem dixit factiosorum & perduellium, atq; è plebis fæce hominum ope confisus.
fans octauo die fontib. salutaribus est admotus susceptorib. Brigantino Duce cum ma-
& Abrantis Comite. Eam lætitiam tumultus Olisipone haud magna occasione conci-
us vehementer conturbauit. In diui dominici Christi Dei è cruce pendentis effigies
lptilis visebatur sinistri lateris vulnus vitro tegente. Die quodam qui sacris operaban-
, vitri splendorem forte animaduersum per errorem miraculũ putarunt cœlo editum.
pugnauit vnus quidam ex adstantium numero procaciorib. verbis, quam eius condi-
pateretur, quippe ex Iudæorum genere & sanguine. Populus malitiam interpretatus,
ox vt solet in eiusmodi rebus, & rapidus iniectis in miserum hominem manibus, tem-
oque abstractum interimunt ac repente subdito igne pyra excitata comburunt. Qui-
m ex eo monasterio monachus væcordi oratione furenti populo flammam addidit, vt
risto ab ea gente illatas omni tempore iniurias vindicarent è loco superiori horta-
. Hæc singuli, hæc vniuersi inconditis clamoribus vociferantur. Nulla res vehe-
entius multitudinem inflammat quam religionis species quamuis simulata & inanis.
i superstitione capta est non ratione agitur sed furore, alioqui impotens, sæua væcors
e. Acti amplius in furorem populares quasi signo dato in eius nationis ædes irruunt
oces formidabilesque, sibi quisque adhortator & dux. Crucem duo eius ordinis mo-
chi præferebant vexilli adinstar. Rabies in miserorum cæde bacchantis populi tribus
bus omnino tenuit: ex quanto tempore supra duo millia homines sunt occisi pleri-
e innoxii, aliqui etiam ex diuerso genere per errorem aut ex simultate. Rebus tur-
is cum omnes omnia audeant, minus insignia sunt quæ singuli faciunt, cuncta pari
lentia voluuntur. Belgæ & Germani è nauibus, quæ in portu erant, concurrunt ad
edam participes futuri, aut manu sua direptis domibus, aut à promiscua plebe paruo

redemptis spoliis. Rex ex eo cōmotus, vt par erat, animo, ac vindicare certus. Dieghum Almeidam, & Dieghum Lupum, qui quæstiones exercerēt destinat. Duo monachi tumultitudinis concitatores dicta causa mandati lege de sicariis, ignis supplicium extinctis fuit. De pletisq; sontib. sumpta vindicta sed carptim & singulis, in multitudinis motu salutare remedium. Externi sublatis velis euaserunt cum nauib. copia miseræ gentis onustis. Sic frequenti ac numerosæ ciuitati tranquillitas rediit. tumultus popularis id remedium extitit, mali causis nihilo maius. Philippi & vxoris aduētum in Castellam indies singulos expectabant prouinciales non vno omnes animo: simul Ferdinandi cum Germana nuptiæ festinatæ. Obuii sponsæ Salmantica Fonterrabiam in extrema Hispania iuere Cæsaraugustanus Præsul officio in patrem incitatus, & cum eo nobiles tū viri tum matronæ. Contra Reginæ Neapolitanæ mater & filia, tum Calabriç dux atq; splēdidus procerum comitatus Regem Vallisoletum prosecuti, inde Donnias abierunt. In eo oppido ad quintum decimum Kalend. Aprilis nuptiæ celebratæ sunt neq; nullo neq; celeberrimo apparatu. Ferdinandus arcto propinquitatis gradu sponsam attingebat, quippe eius auunculus maior Eleonoræ Reginæ Vasconum, quæ auia puellæ fuit, frater. Soluit ea lege Pōtifex Romanus ægre tamen Cæsare & filio connubio intercedentib. Reginam ex Gallia prosecuti erant Ludouicus Amboesa Albigensis Episcopus, Hector Pignatelus & Petrus Sāctanderius à Gallo legati. Eminebant in cætero comitatu Salernitanus Amalfitanusque & alii Andegauenses proceres ea profectione sperantes malis & exilio finem composita pace. Proximo post nuptias die, noui coniuges ac cæteri Principes conuerso itinere Vallisoletum redierunt. In eo municipio Rex nouo sacramento suo & successorum nomine initi nuper cū Gallia fœderis capita omnia rata fore cōfirmauit, si falleret dira omnia in suum caput precatus. Paucis post diebus Andegauenses proceres in coniugium verba quasi Regum Neapolitanorum iusiurandum dixere. Peracta nuptiarum lætitia Ferdinādus Burgos abiit, per causam excipiendi Regem generum, quem existimabat ad Lauretanū portum, aut è vicinis aliquem propediem affuturum. Sequebantur Præsules Toletanus Hispalensisq;, Albanus, Magister equitum, maris Præfectus Comes Cifontanus, in studium, vt videbatur, incitati curandi, vt regno administrando Isabellæ Reginæ testamēto explicata voluntas rata esset, nulla in contrarium exceptione. Peruenerāt Turrecrematā: cum nunciatum est Reges filios ad Brigantinum portum appulsos omnino ad quartū Kalend. Maii. Lenta nauigatio longaq; mora vt esset, Regum in Anglia congressus effecit ludis & spectaculis celebratus in hospitum gratiam. Ad Falamuæ quoq; portum dum idonea ad traiiciendum tempestas expectatur, multi dies abierunt. Ad Brigantinum portum appellendi classem causa extitit Philippo iniecta à malitiosis persuasio; in Castellam ingredi fore commodum quam longissime à socero liceret. Eius absentia si quid à procerib. moueretur, & in quam partem se populi darent facile cogniturum, ex euentu consilium sumeret, certus Salmantini fœderis conditionib. non stare nisi necessario. Totius machinationis auctor Emanuel Principis simplicitati & ingenuo candori illudens: vsq; eo vt in Bæticæ oram ducturus diceretur, Nerio promontorio classe circumducto, nisi aduersi ventorum flatus vetuissent. Sub hoc tēpus Gonsaluus Marignus Assidonii nomine Melillæ Prę. fectus Casasam oppidū viginti inde millib. in Phuthēsi regno sitū cum idoneo portu, improuisus occupauit. Operę & impēsæ ab Assidonio factę merces fuit id oppidum in eius, vti par erat, relictum iure hæreditario.

Ferdinandus generum cupit inuisere. CAPVT XVIII.

PHilippi Regis aduentus, quo publicā felicitatem fundari, reb. tranquillitatē reddi par erat, ne contra reip. statum pacemq; penitus conuelleret, vti se initia dabāt, Ferdinādi prudentia, atq; animi magnitudo effecit. Qui reb. aduersis se maior, dissimulatione, comitate, agendi dexteritate in bonū vertit, quæ incendiū exitiumq; reb. minitari videbantur. Non idē vtriq; animus erat, neq; vna agendi ratio sed prorsus contraria. Philippus, quasi vis pararetur Beneuenti & Lemosii Comites ac reliquā Calæciæ nobilitatē, preterea Castellę proceres singulos per litteras de cōmunicanda ope appellare, eiusq; vt partes palam profiterentur hortari. Hoc quid aliud erat quā pro pace discordias serere, cōcitare tumultus temere imprudenterq;? Ab eo initio, quoniā conatus ex sentētia processerat, speq; maior procerū ad eū cōcursus fiebat ex omnib. partib. vlteri⁹ progressus palā profiteri cœpit Salmātini fœderis legib. haudquaquā obtemperaturū, ignarus videlicet rerū humanarū inconstātię. Soceri aulicos & ministros infensos habere, malignis intueri oculis, vsq; eo vt die quodā Petrū Aialā monuerit: multa in Belgis & Anglia se aduersum agitata scire: dissimulasse tamē in soceri gratiā; si pergeret haud impune conatus fore. quando vnus esset è subditorū numero atq; in suo ære, attēte consideraret, quid facto opus esset. nisi obtēperaret

ret malo vindicaturū. Miſerat Rex Catholicus quatuor viros in curia rerū capitalium, pparitores, ac reliquum forenſe miniſterium, vt penes nouum Regem ſuas quiq; præ- arent partes, munera exercerent. Honori datū contumeliam interpretatus ſocerū tan- ı ſibi ſumere, vt miniſtros & famulos daret, ꝙ nullo pacto ferre habebat præiudicatum xumq; animo, neq; tutorem pati neq; patruum, vti Ioannes Emanuel dicere ſolitus erat, os vnde venerant, continuo remiſit. Sic eſt. Multa quæ apud concordes vincula carita- s argumentaq; ſunt, inter infenſos iras concitant. Philippi aulici & amicorū princeps ulta in Ferdinando accuſabant, nouo maxime coniugio irritati cū Germana: quo filiis nepotibus atrocem factam iniuriam ſcilicet interpretabantur regno Neapolitano de- acto. In quo iure ac merito reprehendi poterat, niſi præpoſtera ipſorum ratio coegiſſet l patrocinium Galli Regis, vt dignitatē tueretur, quacūq; conditione confugere, artem- ue eludere arte. Alioqui lōge alia mēte Rex Catholicus erat, quā æmuli accuſabāt. Nam iorū aduentu nunciato continuo Raymundum Cardoniū & Ferdinandū Vegham mi- de aduentu gratulatū. Ipſe etiam conuerſo itinere flexoq; legionem maturare con- ituit eos inuiſurus. Subſtitit tamen Aſturicę de eorum voluntate dū certiora cognoſce- t. Præterea Villeniū cum ampliſſimo comitatu Burgos appulſum, atq; Anagari ducem opinquis accitis & cum manu militari ad nouos Reges ire parantem, monuit, vt muta- conſilio non plures comites ſolito ſecum ferrent. Eas molitiones delectuſq; legib. ve- as, ne tūc quidē fore impune, quippe minime neceſſarias, quādo nulla belli ſuſpicio eſ- t, cūctis amica pax. Generū interprete Petro Aiala vt duo millia Germanos, quos ſecū ıxerat, dimitteret hortari porro, ne apparatu non neceſſario prouincialiū animi offen- rentur: ꝙ omni cura externo Principi prouidēdū iudicabat. Michaelem Almaſanium ofecto, cui multum fidebat arcanorum participi, legauit vt Raymundo Cardonio Fer ndo Veghę, Petro Aialæ, & Guterrio Fuenſalidæ iunctus efficeret vt colloquio mutuo cus & tempus deſignaretur, cupere ſe oppido videre & amplecti filios cariſſimos. Fecit e quod iuſſum erat. Primum vt Sarriæ congrederentur, deinde ad Pontem ferratum itatum. Philippi intimis nullus locus placebat, metu, vt erat ſagaci ingenio Ferdinan- ıs Philippus facili ingenuoque, ne colloquio inter ſe ſuſceptas ſuſpiciones detergeret, od naturæ iuri & propinquitatis legib. conſonum priuatis aulici rationibus aduerſum nni conatu vitabant. Ita Emanuel, penes quem rerum omniū erat arbitriū Petro Aialæ e quodam de colloquio Principum ſermone inſtituto, palam edixit, Errare Ferdinan- im inani fundamento magnæ, vt videbatur, molis iacto, idq; trifariam. Neque enim ſſuros in cōgreſſu de aliquo negocio fieri mētionē, hoc primū ſibi perſuaderet. Deinde lloquiū in agro fore non pari vtrinq; comitatu ſed Philippi multo maiori. Poſtremo li ſi in filiæ beneuolentia ſpem aliquā reponeret inanem haud dubiū futurā. Hæc Ema el præ arrogātia & faſtu ingentibus promiſſis contēptis, quib. tum filiis factis eū rurſus pugnare tentarunt, quippe Principis gratia vęcors atq; ſe ipſo inſolentior. Quo tēpore ec agebantur Valliſoleti Chriſtophorus Columbus obiit mēſe Maio immortali laude primus noui orbis inuentor: vti alio loco dictum eſt. Villenius Beneuētanus, & Ana- ri Dux ad nouū Regē venere feſtinatione fidem obſequiumq; probare certātes. Acceſ e indies alii proceres in iis Begiaris Dux, Aſturicæ & Aquilarii Marchiones, ipſeque arſias Laſſus, poſtremo Infantatus Dux eodē appulit. Tantis præſidiis munita factio ad aiora aſpirabat præſentiū tædio nulla fœderis memoria. Ferdinandus Aſturica, vbi hæ at ad Idus Maii, Rauanaliū diſceſſit, Compoſtellā eūdi voluntate eā vrbem colloquio, quo agebatur, oportunā fore ratus. Ex intimis quidā ne feſtinaret, monebāt. Incōſul- mpetus cœpta initiis valida mora cōſeneſcere, ac prauos conatus debilitari. Quod pra ambitio ſolet, breui inter proceres & noui principis aulicos enatis odiis, quādo ſingu- ſibi rerū arbitriū arrogarent, eas fore difficultates, quib. Philippus ſuo malo admone- ur, intelligeretq; quantopere ſoceri ope & cōſilio propterea indigeret. In eo ſtatu res ſtellę erant, vt ſi apertū bellū demas, peior eſſe nō poſſet. Italiæ Principes aliæq; natio- s aduentu Philippi quid futurum eſſet auide expectare: ac cunctis erat perſuaſū Ferdi- ndū, qui eatenus terrori fuerat, dēptis virib. & potētia deinceps fore ludibrio. Ex eius amitate & ignominia pleriq; nectere nouas ſpes. Eā opinionē vulgo ſuſceptā vehemē cōfirmabat cūctatione ſua Gōſaluus, cōtra quā iuſſū erat, reſiſtens Neapoli. Virū pru- ntē & magnū profecto nō ſine cauſa regiis mādatis nō obtēperare. Ille tamē iis ſuſpicio . cognitis equos & domeſticā ſupellectilē præmiſit quaſi mox ſubſecuturus. Deinde trum Nauarrum legauit in Hiſpaniam equis citatis moram excuſatum veris rationib. dditis ſui facti. Dum præſidia locis competentibus diſponit, militibus ſatisfacit cuniæ in ſtipendium ob inopiam tumultuantibus re neceſſaria aliquot menſes ex- ctos. Verum Ioannes Baptiſta Spinelus vna in Hiſpaniam profectus Gonſaluo infenſus

tum priuatim sibi factas iniurias cōqueri, tum praua interpretatione accusare quæcumq; ab eo quamuis fideliter & prudenter gesta erant. Regiis & aulicorum aurib. ad eas voces & criminationes patulis innocentiam accusare facile erat. Sæpe etiam calumnia veritate valentior, acres certe primos impetus habet. Itaq; Cæsaraugustano Præsuli mandauit vt Neapolim profectus curam rerum ipse desumeret in Gonsalui locum confectis in eā sententiam tabulis. Consilium iuuare arte visum est. Ioanni Lupo Vergaræ Gonsalui à secretis data abs Rege scheda, qua iureiurando pollicebatur Diui Iacobi magisteriū se illi cessurum, cum primum in Hispaniam esset appulsus. Vere atq; ex animo id promitti, vt crederetur, ingentia Gonsalui merita faciebant: falso & fraude euentus docuit: & quoniam simul Petro Nauarro, quem Oliuiti Comitem dixerat, cuiq; multum credebat, vt filium Cæsaraugustanum præsulē secutus Gonsaluo in arce noua manus iniiceret, arcano mandauit: metu se suspecti hominis liberaret: q̃ eius dexteritate & audacia successurum confidebat. Decretum insolens prorsus & immane numina disturbarunt, ne ea iniuria obscuraretur æternum Hispaniæ decus clarissimum orbis sidus. Et forte litteræ à Gōsaluo ipso tempore ad Regem allatæ, accurata oratione, & accommodatis argumentis (& est magna veritatis vis) solis instar depulsa mendacii & suspicionum nebula lucem aperuerunt. In iis fidei constantiam sacramento nouo, & execratione firmauit: & in quamcumq; partem se res darent ei perpetuo adhæsurum, neq; cuiquam præter ipsum regnum Neapolitanum traditurum, & alioqui propediem in Hispaniam affore reb. cæteris prætermissis. His litteris tunc quidem sedata tempestas: vnde magna extitissent incommoda, ingēs Hispaniæ dedecus vniuersæ.

Ferdinandus ad filiam Reginam liberandam delectus haberi mandat. CAPVT XIX.

VIx proceres & reguli ad Brigantinum portum appulerant, cum inter ipsos & aduersus Belgas contentionum & inuidiæ ingens exarsit flamma. Ad Principem gratiæ & auctoritatis locum in ea aula singuli nitebantur ambitione væcordi, modestiæ nulla cura. Villenius ante alios sibi primas arrogare, cum sacris Princeps operabatur cortinæ regiæ proximus ex vno latere quippe regię Castellę procurator, ex altero Verius regulus, & ipse in Belgis aulæ magister proximum occupabat locum. De Regum colloquio sententiis inter se discrepabant. Hispani impedire pro virib. satagebant: ne mutuo congressu offensiones detergerentur scilicet. Belgæ simpliciores non abnuere à vulgi existimatione multum referre si colloquerentur rati, periculi parum ostendi. Quid variis imaginib. locum darent? Verio regulo præ aliis id placebat consilium, ex inuidia & æmulatione vti malitiosi interpretabantur, Ioannis Emanuelis crescentis gratia auctoritateq;. Sed vtique hoc tempore plura molestiæ signa quam lætitiæ visebantur in vultu, & cōcursu tot procerum quasi concussa mente vereri videbatur, ne alio prælato ipse è fastigio felicitatis caderet, in omni consilio circumscriptus & cautus. Cunctis tamen vna mens & oratio erat, Ferdinandi actiones accusare linguarum intemperantia. Quidam graue ducebāt, vectigalium regiorum illi dimidium attribui, neq; ordinum magisteria amplissimis redditib. venire in diuisionis partem. Aliis mirabile videbatur neq; tolerandum, tres in Castella Reges esse. Ioannes item Emanuel diploma proferebat in Gallia descriptū, quo se Ferdinandus Regem Castellæ dicebat. id ad faciendam inuidiam pertinebat. Accusabant nonnulli, arces & præsidia teneri Ferdinandi Regis nomine, nullo Philippo loco relicto præfectum aliquem nominandi, ne Prætores quidē ciuitatum, quādo eam quoq; auctoritatē sibi Ferdinandus sumeret. Quod præcipuum & maximum accusationis caput erat, delectus eum militares habere specie filiæ liberandæ: quæ propter valetudinem sensu turbato inclusa teneretur sublata eā visēdi omnib. promiscue facultate. Cōficta prorsus ea criminatio nō erat vtrumq; Principē perstringens. Vere enim à Philippo Regina tenebatur inclusa. Ferdinandus cura anxius se tuendi, si res ad bellū deduceretur, datis in omnes partes litteris delectus haberi militares mandauit. Honesta species molitioni prætenta grataq; popularibus liberandi filiam iis viribus & copiis. Dux quin etiam Albanus militum numerum haud exiguum conscripserat in Legionensi ditione Ferdinādi in fide solus inter dynastas perstans, in ea temporū atrocitate quamuis non ignarus quanto in discrimine versaretur si perseueraret cunctis obniti. Nam equitum Magister Ferdinandi gener & maris Præfectus eiusdem amitinus consultius fore iudicarunt tempori cedere, Philippumque amplecti eique præsto esse, quam inutili cunctatione se suosque in præceps dare. In ea procerum alienatione Ferdinandus haudquaquā abiecit animum. Cōflabatur exercitus: simul Iacobum Albionē in Aragonia nobili loco natū in Galliā legauit, qui rerū cōditione

xplicata pro iure initæ amicitiæ à Gallo postularet, daret operam bellū in Belgis maiori
nole Gheldriæ Dux & Leodiensis Episcopus concitarent. Quo Philippus periculo fræ-
atus ad æquiores pacis conditiones deduceretur. Hæc arcano parabātur præsidia, & de
olloquio tamen non intermittebatur. Tempus altercationib. tractum. Moræ tædio Phi
ppus Brigantino è portu digressus Compostellam abiit. Præcedebant Germanorum co-
ortes in armis & cum bellicis tormētis non secus ac si per hosticum iter esset, prouinciā
i expugnare pararent. Ipso die nempe quinto Kalend. Iunii Ferdinandus & vxor Betan-
ōs Compostella abierunt. Alfonsus Fōseca Compostellæ Præsul Catholici Regis partes
alam fouebat eo studio quo qui maximo, Philippi aulici id non ignorantes eam vrbem
olloquio propterea idoneam non iudicabant, ac ne moræ quidē diuturnæ, fano quāuis
ræsenti numine sanctitatis opinione & religione celeberrimo: sed Orenes versus discef
erunt. Ferdinandus substitit ad Villafrancam. locorū propinquitate inuitatus Philippus
isit ad socerum, qui diceret, si ad se Toletanus mitteretur cum ampla decernendi pote-
ate, fore controuersiis haud dubium finem optatum. Factum est ita. Verum Toletani
iligentia atq; labore parum proficiebatur, procerum artib. concordia impedita, reb. tur-
atis cogitantium maiori in gratia, tranquillis auctoritatis & compendii minus fore. Fer-
inandus Villafranca Bagniezam abiit, inde Matillam. Quo tempore pleriq; Episcopi &
obiles eius iter prosecuti procerū suasu, qui aduersas partes sequebantur, ad Philippum
biere senem Principem florenti ætate iuuene mutantes. Ea solicitudine eaq; animorum
onsternatione Ferdinandus admonitus si ad arma ventum esset, parem genero nō fore;
uacumq; conditione pacisci decreuit. In rationem necessitas versa est. Id vt assequere-
ır, litteras ad generum dedit: quib. rogauit vt cunctatione omni & disceptatione sublata
i omnino copiam faceret. Colloquium vtrisq; salutare ne defugeret. Quid vereretur?
uid fraudib. & malignitati aures prǽberet? cur orbi inutili cunctatione sermonem daret?
escripsit Philippus multis se iniuriis violatum. Delectus contra ipsum haberi. Rumores
aude sparsos, vinctam se Reginam tenere. Inquisitorum, quorum est in Hispania pote-
as tremenda summæ proxima, auctoritati aduersari, ac vero propinquis eorum fauere,
uos violatæ religionis reos in vincla illi & ferrum tradidissent. Quæ omnia ad faciēdam
uidiam pertinere, prouinciales fraude alienandos. Interea efficiebatur nihil. Philippi
ſeclæ Ferdinandi animum explorare, antequam in colloquium veniretur; vehementer
ıpiebant, an in fœderis conditionibus quæ Salmanticæ sancitæ erant, immutari aliquid
teretur. An Castellæ procurationem eiurare. Hic vero difficultatis & moræ nodus &
rdo. In quo cautior Ferdinādus consilia detegere non inducebat in animū priusquam
ım genero esset congressus, integra consultatione in id tempus seruata, ratus coram o-
nia facilius quam per interpretes conuentura.

Colloquium inter duos Reges. CAPVT XX.

MAgna quamuis diligentia Toletani parum de colloquio & cōcordia proficiebatur
tamen. Vilæ regulus & Ioannes Emanuel negotio, à Philippo præpositi opponeban
r. Toletan⁹ simplicius rē gerebat, vti personæ grauitatē decuit, illi calliditate & fraudib.
mati. Ex cōmodo pacisci satagebant deceptis fessisue aduersariis: si id non cōtingeret,
rte tēpus extrahere. Eum ad Philippū vndiq; fieri coucursum vt breui magna penes so-
rū solitudine coactus Castella deserta in Aragoniā abiturus videretur. Id supremum &
aximum tum duob. tum sociis votum erat. Ipse quoq; Toletanus concordiæ nulla spe
rte tenui Ferdinando consilium dabat, vt tēpori cedens in Carpetanos sese referret re-
conuerso itinere: arcib. & oppidis, quæ multa & firma Toletanus eo tractu obtinebat,
ntisper sustentaret dum animorum æstus remitteret. Daret malorum pœnitētiæ, daret
onorum consensui spatium. Praua consilia initiis valida mora languescere, bona è con-
rio confirmari. Multa quæ natura impedita sunt, mora expediri. Dum eo perueniretur
ulta posse intercedere, præsertim tam lento itinere, eo anni tempore, victus, vt erat gēs,
tēperantia, q; caput erat, multis inter Hispanos & Belgas enatis suspicionib. haud fore
ouinciales tam væcordes, vt ex comparatione temporis præteriti cum præsenti errasse
non faterentur, cuperentq; emendare. Hæc Toletanus prudenter, vti euentus docuit,
ipso iam Ferdinando suspectior: quasi tempori inseruiret, & ad Philippi gratiam cum
teris niteretur se deserto: ex heri damno & ignominia cōpendium captaret. Nimirum
ra monentibus is fructus esse solet, assentatio sine periculo peragitur. Verino, quo Phi-
pus peruenerat, Dieghum Gueuaram miserat ad socerum cum mandatis, ne fe-
naret, cunctationem vtriusque fore commodiorem. Non destitit tamen Ferdinandus

filios videndi certus, quid graue ducerent dictitans si inermis alloqueretur armatum
Quæ malorum spectra fingerent animis? Vilæ regulus & Ioannes Emanuel, quando de-
trectare colloquium non poterant, Nellasa, quo Philippus venerat, ad Ferdinandum in
pergunt diem & locum congressui designaturi, misso tamen prius Albano specie nego-
cium peragendi, sed re vt pro Ioanne Emanuel pignus esset, violatum fore. Interim Phi-
lippus Sanabriæ vicum, Ferdinandus Asturianos concesserant, octo millium modo inter-
uallo. Eo in oppido Ioannes Emanuel & Vilæ regulus accepti à Ferdinãdo benigne sunt,
nulla offensarum mentione. Quin blandis eos verbis compellans ea dixit, per quæ intel-
ligeretur, nullam se moram facturum concordiæ ex generi voluntate, mutatis, quæ vide-
rentur, in superioris fœderis conditionibus. Inter ea oppida medio ferme interuallo vill
est sita Remessal dicta. Ei villæ propinquum roboretum colloquio delectum. Die poste-
ro, vti erat constitutum, Reges duo ex hospitiis sunt profecti nõ pari sed lõge diuerso co-
mitatu. Regem Catholicum ducenti sequebantur, mulis vecti atque inermes pacis habi-
tu & cultu, Philippus milite & armatis stipatus. Prope Sanabriæ vicum duo millia hasta-
ti dispositi erant præter indigenas, qui ex omni parte cõfluxerant visendi auidi & studi-
in nouũ Regem suis sedibus exciti, equitum præterea valida manus, eorum qui procere-
secuti fuerant. Præcessere mille Germani quasi locorum exploratores, aulicis subsecuti
Philippus ipse clausit agmẽ in equo atq; sub veste tectus armis. Dextram Toletanus stipa-
bat sinistram Emanuel. Ferdinandus occupato podio prætereũtes spectare animo seren-
si ex vultu coniiceres. Accessere proceres ex ordine dextram gẽtis instituto osculatum
quos ille festiue excepit. Beneuẽtano complexũ ferens sensit armatum. Cũ risu, Comes
,, ait, quî solito obesior es factus? sensit ille aculeum dicti, responditq;, sane id tempore est f-
,, ctũ. Garsiæ Lasso, tu etiam, inquit, & ille. Enimuero cũ omnib. aliis. Secutus est astantium
,, risus. Accessit Philippus haud læto vultu ex equo in pedes desilire volentẽ aliorũ exẽplo
soceri dextrã osculatũ, occupauit ille cõplexu, & osculo læta renidẽtiq; facie. Ad vitãdam
multitudinem, quæ circũ fluxerat verba habitũq; notãtes, aliquo concedere placuit. Pro-
pe erat sacellũ: in quod duo Reges secundum salutationem sunt ingressi: & cum eis Tole-
,, tanus & Emanuel. Toletanus qua in cæteris libertate, ad Emanuelẽ. Nõ decet, inquit, pri-
,, uatos Principum suorũ sermonib. interesse. Facessamus ergo. Non auso repugnare socio
,, cum prope ianuã essent, egredere Toletanus addit, ego ianitoris implebo munus. Sic illo
egresso clausaq; ianua in vicino podio assedit. Reges postquã inter se solita salutantiũ ver-
ba diixere, Ferdinandus prior aduersum vti flecteret, aut pacis cupidum vt vehementius
,, accẽderet, hac sentẽtia locutus fertur. Si nostræ tranquillitatis & iucunditatis, quã com-
,, modi & honestatis rationẽ potius habuissem, susceptas hactenus contumelias & probra
,, nunquam pertulissem. Verũ amoris vis magna est paterni maior, multa patitur, multa dis-
,, simulat. Huic studio parẽ gratiam redditam nõ esse, tua pariter ac nostra causa dolemus.
,, Vt mihi Regina vxor rerum procurationẽ demandaret, ipse obsequerer iustæ voluntati,
,, nulla praua ambitione factum est, ac ne plura quidẽ habendi cupiditate, multo minus
,, cuiusquam dignitatem eleuandi voluntate. Satis diuitiarum diuino beneficio suppetit.
,, Filiorum porro contemptus, quid aliud quam dedecus nobis pareret? Vestræ ętati, præ-
,, sertim rerum vsu non magno, neq; probe cognitis gentis ingeniis, ne imponeretur vestrę-
,, que illuderetur ingenuitati non sine causa verebamur. Astuti homines cõmoda sua suo-
,, rumq; ex vestra ignominia publicaq, adeo calamitate captarent. Inde existerent dissidia
,, & tumultus iis pares, quos Regum facilitas, aulicorum prauitas peperit superiori tempore
,, quibus vulneribus vix nunc est cicatrix obducta. Verum quando nostra voluntas non
,, ea mente, qua par erat, accipitur: quod alioqui rebus compositis facturus eram, continuo
,, rerum procurationem abdicare certum habeo. Pluris enim animorum cõcordia, quam
,, quid quam aliud esse debet præsertim alio vocantibus reb. magnis, quæ nostram absen-
,, tiam gemunt, præsentia curabit. Omnia in te sunt, quæ aut fortuna hominibus aut natura
,, largitur, ætas, opes, ingenium: neque studia gentis desunt: vt sint propria faxint superi. Il-
,, lud monere non desinam, videndum, quibus fidere debeatis, quib. administris partem
,, aliquam potestatis crede re. Quam nisi tempestiue cautionem ac diligentiam adhibueris
,, quod auertant numina, neq; ipse velim, magnæ difficultates & egestas implicabũt. Hunc
,, Archiepiscopum sum expertus magno animo esse ac minime malo. Illi & similibus tuto
,, fidas. Auri splendorem alia metalla imitantur, mentiuntur fuco probitatis illita vitia sæ-
,, peque loca virtuti debita per simulationem praui homines occuparunt. Philippus Rex
,, paucis respondit, vt erat ab intimis edoctus. Ea consilia magnum apud se pondus habitu-
,, ra: pro eo ac par erat obsequiũ deferre ac perpetuam voluntatẽ obtẽperandi præceptis ex
,, amore profectò paterno profectis. Verba vocesq; non audiebantur. vultus procul visen-
tibus

ibus notabantur Philippi proiectus & mœstus Ferdinandi non insultans sed grauis & ætitiæ propior. Sic è colloquio discessum nulla duabus quamuis horis inter colloquen- ium consumptis mētione Reginæ neq; à patre facta ad vitandā offensionis occasionem, neq; à genero oblata eam videndi facultate. Quod certe fuit inhumanū vulgo sed & pro- ceribus sermonū ac vituperandi materiam præbuit. Maiori plane animorum offensione quam cum qua venerāt, digressi in oppida vnde discesserāt cōtinuo redierūt ipso die ad memoriam insigni Sabbatho ad duodecimum kalendas Iulias.

Alterum Regum colloquium. CAPVT XXI.

CONtinuato Reges itinere duodecim aut summum sedecim inter se milliū interuallo Philippus ipso D. Ioannis peruigilio Beneuentum tenuit. Ferdinandus solicitare non cessabat, concordia vt sanciretur quibus id negocii datum erat, consensu Ferdinādo de- nunciarunt Castellæ procuratione in generum translata; vti in Aragoniam abiret, ordi- num militarium tamen retenta præfectura, aliisque Isabellæ Reginæ testamento legatis integris. Hac lege fœdus sancitū eosdē amicos inimicosq; futuros nemine excepto. Hoc pactū à Ferdinando Villafafilæ sacramento confirmatū est astantib. Toletano, Emanuele & Villæ regulo ad quintum Kalendas Iulii. tantundem die proximo Philippus Beneuen- ti præstitit, victoria de socero parta per eum modum, cuius ex tēplo auctores & gentem pœniteret, lætus eo amplius quod ex arcano tabulis confectis Reginæ valetudinem reb. gerendis inutilem iidem contestati sunt. Quod erat nihil aliud quam rerum summam ad se trahere & sine riuali regnare. Contestatus est etiam Ferdinandus secreto coram Tho- ma Malferito, Ioanne Cabrero, & Michaele Almasanio, qui erat à secretis necessitate co- actum in eas conditiones venisse, quippe inermem aduersus militum legionib. cinctum: cum liceret reuocaturum. Rebus ad hunc modum cōstitutis Ferdinandus Tordesillam abiit. Ex eo oppido litteras in omnes partes dedit kalendis Iulii conscriptas: quibus sibi destinatum affirmabat Castellæ procuratione cedere, cum primum filii applicuisset. Eius voluntatis argumento Castella relicta velle suarum rerum curam arripere; suisque sub- ditis prospicere diuturnam absentiam sui Regis ægre ferentibus, cum publico haud du- bium multorum detrimētō coniunctam. Priusquam Tordesilla discederet, misit ad eum Philippus qui denunciaret Reginæ contumaciam & iurgia Beneuenti extitisse. Orare proinde paterna auctoritate remedium. Huic legationi, quoniam inuidiosa res erat & Philippo certum vxorem includere, nihil certi respondere voluit. Rem modo omnem eius probitati & conscientiæ permittere. Se quidem parentem esse, ipsum tamen virum, iam vtriusque filiorum matrem, sperare nihil tanta necessitudine indignum facturum: itaque prudentia saniora secuturum consilia. Quod vt faceret, rogare enixe. Tordesilla Tudelam itum est, nomen id vico non procul Vallisoleto. Philippus Muzientes accessit ex itinere in suam sententiam pertractis proceribus syngraphasque extorquens, quibus Reginam includi probarent. Præfectus maris consensum cum cæteris rogatus respondit: priusquam missæ ad se in eam sententiam descriptæ schedæ subscriberet, cupere Regis voluntate causam explorato eius deliberationis cognoscere Regina, si liceret, visa & con- uenta. Placuit postulatū fieri. Sic accepta venia Præfectus maris & Beneuētanus in eius oppidi arcem admissi Reginam in cœnatione inuenerūt maligna luce, in veste nigra ob- ductaq;, cucullo capiti imposito, quo faciem fere velaret, ex iis credo, quib. in Gallia fœ- minis capiti imponere, & oris partem velare familiaris est vsus. Ad ianuam Garsias Lassus erat, intus Toletanus præsul. Assurrexit illa viso maris Præfecto, excepitque eo honore & vultu quo mater posset, nisi q pedibus stetit. Rogauit num à patre veniret: & qua illum va- letudine reliquisset. Respondit Præfectus pridie se Tudelæ lætum valentemq; reliquisse. Discessum in Aragoniam parantem, ac iam in procinctu esse. Tum illa incolumitatem o- rare: atq; oppido libenter visuram dicere. Aliis institutis ex professo sermonibus, nihil ta- men absonū excidit. Vrgebat Philippus includi cōtinuo. Præfectus vidédū, inquit, quid facto opus sit. sine Regina Vallisoletum eundum nō arbitror: alioqui incommoda & ani- morum motum denuncio. Cōmota plebe & ad tantæ rei expectationem erecta caue ne proceribus male sentientibus detur occasio rerum nouarum Reginæ liberandæ specie popularibus grata. Me quidē auctore vxorem nunquam à te seiunges: & quādo præcipua valetudinis causa Zelotypia continetur, non arbitror committendum, quo mēte ampli- us eo facto concussa morbus simul augeatur. Digna res visa est, quæ ad consilium defer- retur. Collatis sententiis placuit Vallisoletum deduci. Prius tamen quā ex iis locis discessum esset, rursus Reges inter se videre. Renedum vicus medio ferme spatio Tudelæ pro- pinquior colloquio delectus. Re cōstituta Ferdinandus generū monuit maiori quam an- tea beneuolētiæ significatione accederet. Vtriusq; interesse verū intelligi concordes vel

maxime discessisse. Quid darent sermonẽ orbi nouis offensionib. susceptis neq; detersis prioribus? Tertio Nonas Iulii post prandium profecti sunt Reges. Prior Ferdinãdus accedens in pagi templo expectauit dum gener accederet. Venienti obuiã progreditur, vt inter se viderunt, dextræ iunctæ, in complexum itum, magna vtrinq; comitate certatum. In templi sacello remotis arbitris horam & dimidiam substitere. Monuit generũ Ferdinandus quid facto opus esset, quid vitandum vt sine offensione rempublicam gereret. Fine colloquii Toletano ad se euocato verba inter se dixerunt magnã amoris significationem exprimentia. Quod si tam facile suorum mentes Philippus flexisset, quam ipse cesserat, cõcordia inter duos facile potuit stare. Ergo è colloquio est discesũ. Ac Ferdinãdus nulla præterea negocii alicuius mẽtione, ne filiæ quidẽ, cuius visendę haud dubiũ studio flagrabat, Renedo discedẽs in Aragoniã iter intẽdit. Albano veniã eius iter prosequẽdi Neapolim vsq; quo breui erat iturus, roganti negauit præcise multis quãuis precib. fatigatus, gratius facturũ excusans si in Castella maneret prępositus iis quib. suarũ rerũ procurationem delegarat. Hi erant Guterrius Lupus Padillia Calatrauæ Promagister, & Fernãdus Vegha ordinum militarium iudiciis præfecti, tũ Ludouicus Ferrerius, qui oratoris partes apud generum impleret. His mandatum vt Albani voluntati non secus ac suæ cuncti obsequerentur, imperium respicerent. Discessum, qui vniuerso orbi vehementer ignominiosus est visus, ea ipse magnitudine animi pertulit, quo cęteros antea fortunę sequientes fluctus, eo indignior iniuria quo eam æquiori animo pertulit. Proceres se adeuntes benigne accepit nulla molestiæ vel leui significatione. Gentis ingratos animos forte accusauit quisquam aduersus eum cui omnia deberent: magnis se potius obsequiis deuinctum dixit: daturum operam, quantum liceret, vt memori contulisse videretur. Ita demum discessit eo vultu habituq; quasi breui se rediturum, & in maiori gloria fore præsagiret animus. Et quidem cognita Principis indole, vtriusq; gentis ingenio haud diu res eodem loco mansuras, breuiq; ex comparatione instantis temporis cum præterito, quantum senilis prudentia rerumq; vsus maximus iuuenis facilitati præstaret non sine gemitu & reuocandi voluntate intellecturos prouinciales, diuinare promptum erat.

Res nouæ in Castella. CAPVT XXII.

ET vtiq; vix Ferdinando digresso magna rerum immutatio facta est. E capite in corpus reip. salus labesq; diffunditur. Rex Regi quantum præstat? Indixerat Philippus regni conuentus Vallisoletum lautum & amplũ municipium, q; de Reginæ captiuitate cogitarat, ordinum consensu confirmari cupiens. Honesta scilicet species parum mente valere neq; idoneam rebus gerendis videri. Subornatis proceribus Toletanus etiam accedens, vt in eius potestatem custodienda traderetur quibusdam vrbium procuratoribus auctoritate persuasit. Vnus maris Præfectus ex omnibus qui aderant, appellatus de consensu præcise se passurum negauit: nouum atq; insolens exemplũ induci. Neq; in eo restitit, sed vrbium procuratores allocutus ne rei turpissimæ assentirentur palã monuit, q; fine fidei Reginæ debitæ sugillatione non contingeret. Vera iis prædicare videbatur, animorum tamen imbecillitati Principis obsistere voluntati nõ ausi per se, professi sunt tamẽ si quis procerum conatui faueret, aperte repugnaturos. Tum ille commune periculum fore sacramento confirmauit in causa iustissima, quemcumq; exitũ haberet. neq; sibi priuatim consulturum, tantum viros se præstarent. His verbis animata maior suffragiorũ pars crudele decretum abiecit, ac quæ in Tauri conuentibus sanxerant, nouo iureiurando confirmari modo placuit in Ioannæ verba quasi iustæ Reginæ & Philippi Regis eius mariti, tum Caroli Principis post matris fata non alium regni hæredem fore. Regium ærarium exhaustum erat factis sumptibus geminæ aulæ & militarib. stipẽdiis multiplici præterea peculatu. In bellum Mauricum pecunia decreta, aureorum millia ducenta & quinquaginta duobus annis à populis redigenda. Graue subsidiũ fuit fame grauissima prouincia laborante, vsq; adeo vt aduectitio ex Sicilia frumento mediterranea quoq; vitam tolerarent. Carpetani & Celtiberi è Carthaginis nouæ portu petebãt, è Malacẽsi Bætica vniuersa inaudita ad hæc tẽpora rei frumentariæ inopia caritate mirabili longinquę vecturæ impensa aucta, & tanquã in summa abundantia pecuniæ illudebatur tamen passim sine iudicio donatæ, in ludis & conuiuiis intemperanter consumptæ. nouus quoq; Rex domesticis præda erat. Excepit noua calamitas cũ magno religionis dedecore. Regii consultores & ministri Inquisitorum iudicia & auctoritatem labefactare cœperant, iis se immiscentes causis temere promercali homines ingenio atque profani. Ac nominatim aures præbere Cordubensis Inquisitoris Dieghi Luceri actiones præposteras accusantib. quasi indigna atrociaq; tũ ipse tũ cęteri administri pro potestate gessissent, neq; quieturis nisi mouerentur & ordine & munere. Victis ea causa fauebant inter alios Egabri Comes, &

Prieghi

...dissimo conatu. Populares correptis armis quosdam ex Inquisitoris ...uincula rapuerũt, viq; in arcẽ irrupere Inqsitorũ domiciliũ. Accusabãt pterea ...mmũ Inquisitorẽ Dieghũ Dezã eundẽ Hispalensem quoq; præsulẽ, quiq; ei à supremis ...onciliis erant, Rodericũ Mercadũ, Azpeitiã, Fernandũ Montemaiorẽ, Ioannẽ Tauerã, ...osamq;, viros quãuis integerrimos. Tauri ii ea tẽpestãte maiora de religione iudicia ex...rcebant, vinctis multis ex eo numero, qui ad Iudaicam perfidiam, quam eiurarant ante, ...edierant viri alioqui copiis & clientelis præstantes. cum iis mitius agi Philippi aulici cu...iebant. Deinde q̃ non minus gentem perturbauit, neq; minora attulit incõmoda, vno ...empore abdicatis omnibus vrbium Prætoribus, arciumq; Præfectis, ipsisq; adeo limiti ...esignatis custodibus, repente in eorum locum alii sunt substituti. In quo trifariam atque ...rauissime peccatum est: primum enim Belgis magno numero iis honoribus concredi...is indigenæ sunt vehementer offensi, non alienigenarum modo multitudine onerari ...rouinciam, sed honores debitos ciuibus occupare. Deinde tam multis procurationibus ...aucis idoneos homines deligere qui licuisset? temerario delectu plerosque sufficí nulla ...rudentia, tenui probitate necesse fuit, quæ magna labes extitit ac pudẽdã socordia. Non ...aucis aulicorũ fauor pro virtutib. erat, aut pecunia qua honores & magistratus liceban...ur apud Belgas præsertim venales homines, pretioq; nihil denegare, solitos è calamitate ...ei opes & potentiam aucupari. Postremo quibus ii honores sunt detracti, præmia suæ ...maiorum virtuti data iniuria & præcipitanter detrahi conquerebantur scilicet. Vnde ...eluti ex vitiato fonte expostulationes innumeræ extitere, odiaq; breui eruptura in aper...us simultates. Harum rerũ fama vero fortassis maior diffusa in omnes partes honores & ...agistratus esse venales, tũ prouincialib. tum Reginæ factam iniuriam, popularium auer...t animos, atq; ita vt inter se conspirarẽt arcano, malis præsentib. quæ magna erant, ma...ora impendebãt, & atrociora mederi satagẽtes. Alios proceres crederes alium populum. ...ddebat alimenta rumoribus Belgarũ ingenium nihil dissimulantiũ sed omnia consilia ...actiones in populi oculis proponentium. Ferdinandum deseruisse dolebãt scilicet su...irabantq; tã incenso eius desiderio, vt si conuerso itinere retro rediret, passim secuturos ...ouinciales appareret nouo Rege deserto. Nihil est in populo modicum: nunquam in ...no gradu resistit. Ex eo nouus Rex contemptui esse cœpit, prorsus vt Garsiam Lassum, ...im maxime vellet, neq; regio cõsilio præficere, neq; Ferdinando filio institorẽ adhibe...potuerit procerum intercessione eo conatu impedito. Sic Ioannes Emanuel Præsi...s vicarias partes implebat donec alius in eo munere proprie succederet. In Bætica As...doniæ Dux, Vreniæ Comes, Prieghi Marchio atq; Egabri Comes ex antecondicto inter ...arcano conuenere. Male coercitam famam supprimentes augere solent. De Regina li...eranda consilia communicasse vulgo iactatũ. Ex his nubibus ne sæua existeret tẽpestas ...udentes verebantur. Mense Augusto Rex & Regina Vallisoleto Segobiã discesserunt, ...ioniam Moiæ Marchio, vt erat iussum, eam arcem Emanueli tradere recusaret, vim ad...biturí si amplius cunctaretur. Verũ is cautior cognito delectus militares haberi ad eam ...cem impugnandam tandem obsequium contumaciæ prætulit, haud ignarus Regũ iras ...ora acriores existere, æquũ atq; iniquum Regis imperium ferendũ. Sic Rex priusquam ...egobiam ventum esset, flexo itinere Tudelam abiit Durio præterfluente nobile muni...pium, inde Burgos atq; Victoriam iturus Gallicis copiis obuiam, quas ea parte irrum...re in Hispaniam velle fama vulgabat. Per Vasconum fines ne aliquid moueretur, pro ...anne Ribera ei limiti Anagari Dux est substitutus. Deinde cũ iis Regib. fœdus factum ...astellæ & Legionis regnis comprehensis, de socero Aragoniaue nulla mentio, q̃ vulgo ...omines accusarent passim, atq; mirarẽtur, in eo fœderis leges ad Villafafillam cũ socero ...nstituti, ac vero in vno facto humanitatis & naturæ iura peruerti, quibus Deus parenti ...is obnoxios filios fore sanxit.

Obitus Philippi Regis. CAPVT XXIII.

...Erdinandus Rex per Montacutum è Castella digressus & Garizam, quæ Arci veterib. fuit, in Aragoniæ finibus oppidum, Cæsaraugustam vrbẽ regni caput contẽdit. Prior ...egina deinde subsecutus Rex excepti in ea vrbe sunt plausu & lætitia gentis eo cumula...ore, q̃ ex eo coniugio Regem peculiarem habituros se confidebant æquo cum cæteris ...re à primis annis viuere assuetum, iusto moderatoq; imperio, vti leges & instituta gẽtis ...stularunt superiorum Regum exempla. Priusquam è Castella discederet ex itinere à ...ege genero magna contentione petiit, Valentinum Borgiam sibi dedi iure captiuum ...um. Velle eũ in aliqua Aragoniæ arce diligẽter custodire, certe Neapolim deferre quip ...rebus Italiæ ex sententia componendis virum apprime idoneũ. Nã propediẽ eo ire co...abat. eôque classem Barcinone instrui mandaret. Philippum Regem socero obsequi

volentem (neq; enim tanti id erat) amici deterruerunt consilio communicato prius stà-
tuendum disputantes, ad quem captiuus spectaret vinctus & missus in Hispaniam à Gon-
saluo, superstite tum Isabella Regina. Ex paruis sępe magnarum rerum mométa pendere.
Importunis altercationibus extracto tempore nihil tandem impetratum quæ noua con-
tumelia fuit, nouæ offensionis occasio. De magno Gonsaluo crescere cura: ex moræ diu-
turnitate alienum animũ suspicari, ab æmulis præsertim & maleuolis varii rumores spar-
gi quidam Cæsaris aduentum expectare affirmabant per mare superum parantis cum o-
cto Germanorum millibus regnum Neapolitanum occupare. Accusabãt alii ad Gallum
transire velle, conditiones transitionis nuncupare Rhotomagensem Cardinalem. Qui-
busdam erat persuasũ interprete Ticinensi Cardinali fœdus cum Pontifice agitare. Om-
nino imperium militare suscepturum bello aduersus Ioannem Bentiuolum Bononiam
ecclesiæ Romanæ antea imperii, tyrannide prementem. Neq; deerant sermones prædi-
cantium Prospero Columna sibi adiũcto filiæ adeo coniugio cũ illius filio pacto monstri
profecto aliquid alere, certe eius familiæ præsidio aduersus omnes fortunæ ictus se tutum
velle præstare. Nemo dubitabat quantum is poterat, velle tantundem, singulis vt fit, ex se
alienum animum metientib. coniectura fallaci. Nunnium Ocampum mutatis equis ad
celeritatem ire ipse in Hispaniam iusserat, suæ syncerę voluntatis testem, celeris aduẽtus
vadem. Aduersus vulgi rumores tales ac tantos non satis fidei Nunnii affirmationi adiun
ctum, quoniam dictis facta contraria videbantur. Calumniæ apertæ aures erant malum
innocentiæ aduersum. Sic Rex quam primum proficisci cõstituens Aragoniæ Proregem
Archiepiscopum Cæsaraugustanum designauit, Catalauniæ Calabriæ Ducem detractis
tamen è familia Italis, quorum partem se Neapolim comitari iussit. Gallũ quin etiã soli-
citauit vt Reginã Ducis matrem cum filiis reliquis ad se mitteret, vti in superiori fœdere
cautum erat. Rebus securitas quærebatur. Negauit illa venturam, ac potius in Mantuani
agri oppidum abiit comite Ludouico Gonzaga ex sorore Antonia Baucia nato, decẽ au-
reorum millia in familiæ alimenta à Gallo Rege pacta. Rebus ad profectionẽ paratis præ
missus Neapolim est Carolus Alagonius regii aduentus nuncius, ac Columniis procerib.
qui rebus suis timere videbantur, verbis Regis testatum nihil eos per iniuriam passuros.
His rebus perfectis pridie Nonas Septembris Ferdinandus Barcinone soluit, & cum eo
Germana vxor Reginæ Neapolitanæ mater & filia: præterea splendidus procerum comi-
tatus tum è Castella, tum præsertim ex Aragonia amplior. Catalauniæ triremium dux
Raymundus Cardonius, Sicularum Tristanus Dolcius. Sequebantur plura alia nauigia
maiora minoraq; in speciem validæ & numerosæ classis. Neapolitanæ triremes in eo lit-
tore substitere à Gonsaluo retentæ, vt iis venienti Regi obuiã procederet. Quo consilio
Neapoli biduo postquã Rex Barcinone discessit, quoniam mare magnũ erat, ventus ad-
uersus pedestri itinere Caietam abiit. In ea vrbe ad duodecimum kalendas Octobris tri-
remium aduentum sustentauit. Dux Termẽstinus aliiq; Italici generis proceres euntem
honoris causa prosecuti, è captiuis adiũcti Rosanius, Bitõti Marchio, Alfonsus Sanseueri-
nus, Fabricius Gesualdus: alios aduersa valetudo detinuit Neapoli. Interea Philippus Rex
cum primum Burgos peruenit Magistri equitum quamuis ædib. hospitio delectis, Ioan-
nam Aragoniam eius vxorem aula expuit: ne scilicet esset cũ qua Regina suas molestias
communicaret & cuius in sermone acquiesceret. De Albano maiestatis quæstiones ha-
beri cæptæ. Fidei constantia erga Ferdinandum crimen erat ea tempestate grauissimum.
Maris Præfecto minori iam gratia mandatum, vt fidei pignus è suis arcem aliquam trade
ret. Quod ille cum Villenio, Anagari Duce, & Beneuentano consilio communicato face
re detrectauit. Magnum malum ꝙ ab his initiis reip. parabatur, atrocemq; tempestatem
multorum capitibus & fortunis minitantem Philippi Regis improuisa valetudo, & mors
importuna discussit. Febris pestilens nihil minus cogitãtem inuasit, atq; intra paucos dies
extinxit. Veneno corrupta vitalia sensim venis illapso exitiabili tarditate, suspicio quibus-
dam fuit inanis tamen, vti eius medici sunt testati, atq; in eo numero Ludouicus Marlia-
nus, qui deinde Tudensi episcopatu donatus est in Calęcia, nimiam defatigationem veri-
us intemperantiam exitio fuisse inter obsequia fortunæ minus quam ante suis cupidita-
tibus imperanti. Decũbenti semper Regina astitit: ac ne ab extincti quidẽ corpore diuelli
potuit vlla procerum diligentia ac precibus, quãuis præter ordinariam valetudinẽ vtero
graui ad septimum Kalẽdas Octobris decessit prima hora post meridiẽ ætatis anno octa-
uo & vigesimo. Granatæ corpus sepeliri mãdauit. Dum id fieret, trãslatitio funere ad Mi-
raflores Carthusianorum Burgense monasterium tumulo compositum est. Eo fine vitam
clausit Philippus Rex vix regni inchoati primis fructib. delibatis. Ætatis breuitas effecit
ne diu talem Principem præstaret, qualem eximia indoles polliceri videbatur. Quid no-
bilitas

ilitas profuit? quid ætatis flos, eximia totius corporis orisq; dignitas? Quid opes & poten
ia, quib. cæteros Principes Christianos facile superauit? Quid regia & splẽdidus aulico
um numerus? cuncta peruertit mors importuna præcepsq;. Tantum sibi in reb. humanis
umit. Sola virtus non interit, cuius certa merces est aliis fundata radicib. Diuina consilia
xplorare quis ausit? Quis humanæ felicitatis incõstantiam pro dignitate admirari accu-
areq;? Multorum spes sunt euersæ, aliorum ad nouos conatus nihilominus erecti animi.
tatura corporis iusta fuit, facies candida rubraq;, barba rara breuisq;, labiũ inferius por-
ectum cum gratia, oculi mediocres, promissa cęsaries: vniuersi corporis habitus cum ve-
ustate decorus atq; amabilis. Animus ingens, sed facilis: q; nisi cautio adsit & modus, in
erniciem vertitur aulicorum abusu prauitateq;. Otio luxurioso oblectabatur, à negotiis
bhorrens, eoq; intimorum libidini & imperio semper obnoxius. Id vnum fama accusa-
it, quæ nullum Principem innoxium patitur, si libido abesset, auaritiam sæuitiamq; non
imeres. Mense Augusto crinitum astrum extitit octo diebus, cauda flammata porrectaq;
ccasum inter & austrum. Post fata creditum est huius Principis capiti minari: eiusq; ob-
u magnam rerum mutationem fore motusq; graues.

Libri vigesimi octaui Finis.

IO. MARIANÆ HISPANI E SOCIETATE IESV,

HISTORIÆ DE REBVS HISPANIÆ,

LIBER XXIX.

Ferdinando Regi obitus Philippi generi nunciatur. CAPVT I.

OBITV Philippi Regis magna rerum maior animorum immutatio facta est conuulsa penitus rep. maiori, quam meminerant periculo. Fluxa & inconstans humanæ vitę cõditio. Quis Castellæ felicitatem tantis munitã præsidiis, lõgo tempore fundatã, multorum annorum pacem, iustitię cultum, quib. bonis à nulla gente vincebatur, puncto temporis crederet, in pręceps itura: desitura in tyrannidẽ & rerum omnium permixtionẽ miserabilem ni cõtinuo succurretur? Magnam
rum sub cœlo inconstantiã, nostrę imbecillitatis clarum argumentũ. Hora vna aufert,
multis annis quæsitũ erat: quoq; nauis maior, eo sua mole amplius laborat, & proprio
ergitur põdere, si nauclero destituatur & clauo. Vti in præsenti Castellæ accidit. Proce-
s inter se diffidebãt, nullo cõmuni consensu paucis iudiciũ aut reip. amor: plerisq; p̃sens
rum status displicebat; pari dolore aliena cõmoda ac suas iniurias metiebãtur. Immẽsæ
nbitioni satisfacere quis posset, q̨s hiantẽ cupiditatẽ satiare ea multitudine hominum?
urimæ p̃fecturæ & honores prouinciæ penes Belgas erant. Obsequii patriæq; desertæ
scilicet merces. Hi redigẽdæ pecunię vias omnes inuestigare, quãuis cum prouincialiũ
mitu: p̃dæ habere rempub. pretio non æquitate iura describere, impotẽs dominatus ac
uus. Omnino in Hispania diu hærere non cogitantes, nulla famæ cura cuncta vænalia
bere honores, magistrat⁹ præmia virtuti debita: ex iis pecuniã captare quasi breui prin-
patu festinantes. Accẽsas aulicorum cupiditates ipsa Principis facilitas acuebat, minori
etu, maiori q̃stu apud iuuenem & credulum. Prouinciales ea offensi peruersitate tantis
alis aut finem aut modũ optabant: atq; procerũ exemplo sciffi in partes, pleriq; sup̃iora
mpora tædio præsentium suspirare: quidã etiam à Ferdinando præpropere se desertos
q; inhumaniter accusare: cum ipsi priores eum deseruissent, atq; ignominiosi discessus
lpã porro sustinerent. Hos tamen animorũ motus, offensionesq; graues Princeps præ-
ntia auctoritateq; quamuis iuuenis: ac erroris cõmissi tradito reipub. clauo, cui minime
ueniebat, detractoq; ei, cui omnes amplius quã suis singuli parẽtib. debebãt, prouincia
ot annos opimæ pacis cõmodis florente, ac multis accessionib. amplificata eo duce re-
oreq; memoria frẽnabat maxime: ne noui motus existerent. Leuius. n. ferunt homines,
ua culpa accersierunt mala. Defuncto tamẽ Philippo Rege cõtinuo erumpentib. odiis
asi fræno domito multorũ turbidi conatus extitere, maioris mali metus, nullo q̨ prohi-

bere poſſet,contumaciamq; caſtigare,malis impendentib.remediũ afferre.Reginæ,q̃ res ea maxime attingebat, ob valetudinẽ & ingeniũ cura omnis grauis atq; intolerãda videbatur.Carolus filius imbecilla ætate,externis morib.& inſtitutione,ſi pro matre ſuſcepiſſet rerũ procurationẽ alieno imperio obnoxius futurus erat. periculũ ne externi eius nomine regnarent cũ magna prouincialiũ inuidia motuq;.E duob.Caroli auis Maximilian. Cæſar procul aberat. Si curã rerũ ſuſciperet non minor ſuſpicio:penes eos rerũ ſummam fore,q. morũ Hiſpaniæ eſſent prorſus ignari reip. magno atq; incredibili incõmodo gentiſq; offenſione,ex recẽti memoria metus probabilis. Supererat Ferdinãdus idoneus maxime ob exactã prudentiã & animi magnitudinẽ eorum ẽt qui nolebãt cõfeſſione. Verũ is ex Hiſpania aberat ſuſcepta ignominia irritatus. Ad hæc ex conſciẽtia qui deliquerant, ne eius reditu meritas pœnas exoluerent,& arrepta poteſtate,vt ſunt hominũ ingenia, vlciſci dolorem vellet verebãtur.Hac anxii cura varias cogitationes,abhorrẽtia cõſilia verſabãt,fœdas rerũ imagines,aliud atq; aliud ſubiiciẽte animo, vt fit, cũ prima quæq; dãnamus.pridie obitus Philippi,ſalute iam à medicis deſperata inter proceres tumultus extitit grauis belli ciuilis ſuſpicio,niſi opportuno remedio occursũ eſſet. His malis,q̃ multorum capitib.minabãtur cõmoti Magiſter equitũ,maris Pręfectus,& Infantatus Dux hi ſtudio in Ferdinandũ palã incitati cũ Anagari Duce & Villenio q. aduerſę partis capita erãt apud Toletanũ Archiepiſcopũ cõuenere de reb.omnib.diſceptaturi.Grauiores cõtrouerſiæ erãt,maiores conatus q̃ vt cõponi ſedariq; facile poſſent.Cõſenſu definitũ,vt cũ Toletano ſex alii viri ab vtraq; parte iudices deſignati de litib.ſtatuerẽt:q. eſſet ſancitũ ius faſq; haberetur:nullus cõtra repugnaret. Ab iis Kal. Oct.fœdus percuſſũ atq; procerum ſacramento
,, confirmatũ eſt in tres menſes anniq; finẽ his prorſus legib. Nulli militares delectus habẽ-
,, tor.Proceres ne ſaluti aut fortunis inter ſe inſidiãtor:neue omnino lędũto. Nemo Reginã
,, q̃ Burgis erat,neq; Ferdinandũ filiũ,qui Septimãcis educabatur,in ſuã poteſtatẽ redigito. Qui ſecus faxit,reliqui pceres vindicãto. Petrus Nũnius Guſmanius Calatrauę Clauiger, cui Ferdinãdi inſtituẽdi cura data erat,procerũ conatus veritus ne infante p vim detracto turbarũ occaſio exiſteret(nã Philippo nondũ extincto Dieghus Gueuara & Philippus Ala id facere tentarãt litteris patris nomine,vti creditũ eſt cõfictis(Vallisoletani cõuentus iudices eorumq; Præſidẽ inſtãtis periculi admonuit, niſi opẽ ipſi tuliſſent. Ea denũciatione illi Septimãcas haud procul ſitũ oppidũ profecti puerũ Valliſoletũ deductũ ad D. Gregorii cuſtodiendũ curarunt,collegiũ ab Alfonſo Burgẽſi Palẽtino Epiſcopo Dominicanis,quẽ ipſe ordinẽ profeſſus erat,regia impẽſa cõſtitutũ. Ea diligẽtia quorundã pposteri conatus eluſi ſunt,cautumq; publicæ trãquillitati.Sic res in Caſtella erãt. Ferdinãdus Catholicus, quo die inter proceres ſancita cõcordia eſt,Genuæ portũ tenuit. Lẽta nauigatio fuit, aduerſis tempeſtatib.prohibiti in varios Hiſpaniæ & Galliæ portus neceſſario claſsẽ intulerunt. Antequã Genuam ventũ eſſet, Gõſaluus obuiam Regi profectus ſuas ſecũ triremes ad reliquam claſſem adiunxit. Veniẽtem Rex accepit humaniſſime ingentiq; lętitia, quaſi leuata ſuperiori ſolicitudine ſyncero gaudio mens tum primũ vacaret, deterſiſq; ſuſpicionib.eximiã viri fidẽ plane perſpexiſſet. Additus verborũ honor publicũ priuatumq; pconiũ.Neq;.n.fas erat quidquã de merita laude ſiniſtris rumorib.detrahi obſcurari iniuria gloriã tantis virtutib.partã. Vulgo homines ac pſertim Italici generis nunquã ſibi pſuaſerant ea prudẽtia heroẽ abiectis cõditionibus, q̃ multæ & honeſtiſſimæ offerebantur, ſe ſuaq; vnquã Regis poteſtati permiſſurũ callidi imprimis parciq; virorũ inſigniũ promeritis æſtimãdis cõpenſandiſq;.Noluit Rex eam ciuitatẽ inuiſere,ne in terrã quidẽ deſcendere,quãuis ab iis ciuib.publice & priuatim magnis pmiſſis munerib.ad hoſpitiũ inuitat᷒. Primores tantũ ciuitatis ſe adeuntes monuit vt populares cõtinerent,quos nunciatũ erat Gallici imperii grauitate feſſos vim & arma parare. Alioqui Regi Gallo fratri ſuo deeſſe ſtudio & opera nequaquã poſſe,ſi ſecus factũ eſſet. Ea admonitione frænati tãtiſper ciues metu Hiſpanicę claſſis aliquandiu irã continuerũt in Gallicã nationẽ conceptã diu,q̃ aliquanto poſt tñ effuderunt,ea cõtumacia correptis armis, vt Gallũ in Italiã ii motus neceſſario reuocarint. E portu Genuẽſi digreſſus Hiſpanus vẽtis nihilominus reflãtib. ad portũ Delphini ſubſtitit aliquandiu.Eo loco tertio Nonas Oct.de Philippi obitu tandẽ cognouit,ex Toletani litteris aliorumq; eius nomini ſtudentium.Ii cõſenſu flagitabãt oblitis vti priorib.offenſionibus,q̃ primum in Caſtellã ſeſe referret. Trãquilla omnia inuenturum, neq; minora gẽtis ſtudia q̃ in Aragonia futura. Feſtinaret modo beneuolẽtiæ memor potius q̃ iniuriæ,neq; inutili cũctatione reb.nouis locũ daret difficili deinde remedio ſeraq; moræ pœnitẽtia. Eam ab ipſo opẽ vniuerſam gentẽ præſtolari cũ gemitu & lacrymis. Nõ fore tã inexorabilẽ,vt iis vocib.& precib.non moueretur. Tantundẽ Aluarus Oſorius flagitauit à Philippo Rege adiunctus ſocero comes oratoris munere. Has Ferdinãdus pręces excelſo animo repulit,& ſi nemo eo melius cognoſcebat vera eſſe,quę de Caſtellę piculo

licabãt:nihilq; optatius cõtingere poterat ad Castellæ procurationẽ,vnde erat eiectus,
ditu.Ergo in cõsilio perstans cœptũ iter prosequendi,litteras adEpiscopos,& proceres,
ciuitates dedit:quib. molestũ Philippi generi obitũ extitisse significauit.Rogare enixe
fidei memores perpetuo erga suos Reges ab vniuersa gẽte cultæ,Reginæ obsequiũ de-
rrent.Se quidem deesse illis non posse:ac vero compositis Neapolitanis reb. breui,non
oraturum spem votaq; gentis deesse optime meritæ. Cõuerso retro itinere rediturum,
›luntate certa cunctis gratificandi, vt eorum merita & obsequia perpetua suo iure po-
ularent.

Rex Catholicus Neapolim iniit. CAP. II.

portu Delphini soluẽs Ferdinandus,quãuis aduersis tempestatib.in Caietæ portum
tandẽ intulit classẽ.Ea in vrbe & Puteolis dies aliquot substitit, dum Neapolitani (qui
ınquã sibi persuaserãt eo Regẽ peruenturũ,prẹsertim ex quo de obituPhilippi cognitũ
t)sese ad eũ excipiendũ cõparant.Maximus post memoriã hominum apparatus,lætitiæ
ıblicæ & priuatæ significatio præcipua extitit.Eo lõgior aliquãto mora. Sed Puteolis ad
ui arcẽ abiit mari circumfusã omni ex parte. Ac Kal.Nou.reb.omnib.paratis ex Neapo
ana mole portus adinstar viginti triremes egressæ insigni ornatu vexillis & flãmulis ex-
icatis visendo spectaculo atq; ordine ad Regẽ accessere.Eo prætoriã ingresso displosere
rmẽta de more primũ triremes,arces deinceps &naues,q̃ in portu & ancoris stabãt.In-
s fumus fragorq; auriũ & oculorũ vsum aliquãto spatio diẽ quoq; ipsum atra diffusa ne
ıla abstulere.Discussa nebula redditaq; luce sensim triremes se ad molẽ retulere remis.
ontẽ ligneũ ad mare tibicinib.sustẽtatum cõtabulatumq; asserib. arcus ex eadẽ materia
ectus claudebat.Eo loco Regi &Reginę ex cẽsuris Magnus Gõsaluus & vniuersa Nea-
›litana nobilitas prẹsto fuere intertextis auro vestib.luxu sumptuq; certãtes.luctũ amissi
hilippi splẽdenti cultu cũcti mutarãt,misti fœminis mares,ætatis teneræ maiorib. effusi
›uiã omni ex parte.Rex ipse bõbycinã trabeã coccino colore gestabat.Regina aureo ri-
:ntẽ cycladẽ circũ humeros breue palliũ,viridi colore laqueis eximio decore distinctũ.
ã manu Gõsaluus vsq; ad põtis frontẽ arcumq; pduxit. Quo loco Rex eius vrbis tabulis
priuilegiis sacramẽto more maiorum cõfirmatis,in equum albũ cõscendit in mannum
que cãdidum Regina. Vmbellã ciuitatis primores gestabãt: vexillũ Fabricius Columna
: manuRegis acceptum,vexilliferi regii ẽt honore addito.eius latera stipabãt gemini de
ıore feciales.Subsequebatur MagnusGõsaluus in veste exterius serica coloris purpurei,
ıbtus aurea,ad dextrã Prosp Columna:mox alii proceres &Principum legati lõgo ordi-
e.Põpæ vniuersæ lætitiã præ cæteris captiui auxere iã libertate donati diuturni carceris
qualore deterso,meliori in posterum spe læti ouãtesq;.Agmẽ vniuersum clausere Borgia
›rrẽtiq; Cardinales post regiã vmbellã proximi. Hoc ordine p plateas p̃cipuas circũdu-
a põpa,sedesq; vrbanas quinq;,vbi ciues & matronæ expectabãt visẽdo ornatu cũ vocũ
: instrumẽtorum cõcẽtu locis singulis mirabili,in tẽplum maximum tandẽ puenit.Quo
ıco varii monachorum ordines ac reliq viri sacrati cum ferculis & velamẽtis lętitię,col-
giorum signis,dictorum insignib. veniẽtes excepere deo cõcinẽtes hymnũ. Quacumq;
ıcedebat agmẽ,multa ptiosa vestis tegẽs parietes,multa erãt odoramẽta disposita.Ad ar-
: Nouã,vbi põpæ finis fuit,duæ Reginę Neapolitanę,& Hungarię Regina obuiã proces
re & ipsæ pristinæ felicitatis cum subsecutis ærumnis cõparatione nõ exigua spectaculi
ırs.Die posteroRex cunctis procerib.ac nobilitate prosequẽte post vniuersã vrbẽ obam
ulatã in cõsalui hospitium diuertit,ea popularitate nõ Gonsaluo modo cõhonestato,sed
: plebis gratiam promeritus:q̃ morum & actionum maxime facilitate capitur. Mox de
eb.cõmunib.actum est ac imprimis de procerib.Neapolitanis in pristinum locum resti-
ıendis,vti erat in fœdere sanctum.De magnis & multis præterea reb. deliberatio futura
rat.Ergo ad generales regni conuentus Neapolim edicto omnes regni ordines euocan-
ır.In iis conuentib. Ferdinandi & Ioannæ filiæ atq; successorum sacramẽtum,à cunctis,
ui intererant est susceptum nõ alios Reges fore.Germanæ Reginę nulla mentio magno
ıultorum miraculo,fœderis nuper cum Gallo icti in eo legib. non stari.Germanę tamen
aletudo excusãta,& iam Vallisoleti Reginam Neapolitanam fuisse proclamatam.Hone
a videlicet species,sed q̃ non omnib.probaret. Interea Castella diffidiis æstuabat ex ar-
ano in partes scissa,palam nõdum arma mouebantur.Neq; mirum sublato capite omnia
:ip. membra laborare. Proceres inter se diffidebant discordes ante, & tunc contemptu
:gentium minus coercitis odiis.Regina neq; idonea ad res gerendas erat,neque volens.
.egii cõsilii mandatis pauci obtẽperabant,iuuitus nemo:cogendi malo auctoritatis parũ
: viriũ. Et est fluxa potẽtia nõ sua vi nixa. Nusquã imperium,nusquã obsequium,omnia
›luta & turbata atq; etiam in deterius versa.Quidã regni conuentus indicendos iudica-
ant;atq; ordinũ cõmuni sententia regni rectores designãdos.Eius consilii principes au-

ctores Toletanus, Magister equitũ & maris Pręfectus extitere. Intercessit Albanus cõsilii, ꝙ non ipse dedisset, inimicus, an quia ita sentiebat, Regum tantũ esse conuentus indicere iudicans. Interregni tẽpore nihil nouarent. Mediã viã tentare visũ est. conatui suscepto regii adiũgere nominis vmbrã. Regina de ea re appellata adduci nulla arte potuit vt edicta, quib. euocabãtur ordines, sua subscriptione probaret. Irrito eo conatu, ꝙ erat proximum tamen, q̃ Reginæ à cõsiliis erant, cõuentus Burgos indixere. Reginę prius valetudine publico testimonio cõprobata ne lege maiestatis tenerẽtur. Reb. controuersis pauci vrbium procuratores cõuenerunt edictis obtẽperantes: neq; quidquã ii præstiterunt tandẽ irrito conatu. Varii animorũ motus, multiplices conatus, rerũ conditio misera. veterũ malorum ne orbis recurreret prouinciales verebãtur. Proceres nõ vna sententia, pleriq; tamen rerũ arbitrium Ferdinãdo deferebãt, in hoc numero Toletanus, Magister equitũ, maris Præfectus, duces Alburquerquii & Begiaris. Non eadẽ tamen ne iis quidẽ mens omnib. neque cõsentiens oratio. q̃dam eius præsentiã requirebant, alii absenti ẽt reip. curam delegabãt. id Toletanus secutus suspicionẽ pbuit rerum arbitrium ad se velle reuocare. vsq; eo vt vicariã fieri potestatẽ petierit regnum administrandi qualẽ habuit, cũ ad cõtrouersias cum Philippo cõponẽdas antę fuerat à Ferdinãdo missus. Id fama vulgauit vero an falso, haud facile dixerim. Reb. turbatis, multa temere finguntur, dicũtur impune. Sed simul de ea re Reginã appellare nõ dubitasse affirmatur. Anagari Dux, Alfonsus Tellius Villenii frater, & Ioãnes Emanuel cõtratendẽtes Ioãnæ Reginæ regni procuratione propter valetudinẽ detracta, pro mortua habendã conuẽtus regni pronunciare volebãt. Eo decreto haud dubiũ in Carolũ filiũ sceptra & ius imperii transferri. Verum neq; his plane consentiens sententia erat. Duci.n. placebat venire ipsum in Hispaniã. reip. eius nomine moderatores ordinũ cõsensu designari. Alfonsus Cæsari potestatẽ delegabat quippe Principis auo paterno, cui leges eius tutelã manifeste darent. Ea plerisq; opinio magis q̃ Ducis probata. Ipseq; Cæsar oppido cupiebat eã procurationẽ arripere: atq; ita vt cæteris contẽptis in Hispaniã propediẽ venturũ se significaret. Nõ deerant, q̃ Lusitanię Regẽ Castellę moderatorẽ dari vellẽt, in Isabellã filiã & Ferdinandum infantes iunctos cõiugio regno trãslato: quo iure? quib. virib.? Nimirũ cæcus animorũ impetus agebat in pceps, odiumq; externi imperii, cuius recẽs documentũ extiterat. Turpius alii ad Regũ Vasconiæ præsidiũ cõfugere, Vianę itẽ Principis, de quo actũ erat cũ Philippi filia coniugio. Priuatas singuli cupiditates vt fieri solet, spesq; sequebãtur, publicę vtilitatis exigua, si ab iis discreparet, cura. quo morbo laborasse ẽt Toletanũ rumor erat, sibi pręterea purpurã, socio Frãcisco Ruicio episcopatũ aliquẽ destinare. Infantatus Dux filiũ suũ Palentinis Præsulẽ dari. Alburquerquius Segobiensẽ arcẽ Moiæ Marchioni, cũ quo amicitia erat, restitui. Anagari Ducẽ male habebat Magistri equitũ, Villeniũ Albani gratia & reb. omnib. auctoritas penes Ferdinandũ. Nullũ sine æmulo aulæ fauor esse patitur: neq; minus q̃ iniuria propria, vrit inimici felicitas. Beneuẽtanus Villalonio suæ ditionis oppido nundinarũ ius à Philippo datũ quãuis Medinæ Cãpestris detrimẽto ratũ esse cupiebat. Sic singulos proprius dolor vrebat, aut incitabat cupiditas, eo vela daturos, vnde certior spes affulgeret assequẽdi, ꝙ animo destinassẽt omni alia cura soluti. Malis, q̃ ex eo fonte impẽdebãt, procurãdis Toletanus & delecti cũ eo arbitri in pcerũ cõtrouersiis, nouo eos sacramẽto adegere, neminẽ præsidio & ad reip. gubernacula euocaturũ Principẽ aliquẽ externũ, neq; cum eo facturũ fœdus. Rex quoq; Catholicus piculo cognito litteris ad plerosq; proceres pollicitus est se daturũ vltro, quæcumq; ipsi expetiissent: si obsequiũ cũ securitate quã contumaciã cũ periculo mallẽt. Ac nominatim Villenio Villenã Almansamq; q̃etis pretiũ promisit. Anagari Duci rerũ vænaliũ decumã, q̃ in Anagari ditione pẽdi cõsueuerat. Nulla diligẽtia mala impendẽtia vitantur. Seu quia q̃ cælo manẽt, moueri nõ possunt, seu quia turbidas hominum mẽtes sanare difficile est. Procerũ dissidio factũ vt scelerũ impune grassaretur licẽtia, multa pręposterę fierẽt, nullo qui vindicaret. Ac primũ quib. dieb. Ferdinandus Neapolim ingredi parabat, Valẽtinus Medinę Cãpestris arce fune demissus euasit. Sẽsere qui intus erãt fugę strepitũ. Sed ad prohibendũ pares nõ erãt. Parta libertate ad Beneuẽtanum abiit fugę adiutorem, deinde in Vascones magno periculo rerũ Italiæ vbi præcipuã obtinebat auctoritatem ingenio prauo & malis artib. validus. Præterea Ioannes Gusmanius Assidoniæ Dux filium Henricũ cũ copiis misit, vt Heracleã freto Gaditano impositã vrbẽ occuparet, superiorib. annis sibi dono datã ab Henrico Rege. deinde à Ferdinãdo detractã iniuria, sic ille conq̃rebatur, reb. turbatis absenteq; Rege impunitatẽ facto fore ratus. Arci Præfectus Garsiæ Lassi vicarius vim prohibere paratus, Tendilliæ Comes Granata, aliiq; Bæticæ vrbiũ conuentus ad periculũ aduolãtes effecerunt, vt obsidio solueretur pręsertim Hispalẽsi pręsule admonẽte legib. q̃ armis causa quã vi disceptare honestius tutiusq; fore: ꝙ se abs Regina & Rege patre impetraturũ est pollicitus vt cum eo de iure certarẽt. Importunos conatus

ore exitiales auctori maxime. Sic ab armis est discessum. Maior aliunde tempestas osten
ata. Hi duo Assidonius & Hispalensis Vreniæ & Egabri Comites, Prieghi Marchio qua-
es & quãti reguli ad Toccinam Bæticæ oppidum conuenere. Ibi fœdere inter se facto
abulis cõfectis iureiurãdo decreuerũt Reginę debitum obsequium ac totius regni com-
noda. Obtemperaturos se mandatis Reginæ atq; eorum qui a regiis consiliis erãt. De re-
gni conuentib., quos adornabãt, contestari, si quid in iis esset cõstitutum, q; Dei legibus
Reginæ mandatis, aut publicæ vtilitati esset aduersum nequaquam ratum habituros. Sic
n Bætica res erant honesta specie turbidi conatus. Plerisq; licentia placebat sed honesta
conatibus prætẽdebãt nomina. In alia parte Rodericus Mẽdoza Ceneti Marchio Mari-
am Fõsecam sibi toro iungere cupiebat. Exorta de eo coniugio lite, dum à sacro iudice in
causa esset pronunciatum, Reges Catholici sponsam in variis monasteriis custodiri man-
darant, ne qua vis interim afferretur. Marchio vt erat ardenti animo audax & præceps, re
bus turbatis ex Olgarum Vallisoletano monasterio, vbi postremo erat, vi admota detra-
xit, & amore & scelere male sanus: q̃ noua prouinciæ turbatio gentisq; fuit. Toleti tumul
us hac occasione extitit, Fuẽsalidæ Comes apparitoris munere, quo Regum ab antiquo
munere ea familia in illa vrbe fungitur, cõsilus Petrum Castellam Prætorẽ loco mouere
est aggressus. Insignem confidentiam virib. maiorẽ conatum milites Ocania à Ferdinan-
do Vegha missi cõtinuo repressere, aduersaq; Comiti Siluarum factio Prætori adhærens.
Per eum modum motæ vrbi tranquillitas rediit. Madriti nõ minor turbatio dissidiumq;
extitit inter Sapatas & Petrum Lassum Ferdinandi partes sectantes, aduersus Ioannem
Ariam eidem infensum. Segobiæ item Moię Marchio portas & templum maximum ar-
matis occupauit, arcis præfecturã iniuria detractam obtinendi spei imminens. Dissidio-
rum flammam tumultumq; grauem vniuersa prouincia multis cõcitantib. extinguebat
nemo. Colluuies malorum qualem à multis annis Castella non viderat, quasi cõuulsa suis
sedibus nutans atq; ruitura supra suo pondere, etiam si nullus impelleret.

Ioanna Regina Burgis discessit. CAPVT III.

Castellę Regina impedita valetudine malorum occasio magis quam leuamen, fluctu-
anti reip. opitulari non poterat, medicas prohibere à rep. manus poterat. Omnium
sanctorum anniuersaria memoria festum diem ad Miraflores monasteriũ celebrauit. Ibi
sacris operata post prandium sepulcrum aperiri mandauit, vbi viri corpus erat. Ingressa
feretro & loculo à Burgensi Episcopo reserato cadauer attente considerauit oculis, contre
ctauit etiam manu sine gemitu tamen millisq; effusis lacrymis ac prorsus nihil, vt videba
tur, animo commota. Sic eodem die sese in vrbem retulit. Suspicatam crediderunt, in Bel
gis extinctum fuisse, ablatum ab ea natione hominibus, in familiam Principis adscriptis.
Verum illi cupidi in patriam quam primum redeundi mercedes potius annuas, & si quæ
viri testamento debebantur legata, magna contentione exigere moræ impatientia ven-
dita, si opus esset, defuncti supellectile, ne diu sustentare necesse esset in Hispania nul-
lam iam melioris fortunæ spe. Regina de ea re appellata, iustissimo postulato nil respon-
dit aliud, quam viri manes expiandi precibus curam se, vti par erat, non neglecturam.
Burgis vt discederet sæpe agitatũ vrbe diuisa in factiones. Magistrũ equitũ, in cuius illa æ-
dib. morabatur, maior ciuium pars sequebatur. Ioanni Emanueli æmulo neq; ciuium stu
dia deerant neq; voluntas Reginæ in suam potestatẽ redigendæ arcis fiducia: cuius præ-
fectura cum multis aliis tota prouincia à Philippo Rege fuerat donatus. Pestis lues in ea
vrbe grassari incipientis discessum vt maturarent effecit. Villenius etiam Escalonam suæ
ditionis oppidum cupiebat deduci. Conatus omnes disturbabat Reginæ ingenium con-
silio repudiato nisi q; insedisset animo Ioannam Aragoniam sororem cõtinuo à viri obitu
euocarat in regiam. Eam & Dianii Marchionis vxorem Salinarum Comitem cum nuru
Maria Vlloa in primis gratas habere cęperat atq; cũ iis libẽter sermones familiares misce-
re. His auctorib. ad suburbanã domũ egressa, graui vtero, ac proximo partu, relicta ea vr-
be cõstituit Turrecrematã discedere viri cadauere secũ asportato, quasi ex eo oppido mit
tera Granatã funere sepulcroq; stabili. Eo consilio pridie discessus nẽpe ad quartũ deci-
mum kalẽdas Ianuarii Ioãni Lupo Lazarragæ à secretis mãdauit, diploma cõficeret, quo
donationis à Philippo viro post mortẽ Isabellæ Reginæ factas abrogabat. Ea res quoniam
ad multos pertinebat, grauissimos animorũ motus cõcitatura videbatur. Cũctãte proin-
de Lazarraga atq; aliam ex alia morę causã excusanti, quatuor ẽ regiis cõsiliariis ad se Re
gina vocati quã primũ tabulas in eã sentẽtiam conficerẽt, pręcise iussit. pręterea ex suorũ
consultorum albo eradi quoscũq; post matris Reginæ obitũ ad eũ numerũ adiunxisset Phi
lippus vir, atq; ita denunciari, quorum interesset. Die postero, priusquã se in iter daret, vr-
bium procuratores salutatũ accedentes post varios sermones rogarũt, vellet ne ex ipsorum
numero binos ad Ferdinandũ patrẽ ablegari oratũ, vt quam primũ veniret in Hispaniam

adiutor reb.gerendis. Aduentum respondit patris cupere: solatio æque ac voluptati fore. De regni procuratione nullum verbum. Ac iussit potius pro se quisq; in hospitia discederent: neq; iniussu conuentus agitarent. Quod erat nil aliud quam cõuentus soluere, prohibere incommoda q̃ multorum iudicio ex illis ne extaret timebatur. Reb.ita constitutis Regina Miraflores abiit die Dominico tertio decimo Kal. Ian. A prandio Philippi Regis corpus è tumulo detractum atq; lecto funebri impositum præmisit. Comites adiuncti Episcopi Giennensis & Mindoniensis; & cum illis Malacensis Præsul Dieghus Ramirus à Villascusa. Paulo post egressa Regina est neq; splendido neq; modico comitatu stipante. Villenius tamen aderat, & Ludouicus Ferrerius legatus Ferdinandi. Accessit mox Magister equitum multiq; alii in officium incitati nihil sentientis, sed maiestati datũ officium. Nocturnum iter erat accensis facibus. Ad mediam noctem Pauiam ventum, inde Turrecrematam, vbi Regina diu substitit. Burgis manserunt regii consiliarii, Toletanus, maris Præfectus, Anagari Dux. Tempus exibat, procerum in pacto fœdere & concordia designatum. Actum de eo prorogando. Non vna mens erat omnibus, neq; par cunctis oratio. Magister equitum abnuebat, eo fœdere causatus Reginæ maiestatẽ imminui. Maris Præfecto, ampliari placebat. Toletanus ad hanc sententiã adiiciebat de suo: regiis consiliariis auctoritatem imperandi sanciendam videri, aut eam viam aut nullã ostendi gerendæ reipublicæ sustentandæq; sine noxa vsq; ad Ferdinandi Regis aduentum. Multis grauis erat Ferdinandus, neq; rerum procuratorẽ volebant. Ergo vt id impedirent, de Reginæ coniugio actum est. Villenius Calabriæ Ducem coniugem destinabat, pari nobilitate quãuis è paterno regno magna fortunæ iniquitate deturbatum. Præferebãt alii Alfonsum Henrici Aragonii filiũ ex Aragoniæ & Castellæ regio sanguine solũ superstitẽ stẽmate quidem per viros cõtinuato. Eo ventũ vt Mariæ Vlloæ, cui cũ Regina familiaris vsus erat, opimus principatus promitteretur operæ merces si eius animũ exploraret. Fecit illa q, iussum erat molli occasione captata. Tũ Regina apage, inquit, tantũ nefas: nouo me cõiugio implicari vis? Nec deerãt q. Anglo iungi vellent, prouecta quãuis ætate eius cõnubii percupido. Incertis pter hæc rumorib. fama vulgauit, vti paulo post mõstrabitur, Gastoni Fuxensi Narbonis Principi à Ferdinando eius magno auunculo & sororio, Reginã filiam vxorẽ destinari. Insanum quantũ is rumor quamuis confictus multorũ ab eo auertit animos, aliorum studia debilitauit alioqui in Ferdinandũ Regem accẽsa. Quod falso creditũ est, sæpe veri vicem obtinuit.

Neapolitanis exulibus Principatus restituti. CAP. IV.

REgis Catholici Italica profectione multorũ animi ad nouas spes sũt erecti. Ex omnib. Italiæ partib. legati Neapolim confluxere gratulatũ de aduẽtu, simulq; de reb. magnis. Inter alias molitiones opera Galli Regis curatũ est, ne Belgici principatus procuratio Cæsari ab ea gente demandaretur. Ea re neq; Carolũ Principem, neq; Cæsarẽ vẽturos in Hispaniã prouidebatur, q̃ potissima cura erat. Principe ea procuratione impedito Cæsare lõginquo. Contra Rex Gallus Ferdinandũ solicitare vt ad Venetos impugnãdos, detrahendasq; vrbes, quas iniuria de finitimis & lõginquis ceperant, secũ & cũ Pontifice vires iungeret. His Ferdinandus molitionib. libẽter accõmodabat aures ardẽs cupiditate recuperandi eas vrbes, quas in Apuliæ ora & ditione Neapolitana Veneti obtinebãt à superiorib. annis impẽsæ in bello cõtra Gallos factæ pignus. Nouo tamen bello implicari exhorrebat priusquã fluctus Castellæ essent in malaciã cõpositi. Ac interim consultius fore iudicabat in amicitia perstare cũ iis ciuib. constituta industria potissimũ atq; auctoritate Laurentii Suarii sui in ea vrbe legati. Quem dieb. superiorib. extinctũ vniuersa ciuitas doloris argumento funere amplo & exequiis celeberrimis honestandũ curauit, filio Gonsaluo Ruizio Figueroa pro patre substituto, dũ à suo Rege venirent mãdata. Satagebat Põtifex Ioanne Bentiuolo pulso Bononiã Galliæ Cisalpinæ vrbẽ primariam & opulentã ditioni põtificiæ restituere. Præcipua rei ex sententia perficiendæ spes in Gallo erat equitũ & peditũ copias in eam expeditionẽ pollicito missurũ se. Ipse quinetiam Põtifex ad eã vrbem subigẽdam proficisci parabat. Ad ea psidia Hispanici nominis vmbrã sin minus auxilia, adiũgere visũ est. De ea re appellatus Ferdinãdus misit q̃ suis verbis moneret. Bentiuolũ se quidẽ Pontifici æqua psertim petẽti deesse studio & ope nõ posse. Copiis omnib. & virib. curaturum vt Ecclesiæ Rom. suum patrimoniũ sartum tectumq; esset, sua Pontificib. dignitas. His ille acceptis mãdatis tãtis virib. impar Pontifici per cõditiones vrbis obtulit imperium. Foro Cornelii, vbi Põtifex erat ad ciuiũ Bononiensiũ animos versãdos missus est Archiepiscop' Manfredoniæ, q̃ Sipõtus olim fuit, adiuncto Frãcisco Rogio Ferdinãdi legato. Iis agẽtib. tyrãno vrbe egresso, ciues cõtumacia posita suæ vrbis imperiũ Pontifici detulerunt elatis per cõpita eius vexillis, arcib. & propugnaculis in eius potestatẽ cõtraditis. Antonius Acunius Neapoli missus est ad Pontificẽ qui verbis Ferdinandi de victoria successuq; gaudio

fungeretur.

ngeretur. Maior ex arcano cura suberat tẽpestiuis officiis regni Neapolitani iura promẽ
ndi expressis à Põtifice tabulis, quib. sibi & posteris eã possessionem confirmaret, nullà
ederis cũ Gallo icti memoria. In summa potestate id æquius, ꝙ validius. Regib. p̃ vtilitate
ulla honestatis cura est, neq; q̃d de ipsis fama loquatur tanti habent. Arcano hæc agitatà
õsilia accurate tegebantur. Fine quidem huius anni Egidiũ Viterbiensem Augustiniano
rdini Pręfectum generalẽ, concionatorem eà ętate eximium, Bononiã vbi Põtifex erat,
gauit cum mandatis. Paratum se esse pro eius incolumitate & Pontificia dignitate non
rib. iuuare, sed sanguinẽ vitamq; profundere. Experiretur cũ vellet, siue ecclesiæ patri-
ionium tyrannis eripi vellet, siue bello peti Turcas, quo iam pridẽ animus ardẽti studio
rebatur. Hæc agebantur. Simul de Andegauensib. in maiorũ opes & principatus repo-
ẽdis serio Neapoli disputabatur. ardua res & multis implicita difficultatib᷒, ꝙ ea oppidà
ontributa essent iis, qui superiorib. bellis industriã & operã nauarant. Sanguinis ii p̃tium
iferri quî æquis animis ferret? Quæ impedita p̃fecto erant, Regis prudẽtia & auctoritas
xpediuit. Quædam oppida possessorib. detracta, alia ditione aut annuis vectigalib. æqua
õpensatione mutauit. Integros etiã principatus de suo pecuniâ redemit, quos recẽs spo-
itis donaret. Sed quantulũ id erat? multa oppida è regia ditione detrahere, & nouis ad-
icere dominis necesse fuit. Alioqui omnib. satisfacere nõ potuisset, neq; motus animorũ
ænare palã regiã munificentiam laudantiũ, si contingeret tamen sine virorũ fortiũ iniu
a. In exulũ numero præcipui extiterunt Salernitanus, Amalfitanus & Bisinianus, Cõsæ,
orchonis, & Monteleonis, Comites; præter hos Alfonsus Sãseuerinus. Suessa redempta
ecunia Magno Gonsaluo ducis nomine data meritis ingentib. minor omniũ cõfessione
atia. Tliani principatus, Ciriniola, Mõtefosculum, & Flumẽ empta itẽ pretio pro aliis
ppidis permutatà sunt. Quæ omnia in Ducis Gãdiensis iure erant amplissimã ditionẽ &
incipatus in regno Neapolitano obtinentis dono superiorũ Regũ, atq; in gratiã aui Ale
ndri Põtificis. Inter eos, quib. oppida ante dono data, nunc sunt abs Rege ablata, multi
Italici generis tũ Hispanici numerãtur. Præcipui tamẽ erant Petrus Pacius, Antonius
eiua, Fernandus Alarconius, Gomecius Solisius, Dieghus Garsias Paredius. Atq; hi oẽs
quissimis animis tulerunt, pro cuius dignitate sanguinẽ sæpe profuderãt, fortunas & vi-
in discrimẽ vocarant, à suo Rege repeti pręmia virtutib. data. Eo amplius ꝙ de reditu in
triã cogitantes, quamuis minorẽ compensationẽ in Hispania pluris fecere q̃ maiores in
alia copias, hoc est, in exilio, vti illi interpretabãtur certe tã procul à patria atq; inter in-
nsos. Colũnios & Vrsinos principes Romæ familias benignitate alliciendi, vinciendiq;
eneficiis præcipua cura fuit propriis inter se quãuis dissidiis discrepãtes magno ad rerũ
mmã adiumẽto. Senenses præterea publicẽ, & Plõbini regulũ priuatim. Ad imperium
eapolitanũ tuendũ præsidia vndiq; q̃rebantur. Ipso tẽpore Lubianę Episcopus, & Lucas
eginaldus Neapolim appulerũt à Cæsare legati de Castellę cõtrouersiis, ad vtrũ ea pro-
uratio spectaret. Hi Regẽ conueniẽdi facta potestate postquã gaudio functi sũt ob felicẽ
ustumq; aduentũ in Italiã & res alias ex sentẽtia fluẽtes, Castellę reb. fore saluberrimũ
erbis Cæsaris significarũt, si eã procurationẽ retinerent, qui fuissent ante regni modera-
res à gẽte designati. Deinde ne Andegauẽses in maiorũ opes restituerentur, enixe con-
ndere. tantum hostium domi alere fore p̃cul dubio exitiale. In nouo & lõginquo im-
erio nõ defuturã occasionem res nouandi, quib. animus non deesset. Actum pręterea de
õniugio Caroli Principis cũ Claudia Galli filia, ꝙ probari Ferdinando cupiebãt, ac vero
perficeretur, pro sua parte dare diligentẽ operam. De reb. tantis per interpretes consti-
ere fore longum & difficile aliis conditiones ferentib. Si Cæsar & Ferdinandus inter se
derent, facile omnia, atq; ex sentẽtia conuentura. Et erat Cæsari deliberatum in Italiam
ansire, specie coronã imperii de manu Pontificis more maiorum suscipiendi: re vt Galli
natib. obuiã iret: de quo fama nunciabat velle Romã proficisci, sibiq; imperium, Rho-
magẽsi Cardinali Pontificatum destinare. Rumores eos fortasse inanes, quasi veros ex-
oratosq; Cæsar Cõstantiæ in imperii conuentib. graui oratione accusarat. falsum sæpe
eri locum habet. Auditis legatis Ferdinãdus nullo petito ad integrã consultationẽ spatio,
ontinuo ad Reginã filiam Castellæ procurationẽ pertinere respondit. Quid aliena cura
llicitaret? Ea impedita aut nolente res gerere, se quippe patrem vicarium substitui tum
perstiti tum defunctæ. Eatenus nullos in Castella regni rectores à gente fuisse designa-
s. De Andegauensib. restituendis fidem astrinxisse, q̃ violare seq; mendacii religione a-
ringere nefas esset. Quod de Caroli coniugio dicerent, Regem Gallum admonuisse re-
ni ordines repugnare cõsilio. Mediolanum & Armoricos diuelli à reliquo imperio non
turos. Orare potius vti filiam Engolismorum Duci coniugẽ daret: cui regnãdi post eum
oxima spes destinabatur. Deniq; cõgressũ Cęsaris fore gratũ cũ se eius rei opportunitas
aret, nihil aliud. Tẽpus colloq̃o nõ dare, neq; alia polliceri, magnã cõcordiæ despationẽ

afferebat. Non deſtitere tamen legati:rurſus dato ſenatu eo ſunt poſt multa progreſſi, vt Cæſari dicerent ſtare ſententiam cum eo & ius & nomen imperii communicare. Italiæ certe imperio in ipſo translato ad eamq; ditionem ſubiugandam virib. iuuare. Promiſſis ſpecioſis ſed inanib. nihil motus Ferdinandus, vt erat excelſo animo, ſe paſſurum negauit, de imperii auctoritate quidquam diminui: neq; de Italia velle niſi ꝙ iure ſuũ erat. Actum præterea de armorum ſocietate cum Cæſare, Gallo atq; Pontifice aduerſus Venetos. Ad id poſtulatum, modo cæteri inter ſe conſentirent, moram fœderi non facturum reſpõdit. Ad hæc Iacobum Concillum Giracii Pontificem ad Cæſarem legauit cum mandatis palam, diuerſa ex arcano cura votiſq;, daret operã, vt Belgæ rerum ſuarum procurationem ad Cæſarem deferrent nempe Caroli Principis auum eoq; legib. iubentib. tutorem eiuſdem in minori ætate.

Ioannæ Reginæ partus. CAPVT V.

1507. IOanna Regina Turrecrematæ erat ineunte ſalutis anno Mille. quingenteſ. ſept. mente vacillans nulla reip. cura. In eo oppido poſtridie Idus Ianua. die Iouis filiam enixa eſt cui Catharina nomen, regnum accedentib. annis Luſitania fuit. Partu de vitã periclitata Regina eſt nulla obſtetrice: ꝙ officium illi præſtare Maria Vlloa cubiculo Præfecta præ cæteris gratioſa & familiaris neceſſe habuit maiori animo quam peritia artis. Valetudo officiebat, conſilio & medicinæ remediis iuxta inimica. Aderant Toletanus, Magiſter equitum, aliiq; proceres officio incitati erga nihil ſentientem imperantemue. Regii conſiliarii cum ipſorum Præſide Giennenſi Epiſcopo Burgis ſubſtiterant. Atq; illi quidem oppido cupiebant flammam diſſidiorum inter proceres maiores indies ſumentem vires ſedare. Auctoritatis parum erat: eorum mandatis atq; edictis pauci obtẽperabant, nemo qui nollet. Scelerum adeo licentia volitabat, colluuies malorum iniuriarumq;, pudendus rerum ſtatus. Tumultus Cordubæ contra Inquiſitores pridem concitatus nondũ ceſſabat. Præcipua irarum occaſio, de vinctis quæſtione habita, pleroſq; è nobilitate vrbana in tormẽtis fuiſſe delatos quaſi criminum ſocios. Et eſt maligna calamitas: ſupplicio multorum acquieſcit: an multis indicatis & ſcelerum infamia ambuſtis veniã cunctis fore ſperabant. Populus tamen in eo fraudem Inquiſitorũ & dolos interpretatus prona ſemper erga Præfectos in deterius fide vim & arma parare. Toleti Siluæ & Aialæ antiquæ aduerſæq; factiones corripuerunt inter ſe arma. Aialæ recuperatori ad quęſtiones habendas miſſo à regio cõſilio fauẽtes. Siluę Prętori, recuperatorẽ vrbis aditu prohibere deſtinanti. Virib. quãuis p̃ſtantes Siluas quippe vrbis portas & põtes obtinebãt, vicerũt Aialę populi cõcurſu adiuti. Sic Prætor Petrus Caſtella ex vrbe eſt pulſus cædes tamẽ & vulnera extitere. Sæuitia mutuis odiis ſanguine imbuta, deinde in auaritiã deſiit. Nihil ſecretũ aut clauſũ ſinere quaſi aduerſarios occultarẽt. inde direptiones prędęq;. Madritũ turbare pergebãt Petrus Laſſus ſtudio in Regẽ Catholicũ incitatus, & Ioãnes Arias aduerſæ factionis caput. vbiq; lamẽta & turbæ, in quib. peſſimo cuiq; plurima vis. Vrbanũ Conchę ſenatum opprimebat. Philippus Acunius Prætor, ne Reginæ auctoritatẽ ſequerentur. Dieghus Furtatus Mẽdoza correptis armis pulſo Prætore effecit, vt à ſenatu duumuiri Reginæ nomine deſignati cõſenſu popularib. iura darent. Segobiæ Moiæ Marchio arce obſeſſa aduerſæ factionis ciues vrbe expulit, eo vſq; ſtudio prouectus, vt D. Romani ædi ignes iniiceret, nihil mot⁹ loci ſanctitate, p̃ ſtudio hoſtes vindicandi, quoniã eo ſe quidam ex aduerſariis receperãt. Reginæ fluxa auctoritas erat tantis malis prohibẽdis, medicinæ impedimentũ magis q̃ tutamẽ. In Bætica ad prohibẽdas iniurias frænandamq; audaciã Prieghi Marchio & Egabri Comes, cum Tendillię Comite Granatenſis militię ſummo duce, & Murciæ Antelato vires & cõſilia ſociarũt ex Reginę auctoritate & nomine res geri dũ Ferdinandus pater in Hiſpaniã rediret. Vreniæ Comes in curiã venerat, cupidus cõponendi procerũ diſſidia. Et ipſum tamen proprius dolor vrebat ſuiſq; adeo cupiditatib. agitabatur. Votorum ſummã finiebat ſibi quidẽ Carmonẽſis arcis p̃fectura, quã abſtulerant, Roderico autẽ filio ſacræ militiæ alia quapiã p̃fectura: quã illi cõmẽdari expoſcebat. Proceres expediebãt arma. Maris Pręfectus delectis copiis Villadadæ & Villauincẽtio minari, oppidis, vti ipſe p̃dicabat, ab Albano iniuria occupatis. Anagari Dux multis ſtipatus armatis in curia agẽs eo audacię proceſſit, vt die quodã hoſpitia regio cõſilio ad Villamedianã metata occuparet: qua illi neceſſitate Palentiã diuertere nulla audaciã vindicãdi facultate. Ioãnes Emanuel ſexaginta grauis armaturę eqtes nihilominus Turrecrematã aduexit, nullã iam ſpẽ niſi turbatis reb. & in audacia ponẽs. Villenius itẽ & Magiſter equitum delectus habere, militum p̃ſidium cõquirere. Nõ publicum cõſilium vigebat, ſed vis & immanitas dominabatur, vnoquoq; tantum ſibi auctoritatis ſumẽte, quãtæ vires inerãt. Aduerſus hãc tempeſtatẽ Toletanus nõ niſi ſatellitib. ſtipatus in publicũ procedere certus, ne in ea colluuiõe dignitas ludibrio eſſet, cẽtum equites pedites trecentos cõduxit pecunia. Præterea ſtipendio equitibus regni cuſto-

gni custodiæ designatis de suo persoluto, eos Reginæ sibique nouo iureiurando astrinxit
acturos quæ imperaret. Ad frænandum procerum licentiam hæc omnia præsidia refe-
rebantur: simul, ne à regio consilio responsa aliqua, mandatave prodirent, turbatę tem-
pestati non satis consentanea. Hac diligentia commotus Anagari Dux maiori numero
milites è ditione euocauit. Periculum erat ne pars cum parte confligeret: ac vero no-
cte quadam nihil propius est factum quam vt inter se Ducis & Toletani milites venirent
ad manus. Id ne aliquando contingeret cautum, ne vlli milites Turrecrematę versa-
rentur præterquam Reginę solius & Toletani. Ea denunciatione Dux raptim atq; iratus
curia discessit. Priusquam Ioannes Emanuel idem faceret, colloquio ad Grigiotam in-
stituto, ipse & maris Præfectus, Villenius, & Beneuetanus, atq; Andreas Burgius pro Cæ-
sare legatus consensu decreuerunt, Ferdinandum Regem aditu Castellæ prohibere, nisi
prius eorum postulatis & querelis esset satisfactum. Magna rerũ moles ab his initiis sæua
procella imminere videbatur. Toletani prudentia potentiaque importunis conatibus
opponebatur. Quem viribus superare non sperabant, fraude euertere aggrediuntur. Eo-
rum quidam Donniis conuenientes rumores spargere in vulgus constituunt, quasi Re-
ginam Toletanus & Magister equitum vinctam tenerent. Præterea Villaloniũ profecti
delectus militares habent, specie Segobiensem arcem defendendi aduersus intempesti-
uos Andreæ Cabrerę conatus. Villenium inter & Lusitanum Regem consilia agitata Fer-
dinandum reditu in Castellam prohibendi: Cæsarque vt aduecto Carolo nepote re-
rum procurationem tutelę iure & nomine arriperet, pro virili curandi. Roma ipso
tempore venit Antonius Acunius inter alia reip. mala Zamoræ Episcopus renunciatus.
Venienti Ferdinandus Rex dedit mandata, vt pro ea propinquitate qua Villenium com-
plectebatur, eo sanando pacandoque operam daret; polliceretur que eius verbis Ville-
nam & Almansam, quas tantopere expetiisset, si idem quietis quam periculi pretium re-
ferre mallet. Nihil ea diligentia profectum. Ne Aluarus quidem Osorius Anagari Duce
& Emanuele conuentis, ac de sanitate appellatis meliora tulit. Inuictus est animus,
quẽ ardens studium ingentes spes deuouerunt. Antonio Acunio delatus episcopatus bi-
nariam genti molestus extitit, atque iis penes quos rerum potestas erat. Equitum Ma-
gister inimicorum præcipuo data præmia, se nullis honoribus cohonestari conquere-
batur scilicet. Deinde graue visum est, nulla Reginæ aut patris Ferdinandi, vti moris e-
rat, nominatione Antonio eum honorem fuisse delatum. Nouo insolentique exemplo
si dissimularent, de iure dignitateque regia multum decedere. Itaque regii consultores
Decano & canonicis eius ecclesiæ per litteras mandarunt, Antonio eius ecclesiæ pos-
sessionem ne darent, si data esset impedirent vsum, vectigaliaq; interciperent. Sera dili-
gentia inanisq; fuit, illo iam nullo prohibente possessionem honoris adepto. Quatuor-
uiri rerum capitalium in curia regia versantur legibus & fauore Principis armati, au-
ctoritate summæ proxima. Ex eo numero audacem maxime & promptum Ronquil-
lum nomine Zamoram misere, vt consilii exequeretur mandata. Illum Antonius
cum manu militari intempesta nocte veniens captum in hospitio, in arcem Fer-
mosellam perduxit. Grauis contumelia extitit, metus ne dissimulatione cõfirmaretur au-
dacia. Salmanticensis Prætor & Albanus Dux consilii iussu cum manu militari impoten-
tis hominis impetum, quasi equum tenacem & turbidum asperioribus frænis compesce-
re aggressi nihil præstitere tamen. Rebus turbatis cum omnes omnia audeant, pleraq; fa-
cinora sunt impune. In pace bonæ artes vigent, rebus commotis praui homines ma-
iorem vim habent. Itaque Antonio collatus honos incolumis extitit & proprius, magno
deinde suo malo si consequẽtia tempora spectes, eiusdem enim Ronquilli, quem vinxe-
rat, manu periit, cum factiosorum dux factus remp. turbaret, vitæ par exitus. Tu-
multibus plena omnia erant, varia consilia, conatus, querelæ, fædum vere ac miseran-
dum spectaculum. Meliores quoq; fidem & operam carissime vẽditare, sibi, propinquis,
& necessariis præmia extorquere, id singuli habituros rati, quod in ea rerum turbatio-
ne datum esset. Ferdinando Regi gladium in sontes distringere non placebat, ne vindi-
cta inuidiæ esset. Sed neq; honestum videbatur largitione & donis redimere, quod iura
legesque darent. Prudens consilium, æquum tamen & salutare omnes iudicabant, in-
iuria oppressos subleuare, frænare legibus prauorum hominum impotentiam. I-
pso tempore regiis consultoribus visum est regni conuentus in quatuor menses susten-
tari. Ea prorogatione vrbium procuratores Burgis, vbi hæserant, domos quinque
redierunt nulla rursus conuentus agitandi spe, nisi in commodiorem
formam rebus mutatis.

Dux Valentinus occisus. Capvt VI.

SIc res in Castella erant. Inter Vascones noui extitere motus hac occasione. Ioannes in ea gente Rex Ferdinandi, cuius metu frænabatur, absentiam opportunam conatui ratus Lerini Comitem in Vasconibus Magistrum equitum inquietum hominem & audacem vindicare constituit. Id cogitanti commode cecidit Valentini fuga: quem ad se dilapsum continuo bello, quod meditabatur, summum ducem præfecit idoneum hominem arbitratus per quem Lerini Comitem maiorum ditione spoliatum ex omnibus regni finibus deturbaret, haud innoxium. Eo consilio magnis pro præsenti copia delectibus exercitum contraxit velites ducentos centum & quinquaginta cataphractos, pedites ad quinque millia. Cum iis copiis ad sextum Idus Martii die Mercurii Vianæ arcem insedit Magistri equitum custodiæ creditam ante, & tunc Ludouico Beamontio vicario pro patre: q. Anagari Ducis gener erat magnæ spei iuuenis par opib. & nobilitate. Non latuere ii conatus Magistrum equitum. Filii & arcis periculo iuxta commotus ex Mendauia ditionis municipio duodecim milliũ spatio, ad pręsidium die altero obsidionis accurrit. Et erat nox opportuna conatui imbribus & ventis, horrida tempestas, deiecti nubibus turbines. Ducentos modo equites secum deduxit, pedites sexcentos in loco cauo terreo tumulo tectos reliquit. Munita arce, vti tempus dabat, sub auroram redeuntem sensere aduersarii. Totis castris regiis ad arma conclamatum est, septuaginta equites Valentinum sequuntur præ festinatione non satis armatum : Rex cum reliquis copiis subsequebatur lente tamen & ex interuallo, neque acie competenter instructa ne seruatis quidem ordinibus venturi securus. Dux, vt erat audax, impressione in cedentes facta captis ex eo numero quindecim, studioq; prouectus equitem porro quendam insectandi, in insidias præceps fertur. Conuersi tunc quatuor ex hostibus equites in eum irruerunt. Ex iis vnus hasta latus supra ilia hausit, ictuque ex eo equo deturbauit. Accurrere qui in insidiis erant. Pedibus eximie quamuis pugnantem lancea gemino pręfixa ferro, plures tamen vnum peremerunt. Prostrato pleraque vulnera feritate & sęuitia sunt imposita, arma vestesque puncto detracta ne relicto quidem indusio. Duce cadente reliqui mæsti se se retuleruut in castra. Magister quoque equitum, quo securior esset, Mendauia Lerinum abiit loci munitione vim hostium propulsare constituens. Sic periit, vniuersę Italiæ paulo ante terror : ad cuius arbitrium belli & pacis in ea leges & fędera vertebantur, ingentis vir haud dubium animi, strenuus manu, sermone promptus, serendę inuidiæ, & seditionum artifex, raptor, largitor, in pace pessimus, in bello maiori fama quam laude. Secunda sæpe fortuna vsum aduersa ad extremum exercuit. Superi præsenti interitu superioris vitæ & scelerum iusta exegere piacula. Notatum à curiosis hominibus intra diœcesim Pompelonensem occisum, quo primum episcopatu fuerat donatus, atque ipso quo eius possessionem iniit nempe magni Gregorii festo die. Vnicam filiam reliquit penes matrem atque auunculum Vasconum Regem. Eo quamuis incommodo accepto mæstus premebat obsessos Rex certus dolorem, rebellium malo vindicare & suis copiis & iis auxiliis equitum peditumque, quos è Castella Magister equitum miserat. Contra Anagari Dux cum manu militari ad Vasconum fines accessit Lerini Comiti pro necessitudinę laturus opem. Ipse quin etiam Cæsaraugustanus Præsul delectus habere instiuit certa voluntate eundẽ tuẽdi, qui in Ferdinãdi patris clientela erat, porro sororis regiæ coniux. Verum hæc omnia vt in alieno periculo lente administrata. Sic Vianæ arx obsidionis fessa malis necessario facto fędere deditionem fecit. Rex quoq; cum copiis quæ ad sexcentos equites octo millia pedites excreuerant, Ragam impugnatum inde abiit. Regio Castellæ consilio Vasconũ motus curę erant. Iis pacandis missus Lupus Cõcillus arcanorum Reginæ particeps eius verbis Vasconum Regem obtestatum vt legibus potius cum Lerini Comite disceptaret, quam vi & armis. Trimestres si essent induciæ, eo spatio controuersias omnes præsertim Ferdinando Rege appulso & disceptatore pacatũ iri. Clementię laus tunc maior, cum irę causæ iustissimæ. Quid pacem importuno conatu turbaret, & cum Vasconibus Castellæ vires cõmitteret iniuriam non dissimulaturæ? Negauit Rex passurum se amplius vt vnius hominis importunitate vniuersa gens turbaretur scissa in partes. Neque fas esse neq; honestum prauos conatus, vllius Principis ope tegi, impunitate audaciam & scelerum confirmari licentiam. Daturum quidẽ sonti & extrema merito veniam, si modo coram peteret supplex, Lerinoque tradito & filiis vt in eius obsequiis versarentur, ipse vniuersi regni finibus in omne tempus absc ederet. in vltimas terras diras secum & furias portaret. Hæc agebantur; neque is Rex tamen cessabat Comitis ditionem occupare. Dedita

Raga aliaque circum oppida sunt. Intra Lerinum quod vnum oppidum supererat cum filiis & clientibus extremam iam spem Comes sustentabat, quibus viribus? qua fiducia? animi obstinatio rapiebat in præceps. Breui enim id quoq; oppidum ad cætera accessit facta deditione. Comesq; bonis omnibus euersus ne pago quidem exiguo relicto, profugus in Castella primum deinde in Aragonia sine lare familiari vagari necesse habuit aliena ex misericordia inopem vitam sustentans, quasi in patria tranquillam & beatam ætatem exigere potuit. Is fuit contumaciæ fructus. Ducis Anagari patrocinium non parum obfuit, quoniam multorum inuidia flagrabat, vt ab equitum in Castella Magistro ac cæteris Ferdinādi nomini addictis in periculo desereretur, adiuto quin etiā Vascone. Sic vnde opem sperabat pernicies certa extitit. Commode tamen cecidit Castellæ rebus Anagari Ducem bello Vasconum distentū à turbanda prouinciæ tranquillitate tantisper quieuisse. Eo amplius quod Beneuentanus ad Ferdinandi partes accessit militiæ sacræ præfectura quadam commendata & quingentorum aureorum vectigali annuo è regio fisco concesso. Præterea Villalonio gentilitio municipio nundinas cōcedendi, quod præ cæteris expetebat, facta porro spe. Begiaris quoq; Dux expugnatus est, quæcūq; exoptabat promissis. His duobus proceribus adiunctis ad reliquos, pars quæ Ferdinando studebat, eiusq; reditum optabat, validior esse cœpit: aduersa debilitari penitusq; concidere in causa quam superi hominesq; improbarent. Pestis lues Turrecrematæ inualuit: quod malum late diffusum hoc anno vehementer afflixit vniuersam Hispaniam. Superior annonæ angustia famesq; effecerat vt herbis plerique & fœdis carnibus victitarent. Ciborum insalubrium noui succi morbos vulgauerant, qua tabe mortales innumeri perierunt. Nullis idoneis remediis campi, plateæ & domus stratæ cadaueribus erant, nullo qui efferret; metus & periculum animos efferauerant. Ac ne erant qui ægrotis assiderent: notis ignotisque imminentis facies mali misericordiam abstulerat. Fœdus annus atque ad memoriam insignis. Eo periculo Regina Fornellos abiit pagum exiguum, neque ab eo municipio dissitum amplius quatuor passuum millibus. Ex iis locis non discedere deliberatum erat, antequam pater veniret. In regium consilium redire qui matre superstite eo fungebantur munere iusserat: qui deinde accesserant viri nominatione amoueri. Sic Giennensis Episcopus domum abiit. Noui consiliarii quorum hæc sunt nomina, Aguirre, Guerrerus, Abula, atque Alfonsus Castella id mutari mandatum contendentes, summa diligentia nihil præstitere tamen. Sic Angulus, Vargas, & Sapata pristinum dignitatis locum, vnde erant deiecti, recuperarunt. Arcis Segobiensis obsidionem Moiæ Marchio vrgere non destitit. Propugnabant milites præsidiarii supremo conatu. Verum continuo sex mensium labore fracti & cuniculis subterraneis parte arcis euersa Idibus tandem Maii supplicum velamentis pro muro explicatis ex pacto venia data, verba dedentium arces pronunciarunt. Sic Marchio arcem iniuria ablatam recepit & suis viribus & ope primum Alburquerquii Ducis, qui obsidioni interesse voluit, deinde Magistri equitum, Albani, Antonii Fonsecæ missa à singulis militari manu. Sic fere qui Ferdinando Regi studebant, ii Ioannni Emanueli infensi Marchionis conatus subleuarunt.

Cæsar & Ferdinandus de Castellæ procuratione disceptant. CAP. VII.

CAEsaris legati Neapoli restiterant. Ab iis magno studio curatum vt Cæsar & Ferdinandus inter se viderent. Venturum Nicæam Cæsarem vrbem in ora Liguriæ, aut Ferdinandus Romam accederet, de qua ille cogitabat profectione ad imperii coronam. Sie vno corā facilius conuenturos, q̄ multo tempore si per alios conditiones ferantur. Regi Catholico stabat sententia colloquium detrectandi. Eam voluntatem vt specie aliqua honestatis velaret. Illud præcipuum Castellæ res fluctuantes eam moram non pati, quæ aliquot mensium necessario futura erat. Hoc accepto responso legati coram contestati sunt, ne in Castellam rediret, nisi prius iis controuersiis compositis. Alioqui Cæsarem quoque venturum. Si quid ex eo incommodi existeret, penes eum culpam futurā, qui auctor extitisset, mali causa præcipua. Ea denunciatione etsi belli potius minæ quam pacis voluntas exprimebatur: visum est tamen vt cum legatis Gonsaluus, adiunctis qui a cubiculo regio, & qui ab epistolis erat de iure vtriusq; Principis disceptaret: si qua via se daret concordiæ sanciendę. Eo instituto colloquio multa ab vtraq; parte dicta sunt in lite omnium grauissima. Præcipua fundamenta, quibus Ferdinandi causa incumbebat, ad tria capita reuocantur. Patrem esse ac proinde Reginę tutorē ex legū omnium præscripto. Id ipsum Reginę placere: cuius voluntatis multa extarēt documēta. Præterea

Iſabellæ Reginæ teſtamēto & volūtate nō aliter fuiſſe ſancitū. Quid nouis decretis certiſſima iura mutarēt? q̄d in re minime dubia lites importune mouerēt? Hæc pro Ferdinando valida haud dubiū & illuſtria argumenta. Sed & Cęſari nō minora ſuppetebāt neq; infirmiora pręſidia. Regina valetudine impędita res in Carolū filiū translatas: in cuius tutela nemo auo paterno potior erat, omnib. ipſe inito poſteriori cōiugio Ferdinandū tutelæ iure decidiſſe p̄ſertim fide Iſabellę cōiugi perpetui cęlibatus data. Quod vt negaret, cōſtare plane nunquam ipſam Caſtellæ procurationē fore delegaturam teſtamento, ſi nouis nuptiis ſe implicaturum putaſſet. Denique proceribus, vt ipſe rebus imponeretur rector nō placere: neque verum eſſe eo conatu nullo gentis conſenſu turbare remp. dare male cogitantibus arma. Plura alia in vtramque partem præſidia ſunt producta: his tamen præcipue vtriuſq; cauſa continebatur. Ventum ad conditiones concordiæ. Cæſaris legati quatuor & viginti hominibus rerū Caſtellę curam delegabant, ita tamen vt ex eo numero Cęſar ſedecim nominaret nihilominus, octo Ferdinandus ſacerdotiorum, quæ ad regium ius ſpectant, & magiſtratuum pars tertia arbitrio Ferdinandi Regis relinqueretur reliqua gubernatorum delectui. Vectigalium regiorum quarta eidē cederet, tres quartæ Reginæ. Præterea Caroli Principis ad ſtabiliendam ſucceſſionem, regni arces omnes Cęſaris nomine & ſacramento tenerentur. Grauiſſimæ conditiones rebus turbandis opportunę magis quam conſtituenda pace: Additum, vt procerum nonnulli filii atq; ē reliqua nobilitate principes in Belgas miſſi in Caroli obſequiis & aula verſarentur, vna creſcerent, mutuæ inter ipſos & cum Principe beneuolentiæ alimentū. Ne cuiquā Philippi Regis partes eſſe ſecutum in poſterū fraudi eſſet. Iura Neapolitani regni ita à Pontifice confirmarentur, ne Caroli Principis in eo imperio turbaretur ſucceſſio. Horū q̄dam tolerari poterant: alia neq; concedi fas fuiſſet, ac ne multis quidē annis cōſenſu partium cōponi. Ita Ferdinandus concordiæ ſpe abiecta, ſe ad profectionem cōparare, nihil territus nouo Cæſaris conatu denunciationeq;. Miſſus Neapoli in Germaniā Bartholomęus Samperius paulo ante ingenium & induſtriā in regia probarat. Cęſar idoneum hominem nactus qui ſua mandata perferret, Ferdinandum ſuis verbis obteſtari iuſſit ne in Caſtellam rediret nondum controuerſiis inter ambos diiudicatis, ſi ſecus faceret minax. Verum Rex in conſilio perſtans abeundi, miſit prius Romam qui eius nomine obſequium Pontifici deferrent. Ii fuere Bernardus Dezpuchius Monteſiæ Magiſter, Antonius Auguſtinus, & è Valentina nobilitate Hieronymus Viquius, cui pręterea legati ordinarii in ea curia partes implere mandatum eſt, in locum Franciſci Rogii eatenus eo functi munere cum dignitate. Dato legatis ſenatu pridie kalendas Maii Antonius Auguſtinus eleganti & accurata oratione eius officii moram excuſauit multis enatis impedimentis ſuſceptā neceſſario. Deinde obſequium obtulit vireſq; vniuerſas ſui Regis ad profligandā nequitiam ſacroſanctę eccleſiæ dignitatē tuendam aduerſus omnium hominum conatus. Benigne Pontifex, ſi animus vultu æſtimaretur, ad hæc reſpondit læta & placida fronte. Beneuolentiæ argumento roſam auream nocte Chriſti Dei natali prece ex libris pontificialibus ſacrari ſolitam de manu tradidit Regi ipſorum perferendam amoris ſui pignus. Ex arcano quoq; Gonſaluum inuitabat, ſi eccleſiæ copiarum Dux eſſe vellet bello quod aduerſus Venetos meditabatur, gratiam meritis fore parem. Eundem honorem deferebant Veneti, ſi eorum auſpicia ſequi malet. Ea enim ſuſcepta de eius virtute & felicitate opinio erat, vt ſecum ferre victoriam perſuaſum omnibus eſſet, in quamcunq; partem inclinaret. Honeſtiſſimas conditiones arte occupauit Ferdinandus promiſſo ei rurſus Diui Iacobi magiſterio. Et ne verba viderentur inania rebus vacua, Antonio Auguſtino, cum Romam eſt miſſus, mandauit, vti à Pontifice impetraret poteſtatē Archiepiſcopis Toletano & Hiſpalenſi, atq; Paletino Epiſcopo eſſe, ipſius ceſſione eū honorem in Gonſaluum transferendi cum primum in Caſtellam ventum eſſet. Id ne continuo faceret multa impedire: ac præſertim tumultus ſe abſente ne propterea exiſterent non ſine cauſa vereri. Pontifex vt continuo Regis ceſſione Magiſterium Gonſaluo daret, facile adducebatur, vt aliis antiſtitib. vicariam ad id delegaret poteſtatem perſuaderi non potuit. Sic in præſenti dilatus honor eſt non ſine ſuſpicione Regis artibus virum inſignem ludibrio habitum, quo ex Italia ea fraude deduceretur. Opinionē vulgo ſuſceptam confirmauit euentus nunquā eo dato honore, ac ne aliis quidē p̄miis. An ſumus in timore benigni, poſt victoriā parci: quod vitiū late patet, & eſt in multis. Tametſi iam Sueſſæ & Terranouæ Dux erat, ac Magiſter equitum Neapoli ampliſſimi honores ſi ex ſe conſiderentur, ſi cum virtute & meritis tanti viri cōferantur tenues prorſus & modici. Fædere cum Gallo icto Ferdinandi animus ſolicitus erat, verentis nulla ex Germana cōiuge prole ne per conditiones imperium Neapolitanū ad Gallos rediret. Ea cura

Rho-

Rhotomagensem Cardinalem expugnare est aggressus in pontificatus maximi petitione
pem omnem pollicitus, si id esset eius opera & auctoritate mutatum. Et erat cõmodius
ire & legibus cũ Gallo disceptare quando Caroli Principis & Claudiæ retractato cõiu-
io, contra superiora pacta Mediolanum & Armoricos puellæ dotales principatus ablatos
ompensari ęquum videretur inducta conditione de regni Neapolitani successione, prę-
ertim dubia neque tanti. Controuersiarum potius fontem posteris perpetuum meliori
ensura adimendum videri. Verum his postulatis surdas aures Rex Gallus præbebat, of-
ensus sacramento quod Ioannæ Reginæ & posteris Neapoli dictum erat, nulla Germa-
æ ex sorore natæ mentione contra quam in superiori fœdere cauerant, haud dubium
nutatæ voluntatis & fidei argumentum.

Ferdinandus discessit Neapoli. CAP. VIII.

Cupiebat Ferdinandus quam primum se in iter dare, gnarus ad res Castellæ pacãdas,
prauos multorum conatus frænandos quanti si adesset futurum. Festinanti omnis
ora erat grauis. Verum Neapolitanæ rationes retardabant nondum plane compositæ.
egni eius iura possessionemq; diplomate à Pontifice, vt moris erat, impetrato stabilien-
i prima & maxima cura erat. Agebat id diligenter Hieronymus Viquius legatus: magno
men labore & diligentia parum promouebatur. Annuebat quidem Pontifex Regis po-
ulatis, sed cum eo si Hispaniæ viribus & copiis Fauentia & Ariminum Venetis eriperen-
ır in Flaminia iniustis plane ac violentis possessoribus. longæ eę molitiones erant. res ar-
ua. Cum Castellæ res nullam paterentur moram, eo festinare quacunque ratione de-
ernit. Sub profectionem tamen fidei atque innocentiæ Gonsaluo testimonium de-
it tabulis publice in eam sententiam confectis: maiores prædicatione hominum fa-
aque res ab eo perfectas fuisse, integra semper fide. Earum tabularum exempla testatio
escripta in omnes partes missa sunt: si qui secus fuerant temere suspicati, ea præclara te-
ificatione omnem dubitationem animis eximerent. Venerat Neapolim Ioannes Nu-
eus Siciliæ Prorex. Hunc propter eximiam fidem excellentesque virtutes Neapolita-
um Proregem designarat Gonsalui in locum. Verum eo ante Regis profectionem &
io eiusdẽ nominis, qui iam Aragoniæ Iustitia erat, intępestiue defunctis, locum tenuit
oannes Aragonius Ripagorsæ Comes: quem Regis propinquitas quippe ex eius fratre
enitum magis quam alię virtutes subleuabat. In Siciliam Raymundus Cardonius est
nissus, qui remp. gereret vicarii generalis indito nomine. Proregi consiliarii de rebus
premis bello paceque adhibiti Andreas Caraffa Sanseuerinæ Comes, nobile illi genus
bello paceque clara origo: tum Hector Pignatelus, Monteleonis item Comes, & Io-
nes Baptista Spinelus detracto conseruatoris nomine, quod dederat, in ea gente inui-
oso cum primis & graui. Adiecit mandata Columnios & Vrsinos proceres omni cura
mplecterentur. Bartholomæo Liuiano ditio restitueretur annuaque vectigalia ad ob-
quium modò retracto. Ad reliquas militares copias ducenti è nobilitate delecti equi-
s, qui Continuorum nomine versarentur in Proregis curia centum & quinquaginta
reorum annuo singulis stipendio. Venetos pacare supererat, quoniam de Regis volun-
te dubitabant. Missus est eo studio Philippus Ferrerius qui ordinarii legati nomine &
unere in ea vrbe fungeretur. Rebus ad hunc modum compositis pridie Nonas Iunii
e Veneris cum sedecim triremium classe è littore Neapolitano Rex soluit, abducto se-
m Magno Gonsaluo, vt fama tulit, propter affectati regni suspicionẽ. Onerariæ plu-
s in speciem numerosę classis ante dies octo discesserant ductore Petro Nauarro. Lu-
ania opima pace, opibus & fama florebat immortale decus vniuerso orbe consecuta.
ælo datum beneficium eo Rege sceptra tenente, quo nullus præstantior esset pru-
ntia atque animi magnitudine, pręterea felix numerosa pulchraque prole. Regina
toq; Nonis Iunii filium Olisipone peperit, cui Ferdinando nomen fuit, breuis ætas: in
olescentiæ flore raptus diu præstantium virtutum specimen præbere non potuit, quas
imia indoles & litterarum amor polliceri videbatur. Lusitano Regi Castellę proceres
nnulli ac nominatim Villenius rerum in ea gente procurationem deferebant. Ad
turbandum Ferdinandi Regis aduentum is conatus pertinebat. multorumq; mentes
morbus inuaserat, nec deerant sermones passim Ferdinandi senium & auaritiam in-
ępantium. Verum Lusitanus cum suarum rerum periculo quantum iis procerum pro-
issis fidendum esset non satis statuebat superioris temporis memoria & exemplis cau-
r. Ex arcano tamen Castellę rebus admouere manus oppido cupiebat: mutuo filiorum
m Reginæ filiis coniugio, tutelã Caroli generi rerumq; procurationem obuenturam

vltro cogitans. Et erat commodissimum Indico commercio Africanisq; expeditionibus, Castellę opibus tenui censu Principem subleuari, ea cura potestateque suscepta. Si id non contingeret Cæsarem in Castellam euocare quasi iure concessum ac legibus sanctum, fixum animo deliberatumq; habebat. Ad quod Rex quoque Vasconum inuitabat, vsque dum transitum per prouinciam offerret magno itineris compendio. Sane ambos Reges Ferdinandi felicitas perpetuo vrebat, perpetuum Principum malum. potentissimi Regis vicinitas molesta atq; intoleranda videbatur. Sed & Vasconem metus proprie solicitabat, non quieturum Ferdinandum nisi eo regno occupato. Seu pręsagit animus vrgentem calamitatem atque instantem, seu ex conscientia iram veritus. Sed & à Castellæ proceribus factiosis Cæsarem ad capessendam remp. prouocatum se in viam dare, atque in Hispaniam traiicere deliberatum habuisse litteræ argumento sunt, quas ad Emanuelem dedit Constantia, vbi imperii conuentus erant, hac sententia. Aliis litte- ris significaui fixum mihi esse in Hispaniam proficisci, Carolumque nepotem mecum ducere. Equidem Reginæ filię maiestatem tueri aduersus prauos hominum conatus, Principis imbecillam ętatem tegere, eiusque successioni consulere meo labore æquum arbitror. Eo festinatio maior erit, quod quædam in ista prouincia nouari nunciatum est. Intra quatuordecim aut quindecim dies in Belgas ipse discedam, vbi nepos Carolus agit. interim parabuntur iussu meo, quę ex vsu Hispanicæ profectionis erunt. Itaque, vt communicatis consiliis cum oratore nostro, aliisque proceribus qui Principis partes sectantur, quod hactenus fecistis mea causa diligentius curetis hortor & mando, detis operam ne in Reginę libertatem, aut Principis successionem quidquam insolenter committatur. Certe id mihi fore curæ credite ac vero nostro aduentu ne fine fructu vester labor contingat effecturum ac potius vt cultæ fidei ea gratia sit, quam extincti filii in vos perspecta beneuolentia, vestraque obsequia videntur postulare. Vale Constantia nostri imperii. vrbe pridie Idus Iunii anni milesſ. quingentesſ. septimi.

Regum Galli & Catholici colloquium. Caput IX.

Rex Gallus in Italia agebat Alpium fauces ante aliquot menses cum validis copiis transgressus. Genuensium motus pristinæ libertatis spe Gallici imperii odio graues & incitati, veniendi necessitatem imposuere. Anni enim superioris fine plebs in nobilitatem incitata correptis armis lilia Galliæ insigne ex locis omnibus erasere. Commoti populares nunquam in vno gradu resistunt. Ducem ex infima plebe Paulum Nonum ex lanas inficiendi arte ad rerum fastigium euexere. Iis motibus incitatus Gallus numeroso exercitu præmisso, ipse paulo post præcedentium vestigia subsecutus tumultuantes compescuit. Locorum vicinitas inuitauit vt Reges inter se consilio communicato videre vellent. Sauona in ora Liguriæ vrbs, colloquio idonea visa est, Regis Catholici nauigatio lenta fuit. Aduersæ tempestates Caietæ in Romano littore atq; in Hetruriæ ora aliquandiu detinuerunt. Genuam tandem ad sextum kal. Iulii peruenit incolumi classe. Gasto Fuxensis Regem auunculum atq; sororium excepit cum quatuor triremibus obuiam factus eximia indole formaque adolescens. Hospitis aduētum Gallus Sauonæ morabatur. Petri Apostoli peruigilio sublatis è portu Genuensi ancoris egressus est Ferdinandus. Genuę Sauona finitima est exiguo dissita interuallo. Ita eodem die accedentes Regem & Reginam ad littus progressus Gallus splendido accepit apparatu. In mutuos complexus itum, iūctę dextræ, salutatio facta ingenti tum vtriusq; Principis tū omnium, qui insigni spectaculo aderant, lętitia. Sub vmbella duo Reges & Regina in vrbis arcem deducti sunt hospitio Hispani designatam. Maior vt honor esset Gallus relicta arce ad Episcopi ædes diuertit. Die postero qui diuo Petro sacer erat, vna operati sacris sunt insigni apparatu. Aulici vtrique splendenti cultu & vestium pretio superbi Hispani præsertim spoliis Neapolitanis insigni elegantia. militum phalerę torquesque splendebant, militari habitu ferociam cuncti spirabant. Ea nocte Regina apud Regem auunculū cōuiuio excepta est, cum Ferdinādo Rege Cardinales duo cęnarunt. Diuę Praxedis à Pontifice ad Reges de rebus magnis legatus, & Rhotomagensis in Gallia item ab antiquo legatus. Die proximo duo Reges cænę Magnum Gonsaluum tertium adhibuere. multo præterea verborum honore & benignitate Gallus est cōplexus, virtutem, felicitatē, bellicas artes etiam in hoste miratus, clarissima victoriarum monumenta vbiq; relicta. Tantundē cum Obenigno Ferdinandus pręstitit, atq; ita vt Venafram oppidum, ꝙ Comitis nomine in regno Neapolitano initio belli obtinuerat, sibi is ex tanta benignitate polliceretur spe præpropera falsus. In eo congressu multa sunt agitata, illud præcipuū. Aduersus Vene-

enetos, de quo antea actū erat, arma viresq; sociare arcano omnia ne prodita in vulgus m perderent. Soluto conuentu repetitaq; nauigatione Ferdinandus in Hispaniā discessit. Prolixa rursus inde nauigatio fuit aduersæ atq; importunæ tempestates. Ita non ante uartum Idus Iulias ad Cadaquium portum in ora Catalauniç classem intulit. Pestis lues o tractu grassabatur. Vitando periculo non prius cessatum, quam ad littus Valentinum ventum est omnino ad tertium decimum kalendas Augusti, quo cum cæteris nabus ante decem dies appulerat Petrus Nauarrus. Magni honores in ea vrbe aduenienbus Regibus sunt habiti commorantibusque. Regina sub vmbella excepta deductaq; arcem. Qui honos veteri instituto Regibus primum eam vrbem adeuntibus haberi onsueuit. Ferdinandi reditu nunciato Castellæ motus quierunt. Metus nonnunquam uam gratia potentior est. Ipse quoque Villenius posita contumacia obsequium detulit romissa ipsi compensatione, ac vero restitutione omnium quæ iniuria fuisse ablata dain causa iudices pronunciassent. Necessitate expressum officium quamuis, gratum men in primis extitit. Vreniæque Comes operæ Villenio patrueli sanando nauatæ æmium tulit Carmonæ arcis præfecturam, quam sui iuris esse & superiori tempore inria detractam conquerebatur. Assidonio item pro vrbe Heraclea, quam sui iuris itabat, spes compensationis iniecta est interprete Magistro equitum data in præsenpecunia aut in posterum annuo è fisco regio vectigali in omne tempus designato. Totanus rebus omnibus pro virili parte iuuabat lætus ad alia quę Ferdinando dono ana acceperat, honore purpuræ à Pontifice eo annitente concessę, pręterea Inquisitoris neralis in Castella & Legione cura data Hispalensis cessione: vti indicio sunt litteræ Ferdinando priusquam Neapoli discederet, ad Toletanum in eam sententiam datæ: uarum exemplar autographum Compluti seruatur in Diui Illefonsi collegio eius ope- & impensa in eo municipio constructo magnifice. In Aragonia Inquisitoris generalis unus & nomen Ioannes Enguerra retinuit Regis conscientiam per confessionē solitus piare. Iis proceribus in partes attractis cæteri fere ac vero prouinciales vniuersi quierūt. Offensionis & tumultus sæpe causis remedia nihilo maiora sunt. Illud aduerso ruore fuit, ac passim improbatū. quod Alfonsus Fonseca Compostellanæ ecclesię est prętus iuuenis ardenti ingenio moribus non satis probatis fauor Principis pro eruditione virtutibus fuit. Eo maior fæditas quod in patris locum successit, ea causa Alexandrini atriarchæ tunc renunciati, inanis vmbra dignitatis & sine prouentu nomen. Nouum emplum & prauum amplissimam ecclesiam à patre in filiū quasi hæreditate transferri mq; spurium, contra omnes honestatis leges. Verum patris in Regem merita eximia titerant; rebusque turbatis multa præpostere fiunt, ipseq; Alfonsus iunior Regis iter in aliam prosecutus eius gratiam promeruerat actionum elegantia ingenii dexteritate apratuque & impensa principali. Sic iuuat facti insolentiam ex parte aliqua excure, ac pręsertim Regis pœnitentia subsecuta ac per totam vitam conscientiam solicitā. Et quis est Regum in tanta rerum varietate, tanta licentia, qui non peccet in alio? In aliquo tantum & non potius in multis labatur. Dux Anagari & Ioannes Emauel supererant noxa maiori, nulla veniæ spe, eoque maiori contumacia. Accessit recens eum numerum Lemosii Comes noua offensa irritato Rege. Occupauerat in Calæcis onferratum regię ditionis municipium, & Villafrancæ contributos pagos & agrum agna ex parte. Ad ipsius ius ea pertinere disputabat. Quod legibus petere debuisset, alta vi in crimen maiestatis vertit. Fornellis, vbi Regina tunc agebat, de frænanda Comi- audacia actum. Consilii regii decreto atque ex Toletani & aliorum procerū sententia lbano & Beneuentano ea cura est demandata. Delectu illi habito, bis mille equites, petes tria millia contraxere facinus vindicandi voluntate. Brigantinus opem Comiti larus videbatur Dionysii fratris suasu, cui Comitis filia & hæres iuncta coniugio erat. estitit tamen à Rege Lusitano monitus pro imperio: Toletano quoque suasit vt iuris rtamen expetente Comite discederetur ab armis. Comes ab omnibus desertus pręsern ex quo Ferdinandum appulisse Valentiam cognitum est, metuq; maioris mali, Ponrrato aliisq; oppidis quæ occupauerat, restitutis arma posuit. obsequium cū securitate, rogantię cum periculo præferēs. Ioannes Emanuel eius factionis facile princeps destita voluntate in Germaniam abeundi, & in Belgas, quo pręcesserant Vilę Veriusq; reli aliiq; ex ea gente Philippi Regis antea asseclæ, Burgensem arcē Anagari Duci, Giennsem Egabri Comiti custodiēdas cōmendauit. Appulso Valentiā Rege hæc gerebātur: nul ex Africa nuncius venit, regię aulicorum cohorti Præfectum Mazalquiuiro cum tum equitib. peditib. ad tria millia maiori ex parte ex eorum numero, qui Neapoli verāt, in fines Tremesenios irrupisse: vastatusq; latissime hostiū agris cū ingēti abacta pda

hominum pecorumque rediret, non procul Orano à Tremesenio Rege & innumera Maurorum multitudine, qui abeuntium vestigiis institerant, facta pugna fuisse victum. Cessit virtus numero. E nostris præda omni ablata plerique in pugna ceciderunt versi omnes in hostes. Ea cura etiam morientibus honesti exitus fuit. Præfectus cum septuaginta equitibus cuneo facto per medios hostes erupit Masalquiuirumq; abiit. Quadringenti tantum fuga euaserunt nocte & vicinis syluis tecti; captiuorum par numerus. Cõturbauit ea strages Hispaniæ gentis animos. Ferdinandus quoque eo percitus nuncio aliquot actutum triremes misit Masalquiuiro auxiliares, si opus esset & vim Mauri pararent. Neapolitani interea milites otii impatientia per prouinciam dispersi vi & stupris, & rixis cuncta polluere. Plerique ad rapinas conuersi. In eo numero Dieghus Garsias Paredius, vt erat vasto animo, audax & promptus piraticam exercere constituit largus priuatim, quod rapinis suppleret. Idem fecere Dieghus Aguaius & Melgaregius. Habendi cupiditas idonea iniuriæ faciendæ causa videbatur: Hoc discrimen inter vtrosque: quod Paredius ad Orientis oras profectus de hostibus Christiani nominis prædas agere instituit, minor ea noxa. Duo alii ad AEnariam insulam statione delecta promiscue, quicunque iniuriæ opportuni erant, eos spoliare fortunis & vita, ex aliena calamitate opes captantes propria & totius gentis inuidia. Missus à Prorege cum militum numero Michalotus Prateus domo Catalaunus rei bellicæ & nauticæ imprimis peritus piratas ob Beluederium nactus oppidum Bisiniano contributum captis biremibus interiora prouinciæ fuga petere coegit. Victoriæ lætitiam inopinus casus conturbauit. Subita ventorum vi naui, qua vehebatur oppressa periit, nullo qui morti eriperet quamuis multis è vicino littore cladem prospicientibus. Magnum rerum ludibrium conuersionemque. Violentia fluctuum compage laxata asseres interfluens vnda submersit nauim. Ipso tempore Alfonsus Alburquerquius superiori anno cum Tristano Acunio missus è Lusitania ad Orientis oras Francisco Almeidę successor, virtutis specimen præbere cupiens, ratus vt prima cessissent secutura alia, ex itinere Ormutium occupauit. Insula nobilissima ea est ad sinus Persici fauces, angusta quidem spatiis ac sedecim modo millium ambitu, tenui gleba, nulla aqua, æstu vehementi, frugum egens ac omnis amœnitatis: gemino tamen portu Orientis commercio idonea, atque ex eo omnibus quæ ad victum cultumq; necessaria sunt, quod caput est diuitiis auro, & argento gemmisque beata, & cum primis Orientis celebritate & mercatorum frequentia comparandum emporium. In Africæ item littore, quod Oceanus alluit Lusitani Mauris abstulerunt Saphinum vrbem copiosam, latam spatiis, incolarum numero frequentem, quondam Regi Marrocio subditam, tunc in iure & mancipio reguli peculiaris.

Rex Catholicus Reginam filiam inuisit. CAPVT X.

GErmana Regina Valentię substitit rebus gerendis pro viro vicaria, breui tamen in Castellam itura. Petrus Nauarrus cũ militum cohortibus, eorum qui in classe venerant, præmissus est Almasanum versus ad Castellæ fines situm oppidum. Subsecutus est Rex ad tertium Idus Augusti. Processere obuiam Cæsaraugustanus Præsul officio in patrem incitatus, Medinæ Celinæ & Alburquerquii Duces. Eo comitatu ad reliquam aulæ cohortem adiecto Montacutum primum Castellæ municipium peruenit ad duodecimum kalendas Septembris. Inde Almasanum Arandamq; itum est. Toto itinere proceres & Episcopi visendi studio & officio in Principem incitati salutatum accedebant, quidam metu, multi per adulationem, plerique ne aliis euntibus ipsi subsisterent festinationi studentes offensas priores tegere: ii quanto magis ficta erant obsequia, tanto magis plura beneuolentię argumenta præbere. Regina Fornellis hærebat incommodo satis hospitio: neque vt abscederet induci potuit, quamuis templi contignatione fortuito igne incensa: atque ita vt Philippi viri corpus necessario in regiam fuerit inde translatum. Nunciato tamen patris aduentu ex eo pago tandem digressa Tortoles abiit vicum Arandæ vicinum. Rex quoque Villauelam discessit duorum milliũ à filia interuallo. Sic Sabbatho quinto kalendas Septembris precibus vespertinis operatus Tortoles petiit. Processere obuiam Magister equitum & Villenius aliique proceres è Reginæ comitatu: pręterea Toletanus, Pontificius nuncius cum aliis Episcopis cuncti ex ordine vultu ad lætitiam composito dextram osculis more gentis appetere. Ventum ad paratum hospitium, vbi Regina patris aduentum expectabat. Ad eius aspectum cucullo, quo tegebat caput detracto se ad eius pedes osculatura deiecit. Rex detecto capite genu ad terrã flexo prostratam erexit. Amplexati inter se aliquanto spatio in domus cænationem cõcessere.

Dua-

Duabus amplius horis in colloquio decursis Regina reuersa in Regiam est, quo Rex pater die postero illam inuisit. Remotis arbitris qui inter eos sermones extiterint cognosci certo non potuit. Ex Regis tamen in discessu hilari & placido vultu suspicati homines sunt de Reginę valetudine melius quam antea, regnique procurationem illi demandasse. Eam opinionem euentus cõprobauit rebus continuo ad arbitriũ compositis, creatis vti visum est magistratibus atq; ministris aliis. Septem dies in eo pago morati octauo ad Diuę Marię Campestris fanũ processere. In eo oppido ne purpuræ honor haberetur Toletano à Pontifice datæ Reginę intercessione factum est, nefas fore negantis quo ipsa loco esset viduata viro, oppressa luctu, lætitiã vllam celebrari. Sic Mahamudii cæremonia peracta est, oppido exiguo apparatu principali ac celeberrimo. Auctus honor nomine, nã Cardinalis Hispaniæ dictus est: quis D. Balbinæ titulus Romæ fuerat adscriptus. Aderat in curia Andreas Burgius pro Cæsare legatus sagax, callidus, promptus ad simulanda negocia altitudine ingenii mirabili, ea audacia vt post Ferdinãdi aduentũ non dubitaret tamen solicitare, prehẽsare singulos proceres, quos idoneos gratia aut offensa putabat, vt Cæsari rerum arbitrium deferrẽt. In quo etsi dignum supplicio facinus cõmisisse visus erat, ius tamen gentium valuit vt inuiolatus è curia dimitteretur. Species prętẽta facto referendi in Germaniam datis ipsi mandatis responsum. Adiunctus itineris socius Ioannes Albion cum nouis Regis & Reginæ nomine ad Cæsarem mandatis precantium, eum deinde legatum mitteret, qui publicæ tranquillitati magis studeret: reip. turbationem vtrisque fore noxiam, importunas molitiones periculo non vacare. Simul magistrum equitum, maris Præfectum, atque Albanũ inter se conciliare sublatis mutuis offensionibus aggressus est. Ingens conatus neque fructus pœnitendus, quando vna opera sibi eos proceres ea auctoritate & opibus obnoxios præstare commodum erat; reip. vniuersæ salutare in vnam proceres sententiam conspirare priuatis dissidiorum causis amotis. Prętereaad Bæticæ motus animum retulit, vbi non minora dissidia vigebant. Ac Cordubę Prieghi Marchio Dieghi Osorii Prætoris apparitoribus & ministris fasces per vim ademerat. Vbedæ factiosi ciues Molinæ dicti multa turbare Antonii Manrici fautore superbi, qui Anagari Ducis propinquus eius partes sequebatur, Hispalis quieta nihilo magis erat. Obitu Ioannis Assidonię Ducis Petrus Gironius Vrenię Comitis filius amoto Henrico defuncti filio Mariam vxorem substituebat opimi principatus hæredem & ipsam extincti filiam neque ex alia matre. Ad tantos motus pacandos viro & gubernatore opus erat. Cantabrię & Calæciæ portus muniti magna cura sunt aduersus omnes casus. Aczemosii Comiti, & Fernando Andradio magnis in Calæcia opibus & clientelis turbidos ex vniuersæ prouinciæ finibus discedere mandatum est. Par cura adhibita Gaditano Heracleæ & Malacę portubus muniendis, ac quoniam Mauris indigenis diffidebatur, effectum vt oppida omnia octo à mari millibus vacua incolis relinqueretur Heraclea Almeriam vsque. Pulsis eo littore Mauris veteres Christianos substituere animus erat, prohibere eius gentis scelera, quorum propter Africę vicinitatem magna ea parte licentia erat, sæpeque Christianos captiuos in eas oras abducebant. Verum is tandem conatus effectu caruit. Obtinebat Ioannes Emanuel Philippi Regis beneficio Burgensem, Giennensem, Placentiæ & Miraueti arces. Præfectis mandatum vt Regi eas sine mora darent. Burgensi arci Præfectus Franciscus Tamaius de ea re appellatus tempore extrahendo præter speciosa verba nihil pstabat. Digna temeritas vindicta & malo visa est. Rex Burgos ire constituit, simul Petro Nauarro cura data cum militarib. copiis, quas ducebat, & tormentis bellicis è Medinæ Campestris arce detractis, eam arcem impugnandi. Periculo considerato Pręfectus arcem dedere decreuit: quod exemplum aliæ continuo arces imitatę sunt. Sic Ioannes Emanuel omni pſidio destitutus propinquis lõginquisq; infensis, Rege irato p Vascones in Galliam euasit, inde in Germaniam iturus ad Cęsaris pręsidiũ. Vnus Anagari Dux ex ea factione supererat, sed quibus viribus? qua fiducia? quibus adiutorib. intra Anagarum sustentare cogitabat, munita vrbe & militibus, quos potuit, contractis? Cæcus animi impetus in præceps egit. Et alioqui erat persuasum Cęsarem propediem cum exercitu & Carolo nepote in Hispaniam venturum. Hac spe Isabellę Reginæ testamento, qua parte certe de regni procuratione statuit, assensum præbere, quo tempore conuentus Tauri habiti sunt, noluit: consequenti tempore cõsilii regii edictis non obtemperauit, ne quatuoruiris quidẽ rerum capitaliũ aliisq; ministris curię vt regia mãdata in eius ditione exequerentur cõcessit. Ad ea crimina delectus militares habere institit, tumultusq; cõciuit. Studio quin etiã vlterius pgressus, quasi Caroli Principis vicari⁹ se Proregẽ dixit: & pro arrepta temere potestate, Prętorib. mãdauit vti suo nomine tabulas edictaq; euulgaret: qꝫ Vbedę certe factũ est Antonio Manrico Prætore patrui volũtati obsequẽti, partes

ſecuto. Impotentes conatus, priusquam altiores malum radices ageret, frenandi erant. Eo conſilio quæſtiones maieſtatis de eo in curia ſunt habitæ. Simul è D.Mariæ Campeſtris fano Burgos ire Rex conſtituit. Arcos peruentum : quo ex oppido Fernandum Stradam regiis epulis præfectum ad Ducem miſit arces vt traderet expetitum fidei pignus.videret ne noua offenſa ſi recuſaret ad priores addita, maioris ſeueritatis neceſſitatem imponeret. Detrectauit ille facere quod iuſſum erat incommodus & moleſtus Rex in eo oppido relicta Regina quoniam Burgos ire noluit extincti in ea vrbe viri memor, ipſe in eam vrbem abiit in vindictam intentus. Petro etiam Nauarro cũ copiis quas ducebat, & regni ordinariis equitibus bellicisque tormentis vniuerſam Ducis ditionem eumque capere mandauit. Interceſſere proceres ac nominatim Magiſter equitũ, Albanusque vt ſeueritati modus eſſet precantes meliora de Duce polliciti. Dux ipſe metu propoſito ceſſit, qui benignitate vinci non potuerat. Nauarreti, Treuigni, Oconis, Redecillæ, Daualilli, Ribæque arces tradidit, vti erat iuſſum : præterea Balmaſedæ arcis regia datam antea præfecturam reſtituit. Albanus earum arcium ſequeſter conſenſu deſignatus, atque ii Præfecti quos ipſe ſingulis daret. Ita Rex mitigato animo eorum quę prius commiſerat ſupplici veniam dedit. Neq; multo poſt Antonio Manrico Treuigni Comiti Ducis filio ſenſim eas arces reddidit atq; diſſimulanter. Clementia ſæpius quam ſeueritate reip. ſanantur vulnera. Diſſidiorum certe nebula opportuna benignitate, quaſi ſolis radiis depulſis vnde ſæua tempeſtas inſtabat, lux rebus reddita eſt & optata tranquillitas. Errant, qui in populi & procerum beneuolentia nihil opis repoſitum putant, omnia regis metus. Itaque ad Ducem Alburquerquium amplius promerendum de Ioannæ Aragoniæ neptis ex filio Cæſarauguſtano Præſule coniugio cum eius maiori filio conſilia agitata. Quod tamen connubium non coaluit: ac puella Ioanni Borgiæ Gandienſi Duci poſtmodum data coniux eſt.

De variis coniugiis actum. CAPVT XI.

CAEſar vno tempore Regibus Gallo & Ferdinando infenſus Ferdinandum accuſabat in Caſtellæ rerum procurationem pręcipitanter inuaſiſſe controuerſiis cum ipſo nondum compoſitis, neque lite diiudicata. Grauis ignominia viſa eſt armisque vindicanda iniuria. Tria millia Germanorum vti ferebat fama, in Neapolitanos fines immittere cogitabat, quo gentem ad rerum nouarum ſtudium concitaret. Simul vt Aragonii Cardinalis conatus iuuaret Calabriæ Duci in Italiam pertracto paternum regnum reſtituere parantis, præſidiis vndique ad id obtinendum petitis præ vindictæ ſtudio nulla nepotis cura. Neq; deerant rumores ſuſpicioni ſubiicientes Magnum Gonſaluum quaſi præſentium rerum tædio quietis impatientia conſilii eius particeps eſſet filia etiã maiori nupta Calabrię Duci. Deſtinare ꝑterea Põtifici obſequi, copiarũ eius & noui cõtra Venetos belli cura ſuſcepta. Mẽdacio habita fides, quoniã ad id inuitabatur annuo ſtipẽdio aureorum ſexaginta millium. Quia honeſtiſſima cõditio erat, famæ credebatur paſſim. Verum hæ ſuſpicionis erant: inane prorſus quod de Cæſare ferebatur. Breui enim eſt intellectum vires illas, vnde rumores alebantur, velle in Mediolanenſes fines & contra Venetos conuertere : vtriſque inferre bellum. Rex tamen Catholicus ex eo cautior, acriores cuſtodias circumdedit Duci Calabrię, ne è curia ſe inſcio poſſet elabi. Simul Ripagorſæ Comiti mandauit, vti Cardinalem Neapoli Romam prorſus amandaret. Facto quidem alia prætenta ſpecies eſt, ſed rumoribus plane nulla fides habita ad id vt recurreretur, effecit. Gallię Regem expoſtulabat Cęſar Gheldrię ducem ſubleuare eo bello, quod Belgicis finibus importunus diu intulit. Præterea Burgundiæ fines armis vexaſſe, quo tempore in Italia Ferdinandus agebat, eius conſilii particeps, vti ille accuſabat. Ad hæc colloquium inter duos Reges Sauonæ inſtitutum ante, ſuſpectum monſtri profecto ſimile aliquid allaturum credere. Coniugium Claudiam inter & Carolum toties pactum diſturbari : ac ipſo tempore agi de nuptiis regię puellę cum Engoliſmorum Duce dolebat dolebat ſcilicet impenſe : vbi reſciuit impedire conatus Cardinalis Rhotomagenſis opera. Cæſaris votis multa patrocinabantur. cęteris omnibus validius fundamentũ, in fędere ad Hagenaũ facto Mediolanenſis principatus iura Gallo ſimul & Philippo Principi Cęſareo diplomate confirmata filiorum connubii inter eos ſpe certa fideque data. Coniugio diſturbato indulgentiam conceſſam fore irritam. Ferdinando ea res curæ admodum non erat, quippe Mediolani principatus iacturam regni Neapolitani ſucceſſore Carolo nepoti relicto ſatagebat compenſare fędus violatum , alterius fæderis mota fide. Galli aures Cæſaris poſtulatis ſurdę erant. Sic ille animum in Angliam reuocauit

t Mariam eius Regis filiam Carolo iungi cupiens. In quo eo vsque progressum est, vt puellæ dotem designarent ducenta & quinquaginta aureorum millia: diem & locum elebritati nuptiarum præfigerent. Additum etiam vt Ferdinandi & Ioannæ Regum onsensus exposceretur, ac renuentibus nihilominus connubium constaret. Cupiebat nglus hoc coniugium, in quo tantæ commoditates inerant coire. Maior tamen & opior cura solicitabat Ferdinandi voluntate sibi toro Castellæ Reginam iungendi; uod sperare non temeritas sed amentia erat. Dissimulabat tamen Ferdinandus spe ini senem lactans: ne se auersum coniugio prçberet Catharinæ filiæ & Vualiæ Princis pacto. Anglus tempus extrahere aliam ex alia moræ causam nectere, ea cunctatione torquere parans quod maxime optabat. Fraus vtrinq; eludebatur fraude, ac veluti cōriarum in vno corpore ægritudinum complicatio vtrosque male habebat. quo mor- fere Principes magni laborant, expugnantibus inter se studiis vita componitur haud i molestia labeq; eorum felicitatis. Mors Angli breui subsecuta intempestiuos interpit conatus. Pleriq; vulgo Ferdinandum accusabant, quasi Gastoni Fuxensi leuiro Reginam filiam coniugem destinaret suis & Galli auunculi viribus regnum Vascom adepturo: quod illi iniuria ereptum prædicabant. Sed & Hispanum peculiaris do- incitabat, & studium eos Reges vindicandi ob auersum penitus à se animum: nullam termissam occasionem susceptam simultatem testandi. Recensque apertum odii cumentum extiterat Lerini Comite ditione spoliato nulla sui absentis cura, quamgnari sororii iniurias ac in eius præsertim patrocinio delitescentis, pro suis habitum. Eo maiori offensione quod legibus disceptare, vti post suum aduentum expetie-, profugo ditione restituta recusarant, parato quamuis mulctam subire, quam dele- consensu iudices iuxta leges indicerent. In Germaniam peruenerat Ioannes Emael minori iam apud Cæsarem gratia & auctoritate quam antea. Miseros cuncti destiınt: neque mala in vno gradu resistunt. Delusus ergo spe sua ac suscepti frustra itiris pertæsus reuocare cupiebat, atque in Hispaniam redire. Eo consilio petiit à Feriando è duobus alterum. Vt eius venia reduci bona pristina reponeret, atq; eo lohaberet, quem generis nobilitas & priora merita postularent. certe cum vxore & eris in Lusitaniam ire concederet. Quod si iustissimis postulatis non moueretur, farum haud dubium quod solent homines desperati. Nullam esse potentiam cui non periculum etiam ab inualido, præsertim si ad vires furor accedat. Nullum respon- n datum: maiores noxæ erant, quam vt veniam speraret. Ita è patria exul miseriis opertus ac profugus minori quamuis Principis fauore ingenii tamen acumine dexteiteque agendi, dissidiorum inter eos Principes sementem facere impedire concorm nunquam destitit egregius dissidiorum artifex. Iuuabat conatus Bernardinus ruaialius Pontificis ad Cæsarem legatus. Sic vulgo suspicati sunt homines. conieræ accommodata fides propter turbidum vtriusq; ingenium parem actionum varitem. Et quoniam Cardinalis propinqui, à rebus Ferdinandi auersi regni procurato- n esse constitutum ægre neque dissimulanter ferebant. Suscepta sinistra aduersus rdinalem suspicione Ferdinandus à Pontifice porro petiit Legati munere detracto n actutum Romam reuocaret: acerrimam discordiarum facem amoueret. Quod æ- quidem sed impetratum est tandem.

De Caroli Principis in Hispaniam aduentu actum.
CAPVT XII.

Ellicos apparatus à Cęsare institutos declarauit euentus non ad occupandum Neapolitanum imperium, vti erant homines suspicati & fama ferebat, pertinere: sed adsus Gallum Regem pro Mediolanensi principatu & Venetorum ditione. Ferdinan- Rex & Pontifex, ne ex eo initio veniretur ad arma, solicitare non desistebant, sin mi- pace facta certe pactis induciis viam aliquam concordię inirent. Id Cęsari nō placepactum fieri nisi magno suo commodo adiunctis conditionib. quas Gallus non proe dignitatis memor, insolentiæ omnis impatiens. Omissa igitur pacis mentione, Cæ- Margaritæ filiæ Belgarum procuratione delegata se in iter dedit Italiam versus mense uario salutis anno millesi. quingentesi. octauo auspicante. Proximo mense Tridentum uenit modicam vrbem in Alpium faucibus sitam. In ea solenni cęremonia more maım, cum in Italiam ad imperii coronam contenderent, selectum Imperatorem dinam antea Regis Romanorum nomen tantum prætulerat. Brandenburgensi rchioni imperii militaris summam detulerat ad iter prosecuto. Copiæ exiguæ

1508.

erant, neque magnis conatibus idoneæ vires. AErarii inopia premebat magnis sempe molitionibus aduersa. Regi tamen non poterat generosus ardor animi quin viribus ma iora captaret. Bellum ad Cadori vallem ditionis Venetæ inchoatum est, cum repent nuncius Heluetiorum quinque millia Gallicis stipendiis in Italiam festinare, Cæsaren in Sueuiam reuocauit, si conuentus Sueuici auctoritate disturbaret eas copias. Nihil e diligentia profectum. Nouo tamen nuncio, Gallicas copias in Lucemburgenses fines ir rumpere eo continuo quasi belli Italici oblitus accurrit. Pudenda inconstantia ac cõsili orum varietate circumactus irrito sæpe conatu cogebatur in medio cursu deficere: mo liri multa, nihil ad exitum perducere cum ignominia labeque. Eius discessu maior Ger manorum pars, qui in Cadori valle manserant, signa deseruere castraq;. Duo millia qu supererant, à Venetis copiis maiori numero somno meroque sepultos ante lucem im pressione facta improuiso aduentu conciderunt. Longe alia Ferdinandi Regis ratio e rat agendi. Arrepta quamuis atque certis præsidiis Castellæ procuratione stabilita, me mor tamen rerum humanarum, quæ fluxæ & instabiles, sępe in contrarium migrant, nec ignarus non paucos obstinata mente rerum nouarum consilia agitare, nullo loco de esse, vigilare, quosdam terrere metu, aliorum inuidiam beneficiis expugnare. In eo nu mero præcipue se ostentabant Alfonsus Manricus, Roderici Mantici Magistri D. Ia cobi filius idem Pacis Augustæ pręsul, & Cataniæ in Sicilia Episcopus Petri Nunni Gusmani Calatrauę Clauigeri frater. Ii postquam deserto Ferdinando Philippo Reg adhæserant, sublata emergendi spe dum is rerum potiretur, ex desperatione animos ob stinauerant, priorem errorem nouo & grauiore cumulantes. Pontifex de ea re appella tus, Toletano & Burgensi Pręsulibus inquirendi in eos Episcopos potestatem fecit. Ad uersus Regem tantis offensis irritatum tueri innocentiam qui possent? Alfonsus Manri cus fuga in Belgas concedere tentauit. Captus tamen non procul Santanderio in Astu ribus à Francisco Luxano Trasmierę seu Vltramontanorum tunc Prętore, aliquandi in Atiensæ arce detentus, demum in Toletani potestatem, iuxta Pontificis mandata es contraditus. In Germania Iacobus Concillus Giracii Episcopus à Ferdinando legatu Cæsarem, vti erat mandatum, monere non desistebat: Carolum Principem in Hispa niam mitteret. prouincię moribus à prima ętate imbui ad stabiliendam successionẽ & studia gentis confirmanda, q̃ res alia fore salutarius. Ferdinando ipso superstite ausurun neminem ea iura mutare: eo sublato quin proceres Ferdinandum Infantem nota proba taque indole natum educatumque in Hispauia fratri præferrent, neminem possi vlla arte aut viribus præstare. Rebus in Hispania turbatis, quî Italiæ imperium staret Perspicaci & cauto Ferdinandus ingenio auertere mala cupiebat, quæ repudiato eiu consilio in Hispania paulo post sunt subsecuta. Nunquam enim Cęsar adduci po tuit, vt Carolum concederet in Hispaniam venire nisi rerum secum procuration participata, regiorum vectigalium parte concessa, vnde inopiam suppleret subsidia que parata haberet variis & arduis conatibus sæpe supra vires susceptis. Quibus pro mouendis præter alia mille & quingentos milites, Gallo à Ferdinando auxiliare datos ad se traduci postulauit. Verum Franciscus Omedes ad id à Ferdinando mis sus effecit vt in Galli fide & obsequio perstarent, nulla cura Brandenburgensis, qu eos quasi Cæsaris subditos neque iussis obsequentes neque respondentes ad nomina maiestatis reos pronunciarat. Enimuero Cæsar rerum in Castella arbitrium arroga bat sibi: irritatis amplius voluntatibus, quod Andream Burgium rursus à Cæsare le gatum Hispaniæ aditu prohibuissent. In quo grauissimam contumeliam continer ille quidem interpretabatur malo vindicandam iniuriam, si vires voluntati pares sup peterent. Rex Lusitanus his contentionibus liber nominis famam per omnes Ori entis oras latissime propagari, anniuersariis nauigationibus struere opes, nouis iden tidem victoriis maris Indici imperium occupare, inuicta virtute ducum pariter & militum, neque minori felicitate. Calecutii & Cambaiæ Reges maxime infenso Lusitanorum conatibus, eoque Cocini aliosque minutos Reges vexatos bello, quai Lusitanos portubus exciperent, commercioque subleuarent victos sæpe acie multis que illatis cladibus castigarunt, quasi frænis asperioribus domita contumacia, pauci innumeros, indigenas aduenæ ex vltimis orbis partibus.

Ferdinandus in Bæticam abiit. CAP. XIII.

BAEtici proceres ægre tulerant nullam eorum rationem à Ferdinando Rege fuisse habitam, cum primum rediit in Hispaniam: & qui Castellę procerum voluntates magno redemerat, nihil ipsis, qui neque potentia neque opibus illis concederent, à sene parco esse datum. Inuidia in pręceps dabat alienis semper incrementis anxia: dignitatis tamen species obtendebatur. Cunctos ea molestia premebat. prę cæteris tamē Petrus Fernandus Corduba Prieghi Marchio & Egabri Comes de iniuria expostulare, parati dolorem vindicare, si qua se occasio obtulisset. Accidit vt in rixa populari temere Cordubæ concitata, regii ministri è sontibus vnum in vincla raperent. Ioannis Ariæ Cordubensis Episcopi aulici correptis armis captum per vim eripuere ne in custodiam daretur. Commotus ea temeritate Rex Burgis, vbi erat, misit Fernandum Gometium Ferreram quatuoruirum in curia rerum capitalium, vt quęstione habita noxam eam vindicaret legibus. Inchoata, vt erat mandatum, cognitione Prieghi Marchio monet, ne vlterius progrediatur priusquam abs Rege noua veniant mandata: esse quæ cum illo cōmunicanda videantur, interim tamen vrbe discederet. Non audacia sed temeritas erat, regia auctoritate armato iudici obsistere. leuius crimen grauiore cumulatū. Negat ille facturum quæ Marchio volebat, ac potius illi & fratri verbis Regis mandauit, continuo ex vrbe discessum. Grauis ea contumelia visa est, neq; dissimulanda iniuria. Contracta militari manu, neque cum vrbano senatu communicata, captum iudicem in Montillię arcem suæ ditionis custodiendū misit: ac deinde paulo post libertati reddidit iussum Corduba abstinere, malū indicto pareret minatus. Insolens facinus maiori Regē impleuit ira, tēpore minime idoneo turbari Marchionis importunitate rēp. Eo festinare cōstituit certus vindicare ne prauum exemplum dissimulatione in plures diffunderetur. Mensis Iulii fine Burgis profectus Arcos, vbi Regina erat peruenit. Tunc Ferdinandum Infantem vię comitem esse voluit, specie quidem valetudinis tuendæ, re à matre abstrahere erat destinatum, ægre quamuis ferente filii absentiam. Dies aliquot Vallisoleti consumpti. In eo municipio Ioanni Riberæ limiti Vasconum præfecto mandatum est vt eum suis cohortibus circū Arcos tenderet Reginæ præsidio futurus. Si qua vis existeret Magistri equitum maris Pręfecti, Albanique in eo tractu morantium, opem si opus foret adiungeret. Militari delectu contractas copias se comitari Rex voluit vlcisci iniuriam constituens: qua violata regia auctoritate, nisi esset occursum salutari seueritate periculum erat ne respublica tempore importunissimo turbaretur. Hispali quoq; Enecus Velascus Vrbanus Prætor voce præconis denūciauit, ciues vt sexaginta annis minores, maiores viginti, parati essent Regē prosequi cum armis, aut quē ille iussisset, Marchionis insolentiā vindicatum. Gonsaluus cognita Regis ira, iræque causa de euentu solicitus his omnino verbis ad Marchionem litteras dedit. Super errore commisso id possum tantum scribere: fore salutare consilium si " continuo ad Regem supplex venias in eius potestate futurus. Quod si feceris, vindictam " denuncio sed tolerabilem, si renuis, exitium. Anxius ancipiti periculo Marchio patrui monitis obtemperare tamen decreuit. proceres etiam lenire Regis animum, gnari id exemplū ad omnes pertinere seu seueritatis seu clemētiæ. in vnius causa cunctorū fortunas & dignitatem disceptare. Gonsaluus præ cæteris querebatur acerbiorem, quā par esset, vindictam parari. Pœnitentiæ argumento ad Regem vltro venire, quid amplius sequire vellet? Imprudentis Iuuenis noxam Alfonsi Aquilarii patris meritis donari num æquum videretur, in bello non ita pridē occisi, vt maxime recētes ipsius labores & molestiæ grates de memoria excidissent? Regi certū erat, nullis precib. moueri, gratię inexpugnabilē prestare. Ita Marchio omni alia spe destitutus Toletū, quo Rex processerat, veniens se suaq; eius clementię permittit. Iussus ad vigesimum lapidē à curia abesse arcesque tradere fidei obsequiiq; pignora continuo obtemperauit. Cordubam vbi ventum est, Regem prosequentibus equitibus mille, peditibus triplicato numero, Marchio è vinculis more gentis causam dicere est compulsus. Postulatus lege maiestatis à Fisci procuratore, nullum criminis responsum dedit, precatus tātummodo Regem si nō veniam certe vindictę modum. Maiorum meritis eam gratiam daret, noxamque condonaret, in posterum meliora polliceri. Peracta cognitione nonnulli e Cordubensi nobilitate, quorū maior noxa extiterat, capitis damnati sunt, aliis e plebe laqueus vitæ finis fuit. Alfonsi Carcami & Bernardini Bucanigię in tecta ędesque sęuitum est: quo supplicio perduelles gentis instituto vindicari solent, vt sint reliquis documento, & supplicii magnitudine perterrerentur alii. Duorum noxa præcipua, cum quatuoruiro iniectæ sunt manus affuisse, Marchionem familiæ nobilitas tutata est, vltroque ad Regem venisse culpę depreca-

torem, vt lenior vindicta esset & tolerabilior. Exilii tamen indicta pœna ab ea vrbe perpetui, ex vniuersę Bæticæ finibus dum Regi placeret. Pręterea arces omnes demptę sunt, Montilliæ ædes arcis adinstar à fundamentis euersæ. Maius id tamen supplicium quibusdam visum est quam pro delicti modo. Ac Gonsaluus Regis seueritatem sæuitiæ proximam detestabatur: quem neque defunctorum, neque superstitum pręclara facinora flecterent: opes maiorum sanguine fundatas euerti impense dolebat scilicet. Occultis hæc sermonibus & inter fidos agitata ne infensus animus irritaretur amplius. Magister equitum apertius dolere, ac duo in causa accusare potissimum. Contra morem maiorum institutam contra Marchionem cognitionem, nunquam Magnatum seu Dynastarum causam aliis delegari iudicibus consueuisse. Regi soli in eos animaduertendi fuisse facultatem. Eum semper honorem ordinis dignitati habitum. Deinde se auctore Marchionem ad Regem venisse: sic in eius supplicio violatam fidem suam expostulare. Periculum erat ne alienato tanti viri animo, regnique finibus digresso noui ac turbulenti motus existerent, Ferdinandi nondum auctoritate satis firmata, multis in prouincia ex arcano æmulis. Corduba Henricus Toletus & Ferdinandus Tellius Iureconsultus Romam legati sunt verbis Reginæ obsequium Pontifici delatum, quod eatenus officium præstitum non erat temporum multa varietate. Iisdem diebus Bernardinus Caruaialius Cardinalis detracto legati munere, quo in Germania fungebatur Romam euocatus est. Ferdinandi id Regis votis ad amouendam suspicionem eum ad Cęsarem inclinare, datum. Neapoli Hungarię Regina decessit ea inopia vt funeri exequiisq; Prorex de publico pecuniam suppeditaret. Sepulta est in ea vrbe ad Petri Martyris: qua in æde Reginæ etiam matris tumulus extat. Corduba Ferdinandus præcipiti autumno discedens Hispalim iniit insigni ciuium apparatu, pompa, plausuque. Aderant Ferdinandus Infans, & Germana Regina præcipua spectaculi pars. Henricus Assidonius minor ætate à patre relictus in coniugium pacta Maria Gironia in Petri Gironii (puellæ is frater erat Comitis Vreniæ filius maior ardenti iuuenis animo) tutela ex patris testamento acquiescebat. Petrus & suis opibus & sororii viribus concitare in prouincia motus: ipsi quin etiam Prieghi Marchioni opem ferre tentauit. Feruor ætatis agebat in præceps. Assidonius neque iuuare eos conatus, neq; repugnare alieno imperio obnoxius propter ætatem & imbecillitatem sensus. Regi destinatum erat, conatus coercere, Assidonii arces in potestatem redigere. Eius iram, quo tempore Bæticam petens Vallisoleti substitit, Vrenię Comes veritus filium in potestate futurum recepit, arcesq; adeo traditurum Regi. Magister item equitum pro Assidonio sororis filio se vadem obtulit officio non defuturum. Promissis non responderunt facta. Rege Hispalim appulso tum Petrus tum Assidonius restitere Assidoniæ: neque Regem, vti par erat, salutatum accessere: ne euocati quidem nisi necessario cunctanterque. Hispalim tandem vbi venere, Petrum Gironium ea tutela moueri, atque Hispali & Assidoniæ finibus discedere iussum est. Contumaciæ merces exilium. Assidonio quoque mandatum arces, vti ante conuenerat, traderet. Graue mandatum est iussum: neque morem gerendum. Nocte quadam in Lusitaniam vterque discessere regia seueritate commoti: at præcipue suscepta suspicione Assidonio nouam sponsam destinari, priori pacto rescisso, filiam Cæsaraugustani Pręsulis, atque ex eo Regis neptim: mutatis equis festinantes retinere non licuit: quod erat vindictæ proximum, Pręfectis, vti arces dederent iussum est, malum nisi obtemperarent passuros. Nieblæ & Trigueri Pręfecti parere recusarunt. Mercado quin etiam quatuoruiro rerũ capitalium ad id misso, ac de deditione appellanti Nieblæ incolæ portas clausere. Graue facinus missę abs Rege copiæ breui vindicarunt oppido per vim capto direptoque. Crudele exemplum, paucorum culpam etiam innoxios luere: sed quo commoti cæteri mox imperata fecerunt. Hispalensi Præsuli aliis viris primariis quasi sequestris arces sunt traditę: ac regio consilio in Petrum Gironium cognitio permissa. Offensis noua seueritate proceribus Magister equitum litteras expostulationum plenas ad Regem dedit, qua in cęteris libertate fiduciaq;. Regi tamen deliberatũ erat procerũ contumaciam frænare fastumque contundere. Id dũ assequeretur quid homines loquerentur, pensi non habere. Toletanus qui Tordesillę substiterat, regios conatus consilio & opera iuuare, malis medendi prouinciamque pacandi eam tutissimam esse viam, ac vestigio sæpe calcandam omnibus sermonibus dictitans.

De Africa rebus. CAPVT XIIII.

DVm Bæticæ fluctus in malaciam componuntur autumnus abiit. Belli Africani cura solicitabat: Lusitanisq; auxilia sunt missa in ea prouincia periculo proximis. Ferdinandus Rex quasi ex altissima specula in omnes partes despicere non cessabat, vniuersam Christianam rempublicam animo & prouidentia complexus. Ea tempestate spes atque opes cunctorum in eo sitæ erant. Phutense regnum cognitum est in partes deductum tumultuari, à Rege Mauro duobus eius fratribus dissidētibus. Opportunam ex eo occasionē oblatam rei Christianæ noua expeditione in Africa promouēdæ, Mauros impugnandi. Valida classis in Malacæ portu instructa. prædatoriæ Velesii Gomeræ biremes nostris nimiū assuetæ littoribus Granatensem oram nudatam præsidio nautico late deprędatæ sunt. Accurrit Petrus Nauarrus, cui expeditionis Africanę summa permissa erat. Aliquot biremibus captis nostris spoliis graues, cæteras est insecutus ad insulam Velesio obiectam commune piratarum perfugium. Arci eius insulæ, cui Penonio est nomē, impositi præsidio ducenti milites, visis nostrorum triremib. suspicati vrbem Velesiū petere, relicta arce in continentem traiecere ciuibus præsidio futuri. Arripuit occasionē Petrus Nauarrus arceq; continuo capta, quoniam portui imminet & exaduersum vrbis sita est excussæ inde tormētis pilæ nihil ciuibus tutum reliquere, prorsus vt in subterraneis speluncis conditi salutem tutari necesse haberent. Capta est arx ad decimum kal. Augusti. Cōmoda imprimis ea possessio visa est de Africa cogitantibus, munitæ operibus militare pręsidium decernitur. Lusitanis ad oram Oceani maris cum Mauris bellum erat. Proferendi fines opportuna videbatur occasio oblata. Zeianus, Phutensis Regis patruelis, si se duce confiderent, Azamorem nobilem eo tractu vrbem venturam in potestatem pollicebatur. Maurica fides plerisq; suspecta erat: sæpe antea pacta conuenta ludibrio fuisse. Rex tamen Emanuel Mauri verbis confisus parata classe quadringentos equites pedites supra duo millia mittere in eam rem constituit ductore Ioanne Menesio magno rei militaris aduersus Mauros vsu, magna peritia viro. Olisipone ad septimum kal. Augusti profecti, idoneisq; tempestatibus ad littus Africæ prouecti opinione se falsos inuenerunt Maurica fraude delusos. Ciues enim, qui magno numero erant, vrbem eximie tutati sunt. Zeianus tamen impostor eo terrore à ciuibus quas voluit conditiones expressit, sicque Lusitanis desertis, quod fuerat initio propositum, ad hostes transiit. Irrito Lusitani conatu metuque maioris mali naues repetiere. Sæuiebat ventis mare. cæca & humilia vada prope vsu tantum indigenis nota, minori præterea ęstu, quod luna senescebat. Sic naues aliquot in iis vadis hæsere vnaque triremis. Reliqua classis quia cursum tenere non potuit, ad fretum Gaditanum deflexit. Necessitate factum vertit in bonum. Phutensis enim Rex Lusitanorum audacia irritatus, an nominis famam extendendi cupidus contractis numerosis copiis equitum peditumque Arcillam circumsedit ad quartum decimum kal. Nouembris die Iouis vrbis pręsidio præfectus Vascus Coutinus Borbæ Comes primo die hostium impetum magna virtute sustinuit. Verum die proximo muri parte strata ruinis aditu; patefacto Mauri in vrbē vi irrupere. Pugnatum est in plateis acriter multis cadentibus, Comes brachio sagitta icto in arcem se suosque, quos potuit in ea trepidatione, recepit, haud satis munitam instructamque commeatu, bellicoq; instrumento vt in nullo tali metu. Impugnata arx tormentis bellicis cuniculisq; vndiq; sub terra excauatis. Quanto in periculo obsessi versaretur, Tingi vbi Ioannes Menesius agebat, & Hispali, quo Ferdinandus venerat, breui nunciatum est. Menesius classe ad ea loca delatus instituto biduū cum hostib. certamine, pulsisque arcis propugnaculo, quod ceperant, obsessos supremo exitii periculo eripuit commeatu & milite in arcem illato. Petrus quoq; Nauarrus Heraclea, vbi cum sua classe erat, iussus à Rege est eodē festinare. Præcessit Ramirus Gusmanius Cęsariani Prætor naui trecentos pedites, aliquotq; vrbanos equites auxilio secum ferens. Cum spe defensionis obsessis animus etiam accessit. Menesio & Ramiro in arcem ingressis non tueri mœnia, sed eruptione facta cominus cum hoste pugnari ausi procul Mauros à fossa remouerunt. Aduentus Petri Nauarri eo delati tertio kal. Nouemb. fluctuantes inter spem & metū Lusitanorum animos porro confirmauit certa victoriæ spe. Continua enim globorum procella classis displosis tormentis quassatos afflictosq; ex aperto latere Mauros deserere castra coegit: ipsumq; Phutensem Regem incensa vrbe Alcasarquiuirum cum copiis redire. Clara in præsenti victoria, in posterum vsui fuit territa eo exemplo Maurica gente, ne eodē impetu alias Lusitanorum eo tractu arces inuaderent, quasi ex vicina Hispania ad vim arcendam auxiliis paratis. Eduardi Menesii pro patre Ioanne Menesio Tarocæ Comite, Tingi Præ-

fecti,& Roderici Sosę Alcasarum obtinentis animi sunt à metu confirmati,quem si Arcilla esset amissa ingentem conceperant diu & ipsos sustentare non posse. Misere duces in Lusitaniam & Castellam litteras de victoria laureatas læti successu. Emanuel Rex cognita victoria tum Petrum Nauarrum & Cæsariani Prætorem amplissimis verbis laudatos,sex cuique aureorum millibus muneratus est: quod illi munus accipere recusarunt contenti pręclarique operis conscientia & de regis sui munificentia maiora præmia sperantes; tum Regi Catholico ita gratias opportuni auxilii egit, vt non obscure se læsum significaret Penonio arce à Nauarro occupata,quippe regni Phutẽsis parte,quod illi impugnandum iure finium erat per conditiones antea attributum. Excusauit Ferdinandus Velesium cum contributis arcibus sui iuris esse, neq; Phutensi Regi obnoxiam sed Regi proprio seruire. Vt res tunc erant oneri potius Lusitanis quam lucro, magna necessario impensa eam arcem retinendam fore, ne Granatensi littori ex ea profecto piratæ imminerent. Et alioqui si ad Phutense regnum pertinere esset exploratum,libenter ea possessione cessurum cum primum ea ipse parte Africæ bellum inferre fixum haberet. Interim alieno sumptu quid vexaretur? In Aragonia Letini Comes mense Nouembri Arandæ oppido annis quidẽ grauis,maiori tamen animi ægritudine cõsumptus, propter exiguam opem à Rege leuiro rebus allatam decessit, filius Ludouicus Beamontius prioris aduersus Vasconum Regem simultatis non minus quam fortunarum iurium & actionum defuncti heres.

Fœdus Cameraci ictum. Cap. XV.

IN maxima hyemis sæuitia, qualem non viderant Ferdinandus Rex Hispali relicta in Castellam redire necesse habuit. Festinationis gemina causa extitit. Petrus Gueuara Dieghi frater ex Germania indissimulato habitu vesteque plebeia per fines Cantabriæ in Hispaniam ingressus, atque ad Pancoruum captus fuerat. De eo Septimancis, quo deductus est,quæstione tormentis habita cognitum, multa proceres arcano cũ Cæsare consilia agitare reip.exitialia. In eo numero atq; indicio principes erant Magnus Gonsaluus,Anagari Dux,Vrenię Comes.Quia probabilia,vera dixisse index creditus est.Sæpe etiam falsum quæstione expressum veri vicem obtinuit.Deinde Infantatus Dux cum aliis proceribus conspirare nunciabatur aduersus Ferdinandum Regem: quodq; vehementius vrebat Hispani Cardinali conscio atq; participe,ita tamen vt neq; flammam inuidiæ accenderet, neq; pro auctoritate penitus restingueret. Grauis plerisq; seueritas Ferdinandi erat,suum quisq; dolorem quasi ignem,reip.ruina lenire non dubitabat.Suspecta imprimis Gonsalui & Magistri equitum familiaritas erat,atq; rebus omnibus animorum coniunctio. Offensus vtriusq; animus ingentesq; spiritus timebantur, oblatam doloris vindicandi occasionem non prætermissuros. Infantatus Duce placando sanandoq; Tendillię Comitis prudentia multum iuuit,pro ea propinquitate monentis eũ monentis necessarios lubricæ viæ ne insisterent. væcordiã multis exitialẽ paucis commodo fuisse.si quid offenderet in rep.meliora in voto haberent, qualiacunq; tolerarent. Reliquos Rex ingenii dexteritate qua metu, qua blandimentis & beneficiis sedauit. Ac nominatim cum primum per Vectones Salmanticam appulsus est Villenium sibi deuinxit pro Villena & Almansa, quæ ille expetebat,oppida,annuo vectigali designato,quantum ex iis oppidis percipere esset solitus additis insuper, quo gratius esset donum,in Granatensi regno oppidis Toloxio & Monda. Honesta æquaq; compẽsatio ipsi etiam Villenio visa est. Cæsari propositum erat cum Gallo Rege pacisci: æquum se omnib.controuersiis præbere si Ferdinandi amicitia renunciata, acceptas potius ab illo iniurias ferro &alienis viribus vindicaret,dolores vlcisceretur tum veteres multos,tum recẽtes Andrea Burgio legato suo finibus prohibito & capto Petro Gueuara internuncio,digna videlicet supplicio contumelia. Vti in colloquium de pace veniretur cõstitutum erat. Margarita Princeps pro patre vicaria, Rhotomagensis Cardinalis Pontificis & Galli Regis nomine de conditionibus disceptarent Cameraci vrbe ad confines Gallicæ & Belgicę ditionis primaria. Accessit vltro an inuitatus Iacobus Albion pro Ferdinando Rege in Gallia orator, Gallum inter & Cæsarem fædere facto Ferdinandũ excludere destinarãt.Summa tamen Pontificis cõtentione commutata repente voluntate, vt tres Principes inter se & cum Pontifice,de quo sæpe actum erat, armorum societatem constituerent,impetratum aduersus Venetos iniustos multarum vrbiũ possessores:quas superiore tempore aliã alia de causa veris dominis detraxerant,Pontificũ quoq; violata maiestate diuinę proxima.Initi ›› fęderis hę leges fuerunt. Sociis bellum cũ Venetis esto donec singuli ereptas sibi vrbes ›› & oppida recipiant. Qui prior sua obtinuerit, alios nihilominus socios iuuato,dum & ipsi

ipsi suæ sint partis & voti compotes facti. Cęsar & Gallus per se ipsos bellū administrāto: neq; id munus ducibus delegāto. Bello inchoando Aprilis kalendæ designatę sunt proximi anni. Quo tempore Cæsar pollicitus est Gallo Mediolanensia iura nouo diplomate confirmaturum, numeranti modo in præsenti centum aureorum millia in posterum fide data opem ferendi, dum Cęsar sui iuris vrbes Venetis auferret, neq; propterea ipse cogeretur Gallum iuuare in pari conatu detrahendi Venetis, quæcunq; ad Mediolanensem principatum spectarent. Controuersiæ inter Cæsarem & Regem Catholicū ne fædus disturbarent; cautum vt continuo consensu iudices designarentur qui ex æquo & bono eam litem dirimerent, cum primum bello Veneto finis esset. Additum pręterea vt Allobrogum Ducem ad commune fædus inuitarent Cypri insulæ, quam Veneti occuparant iniecta spe. Item Ferrariensem Ducem & Mantuanū erepta quoque ipsis oppida si communibus armis extorquere vellent. Rapitur in pręceps animus cupiditate inflammatus, neq; in mediocritate consistit. Gallus & Ferdinandus quorum arbitrio Florentini & Pisani suas controuersias permiserant prę studio promouendi pactum bellum Pisanos Florentinis hostibus tradiderunt sententia pronunciata, nulla famę memoria. Sed honesta facto species prætenta est: Italiæ pacem aliter constare non posse, cuius prima cura erat scilicet noua bella & internecina meditantibus. Suspicio fuit Florentinorum viribus vti voluisse aduersus Venetos: ac centum aureorum millibus, quæ Florentini si secundum ipsos causa data esset, polliciti erant Pisanorum libertatem, qui se eorum fidei permiserant, turpi mercatu vendidisse, magno tantorum Principum dedecore infamiaq;, maiori Ferdinandi, cuius clientelę & patrocinio se suaq; Pisani permiserant. Verum quid attinet horum Principum peccata accusare? familiare est cunctis præ studio habendi plura, nihil præterea curare. Aut quis oblata imperii amplificandi occasione leges honestatis & pudoris respiciat? tetra libido dominandi cæteris affectibus maior. Cameracense fædus ad quartū Idus Decembris sancitū est. Margarita Princeps pace facta in Heduos discessit oppida quædam à Gallo acceptura, quæ ex pacto fædere erat Belgarū imperio redditurus. Hoc ipso mense Robertus Salerni Princeps extinctus Neapoli est; Ferdinando filio in tenera ætate relicto hærede non magis principatus, quam perpetui atque exitialis in Aragonios odii: quod consequentibus annis tandem malo fuit. Pueri mater Alfonsi Ducis Villęformosę soror Marina Aragonia nupsit paulo post Plombini regulo ex Regis patrui voluntate. principio is anni proximi Vallisoleti corā Pontificis Nuncio Cęsaris & Galli Regis legatis initi fæderis conditiones iureiurando sanxit.

Classis à Sulthano in Indiam missa contra Lusitanos. CAP. XVI.

Ardebat magnus AEgypti Sulthanus Campson nomine, incredibili cupiditate exturbandi Lusitanos ex vniuersis Indiæ oris. Multa vt in eum conatum ingrederetur barbarum incitabant. Ac præsertim Calecutii & Cambaiæ Reges in eam rem opem omnem & vires polliciti. Accessere in partes Veneti, vti superius indicatum est. Merces Indicas & aromata post Lusitanorum in eas oras aduentum auersas in occasum, quę antea Alexandriam deuehi solitæ erant magno regiorum vectigalium incremento totius prouinciæ & vicinarum gentium fructu, dolebat scilicet impense Sulthanus, dolebant Veneti, propinqui longinquique. Quid faceret? quam rationem incommodo medendi inueniret? Bellum inferret? At multa ab eo conatu retardabant. Incerti bellorum exitus, classis ędificandę difficultas nulla in AEgypto cædua materia, pecuniæ in stipendium oblata ab hoste facultas. Tentare Pontificem visum est, si minis propositis excindendæ in suo imperio Christianę gentis à stirpe Lusitani desisterent. Ita Maurus Franciscanis Hierosolymę pręfectus in Italiam atque Hispaniam legatus in eam rem fuit, vti superius commemorauimus. Parum spei retulit facturos Hispanos quę cuperet. Vim adhibere & metum placuit. Materia aliunde aduecta & ad Cairū elaborata ac tandem Sueciū Rubri maris emporium, quę ciuitas heroum fuit tridui itinere camelis deuecta constructa classis triremium sex onerariarum quinq;. Octingenti Mameluci in eam classem impositi (sic milites vocant Christianis parentib. natos eius imperii robur apprime bellaces.) Vniuersæ administrationi Mirocemus pręficitur natione quidem Persa, cæterum rei militaris & nauticæ peritus in paucis. Suscepta is maritimæ expeditionis cura quamprimum è portu soluit, atq; Rubri sinus fauces egressus præter littus Arabicū superato sinu Persico Dium appulit Cambaię insulam & vrbem nobilem fama & commercio eo confluentium mercatorum. Franciscus Almeida Prætor eius molitionis ignarus Laurentium filium cū octo nauibus miserat ad tuendū Indici maris imperiū, simul vt nauibus, quæ onustę mercibus

Cocino in Lusitaniam ibant, pręsidio esset,ne qua vis extaret. In eo itinere multis Maurorum nauib.in variis portubus incensis, ad Ciaulum in ancoris stabat expositis in terram copiis periculi securus.Eo loco de aduentu AEgyptiacæ classis est cognitũ,seq; Melichiacium pro Cambaiæ Rege Dio Præfectum cum triginta quatuor prædatoriis biremibus Persæ adiunxisse. Priusquam moliri ancoras posset, aut se ad pugnam comparare,hostium legentes littora quinque tantum naues conspexere. Parum eo spectaculo Lusitani commoueri, quippe ex numero suspicati Alfonsum Alburquerquium, quem venturum propediem expectabant,iis nauibus vehi. Dum suspensis animis hęrent, percussa paulo acriore vento vela naues hostiles in portũ intulere. Tunc Lusitani sua se opinione deceptos dolere:improuiso metu cõsternati,arma tamẽ expedire. Atq; eo die eminus tantum pugnatum est tormentis igneis vtrinq; displosis maiori fragore quam dãno. Die proximo Laurentius suorum virtute confisus si cominus ventum esset ad manus impetu facto,in Mirocemi prætoriam transilire tentauit. Frustra is conatus fuit.iniicere harpagones ferreos in hostilem nauem non potuit,grauior nauis sua ne in vadis hęreret veritus, maris pręsertim æstu remittente aquisq; in suum recurrentibus fretum reciproca vicissitudine. Sagittis quoq; & globis ex hostili naui nempe altiori afflicti pleriq; è militũ & nautarum numero: ipse gemina sagitta ictus est grauiter. Accepti incõmodi leuamen aliquod extitit quod Pelagius Sosa & Dieghus Peresius cum sua quisq; triremi inuecti in singulas naues hostium,vtramq; ceperunt. Is finis eo die pugnæ fuit haud satis cõmodæ. Die tertio Melichiacius qui in subsidiis manserat retro,cum suis biremib. in portum inuehitur. Eius aduentu desperata Lusitani victoria nouoq; metu proposito in altum cedere, suosq; certo periculo eripere tentant. Ergo de media nocte sublatis velis e portu egredi contendunt. Non latuit ea res hostes quippe propinquos neque desides: ac miseros plerumq; cuncta pſidia destituunt,cadunt præpostere q̃ prudenter erant cogitata. Cedentes vrgent barbari,atq; impetu in prætoriã facto q̃ postrema ibat, vnam multæ circumstantes premunt. Crebris tormẽtorum ictibus verberatis lateribus, laxataq; asserum cõpage vndã accipit: nouoq; aquæ pondere grauata hæret in vadis. Triremes opem ferre conantes recedens magno impetu ęstus impedit.id quoq; incommode accidit. Destitutam tamen hærentemq; nauim accedere prope hostes non audent. Tormentis eminus verberant,resistunt acriter Lusitani,vt tempus dabat quamuis exitio proximi virtutis memores. Acuit desperatio animos,certum in periculo præsidium, sæpe ex metu fiducia orta. Laurentio fæmur graui vulnere ictum est, globus alter paulo post in pectus impactum misere discerptum perimit. Cadente duce nauis tandẽ capta est: è centum epibatis,octoginta nihilominus cæsis, viginti tantum in hostium potestatem venere plerique vulneribus fædi. Prætoria missa naues aliæ in altum prouectæ se in Cananoris portum intulere: inde Cocinum misere,qui Francisco Almeidæ tristem nuncium afferret, cæsum filium, prætoriam captam reliquas naues vix fuga seruatas, hostili classe Indicum mare constratum. Ille quamq̃ acri doloris sensu perstrictus lugeri filium vetuit. Eo virtutis extremo documento edito, vt parato ad euadendum lembo,sociis fugam suadentibus,vitã sanguinemq; profundere maluerit, q̃ suos in periculo deserere,laudib.potius celebrandũ dictitans. Mortem omnibus à natura propositam laude vituperationeq; distingui. Si cunctis par exitus manet,nobilioris animi esse merito perire. Pugnatũ est fine anni. Prætor Cananorem abiit in vindictam toto pectore intẽtus classisq; apparatũ. Accessit paulo post Alfonsus Alburquerquius. Is suo aduentu ex regiis litteris cõtinuo tradi sibi prouinciã volebat. Excusauit Almeida,sustentandum tantisper dictitans dum Sulthani classem e mari Indico ipse depelleret. Priusquam noui Prætoris auctoritas coalesceret, multaq; nollent,fortassis ventura. Hęc palam: ex arcano autem Alburquerquii ingenium timebatur impotens ac temerarium, vti fama vulgabat. Ventum ad iurgia & rixæ initiũ. Almeida in suscepto consilio perstans captum Alburquerquium Cocinum amouet. Mox instructa classe in mare egressus in Onoris portu aliquot Calecutii Regis naues nactus incendit. Inde in Dabulis portum prouectus,multis in eo nauib. ignes iniecit, eamq; vrbem captam diripuit. Discessum ex eo portu Nonis Ianuarii salutis anno millesquingen-

1505. tes.nono. Dium versus directis proris vbi aduersaria classis stabat in ancoris. Mirocemus cognito nostrorum consilio in mare est egressus pugnandi voluntate. Substitit tamen in vadis, quoniam planiores carinæ erant, vrbe à tergo tormentis in pugna iuuatura, si nostræ naues propius accederent. Aduersaria classis tres magnas onerarias numerabat,tres rostratas maiores,sex triremes,& quatuor alias Cambaię naues, præter Melichiacii biremes. Almeida decẽ & nouẽ naues qua triremes qua alias ducebat: in iis Lusitanos mille trecentos,socios Malabares quadringentos incredibili omnes ardore pugnandi ad non

dubium

dubium victoriæ omen si ad manus ventum esset. Accessere classes ad tormenti ictum; sed repente cadente vento & noctis tenebris impediti à pugna destiterunt. Die proximo repetitum certamen. Præcedebat Nunnius Vascus Pereira in prętoriam Miroceni facturus impetum, à tergo aliis nauibus competenti ordine instructis. Almeida in subsidiis restitit ad omnem occasionem intentus iuuandi suos si qua parte laborarent. Magno animo pari vtrinq; clamore in pugnam inuaditur. Diu acriter dimicatur. primum tormẽtis dein gladiis & contis res geritur. Anceps victoria primum, deinde à Lusitanis stetit. Ex hostibus quatuor millia cecidere. in eo numero ex octingentis Mamelucis vix duo & viginti euaserunt. tanta pugnandi rabies fuit decoris studiũ. Tres onerariæ submersæ sunt, præter biremium lemborumq; magnum numerum. Duę rostratæ, totidẽ triremes, quatuor onerariæ captę in potestatem venerunt. Duces Mirocemum & Melichiacium fuga seruauit proximo perfugio. Miraculo fuit è Lusitanis duo tantum & triginta cecidisse; vulnerati maiori numero circiter trecenti, nulla desiderata nauis. Insignis victoria par omnibus, quæ in India sunt partæ nobilitate fructuq;. Peracta pugna triumphi persimili specie Prętor Cocinum cum classe rediit. In ea vrbe ne controuersię inter Almeidam & Alburquerquium in aperta odia prorumperent, & pars gentis cum parte confligeret in ambos diductę studiis, peropportunus Ferdinandi Coutigni aduentus effecit. Is enim è Lusitania hoc anno missus cum mandatis Almeidam ex India dimittendi in eius locum Alburquerquio substituto, vti erat ante decretum, id tempestiue executus importunos Indicos motus pacauit, vnde maiora timebantur mala. Ferdinandus Rex Salmantica Vallisoletum inde Arcos discessit: vbi Regina filia substiterat hospitio minime cõmodo: atq; ita vt superiori mense Decembri prę frigore in morbum inciderit, aduersus salutaria monẽtes obstinato prorsus animo. Solus pater (tantũ reuerentia valuit à teneris suscepta) vt locum vestemq; mutaret, blandis verbis obtinuit. Mense eam Februario Tordesillam deducit: & cum ea viri corpus ex eius oppidi templo detractum: quod annis cõsequentibus Caroli Augusti filii iussu Granatam delatum tumulo stabili conquieuit. Regina ad vitæ exitum in eo municipio restitit, nunquam ne ex interuallo quidem remittente valetudine, ne voluntate quidem capessendi legibus quamuis debitum à cunctisq; vltro delatum gentis imperium.

Angli Regis obitus. CAPVT XVII.

SIc Ioannę Reginę res erant, cum mortuis verius quam viuentibus & spirantibus numerandæ: Si cultum respiceres seruæ quam Reginæ propior videri potuit, si victus rationem miserabilis, aulicorum exiguus numerus, procul omnis lętitia. Duarum eius sororum dispar sors. Lusitaniæ Regina bonis omnibus, quę prima ad felicitatem vulgus putat; opibus, delitiis, honestisq; solatiis affluebat. Ad hæc numerosa prole felix, hoc ipso anno filiũ Eboræ peperit cui Alfonso nomen fuit, purpurę honos, vita breuis in flore ætatis extincto. Vualiæ Princeps Catharina in Anglia morabatur neq; cælebs prorsus neq; cõiux soceri asperitatem & rebus omnibus duritiem ęquo animo dissimulans, per eum modum satagentis extorquere sibi & filiæ coniugia magnopere ab ipso expetita cum Ioanna Regina & Carolo eius filio. Ratio præpostera & Regibus prorsus indigna: quod accõmodatis officiis & blandimẽtis deberet, velle malo & inconditis actionibus obtinere. Deuorauit illa omnes eas molestias magno & excelso animo: vt quę patientiæ sibi legem indixerat, & facie & morbus atq; animi magnitudine, præ cæteris sororibus matris expressam imaginem reprę̃sentaret. Ne ea incõmoda diuturna tũc essent, eius Regis breui subsecuta mors effecit sabbatho extincti ad vndecimum kal. Maii. Eius obitu non multo post pactum iam coniugium cum Vualiæ Principe, qui regno à morte patris suscepto Henricus Octauus fuit tandem coaluit haud felix faustumq; sed multis potius miseriis obnoxiũ. Atq; illi quidẽ secũdo in Anglia nubere non placebat, quasi tacita diuinatione imminentes ex eo calamitates præsagiret animus. Sic ad patrẽ scripsit, Orare obtestariq; ne eo paciscendo coniugio priuatam ipsius commoditatem votaq; respiceret: sed quod ex re sua modo futurum iudicaret. Et erat Regi patri commodum imprimis eum Principem noua affinitate iunctum tenere propter florentes Angliæ opes viresque Principis indolem, si ex facie considerares, non incommodam. Nequaquam tamen ad spem euentus respondit; ac contra breui ea lętitia luxuriauit. Henrico etiam promptum non erat eo loco vxorem alibi inuenire, pręter restitutionem dotis necessario futuram eo dirempto coniugio. AEtate inter ipsos discrepabant, sponsa aliquot annis maiori, magna spe beneuolentiæ inter coniuges labe, frequenter quãuis contẽpta ratio pſertim inter Principes. Hẽrici corp⁹ & facies eximia elegãtia fuit, incõditi mores accedentib. annis in-

Venerem vita soluta. Enimuero ingenio indulgere quam imperare maluit, seq; frangere, plurium Principũ exemplo, vsque dum ab ecclesiæ imperio & placitis propterea desciuerit, patefacto in ea prouincia hæresibus pestilentibus aditu, quibus misere hodieq; conflictatur. Ita homo amentissimus consiliis omnibus præceps & deuius superstite dum Catharina coniuge, specie quasi fratri maiori antea coniunctæ Pontifex sibi nubendi veniam dare non potuisset, ea dimissa, ex qua tamen Mariam filiam susceperat post patris & fratris fata Angliæ deinde Reginam, duxit palam Annam Boleriam, quam lege de adulteriis conuictam securi subiecit Isabellæ matrem quo hæc scribimus tempore Anglica sceptra obtinentis. Anna occisa Ioannam Semeram sibi iunxit toro, quæ ex partu breui periit. proli tamen incolumi post patrem proxime Angliç Regi Eduardo sexto nomen fuit. Sic in regiã quartis nuptiis vacuam accessit Anna Ducis Cleuensis soror. Hanc dimittere constituens quam ob offensam incertum, sed volens abdicare, vt factum honestatis specie velaret, legem promiscue tulit diuinæ aduersam de soluendis coniugiis. Quinta Henrici vxor Anna Hauarda fuit & ipsa de adulterio conuicta, eoque supplicio subiecta, & quoniam delibato antea virginitatis flore ad Regis torum accesserat. Postremo Catharinã Parram viduam duxit. Hoc coniugium vt stabile esset nulla ex eo proles, mors Regis breui consecuta præstitit: quæ prauos conatus, impotentis libidinis licentiam rumpens, gaudium volucre & pestiferum perpetua ignominia & infamia mutauit. Luxuria pestis blanda quantas strages facis? Verum ad priora redeamus. Catharinæ ob coniugium susceptam lętitiam Ferdinandus Rex Vallisoleti celebrauit Ioannis Baptistę festo die, quo in Anglia confectum est. Militare ludicrum institutum ex Maurorum imitatione. Qua alterius agminis pars primum procurrit in aduersarios, missisque arundinibus iaculorum imagine, retro conuersis equis cedunt prementibus aduersariis, quos excipit pars altera agminis quasi in subsidiis relicta; hanc ex aduersa parte alii ludo continuato. Sic equites inuicem insequentes refugientesque nunc premunt aduersos, nunc terga dant. Ludum per se gratum vt celebrius videretur, Rex effecit ea quamuis ætate in aciem progressus dux alterius agminis cultu splendenti & vario, vt alii omnes qui interfuerunt certamini. Maioris pręterea lætitię argumento, vt Carolus nepos Angli sorori iungeretur concessit, mandauitque Guterrio suo in Anglia legato vt puellę dextram quasi futuræ dominę osculo peteret. Quod Hispanorum more honori & obsequio ducitur. Eo in municipio ineunte mense Maio ex Germana Regina filius est Ferdinando natus, cui Ioanni nomen fuit, magna parentũ lætitia & vniuersæ Aragoniæ gentis, si vita longior contigisset. Verum intra paucas ab ortu horas expirauit. Corpus ad D. Pauli in eo oppido compositum, deinde Populeti sepulchrum stabile habuit monasterio Regum Aragoniæ tumulis destinato. Belli aduersus Venetos comparandi prima cura erat. Arma necessario sumi Rex videri volebat. Vrbes Apulię maritimas olim à Ferdinãdo iuniore Neapolitano Rege Venetis oppigneratas extorquere destinabat iniustis possessorib. bifariam. Quando neq; tunc pignoris legibus stetissent, & deinde pecunia oblata de redditione appellati surdas aures pberent, ac vero cõtumeliæ instar ducerent id postulatũ. Deinde maiorẽ pecuniç Hispanicæ summam insumptã, siue cum bello aduersus Turcas captam Cephaloniam de manu Venetis victor Gonsaluus tradidit, siue cum per Hispaniæ fines Rex ipse Galliæ bellum intulit eorum suasu fideque annua quinquaginta millia numeraturos in bellicos sumptus. Quos nunquam soluisse accusabat, quamuis de facta promissione & solutione sæpe appellati fuerant.

Cardinalis Hispaniæ in Africam transmittit.
CAPVT XVIII.

INterea vniuersa Castella belli Africani ardebat apparatu. Milites, arma cõmeatus, naues conquiri magna diligentia concursatione que. Incitator præcipuus Hispaniæ Cardinalis maiori quam pro ortus conditione, neq; fortunis minori animo. Et interest parum qualis sit quisque parente modo ingenuus. Is ad promouendam expeditionem, non pecuniam modo large suppeditauit, sed ducem bello se præbuit, tantus ardor erat Christi hostes extirpandi. Bellici commeatus Malacam collati. Militares copiæ Carthaginem octingenti grauis armaturę equites regni custodiæ destinati, alii præterea pedites equitesque, pars voluntarii alii ære conducti. Omnino in eo exercitu quatuordecim millia homines numerabantur militaribus omnes armis instructi, plerique Neapolitanis bellis magnam virtutis opinionem nacti vincere assueti. Curam rei tormentariæ tenebat Dieghus Vera; negocio maritimo Hieronymus Vianellus

ellus destinatur dux, summa expeditionis Petro Nauarro permissa. Mense superiori Carthaginis in portum classis vniuersa conuenerat triremium decem, maiorum præterea minorumque nauigiorum ad octoginta. Priusquā ancoras molirentur soluerentq; militum seditio exarsit stipendia exposcentium. Nauarrus inconditis moribus vir fraudibus & rapinis assuetus, ingenio militari magis quam commodo cuncta miscere. Vicit tamen prudētia & patientia Cardinalis, ne præclaros conatus importuna discordia turbaret. Nauarrum male habebat motis quos ipse designarat, quosdam centuriones è familia Cardinalis fuisse substitutos, locaq; virtuti debita inertes aulicos gratia occupare. Annitentibus viris primariis dissidio pacato Nauarrus nouo iureiurando in Cardinalis verba est adactus facturū quæcunq; imperasset. Compositis controuersiis ad septimum decimum kal. Iunii die Mercurii è portu Carthaginensi vela fecerunt bona spe pleni lætiq;. Die proximo, qui ascendenti in cœlum Christo sacer erat, secundo à puppi flatus classem in Masalquiuiri portum intulere. Eo loco cognitum est aduersus Oranum eam expeditionem suscipi. Vrbs ea Tremesenio regno contributa ciuium sex millia ea tempestate numerabat. ad mare sitam validi omni ex parte muri additis ex interuallo propugnaculis cingebant. ædificia partim planiciem occupant, partim in collis latus assurgunt. Plateæ & vici enormes nulla distinctione sed passim erectę domus, neque dimensa ad lineam directis & latis viarum spatiis, vt solet gens Maurica ædificandi minime curiosa, neque dedita elegantiis. Tremesenio dissita est centum & quadraginta millium spatio Carthagini Hispanicæ exaduersum obiecta. Nobile quondam in iis oris emporium frequentia mercatorum Genuensium & Catalaunorum eo propter commoditatem portus confluentium celebre imprimis & frequens: tantis ex eo copiis vt prędatorias biremes magno numero lembosque alerent ordinariis stipendiis magno incōmodo Bęticę littorum, quibus importuni imminebant grauesq;. Noctu nostri in portum inuecti, luce proxima copias in terrā exposuere. In eo acieq; instruenda multę horę abierunt. In quatuor quadrata agmina gens vniuersa est tributa, in singulis bis mille & quingenti pedites constituti, vtraque latera equites muniebant. Cardinalis in templo arcis interea castissimis precibus dederat operam. prius tamen quam instructæ acies in Mauros mouerent vrbis aditu nostros prohibere paratos, & iugis proximis se in armis ostentantes, vt nostros ascēsu vtiq; montis arcerēt, mula ad milites est egressus. multi sacerdotes & monachi prosequebantur, crucem dignitatis insigne pręferebat Ferdinandus frater sui ordinis Franciscana veste gladio accinctus reliquorum exemplo Cardinalis iussu. Insolens spectaculum multis quippe militari ingenio lingua procaci inter metum, risum excussit. Tum Præsul ad circumfusas legiones hac sententia locutus fertur. Si meis verbis cogitarem, milites ad vestros animos inflammandos opus fore: vt ducum aliquis in hoc genere præstās accōmodata oratione ad pugnā accēderet, effecissem. nā neq; ego militarē facundiam exercui, & victoriæ spē precibus potius firmaui ad Deum fusis. Intelligere quidem vos arbitror pro religione & communi salute esse certamen. pro ea si res feret, sanguinē vitamq; profundere esse paratos, neq; incitatore indigere vllo vestræ virtutis sed fræno. Ita vestræ alacritatis conceptiq; animi ardoris ex fronte oculisque emicantis victoriæ omen haud dubium, testis tantum spectatorq; veni. Audaciam, animorumque vigorem inuictum quem tot bellis milites præstitistis, an æquum sit contra Christiani nominis hostes abiicere? eos inquam hostes qui Hispaniæ littora igne ferroque depopulati sunt, pecora abegere, diripuere oppida & agros, matres, vxores, filios, fratresque in captiuitatem egerunt duriorem ipsa morte: siue ferro oneratos, inulta tenebris, odore tetra ergastula detineant, siue fœdis aliis obsequiis ex dominorum libidine mancipentur. Vestrū ex Hispania discessum contemplatæ matres vestra opera filios expectant, filii parentes: eôque proiecti ante aras ad omnia templa diuinam clementiam cum lachrymis & gemitu implorare non cessant, nulla piacula cælestibus placandis omittunt. An æquum videatur tantæ multitudinis spes & vota irrita cadere? parte gloriæ inuri maculam? Apage tantum nefas, facessat dedecus ignauiaq;. Abscedant inanes metus fortibus animis. Ego ego ipse, si cessatis, in medios hostes irruam crucemq; iam Christianæ gentis vexillum & spem inter hostium agmina collocare certum habeo. An erit qui sui Pręsulis exemplum non sequatur? qui euntem in hostes deserat? Et ne vbi nam vita paulo post interitura sanguisq; maiori fructu ponatur, quam pro religione, pro patria, pro communi salute, gloriaq; vniuersæ gentis Hispanę. Tueri omnib. viribus, quod à maioribus accepimus patrimonium dignitatis ac famę, patriæ religionis dignitatē tueri, & sanctitatem. Id vero fixum est animo. Hæc ille dixit, ardentibus oculis, vultuq;, voce contenta, quo latius exaudiretur. Circumfusi omni ex parte milites

ducesque enixe obtestari, in templum rediret, pro cunctorum salute vota continuaret & preces; sibi cum diuina ope destinatum esse sin minus victoria, vti confidebant, certe morte operam industriamque probare nisi victis hostibus non redituros in patriam. Cessit Cardinalis suorum votis reuersus in arcem. in D. Michaelis sacello preces cum gemitu & lachrymis fundere non cessauit, dum pugna commissa est. Dies inclinabat in vesperum. Ancipiti Nauarrus sententia an pugnam sustentaret in diem proximum, quid factu opus esset Cardinalē consuluit. Censuit ille non expectandum, dū mora, militum ardor remitteret pugnę signum expectantium. Quid maiorem hostium multitudinem confluere cessatione paterentur? Nocte interposita multos incidere sæpe casus. Secundum hæc verba continuo signum datur. In montem milites magno nisu & alacritate conscendunt. Neque locorum iniquitas, neque Mauri ad duodecim millia equites peditesque fastigio occupato proiicientes tela, prouoluentesq; in subeuntes saxa & quęcunque ad manum erant, deterruere nostros, quo minus in summum iugum euaderent. Vecordia militari quidam milites Caracæ vrbis ciues iniussu desertis ordinibus impressioneque in hostes facta, non agmine sed turmatim amisso Ludouico Contrerio cæteri necessario retulere pedem pudorem vincente metu. Cæsi caput in vrbem delatum per plateas à pueris rotabatur cum clamore, cęsum Alfaquinum. Sic Arabica lingua Cardinalem vocabant. Commotus eo rumore è captiuis quidam aliquando in Cardinalis familiam adscriptus capite considerato diligenter, altero orbatum oculo, oris lineamentis longe aliis, negauit profecto id caput Alfaquini Christianorum esse, sed potius alicuius militis gregarii. Sed inter inconditos plebis clamores captiuo nulla fides. Dum pedites in montem euadunt, equites longiori circuitu per latus montis ad summum euecti cum hostibus dimicare cœperunt, tormentis quoq; displosis cæsi non pauci. In confertos & temere se offerentes non frustra cadebant tela. Pedites tandem addere gradum, impressione in aduersarios facta, arduo ascensu quamuis fessi montis partem occuparunt, cedentibus Mauris quousque ad aquæductus quosdam est ventum. Nouo conatu tormentis in summum iugum magno labore traductis, pręterea districtis gladiis alius alium adhortati hostes ex vniuerso monte depulsos in fugam compulere. Hærentes fugientium tergis, quoniam vrbis portæ clausæ erant, victores iuxta ac victi solutis ordinibus hi in pedibus salutis spem ponentes, illi sanguine nondum expleti vltra vrbem processere. Arabes qui erant intra mœnia rei bene gerendæ occasionem ex nostrorum perturbatione venisse rati portis egressi duce vrbano Prætore pleno gradu in victores feruntur. A tergo adoriri pergētes nouus detinuit terror. Pars nostrorū admotis scalis in muros cōscendere tentabant. Dum hi in se vim ciuiū Arabumq; auertunt, socii militesque nauales à mari, nullo repugnante succedentes muro ea parte imbecilliori neglectis custodiis turres quasdam occuparunt arcemque Alcasabam dictam. Accessere manus aliæ militares. Captam vrbem momento diripiunt. Maurorum e pugna reliquię, quāuis Hispaniæ vexillis pro mœnibus explicatis cæco furore vrbē conantur repetere. Vana est sine viribus temeritas. Nostri victoria superbi per auersam portam egressi hostes à tergo & à fronte circumuentos magno numero cæciderunt. Occisi eo die Mauri quatuor millia, capti ad quinque millia. Victorię nobilissimæ lætitiam auxere miracula diuinis non absimilia considerantibus propter nostrorum militum perturbationem nullam eo die militarem disciplinam, nullū imperium obsequiumve extitisse. dein vix vrbe capta Tremesenius Prætor cum numeroso exercitu aduenit certissimum vrbi præsidium, nisi nostri celeritate forte magis quam consilio eius aduentum occupassent. Cardinalis cuius feruentissimis precibus & syncerę religioni non temere vulgo accepta victoria fertur, lętus successu ouansque in vrbem ingressus templum maximum ex ritu Christiano solenni cęremonia Mariæ victricis nomine Mahumetanis sordibus expiatis sacrauit. Die postero profecisse se satis vrbe illa capta, inchoata feliciter Africano bello siue ad nominis existimationem siue ad fructum arbitratus, conscensis triremibus Carthaginem nauigauit, captæ vrbis moderatore relicto Petro Nauarro dum à Rege noua venirent mandata. Carthaginem delatus misit qui Ferdinando Regi gaudium ingens, partam victoriam, vrbem captam, se reducem nunciaret. Sic Complutum profectus, id municipium iniit quinto decimo die ex quo Oranum ceperat nullo principali apparatu, priuato quam victori propior. quippe victoriæ laudem non industrię humanę sed diuino patrocinio tribuens an humanæ gloriæ contemptu, modestiaque animi. Et Cardinali quidem fixum erat opimis templi maximi Toletani sacerdotiis Orani Abbatem recens institutum adiungere, partæ victoriæ posteris monimentum. Restitit minutus ac solo ferme nomine Episcopus Auriensis ex indita à Pontifice forte appellatione

itione contendens eam vrbem sui iuris fore designati episcopatus sedem haud dubi-
m. Peritiores Oranum negabant olim proprio Episcopo fuisse attributam. Auriam ad
lis ortum non modico interuallo dissitam, quippe prouinciæ Carthaginensis vrbem,
uod certis monumentis monstrabatur. Oranum & finitimos Tingitanæ potius pro-
inciæ finibus contineri. Quod lite contestata tandem valuit: & Cardinalis causę iis
pibus ea laude parta passim fauebatur. Non minor Ferdinando Regi eius vrbis mu-
iendę & nouis opibus firmandæ cura erat. Diui Iacobi militibus Vallisoletum ad ge-
erales eius ordinis conuentus euocatis, consensu decreuit Orani monasterium ei or-
ini constituere, eo nobiles crucem insigne eius militiæ sumerent, operamque naua-
ent in bello Africano aduersus Mauros Christiani nominis hostes. Atque vt es-
et vnde noui monasterii sacerdotes & milites vitam tolerarent, à Pontifice Romano
npetratum est, duorum monasteriorum Villarii, & D. Martini, quæ ei ordini in Com-
ostellæ & Oueti diœcesibus sita sunt redditus Oranum transferri. Salutare consilium,
t in rebus magnis, enatæ difficultates neque conspirantes sententię disturbarunt ma-
nis semper conatibus aduersę. Ne nouum quidem decretum magis valuit, Bugiæ &
ripoli, quas vrbes Nauarrus proximo anno de Mauris cepit, Calatraueę & Alcantaræ
ilitibus simili exemplo collegia instituendi. Quod ne fieret, tum alia, tum Italica bel-
maiori quam antea mole renata inter alia reip. mala & labes salutare consilium plane
isturbarunt.

Bellum contra Venetos. Cap. XIX.

N fœdere Cameracensi decretum erat, vt singuli confęderati bello Venetos lacesse-
rent per partes, cuncti tamen ne vltra kal. Aprilis bellandi principium sustentarent.
erdinandus Rex fidei datæ memor instructa in Hispania classe Zamudium tribunum
isit cū duobus peditum millib. notæ virtutis, vt adiuncti iis militibus, qui ad Neapolim
ant, quinq; millium numerum implerent. lente is apparatus processit, tum Proregis in-
enio parum rebus bello præsertim sed & in pace administrandis idoneo, ac tunc suspi-
anti Neapolitanos proceres inter se conspirare nouarum rerum studio, tū Fabricii Co-
mnæ consilio bellum moueri detrectantis aduersus Apuliæ vrbes, priusquam classis
structa esset ad prohibendam iis littoribus Venetam venturam haud dubium obsessis
pitulatum. Fraus quibusdam visa est, & in communi causa præuaricatio. Benignior &
erior interpretatio, sic per errorem iudicasse. Et quis est qui non aliquando fallatur?
rimus Rex Gallus arma Venetis intulit. Tramullium miserat cum pecunia ad condu-
endos idoneo numero Heluetios, reliquas copias Alpes superare iussit, cum primum
anni tempus aperuit. Ipse vestigiis iisdem subsecutus kalendis Maii Mediolanum iniit,
arolus Amboesa in gratiam patrui Rhotomagensis Cardinalis, ei vrbi pręfectus e-
t vniuersæque Insubrum ditioni bello paceque moderator. Regis iter prosecutus
t Antonius Dux Lotaringius. Vniuersæ copię hominum ad quadraginta millia in
enetorum ditionem facto impetu, facile oppida quæ ad Abduam fluuium obtinebant,
allicis præsidiis occuparunt. Veneti in sano delectu exercitum conflarant militum
uinquaginta millium. Summi duces Pitiliani Comes & Bartholomæus Liuianus v-
rque ex Vrsinorum familia, Regi Catholico obnoxii, ob ea oppida & vecti-
alia quæ in regno Neapolitano obtinebant, nauatæ superioribus bellis operæ prę-
ium. Ad ripam vlteriorem Abduę non procul Laude vrbe, Riuolta oppidum situm
t paulo ante de Venetis captum. Ad id oppidum vtręque acies in conspectum ve-
ere. Par vtrisque pugnandi cupiditas. Ardentiores Veneti in aduersarios impetum
iores fecere. Ancipiti diu marte pugnatum nihil strenuus ab ignauo, sapiens à pru-
enti, consilia à casu differre. cuncta pari violentia voluebantur. Italici pedites Gallico
editatu tantisper loco moto meliora ferre visi sunt. Plerunque paruę res maximas
ahunt, in bello præsertim sæpe ex minimis maxima momenta existunt. Gallica tor-
enta inter vepreta disposita, atque in inopinantes Venetos repente displosa, cum ma-
na ipsorum strage peperere victoriam. Venetorum pedites turbatis ordinibus, Galli-
equitatus recens in pugnam inducti seque superfundentis ex omnibus partibus im-
etum non tulere. versi omnes in fugam cæsique magno numero sunt. E ducibus Pitili-
nus cum paucis euasit fuga, Liuianus cum multis in hostium potestatem venit. Nobi-
s victoria fuit in paucis. loco pugnę iussu Galli Regis sacellum constructum est Mariæ
ictricis nomine rei gestæ posteritati monimentum. Ingens vtilitas, quando eius pugnæ
uentu nobilissimæ ciuitates missis legatis pacem & veniam à victore petierunt. Hę fue-
unt Crema, Cremona, Bergomum, & Brixia, enimuero omnes quę Gallo in fœdere de-

ſignatę fuerant. Eodem tempore Franciſcus Maria Ruuereus Pontificis ex fratre natus, iamque Dux Vrbini in locum auunculi Guidonis Vualdi bello in Flaminia contra Venetos cum copiis Pontificiis concitato Salarolum oppidum Fauentini agri primum de Venetis cepit, deinde Fauentiam ipſam & Ariminum. Rhauennam poſtremo atque Seruiam, quales & quantas ciuitates? certe quidquid de Ponficia ditione occupauerant. Prorex Neapolitanus quamuis lente cunctanterque exercitum tamen fine menſis Maii paratum habuit ad inuadendas Apuliæ vrbes ditionis tunc Venetæ. Proſper & Fabricius Columnæ, Amalfitanus, Hadrię Dux, Morconis & Nolæ Comites Proregē ad id bellum ſunt proſecuti. Pitiliano Nolani auo, atque Liuiano ante pugnam cum Gallis cōmiſſam denunciatum fuerat ne ſuo Regi deeſſent in bello, alioqui vindictam expectarent, aduerſus beneficiarios parere recuſantes legibus conſtitutam. Nihil illi ea denunciatione moti à Venetis ſtare maluerunt. Curam equitum Sanſeuerinę Comes tenuit, commeatus Baptiſta Spineſus Cariati Comes. Villamarinus maris Præfectus idem Comes Capacii in portu Meſſanenſi duodecim triremes inſtructas habebat decem onerarias. Simul atque amica Gallica claſſis acceſſiſſet ductoribus Albaniæ Duce & Præiane viro induſtrio in Apuliam iturus ad ea tutanda littora arcendam Venetam claſſem. Ingentes apparatus ne diu eſſent neceſſarii, Venetorum prudentia effecit. Tranum obſidebat Prorex in magna ſpe vrbis obtinendæ, occulta ciuium machinatione: cum Venetiis legati venerunt arcanis inſtructi notis per quas intelligeretur haud dubium ſenatus eſſe mandata, Brunduſium, Hidruntum, Tranum, Molam, Polignanum continuo vti deditionem facerent ne defenſione quidem tentata. Ferrarienſis item & Mantuanus quędam oppida Venetis detraxerunt, ſua olim, vti videri volebant, & ex vetuſta memoria, & tabulis demonſtrabant. Aduerſus proſtratos obſoleta quoque iura ſolent valere. Cuncta elementa in perniciem nobiliſſimæ vrbis conſpiraſſe viſa ſunt, atrox ex omni parte ventorum procella inſtare, vt miraculo ſimile videatur penitus non concidiſſe. Ea eſt humanæ vitæ conditio, neque bona propria ſunt, neque mala perpetua, in orbem aduerſis ſuccedunt proſpera, triſtia ſecundis. Tanta certe in præſenti Venetorum conſternatio fuit, vt de vrbe dedenda Ladiſlao Regi Hungaro cogitaſſe fama ſit, eius viribus ſperantes afflictis rebus ac deſperatis propemodum, leuamen. Per tot ætates inuiolatam libertatem illius primum fidei ditionique permiſſuros. Cedit interdum generoſus ſpiritus neceſſitati, & ſæuientis procellæ viribus ſuccumbit. Piſani etiam Florentinis tandem ceſſerunt amiſſa libertate. Ad ſuperiora mala, quæ ſi fuiſſent extrema, intoleranda videbantur; atrocior Venetis certe ex Germania peſtis acceſſit. Cæſar & ſua ſponte & ſociorum exemplo excitatus cum copiis ineunte menſe Iunio Oenipontum venerat in Alpium iugis ſitam vrbem, Venetorum finibus ea parte bellum illatum. Italicis equitibus grauis armaturæ ducem deſtinarat Conſtantinum Cominatum Macedonię Principem. Ludouicus Gonzaga Mantuani patruelis, & Mirandulę Comes, aliique ex Italica nobilitate in ea expeditione Cæſari militabant. Italię viribus impugnabatur Italia. Acceſſere mille & quingenti Hiſpani, qui Gallo Rege tandem relicto ad Cęſarem ſe contulerant. Non ſe deſeruere tamen Veneti ad alia mala nouo exagitati periculo. cum primum Eſteranum Cæſar peruenit, eum de pace interpellare decreuerunt, iis conditionibus quas vellet imponere. Eius rei argumento ad eum chartam candidam miſere præter ſubſcriptiones ſenatus nullis impreſſam notis. Sic fama tulit. tueretur modo miſeros, atque in ea rerum omnium deſperatione nobiliſſimę vrbis patrocinium ſuſciperet. Repulit ille preces, quocunque ibat deditis oppidis primum quæ Benaco lacu alluuntur, deinde vrbibus Verona, Vicentia, & Patauio, ferme vt in Italia nihil Venetis ſupereſſet, ſuperbus rerum humanarum inconſtantię immemor, niſi vrbe ipſa Venetiis capta non videbatur quieturus. Et vtique eam mari terraque vrgere parabat tum Hiſpanica & Gallica claſſibus, tum terreſtribus ſuis & Galli copiis ſecundo Meduaco obſeſſos fatigare, commeatuque prohibere. Expugnatam iis viribus vrbem diuiſam quadrifariam totidemque impoſitis arcibus inter ſocios diuidebat cuique parte attributa: ſi pares ſomnio euentus contingerent, certa victoriæ ſpe prętumpta. vnius vrbis in quatuor partes diuiſæ totidem inter ſocios imperium diuidi. Ingenium varium, inconſtans, multiplex, præpoſteræ cogitationes, vana conſilia, vani conatus. Non diſplicuit Ferdinando Regi Cæſaris conſilium initio, Apuliæ quamuis vrbibus receptis, dimitti Hiſpanos omnes, pręter quingentos quos Zamudium in Hiſpaniam referre iuſſit, claſſe modo in Italia relicta. Paulo poſt tamen repulit. Ne ipſi quidem neque Pontifici viſum eſt, è republica fore eius vrbis excidium. Attentius enim re conſiderata præter vanitatem eius molitionis prouidebatur, quidquid

vltra

ltra præſcriptos in fœdere fines progreſſum eſſet, id totum ex Galli commodo fore. Pro- pinquo Mediolanenſi principatu, ſociis longinquis, non dubitaturum pace facta, vniuer ſam eam vrbem primo quoque tempore pulſis ſociis armis occupare. Ex eo ne ad Italiæ otius imperium aſpiraret, ac vero Romanæ eccleſiæ de manu dare Pontificem tentaret, verendum erat. Qui metus Iulium Pontificem ſolicitū habuit, ne ſe viuo faceret validus opibus & ingenio. Vſque eo vt Cardinalem Rhotomagenſem antea riualem, Tridenti cum Cæſare collocutum fuiſſe, curaſſe etiam vt Cęſar & Gallus inter ſe viderent ægerri- me antea tulerit. Certe monſtri ſimile aliquid verſare eos Principes animis in ſuam ac eccleſiæ perniciem. Fluxa eſt potētia & ſolita opinione magis hominum quam ſuis viri- bus nitens, qualis ſacerdotum eſt. Itaque eorum Principum colloquium impedire omni ope contendit: idemque Ferdinandus Rex curauit, per legatū ſuum Iacobum Concillum um Epiſcopum Catanæ Cæſare perſuaſo in Gallicæ amicitiæ ſpecie inſidias latere.

A Venetis Patauium receptum. CAPVT XX.

Confecto Rex Gallus bello magna atque incredibili celeritate neq; gloria fructuque minori Mediolanum rediit, indeque in Galliam abiit quo regni curæ vocabant. Mil- e quingentos grauis armaturæ equites per vrbes recens partas diſtributos præſidio reli- uit rerum moderatore Carolo Amboeſa Chaumantio regulo, magno Galliæ Magiſtro. etis inſtituto maior quam Magiſtri equitū is honor & auctoritas eſt. Cæſarei exercitus ars multo maxima in Taruiſinos & Friuolēſes ſeu Foroiuliēſes fines incubuit: quoniam nperata facere aliarumq; vrbiū exemplū ſequi detrectabant contumacia. Eo maior im- etus feſtinatioque & ſpes, quod continenti Italiæ certe nihil præterea Venetis erat ex mpla ante ditione relictum. Nouus conatus, vnde periculum maius timebatur, victis re- irgendi opportunitatem attulit. Patauii ciues Germanorum imperium, relictumque a- eo in vrbe præſidium graue ducētes defectionem meditabantur. Eam Veneti occaſio- em arripientes, & quoniam hoſtiū copiæ procul aberant, conſilio cum iis ciuib. occulte ōmunicato, rebuſq; omnibus comparatis, eam vrbē recuperarunt. Andreas Grittus cum iille equitibus grauis armaturæ & aliquanto peditum numero portis occupatis, accur- ı præterea ciuium veteri imperio fauentium, cæſos Germanos compulit in arcem ſe re- ipere: quam die quoque poſtero ad deditionis conditiones adegit. Sic dies duos & qua- raginta poſtquam ea vrbs fuerat amiſſa, in Venetorū poteſtatem venit. Melioris ſpei in- ium id fuit, miſeriarum finis. Leui momento ſurgunt res humanæ caduntque. Amiſſæ us vrbis nuncio Cæſar ad Maroſticam accepto oppidum in Alpium faucibus ſitum vi- nti quatuor millibus Patauio diſſitum, ne circumfuſis hoſtibus tranſitus impediretur, calam abiit ad Oenipōti Auſtriacæ ditionis fines. Continuato Veneti impetu Aſſulā ce- erunt, centū & quinquaginta Hiſpanis, qui in eo oppido erant, trucidatis. Simile exem- um in ducentos alios Hiſpanos editum eſt Caſtelfrancum præſidio obtinentes: vbi & enturio Aluaradus eſt captus. Tanta erat vindictæ rabies, vt ex mille & quingentis Hi- anis, qui à Gallo ad Cæſarē tranſierant, & licentia militari incolas irritarant rapere, ſpo- hre vi & ſtupris cūcta polluere per agros & oppida aſſueti pauci euaſerint, quin cæſi aut ipti fuerint. Inuidioſum Hiſpanorum nomen auaritia eorum ac libido indigenis fece- t. Veronam ad Venetos & ipſam propenſam Patauiique exemplo defectionem medi- ntem Palicius accurrens cum copiis frænauit, dum à Cæſare idoneum imponeretur æſidium, copiarum è Belgis atque è Germania aduentum ad Alpium fauces ſuſten- nte, atque ab Italiæ finibus abſtinente, ne maieſtas ludibrio eſſet ſi in tanta alienatio- Italicæ nationis exiguis viribus bellum repeteret. Ergo iis copiis appulſis conflatoque ercitu hominum ad triginta millia, miſſis præterea à Gallo mille & trecentis equitibus xilio, à Pontifice trecētis, nouo conatu in Italiam irrumpens Patauium obſedit Nonis ptembris. Pitilianus ac præcipui Venetorum duces præſidio accurrentes in vrbem in- eſſi ſunt, quiduis perpeti parati ne in hoſtis rediret poteſtatem. In duobus millib. equi- m Epirotarum præcipua vis. ii frequenter eruptione facta ex vrbe nihil Cæſareis tutum linquebant, ne reſpirandi quidem ſpatium. Diſpoſitis tormentis hoſtes magnam par- m muri ad terram ſtrauere, per ruinas tamen in vrbem euadere ſupremo conatu ten- ntes ab obſeſſis ſunt repulſi pertinaci contentione, nouis identidem per Meduacum xiliis confirmatis, prorſus vt ad viginti quinque millia defenſores in vrbe eſſent ido- us numerus non ad tuenda modo mœnia, ſed ad confligendum æquo marte patenti- is campis. In primo impetu multi Hiſpani propugnaculo capto, tormentarii pulueris dis, quos ſub terra condiderant incenſis diſcerpti ſunt Hiſpanicæ militiæ flos, quippe

ex Magni Gõsalui disciplina pleriq;. Fregit hoc incommodũ hostium animos, vsq; eo vt honestam aliquam occasionem dari cuperent discedendi sine ignominia, nulla iam victoriæ spe. Itaque discessere tandem Octobris initio, nulla famæ cura, quoniam metus periculi iuxta & moræ tædium fatigabat. Magna famæ vis, in bello maior. Intempestiuus discessus effecit, vt magna repente rerum conuersione facta multorum auerterentur animi. Cum spe vinci Germanos posse, accessit pugnandi animus. Vicentini primi correptis armis & à Patauio euocatis auxiliis in Gasparem Sãseuerinum & tria Germanorum millia præsidio Cæsaris nomine eam vrbem obtinentes impressione facta se dedere & vrbem relinquere coegerunt. Alia parte Venetorum copiæ non quiescebant, sed instandum fortunæ quæ conuerti videbatur ratæ, oppida prope Patauium à Ferrariẽsi dudum occupata inuasere. Ex iis Ateste, Monsilice, & Montagnana continuo imperata fecerunt. Vnde suspicio ac vero certa fides inuitatu incolarum excitari bellum, neq; Venetorum vi aut inertia hostium, sed fraude tot victorias constare. Ab his quidem initiis Veneti elati aduerso Pado classem miserunt Ferrariam vrbem obsessum. Terra eodem missæ copiæ ex itinere Polesium, & Robigum de Ferrariensi sine sanguine receperunt. Resurgentibus passim fauebatur à gente hostibus infensa. Ad Ferrariam non eadem fortuna fuit. Dux & Cardinalis frater auxiliis à Pontifice & Gallo Rege missis in aciem progressi tormentisque in ripa Padi collocatis scienter, classem Venetorum quassatam mersere, atque ita vt è triremib. decem & septem, amissis omnino quindecim soluere obsidionem non sine ignominia fuerint cæteri coacti. Prius tamen quam id contingeret Franciscus Mantuanus cum equitũ numero in suam vrbẽ pergens infessis itinerib. ab Andrea Gritto captus fuerat. Idoneus quem cum Liuiano permutarent à Gallis eatenus detento. Grande pretium: sed ea erat virtutis opinione Liuianus, vt nihil Veneto senatui nimium videretur. Quamuis plerique accusabant cladem ad Riuoltam eius temeritate & festinatione fuisse acceptam, eoque præceps ingenium vitandum, ne resurgentes Venetorum spes noua imprudentia euerteret. Verona inter spem & metum fluctuabat, metus pro Cæsare suadebat, libido pro Venetis. Præsidio impositus Ioannes Emanuel cum duobus Hispanorum millibus, & galli auxilio superuenientes ad defectionem procliues retinuerunt. Gallici auxilii dux erat Obenignus, eius Obenigni ex fratre an sorore nat⁹, quem in Neapolitano bello inter Gallicos duces à virtutis opinione inter primos celebrant iure historici Galli. Carolus Amboesa cum robore Gallici exercitus Brixiam inter & Cremonam statiua habere in omnem occasionem intentus rei bene gerendæ, socios subleuandi. Triuulcio Brixiæ custodia concredita. Veronæ in locum Ioannis Emanuelis ipso missionem flagitante, Ludouicus Beamontius, qui ab annis superioribus gallica stipendia faciebat, tuendæ curam suscepit magnus nobilitate, neq; minor industria virtuteq; domo Vasco.

Controuersia inter Cæsarem & Ferdinandum composita.

Capvt XXI.

Lerini Comitis obitu magna Ferdinandum Regem cupiditas incesserat efficiendi vt Ludouicus Beamontius in maiorũ opes & locũ restitueretur defuncti filius, atque ex Ferdinandi ipsius sorore vsq; dum superstite natus. Maiori ardore in eũ conatũ incubuit, quo tempore bellũ in Insubrib. magna contentione gerebatur: si agẽdi dexteritate offensus animus flecteretur. Nihil neq; eius auctoritas, neq; diligentia valuit: ne insontem quidem esse filiũ in iis quę pater peccauerat. Iniquum videri parentum peccata filiorũ pœnis lui. Vim adhiberi & metum placuit. Ac præsertim noua iniuria irritarant Sanguessæ incolæ in Aragoniæ vicinos fines inuecti. Facto species prætenta, oppida Vlim & Fileram ad vetus eius municipii ius reuocandi. Aragonii conatum intempestiuũ vindicarãt in Sanguessæ agros irruptione facta, atq; in oppidanorũ oculis planiciem subiectam municipio longe lateq; vastantes, segetibus, arboribus, tectis ignes iniecti. Maioris belli fundamenta ab his initiis iacta: sed quoniam priuatæ controuersiæ erãt nondum publice arma mouebantur. Ac Ludouicus quidem Beamontius precibus, patientia, & modestia impetrare satagebat, priusquã ad vim procederetur, paternam ditionem honoresq; alios. Sic in Vasconib. res erant periculo proximæ. De cõtrouersiis Cæsarẽ inter & Ferdinandũ Regem, sanciendaq; per cõditiones cõcordia serio agebatur. Castellæ procurationẽ vtroq; ad ius suũ reuocãte Ferdinandus quamuis possessione potior liti finẽ imponere oppido cupiebat: proceribus quibusdam, qui rebus nouis studebant, sanandis remedium aut hoc aut nullum fore idoneum ratus. Sed cum eo tamen si Isabellæ vxoris voluntate ex

parte

parte mutata, dum Regina filia viueret rerum sibi administratio relinqueretur tutelæ iure à legibus haud dubium patri dato, quod Regina vxor neque voluit neque potuit immutare. Ea demum defuncta facile adducebatur Carolo nepoti sceptra de manu tradere, modo annos viginti nato, vti Regina sanxerat testamento. Ita suo tantū commodo defunctæ voluntati stari volebat, mutari contraria. Et est humanus animus insatiabilis, cupiditas imperandi aliis affectibus maior. Iudices in causa consensu designati Galliæ Rex & Rhotomagensis Cardinalis blandimento accommodato eorum beneuolentiam amplius promereri destinabant scilicet: alioqui facturi quod inter se è re vtriusque fore præiudicassent. Vt conditiones nuncuparet Andreas Burgius in Hispaniam remissus, benigne acceptus atque habitus est. Apud Cæsarem Catanæ Episcopus de eadem re disceptauit Ferdinandi legatus. Duorum opera subiectæ leges scriptæ sunt. Castellæ procuratio penes Ferdinandum dum vixerit, propria esto, qua ratione ante est explicatum. Mascula proles si forte ex Germana Regina sit nata, certæ nihilominus in Castellæ regno successionis Carolo nepoti satis dato. Quo pignore, quibus vadibus? Nouo, si ita contingeret, sacramento in gentis conuentu adigi populos placuit, in Caroli verba eius regni hæredem fore. Ferdinandus Rex in primis Castellæ conuentibus rectam rerum administrationem iuraret. Vt Asturum principatus vectigalia Carolo cederent, Cæsar petebat, ne nomen principis esset inane. Negabat Ferdinandus vlli id Regum filio datum cælibi. Concessit tamen annua triginta aureorum millia, aucta quoque ea summa cum vxorem duceret, quantum iudicatum esset æquitati consonum, & ærarii tenuitas pateretur. Centum aureorum millia destinabat sibi Cæsar, inopiam sic supplere è Castellæ vectigalibus concordiæ haud magnum pretium. Excusauit Ferdinandus exhausto ærario reddenda necessario creditoribus quingenta aureorum millia mutua à mensariis sumpta & spatiis funebrib. aucta. Dare tamen quinquaginta aureorum millia à Florentinis ciuibus debita Pisanæ libertatis proditæ pretium. Missurum præterea bello aduersus Venetos trecentos cataphractos quadrimestri aut quinquemestri stipendio de suo. Additum præterea, vt quocunque tempore Carolus Princeps in Hispaniam venturus esset, instructa classis ad eum vehendum mitteretur. Eadem vbi venisset continuo Ferdinandus frater veheretur in Belgas. Tantarum molitionum ignari Ioannes Emanuel aliique ex Hispania nobiles in Germania versantes cum primum fœdus pactum resciuerunt, disturbare conati nihil profecere tamen. Ac potius vt importunos eorum conatus eluderent, res integra ad Margaritam Principem ablegata cum ampla patris nomine paciscendi facultate. Eius diligentia finis controuersiis est impositus: ac superiores conditiones sancitæ sunt. Ad hæc quadam simulatione ad Regem Gallum concordiæ capita, quasi re integra deferri visum est, vt adiuncto Rhotomagensi Cardinali, q̄ æquitati videretur consonum, id sententia pronūciata statueretur. Blesis vbi Gallus morabatur, disceptatores præsto fuere pro Cæsare Mercurinus Gatinaria Burgundiæ Præses, & Andreas Burgius eius ordinarius legatus deinceps in Gallia futurus: pro Ferdinando Iacobus Albiō eius item penes Gallum orator, & Hieronymus Cabanillas in eius locum in posterum destinatus. Iis agentibus instituta cognitione liteque contestata perrogataque, atque sententia pronunciata pridie Idus Decembris fœderis cōditiones omnes comprobatæ sunt de quibus inter partes conuenerat. Ac secundum eas, iis qui Cæsaris aut Caroli Principis partes secuti erant, bona paterna sunt restituta facultasq; concessa in patriam postliminio redeundi. Petro quoque Gueuaræ eatenus vincto reddita libertas. Hunc exitum diuturnæ controuersiæ habuerunt, quæ solicitam tenuerat Hispaniam. Inita concordia quidam è nobilitate quasi in Caroli Principis obsequiis aulaque versari vellent in Belgas discessere. quietis impatientia agitabat. In eo numero Alfonsus Manriquus Pacis Augustæ Episcopus inquieti ingenii vir, alieno semper à Ferdinandi rebus animo, tædio præsentium exilium trāquillitati prætulit. Hoc tempore Pitilianus Veneti exercitus imperator ad Lonigū agri Vicentini oppidum ex morbo decessit eo maiori studio Liuiani libertas expetita. De Lemosio Comite, quoniam turbulenta consilia cū Belgis & Lusitanis agitare erat perspectum, nouo decreto statutum vt fidei pignus Sarriæ & Monfortii arces Pozæ regulo traderet ea tempestate Colæciæ rebus Præfecto. Raymundus Cardonius in locū Ripagorsæ Comitis è Sicilia, vbi res gerebat euocatus Neapolim regendam suscepit. Siculos Hugo Moncada, vterque Proregis nomine potestateq;. De abdicatione Ripagorsæ Comitis multa in vulgus iactata sunt. Pleriq; eius ingenium accusabant tantarum rerum procurationi non satis idoneū. Excitat quosdam rerū magnitudo, obtundit alios. Vrsinorum delationibus quidam de culmine deturbatū suspicati sunt. Verum statuere quis audeat? quis plebis linguas frænare? Principū offensionis & gratiæ

causas rimari, leui momento in contrarias partes circumactæ? Nullius enimuero tanta claritas est, quæ malignitatis dentes fortunæ vicissitudines possit vitare.

Bugia & Tripolis de Mauris captæ. CAPVT XXII.

ARdebat Ferdinandus incredibili cupiditate vertēdi arma in hostes Christinani nominis, maiori laude certiori fructu bellum quam quod tanta contentione cōtra Venetos gerebatur. Ita confecto eo bello, vti breui fore confidebant, & à quoque sociorum vrbib. sui iuris receptis nunquam placuit Venetorum remp. funditus euerti, sed stare potius incolumi libertate: suis viuere legibus & imperio. Ac in partem potius fœderis societatisque recipi Venetos volebat, vt communibus armis terra marique inuaderetur Turca communis atque infensus hostis piorum nationis. Discrepantes in eo voluntates diffidentia inter se vota in vnam sententiam pertrahere res ardua erat. Quod proximum videbatur, ad suas vires adiuncta ope quam pro se singuli Principes sponte cōmunicarent id bellum suscipere atque in Orientem proficisci sacræ expeditionis dux in animo fixum habuit, laudauit Pontifex eos tanti Regis pro pietate conatus, seque pro virili iuuaturum est professus. Neapolitanæ & Siculæ opēs commodissimæ erant in bellum vicinis auxiliis parato commeatu. Hæc Rex ille præ se ferebat. Rerum statum attente considerantes absonum prorsus & alienum ab eius prudentia iudicabant, prouecta Principem ætate gentisque in Castella animis non satis pacatis tam procul ipsum à finibus discedere, cum bellum Africanum esset in manibus, longinqua & difficiliora meditari. Ergo eo conatu in præsenti reiecto, ad expeditionem Africanam, optimo principio, ad omen certissimum felicis exitus, antea inchoatum maiori mole promouendum retulere animos. Petrus Nauarrus in Masalquiuiro portu tredecim naues habebat lecto limite, & armamentis & rebus omnibus instructas. Ea conscensa classe in Ebusum insulam nauigauit: vbi Vianellus cum classis parte eius aduentum expectabat. Restitere vnà dies aliquot, dum hyemis sæuitia & maris tempestates remitterent. Bugiam, quæ olim Thabraca fuit, petere consilium erat, eo loco inter milites vulgatum. Longa omnis mora ad prædam festinantibus, vrbis nobilissimæ in Numidiæ quidem littore sitæ non procul tamen Mauritaniæ Cæsariensis finibus, inter Tunetanos & Tremesenios Reges ex interuallo alternantis: donec Abufferricius Tunetanus Rex ad suum imperium stabili possessione adiunxit Abdulhazis à patre relictam regio nomine obtinuit ab imperio Tunetano liberam posterisque iure quo potuit optimo hæreditariam reliquit. Abdurrahamel ex illius posteritate eam in præsenti obtinebat pulso Muleio Abdalla, qui meliori iure niti videbatur, quippe ex ipsius fratre maiori natus. Odii causæ, quia iniustæ acerbiores, inter alias ambitio dominandi sæuum & impotens malum. Ad latus ardui mōtis sita erat, perpetuoque muro cincta veteri quidem sed valido. Arx satis firma in superiori vrbis parte eminebat. Supra octo familiarum millia eo tempore numerabat. publicis philosophiæ scholis, auditorum frequentia præter cæteras Africæ vrbes celeberrima. Ager inęqualis rupibusque impeditus, eoque ferendis arboribus quam segetibus commodior, aliunde aduecto frumento vitam tolerabat. Kalendis Ianuarii principio anni millesimi quingentesimi decimi Hispani ex Ebuso soluentes quinque diebus littus Africæ tenuerunt. Copias eo die in terram exponere aduersi flatus vetuerunt. E iugis montis se Rex Maurus ostentare decem millia pedites, & aliquot equitum turmas secum trahens. Eos ad littus appropinquantes, nostros vt excensione prohiberent, tormentis classicis excussæ pilæ procul arcuere. In terram expositas copias nullo prohibente in quatuor agmina Nauarrus distribuit. Eo ordine magno nisu superato monte ad pugnam festinabat, quam Mauri detrectarūt, præ metu in vrbem regressi mœnibus magis fidentes quam armis. Fefellit ea quoque spes, nostrorum pars per latus vrbis veteris desertæ à ciuibus, alii per superiora muro succedentes admotis scalis breui in vrbem irruperunt. insolitus pauor ciuium mentes occuparat. Ita intra vrbem nullo resistente in prædam auersi milites. Rex cum copiis deserta mox vrbe per auersam portam se foras proripuit. Terruit ea victoria vniuersam Africam, eo lætior quod Muleius Abdalla rebus turbatis è custodia elapsus, qua detinebatur à patruo ad nostros perfugit. Superi quos premere instituunt, in præceps dant. Nostri & virtute potiores & successu læti, vrbe egressi tyrannum ad trigesimum lapidem castra habentem denuo facto impetu compulere in fugam. Nihil neque apud se remissum, neque apud illum tutum pati. Ea diligentia successuque præteritæ finitimæ ciuitates certatim obsequium detulere Ferdinandi fidem patrociniumque implorantes, veniam & pacem oratum misere legatos. Princeps inter alias Algerium, quæ Cirta olim Masinissæ regia à quibusdam

1510

quibusdam fuisse creditur, certe Arabũ lingua Gezer hoc est insula vocatur, ab ea quam in mari vicinam littori & obiectam habet, tunc modica viribus & ignobilis, hoc tem.pore Hispaniæ terror nostris spoliis extructa, superbaque iuxta ac clara. Algerii exemplum Tenecius Rex & vrbs Tedelicium secuti sunt. ipsi adeo Mostaganiincolæ & Tremesenius Rex nostros de pace & se dedendo appellarunt cuncta virtuti peruia fore territi barbari iudicabant, nihil Nauarro præsertim duce arduum. Leges omnibus impositæ, quibus in amicitiam fœdusque venirent. Præcipuæ erant, vt captiuis Christianis sine pretio libertas esset, & vectigal honorarium singulis annis cum fide repræsentarent. His rebus quamuis districtus Petrus Nauarrus bello interim maiori conatu apparando curam impendere, gnarus modicas esse vires sibi & instandum famæ, antequam consternatis hostibus fiducia rediret. Fama bella geri magis quam viribus. Quo tempore in Orientis oris Alfonsus Alburquerquius susceptam procurationem à præclaro initio auspicari cupiens, in Decano Indiæ littore Goam vrbem occupauit, sedem deinde imperii Lusitani in iis regionibus nobilissimam. Insula eiusdem nominis sita est, quam fluuius neque tenui neque multa aqua duobus ostiis in mare mittens efficit angustam quidem spatiis ac vix viginti millium ambitu, cæterum commodissimam Orientis commercio, propter maris & multarum gentium vicinitatem, quarum ad fines iacet. Rei bene gerendæ opportunitatem Zabaimus Idalcanus obtulit imperium tunc obtinens eius vrbis. bella enim longinqua defendendi necessitate milite vacuam reliquerat venturi securus. Timoia pirata cum quatuordecim biremibus de finitimis prædas agere solitus, re cognita Alburquerquium monuit opportunæ vrbis capiendæ occasionem non videri prætermittendam. Ille cognito piratam vera prædicare, salutaria monere cum classe in portũ inuectus haud ægre vrbem occupauit ad quartum decimum kalendas Martii. Longe alia Francisci Almeidæ decessoris sors fuit. Ad Bonæ spei promontorium epibatas & socios inter in littus aquatum & commeatum quærendum egressos & Æthiopes, quos Cafres vocant, concitata forte rixa, cum præsidio suis è nauib. accurrisset, in pugna periit durata præustaq; igne sude traiecto gutture. Crudelitas fati tanto viro non debita. Qui maiora sæpe pericula mari terraque euaserat, inuicta virtute magnam nominis celebritatem consecutus fuerat, gentis vilissimæ manu corruit. ipsa morte tristius mortis genus. Periit ipsis Kalendis Martii. Garsiam Toletum Albani Ducis maiorem filium expeditioni Africanæ ducem Ferdinandus destinarat, propter viri nobilitatem maiori auctoritate fore bellum prouidebat. Et quoniam Nauarri opera necessaria videbatur in Italiæ bellis, quæ maiori mole renascebãtur. Aliquot menses abiere priusquam is ex Hispania discederet. Moræ impatientia Nauarrus & quia insueti cœli æstus & grauitas morbos inter milites vulgauerat, ad septimum Idus Iunii Bugia soluens Fauignanam abiit: quæ insula Lilybæo Siciliæ promontorio vicina Cosyra veteribus fuit. Eo Neapolitanæ & Siculæ triremes adiũctis pluribus. aliis nauigiis ex antecondicto appulere. Ad octo millia militum quæ Bugia venerant, nouæ classis appulsu accessere alia sex millia. His omnibus copiis apparatuque ex ea insula sublatis velis intra paucos dies in Tripolis conspectum se dedere vrbis vltra Numidiam inter duas syrtes sitæ in prouincia, quam peculiari nomine dixere Africam, Tunetano antea Regi subditæ, nunc eo excusso imperio peculiari regulo seruientis, quẽ Xequem vocant. Circumfluo plurima ex parte mari, non ita latum à terra additum turrito muro & fossam permeante aqua munitum habet. Inerant milites & prouisi antea commeatus. Numidæ quoq; equites, aliiq; Mauri ad præsidiũ accurrere, prorsus vt par nostris numerus militũ in vrbe esset. Nauarrus tamẽ expositas in terrã copias, bifariamq; diuisas, partẽ cũ Mauris pugnare iussit, qui ad littus prodierãt nostros vt excensione prohiberent, reliquis data cura vrbem impugnandi. Præterea à mari militum & nautarum manus egressa cum scalis ea parte in vrbem transcendere tentarunt. Acris pugna extitit, duabus horis magna contentione pugnatum victis tandem fusisque Mauris, in vrbem admotis scalis, qua parte Victoriæ porta cernitur ferro est penetratũ. Ioannes Ramirus gẽte Aragonius nobilis genere inter primos muros scandit secuti cæteri noua intra vrbem pugna instituta, difficiliora omnia opinione inuenerunt. Acuebat Mauros desperatio haudquaquã iam de victoria solicitos sed ne inulti caderent decori exitus cura. Cessit virtuti rabies furorq;. Occisi ex Mauris ad quinq; hominum millia sunt, capti plurimi, atq; inter eos vrbis regulus. Neq; nostris incruenta victoria fuit. præter gregarios milites non paucos, nonnulli genere aut factis nobilissimi ceciderunt. In hoc numero è Cabreris alter patruo regio cubiculario & propria virtute promeritus, vt memoriæ inseratur. Rodericus item Porres tribunus militũ periit, & Christophorus Arriarã maris Præfectus, magnus animo, prudẽtia par. Vrbs diripiẽda militib. est tradita, id nauatæ operæ præmiũ extitit, profun-

do ventre cum cæteris victarum gentium spoliis eam quoque copiam mersuris, futuri temporis nulla cura. Classis præsidio relictis captiui dati sunt, mercesque intra vrbem inuentæ. Eo temperamento Nauarrus quando militum sitim opulentæ quamuis vrbis spolia non sedarunt (qui enim possent) tumultum & rixas compescere satis habuit.

In bello Italico parum promouebatur. CAP. XXIII.

BEllum contra Venetos ducebatur, minori ardore quam antea. Conatus initio validi mora languerant. Rex Gallus receptis sui iuris vrbibus se festinus in Galliam receperat: in Germaniam Cæsar bello inchoato neque finito, quando Taruisini & Foroiulienses atque Aquileia subiugandi supererant, Padua impositũ iugum excusserat. Veronam cum subiecto agro Galli obtinebant, oppigneratam, dum sexaginta aureorũ millia redderentur à Gallo Rege in belli sumptus mutua Cæsari data, adiecta lege vt nisi intra annum ea summa esset reddita, vrbis imperium suo iure retineret. Pecuniæ in stipendium difficultas maxima Cæsaris conatus retardabat. Socios vti in Cameracensi fœdere sanctum præscriptumque erat, de communicanda ope appellare, dum communibus armis eas vrbes sui iuris efficeret, Venetis ereptas ad imperium adiungeret. Cæsarei exercitus dux summus Analthi Princeps nulla auctoritate, exiguo numero militum, q; debita stipendia non soluerentur. Æqua petere visum est. Ita Carolus Amboesa magnus Galliæ Magister valida auxilia communicauit: eaq; ope Vicentia recepta est ciuium deditione ad Cæsaris voluntatem. Neapoli Vincentium Capuanum Termenstinũ ducem militari scientia præstantem multis in rebus fidum antea expertus Ferdinandus Rex & cum eo quadringentos cataphractos misit auxilio lectissimam manum ex eorum Hispanorum numero qui Neapolitana stipendia faciebant. A Pontifice nulli venere milites, nulla se lege teneri, vt auxilia mitteret, persuaso, siue in Gallum Regem ira Ducem Ferrariensem hostem suum palam tegentem. Quod magis suspicor Venetorum calamitate flexus ad misericordiam, nobilissimam vrbem malis castigatam perire penitus non ferebat. Itaq; solutos anathemate quo erant impliciti, in gratiam fœdusq; accepit. Quod erat præcipuum, eorum ope vti volebat aduersus Ferrariensem Ducẽ quasi Gallici patrocinii fiducia rebellẽ imperio. Odium acrius quam pro noxæ modo. Iis littoribus elluuie maris arescente vnda sal concrescit. Ergo salem Comacii ditionis oppido conficere crimen erat, cum incommodo vectigalium quæ ex Pontificiis salinis ad Seruiam proueniebant. Præterea è mercibus quæ secundo Pado Venetias vehebantur, noua exigere portoria. Ab his initiis irritabili ingenio Pontifex euocatum Romam ad dicendam causam, ac venire recusantem lege maiestatis damnauit, principatus, quem beneficio ecclesiæ Romanæ obtinebat, iure decidisse. Ægre seueritatem Pontificis tulit Gallus Rex. vindicandi ardore Gallicos Cardinales & qui sacerdotia obtinebant in Gallia, continuo Roma discedere per edictũ mandauit, nisi parerent atq; suas singuli ecclesias inuiserent, ac per se regerent, annuorũ vectigalium mulctam comminatus. Ex his initiis magna dissidiorum moles cõsecuta breui est. Et tunc Pontifex Venetis triremibus Genuam misit Octauianum Campofregosum, aliosq; Genuenses exules, vt eorũ opera, suaq; auctoritate q̃ in ea vrbe obtinebat, quippe Sauonæ vrbe vicina natus, ciues sub imperio Gallico quiescentes ad mutandam fidem impelleret. Simul si quid ea diligentia in vrbe moueretur, Marcum Antoniũ Columnam Luca, vbi agebat, cum equitum & peditũ manu propius accedere, præstoq; esse ad omnem rei bene gerendæ occasionem mandauit. Conatui successus defuit. A Venetis tamen Mantuanum dimitti è vinculis & captiuitate liberum impetrauit, idoneum hominem ratus quem Gallico, q; meditabatur, bello ducem præficeret, fidei obside eius filio, quem tradi sibi voluit à patre belli Ferrariensis cura Francisco Vrbinati Ioannis fratris filio demandata est. Vniuersam eam ditionem occupare armis ipsamq; vrbem Ferrariam Pontificibus Romanis quippe directis dominis restituere destinarat, Galli nulla cura in cuius tutela erat, & Dux eius auspiciis bello districtus. Belli initia lęta fuerũt, tristis exitus. A Põtificiis enim breui quæcumq; oppida & arces Ferrariensis in Aemilia vltra Padum obtinebat, armis præsidiisq; sunt occupata. Lucus circunsessa accurrit præsidio ex Insubribus Chatillonius cũ trecentis Gallis cataphractis ad quartum Kalendas Augusti. Eius aduentu Pontificii veriti vt pares essent, Lucẽsis arcis obsidione soluta raptim Forũ Cornelii abiere mæniũ & munitionis fiducia. Præsidio destituta oppida præsertim veteri imperio, incolis studentib. facile ad ditionẽ Ferrariẽsis rediere: sed belli fortuna alternante rursus amisit. Cardinalis Ticinẽsis Mutinã ciuiũ quorundã fraude porro occupauit Pontificis nomine. Rhegiũ finitimã vrbem ne pari arte caperetur ad idoneã militũ manumã

Ferrariensi

Ferrarienſi miſſam, acceſſere à Carolo Amboeſa ſummo Gallorũ duce & rectore in Inſu bribus, ducenti grauis armaturæ equites. Sic in præſentia periculum vitatum. Vrbinas Bononia munienda nauare operam, metu ne Gallici exercitus robur in eius perniciem incumberet, repentina vi aut poſitis iuxta caſtris. Aduerſus Gallorum conatus bellumq; vt in Inſubribus excitaret Heluetiorum duodecim millia in Italiam attrahere viſum eſt gentem ferocem virtute militari præſtantem, octo millia ſtipendiis Pontificiis conducta quatuor alia Venetorum ære. Gallos ex Inſubribus deturbare, ac vero ex vniuerſa Italia, Maximilianumque Sfortiam in Germania exulem & vagum in maiorum opes reponere deſtinatum erat. Heluetios deducendi cura data eſt Epiſcopo Sedunenſi & ipſi gente Heluetio, quo maior diligentia eſſet, iniecta etiam purpuræ ſpe. Maiores viribus Pontificis conatus erant, ſed ingenio ipſius conſentanei ſuapte natura turbido, inquieto, ardenti, cuius rei per totam vitam multa & magna documenta extiterant Sixti auunculi pontificatu magnus diſſidiorum artifex architectuſque Innocentio Pontifice Neapolitanis proceribus auctor arma in ſuum Regem ſumendi, vti fama tulit, Alexandro Pontificatum adepto Gallis, vt venirent in Italiam, & publicã pacem turbarent præſens perſuaſit. Sic omni tempore pacis ſe impatientem oſtendit, turbarum amantem, quietis tædio nouas belli cauſas circumſpiciens Pontificis conſilia nõ latuere Carolũ Amboeſam. Mediolanum copias retulit, ſi quid moueretur, eius certe vrbis & Genuæ imperio conſulere parans. ea incolumi ditione reditura alia. Diſceſſus tamen alia ſpecies erat. Cæſare abſente nullum operæ pretium extare, tantis laboribus & ſumptu profici parum, neque conatibus euentum reſpondere præſertim Venetorum viribus identidem auctis nouis ex AEmilia, aliiſque regionibus ſupplementis militaribus. Reſtitit tamen Triuultius cum valida cataphractorum manu, ne ſine eo præſidio Cæſarei impares hoſtibus eſſent: ac ne durare quidem in caſtris & campis patentib. poſſent, quippe aduerſariis inferiores. Mutata fortuna belli rebuſque inclinatis is metus Germanos inuaſerat, vt Vicentiæ munitione diffiſi tormenta bellica ex ea vrbe eiuſque arce Veronam comportanda iudicauerint, maiori ſalutis cura quã laudis. Gonſalui vxor Maria Manrica eatenus Genuæ reſtiterat. Suſpecta Gallis eius mora eſſe cœperat, quoniam virum Pontifex non ceſſabat in Italiam euocare, honeſtiſſima conditione oblata imperii militaris ſuarũ copiarũ. Vt eam amoueret ſuſpicionem, per hoc tempus mari diſceſſit in Hiſpaniam. Ad cuius prouinciæ fines, qua Aquitaniã ad Oceanũ attingunt, Fonterrabiæ municipes cum Hõdaiæ Aquitani oppidi incolis de Vedaſi fluuii vtroſq; agros interfluentis Galliãq; dirimentis ab Hiſpania, poſſeſſione diſceptabant vtrius oppidi iuris eſſet, non parum ſæpe armis. In controuerſia à Regibus dati iudices ripa ſua cuiq; oppido attributa fluuium communem fore pronunciarunt. ſalutari temperamento quieuere tandem ii motus.

Pontifex Ferdinando Regi Neapolitanum regnum attribuit. CAPVT XXIV.

FErdinandus Rex Aragonios, Valentinos & Catalaunos Montionẽ ad generales conuentus euocarat, duodecimo Kal. Maii in edictis adſcripto, quo die præſto cuncti eſſent. In ſubſidium Africani belli, cuius cura proprie eam gentẽ attingebat, pecuniam ordinum voluntate redigere, erat propoſitum propter inopiam ærarii tot bellis exhauſti. Ineunte vere ne occaſioni definitoq; tempori deeſſet, Madrito diſceſſit. In eo municipio Ferdinandus nepos & Hiſpaniæ Cardinalis ſubſtitere, præterea regium conſilium. Regem proſecuti ſunt Aſſidonius & Petrus Gironius, eorum quæ iuuenili errore deliquerant, venia iam impetrata, & Sãlucari tamen Nieblæ, & Huduæ arces quaſi fidei pignora retentæ. Duobus adiuncti ſunt Magiſter equitũ Prieghi Marchio, atq; Vreniæ Comes officio in Principẽ incitati, an proſequi eũtẽ iuſſi ne turbas cõcitaret. Hoc comitatu Cæſaraguſtã appulſus Montionẽ inde abiit. Magna gẽtis frequẽtia conuenit, ꝙ ii primum generales conuẽtus Ferdinãdo Rege in ea gente haberẽtur. Antea enim ſingulæ prouinciæ Aragoniis Regib. ſubditæ, per ſe ſuos conuentus agitarãt. His reb. diſtrictus quamuis Rex belli Africani atque Italici curã animo cõplexus à Rege Gallo imprimis cõtendebat, vt ſancita ante annos aliquot in fœdere lex de regni Neapolitani ſucceſſione, nulla ex Germana Regina ꝓle noua cẽſura immutaretur. His poſtulatis Gallus aures nõ accõmodabat ſpe cõcepta id regnũ obtinendi niſi iure & cauſa certe armis. Sic Ferdinãdi conat⁹ inanes extitere, præſertim Rhotomagẽſi Cardinali per hoc tẽpus defuncto, cuius penes Gallum præcipua gratia erat & reb. omnibus auctoritas, ſtudium haud obſcurum Ferdinando gratificandi, in iis quæ publicæ pacis intereſſent. Hac cura Ferdinando anxio ac dies noctesque varias cogitationes animo verſanti optimũ fore viſum eſt, odium Pontificis in Gallum conceptum in ſuum commodum conuertere, atque occaſionem ſuã facere. Prudẽs Princeps, qui quamcũq; rẽ è publica vtilitate fore prouidet, ea vtitur modo honeſta.

Vt Pontificia auctoritate ipsi & posteris regnum Neapolitanum quasi Romanæ ecclesiæ beneficium confirmaret, postulat. Graue id initio Pontifici visum est, neque ea indulgentia præiudicatum Gallo Regi quamuis infenso volebat. Deinde auctis odiis, bellis quæ erant in manibus & maiora meditabatur, ope ex Hispania iuuari expetens animum flexit: atq; vt indulgentiæ maior gratia esset, ita postulatis annuit vt amplius nihil desiderari posset, ne si Ferdinandus arbitrio suo diploma fingeret. Ab Alexandro Pontifice Gallus parte eius regni concessa fuerat Neapolitanus & Hierosolymitanus Rex dictus, vti superius est indicatum. Id decretum mouere præsertim Rege inaudito erat plane difficile, neque exemplum satis probabile. Ad artes conuerso animo pronunciare visum est, Pontificium beneficium irritum videri redditum dupliciter honorario vectigali ab eo Rege, vti erat iussum, nunquam repræsentato, præterea absq; Pontificis venia, cuius eæ partes erant, de regno Neapolitano superiori fœdere cum Ferdinando facto. Dignum videlicet abdicatione facinus. Hac pronunciata Pontifex sententia, quod erat consequens, regnum Neapolitanum Ferdinando & successoribus confirmauit vniuersum, ea lege vt Petri & Pauli festo die annuas octo millia auri vncias in Pontificium ærarium inferret, quolibet triennio equum candidum daret, in præsenti quinquaginta millia aureos. Tantundem successores cum primum Reges essent à Pontificibus dicti. Enimuero repetitæ in Ferdinando eæ leges sunt nihilo mutatæ, quibus Carolo eius nominis primo id regnum fuerat olim à Pontificibus delatum. Sed & eæ leges ineunte mense Iulio impositæ à Pontifice & Cardinalium collegio, paulo post mitiori censura castigatæ sunt omnino ad septimum Id. Augusti. Remisso enim annuo vectigali & quinquaginta aureorum millibus, equum candidum quolibet triennio repræsentari satis habuere, ac quoties in Pōtificia ditione bellum esset auxiliares mitti trecentos grauis armaturæ equites: qua vna è pactis antea conditionibus decedere non placuit, quoniam ea ope in bello Ferrariensi vti destinabant. Sic in præsenti decidere. Annis consequentibus à Leone Pontifice imperatum, vt ii Reges annua septem aureorum millia penderent, veniæ pretium Carolo Augusto concessæ imperii Romani nomen cum eo regno iungendi, contra quam leges olim Andegauensibus & Aragoniis Neapolitanis Regibus impositæ ferrent. Gallo Regi graue accidit, Neapolitana iura ea indulgentia à se in Hispanum translata. Ferdinandi se fraude delusum, Pontificis iracundia violatum accusare: vindicaturum ferro nisi esset id decretum abrogatum. De quo eius legatus coram Ferdinando Rege grauissime expostulauit Montione: vbi Aragonii conuentus erant diras minasq; detestatus. Inani verborum sonitu nostri parum mouebantur. In iis conuentibus Idib. Augusti ordinum voluntate in bellum Africanum quingenta aureorum millia decreta sunt, ingens summa siue tēpora consideres, siue gentis immunitatem. Sed tanti erat impiam gētem bello opprimere. Auxit studium animorumque ardorem nuncius iis dieb. de capta Tripoli allatus. Additum nouo decreto, si Regem priusquam conuētus esset solutus, alio aut belli cura aut Castellæ rerum procuratio euocaret, vt Germanam Reginam pro se conuentui præficeret. Facta etiam eidem copia denuo, si res ferrent, gentes ad conuentus euocandi, modo eam Rex pro se vicariam reb. in eo regno gerendis nominaret. Sancitum præterea vt in ea gente collegia soluerentur ciuium ante annos aliquot instituta latrociniis & cædibus vindicandis. Ab nullo non genere periculum non est, si cætus & consilia & secretas cōsultationes agitare permittatur. Sæpe etiam quæ salubriter instituta erant, abusu hominum & ipso tempore deprauātur. Affuere conuentibus, vti erat necesse, Antonius Augustinus Vicecancellarius & Ioannes Nuza Aragonum Iustitia. Prima vox Alfonsi Aragonii Cæsaraugustani Præsulis fuit. In procerum ordine primi assederunt Belchiti & Arandæ Comites. Inter nobiles Michael Gurrea, & Michael Peresius Almasanius. Accessere procuratores Aragoniæ Valentiæq;, atq; earum vrbium & municipiorum, quibus ius suffragii gentis instituto in conuentib. dari solet. Legati Principum atq; è Castella, Neapoli, & Sicilia proceres magno numero Montione versabantur, conuentus quidem expertes, familiæ apparatu & splendore vestium elegantiaq; inter se certantes clari nobilitate opibus magni.

Garsias Toletus in Gerbis insula occisus. CAPVT XXV.

AD Malacam Bæticæ vrbem instructa classe vt Garsias Toletus in Africam transmitteret bello dux vrgebat Ferdinandus Rex. cunctabatur ille metu pestis Bugiæ grassantis. Ita non ante adultam ęstatem conscendit classem, qua septem hominum millia vehebantur, validum supplementum. Mollib. tempestatib. Bugiam vētum breui, ibi classis partem & tria militum millia reliquit vrbi pręsidium. Dieghus quoq; Vera rebus vrbanis compoſi-

compositis, ex eo portu soluit comes nauigationis, vnaque in Tripolis portum sedecim
ntulere naues. Opportunus eorum aduentus extitisse videbatur. Petro Nauarro octo
hominum millibus in suam classem iam impositis propediem petituro Gerbim Tripoli
ad occasum dissitam trecentis circiter millibus insulam præcipuam & maximam earum,
quæ Africæ littoribus adiacent. Veteres Menyngem, Girbamque dixere. Iouius Gira-
polim, vnde? Campi plani atque arenosi, palmetis & oliuetis impediti grata oculis viri-
ditate. Continenti proxima est adeo, vt ponte cum Africano littore iungatur. Circui-
u sedecim amplius millia collegit, aquæ penuria, nullis fontibus, oppidum nullum villæ
antum & ad mare arx Principis domicilium. Tunetano olim Regi subdita, tunc peculia
i regulo seruiebat, quem lingua gentis Xequem dicunt. Nauarri consilio probato breui
cum copiis, quæ ad Tripolim erant, & classe eo discessere. Venere in conspectum ad
quintum Kalendas Septembris die Iouis, Augustini memoria sacro. Milites nullo repu-
gnante in terram desiliere insulam inter & continentem ad locum cui Pōtifracto est no-
men. Copiis omnibus in septem agmina tributis, Garsias Toletus quamuis summam
imperii militaris obtinebat, in prima acie cum peculiari nobilium manu ipsum secuta cu
are voluit. Quidam repugnante Nauarro defendunt, fama frequentior consensisse dam
nat fortassis, vt sine æmulo imperaret, aut potius ne ardenti iuueni repugnando rixam
concitaret. Maurus sub signis habebat equites centum & quinquaginta pedites ad duo
millia, plerosque tamen inermes sudibus & cōtis armatos, debilitatos metu, prorsus vt ne
veniretur ad manus fœdus appeterent oblatis honestissimis conditionibus, quas nostri
gentis contemptu spe certa victoriæ repudiarunt. Post meridiem mouere agmina ardēti
iam sole, pene vt flammæ excitari in nudo & arenoso solo viderentur. Ab imperitis hæc
ad nomen infelicis exitus vertebantur. Quod in pace fors & natura, in periculo prodi-
gium & ira Dei esse creditur. Æstus & pulueris impatientia laborare omnes sine sensu
& sine mente, in terram abiecti non pauci præ siti periere. Aliquanto spatio progressum
erat, cum primum agmen ad palmeta quædam peruenit. Ibi cōspicati milites parietinas,
atque ex eo suspicati eo loco puteos esse retineri non potuerunt quin desertis ordinibus
relictisque signis ad explendam sitim frequentes concurrerēt. Mauri è propinquo con-
spicati nostrorum turbationem, suamque occasionem rati in vagos & palantes dedere
impetum. Garsias & cæteri equites in pedes destituti arma expedire. Animaduerso peri-
culo quidam vt desisteret, seque retro referret monere. Apage tantum nefas, ait, Inferte
milites gradum. An huc processimus vt terga vertamus? Vitam eripere sors aduersa po-
terit, nos tamen non committemus vt nostræ nobilitati macula inusta, officii obliti videa-
mur. Illud cauete socii ne inulti ponamus animam, nemo nisi in hostem versus cadat. Ea
suprema cura esto. Hæc flagrans oculis, væcordi voce dixit simul de Aragonio quodam
nobili, arrepta militari hasta in Mauros ingruentes inuasit. Neque ducis verba, neque vir
tutis exemplum mouere milites. Auersi in fugā ferme omnes continuo terga dederunt.
sensum excusserat metus, proximo exitio pudore validior. Mauri cuneo facto in nostros
inuecti primo impetu ex promptissimis quatuor peremerunt, Garsiam Toletum, Garsi-
am Sarmentum, Loaysam, & Christophorum Velasquium præcipua omnes nobilitate
ordinum ductores. Fugientium consternatio tanta extitit, vt agmina integra, quæ re-
tro sequebantur, trepidatione turbarent, densi & conglobati perfringerent ordines,
prorsus vt omnes fugam arriperent. In eo periculo Nauarrus, quoniam nihil aliud su-
pererat, præsidium à prudentia petens, agmina Dieghi Paciechi, & Egidii Nepotis
quę in subsidiis secum reliquerat, locis idoneis insessis, qua nostri fugiebant, hostes trans-
itu prohibere mandauit. Salutare consilium ne cuncti simul perirent. Alioqui inopi-
nato casu turbata Nauarrus mente tanti quamuis vsus dux, quasi officii & virtutis obli-
tus inter primos classem conscendit. Mollior interpretatio, & fortasse verior, triremes,
quæ propius littus in alto erant, vt milites acciperent pro imperio efficere voluisse. Mul-
ti enim deficientibus scaphis ad natantes quoniam metus misericordiam non recipit,
conscensione in naues prohibiti inter fluctus peribant, in rabiem desperatione versi ta-
lesque nautis & militib. in periculo socios & commilitones precantes. E nostris quatuor
millia desiderati sunt qua cæsi qua capti. Nobiles maxime pręter superiores perierunt Al
onsus Andrada, Santangelus, Melchior Gonsaluus Aragoniæ Conseruatoris filius, a-
liiq; genere & factis eximii. Garsiæ corpus victor ad se delatum aliquanto post, quo-
niam intelligeret è præcipua Hispaniæ nobilitate ac Regis esse propinquum in ligneo
loculo seruari: facturumque quod placuisset, ad Hugonem Moncadam Siciliæ Pro-
regem scripsit. Garsiæ filius Fernandus Aluarus Toletus in tenera à patre æta-
te relictus accedentibus annis in eximium bellatorem euasit, atque ita vt nulli

duci nostra & parentum ætate priores concessisse videatur magnus animo par prudentia felicitateque. ingenium paulo asperius & morum seueritas nocuit, ne cum quolibet antiquorum ducum conferatur. Garsiæ pater Fridericus Ferdinandi Regis consobrinus fuit. Auus Garsias primus ex ea familia Ducis nomen & honorem promeritus. cuius pater Fernandus Aluarus Toletus patrui Guterrii Toleti Archiepiscopi Toletani dono Albani municipium non procul Salmantica accepit, Comitis nomen Regis beneficio. Nauarrus priusquam ex hostili littore solueret Egidium Nepotem & Alfonsum Aquilarium ad Regem ablegauit nuncios & testes cladis acceptæ. Ducem occisum, plerosque milites periisse, grauiorem clade ignominiam. Dein triremibus Neapolim amandatis, vti erat iussum, cum reliqua classe aduersis quamuis tempestatibus per octo iactata dies, Tripolim tenuit ad tertium decimum Kalendas Octobris. Ad eius vrbis præsidium tria militum millia reliquit duce Diegho Vera. Parem numerum ætate aut vulneribus graues plerosque etiam integros missos fecit. Cum classe & quatuor millibus ex omni copia delectis ad vexanda Africæ littora processit Gerbim inter & Tunetum. Idoneum nauigationi tempus non erat: continuis procellis sæuieti mari, ad Lampodosam seu Lopadusam dum hyemis sæuitia remitteret, classem & militem continere necesse habuit, vnam ex insulis, quæ Africam inter & Siciliam obiacent. Safinum in ora Africæ Lusitanis subditam vrbem fine huius anni innumera Maurorum impugnabat multitudo. Venere ex Madera insula militum numeri. Opportuno auxilio confirmatus Ataydius præsidio præfectus vrbe acerrime defensa Mauros conatu abscedere compulit. Soluta obsidione in vicinos Maurorum agros irruptione facta, Almedinam vsque prædabundus processit triginta duobus millibus nihilominus dissitum oppidum. Variæ pugnæ cum Mauris factæ. magnam hominum pecorumque post collectam prædam tamen in reditu hostibus magno numero circumfusis amisere. Magna alioqui virtute dux consequenti tempore sæpe Mauris molestus & grauis extitit; aliquando ad ipsas Marrocii vrbis portas prouectus maiori aliquanto audacia quam fructu, facinus quod laudarent multi, cautiores accusarent. Sic sunt hominum tum facta tum iudicia. Pari studio in opere versabantur Ioannes Coutignus Arcillæ Præfectus pro patre Vasco Coutigno Borbæ Comite: Item Petrus Sosa cui Azamoris credita custodia erat. Duces apprime pugnaces Lusitaniæ ditionis fines & laudem gentis extendere in Africa non cessabant, latissima prouincia in multa diuisa imperia nulla imperantium concordia, eoque prona in exitium, neque par Hispaniæ futura, si pace Principes facta iunctisque viribus in eam curam incumberent impiæ gentis extirpandæ.

Libri vigesimi noni Finis.

IO. MARIANÆ HISPANI E SOCIETATE IESV, HISTORIÆ DE REBVS HISPANIÆ, LIBER XXX.

Quidam Cardinales ab auctoritate Pontificis discesserunt.

CAPVT I.

VNo ferme tempore Ferdinandus Rex solutis Montione Aragoniis conuentibus per Cæsaraugustã sese in Castellam retulit, & Iulius Pontifex Roma digressus Bononiam festinauit Galliæ Cisalpinæ vrbem primariam vterq; re necessaria. Regi deliberatum erat Castellæ conuentibus interesse, ad quos per edictum Madritum gẽtem antea euocarat. Maior tamen cura belli Africani suberat: quo se iturum videri voluit acceptæ vtiq; ad Menyngem insulam cladis in vindictam inflammatus. Bellum Italicum animo porro & cogitatione versabat: quo singuli Principes vocabant eius opem flagitantes certa victoriæ spe in quamcumque se partem dedisset præcipua auctoritate par opibus. Vni se respublica to-am tradiderat temporib. coacta & intestinis dissidiis, quam late Christianorum nomen patebat. Pontifex Bononia, quo Septembris fine peruenit in bellum Ferrariense maiori onatu incumbere destinabat: in quo Vrbini Dux copiis Põtificiis Præfectus parum eaenus promouerat. Hostis & suo apparatu diligentiaq; confisus, & Galliæ opib. superbus & contumax, Pontificios vrgendo coegerat, sese prope Mutinam munitis castris tenere. pe aliquantum sustentare posse, metus amplior. Madriti Ferdinandus pridie Nonas Octobris coram Cęsaris & Caroli Principis legatis atq; Pontificis Nuncio, vti Blesis in fœdere sancitum erat, cõceptis verbis Castellæ commoda pro eo ac par erat, procuratorisq; nunus exigebat, curaturũ se iurauit. De Pontifice & gallo cura anxius, qua ratione vtriq; atisfaceret sine alterius offensione mediã personam sustinere statuit. Ita Fabricio Colũnę nandat vt è Neapolitano equitatu trecentos grauis armaturæ equites ad Pontificias coias adiungat, cum eo tamen ne Gallicis finib. inferatur bellum, contra Ferrariensem iuare satis habeat. Ea ope quãuis necessario præstita quippe debita Neapolitani regni caua & iure, ne Gallus offẽderetur; quasi exæquata lãce Villamarino maris Italici Præfecto ura data vndecim triremes recens à Nauarro ex Africa missas in Ligurię oram ducendi, oq; præsidio Genuenses ciues frænandi, ne Gallici imperii iugum excuterent: ꝗ moliri idebantur. Termenstinus Veronæ agebat cum quadringentis equitib. eius curæ cõmisis, Hispani Regis stipendio Cæsaris ex commodo bellum gerẽs. Eam vrbem positis iuxta astris acri conatu impugnantes Venetorum copias numerosas quamuis & validas solua obsidione in pacata sese referre tum præsidii virtus compulit, tũ Caroli Amboesæ cum quadringentis cataphractis obsessis opitulatum festinantis metus, ne à tergo & à fronte ircũuenti pares vtrisq; nõ essent. Maior aliunde atq; atrocior tẽpestas extitit. In discessu Pontifex Romæ Cardinalib. edixerat se vt cuncti sequerẽtur nulla excusatione accepta. Eorum quidam ingenii Pontificii asperitate offensi, an consiliis occulte cum Gallo comnunicatis, atque in rerum nouarum studium incitati Neapolim abire cogitarunt. Appelatus de ea re Prorex Cardinales finib. accipere detrectauit molitiones fortassis odoratus. Sic mutato consilio & re necessaria Florẽtiam processere. In ea vrbe Bernardini Carualii entata valetudo ipsi & sociis subsistendi opportunam occasionem prębuit. Non cessabat amen Põtifex vt ad se cõtinuo venirent, in dies flagitare, ipsa flagitationis importunitate uspectior, subesse profecto fraudẽ aut consilia vulgata. Eo metu alias ex aliis nexas moræ ausas excusare, quẽ cursũ cõmotæ res habiturę essent expectãtes. Nã quo tẽpore Põtifex

Bononiæ erat, eius copiæ Mutinæ, magnus Galliæ Magister facinus aggressus est magis ad nominis famam celebre, quam ad laudem. Cum quadringentis equitibus, quos Veronam duxerat, ea soluta obsidione, flexo repente itinere adiunctisq; aliis ducentis equitibus, qui Rubieræ erant, Bononiam improuisus accessit vrbem occupare satagens. Vires conatui impares Bentiuoli ex ea vrbe profugi subleuabant expeditionis comites atq; factionis opibus polliciti continuo venienti portas patefactum iri. spei euentus non respondit. Pontifici tamen & Cardinalibus vt in tali periculo, ingentem metum incussum opportunus Fabricii Columnæ aduentus depulit, ciues in officio confirmauit, Gallorumque spiritus fregit penitus: atque ita vt obsidione soluta retro cõtinuo redierint. Abeuntes & trepidos vrgere Fabricius noluit in tergis hærens memor regii mandati, Gallos non esse lacessendos, neque eorum conatus ad gratiam cuiusquam vindicãdos. Nouæ subinde spes, fœdi conatus excepere, vix priori metu sedato. Grauis repente morb. in ea vrbe Pontificem inuasit. Sanitate à medicis desperata turpi Patres ambitu prehensare inter se, nulla decoris memoria nulla probitatis & modestiæ, præ cupiditate assequendi q; animis destinarant, summum honoris fastigium. Recreata Pontifex valetudine indicatas molitiones ægre, pro eo ac par erat, tulit. quin Patres ad se ad quartum Idus eius mensis euocatos graui increpatione castigauit. Se superstite de successore agitasse, dignum vindicta commisisse facinus. Et sunt inuisi suspectique dominantibus qui succedendi spem importuno tempore præsumunt. In posterum ergo seuero edicto simoniaca labes coercita in electione Pontificum: q; edictum initio pontificatus perscriptum eatenus promulgare varias ob causas distulerat. De Patribus cura crescere, qui ad Florẽtiam substiterant, neque iussis obtemperare voluerant. monstri simile aliquid profecto versare animo neque cessaturos priusquam orbis Christiani pacem turbarent. Itaque, q; ipsi expetierant, facile dabat, vt Neapolim migrarent in metu benignus & placidus. Recusarunt illi vlterius progressi, quam vt reuocare gradum facile esset. Duo quin etiam ex eo numero Bernardinus & Cosentinus Ticinum abiere certa sententia generalem Episcoporum conuentum indicendi. Insolẽti facto species obiecta honesta scilicet ecclesiæ moribus, qui nimium prolapsi erant, castigandi acriori censura, ipsoque Pontifice si opus esset abdicando non minori præsidio opus esse. Præclari quidem conatus, ratio præpostera magnisq; incommodis obnoxia Gallus & Cæsar iis se consiliis miscuere paucorum temeritas patroni Ferdinando etiam Rege tentato si posset in eam fraudem induci. Blesis sane nouo Cæsarem inter & Gallum fœdere per idem tempus constituto opera Matthæi Langi Gursensis Episcopi, qui Cæsari a secretis erat gratiosus & familiaris, accessit etiam in partem Cabanillas Ferdinandi legatus, sed cum mandatis, ne quid in Pontificis dignitatem decerni pateretur. Parum tamen ea cautione præstitum est. Inter cætera eius fœderis capita, expressum debere quidem reliquos socios virib. iuuare Cæsarem dum ditionis Venetæ partem sui iuris, obtineret armis: sic Cameracensi in fœdere præscriptum fuisse. hactenus non male. Additum tamen vt Põtifex iure potius quam armis cum Ferrariẽsi disceptaret. Si parere salutaria monentibus obtestantibusq; recusaret, à Cæsare in Germania eius nationis Episcoporũ cõuentus agitarentur nationales, idemq; in Aragonia & Castella fieret ad ea constituenda q̃ paulo ante Gallicana ecclesia sanxerat Aureliæ primum deinde ad Turones conuentu gentis habito. Miseram temporum labem à profanis Christi Vicario leges imperandi præscribi. In vno peccato quot & quanta extitere peccata? sed præcipua capita erant, quibus pontificatus propemodum redigebatur in ordinem vt Gallici sacerdotes, ne exceptis quidem Cardinalibus aut in Pontificis familiam adscriptas suas singuli ecclesias regerent, in Galliam reduces. Si repugnarent intercepti annui redditus in templorum alios vsus & commoda verterentur. Exitiale decretum ecclesiæ paci inimicum, dissidiorum fons. Pontifici vsq; adeo graue, vt diris & anathemate detestatus fuerit, quicumq; impio decreto obtẽperassent. Ac nominatim magnum Galliæ Magistrum atque Triuultium cæterosq; duces Gallica in Italia stipendia facientes, ad hæc quicumq; ecclesiæ Gallicanæ conuentibus interessent. Ne Ferdinando quidẽ Regi, Blesis recens ictum fœdus placuit: neque Gallicanæ ecclesiæ damnatum exemplum, ne importuni quidem Cardinalium conatus. Ac potius Cæsarem pro necessitudinis iure ab ea mente deductum Pontifici conciliare & cum Venetis in pace ponere tentauit. Quo tẽpore de Ioanna Neapolitana Regina Carolo Sabaudo Duci iungenda actum est. Ferdinãdus Reginæ auunculus coniugii conciliator præcipuus ducentis aureorum millib. in puellæ dotem cultumq; designatis. Ita quasi re confecta se illam Sabaudię Ducem dixisse huius temporis tabulæ indicio sunt. Neque tamẽ id conugium coaluit, qua causa incertum suspicor Reginæ ætatem displicuisse annis prouectæ: ac consequentib. certe annis

Beatricem

Beatricem Lusitani Regis filiam Carolo iunctam constat. Neapoli anni fine tumultus ex itere plebe ad arma consternata offensaque vehementer aduersus Inquisitores qui more ex Hispania translato cæperant in ea vrbe iudicia de religione exercere, maiori seueri ate quam mores gentis reciperent. Ii erant Andreas Palacius Inquisitor, & illi adiunctus Archiepiscopi Vicarius. Malo commotos populares frænare non licebat. Sæuiente indies motu Prorex per edictum Iudæos omnes quique ex ea gente Christianis sacris abdica is ex Hispania non ita pridem venerant, quorum erat magnus numerus, eius regni finibus arcuit. Exilio parando proximus mensis Martius designatus. Ea colluuione pulsa ciium ac vero totius prouinciæ in veræ religionis constantia & animorū pietate satis perpecta Inquisitionis & rem & nomen minus videri necessaria: proinde cessare & amoue- i sancitum. Et vtiq; periti sæpe naucleri sæuientis pelagi fluctibus quandoq; obniti non udent, ventorum violentiæ cedunt. Pontifex ipse, cuius maxime dignitati Inquisitores eruiunt, ne incommodo tempore eo constituto tribunali turbarent tranquillitatē genis, auctor erat. Sic populus conquieuit.

A Gallis Bononia occupatur. CAPVT II.

GAllus Rex Ferdinandum suspectum habere cæperat, ne Pontificis partes subleuaret cum eo nouo fœdere facto. Heluetiis magno numero Pontificis auro cōductis ne in Mediolanenses fines bellum verteretur, porro metuebat. Ea cura Pontificē placare constituit sibiq; adiungere interprete atque annitente Francisco Alidosio Ticinensi Cardinali, qui multum apud eum gratia & auctoritate poterat. In bellum Turcicum equitum peditumq; validis copiis oblatis, Ferrariēsem præterea pollicebatur redditurū Pontifici Centū Plebemq; agri Bononiensis oppida, annuaq; quatuor aureorū millia repræsentatu um vectigal pendi antea solitum. cęterum quo ab Alexandro Pontifice fuerat liberatus, eaq; oppida acceperat, dotis nomine vtrumq; cū vxore Lucretia Borgia. Adiecit decessu um omnibus oppidis, quęcumq; in Flaminia obtinebat. Honestæ conditiones, nisi Pon ifex animo speque vniuersam Ferrariensis ditionem cōplexus esset. Obfirmatur animus quem ingens spes percellit. Mutina occupata Rhegium Lepidi & Rubieram haud longinqua oppida adiicere cogitabat propediem. Pōtificis conatus grauis Cæsari extitit Mutinam & illi contributa oppida imperii beneficiū Ferrariensi datum quasi stipēdiario detrahi se inscio, ne dum auctore. Monuit ne vlterius progrederetur, ac Mutinā potius sibi redderet. alioqui iniuriam curæ fore. Monuit ea denunciatio Pontificem facileq; adducebatur Mutinā Cæsari dare, sed cum eo si retineret sibi, certe ne eā Ferrariensi traderet, multo minus Regi Gallo. Ferdinandum belli Africani cura imprimis solicitabat: neque Italiæ motus negligebat quasi ex specula in omnes dispiciens partes. Ita Termēstino quoniam Cæsare absente, nulloq; idoneo exercitu parum ad Veronam proficiebatur, vt Neapolim rediret cum suis equitibus mandat. Fecit ille ꝙ iussum erat, ex itinere à Pontifice quem ad Bononiam inuisit, benigne acceptus cultusq;. Madrito Rex reb. aliis omnibus prætermissis Hispalim abiit ineūte salutis anno mill. quingentesi. vndecimo in apparatus lane Africanos intentus. Cladē ad Menyngem acceptam vindicare destinātem nouum præterea incommodum amplius irritarat, Vilanello tribuno ad Querquensiam insulam cum quadringentis militibus, qui aquatum egressi erant, obtruncato à Mauris: qui no tis silentio & tenebris tecti inopinantes & somno sepultos oppresserunt ipso Matthię Apostoli festo die. Pontifex quoque media hyeme, quæ fuit præter morem sæuissima, bello Ferrariensem ditionem fatigabat. Et quoniam eius & Venetorum copiæ parum proficiebant, vt erat ardens animus, mora omnis grauis, ipsemet nulla valetudinis memoria Bononia digressus Mirandulam impugnatum abiit. In qua obsidione accidit vt Pontificis de belli ratione cum aliis Patribus deliberantis tentorium euerteret globus tormēto ex arce eiaculatus sed citra cuiusquam noxam, eorum qui aderant Patrum. Rei gestæ & diuinæ indulgentiæ monimentum pila ipsa in templo Lauretano celeberrimo appensa ca itis humani magnitudinem exæquans in hunc diem coram beatę Virginis signo visitur, qui salutem acceptam Pontifex tulit. Intra id vtique oppidum Ludouici Pici Comitis vxor viro defuncto verita animum Pontificis irati irritati periculo, & vt viribus par esset, quamuis mœnibus armisque munita commeatuque instructa, id dedere tamen constituit. Ab eo initio obfirmato amplius Pontifex animo quasi certa victoria Bononiam ipse discessit, ad obsidendam tamen Ferrariam militem amandauit. Accessit Andreas Gritus cum Venetorum auxiliis. Conatus inanis fuit. Ferrariensis validis copiis & omni bello apparatu instructus, atq; magno Galliæ Magistro cum equitatu, quem ad Veronam habebat, se se ad Padi ripam ostentante, dimicandi decreto, si opus esset, effecit vt Pontificii se se necessario retro referrent vtrisque viribus impares futuri si ad manus ventum

1511

esset. Eo depulso periculo Galli flexo itinere Rhegium abiere: vbi Gasto Fuxensis curare vrbemque tueri iussus erat, præclara indole iuuenis regia nobilitate. Mutina ne eodem impetu caperetur, quamuis supremo à Gallis conatu impugnata Marci Antonii Columnę virtute & diligentia factum est, eam vrbem præsidio Pontificis nomine obtinentis quamuis deditam iam expetenti Cæsari auctore Ferdinando Rege. Pontifex quoniam priores conatus non successerant, denuo in ditionem Ferrariensis incurrere statuit, Rhauenna vrbs commoda visa est, per cuius fines Pontificiæ copiæ progrederentur, certiori (quippe mare proximum est) Venetæ classis ope, commeatu parato. Hoc consilio Bononia cum copiis rursus discessit. Euentus priori nihilo melior. Victi quin etiam Pontificii repulsique, neque classis Veneta aduerso Pado in hosticũ penetrare est ausa: hostilibus tormentis in ripa eius fluminis dispositis memoria superioris temporis cautiores, ne insignis aliqua clades rursus acciperetur verebantur. Quo tempore Carolus Amboesa Chaumontius regulus, magnus Galliæ Magister ex morbo Rhegii decessit ad tertium Idus Februarias. Mense proximo Pontifex Rhauennæ nouem creatis Cardinalibus senatum suppleuit. In eo numero Sedunensis Episcopus lectus est, natione Heluetius, tum Gursensis antistes à Cæsare tunc in Italiam legatus de controuersiis, quæ illi cum Venetis, cum Gallo, & cum Pontifice erant. Vtrumque purpuræ honore dato promereri placuit, atque in partes traducere. In Chaumontii locum substitutus Triuultius militari prærogatiua, dũ noua à Gallo veniret̃ mandata & sua spõte & Mirãdulæ Comitis, quippe ex sorore natæ, iniuria prouocatus dolorẽ vindicare cõstituit. Præclara occasio se se dedit Bononiã vrbẽ occupãdi discessu Pontificis præsidio vacuã, certe neq; valido neq; vigilanti munitã, ac potius in socordiam resoluto. Aduolauit cũ milite Triuultius vrbemq; nulla difficultate obtinuit. Vrbinate præsidii pro Pontifice Præfecto cum militib. ac reliquis ducibus raptim profecto quoniam in repentino metu parem se hosti præsertim à parte ciuium adiuto fore non putabat. Discessit etiam Ticinensis Cardinalis Rhauennamque abiit, vbi apud Pontificem patruũ Vrbin item accusare acerrime nõ dubitauit. Tantum gratia potest; quæ leui momento circumagitur apud Principes maxime. Eius culpa amissam Bononiã affirmare: ac vero consilia in Pontificem cõmunicasse cũ Ferrariensi: cui ex arcano bene cupiebat, Eleonora vxore ex Isabella Ferrariẽsis sorore nata quæ Francisco Mantuano nupserat. Non latuit ea siue calumnia siue accusatio Vrbinatẽ. Sic fert aulæ consuetudo, vt nihil occultum esse patiatur plena delatoribus. Inuidia eo nocentior quo magis ex occulto grassatur. Ergo in vindictam præceps die quodam in Cardinalem ad Pontificem euntem, quamuis multis asseclis atque in iis aliquot centurionibus stipatum, in platea cum armatis irruit, adactoque in viscera gladio peremit. Quid Pontificis beneuolẽtia profuit? quid purpuræ sacræ pares opes? Insignis audacia, sed tanti iracundia fuit. Ne impii parricidii pænas daret, patruus Pontifex valuit: neque defuere sermones existimantium, vt sunt hominum varia iudicia, prona in deterius hominum persuasio, id facinus conscio profecto, atque auctore Pontifice fuisse factum, simulata fuga compositam inter duos atque peractam fabulam.

Ab aliquot Cardinalibus Episcopi ad concilium euocati. CAP. III.

SVperioribus comitiis pontificiis clausi intra cõclaue Patres consensu pro se quisq; sacramento sunt polliciti, quicumq; eorũ esset Pontifex renunciatus intra bienniũ Episcoporũ è toto orbe conuentũ habiturũ: si falleret graui caput suũ obtestatiõe deuinciẽs. Sanandis reip. malis aut eam aut nullam spem superesse. Ab vniuerso ope expetitum remedium quid amplius morarentur? piorum vota diutius quid frustrari sinerent? Cõfectis suffragiis Iulius pontificatum adeptus, promissi immemor præsenti potentia viuorum odium restingui posteritatisque inuidiam existimabat præceps in consiliis & rapidus. Ne Constantiense quidem & Basiliense decretũ tanti fuit quolibet decennio ea haberi concilia mandans, graui mulcta proposita, si quis saluberrimæ institutioni morã afferret. Accessere noua & multa dedecora Romanæ curiæ & aulæ põtificię Alexãdro pſertim & Iulio Pontificib. rerũ Romæ potientibus, q. pſens ætas accusaret & annaliũ scriptores nobis vituperandum traderent. Pudet tẽporis & fœditatis. Pleriq; modestia & probitate cõspicui tãtis malis finẽ remediumq; optabãt. Medicinã facere quî posset̃ desperata ferme sanitate? peccãdi cõsuetudo in morẽ trãsierat. metu omni pudoreq; sublato maiora nequitia præmia q̃ probitas & virt⁹ habuit. Miseram temporum conditionẽ. Et est morb. grauissimus, qui diffunditur à capite. Ad eam indignationem votaque multorum, adiuncta Cæsaris & Galli à Pontifice alienatio occasionem præbuit duobus Cardinalibus, qui Ticinum

:inum se contulerant, in partes attracto Narbonensi itẽ Cardinali, vt suo & sex aliorum Patrũ nomine Episcopos ad generale conciliũ euocarent. Ad terrendos Pontifices coercendamq; Romanam licentiam ea via inuenta erat magnis alioqui incommodis obnoxia: quod semper accusabitur, & sæpe recurret tamen. Et est nihil tam validum cui non it periculum à multitudine, si in cœtus coire permittatur. Itaque Mediolani, quo Ticino abierunt, in eam rem edicta euulgarunt in ipso belli Ferrariensis ardore; quib. causas explicarunt, cur iure Christiano liceret, ac vero necessariũ videretur, ad illud extremum itque vltimum decurrere, vt conuentus generales agitare curarent. Argumenta deesse quî poterant & causæ in tanta eius seculi prauitate tam corruptis moribus tum plebis tum ordinis sacrati? Accessere Parisiensis Episcopus aliiq; exciti ad edictum ex Gallia Præsules. Legati à Cæsare Hieronymus Nogarolus Comes & alii duo viri primarii à Gallo Rege totidem, qui suorum Principum nomine turbidos conatus adiuuarent. Ab his nouo exemplo edicta porro euulgata sunt: quibus Cæsaribus & Gallis Regibus ecclesiæ Romanæ dignitatem curæ semper fuisse explicarunt. Malorum ad tyrannidẽ vindicandam ac publicam totius orbis ex eo fonte offensionem amouendam, remedium salutare excogitasse Episcoporum ex toto orbe conuentum. In his omnib. edictis cõcilio vrbs Pisæ designatæ & Sept. Kalen. quo loco & tempore cuncti Episcopi præsto essent. Ac Cæsari qui lem alia omnia placebant. Italiam tantum Germania mutabat, Constantia nominatim prælata, Pisis vrbi longinquæ, neq; tranquillę satis, rerum indigæ, quippe bello superiori, quod diu cum Florentinis de libertate & imperio gessit, exhaustæ. Iis rebus cognitis Ferdinandus Rex Catholicus alienum se ab iis molitionibus ostendit, eo maiori studio, q̃ in edictis in eam voluntatem, ipsum conspirasse significabatur. Cum Cæsare quin etiã agit, vt eo conatu desisteret. superioris tẽporis calamitatum exempla & vulnera recentia vix cicatrice obducta satis indicare, ea consilia conatusq; præposteros infeliciter cadere. Qui es nouari cupiunt, & imperia mutari, quid aliud quam sibi & aliis exitiũ parant? Quid ea ratione eoq; itinere quæri, q̃ dissidiorum & tetri schismatis materiam? Præterea Cabanil æ suo in Gallia legato mandauit, blandis quidem verbis testato tamen Gallum Regem moneret, vti Bononiam cum subiecto agro Pontifici restitueret: neq; pateretur alia Pontificiæ ditionis oppida à suis occupari, ac multo minus ecclesiæ pacem turbari consilio conuocato: si secus faxit, ne quid propterea resp. detrimenti capiat, curæ fore. Excusauit Gallus à Pontifice motam fœderis fidem neque pactis eum conditionibus stetisse. Bello um euentus esse varios, victoriam cælo dari auferriq;: cuius voluntati nullus præscribeet. Pacem non recusare tamen modo æquam honestamq;: sin bellum malent, neq; id timere. Ac nominatim petebat Cameracensis fœderis conditionibus stari. Cardinales, qui Pontifice discesserant in pristinum dignitatis gradũ redire. Mantuano summo Veneti exercitus ductori iurisiurandi gratiam fieri, qua se religione in eam militiã obstrinxerat, estituto etiam filio, qui obsidis loco pro patre penes Pontificem detinebatur. Ferrarien veniã & pacem esse abrogatis sententiis, quæ in eum fuerant pronunciatæ, neque proterea tamẽ oppidis decederet, quæ vltra Padũ obtinebat, ne Cẽto quidẽ & Plebe, quano dotis nomine erant data, vti paulo ante dictum est. Hæc ipsa Cæsar etiam per legatos agitare. Quæ omnia grauia Pontifex iudicabat, & vt erat erecto animo, nõ ferebat à sub itis vt obtemperarent, imperandi leges dici. Ferdinandus nulla spe reliqua instantibus uturisque malis auctoritate medendi, dolensq; salutaria ipsius præcepta respui, vim adhibere ac metum statuit. Ita deposita media persona palam ad Pontificem transiit tanto udio eius dignitatem ab iniuria tuendi, vt Africano bello neglecto, quo ire cogitarat, in nam belli Italici curã toto pectore incumberet. Eoq; mille sagittarios persoluto tamen tipendio dimisit, qui Gadeis peruenerant Iunio mense ab Anglo genero missi in bellum Africanum auxiliares. Ad hæc cum eo Rege sanxit, vt nisi Gallus Bononiam restitueret Pontifici, neque à conatu concilium agitandi desisteret, ac potius finibus Hispaniæ arma iferret, Ferdinãdus dũ bello Italico districtꝰ esset, occuparet ipse conatus, atq; ne nocere osset bello Aquitaniam implicaret. His reb. cõstitutis Hispali Rex Burgos est profectus. etum ad Guadalupeum fanum loci religione ac præsertim Virginis matris numine celeberrimum. Ex eo loco Petro Nauarro mandauit, vt cum copiis eius curæ concreditis eapolim actutum nauigaret, vbi Cardonius belli Africani specie instructas paratasque habebat lectissimas equitũ turmas ex vniuersa ditione in vnũ collatas. Sancitũ præterea Tripolis nuper de Mauris capta Siciliæ contributa esset propter locorum vicinitatem auxilio atq; commeatu faciliori. Ad eam quoq; vrbem tuendã cũ idonea classe missus ex Hispania est Iacobus Requesenius Diegho Veræ successor. Cuius opera Rex in bello Italico vti cogitabat tormentorum cura restituta propter insignem collimandi, ac vniuersi

tormentarii apparatus & fabricationis scientiam. Non diu Requesenius Tripoli substitit, nempe militari tumultu in ea vrbe forte cõcitato, Prorex Siciliæ eo profectus motu composito, iisque militibus cum duce in Siciliam abductis Tripolis præsidio Guillelmũ fratrem maioriq; ex eo auctoritate ad frænandos milites, in eius locũ Pręfectũ, vrbiq; rectorem dedit.

Nouum à Pontifice concilium Lateranum conuocatur. CAP. IIII.

CVpiebat Ferdinandus Cæsarem ab amicitia Galli Regis distrahere eius rationibus & nominis existimationi parum consentanea. In eam rem & vt Catanẽsi Episcopo succederet, Petrus Vrrea legat' est cum mãdatis Venetos Cæsari cõciliare facto fœdere curaret, Cæsarẽ Põtifici. Ingenio Cæsar mobili & vario, vt in reliqua ætate nõ satis statuebat animo, quid facto opus esset, in q̃ se daret partem anxius. Inter multiplices tamen cogitationes fluctuãti visum est, Gursensem quidẽ ad Pontificẽ legare, si eius opera cõtrouersiæ inter ipsos facta pace cõponerentur, ad Venetos Petrum Vrreã, vt sancito cũ vrbe fœdere discederetur ab armis Venetorum nomine Põtifex dabat vt Cæsar Veronam & Vicentiã ditione stabili retineret, aliqua Venetis cederet de iis capta quasi beneficiariis imperii, ducẽta & quinquaginta auri millia numeraturis pro ea cõcessione, annuaq; adeo triginta millia. Cæteræ cum iis cõtrouersiæ ipsius & Ferdinãdi Regis arbitrio finirentur. Honestissimæ conditiones: sed quas Gursensis vasto animo maiora cõplexus repudiauit immemor scilicet rerũ humanarũ varietatis & inconstantiæ præsenti potẽtia inflatus. Ne Petrus quidẽ Vrrea quidquam apud Venetos Patres profecit erectos quippe in spẽ, vt res se dabant, breui Italia turbata ex aliena calamitate respiraturos. Ex longo rerum vsu haud inane vaticinium extitisse breui euẽtus cõprobauit. A Ferdinando Rege Cæsar & Margarita importuna efflagitatione expetebãt, virib. & pecunia iuuaret ad bellũ defendendũ ꝙ Gheldriæ Dux Gallico patrocinio cõfisus Belgicis finib. inferre pergebat porro, molestus imprimis & grauis. Verum id incõmodum tanti non erat Hispano p̃ cura atq; studio rerũ Italicarũ. ne Cæsari quidem vsq; adeo, ne contra Gheldriæ Ducẽ motis armis in Galli offensionẽ incurreret ad priores necessitudines specie religionis, tũc qua nihil fallacius magis q̃ antea amicitia deuincti. Æstate iã adulta ea moles rerũ mouebatur. Quo tẽpore ad oriẽtis solis extremas oras Lusitanica arma prosperũ cursum tenebant; atq; ita nihil vt amplius desiderari posset. Cognouerat Emanuel Rex annis superiorib. vltra Goã vltraq; Calecutiũ Malacam esse forum rerum venalium cum primis totius Indiæ nobile: vbi & incolere & mercari cõsueuerant ex omnib. nationib. innumeri mortales. Maris vicinitas & multarum circa gentium, quarum ad fines iacet, mutui vsus dedere celebritatem. Diegho Lupo Siqueirę, ante annos Olisipone soluerat, negocium datum ea vrbe obita, visa exploratаque Regi suo renunciandi. Fecit ille quod iussum erat, in reliquo comitatu Garsia Sosa & Fernando Magallane prosequentibus ad Somatram prius appulit insulam ex aduersum Malacæ ęquatori subiectam, latam spatiis in multa imperia diductam à Mahumetanis & inani gentium superstitione detentis hominibus cultam per partes, pingue solum bifero triferoque singulis annis prouentu. Cum ea gente instituto commercio iunctaque amicitia, Malacam haud procul dissitam cognouit, olim Siami Regi subditam tunc peculiari Regi seruientem nomine Mahomadi. Siqueira vbi traiecit, cum eo Rege pace facta, atq; fœdere sancito per conditiones Rodericum Aracium cum Lusitanorum numero intra vrbem designatis ædibus habitare voluit, vtriusque gentis commercio id commodum fore ratus. Mahumetanus & suo ingenio suspicax, & à Lusitanis mali aliquid imminere arbitratus, naues occupare conatur. Ea spe irrita Lusitanos, qui in vrbe erant, nihil minus cogitantes in ferrum; & vincula rapit. Et est leuissimum genus hominum seruituti natum, ad omnem auram spei mobilis infidaque gens. longum erat iniuriam vindicare, neque vires idoneæ conatui in frequenti ciuitate, inimicis multis, Rege infenso. Ita dux Lusitanus cum mercibus, quas potuit auehere Cocinum retro nauigãs, inde in Lusitaniam ire perrexit. Alburquerquius iam rerum Lusitanarum cura suscepta rei indignitate commotus collata in vnum classe iniuriam vlcisci constituit, ne neglecta s animos cæteris barbaris faceret. Goa profectus, atque in Somatræ vicinæ portum inuectus Malacam tandem appulit. In eo itinere obuiam nauim cepit: in quam transgressi Lusitani, quasi certa victoria, ingenti repente flamma excitata territi conatu destiterunt. Inanem fuisse metum deinde ex captiuis cognitum: ac innoxiam flãmam artificiò quodam ad terrorem à barbaris excitari. Paulo post in nauim alteram inuecti eam ceperunt, tametsi Mahumetanus quidã Nahodabeguia Lusitano nomini maxime infensus, ac Regi Malacitano capiẽdi Lusitanos præcipuus auctor, venia desperata si captus esset, enixe nauim est tutatus, donec multis cõfossus vulnerib. tãdẽ occubuit. Miraculo res cõparanda; tot acceptis vulnerib. nullũ tamẽ effundi sanguinẽ. Verũ spoliato corpore atq; in reliquo

quo conatu detracta armilla vno impetu sanguinis riui quasi amoto obice per oẽs partes latissime effluxere. Causam suscitati intellexere in ea armilla vinctum lapidem admirãdæ potestatis sistendi sanguinis, in Siami regno ex animantib. erui; quas Cabrisias vulgo vocant, an commentum est, rumore certe res maior facta. Peruenere Lusitani Malacã Iulii Kal. Cum ciuib. enixe pro extrema spe dimicantib. varia extitere certamina. Vrbs tãdem nobilis capta & ad Lusitanorum imperium adiuncta, patriam superstitionẽ vera religione mutauit. Sic Christianæ religionis cultus & nomen ad extremos orbis fines proferebãtur. In Italia Pontificia maiestas diuinæ proxima nutare videbatur tetri schismatis metu, q nisi exorata numina auerterent, importuni conatus profecto minabãtur. Ea cura Pontifex anxius omisso bello Romam redire constituit: si posset ingenii dexteritate vrgẽtem tempestatem sedare. Cogitationem in omnes partes versanti fore optimũ visum est, præposteras inimicorum molitiones occupare, tempori cedere. Ita ad quintum decimũ Kal. Augusti edicto promulgato, Episcopos toto orbe, quiq; more maiorum cõcilio interesse deberent, ad generales conuentus. Lateranum euocauit auspicandos instituendosq; anno proximo tertio decimo Kal. Maii. Insanum quantum ea denunciatio aduersariorum spiritus fregit, causam debilitauit. Supra bonum atq; honestum perculsus tamen Põtifex parum à procacib. verbis temperabat, alioqui ardenti ingenio in iracundiam procliuis. In eo conuentu Galliæ Reginam non iustam eius Regis vxorem esse pronunciandũ minaci. Aquitanos & Nortmannos iniuria occupatos sacramenti religione exoluendos, quo Gallo fidem obstrinxerant, & ad Anglicum imperium restituendos. Hæc omnia qua ad dolorem vlciscendum pertinebant, qua ad Gallum terrendum frænandumq;. Verum ira quæ tegitur nocet, professa vim perdit. Gallus quidem eo proposito metu æquiorẽ se concordiæ sanciendæ præbere, velleq; adeo cum Venetis pacisci modo darent ipsi, quæ Cæsari erant oblata. Non diu tamen in eo perstitit, aliud atq; aliud subiiciente animo. cõcilio Pisano fauere vt cæperat, consultius fore visum est: q Cæsar nouo conatu Veronam aut Tridentum transferebat. Neutro Gallus eius machinationis architectus præcipuus actionum moderator & arbiter, quod Veronæ graui cælo grassarentur morbi; Tridentũ exigua ciuitas esset; neq; idonea tantæ multitudini, quantam conuenturam existimabat. Ac potius Cardinalib. auctor erat, vti quam primum moras rumperent, actiones concilii inchoarent, neq; amplius suspensum orbem tenerent. Florentinis etiam suasit, vti Pisas vrbem, dum conuentus essent Cardinalium potestati permitterent, quo maior esset auctoritas. Cautiores illi vrbi neq; validæ neq; frequenti salutem permittere detrectabant, nisi Galli & Cęsaris legati prius conuenirent, idoneusq; ex vtraq; gente Episcoporum numerus, communi multorum periculo fore se tutiores rati. Neq; interim tamen de concordia appellati audire recusabant, modo tuto liceret ad Põtificem redire idoneo loco attributo, in quem sese reciperent fide Pontificis tuti. Hæc omnia ludus erant, & in cõmuni causa præuaricatio tẽpore extrahendo dum inchoata stabilirent: an quemcumq; cursum res tenerent ad vtrosq; receptum parantes. Romæ quidem instituta in eos cognitione cõtestataq; atq; perrogata causa quatuor ex eo numero Cardinales pronunciata sententia sacerdotiis omnib. & purpura sunt spoliati Caruaialius, Cosentinus, Sanmalus, atq; Baius. Idem de Sanseuerino & Labrito sociis coniurationis vt statueretur, maturum nõ erat, & iam tamen tempus appropinquabat. Intercessere huic decreto initio maior collegii pars. Quidam etiam factiosos Cardinales excusatunt. Nihil eos aduersus leges cõmisisse contentus vt haberetur expetentes ad castigandos mores sanciendam disciplinam veterem tum in membris tum in capite. Neq; deerant sermones increpantium, Pontificem tum ob sacramenti suscepti religionem motam, tum eo conatu impedito posse iure clauium interdici, iuxta decreta Basiliensia sessione vndecima promulgata.

Fœdus à Ferdinando cum Pontifice & Venetis factum. CAP. V.

MAgna contentione de armorum societate Pontificem inter & Ferdinãdum Regem agebatur. Ventum ad conditiones. Rex pecunia in stipendiũ iuuari expetebat. Grace Põtifici videbatur spe incerta euentus, nudari eo tuẽdæ dignitatis pręsidio certissimo. Ita anxius cura nonnunquam ad Gallicum fœdus reuocare animũ æquis propositis conditionib. Id quoniã ex animi sentẽtia nõ successit, necessario ad Hispanũ pręsidiũ recurrit quippe certius atq; fide magis stabili. Ita re propemodum cõstituta Ferdinãdus magnam exercitus partem in Africam parati, Neapolim actutum ire mandauit. Ergo quingẽti cataphracti, velites sexcẽti, pedites duo millia Malacæ è portu in Italiã soluerunt. Peditũ cura Zamudio tribuno demandata est: omnib. copiis pręfectus Alfonsus Caruaialius Xodaris dominus, ad hunc militaris imperii summa redibat dum Neapolim accessissent. Africani belli ad fallendũ hostẽ species obiecta. Male cohærens cõmentum dissimulari qui posset?

quando ipſo tēpore,quo ii milites diſceſſere Malaca Auguſti certe principio, Petrus Na-
uarrus vti iuſſum erat, Neapolim detulerat mille quingētos milites ſqualidā quamuis &
pannoſam aciem ſed bellis Africanis tamen exercitos & ſuperiorem cladium reliquias.
Apparatu belli diſtrictis omnibus,nondum mouebātur arma. Arte ſeu ex animo Gallus
minorem filiam Ferdinādo infanti vxorem obtulit,id ſi coiret coniugium deceſſurum ſe
regni Neapolitani virib. Non abnuebat Ferdinandus oblatam vltro conditionē:ſed cum
eo ſi Bononiam Pontifici reſtitueret moram paci non facturum. Eam ſummam votorum
eſſe. Excuſauit Gallus rationes deeſſe,qui poterant poſſidenti, tenentiq; arma? His moli-
tionibus extrahebatur tempus neq; belli initium erat, appetebat tamē omniū,quæ erant
geſta grauiſſimi. Gallus cum Bentiuolis inito fædere vrbem Bononiam eamq; familiam
in clientelam accepit. Gaſtoni quin etiam Fuxēſi Namurſio duci, quē Mediolano pręfe-
cerat, bello Italico ducem ſummum vt in eius vrbis præſidium mitteret quadringentos
equites grauis armaturæ mādauit; ſi res exigerent, ipſe cum omnib. copiis iiſdē veſtigiis
ſubſequeretur. eā omnino vrbē ab iniuria tueretur,retineret impio. E cōtrario ab Anglo
ea cauſa in Galliā legatús eiq; adiunctus Cabanillas Ferdinādi orator Gallum conteſtati
ſunt palā,vt Bononiam Pontifici redderet. Si recuſaret pontificiam dignitatē & opes ſuis
Principib. curæ fore. Belli haud obſcura denunciatione cōmotus animo Gallus deſtina-
tū ſibi reſpondit Bononiam tueri,nō ſecus atq; Mediolanum;neq; terreri minis, moram
bello non facere, cum vellēt experirentur. Accidit vt Pontifex ægrotaret ſalute fermè à
medicis deſperata. Cæſar quoq; menſe Sept. Tridentū acceſſerat vnde Catanenſis Epi-
ſcopus cōmeatu impetrato,ſe ſe retulit in Hiſpaniā. Vaſto is Princeps animo Pōtificatum
erat cōplexus Iulii obitu,an etiā eo ſuperſtite. Sic fama tulit & annales teſtātur. Nō deerāt
qui cupiditati fauerent vani aſſentatoreſq;, quales in aulis Principum multi viuunt. Præ
cæteris Sanſeuerinus Cardinalis ei aſſiduus non Pontificatum modo pollicebatur,ſed &
Neapolitanū imperium in partem acceſſurum,familiæ ope ſed & totius Italiæ virib. odio
nominis Hiſpani. Iret tantū, ſuiq; in cōuentu Piſano copiam faceret, vbi cæteri factioſi
Cardinales morabātur. Inanes molitiones, ſpes vanæ, multumq; à Ferdinādi Regis ratio-
nib. & conſiliis diſcrepantes. Ergo ad quartū Nonas Oct. ſocietas tandē inſtituta eſt Hi-
ſpanum inter Pontificē & Venetos,quam dixere ſanctiſſimā Bononiam recuperandi de
creto ac reliquam Pontificiā ditionem. Præterea tuendi Pontificū dignitatem aduerſus
factioſos Piſanumq; adeo conſiliū. Leges ſcriptę,vt intra viginti dies ex quo fœdus euul-
gatum eſſet,Ferdinandus Rex mitteret in eā expeditionem mille & ducentos grauis ar-
maturæ equites,velites mille,Hiſpanos pedites decē millia. Pontifex ſexcentos cataphra
ctos ductore Termenſtino. Ad eas copias à Venetis conſcriptus exercitus adiungeretur:
maris imperiū tueretur peculiaris Veneta claſſis cū vndecim regiis triremib. collata. In
ſtipendiū regii exercitus Pontifex & Veneti ſingulis menſib. quadraginta auri millia nu-
merarēt,dum bellū eſſet. Ac die quo fœdus euulgatū eſſet,duplicatam eam ſummam in
duorū menſium ſtipendia. Vniuerſi exercitus ſocialis imperator & ductor Regis nomi-
natione præficeretur. Ita ſummā expeditionis Cardonio Neapolitano Proregi demāda-
uit. Veneti in hoc fœdere quācumq; pecuniæ ſummā Neapolitanis Regib. ex Aragonia
gente,mutuā olim dediſſent,miſſam facere conteſtati ſunt in defunctos nulla recipiendi
iam ſpe munifici. Cæſar ſocietatis particeps eſſe noluit:expreſſum tamen in fœderis tabu
lis eo factā conſcio, ac vero fauente Anglo. Pontifici graues cōditiones extitere ac mo-
leſtę,ac ꝙ de pecunia ſancitū eſt,grauiſſimū:re tamen neceſſaria conſenſit. Primum quia
eo ex morbo decūbente nobilitas populusque Romanus arreptis armis tumultuati erāt.
Vrbana priuilegia in fringi,ipſos tyrannica ſeruitute opprimi, ac iuſtū ſingulos ſeruitium
pati palā conquerebantur. Dein Florentinis Gallico nomine addictis verendū erat: ne is
Rex Romā vſq; armatus nullo prohibēte procederet: ac vero Petri cathedræ Pōtificem
cū vellet de manu daret. Quod præcipuū erat. Piſanus conuentus ſolicitū habebat, ne ꝙ
fama vulgarat,eo deiecto,quaſi iure ſuo neq; ſine exēplo nouū Pontificem crearēt; malo
rumq; ſuperiorū elluuies recurreret. Ipſo tēpore Dieghus Garſias Paredius notū pericu-
lis & væcordi audacia nomē, de quo ſupra memoratum eſt, cōfecto Neapolitano bello
piraticā exercuiſſe: delicti venia deſperata ſe ad Cæſarem trāſtulerat bello Veneto naua-
turus operā. In eo ſemel & iterū captus eſt prius ad Veronam Epirotas inter & Cæſareos
tumultuario inſtituto certamine: deinde Vicentiæ ex morbo lecto affixus cū ad ius Ve-
netorū ea vrbs rediit. Villamarinus maris Præfectus ex Hiſpania,quo iuſſus cum triremi-
bus ierat, Neapolim ſe ſe retulit bello ſociali & ipſe deſtinatus dux claſſiarius. Berēgarius
Olmius cum aliquot triremib. ad cuſtodiā Granatēſis orę manſit in Hiſpania. Rodericus
quoq; Baſanius aliiq; duces & milites lēbos piraticos, quos ad Tetuani fluminis oſtium

ſe recipere

ſe recipere cognitū erat, incenſum ire pergebant. Cum nunciatū eſt Regē Phuthenſem cum numeroſis copiis Septam ire obſeſſum. Accurrere vtriq; continuo ad præſidium, locorum vicinitas inuitauit, & ſtudiū barbarum impugnādi, atq; in eo operā & induſtriam cunctis probandi. Septam vbi venere, Mauros Tingim proceſſiſſe cognouere, q̄ vrbem præſidio obtinebat Eduardus Meneſius præcipua nobilitate Luſitanus pari virtute & induſtria. Spei aliquantū poſſe hoſtium impetū aliquādiu audacia ſuſtentari, metus amplior ob exiguum defenſorum numerum. Eo traiecere noſtri ſabbato ad quintū decimum Kal. Nou. Obſeſſos premi ab hoſte inuenere, tormentis bellicis multos peremptos, quaſſatum murum late ruinā feciſſe. In cuniculis maiori barbari ſpe propius vrbē promouere caſtra ex propinquo quoq; acrius impugnaturi oppidum ſub teſtudine parantes muri lapides vectib. conuellere. In ea anguſtia nouo auxilio confirmati obſeſſi à virtute petere præſidium conſtituunt. Fortes numina iuuant, ignauos deſtituunt. Ac primū Rodericus Baſſanius & ſocii ex oppido egreſſi in quandā hoſtium ſtationē irruere eo impetu, quem illi nō tulerunt. Multis è præcipuis cæſis cæteri deſeruere locū. Succeſſu dein læti Luſitani equites die proximo cum Mauris dimicatum proceſſerunt. Leue certamē fuit, rari diſperſiq; pugnarunt nō acie inſtructa ſed magno impetu procurrentes, ſi premerentur cedere nō turpe rati. Sic eſt mos gētis Africanæ. cæterum Luſitani equites cum Mauris pugnare longo vſu edocti ea dexteritate preſſere aduerſarios, vt Barbarus amiſſa ſpe expugnandi oppidum ſoluta obſidione die tertio caſtra retro mouenda duxerit. Caſtellæ duces ſe & ſuos Heracleam retulere è faucibus potentiſſimi hoſtis erepta ea vrbe ſubleuatis Luſitanis læti ouanteſque bellicæ virtutis laudem Africanis ſpoliis potiorē exiſtimantes.

Bellum in Italia inchoatur. CAP. VI.

PRorex Neapolitanus copias in aciem producere, iterq; inſtitutū arripere parabat. Cū peditib. Petrus Nauarrus Caietæ & viciniis locis tēdebat. Equitatus in procinctu erat, cunctiq; ad profectionē expediti. Proſper Columna ire in eam expeditionē excuſauit, indignū ratus niſi ſe digna procuratione cōcredita ſigna aliena ſequi. Contentione honoris ſuſcepta magnæ ſæpe in bello opportunitates corrumpuntur. Eo Fabricio Columnę generalis in bello nomen & munus impoſitum eſt, ne & ipſe patruelis exemplo militiā detrectaret. Andreas quoque Caraffa Comes ſanctæ Seuerinæ ire recuſauit quamuis Gallico odio à maiorib. hęreditario. Notatum præ cæteris promptiores maioriq; alacritate ad induenda arma proceres Andegauenſes extitiſſe. Superiores offenſas nouis officiis cōpenſare deſtinabant, mutato domino non minorē quam antea feciſſent, cōnſtantiā pręſtare. Ardentiores præ cæteris Bitonti Marchio Adriæ Ducis filius, Atelæ itē Marchio Amalfitani filius vnicus, Traiecti Dux, filii Comitū Matalonis & Aliani. Ne Biſinianus quidē ſua gloria fraudandus; etſi tentata valetudine deſtitit. Certæ tamē voluntatis argumento quoniam bellum contra Gallum erat Sancti Michaelis torquem Gallicæ militiæ & amicitiæ ſymbolum ad eum Regem remiſit quaſi renunciata fide & amicitia. Tantundem Amalfitanus, Adriēſis, & Matalonius pręſtitere. Nauarrus cū ſuis legionariis verſus Pontecuruum ſigna mouit. Paulo poſt omnino poſtridie kalendas Nouembris cum Prorege Neapoli equites proceſſere, ſplendido cultu & fulgentibus armis cōnſpicua acies. Ipſo tempore Cæſaris animus variis cogitationibus fluctuabat, curiſq; ſæpe inter ſe cōtrariis circumactus. Hinc à Cardinali Sanſeuerino inani ſpe lactabatur. Inde Petrus Vrrea ſi ſe confęderatis Principib. adiungeret, cauſamq; ſuſciperet, in qua ſalus publica vertebatur communib. armis ſumptuq; pollicebatur Mediolani principatū, ſed & Gheldrię Ducem ne bello amplius laceſſeret impugnatum iri. Hęc illi via magis placebat quippe certior & tutior pro ingenio quamuis non ſatis quid facturus eſſet ſtatuens. Ad fœdus Venetū reuocabat animū iis conditionib. quas Gurſenſi Pontifex antea obtulit. Optima videbantur quorū tempus effugerat. Sic ſolent homines inconſtantes infeliceſq;. Veneti. n. præter ſocialē exercitum, cui ſatis p̄fidebant, mille equites cataphractos ſuis ſtipēdiis alebant quib. alii ducenti acceſſere à Paulo Ballionio adducti ſuo delectu illorū ſtipendio ſupra tria millia equites expediti maiori ex parte Epirotæ: ad hæc nouē millia pedites. Sic res Venetorū erant virib. ſatis & cōſilio pollentes: Magna tamē contentione Hieronymi Viuii pro Ferdinādo apud Pontificē legati, Cæſarem inter & Venetos inducię pactę ſunt. Quæ etſi in præſenti ex vſu ſocialis belli nō fuerūt, neq; enim Venetorū copię ad reliquū exercitū, q̄ agebatur ſeſe adiunxere, in poſterū tamen ſalutares imprimis extitere. Interea Gallus Rex nihil de ſua cōparatione remittere ac Namurſiū diligēter monere q̄ primū vt cū hoſte decerneret ad eas copias, quas numeroſas habebat, nouis ex Gallia ſupplemētis adiunctis validus. In Heluetiis etiā ingētes delectus habere ſtatuit gentēq; ferocē adducere, ne Pōtificis patrocinium ſuſciperet ſocietatis cū hoſtib. virib. cōtra Cardinalis Sedunēſis

conatus & diligentiā nouo purpuræ honore in studium Pōtifici gratificādi magis quam antea incensi. Simul vt Cæsarē distineret Andrea Burgio interprete pontificatum illi, si id cuperet, sin minus ex eius voluntate daturū pollicebatur scilicet de alieno munificus. An fraus & ludibrium erat. Addebat quæcumq; Pōtifices de imperio detraxissent, vt recuperaret, effecturū. Demum è regno Neapolitano eam partē quā ipse expetiisset, Mediolanenses & Genuenses quoties bellū esset, lege perpetua certa Imperatorib. missuros auxilia quasi tributi honorarii nomine. Magnifica promissa, eoq; minus fidei. Inter hæc Sanseuerinus Cardinalis à Cæsare impetrata venia discessit parū lætus exiguo tantarum molitionū prouentu. Cardonio Proregi deliberatum erat per Florentiā iter habere, nihil à tergo hostile relinquere: quoniam ea vrbs Gallo & factiosis Cardinalib. erat addicta. Restitit Pontifex, qua causa incertum, sed per Aprutii fines mādauit vt in Flaminiā contenderet, inde Bononiā. Anni tēpus aduersum erat, sæua hyems, loca aspera impedita itinera niuem glacies astrinxerat. Multorum è militum numero tentata valetudine pauci tamen periere. Cum copiis omnibus Forū Cornelii peruentū est. In ea vrbe necessario dies aliquot sustentatum, dum milites mora recrearet, tormenta veherentur. Quæ Manfredonia mari missa in Arimini portū intulere ipso natali Christi die principio anni millesimi quingentesimi duodecimi. Inde Forum Cornelii delata. Nauarrus cum legionariis vlterius progressus ad Lucum & Bagnacaballum continebat suos. Atq; ne tēpus frustra tereretur & vt operæpretio facto terrorem aduersariis incuteret Bastidā impugnare constituit Ferrariensis arcem Pado impositam ducētis quamuis & quinquaginta Italici militibus munitam. Placuit Cardonio id consilium. Admotis copiis pridie Kal. Ianuarii impugnari cæpta est arx. Obstructas consilio obsessorum mentes, ne exitiū quidē imminens aperuit. Pugnatum acriter ab vtraq; parte: ac tertio tandem impetu vi Hispani intra arcē irruperūt. Magna pro numero cædes fuit. Omnes ferme defensores & puberes cum duce Vestitelo ceciderunt. Eo exemplo metus finitimos inuasit considerātes nihil arduum fore gēti, quæ intra quintum diem munitissimam arcem expugnasset. spes erat metu domari gentem posse: q; pulcherrimum est victoriæ genus. Ioāni Mediceo Cardinali in eo bello Legato Pontificio oppidum cessit, spolia militibus militaria magis quam ampla. Alfonsum Aragonium Friderici Regis secundum filiū expetenti magnopere Gallo Regi mater permisit quamuis duodecim non amplius annos natū. Ex eo Galli coniicere, prædicareq; profecto destinatum cum Gallica puerum classe Neapolim amādare populumque & gentem vniuersam ad arma per eum modum concire nouo Rege quem cuperent de manu dato. Fides rumori eo maior fuit, quoniam id credunt homines q; cupiunt: & in vrbe militibus nudata gens vniuersa summi, medii, infimi, vti antea habere consueuere, Regem peculiarem dari, expectabant, vitio humani ingenii præterita præsentibus potiora fore putantes: Hispanorum præterea militum licentia vniuersæ gentis inuidiosum nomen fecerat.

1512

Bononia obsessa. CAP. VII.

Bastidæ captæ Nauarrus laude superbus se se Forum Cornelii retulit. Ex ea vrbe Buttium promotis castris, eo loco de ratione belli referente Cardonio consultatum est. Fabricius Columna, vt ad Centum & Plebem, quæ oppida Petrus Pacius cum expeditis equitibus per eos dies de hostibus ceperat, promotis castris Castellumfrancum impugnatum irent, auctor erat, commodissimum munitione situque, quippe Carpim inter, vbi Gallicæ copiæ statiua habebant, & Bononiam, quo ipsi erant ituri, positum oppidum. Indē diuisis in partes copiis agri Bononiensis pagos & oppida carperent priusquam vrbe obsessa de rerum summa periclitarentur. Eam esse conditionem bellorum vt facilioribus confectis, ad maiora & difficiliora procedatur. Nunciari prętereaNamursium cum firmis copiis equitum peditumque auxilio festinare: intra vrbem Borbonium nothum, Alegrium, Robertum Marchiam cum trecentis cataphractis morari, ciues magno numero atq; bellaces. Quid certā victoriæ spē moræ impatientia euerterēt? quid in pericula nō necessaria intēpestiua festinatione irruerent? Fabricii sententia aliis fere ducib. probabatur, satis gloriosa cōsilia esse quę cauta reputantib. nō minus esse strenui ducis consilio quā armis vincere. Vnus Petrus Nauarrus vęcordi contētione Bononiā cōtinuo eūdum disputabat quindecim nō amplius millib. dissitā. Fama bella confici, si alio recesserint aut cūctati fuerint, met' & imbecillitatis infamiā subituros. Breui ac facile ea vrbe expugnata (sic videri voluit ex sua audacia de sūma iudicans) quasi dēpto capite minora oppida in victorię partē accessura. Ea valuit sententia propter viri auctoritatē inter milites maximā, & quoniā segnē operā pręstare erat solitus, si ab eius iudicio recederetur, quo vitio ferme capitosi homines & pfracti laborāt. Termēstinus cū copiis pōtificiis Roma ea tēpestate pfectus quoniā in itinere obiit: neq; Vrbinas eā tūc curā suscipere voluit (& paulo post tamē

mutata

nutata ſententia pro ſe miſit in defuncti locum vicarium) Pontificiis militibus & ducib. à Pontifice mandatũ,vti Cardinali ſuo in eo bello Legato obtẽperarẽt,ac vero Cardonio ſummo duci copias traderẽt, eiuſq; cũcti imperiũ reſpicerent, quẽ vt ampli⁹ promererentur,excitaretq; nouo honore,pileũ gladiũque miſit munera magnis Principib.dari ſolita, ꝑterea vexilla inter ſacra natalitia ab ipſomet prece ex Romano ritu luſtrata. Veneti neque pecunia, vt erat ſancitum, neq; milite cõmunem cauſam iuuerunt, ac nomen magis quam vires ad ſociorũ ꝑſidium attulere, ſuarũ rerũ anxii cura, an ex aliena induſtria fructũ captãtes. Enimuero ſocialis exercitus vmbra tecti ſuæ ditionis vrbes à Cęſare occupatas recipere,& ſi poſsẽt vireſq; ſuppeterẽt, tandundẽ de Gallo facere deſtinabãt. Ergo Butrio egreſſus Cardonius ad quartũ à Bononia lapidẽ caſtra ꝓmouit ſubiectos inde agros contẽplatus cognouit loca aſpera eſſe,acieq; explicãda incõmoda irriguo agro eoq; multis impedito riuis,atq; emiſſariis multoq; adeo luto hyemis maxime tẽpore. Die proximo ad ſept.decimũ Kal.Feb.cũ copiis vlterius progreſſus locũ caſtris idoneũ cõſiderauit. Intra vrbem quingenti iã cataphracti erant, pedites ad duo millia. dux præcipuus Iuo Alegrius ſuperioris belli memoria haudquaq̃ fracto animo. Accidit quo die Butrio Cardonius diſceſſit,vt Ferrariẽſis cũ copiis Baſtidã repeteret. Impugnatio acris fuit:intra horas viginti vi captã à fundamẽtis euertit credo in ea hoſtiũ vicinitate ſuſtẽtari poſſe diffiſus. Prætorium Bononiæ vicinum ad tormenti iactum Belpogii nomine Bentiuolæ familiæ gentilitium metandis caſtris à Cardonio eſt delectum. Vlterius cum peditatus parte Padulæ Marchio & Comes Populi monaſterium ſtationi delegere cui à Diuo Michaele in ſaltu nomen eſt,extinctis ignib. quos ciues,quoniã vrbi imminet,quaſi hoſtili loco,iniecerant. Sic bellum iura in contrariũ mutat. Eo loco tormenta aliquot conſtituere reliqua in colle,qui vltra id monaſterium molliter aſſurgit, ea parte impreſſionẽ in vrbis mænia facere cogitãtes. Namurſius interim Parmã, vbi erat, copias in vnũ cõferre:in quib.octingẽti cataphracti,mille expediti equites,tria millia pedites numerabat. Præter eũ numerum ad Finariũ viginti à Bononia paſſuum millib. Ferrarienſis auxilia præſto eſſe Vaſconum duo millia cũ aliquãto equitatu. Cum iis omnib. copiis Bononiæ obſidionem diſſipare certe ſummã certaminis periclitari cogitabat ferox iuuenta opib. & nobilitate magnus. Fabricius Columna exercitus partẽ ad Centũ & Plebẽ cõtinebat, quoniam ea iter erat ſi Gallos trãſitu prohibere poſſet. Deſtitit tamẽ à Cardonio iuſſus ſe cũ cæteris copiis ſugere atq; in aduerſum vrbis partẽ trãsferre, qua mõtes eriguntur ex Apenini iugis diducti. Traducere in eã partem muralia tormenta deſtinabant: atq; ea propter mæniũ imbecillitatem patefacto aditu per ruinas & lapidũ ſtragem in vrbem ferro penetrare. Verum paulo poſt nouo decreto, vt omnes copiæ intra vna caſtra coirent, viſũ eſt, ad bellica tormenta tuenda, & tranſitu prohibendũ Gallica auxilia in conſiliũ pertinebat. Michaelis inter ædem & Florẽtiæ portã diſpoſita tormenta ad quintũ Kal. Feb. excuſſis ignitis globis late fecere ſtragẽ. Muri parte ſtrata, per ruinas quidã milites turri vicina occupata vexilla in ea victoriæ argumẽto erexerũt. Ingẽs vtrinq; clamor ſed diſſonus diſparq; victoriã hi ingeminare, arma illi arma. Periculo exciti obſeſſi magna vi eos milites tandẽ è turri capta deturbarũt. Erectã ex eo ad meliorẽ ſpẽ diui tutelares & ſuperueniens tempeſtas æuiſſima vrbẽ ab excidio ſeruauit. Triduũ continuatę noctu atq; per diem niues aſtrictis ræ frigore mẽbris ac milite vix tenẽti arma, opportunæ conatui, Namurſium inuitarunt t in vrbem nocte cũ validis auxiliis penetraret. Quod fecit nõ tantũ nemine prohibene, quoniam caſtra procul aberant, ſed ne à vigiliis quidem conatu perſpecto. Ex eo mutata plane belli fortuna eſt, atq; in contrariũ cõuerſa. Cardonius propter hyemis ſæuitiam eritus ne aliquod inſigne detrimentũ extaret: & alioqui minori iam ſpe vrbis nouis coiis firmatæ potiundę, retro cum copiis & tormentis ad Lazari fanum duobus à Bononia nillibus ſe recepit. Pontificię copiæ vlterius metu prouectæ non prius cõſtiterunt, quam orũ Cornelii ditionis Pontificiæ vrbem ventũ eſt. Cardonius ad Petri fanũ caſtra proouit, reliqui duces per vicina circa oppida diſtributi, dum frigora remitterent & cœli uientis rigor miteſceret. Is fuit exitus Bononienſis obſidionis maiori apparatu quã fruu fama quã laude. A pleriſq;, vt fit, Cardonius accuſabatur inertiæ, quaſi rigidiſſimo tẽore elabi octo dies paſſus eſſet, priuſquã aliquod operæpretiũ cõſtaret, caſtra imperitè etata procul vnde debuiſſent. Cuniculis & aggerib. agendis nõ minus fuiſſe peccatum. eniq; eam negligentiã atq; incuriã extitiſſe, vt hoſtis in vrbẽ nullo prouidente euaſerit. c ſunt militũ ingenia proſpera omnes ſibi arrogant, triſtia imputãtur ducibus. Tempus nimuero conatui importunum prorſus extitit. id præ cæteris in Cardonio fama accuſat, quæ pretium reb. & nomen dat. Ne Heluetii quidem cõtra quã ſperabatur & erãt pol citi ad obſidionẽ acceſſere: ac ne à Venetis vlla auxilia venere vti ex fœdere debuiſsẽt.

Sic iuuat rei male gestæ culpam ex parte cum aliis communicari. Huic obsidioni præter cæteros Antonius Leiua, Aluaradusque interfuere atq; Ferdinandus Daualus Piscariæ Marchio ab his rudimentis quantus & qualis dux iu Italica breui futurus? Diuersa in parte nihilo commodiori successu Henricus Angliæ Rex, cum primum se anni tempus aperiret, in Aquitaniam irrumpere parabat & sua sponte incitatus veterum de ea prouincia contentionum memoria, & Ludouici Carrocii à Ferdinando legati accurata diligentia, vt pollicitis staret, neq; communi causæ deesset sedulo obtestantis. Delectus in id bellum dux Thomas Grauis. Orseti Marchio gratia & auctoritate in paucis pollens, quippe Regem arcto propinquitatis gradu contingens. lente tamen conatus procedebat. Ferdinandus Rex vt intermisso interim bello Africano, copiæ porro Orano deducerentur statuit, iis tantum relictis militibus, qui ad tuendam vrbem opportuni & necessarii videbantur. Minor vt numerus esset sumptus leuior prouisum, suburbano agro & vrbanis domibus inter milites distributis ita vt ducenti equites pedites quadringenti ex iis prouentib. præsidiarii alerentur. Quo libentius ea domicilia transferrent, data nouis ciuib. tributorum omnium immunitas etiã decimæ rerum venaliũ: singulis præterea addita ex regio fisco ordinaria stipendia, dupliciariis maiora. Sub idẽ tempus Olisipone pridie Kal. Februarii ex Regina filius est natus, cui Henrico nomen fuit, mores castissimi; cõsequenti tempore accessit purpuræ honor, ac postrema ætate mirabile seu ludo seu sorte extinctis propinquioribus magno numero Lusitaniæ regnum obuenit Sebastiani Lusitani Regis infelici casu. Miraculo habitum quo die natus est infans niuem copiosam decidisse insolitum in ea vrbe & rarum propter aeris cælique magnam temperiem. Niuis candorem affirmant quidam portendisse vitæ sanctitatem, castimonię laudem ad mortem sine vlla labe retentæ cultæq;, nullis ad mortem illecebris voluptatum victa constantia. Vultu inter omnes fratres & totius corporis habitu paternam imaginem proxime repręsentauit, animi magnitudine & constantia nõ impar. cum regno ꝙ annuũ & septimestre fuit, nihil assecutus præter molestias & curas graues integra semper probitatis fama nõ ita pridem decessit. Burgis Ferdinandus agebat. Ibi ad quintum decimum Kal. Martii extincto Bernardino Velasco Magistro equitum, vt Iuliana defuncti filia regia neptis nuberet Petro Fernando Velasco perfecit filio maiori Enesci Velasci, cui ad fratris defuncti opes dono Regis & nominatione Magistri quoque equitum honos & dignitas accessit.

A Pontifice Vasconum Rex anathemate deuinctus. CAPVT VIII.

NAmursii absentia Brixiæ & Bergomi ciuibus occasionem præbuit, quam illi arripuere auide, excusso Gallico imperio ad ius Venetorum vetus redeundi. arces tantum in fide perstitere præsidiis defensæ. Eo maior audacia visa est. Ne id exemplum ad alias ciuitates manaret, quæ Venetis ereptæ Gallo parebant, ac omnino ne dissimulatione latius serperet defectionis malum prouidendum videbatur. Ita Namursius Bononia liberata obsidione munitaq; competenter, eo continuo accurrere statuit Alegrio secũ deducto, atq; in eius locum substituto Fulleta Gallo, qui Bononiam cum idoneis copiis tueretur. Eæ erant trecenti cataphracti & tria millia pedites, idonea rebus maioribus manus. Accedenti propius Namursio Grittus obuiam processit cum Venetorum copiis & Brixianorum proletariis incondita multitudine in speciem iusti exercitus. Patrati facinoris conscientia, venięq; desperatio ciues reddebat audaces. Detrectauit Namursius certamẽ. cur enim etiam secundo prælio aliquos ex suis amitteret? cur fortunam periclitaretur? Ergo flexo ad montes itinere, nocte concubia in arcem ingressus, ea parte in vrbem vi irrupit. Vrbe capta in vicina Venetorum castra extemplo impetum dat. Acerrima pugna fuit, feruente cæde, ac pugnæ alternante fortuna multi ab vtraque parte cecidere: victoria tamen penes Gallos stetit. Capti Grittus ipse copiarum dux, & Antonius Iustinianus ei vrbi Prætor à senatu datus, Paulusq; Manfronius. De Ludouico Bogaro Comite quoniam vrbem Venetis prodiderat, quippe in ea natus multum apud ciues poterat, capto cum aliis in pugna, causa è vinculis dicta, quæ bona esse non poterat, lege maiestatis supplicium sumpsere. Eo exemplo seueritatis Bergomates moniti ad deditionem flexere animos. Namursius magnus antea & clarus, clarior & nobilior haberi cæpit, qui Bononia defensa, fugatis Hispanis, duas opimas vrbes ad imperium ea celeritate reuocasset. Reliqua consentanea non fuere. O benigno cum valida manu Brixiæ curare iusso, ac reliquis copiis circum Veronam distributis, vt fructus aliquis victoriæ per otium esset, Mediolanum aduolauit, ludis & cõuiuiis, ad ꝙ ætas vocabat, dies celebraturus, quos ante ieiunium anniuersariũ vulgo homines cũ lætitia agitare solent. Moleste id tulit Gallus Rex in eo rerum articulo

ticulo intẽpestiue sane cessasse, vt cõtinuo in aciẽ copias producat, districte mãdat, Car
oio&sociis obuiã. Imminuto hostes suorũ numero, reb. in arcto positis, ex recẽti incõmo
o nominis gloria obscurata, anteq̃ sublato metu fiducia rediret, ꝓfecto in pceps impelli
osse, tãtũ ne bene agẽdi occasiõi deesset. Cõuẽtus Pisani Patres ex Hispanorũ ignominia
ngustiaq; & Gallorũ felicitate cõfirmatis amplius animis, ex suo numero duos Cardina-
es designarunt Sanseuerinũ, qui Bononiæ in Italia, & Baiũ, qui Auenione in Gallia pes-
ent vterq; legati nomine & potestate. Vt Venetos cũ Cęsare in fœdus conciliaret magna
uãuis Pontifex cõtentione, iis conditionib. quas pridẽ obtulerat, repetitis parũ profecit
amen ne à Cæsare quidẽ impetratum, vt se ad pactã nuper armorũ societatẽ adiungeret,
bantib. Hispanorũ reb. grãde momentũ allaturus. cautior ille belli socialis spectator esse
nallebat quã particeps, consiliũ sumpturus vt res darent. Interim quidquid viriũ erat, ad-
ersus Venetos cõferre decreuerat vindictæ auidus. Industria tamẽ & diligẽtia Hierony-
ni Viquii legati, induciç in tẽpus sunt pactæ certis cõditionibus: in quib. Veneti pecuniæ
ummam haud exiguã repræsentare Cæsari iussi sunt, inopia tamen minorẽ, neq; quanti
tem ipse æstimaret Regi Gallo præcipua cura erat secundum bellũ Italicũ Normãniæ
rimũ, deinde Aquitaniæ littora & arces muniendi: in quæ Angli primum impetũ futu-
um prouidebat: ne dum longinqua captat, proxima amitteret. Simul Vasconum Regem
bi omnibus officiis deuincire studebat: ex arcano in Gastonem Fuxẽsem Namursium
Ducẽ in controuersia de Vasconum regno pronior, atq; eã ditionẽ confecto bello Italico
: illi de manu daturum pollicitus. Galli amicitia Vasconi exitialis extitit. Id qua ratione
õtigerit, paulo plurib. explicandũ est. Cognito Pontifex eũ Regẽ ecclesiæ hostib. fauere,
c vero Pisani conuentus Patres, suos hostes complecti ex animo, re cũ Cardinaliũ sena-
u cõmunicata ad illud extremũ atq; vltimum decurrit, q aduersus rebelles Principes sa-
itate desperata remediũ vsurpari consueuit. Senatus cõsulto Rex & Regina Vasconum
xecr: tione ritu Christiano deuincti ditione omni spoliãtur, ad cõmunem prædã eo de-
reto aliis Principib. inuitatis. Hæc sententia ad duodecimũ Kal. Martii est Romæ pro-
unciata. Suspecta Ferdinãdi Regis fraus erat, & paulatim in plures cæpit manare rumor,
o annitẽte seuerũ decretũ & graue prodiisse, coniectura probabilis, quoniã diu penes se
rcano id diploma Pontificiũ occultauit, dũ variæ cogitationes recurrunt animo scilicet,
uid fama locutura esset, sanandiq; eos Principes rationẽ mitiorem instituere satagit. Sic
ub Martii finẽ Petrũ Hontanoniũ legauit, qui eos Reges officii admoneret, si saperẽt, ne
um Gallo rationes miscerent, neq; suis atq; ecclesiæ hostibus porro fauerent neq; per fi-
es transitũ darent. Vtriusq; rei pignus Henricus filius esset in Castellam ablegatus certa
oniugii spe ac fide cũ Isabella aut Catharina Ferdinandi neptib. Honestissima postulata
eroci Vasco animo repulit Gallicis credo fretus opibus, si quid incideret aduersi. Quin
Ferdinãdo studentib. molestus esse, nouos in ditione habere delect⁹. Neq; cessare quam-
ııs à Ioãne Ribera limitis Præfecto monitus. Res Gallorũ in Italia prosperæ, cõtra Hispa-
orũ afflictæ animos faciebant: quæ pleniora & vberiora pleriq; ad suos scribebãt, multa
tiã afficta rumorib. supra verũ. Cardonius in agro Bononiẽsi cõtinebat copias, neq; re-
ro redire, gnarus quãtũ scilicet in bello fama possit & nominis existimatio, neq; vlterius
rogredi ausus, etsi Põtifex monebat, vt in Mediolanenses fines irrũperet. hostes in ditio
e bello lacesseret. Verũ ne cõmeatus interciperẽtur, prouidẽdũ erat, dignitatis specie ne
ncurreretur in maiora mala. Rhauẽna lõginqua vnde annona deferebatur in castra, ho-
te virib. & fiducia præualido. Hyemis sæuitia imminutæ numero copiæ, multis extinctis
lures alii signa deseruerãt atq; infrequẽtia reliquerant. Praeterea hoste prope constituto
excenti equites Pontificii cum Vrbinatis legato è castris vno impetu discesserant specie
uasi nõ soluerentur stipẽdia, & ab Hispanis extarẽt insidiæ. Omnino Vrbini Dux occul
a cũ Gallo cõsilia agitare nõ est veritus: & cõstat qua nouos delectus haberet pecuniam
psi à Gallo decretã in nominib. apud Florentinũ mẽsariũ. Has ob causas sociali exerci-
u vehemẽter imminuto, Cardonio & Legato Põtificio visũ quatuor millia Italici gene-
is in supplementũ cẽturiare. Põtifex octo millia iubebat, si fieret, pecunia cõtinuo obla-
a. Nouo supplemẽto cõfirmatis viribus q̃ primum vt cum hoste configeretur, auctor e-
at, æger mora & spei impatiens. Cautior Ferdinãdus gnarus Gallorũ vires initio validas
nora languescere, bellũ duci iussit dum Venetorũ copiæ aduenirẽt; q pactis cum Cæsare
nduciis facile erat modo volentib. Heluetiorũ præterea numerum adiungi, si eius rei fa-
ultas nõ esset, certe Germanorũ. Satis gloriosa cõsilia, quæ tuta, patiẽtia nisi vires iuuarẽt
n præceps ituros. Id vt suaderet, Ferdinandum Valdesium cohorti prætoriæ Præfectum
n Italiam amandauit, qui Pontifice Romæ de ea re conuento in castra delatus eadem
Cardonio eius verbis denunciaret. Fecit ille mandata diligenter. Ad Cardonium venit
d quartum Kalendas Aprilis quo iam tempore vtraque castra in conspectu erant: vt vix

videretur posse detrectari certamen citra grauem nominis ignominiam iacturamq; partis quæ recusaret.

Nobilis pugna ad Rhauennam facta. CAPVT IX.

AD Petri fanum, Butrium, Cētum & Plebem agri Bononiensis oppida socialis exercitus statiua habebat. Cardonius iis locis Gallos expectare constituit, si vellēt prælio vniuerso decernere locorum natura nostris propitia faciebat animos, & incredibilis in milite ardor pugnādi. Superior ignominia incitabat & partæ toties de Gallis antea victoriæ. Promouere Galli castra, eisq; adiunctus Ferrariensis cum valida & numerosa militū manu cultu fulgenti & armis conspicua. Triduo vtræq; acies in conspectu constitere; neque tamen ad manus est ventum; dum Galli locorum iniquitatem perhorrescunt, Cardonius Regis sui mandatis à Valdesio allatis obsequi cupit, neque vniuersi certaminis sortē subire nisi re necessaria, certe de suo loco pugna commissa ad non dubiam victoriæ spē. Ergo Galli detrectata pugna, in cuius euētu rerum & imperii Italici summa vertebatur; pridie Kal. Aprilis mouere castra. Rhauennam petere destinatum erat. Ea vrbe capta, quoniam ex eo copioso rerum venalium mercatu in hostium castra annonæ affatim in dies deferebatur, rei frumentariæ angustiam fore putabant. Eo metu Cardonius dieb. superioribus Petrum Castrium cum centum equitib. expeditis & Ludouicum Dentichium Neapolitanum ciuem cum mille peditib. Italis præmiserat ad vrbis præsidiū. Parum spei erat diu eos sustentaturos aduersus vniuersas Gallicas copias: vrbs ea tanti, vt continuo iisdem vestigiis hostem subsequi constitueret. Trium non amplius millium spatio inter vtraque agmina. Et de Rhauenna tamen solicitus Marcum Antonium Columnam cum centum è suis cataphractis & quingentis Hispanis peditibus iubet præcedere; vrbemque ingressus tueri. Mari Adriatico Rhauenna adiacet inter duos amnes sita facili ambos vado. Vno Ronco nomen, Montoni alteri. Aluei ita propinqui vt vrbis mœnia stringant, ad læuam Monto, Roncus dexter, inter duos petentibus vrbem, olim Vitis dictus. Ad eam vrbem inter fluuios castra posuere Galli die Iouis Christi cruciatuum memoria sacro ad sextum Idus Aprilis. Die proximo muro succedentes impugnant conatu acerrimo. Defendunt præsidiarii milites magna virtute. Inprimis Ludouicus Dentichius, qui inter pugnādum amisso fratre, ea & ipse vulnera accepit ex quib. breui decessit. Cardonius secundū Roncum amnem gemina dirimentem castra exercitusq;, ad vrbem propius accedere pergit. Sabbatho duob. ab hoste millibus consedit ad molas frumentarias, fossa ducta, sæpeq; labro interiori prætenta. Disceptatur in consilio, deberent vltra procedere. Variæ extitere sententiæ & contrariæ. Fabricio resistere placebat eo loco. commeatus ipsis facultatem hostibus inopiam breui futuram dicere. Præterea ex eo loco vrbem tueri promptum, aut si hostes occupare ausu temerario tentarent, à tergo vrgentibus certam victoriam. Nauarrus contra disseruit homo sui capitis, & inimicus consilio etiam saniori, q non ipse dedisset. Magnam is pugnandi cupiditatem semper præ se tulit confisus maxime Hispanorū virtute, quos aduersus omnes hostium copias parabat obiicere. Non audacia ea sed temeritas sed furor erat. Cautiori sententiæ prælata ea in qua plus dignitatis inesse videbatur, promotæ nostrorum acies. leue certamen extitit, equitum Gallicorū numero in primum nostrorum agmen inuecto. Nihil tamen ad memoriā eo die incidit insigne. Hostib. tantū in sua castra reuersis, nostri ea nocte ferme in conspectu constitere, diurno nocturnum laborem continuantes subitaria munitione castra cinxere. Die proximo Dominico, qui Christi ad vitam reducis memoria celeberrimus fuit: tertio Id. Aprilis vtræq; acies quasi ex condicto ad pugnam sunt explicatæ. Galli viginti quatuor millia pedites numerabant, Gallos Vascones, Germanos, & Italici generis, duo millia cataphractos, equites expeditos pari numero bellica tormenta quinquaginta. In primo agmine Ferrariēsis & Palicius curare iussi sunt. Medium agmen Nortmanniæ Senescalus & Sāseuerinus Cardinalis conuentus Pisani legatus tenuere. Fridericus Rozolius aciem postremā. Namursius cū lecta equitū turma ad subita mansit in subsidiis in eam partem daturus impetum, vbi maxime sui laborarēt. In sociali exercitu ementiente fama ad decē & octo millia pedites cōtineri, vero Hispani octo millium numerum non efficiebant. Italorum millia quatuor; mille & ducēti equites grauis armaturę, leuis duo millia. Tormēta quatuor & viginti nō amplius. Debuerat Cardonius ante aurorā mouere silētio agmina neq; cōclamatis vasis, vt trāsitu hostes amnis aciesq; instruere ex disciplina in aduersa ripa prohiberet. In eo quoq; cōtra Fabricii monita Nauarrum aut suum iudiciū secutus. Sic hostib. facultas data ponte trāsmisso copias omnes loco patenti explicandi. Primum in sociali exercitu agmē ductabat. Fabricius octingentis cataphractis, sexcentis equitib. expeditis, peditum quatuor millib. constans. Reliquę copiæ oēs in gemina agmina tributæ ductorib. alterius Cardonio, alterius Petro Nauarro. Hoc ordine promouerūt acies. Duces pro se quisq; suos milites p turmas

mas

mas & manipulos ad pugnam hortari, victoriam polliceri, inanes metus decederent for-
tibus animis. Namursius imprimis ad circumfusas legiones hac sententia locutus fertur.
Quod diu milites, expetiistis cum hoste patentibus campis certamen fortuna seu vis ma-
ior, benignæ instar matris tot antea largita victorias, in præsenti annuit: offertque vobis
opportunitatẽ illustrioris victoriæ; quam quæ ab omni memoria ab vlla gente sit parta.
Equidem vocem sæpe vestram audiui, Quando dabitur hostis, quando acies instruetur?
En vota virtusq; in aperto, omnia vobis prona eademq; hostibus aduersa. Adeste animis,
nihil in nostra oratione vanitatis est. Non Rhauenna, vniuersaq; AEmilia atq; Flaminia
vestræ virtuti cedent: sed quantula pars erunt prẹmii ex parta victoria parti? Nullo qui
resistat in Italia reliquo, quis Romã vobis eripiat, vrbẽ & curiam Christianorũ toto vrbe
spoliis superbã? Iis copiis aurò, argẽto, gemmis, vesteq; pretiosa multos per annos structis
ditari ad miraculũ an vllus vetet? Roma Neapolim an pferre arma pigeat, atq; superioris
tẽporis iniurias multas & graues hostiũ, qui fecerunt, exitio vindicare? quanta cũ gloria
& fructu dicere non attinet. Tantã felicitatẽ eripiat nemo: proxima victoria semper se-
quentis erit instrumentum. Quod virtus vestra pollicetur, fortuna, victoriæ frequentes,
vultus alacritas & ferocia. Aduersarii ii sunt, qui turpi fuga Bononia discesserunt noctis
tenebris tecti, qui fori Cornelii & Fauentiæ mœnibus asperis ve locis salutem tueri quam
dextris maluerunt. Is igitur vobis & illis animus erit qui fugacibus & victorib. esse solet,
humilis illis & abiectus, vobis erectus & ferox. Nunq̃ hęc colluuies cum nostra gente de
Neapolitano regno æquo marte pugnauit, sed fossis, aggeribus, aut fluminibus obiectis.
Ne hos quidẽ eos esse milites credite, qui in bellis Neapolitãnis inueterarũt, sed aut ex eo
numero fugacissimi, ideoq; tandiu superstites, aut tyrones nullo vsu: certe cũ Maurorum
modo iaculis & retusis hastis pugnare soliti, atq; ab iis ipsis anno superiori victi fusiq; ad
Mænyngis insulã corporib. imbecillitatẽ animis ignominiam in aciẽ protulere. Iam pri-
dẽ Hispanorũ acerrimi ceciderunt: ignaui & metuentes supersunt. Nauarrus quoq; tan-
ti scilicet nominis dux ea prudentia, suo malo didicit quantum inter se differant ignitis
globis actisq; sub terra cuniculis subruere mœnia, & hostẽ propius ferire. Nulla illis in ve-
ra virtute fiducia posita est sed in fraude. An hac etiam nocte non aduertitis se subitarii
operis fossa, obiectisq; carris inclusisse, leui munimento scilicet, neq; intelligentes longe
aliter q̃ fortassis cogitant, certamen fore. Igneę pilæ tormentis excussę, mihi credite, è ca-
uernis & latebris in apertũ producent. Ibi quantum Gallorum alacritas, Germanorum
ferocitas, Italorum generosus ardor Hispanorũ fraudib. præstet, facile dignoscetur. Illud
vereor modo, ne aliquid ex vestra gloria decerpat numerus q̃ hostiũ ferme duplo maior.
Sed oblatã tamen cęlitus vincendi securitatẽ arripere, quis iure interpretetur ignauiã, &
non potius temeritatẽ & insaniam hostium accuset? Quos ad pugnã non virtus non
spes trahit, sed Fabricii Columnæ auctoritas alieno periculo satagentis Marco Antonio
propinquo, vti est pollicitus, opitulari. Aut potius excęcat animos diuina vindicta, cũ vim
suã refringi non vult, Iulii falsi Pontificis superbia & sceleribus irritata, fraudib. Aragonii
Regis & perfidia, nostri Regis simplicitati sæpe illudentis. Verum quid attinet nõ neces-
sariã orationem longius producere? Quid fortissimorum militum victoriã prolixo ser-
mone morari? Reo auspice in hostes irruite. Hic dies meo Regi imperiũ, vobis ditissima
Italiæ spolia præstabit. Ego dux vester nulla salutis cura, vti facere sum solitus, omnibus
artib. adero virtutis cuiusq; testis spectatorq;, adiutor in periculo, omnium ducum feli-
cissimus maiorib. ex victoria diuitiis paratis q̃ vlli à trecẽtis annis milites in Italia retule-
runt. Excussæ mox tormentis pilæ stragem late in Gallorum prima acie fluuiũ traiiciente
fecerunt: multo maiora damna intulerunt nostris cataphractis Gallica vicissim displosa
tormenta q̃ppe duplicato numero q̃ socialia, locoq; aperto scienter disposita, adhęc nul-
lis obiectis exaduersum munimentis. In eo discrimine Piscarius cum expeditis equitib.
impetũ in hostes facit: vt pugna comin⁹ cœpta misceretur agmina. Cataphracti ab vtraq;
parte subsecuti sunt haud satis seruatis ordinibus. Prælium varium, atrox, anceps fit, his
rursusq; illis exitiabile. multi in vestigio pleriq; non inulti cadunt aduersis omnes vulne-
ribus. Gallorũ equitum numerus maior erat, alacritas conspicua. Multitudine hostium,
nostri constantia victa loco tantisper moueri cœperunt. In eo conflictu Piscarius equo
vulnerato viuus in hostiũ potestatem venit, cecidit Petrus Pacius præstanti virtute Dux
in bello Neapolitano ingenti laude parta. Tum Petrus Nauarrus cupidus victoriæ gloriã
vniuersam ad se trahere equitum turbatione conspecta Hispanos pedites recenter in pu-
gnã inducit trecentis à tergo equitibus, quos potuit colligere, firmatã aciem. Anteq̃ in
Germanorum peditatũ impressio fieret, Zamudius Tribunus animaduertit è Germanis
centurionib. quendã Iacobum Empserum nomine prouectum à reliquis, cum quippe

fulgentibus armis conſpicuum ad ſingulare certamen vocare. Correpta is atq; concuſſa militari haſtã, ô Rex, inquit, quanti tua hoc die conſtant beneficia, leue profecto pretium hodierni periculi atq; ambigua ſorte certaminis. His dictis in Germanum irruit, vaſtoq; hoſtem corpore primo ictu ad terram ſtrauit. Reliqui eo ſpectaculo cõmoti, cęci furore in ferrum ac vulnera vęcordi audacia ruunt. Momentoq; tẽporis fuſis cæſiſq; Germanis eodẽ impetu in Vaſcones & Italos inuecti cæſos in fugã auertunt. Maior aliorum fuga q̃ cædes, Germanis inſita conſtantia exitio fuit. E duodecim eius gentis centurionib. nouẽ cecidere nihilominus, aliorum militum cædes par. Neq; deſtitere Hiſpani priuſq̃ ad tormenta ventum eſt: capta etiam eodẽ impetu quidã ſcriptores affirmant, Gallici negant: atq; à Ienolaco Galeoto rei tormẽtariæ Magiſtro egregie fuiſſe defenſa aiũt. Illud cõuenit, Gallicum equitatum ea ſtrage & periculo perſpecto conuerſis in Hiſpanos ſignis eam impreſſionẽ feciſſe cui pares illi non fuere: q̃uis aliquandiu fortiter pugnarunt, quippe diuturna pugna feſſi, nullo equitatu defenſi. Tunc Zamudius periit: crudele fatum tanti viri virtuti non debitum, periere plures alii duces. Petrus quoq; Nauarrus captus eſt. Reliqui atq; iis adiuncti qui ex prima acie ſuperfuerant cladi, ſeruatis ordinib. ſe recipere cæperunt ex vno latere clauſi amne, ex altero viæ publicæ aggerem pro munimento habentes. Cupiebat Namurſius eo cęſo agmine victoria integra potiri, neq; de publica lętitia quicq̃ diminui, ſi maior hoſtilis peditatus pars incolumis euaſiſſet. Palicius ſatis eo die eſſe profectum diſputare neq; cõmittendum vnde irritabile hominũ genus amplius efferueſceret. ſæpe ex deſperatione ſpẽ ortam. Ille nihil his monitis eſt deterritus. cum paucis prouectũ ac moleſtum eſſe porro pergentem conuerſi Hiſpani ex equo præcipitem dedere, peremit miles gregarius nihil proſtrati verbis motus, captiuum ſe habere Reginæ Aragonię fratrem. Incenſus furore animus miſericordiam nõ recipit, an Gallica verba Hiſpanus non intellexit. Periere itẽ Allegrius & filius, Lautrechius pro mortuo inter iacentes relictus eſt. Sic ſecundo flumine ad tria millia milites abire ſunt permiſſi. Fabricius interim cum ſuis & quos ex reliquo numero colligere potuit pugnã alia parte ſuſtentabat, neque prius deſtitit quam duob. vulnerib. acceptis & cum equo prolapſus venit in poteſtatem Ferrarienſis militum. Capto Fabricio nullo amplius repugnante victoria à Gallis aperte ſtetit tanta tamen ſtrage afflictis, vt neq; ad inſequendum hoſtem ſatis animi fuerit, neq; ad nouos conatus. De cæſorum numero nihil certi ſtatui poteſt propter magnam inter ſcriptores varietatem, vulgato gentium affectui vno quoq; vt videtur, ſeruiente. Illud cõſtat quinq; horas pugnam tenuiſſe aliquanto maiori quam hoſtium vincentiũ clade, ſiue Namurſii ſummi ducis cæde Germanorum ferme omnium ſtrage occiſiſq; ex vniuerſo exercitu nobiliſſimis præter Ferrarienſem Paliciumq; ſiue ſocialis equitatus incolumitate, prorſus vt ea nocte ad tria millia equites verſus Ariminum & Anconã ſeſe receperint qua grauis armaturæ qua velites, ad hęc pedites Hiſpani ſup quatuor millia euaſere. Cardonius ex fuga Piſaurium primum, deinde Anconam abiit fugientes fuſi exercitus reliquias collecturus. Factis & genere viri præſtantes ſeruati ſunt Traiecti Dux, Populi Comes, Rodericus Diacius Ceron, Alfonſus Caruaialius, Antonius Leiua quamuis duob. equis in pugna tormentis occiſis. Fernandus Valdeſius qui pugnæ intereſſe voluit, Iulius Mediceus miles Hoſpitalarius. Capti præter ſuperiores, legatus, & Ioãnes Cardonius Padulæ Marchionis frater, q. ex vulnerib. deceſſit, Fernãdus Alarconius, Marchiones Atelę atq; Bitonti, alii pręterea quorum inire numerum longum eſſet. Captiui Mediolanũ ſunt deducti, Fabricius tantum, Alarconius & Ioannes Cardonius Ferrariæ manſere. Victoribus ſecundum prælium continuo Rhauenna portas aperuit. Obſtructas antea conſilio ſe dedẽdi mentes metus aperuit. Pactis tamẽ in deditione conditionib. Galli non ſtetere rebus ſecundis feroces & accepta clade irritati. Egreſſis Marco Antonio Colũna atq; Petro Caſtrio Cęſænã verſus, vrbẽ milites diripuere, ſæuitia & cupiditas inſtigabãt, vbiq; lamẽta & vlulatus & fęda captæ vrbis imago, nihil vſq̃ ſecretum & clauſum, aut ſi reſiſteretur certa cędes. Adeo vt Hiſpani militis inuidioſa antea petulantia deſideraretur. ne tẽplorũ quidẽ theſauris aut monaſteriis pepercere. Gallici ſcriptores Iaquinũ centurionẽ eius vęcordię auctorẽ extitiſſe, accuſant: q ex ſpoliis Brixię ſacris, auro intertexta veſte ſuperbus. Simili cõpendio ductus, q̃ capitale extitit, militib. ſuaſit vt par impietatis exẽplum Rhauennæ etiã conſtituerẽt. plures certe opinione intra vrbẽ copię omne genus ſunt inuẽtę. Forum item Cornelii, Forum Liuii, Cæſæna, Ariminum, ac fere omnes Flaminię arces in victoriæ partem vltro conceſſerunt. Quas Sanſeuerinus Legatus, Piſani conuentus nomine in fidẽ & tutelam accepit. Pręlii huius q inter Italica in paucis nobiliſſimum fuit, fama in omnes partes diffuſa, Pontifex quidem non abiecit animũ quamuis Romano populo ad arma conſternato defectionemq;. Ac pcipue confirmauit Vrbinas delato exẽplo

studio

tudio cupiens priora errata emendare, ad patrui Pontificis redire gratiam: atq; Iulius Mediceus qui facultate impetrata visendi legatum patruelē req; cum eo cōmunicata Romā delatus, quo in statu res essent, anxio Pontifici renunciauit, suisq; & legati verbis bono nimo esse iussit, maiorē cladē illatam Gallis q̃ acceptam: rerumq; breui conuersionē fore. Ferdinando Regi persuasum minorē multo stragem vero extitisse. Quādo ex eius litteris affirmatum inuenio, equites peditesq; è suis copiis nō amplius mille & quingentis ratione inita desideratos. Magnū tamen Gonsaluū in Italiā remittere statuit idoneum virum, qui ua præsentia ea vulnera maiorib. commodis sanaret. Sic litteris in omnes partes esse deliberatū sibi & fixum significauit. Solisio itē militi sacro duo millia Hispanos attribuit Neapolim continuo auehendos in supplementum, melioris spei initium. Rex Gallus pugnæ euentu nunciato, Vtinam inquit, Italiæ vniuersæ iactura mei Namursii vitā redimerē. Similes victoriæ inimicis contingant. De iis enim scite vulgo dicitur. Qui victus est, superatur quidē, sed victoris tamen ruina. Venetis hac victoria erat persuasum, Gallis nō Neapolim tantū cessurā, sed vniuersæ Italię imperio spe & cupiditate imminere, iugumq; imposituros. Fluctuantes atq; de transitione cogitantes Spinelus Cariati Comes pro Ferdinando n ea vrbe legatus erexit oratione tēpori accōmodata, docens minora opinione damna extitisse: effecitq; ne ad nouū fœdus respicerent reiecto veteri. Sorrenti Cardinalis pro Cardonio rebus Neapoli Præfectus, dum bellū esset, Hugonē Moncadā è Sicilia aduocare in præsidium, admonereq; pro imposito munere Neapolis atq; Siciliæ summi ducis ne cunctaretur rebus asperis succurrere. Quod ille libenter præstitit, Tripoli deductos milites, equitumq; numerum secum Neapolim deuehēs. Eandem Cardonius Ancona profectus, vrbem iniit ad quartum Nonas Maii in vnam curam reparandi exercitum intentus, ac cætera bello necessaria conquirendi vt tempus & facultas darent.

Conuentus Lateranensis inchoatur. CAP. X.

PRiusquam id pręliū committeretur, Pontifex Romæ in cōuentus Lateranēsis, quem indixerat, apparatus cura districtus octo designauit Cardinales in senatu qui mature considerarent: q̃ comparare opus esset, ac vero diligentem operam nauarent morib. tum Romani populi, tum præcipue curiæ aulæq; Pontificiæ acriori censura castigandis. Neq; enim decebat vbi domicilium sanctitatis & pudicitiæ esse debet, vnde leges prodeūt probitatis, à quib. iura sacraq; petuntur, ibi vigere prauitatē altis nixā radicibus: q̃ oculos & animos offenderet Episcoporū e toto vrbe confluentiū. Enimuero summus Pontificatus sanctos vel accipiat vel faciat æquū est. Siculos & Neapolitanos p̃sules priorib. edictis parere excusantes maiori q̃ alios cura euocare. Ex Hispania quoq; ac nominatim Toletanū Hispalensemq; vt venirēt, vrgere nobiles præ cęteris Antistites & graues. Eorū præsentia honestare conuentum cupiebat actionib. auctoritatem maiorē conciliare, vsq; eo studio prouectus vt Hispalensi purpuræ honorē modo venieti deferret. Pisani conuentus existimationē per eū modo obscurare cupiebat, à factiosis Cardinalib. indicti & haberi cœpti. Iter hosce dies Mediolanū delati conuentu in eā vrbem translato, victorię superbi supra verū celebri fama, eo sunt audacię progressi, vt edicta euulgarint in Pontificē cōtumeliosa & grauia. In iis præfati sępe obtestatos hortatosq; Pontificem, vti sui in concilio copiā faceret, certe e decem vrbib. vnam conuentui idoneā ipse deligeret, libertate Patrib. decernendi data (quid enim si vox libera non sit, liberum esse?) nihil profecisse. ac vero eius improbitate infinitā vim sanguinis effusam esse mutandi nulla spe. Ob ea flagitia clauiū iure spoliatum ex præscripta sanctione Basiliensi sessione vndecima, quarta & quinta Synodi Constantiensis, eoq; in synodum Pontificiā omnē potestatē decernere trāslatā. Sententiæ exempla pro forib. templorum Mediolani, Florentiæ, Genuę, Veronę, atq; Bononiæ sunt affixa. Proiectā audaciā probrūq; ingemuit orbis Christianus: Pontifici stimulos addidit vt in cœptis festinaret. Ergo ad sextū Idus Maii Lateranensis conuentus inchoationi Pontifex affuit actionū præses & moderator, affuere Cardinales atq; Episcopi magno numero ex variis regionib. in studium iuuandi ecclesiā Pisanorū Patrū audaciā frænandi incitati. In primo conuentu Egidius Viterbius Augustiniano ordini Generalis Pręfectus excellēs ætate atq; p̃ cęteris clar⁹ in Italia cōcionator, iussus e suggestu dicere subiecta sentētia elegantē ad Patres orationē habuit. Anni fluxere aliquot, ex quo p̃ vniuersā Italiā ex Ioānis Apostoli Apocalypsi dicendi sumpta occasione, magnas ecclesiæ calamitates instare sum vaticinatus: certam tamen ex iis malis emergendi aliquando spē promitti. Lætor, Patres, atq; ex animo gaudeo nostrū vaticinium inane nō extitisse. Rebus enimuero in extremū discrimen adductis, & in tetrā malorū caliginē, quasi post obscurę noctis tenebras melioris spei lumen ostenditur, serenū post sęuam ventorum & turbinū tempestatem. Hoc discrepant inter cætera a cœlestib. terrena, q̃ illa instauratione nō indigent q̃ppe æterna natura;

,,res humanæ propter innatam inconſtantiã & varietatem remediis opportunis ne penitus
,,intereant ſoluanturq;,reparari identidem opus habent. Quod victus animantibus, q; cul-
,,tura irrigatioq; plantis eſt, id in vita & morib. accurata diſciplina, ne noxiis vitiorũ ſentib.
,,ſilueſcant atq; vaſtẽtur inſtar neglecti agri. Bonus agricola arbores vel adminiculis erigit,
,,vel circumcidendo caſtigat, ſub aliena latentib. vmbra cælum aperit, ramorum denſitate
,,impeditas interlucat, telluris vitio laborantib. mutat locũ: neq; rectas tantũ & fertiles colit,
,,ſed deprauatas corrigit & minus fructuoſas: neq; ſudori parcit, modo p̃dia hortiq; niteſcãt.
,,Tantundem de paſtoribus dici poteſt, ſed locum videtis. Ergo doctrina & exemplis
,,excolantur animi; quę in populi moribus delapſa fluxere ſeueriorib. legibus aſtringantur.
,,ea cultura eſto. Vos omnes cæleſtis pater huius agri cuſtodes & cultores dedit, ſui gregis
,,curatores. An æquũ videatur inertiæ ſe dare? altũ ſtertere? & nõ poti' cui omnia debemus
,,pro ea vitã ſanguinemq; profundere? Poſſunt quidẽ eam diligentiã paſtores in ſuis ſinguli
,,caulis præſtare, tantum ne exitialis ſomnus inuadat, verum à tempore Magni Conſtantini
,,vſu perpetuo edocti ſumus multo id commodius contingere, maiori efficacia; cum Anti-
,,ſtites in vnũ locum conuenientes, diuinoq; afflatu adiuti inter ſe conſpirantes de ſalute pu-
,,blica in cõmune conſultant. Repetite Patres veteres hiſtorias, euoluite antiqua ſcriptorũ
,,monumenta, reuocate in memoriam ſuperiores ærumnas & mala. Quis hæreſes antiquas
,,& ſectas nefarias à ſtirpe conuulſit? concilia. Quis Principum inſolentiã frænauit, terro-
,,rem improbitati ne ſe efferret grauis & importuna quis incuſſit? an non id concilia pręſtitere? longum eſſet explicare ſingula; ſed certe quid eccleſię vniuerſæ maieſtatẽ tuetur,
,,cultum religionis & ſanctiſſimas cæremonias illuſtrat, populi prauitatẽ coercet, fouet pie-
,,tatẽ & legib. vt obtemperetur facit? An non hæc omnia à conciliis p̃ſtantur? Quod ſi labori
,,& induſtriæ fructus non reſpõdet, ſi vitiorum peſtes in multorum perniciẽ & reip. dedecus
,,maiori q̃ opus eſſet, licentia graſſantur: videte Patres, ne forte ſalutaris inſtituti intermiſſio
,,eã conſciuerit labẽ. Magna vis horum conuentuũ exiſtit, ſaluberrima operatio, ita tamen
,,ſi accedat inocentiæ in noſtris morib. & probitatis exemplum. Certiſſimum ſubſidium à
,,vita rectorũ reliquæ diligentiæ paratur, noſtri capitis imitatione, & doctoris, qui vt diuinę
,,perhibent litteræ, cœpit facere & docere. Salutaris doctrina eſt, ſed ſi docentis exemplis
,,iuuetur. Diſplicet hominibus imperata correctio, actione facillime iubetur, exemplo fa-
,,cillime obtemperatur. mouent enim magis exẽpla quã verba, atq; vtinã ô vtinã tam multi
,,bene operarentur, quã multi præcipiunt bene. Verum in re certiſſima hęrendum non eſt.
,,Sed quis tamen non videat, non gemat huius æui ærumnas continuas & graues? mores po-
,,puli in omnem licentiam ſolutos. Imperitiam, ambitionem, impudicitiam, vbi minus de-
,,cebat graſſari? Intemperantiã & rapinas Principum an militum an vtrorumq;. Dicam au-
,,dacter fortaſſe, ſed vt arbitror vere, ſiccis oculis quis aſpiciat Italiæ campos humano ma-
,,dentes ſanguine magis quam de cælo imbribus, vndantes per vrbes, & oppida gladios, in-
,,nocẽtiam oppreſſam? Hæc aliaq; multa mala veſtram opem, Patres exſpectant, ea ſublata
,,ſpe vnde remedium noſtris miſeriis petatur? Magnam prouinciã, Pater ſancte, ſuſcepiſti:
,,multa aggreſſus es & perfeciſti præclare. Sublata latrocinia, aperta itinera, plures ad ſacrũ
,,imperium vrbes reſtitutæ, quam a quoquam alio ab omni memoria Pontificum. Magna
,,hęc ſunt atq; præclara, quis neget? quis non videat? Omnium tamen maximam à tua pru-
,,dentia cuncti præſtolamur. opem Principibus Chriſtianis pacatis in communem hoſtem
,,omnium opes viresq; conuerte. Id vt facilius cõtingat, poſitis abſonis armis ea arripiamus
,,q̃ noſtræ militiæ ſunt cõſentanea. Iis vitia omne genus ſcelera multa q̃uis & fæda, ſunt im-
,,pugnãda. Quando n. vita ſolutior? quãdo ambitio magis effręnis? Quãdo maior de diuinis
,,rebus loquendi ſentiendiq;, vt cuiq; placet, licentia? laniena ſæuior an vllo tẽpore accidit,
,,q̃ quę Brixię prius, deinde ad Rhauennam extitit? cruoris riuis nondum exiccatis? Quæ o-
,,mnia quid aliud quam voces cæleſtes ſunt denunciantes quantopere ad hæc ſuprema re-
,,media ſacramq; ancoram recurrere eſſet neceſſe. fructus vt cumulatior exiſtat, modeſtiæ
,,ſtudio, clamores amoueantur & iurgia. Sed cum eo tamen ſi loquendi decernendiq; li-
,,bertas ſit omnibus vt maxime q̃dam dolorem facere videãtur. Magna Deo à vobis Patres
,,debetur gratia, quos lingua, moribus & genere diſcrepantes in hunc locum perduxit; ma-
,,gna laus vobis ab omnibus bonis, qui tantos labores ſumpſiſtis p̃ ſtudio iuuandi eccleſiã.
,,Magna ſapientia in his auguſtiſſimis ſedib. verſatur, auctoritas par. Aderit Chriſtus ſuo nu
,,mine, cuius agitur cauſa, ciuesq; cęleſtes omnes; vos imprimis Petre & Paule clara inter
,,cæleſtes lumina, eccleſiæ ſanctæ atq; huius vrbis tutelares, clamores noſtri & ſingultus ad
,,miſericordiam flectant. Eccleſiam veſtrã iuuate, veſtro, inquam, ſudore conſitã cultamq;
,,vineam, diuinam Chriſti & veſtro ſanguine irriguam hæreditatem & quã à tyrannorum
,,ſæuitia liberaſtis, ne eorum manibus extirpetur & pereat, qui ſe filios eius & familiares

pro-

rofitentur, benigne facite. Cunctos hos Patres & sanctos Pręsules confirmate cęlesti o-" e, vt mentis oculis in Deum solum coniectis, ac nihil pręterea captantes, q̃ nostra vulnera " ostulant & tantæ miseriæ exigunt, ea adhibere remedia ne metuant.

Bellum Vasconum inchoatur. CAP. XI.

TRanquillæ tunc res in Hispania quidem erant finitimis Regibus partim affinitate de-uinctis, partim icto fędere in amicitiam & societatem ascitis. Italiæ Principib. & mili-ib. magis vires deerant bello fessis & fractis, q̃ voluntas repetendi arma: cum repente in traq; gente bellum exarsit atrox & graue euentu vtrobiq; Gallis exitiali. Id qua ratione ontigerit explicamus. Cæsarem inter & Venetos pactę induciæ ad Sedunensis diligen-am adiunctæ, præterea prælii ad Rhauennam fama Heluetiis iniecere voluntatem in I-liam transeundi Pontificiæ causæ patrocinio suscepto. Quod alios terruisset gentis fero-is animos ad festinandum incitauit; atq; ita vt ad quartum decimum kal. Iunii ad Valca-onicam essent agri Brixiensis oppidum ad sedecim hominū millia cum tormentis cam-estribus decem & octo, pręter alia sex millia milites per Mediolanenses fines Nouariam ersus cōtendētes, aliaq; duo millia Bergomū: incredibilis multitudo ꝓ angustæ regionis odo. Præerat his copiis Altosaxus militari laude præstans, illique adiunctus Sedunensis Cardinalis. Galli siue studio Aquitaniam tuendi ab Anglorum iniuria, sui Regis iussu, vt xcusant scriptores Gallici, seu metu ne Heluetiis, Italis, Hispanis in Italia in eorum per-iciem consternatis tantisq; apparatibus pares essent, deserta Italia in patriam frequentes edière. Restitit Palicius in Insubribus cum modicis copiis, è quibus tamen indies milites ilapsi signa infrequentia reliquere. Veronā supra viginti Heluetiorum millia peruenere l sextum kal. Iunii. Vrbs ea cum arce Gallis deserentib. sine sanguine venit in hostiū po-atem. Eo Veneti vt Paulus Capellus eius vrbis copias ad Heluetios adiungeret, senatus-onsulto decreuere. Ea erant septingenti cataphracti, velites octingenti, pedites quatuor illia. Heluetii recentibus auxiliis aucti & Verona capta læti Valesium progrediuntur, uo se Verona deserta Galli receperant. Idē successus fuit, ne tentata quidē defensione lo-um deseruere; ne prohibitis quidē transitu hostibus q̃ erat promptum Mincio flumine terięcto, ꝑpeditis ripis difficili vado. Iisdem vestigiis victores subsecuti, cedentibus nihil tutum esset, effecerunt Cremonā vsq;. Vi quadam abdita Galli in pauorē & fugam age-antur. Et Cæsaris industria Germani, qui in Gallico exercitu supererant, cōmeatu petito iscesserunt, tanta ex eo Palicii consternatione vt non prius constiterit, quā Astam ventū set Mediolanensis principatus ad fines extremos sitam, neq; procul Alpibus, Italiam de-rendi certa voluntate, q̃ magnā desperationis significationem continebat. Sic vrbes alię allico imperio repudiato detersis Galliæ insignib. defecere passim. Cremona Sedunensi nperii nomine se subdidit. Mediolanum ac ferme aliæ ipsi contributæ vrbes ad victores ccessere. Cuncta elemēta in Gallos conspirasse visa sunt, impios in Pontificiam maiestatē usus eorum qui fecerant, pernicie vindicare. Vt belli aduersus Gallos iustior causa esset, dentius gentis studium, lætior successus, victoria facilior; Gursensis & Petrus Vrrea ea stra secuti Maximilianū Sfortiam in Italiam euocandum iudicabāt. Factiosi Cardinales tam repentina rerum conuersione Mediolano diffisi in Galliam discessere. Vrbes Pla-entia & Parma in eo rerum motu vltro se Pontifici subdiderūt. Arripuit ille occasionem benter imperii proferendi, ad suum ius pertinere contendens Rhauennæ quondam ex-rchatui contributas, quo tempore Græci Augusti Italiæ partem obtinuere. Obsoleta ni-irum iura ex vetustis deprompta tabulis mouebantur, nunquam nisi armis valida. In ispania Ferdinandus belli causas aduersus Vasconem quęrere videbatur, satis sibi dari amni ea parte illati, si qua vis ex Gallia ingrueret, postulans. Henricum filium quia dare lei obsidem Vasco recusauit: certe sex arces traderet pignoris loco facturum quæ opor-ret. Eas obtinerent Vascones quidem, Ferdinandi tamen nominatione sacramentoq;. urum id quoque videbatur. Latro Mauleonius Burgos à Vascone legatur nulla tamen onea paciscendi facultate. A Vasconum regno tutos Hispaniæ fines fore pollicitus, vt ntundem de aliis principatibus, quos ii Reges in Gallia obtinebant, & Hispaniæ limites tingunt, in fœdere caueretur; non satis adducebatur. Responsum ergo Vasconi post mul-s disceptationes, è duobus alterum eligeret. A neutra parte staret, sed mediū se gereret ter disceptantes. certe si virib. Gallicis Regem Gallum iuuaret Vasconum opes in auxi-um Hispani & socialis exercitus conferret. Vasconi Ferdinandi felicitas erat suspecta, ne amursio sublato, Germanę extincti sororis, iure repetito, regnum illud quasi dotale oc-paret. Aduersus eas suspiciones Orbalis Galli apud Vasconem orator, si id cōtingeret, alliæ vires vniuersas venturas auxilio polliceri, vt pleriq;, qui in aulis Principū viuunt, niloquus maria terras inani sonitu verborum complens. Quin Henrico Vasconis filio

adiecit nupturam minorem Galli filiam. Inanes pollicitationes rebus vacuæ, credulum Principem egere præcipitem, vt Hispani ea propinquitate contempta, contra diuinas leges & humanas se Gallo socium adiungeret. Inter hæc Orseti Marchio ad finem Cantabriæ appulit ad sextum Idus Iunii cum classe, in qua quinque millia sagittarios vehebat, exiguum numerum, delectam tamen Angliæ pubem. Ad Sebastiani fanum Fridericus Portugalia Seguntinus Episcopus expectabat, classi & militib. necessaria præbiturus Regis iussu. Delectu in Castella habito idoneus exercitus cõflabatur Albano ductore summo. Ferdinando Regi fore commodum videbatur, Vascones primum impetere: nullo à tergo hoste in Aquitaniam demum inuadere: si ita esset factum, maiorem commeatus fore facultatem, cuncta faciliora. In eam expeditionem intẽtus gentis Aragoniæ conuentus agitare decernit actionum Præside Germana Regina, milites scribere ex ea gente plerosq; capite censos in subsidium eius belli, quod per se gesturum dictitabat. Decreta in eo conuentu auxilia in biennium & octo menses, equites graues armaturæ ducenti, leuis trecenti. Prouisa tẽpestate Vasco Petrum Nauarrum Marescalum ad Ferdinandũ de pace legauit. Arces quasdam fidei obsides daturum, demptis tamen Stellæ & sancti Ioannis arcibus, quas expetierat imprimis, & erant præcipuæ: vitio mortalitatis ad ea recurrebatur consilia quę ante repudiarat, vtrũq; intempestiue. Vt Pompelo primũ peteretur visum est. capite dempto reliqua prona fore. Idem vt Anglus faceret quamuis de ea re appellatus adduci non potuit. Sine sui Regis mãdatis bellũ Vasconi inferre nefas putare. Ac vero Ferdinandum conquerebatur ad inuadendam Aquitaniam copias paratas non habere. Occasionem præteruolasse, certe in aditu prouinciæ Baionam occupandi tunc prę sidio nudatam vrbẽ: mora effecisse vt milite & rebus omnib. instructæ, difficilior impugnatio foret. Sic ex suo commodo Hispanum bella gerere: ad sociorum præsidiũ præter nomen nihil opis afferre solitum: ac ludibrio potius præ fastu habere cęteros, vilia arbitrari capita.

Vasconum regnum occupatur. CAP. XII.

AD Victoriã Albanus sui Regis mãdata morabatur, in q̃ partẽ cũ copiis iturus esset, p vicina Cãtabriæ & Riuogię oppida eo tẽpore distributis; Eæ erãt mille cataphracti mille & quingenti velites, peditũ sex millia, eorum tribuni Rengifus & Villalba militari laude & longo militię vsu p̃stantes, viginti tormenta bellica Præfecto Diegho Vera. Vt Põpelonem duceret Vasconum regni caput Albano duci mandata venere. Ille nihil cunctatus, collecto exercitu, motisq; continuo castris ad Vasconum fines peruenit die Mercurii ad tertium decimum kal. Augusti. In primo agmine Ludouicus Beamontius longo exilio irritatus, atq; doloris vlciscendi cupidus curabat. Periculo cognito Vasco Regina vxore cũ filiis in Bearnẽ amandatis, ipse Pompelone restitit eam vrbẽ tueri constituens. Imbecillæ vires erant, neq; hostibus potentia par iter expeditum nullo repugnãte: opinione faciliora omnia extitere. Ita Vascone Lumbierrem oppidum profecto, accedẽti ad mænia Albano ciues supplicum velamenta explicarunt, supinas manus tendentes, verteret in noxios irã, se dedentib. parceret. Nuncupatis conditionibus vrbs dedita est ad octauum kal. Augusti ipso Iacobi Apostoli memoria sacro die. Cætera eo regno oppida Põpelonis exemplo incitata, metuq; hostium secutura videbantur. Vasco in ea suorum consternatione consilii inops tres viros idoneos ad Albanum mittit cum mandatis, facturum se quęcunq; essent imperata. Responsum, vti Ferdinandi voluntas expectaretur, ab ea nõ discederet. Missi de tota re legati acerbas conditiones retulere. Vasconũ regnum traderet vniuersum, in potestate Ferdinandi futurũ dũ bellũ sociale esset & ecclesiæ dissidia cõponerentur: ac deinde quandiu esset visum. Fidei pignus esset Henricus filius in Castella educandus. Erat iniquũ filium & regnum postulare, neq; definire ante quẽ diẽ redditurus esset, vt si in omne tempus retineret, nulla tamen mẽdacii religione obstringeretur. Ergo ea seueritate imperandi irritatus Vasco & alioqui de rerũ summa in Hispania diffisus in Galliam trãscendit. Regis discessu, Vasconum oppida de deditione appellata, missis procuratoribus sine mora iussa fecerunt. Stellæ tantum arx & Escuæ vallis incolę illa munitione, hi locorum asperitate confisi in fide veteri perstitere. Roncaleses quamuis & ipsi montium iugis & syluis contra irrumpentes defensi, accessere ad reliquos cum ea exceptione si Aragoniæ legibus & institutis viuere daretur. Interim ex Gallia missæ copię ad tuendum Vasconẽ Bearnem peruenere. Maior expectatio famaq;, quã successus. Monitus tamen periculo Ferdinandus Burgis Lugruniũ ad fines Vasconũ abiit, ẽ propinquo sua ope cõsilio iuuaturus. Accessere cũ copiis viri nobilissimi, Emanuel Benauidius, Ludouicus Cueua, Eneccus itẽ Velascus equitũ in Castella Magister cupidi operam in eo bello Regi nauandi. Antonius Acunia Zamorę Episcopus superioribus diebus Pompelonẽ iuerat Pontificis verbis obtestatũ, ne Vasco cũ factiosis ac pacem ecclesiæ turbãtibus res suas misceret: si secus esset factũ diras

in

in caput eius minas & extrema exempla detestari. Parum ea tunc diligentia profectũ. Hoc tamen tempore Ferdinandus idoneum hominẽ ratus, per quẽ Vasconi pacis conditiones recẽs impositas denunciaret, eũ in Bearnem destinauit. Accedenti Saluaterrã iniectæ sunt manus: ac quo minor excusatio esset, iussu eius Regis Longauillæ Duci est traditus Aquitaniæ præfecto, Gallici item exercitus, qui opitulatum venerat, ductori. Neq; personæ dignitas valuit, neq; legati nomen etiam inter barbaros sanctum. Etsi alia species captiuitatis prætensa est: ac inter alias accusationes obiectum, nuper prælio ad Rhauennam cõmisso interfuisse, dignum videlicet vinculis maloq; crimen. Paulo post tamen idem siue succedente pœnitentia, seu quia commodum erat, mittitur ad Ferdinandum internuncius de pace, tribus fratris filiis pro se relictis obsidibus, rediturum quotiescunq; iussus esset. Miraculo fuit ea facilitate celeritateq; vniuersum regnum Vasconum Hispano cessisse. Ex eo Galli coitionem & dolum profecto subesse suspicari. Sponte Vasconis excitari bellũ, cunctaq; quæ acciderant nõ gentis ignauia aut hostium virtute sed cõposita fraude euenire. Suspicionem late fusam vt detergeret Vasco ad Gallum contendit rei gestę ordinem explicatum. Præterea Gallis Saluaterram dedit fidei pignus: & vt id oppidũ maiori præsidio munitum ab iniuria tuerentur. Gallo Regi destinatum erat vires vniuersas in Aquitaniam mittere Delfino etiam copiarum Duce adiunctis militibus & ducibus præcipuis, qui ex Italia redierãt, pleriq; in Regis familiã adscripti & claris orti natalibus. Cõtra Ferdinandus imperio recens capto stabiliendo dabat operam diligentem: ac nominatim à Pompelonis ciuibus sacramentũ exegit, non iam quasi sequester, sed Regis nomine. Facto species prætenta Ioannem Regem pactis conditionibus non stetisse. Sic regnum victori cedere belli iure, quo quę optimo. Cum Petro Nauarra Marescalo, & cum sancti Stephani Comite, vt ad Ferdinandi partes accederent posita contumacia per internuncios agebatur. Comes, quem paulo post Falcis Marchionem dixere, facile adductus est vt tempori seruiret. Marescalus causæ sui Regis acerrimus propugnator, re communicata cũ propinquis, facturũ negauit, quod sine dedecore & fidei datæ sugillatione non posset. Tudela vrbs, etsi inter primas obsequium victori detulerat, sacramento fidem vt obstringeret adduci non poterat. Aragoniis legibus viuere cupientes ii ciues, hoc est vitę conditione libertati proxima, non ante destiterunt, q̃ Cæsaraugustanus Præsul collectis copiis ad ea mœnia accessit vim admouere paratus & metum. Obseratas cõsilio mentes timor aperuit, effecitq; vt qua cæteri conditione imperata facerent: neq; in cõmuni causa sibi priuatim consulerent. Aditũ in Galliam patefacere Castellæ copiis erat destinatum. Hoc consilio ab Albano duce missus Villalba tribunus cum sua legione peditum ad tria millia & trecentis cataphractis sancti Ioannis municipium ad radices Pyrenæi montis Galliam prospectans occupauit. Eodem paulo post cum robore exercitus accessit Albanus. superuenere Fernandus Vegha Promagister Castellæ, & Dieghus Lupus Aiala, quibus Ferdinandus ob perspectam prudentiam & agendi dexteritatem multum credebat. Albani in ea loca discessus dupliciter commodus extitit, Gallis Hispaniæ aditu prohibitis, ne res in Vasconibus turbarent, tum ad Aquitaniã inuadendam itinere patefacto. Orseti Marchio solicitatus denuo, vt suis copiis ad Hispanias adiunctis in Aquitaniæ saltem fines irrumperet, redditis q̃uis multis & magnis causis ob quas necesse fuit prius bello Vasconum finem imponere, præcise se facturũ negauit, incomodum tẽpus excusans autumno ꝑcipiti, pręterea ardorem cũ quo milites venerant extinctum, numerum imminutum, morbis inter milites ex cæli insolentia vulgatis. Hæc palam ex arcano atq; inter suos Ferdinãdo infensus, ludibrio gentẽ habuisse, atq; dum Vascones imperio adiiceret, de Aquitania nihil curare, omnibus sermonibus accusabat. Ex actionibus de mente coniectari facile esse. Fine, in Angliam maturare constituit quippe propinqua iã hyeme, nulloq; moræ in Hispania pretio, ꝑter sumptus inanes & militũ interitu numerũ imminutũ. Sic ille cõquerebatur, hasq; discessus causas extitisse iactauit. non defuerunt tamen qui suspicarentur, Nebrissensis in proprio cõmentario, quẽ confecit de hoc bello affirmatione probabile, auro eum Gallico emptũ excusationes inanes ineptasq; quasi velamen prætendisse cupiditati.

Res Italiæ. CAPVT XIII.

MAgna rerum conuersio in Italia post pugnam ad Rhauennam factã extitit: Galliq; victores non secus ac si victi fuissent, locis omnibus vexati. Sic repente aduersis prospera commutantur. Vrbinas cum copiis Pontificiis in fines Bononienses inuectus depopulatus agros ciues suarũ rerum cura incẽso in oculis agro inter primos Italię feraci, pulsis Bentiuolis compulit mutati imperii argumento Pontificia vexilla pro muro & per plateas explicare, demptis Gallicis. Sic vrbs nobilissima ad vetus imperiũ rediit. Cardinalis Scrionii Nannentensisq; in Gallia erant: accessit recẽs Finarii Cardinalis. Ab his vt Gallus cũ

Pontifice conciliaretur superioribus offensionibus detersis dabatur opera nõnulla initio proficiendi spe, irrito deinde successu. Seueritas Pontificia salutares abrupit conatus. Diplomate euulgato Regem Gallum furiali carmine deuouet, & iure Pontificio maledicit: gentē vniuersam sacris interdicit. Subditorū sæpe malo Principes peccāt. Elatus studio sacramenti religione quo fidē Gallo obstrinxerant, Nortmannos, & Aquitanos soluit. Lugduno, quoniam factiosos Cardinales intra mœnia acceperat, nundinarum ius Geneuam, vbi olim agi consueuerant, transfert vrbem ad lacum Lemanum sitā, nobilem olim, nunc hæresum colluuie fædam. Contra ab Hieronymo Viquio, vt venia Ferrariensi esset & pax, diligenter est curatum. Fabricii Columnæ gratia & auctoritas ad emolliendum Pontificis animū multum iuuit. Constitutum vt captiuis ipse libertate data, Romā supplex veniret. Sic factum. Fabricio ipso & Alarconio prosequentibus Romā abiit. In toga bõbycina eteromalla detecto capite, in Patrum senatum ingressum humillimo corporis habitu contumeliosis q̄uis verbis Pontifex acceptum, q̄ præceps iracundia dedit & ferox ingeniū, soluit quidem anathemate; Rhegium tamen vrbem, contra q̄ conuenerat, non restituit. Ac potius in vincla rapere statuit (cogitasse satis constat) maloq; Ferrariam extorquere voluisse. Neq; destitisset, vt erat ardenti obfirmatoq; animo, nisi importunos ille conatus celeri discessū occupasset. Sic ars arte victa est. Cardonius breui reparato exercitu Neapoli versus Aprutium discessit. Recensitis eo copiis, peditum septem millia sunt inuenta duobus adiunctis millibus, qui recens ex Hispania venerant. Horum cura Padulę Marchioni destinata est, & quoniam ad Aquilam in rixa quadam sibi ipse manū vulnerauit, eius locum tenuit Solisius magno vir animo. Cataphracti mille duceti erant, leuis armaturæ equites quingenti & quinquaginta. Præter hunc numerum Prosper Columna cū quadringentis equitibus propediem venturus in castra expectabatur. Huic prima acies est data. In medio agmine Golisani Comes Traiecti Dux & Antonius Leiua curabant. Postremam aciem Alfonsus Caruaialius Xodaris regulus ductabat, illiq; adiuncti nobiles alii duces. In centurionum numero Ioannes Vrbinas fuit bellis deinde Italicis magnam consecutus laudem. Has Cardonius copias sub signis habuit, cum à Pontifice subeunte belli suscepti pœnitentia venere mādata, ne vlterius progrederetur, ac se potius finibus cõtineret. Insubrum bello confecto, quid nouo exercitu prouincias fatigarent, vexarēt agros & oppida? Honesta scilicet species digna Põtifice cura. Altior tamē cogitatio pectori insederat; trāsalpinos omnes ex vniuersa Italia pellendi. Gallos quidē Hispanica ope & Heluetiorū viribus deturbarat: nunc Italiæ Principum copiis & armis tantundem de Hispanis fore confidebat. Cardonius tamen ea denuntiatione nihil territus cum omnibus copiis Aprutium transgressus, Firmum tenuit Piceni vrbem ad superū mare. Inde p̄ter Forliuiū & Fauentiā continuato itinere in agrū Bononiensem irruit. Ad sancti Petri oppidum in eo tractu positis castris legati ab Heluetiis venerunt contestatum, q̄ iusserat Pontifex, ne procederet amplius. Si negligeret, obuiam ituros. Gallos ex Insubribus pulsos, arcibus, q̄ in fide perstabāt, subiugandis idoneas ipsis vires suppetere. Quid se suosq; frustra importuno labore vexaret? Cardonius se sociali bello summum delectum ducem dicere: nisi Principum confœderatorum iussu cessare nõ posse. Ita motis castris Bononiam primum, deinde Mutinā abiit, cum Gursensi coram belli gerendi consilia Mantuæ, vti conuenerat inter eos, communicare constituens. Accessere Cariaci Comes & Petrus Vrrea dimidiato circiter Augusto mense. Collatis sententiis, quid opus facto esset decernere promptum non erat. Ad priores difficultates accessere Veneti cum cæteris Cardonium aditu Insubrum palam arcentes. Erat præterea illis destinatum Brixiam Cenomanorum impugnare Gallicarum tum partium vrbem, Venetæ ditioni detractā Obenigno custode cum tribus amplius militum millibus. Cęsaris & Ferdinandi legatis alia mens erat; eam vrbem sociali exercitu occupari, sociorumq; adeo nomine obtineri. Vicit tamen sententia non esse eā possessionē tanti, vt Venetos tunc quidē propterea irritarent. Ac potius Cardoniū Mediceorū patrocinio suscepto Florentiā ducere visum est; exulesq; adeo in patriā, vnde fuerant iniuria pulsi, armis Hispaniæ restituere. Soluto Mātuano cõuentu, eoq; approbato cõsilio Cardonius Mutinam rediit, vbi reliquerat copias. Iulianus Mediceus iter prosequebatur. Ioānes Cardinalis Iuliani frater iam è Gallica captiuitate forte magis quam consilio liber, Bononiæ cum tormentis operiebatur. Maius momentum in Prospero Columna, qui tandem se suosq; reliquis copiis adiunxit. Moræ causa Pontifex extitit transitu per Picenum prohibito, reque necessaria longiori itinere facto. Sub idē tempus vt Maximilianus Sfortia, qui iam se in Germania Mediolanensem Ducem dixerat proxima paterni principatus spe, in Italiam veniret decretum erat, præsentia Insubres pacatum, si qui prętcrea Gallica maiestate tenerentur. Pontificii Placentiam & Parmam præsidiis in ea ditione occu-

occuparant, vti paulo ante dictum est, quasi antiquis temporib. iuris Pōtificii extitissent. Romæ Paschalis Burgensis Episcopus decessit ex Dominicano ordine solitus quotannis Romana templa religionis ergo, plena maiestatis & numinis venerabundus inuisere. Et tunc Lateranensis conuentus pari pietate inter paucos conspicuus; si vera memorantur, clarus miraculis ante & post obitam mortem. Decessere præterea Archiepiscopi Auennionensis & Rhegiensis viri & ipsi præstantes. Vulgati inter patres morbi ad alias causas adiuncti effecerunt, vt post primam & secundā actiones cōuentu ampliato, reliquæ actiones in proximi Decembris initium consensu reiicerentur. Pontifici erat destinatum Patrum ope bellum in Turcas decernere, quasi classico excitis ad arma toto orbe Principibus. Baiazetis filiorum inter ipsos dissidia conatui opportuna videbantur, ea contentione vt Selimus minor Baiazetis filius ope prætorianorū militum imperio patri detracto, paulo post maiores fratres Achomatē & Corcutum obtrūcarit. Oblatam cælo occasionem ferocem impugnandi, arripere Pontifex cupiebat oppido, cupiebant omnes boni. Non deerant tamen sermones suspicantium ea arte Hispanos ex Italia deducere destinasse. nihil syncere geri prauo homines ingenio credunt. Sinistro rumori fides adiuncta passim est, quoniam Pontifici haud dubium votorum ea summa erat.

Magni Gonsalui profectio in Italiam impedita. CAP. XIIII.

Cardonius Neapolitanus Prorex, vti erat decretum, versus Florentiam cum copiis omnibus mouit. Fama erat eam vrbem in libertatem asserere destinasse quorundā libidine & impotenti dominatu oppressam, atq; efficere vt pace cum Pontifice conciliata factiosis ne amplius faueret. Nemine repugnante Pratum appulit ab ea vrbe decē modo passuum millibus dissitum oppidum. Inerant milites magno numero, & conuecti antea commeatus. Ita de deditione appellati facere recusarunt. Vim admouere & metum placuit. Dispositis tormentis atq; displosis quassata mænia late stragē fecere. Aditu patefacto vi in oppidum per ruinas irrumpitur. In captos & miseros incolas militaris sæuitiæ auaritiæ & libidinis multa exempla extiterūt; cum omnia profana spoliassent, ne à sacris quidem abstinuerunt, constupratæ virgines, certa si quis resisteret cædes. Terruit ea res Florētinos vehementer; atq; ita vt ad fœdus faciendū sine mora animos flexerint, alioqui peruicaci ingenio & obstinata aduersus mala gens. Id quo liberius contingeret Vexilliferi munus, supremę potestatis bello paceq; nomen, Petro Soderino, quippe Gallis ad insaniam addicto detraxere. Mox delecti viri primarii, qui de conditionibus cum Hispano disceptarent. Ii Cardonio benigne accepti atq; habiti pepigere fœdus, cuius summa capita erant. Vt Medicei & Pacii exules in patriam & bona paterna, vnde euersi erant, inducto priori decreto restituerentur. Florentini publice ad fœdus Principum accederent pro ecclesiæ dignitate antea sancitum. Gallicum patrocinium mutarent Hispanico, Ferdinandi Regis in clientelam accepti. Firmato illi in eas leges fœdere beneuolentię maioris argumento suarum copiarum summum ductorem dixere Padulæ Marchionem. Pecunia etiam, cuius penuria erat, in stipendium militare Cardonium iuuerunt. Tantundem Senenses, Lucēsesque fecere in Ferdinandi Regis fidem & tutelam & ipsi accepti. Per idem tempus Ianus Maria Campofregosus factionis opibus Genuā ingressus eius vrbis in gratiam Pontificis dictus est dux. Sic contributa Genuæ oppida passim ab imperio Gallico defecere, auide plerisq;, quasi ex diuturna siti arripientibus libertatem. Id vt esset stabile & ex sententia cōtigeret, prouisum vt Berengarius Olmius cum suis triremibus ad Liguriæ oram accederet. Ex eo cuncta Hispano in Italia prospere fluere, nihil vt amplius desideraret, etiamsi ex suo arbitratu fingere successus daretur. Magni Gonsalui ex eo profectio in Italiam dilata primum, deinde penitus disturbata est. Quod qua ratione cōtigerit, explicemus. Postq̄ ad Rhauennam Hispani male pugnarunt, omniū oculi in Gonsaluū sunt coniecti certa spe, eius virtute & prudentia tantis malis fore ignominiæq; leuamen, quippe ea tempestate spes & opes cunctorum in illo sitæ videbantur. Salus in vltimas angustias deducta nullum ambitioni nullum inuidiæ locum reliquerat. A plerisq; Cardonii imperitia Nauarri temeritate accusabatur, in eam cladem fuisse pręcipitatum. Gonsaluum hominē de cælo lapsum maiorem conditione mortali multo vsu & magnitudine animi cunctis haud dubiū præstare bellica scientia, industria, felicitate. Ferdinandus ipse Rex, licet de tanti viri voluntatę parū fideret, multis a se iniuriis exacerbati, & conceptum potius odium expromere cupiebat, re tamen necessaria eum in Italiam mittere decreuit rebus profligatis salutare præsidium. Burgos, vbi Rex erat, euocato profectio denunciatur. Otii ille inimicus, quo diu marcescere videbatur, iuuādi rēp. libēter oblatā cælo occasionē arripuit. Et erat gloriosum vni se rēp. tradere tēporib. coactā & malis. In profectionē & apparatū intētus Malacā abiit. Mirabile dictu q̄ multi Italica expeditione euulgata ex omnib. partib. confluxerint, vt in eā militiā

nomina darēt,cupidiſſimi eo duce induendi arma, pleriq; ſua virtute nobiles & claro ex genere orti. Regi tantus concurſus moleſtus extitit,& Gõſalui inuidia & quoniã de bello Vaſconũ cogitabat. Et fere Regib. boni q̃ mali ſuſpectiores ſunt, ſemperq; alienæ virtutis plauſus formidinē facit, prçſertim ſi modũ exceſſit. Ita definito numero mãdat,quingentos grauis armaturæ equites duceret,pedites duo millia non amplius. Nihilo tamē magis ardore remiſſo in eum numerum viri nobiliſſimi legi ambiunt: multi ex prætoria cohorte Regis aut alioqui eius in Hiſpania ſtipendia faciētes miſſione impetrata, non deſerta militia ſed mutata in Italiam abire feſtinant,eius ducis auſpicia ſequi cupiētes,qui ſuæ fortunç eſſe videretur artifex,opes,victoriam, felicitatem ſecum ferre in quamcunq; ſe dediſſet partē. E Caſtella atq; Bætica ingens numerus in eam expeditionē volũtarii,ſuaq; impenſa militaturi ire parabãt,ſatis magnum operæpretiũ fore rati ſi tali magiſtro prima militiç tyrocinia poſuiſſent. Rex quo maior ardor erat,eo cũctari amplius,moræ cauſas alias ex aliis nexas excuſare, ſpe Cardonium præclaro aliquo ſucceſſu ſuperioris ignominiæ memoriã deleturum. Quem ea beneuolentia complecti viſus eſt, vt opinionem vulgo fortaſſis temere ſed ſuſceptã tamē confirmaret,ex eo genitum. Ergo rebus in Italia proſperum curſum tenentibus maiori indies incremento, Ferdinandus Rex poſita tandem perſona Gonſaluo denuntiauit,profectionem vſq; ad hyemis exitum ſuſtentaret: interim extraordinarios ſumptus excuſaret: daret porro operam,vt aulici & milites regiis ſtipendiis conducti ad bellum Vaſconum proficiſcerentur. Hæc mandata initio Septembris Cordubam ad Gonſaluum delata, pro eo ac par erat moleſta extiterunt tam ipſi quam militibus vniuerſis: prorſus vt è cataphractorum ducibus nullus ad bellum Vaſconum iuerit præter Guterrium Quixadam. Gonſaluus litteris expoſtulationum plenis tum ad Regem tum ad amicos datis aulç fraudes conqueſtus eſt; cuius inſidias vitare quis poſſit? accuſare fortunã fluxam inconſtantemq;, inuidiam alienam, quæ nihil aliud ſcit quam obtrectare melioribus, corrumpere honores,& præmia eorum. Superiora merita qualia & quanta, ea ſcilicet mercede penſari. Vincitur interdum generoſus ſpiritus,& iracundiæ viribus ſuccũbit. In dolore tamen maximo duo pcipue extitiſſe moleſta. Nominis exiſtimationi labē inuri prona hominum in deterius ſuſpicione,profecto niſi magna de cauſa grauem ob aliquam offenſam ſuperius decretum haudquaquam iri mutatum. Populi rumores tolerare durũ, neceſſariũ tamen. Deinde, iis qui vt ſe proſequerentur, magnos ſumptus tolerarant, nullam compēſationem abs Rege eſſe,nullam gratiam: id vero grauiſſimum videri atq; intolerandum, ſua cauſa inſignem iacturam paſſos. Duriorem ipſa morte vitæ conditionem deinde exilio mutare conſtituens è familia miſit,qui à Rege facultatem peteret Terranouam ſuæ ditionis oppidum in extrema Italia diſcedendi,amœni ſeceſſus, & ab arbitris remoti. id ſummi beneficii loco futurum. Ad hæc Rex longo vſu edoctus fallaci vultu verbiſq; blandis ſedare iras,reſpondit: eius operam minime fore neceſſariam Gallis ex Italia pulſis: neq; opportunum nouas ex Hiſpania copias mittere, quo tempore de Hiſpanis vniuerſa Italia pellendis conſilia Pontifex ſerio agitaret. Profectioni quam optabat duriorem ſe oſtendit,ac conſultius iudicabat tantis defuncto honorib. ea ætate Loxæ domi ſuæ conquieſcere,magnorum virorum exemplo vacatione impetrata. Leges maiorem annis otio reddere,quid negotia non neceſſaria captaret? gloriæ meritæ & partæ quid vltra periculum faceret? Præclara verba,ſi cætera reſponderēt. Sed alienati animi atq; offenſi multa deinde argumenta extitere. Prçter ſuſpiciones ſuperiores,reus in ſecreto ab aulicis agebatur nulla facultate calumnias detergendi. Inuidia eo nocentior, quo magis ex occulto graſſatur. Ita in Garſiæ Laſſi defuncti locum Legionis Promagiſter fieri cum cuperet atq; peteret,repulſam tulit Ferdinando Toleto prælato. Par euētus alterius petitionis fuit, qua Hornachos diui Iacobi militiæ oppidum vectigalq; honorarium ex eo commendari per idē tempus poſtulauit. grauem ignominiam clarum auerſi animi ſignum. Offenſionis ſuſceptæ præter alia duplicem cauſam inuenio. Altera propria. Enimuero Ferdinando Regi Gonſalui voluntas ſemper ſuſpecta fuit: & conſtat ſçpe conqueſtũ apud amicos, conſilia eum aliena agitaſſe. diſſimulatum tamen ſuperiorũ meritorum memoria, haud dubiũ ingenti numero moleq;. Cõmunis fere magnis Principibus altera: ac potius cũctis hominibus, beneficia eo vſq; grata ducentibus,dum videntur exolui poſſe, vbi modum exceſſere quos quaſi creditores aſpicimus,iis pro gratia odium redditur. Et eſt procliuius iniurię q̃ beneficio vicē repēdere,q̃a vltio placet,gratia plerũq; eſt oneri. Vtiq; ſi meritis paria p̄mia reddi non poterant,æquũ profecto videbatur tali viro nihil denegari q̃ dono dignũ eſſet. Verũ præterita accuſare quis iuuat? Quis Regũ offenſas prçceptis ſalutarib. frçnabit? Suſpiciones amouebit aulicorũ præſertim calũmniis & fraudib. confirmatas, meliores criminando allatrandoq; eorum magnitudini, q̃ facillimũ factu eſt, ex aliena iniuria & malo ſplendere volentium.

Pom-

Pompelo obsessa. CAP. XV.

AD sancti Ioannis oppidum Albanus morabatur neq; magno neq; vllo moræ pretio. Gallis tamen Hispaniæ aditu ea parte prohibitis variæ militares manus prædatum in cinos agros progressæ pecora abigere, agrestium cædem facere, villas vicosq; incēdere ulla prçterea re memorabili. Bellica tormenta deerant. Ea Dieghus Vera magno labore isuq; propter locorum asperitatē superatis montib. trochlæis ergastisq; sçpe in summas upes sublata pariq; industria in subiectas valles demissa tandē id in oppidū intulit. Borbo ius, Longauilla, Mompenserius, Palicius atq; Lautrechius ad Saluaterram & finitima earnç loca statiua habebāt, atq; in iis octingētos cataphractos, pedites octo millia, Hispa icis copiis obiecti haud magno dissiti interuallo. Præterea Delfinus ad Garriciū validā ontinebat manum, paratus quocunq; res vocassent, in eam partē impetū dare. Vasconis ntum aduentum cum suis peculiarib. copiis sustentabant, vt in Hispaniā irrumperent aiorum regnum recuperandi spe. Ea vulgata fama Sanazariæ & Roncalensis vallium colæ veteris imperii amore nouum excutere tentarunt correptis armis. Marescalus uoq; Vasconum Petrus Nauarra, qui eatenus medium se gesserat, palam Gallicas partes nplexus est, Tudela vrbe raptim ad Gallos profectus sub aduentum Ferdinandi Regis o delati ad excipiēdam Germanam coniugē solutis Aragoniis conuentib. reuertentem. a res Vasconem excitauit, vt maiori festinatione renascentia suorum studia foueret, fu- acia esse occasionum momenta non ignarus. E Vasconibus in Galliam atq; Bearnem emina vallis pertinet in fauces desinens, quib. necessario trāsitus & iter est; altera Ron- alis dicitur vulgo, vallis altera Roncarum. Roncali sancti Ioannis oppidum subiectum t ad montis radices qua in Galliam prospectat. In eo Albanus tendebat cū copiis. Vasco Vascones parte altera armatus Palicio adiūcto irrupit, mēse Octobri dimidiato. Hispa- is minores vires erant, q̄ vt in vnius pugnæ sorte de summa rerum auderent periclitari. ariæ tantum manus iniquis ad transitum locis, quacunq; montes in angustias coeunt, ostentare, distinere hostem. Fernandus Valdesius in eo numero Burgium ingressus, id ppidum tueri tentauit. Leui imbecillaq; munitione inuitati hostes impetu facto, quam- is quadringentis è suo numero amissis intra munimēta irrupere. Ex obsessis cecidere nō auci, atq; inter alios dux ipse Valdesius egregie q̄uis pugnans. Indignatione in ea peri- ula irruisse fama fuit ex Regis verbis concepta, redeunti ex prçlio ad Rhauennā facto di- entis, Boni vbi manēt? Altius id verbū hæsit quasi vibratū telū, q̄ vt euelli nisi morte pos- t. Albanus Pōpelonis piculo pmotus relicto in sancti Ioānis oppido Diegho Vera, vnaq; ctingentis Legionariis ducentisq; cataphractis, & viginti bellicis tormētis, cū reliquis opiis superare montes, & rebus Vasconū opitulari constituit. Transitu redeuntes prohi- ere facile Vasconi fuit, quod facere omnino debuisset. Excæcauit nimirū diuina vrgens ltio, Principes & gentem peruertere volens. Ac ne continuo quidē, vti opus erat, Pom- elonem copias admouit prçsidio infirmo fluxa regentium, vti in nouo imperio, auctori- ate, opportunam iniuriæ. Vtroq; errore factum, vt omnia in contrarium verterentur, ac- edentib. subinde ad præsidium nouis cohortibus, Albanoq; adeo cum exercitus robore vrbē inuecto. Sic cū spe defensionis ciuib. animus etiā accessit. Cçsaraugustanus quoq; ræsul sub idē tempus Exeā duxit ad sex militū millia equites peditesq;, opportunū in ea ifficultate rebus præsidium. Inter cætera oppida, q̄ correptis armis à nouo imperio defe- ere, arcis munitione cōfisa Stella ampla vrbs rebellarat. Franciscus Nauarra eo delatus, pe quorundam ciuium, quibus noua defectio displicuerat, intra mænia admissus, oppi- anorum copias militum suorum prædā fecit direpta vrbe. Arx impugnari nisi maiorib. iribus non poterat. Accessit cum copiis aulicorum cohorti Præfectus. metus sæpe offi- ii magister obsessorum mentes aperuit, vt ferocia deposita supplicum velamenta præ- rrent pacem petentes & veniam, arce dedita. Id exemplum Cabrega, Mongiardinū, & afallæ arces cū primis munitæ, sunt secutæ facta item deditione. Vasconi omnia aspera rant, prona hostibus. Nā per Broti quoq; vallē & fauces quas coeuntes Lacetani montes fficiunt, Bigorræ Senescalus cum manu militari in Aragonios fines irrupit. Ager & frugū acuus prçsertim eo tempore anni. Torlam aggressus inter montium iuga sitū oppidum i admota cepit. Indigenæ eo tractu inter se inuitantes facta manu, atq; iis adiunctis qui x oppidanis supererant, montani homines frigore & laboribus durati in hostes prædæ direptioni intentos facto repente impetu, priusquam se colligerent, duobus amplius illib. ex eo numero cæsis, cæteros in fugā cōpulerunt, amissis impedimentis & aliquot inorib. tormentis, q̄ secum detulerant. Vasco sero quāuis octo tamē à Pōpelone millib. d Vrrociū pagum castra promouit. In ciuiū beneuolentia pcipua spes victoriæ, quos sub ius aduentū aliquid pfecto moturos intra vrbē cōfidebat. Cōcepta haud temere fiducia

fefellit. Ducentis ciuib. ab Albano ea vrbe antea pulsis, quos suspectos maxime credidit, cæteri eorum exemplo pœnæ cautiores conquieuere. Simul ad Reginæ pontem haud dissitum oppidum nouæ militares manus confluebant Pompelonē tuendi, sed & prælio decernendi, si res ferrent, voluntate. Mille & quingenti pedites Vaccæorum è Cāpania atq; ex Vltramontanis venere, Bugia nongenti duce Lupo Arriano Barcinonem paulo ante appulsi. Accessere eodem Aragoniæ copiæ. Summa imperii Anagari Duci erat permissa. Alfonsi Peraltę sancti Stephani Comitis inter Vascones præcipua rebus omnibus fides studiumq;. Amplius deuinciendo eius animo Marescali Vasconum nomen tunc est adiunctum in locum Petri Nauarræ lege maiestatis damnati, nec multo post aucta indulgentia Marchionis Falcis titulus & honos accessit. Hæc agebantur, neq; tamen obsidione Pompelonem hostes cingebant. Dum noua à Delphino Gallorum auxilia expectantur, tēpus est extractum maiori vrbis cōmodo q̄ hostium. Palicius moleste ferebat nihil ex voto speq; succedere: ac contra omnia in contrariū verti. Vt aliquod operępretium extaret, Vasconis castra eo loco posita, vnde ciues cōmeatus facultate prohiberent. Aliæ interim Gallorum manus eorum qui vltra montes tendebant, in Cantabriæ fines irruperūt. Hispanicas vires in plures partes diducere consiliū erat. Lautrechius iis copiis præfectus per Fonterrabiæ fines ad Sebastiani fanū castra promouit, oppidi modici quidē sed validi potiundi spe, ad mare positi Hispaniæq; fines extremos. Forte Ioannes Aragonius Cęsaraugustani Præsulis filius in eo oppido morabatur, dum in Belgas proficisceretur fidei pignus ab auo Ferdinādo regnum illi Neapolitanum nequaq̄ destinari, cōtra q̄ Cæsar suspicabatur: Ioannes Nucęus Comes itineris ibat legati munere imposito in curia Caroli Principis. Eorū pręsentia saluti fuit. Oppidani q̄uis pauci pro ingenita audacia, & eo inflāmati præsidio magna virtute tutati oppidum hostes à mœnibus repulsos Renteriā reiecere: inde ne concursu prouincialium reditu prohiberentur, Aquitaniā festinato repetiere. Ad vires adiunctæ artes, q̄ incōmode Gallis cecidere: Ferdinandus Aragonius Calabriæ Dux sub idem tempus Gallicis promissis lactatus, Neapolitanum regnum tradituros iure suum possessione alienum, Lugrunio, vbi cum Ferdinando Rege erat, in Gallica castra dilabi deliberatum habuit. Res tanta sine consciis & adiutoribus peragi nō poterat. Indicio facto vincula iniecta tum ipsi sunt, tū quatuor infelicis consilii interpretib. administrisq;. Miseros omnia pfidia, mens quoq; sępe destituit. Ducis custodiæ Atiensæ primum arx, deinde Setabis in Valentino tractu designata est. Sociis maiestatis lege postulatis conuictisq;, per plateas tractis vncus & laqueus vitæ finis fuit. Extinctorum cadauera mēbratim dissecta. Conatus temere suscepti is exitus extitit. Anni tempus incōmodum erat, præceps in hyemē. Galli cōmunicato cōsilio festinave decernunt, moramq; superiorem maiori conatu & ardore corrigere. Gemina virginum sacrarum monasteria extra vrbē sita sunt, alterum Diuæ Engratiæ nomine, Claræ alterū. Hæc Galli collegia diripuere nulla locorum sanctitatis memoria metuve. Quidā quin etiam centurio Germanicus aperto sacrario, pixidem argenteā prędādi auidus Eucharistiam, q̄ in ea continebatur, in altare impius iuxta & temerarius proiecit. Virgo templi ęditua eo „ spectaculo cōmota. Apage inquit, tātum nefas: Christiana sacra impiis attrectare mani- „ bus non metuis? nō te pudet? cælo vindictā exspecta. Adest in limine, quē violasti, testis „ idē & vltor Deus. Ad q̄ ille renidenti vultu. Hic ait, Hispanorum Deus est nō Germanorū. Ab his initiis tetri de religione dissidii paulo post in iis regionib. subsecuti fundamēta nō obscura ponebantur. Suscepta impietas impune non fuit. Iudæ instar proditoris diruptis effusisq; viscerib. periit. Hæc Nebrissensis fide probabilia, interest publice vt vera credātur. Displosis mox tormētis excussę igneę pilę strauere late muros. Per ruinas & stra ges lapidum semel & secundo magno impetu ingruentes Gallos repulere Hispani insigni virtute felicitateq;. Cæsi ab vtraq; parte multi, plura ruinis obruta cadauera. Defensæ vtraq;, impugnatione vrbis præcipuā laudē tulere Villalba tribunus militū, Fernandus Toletus, Fernandus Vegha, Antonius Fonseca, multiq; alii viri nobilissimi. Ioannes Albion periit Aragoniis maiorib. clarus suaq; pręstans virtute. Anagari Dux p iuga montis, quē Reniegā dicunt, se ostentare, sex millia pedites sub signis habens, equitumq; turmas paratus hostiū castra inuadere, cum vrbē ipsi impugnarent, certe cōmeatus intercipere, grauare annonā Segorbii & Villæformosæ Duces prosequebantur, Aquilarii Marchio, Montacuti & Ripagorsę Comites, ipseq; regię aulicorū cohorti Præfectus magnus nobilitate generis, & reb. gestis clarus. Galli tāto apparatui vt pares essent veriti tātis copiis, soluta obsidione per Maiæ mōtis angustias faucesq; Galliā repetere decreuerūt. Pridie kal. Decemb. mouere castra. Secuti abeūtes iisdē vestigiis Ludouicus Beamōtius in Vasconib. equitū Magister auunculi Regis beneficio, & Villalba tribunus è postremo agmine

cæsis

:æſis aliquanto numero hoſtibus, tredecim etiam tormenta bellica cedentibus extorſe-
re. Is finis belli fuit de Vaſconum regno nobilis in paucis, is tantorum apparatuum exi-
tus. Agramonteſes abiecta defenſionis ſpe arces quas retinebant, victori dediderunt, ob-
ſequium cum ſecuritate contumaciæ cum periculo præferētes. Pompelonis mœnia, quæ
erant quaſſata, refecta diligenter: areaque excitādæ arci deſignata eſt, quo munitior vrbs
eſſet aduerſus externam vim, ciues à defectione quaſi iniecto fræno in poſterum detine-
rentur. Aulicorū cohorti Præfectus, genti rector deſignatur Proregis nomine, in Comaris
Marchionem honoris cauſa mutato nomine, quo maior eſſet auctoritas, præſentibus
& ſuperioribus meritis gratia, incitamentū ad maiores conatus. Dum is prouinciam de-
mandatam domeſticis rebus compoſitis capeſſeret, ab Albano Petrus Toletus filius eſt
ſubſtitutus, Villæfrancæ Marchio, qui cum cæteris vrbem defendit præſtanti iuuenis in-
dole: accedentib. annis Neapoli multo tēpore Prorex, prudentia ac animi magnitudine
in paucis parentum & noſtra ætate conſpicuus, claris maiorib. & bonis artibus prȩditus.

Cardonius Brixiam vrbem cepit. CAPVT XVI.

HVnc curſum habuit bellum in Hiſpaniæ parte concitatum. In Italia confecto bello
Hetruſco Cardonius, qua felicitate dictum eſt, compoſitiſq; Florentiæ ex ſententia
rebus, priorique adeo ignominia in laudē verſa, ducere porro in Inſubres pergit. Mutinæ,
ditionis tunc Cæſareæ cū ipſo Gurſenſis, Petrus Vrrea, atque Andreas Burgius conuene
re de belli ratione rurſus in cōmune deliberatū. Brixiam Gallico vſq; dum præſidio mu-
nitam obſidebant Veneti ad ſuum imperiū reuocandi ſpe. Cæſar ſui eſſe iuris diſputabat,
neq; paſſurū vt ab alio quocumq; eriperetur. Heluetii ad Maximiliani Sfortiæ ditionem,
cuius patrociniū ſuſceperant adiungi cupiebant, vim adhibituri niſi eſſet obtēperatum.
Trifariam in diuerſa ſe intendentibus ſtudiis ne graue incommodum extaret, verēdum.
Conſenſu Mutinæ decretum eſt, vt Cardonius occupatis diſceptantium conatibus, eam
vrbem admotis copiis captam de Gallis confȩderatorum nomine obtineret, ei redditu-
rus cui iure & legibus deberetur. Eo probato decreto Gurſenſis quidem Mutinæ ſubſti-
tit, Vrrea, Burgiuſq; Romam abierunt Pontificis de ea re voluntatem mentemq; explo-
ratum, ſimul pactam ex fœderis legibus in ſtipendiū pecuniā extorquendi ſpe, quoniam
ab aliquot menſib. reddita nō erat. Abnuit Pōtifex, ex quo ad Rhauennā erat dimicatum,
excuſans nullam pecuniam deberi quaſi motis ſocietatis legibus antiquato fœdere. Da-
turū tamen ſponte, ſi Cardonius Mediolanenſem expeditionē Ferrarienſi mutaret, quam
vrbē occupandi nondum neq; ſpem neq; voluntatē depoſuerat, mora feruentior & ad-
uerſus difficultates animo peruicaci. Omnino Vrbinas copias in aciem produxerat non
alia ſpe: ac præter Italos Heluetiorū duo millia ad Lucū & Bagnacaballū continebat. Mi-
nores conatu vires niſi aliūde eſſet adiutus. ac præſertim pecuniæ in ſtipēdiū ob inopiam
paſſim dilapſi milites ſigna indies deſerebāt. Vrrea & Burgius præter ſpecioſa verba factu
ros q̧ Pontifici placeret, nihil præſtitere. Miſſus Bernardus Bibiena, cui purpuræ deinde
honos acceſſit, Cardonium edoctum, quid Pontifex poſtularet & vellet. Commodum
Piſcarius pecunia redempta à Gallis libertate, Mutinam delatus cataphractorū alæ con-
tinuo præficitur inter Hiſpanas lectiſſimæ, cui Gaſpar Pomarius dux fuerat in tumultu
quodā Mediolani nuper occiſus. Ergo Kalendis Octobris Cardonius Mutina verſus Mi-
randulā mouit, quo tempore bellum in Vaſconib. vigebat maxime ardore præcipuo. Ad
Oſtiam Padum tranſmiſit. Ibi receſitis copiis pedites nouem millia ſunt inuenti Padulio
ſummo ductore. Proſper Columna in dies expectabatur quadringentos amplius grauis
armaturæ equites mille pedites in ſupplementum adducens. Moræ occaſio, tranſitu pro
hibere Pontifex per ditionem fruſtra conatus. Non deſtitit præterea Sedunēſem mone-
re, efficeret ne Heluetii ſinerent Cardonium in Inſubres penetrare. Hiſpanos dictitabat
ad imperium vniuerſæ Italiæ aſpirare. Quid Gallis eiectis profeciſſent, ſi Hiſpanis ſeruitu-
ti erant inopia, auaritia, peruicacia maiori? Non imperium externū excuſſum, ſed peiori
ſeruitute, ſi id contingeret, mutatum iri. Veronam tamen Cardonius nullo prohibente
peruenit, vbi Rocandulfus ad reliquas copias duo millia Germanorū, equites expeditos
quadringentos adiunxit, præterea tormenta bellica ſex maiora, culebrinam vnā, minora
atq; campeſtria viginti. Eo apparatu Brixiā verſus mouere ſigna. Obenignus Venetorum
obſidione fatigatus, & metu noui aduentantis exercitus cōmotus, vt par erat, Cæſaris ve-
xilla è muro prætēdit deditionis indicio. Tū Bibiena in Hiſpanorū caſtra delatus Pōtifi-
cis mandata, vt erat iuſſū, explicuit. Reſpondit verbis blādis Cardonius, cupere vero Pon
tificis iuſſis obtēperare, facturumq; adeo fuiſſe, ſi antequā Padum traiiceret in caſtra ipſe

venisset nunc vlterius esse progressum, quã vt sine ignominia & dedecore reuocare liceret. Bello confecto facturum q Patri & Pontifici placuisset. Digressus Verona Cardonius Piscariam ex itinere vna cum arce Gallicæ tũ ditionis subegit. Ad Venetos & Paulum Ballionium summum Veneti exercitus ducem antequam Hispanorũ copiæ Brixiã peruenirent, qui suis verbis denunciarẽt legatos misit se quidẽ socialis exercitus summum ducem, ne deesset officio, venire, daturum operam vt cuiq; sociorum sua iura cõstarent. Proinde suos conatus iuuarẽt, viresq; coniungerẽt: in amore & officio vinci turpissimum ducerent. Verbis ludebatur. alioqui discrepantib. voluntatib. vel maxime atq; in diuersa tendentibus, q poterant inter se cõuenire? Octo ab ea vrbe millibus Hispanorum castra erant, cum Galli ad deditionem flexere animos honestis modo conditionib. Datũm vt Gallicæ copiæ, quadringenti cataphracti, pedites ad duo millia, cum equis, armis & impedimentis omnib. relicta vrbe irent quocumq; voluntas aut commoditas ferret. Mediolanensem modo arcem aliasve Gallicis præsidiis detentas vitarent. Pro magno habitum duobus exercitibus vallatos quãuis Gallos, nullaq; auxiliorum spe id expressisse. Verum hostium inter ipsos suspiciones afflictos iuuerunt, annitẽte præsertim Gursensi, cuius erat præcipua reb. omnibus auctoritas. Eædem conditiones præsidiariis arcis militib. sunt concessę pactis deditionem arcis cum tormentis & reliquo instrumẽto bellico, nisi intra vnum & viginti dies idoneæ copiæ auxilio superuenirẽt. Pacta Brixiæ deditione ad octauum kalendas Nouembris ipso die Cardonius ad Castanetolam non procul ea vrbe lustrato & recensito vniuerso exercitu, inuenit supra octo millia peditum in castris habere iis adiunctis, qui tunc cum Prospero Columna in subsidium accesserunt. Solisio impigro viro deditæ ciuitatis cura cõmendata est, militibus mille circiter in tutelã attributis. Reliquæ copiæ Bergomi arcem impugnatum, dedita interim ea etiam vrbe, abierunt. Villamarinus maris per Italiam Præfectus Neapoli cum septem triremibus discesserat Pontificiis triremibus, quæ ad Vrbem veterem paratæ erant adiunctis Genuam iturus Lanternæ arcem obsessum Gallico præsidio imperioq; eatenus detentam. In eo portu tres alias Venetas triremes inuenit senatus decreto rogatu Põtificis in id missas, præterea quatuor alias Genuensis ducis, sed milite, turba nauali, & tormẽtis parum instructas. Lente omnia procedebãt, obsidioq; in lõgum ducebatur. exigua proficiendi spes. Gallica classis multo minor sociali, sese ad Massiliam continebat sex non amplius triremium, & vnius rostratę maioris nauis, nihil nisi ex suo commodo ausura. Cardinales factiosi Lugduni institutos conuentus agitare porro pergebant, magnificis promissis Principes singulos lactantes prehensantesq; de alieno iure munifici. Hugo Mõcada Siciliæ Prorex validã classem in Tripolis portum intulit. eam vrbẽ arcesq; munire destinabat, bello Africano repetendo cõmodissimam possessionem. Vrbinas in Æmilia Rhauennam inter & Bononiam quingentos grauis armaturæ equites continebat, Heluetios mille. Italorum maior numerus, minor vsus licẽtia maior. E castris enim digressi ducum iniussu, rapere, spoliare, vi & stupris cuncta polluere, in omne fas nefasq; auidi atq; venales præcipuo agrestium damno. Belli aduersus Ferrariẽsẽ haud magno conatu ex interuallo repetiti is fructus extitit pterea nullus.

Maximilianus Sfortia Mediolanum ingreditur. CAPVT XVII.

MAximilianus Sfortia Tridẽti atq; Veronæ aliquãdiu morã traxit. Vt Galli ex omni ditione pellerẽtur, ac Mediolani & Cremonæ arces reciperẽtur dum auide expectat, aliquot abiere menses. Simul Heluetiis vt pretiũ suscepti laboris esset, atq; in eã rem ciues Mediolanẽses pecuniæ affatim volẽtes decernerẽt, sedulo agebatur. Ii. n. in studium noui Principis tuendi quãuis incitati; neq; Principatus partem aliquã detrahi cõcedentes, ne Parmã quidem & Placentiã à Põtifice occupatas, nõ Astã, q̃ penes Gallos erat, ac ne Cremonã quidem & Geradadã Venetis ante aliquot annos ex fœdere datas cum Gallis icto; in partẽ tamen pdæ venire cõstituerant de alieno munifici, de suo parci vitio vtrumq; humanæ mortalitatis. Cõuenit vt Mediolanenses duob. annis centum & quinquaginta millia auri illis numerarent, annua quadraginta millia in omne tempus tributi honorarii nomine. Fidei pignus tres in ditione arces essent penes eos relictæ. Principum aliorum non vna mens erat, neq; cõsentiẽtes voluntates. Cæsar vni ex nepotib. Mediolanum potius q̃ Sfortiis destinabat. Pares conatui vires nõ erant, Gallia infensa vniuersaq; Italia ex veteri stirpe Principẽ Mediolano dari expetẽte; si morarentur spem vi parata atq; armis: Gentis cõmunia vota vocesq; Laudis Põpeiæ Episcopo occasionem pbuere de eo Principatu cogitãdi, quoniã Galeacii Mediolanensis Ducis fili9 erat sed stupro susceptus. Nõ displicuere ii conatus Sedunẽsi Cardinali rerũ in ea gente pcurationem, q̃ obtinebat, retinẽdi alieno nõe regnãdi spe inães Principis titulos penes Episc. fore impiũ penes se quo minores vires essẽt, eo amplius aliena ope sustẽtari op9 fore. Ne Põtif. q dẽ auersũ se iis molitionib. pbere visus est ob suspiciões susceptas in Maximilianũ parũ propẽsus. Cęsari & Ferdinãdo regi

obstrictum maxime minus sperabat fidum & obsequentem futurum. Ad hos conatus occupandos Brixia capta vt Maximilianus Sfortia quamprimum Mediolanum iniret curatum præstitumque est. Vrbem iniit ad quartum Kalendas Ianuarii ineūte salutis anno millesimo quingentesimo decimo tertio prosequētib. Sedunensi Gursensiq;, Cardonio & Petro Vrrea. Venienti obuiam vniuersa ciuitas effusa portis est, quasi ex diuturna siti cuncti auide suum Principem expectabant. Heluetiorū legati solenni cæremonia in manus dedere claues, cunctaque quondā veterib. Principib. exhiberi solita cōtinuo decreuit senatus. Peracta lætitia superosq; precati vt suis beneficiis fauerent, & tantis muneribus perpetuitatē adderent, ad bellum retulere animos. Gallis eripere quæcumq; retinebant necesse erat. Padulius cum peditatu Trezum arcem impugnatū iuit ad Abduæ ripam opeṙibus militeq; firmatam, breui tamen dedita est. Nouariæ arcē simili exēplo Ducis copiæ Gallico præsidio pulso ceperunt, non minus quamuis munitam, neq; minoris momenti possessionem. De induciis quæ Cæsarē inter & Venetos erant, pace mutandis agebatur, & quoniam pactum induciarum tempus cum mense Ianuario exibat, mensis Februarius primū deinde Martius est adiectus, vtrumq; Cariati Comitis diligētia auctoritateq;. Conditiones à Pontifice anno superiori oblatas Gursensis æquior iā factus probabat. Veneti ad nullum fœdus veniebant nisi restituta Verona. Vim adhibere visum est, Cæsaris, Hispaniæ, & Mediolanēsib. copiis in vnū corpus collatis. Heluetiorū nulla mentio, quoniā Tramullii ad eos legati opera breui ad fœdus Gallicū transituros suspicio erat haud inanis euentu, & tunc magnis coniecturis fundata. Cardonio priusquā in Venetos expedirent arma, Mediolanensem principatū stabilire inprimis placebat Gallis possessione deturbatis vrbiū & arcium quæ magno numero vsq; dum in prouincia obtinebāt. Triulcius quoq; quinq; peditum millib. nouo delectu collectis ac plurib. indies in castra confluentibus, denuo bellum reparare cogitabat, virtutis & prudentię dux opinione singulari. Eo Prosper Columna cum valida manu Astam vrbem tenere iussus est, transituq; Gallos arcere, quoniā in aditu Insubrum sita est, Subalpinis & mox Gallia propinqua. Ferdinādus rex vt bello in patria implicaret Gallos distineretq;, Anglo genero auctor extitit. Anglicæ gētis insociabile ingenium est. Haud facile in cuiusquā alterius nationis cōsortium veniunt, cuius rei anno superiori satis clarum documētum extitit. Curatum ergo vt Calitium ditionis Anglicæ vrbē traducto milite Nortmānos lacesserent. Aquitaniam accessuram in victoriæ partem, Angli commodo copiis Hispaniæ sumptuq;: ꝙ facturum se Ferdinandus prolixe pollicebatur. Honesta conditio, si verbis responderent facta. Ea spe incitatus Anglus classe quinquaginta vacuum nouem millia milites delectā ex vniuersa Anglia pubem, cultu & fulgentibus armis visendā aciem transmittere in Galliā constituit. Eo ardore vt à Rege socero alias quinquaginta naues in vsum eius belli mitti flagitaret. Tot vno tempore bella conatusq; graues cura complecti, atq; ope qui posset Ferdinādus præsertim valetudine afflicta, Bæticaq; dissidiis æstuante. Morbum cōciliauit poculum noxio medicamine fœdum, ꝙ Regina diluit Medinæ Cāpestris, spe prolem ex Rege concipiendi. Id Caruaialius & Petrus Martyr in propriis commentariis quasi exploratū pro certo posuerunt, nominatis etiam amatoriæ potionis administris fœminis principibus: quarum nomina ne hoc loco exprimantur, earum tum maioribus tum posteris tribuendum putabam. Nausea ex eo Regem inuasit cibi nulla appetentia: vt ad molestiā leuandam per syluas & saltus erraret, venationis specie congressu hominū deuitato. Accessere frequentia deliquia, & aquæ intercutis haud obscura signa morbi lethalis. Sic in contrarium vertuntur, quæ imprudenter alio & temere destinātur. Bæticæ motus extitere Henrici obitu Assidonii Ducis. Soror defuncto Germana erat Mencia Petro Gironio nupta. Prætęrea frater ex nouerca Alfonsus Peresius Gusmanius. Testamento is heredem ex assororem nominauit, posteriori patris coniugio vitii damnato. Petrus Gironius leui eo præsidio munitus opimū principatum vrbemq; Assidoniā ditionis caput occupare tentauit. Eleonora Stunica Hērici & Menciæ nouerca iuris certamē quærere pro filio solicita, potiori iure omnium iudicio, parata Regis ope, quippe in eam caritate pronior erat, præter æquitatē causæ spe atq; studio nouo Duci iungendi Annam ex filio Cæsaraugustano præsule neptim. Suas vtraq; pars clientelas habebat suosq; fautores viros Principes prouinciæ in ambos diductæ causis diuersis studio pari. Periculū erat ne in bellum apertum eæ contentiones erumperent. Petri Gironii ardens ingeniū timebatur omnis insolentiæ impatiens, consilio inimicum ꝙ non ipse probasset. Vbi animorum motus conquieuere, is valuit regio præsertim fauore munitum & gratia: principatusq; cessit defuncti fratri. Bugiæ Consaluus Marignus erat Præfectus, Orano Martinus Argote pro Comaris Marchione legatus. Leuia prælia cōmissa cum Mauris, excursionesq; in vicinos agros factæ,

1513

nullo præterea euentu ad memoriam insigni. Muleius tantum Abdala iis iniuriis prouocatus se cum copiis in Bugiæ conspectum dedit. Nihil est tam firmum, cui non sit periculum etiam ab inualido. Vrbe mœnib. & præsidio defensa in suburbii tecta sęuitū est igne ferroq; nihil vt integrum manserit, præter turrim, quo se Iudæi receperunt. Marignum temeritate accusatur eam accersiuisse cladem: quippe pactæ cum Mauris pacis conditionibus non steterat finitimis importunus & grauis. Ad gentem pacandam Marigno in ea vigilia & procuratione Raymundus Carrocius successor datus est virtutis & prudentiæ opinione præstantior.

Iulii Pontificis obitus. CAPVT XVIII.

IVlii quoq; Pontificis imbecillam diu valetudinem continuæ curæ grauabant. In affecto corpore quamlibet leuis causa maior existit. Senem septuagenarium lethifero oppressum morbo diu non posse superuiuere vulgatum erat, tenaci febricula fluenteq; sensim aluo. Metus suberat, ne eo defuncto factiosi Cardinales Pontificatum sui muneris facere aggrederētur quasi Synodi auctoritate ad ipsos electionis ius recidisset, certe comitiis Pontificiis Romæ interesse vellent. Mediolanensi Duci, Florentinis, Senensibus, Lucensibus vt itinera diligenter obsideant, mandatum à Cardinalium collegio est. Decessit Pontifex ad decimum Kal. Martii: corpus amplo funere ad Petri vincula illatū sepulcro. Inter alia præclara opera curasq; graues Vaticanum tēplum iisdē vestigiis mutata forma superbo structuræ genere primus instaurare est aggressus Bramantes architectus. Subsequentes Pontifices in opere processere longius. Pius quartus & Gregorius tertius decimus maiori festinatione & sumptu quam alii. Absoluti & dedicati operis laudem Xistus quintus ante paucos omnino annos tulit. Pōtificis obitu Romanus populus ad arma consternatus, tumultus concitare cœpit. Sic solent vacuo Pontificatu, tunc acrius maiorique impetu extincti Pontificis seueritate irritati, Columnis etiam, quibus infensum se Iulius præbuerat, & Vrsinis quibus fauerat, inter se mutua æmulatione in vindictam inflammatis. Diui Pauli monasterium Benedictini ordinis furentis populi concursu diripitur. rapinæ aliæ & cædes factæ. Hieronymi Viquii diligentia & auctoritate vrbanis tumultibus magna ex parte compositis, Patres dimisso prius Mantuani filio, qui pro patre obses erat, in comitia conuenere ad quartum Nonas Martii. Septimo post die Ioannes Mediceus Cardinalis Pontifex est salutatus. Iuniorum suffragia in petitione subleuarunt. maior numerus minorem vicit: neq; enim suffragia ponderantur sed numerantur. In pontificatu se Leonem decimum dixit, ipsoque die testatus est velle se pactam armorum societatem tueri: ac vero vt Cæsar & Anglus ad id fœdus accederent, daturum operam. Cardinales Caruaialius Sanseuerinusq; Lugduno, vbi minori quam vnquam fiducia existimationeque partes tuebantur, in Italiam discesserant comitiis Pontificiis interesse destinantes & suo iure & Prosperi Columnæ ope: qui & ipse Romam proficisci parabat, Pontificem de manu daturus orbi, sic pollicebatur maius fortuna & viribus facinus. Imminentem ex eo tempestatem vis altior discussit. Prosperum discedere vetuit Cardonius metu ne eius aduentu motus Romæ existerent prompta in arma plebe: neu libertas decernendi Patrib. eriperetur extremum malorum fonsque. Duo Cardinales ad Arni fluminis fauces rostrata excelsa naui appulsos custodiæ destinati milites captos Pisas inde abduxere. Rei gestæ nuncium Iulius Mediceus ad Pontificem patruelem misit. Viterbium ille captos deduci primum iussit, deinde ciuitatem Castellanam eius vrbis arce satis firma custodię designata, dum è vinculis causam dicerent. Magni honores habiti, multaque blandimenta data abs Iulio sunt, tum duobus Cardinalibus, tum Solierio regulo, qui cum eis à Gallo Romam legatus ibat. operam fidemque Gallis probandi studio tenebatur. Hinc vero consequentibus annis in maiora incommoda præcipitatum. Mortuo priore Pontifice, noui auctoritate nondum fundata facile Mediolanensi fuit Placentiam occupare, tentare Parmam. Cardonius in eam partem cum copiis accurrit metu noui à Gallis belli, neque idoneo tempore ad inuadendum Venetos, vti erat destinatum. Pecuniæ in stipendium suprema inopia premebat: neque eius redigendæ via alicunde ostendebatur. Proxima quoque spes retinebat, Venetos cum Cæsare pace facta cōciliandi. profectiq; ea de causa erant in Germaniam Gursensis primū, deinde subsecuti Vrrea & Cariati Comes. De conditionib. pacis non consentiebant. Cæsar Brixiā & Veronā tueri destinabat. Veneti ad nullum accedebāt fœdus, nisi veteri penitus imperio restituto. Accessit Gallus in ea altercatione aliorū diffidia suā fore occasionem ratus. Andreas Grittus iā vna cū Liuiano recepta libertate beneficii memor & Gallicis partib. inueteratus Galli conatus sublevauit, Cæsaris euertit. Itaq; fœdere festinato Venetis quæcūq; ante bellum possidebant, concessa à Gallo sunt Cremona & Geradada modo exceptis, quę Mediolanēsi ditioni, vti redde-

cederentur,expressit.In id bellum,quod opinione grauius futurū erat,quippe de Medi-
olanensi principatu Gallus certabat,de ablatis antea vrbib. Veneti, hi quidem mille gra-
uis armaturæ equites peditum millia sex copiarum duce Liuiano polliciti sunt:Gallus au
tem mille & ducentos cataphractos,pedites duodecim millia. cura peditū Roberto Mar-
chiæ concredita,expeditionis summa Tramullio,adiuncto tamē Triuultio propter sum-
mam Italiæ rerum peritiam,paremq; rei militaris scientiā. Is cū continuo copiis,quas pa-
ratas habebat, Astam vrbem tenuit. Liuianus ad Venetorum exercitum abiit Veronā oc-
cupare parans,si id non cōtingeret, cum Gallicis certe copiis vires conferre. Nouo euul-
gato fœdere magna rerum & animorum conuersio facta est:multæ Insubrum ciuitates à
Maximiliano Sfortia nouo Duce defecere:gens ad omnem auram spei metusq; vmbram
mobilis neq; satis constans in fide. Felicitatis humanæ quanta est inconstantia,quanta la-
bes?facili momento in contrariū vertitur. Vix noui principatus primis gaudiis degustatis
nouus Princeps in præceps ire cœpit. Festinati cum Venetis fœderis Gallo causam præci
puam extitisse inueniebam,alterius pactionis conficiendæ proxima spes auctore Carua-
ialio Cardinali. Enimuero à Ferdinādo Rege inducias esse cupiebat citra Alpes quidem.
Commodum id vtriusq; Principis rationibus;Ferdinādi quidē mora satagentis Vasconū
regnum firmare, q̄ nouitate mutabat,Galli aūt Insubrib. imperii iugum,q̄ excusserāt,re-
ponere. Ea cura præcipua summaq; votorum. Regis Vasconū & Maximiliani Sfortiæ nul
la,ac ne famæ quidem memoria præ cupiditate assequendi q̄ animo destinarāt.vt hostes
vlciscerentur,amicos mutuo inter se & confœderatos donarunt:scilicet potentiā sūpbia,
& superbiæ affinis imbecilliorum contēptus sequitur. Induciis sanciendis Iacobus Con-
cillus Catanæ ad Ilerdæ episcopatum ipso tempore translatus,in Galliam legatus Baionę
cum Odeto Fuxensi Lautrechii regulo,qui Aquitaniæ erat Præfectus,de conditionibus
disceptauit. Ex colloquio nullo fructu cum discessissent,ad Ortuuiam arcem,mense Mar
tio dimidiato rursus conuenere ditionis quidem Gallicæ,cæterum Fonterrabiæ dissitam
sex tantum millib. passuum. In ea arce consensu hæ conditiones sancitæ sunt Kal. Aprilis.
Ferdinando atq; eius confœderatis Anglo & Carolo Austriaco cum Gallo, Scoto Rege
& Gheldriæ Duce ab eo die induciæ annuæ essent. Eo interuallo inter vtrāq; gentē com-
mercii ius facultasq; citra Alpes quidem, qua parte ponebantur arma. Rex Vasconum in
fœdere à Gallo neq; nominatus neq; comprehensus est,q̄ perinde videbatur,atq; in prę-
dam hosti dari nulla amplius emergendi spe. De Anglo & Cæsare statutum,vt nisi intra
duos menses eas inducias ratas haberent,ne postmodum ad fœdus admitteretur. Mole-
stum id fœdus Cæsari extitit se præsertim inscio festinatum. Ferdinandi artes accusabat.
An id esset,q̄ omnib. sermonib. vsurpabat, communem secum fortunam habere, seiun-
ctum nihil? iis pactis induciis intra octo dies Gallo Mediolanensem principatum cessu-
rum;mox Italiæ Principib. victoris fortunam haud dubium secuturis. Neapolitanum re-
gnum victoriæ partem fore & quasi corollarium ac vero reliquam Italiā nullo repugnāte
daturam manus. Italia domita conuersis in vtrumq; armis,qui veri hostes existerent, vin
dicaturum scilicet iniurias pro voluntate arbitratuq;. In reliqua molestia accusabat ma-
xime,Caruaialii Cardinalis multis modis inuisi infensiq; consilia de re tanta audita Galli
præcipuo cōmodo,cui ille esset addictus,originis immemor & patriæ caritatis. Si verum
fateri conuenit acutissime is,vt erat ingenio perspicaci & callido,viam solus considerauit
hos Principes inter se conciliandi, nisi vtriq; obiecta propria vtilitate nunquam in vnum
fœdus coituros.eam vt assequerentur,reliqua neglecturos vincula necessitudinum & ho
nestatis. Sic erat horum Principum ingenium. Neque erat dubium vrbes Venetis à Cęsa-
re nuper detractas pactis iis induciis cōtinuo ad vetus imperium nouo depulso redituras.
Id vero eius animum vrebat maxime,tametsi diuersa dolori species prætendebatur.

De bello Vasconum. CAPVT XIX.

ANte pactas cum Gallo inducias Lautrechius Baionæ in Tarbellis veteres copias in-
struere,nouas conscribere,æneas balistas cōflare. Sancti Ioannis oppidū Vasconum
inuadere parabat neque operib. neque militib. satis firmū. Eo improuisa vi occupato mu-
nicipio,vti confidebat,neque erat difficile, transcensis montib. in Vascones citramonta-
nos irrumpere cogitabat. Eo metu Comarius per idoneos homines Roncaleses finitimos
placare est aggressus nunquam satis fidos, & tunc rerum nouarū spe proxima Gallis trāsi-
tum per fines daturos,si obsisteretur ferro viam inuēturis,nisi prouideretur. pedites item
equitesque Diegho Verę misit oppidi eius Præfecto,quo ipse numero postularat. Verum
has omnes ab vtraque parte molitiones,conatusque pactæ,vt dictum est,induciæ distur-

barunt. Ferdinando præterea Regi occaſio extitit, non modo imperium recens partum confirmandi, ſed & nouis acceſſionibus amplificandi. Ioannes Rex Vaſconum quinque hominum millia ſub ſignis habebat, ſi ſpes aliqua melioris fortunæ affulgeret auerſæ eatenus, hoſtibus propitiæ. Simul Zamoræ Epiſcopum monuit, vt fidei datæ memor ad captiuitatem rediret. Diſceptata tamen cauſa Ferdinandus liberum eum, neque promiſſi reditus fide teneri pronunciauit, quod iure gentium violato captus fuiſſet legatus præſertim de iis, quæ ad tuendam Pontificiam dignitatem pertinebant, deinde Longauillæ obitu; cui fidem dederat, quaſi capitis diminutione, promiſſo fuiſſe exemptum. Vrgebat alia parte Mareſcalus Vaſconum, quem Corteſium quoque Marchionem dixere, cū duobus aliis militum millibus in vicinos Santabriæ fines inuectus. Incolæ Ludouici Cueuæ iuſſu, qui Fonterrabiæ pro patre vicarius res gerebat, durum in armis genus in vnum agmen coeuntes, hoſtium conatib. reſtitere. Rediere illi Maiam Vaſconum arcē in Galliæ latere, qua parte in Aquitaniam eſt tranſitus. Inde de finitimis prædas agere, rapere, ſpoliare, ſi promerentur perfugio parato. Vrſuæ haud longinqui oppidi regulus Hupano addictus, Præfecti eius arcis abſentiam opportunam fore conatui ratus, cum manu militari impugnatum aduolat. Minor numerus erat quam pro molitione, & forte an conſilio Præfectus arcis ſuperuenit. Ita ſpe irrita diſceſſit. Ne Comarii quidē conatus initio meliorem exitum habuere. Dieghus Vera & Valenſola cū maiori numero eius iuſſu ad impugnandam eam arcem profecti nihil præſtitere amplius. Cognito quin etiam tum Mareſcalum, tum Vaſconum Regem auxilio obſeſſis propediem venturos, raptim ſoluta obſidione retro ſeſe retulere tormentis pręfeſtinatione Azpilcuetæ relictis loco minime tuto. Paucorum militum perfugium excindere, quoniam latronum in morē vicinos montes infeſtos reddebant igne ferro, prædiſq; abactis, oppido cupiebant noſtri. Comarius ipſe cū duob. amplius militum millibus & tormentis maioribus, quam quæ ante detulerant, impugnatum acceſſit. Obſeſſi nulla ex Gallia auxilii ſpe & Regis ſui virib. hoſti imparib. intra dies paucos ſupplicum vexillis prætentis dedidere arcem. Læta in præſenti victoria fuit, in poſterum vſui Vaſconum deinde omni tractu pacato, qui vltra montes ad Galliæ fines pertinet. Comites Fuxēſes ab antiquo in Catalaunis Andorræ vallem & Caſtelboū prope Vrgeliam vrbem in Pyrenæi montis complexu poſſederant. Vtraque Catharinæ Reginæ Vaſconū à maiorib. relicta iure quoque optimo, ad cætera mala victori acceſſerunt, armis erepta. Iiſdem dieb. Neapoli Sorrenti Cardinali ad comitia Pōtificia profecto, Villamarinus maris Præfectus res gerebat minori q̃ opus eſſet auctoritate. Brutii & Apuli, p̄fectis earum prouincialium Ferdinando Alarconio & Padulæ Marchione Cardoniū ad bellum ſecutis, ad hæc exiguo numero militum relicto quaſi domitis frænis motus cōcitarunt. Maiori peruicacia in regulos, eorum ſubditi ſunt debacchati quaſi indigna ſeruitute, impotēti dominatu premerentur. Integra oppida corripuere arma vitæ acerbiſſimæ conditionem ſi minus victoria certe morte excutere deſtinātes. Nihil in vulgo modicum aut timent aut terrent, tenuioreſq; opprimunt. multæ cædes, atrocia flagitia extitere, non ſacro non profano abſtinuere manus. Neq; erat, qui tumultuantes compeſceret. Deinde fama vulgabatur Turcam validam inſtruere claſſem ad euertēdas piorū opes. Incertum erat in quam partem ſęua tempeſtas irrueret. Rhodum plerique inſulam deſignabāt; non pauci de Sicilia, Apuliaue metuebant, iniuriæ opportunis neq; longinquis. Veneti quoq; ex quo ad Gallicum acceſſere fœdus, vrbes antea in Apulia poſſeſſas, vnde fuerūt eiecti, imperio reddere cum cæteris cogitabant ſi votis pares vires ſuppeterēt. Omnia hæc iura complecti arduum Ferdinando quidem, ſed neceſſarium erat. Iis littorib. muniendis data eſt opera, terra diſpoſitis per vrbes præſidiis, à mari Villamarini claſſe ad omnes caſus inſtructa parataq;. Berengarius Olmius, qui initio Aprilis cum quatuor triremib. milite & reb. omnib. ſatis inſtructis Hiſpali diſceſſerat, improuiſo occupaturus piraticas biremes nonnullas quas ad Tituani flumen in aduerſo Africæ littore ſe recepiſſe. Luſitanus Tingi Præfectus nunciarat, iuſſus eſt reb. aliis prætermiſſis in Italiā vela dare, reliquæ claſſi ſubſidium. Sub idem tempus Genuæ grauiſſimi extitere motus. Adurnii patria pulſi, quamuis hactenus Aragonio nomini cumprimis addicti diuturno feſſi exilio ad Gallicū fœdus verſi eius ope ſunt polliciti pulſis Fregoſiis ad Gallicum imperium Genuenſes redituros. Tantę molitiones latere non poterant, quamuis arcano agitatæ. Cognitum Fliſcum & fratres cum exulibus cōſpiraſſe. Ducis fratres conatu occupato, eum intra palatium peremere, quaſi lege maieſtatis conuictum. Occiſi fratres felici fuga vitata cæde, ſe Adurniis adiūxere: delectuq; militari habito ad vrbis mœnia acceſſere vindicare parati hoſtis exitio: tantundem Gallica claſſis mari fecit. Dux cum ſuis triremibus, Gallicis obuiam egreſſus cedentes metu an dolo dum longius inſequitur, Adurnii Fliſcique vrbem à terra

occupa-

occuparunt. Sic lætis miſcetur aduerſa. Duce Plombinũ delato claſſis eius Lunæ portum tenuit. In eiecti locum Octauianum Fregoſium conſenſu ciues Ducem dixere, quippe gratum vniuerſo populo vrbis tutelæ idoneũ fratre Salernitano Archiepiſcopo, ipſoque Romano Pontifice propinquitate deuincto. Lætitia Adurniis diuturna non fuit Fregoſii omni alio præſidio deſtituti Cardonio ſupplices ſunt polliciti, ſi eius ope in patriam reſti tuerentur, vrbẽ eam in Hiſpani clientela fore. Nuncupatis fœderis initi conditionib. miſſus cum copiis Piſcarius vrbis imperium Adurniis ademptum amicæ factioni reddidit. De vrbis duce mutari nihil eſt viſum: quando gẽte Fregoſius, beneuolentia etiã Adurnios quoq; cõplectebatur. Verũ hæc aliquanto poſt acciderũt: ad prætermiſſa redeamus.

Galli ab Heluetiis ad Nouariam victi. CAPVT XX.

AD Aſtam & Taurinos Gallicæ copiæ coibant: neque Tramullius de ſua comparatione aliquid remittebat ardenti ingenio vir, gloriæ cupidior q̃ pecuniæ aut voluptatũ. Acceſſere ex Gallia expediti equites quadringenti circiter. Italici generis Triuulcius ocius & Sacromorus Vicecomes, hic deſerto Maximiliano Duce cuius eatenus auſpicia uerat ſecutus perfidiam breui ſuperi eius capite vindicarunt. Liuianus cum Venetorum opiis Veronam obſidere porro parabat haud ignarus primis euentibus metum aut fiduiam gigni: pro vt initia ceſſiſſent fore alia. Mirum dictu præter hos duos exercitus Venetorum & Gallicũ, tres alios in Gallicæ Ciſalpinæ atq; adeo Inſubrum variis partibus vno empore ali potuiſſe: tanta hominum militarium colluuie prouinciam haud latam ſpatiis uiſſe parem. Intra Veronam Germani quinq; millia tendentes, equites expediti ſexcen- i Vicentiã vſq; agris, pagis, oppidis, importuni inſtabant nemine repugnante. Prope Plaentiam Cardonius Prorex metatis caſtris mille & quadringentos cataphractos, equites xpeditos octingentos pedites ad ſeptem millia cõtinebat. Italiæ ſpoliis ſplendidã aciem, c ſua virtute præſtantem. Heluetiis Maximilianus dux ſtipatus erat, quibus multum fide at quaſi externis & quibus opes & principatum debebat. Octo millium ii numerum explebant, & quinq; alia millia propediem tranſcenſis Alpibus ventura expectabãtur. Tanis quamuis paratis præſidiis metu Gallici apparatus vrgentiſq; belli, pleræque Inſubrum iuitates Duce deſerto Gallica vexilla explicarunt, mutati imperii argumento, neq; fidei enaces neq; conſtantes in perfidia. Dux ipſe ancipitis pugnæ aleam ſubire reformidans, atentibus campis non auſus ſuſtentare, Nouariam ſe cum copiis compegit pridie Kal. unii, in ea vrbe ab ea gente patrem Gallis fuiſſe vẽditum, oblitus ominis ſcilicet, aut quę ortuito accidunt, parum curans. Cupere Cardonius ſignificabat ſe cum Duce coniunere. Inopia pecuniæ retardauit Roma à Viquio legato promiſſæ, neque allatæ tamen. & x Hiſpania iuſſum erat, vt Neapolim copias referret: neq; Gallos irritaret. Sic Cardonii unctatione hiſtoriæ noſtrates excuſant. Quod in ancipitibus deterrimum eſt, mediam nere viam placuit. atq; iiſdem locis ſuſtentare nulla neq; Ducis neq; Gallorũ gratia. Petum curam Soliſio cõmendauit in Padulii locum Florentini exercitus ducis antea deſinati. Pro Soliſio Ludouicus Huardus Brixiæ præſidio & cuſtodiæ eſt Præfectus. Cremonæ Pontificias copias ſuſtentare voluit: & quo maius eſſet præſidium deinde Ferraoſcam eodẽ dimiſit adiunctis quadraginta equitib. cataphractis, peditibus trecẽtis Hianis, Italis quingentis. Parum ea diligentia eſt profectum. Cum primum Liuianus cum opiis omnibus eo acceſſit, vrbem quamuis munitam vi occupauit: cæſiſque equitibus nnibus ad ducentos, Hiſpanis peditibus haſtas detraxit, gentem ferocem ea ignomia vltus. Rei geſtæ nuncio Galli amplius confirmati Nouariã copias admouere. enimro octingẽtos equites grauis armaturæ, pedites octo millia: ex iis tria millia Germanos, liquos temere collectos, quib. neque ex victoria gloria neq; ex fuga ignominiæ metus. ppugnandi vrbem ſpecie modo præbita deſtitere tamen, ſeque ad priora ſtatiua retulent Gaiam inter & Nouariam foſſa & vallo diligenter munita. Diſceſſus præter opinioem cauſa nuncius extitit auxilio obſeſſis aduentare Heluetios numero ad duodecim illia, præter alia quinque millia ductore Altoſaxo iiſdem veſtigiis ſequentes. Priorum uentu obſeſſi in victoriæ certam ſpem erecti, ne expectato quidẽ Altoſaxo vrbe egreſſi ntinuo in hoſtes ſunt pugnandi certa voluntate, victoriæ ſpe, quoniã aduentu metum preſſerant hoſti. Galli detrectare certamen gnari modicas ſibi vires: neque ita iuuari to, vt non plus hoſti in virtute eſſet. Re tamen neceſſaria & decoris cura in aciem proxere copias. Gallis equitibus pugnandi voluntas aut animus non fuit. Inter pedites arime duabus horis dimicatum. Germani feroces hoſtium impetum magno animo tentarunt: iis victis victoria penes Heluetios ſtetit. Cædes quam pro numero maior. pra ſeptem hominum millia ciciderunt, atq; in iis omnes Germani, viri quoq; nobilie factiſq; clari Coriolanus, Triuulcius, atq; Ludouicus Beamontius Nobilis victoria

in paucis fuit & cum veterib. comparāda. Secundum eam, quæ ad octauum Idus Iunias est parta. Altosaxus ferus opitulator accessit sibi præreptam laudem frendens. Præterea Mediolanum ac Ticinum ac vero reliquæ Insubrum vrbes ad victoris imperium vltro rediere, nullo iam Gallorum metu: quorū numerosas equitum peditumq; copias ab Heluetiis peditib. concisas considerabant. A Cardonio quadringēti grauis armaturę equites ad Ducē submissi auxilio post victoriā quoniā equitatu carebat, hostiū equites perstiterāt incolumes. Reliquæ Hispaniæ copiæ ad Trebiam non procul Placentia, vti instituerant, in statiuis perstiterunt. Multū ex iis locis tamē Cardonius partes iuuit. Liuiano prohibito ne copias suas cum Gallicis conferret, victoriā certam reddidit si conaretur procedere, hæsurus in tergo, & opprimi poterat si Hispani & Heluetii mediū clausissent. Cautior ille pugnæ ad Nouariā euentu cognito copias in pacata reduxit. eæ erant mille cataphracti, trecenti velites peditum quinque millia neq; virtute neq; cultu & armis cōspicua acies, sed ex plebis fæce. Diuturnis bellis Venetorum ærario exhausto pecuniæ in stipendium suprema inopia laborabatur vt à ciuib. cogerentur reddituum decimam rerū venalium centesimam exigere magno popularium gemitu, graue onus neq; imponi solitum. Liuianus ex itinere Lignanū cepit, q; oppidū Villada & ei adiuncti milites obtinebāt presidio. Inde Veronā duxit impugnandi voluntate. Egressi tamen ex vrbe præsidiarii milites cæso ex iis copiis aliquanto numero, vt absisteret tamē conatu efficere non potuerunt. Sic in Insubrib. res erant, inter metū & spē vtriusq; partis animi & vires alternantes. Romæ factiosi Cardinales posita contentione, atq; palā eiurata secta pœnitentiam professi, in gratiam Pōtificis restituti sunt. Malis castigati & damnis cum ecclesia conciliati sacerdotia priora & pristinum purpuræ honorē recepere ad septimū Kal. Iulii. Hūc exitū superiora dissidia habuerunt grauia & diuturna, vnde sæua tempestas aliquādo instare visa est. Vt Cardonius copias conferret, Maximilianus Dux solicitare non desistebat, ne reparatis Gallorum virib. de fortunis rursus periclitari cogeretur. Æquissimis postulatis ille obtemperare constituens trinis castris Sarrasinam peruenit. Ex eo loco Piscario Genuam ablegato, vti iam est dictum, ipse cum copiarum robore Veronam ire perrexit, Liuiani obsidione fatigatam, exitio proximam. In eo itinere cum primum Brixianum agrum attigit, Ponteuicus & Vrsonouū, omniaq; oppida quæ Salo flumine alluuntur, ex deditione in potestatem redegit. Bergomū quin etiam accedenti propius portas aperuit, pecuniæ etiam aliquanta summa iuuit in stipendium militare. Arx tantū in fide Venetorū perstitit. Vim adhibere longū erat festinanti. In ea vrbe Puchio relicto pecuniā ex fœdere pactam vt redigeret Pesqueriā abiit. Rencius pro Venetis Cremæ præsidio impositus dux impiger, audax, callidus re cognita, cum Bergomi non procul dissitæ ciuibus consilio cōmunicato clam, noctu in vrbem admissus capta pecunia è Puchii sociis quosdam etiā viuos cepit, ipso vix duce munitæ domus præsidio sese tuente. Pesqueriā contra Cardonius occupauit, validū quamuis oppidum opera milesq; firmauerāt. Inde Patauiū cōtendit adiuncto ex itinere Gursensi cū auxiliis recens & Germania in ea loca delato. Copiis omnib. in eius vrbis conspectum est ventum sub initiū mēsis Augusti. Maior virib. conatus propter amplitudinē vrbis Liuianiq; virtutē soluta raptim Veronēsi obsidione eo delati. Ita breui re infecta necessario discessere nostri maiori detrimento accepto q̃ illato. Leui. n. certamine cum Epirotis equitibus commisso Alfonsus Caruaialius strenuus dux & cum eo Cardenas & Espinosa centuriones capti sunt. Equites expeditos cū Piscario Genuam amandasse nocuit, ad arcendos Epirotarū incursus frænandamq; audaciā idoneos maxime. Hunc cursum res in Italia tenebant. In Hispania Ferdinandus Rex annis grauis, imbecilla valetudine, curis fatigatus de pace Gallum vltro appellauit, vtriq; concordiam q̃ bellum magis salutarem fore. De Ferdinādi Infantis & Renatæ minoris Galli filiæ cōnubio actum est, fœderis stabile vinculū quærebatur. Gallus in puellæ dotem cultumq; Mediolanenses & Genuenses daret, Ferdinandus nepoti Neapolitanum regnū concederet lege perpetua, non incōmoda ratio, nisi mera ludibria essent votis verba contraria inani spe aduersariis ne nocerent, distinendis. Ac Gallum maxime tempestatis ex Anglia cura solicitabat. Nam rex Anglus cum quadraginta millibus peditum mille & quingentis equitib. Caletiū traiecerat suæ ditionis in cōtinenti vrbem præualidam. Ex ea vrbe in Morinos finitimos irruens Teruannam obsedit mense Augusto, Abeuillā haud procul dissitam Delfinus cum copiis accessit ad omnem occasionem attentus. Alia parte raptim collectæ Gallorū maiores copiæ obsessis opem laturæ venerunt. Iusto prælio dimicatū cum esset, victis cæsisq; Gallis Longauillæ Dux aliique proceres Galli in hostium potestatem capti venerūt. In victoriæ partem oppidum etiam accessit & ipsum vi captū. Euersis arce, turrib. propugnaculoq; eius oppidi Anglicæ copiæ Tornacū vrbem sunt admotæ quo

tempore

tempore in Anglia Sorris Comes Scottũ Regem, qui in Galli gratiã in Anglicos fines irruperat, commisso prælio ad quintũ Idus Septembris victis fusisq; copiis occidit. Ea victoria nunciata Tornacẽses nulla amplius spe ad deditionẽ flexere animos. Ad eã vrbẽ Cæsar accessit Anglũ inuisurus, tũ Margarita Princeps, deinde Carolus Austriacus. Insulas mox inde concessere de rebus magnis colloquio instituto. Mora molesta erat Anglo, neq; facile de tantis rebus breui constituere. Delegata potestate Cæsaris, Angli, & Ferdinandi Regum legati cõsilio inter se communicato, consensu sanxere, vt quisq; triũ Principum, cum primũ induciarum tempus exiisset, per suos fines Galliam inuaderet: ac nominatim Aquitanos impugnandi Hispano cura est imposita suo sumptu & periculo, Angli compendio. An id erat pacem facere cum Gallo? Ferdinandum Regem neque id fœdus probasse, neque factum sua voluntate aut iussu fuisse euentus rerum satis indicat. Coniugium Carolum Austriacum inter & Mariam sororem Angli sæpe retractatum, nouo decreto confirmari placuit, proximo etiam anno celebrationi perfectionique designato. Autumnus in hyemem iam præcipitabat. Bello ergo in Morinis intermisso præsidiis tantum dispositis, vt res & tempus monuit, cum copiis Anglus mare rursus transmisit. Vix vnquam res Gallicæ in maiori angustia fuere, exitio viciniores. Heluetii præsertim auctore Cæsare in Heduorum fines inuecti grauissimum terrorem vniuersæ genti immisere, ne malorum colluuies rediret, quæ quondam ab Anglis pertulerant. Tramullius eo periculo ex Italia euocatus etsi ferocem gentem acie superauit à victis tamen, non secus ac si vicissent, leges grauissimæ hosti impositæ sunt. Eæ fuere ne Gallus amplius Pisani conuentus, vt fecerat, auctoritatem sequeretur, sed posita contumacia mutaret. Ex arcibus Mediolani & Cremonæ præsidia militaria deduceret. Et quod ignominiosum plane fuit, certis pensionibus quadringenta aureorum millia genti repręsentaret, ingens pacis pretium. Quid amplius victores exigere potuissent? sed tanti fuit eam tempestatem à finibus arcere, vt præ metu parum ignominia moueret. Vi sane expressa stabilia non fuerunt. præter gratiam cum Pontifice conciliatam, aliis conditionibus Gallus nõ stetit, pollicitis in periculo benignus, rebus post tempestatem parcus.

Ad Vicentiam Cardonius Venetos vicit. CAPVT XXI.

DVm alii Christiani Principes mutuis odiis inter se digladiantur, viresque & opes frustra consumunt, Emanuel Rex Lusitaniæ bonis omnibus florebat. domi otium atq; diuitiæ, quæ prima ad felicitatem mortales habent, foris autem in Africa atq; in extremis Orientis oris secundo victoriarum cursu Christianæ religionis gloriam & cultũ lõge lateque proferebat maiorib. indies incremẽtis. Egressis Gaditani freti fauces ad læuã in Africę littorib. qua parte Oceanus orbẽ terrarũ amplexu finit, vrbs Azamor sita est Phuthẽsis regni pars ciuiũ numero ampla copiosaq;, diuite & feraci gleba. Rigat ea arua mœniaq; alluit fluuius, quẽ indigenæ Omirabihũ vocant: antiquis Asamã fuisse quidam putãt coniectura neq; certa neq; prorsus inani. Eam vrbem annis superiorib. Emanuel Rex occupare tentauit, vti antea dictũ est. Zeiami Mauri fraude & vanis promissis delusi Lusitani destitere conatu. Maurus, q; erat initio propositum, iis digressis vrbis imperium arripuit. Grauem iniuriam, atq; hactenus dissimulatam vindicandi occasionem commotæ in tyrannũ ciuiũ voluntates, auersa studia præbuerunt. Regũ iræ mora acriores existunt. Classe instructa numerosa peditũ viginti millia equites mille & septingentos in eam rem mittere cõstituit. Ioannes Menesius ac pleriq; è præcipua nobilitate secuti sunt. Summa expeditionis Iacobo Brigantino permissa regia nobilitate Duci quippe ex Regis sorore nato. Rebus omnib. cõparatis Olisipone soluere prouecta iam æstate vigenti æstu. Prolixa nauigatio extitit: malaciæ detinuere naues. Ventum tamẽ Azamorẽ sub initium autumni. Cum ciuib. qui multi erant, & iis qui auxilio venerãt leuia cõmissa certamina. Deinde dispositis tormẽtis excussæ pilæ strauere muros, ad hæc è præcipuis Mauris aliquot peremere. Eius procellæ metu reliqui Mauri ne expectata quidẽ impugnatione altera porta egressi noctu, qua parte minus acris custodia erat, frequẽtes in pacata abierunt. Deserta vrbs sub initiũ Sept. venit in potestatẽ. Accessere, vt fit post insignẽ victoriam alia eo tractu oppida ac nominatim vrbes Tite & Almedina. Brigãtinus valida manu ad vrbis tutelã relicta ductorib. Roderico Barreto & Ioãne Menesio clasẽ incolumẽ in Lusitaniã reduxit. Marrociũ vrbẽ impugnandã multi disputabãt victoria feroces vęcordi audacia in ferrũ & vulnera prõpti pdæ speDux cui cauta cõsilia cũ ratione temeritate potiora erãt, fiduciariã se operam obtinere excusauit; neq; inscio Rege rẽ tantã aggrediẽdã videri. Prospero euentu erectus animo Emanuel eã Africæ oram armis peragrare certus, Pinonii arcis

iure eatenus controuerso cum Castella abscessit, ea lege tamen si Castellæ Reges illi permitterent, quidquid à fine Phutensis regni ad Boiadoris promõtorium pertinet olim attributum iis Regibus, quippe Velesii regni partem vtriusq; maris littora fusa ditione complexi. Bellum in Italia ducebatur. Cardonius Prorex Albareto, quo se receperat soluta Patauii obsidione, ad vastanda Venetorum oppida & agros est egressus. Auctor suasorque Gursensis Cardinalis. Ac primum Montagnanæ itinere arrepto Buuolentam accessit ad ripam Bachilionis, quem Meduacum minorẽ dixere quidam, sitũ oppidum, cymbas & carros magno numero domestica multorum supellectile vesteque onustas, metu belli Venetias se suaq; recipere contendentium, militum prędam fecit. Grauem iis spoliis exercitum Plebem duxit Venetorum delitias, prætoriis ciuium splendidum oppidũ, gratum oculis ab amœnitate & copiis spectaculum. Direptis ædibus iniecere ignes in Venetæ vrbis oculis magno ciuium dolore prędiis singulorum ædificiisque fumantib. Meduacum imposito ponte traiectis copiis Mestrem est itum suburbii instar Venetiarum quinque millib. nihilo amplius ab vrbe dissitum pagũ. Capto similis quæ cæteris fortuna fuit. Ad proximum mare domus quædã rustico opere sunt, palisq; & aggere littus statu minatum, ne terram fluctus exedant scilicet, ab antiquo prouisum. Inde quoniam ad tormenti ictum ab vrbe distat excussis ignitis globis vrbana ædificia petita, non secus ac si obsidione premerentur. Ad Diui Secundi monasterium peruenere pilæ magno ciuium dolore non damnum, quod magnum esse non potuit, sed ignominiam, supra quã dici possit, moleste ferentium, hostes tam prope accessisse nullo qui dedecus vindicaret. Id imprimis vrebat ciues dignitatis apprime tenaces. Liuianus sero quamuis, cum copiis tamẽ occurrit prælio vt dimicaret. Cardonius commotus periculo præsertim ex omni parte circũfusis hostibus, satisq; ad laudem & fructum profecisse ratus conuerso itinere Vicentiam repetere decreuit. Profecti Mestre primo die quatuordecim millia confecerunt, longum iter expedito agmini. Ipsi impedimenta & spolia direptæ gentis quingentis amplius carris vehebant. Ballionius Taruisio, tum Patauini milites accurrere virib. cum Liuiano iunctis, cedentes Hispanos inuasuri magna victoriæ fiducia, quippe maiori numero & recentes aduersus fessos & præda graues pugnaturi. Septem millia pedites vniuersi erant, mille & ducenti equites. Præterea vicani ad decem millia se ostẽtantes è vicinis montiũ iugis: sed quota pars militarib. armis instructi, cęteri sparis & cõtis vt quemq; casus armauerat. Meduaci transitu prohibere nostros destinarant exaduersum positis castris. Noctu illi silẽtio superius ad sex millia passuum vado transmisere copias. Quod erat reliquum Liuianus recognita Vicentiam inter, quo iter erat, & nostrorum agmina idoneas conatui coeuntium inter se collium angustias obsedit positis castris prope Vlmum vicum. Intercepto itinere Hispani in supremum discrimẽ venerant. Neq; vlterius procedere licebat in ea locorum iniquitate, neq; regredi tutum hostili omni à tergo tractu. In ancipiti periculo optimum fore visum est simulato receptu ac retro conuersis repente signis, hostẽ in patentes cãpos elicere. Ita factum. Hostes fugam ex intempestiua festinatione interpretati, ne mora è manib. hostis elaberetur, pleni fiducia desertis viæ angustiis, gradũ inferunt prę festinatione, turbatis ordinib. Cardonius rei bene gerendæ ex eo opportunitate perspecta cũ Piscario, qui peditib. Hispanis Præfectus in postremo agmine eo die curabat, quid faciendũ videretur cõmunicat. Pugnandum ille ait, neq; cõmittendum cunctatione vt victoria elabatur de manib. idẽ Prosper Columna consultus censet grauis armaturæ equitũ dux in medio agmine constitutus. Primam aciẽ tenebant Germani in singulos dies cũ Hispanis locum cõmutantes. Ii ducum voluntate decretoq; cognito versi in hostem continuo eum impetum in Venetos dedere, quẽ illi non tulerunt. Auersi momento in fugã sunt hęrente in tergis Piscario vsq; ad vrbis portas. Ciues eas præ metu clauserãt, ne cum suis confusus hostis irrumperet. Sic pleriq; fugientes fluminis vorticib. rapti perierunt: atq; inter alios Sacromorus Vicecomes intẽpestiuæ proditionis vltore numine cum aliis mersus. Cardonius interim collecto milite cum Germanis & quibusdam Hispanorũ cohortibus, in peditatus equitatusq; hostilis partẽ inuasit. vicino colle cum quinq; tormẽtis se tenẽtes. Pari facilitate ii quoq; deturbati è loco sese in pedes dedere vulnera tergis, animis ignominiã metumq; ferentes. Nonis Octob. pugnatum est. Cecidere è Venetorũ copiis grauis armaturæ equites septingẽti, peditũ maior strages cæsis, nisi quos fuga seruauit. Captus Paulus Ballionius cũ multis, duo & viginti tormẽta bellica in prædæ partẽ cesserunt. E primorib. euasere Liuianus ex fuga Patauiũ delatus, Grittusq; non ante consistens, quã Taruisium est ventũ. Præcipuam eo die laudẽ è victorib. tulerunt Fernãdus Alarconius, Garsias Paredius, Garsias Manricus, alii quorum inire numerum lõgum esset. molestũ sua singulos laude fraudare sed necessarium. Antonius Leiua prælio non interfuit cum manu militari

sub id

ib id tempus Cremæ vrbi obiectus. Magna clades ea fuit, magnisq; laudib. victoria cele-
rata: ad cuius famā cuncta pene victorib. cesserunt. Vicentiæ Cardonius copias aliquot
ierum quiete recreauit. Bergomi arx eatenus in fide Veneta perstans venit in potestatē
i capta. Paulus Ballionius è captiuitate est dimissus, iuratus modo reditum nisi Veneti e-
is permutatione Alfonsum Caruaialium redderent libertati. Pacti eius euentus is fuit.
Caruaialius in vinculis obiit: neq; Ballionius tamen rediit, quasi nulla mēdacii religione
bstrictus. fidem seruare nolentib. argumenta nunquam desunt, honestatis specie praui-
atem velante. An Caruaialii morte se sacramento liberum credidit? Alioqui nostris ad
otum fluebant cætera. Mediolanēsis arx graui & diuturna obsidione fessa ad deditionis
onditiones tandem venit, sane ad duodecimum Kal. Decemb. Tantundem Cremonæ
rx fecit. Sic Galli ex vniuersæ Galliæ Cisalpinæ finib. & Mediolanēsi imperio deturbati.
Lanternam tantum arcem retinuere Genuæ vrbis ceruicib. imminentē, durum iis ciuib.
frænum. Nouus Dux collectis virib. eam arcem obsidere instituit, aduersam Gallorum for
unam porro vrgere. Adurnii & Flisci exules præsto fuere auxilio, factionis opib. confisi
patefacto aditu penetraturos in vrbem. Aduersa factio cum de vigilantia curaq; nihil re-
mitteret, nullo intra vrbem motu qui venerāt, retro se cum ignominia & iactura retulere
necessario, tormentorum etiam parte amissa. Lucas Alagonius iussu Ferdinandi Regis in
a vrbe subsistens conseruatæ vrbis atq; defensæ magna pars fuit, quingentorum Hispa-
orum præsidio à mœnib. depulso hoste. Lateranenses conuentus habebātur Romæ. Ad
os Galli oratores sūt admissi factiosorū patrocinio abdicato, Gallicaq; ecclesia Romanę
subdita. quod palam testati sunt. De Bonæ Ioannis Galeacii Mediolanensis Ducis filia Iu
iano Mediceo Pontificis fratri connubio iungenda agebatur. Ferdinando Regi ea con-
itio non displicebat. Villamarino etiam negotium dedit id curādi. Appellata de cōsensu
sabella Aragonia virginis mater. Apage, inquit, tantum nefas, non patiar me viua non e-
t, dignitatis scilicet in aduersa quamuis fortuna & ingenitæ nobilitatis memor, alioqui
n Maximilianum Sfortiam pronior: quo genero adoptato Mediolanēsis principatus in-
ria detracti iura ad posteros reuocabantur. Venetis ex arcano fauebat Pontifex. Nobi-
lissimæ vrbis proximum exitium dolebat impense. Monuit Cardonium ne bello præcipi
antes vrgeret amplius. Viam aliquā sanciendę concordiæ prius quærendam videri. Quo
empore Aragonia mouebatur Comitum Ripagorsæ & Arādæ dissidio prouincia studiis
n ambos diducta. Ferdinādus Rex ne à paruis initiis latius serperet malum, ex parua scin-
lla magnum sæpe excitari incēdium, positis armis pro imperio, iure vt disceptarēt, man-
auit, paratus vindicare si quis nō obtemperasset. lite contestata dictaq; causa Ripagorsæ
Comitem iniuriam fecisse pronunciauit, multæq; nomine Aragoniæ finib. iussit abstine-
e, quandiu Regi placuisset. Eo pulso conquieuere prouinciales. Brutii & Magna Græcia
rauius atq; atrocius quā bello affligebantur: sed & aliis tota Neapolitana ditione regio-
ib. multa oppida & incolæ dominorū iniuriis irritati corripuere arma, miseriis modum
it finem vel ipsa morte quærētes. Præcipua in eo numero sancta Seuerina olim Sibere-
a, Policastrum, Maturanumq;. Missus in Brutios Petrus Castrius pacata gente reb. tran-
quillitatem reddidit ægre quamuis & tempore insumpto. Muri Comiti Apuliā deman-
datam prouinciam vt præsens gereret, mandatum est. Michaeli Aierui in Aprucium abi-
, cura & diligentia è saltib. latrociniis sublatis effecturo vt magistratib. sua constaret au-
toritas temporum vitio collapsa penitus, nulla in ea gente facultate vindicandi flagitia.
eges naturæ & humanitatis iura belli tempore in contrarium mutantur.

Induciæ Hispanum inter & Gallum prorogatæ. CAP. XXII.

Galliæ Regina decessit ad quintum Idus Ian. salutis anno mill. quing. decimo quarto. 1514
Lectissimæ fœminæ obitum luxit gens vniuersa. Rex maxime eius vir neruis Blesis
nc æger molestissime tulit tum eius desiderio, tum veritus ne in Britānia Armorica mo
s existerent imperii Gallici odio. Varii Principes qui eum inuiserent luctumq; leuarēt
gatos misere. In eo numero Germana Regina Bernardum Mesā Episcopum Trinopo-
anum legauit cum mādatis, secundum officium tēpori & propinquitati debitum leua-
Regis luctu, de quo antea erat actum, Namursium & Narbonē reddi postularet aliaq; à
stone fratre possessa sorori atq; hæredi legitimæ. In Italiā profecto Ramirus Nunnius
ismanius dimissus à Ferdinādo Rege est, vt Romæ oratoris regii partes impleret, iussus
itinere cum Genuēsib. publice fœdus sancire. Fecit ille diligēter mādata. Pactionis sum
duob. cōprehēsa capitib. Rex vrbis eius & Octauiani Fregosii Ducis patrociniū susci-
t. Genuēses è cōtrario vires cōferrēt certo vt militū numero Regis impiū & dignitatē

tuerentur. Confectæ in eam ſententiam tabulæ ad tertium Nonas Martii: quo tempor Adurnii Heluetiorum ope moliebantur eius vrbis ſtatum commutare pulcherrime tun vt videbatur, ſtantem. In Gallia Trinopolitani Epiſcopi induſtria tum alia agitata ſed ina ni conatu ſunt, tum denuo de Ferdinandi Infantis & Renatæ minoris Galli filiæ coniu gio actum. Aſtringi eo vinculo Gallum & Hiſpanum in vnam ſtabilis pacis voluntatē commodū videbatur, ambos bello feſſos tenui valetudine. Ea re propemodū confecta, v Regi viduo de nouo coniugio meditāti maſculæ prolis ſpe, Eleonora Caroli Auſtriaci ſo ror nuberet. Serio agitatū eſt. Simul Venetis cū Cæſare conciliandis dabatur opera. Pon tificis arbitratu cōtrouerſias finire placuit. Cōpromiſſi exemplū Gurſenſis Romā detulit in quo erat expreſſum ne in alterutram partem quidquam definiretur niſi ex Ferdinādi Regis conſenſu & voluntate. Suſcepta Pōtifex ea cura, inſtitutaque cognitione ad quin tum decimum Kalendas Februarii pronunciata ſententia, vt Cæſari Verona & Vi centia Venetis Brixia & Bergomum cederent ſanxit. Præterea in præſenti à Venetis Cæſari ducenta quinquaginta millia auri penderentur, annua in omne tempus millia tri ginta. Irritus labor extitit. Dum Ferdinandus conſulitur de re tota, Veneti decreto Pon tificis palam ſe obtemperaturos negarunt iniquum cauſati. Nondum optata pax Ita liæ coaleſcere poterat quamuis bello omnibus feſſis exhauſtiſque. Induciarum Galliam inter & Hiſpaniam pactum tempus exibat. Vtriſque incommodum iuxta ac graue erat ad arma redire. Quintanæ Regi Hiſpano à ſecretis, eius nomine in Gallia res gerentis diligentia ſancitum, vt dum pax componeretur induciæ in annum alterum proroga rentur conditionibus antea pactis nihilo commutatis. Nihil eſt tam ſanctum, quod place re omnibus poſſit. Delfino quidem ea prorogatio grauis accidit verito ne in pacem de ſineret: qua ipſe Mediolanenſis Principatus ſpe & hæreditate caderet. Cæſar parum cu rauit in belli Veneti cogitationem & apparatum incumbens: ac potius cupiebat inducias pace mutari. Angli modo impediti conatus ſunt bello Morinos & Aquitanos armis præ ſidiiſque obtinendi. Inter propinquos violata caritate acris ſequitur indignatio. Ita An glus quia vindicare dolorem ex ea re ſuſceptum non licebat ſoceri molitionibus occupa tis Gallum in fœdus prior attraxit Maria ſorore in coniugium illi pacta. Londini vrbe An gliæ primaria conuentu de tota re habito, pro Anglo Thomas Volſæus tūc Archiepiſco pus Eboracenſis & paulo poſt Cardinalis, Angliæ Mareſcalus, & tertius Epiſcopus Vin tonienſis, Galli nomine Longauillæ Dux, & Nortmanni conuentus Præſes diſceptarunt corā. Fœdere facto ad ſeptimū Idus Auguſti inter alia expreſſum eſt, vt certo militū nu mero inter ſe iuuarent, ſi quis alterutrum bello laceſſeret, mox feſtinatæ nuptiæ ferales ſunt luctu ob amiſsā non ita pridem vxorē in lætum cultū mutato. Notatū, ab Anglo in fœderis tabulis inter ſuos confœderatos ne nominatum quidem Ferdinandum ſocerum eſſe. Conceptam animo irā placare Ludouicus Carrocius Ferdinādi legatus hactenus in Anglia conatus: conata & Regina pro ea gratia quam apud gētem vniuerſam obtinebat maximā viro à ſe nondū penitus alienato nihil vterq; diligētia perfecit. Paulo poſt Ludo uico Carrocio in Hiſpaniā reuerſo, in eius locū ſuffectus in Angliam Trinopolis Epiſco pus abiit. In Italia bellū ducebatur alternāte fortuna dubio exitu. Sed à Cardonio tamen cū copiis Citadela duob. à Meduaco amne millib. Patauiū inter & Taruiſiū, oppidū ſitu, operib. & præſidio firmiſſimū vi captum eſt. Proſper Columna cū Mediolanenſis copiis Cremam impugnabat. Defendit Rētius pro Venetis vrbis præſidio præfectus. Itaq; expu gnari nō potuit. Garſias Manricus cum aliquot equitū ad Robigum tendebat vt in nullo tali metu ſecurus. Liuianus vindictæ auidus ſuperiora incōmoda reſarciendī, ignomini am leuandi, atq; vt id aſſequeretur in omnem occaſionē intentus, cognita noſtrorū ſocor dia, vt fit ex reb. lætis nata, nocturna vi repente in oppidum irruit. Defendere Hiſpani vt locus & tempus dabat, vbi plurimum periculi, & laboris oſtendebatur, ibi maiore vi reſiſtentes. Viribus tamen impares deditione facta ſaluti conſuluerunt. Manricus & alii cum eo centuriones capti Vicentiam ſunt abducti: Rentius rei bene geſtæ fama per ſ motus noctu in Mediolanenſis exercitus ſtationem Crema egreſſus incurrit, qui Siluio Sabello duce nil minus cogitabant, iis improuiſa vi fuſis momento Bergomum feſtinato itinere nullo prohibente cepit. Hiſpani qui in ea vrbe erant, ancipiti periculo & repenti na vi territi in arcem confugerunt. Cardonius periculo nunciato cōtinuo auxilio accur rit ipſis kal. Nouembris. Victricibus copiis par virib. Rentius non erat. Tormentis quoq; icta pars muri corruens cum fragore late ſtragem fecit. Itaque vrbem per conditio nes reſtituit tantiſper ex victoria lætatus. triſtibus ſæpe proſpera bellum commu tat ſecundis aſpera. Et eſt prudentis ducis eas viciſſitudines præmeditatas habere neq; ſi quid aduerſi accidit frangi animo, ſed contra potius niti. Lanternæ porro arx Genuæ vehementer

vehementer molesta in Octauiani Fregosii ducis potestatem tandem longa obsidione fatigata concessit. Ad intermissa stylum referamus.

Lusitaniæ res. CAPVT XXIII.

TVrcarum imperator bello liber, quod cum fratribus gesserat & Ismaele Persa qui eorum partes adiuuarat grauissimum, centum & quinquaginta triremium classem instruebat, vti fama ferebat, in Italiam Christianæ religionis caput arcemq;. Primum impetum in Piceni littora oramq; fore vulgo suspicabantur haud longinquam & Pontificiæ ditionis prouinciam. Metus externus ciues conciliare solet, vt positis mutuis odiis, detersis offensionib. in vnam communis salutis tuendæ conspirent voluntatem. Verum gladii sanguine ciuium & propinquorum delibuti non facile eluuntur. Ita efferati Principum animi videbantur, vt præ cupiditate inter se vindicandi, communi periculo parum mouerentur. Non abiecit tamen Pontifex animum. Cæsarem & Hispanum ad sociandas secum vires solicitauit: ne imparatos ferox hostis occuparet. Mediolanẽsi Duce & Genuensibus ad commune fœdus attractis, cæteros Principes accessuros confidebat, ac præsertim Reges Gallum Anglum Lusitanum. Conditiones fœderis scriptæ: quarum ea summa fuere capita. Vt quicumque, è sociis aliquem bello lacesseret, quasi communem hostem cuncti vindicarent armis. Piorum prouinciis à Turcarum vi tuẽdis singuli socii equitum certum numerum in commune conferrent: pecuniæ quantum designatum est delectib. militum habendis & in eorum stipendium. Ne pauciores sedecim Heluetiorum millib. ad signa euocarent. Prudenter & pie excogitata priuatæ Principum cupiditates euertũt. Salui fuit aliis bellis Turcas distẽtos in piorum exitium arma vertere, tunc quidem non potuisse. Rempublicam sine viribus, sine consilio, sine capite fluctuantem texere numina. In vna Lusitania domi industria vigebat, foris arma prosperum cursum tenebat. Lætus is Rex copiis quæ ex Indico commercio proueniebant ingentes & belli Africani successibus, Romam honestissimam legationem fine superioris anni decreuit. Pontifici more maiorum obsequium delatum. Adiunxit ad ostentationem amplitudinis pretiosa dona. Sacrorum instrumenta, vestes Pontificales auro rigentes, eo splendore qui ex clarissimis gemmis esse debuit, ea varietate vt ars cum copia certaret. Specie, pretio, atque elegantia maiori quam vidissent homines in Pontificia aula, vasa auro & argento grauia artis plena. E Perside pantheram miræ pernicitatis priscis Romanorum ludis exhiberi solitum animal equi clunibus strati eleganter insidens. Indi rectoris ad signum syluas pererrare ferasque capere edocta. Accessit aureo strato turritus elephas assuetus inter alia flexo poplite venerari. Principem tybiæ sonum pedib. vastique mole corporis motu quamuis incondito modulari proboscide haustam copiosam aquam in circumfusam turbam effundere. Denique Rhinoceros vehebatur, non visum in Italia à multis seculis animal ferum truculentumq;, vt cum elephanto commissus natura inimicissimo, veteris magnificentiæ spectaculum Romanorum oculis repræsentaret. Verum qui ab vltimis oris aduectus, Oceani tremendos fluctus euaserat, ad Genuenses scopulos fracta naui periit in ventorum procella. catenis impeditus neque enare potuit, neque à vectoribus eripi naufragio. Eius legationis Princeps Tristanius Acunia rerum Indicarum longo vsu callens Romam iniit ad quartum Idus Martii. Paulo post dato senatu hac sententia oratione habuit è duobus legati collegis alter Iacobus Paciecus Iurecõsultus ad tredecimum Kalendas Aprilis. Rex Emanuel ab extrema Lusitania, Pater sancte, huc nos venire iussit de Põtificatu delato gratulatum: quod felix diuturnumq; magnoque adeo ecclesiæ commodo fore auguramur, optamusq;: simul ad deferendum obsequium debitum quidem sed libentissime tamen oblatum. Moram re necessaria susceptam hactenus excusare debet prompta voluntas. Officio preces adiungit honestissimas atque tempore necessarias. Paterna cura prouidendum videri, vt superiores orbis Christiani iacturæ reparentur facta pace. Id fiet, si Principes Christiani priuatis singulorum dissidiis sublatis, vires in commune contulerint aduersus hostem communem infensumq;, in nostris ruinis exultantẽ nostraq; ex calamitate & spoliis superbum & magnum nouis indies incremẽtis. Quæ enim gloria quæritur, honestior causa, si vtilitas fructuosior hac cogitatione esse potest? Facessat superior amentia: pœnarum satis est datum. Amentes prorsus & furiosi, qui in se ipsos ferrum stringunt væcordes & rabidi. Proderit Episcoporum conuentus continuari, neq; solui priusquam omnia ex sententia componantur. Patrum auctoritate diuinæ in terris æmula, id curari atq; præstari summopere exoptat, petitq; quoad vires tulerint, communi causæ nõ defuturus, paratus etiam, si res ferent, pro communi salute & ecclesiæ dignitate

» vitam ſanguinemque profundere. Nihil in noſtra oratione vanitatis eſt. Sed quid » non expectare fas ſit ab eo qui omnes cogitationes conſumit in conatum religionis Chri » ſtianæ amplificandæ, ſiue in vltimis Orientis ſolis oris, vbi vexillum crucis inter natio- » nes feras & barbaras intulit atque erexit, vſque ad extremos orbis fines, quanto fructu » & laude dicere non eſt neceſſe: ſiue in Africanis expeditionib. ærario conſumpto & re- » gni virib. exhauſtis. Ex Indiæ ſpoliis & copiis primitias ſpecimēq; offert, Pater beatiſſime, » munera ex regionū lōginquitate vnde aduecta ſunt, & ex pietate Principis magis quā ex » ꝑtio æſtimāda ſpeq; adeo certa fore aliquādo, vt latiſſimæ regiões & gētes innumerę ante » veſtros pedes ꝓſtratæ Chriſto ſe ſubdāt. Pro Africanis ſpoliis minus gratiæ habituris, quo » vſitatiora ſunt poſtulatum offerimus honeſtum prorſus & ſanctū. Id eſt. Vt quoniā bello » Africano gerendo pares regni vires & opes regiæ nō ſunt, ſuſceptos conatus primum » conceſſa peccatorum venia ex eccleſiæ theſauris iuues benigna manu; deinde concedas » vt pars aliqua in Luſitania ſacrorum vectigalium ad id bellum conferatur. Vbi enim » melius ponantur, atque eorum qui eas opes templis legarunt voluntati magis conſenta- » neæ? Cum quibus fructus & gloria communicatur, an iniquum videatur vt oneris par- » tem ferant? Non arbitramur veſtram benignitatem in re omnium æquiſſima denegatu- » ram, quod aliis Principibus variis temporibus eſt datum. Læto vultu & placido Pontifex legati orationem audiuit. Breue reſponſum. Emanuelem Regem pro eo ac par erat ma- gni facere: allata munera grata extitiſſe. Quod poſtularent curæ fore. piiſſimos tanti Prin cipis conatus pro viribus iuuaturum. Confectis mox tabulis Cruciatæ veniā in opē belli Africani conceſſit. Adiecit decumarum eccleſiaſticarum tertias in templorum fabrica- tiones & ſarta tecta cultumque conſumi ſolitas. Præterea aliorum ſacrorum vectigaliū in vniuerſa Luſitania decimam. In vſu harum conceſſionum graues difficultates extite- re. miniſtri & collectores ſimulatione religionis inertiæ alimenta quærere; multas con- cipere fraudes. Et alioqui ex publicis vectigalibus quantum peculatus auertit. Iis incom- modis commotus ſacer ordo centum & quinquaginta aureorum millibus priſtinam re- demere immunitatem, ac non vltra triennium moleſtæ exactiones extitere. Populo gra- ue videbatur eas copias in victum ſacerdotum & templorum cultum deſtinatas alio con uerti, vnde in aulicorum delicias tandem deſinerent rebus à prima origine mutatis. O- ptima ſæpe inſtituta exitiali exitu terminantur, & fere mala exempla ex ſano initio ortū habent. Caſtellæ recens documentum redderet cautiores. vbi poſtquam in ſacros tem- plorum reditus Reges inuolarunt, maiori quam antea premebantur inopia. Enimuero qui exiguis olim vectigalibus, Maurorū imperio conuulſo, externas inuicta virtute gen- tes ad ditionem adiunxere, eos nouis indies tributis plebe feſſa, & ſacrorum vectigalium parte magna occupata, nullo idoneo operæ pretio ſua mole ruere, & proprio laborare pondere. Priuatorum teſtamenta legibus ſancta eſſe conquerebantur: eorum moueri, qui Chriſtum hæredem ſcripſere. Dotem multis alioqui fulcitam prærogatiuis Chriſti ſponſæ detrahi, ipſa inuita & qui dederunt repugnantibus. Regii miniſtri ſiue aſſentan- di ſtudio, ſeu quia ita ſentiebant, facto honeſtatis ſpeciem prætendere. Cuius in ope & patrocinio nō profana magis vectigalia quam templorum ſacri reditus deliteſcerent, ab vtriſque partem aliquam decerpi & ad reip. præſidium conferri æquum omnino videri. Et conſtat Ambroſii ætate templorum prædia Auguſtis tributum ſoluiſſe. Equidem de re tanta ſtatuere non auſim, neque ad meum arbitrium reuoco inter diſceptantes quid ſentiendum ſit, pronuntiare conſentaneum tamen putarim vt à viris ſacris in com- mune aliquid concedatur, ita tamen ſi non maius ſubſidium ſit, quam pro copiarum modo rataq; portione. Itaq; ſi redituum prouinciæ aut prædiorū quartā aut quintam ob- tinent, non maiorem neq; annui cenſus partē neq; regiorum vectigalium in ærariū con- ferant. Quod caput eſt, ne ſua auctoritate id Principes faciāt, ſed eius venia, vnde iura & leges ſacræ petuntur, Romani certe Pōtificis. Accedat etiā, quorū intereſt, Epiſcoporum prouinciæ conſenſus & ſacrati ordinis vti aliquādo factū ſcimus. Nā ordo ſacratus peiori cōditione eſſe nō debet, q̄ populi, quib. volentib. tributa à Regib. imperātur. Verū hæc in medio relinquātur, ne in lubrico loco veſtigiū fallat. Is ſane legationis Luſitanæ ſucceſſus fuit. A Præſtoioāne magno Æthiopiæ Imperatore Oliſiponē legatus venit gente Arme- nus, profeſſione monaſtica, Matthæus nomine. Princeps gētis Dauid dictus Regis Luſi- tani, ex quo Petrus Couillanius in eas regiones penetrauit, fama cōmotus, deinde Luſi- tanorum in India parta gloria amplius erectus in ſtudium mutuo commercio vires cum ea gente iungendi, idoneum hominem nactus in Luſitaniam extremam ablegare con- ſtituit. Is ab Alfonſo Alburquerquio benigne acceptus atq; habitus, quæ prima ſe dedit occaſio, ad Luſitanum eſt miſſus. Vectores impoſtorem arbitrati, multis tota nauigatio- ne contumeliis vexarūt. Iis Oliſipone iniecta vincula; ne maior vindicta eſſet, Matthæus

nterceſſit, impetrauitque. Regis conueniendi facta poteſtate binas litteras protulit vna ententia diuerſo idiomate & charactere Æthiopico Perſicoq;. Adiecit ex auro crucem era: crucis parte incluſa Aethiopum Imperatoris donum. Grata legatio extitit, lectæq; itteræ coram, adhibitis earum linguarum peritis. Matthæo hoſpiti honores habiti lauiaq; publice data. Ab eo ritus gentis & de diuinis rebus placita cognita ſunt à Chriſtiana ietate non parum ſæpe abhorrentia: prorſus vt Chriſtianæ religionis præter nomen vix liquid retinuiſſe videatur. Omnia explicare longum eſſet. Pauca proferre exempla ſa-is arbitror. Octauo die verenda circumcidunt mares iuxta & fœminæ. Quadrageſi-no abluuntur baptiſmate. In partu Iudaico inſtituto fœminæ expiantur. Lege veteri lamnatis cibis abſtinent. Ad obeuntem ſolem ieiunia producunt. Euchariſtiæ diuinæ tramque partem populus quoque ſumit. Presbyteri vxores ducunt: monachi cælibes, & piſcopi quos ex monaſteriis legunt ſacra & ideo deuota iam capita. Peccata confeſſio-e expiare cõtendunt, cæleſteſq; venerantur cultu religioſo. Sũma in eorum moribus & nſtitutis, quædam merentur laudem, pleraque ſunt abſona. Rhegium Lepidi Pontifex btinebat. Mutinam haud remotam à Cæſare accepit oppigneratam dum redderet mu-ua, quæ dedit, quadraginta aureorũ millia. Eas vrbes ad Parmam & Placentiam adiun-tas Iuliano fratri deſtinaſſe fama fuit, vero an falſo haud facile dixerim, ſed daturum ru-nor erat iure fundi Pontificibus relicto, adiuncta quin etiam Ferraria, ſi vires voluntati ates ſuppeteret: eidem paulo poſt Filibertam vxorem Caroli Allobrogum Ducis ſoro-em lectiſſimam in puellæ dotem & cultum de ſuo centum aureorum millia dedit.

Vaſcones Caſtellæ contributi. Cap. XXIV.

Anglicum coniugium Gallo Regi exitiale extitit breui conſecuto obitu. Sic ſolent ſe-nes complexibus imtempeſtiuis indulgentes præſertim diſcrepante nuptæ nouæ, æ-ate, ipſorum imbecilla valetudine. Gaudium breui mærore mutatur. Anno nouo mil-eſimo quingenteſimo decimo quinto deceſſit. Supremus honor defuncto habitus cor-uſque in maiorum ſepulcra illatum tumulo è candido marmore, ſuperbo ſtructuræ enere atq; eleganti. Inſaniam ne magnis quidem imperiis tolerabilem æmulati proxi-ni Reges effecere vt nouis ſepulchris templi ſpatia non ſufficiant alioqui vaſti. Eius mor in generum Franciſcum Valeſium Engoliſmorum Ducem imperium Gallicum eſt ranslatum ardenti iuuenem ingenio, magnis animi & corporis dotibus, quas ſecum ipſa ertas natura cõgeſſit. Vulgo pſuaſum erat nõ ceſſaturũ niſi Mediolano recepta, regnoq; deo Vaſcõnũ, q; ſpoliatis Regib. pollicitus erat. Rerum tamẽ Italiæ maior cura. eo bello iſtrictũ ne aliq̃s à tergo terror reuocaret in Galliã verebatur. A b Anglia metuebat nihil ace cum ea gente pulcherrime ſtãte. Carolum Auſtriacum, ne ex Belgis tempeſtas exi-eret, Renatæ gloti iungere tentauit. Honeſta conditio videbatur, neq; repudianda pror s. Naſai Comes & Michael Croius Principis cubiculo Præfecti ideo Lutetiam appul-coniugium ſtipulati ſunt nono Kal. Aprilis. Dos dicta ſexcenta auri millia, ducenta in æſenti pecunia, pro quadringentis millibus Bituriges pignori dari decretum. Carolus rinceps in ſuam tutelam abierat, ab auo Cæſare & amita Margarita Belgarum procura-one permiſſa. His pacatis Principibus Ferdinandus ſupererat maiori prudentia, Rex q̃ t arte caperetur. Lautrechius Aquitaniæ Præfectus negocio dato Comarium de indu-is in tertium annum protogandis vltro appellauit. Abnuit Ferdinandus cognita haud ubium Galli deſtinatione in omni conſilio circũſcriptus & ſagax, niſi Italia porro com-rehenſa arma citra Alpes nequaquam poſiturum. Sic ars arte deluſa. Quin etiã ad om-es caſus ope parata, fœdus inſtitutum vt nouo decreto firmaretur curauit, aduerſus Tur s & ad ſingulorum ſociorum ditionem communibus armis tuendam, Gallicos impe-s retardatum iri, ſi id aſſecutus eſſet, animo neq; inepte proſpiciens ſimul ad fœdus al-rum inclinauit à Leone Pontifice expeditum Bernardo Bibiena Cardinali ſanctæ Ma-æ in porticu ad Cæſarem propterea legato. Eius fœderis leges. Vt Cæſar Veronã Vicen-am, Forum Iulii, & Taruiſiũ teneret. Duci Mediolanenſi cederent Brixia, Bergomum Crema. Harum trium vrbium permutatione Parmam & Placentiam Pontifici relinque-et Iuliano fratri Principatum. Eo temperamento Ducis Mediolanenſis imperio fir-nato facile Ferdinandus adducebatur, vti ei è Caroli Auſtriaci ſororibus coniux daretur erte Margarita Princeps aut Neapolitana Regina, arcta omnes deuinctæ neceſſitudine, uippe neptis prima, nurus altera, tertia ſororis filia: Sfortiana nobilitate maiora cõiugia. Dies cruciatuum Chriſti Dei memoria ſacros & lugubres Ferdinandus ad Meioradam anſegit, in curã intentus vtriuſq; gentis conuentus quã primum agitandi, Caſtellæ qui-

1515.

dem Burgis, Aragoniæ autem Calataiubæ lauto municipio. Olmedi edicta promulgata ſunt pridie Idus Aprilis. Et Aragoniis quidem conuentibus inchoandis Maii menſis dies vndecimus deſignatus. Vt actionib. pro ſe vicaria præeſſet ex ſuperioris gẽtis cõceſſione, Reginam coniugẽ in Aragoniã amandauit, iuſſam iis ſolutis conuentib. Ilerdæ Calataunorum conuentus agitare, Valentinos poſtremo Valentiæ. Ipſe Burgos feſtinauit ne deſignato tempore occaſioni deeſſet ordinũ voluntate redigendæ pecuniæ, cuius prima cura erat, magna inopia, maiorque quam ex Aragonia ſpes. Belli metus multiplicis impendebat: cui omnino occurrendum erat, nouo militum delectu ſupplendi exercitus, firmãda præſidia. Actum de ea re Burgis. conſenſu decretum eſt quadringentis aureorum millibus ærarii tenuitatem regios conatus iuuare. Magnum vectigal & graue vt exhauſtis populis imperaretur Ferdinandi Regis beneficium euicit, vmbra quamuis dignitatis magis quam prouentus. Vaſconum regnum in iis conuentib. Caſtellæ cõtribuit olim quamuis Aragoniis obnoxium, recenſque ab Aragonio Rege, & Aragoniis viribus ex parte auxilioque partum. Verum Regi, ne Vaſcones Aragoniæ inſtitutis & legib. libertatẽ arriperent, prouidendum omnino videbatur, ab omni memoria inuidioſam ſeruiẽdi rationem vnde magni motus extiterant, alioqui in ſuam gentẽ caritate propenſior. Acceſſere ſumptus Caſtellæ maiores in bello Vaſconum tolerati maior multo militum numerus ex ea gente, ad defendendam in poſterum prouinciã validiores multo vires. Sed ex eo tamen conſtat Ferdinando deſtinatum prorſus animo fuiſſe, eam ditionem nunquam abdicare, quaſi ſui iuris non ſecus ac alios principatus, neq; vlla religione moueri, vt ab ea ſententia decederet. Sic variis ſermonib. præ ſe tulit. Viribus potiori argumenta nunquã deſunt ad retinendũ quæcumq; armis occupauit. An Principatum aliquem vltro veteri domino redditũ docere quis poſſit? Si verũ fateri licet, nõnullis Ferdinãdi cauſa pręſidiis fulciebatur neq; contemnẽdis neq; prorſus inanibus. Primum Pontificis ſententia Reges veteres fuiſſe ditione ſpoliatos: quos more maiorum extrema meritos exempla furiali carmine deuouit, & iure Pontificio maledixit. Deinde in Reges Caſtęllæ translatũ ius Claræ vxoris prioris Henrici Caſtellæ deinde Rẹgis eo nomine quarti ipſius voluntate & donatione, quo tempore à patre ſæuo ad non dubium exitium data eſt in Gaſtonis Fuxenſis ſororii poteſtatem, eius nece oppido cupientis, quæ iure potior erat, quippe maior natu, Vaſconum imperium ad ſe trahere. Ita per omnes patrati parricidii affines & eorum poſteros peruagata ira cæleſtis haud longo tempore pœnas a ſingulis improbæ cupiditatis exegit, maneſq; innocentis puellæ mortuæ vindicta quã viuæ regiis opib., felicioris nullo inimicorũ innoxio relicto tandem quieuerunt. Acceſſit ad cætera Ferdinandi præſidia Germanæ Reginæ ius Gaſtonis Namurſii fratris in locum. Quod ſi eo iure contendas Caſtellæ Vaſcones contribui non potuiſſe. Suſpicari licet quid enim vetat? cum prole careret factum eius conſenſu certaq; voluntate: quando poſt tres annos in conuentu Cęſarauguſtano Vaſconum regnum in Carolum Auſtriacum tranſtulit Caſtellæ iam & Aragoniæ Regem. Certior interpretatio Deum eſſe qui tempora ſæclaq; commutat, euertit regna fulcitq;, quos numen ſubleuat, his dare imperia, vrgere quos decreuit premere. Neq; tantum propter iniuſtitias & iniurias transfertur regnum de gente in gentem, ſed propter contumelias & dolos: vti diuini libri teſtantur. Cõuentus Aragonii Calataiubę habebantur. Vt à populis pecunia in ſtipendium redigeretur poſtulatum. Id proceres & nobiles facere, niſi ſubditis populis præciſa facultate regiam opem per appellationem implorandi recuſarunt, tanta obſtinatione vt conuentus aliquot menſes impediri neceſſe fuerit. Afflicta Regis valetudo contemnebatur. Cæſarauguſtanus Præſul magno quamuis labore promouebant parũ. Nulla ſpe in conuentu irritatos Proceres quidquam pro ſano facturos, ſingulas ciuitates appellare placuit de ſubſidio priuatim concedendo. His difficultatibus commotus Rex quamuis extrema valetudine atq; ita vt nocte quadam pro mortuo habitus fuerit, Burgis in Aragoniã feſtinare ſtatuit, ſpe Proceres præſenti nihil denegaturos. Ex itinere Antoniũ Auguſtinũ regio Aragoniæ ſcrinio Præfectũ ad ſe citato venire mãdat. cõſilia de reb. magnis cõmunicaturũ. Aduenienti ad Arandã Durio alluẽte nobile oppidũ, quo rex proceſſerat, cõtinuo iniecta in hoſpitio vincula ſunt. Gometi' Ferreria in curia regia rerũ capitaliũ iudex captũ in Septimãcẽſẽ deduxit cuſtodię deſignatã arcẽ. de vinculorũ cauſa multa sũt dicta, vt in reb. nouis & pręter opinionẽ, cõtingit. Quidam cum Carolo Auſtriaco conſilia Regi ingrata aduerſaq; communicaſſe interpretabantur. Alii petulãtes oculos in Germanam Reginam coniecisſe, ac vero de ſtupro appellaſſe. Verior opinio: cum Aragoniis Proceribus conſenſiſſe in conuentu: eiuſq; malo voluiſſe regem cæteros officii admonere magis vſurpandi iuris cauſa, quã quod vnius culpa eſſet. Segobiæ cum Regio conſilio Hiſpaniæ Cardinalis ſubſtitit. Rex adiuncto Ferdinando nepote Calataiubam feſtinauit. Fruſtra is labor fuit. Proceribus nulla diligentia perſuaderi

potuit, neque vnius vincula tanti erant, vt desisterent nisi libertate quam petierant concessa æquitati prorsus aduersa iniuriarum fonte. Regis morbus recrudescebat labore molestiaque auctus. Vilillæ quoq; nobili campana instare finem significatum, magnorum euentuum nuntia Regumq; obitus. Sic fama tulit, Aragoniæ gentis communi persuasione confirmata. Verum diiudicare quis possit? In eiusmodi rebus quanta sæpe existit vanitas. Ergo re necessaria, autumni tempore nullo publice pecuniæ subsidio in conuentu impetrato sese Rex in Castellam retulit. Regina Calataiubæ conuentibus solutis Ilerdam processit. Sic in Castella & Aragonia res erant. quo tempore ad Viennam Austriæ, Cæsar & duo fratres Sigismundus Poloniæ & Ladislaus Hungariæ Reges conuenere ad sextũ decimum Kalendas Augusti. Colloquii pręcipua causa coniugia exstiterunt Ferdinandum & Mariam Austriacos fratres inter & Annam atque Ludouicum iam Bohemiæ Regem Hungari filios inita ipso Magdalenę memoria sacro die. auspex & antistes totius cęremoniæ Thomas Cardinalis Strigoniæ Pontificis legatus. Lætitia ludis, cõuiuiis & omne genus spectaculis atque Principum numero læto cultu, gemmis auro & purpura distinctis vestibus plures dies continuata est. Interfuere ex sponsis Ludouicus & Anna patrem Regem secuti; prætereà Maria Austriaca. absentiam Ferdinandi Cæsar eius auus suppleuit quasi procurator sponsalibus stipulandis. Notatum à curiosis non modo Ferdinandum & Mariam sororem Ferdinandi Regis ex sanguine fuisse eius nepotes, sed & Ludouicum & Annam pronepotes Eleonoræ extitisse Vasconũ Reginæ, quæ soror Ferdinandi fuit, Catharinæ nimirum nepotes, quæ Gastoni nupsit Candalæ regulo. Gastonis enim filia Anna nomine Ladislao Hungaro nupta Ludouicum & Annam nouos sponsos peperit. Ita Ioannis Aragonii Regis Ferdinãdo filio quam sua virtute & rebus gestis nobilioris, sanguis omnium fere gentium regiis insertus latissime est propagatus.

Alfonsi Alburquerquii obitus. CAPVT XXV.

MAgna & præclara ab Alfonso Alburquerquio Indiæ Prætore toto suæ Præturę tempore opera sunt perfecta. Immortalem à gente Lusitana laudem habeat, necesse est, quippe imperii Lusitani in extremis orbis oris conditor princeps. Annis grauem imbecilla valetudo vexare cœperat. Multi præterea æmuli (omnibus satisfacere qui posset? certe virtutem inuidia premit) in Lusitaniam delati criminabantur, virtutibus vicina vitiorum nomina affingentes calumnia & mendacio armati. Reus in absentia agebatur criminationum iuxta ac criminantium ignarus, securitateque quam conscientia dabat incautus. Et quidem aperta odia depelli possunt fraus & dolus obscura, eoque ineuitabilia. Emanueli Regi, vt ei succederetur tandem persuasere. Delectus è nobilitate Lusitana Lupus Suarius, Aluarenga magnæ spei vir, qui res in India gereret. Comites adiuncti Matthæus Legatus Abassini Regis & Eduardus Galuanus vna in Æthiopiam iturus. Verum eam legationem obire importuna mors prohibuit. Atque in eius locum consequentibus annis substitutus Rodericus Lima in ipso Aethiopiæ aditu Matthæo extincto ad eum Regem legatus peruenit. Franciscus Aluarus presbyter prosecutus euntem legatum de tota ratione itineris & regionis natura gentisque institutis commẽtaria patria lingua accurate descripta in lucem edidit. Nouus Prætor nauigatione vix quinquemestri præter morem à celeritate felicissima Olisipone Goam peruenit, omnino postridie Kalendas Septembris. Sub id tempus quinto post die ex Lusitaniæ Regina filius est natus, Eduardus nomine, miti Princeps ingenio, modestia & comitate insignis studiis venationis & musicæ imprimis deditus. In florenti ætate raptus, ex vxore tamen filium eiusdem nominis breuis & ipsum æui & duas filias reliquit. Maior Maria dicta Alexandro Farnesio nupsit Principi tunc, deinde Parmensi Duci, Catharina hodieque superstes Brigantino Duci est iuncta. Quibus diebus Lupus Suarius Goam appulit, Alfonsus Alburquerquius Ormutii ex diuturnis laboribus fluentis alui morbo lætali oppressus eius insulæ reb. compositis Regeque persuaso, vt amicitiam Lusitanam constanter coleret, in ea fortunis suis certissimum præsidium repositum putaret; cupidus Goam delicias suas ante obitum inuisendi, nauim conscendit. In itinere de successoris aduentu cognouit. Eo nuncio supra æquum & honestum perculsus vir alioqui egregius neque dissimulare dolorem, neque tenere linguam. Proh Christe Sancte, inquit, quantæ me molestiæ circumuallant? " Si Regi pareo, in hominum calumnias incurro, si respicio homines, Regem offendo. Ad " aras. nullum alibi perfugium. Hæc truci voce ardentique vultu vt procul exaudiretur, " adstantibus commouerant lachrymas. Commoti animi ipse non ambitionem imperandi putabam. Quid enim alienius eo tempore? Sed morbi molestia victum, quæ omnia

reddit ingrata, aut excelſo animo ægre tuliſſe interpretabar calumnias ſupra virtutem fuiſſe. Nam, vt ad ſe collecto tantiſper animo rediit. Certe ſubdit, Regum corda Deus ſua ſapientia regit. Quid futurum putatis. Si me mortuo idoneus rector eſſet à Luſitania expectandus? quantum periculum rebus in India immineret? His dictis quieuit. Morbus nauigatione inualeſcebat minori in horas ſpe. E Goa propinqua euocari presbyterum mandat, cui erat ſolitus conſcientiæ vulnera per confeſſionem detegere. Cum eo rebus omnibus communicatis, pœnitentiaque & oleo ſacro ex ritu Chriſtiano expiatus, die quodam ante lucem efflauit animam. Vir haud dubium inſigni cum primis virtute, felicitate & pugnandi ſcientia comparandus eorum, quos ab vlla memoria Hiſpania genuit. Magnitudine animi, benignitate, prudentia, iuſtitiæ cultu maior fuerit in ambiguo eſt. Ex æquo hæ virtutes in eius moribus & vita colluxere: nulli earum vt palmam concedere fas ſit. Corpus labore inuictum, animus expeditus in conſulendo perficiendoque quidquid factu optimum iudicaſſet. Suis carus, hoſtibus formidabilis. Multum rei Luſitaniæ fauere numina duobus primis Prætoribus datis excellenti virtutum omnium indole, pari conatu, audacia, ſucceſſu eorum quæ aggrediebantur feliciſſimis. In vna tamen voluntate Chriſti nomen amplificandi, & quodcumque periculum ſubeundi pro officio Regi ſuo debito & gentis gloria illuſtranda ſententiis vel maxime diſcrepabant. Almeida primus Indiæ Prætor nolebat vires & claſſes Luſitaniæ ad expugnandas vrbes & arces conferri in illis oris, modicas eſſe vires Luſitanorum dictitans, auxilia longinqua; ſi in plures diſtraherentur partes, fore iniuriæ opportunos, neque pares tantis conatibus. Maris imperium tenerent modo, cætera in iis regionibus prona fore. Alburquerquius contra ex ipſa auxiliorum longinquitate & virium exiguitate contendebat pluribus coloniis ea littora occupanda videri. vnde quaſi ex ſeminariis ſupplementa ſuppeterent, cõmeatus facultas, cæduaque materia ad extruendas naues, armamenta comparanda. Alioqui neque maris imperium diu ſtare poſſe, neque commercii facultatem: quando ſiue maris tempeſtatibus ſeu hoſtium in claſſes aliquando diſiici vincique neceſſe foret. Itaque fore commodum ſi portubus & arcibus, quam poſſent latiſſime vaſta littora amplecterentur, ad omnes caſus parato perfugio. Alburquerquii rationem fuiſſe commodiorem tempus indicauit, iudex teſtiſque ſyncerus, & rerum euentus, qui conſiliis fere pretium famamque conſtituit. Vxorem nunquam habuit: ex ancilla tamen ſuſceptum filium reliquit. De eo ſolicitus ſub mortem his verbis ad Regem ſcripſit. „ Inter frequentes ſingultus, & mortis inſtantis ſigna certiſſima has poſtremas litteras do. „ Filium vnicum habeo. eum tua benignitate complectare precor. „ Paternis meritis ea gratia eſto. Quæ qualia ſint, me ſilente opera ipſa teſtantur. Corpus amplo funere ac vere regio in diuæ Mariæ ædiculam ab ipſo Goæ conſtructam illatum eſt. Omnis ordo & ætas obuiam effuſa in veſte ſordida veriſſimis lachrymis gentis gloriam, ſalutare præſidium vna occubuiſſe atque eodem tumulo ſepeliri ſine fine dolebant ſcilicet: atque ita vt ſingulorum parentes aut fratres lugeri, omnes crederes vnius ſpiritu vixiſſe extincto perituros. Corpus occidit, & vita præſens ablata eſt multis obnoxia miſeriis. Merces in cælo certa virtuti, inter homines nominis gloria non inanis ſed ſolida perpetuo vigebit nullis ſeculis interitura. Rex ex interuallo cognito Alburquerquium obiiſſe, doluit impenſe. Filio ad ſe vocato benigneque accepto Blaſii nomen à prima ætate inditum, Alfonſi appellatione mutauit in patris memoriam & gratiam; prædia & vectigalia dedit ampla vnde vitam ſuſtentaret. quam ducta vxore lectiſſima deinde in multos annos propagauit non ita pridem extinctus; ſuaque impenſa Diuæ Mariæ ædiculam Goenſem, vbi pater ſepultus fuerat, noua ſtructura & ſpatiis in iuſti templi formam amplificandam curauit. In Africa ad oſtium Mamoræ fluminis, quod antiquis Subur fuit, Emanuel Rex arcem imponere cogitauit vltra Arcillam centum non amplius millibus paſſuum. Claſſe ducentarum nauium maiorum minorumque octo millia hominum in eam rem mitti placuit. Ductor Antonius Norogna, Oliſipone digreſſi Idibus Aprilis ad oſtium fluminis appulere nono Kalendas Maii. Infelix conatus extitit. Cœptam continuo ædificari arcem innumera Maurorum multitudo ſub ſignis ſeſe circumfundens ex omnibus partibus, diſturbauit, amiſſiſq; tormentis, quæ in noua arce erãt poſita, & è Luſitanis media parte deſiderata, claſſis coacta eſt cum ignominia & iactura ſeſe in Luſitaniam referre.

Rex Gallus Mediolanum abiit. CAP. XXVI.

FRanciſcus eo nomine primus Galliæ Rex ſimul ac regium inſigne deſumpſit, nobile regnum viris, armis, copiis & gloria florens poſt fata ſoceri adeptus, collecto numeroſo exer-

ſo exercitu ad Mediolanum repetendum animum retulit. Non deerant Maximiliano Duci ſua præſidia fautoreſq;. Quindecim Heluetiorum millia ad periculi famam accurrere,tueri deſtinantes cuius patrocinium ſuſceperant,atque datum beneficium. Belli initia aduerſa extiterunt ad omen ſummæ vniuerſæ. Proſper Columna cum equitibus cataphractis tranſitu Gallos prohibere idoneo loco inſeſſo conſtituens, occupato ab hoſtibus conatu improuiſa vi inter cænandum ad Villafrancam eſt captus à Palicii militibus. Rex ipſe Gallus cum validis copiis in Inſubres irruens prope Mediolanum caſtra promouit,ea vrbe capta cætera prona fore ratus. Cardonius ad Abduæ ripam caſtra habebat. cum Pontificiis copiis Placentiæ morabatur Laurentius Mediceus Petri filius eius, qui ad Liris oſtium eſt merſus. Vtræque copiæ ſi cum Heluetiis iungerentur,magnum ad victoriam momentum. Id prouidens Dux Mediolanenſis fieri ita oppido cupiebat, curabatq; eo maiori ſtudio quod prope metum erat, Galli ad nutum rebus fluere incipientib. Alexandria quidem vltro in partes acceſſit. Nouaria capta eſt cum arce Petri Nauarri maxime induſtria. Nam is Hiſpano lente admodum de eo liberando conſilia explicanti infenſus,ad Gallum tráſiit viginti aureorum millib. ex regio ærario perſolutis libertatis pretio. Miſſi à Ferdinando Rege, qui magnis propoſitis præmiis ad officium reuocarent & priſtinæ fidei cultum,præſtitere nihil. Serum remedium animo penitus alienato. Quin fidei & amicitiæ renunciatæ argumento Oliuitam in Neapolitano regno Comitis nomine datum vltro remiſit confectis de ea abdicatione tabulis. Magni viri concedunt ſæpe iracundiæ & vindictæ ſtudio in maiora mala præcipitant. Cardonius Heluetiis non ſatis fidebat ferocis hominib. ingenii,& ambigui. & erat ſuſpicio arcano ad Gallum reſpicere. Ne Pontificiis quidem multum credebat,Parmam & Placentiam retinendi ſtudio ſpeq;, ſi affulgeret,quas vrbes eripere Heluetii contendebant,ad Gallos facile tranſituris. Ergo Marco Antonio Columna Veronæ,Brixiæ Ludouico Hicardo curare iuſſis ipſe ponte è cymbis confecto cum exercitus robore Pado tranſmiſſo conſtituit in agro Placentino ad Trebiæ ripam munitis caſtris ſe tenere. nihil eo itinere hoſtile extitit oppidis circum amicis. Diſplicuere ea conſilia eaq; cunctatio Heluetiis, haud dubium improuida exitialiaq; vti euentus docuit. Vim numinis quis auertat? Sed vnde ſuſpicio ſponte Hiſpani excitari bellum,cunctaq; quæ accidere non ignauia militum neq; hoſtium virtute ſed fraude ducum eueniſſe. Cardonii aduentus ſpe ſublata Heluetii tamen paucis adiunctis Italis Mediolano egreſſi cum vniuerſis Gallicis copiis confligere conſtituunt. non audacia id ſed temeritas erat. Dux neq; iubendi neq; vetandi potens,non iam Princeps,ſed belli cauſa. Furore militari cuncta agebantur. Caſtra Galli ad Marignanum & ſanctum Donatum ad ſextum ab vrbe lapidem munierant,ſpe ciues voluntate in poteſtatem vêturos. Liuianus præterea feſtinabat vt cum Gallicis ſuas copias conferret. enimuero equites grauis armaturę nongentos expeditos mille & quadringentos,pedites ad nouem millia. Heluetiis feſtinandi ea cauſa extitit,vt Liuiani aduentum occuparent pugna facta,ſi vtræq; copię iungerentur de victoria diffiſi. Inſtructa acie foras vrbis portas erumpũt ipſa conatus magnitudine & mortis contemptu formidabiles. nullo duce ſibi quiſq; auctor erat, incitatorq;. Galli contra iis excipiendis in aciem & ipſi copias producunt. Primũ agmen Carolo Borbonio datum,poſtremum Palicio Rex in media acie curabat. Gallica tormenta multa & præſtantia in ſubeuntes munimenta Heluetios diſploſa late fecere ſtragẽ. Iuniores ex eo numero facto agmine rabie & furore cæci nouo impetu in munitiones facto, quãuis aduerſariis egregie reſiſtentibus,foſſa tamen profunda tranſcenſa & vallo tormentorũ partem occupant. Feruẽte vtrinq; cæde ac fortuna victoriam alternante,ne nox quidem superueniens pugnam diremit, quandiu luna ſubluſtris fuit ad mediam fere noctem: tanta erat vincendi rabies. Heluetii proſperis feroces,Gallos pudor irritauerat & ſui Regis præſentia accenderat. pugna varia,atrox, anceps, his atq; illis rurſus exitiabilis. Rex ad primam aciem prouectus & inter primos iuuenili impetu pugnans in armis reliquum noctis ſuſtentare neceſſe habuit, ne galea quidem detracta neque ſomno capto niſi quantum corpore in tormenti currum tantiſper inclinato licuit, ne guſtato quidem cibo ſeptem & viginti horarum ſpatio. Ingens animi & corporis vigor: cum luce pugna redintegratur non minori quam antea rabie. A Ienolaco Galeoto tormenta perite diſpoſita librataque, ab aperto latere multam Heluetiorum cædem ſtragemque fecerunt. Accidit in medio pugnæ ardore vt Liuianus è propinquo audito tormentorum fragore cum aliquot equitum turmis ſuperueniret apprime pugnax dux. Heluetii cum omnibus copiis acceſſiſſe rati, ea opinione late per agmina vagata fractis animis deſperataque victoria Mediolanum verſus ſeſe recepere, ſed ſenſim atque ſeruatis ordinibus. Ex ea vrbe extemplo ſublatis ſignis Larium lacum verſus

discessere. In Idus Septembris & diem posterum in paucis memorabilis pugna incidit. Victori continuo cessere omnia. Mediolanenses eum intra mœnia accepere. Arx quo se Dux cum manu militari recepit acriter impugnata tormentis, atque cuniculis à Nauarro scienter actis intra trigesimum obsidionis diem deditionem fecit. Dux in Galliam amandatur in alimenta annuis triginta sex aureorum millibus decretis in exilio vitam calamitosam propagaturus ex pacto inter hostes tam procul à patria. Breuia ac fluxa mortalium gaudia. vix delibato suscepti principatus primo fructu, in quas ærumnas præcipitauit: si fructus & gaudium dici debent continuæ curæ, & terrores quibus is Princeps ex quo rerum summam obtinuit cruciatus est, alieno semper obnoxius arbitrio & imperio eorum, qui publicis vectigalibus occupatis, ac ingenti identidem pecunia imperata pacis legibus & belli ex commodo rogatis abrogatisque misero Principi præter vmbram nominis, nihil nisi seruitium sordes & egestatem reliquerant, ne gemitus quidem liberam facultatem. Cæteræ vrbes & arces Duce sublato eiusq; exemplo in victoriæ partem sine sanguine concesserunt. Cardonius extemplo Neapolim copias reduxit cura Neapolitanarum rerum nouarum cupiditate arripere arma volebant nisi metus maioris mali frænaret. Mænyngem quidem insulam petere distinendis copiis iussus erat, an timori ea species prætendebatur. Pontifex tempori inseruire constituens ex condicto Bononiæ victorem conuenit. In eo conuentu Rex quæcumque voluit facile impetrauit armatenenti nihil denegare fas erat. Dedit etiam quasi mutua permutatione facta, vt Pragmatica sanctio abrogaretur sacrati in Gallia ordinis magno gemitu. Gentis voces liberæ fuerunt & plenæ expostulationum, nihil amplius. Sic solet populus sine capite. In Hispania Ferdinandum Regem nouæ porro curæ solicitabant. Magnum Gonsaluum in Belgas nauigaturum vulgatum est, adiunctis Egabri & Vreniæ Comitibus & Prieghi Marchione. Grandem pecuniam comparatam, vt cum res exegissent, nec facultas fugam nec inopia moraretur. Ea opinio cum late manasset Mangiaressius missus est abs Rege cum mandatis discessum prohibendi, & si foret opus in Gonsaluum iniiciendi manus. Tantum Hispaniæ dedecus auertere numina de cœlo. Mense Octobri Gonsaluus febri quartana laborare cœpit Loxę vbi morabatur. Simulata valetudine ludere suspicio erat: neque minor proinde cura custodiaque. Angli animo suscepta indignatio mora inualescebat. Ad eum placandum ne hostium conatus importuno maxime tempore iuuaret munera decreta vestis, vasa gemmis distinguentibus aurum, equique generosi auro strati. legatus in id Ludouicus Gilabertus miles sacer in Angliam appulit Reginæ vtero prægnanti lætam. Quo diutius expectarant in exigua spe, eo maiorem voluptatem vniuersæ gēti commouit. Thomæ quoque Volsæo purpura Roma delata ludis & conuiuiis celebrata. Ex infimo is loco ad primum dignitatis gradum in Anglia ascendit, vt ex rerum fastigio grauiori casu præcipitaret. Gratia Principis, cui fuit intimus, & praua obsequia pro virtutibus fuere. Superbia atque ambitio exitium ipsi & vniuersæ genti attulerunt. Is ergo & Ferdinandi legatus mutuo aliquot dierum congressu, ad quintum decimum Kalendas Nouembris fœdus & amicitiam stabilem inter duos illos Principes sanxere. Ludouicus Requesenius nouem triremium dux ad Cossyram insulam, vulgo Pantalaream, tredecim piraticas triremes Siciliæ spoliis & præda onustas nactus commissa pugna vicit per æstatem. Aliquanto post Bugiam obsedit Omichus Turca cognomento Barbarossa, cum sua peculiari classe eo delatus. Multi præterea Mauri è vicino tractu Turcæ conatus subleuatum terra accurrerunt. In arcto res positas Raymundus Carrocius vrbi Præfectus supremo conatu defendit Michael Gurrea in Balearibus Prorex obsessis auxilio opportune superuenit. Ducebatur tamen obsidio, in aliquot menses cōtinuata. Obsessi annonæ inopia laborare cœperant. Cogitantes de facienda deditione nauis recreauit à Sardiniæ Prorege missa cum commeatu & bellico instrumento. Qua ope tamdiu sustentatum est, donec Turca abiecta spe vrbem occupandi soluta obsidione fine anni discessit.

Ferdinandi Regis Catholici obitus. Capvt XXVII.

Valetudo tum Ferdinandi Regis Catholici tum Magni Gonsalui recrudescebat maiori in dies sæuitia inani medentium cura, vtriusque exitus vrgebat. Gonsaluus mortis angustiis exæstuans lecticariorum humeris Loxa Granatam abiit, si cœli mutatione melius haberet. Nihil ea diligentia est profectum. Altero Decembris die in ea vrbe decessit vir plane admirabilis animi magnitudine & perpetuo victoriarum cursu clarior omnibus dux, quos à multis annis Hispana terra tulit, alioqui magnorum virorum ferax. Extrema ætate magnis procellis iactatus numquam indignum quidquam est locutus,

citus, & quamquam rebus aduersis integra semper virtutis & constantiæ fama. quippe solitus non minus in secundis tristia, quam in asperis secunda cogitare. Aulicorum ex inuidia minor meritis Principis gratia, gloriam nō minuit, sed auxit: effecit certe ne postremis annis offenderet. Multos longæua ætas vertenti fortunæ tribuit: magnique sæpe viri quietis impatientia & rerum varietate superiorem gloriam obscurarunt: cum sit arduum mare frequenter sulcantem, nunquam fluctibus tempestateq; sæuiente iactari. Tempus vitam abstulit: virtutum memoria vigebit quandiu mundus stabit. Eius obitu in Eliuram filiam maiorem natu domesticæ fortunæ translatæ sunt: equitum Magisterium Neapoli vacuum Fabricio Columnæ cessit Regis dono in posteris porro ad hanc diem stabili, inanis vmbra & sine prouentu nomen. Ferdinandus Rex Hispalim ire constituens per hyemem mitioris cæli vrbem, Placentiam haud deuiā se contulerat & ipsam amœnitate præcipua. Ibi quamuis afflicta magis indies valetudine splendide à ciuibus acceptus, atque habitus ludis frequentibus & grata hilaritate, diebus aliquot ei ciuitati datis, Ferdinandum nepotem ad Guadalupeum oppidum ire iussit templumque sanctitate & miraculis celeberrimum, propter quod municipium inuisitur: nam alia visendi causa nulla est. Prosecuti sunt euntem Petrus Nunnius Gusmanius Calatrauæ Clauiger eius moribus formandis adhibitis & litterarius magister Aluarus Osorius Asturicæ Episcopus. Rex in Vectonum eam partem discessit, quam Serenam dicimus, ardearum volatu, quarum est eo tractu magnus numerus (& eo aucupii genere præ cæteris oblectabatur) animū curis & ægritudine grauem tantisper leuaturus. Maris Præfectus, Dux Albanus & Burgēsis Episcopus sequebantur, è regiis consultoribus tres Laurentius Caruaialius, cuius extat de rebus hoc tempore gestis diarium. Sapata & Franciscus Vargas rationibus Præfectus ex Agnete Caruaialia vxore, Guterrii Caruaialii Episcopi Placentini non ita pridem extincti pater. Eodem Hadrianus Belga Louaniensis Decanus, Caroli Principis magister appulit è Belgis missus de reb. magnis ad auum legatus. Vt Carolo annua quinquaginta auri millia darentur eo annitente constitutum est. Concessum etiam vt Castellæ procurationem Ferdinandus Rex, vti ipse expetierat, dum viueret propriam retineret, etiam post Reginæ mortem. Id vltro adiectum. Insignis munificentia sed vitæ exitu proximo, cuius rei manifesta signa perspiciebātur, leuis gratia. Per dies Christi Dei è virgine nati memoria celebres hæc agitata decretaq; sunt. Ad castra Iulia vicus Madrigalegium est ei vrbi contributus. In eo pago Regis ægritudo ipsa itineris agitatione grauior est effecta, prorsus vt medici diu victurum desperarent. Accurrit cognito periculo Decanus Louaniensis. Eius aduentus Regi molestus accidit. Vt Guadalupeum, quo iuerat Ferdinandum Infantem inuisum sese referret, atque ibi iussit suum aduentum sustentare. Mox testamentum confecit. Peccata Thomæ Matienso è Dominicano ordine sibi ante à confessionibus, aperuit. Regina Ilerdæ Regis periculo nunciato itinere festinato pridie quam testamentum nuncuparet, mœsta iuxta ac solicita accessit. Proximo die Mercurii post mediam noctem vna amplius hora animam placide efflauit decimo Kalendas Februarii auspicante salutis anno millesimo quingentesimo decimo sexto. Princeps iustitiæ cultu, prudentiæ laude, animique præstantia excellentior omnibus, qui vnquam in Hispania extiterunt. Vitia deesse nunquam possunt. ea est humanæ vitæ conditio. ex inuidia quoque & malitia multa magnis viris immeritis affingi peccata procliue est. Imperii modestia religionis amore, bonarum artium studio, forma haud dubium iusti, mitis, benefici, ac vere Christiani Regis, ac speculum in quod omnes Hispani Principes intueantur, aureæ pacis in Hispania & publicæ securitatis atque elegantiæ & amplitudinis conditor. 1516.

Tria testamenta memor mortalitatis confecit. Primum Burgis ante tres annos. Alterum Arandæ ad Durii ripam anno superiori. Tertium sub mortem. In iis omnibus Ioannam Reginam hæredem, Carolum eius filium rerum procuratorem scripsit. Carolo absente in primo testamento, Ferdinando Caroli fratri regni procurationem demandauit. In duobus postremis eo capite mutato, rebus Aragoniis Cæsaraugustanum Præsulem præfecit eo euentu, Castellæ, Hispaniæ Cardinalem. Id valuit decretum. Decanus tamen Louaniensis productis in eam sententiam Caroli Principis mandatis & tabulis, Cardinali rebus gerendis consors accessit. Ferdinando nepoti in Neapolitano regno, vrbes Tarentum, Crotonem, Tropeam, Amantiam & Galipolim legauit, præterea annua quinquaginta aureorū millia ex eius prouinciæ regiis vectigalibus, dum a Carolo fratre Principatus aliquis in eo tractu daretur eam summam reddens quotannis. Vt Calabriæ Dux offensa quamuis multipliciter graui, redderetur libertati, mandauit, addito etiam Caroli munificentia idoneo principatu & vectigalibus vnde vitam principalem

ſuſtentaret. Quod tamen decretum non ante annum milleſimum quingenteſimum tertium obtinuit. variæ cauſæ excuſatæ, promptæ ſemper aduerſus proſtratos & paratæ. De Antonio Auguſtino Scrinii Magiſtro mentio nulla. Oblitus fuerit offenſam, aut aliis plectendam relinquere maluerit etiam recenti memoria dubitatū eſt. Cardinalis certe Hiſpaniæ rerum arbiter factus paulo poſt vinctum in Belgas miſit: vbi dicta cauſa pro eius innocentia dati iudices pronunciarunt proximo menſe Septembri. Teſtamento curatores adhibiti Regina, Carolus nepos, Cæſarauguſtanus Præſul, Cardonæ Dux lectiſſima fœmina, Albanus, Prorex Neapolitanus, Thomas Matienſus à confeſſionibus ab epiſtolis Michael Clemens, quo excipiente teſtamentum confecerat, extincti corpus Granatam delatum templi maximi ſacello regio compoſuere, vnaque Iſabellæ Reginæ oſſa eatenus ad Alhambræ arcem extemporario tumulo contecta. Ex eorum numero qui agenti animam affuerunt, pleriſq; dilapſis, vt eſt mortuorum obliuio parata, ſoli Ferdinandus Aragonius, & Bernardus Dianii Marchio, paucíq; è familia nobiles funus proſecuti ſunt. Toto itinere populi obuiam progreſſi in ſordida veſte luctuque fœdati cum ferculis & velamentis veniam & pacem extincti animę precari. Cordubę celebrior pompa extitit Prieghi Marchione, Egabri Comite vniuerſaque vrbana nobilitate curantib. Ciuitas omnis obuiam effuſa cum coniugib. & liberis, ſacerdotes cum inſignibus, ac diui ipſi prope exciti ſedibus ſuis exceperunt. Quem viuum infenſum experti erant, erga mortuum in generoſis animis ſucceſſit humanitas. Granatæ tandem ſacratus ordo, vrbanus ſenatus, regniſque iudicum conuentus certatim funus honeſtarunt. Lecto funebri nobiliſſimi quique humeros ſuppoſuere. Iuſta apparatu celeberrimo facta ſunt, dataeque extincto inferiæ, vti opus erat, expugnatori atque conditori vrbis eiuſque atque adeo vniuerſi Granatenſis regni bonorum, felicitatiſque optimo patrono, atque præclaro.

FINIS.

INDEX

[I]NDEX GENERALIS HORVM DE[CEM] LIBRORVM POSTERIORVM IO. MARIANÆ, IN QVO PRIMVS NVMERVS PAGINAM, SECVNdus verfum indicat.

D.

E.

F.

G.

INDEX.

FINIS.